

Surv. ^a Est. 2^a

N° 10

76.a

BIBLIORVM

SACRORVM

VMROSSA ORDINARIA

IN MENTE QVIVM

STANBOEVLGENSI COLLECT

AVNE AVTIV

DE SACRIS ET ITALICIS M. IANET
RE. DITIONIBVS ECCLESIAE

Apud Moscoviam in ecclesia metropolitana

in domo Regii Librorum ad speciem sub auspicio

Sancti Michaelis Archangeli Regis

in officio Regii Librorum Ordinis Moscovici, Francisci

et Petri de Moscovia, Francisci

1775

Lib. cit. 2. N. 10.

BIBLIORVM

SACRORVM

CVM GLOSSA ORDINARIA

IAM ANTE QVIDEM

A STRABO FVLGENSI COLLECTA:

NVNC AVTEM

NOVIS, CVM GRAECORVM, TVM LATINORVM PATRV EXPOSITIONIBVS LOCVPLETATA:

Annotatis etiam ijs, quæ confuse antea citabantur, locis:

Et Postilla Nicolai Lyrani: Additionibus Pauli Burgensis ad ipsum Lyranum:
ac ad easdem Matthiæ Toringi Replicis:

Per Fratrem Franciscum Feuardentium Ordinis Minorum, Ioannem Dadraum,
& Jacobum Cuilly, Doctores Theologos Parisienses:

TOMVS SEXTVS:

Hac sane quidem Veneta editione à quàm plurimarum dictionum mendis expurgatus,
multis quoque verbis, & versibus aliàs prætermisiss suppletus.

Manuscript from the
Colegio de S. Joseph
de los Descalcos de San
Mateo de Mexico

Librorum qui Sexto Tomo continentur, Authorumque qui in singulos citantur, series.

<p><i>Epistola D. Pauli.</i></p> <p>Ad Romanos 1. Ad Corinthios 2. Galathas 1. Ephesios 1. Philippenses 1. Colossenses 1. Macedonicenses 2. Timotheum 2. Titum 1. Hebraeos 1. Quas explicant.</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p>Algerus. Ambrosius. Ambrosius Catharinus. Ammonius. Anastafius. S. Andreas. Anselmus. Arnobius. Athanasius. Athenagoras. Augustinus.</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p>Basilius. Beda Venerabilis. Bernardus.</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p>Canones Apostolorum. Cassianus. Chrysoftomus. Clemens Romanus. Clemens Alexandrinus. Cyprianus. Cyrillus Hierosolymit. Cyrillus Alexandrinus.</p> <p style="text-align: center;">D</p> <p>Damascenus. Dionysius Areopagita. S. Dominicus.</p> <p style="text-align: center;">E</p> <p>Ephrem Syrus. Epiphanius. Euthymius. Eusebius Cesariensis. Eusebius Emiffenus.</p> <p style="text-align: center;">F</p> <p>Fulbertus. Fulgentius.</p> <p style="text-align: center;">G</p> <p>Gennadius. Gregorius Magnus. Gregorius Naziäzenus. Gregorius Niffenus.</p> <p style="text-align: center;">H</p> <p>Haymo. Hegesippus.</p>	<p>Hesichius. Hieronymus. Hilarius. Hildephonfus. Hugo de S. Victore.</p> <p style="text-align: center;">I</p> <p>Iacobus frater Domini. Idacius. Idiota. Irenaeus. Isidorus. Iuo Carnotensis. Iustinus Martyr.</p> <p style="text-align: center;">L</p> <p>Lactantius Firmianus. Leo Papa.</p> <p style="text-align: center;">M</p> <p>S. Martialis. Minutius Felix.</p> <p style="text-align: center;">O</p> <p>Oecumenius. Optatus Mileuitanus. Origenes.</p> <p style="text-align: center;">P</p> <p>Paschasius. Petrus Blefensis. Petrus Damianus. Philo Iudaeus. Photius. Pius. Primasius. Prosper.</p> <p style="text-align: center;">R</p> <p>Rabanus. Richardus de S. Vict. Rupertus.</p> <p style="text-align: center;">S</p> <p>Sedulius. Seuerus Sulpitius. Sophronius.</p> <p style="text-align: center;">T</p> <p>Telephorus. Tertullianus. Theodoretus. Theophylactus. D. Thomas de Aquino.</p> <p style="text-align: center;">V</p> <p>Victorius.</p> <p style="text-align: center;">Actus Apostolorum.</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p>Ambrosius. Athanasius. Augustinus.</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p>Beda Venerab. Bernardus.</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p>Chrysoftomus.</p>	<p>Clemens Romanus. Clemens Alexandrinus. Cyprianus. Cyrillus Hierosolymit. Cyrillus Alexandrinus.</p> <p style="text-align: center;">D</p> <p>Damascenus. Dionysius Areopagita.</p> <p style="text-align: center;">E</p> <p>Ephrem Syrus. Epiphanius. Eusebius Cesariensis. Eusebius Emiffenus.</p> <p style="text-align: center;">F</p> <p>Fulgentius.</p> <p style="text-align: center;">G</p> <p>Oecumenius. Origenes.</p> <p style="text-align: center;">P</p> <p>Philo Iudaeus. Prosper.</p> <p style="text-align: center;">R</p> <p>Rabanus.</p> <p style="text-align: center;">S</p> <p>Saluianus Massiliensis. Seneca Philosophus.</p>	<p>Beda Venerabilis. Bernardus. Boethius.</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p>Casarius Arelatensis. Clemens Romanus. Clemens Alexandrinus. Concilium Laodicense. Concil. Mileuitanum. Concil. Vornariense. Concilium Meldense. Concilium Florentinū. Cornelius primus. Cyprianus. Cyrillus Alexandrinus. Cyrillus Hierosolymit.</p> <p style="text-align: center;">D</p> <p>Damascenus. Damascus Papa. Didymus Alexandrinus. Dionysius Areopagita.</p> <p style="text-align: center;">E</p> <p>Ephrem Syrus. Epiphanius. Eusebius Cesariensis. Eusebius Emiffenus. Euodius. Euthymius.</p> <p style="text-align: center;">F</p> <p>Fulgentius.</p> <p style="text-align: center;">G</p> <p>Gregorius Naziäzenus. Gregorius Primus. Gregorius Magnus. Gregorius Niffenus.</p> <p style="text-align: center;">H</p> <p>Hieronymus. Innocentius Primus. Irenaeus. Iunilius Aphricanus. Iustinus Martyr.</p> <p style="text-align: center;">L</p> <p>Lactantius Firmianus. Leo primus.</p> <p style="text-align: center;">N</p> <p>Nicephorus.</p> <p style="text-align: center;">O</p> <p>Oecumenius. Origenes.</p> <p style="text-align: center;">P</p> <p>Philo Iudaeus. Prosper.</p> <p style="text-align: center;">R</p> <p>Rabanus.</p> <p style="text-align: center;">S</p> <p>Saluianus Massiliensis. Seneca Philosophus.</p>	<p style="text-align: center;">T</p> <p>Tertullianus. Theophylactus. Theodoretus.</p> <p style="text-align: center;">Apocalypsis Ioannis, hanc illustrant.</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p>Ambrosius. Andreas. Arethas Cappadox. Athanasius. Augustinus.</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p>Basilius. Bernardus.</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p>Clemens Romanus. Clemens Alexandrinus. Cöcilium Ancyranum. Cöcilium Toletanum. Cyprianus. Cyrillus Alexandrinus.</p> <p style="text-align: center;">D</p> <p>Damascenus. Dionysius Areopagita.</p> <p style="text-align: center;">E</p> <p>Epiphanius. Eusebius Emiffenus. Eusebius Cesariensis. Euthymius.</p> <p style="text-align: center;">G</p> <p>Gilbertus. Gregorius Magnus. Gregorius Naziäzenus.</p> <p style="text-align: center;">H</p> <p>Haymo. Hieronymus. Hilarius.</p> <p style="text-align: center;">I</p> <p>Ireneus. Iulianus Toletanus. Iustinus Martyr.</p> <p style="text-align: center;">L</p> <p>Lactantius Firmianus.</p> <p style="text-align: center;">M</p> <p>Methodius.</p> <p style="text-align: center;">O</p> <p>Oecumenius. Origenes.</p> <p style="text-align: center;">P</p> <p>Primasius.</p> <p style="text-align: center;">R</p> <p>Richardus a S. Victore. Rupertus.</p> <p style="text-align: center;">T</p> <p>Tertullianus. Theodoretus.</p>
---	---	---	---	--

5
P R A E F A T I O S. H I E R O N Y M I
I N O M N E S E P I S T O L A S
S A N C T I P A V L I.

Rimum quæritur, quare post euangelia, quæ supplementum legis sunt, & in quibus nobis exempla, & præcepta viuendi plenissime digesta sunt, voluerit Apostolus has epistolas ad sin-

gulas Ecclesias destinare? Hac autem causa factum est, ut scilicet initia nascentis ecclesie nouis causis existentibus præueniret, & ut presentia atque orientia ressecaret vitia: & post futuras excluderet quæstiones exemplo prophetarum, qui post editam legem Moysi, in qua omnia Dei mandata legebantur, nihilominus tamen doctrina sua rediuiua semper populi compressere peccata, & propter exemplum viuendi libros ad nostram etiam memoriam transmiserunt. Deinde quæritur. Cur non amplius, quam decem epistolas ad ecclesias scripserit? Decem sunt enim cum ea; quæ dicitur ad Hebræos. Nam reliquæ quatuor ad discipulos specialiter sunt porrectæ. Ut ostenderet nouum non discrepare à veteri Testamento, & se contra legem non facere Moysi: ad numerum primorum decalogi mandatorum suas epistolas destinavit, & quot ille præceptis à Pharaone instituit liberatos, totidem hic epistolis à diaboli, & idololatriæ seruitute edocet acquisitos. Nam, & duas tabulas lapideas, duorum testamentorum figuram habuisse, viri eruditissimi tradiderunt. Epistolam sanè, quæ ad Hebræos scribitur, quidam Pauli non esse contendunt, eo quod non sit eius nomine titulata, & propter sermonis stylique distantiam, sed aut Barnabæ iuxta Tertullianum, aut Lucæ iuxta quosdam, vel certe Clementis discipuli apostolorum, & episcopi Romanæ ecclesie post apostolos ordinati. Quibus respondendum est. Si propterea Pauli non erit, quia eius non habet nomen: ergo nec alicuius erit, quia nullius nomine titulatur. Quod si inconueniens, absurdumque est, ipsius magis esse credenda est, quæ tanto doctrinæ suæ fulget eloquio. Sed quoniam apud Hebræorum ecclesias quasi destructor legis falsa suspitione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis, & veritate Christi reddere rationem, ne odium nominis in fronte prætitulati utilitatem excluderet lectionis. Non est sane mirum, si eloquentior videatur in proprio, id est, Hebræo, quam in peregrino, id est, in Græco, quo cæteræ epistolæ sunt scriptæ

scriptæ sermone. Mouet etiam quosdam, quare Romanorum Epistola in primo sit posita, cum eam non primo scriptam ratio manifestet. Nam hanc se proficiscentem Ierosolymam scripsisse testatur, cum Corinthios, & alios iam ante, ut ministerium quod secum portaturus erat, colligerent, literis adhortatus sit. Vnde, & intelligi quidam volunt, ita omnes epistolas ordinatas, ut prima poneretur, quamuis posterior fuerit destinata, ut per singulas epistolas gradibus ad perfectiora veniretur. Romanorum namque plerique tam rudēs erant, ut non intelligerent Dei se gratia, & non suis meritis esse saluatos, & ob hoc duo inter se populi conflictarent. Idcirco illos indigere asserit corrigi, vitia gentilitatis priora commemorans: Corinthijs autem iam dicit scientiæ gratiam esse concessam, & non tam omnes increpat, quam cur peccantes non increpauerint, reprehendit. sicut ait: Auditur inter vos fornicatio. Et iterum: Congregatis vobis cum meo spiritu traderet huiusmodi Sathanæ. In secunda vero laudantur: & ut magis ac magis proficiant, commonentur. Galathæ vero iam nullius criminis arguuntur, nisi hoc tantum, quod callidissimis pseudo apostolis crediderunt. Ephesi sane nulla reprehensione, sed multa laude sunt digni, quia fidem apostolicam seruauerunt. Philippenses etiam multo magis collaudantur, qui nec audire quidem falsos apostolos voluerunt. Thessalonicenses nihilominus in duabus epistolis omni laude prosequitur, eo quod non solum fidem incunctam seruauerint veritatis, sed etiam in persecutione ciuium fuerint constantes inuenti. Colossenses autem tales erant, ut cum Apostolo vti corporaliter non fuissent, hac laude digni haberentur. Et si corpore inquit absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens, & videns ordinem vestrum. De Hebræis vero quid dicendum est? quorum Thessalonicenses, qui plurimum laudati sunt, imitatores facti esse dicuntur. Sicut ipse ait. Et vos fratres imitatores facti estis ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa. Eadem enim passi estis, & vos a contribulibus vestris, quæ, & illi a Iudæis. Apud ipsos quoque Hebræos eadem commemorat, dicens. Nam, & vincis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem, & manentem substantiam.

Tertul. libr. de Pudicitia, cap. 20
 Euseb. libr. 4. hist. cap. 38.

1. Cor. 5. a

Ibid. b

1. Thess. 2.

Col. 2. a

1. Thess. 2.

Heb. 10. g

PROLOGVS SPECIALIS
IN EPISTOLAM
AD ROMANOS.

Romani sunt, qui ex Iudais, & Gentibus crediderunt. Hi superba contentione volebant se alterutrum superponere. Nā Iudai dicebant: Nos sumus

populus Dei, quos ab initio dilexit, et fouit. Nos circumcisi ex genere Abraham sancta descendimus ex stirpe, et notus retrò apud Iudaeum tantum Deus. Nos de Aegypto signis Dei, & virtutibus liberati, mare sicco pertrāsuumus pede, cum inimicos grauissimi fluctus inuolueret. Nobis pluit manna Dominus in deserto, et quasi filijs suis celeste pabulum ministravit. Nos die noctuq; in columna nubis ignisq; praecessit, ut nobis in inuio iter ostenderet. Atq; ut cetera eius circa nos immensa beneficia taceamus, nos soli digni fuimus Dei legem accipere, et vocē Dei loquentis audire, eiusq; cognoscere voluntatem. In qua lege nobis proximus est Christus, ad quos etiam ipse se venisse testatus est dicens: Non veni, nisi ad oues, q̄ perierant domus Israel: cum vos canes potius, quam homines appellauerit. Aequū ne ergo est, ut idola hodie deserentes, quibus ab initio deseruistis nobis cōparemini: & non potius profelytorum locum ex legis autoritate, & consuetudine deputemini? Et hoc ipsum non merebamini, nisi quia larga semper Dei clementia voluit vos ad nostram imitationem admittere. Gentes etiam e contrario respondebāt: Quanto enim maiora erga vos Dei beneficia narraueritis, tanto maioris vos criminis reos esse monstrabitis. Semper his omnibus extitistis ingrati. Nam ipsis pedibus quibus aridum mare transistis, ludebatis ante idola, quae fecistis: & in ipso ore quo paulo ante ob necem aduersariorum domino cantaueratis; simulacra vobis fieri poposcistis; illis oculis quibus venerādo Deū in nube, vel igne conspiciere solebatis, simula-

cra intuebamini. Manna quoque vobis fastidio fuit, & semper in deserto contra dominū murmurastis, ad Aegyptum unde vos manu valida eiecerat, redire cupientes. Quid plura? Ita patres vestri crebra prouocatione dominum irritauerunt, ut omnes in eremo morerentur, nec plus ex senioribus eorum, quam duo homines terram repromissionis intraret. Sed quid antiqua replicamus, cum etiam si illa minime fecissetis, de hoc solo nemo vos dignos venia iudicaret, quod dominum Christum prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suscipere nolulistis, sed etiam morte pessima peremistis? Quem nos, ut cognouimus, statim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit pradicatum. Vnde probatur, quod idolis seruiuimus, non obstinationi mentis, sed ignorantia deputandū. Qui enim cognitum ilico sequimur, olim utique sequeremur si antea cognouissemus. Sic autem vos de generis nobilitate iactatis, quasi non morum imitatio magis, quam carnalis natiuitas filios vos faciat esse sanctorum. Denique Esau, & Ismael cum de stirpe sint Abraham, minime tamen in filijs reputantur. His taliter altercantibus, Apostolus se medium interponens, ita partium dirimit quaestiones, ut neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse confirmet, ambos verò populos, & scienter, & grauitate deliquisse. Iudaeos quidem, quod per prauaricationem legis Deum inhonorauerint. Gentes verò, quod cum cognitum de creatura creatorem, ut Deum debuerant venerari, gloriam eius in manu facta mutauerint simulacra. Vtrosque etiam similiter veniam consecutos, equales esse verissima ratione demonstrat, & praesertim cum in eadem lege pradicatum sit, & Iudaeos, & Gentes ad Christi fidem vocandos esse ostendat. Quamobrem vicissim eos humilians, ad pacem, & concordiam cohortatur.

Psal. 75.3

Exod. 14.0

Ibid. 13.d

Exod. 13.d

Matt. 15.c

PROTHEMATA IN OMNES EPISTOLAS PAULI.

D

Ex prologo Hieron.

Quæstio 1.

N Epistolis quædam sunt generalia, quæ omnibus conueniunt, quædam specialia quæ ad singulos pertineant. Primo consideranda generalia, deinde videamus quæ sint specialia. Hæc itaque sunt generalia. Quæritur quare post Euangelium scriptæ sunt Epistolæ, cū in Euangelio sit doctrinæ perfectio, perfecta regula viuendi, honestorū quoque; morū integra cōformatio? Est et quod quare dicantur Epistolæ, & quæ materia earum; & cōis intentio omnium. Deinde quæritur de ordine earū, & numero. Hæc prædicta generalia sunt oībus Epistolis cōuenientia. Ista vero specialia sunt. Quæritur enim quibus scribantur, & causa scribendi; quid et in singulis specialiter intēdat. Primæ quōni sic rīdetur. Quod id scriptæ sunt post Euangelium, ut in exordio nascētis Ecclesiæ nos cōtra callidas hereticorū præmuniter oppugnationes, oriētia quoque; vitia reseccaret, & post futuras excluderet quōnes. In Euangelio nāque sic dicta sunt quædam, ut facile male intelligentibus ambiguitas, & error suboriretur. Sicut illud quod dicitur anno. 30. Christus esse baptizatus: vnde quidam heretici voluerūt cōcipere, ut nullus ante 30. annū recte baptizaretur. Erāt et præterea quædam in Euangelio sic obscure dicta, ut inde fideles et dubitarent. Itaque propter hæreses has, & alias quæ tunc in Ecclesia pullulabant extirpandas, istas Apostolus scripsit epistolas. His itaque de causis prædictis post euangeliā scriptæ sunt epistolæ. non superflue, sed quæ admodum prophetiæ post legem, sic epistolæ post euangeliā valde sunt vtilis, & necessariæ. Quamuis enim in lege fuerit perfecta doctrinā, nec aliud in prophetis quam in lege cōtinetur, quædam tamen ibi erant sub velamine dicta quæ in prophetis apertius exposita quodammodo dilucidantur.

Martha

B

Luc. 10. c

Notandum quoque est, quod hoc opus a quibusdam vocatur super additio: Et est tractum de parabola illa euangelica qua dicitur. *Homo quidam descendebat ab Ierusalē in Iericho, & incidit in latrones. i. humanum genus quod de cælestis Ierusalem patria descendit in mundum, inter malignos videlicet hostes. Quia etiam despoliauerunt eum & plagis impositis abierunt seminiuo relicto* i. di-

Proœmium Nicolai de Lyra in Epistolas Pauli.

Sapientia Pauli

Ecce descripsi eam tibi tripliciter. Prouer. 22. c. Quod verbum de sapientiæ descriptione dicitur: Sapientia Pauli Apostoli principaliter consistit in cognitione Domini Nostri Iesu Christi pro redemptione humani generis passi, propter quod dicit Paulus. 1. ad Corinth. 2. a. *Non iudicauit me aliquis scire inter vos, nisi tantum Iesum Christum, & hunc crucifixum.* Hanc autem sapientiam descripsit tripliciter, scilicet litteris Hebræis, Græcis, & Latinis, sicut præfiguratum fuerat in descriptione tituli Crucis qui scriptus fuit Hebraice, Græce, & Latine, sicut habetur Ioan. 19. d. Per hoc enim quod in tribus linguis facta fuit hæc descriptio, figuratum fuit fidē Christi crucifixi per totū orbē fore generaliter publicandā, quod potissime impletū fuit per doctrinā Pauli Apostoli, & scripturā. Propter quod potuit dicere verbum præassumptum; *Ecce descripsi, & c.* In quo notantur quatuor causæ huius Apostoli doctrinæ, scilicet effectiua, finalis, & formalis.

C

Circa primū est notandū, quod licet Paulus fuit scriptor huius doctrinæ, quod notatur cū dicitur: *Ecce descripsi*, hoc tamen fuit ministerialiter; Christus autē principaliter; propter quod dicit ad Gal. 1. b. *Notum vobis facio fratres Euangelium Christi, quod euangelizatum est a me; quia non est secundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, & neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi.* & ideo quia Christo reuelante, & dicente hanc doctrinā descripsit, conuenienter dicere potuit verbum Baruch, quod habetur Ierem. 36. d. *Ex ore loquebatur ad me quasi legens in libro omnes sermones istos; & ego scribebam in volumine atramento.* Baruch qui interpretatur benedictus, figura fuit Apostoli qui consecutus est misericordiam, & benedictionem Dei. Ieremias, vero qui interpretatur excelsus Deo, Iesum Christum figurauit quem Deus pater exaltauit, & dedit illi no. quod est super omne no. ut dicitur Philip. 2. b. & ideo bene potuit dicere Paulus Apostolus de Christo; *Ex ore suo loquebatur ad me quasi legens in li. i. distinde, & aperte mihi reuelando; & ego scribebam secundum eius reuelationem in volumine atramento.* Epistolas enim suas saltem aliquas, vel pro aliqua parte earū manu cōscripsit. vnde in fine primæ Epistolæ Cor. d. dicitur; *Salutatio mea manu Pauli.* supple scripta est, hoc enim modo signabat epistolas suas per notariū cōscriptas, ne suo no. ei epistolæ a falsis apostolis scriptæ, a fidelibus reciperent.

Subiectum facta est scripturæ

Circa secundū sciendū, quod sicut in philosophia naturalis corpus mobile

i. diuersorum dogmatum erroribus eum subiugauerunt. *Accidit autem: ut sacerdos quidam, & leuita dum transirent eadem via, eo viso præterierunt. Lex. n. & prophete humanum genus curare non valuerunt. Samaritanus autem. custos ille verus, videlicet Christus iter faciens, i. carnem assumens, misericordia motus est. Et appropians alligauit vulnera eius infundens oleum, & vinum, i. gratiam spiritus sancti, & noui Testam. doctrinam, quæ sic inebriat, ut tetrenorum desideriorum obliuisci faciat. Et imponens illum iumento duxit in stabulum & protulit duos denarios dicēs: *Stabulario: curam illius habe, & si quid supererogaueris, ego eum reddere reddam tibi.* Dedit enim Apostolis, & cæteris doctoribus nouum, & vetus Testam. qui plura supererogauerunt, ut Paulus, & multi alij. Potest etiam per hoc opus illa scala significari, in qua vidit Iacob ascendentes Angelos, quorum typum gessit Paulus cum ad tertium cælum raptus est, ubi vidit secreta, & c. Condescendit etiam intantum humanitati, & fragilitati, ut diceret: *Pir reddat debitum uxori.**

Gen. 28. c

2. Cor. 12. 2
1. Cor. 7. 2

Epistolæ dicuntur supermissæ, i. super euangelium missæ. Quatuordecim sunt epistolæ, decem ad ecclesias, quatuor ad personas, in quo numero voluit ostendere euangelio, & legi se concordare. Denarius namque ad decalogum legis, quaternarius ad euangeliā pertinet. Romanis in hac epistola scribit pro altercatione quæ erat inter illos. Altercatio autem talis erat. Dicebant Iudæi se de genere Abrahæ esse: se etiam legem, & prophetas accepisse, & nūquam idola, sed vnum verum Deum coluisse; Gentiles canes immundos appellabant. Econtra Gentiles se. *in audiu auis obedisse.* dicebant, quod ipsi bono ingenio, & suæ nature ascribebant. Iudæos autem non solum non obedisse Christo, verum etiam turpissima morte eum condemnasse dicebant. Ita ex vtraque parte superbia, & nulla humilitas. Quibus se quasi mediā interponit Apostolus, utrosque confutando, ut sic inuiter ad humilitatem, ut omnia attribuant gratiæ Dei.

Haimo

Et prologo Hieron.

Psalm. 17. g.

Sap. 2. d

Morem recte scribentū Epistolas seruat præponendo salutationem, in qua captat beneuolentiam a persona sua, ubi dicit; *Paulus Apostolus*, scilicet, Christi. A negotio, ubi dicit, quod

Recto scribendi epistolas mos.

mobile est subiectū sub rōne absoluta, & in partialibus libris sub rōnibus determinatis, ut corpus mobile ad titum, in libro cœli, & mūdi, & corpus mobile ad formā, in libro de generatione, & corruptione; Sic Deus sub rōne absoluta est subiectū in sacra scriptura, in partibus vero eius sub determinatis rōnibus, ut in Veteri Testamēto sub rōne creationis, & gubernationis, & in Nouo sub rōne redēptionis in generali. In Epistolis vero Pauli sub rōne magis determinata, scilicet sub rōne redēptionis per suā passionē. ideo dicit Paulus. 1. ad Cor. 1. d. *Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gētibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Iudæis, atque Græcis filium Dei Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Hæc igitur sapientia doctrinæ Pauli quæ est causa subiectiua tangitur cum dicitur; *Eam de qua dicit Act. 13. e. Nos vobis eam annunciamus, quæ ad patres nostros repromissio facta est, de Christo pro salute mundi passuro.*

Causa finalis.

Circa tertium cōsiderandū, quod cā finalis huius doctrinæ est utilitas totius Ecclesiæ, quæ notatur cū dicitur, *Tibi. i. ad utilitatē tuā, quæ per hanc doctrinā intelledā, & opere adimpletā habetur vita gratiæ in p̄senti, & gloriæ in futuro, de quo potest accipi quod dicit Prouer. 3. b. *Præcepta mea cor tuum custodiant, longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.* Dicit annos vitæ, quantum ad vitā gratiæ, & longitudinem dierū, quantum ad vitā gloriæ, quæ æternitatē includit a parte post, & pacem, i. quietē appetitū, quæ de rōne finis vltimi est, quod quietet totaliter appetitū. Circa quartū, scilicet causam formalem est sciendū, quod duplex est forma doctrinæ, scilicet forma tractatus, & forma tractandi. Forma tractandi est modus agēdi, quod triplex est apud philosophos, scilicet distinctiuus, diuisiuus, & p̄batiuus: & hoc triplici modo vtitur aliusque Apostolus. vnde in Epistola ad Hebr. 1. a. fidē diffiniuit dicēs; *Fides est substantia rerū sperandarū, argumētū nō apparētū.* Similiter. 1. Cor. 12. a. gratiā diuidit dicēs; *diuisiones autem gratiarum sunt, idem autem spiritus; & subdit: Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, & c.* Similiter. 1. Cor. 15. ex Christi resurrectione p̄bat resurrectionē generalem mortuorū eē futurā: sicut possibile est in tali materia. Et hæc formalis cā tangitur, cū dicitur; Tripliciter: de quo potest accipi quod dicit Eccles. 4. c. *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Forma vero tractatus cōsistit in diuisione doctrinæ. Diuiditur autē tota doctrina in tres partes, secundū quod tribus p̄cipuis gētibus scribit, primo Romanis qui p̄cellerāt alias Gētes in potētia, secūdo Græcis qui p̄cellerāt alias Gentes sapientia, tertio Hebræis qui p̄cellerāt in diuina legis noticia. Romanis tantum scripsit vnam Epistolam, quæ primo exponitur, sicut est prima respectu aliarū.*

Triplex modus agendi

Quod ante promiserat. Ab auctore, vbi dicit, qui factus est ei. Ab auditoribus, vbi dicit, in quibus estis & vos vo. &c.

Assignatis rationibus operis, numeri, & ordinis Epistolarum, explicato denique vnde & quare Apostolus Romanis scripserit, superest de materia, & intentione, & modo tractandi exequi. Generalis omnium Epistolarum materia est doctrina Euangelij. Intentio monet ad obediendum Euangelicæ doctrinæ. Præter hæc autem in singulis proprias intentiones, & materias requirimus. Prima itaque Epistola materiam habet Romanorum vitia, atque gratiæ Dei dona, ad quæ eos hortatur. Intentio eorum vitia increpare, & ad veram pacem fraternamque concordiam sub manu gratiæ humiliare. Modus tractandi. More scribentium Epistolas salutationem præmittit. In qua personam suam, negocium, & auctorem negocij commendat, in quibus congrue captat benevolentiam.

Haymo. Post salutationem vtriusque partis vitia arguit, ostendens Gentes a naturali ratione, & Iudæos a lego exorbitasse,

Com. in hanc locum.

bitasse, Deinde pluribus modis ostendit iustitiam, & salutem æque vtrique esse non per legem, sed per fidem Christi, vt a lege eos tollat, & in sola fide Christi eos constituat. Circa finem vero moralis subditur instructio, atque in actione gratiarum finem tenet Epistola. Inter omnes Epistolarum scriptores in tribus Paulus singulariter excellit. In operis scilicet profunditate; quia cæteris prolixius, & ad intelligendum difficilius. In fidei assertionem; quia ad fidei Catholicæ assertionem congrua auctoritatum legis, & prophetiæ inducuntur testimonia. In gratiæ commendatione; quia contra arrogantes, & superbos de suis operibus præsumentes pro commendanda Dei gratia prudenter, & fortiter dimicauit. Qui nimirum, & in illo euidentior clariorque apparuit, quia inter alia vehementer Ecclesiam Dei persecutus, pro quo summo dignus fuit supplicio; pro maledictione consecutus est gratiam, pro damnatione suscepit misericordiam, in quo & spes nostra plurimum subleuatur.

D Paulus excellit scriptor in tribus.

1. Cor. 15. a

Haymo.

Romani. Interpretantur sublimes, siue tonantes; quia illo tempore, quo Apostolus hæc Epistolam ad eos misit, cunctis dominabantur gentibus. Ideoque sublimiores erant omnibus populis, & innotabant præcepta publica, & priua-

nar. deducit. Iste adueniens primus in vrbe Roma Euangelij sui clauibus ianuam regni cœlestis aperuit.

* Irenæus. Matthæus in Hebræis ipsorum lingua scripturam edidit Euangelij, cum Petrus, & Paulus Romæ euangelizarent, & fundarent Ecclesiam.

Lib. 3. c. 1

E Lib. 3. cap. 2

In Chronicis

Argumentum in Epistolam Pauli ad Romanos.

ROMANI sunt partis Italiæ. Hi præuenti sunt a falsis Apostolis, & sub nomine Domini nostri Iesu Christi in legem, & Prophetas erant inducti.

Hos reuocat Apostolus ad veram Euangelicam fidem: scribens eis a

Corintho.

* Hegeffippus. Erant (tempore Neronis) Rome Petrus, & Paulus, Doctores Christianorum, sublimes operibus, clari magisterio, qui virtute suorum operum Neronem aduersum fecerant, captum Simonis Magi deliramentis, &c.

* Eusebius Cæsar. Claudij Imper. anno. 5. Petrus Apostolus, natione Galilæus, Christianorum Pontifex primus, cum primum Antiochenam Ecclesiam fundasset, Romam proficiscitur, vbi Euangelium prædicat, viginti quinque annis, eiusdem vrbis Episcopus perseuerat.

* Hierony. super præsentem Epistolam ad Romanos, vbi scriptum est; *Vt aliquid impertiar vobis gaudij spiritualis*, ait sic; Romanos Petri predicatione fidem tenentes confirmare se velle Paulus dicit. Non quod minus accepissent a Petro; sed vt duobus Apostolis attestantibus, atque Doctoribus, eorum corroborent fidem. Harum igitur auctoritatum cõflictum dirimentes, dicemus Petrum primum prædicasse Romanis quantum ad alios Apostolos: sed non primum quantum ad omnes credentes. Item dicemus Athenis Epistolæ partem scripsisse, Corinthi vero perfecisse, atque inde Romanis eam destinasse. Pro altercatione scribit Romanis, confutans modo Iudæos, modo Gentiles, docens eos humiliari, vt omnia attribuant gratiæ Dei. Iudæi salutem generi suo, gentes vero ingenio, & nature attribuebant. Prima hæc ponitur; quia primum gradum erroris destruit. Commendat personam, & negocium, & auctorem negocij, in quibus congrue captat benevolentiam.

EPISTOLA

Postilla Nicolai de Lyra super Prologum in Epistolam ad Romanos.

Diniso.

Romani, &c. In hoc breui Prologo ad compendiosam manifestationem dicendorum in subsequenti Epistola tria breuiter tanguntur: quia primo describuntur illi, quibus Epistola illa est destinata: & hoc in principio prologi, cum dicitur; *Romani*: secundo ponitur causa finalis, vel quare scripta est causa moriua, ibi: *Hos reuocat Apostolus*. tertio tangitur locus a quo est transmissa, ibi: *Scribens eis a Corintho*. Prima pars diuiditur in duas: quia primo describuntur a regione, siue patria, ibi: *Partis Italiae*. secundo describuntur a religione falsa, ibi: *Hi præuenti sunt a falsis Apostolis*. vbi circa deceptionem tria tanguntur. primo deceptores, ibi: *A falsis Apostolis*. secundo forma deceptionis, ibi: *Sub nomine Domini nostri Iesu Christi*. tertio materia in qua erant decepti, ibi: *Quia in legem, & prophetas erant inducti*, quantum, scilicet, ad obseruantiam legalium, & ceremoniarum legis: quibus tamen Christus finem imposuit. Circa causam finalem duo tanguntur: quia primo reuocatio

reuocatio ab errore falsitatis, ibi: *Hos reuocat Apostolus*. secundo inuitatio ad cognitionem veritatis, ibi: *Ad veram Euangelicam veritatem*. Ex qua breui diuisione satis patent partes prologi. Circa vero tertiam partem, quæ tangit locum a quo transmissa est Epistola, altercatio est, & Doctorum saltem verbalis controuersia. Nam dicit Haimo, quod ab Athenis ciuitate Græcorum sit transmissa Romanis, quos non ipse, non Petrus, vel aliquis duodecim Apostolorum primum instruxit, sed quidam Iudæorum credentium, qui fide Christi ab Apostolis percepta, venientes Romam, vbi princeps orbis residebat, quæ apud Ierosolymam didicerant, Romanis euangelizauerunt. Origenes vero dicit eam missam a Corintho, cui consonat finis præsentis prologi, cum dicitur, *Scribens eis a Corintho*. & pro isto inducitur quod scribit Apostolus cap. vlti. a. præsentis Epistolæ; *Commendo vobis Theben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est Cenchris*. Cenchris vero, vt dicit Origenes, locus dicitur Corintho vicinus, immo portus ipsius Corinthi. Harum auctoritatum conflictus dissolui potest, vt dicatur Paulum partem Epistolæ scripsisse Athenis: Corinthi vero perfecisse, atque eam inde Romanis destinasse.

Li. 2. cõtra Iovin. ad finem libri.

Li. 5. ciu. 8. 12.

Rom. 16. a

Ibidem d. 3. Cor. 1. b

Eu. feb. lib. 2. hi. st. cap. 14. & lib. 5. c. 8.

EPISTOLA PAULI AD ROMANOS.

CAPVT I.

Paulus. Beda super Actus Apostolicos Paulum anno Passionis, & Resurrectionis Christi ad fidem venisse dicit. Tertio vero decimo anno post Christi passionem Apostolatam Gentium cum Barnaba. & Pauli vocabulum accepisse. prius enim Saulus a Saule persecutore vocabatur, quia sicut ille Dauid, hic Ecclesiam persecutus est. Quartodecimo autem anno, iuxta conditum Apostolorum ad magistrum Gertium est profectus.

EPISTOLA PAULI AD ROMANOS.

CAPVT I.

Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, legregatus in Euangelium DEI, quod ante promiserat

stus, idem est & Iesus, quia vnctus est Iesus. Quorum nomen alterum est proprium, quod ab Angelo impositum est; alterum accidens, quod ab vnctione conuenit, dum tamen Christus filius sit, non pater, &c.

Idem. Vtrumque nomen (& Iesu, & Christi) competit Christo Dei, vt & Iesus appellaretur. Et quoniam ex semine Dauid genus trahere deberet virgo, ex qua nasci oportuit Christum euidenter Esaias dixit; Requiescet super eum spiritus Dei, & spiritus sapientie, & intellectus, spiritus consilij, & virtutis, &c. Neque enim vlli hominum vniuersitas spiritualium documentorum competeat, nisi in Christum, flori quidem ob gratiam adequatum, ex stirpe autem Iesse deputatum per Mariam.

Ambrosius. Hec autem seruus de qua gloriatur Apostolus, gloriosa est, quando tali pretio estimati sumus, vt sanguine Domini redimeremur.

Hieronymus. Videtur humilitatis esse, quod dicitur, O Domine, quia ego seruus tuus, &c. sed grandis dignitatis est, & meriti esse seruum Domini, & non seruum peccati. Quia non habeo inquit, quia non habeo dominum hominem, quia non habeo dominum peccatum.

Non enim Regnat peccatum in mortali meo corpore, propterea seruus tuus sum. Grande meritum. Denique dicitur de Moyse; Sed non sicut seruus meus Moyses. Et Abraham, & Isaac, & Iacob, dicuntur serui Domini. Propterea, & Paulus ita incipit; Paulus seruus Iesu Christi.

Aug. Hay. Vtrumque ponendo vnam Dei hominis personam esse testatur.

Alterum pro Iudaeis, alterum pro Gentibus ponit. Christus enim hoc nomen Iudaeis est cognitum, quo nomine Dei filium designatum vident, & audiunt in lege promissum, quibus & si alium predicaret, non crederent. Gentibus vero, quia in aliquo non legerant, praemittit Saluatorem, id est, Iesum.

Christus quamuis non sit proprium, sed nomen sacramenti, sicut Propheta, & sacerdos, Iudaeis tamen cognitum recte proponitur; Et si pluribus indita haec nomina, tamen sola figura; hic enim solus verus rex, & sacerdos, vocatus. Non a se, sed a Deo. Vel vocatus, ab hominibus dictus priuilegio nominis.

Apostolus. Ecce de humili altus.

Segr. A doctrina Scribarum, & Pharisaeorum. hoc contra Iudaeos. Vel, ab alijs Apostolis, corpore, & non mente; unde: Segregate mihi Bar. & T. in opus, ad quod a eos.

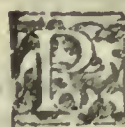
Euangelium. Haym. Bona annunciatio est quae ad salutem. Ea vero est de his quae ad fidem, & mores.

Def. Non ab homine inuentum.

Quod ante promiserat, &c. Hic consequenter declaratur duplex dictum, & primo declaratur primum, secundo secundum, ibi: Per quem accepimus. Primum autem est; quia dixerat, Segregatus in Euangelium Dei. ideo declarat quale sit illud Euangelium, id est, bonum nuncium a Deo patribus veteris Testamenti promissum, & hoc est quod dicit. Quod ante promiserat, scilicet, Deus pater.

Postilla Nicolai de Lyra super Epistolam Pauli ad Romanos.

CAPVT I.

Paulus seruus Iesu. Hae Epistola diuiditur in tres partes, scilicet, in salutationem, narrationem, & conclusionem, secunda ibi; Primum quidem gratias ago, tertia ibi, 16. cap. Et autem qui potens est. Prima adhuc in tres, quia primo describitur salutans persona. secundo, Ecclesia salutata, ibi; Omnibus qui sunt Roma. tertio bona optata, ibi; Gratia vobis, & pax. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur personae salutantis descriptio. secundo cuiusdam dicti declaratio, ibi; Quod ante promiserat. Persona vero salutans prima describitur ex nomine cum dicitur.

Paulus. Primo enim vocatus fuit Saulus, Act. 8. a. sed postea vocatus est Paulus a quodam eius notabili facto, scilicet, a conuersione Pauli proconsulis. Act. 13. b. Sicut Iacob vocatus fuit Israel, ex eo quod vidit Dominum; vel potius ex eo quod luctatus est cum Angelo, vt dictum fuit plenius, Genes. 32. f. Et Simon vocatus est Petrus ex confessione diuinitatis in Christo. Matih.

16. c. Secundo describitur ex religione, cum dicitur.

Seruus Iesu Christi. Id est, verus Christianus. Tertio, ex officij dignitate, cum dicitur.

Vocatus Apostolus. Et quia Apostolatus est excellentior Ecclesiae status, ad quem nullus ascendit recte, nisi a Deo vocatus, ideo bene dicitur; Vocatus Apostolus. Scilicet, a Deo, secundum illud Hebr. 5. a. Nec quisquam assumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo; tanquam Aaron. Quarto ex modo vocationis suae, cum dicitur.

Segregatus in Euangelium Dei. Per verbum enim Spiritus sancti fuit segregatus a coetu Apostolorum, aliorumque discipulorum, ad predicandum per orbem Euangelium Christi, Act. 13. a. & tunc vocatus fuit ad Apostolatam; prius tamen vocatus fuerat ad fidem, Act. 9. a.

Quod ante promiserat, &c. Hic consequenter declaratur duplex dictum, & primo declaratur primum, secundo secundum, ibi: Per quem accepimus. Primum autem est; quia dixerat, Segregatus in Euangelium Dei. ideo declarat quale sit illud Euangelium, id est, bonum nuncium a Deo patribus veteris Testamenti promissum, & hoc est quod dicit. Quod ante promiserat, scilicet, Deus pater.

te promissum. Vnde in hoc verbum verum est; Quia alius est

A qui seminat, & alius qui metit. Jerem. 31. f. a Per proph. Haimo. Vnde Jeremias; Ecce dies veniunt, & con-

b. Sanctis. Non eth-
nicis. Sancti: quia vi-
tia damnant, & sacra-
mentis vnus Dei, &
incarnationem, filij
Dei continent.

In Psal. 118
+ declaratus
fuit, & non
stratus fuit.

c. Sum. Proprio, sibi
consubstantiali, coae-
terno, coequali.

d. Factus. Tantum secundum carnem. Aug. Et si in factus
secundum diuinam. Tanta est vnio vtriusque naturae, vt to-
tum dicatur Deus, totum homo, & vicissim homo Deus,
Deus homo; quod non in substantijs hominis.

e. Qui factus est ei. Qui factus secundum carnem, opere sancti
spiritus de virgine, id est, natus. Impietati haereticorum oc-
curritur, qui obtuso corde capitulum hoc intelligentes, Chri-
stum tantum hominem accipiunt. Addendo enim, secundum
carnem, diuinitati suam dignitatem referuauit, in qua Chri-
stus Dei verbum est, per quem facta sunt omnia.

Orig. Factus est secundum carnem humanam Deus, qui
etiam in assumptione carnis Deus esse non destitit; incon-
uertibilis manens, assumpto conuertibili homine, naturam
suam non minuens hominis assumpta natura.

B Aug. Qui erat factus est; verbum erat; filius Dei erat, filius
hominis factus est; suscepit humanitatem, non amisit diui-
nitatem. Natus secundum veritatem naturae ex Deo Dei fi-
lius, & secundum veritatem naturae ex homine hominis fi-
lius; vt non adoptione, vel appellatione, sed vere in vtraque
natiuitate filij nomen nascendo haberet.

Idem. Est ergo Dei filius Deo patri in natura aequalis, ha-
bitu minor, in forma Dei verbum ex Deo genitum. In forma
serui factus est ex muliere. In forma Dei hominem fecit. In for-
ma serui factus est homo, in vtroque vtrique; Deus, vtrique; homo.

Ioan. 1. b

Idem. Verbum caro factum est, non tamen in hoc quod
factum est, conuersum, atque mutatum, sed carne, vt carna-
libus congruenter appareret, indutum.

Lib. 3. de fide
orth.

Ioan. Dama. Vtraque in Christo forma; quia vtraque ve-
ra, & plena est in Christo substantia. Inconuersa enim, &
inalterabiliter vnita sunt adinuicem naturae; neque diuina
distante a propria simplicitate, neque humana, aut conuersa
in deitatis naturam, aut in non existentiam, neque ex dua-
bus vna facta est composita natura.

Expositione
in hanc Epi-
stolam.

Aug. Christus ergo, vna persona est geminae substantiae,
nec tamen Deus, & homo pars huius personae dici potest;
alioquin filius Dei, antequam formam serui susceperet, non
erat totus, & creuit, cum homo diuinitati eius accessit.

Psal. 89. a

Ambr. Non semper factum esse, ad creationem refertur,
sicut ibi; Domine refugium factus es nobis. Non enim creationis
diffinitio, vel editio hic declaratur, sed nobis refugium esse
dicitur, quod prius non erat.

Aug. Qui factus est, &c. Aliquid significat haec dictio. Quia
enim non humano semine concreta est caro Domini in ve-
tero Virginis, & corpus effecta, sed effecta, & virtute spiritus
sancti; ideo Apostolus dicit factum, non natum.

Galat. 4. a

Idem. Et si non intercessit semen hominis in coceptione
virginis, quia tamen ex ea carne Christus formatus est, quae
constat

constat ex semine, recte dicitur factus ex semine. Neque tamē
ideo creatura. Vnde & Omnia per ipsum facta sunt. nō dicit oīa,
nisi quae facta sunt, i. omnem creaturam, vnde liquido appa-
ret ipsum factum non esse, per quem facta sunt omnia.

D
Ioan. 1.

Hilar. Hic enim verus, & proprius est filius; origine, non
adoptione; veritate,
nō nūcupatione; nati-
uitate, nō creatione.

Lib. de carne
Christi, c. 12.

per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo qui factus

g est ei ex semine Dauid secundum, carnem, qui praedestinatus

1. Sed secundum Mariae carnem ex semine Dauid; ergo ex
Mariae carne aut dum ex semine est Dauid. Quocunque de-
torseris dictum, aut ex carne est Mariae, quod ex semine est
Dauid; aut ex Dauid semine est, quod ex carne est Mariae.

Lib. adu. pra
aca n. c. 27

Idem. Neque sermo aliud idē est q̄ Deus, neq; caro aliud
q̄ homo. Sic & Apostolus de vtraq; Christi substantia docet,
Qui factus ex semine Dauid; hic erit homo, & filius hominis,
Qui definitus est filius De. secundum spiritum; hic erit Deus, & ser-
mo Dei filius. Videmus duplicem statum, non cōsūsum, sed
coniunctum in vna persona, Deum, & hominem Iesum.

Psal. 131. b

f. Ex semi. Da. Aug. Haimo. Quia Maria de Dauid. facta est
promissio Abrahāe, & Dauid; sed maluit hic dicere Dauid,
qui & criminiosus, non Abrahāe iusti; vt non pro merito, sed
gratia natus de eo putetur; & vt ex rege secundum carnem
natus ostendatur, sicut rex ex Deo ante secula natus est.

E

g. Qui praedestinatus est. Oecum. Qui demonstratus, & ma-
nifestatus est, & per prophetas, & per tot diuina signa, & per
resurrectionē. Horū enim concursus segregat ipsum ab alijs
oībus, qui per gratiā vocati sunt filij. Ideo ēt quidā ep̄i ab iudeis,
cogniti interpretantur, & in hominum notitiā venientis.

Theod. Ante passionē Christus nō solū alijs Iudeis, sed
ipsis ēt Apostolis non videbatur esse Deus. Ostendebantur
enim rebus humanis, cum eū comedentē, bibentē, dormiē-
tē viderēt, &c. Postq̄ autē resurrexisset, ascēdit, & Spiritus
sanctus venisset, seuerūt oēs eū eē Deū, q̄ hic docet Apost.

Prædesti-
tio
Aug. li. 3. de
pognitio
Rom 8. a
Tract. 103.
Ioan.

Prædestinatio est gratiæ p̄paratio, qua ab æterno Deus ho-
mini Christo, & cūctis quos p̄sciuit cōformes fieri imaginis
filij sui, bona sine meritis p̄parauit. Præsciētia de bonis, & de
malis, prædestinatio est solummodo de iustis. Prædestinatio
est nō præsciētia; q̄ aequaliter ad bonos, & ad malos pertinet.
Sed ordinatio, & p̄paratio adiuuandi illos, quos prouiden-
tia diuina dignos inuenit, de bonis proprie tantum dicitur.

Amb. Qui praedest. qui latebat in carne quid esset, prædesti-
natus est, i. præscitus ab æterno manifestari filius Dei in virtu-
tē resurgēdi, scū resurgit. Nec dicit, ex resurrectione Chri-
sti, sed mortuorū, quod maior virtus est; quia sua resurrectio
generalē facit resurrectionē. Vnde videtur mortē destruxisse,
vt nos redimeret: quare, & Dominum nostrum vocat, qui
talem gratiam dedit, & potestatem Apostolatus sua vice.

Aug. Prædestinata est ista humanæ naturae tanta, & tam
excellsa, & summa subuexio, vt quo attolleretur vltius non
haberet, sicut pro nobis ipsa diuinitas; quousque se deponer-
et humiliter non habuit, quam suscepta natura hominis cum
infirmitate carnis vsque ad mortem Crucis.

Li. 1. de præd
sanct. c. 15

Haimo. Non de verbo loquitur hic Apostolus, sed de ho-
mine qui non erat, antequam factus esset. Humilitas enim
quae non erat antea, illa prædestinata est.

In hunc locū

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Per proph. su. in scri. Sicut patet Jerem. 31. f. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum quod pepigi in die illa cum patribus vestris, quae apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti, sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel. Et sequitur: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Christus enim legem nouam in Euangelio contentam non tradidit scriptura, sed verbo suo; & Spiritu sancto de caelo misso impressit illam cordibus Apostolorum, & aliorum discipulorum: sed ipsi postea scripserunt ad memoriam futurorum. & ideo dicitur Isai. 40. a. Consolamini, consolamini popule meus, dicit Dominus Deus vester, loquimini ad eor Ierusalem. Quia sicut dictum est, lex noua scripta fuit super hominum corda. Secundo ostendit quale sit Euangelium istud ex subiecto, cum dicitur.
- 2 De filio suo. Qui est vnus Deus cum patre ab æterno, & verus homo ex tempore, ideo subditur.
- 3 Qui factus est ei ex semine Dauid secundum, Non enim Dei filius, vel

vel ipse Christus potest dici factus absolute: quia suppositum fi-
lij est æternum, sicut suppositum patris. Potest tamen dici factus
cum determinatione, scilicet homo secundum carnem, quia
natura humana Christi facta est, & est vnita ad suppositum diui-
num, & hoc in tempore.

Prædesti-
tio.

4 Qui praedest. est fil. Dei in vir. Id est, in aequalitate potentiae cum
Deo patre. Ad cuius intellectum sciendum, quod prædestina-
tio est æterna Dei ordinatio de agendis in tempore per gratiam
eius. Est enim p̄paratio gratiæ in p̄sent, & gloriæ in futu-
ro: propter quod importat antecellionem respectu prædestinati.
Filius autem in natura diuina est coæternus patri; & sic non po-
test dici prædestinatus, sed in humana natura posterior est patre,
quae vnita est Deitati in tempore: & hæc vnio facta est ex Dei
prædestinatione: aliter eius Deitati de nouo aliquid accideret,
quod est impossibile, & ex eius mera gratia: propter quod cadit
sub prædestinatione diuina. & ideo sicut hæc propositio: homo
factus est Deus, vel filius Dei, est vera; ita & hæc Christus secun-
dum quod homo prædestinatus est esse filius Dei, qui in natura
diuina aequalis est patri in potentia.

Secundum

Aug. Præclarissimum. n. lumen prædestinationis, & gratiæ est ipse mediator Dei & hominum homo Christi⁹ Iesus. Ille n. homo ut a verbo patri coæterno in unitatem personæ assumptus filius Dei unigenit⁹ esset unde hoc meruit, quod eius bonum quaecunque præcessit, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniret: faciente ac suscipiente Dei verbo. Ipse homo ex quo esse cœpit, filius Dei unicus esse cœpit. Femina illa gratia plena concepit de spiritu sancto, ex virgine Maria Deus unicus natus est, non carnis cupidine, sed solo Dei munere. Libera in illo homine voluntas erat, & tanto magis quâto magis peccare non poterat.

B Id. Recte quippe dicitur filius, Dei prædestinatus, non secundum illud quod est verbum Dei Deus apud Deum. Ut quid. n. prædestinaretur cum iam esset, qui iam erat sine initio, & sine termino sempiternus. Illud autem prædestinandum erat, quod nondum erat, ut sic suo tempore fieret, quæ admodum ante tempora prædestinatum erat, ut fieret. Quis quis igitur filium Dei prædestinatum negat, hunc eundem filium hominis negat. Prædestinatus est ergo Iesus, ut qui futurus erat secundum carnem filius David, esset in virtute filius Dei.

C *Secundum spiri. sanctifica.* iungatur sic. Qui factus est ei ex semine David secundum carnem. factus quidem secundum spiritum sanctificationis. i. secundum operationem spiritus sancti, qui sanctificat homines, & qui sanctificavit Christum hominem in utero virginali.

D *Vel probatur filius Dei, quia spiritum suis dedit sanctificationis, incepta a resurrectione animæ, i. remissione peccatorum mortuorum Christi, in peccatis. s. quos nullus alius curare potuit.*

E *Est. n. duplex resurrectio, animæ, & corporis. De resurrectione animæ in sequenti ait Apostolus. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit tibi Christus.*

F *Mortuo. Ie. Christi.* Christi pro eius, vel suorum, proprium nomen pro nomine posuit more Hebraico, quæ locutio in scripturis præcipue veteribus est usitatissima, ut. *Fecit Moyses sicut præcepit dominus Moysi.*

G *Per quem accepimus gratiam, &c.* *Basi. significat honorum subministrationem ab illo proficisci. *OECVMEN. Non ex propriis inquit, bonis operibus Apostolatam accepimus, sed quicquid idest, gratia est, & donum. Atqui

H *Deo patre, & domino nostro Iesu Christo. Primum quidē*

I *Vocati Iesu Christi, i. ab eo, s. Iesu Christo. Genitivus pro ablativo more Græco.*

K *Omnibus qui sunt Roma, &c.* *Theod. Et diuinis eos appellationibus honoravit, & arrogantiam repressit, primum. n. eos, non, ut qui totius orbis terrarum dominium obtineret, ab aliis gentibus secrevit, sed aliis commiscuit. Deinde, omnibus simul scribit, seruos miscens, & mendicos, cum his qui propter opes nimias sibi placent, & magna sunt potestate præditi. Quod. n. ex his quoque aliqui credidissent, docet ipse in pistola ad Philippenses. *Salutant vos inquit, qui sunt ex domo Cesaris.* Iam vero eos quoque docuit, quod non scribit in fidelibus, sed his qui iam crediderunt. Vnde eos etiam uocatos, & sanctos appellat, spiritualibus eos laudibus extollens, & eorum in eum, qui ipsos illo beneficio affecerat, desiderium inflammans.

A *Probatur etiam. Quod potest uideri ex hoc, quod ex spiritu sancto conceptus. Commen. a gratia.*

B *est filius Dei in uirtute, secundum spiritum sanctificationis*

C *textu resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri,*

D *per quem accepimus gratiam, & apostolatam ad obedientiam fidei in omnibus Gentibus pro nomine eius, in quibus estis, & uos uocati Iesu Christi, omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei uocatis sanctis. Gratia uobis, & pax a Deo patre, & domino nostro Iesu Christo. Primum quidē*

E *Vocati Iesu Christi, i. ab eo, s. Iesu Christo. Genitivus pro ablativo more Græco.*

F *Omnibus qui sunt Roma, &c.* *Theod. Et diuinis eos appellationibus honoravit, & arrogantiam repressit, primum. n. eos, non, ut qui totius orbis terrarum dominium obtineret, ab aliis gentibus secrevit, sed aliis commiscuit. Deinde, omnibus simul scribit, seruos miscens, & mendicos, cum his qui propter opes nimias sibi placent, & magna sunt potestate præditi. Quod. n. ex his quoque aliqui credidissent, docet ipse in pistola ad Philippenses. *Salutant vos inquit, qui sunt ex domo Cesaris.* Iam vero eos quoque docuit, quod non scribit in fidelibus, sed his qui iam crediderunt. Vnde eos etiam uocatos, & sanctos appellat, spiritualibus eos laudibus extollens, & eorum in eum, qui ipsos illo beneficio affecerat, desiderium inflammans.

G *Dilectis Dei. prior. n. dilexit nos ante omnia merita, ut & nos cum dilecti diligeremus.*

H *Vocatis sanctis. Non ideo uocati, quia sancti, sed ideo sancti effecti, quia uocati, & ideo uocati, quia dilecti.*

I *Gratia uo. & p.* *Hier. Talis est ubique saluatio eius, ut & commemoret in nobis beneficia Dei, & optet in nobis integra permanere, quia & gratis nobis peccata dimissa sunt, & reconciliati sumus Deo per mortem filii eius. Commonet etiam pacificos esse debere, unam eandemque gratiam consecutos. *August. In ista saluatione ipsa trinitas pariterque incommutabilis unitas cognoscitur. Vnitas per hoc quod ait, a Deo.

K *Haim. spiritus sancti nomen non posuit, quoniam in donis suis eum comprehendit. i. in gratia, & pietate:*

L *Gratias*

Apostolatus eius Si, i. ritus sancti est, sicut in Actis habetur: sed Domnia sanctæ Trinitatis opera nouit esse communia.

* Theodor. Dicit ergo Apostolus. Ipse nos prædicatores instituit, omnium gentium nobis madata salute, & donata ab ipso gratia, quæ prædicationi responderet acconueniret. In

1 *quibus estis, & uos uocati, &c.* Ex his inquit, vos quoque gentibus estis, quarum cultura nobis commissa est. Nō. n. existimetis me aliena usurpare, & agros qui ab aliis possidentur, inuadere. Dominus. n. me omnium Gentium prædicatorem elegit.

2 *In omni. Gentib.*

3 *non solum Iudæis in quibus (quia sine lege uocati) non debent sub lege agere.*

4 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

5 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

6 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

7 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

8 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

9 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

10 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

11 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

12 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

13 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

14 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

15 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

16 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

17 *Pro nomi. eius. pro eius gloria, non nota, sicut uos facitis.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Secundum spiri.* Hoc refertur ad illud quod præmittit. *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.* ne forte aliquis crederet quod descendisset de David per uirtutem generatiuam, sicut alii, quod est falsum, quia de cælo descendit tantum secundum corpulentam substantiam de uirgine assumptam, & uirtute actiua spiritus sancti formatam, quæ uirginem sanctificauit, & imprægnauit.

2 *Ex resur. mor.* Hoc refertur ad illud quod prædicatur. *Qui præd. est fil. Dei in uirtu. i. in æqualitate potentie, ut dictum est, q̄ apparuit in Christo ex resurrectione mortuorum ad quam requiritur potentia infinita, per quam se, & alios mortuos suscitauit.*

3 *Iesu Chri. domi. no. i. a Iesu Christo domino nostro.* hic ponitur genitiuus pro ablatiuo.

4 *Per quem ac. gra. & apostola.* Hic declarat secundum dictum. i. qualiter acceptus est ad apostolatam. s. per Iesum Christum, qui est mediator Dei, & hominum, & ideo dona spiritus sancti ueniunt ad homines per ipsum. Dictum est autem supra, quod hæc uocatio facta fuit per spiritum sanctum. Ex quo sequitur quod mediante Christo apostolatus concessus fuit Paulo, ideo dicit. *Per quem acce. gra. & iungit hæc duo simul, quia natura non deficit in necessariis, sed cum forma substantiali dat proprietates, quæ sunt necessariz in operibus congruentibus ipsi formæ, & multo magis autor naturæ non deficit in necessariis, propter quod concedens dignitatem Apostolicam, simul dat gratiam ad exequendum conuenienter officium pertinens ad illam dignitatem, nisi suscipiens obicem sibi ponat.*

5 *Ad ob. fidei. i. paratus sum totaliter me exponere obsequio fides.*

6 *In omni. Genti. i. ut fides dilatetur in omnibus Gentibus.*

7 *Pro nomi. eius. i. ad gloriam nominis Christi.*

8 *In qui. s. fidelibus.*

9 *Estis uos uocati. ad fidem, Iesu Chri. i. a Iesu Christo, a quo est hæc uocatio.*

10 *Omnibus qui sunt Ro.* Hic consequenter exprimentur personæ salutatae, cum dicitur. *Omnis qui s. Ro.* non generaliter, sed fidelibus, ideo subditur.

11 *Dile. Dei. i. a Deo uocatis.*

12 *Sanctis. i. Christianis qui sunt sanctificati per baptismum.*

13 *Gratia uo. & pax.* Hic exprimentur oprata bona, quæ sunt bona simpliciter, propter quod absolute possunt optari aliis, & sibi, & hæc sunt gratia in præsentia, & gloria in futuro, ideo subd.

14 *Et pax.* Appetitus. n. hominis non potest totaliter quietari, nisi in gloria.

15 *A Deo pa. qui est dator gratiæ, & gloriæ.*

16 *Et domi. no. Iesu Christi.* qui est unus Deus cum ipso, & sic dator gratiæ, & gloriæ, sicut ipse.

17 *Primum quidem gra. ago Deo meo.* Hic consequenter ponitur narratio, in qua explicatur intentio Apostoli, quæ est commendare gratiam Dei, per quam Romæ erant uocati ad fidem aliqui Iudæi, & aliqui Gentiles, ostendendo quod utriusque ad salutem indigebat gr̄a Dei, quæ scientia acquisita nõ sufficiebat Gentibus. ad salutem, neq; obseruatio legis Iudæis. Quæ patet ex hoc quod isti, & illi plausi fuerat in horribilia uitia, pp quæ egebant Christi gr̄a, pp quæ saluariet. Et primo hoc ostendit Apostolus. sed instruit eos in morib. c. 12

Gratias ago. Gratias agere est sentire omnia a Deo data esse, & pro eo laudare corde, voce, & opere.

Aug. lib. de o- uibus. Gratias agere. Exo. 3. b Sedulius Haymo.

tamen proprie p gratiam esse dicitur, qui merito fidei, & iustitiæ eius cultores esse probantur. **c** Pro omni. uo. Cum pro aliis, primum p uobis, de quibus magna utilitas venit, per Christum mediatorrem, per quem uobis Deus dedit bona omnia.

† De iure in c. est Christus. S. Angelus Juramentum quando sit faciendum

d Quia fides. Ambr. Congaudet de bono incepto eorum, per quod charitatem erga illos ostendit, & hortatur ad profectum. Hæc ante omnia se agere dicit, quia multis proficit fides eorum. * Hier. ostendit quomodo Romanorum fides omnibus Ecclesiis cognita sit. Vel certe, quod eadem fides, quam Romani tenent, in uniuerso mundo ab Apostolis prædicetur. Item prudenter laudat, ut pro uocet ad profectum. Siue quia omni mundo mirum fuit Romanos credidisse, qui idolorum fuerant nimia cultura possessi, ita ut omnium gentium diis, quas vicerant, deserueret. Sed & simpliciter eorum fidem laudasse credendum est, cuius nunc deuotio demonstratur. * Tert. cum correptas ecclesias opponunt (hæretici,) credant emendatas. Sed & illas recognoscant, de quarum fide, & scientia, & conuersatione, Apostolus gaudet, & Deo gratias agit, quæ tamen hodie cum illis correptis unius institutionis ira commiscet.

1. de prefc. c. 27

B

De Ecclesiæ Romanæ fide, & autoritate.
* Irenæus. Quoniam ualde longum est omnium Ecclesiarum enumerare successiones, maximæ, & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro, & Paulo Romæ fundatæ, & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annunciatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum, peruenientem usque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo, vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem, & malam sententiam, præterquam oportet colligunt. Ad hanc. n. Ecclesiam propter potentiorum principalem necessesse est omnem conuenire ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his qui sunt undique, conseruata est ea, quæ est ab Apostolis traditio. * Tertul. Si Italiæ adiaces, habes Romanam Ecclesiam, unde nobis autoritas præsto est statuta, fœlix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, &c. * Cyprian. Nauigate audent (hæretici,) & ad Petri cathedram, atque ad Ecclesiam principalem unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis, & profanis literas ferre, nec cogitare eos esse Romanos (quorum fides, Apostolo prædicante, laudata est) ad quos perfidia habere non possit accessum, &c. * Origenes. Cum Petro summa rerum de pascendis ouibus traderetur, & super ipsum velut super terram fundaretur Ecclesia, nullius uirtutis alterius ab eo, nisi charitas exigitur. * Athanas. Optamus ut a uestre sanctæ sedis Ecclesiæ autoritate, quæ est caput, & mater omnium Ecclesiarum, ea (Niceni concilii decreta) ad correctionem, & recreationem fidelium orthodoxorum percipere per præsentis legatos mereamur, quatenus uestri filii autoritate, illæ si ab æmulis sanctæ Dei Ecclesiæ, & nostris, euadere nobisque commissus erueret ualeamus.

1. 3. adu. hære. cap. 3.

de præfer. c.

Epist. 55. quæ est ad Cornel. contra hæreticos.

5. C6. ad Ro.

Epist. ad Marcum Papam

C

NICOLAUS DE LYRA.

Prima in duas, quia primo aufert a Romanis credentibus discordiæ materiam, secundo inducit eos ad charitatis concordiam. 5. cap. Materia uero discordiæ erat, quia conuersi de Iudaismo præferrebant se Gentilibus ex Mosaicæ legis susceptione, & econuerso Gentiles Iudæis de scientiæ acquisitione, propter quod ostendit eos primo similiter egeret gratia Dei sine prærogatiua aliqua ante conuersionem ad Christi fidem. secundo, post conuersionem ad Christi fidem, secunda incipit in tertio cap. ante medium, ibi. Quid ergo. Prima in duas, primo Apostolus affectum suæ charitatis ad ipsos ostendit secundo uitia eorum arguit, ibi. Reuelatur. Prima adhuc in duas, primo. n. ostendit se hære charitatē ad eos, grās agēdo de eorū bona inchoatione, di. Pri. qui. i. principaliter.

Gra.

leamus. Vero nouimus Apostolatus uestri cor gratia sancti Spiritus in tantum esse accensum, ut omnibus oppressis succurratis. quantomagis nobis, qui licet exigui ordinis, tamen uestri sumus, uobisque obediētes, cum omnibus nobis commissis, & sumus, & esse semper uolumus.

a Quem. sicutum facio, quo. i. non uos. Non per legem, non per prophetiam. **b** Mediatorem Dei, & hominum: **c** Quia ipse est minister beneficiorum Dei. **d** Quod & uos ipsi faciatis. **e** Quia ipse est minister beneficiorum Dei. **f** Quia ipse est minister beneficiorum Dei. **g** Quia ipse est minister beneficiorum Dei.

* Basil. Visum est nobis contentaneū ut literas ad Episcopum Romanum mittamus, quo res nostras consideret, & iudicii sui decretum interponat, ut quia difficile est de communi, & synodali decreto aliquos inline mitti, ipse auctoritate sua in reuertatur, delectis uitis, qui acta Ariminensis concilii secum ferant, ad ea rescindenda, quæ illic uolenter acta sunt. * Hier. Ego nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuæ. i. cathedre Petri communioni cōfocior, super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Hic collegas tuos Aegyptios confessores sequor, & sub onerariis nauibus paruula nauicula delitescō. Non noui Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicumque nō colligit tecum, spargit, hoc est, qui Christi non est antichristi est. * Ambros. Fideliter tibi commissam ianuam seruas, & pia sollicitudine Christi ouile custodis, dignus quem oues Domini audiant, & sequantur, &c. Credatur Symbolo Apostolorum, quod ecclesia Romana intemeratum semper custodit, & seruat, &c.

† quem col. spiritu

Epist. ad Dam. papam

Epist. ad Syrd. cium papam

Tract. 124. in lo.

p salmo cont. Donat.

Epist. ad Romanum presbyt. Romanum.

Epist. 109. quæ est ad Innoc. papa.

Aug. de serm. Do. in monte

Oratio Obsecratio

F

sis concilii secum ferant, ad ea rescindenda, quæ illic uolenter acta sunt. * Hier. Ego nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuæ. i. cathedre Petri communioni cōfocior, super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Hic collegas tuos Aegyptios confessores sequor, & sub onerariis nauibus paruula nauicula delitescō. Non noui Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicumque nō colligit tecum, spargit, hoc est, qui Christi non est antichristi est. * Ambros. Fideliter tibi commissam ianuam seruas, & pia sollicitudine Christi ouile custodis, dignus quem oues Domini audiant, & sequantur, &c. Credatur Symbolo Apostolorum, quod ecclesia Romana intemeratum semper custodit, & seruat, &c.

* Aug. Si ordo Episcoporum sibi inuicem succedentium considerandus est, quanto certius ab ipso Petro numeramus, cui totius Ecclesiæ figuram, propter apostolatus sui primatū gerenti Dominus ait. Super hanc petram ædific. eccl. me. * Idem. Numerate sacerdotes, vel ab ipsa sede Petri in ordine illo Patrum quis cui successerit, uidere, ipsa est petra, quam non uincunt superbæ inferorum portæ, &c.

* Theod. Tenet sancta ista sedes gubernacula regendarū cuncti orbis Ecclesiarum, cum propter alia, tum quia semper hæretici sctoris experts permansit.

* Bernardus. Dignum arbitror ibi potissimum refarciri damna fidei, ubi non possit fides sentire defectum. cui enim alteri fedi dictum est, Ego pro te rogauī, ut non deficiat fides tua? & cetera.

e Testis. quod habetis fidem domino imputo. Non habenda oro ab eo. Vel exponit, quando gratias agat in orationibus. s. & quomodo sine intermissione.

Testis. iuramentum est faciendum in necessariis, cum pigri sunt homines credere quod eis est utile. Non est iuratio in se bona, non tamen mala cum est in se necessaria, licet a malo infirmitatis eorum quibus aliquid dicitur, procedat.

Hier. super Ierem. in secundo. Animaduertendum, quod iusiurandum hos habet comites, ueritatem, iudicium, & iustitiam, sed si ista defecerint, nequaquam erit iuramentum sed periuurium.

f Mem. ve. & c. Hoc dicit ut eū amēt, & desiderent audire.

g In ora. me. ob. Oratio pro bonis habendis. Obsecratio, pro necessitate districta oratio. Et est per sacra ad Deum adiuratio, ut per passionem, per mortem, per natiuitatē, & similia.

* Oecumenius. Sinceræ charitatis est, & mentionem facere, & semper hoc facere, idque maxime in precationibus Etenim ad eos proficisci properabat, & præter Dei uoluntatem id facere uolebat.

Gratias ago

1 Gra. a. Deo meo. cui bonum hominis principaliter est attribuendum. 2 Quia fides ue. annun. in uniu. mundo. Cuius. n. Romana tunc toti mundo dominabatur, propter quod de omnibus mundi partibus ibi ueniebant nuncij, qui bonam conuersionem fidelium Romæ existentium referebant in diuersis partibus orbis quod ad dilatationem fidei, & ad Dei gloriam faciebat, quam Apostolus quærebat. 3 Testis. n. mihi est. Deus. Hic secundo ostendit idem pro ipsis orando deuote dicens, Testis. n. mi. est Deus. Frequenter. n. pro ipsis orabat secrete, propter quod testem non habebat de hoc nisi Deum. 4 Cui seruiō, & c. & non obseruantijs legalibus. 5 Quod sine intermissione memoriam, & c. Non est per hoc intelligendum, quod Apostolus pro ipsis oraret continue, sed quia quotiescunque orabat, de ipsis memoriam habebat.

Obsecratio

A Desidero enim. Ut que verbis suadere non poterat, presens suaderet virtute miraculorum.
Haymo. **b** Consolari. Modo ego sum desolatus, sic & uos, etsi non sentitis, sed sic consolaremur.
c Fratres. Quia renati, & alig recti. vñ supra, uocatis sanctis.
d Græcis. De Iudæis tacet, quia magister Gentium. Græcis, Græcos præponit, quia ab eis omnis philosophia mundana exordium habuit.

† per uoluntate.
 † aliquid impetiar vobis donum spūale

† ut communē capiā consolationem in uobis per mutuā

† prædestinat fuerim ad uic vsque diem

Haymo

e Barbaros. Barbaros dicit, qui sunt quasi ex leges, qui. s. nec Hebræi, nec Græci, nec Latini sunt.
f Nulli specialius debetur hæc prædicatio. Debitor, quia missus ad omnes.
g Theodo. Doctor omnium gentium electus sum, quomobrem deo omnibus doctrinæ debitum, non solum Græcis, sed etiam barbaris. propterea. n. etiam diuersas dedit nobis linguas Spiritus sanctus. Et continet quidem tum iis quibus doctrina magnos spiritus facit, tum iis qui non sunt eloquentiæ mysteriis initiati, debitum exoluere. Et quoniam non omnes Euāgelii prædicationem suscipiebant, merito adiecit. Quod in me promptum est. Meum est. n. prædicare, est autem audientium credere.

h Non. n. cru. euang. Sicut illi qui falsa prædicant. Vel, qui crucem Christi putant ignominiam. ideo non erubescio euāgelium, quia uirtus est. i. quia uirtutem Dei annunciat, non infirmitatem, sapientiam, non insipientiam. Quod. n. infirmum Dei est, fortius est hominibus; & quod stultum Dei est, sapientius est hominibus. Vel, uirtus est credenti, per quam peccatum dimittitur, & cum res exigit, sunt miracula quibus commendatur doctrina.
i Oecum. Quia incredulis multa in Euangelio abiecta esse censentur, puta, crux, mors, Iudeorum debacchatio, &c. hoc interim illos docet, ne quicquam esse in eo uile suspicerent, atque idcirco pudeat eos illud suscipere. præterea, quia cristas erigebant Romani ob multa quib. ceteris præstantiores erant,

k Non solum ero, sed etiam obsecro. Tentans. b. Prospero, & aduerso. Quacunque ex causa facili, uel difficili. c. Post longa desideria. d. Hyeme, uel æstate. e. Quod esse non reputo, nisi perueniam ad uos.

l Non ut mali in suo malo. Quia tunc utilis aduentus. b. Ideo obsecro. a. Quia que scribit, & peruersæ possunt accipi, & uirtutem suadere. b. i. uos participes faciam. c. Gratuiti beneficii Dei. Doctrinæ. d. Quia iam aliquid habetis. e. Quæ confirmatio adeo est grata, quasi. f. uos confirmari. c. Quasi mea consolatio in net. d. Quia dolet de non recta fide. Vel idem, ut consolemur uobiscum, alia litera.

m Non nouam, sed meam, & uestram que est inuicem communis. i. si anius, & eiusdem fidei sanus in Christo, uel que per dilectionem operatur. b. Haymo. Cur ergo non uenis? quia prohibitus sum, quod nolo ut scitis, & patetis eum pe uictra fieri, ut modo dignos uos patetis. De fide, quia proposui eam que inuicem est fidem uestram atque meam. Nolo autem uos ignorare fratres: quia sæpe proposui venire ad uos, & t. prohibitus sum usque adhuc, ut aliquem fructum habeam in uobis, sicut & in cæteris Gentibus. Græcis ac Barbaris, t. f. a. Ut nemo de utroque populo excludatur. Haymo. mundanis rationibus eruditus. b. Illarum rationum imperitis. c. Euangelizare. Sicut aliis debeo ita & uobis, quia omnibus debitor sum. d. Q. Etsi ego ad hæc paratus, ergo alterius culpa remansit.

n In me promptum. b. Tangit eos qui non recta tradiderant. a. Nobis, non aliis. Innectat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a. secunda morte præseruat. b. Valens. Quod dixit omni, determinat. Credenti. b. Gentilibus omnibus. c. Credenti est in salutem, quia est ei in iustitiam. Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

o Iustitia. n. Dei in eo reuelatur ex fide. Iustitia. n. Dei. Haymo. Amb. Est que gratis iustificat impiū per fidem sine operibus legis, ut alibi inueniat in illo nō habēs iustitiam meam q̄ ex lege est, sed illam q̄ ex fide, q̄ reuelat euāgelium dum dat fidem homini, p̄ q̄ iustificatur q̄ credit Deum iustum, & ueracem in promissis. Hoc contra iudæos qui negant hunc esse Christum, quem promissit Deus. k. Reuelatur. Aug. Aggreditur Gentiles secundum priorem statum, quia iactabant bonam naturā, & excusabāt turpitudines per ignorantiam. Contra autē Apostolus dicit, & prius habuisse notitiam, & perdidisse per culpam, & bonam naturam sibi ipsis a Deo relictam in omnia mala præcipitatem. Commendata pietate fidei, qua iustificati Deo grati esse debemus, contrarium detestando subinfert, quod inflati per se in idola ceciderunt.

p Ex fide, &c. Dei promittētis, in fidē hominis, qui credit ei. Vel. habuerim, & habeam impedimentum exequendi. h. Et uobis qui Roma estis euangeliz. i. prædicare euāgelium. Licet autem reddere debitum sit necessitatis, tamen Apostolus nō peccauit in hoc, quod omnibus Gentibus non prædicauit, quia huius debiti redditio cadit sub præcepto affirmatiuo, quod non obligat ad semper, sed opportunitate habita, quod Apostolus fecit. 12. Non. n. erubescian. Hic assignatur certa causa ex honorabilitate officii, di. Non. n. erubesc. euāgelium. i. prædicationem euāgelii, quia hoc est honorificum, & sanctum, ideo subditur. 13. Virtus. n. Dei. est. i. euāgelium est Dei uirtutis contentiuum. 14. In salu. om. ere. Tamen quantum ad effectum proficit solū credentibus. 15. Iudeo primum, & Græco. per hoc non est intelligendum, quod apud Deum sit personarum acceptio, sed hoc dicitur, quia iudæi per notitiam legis, & prophetarum, & Græci per cognitionem creaturarum, quæ est quædam scala ad ascendēdum ad Deum per cognitionem, & amorem, habebant quandā dispositionem præ cæteris Gentibus ad suscipiendum euāgelii ueritatem, quod continet iustitiam perfectā, propter q̄ subditur. 16. Iustitia. n. Dei in eo reuelatur, &c. 1. in euāgelio manifeste traditur. 17. Ex fide in fidem. i. fide informi procedendo ad fidem formatam. Licet. n. sit idem habitus, tamen dicitur informis sine charitate existēs, & superueniente charitate formatus, q̄a p hoc actus eius elicitur meritorius uitæ beatæ, & talis formata fides uiuificat, & iustificat. p̄fecte, sicut scriptū est Abac. 2. a. Iustus autē, &c. Reue

Triplex causa ueniedi ad Romanos

Secunda causa

NICOLAVS DE LYRA.

1. Obsecrans. i. perrem sacram deprecans, ut oratio sit magis exaudibilis. Sicut cum dicimus. Per crucem, & passionem tuam, libera nos domine.
2. Si quomodo tandem ali. pro. iter. ha. &c. Hæc forsitan fuit uisa causa appellationis sue ad Cæsarem, Act. 25. ut sic uideret fideles Romæ existentes.
3. Deside. n. uos ui. Hic reddit causam sui dicti. s. quare desiderabat uenire ad Romanos. Et assignat ad hoc triplicem causam. prima est ad augmentationem sui meriti, & eorum per suam prædicationem, & hoc est quod dicit. Desi. n. uos ui. ut ali. u. imp. gra. spi. i. ut per prædicationem meam efficiamini deuotiores, & sic in uobis augeatur gratia Dei.
4. Ad confir. uos. in fide, & bonis operibus.
5. Id est si conso. in uo. q. d. per hoc habebimus ad inuicem consolationem per fidem mihi, & uobis communem. Et de dilatione sui aduentus, consequenter se excusat, di. Nolo autem uos ig. fra. quia sæpe pro. uen. & patet ex prædictis litera.
6. Græcis, ac Barba. Hic assignatur secunda quæ est redditio debiti, di. Græcis, ac Barba. i. hominibus ignotæ linguæ, cuiusmodi sunt omnes præter Iudæos, Græcos, & Latinos.
7. Sapientibus. i. instructis in lege, & philosophia.
8. Et insipientibus. i. illiteratis hominibus.
9. Debitor sum. ad prædicandum eius euāgelii ex officio apostolatus. 10. Ita quod in me promptum est. ex parte animi, licet habuerim,

erant, puta, diuitias, potentiam, & sapientiam, vos quidem in his, inquit, efferimini, ego autem Deum in medio uestrum prædicaturus accedam, nec me huius puder. Quamobrem? Quia potentia Dei est ad salutem suscipientium, pulchre autem addit, ad salutem, nam est, & ad ultionem potentia Dei. Ad salutem itaque nō cuilibet sed credenti. Non credentibus. n. supplicium interminatur. Euāgelium. primum autē a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quā gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ta nē inter Iudæos, & natus, & conuersus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter q̄ omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes. g. Virtus enim Dei, etc. Quia signis firmatur incredibilis. prædicatio, quod non est in falsis præconibus. h. Iudæo primum. Est. chius. Q. Maxime, & præ omnibus Iudæo, & Iudæum præponit causa patrum, tamen & hic indiget euāgelio. Quid ergo optis est lege? i. Iustitia. n. Dei. Haymo. Amb. Est que gratis iustificat impiū per fidem sine operibus legis, ut alibi inueniat in illo nō habēs iustitiam meam q̄ ex lege est, sed illam q̄ ex fide, q̄ reuelat euāgelium dum dat fidem homini, p̄ q̄ iustificatur q̄ credit Deum iustum, & ueracem in promissis. Hoc contra iudæos qui negant hunc esse Christum, quem promissit Deus. k. Reuelatur. Aug. Aggreditur Gentiles secundum priorem statum, quia iactabant bonam naturā, & excusabāt turpitudines per ignorantiam. Contra autē Apostolus dicit, & prius habuisse notitiam, & perdidisse per culpam, & bonam naturam sibi ipsis a Deo relictam in omnia mala præcipitatem. Commendata pietate fidei, qua iustificati Deo grati esse debemus, contrarium detestando subinfert, quod inflati per se in idola ceciderunt.

q Non solum ero, sed etiam obsecro. Tentans. b. Prospero, & aduerso. Quacunque ex causa facili, uel difficili. c. Post longa desideria. d. Hyeme, uel æstate. e. Quod esse non reputo, nisi perueniam ad uos.

r Non ut mali in suo malo. Quia tunc utilis aduentus. b. Ideo obsecro. a. Quia que scribit, & peruersæ possunt accipi, & uirtutem suadere. b. i. uos participes faciam. c. Gratuiti beneficii Dei. Doctrinæ. d. Quia iam aliquid habetis. e. Quæ confirmatio adeo est grata, quasi. f. uos confirmari. c. Quasi mea consolatio in net. d. Quia dolet de non recta fide. Vel idem, ut consolemur uobiscum, alia litera.

s Non nouam, sed meam, & uestram que est inuicem communis. i. si anius, & eiusdem fidei sanus in Christo, uel que per dilectionem operatur. b. Haymo. Cur ergo non uenis? quia prohibitus sum, quod nolo ut scitis, & patetis eum pe uictra fieri, ut modo dignos uos patetis. De fide, quia proposui eam que inuicem est fidem uestram atque meam. Nolo autem uos ignorare fratres: quia sæpe proposui venire ad uos, & t. prohibitus sum usque adhuc, ut aliquem fructum habeam in uobis, sicut & in cæteris Gentibus. Græcis ac Barbaris, t. f. a. Ut nemo de utroque populo excludatur. Haymo. mundanis rationibus eruditus. b. Illarum rationum imperitis. c. Euangelizare. Sicut aliis debeo ita & uobis, quia omnibus debitor sum. d. Q. Etsi ego ad hæc paratus, ergo alterius culpa remansit.

t In me promptum. b. Tangit eos qui non recta tradiderant. a. Nobis, non aliis. Innectat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a. secunda morte præseruat. b. Valens. Quod dixit omni, determinat. Credenti. b. Gentilibus omnibus. c. Credenti est in salutem, quia est ei in iustitiam. Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

u Iustitia. n. Dei in eo reuelatur ex fide. Iustitia. n. Dei. Haymo. Amb. Est que gratis iustificat impiū per fidem sine operibus legis, ut alibi inueniat in illo nō habēs iustitiam meam q̄ ex lege est, sed illam q̄ ex fide, q̄ reuelat euāgelium dum dat fidem homini, p̄ q̄ iustificatur q̄ credit Deum iustum, & ueracem in promissis. Hoc contra iudæos qui negant hunc esse Christum, quem promissit Deus. k. Reuelatur. Aug. Aggreditur Gentiles secundum priorem statum, quia iactabant bonam naturā, & excusabāt turpitudines per ignorantiam. Contra autē Apostolus dicit, & prius habuisse notitiam, & perdidisse per culpam, & bonam naturam sibi ipsis a Deo relictam in omnia mala præcipitatem. Commendata pietate fidei, qua iustificati Deo grati esse debemus, contrarium detestando subinfert, quod inflati per se in idola ceciderunt.

v Ex fide, &c. Dei promittētis, in fidē hominis, qui credit ei. Vel. habuerim, & habeam impedimentum exequendi. h. Et uobis qui Roma estis euangeliz. i. prædicare euāgelium. Licet autem reddere debitum sit necessitatis, tamen Apostolus nō peccauit in hoc, quod omnibus Gentibus non prædicauit, quia huius debiti redditio cadit sub præcepto affirmatiuo, quod non obligat ad semper, sed opportunitate habita, quod Apostolus fecit. 12. Non. n. erubescian. Hic assignatur certa causa ex honorabilitate officii, di. Non. n. erubesc. euāgelium. i. prædicationem euāgelii, quia hoc est honorificum, & sanctum, ideo subditur. 13. Virtus. n. Dei. est. i. euāgelium est Dei uirtutis contentiuum. 14. In salu. om. ere. Tamen quantum ad effectum proficit solū credentibus. 15. Iudeo primum, & Græco. per hoc non est intelligendum, quod apud Deum sit personarum acceptio, sed hoc dicitur, quia iudæi per notitiam legis, & prophetarum, & Græci per cognitionem creaturarum, quæ est quædam scala ad ascendēdum ad Deum per cognitionem, & amorem, habebant quandā dispositionem præ cæteris Gentibus ad suscipiendum euāgelii ueritatem, quod continet iustitiam perfectā, propter q̄ subditur. 16. Iustitia. n. Dei in eo reuelatur, &c. 1. in euāgelio manifeste traditur. 17. Ex fide in fidem. i. fide informi procedendo ad fidem formatam. Licet. n. sit idem habitus, tamen dicitur informis sine charitate existēs, & superueniente charitate formatus, q̄a p hoc actus eius elicitur meritorius uitæ beatæ, & talis formata fides uiuificat, & iustificat. p̄fecte, sicut scriptū est Abac. 2. a. Iustus autē, &c. Reue

w Iustitia. n. Dei. Haymo. Amb. Est que gratis iustificat impiū per fidem sine operibus legis, ut alibi inueniat in illo nō habēs iustitiam meam q̄ ex lege est, sed illam q̄ ex fide, q̄ reuelat euāgelium dum dat fidem homini, p̄ q̄ iustificatur q̄ credit Deum iustum, & ueracem in promissis. Hoc contra iudæos qui negant hunc esse Christum, quem promissit Deus. k. Reuelatur. Aug. Aggreditur Gentiles secundum priorem statum, quia iactabant bonam naturā, & excusabāt turpitudines per ignorantiam. Contra autē Apostolus dicit, & prius habuisse notitiam, & perdidisse per culpam, & bonam naturam sibi ipsis a Deo relictam in omnia mala præcipitatem. Commendata pietate fidei, qua iustificati Deo grati esse debemus, contrarium detestando subinfert, quod inflati per se in idola ceciderunt.

x Ex fide, &c. Dei promittētis, in fidē hominis, qui credit ei. Vel. habuerim, & habeam impedimentum exequendi. h. Et uobis qui Roma estis euangeliz. i. prædicare euāgelium. Licet autem reddere debitum sit necessitatis, tamen Apostolus nō peccauit in hoc, quod omnibus Gentibus non prædicauit, quia huius debiti redditio cadit sub præcepto affirmatiuo, quod non obligat ad semper, sed opportunitate habita, quod Apostolus fecit. 12. Non. n. erubescian. Hic assignatur certa causa ex honorabilitate officii, di. Non. n. erubesc. euāgelium. i. prædicationem euāgelii, quia hoc est honorificum, & sanctum, ideo subditur. 13. Virtus. n. Dei. est. i. euāgelium est Dei uirtutis contentiuum. 14. In salu. om. ere. Tamen quantum ad effectum proficit solū credentibus. 15. Iudeo primum, & Græco. per hoc non est intelligendum, quod apud Deum sit personarum acceptio, sed hoc dicitur, quia iudæi per notitiam legis, & prophetarum, & Græci per cognitionem creaturarum, quæ est quædam scala ad ascendēdum ad Deum per cognitionem, & amorem, habebant quandā dispositionem præ cæteris Gentibus ad suscipiendum euāgelii ueritatem, quod continet iustitiam perfectā, propter q̄ subditur. 16. Iustitia. n. Dei in eo reuelatur, &c. 1. in euāgelio manifeste traditur. 17. Ex fide in fidem. i. fide informi procedendo ad fidem formatam. Licet. n. sit idem habitus, tamen dicitur informis sine charitate existēs, & superueniente charitate formatus, q̄a p hoc actus eius elicitur meritorius uitæ beatæ, & talis formata fides uiuificat, & iustificat. p̄fecte, sicut scriptū est Abac. 2. a. Iustus autē, &c. Reue

y Iustitia. n. Dei. Haymo. Amb. Est que gratis iustificat impiū per fidem sine operibus legis, ut alibi inueniat in illo nō habēs iustitiam meam q̄ ex lege est, sed illam q̄ ex fide, q̄ reuelat euāgelium dum dat fidem homini, p̄ q̄ iustificatur q̄ credit Deum iustum, & ueracem in promissis. Hoc contra iudæos qui negant hunc esse Christum, quem promissit Deus. k. Reuelatur. Aug. Aggreditur Gentiles secundum priorem statum, quia iactabant bonam naturā, & excusabāt turpitudines per ignorantiam. Contra autē Apostolus dicit, & prius habuisse notitiam, & perdidisse per culpam, & bonam naturam sibi ipsis a Deo relictam in omnia mala præcipitatem. Commendata pietate fidei, qua iustificati Deo grati esse debemus, contrarium detestando subinfert, quod inflati per se in idola ceciderunt.

z Ex fide, &c. Dei promittētis, in fidē hominis, qui credit ei. Vel. habuerim, & habeam impedimentum exequendi. h. Et uobis qui Roma estis euangeliz. i. prædicare euāgelium. Licet autem reddere debitum sit necessitatis, tamen Apostolus nō peccauit in hoc, quod omnibus Gentibus non prædicauit, quia huius debiti redditio cadit sub præcepto affirmatiuo, quod non obligat ad semper, sed opportunitate habita, quod Apostolus fecit. 12. Non. n. erubescian. Hic assignatur certa causa ex honorabilitate officii, di. Non. n. erubesc. euāgelium. i. prædicationem euāgelii, quia hoc est honorificum, & sanctum, ideo subditur. 13. Virtus. n. Dei. est. i. euāgelium est Dei uirtutis contentiuum. 14. In salu. om. ere. Tamen quantum ad effectum proficit solū credentibus. 15. Iudeo primum, & Græco. per hoc non est intelligendum, quod apud Deum sit personarum acceptio, sed hoc dicitur, quia iudæi per notitiam legis, & prophetarum, & Græci per cognitionem creaturarum, quæ est quædam scala ad ascendēdum ad Deum per cognitionem, & amorem, habebant quandā dispositionem præ cæteris Gentibus ad suscipiendum euāgelii ueritatem, quod continet iustitiam perfectā, propter q̄ subditur. 16. Iustitia. n. Dei in eo reuelatur, &c. 1. in euāgelio manifeste traditur. 17. Ex fide in fidem. i. fide informi procedendo ad fidem formatam. Licet. n. sit idem habitus, tamen dicitur informis sine charitate existēs, & superueniente charitate formatus, q̄a p hoc actus eius elicitur meritorius uitæ beatæ, & talis formata fides uiuificat, & iustificat. p̄fecte, sicut scriptū est Abac. 2. a. Iustus autē, &c. Reue

aa Iustitia. n. Dei. Haymo. Amb. Est que gratis iustificat impiū per fidem sine operibus legis, ut alibi inueniat in illo nō habēs iustitiam meam q̄ ex lege est, sed illam q̄ ex fide, q̄ reuelat euāgelium dum dat fidem homini, p̄ q̄ iustificatur q̄ credit Deum iustum, & ueracem in promissis. Hoc contra iudæos qui negant hunc esse Christum, quem promissit Deus. k. Reuelatur. Aug. Aggreditur Gentiles secundum priorem statum, quia iactabant bonam naturā, & excusabāt turpitudines per ignorantiam. Contra autē Apostolus dicit, & prius habuisse notitiam, & perdidisse per culpam, & bonam naturam sibi ipsis a Deo relictam in omnia mala præcipitatem. Commendata pietate fidei, qua iustificati Deo grati esse debemus, contrarium detestando subinfert, quod inflati per se in idola ceciderunt.

ab Ex fide, &c. Dei promittētis, in fidē hominis, qui credit ei. Vel. habuerim, & habeam impedimentum exequendi. h. Et uobis qui Roma estis euangeliz. i. prædicare euāgelium. Licet autem reddere debitum sit necessitatis, tamen Apostolus nō peccauit in hoc, quod omnibus Gentibus non prædicauit, quia huius debiti redditio cadit sub præcepto affirmatiuo, quod non obligat ad semper, sed opportunitate habita, quod Apostolus fecit. 12. Non. n. erubescian. Hic assignatur certa causa ex honorabilitate officii, di. Non. n. erubesc. euāgelium. i. prædicationem euāgelii, quia hoc est honorificum, & sanctum, ideo subditur. 13. Virtus. n. Dei. est. i. euāgelium est Dei uirtutis contentiuum. 14. In salu. om. ere. Tamen quantum ad effectum proficit solū credentibus. 15. Iudeo primum, & Græco. per hoc non est intelligendum, quod apud Deum sit personarum acceptio, sed hoc dicitur, quia iudæi per notitiam legis, & prophetarum, & Græci per cognitionem creaturarum, quæ est quædam scala ad ascendēdum ad Deum per cognitionem, & amorem, habebant quandā dispositionem præ cæteris Gentibus ad suscipiendum euāgelii ueritatem, quod continet iustitiam perfectā, propter q̄ subditur. 16. Iustitia. n. Dei in eo reuelatur, &c. 1. in euāgelio manifeste traditur. 17. Ex fide in fidem. i. fide informi procedendo ad fidem formatam. Licet. n. sit idem habitus, tamen dicitur informis sine charitate existēs, & superueniente charitate formatus, q̄a p hoc actus eius elicitur meritorius uitæ beatæ, & talis formata fides uiuificat, & iustificat. p̄fecte, sicut scriptū est Abac. 2. a. Iustus autē, &c. Reue

ac Iustitia. n. Dei. Haymo. Amb. Est que gratis iustificat impiū per fidem sine operibus legis, ut alibi inueniat in illo nō habēs iustitiam meam q̄ ex lege est, sed illam q̄ ex fide, q̄ reuelat euāgelium dum dat fidem homini, p̄ q̄ iustificatur q̄ credit Deum iustum, & ueracem in promissis. Hoc contra iudæos qui negant hunc esse Christum, quem promissit Deus. k. Reuelatur. Aug. Aggreditur Gentiles secundum priorem statum, quia iactabant bonam naturā, & excusabāt turpitudines per ignorantiam. Contra autē Apostolus dicit, & prius habuisse notitiam, & perdidisse per culpam, & bonam naturam sibi ipsis a Deo relictam in omnia mala præcipitatem. Commendata pietate fidei, qua iustificati Deo grati esse debemus, contrarium detestando subinfert, quod inflati per se in idola ceciderunt.

ad Ex fide, &c. Dei promittētis, in fidē hominis, qui credit ei. Vel. habuerim, & habeam impedimentum exequendi. h. Et uobis qui Roma estis euangeliz. i. prædicare euāgelium. Licet autem reddere debitum sit necessitatis, tamen Apostolus nō peccauit in hoc, quod omnibus Gentibus non prædicauit, quia huius debiti redditio cadit sub præcepto affirmatiuo, quod non obligat ad semper, sed opportunitate habita, quod Apostolus fecit. 12. Non. n. erubescian. Hic assignatur certa causa ex honorabilitate officii, di. Non. n. erubesc. euāgelium. i. prædicationem euāgelii, quia hoc est honorificum, & sanctum, ideo subditur. 13. Virtus. n. Dei. est. i. euāgelium est Dei uirtutis contentiuum. 14. In salu. om. ere. Tamen quantum ad effectum proficit solū credentibus. 15. Iudeo primum, & Græco. per hoc non est intelligendum, quod apud Deum sit personarum acceptio, sed hoc dicitur, quia iudæi per notitiam legis, & prophetarum, & Græci per cognitionem creaturarum, quæ est quædam scala ad ascendēdum ad Deum per cognitionem, & amorem, habebant quandā dispositionem præ cæteris Gentibus ad suscipiendum euāgelii ueritatem, quod continet iustitiam perfectā, propter q̄ subditur. 16. Iustitia. n. Dei in eo reuelatur, &c. 1. in euāgelio manifeste traditur. 17. Ex fide in fidem. i. fide informi procedendo ad fidem formatam. Licet. n. sit idem habitus, tamen dicitur informis sine charitate existēs, & superueniente charitate formatus, q̄a p hoc actus eius elicitur meritorius uitæ beatæ, & talis formata fides uiuificat, & iustificat. p̄fecte, sicut scriptū est Abac. 2. a. Iustus autē, &c. Reue

ae Iustitia. n. Dei. Haymo. Amb. Est que gratis iustificat impiū per fidem sine operibus legis, ut alibi inueniat in illo nō habēs iustitiam meam q̄ ex lege est, sed illam q̄ ex fide, q̄ reuelat euāgelium dum dat fidem homini, p̄ q̄ iustificatur q̄ credit Deum iustum, & ueracem in promissis. Hoc contra iudæos qui negant hunc esse Christum, quem promissit Deus. k. Reuelatur. Aug. Aggreditur Gentiles secundum priorem statum, quia iactabant bonam naturā, & excusabāt turpitudines per ignorantiam. Contra autē Apostolus dicit, & prius habuisse notitiam, & perdidisse per culpam, & bonam naturam sibi ipsis a Deo relictam in omnia mala præcipitatem. Commendata pietate fidei, qua iustificati Deo grati esse debemus, contrarium detestando subinfert, quod inflati per se in idola ceciderunt.

Ambrosi.

Tertia causa.

Reue

C Vel ex fide in fidem pp omnes partes fidei, ex fide veteris Testamenti, vbi vnus Deus, in fidem noui, vbi pater, & filius, & spiritus sanctus. Ex fide primi aduentus, in fidem secundi. Ex fide primæ resurrectionis in fidem secundæ. Ex fide promissionis, in fidem redditionis. Ex fide prædicatorum, in fidem populorum. Ex

Haymo. Nota. Primalius.

† De per. di. 4. e. in. domo. De fac. un. e. unico ver. in pectore. Abacuc 2. 2. Heb. 10. 8. Fides lib. questio Euang.

† De Deo cognosci potest.

Abac. 2. 2. Hier. in 2. c. Abacuc.

Tract. 3. info.

lib. 4. cont. Iu. i. De. ag. c. 3.

lib. de fide, & operib. c. 14.

Haymo.

Ambro.

fide feminantium, in fidem merentium. Et est iustitia qui transit de fide in fidem, vt transeat Iudæus, & quicunque alius de fide veteris in fidem noui Testamenti, & de fide verborum, & speci, in fidem rerum & speciei.

B Aug. Fides est qua creduntur ea quæ non videntur. Etiam est fides, quando non verbis, sed rebus præsentibus creditur, quod erit cum Deus se videndum dederit. Dicit ergo ex fide verborum, quibus credimus quod non videntur, in fidem rerum qua credita obtinebimus.

a Sicut scriptum est. in Abacuch. ita est. *Iustus autem ex sua fide uiuet.* Sed hoc & talia plura testimonia quæ ponit, ab Hebraicæ veritatis translatione, qua nunc vtimur, videntur discordare, quia aliquando sumit a lxx. interpretibus, aliquando sicut loquens eodem spiritu quo propheta sensum sumit tantummodo, suis utens uerbis suaque dispositione.

* Theod. Hoc posuit Iudæorum gratia, docens eos non legalem quidem amplecti debere institutionem, sed sequi suos prophetas.

* Sedulius. *Ex fide, i. non ex operibus legis, uiuit, hoc est, præsentem uitam ducit, uel uitam æternam acquirit.*

* Amb. Ad exemplum prophetae Abacuc se conuertit, ut declaret olim ostensum, iustum ex fide, non ex lege uiuere, hoc est, non iustificari hominem apud Deum per legem, sed per fidem.

* Aug. Cogita quid per legem imminere debebat, & quid per gratiam consecutus sis. Si consecutus es gratiam fidei. eris iustus ex fide. Iustus. n. ex fide uiuit, & promeretur Deum uiuendo ex fide. Cum promeretur Deum uiuendo ex fide, accipies præmium, immortalitatem, & uitam æternam & cetera.

* Idem. Summum bonum præstari hominibus non potest, nisi per Christum, & hunc crucifixum, cuius morte mors vincitur, cuius uulneribus natura nostra sanatur, ideoque iustus ex fide Christi uiuit. Ex hac. n. fide prudenter, fortiter, temperanter, & iuste, ac per hoc his omnibus ueris uirtutibus recte sapienterque uiuit, qui fideliter uiuit.

* Idem. Excutiendum est a cordibus religiosis, ne mala se curitare salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint.

b Reuelatur, & c. Ex fide est iustitia, & inde salus, quia ex impietate iniustitia, & inde ira. i. pœna, & hoc idem reuelat in euangelio. Vel reuelat de celo, quod accusat eos, quia indicauit creatorem eis, uel saluatorem. Ex ipsa enim cœli fabrica iratus illis Deus ostenditur, qui ideo tam pulchra astra condidit,

dit, ut ex eis quantus, & quam admirabilis creator eorum sit. **D** possit agnosci, & sic solus adorari.

c Super omnem impietatem. impietas est in Deum peccasse. iniquitas in homines. Vel impius infidelis, sicut idololatra. Iniquus qui prauitate operis ab æquitate discordat.

* Hieron. Tres esse uidentur impietates, prima, & maxima in Deum, quæ aut per blasphemiam, aut per idololatriam admittitur. Secunda in parentes, aut iniuria, aut contemptu. Tertia in extraneos. Siue, omnis impietas, ad diuersas idolorum culturas.

referenda est, ut impietas quasi ad iniuriam Dei, iniustitia uero ad omnia peccata

pertinere uideatur. **d** Eorum qui ueritatem. Q. d. Cur eis ira de impietate, cum non cognouerint Deum? Ad quod poterant quidem cognoscere, sed sibi tollunt, malentes morari iniuste in sua uoluptate.

e Veritatem Dei. Quia hoc dicitur, quod est de Deo noscibile, est in illis. Quasi. In se habent unde noscant. s. naturalem rationem.

f In iniustitia detinent. Bonum est, quod tenent, sed malum est ubi tenent. Veritatem. n. tenent, sed in iniquitate. Inuenisti Deum, inuenisti ueritatem, & ipsum detines in iniustitia, & quod per Dei opera cognouisti, per hominis opera perdidisti.

Aug. Totum considerasti rei ordinem, & non vis attendere quod mundus opus Dei, idolum opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figuram, daret & cor, ab idolo ipso faber adoraretur, quis ergo Deus tuus? nunquid qui te fecit?

g Notum est Dei. Greg. est quod ex huius mundi dispositione, & naturali ordine assequi possumus. Ignotum uero Dei, quod omnem lateat creaturam, ut ratio substantiæ eius, uel naturæ, & mysterium humanæ liberationis.

h Manifestum est in illis. Aug. Quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & Deus quotidie adiuuit, nec sola natura sufficere uideretur.

i Inuisibilia. n. ipsius. Aug. Diximus sapientes gentium scrutatos fuisse naturam, & de operibus artificem cognouisse. Prophetam non audierunt, legem Dei non acceperunt, sed eis Deus quodammodo silens, ipsis mundi operibus loquebatur, & eos ad quærendum opificem rerum mundi species inuitabat. Nec potuerunt in animum inducere, cœlum, & terram sine auctore constare. Audi ueritatem. Quoniam quod notum est Dei, manifestum est in illis. Unde manifestum? Deus manifestauit. inuisibilia. n. Dei, a constitutione mundi. i. ex quo constituit mundum, per hæc intellecta conspiciuntur, & c. Interroga pulchritudinem terræ, maris, aeris, cœli, syderum, solem, lunam, animalia, quæ mouentur in aquis, in terris, in aere, latentes animas, perspicua corpora. Respondent tibi omnia. Ecce, uide, pulchra sumus, pulchritudo. n. eorum est confessio eorum. ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis; pulcher in semetipso?

dit, ut ex eis quantus, & quam admirabilis creator eorum sit. **D** possit agnosci, & sic solus adorari.

c Super omnem impietatem. impietas est in Deum peccasse. iniquitas in homines. Vel impius infidelis, sicut idololatra. Iniquus qui prauitate operis ab æquitate discordat.

* Hieron. Tres esse uidentur impietates, prima, & maxima in Deum, quæ aut per blasphemiam, aut per idololatriam admittitur. Secunda in parentes, aut iniuria, aut contemptu. Tertia in extraneos. Siue, omnis impietas, ad diuersas idolorum culturas.

referenda est, ut impietas quasi ad iniuriam Dei, iniustitia uero ad omnia peccata

pertinere uideatur. **d** Eorum qui ueritatem. Q. d. Cur eis ira de impietate, cum non cognouerint Deum? Ad quod poterant quidem cognoscere, sed sibi tollunt, malentes morari iniuste in sua uoluptate.

e Veritatem Dei. Quia hoc dicitur, quod est de Deo noscibile, est in illis. Quasi. In se habent unde noscant. s. naturalem rationem.

f In iniustitia detinent. Bonum est, quod tenent, sed malum est ubi tenent. Veritatem. n. tenent, sed in iniquitate. Inuenisti Deum, inuenisti ueritatem, & ipsum detines in iniustitia, & quod per Dei opera cognouisti, per hominis opera perdidisti.

Aug. Totum considerasti rei ordinem, & non vis attendere quod mundus opus Dei, idolum opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figuram, daret & cor, ab idolo ipso faber adoraretur, quis ergo Deus tuus? nunquid qui te fecit?

g Notum est Dei. Greg. est quod ex huius mundi dispositione, & naturali ordine assequi possumus. Ignotum uero Dei, quod omnem lateat creaturam, ut ratio substantiæ eius, uel naturæ, & mysterium humanæ liberationis.

h Manifestum est in illis. Aug. Quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & Deus quotidie adiuuit, nec sola natura sufficere uideretur.

i Inuisibilia. n. ipsius. Aug. Diximus sapientes gentium scrutatos fuisse naturam, & de operibus artificem cognouisse. Prophetam non audierunt, legem Dei non acceperunt, sed eis Deus quodammodo silens, ipsis mundi operibus loquebatur, & eos ad quærendum opificem rerum mundi species inuitabat. Nec potuerunt in animum inducere, cœlum, & terram sine auctore constare. Audi ueritatem. Quoniam quod notum est Dei, manifestum est in illis. Unde manifestum? Deus manifestauit. inuisibilia. n. Dei, a constitutione mundi. i. ex quo constituit mundum, per hæc intellecta conspiciuntur, & c. Interroga pulchritudinem terræ, maris, aeris, cœli, syderum, solem, lunam, animalia, quæ mouentur in aquis, in terris, in aere, latentes animas, perspicua corpora. Respondent tibi omnia. Ecce, uide, pulchra sumus, pulchritudo. n. eorum est confessio eorum. ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis; pulcher in semetipso?

Aug. Totum considerasti rei ordinem, & non vis attendere quod mundus opus Dei, idolum opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figuram, daret & cor, ab idolo ipso faber adoraretur, quis ergo Deus tuus? nunquid qui te fecit?

g Notum est Dei. Greg. est quod ex huius mundi dispositione, & naturali ordine assequi possumus. Ignotum uero Dei, quod omnem lateat creaturam, ut ratio substantiæ eius, uel naturæ, & mysterium humanæ liberationis.

h Manifestum est in illis. Aug. Quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & Deus quotidie adiuuit, nec sola natura sufficere uideretur.

i Inuisibilia. n. ipsius. Aug. Diximus sapientes gentium scrutatos fuisse naturam, & de operibus artificem cognouisse. Prophetam non audierunt, legem Dei non acceperunt, sed eis Deus quodammodo silens, ipsis mundi operibus loquebatur, & eos ad quærendum opificem rerum mundi species inuitabat. Nec potuerunt in animum inducere, cœlum, & terram sine auctore constare. Audi ueritatem. Quoniam quod notum est Dei, manifestum est in illis. Unde manifestum? Deus manifestauit. inuisibilia. n. Dei, a constitutione mundi. i. ex quo constituit mundum, per hæc intellecta conspiciuntur, & c. Interroga pulchritudinem terræ, maris, aeris, cœli, syderum, solem, lunam, animalia, quæ mouentur in aquis, in terris, in aere, latentes animas, perspicua corpora. Respondent tibi omnia. Ecce, uide, pulchra sumus, pulchritudo. n. eorum est confessio eorum. ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis; pulcher in semetipso?

Aug. Totum considerasti rei ordinem, & non vis attendere quod mundus opus Dei, idolum opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figuram, daret & cor, ab idolo ipso faber adoraretur, quis ergo Deus tuus? nunquid qui te fecit?

g Notum est Dei. Greg. est quod ex huius mundi dispositione, & naturali ordine assequi possumus. Ignotum uero Dei, quod omnem lateat creaturam, ut ratio substantiæ eius, uel naturæ, & mysterium humanæ liberationis.

h Manifestum est in illis. Aug. Quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & Deus quotidie adiuuit, nec sola natura sufficere uideretur.

i Inuisibilia. n. ipsius. Aug. Diximus sapientes gentium scrutatos fuisse naturam, & de operibus artificem cognouisse. Prophetam non audierunt, legem Dei non acceperunt, sed eis Deus quodammodo silens, ipsis mundi operibus loquebatur, & eos ad quærendum opificem rerum mundi species inuitabat. Nec potuerunt in animum inducere, cœlum, & terram sine auctore constare. Audi ueritatem. Quoniam quod notum est Dei, manifestum est in illis. Unde manifestum? Deus manifestauit. inuisibilia. n. Dei, a constitutione mundi. i. ex quo constituit mundum, per hæc intellecta conspiciuntur, & c. Interroga pulchritudinem terræ, maris, aeris, cœli, syderum, solem, lunam, animalia, quæ mouentur in aquis, in terris, in aere, latentes animas, perspicua corpora. Respondent tibi omnia. Ecce, uide, pulchra sumus, pulchritudo. n. eorum est confessio eorum. ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis; pulcher in semetipso?

Aug. Totum considerasti rei ordinem, & non vis attendere quod mundus opus Dei, idolum opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figuram, daret & cor, ab idolo ipso faber adoraretur, quis ergo Deus tuus? nunquid qui te fecit?

g Notum est Dei. Greg. est quod ex huius mundi dispositione, & naturali ordine assequi possumus. Ignotum uero Dei, quod omnem lateat creaturam, ut ratio substantiæ eius, uel naturæ, & mysterium humanæ liberationis.

h Manifestum est in illis. Aug. Quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & Deus quotidie adiuuit, nec sola natura sufficere uideretur.

i Inuisibilia. n. ipsius. Aug. Diximus sapientes gentium scrutatos fuisse naturam, & de operibus artificem cognouisse. Prophetam non audierunt, legem Dei non acceperunt, sed eis Deus quodammodo silens, ipsis mundi operibus loquebatur, & eos ad quærendum opificem rerum mundi species inuitabat. Nec potuerunt in animum inducere, cœlum, & terram sine auctore constare. Audi ueritatem. Quoniam quod notum est Dei, manifestum est in illis. Unde manifestum? Deus manifestauit. inuisibilia. n. Dei, a constitutione mundi. i. ex quo constituit mundum, per hæc intellecta conspiciuntur, & c. Interroga pulchritudinem terræ, maris, aeris, cœli, syderum, solem, lunam, animalia, quæ mouentur in aquis, in terris, in aere, latentes animas, perspicua corpora. Respondent tibi omnia. Ecce, uide, pulchra sumus, pulchritudo. n. eorum est confessio eorum. ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis; pulcher in semetipso?

Aug. Totum considerasti rei ordinem, & non vis attendere quod mundus opus Dei, idolum opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figuram, daret & cor, ab idolo ipso faber adoraretur, quis ergo Deus tuus? nunquid qui te fecit?

g Notum est Dei. Greg. est quod ex huius mundi dispositione, & naturali ordine assequi possumus. Ignotum uero Dei, quod omnem lateat creaturam, ut ratio substantiæ eius, uel naturæ, & mysterium humanæ liberationis.

h Manifestum est in illis. Aug. Quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & Deus quotidie adiuuit, nec sola natura sufficere uideretur.

i Inuisibilia. n. ipsius. Aug. Diximus sapientes gentium scrutatos fuisse naturam, & de operibus artificem cognouisse. Prophetam non audierunt, legem Dei non acceperunt, sed eis Deus quodammodo silens, ipsis mundi operibus loquebatur, & eos ad quærendum opificem rerum mundi species inuitabat. Nec potuerunt in animum inducere, cœlum, & terram sine auctore constare. Audi ueritatem. Quoniam quod notum est Dei, manifestum est in illis. Unde manifestum? Deus manifestauit. inuisibilia. n. Dei, a constitutione mundi. i. ex quo constituit mundum, per hæc intellecta conspiciuntur, & c. Interroga pulchritudinem terræ, maris, aeris, cœli, syderum, solem, lunam, animalia, quæ mouentur in aquis, in terris, in aere, latentes animas, perspicua corpora. Respondent tibi omnia. Ecce, uide, pulchra sumus, pulchritudo. n. eorum est confessio eorum. ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis; pulcher in semetipso?

Aug. Totum considerasti rei ordinem, & non vis attendere quod mundus opus Dei, idolum opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figuram, daret & cor, ab idolo ipso faber adoraretur, quis ergo Deus tuus? nunquid qui te fecit?

g Notum est Dei. Greg. est quod ex huius mundi dispositione, & naturali ordine assequi possumus. Ignotum uero Dei, quod omnem lateat creaturam, ut ratio substantiæ eius, uel naturæ, & mysterium humanæ liberationis.

h Manifestum est in illis. Aug. Quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & Deus quotidie adiuuit, nec sola natura sufficere uideretur.

i Inuisibilia. n. ipsius. Aug. Diximus sapientes gentium scrutatos fuisse naturam, & de operibus artificem cognouisse. Prophetam non audierunt, legem Dei non acceperunt, sed eis Deus quodammodo silens, ipsis mundi operibus loquebatur, & eos ad quærendum opificem rerum mundi species inuitabat. Nec potuerunt in animum inducere, cœlum, & terram sine auctore constare. Audi ueritatem. Quoniam quod notum est Dei, manifestum est in illis. Unde manifestum? Deus manifestauit. inuisibilia. n. Dei, a constitutione mundi. i. ex quo constituit mundum, per hæc intellecta conspiciuntur, & c. Interroga pulchritudinem terræ, maris, aeris, cœli, syderum, solem, lunam, animalia, quæ mouentur in aquis, in terris, in aere, latentes animas, perspicua corpora. Respondent tibi omnia. Ecce, uide, pulchra sumus, pulchritudo. n. eorum est confessio eorum. ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis; pulcher in semetipso?

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio.

1 Reuelatur. n. Postquam Apostolus affectum suæ charitatis erga Romanos ostendit, hic consequenter uitia eorum arguit. Et diuiditur in duas partes, quia primo arguit uitia Gentilium. Secundo Iudæorum, capitulo sequenti. prima in duas, quia primo arguit uitia eorum. Secundo, concludit intentum, ibi. *Qui cum iniustitiam Dei.* prima adhuc in tres, quia primo arguit eorum uitia contra Deum. Secundo in se ipsos, ibi. *Propter quod tradidit.* Tertio in proximum, ibi. *Et si ui non probauerunt.* prima in duas, quia primo arguit eorum cecitatem. Secundo peccatorum insequentium grauitatem, ibi. *Et mutauerunt.* primum autem ostendit per hoc, quod Romani uigebant ratione, & industria naturali. unde dicit Vegetius libro de re militari, quod Romani quæsierunt dominiū totius terræ, & orbis non multitudine populi, nec fortitudine corporali, sed sapientia consulum, & prudentia militari, propter quod ex cognitione naturali sibi data poterat cognoscere unum solum Deum uerum patriam colendum. Quod si fecissent, tanquam de bonis naturalibus Deo grati dedisset eis cognitionem sui supernaturalem, quantum necessarium est habere ad salutem, sicut patet de Cornelio Act. 10. Sicut enim corpore disposito, & organo per naturam infunditur a Deo anima, sic talis supernaturalis notitia homini disposito per modum prædictum, & sicut

deficiente natura in organizatione prædicta non infunditur anima, sic homini indispolito notitia fidei denegatur. Sic. n. fuit de Romanis qui de cognitione naturali Deo ingrati superbierunt, & ex consequenti cecitatem mentis incurrerunt, & graua peccata commiserunt, propter quod puniendi erant ex iustitia diuina. Et hoc est quod dicitur. *Reuelatur. n.* id est, certitudinaliter expectatur.

2 Ira Dei. i. iustitia, & uindicta. *Super omnem im. f.* contra Deum. Est. n. pietas cultus Deo exhibitus, secundum Tullium. Et per oppositum impietas importat Dei contemptum.

3 Et ini. ho. i. peccatum contra proximum, cum quo iuste est uiuendum.

4 Eorum qui ue. Dei in ini. deri. Veritas. n. diuina, quantum est in se, parata est se manifestare, sed malitia hominis impedit in eis hanc manifestationem, & sic quodammodo detinet eam, sicut irapediens cursum aquæ dicitur eam detinere, quod declarat consequenter, di. **5** Quia q. n. est d. i. in conditionib. diuinis per rationem naturalis cognitum, cuiusmodi sunt essentialia attributa, ut sapientia, bonitas, & similia.

6 Manifest. est in il. f. hominibus Romanis. **7** Deus e. m. il. Et subditur modus manifestationis, cum dicitur. **8** Inuisibilia e. ip. i. attributa Dei esse auialia, quæ sunt nobis inuisibilia in præsentia

* Theop. Antiochenus. Deus vniuersa cum nō forēt creauit, vt ex operib. suis quam magnus, quam excellēs fit hominib. innotesceret. Vt anima in humano corpore nō videtur, verum ex corporis motu cognoscitur, sic nec Deus corporeis oculis videri potest, ceterum ex prouidentia qua singula ordinat, suisq; operibus aspicitur & apprehenditur. Quāmodū si quis cernat nauem, suis armamentis mare sulcare, & in portum appellere, certe credit aliquem a quo gubernetur, sic certe nemo adeo abiecti sit animi, quin credat Deū esse gubernatorem omnium, quamuis oculis carnalibus eum non assequamur, &c.

† creatione
† in hoc v
† ani facti sūt
49. dist. c.
ine etenim
er. albuginē
B hom. 9. ad pop. Ant.
Ambr. lib. 3. de Spiritu
† reptiliū
Deus pluribus
modis cognoscitur.
Serm. 15. de
erb. Dom.
ec. Io.
Mar. vlt. d.
erm. 143. de
emp.

a enim ipsius a t creatura mundi t per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, t ita vt sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt sed euanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum. t Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam t incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum et quadrupedum & serpentiū. t Propter quod tradidit illos Deus

Haimo. Ostēdit quid de Deo sciri potuerit. Pluraliter dicitur quia plurib. modis cognoscitur. s. quod eternus, omnipotens & huiusmodi. Intellecta ipsa inuisibilia per facta, quia per celū & terrā & alias creaturas quas immensas & perpetuas esse intellexerūt, ipsum conditorem, incomparabilem, immensum, aeternum, mente conspexerunt.
a *Creatura.* Ab hoīe, per excellentiam, quia excellit inter alias creaturas, vel pp conuenientiam quam hēt cum omnibus creaturis, est. n. localiter in loco, cum corporibus, sentit cum animalibus, intelligit cum angelis, vnde: *Pradica: e euangelium omni creatur e.*
b *Cum cognouissent, &c.* Aug. Viderunt quo veniēdum esset, sed ingrati ei qui illis pręstitit vt viderent, sibi voluerunt tribuere quod videbant, & facti superbi amiserunt etiā quod videbant. Quod enim curiositate inuenerunt, per superbiam perdiderunt. Quod enim Deus dederat gratis, tulit ingratis.
c. *Obscuratum.* Amb. Nebula enim erroris contexit cor illorū, quia cum creatorem ex creaturis cognouissent, nec sicut Deum glorificassent, amplius obtusi sunt.
d *Stulti facti sunt.* Ecce quomodo obscuratum est cor, quod est uindicta, sapientes in naturis rerum, stulti in Deo.
e *Et mu.* Aug. Hic damnat simulacra impiorum, alij terram, alij solem & huiusmodi venerabantur.
f *In simi. imag.* Exaggerat stultitiam ad cumulum hebetudinis ostendendum.

g *Homi. & vo. &c.* Mos fuit ab antiquo Romanis adorare simulacra hoīum, vt Romuli, Iouis, & aliorū, maxime ab aduentu Aenae in Italiā. Volucrum autē & quadrupedū & serpentiū, ex quo Alexandria ab Augusto victa ē & Romę subiugata.
* Sedul. Nomen & honorem Dei, idolis dederunt.

† dum per opera intelliguntur, per videtur
† potentia
† cum se crederent
† immortalis
E
Li. 5. Recognit.
† 23. q. 6. 4. c. Nabuchodonosor. ver. prędestinationē
Eph. 4. c.

Avino enim Deo recedentes, mortuis fauent. Primi enim Babylonij, Deum vocauerunt figmentū Belis, hominis mortui, qui principatum dicitur in eis egisse. Coluerunt & serpentem draconem, quem occidit Daniel homo Dei. Aegyptij colebāt quadrupedem, quem dicebant Apim, in similitudinem vaccae, quod malum imitatus est Ieroboam. Et volucres quia sacram habebant aquilam Iouis, graculum, & cornicem.
* Clemens. Romanus. Veteres Aegyptiorum quide celestium curarum & astrorum natura rationem sibi visi sunt reperisse, obfidente sensus eorum demone, omnibus contumelijs Dei nomen incommunicabile subiecerunt. Nam alij eorum bouē colēdum tradere, alij Hircū, alij Catos, nonnulli Ibin, quidam Serpentem, Piscem quoque, Cēpas, & Cloacas, Crepitus ventris, pro numinibus habendos esse docuerunt, & alia innumerabilia quae pudet nominare.
* Clemens Alex. Aegyptij per oppida & vicatim bruta coluerūt, pisces, oues, lupos, canes, hircos, boues, muscas, formicas, ciconias, mures, colūbas, &c. dæmones indigenas, felles, mustellas, &c. Scythę adorabant accinacem, Arabes lapidem, Persę fluuium, &c.
* Tertul. Aegyptijs permisa est tam vanā superstitionis potestas auiibus & bestijs consecrandis, & capite daminandis qui aliquem huiusmodi Deum occiderit.
* Cypria. Fumant vbique in templis vestris hostiarum busta & rogi pecorum: Crocodili, & cynocephali, & lapides, & serpentes a vobis coluntur, &c.
* Athenagoras. Aegyptij teles etiam & crocodilos, & serpentes, & aspides, & canes pro dijs habēt. &c. Legātur Eusebius lib. 3. de pręparat. euang. c. 2. Lactantius libro 2. c. 13. & libro 5. c. 20. August. libro de ciuit. ca. 22. &c. Nazianzenus lib. 2. de Theologia: Arnobius libris aduers. Gentes: Lactantius, Minutius Felix, &c.
h *Tradidit, &c.* quia nihil absque eius permissione fit. Prius in

deside-
Haimo.
F
Tres species peccati cōtra naturam.

Homi.

NICOLAUS DE LYRA.

* præsenti, sicut & eius essentia, eo qd nō cognoscunt cognitione intuitiua. 1 *Creatura mū.* i. ab homine, q sic nominatur, eo qd habet quādā similitudinē cū omni creatura. Habet .n. esse cū nō viuentibus, viuere cū arboribus, sentire cū animalibus, intelligere cū angelis, & qa oīs alia creatura sensibilis pp hominē facta est, vt diffuse tractat Greg. homil. 16.
2 *Per ea quae facta sunt.* idest, per creaturas.
3 *Intellecta conspi.* Sicut causa per effectum, & si c Philosophi cognouerunt Deum.
4 *Sempiterna quo. eius virt.* i. potētia, quę est de dictis attributis.
5 *Et diuinitas.* i. essentia diuina, de qua per creaturas cognoscitur, quod est vnica, & simplex, & infinita.
6 *Ita vt sint inexcusa.* De contemptu ipsius. Ideo subditur.
7 *Quia cum Deum co. &c.* ratione naturali modo prędicto.
8 *Non sicut, &c.* Cogitantes, q impr oportionabi liter excedit cognitionem nostram, & per consequens super omnia glorificandus.
9 *Aut gratias.* De cognitione naturali a Deo sibi data.
10 *Sed euanuerunt, &c.* Superbientes de ipsa.
11 *Et obsc. &c.* Iusto Dei iudicio propter superbiam eorū.
12 *Dicentes enim se esse sa.* In temporalibus.
13 *Stulti facti sunt.* In spiritualibus.
14 *Et mutauerunt gloriam.* Hic pñr arguit peccati grauitatē ex cęcitate sequentem. s. idololatriam, quę maximū peccatum est

est in genere, qa est cōtra primū pceptū tabulę, & nō solū vnā idololatriā incurrerūt, sed multiplicē. Audierūt. n. q tpe Nabuchodonosor regis Assyriorū ipse incurrerat maleuolentiā & rebellionē subditorū, eo qd omnes deos eorū exterminari iusserat p Holofernē, Iudith. i. ppter quod ad dilationē sui imperij statuerūt oēs deos diuersarū gentium coli. Vñ dicit Leo Pāpa in sermone Apostolorū Petri & Pauli, qd ciuitas Romana cū omnibus pene dominaretur gentibus, omnium seruiebat erroribus. Et hoc est quod dicitur hic: *Et mutauerunt gloriam incorrup. Dei.* i. honorem soli Deo debitum.
15 *In simi. imag. corrupt.* quia cultum latrię soli Deo debitum exhibuerunt Ioui, Herculi, & pluribus alijs qui fuerunt homines corruptibiles.
16 *Et volucrum.* secundum quod dicitur Esa. 2. d. quod aliqui adorabant talpas, & vespertiones.
17 *Et quadrupedum.* Sicut Aegyptij colebant bouem.
18 *Et serpentium.* Sicut Babylonij colebāt draconē. Dan. 14. 2. Et istas idololatrias & alias multas receperūt Romani, vt dictū est. 19 *Propter quod.* Hic pñr arguit peccata q fiunt in propriū subiectū, inter quę luxuria maxime inquinat, qa in corpus redundat, & maxime vitiū q naturā q est pessimum cuius tres sūt species in generali. Prima est, mollicies qua aliquis p tactus pprios polluit p seipsum. Et hoc tangit, cū dī, *Propter quod.* idest, propter peccatum idololatrię incursum.
20 *Tradidit. il. Deus.* i. tradi pmisit in penā pcedētis peccati.
In .

Desideria cordis, quod eorum erat a Deo sibi relictum. post
An immunditiam actu tantam, vt corpora naturaliter repu-
 gnantia quadam vi applicarent, & vitio aptiora facerent.

Angul. lib de
 rat. & lib. ar
 li. c. 21.

August. Manifestum est Deum operari in cordibus homi-
 num, ad inclinandas eorum voluntates, siue ad bona pro mi-

sericordia sua, siue ad
 mala pro meritis eo-
 rum, iudicio utiq; suo
 aliquando occulto, ali-
 quando aperto, sem-
 per autem iusto.

* Sedulius. Trade-
 re, hoc est permitte-
 re, non incitare, aut
 immittere, vt ea quæ
 in desideriis concipe-
 rent, explerent in o-
 pere. Per hoc quod
 deserunt, traduntur

in desideria cordis sui.
 * Hieronym. Trade-
 dere in scripturis di-
 citur Deus, cum non
 retinet delinquentes
 propter arbitrii liber-
 tate, sicut in Psalmo
 dicit, *Et dimisi eos se-
 cundum desideria cordis
 eorum.*

* Ambr. Traditi sunt illudendi, & traditi non vt illa agerent
 quæ volebant, sed vt illa perficerent, quæ desiderabant.

* Oecumenus. Non ipse tradidit, ablit: sed eos neglexit,
 tanquam sua gubernatione indignos. Deinde Satanas acce-
 ptos illos tradidit in ea in q̄ traditi sunt. Tradidit eos Deus,
 hoc est, delictum in Deum, propriaq; illorum operatio, aut
 vltronea cecitas illa tradidit eos in affectus ignominie.

* Chrysof. Tradidit hoc loco, significat, permisit. Quemad-
 modum enim si quis exercitus Præfectus, prælio ingraue-
 scente retrocedens abcesserit, hostibus milites tradit, nō im-
 pellens, sed suo auxilio nudans, sic & Deus eos dimisit, quia
 admittere ipsius præcepta noluerunt, &c.

Afficiant. Greg. Peccatum quippe quod penitentia non
 diluitur, mox suo pondere ad aliud attrahit. vnde fit, vt nō so-
 lū peccatū sit, sed & causa peccati. Ex illo quippe culpa sub-
 sequens oritur. Peccatū vero quod ex peccato oritur, non so-
 lū peccatum, sed & pena peccati est, quia iusto iudicio Deus
 cor peccantis obnubilat, vt præcedentis peccati merito etiā
 in alia cadat.

Quia commuta. Exequitur latius per partes culpam & pœ-
 nā, vt comparet. Quia commuta. Ostendit per partes mutasse
 gloriā Dei. s. quod Deū putauerūt, qui non erat, & coluerūt
 & seruerunt creaturę potius quā creatori. Et exequitur par-
 tes immundicie, quod femine in feminas, masculi in mascu-
 los. in quibus comparat penam culpæ, vt sicut contra natu-
 ram createm peccauerunt, ita in natura propria punirentur.
 vnde concludit. *Et mercedem.*

* Chrysof. Cū Deus homines destituerit, omnia sursum
 ac deorsum feruntur. Quamobrem non ipsum modo dogma
 illis Satanicum erat, sed & vita diabolica. Pauli porro prudē-
 tia merito hic nobis admirabilis est, vt qui quum in duas res
 sibi aduersantes incidisset, vtrisque exacte absoluerit. Vole-
 bat enim grauitate, ac reuerentia seruata loqui, sed alterum
 alteri impedimento erat. Ipso enim naturæ nomine & inter-
 pretationē auget, & hac tanquā perapetasmate ad enarra-
 tionis verecundiam vitur, Considera autē quanta cum em-
 phasi dictiones vsurpet. Non. n. dixit illos amasse, ac deside-
 rasse inter sese mutuo, sed exarsisse mutuo p̄ appetentiā sui.

Vides ab auiditate omne malū exortum, quū ipsum deside-
 riū non sustinet intra præpositos terminos consistere. Quic-
 quid enim terminos a Deo statutos transgreditur, id absur-
 darum ac minime legitimarum rerum appetens est.

† inter se mu-
 tuo

† vltra eū qui
 condidit

† affectus cu-
 piditates

† 2. q. 7. c.
 vltis

† per appeten-
 tiam sui, alius
 in alium

Homil. 3. in
 hanc Epist.

Homil. 1. r.
 in Ezech.

Hic. in cap.
 16. Ezech.

Vbi supra.

Comm. ve. Ambr. Dum nomen Dei qui est verus, dederunt
 his, qui non sunt dii.

Aug. Veritas creaturæ a Deo est, sed nō Deus, quā illi in
 inēdaciū cōuerterūt, creaturas tanquam creatorem colētes,
 d *Es coluc. & s.* Sed ne dicant, non colō simulacra, sed res eo-
 rum, vt solem. addit:
 Et col.

In desideria cordis eorum in immunditiam, vt † contumeliis

afficiant corpora suā † in semetipsis. Quia commutauerūt ve-

ritatē Dei in mendacium, & coluerunt & seruerunt creatu-

ræ † potius quā creatori, qui est benedictus in secula, amen.

Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominie. † Nā se-

minæ eorum immutauerūt naturalem usum in eū usum qui

est cōtra naturā. † Similiter autem & masculi relicto naturali

vsu femine, exarserunt in desideriis suis in inuicem, mascu-

li in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

I Nat. v. Putas Iuliane Apostolum ex hoc laudasse libidinē,
 quia vltimū femine dixit esse naturalē? Oēm profecto vsū
 femine laudare cōpelleris, ac per hoc ea quæ cōmittūtur cū
 femine supra laudabis, quia & illic utiq; vsus naturalis est,
 quamuis danandus, quia legitimus non est. vnde & filii nō le-
 gitimi, sed naturales vocantur, qui inde nascuntur. Nō ergo
 cōcupiscentiā carnis in illo verbo laudauit Apostolus, sed na-
 turalem vsū appellauit illū vsū, vñ natura humana pōt
 nascendo subsistere. Nec dixit vsū coniugalē, sed natura-
 lem: cum intelligi volens qui fit in membris ad hoc creatis,
 vt per ea possit ad generandum sexus vterque misceri.

Aug. lib. Iul. Pelag.

E Aug. lib. nuptiis & cup. c. 1. 20. Et li. de ciu. c.

Orat cor. idola.

I de gr. li. arb. c.

August. li. 2. cont. ad legis & p. phc.

Amb. Ac per hoc cū eisdē membris & meretrici aliquis
 miscetur, naturalis est vsus, non tamē laudabilis, sed culpabi-
 lis. Ab ea. n. parte corporis quæ ad generandū non est insti-
 tuta, si etiam cōiuge quisque vtatur, contra naturam & flagi-
 riosam est.

* Athanas. Olim Phœnissę mulieres ante idola sua prostitue-
 bantur, dedicantes numinibus suum questū, persuasę mere-
 tricatu eā ppitari, ac p̄peritatē rerū inde nasci. Viri quo-
 que abdicato sexu, mulierū naturā affectauerūt, tanq̄ ita ho-
 norifica grataq; matri deorū facturi essent. Oēs autē in tur-
 pitissimis viuūt, & certamē inter se prauitatis suscipere viden-
 tur, & vt dixit sanctus ille Ch̄ri minister Paulus: Mulieres eo-
 rū mutauerūt vsū naturalē, in eū q̄ est præter naturā, & c.

Hęc delignant, consententur & osēdūt deos suos hoc gene-
 re vitę vltos fuissē. Ex Iouē. n. supra puertorū & adulteria, ex
 Venere, meretricatū, ex Rheā, obscenitatē, ex Marte, cedes,
 ex alijs, alia huiusmodi didicerunt, quę vt a legibus vindicā-
 tur, ita quicumque purus est auersatur.

Masculi. Aug. Iudicio. n. iustissimi Dei traditi sunt, siue de-
 serēdo siue alio nō explicabili vel inexplicabili in passiones
 ignominie, vt crimina criminibus vindicarent. Et supplicia
 peccantiū nō tantū sūt tormēta, sed & vitiorū incrementa.

* Ambr. & Sedul. Quoniam aliam legem dare nō potest Sa-
 tanas (nihil. n. enim habet) concessa & licita in aliū ordinem
 versat, vt dū aliter fiunt quā cōcessa sunt, sint peccatū. Hęc
 autē dicit cōpensationē esse cōtēpti Dei. i. turpidinē & con-
 taminationē. Hęc est. n. prima causa huius peccati. Quid au-
 tem eo peius ac deterius? Quantum enim idololatria per in-
 pium & grauissimum delictum est, tantum & compensatio
 eius horrenda, & perfolida passio est.

1 *Et mercedem, &c.* Augusti. Sed istas pœnas pauci vident:
 propterea

2. cont. ad legis & p. phc.

Naturam est Sodomia, quæ transit in personam, in sexu tamen in debi-
 to. Et hoc tangitur cum dicitur.

8 Propterea tra. illos Deus in passio. igno. i. valde ignominiosas.

9 Nā femi. co. immu. natu. vsū in eū. Vna alterā polluendo.

10 Similiter au. & mas. Vnus alterum polluendo.

11 Exarserunt in desi. suis. Ex vehementi enim ardore luxuria ta-
 lis vilitas procedit.

12 Et mercedem. idest, punitionem.

13 Quam oportet. idest, decuit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In desi. cor. eo. Ad consequendū totaliter propriā concupiscentiā.
- 2 In immundi. i. vsque immunditias maximas.
- 3 Vt contu. affi. cor. sua. In hoc enim valde vilipenditur natura.
- 4 Quia commu. ve. Dei in menda. i. in idolū, ipsum colendo si-
 cut Deū, quasi dicat, propter idololatriā ceciderūt in vilē immunditiā.
- 5 Et seruerunt creaturæ. In idolis.
- 6 Potius quā crea. qui est be. &c. i. ab omnibus semp glorificādus.
- 7 Amen. Confirmatio huius dicti est. Secunda species peccati contra
 natu-

Secunda spe-
 cies peccati
 contra natu-
 ram.

propterea eas maxime commemorat apostolus, & multa enumerat, quae peccata sunt, & poenae peccati. Inter ipsum enim peccatum apostasiae, & ultimam poenam ignis aeterni, media, quae sunt peccata, sunt & poenae.

a Oportuit. Hic causa, propter quam traditi sunt sine vlla ambiguitate monstratur.

b Et sic. Item, quia nondum resipiscunt, in alia cadunt pro eadem culpa. Per sicut poenam peccato assimilat, ut sicut peccauerunt in sensu dei, sic puniti sunt in proprio sensu.

c Et quia non pro. Quia non nouerunt deum, ha. in no. quod ratio probabat, vel quia putauerunt deum nescire, & negligere mala. Tradidit, & caetera.

B Ambro. Propter errorem simulachrorum traditi sunt ad turpia facienda in inuicem, & quia impunitatem horum estimauerunt, incuriosum deum iudicantes ac per hoc negligendum, hinc additum est, ut magis ac magis hebetati, ad omnia mala admittenda fierent promptiores, ut facta, quae hominibus non ambigerent displicere, deum non crederent vindicare. Mox enumerat omnia mala, quae illis superaddita sunt, ut vel sic conuersi ad naturalem intellectum, intelligerent irato deo haec sibi prouenisse. Caput autem iniquitatis malitiam dicit, cuius opus fornicationem ponit atque auaritiam. Haec fornicatio haerit in se, & adulterium, sed quod minus est posuit, ut quod maius est multum non possit credi.

d Omni iniquitate. enumerat partes, ut apertius accuset malitiam, quando quis damnum molitur alicui. Nequitia, est temeritas quando audet, quod nequit, vel intemperantia sui. Contentio est impugnatio veritatis per confidentiam clamoris. Malignitas est mala voluntas, cum ultra non potest, vel de beneficijs gratiam non refert.

e Detractores, qui aliorum bona negant, vel inuertunt. **f** Deo odibi. Ne leuis putetur susurratio, vel detractio, quia in verbis sunt, addit de eis. Deo odibiles, ut intelligant se per solam susurr-

C NICOLAUS DE LYRA.

1 Quam oportet. id est decuit. **2** In semetipso. de permittente iudicio suo iusto. tertia species peccati contra naturam est, quae exercetur in specie aliena, scilicet coitus cum bestiis, propter quod vocatur bestialitas, est & pessimum. Et communiter dicitur vitium innominabile, propter quod apostolus tacet de ista specie, licet forte ea incurrisset, sicut alias duas praecedentes. **3** Et sicut non, &c. Hic consequenter arguit peccata eorum in proximum, & primo peccata commissionis. Secundo, omissionis, ibi. Parentibus inobediens. Circa primum tangit peccata operis, dicens, Et sicut non proba. Denique ha. in no. id est non curauerunt de dei notitia. **4** Tradidit illi. id est, tradi permisit. **5** In reprobum sensum. id est, in peruersum iudicium optima iudicando, quae secundum veritatem sunt pessima, & hoc fit per malum habitum acquisitum, sicut gustus male dispositus amara iudicat dulcia, & e conuerso. **6** Ut faciant ea. scilicet ratione reate, quae homo debet uti. Et quae sint illa primo explicat in generali, deinde. **7** Repletos omni. propter auersionem a deo, quae est in omni peccato. **8** Malitia, propter conuersionem indubitam ad creaturam. Secundo, magis explicat in speciali, dicens. **9** Fornicatione. sequendo concupiscentiam carnis. **10** Auaritia. sequendo concupiscentiam oculorum. **11** Nequitia. quam ad superbiam vitae. Nequa. n. dicitur a nequeo nequis, superbus. n. quod nequit attingere ratione sibi debita, assequi nititur ex superbia. **12** Plenos inuidia. quae sequitur ex superbia. Est. n. tristitia de bono alieno, in quantum estimatur proprii boni diminutum. **13** Homocidii. quae ex inuidia oriuntur, sicut patet de Cain, quae fratrem suum per verba iniuriosa occidit, ut dictum fuit Gen.

susurratione, & detractioe querna scurrere posse damnatione. **D** **g** Elatos. Elati sunt, qui nolunt pati priorem, vel parem. **h** Inuentores malorum. Ambro. Imitatores facti patris sui diaboli, idololatriae malum inuenerunt, per quod omnia vitia in mundo sunt nata, & perditio maxima. Nam diabolus

quem ab initio peccare scriptura testatur, quamquam tyrannicae praesumptioni studeat, non tamen id ausus est profiteri, ut dicat, Ego sum deus, quam obrem peiores isti sunt, qui non tantum elementis, sed & figmentis tribuunt deitatem. **i** Parentibus non obediens. Quanta autem insolentia arrepti sunt ut nec parentes suos, quos auctores in natura habent, agnoscerent, quique se natos gauderent, illos tamen per quos esse coeperant, contemnebant. **k** Incompositio corporis indicat qualitate mentis. **l** Digni sunt morte. Ne putentur his tantum poenis affligi quibus delectantur, addit ultimam mortem aeternam. **m** Sedul. Sunt quidam, qui se reos non putant, si non operentur, quae mala sunt, assentiunt autem facientibus. Assentire autem facientibus est, si cum posset quis reprehendere, taceat, ut audiens fabulas, aduletur, & ita est, ut qui fomitem praebent delictis eorum, dignum est, ut pari crimine rei habeantur. **n** Cypria. Consortes, & participes alienorum delictorum sunt, qui delinquentibus fuerint copulati. Apostolus. n. manifestat, & comprobatur morte dignos esse, & ad poenam venire non tantum illos, qui mala faciunt, sed etiam eos, qui talia agentibus consentiunt, qui dum malis, & peccatoribus illicita communicatione miscentur, nocentium contactibus polluuntur, & dum iunguntur in culpa, sic in poena separantur. **o** Chryso. Collaudate delinquentes, longe plus est, quam delinquere, propterea, quod hoc suffragium proficiatur ab animo corrupto, & insanabili morbo laborante. **p** Qui consentiunt facientibus, &c. Consentire est tacere cum possis arguere. Vel errorem fouere.

CAP. **4. a.** **14** Dolo, mali. talia procurantes, quoniam non audet facere manifeste. Secundo tangit peccatum oris, dicens. **15** Susurratores, qui occulte nituntur per verba sua bonorum amicitiam separare. unde Eccl. 28. b. Susurro, & bilinguis maledictus, turbauit enim pacem habentes. **16** Detractores. occulte alicuius famam denigrantes. Differunt. n. susurro, & detractor sine, quia vnus intendit separare amicitiam, alius denigrare famam. **17** Deo odibiles. propter haec vitia. **18** Contumeliosos. dicentes alijs opprobria. **19** Super. De magis falso se iactantes. **20** Elati. alios suppressores. **21** Inuentores malorum. verbis malis, & exemplis alios corrumptos. **22** Parentibus. Hic explicat peccata omissionis, cum dicit, Parentibus non obediens. Ad quod tamen tenent parentibus carnalibus, eo quod habent ab eis esse, & nutrimentum, & parentibus spiritualibus, eo quod habent ab eis regimen, & documentum. **23** Insipientes. eo quod non recipiunt a parentibus documentum, & ex consequenti. **24** Incompositi. in actu habitu, & gestu. **25** Absque fide. id est, sine fidelitate amicitiae ad alios. **26** Sine misericordia. ad pauperes, & afflictos. **27** Qui cum in. Hic apostolus concludit interitum ex praedictis. Ex quo. n. erat sic culpabiles, sequitur, quod erat damnabiles, nisi fuissent adiuti gratia dei. Iohannes dicit. Qui cum in deo. id est, deum esse iustum. **28** Cognouit. ratione naturali, hoc. n. omnino intellectus, & natura clamant. **29** Non intellexit. propter cecitatem in eis causatam ex peccatis, ut praedictum est. **30** Quoniam, qui talia agunt. horribilia. **31** Digni sunt morte. non solum temporali, sed etiam aeterna. **32** Non solum, qui. digni sunt hac poena. **33** Sed etiam, &c. Et isti sunt fauentes, & praestantes auxilium, & illi, qui tenentur corrigere, & tacent. Et haec correctio duplex est. Vna fraeterna, ad quae omnes tenentur, non tamen ad semper, sed pro tempore debito loco, & alijs circumstantijs debitis concurrentibus. Alia est cor-

reprobam gentem.

malis praedictos moribus. dei ofores.

expertes intelligentia. alieni a charitatis affectu.

qui

Hayno. Malicia. Nequitia. Contentio. Malignitas.

August. 1. 29. iur. & in ps. 55.

Tertia species peccati contra naturam.

E. praetoribus haud quamquam tenaces. f. scedi fragi. non intellexerunt.

Epist. 68. quod est ad clerum & pleb. in hi

Homil. de David, & Saul.

Differunt susurro, & detractor.

A NICOLAUS DE LYRA.

Correccio duplex.

reccio punitionis, ad qua tenentur oēs superiores ex officio suscepto, & hac correccio non solū est propter emendationem peccantis, sed magis propter bonū commune, propter quod non debet superior cessare a tali correccione propter obstinationē, seu peiorationem peccantis, sicut fit in correccione fraterna, qua tantū ordinatur ad emendationem fratris, sed punire debet obstinatum etiam morte, si expediat pro bono republice.

Quonia dictum est in hoc ca. quod propter peccatū idololatria tradidit Deus Gētilēs in peccata luxuria vilissima, & plura detestabilia, Propter quod ad maiorē dictorum euidētiā queritur, Vtrum vñ peccatum possit esse alterius peccati pēna.

Et arguitur, q non: Primo, quia pēna iusta sunt, & a Deo, vt patet per Au. li. 83. quæstionum. quanquam peccatum autem non est iustum, nec a Deo, ergo, &c.

Itē pēne sunt adducte, vt per eas homines adluantur ad bonū virtutis, vt patet per philosophum 10. Ethicorum, sed per peccatum non reducitur homo ad bonū virtutis, sed magis ad oppositum ergo, &c.

Contrarium videtur in litera. In pēnam enim idololatria Gentilium, inducta sunt alia peccata enormia.

Respondeo, de peccato possimus loqui dupliciter. s. per se, & per accidens. Per se vero consideratur peccatū, secundum quod creditur a voluntate, sic enim habet rationē culpæ, propter quod si nullo modo est voluntariū, non est peccatum. Et hoc modo vñ peccatum nō potest esse pēna alterius peccati, quia de ratione pēna est, q sit contra volun-

ADDITION I.

In ca. 1. vbi dicitur in Postil. Segregatus in euangelium Dei.

Dupliciter legitur Apostolus fuisse segregatus. Vno mō ab vtero synagoge, seu doctrinæ Phariseorū corpore, & mente, De quo intelligit illud Gal. 1. c. Qui me segregauit ab vtero matris meę. i. synagoga. Alio mō segregatus legit ab alijs apostolis, nō mente, sed corpore. vnde Act. 13. a. Segregate mihi Barnabam, & Paulū, in opus ad quod assumpsi eos, &c.

ADDITION II.

In eo. c. 1. vbi dicitur in Postil. lō declaraf quale sit istud euangeliū. Euangeliū fuit pluribus expresse promissū. Esa. 41. g. vbi dicit, Primus ad Sion dicet, Ecce adsum, & Ierusalem euangelistam dabo. prout fuit in additione declaratum, &c.

ADDITION III.

In eo. ca. vbi dicitur in Postil. Ad obediendum fidei. Hoc qd dicitur hic, Ad obediendum fidei, vñ cōtinuari cū precedētibus, & sequētibus sic intelligēdo, Accipimus apostolatū in oibus Gētilibus ad obediendum fidei. vt faciamus Gētes obedire fidei.

ADDITION IIII.

In eo. cap. vbi dicitur in Postil. Non enim erubescō euangelium.

CAP. II.

Propter q. & c. Hoc communiter de Gentibus, & Iudeis. Iudæus iudicabat Gentilem, propter priorem statum. Gentilis Iudæum. Vterque homo, non spiritus. Si Iudæus iudicat Gentilem

de idololatria, & ipsi idololatrę. Si Gentilis Iudæum de legis præuacatione, & ipse præuacator naturalis legis.

b Inexcusabilis, quia tu ipse testis es damnationis tuę, dum alium iudicās, quare hoc? quia eadē agis.

c Qui iudi. In quo ostendit se esse quod non est. i. iustū. Qui iudicas. Propter Iudęos hoc, & nondum eos nominatim exprimit, qui in lege gloriantur, & agunt, quę damnant, & quia nondū nominatim eos exprimit ideo dicit, Ita in omnē animā hominis operantis malum, Iudęi, & Gręci. Et gloria omni operanti bonum, Iudæo, & Gręco.

* Chryl. & Oecumen. Nouerat Apostolus vrbī cōmissum esse orbis principatū. Igitur sermonem ad principes dirigit. Potest tamen idem priuatis quoque conuenire. Dicit autē transgressionis magnitudinem. Et ipsi, inquit, perpetrabant iniqua, & simul cum perpetrantibus currebant. Vbi. n. quis-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

Propter quod. Postquā Apostolus arguit vitia Gentilium, his cōsequēter arguit vitia Iudæorū. Et diuiditur in tres, quia primo ostēdit eos in culpa, & pēna Gētilibus similes. Secūdo, quo ad aliquid peiores, ibi. Si autē tu Iudęus. Tertio, quo ad aliquid meliores, in principio sc. ca. Prima adhuc in duas, quia primo circa propositum ostendit veritatē. Secūdo remouet quorundam errorem, ibi. Existimas. Primum ostendit duplici ratio. e. Prima est, quia apud Gētilēs idololatria reputa-

tatē, & sic manifestum est, quod per se loquendo peccatum non potest esse pēna peccati. Per accidens autē peccatum potest esse pēna peccati tripliciter. Primo ex parte causa, qua remouet prohibens. Causa. n. inclinantes ad peccatū sunt passiones inordinata, tentatio diaboli, & alia huiusmodi, quę impediuntur per diuinū auxilium, quod iuste subtrahitur propter peccatū, & talis subtractio est huius peccati pēna, & est a Deo, qui iuste retrahit auxiliū suum ab ingrato, & sic peccatum sequens propter subtractionē diuini auxilij per accidens dicitur pēna peccati. Et hoc modo loquitur Apostolus, dicens, Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorū, &c. quia subtrahendo suū auxiliū permittuntur peccatores vinci a passionibus suis, & demonū tentationibus. Alio modo potest esse pēna ex parte substantiæ actus peccati, qui afflictionē inducit, & hoc, sine sit actus interior, vt patet in ira, & inuidia, qui notabiliter affligit ipsū iratū, & inuidū, siue sit actus exterior, sicut aliqui grauibus laboribus, & dānis opprimuntur aliquando, vt expleant actū peccati, secūdu illud Sap. 5. b. Lassati sumus in via iniquitatis. Tertio mō ex parte effectus consequentis. Et his duobus modis vltimis vñ peccatū non solum est pēna precedentis peccati, sed etiā sui. Ad primum patet, quod procedit de peccato secundum se considerato. Ad secūdu dicendum, quod hac punitio qua aliqui permittuntur a Deo in alia peccata vñ, ab bonū virtutis ordinatū, & quandoque ad bonū peccantium, scilicet, cum post peccatū humiliore, & cautiore resurgunt, semper autē ordinatur ad bonum aliorum, qui videntes tales de peccato in peccatum sic vñ, magis reformidant peccare.

In hoc qd dicitur, Non. n. erubescō euangeliū, vñ secundū glo. increpare illos qui crucē Christi putāt ignominia, vñ. cruce. cōsue debentur, de qua potius gloriari deberēt cū Apostolo, & sequitur ratio cum subdit, Virtus Dei est. i. virtutem Dei annunciat non infirmitatem, sapientiam, non insipientiam. Hęc in glo.

ADDITION V.

In eo. ca. vbi dicitur in Postil. iustitia enim Dei in eo reuelatur.

Iustitia Dei reuelatur in euangelio ex fide in fidem, scilicet, Dei promittentis, in fidem Dei promissa, implentis. Nam sicut antiqui iustificati fuerunt ex fide qua crediderunt Deo promittenti salutem futuram per Christum, sic moderni iustificantur in fide, qua credunt Deum impleuisse per Christum, promissionem prædictam quod probat per Abac. 2. a. Iustus autem, ex fide viuit, indifferenter loquēs de præterita fide siue de præsentī, &c.

ADDITION VI.

In eo. ca. vbi dicitur in Postil. Vtrū unum peccatum esse possit alterius peccati pēna.

Hęc quæstio mouetur a sancto Tho. in prima secundæ. q. 81. art. 2. in cor. quæstionis, & soluitur ibi eodem modo sub eisdem verbis.

piā ab alio correptus ad iudicium duceretur, ipsi sedebant, illumque condemnabant, cum ipsi equalia perpetrassent, & cū eo ad perpetrandum cucurrissent, & tamen condemnabāt, ita nouerant, quod peccarent, seseque multo magis cōdemnatēt. Qui enim male agit, & tamē similia perpetrātes

CAP. II.

Quia omnis faciens, & consentiens dignus est morte.

Propter quod inexcusabilis es o homo,

Tam Iudæus, quam Gentilis.

omni's qui iudicas. † In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim agis, † quæ iudicas. Sci-

mus enim, quoniam iudicium Dei

condemnat, aduersus seipsum fert condemnationem.

* Basilus. Cautēdum esse nos monet Apostolus, vt primum nostra delicta (quæcunque illa sint) emendemus, & tunc demum alios incusemus.

d Eadem enim agis.

Inanē excusationem Gentium, & Iudęorum sua auctoritate destruit Apostolus, posset enim excusationē peccati sui dicere Iudæus. Et si eadem me Iudęum defendit genus, & lex, me Gentilem ignorantia, contra Apostolus.

c Scimus enim quoniam iudicium Dei, &c. * Oecumen. Si quidē hic non secundū veritatem est iudicium, nam & multi rei absoluuntur, & in fontes cōdemnantur, in futuro autē secūdu veritatem erit. Imo & hic Dei iudicium, neque iniustum absoluit, neque iustum condemnat, quum hic ad iudicium in quosdam descenderit.

Sedu.

reputabatur meritoria, & fornicatio licita, propter qd talia publice agebāt. Iudæi vero p legē a Deo specialiter sibi d. n. i. cognoscebāt ambo esse prohibita propter qd in manifesto a talibus abstinebant, ne secūdu legem punirentur in occulto, tamē hac operabantur, propter quod in peccato erant in Gentilibus similes. Et iō in fine precedentis ca. vbi dixit Apostolus. Quonia qui talia agūt digni sunt in morte, cōcludit. Propter qd in. es o ho. i. tu Iudæus gentiliter viuēs, qui iudicas temerarie Gētilēs. Et causa subdit. In quo c. &c. Et patet litera. i. Sci. Hic ponitur secūda ratio. Licet. n. inter peccata manifesta, &

* o. cul.

Hayno.

† Nam hoc ipso quod.

† qui.

Fihicorur finit. 31. d.

F

A * Sedulius. Terrorem incutit, ut Deū quem incuriosum illi dicit, iuste malos secundum veritatem iudicaturū dicat: hoc est, severissime reddere secundum mēsurā vniuscuiusque, non parcere. Si n. tu peccator, peccatorem tui similem iudicas, quanto magis Deus iustus te iudicabit iniustū? Humanum iudiciū multis modis corrumpitur, amore, odio, timore, avaritia: sepe iudicium integritas violatur & contra iustitię regulam interdum misericordia inclinatur. Solius ergo Dei est secundum veritatem iudicium.

B *Qui talia agunt, &c.* Haimo. Qui talia faciunt quę in alijs reprehendunt. Qui in iudicio attendunt personas potentum, diuitum, propinquorum.

C *Existi. autem hoc obom.* Communiter legitur hoc capitulum contra Iudeos & Gentiles, potest tamen & specialiter legi contra superstitiosum quemlibet ecclesię prelatum.

D *Quia tu effugies.* Peccas dum tibi impunitatem promittis, grauius: quia contemnis bonum Dei, & ignoras te contemneres, & an hoc facis? Increpatio quasi mirum.

E *An diuitias bonitatis.* Ambr. Copiosa est bonitas quę multum & multis peccatis multa bona ministrat blandiens, ut ad penitentiam attrahat. Copiosa patientia, quę tot & tanta peccantes sustinet nec cito punit. & hoc est longanimitatis, quia non ad horam est, sed longa, per multa expectans tempora. Hęc contemnit qui non sic vitur ad penitentiam, ut Deus intendit, sed ad impunitatem vertit.

F *Patientia & lon.* August. Patientia est qua per superbiam & procaci mente peccantes non statim punit. Longanimitas est quę per infirmitatem, & non deliberati animi malitia peccantes diu portat, expectans ad penitentiam.

G *Ignoras.* * Cyprianus. Apostolus peccatorem ad penitentiam reuocans dicit: Ignoras quę patientia & bonitas Dei ad penitentiam te adducit? &c. Tandem iustū iudicium Dei dixit esse, quia seruum est, quia diu multumque distertur, ut homini ad vitam longa Dei patientia consulatur. Tunc representatur pœna impijs & peccatori, quando iam non potest penitentia prodesse peccatori.

H *Idem.* Deum ad hoc patientem esse, ut nos peniteat peccati nostri & reformemur, in Ecclesiastico dicitur, *Ne dixeris peccavi, & quid a cecidit mihi triste & Est enim altissimus redditor.* Item Paulus. Nunquid opulentiam bonitatis eius, & sustinentiam, & patientiam contemnis, ignorans quia bonitas Dei in penitentiam te adducit.

I *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

K *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

L *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

M *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

N *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

O *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

P *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Q *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

R *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

S *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

T *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

V *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

X *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Y *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

misericordiā consolationis. Sed obserua ne longitudine misericordię Dei male vtēdo, tu tibi thesaurizes irā in die ire, & reuelationis iusti iudicij Dei, &c. *Vide eundem Tractatū. 33. in Ioannem: & libro primo contra aduersarium legis & prophetarū.*

Tres peccatorum gradus in his tribus versibus annotantur. Primus dum impunitatem promittis, ibi: *Existimas.* Secundus & grauior, quia contemnis donum Dei; ibi, *An diuitias.* Tertius & grauiissimus, quia ignoras te contemneres; ibi: *Ignoras, &c.*

G *Secundum au.* Sunt enim quidam quibus mala quę agunt displicent, & ducti penitentia cordis: quatenus eis datur ex eis exire laborant: de quibus hic non loquitur. Sūt alij quibus placet mala, &

de misericordia Dei nimis psumētes in eis pertinaciter perdurāt: in quo illius ostendunt patientiā, & suā cumulat sarcinā deterius peccando. Sunt & alij quibus displicent quidē mala, sed quę grauiora esse intelligunt, putāt sibi irā nō posse ignosci, sicut ille qui dixit: *Maiores iniquitas mea, &c.* Illi ergo nimia spe Deū non iustū autumant: isti vero desperatione Deū nō bonū estimāt. Ex utroque ergo periclitabuntur & sperando contrarijs rebus & contrarijs affectionibus laborātes peribunt.

H *Theaurizas.* * Ambr. Necesse est enim tæueriori pœna ut plectatur, immo flammis perennibus torqueatur, qui longa Dei patientia non solum se emendare noluit, sed adhuc addens ad contemptum peccata exaggerauit.

* Basiliius. Deus cum sit omnium bonorum largitor, vitam propria voluntate tribuit: iram vero sibi quisque suis flagitijs thesaurizat.

* Hieron. Perspicuum est non esse naturalem iram Dei, sed nostris vitijs elementissimū & māsuētissimū Deū ad iracundiam prouocari, dicente Apostolo, secundum duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram, quam Deus naturaliter non habet, &c.

* Gregorius. Misericors Deus tempus nobis ad penitentiam relaxat, sed cum eius patientię gratiā nos ad augmentum vertimus culpę, hoc ipsum tempus quod ad parcendū pie disposuit districtius ad feriendum vertit: ut quia reuerti quis etiam spatio temporis accepto noluerit, per hoc mala sua ad reatum augeat, per quod ea diluere potuit si conuerti voluisset. Vnde scriptum est: *Theaurizas tibi iram, &c.*

* Origenes. Sicut omnia in mensura fecit Deus, & pondere & numero, ita etiam patientię eius certa mensura est: quam mensuram credendū est esse consumptam vel ab his qui diluuijs petiere, vel ab his qui in Sodomis celestis igne vastati sunt. Vnde & de Amorrhęis dicitur, *Nondum repleta sunt peccata Amorrhęorum vsque nunc.* fert ergo Deus patienter, & expectat vniuscuiusque penitentiam. Sed non nos distoluit hoc, & tardos ad conuersionem faciat, quia tursus patientię eius & sustentationis certa mensura est.

Accumulas tibi vindictam, deterius peccando. Hęc impudentia est blasphemia in Spiritum sanctum.

Ista duo occidunt animas, desperatio & peruersa spes. His ronec. 3 *O ho. &c. i. d. tu Iudæe qui iudicas Gentiles temerarie, ut dictū est.* 4 *Quia, &c. i. d. i. eius punitionē pp pene dilationē q. d. non sic erit, sed magis contrariū, quia tu abuteris tēpore misericordię tibi dato ad penitendū, iō subditur.* 5 *An di. i. abundantia.* 6 *Bo. eius.* qui a malis nō subtrahit bona naturę. 6 *Et patientia.* quę differt illationem pœnæ. 6 *Et longa.* quę diu expectat conuersionē hominū a malo culpę. 7 *Contemnis?* q. d. sic impunitatem tibi arrogando. 8 *Ignoras quoniam be. Dei.* te toleran. 9 *Ad pœ. te. ad.* quam diu est in se: quia iustitias suos ad bonum a malis nunquā aufert penitus quamdiu sunt in via: sed ipsi repellunt eos, & sic remanent in fœcibus suis. ideo subditur. 10 *Secundum autem, &c.* quia non cedit diuino instinctui. durum enim in corporalibus dicitur, quod non cedit tangenti. Et ad similitudinem huius dicitur cor durū quod non obedit instiganti ad bonum. 11 *Theauriz. ti. &c.* id est, accumulās tibi pœnam. 12 *In die.* id est, ultionis æternæ. 13 *Et reue. iusti. in. Dei.* tunc enim reuelabuntur secreta cordis vestri.

U *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

V *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

X *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Y *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

Z *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

AA *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

BB *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

CC *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

DD *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

EE *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

FF *Ambr.* Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

GG *Aug.* Quid tā longanimū, & multū in misericordia? Peccatur, & viuunt: accedunt peccata, augetur vita: blasphemat quotidie, & facit solē suū oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionē, vocat vndiq; ad penitentiam, vocat beneficijs creaturę, vocat impertiendo ipsi viuendi, vocat per lectorē, vocat per intimā cogitatione, per flagellū, per

Bonitas & patientia copiosa & lenitatis.

Haimo. Qui talia faciunt quę in alijs reprehendunt. Qui in iudicio attendunt personas potentum, diuitum, propinquorum.

Ambr. Copiosa est bonitas quę multum & multis peccatis multa bona ministrat blandiens, ut ad penitentiam attrahat. Copiosa patientia, quę tot & tanta peccantes sustinet nec cito punit. & hoc est longanimitatis, quia non ad horam est, sed longa, per multa expectans tempora. Hęc contemnit qui non sic vitur ad penitentiam, ut Deus intendit, sed ad impunitatem vertit.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Ambr. Quia bonus est Deus sperare potes tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Peccatorum tres gradus.

Augustin. in Psal. 49.

Sed iuxta:

Gen. 4. b

In psal. 29.

In Eze 16. c.

Homil. 11. in Ezech.

Col. in hunc loc.

Gen. 15.

F

Augustin. de verbis Domini.

duobus

NICOLAUS DE LYRA.

occulta sit distinctio quantum ad humanum iudicium, per quod tantum puniuntur manifesta: tñ quantum ad diuinū iudicium non est in hoc distinctio: quia punit secreta sicut & manifesta, eo quod ei nihil est occultum. j. Reg. 16. b. *homo videt ea quę parent: Deus autem intuetur cor.* Et ideo Iudæi qui similia peccata faciebant in occulto, etant similiter puniendi, sicut & Gentiles facientes talia in manifesto. & sic habetur propositum, s. q. Iudæi similes Gentilibus erant. Huius rationis ponit virtutem dicens. *Scimus &c. ve. i. s. m. equitate iustitię.* 1 *In eos qui ta. a. publice vel occulte.* 2 *Existimas ou.* Hic remouet circa dicta duplicē errorē. Secundum remouet ibi. *Non enim est acc.* quorū primus est. quia aliqui impunitatē attribuebāt sibi ex dilatione punitionis diuinę, quasi esset oblita peccata sua. hoc remouet tanq. erroneum: quia hoc prouenit ex Dei patientia, quę cōcedit peccatoribus tps penitentię, ut si nō peniteāt, appareat eorū cōdēnatio magis iusta, & similiter pœueratū pœniatio in bono. Hęc sententiā deducit Apostolus diffuse dicēs, *Existimas aut.* hoc erronee.

Matth. 12. c
Ioan. 5. d
Peccatum in
spiritum san-
ctum fit duo-
bus modis.

A duobus fit blasphemia in spiritu sanctu. vnde in euangelio: *Qui peccauerit, vel verbum blasphemie dixerit in spiritum sanctum, non remittetur ei hic vel in futuro.* de quo Ioannes in epistola ca- no. *Est peccatum ad mortem, non pro eo dico ut quis oret.*

Peccatu in spiritum sanctu fit duobus modis, scilicet, per obstinatione, vel de- sperationem. obstina- tio est idurata in ma- litia metis perrinacia per quam fit homo impenitens. Et hae impenitentia est blas- phemia in spiritum- sanctum. Desperatio est qua quis penitus diffidit de Dei bonita- te. Et vtrunque dicitur peccatum in spi- ritum sanctum.

† sua
† contentiosi.

Ambr. Vere in spi- ritum sanctum delin- quunt, qui suam ma- litaniam Dei bonitate excedere putant.

† hominis.

Haymo. Non tibi videatur Deus sic mi- sericors, vt no videat- tur iustus, nec ita iustus, vt misereri non velit.

L. de verbis
Domini.
Iob 41. c.
Idem Tracta-
tu 89 in Ioan.
Mar. 12. c.

Aug. Illud peccatu aliqui irremissibile dicunt ideo, quia taliter peccantes penitere non pnt habentes corda indura- ta velut lapides. de quo Iob. *Induratum est cor eius velut lapis.* Alij dicitur irremissibile, quia taliter peccates nunq penitet, cum tn possint. & ideo nunquam eis remittitur. Vnde su- per Matthaeum dicit: *Tanta est labes illius peccati, vt depre- candi vtilitatem humilitate subire no possit: etiamsi peccatu mala conscientia cognoscere & enuciare cogat.* Super Mar- cum dicit, quod talis peccans digne penitere non possit. Sed breuiter intelligendum vt, non posse nisi vix & difficulter & raro. vnde Aug. *Quasi inuitus in reo vindicat dñs, qui in vitam non in mortem a principio constituit homines.* Idē: ista impenitentia, vel cor impenitens quamdiu quisque in hac carne viuit, no potest iudicari. De nullo enim desperan- dum est, quamdiu patientia Dei ad penitentiam adducit.

Mar. 3. d.

Nota Dei bo-
nitatem.

a *Qui reddet vni.* qui modo illis quos liberat non reddit, cu- ius etiam erga iniquos modo larga est bonitas. In futuro au- tem reddet mala pro malis, quoniam iustus: Bona pro ma- lis, quoniam bonus & iustus. Tantum mala pro bonis non reddet, quoniam iniustus non est.

Ad iustitiam pertinet, vt nuquam supplicio careant, quo- rum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato: & vt nullus iniquo detur terminus vltionis, qui quamdiu valuit habere, noluit terminum criminis, quate no obstat pro tem- porali peccato aeternaliter puniri hominem.

Amb. Nullum malum impunitum, &c. Hinc est, quod ali- qui malam voluntatem in reprobis tantum pœnam esse vo- lunt, & non culpam: quia nihil meretur. Alij tamen culpã & pœnam, etsi nihil mereantur, sicut bona voluntas in bo- nis, nec manet impunita, quia ipsa in te pœna. Vel hoc di- cunt intelligi solum de statu presentis vitæ.

* Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Qui reddet, &c. secundum opera.* scilicet bonis præmia. Ideo sequitur.
- 2 *His quidem.* id est, illis qui patientia Dei vsi sunt ad bene operandum.
- 3 *Gloriam & honorem.* Recipient enim præmium pro virtu- te in quo consistit ratio honoris. quia secundum Philo. Ho- nor est præmium virtutis. Recipient enim hunc honorem coram multis. scilicet coram multitudine angelorum: in quo ra- tio gloriae consistit, quæ est manifestatio honoris. vnde glo- ria dicitur a claritate, quasi quædam clara, c. mutata in g.
- 4 *Et incorruptionem.* quia electi resurgent in vitam immor- talem & beatam. Et quia malis per oppositum redduntur tormenta, ideo subditur.
- 5 *His autem qui sunt ex i.* peccatoribus obduratis, quorū ani- ma semper contendit, vt dicitur 3. Eth. quia synderesis seu dictamen rationis malo remurmurat, & sensualitas ad ip- sum inclinat. Et sic est contentio inter partes animæ.
- 6 *Qui non ac. ve.* s. diuinæ pulsanti ad ostium cordis; per se ad bonum instigando & per suos prædicatores moliendo.
- 7 *Credunt autem.* id est, diabolo iniquitatem suggerenti per se & per ministros suos.

8 Ira

* Aug. Si vita eterna bonis operibus reddit, sicut a pertif- sime dicit scriptura: *Deus red. ut unicuique secundum opera eius,* quō gratia est vita eterna, cū gratia nō ex operibus reddat, sed gratis det, a pōstolo dicente, *Et qui operatur merces non im- putatur secundum gratiam, si d secundum debitum.* Et iterū. *Si gra- tia, iam non ex operibus*

D lib. de grat. & lib. arb. cap. 8.

Rom. 4.

1 *tionis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuiq; secundum opera*
2 *† eius his quidem † secundum patientiam boni operis gloria*
3 *& honorem, & incorruptionem, quærentibus vitã aeternã.*
4 *His autem qui sunt ex cōtentione, et qui non † acquiescunt*
5 *† veritati, credunt aut iniquitati, ira & indignatio, tribulatio,*
6 *& angustia in omnem animã † operantis malum. Iudæi pri-*
7 *† mum & Græci Gloria autem & honor & pax omni operati*
8 *† bonum, Iudæo primũ & Græco. † Non est enim personarum*
9 *acceptio apud Deũ. Quicumq; enim sine lege peccauerunt*

† qui perseue- rantes in bene- faciendo.

Ioan 15. 10b temperat.

† De pœn. dif. 4. fil. ex bono Eph. 6. b Col. 3. d

vindicare: vnde tribulatio, & angustia.
c *Tribul. & ang.* Interim in anima sola ante iudicium, post iudicium autem ira & indignatio.
d *In omnem.* Quod supra indefinite ibi. *His autem qui.* hic vniuersaliter, vt includat Iudæum & Gentilem.
e *Animam.* dicit quia de incredulo agit anima, pro cuius perfidia arctabitur spirituali pœna.
f *In. pri.* Ambr. Iudæum semper anteponit: quia credens propter Abraham honorificentior est, diffidens peius tra- ctandus, quia promissa patribus refutauit.

E

Act. 10. c.

* Aug. Boni non solum secundum suę bonę voluntatis merita præmium cōsequuntur, sed etiam ipsam bonam vo- luntatem per Dei gratiam cōsequuti sunt, ac si adimpleatur quod scriptũ est: *Gloria, & honor, & pax, omni operanti bonum.*

Epist. 47.

* Sedul. Hic contraria superioribus opponuntur: nã glo- ria contra irã, honor est cōtra indignationē: & quod supra incorruptionē, hic pacem appellat. Triplex autem diuisio in his sententijs claret. Nã veri Christiani cū bonis operibus in primo ordine ponuntur, vbi dicit: *His qui secundum pat. boni operis, &c.* In secundo loco incredulos & impios absque bo- nis operibus ex vtroque populo posuit, dicens. *His autem qui ex contentione, &c.* Tertio incredulos: cum bonis tamen ope- ribus, dicens: *Gloria & honor, &c.* Potest enim fieri, vt ex his qui in lege sunt & Christo non credit, iustitiam diligat, mi- sericordiam teneat, charitatem & cōtinentiam seruet, &c. Hic etiam si vitam non habeat aeternam, tamen gloria ope- rum eius, & honor, & pax poterit non perire, &c.

F

g *Non est enim, &c.* Cōæquo Iudæũ & Gentilem in pœna & gloria: quia Deus iudicat non secundum personas sed secun- dum merita, quia vtroque fm modum peccati damnat.

Augusti. in psal. 118.

Amb. Prærogatiuũ generis nō sequit vt suscipiat causam patrũ diffidentē, vel abiciat a se propter indignitatem pa- ren-

ren-

- 8 *Ira & indignatio.* Summi iudicis.
- 9 *Tribulatio.* in prolatione sententiæ. Matth. 25. d. *Ite maledicti in ignem æternum, &c.*
- 10 *In omnem animam.* i. in oēm hominē malũ. Nominatur enim hoc totũ cōpositũ a parte digniori, sicut Exo. 1. a. Oēs aĩx quæ egressę sunt de femore Iacob. i. omnes homines.
- 11 *Iudæi primum & Græci.* Isti enim præ alijs Gentibus habebant auxilia diuina cōtra peccata. Iudæi enim per legem, Græci per sapientiam acquisitam: quia tunc philosophia vi- gebat in Græcia, propter quod peccata istorum magis erant grauiã, & per consequens magis punienda.
- 12 *Gloria autem & honor, &c.* Ex dictis patet hæc litera.
- 13 *Non est enim.* Hic remouetur error secundus. Et primo ponitur hæc remouitio. Secundo: cuiusdam dicti declaratio, ibi: *Cum enim Gen.* Error autem iste erat aliquorum Iudæo- rum impunitatem sibi arrogantium, eo quod legem a Deo receperant præ cæteris Gentibus, secundum quod dicitur Psal. 147. b. *Non fecit taliter omni nationi, &c.* Hoc igitur remo- uet, dicens. *Non est enim person. acce. &c.* Dimittendo præ cæ- teris impunita Iudæorum peccata.
- 14 *Quicumque enim si.* id est, legem scriptam non habentes quales fuerunt Gentiles.

Diuisio.

Sine

rentum credentem, sed vnumquemq; proprio merito, aut remunerat, aut condemnat.

a *Sine lege.* Aug. Aiebat. n. Apostolus hic de illa lege quam dedit Moyfes populo Israel. Iō ergo Gētiles sine lege dixit, quia talē legem scriptā non acceperant, quam se accepisse gloriabantur Iudei.

L. de spiritu & littera.

b *In le.* Aug. Qui nocuerunt diuina mandata auferetur ab eis excusatio quam alii habent de ignorantia. Sed nec ipsi sine pena erūt. Et licet grauius sit peccare hominē scientem quā nescientem, non ideo tamen ad ignorantia tenebras fugiendum. Aliud est enim nescisse, aliud scire noluisse.

Matt. 10. b.

c *Iudicab.* Nō vt quasi per ignem salui fiant, quidam dnt, sed prorsus peribūt. Dicit em̄ Christus quōd tolerabilius erit Sodomæ in iudicio, quā Iudæis in Christo non credentibus. Et item quōd excusationē non habebunt de peccato infidelitatis, quia venit & locutus est eis: de quo hnt excusationem illi, quibus nec per se, nec per suos locutus est, qui tamen non estugient damnationem, quia *qui sine le. pe. si. l. per.* Leuiora tamen passuri, quia qui plus committit, plus ab eo exigitur: *quia seruus sciens vo. domini sui & non fa. & c.*

Lucz 12. f.

d *Non e. au.* Amb. Nonne sola lex saluat? non, quia non facit iustos. & hoc est: non enim pro auditu, sed factores quicunque, quod quidem est per gratiam.

Hom. 5. ad Rom.

e *Sed factores.* id est, qui credunt in Christum, quem lex promisit, quicunque snt: quod non est nisi per gratiam. f *Factores: legis, iustificabuntur.* i. iusti deputabuntur, vel iusti fient a Deo, vt sint factores. Non qui ante erāt factores, post iustificabuntur, vt si diceretur: homines creabuntur, quia ipsa creatione fit vt sint homines. sic ipsi non qui ante erant factores iustificabuntur, quia etiam Gentes.

Aug. li. de spiritu & lre. c. 21. & 26.

* *Chryf.* Rectē addidit, *apud Deum:* etenim apud homines fortasse probi, ac graues, & magnopere se iactantes videri possint, apud Deum autem longe secus. g *Cum enim.* Cum. n. dixerat Gentilem damnati si male operaretur, saluari si bene: sed cum legē non hēat, quasi nesciat quid sit bonum quidve malū, videretur sibi neutrum debere imputari. Contra Apostolus: *Et si non habeat scriptam legem, hēt naturalem, quia intelligit & sibi conscius est qd sit bonū & quid sit malū.* Et ideo credendus est bene vel inale operari, & merito saluari vel damnari. Bene operari dico & saluari, quod non est nisi per gratiam & fidem, quæ renouat naturalem imaginem Dei in homine ex vitio & verustate sopitam, sine qua renouatione male operatur, & damnatur accusante eum conscientia. vitium quippe contra naturam est, quod vtq; sanat gratia. Non enim vltique adeo in humana ani-

na aīa imago terrenorum affectuū labe detrita est, vt nulla in ea lineamenta remāserint. Non oīno deletum est qd ibi per imaginē Dei cū crearetur impressum est. Proinde vitio sanato per gratiam, naturaliter fiunt ea quæ legis sunt. Non quod per naturæ nomen negata sit grā, sed potius per gratiam reparata natura, qua gratia interiori homine renouato lex iustitiæ rescribitur, quam deleuerat culpa.

h *Opus legis.* Est fides, quam vltro habent in cordibus, id est, intimo affectu, vbi fides per dilectionem operatur. i *Irenæus.* Quare patribus (legis naturæ) non disposuit Dominus testamentum? Quia lex non est posita iustis, iusti autem patres virtute decalogi conscriptam habentes in cordibus & animabus suis legem; diligentes Deum qui fecit eos & abstinentes erga proximum ab iniustitia,

Gal. 5. b. 19. q. 2. c. dug sunt

L. 4. ca. 30.

non fuit necesse admonere eos correptorijs literis, quia habebant in semetipsis iustitiam legis, & c. * *Origenes.* Hoc enim naturaliter sentire possunt homines, ne homicidium, ne adulterium faciant, ne furentur, ne fallum testimonium dicant, vt honoreat parentes, & horū similia fortassis & quod Deus creator omnium, scriptum est in corde gentilium. * *Sedulus.* Ne quis forte diceret, legē gentes non hnt, ad quam ergo formā poterunt iudicari? Rñ. Certum est quod gentes quæ legē non hnt, naturaliter quæ sunt legis facere, non pro sabbathis, vel neomenijs, vel sacrificijs, quæ in lege scripta sunt. Non enim hæc lex in cordibus gentilium dicitur esse scripta, sed hoc quod naturaliter sentire possunt. Magis tamen mihi videntur hæc quæ in corde scripta esse dicunt, euangelicis legibus conuenire, vbi cuncta ad naturalem referuntur æquitatem. Quid enim naturalibus sensibus proximus, quam vt quæ nolunt sibi fieri homines, hæc ne faciant alij? Hęc autem lex scripta est spiritu Dei viuū. i *Testimonium reddente illis conscientia, & c.* * *Seduli.* Hoc ad præsentis vitæ cogitationes pertinere videtur, cum quid faciendum vel non faciendum sit, diutina cogitatione delibetamus, & inuicem se cogitationibus accusantibus, quia cogitationes nostrę erunt in die iudicij ante oculos nostros, tanquam quędam historię noscendę. sicut scriptum est. *Ar-*

tez

E

quam te, & statuam illum contra faciem tuam. * *Occu.* In eo iudicio nō est nobis opus extrinsecis vel accusator: b. vel vtilia nobis testimonia ferentibus, sed cuiusq; cogitationes ac cōscientia vel accusabit vel excusabit. Idcirco quāquā hic hoies absoluerint, non oportet hos esse securos: nihil enim inde iuuabuntur. Rursum, & si cōdemnaue-

Plal. 49.

F

rint.

9 *Eiusmodi legem non habentes.* scilicet Mosaicam. 10 *Ipsi sibi sunt.* i. rō naturalis, quæ est principalior pars hoīs, pp quod dī totus hō, vt dictum est sup Ipsa quidē est eis lex, quia lex scripta diuina vel humana est a lege naturali deriuata q̄tū ad agibilia, q̄a prima principia agibilū sunt impressa intellectu practico, ex qb. deriuant leges quati quędā cōclusiones, sicut intellectui speculatiuo impressa sunt primo principia speculabilū, ex quib. deriuant scientię tanquā quędā veritates conclusę. 11 *Qui ostend. opus legis.* Qd declarat p effectū dicens. 12 *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Quę ex naturali dictamine rōnis recalcitrat, malo & cōsentit bono. 13 *Et int. se cog. & c. aut.* Dnt autē cogitationes accusantes malæ & defendentes bonæ quę examinātur & declarantur corā naturali iudicatorio hoīs, sicut coram iudice per prima principia operabilū naturaliter inserta, sicut est illud: *Hoc facias alii, quod tibi vis fieri, & nō facias alieri, qd tibi non vis fieri.* Et licet hoc iudicium fiat in præfenti, tamen multo clarius fieri in die iudicij. Ideo sequitur: *In di. cum iu. & c.*

14 *Secundum euang. meum.* Licet enim euangelium sit solius Christi

Lex scripta a lege natural. Tobiz 4. c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Sine lege.* scilicet scripta. 2 *Peribunt.* Quia habuerunt legem naturalem bonū & malum ostendentem, vt postea declarabitur. 3 *Et quic. & c.* Id est legem Mosaicam habentes, cuiusmodi fuerunt Iudei. 4 *Per le. i.* punientur in quantum transgressi sunt eā. Et subditur ratio. 5 *Non enim au. l. & c. q. d.* receptio legis nisi sequatur impletio operis, nō iustificat. Et iō de illa acceptio- ne non debet sibi aliquis impunitatē arrogare. 6 *Sed factores. iu.* quicunq; sint illi, siue Iudei, siue Gentes. 7 *Cum enim Genti.* Hic declarat quoddā dictum, scilicet, qd Gentes habuerant legem naturalem. ideo facientes cōtra dictamē illius legis merebantur puniri, & viuētes secundū ipsam premiari. pp quod observatio legis naturalis cum fide & cultu vnus Dei, ad quod etiā inducit ratio naturalis, aliquo modo sufficit ad salutem Gentium vsque ad publicationem euangeli, quia non tenebantur ad legem Moyli. Dicit igitur: *Cum enim Gentes quæ legem non habent.* scilicet Mosaicam. 8 *Naturaliter ea quæ legis sunt fa.* i. ex nāli dictamine rōnis.

Eius-

Tom. 6.

b 2 Christi

A riat. non admodum angi oportet, siquidē nihil ibi nocēt. **Basil.** Præuæ igitur cogitationes oīno vitæ sunt, quas per ignominiam atque fœcordiam mente nutrimus, vt sunt vitia libidinis, cupiditatis, ambitionis, auaritiæ, reliquorūq; vitiorū semina, quæ primo quidē motu compesci nequeūt: quin etiam occasio-

† Ecce.

† eximia infirmitas in lege Haymo.

† cognitionis ac. Aug lib de spir. & lit. c.8.

† adulterandum, adulteraris.

† Ezech. 36. c. secundum 70.

nem potius & materiā ad Dei gratiā promerendam, exercendamq; virtutem suppeditat. Si vero in his blandior aliquantūlū morā fuerit, humana tentatio est. Si ad extremū certa ratione deliberationeque firmetur, omnino letifera est.

a Si autem tu. Hic Iudeos aggreditur, grauius accusans eos de peccatis, eo q̄ plura haberent auxilia.

b Duce[m] esse. Cæcos & in tenebris existentes dicit Gentiles, qui & ratione priuati cæci sunt; etsi quid sciunt: tamē in tenebris sunt.

c Habentem formam. Vt alijs exemplū sciētiæ legis sis & veritatis.

Quidam. n. scientiam & intellectū alicuius libri habēt & ita sentiūt sicut auctor ipse sensit, nō tñ habēt inde veritatē: quia nesciunt quō sit verum, nec etiam esse verum: sed Iudæus iactat se habere sensum legis, & scire verū esse sensum illum legis, ita vt alijs habere volentibus sit exemplar.

d Qui ergo alium doces, &c. Theod. Ostendit Iudæū nullā ex data sibi lege utilitatem accepisse, sed tm̄ pp̄ scripta exultare & sibi valde placere: & alios quidem conari docere, factis autē, verbis suis contradicere, & frustra in lege gloriari.

* Ambr. Hoc est, Tu qui gentiles arguis, q̄ sine lege & deo sint, teipsum non arguis. Dissidens. n. de Christo in lege promisso, in eisdem quæ arguis, inueniis. Dū negas Christom in lege promissum, fidē eius per malā interpretationē subripis. Adulteras etiam legem, qñ veritatem Christi tollis & mendacium ponis. Sacrilegus es, qñ Christum negas. Præuicator legis es, qñ sensum legis, qui de incarnatione & diuinitate Christi est præteris: & Deum inhonoras, dum testimonium eius quod dedit de filio suo, non recipis.

† Israelitæ Iudæi.

NICOLAUS DE LYRA.

Christi tanquam auctoris, tamen dicitur euangelium Apostoli tanquam eius prædicatoris.

- 1 Per Iesum Christum. Finale enim iudicium exercebitur per eum.
- 2 Si autem tu, &c. Prius Apostolus ostendit Iudæos & Gentiles in culpa & pœna fuisse similes: hic ostendit Iudæos in aliquo peiores. Et hoc est ex duobus. Secundum ponitur ibi: Circumcisio. Primum autem est beneficium legis acceptæ: per quam Iudæi præ ceteris Gentibus à Deo fuerunt sublimati, secundum quod dicitur Deut. 4. b. Quæ est enim alia gens sic incluta, vt habeat ceremonias iustaque iudicis & vniuersam legem? & quanto status altior tanto casus grauior erat. Et ideo peccatum Iudæorum grauius erat peccato Gentilium in eodem genere peccati. Dicit igitur. Si autem tu Iudæus cognominaris. Et dicit, cognominaris: quia primo nominati sunt Hebræi ab Heber, in cuius familia mansit lingua Hebraica, quæ prius erat omnibus cōis, Gen. 11. a. Erat autem terra labij vnius, &c. Postea nominati sunt Israelitæ à Iacob, qui nominatus est Israel: Gen. 32. 1. Et ultra Iudæi à tribu Iuda nobiliori.
- 3 Et requi. in le. nō vagādo per varios errores, sicut Gētiles.
- 4 Et gloriaris in Deo. id est, in notitia vnius Dei.
- 5 Et nosti. v. v. ius. id est, præcepta in legem expressa.
- 6 Et probas. vii. id est, scis eligere meliora.
- 7 Instruētus per legem. Quæ ostendit omnia ista: & non solū ad regimen proprium, sed etiam aliorum: Ideo subditur.
- 8 Confidis teipsum. præsumendo de tali instructione.
- 9 Duce[m] esse cæcorum, quo ad fidem.
- 10 Lumen eorum qui in tenebris sunt. quantum ad mores.
- 11 Eruditorum insipientum, quantum ad maiores.

* Tertullianus. Oportet constantiam commouendi propria conuersationis auctoritate dirigere, ne dicta, factis deficientibus, erubescant.

* Cyprianus siue, August. Primum s abusionis gradus est, si sine bonis operibus sapiens, & prædicator fuerit qui quod sermone docet, actibus explere, negligit.

Auditores enim doctrinæ, dicta facere cōtinnunt cum prædicatoris opera à prædicationis verbis discrepare conspiciunt, &c.

e Nomen enim Dei. Inter gentes blasphematur nomē Dei per Iudæos: quia credentibus Iudæi suadere nitentur Christum non esse deum dicendum. Vel quia olim Gentes non aduertebant Iudæos sibi traditos pro noxis suis, sed idolis suis dabant gloriam de victoria, quasi Iudæorum deū vicissent in Iudæis.

* Oecumenius. Cū graue esset quod dixerat, deum inhonoras: prophetam in testem producit, ac si diceret: Non meus sermo est, sed Isaia: Nam qui ex gentibus erāt, videntes eos prauè conuersari, in blasphemias efferebantur, dicentes: Num oportuit vt hos Deus diligeret, aut quippiam eis donaret? An ne hos & esse & futuros malos præcognouerāt? Non solum vos, inquit, Deum inhonoratis, sed alijs quoque id agendi occasionem præbetis.

f Circum. qui. Ostendit supra legem non iuuare eos modo circumcisionem.

g Prodest. Quia obediendo Deo, signum facit veritatis, dum populus rudis sub timore Dei custoditur. Prodest. Hic dicit, & in sequentibus, Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit. Secundum statum diuersorum temporū hoc vult intelligi. Nam secundū statum veteris testamenti olim profuit circumcisio, sed non profuit ad salutē sine spiritualis legis obseruantia. Modo autem, scilicet, tempore gratiæ postquam exhibita est veritas, nihil prodest.

* Oecumenius. Quia magnum quiddam videbatur producit, ac si diceret: Non meus sermo est, sed Isaia: Nam qui ex gentibus erāt, videntes eos prauè conuersari, in blasphemias efferebantur, dicentes: Num oportuit vt hos Deus diligeret, aut quippiam eis donaret? An ne hos & esse & futuros malos præcognouerāt? Non solum vos, inquit, Deum inhonoratis, sed alijs quoque id agendi occasionem præbetis.

f Circum. qui. Ostendit supra legem non iuuare eos modo circumcisionem.

g Prodest. Quia obediendo Deo, signum facit veritatis, dum populus rudis sub timore Dei custoditur. Prodest. Hic dicit, & in sequentibus, Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit. Secundum statum diuersorum temporū hoc vult intelligi. Nam secundū statum veteris testamenti olim profuit circumcisio, sed non profuit ad salutē sine spiritualis legis obseruantia. Modo autem, scilicet, tempore gratiæ postquam exhibita est veritas, nihil prodest.

* Oecumenius. Quia magnum quiddam videbatur

- 12 Magistrum infantium. quantum ad minores.
- 13 Habentem formam scientiæ. In speculatiuis.
- 14 Et veritatis in lege. In prædicis. propter quod concludit peccati grauitatem, dicens.
- 15 Qui ergo alium doces, teipsum non. Et sic peccas in teipsum.
- 16 Qui prædicas non furandum furaris. Et sic peccas in proximum per concupiscentiam oculorum.
- 17 Qui dicis non mœchandum, mœcha. Et sic peccas in proximum per concupiscentiam carnis.
- 18 Qui abominaris idola. Iudæi. n. post reditum captiuitatis Babylonicæ nō dicuntur idololatræ, nisi aliqui pauci Machabæorum tempore, & timore magis mortis quam amore idololatriæ, saltē pro maiori parte: tñ fuerunt homines valde cupidi, vt testantur etiā Iudæi, & maxime circa tempora Christi, pp̄ quod aliqua deputata ad cultum diuinū, sacerdotes & ministri tēpli suis vñibus applicabant. Ideo subditur.
- 19 Sacrilegium facis. Quod est furtum sacræ rei.
- 20 Qui in lege gloriaris. A Deo tibi data.
- 21 Per præuarcationem legis. quantum est in te. & ad hoc inducit Apostolus scripturam Ezech. 36.
- 22 Nomen enim Dei. tota die. Per hoc. n. quod Iudæi coram Gentibus dicebant se esse populum peculiarem Dei per legem sibi diuinitus datam, & transgrediebantur eam male viuendo: ex hoc dabant occasionē Gentibus blasphemadi Deum qui sibi elegerat talem populum, & sic peccatū eorū aggrauabatur. Secundo propter scandalum. sicut scriptū est Ezech. 36. vt dictum est. hoc tamen est secundum translationem. 70. vbi translatio nostra habet: Ingressi sunt ad Gentes & polluerunt nomen meum. Et est eadem sententia.
- 23 Circum. qui. Hic ponitur fm̄, ex quo Iudæi erāt deterioris con-

Circuncisio, ad eam tandem venit, & ait: Verum, dicetis magnam vitemque rem quandam esse. Vtique fateor, sed tunc quando legem factis exprimit.

Epist. 58. quæ est ad Dardanum.

† iustificatio- nes.

† pro

† si legem ser- uauerit.

Lib. 2. de nup- tijs & conc. cap. 11.

* Hieron. Profuit suo tempore Circuncisio, si iustitia cuius est signaculum ad fuit. * Augustin. Sacra- mentum regeneratio nis nostræ manifestū esse voluit manifestus Mediator. Erat autē antiquis iustis aliquod occultum, cum & illi eadem fide salui fie- rent, quæ fuerat suo tempore reuelanda. Quod si circuncisio antiquis sanctis pro baptismo fuisse credi- tur, quid responde- bitur de ijs, qui ante- quā hoc præceptum esset, Deo placue- runt, &c.

* Idem. Ex quo in- stituta est circuncisio in populo Dei, quod erat tunc signaculum iustitiæ fidei, ad signi- ficationem purgationis valebat & paruulis originalis vete- risque peccati, sicut & baptismus valere cepit ad innouatio- nem hominis, ex quo est institutus.

a Si legem. Ambr. Vt deponas omnia turpia, vt cor circun- cidas & credas Christo. b Nonne. Comparatione sui te damnabilem ostendit, qui non per naturam neque per circuncisionem, sed per legem nouisti, quod ille per naturam, id est, Christum. c Iudicabit, &c. Videtur ergo in præsentī loco dicere Gen- tes, quæ in præputio carnis ad fidem Christi venerunt, quas legem spiritualem seruantes comparat & præfert Iudæis, qui per literā & circuncisionem carnis præuaricatores sunt legis,

legis, quos & iudicandos ab illis dicit. d Non enim. Vnde Iudæus potest fieri Gentilis, & Genti- lis, Iudæus. Non enim. e Iudæus. Interpretatur confitens: qui enim vere credit & recte confitetur, vere est Iudæus.

D Augustinus in Psal. 75.

f Cht an. cor. Orige- nes. Est quæ purifi- cat animam, & vicio- rum maculas abscin- dit.

* Origenes. Nos Homil. 3. in Gen. imbuti per Aposto- lum, dicimus, quia sicut multa alia in fi- gura & imagine futu- ræ veritatis fiebant: ita & circuncisio illa carnalis circuncisio- nis spiritualis formā præferbat.

E In hunc Apo- stoli locum.

a d est, si legem obserues, si autem præuaricator legis sis, cir- cuncisio tua præputium facta est. Si igitur præputium † iusti- tiam legis custodiat, nonne præputium illius † in circunci- sione reputabitur? Et iudicabit id quod ex natura est præpu- tium, † legem consummans, te, qui per literam & circunci- sionem præuaricator legis es. Non enim qui in manifesto Iu- dæus est, neque quæ in manifesto in carne est circuncisio: sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

vt hic dicitur? Omnino non inueniet quomodo iuxta men- tem suam Paulus intelligendus sit: qui vbi docuit circunci- sionem exteriorem nihil prodesse: alteram & interiorem subiunxit, cuius typum & figuram illa prætulit.

g Cuius laus. Ambrosius. Laudat Deus credentem, non car- ne circuncisum. Iudæorum laus ex hominibus est, qui si fa- ciunt quod lex iubet sine spiritu tamen timore pænæ, non amore iustitiæ, & ita non est coram Deo quod apparet co- ram homine.

Non ex ho. August. Est illa circuncisio qua illicita con- cupiscentia amputatur, quod non fit litera docente & iu- uante, sed spiritu adiuuante & subsequente.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

conditionis per accidens tamen. Et primo ostendit propo- situm. Secundo infert corollarium, ibi. Non enim. Circa pri- mum sciendum, quod circuncisio erat quædam protestatio legis seruandæ, Gal. 5. a. Testificor omni homini circuncidenti se, quod debitor sit vniuersæ legis. Igitur sicut professio alicuius reli- giosæ regulæ multum valet profitenti, si eam impleat ope- re: & si non impleat, magis est sibi damnabilis, sic circun- cisio per accidens erat nociua Iudæis, inquantū erant trans- gressores legis. Et hoc est quod dicit. Circum. qui. pro. Et pa- tet litera vsque ibi.

- 1 Circum. tua. præ. id est, facta est abominabilis Deo. sicut Gentiles præputium habentes erant Iudæis abominabiles, intantum, quod dedignabantur cum eis comedere. & per oppositum concludit Apostolus, quod Gentiles incircunci- si opera legis facientes ex rationis naturalis dictamine, vt dictum est supra, erant Deo accepti. Et hoc est quod dicit. 2 Si iugi. præ. id est, Gentilis incircuncisus. 3 Iusti. de. cu. quantum ad præcepta moralia quæ sunt de dictamine rationis. 4 Non. præ. il. in. id est, tantum sibi valebit sicut circunci- sio. q. d. Sic. 5 Et iu. & c. Hæc litera est intricata. Et construat sic. Et præ. id est, Gentilis incircuncisus, Legem con. id est, opera legis

legis implens. Quod ex na. id est, quod fit in eo ex naturalis rationis iudicio. Iudi. te. id est, condemnabilem te osten- det.

6 Qui per li. & c. id est, factus es transgressor legis, qui ta- men habes eam in scripto, & circuncisionem in corpore tuo. q. d. sic condemnabilem te ostendet.

7 Non enim, & c. Hic ex prædictis infert corollarium, scili- cet, quod duplex est circuncisio. Vna spiritualis, quæ est præ- cisio culpæ. Alia corporalis, quæ est præcisio pelliculæ coope- rientis membrum virile. Et prima melior est secunda, quā- to anima melior est corpore. & secūdam hoc duplex est Iu- dæus. Vnus spiritualis, qui habet mentem circūcisam. Alius carnalis habens carnem circūcisam. Et primus melior est sicut & de circuncisione dictum est. Hoc est quod dicitur, Non enim qui in ma. id est, circuncisus carne, qui potest ho- minibus apparere.

Circuncisio duplex.

- 8 Iudæus est. scilicet tantum. Et similiter dicit de circunci- sione carnis. 9 Neque quæ in ma. sed qui in abscondito Iudæus est, qui circuncisus est mente soli Deo visibili. 10 Et circum. cordis in spiritu. scilicet, sancto qui vitia rescin- dit. 11 Cuius. scilicet, circuncisionis spiritualis. 12 Laus non ex ho. qui solum vident exteriora. 13 Sed ex Deo est. qui videt interiora.

ADDITIO I.

In cap. 2. vbi dicitur in postill. Quia primo nominati sunt Hebræi ab Heber. Hebræi non nominantur ab Heber prout in postilla: nec etiam ab Abraham. Sed vnde hæc denomi- natio deriuetur, ostenditur Matth. 21. in additione, &c.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in postilla. Non enim. Hic ex dictis infert corollarium.

Ieremię. 9. cap. dicitur sic: Omnes Gentes habent præ- putium, omnis autem domus Israel incircuncisi sunt cor- de. Ex quo patet, quod duplex est præputium scilicet spiri- tuale & corporale. Similiter quod circuncisio non seruanti- um legem est facta præputium. Et propheta concordat ex- presse cum apostolo, &c.

REPLICA. In secundo cap. epistolę ad Romanos, vbi postillator dicit Hebręos dictos ab Heber, Burgen. opponit. Sed eius oppositum corrigitur Gen. 10. & 12.

C A P. I. I. I.

Quid ergo amp. Obicit qd videt posse obijci, vt soluat. Quandoquidē Iudæus fit Gentilis, & econuerso. ergo quid est plus Iudæo, qui dicitur populus peculiaris Dei quā Gentili qui dicitur canis immundus? Aut quid consecutus est de circumcissione?

¶ habet in quo excellat Iudæus.

¶ commissā.

¶ oracula.

¶ faciet irritam.

¶ Psal. 115. a.

¶ Ibi. 5.

¶ iniustitia.

ad hoc valuit quidem olim, sed non ideo digniores in fide. & hoc est multum plus est Iudæo secundū priorem statum, & hoc per omnem modū. Omnis modus vel in administratione temporalium, vel reservatione spiritualium, in quo vtroque multa Iudæis Deo fecit, que non Gentilibus: & ita secundum priorem statum digniores.

* Theodor. apud Oecum. Vel, vbi Iudaicum depressisset supercilium ostendissetque eos vane de circumcissione, ac lege Iudæique appellatione gloriari: ne quis eum suspicetur odio ac inuidia id agere, subdit, Quæ excellentia est Iudæi, aut quæ utilitas circumcissionis? Siquidem inquit, gentium alienigenarum diuino cultu virtuteque ornati, diuina fruuntur electione, cur à gentibus segregauit Deus Israel, & circumcissionem dedit? R. Elegit eorum primogenitores: ab Aegyptiorum violentia liberauit: signa fecit: legem dedit: prophetas misit. Si quidem hoc significat, Multa per omnem modum: His tamen silentio prateritis, solam posuit legislationem.

b Primum quidem, quia cre. Q. Vt alia minora de temporalibus pratermittam, hoc primum & præcipuum pono, quia eloquia domini, id est, lex & prophetæ eis vt amicis sunt credita, per quæ intelligerent de futura redemptione. Sed dices: Non ideo plus? quia non crediderunt eloquijs, vt Christum promissum recipere quidam eorum. Ad quod non ideo tamen minus profuit credentibus. & hoc est, Nam si quidam non crediderunt, non ideo fides euacuata est.

* Dionys. Arcop. Solus ferme Israel præ omnibus ad verissimi Domini intelligentiam cognitionemque conuersus est: vnde Israeliticam plebem sese diuino cultui deuouisse, illumque hereditario iure suscepisse sacra scriptura indicat, dicens: Factus est pars Domini populus eius.

* Oecume. Poterat ad obiectionem dicere, quod circumcisio carnis typus erat huius quæ per fidem est circumcisio in spiritu. Verū, hac interim relicta solutione, ad aliam venit. Prodest Iudaismus: ex hoc enim viam salutis didicerunt, legem ducem ad ea quæ agenda erant acceperunt. Quod si non seruarunt, sibi ipsis indignentur.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Quid ergo amp. Ostenso in quo Iudæi erant peioris conditionis quā alij, hic ostenditur, qd erant melioris. Et diuiditur in duas partes: quia primo ostenditur propositū. Secundo remouet quoddā obiectū, ibi. Quis enim. Et est sententia talis, qd primo mouet quoniam ex prædictis, dicens.

- 1 Quid ergo ampl. Iud. est? Id est, melius quā Gentili.
- 2 Aut quæ vtil. cir. A Deo datæ patribus sanctis, cuius opera sunt perfecta. Deut. 22. Et rñdet, dicens.
- 3 Mul. per om. mo. Quod ostendit consequenter, dicens.
- 4 Pri. qui. quia cre. sunt illis. i. specialiter tradita.
- 5 Eloquia Dei. In lege & prophetis quæ in Deū dirigunt, & ad susceptionē Christi disponūt. Gal. 3. d. Lex pedagogus noster fuit in Christo. Et de prophetis dicit Rab. Sal. Hebræus, qd non sunt locuti nisi ad dies Messie: quod est intelligendum de principali intentione, prout declarauimus plenius in veteri Testō. Ratio aut quare lex & prophetia datæ sunt singulariter populo Iudaico, hæc est, quia Christus f in carnem inde erat nasciturus, pp quod præ alijs populis decens erat ipsum pollere quadā speciali sanctitate, ad quā inducunt lex & prophetæ.
- 6 Quid enim. Hic consequenter remouet quoddā obiectū. Et primo fit propositum. Secundo tollitur quoddā incidens erroneū, ibi. Si aut. Circa primū dicit. Quid enim. q. d. non obstat prædictis, qd plures Iudæi fuerūt increduli: quia eorū incredulitas non abstulit fidelitatem Dei de implendo quod promiserat patribus antiquis in datione legis & aduentu Christi, & hoc est qd dicit.
- 7 Nunquid incre. illo. si. De. i. fidelitatem.
- 8 Euacua. Absit. Et subditur ratio. Est autem De. re. Implendo promissum, in his

L. xlc. hic. cap 9.

Deut. 32.

Diuiso.

Diuiso.

c Nunquid inc. Nunqui quia aliquid credere noluerunt, præiudicabitur ceteris Iudæis, ne digni iudicentur accipere quod Deus promittit fidelibus quippe cum facta sit promissio vt credentibus proficeret.

d Fidem. Vel quidam crediderunt Deo, vel quod Deus hominibus promiserat.

C A P. I. I. I.

a Secundum priorem statum. De lege & legalibus obseruantijs.

Vid ergo t amplius Iudæo est, aut q̄ utilitas circumcissionis? Multum per oem modū. Primū quidē, quia cre dita sunt illis eloquia Dei. Quid. n. si quidā illorū nō crediderunt? Nū-

a Non ideo minus factum credentibus. b Inexpletam fecit. Quod euacuata fit. Sed ponis.

a quid incredulitas illorum fidem Dei t euacuauit? Absit. Est autem Deus verax, t omnis autem homo mendax, sicut scriptum est, t vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris. Si autem t iniquitas nostra iusti-

a De promissione filij uel uenia ingemi sentis. b Vel filium non misisse, uel ueniam non dare. c Hic sensus de David uerbis iniuste trahebatur.

cas cum iudicaris. Si autem t iniquitas nostra iusti-

Iudæus, ne dignior videatur in nouo statu.

f Vt iusti. * Ambr. Sermones Dei pleni sunt veritatis atq; iustitiæ: ideoque vera sunt quæcunque loquutus est Dominus de fragilitate humana, quia inclinatum est cor eorum ad nequitiam, propendet ad fraudem, &c.

* Idem. Ideo præbet se Dominus audiendum, vt de se iudicetur, quod magis vincat. Quomodo autem se præbeat, audi: Popule meus quid fecit tibi, aut in quo contristasti te? Quia ex Aegypto eduxi te, &c. Grate hoc iudicium cum Dominus de se postulat contra hominem iudicari. Quid enim respondeas ei, qui vniuersa tibi contulit, omnibus te præfecit? Vocat te in iudicium: venies, quid responsurus es ei: qui miti iterum tibi donet peristi? Ideo David iudicium refugit, & misericordiā poscit dicens: Ne intres in iudiciū cū seruo tuo, &c.

Q. peccauit vt mittendo filium de stirpe mea sicut promissisti, iustus esse & ex sola iustitia promissionis cōplectere, nō ex meritis meis cōproberis, & vincas implendo promissā, cū iudicaris non debere implere pp mea peccata. Vel: Tibi tantū dico me peccasse vt dū ego & oēs peccamus, tu solus iustus appareas in oibus promissis tuis, & superas omnes in iustitia cum alijs compararis. Vel uicit homo Deus qn iudicatus est, quia pp illam humilitatem Deus dedit ei nomen quod est super omne nomen. Quod nō pertinet ad superius argumentum, sed additum est ex abundantia. Vt iusti. & Iustus iudex à peccatoribus iudicatus est & in eo uicit: huic itaque nullū peccatū habenti David dicit: Tibi soli peccauit, vt iustificeris qui superas omnes iudices, qui solus iniuste iudicaris.

g Si autem iniqui. Dixit, qd Deus verax, & omnis homo mendax

his quæ pronuntiantur absolute, cuiusmodi sunt prædicta. Si aut aliquid promittatur à Deo sub conditione, sicut prosperitas tpalis fuit promissa Iudæis si fideliter seruirent ei, non tollit diuina veritas per aduersitates eis immixtas, qn recesserunt à Deo, quia non stabat cōditio. 9 Omnis au. ho. men. Voluntas. n. humana mutabilis est, & ideo pot esse mendax in promissis. Non sic aut Deus, cuius voluntas est immutabilis. Et ad hoc inducit exemplum de promissione facta ipsi David absolute de conseruatione regni sui & posteris eius: cuius impletio non fuit impedita per peccatum David cum Bethabee. Et hoc est qd dicit. 10 Sicut scriptum est. Psalm. 50. quæ fecit David penitens de dicto peccato, vt ibidē declarauit. 11 Vt iustificeris in sermo. tuis. Ibi promittit. Tibi soli peccauit, & malum coram te feci. Et subintelligit. Remitte mihi. Vt iustifice. in ser. tuis. i. vt veritas sermonis tui appareat de conseruatione regni & Chro nascituro de me, sicut promissisti. 12 Et vincas cū iudicaris. Faciedo cōtrariū qd de te iudicat à multis. Post. n. adulteriū David cum Bethabee, & occisionē vrie: multi dicebāt, qd promissa Dei facta David erāt retractata. qd tñ nō erat verū, quia facta fuerunt absolute. 13 Si aut iniquitas nostra. Hic circa prædicta remouet errorē incidentē. Ex hoc. n. qd ex peccatis hominū apparet iustitia Dei cōmendabilis, dixerūt aliqui, qd peccata per se faciūt ad gloriā Dei, qd Apostolus falsum ostendit ducendo ex hoc ad triplex inconueniens. Primum est, quod Deus esset iniquus inferendo penam peccatoribus, cum secundū hoc peccata per se faciunt ad gloriā suam. Et hoc est, quod dicit. Si aut iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, id est, commendabilem facit.

Aug. in psal. 115.

¶ Ioan. 3. d.

E

Apb. David.

In psal. 39.

Mich. 6.

Psal. 142.

Aug. in psal. 50.

Phil. 2. a.

Psal. 50. a.

F

Quid

C dax & quod indignis dat bona, in quo commendabilior apparet eius iustitia & gratia, unde carnalis dicens Deum vti malis, quasi instrumento ad gloriam suam eorum rem deducit, vt dicat iniquum Deum qui punit peccata que sibi profunt. Quod remouet, dicens.

a Nunq. iniquus. Deus verax, & mendax. Si autem hoc est: & ita iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid sequi videtur? Quod Deus iniquus est: Sed nunquid iniquus Deus qui infert mala?

b Alioquin, quomodo iu. * Irenęus. Homo rationalis, & secundum hoc similis Deo, liber in arbitrio factus & sue potestatis, ipse sibi causa est vt aliquando quidem frumentum aliquando autem palea fiat. Quapropter & iuste condemnabitur, quoniam rationalis factus amisit veram rationem, & irrationabiliter viuens, aduersus est iustitię Dei, tradens se omni terreno spiritui, & omnibus seruiens voluptatibus, &c.

c Si enim ver. Interiecta remotione, redit ad probationem carnalis, q. fit iniquus si punit, quia si inde gloriosior: quid etiam nunc non solum in futuro iudicor, quasi peccator, q. non sum? Vel, *Adhuc*. id est, post conuersionem postquam dedit dona indigno. Ante enim ex meis non erat gloriosior: ac si diceret: Quod ante remissionem videri poterat, post videri non debet, scilicet, quod ego peccator iudicandus sim, quia nunc certum est, quod dimittendi veritas non abundasset in gloriam, nisi peccassem. Subdit.

d Et non sicut. Qu. Et si istud est, cur scilicet non facimus mala, vt veniant bona? Sicut imponitur nobis hoc sentire, quod est blasphemia, & etiam predicare occasione huiusmodi verborum: vbi abundauit delictum superabundauit gratia.

e Vel. si enim. Propius iungatur, quo iudicabit si iniquus? Q. Non recte quia nec modo iuste iudicaret me quasi peccatorem

to rem, quod non sum.

e Quid ergo. Quia plus fecit Iudeo in priore statu: & quia bona eis impleuit non ex aliquo eorum merito est. Quid igitur? *præcellimus e.* Vel cum omnis homo sit mendax. ergo non præcellimus Gentiles in hoc statu quamuis præcellentiores in priori statu.

f Nequa. Quia non est personarum acceptio apud Deum. Sed in omni Gente qui timet Deum acceptus est illi.

g Causati enim sumus. * Theophy. Supra dixerat quod esset aliqua excellentia Iudeis, vt quibus omnino esset credita traditaque lex: nunc vero comonstrat eos nihil habere eximium quo excellent, quantum ad opera propria pertinet. Etenim cum non obseruauerunt quę eis credita erant: magis condemnantur. Proinde præstantiam quandam habuerunt, atque electi sunt à Deo. Simul ac vero proprijs operibus contumelia affecerunt Deum, nedum nihil quo excellent, habent, verum etiam, plus commendatur, &c. Iudei enim æquę ac Græci peccauerunt, vt ne plus dicam. Vnde vero hoc perspicuum est? Ex prophetis Dauide & Esaię, &c. Celeberrimos prophetarum adducit accusatores ipsorum, sibi que ipsis consentientes inter se mutuo indicat, &c.

h Veritas Dei in meo mēdacio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor. Et non sicut

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

† blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: faciamus mala, vt veniant bona: Quorum damnatio iusta est. Quid ergo, Præcellimus eos? Nequaquam. † Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: † Quia non est iustus † quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quid dicemus? Ad inconueniens quod sequitur. **2** Nunquid iniquus est Deus qui infert iram. i. pena peccatoribus? Hoc enim sequitur ad dictum eorum erroneum. Ideo sequitur.

3 Secundum hoc. di. i. secundum homines errantes dicto modo.

4 Absit. i. Deum esse iniquum. **5** Alio. quo. iu. De. hunc mundum. q. d. nullo modo bene. Si. n. esset iniquus, non posset esse bonus iudex: na equitas est optima conditio iudicis. **6** Si. n. ve. De. Hic infertur sim inconueniens. Si. n. peccata facerent ad gloriam Dei, sequeretur q. peccator posset nullo modo malus dici: quia nullus dicitur malus, faciēdo illud quod ad gloriam Dei ordinatur. Et hoc est quod dicitur. *Si e. ver. Dei. i. eius iustitia.*

7 In meo men. i. per meum peccatum, qd est quoddam mēdaciū.

8 Abundauit in glo. ipsius. i. declarauit iustitiam eius gloriosam.

9 Quid adhuc & ego. Et loquitur Apostolus in persona peccatoris.

10 Tanquam peccator. i. reus, & condemnandus propter peccatum. q. d. non esset hoc rationale, si illud dictum esset verum: & sic ex hoc inconuenienti concluditur esse falsum.

11 Et non sicut. Hic infert tertium inconueniens: quia si peccata per se facerent ad gloriam Dei, essent frequentanda, sicut & opera virtutum. Hoc autem inconueniens infert, implicando dictum pseudo apostolorum, qui diffamare nitebantur veros apostolos, vt patet in pluribus locis noui Testamenti. Et ideo ex hoc q. Paulus commendans gratiam Dei dixit: *Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia.* Et infra. *s. b. & ex similibus verbis discipulorum aliorum Christi dicebant pseudo apostoli, q. Paulus & alij Christi discipuli inducebant populos ad multiplicationem peccati, vt sic per multiplicationem malorum venirent bona. Et hoc est quod dicit. Et non sicut blasphemamur.* Apseudo apostolis. **12** Et sicut aiunt nos quidam dicere. falso tñ. **13** Faciamus mala, vt veniant bona. Imponebant. n. veris apostolis, q. pdicabant multiplicationem peccato-

peccatorum. **14** Quorum damnatio iusta est. quia falsum crimen apostolis imponebāt. Ex hoc igitur q. peccata non sunt frequentanda, est erroneum: concluditur falsitas istius dicti. f. q. peccata faciant per se ad gloriam Dei. Ad maiorem intellectum pdictorum sciendum, q. peccatum siue malum culpę auertit à Deo per se: & ideo non facit ad eius gloriam: sed Deus cuius potestas tanta est & bonitas, q. de malis elicit bona, vt patet per Aug. in Enchiridiō. Punitiōne peccatorum per malum pene cuius est auctor, ordinat ad declarationem suę iustitię prater intentionē peccantis, sicut prater intentionē tyrannorum declarauit patientiam martyrum. **15** Quid ergo? Postq. Apostolus oñdit, Iudeos & gentiles similiter indignisse gratia Dei ante conuersionē, per hoc q. vtriq. in vitia horribilia sunt prolapsi: Hic oñdit eos eadē gratia indigere post conuersionē, per hoc q. sine ipsa non poterant consequi salutē. & hoc oñdit dupliciter. Primo ex legis imperfectione. scdo ex fidei Christi perfectione, ibi. *Nunc aut.* Primū aut per scripturā oñdit. & ideo primo ipsam allegat, scdo ad propositū applicat, ibi. *Scimus.* Circa primū dicit cōtinuando se ad precedentia. *Quid ergo.* nos Iudæi, de quibus erat Apost. **16** Præcellimus eos. i. gentiles. **17** Nequaquam. & subdit causam.

18 Causati enim sumus. i. rōnabiliter oñdimus, Iudæos & Græcos oēs sub peccato esse. ante conuersionē, vt patet ex prædictis. & idē sequitur post conuersionē, nisi assistat gratia Dei: quia fides informis non sufficit ad salutē. **19** Sicut scriptū. Psal. 13. a. s. m. trāslationē septuaginta. **20** Quia non est iustus sine gratia Dei. loquēdo de iustitia perfecta, quę facit hoīem dignū vitę eterne. Pōt tñ aliquis esse iustus iustitia politica per obseruationē legis naturę & iustitia legali per obseruationē legis Moisaicę. **21** Non est intel. ratione supernę beatitudinis. **22** Non est re. de. per opera meritoria. ad hoc. n. requiritur gratia: ideo subditur. **23** Omnes de. à via verę beatitudinis.

14 Quorum damnatio iusta est. quia falsum crimen apostolis imponebāt. Ex hoc igitur q. peccata non sunt frequentanda, est erroneum: concluditur falsitas istius dicti. f. q. peccata faciant per se ad gloriam Dei. Ad maiorem intellectum pdictorum sciendum, q. peccatum siue malum culpę auertit à Deo per se: & ideo non facit ad eius gloriam: sed Deus cuius potestas tanta est & bonitas, q. de malis elicit bona, vt patet per Aug. in Enchiridiō. Punitiōne peccatorum per malum pene cuius est auctor, ordinat ad declarationem suę iustitię prater intentionē peccantis, sicut prater intentionē tyrannorum declarauit patientiam martyrum. **15** Quid ergo? Postq. Apostolus oñdit, Iudeos & gentiles similiter indignisse gratia Dei ante conuersionē, per hoc q. vtriq. in vitia horribilia sunt prolapsi: Hic oñdit eos eadē gratia indigere post conuersionē, per hoc q. sine ipsa non poterant consequi salutē. & hoc oñdit dupliciter. Primo ex legis imperfectione. scdo ex fidei Christi perfectione, ibi. *Nunc aut.* Primū aut per scripturā oñdit. & ideo primo ipsam allegat, scdo ad propositū applicat, ibi. *Scimus.* Circa primū dicit cōtinuando se ad precedentia. *Quid ergo.* nos Iudæi, de quibus erat Apost. **16** Præcellimus eos. i. gentiles. **17** Nequaquam. & subdit causam.

18 Causati enim sumus. i. rōnabiliter oñdimus, Iudæos & Græcos oēs sub peccato esse. ante conuersionē, vt patet ex prædictis. & idē sequitur post conuersionē, nisi assistat gratia Dei: quia fides informis non sufficit ad salutē. **19** Sicut scriptū. Psal. 13. a. s. m. trāslationē septuaginta. **20** Quia non est iustus sine gratia Dei. loquēdo de iustitia perfecta, quę facit hoīem dignū vitę eterne. Pōt tñ aliquis esse iustus iustitia politica per obseruationē legis naturę & iustitia legali per obseruationē legis Moisaicę. **21** Non est intel. ratione supernę beatitudinis. **22** Non est re. de. per opera meritoria. ad hoc. n. requiritur gratia: ideo subditur. **23** Omnes de. à via verę beatitudinis.

14 Quorum damnatio iusta est. quia falsum crimen apostolis imponebāt. Ex hoc igitur q. peccata non sunt frequentanda, est erroneum: concluditur falsitas istius dicti. f. q. peccata faciant per se ad gloriam Dei. Ad maiorem intellectum pdictorum sciendum, q. peccatum siue malum culpę auertit à Deo per se: & ideo non facit ad eius gloriam: sed Deus cuius potestas tanta est & bonitas, q. de malis elicit bona, vt patet per Aug. in Enchiridiō. Punitiōne peccatorum per malum pene cuius est auctor, ordinat ad declarationem suę iustitię prater intentionē peccantis, sicut prater intentionē tyrannorum declarauit patientiam martyrum. **15** Quid ergo? Postq. Apostolus oñdit, Iudeos & gentiles similiter indignisse gratia Dei ante conuersionē, per hoc q. vtriq. in vitia horribilia sunt prolapsi: Hic oñdit eos eadē gratia indigere post conuersionē, per hoc q. sine ipsa non poterant consequi salutē. & hoc oñdit dupliciter. Primo ex legis imperfectione. scdo ex fidei Christi perfectione, ibi. *Nunc aut.* Primū aut per scripturā oñdit. & ideo primo ipsam allegat, scdo ad propositū applicat, ibi. *Scimus.* Circa primū dicit cōtinuando se ad precedentia. *Quid ergo.* nos Iudæi, de quibus erat Apost. **16** Præcellimus eos. i. gentiles. **17** Nequaquam. & subdit causam.

18 Causati enim sumus. i. rōnabiliter oñdimus, Iudæos & Græcos oēs sub peccato esse. ante conuersionē, vt patet ex prædictis. & idē sequitur post conuersionē, nisi assistat gratia Dei: quia fides informis non sufficit ad salutē. **19** Sicut scriptū. Psal. 13. a. s. m. trāslationē septuaginta. **20** Quia non est iustus sine gratia Dei. loquēdo de iustitia perfecta, quę facit hoīem dignū vitę eterne. Pōt tñ aliquis esse iustus iustitia politica per obseruationē legis naturę & iustitia legali per obseruationē legis Moisaicę. **21** Non est intel. ratione supernę beatitudinis. **22** Non est re. de. per opera meritoria. ad hoc. n. requiritur gratia: ideo subditur. **23** Omnes de. à via verę beatitudinis.

14 Quorum damnatio iusta est. quia falsum crimen apostolis imponebāt. Ex hoc igitur q. peccata non sunt frequentanda, est erroneum: concluditur falsitas istius dicti. f. q. peccata faciant per se ad gloriam Dei. Ad maiorem intellectum pdictorum sciendum, q. peccatum siue malum culpę auertit à Deo per se: & ideo non facit ad eius gloriam: sed Deus cuius potestas tanta est & bonitas, q. de malis elicit bona, vt patet per Aug. in Enchiridiō. Punitiōne peccatorum per malum pene cuius est auctor, ordinat ad declarationem suę iustitię prater intentionē peccantis, sicut prater intentionē tyrannorum declarauit patientiam martyrum. **15** Quid ergo? Postq. Apostolus oñdit, Iudeos & gentiles similiter indignisse gratia Dei ante conuersionē, per hoc q. vtriq. in vitia horribilia sunt prolapsi: Hic oñdit eos eadē gratia indigere post conuersionē, per hoc q. sine ipsa non poterant consequi salutē. & hoc oñdit dupliciter. Primo ex legis imperfectione. scdo ex fidei Christi perfectione, ibi. *Nunc aut.* Primū aut per scripturā oñdit. & ideo primo ipsam allegat, scdo ad propositū applicat, ibi. *Scimus.* Circa primū dicit cōtinuando se ad precedentia. *Quid ergo.* nos Iudæi, de quibus erat Apost. **16** Præcellimus eos. i. gentiles. **17** Nequaquam. & subdit causam.

18 Causati enim sumus. i. rōnabiliter oñdimus, Iudæos & Græcos oēs sub peccato esse. ante conuersionē, vt patet ex prædictis. & idē sequitur post conuersionē, nisi assistat gratia Dei: quia fides informis non sufficit ad salutē. **19** Sicut scriptū. Psal. 13. a. s. m. trāslationē septuaginta. **20** Quia non est iustus sine gratia Dei. loquēdo de iustitia perfecta, quę facit hoīem dignū vitę eterne. Pōt tñ aliquis esse iustus iustitia politica per obseruationē legis naturę & iustitia legali per obseruationē legis Moisaicę. **21** Non est intel. ratione supernę beatitudinis. **22** Non est re. de. per opera meritoria. ad hoc. n. requiritur gratia: ideo subditur. **23** Omnes de. à via verę beatitudinis.

14 Quorum damnatio iusta est. quia falsum crimen apostolis imponebāt. Ex hoc igitur q. peccata non sunt frequentanda, est erroneum: concluditur falsitas istius dicti. f. q. peccata faciant per se ad gloriam Dei. Ad maiorem intellectum pdictorum sciendum, q. peccatum siue malum culpę auertit à Deo per se: & ideo non facit ad eius gloriam: sed Deus cuius potestas tanta est & bonitas, q. de malis elicit bona, vt patet per Aug. in Enchiridiō. Punitiōne peccatorum per malum pene cuius est auctor, ordinat ad declarationem suę iustitię prater intentionē peccantis, sicut prater intentionē tyrannorum declarauit patientiam martyrum. **15** Quid ergo? Postq. Apostolus oñdit, Iudeos & gentiles similiter indignisse gratia Dei ante conuersionē, per hoc q. vtriq. in vitia horribilia sunt prolapsi: Hic oñdit eos eadē gratia indigere post conuersionē, per hoc q. sine ipsa non poterant consequi salutē. & hoc oñdit dupliciter. Primo ex legis imperfectione. scdo ex fidei Christi perfectione, ibi. *Nunc aut.* Primū aut per scripturā oñdit. & ideo primo ipsam allegat, scdo ad propositū applicat, ibi. *Scimus.* Circa primū dicit cōtinuando se ad precedentia. *Quid ergo.* nos Iudæi, de quibus erat Apost. **16** Præcellimus eos. i. gentiles. **17** Nequaquam. & subdit causam.

18 Causati enim sumus. i. rōnabiliter oñdimus, Iudæos & Græcos oēs sub peccato esse. ante conuersionē, vt patet ex prædictis. & idē sequitur post conuersionē, nisi assistat gratia Dei: quia fides informis non sufficit ad salutē. **19** Sicut scriptū. Psal. 13. a. s. m. trāslationē septuaginta. **20** Quia non est iustus sine gratia Dei. loquēdo de iustitia perfecta, quę facit hoīem dignū vitę eterne. Pōt tñ aliquis esse iustus iustitia politica per obseruationē legis naturę & iustitia legali per obseruationē legis Moisaicę. **21** Non est intel. ratione supernę beatitudinis. **22** Non est re. de. per opera meritoria. ad hoc. n. requiritur gratia: ideo subditur. **23** Omnes de. à via verę beatitudinis.

14 Quorum damnatio iusta est. quia falsum crimen apostolis imponebāt. Ex hoc igitur q. peccata non sunt frequentanda, est erroneum: concluditur falsitas istius dicti. f. q. peccata faciant per se ad gloriam Dei. Ad maiorem intellectum pdictorum sciendum, q. peccatum siue malum culpę auertit à Deo per se: & ideo non facit ad eius gloriam: sed Deus cuius potestas tanta est & bonitas, q. de malis elicit bona, vt patet per Aug. in Enchiridiō. Punitiōne peccatorum per malum pene cuius est auctor, ordinat ad declarationem suę iustitię prater intentionē peccantis, sicut prater intentionē tyrannorum declarauit patientiam martyrum. **15** Quid ergo? Postq. Apostolus oñdit, Iudeos & gentiles similiter indignisse gratia Dei ante conuersionē, per hoc q. vtriq. in vitia horribilia sunt prolapsi: Hic oñdit eos eadē gratia indigere post conuersionē, per hoc q. sine ipsa non poterant consequi salutē. & hoc oñdit dupliciter. Primo ex legis imperfectione. scdo ex fidei Christi perfectione, ibi. *Nunc aut.* Primū aut per scripturā oñdit. & ideo primo ipsam allegat, scdo ad propositū applicat, ibi. *Scimus.* Circa primū dicit cōtinuando se ad precedentia. *Quid ergo.* nos Iudæi, de quibus erat Apost. **16** Præcellimus eos. i. gentiles. **17** Nequaquam. & subdit causam.

18 Causati enim sumus. i. rōnabiliter oñdimus, Iudæos & Græcos oēs sub peccato esse. ante conuersionē, vt patet ex prædictis. & idē sequitur post conuersionē, nisi assistat gratia Dei: quia fides informis non sufficit ad salutē. **19** Sicut scriptū. Psal. 13. a. s. m. trāslationē septuaginta. **20** Quia non est iustus sine gratia Dei. loquēdo de iustitia perfecta, quę facit hoīem dignū vitę eterne. Pōt tñ aliquis esse iustus iustitia politica per obseruationē legis naturę & iustitia legali per obseruationē legis Moisaicę. **21** Non est intel. ratione supernę beatitudinis. **22** Non est re. de. per opera meritoria. ad hoc. n. requiritur gratia: ideo subditur. **23** Omnes de. à via verę beatitudinis.

14 Quorum damnatio iusta est. quia falsum crimen apostolis imponebāt. Ex hoc igitur q. peccata non sunt frequentanda, est erroneum: concluditur falsitas istius dicti. f. q. peccata faciant per se ad gloriam Dei. Ad maiorem intellectum pdictorum sciendum, q. peccatum siue malum culpę auertit à Deo per se: & ideo non facit ad eius gloriam: sed Deus cuius potestas tanta est & bonitas, q. de malis elicit bona, vt patet per Aug. in Enchiridiō. Punitiōne peccatorum per malum pene cuius est auctor, ordinat ad declarationem suę iustitię prater intentionē peccantis, sicut prater intentionē tyrannorum declarauit patientiam martyrum. **15** Quid ergo? Postq. Apostolus oñdit, Iudeos & gentiles similiter indignisse gratia Dei ante conuersionē, per hoc q. vtriq. in vitia horribilia sunt prolapsi: Hic oñdit eos eadē gratia indigere post conuersionē, per hoc q. sine ipsa non poterant consequi salutē. & hoc oñdit dupliciter. Primo ex legis imperfectione. scdo ex fidei Christi perfectione, ibi. *Nunc aut.* Primū aut per scripturā oñdit. & ideo primo ipsam allegat, scdo ad propositū applicat, ibi. *Scimus.* Circa primū dicit cōtinuando se ad precedentia. *Quid ergo.* nos Iudæi, de quibus erat Apost. **16** Præcellimus eos. i. gentiles. **17** Nequaquam. & subdit causam.

18 Causati enim sumus. i. rōnabiliter oñdimus, Iudæos & Græcos oēs sub peccato esse. ante conuersionē, vt patet ex prædictis. & idē sequitur post conuersionē, nisi assistat gratia Dei: quia fides informis non sufficit ad salutē. **19** Sicut scriptū. Psal. 13. a. s. m. trāslationē septuaginta. **20** Quia non est iustus sine gratia Dei. loquēdo de iustitia perfecta, quę facit hoīem dignū vitę eterne. Pōt tñ aliquis esse iustus iustitia politica per obseruationē legis naturę & iustitia legali per obseruationē legis Moisaicę. **21** Non est intel. ratione supernę beatitudinis. **22** Non est re. de. per opera meritoria. ad hoc. n. requiritur gratia: ideo subditur. **23** Omnes de. à via verę beatitudinis.

14 Quorum damnatio iusta est. quia falsum crimen apostolis imponebāt. Ex hoc igitur q. peccata non sunt frequentanda, est erroneum: concluditur falsitas istius dicti. f. q. peccata faciant per se ad gloriam Dei

permissit illos. Omnes dixit insurrexisse, id est, malos, omnem

Aug. in psal. 13. psal. 52.

populum non permisit, scilicet, bonos. Non est usque ad, Christus tñ facit bonum in se & in suis, Hilarius. Si res ita se habet, quod non sit iustus quisquam, quō ergo Deo Abel placuit, Seth probatus est, Isaac simili-

† Psal. 5. b. & 13. b.

Cum ipsa declinatione. Quia & alios declinare fecerunt. Declinauerunt quia. Quia de illis. Præter Christum. Id est, nec vnus: quia nullus nisi Christus.

simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est

Quia fetor verborum & operum eorum contumit alios. Quia hiant recipere inortuos, hoc sit vbi audent a perte.

vsque ad vnum. † Sepulchrum patens est guttur eorum, lin-

Vbi non audent aperire malis. Verbis bona dicentes, sed malum in corde cogitantes. Odium insanabile. Erant. Id est, sub corde.

guis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labijs eorū.

Etiam. Id est, maledicis verbis, vt demonium habes, & huiusmodi. Id est amaris minis. Abundanter.

Quorum os † maledictione & amaritudine plenum est, ve-

Etiam. Affectus. Quasi homicidæ ex deliberatione. Christi & suorum. Temporalis pena.

locēs pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio

Aeterna damnatio. Operibus. Christum. vnde, pax multa diligentibus nomen tuum domine.

& † infelicitas in vīs eorum, & viam pacis non cognoue-

Nec saltem timor Dei inflexit eos à malo. Qui est initium sapientie. Hac Dauid. Nos autem Apōtoli. Ne alio distorquerent hoc Iudæi.

runt: non est timor Dei ante oculos eorum. Scimus autem

Palmi dicuntur lex, quia informant. Ad emendationem illorum. Supple & de his.

quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt lo-

Ita. Etiam Iudæorum. A sua gloria. Totum Deo tribuens. Omnis homo non tantum Gentilis, sine lege scripta reus de impietate, sed etiam Iudæus reus de legis transgressionem.

quitur, ut omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mun-

Quod debet. Ens. Carnalis.

us Deo: quia ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro

ceremonialia & figuratiua, quæ nunquam valuerunt conscientiam mundare, etiam si cum charitate & deuotione fierent. quia non fuerunt instituta in iustificationem, sed in futurorum significationem & peccati infirmitatis ostensionem, quia lex non venit peccata tollere, sed ostendere & punire.

Non iustificabitur omnis caro, &c. Secundum ceremonialia intellige non moralia: quæ utique iustificat & in euangelio consummantur.

Ambr.

Apoc. 5. † salamitas.

Math. 23. d. Ibid. 16. a. Isa. 4. 2.

Contritio. Talia faciunt vnde conterant in hoc seculo, per Titum

NICOLAUS DE LYRA,

- 1 Simul inuti. fa. sunt. deficientes à consecutione finis vltimi, sicut medicina dicitur inutilis: quæ deficit ab introductione sanitatis.
2 Non est qui fa. bo. non est vsque. quia nullus potest facere bonum meritorium sine gratia Dei & quoniam ipsa subtrahit homines communiter labuntur in horribilia peccata, ideo sequitur.
3 Sep. pa. Ex sepulchro enim patenti fetor exhalat. sic tales proferunt verba vilia & foetida, quia ex abundantia cordis os loquitur Matth. 12.
4 Linguis suis do. age. proximum decipiendo.
5 Venenum as. sub la. eo. occulte detrahendo.
6 Quorum os ma. Deum blasphemando.
7 Et amaritudine ple. alijs malum persuadendo.
8 Veloces pedes eorum ad effundendum sangui. innocentem.
9 Contritio & infelic. &c. quasi finaliter conterentur & ad miseriam deducuntur.
10 Et viam pacis non cognoue. quæ adducit vitam beatam, vbi est pax perfecta. & subditur predictorum causa.
11 Non est timor Dei. qui retrahit à malo.
12 Ante oculos eorum. propter quod sine retinaculo currunt ad malum.
13 Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur. Hic scripturam allegatam applicat ad propositum. dicens: Scimus autem quoniam quæcunque lex loquit. Ex hoc dicitur aliqui expositores, quod scriptura allegata loquitur tantum de Iudæis qui sub lege Mosaica erant: sed scriptura immediate præcedens dissonat, vbi dicitur: Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse. similiter subsequens immediate vbi dicitur. Et omne os obstruatur. & subditus fiat omnis mundus Deo: Ex quibus patet, quod loquitur, de Iudæis & gentilibus. Nec obstat quod dicitur: His qui sub lege sunt, loquitur. Tum quia dicitur hic

- hic qui sub lege indefinite. & sicut Iudæi erant sub lege naturali. Indefinita vero iuris æquipollet vniuersi. Tum quia non dicitur hic de his qui in lege sunt, sed de his qui sub lege sunt. licet autem liber Psalmorum de quo accepta est scriptura præallegata, datus sit Iudæis sicut & alij libri veteris Testamenti, non solum loquitur de Iudæis, sed etiam de multis alijs gentilibus. sicut declaratum fuit ibi, & per singulos libros veter. Testamen. Sciendum igitur, quod psalmus decimus tertius de quo assumpta est scriptura secundum sensum literalem de Nabuchodonosor loquitur rege Babylois & eius exercitu, vt dictum fuit ibidem, tamen secundum Tropologicum conuenienter allegatur de omnibus peccatoribus generaliter. & hoc modo allegat eam Apostolus hic. Sicut primæ Corin. 10. a. Scripturam Exodi, allegat in sensu allegorico dicens: Petra autem erat Christus. Certum est enim, quod petra vnde fluxerunt aquæ in deserto non erat Christus historice, sed tantum allegorice, quia ipsum signabat. Dicit igitur Apostolus: Scimus autem quoniam quæcunque. scilicet Mosaica, sub qua continetur liber Psalmorum, accipiendo legem generaliter pro omnibus libris veteris Testamenti, sicut frequenter accipiunt Iudæi.
14 His qui sub lege sunt loquitur, id est, Iudæis. Non tamen solum illis loquitur, sed etiam alijs gentibus. & sic potest intelligi auctoritas prius inducta. Vel aliter: His qui sub lege sunt loquitur. indefinite, i. gentilibus, qui erant sub lege naturali, & Iudæis qui erant sub lege Moyse, vt prædictum est.
15 Vt omne os. scilicet gentilis & Iudæi.
16 Obstruatur, &c. id est, quod non habeat audaciam contra Deum loquendi.
17 Et subditus fiat omnis mundus Deo. tanquam eius gratia indigens ad consequendum salutem.
18 Quia ex operibus legis, Mosaicæ vel naturalis.
19 Non iusti. omnis ca. id est, omnis homo.

Luc. 24. g. Ioan 10. g. Psal. 81. b. Ioan. 15. d. Psal. 34. 4.

Augustin. in epist. ad galatas.

E

F

A Ambrosius Non ideo minime iustificatos homines afferit apud deum, quia legem iustitiæ non seruauerunt in præceptis, sed quia sacramentum mysterij dei, quod in Christo, est credere noluerunt. Per hoc enim decreuit deus iustificare hominem, non per legem, &c.

Augusti. Destruxit superbiam gloriã rem de operibus legis, quæ destrui, & deberet, & possit, ne gratia fidei videretur non necessaria, si opera legis etiam sine illa iustificare crederentur.

Idem. Neque contra seipsum dicit, Factores legis iustificabuntur, tanquam per opera non per gratiã iustificentur, cum dicat gratis iustificari hominem per fidem sine operibus legis, nihilque aliud velit intelligi in eo, quod dicit, gratis, nisi quia iustificationem non præcedunt. Aperte quippe alibi dicit, *Si gratia, iam non ex operibus.* Sed sic intelligendũ est, *Factores legis iustificabuntur, ut sciamus eos non esse factores legis, nisi iustificentur, ut non iustificatio factoribus accedat, sed factores legis iustificatio præcedat.* & c. Cũ, verò dictum est, *Factores legis iustificabuntur, quid aliud dictum est, quam, iustificabuntur?* Factores enim legis utique iusti sunt.

a *Coram illo.* Qui in terra videt, vtrũ ex amore iustitiæ quid agatur, vel timore pœnæ, quod non vident homines.

b *Per legem enim.* Hic incipit de lege, ut ostendat iustitiam nõ esse ex ea. *Per le. enim. c. pec.* Non quod prius prorsus nescirentur, sed quod non impune futura apud deum peccata. Quædam peccata ante legem cognoscebantur, ut cum apud Pharaonem Joseph accusat⁹ de crimine adulterij missus fuit in carcerem. Et fratres eius dixerunt, *Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum.* Quædam autem cognita sunt per legem, quæ ante ignorabantur, ut concupiscentia, & originale peccatum. Quædam etiam grauiora per legem cognita sunt, quam ante putabantur.

c *Cognitio peccata.* Si cognoscunt, & non cauent, præuaricatio est, & ita ira.

d *Testifi.*

d *Testifi. a le. & pro.* Quia lex eam multis sacramentis figurauit. Vel in hoc lex prohibet testimonium iustitiæ dei, quia ea nemo iustificatur, Prophetæ, prænunciando quod Christi impleuit aduentus.

e *Iustitia au.* Nõ qua ipse iustus essentialiter, sed qua induit impium, quando misericorditer de infidelis facit fidelem. *Iustitia, au.* Iustitia dixit, nõ misericordia. Ut cunque, quod promiserat deus in le. & prophete. scilicet. aduentũ Christi reddidit.

f *Omnes enim peccauerunt, &c.* Anselmus. Verè non est distinctio Iudei, & Græci, quia omnes peccauerunt, vel in se, vel in Adam. Quoniam lex, siue in paradiso data, siue naturaliter insita, siue in literis promulgata, præuaticata est ab ipsis. *Omnes ergo peccauerunt, & egent quoti die gloria dei, id est vt deo magis magisque glorificetur in eis, tribuendo beneficia gratiæ suæ per remissionem quotidianorũ delictorum, & multiplicationem virtutum.*

g *Egent glo.* id est, indulgentia, & venia peccatorum.

h *Gratis.* Non per legem, non per propriam voluntatem, sed per gratiam Christi, quæ donum dei est, donum autem maximum spiritus sanctus est. Non tñ, quod omnino sine nostra voluntate fiat. Sed voluntas nostra nõ dicitur infirma per legem vt sanet gratia voluntatem, & sanata voluntas impleat legem, non constituta sub lege, nec indigens lege huius gratiæ percipiendæ nulla præcedunt merita, quia meritis impij non gratia sed pœnia debetur, nec ista esset grata, si non daretur gratuita.

Aug. Hanc iustificationem, & habeamus, & augeamus, & perficiamus. Sed totum ex deo, non tamen quasi dormientes, non quasi, vt non conemur, nõ quasi, vt non velimus. Sine voluntate tua non erit in te iustitia dei. Voluntas quidem non est, nisi tua, iustitia nõ est, nisi dei. Esse potest iustitia dei sine voluntate tua, sed in te esse non potest, nisi per voluntatem tuam, &c. Qui fecit te, sine te, nõ te iustificat sine te. Ergo fecit nescientem, iustificat volentem, &c.

4 *Manifestata est, in Gentilibus spiritum sanctum recipientibus modo dicto, qui tamen legem Moysi non seruabant.*

5 *Testificata a lege.* id est, a libris Moysi, qui proprie dicuntur lex apud Hebræos, & Gene. 49. b. dicitur de Christo, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, Et in translatione Chaldaica, quæ apud Hebræos esse autentica habetur. Donec veniat Messias & ipse erit expectatio Gentium, quia indifferenter Iudæis, & Gentilibus dedit spiritum sanctum.

6 *Et pro. Iohel. 2. g. Effundam de spiritu meo super omnem carnem,* id est, super omnem hominem Iudæum, siue Gẽtilem. ideo concludit.

7 *Iustitia autem dei.* id est, faciens, deo acceptum.

8 *Per fidem Iesu Christi.* & dicitur. *super omnes.* quantum ad apostolos, & alios primo credentes, & *in omnes,* quantum ad alios, qui eandem fidem reciperent, & recipient per prædicationem Apostolorum, & succedentium doctorum.

9 *Non est distinctio.* inter Iudæos, & Gentiles quantum ad iustificationem per Christi fidem loquitur Apostolus de fide formata charitate, quæ iustificat.

10 *Omnes enim.* Hic consequenter ostenditur modus iustificationis huius per causam formalem, efficientem, & finalem, & temporis congruentiam, præmittitur tamen huius iustificationis necessitas, cum dicitur, *Omnes enim p. tam Iudæi, quam Gentiles.*

11 *Et egent glo. Dei.* id est, gratia sui, per quam apparet gloriosus, & subditur huius iustificationis modus cum dicitur.

12 *Iusti. igitur gratis.* id est sine meritis nostris.

13. *Per gratiam ipsius.* formaliter.

14 *Et per redemptionem, quæ est in Christo Iesu.* id est, per passionem eius efficienter, meritorie tamen.

a Deo. **b** Ex lege non est iustitia, quia tantum cognitio peccati, non consumptio. **c** In aduentu Christi.

a coram illo. **b** Per legem enim cognitio peccati. **c** Nunc autem

d sine lege, iustitia dei manifestata est, testificata a lege, & pro

e phetis. Iustitia autem dei per fidem Iesu Christi in omnes,

& super oes, qui credunt in eum. Non enim est distinctio.

f Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei. **g** Iustifica-

h ti gratis per gratiam ipsius, & per redemptionem, quæ est in

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Coram illo.* id est, vt sit acceptus deo pro beatitudine consequenda. **2** *Per leg. enim co. pec.* supple fit, non tamen eius remissio, sed per gratiam dei. Sed contra hoc videtur, quod in Leuitico frequenter dicitur, quod in oblatione sacrificij pro peccato, i. Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei. Ad quod dicendum, quod virtute illius sacrificij secundum se non dimittetur peccatum, secundum quod dicitur Heb. 10. a. Impossibile est sanguine taurorum auferri peccata, sed in quantum illud sacrificium erat quedam protestatio Christi passuri, quæ protestationem cognoscebant maiores magis explicite, minores verò implicite, & sic virtute fidei Christi gratiam conferente, eo quod eadem fides erat antiquorũ, & modernorũ remittebatur, & non virtute sacrificij, & hoc satis ostenditur ex modo loquendi cũ dicitur. *Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei,* quia ex fide, & deuotione offerentiũ remittebatur peccatũ.

3 *Nunc au. si. le. iu.* Ostenso, quod consequutio salutis non erat, nisi per fidem Christi, & hoc ex legis imperfectione. Hic consequenter hoc idem ostendit ex fidei Christi perfectione. Et diuiditur in duas, quia primo hoc facit ratione, secundo exẽplo Abraham. ca. 4. Prima in duas, quia primo ostenditur propositum, secundo infertur corollarium, ibi, *Vbi est ergo gloriatio.* Prima adhuc in duas, quia primo ostendit hominem iustificari per fidem Christi, secundo ponitur modus iustificandi, ibi, *Omnes enim, & c.* Circa primum fit talis ratio, Illud proprie iustificat, quod facit dignum vita æterna etiam sine lege Mosaica, sed sic est de fide Christi, quia Gentilibus eã recipientibus dabatur in signo visibili spiritus sanctus, vt patet Act. 10. g. de Cornelio, & alijs Gentilibus cum eo existentibus, ergo, &c. huius rationis ponit minorem, di. *Nunc au. si. ne lege iusti. Dei.* id est facit deo acceptũ, & vita æterna dignũ.

4 *Manifestata est, in Gentilibus spiritum sanctum recipientibus modo dicto, qui tamen legem Moysi non seruabant.*

I *Quom*

A Proposuit deus propitia. Ad hoc, ut ostenderet se veracem in promissis, quæ ostensio necessario fuit non solum pro remissione presentium, sed & eorum, quæ præcesserunt in sustentatione dei, deo, scilicet, patiente, & non puniente, tum ut ostenderet in hoc tempore Christi, quod nullo alio tempore fieri potuit, quod ipse, scilicet, iustificat, & saluat.

B Fidem in san. id est, fidem passionis, vel per fidem, & per passionem, neutrum enim sine altero valet.

C Propter remis. Duplex effectus remissionis est, scilicet carere pœna, & frui gloria. primum habuerunt ante Christi mortem iusti, quia pœnam actualem non sentiebant. Sed post Christi mortem data est eis gloria diuinæ visionis, a qua differabantur deo sustentate eorum delicta.

D In sustentatione. Patienter sustinuit deus peccata eorum, qui fuerunt ante legem, & sub lege, non puniuit, neque remisit, ita ut gloriam haberet, donec veniret, qui delicta tam præcedentium, quam subsequentiū precio sui sanguinis absolueret.

E Exclusa est. Vel exclusum, id est, manifestum est, in quo debes gloriari, sed non in lege factorum, sed fidei, ut de gloria laudabili dicat, quæ est in domino. Et eam exclusam dicit, id est, ut emineret expressam.

F Vnde, & exclusores dicuntur, quidam artifices argentiarii. In qua significatione accipitur et illud in psal. ut excludantur, imineant, qui probati sunt argento, id est, eloquio domini.

G Iustificari ho. Non quin credens post per dilectionem debeat operari, ut & Abraham filium immolare voluit. sequuntur etiam opera iustificatum, non præcedunt iustificandum, sed sola fide sine operibus præcedentibus homo fit iustus, ut non magis sint iusti qui opera legis timore fecerant, cum fides per dilectionem operetur in corde etiam si foris, non exit in opere. vnde & non meritis priorum operum ad iustitiam fidei venit, in quo Iudæi se præferebant. bona opera etiam ante fidem inania sunt, ita ut videantur esse magnæ vires, & cursus celerrimus præter viam. Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit.

H Sine operibus. præcedentibus, non sequentiis, sine quibus est inanis

inanis fides, ut Iacobus ait: *fides sine operibus mortua est.* & ipse Paulus, *Si habuero omnem scientiam, sed non habuerim charitatem, non habui.*

* Aug. Homines non intelligentes, quod ait Apostolus. *Arbitramur hominem iustificari.* & c. putauerunt eum dicere, sufficere homini fidem, etiam si male viuat, & bona opera non habeat.

Quod absit, ut sentiret vas electionis, qui quodam loco, valere in Christo fidem quæ per dilectionem operatur. Ipsa est, quæ fideles dei separatur ab immundis demonibus. Nam & ipsi credunt, & contemiscunt, sed non bene operantur. Non ergo habent istam fidem, ex qua iustus viuunt, id est, quæ per dilectionem operatur, ut reddat ei deus vitam æternam secundum opera eius.

* Idem. Iacobus vehementer infestus est eis, qui sapiunt fidem sine operibus valere ad salutem, ut illos etiam demonibus comparet. & c. Dicit etiam quia *Fides sine operibus mortua est.* Quousque igitur falluntur, qui fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur?

* Idem. Quomodo iustificabitur homo per fidem sine operibus? Respondet ipse Apostolus. Propterea hoc dixi tibi o homo, ne quasi de operibus tuis, presumere videreris, & merito operum tuorum te accepisse fidei gratiam.

* Hiero. Hæretici quanto plures fuerint, tanto magis delinquant deo, & gloriantur in populis, & per dulces sermones deuorant domos viduarum. Cum enim viderint aliquos delinquentes, aiunt, Nihil aliud querit deus, nisi fidei veritatem, quam si custodieritis, non curat quid agatis.

* Idem. Abutuntur quidam hoc loco apostoli ad destructionem operum iustitiæ, solam fidem posse sufficere affirmantes, cum tamen alibi dicat Apostolus, Si habuero omnem fidem, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Addendo autem hic, *operibus legis.* ostendit esse etiam gratiæ opera.

* Ambrosius. Quomodo illi, qui solum Patrem prædicat, spes nulla est, si non profiteatur in eadem veritate & Filium, ita & huius spes frustrata, qui solam professionem fidei habet sine bonis operibus.

Augusti. libr. de spiritu, & litera.

Duplex remissionis effectus.

Operum

Gene. 22. b

Gal. 5. b

Iaco. 2. d. 1. Cor. 13. 2. de gratia, & lib. arb. cap. 7.

reconciliatio

præteritorum quæ tolerauit deus.

1. de fide, oper. c. 14.

Iac. 2. Prefat. in p. 31.

Com. in 4. Olex.

Com. in huius locum.

Com. in 2. ad Titum. F

Ab-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quem proposuit deus. qui est causa efficiens nostræ iustificationis principaliter.
- 2 Per fidem. nos deo coniungentem.
- 3 In sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ. scilicet finaliter. per hoc enim declarauit se iustum, quod peccatum Adæ totam naturam humanam inficiens non reliquit impunitum.
- 4 In sustentatione dei. Sustentaui enim patres in limbo sine pœna sensibili.
- 5 Ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore. scilicet gratiæ in quo ostenditur sua iustitia, quæ facit dignum vitam æternam.
- 6 Ut sit ipse iustus. id est, manifeste appareat iustus.
- 7 Et iustificans eum. id est quemcumque credentem in Christo.
- 8 Vbi est gloriatio. Hic infert quoddam corollarium. secundo soluit obiectionem in contrarium, ubi, *Legem ergo.* Declaratum est, quod iustitia dei æqualiter dabatur conuersis ad fidem. Christi de Iudaismo, & de Gentilitate, & ideo concludit Apostolus, quod Iudæi non debebant Gentiles despiciere, gloriando inaniter de legis obseruatione. Quod tamen faciebant in primitiua ecclesia, secundum quod dicitur Actuum sexto. *Factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduas eorum.* Ad hoc igitur reprimendum

- 9 Exclusa est. quantum ad ceremonialia, quæ tempore legis nouæ non sunt obseruanda, quæ erant mere figuralia. adueniente verò veritate tempore Christi cessat figura, Iudicialia verò exclusa sunt in quantum habebant vim obligandi in lege, illa tamen possunt de nouo institui in lege noua, quantum ad illa, quæ regimini Christianorum videntur accommodata. Moralialia verò manent, quia sunt de lege nature, quæ est immutabilis, & subditur modus dictæ exclusionis, cum queritur.
- 10 Per quam le. facta est dicta exclusio.
- 11 Factorum. id est, per legem veterem, quæ in obseruantibus carnalibus existeret, quasi dicat non.
- 12 Sed per le. si. id est, per legem euangelicam, quæ spiritualis est, quod confirmat, dicens.
- 13 An Iu. deus tantum, quasi dicat non.
- 14 Imo Gentium. Finis enim correspondet principio, & ideo sicut Iudæi, & Gentiles processerunt a deo, sicut ab vno principio, ita reducuntur ad ipsum, sicut ad vnum finem, quæ reductio fit per mediatorem Iesum Christum, ideo subditur.
- 15 Quoniam quidem vnus est deus. scilicet, Gentilium, & Iudæorum.
- 16 Qui iustificat circumcisos. id est, Iudæos circumcisos.

A *absit.* lex non destruitur, cum impleta secundum spiritum, cessat secundum literam.
B *statuimus.* Quia ostendimus completum, quod lex dicit, vel statuimus, id est, firmamus, cum sine fide infirma esset, quia hic est gratia fidei qua lex impletur. Legis enim status firma

tur, quia mystica, & ceremonialia spiritualiter implentur, & quod in his in moralibus pertinebat; in euangelio addit, & quod lex venturum promittebat, fides euangelij iam aduenisse testatur. Mystica ergo, & promittentia in euangelio impleta.

a *Idem est ex fide, & per fidem.* **b** *Immundos Gentiles.* **c** *Quia dicimus omnes iustificari per fidem.*
 ex fide, & praputium per fidem. Legem ergo destruiamus per fidem? Absit. Sed legem statuimus.

1 quod lex venturum
 2 promittebat, fides euangelij iam aduenisse
 3 testatur. Mystica ergo,
 4 & promittentia in euangelio impleta.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ex fide. i. per fidem Christi, & non per circumcisionem. 2 Et praputium. i. Gentiles praputium habentes. 3 Per fidem. s. eiusdem mediatoris Iesu Christi. 4 Legem ergo, &c. Hic consequenter respondet Apostolus cuidam obiectioni, quia per haec verba, & similia imponebant sibi Iudaei, & destruebant legem Moysi per praedicationem fidei Christi, ut habetur Act. 21. d. Hoc igitur remouet, dicens, Legem ergo Moysi. 5 Destruimus, &c. i. per praedicationem fidei Christi. 6 Absit. Sed legem statuimus. i. confirmamus quoniam aliquid est via, & dispositio ad aliud, ad quod ordinatur, sicut ad finem, & cessat sine habito, non pro hoc dicitur destrui, sed magis confirmari, quia virtualiter manet in alio meliori, sicut est de motu ad formam, quia cessat forma introducta, & virtualiter manet in ipsa. Lex autem vetus fuit quaedam positio, ad nouam, et ordinata ad ipsam, sicut quoddam imperfectum ad rem perfectiorem. unde dicitur Iere. 31. f. Ecce dies veniunt, dicit dominus, & feriant domui Israel, & domui Iuda foedus nouum, non secundum, &c. & subditur. Et ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et ideo lex vetus non destruitur, sed magis statuatur, quantum ad id in quo cessat simpliciter, cuiusmodi sunt ceremonialia. alia vero non sic cessant, ut dictum est. Ad maiorem dictorum, & dicendorum intelligentiam quaeritur hic. Vtrum lex vetus suo tempore iustificaret. Et arguitur primo, quod sic. Nam Leui. 20. b. dicitur, Custodite leges meas atque iudicia, quae faciens homo in eis uiuere. sed uita spiritualis hominis est per iustitiam, ergo, &c. Item per circumcisionem tollebatur culpa originalis, sicut modo per baptismum, sed culpa non auferitur, nisi per gratiam, sicut nec tenebrae, nisi per lumen. ergo circumcisio conferebat gratiam, quae iustificat simpliciter. Item omnes moderni doctores tenent, quod in circumcisione dabatur gratia, ergo, &c. Contra Gal. 3. d. Si data esset lex, quae posset iustificare, sequeretur quod Christus gratis mortuus esset. i. sine causa, hoc est inconueniens, ergo & illud ex quo sequitur, scilicet, quod lex uetus iustificaret.

Circa, quae praemittenda sunt, quaedam distinctiones. Prima est de iustificatione, quae potest accipi dupliciter. Vno modo proprie, & sic iustificatio est factio iustitiae. Alio magis large pro significatione iustitiae, sicut uirna dicitur sana, eo quod est sanitatis significatio. Secunda distinctio est de iustitia, quae potest esse accipi dupliciter, scilicet uno modo perfecte, secundum quam iustificatur homo apud deum. Alio modo imperfecte, & sic iustitia est uirtus politica. Tertia distinctio est de ueteri lege, quae distinguitur secundum praeccepta moralia,

ADDITIONO I.

In ca. 3. ubi dicitur in postil. *Ut iustificeris in ser. tu.*

Hoc quod dicitur. *Ut iustificeris in ser. tu.* non uerbo bene exponi de Christo nascituro prout postil. exponit. Dato. n. quod Dauid fuisset aeternaliter condemnatus, posset ex eo descendere Christus, qui ex multis descendit peccatoribus, ut patet in sua genealogia. Vnde praedicta uerba melius uerbo exponenda sunt in Glo. quae in eodem loco sic dicit, Precaut ergo Dauid, ut parcat, & sic impleat, quod promisit de ueniam ingemiscerentis, dicit. *Quacunq; hora peccator ingemuerit, omnium iniquitatum eius non recordabor.* q. d. ideo me munda, *Ut iustificeris in ser. tuis.* quae sunt de promissione ueniam ingemiscerentis. Et vincas. i. conuincas eos, qui dicunt, quod non parces mihi, eo quod quidam graniter peccauit, cum iudicaris. ab eis. haec in glo. Et de hoc amplius in additione super illum psalm. vide ibi.

ADDITIONO II.

In eo. c. ubi dicitur in postil. Sciendum ergo, quod psalmus 13.

Psalmus iste, s. *Dixit insipiens.* de quo sumpta est scriptura hic allegata; ad literam proprie exponitur de Iudaeo Christi in persona contemptore, sicut Glo. exponit ibid. quae quidem expositio magis concordat literae, prout declaratum fuit super. in addi. super illum psalm. unde & Apostolus secundum sensum literalem hic intelligitur allegare. & ideo hoc, quod dicitur hic, sicut scriptum est, ad illud pertinet, quod dixerat parum supra. *Quid igitur praecellimus eos.* s. Iudaei Gentiles, *Nequaquam.* sicut scriptum est. Glo. de Iudaeis, de quibus minus uideretur, eo quod sub lege dei uiuere uidebantur, & secundum hunc sensum Glo. continuat expositionem huius allegationis. vide ibi.

ADDITIONO III.

In e. c. ubi dicitur in postil. *Qui iustifi. circumcis. i. Iudeos circumcisos.*

Per hoc quod dicit Apostolus circumcisionem iustificari ex fide, praputium per fidem, secundum dominum Petrum de Tharantasia intelligitur, quod in iustificatione Iudaei fides non solum est terminus ad quem sed et terminus a quo procedit. n. ex fide in fidem, ut dictum fuit super. i. c. in addi. sed in iustificatione Gentilis fides est terminus ad quem non a quo. Et ideo circumcisionem dicit iustificari ex fide, & praputium per fidem.

ADDITIONO IIII.

In e. c. ubi dicitur in postil. & arguitur primo, quod Leu. 18. a. dicitur. *Custodi. l. m.* Pro parte affirmatiua huius quoniam, posset argui efficacius, ut habetur

iudicialia, & ceremonialia. Si igitur loquimur de iustitia perfecta, sic solus deus iustificat efficienter per habitum gratiae, quae solus infundit psalm. 83. c. Gratiam, & gloriam dabit dominus. ipsa uero gratia iustificat formaliter. Si uero accipiatur iustificatio large, sic tota lex uetus iustificabat quia gratia iustificatione per Christum data significabat. totus. n. status illius legis fuit nouae figuratus. i. Cor. x. c. Omnia. n. in figura continebantur illis. Si autem accipiatur iustitia imperfecta, & lex uetus quantum ad moralia, & est iudicialia, sic iustificabat effectiue, in quantum per opera legis quae iusta erant, acquirerebatur habitus iustitiae, et ille habitus acquisitus iustificabat formaliter. iustitia tamen politica, quae non facit dignum uita aeterna, quia opera talis iustitiae sunt simpliciter opera humana, & per consequens ad consecutionem uita aeterna improporcionata, quae excedit facultatem hominis naturalis, secundum illud Isa. 54. b. Oculus non uidit, &c. propter quod oportet, quod talis proportio ueniat a deo per habitum ad hoc specialiter infusum. Sciendum tamen, quod moralia aliter iustificabant politice, quae iudicialia, quia moralia praeccepta erant de operibus uirtutum generaliter, & sic iustificabant, iustitia pro deo uirtute accepta, iudicialia uero erant de contractibus iustis inter homines, & sic iustificabant iustitia minus communi. Si uero accipiatur lex quantum ad ceremonialia pure, quae non continebant aliquid iustum secundum se, sed tantum ex legis determinatione, sic lex non iustificabat, nisi executiue, & propter hoc de ceremonialibus dicitur a doctoribus. quod non iustificabant, nisi in quantum fiebant ex obedientia facientium.

Ad primum igitur dicendum, quod pro tanto dicebantur praeccepta legis custodientes uiuere, quia per hoc euadebant poenam mortis temporalis, & corporalis, quae per legem transgressoribus inferebatur in casibus multis, ut patet ex decursu illius legis. Ad secundum dicendum, quod licet in circumcisione daretur gratia, hoc tamen non erat ex circumcisione, sed ex fide Christi uenturi, quae habuit Abraham, cuius fidei signum fuit circumcisio, sicut dicitur seq. c. b. & signum accepit circumcisionis signaculum fidei iustitiae. quae fidei protestabatur se recipere suscipiens circumcisionem pro se si erat adultus, & per alium si paruulus. eadem enim fides fuit antiquorum, et modernorum, sicut dictum est supra, licet modo magis sit explicita, & hoc modo dicunt doctores gratiam fuisse datam in circumcisione. Aliter autem datur modo in baptismo, qui habet efficaciam a passione Christi iam completam in effectu, propter quod non solum est signum gratiae in eo datae, sed et causa efficiens, instrumentalis tamen, quia sacramenta nouae legis efficiunt, quod figurant, & sic patet ad questionem, & sic ad argumenta.

Quomodo in circumcisione dabatur gratia.

hinc ex illo dicto Apostoli super. Ro. 2. ubi sic: *Non auditeres legis in fide sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur.* Ex quo patet, quod praeccepta legis impleta iustificabant. Sed hoc argumentum soluit a S. Tho. in 1. 2. q. 1. ar. vi. in cor. q. & in responsione ad primum argumentum. Sic Apostolus accipit ibi iustificationem pro executione iustitiae.

ADDITIONO V.

In eo. c. ubi dicitur in postil. Alio modo magis large pro iustificatione iustitiae, &c.

Large iustitia non solum accipitur pro significatione iustitiae, sed et pro dispositione ad iustitiam, sicut medicina dicitur sana, eo quod est dispositiua ad sanitatem. Et isto modo et lex uetus iustificabat, in quantum disponebat ad gratiam iustificantem per Christum accipiendam. unde Gal. 3. d. *Lex paedagogus uoster fuit in Christo, &c.* Tho. ut supra. in eod. artic.

ADDITIONO VI.

In eo. c. ubi dicitur in postil. Si autem accipitur iustitia imperfecta, & lex uetus quantum ad moralia.

Per opera legis, quae iusta erant, non acquirerebatur habitus iustitiae, nisi essent multoties iterata, ut in 2. Ethic. Cum iteratio non sit de ratione praeccepti, ideo non uerbo concedendum simpliciter, quod praeccepta moralia iustificabant effectiue, et loquendo de iustitia politica, nisi cum hac additione multoties iterata, sed bene procedit simpliciter, quod iustificabant secundum executionem iustitiae, in quantum continebant illud. quod est secundum se iustum, &c.

ADDITIONO VII.

In eo. c. ubi dicitur in postil. Si uero accipiatur lex quantum ad ceremonialia pure, quae non continebant aliquid iustum.

Praeccepta ceremonialia continebant iustitiam secundum se in generali, sicut, s. exhibebant in cultum dei: in speciali uero non continebant secundum se iustitiam, nisi ex sola determinatione legis diuinae. Et ideo tamen ex deuotione, & obedientia facientium iustificabant modo praedictum. Th. ut supra.

Replica. In c. 3. Burg opponit contra expos. postil. circa id, quod allegatur. *Ut iustificeris in ser. tu.* Sed ipsius expositio corrigitur circa psalm. *Miserere m. d. s. m.* &c. In eod. cap. psalm. 13. a. *Dixit insipiens.* allegati. Postil. exponit de peccatoribus generaliter. Burgens. autem eum restringit ad Iudaeum contemptorem Christi. sed hoc correctum est in allegato loco.

C A P. III.

Vid ergo di. Occurrit enim. Intumescebant Iuda i Abraham nomine, semperque proferbant qd circūcisus esset. Hic ergo scopus est Apostolo ostendere, ipsum quoque non ex operibus

sed ex fide iustificatum esse. Ait: Quid ergo dicimus Abraham patrem nostrum secundum carnem inuenisse? quamve affectus est iustitiam? Ostendit eā, quæ est per fidem, vnde & illam vocat rem inuen-

tam, quia nō ex operibus eam nactus est, sed ex fide, quæ dei gratia confertur. Accidat. Quum nostri supercilij ac iactantiz summa sit in Abraham, considerare quidam possumus illum dicere inuenisse. Nactus est iustitiam ex fide, scriptura teste. Creditit Deo, & imputatum est ei ad iustitiam. Opera siquidem habuit, vt si cum hominibus, qui cum eo versabantur, fuisset in iudicio cōstitutus, facile iustificatus fuisset, verum, vt coram deo tãquam dignus, & equalis sese præbens dignitatis cum ea, quæ inde præbatur beneficentia ac dono, nequaquam fuisset illam affectus.

Irenæus. Quia non per circuncisionem, & sabbathū iustificabatur homo, sed in signum data sunt populo, ostēdit, qd ipse Abraham sine circuncisione, & sine obseruatione sabbatorum creditit deo, & reputatum est illi ad iustitiam.

Quod superius hominē dixerat iustificari per fidem, ostēdit per Abraham in quo omnes confidunt, qui & per fidem adeptus est iustitiam, & promissionem, & paternitatem.

Secundum car. id est, ex operibus legis. Q. dicimus, qd fuit iustus ex eis, nō quia si ex carnali obseruatione est iustus, habet gloriam æternam, quæ ex iustitia sequitur a se, nō a deo. Vel hæc iustificatio est in opinione hominum, & non apud deum, & si hoc est, tūc ex fide iustificatus est, quod probat. Quid enim. Q. Attendite, &c.

Credidit. Credere sufficiens causa fuit ei iustitiæ, & est alijs sed tñ, qui habet tēpus operandi, ei non dabitur merces s̄m gratiam tantū, sed secundum debitum operationis suæ, sed ei, qui non habet tempus operandi si credit, sola fides sufficit ad iustitiam, & ita ad salutem secundum gratiam propositam omnibus, vel secundum, quod deus legē ante posuit.

Ei au. qui. q. d. Abraham est iustus ex fide, sed ei, qui operatur illa carnalia, vel aliqua bona, vt gratiam mereatur, si merces

merces est ei, non est ex gratia, sed ex meriti sui debito. Illi vero, qui non facit hæc carnalia, vel aliqua bona, sed tantum credit, fides sufficit ad iustitiam, & ita attribuit alijs, quod dixit de Abraham, si quod si est iustus ex operibus, habet gloriam, sed non apud deum, & ideo non ex fide.

C A P. III.

Quia nemo iustus sine fide.

VID ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?

Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud deum. Quid .n. scriptura dicit?

Credidit Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ei autem operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impiū, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei, sicut & David dicit, beatitudinē

a b c

a Dicenti, in semine tuo b. o. g. & alias, huiusmodi. b. fide & fuit ei sufficiens causa ad iustitiam, & est et alijs. d. Creditit Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ei autem operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impiū, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei, sicut & David dicit, beatitudinē

rem, cum ab eo habeamus quicquid illi offerimus, & ex illo fit quicquid boni sumus. Vnde ergo debitorem? quia promissor est. Non enim dicimus deo, Redde quod accepisti, sed, redde, quod promissisti.

Idem. Promissorum suorum nobis chirographū deus fecit. Non debendo, sed, p̄mittendo debitorē se fecit, id est, non mutuo accipiendo. Non possumus ergo ei dicere, Redde, qd accepisti, sed planē dicimus, Redde quod promissisti.

Hayino. Ex humana cōsuetudine sumit exēplū, quādo operantib. secundum meritum damus mercedem, & nullā nobis agunt grām nō operantib. si vero datus aliquod beneficium, non merces, sed gratia, ideoq; gratiamur ab illis. Et est sensus. Si Abraham p̄ opera sua posset iustificari sine gratia dei se præueniente, & sine fide, quæ est gratis illi data est, non esset ei præmium iustificationis gratis datum, sed debitum esset, vel si alij Iudæi suis operibus fuissent iustificati, non essent vnde referrentur deo gratia.

Credenti autem in eum, qui iustifi. Nō ei. Credit. n. illi, qui credit vera esse, quæ ille loquitur, qd & mali faciunt. Credere illum est credere, qd ille sit deus, quod & diaboli faciūt. Sed credere in eum est illum credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari.

Secundum propositum. Q. sine operibus præcedentibus iustificatur impius, & hoc secundum propositum gratiæ dei, id est, secundum gratiam dei propositam omnibus credentibus, vel secundum, quod deus longe ante posuit.

a Re-

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT III.

Diuisio. Q. Vid ergo di. Ostēso per rōnē, qd lex vetus non sufficiebat ad salutē. hic cōsequēter idē ostēditur per exēpla Abraham patriarche. Circa qd ostēditur primo qd consequutus sit p̄ fidē Christi. secūdo magnitudo suæ fidei, ibi, Qui contrā spēm. Prima adhuc in tres, quia primo ostēditur, qd ex fide cōsequutus est gratiā iustificantem. Secundo credentium paternitatem, ibi, Et signum. Tertio hæreditatis promissionem, ibi, Non enim per legem. Primum autē ostēditur dupliciter. Primo per scripturā secundo per rōnē, ibi, Ei autem. Circa primum dicitur. 1. Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem. Secundū carnē Apostolus descenderat ab Abraham. si cut & ceteri Iudæi. s̄m autē animam, quæ est per infusionem, oēs immediate sunt a deo, & respondet ad quæstionē, dicēs. 2. Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud deum, quia talis iustitia est acquisita, & politica, et sic reddi habentem honorabilem inter homines, sed non apud deū, quia non facit eum æterna vita dignum, vt supra dictum est, & ad hoc probandum inducit scripturā, dicens. 3. Quid enim scriptura dicit. de Abraham iustificatione. 4. Creditit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ex fide igitur iustificatus est, & non ex operibus legis. Hoc autē

in scriptura habetur Genes. 15. b. 5. Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Hic ostenditur idem per rationem. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur ratio, secūdo rationis declaratio, ibi, Sicut, & David. Ratio enim talis est: Illud qd conceditur alicui, sicut merces operanti, non traditur per viam gratiæ, sed per viā debiti. iustitia vero de qua est sermo, conceditur per viam gratiæ, ergo nō propter legis opera. Maior huius rationis ponitur, cum dicitur, Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, & subditur minor. 6. Ei vero, qui non operatur, legis opera. 7. Credenti autem in eum, quæ fides facit dignum vita æterna. 8. Secundum propositum. id est, secundum ordinem græ dei, et non secundum debiti ordinem. Et ex hoc subintelligitur conclusio sequens, scilicet quod dicta iustitia non ex operibus legis. 9. Sicut, & David. Hic cōsequenter ponitur huius rationis declaratio. Maior autem manifesta est, ideo nō indiget declaratione. Sed minor declaratur per scripturam, & primo allegatur scriptura. secundo ad propositum applicatur, ibi. Beatitudo ergo. Circa primum sciendum, qd beatitudo dupliciter accipitur. Vno modo in re, & sic habetur in patria. Alio modo in spē, prout habetur in via, & sic accipit hic cū dicitur, Sicut, & David dicit beatitudinem hō. supple esse.

I Cui

Aug. in psal.

quod glorie

Genes. 15. b.

Galat. 3. a.

Jacob. 2. d.

impuratum

secundum propositum

gratiæ dei.

Libr. 4. ad

Hebr. 6. c.

Aug. lib. 16.

de ciuit.

Aug. Tractat.

72. & 82. in lo

annum.

Epist. 10

Conc. 1.

psalm 32

Serm. 31.

verb. du

Aug. in p

lib. de co

vorz vica

37. & Tr

54. in Ioa

Credere

Deum,

deum.

Fi

Beatitudo

plex.

a Remissa. Remittere, tegere, non imputare, eiusdem ratio nis, & sensus sunt verba.

b Iniquitates. Originale peccatum, s. fomes peccati, qui dicitur concupiscentia, vel concupisibilitas, siue lex membrorum, siue languor naturæ, & alijs nominibus. Et illa ante

baptismum culpa est & pœna. Post baptismum autem pœna, & nō culpa, quæ parvulum habilem concupiscere, sed non concupiscere facit, adu-

tum verò etiam concupiscere, quæ quidem in baptismo remittitur, & transit secundum reatum, sed remanet secundum actum. Originale autem dicitur, quia ex

vitiosa originis nostre conditione trahitur, quæ ex vitiosa lege concipiendi ex peccato primi hominis accidenti concepti sumus, id est carnis concupiscentia.

Tres gradus fecit. Iniquitas, vel impietas, cum creator non agnoscitur. Peccata in operibus. Quod non imputat leue.

3. Anselmus. Beati sunt illi quorum iniquitates sunt remissæ in baptismo, vel etiam igne dilectionis postea liquefactæ, & consumptæ, sicut illius peccatricis cui remissa sunt peccata multa, quia dilexit multum. Et quorū peccata superpositis actibus bonis sunt tecta. Omne enim, quod tegitur, interius ponitur & hoc vnde desuper ducitur. Quando igitur mala, quæ fecimus, & eligimus bona, quæ facimus, quasi tegimen rei superducimus, quam erubescimus. Et ita ante oculos dei teguntur peccata, dum eis superducuntur bona facta.

c In circuncisione. id est, tempore circuncisionis reputata est fides Abraham ad iustitiam.

d Sed in præputio. id est, tempore præputij.

e Et signum. Circuncisio exterior dicitur signum interioris, tale scilicet signum, quod sit signaculum habens similitudinem signatæ rei, vt sicut carne libidinis, sic spoliaretur omnib. sordib. primæ natiuitatis, & quia nondū dixerat cuius signū subdit, iustitiæ, q̄ est ex fide. Vel, signaculum, i. celans, quoddā mysterium, quod celetur inimicis, i. infidelibus, seruetur amicis, i. fidelibus, ad similitudinem sigilli, s. q. sicut in octauo die circunciditur homo, sic in octaua post finem septem dierum seculi auferetur omnis vetustas culpæ, & pœnæ.

f Circuncisio

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cui deus ac. fert. iu. id est acceptat eum ad vitam beatam sine operibus, quia opera humana ad hoc sunt improporcionata, vt prædictum est, & subditur auctoritas David ad hoc psal. 31. a. Beati quorum remissæ sunt iniquitates. &c. quod non potest fieri per opera humana, quia homo non potest per se resurgere a peccato. Ad hoc enim, quod tollatur peccatum, requiritur illustratio diuinæ gratiæ, sicut lux corporalis ad amotionem tenebræ.

2 Beatitudo ergo hæc. Hic scriptura allegata ad propositum applicatur per modum quæstionis, cum dicitur. Beatitudo ergo hæc, quæ habetur in spe.

3 In circuncisione tan. ma. i. datur ne tatum Iudæis circuncisus.

4 An etiam in præ. id est, Gentilib. incircuncisus? Et respondens ad hanc quæstionem, di.

5 Dicimus enim, quia re. est. Abraham si. ad iu. sicut habetur Gene. 15. b. supra allegatum est.

6 Quomodo ergo hic re. est. & responderet.

7 Non in cir. sed in præ. Quia Abraham nondum erat circuncisus, quando hoc dictum fuit a deo, hoc autem dictum fuit ante natiuitatem Ismaelis. Gen. 15. a. Et Abraham fuit circuncisus Ismaele iam 13. annorum existente, vt patet Gen. 17. d.

8 Et signum acce. Hic ostenditur, quod per fidem obtinuit credentium

Circuncisio Abraham commendata fuit, vt sub lege mādati existens, eius obedientia probaretur. Instituta aut fuit primo propter obedientiā. secūdo in signum magne fidei Abraham. tertio, vt discerneret ille populus a ceteris nationib. quarto, vt ostenderet castitas mentis, & corporis pudicitiam seruando, & propter hoc facta fuit in virili mēbro. quinto, quia non posset melius significari per Christū tolli originale peccatū. Fiebat autem in octauo die cum lapideo cultro, quia in octaua etate, q̄ erit resurgētium, ois ab electis per petram Christū abscindetur corruptio carnis, & spiritus. Due igitur sunt res illius sacramenti, s. circuncisio a peccatis in presenti, & ab omni corruptione in futuro. Cōferebat autem hoc suo tēpore, quod baptismus nostro. Itē quod apud nos aqua baptismi, hoc egit apud veteres pro parvulis sola fides, pro maioribus virtus sacrificij, & pro his, qui de stirpe Abraham, mysterium circuncisionis. Mutata est autem per baptismum, quia sacramentum baptismi perfectius, & magis commune, & magis gratiæ plenū. remittit enim peccata, auget virtutes, gratiam conferens cooperandi, & est commune vtri que sexui, quod non circuncisio.

9 Irene. Et quia per legalia non iustificabatur homo, sed in signo data sunt populo, ostendit quod ipse Abraham sine circuncisione, & sine obseruatione sabbatorū credidit deo, & reputatū est ei ad iustitiā. Sed & Loth sine circuncisione eductus est de Sodomis, percipiēs salutē a deo. Itē placēs deo Noe cū esset incircuncisus, accepit mensuras mundi secundę generationis. Sed & Enoch sine circuncisione placēs deo, cū esset homo dei legatione fungebatur, & trāslatus est. Sed & reliqua omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iusti, & qui ante Moysen, sine lege Moysi iustificabantur.

10 Amb. Vtriq; signū, nō ipsa res, sed alterius rei est, hoc est, nō veritas, sed indicium veritatis. Vñ expressit signū, & exposuit dicēs, Et signū accepit circuncisionis signaculū iustitię ac fidei. Vñ nō icōgruē intelligim⁹, quia circuncisio corporalis signū est circuncisionis spiritualis. Ergo signū mālit dōcē viret veritas. f. Per præputio. i. per id, quod ei datū est tēpore præputij, i. per fidem.

11 Signaculum. i. fidei. scilicet, vt hæc circuncisio esset signaculū iustitię fidei latentis in mente. **12** Quæ est in præputio. id est, quæ iustitia erat in Abraham ante circuncisionem.

13 Vt sit p. omnium cre. per p. id est omnium Gentilium ad fidem Christi venientium absque circuncisione.

14 Vt reputet. & illis ad iu. sicut, & Abraham reputata fuit fides ad iustitiam antequam circuncideretur.

15 Vt sit p. circun. scilicet spiritualis, q̄ est recisio vitiorum.

16 Non his tan. qui. s. ex cir. carnali. cuiusmodi sunt Iudæi.

17 Sed

18 Circuncisio

19 Circuncisio

20 Circuncisio

21 Circuncisio

22 Circuncisio

23 Circuncisio

24 Circuncisio

25 Circuncisio

26 Circuncisio

27 Circuncisio

28 Circuncisio

29 Circuncisio

30 Circuncisio

31 Circuncisio

32 Circuncisio

33 Circuncisio

34 Circuncisio

35 Circuncisio

36 Circuncisio

37 Circuncisio

38 Circuncisio

39 Circuncisio

40 Circuncisio

41 Circuncisio

42 Circuncisio

43 Circuncisio

44 Circuncisio

45 Circuncisio

46 Circuncisio

47 Circuncisio

48 Circuncisio

49 Circuncisio

50 Circuncisio

51 Circuncisio

52 Circuncisio

53 Circuncisio

54 Circuncisio

55 Circuncisio

56 Circuncisio

57 Circuncisio

58 Circuncisio

Circuncisio Abraham quare instituta.

Gene. 17. b.

1. Cor. 10. 2.

Baptismus præstantior circuncisione.

14. adu. her. ref. c. 30.

1. 1. de Abrah. c. 4.

Circuncisio.

1 Sed

G fidem. Vel per præputium, idest, in præputio. idest, in tempore præputij.

Aug. in epist. ad Galat.

A Non enim per legem promissio. Promissiones alie sunt factæ Christo, quæ Abraham. Abraham enim factæ sunt ita, ut qui eum ita imitarentur, a Christo benedicerentur. Christo autem non sic, sed ita, ut non tantum esset exemplar, & forma institutionis motu, & operum, sed quod benediceret benedictioe æterna imitantibus eum. *Non e. per le. Abraham autem est hæres mundi secundum propolium exemplum, quia omnes filij eius per fidem. Christus est dominus mundi secundum potestatem, per quem fit benedictio filijs Abraham, cui pater dedit gentes, & terminos terræ.*

† sectantur.

† fuit.

† qui ad legem pertinet.

† inanis facta.

B

Phil. 1. b.

† Genes. 17. a. & 18. c.

B Semini eius. i. credentibus omnibus, qui sunt semen Abraham, non carne, sed imitatione. Vel Christo cui facta dicitur promissio, quia in eo impleta erat.

C Si enim, qui. Abraham non est hæres mundi per legem, quia non sunt filij eius per legem, qui filij dicuntur hæredes, s. q. ipse habet possidentes. Nam si hoc esset, inconuenientia inde sequeretur. Quod fides esset frustra, quia constat iustum fuisse Abraham, & promissio non esset impleta, ut nulli sint hæredes. Lex enim nullos facit hæredes. Nam potius iram operatur, iram præuaricationem. nam ex ea est præuaricatio, nam sine ea non est. Ideo, quia si ex lege ista sequeretur, tunc ex fide sunt hæredes, & sic est firma promissio.

D Lex iram operatur. Ut reos faceret delinquentes, non efficiendi causa, sed non adiuuante gratia, vel reos faceret temporalibus poenis iram operaretur, quia præuaricationem, quod qualiter sit, aperit, dicens, *Vbi enim, &c.*

c Nec

D Nec præuarica. Non ait, non est iniquitas: Omnis enim legem præteriens iniquus, sed non e contra. Qui enim legem non acceperunt, iniqui dici possunt, præuaricatores autem dici non possunt.

Aug. in p.

* Sedulius. Hoc est, sublati reus de potestate legis, data venia, præuaricatio nulla est. Iustificati enim sunt, qui per præuaricationem legis fuerant peccatores. Cessat enim lex factorum, idest, observatio sabbatorum, neomeniarum, circuncisionis, escarum discretio, animalis mortui, sanguinis mustellæ observatio, &c.

* Anselmus. Qui ergo legem non acceperunt, iniqui dici possunt, præuaricatores non possunt. Iudicantur utriusque secundum merita sua, sed tamen ira dei maior est in præuaricatores, qui per legem cognoscunt peccatum, & tamen faciunt. Et ita non potest per legem hereditas haberi, sed potius ira. Ideo ex fide sunt hæredes. Ex fide, quæ est donum misericordie, & iustificat credentes, habetur hereditas, &c.

† irrita

E

I tantum, qui sunt ex circuncisione, sed, & his, qui sequuntur

Vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abraham.

Non enim per legem promissio Abraham, aut semini eius, ut hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. Si enim, qui ex lege hæredes sunt, exinanita est fides, & abolita est promissio. Lex enim iram operatur. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini: Non ei, qui ex lege est solum, sed ei, qui ex fide est Abraham, qui pater est omnium nostrum, sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium

G cüt scriptum est: Quia patrem multarum gentium

F Quia patrem multarum gentium. &c. Aug. Si gratiam dei firmo corde retinemus, sumus Israel, & semen Abraham. Non enim carnaliter circuncise genti tantum modo factus est pater, cui dictum est, *Patrem multarum gentium constitui te.* Multarum autem, non quarundam, sed omnium. Quod aperte dicitur, *Benedicentur in te omnes gentes.* Nullus itaque Christianorum se a nomine Israel arbitretur extraneum. Illis enim, qui

In psal.

F

lex iram uocat d. ter.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed, & his, qui sequuntur vestigiis, idest, quam iustitiam per fidem habuit Abraham ante circuncisionem.

2 Non enim. Hic consequenter ostenditur, quod Abraham per fidem obtinuit hereditatis promissionem, & non per opera legis, utpote per circuncisionem, vel huiusmodi, & ad hoc inducitur duplex ratio. secunda ibi, *Lex enim. Ratio prima talis est.* Quando aliquod promissum redditur alicui non habito respectu ad promissionem, sed ad opera sequentia, promissio illa frustratur, & euacuatur, quia non propter illam, sed propter aliud promissum redditur. promissio verò hereditatis facta fuit Abraham ante circuncisionem, ut patet Gene. 13. d. ergo si reddita est ei propter circuncisionem, vel opera sequentia, promissio dei fuit frustratoria, & fides Abraham de dicta promissione fuit euacuata. hoc autem inconueniens est dicere de deo, in quo non potest esse falsitas, nec deceptio. ergo, & illud, unde sequitur, scilicet, quod promissio hereditatis sit impleta per legis opera, & hoc est, quod dicitur, *Non enim per legem promissio Abraham.* scilicet facta est.

3 Aut semini eius. non enim solum facta est Abraham, & semini eius promissio de terra Iudææ, sed etiam de toto mundo, quod patet impletum Christo descendente de Abraham secundum carnem, qui dicit Matth. ult. d. *Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra.*

4 Sed per iustitiam fidei facta est promissio. ideo concluditur.

5 Si enim, qui ex lege. idest, operibus legis.

6 Hæredes sunt. idest, consequuntur hereditatem.

7 Exinanita est fides. qua Abraham credidit promittenti.

8 Abolita est promissio. scilicet dei, quia hereditas non est reddita habito respectu ad promissionem, sed ad aliud, quod est inconueniens, ergo, &c.

9 Lex enim. Hic ponitur secunda ratio, quæ talis est. Promissio cum

cum sit de bono, non innititur rei, quæ est prouocatiua iræ quia non haberet firmitatem aliquam, cum frequenter per iram promissio facta prius retractetur. Lex autem fuit prouocatiua iræ diuinæ dupliciter. Vno modo, quia homines nituntur in vetitum, propter quod ex inhibitione legis creuit libido peccandi. Alio modo, quia lex dabat cognitionem peccati clariorem, quam ante, & ex hoc aggrauabatur peccatum secundum dictum Saluatoris Lucæ 12. f. *Seruus, qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit, vapulabit multis plagis.* ergo promissio omnino non innitebatur legi cum esset iræ dei prouocatiua, & hoc est, quod dicitur, *Lex e. iram ope.* idest prouocat modis dictis.

10 Vbi enim non est. Et hoc est verum absolute de his, quæ erant indifferentia ante legem, quia talia non sunt mala, nisi quia prohibita, cuiusmodi erant ceremonialia, saltem pro magna parte. de his verò, quæ prohibita sunt per legem, eo quod erant secundum se mala, non est intelligendum simpliciter verbum Apostoli, sed secundum quid, quia non erat tam grau is præuaricatio ante legem, sicut post, propter maiorem cognitionem, quæ aggrauat peccatum, & propter prohibitionem, quæ excitat libidinem in contrarium. istud tamen non prouenit ex lege secundum se, quæ fuit sancta, & bona, sed ex humana malitia. **11** Ideo ex fi. habuit firmitatem diuina promissio. **12** Omni semini. scilicet Abraham, & quale sit semen istud, subditur.

13 Non ei, qui ex lege est solum. idest, ipsis Iudæis.

14 Sed, & ei, qui est ex fide Abra. idest Gentilibus in Christum credentibus fidem Abraham imitantibus, qui est pater omnium nostrum in Christum credentium.

15 Sicut scriptum est. Gene. 18.

16 Quia patrem multarum gentium. & non solum Iudæorum.

I Ante

crediderunt ex Iudais, vt Apostolis, in angulari lapide copu- lamur. Hinc dominus *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, quas oportet me adducere, vt sit vnus grex, & vnus pastor.* &c.

Qui viuificat mortuos. Vel qui vocat. alia litera, ea q̄ nō sunt, tanquam ea, quæ sunt, prædestinata, scilicet, & disposita. Sic enim apud eum iam sunt, quæ futura sunt in quo sola apparet gratia. vnde alibi, *Qui fecit, quæ futura sunt.* Et item, *Qui elegit nos ante mundi constitutionem.* Eliguntur qui non sunt, nec errat, qui elegit, nec vane eligit. Eligit tamē & habet electos, creatus est eligendos, quos habet apud semetipsum, nō in natura sua, sed in præsentia sua. Non dum erant quibus promittebatur, sed quibus promissum est, & ipsi promissi sunt. Et sic vocat ea, quæ non sunt, tanquam sint, id est, his qui non sunt disponet, & præparat ab æterno gratiam iustificationis, & glorificationis appendam in tempore. Tanquam sint, id est, tanquam illis, qui iam sunt apud deum per prædestinationem. Vel, vocat, id est, cognoscit ea, quæ noti sunt actu, tanquam, &c.

Qui contra spem. Incipit cōmendare fidē Abrahæ, vt imitemur eū. Per quā, & iustitiam, & talem promissionē accepit. *Oecumen.* Qui p̄ter sp̄e, &c. Hoc est. Promissionib. credidit, quæ cōplectebantur res admodum creditu difficiles, si humanā spectes cogitationē. Contra spem inquit, humanā, sola spe in deum roboratus. Sub spe ait, in deum, præter sp̄e propriæ naturæ, sub spe potentia eius, qui promiserat.

Contra spem. Priorem, dum iuuenis ex iuuenula secundum naturam sperauit sobolem, nec tamen habuit, modo contrarium illi sperauit, vt vetulus ex vetula, & sterili generaret ex dei potentia.

Sic erit semen tuum, sicut stella cali, & tanquam. Sciendū quoniam Abr. ham deum prius trinum, & vnum cognouit, & per hoc fidei meritum omnium peccatorum remissionem adeptus est. Post iustitiam vero, vt multarum pater fieret gentium a deo promissionem accepit. Deinde facta fuit sibi rursus promissio, quod ita fieret semen suum, sicut stellæ.

Non est infirmatus. Inflatione mundi deū neglexerūt ideo deus impossibilia fecit, vt his credentes saluarentur. *Oecumen.* Multa quidē infirma erāt, & quæ fidem illius imbecillam efficerent, verum, ad nihil horū infirmatus est generosus animus. Primum quod ad nullū huiusmodi exemplum poterat respicere, sed ipsi primo gignendi spes præter spem data est. Alterum, quod corpus suum erat senectute emortuum. Tertium quod simul etiā Saræ matrix esset emortua, nec villo modo prolem ferre possset. Bene ait, *natus annos fere centum,* neque enim centum erat annorum, sed nonagintanouē. Sed ad promissionem dei, ait, nam operū demonstratio non erat, sed nuda verba. Non hæsitauit incredulitate. Hoc est, non vacillauit, non dubitauit. Dicēs, roboratus est fide, ostendit multo labore ac virtute animi fidem dirigi. Sed quoniam pacto roboratus? Dedit gloriā deo, hoc est, nō curiose scutatus quō possibile esset hoc fieri, quomodo id suscipi posset, sed statim credidit, deumq; collaudauit, tanquā beneficij auctore, ac si iam dedisset, quod erat pollicitus.

Aug. Hoc commendat Apostolus, & ad hoc dicit Abrahæ fuisse corpus iam emortuum, quoniam non ex omni fecmina cui adhuc esset aliquod pariendi tempus extremum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus intelligere debemus, non ad omnia. Nā si ad omnia, non iam senectus viui, sed cadauer est emortui. Etenim post mortem Saræ, de Cetura generare potuit, quia viuam eius inuenit ætatem.

In re promissionem dei. Isaac q̄ naturā humanę generatiōis promissus, in signū fuit dei filiū q̄ humanā rōnē nasciturum ex homine, filiosq; hominū p̄ spiritum regenerationis ex peccatorib. filios dei, ex mortalib. immortales generandos.

Non est aut. scrip. &c. *Oecum.* Ne dicāt auditores. Et quid ad nos? Ille. n. iustificatus est, non nos, subiungit, q̄ hæc nō solius Patriarchę gratia scripta sunt, sed etiam propter nos, vt Abrahę exemplū habentes, simili modo fideles efficiamur, & similiter fides nobis imputetur ad iustitiam.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei. *1. 16. de ciuit. c. 28.*

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Non est infirmatus. Inflatione mundi deū neglexerūt ideo deus impossibilia fecit, vt his credentes saluarentur. *Oecumen.* Multa quidē infirma erāt, & quæ fidem illius imbecillam efficerent, verum, ad nihil horū infirmatus est generosus animus. Primum quod ad nullū huiusmodi exemplum poterat respicere, sed ipsi primo gignendi spes præter spem data est. Alterum, quod corpus suum erat senectute emortuum. Tertium quod simul etiā Saræ matrix esset emortua, nec villo modo prolem ferre possset. Bene ait, *natus annos fere centum,* neque enim centum erat annorum, sed nonagintanouē. Sed ad promissionem dei, ait, nam operū demonstratio non erat, sed nuda verba. Non hæsitauit incredulitate. Hoc est, non vacillauit, non dubitauit. Dicēs, roboratus est fide, ostendit multo labore ac virtute animi fidem dirigi. Sed quoniam pacto roboratus? Dedit gloriā deo, hoc est, nō curiose scutatus quō possibile esset hoc fieri, quomodo id suscipi posset, sed statim credidit, deumq; collaudauit, tanquā beneficij auctore, ac si iam dedisset, quod erat pollicitus.

Aug. Hoc commendat Apostolus, & ad hoc dicit Abrahæ fuisse corpus iam emortuum, quoniam non ex omni fecmina cui adhuc esset aliquod pariendi tempus extremum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus intelligere debemus, non ad omnia. Nā si ad omnia, non iam senectus viui, sed cadauer est emortui. Etenim post mortem Saræ, de Cetura generare potuit, quia viuam eius inuenit ætatem.

In re promissionem dei. Isaac q̄ naturā humanę generatiōis promissus, in signū fuit dei filiū q̄ humanā rōnē nasciturum ex homine, filiosq; hominū p̄ spiritum regenerationis ex peccatorib. filios dei, ex mortalib. immortales generandos.

Non est aut. scrip. &c. *Oecum.* Ne dicāt auditores. Et quid ad nos? Ille. n. iustificatus est, non nos, subiungit, q̄ hæc nō solius Patriarchę gratia scripta sunt, sed etiam propter nos, vt Abrahę exemplū habentes, simili modo fideles efficiamur, & similiter fides nobis imputetur ad iustitiam.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei. *1. 16. de ciuit. c. 28.*

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ante deum, per iustitiam, vnde dictum est Abrahæ Gene. 17. a. *Ambula coram me, & esto perfectus.*
- 2 Qui vi. mor. Gentiles iustificans per gratiam, qui mortui erant per idololatriam.
- 3 Et voc. ea quæ non sunt, id est, Gentiles, qui non erant alicuius reputationis coram Iudæis.
- 4 Tanquam ea, quæ sunt, id est, sicut Iudæos, qui dicebātur apud deum reputati præ cæteris populis propter acceptionē diuinæ legis, psal. 147. b. *Non fecit taliter omni, &c.* Qui contra spem. Postquā ostendit Apostolus quanta Abraham p̄ fidem obtinuit, hic magnitudinem suæ fidei ostendit. Et diuiditur in duas partes, quia primo declarat propositū, sc̄do infert corollarium, ibi. *Ideo.* Circa primum sciendū quando promissum fuit semen Abrahæ de Sara, iam erat 99. annorū & Sara, 90. Gene. 18. & cum hoc ipse erat debilis, & tamen credidit promissioni diuinę, & non hæsitauit. ideo dicitur: *Qui con. spem.* scilicet, naturæ.
- 6 In spem, diuinæ gratię, credidit, quod si. p. a. mult. gent. fidem eius imitantium.
- 7 Secundum, quod di. Ge. 15. d. videlicet, *Sic erit semen tu.* id est, multitudine maxima, sicut patet impletum in multitudine credentium, quorum aliqui credunt fide formata charitate & illi comparantur stellis. Alij vero fide informi, & illi comparantur arenę maris. 8 *Et non est infir.* cum tamen senes sint parū spei, vt dicit Philosophus 2. Rhetoric.
- 9 *Nec considerauit corpus suum emortuum.* id est, ineptum ad gene-

generandum præ senectute. Sed cōtra hoc v̄, quod dicitur Gen. 25. a. quod Abraham postea accepit aliam vxorem nomine Ceturam, quæ peperit ei plures filios. Ad quod dicendum, q̄ hæc impotentia ad generandū intelligitur de Sara, quæ erat sterilis, & nonagenaria, sed non de iuuenula, quæ ad concipiendum magis erat apta, quia ex bona dispositione virtutis passiuę facilius fit conceptio etiam a debili agente.

10 *Et emortuam vuluam Saræ.* Quia desierant in ea fieri muliebria, vt dicitur Gene. 18. b.

11 *In repromissione etiam dei non hæsitauit diffidentia.* Cōtrariū videtur, quia Abraham dixit Gene. 18. c. Putasne centenario nascetur puer? q̄ d. non. Ad quod dicendum, q̄ illud verbum non fuit dubitationis, sed admirationis de re tam insolita, sicut Lu. 1. d. dixit Maria. *Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco,* pp̄ quod Abraham non fuit punitus, sicut Zacharias pater Iohānis, eo q̄ dubitauit de p̄missione dei Lu. 1. 12 *Sed con. &c.* i. attribuens promissum diuinę bonitati, nō suis meritis. 13 *Ple. sci.* etiam per rationem naturalem, per quam cognouit omnia fore deo possibilia.

14 *Ide. & re.* Hic concluditur corollarium, scilicet, quod fides Abrahæ non solum valuit sibi, sed etiam nobis, qui sumus imitatores fidei ipsius, & hoc est, quod dicit, *Ideo & re.* & subditur.

15 *Non est aut. ser.* Ex quo patet, quod etiam facta singularia patrum puniuntur in sacra scriptura, vt quedam vniuersalia, non per prædicationem, sed per exemplaritatem, hoc enim duplici modo dicitur vniuersale, sicut sol dicitur causa vniuersalis generabilium. Cætera patent.

A *a* * In eum, qui suscitauit Iesum, &c. Sermonē de dño aprē ag-
gressus est, & ait, non propter peccata sua mortuus est, nam
hinc modo non debuisset resurgere, sicuti neque quispiā an-
te illum, sed propter peccata nostra, vt nos ab eis liberaret.
Neque enim, idcir-
co nostra peccata si-
bi propria fecit, ac
mortis pœnam pro
nobis luit, quo reos
ac mortis debitores
nos haberet, sed vt
nos iustificaret, do-
nata vita his, qui in
peccatis mortui e-
rant, & reatu liberos
dimitteret, quemad-
modum, & Abrahā
ac Sarā matricem se

neſtute ac ſteilitate iam emortuos vitę reſtituit, filiorum-
que procreationem.
b *Quira*. Mors Chriſti, interitum veteris vitę ſignat, & in
reſur. eſt. ōe noua vita, q̄ a iuſtificatione incipit, & in immor-
talitate perficitur.
Mors, & reſurreſcēdo
Chriſti in nobis effi-
ciendo ſunt idē, quia
liberauit nos a pecca-
tis, & a iugo diaboli,
Sed ſignificādo ſunt
diuerſa, quia mors ſi-
gnat, vt moriamur ve-
teri vitę. reſurreſcēdo,
vt innou. vitę ambul.
& ſic tādē ī nouitatē
immortalitatis, ſicut
Xps iā reſurgemus.

est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum
est illi ad iustitiam, sed & propter nos, quibus reputabitur
credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum domi-
num nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta no-
stra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

B *a* **V**ſi. * Theophyl. Postquam de fide præcla-
ra adeoq; magna dixerit, opaq; imminnerit,
ne iam ſocordes ſimus, de vitę ac morū for-
mula iā verba facit. Quia iquit, fides nos iuſti-

* Aug. Si ergo in hac vita vbi tanta tormēta ſunt, poſſunt
boni, & iuſti viri cum talia patiuntur, non ſolum æquo ani-
mo tolerare, ſed etiam in dei charitate gloriari, quid cogi-
tandum eſt de illa vita, quę nobis promittitur, vbi nullam
de corpore moleſtiam ſentiemus?

ficauit, non amplius
peccemus, verum pa-
cem habeamus ad
deum per vitam ipſi
minime diſplicētē.
Quomodo autem
iſtud continget? Per
dominum noſtrum Ie-
ſum. Qui enim iuſtifi-
cavit nos cum pecca-
tores eſſemus, adiuua-
bit etiam nos, vt cu-
ſtodiamur in iuſtitia
ipſius. Per ipſum enim
acceſſum obtinuiſmus
Quod ſi cum procul
eſſemus adduxit nos,
quanto magis propin-
quiores ac viciniore
nos redditos retine-
bit?

C A P. V.

Iuſtificati igitur ex fide pacem habea-
mus ad deum per dominum noſtrū
Ieſum Chriſtum, per quē acceſſum
habemus per fidē in grātiā iſtā, in
quā ſtamus, & glōriamur in ſpe glorię filiorū dei. Non lo-
lum autem, ſed etiam glōriamur in tribulationib. ſciētēs,
quod tribulatio patientiam operatur, † Patientia autem

* Idem. Vt mali
bonis ſæpe tempora-
liter noceant, poteſta-
tem in eos accipiunt,
ad maiorem bono-
rum vtilitatem, pro-
pter exercitationem
patientię. Itaque ani-
ma Chriſtiana ſem-
per inuigilet in tri-
bulationibus ſuis ſe-
qui voluntatem Dei
ſui, ne ordinationi
dei reſiſtendo, ac-
quirat ſibi grauius
iudicium. Quod enim
dominus Pilato dixit,
Non haberes in me
poteſtatem, niſi tibi da-
ta eſſet de ſuper, hoc &

Quia ex fide eſt iuſtificatione, igitur pacem cum deo habe-
te. *Q.* Hęc diſſenſio eſt contra deum.
b *Exf.* Superius dixit iuſtificati gratis per grātiā, ne ipſa
fides ſuperba ſit, quia quid habes, quod non accepisti?
c *Pacem ha.* Qui ei reconciliati per miniſtrū grę Chriſtū.
d *Per quem.* enumerat beneficia, quę a Chriſto habentur.
* Auguſt.

Iob diabolo poſſet dicere. Non ergo eius voluntas cuius
malitię poteſtas in bonos datur, ſed eius voluntas a quo
hęc poteſtas datur, debet eſſe chariſſima, quoniam patien-
tiam tribulatio operatur, patientia probationem, probatio
ſpem.
e *Tri.* quod tribulatio non tollit patientiam, facit charitas
quę eſt donum ſpiritus.

NICOLAUS DE LYRA.
CAPVT V.

Iuſtifi. igit. Superius Apoſtolus abſtulit a Romanis, & Iudeis
credentib. diſcordię materiā, oñdens quod nullam habe-
rent ad inuicem præexcellentiā, hic cōſequē. 1 inducit eos
ad vnitatis concordia, oñdēns, qđ vtrique iuſtificati eſſent
per fidē, & grātiā Chriſti eis cōem. & diuiditur in duas
quia primo oñdēnt virtutē fidei in credentium iuſtificatione.
ſecūdo eius perfectionem in veteris legis ceſſatione, c. 7.
Prima in duas, quia primo oñdēnt propoſitū. ſcđo remouet er-
roneur. dictū, c. ſeq. Prima adhuc in tres. primo oñdēnt virtu-
tē fidei in iuſtificatione credentiū. ſcđo huius iuſtificationis
motū. ibi, *Vt quid exim.* tertio modū. ibi, *Propterea.* Prima ad-
huc in duas, quia primo propoſitum oñdēnt ex conſecutio-
ne boni. ſecundo ex tolerantia mali, ibi, *Non ſolum autem.*
Circā primū cōſiderandū, quod iuſtificatione eſt motus ad
iuſtitiā, ſicut albatio eſt motus ad albedinē. Et iſte motus ad
iuſtificationem pōt accipi dupliciter. Vno modo per modū
ſimplicis generationis abſque reſeſſu a termino impietatis,
ſicut Adā fuit iuſtificatus in ſtatu innocentię. Alio mō per
modū mutationis, vel motus, qui includit reſeſſum a termi-
no culpę, ſicut iuſtificatur hō tpe lapſę nature, & hoc modo
accipitur hic iuſtificatione. verūtn, quia mutatio denominat a
termino ad quē, & nō a termino a quo, ſicut dealbatio ab al-
bedine, ad quē terminatur, & non a nigredine ſeu medio colo-
re vnde incipit, ſic iuſtificatione non denominatur a culpa, vel
impietate a qua incipit, ſed a grātia, ad quā terminatur, ita qđ
magis dicitur iuſtificatione, qđ peccati remiſſio, licet vtrunque
includatur. Iſte verō acceſſus ad grātiā eſt per deū, ſicut per
agēs principale, per humanitatē verō Chriſti, ſicut per agēs
inſtrumentale, coniunctū tñ, per fidē verō ſeu ſacramenta
fidei,

fidei, ſicut per agēs inſtrumentale ſeparatum. ſic adificatio
domus eſt ab artifice principaliter a manu eius, ſicut ab in-
ſtrumento coniuncto, & a ſecuri, ſicut ab inſtrumento ſepa-
rato, & hęc tanguntur hic in iuſtificatione, cum ſequitur.
1 *Iuſtificati, &c.* ſicut ex inſtrumentō ſeparato coniuncti Iu-
dæis, & Gentilibus. 2 *Pacem ha.* i. concordiam, q. d. vni-
tas fidei, & ſacramentorum debet eſſe cauſa fidelium.
3 *Ad de.* qui eſt cauſa principalis noſtrę iuſtificationis.
4 *Per do. no. i. e.* qui ſecundum humanitatem eſt noſtrę iuſti-
ficationis inſtrumentum coniunctum. 5 *Per quem ac. ha.*
ſcilicet, ad deum, tāquam per mediatorē dei, & hominū.
6 *In grātiā iſtam,* quę iuſtificat formaliter. 7 *In qua ſta-*
mus. in præſenti, & quia eſt ara glorię iō ſubdit. 8 *Et gl.*
in ſ. &c. ſ. i. ſanctorum, qui modo ſpeciali dicuntur filij dei, qđ
non ſolū ſunt filij dei, pp ſimilitudinē nature, qđ eſt in oñibus
hominibus, & ſimilitudinē grātię, qđ eſt in ſolis iuſtis, ſed et
propter ſimilitudinē glorię, quę eſt aſſimiliatio perfecta.
1. Io. 3. a. *Scimus, quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus.*
9 *Non ſo. au.* Hic Apoſtolus oñdēnt iuſtificationis effectū
quantum ad tolerantiam mali pœnę, & quia nullus malum
appetit, niſi propter bonum coniunctum, ſicut potionē ama-
ram propter ſanitatē. ideo Apoſtolus oñdēnt bona coniun-
cta malo pœnę ſi patienter tolerantur, quam tolerantiam fa-
cit iuſtificatione, quę eſt per grātiā, ideo dicit. *Non ſolum au.*
ſcilicet gloriāmur in adeptione boni.
10 *Sed etiam glo. in tri.* qđ ſunt mala pœnalicia, & ſubditur cau-
ſa. 11 *Sciētes, quia tri. pa. o.* id eſt facit, ſicut artem cithari-
zandi facit frequens citharizatio.
12 *Patientia autem probationem.* id eſt purgationem peccato-
rum, ſicut enim macula peccati auferitur per cordis contri-
tionem, ſic reatus pœnę per tribulationē patienter toleratā.

Auguſt. epiſt.
195.

Diuiſio.

a ſpem.

F Auguſt.
gratię
arbit.
Et lib.
ne Cl.

A *Spem. i. certitudinem glorie future, que humane rationi vana videtur, sed testimonio virtutis firmatur patientie, scilicet, & miraculorum.*

L. 1. offi. c. 36. *Ambros. Quid tam preclarum, ut ita animum tuum infirmes, ut neque diuitias, neque voluptates, neque honores*

† pude facit. *in maximis constituas, neque in his studium tuum conteras? Deinde, ut te salutis ipsius pericula pro iustitia suscepta non moueant? Hec enim vera fortitudo est quam habet Christi athleta, qui nisi legitime certauerit, non coronatur? An mediocre tibi videtur preceptum fortitudinis? Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spe.*

† Nam Christus. *Vnde duo certamina, & vna corona. In Psal. 39. Augustinus. Quis est qui confunditur? Qui dicit, Ego quod sperabam, non inueni. Et merito. Sperabas enim de te, aut sperabas de homine amico. Maledictus autem qui spe suam ponit in homine. Confunderis quia sefellit te spes posita in mendacium. Omnis enim homo mendax. Si autem ponas spem tuam in Domino Deo tuo, non confunderis, quia ille in quo spe posuisti, fallere non potest. vnde & ille iustus confirmatus in tempore malo quia non confunditur in die tribulationis, ait. Spes non confundit.*

† erga nos *h. Spes autem. Quia est in Deo qui non fallit, non in homine mendace, cuius spei pignus est spiritus, legitur: Flos aque tue sit tibi proprius, & nemo alienus comunicet tibi, ipse est spiritus, que non possunt accipere mali, & charitas est, quam habere, & malus esse non potest aliquis. Sed nomen Christi habere, & baptismum, & corpus domini sumere, & cetera sacramenta habere, & malus esse potest. Charitas ergo est proprium donum spiritus, & singularis fons.*

In Psal. 39. *c. Charitas Dei. Vel Deus late nos diligit, & hoc habemus in cordibus nostris per spiritum qui facit nos intelligere charitatem Dei erga nos.*

Jerem. 17. *Augusti. Charitas Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos, sicut iustitia Dei qua iusti eius munere efficiuntur, & Domini salus, qua nos saluos facit, & fides Iesu Christi, qua nos fideles facit.*

Aug. in Psal. 36. *Idem. Post remissionem peccatorum, nisi mandata domini habiter spiritus sanctus, nonne cum alijs septem redit spiritus immundus, & sunt nouissima hominis peiora prioribus? Ut autem habitet spiritus sanctus, nonne ubi vult spirat, & charitas Dei sine qua nemo bene viuit, diffundit in cordibus nostris, non a nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis?*

Aug. lib. de nat. & gratia. *† Ut quid enim. Cum Deus nos diligit, vel nos eum per spiritum, spes implebitur, quia nisi ita sit, frustra est passus Christus. Et hoc est cur Christus pro impijs. i. pro dilectione impiorum vel pro vice eorum, pro impijs, non qui olim fuissent, & non tunc, sed cum essemus infirmi in peccatis.*

Aug. in Psal. 143. *Secundum tem. id est, per triduum tantum, ne desperes de eius potentia cuius apparet in morte beneuolentia, a quo tales arras accepimus, qui donauit impijs mortem suam, qui seruauit*

C *uat iustis vitam suam. Mortuus est pro te o homo mortalis, ut viuas cum illo. Suscepit mortem nostram, ut donaret nobis vitam suam, accepit ex te, vnde moreretur pro te. Induit se, ut pro te moreretur, induet te, ut cum illo viuas. Induit se carne mortali in virginitate matris, induet te vita perenni in equalitate patris.*

D *uat iustis vitam suam. Mortuus est pro te o homo mortalis, ut viuas cum illo. Suscepit mortem nostram, ut donaret nobis vitam suam, accepit ex te, vnde moreretur pro te. Induit se, ut pro te moreretur, induet te, ut cum illo viuas. Induit se carne mortali in virginitate matris, induet te vita perenni in equalitate patris.*

† Non facit erubescere, quia impletur. *Non a nobis est, nisi spes implenda sit.*

† Deo infirmis. *Tam magnum fecit: Quod difficile.*

† Vt quid enim Christus cum adhuc infirmi essemus secundum tempus, pro impijs mortuus est? Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro

† Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori. Comendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam si cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis iustificati nunc in sanguine ipsius, salui erimus ab impijs sit mortuus. Quod ait, secundum tempus, conueniens ac predefinitum tempus significat. Quando enim opportunum erat, tunc obijt.

† Vix. Dicit, pro iusto. *Forsitan pro bono, ostendit utrumque difficile & rarum, sed alterum difficilius & rarius.*

† Pro iusto, pro bo. *Iustus pro exercitio, qui & bonus, sed est & bonus qui non iustus. i. qui natus est in simplicitate, innocens qui nondum laborauit, ut amplificaret se bonis, ut sunt paruuli in baptismo mundati, & licet iustus melior, causa tamen innocentie miserabilior quam iustitie, quia non est huiusmodi iustitia sine severitate.*

† Ambros. Et si pro vno bono forte audeat quis mori, aut forte non audeat, quia vtrumque difficile esse significat, que admodum videri potest, ut audeat aliquis pro multorum impietatibus mori. Etenim quis pro iusto aut bono audeat forte mori, miseratione quadam illectus, aut effectu bonorum operum eius, pro impijs vero non solum quod suadeat mori deest, sed & quod in lachrymas prouocet. Christus autem mortuus est pro impietatibus seculi, & adhuc non sui, ut omnia que mundus distulit, faceret credibilia.

† Cum ad. *Ecce dum oderat secundum peccata, amabat secundum quod opus eius, quod & fecit ante mundi constitutionem. Dicendum erat quantum nos dilexit, ne desperemus, & quales, ne superbemus. Fuit & alius modus possibilis Deo qui omnia potest, sed nullus nostre miserie sanande conuenientior. Quid enim nos tantum erigit, & a desperatione immortali tatis liberat, quam quod tanti nos fecit, ut homo pro nobis moreretur?*

† Multo igitur. *Gravius est pro peccato mori & peccatum tollere, quam iam iustos etiam cooperantes saluare.*

† In sanguine. *quia sic superatur iustitia diabolus, non potentia. Iustitia, quia immeritum. i. Christum diabolus occidit, vnde & alios iure perdit. Non potentia, quia diabolus amator potentie, desertor iustitie est, in quo homines magis eum imitantur. Placuit igitur Deo ut non potentia, sed iustitia vincens, hominem erueret, in quo homo eum imitaretur, postea vero in resurrectione sequuta est potentia, quia reuixit mortuus, nunquam postea moriturus.*

† Ini-

NICOAVS DE LYRA.

- 1 Probatio autem. i. certam expectationem beatitudinis, quia remota culpa & pena, patet liber accessus ad gloriam.
- 2 Spes autem. i. tollit erubescendum, in quantum homo non frustratur, eo quod expectabat.
- 3 Quia charitas. Que est arra glorie.
- 4 Diffusa est in cordibus. sicut liquor preciosus in vasis.
- 5 Per spiritum, qui charitatem infundit, qui datus est nobis, non solum in dono suo, sed etiam in seipso in quantum per charitatem habetur in nobis nouo modo.
- 6 Ut quid enim. Hic tangit Apostolus nostre iustificationis motiuum, & primo hoc motiuum excludit a nobis, dicens. Ut quid, &c. in. scilicet, infirmitate peccati.

- 7 Secundum tempus pro no. id est, per tempus trium dierum, qui fuerunt inter eius mortem & resurrectionem, tamen per synecdocham. q. d. Mors Christi nos iustificans ex nostris meritis non processit, quod probat consequenter dicens.
- 8 Vix enim pro. id est, opus hominis quantumcunque iusti vix mereretur ut quis pro eo vellet mori, & multo minus peccator hoc poterit mereri. ideo concludit quod processit ex charitate Dei, dicens.
- 9 Comendat au. id est, commendabilem ostendit.
- 10 Charitatem suam. per ipsum iustificatis.
- 11 Quoniam si cum. ex sua libera charitate.
- 12 Multo igitur. id est, per passionem eius meritorie, & per gratiam formaliter.
- 13 Salui erimus ab ira, &c. id est, inferni pena.

Secun-

Tom. 6.

c Per

A *si enim cum.* * Oecumen. Si tunc, inquit, non despexit, quum & peccatores eramus, & opus erat ut proprii etiam morte filij saluos nos faceret, quanto magis nunc nequaquam despiciet, sed saluos faciet, quando neque peccatores sumus, Christi sanguine iustificati, neque iam necesse est filium suum morti tradi? Neque enim iam necesse est, ut prius, filium suum in mortem tradere, sed eo viuente salus erit. Nihil itaque difficultatis habet nunc nostra salus.

In psal. 96.

* Augustin. Filius Dei pro nobis mortuus est. Securus esto accepturum te vitam ipsius, qui pignus habes mortem ipsius. Pro quibus enim mortuus est? Nunquid pro iustis? Paulum interroga. Etenim Christus pro impijs mortuus est. Impius eras, & mortuus est pro te. Iam iustificatus es, & deseret te? Qui iustificat impium, relinquet pijs?

† De conse. di. 4. querit in fin. & c. placuit ut qui cunq.

B *Inimici essemus.* Non quoquo modo peccatores. *Reconciliati sumus.* quia prius iuste eramus sub potestate diaboli, natura deprauata peccato.

Sed & gloriamur, & c. * Oecumen. Non solum inquit, salui facti sumus, sed & gloriari debemus, itaque gloriatur et quod omnino mortuus fuerit Christus pro nobis cum impijs essemus. Nam id patris erga nos amor aperte manifestat, & etiam pro impijs filium tradiderit. Porro eos qui a Deo amantur non conuenit rubore suffundi, neque merore affici, sed exultare & in Deo gloriari.

* Ambros. Non tantum pro accepta salute Deo gratias agendas docet, sed & gloriandum per Christum in Deo, qui dignatus est ex impijs & inimicis dici nos suos amicos, ut oia beneficia per Christum consecutos nos gaudeamus, ut quia per ipsum cognouimus Deum, gloriantes in eo reddamus ei honorificentiam parem Deo patri, & c.

Propterea, Dixit per Christum esse iustitiam & vitam. Et quod possit esse per eum, per similitudinem in minori probare intendit. Sicut enim per Adam peccatum & mors, & c.

Oecumen. Quam in superioribus multipliciter probauerit, & Spiritus presentia, & Filij morte nos esse iustificatos, idem etiam nunc ex eo quod rationi consentaneum ac consequens est confirmat. Nam rationabile inquit, erat eos qui per unum hominem peccatores ac mortales facti erant, (quando

C quidem illius emulati fueramus inobedientiam) propter unum

unum hominem, Dominum videlicet, saluos fieri, iustificatos ac immortales effectos, & c. Operibus autem Adae propositis, Apostolus reliquit ea que fecit Christus, dando id ex contrario intelligendum, simul & illi predicando, & illa intelligi hic esse possibilia relinquendo, & c.

D
Augu. apud Bedam.

a *ira per ipsum.* Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filii eius, multo magis reconciliati salui erimus in uita ipsius. Non solum autem, sed & gloria mur in Deo per dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. Propterea sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit, & per peccatum mors, & ita

primum hominem pertinet, & per hoc Apostolus peccatum originale propagationis intelligi voluit, cuius princeps Adam, non imitationis, cuius princeps diabolus. unde: *Inuidia diaboli mors intra in orbem terr.*

* Aug. Audis per unum hominem peccatum intrasse in mundum, & per peccatum mortem, & ita in omnes homines pertransisse, in quo omnes peccauerunt, & audes dicere haereticum, Adae peccatum nulli nisi soli nocuit ipsi? Et vere tunc soli nocuit, cum solus esset ipse & Eva mulier eius, sed in illis vnus omnes eramus, quia natura humani generis erat, sicut in nobis omnibus illi iam sunt, quia natura eorum sumus.

* Idem A duobus admissum est tam graue peccatum, ut in deterius eo natura mutaretur humana, etiam in posteros obligatione peccati, & mortis necessitate transmissa. Mortis autem regnum in homines usque adeo denominatum est, ut oes in secundam quoque mortem, cuius nullus est finis, pena debita peccati ageret, nisi inde quosdam indebita Dei gratia liberaret.

* Idem. Si quis soli Adae, prauaricationem suam, non etiam eius propagini asserit nocuisse, aut certe mortem tantum corporis, non autem & peccatum quod mors est animae, per unum hominem in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiam Deo dabit, contra dicens Apostolo dicenti: Per unum hominem intravit peccatum in mundum, & c. *Ex hoc loco idem rursum contra Pelagianorum errorem euincit omnes paruulos etiam fidelium, originali peccato teneri, lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, ca. 9. libro quarto contra duas epistol. Pelag. c. 1. lib. 1. contra Iulianum Pelagianum, c. 2. et lib. 6. c. 12. Enchiridij ad Laurent. c. 26. 46. & 51.*

& Sermone 14. de uerbis Apostoli, & c.

E
peccatum propagationis imitationis L. 2. hypognost.

L. 14. de ci. ca. 1.

L. de Ecele. dogm. ca.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Per ipsum, quia maius est peccatorem iustificare quam ipsum a pena liberare, & quia non solum per mortem Christi sumus liberati a pena, sed etiam consequimur gloriam. ideo subditur.
- 2 Si enim cum inimi. per prauaricationem Adae.
- 3 Reconciliati sumus. s. patri per mortem filij eius. multo magis. Deo patri.
- 4 Salui erimus, i. in uita Christi gloriosa, ad talem enim uitam resurrexit, Et quia uita beata est in nobis quaedam inchoatio per gratiam Christi mediatoris, ideo subditur;
- 5 Non solum autem. salui erimus in futuro.
- 6 Sed & glo. in Deo. etiam in presenti.
- 7 Per do, & c. recō. ac. per consequens certam spem beatitudinis eternae & futurae. Quoniam Apostolus hic facit argumentum a maiori, quod si iustificati sumus per mortem Christi, multo magis sic iustificati salui erimus per consequentem beatitudinis. Ex hoc patet intentio Apostoli, quod maius est impium iustificare, quam iustificatum glorificare, cuius ratio est, quia impius non potest mereri de condigno suam iustificationem: quia non operatur nisi secundum virtutem naturae, quae est improporcionata respectu doni gratiae. sed iustificatus per gratiam mereri potest de condigno uitam beatam, secundum illud Apostoli 2. Timoth. 4. b. In reliquo posita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex, non solum mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius, & c. Illud autem meretur aliquis de condigno, quod ei secundum uiam iustitiae est reddendum. Ratio autem huius est, quia valor operis meritorij non solum attenditur secundum quod procedit ex libero arbitrio, quia sic non est meritorium uita beata, secundum quod dicit Apostolus Rom. 8. d. Non sunt condignae passionibus huius

- ius temporis ad futuram gloriam. quae reuelabitur in nobis, sed etiam attenditur secundum quod procedit a spiritu sancto habitante in homine iustificato per gratiam, & mouente ipsum ad opus meritorium, quia se habet ad liberum arbitrium sicut sebor ad equum, & secundum hoc opus meritorium in quantum est a spiritu sancto quo est infiniti valoris, meretur de condigno bonum infinitum, quod in beatitudine redditur obiectiue.
- 8 Propterea. Hic ostendit nostra iustificationis modum. Et quoniam opposita iuxta se posita magis elucescit, & medicina per comparationem ad morbum est disponenda, ideo donum Christi nos iustificans tractat Apostolus per comparationem ad peccatum Adae, cuius est medicina ei opposita. Et diuiditur in duas partes, quia primo comparat utrunque quantum ad differentiam, secundo quantum ad conuenientiam, ibi: Igitur sicut. Prima in duas, quia primo describit peccati Adae generalitatem, secundo donum Christi maioriatem, ibi: Sed non sicut delictum. Prima adhuc in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo remouet obiectionem in contrarium, ibi: Usque ad legem. Circa primum dicitur.
- 9 Sicut per, s. Adae. intravit peccatum in hunc mundum, quia peccatum eius imputatur omnibus ab eo descendētib. secundum unum generatium, quia sic sunt membra eius, propter quod uocatur peccatum originale.
- 10 Et per peccatum. in penam huius peccati, quamuis enim corpus Adae fuerit copositum ex contrarijs, & sic naturaliter corruptibile, tamen per donum originis iustitiae sibi datum a Deo in sua conditione poterat non mori, quia si ipsum seruasset, mortem non incurrisset. Sed quia ipso peccante subtracta est originalis iustitia in penam sui peccati & per consequens incurrit necessitatem moriendi, quae licet considerato corpore humano in se esset naturalis, tamen considerato statu hominis in sua prima conditione, facta est sibi penalis.
- 11 Et ita in omnes. quia qualis factus est per peccatum, tales descendunt ab eo per generationem.

A In omnes homines. Quia etiam ante legem, cum non ita videretur lege non docente, imputabatur quidem peccatum apud homines, sed apud Deum apud quem putabatur impune futurum, cum nesciretur iudicaturus, sed ubi lex data est, nouerunt Deum curare humana & iudicare, ante non imputabatur, sed regnauit mors secute, possidente homines diabolo per impunitate credita usque ad Moysen, per quem redijt cogni-
Sap. 2. d.
 Per vitiatam carnem genitos.
 a in omnes homines mors pertransit,

in sensati, qui tantum diem tantaque mysteria & sacramenta tenebris ignorantia excogitati respuunt celebrare, &c.
 * Idem. Decens erat, ut ea puritate qua maior nequit intel-
 ligi, Virgo illa niteret, cui Deus pater unicum filium ita dare dis-
 sponerat, ut naturaliter esset vnus idemque Dei patris & virgi-
 nis filius.

li. de conceptu virginali c. 18.

* Idem. O tu benedicta super omnes mulieres, que angelos vincis puritate, sanctosque superas pietate.

Inuocat. b. Mariae.

* Hugo a S. Victore. Tu singulariter electa, tu ineffabiliter sublimata, nulla tibi in gratia similis esse potuit, per quam gratia venit super omnes filios hominum. Super omnem gratiam, gratia tua, super omne meritum excellentia tua, eminentior cunctis, sanctior vniuersis.

In Cantic. Cantic.

* Richardus a S. Victore. Nemo tam sanctus qui maculam non habuerit & defectum, praeter ipsam Mariam. Haec angelicam in terra adeptam est puritatem, & Dei similitudinem in virtutibus & morum perfectione.

In Cantic. Cantic.

* Petrus Blesensis. De massa carnis humane quasi de quadam vniuersitate frugum, in modum decimae primitiuae, Mariae caro exempta & sanctificata est, & de illa sanctissima carne adhuc dignior quaedam portuincula electa est, quam sibi assume-
 ret verbum Dei.

Serm. 44.

* Iuo Carnotensis. Quomodo matrem carnis suae Dominus sanctificauerit, audiamus, ut inde laetetur Catholicus, in mundum confutetur hereticus. Omnem quippe nequam tam originalis, quam actualis culpae in ea deleuit, sicque carnem de carne eius sumens, eandem in diuinam munditiam transformauit.

Serm. de nativitate Domini.

* Idiota. O Benedicta V. Maria, benedicta es ante ortum, in ortu, & post ortum, ante seculum, in seculo, post seculum.

li. Contempl. de b. Virg. c. 1. Ibi. cap. 2.

* Idem. Tota pulchra es, non in parte, sed in tota, & macula peccati siue mortalis, siue venialis, siue originalis non est in te, nec vnquam fuit, nec erit.

* Idem. Inuenisti V. Maria, gratiam caelestem, quia fuerunt in te ab originis labe praeseruatio, angelica salutatio, Spiritus sancti praesentio.

Ibid. cap. 6.

* Hildephonus Toletanus. Quia natiuitas Mariae tam solenniter colitur, constat ex auctoritate Ecclesiae, quod nullis quomodo nata est subiucit delictis, nec contraxit in utero sanctificata originale peccatum, &c. Nullius natiuitas celebratur in mundo, nisi Christi, Mariae, atque B. Ioannis. Nisi autem beata virgo in utero matris sanctificata esset, minime eius natiuitas colenda esset. Nunc autem quia ex auctoritate totius Ecclesiae veneratur, constat eam ab omni originali peccato immunem fuisse, per quam non solum maledictio Euae soluta est, verum etiam & benedictio omnibus condonatur.

lib. de perpet. virg. b. Mar.

Fulbertus Carnotensis. Aue Maria, electa & insignis inter filias, quae immaculata semper extitisti ab exordio tuae creationis, quia paritura eras Creatorem totius sanctitatis.

In salut. angelic.

* Petrus Damianus. Caro Virginitatis ex Adam assumpta, maculas Adae non admisit, sed singularis continentiae puritas in candorem lucis aeternae conuersa est.

Serm. de assumptione.

* Beda & Vsuardus. Sexto idus Decembris, Conceptio sanctae Mariae perpetuae virginis.

In Martyrol. Serm. de dup. nat. Christi.

* Fulgentius. Primum hominem mulier corrupta mente concepit, secundum Virgo incorrupta virginitate concepit. In primi hominis coniuge nequitia diaboli seductam deprauauit mentem, in secundi autem hominis matre, gratia Dei mentem integram seruaui & carnem.

* Greg. Papa. Mons fuit beatissima V. Maria, qui omnem electae creaturae altitudinem electionis suae dignitate transcendit.

In 1. c. libri 7. Reg.

* * * * * O B. Ioaquin liberos, ex quibus semen omnino immaculatum fluxit. O praeclaram Annae vuluam, in qua tacitis incrementis ex ea auetus atque formatus fuit fetus sanctissimus. O beatum ventrem, qui viuum caelum, caelis ipsis latius peperit.

Reg. 1. de nat. b. Mar.

* Idem. Ipsa *πρὸ συλλήψεως ἁγνῆς*, ante conceptionem pura fuit.

In Martyrol. In liturg.

* Chrys. Pro sanctissima, immaculata, super omnes benedicta, domina nostra deipara. Vere dignum est glorificare te dei param & semper beatissimam, & penitus incorruptam matrem Dei nostri, honorabiliorē Cherubin, gloriosiorē incomparabiliter Seraphim, quae citra corruptionem Deum peperit.

* Aug. Dicit tibi Manicheus, Deus creator hominis, filius hominis. Ego matrem de qua nascerer feci, ego via meo itinere praeparavi. Haec quae despicias, mater mea est, sed manu fabricata est mea.

Orat. de quinque haere. c. 3.

* Idem. Excepta sancta virgo Maria, de qua propter honorem Domini, nullam prorsus cum de peccatis agitur, habere volo questionem. Vnde. n. scimus quod si plus gratiae collatum fuerit ad vincendum ex omni parte peccatum, quae concipere ac parere meruit eum, quae constat nullum habuisse peccatum. Haec ergo virgine excepta, si omnes illos sanctos & sanctas cum hic viuere, cogregare possemus, & interrogare, verum essent sine peccato, quid fuisse responsuros putamus? An non, *Si dixerimus quae peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est?*

li. de natur. & grat. c. 6. Pelag. c. 36.

* Sophronius. Bene gratia plena dicitur, quia ceteris insens-

Serm. de assumptione. Hieron.

Beatissima Deipara Virgo Maria praeservata fuit a peccato originali.

* Ambros. Catharinus. Sermonem suum ita temperauit apostolus, ut nihil prorsus adferat praedicti aduersus veritatem illam, quam de immaculata virginis conceptione vna cum Ecclesia sancta tenemus, nec verbis eius (si recte intelligantur) possumus argui. Dicit enim peccatum intrasse in mundum. Nos autem dicimus, hac mundi appellatione non comprehendimus illam beatam Virginem, iuxta intellectum scripturam, in quibus frequentissima vox ista, mundus, significat gratia Dei vacuos. Vnde Dominus de discipulis ait: *Mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.* Quae ergo dedit discipulis dominus ex tempore, ut eos de mundo subduceret, hoc non dedit dilectissimae matri suae, ac sponse, ut nunquam cum ijs, ab initio creationis illius quae essent de mundo, computaretur? Nec obstat quod peccatum & mors pari passu incedunt, nam non est huiusmodi ordo in apostolo, ut in quem mors intrauit, in eum quoque intrauisse peccatum, sed e converso, in quem peccatum, in eum & mors. Alioqui & Christus mortuus est, & tamen non intrauit in eum peccatum, &c.

* S. Thomas. de Aquino. Puritas intenditur per recessum a contrario, & ideo potest aliquid inueniri, quo nihil purius esse potest in rebus creatis, si nulla contagione peccati inquinatum sit. Et talis fuit puritas b. Mariae virginis, quae a peccato originali & actuali immunis fuit.

* Idem. Maria purissima fuit, quantum ad omnem culpam, quia nec originale, nec mortale, nec veniale peccatum incurrit.

* S. Dominicus. Sicut primus Adam fuit ex terra virgine & nunquam maledicta formatus, ita deuit in secundo Adam fieri, scilicet Christo, cuius terra, id est, mater virgo Maria nunquam fuit maledicta.

* Rupertus. Columba iuxta fluentem residet. Tibi autem (o Maria,) vel tuo pectore omne fluentum scripturarum quam contiguum est? Nunquam aduentus spiritualis accipitris tibi esse improuisus, nec te consequens, imo nec tibi appropinquare potuit.

* Idem. Uterus tuus nulli viro, nulli carnali commercio accessibilis, & mens tua nulli vicio, nulli spirituali nequitiae fuit vnquam penetrabilis.

* Anselm. Si Ieremias qui lugentibus erat propheta futurus, in vulua est sanctificatus, & praecursor Domini, Ioannes Spiritu sancto ex utero matris est repletus, quis dicere audeat totius seculi propitiatorium, & vnici filij Dei dulcissimum reclinatorium, mox in suae conceptionis exordio Spiritus sancti gratiae illustratione destitutum?

* Idem. Ille assertor purae veritatis, & a filio tuo iam in caelo praesidente, vas electionis cognominatus, omnes homines peccasse in Adae fatetur. Vera utique sententia, & cui contradicere nefas esse pronuncio. Sed cum eminentiam gratiae Dei in te considero, sicut te non intra omnia, sed super omnia quae facta sunt, inestimabili modo contueor, ita te non lege naturae aliorum, in tua conceptione deuinctam fuisse opinor, sed singulari diuinitatis virtute & operatione ab omni adiunctione peccati liberrimam.

* Idem. Qui diem b. Mariae conceptionis tollit Ecclesiae Dei, aut non attendit bene, aut attendere negligit, vel nescit bonum, quod inde praecedit creaturae Dei, &c. Quia tanti meriti apud Deum creatura es, ut mater eius dignissima fieri meruisses, sicut & ipse non tantum supercastus & mundus, sed & ipsa castitas ipsa; munditia est, ita tu quoque; illa ipsam munditiam de tua carne verum hominem paritura eras, & munda praeter omnibus esse debueras. Primordia itaque; creationis tuae merito filij sanctae Ecclesiae debet venerari, si casta, si sancta, si a peccati ruga illa credit esse discreta. Quae cum aliter credere nulli fas sit, erubescat insen-

Sap. 2. d.
 In li. 1. sent. dist. 44. art. 3. esp. ad 3. arg.
 Exp. sal. Angel.
 Tra. de corpore Christi.
 ib. 3. in Cantic. Cant.
 li. 4. in Cantic.
 lib. de Conce. pio b. Mariae virg. c. 7.
 Ibid. c. 3.
 Ibid. cap. 4.

Inuocat. b. Mariae.
 In Cantic. Cantic.
 In Cantic. Cantic.
 Serm. 44.
 Serm. de nativitate Domini.
 li. Contempl. de b. Virg. c. 1. Ibi. cap. 2.
 Ibid. cap. 6.
 lib. de perpet. virg. b. Mar.
 In salut. angelic.
 Serm. de assumptione.
 In Martyrol. Serm. de dup. nat. Christi.
 In 1. c. libri 7. Reg.
 Reg. 1. de nat. b. Mar.
 In Martyrol. In liturg.
 Orat. de quinque haere. c. 3.
 li. de natur. & grat. c. 6. Pelag. c. 36.
 Serm. de assumptione. Hieron.

G per partes præstat, Mariæ vero simul se tota infudit plenitudi gratiæ. Quid quid in ea gestu est, totum puritas & simplicitas, tota gratia & veritas sunt, tota misericordia & iustitia, quæ de celo prospexit, & ideo immaculata, quia in nullo corrupta. Vere hortus deliciarum, in quo cõsita fuit vniuersa florum genera, & odoramenta virtutum. Neque conclusus, ut non violaretur neque corruptus, neque infidelium fraudibus. Fons signatus sigillo totius Trinitatis, ex quo vix fons manat, in cuius lumine oēs videbitur lumen.

Epi. ad Eust.

* Hieron. Propone tibi beatam Mariam, quæ tantæ exitit puritatis, ut mater Domini esse mereretur.

In c. 11. Isa.

* Idem. Virgam de radice Iesse sanctam Mariam virginem intelligamus, quæ nullum habuit sibi fruticem coherentem, de qua & legitur: *Ecce virgo concipiet, &c.*

Li. 2. in Luc.

* Ambros. Non mirum si Dominus mundum redempturus, diuinam operationem suam inchoauit a matre, ut per quam salus omnibus probatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore.

Homil. de laud. b. Mar.

* Epiphani. Pater præparauit virginem filio cælesti sponso, quam Pater dilexit, filius inhabitauit, Spiritus sanctus percipuit. Virgo est hinc immaculata, sublimior angelis facta est, superior ipsis Cherubim & Seraphim, placens Christo gratia Deo in honore habita tanquam ancilla digna, & mater sancta, mater immaculata, &c.

Ora. de laud. lau. mat. Dei.

* Ephrem Syrus. Intemerata, prorsusque pura Virgo deipara, domina gloriosissima & optima, sublimior cælicolis, purior Solis radijs & splendoribus, honoratior Cherubim, sanctior Seraphim, & nulla comparatione cæteris omnibus superis exercitijs gloriosior, &c.

Epist. ad Episcopum.

* Athanas. Idcirco gratia plena cognominata est, eo quod adimpleretur Spiritus sancti omnibus gratijs abundaret, & virtute altissimi obumbraretur; quam virtutem per omnia tempora cõceptus etiam habuisse confido. Neque enim id temporariam in Virgine accidisse opinor, sed per omnia tempora hoc illi datum fuisse, &c.

In psal. 10.

* Ambrosius. Dominus in templo sancto, quod de immaculata Virgine suscepit, sedet in cælis ad dexteram patris, & in cælo sedes eius.

Homil. in diuersos.

* Origenes. Audite omnes filie Eue, & letamini. Audite quæ Virgo concipiet, non ex desiderio partum concipiens, quæ neque per suasionem serpentis decepta est, neque afflatibus eius venenosis infecta.

Ser. de natu. Christi.

* Cyprian. Non sustinebat iustitia, ut illud vas electionis cõmuni bus laceraretur iniurijs, quoniam plurimum a cæteris differens, natura cõmunicabat, non culpa.

In Liturg.

* Iacobus frater Domini. Cõmemorantes sanctissimam, immaculatam, gloriosissimam diuinam nostram matrem Dei, & temp. virginem Mariam, omnem vitam nostram Christo cõmendemus. Dignum est, ut te vere beatam dicamus, Deiparam, semper beatam, honorabilioram quam Cherubim, & gloriosioram quam Seraphim, quæ sine corruptione Deum verbum peperisti. Tibi o plena gratiæ, vniuersa creatura gratulatur, angelorum cœtus, & homi-

& hominum genus, quæ es templum sanctificatum, paradus spiritalis, virginum gloria, ex qua Deus carnem assumpsit, & puer factus est Deus noster, qui est ante secula, &c.

a *In quo, &c. vsque ad le. i. quia nec lex potuit auferre peccatum, sed auxit, siue naturalis, siue scripta, sed non imputabat. i. ignorabatur, regnauit tamen vsq; ad Moysen. i. legem, quia nec ipsa potuit regnum mortis auferre, quæ regnat dum non finit reatus ad vitam æternam venire, sed ad gehennam trahit, hoc regnum sola gratia Christi destruxit etiam in antiquis, præter quos in omnes regnauit, etiam in eos qui non sua*

† in quo omnes peccauerunt. **†** *vsque ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputabatur cum lex non esset. Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen; etiam in eos, qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ qui est forma futuræ.*

propria voluntate peccauerunt, sicut Adæ, sed originali tenebantur, ut pueri. *In quo.* Aug. Ut in materia non solum eius exemplo, & omnes ille vnus homo fuerunt. Vel, in quo peccato. Alii enim sint peccata propria.

* Aug. Quam circumspecte, quam proprie, quam sine ambiguitate dictum est: *In quo omnes peccauerunt.* Si enim peccatum intellexeris quod per vnum hominem intrauit in mundum, in quo omnes peccauerunt, certum manifestumque est, alia esse cuique propria peccata, in quibus hi tantum peccant, quorum peccata sunt, aliud hoc vnum in quo omnes peccauerunt. Adiungit: *vsque ad legem enim peccatum in mundo fuit.* Hoc est, quia nec lex potuit auferre peccatum, quæ subintravit ut magis abundaret, siue naturalis lex in qua quisque iam ratione vtens, incipit peccato originali addere & propria, siue ipsa quæ scripta per Moysen populo data est. *Si enim data lex esset quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia.* Quid est autem peccatum non imputabatur, &c. nisi ignorabatur, & peccatum esse non putabatur? Neque enim a Deo tanquam non esset habebatur, cum scriptum sit: *Qui cumque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.*

b *vsque ad le. vel Moysen.* Includit, quia & tunc peccatum & mors. i. dånatio. Et sic non est vsque, exclusiuum sicut in cæteris. *vsque ad le.* Quia iam tunc datum est hominibus remedium, quo possent libertari, sub qua tamen si essent similes præuaricationi Adæ, in eos mors regnaret, sed lex data est in tunc egressio nis de Aegypto docens de vno Deo, ne regnaret mors, & cepit in Iudæa primum destrui regnum mortis, nunc vbi que. c *Sed reg.* Non imputabatur sed effectus indicabat, quia mors corporalis regnauit quotidie per aliquas passiones, tandem dissoluendo vsque ad Moysen, cum minus videret: *sed reg.* Sciendum plerisque codices Latinos sic habere: *Regnauit mors ab Adæ vsque ad Moysen in eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, ut in similitudinem præuaricationis Adæ peccasse accipiant illos qui in illo peccauerunt, ut ei similes crearentur. sicut ex homine homines, ita ex peccatore peccatores, ex morituro morituri, damnatoque damnandi.*

d *Qui est for.* Adæ est forma Christi, quia sicut ille est pater omnium secundum carnem, sic Christus secundum fidem, & sicut ex latere illius formata est Eua, sic ex illius latere proflexerunt sacramenta, per quæ saluatur ecclesia, ideoque sicut ille cõmunicare potuit filijs suis peccatum & mortem, sic iste suis iustitiam suam & vitam, & etiam iste plus boni suis cõfert, quam ille mali, & ideo magis potest saluare quam ille perdere, hoc est, similes sunt Christi.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In quo. scilicet Adam peccante.
- 2 Omnes peccauerunt. qui futuri erant membra.
- 3 Vsque ad leg. hic remouet quandam obiectionem in contrarium, quia posset aliquis dicere quod peccatum non fuit ante legem Moysi, eo quod peccatum sic dicitur, quod est transgressio legis diuinæ, non potuit autem esse eius transgressio ante dationem, ergo, &c. Sed hoc non valet, quia a principio fuit lex naturalis inserta mentibus humanis, ut ostensum est supra c. 2. propter quod eius transgressio fuit peccatum. Tamen propter multiplicationem peccatorum lex naturalis fuit offuscata, in tantum quod transgressio illius legis non reputabatur peccata, erant tamen secundum veritatem, quia erant contra rationis dictamen, & hoc est quod dicitur.
- 4 Vsque ad legem enim peccatum in mundo. i. toto tempore ante dationem legis Moysæ, nec per legem desinit esse, propter quod vsque, non facit exclusionem temporis futuri, sed solum excludit carentiam peccati ante legem datam, sicut non reputaretur. ideo subditur.
- 5 Peccatum autem. i. non reputabatur propter offuscationem legis naturalis. id vna causa dandi legem Moysæ assignatur a sanctis fuisse, propter

propter legis naturalis offuscationem. Quod autem peccatum fuerit ante dationem legis, ostendit per eius penam, quæ est mors, ut dictum est, dicens: *6 Sed regnauit. tamen vsque, non excludit tempus futurum, sed tantum carentiam mortis ante dationem legis, sicut dictum est de peccato.* *7. Etiam in eos. i. in paruulos, qui non peccauerunt, peccato actus li, qui tamen sunt mortui.* *8. In similitudinem. i. quia generati sunt similes ei scilicet destituti originali iustitia cum debito habendi eam.* *9 Qui. scilicet, Adam.* *10 Est forma. i. figura Christi, qui futurus erat tempore Adam, non autem tempore Apostoli. sciendum autem, quod Adæ non erat figura Christi in quantum peccator, sed in quantum principium hominum in esse natura, sicut & Christi est principium eorum in esse gratiæ, & quia formatus fuit de terra diuina virtute sicut & corpus Christi virtute spiritus sancti de virgine Maria. Item quia de latere eius formata est Eua, sicut de latere Christi Ecclesia, ex quibus regeneramur in esse gratiæ, sicut ex Adam & Eua generatum est genus humanum in esse natura.*

Li. 1. de merit. & miss. ca. 2.

E. 1. 1.

Gal. 3.

Rom. 2.

Aug. lib. 1. pecca. mo. & remiss. 12. 13. 14. 1.

F.

Sed

C Christi & Adam sed non delictū. i. non sic est efficax peccata Adæ ad damnationē, vt gratia Chri ad saluationē. Quod est, non pares sunt causæ eorū, nec pares effectus causarum. Quod est ibi, & nō sicut per vnum peccatum. Causa Christi est gratia abundans: Ex quo omnia bona homini, sine qua nihil habet boni. Causa Adæ est peccatum illud, cuius rei sunt omnes carnaliter geniti. Cetera peccata habent ex se multa, & sic ex illo originali sunt ad peccatum magis proni. Et bene hæc causa Christi omnibus suis prodest, quia si causa Adæ omnibus suis nocuit, tunc & hæc potuit suis. Et hoc est,

A *Si enim in vnius delicto multi mortui sunt.* Efficitur. n. causæ Adæ, id est peccati quod intulit, est nō omnis damnatio, sed quæ pro illo vno debetur, sunt enim & ex nostris additis aliæ damnationes: Effectus donorum Christi est remotis omnibus peccatis originalibus & actualibus, omnis iustificatio & vita æterna, & bene hoc suis per vnum Christum, quia si illa per vnum Adam suis, tunc & hoc potuit. Adam dicitur futuri forma, quia iā tunc decreuit Deus mysterio per vnum Christum emendare, quod per vnum Adam peccatum erat. vnde dicitur in Apoc. *Agnus occisus est ab origine mundi.*

B *Sed non sicut delictū, ita & donū.* Si enim vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei & donū in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures homines abundauit. Et non sicut per vnum peccatum, ita & donū. Nam iudiciū ex vno in condemnationē Gratia autē ex multis delictis in iustificationem. Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes in vitā regnabūt per vnū Iesum Christū. Igitur sicut per vnius delictū in omnes homines in cōdenationem sic & per vnius iustitiā in omnes homines in iustificationem vitæ.

K *Sicut enim per inobediētiā vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius hominis obedientiam iusti-*

A *Forma est, sed maius est donum Christi quam delictum Adæ.* b *Homini Adæ.* c *Vno quidam.* d *Omnes filij sui.* e *Eius præuentionem imitantes.*
B *Peccatores constituti.* b *Gratuitum donum, vel gratia remissio peccatorum.* c *Abundans & maior est, & omnibus suis magis prodest.* d *Alia dona sancti spiritus.* e *Per.*
C *Non comparatiue, sed absolute, tanquam diceret multos.* b *Abundans in plures. i. in omnes filios transiit.* c *Quia & addita soluit.* d *Quia in vno Adæ similes ei damnati sunt.* e *Fit.*
D *Fit.* b *Sed plus.* c *Dei.* d *Et procedens.* e *Originali.*
E *Corporalis & æternæ mortis, si non remittitur.* b *Christi.* c *Non ex vno.* d *Procedit hic.*
F *Et hoc potest, quia etiam in vitam æternam ducit.* b *Quia.* c *Etiam si propria non adderentur.* d *Dissolutio animæ & corporis.* e *Etiam ante mortem passionis inferens.* f *Adam.* g *Quia maior vis est hic, quam sit in regno mortis.*
G *Quæ etiam propria soluantur.* b *Remissionis.* c *Charismatum.* d *Bonæ operationis.*
H *A Deo: a se habentes.* b *Æterna.* c *Æternaliter in incorruptione.* d *Quandoquidem Adam est forma Christi, igitur: & quia maius est donum Christi, & plus confert.* e *Quam digne.*
I *Similiter peccantes.* b *Itum est ab homine.* c *Transiens non imitatione, sed propagatione.* d *Vel processit sententia Dei.* e *Corporis animæ.*
J *Valentem.* b *Si ipsi velint.* c *Itum est ab homine.* d *Vel processit sententia Dei vt prius.*
K *Quæ est causa.* b *Adæ.*
L *Id est omnes sui, qui non Christi sunt.* b *Merito.* c *Id est Christi.*

Nam

NICOLAUS DE LYRA.
1 Sed non sicut. Hic ostendit maiorem doni Christi, & hoc in duobus. Primo quia peccatum Adæ fuit peccatum hominis puri, sed donum Christi est donum hominis Dei, & hoc est quod dicit: Sed non sicut delictum ita & donum. ratione dicta ideo cōcluditur vterius.
2 Si enim vnius delicto. s. Adæ, & accipitur hic si, pro quia.
3 Mortui sunt. omnes enim posteri.
4 Multo magis gratia. id est, per gratiam singularis hominis deitati vniti in persona filij, ex qua vnione habet quaedam efficaciam merito infiniti.
5 In plures abunda. i. magis excedit in bono quam peccatum Adæ in malo. Secundo ostenditur maiorem in effectu, quia infectio nature propter peccatum Adæ ex vno eius peccato processit, & vnum solum peccatum in posteros transmisit. s. peccatum originale, quod non potest multiplicari in vna persona, sed donum Christi iustificat a multis peccatis, scilicet a peccato originali & actuali, quod quidem actuale multiplicatur varijs modis in eodem homine, & hoc est quod dicitur.
6 Et non sicut per. scilicet Adæ, iniusti facti sunt alij.
7 Ita & donum. s. Christi, iusti constituti sunt multi, sed multo plenius, quod probatur cum dicitur.
8 Nam iudicium. id est, sententia.
9 Ex vno in condemnationem. aliorum. s. ex vno peccato Adæ transiit in alios, & causans in singulis vnum peccatum.

Gra-

D *Nam iudicium.* * Aug. Potest recte dici paruos sine baptismo de corpore exeuntes in damnatione omnium iustissima futuros. Multum autē fallit & fallitur, qui eos in damnatione prædicat non futuros, dicente Apostolo. Iudicium ex vno delicto in condemnationem.

E *Si enim vnus.* * Oecum. Cū dixisset Adā figuram fuisse Christi, figuram videlicet ex contrario (nam sicut ille hominibus fuit causa mortis, ita Christus hominibus fuit causa resurrectionis) quia hoc probaturus est, non similitudinem tantum demonstrat ad figuram, sed etiam eū qui erat in similitudinem excessum & abundantiam.

F *Theophyl.* Si comedit a ligno vnum hominē, mortem fecit regnare, multo magis nos qui gratiæ cum exuberantiam tū copiā & largitatem accepimus, & iustificati sumus, viuemus & regnabimus per vnū Iesum Christum, cuius fratres, & concorporales, siue in eiusdem corporis vnitatē assumpti sumus.

G *Per vnum regna.* & c. Quia quas vires in illo habuit, in omnes posteriores exercuit, quorum materia fuit, sicut & culpa eius solius fuit, quæ in omnes transfusa est.

H *Multo magis.* & c. *vita re.* & c. quia æternaliter, quam in eis regnauit mors, qui temporaliter & cum fine.

I *Per vnius iu.* & c. non quod omnes geniti ab Adam, regenerentur per Christū: sed sicut nullius carnalis generatio est nisi per Adā, sic spiritualis nullius nisi per Christum. Si qui essent præter Adam generati, & si qui præter Christum regenerati, nō diceret omnes & omnes. Sicut autem nullus homo præter illam generationem, sic nullus iustus præter istam. Eosdem post dicit multos.

J *Sicut e.* determinat delictū vnius & iustitiam vnius, vt sicut ille merito peccati perdidit, ita iste merito iustitiæ nos liberasse videatur.

K *Ita & per vni.* Homini ait, non Dei vel verbi fidē, ne putares antiquos iustos in solo verbo Dei. i. folius verbi fide sine fide incarnationis liberari.

Lex

10 Gratia autem. Iesu Christi ex multis delictis in iustificationē habet effectū, sicut dictum est. Et quia gratia Christi non solum iustificat a multis delictis, sed etiam inducit ad gloriam, ideo cōcludit vterius.
11 Si enim in vnius. scilicet Adæ.
12 Mors regnauit. id est, potestatem habuit super posteros.
13 Multo maius, & c. a Iesu Christo in baptismo.
14 In vita. scilicet beata.
15 Regnabunt per. scilicet Iesum Christum, per quē habemus introitum ad caeleste regnū. Dicitur autem hæc gratia baptismalis abundantia gratiæ, quia tollit penam & culpam. Et donationis, quia gratis datur. Et iustitiæ, quia facit dignum vitā æterna.
16 Igitur. Hic Apostolus conuenientiam ostendit peccati & doni Christi, & primo quantum ad peccatum Adæ. secundo quantum ad peccatum superadditum in lege, ibi: Lex autem. Primum autem ostendit in duobus. Primum est, quia sicut per delictum Adæ alij sunt cōdemnati, sic per iustitiam Christi omnes sunt iustificati, & hoc est quod dicitur. Igitur, & c. & patet ex dictis litera. Nec valet contra dicta, si dicatur, quod non sunt omnes iustificati per gratiam Christi, quia hoc non prouenit ex defectu gratiæ, sed ex defectu hominum eam depellentium. Secundum est, quia sicut per inobediētiā Adæ comedentis lignū vetitum posteri facti sunt iniusti, sic per obediētiā Christi in ligno crucis passi, omnes sunt iustificati quantum ad sufficientiam, & hoc est quod dicitur: Sicut enim per inobe. vnius. & patet ex dictis litera.

Tom. 6. c 3 Lex

A Lex aut. Ostenderat Christum dimittere omnia peccata
 ram originalia quam adualia, hoc addit q, & a peccato legis
 liberat. i. prauaricatione, vt Iudex Chro magis sint obnoxij.
 In Pla. 102. * Aug. Quare lege subintrante abundauit peccatu? Quia nola
 bant se hoies cōfiteri peccatores, addita lege facti sūt & pua-
 ricatores. Prauarica-
 tor enim nō est quis-
 quā nisi cum legem
 transgressus fuerit.
 Ergo quia hoc est in
 lege magnū myste-
 rium, ideo eam datā
 vt crescente peccato
 humiliarentur super-
 bi, humiliati confite-
 rentur, cōfessi sana-
 rentur. Istę sunt vię
 occultę quas notas
 fecit Moyssi, per quę legem dedit qua peccatum abundaret,
 & superabundaret gratia. Non. n. crudeliter hoc fecit Deus,
 sed cōsilio medicine. Aliquando enim homo videtur sibi sa-
 nius, & egrotat, & in eo qđ egrotat, quia non sentit, medicū
 nō querit. Augetur morbus, crescit molestia, queritur medi-
 cus. Lex data est vt gratia quęretet. Gratia data est, vt lex im-
 pleret. Neq; suo vitio nō implebat, sed vitio prudētię carnis,
 quod vitium per legē demonstrandū, per gratiā sanandū fuit.
 Lex autem. Amb. Dicit hic Apostolus quid puenerit data
 lege, nō quid fecerit lex. Data. n. erat in adiutorium nature,
 vtcunq; nature incerta sunt iustitię semina, vt sic exinde
 magis proficeret, sed populus vsum sequens plus peccauit,
 diabolo inuertente legem bonam in malum, contra quod
 Deus omnia dimisit.
 Lex au. sub. Natis in pētis dat lex ad domādā superbiā. Q.
 nō deest q iubeat, sed deest q impleat, quia in peccato natus
 implere non potest, iō natus est Christus. i. gfa quę sanaret.
 b Vt abund. de. Vt. i. q in sordibus erat pręuaricādo magis for-
 desceret, vt mediocris pędagogū haberet, perfectus signū,
 & durus sentiret flagellum. Vt abund. de. Magnū Dei cōsiliū
 fuit,

L. font. Pro-
speri.

B **C** **D** **E** **F** **G** **H** **I** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **V** **X** **Z**

fuit, vt per legē abundaret delictū, vt in austeritate legis suā
 intelligentes infirmitatem, infirmi ad medicum confuge-
 rent, & auxilium gratię, quęrentent.

C Vbi autem. Agit hic de virtute gratię, & quanta efficit.
 * Aug. Hoc ad originale hois addiderūt volūtate iā ppria,
 non per Adam, sed
 hoc quoque soluitur
 sanaturq; per Chri-
 stum, quia vbi abun-
 dauit peccatum, su-
 perabundauit gratia.
 * Irenaeus. Men-
 tiuntur omnes, qui
 cōtradunt Adā sa-
 lūti, semper seipfos
 excludentes a vita,
 eo quod nō credant
 inuentam ouem,
 quę perierat. Si autem illa non est inuenta, adhuc possideret
 in perditione omnis hominis generatione, Mendax ergo is,
 qui prior hanc sententiam, imo hāc ignorantiam & cęcitātē
 induxit, Tatianus. Qui affectās magister haberi, hoc a semet-
 ipso adinuenit, tentans & subinde vti huiusmodi a Paulo af-
 fidue dicitis. Quoniam in Adam omnes morimur, ignorans autē,
 quoniam vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia.
 d Supera. Quia & gratia Christi etiam his proficit quos dia-
 bolus vincere nō potuit, & quia peccatum ad tempus re-
 gnauit, gratia in æternum.
 * Aug. Non peccantis merito, potuit superabundare gra-
 tia, sed subuenientis auxilio, vt videret homo non tantum
 doctorem sibi esse necessariū verum etiā adiutorē Deum, a
 quo eius itinera dirigantur, ne dominetur ei omnis iniqui-
 tas, & confugiendo ad opem diuinę misericordię sanetur.
 e Si. re. pecc. in m. Non addit, per vnū vel per Adam, quia nō
 de illo solū agit quod ex Adam traxerūt homines, sed & de
 eo qđ sua voluntate addiderūt. Sed cū dicit: Gratia regnet,
 addit, per Iesum Christum, &c. quia per eum non tantum
 originalis, sed & voluntariorum fit remissio peccatorum.

li. r. de pe-
merit. &
miss. ca. 2

L. 3. ca. 39

Luc. 15.

li. 23. q. 6

Aug. vbi

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Lex autem. Hic ostēdit cōuenientia doni Chri & peccati
 tēpore legis superadditi. Ad dationē. n. legis sequuta est mul-
 tiplicatio prauaricationis, vt dictū est supra, nō tñ ex parte le-
 gis, sed hominū malitia, q nigit in veticū, & qā cognitio pec-
 cati quę fit p legē, aggrauat ipsū. Et sicut sub lege abundauit
 delictū. ita ex lege abundat gratia, inquātū Chrus sub lege
 natus est fm qđ dicit Apostolus ad Gal. 4. a. At vbi venit pleni-
 tudo tēporis, misit Deus filiū suū natū ex muliere, factū sub lege, & c.
 etiam attulit nobis plenitudinem gratię, & hoc est quod di-
 citur: Lex au. subintra. post offuscationem legis naturalis.
2 Vt abund. de. ly vt, tenetur hic consequitiue tantum per
 modum pēdictū, non causaliter. **3** Vbi au. abund. de. sub
 lege. **4** Superabund. & gra. Per Chrm sub lege factum, ideo
 dicitur Ioan. 4. c. Quia salus ex Iudæis est. **5** Vt sicut re. pec. in
 mor. idest potestatem habuit deiciendi ad mortem eternā.
6 Ita & gra. re. Potenter nos inducendo in vitam eternam.
7 Per Iesum Chri. Dei & hominum mediatorem.

Iustitia origi-
nalis.

Peccatum ori-
ginale.

Quomodo
posteris im-
putatur.

Ad maiorē intelligentiā doctorū de originali peccato hic
 aliqua breuiter sūt notanda. Primū est, quid sit originale pec-
 catum, & quia priuatio cognoscitur per habitum, iō primo
 videndū est, quid sit originalis iustitia, cuius priuatio est ori-
 ginalis culpa. Est autē originalis iustitia, quādam humanę
 naturę rectitudo, per quam corpus erat animę subditū & vi-
 res inferiores rationi, quādiu anima subdita esset suo creato-
 ri. Hęc autē rectitudo nō erat ex principijs nature humanę,
 cū corpus humanū sit naturaliter corruptibile, sed a Deo da-
 ta in prima hominis cōditione, fm qđ dē Ecclē. 7. d. Hoc scio,
 q a principio fecit Deus hominem rectum. Et quia iustitia est quę
 dā rectitudo, pp hoc talis rectitudo nature humanę bene iu-
 stitia vocatur. Et originalis, quia data est humane nature in
 sua prima origine, & quia per originē in posteros fuisse trās-
 fusa, si ab Adā fuisset seruata, ipso vero peccante iuste fuit ab
 eo subtracta, & quia carentia perfectionis quę debet inesse,
 culpabilis est in homine, cuiusmodi fuit dicta rectitudo seu
 originalis iustitia, iō eius carentia cū debito eā habendi dē
 peccatū originale, ita qđ debitū habendi est ibi formale. Secū-
 dū est quomō peccatū Adā posteris imputat, & satis facili-
 ter vī qđ imputat eis ad pēnā. Fili. n. frequenter & iuste puni-
 untur pro peccatis parentū, sed difficilius est videre qualiter
 imputat eis ad culpā, de cuius ratione est, q sit voluntaria,
 aliter nō esset culpa, non pōt autē dici voluntaria voluntate
 posteriorū. Propter qđ sciendū, q Adā nō solū cōsiderat vt
 singularis psona, sed et vt totius humanę nature principiū,
 a quo

a quo alij descēdūt tāquā a mouente per vim generatiuam,
 & efficiuntur eius membra, & iō sicut homicidiū manu fa-
 ctū dē voluntariū a voluntate quę est in morte, sic suo mō
 carentia originalis iustitię in posteris dē voluntaria a volun-
 tate Adę, & qā accepit eā nō solū pro se sed pro tota posteri-
 tate, iō oēs posteris per vim generatiuā ab eo descendentes
 in eo fuerūt obligati ad debitū habendi eā. Cū igitur caren-
 tia originalis iustitię cū debito habendi eam sit culpabilis,
 vt dictum est, & ideo merito posteris imputatur ad culpam.

Quomodo
congrahit

Tertium est, qualiter cōtrahit, quia peccatū solū est in ani-
 ma, quę non est ex traduce, sed est a Deo p creationē, qui nō
 peccat eā infundēdo, nec etiā parentes generando, nec pos-
 sunt per cōsequēs peccatū originale traducere, vt vī maxi-
 me, qñ sūt baptizati, qā nullus dat alteri quod nō habet. Pro-
 pter qđ dicendū, q generatio competit hominibus secūdū
 esse gratię, qđ habent per regenerationē baptismalē. gene-
 rans autē inquātū huiusmodi generat sibi simile, iō Adā ge-
 nerauit sibi similes in esse nature desitute originali iustitia,
 cū debito habēdi eā. Et eadē ratione oēs posteris generāt sibi
 similes cū tali defectu, qā descendimus ab Adā fm carnem,
 nō fm animā, q est a Deo immediate. iō originalis culpa a
 carne puenit in anima sibi cōiuncta. Sicut liquor bonus infi-
 cit ex corruptione valis in quo ponit, sic & peccatū origina-
 le puenit ex carne causaliter, sed tñ in anima est subiectiue
 & formaliter, sicut infirmitas est i cibo corruptiuo causaliter
 tātū, qā nō est infirmitatis susceptiuus, in corpore vero ciba-
 to formaliter est & subiectiue. Ex dictis patet, q obiectio de
 parentibus baptizatis nō valet, qā sicut dictum est, nō gene-
 rāt secundum esse gratię, & vt sunt membra Christi, sed se-
 cundum esse nature corruptę, in qua sunt membra Adā.

Peccatum
ginale in
quo.

Quartū est qualiter peccatū originale p gratiā baptismi
 tollitur. Circa q, sciendū, q nō est p hoc intelligendū, q re-
 ctitudo q fuit in Adā p baptismū redeat, qā baptizati rebel-
 lionē corporis ad animā, & sensualitatis ad rationē in seipfis
 experiunt, sed hoc q, p gratiā Chri tollit debitū habendi di-
 ctā rectitudinē, & sic carētia dictę rectitudinis nō remanet,
 vt est culpa, q formaliter facit debitū habendi illā rectitudi-
 nē, vt dictū est supra, sed remanet tātū vt est pēna & virtutis
 exercendę materia, q passiones sensualitatis fortiter pugnā-
 do, & infirmitates corporis patienter tolerādo, in qbus adiu-
 uat gratia Chri in presenti ad augmentū meriti electorū. In
 resurrectione vero finali reparabit natura, qā resurrectio illa
 erit ad vitā immortalē p Chrum, nō immortalitate q fuit in
 statu innocentię, qua hō poterat nō mori, sed immortalita-
 te glorię, qua nō poterit mori, sed cū Chro viuet in eternū.

ADDITIO I.

A Inc. 5. vbi dicitur in post. Vix enim pro iusto quis moritur. Quod dicitur hic. Vix enim pro iusto quis moritur. exponitur sicut in glo. Vix. i. raro moritur aliquis et pro iusto. i. pro dilectione iusti & boni, nedum impio. Iam raro dico, forsitan potest inueniri quis. i. aliquis, qui audeat mori pro bono. q. d. sed difficile est inuenire qui hoc faciat, & sequitur. Commendat autem suam charitatem. &c. q. d. pro iusto vel bono vix moritur aliquis, sed Christus pro nobis peccatoribus mortuus est. Vnde in hoc Deus commendat suam charitatem, &c.

ADDITIO II.

In eod. c. vbi dicitur in Postil. Sicut per unum hominem. s. Adam intrauit peccatum in mundum.

In litera sic habet. Propterea sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intrauit. Vbi advertendum quod per propterea continuatur dicendum da his quae dicta fuerunt in proximo, quod secundum Glo. sic intelligitur. Propterea per Christum iustitia & vita procedit in omnes, & per eius gratiam in regeneratos, quia per unum hominem in hunc mundum peccatum intrauit, &c. & exponatur sicut in Postil. Sed circa hoc advertendum est, quod hoc quod Apostolus praesupponit. s. quod per unum hominem. s. per Adam, intrauit peccatum & mors in omnes, negatur contra Hebraeos, qui auctoritate nouae legis renuntiant accipere, dicit quod hoc non posset haberi ex libris ab eis receptis, sed hoc est manifeste falsum.

Patet. n. Gen. 3. d. quod Deus condemnauit Adam propter peccatum transgressionis ad mortem, dicit ibid. Puluis es, & in puluere reuerteris. quod quidem pena quantum ad mortem corporalem manifeste transit in posteros, sed quod illud peccatum transisset in posteros et quo ad culpam, potest haberi clare ex dictis apud eos valde authenticis, habent. n. in benedictione sacramenti circumcisionis, quae est communis apud eos, haec verba merito huius. s. sacramenti Deus viuis pariter nostra & protector noster praecipit erui carne nostram ab infernis propter fedus tuum quod posuit in carne nostra. Ex quibus quidem verbis quae apud eos tantae auctoritatis sunt, sicut apud nos ea quae ab vniuersali ecclesia determinant, manifeste habet, quod per sacramentum circumcisionis eruebantur ab inferno, Et cum illud sacramentum dabatur in octauo die, ut Leu. 12. a. Puer autem octo dierum nullo modo pro peccato actuale indigebat erui ab inferno, cum nondum usum liberi arbitrii haberet. Restat ergo, quod debeat erui a peccato contracto per originem, sed quod hoc contrahatur ab Adam, habet in multis locis in suo Thalmud. specialiter, in quodam lib. sup Gen. qui dicitur Berechiah Rab. in 2. c. sup illud verbum. Ista sunt generationes calis & terra, quando creati sunt. Quidam doctor eorum nomine Rabbi Salmai sic dicit. Omnes generationes quae in sacra scriptura scribuntur, diminutae sunt, propter duas quo plenarie scribuntur. s. Ista sunt generationes Phares, Ruth vlt. d. In quo nobis ostenditur, quod licet in primordio creatae fuerunt res. i. homines secundum plenitudinem suam atque perfectionem, tamen quoniam peccauit Adam primus diminuta sunt & corrupta atque concussa. Et ulterius non erunt reuertentia ad decetem dispositionem donec veniat filius Phares. i. Christus filius David, de quo Ruth vlt. sunt generationes Phares. Haec ille. Ad intelligendum tamen dicta sua sciendum est quod multae sunt distiones in sacra scriptura, quae in Hebraica litera dupliciter scribuntur. Vno modo plene, & est quoniam interponunt litterae vocales sufficientes ad syllabicam distionem prout sonat. Alio modo diminutivae & est quoniam non interponunt tales litterae vocales, sed syllabicae distio per aliquas regulas & puncta extra distionem posita. Et quia thalmodi quae in Hebraeo lignant generationes scribuntur plene tantummodo in duobus locis. s. Gen. 2. vbi supra, quod dictum est ante peccatum, & Ruth. vlt. Haec sunt generationes Phares, quod dicitur de genealogia David a quo Christus descendit. caeterae autem scribuntur diminutivae, ut cum dicitur. Hic est liber generationis Adam, Gen. 5. a. Et haec sunt generationes Noe, Gen. 6. b. Et haec sunt generationes Ismael. Gen. 25. b. Et haec sunt generationes Isaac. ibid. c. Et haec sunt generationes Esau. Ge. 35. a. & sic de caeteris, idcirco praedictus doctor concludit quod dictum est. Si forte quis dicat, quod ex tali variatione in modo scribendi non clare sequitur intentum praedictum. Dicendum quod mysteria in veteri lege tradebantur sub velamine figurarum & lignorum, ex quibus tacite prudentiores aliquid intelligerent veritatis, quod in multis locis sacrae scripturae contingit. Vnde & Apostolus dicit in 1. Cor. 13. c. d. quod temporibus aeternis. i. antiquis mysterium. s. Christi, erat tacitum. i. tacite non expressis traditum. Valet et praedicta auctoritas & similes ad confundendum Hebraeos peccatum originale imprudenter negantes, ut dictum est. Hic. n. per confessionem doctorum suorum, quod genus humanum erat diminutum seu corruptum per peccatum Adam donec veniret filius Phares. s. Christus ab eo descendens, quod satis consonat sententiae Apostoli dicitur. Sicut in Adam, &c. Sunt et multa dicta seu auctoritates doctorum Hebraeorum de peccato originali, & de eius effectu veritatem nostram attestantes, quae largius traduntur a magistro Raymond mundo Martini in suo Pugione. 3. part. di. 2. ca. 6. & sequentibus usque ad finem quae causa breuitatis omittuntur.

ADDITIO III.

In eod. ca. vbi dicitur in Postil. Et quia priuatio cognoscitur per habitum, id primum videndum est, quid sit originalis iustitia, cuius priuatio est originalis culpa.

Peccatum originale licet habeat priuationem originalis iustitiae, tamen non est pura priuatio, sed est quidam habitus corruptus. Nam sicut aegritudo corporalis habet aliquid de priuatione, in quantum tollit harmoniam, in qua consistebat ratio sanitatis, habet et aliquid positivum. s. ipsos humores inordinate dispositos, sic peccatum originale habet priuationem originalis iustitiae, & cum hoc inordinata dispositionem partium animae, & sic non est pura priuatio, sed quidam habitus corruptus. Vnde dicitur est. Vnde peccatum originale dicitur a doctoribus fomes peccati & peccati concupiscentia quod sonat aliquid positivum, ut in 2. dis. 30. & de hoc vide amplius in 1. 2. q. 82. art. 1. in cor. q.

ADDITIO IIII.

In eod. ca. vbi dicitur in Postil. Ideo eius carentia cum debito habendi eam, dicitur peccatum originale.

Quod omnes descendentes ab Adam per vim generatiuam in eo fuerunt obligati ad debitum habendi iustitiam originale, prout dicitur in Postil. non videtur rationabiliter dictum. Tum quia non apparet ratio qua posterius fuissent obligati ad debitum habendi iustitiam originale, nisi ex lege naturali, vel ex aliquo precepto diuino. Sed non ex lege naturali cum iustitia originalis non erat ex principiis humanae naturae, cuius corpus est naturaliter corruptibile, ut ipse Postil. dicit modicum supra. Nec tale debitum est ex aliquo precepto diuino. Nullum enim preceptum legis fuisse datum ipsi Adam ante peccatum, nisi tamen illud de non comedendo lignum vetitum. quod quidem preceptum non obligat Adam ad debitum habendi iustitiam originale, licet ex transgressionem praedicti praeccepti eam consequenter amisisset. Tum quia tale debitum non habet rationem culpae, prout Postillator intendit. ex hoc. n. quod homo est obligatus ad seruandam praeccepta diuina, non peccat, sed potius ex hoc quod non seruat illa. Vnde manifestum est quod non est formale in peccato originali debitum habendi iustitiam originale, prout Postil. supra dixit, sed ipsa inordinata dispositio partium animae, quae sunt fomes peccati vel languor naturae vel concupiscentia dicitur, est proprie formale in peccato originali, sicut in aegritudine corporis inordinata dispositio humorum est formalis causa aegritudinis, ut dictum est.

ADDITIO V.

In eod. c. vbi dicitur in Postil. Qualiter peccatum originale per gratiam baptismi tollitur.

Peccatum originale tollitur per baptismum quo ad reatum, in quantum anima recuperat gratiam quantum ad meritum, & sic excluditur ab ea ille habitus corruptus, qui est proprie culpabilis, remanet tamen peccatum originale actu, quantum ad ordinationem inferiorum partium animae, prout pertinet ad rationem poenae tantum.

REPLICA.

In c. 5. vbi Postil. dicit. Peccatum originale esse priuationem, quia carentiam iustitiae cum debito habendi eam. Burg. autem dicit ipsum non esse priuationem, sed quendam corruptum habitum, qui a quibusdam dicitur fomes & concupiscentia, quae sonant positivum. Contra quem modum dicitur potest sic argui. Omne positivum est effectiue a Deo, igitur peccatum originale est positivum, igitur est effectiue a Deo. Conclusio est falsa, igitur aliqua praenotanda non maior, quia ab omnibus concessa, igitur minor. Falsitas conclusionis probatur. Nam si Deus effectiue producit aliquid positivum ad peccatum originale pertinens, aut producit illud concurrente causa secunda, aut non. Secundum non potest dici, quia in causato a solo Deo nulla est obliquitas solummodo vitiosa, in peccato autem originali est morbus corruptio & obliquitas, igitur solo Deo produci effectiue non potest. Nec primum potest dari, quia in huiusmodi productione non occurrit primus patet, quia eo non existente nihilominus concurrens peccatum originale, nec proximus patet eadem ratione. Si autem concurrens dicitur contrahens, tunc potius est dicendum actuale quam originale. Confirmatur, quia nihil indifferens ad statum culpae & gratiae, immo utriusque; statui compossibile potest esse peccatum originale, sed fomes, qualitas morbida, corruptus habitus qualitercumque; nomine ex quo consurgit rebellio virtutis animae, est utriusque; statui praedicto compossibilis, igitur talis habitus a Burg. constitutus non est peccatum originale. Maior notatur, quia peccatum originale non stat tamen gratia, immo constituit filios irae, minor patet, quia Paulus apostolus existens in gratia. inf. 7. b. & ad Gal. 5. d. de huiusmodi qualitatibus sibi adhaerentibus, & eum colaphizantibus facit querelas, & petit absolui, eique dicitur. Sufficit tibi gratia mea, &c. Et ipse Burg. in additione ultima huiusmodi c. dicit illam deordinationem & fomitem pertinere ad rationem poenae, non culpae, quia culpa tollitur per gratiam fomitem remanente. Est igitur peccatum originale pura priuatio, per Anselmum & alios sic descriptum. Peccatum originale est quidam carentia iustitiae originalis cum debito habendi eam, sic quod debito habendi, est formale in descriptione illa. Sed contra hoc arguit Burg. in sequenti corruptorio sic. Aut illud debitum habendi consurgit ex lege naturali, aut ex aliquo precepto diuino. Vbi dico ex lege naturali, contra quod obijcit Burg. dicit quod iustitia originalis non erat ex principiis humanae naturae, cuius corpus est naturaliter corruptibile, igitur debitum habendi eam non est ex lege naturali. Patet autem parum est doctore quod illa consequentia non valet. Consurgit enim illud debitum habendi ex recta ratione, vnde ortum habet lex naturae recta. ratio exigit, ut unumquodque tendat ad sui necessarium bonum conseruationem, hoc enim non solum tanquam quoddam

Verba circa circumcisionis.

Gen. 2. c.

E

2. Cor. 12. c.

peccatum originale.

C diuinū inditū est rationabilibus, sed et cunctis uiuentibus, quibus
A rāquā naturalissimū inditū est generare sibi simile p suę nāturę
 cōseruatione, vt dicit Arist. 2. de anima. Multo amplius hoc inditū
 est rationali creaturę, vt in bonū suū tēdat, & ad boni sibi ne-
 cessarij cōseruationē aspiret. Cū at bonū & finis rōnalis creatu-
 rę sit felicitas, secūdū philosophos & theologos. Hōmo. n. s̄m bea-
 tū Aug. factus est ad Dei imaginē vt Deū intelligat, intelligēdo
 diligit, diligendo fruāt, fruēdo possideat, & hic est finis & beati-
 tudo creaturę rationalis, ad quā p naturā attingere nō pōt. In na-
 turę autē illius institutione nō decuit Deū illā frustrare suo fine,
 habitū igit iustitię originalis superaddit naturę, vt qđ nā ex se
 nō posset, suffragio su p naturalis additamenti valeret. Hoc at do-
 num

nū fuit datū naturę pro tota natura cōseruanda. Qđ igitur natu-
 rā per modū depositi p Deū fideicommissum fuerat, natura de-
 bebat. Quamuis igitur Adā per actuale peccatū illā iustitiam per-
 diderat, hoc naturā a debito habēdi non excusat, qđ nō fuit fidei-
 commissum ipsi Adā pro Adā solū, sed p tota naturā. Ex tali igit
 principio legis naturę surgit debitum habēdi iustitiam origi-
 nalem, non habens igitur culpabilis est, non culpa actuali, quę
 suppositi est, sed culpa originali, quę est naturę. Et hęc est sen-
 tentia beati Aug. 1. retract. ca. 9. Vnde patet ar. Bur. nihil valere.
 De hac materia scripli late 2. sen. a. di. 30. vsq; ad di. 33. & 2. sent.
 di. 3. Præter hęc vide Scorum dist. 30. secundi li. in solutione q.
 primæ pulchre.

C A P. VI.

Quid. * Theoph. Quia dixerat, Vbi abundauit pec-
 catū, superexuberauit gratia, aliquis inferre potuisset,
 Deinceps ergo nō desistamus peccare, vt gratia eo maior de-
 monstretur. Istiuc ergo diluit, inquiens per inficiationē, Ab-
 sit, quod in aperte ab

B surdis facere consue-
 uit. Deinde ratio-
 cinationem ponit.
 Quoniam mortui su-
 mus peccato per bap-
 tisma, mortui erga
 ipsum facti, vt non
 porro obtēperemus
 ei, quomodo igitur
 adhuc viuemus in ip-
 so, vt affecti illi simus
 atque obediamus ei?
 Hinc discimus quod
 omnis sane fidelis
 intermoritur, quan-
 tum ad peccatū atti-
 net, per bap tisma, se-
 gniter autem agens
 illud denuo viuificat

a Cuiuscunque conditionis.

C A P. VI.

Vid ergo dicem⁹? Permanebimus in

a peccato, vt gratia abūdet? Absit. Qui

a Quia. **b** Vt iam peccatum non dominetur nobis per gratiam Dei. **c** Quia ratione.

e nim mortui sumus peccato, quomō

a Post tantum beneficium. **b** Reddemus vires hosti.

c An mortui.

d adhuc viuemus i illo? An ignoratis

a Sape arguit illos de ignorantia. Q. non debetis ignorare.

b Purificari a vitiis. **c** In institutione eius quę est in nomine trinitatis, vel operatione Christi qui baptizat vere.

d fratres, quia quicunque baptizati sumus i in Christo Iesu, in

a Vere in bap tismate sumus similes morti Christi, quia. **b** Fide.

c morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum

a Ad similitudinem eius. **b** Pusti. **c** Peccatorum absolutionem.

d illo per bap tismum in mōrtē, ut quomodo Christus

d hoc mō vetustate finiuit & deposuit, vt dolorem crucis susti-
 nens, sic haberet membra distēta & fixa, ne ad priores actus
 mouerentur, a quibus et sepultus quieuit, humanis subtra-
 ctus aspectibus. exigens a nobis, vt vetustatem peccatorum
 cum dolore & gemitu penitentię deponamus: membra per
 continentiam & iustitiā confixa sint, ne ad priora mala re-
 deamus, a quibus ita perfecte quiescamus, vt nec eorū visio,
 nec memoria habeatur, & non solum hoc a nobis exigit in
 sacramento passionis, sed etiam si volumus imitari efficit.
 * August. Cum responderetur paruulus credere, qui fidei nō
 dum habet affectum, responderetur fidem habere propter fi-
 dei sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationē per-
 tinet sacramenti, sicut de bap tismo Apostolus, Consepulti
 inquit, sumus Christo per bap tismum in mōrtē. Non ait, se-
 pulturā significamus, sed prorsus ait, consepulti sumus. Sacra-
 mentum ergo tantę rei non nisi eiusdem rei vocabulo nun-
 cupauit.
 * Ambro. Quid est in morte? Vt quomodo Christus mortuus
 est, sic & tu mōrtē degustes. Quo modo Christus mortuus
 est

† post hac.

Aug. de spiri-
tu, & litera. c.
16. sup. 5. d.

Mori pecca.

vt ipsi commisceatur, quemadmodum e diuerso virtuti de-
 ditus & sedulus hanc sibi mōrtē nunquam non retinet atq;
 conseruat, vt etiam plus millies peccatū imperet, ipse tamē
 veluti mortuus, nec audit nec obsequitur, &c. Sequitur.

Permanebimus. Hoc peruersi accipiūt ex illo: *Vbi abun. de. su.*
 & gra. Hoc dicere est esse ingratos gratię. Et qđ gratia vigeat,
 vbi delictum abundauit, non est permanendū in peccato, vt
 quidā. estimant pro maiori gratia. Non enim peccantis me-
 rito sed subuenientis auxilio superabundauit gratia, vbi abū-
 dauit delictū. Non ergo permanendum in peccato, sed po-
 tius debemus & possumus esse peccato quasi mortui & se-
 pulti per ipsam gratiam & resurgere in iustitiā, & post in
 vitam æternam.

b Mortui sumus. i. liberati a peccato per bap tismum, vt iam
 non dominetur in nobis per gratiam. Mori enim peccato,
 est liberati a peccato.

c Quomodo adhuc, &c. Cum enim hoc prestiterit gratia, vt
 moreremur peccato, quid aliud facimus si viuimus in eo,
 nisi vt gratiæ simus ingrati?

An

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI.

Quid ergo. Hic circa pradicta Apostolus remonet erroneum di-
 ctum. Et primo remouet errorem. secundo dictum suum confir-
 mat per rationem, ibi: Qui enim mortui. Circa primum sciendum,
 quod ex hoc quod dixerat cap. preced. Vbi abundauit delictum,
 super abundauit & gratia. imponebant ei pseudo apostoli, quod di-
 cebat permanendum esse in peccatis, sicut dictum est supra 3. c. Hunc
 autem errorem remonet, dicens.

1 Quid ergo. sicut pseudo apostoli asserunt nos dicere.

2 Absit. quia peccatum ad gratiam per se non disponit, sed magis
 auertit. Quod autem abundantia gratiæ sequitur post peccatum ali-
 quando, hoc prouenit ex bonitate Dei qui elicit bona ex malis, non ta-
 men semper elicit hoc ad bonum peccantis, sicut patet in damnatione
 malorum, ex qua Deus elicit augmentum glorię electorum.

3 Qui enim. Hic probat dictum suum per rationem, ostendens, pri-
 mo, quod in peccato non sit permanendum, secundo quod virtuosē sit
 operandum, & hęc sunt duę partes iustitię. s. declinare a malo, & face-
 re bonum, secunda pars est ibi: Liberati autem. Prima in duas. Pri-
 mo enim probat peccatum esse dimittendum. secundo docet dimittendi
 modum, ibi: Non ergo regnet. Circa primum ponit duas rationes
 cōnexas, ideo eas simul ponit & declarat. Ad cuius euidentiā scien-
 dum, quod vita frequenter accipitur pro operatione vitę, sicut intellige

re & scire dicuntur vitę, & ex hoc consequenter vitę alicuius dicitur
 operatio in qua principaliter occupatur, sicut potare dicit vitę ebriosi
 & peccare vitę peccatoris, & agere iuste vitę virtuosī hominis. Itens
 generatio vnus contrarij est corruptio alterius, & e conuerso. Ex his
 format duas rationes ad dimittendum peccatum, totaliter nos mouen-
 tes. Prima est, quia per bap tismum mortui sumus peccato, & sic de vi-
 ta peccati nihil amplius debet in nobis apparere, & hoc est quod dicitur:
 Qui e. mor. su. pec. quo. a. vi. in il. opera peccati exercendo. q.
 d. non decet, consequenter ostendit nos mortuos esse peccato.

4 An ignoratis. q. d. non debetis ignorare.

5 Quia quicunque. id est, in fide Christi.

6 In mor. ipsius ba. i. per virtutem mortis eius, quia bap tismus ha-
 bet efficaciam.

7 Consepulti enim. i. assimilati Christo sepulto, quia sicut Chri-
 stus sepultus fuit in terra, sic bap tizatus mergitur in aqua.

8 In mōrtē. i. in similitudinem mortis respectu vitę peccatricis.
 Secūda ratio est, quia mori peccato est nouę vitę inchoatio, in qua assi-
 mulamur Christo resurgenti, ideo sicut Christus resurrexit ad vitam
 immortalē ita hic vitę gratiæ non debet amplius in nobis interrumpi
 per culpam, & hoc est quod dicitur.

9 Vt quomodo Christus surrexit a mortuis, &c. id est, per
 potentiam gloriosam.

Ita

Est peccato, & Deo vivit: ita & tu superioribus illecebris peccatorum mortuus sis per baptismatis sacramentum, & surrexeris per gratiam Christi. Mors ergo est, sed non in mortis corporalis veritate, sed in similitudine.

* Oecumenius. Quanquam enim baptisma mors non sit corporalis, peccatorum tamen mors esse dicitur. Quandoquidem ubi baptizamur, fatemur nos mortuos esse mundo: ac renunciamus peccato & diabolo.

a Surre. a mor. Mors & resurrectio Christi etiam sacramenta sunt. b Nam si complantati, &c. * Oecumenius. Similitudinem ostendere conatur inter nos & Christum. Si complantati siue participes facti sumus in ortis. Ob hoc autem complantatos dicit, quod quemadmodum corpus dominicum in terra sepultum, salutem mundo produxit, ita & nostrum in baptismo sepultum, nobis ipsi iustitiam produxit. Metaphorica dictio est, Complantati, ab arboribus iuxta similitudinem sumpta, quae simul ad se invicem plantatae sunt, &c. Proprie autem usus est tropo. Nam sicut planta aliquo tempore velut mortificationem quamdam patitur, deinde protinus reuiuiscit ac reuiescit, ita & corpus dominicum ad breue tempus in sepulchro positum, inde repente effloruit: nos dum baptizamur etiam sepelimur, & quodam modo veluti plantae in terra, ita & nos in aqua morientes, repente virentes nostramque salutem pullulantes, ascendimus. Nam tres baptismi immersiones & emersiones mortem ac resurrectionem significant. Et vide Dei bonitatem. Morte quidem domini quali per similitudinem mortui sumus, resurrectionem vere participamus.

c Vetus homo. i. veteres actus sunt crucifixi. i. mortui. Qui vet. homo no. Vetustas nostra & maledictio in duobus consistit. s. in culpa & pena. Christus autem sua simpla vetustate nostram duplam consumpsit. In sepulchro enim vno die & duabus noctibus quieuit. Per vnu die simpla eius vetustas signatur, per duas vero noctes gemina nostra, vnde. Culpam nostram Christus deleuit praesentem, praeteritam, & futuram. Praeteritam remittendo, praesentem ab ea retrahendo, futuram, ut vitarem gratiam conferendo. Penam quoque similiter consumpsit, gehennalem prorsus delendo, ut eam vere penitentes non sentiant. Temporalem vero non penitus quidem tulit, manet. n. fames, sitis, mors, & huiusmodi, sed regnum & dominium eius deiecit, & in nouissimo penitus exterminabit.

d Ut destruat corpus peccati. Carne, scilicet, spiritui subdita. * Theophylactus. Vetus homo. id est, malitia, simul crucifix-

cifixus est: hoc est perinde, ut corpus Christi in baptismo sepultus est, ut aboleatur corpus peccati, id est, ex varijs partibus compositum vitium, ac tanquam vnum corpus sit peccatum: vel, corpus nostrum ad peccandum proclive. Propterea infert, ut ne porro inseruiamus peccato. Volo enim, inquit, ipsum esse mortuum, non ut excindatur plane, vel destruat, sed ut ne peccet corpus ipsum.

a Longe remotus. b Verbum vel gratiam Dei. c Tam firmiter a vitijs resurgentes ad bona opera. d Positi. a surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitae ambulamus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut ultra non seruiamus peccato. Qui enim mortuus est, iustificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam viuemus cum illo. Scientes, quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel. Quod autem vixit, vivit Deo. Ita & vos

1 Eph. 4. c. Col. 3. b. c Qui enim mortuus. * Oecumenius. Hoc est. A peccato liberatus est, seseq; in libertatem asseruit. Quidam autem de baptismo hoc acceperunt, in quo consulti sumus Christo, eo quod non sit aliud baptisma, sicut nec Christus iterum postea mortuus est, cui consulti sumus, simulq; resurreximus. f Si autem mortui sumus. Si autem in nouitate vitae ambulauerimus, sancti et resurgemus, sicut Christus ex mortuis resurrexit. Resurrectionem enim praedicat. Si mortui sumus cum Christo, sicut certe mortui sumus per baptismum: credimus, quod et viuemus, cum ipso, videlicet beata illa ac immortalis vita, quae post resurrectionem erit.

Quod dicit, credimus, adhortationis est, & consilij. g Scientes quod Christus. * Aug. Vnus resurrexit iam non moritur. Resurrexit Lazarus, sed moriturus, resurrexit filia archisynagogi, sed moritura, resurrexit filius viduae, sed moriturus, resurrexit Christus non moriturus. Audi apostolum, Christus resurgens, &c. Tale spera resurrectionem, & propter hoc esto Christianus, non propter felicitatem terrae huius.

* Orig. Si. n. iterum moreretur, qui commoriantur, & conuiuent ei, iterum commorienti commorerentur. Ideo absoluta sententia definit apostolus, quod Christus iam non morietur, ut & hi qui conuiuent ei, de aeternitate vitae securi sint. * Oecum. Indubitatum esse oportet, quod Christus amplius non morietur, propterea enim mortuus est, ut mortem cassaret. Et in tacum, inquit, non morietur, ut illud quoque quod semel mortuus est, non tanquam morti obnoxius id passus est, sicut ceteri homines, sed ob mundi peccatum, ut illud de medio auferret.

h Quod enim mor. est peccat. * Aug. Sacramentum baptismi apostolus commendat, ut quomodo ille semel moriendo similitudini peccati mortuus praedicatur, ita quicumque fuerit in illo baptizatus, eidem rei cui illa fuit similitudo moriatur, id est, peccato, & viuat a lauacro renascendo, sicut ille a sepulchro resurgendo.

i Ita & vos. Quidquid supra dixit esse hominibus per gratiam Christi, hic Romanis attribuit.

- 9 Si autem mortui sumus, &c. i. eius morti configurati.
10 Credimus quia simul. vita gratia, quia corruptio vitae veteris est inchoatio noua.
11 Scientes, quod Christus. quia surrexit ad vitam immortalem.
12 Mors illi ultra non dominabitur. damnatis mors gehenna, licet non moriantur corpore.
13 Quod enim mortuus. s. Christus.
14 Peccato. i. pro peccato tollendo.
15 Mortuus est semel. Vnica enim mors Christi sufficit ad tollendum omnia peccata praeterita, praesentia, & futura.
16 Quod autem vivit. scilicet, Christus.
17 Vivit Deo. id est, vita diuina. In quantum enim Deus vita diuina est sibi naturalis, & in quantum homo est sibi communicata. Igitur ex praedictis concludit.
18 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ita & nos in nouitate vitae ambulamus. sine interruptione mortis culpa.
2 Si e. complantati sumus si. quasi dicat per mortem Christi sumus euulsi de peccato tanquam de terra mala, & plantati in terra gratia bona cum Christo.
3 Scientes quia vetus homo no. id est, conuersus peccator.
4 Simul crucifixus est. ut ultra non viuat tali vita, sicut nec Christus ultra passibili vita vixit.
5 Ut de cor. pec. i. congeries peccatorum sicut Matt. 6. ca. dicitur. Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. i. tota congeries operum tuorum, ut ibidem dicit glo.
6 Ut ultra non seruiamus peccato. nos ei subiuciendo.
7 Qui enim mo. est. i. configuratus morti Christi per baptismum.
8 Iustificatus est a pecca. quia baptismus debet penam & culpa.

A Non ergo. Quia supra dixit nos mortuos esse peccatis, & non debere vivere in eo, cum nemo sit sine peccato, determinat a quibus maxime est cavendum, quali concludat quod supra querebatur: Per manebimus in peccato.

In Psal. 30. & Augustinus. Non dixit, non sit, sed non regnet. In-

est peccatum cum delectaris, regnat, cum confenseris. Ex quadam parte haeres Deo, ex quadam parte delectaris seculo. Illud quo delectaris seculo pugnat aduersus meritum quae coheret Deo. Cohareat, non deficiat, non se dimittat, magnum adiutorium habet. Vincet quod in illa sibi rebellat, pfeueret in pugnando.

In Psal. 71.

B Non regnet? Ipse exponit. Ad obediendum, inquit, desiderijs eius. Non tu obedis desiderijs tuis, non sequeris illa desideria, non illis consentis. Est ibi peccatum, sed iam amisit regnum, quando iam non in te regnat peccatum.

b. Obediatis concupiscentia. ali-

Aug. in psal. 71.

quando nomen est formatum. Aliquando actus interioris, qui est etiam in primo motu, qui dicitur propassio, & in secundo, qui dicitur delectatio, & in tertio, qui dicitur consensus. Hic non prohibet concupiscentiam, quae est in primo motu, quia non est in potestate nostra quae surgat, sed Dei gratia cooperari possumus, ne usque ad delectationem & consentum perueniat, quod prohibet.

c. Sed neque exhibeatis. * Theophyl. Vbi sunt Manichei qui corpus natura dicunt prauum? Armorum enim hic nomine censetur, arma vero indifferentia sunt & media inter vitium & virtutem. Sic militi ensis est instrumentum pro ciuibus, praedoni contra ciues.

C * Haymo. Membra corporis nostri ad hoc facta sunt, & sensus dati, vt nobis necessaria procurent & Deo militent, Si autem

autem inclinamus aures ad audiendum detractionem de proximo, verba otiosa, & carmina meretricum, si aperimus oculos ad concupiscendam mulierem, si melam famam ex nobis diffundimus, si delectamur in odoribus meretricum, si os aperimus ad loquendam blasphemiam in Deum vel proximum, si extendimus manus ad rapinam, si dirigimus pedes ad effundendum sanguinem, tunc membra nostra exhibemus arma militantia peccato & diabolo, etc.

existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem

a In honore Dei. **b** Et hoc opere Christi, alibi nulla spes. **c** Quia ita mortui estis peccato

a Deo in Christo Iesu domino nostro. **†** Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis corpora vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, et membra vestra arma iustitiae Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia.

a Eius. iam vestri iuris. **b** Per peccatum. Quod fiet immortale in futuro, si non regnet peccatum, vel quod per hoc peccatum regnauerit mortuum est in aeternum. **c** Consentiendo & operando. **d** Et si cupitis ex iniquitate.

b catum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis corpora vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, et membra vestra arma iustitiae Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia.

a Sed nec concupiscatis, quod est exhibere & habilia facere membra, quae tunc sunt arma. **b** Quibus impleantur.

c tiis eius. Sed neque exhibeatis corpora vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, et membra vestra arma iustitiae Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia.

a Concupiscentiae. **b** Habiles facite. **c** Quod potestis, quia viui, debetis, qui innotui eratis. **d** Virtus & peccatis. **e** Virtutibus.

a Et si implere non potestis, vel velitis, quo habiles eritis & praeparati. **b** Quibus iniuria impleatur. **c** Exhibere quod leuiter potestis.

d res, et membra vestra arma iustitiae Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia.

a Ut olim solebat. **b** Quae non inuabat. **c** Quae refrigerat & inuabat.

e bis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia.

f Quid ergo? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. An nescitis, quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obediuntis ad iustitiam. Gratias

a Bene promittite. **b** Non debetis peccare sed bene operari, quoniam, &c. **c** Affertis.

a Ut pronos. **b** Consentiendo & operando. **c** Ad eius voluntatem cogemini quaedam necessitate, quam impertit consuetudo ad eius voluntatem. **d** Postquam obedistis ei non ante eum primum exhiberetis vos.

a Ducentis. **b** Peccatum maius, vel aeternam poenam. **c** Iustitia ducentis ad inuicem iustitiam, vel aeternam vitam. **d** Eius estis cui vos datus. Ego autem ago gratias de eo quod cum primum tales, modo non estis.

a Terrente. **b** Quae non inuabat. **c** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

a Quae non inuabat. **b** Quae refrigerat & inuabat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Viuentes autem Deo. id est, vita gratia.

2 In Christo. id est, per Iesum Christum tanquam per mediatorem nostrum.

Diuisio.

3 Non ergo. Postquam induxit nos ad dimittendum peccatum, hic consequenter docet dimittendi modum. Et diuiditur in duas, quia primo describitur modus huius dimissionis, secundo, ostenditur nobis possibilis, ibi: Peccatum enim. Modus autem viuendi peccatum est per repressionem fomitis. ideo dicit: Non erit. re. p. in ve. ita, quod ad eius impulsum statim moueamini, ad opus perficiendum.

4 Ut obedite. Ideo enim est ordo peruersus, quia appetitus sensibilis debet obedire rationi. Sed ne exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, et membra vestra arma iustitiae Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia.

5 Iniquitatis. propter quadam peccata, quae sunt contra Deum.

6 Peccato. quantum ad ea, quae sunt in proximum, vel in seipsum.

7 Sed exhibete vos Deo. id est, aptate vos ad seruendum ei.

8 Et membra vestra arma iustitiae Deo. instrumenta ad iustitiae opera, per frequentationem enim boni operis fit impressio in membris corporis, per quam redduntur prompte mobilia ad opus bonum.

Diuisio.

9 Peccatum enim. Hic consequenter ostenditur diuisus modus nobis possibilis. Et diuiditur in duas. primo ostenditur propositum, secundo soluitur argumentum ad oppositum, ibi: Quid ergo. Circa primum sciendum, quod repressio fomitis est nobis possibilis, quia per gratiam Christi possumus vitare omne peccatum mortale, carentibus autem hac gratia non sic est possibile, quia licet non sit necessarium eos peccare continue, tamen non possunt diu vitare peccatum mortale. Cuius ratio est, quia sicut existentes in gratia non possunt omnino vitare peccatum veniale, eo quod sensualitas in eis non est totaliter subdita rationi, sic in carentibus

tibus gratia ratio non est subiecta Deo, & ideo non possunt diu stare quin incidant in peccatum mortale: Maxime in repentinis in quibus agit homo secundum habitum & finem preconceptum. Gratia autem sic Deo coniungit, & inclinationem fomitis diminuit, quod habens esse vitare potest omne peccatum mortale, & hoc est quod dicitur: Peccatum enim, id est, fomes inclinans ad peccatum.

10 Vobis non domina. sicut dominatur carentibus gratia ratio ne dicta, ideo subditur.

11 Non enim sub lege estis. s. Mosaica, quae gratiam non conferebat.

12 Sed sub gratia. scilicet, Christi, cuius sacramenta gratiam conferunt.

13 Quid ergo? pecc. Hic remouetur quadam obiectio quae posset fieri contra illud dictum Apostoli: Non sub lege, sed sub gratia. Peccatum enim est transgressio legis diuinae. Si igitur absoluti sumus a lege, per consequens ab eius transgressione, vt videtur, & sic habemus libertatem agendi contra legem, & hoc est quod dicitur: Quid ergo? Peccabimus? agendo liberè contra legem.

14 Quoniam non sumus sub lege. & respondet di.

15 Absit. Quasi dicat, Non valet obiectio, quia tempore non a legis manent praeccepta moralia, eo quod sunt de dictamine rationis reuera, propter quod non sumus absoluti ab eorum obligatione, ideo subditur.

16 An nescitis. quasi diceret, scire debetis.

17 Quoniam cui exhibetis vos seruos. ad eius nutum.

18 Serui estis eius. hoc est per se notum.

19 Siue peccati. id est, cuius seruitus ducit ad mortem gehennae.

20 Siue obediuntis. praecceptis diuinis.

21 Ad iustitiam. hic ostenditur, & in futuro vitam aeternam. ideo subditur.

22 Gratias autem Deo, quod fuistis serui peccati, sed modo non estis. Gratiae enim non sunt agenda de peccati commissione, sed de eius dimissione.

A Formam doctrinae. Nostra doctrina est forma, quae imaginem Dei deformatam restituit.

B Liberati autem a peccato, &c. * August. Non dicat Christianus, liber sum, in libertatem vocatus sum, seruus eram, sed redemptus sum, & ipsa redemptione liber effectus sum, faciam quod volo, nemo me prohibeat a voluntate mea, si liber sum, sed si ista voluntate peccatum facis, seruus es peccati. Noli ergo libertate abuti ad libere peccandum, sed vrere ad non peccandum. Erit enim voluntas tualibera, si fuerit pia, eris liber, si fueris seruus, liber peccati, seruus iustitiae.

C Humanum dico propter infirmitatem. Hactenus ostendit apostolus non esse peccandum. Hic dicit quid deinceps sit agendum, vt. s. seruiatur iustitiae de qua nullus est, qui possit se excusare, quia nullus est, qui non possit bene operari, saltem voluntate, quod idem est per gratiam.

* Theod. Naturae adhortationem metior. Scio enim, quae in mortali corpore mouentur animi perturbationes. * Ansel. Id est, quod potestis portare dico, quod non excedat vires humanitatis & fragilitatis vestrae, sed quod satis completere potestis, & hoc facio propter infirmitatem, id est, debilitatem & fragilitatem carnis, id est, carnalitatis vestrae, quia video vos adhuc esse debiles secundum carnem, & ideo humane vos instruo.

d Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire, &c. Aug. Si non plus, vel quantum tunc, ne fides quasi aspera & importabilis fugeretur.

Sicut tunc nullus timor coegit, sed libido voluptasque peccati duxit, sic modo delectatio iustitiae adultae, etsi nondum perfectae, vnde dixit. Humanum.

e Ita nunc. quia plus etiam deberet amari iustitia, quam tunc fuit iniquitas, vt pro iustitia toleret homo dolores, & contemnat omnia, etiam mortem.

* Theod. Per haec quoque ostendit corpus non esse accusandum, sed quae cum male ducit, mentem. Nihil autem a nobis quod non praestari possit, exigit, sed, vt quae peccato exhibuimus, ea sola iustitiae praebemus.

* Aug. Quid est autem, sicut illud, ita & hoc, nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos coegit timor, sed ipsius libido voluptasque peccati, sic ad iuste viuendum non

non vos supplicii metus vrgeat, sed ducat delectatio charitatis, quae iustitiae.

* Idem. Quando peccabatis, delectabamini in peccatis vestris, timor vos adducebat ad peccandum, au suauitas peccati? Respondebitis suauitas. Ducat vos ad recta facta suauitas & dulcedo iustitiae.

Amate iustitiam quomodo amastis iniquitatem. Digna est iustitia, quae a vobis impetret, vt exhibeatis illi & exhibuistis iniquitati, hoc est, humanum dico; hoc infirmitas vestra tolerare adhuc potest.

f Liberi. Libertas serui est, quoniam cum peccare delectat, quod est ex libero arbitrio. Liberaliter seruit, qui voluntate domini libenter facit, sic & iustitiae libere seruit, qui amat, qui latatur.

g Quae ergo fructum. Hae rememoratio facit priora abhorre re, & magis obnoxios gratiae.

h Erubescitis. Aug. Est enim quadam temporalis confusio. s. perturbatio animi

respicientis peccata sua, & respectione horrentis, & horere erubescens, & erubescendo corrigentis.

i Finis illo. quia mors est digna retributio pro peccato, sed vita aeterna, quae est finis iustorum, sola gratia datur per Christum, quia & merita ex gratia, & reddetur gratia pro gratia.

* Oecum. Quae vobis, inquit, erat utilitas veteris malitiae? Nulla adeo, vt vos etiam illius pudeat. Peccatum enim res est adeo mala, vt vbi quis fuerit liberatus, ob ipsum rubore suffundatur.

* Haym. Romani antequam ad fidem domini venissent, omnibus vitijs & turpitudinibus seruiebant, quod etiam turpe est dicere, & sunt in hac epistola superius commemorata. Venientes autem ad fidem erubescabant non solum facta, sed etiam recordatione eorum, vnde volens eos confirmare ne ad illa reuenterentur d. Quid boni consequuti estis, uel quam remunerationem bonam habuistis in illis immunditijs quas dudum perpetrastis? Nam consummatio illorum peccatorum mors aeterna est. Quando enim homo in peccatis criminalibus moritur, finis peccatorum mors est illi, quia mortem aeternam inde accipit.

k Nunc vero liberi. Aug. Liberos dixit iustitiae, non liberatos: nunc a peccato non liberos, ne sibi hoc tribuant, sed dicit proinde liberatos, ad sententiam domini. Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis.

l Ita nunc. id est, tempore gratiae.

m Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

n Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

o In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

p Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

q Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

r In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

s Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

t Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

u Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

v Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

w Dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, fordescat adhuc.

x Ita nunc. id est, tempore gratiae.

y Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

z Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

aa In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

ab Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

ac Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

ad In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

ae Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

af Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

ag Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

ah Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

ai Dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, fordescat adhuc.

aj Ita nunc. id est, tempore gratiae.

ak Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

al Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

am In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

an Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

ao Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

ap In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

aq Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

ar Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

as Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

at Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

au Dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, fordescat adhuc.

av Ita nunc. id est, tempore gratiae.

aw Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

ax Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

ay In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

az Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

ba Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

bb In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

bc Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

bd Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

be Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

bf Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

bg Dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, fordescat adhuc.

bh Ita nunc. id est, tempore gratiae.

bi Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

bj Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

bk In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

bl Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

bm Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

bn In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

bo Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

bp Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

bq Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

br Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

bs Dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, fordescat adhuc.

bt Ita nunc. id est, tempore gratiae.

bu Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

bv Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

bw In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

bx Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

by Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

bz In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

ca Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

cb Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

cc Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

cd Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

ce Dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, fordescat adhuc.

cf Ita nunc. id est, tempore gratiae.

cg Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

ch Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

ci In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

ck Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

cl Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

cm In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

cn Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

co Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

cp Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

cq Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

cr Dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, fordescat adhuc.

cs Ita nunc. id est, tempore gratiae.

ct Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

cu Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

cv In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

cw Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

cx Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

cy In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

cz Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

ca Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

cb Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

cc Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

cd Dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, fordescat adhuc.

ce Ita nunc. id est, tempore gratiae.

cf Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

cg Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

ch In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

ci Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

ck Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

cl In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

cm Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

cn Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

co Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

cp Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

cq Dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, fordescat adhuc.

cr Ita nunc. id est, tempore gratiae.

cs Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

ct Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

cu In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

cv Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

cx Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

cy In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

cz Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

ca Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

cb Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

cc Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

cd Dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, fordescat adhuc.

ce Ita nunc. id est, tempore gratiae.

cf Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

cg Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

ch In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

ci Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

ck Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

cl In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

cm Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

cn Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

co Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

cp Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

cq Dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, fordescat adhuc.

cr Ita nunc. id est, tempore gratiae.

cs Exhibite membra uestra. per bonam consuetudinem habitantes ea.

ct Serui. i. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.

cu In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.

cv Cum enim ser. esse. Hoc ad idem inducit ex v. riuosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.

cx Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.

cy In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.

cz Nam finis illorum. i. peccato seruientium.

ca Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuosae, di.

cb Nunc uero li. a pec. per eius dimissionem.

cc Serui autem facti Deo.

A a Stipendia .i. militie diabolicę debitum. quod redditur, non donatur. Stipendium. a stipe pendenda. i. substantia ponderanda. Antiquitus enim potius ponderabatur pecunia quam numerabatur, quę pro patria militantib. ex publico ærario dabatur, & dicit, Stipendia enim pec. mors. vt mortem peccato non immerito illatā, sed

Stipendium.

Aug. epif. 107. quę est Sixti presb. Idē lib. de corrept. & gratia, ca. 13. † Donauit.

debitam demonstraret. Posset etiam dici: Stipendium vitę vitę æterna. Sed maluit dicere, gratia Dei vitę æterna, vt intelligeremus Deum ad eter nam vitam pro sua miseratione nos perducere, nō meritis. Vñ vita æterna, quę est in fine a Deo meritis precedēt b. reddit, (quę nō a nobis sunt, sed in nobis facta sunt per gratiā) recte & ipsa grā nūcupatur, quia gratis dat. Nec iō gratis, quia non meritis datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur. Confitendū est ergo iō gratiam vitam æternā vocari, quia his meritis redditur, quę gratia contulit homini. Accipimus ergo gratiam pro gratia, scilicet, gratiam glorifi-

a Quasi per alium. b In presenti. c Vobis congrui. † Ducti. d In virtutum consummationem.

autem facti Deo, habetis fructum vestrū in sanctificatione

† nem, finem vero vitę æternā. Stipendia enim peccati mors:

† Grātia autem Dei vitę æterna, in Christo Iesu dño nostro.

rificationis pro gratia iustificationis.

Augustin. Quia & ipsa bona nobis ex Deo sunt, a quo nobis & fides est & dilectio, propterea idem ipse doctor gentium, etiam ipsam vitam æternam gratiam nūcupauit.

* Idem. Vita bona nostra nihil aliud est, quam Dei gratia, sine dubio & vitę æterna, quę bonę vitę redditur Dei gratia est, & ipsa enim datur quia gratis data est il-

la cui datur. Sed illa cui datur, tantummodo gratia est, hæc autem, quę illi datur quoniam premium eius est, gratia est pro gratia, tanquam merces pro iustitia, vt verum sit, quia reddet vnicuique Deus secundum opera eius.

* Idem. Ipsam vitam æternam, quę certa merces est bonorum operum, gratia m Dei appellat apostolus, quia ipsa hominis merita bona, Dei sunt munera, quibus cum vita æterna redditur, quid nisi gratia pro gratia redditur?

NICOLAUS DE LYRA.

1 Habetis fructum vestrum. qui duplex est, scilicet gratia in presenti, ideo dicitur.

2 In sanctificationem. Et gloria in futuro. ideo subditur.

3 Finem vero. Sed quia Deus punit citra condignum, ideo subditur.

Sti-

ADDITIO I.

In ca. 6. vbi dicitur in postil. Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitie.

B Hoc quod dicitur. Cum enim serui essetis peccati & liberi fuistis iustitie, sic videtur exponendum, Illi enim, qui sunt serui peccati ex diuturna consuetudine, credunt se iā non esse obligatos iustitie, eo modo quo dicitur Ier. A seculo confregisti iugum dixisti non seruiam. i. libera sum. Decipitur enim homo, credens esse libertatem agere quidquid vult sine freno legis, prout inf. c. 7. in Postil.

ADDITIO II.

In eod. c. vbi dicitur in Postil. Sed quia Deus punit citra condignum, ideo subditur. Stipendia enim peccati mors est.

Apo-

CAP. VII.

Aug. lib. 83. q. 9. 66.

A Nigno. Haftenus de vi grę. Nunc, q. lex vltra nō est tenenda, & agit de fine legis, & priori eius inutilitate, ne ergo mitetur Romani, quia apostolus dicit. Non estis sub lege sed sub gratia. Supra dicebatur non iustificare, hic debere cessare, quia data vsq; ad Christum. Ordo. An ignoratis hoc. f. quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit, quod non debetis ignorare, qualem scitis, & ego loquor sciētib. legem, in qua quod dico manifestatur, si spiritualiter intelligatur.

1. Cor. 7. g. † obnoxia.

† indicabitur.

Vel lex. Moysi dominatur in homine, vt ei obediatur, quia & vos scitis legem Moysi, scientibus enim, &c. Et sic dupliciter potest legi litera, uel de lege naturali, uel de lege Mosaica. b Vult. Mortua enim dicitur lex, cum cessat eius auctoritas. c Nam quę sub vi. Vt firmet aios eorū exēplo humanę legis vitę. Sciūt legē Romani, quā nō sūt Barbari, sed naturalē iustitiā cōprehēderūt, partim ex Gręcis, sicut Gręci ex Hebræis.

Ambros.

Li. 83. q. 9. 66.

* Aug. Apostolus in hac similitudine i qua de viro & muliere

CAP. VII.

Nignoratis fratres, scientibus enim legem loquor, quia lex in homine dominatur, quanto tempore viuit. Nam quę

† sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. Si aut mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege vi

ri Igitur viuente marito, vocabitur adultera, si fuerit cū alio

gata est legi. Si aut mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege vi

ri Igitur viuente marito, vocabitur adultera, si fuerit cū alio

† Proposui, specialem legem.

a Vt ei obediatur. † Quandiu statum habet ipsa lex. c Per simile.

a Vt non possit discedere ab eo. † Sic etiam quandiu lex statum habet, debet seruari. b Sic si lex statum amittit, soluitur homo.

b Sic qui prauaticatur lege stante peccat.

re loquitur, tria cōsiderada cōmendat, mulierē, uirū, & legē. Mulierē. f. subiugatā viro per uinculum legis. Quo uinculo morte uiri liberaf, ut cui uult nubat. Deinde incipit rē loqui, cui explanādę ac probādę similitudinē induxit. In qua ēt re, tria similiter attēdenda sunt homo, peccatū, lex. Tandiu. n. dicit sub lege hominē, quādiu uiuit peccato, quēadmodum mulier tādū sub lege uiri est, quamdiu uiuit uir. Hoc aut peccatum hic intelligēdum est, quod accessit per legē. Quod peccatū dicit supra modum esse, quoniam iam cum appareat esse peccatum, tamen adiuncta pręuaricatione cumulat, &c. Nam quę sub vi-

ro loquitur, tria cōsiderada cōmendat, mulierē, uirū, & legē. Mulierē. f. subiugatā viro per uinculum legis. Quo uinculo morte uiri liberaf, ut cui uult nubat. Deinde incipit rē loqui, cui explanādę ac probādę similitudinē induxit. In qua ēt re, tria similiter attēdenda sunt homo, peccatū, lex. Tandiu. n. dicit sub lege hominē, quādiu uiuit peccato, quēadmodum mulier tādū sub lege uiri est, quamdiu uiuit uir. Hoc aut peccatum hic intelligēdum est, quod accessit per legē. Quod peccatū dicit supra modum esse, quoniam iam cum appareat esse peccatum, tamen adiuncta pręuaricatione cumulat, &c. Nam quę sub vi-

ro loquitur, tria cōsiderada cōmendat, mulierē, uirū, & legē. Mulierē. f. subiugatā viro per uinculum legis. Quo uinculo morte uiri liberaf, ut cui uult nubat. Deinde incipit rē loqui, cui explanādę ac probādę similitudinē induxit. In qua ēt re, tria similiter attēdenda sunt homo, peccatū, lex. Tandiu. n. dicit sub lege hominē, quādiu uiuit peccato, quēadmodum mulier tādū sub lege uiri est, quamdiu uiuit uir. Hoc aut peccatum hic intelligēdum est, quod accessit per legē. Quod peccatū dicit supra modum esse, quoniam iam cum appareat esse peccatum, tamen adiuncta pręuaricatione cumulat, &c. Nam quę sub vi-

ro loquitur, tria cōsiderada cōmendat, mulierē, uirū, & legē. Mulierē. f. subiugatā viro per uinculum legis. Quo uinculo morte uiri liberaf, ut cui uult nubat. Deinde incipit rē loqui, cui explanādę ac probādę similitudinē induxit. In qua ēt re, tria similiter attēdenda sunt homo, peccatū, lex. Tandiu. n. dicit sub lege hominē, quādiu uiuit peccato, quēadmodum mulier tādū sub lege uiri est, quamdiu uiuit uir. Hoc aut peccatum hic intelligēdum est, quod accessit per legē. Quod peccatū dicit supra modum esse, quoniam iam cum appareat esse peccatum, tamen adiuncta pręuaricatione cumulat, &c. Nam quę sub vi-

ro loquitur, tria cōsiderada cōmendat, mulierē, uirū, & legē. Mulierē. f. subiugatā viro per uinculum legis. Quo uinculo morte uiri liberaf, ut cui uult nubat. Deinde incipit rē loqui, cui explanādę ac probādę similitudinē induxit. In qua ēt re, tria similiter attēdenda sunt homo, peccatū, lex. Tandiu. n. dicit sub lege hominē, quādiu uiuit peccato, quēadmodum mulier tādū sub lege uiri est, quamdiu uiuit uir. Hoc aut peccatum hic intelligēdum est, quod accessit per legē. Quod peccatū dicit supra modum esse, quoniam iam cum appareat esse peccatum, tamen adiuncta pręuaricatione cumulat, &c. Nam quę sub vi-

Hoc exemplo docet Christianum a lege factorum exutum, nō ab omni lege, ut mulier a lege uiri, nō a lege naturę, nec ultra Christianus debet esse sub lege. Si enim lex ei uiuit, adulter est, nec prodest ei Christianum dici.

d Igitur viuente marito, vocabitur adultera. Si seruās legem mortuam, uult esse fidei, adulter est in utroque, nec prodest ei Christus.

Si

NICOLAUS DE LYRA CAP. VII.

A Nigno. Postquā apostolus ostendit virtutem fidei Christi in peccatorum dimissione, hic idē ostendit in legis cessatione. Et diuiditur in duas, primo ostendit propositum, secūdo cōcludit, quod in Christo sit firmiter permanendum, capitulo sequenti. Prima adhuc in duas, primo ostendit legis cessationē. secūdo circa hoc remouet errorē, ibi. Quid ergo dice. Prima adhuc in duas, primo probat propositū, secūdo declarat quoddā suppositum, ibi. Cum enim essemus. Circa primum sciēdū, quod lex Mosaica fuit imperfecta respectu nouę legis, quia status illius populi fuit quasi status puerilis. Gal. 3. d. Lex pädagogus nollet fuit in Christo. adueniēte uero statu uirili cessat puerilis, ita adueniēte lege noua, quę est perfectionis, cessauit uetus quantum ad ceremonialia & iudicialia. Dicit ergo,

Diuisio.

1 An ignoratis fratres. q. d. Non: cuius causam subdit.

2 Scien. e. le. lo. De Romanis enim credemibus aliqui erant conuersi de Iudaismo, & illi sciebant legem Mosaicam, aliqui de Gentibus, & illi sciebant legem ciuilem.

3 Quia lex in homine do. quanto tempo. i. scitis, quod lex Mosaica uel ciuilem habet virtutem ad coercendū, quanto tempore in suo robore manet, & ideo ipsa cessante sicut lex Mosaica cessauit, adueniēte lege noua, nō est amplius obligatoria. Et ad hoc inducitur exemplum de muliere, quę est sub lege uiri, quę obligatio cessat per mortē uiri, vñ si uir resurgeret, non teneretur cum recipere nisi de condecencia, et cū hoc superveniente nouo consensu, et idem iudicium est de viro resurgēte respectu uxoris, quia in hoc ad paria indicatur, et hoc est quod dicitur.

4 Nam quę sub viro est mulier, Et patet litera ex dictis vsque.

An

Ita-

si autem mortuus fuerit vir. S. c. finita lege non prauaricatur, qui ad Christum transit dimissis figuris.

Augul. Mortua enim lege non sunt adulteri, qui in Christo sunt.

Theodoret. Adulteram, inquit, vocat lex, non eam, quæ post mortem coniugis alij coniungitur, sed eam, quæ coniuge se perstrit cum alio copulatur, eam enim, vt quæ legem matrimonij iniuria afficiebat, puniri iubet.

Clarum est ergo, quod postquam vir vitam finierit, ex lege, & non contra legem facit vidui, quæ alij nupsit. Et sciebat, quid apostolus, quod lex viuentibus quoque separandi matrimonij facultatem dederit, quando id non gratum esset, sed dominicum præceptum exaudire quod dicit hanc legem Mosè dedisse ad cordis Iudeorum duritiam, sed lege naturæ hæc non ita habuisse.

Itaque fratres, &c.

Theod. Atqui exemplo conuenienter consequens erat dicere. Lex mortificata est, hoc est, cessauit. Sed Iudeorum imbecillitatis rationem habens, nec hereticis veteri testamento infectis, eius accusandæ occasionem dare volens, non dixit legem cessauisse, sed nos legi mortificatos esse per baptismum salutarem, deinde cum resurrexissimus, alteri coniunctos esse, qui ex mortuis resurrexit, hoc est, domino Christo.

Per corpus Christi. quia Christus fuit impletio & veritas, legalia vero figura & umbra Christi fuerunt, & eorum, quæ in Christo impleta sunt.

Cum enim essemus. Hic quatuor actus hominis ponit, ante legem, sub lege, sub gratia, deinde in alia vita vbi nullum bellum.

Oecum. Id est, in conuersatione secundum legem. Nam carne vocauit datas carnis actiones, puta de cibo, potu, lepra, ac similibus. In carne, i. carnali vita. Non autem dixit, in lege, ne despiceretur sermo, adhuc enim legem colebant. Ea quæ per legem sunt. Nam concupiscentiam, inquit, non nouissem, nisi lex dixisset, non concupisces. hæc ergo per legem sunt cognita. Rursum non dixit, membra operantur, ne accusaret carnem, sed operantur in membris ad fructificandum morti. ostendens extrinsecus operatione Satanae accidat, vt cooperetur ad mortem.

extrinsecus operatione Satanae accidat, vt cooperetur ad mortem.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Itaque, vbi concludit propositum, applicans ad hoc dictum exemplum dicit. Itaque, fra. m. & v. ex eodem patre et matre geniti. s. ex Christo et ecclesia.
2 Mortificauit estis legi, scilicet, Moisaica.
3 Per corpus Christi, i. per incorporationem cum Christo facti membra ipsius per baptismum, quæ est generatio noua vitæ & spiritualis, & per consequens est corruptio vitæ veteris & legalis, quia generatio vnius est corruptio alterius.
4 Vt sitis vos alterius, id est, Christi.
5 Qui ex mortuis resurrexit, incipiendo nouam vitam.
6 Vt fructificetis Deo, opora noua vitæ faciendū.
7 Cū e. esse. in car. hic consequenter probat suppositum quoddam, scilicet, quod debent fructificare Deo. Cuius ratio est, quia fructus sapit naturam terræ in qua plantatur arbor. Conuersi vero ad fidem Christi per baptismum euelluntur de mala terra, & plantantur in bona, scilicet, in Christo vt dictum est, sup. ca. prae. ergo debent fructificare Christo, & hoc est quod dicitur. Cū enim esse. in car. i. carnaliter viuentes ante conuersionem.
8 Passiones peccati, concupiscentia carnales. Quæ bene dicuntur passionibus, quia abiciunt a substantia nostra spoliando nos gratuitis & vulnerando in naturalibus.
9 Quæ per legem erant, in quantum concupiscentia per legem erant occasionaliter excitata, vt dicitur, inf. eo. c.
10 Operab. in m. no. inducdo illa ad perpetracionem mali, vt oculi ad impudicem aspiciendū, et manū ad immunda tangendū et sic de alijs membris.
11 Vt fruct. mo. i. opera morte digna faceret, quia tunc plantati erant in mala terra.
12 Nunc autē. i. tempore gratiæ & nouæ legis.
13 Soluti su. a. le. m. i. a. lege Moisaica, quæ dicitur hic lex mortis, quia a morte inferebat corporalē transgressoribus in casibus multis,

tem. Per peccata enim sacrificamus morti.

Aug. In precedenti similitudine tria sunt: vir, mulier, & lex. Et rursus in hac re propter quæ similitudo inducitur similitudo sunt tria, a. i. peccatum & lex. Sed in illa vir moritur, vt soluta, quæ sit mulier ipsa nubat, hic autem non peccatum, sed ipsa anima moritur peccato, quæ seruit mente legi Dei, quamuis ipse passionibus nodum mortuæ sint, quandiu carne seruit legi peccati. Restat ergo ad huc aliquid, quod eum non vincat.

Sublata lege data remissione peccati. Ita hi, qui iuncti sunt euangelio, per gratiam, liberati.

viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, libera est a lege viri, ut non sit adultera, si cum alio fuerit viro. Itaque fratres mei, & vos

mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis vos alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo. Cum enim es-

semus in carne, & passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ. Quid ergo dicemus? Lex

Ita hi, qui iuncti sunt euangelio, per gratiam, liberati.

Intra hanc similitudinem. Apostolus.

Non modo dimissis legem, sed etiam, nihil debetis legi, quæ cara est vsque ad Christum.

Per mysterium incarnationis, vel conspersionem.

Christi cuius non pudeat esse, quia ipse est.

Qui prius morti.

Concupiscentia, quæ vel notat, vel auctat, vicio vel fomite faciente.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

Qui prius morti.

D. Aug. lib. 83. q. 66. & ser. de verb. Apoll.

Viuenti modus hominis quadruplex.

E

F

Li. 83. q. 69.

F

Ab.

vt patet ex decursu illius legis. Et quia legalia in passione ipsius Christi sunt mortua, per consequens tunc soluti sumus a legis mortis. In qua de. obligati vsq; ad tempus Christi, per quæ ab eius obligatione liberati, propter quod subditur. Ita vt ser. in no. spi. secundum regulam nouæ legis. Et non in vetu. lite. i. secundum regulam legis veteris, quæ est lex scripta. Et hoc est intelligendū, quatum ad ea in quibus lex vetus est per nouam euacuata, de quibus plenius dictū est, sup. Lex autem noua bene dicitur nouitas spiritus, quia non fuit scripta per Christum, sed impressa cordibus. Apostolorum per spiritum sanctum renouatæ corda & linguas eorum. Act. 2. de hac autem nouitas legis nouæ et vetustate veteris, et inscriptione vtriusque, at Ier. 31. e. Ecce dies veniunt, dicit dñs, & feriam domui Israel & domui Iuda fedus nouum, non sicut pactum quod pepigi cum patribus vestris, &c. Et subditur. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & non in tabulis lapideis vel in chartis. Per hoc autem dicit quod dominus, fedus nouum, retractauit prius, quod fuit datum antiquis patribus, prout deducitur Heb. 8. Quid ergo dicit. Hic remouet errorem occasione prædictorum incidenti. Ex hoc enim, quod apostolus legem veterem vocauit legem mortis, posset aliquis credere, quod illa lex fuisset mala, sicut credidit Machrinens dicit, quod a diabolo fuit data, & id hunc errorem remouet apostolus. Ostendens primo, quod non fuit mala, secundo, quod fuit bona, ibi. Lex quidem sancta, & tertio, agit de lege fomitis occasione habita, ibi. Video aliam legem. Prima adhuc in duas, quia primo ostendit, quod lex non est causa mali, secundo, quod est eius aliquando occasio ex parte nostri, ibi. Occasione autem. Circa primum dicit. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est, id est. Sequitur ne ex dictis nostris, quod lex sit causa peccati.

Abst.

A *Abfit. Sed peccatum.* Ostendit legem non esse peccatū, sed indicem peccati, vt sic anima reatus sollicitudine ad percipiendam gratiam conuerteretur.

* Theodoretus. Multa posuit in ijs, quæ prius dicta sunt, quæ his, qui legem vellent maledictis impetere, præberent occasionem ad eam accusandam, nisi afferret propositā questionum solutionē.

Ac primum quidem blasphemā & improbam esse ostendit interrogatōne, & negatiuam posuit orationem, *Abfit.* Deinde docet legis utilitatem. Nō solum inquit, non est lex peccati magistra, sed cōtra, peccati accusatrix. Neque enim cognouisseim, quid malum, nisi illa me docuisset. Illud autem, *Non cognoui. Nesciebam,* non hic ignorantem omnino significant, sed hoc dicit, naturalis discretione exactiore cepi cognitionem per legem.

* Tertullianus. Erubescite Marcion, *abfit:* abominatur apostolus criminationem legis. O summum præconium legis, per quam liquit delictum latere.

B *Nam concu.* Hoc legit Apostolus generale, vnde oīa. Bona lex, quæ dum hoc prohibet, omnia prohibet. *Concupiscentiam.* Aliqui generalem intelligunt. Alij illam de qua in decalogo. *Non concupisces rem proximi tui vel uxorem.* Generalem, quia ex ea omne malum.

C *Nesciebam.* In sua persona generalem agit causam.

D *Occasione autem accepta.* Quia talis est nostra carnalitas, vt ardentius desideret prohibita, quib. non memoratis, iaceret quasi sopita. Et diabolus videns legē in auxilium hominib. datam, magis exarsit & magis institit, vt eā verteret illis in perniciem, cū prius quasi secure possidens minus tentaret, vel occasione accepta ī ipsīs rebus, vt vīsa muliere, vel auro.

E *Omne concu.* (Ambros.) dicens, cuncta peccata signat. Erat enim ante peccatum, sed non omne, quando crimē præuaricationis adhuc deerat. Sed omne peccatum modo accessit, quia etiam præuaricatio.

F *Ego autem viue. sine lege.* Patet: quia non ex sua, sed ex persona hominis generaliter loquitur.

* Theodoretus. Nisi enim sit lex, quæ quid sit agendum ostendat, & quod non agendum prohibeat, non est locus peccato.

G *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

H *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

I *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

K *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

L *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

M *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

N *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

O *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

P *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

Q *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

R *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

S *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

T *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

V *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

X *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

Y *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

Z *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

peccato. Exēplo hoc manifestum efficit. Adam enim ante transgressione non hēbat metū mortis. *Sed cum venisset mandatum, &c.* Cū enim Deus de arboribus statuisset præceptū, statim diabolus per serpentē accessit ad mulierem, & fallacibus sermonibus vīsus est. Illa insecata cū fructus pulchritudinem aspexisset, a voluptate quidem superata est, præceptum autem transiit. Vna autē cum Adam mortis decretū accepit, fuerat enim ille etiā eius particeps.

* Oecumenius. Quā viuebam sine lege? Aut priusquam præceptum daretur protoplastis, aut aū Mossem viuebā, hoc est, mortuus non eram multitudine peccatorum. Tunc enim solum accusatorem habebam naturalem legem, nunc autem & scriptam. Vides quomodo lex ex incidēti nocuerit? Porro cum venisset præceptum, &c. Præceptum dicit legem. Dicens autem, *reuixit*, ostēdit quidem fuisse antea peccatum, sed in quiete: lex autem tanquam beneficiū præstās, illud manifestauit, vt fugeremus, sed legis assistentia, his qui non fugerunt, nocumento fuit.

E *Ego autē viuebam.* Nota duos homines in eodem, interiorē & exteriorē, idēst, rationem & somitē, qui est in carne. Interiorē dicit consentire legi, & eius testimonio bonam esse legem approbat. Exteriorē vero contra interiorē & contra legem repugnare & captiuare, & per legem maiorem potestatem peccandi habere.

F *Viuebam.* Nō terrebat morte ex peccato, quia non apparebat. Q. d. Nesciebam esse peccatum, & ideo secure viuebā.

G *Sed cum ve.* Hic secundus actus sub lege. Idēst: Hic loquitur apostolus in statu hominis positi sub lege. Q. *Sine lege viuebam, sed cum, &c.*

H *Reuixit.* Cœpit apparere & rebellare. *Reuixit.* ait, nō vixit. Vixerat enim aliquando in paradiso, quā contra præceptum datū satis apparebat admissum. Sed cum hoīes nati peccato res sine mandato viuerent, tāquam mortuū latebat sine cognitione, quia sine cohibitione. Sed data lege, in notitia hominis reuixit, quod in notitia primi hoīs aliquando vixerat.

I *Inuentum.* Ante erat sibi ignoratus peccator, sed modo factus manifestus sibi præuaricator.

K *Nam.* Q. Quomodo mihi datum est ad mortem? Quia per illud seductus falsa dulcedine.

L *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

M *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

N *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

O *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

P *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

Q *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

R *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

S *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

T *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

V *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

X *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

Y *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

Z *Occasione accepta, &c.* Quæ concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Abfit. i. non sequitur hoc. Quod probat. Ad cuius intellectū, sciendum, qd peccatum non vitatur nisi in quantum cognoscitur esse malū. Secundum enim, quod dicit Dionys. Nullus intendens malū, operatur, sed bonum, igitur illud per quod peccatū cognoscitur esse malum, nō est per se causa peccandi, sed magis est per se causa vitandi peccatū. Lex autē vetus est huiusmodi, quia ante eius dationem ex consuetudine peccandi lex naturalis in cordibus hoīum sic erat obfusata, qd multa reputabant licita, quæ tamen per se erant mala, & maxime circa actus interiores animæ, propter quod data fuit lex ad cognitionem clariorem illi populo, de quo Christus erat nasciturus; propter quod erat præ cate ris instruendus, quia debebat vigere speciali sanctitate. Lex igitur non est causa peccati per se. Huius deductionis Apostolus ponit virtutem, scilicet, lex dat peccati cognitionem dicens.*

2 *Sed pec. non co. esse malum saltem in multis, propter obfuscationem legis naturalis. Et loquitur Apostolus in persona generis humani sic obfuscati.*

3 *Nisi per le. quæ fuit data ad quandam legis naturalis renouationem. Et ponit exemplum de actu interioris peccati, dicens.*

4 *Nam concu. nesci. supple peccatū esse. Licet hoc exprimat in aliquibus libris, non tamen est de textu, nec in libris correctis; sed quia subintelligendum est, aliqui doctores posuerunt illud in glo. interlineari, quæ postea per ignorantiam scriptorum inserta est textui.*

Nisi

Sed

De consi. c. in concupiscentiam.

Exo. 20. c. Deut. 5. c.

Genit.

quodam.

Lib. 5. adu. Mar. c. 13.

Aug. lib. 83. q. 9. 66. & ser. 4. de ver. Apost. Exod. 20. c.

Vbi supra.

Homo idem duplex.

Aug. lib. verb. Apo.

F

Lex causa cari dupli ter.

Cvetatur, & sic fallit peccatum per mandatum. Ex prohibitio
 ne nanque ubi charitas deficit, desiderium mali crescit, quo
 acto dulcius fit quod prohibetur, & ita fallit falsa dulcedine.
 Fallax. n. dulcedo est, quam plures atque maiores penarum
 amaritudines sequuntur.

ig. ser. 4.
 le verbis

a Seduxit. A bono
 ad malum traxit, &
 per hoc ad aternam
 damnationem per-
 duxit.

b Occidit. Augus.
 Gladio tuo que por-
 tabas, inimicus occi-
 dit, armis tuis te in-
 teremit, Mandato e-
 nim tanquam gladio ar-
 matus eras, ut inimi-
 cum occideres, quod
 non vales si de te pra-
 sumis. Esto ergo hu-
 milis & poteris vin-
 cere.

c Itaque lex quidem.
 Ipsa est sancta, sane docens.

d Et mandatum. id est, quod per eam praecipitur.

e Sanctum. in se.

f Et iustum. id est, iustificans peccatorem.

* Theod. Legem appellat eam, quae Mosaica dicitur, man-
 datum vero quod Adae datum est. Quamobrem ipsum quo
 que pluribus laudibus ornavit, eo quod a pluribus accusaretur,
 & c. Sanctum quidem, ut id quod oportet docuerit. Iustum
 autem, ut quod in transgressores recte sententiam tulerit.

* Terrul. Quid Deo legis imputas Marcion, quod legi eius
 Apostolus imputare non audeat? Atquin & accumulatur lex san-
 cta, & praecipuum eius iustum & bonum. Si taliter veneratur
 legem Creatoris, quomodo ipsum destruat nescio. Quis di-
 scernit duos deos, iustum alium, bonum alium, quam is utrum
 que debeat credi, cuius praecipuum & bonum, & iustum
 est.

g Et bonum. i. utile acquirens vitam. Et cum constet mihi,
 quod

peratur.
 B
 celestius.

b. s. adu.
 lar. c. 13.

Gladio tuo occidit te. **a** Quia accessit & pravae actio. **b** Quia lex est ad vi-
 tam, & prohibet, & fecit peccatum cognoscere, ergo bona.

a cepta per mandatum seduxit me, & illud occidit. **†** Itaque

b lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bo-

c num. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors?

d Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bo-

e num **†** operatum est mihi mortem, ut fiat supra mo-

f dum **†** peccans peccatum per mandatum. Scimus enim

g

h

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

quod lex bona, & tamen ex ea mihi mors, ut supra dictum est, **D**
 ergo quod bonum est, factum est mors. id datur mihi a Deo,
 ita ut efficiens causa mortis? Non, sed fomes est efficiens, qui
 bonam rem vertit in malum.

h Ut appareat peccatum. Non dico, ut sit, quia etiam erat, qua-
 do non apparebat, ut

supra. Concupiscen-
 tiam nesciebam. Non

dixit, Non habe-
 bam,

i Per bonum operatum

est mihi mortem. Le-
 gem. Non utique ef-
 ficientem peccatum

sed potius demonstra-
 tem & prohibentem

illud.

* Theod. Locus est

obscurus propter bre-
 vilitatem. Hoc autem

dicit. Propter bonum,
 id est, per legem &

mandatum ostendi-
 tur mihi peccatum. s. malum & improbum. Et quomodo

ostenditur operans mortem? Ex fructu enim cognosco arbo-
 rem, & dum video mortem, illius matrem odi. Lex autem

horum mihi magistra. Non est ergo lex mala, quae haec do-
 cet, sed peccatum malum est, quod mortem conciliat. Ad id

autem quod est deterius inclinatio, facit, ut peccatum sit in
 nostra electione.

k Ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

* Theodor. Ei, ut fiat, deest aliquid. Subauditur enim,
 apertum. Hoc igitur est. Ut per mandatum manifestetur pec-
 catum supra modum peccare, hoc est, esse malum & ne-
 quam:

* Oecum. Ut ostenderetur, inquit, quam scelestum, quam
 pravam, improbum, ac violentum sit peccatum, per id quod
 bonum erat, nempe ipsam legem, operatum est mortem. Ma-
 ximum autem robur peccati indicat, ostendere volens Chri-
 sti bonitatem, & quantum sit eius donum, qui graui hoc &
 inevitabili malo nos liberauit.

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

at

fr. Ti. i. b

E

F

Amb.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Seduxit me. trahendo me ad consensum peccati mortalis.

2 Et per illud occidit me. inducendo ad opus.

3 Itaque lex quidem sancta. Postquam Apostolus ostendit legem
 non esse malam, hic ostendit eam esse bonam. Et primo facit pro-
 positum secundo, remouet obiectionem in contrarium, ibi. Quid
 ergo. Circa primum dicit. Itaque lex quidem sancta. quod statim de-
 clarat, quia interior legis est homines facere bonos, decimo Ethio-
 corum. Lex vetus est huiusmodi, quia ordinabat homines ad
 Deum per praecipua caeremonialia, ideo subditur.

4 Et mandatum sanctum. Illud enim sanctum dicitur, quod ad Dei
 cultum ordinatur. Item ordinabat iuste vivere ad proximum per
 praecipua iudicialia, propter quod subditur.

5 Et iustum & bonum. Item ordinabat hominem ad seipsum per
 moralia praecipua, de quibus subditur. Et bonum.

6 Quod ergo bonum est, factum est mors? Hic consequenter remouet
 quandam obiectionem in contrarium. secundo, confirmat suum
 propositum, ibi. Scimus autem. Primo. n. facit obiectionem, posset
 enim aliquis dicere. Licet lex sit bona secundum se & absolute,
 tamen mala est etiam per se homini lapsa, in quo est carnis ad spi-
 ritum rebellio, quae per legem excitatur, ut dictum est. Quia sicut
 licet vinum sit absolute bonum, tamen malum est febricitanti, &
 hoc est quod dicitur. Quod ergo bonum est, in se. scilicet lex. mihi
 factum est mors consequenter hoc remouet.

7 Absit. Non enim simile est de vino, quia vinum per se & directe aug-
 mentat calorem febrilem, & sic malum est febricitanti, lex autem
 per se non est fabricatiua concupiscentiae, sed magis repressiua, pp
 quod talis excitatio prouenit ex hominis malitia, & demonis ne-
 quitia, ut dictum est, propter quod lex ex hoc non potest dici ma-
 la. Sicut aliquando ex bono actu alicuius, alius ex sua malitia sca-
 ndalizatur, nec ex hoc operans bonum vel eius actus peioratur, ni-
 si faceret intentione alium scandalizandi, & tunc actus eius ex ta-
 li intentione esset malus. Dicit igitur. Absit, scilicet, legem esse
 malam per se homini lapsa.

8 Sed peccatum. id est, concupiscentia.

9 Ut appareat peccatum. id est, ut appareat mala.

10 Per bonum. i. per legem, quia opposita iuxta se posita magis
 elucescunt.

11 Operatum est mihi mortem. s. ipsa concupiscentia ex malitia ho-
 minis & nequitia demonis duxit me ad peccatum mortale.

12 Ut fiat supra modum peccans peccatum. id est, ipsa concupiscentia
 excitata inducens ad peccatum.

13 Per mandatum. i. per legem, occasionaliter tamen solum ita,
 quod cum dicitur hic. Ut fiat. ly. ut, non tenetur causaliter, quia lex
 per se non excitat concupiscentiam, sed consecutiue tantum, quia
 ad dationem legis secuta est concupiscentiae excitatio per mali-
 tiam hominis & nequitiam demonis.

14 Scimus enim quia lex spiritalis est. Hic Apostolus confirmat suum
 propositum per testimonium legis naturalis, & hoc dupliciter, pri-
 mo in malis, secundo in bonis, ibi. Inuenio igitur.

Ad euentiam huius sciendum, quod lex scripta, diuina vel
 humana, est quaedam determinatio legis naturalis, & ideo si est
 legi naturali consona, bona est. Sicut conclusio, quae primis prin-
 cipijs concordat, & minor propositio, quae accipitur sub maiori, be-
 ne accipitur. Item aduertendum, quod in homine est duplex pars. s.
 ratio, & sensuilitas, quae aliter nominatur spiritus, & caro, & ho-
 mo interior, & exterior, per rationem vero homo est homo, per qua
 distinguitur a brutis. i. Metaphysic. Animalia imaginationib. &
 memorijs viuunt, homo vero ratione & intellectu, propter quod
 illud quod agit homo, vel vult secundum dictamen rectae ratio-
 nis, illud dicitur proprie agere vel velle, quia illud agit inquantum
 homo, illud autem quod agit vel sequens impulsus sensualitatis,
 non dicitur proprie agere vel velle, quia non conuenit ei secun-
 dum, quod homo, sed prout conuenit cum brutis. Iste igitur sup-
 positus fit talis ratio. Illa lex est bona, quae prohibet sequi concupi-
 scentiam carnalem seu sensualitatem, quia in hoc est consona le-
 gi naturali, lex autem Mosaica est huiusmodi, di. Non concupisces
 ut dictum est supra, ergo, &c. Hanc autem sententiam ponit Apo-
 stolus intricate & diffuse, di. Scimus enim quia lex spiritalis est, i. or-
 dinans hominem ad sequendum instinctum spiritus vel rationis.

ut

Ego

A * Amb. Ut ostendat Paulus plus peccatum esse sub lege, quam fuerat ante legem, supra hunc modum peccatorum amplioremodum significat creuisse post legem, inuidia & astita Satanae, ut providentia Dei contraria fieret homini, cum timore legis minime peccare debuerint.

Ut fiat supra modum.

Aug. de verbis Apost.

Quia per legem non defecit, sed magis solitis cupiditatibus creuit. *Supra m.* quia etiam prauaricatio, vel peccatum diabolus, qui per bonum incensus est, & contraria suavit, in quo apparet inimicus.

a Quia lex spi. Malis quod punit, lex iusta est. Bonis spiritualis est, quia peccatum prohibet & visibilia coli. Lex ergo Moyfi spiritualis est, quia in ea sunt, quae Dei sunt, & quia spiritualiter est intelligenda. Lex autem spiritus dicitur lex euangelij, ubi Deus ipse est. Ibi verba, hic res.

b Ego autem. Hucusque legem excusauit, quod non debet re fundi in eam culpa, hic dicit, quod nec in principalem naturam. i. rationem, secundum id quod a Deo habet, & ita non in creatorem, sed in homines, qui ex se vitiatum sunt, ut prauis moribus resistere nequeant.

* Theophyl. Ego carnalis sum, hoc est, vniuersa humana natura cum qua ante sancitam legem, tum qua tempore legis, vniuersam affectuum turbam tibi aggregatam habuit. Non. n. tantum mortales facti sumus ex Adami prauaricatione, verum etiam affectus prauos natura sub peccato vendita recipit, dominatum peccati subditam, ut caput erigere nequeat. Haec autem omnia de mortalibus, qui ante Christi in carnem aduentum suere, dicit, etiam si propriam personam posuerit.

* Occum. Non dicit, Vos, qui legem transgredimini, ne grauem redderet sermonem ac molestum: sed, Ego, inquit, quae illorum erant in seipso figurans. Ita autem & in sequentibus facit asperitatem & vehementiam diminuens ac lenies, transformato in seipsum sermone.

* Orig. Paulus tanquam Ecclesiae doctor, hic in semetipso infirmorum personam suscipit.

In e. 9. Danit. lis.

* Hier. Daniel dicens, Peccauimus, inique egimus, & c. peccata populi enumerat ex persona propria, quod & Apostolum in epist. ad Rom. c. 7. facere legimus.

* Chrysof. Cum alibi dicat Paulus. In carne ambulantes, non secundum carnem militamus, & rursus. Viuo ego, iam non ego, viuit vero in me Christus, haec non in Pauli persona, sed peccantium intelligenda, quam in semetipso Paulus expressit.

Exposit. quartum da prbp. ex hac epist. prop. 41.

* Aug. Quod ait, lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, satis ostendit non posse impleri legem, nisi a spiritualibus. quales facit gratia Dei. Similis enim quisque factus ipsi legi, facile implet quod praecipit, nec eris sub illa, sed cum illa. Is est autem, qui iam non capitur temporalibus bonis, nec terretur temporalibus malis. Quod autem ait, Venundatus sub peccato, intelligendum quod vnusquisque peccando animam suam diabolo vendit, accepto tanquam pretio dulcedine voluptatis.

In 1. prop. 42.

c Carnalis sum. Non indecenter hoc, & de seipso Apostolus secundum carnem quamdiu hic viuit propter carnis motus. Et hoc bene dicit omnis sanctus.

C

Ve-

d Venundatus sub peccato. Et hoc ex culpa primi hominis, qui pro delectatione cibi venit se & omnes alios vendidit. Ut sub peccato. i. serui peccati sint. Vel vnusquisque vendidit se consuetudine propriae voluptatis.

Gen. 3 Aug. verb.

e Quod e. o. Probat, quod seruus est peccati, quia quod operor secundum exteriorem dimittendo bona vel faciendo mala. intelligo secundum interiorem non esse operandum. Vere operor quod non intelligo, quia & dimitto bonum quod volo, & facio malum quod nolo. Dimitto, & facio, sunt partes, operor, volo, & nolo, effectus intelligo. Et est pro-

batio a partibus & ab effectu. Et hoc est. Non. n. quod volo ego interior. Naturaliter quidem ratio vult bonum, sed voluntas haec semper caret effectu, nisi gratia Dei velle suum ad amandum bonum addiderit quod ad effectum potest perducere. Est enim velle naturae, velle gratiae, velle vitij. Velle naturae per se impotens est, nec palmam meretur, sed vincitur & trahitur a velle vitij, nisi velle gratiae subueniat, quod velle vitij fugat, & velle naturae liberat.

Velle plex.

f Non intelligo. Quia aliud videt se per legem scire, & aliud agere.

g Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod. Subiectus peccato, facit quod non vult.

h Facio. Concupisco, non quod post concupiscentiam Apostolus eat, & eum ad mala trahat. Luetabatur, non subiugabatur, de se hoc tibi proponit, ne de hoc desperes in te.

E

i Si autem quod volo illud. Ostendit carnalem seruum esse peccati, ex quo est malum. Hic alterum ostendit. i. bonam naturam a Deo creatam, quae consentit legi, & malum non facit. Quod non ago quod volo, & ago quod nolo. Si autem hoc est. i. si quod nolo dimittere, tamen dimitto, lege illud idem praecipiente, & quod nolo facere, tamen facio, lege idem prohibente, tunc consentio legi, quae quod nolo prohibet, & quod volo praecipit, consentio legi & testis sum, quod est bona.

* Aug. His quidem satis lex ab omni criminatione defenditur. Sed cauendum ne quis arbitretur his verbis auferri nobis liberum voluntatis arbitrium, quod non ita est. Nunc. n. homo describitur sub lege positus ante gratiam. Tunc enim peccatis vincitur, dum viribus suis iuste viuere conatur sine adiutorio liberantis gratiae Dei. In libero autem arbitrio habet, ut credat libere, & accipiat gratiam, ut iam illo, qui eam donat liberante & adiuuante, non peccet.

Vbi sup. pos. 42.

* Theod. Illa autem, non volo, &, vai, non necessitatem, sed imbecillitatem significant. Non enim necessitate, aut vi aliqua impulsu peccamus, sed a voluptate delinuti, ea facimus, quae ut scelerata & flagitiosa abhortamur.

k Nunc autem iam non ego. Iam redemptus, iam accepta gratia Christi qui fuit ante sibi peccato venundatus. Non ego. Libera est mens, caro captiua. Habitat, etiam non consentiendo ei, viuit ex fide. Sunt desideria, sed si non regnant, ipse non facit, faceret autem si consentiret.

Aug. fe verbis

l Sed quod habitat in me. Quomodo habitat, cum non sit substantia, sed priuatio boni? Ecce primi hominis corpus corruptum est per peccatum. Ipsa quoque corruptio per conditionem offensionis manet in corpore, robur tenens diuinae sententiae datae in Adam, cuius consortio anima maculatur peccato.

Pcc-

NICOLAUS DE LYRA:

- 1 Ego autem carnalis sum. id est, sequens carnis seu sensualitatis impulsu. Et loquitur Apostolus ut supra dictum est in persona generis humani lapsi. In quo plures sunt sequentes impulsu sensualitatis, quam rationis.
- 2 Venundatus sub peccato. scilicet, primorum parentum, per quos genus humanum incurrit rebellionem carnis ad spiritum. ideo sequitur.
- 3 Quod enim operor. sensualitatem sequens.
- 4 Non intelligo. id est, intus non lego consonans dictamini legis naturalis, sed malis contrarians.

Non

- 5 Non enim quod volo bonum. secundum rationis dictamen.
- 6 Hoc ago. impeditus sensualitatis impulsu.
- 7 Sed quod odio malum. secundum rationem.
- 8 Illud facio. tactus a sensualitate.
- 9 Si autem quod nolo. secundum rationem.
- 10 Illud facio. tactus per sensualitatem.
- 11 Consentio legi, quoniam bona est. quia prohibet illud quod est odibile secundum dictamen rationis rectae.
- 12 Nunc autem iam non ego operor illud. Quia non operor illud secundum, quod homo, sed quod brutum, ut dictum est supra.
- 13 Sed quod habitat in me peccatum. i. concupiscentia, quae dicitur peccatum modo supra dicto, quia impellit ad hoc operandum.

Scio

C a Peccatum: Scio enim quia non habeat in me, hoc est in carne mea bo-
 A. n. n. & Irenaeus. Dominus est qui saluat nos, quia p̄ semet-
 Lib. 3. c. 11. ipsos non habebant hoīes saluari: & propter hoc Paulus in-
 firmitatem hominis annuntians ait, Scio qm̄ non habitat in
 carne mea bonum, significans quoniam non a nobis, sed a
 Deo est bonum salu-
 tis nostrae.

* Aug. Cessi intelli-
 gentioribus, imō re-
 ritati, vt viderem in
 illis apostoli vocib⁹,
 gemitum esse Sācto-
 rum, contra carnales
 cōcupiscentias dimi-
 cantū. Qui cum mē-
 te sp̄uales, adhuc tñ
 isto corruptibili cor-
 pore quod aggrauat
 animam, recte intel-
 liguntur esse carna-
 les, quia erunt & cor-
 pore spiritales. Hinc
 factum est, vt sic ista
 intelligerē quē d-
 modū intellexit Hi-
 larius, Gregorius, Ambrosius, & ceteri Ecclesiae sancti noti-
 que doctores, &c.

Lex carnis, ad quam diabolus, vt ad suam legē accedat,
 cooperatur.

b Nam vel. Velle non, quia velle bonum adiacet mihi, quia
 iuxta carnem iacet & quiescit impotens surgere ad bonum
 operandum. Iuxta, quia naturale est quodammodo bonum
 velle per rationē, sed tale est hoc velle, quod semper vi car-
 nis superatur: velle autem Dei carnem superat. Velle. Bona
 sunt quae iubet lex, adeo vt naturaliter amet, & facere velit,
 sed deest virtus perficiendi.

Velle. Aug. Semper bonus vult penitus nō concupiscere,
 sed nunquam hoc perficit, in hac vita.

c Perf. Non ait facere, sed perficere quia nō nihil facit. Agit
 bonum, quia concupiscētis non consentit, sed nō perficit vt
 omnino nō concupiscat, sic & hostis agit malum, dū mouet
 desiderium, sed non perficit, quia non pertrahit ad malum.
 d Non e. quod v. Bonum perficere non inuenio, quia nec bo-
 num illud quod volo. A parte a qua minus videretur oñdit,
 sed e contratio malum, quia etiam illud quod nolo, &c. Vel,
 non inuenio bonum, quia non est ibi. Multi enim stulti non
 inueniunt bonum in aliqua re, quod tamen est ibi.

* Theophylact. Cum ait, non inuenio. vim & insidias peccati
 demonstrat, Liberat enim cum essentiam animae, tñ essen-
 tiam carnis a crimine & accusatione, totumque in prauam
 operationē & voluntatem transfert. Nam cum dicit, quod no-
 lo, animā liberat a crimine, cū uero subdit, iam non ego operor
 illud, carnem ab accusatione immūnē seruat. Et quid igitur
 est quod malum operatur? Peccatum quod est (iuxta Chry-
 sostomi sententiam) praua voluntas, & peccandi auida. Ista
 vero non est opus Dei, sed nostra motio & affectus.

e Si au. q. no. Concludit superiorem sententiam, ergo ego nō
 operor illud, scilicet malum, ex quo prior quēstio concludi-
 tur, scilicet, quod consentit legi Dei:

C f Sed q. b. in me p. Pressus peccato eius voluntatē facit quod
 tamē est vitio hominis. Hoc dicit, vt notet de quantis. Deus
 homi-

hominem eruit.

* August. Iam enim motus desideriorum malorum nō ip-
 se operabatur, quibus non consentiebat ad perpetranda pec-
 cata. Peccati autē nomine, quod in illo habitabat, ipsam nū-
 cupabat concupiscentiam, quia peccato facta est, & si cōsen-
 tientem traxerit atq;
 illexerit, concipit pa-
 ritque peccatum.

D
 Li. 6. cō. Iu.
 Pelag. c. 11.

a In carne mea, vel contra salutem meam. b Lex carnis.
 c Peccatum habitat, quia bonum non inhābitat. d In sensuali homine.

a mē peccatū. Scio enim, quia nō habitat in me, hoc est in car-

b nē mea bonum. Nam velle t̄ adiacet mihi, perficere autem

c bonum non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc fa-

d cio, sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo illud

e facio, iā nō ego operor illud, sed quod habitat in me pec-

f catū. Inuenio igitur t̄ legem volenti mihi facere bonū, quo-

g niā mihi malū adiacet. Condelector enim legi Dei secundum

h

i

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

catum si vicerit facit reum, reatus eius valet in regenerato.
 Quem reatum Christi gratia per remissionem oīum pecca-
 torum in regenerato, si ad mala opera ei quodammodo iuben-
 ti nō obēdiat, valere non sicut. Sic autē vocatur peccatum,
 quia peccato facta est, cum iā in regeneratis non sit ipsa pec-
 catum sicut vocatur lingua locutio quam facit lingua, & ma-
 nus vocatur scriptura quam facit manus. Itē sic vocatur
 peccatum, quia peccatum si vincit facit, sicut vocatur si gus
 pigrum, non quod a pigris fiat, sed quod pigris facit.

g Inuenio igit. Dixerat legē bonā; naturam bonā, quae idē
 vult, & ei cōsentit, hic adiungit bonā legē bonae naturae ad-
 iutricem, & tñ exterior homo coniuncta illa duo vincit, vt
 homo per neutrum posse euadere videns, obnoxius sit gr̄a.

* Theod. Dicit autē. Et lex bona mihi esse videtur, laudo. n.
 quae ab ea constituta sunt vt se recte habentia, & similiter ac
 ipsa, & quae sunt honesta diligo, & quae sunt contraria odio.
 Sed mihi tamē malum adiacet, hoc est peccatum (videlicet
 concupiscentia) quod habeam corpus mortale & patibile,
 amittēque fœcordiam & imbecillitatē. Deinde mētis pertur-
 bationem pugnam apertius ostēdens d. Condelector legi Dei se-
 cundum interiorem hominem. Interiore hominem dicit mentē.

* Photius apud Oecum. Inuenio legem, hoc est, intellexi
 ac deprehendi vim & naturam legis, & de ea comperi quod
 nihil potuerit auxiliari. Vnde hoc manifestū est? Quia volenti
 mihi facere bonū, nihil fert auxiliij, sed similiter malum adia-
 cet, inēficax est mihi ad agēdū quod cupio. In hoc ex eo di-
 ligenter de lege comperi, quantum posset, quae ve sit eius natu-
 ra, quia in me volente bonū operari, inuenio adiacere malū
 neque ab ea eiectum est a me. Itaque oportet per baptisimū
 ad Christum eius depulsorem accedere, relicta lege.

h Volenti. Tantū, quia perficere non possum, quia malum ra-
 tioni prope est, insidians in carne est quasi ad ianuas anime,
 & aliud cogit facere, quam vult homo & lex.

i Sec. inte. Amb. Quia caro ex Adā traducit, peccatū in se ha-
 bet, si anima traduceret & ipsa hēret, quia animae Adē pecca-
 ui, si vero aīa peccatū in se hēret, homo nō se cognosceret.

Video.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Scio enim. per experientiam rebellionis carnis ad spiritum.
- 2 Quia non habitat in me. hoc est in carne mea.
- 3 Bonum. i. inclinatio ad bonum, sed magis ad oppositum. Et dicit.
- 4 In car. mea. s. corruptibili & corrupta per peccatum Adā, quia
 talis inclinatio mala non fuit in carne humana pro statu innocentiae:
 Vel aliter. In carne mea. quasi dicat. In alia parte mei, scilicet in ra-
 tione, non est inclinatio ad malum, sed ad bonū. Ratio enim ad optima
 depreccatur. idē subditur.
- 5 Nam vel. s. bonum.
- 6 Adiacet mi. secundum rationem.
- 7 Perficere autem bonum non inuenio. propter sensualitatem
 impediētem.
- 8 Non enim quod volo bonū, hoc facio, sed quod nolo, &c.

Ex-

Exponatur vt prius, quia repetitio est eiusdem sententiae ad maiorem
 assertionem.

9 Inuenio igitur legem. hic ostenditur idē per testimonium legis
 naturalis in bonis, cui concordat lex precipiēdo illa quae homo vult
 agit sequendo dictamen rectae rationis, vt Deū colere, parentes honora-
 re, & huiusmodi, & hoc est quod dicitur. Inuenio igitur legem. s.
 consonam.

10 Volenti mihi faceret bonum, &c. secundum legis naturalis
 dictamen:

11 Quoniam mihi malum adiacet. quia magis promptus est ho-
 mo ad perficiendum malum in opere quam bonum, propter corruptio-
 nem naturae.

12 Condelector enim lc. Dei. i. ei concordo.

13 Secundum inte. ho. i. secundū naturā rationis dictamē, quia
 ratio dicitur homo interior, & sensualitas exterior.

Tom. 6.

d Video

A *Video au. Aug. Ad corpus mortis pertinet, vt lex membro rum repugnet legi mentis dum caro aduersus spiritum con cupiscit. Sed lex peccati non regnat, cum non obeditur desi derijs eius.*

† Dis. 6. e. in fi. 23. q. 5. c. ff. paulus. i. prin. li. 2. de pec. mer. & remis. ca 22.

† Gratias ago Deo.

li. 6. cont. In- lia. Pelag. e. 8.

li. 2. cont. In- lia. Pelag. c. 1.

b *Legem in mem. Reste fomes peccati lex dicitur, quia legiti- me factum est, vt qui non obediuit suo su- periori, ei non seruiat suum inferius. i. caro.*
* Aug. Nobis pu- dendum est, quod im- perio nostro caro non feruit, quia hoc fit per infirmitatem, quam peccando meruimus, vocaturque peccatu habitans in membris nostris. Sic est autem hoc peccatum, vt sit pena peccati.

* Idem. Ego de- concupiscentia dixi, quæ est in membris repugnans legi mentis, quamuis reatus eius in omnium peccatorum remissione trāsierit, manet ta- men actu in homine secum confligente per continentiam.
B *Actu manet, non quidem abstrahendo & illiciendo mentē, eiusque consensu concipiendo & pariendo peccata, sed ma- la quibus mens resistit desideria commouendo.*

* Idem. Lex peccati quæ in membris est corporis mortis hu- ius, & remissa est regeneratione spiritali, & manet in carne mortali. Remissa. i. quia reatus solutus est sacramēto quo re- nascuntur fideles, manet autem quia operatur desideria cō- tra quæ dimicant & fideles.

C *Capituum. Ex carne, ex parte, qa mens repugnat, & conde- lectatur legi Dei. Sic de ipso apostolo legitur, mens non con- sentit peccato, mors contēdit, mens nō consentit. Est in me quiddam mortuum, quiddam viuum, quid inde sperandum?*
c *Et captiuum me ducentem, &c. * Oecumen. Pulchre dicit Nā pugna mota inter peccatū, legisque pcepta, videlicet cogitatione peccato contradicente, discedit cū victoria pec- catū, misero homine in captiuum assumpto. Legem peccati periphraſtice vocat peccatum. quæ est in membris meis: quæ per mea membra pugnat aduersum me.*

* Aug. Captiuum, sed ex carne, & ex parte. Nam mens re- pugnat, & condelectatur legi Dei. Sic enim intelligere debe- mus. Iā ergo si mens non consentit peccato titillati, sugge- renti, blādienti, qa habet alias internus delectationes suas, est

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 *Video aut. aliam legē in membris. Hic habita occasione ex dictis de lege naturali & diuina, determinat de lege fomitis, cuius pri- mo malitia ostendit, secundo ab eo liberari petit, ibi: Infelix ego hō.*
- 2 *Repu. le. ment. n. i. legi naturali, quæ impressa est menti.*
- 3 *Et captiuum ducentem, &c. per consuetudinem peccandi, quæ tenet hominem in peccato sicut captiuum in carcere.*
- 4 *Infelix ego homo. Hic cōsequēter petit liberari, dicens in per-*

Diuisio.

C A P. VIII.

Ser. 6. de vero bis Apostoli.

Nihil igitur. Augu. Si- cut bona quedā maus non proficiunt, sic quedam macule si sunt leues, sine quibus humana vita non du- citur, nihil impediunt ad coronam.

a *Nihil igitur. nunc. Et si ante, non nūccū in Chſo. Nihil d. qa per*

NICOLAVS DE LYRA. C A P. VIII.

Diuisio.

Nihil igitur. Postquam apostolus ostendit cessationē le- gis factā per Christū. Hic cōtequenter ostēdit, q. Chri- sto sit totaliter adherendū, & diuiditur in duas, quia primo facit qd dictū est. Secūdo ne videatur Iudeos tāquā exosos relinquere, ostēdit erga eos suū affectū ca. i. Prima in duas, qa primo ostēdit huius adhesionis fructū vel vilitatē, secū- do, modū eius seu firmitatē, ibi. *Quis ergo nos superabit.* Prima adhuc

in me quiddam mortuum, & quiddam viuum, mors contēdit, mens non consentit.

d *Infel. non in mente, sed in carne.*

e *Quis me l. Liberabitur cū mortale hoc inducit immortalita- tē, vbi nulla concupiscentia permanebit. Modo interim qd?*

a *Partim libertas reddita, b Condelectati legi, sed, c Partim restat infirmitas. d Fomitem qui regnat, e Vt in oculo ad concupiscendum, & in manu ad operandum.*

a *interiorem hominem. Videō autem aliam legem in mem- b*

c *bris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuū dūcen- tē me in legem peccati, quæ est in membris meis. † Infelix*

d *ego homo, quis me liberabit † de corpore mortis huius?*

† Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Igi- tur ego ipse, me nte seruiō legi Dei, carne aut legi peccati.

a *Non lex, non vitres propriæ, sed. b Rationalis & interior homo. c Habens ut prius fomitem. d Voluntate. e Potens sum seruire. f Et ideo non remissius agendum, sed cauendum ne regnet.*

a *Quia gratia liberat. b Rationalis & interior homo. c Habens ut prius fomitem. d Voluntate. e Potens sum seruire. f Et ideo non remissius agendum, sed cauendum ne regnet.*

cunq; aut istā pdiderit libertatē, certe inseparabilis est possi- bilitas illa naturæ, hēt posse per naturale subsidium, hēt vel- le per liberū arbitrium, cur quærit baptismatis sacramentū? Sinatur orare, sinatur adiutorium medici potentissimi flagi- tare. Neque. n. sibi sufficit, qui d. *Infel. ego ho. quis me, &c.* aut ple- nā libertatem hēre dicendus est, qui adhuc postulat liberari. *** Theod. Hęc oia differunt apostolus, vt ostēderet quales era- mus ante gratiam, & quales post gratiam, & veluti suscepta persona eorum qui ante gratiam a peccato obsessi sunt, tā- quam a medijs hostibus circumdatus, & seruire coactus, gra- titer gemit ac lamentatur, &c.**

g *Igi. ego ip. Hic tertius actus in lege spiritus. Igi. e. Sed quia di- cit gratia se esse liberatū, ne quis torpeat securus, quasi pec- cātū non ultra noceat, determinat quō sit liberatio nō in gratia manserit. Alioquin peccatum iterum occupabit. Ego ip. Ego in carne, ego in mente, non duos, d unus ex vtroque, men- te non consentio, carne concupisco.*

Ab hoc loco: Scimus. n. quia lex spiritalis, ad finē vsque huius capituli, vtrum ex propria, an ex vniuersalis hominis persona hęc melius accipiantur, non omnino perspicuū est.

Dicit Aug aliquādo libi visū fuisse in hoc apostoli sermo- ne describi hoēm sub lege. Sed vt ait, nō est nisi hō gratie, q. cōdelectat legi Dei & cōsentit, & q. nō operat, malum, nec vult & q. ignorat. i. nō approbat, & cui nihil dānationis nūc est, sicut i. sequēti ostēdit, & tñ adhuc esse carnalē de se dicit.

sona generis humani. In felix ego homo. per corruptionem naturæ.

5 *Quis me li. Nō dicit de corpore absolute, quia facit ad beatitudi- nē animæ, quæ non erit perfecte beata, donec fuerit suo corpori reunita, sed dicit: De cor. m. hu. quia sancti resurgent in corpore immortali. & respondet Apostolus.*

6 *Gratia Dei per Ie. quia in presenti liberat a lege fomitis in quā tū est culpa, vnde & in renatis per baptismum primi motus non sunt culpa, sed solū pœna, & exercendæ virtutis materia. In futuro vero li- berabit etiā a lege fomitis, in quā tū est pœna, quando reformabit cor- pus humiliatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Phil. 3. ca. Ex prædictis igitur concludit.*

7 *Igitur ego ipse. in vita presenti.*

8 *Mente seruiō legi Dei. i. secundum inclinationem rationis.*

9 *Carne au. legi peccati. sequēdo carnis inclinationē. Legi peccati.*

C A P. VIII.

Quia mente seruiō legi Dei. a Tempore gratiæ. b Quia maculæ ex carne non obsunt.

Nihil igitur nūc dānationis est his qui sunt in Christo Iesu qui nō secundum carnē ambulāt.

a *In quo omnia peccata soluantur. b Quis nihil dānationis. c Et si quandoque cadunt.*

per gratiam baptis- matis & lauacrum rege- nationis solutus est, & ipse reatus cū quo erat natus, & qd quid ante commisit.

* Augu. Et si habent A; desideria carnis qui- bus non consentiūt, & si lex membrorū repugnet legi meīs eorū, & captiuare vult mētem, tamē quia per gratiā bap- tismatis

adhuc in duas, quia primo ostendit fructum huiusmodi quā- tum ad euasione mali, secūdo quantū ad cōsecutionē boni, ibi. *Quicunque enim spiritu Dei. Prima adhuc in duas, quia pri- mo ponit intentum, secundo declarat ipsum, ibi. Nam quod impossibile. Circa primum dicit.*

- 1 *Nihil igitur. n. dā. i. nulla dānationis causa.*
- 2 *Ex his qui sunt in Chri. Ie. per fidem charitate formatam.*
- 3 *Qui non se. car. i. nō operatur, sed magis sē spiritū quan- tum*

Carnis & lauachru regenerationis solutus est & ipse reatus cu quo eras natus, & quicquid antea consensisti male concupiscere, siue quolibet flagitio, &c. omnia deleta sunt in illo fonte quo seruus intrasti, unde liber existi. Quia ergo hec ita sunt, nulla ergo nuc condemnatio his q sunt in Christo Iesu. Nulla est nuc, antea fuit.

Hoc malum fecerat generatio, sed hoc bonu fecit regeneratio. **a** Lex e. spi. Hic ostendit per quid gratia liberet per spiritum b sanctum.

Lex spiritus Est spiritus sanctus q docet c quid sit agendum, & d quid no: q est dator e vite, & hoc per Christum qui dat spiritum: g & quemodo in Christo exponit.

Vel lex spiritus. Lex fidei qui dicitur spiritus: quia Deus cuius fides est, spiritus est. Vel lex fidei p qua uiuificamur qua spiritus ponit in corde. Vel lex spiritus vite, qa & peccare no vult, & a morte reuocat, & qa spiritu. i. mente credit, & spiritus est q credit, & spiritus est cuius fides est.

B Lex e. spiritus. Lex Moyfi, lex spiritus. i. spiritualis: qa prohibet peccare, sed non vite, quia non uiuificauit remissis peccatis. **D**istinctio ista satis est necessaria: Lex. inquit, spiritus vite. Ecce vna lex. A lege peccati & mortis. Ecce altera lex. Et sequitur q impossibile erat legi. Ecce tertia lex. Hec est lex per Moysem data in monte Sina. Duę ergo leges hic bonę sunt. f lex fidei, qua peccatum tollit, & lex Moyfi: qua peccatum ostendit & prohibet, Lex vero peccati mala, quia reos facit.

Lex qua ponit spiritus, liberat a lege carnis: quod non potuit facere tertia lex Moyfi. Lex carnis no est Dei, sed peccati & mortis: hęc reos: Lex Moyfi sancta & Dei est: qua ostendit malum, sed non tollit. Lex spiritus qua est lex fidei & gratie, malum tollit.

b Nam quod impossi: Quomodo in Christo facta sit liberatio, ostendit.

c Per carnem. Per carnalitate, qua rebellabat, & audita lege amplius est incitata: sic infirmata est lex literę per carnem, & ideo erat ei impossibile liberare a lege peccati & mortis.

* Aug. Quod autem ait, Quod impossibile erat legi, &c. manifestissime docet precepta legis, ppter ea no impleta, quamuis essent implenda, quonia quibus data erat lex ante gratia, dediti erant carnalibus bonis, & ex his acquirere beatitudinem cupiebant, neq; metuebant nisi cu talibus bonis imminere aduersitas,

NICOLAUS DE LYRA.

tum ad opera ex fide sequentia: quia fides sine operibus mortua est, Iaco. 2. d. Nullus enim danat nisi pro peccato originali. actuali vel mortali, vel pro pena per Adam incurta. per quem modum sancti patres descendebant ad limbum inferni, quamuis essent mundati & liberati ab originali peccato & actuali. Fides autem Christi liberat ab originali & actuali, & a pena incurta pro peccato Adę: inquatum in baptismo qui est sacramentum fidei communicatur totaliter virtus passionis Christi, qua abstulit impedimentum nature. Ideo dicit.

1 Lex enim spi. vi. Lex enim euangelica dicitur lex spiritus, qa impressa fuit cordibus apostolorum per spiritum sanctum. Et lex vite, quia uiuificat per gratiam, quam conferunt sacramenta nouę legis.

2 Liberant me a lege pec. idest ab obligatione pro peccato actuali & mortali.

3 Et mor. quia tollit omnem penam debitam, propter quod sancti nuc morientes statim euolant ad gloriam.

4 Nam quod impos. Hic consequenter declarat suum dictu. s. qualiter lex Christi libera. Et diuiditur in duas: quia primo declaratur modus huius liberationis, secundo ponitur distinctio ambulantiu secundu spiritum & secundum impetum carnis, ibi: Qui enim. Circa primu considerandum, quod secundu nullum tempus nullus saluatur nisi per Christum, Act. 4. c. Nec. n. aliud nomen sub celo datum est hominibus, in quo oporteat saluos fieri. Ista autē salus dupliciter potest hominibus applicari: Vno modo p fidem: & sic per Christu saluabatur patres veteris Testamenti. s. per fidem Christi venturi. Aliquid enim antequam sit in effectū bene mouet secundum actu animę, sicut finis mouet agentem, credere vero est actus animę. Alio modo applicatur p sacramenta hominibus adhibita, q sunt nostre iustificationis instrumenta, separata tamē. Sicut enim edificationis materialis artifex est, causa effi-

ueritas, & ideo cum illa temporalia deturbarentur, facile recedebant a preceptis legis. Infirmitabatur ergo lex no implendo qd precepebat, non sua culpa, sed per caruem, idest, per eos homines qui carnalia bona appetendo, non amabant legis iustitiam, sed ei temporalia commoda preponebant.

d Filium suum mi. Au gust. No vbi no erat: q vbi que est, venit in virginē, q ante in virgine erat, q creauit, elegit: q elegit, creauit, attulit virgini fecunditate, no abstulit virginitate venies in uterū virginis, sicut. n. ibi p vnione natura; qualiter ante no erat Ita & in mudo erat, & in mudu venisse dicitur, quia visibilis mundo apparuit.

Aug. l. 83. q. 67.

† ea parte qua imbecillis erat.

† sub specie carnis peccato obnoxia.

* Lex enim spiritus vite in Christo Iesu, liberauit me a lege peccati & mortis. Nam quod impossibile erat legi, t in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens t in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

a q. d. quis. Potes ne secundum carnem ambulare, possum: quia: Vel ideo nihil damnationis est, quia lex liberat a peccato. **b** Alias bit. **c** Lege Moyfi, qua prauaricationis est causa & mortis. **d** In quate. s. in iustificatione implenda

a Quia damnauit peccatum. **b** Damnare peccatum. **c** Naturali. **d** In quate. s. in iustificatione implenda

a Lex. **b** Per carnes obseruancias non poterat iustificare. **c** Confubstantialem. **d** Per hominem conofibilem faciens.

a Non in carnem peccatricem, sed ei sim. lem per passibilitatem & mortalitatem. **b** i. pro eo quod f. stus est homia pro peccato **c** Deleuit.

a Christi in qua vetus homo non er. crucifixus est. **b** Lex precepit. spiritus implet **c** Talibus. **d** Et si aliquando cadamus.

non eu mater concupiscentia, sed gratia concepit. No peccatrix ergo fuit quia nec in libidinis concupiscentia concepta: nec peccati causam in se habuit: nec in ea peccauit. In pena ergo similis nostrę, non in qualitate peccati.

* Theod. No dixit, similitudine carnis, sed. in similitudine carnis peccati. Naturam enim humanam acceperat, peccatum humanum non acceperat, & ideo qd acceptum est, no similitudinem carnis, sed similitudinem carnis peccati appellauit. Cum enim eandem qua nos haberet naturam, non habuit eadem quam nos sententiam & mentem.

* Basil. & Cyril. apud Oecum. Corpus Christi non erat peccati corpus, sed similitudo carnis peccati. Ostendit Dominus naturales suscepisse affectiones ad confirmationem verę & non phantasticę incarnationis: affectiones vero, qua a malicia oriuntur & vitam commaculant, recessisse.

f Et de pecca. Orig. hoc est, per hostia carnis suę qua obtulit i ara crucis, danauit peccatu, & ad nihilu redegit i carne sua.

* Hier. Sicut hostias, que pro peccato offerebantur, in lege, peccati nomine vocabant, sic & Christi caro que pro peccatis nostris oblata est, peccati nome accepit. Vel aliter. De peccato Iudęorum qui Christum per inuidiam tradiderunt, morti adiudicandum, damnauit peccatum nostrum.

g Damna. idest, destruxit diabolus, idest, pro peccato quod fecit in carne Christi.

Vel peccatum, idest, fomitem procedentem de peccato damnauit, idest, debilitauit.

h Et iustifi. Ita danabatur peccatum, vt iustitia q lex Moyfi promisit,

Sic & Aug. libro. 14. cont. Faust Manich. c. 5. & lib. quest. vet. & noui test. q. 40.

efficiens principalis, manus eius instrumentalis coniuncta, securis vero separata. Sic in sauctificatione p gratiam deitas est causa efficiens principalis, humanitas Christi sicut instrumentu coniunctum, sacramenta vero nouę legis sicut instrumenta separata recipientia ad hoc virtute a Deo mediante humanitate Christi: sicut securis agit in edificatione p motionem artificis mediante manu que est instrumentu coniunctu. Talis autem virtus Dei seu act. o non fuit in sacramentis veteris legis q no poterant habere virtutem talem ab humanitate Christi ventura, quia causa effectiua non est posterior suo effectu. & hoc est quod dicitur: Na quod im. erat. le. i. sacramentis legalibus efficacia dicta carentibus.

5 In quo infirmab. s. lex. vetus, quia in hoc erat imperfecta. propter quod sacramenta illius egra dicuntur & infirma, Gal. 4.

6 Per carnem. quia mundabat corporaliter, tantum tollens quasdam irregularitates prohibentes ingressum templi contingentes ex tactu mortui, & huiusmodi. propter quod dicuntur iustitie carnis. Heb. 7.

7 Deus fil. su. m. in. quia assumpsit carnem passibilem, tamen non peccatricem.

8 Et de pec. i. de seipso facto hostia pro peccato, sicut dicitur Hosee 4. Peccata populi mei comedent, quia sacerdotes pro peccato hostias comedebant.

9 Damna. pec. i. deleuit per suam passionem.

10 In car. i. in homine secundum illud Psal. Recordatus est, quia caro sunt.

11 Vt iusti. le. i. promissa in lege qua gratiam iustificationem promittebat, si d non conferebat.

12 Impleteretur in no. i. renatis per baptismum gratiam conferentem per virtutem a Christo derivatam vt dictum est.

13 Qui non se. c. am. sed. per bona opera: quia fides sine operibus no sufficit ad salutem, cum sit mortua.

Ral 77.0

promisit, confirmaretur.

A Qui enim secundum carnem ambulat secundum carnem non est iustus, quia nec qui est secundum eam. Cur non? Qui sapit, quae carnis sunt, quod repugnat iustitiae.

b Nam prae. Qui haec quae carnis sunt sapit, non est iustus: nam prudentia carnis mors est.

* Oecum. Affectum vocat carnis, terrenum mentis impulsivum, & inclinationem ad absurdas actiones. Hoc non est carnis calumnia: neque, n. dixit, nam, sed affectus, qui etiam corrigi potest. Affectus vero spiritus, mens, est qui in nobis spiritu movetur.

Vita & pax. Vita quidem ad id relatum, affectus carnis mors: pax autem ad id quod sequitur, affectus carnis inimicitia est ad Deum.

Quoni. sa. c. Haec enumerando deterret a carnis obedientia.

Inimica est. Dum nil putat Deum posse, praeterquam in naturis rerum videtur.

Irenaeus. Bene Apostolus ait: Qui in carne sunt, Deo placere non possunt, non substantiam reiiciens carnis, sed infusionem Spiritus attrahens. Nec conversus quae in carne est repellens ab eis: etenim ipse in carne cum esset, scribebat eis: sed concupiscentias abscindens carnis, quae mortificant hominem.

Tertul. Talem ubique apostolum recognoscas, ita carnis opera damnantem, ut carnem damnare videat: sed ne ita quae existimet, ex aliorum vel coherentium sensuum suggestum procuratorem. Nam & dicens eos, qui in carne sunt, Deo placere non posse, statim de pravo intellectu ad integrum revocat, adiiciens, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Eos enim quos in carne esse constabat, negando in carne esse, in operibus carnis non esse monstrabat. Atque ita illos demum Deo placere non posse, non quod in carne essent, sed qui carnaliter viveret: placere autem illos Deo, quod in carne positi, secundum spiritum incederent.

August. Qui in carne sunt, id est, qui in carne confidunt, qui concupiscentias suas sequuntur, qui in his habitant, qui earum voluptatibus oblectantur, & in his beatam vitam constituent. **Sita.** Ambiguit, quia nondum sunt perfectae fidei, sed spes est perficiendi.

Spi. Dei. Spiritus Christi: quia idem est.

Aug. Non ergo sibi arrogat virtutem propriam egenam, & vitiata

vitiata natura. Si quis spiritum Christi non habet. Ipse enim spiritus Dei, qui spiritus Christi & patris est & filii. Si quis hunc non habet, non se fallat, hic non est eius. Ecce adiuvante ipsius misericordia, spiritum Christi habemus, & ipsa delectatione iustitiae, in recta fide, catholica fide, spiritum dei nobis inesse cognoscimus.

* Oecum. Ne illos merore attereret,

1 non dixit. Quod si non

2 habetis: sed, si quis

3 non habet, tanquam de

4 alijs loquens. Spiritum

5 autem Christi dona

6 novi testamenti.

7 **g Cor. qui.** Vel, nomi

8 ne corporis hominem

9 totum significat, sicut

10 Ezechiel e converso

11 nomine animae, cum

12 inquit: *Animae, quae pecc.*

13 **& c.** Et est: si spiritus

14 Christi in vobis est, li

15 cet corpus mortuum

16 i. homo mortuus fuerit

17 propter peccata. i.

18 in peccatis, spiritus ta

19 men. i. anima quae fuerat

20 impia vivit: quia

21 Deo qui est vita iugitur,

22 & hoc propter iustificacionem. i. peccatorum remissionem, quae

est ex spiritu sancto.

h Mortuum. ait, non

23 mortale. Ante peccatum

24 enim corpus anime

25 male. i. mortale fuit. i.

26 potes mori. Sed quod

27 non necesse erat mori: modo mortuum pro

pter peccatum, id est, quod necesse est mori.

i Propter peccatum. Vitandum reservatur haec infirmitas, ut

ex inde peccare magis timeat.

K Quod si spi. Aug. Attende, quod spiritus sanctus & spiritus pa-

tris dictus est hic, ubi legitur: Si autem spiritus eius, qui suscitavit

Christum & spiritus filii, ubi legitur: *Qui autem spiritus Christi*

non habet, quia spiritus sanctus de utroque procedit. Sed pro-

cessionem eius, sicut & generationem filii quis enarrabit?

i Viuisca. & mor. Aug. Ecce quartus actus. In prima actione

ante legem nulla pugna est cum voluptatibus seculi. In secunda

sub lege pugnamus, sed vincimur. In tertia pugnamus & vin-

cimus. In quarta non est pugna, sed pax aeterna: quia subditur

nostrum inferius. quod non subdebatur, quia nos superiorem

nobis Deum deseruimus:

m Mortalia. Aug. Non mortua, in resurrectione cum mortale

hoc induet immortalitatem, non solum necessitas moriendi

quam modo habet propter peccatum, sed nec mortalitas remane-

bit: quam habuit corpus animale peccatum.

n Prop. inba. Evidentissime apparet non tantum spiritus, sed et

corporis mortem propter peccatum hominem meruisse, per spiritum

ritum

11 Nec enim potest propter quod dicit Saluator Mat. 6. c. Nemo

potest duobus dominis servire. s. contrarijs sicut est in proposito.

12 Vos au. in. nar. Hic ponit unius partis imitatio. s. ambulatum se-

13 cundum spiritum, cum dicit: Vos au. in. car. non estis. i. esse non debetis.

14 Sed in spiti. quia renati estis per baptis. ex aqua & sp. Ioan. 3. a.

15 Si tu, & c. perseverando in gratia per baptismum accepta: Quod

16 dicitur ad excludendum eos qui post baptismum ad vomitum reverterunt:

17 de quibus subditur. **15** Si quis au. spi. Chri. quia cecidit a gratia.

16 Hic non est e. s. membrorum merito, licet aliquando sit numero.

17 Si au. Chri. in. vo. est. per gratiam. **18** Corpus qui. mor. i. mo-

19 riendi necessitati subiectum propter illud peccatum quod haec mortalitas non

20 impedit habitationem Christi in nobis per gratiam, quae licet reparatio hu-

21 manae naturae per Christum facta sit sufficienter quantum ad corpus & animam,

22 tamen ordinate nobis datur, quia sicut Christus habuit primo corpus pas-

23 sibile, & post hoc surrexit ad vitam immortalitatis & fideles qui sunt

24 eius membra sibi conformantur per gratiam iustificante animam: sed adhuc ha-

25 bet corpus passibile: sed in consummatione finali induent immortalitatem

26 gloriae ex redundantia gloriae animae ad corpus. Et hoc est quod dicitur.

19 spiti. ve. vi. per gratiam in presenti. **20** Quod si spi. eius. i. Dei

21 patris. **21** Qui sui. le. a. mor. ha. in. vo. per gratiae perseverantiam,

22 Qui sui. le. Chri. & c. i. sicut suscitabit nos ad vitam immortalitatem.

Ergo

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui est car. Hic ponitur distinctio inter ambulantes secundum carnem, & secundum spiritum. Et dividitur in tres partes. primo ponitur haec distinctio, secundum unius partis imitatio, ibi. Vos autem. tertio infer-

Divisio

tur conclusio, ibi. Ergo fratres. Primo. n. ponitur distinctio quantum ad iudicium, cum dicit. Qui enim secundum carnem sunt. s. ambulantes.

2 Quae car. & c. i. carnalia bona iudicant meliora spiritualibus bonis erronea tamen, sicut lingua febricitatis infecta cholera amara, ea quae sunt dulcia, iudicat amara. Qualis est enim unusquisque talis finis sibi videtur. **2. Ethico.** **3** Qui vero secundum spiritum supple ambulantes.

4 Quae sunt spiritus sentiunt. spiritualia bona carnalibus proponentes sicut lingua bene disposita bene iudicat de saporibus. Secundo ponitur distinctio inter eos quantum ad effectum, cum dicitur.

5 Nam prae. quae quis bona carnalia caute scit inquirere & prosequi. **6** Mors est. i. mortem efficit culpa & gehenna, & aliquando naturae: quia carnaliter viventes frequenter cuius alii moriuntur.

7 Prae. au. spi. quae quis spiritualia bona discrete querit & prosequitur. **8** Vita & pax. i. meretur vitam gratiae in presenti, & pacem gloriae in futuro. Ibi enim perfecta pax habetur, eo quod appetitus totaliter quietatur.

9 Quonia sapient. car. inimi. rebellans eius mandatis. ideo subdit. **10** Legi enim Dei non est subiecta. & prosequens nec ipsi Deo.

11 Nec

Ritum sanctum utrumque liberatum a Christo.
 * Augustin. Quid timetis? quid pro ipsa carne solliciti estis? Capillus de capite vestro non peribit. Ad peccato dānavit in mortem corpora vestra, sed Iesus si est spūs eius in vobis, vivificabit & mortalia corpora vestra, quia sanguinem suū dedit pro salute vestra. Promissum reddi dubitas, qui tale pignus tenes? Sic impletur quod scriptum est, quis me liberabit de corpore mortis huius? Sic liberaberis de corpore mortis huius, non corpus non habendo, vel alterum habendo, sed non vitetius moriendo.

Non propter merita vestra, sed propter munera sua.
 a Ergo fratres deb. & c.
 * Oecum. Post tantam gratiam debem⁹ secundum voluntatē Dei vivere, & non amplius secundum carnem. Deinde ne existimetur necessaria corporis ministeria tollere, puta cibum, ac vestitiū, subiungit, *ut secundum carnem vivamus*, hoc est, in peccatis, & ut permitamus vitam carnalibus concupiscentiis. Si vero per Spiritum sanctum carnis actiones hoc est, prava abstuleritis, vivetis beata illa vita.

b *si au. spi.* Vel spiritu nostro, quod tamen nō sit, nisi agente spiritu sancto.
 c *Aguntur.* Plus est agi quasi vix aliquid agentem, quā regi, quasi iam aliquid agētem, qui ideo regitur, ut recte agat. Sed aguntur, non quod nihil per se, sed quod vix ut aliquid agant, impetu gratiæ impelluntur.

* August. Non qui secundum carnem vivunt suam, non qui secundum spiritū suū vivunt, nō qui carnis voluptate ducuntur, sed quotquot spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. Dicit mihi aliq. Ergo agimur, nō agimus. Respondeo, Imo & agis, & ageris. Et tūc bene agis, si a bono agaris. Spiritus enim Dei qui te agit, agentibus adiutor est, ipsum nomen adiutoris præscribit tibi, quia & tu ipse aliquid agis, & c.

* Prosper. Tantum præstat voluntatibus nostris gratia Salvatoris, ut non dubitet Apostolus dicere: *Quicumque spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.* Nec aliquid in nobis libera voluntas melius agere potest, quā ut illi se commendat, qui male agere non potest.

d *Non enim acce.* Filij esse debetis, non serui, quia nō accepistis

pistis spiritum servitutis, qui inuitos timore pœnæ servire D faciat, sed, & c.

e *Sed accep. spiritum adoptio.* Idem est spiritus, sed propter diversā opera dissimiliter appellatur: Spiritus iræ Aegyptiis, quibus aqua spiritu diuisa nocuit. Filius Israel, non ita quibus profuit. Spiritus timoris, his qui per legem de peccatis, & sua infirmitate conuicti gratiam spiritus non intelligebant. Spiritus libertatis, istis quibus sua gratia regeneratio in vitam æternam, & fides quæ per dilectionem operatur imperata est. Vnus ergo spiritus qui duos timores facit: Qui & duo genera servorum faciunt. Est enim servus qui & filius, qui timet dominum & honorat patrem. vnde Malachias: *si dominus sum, ubi est timor meus? si pater, ubi est amor meus?* Et est servus qui timet pœnam, sed non diligit iustitiam.

Sciendū etiam præter naturalem timorem, qui omnibus inest, quatuor esse timores. scilicet Mundanū qui malus est, nec a Deo. Et servilis q bonus est, & a Deo, sed nō sufficiens. Initialis qui bonus est & sufficiens. Et castus qui bonus est & perficiens, de quo hic: *Ipse enim generat nos filios Dei.*

f *In quo clamamus.* Hoc iterum ex dono spiritus, quod ita nos facit clamare.

g *Abba pater.* Hebraice, pater Latine. *Abba pater.* In sacramento ecclesiæ. In passione dixit Christus, *Abba pater.* quia ipse est de utroque populo, cui compatiens, in se ostendit filios suos (martyres. s.) non debere desperare, si qua tempore passionis ex humana fragilitate tristitia irrepit.

* Basilii. Idcirco patrem Deum inuocamus, quod Israel quidem ut servus præceptis duceretur, cum formidine correptus. Christianorum vero Ecclesia Christi sanguine sanctificata per charitatem adoptatur.

* Oecumen. Spiritus servitutis dicit spiritalem legem, neq; enim in vniuersum acceperunt Iudæi spiritum: Patre ait, vocamus Deum. Per quem clamamus, *Abba pater?* Per ipsum adoptionis spiritum digni habemur qui hanc vocem Deo tribuamus, ipsumq; patrem vocemus. Et vnde scitur Deo gratum esse, ut hanc vocem ad ipsum referamus? Filius nos dicere docuit, *Pater noster, qui es in calis, & c.*

Quod

5 Hi sunt filij Dei. id est, habitum gratiæ consequuntur per quem sunt filij Dei adoptiui. Et bene dicitur: Quicumque enim spiritu Dei aguntur, & c. quia diuinus instinctus nulli deficit in vita presenti. Et ideo qui habitum gratiæ non consequuntur, sibi meriti impunitur, quia cōsensus dicto instinctui est vltima dispositio ad gratiam habitualem, quæ facit Dei filiationem. ideo subditur:

6 Non enim accepistis spiritum ser. sicut in veteri lege, quæ fuit lex timoris.

7 Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. per habitum gratiæ.

8 In quo clamamus. id est, Deum vocare possumus.

9 Abba pater. Duo sunt nomina idem significantia, vñ Hebraicum, aliterum Latinum ad designandum duplicem Dei paternitatem. Vna, communis bonis & malis, qua pater est omnium per creationē. Alia est specialis qua pater est iustorum per gratiæ adoptionem, de qua adhuc subditur.

10 Ipse enim spiritus. scilicet sanctus qui est tertius in trinitate personæ.

11 Testimo. red. sp. n. & c. Licet enim nullus sciat via humanā se esse filiū Dei per gratiæ adoptionē, tñ hoc potest scire per spiritus sancti reuelationem. Et hoc modo sciebat Apost. de seipso, & aliis quibus facta est similis reuelatio, secundum q dicit. 1. Corin. 2. c. Non accepimus spiritum huius mundi, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Potest hoc etiam aliter exponi, quia spiritu sanctus signis & miraculis reddit testimoniū de veritate catholicæ fidei, per quam efficimur filij Dei adoptiui.

Hi

Tom. 6. d 3 si

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ergo fratres. Hic concludit intentum. s. quod fideles debent obedire spiritui & non carni. Et hoc est quod dicit: Ergo frat. & patet ex dictis litera vsque ibi.

2 Si autem spi. fa. car. mor. appetitum sensitium per rationem viviliter restringendo.

3 Viuetis. vita gratiæ, & postea gloria.

4 Quicumque e. Postquam Apost. ostendit fructum adhesionis ad Christum quantum ad euersionem mali, hic idem, ostendit quantum ad consecutionē boni. Et diuiditur in duas. Primò declarat huius boni magnitudinem. secundo, eius certitudinē, ibi, Quid ergo dicemus. Prima adhuc in duas, primo ostendit magnitudinē huius boni quantum ad habitum. secundo, quantum ad actū meritorium, ibi: Similiter aut. Prima in duas, quia primo declarat propositum in habitu gratiæ. secundo, in habitu gloriæ, ibi, Si autem filij. Circa primum sciendum, q sicut Deus per influxum generalem mouet creaturas ad perfectiones suas naturales. sic per influxum specialem mouet creaturam rationalem ad bonum supernaturale, & talis influxus a doctoribus vocatur instinctus diuinus. Et ista est prima preparatio ex parte Dei ad habitum gratiæ consequendum. Hunc autem instinctum qui est quædam motio diuina alij qui sequuntur. & sic accipiunt gratiam. Alij autem repellunt illum. et sic habitum gratiæ non consequuntur. Quantum igitur ad recipientes dicit: Quicumque e. ag. monitionē dictam sequendo, & in hoc reguntur meliori principio quā sit humana ratio, secundum quod dicit Philosophus in simili de bene fortunato. ca. de bona fortuna.

Hi

Tom. 6.

d 3 si

er. 6. de ver. s. Apoll.

Exod. 14. f. 119 q. 2. c. 2. in fin. De nun. c. nisi. verum f.

B Gal. 4. 2.

Serm. 13. de ver. Apoll.

lib. sentent.

Aug. lib. 83. quæst. q. 67.

Gal. 5. b.

123. q. 4. c. hæc autem. 5. item non. 2. Tim. 1. b.

E Malac. 1. b. iudē spiritus.

Timores quatuor.

Vide Augus. serm. 13. de verb. Apoll.

Mar. 14. d.

L. 5. cōtra Eu nom. c. 1.

Matth. 6.

Quod si. Hoc recognoscere facit spiritus sanctus, dum in ecclesia sit remissio peccatorum: quam & si tota trinitas faciat, ad spiritum sanctum tamen intelligitur pertinere, quia communis est patri, & filio amborumque; unio: per quam fit societas, & unitas, qua efficiuntur unum corpus unius filij Dei. Unitas enim nos compaginat, quam facit charitas, quam non est nisi a spiritu sancto.

Aug. Tract. 24 in 10.

Aug. lib. 83. quest. 9 67.

B. f. pares

1. Cor. 13 d.

f. erga nos

Joan. 14. d.

Psal. 2. b. Psal. 15. b.

Homi. 4. de Epiphania.

L. de exhortatione martyrum c. 12.

reddidit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Si autem filij, & haeredes, haeredes quidem Dei cohaeredes autem Christi, si tamen compatimur ut & conglorificemur. Existimo enim, quod non sunt indignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturae reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creaturae subiecta est non volens, sed propter eum

^a Dum bene agimus. ^{Quod non leue.}
^a reddidit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Si autem filij, ¹
^a Eiusdem gloriae participes. ^b Quia eius fructus maiori beatitudine in quo & ²
^b & haeredes, haeredes quidem Dei cohaeredes autem Christi, ³
^a Quo merito sumus haeredes. ^b Ad similitudinem. ⁴
^a Respicit quod supra. Si facta est. ^c Ecce iterum domini spiritus sancti. ⁵
^b Hac intentione. ^c Et sciendum est pro gloria habenda ⁶
^c si tamen compatimur ut & conglorificemur. Existimo ⁷
^a Si districte nobiscum ageretur. ^b Omnes simul. ^c Temporales. ^d Momentanea. ⁸
^a Facit spiritus quod mensura non possunt. ^b Promerendum. ⁹
^c Omnibus bonis, & malis non quidem esse in malis, sed tantum in nobis. ^d Bonis. ¹⁰
^e ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis. Nam ex- ¹¹
^a Reuelabitur & vere quod probat ab autoritate expectantium ^b Quando apparebit qualis futura est. ¹²
^c Expectans creatura. ^d Ideo omnia toleranda. ^e Avidus in actu expectandi est Geminatio assiduitatem ¹³
^e Notat: quia nondum apparet quod erit vel futura est. ¹⁴
^c Necesse est ut expectet. ^d Vnde Vanitas vanitatum & omnia vanitas. ¹⁵
^e Vnde Vanitas vanitatum & omnia vanitas. ¹⁶
^a i. boni Homo ^b Non amans ista caduca ¹⁷
^c Tamen patienter ferens. sciens Deum subiecisse ad conseruationem humilitatis. ¹⁸

diabolo, ad paradisum triumphantem redire? Angelis ad equa? Coheredem Christi fieri? Lateri eius assistere, cum sederit iudicaturus? &c. Vide August. in psal. 30. & Ser. de verbis Dom. & de verbis apost. &c.

e Nam expe. creatu. Creatura sunt boni, qui in creatione Dei

manent, vel quia suae causa omnium. Corruptio est vanitas: cui subiecta est creatura. Omnia enim, quae nascuntur infirma, & corruptibilia, & per hoc vana: quia statum suum tenere non possunt. Creatura, dicitur quicquid modo in nobis dolet, dum carnem mortificamus per ieiunia, & aduersa, & expecta. modo quod erit in futuro. s. reuelata. si. d. Itaque non naturae alterius, sed alterius qualitatis diuersitate a creatura si. distinguens ait Creatura expectat reuelatio. filij Dei.

E. f. r. q. 3. c. saluatori prin.

f. De po. 4. c. hanc cietatem quod aut

li. 83. qua 9. 67.

Orat. i. in Iulianum

sum quod in nobis dolet, cum facta carnis mortificamus, id est, cum esurimus, aut sitimus, dum stentamus delectationem concubitus per castitatem, dum iniuriarum lacerationes, & contumeliarum aculeos per patientiam sustinemus, dum reiectis voluptatibus nostris pro fructu matris nostrae ecclesiae laboramus, quicquid in nobis in hac atque huiusmodi attritione dolet, creatura est. Dolet enim corpus, & anima, & expectat reuelationem filiorum Dei, quando appareat quod vocatum est in ea gloria ad quam vocatum est, quando re ipsa manifestum fiet, quod nunc spe sumus.

* Nazianzenus. Creatura omnis, & caelestes copiae meae quidem sententia huiusmodi rerum sensu afficiuntur. Neque enim simul tantum ingemiscit, & parturit corruptioni seruiens, hoc est, iis qui in terra nascuntur & intereunt, sine eorum expectans reuelationem, ut ipsa quoque tunc sperata libertate potiatur, velut nunc his inuita propter creatoris potentiam astricta, sed simul etiam cum Dei filijs letitia gestientibus concelebrat atque exultat. Consulantur Origines homil. i. in Ezecch. & Ambrosius libro de Helia, capit. 21. & Sermone. 82. & Augustinus in Psalm. 125.

f Non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe, &c. Sponte peccauit, sed non sponte fert penam, quod subijcitur fallaciae: sed propter iustitiam & clementiam eius, qui, & peccatum punit, & sanare intendit.

Quia

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si autem filij. Hic consequenter ostenditur, quod per adhesionem ad Christum, habitum gloriae consequimur sub conditione tamen. & ideo hoc primo ostendit, secundo ad aliam conditionem inducit, ibi. Existimo. Circa primum dicit: Si autem filij, scilicet adoptiui sumus per habitum gratiae.
2 Et haeredes, per consequens erimus per habitum gloriae. Hereditas enim sub libertatem importat, similiter, & habitus, maxime gloriae. Tenet autem dicta consequentia: quia filio adoptiuo debetur aliqua pars hereditatis paterna: haec autem hereditas est ipsa deitas, quae est beatitudo obiectiue, quae non diuiditur per partes, si d. tota habetur a quolibet bono: non tamen aequaliter, quia unus est alio beatiior: & hoc modo filiis diuiditur.
3 Coheredes autem Christi, qui est naturalis filius Dei, & sic pertingimus ad gloriam animae & corporis sicut ipse.
4 Sicut, com. tolerando passiones vitae praesentis, sicut & ipse, ideo subditur. Ut & glorificati, ut dicitur Luc. d. Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam.
5 Existimo enim. Hic inducit nos ad hanc conditionem, primo ratione, secundo exemplo, ibi. Scimus enim. Ratio autem consistit in hoc, quod premium incomparabiliter excedit meritum nostrum in tolerantia passionum:

tionum: propter quod patienter sunt merito toleranda: & hoc est quod dicit: Exi. e. &c. con. i. aequales.
6 Passio. hu. tem. Scendum tamen quod passiones istae dupliciter possunt considerari. Vno modo ut accipiuntur a libero arbitrio. & sic loquitur hic Apostolus. Alio modo prout spiritus sanctus mouens liberum arbitrium est huius acceptionis principium, & sic est ibi meritum de condigno, quia principium meriti est eiusdem dignitatis cum premio.
7 Nam expectatio creaturae, &c. id est, hominis, qui dicitur omnis creatura. Mar. vl. d. Praedicate euangelium omni creaturae, id est, omni homini: quia conuenit cum angelis per intelligere, cum animalibus per sentire, per vegetari cum plantis, & per esse cum inanimatis, ut dicit Gregorius homil. 29. & sic per similitudinem est omnis creatura.
8 Reuelationem filiorum Dei expectat, &c. in beatitudine caelesti. ubi Deus clare videtur, expectat per patientiam.
9 Vanitatem enim, id est, passibilitatem, morti, & incinerationi.
10 Creatura, i. humana natura.
11 Subiecta est, non volens, per peccatum Adae; quod non est voluntarium in nobis propria voluntate.
12 Sed propter eum qui subiecit eam, id est, propter Deum patienter sustinentur.

In

A Quia & ip. creatu. Modo creatura tantum cū nondū filio-
rum forma perfecta, & ipsa liberabitur, vt nos qui iam filij su-
mus. etsi non apparemus: Quia, & ipsa. Per hoc qđ nō ait sim-
pliciter, ipsa: sed, & ipsa, facit intelligi, quod nec de ipsis de-
sperādū est, qđ nōdū crediderunt: qđ & ipsi credituri sunt, &
liberabuntur: qui nō-
dum vocantur filij
Dei sed tantum crea-
tura modo dicuntur,
cum nondum gratiā
adoptionis recepe-
runt. Homo enim si-
gnaculo imaginis a-
missō remansit tātum
creatura.

b Liberabi. Reuela-
bitur. Expectat reue-
la. Subiecit, liberabi-
tur. Hęc omnia per
spiritum.

c Omnis creatu. Ho-
mo. Omnis est, vel
corporalis, quæ per lo-
catenditur, vel anima

B lis, quæ viuificat cor-
poralem, vel spiritua-
lis, quæ regit anima-
lem. Hęc enim omnis
in homine, quia intel-
ligit spiritu, & angeli,
sentit anima, corpore
est localis: Sed nō to-
ta in eo est, quia sunt
preter eum vt angeli & alia. Simile dictum. Omnis hō videt
solem, sed non totus, quia oculus tantū. *Omnis creatu. ing.* Hęc
vniuersali locutione non colligit singula omniū generū, sed
genera omnium singulorum.

d *Omnis creatu. in. & par.* Aug. Quidam dicunt, qđ, & summi
angeli dolēat, antequā libere inur penitus. Sed etsi nos adiu-
uant, sine dolore hoc faciunt. De quibus est & nefas dicere,
quod subiecti vanitati, & a corruptione liberandi. Sed oīs in
homine dolet, & omnis in homine liberatur, etsi nō in om-
nibus hominibus.

e *Omnis creatura.* Ambros. Omnia elementa cum labore sua
explent officia, qđ est nostri causa: vnde quiescent nobis af-
sumptis, & ideo diligenter nos paremus.

d *Ingemiscit.* Semper in hoc noua est, quod notatur per in-
choatiuum verbum, & pro desiderio patriæ celestis.

c *Parturit.* Aug. parturire dolere est.

f *Vsque adhuc.* Quia etsi aliqui in sinu Abrahę, tamen omnis
ad huc in his qui nondum sunt liberati.

* Ambros. Creature quas homine inferiores Deus condi-
dit, diuersis vicibus variantur, multisque obnoxie sunt corru-
ptelis. Elementa quoque non sine sollicitudine operas suas
exhibent. Sol denique & luna preterquam quod in rebus ca-
ducis reparandis non sine labore. id est, motu, cum laboris ni-
hil infumant, statuta sibi officia indefesse implent, sua sen-
tiunt deliquia.

* Chrysost. Vide vt Apost. auditorem pudefaciat? Tan-
tum

a qui subiecit eā in spē: qđ & ipsa creatura liberabitur a ser-
uitute corruptionis in libertatem glorię filiorū Dei. Scimus

c enim qđ omnis creatura ingemiscit, & parturit usq; ad-
huc. Non solū autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus

h habentes, & ipsi intra nos gemimus adoptionē filiorū

k Dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Spēs enim

salui facti sumus. Spēs autē, quę videtur, nō est spēs. Nam

quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus

speramus, per patientiā expectamus. Similiter autē, & spi-

ritus

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

etiam

tum modo hoc proferens, ne creatura efficiatē deterior: ne
ve tu presentibus rebus acquiescas. Non enim illa solū non
amplecti oportet, sed ingemiscere ob retardationē nostrā
ab hoc orbe profectiois.

g Non solum, & c. id est, non solū in homine corpus, & anima

& spiritus dolent ex

difficultatibus corpo-

ris, sed & nos in nobis

preter corpus.

h Primitias spi. id est,

quorum iam spiritus

quasi in sacrificium

oblati sunt Deo, & di-

uino charitatis igne

succensit.

i Adop. vt etiam cor-

pus beneficium ado-

ptionis accipiat, vt ex

omni parte filij Dei

sint.

* August. Quid

enim? Nondum tedē

ptus es o Paule? Non

ne pro te pretiū per-

solutum? Sa nguus ille

iam effusus? Nostrium

pretium est omnium

nostrū? Plane ipsum.

Sed qđ ait, Spēs enim

salui facti sumus. Spēs

autē, quę videtur, nō

est spēs? Quid autem

expectat per patien-

tiam? Salutem. Cuius rei? Ipsius corporis, qđ hoc dixit redē-

D tum modo hoc proferens, ne creatura efficiatē deterior: ne
ve tu presentibus rebus acquiescas. Non enim illa solū non
amplecti oportet, sed ingemiscere ob retardationē nostrā
ab hoc orbe profectiois.

g Non solum, & c. id est, non solū in homine corpus, & anima

& spiritus dolent ex

difficultatibus corpo-

ris, sed & nos in nobis

preter corpus.

h Primitias spi. id est,

quorum iam spiritus

quasi in sacrificium

oblati sunt Deo, & di-

uino charitatis igne

succensit.

i Adop. vt etiam cor-

pus beneficium ado-

ptionis accipiat, vt ex

omni parte filij Dei

sint.

* August. Quid

enim? Nondum tedē

ptus es o Paule? Non

ne pro te pretiū per-

solutum? Sa nguus ille

iam effusus? Nostrium

pretium est omnium

nostrū? Plane ipsum.

Sed qđ ait, Spēs enim

salui facti sumus. Spēs

autē, quę videtur, nō

est spēs? Quid autem

expectat per patien-

tiam? Salutem. Cuius rei? Ipsius corporis, qđ hoc dixit redē-

C NICOLAUS DE LYRA.

1 In spē. scilicet resurrectionis futura.

2 Quia & ipsa creatu. i. humana. natura.

3 Liberabi. a ser. cor. & c. quando in resurrectione ex animę gloria
fiet immortale corpus.

4 Scimus eni. Hic inducit ad tolerantiam passionum exemplo du-
plici. Primum est creaturarum irrationabilium, quę sunt in continua
transmutatione, quousque tota natura corporalis melioretur cum homi-
ne. & p consequens debemus similiter passiones tolerare patienter ideo
dicit: Sci. e. quod om. cre. Per hoc metaphorice intelligit transmuta-
tionis variatio, sicut per oppositum. s. per visum prati. eius floritio Scēū
dum exēplum est ipsorum apostolorum qui plenius ceteris credentibus
receperunt spiritum sanctum: & tamē patienter tolerabant aduersa, &
dilationem. gloria in spē resurrectionis futura, & hoc est quod dicit.

5 Non solum autem illa. s. irrationabilis creatura ingemiscit, &
parturit.

6 Sed, & nos ipsi. Apostoli.

7 Primitias spiri. habent. i. spiritum sanctū in maiori plenitudine.

8 Et ipsi intra nos gemimus. existentes in tribulationibus.

9 Adoptionem filio. Dei. i. primum qđ seruatur filiis adoptiuis

10 Expe-

10 Expectantes. patienter.

11 Redemptionem. cor. n. quia tunc fiet corpus immortale, &
sic redimetur a corruptione.

12 Spēs enim sal. facti sumus. & non re. quādiu sumus in hac vi-
ta. Quod probat consequenter dicens.

13 Spēs autem, q̄ uide. non est spēs. quasi dicat ex quō non vide-
mus Deum clare sumus in Dei expectatione.

14 Similiter autem. Postquam ostendit bonum, quod consequenter
quantum ad habitum adhaerentes ipsi Christo. hic consequenter idem
ostendit quantum ad actū meritorium. & primo in actū intellectus, secū-
do in actū esse. *Aut. ibi:* Scimus autē. Circa primū sciendū, qđ oratio est
expressio desiderij. & ideo est actus intellectus, preposito tamē actū vo-
luntatis. Et quia. incertę sunt providentię nostrę. Sap. 9. d. ideo fre-
quēter desideramus & petimus, quod tamē non semper expedit nobis.
vnde etiam Paulus petiit amotionem stimuli. ij. Cor. 12. quod tamē
non expediebat sibi. propter quod non fuit ex auditus. Adhaerentes, an-
tem Christo diriguntur in petendis a Deo. & hoc est qđ dicitur: Simi-
au. i. cū precedentibus bonis, quę habemus Christo adhaerendo hūmus
etiam ea, quę sequuntur.

15 Et spiri. adiuuat infir. nos dirigēdo si adhaeremus Christo: qđ

Tom. 6. d 4 qui

g. lab 83
quasi 9 67
simul no-
biscum.
De pec. di-
hanc locre
em. s. quod
utem in ea.
catu. tri.
plex.
q. 67.
q. 67.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

† ad hoc tēpus

† in nobis
ia pl. 37.

In pl. 50.

In pl. 145.

Serm. 23. de
verb. Apost.
pl. 26.

Aug. epist.
ad Sixtum,

Diuiso.

G vel ante tempus, vel cōtrariē petamus, spiritus adiuvat. Qd
 A oīo impetrat, donū Dei est euidēter, s. d. & orare est ex grā.
 Epist. 12. 1. a Nam quid oremus, & c. * Aug. Adhuc est forte quod queris,
 6. 15. cur Apof. dixerit. Quid oremus sicut oportet, nescim⁹. Neq;
 enim vllō modo credēdū est, vel ipsum vel quibus ista dice-

bat dominicā nescisse
 orationem. Cur ergo
 putamus eum hoc di-
 xisse, qd nec temere
 potuit nec mēdacier
 dicere, nisi quia mole-
 stia tribulationesq;
 temporales plerūque
 profunt vel ad sanan-
 dum rōmōem super-
 bia, vel ad probandā
 exercendamve patiē-
 tiam: tamen nos ne-
 scientes quid ista pro-
 sint, ab omni tribula-
 tione optamus libe-
 rati?

Origen. Admo-
nendi sunt qui pro-
speritatem sibi presen-
tis vite, & sanitatem;
vel diuitias, vel honores postulant a Deo: qd qd orent sicut
expedit, nesciūt. Sepe enim fit vt ad damnū anīme, vel op-
robriū sempiternū hęc concedatur: & ideo illud magis
tenendū est q, in oratione docuit Dominus, fiat voluntas tua.
b Spiritus postulat. Qualiter adiuet infirmitatē nostram ait:
Ipse spiritus postulat. Adiuuat spirit⁹ nodū inhabitās, vt sint
fideles: Adiuuat fideles iā inhabitans. Sed ipse spiritus postulat.
secūdum eandem locutionis figuram qua dicitur apof. 1. a
domino. Spiritus loquitur in vobis, ait hic Apof. 1. Spiritus postu-
lat gemitibus. Non. n. spiritus sanctus postulat aut gemit, quasi
indigeat, aut angustias patiatur. Sed qa ipse postulare nos fa-
cit, nobisque interpellandi & gemitū inspirat affectū. Adiu-
torū igitur hic spiritus sancti expressum est. Caritas enim, q
per spiritum sanctū facta est in nobis, ipsa gemit, ipsa orat, cō-
tra hanc aures claudere non nouit qui illā dedit. Sic, & spiri-
tus sanctus postulat pro sanctis, qa postulare sanctos facit. Ita
etiam & alibi ait Apof. 1. Nūc autem cognoscetes Deū, immo
cogniti a Deo. ita dictum est, vt intelligamus Deū in nobis fe-
cisse cognitionem suam. Quid enim est quod ait: Cogniti estis
a Deo. i. cognitores suos vos fecit. Facit enim nos Deus co-
gnoscere se, vnde dicimur cogniti ab eo.
c Inenarrabilibus. Quomodo enim enaretur, quando deside-
ratur quod ignoratur? Nec tamen omnino ignoratur, Nam
si quod petimus ignoraretur, non desideraretur. Et rursus si
videretur, gemitibus non quæreretur.
* Oecum. & Theophil. Olim varia vna varij accipiebant
prophetia, interpretationis linguarum, quæ omnia Spiritū
appellabāt. Hoc est ergo quod dicit: Ipsa quoq; precādi gra-
tia pro nobis apud Deum intercedit gemitibus inenarrabili-
bus. Id autem dixit confirmare volēs quod ignoremus quo-
nam modo orare oporteat. Nisi enim hoc esset inquit, quid
neccesse foret quosdam accipere donū precandi pro populo?
Hoc nunc diaconus supplicando complet.
d Scrutatur. Non quasi quærēs quod nesciat, cui nihil est oc-
cul-

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† vocari, no-
men est.

Aug. episto.
105. & 1 vni
co de Trin. &
vni. De. ca 3.
& lib. q. co. tra
ferm.
Arrian c. 25
Mar. 10 c.

Aug. Tract.
6. in epist. lo.

Gal. 4. b.
ibidem

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

cultum.
 e Scimus autem quonia diligentibus, & c. Q. Nō solum hoc fa-
 cit spiritus iustus, sed etiā facit omnia dilige-
 nte in bonū, prospera vel adue. fa. tales. n. Deus consolatur
 prosperis, exerceat aduersis, profuat. n. mala, que fideles pie
 perferunt, vel ad emē
 danda siue demenda
 peccata, vel ad exer-
 cendam probandani-
 que iustitiam, vel ad
 demonstrandam hu-
 ius vitæ miserā. Quā-
 uis enim mors carnis
 de peccato primū ho-
 minis originaliter ve-
 niat, tamē bonus eius
 vsus gloriosissimos
 martyres fecit. Ideo-
 que non solum ipsa,
 sed, & omnia seculi
 mala remissis pecca-
 tis remanere debue-
 rūt, vt haberet homo
 cum quibus pro ve-
 ritate certaret, & vn-
 de exercitaretur vir-

a Docens & faciens nos orare. **b** Affas nostram. **c** Orationis.
a ritus adiuvat infirmitatem nostræ operationis. Nam quid
a Ut congruit. **b** Orare. **c** Ecce infirmitas. **d** Postulare facit.
a Non contra nos. **b** i. facit gemere plus quam dici possit. tum pro hoc exilio, tum pa-
d Facit pestulare & impettat. **c** Qui sunt de te inenarrabili.
d Quod Deus vult.

a i. sanctos facit postulare. **b** Quomodo orare debeamus nescimus, sed.
 Loco sanctorum. **c** Seruando mandatum.
a Per spiritum, vel cooperatur spiritus sanctus. **b** Alias procedunt.
b Verum. **c** Non recedentibus, sed vsque in finem perseverantibus.
d Non meritum. **e** Dei i. secundum præscientiam & prædestinationem

a Per prædicationem. **b** Ad sanctitatem.
c Omnia in bonum præscire & prædestinare & d. Hoc est secundum propositum.
e In præsentia apud se ab æterno preparauit. **f** Elegit ad præmissa premia vocari.

a Per prædicationem. **b** Ad sanctitatem.
c Omnia in bonum præscire & prædestinare & d. Hoc est secundum propositum.
e In præsentia apud se ab æterno preparauit. **f** Elegit ad præmissa premia vocari.

a Per prædicationem. **b** Ad sanctitatem.
c Omnia in bonum præscire & prædestinare & d. Hoc est secundum propositum.
e In præsentia apud se ab æterno preparauit. **f** Elegit ad præmissa premia vocari.

a Per prædicationem. **b** Ad sanctitatem.
c Omnia in bonum præscire & prædestinare & d. Hoc est secundum propositum.
e In præsentia apud se ab æterno preparauit. **f** Elegit ad præmissa premia vocari.

a Per prædicationem. **b** Ad sanctitatem.
c Omnia in bonum præscire & prædestinare & d. Hoc est secundum propositum.
e In præsentia apud se ab æterno preparauit. **f** Elegit ad præmissa premia vocari.

a Per prædicationem. **b** Ad sanctitatem.
c Omnia in bonum præscire & prædestinare & d. Hoc est secundum propositum.
e In præsentia apud se ab æterno preparauit. **f** Elegit ad præmissa premia vocari.

a Per prædicationem. **b** Ad sanctitatem.
c Omnia in bonum præscire & prædestinare & d. Hoc est secundum propositum.
e In præsentia apud se ab æterno preparauit. **f** Elegit ad præmissa premia vocari.

1 danda siue demenda
 2 peccata, vel ad exer-
 3 cendam probandani-
 4 que iustitiam, vel ad
 5 demonstrandam hu-
 6 ius vitæ miserā. Quā-
 7 uis enim mors carnis
 8 de peccato primū ho-
 9 minis originaliter ve-
 10 niat, tamē bonus eius
 vsus gloriosissimos
 martyres fecit. Ideo-
 que non solum ipsa,
 sed, & omnia seculi
 mala remissis pecca-
 tis remanere debue-
 rūt, vt haberet homo
 cum quibus pro ve-
 ritate certaret, & vn-
 de exercitaretur vir-

* Origen. Sepe enim a malis aliquid boni proficiscitur,
non qd malignus ita voluerit, sed quia benedictus Deus ma-
lignū malitiā cōuertit in bonum timentibus atque diligenti-
bus se: sicut Iob, vel martyribus, atque credentibus, q omni-
tolerantia superant nequitiam eius, vt æternæ vitæ heredita-
tem capiant apud Deum.
* Aug. Omnia. inquit. Non solum ergo illa, que appetuntur
vt suauia, verumetiam illa quæ vt molesta vitantur, quando
alia sic suminus ne capiamur, alia sic ferimus ne frangamur.
* Idem. Quid est omnia, nisi, & ipsas sauas, terribilesq; passio-
nes? Sarcina quippe q infirmitati grauis est, leuis efficitur char-
tati. Hæreticorū quoq; inquietudine, vt scripturas vigilan⁹ p
scrutēur, tanq̄ de somno ignauie nostra excitatur industria.
f secundum propositum. Q. Quod vocati sunt, non aliu. de est
quam a prædestinatione Dei. Et inde est, quod omnia coope-
in bonum: non ex merito.
g Nam, Deus, præc. idest. per appositam gratiam preparauit
vt verbo prædicationis crederent: illos. quos præcepit. i. lon-
ge ante prænouit, fieri conformes filij. qui est imago patris, vsq;
qua; eadē cum patre. Vnde dicitur: Qui videt me videt, & pa-
Et nota, qd improprie accipitur sic prædestinatio de præ-
sentia. s. pro gratiæ appositione per quam preparantur ad reci-
piendum verbū. Proprie autē prædestinatio est præscientia,
& præparatio beneficiorum Dei, de quibus certissime libera-
tur quicumque liberantur.
h Prædestinatio. Prædestinatio igitur est gratiæ preparatio, q
sine præscientia esse non potest. Sed præscit Deus, & quæ nō
est ipse facturū. i. mala. Quia erit sunt quædā quæ ita peccatā
sunt, vt etiā penē sint peccati, secundū illud: Tradidit illos, & c.
non inde peccatum Dei est, sed iudicium. Gratia, est ipsius
prædestinationis effectus.
Sciendum vero, quia preparauit Deus & malis ignē a ter-
num. Illis vtique quos iuste preparauit ad abluēda supplicia,
† De pe. di. 2. c. talibus. & c. Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

† De pe. di. 2.
c. talibus. & c.
Apollolus.

NICOLAUS DE LYRA.

i. Cor. 6. d. qui adhæret Christo, vnus spiritus est cum ipso.
 1 Nam quid oremus sicut op. i. sicut expediens ad salutem est.
 2 Nesci. propria virtute, sed frequenter in hoc deficiamus, sed hęc
 defectum supplet spiritus sanctus. Ideo subditur.
 3 Sed ipse spiritus postulat pro nobis. i. postulare nos facit, sicut
 Gen. 22. c. dixit Abrahā dominus. Nunc cognoui, quod timeas
 dominum, idest, alios cognoscere feci.
 4 Qui autem scrutatur corda. scilicet Deus pater.
 5 Scit quid desideret. i. scire facit: vna est. n. scientia patris & fi-
 lij, & spiritus sancti. Alio modo exponit pars ista de spiritu angelico no-
 bis lato ad custodiam. qui dirigit nos orando, & in aliis actibus bonis.
 Et sic exponitur litera ista sic: Similiter autē, & spiritus angelicus ad-
 iuuat infirmitatem nostram, nos dirigendo quantum ex se est, quia solli-
 citus est de nostra salute. Nam quid oremus sicut oportet ad salutem, ne-
 scimus, propter intellectus nostri perplexitatē. Sed ipse spiritus postulat
 pro nobis preces nostras offerendo Deo Tob. 12. c. Quādo orabas cū
 lachrymis, & sepeliebas mortuos, & c. Sequitur: Ego obtuli ora-
 tionem

tionem tuā domino. Gemitibus inenarrabilibus. Per hoc desi-
 gnatur desiderium angelorum de salute hominum: q est inenarrabile
 a nobis eo quod non est cognoscibile nobis perfecte. Qui autē scruta-
 tur corda. scilicet Deus. Scit, quid desideret spiritus. Quia mens
 angelica est sibi totaliter manifesta.
 6 Quia secū. Deū. idest, sancte, & ordinate. Postulat pro sanctis
 7 Scimus autem quoniam diligentibus Deum. Hic consequen-
 ter ostendit bonum adherentium Christo in actu voluntatis, qui est dili-
 gere. per quem alia bona diriguntur in deum, sic dicit: Scimus quo-
 niam diligentibus Deum. dilectione charitativa & perseveran-
 ter. 8 Omnia cooperantur, & c. idest, prædestinationem.
 9 Vocati sunt sancti. in presenti per gratiam sancti. sicut autem. Istis
 enim, & peccata in bonū proueniunt: quia fortiores & cautes reser-
 gunt, & etiam in gloria ad bonum eorum facit per ceterorū memoria. Si-
 cut cicatrices ad gloriam militis qui finaliter in bello triumphauit. Eis
 uero qui diligūt Deum secundum præsentem iustitiam tantum, peccata
 non sic cedunt ad bonum eorum. Ideo subditur.
 10 Nam quos præ. & prædestina. & non alios. Confor-

Confor-

A nec tamen preparavit ad faciendā p̄tā. p̄paravit. n. Deus quod divina equitas redderet, non quod humana iniquitas amitteret. Non enim sic p̄paravit sanctos ad iustitiā percipiendam, sicut p̄paravit iniquos ad iustitiā amittendā, quia p̄avitatis p̄parator nunquam fuit. Hęc igitur regula in communi est tenenda. Peccatores in peccatis p̄scitos esse, non p̄paratos: p̄nam autem esse p̄paratam secundum quod p̄sciti sunt.

a Imaginis. Ut portemus imaginem celestis, sicut portavimus imaginem terreni.

b Vel. Primogenitus. Quia ante omnem creaturam nō factus, sed natus est. Et quia primus sine peccato natus, & primus impassibilis resurgens, in quo habet fratres. Nam secundum id

B quod unigenitus est, nō habet fratres. Secundum id autem quod primogenitus est, fra tres dignatus est vocare omnes qui per eius primatum in Dei gratia renascuntur.

c Quos autem p̄destinavit, &c. * Theodo. Quorum propositum p̄scivit, eos ab initio p̄destinavit, p̄destinatos ēt vocavit: deinde vocatos per baptismum iustificavit: iustificatos verō glorificavit, ut quos filios nominaverit, & sancti Spiritus gratiam eis dederit. Ceterū nemo p̄scientiam horum causam esse dicat, nō enim p̄scientia eos tales effecit, sed Deus, ut Deus quę futura erant procul p̄spexit. Neque enim si ferocem equum videns frenum mordentem, & se forem minimē tolerantem, dixerim eum p̄cipitio appropinquantem casurum, deinde id quod dixi, evenerit, nō ego equum in celi p̄cipitium, sed quod futurum erat p̄dixi, ex equi ferocia coniecturam faciens. Deus autem omnia procul videt, non tamen huic affert necessitatem, ut virtutē exerceat, illi autem ut vitam ex vitio instituat. Si ipse enim ad utrumvis eorum vim affert, non iure hunc laudat & coronat, in illum vero supplicium decernit.

* August. Sicut memoria tua non cogis facta esse quę p̄terierunt, sic Deus p̄scientia sua non cogit faciendā quę futura sunt. Et sicut tu quędam quę fecisti, ineministi, nec tamen quę meministi omnia fecisti: ita Deus omnia quorum ipse auctor est p̄scit, nec tamen omnium quę p̄scit, ipse auctor est, quorum autem non est auctor, iustus est ultor.

d Vocavit. Vocatio exterior fit per p̄dicatores, & est communis bonorum & malorum. Interior vero tantum electorum. De exteriori dicit: Multi sunt vocati, pauci vero electi.

Vocatione impletur p̄destinatio. Vocare est cognitionem de fide adiuvari vel compungere eum quem sciat audire, & hoc est electorum tantum.

c Magnificavit. Hoc de p̄scitis, de alijs non: etsi ad tempus videantur, tamen quia non permanent non magnificantur. Magnificavit, id est, magnificabit. hoc autem futurum est: Sed dicitur p̄teritum, quia dicitur fecisse, quę ab eterno disposuit facere. vnde Isaias: Quę fecit quę futura sunt. Talibus omnia in bonum, etiam qui deviant. ut inde cautiore, & in se non

C non fidentes. Sunt hi qui in memorata, p̄destinatio, vocatio, in fide catio, magnificatio. Vnum est in Deo, & tria in nobis. P̄destinatio. n. nostra non in nobis est, sed in occulto apud ipsum in eius p̄scientia. Tria verō reliqua in nobis sunt.

D Non. A ign. in p̄s. 150. & ser. 16. de ver. Ap̄st.

a In puritate vitę, modo hic, & post in beatitudine.

b Conformes. ita. ut. **c** Iure hereditatem patris obtineas, & alijs dispersis quos primogenitum est.

a conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus, Quos autem p̄destinavit, hos & vocavit.

a Auctos. **b** Secundum propositum quia sunt, & non electi, vocati extranei. **c** Remissione peccatorum, & bona operatione. **d** Dum peccatores essent.

d Et quos vocavit, ipsos & iustificavit. Quos autem iustificavit, illos & magnificavit. Quid ergo dicemus ad hęc? Si

a Ut p̄dictum est. **b** Nullus prorsus potest nocere, sed cooperatur in bonum. **c** Deus est pro nobis, qui p̄ter alia filium dedit pro nobis. **d** Nullus contra nos, quia dedit nobis omnia.

f Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum:

a Si dedit filium, quomodo potest negare quin omnia cum illo? **b** Quo minus. **c** In p̄sentia iustitiam, & post vitam æternam. Superiora, inferiora, a qualia.

h Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

tra simulum calcitrare.

* Idem. Omnium quidem fidelium Christianorum, maxime tñ martyrum vox est, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Fremebat mundus aduersus eos, populi meditantur inania, principes cōtulerunt in vniū, excogitabant noui cruciatus, & p̄nas incredibiles inueniebat ingeniosa crudelitas. Obruebant opprobrijs, falsis arguebantur criminibus, custodijs includebant, vngulis arabant, ferro perimebantur. bestijs subigebantur, ignibus cremabantur, & dicebant: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Totus mundus contra vos, & dicitis, quis contra nos? Rñdent tibi. Et quis est totus mundus, qñ pro eo morimur qui fecit totum mundum? sequere pñt, maledicere possunt, calumniari pñt, falsis opprobrijs agitare possunt, & ut breuiter dicam, pñt non solum corpus perimere, sed etiā dilaniare, & quid facient? Ecce Deus auxiliator mihi est, & dominus suscepit or est anima mea. Et quid mihi obest, si sit mundus interfector corporis mei, cum dominus adiutor est anime mee? Quid mihi deerit si laceret mēbra mea inimicus, qñ capillos meos Deus dinumerat? Ergo dicamus ex fide, dicamus in spe, dicamus flagrantissima charitate, Si Deus, &c.

g Tradidit. (August.) Dicitur, quia pater tradidit filium, verū auctor calicis huius est et ipse qui bibit. Vnde Ap̄st. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Si ergo pater filium tradidit, & filius seipsum. Iudas quid fecit? Pater tradendo filium bene fecit, filius tradendo seipsum bene fecit. Iudas tradendo magistrum pro avaricia male fecit. Nō enim quod nobis p̄scitum est de passione Christi, malitię Iudę deputabitur, habebit ille mercedem malitię, Christus laudem gratię.

h Omnia. Minus est nobis omnia dare quā nostri causa morti illum tradere.

Omnia superiora Deustrinitas. f. ad videndum siue fructum. Aequalia, angeli quibus æquabimur in futuro ad conuiuentum, etsi non inferiores. Inferiora quoq; nostra sunt ad dominandum. Et similiter quędam etiam superiora, ut sublimes angeli, & vniuersa ministeria cęlestia nostra sunt: Non dominio, sed vsu, sicut res domini famulorum sunt ad vitium, vel ornamentum, vel aliud huiusmodi.

f Si Deus pro nobis. P̄destinatio, non existentes, vocando aduersos. Iustificando peccatores, glorificando mortales. * Augustinus. P̄destinatis a Deo, vocatis, iustificatis, glorificatis, qui vult aduersari, paret se si potest bellare aduersus Deum. Vbi enim audiuius, Si Deus pro nobis, &c. ibi audiuius, qui Deum vincit, ledit nos. Et quis est qui vincit omnipotentem? Quicūque reluctari voluerit, sibi nocet. Hoc de cęlo Christi Saulo clamauit, Non tibi expedit cō

Serm. 16. de verb. Ap̄st. **†** donabitur Act. 9. **E**

Serm. de nata. martyrii qui est 48. de sanctis.

Psal. 53.

Matth. 10.

August. in p̄s. 65. Ephe. 5. a.

F

Quis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Conformes sic. imagi. filii sui. quia filiatio adoptiua Dei est quadam similitudo filiationis naturalis diuinae.
2 Ut sit ipse, &c. fr. fidelibus quia nō confunditur eos fratres nominare. Heb. 2. Sciēdū autem, quod cum dicitur sic: Quos p̄scitum & p̄destinavit, p̄scientia nō accipitur hic prout opponitur p̄destinationi, sicut damnandi dicuntur p̄sciri, sed accipitur prout est p̄ambulū ad p̄destinationem. Electi enim a Deo, p̄ cogitoscuntur ab eo, quia non eligit ignorans, & a casu, tamen non est ibi p̄cessio nisi rationis tantum, quia p̄destinationem æternam sequuntur alia bona, quę destinatis in tempore conferuntur ideo subditur.
3 Quos au. p̄dest. hos & vo. per fidem ad se liberum arbitrium trahendo.

4 Et quos vocavit ip. & iusti. per gratiam.
5 Quos au. iusti. illos & magni. per gloriam, quia gratia est arra anime.
6 Quid ergo dicemus. Postquam ostēdit magnitudinem boni adherentium Christo. hic consequenter ostēdit huius boni certitudinem, quia non potest ab electis amoueri per violentiam, ideo subditur.
7 Si Deus pro nobis. Et accipitur hic si, pro quia. quia Deus est pro electis.
8 Quis con. nos. q. d. nullus, quia nullus potest resistere potestati diuinae: Et quod sit pro electis, consequenter ostēdit dicens.
9 Qui etiam proprio filio suo. naturali.
10 Non peper. &c. Et maxime dilectione ad electos.
11 Quo. non. Argumentum est a maiori. Itē p̄dictum bonum non potest tolli ab electis per accusationem. ideo subditur.

Et

Quis

A *Quis accusabit.* Nisus diaboli accusatio dicitur. *** Augustinus.** Quia demeritissimum est credere, Deum accusaturum electos suos, & Christum eos condemnaturum, ita pronuntiabitur hic locus, ut precedat percontatio, sequatur interrogatio. Inter percontationem autē & interrogatorem hoc veteres interesse dixerūt, quod ad percontationem multa responderi possunt, ad interrogatorem vero, aut non, aut, etiam. Pronunciabitur ergo ita ut post percontationem qua dicimus, *Quis accusabit aduersus electos Dei?* Illud quod sequitur sono interrogantis enuntietur. *Deus qui iustificat?* ut tacite respondeatur, non, &c.

* Oecumen. Multi impij accusabant credentes, dicit ergo: *Quis idoneus est ut accuset, aut redarguat eos, qui a Deo sunt electi?* Et vide quod non dicit, *Dei seruos, aut credentes, sed electos, dignitatem extollens.* Quum enim Deus propria sententia quempiam iustificauerit, quis illum condemnabit? Quod si etiam condemnauerit, quid proderit? Secundum interrogationem idem producit de Christo, tanquam in his quæ sunt irrefragabilia. *Quis inquit, ille qui condemnet, quum Spiritus auxilietur infirmitatibus nostris, Pater iustificet, Filius vero pro nobis mortuus sit?*

b Ad dexte. Dei. In honore quo Deus: cuius postulatio non potest contemni.

c Interpellat. Dum quotidie hominem quem assumpsit, & graue genus mortis quod pro nobis sustinuit, vultui paterno offert.

Quis

d Quis nos separabit, &c. * Theophylactus. Cum demonstraret ineffabilem dilectionem Patris & Filij & Spiritus sancti erga nos, veluti iam diuino numine adflatus exclamat. *Quis nos sep. &c.* A deo. n. dilectum, tantaq; dignatum prouidentia, nihil est quod disparare possit. Tribulationis autē nomine complexus est omnia quæcumque affligere queūt, etiam si ea non expresserit. Et ne videatur afflictio & angustia signum esse diuinæ derelictionis, profert in medium prophetam, qui antea hæc vaticinatus sit, maximamq; consolationem indicarit esse pro Dei gloria pati, adeoque occidi totum diem, quod sane sit animi voluntate atque proposito: *Naturæ namque hoc est impossibile, &c.*

Legatur August. Sermo. 16. de verbis Apostoli in Psalm. 44. libro 22. de Ciuitate cap. 23. libro de moribus ecclesiæ catholica. cap. 11. Chrysostomus homilia 55. in Genesim. Cyprianus epistola octaua & vigesima sexta in editione Pamellii, &c.

e Vel, Sicut scriptum est. Quasi. aliquis diceret: *Cur ista commemoras? sunt ne nobis hæc mala?* Respondet. *Utique ista mala sunt nobis. Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur.* Propter te: causam notat, sine qua corona martyrii non redditur. Martyrem enim non facit poena, sed causa, quia ipse pro nobis passus est, ut & nos propter ipsum patiamur. *Sed in his omnibus superamus.*

f Neque an. ne prin. ne vir. Hi ordines accipiuntur de malis angelis, & de bonis si fieri possent.

Neque

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quis ac. ad. c. Dei. in iudicio finali? q. d. nullus. Et subditur causa.
- 2 Deus est qui iusti. sententiando pro electis. ideo, pars aduersa demonum non audebit mutare; Non etiam per modum condemnationis. ideo subditur.
- 3 Quis est qui con. q. d. nullus & subditur ratio.
- 4 Chri. Ic. &c. qui c. in. pro no. apud patrem ostendendo latus & vulnera, & sic tollitur omnis condemnationis causa.
- 5 Quis er. Postquam Apostolus ostendit quod Christo sit adherendū, hic consequenter ostendit huius adhaerentiæ modum qui debet esse firmus; Quam firmitatem ostendit dupliciter. Primo ex parte corporis, secundo ex parte animæ, ibi: *Certus sum.* Ex parte vero corporis, apparet firmitas adhaerentis, quando quis pro nulla passione illata corpori separatur a Christo. Et ponit Apostolus septem passiones quarum maxima est mors, quia est vltimum terribilium in vita presenti secundum Philosophum. ideo ponitur vltimo cum dicitur: *An gladius.* Alia sunt dispositiones ad mortem, aliqua tamen propinqua, & alia magis remota. Inter propinquas est probabilitas mortis imminentiæ, quæ dupliciter accipitur. Vno modo quantum est in re, & quantum ad hoc dicitur: *An periculum.* Alio modo quantum est in apprehensione animæ, & quantum ad hoc dicitur.
- 6 An an. Dicitur enim quis angustiari quando est in arcto positus. Passiones vero magis remotæ, & dispositiones ad mortem contingunt propter subtractionem necessariam ad vitam, scilicet alimenti & tegumentum. Et quantum ad hæc duo dicitur: *An fames? an nuditas?* Vel contingunt propter illationem nocuenti: Quod quidem nocuentum consideratur dupliciter. Vno modo, ut est ab hoste. & quantum ad hoc dicitur: *An persecutio?* Alio modo in quantum recipitur in corpore patientis, & sic dicitur *Tribulatio?* Apostolus autem in scribendo non curauit multum de tali ordine artificiali, sed dimisit hoc expositioribus. Quod autem talia paterentur sancti, ostendit inducens ad hoc auctoritatem, *Psalm. 43. d.*
- 7 Quia pro te. mot. i. ad mortem per afflictiones & tormenta ducimur, sicut patet in martyribus.
- 8 Aestimamus ut oues occi. quarum occisio reputatur utilis pro lana.

lana & carnibus habendis: Sic tyranni bona martyrum rapiabant, & cum hoc obsequium se prestare Deo reputabant Ioh. 16. a. Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se prestare Deo.

9 Cert. hic consequenter ostenditur firmitas ex parte animæ, in hoc quod non est separabilis a Christo per aliquod illatum sibi, cuiusmodi est deceptio. Quæ aliquando provenit ex parte illius qui decipitur, eo quod est in passione positus, sicut timens ad modicum strepitum, credit irruere in hostes. maxime vero passiones sunt timor mortis et amor vitæ. Et quantum ad ista dicitur: *Cert. sum. enim quia neque mors. i. timor mortis.*

10 Neq; vita. i. amor vitæ. Aliquando contingit deceptio ex parte decipientis, eo quod multum creditur eius dictis, & hoc remouet dicens.

11 Neque angeli. qui sunt de infimo ordine primæ hierarchie.

12 Neq; prin. qui sunt de tertio ordine eiusdem hierarchie. Et sub istis intelliguntur archangeli qui sunt de medio ordine. Et dicuntur archangeli, quasi principes angeli, ab archos quod est princeps.

13 Neq; virtu. Angeli sunt de secundo ordine med. & hierarchie. Et sub istis intelliguntur potestates, qui sunt de infimo ordine eiusdem hierarchie. Istos autem angelos exprimit Apostolus, quia sunt de quinque ordinibus quorum officia sonant in ministerium circa nos. Angeli vero de quatuor ordinibus superioribus sunt assistentes Deo. q. d. Apostolus: *quamuis angelis qui mittuntur in ministerium est multum credendum, tamen non possent separare a charitate Christi per aliquam deceptionem. Non est autem per hoc intelligendum, quod angeli sancti velint nos decipere, sed quod si vellent, non possent. Aliqua enim propositio conditionalis est vera cuius vtraque pars est falsa, & impossibilis, sicut ista: Si homo volat, habet alas. sic est in proposito. & per talium modum dicit Apostolus Gal. 1. b. Licet nos aut angelus de celo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.*

14 Neque instan. i. quæcumque presentia non poterunt nos separare a charitate Christi. De præterito non facit mentionem, quia non faciunt in hoc difficultatem. Aliquando vero contingit decipi per demonem, qui aliquando decipit potestate, de qua dicitur Iob 41. d. *Non est potestas super terram quæ comparetur ei.* Quam excludit di.

Neque

Li. 2. de doctr. Christi. c. 3.

† mortis tra. dicitur

Passionum mortis sufficiens.

D

† Psal. 4

† per

Aug. ser. de sanctis

Deceptio varietas.

Ca Neque alii. ne pro.
A Ambros. i. nec prospera vel aduersa. vn de Salomō: *Diuitias & paupertates ne dederis mihi: ne repletus mēdax fiam, vel pauper rapiā, & periurem nōmē Dei.* Multi peccāt altitudine, multi necessitate. **¶** hoc proponitur Achaz in Isaiā, qui nolebat petere signum neque

a Bona vel mala. **b** Violentia alicuius. **c** Humana potestatis: vel eleuat o Sathane.
a neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura aliqua poterit nos sperare
a *¶* Quia cum diligimus. **b** *¶* Quia omnibus melior Deus. **c** *¶* Nobis. **d** *¶* Deus charitatem suam in Christo nobis ostendit quem pro nobis tradidit. Non a nobis.

D in alto neque in profundo. Remediū de Christo, qui neque elatus potestate qua equalis patri, nec turbatus de eiectione mortis, qui est signū in alto, & in profundo: ne ille vel regia potestate extolleretur, vel erumina tur-

a à charitate Dei, quę est in Christo Iesu domino nostro.

baretur, sicut tunc erat pro bello Assyriorum. **excluditur ibi.**
3 Neque profun. s. malicia demonis. & vt omnia generaliter excludat subdit.
4 Ne creatura aliqua pote. Et loquitur hic Apostolus de predestinatis. & quantum ad desperationem finale. quia licet peccent aliquando, tamen semper in charitate Christi moriuntur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Neque fortitudo. Aliquando vero mendositate prominendo maiora, quam possit facere, sicut Christo homini. *Matth. 4. b.* Hęc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. quod excluditur cum dicitur.
2 Ne. al. à demone promissa. Aliquando vero malitia occulta, quod

ADDITIO I.

In c. 8. vbi dicitur in po. Nullus enim damnatur nisi pro peccato origi. vel mor.
 Licet enim sancti patres descenderūt ad Limbum pro pena per Adam incurfa: non amen propter hoc dicendi sunt dānati prout videtur dicere Postil. Tales enim fuerunt a Deo prædeterminati. & sic secundum propositum æternum sunt vocati.

ADDITIO II.

In e. ca. vbi dicitur in Postil. De peccato. i. seipso facto hostia pro peccato.
 Quod dicitur hic: *De peccato damnauit peccatum,* potest aliter exponi, vt videt magis proprie. Pro quo sciendum, qd crucifigētes Christū maximū peccatum commiserunt, vt manifestum: de quo peccato Deus deleuit. i. abstulit peccata nostra. & hoc est qd dicit *De peccato. i. passione Christi,* qd maximū peccatū fuit respectu inferentium. *Damnauit peccatum. i. deleuit, &c.* vt i. pos. Quę quidē expositio videt magis propria inquantū hęc dicitio peccatū, vniuniformiter accipit vtrobiq; Et cōtinuat ad præcedētia sic. Na impossibile erat legi naturali siue scriptę, qd ex peccato qd est qdā trāsgressio legis eliceret bonū redēptionis: sed hoc ad solū Deū pertinet, qd adeo est bonus, vt etiā ex malis bonū eliciat secundum August & hoc est quod dicit. Nam quod impossibile erat legi, Deus filiū suum mittens de peccato damnauit peccatum.

ADDITIO III.

In eo. ca. vbi dicitur in Postil. *In quo clamamus.* idest, Deum vocare possumus. Abba pater.
 Qd dicitur: *In quo clamamus Abba pater,* refertur potest ad duas nationes quibus scribebat. s. ad iudeos & Gentiles. Iudei enim vocabāt Deū Abba in sua lingua: Romani vero pater in sua, &c.
 Replica. In ca. autem. 8. vbi dicit Postil. Qd damnatio est pro mortali vel originali peccato, aut pro pena incurfa per Adā. Bur. vult non debere dicit patres ad limbū descendētes damnatos, qa fuerunt p sententiam, & chirographum deputati ad penā damni: quę sententia dici potest damnatio quamuis non æterna.
 In eo. ca. vbi dicitur. *De peccato damnauit peccatum.* Postil. sicut glo.

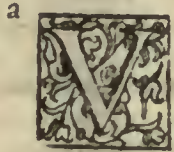
glo. ponit qd Christus de peccato. i. de seipso hostia p peccato factō dānauit peccatū. Qd autē hostia pro peccato peccatū dicit, pbat p illud Hosee. 4. vbi dicitur. *Peccata populi mei com. dent. i. hostias p peccato cōdēt.* Burg. autē dicit magis ppriā esse expositionē. vt peccatū teneat vniuniformiter, vt de peccato Iudeorū crucifigentiū damnauit peccatū. sed ista expositio Bur. videt cōtra rationē. Nā nihil eiusdē rationis est destructiuū sui ipsius. Nā sicut vnū qd q; inquantū tale naturaliter est cōseruatiū sui ipsius, ita nihil est destructiuū cuiuscunq; nisi sit ei aliquo genere oppositionis oppositū. Valde igitur improprie oportet dici peccatum destruere peccatū, tenēdo peccatū vniuniformiter. Grammatici. n. pprietatē taliū ofonū saluate volētes, vtūf relatiuo diuersitatis, non idētitatis, vt mulier saluauit qd dānauit. Sicut p hoīe mors, ita per hoīem resurrectio mortuorū. Oportet igitur hic peccatū nō accipi vniuniformiter, nam passio Chrii practicata est a Deo & a Iudeo. Vt a Deo fuit, est optima, & Vt a Iudeo est pessima. Vt a Deo habuit rōnē saluatiuā, & pti destructiuā, nō autē vt a Iudeo, qa sic fuit malū: malū autē nō destruit malū pprie & vniuniformiter, sed potius auget. Nec valet declaratio Bur. quadicat, qd sol⁹ deus adeo bon⁹ est, vt sciat elicere bonū, ex malis Iudeorū crucifigentiū: qd erat impossibile legi, vt in ipsa expō. qd est ipsi⁹ legis trāsgressio, elicere bonū redēptionis. Illa. n. declaratio falsificat literam apostoli: nā si de⁹ ex maiori malo. s. Iudeorū crucifixione sciuit elicere bonū redēptionis, sciuit hoc idē ex minori malo. s. legis trāsgressione. dicit autē litera Apostoli hoc legi impossibile. qd falsum esset secundum Bur. interpretationē: quia deus potest ex quocunq; malo elicere qd cūque bonū. Melius igitur & proprie magister & Postillator exponit illū passum, dicens. impossibile erat legi, vt per legem quantumcunq; obseruatam destrueretur malū. quia lex ostendit peccatum, non tollit, ideo deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati factus est peccatum. i. hostia pro peccato: & hoc peccato damnatū. i. deletū est peccatū.
 In eo. ca. vbi dicit: *Abba pater.* Bur. dicit esse Abba nome Hebraicū sed Mar. 8. dicit esse nomē Syriū. Ita etiā potest esse Gręcū qd ibidem videbatur reprehendere Postil. & in hoc cap. allegat suū corruptorium: Exod. 33. vbi etiam vide corruptionē eiusdē.

CAP. IX.

Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium perhibente mihi conscientia mea in spiritu sancto: quoniam tristitia est mihi magna, & continuus dolor

¶ Theophilact. Demonstraturus est in procurso quod non oēs qui ex Abraham, semen ipsius sint. Ne vero ex affectu hęc videat dicere, anteuertit. ac de Hebreis cōmodiora blandioraque dicit, suspicionem hanc adimens, confiteturq; se illos excellenter amare. Producit autē res in testimonium, Christum, suam ipsius conscientiam, & Spiritum sanctum.
Verita. di. Amb. Quia contra Iudeos loqui visus est, affectū suum circa eos ostendit, qd iurando firmat. Dolet genus suū beneficio

CAP. IX.

Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium perhibente mihi conscientia mea in spiritu sancto: quoniam tristitia est mihi magna, & continuus dolor

beneficio Christi priuari. Optatam ait, nō opto: quia scit se talē nō posse a Christo separari: tamē affectum circa illos ostendit, de quibus. multa præconia enumerat, vt omnibus pro eis dolorem incutiat, qui tāto peiores sunt Gentilibus, quod prærogatiuā patrum, & promissionis perdiderunt. propensius enim malū est, dignitatē perdidisse, quā non habuisse. Sed hoc est inquit, quod Deus dixit futurū, vt non filij carnis sint semen Abraham, sed qui fidem habent, per quā natus est Isaac: Isaac in typo Christi, Iacob, & Esau duorum populorū. Iob fuit ex filio Esau quintus ab Abraham, hoc est nepos Esau.
¶ Quoniam tristitia est mihi magna, &c. **¶** Theodor. Imperfecta

NICOLAUS DE LYRA.

Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium perhibente mihi conscientia mea in spiritu sancto: quoniam tristitia est mihi magna, & continuus dolor

¶ Theophilact. Demonstraturus est in procurso quod non oēs qui ex Abraham, semen ipsius sint. Ne vero ex affectu hęc videat dicere, anteuertit. ac de Hebreis cōmodiora blandioraque dicit, suspicionem hanc adimens, confiteturq; se illos excellenter amare. Producit autē res in testimonium, Christum, suam ipsius conscientiam, & Spiritum sanctum.
Verita. di. Amb. Quia contra Iudeos loqui visus est, affectū suum circa eos ostendit, qd iurando firmat. Dolet genus suū beneficio

dit suum affectum. secūdo remouet incidens dubium, ibi. Nō autē. Circa primum dicit: *Veri. au. di. in.* Et est modus iurandi ad assertionē suā dicit. Ex quo patet, quod iurare non est peccatū viris perfectis ex causa rationabili sicut erat t̄ proposito: quia Iudei de facili nō credebant sibi.
2 Conscientiam bene ordinata.
3 Quoniam tri. est. mi. ma. quantum ad mentem.
4 Et conti. dolor. ex anima redundans ad carnem. & supplēdum est pro Iudeorum infidelitate: Quod declarat di.

¶ Opta-

fecta qdē est orationis compositio. Adijci enim oportebat, A propter Iudeorum reiectionē, vel infidelitatē. Sed caute, & parce loquens hęc quidem verba non posuit, sed per ea quę deinceps sequuntur, hęc se sensitē docet.

a Optabam enim ego, &c. * Idem. Anathema habet duplicē intelligentiam. Nā

† Optavi, vel Optarum.

& quod deo confectum est, anathema nominatur; & quod ab eo est alienum, habet eandem appellationem. Hęc autem dominus Paulus secundam posuit significationē, ostēdens qua esset affectione in suos contribules & cognatos. Et non dixit, vellē, sed, optatē esse alienus a Christo, ut illi cum illo familiaritate, & consuetudine inita, fructum salutis assequerentur. prope modū dicēs: Ego quem nec vita, nec

mors, nec presentia, nec futura, nec vlla alia creatura separare poterit a charitate Dei quę est in Christo Iesu, pro Iudeorum salute lubentissime ab ipso separarer.

Quęst. 9. ad Galat. 10. 10.

B Hieronym. Perspiciamus eundem & Moyse & Pauli erga creditum tibi gregem profectum. Pastor enim bonus ponit animam suam pro ouibus suis. Et hoc ipsum est dicere, Optabam anathema esse, &c. dele me de libro quem scripsisti. Simulque cerne Apostolum quantę charitatis in Christum ut pro illo cupiat mori & solus perire, dum modo in eum credat omne hominum genus. Perire autem nō in perpetuum, sed in presentiarum, id est, ab hac vita migrare. Qui enim perdidit animā suam pro Christo, salvā faciet eam. Vult ergo Apostolus perire in carne, ut alij salventur in spiritu: seu sanguinem fundere, ut a crimine conferuentur. Quod autem anathemā interdum occisionem significet, multis veteris testamenti testimonijs probari potest.

Exod. 30.

10. 12.

* Idem. Non quod ipse perire desideret, cui vivere Christus est, & mori lucrum: sed magis meretur vitam, dum saluare vult ceteros.

b Pro fratribus. Vel pro his retrahēdis qui modo sunt fratres in fide, qui sunt & cognati mei: & ita grauius peccabam.

c Quorum adoptio est filiorum, &c. * Oecumen. Ostendit Deum nihil pratermississe ad Iudeorum beneficentiam, ipsi vero propria ingratitude ac improbitate ab omnibus exciderunt. Ideo etiam Dei dona enuenerat, adoptionem, gloriam, legislationem, ac reliqua.

* Haymo. Quorum, adoptio est filiorum, id est, electio illorum, quia ex ipsis adoptati sunt filij, & ipse populus vocabatur filius Dei primogenitus. Gloria erat illis, quod de omnibus gentibus in peculiarem Dei plebem sunt electi. Illis etiam

Exod. 4.

NICOLAUS DE LYRA.

1. Opta, enim, &c. ana. esse. id est, separatam a Deo: Quod dupliciter potest intelligi. Vno modo referendo ad tempus, in quo persequebatur Christum in mēbris suis, Act. 8. & hoc ex zelo Iudaicę legis. & sic optabat se separatam esse a Christo. Alio modo referendo ad tēpus post conuersionem suam, in quo predicabat fidem catholicam: & tunc aliquando optabat separari a Christo per dilationem suę glorię ad tēpus, ut intēderet conuersioni Iudeorū ad fidē Christi. vnde dicit ad Phi. i. d. Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, permanere autem in carne necessarium est propter vos.

2. Pro fra. meis, scilicet conuertendis.

3. Qui sunt co. mei. Fuit enim Apostolus natione Iudeus de tribu Benjamin, ut ipsemet dicit, infra xi. & Phi. iij. Quorum adoptio est filiorum, quia populus ille specialiter dictus est filius Dei, Exod. iij. f. Filius meus primogenitus Israel.

4. Et gloria, quia ei factę sunt apparitiones diuinę.

5. Et testamentum. quantum ad mandata Dei data populo per Moysen.

etiam testamentum vetus datum: vel (sicut quidā codices habent) testamenta, vetus videlicet & nouum, si voluerint credere. Et legislatio, id est, datio, ad eos pertinet, quia per Moysen eis data est. Et obsequiū, cultus videlicet diuinę religionis qui est illi traditus. Promissā quoq; de Christo, & de redemptione ipsorum, & vita æterna illis data sunt: quorum patres subaudi fuerunt Abraham, Isaac, & Iacob, &c.

a Non specierentis. Et merito doleo.

b Qui modo apostolus.

c Separatio aliorum.

a cordi meo. † Optabam enim ego ipse anathema esse a

b Pro Iudeis, qui fratres in lege quorū legem volebam defendere. A Christo errantibus. b Ideo amplius iuuandi.

b Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum

a De tribu Benjamin. b Veri secundum bonos, vel genere. c Ad quos pertinet.

c carnem qui sunt Israelitę: quorū adoptio est filiorum, et

a Quia populus peculiaris ve modo per miracula, quę faciunt.

b Nouum. c Quorum. d Quam verus per figuras ferret.

e Cultus Dei vnus. f Quorum.

g Quibus factę sunt promissiones.

gloria, & testamentū, et legislatio, & obsequiū, et promissa,

u. Laus a prioribus. b Sunt. c Laus a posterioribus. d Vnde: Homo natus est in ea.

e Etsi secundum carnem natus sit de partibus

d quorū patres, ex quibus est Christus secundum carnē, qui

a Vnde & fundauit eam altissimus

b Verum est quod ipse sit Deus.

Qui huic veritati contradicebam modo confitso.

c Verum est.

Et si ita laborauit, & si omnes non credunt, Non tamen exci. ver.

Non irrita est promissio, etsi non omnes salui, quia Non omnes.

c eū super omnia Deus benedictus in secula amen. Non au-

qui est Deus super omnia benedictus in æuum omne.

* Nouatianus. Nullius hominis hęc vox esse potest. Ego, & pater vnus sumus, hanc vocem de conscientia diuinitatis Christus solus edicit. Omnibus diuinitatis Christi probationibus, & rebus instructus Apostolus Thomas, rñdet, dominus meus, & Deus meus. Quod & Apostolus Paulus, Qui est super omnia Deus benedictus in secula, in suis literis scribit, &c. Sic Hilarius lib. 4. & 8. de Trinitate. Ambrosius lib. i. de Spiritu sancto, cap. 3. Augustinus lib. i. contra Faustum, cap. 3. & 6. Cyrillus lib. 1. Thesauri, cap. 5. Athanasius Orat. 2. contra Arrianos: Victorius lib. 1. contra Arrianos: Idacius lib. 1. contra Varimadum. Cassianus lib. 3. de incarnatione: Gregorius homilia 8. in Ezechielem, &c.

e Non autem quod exci. Consolatur dolorē suūm Apostolus, hos olim Deus saluandos non decreuit prescius, non personarum acceptor. Nullum enim damnat antequā peccet, nul lum coronat antequā vincat: sed prescientia diffinitum habet, qualis vnusquisque futura sit voluntas, ex qua damnetur vel coronetur.

Quia dolebat de Iudeis, consolatur se inueniens scriptum: non omnes esse saluandos, sed tantum similes Isaac. In his ostendit quod sola gratia Dei faciet filios Dei. Non autem exci. ver Dei. Dixit, quod promissio æternę hereditatis facta est Iudeis: sed quia ipsi ex magna parte non crediderunt, videbatur verbum Dei non esse impletum. Ad quod respondet, etsi in quibusdam non est impletum, in alijs tamē, scilicet, in Gentibus credentibus impletum, est, qui modo veri sunt filij Abraham.

Non au. ex. Q. Etsi ita laborauit: etsi non oēs credunt, non tamen excidit verbum Dei, vel non dico, quod exciderit. Verbum Dei excidere est promissa non implere.

¶ a In E

Moysen.

6 Et legislatio. quantum ad præcepta decalogi a Deo data populo, Exodi xx.

7 Et obsequium. diuini cultus.

8 Et promissa. prophetarum de Christo.

9 Quorum patres, ex quibus est Christus, & cetera. vt patet Matth. j.

10 Secundum carnem. Hoc dicitur ad ostendēdum, quod in Christo non solum est humana natura, secundum quam descendit a patribus veteris Testamenti, sed etiam diuina, secundum quam procedit a patre. ideo subditur.

11 Qui est super om. De. ben. Ex quo manifeste patet error Arrij dicentis Christum puram creaturam.

12 Non autem. Hic circa predicta remouet dubium. Ex hoc enim quod dicit promissa de Christo facta Iudeis, qui tamen non receperunt eum posset aliquis credere frustratū fuisse promissū diuinum: ideo hoc remouet per duplex exemplum, secundum ponitur ibi. Non solum. Circa primum dicit: Non autem. supple. sequitur.

¶ Quod

A In Isaac. i. in Christo vocante gratia congregantur. In Isaac promissione prefigurati sunt, non qui seipos iustos, sed quos Deus facit, hi sunt filii liberae q̄ sursum est, quae est m̄ nostra. Filii carnis sunt terrene ierusalē, quae seruit cū filiis suis. Sicut Isaac nō meruit, vt nasciturus promitteretur,

fic & isti, sed sola gratia promissa est eis data filiorum adoptio.

b Non solum autem il. Sara habuit promissionem, sed & Rebecca habuit promissionem, habens. s. duos filios ex vno con. Isaac patris no. Ex vno concubitu dicit, ne videantur merita parentum differentia in generatis sed patris. i. in stitutoris nostri, quē imitemur, si volumus esse filii Dei. Promissio facta Sarae, ostendit quod propter genus nullus saluat. Ista Rebecca, quod propter nullum meritū suum vel parentum aliquis, eligitur, sed sola gratia.

B Oecumen. Et quid mirum inquit, quod Iudeorum hi soli in semen Abraham reputentur qui crediderunt, increduli vero non ita? Nam & hoc in aliis veterib. inuenies. Siquidē Isaac reputatur solus in semen, cum tñ alii essent a Cetura filii. Nec id solum, sed & Rebecca ex vno Isaac accepto semine, quū duos peperisset, non habuit duos qui Deo placerent, aut in semen Abraham reputarentur, idque cum nondum essent nati. Sic & de Iudaeis, fideles quidem & semen Abraham sunt & salui fiunt, infideles vero non ita.

c Cum enim nondum nati. Rebecca habuit promissionē hanc, maior seruiet minori. Esau persequendo, proficiet Iacob.

d Non ex operi. Futuris quae bona vel mala non erant futura, nisi apposita gratia, vel subtracta.

rem quod t̄ exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex

circumcisione sunt Israel, hi sunt Israelitae, neque t̄ qui semen

sunt Abraham, omnes filii Abraham. t̄ Sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii

sunt promissionis, aestimantur in semine. Promissionis enim

verbū hoc est. t̄ Secundum hoc tempus veniā ad te, et erit Sara

filius. t̄ Non solum aut illa, sed & Rebecca ex vno t̄ concubi-

tu habens Isaac patris nostri. Cum enim nondū nati fuissent,

aut aliquid egissent boni aut mali, ut secundū electionē pro-

positum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictū

est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est. Iacob di-

e Maior serui. i. Hoc ad literā, quia Idumei q̄ de Esau, q̄ & Edom d̄r, subditi fuerūt filijs Israel, sed magis in hac pphe- tia intenditur, quod populus Iudeorum maior idest in cultu vnus Dei prior, minori idest posteriori Christiano esset ser- uturus.

f Iacob di. & c. In Iacob nihil inuenit aman- dum, nisi misericor- diae suae donum. In Esau nihil odit, nisi originale peccatum.

Sed quo modo hoc recte, cum nihil egis- sent, quia res est stu- penda, sibi obijcit. Quid ergo dicemus? Ex misericordia, vel- le & currere, quod apparet in alijs ex ea- dem massa cui debita est perditio.

Aug. Hoc testi- monium prophetiae Paulus assumpsit, vt intelligeret hoc aper- tum postea per pro- phetā, quod antequā illi nasceretur erat in Dei praedestinatione per gratiam: Quid enim diligebat in Iacob antequam natus fecisset aliquid boni, nisi gratuitum gra-

tiae suae donum? Et quid oderat in Esau antequam natus fecisset aliquid boni vel mali, nisi originale peccatum? Nam nec in illo diligeret iustitiam, quam nullam ille fecerat, neque odisset in isto naturam quam bonam ipse fecerat. Cum hanc rem stupendam proposuisset, ipse sibi obiecta questio- ne motum exprimens auditoris, ait. Quid ergo dicemus ad haec? Nunquid, & c. Hic erat locus vt diceret quod (Pelagian) sentiunt, futura enim Deus opera prouidebat, quando minori maiorem seruiturum esse dicebat. Non autem hoc Aposto- lus dicit, sed potius ne quisquam de suorum operum meritis audeat gloriari, ad Dei gratiam & gloriam predicandum voluit valere quod dicit.

Maior

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quod exci. ver. diuinum. ab impletione ex infidelitate Iudaeorum, quia aliqui eorum vt apostoli, & plures alij receperunt fidem Christi, in quibus promissum Dei, impletum est.
- 2 Non enim omnes qui ex Israel. idest, a Iacob, alio nomine dicto Israel Gen. 32. descenderunt supple.
- 3 Hi sunt Israelitae. per imitationem fidei eius: Quod declarat in filio Abraham, qui omnes dicti sunt semen eius, sed illi tantum qui descenderunt per Isaac, & hoc est quod dicitur.
- 4 Neque qui semen sunt Abraham: secundum testimonium scripturae.
- 5 Omnes fi. quia filij Abraham de Agar, & de Cethura non sunt dicti semen eius: Quod ostendit per scripturā Gen. 21. b. Sed in Isaac vocabitur tibi semen. De alijs autem filijs subditur.
- 6 Non qui filij carnis. virtute naturali genitii, cuiusmodi fuerunt Ismael, & filij Cethurae.
- 7 Hi filij Dei. i. ad eius cultum electi.
- 8 Sed qui filij sunt promissionis. scilicet diuinae.
- 9 Aestimantur in semine. scilicet Abraham: Et qui sint illi, ostēdit per scripturam dicens. Promissionis enim ver. & c. quod subditur.
- 10 Secundum hoc tem. idest anno reuoluto.
- 11 Veniam ad te erit Sa. filius. Gen. 18. b. Allegatur autem haec auctoritas, & alia sequētes secundum translationem septuaginta, quae tempore Apostoli erat multum authentica: Dicitur autem hic Isaac promissionis filius, quia virtute diuina, natura iuuante fuit genitus, quia pater erat cētenarius, & mater sterilis & nonagenaria. Igitur cū promissio facta Abraham. Gen. 25. c. qd̄ semē suū esset futurū sicut stelle, antequā aliquē haberet filium, vt ibidem dicitur, & tamen hac promissio non fuit impleta in omnibus eius filijs, sed solū in Isaac vt dictū est, nō dicitur frustrata, sic nec promissio per prophetas de Christo frustra est, quamuis non omnes Iudaei ipsam receperint per fidem, sed alij qui ad hoc electi.
- 12 Non so. Hic inducitur aliud exemplū ad propositum. Et diuiditur in duas partes, quia prima ponitur exemplū, secundo remouetur ex hoc dubiū, ibi. Quid ergo dicemus? Est autem exemplū hoc de filijs Isaac,

Quid

- 13 Isaac, qui licet esset promissionis filius, vt dictū est, & per eū implenda promissio diuina de semine Abraham, nō tamē impleta fuit in duobus filijs suis Esau & Iacob, sed in Iacob tantū, tamē dicitur firma, & vera cetera esse impleta. Et eadē ratione promissio de Christo licet nō fuerit impleta in omnibus Iudaeis sed in aliquibus ad hoc specialiter electis. Dicitur igitur. Non solū aut illa. s. Sara habuit filium ex adiutorio gratiae.
- 14 Sed et Rebecca. secundū quod dicitur Gen. 25. ca. Deprecatusque est Isaac dominum pro vxore sua, eo quod esset sterilis, qui exaudiuit eum, et dedit conceptum Rebeccae.
- 15 Ex vno con. habens geminos filios. Hoc non est de textu, sed subintelligitur, propter quod fuit positum per modum glo. & postea inferum textui per scriptores.
- 16 Cum enim nondum na. s. Esau & Iacob.
- 17 Vt secundum electio. i. praedestinationem Dei liberam.
- 18 Propositum Dei ma. i. promissio Dei firma esset & implect.
- 19 Non ex operibus. quia nondum nati erant.
- 20 Sed ex vocante. s. ex Deo, cuius electio praecedit omnia ista.
- 21 Dictum est ei. scilicet Rebecca: Gen. 25. c.
- 22 Quia ma. scilicet Esau.
- 23 Serui mi. hoc fuit impletū tempore David descendēte de Iacob, quia Idumaea fecit sibi tributariam. 2. Re. 8. d. Et quia ille reprobatio Esau, & electio Iacobi fuit signum reprobationis & electionis ad gloriam. Ideo subditur.
- 24 Sicut scri. est. Malachiae. 1. a.
- 25 Iacob dilexi, & c. Circa partem istā per hoc quod dicitur hic: Cū nihil boni egissent aut mali, tollitur error Origenis qui dicit, quod merita praecedentia in alia vita istā praecedente sunt causa praedestinationis & reprobationis diuinae, quia sic Esau & Iacob in illa vita aliquid boni vel mali egissent, quod hic simpliciter excluditur. Itē ante vitam huius mundi non fuit alia, aliter non incepisset mundus simpliciter, sicut dicitur in principio Gen. Itē si fuisset talis vita, merita tamē creaturae, ibi facta non potuissent esse causa praedestinationis, quae est actus voluntatis diuinae, quia temporale non potest esse causa aeterni. Hoc igitur repulso tāquā erroneo, alij dixerūt, qd̄ praescientia meritorū q̄ aeterna est, est causa praedestinationis, qua Deus vult dare gloriā alicui: * Sicut

Quare Deus Iacob dilexit. Aug. epi. 109.

† quia. † Gen. 21. b. Gal 4. d.

Epist. 109.

† Malac. 1. 2. 47 dicit. e. quam tumber.

A *Quid er.* Quia sine merito huc elegit, huc reprobavit, dicitur iniquus Deus? Non, quia huc per misericordiam elegit, illu per iustitiam reprobavit. In quo neutro est iniquitas, huc per misericordiam, quia ita dicit Moyses, hunc per iustitiam, quia ita dicit scriptura inducens Deum loquentem Pharaoni.

b *Ab Costat,* quod nullus liberatur, nisi gratuita misericordia, nullus datur, nisi aequissima iustitia. Sed cur potius hunc quam hunc liberet, servietur qui potest tam profundum iudicium, veruntamen caueat precipitum.

c *Miserebor cui miserus.* i. cui praescio miserendum, & apud me mansurum, hoc est dare illi cui dandum est, non dare illi cui dandum non est, ut eum vocet, quae sciat obaudire: Ut David qui post veniam tam bene perstitit. Saul non auditis in prece non perstitit, sed ad idola conuersus est: unde iuste reprobatus esse a praescio videtur.

d *Igitur non vo.* &c. Tanquam diceret: Non sufficit sola voluntas hominis, si non sit et misericordia Dei. Cui dicitur. Econtra: Non sufficit etiam misericordia Dei, si non sit voluntas hominis. Ac per hoc si recte dictum est illud: Cur etiam a contrario non recte dicitur: Non misericordis est Dei, sed volentis est hominis? Restat ergo ut recte dictum hoc intelligatur, ut totum Deo detur, qui hominis voluntatem bonam, & preparat adiuvandam, & adiuvat preparatam, volentem prevenit ut velit, volentem subsequitur ne frustra velit.

e *Excitavit te.* ut ostendam in te virtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in universa terra. *Excitavit te.* quia nata erant te ad penitentiam inducere, sed quia illis abusus est Pharaon cor suum indurando: ideo non valuerunt ei. Fne runt tamen ad gloriam Dei annunciandum per orbem, sicut videmus impletum, & hoc est quod dicitur: *Ut o. in te uir. m. per facta mirabilia.* Et ut annun. Concludit igitur.

f *Indignus.* *Excitavit te.* ut ostendam in te virtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in universa terra.

Aug. lib. 83, quare q. 68. & lib. 1. ad sim. pli. qu. 1. Amb. epi. 84.

Exposit. quorundam prop. epist. ad Ro. pro. 62.

† de p. d. 2. c. si eum ver. li. beri.

Vbi supra

† servaui potentiam.

B

† de p. d. 2. c. si eum ver. li. beri.

Vbi supra

† servaui potentiam.

B

† de p. d. 2. c. si eum ver. li. beri.

Vbi supra

† servaui potentiam.

B

† de p. d. 2. c. si eum ver. li. beri.

Vbi supra

† servaui potentiam.

B

† de p. d. 2. c. si eum ver. li. beri.

Vbi supra

† servaui potentiam.

B

† de p. d. 2. c. si eum ver. li. beri.

Vbi supra

† servaui potentiam.

B

† de p. d. 2. c. si eum ver. li. beri.

Vbi supra

NICOLAUS DE LYRA.

Sicut rex dat militi equum, eo quod scit vel aestimat ipsum bene usurum. Sed hoc non valet, quia merita ut praescita, sunt ordinata ad gloriam sicut ad finem. Volens autem recte & ordinate, cuiusmodi est Deus qui non pot aliquid velle, nisi recte & ordinate, nullo modo vult sine propter ea quae sunt ad finem, sed conuerso, & ideo merita ut praescita a Deo, sine praescientia meritorum non potest esse ratio praedestinationis, sed procedit ex mera liberalitate divina, ex qua aliquis ad gloriam, & ex hoc consequenter providet sibi dare gratiam, per quam possit mereri. Nec valet exemplum de rege & milite, quia bonus usus equi non est a rege casualiter, sicut meritum est a Deo principaliter.

1 Quid er. di. Hic ex dictis monet dubium. s. utrum ex hoc, quod ex duobus fratribus omnino aequalibus unus reprobatur, & alius eligitur, ipse dicatur iniustus, & hoc est, quod dicit. Quid ergo dice. Nunquid iniquit. apud De. reprobando Esau. Iacob electo.

2 Absit. Hic soluit hanc dubitationem. Et dividitur in duas, primo dubitatio soluitur secundo in contrarium obicitur, ibi: Dicit itaque. Prima in duas, secundum duplicem modum solvendi. secunda ibi: Dicit enim scriptura. Circa primu sciendum, quod in illo quod alicui datur ex mera gratia, iniustitia non habet locu, si non detur alteri, quia gratia potest vni fieri, & non alteri, si re iniustitia, & hoc dicit manifeste Saluator Mat. 10. b. de cultoribus vineae: Amice non facti. inu. tolle quod tuum est & va. Hanc sententiam declarat Apostolus per auctoritatem scripturae, Exod. 33. d. dicens.

3 Cui mi. sum. in aeterna praedestinatione.
4 Et miseri. praest. dando gloriam in effectu.
5 Cui mi. concedendo nunc sibi gratia finalem. Licet enim in effectu bus divinae praedestinationis, prius sit causa posterioris per modum disponentis, & posterioris prioris per modum finis, sicut infusio gratiae est propter meritum sicut propter finem, & opus meritorium propter gloriam, & gratia est principium operis meritorij, & opus meritorium facit gratia dignum.

ciendo ad bene operadu per donum Spiritus sancti, ad hoc referens quod superius dixit: *Miserebor cui miserus ero, &c.* Quia neque velle possumus, nisi vocemur, & cum post vocationem voluerimus, non sufficit voluntas nostra, & cursus noster, nisi Deus & vires currentibus prebeat, & pducat quo vocat. Manifestu est ergo non volentis, neque currentis, sed miserentis esse Dei quod bene operemur, quaquam ibi sit etiam voluntas nostra, quae sola nihil posset.

1 *Idem. Concludit* Apostolus, cuius vult miseret, & quae vult obdurat. Cuius enim miseret, facit eum bonu operari, & quem obdurat, relinquit eum ut mala operetur. Sed & illa misericordia praecedenti merito fidei tribuit, & ista obduratio praecedenti impietati, ut & bona per Dei donum operemur, & mala per supplicium, cum tamen homini non auferatur liberum voluntatis arbitrium, siue ad credendum Deo ut consequatur nos misericordia, siue ad impietatem ut consequatur nos supplicium.

2 *Idem. Quae* rimus in meritum obdurationis, & inuenimus. Merito namque peccati vniuersa massa damnata est, nec obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam.

3 *Aug. Quis* porro tam impie desipit, ut dicat Deum malas hominum voluntates quas voluerit, & quando voluerit in bonu non posse conuerrere cum voluntati eius nihil resistat? Sed cum facit, per misericordiam facit, cum autem non facit, per iudicium non facit. Miseretur vtrique secundum gratiam quae gratis datur. Obdurat autem secundum iudicium quod meritis redditur. unde datur intelligi: Vbi obduratio Dei fit, nolle misereri, ut non ab illo rogetur aliquid quo homo deterior, sed tantum quo sit melior, non erogetur. Ideo non, quod dictum est: *Non volentis neque cur. sed mi. est Dei.* ita etiam dictum est, non volentis neque currentis, sed obdurantis Dei, quia non obdurat impertiendo malum, sed obdurando bonum, quod facit equitate sua, sicut ex misericordia sua gratiam praestat.

4 *Excitavit te.* ut ostendam in te virtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in universa terra. *Excitavit te.* quia nata erant te ad penitentiam inducere, sed quia illis abusus est Pharaon cor suum indurando: ideo non valuerunt ei. Fne runt tamen ad gloriam Dei annunciandum per orbem, sicut videmus impletum, & hoc est quod dicitur: *Ut o. in te uir. m. per facta mirabilia.* Et ut annun. Concludit igitur.

5 *Indignus.* *Excitavit te.* ut ostendam in te virtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in universa terra.

6 *Igitur non vo.* neque cur. s. hominis quantum ad affectu vel effectum facere bonum meritorium, quod excedit hominis facultatem. **7** Sed mi. est Dei. qui sua mera liberalitate aeternaliter elegit ad gloriam, & temporaliter electis dat gratiam.

8 Dicit enim. Hic consequenter idem ostenditur ex malorum purificatione. Circa quod sciendum quod reprobatio aliquando accipitur large, & sic dicit simpliciter negationem ad gloriam, & sic non habet causam in re, nec in Dei praescientia, sicut nec electio seu praedestinatio ei opposita. Alio modo proprie, & sic est ordinatio alicuius ad penam, quae non est iniusta, nec a Deo volita nisi propter culpa: Et ideo reprobationem sic dicitur, quia Deus aliquos reprobat praecedit in Deo secundum rationem tantu praescientia peccatoru. Sic igitur non electi a Deo in peccatu ruunt, non propter Dei defectum cu non deficiat eis instinctus diuini ad bonu, ut dictu est supra sed per defectu liberi arbitrii non recipiunt illos instinctus, & sic eis gratia iuste denegatur, & sit vberius in peccatis induratur ex malitia sua per se, sed per accidens tantum a Deo, quia remouet prohibens, subrahendo gratia quae nata est cor humanu mollificare, & trahit tamen eam iuste, ut dictu est, & sic indurati ordinantur ad penam. Et sic patet, quod in punitione iniustoru, & malorum nulla est iniustitia apud Deum, Ad hanc sententiam inducit Apostolus scripturam, di. Dicit e. scrip. Pha. Exo. 6. d. loquens in persona domini.

9 Quia in h. p. i. per flagella super te, & populum tuum miraculo se inducra.

10 Excitavit te. quia nata erant te ad penitentiam inducere, sed quia illis abusus est Pharaon cor suum indurando: ideo non valuerunt ei. Fne runt tamen ad gloriam Dei annunciandum per orbem, sicut videmus impletum, & hoc est quod dicitur: *Ut o. in te uir. m. per facta mirabilia.* Et ut annun. Concludit igitur.

11 *Ut o. in te uir. m. per facta mirabilia.* Et ut annun. Concludit igitur.

Ibidem.

† Exod. 9.

Epist. 10

In Enchi cap. 98. Serm. 30. verb. Apo.

Reprob. Dei.

Ergo

C dignus esses vivere. Vel suscitavit te, quia cū apud Deū mor-
A tuus esset, modicum tempus accepit: vt in eo oēs gētes Dei
virtutē addiscerēt. *Excitavi.* Malus eras, sed quasi sopit⁹: ego
autem ostendens tibi signa excitavi te in eandē maliciā, vt
deterior fias. Et hoc iustū est, vt q in sordibus est sordescat adhuc.

tur aliquis bene agere, cū nihil possit, nisi quod Deus velit. D
Vel cur conqueritur Deus de peccatis hominum, cū neque
ant vitare qd ipse vult? Sic solent carnales in voluptatibus
vuentes aduersus Deū murmurare, & volūtatī eius nō suo
vicio, q mali sunt deputare. Quos redarguit Apostolus ab

po. 12. c. Nec hoc inutile, sed
vt te indurato oltē-
dam virtutē meam
signis Aegypti.

a Quia Iacob dile. Esau. Sec. b Gratuito. c Quia Esau & Pharao. d Iusto iudicio.
Quia ex voluntate.
Ergo cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Dicis itaque

1 ro, nō spiritus: tu mi
2 ser quis es? cuius va
3 lentiē? qui respon-
4 deas Deo, idest, in-
5 telligas, quæ De⁹ fa-
6 cit, scilicet cur hu⁹
7 miseret, & te indu-
8 rat: Q. si tibi dicere-
tur, nescires respon-
dere, idest, intellige-
re pro tua carnalita-
te: nec te ad hoc in-
uat tua sapiētia, nec

Augustin. De
Pharaone facile re-
spondetur, priori-
bus meritis quibus
afflixit in regno suo
peregrinos, dignū
effectum cui obdu-
reretur cor, vt nec
manifestissimis si-
gnis iubētis Dei cre-
deret. Ex eadē ergo

a Si offendimus. Ab aliquo vt bene faciat. b Qui nos obdurat.
c mihi: Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis resi-
a Hanc impudentiam remittit Apostolus Te & illum attende.
b Tu homo, ille Deus Tu caro, ille spiritus. d Cui displicet, quia Deus conqueritur.
d stit? O homo tu quis es, qui * respondeas Deo? t Nunquid fig-
a Sic & tu fingeris. b A quo factum est. c Qui nihil ei debet.
d Contra factorem opus non potest conqueri.
Vere non potest dicere hoc, quia.

4 c. dist. 2.
de Iudis.
t conquiri-
tur, aut incu-
sar? si Deus.
ex aduerso
† Isa. 45. b.
Iere. 18. a.

mētū dicit ei qui se finxit: qd me fecisti sic? An nōn habet
e potestātē figulus luti ex eadē massa facere aliud quidē vas in

aliqua virtus tua. Vel quid respondeas, idest, quibus rationi-
bus contra Deum agamus, quod iniuste eligat, vel repro-
bet.

Ergo cu. vult. Meritum misericordiē nullū est, meritum
obduratiōis peccatum massē totius dānatē. Nec obdurat

lutam. Qu de luto operatur.
mētū dicit ei qui se finxit: qd me fecisti sic? An nōn habet
e potestātē figulus luti ex eadē massa facere aliud quidē vas in

d O Ho. Hoc non ex inopia rationis reddendē, sed homi-
nem ad se reuocat.
* Augustinus. O homo, quis sit ille attende, qui sis tu
attende. Ille Deus est, tu homo. Si iustitiam tibi loqui vide-
ris te, & fons ille iustitiæ siccat⁹ est? Si iustum loqueris, vn-
de tibi? Primum ergo fidei fundamentum pone. Nunqd ini-
quitas apud Deum? Latere te equitas potest, esse ibi iniquitas
non potest. Melior est fidelis ignorantia, quam temeraria
sciētia. Deus mihi dicit per Apostolum, o homo, tu quis es
qui respondeas Deo: & ego indignor quia non noui iustitiā
Dei, &c. Non potest videri tempore fidei, videbitur tempo-
re speciei. Ibi aequitatē Dei videbis, & sine codice in uerbo
leges. Cum peruenierimus, equitatem Dei uidebimus: & iā
non erit ibi dicere, quare huic subuenit, & huic non: quare
iste adductus est gubernatione Dei ut baptizaret, ille ad ba-
ptismum nō peruenit. Tu ratiocinare, ego mirer: tu disputa,
ego credam: altitudinem uideo, ad profundum non perue-
nio, &c.

Serm. 22. de
verbis Apo.
E

Augustinus. Cum dicitur, quem vult indurat, humanæ
mentis intētio verbi nonitate confunditur. Sed non ita in-
telligendum est, quali Deus in homine ipsam, quæ nō effec-
dit uerū cordis operet. Quid enim aliud est duritia, quā Dei
obuiare mādati? vnde B. Stephanus dicebat, dura cerui-
ce, & nō circunciso corde & auribus, vos semper Spiritum sã
cto resistitis. Quā qui à Deo fieri putat, propterea qd dictū
est, quē vult indurat, ipsū prouaricationis intueatur exordiū,
& Deo donante mandatum, &c. Indurare dicitur, quē emol-
lire noluerit: sic exeat care, quem illuminare noluerit, sic
repellere, quem vocare noluerit.

Ex eadem massa. Sic tota massa humani generis iuste cor-
rupta, & lutosa est: si inde uas in honorem: misericordia est.
si in contumeliam: iustū est, quia hoc erat ex natura: Ecce iu-
stitia in his qui non habent tempus operandi: De his autē
qui habēt tēpus subdit: quid si de vo. f. quid respondeas Deo.

e Ex eadem massa. Sic tota massa humani generis iuste cor-
rupta, & lutosa est: si inde uas in honorem: misericordia est.
si in contumeliam: iustū est, quia hoc erat ex natura: Ecce iu-
stitia in his qui non habent tempus operandi: De his autē
qui habēt tēpus subdit: quid si de vo. f. quid respondeas Deo.

Indu. Non quasi quenquam peccare cogat, sed tantū qui-
busdam: quia peccantibus misericordiā iustificationis suæ nō
largitur. & ob hoc eos obdurare dicitur, quia eorum nō mise-
retur, non quia impellit vt peccent. Eorū autem nō misere-
tur quibus gratiam non esse prēbendam equitate occultis-
sima, & ab humanis sensibus remotissima iudicat.

Quid adhuc. Postquam constat ex voluntate Dei esse quare
inquitur, vnde alius sit bonus, alius sit malus? Nō est opus,
quia talis erit quisque qualem vult Deus esse, & deo iniuste
aliū dānat alium saluat: Vel, quid queritur, idest, cur niti-
tur

* Augustinus. Quid nos hic docuit, nisi ex illa massa
primi hominis, cui merito mors debetur, non ad merita
hominum, sed ad Dei misericordiam pertinere, quod
quisque liberatur? Atque ita nō esse iniquitatem apud
Deum, quia neque remittendo, neque exigendo quod de-
betur iniustus est. Ibi enim grata est indulgentia, vbi iu-
sta posset esse vindicta. Hæc massa si esset vtique me-
dia.

Epist. 160.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ergo cu. mi. dando ei gratiam finalem & gloriam: & hoc con-
uenit ei per se.
2 Et quem. v. in. & tamen hoc conuenit ei tantum per accidens, &
iuste, vt pradiatum est.
3 Dicis itaque. Soluta dubitatione: hic arguit in contrarium. Et
primo argumentum ponit: secundo soluitur, ibi. O homo. Argumen-
tum tale est Ex quo, ex voluntate Dei depēdet inauratio peccatoris, &
vocatio iusti, videretur alicui. quod peccatum & iustitia non essent im-
putanda homini ad meritum, vel demeritum: quia voluntas Dei nō po-
test superari & hoc est quod dicitur: Dicis itaque mi. i. arguis ex di-
elis meis contra me.
4 Quid adhuc queritur? de prāmio iustorum, & punitione iniu-
storum.
5 Voluntati enim eius quis re. quasi dicat, nullus. & sic totū vi-
detur Deo imputandum, & per consequens iniustitia peccatorum, vel
irrationabilitas in punitione eorum.
6 O homo. Hic soluitur argumentum. & secundo, declaratur quod
dam dictum ibi. Sicut in Hosee. Prima in duas secundum duplicē solu-
tionem. Secunda: ibi. An nō habet. Primo igitur soluit ostendendo argu-
mentum irrationabile ex parte hominis arguentis. Qui enim arguit fa-
ctū alicuius, debet illud intelligere, aliter arguit irrationabiliter sed mi-
nimū opus Dei non potest homo ad plenum intelligere, vt pote de folio
arboris,

arboris, quare sit tātē quātitatis, & talis figura: & sic de alijs cōditio-
nibus, & n. ultominus intelligere potest maxima opera eius: de quibus
sunt electio & reprobatio. ergo. & c. Et hoc est quod dicitur: O homo
tu quis es, qui respon. Deo: facta eius arguendo.
7 Nunquid figmentum dicit, & c. q. d. Non: quia non intelligit
modum, nec rationem suæ fictionis. & sic est in proposito.
8 An non habet, & c. Hic ponitur secunda solutio, per quam osten-
ditur argumentum non valere, quia non concludit Dei voluntatem ir-
rationabilem esse vel iniustam. Vult enim primū, & per se Deus suam
gloriam, quæ sicut manifestatur per viam misericordiæ in electis, qui
vocātur ad gloriam, ita per viam iustitiæ in reprobis, qui reseruantur
ad pēnam. Sicut gloria regis terreni non solum relucet in palatio vbi
honorātur milites, sed etiam in patibulo, vbi puniuntur malefacto-
res. Sic igitur voluntas diuina rationabiliter eligit aliquos ad beatitu-
dinem, in quibus maxime relucet sua misericordia: & aliquos dimit-
tit non eligendo, qui ex seipsis ruunt in peccatum, & finaliter ob-
durantur. & sic iuste a Deo puniuntur: quorum puniitio cedit ad glo-
riam Dei & electorum. Et ad hanc sententiā inducit Apostolus exē-
plum de figulo, qui rationabiliter ex eadem massa formæ quædam va-
sa ad officia honorabilia, & quædam ad contemptibilia, di. An non
habet potestātē figulus luti, & c. quasi dicat, imo. & multo fortius
Deus in humana natura, quæ plus habet à Deo a quo est p creationem
quam lutum à figulo: quod non est creatum ab ipso sed supponit ipsum
in opere suo, ideo subditur.

9 Quod

A dia, vt quemadmodū nihil boni, nec mali aliquid mereret; non frustra videretur iniquitas vt ea fieret vasa in contumeliam. Cum vero per liberum arbitriū primi hominis in condemnationem vniuersi defluerint proculdubio qđ ex ea frunt vasa in honorem, non eius iustitia, quā gratiā nullā precessit, sed Dei misericordie est: quod a

vero in contumeliam non iniquitati Dei, quæ absit vti apud Deū, sed iudicio deputandum est.

I. 83. quæst. 9. 68. t apparatus

B Idem: Ex quo in paradiso natura nostra peccauit; ab eadem diuina prudentia, non secundum spiritum sed secundum carnē mortali generatione formamur & omnes vna

t. 35. q. 1. c. cum igitur. hac itaque.

massa facti sumus, quod est massa peccati. Cum ego meritum peccando amiserimus, & misericordia Dei remota nihil aliud peccatis nisi dānatio eterna debeat, quid tibi vult homo de hac massa, vt Deo respōdeat, & dicat *Quare me sic fecisti?* Si uis ista cognoscere, noli esse lutum, sed effice te filius Dei per illius misericordiam qui dedit potestatem filios Dei fieri credentibus in nomine eius.

Lil. 2 de Abraham. c. 10.

* Ambros. Talem ergo te præbe bonis studijs, & prompta fide, vt Deus tui misereatur, & vocet et sicut ecclesiam vocauit, dicens: Palam factus sum querentibus me, apparui his qui me non interrogabant.

a Alii d in contu. Vas non in honorem, sed in contumeliam: si vile est, ex se lutum habet, non ex figulo.

Aug. li. 1. ad Simplicitiam que 2.

b Quid si Deus. Quia iam ostensum est, qđ et si Deus nihil boni dedit, non tamen iniquus est: Sed quid dices: si quibusdam & bona dedit, scilicet, cum essent apti in interitum, sustinuit in multa patientia, & interim dum expectabat ostendit multis iudicijs, vel ipsos aliquando puniendo, vel alios coram ipsis, vt futuram iram sibi cauere. Et in hoc quod sustinuit, & iram ostendit notificabat potentiam, quod per malos purgat bonos: quasi dicere poteris, quod iuste subtrahit gratiā, & damnat illos qui ita expectari noluerunt. respiscete, sed abusi sunt hac gratia.

c Sustinuit. Sustinet Deus malos vt ordinate disperdat: & utitur illis instrumento tanquam ad salutem bonorum.

Nullum enim Deus, vel angelorum, vel hominū crearet, quem malum futurum esse præsciret, nisi pariter nosset eos, quibus bonorum v'sibus commodaret.

d Ut ostende. Q. Ad hoc parit malos, & præostendit iram, & ad noticiam sui trahit, vt ostenderet in vasa misericordie. i. in lectis per misericordiā diuitias gloriæ, id est, quā diues, & quā magna sit & gloriosa misericordia: ob hoc tot bona dat

malis,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quid si Deus vo. &c. iram. i. vindictam suæ iustitiæ.
- 2 Et no fa. po. f. in punitine peccatorum.
- 3 Sustinuit in mul. &c. va. iræ. i. peccatores. Qui dicunt vasa iræ: quia continent Dei offensas. Sustinet autem Deus eos patienter, quia non statim infert penam: sed expectat eorum penitentiam, qui tamen expectatione finaliter abutuntur: & sic iustus puniuntur. ideo subditur.
- 4 Apta. in inte. Et quia vt dictum est, cedit ad gloriam Dei, & electorum, ideo subditur.
- 5 Ut ostenderet diui. glo. suæ. id est, abundantiam eius.
- 6 In vasa misericordie. scilicet electos.
- 7 Quos & vocauit. primo ad fidem: quia postea ad gloriam.
- 8 Non solum ex Iudæis. sed etiam ex gentibus, quia fides Christi predicata est omnibus nationibus.
- 9 Sicut in Ho. Hic consequenter declarat ultimo dictū, scilicet qđ ex Iudæis & Gentibus vocati sunt electi, plures tamen ex Gentibus. Et dicitur in du. as. primo declarat Apostolus hanc vocationem: secundo assignat

Diuisio.

malis, vt conuincat eos iuste damneri, vt fideles cum magis diligant quibus gratiam ipsam conseruauit.

Nota quod quibusdam nec gratiam apponit, cum alijs infert eam quasi coactis. Vnde Ambrosius de præsciētia: Pharaonem damnandum censuit, sciens se non correcturam.

Nota. sciens. Exod. Act. 7. Luc. 1.

scilicet quid respondeas Deo Vel quod si volens.

honorē, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendit iram, & notā in facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordie, quæ præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex

Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamāt:

Et non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et

Apostolū verō Paulū elegit, præfatus vtique quod futurus esset fidelis. Quibus dā autē data est gratia in vsum vt Sauli, Iudæ, & illis quibus dixit: Ecce nomina vestra scripta sunt in calo: & postea abierit retrō: De quibus Ambrosius hoc propter iustitiā cui deseruiebāt. quia hoc est iustum, vt vnicuique respondeat pro merito. Ac si diceret digni estis nunc vita æterna: quæ erant boni, & nomina eorum erant scripta in calo propter iustitiā cui deseruiebant. Secundum vero præsciētiā erāt in numero malo

rū. de iustitia. n. iudicat Deus, nō de præsciētia Vnde Moyses dicit: Si quis peccauerit ante me, delebo eū de libro vitæ. vt secundū iudiciū iudicis tunc videat deleri cū peccat, iuxta præsciētiā tamē nunquā in libro vitæ fuerat. unde Ioh, Ex nobis exierunt, sed non erāt ex nobis. Ecōtra tunc aliqđ uidetur ascribi, cū mal' esse desinit, qđ secundū præsciētiā nunquā defuit. Cū ergo ex gratuita misericordia apponat gratiā quibus vult, & liberat quos vult, manifeste ostendit diues, & gloriosa bonitas sua.

e si. in Ho. Cum ostensum sit, qđ ex sola gratia sint filij, incipit probare per proheras, quod hi sunt ex vtroq; populo. f. Vocabo, &c. Theo. Cū Deus iustifecit Osæ uxorē meretricē accipere, nato filios iussit appellari, nō populū, & nō dilectam, quæ Iudæis euentura erāt prædicens, Sed rursus tamen benigne pollicetur: En nō populus, uocabit' popul', & nō dilectam, dilectam. Considerate ergo, inquit Apostolus, qđ vos quoque non semper eadem habuistis: sed aliquādo quē nō populus, & rursus, populus uocati estis. Nihil ergo in præsentia absurdū aut alienū factum est. Pro more. n. erecti estis. Sed & si rursus uolueritis, populus uocabimini. Nam etiā gētes, quæ non erant populus, nunc populus dicuntur.

* August. Hoc testimoniū prophetiū de uocatione populi gentiū, qui prius non pertinebat ad Deū, etiā Apostoli intellexerunt. Et quia ipse quoque populus gentiū specialiter est in filijs Abrahæ, ac p hoc recte dicitur Israel, sequit' : Et congregabuntur filij Israel in idipsum, & ponent sibi meti principatū vnum: & ascendent a terra. Hoc si adhuc velimus exponere, eloqui propheticū obtudet sapor. Recolatur tamē lapis ille angularis, & duo illi parietes, vn' ex Iudæis, alter ex gētib', &c. g. Isaias autem pro Israel, &c. Theo. Opportune admodū hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

hoc

Nota. sciens. Exod. Act. 7. Luc. 1.

& nō cordi. fecit. codia. fecit. E

Exod.

1. Ioh.

li. 18. cap. 21

Osæ.

hoc F

Si

hoc testimonium posuit, docens quod ab initio deus praevidit & eos, qui ad fidem accesserant, & eos, qui infidelitatis morbo laborabant. Quia n. dicebant Iudaei paucos ex ipsis suscepisse praedicationem, alios autem omnes ea, ut impostura fugere, ostendit multis iam retro seculis haec quoque praedicta

mis nullo pacto differretis, quaquam de cognatione Abraham gloriamini. Vel potius dictum propheticum ad id referendum est quod dicitur, Faciet abbreviatum sermonem, tanquam dixisset, Nisi dedisset dominus perfectam evangelii legem per filium suum ad iustitiam, & salutem nostram, omnes ut Sodoma facti fuissetis.

a ¶ Licet sint innumerabiles, vel steriles, non ideo radix patriarcharum perit: b ¶ Propter sterilitatem.

a ¶ Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiae saluae fient. Verbum enim consummans, & abbrevians

¶ Verbum breuiatum est charitas, in cui pendet lex, & propheta. b ¶ Ne quis de eo dubitet, propheta repetitione confirmat, dicens. c ¶ Contra antiquum verbum, quod & deum fecisse conlat. d ¶ Qui tecit prius verbum legis prolixum.

¶ Eius in terra homo factus. ¶ Exercituum.

d ¶ Super terram. ¶ Et sicut praedixit Isaias: Nisi dominus fabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissetis. Quid ergo dicemus, & gentes, quae non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam?

¶ Aspera sine gratia sp nis vitorum operi. b ¶ Quasi pares in poena, quia similes in culpa. c ¶ Auditis Osea, & Isaias, inquirunt intellectum prophetarum, ne Iudaei aliter inuenterent.

f ¶ Quae non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam? ¶ Per gratiam. b ¶ Gentes consecutae sunt iustitiam, Israel vero sec. ¶ Et hoc item ex prophetia Isaias. c ¶ Per opera legalia. ¶ Alias legem iustitiae.

g ¶ Iustitiam autem, quae ex fide est. Israel autem sectando iustitiam in lege iustitiae non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus. ¶ Offenderunt enim in lapidem offensionis, si-

¶ Id est innocentiam, & cetera, quae vere lex docet. b ¶ Attende diligenter. c ¶ Querebant iustificari, sed ex operibus legis, quasi haec possent iustificare.

i ¶ Cur fidem non habent, quia offensionem, id est, execrationem in Christo passi sunt.

k ¶ Offenderunt enim in lapidem offensionis, si-

si. Gentes inquit, ex fide iustitiam tenentes, reuera sunt iustificate, Israelitae vero legem iustitiae, hoc est, ex operibus persequentes, & querentes, ad iustificationem sui non perueniunt. Neque enim potuerunt iustificari ex operibus legis.

g ¶ Israel. Israel vero sequutus est legem quasi retro, quia nunquam attingit spiritualem intelligentiam.

h ¶ Sectando iustitiam. Lex Moysi, lex iustitiae si bene sit intellecta. Vel iustitiam, quae est ex timore poenae, non amore iustitiae.

i ¶ Non ex fide. Non enim ex fide querebat iustitiam, quia non petiuit a deo, non credidit in eum, qui iustificat impium, non credens deum operari in homine quo iustificetur.

k ¶ Offenderunt. Ad similitudinem parui lapidis, a quo non cauetur, Christus habilis fuit offendere, latens in humilitate. Cui attestatur Isa 8. c. Ecce in euidenti pono, id est, nasci facio, in Sion. id est, in Iudeis Christum, a quo paruo non cauetur, & petram scandali, id est, ex toto coterentem, in futuro contristantem.

Lapis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, id est, in magno numero valde.

2 Reliquiae saluae fient. ex eo, i. pauci comparatiue, sicut patet in epistolis, & aliis credentibus ex Iudeis. Sciendum tamen, qd Isaias loquitur de filiis Israel euadentibus manum regis Assyriorum, regno Israhel sub Heseo captiuato, qui postea venerunt ad regnum Iudae in tempore Sedechiae, vere conuersi ad deum, audito miraculo de percussione exercitus Sennacherib. Sed quia illa conuersio paucorum, fuit figura conuersionis apostolorum, & aliorum paucorum de Iudeis in aduentu Christi, ideo hoc allegatur ab ipso, sicut supra dictum est de electione Iacob, & reprobatione Esau temporali, quae fuit signum aeterna. Et subditur de vocatione Gentium, & Iudeorum ad fidem Christi.

3 Verbum enim consummans. scilicet, euangelium, quod est legis perfectio.

4 Et abbrevians. quia rescindit legalia, quae non seruantur in lege noua.

5 In aequitate. quia retinet moralia praeccepta, aequitate iuris naturalis continentia. Ad illud verbum euangelicum vocati sunt communiter Iudaei, & Gentiles, sed & quia pauci comparatiue de Iudeis crediderunt, ut dictum est, ideo ad hoc iterum inducitur auctoritas Is. 1. c.

6 Nisi dominus fabaoth. id est, exercituum. per quod angeli designantur.

7 Reliquisset nos sem. id est, aliquos vocatos ad fidem de Iudeis.

8 Sicut Sodoma facti essemus. id est, totaliter a veritate subuersi.

9 Quid ex. Hic consequenter Apostolus reddit causam, qualiter plures vocati sunt de Gentibus, quod tamen videtur mirabile, eo quod erant idololatrae, & hoc est, quod dicitur: Quid ergo dic. pra admiratione huius.

10 Quod Gen. quae non sect. iu. eo quod colebant idola.

11 Apprehenderunt. id est, consecutae sunt.

12 Iustitiam. per celerem conuersionem ad fidem Christi, videntes per apostolos aliosque discipulos in nomine ipsius miracula fieri, sicut patet in Actibus Apostolorum in pluribus locis.

13 Iustitiam autem, quae ex fide est. quae facit dignum vita aeterna. Quod dicitur hic ad distinctionem iustitiae, quae erat ex operibus legis Moysaicae, quae hoc non faciebat, ut dictum est sup. 4. c. Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud deum.

14 Israel autem sectando legem iustitiae. per cultum vnius dei.

15 In legem iustitiae non peruenit. id est, in legem fidei catholicae, quae iustificat iustitia infusa faciente dignum vita aeterna.

16 Quare? sup. contingit hoc.

17 Quia non ex fide. scilicet, Christi querebant iustificari, sine qua tamen nunquam fuit salus.

18 Sed quasi ex operibus. s. legis Moysaicae querebant iustificari, quod tamen facere non poterant opera illa, sed fides, ut declaratum est sup. 3. c. & ex hoc repulerunt Christum. Ideo subditur.

19 Offenderunt enim. id est, causam ruinae acceperunt.

20 In lapidem offensionis. id est, in Christum, qui sic nominatus est in sacra scriptura, Isa. 28. d.

Tom. 6.

e

¶ Isa. 10. f.

¶ efficiens.

¶ iustitia.

¶ Isa. 1. c.

¶ Simpli.

¶ q. 2.

¶ Regi.

¶ ibi. 28. d.

¶ Matt. 11.

¶ 1. 1. ad

¶ publicianum

¶ ult. 2.

¶ Matt. 13.

¶ Augusti.

¶ assimilari.

¶ F.

Lapis offensionis dicit Christus secundum statum quo apparuit hic malis. Petra scandali, secundum quod in futuro faciet malis. **B** Et pe. sc. Ante positionem, Christus ante passionem, quo tempore

Cut scriptum est, **E**cce pono in Sion lapidē offensionis, & petram scandali, & omnis, qui credit in eum, non confundetur.

tempore scandalizati sunt Iudaei irascen- tes, & indignantes, quia se filium dei faceret. lapis per politionem, Christus in passione, quando maxime offenserunt, & excæcati sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ecce pono in Sion la. Et sicut probatum fuit Isa. 28. hæc auctoritas ad literam intelligitur de Christo, in quem offenderunt principes Iudæorum. Primo blasphemantes eius humanitatem dicentes, *Ecce homo vorax, & potator vini, &c.* Lu. 7. e. & hoc dixerunt ex invidia. Secundo dicendo blasphemias contra eius diuinitatem. *Matt. 12. b. In Beelzebub principe demoniorum eicit demonia.* sic enim opera diuinitatis demonibus attribuebant.

2 Et omnis, qui cre. in e, per fidē charitate formatā. **3** Non con. finaliter, sed magis honorabit in gloria. Hæc auctoritas, & alię allegant ab apostolo fm translationē septuaginta. In translatione

translatione vero nostra Isa. 28. sic habetur, *Qui crediderit, non festinet.* Quod dupliciter potest intelligi, vt dictū fuit ibi. Vno modo referendo ad tempus Isaie, vt sit sensus, *Qui crediderit me x prophetiæ. Nō festinet, credens q, Christus sit statim venturus, quia inter Isaia, & aduentū Christi primū fuit longum tempus.* Alio modo referendo ad tps Christi loquentis de aduentu suo ad iudicium, & sic est sensus, *Qui crediderit Christo p̄ adicanti, non festinet, credens, q, cito sit venturus ad iudicium, & secundum vtrunque modum: credens, & non festinans, non reportat confusionem. ideo LXX. transtulerunt hoc modo, quia non semper transtulerunt verbum ex verbo, sed aliquando sensum ex sensu.*

ADDITIO I.

In cap. 9. vbi dicitur in postill. *Excitauit te.* Vbi dicitur. *Excitauit te.* in Heb habetur, *Seruauit te.* prout in glos. vbi dicitur. Alii codices sic habent, *In hoc ipsum seruauit te.* & est sensus. *O Pharao, hæc dicit dominus, Cum tantis malis effectus reus, vt indignus esses viuere, te tamen deus seruauit viuere, vt in te ostendat virtutem suam, prout in postil. &c.*

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. *Qui crediderit, non festinet.* Vbi dicitur hic, *Non confundetur, seu non festinet.* in Heb. habetur quoddā verbū, quod significat indifferēter nō festinet, vel nō festinauit.

festinauit. & in significato scdo est sensus, q, qui crediderit Xpo, de quo ibi propheta loquit, non festinabit ad credēdum; eo q, doctrina Christi maxime est supra sensum hominis. Vñ discipuli, q, eius doctrinā audierunt, & eius miracula viderunt; non tñ festinauerunt credere. vñ eis dicitur et post resurrectionē. *Tardi corde ad credendum.* Luc. vlt. d. Et Mar. vl. Apostolis dicit, *Exprobrauit deus incredulitatem eorum.* & secundū hunc sensum hæc auctoritas quodammodo facit ad aliqualem excusationem Iudæorum, qui non ita cito crediderunt Christo. quam excusationem, licet non perfectam seu legitimam intendere videtur apostolus, cum statim de eis dicit in principio sequen. ca. *Testimonium perhibeo de illis, quod emulationem quidem dei habent.*

C A P. X.

Ratres. * Theodore. Postquam eos sic moderate reprehendisset, rursus ostendit qua sit in eos affectione, ne propter reprehensiones malevolentia opinionem conciperent, maiores enim accusatio-

c Testi. e. per. il. q. Ambr. De his dicit, qui non inuidia, sed errore Christum non receperunt, quibus Petrus, Scio, quod per ignorantiam hoc egistis. **d** Non se. sci. Stultum enim est legem venerari, & deum legis persequi.

C A P. X.

nes seruauit vltimas. Cupio inquit, & opto, vt hi omnes salutem assequantur. * **A**VGUSTI- **N**V S. deprecatur pro non credentibus vt credant, pro auersis, vt conuertantur. Videtis, quia nec ipsa conuersio, sine dei fiat adiutorio? deprecatio inquit, ad deum pro illis in salutem.

Ratres * voluntas quidem cordis mei, & obsecratio ad deum fit pro illis in salutem. **T**estimoniū enim perhibeo illis, quod emulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim dei iustitiam, & suam

* Augusti. Zelum inquit, dei habent, noui, scio. Apud illos sui, talis sui. Quid est, non secundum scientiam? Quod clausum posuerat aperuit, Ignorantes dei iustitiam & suam volentes statuerre, iustitia dei non sunt subiecti, Gloriantes de operibus, excludunt a se gratiam, & tanquam de sanitate sua falsa præsumētes, respuunt medicinam.

Ne ex odio videatur loqui, vel ne Gētes eos ex toto abijcerent, subdit tamen, fratres, v. qui. c. &c. **b** Et obse. Voluntas enim, vt ad vera credenda moueatur, non sibi sufficit; nisi per gratiam deus sibi opuletur. vnde, Nemo venit ad me, nisi cui datum fuerit a patre meo.

c Testi. **C**ōtra tales, & dominus dixerat, *Non veni vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam.* Hæc est ergo tota scientia magna hominis, scire quia per se nihil est, quoniam quicquid est, ex deo, & per deum est. **e** *Ignor. e.* Non quia deus iustus, sed quæ homini est a deo.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

Ratres. Hic consequenter apostolus ostendit affectum suum erga Iudæos, orando pro salute eorum. Et diuiditur in duas, primo ponit orationis sue modum. secundo motiuum, ibi, *Testimonium.* Circa primum dicit, *Fra. vo. qui.* quasi dicat oro pro ipsis non solum ore, sed etiam corde. **2** *Et ob. ad. de. i.* deprecatio eius p̄ rē sacrā. & hic modus orandi est magis efficax ad impetrādū, quia innititur merito rei sacræ, q̄ interponitur, vt cum dicitur, per passionē tuā libera eos, & huiusmodi, & sic orabat Paulus pro Iudæis. ideo subditur. **3** *Fit. pro. il.* scilicet, a me. **4** *Insa.* id est, vt conuertantur, & salutem consequantur. **5** *Testi. e.* Hic consequenter ponitur orationis sue motiuum, & diuiditur in duas primo

primo dictū motiuū ponitur, secūdo dictum suum declarat, ibi. *Finis enim.* Motiuum autē apostoli erat, quia Iudæi persequendo fidem Christi habebant zelum dei indiscretum tñ, & in talib. est compatiendum. vnde & apostolus, qui primo persecutus est ecclesiam dei, ex tali zelo dicit de seipso. **1.** *Tim. 1. d. Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci.* dicit igitur, *Testimo.* quia fuerat socius eorum in facto. **6** *Quod am. id est, zelum.* **7** *Quidem dei ha.* Quod declarat. dicens: *Ign. e. dei iu.* q̄ facit dignum vita æterna, & habetur ex fide Christi formata. ista tamen ignorantia non excusat, quia iuris est. **8** *Et suam quæren. sta.* Quod exponunt aliqui de sacerdotib, & legis peritis, qui irritū faciebāt mādātū dei pp̄ traditiones suas, *Matt. 15. a.* sed hoc non v̄ esse verum, quia immediatē p̄mittitur, quod

a *Iustitia dei non sunt sub.* Hæc est iustitia dei, quæ non in precepto legis quo timor incutitur, sed in adiutorio gratiæ Christi constituta est.

b *Finis.* Non consumens, sed perficiens. perficit ergo iustitiam per fidem sine operibus legis.

c *Christus.* Ex Christo est iustitia, quia si per legem scriptam vel naturalem esset, si non fide Christi, ergo Christus gratis moreretur.

d *Haymo.* Nolentes se subdere fidei Christi, & Evangelio eius, & legem volentes statuere, per quæ se putabant posse iustificari sine gratia Christi, Evangelicæ doctrinæ noluerunt colla submittere.

e *Augustinus.* Carnales Israelitæ terrenæ Hierusalem ciues, qui iustitiam, quam dat homini deus, qui solus est iustus atque iustificans, & velut a se sibi partam non ab illo imperitam, volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Vtique quia superbi, de suo putantes non de dei posse piacere se deo.

d *Ad iustitiam.* Non humanam, sed diuinam. Est. n. humana, & diuina. de humana ibi, *Moyse.* de diuina ibi, *Quæ aut ex.*

e *Irenæus.* Quomodo finis legis Christus si initium eius fuisset? Qui enim finem intulit, hic & initium operatus est.

f *Photius apud Oecum.* Quo pacto finis legis est Christus? Quia iustificauit, & ea, quæ lex voluit quidem facere, sed non potuit, hæc veniens Christus perfecit, & compleuit in eos, qui in se crederent. Quoniam autem iustitiam legis vocauit, ne existimarent legem posse iustificare, dicit Christum finem esse legis, & completionem. Qui enim in Christum credit, complet legem. Ad iustitiam omni credenti, id est, ad iustificandum cum, qui vere legem perficeret, hoc est, fidelem, & credentem.

e *Scrp.* In Num. & Leui. ita hêtur. *Qui fecerit ea, viuet in illis.*

f *Vuet in ea.* Habet istud præmium, ne ista morte puniatur: Non enim magna iustitia timere, nec habet meritum apud deum.

g *Ne dix. in cor. tuo.* Iustitia fidei est ne dubitetur de spe dei, quæ in Christo est, ne diffidat Christum spoliasse infernū, & cū animabus celum ascendisse, vnde iustus efficitur. *Ne di. in cor. tu. i.* ne saltem cogites, quis ascendet, id est nullus homo ascendet, quia qui hoc cogitat negat Christū ascendisse. Aut

ne cogites, quæ descendet, i. nullus descendet, quod est pro nõ obseruata lege, quia hoc cogitare, e. Christum a. m. re. i. credere, quod Christus nõ descendit in infernum, quia si illi, quæ iustitiã non obseruant, non descendunt, Abraham, & antiqui patres multo minus descenderunt. Si autem illi non descenderunt nec Christus, qui non nisi pro illis liberandis descendit. Vel

a *Vel volentes.* **b** *Vt superbi.* **c** *Quia deus iustificat credentes.*
a *Ignorant iustitiam dei, quia Christum, qui est dator iustitiæ, qui adimplet, quod lex prædicat.*

a *quærentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. † Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti. † Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam, quæ ex lege est, qui fecerit*

a *Christus tantum est iustitia ad salutem, quia iustitia legis ad præsentem vitam tantum valet.*

a *Quæ est ex timore, non amore*

a *Quasi sine gratia adiuuante.* **b** *Non punietur legali poena.* **c** *De illa ira, sed de iustitia fidei sic Moyses dicit, vel ipsa sic dicitur in corde hominis, quod obseruata ducit ad celum, non obseruata ducit ad abyssum.*

f *homo, viuet in ea. Quæ autem ex fide est, iustitia sic dicit:*

a *Quia.* **c** *Cogitare.* **f** *Verba apostoli quibus aperit sensum præmissorum verborum Moysi.*

g *† Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in celum, id est Christus*

h *stū deducere? Aut quis descendet in abyssum? Hoc est Christus*

ita, Cum audieris, inquit, prædicari Christū post resurrectionem ascendisse in celum, noli dicere in corde tuo, mendacium est. Quis enim ascendet? quia hæc infidelitas quantum in te est, Christum de celo ad terram deducit. Similiter cum, & tu audis prædicari, quod Christus ad infernum descendit, noli dicere, mendacium est: Quis enim descendit in abyssum? Ideo ne hoc dicas, quia hoc dicere, est Christum renouare ex mortuis, quantum in te est.

e *Oecumen.* Ne putaretur fides facilis ad assequendum, ac facile despiceretur, propterea ostendit ad eam quoque labore opus esse, & aduersus latentes cogitationes ipsam habere luctam. Siquidem *ne dicas, inquit, in corde tuo, hoc est, ne cogites quidē, vel oēm cogitationem foras eijce, & c.* Moyses autem testimonium iuxta suam magnam sapientiã apostolus ad Christum retulit. Ne vacilles, inquit, neque in mente tua dicas, Quomodo Christus descendit de celis, carnēque assumpsit? Aut quo pacto mortuus surrexit ex abyssu, i. ab infimis locis? sed omnem cogitationem foras eijce. Prope te est verbum, id est, contracta est in breui salus, nec externis egens laboribus, in corde enim, & in lingua sita est, solido tamen ac prudenti opus habet animo.

h *Id est, Christum deducere.* id est, negare Christum ascendisse.

NICOLAUS DE LYRA.

quod ex zelo dei mouebantur, licet indiscrete. irri:antes vero dei mandata propter traditiones suas, non mouebantur ex zelo dei, sed ex zelo sui, scilicet propter quæstum, vel gloriam temporalem, vt ostenditur ibi dem, & ideo cum dicitur.

1 Et su. quæ. statue. intelligitur de iustitia ex operibus legis, quæ dicitur hic sua, Tum quia lex illa fuerat eis data, tum quia legalia iam erant mortua, & sic non erant amplius ipsius dei, sed Iudæorum eam pertinaciter defendentium.

2 Iusti. d. non sunt sub. id est iustitiæ, quæ habetur per fidem Christi, cui repugnabant contradicendo.

3 Finis e. Hic apostolus declarat intentum, s. quæ iustitia faciens dignā vitam æternam, nõ erat ex lege, sed ex fide Christi. Et diuiditur in tres. primò ostendit huius fidei utilitatem. secundo facilitatē, ibi, Sed quod dicit, tertio ex hoc arguit nõ credentium infidelitatem, ibi, Quomodo ergo. Circa primum sciendum, quod perfectio non consistit in dispositione materia, sed in introductione formæ, ad quam dispositio finaliter ordinatur, vt patet in naturalibus, & artificialibus. Lex autem vetus ordinabatur ad Christum, sicut imperfectū ad perfectum. vnde apostolus Gal. 3. d. dicit, Lex pedagogus noster fuit in Christo. & Ra. Sa. Hebræus, & alii plures doct. Heb. dicunt, quod vniuersi prophætæ non sunt loquuti, nisi ad dies Messia, id est propter Christi tempus finaliter, & ideo iustitia, quæ facit dignum vitam æternam, non erat in lege, quæ fuit imperfecta, sed est ex fide Christi, cui perfectio debetur, & hoc est, quod dicitur, Finis e. l. c. scilicet Mosaicæ.

4 Christus. supple est, quia ad ipsam ordinabatur, vt dictum est.

5 Ad iusti. iustitia infusa.

6 Omni credenti. Vnde patres *ve. Test.* nõ erant iustificati ex operibus legis, sed ex fide Christi, vt dictum est supra. 3. c. & 4. & *Alf.*

13. dicit, Per dominū nostrum Iesum Christū credimus saluari,

uari, & sicut, & illi, patres *ve. Test.* & ad hanc sententiã inducitur scriptura, cum dicitur.

7 Moyses enim, scilicet Leui. 18.

8 Quoniam iu. quæ ex le. est. Quia per impletionem operū legis euadebatur mors corporalis, quæ transgressoribus inferebatur in casibus multis, sed non viuificabat spiritualiter, vt dictum est supr. 3. cap.

9 Quæ autem. id est iustitia, quæ per fidem Christi habetur.

10 Sic dicit, Moyses Deutero. 30.

11 Ne di. in cor. tu. quis. negatiue accipitur.

12 Id est Christum de. scilicet de superioribus ad inferiora, quod est negare Christum ascendisse ad cælestia.

13 Aut quis de. in abyss. negatiue similiter.

14 Hoc est Christum a mort. re. Quæ est negare descendisse Christum ad limbū ad animas parvū inde liberandas. sic exponit Glo. passum istū, quem sequuntur expōitores nostri cōmuniter, sed quia expositio ista non videtur concordare in aliquo cum sententia Deu. 30. vnde accipitur hæc scriptura, nec tñ cum litera sequenti, vt patet intuenti. ideo aliter potest exponi tñ sine præiudicio sic, Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in celum, negatiue, id est Christum deducere, id est, dicere, quod nondum venit in mundum adductus per obedientiã patris. Aut quis descendet in abyssum, similiter negatiue. Hoc est Christum a mortuis reuocare, i. dicere, quod non fuit mortuus, & nec per consequens resurrexit a mortuis, vitam immortalẽ inchoando, Vtrunque enim dicebant Iudæi tempore Apostoli, & adhuc dicunt negando Christū venisse, & per consequens resurrexisse a mortuis. Hæc autem expositio cōsonat literæ sequenti, cū dicitur, Quia si consuearis in ore tuo dominū Iesum, s. venisse tanquā Christū promissum in lege, & in corde tuo credideris, quod deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Similiter cōsonat sententiã Deu. 30. vnde scriptura hæc accipitur, Ne dixeris in corde tuo, & c. Hoc enim dicitur ibi, vt patet manifeste, ad excludendum excusationē, quæ posset fieri de Mosaicæ legis obseruatio

Tom. 6.

c 2 ne,

iti. 18. a.
de ciuit.
iustitia du.
4. cap. 26.
iustitia. 18. a.
in epist.
Galath. &
Lactantiu 77.
ap.
Diuisio.
feditio in
con. sicut.

De conse. di.
si quis autē
in fi.
Deu. 30. c.
E

A Prope est ver. id est, vtile est, vel non est aliquid inconueniens, vel dicere, vel credere.

Prope, non longe a natura animorum, & loquendi ratione, quod nobis dicitur, vt credamus.

Aug. f. Tract. 80. in Io. Ioh. 15. 2. -scriptura.

B Hoc est ver. De quo dominus ait, Nam vos mundi estis propter verbum, quod loquuntur sum vobis. Non ait, per baptismum. Quare? nisi, quia, & in aqua verbum mundat, de trabe verbu, & quid est aqua, nisi aqua. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentu. Vnde est ista rata virtus aqua, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur. Nam, & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud est virtus remanens.

excitantur.

C Theodor. Vtrisque opus est, & fide vera, & confessione libera, vt coronetur, fidei certitudine, & lingua clara insignifque reddatur, audacter veritatem predicans.

H Haymo. Christus exterius in ore p confessione, interius in corde per credulitate, sicut hic dicit, & alias vbi dicit idem Apostolus, Christum in interiori homine habitare per fide in cordibus hostis. Hoc est verbum fidei, quod predicamus, nos Apostoli. Hoc est verbum inquit, filius dei patris, in quem secundum predicationem nostram credere oportet.

Aug. tract. 23 in io.

C Quasi confitea. Ecce laus fidei, & merces. Laus fidei est, si credideris, quia dominus est Iesus, id est, Saluator, & quia re surrexit. Merces vero salus eterna.

In ps. 202.

A Aug. Non enim laus fidei Christianorum est, quia credunt mortuum Christum, sed quia credunt resurrexisse Christum. Nam & mortuum paganus credit. Hoc tibi pro crimine obijcit, quia mortuum credidisti. Que igitur laus tua? Credere resurrexisse Christum, & sperare te resurrecturum esse per Christum. Hec est laus fidei.

l. 2. de trinita.

Idem. Meritum fidei nostre resurrectio domini est. Na mortuam esse illam carnem in cruce passionis etiam inimici eius credunt, sed resurrexisse non credunt. Quod firmissime credentes tanquam de petre soliditate concuemur. Vnde certa spe adoptionem expectamus redemptionem corporis nostri, quia hoc in membris Christi speramus, qd perfectum esse in capite nostro cognoscimus.

Aug. in ps. 30.

C Confessio. Confiteri est dicere, quid sit in corde, aliter loqui, est, non confiteri. Quod est in corde debet esse in ore, quia in fronte, id est, in sede pudoris, non sine causa, fit signu crucis, ne Christi opprobria Christianus etubescat. Peccatu sunt Petro ore negare, cu crederet corde. Cur enim lachrymis diluit, quod negauerat, si saluti faciebat, quod corde tenebat? veritas enim, & credenda est, & loquenda.

Aug. lib. contra mendaciu.

C

A stum ex mortuis reuocare. Sed quid dicit scriptura? **†** Prope

B est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est verbum fidei

C quod predicamus, quia si confitearis in ore tuo dominum

Iesum, & in corde tuo credideris, quod deus illum suscita-

D uit a mortuis, saluus eris. **†** Corde enim creditur ad iustitiam

E ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim scriptura:

† Omnis, qui credit in illum non confundetur. Non enim est

distinctio Iudaei, & Graeci. **†** Nam idem dominus omnium

diues in omnes, qui inuocant illum. **†** Omnis enim quicumque

inuocauerit nomen domini, saluus erit. Quomodo ergo in-

tus, &c.

Cyprianus. Adorato domino, Magi hilares alio tramite in suam patriam reuertuntur, quia necesse est, vt qui credunt ad iustitiam, ore etiam confessi sunt ad salutem. deinde vias eligant arctiores, & se districtioribus mandatis obligent.

Guitmundus. Quoniam scriptum est, Corde creditur, &c. liquet omnino, quoniam quamuis in corde fides recta teneatur, quae iustificet, per necessaria est tamen in ore confessio, quae nos saluet.

Algerus. Quantum valeat etiam sine baptismi visibili sacramento, quod ait Apostolus, Corde creditur, &c. in illo latrone declaratum est.

Omnis, qui credit in illum, &c. **O**ccumenius. Testimoniu produxit, vt ostendat non esse in fide differentiam inter Iudeum, & ethnicum. Omnibus communem gratiam predicat, & quod in superioribus fecit multis sermonibus factum volens detrahere Iudeoru, id nunc breuibus facit, quia non est discrimen inquit, Iudaei, & Graeci.

Qui inuo. Orans inuocat, sed hoc certe non pot, nisi prius credit. Qui ergo inuocant, non modo credunt, sed etiam orant, vt postquam crediderit alicuius animus non desinat id postulare, quod promissit deus toto corde vigilantib. quia credere dat remissionem peccatorum. Inuocare impetrat promissa dei.

Quomodo inuo. &c. Probato, quia de vtroque assumuntur populo, ostendit per quid, scilicet, per remissionem vtriusque factam, quam qui non receperit, inexcusabilis.

Quomodo ergo, &c. Inuocatio saluat, ergo oportet credere, quia.

Quomodo inuo. Credere est ex auditu, audire ex pdicatione pdicare ex missione dei, vt ita totu descendat ex fonte gratiae. Predicatio ex missione, quia & pseudo bene nunciantes

† deus

† Hilarius. Pietas est non ambigere, & iustitia est credere & salus est confiteri.

† Nazianzenus. Credere solum iustitia est, salus aut perfecta confiteri, loquendi que libertatem addere scientiae.

† Idem. Si dicis mihi, homouido, (quod est vnus essentiae nomen) ob hoc nominari non oportere, quia i scripturis diuinis non continetur, quero autem o homo qui haec prohibes, vtrum ideo nominare non debea, quia scriptum non est, an quia ita credi non licet? Quod si, ita credendum est, cur non ita profitendum? Corde enim inquit Aposto. creditur ad iustitiam ore autem, &c.

† Aug. Parum est in corde habere Christum, & nolle confiteri du timetur opprobrium, sed exprobratibus respondendum est verbum. Vt autem hoc martyres possent, pro nullo est eis, Non estis vos, qui loquimini, sed spiritus, &c.

† Cyprianus. Adorato domino, Magi hilares alio tramite in suam patriam reuertuntur, quia necesse est, vt qui credunt ad iustitiam, ore etiam confessi sunt ad salutem. deinde vias eligant arctiores, & se districtioribus mandatis obligent.

† Guitmundus. Quoniam scriptum est, Corde creditur, &c. liquet omnino, quoniam quamuis in corde fides recta teneatur, quae iustificet, per necessaria est tamen in ore confessio, quae nos saluet.

† Algerus. Quantum valeat etiam sine baptismi visibili sacramento, quod ait Apostolus, Corde creditur, &c. in illo latrone declaratum est.

† Omnis, qui credit in illum, &c. **†** Occumenius. Testimoniu produxit, vt ostendat non esse in fide differentiam inter Iudeum, & ethnicum. Omnibus communem gratiam predicat, & quod in superioribus fecit multis sermonibus factum volens detrahere Iudeoru, id nunc breuibus facit, quia non est discrimen inquit, Iudaei, & Graeci.

† Qui inuo. Orans inuocat, sed hoc certe non pot, nisi prius credit. Qui ergo inuocant, non modo credunt, sed etiam orant, vt postquam crediderit alicuius animus non desinat id postulare, quod promissit deus toto corde vigilantib. quia credere dat remissionem peccatorum. Inuocare impetrat promissa dei.

† Quomodo inuo. &c. Probato, quia de vtroque assumuntur populo, ostendit per quid, scilicet, per remissionem vtriusque factam, quam qui non receperit, inexcusabilis.

† Quomodo ergo, &c. Inuocatio saluat, ergo oportet credere, quia.

† Quomodo inuo. Credere est ex auditu, audire ex pdicatione pdicare ex missione dei, vt ita totu descendat ex fonte gratiae. Predicatio ex missione, quia & pseudo bene nunciantes

† deus

NICOLAUS DE LYRA.

ne, quia vt ibi dicitur, Non oportet ascendere in caelum, vel mare trans fretare, vt inde apporetur, & sic seruetur, quia ia erat data illi populo & sic scripta dei digito quantum ad pracepta decalogi, & per Moysen quantum ad alia, propter quod ibidem subditur, Iuxta te est sermo in ore tuo, &c. Deuteronomium vero fuit figura nouae legis, vt dicit Hiero. ad Paulinu. propter quod scriptura praallegata figuratiue dicitur hic de noua lege. ad cuius obseruationem tenentur omnes, & maxime Iudaei, quibus spiritaliter Christus promissus fuit, & personaliter pdicauit, & sic cum dicitur hic: Ne dixeris in corde tuo, &c. tollitur excusatio de noua legis obseruantia, quae per Christum iam est data, & per spiritum sanctum in cordibus credentium descripta. io subditur, Pro. est verbum, id est, per Christum resurgentem vita spiritua lis, & immortalis inchoata, quae lex facere non poterat.

1 Sed quid. Hic ostenditur iustitia, quae est per fidem Christi facilis, cum dicitur, Sed quid dicit scri. de ista iustitia.

2 Prope

2 Prope est. Hoc est dictum non exigitur, nisi credere, & confiteri, scilicet, in casu mortis in quo tollitur facultas operandi.

3 Hoc est verb. scilicet Christi.

4 Quod predica. &c. esse verum Christum saluatorem nostrum.

5 Et in corde tuo cred. &c. sus. a m. ad vit. in inportalem.

6 Saluus eris, salute aeterna. In credulitate enim istorum duorum articulorum fidei includuntur, & intelligitur credulitas aliorum, Et adducitur scriptura testimonium, cum dicitur.

7 Omnis enim, qui credit in illum, non con. Isaig. 28. quod ad literam intelligitur de Christo, vt dictum est in fine ca. p. cedentis.

8 Non enim est distinctio Iudaei, & Graeci, quantum ad iustitiam, quae est per fide Christi.

9 Nam id. do. Iudaeorum, & Gentilium, vt dictum est supra. in ca.

10 Diues in omnes, qui. i. potens omnes ex audire. Et ad hoc inducitur auctoritas Iob. 3. cum dicitur. Omnis enim quicumq; in. &c.

11 Quomodo er. Hic consequenter arguitur infidelitas non credentium.

D 1. 10. de nit. Orat. 21 Tractatu fide.

† Deut. 3

† 11. q. 3. te timere De confi

4. cap. ba mi. vicem

In ps. 118

† Ita 28. Mat. 28.

† pudefit

† 2. Corin

† De pee ad huc

† Iohel. 2

Act. 2. a. Mar. 14.

Ser. de fi & magis

Initio libri Trinitate

E

1. 3. de fa cap. 7.

F

A deus mitti, qui in bonum malo nouit uti. Aliquando, & malos malis mittit ex ira, ut vicissim per se, sicut iustu erit peccat. Theodoret. Docet, quod Iudaei sua sponte salute priuati sunt, oblatam praedicationem nolentes admittere. Sed huius rei probationem non adducit aperte, sed alia orationis Methodo. Oportet inquit, prius credere; deinde inuocare. Fieri autem non potest, ut credat, qui doctrinam non perceperit, ea autem haberi non potest, si defint, qui praedicent, eos autem rursus constituit electio, manu ue impositio. Cum haec tanquam ad Iudaeorum defensionem posuisset, per ipsa aduersus illos accusationem adauget, & quod vltimum est, primum posuit de praedicatorum missione, ostendens haec multis retro seculis fuisse praedicta, allata Esaias propheta.

a Quomodo vero praedi. nisi mit. Ecce apparet, quod & ad gentes missi sunt praedicatores, & sic refellit eos apostolus, qui curabant Iudaeis tantum praedicandum esse euangelium.
b Quam spe. Quia mundum illuminat, in quo apparet a deo missos, alioquin hoc non poterant.
c Pacem. Reconciliationem inter populum, & populum diruta maceria legalis ritus in Iudaeis, & idololatriam in Gentibus. Et inter deum impios per fidem iustificantem, & homines in eum credentes.
d Euangeli. bo. Pacem super pacem, quia & regnum dei pax est.
e Theo. Apostolis domum ingredientibus iussit dominus dicere. Pax huic domui. Significabant enim diuinam reconciliationem, & bonorum perceptionem. Eorum pedes speciosos appellat, ut qui pulchrum cursum peragant, ut qui a dominicis sint abluti manibus.
f Oecumen. Itaque si aliter credere non poterant, nisi audirent, & nisi eis praedicaretur, est aut illis praedicatum, & audierunt, plane manifestum est, quod deus nihil praetermiserit, ij vero, qui non crediderunt, de seipis conquerantur.
g Isaias enim dicit, &c. Praescius deus praedixit infidelitatem Iudaeorum, sed non fecit, neque praescisset mala eorum, nisi ea haberent. Sic et excusat, quod est deferendo, non faciendo, & hoc meruit voluntas. Si deus non possunt Iudaei credere, quia Isaias praedixit, dico non possunt, quia nolunt, quod deus praesciuit praedixit, sed non fecit. Non possunt, dum superbi, dum tales, ut, si omnia suis viribus attribuerent, ut negarent sibi necessarium esse diuinum auxilium ad bene operandum.
h Fides ex. Et si deus intus doceat, tamen praeco exteri annunciat.
i Per verb. i. p. gratiam Christi doctores verbi euangelici nobis mit-

mittentis. Nisi. n. dicatur aliquid, nec audiri potest, nec credi. D
 *August. Quarens enim deus docet intrinsecus, tam e fides ex auditu est. Et quomodo audient sine praedicante? Neque enim, quia deus dat incrementum, ideo non est planandum, neque rigandum.

1 uocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante? **2** Quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur? Sicut **3** scriptum est. **4** Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Sed non omnes obediunt euangelio. **5** Isaias enim dicit. **6** Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum dei. **7** Sed dico Nunquid non audierunt? **8** Et quidem in omnem **9**

i In omnem terram. Nec hoc tempore Apostoli impletum est, sed spiritu sancto reuelante videt implendum in posteris. Loquutus est igitur praeteritum propter certitudinem prophetiae. Dicendo igitur, eorum, non solum de apostolis sed & de eorum posteris intelligi voluit. Sic & illud, *Testes mihi eritis usque ad vltimum terrae.*
 *Irenaeus. Ecclesia per vniuersum orbem usque ad fines terrae seminata, & ab Apostolis, & a discipulis eorum accepit eam fidem, quae est in vno deum patrem omnipotentem, &c. Hanc praedicationem cum accepit, & hanc fidem, diligenter custodit, quasi vna domum inhabitans, & similiter credit ihs, quasi vna animam habens, & vni cor, & consonanter haec praedicat, & docet, & tradit, quasi vnum possidens os. Et neque haec, quae in Germania sunt fundatae ecclesiae, aliter credunt, aut tradunt, neque haec, quae in Hiberis, neque haec, quae in Celtis, neque haec, quae in Oriente, neque haec, quae in Aegypto, neque haec, quae in Lybia, neque haec, quae in medio mundi sunt constitutae, &c.
 *Hegesippus. Ex quo cepit congregatio Christianorum in omne hominum penetravit genus, nec vlla natio Romani orbis remansit, quae cultus eius expers relinqueretur.
 *Tertul. Cui dextram tenet pater deus, nisi Christo filio suo? quem exaudierunt omnes gentes, i. cui omnes crediderunt, cuius & praedicatores Apostoli in psalmis David ostenduntur. *In vniuersa, inquit, terra exiit sonus eorum, in quem n. alium vniuersae gentes crediderunt, nisi in Christum, qui iam venit? Cui enim, & aliae gentes crediderunt, Parthi, Medi, Elamitae, & qui habitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, & incolentes Pontum, & Asiam, & Pamphiliam, immigrantes Aegyptum, & regionem Africae quae est trans Cyrenem inhabitantes, Romani, & incolae, tunc & in Hierusalem Iudaei, & c.*

NICOLAUS DE LYRA.

tium. & primo generaliter omnium, secundo, specialiter Iudaeorum, ibi, Sed dico. Circa primum arguitur fidelitas omnium per hoc, quod fides catholica publicata fuit per orbem a tempore apostolorum, Et quia immediate praedixerat Apostolus, Omnis quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. ideo continuando sententiam dicit, Quomodo ergo inuocari in quem non cre, quasi dicat nullo modo, quia oratio praesupponit fidem orationis.
1 Aut quomodo credent ei, quia fides praesupponit auditum a deo per reuelationem, vel ab homine per praedicationem, ideo subditur.
2 Quomodo autem audient. Aliter vero praedicandi praesupponit auctoritatem officii, ideo subditur.
3 Quomodo vero praed. ni. a deo? sicut pphetae, vel ab eius locum tenente, sicut praedicatores alii. & ad hoc inducitur scriptura Isa. 53.
4 Quam speciosi pedes euangelii. quod intelligitur de praedicatoribus euangelii, ut dictum fuit ibidem, ideo subditur.
5 Sed non omnes, &c. praedicationem eius recipiendo, Ad quod inducitur auctoritas Isa. 53. ubi ad litteram loquitur de Christo, ut ibi fuit declaratum.
6 Domine quis credidit auditui nostro, quia Isaias, & prophetae

audierunt a deo mysterium Christi, quod crediderunt pauci de Iudaeis specialiter, ideo concludit. Apostolus.
7 Ergo si. &c. & patet ex dictis sententia.
8 Sed dico, Nunquid, id est, habent ne executionem sua infidelitatis propter defectum sua publicationis? quasi dicat non. Ad quod inducit auctoritatem, psal. 18. **9** Et quidem in omnem terram. A tempore enim Apostolorum publicatum fuit euangelium per orbem vniuersum, sicut plenius ostendi scribendo super Psal. 18. Potest tamen hic breuiter repeti. Apostoli namque ad publicandum euangelium per orbem exierunt de Hierusalem, quae est in medio climate terrae habitabilis, & viuente beato Petro Apostolo praedicatum fuit euangelium procedendo versus occidentem usque ad mare oceanum, ubi est terminus habitabilis terrae secundum astrologos. Sanctus enim Saunianus in ciuitate Senonensi, quae tunc erat metropolis Franciae edificauit ecclesiam Petri, quae audierat iam passum, sed cognito postea, quod adhuc viuebat nominauit illam ecclesiam beati Petri viui, in qua pluries ego fui, qui haec conscripsi. Et alii, qui cum sancto Sauniano venerunt in Franciam in aliis locis praedicaerunt usque ad oceanum, Et eadem ratione euangelium fuit publicatum ad orientem, meridiem, & aquilonem respectu Hierusalem, quia Christi discipuli exierunt circunquaque ad praedicandum.

D
 Inpt. 118.
 *Haymo. Primum audit quis praedicatorum loqui quomodo debeat credere, deinde accipit fidem. Auditus autem per verbum Christi, quod praedicatur ab Apostolis, & doctoribus verbum Christi est, quia non alia praedicant, quam quae in euangelio continentur, quod ab ore Christi est prolatum. Vel, quae ipse Christus reuelat eis in corde, & loquitur per ora illorum.
 h Et quid. Vel equidem id est certe, & ita inexcusabiles, sicut in psal. ostendit David di.
 Psalm. 18. a.
 Augu. epi. 79. quae est ad Helych. A. & i. a.
 l. i. c. 2. & 3.
 l. 2. de exci. c. 12.
 l. adu. Iud. c. 7.
 Ecclesia Sancti Petri viui.
 Tom. 6.
 c 3

A tulum varietates, Maurorum multi fines, Hispaniarum oēs termini. Galliarum diuerſe nationes, Britannorū inaccessa Romanis loca, Christo verò subdita, & Sarmatarū, & Dacorum, & Germanorū, & Scytharum, & abditarum multarū gentium, & prouinciarum, & insularum multarum nobis ignotarum, & quæ enumerare minus possumus; In quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit, regnat, &c.

a *Sed dico, Nunquid Israel.* Quia possent & audisse, & non cognouisse, affirmat eos, & cognouisse.

b *Cog.* Quia contra dicere non potuit ratione, vel auctoritate sed non vere cognouit, vt menti eorum bene cederet.

c *Ad amul.* Inuidiā Iudæis, dum Gentes eorum deum suum dicunt, & promissiones, & legem eorum, & prophetas ad se pertinere.

d *In non Gen.* Gentiles non prius dicebantur gens sancta, vel modo non gens, quia non quales geniti.

† Deuto. 12. c. † per gentem, quæ non est Gens.

† commouebo. † Isa. 95. 2.

† Aduersus,

e *In Gen. 1. 11.* In idest, contra Gentem insipientem, id est, contra Gentiles, qui dicunt: verum non nouerant.

f *Tota die.* Toto tempore, quo cum eis commoratus sum, & mundum illuminauit. Vel manus in cruce, vel opera, & affectus ampliaui.

g *Expan. ma. Q.* Ampliora ostendit Iudæis, quia nullum eis beneficium negauit. nam mortuos illorum suscitauit, diuersas eorum infirmitates curauit. Ille enim dicitur manus expandere, qui poscentibus beneficia largiter tribuit.

h *Manus meas.* Hoc non de manibus in cruce extēsis, sed de operibus, quæ illi populo exhibuit. Vel, de manibus in cruce extēsis potest hoc accipi, vt positum sit totum pro parte. *Tota die.* ergo, id est, diei parte totius. *Expandi in cruce. Manus meas ad po. non cre. sed contradicentem,* quod peius est.

¶ *Fama.* **¶** *Ex omni parte.* **¶** *Ipsa.*

¶ *Omnes audierunt, sed de Iudæis specialiter dico, Nunquid, &c.* **¶** *Cognouit vitæ, quia Moyses, qui primus, id est, magnus, & alii post eum.*

a *Ad inuidiam de conuersione Gentium.* **b** *Permittam adduci.*

c *Fidelis, Gentiles, qui prius non Gens, vel modo non Gens.*

¶ *Quæ deum non nouerat.* **¶** *Permittam in vos irascei, & persequi, & cum hoc factum videant, attendant, quod uenerit.* **¶** *Et si prouideret penam imminere, tamen audeat.* **¶** *Non tantum Moyses hoc dicit, sed & Isaias.*

¶ *Ex persona.* **¶** *Sponte me obtuli.* **¶** *Et inde inuidia Iudæorum.* **¶** *Per se.*

¶ *In manifesto.* **¶** *Ab aliis.* **¶** *Ita ad Gentes.*

¶ *Opera, & affectus.* **¶** *Iudæorum.*

¶ *Quod peius est.*

Aug. in ps. 8

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Sed di.* Hic consequenter arguit incredulitatē Iudæorum specialiter, quia Christum prædicantem audierant, & miracula eius viderunt, vnde dicit Nicodemus in legē peritus, Ioh. 3. a. *Scimus, quia a deo venisti magister, Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi Deus fuerit cum eo.* & hoc est, quod dicitur, *Sed dico, Nunquid, &c.* q. d. imo plus, quā alii, & illa cognitio fuit in legisperitis excēcata ex inuidia cōtra Xpm, eo q. cepit prædicare contra vitia eorum, & sic quātum potuerunt, auerterunt populum ab ipso, ex quo secuta est populi excēcatio, & Gentilium illuminatio, ad quos conuertendos transferunt apostoli relictis Iudæis. Act. 13. g. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quia repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes, & hoc prædixit Moyses, Deu. 23. c.* **2** *Ego ad g. id est, ad inuidiam.* **3** *Vos adducam, id est adduci permittam contra Christum.*

ex deceptione diaboli. **4** *In non gen. i.* dimittendo vos in incredulitate loco illius gentis, quæ apud vos erat nullius reputationis. Iudæi. n. nō reputabant Gentiles esse gentes, sed vocabant eos canes, sicut dictum fuit super illud Exo. 22. d. sed proijcietis eam canibus. **5** *In iram vos. i.* in punitionē per vindictam meā, quod per Romanos fuit impletum occidendo, & captiuando populum Iudaicum, inducit autē ad hoc auctoritas Isa. 65. a. de illuminatione Gentium, cum dicit. **6** *Inuentus sum, &c.* i. a Gentilibus idolis seruitutibus, qui prædicationem apostolorum receperunt deuotē, & sic fuerunt illuminati, & subditur de Iudæorum excēcatione. **7** *Ad Israel autem dicit.* in persona domini. **8** *Tota die. ex.* ad te conferendo beneficia toto tempore legis Mosaicæ. **9** *Ad po. non cre.* Prophetis primo, & postea Christo. **10** *Sed contra.* Primo repellendo verba prophetarum meorum, & eos occidēdo, & postea meipsum in persona propria.

ADITIO I.

In cap. 10. vbi dicitur in postil. *Aut quo modo credent ei, quem non audierunt.*

Ex hoc, quod dicit Apostolus. *Quomodo credent ei, quem non audierunt, &c.* & postea quibusdam interpositis concludit, ergo fides ex auditu. Quidā volunt inferre, quod fides catholica, de qua hic agitur, sit acquisita, quia hæc fides, vt dicunt, generaretur in homine, ex hoc, q. audiens credit prædicatori, & adhibet fidē dictis eius, non fidem infusam, sed acquisitam ex tali auditu. Idem volunt arguere ex dictis Aug. 14. de ciui. dei, q. fides generatur in nobis, & nutritur per scientiā: ergo sine infusione. Sed bene consideranti hoc non sequitur ex dictis Apostoli, nec etiā Aug. Ad quod sciendū, q. in S. Tho. 2. q. 6. art. 1. in cor. quæst. Ad fidē theologica de qua agitur, duo requiruntur. Vnū est, vt homini credibilia proponantur, aliud est assensus firmus credentis, ad ea quæ proponuntur. Huius quidē assensus potest duplex causa considerari. Vna quidē exterius inducens per fidem, vel auditū, sicut miraculū visum, vel persuasio hominis, quorum neutrum est sufficiens causa ad assensum prædictum. videntium enim idē miraculū & audientium eandem prædicationem, vnus credit, & alius non. Vnde oportet ponere aliam causam interiorem, q. mouet hominem intus ad assentiendum his, quæ sunt fidei.

Nec est autē dicendū hanc causam solū esse liberū arbitriū, sicut Pelagiani dicebant. eēt. n. ¶ apostolū ad Eph. 2. b. de fide dicere, dei. n. donū est, Nec valet dicere, quod ibi dicit apostolus de fide formata. nā in Glo. 1. Cor. 13. fides ē, q. est sine charitate, donū dei est. Cuius ratio sec. Tho. vbi sup. est. nam cum homo assentiendo his, q. sunt fidei, eleuatur super naturā suam, oportet, q. hoc insit ei ex super naturali principio interius mouēte, quod est deus. Vnde cum apostolus dicit hic, *Quomodo credent ei quem non audierunt, & fides ex auditu,* loquitur de causa proponente ad credendū, q. licet cōiter requiratur ad fidem, sicut causa sine qua nō, nō tamen sufficit ad causandum assensum seu habitum fidei sine causa super naturali interius mouēte, vt dictum est, & ideo cum apostolus dixisset, *Fides ex auditu,* statim subiungit, *Auditus autem*

autem per verbum Christi. Glo. id est, per gratiam Christi. similiter dicendum est, quod dictum Aug. præfatum intelligendum est p modum exterioris persuasionis, sufficiens autem, & propria causa fidei est illud, quod interius mouet ad assensum, quod est donum dei. Vltorius supradicti nituntur propositum suum excludere ex auctoritate Augustini in epistola contra Manicheum di. Non crederem euangelio, nisi crederem ecclesiæ catholicæ illud approbanti. Vnde dicunt, quod fide acquisita creditur euangelio, eo quod ecclesia tenet suos scriptores esse veraces, & sic audiens acquirit sibi habitum credendi eorum dictis. Sed nec ex hac auctoritate habent intentum, nam explicatio credendorum communiter fit per reuelationem diuinam in sacris libris canonicis contentam. quæ quidem reuelatio de communi cursu oportet, quod veniat ad inferiores homines per maiores, sicut ad homines per angelos, & ad inferiores angelos per maiores diuinorū notitia prouenit, secundum Dony. de cælesti Hierarchia. Vnde quia inter omnes gradus ecclesiæ auctoritas vniuersalis ecclesiæ in his, quæ sunt fidei præcellit, eo quod non potest in his deficere. dicente domino ipsi Petro in persona ecclesiæ, Luc. 22. d. Ego pro te rogavi Petre, vt non deficiat fides tua. ideo licet habitus fidei a deo sit infusus, tamen in explicationem credendorum, q. in sacra scriptura principaliter continentur. recurrendum est ad auctoritatem vniuersalis ecclesiæ. Et hoc insinuat Aug. cum dicit, Non crederem euang. &c.

Sed quia prædicti opinantes conantur tollere necessitatem ponendi fidem infusam de credibilibus nobis reuelatis per aliquas rationes apparentes, quod est contra Glo. & communem expositionem doctorum, ideo videtur discurrendum de illis rationibus vt veritas magis illucescat, Quarum rationum vna talis est, quia vt dicunt, Ad omnem certitudinem actus credendi, quam experimur in nobis, sufficit fides acquisita, ergo superfluum est ponere infusam. Et consequentiam ex hoc probant, q. frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora. Antecedens autē per hoc, q. sicut firmiter adhioremus historiis, & gestis scriptis de reb. bellicis & aliis, q. scribunt in chronicis fide acquisita, p hoc, q. credimus

Ad fidem duo requiruntur,

Quod fides acquisita quæ ratio

A eos esse veraces, qui hmoi libros canonis condiderunt. ergo pter fidē acquiritā. superfluit oīs aliqua q̄ ad certitudinē actus credē di ponitur habēda. &c. Vterius arguit ad propositū suū per exē plū de haretico, qui sic firmiter adhæret errori suo, quod ēt pro fide illius vult mori, q̄ quidē haretis est acquisita, & est in rōne inclinans ipsum firmiter in illū errorē, & hoc sine persuasione rōnis, vel argumēto, sed solū, quia credit auditur, & doctrinē aliorū & pprio cōceptui. Ex quo concludunt, q̄ similiter p fidē acquisitā nōt quis firmiter adhære credibilib. nobis reuelatis sine fide infusa. Vterius arguit sic: Si fides infunderetur nobis a deo, illa nō posset corrūpi in nobis, nec minui: Cōsequētā pbāt, q̄ ille habitus a solo deo creatur, & sicut, nō gēnerat ex actib. nris, ita nec corrūpit. f. fertim, q̄ ille habitus cū corrūpitur, totaliter annihilat, qd̄ nō pōt fieri p creaturā, quia sicut nō pōt creare, ita nec annihilare. Nec ēt per demeritū pōt corrūpi, quia ēt demones credunt, licet habeant odiū dei, qd̄ est maximū peccatorū. Ex quo patet, q̄ fides pōt stare ēt cum maximo peccato. Vterius arguunt, q̄ si habitus fidei esset a deo infusus, esset perfectior oī habitu acquisito, & per cōsequēs actus credēdi per fidē infusam, esset perfectior, q̄ actus intelligendi prima principia, quod dicūt esse inconueniens. Vterius ad suum propositum oñdendū sic dicunt, Ponatur q̄ vnus Iudæus non baptizatus nutriat inter fideles, more fidelis disciplinatus. talis fide acquisita crederet, & adhæret omnib. quib. nos credimus, sicut & fide acquisita quilibet nostrū ex auditu aliorū quorū veracitati credit. Credimus. n. multa tēpora transiisse, & Romam esse, quam nunquā vidimus sic ēt per fidem acquisitam ex auditu firmiter credimus reuelatis in scripturis, & ecclesie approbanti veritatem illorum.

B Considerandū tñ esse, q̄ prædictæ rōnes non concludunt intentū suū. Ad primū. n. dicendum, q̄ quidquid sit de consequentiā, antecedens non est rōnabiliter dictū. Manifestū est. n. q̄ plus requiritur ad certitudinē fidei habendā de his, q̄ in sacra scriptura, & euangelio continent, q̄ de his, q̄ in gestis scriptis de rebus bellicis in chronicis habeantur. Nā fm̄ philoso. i. Ethic. disciplina tñ est intantū certitudinē inquirere, fm̄ vnumquodque genus, inquantū natura rei recipit seu requirit. Constat aut, q̄ ea, quæ principaliter tradunt in sacra doctrina excedunt facultatē humanæ naturæ, vt cū ibi asseritur, q̄ deus est trinus, & vnus, & quod filius dei est incarnatus, & sicut passus, & mortuus, & hmoi. Vñ, & propheta dicebat, *Dñe quis credidit audiri nostro*, q̄ d. talia p̄dicamus seu prophetamus, q̄ nullus posset per se credere, cū facultatē humanæ naturæ excedant, & iō nullus disciplinatus talibus adhæret certitudinaliter ex sola hominū narratione, quantūcunq̄ue eos veraces reputaret. quapp ad fidē de talib. habēdā oportuit fieri miracula facultatē totius naturæ excedentia, quib. visis hōies disponderentur ad habitū fidei recipiendū. non solū p̄dicationes, seu frequētes narrationes ad hoc sufficiūt, sicut in alijs gestis seu historijs, vt cōter, nisi miraculis cōfirmarent. Vnde Mar. vlt. d. Dño cooperante, & sermonē confirmante sequentibus signis. Quæ aut in historijs bellicis cōter traduntur, non excedūt humanæ naturæ facultatē, & ideo in talib. sufficit narratio cōtinua proborū virorū ad eorū firmū assensum habēdū, præsertim cū non inueniantur alij tales narrationes negantes, quia tunc ēt in hmoi historijs de rebus bellicis disciplinatus rōnabiliter dubitaret cui parti contradictionis assentiret. Quæ qdē contradictio circa ea q̄ i sacra scriptura tradunt maxime reperit. Maior. n. est turba hareticorū infidelū seu paganorū negatū multa de his, q̄ in sacra scriptura continentur, quā fidelū credentiū eadē, ex quibus patet assumptū seu antecedens prædictæ rationis minus ve-

rum. Ad fm̄ dicendū, q̄ cū illa, quæ per fidē traduntur excedūt humanā facultatē, vt dictū est, de quib. *Eccl. Plurima supra sensū hominis ostensa sunt tibi*. inde est, q̄ hareses sibi oppositæ habent apparentias, & quasi euidentiā fm̄ cōe dictamen naturalis rōnis humanæ lumine supernaturali carentis. Vnde tales haretici non indigent fide infusa ad hoc, vt talibus erroribus adhæreant, quia ex quo carent lumine fidei, sine quo vera credibilia non cernuntur, remanet in eis firmiter ignorantia veritatis, per q̄ suis erroribus firmiter adhærent. p̄sertim cū in talib. diabolica suggestio solet interuenire. Vnde Apostolus Petrus dicit, *Aduersarius vester diabolus circum q̄ uolens quē deuoret, cui resistite fortes in fide*. Ex quo patet, q̄ diabolus circumit ad persuadendū contra fidem. Ad tertiu dicendū, q̄ quāuis habitus charitatis sit altior, & nobilior, quā habitus fidei, tñ per vnū actū peccati mortalis amittitur. Sic non est inconueniens, q̄ habitus fidei per aliquod peccatū amittatur. habitus. n. a deo infusi libere a deo dantur, sic & iuste a deo subtrahuntur. fm̄ dispositionē subiectorum Nec talis subtractio proprie d̄ annihilatio, sed q̄ dā cessatio influxus diuini, sicut per clausurā fenestræ lux solaris subtrahitur sine aliqua annihilatio ne. Nec obstat, qd̄ obijcit de dæmonib. Tū quia odiū dei, & alia, q̄ pertinent ad malitiā eorū, licet sine pessima, non tñ sunt demeritoria, cū tā sint ipsi in termino dānationis, & sic non pōt mereri nec demereri. Secus est de viatorib. qui per peccata demerentur. vt ab eis subtrahantur dona dei. Tū quia ex hoc, qd̄ d̄ ab Apostolo, Dæmones credūt, nō est necessariū concedere, q̄ habeant fidē ēt informē, sed tñ actū fidei, qui est credere. Non. n. credūt ex habitu ad hoc inclinante, sed coacti ex signorū euidentiā, & frequentia, & ex perspicuitate naturalis intellectus, sicut ēt, qui operatur iusta solū ex coactione, non d̄ iustus quasi habens habitū iustitiæ. At quartū dicendū q̄ actus fidei est dignior simplicit̄ ceteris habitibus acquisitis intellectuālib. inquantū hēt certiorē causam, eo q̄ fides innitur diuinæ veritati, quod non faciūt alij habitus intellectuāles acquisiti, licet sint certiores fm̄, qd̄. s. quo ad nos. Nec ēt certitudo fidei acquisitæ est similis certitudini fidei infusæ in adhætionis firmitate. Illa. n. quorū fides acquirit̄ ex narratione assidua seu relatione humana, per triā corrūpuitur p̄ assuefactionē, licet cōtingit in alijs habitibus acquisitis. Certitudo aut, q̄ est per fidē a deo infusam, non pōt corrūpi p̄ talia, vnde apostolus Petrus dicit. *Ut probatio fidei vestra multo preciosior sit auro, &c.* 1. Pet. 1. b. Hēt ēt fides infusa nobiliorē effectū, & purificationē cordis, iuxta illud Act. 15. c. *Fide purificans corda eorū*. Ad quintū dicendū, q̄ fides seu credulitas, q̄ ex sola reuelatione hūana acquir̄. nō est fides theologica de qua loquimur: Nā fides theologica nō assentit alicui credibili, nisi q̄a est a deo ordinatū, & sanctis reuelatū. vñ ipsi veritati diuinæ innitur tanq̄ medio. vñ si aliquis crederet oīa, q̄ a fidelib. creduntur, non tñ ea crederet tanq̄ a deo reuelata, talis non hēret fidē theologicā. Sicut si aliq̄ hēret notitiā alicuius conclusionis geometricæ p̄ mediū dialecticū tñ, ex hoc non acquireret habitū geometricū de illa conclusione. Ex quib. patet, q̄ prædicta verba Apostoli de fide in hoc c. cōtenta intelligēda sunt put in Glo. mō supradicto.

ADDITION II.

In e. c. vbi d̄ in Post. Et ideo hæc prædixit Moyses Deuse. 33. Sententia horū duorū versuū. f. *Ipsi me prouocauerunt, &c.* & Ego prouocabo eos, qui in carmine Mosaico continentur, hē proprie in additione Deu. 32. saper eisdē versibus, Et ibidē oñditur quod Moyses statū hodiernū Iudæorū a Christo recedentiū prænotificauit: Quod proprie concordat cum intentione Apostoli in hoc loco. Sed q̄a illa additio est aliquāliter proluxa, iō remitto ibi.

CAP. XI.

a Dico ergo. Quia tot auctoritatibus confutauit Iudæos, insultare possent Gentiles, dicentes eos ex toto repulso esse, contra quos incipit sic. **b** Nunquid deus repulit. &c. * Theop. Nam si populus in-

CAP. XI.
Dico ergo. Nunquid deus repulit populum suum? Absit. Nam, & ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit

credul⁹, & inobediēs factus est, ea propter cassata sunt promissiones? Respondet, Minime. Nō enim repulit deus populū suum quem scierat idoneū esse antequam fidem reciperet, quandoquidem, & ego Israelites sum, &c. * Augustin. Ex illo

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

Dico ergo. Hic consequenter apostolus ostendit assensū suū erga Iudæos, compescendo Gētilē ab eorum insultatione. per hoc n. causa ur discordia ex parte Gentium, quia incredulitatem Iudaicā etiam conuersis de Iudaismo improbant. quod reprimit Apostolus primo rationibus sumptis ex casu Iudæorum, secundo ex conuersione Gētiliū, ibi. Quod si aliqui ex tamis. tertio, ex consideratione diuinorum iudiciorum, ibi. Nolo autem vos ignorare. Circa primū ponit tres rationes prima est, quia casus Iudæorū nō est vniuersalis. secūda,

da, quia non est inutilis, ibi, Dico ergo. tertia, quia non est irrecuperabilis, ibi: Vobis enim dico. *Primo* adhuc in duas, quia primo declarat propositū. secūdo, concludit intētum, ibi: Quid ergo. *Primum* autem declarat exemplo duplici, & primum est suiipsius. dicit igitur. 2 Nunquid deus. generaliter. 3 Populum suum. scilicet, Iudaicum, qui dicebatur populus peculiaris dei. 4 Absit. Nā & ego Israelita sum, &c. qui tamen sum vocatus, non solum ad fidem Christi, sed etiam ad eius apostolatū, ideo concludit. 5 Non repul. deus. i. prædestinauit de Iudæis, vt patet in Paulo, & alijs apostolis. Secundum exemplum de Elia, qui credebat totū populo

Ipugnatio
 tium.
 Ka. 53. a.

1. Petr. 5. d.

E

F

Diuisio.

A populo Israel quicumque in Christo crediderunt, illi sunt filij promissionis, deputantur in semine, & pertinent ad hereditatem dei. Hinc sunt Ioseph homo iustus, virgo Maria, Iohannes Baptista, parentes eius, Simeon senex, Anna vidua, beati Apostoli, Nathanael, Ioseph, multitudo, quæ præcedebat, & sequebatur, dicens,

Benedictus, qui venit, & illi quorum die vno tria, & alio quinque milia baptizati sunt, sancti diaconi, & tot ecclesie Iudææ, quæ in Christo erant. Hinc & ipse Paulus inanè lupus rapiens prædam, & ad vesperum diuidens escas. Nam quod ait, *Non repulit Deus plebem suam quam præsciuit*, illi Psalmo respondet vbi scriptum est, *Quoniam non repellet dominus plebem suam.* & cetera.

a præsciuit. Pro predestinavit, posuit. Sic enim debere accipi, ex sequentibus patet, ideo autem dixit, præscire, ne iterum Iudæi superbiat ex eo, quod dixit, eos non repulso, & plebem dei.

b *An nescitis.* Quia reliquias in hoc tempore, sicut cum Elias solus sibi videretur, qui si ignorauit, & alios præter se reseruatos, non mirum si isti ignorent.

c *Reliqui mihi, &c.* Aug. Solum te putas esse seruum bene laborantem? Sunt & alij me timentes, & non pauci. Nam septem millia ibi habeo. Et adiunxit, Sic ergo, & in hoc tempore. Crediderunt aliqui Iudæi, & multi fuerunt reprobat, sicut ille, qui vulpium foueas gestabat in animo. Quid est autem, reliqui mihi? Ego illos elegi, quia vidi mentes eorum de me præsumentes, non de se, nec de Baal, non sunt mutati. Sic sunt, vt a me facti sunt. Et tu, qui loqueris, nisi de me præsumeres, vbi esses? Nisi gratia mea plenus esses, nõne ante Baal etiam ipse genu flecteres? Noli ergo in hoc gloriari, vt putes te in seruitio tuo non habere conseruos. Sunt quos elegi sicut, & te, &c. Caue igitur, o Christiane, caue superbiam. Licet enim imitator sanctorum sis, totum semper gratie reputa, &c.

d *Septem milia.* Per septenarium, vniuersitas, per millenarium perfectio designatur.

e *Si ergo.* Quia tunc erant multi, & si nesciret Elias. Ergo sic, id est, ita latenter, vel per eandem gratiam.

Sic ergo, & in hoc tempore, &c. Haymo. Id est, in Domini

aduentu, & Apostolorum prædicatione, reliquie saluæ factæ sunt de quibus supra dictum est: Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris, reliquie saluæ fient. Si vt temporibus Helie dono gratie dei multi reseruati sunt ne adoraret idola, sic reprobis Apostolorum multi ex Iudæis secundum electionem gratie dei saluati sunt veniendo ad fidem, qui & reliquie appellantur. Et considerandum, quia secundum electionem gratie dei, id est, secundum prædestinationis donum saluæ factæ sunt, non secundum merita operum ipsorum. Si autem gratia salui facti sunt illi, qui crediderunt ex Iudæis, iam

non fuit ex operibus legis, per quæ putabant se iustificari posse illi, qui in infidelitate remanserunt.

f *Alioquin gratia iam non est gratia.* Hoc est, si aliter salui facti sunt, quod non potest fieri, nisi gratia dei, ergo ipsa gratia iam non erit gratia, sed meritum.

g *Quid ergo?* Audito, quod reliquie saluæ factæ sunt gratia non ex operibus, quid ergo dicendum est?

h *Electio autem consecuta est.* Electio gratie est, non meritum. Excæcatio vero meritum est. Excæcati enim sunt, quia credere noluerunt, sicut illi, quia voluerunt crediderunt. Misericordia igitur, & iudicium in ipsis voluntatibus facta sunt a deo. Illis, vel per misericordiam gratiam apponente, ipsos verò per iudicium excæcati permittente. Quicumque enim cum intellexerit, & credere noluit, id debet consequi, quod vult, ne de cætero possit credere. In voluntate ergo sua adiuti sunt, vt quia scientes verum dicebant esse fallum, de cætero non intelligerent, quod verum est, hoc meretur inuidia malæ voluntatis, non ita de his, qui errore hoc agunt.

d Septem

a Dedit

NICOLAUS DE LYRA.

pulum ad idololatriam conuersum, & omnes alios prophetas occisos, & tamen non erat ita, & hoc est, quod dicitur.

1 *An nescitis quid dicit scriptura in Elia.* quasi dicat. scire debetis.

2 *Quemadmo. interpel. De. pro Israel.* non zelo vindictæ, sed amore iusticie. 3. Reg. 19.

3 *Domine prophetas tuos occiderunt.* vt non remaneant cultores dei.

4 *Altaria tua suffoderunt,* vt non inueniatur locus te colendi.

5 *Et ego relictus sum solus.* Sic enim credebat, quia spiritus non semper tangit corda prophetarum, nec de omnibus, vnde dixit Eliseus 4. Reg. 4. d. de Sunamite, *Anima enim eius in amaritudine est, & dominus celauit a me.*

6 *Et quærent animam meam.* Vt nihil remaneat de cultu diuino.

7 *Sed quid dicit illi diuinum responsum,* ad repellendum eius dictum.

8 *Reliqui mihi.* id est, conseruauit.

9 *Septem mi. vi. qui non cur.* Et ideo non es solus. consequenter

ter applicatur ad propositum.

10 *Sic ergo, & in, &c.* scilicet, legis noue.

11 *Reliquie secundum elec. gratie dei, &c.* scilicet specialiter aliqui ex Iudæis ad hoc electi ex gratia dei salui facti sunt per fidem Christi, sicut patet de apostolis, & de alijs primis credentibus, qui fere fuerunt omnes de Iudæis.

12 *Si autem gra. sal. fa. sunt,* dicto modo.

13 *Iam non ex operi.* scilicet, legis, quæ hoc facere non poterant, vt supra dictum est.

14 *Alioquin gratia.* Quia quod redditur ex operibus, debitum est, & non gratia.

15 *Quid ergo?* Hic concluditur intentum, scilicet, quod casus Iudæorum non est generalis. dicit ergo, *Quid ergo,* supple sequitur ex dictis.

16 *Quod quærebat Israel.* id est, maior pars populi.

17 *Hoc non est conse.* scilicet, iusticiam per fidem Christi, cuius aduentum expectabant Iudæi.

18 *Electio autem consecuta est.* id est, Apostoli, & alij ad hoc electi.

19 *Ceteri vero ex sunt.* manentes in infidelitate.

20 *Sicut scriptum est.* Isa. 6.

I De-

A *Dedit illis*, Malam compunctionem hoc signat, quia sepe fit, ut etiam bonum sit homini molestum, ut Phariseis doctrina Christi: & sic spiritum compunctionis appellat mentem invidentem, qua inviderunt doctrinae Christi.

b *Vsq; in ho.* id est, quando poterit dici hodiernus dies, id est: vsq; in presentem diem, omnium ad quos hoc scriptum perueniet.

c *Mensa*, i. scriptura. *corum*, id est, ipsis primo oblata est. & *coram ipsis* posita, quia in eius carnalibus observationibus delectantur. Vel, *coram eis*. Quia si rationem vel lent attendere, possent intelligere.

d *In laqueum*, &c. Sicut seipsum acetum mihi obtulerunt, sic fiat illis, coram ipsis, quia iniquitatem operuerunt, & in ea perstiterunt.

e *In laq. &c.* Scriptura quae intelligentibus est panis, illaqueat, dum male intelligitur, & pro ea predicatio Christi respicitur. Fuit & causa captiuitatis, dum zelo eius Christum occiderunt, & in illa captiuitate causa scandali & opprobrii, & post causa aeternae damnationis, quae specialiter retributiono dicitur.

c *Obscu. ocu.* Quia sine causa non viderunt, fiat eis non videre.

Obscu. ocu. Haec verba non optantis voto, sed praedicentis officio dicuntur.

f *Dico ergo, Nunq.* Quia dico excecatos auctoritate prophetarum, putatis quod irrecuperabiliter & sine utilitate? Sed casus eorum prodest, & possunt restitui, ne quis eos despiciat.

g *August.* Iudaei qui Christum occiderunt, & in eum credere noluerunt, quia oportebat eum mori & resurgere, vastati infeliciter a Romanis, funditusq; a suo regno, ubi iam eis alienigenae dominabatur, eradicali, dispersiq; per terras, per scripturas suas testimonio nobis sunt prophetias non nos finxisse de Christo. Quas plurimi eorum considerantes, & ante passionem, & maxime post eius resurrectionem, crediderunt in eum.

eum. De quibus predictum est. *Reliquiae saluae sient.* Ceteri vero D excecati sunt, de quibus dictum est, *fiat mensa eorum in laqueum*, &c. Psal. 68.

g *Theophylac.* Cum abunde satis eos reprehendisset, nunc consolationem eis meditatur, atq; interrogat. Nunquid impegerunt ut caderent? Hoc est, Nunquid incurabiliter deliquerunt? Haud quamquam. Impegerunt enim, verum non ut caderent omnino, ut nunquam erigi possent. Etenim seruiabuntur circa tempus consummationis, ut in progressu orationis dicitur.

g *Salus.* Dum diuisi per mundum in testimonium sunt non falsitas de Christo esse prophetias.

h *Ut il. emul.* Hoc sepe factum est, & plenius fiet in fine seculi, quando Iudaei Christianos sequentur in fide Christi. Tunc enim manus Moysi reuocabitur in sinum, tunc Moyses noster reuertetur ad matrem, & ad fratres. Potest etiam intelligi, ut gentes Iudeos emulentur, id est, credant, sicut & ipsi credebant. Vel ut Dei emulatione circa opera eorum mala moueantur.

i *Quod si.* Dixit delictum Iudaeorum prodesse: quod si est, tunc magis conuersio eorum.

k *Quanto magis.* i. si malum eorum vertit Deus in bonum, i. in diuitias mundi, multo magis bonum eorum, cum in fine plenitudo eorum conuersa ditabit Gentes doctrina & exemplo, in quo ostendit nec inutile, nec irrecuperabilem casum eorum.

l *Origenes.* Considera in his Dei sapientiam, quo apud eum ne ipsa quidem delicta & lapsus absque utilitate sint. Sed cum vnusquisque ex propositi sui libertate delinquit, dispensatio diuinae sapientiae hoc ipso in quo illi damno suae negligentiae pauperes fiunt, alios diuites facit.

l *Haymo.* In Iudeorum delicto, salus gentibus est procurata, quia nisi Iudei perissent, nequaquam gentes saluarentur. Delictum dei quasi derelictum: & delictum fit in cogitatione, peccatum vero in operatione. Sed Apostolus indifferenter ponit delictum pro peccato. Delictum ergo Iudeorum mors Christi fuit, & cor impenitens cum infidelitate, cuius morte gentes

l *Quod si delictum eorum* diuitiae sunt mundi, & diminutio eorum diuitiae Gentium, quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico Gentibus:

l *Quod si.* Dixit delictum Iudaeorum prodesse: quod si est, tunc magis conuersio eorum.

k *Quanto magis.* i. si malum eorum vertit Deus in bonum, i. in diuitias mundi, multo magis bonum eorum, cum in fine plenitudo eorum conuersa ditabit Gentes doctrina & exemplo, in quo ostendit nec inutile, nec irrecuperabilem casum eorum.

l *Origenes.* Considera in his Dei sapientiam, quo apud eum ne ipsa quidem delicta & lapsus absque utilitate sint. Sed cum vnusquisque ex propositi sui libertate delinquit, dispensatio diuinae sapientiae hoc ipso in quo illi damno suae negligentiae pauperes fiunt, alios diuites facit.

l *Haymo.* In Iudeorum delicto, salus gentibus est procurata, quia nisi Iudei perissent, nequaquam gentes saluarentur. Delictum dei quasi derelictum: & delictum fit in cogitatione, peccatum vero in operatione. Sed Apostolus indifferenter ponit delictum pro peccato. Delictum ergo Iudeorum mors Christi fuit, & cor impenitens cum infidelitate, cuius morte gentes

l *Quod si delictum eorum* diuitiae sunt mundi, & diminutio eorum diuitiae Gentium, quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico Gentibus:

l *Quod si.* Dixit delictum Iudaeorum prodesse: quod si est, tunc magis conuersio eorum.

k *Quanto magis.* i. si malum eorum vertit Deus in bonum, i. in diuitias mundi, multo magis bonum eorum, cum in fine plenitudo eorum conuersa ditabit Gentes doctrina & exemplo, in quo ostendit nec inutile, nec irrecuperabilem casum eorum.

l *Origenes.* Considera in his Dei sapientiam, quo apud eum ne ipsa quidem delicta & lapsus absque utilitate sint. Sed cum vnusquisque ex propositi sui libertate delinquit, dispensatio diuinae sapientiae hoc ipso in quo illi damno suae negligentiae pauperes fiunt, alios diuites facit.

l *Haymo.* In Iudeorum delicto, salus gentibus est procurata, quia nisi Iudei perissent, nequaquam gentes saluarentur. Delictum dei quasi derelictum: & delictum fit in cogitatione, peccatum vero in operatione. Sed Apostolus indifferenter ponit delictum pro peccato. Delictum ergo Iudeorum mors Christi fuit, & cor impenitens cum infidelitate, cuius morte gentes

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Dedit illis Deus spiritum compunctionis.* id est, inuidiae pungentis corda eorum ex odio Christi & suorum fidelium: ex quo secuta est excecatio & obduratio. ideo subditur.
- 2 *Oculos ut non videant & aures ut non audiant, &c.* David dicit de eodem Psal. 28.
- 3 *Fiat mensa eorum, &c.* id est, sacra scriptura, in qua nutriti fuerunt Iudaei.
- 4 *Coram ipsis in laqueum, &c.* Ex odio enim Christi moti fuerunt legisperiti ad deprauandum scripturas de Christo loquentes. sicut plenius ostendi in pluribus locis veteris Testamenti, & sic ipsi sequentes eos erroribus sunt illaqueati.
- 5 *Et in captionem, &c.* per Titum Vespasianum.
- 6 *Et in scandalum, &c.* Quia nobiles eorum fuerunt ducti ad tormenta ad infamandum populum de rebellionem & infidelitate erga Romanos.
- 7 *Et in retributionem illis, &c.* Haec enim in vindictam mortis Christi contigerunt eis. Luc. 19. Et quia ex praedictis secuta est excecatio illorum & obduratio. ideo subditur.
- 8 *Obscurentur oculi eorum ne videant, &c.* quantum ad excecationem intellectus.
- 9 *Et dorsum eorum, &c.* id est, voluntas sic nominata, quia debet supportare omnia.
- 10 *Semper incurua, &c.* quia per obdurationem efficitur tortuosa.
- 11 *Dico ergo.* Hic ostenditur, quod casus Iudeorum non fuit inutilis: ex hoc enim occasionaliter factum est, quod apostoli relinquentes Iudaeam transferunt ad conuertendum gentes

gentes per orbem. Act. 15. sicut iam allegatum est supra, & hoc est quod dicitur.

- 12 *Nunquid sic offenderunt, &c.* Iudaei.
- 13 *Ut caderent.* scilicet, & nulla sequeretur utilitas.
- 14 *Absit.* quia secundum quod dicit Aug. in ench. Deus adeo est omnipotens & bonus, quod non permetteret mala fieri nisi ex eis eliceret maiora bona. ideo subditur.
- 15 *Sed illorum delicto salus est Gentibus, &c.* occasionaliter modo praedicto.
- 16 *Ut illos emulentur, &c.* id est, imitentur. Iudaei enim qui modo conuertuntur, & multo magis circa finem mundi detecta falsitate Antichristi, in hoc imitantur & imitabuntur Gentiles conuersos ad fidem Christi.
- 17 *Quod si delictum eorum.* scilicet Iudaeorum.
- 18 *Diuitiae sunt mundi.* occasionaliter modo dicto.
- 19 *Et diminutio eorum, &c.* id est, pauci viri simplices & illiterati, & quasi nullius reputationis, quales sunt apostoli.
- 20 *Diuitiae sunt Gentium, &c.* quia fundauerunt ecclesias inter Gentes.
- 21 *Quanto magis plenitudo eorum, &c.* supple erit magnum bonum in finali conuersione eorum.
- 22 *Vobis enim.* Hic consequenter reprimat insultationem Gentium, per hoc quod casus Iudaeorum non est irrecuperabilis, quod ostendit exemplo duplici, scilicet patriarcharum & apostolorum, qui fuerunt Iudaei: propter quod Apostolus se laboraturum ad conuersionem eorum dicit. *Vobis enim di. Gen.* ne insultetis Iudaeis,

Gentiles sunt redēpti: & sacro baptisate abluti: quos debēt
A Iudei emulari in fide, vt credētes sicut illi credūt, salui fiant.
 a *Quamdiu.* Et si Apostolus Gentium honorificabo ministerium ultra hoc quod debeo superaddendo, vt etiam de Iudæis laborem tentans: si hac non succedit via, aggrediat alia, quod non facerem, si de salute eorū desperarem.

* Theophilac. Rursum Iudæos consolans, gentium cristas deiecit, inquit. Lau do vos gentes propter duo hæc. Alterum quia mihi necessarium est tanquam religionis vestrae institutori, glorificare ministerium meum, hoc est, vos: alterum vt ad emulationem permoueam carnem meam, hoc est, secundum carnem cognatos mihi Iudæos. Per carnem genuinam nature propagationem, & affectum amoris natui erga eos comonstrauit. Et seruem, nõ dixit, omnes: sed aliquos. Clanculum autem eorum duritiam subindicat, fortasse enim contentione & emulatione quadam accensi, imitabuntur gentes, & credent aliqui.

b *Si enim amissio.* * Theophilac. Si iratus ipsis Deus, alia donauit alijs, hostesque amicos fecit: quando ipsos assumpserit ac receperit deum, quid non donaturus est? Vita nãque ex mortuis tunc erit, hoc est, infinita plane bona: hoc enim per vitam indicat: simul autem & alius quiddam inuenit. Quemadmodum inquit ex mortuis resurrectio non propter Iudæos continget, sic aliorum salus propter ipsos non aderit præsto, nisi illi fidem habuerint. Quæcunque enim pro ipsis dicere videtur, ea dicit frigidam gratiam illis impertiens, vt medici haud raro laborantibus solent.

c *Quod si deliba.* Dixi quod assumptio eorum erit multum utilis: quam ne dicatis non posse fieri, quasi totum genus sit repudia-

putiatum. Quia si delibatio, id est, pauci de illis assumpti, vt D apostoli & alij discipuli sunt sancti.
 d *Et massa.* id est, genus potest sanctificari.
 Ambrosius. Est autem delibatio parua ex aliqua re assumptio ad experimētum totius massæ, vt ex cibo vel potu.

e *Et si ra.* id est, patriarchæ, a quibus contrahunt sancti humorem fidei.
 f *Et rami.* qui de eorum genere excreuerunt in eis fundati.
 * Augustinus. Frangantur superbi rami, humilis inseratur oleaster: maneat tamen radix, illis præcis, istis receptis. Vbi manet radix? In patriarchis. Et enim patria Christi, populus Israel, quia ex eis venit secundum carnem. Sed huius arboris radix Abraham, Isaac, & Iacob patriarchæ sancti. Et ubi isti? In requie apud Deum, in honore magno, &c.

* Haymo. Patres veteris testamenti sunt massa & radix: rami, qui ex illis processerunt Apostoli. Sicut ergo radix bona bonum succum diffundit per ramos, ita Apostoli qui originem duxerunt a sanctis patribus, & eorum fidem imitati sunt sancti & boni rami fuerunt. Postest & per radicem intelligi Christus, per ramos Apostoli alijque credentes.

g *Quod si aliqui ex ramis.* * Ireneus. Moyses Aethiopiã accepit uxorem, quã Israelitidem fecit, præ significans quoniã oleaster inseritur in oliuam, & participans pinguedinis eius erit. Per nuptias Moyti, nuptiæ Verbi ostēdebantur, & per Aethiopiã coniugem, ea quæ ex gentibus est Ecclesia manifestabatur: cui qui detrahunt, non erunt mundi. Leprosi enim erunt (vt Maria) & abicientur a iustorum castris.
 h *Socius:* in spe promissionis: hoc contra morē. Bona enim arbor in non bonam inferi solet, hic non bonam in bonam.

lib. 4. 37
 Num. 1.
 F
 Dicis

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Quamdiu quidem.* Gal. 2. b. Creditum est mihi euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis.
- 2 *Ministerium meum ho.* addendo ultra debitum, scilicet, laborando pro conuersione Iudæorum cum tamen ex officio teneat solis Gentibus prædicare.
- 3 *Si quomodo ad amu,* id est, ad imitandum me.
- 4 *Prouocem car. me.* id est, Iudæos, de quibus carnaliter descendit, vt dicit in princip. huius ca.
- 5 *Et sal. fa.* Sciebat enim Apostolus, quod nondum erat tempus conuersionis eorum ad plenum, & quod istud sit utile ad bonum, ostendit dicens.
- 6 *Si enim amiss. eorum,* per infidelitatem,
- 7 *Reconciliatio est mundi,* &c. occasionaliter, vt prædictum est.
- 8 *Quæ assump. eorum ad fidem.*
- 9 *Nisi vita ex mortuis.* quia Iudæi scientes scripturas conuersi ad fidem magis poterant proficere quam alij, vt patet de Paulo & Apollo & pluribus alijs. Et ad hoc inducit exemplum de Apostolis, di.
- 10 *Quod si delibatio sancta est.* id est. Apostoli, qui fuerunt quasi quedam delibatio de Massa Iudaica.
- 11 *Et si ra.* id est, patriarchæ, qui fuerunt quasi radices plebis Iudaicæ. per hoc intendit Apostolus ostendere, quod Iudæi sunt habiles ad bonum, & quantum ad hoc tenent similitudo:

- 12 *Quod si ali.* Hic consequenter Apostolus reprimit Gentiles ab insultatione Iudæorum ratione sumpta ex conuersione Gentium. & primo facit ad propositum. secundo, renouet obiectionem in contrarium, ibi: *Dicis ergo.* Ratio autem consistit in hoc quod licet multitudo Iudæorum ceciderit per infidelitatem, tamen per aliquos eorum stantes in fide, scilicet, Apostolos & alios discipulos Gentiles conuersi sunt & inserti arbori procedenti per fidem in imitatio ne patriarcharum. & hoc est quod dicitur. *Quod si aliqui ex ra.* id est, ex Iudæis procedentibus secundum carnem ex patriarchis, qui fuerunt radix arboris.
- 13 *Fracti sunt,* per infidelitatem suam.
- 14 *Tu autem cum oleaster.* id est, oliua syluestris ad bonum fructum inhabilis, quia Gentiles nõ habebant legem & prophetas, nec etiam cultum Dei, sed erant idololatriæ dediti.
- 15 *Inserus es in il.* id est, ramis stantibus qui sunt Apostoli & alij fideles Iudæi.
- 16 *Et socius ra.* id est, fidei patriarcharum.
- 17 *Et pinguedinis oliuæ factus es,* &c. id est, Christi doctrinæ & gratiæ.
- 18 *Noli gloriari aduersus ramos.* id est, Iudæos per infidelitatem fractos.
- 19 *Quod si gloriaris,* &c. supple, hoc est inaniter.
- 20 *Non tu radicem portas, sed radicem te,* &c. quia Gentiles bonum suæ conuersionis habuerunt ex Iudæis, & non e conuerso.

Dicis

A Dicis ergo fr. Q. Non contra stantes, tñ cōtra eos licet glo-
 Ariari, qui causa infectionis meae repulsi sunt. Quod remouet
 Apostolus, ita. Benedicis: quia verum est, quod fracti pp in-
 credulitatem sunt: tu stas fide, i. non merito tuo, sed gratia
 Dei: & ideo noli superbire, ne & tu frangaris per superbiam, vt
 ille per incredulita-
 tem. Non es stabilis,
 si per quos stas, de-
 struis. Facile decipi-
 tur, qui alienis malis
 gaudet.
 b Fide stas. Dei est
 beneficium, quod tu
 stas, non tuum meri-
 tum.

B Hierony. Genti-
 les credentes instruit,
 ne gloriantur super
 Iudaeorum lapsu, sed
 potius timeant ne &
 ipsi corruant. Alio-
 qui super tales qui in
 aliorum miserijs glo-
 riantur, effundit Do-
 minus quasi aquam
 iram suam.

* Idem. Ne cadent
 tibus Iudaeis, Genti-
 lis exultet, & alienam
 ruinam suam adifi-
 cationem putet: sed
 vnusquisq; se ex suis
 viribus, non ex alte-
 rius imbecillitate me-
 tiatur.

* Ambros. Non li-
 cuit tibi scire homo,
 alta sapientiae: ideo tibi scriptum est, Noli altum sapere, sed
 time. Quid curiosè quæris inuestigare, quod tibi non expe-
 dire scire, nec cognoscere datur? Paulus audiuit secreta, que
 prohibitus est aliis intimare. Quomodo ergo homo quod
 non audiuit, inquit? Imperatoris tibi non licet scire con-
 filia, & vis scire diuina?
 d Si enim. Iudaeis non pepercit Deus, qui à sanctis patribus
 originem ducebant: ex quorum etiam Gente ipse carnem
 assumpsit: multo minus vobis parcat, si à fide recesseritis,
 vel in superbia intumueritis.
 e Vide ergo bonitatem, &c. & Occum. Ad Deum eiusque gra-
 tiam totum refert negotium, Neque enim ait: Vide quan-
 tum laboris habuisti, bonorumque operum.

g Si permanseris in bonitate. Si digna Dei benignitate opera D
 tus fueris: neque enim tibi sola fide opus est.
 f Seueritatem autem Dei. Quod eis non pepercerit, eo quod
 patrum virtute indignos ipsos inuenerit.

* Chrysostr. Harum vtraque saluti nostrae magnopere
 conducit. Neque enim
 ea tantum dicenda
 sunt: quæ pertinent
 ad iram, verum etiam
 quæ ad moderatio-
 nem, vt neque in de-
 sperationem cōiicias
 auditores, neque in
 socordiam.

a te. Dicis ergo: fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene propter
 a Id est, suo vitio, vnde tibi oportunitas salutis non propter te.
 b Et ideo.
 c Prærogatiua patrum quibus facta est promissio.
b incredulitatē fracti sunt: tu autē fide t stas. t Noli altum sa-
 a Superbire a Offendere. Caste. b Time quod oportet quia.
 c Quia fide itas d Bonitate suadet, seueritate terret.
 e Id est districtam iustitiam.
c pere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non peper-
 a Sed vide. b Alieno. c Hoc contingat, quod & vtrique contingere potest.
 d Quia fide itas d Bonitate suadet, seueritate terret.
 e Id est districtam iustitiam.
d cit, ne forte nec tibi parcat. Vidē ergo bonitatē & seueritatem
 Quia per incredulitatem fracti.
e tem Dei. In eos quidem qui ceciderunt seueritatem. In te au-
 a Qua tibi beneficium confert. b Si tamen c Vt totum Deo tribuas.
 d Nisi permanseris.

g tem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate: alioquin &
 a Sicut illi. b A sancta radice. Seueritatem Dei sentiens.
 c Non solum tu non excideris, si permanseris in bono.
 Id est non despiciendi.

tu excideris. Sed & illi si non permanserint in incredulitate,
 a Si non permanserint in incr. quod utriusque potest fieri. b Sibi, quia etiam inde natus est.
 c Potens inferere, nam inferentur, & hoc à minori.

interentur. Potens est enim Deus iterum inferere illos. Nam
 a Quia inde natus. b Vi Dei. c Ritibus Gentium sterilius. d Quia idolo-
 latia & huiusmodi gentibus ex usu sunt quasi naturalia.

h si tu ex naturali excipus es oleastro, & contra naturam inser-
 a Vnitus per fidem patriarchis & apostolis qui pinguedinem sancti spiritus habuerunt.
 b Si hoc est quanto magis, &c. c Edocsti lege cultum Dei.

intus es in bonam oliuam, quanto magis hi qui secundum na-
 a Vniuntur suo populo. b Inferentur Iudæi & vere, quia & interim quidam & tandem
 plenitudo, & hoc volo vos scire.

turam inferentur suae oliuae? Nolo enim vos ignorare fratres
 a Occultum Dei iudicium. b Mysteriorum dico, ne putetis vos hoc vestro ingenio posse discutere.

mysterium hoc, vt nō sitis t vobis ipsis sapientes, quia cæcitas
 a Non omnes excæcati. b Non ex natura sed culpa. c Vt vel quousque, vt causa notetur &
 terminus. d Postquam intrauerit.

ex parte contigit in Israel donec plenitudo Gentium intraret, et
 a Prædicante Elia & Enoch. b Aemulando Gentes. c Israel saluus fieret. d In Isaiā.
 e Secundum carnem.

sic omnis Israel saluus fieret. Sicut scriptum est. t Veniet
 a Quia fide itas d Bonitate suadet, seueritate terret.
 e Id est districtam iustitiam.

is decepti, quasi ceteris sapientiores essetis: discite breui-
 ter horrendum omnino mysterium, quod ineffabilem osten-
 dit circa omnes Dei prouidentiam. Nempe, quod Israeli-
 tis præter electionem. (Nam hoc est quod ait, ex parte) ex-
 cæcatis, salutemque repellentibus, ad vos eam transtulit
 Deus. Vbi autem vos adoptati fueritis, rursus omnes quo-
 que illos gratia assumet. Nam hoc ipsum quoque attestatur
 Esaiæ oraculum. Vbi igitur omnes ingressi fueritis ad fidē,
 tunc etiam Israel credendo saluus erit. Israel autem vocat
 eos, qui in Iudaismo permanserant.
 l Veniet ex Sion qui eripiat, & auer. &c. Theophylactus. Esa-
 iam rursus adducit clamantem: Quoniā veniet ex Sion qui
 possit seruare, & purgabit Israelitarum peccata. Ecquando
 hæc

Homil. in 9. c. 15a.

August. in ps. 13. & 50.

Ser de illumina. nat. cæci nau.

Isa. 59. d.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dicis ergo. Hic cōsequenter remouet obiectionē. secūdo
 ifert cōclusionē, ibi. Vide ergo. Circa primū ponit obiectio-
 nē, dicēs. Dicis ergo. i. tu Gētilis insertus dicto nō argues sic.
2 Fracti sunt rami. & sic possum gloriari cōtra ramos fractos, li-
 cet nō cōtra radicē, hic consequenter remouet dubiū, dicēs.
3 Bene propter incred. i. bene dicis si dicas eos esse fractos pro-
 pter infidelitatem suam, non autem propter tuam insertio-
 nem, nisi occasionaliter tantum, & non per se.
4 Tu autem fide stas. Que nō est à te, sed est donū Dei, pp q
 non debes inde superbire, sed magis humiliari: ideo subdit.
5 Noli altum sapere, sed time. Et subditur ratio.
6 Si enim Deus naturalibus ramis. i. Iudæis superbientibus.
7 Non pepercit. Eos grauitè puniendo.
8 Forte nec tibi parcat. Si superbiaris. Nec dicitur hic forte,
 vt est nota dubij ex parte Dei, sed fertilitatis liberi arbitrij.
9 Vide ergo bonitatem, & seueritatem. Hic ex prædictis conclu-
 dit, q Gētilis cōuersus hēt materiā ex p̄dictis cōsiderādī in-
 se diuinā bonitatē, per quā stat in fide & grā Chri. & seueri-
 tatē iustitię eius in Iudæis excidētibus à fide Chri & hoc est
 q, dicit: Vide er. bonit. & seuerit. Dei. & patet ex dictis litera vsq;
 ibi. **10** Sed & illi si non perma serint in incre. quia ramus na-
 turalis maiorē hēt aptitudinē vt inserat ceteris patibus q̄ ex-
 traneus

traneus à radice propria, vt patet ex dictis.
11 Nolo enim. Hic Apostolus reprimat Gentiles ab insulta-
 tione Iudæorū rōne sumpta ex consideratione diuinorū iu-
 dicio. Er diuiditur in tres, primo ostendit Iudæorū præsentē
 excæcationē & futurā illuminationē. secūdo, declarat vtrius-
 que causam, ibi. Secundum euang. tertio ex dictis concludit di-
 uinæ sapientiæ profunditatē ibi. O altitudo diui. Circa primū
 dicit. Nolo enim vos ignora. fratres. i. vos Gentiles conuersi ad
 fidē Christi, & sic per fidē facti fratres mei. **12** Mysteriorum
 hoc. i. secretū diuinū. **13** Vt non si. vo. i. secundum estimā-
 tionem vestram. & hoc dicit Apostolus ad reprimendum
 eorū præsumptionem. & quid sit illud secretum ostendit,
 dicens. **14** Quia cæci ex par. & non ex toto. **15** Contigit
 in Is. quia apostoli & credentes primi de Iudæis fuerunt val-
 de illuminati. **16** Donec pl. g. in. fidem Christi recipiendo.
 Sciendum tamen, quod illud donec, non tenetur hic causa-
 liter, sed tantum consecutiue & occasionaliter, quia Iudæis
 excæcatis apostoli transferunt ad gentes conuertendas.
17 Et sic, &c. sal. sa. in fine mūdi detecta falsitate Antichri-
 sti, quia tunc Iudæi constanter mortem suscipient pro fide
 Christi. **18** Sicut scri. est: Isaiā. 59. **19** Veni. Ibi primo
 fuit fides Christi prædicata, & inde ad oēs alios deriuata de
 præterito, & deriuanda in futuro, sicut dixi plenius. Isa. 59.
 Et

hæc erunt? Quando abstulero peccata eorum, hoc est, cum per baptismum eos dimissione noxæ donauero. Quare cum nondum hæc assecuti sint (sunt enim indurati & excecati) in posterum hanc consequentur.

a Impietatem. Legalis obseruantia cultum. Cultus Iudeorum ab aduentu Christi est impietas.

b Absule. Hoc erit in fine quando prædicatione Elæ & Enoch conuerterentur Iudæi, unde per Malachiam: *Mittam vobis Eham Thesbitem qui conuertet corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patres, vt intelligant filij vt patres, i. vt propheta intellexerunt.*

Mal. 4. b.

† De consecr. p. 4. cap. sine deuenientia. † Dona quidem, & vocatio Dei eiusmodi sunt vt eorum illum penitentie non possit.

1 per.

† per vestri.

B

† De pen. di. 3. c. 10. tam.

† Sap. 17. a.

c Secundum eum, &c. Augustinus. Vel ita Tunc conuerterentur: sed modo inimici quidem sunt Christi, & quidem nostri. Iterum ex se ex suo, scilicet, vitio. Sed hoc est secundum euangelium & propter vos, id est, ad profectum euangelij & vestrum. d Inimici. pro. Ostendit hoc ex Dei dispositione ne prouenire. Ex se enim possunt inimicari, quod proficit euangelio, Deo vntente malis ad bonum, vt cum faciant contra voluntatem Dei, impleatur voluntas Dei sap. enter omnia disponens.

L. de prædestin. sancto. p. 16.

¶ August. Quid est, secundum euangelium quidem inimici propter vos. nisi quod eorum inimicitia qua occiderunt Christum, euangelio sicut videmus sine dubitatione profecit? Et hoc ostendit ex Dei dispositione venisse, qui bene vt nouit etiam malis, non vt ei prosint vasa iræ, sed vt ipso illis bene vntente prosint vasis misericordia. Est ergo in malorum potestate peccare, sed Dei diuidens tenebras & ordinatis eas, vt hinc etiam quod faciunt contra voluntatem Dei, non impleatur nisi voluntas Dei. Tanta quippe ab inimicis Iudæis manus Dni & consilium prædestinavit fieri, quanta necessaria fuerant euangelio propter vos. Sed quid est, secundum electionem dilecti propter patres? Nunquid inimici illi qui in suis inimicitijs perierunt, & adhuc pereunt, sunt dilecti? Absit. Vtrumque licet inter se contrarium, id est, inimici & dilecti, quamuis non in eodem homine, tamen in eandem gentem conuenit Iudeorum, & ad idem carnale semen Israel, alijs eorum ad claudicationem, alijs ad benedictionem pertinentibus.

Mat. 20. b.

1. Ioan. 2. c.

August. lib. de prædest. Sanc. cap. 16.

e Propter pa. Electi sunt dilecti propter patres, quibus hæc promissa sunt: quia non vocati ea vocatione qua multi non præsciti qui tamen peteunt. de qua dictum est, *Multi sunt vocati, pau. vero ele.* sed ea qua electi, quæ sine mutatione: quia qui audit a patre venit ad filium, qui non perdit quicquam de omni dato: quisquis vero perit, non inde fuit, unde: *A nobis exierunt, sed ex nobis non fuerunt.*

f Sine penit. Secundum ele. & propter pa. sunt saluadi: quia dona, i. pro-

i. promissiones: & voca. i. electio ab æterno sunt sine penitentia, i. sine immutatione consilij Dei. Vel ideo dico sine electionem: quibus Deus fidem inspirat, sine præcedenti eorum penitentia inspirat. Sine peccato. Gratia Dei in baptismo non requirit gemitum vel planctum, vel opus ali-

Ambr. de fecer. diu sine pen

a De Iudæis: b Vi, quod est interin quando aliquis vix conuertitur. c Voluntarie. d Inuoluntate. e Iudæis. Edit.

a Ex Sion, qui eripiat, & auertat impietatem a Iacob. Et hoc i. a Quia ergo ipse faciam quod promisi. b Promissi complebitur. c Remisero. Tunc conuertentur, sed modo inuacit.

b illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum. Se- c a Propter. b Quod contra legem eorum, non propter gentes. c Vt vobis locus in- trandi esset ad fidem. d Vt in vntem vestram. e Ecce quare pars excecata, & pars illumi- nata. f Quidam sunt inimici secundum euangelium & propter vos, quidam autem charissimi vel dilecti secundum electionem.

d secundum euangelium quidem inimici propter vos. Secun- a Non propter merita. b Id est, propter promissione patribus factas,

f dum electionem autem charissimi propter patres † Sine pœ- a Mutatione b Remissio peccatorum in baptismo. c Promissiones. d Vel electio ab æterno. Interior & gratuita. e Quam nullius meritum præsumit. f Ad fidem. g Ita opus erat, vt & alij inimici, alij electi.

nitentia autem sunt dona & vocatio Dei. Sicut enim ali- a Longo tempore, plus quam isti. b Quod valuit ad hoc vt modo humiles credatis. c Probaro quod deficit natura. i. per liberam arbitrium iuuari non potuit. Nuper.

quando & vos non credidistis Deo, nunc autem miseri- a Quæ est aliqua causa velle misericordia.

cordiam consecuti estis † propter incredulitatem istorum, Iudæi. a Ne post conuersi materiam gloriandi habeant. b Venientes. Id est, non habuerunt fidei gratiam per Dei misericordiam, sicut vos,

h ita & isti nunc non crediderunt † in vestra misericordiam, vt Humiliati. a Fidei gratiam. b Ideo ita de vtriusque factum est.

i & ipsi misericordiam consequantur. † Concluit enim Deus om- a Iudæos, & Gentes. b Quia aliter ex superbia terrent. c Et quare sic. Ne putes comprehendere posse. d Quia multa scit & profunda.

nia in incredulitate, vt oium milerent. † O altitudo diuitia-

initio hominum malitiam arbitrij libertate pullulantem at que crescentem Deum reserare: sed permittere eos vti proposito suo, nempe quod sciat & prospiciat multorum profectum & vtilitatem ex malitia eorum occasione confurgere. Et tantum apud Deum virtuti locus est, vt & malitia opus, quamuis illi perniciofa sit de quo procedit, beneficium tamen prestare dispensetur ei cui agones commouet, cum fuerit superata.

i Con. id est, permisit concludi. Hic videtur aliquo modo mysterium exponere. *Concluit enim Deus omnia in infideli.* vt de amaritudine infidelitatis suæ penitendo confusi ad dulcedinem misericordia Dei credendo conuersi humiliores permanerent, vt & gratia muneris esset gratissima, & clamarent. *Quam magna multitudo dulcedinis tua domine.*

Aug. 11. c. 2

Psalm. 136.

K Omnium. i. Iudeorum & Gentium, non quod nullum dam naturus sit, quod quidem falso opinati sunt. Valde. n. paruū sensum habemus ad discutiendam iustitiam iudiciorum Dei, ad discutiendum gratiam gratuitam nullis meritis præcedentibus redditam. Nec tam mouet nos, quod gratia præstatur indignis, quam quod æque indignis alijs denegatur.

Augustinus. Scio, quod sicut impossibilitas, ita & iniquitas non est apud Deum, & scio quod superbis resistit, humilibus dat gratiam. Illud vero obscurum est, quare quibusdam indignis dar, quibusdam negat. aliquid ergo est in abdito & profundo iudiciorum Dei. Nec illud perspicuum est, quare hoc modo saluauerit Iudæos & Gentes, vt prius permitteret eos concludi in infidelitate.

Iaco. 4. August. 15. d. spiri. 6. l.

l O altitudo diuini. &c. ¶ Augustinus. Quarum diuitiarum est

Epist. 5.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et hoc il. a me testa. id est, fides catholica in nouo Testamento publicata, & in Iudæis pro tunc complenda.
2 Cum abstu. pec. eo. per fidem iustificantem.
3 Secundum eu. Hic consequenter ostendit vtriusque causam & primo excecationis. Cuius ponitur duplex causa. Vna est repulsio doctrinae Christi quæ tangitur, cum dicitur: *Secundum euan. quidem ini.* Alia est inuidia de gratia Gentibus data, quæ tangitur ibi: *Propter vos.* consequenter ponit causam illuminationis, cum dicitur.
4 Secundum ele. autem cha. pro. pa. id est, propter merita patrum: aliqui nunc sunt ad fidem electi, & plures eligentur in fine mundi. Ad quod inducit rationem di.

5 Sine

- 5 Sine penitentia autem. id est, sine mutabilitate, quia apud Deum non est transmutatio. Iac. 1. c.
6 Sunt dona & vocatio Dei. id est, promissa facta patribus de donis eorum semini fiendis. & ideo implebuntur tempore suo. Et consequenter inducit ad hoc congruentiam: quia sicut Gentiles ante aduentum Christi fuerunt sub peccato idololatriæ, ita & post aduentum Iudæi dimissi sunt sub infidelitatis peccato pro maiori parte: & sic in istis & in illis ostenditur humana fragilitas in eorum peccatis, & diuina bonitas in beneficio vocationis. Iudæi enim nunc dimissi finaliter vocabuntur: vt dictum est. & hoc est quod dicitur. *Sicut enim aliquando, &c.* patet ex dictis in litera.
7 O altitudo diuitiarum. Hic vltimo concluditur ex prædictis profunditas diuinæ sapientia in suis iudicijs, & hoc dupliciter. Primo. n. con-

Est altitudo sapientie & scientie eius? Ex his sunt diuitie glorie eius in vasa misericordie que vocat in adoptione, quas diuitias notas vult facere per vasa ire que facta sunt in perditione. Et que sunt vix inuestigabiles? Misericordia, qua cuius vult miseret, non iniustitia, sed misericordie gratia, & que vult obdurat, non iniquitate: sed veritate vindicte.

Que igitur merita sua iactaturus est liberatus, cui si digna suis meritis redderentur, non esset nisi damnatus? Nulla ne igitur sunt, merita iustorum? Sunt plane quia iusti sunt, sed vt iusti fieret merita non fuerunt. Iusti enim facti sunt cum iustificati sunt, sed sicut dixit Apostolus, *in iusticia gratis per gratiam ipsius.*

* Hilar. Humanæ infirmitatis est, religiosa confessio ex Deo hoc solum nosse, quod Deus est: Ceterum secreta illa & profunda imperispicabilis iudicij decreta, mens terrena non penetrat. Inuestigare quidem ea, pium est: sed inscrutabilia ea esse confitenda sunt: quorum alterum religiosæ voluntatis est, alterum imperispicabilis naturæ, &c.

* Nazian. Orat. 16. Origen. lib. 1. periatichon, cap. 2. &c. Si quis querat, quare sic saluatur, cum multi alij modi saluandi sunt? hoc se nescire innuit per admirationem Apostolus. Nota per hoc, q. creaturas ortas esse cospicimus, Deum patrem, a quo oia habent principium minime esse dubitamus. Iterum quia si esset sine rone, quasi res fatua videret. Dum igitur rone (quæ procedit ex seipso, non ipse a ratione) proculdubio scimus habere, i. filium per quem cuncta tam roneabiliter disposita cernimus, & a patre processisse fideliter credimus: & quia Deum patrem, eo q. talem habeat rone, & rone, eo q. a tali processit patre gaudere cognoscimus: & ideo gaudium illud & bonitatem esse spiritum ex vtroque procedentem, in quo spiritu omnia consistunt minime ambigimus: quod gaudium & benignitatem, etiam vsq. ad creaturas peruenire nequaquam dubitamus: & ideo dicitur spiritus procedere, i. dari, non quantum ad patrem & filium, sed quantum ad homines, quia si aliquod bonum in aliquo videmus. per spiritum ei datum a patre, & filio credimus. Notandum, q. dicere rationem ex patre, bonitatem quoque & gaudium ex vtroque procedere, sicut dicit Aug. nihil aliud est quam filium generare. quod autem dicitur spiritus a patre & filio procedere, hoc est, mittitur, datur, & a seipso etiam.

a *Via eius.* id est, in impletionem dispositionis, quia nec in exhibitione potest cognosci quid disposuit.
b *Consil.* Est vnigenitus filius eius, q. & angelus magni consilij appel-

NICOLAUS DE LYRA:

concluditur hoc ex Dei eminentia, secundo ex humana deficientia, ibi: Quis enim. Circa primū dicit: O altitudo diuitiarum sapientie & scientie Dei. i. profunditas vtriusque. sicut dicitur Ioannis quare. b. puteus altus est, i. profundus: Et dicit sapientie quantum ad diuina, & scientie, quantum ad fienda circa homines quorum rationes non possunt a nobis attingi. Ideo subdit. 1. Quam incomprehensibilia. Quia supra capacitatem naturæ intellectualis sunt excessiua. 2. Quis enim. Hoc idem ostenditur ex nostre cognitionis deficientia, cum dicit: Quis enim cog. &c. q. d. nullus: quia oculus noster hæt se ad di-

ADITIO I.

In cap. 11. vbi dicitur: in postil. Si autem gratia salui facti sunt. dicto modo iam non ex operibus. Si q. ratum quo ex auctoritate ab apostolo allegata quæ sumpta est 3. Reg. 19. de Elia cõcludat q. reliquæ illæ saluabunt ex gratia. Ad quod dicendum, q. hoc Apostolus ostendit ex hoc, q. in rñso diuino ad Elia dicitur: Reliqui mihi septem milia virorum. Non enim dixit relictis sunt aut relinquuntur, sed reliqui mihi, vt manifeste ostendat quod ex sua mera gratia & liberalitate eos reliquit.

ADITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Et dorsum eorū. i. voluntas sic nominata. Quod hic dicitur dorsum. non est necesse q. per hoc intelligatur voluntas, prout in Postil. sed plane potest intelligi de dorso. Incuruat enim dorsum alicuius per aggrauationem ponderis. Vñ quia Iudei in hac captiuitate existentes in vindictam mortis Christi cõtinue aggrauantur per iuga & seruitutes dñorum, idcirco dorsum eorū semper incuruantur ex talibus: & quia ista non credunt eis euenire in vindictam

appellatur. Sed ex hoibus & angelis nullus fuit ei cõsiliarius. * Tertullianus. Nemo vtiq. que, quia nulla vis natura substantie alterius aderat illi. Porro si de aliquo operatus est necesse est ab ea ipsa acceperit & cõsiliium & tractatum dispositionis, vt viam intelligentie & scientie, &c.

* Chrysoft. Quando scriptura significare vult Deum nullius egere, dicit eum non habere consiliarium: quando autem docet equalē vnigeniti gloriam cum patre, consiliarium vocat, Christum, sicut propheta egit. (Isa. 9.) Paulus autem voluit hoc loco persuadere, patrem nullo indigere.

scire, vel hoc constat, quod ex sola gratia dat. Quo. ex ip. & c. Et per in distinctionem personarū indicat, ipse idem pronomen repetitū, identitate substantie: & quia talis ipsi gloria, non iustis ipsis. Ex ip. nō de ipso sunt omnia. Ex ipso. n. sunt celum & terra, quia fecit ea: non autem de ipso, quia non de substantia sua. In ipso sunt oia quæ condidit, non tñ inquinant eū qui peccant, de cuius sapientia dicitur. Attingit oia propter sui mundiciā, & nihil inquinatū in eo incurrit.

Aug. Oportet vt creatorē per ea quæ facta sunt intellectu cõspicientes trinitatē intelligamus. Cuius trinitatis vestigiū in creaturis apparet. in illa. n. trinitatē summa origo est omnium rerum, & perfectissima pulchritudo, & beatissima dilectio. Itaque illa tria se inuicem determinati videntur, & in se etiam infinita sunt, ita & singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & vnum omnia. Non igitur confuse accipiendum est, quod ait Apostolus: Ex ipso & per ipsum & in ipso. Ex ipso, dicens propter patrem. Per ipsum, propter filium. In ipso, propter spiritum sanctū. Neq. patrem volens intelligi dixit, ex ipso, vt sic intelligas omnia esse ex patre, vt neges omnia esse ex filio, vel ex spiritu sancto, cui ex patre & per patrem & in patre oia esse sane dici possit. Similiter & de filio & spiritu sancto dici potest. At per hoc dum dicit. Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt oia: line dubio patris & filij & spiritus sancti demonstratur equalitas. Et quia non ante nominauerat patrem vel filium vel spiritum sanctum, sed Deum & dominum, quod & ipsa trinitas dici potest, singula horum trium referri ad singulos voluit.

e *Omn.* Quæ nãlter sunt non peccata quæ nãm vitiat: quæ ex voluntate peccantiū nascunt. In creaturis vestigiū apparet trinitatis. in trinitate sūma origo est oīū rerū pfecta pulchritudo & beatissima dilectio. Hinc est moralis admonitio post tractatū legis & fidei, nãm Iudaici populi & Gentilis.

CAP. F

ad diuina sicut oculus nocte ad lucem solis. 2. Metaph. 3. Aut quis prior de. &c. q. d. nullus: quia hoc est impossibile, quia omnem virtutem non solum operandi sed etiam cogitandi & elsendi ab ipso habemus: quod declarat, dicens. 4. Quo. ex. ip. quantum ad potentiam productiuam quæ patri appropriatur. 5. Et per. quantum ad sapientiam exemplarem, quæ appropriatur filio. 6. Et in ip. Sicut in fine & conseruante per bonitatem, quæ spiritui sancto appropriatur. ideo subditur. 7. Ipsi glo. Aliqui libri habent interpositas duas dictiones, scilicet, honor & seculorum: sed non sunt de textu, nec habentur in libris correctis.

dictam mortis Christi, vt dictū est, sed alijs causis fruolis attribuit: ideo pmittit. Obscurentur oculi eorū ne videant. q. d. propheticæ nō optatiue: tanta est miseria istorum, q. oculi eorum non videbunt qua ratione dorsum eorum semper incuruatur modo prædicto.

ADITIO III.

In eo. c. vbi dicitur in postil. O altitudo diuitiarū sapientie & scientie Dei. Ea q. pertinet ad sapientiam diuinā pnt dici alta, eo q. sunt inattingibilia a nobis: Similiter & profunda, eo q. sunt a nobis inscrutabilia. Vñ nō est necesse q. altitudo in hoc loco interpretet per profunditatem. Idē notādū q. hæc verba apostoli, s. O altitudo dī. &c. continuantur ad pcedentia s̄m Glo. sic, p̄miserat Apostolus sententiā miræ profunditatis, s. quod Deus concludit omnia in incredulitate vt omnium misereatur, cuius profunditatis veluti horrore percussus & velut abyssi altitudinem expauescens clamat: O altitudo: non enim sensus hominis attingit ad discutendam iustitiam iudiciorum dei, seu ad discutendam gratiam gratuitam nullis meritis præcedentibus redditam: & de hoc amplius in gl.

D libr. contr. Hermog.

Ho. contra Anom. eos.

Aug. li. de natura bono cō Manich cap. 27. 28. 29. Loquendi modus de trinitate varijs propositionibus distinguitur.

Idem lib. 7 de Trin cap 6. lib 2. de Genesi ad lte. Sapi. 7. d. Trinitatis vestigia.

Vide Basil. li. de Spir. sic 5. An b. libr. de Spir. san cap. 10 Nazian. li. 2 de Theol. Aug. epist. 66.

uesti- p. c. n. d.

r & orum.

129.

secun Lxx. C

C A P. XII.

Obsecro vos. Hucusque satis vtramq; partem humiliavit, & gloria de priori statu annullavit, mo quasi finito negotio deinceps ad moralitatem redit. Obsecro vos. Hucusque, ne alter aduersus alterum superbiret: hinc vt alter de alterius utilitate laboret,

a Obsecro per, id est, per apostolatum misericordiam a Deo mihi commissam, vel misericorditer a Deo vobis datam.

b * Ho. Augustinus. Verum sacrificium est omne opus quod agitur, vt sancta societate inhaereamus Deo, relatum ad eum finem boni, quo veraciter beati esse possimus.

Vnde ipse homo, Dei nomine consecratus & Deo deuotus, in quantum mundo moritur, vt Deo viuat, sacrificium est, Corpus enim nostrum cum temperantia castigamus, si hoc propter Deum facimus sacrificium est, ad quod hortatur Apostolus. Quanto vero magis anima ipsa cum se refert ad Deum vt igne amoris eius accensa, formam secularis concupiscentiae amittat, eique tanquam incommutabili formae, subdita reformetur, hinc ei placens, quod ex eius pulchritudine acceperit, fit sacrificium. Quod idem Apostolus consequenter adiungit: Sed reformamini in nouitate mentis vestrae, &c.

* Photius apud Oecum. Ipsae, inquit, Dei miserationes per quas salui facti estis, obsecrant vos, vt exhibeatis corpora, &c. optima vita admonet esse conuersandum, addes, Rationalem cultum vestrum, &c. postulat vt fidei reuerentiam prosequantur. Vtrumque. n. oportet, & fidei vite, & vitam fidei esse conformem. Siquidem quemadmodum is qui rectam obtulerit fidem si prauus sit moribus, operibus suis confessionem accusat fidei: ita etiam qui bonas exhibet actiones, si fidei impiam proponat, cum impius sit, etiam actiones deprauat, ac diuulgat nullum in eis inesse fructum spirituale. Quia vero dixerat, hostiam, ne quis

nabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quae sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta,

C A P. XII.

Quia in ipso omnia. a Quod rogo fraternitas exigit.

Obsecro itaq; vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, ratio-

a Per bona opera. b In bonis firmam. c Vt bona intentione factis. a Cum discretionem, ne quid nimis. b Torum in praedictis. c In vestra enim manu est. d Formam secularis concupiscentiae accipere.

nabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quae sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta,

rentur. Nunc quia a peccato liberi, viuam hostiam offertur in signum vitae aeternae. c Noli. con. Aug. Hic anima Deo fit sacrificium cum igne amoris incensa formam concupiscentiae secularis amittit, & Deo se referens illi tanquam incommutabili formae subdita reformatur. Nolite conformari. Generalis prohibitio. Sed reformamini regularis iussio. Ibi continentia, hic iustitia. hoc ad concupiscere, illud ad declinandum a malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiscendo enim vetustate expoliatur, & diligendo nouitate induimur. d Reformamini. Quia partim amissa est imago Dei, vt incipiat ab illo reformari a quo formata est. Non enim reformare seipsam potest, sicut potuit deformare. * Aug. Potest & sic accipi, vt quemadmodum Christus nobis mortalitate, ita nos illi efficiamur immortalitate conformes: quod quidem & ad ipsam resurrectionem corporum pertinet. e Quae sit voluntas Dei dicitur siue ipsa qua vult quae in Deo est, siue illud quod vult. Hic accipitur Dei voluntas qua vult, quae semper impletur, quae beneplacitum Dei siue dispositio interdum appellatur. de qua Propheta ait: Omnia

lib. de Ora. 22. in Grego 22. in quod est, accue & sum. E

lib. 10. de ciui. cap. 6. t rationalem cultu obseq. t transformemini per renouationem mentis. t Eph. 5. d. 1. The. 4. 4. B

lib. 10. de ciui. cap. 6. t rationalem cultu obseq. t transformemini per renouationem mentis. t Eph. 5. d. 1. The. 4. 4. B

lib. 10. de ciui. cap. 6. t rationalem cultu obseq. t transformemini per renouationem mentis. t Eph. 5. d. 1. The. 4. 4. B

lib. 10. de ciui. cap. 6. t rationalem cultu obseq. t transformemini per renouationem mentis. t Eph. 5. d. 1. The. 4. 4. B

lib. 10. de ciui. cap. 6. t rationalem cultu obseq. t transformemini per renouationem mentis. t Eph. 5. d. 1. The. 4. 4. B

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XII.

Obsecro. Postquam Apostolus Romanos ad concordiam reduxit, hic consequenter eos in moribus instruit. Et diuiditur in duas: quia primo facit hoc verbo praedicationis: secundo, facit exemplo imitationis, rememorando quasdam personas eis imitabiles, ca. 16. Prima in duas. primo instruit omnes communiter. secundo existentes in aliquibus statibus principaliter, specialiter cap. seq. Prima adhuc in duas: quia primo instruit omnes cõiter in his quae ad Deum, secundo in his, quae ad proximum. ibi, Sicut enim in vno. Prima adhuc in duas, primo instruit omnes cõiter in ordine ad Deum: secundo ex parte anime, ibi: Et nolite conformari. Circa primum dicit: Obsecro vos. secundum quod dicit Seneca: Generosus est hominis animus, & facilius ducitur quam trahatur. propter quod Apostolus magis vtitur obsecrationis verbo quam praedicti, 2 Per misericordiam Dei. Peccata relaxantem. 3 Vt exhibeatis corpora. Hic per ordinem tangit Apostolus septem conditiones quae macerationem carnis Deo faciunt acceptam. Prima est, quod sit voluntaria. quod notatur cum dicitur, Vt ex. secunda, quod sit in carne propria, ideo dicit.

4 Corpora vestra. Non aliena. contra illos qui saluari credunt per penitentiam aliorum. tertia, quod sit concupiscentiae mortificatiua, ideo dicit. 5 Hostiam. Aliter. n. esset vana, sicut medicina quae non curat morbum. quarta quod sit bonorum operum productiua: ideo dicit. 6 Viuentem. Viuens. n. dicitur, quod habet in se principium sui motus. quinta, quod sit continua sicut vitia carnis continue pullulant, ideo dicit. 7 Sanctam. i. firmam. sanctum enim in vna eius significatione, idem est, quod firmum. sexta, quod sit bene ordinata. s. ad Dei gloriam, & non ad laudem propriam. ideo dicit, Deo placens. septima, quod sit rationalis, siue discreta. ideo dicit. 8 Rationabile obsequium. Quod fit quoniam caro sic maceratur, quod natura seruetur. & vitia excluduntur. Sicut enim ibi potest esse defectus. s. quoniam caro lasciuire permittitur: ita & superabundantia. s. quando corpus redditur ineptum

ineptum ad debita opera & officia exequenda. vnde dicit Hier. de rapina Holocaustum offert, qui austeritate nimia corpus suum immoderate affligit. Aduertendum tamen: quod non eadem opera conueniunt omnibus. & ideo aliqua abstinentia laudabilis est in uno, quae tamen non est laudabilis in altero: Sicut si coniugatus tantam faciat abstinentiam, quod non possit reddere debitum uxori tempore competentem, non est laudabilis. in religioso tamen qui non habet hoc debitum reddere, laudabilis esset. Et similiter aliqua abstinentia laudabilis est in iuuenibus, in quibus viget concupiscentia carnalis, quae in senibus sic non esset laudabilis, quia non sic in eis viget concupiscentia carnalis, & posset esse aliquid cuius boni impeditiua, & de similibus simile iudicium habeat. 9 Et nolite. Hic consequenter instruit omnes cõiter quantum ad animam: & primo quantum ad affectum, secundo, quantum ad intentum, ibi. Dico enim. Et est sciendum, quod amor transformat amantem in amatum. vnde dicit Aug. Si terram diligis terra es: si aurum diligis, aurum es: & si Deum diligis, Deus es, scilicet participatiue, secundum illud Psal. 81. b. Ego dixi, dy estis, & filij excelsi omnes. ideo dicit: Et nolite conformari huic saeculo. id est, delectabilibus huius mundi.

10 Sed reformamini. Imago enim Dei, ad quam sumus conformati, deformatur in nobis per peccatum, sed per Dei gratiam reformatur.

11 In nouitate sensus vestri. Sicut enim per peccatum cognitio obfuscat, sic per gratiam renouatur, & quia habens affectum bene ordinatum recte iudicat, ideo subditur.

12 Vt probetis. id est, experiri possitis per spiritum sanctum habitantem in vobis.

13 Quae sit voluntas Dei bona. Quantum ad bona naturae ipsa dando.

14 Et beneplacens. Quantum ad bona gratiae.

15 Et perfecta. quantum ad bona gloriae. Potest etiam aliter sic exponi: Quae sit voluntas. quantum ad incipientes. Et beneplacens. quantum ad proficientes. Et perfecta. quantum ad peruenientes,

Di-

Diuisio.

Seneca. Macerationis carnis conditiones septem.

Obsequium... quate

lib. 10. de ciui. cap. 6. t rationalem cultu obseq. t transformemini per renouationem mentis. t Eph. 5. d. 1. The. 4. 4. B

lib. 10. de ciui. cap. 6. t rationalem cultu obseq. t transformemini per renouationem mentis. t Eph. 5. d. 1. The. 4. 4. B

lib. 10. de ciui. cap. 6. t rationalem cultu obseq. t transformemini per renouationem mentis. t Eph. 5. d. 1. The. 4. 4. B

lib. 10. de ciui. cap. 6. t rationalem cultu obseq. t transformemini per renouationem mentis. t Eph. 5. d. 1. The. 4. 4. B

lib. 10. de ciui. cap. 6. t rationalem cultu obseq. t transformemini per renouationem mentis. t Eph. 5. d. 1. The. 4. 4. B

lib. 10. de ciui. cap. 6. t rationalem cultu obseq. t transformemini per renouationem mentis. t Eph. 5. d. 1. The. 4. 4. B

Omnia quaecumque voluit fecit: & Apostolus: Voluntas eius quis resistit? Oia ergo bona q̄ fiunt, Deus fieri vult, quorum ipse auctor est. Mala vero non vult fieri, nec tñ vult non fieri. Si enim vellet nō fieri & fierent, volūtatī eius aliquid resisteret, sed tantū ea fieri præscit. Præterea voluntas Dei dicitur eius operatio vel permissio. vnde Aug. Nō fit aliquid quod omnipotens fieri non velit, vel sinē dō vt fiat, vel ipse faciendo. Itē voluntas Dei interdum dicitur eius consiliū vel approbatio.

A Dico enim. Hoc est sacrificium Christianorum, multi vnum corpus sunt in Christo. Hoc enim in sacramēto altaris fidelibus voto demonstratur ecclesiæ, quæ in ea re quam offert significat. Sicut enim panis ex multis granis conficitur, ita ex multis fidelium membris sancta constat ecclesia, qui creatoris sui participatione cōgaudent: cuius munere sancti sunt. quod & in sequenti ostenditur, vbi ait: Multi vnum corpus sumus in Christo: quod non potest fieri, nisi sapiāt ad sobrietatem, quod hic præcipit.

B Sapere. Quod iustitiæ terminos non egrediatur: quod nobis solum vtile sit, & nulli obfit.

* Basilus. Cum duo sint mortalium ordines, vnus eorū quibus gubernatio aliorum credita est, alter eorum quibus ordinati est vt obsequātur & obediāt pro varietate christi. Arbitror priores debere oīa scire, vt quosuis placita Dei doceant, cuiusq; ostendentes quæ sibi conueniāt, parati semper ad satisfactionem de ea quæ in nobis est fide reddere. Aliorum vero quisquis memor. Apostoli dicentis, Non plus sapere quā oportet, &c. quæ se concernunt, diligenter discat & sapiat, nihil amplius per curiositatē inuestigās, vt dignus reddatur voce Dñi, Eugē serue bone & fidelis, &c.

* Theod. Græce εὐσεβωλο, mentis sanitatē Apostolus appellauit, docens superbiam esse morbū mentis. Suum autem Dñm est imitatus, qui beatos pronūciauit, pauperes spiritu. Docet etiam mensuram, ad quam vsque de se sentire oportet, gratiam in hoc loco vocans fidem. Per fidem enim datur gratia, & pro mensura fidei dona gratiæ suppeditat.

C Et vnicuiq; Sicut monuit ne de priori statu superbiāt, ita nec de bonis q̄ in fide acceperūt. Et vni. Maiori vel minori ea rōne, qua Deus diuisim dedit dona mensurata, quæ fides meret. qđ ideo fecit, vt nec ecclesia indigeat & subseruendi materia, vt sit mutua dilectio. vnde subdit. Sicut. n. &c. Et vnicui. Si pro viribus suis nutrit, infans crescit, aliter deficit.

D Men-
a Illud obsecro, hoc autem prohibeo. b Apostolatus. Quia non omnes agunt: c Sicut enim in vno. * Theodorus. Apposita similitudo doctrinæ de charitate. Vnaqueque enim pars corporis non est sibi solum utilis, sed communem affert utilitatem, ita enim conuenit cum qui aliquam gratiam accepit, aperte scire se hoc donū communis utilitatis gratia accepisse. Corpus enim vnū sunt ij qui crediderūt, membrum autē, vsum nostrū, & id quod nobis opus est, supplet. Habentes donationes. * Theophylac. Nō dixit, dona maiora aut minora habentes, sed diuersa, nec actiones, sed charismata vel dona, vt superbos comprimant, eorumque arrogantiam demittant. Dei. n. inquit, donū est, non tuū vel opus, vel recte factū quod accepisti: & gratia est quæ istud imperit. Porro vt ignauos & seque ex ciet, verū ostendit qđ & nos aliquid cōtribuimus, vt accipiamus dona. Sive prophetiā, inquit, ad analogiā fidei. Et si. n. gratia est, non tñ simpliciter effunditur, sed quatenus inuenierit vas fidei sibi oblatum, eatenus influit & affluit. f. Singuli autem alter alterius membra, habentes, &c. Ad hæc habentes dona differentia. Vel singuli sumus membra, igitur indifferentibus donis hoc agatur. g. Sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministrando, &c. habentes simus membra aliorum, vt illis prophetemus. Habentes dico secundum rationem fidei. quia prout exigit fides eorum, vel auditorum prophetia datur. Sive prophetiam. A prophetia incipit, quia credentes accepto spiritu prophetabant. * Theodoretus. Appellat prophetiam non solum eorū quæ futura sunt præscientiam, sed occultorū etiam cognitionem. ministerium autem prædicandi munus. Doctrinā, diuinorum dogmatum cognitionem. Adhortationem, suasionem ad virtutem. Qui tribuit in simplicitate. Non aliorum captans gloriam, sed eius qui indiget inopiæ subueniens, nec apud se ratiocinans, an quæ habet sibi sufficiant, an non: sed in Deo spem ponens, eoque fretus liberalitatem suppeditans. h. Qui præest. * Theodor. Cum quadam vehemētia & amplificatione omnia statuit: & curationem quidem appellat diligentē, ne sit nomen absq; re. Beneficentiæ autem lēritiam

d Men. fi. Et fidē & dona mensurate partitur Deus sine qua nulla opera. Christo non ad mensuram datus est spiritus, sed ceteris omnibus. vnde Ioannes de Christo ait: Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Ceteris diuiditur non spiritus quidem, sed dona eius.

E xhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui præest in

donū est, non tuū vel opus, vel recte factū quod accepisti: & gratia est quæ istud imperit. Porro vt ignauos & seque ex ciet, verū ostendit qđ & nos aliquid cōtribuimus, vt accipiamus dona. Sive prophetiā, inquit, ad analogiā fidei. Et si. n. gratia est, non tñ simpliciter effunditur, sed quatenus inuenierit vas fidei sibi oblatum, eatenus influit & affluit. f. Singuli autem alter alterius membra, habentes, &c. Ad hæc habentes dona differentia. Vel singuli sumus membra, igitur indifferentibus donis hoc agatur. g. Sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministrando, &c. habentes simus membra aliorum, vt illis prophetemus. Habentes dico secundum rationem fidei. quia prout exigit fides eorum, vel auditorum prophetia datur. Sive prophetiam. A prophetia incipit, quia credentes accepto spiritu prophetabant. * Theodoretus. Appellat prophetiam non solum eorū quæ futura sunt præscientiam, sed occultorū etiam cognitionem. ministerium autem prædicandi munus. Doctrinā, diuinorum dogmatum cognitionem. Adhortationem, suasionem ad virtutem. Qui tribuit in simplicitate. Non aliorum captans gloriam, sed eius qui indiget inopiæ subueniens, nec apud se ratiocinans, an quæ habet sibi sufficiant, an non: sed in Deo spem ponens, eoque fretus liberalitatem suppeditans. h. Qui præest. * Theodor. Cum quadam vehemētia & amplificatione omnia statuit: & curationem quidem appellat diligentē, ne sit nomen absq; re. Beneficentiæ autem lēritiam

donū est, non tuū vel opus, vel recte factū quod accepisti: & gratia est quæ istud imperit. Porro vt ignauos & seque ex ciet, verū ostendit qđ & nos aliquid cōtribuimus, vt accipiamus dona. Sive prophetiā, inquit, ad analogiā fidei. Et si. n. gratia est, non tñ simpliciter effunditur, sed quatenus inuenierit vas fidei sibi oblatum, eatenus influit & affluit. f. Singuli autem alter alterius membra, habentes, &c. Ad hæc habentes dona differentia. Vel singuli sumus membra, igitur indifferentibus donis hoc agatur. g. Sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministrando, &c. habentes simus membra aliorum, vt illis prophetemus. Habentes dico secundum rationem fidei. quia prout exigit fides eorum, vel auditorum prophetia datur. Sive prophetiam. A prophetia incipit, quia credentes accepto spiritu prophetabant. * Theodoretus. Appellat prophetiam non solum eorū quæ futura sunt præscientiam, sed occultorū etiam cognitionem. ministerium autem prædicandi munus. Doctrinā, diuinorum dogmatum cognitionem. Adhortationem, suasionem ad virtutem. Qui tribuit in simplicitate. Non aliorum captans gloriam, sed eius qui indiget inopiæ subueniens, nec apud se ratiocinans, an quæ habet sibi sufficiant, an non: sed in Deo spem ponens, eoque fretus liberalitatem suppeditans. h. Qui præest. * Theodor. Cum quadam vehemētia & amplificatione omnia statuit: & curationem quidem appellat diligentē, ne sit nomen absq; re. Beneficentiæ autem lēritiam

donū est, non tuū vel opus, vel recte factū quod accepisti: & gratia est quæ istud imperit. Porro vt ignauos & seque ex ciet, verū ostendit qđ & nos aliquid cōtribuimus, vt accipiamus dona. Sive prophetiā, inquit, ad analogiā fidei. Et si. n. gratia est, non tñ simpliciter effunditur, sed quatenus inuenierit vas fidei sibi oblatum, eatenus influit & affluit. f. Singuli autem alter alterius membra, habentes, &c. Ad hæc habentes dona differentia. Vel singuli sumus membra, igitur indifferentibus donis hoc agatur. g. Sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministrando, &c. habentes simus membra aliorum, vt illis prophetemus. Habentes dico secundum rationem fidei. quia prout exigit fides eorum, vel auditorum prophetia datur. Sive prophetiam. A prophetia incipit, quia credentes accepto spiritu prophetabant. * Theodoretus. Appellat prophetiam non solum eorū quæ futura sunt præscientiam, sed occultorū etiam cognitionem. ministerium autem prædicandi munus. Doctrinā, diuinorum dogmatum cognitionem. Adhortationem, suasionem ad virtutem. Qui tribuit in simplicitate. Non aliorum captans gloriam, sed eius qui indiget inopiæ subueniens, nec apud se ratiocinans, an quæ habet sibi sufficiant, an non: sed in Deo spem ponens, eoque fretus liberalitatem suppeditans. h. Qui præest. * Theodor. Cum quadam vehemētia & amplificatione omnia statuit: & curationem quidem appellat diligentē, ne sit nomen absq; re. Beneficentiæ autem lēritiam

donū est, non tuū vel opus, vel recte factū quod accepisti: & gratia est quæ istud imperit. Porro vt ignauos & seque ex ciet, verū ostendit qđ & nos aliquid cōtribuimus, vt accipiamus dona. Sive prophetiā, inquit, ad analogiā fidei. Et si. n. gratia est, non tñ simpliciter effunditur, sed quatenus inuenierit vas fidei sibi oblatum, eatenus influit & affluit. f. Singuli autem alter alterius membra, habentes, &c. Ad hæc habentes dona differentia. Vel singuli sumus membra, igitur indifferentibus donis hoc agatur. g. Sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministrando, &c. habentes simus membra aliorum, vt illis prophetemus. Habentes dico secundum rationem fidei. quia prout exigit fides eorum, vel auditorum prophetia datur. Sive prophetiam. A prophetia incipit, quia credentes accepto spiritu prophetabant. * Theodoretus. Appellat prophetiam non solum eorū quæ futura sunt præscientiam, sed occultorū etiam cognitionem. ministerium autem prædicandi munus. Doctrinā, diuinorum dogmatum cognitionem. Adhortationem, suasionem ad virtutem. Qui tribuit in simplicitate. Non aliorum captans gloriam, sed eius qui indiget inopiæ subueniens, nec apud se ratiocinans, an quæ habet sibi sufficiant, an non: sed in Deo spem ponens, eoque fretus liberalitatem suppeditans. h. Qui præest. * Theodor. Cum quadam vehemētia & amplificatione omnia statuit: & curationem quidem appellat diligentē, ne sit nomen absq; re. Beneficentiæ autem lēritiam

donū est, non tuū vel opus, vel recte factū quod accepisti: & gratia est quæ istud imperit. Porro vt ignauos & seque ex ciet, verū ostendit qđ & nos aliquid cōtribuimus, vt accipiamus dona. Sive prophetiā, inquit, ad analogiā fidei. Et si. n. gratia est, non tñ simpliciter effunditur, sed quatenus inuenierit vas fidei sibi oblatum, eatenus influit & affluit. f. Singuli autem alter alterius membra, habentes, &c. Ad hæc habentes dona differentia. Vel singuli sumus membra, igitur indifferentibus donis hoc agatur. g. Sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministrando, &c. habentes simus membra aliorum, vt illis prophetemus. Habentes dico secundum rationem fidei. quia prout exigit fides eorum, vel auditorum prophetia datur. Sive prophetiam. A prophetia incipit, quia credentes accepto spiritu prophetabant. * Theodoretus. Appellat prophetiam non solum eorū quæ futura sunt præscientiam, sed occultorū etiam cognitionem. ministerium autem prædicandi munus. Doctrinā, diuinorum dogmatum cognitionem. Adhortationem, suasionem ad virtutem. Qui tribuit in simplicitate. Non aliorum captans gloriam, sed eius qui indiget inopiæ subueniens, nec apud se ratiocinans, an quæ habet sibi sufficiant, an non: sed in Deo spem ponens, eoque fretus liberalitatem suppeditans. h. Qui præest. * Theodor. Cum quadam vehemētia & amplificatione omnia statuit: & curationem quidem appellat diligentē, ne sit nomen absq; re. Beneficentiæ autem lēritiam

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dico enim. Hic consequenter instruit omnes communiter quantum ad intellectum. vt scilicet de pertinentibus ad fidem nō inquirant curiosē dicens. Dico. n. per gratiam quæ data est mihi. i. per officiū apostolatus mihi iniunctū præcipio. 2 Omnibus qui sunt in. vos. cuiuscumq; conditionis seu status. 3 Non plus sapere quā oportet. quia qui perscrutator est maiestatis opprimetur à gloria. Prouer. 25. d. 4 Et vnicuique sicut Deus diuisim. men. fi. Non enim est in hoc eadem omnibus mensura: quia illi qui habent fidem prædicare & contra infideles defendere, debent circa pertinentia ad fidem profundius inquirere & studere. 5 Sicut enim in vno corpore. Hic consequenter instruit omnes in ordine ad proximum: primo in promotione boni, secundo in vitiatione mali, ibi: Non alta sapientes. Prima adhuc in duas: quia primo facit propositum in bono speciali, secundo in communi, ibi: Dicit in simo simulatione. Circū primum sciendum. quod aliqua bona Dei dantur aliquibus specialiter. 1. Corin. 12. a. Alij quidem per spiritum datur

datur sermo scientiæ, &c. Dantur tamen pro communi utilitate, sicut in corpore humano oculus videt pro toto corpore, & pes ambulat, & sic de alijs: & hoc est quod dicit: Sicut enim in vno cor. & patet ex dictis in litera vsque ibi. 6 Sin. a. alt. alte. memb. id est, communicantes alijs dona data vobis, sicut membra corporis adinuicem communicant officia sua modo dicto. & consequenter magis applicat in speciali, di. 7 Sive prophetiam. quantum ad notitiam occultorum pertinentium ad salutem. ideo subditur. 8 Secun. ra. fi. quæ dirigit in salutem. 9 Sive ministr. in administratione sacramentorum, quod pertinet ad sacerdotes. 10 Sine qui docet. quod pertinet ad doctores. 11 Qui exhortatur. quantum ad prædicatores. 12 In exhortando. s. non tantum verbo, sed etiam facto. 13 Qui tribuit. habens abundantiam facultatum. 14 In simplicitate. id est, propter Deum debet tribuere. 15 Qui præest. in spiritualibus vel temporalibus, quod pertinet ad prælatos & principes.

Etiam adiungit, erogationis lucrum offendens. Solent enim gaudere qui lucrantur. Esse quoque dilectionem sinceram & germanam precipit, & simulationis personam eicit.

a *Qui mise.* Quotidiana medicina, quotidianis vulneribus, & si leuioribus: *in iudicium sine misericordia fiet ei, qui non facit misericordiam.* Quisquis quasi nimis iustus & securus iudicium expectat sine misericordia, sibi iram prouocat. Misericordia hec multiplex est peccati ignoscere, oppresso subuenire, &c. & ideo subdit: cum premissum fit, qui tribuit in simplicitate. Simplicitas excludit hypocrisim, hilaritas gaudium offendi, fretum spe futuri.

B *Odientes mal.* &c. *Theodo.* Vitium vehementer odisse, bonorum autem operationi valde coniungi precipit, affectione tanquam colla aliqua vtentes. Addit. Habere ardentem & fratribus conuenientem inter vos affectionem: cedat autem vnusquisque proximo primas partes. Hoc est enim veræ amicitie indicium. Puram & sinceram animi promptitudinē ad ea quæ sunt honesta ostendentes, & focietiam omnino eicientes.

c *Non pigri.* Maledictus qui facit opera Dei negligenter, piger sine spe est. Et ideo vt fugus pigritie pellatur, Sitis feruen. &c.

d *Spiritu feruentes.* Spiritum gratiam appellauit, ei autem materiam, tanquam igni ligna præbere, promptitudinem vocauit, ideo iubet nos spiritu feruere, & habere ardens reum diuinarum desiderium.

e *Domino feruientes.* &c. Qui. n. feruet spiritu, Dño prompte & alacriter seruit, & expectat fructum bonorum quæ sperantur: & tentationes quæ inuadunt, superat corū insultibus toleran-

terantiam obiciens, & diuinæ græ auxiliū assidue implo- rans. Hoc enim dixit. *Oratio. i. stant.* assidue hoc facientes. *Dom. n. vel tempore feruere.* &c. Quamuis feruentes non tamē passim & importune verba Dei ingeratis, sed tempori, id est, oportunitati seruientes.

f *Feruen.* Spiritus Aug. ignis est quo feruet 115. Luca charitas. vnde domi- nus ait: Ignē veni mit- tere in terrā? & quid volo, nisi vt ardeat? **g** *Spe gaudentes.* Cer- ti de futuris gaudent, & ideo patientes in tribulatione.

h *Nece.* & Chrysof. Non dicit, Necessita- ribus eorum subueni- te, sed communicate, ostendens quod plus accipient quam præ- stent, & quod res ista negotiatio sit, comu- nicatio siquidem est, tu pecuniam adfers, illi fiduciam tibi erga Deum quem huiusce modi largitionibus promeremur.

i *Orig.* Memini in latinis exemplaribus magis haberi, Memo- rijs sanctorum com- municantes. Verum

nos nec cōsuetudinē turbamus nec veritati præiudicamus, maxime cū vtrunq; conueniat edificationi. Nā vsibus san- ctorū honeste non quasi stipē indigentibus, sed censum no- strū cū ipsis quodam modo habere cōem: & meminisse san- ctorum siue in collectis solemnibus, siue pro eo vt ex recor- datione eorum proficiamus, aptum & conueniens videtur.

k *Amb.* Manifestū est, vt q̄ preces suas exaudiri vult, emu- lus dēt esse vitæ sanctorū. Cum imitatur enim, cōmunicat. **i** *Consenti.* Quod non fit ore tantum quia tunc est vera hu- militas, si non est in sola lingua, ne præsumptentes de se non condoleant alijs, sed exprobrent.

k *Nolite esse prudentes.* & Theophil. Hoc est, ne existimetis vos vobis sufficere, neq; opus esse vobis cōsultore alio, aut

luc. 2. c.

† diligencia.

† Amos. 5.

1ere. 46. b.

† 73. dist. in nomine.
 † 14. q. 3. cer- tum est. c. cum sancti.
 † Gaudente.
 † fle. c.
 † Eodem ani- mo alij alios persequi. i. et lo- te vnus animi & affectus.
 † accommo- dantes.

a *Vt sollicite agat.* **b** *Sit membrum al.* **c** *Lexo animo subueniat.* **d** *Ille est, qui diuersa simul vniuntur.*

a *† sollicitudine.* qui miseretur in hilaritate. **b** *Dilectio sine simu- latione.* **c** *† Odientes malum, adhaerentes bono.* **d** *† Charitatem fraternitatis inuicem diligentes, honore inuicem præue-*

a *Et sic erit alter in alterius.* **b** *Vt nec dilectio amici malum amare faciat, nec malum bonum diuiti- tere.* **c** *Id est, quam scilicet fratres habent inter se, vel volentes à fratribus recelligi.*

a *In qualibet reuerentia.* **b** *Non est fraternus amor, nisi mutuis se præue- niant obsequijs.*

a *Solliciti corde suis.* **b** *Opere.* **c** *Et ideo.* **d** *Et si actu non potest implere quod*

a *Quod proximo, credite vos impendere domino.* **b** *Et in his non nisi æterna speretis.* **c** *Et si cupit sanctos in hospicio.* **d** *Exemplo Abrahæ & Loth.*

a *Quia ad hoc differunt res.* **b** *Patimini, & sanctis p̄s vstra communa facite.* **c** *Et si cupit sanctos in hospicio.* **d** *Exemplo Abrahæ & Loth.*

a *Id est, bona orate.* **b** *Remouet à comun. uni consuetudine.* **c** *De re vn. te stendum sit.* **d** *De re vn. te stendum sit.*

a *Item, itemque.* **b** *Q. sine admixtione amaritudinis.* **c** *Et debetis.* **d** *Pro defectu.*

a *Et pro hi's omnibus.* **b** *In cor. de saltem.*

a *Humilium imitatores.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *In soli.* de adimplendo regimine sibi commisso.
- 2 *Qui mise.* miseriam alterius reuelando, q̄ pertinet ad potētes.
- 3 *In hilaritate.* supple hoc faciat. Contra illos, qui austeritatem in vultu & verbis ostendunt miseris, antequam eos reuelent in aliquo.
- 4 *Dilectio sine simulatione.* Hic Apostolus instruit de communi- catione omnium bonorū. Et diuiditur in tres partes, quia primo instruit de communicatione in affectu, secūdo in effectu, ibi. *Honore.* tertio in signo, ibi. *Benedicite.* Circa primū sciendū, q̄ amor est desiderium boni alicuius, qd̄ debet esse cōiter in omnibus, & amor iste primo debet esse verus, quia secūdū Philosophum. 8. Ethicorū: Qui falsificant amicitiam sunt magis digni morte, quam illi qui falsificant pecuniā. iō dicit: Dilectio siue simulatione. Se- cūdo debet esse discretus, vt sic ametur natura, vt vitii odio ha- beatur. ideo dicit. 5. *Odientes malum.* Tertio debet esse firmus, ita quod amor non sit puerilis. ideo dicit.
- 6 *Adhaerentes bono.* Adherentia. n. firmitatē importat. Quarto debet esse cōmunis absque acceptione. iō dicit: *Charitatem frater.*
- 7 *Honore inuicem.* Hic consequenter instruit de cōmunicatione bonorū in effectu, & primo quātū ad bonū reuerentię dices: *Honore inuicem præuenientes.* Quilibet enim deficit in aliquo bono, qd̄ est in altero, & sic pot̄ eū cōsiderare vt meliorē se, & sic hono- rando præuenire. secūdo instruit quātū ad bonū obsequij, dices.
- 8 *Solliciti, non pigri.* præstādo humilitatē proximis in effectu.
- 9 *Spiritu feruen.* Vt hoc fiat ex bono affectu.
- 10 *Domino feruientes.* Vt hoc fiat principaliter propter Deū, & sic ei perhibetur obsequium, & per consequens ab eo expectat- ur primum. ideo subditur.
- 11 *Spe gau.* Et quia spes mercedis habēda facit patiēter sustinere: ideo

ideo subditur: **12** *In tribulatione patien.* Et hac perorationē impetrantur, & seruantur, ideo subditur, *Oratio. n. resistentes.* Ter- tio instruit Apostolus de cōmunicatione beneficij, & primo ad- simul commorantes, dicens. **13** *Necessitatibus san. communi- cantes.* Secundo ad peregrinos transeuntes, dicens: *Hospitalitatē sectantes.* **14** *Benedicite.* Hic Apostolus instruit de communi- catione bonorum in ligno. Principale vero signū inter homines est loquutio, quæ indicat mentis conceptum, & quantum ad hoc dicit: *Benedicite perse. vos.* Et multo magis beneficientibus vo- bis. Signum autem secundarium est exterior gestus, & maxime fa- cie, in qua parte magis relucet dispositio animi, & sic dicit. *Gau- dere cum gaudent.* **15** *Idipsum inuicem.* Aliter esset mendaciū, qd̄ est falsa significatio in voce vel in alio signo qd̄ tenet vicem vocis. **16** *Non alta sa.* Postquā instruit de communicatione boni, hic consequenter instruit de communicatione mali. Et hoc dupliciter. Primo vt malum alteri non inferatur, secundo vt illatū ab altero æquanimiter tolere, ibi: *Non vosmetipsos.* Circa primū aduertendū, q̄ primo nocumentū infert proximo nostra super- bia, quæ est principiū omnis peccati, iō hoc prohibet, dicens. *Nō al. sa.* proximum conculcādo. **17** *Secūdo.* cū eis humi- liter conuersādo. secūdo nocumentum infert astutia nostra pro- ximo malum machinādo, quod prohibet, dicens.

18 *Nolite esse pru.* Et accipitur hic prudentia similitudinarie, quia vera prudentia non est nisi in bonis, sed astutia in malis, quæ prudentia dicit eo q̄ caute scit querere vias nocendi, nō bonum ad mala transferimus sicut dicimus prudens vel bonus: latro. 5. metaph. & sic dicitur in proposito. Tertio nocent proximo no- stra mala manifesta ipsos scandalizādo, quod prohibet di. *Præu- dentes bo. &c.* Quarto nocumentum infert prosequutiō aperta, di. *Quod ex vobis est, &c.*

Non

eo, qui quid deceat, suggerat. Nam & Moses etiā si cū Deo familiariter colloqueretur, opus tamen habuit consultore facero.

Chrysostomus. Licet enim mirum in modum sapiens sis, & perspicias ea, quæ oportet, attamen homo es, & consilio tibi opus est. Solius enim Dei est nullius indigere, & nullo opus habere consilio.

Ambro. Apud se prudēs est, & non apud Deum, qui sapientiam quam habet, non auctori omnis sapientiæ deputat, sed sibi suisque meritis, & ingenijs, siue studijs suis, quales fuerunt illi Philosophi de quibus initio huius epistolæ. Aliiter, Apud se prudens est, qui cuius sit stultus, sapientem se esse putat, & gloriatur in se, quia sperat scire quod nescit. Vel tertio modo, Prudens apud se esse dicitur, qui vindictam expe- tendo suas iniurias vlciscitur.

Nulli malum pro malo, &c. Occumenius. Si vituperandus ac miser est, qui tibi aliquid facit, quare non fugis malorum imitationem? Sed, ut te vlciscaris, obnoxium constituis temetipsum ac socium impietatis.

Providentes bona, &c. Non satis est tantum non reddere mala, sed oportet illi quoque providere, qui male facit nobis. Nam & in superioribus non satis illi fuit, ne maledicerent persecuentibus, sed etiam benedice re iussit.

Theophylactus. Non, ut ad vanam gloriam vivamus, dicit, sed, ut ne exhibeamus occasionem adversum nos malevolis, exigit enim a nobis, ut citra scandalum & offensionem ducamus vitam, quandoquidem non pauci sint, qui nos non sraque vberent.

Si fieri potest, &c. Theophylactus. Pulchre dixit, Si fieri potest. Nonnunquam enim fieri non potest, ut pacem quispian complectatur, cum de pietate certamen fuerit, quado de iniuria affectus. At igitur. Quod tui est officij facias, nec cuiuspiam occasione præbeas bellorum vel tumultuum. Sin pietate debellari impugnarique conspexeris, fortiter contiste, pro veritate dimicans, non homini quidem inferens, sed impietati,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non volmet. Hic instruit de malo illato, ut patienter toleretur, di. Non volmet. defend. Et ad hoc inducit scripturam Deut. 30. c.

2 Mihi vin. & ego retribuā. vbi translatio nostra habet: Mea est vltio, &c. & non solum instruit, ut malū ab adversariis illatum toleretur, sed etiam, ut bonum eis impendatur, di. Si esurierit inimicus tuus, &c. & subditur ratio.

3 Hoc enim fa. carbones ignis, &c. id est, occasiones accendendi ignem dilectionis in eo erga te, si tamen in malicia sua perseveraverit. Noli

ADDITIO I.

In ca. 12. vbi dicitur in Postil. Ut exhibeatis corpora vestra, &c. In his verbis apostoli. s. Ut exhibeatis corpora vestra, &c. præter illas conditiones, quæ in Postilla tanguntur, quæ veræ sunt, & in proposito propriæ sunt, in quibusdam aliis, quales hic videtur innuere Apostolus. s. q. oblata p. fides Christi excedere debent ea, quæ apud veteres offerebantur. Olim n. apud veteres animalia occisa offerebantur, nunc autē vivam hostiā debent offerre, iō dicit: Vel exhibeatis corpora vestra nō corpora animalium. Hostiam viventem, non occisam vel mortuam. Sanctam, Deo placentem. Illa enim, quæ olim offerebantur, non habebant sanctitatem Deo placentem in seipsis, quia non ex opere operato placabant. vnde psal. Nunquid manducabo carnes taurinum. Nunc autem, quia per macerationem, carnis corporum vitia perimuntur, ideo talia ex seipsis Deo placent, qui peccatores ad poenitentiam vult converti. Olim etiam in quolibet sacrificio sal offerebatur, quod signum est discretionis in quolibet opere bono requiritæ, nunc autem illud quod per sal significatur, quod melius est, scilicet, discretio offertur. vnde dicit: Rationabile obsequium vestrum, prout in Postilla.

pietati, illū ipsum miserans, ipsamque duntaxat impugnans. d. Date locū. Ille dat locū iræ, qui permittit adversarium face- re quod vult. Date locum iræ. non præcipit, ut vindicare nolint a Deo, scilicet, quod clamant sancti, non quidē propterea ex- turandū odium, sed latabitur iustus, cum viderit vindictam. Pre- cipit autem, ut non ipsi se vindicantes dent locum iræ Dei, qui dicit, Mihi vindictam, & ego retribuam.

Si ergo vult bonus, ut Deus iniunctū puniat, nonne est hoc reddere malum pro malo? Vel ita nō diligit nec benefacit ini- mico. Sed bonus mi- gis cupit corrigi ini- micum, quam puniri, etiam cum Deus punit non delectatur de pœna, quia non odit eum, sed de Dei iustitia, quo- niam Deum diligit, quia & Deus. (quem in hoc sequitur.) si plus super iustos, ta- men & in hoc seculo asperius corripit, & pertinaces in sine damnat.

Sed si esurierit. Nota in solentiam, sed conjunctionis. Ita. n. prosequendum est, quasi nō interpolata vtraque sit conjunctio. f. Hoc enim faciens. Theophylactus. Hoc dixit indulgens pusillanimitati iniuriam passi. Nihil in adeo suave est, atque hoste videre punitum. Ac prope nodū talia dicit: Vis vlcisci te de hoste? Beneficium illi exhibe, tum acerbiori eum sup- plicio affecisti.

Origenes. Potest enim fieri, ut amens ferus, ac barbarus inimicus, si sentiat beneficiū nostrū, si humanitatem, si affe- ctū, committit poenitentiam gerat, & ex hoc ignis in eo quidā succendatur, & pro commissio eum contorqueat & adurat.

Aug. Ne putaveris malivolentie facias (his verbis, Carbo- nes ignis congeres, &c.) iuberi, sed ne dubitaveris figurate dic- tū. Et com. possit dupliciter interpretari, vno modo ad no- cendū, altero ad prestādum, ad beneficentiam te potius cha- ritas revoceat, ut intelligas carbones ignis esse vrentes poeni- tentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius, qui dolet se ini- micum fuisse hominis a quo eius miseriam subuenitur.

Vince in bono. Bonitate contende contra illum, & est salu- bre certamen, ne sint duo mali.

Aug. Ne putaveris malivolentie facias (his verbis, Carbo- nes ignis congeres, &c.) iuberi, sed ne dubitaveris figurate dic- tū. Et com. possit dupliciter interpretari, vno modo ad no- cendū, altero ad prestādum, ad beneficentiam te potius cha- ritas revoceat, ut intelligas carbones ignis esse vrentes poeni- tentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius, qui dolet se ini- micum fuisse hominis a quo eius miseriam subuenitur.

Vince in bono. Bonitate contende contra illum, & est salu- bre certamen, ne sint duo mali.

Aug. Ne putaveris malivolentie facias (his verbis, Carbo- nes ignis congeres, &c.) iuberi, sed ne dubitaveris figurate dic- tū. Et com. possit dupliciter interpretari, vno modo ad no- cendū, altero ad prestādum, ad beneficentiam te potius cha- ritas revoceat, ut intelligas carbones ignis esse vrentes poeni- tentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius, qui dolet se ini- micum fuisse hominis a quo eius miseriam subuenitur.

Vince in bono. Bonitate contende contra illum, & est salu- bre certamen, ne sint duo mali.

Aug. Ne putaveris malivolentie facias (his verbis, Carbo- nes ignis congeres, &c.) iuberi, sed ne dubitaveris figurate dic- tū. Et com. possit dupliciter interpretari, vno modo ad no- cendū, altero ad prestādum, ad beneficentiam te potius cha- ritas revoceat, ut intelligas carbones ignis esse vrentes poeni- tentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius, qui dolet se ini- micum fuisse hominis a quo eius miseriam subuenitur.

Vince in bono. Bonitate contende contra illum, & est salu- bre certamen, ne sint duo mali.

Aug. Ne putaveris malivolentie facias (his verbis, Carbo- nes ignis congeres, &c.) iuberi, sed ne dubitaveris figurate dic- tū. Et com. possit dupliciter interpretari, vno modo ad no- cendū, altero ad prestādum, ad beneficentiam te potius cha- ritas revoceat, ut intelligas carbones ignis esse vrentes poeni- tentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius, qui dolet se ini- micum fuisse hominis a quo eius miseriam subuenitur.

Vince in bono. Bonitate contende contra illum, & est salu- bre certamen, ne sint duo mali.

Aug. Ne putaveris malivolentie facias (his verbis, Carbo- nes ignis congeres, &c.) iuberi, sed ne dubitaveris figurate dic- tū. Et com. possit dupliciter interpretari, vno modo ad no- cendū, altero ad prestādum, ad beneficentiam te potius cha- ritas revoceat, ut intelligas carbones ignis esse vrentes poeni- tentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius, qui dolet se ini- micum fuisse hominis a quo eius miseriam subuenitur.

Vince in bono. Bonitate contende contra illum, & est salu- bre certamen, ne sint duo mali.

Aug. Ne putaveris malivolentie facias (his verbis, Carbo- nes ignis congeres, &c.) iuberi, sed ne dubitaveris figurate dic- tū. Et com. possit dupliciter interpretari, vno modo ad no- cendū, altero ad prestādum, ad beneficentiam te potius cha- ritas revoceat, ut intelligas carbones ignis esse vrentes poeni- tentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius, qui dolet se ini- micum fuisse hominis a quo eius miseriam subuenitur.

Vince in bono. Bonitate contende contra illum, & est salu- bre certamen, ne sint duo mali.

Aug. Ne putaveris malivolentie facias (his verbis, Carbo- nes ignis congeres, &c.) iuberi, sed ne dubitaveris figurate dic- tū. Et com. possit dupliciter interpretari, vno modo ad no- cendū, altero ad prestādum, ad beneficentiam te potius cha- ritas revoceat, ut intelligas carbones ignis esse vrentes poeni- tentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius, qui dolet se ini- micum fuisse hominis a quo eius miseriam subuenitur.

Vince in bono. Bonitate contende contra illum, & est salu- bre certamen, ne sint duo mali.

Aug. Ne putaveris malivolentie facias (his verbis, Carbo- nes ignis congeres, &c.) iuberi, sed ne dubitaveris figurate dic- tū. Et com. possit dupliciter interpretari, vno modo ad no- cendū, altero ad prestādum, ad beneficentiam te potius cha- ritas revoceat, ut intelligas carbones ignis esse vrentes poeni- tentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius, qui dolet se ini- micum fuisse hominis a quo eius miseriam subuenitur.

C A P. XIII.

A *Omnia anima.* Et si ita perfecti in corpore Christi, tamē omnis anima, id est, omnis homo a parte totū, quātū nō solū corpore, sed & voluntate seruiatis. Videbatur enim, quod infideles domini fidei libus nō deberent dominari, et si fideles deberent esse æquales, quā in etiam superbiam apostolus remouet.

Lib. 1. cap. 24.
† Sap. 6. 2.
11. q. 2. c. ma-
gnū, 13. q. 5.
prodest.
† 22. q. 1. cap.
monet. § si-
cut 23. q. 6. r.
qd culpa ur.
Genet. 2.
Mat. 4.
Prover. 21.

Prover. 8.

Matth. 17.

Li. de idolola-
tria, ca. 25.

Potestas etiā
malā a Deo.

B *Irenæus.* Sicut in principio menti- tus est diabolus, ita & in fine mēteba- tur dicens, Hæc om- nia mihi tradita sunt, & cui volo do. Nō enim ipse determi- nanit huius seculi re- gna, sed Deus. Regis enim cor in manu Dei est. Et per Salomonē ait, Per me reges re- gnant, Et Paulus hoc ipsum ait: *Omnia po-*

testatibus sublimioribus subiecti estote, &c. Hæc nō de angelicis po- testatibus dixit, sed de his, quæ sunt secundum homines pote- states. Hæc & Dominus confirmauit, tributorū exactoribus iubens pro se, & pro Petro dari tributū. Quoniam enim abs- tens a Deo homo in tantū efferauit, vt etiam cōsanguineū, hostē sibi putaret, & in omni inquietudine, & homicidio, & auaritia, sine timore versaretur, imposuit illi Deus humanū timorē, (Nō enim cognōscēbant timorem Domini,) vt po- testati hominū subiecti, & legē eorum astricti, aliquid alle- quātur iustitiæ, & mōderentur ad inuicē, in manifesto posi- tum gladium timentes. Ad utilitatē ergo gentium, terre- num regnū possum est a Deo, sed nō a diabolo, qui nun- quam quietus est, vt timentes nō se alterutrū homines vice- pīcium cōsumant, sed per legum positiones repercutiant multiplicē iniustitiam. Cuius enim iussu homines nascuntur, huius iussu & reges constituuntur apti his, qui illo tēpore ab illis regantur. Quidam enim illorum ad correctionē & utili- tatem subiectorum dantur, & cōseruationem iustitiæ, quidā autē ad timorē, & penam, & increpationem, quidā autē ad illusionem, & contumeliam, & superbiam, quemadmo- dum & digni sunt, Dei iusto iudicio in omnibus equaliter su- peruenerunt.

C *Tertullianus.* Quod attinet ad honores regum vel impe- ratorum, sicut præ scriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere, secundum Apostoli præceptum subditos ma- gistratibus, & principib. Sed intrā limites disciplinæ, quous- que ab idololatria separamur. Propterea enim & exemplū il- lud triū fratrum præcucurrit, qui alias obsequētes erga regem Nabuchodonosor, honorē imaginis eius constantissime re- spuerunt. Sic & Daniel cetera Dario subnixus, tādū fuit in officio, quādiū a periculo disciplinæ vacaret. Nā id ne subi- ret, non magis leones regios timuit, quā illi regios ignes.

C *No est curia potestas.* Potestas est a Deo, sed quæ a Deo ordi- nata sūt, ergo potestas est ordinata. Itaq; q. resistit potesta- ti, Dei ordinationi resistit, de bonā potestate patet, quod eam perfecit Deus, Rationabiliter de mala videri potest dū & ho- mi per eā purgantur, & mali damnantur & ipsam detentus præcipitatur. Et scias, quod nomine potestatis interdū acci- pitur

C A P. XIII.

Secularibus bonis vel malis. b. In hoc quid sublimis, id est, in mun- danis, vel causa notatur, de q. quia sublimiores sunt.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. *† Non est enim potestas, nisi a*

Deo. Quæ autē sunt a Deo, ordinata sunt.

† Itaque, qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationum acquiruntur.

† Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem

malorum iniquitas puniatur. Nā per potestatem diabolo dā- tā & Iob probatus est, vt iustus appareret, & Petrus tentatus est, ne de se præsumeret, & Paulus colaphizatus, ne se extol- leret, & Iudas damnatus, vt se suspenderet.

Quæ autē sunt, id est, rationabiliter a Deo disposita, Iob ait: Deus potentes non abiicit, cum & ipse potens sit.

Gregorius. Deum quippe imitari desiderat, qui fastigium potentie alienis intentus, utilitatibus & non suis laudibus administrat. Qui prælatus ceteris prodest: appetit, non præ- esse. Timoris nanq; elatio, non ordo potestatis in crimine est. Potentiam Deus distribuit, elationē potentie malitia no- stræ mentis inuenit. Tollamus ergo, quod de nostro contuli- mus, & bona sunt, quæ domino largiente possidemus, quia nequaquam iusta potentia, sed actio praua damnatur.

Aug. Non tribuamus dandi regni atque imperij potesta- tem, nisi Deo vere, qui dat felicitatem in regno celorum so- lis pijs, regnum vero terrenum & pijs, & impijs, sicut ei pla- cet, cui nihil iniuste placet, &c. Qui dedit Maro, ipse & Ca- io Cæsari, qui Augusto, ipse & Neroni, qui Vespasiano, vel patri, vel filio, suauissimis imperatoribus, ipse & Domitia- no crudelissimo, & ne p. singulos ire necesse sit, qui Constan- tino Christiano, ipse apostate Juliano. Hæc plane Deus vnus & verus regit, & gubemat, vt placet. Et si occultis cauīs, nun- qd iniustus, &c. Origenes ho. 4. in lib. Nu. Ambro. i. c. 4. Lucē- d. *Qui autem re.* Aug. Si iubeat quod non licet, hic sane con- temnet potestatem timēdo potestate maiore, ergo si aliud imperator, aliud Deus iubeat, contempto illo obtemperan- dum est Deo.

Principes. Dicit, qui propter corrigendam vitam & prohi- benda aduersa creantur, Dei habētes imaginem, vt sub vno ceteri.

Non sunt timore, &c. Si bonus est princeps, bene operantē nō punit, sed diligit. Si malus, non nocet bono, sed purgat eum, Malus debet timere, quia instituti sunt principes, vt mala puniant.

Vis autem non timere, &c. Gregorius. Neque tamen iō bona agenda sunt, vt potestas huius mundi nulla timeatur, aut per hæc gloria transitorie laudis sumatur, sed eū infirmam mentem

NICOLAUS DE LYRA, C A P. XIII.

Diuisio,

Omnis anima. Postquam Apostolus de moribus instruxit Romanos generaliter, hic cōsequēter idē facit specia- liter, & primo influit minores, secundo maiores cap. sequi. Prima diuidit in tres, q. primo ostendit, q. minores debent superioribus subiectionē, secūdo subiectionē, ibi: *Ideoque ne- cessitati.* tertio dilectionē, ibi: *Nemini quicquam.* Primū probat dupliciter. Primo ex diuina ordinatione, cui bonū est obedi- re & malū resistere. Ex ordinatione vero diuina est, q. supe- riores, & inferiores eis obediāt, vt patet in natura corporali, in elementis, quæ reguntur ex influencia corporis celestis, vnde dicit philosophus. i. Meteororū, q. tota regio elemen- tatis contiguatur lationi astrorū, vt omnis virtus eius gaber- netur inde. Similiter hoc patet in natura spiritali, quia an- geli inferiores reguntur & illuminantur per superiores, & ita debet esse in hominibus, & hoc est quod dicit.

Omnia

pit ut potestas ipsa, quæ datur alicui a Deo, aliquando ipse ho- mo habens potestatem, quod diligens lector distinguat.

Militia hominū cupiditatem nocendi per se habet, pote- stas autem si Deus non dat, non habet, ideoque diabolus antequā aliquid tolleret Iob, dicebat domino. *Mitte manum*

tuam, id est, da pote- statē. Quia etiam nocentium potestas nō est nisi a Deo, sicut scriptum est loquen- te sapientia: *Per me reges regnant, & ty-*

ranni per me tenent ter- ram. Vnde & Iob de domino ait. *Qui fuit regnare hypocritam pro- pter peruersitatem po- puli.* Et de populo Is- rael dicit dominus: *Dedi eis regem in ira mea.* Datur inquit im- probis nocendi po- testas, vt bonorum patiētia probetur, &

malorum iniquitas puniatur. Nā per potestatem diabolo dā- tā & Iob probatus est, vt iustus appareret, & Petrus tentatus est, ne de se præsumeret, & Paulus colaphizatus, ne se extol- leret, & Iudas damnatus, vt se suspenderet.

Quæ autē sunt, id est, rationabiliter a Deo disposita, Iob ait: Deus potentes non abiicit, cum & ipse potens sit.

Gregorius. Deum quippe imitari desiderat, qui fastigium potentie alienis intentus, utilitatibus & non suis laudibus administrat. Qui prælatus ceteris prodest: appetit, non præ- esse. Timoris nanq; elatio, non ordo potestatis in crimine est. Potentiam Deus distribuit, elationē potentie malitia no- stræ mentis inuenit. Tollamus ergo, quod de nostro contuli- mus, & bona sunt, quæ domino largiente possidemus, quia nequaquam iusta potentia, sed actio praua damnatur.

Aug. Non tribuamus dandi regni atque imperij potesta- tem, nisi Deo vere, qui dat felicitatem in regno celorum so- lis pijs, regnum vero terrenum & pijs, & impijs, sicut ei pla- cet, cui nihil iniuste placet, &c. Qui dedit Maro, ipse & Ca- io Cæsari, qui Augusto, ipse & Neroni, qui Vespasiano, vel patri, vel filio, suauissimis imperatoribus, ipse & Domitia- no crudelissimo, & ne p. singulos ire necesse sit, qui Constan- tino Christiano, ipse apostate Juliano. Hæc plane Deus vnus & verus regit, & gubemat, vt placet. Et si occultis cauīs, nun- qd iniustus, &c. Origenes ho. 4. in lib. Nu. Ambro. i. c. 4. Lucē- d. *Qui autem re.* Aug. Si iubeat quod non licet, hic sane con- temnet potestatem timēdo potestate maiore, ergo si aliud imperator, aliud Deus iubeat, contempto illo obtemperan- dum est Deo.

Principes. Dicit, qui propter corrigendam vitam & prohi- benda aduersa creantur, Dei habētes imaginem, vt sub vno ceteri.

Non sunt timore, &c. Si bonus est princeps, bene operantē nō punit, sed diligit. Si malus, non nocet bono, sed purgat eum, Malus debet timere, quia instituti sunt principes, vt mala puniant.

Vis autem non timere, &c. Gregorius. Neque tamen iō bona agenda sunt, vt potestas huius mundi nulla timeatur, aut per hæc gloria transitorie laudis sumatur, sed eū infirmam mentem

1. *Omnia anima.* id est, omnis homo totum a parte dignori denominando.

2. *Potestatibus sublimior.* prælatis in spiritalibus, & princi- pibus terrenis in temporalibus, & subditur ratio.

3. *Non est enim potestas nisi a Deo concessa & ordinata.* Cete- ra patent ex dictis usque ibi.

4. *Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem.* æternam, uñ dicit Saluator. Luc. 10. *Qui vos spernit me spernit, &c.* Aliquando ec- temporalem, quia puniuntur in corpore vel in rebus; se- cundo probat propositū ex officijs superiorū, quæ reprimūt mala, in quantum ex punitione malorum alij terrentur, & sic a malis arcent, & hoc est quod dicitur.

5. *Nam principes non sunt, &c.* id est ratione boni operis, quia sicut per eorum officia reprimuntur mali, ita promouentur boni. Intētio eorum debet esse, ut subiectos faciant bonos, cætera patent usque ibi.

Non

mentem ad tñ robur ascendere nō posse pensaret, vt & pra-
uitatē vitatē simul & laudem, predicator egregius ei admo-
nendo aliquid obtulit, & aliquid tulit. Concedendo. n. Ieuia,
subtraxit acriora, vt quia ad deserenda cuncta simul nō assur-
geret, dum in quodam suo animus familiariter relinquitur,
a quodam suo sine la-
bore toleretur.

a *Habebis lau.* Si iu-
sta est ipsa laudante,
si iniqua, ipsa tibi lau-
dis occasionem pre-
bente.

b *Dei e. mi.* Ideo da-
ti sunt rectores, ne
mala fiant.

c *Vindex in iram.* id-
est, propter iram Dei
vindicandam, vel vin-
dex in iram Dei ostē-
dendam, quia hæc
punitio indicat per-
sistentes in malo gra-
uius puniendos.

* *Tertullianus.*
Tāta est apud homi-
nes homicidij vindi-
cta, quanta ipsa, quæ
vindicatur natura.
Quis non præferat se
culi iustitiam, quam
Apostolus nō fru-
stra gladio arinatā
contestatur, quæ pro
homine scæiando religiosa est?

* *Leo Papa.* Debes imperator, incunctanter aduertere re-
giam potestatem tibi non solū ad mandati regimen, sed maxi-
me ad Ecclesie præsidium esse collatā, vt aulus nefarios com-
primendo, & quæ bene sunt statuta defendas, & veram pa-
cem his quæ sunt turbata restituas.

* *Aug.* Aliter seruit rex Deo, quia homo est, aliter quia rex
est. Quia homo est seruit ei viuendo fideliter, quia vero etiā
rex est seruit, leges iusta præcipientes, & cōtraria prohiben-
tes sanciendo, sicut seruiunt Ezechias lucos & templa idolo-
rum destruendo. Iosias talia & talia faciendo, rex Ninuita-
rū vniuersam ciuitatē ad placandū dominū compellendo:
Darius idolū frāgendum in potestatem Daniels dando, Na-
buchodonosor blasphemiam lege terribili prohibendo, &c.

* *Bernardus.* Melius hæretici gladio coercerentur, illius
videlicet, qui non sine causa gladium portat, quam in suum
errorē multos trahere pernitrātur. Dei enim ille minister
est, vindex in irā ei, qui male agit. Mirabantur aliqui, q non
modo patienter, sed etiā læti, vt videbantur, ducerentur ad
mortē, sed qui minus aduertunt quanta sit potestas diaboli,
non solū in corpora hominū, sed etiam in corda, quæ semel
permissus possederat. Nonne plus est sibimet hominē inijce-
re manus, quam id libenter ab alio sustinere?

* *Hieronymus.* Tacita me forsitan cogitatione reprehen-
das, quod in absentem (Vigilantium hæreticum) inuehar
fatebor tibi dolorem meū. Sacilegium tātum patienter au-
dire non possum. Legi enim Siromasten Phinees, austeritatē
Eliæ, zelum Simonis Cananæi, Petri seueritatem Ananiā &
Sapphirā trucidantis, Pauliq; constantiam, qui Elymam ma-
gū æterna cæcitate damnauit. Non est crudelitas, pro Deo
picas. Vñ & in lege dicit: Si frater tuus, & amicus, & vxor,
quæ est in sinu tuo, deprauare te voluerit a veritate, sit ma-
nus tua super eos, & effunde sanguinem eorum, & auferes
malum de medio Israel.

d *Ideo enim.* Subditi esse debetis, quia etiam ideo. i. propter. D-
cōndendam subiectionem præstatis quasi redditis, quia red-
dent dum pugnant pro patria, & dū agunt iudicia, vos præsta-
tis seruientes Deo. Per hoc. n. quod illis tributa datis, Deo
seruitis, quia ministri Dei sunt, Vel præstatis tributa,
quia ministri Dei
sunt, vt boni lauden-
tur, mali puniantur.
Illi dico seruientes
vobis, propter hoc
dum patriam defen-
dunt.

a Quæcunque sit. b Et non est, vnde timeas. c Etiam si mala, dum tibi est causa ma-
tris coronæ.

a non timere potestatem. Bonum fac, & habebis laudem ex

a Vere ex illa habebis laudem, quia Dei minister est tibi faciēs bonum, siue bonus siue malus:
b Bono non est timendum.

b illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum

a Timendum est, quia habet gladium iudiciariam potestatem, non sine causa, sed vt malos puniat, & hoc
est, Dei minister. loco Dei vindicat.

feceris, time. † Non enim sine causa gladium portat. Dei enim

a ad damnū eius. a Quia minister Dei. b Vel necessitas necessariz ordinationi.

minister est, vindex in iram ei, qui male agit. Ideoque neces-

a Quasi ex necessitate. a Principis vitandam vel Dei.

sitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam pro-

a Vt munda sit mens vestra diligendo prelatum. b Hæc est probatio subiectionis.

pter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis. Ministri

a Propter hoc ipsum tributum seruiunt vobis in defensione patriæ. b Quia ministri Dei.

enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. † Reddite ergo

a Vt scilicet, laudetur disciplina euangelica. b Debetis. c Quod regiones soluant.
d Reddite. e Debetis. f Stipendium quod datur dominis, quando merces per patriā
vehuntur. g Reddite.

omnibus debita. Cui tributum tributum, cui vectigal vecti-

a Debetis. b Vt assurgere. c Reddite. d Vt dominum timeamus, & vereamur personas.
e Cætera ita soluite, vt non debeatis aliquid.

gal, cui honorem honorem, cui timorem timorem. Nemini

a Charitatem ita soluite, vt semper debeatis.

quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Qui enim di-

a Et hoc per partes ostendit.

ligit proximum, legem impleuit. † Nam non adulterabis, non

negamus, agri ecclesie solunt tributum. Si agros desiderat
imperator, potestatem habet vendicandorum, tollat eos si
libitum est Imperatori non dono, sed non nego.

* *Concilium Lateranense.* Clericus tamen a tributorum
prestatione liber sit, tamen si ad id necessitas adegerit, pro-
prijs etiam bonis patendum non est, quatenus reipublicæ
saluti consulatur.

f *Nemini quic.* Pax ad omnes, dilectio inter fratres. Aliter
enim vere fratres non sunt.

g *Diligatis.* Mentio fit hic de charitate quæ valet ad hanc hu-
militatē. Sola enim charitas est, quæ etiā reddita semper re-
tinet debitorem. Redditur enim cū impenditur, debetur au-
tem etiam si reddita fuerit, quia nullū est tempus, quo impē-
denda non sit. Nec cū redditur amittitur, sed potius reddē-
do multiplicatur, habēdo enim redditur, nō carendo, vt pe-
cunia, quæ reddi nō potest, nisi habeatur, nec haberi nisi red-
datur, immo cum redditur ab homine, crescit in homine, &
tanto maior acquiritur, quanto pluribus redditur.

h *Diligit proximum.* Cū duo præcepta sint charitas, pro vtro
que vnum sæpe ponitur, quia nec Deus sine proximo, nec
sine Deo proximus diligitur vel pōt diligi. Dilectio proximi
in factis apparet, dilectio Dei amplius latet, Iō hanc specia-
lius ponit, de qua dominus ait: *Mandatū nouum do vobis, vt dili-
gatis inuicem:* vbi illud mandatū manus dilectionis Dei videt
esse prætermisū. Sed bene intelligentibus vtrūque inueni-
tur in singulis, quia qui diligit Deum, nec potest ipsum con-
temnere quem Deus præcipit diligi, & qui sancte ac spiritua-
liter diligit proximum, quid in illo diligit nisi Deum?

i *Proximum, legem.* Omnē hominem intelligi oportet, quia
nemo est, eū quo sit operandum malum. Qui ergo amat ho-
mines, aut quæ iusti sunt, aut quia iniusti sunt, amare debet. Sic
enim & seipsum amare debet. s. vel quia iustus est, vel vt ius-
tus sit. Qui. n. aliter se diligit, iniuste se diligit, quia ad hoc
se diligit, vt sit iniustus, ad hoc ergo, vt sit malus, ergo iā se

non

dite er. &c. cui tri. s. principibus. Est enim tributū, quod redditur pro
tota patria. 11 Cui ve. pro veltione rerū cuiusmodi sūt pedagia,
& hoc soluitur a singulari persona, quia nō omnes talia habēt soluere,
quæ reddenda sunt pedagogijs, qui communiter hoc accipiūt ad talē
finē. 12 Cui tri. s. dominus. 13 Cui hono. s. v. reuosis & in
dignitatibus existentibus, qui sunt custodes virtutis. 14 Nemini
quicquam. Hic cōsequenter ostendit, quod inferiores debent superio-
ribus dilectionem & primo ostēdit propositū. secundo quod tempore nō
iūe legis hoc debitū est maxime reddendum, ibi. Et hoc scientes. Circa
primum dicit: Nemini quidq. Hoc enim habet speciale hoc debitū,
quod quantumcunque reddatur de præterito vel presenti, adhuc debe-
tur reddendum in futuro.

15. Qui enim dili. proxi. le. imple. Omnia enim mandata decalogi

Tom. 6. f 2 * ordi-

Ideo

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non. e. si. Potestas. n. secularis portat gladium. domini materia-
lem, potestas ecclesiastica spiritualem. Et subditū causa. 2 Dei e.
m. est. vin. in. i. i. punitiōe ei, qui male agit. 3 Ideoque. n. Hic
ostendit, quod inferiores debent superioribus subuentionē ad necessaria
secundū status sui conditionē, quia nemo militat suis stipendijs, & hoc
est quod dicitur: Ideoque ne. s. superiorum procuranda. 4 Su. e.
soluendo ratā vestram debitam. 5 Non so. pro. i. i. punitiōem
vitandā. 6 Sed etiam pro. con. Quia quilibet tenetur reddere
debitum: Et explicat magis in speciali, dicens. 7 Ideo. n. & t. p.
ad hoc enim principaliter sunt instituta. 8 Ministri. n. d. s. quia
sunt executores suæ iustitiæ. 9 In hoc ipsum ser. s. Deo & etiā
hominibus reipublicam conseruantes: ideo concludit. 10 Red-
dite

† oportet esse
subditos.
Apolog. 2.

† incūbentes.
† 23. q. 6. c. si
in morte.
Matt. 12. c.
2. Timo. 2.

Math. 22.
E

lib. 5. epist. e. 7.
32. & 11. q. 1.
c. Si tributum

Charitas quo-
modo reddē-
da.
Aug. epi. 62.
quæ est ad ce-
lestinum diaconum.

Aug. lib. 3. de
Trinit.

Aug. exno. 1.
epist. ad Gal. 6.
Et in Pal. 1.
F

Decalogi
natio ad
ctionem.

non diligit. Qui enim diligit iniquitatem; odit animam suam.

A a Et hoc sciens. * Photius apud Oecum. Hoc predictis appesum est, & ad illa red dicitur, quum sit magis intesio, & exhortationem manifestet predictorum, Omnis anima potest. &c. Reddite omnibus debita Nemini quicquam debeatis, &c. Hec ergo

facite ait, propter predicta, & ob id maxime, quod sciamus tempus vite nostre abbreviatum, & oportet nos veluti ex somno quantocius excitari. Manifestum enim est quod nunc multo magis fini vite nostre accedimus, quam tum cum credidimus. Salutem vocat finem vite, quia tunc his, qui digni sunt salus ac fructio magis detegitur, &c.

* Haym. Mos est scripturae sacrae horam sepiissime pro tempore ponere, sicut & diem.

Hec igitur hora tempus est euangelice predicationis, finisque seculi, in qua sumus iam positi, de quo alias dicit. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. Dicit ergo omnibus credentibus. Hoc scientes scimus, quia tempus est nos de somno pigritiae & desidia surgere, de somno quoque infidelitatis, vitiorum, atque ignorantie. Ille surgit, qui iacebat, & nos si hactenus iacimus in vitijs, & in torpore vitiorum, surgamus ad bona opera agenda, & laboremus viriliter studioseque.

Alia commendatio charitatis. Nam malum non facit, & opportunitatem parat bene operandi.

Et hoc scientes. s. quia hora est, vel sicut quidam libri habent, hoc tempus, scilicet gratie, scientes. Iam ex quo dilectionem habuimus, est hora, id est, opportunitas, sed breuis.

b Somno surgere. Somnus est negligentia vel ignorantia.

c Nunc enim. Causa interposita, quare surgere debeamus.

d Propior est. Bene operans vicinus est aeternae vitae. Baptismus enim est ad veniam, vita bona ad coronam.

Vel, propior, quia plus morti proximi sumus.

* Oecumen. Propior est nostra salus, praesertim quod vita paululum retracta, propius efficitur tempus resurrectionis ac salutis nostre, quam tam cum initio venimus ad fidem. Si fuerimus ut oportet, praeparati, salutaris nobis erit iudicij dies, sin autem, perniciosus. Verisimile est quod Romani initio quidem tanquam recentes in fide seruerent, postmodum vero languerent. Hoc ergo latenter innuit, ac si dicat: Quam propinquior est nunc nostra salus, hoc est, iudicij dies salutatis, magis diligentes esse oportet, & non segnes effici.

e Nox praecessit. Item quare surgere debent ostenditur, quia nox, infidelitatis & ignorantie, praecessit. i. fuit, sed non est, cuius memoria monet, ut caueatis. Dies, aeterna beatitudo

C Appropin. dum peccata remissa, dum iusti per gratiam. Nox, vetus

tus ho, qui in baptismo praeterijt. Dies, sol iustitiae, cuius luce veritatem didicerunt, ut sciant quid agendum sit.

* Oecu. Noctem vocat praesentem vitam, quod nihil a somnijs differant quae in ea sunt, diem vero tempus futurum, quod in eo manifestanda sunt occulta.

occides, non furaberis; non falsum testimonium dices, non

concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo

instauratur. † Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio

proximi malum non operatur. † Plenitudo ergo legis est dilectio.

Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno

surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum

credidimus. Nox praecessit, dies autem appropinquavit.

Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis,

sicut in die honeste ambulemus. † Non in comessationibus

neque ebrietatibus, neque in cubilibus & libidibus.

neque in comessationibus, neque in ebrietatibus, neque in cubilibus & libidibus.

neque in comessationibus, neque in ebrietatibus, neque in cubilibus & libidibus.

neque in comessationibus, neque in ebrietatibus, neque in cubilibus & libidibus.

neque in comessationibus, neque in ebrietatibus, neque in cubilibus & libidibus.

ligere omne spatium praesentis vite, usque ad finem seculi.

* Chryf. Quando noctem ad diluculum usque properare videmus, garrientemque hirundinem audiuimus, proximum excitamus, sollicitando alius ad alium, diem factum dicimus exurgere, & ad facienda contendere incipimus. Quod igitur in temporalibus facimus, istud & hic faciamus. Exuamus phantasias, liberemur ab huius vite somnijs, excutamus profundum mentis soporem, induamusque loco vestimentum virtutum.

f Operate. Opera mala, quae ex tenebris ignorantiae venerunt vel tenebras amant, & ad tenebras ducunt.

g Non in comess. Nota in his Romanos tangi, & ideo non est eis ius gloriandi. Horum autem morborum superbia est mater, & humanae laudis aviditas; quae etiam hypocrisis saepe generat, huic non resistit, nisi crebris diuinorum librorum testimonijs incutatur timor & charitas.

* Tertullianus. Appendices gulae, lasciuia atque luxuria est. Quam societatem Apostolus sciens, cum praemisisset. Non in ebrietatibus, nec in comessationibus, adiunxit, nec in cubilibus & libidibus.

* Chrysofomus. Bibere non prohibet, sed praeter mensuram bibere, neque vino simpliciter uti, sed cum ebrietate uti vetat.

* Aug. Horum trium criminum cubilia & impudicitiae, ita magnum crimen putatur, ut nemo ecclesiastico ministro, & sacramentorum communione videatur, qui festo peccato maculauerit. Et recte omnino. Sed quare solum? Comessationes. n. & ebrietates, ita licitae putantur, ut in honore etiam martyrum, non solum per dies solennes (quod est lugendum) sed etiam quotidie celebrentur. Quae sedas flagitiosa & sacrilega saltem de sanctorum corporum sepulchris, saltem

NICOLAUS DE LYRA.

* ordinantur ad actum diligendi, quia praecipua prima tabula ordinantur ad diligendum Deum, & praecipua secunda tabula ad diligendum proximum. Per primum enim quod est: Honora patrem tuum, &c. praecipitur reddi debitum omni proximo, per alia quae sunt negativa, praecipitur cauere ab eius nocimento. ideo subditur.

1 Dilectio pro. ma. non ope. i. cauet inferre malum proximo, & sic concluditur.

2 Plenitudo ergo le. i. plenaria observatio eius.

3 Est dilectio. Quia diligitur Deus super omnia, & proximus sicut ipsemet diligens.

4 Et hoc sciens. Hic consequenter ostenditur, quod hoc debitum est maxime reddendum tempore nouae legis, quae est lex amoris sicut lex vetus fuit lex timoris. ideo dicit: Et hoc sciens. i. conditionem temporis legis nouae.

5 Quia hor. est iam. n. de so. sur. i. de ocio ad opera charitatis, quia dicit Greg. Charitas operatur magna si est, si autem renuit operari, amor non est.

6 Nunc est. i. tempore gratiae.

7 Propior est. n. sa. Quia per Christum ianua salutis est aperta quae tempore legis erat clausa. ideo subditur.

8 Quam cum cre. s. plus quam ante Christi aduentum. tunc enim sciebant se patres descensuros ad inferni limbum: unde dicit Iacob patriarcha Gen. 37 g. Descendam ad filium meum lugens in infernum. Et sanctus Iob. 17. d. In profundissimum inferni descendent omnia mea.

9 Nox pra. i. obscuritas figurarum veteris legis.

10 Dies au. appropin. &c. id est, claritas veritatis reuelata in noua lege.

11 Abijciamus ergo opera tenebrarum opera, eo quod in tenebris sunt, Ioan. c. Qui male agit, odit lucem, & quia obtenebrant animam; secundum quod dicit Philosophus in lib. Ethicorum. Ignorat omnis malus. & quia ducunt ad tenebras exteriores. s. gehennae.

21 Et indu. ar. l. i. virtutes quae dicuntur arma lucis, quia contra peccati tenebras inuincunt, & quia in luce sunt, Ioan. 3. c. Qui facit veritatem, venit ad lucem. Et quia illuminat animam, & finaliter ducunt ad lucem aeternam, ideo subditur.

13 Sicut in die. s. iudicij.

14 Honestе ambulemus. id est, ad gloriam.

15 Non in comessationibus & ebrietatibus. vitando peccata gulae.

Quam

Non

† sermo matim c hendit

† Confusio

† tum e debam

† 44 dit Luc. 21

E

Aduer. chicos,

Epist. e

F

Peccata re operarum

Virtute qui re arma

saltem de locis sacramentorum, de domibus orationum, ar- ceatur. De contentione autem & dolo quid attinet dicere, quando ista vitia nō in plebe, sed in nostro numero grauiora sunt?

a *Et carnis cura, &c.*
* Chrystostomus. Quem admodum non bibere, sed inebriari, non nubere, sed lasciuire, ita neque carnis curam age

bus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitis, non in

contentione & æmulatione, sed induimini dominum le-

sum Christum, † & carnis curam ne feceritis in desideris.

agere simpliciter prohibuit, sed ad concupiscentias addidit, quale est cum necessarius vsus exceditur. Nā & Timotheo scribit: Modico vino utere propter stomachum tuum, & frequenter infirmitates tuas. Fugite ergo ebrios, ventricolas, delicatulos, qui nihil non faciunt, ut lasciuant, & concupiscentiam inflament, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non in comess. & ebrietatibus. vitando peccata gula.
- 2 Non in conten. & gnu. quantum ad peccata spiritualia, quæ sunt grauioris culpa.

- 3 Sed induimini dominum. imitando sanctitatem conuersationis suæ.
- 4 Et carnis curam ne feceritis in deside. i. superfluis ita, q. per hoc non excluditur necessitas, sed tantum superfluitas.

ADDITIO.

In ca. 13. ubi dicitur in Postilla: Sicut in die, scilicet, iudicij. Quod hic dicitur. Sicut in die, nō vñ proprie exponendū de die iudicij. Nō. n. possumus in hac vita, quæ multis incommodis & necessitatibus est subdita, sicut i die iudicij ambulare. Sed quia tēpus gratiæ

tię comparauit diei, dicitur. Dies autē appropinquauit. Similiter virtutes comparauit armis lucis di. Induamur arma lucis. id subdit: Sicut honeste ambulemus. i. in actu virtutum nos exerceamus honeste, sicut illi, qui clara die ambulant, honestius habēt incedere, quam qui ambulant de nocte.

CAP. XIII.

a *Infirmum au.* Perfectede fidei est nullum cibum discernere, vel inmundum putare, quia omnia munda mundis. Sed quidam infirmi censebant a quibusdam abstinendum, & ita inter Romanos contentio. vnde præcipit tales assumere, nō abscere, sed patiēdo

dicio, relinquendū dicit, ne cū scrupulo edat. Vel licet perfecta fides, quæ omnia, tamen infirmus, qui timet casum, qui facile impetu libidinis sternit, edat olus, id est, tenues & aridos cibos, qui non sunt fomentū vitiorum, & abstineat ab illis quibus libido excitatur. Crassitudo enim carniū & delictioſa epulæ prouocant corpus ad libidinem.

CAP. XIII.

a *Infirmum autem in fide assumite, nō*

† in disceptationibus cogitationum.

Alius enim credit maducare se omnia.

Qui autem infirmus est, olus manducet.

Is qui manducat, non manducantem nō spernat. Et qui non

alimenta dignatus, ne aut infirmum validior cib. opprimat, aut validum & fortem exilia alimenta non facient, qui enim infirmus est olus manducet, ait Paulus.

* Idem. Hic fiducia lectionis nisi dubitet omnia edenda, quæ data sūt humanis vsibus, legit enim in Genesi, omnia valde bona esse, quæ creauit Deus, ideo nihil reiiciendum, quia nec Enoch, qui Deo placuit primus, neque Noe, qui in diluuiio solus iustus inuentus est, neque Abraham, Isaac, & Iacob, ab his leguntur abstinuisse.

d *Is qui man.* Supra præcepit non disceptare de cogitationibus aliorum, hic præcipit non spernere.

* Hieronymus. Habebant inter se scandala, illi illos quasi carnales iudicabant, & illi illos tanquam stultos irridebant, & superstitiosos iudicabant.

* Chrystostomus. Non dicit ne accuset, nō dicit ne corrigat, sed ne vituperet, ne auerſetur, ostendens quod, qui talis est, rem committat multo risu dignam.

* Hieronymus. Non inter ieiunia & saturitatem æqualia merita dispensat, sed contra eos loquitur, qui in Christum

Nota contra crapulosos clericos.

E Li. 3. de Virginit.

† ad iudicaciones disceptatio. † vespendum esse quibuslibet.

in 9. c. Lucæ.

Epist. 82.

Li. 2. in Iouinianum.

B *si incognitum est,* quo q̄s animo faciat, nō inde disceptare. * Augustin. Neque di iudicemus cogitationes eius, id est, quasi audeamus sententiam ferre de alieno corde, quod non videmus. Ideo sequitur & dicit, Et alius quidem credit manducare omnia, qui autem infirmus est, olus manducet. Quia illo tempore multi iam firmi in fide, & scientes secundū sententiā domini, quod non macularent ea, quæ in os intrarēt, sed quæ exeunt, indifferenter sumebant cibos salua conscientia, quidā vero infirmiores abstinebāt a carnibus & a vino, ne vel nescientes inciderent in ea, quæ idolis sacrificabātur, omnis enim tunc immolatio caro in macello venundabatur, & de primitijs vini libabant gētes simulacris suis, & quæ dā in ipsis torcularibus sacrificia faciebant. Iubet ergo Apostolus & his, qui salua conscientia talibus alimentis uterentur, nō spernere infirmitatem illorum, qui se talibus cibis & potu abstinebant, & illis infirmis ne eos, qui carnibus vescerentur, & vinum bibebant, tanquam pollui iudicaretur.

b *Non in discepta.* Non est damnandus cuius cogitatio non est aperta, vel de quo nescimus qualis post sit futurus.

* Hieron. Nolite secundum vestras cogitationes quem lex non iudicat, iudicare.

c *Infirmus.* Qui cibos discernit, putans alios mundos, alios

C *imundos,* eo quod Iudæi prohibiti sunt edere, hunc suo iudicio,

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

I *nfirmū au.* Postquam Apostolus ostēdit qualiter minores habere se debeāt ad superiores, hic instruit maiores, vt bene se habeāt ad minores, & primo in euitatione mali, secūdo i operatione boni, ca. seq. Prima adhuc in duas, quia primo hortatur superiores, ne inferiores cōtemnant, secūdo ne eos scandalizent, ibi: Nō ergo amplius. Prima adhuc in duas, quia primo proponit intentum, secūdo inducit rationes ad hoc persuadendum, ibi: Tu quis es. Circa primum dicit.

- 1 Infirmum au. in fi. s. de nouo conuersum & de lege catholica minus sufficienter instructum.
- 2 Assum. vos maiores. id est, ad vos sumite, eum instruendo dulciter & charitatus.
- 3 Non in di. cogi. id est, non iudicantes male de ipso, donec appareat meruisse.
- 4 Alius enim etc. man. sc. omnia. licite & ille est qui instructus in noua lege, qui scit ceremonialia iustificata in Christi passione, et sic licite comedit cibaria prohibita in veteri lege.
- 5 Qui autem infir. est. i. conuersus de Iudaismo & nō perfecte instructus

structus de isto, & sic dubitat adhuc, an hoc sibi liceat.

6 *Olus man.* propter scrupulum suæ conscientia, quia certus est, q̄ olera manducare fuit licitum omni tempore. Circa quod sciendum, quod legalia, quantum ad ceremonialia obseruanda fuerunt vsque ad passionem Christi. vnde & Christus ea obseruauit, & imminente sua passione agnum paschalem cum suis discipulis comedit. Post publicationē vero euangelij obseruatio eorū est moriſera, quia hoc est significare, q̄ veritas per ipsa significata nouū per Christū est impleta. Tempore vero intermedio. s. a passione Christi vsq; ad publicationē euangelij, licitū fuit ea obseruare, maxime conuersis de Iudaismo, dum tamen ibi non ponerent fidē, credendo firmiter, q̄ sine tali obseruatione fides Christi nō sufficeret ad salutem, & hoc modo leguntur Apostoli in Actibus Apostolorū ea obseruasse, secundum quod declarat Aug. in epistola ad Hieronym. diffuisse, & secundum istum intellectum subditur.

- 7 Is qui mād. cibaria lege prohibita instructus, q̄ ista sūt sibi licita.
- 8 Non ma. reputans eum rudem & iguarum, & stolidum, fatuum, & melancholicum.
- 9 Et qui non mandu. abstinendo ex conscientia dubia.

Quæ legalia seruanda.

A flum credentes adhuc Iudaizabant, & eos, qui ex gentibus crediderant monet, vt non scandalizent illos cibo suo, qui adhuc infirmiores erant.

Manifesta quæ sint, Aug. lib. 2. de ser. Do. in monte.

a Non inu. De manifestis iudicandū, & nō occultis. Manifesta vero sunt, quæ nō possunt bono animo fieri, vt sunt ista

pra, blasphemie, turta & huiusmodi, de quibus iudicare nobis permittitur. Sed ea, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partē interpretemur, vt de cibis, quia possunt bono animo & simplici corde sine vitio concupiscentiæ, qui cunque humani cibi indifferenter sumi.

¶ Iaco. 4. cap. 2. q. 1. ca. mul. si. in hoc & ca. Deus. in h. 30. q. 5. cap. nul. lum ante.

Libro vno expositionis quærundam propositionum ex epist. ad Rom.

b Augustin. In his rebus, quæ ita comprehenduntur, vt eas bono & casto animo nō posse fieri manifestū sit, non improbarur si iudicemus, itaque hoc quod de cibis dicit, quia ignorat, quo animo fiat, non vult nos esse iudices, sed Deum. De illo aut nefario stupro, vbi vxorē quidam patris habuit, præcepit debere iudicari, non enim poterat ille dicere, bono animo se tam immane flagitium commisisse.

Augu. lib. de correptione & gratia.

b Domino suo stat. De incognito corde alieni serui tu nō habes iudicare, sed suus dominus, ad cuius honorē stat, qui stat, ad quē pertinet & casus cadentis, qui potest erigere vel iudicare. Stat, aut cadit, ideo dicit, quia ambiguū est, forsitan stat, qui putatur cadere.

c Stat aut cadit. Per hoc ostendit, se nescire quo animo ille, se agat in dubijs.

C d Stabit autem. Hic innuit, qd̄ ambigua debemus in meliorem partem vertere, & plus salutem quam mortem reorū optare, & in futuro sp̄e boni habere, etsi aliter sit in presēti.

Stabit autem. Quia neque si edit reus est, neque si non edit si tamen deuotione hoc agit.

* Hieronymus, & Primatius, siue moritur, quia illo propter Deum abstinet, & ille secundum Deum manducat.

e Nam alius. Supra dixit, q̄ alij omnia manducant, alij non omnia, de generibus ciborum agens hoc dicit, & alij omni tempore, alij aliquo certo tempore abstinent, & vtrunque recte fieri posse dicit.

* Hieronymus. Iudæi inter diem, & diem iudicare nō poterant, ergo de ieiunio & abstinentia dicit, quæ nō sunt sub certo

Prima ratio.

1 Manducantem non iu. tanquam mandati diuini transgressorem. **2** Deus enim illum. s. de nouo conuersum & adhuc infirmum. **3** Assumpsit. ad fidem suam, potens illum perficere & solidare. i. confirmare, propter quod non est cōtemnendus. **4** Tu quis es. Hic consequenter adducitur quadruplex ratio ad propositum persuadendum. Prima accipitur ex parte illius, qui iudicatur tanquam stolidus. Nullus enim iudicari debet ab eo, qui est dñs eius, qui est solus Deus in proposito, & hoc est quod dicit: Tu quis es, qui iudic. alienum ser. q. d. ad te nō spectat iudicare de latētib. in corde, cuiusmodi sunt ista, & ideo tale iudicium est usurpatū, quod ad solum Deum pertinet, qui corda intuetur, ideo subditur.

Secunda ratio.

5 Domino suo stat aut ca. i. ad Deum pertinet iudicare de casu eius & statione. **6** Stabit autem. per Dei gratiam. **7** Potens enim est De. sta. illum. i. perficere & confirmare. **8** Nam alius iu. Hic ponitur secunda ratio, quæ accipitur ex parte rei de qua fit iudiciū. s. de ceremonialium obseruatione, quæ tunc erat indifferens cōuersis de Iudæismo modo su prædicto. Et iō de talibus nō debet aliquis iudicari transgressor vel stolidus faciendo vel dimittendo, ex quo vtrunque poterat fieri, vt prædictum est, tñ ex causa rationabili, & hoc est qd̄ dicit. Nam alius iu. diem inter diem. i. ita instructus est in fide catholica, qd̄ scit discernere tēpus in quo ceremonialia non

certo modo legis redacta, vt vnusquisque tātum, faciat quantum potest, quantum mercedem habere voluerit. Vnde sequitur. Vnusquisq; id faciat in tali causa qd̄ melius esse iudicatur. Item hoc est quod dicit aliquos esse, qui certis anni tēporibus alios esse, qui omni tempore vitæ suæ ab esu carniū de creuerunt abstinentum.

a ¶ Omnia, ¶ Non credat peccare, cum nesciat quo animo. **b** ¶ Neurer alterum, vterque enim seruus Dei est. **c** ¶ Manducat. rem vel non manducantem.

a manducat, manducantem non iudicet. Deus enim illum al-

b sumpsit. ¶ Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino

c suo stat aut cadit, stabit autē. Potens enim est Deus ¶ stattere

d illum. Nam alius iudicat diem ¶ inter diem, alius autem iudicat omnem diem. ¶ Vnusquisque in suo sensu a bundet. Qui

e sapit diem, domino sapit, & qui manducat, domino manducat. Gr̄tias enim agit Deo. Et qui nō manducat, domino

f non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

g sibi viuūt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

dens hanc rem tanti momenti nō esse, quæ digna sit tā acris, continuoque certamine, quo infirmi turbari debeant. Faci vero nō esse momenti non ideo dicit quod natura sua sit leuicula, sed prepter temporis immaturitatem, & quod Roma recentes adhuc, & imperiti essent in fide.

h Et qui manducat, domino manducat. idest, ad honorem domini, cuius omnia creata e. edit munda, & quia ei seruiturus illis sustentatur.

* Tertullianus. Cum autem humano arbitrio viret controuersiam fieri quanto magis diuino. Ita sciebat quosdam castigatores & interdictores victus incusare, qui ex fastidio, nō qui ex officio abstinere, probare vero, qui in honorem nō qui in conuictum creatoris. Et si clauis macelli tibi tradidit permittens esui omnia ad constituendum idolothytorum exceptionem, non tamē in macello regnū Dei incluit. Nec enim, inquit, esus aut potus est regnū Dei, & esca nos Deo non commendat, non vt de arida dictum putes, sed potius de vncta & accurata.

i Nemo e. n. s. v. Qui enim lege frenatur, non sibi, sed Deo, qui legem dedit, viuūt, si lex non esset, sibi quisque viueret.

k Sibi. Sed domino, quo iudice damnatur vel coronat, vel sibi. i. ad laudem suā, sed Dei. Sicut enim magnitudinis eius non est finis, sic nostri laudis non erit finis. Non enim cum mortui

non obligant, ab illo in quo obligant.

9 Alius autem iu. omnium diem. i. q. similiter obligat tempore post passionē sicut ante, & sic dicit abstinentiū cibis vetitis a lege. **10** Vnusquisque in suo sensu. ab. i. in hoc dimittatur proprie conscientie vsque ad publicationem euangelij peractā.

11 Qui sapit diem. modo prædicto.

12 Domi. sa. i. ad honorem diuinum, quia vtrunque bene potest fieri ex causa rationali. ideo subditur.

13 Et qui man. sciens hoc sibi esse licitum.

14 Domi. man. cuius ratio subditur.

15 Gr̄tias enim agit Deo. de liberatione sua ab onere legis, & de concessione sui victus.

16 Et qui non man. i. abstinet a lege prohibitis ex cōscientia dubia, vel vt infirmum non scandalizet, vt habetur infra.

17 Domi. non man. idest, bene abstinet.

18 Et grati. agit Deo. qui sibi dedit gratiam abstinenti.

19 Nemo enim no. Hic ponitur tertia ratio, quæ accipitur ex parte eius ad quem pertinet vere de talibus iudicare. s. Christi, qui est dominus vitæ & mortis, & per consequens iudex, & hoc est quod dicitur. Ne enim no. sibi vi. i. ad propriam gloriam, quia tota vita hominis est ad Christi gloriam ordinanda.

20 Et nemo si. mo. i. nemo debet se morti exponere p̄ laudem propria, sed pro gloria Christi mors patienter toleranda est, sequitur. **21** Siue e. vi. & patet ex dictis litera vsque ibi.

D
Serm. 2
tempo.

† est
† mxt
† D. it.
† vtriam
† prop
† tatis
E

Cont. P
chico
iunia.

F

Aug. P
144.

Terti

Scientiam, & dicit non illos debere manducare, quia muis firmi sunt, ne exemplo illorum infirmi scandalum patiantur.

Scio & confido. Quid dico: Ne ponatis offendiculum fratribus. Non autem dico offendiculum vel scandalum, eo quod cibus sit immundus, quia scio per hoc, quod fiducia est in Iesu, qui postquam venit absoluit a lege.

Commune ponit pro immundo, tractum a vasis, quia ante omnibus visibus erant communia, post sacrificijs dedicata, ideo non communia, sed sancta dicebantur, vel ipsi Iudei dicebantur proprie prius populus Dei, alij vero omnes communes, & immundi. Primasius. Ne dicerent, quia Deus creavit tu communia dicis esse: non hoc ideo dico, ut aliquid putem esse commune, per Christum mandata sunt omnia, commune enim erat quicquid in esca non excipitur Iudeorum.

Si enim propter cibum frater tuus contristatur, Hieronymus. Non dixit propter ieiunium, sed ne illum tuo exemplo, aut prouoces, aut compelles.

Iam non secundum charitatem ambulas. Hieronymus. Quia inuitus manducat quod illi non expedit. Etiam non diligis proximum sicut teipsum, si non illius utilitatem cogitas sicut tuam.

Noli cibo tuo illum perdere. Aug. Bonum est in cibo cum gratiarum actione quicquid Deus edendum precepit, abstinere autem ab aliquibus non quasi a malis, sed quasi non necessarijs, non est malum. Moderari vero usum carnijs pro necessitate & tempore, proprie Christianum est.

Non ergo blasphemetur bonum. Quia qui habet opera bona, si reprehendatur in re minima, bonum suum obfuscatur, & incipit bonum eius blasphemari per malum. Vnde Ezechiel: In stitia iusti non proficiet ei, si errauerit.

Non ergo blasphemetur bonum. Bona in se conestio blasphemabilis est dum alij nocet, & quia nocet, abstinere, quia non est

est causa regni Dei esca. Non est enim regnum Dei esca & potus. Non usus ciborum, sed concupiscentia refrenanda est. Non interest quid alimentorum, vel quantum pro congruentia hominum & personarum suarum, & pro valetudinis suarum necessitate quis capiat, sed quam facile & leto animo carcat

his cum his vel oportet vel necesse est carere.

Hieronymus. Non per escam iustificamur. Sed & hoc notandum quod non dixerit, ieiunium & sobrietas non est regnum Dei: sed, esca & potus.

Basilius. Haud dubie si ipsam per te ciborum abstinenciam discutias, neque si non comedamus deficiemus, neque si comedamus abundabimus, neque enim, qui non comedunt ob id duntaxat plus aliquid comedentibus de virtute habent, neque qui comedunt ex eo minus aliquid comedentibus habere putandi sunt, si modo illorum virtus interior aqua-

lis sit, &c.

Gaudium in spiritu sancto. Qui enim, &c. Non utique in epulis, ut multi solent, sed in spiritu sancto hoc gaudium oritur de fraterna pace, sicut in disceptatione, ira, ubi non est spiritus, quia in solis pacificis est, cuius etiam gratia hec tria sunt in aliquo, iustitia, pax & gaudium.

Placet Deo, & probatus est hominibus. Secundum, quod gaudium est in spiritu sancto. Probatus habetur hominibus secundum iustitiam & pacem, etiam quia disceptatio discordiam parit, ideo dimissis temerarijs iudicijs sectemur, que pacis non discordie, & que edificationis, ut ceteri edificentur, vel iam edificati conseruentur, inuicem Iudeus ad Gentilem, & Gentilis ad Iudeum.

Ambrosius. Aedificationis autem viam sequi hortatur, ut cum pace ea conferamus, per que inuicem nos edificemus, ab his, que instructuosa sunt & magis contraria, declinantes.

Omnia ad aedificationem fiant in vobis. Noli propter escam destruere opus Dei. Primasius. Hominem quem Deus fecit.

† persuasum ha. o per do minum.

Aug. de diffinitionibus orthodoxe fidei.

Ezec. 33. c.

D Augusti q. euan.

† lapsu sionem

† vest.

E

Augul 70. in.

F

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Ne ponatis offendiculum, infirmis vel ignorantibus.
2 Scio & confido in domino Iesu, quia nil commune. i. nullus cibus immundus.
3 Per ipsum. quia omnia bona creavit Gene. 1. d. Vidit Deus cuncta, que fecerat, & erant valde bona. Quod autem postea per legem aliqui cibi prohibiti sunt, & sic facti illiciti, hoc fuit ad tempus, ad significandum aliud implendum per Christum. A qua prohibitionem absoluit Christus, Act. 10. c. Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris.
4 Nisi ei, qui existimat quid commune esse, illi commune est. i. immundum, quia facit conscientiam de tali conestione, sicut lena re festucam de terra contra conscientiam peccatum est, durante tali conscientia, ideo subditur,
5 Si enim propter cibum, scilicet, tuum.
6 Frater tuus contristatur. id est, infirmatur in fide, ex hoc dubitas de veritate catholica, ut habetur infra, vel de te scandalizatur estis manus te transgressorem.
7 Iam non secundum charitatem ambulas. spernendo eius scandalum.
8 Noli tuo cibo illum perdere, &c. dando ei occasionem ruinae, pra-

- praepouendo modicam delectationem cibi eius, scilicet, saluti.
9 Non ergo blasphemetur bonum. id est, fama nostra, ut non demus occasionem simplicibus reputando nos transgressores.
10 Non est enim regnum Dei. Hic consequenter remouet dubium, quia posset aliquis credere, quod abstinere a cibis sanctificatis per Christum esset damnabile, ideo dicit Apostolus, quod nihil deperit ei, qui abstinet ex causa rationabili, cuiusmodi est vitatio scandali propter fratrem. ideo dicit: Non est enim regnum Dei esca & potus. id est, in comedendo dicta cibaria vel abstinendo.
11 Sed iustitia. per fidem formatam, que peccata remittit.
12 Et pax. quantum ad quietem passionum mentem perturbantium.
13 Et gaudium in spiritu sancto. quantum ad expectationem premiorum.
14 Qui enim in hoc seruit Christo. interius in mente.
15 Placet Deo, & probatus est hominibus. id est, hoc sufficit ad salutem.
16 Itaque que pacis, &c. Hic consequenter monet Apostolus superiores, ut adificent inferiores pacifice & sancte cum eis conuersando, di. Itaque que pacis sunt sectemur.
17 Noli propter escam destruere opus Dei. id est, fidem infirmi, que est opus Dei.

Omnia

A *a Omnia quidem, &c.* * Hier. Repetit quod superius dixerat ne creaturam damnare videretur.
b Sed maiora. * Haymo. Qui autem indifferenter manducat omnia vt fratrem suum Iudeum scandalizet infirmum, adhuc in fide culpam peccati & offendiculi sibi attrahit.
c Bonum est non, &c.
 * Hierony. Hoc loco laudat quidem abstinentiam carnis & vini, sed multo magis admonet, propter scandalum fratris abstinentium esse a cibo & potu eorum quæ idolis immolantur.
d Offendi. Perturbatus nesciens quid teneat. Offenditur, quia a fide recta discedit.
 * Hiero. Si in hoc fidelem te putas sic manduca. Vt nemo tuo infirmetur exemplo.
 * Haym. non de fide sanctæ trinitatis hic loquitur, sed de fide qua credimus omnia esse munda.
e Beatus. Beatum dicit qui non facit aliud, quam quod vtile probat, sed illum proprio iudicio censet damnandum, qui quod dicit se debere facere, non facit.
 * Haymo. Beatus dicitur esse in hac parte gentilis, cuius con-

cōsciētia non reprehendit illum quod fratrem suū Iudeum scandalizauerit, vt illū cogeret ad manducandū carnes quas ille detestabatur, sed neq; in pntia illius comederit aliquid q; ille abhorreret licet omnia pbarer & cognosceret esse munda.
f Omne au. Non tamen omne quod fit cum fide bonum est, quia ignorantia quæ est ex culpa nocet. Omnis vita infidelium peccatū est, & nihil bonum sine summo bono, vbi deest agnitio veritatis æternæ, Falsa virtus est etiam in optimis moribus. Opera quæ videntur probabilia, præter fidem sicut vt magnæ vires & cursus celerimus extra viam.
g Non ex fide. Fides nostra vult vt homo agat hoc quod bene intelligit esse agendum, & peccatū est quod aliter fit, quam probatum est.
 * Hier. Non ex fide quæ per charitatem operatur. Quicquid ergo alium destruit ex fide non est, & idcirco peccatum.
 * Theophyl. Quotiescūque quispiam vel nihil confidit, vel autumat obsonium aliquod immundum esse, & ita vt deprauata cōsciētia illud degustet, prorsus est peccato obnoxius.

Aug li sent. Prosperi.

NICOLAUS DE LYRA.

1. Omnia quidem .i. cibaria.
2. Munda sunt. vt prædictum est.
3. Sed ma. est. ho. per of. man. scandalizando infirmū, pp quod abstinere tæ est meritorium, iō subditur. Bonū est nō mā. &c.
4. Neque in quo fra. tu. of. i. quando infirmus contra conscientiam comedit ex societate alterius.
5. Aut scan. quando comedentem iudicat transgressorem.
6. Aut infr. dubitando de veritate fidei catholicæ, ex hoc qd videt maiores sic comedere quod credit illicitum.

Tu

7. Tu si. quam ha. pe. te. ha. i. sufficit tibi ad salutē fides interior, quatenus omnia per Christum purificata, & non operet q; ostendas exterius cum scandalo alterius.
8. Beatus qui non in. se. i. damnabilem reddit.
9. In eo quod pro. i. scit esse sibi licitum, tamen dimittit ex charitate fraterna propter scandalum vitandum.
10. Qui au. dis. talem cibum credens non esse licitum.
11. Si man. dam. est, quia non est ex fi. i. ex conscientia facit hoc, sed contra conscientiam, & omne tale est peccatum, sicut leuate festucam credenti, quod hoc sit peccatum mortale.

ADDITIO I.

In ca. 14. vbi dicitur in Post. Ad maiorem intelligentiam dicens dorum hic videndum est breuiter.
 Vtrum bona spiritualia sint propter scandalum dimittenda simili-

liter & bona temporalia, habetur plene in 1. 2. q. 43. art. 6. 7. & 8. vbi sunt omnia quæ hic traduntur & plura alia notabilia ad hoc pertinentia, vide ibi.

CAPVT XV.

Debemus autem. Sequitur.
 * Basilius. Sic portare, vel sustinere, & curare secundum id quod scriptū est, lāguores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portauit non

CAP. XV.

Infirmus si edit damnatur, sed nos.
a Cum illi non possunt se ad nos erigere.
Ebemus autem nos firmiores **†** imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere. Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem. Et enim Christus

non quod in se hæc ille susceperit, sed quod eos in quibus hæc erant curauerit, etiā hoc in loco penitentia modus & ratio conueniet, per quam rationem qui infirmiores sunt a valentioribus adhibita diligentia curabuntur.

scri-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XV.

Debemus au. n. Postquā Apostolus ondit qualiter se debent hēre ad minores in euacuatione mali, hic consequenter idē ondit in promotione boni. Circa quod primo ponit suam instructionē, secundo suam excusationem, ibi, *Certus sum.* Prima in duas, quia primo hortatur maiores vt infirmos sustineant, secūdo vt eos ad bonum promoueant, ibi, *Propter quod suscipite.* Prima adhuc in duas, quia primo præmittit instructionē, secūdo subdit rationem, ibi, *Deus autem patientia.* Prima adhuc in duas, quia primo ponit instructionē, secundo ex dētis cō-

cludit quandam conclusionem, ibi, *Quæcunque scripta.* primū autem persuadet dupliciter, primo ratione di.
 1. *Debe. au. n. f. im. infr. susti.* sicut in corpore naturali membra firmiora vt nerui & ossa sustinent alia debiliora.
 2. *Et non no. pla.* idest propriam voluntatem querere, sed magis bonum commune. ideo subditur.
 3. *Vnusquisque vestrum proximo suo pla. in bo. ad adi.* in malis autem non debemus querere proximis placere, secūdo ad hoc inducit exemplum Christi di.
 4. *Ete. Chris. n. si p. i. propriam voluntatem non quæsiuit.* Ioh. 6. d. *Descendi de celo, non vt faciam voluntatem meam.*

Sed

A Scripta. In diuinis libris. Vnde dixit: *Scriptum est.*
 * Chryfost. Siquis ad nostram admonitionem vel doctrinam de omnibus differit, attendamus sicut conuenit attendere: suorum quisque vulnerum remedia ex diuinis scripturis eligat, & si non totum curat, partem saltem hodie, partem abluerit. Quin & de poenitentia, de confessione, & de elemosyna, & de iustitia, & de continentia, & de omnibus multa nunciet exempla.
 b *Idip. sa. q. d.* Nisi idem sapiatis, Deum honorare non poteritis.
 c *Ut unanimes vno.*
 * Hieronymus. Tunc vere Deus honorificatur, si uno animo, & concordia voce laudatur; si enim duo conueniant super terram ex ore quocumque petierint, sent illis.
 d *Circumcisionis.* idest Iudaeorum ad quos corporaliter venit. vnde: *Non sum missus nisi ad oues quae perierunt domus Israel.*
 e *Propter verit.* Non repulit Iudeos, quibus proprie veritas, Gentibus misericordia, quibus nulla promissio.
 f *Promissiones.* Promissit enim Abraham, *In semine tuo benedicentur omnes gentes.*
 Et Dauid: *De fructu ventris tui ponam super sedem*

In 13 cap. A&C. Apost.
 Psal. 68. b.
 Idem mutuo inter vox sequere.
 Matth. 18.
 nos.
 Matth. 15. c.
 Aug. in Psal. 84 & 87.
 Gen. 22. d.
 Psal. 131. b.

sedem tuam. Et item Iacob dixit: *Orietur stella ex Iacob.*
 * Augustinus. Quod autem dicit Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis, & ad hoc dicit ut intelligat gentes dominum Christum, ad Iudeos esse missum, & non superbiat. Iudeis enim repellentibus quod ad ipsos missum est, factum est ut euangelium praedicaretur gentibus quod in actibus apostolorum manifeste scribitur cum dicunt Iudeis Apostoli, vobis oportuit primum praedicari regnum: & secundum ipsa etiam testimonia domini Matth. 15. non sum missus & non est bonum sumere panem filiorum. Quod gentes si bene considerent, intelligant ista fide quae iam credunt, omnia munda mundis non se debere insultare his si qui forte infirmi ex circumcisione fuerint qui propter communicationem idolorum, nullas omnino audeant carnes attingere.
 g *Confitebor.* Confessio autem non tantum peccatorum est, sed & laudis.
 h *Erit radix Ies.* Et ex hac radice erit ille qui exurget. Iesse, radix: Dauid: arbor: quae per ramum idest, Mariam fecit fructum. idest, Christum.
 Chry-

Num. 24 lib. vno tionis e le ad Ro
 E
 g
 Pro
 Reg
 Efa. 35
 psal. 111
 Efa.
 F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed si. scri. est. Psalm. 68.
 2 Impro. im. & c. Verba sunt Christi loquentis ad patrem, qui ut faceret patris voluntatem impropria sustinuit Iudaeorum dicentium sibi: Samaritanus es tu, & daemionium habes. Ioan. 8. f. & ipsi in cruce pendenti: Vah qui destruis templum Dei, & c. Matth. 28. e. Et haec impropria redundabant in Deum patrem. ideo sic dicit Christus: Improp. im. t. ceci. super me, & c. Per illa enim impropria intendebant Iudaei Christum confundere.
 3 Quaecunque. Hic ex praedictis infert quandam conclusionem, scilicet quod ea quae sunt in scriptura sacra potissime de Christo sunt ad nostram utilitatem, cuius actio est nostra instructio. Et ponitur ibi quadruplex utilitas nobis proueniens ex scriptura. Prima, est claritas intelligentiae, quae notatur cum dicitur.
 Quaecun. scri. sunt, ad no. doct. scr. sunt. Secunda est soliditas tolerantiae, ibi. Ut per patientiam. Tertia est suauitas interna letitiae, ibi. Et consolationem scripturarum. Quarta, est securitas obrinenda gloriae, ibi.
 4 Spem habeamus. Est enim spes certa expectatio futurae beatitudinis ex gratia & meritis proueniens.
 5 Deus autem. Hic consequenter adiungit suam orationem ad praedictorum completionem: Et dicit: Deus au. pa. & so. i. dator patientiae in aduersis, & consolationis post tribulationem. Tob. 3. d. Post lachrymationem & fletum, gaudium & exultationem infundis.
 6 Det vo. idip. sa. i. idem mecum, desiderantes mutuum profectum.
 7 Secun. Iesum Christum, i. secundum doctrinam eius.
 8 Ut unanimes. quantum ad identitatem credulitatis.
 9 Vno ore. quantum ad identitatem confessionis: quia ut dictum est sup. 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem conf. & c.
 10 Honorificetis De. & c. quantum ad unitatem operis: quia fides sine operibus mortua est.
 11 Propter quod. Hic consequenter monet superiores, ut inferiores ad bonum promoucant. Circa quod primo ponit suam exhortationem, secundo subiungit suam orationem, ibi: Deus autem spei. Circa primum dicit: Propter quod suscipite inuicem. procurando charitative alterius bonum.
 12 Sicut & Christus, in curam accipiendo humanitatem nostram omnibus

psal. 17. g.
 Scripturae fructus quadruplex.
 Luc. 1. d.
 Diuisio.

omnibus communem, scilicet Iudaeis & Gentilibus. Membra vero debent conformari capiti: & ideo quilibet Christianus debet procurare bonum fratris sui: licet autem acceperit humanitatem Iudaeis & Gentibus communem: tamen aliquando diuersimode procurauit Iudaeorum & Gentilium salutem: quia Iudaeis praedicauit in persona propria, & quodammodo ex debito: & hoc est quod dicit.
 13 Dic. enim Ie. & c. m. cir. predicando Iudaeis circumcisis, non sic Gentibus. ideo dicit Mat. 15. Non sum missus nisi ad oues quae perierunt domus Israel.
 14 Propter veritatem. Licet enim salus Iudaeorum & Gentilium est per viam gratiae simpliciter, in quantum ad Iudaeos est ibi ratio debiti aequaliter, in quantum ad veritatem Dei pertinet implere promissa patribus Iudaeorum facta in lege & prophetis, quae data fuerunt solis patribus Iudaeis, Psal. 147. b. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: & sic salus gentium magis est per viam misericordiae: quia licet lex & prophetae loquebantur de eadem vocatione ad fidem Christi, tamen lex non fuit data patribus eorum, nec prophetiae, ut dictum est. propter quod subditur.
 15 Gentes autem. diuinitus eis concessa.
 16 Honorare de. scilicet debent verbis aut factis.
 17 Sicut scriptum est. Psalm. 17.
 18 Propterea confi. i. faciam te confiteri ab illis credentibus. Et sunt verba filii ad patrem de deuotione Gentium: Accipiendo tamen mystice in quantum Dauid cuius est verbum, ut ibidem dictum fuit, erat figura Christi, perfectius impetum fuit in Christo quam in Dauid. Aliae vero auctoritates hic allegatae & de vocatione gentium ad fidem Christi secundum literalem sensum simpliciter intelliguntur.
 19 Et iterum dicit. Efa. 35.
 20 Letamini. ubi translatio nostra habet: letabit deserta & inuisa.
 21 Et iterum. Psal. 116. 22 Laudate om. s. deuotione vestra.
 23 Et rur. Isa. 11. 24 Erit radix Iesse. id est Christus secundum carnem exiens de Iesse. 25 Qui ex. a mortuis.
 26 Regere. tuc. n. data est ei potestas in caelo & in terra. Mat. 28. d.
 27 In eum. quia vocata ad fidem habent spem consequendi per ipsum vitam aeternam.
 28 Deus autem. Hic Apostolus ponit suam orationem ad dictorum completionem dicens: Deus autem spei. id est, dator spei.

* Chryf. Hec omnia autem ideo adduxit, ut ostendat quod vni
 A ri utrosque populos oportuerit, simulque Deum glorificare,
 interim & eum qui ex Iudeis erat, contrahens, ne aduersum
 illum erigeretur, videns ab omnibus prophetis vocari gen-
 tes, & eum qui ex talibus erat, ad modestiam reuocans, dum
 ostendit illum maio-
 ri gratia obnoxium
 esse.

a *Et p.* ut possitis
 gaudere, det pacem
 & concordiam adin-
 vicem, & hoc erit, si
 fit sana fides.

b *Ut abundetis.* i. ut per
 ista habita certiores
 sitis de eterna beati-
 tudine, & abundetis
 in virtute spiritus san-
 cti. fortitudine bo-
 ne operationis que
 datur per spiritus san-
 ctum.

* Haymo. Ex
 hoc quod Ihasias pro-
 pheta dixit de Chri-
 sto, in eo gentes spera-
 bunt, sumpsit Aposto-
 lus occasionem ut dice-
 ret illis hac benedictio-
 nem. Deus autem spei que
 tribuit spem futuro-
 rum bonorum in se
 credentibus, repleat vos
 omni gaudio spirita-

li, pace. i. concordia & amore fraterno in se credendo, credē-
 tes in eum qui vos per sanguinem suum pacificauit Deo pa-
 tri, sitis & ipsi inuicem concordēs & pacifici qui hactenus sui
 filii inuicem dissidentes, ut abundetis in spe & virtute spiri-
 tus sancti. i. per virtutem spiritus sancti plenam habeatis spem
 aternæ remunerationis, eiusque dono atque auxilio subleua-
 ti, virtutem totius bonitatis adipisci mereamini.

c *Certus sum.* Ne videretur Apostolus omnes intelligere di-
 ctiones & ad corrigendū insipientes, remouet quod ideo in-
 cipit, ut admoneat perfectiores de correctione minorum, &
 inde proponit se exemplum qui laborat de alijs, & opus est ut
 isti hoc faciāt, cū ipse alijs impeditus ad eos venire nō possit.

* Chryf. Quoniam sermonem multis locis acerbiorem fe-
 cerat, rursus deinceps medetur, non aliter finiens quā ince-
 perat. Exorsus quippe dixit. *Gratias ago Deo meo, quod fides ve-*
stra auuntatur in vniuerso mundo. hic vero dicit, *Quoniam pleni*
estis bonitate, &c. Et non dicit. *Audiui, sed, persuasus sum.* & non
 epus habeo ut istud ab alio discam. Quasi dicat. Quod admo-
 nui ut infirmos suscipiatis, ut dimittatis, ut opus Dei non de-
 struatis, non ideo feci quod crudeles vos & osiores fratrum
 vos putem.

C *Reple. om. sapi.* Per hanc laudem prouocat ad meliora, amo-
 re

NICOLAUS DE LRYA.

- 1 *Repleat vos* spirituali.
- 2 *Et pace.* per quietem passionum que turbant animam.
- 3 *In credendo.* Hoc dicit, quia fides formata ista facit.
- 4 *Ut abundetis.* &c. per cumulum meritorum.
- 5 *Et vir. s. i.* cuius sunt principaliter opera meritoria, quia se
 habet ab liberum arbitrium, sicut cessor ad equum.
- 6 *Cert. s. hic* Apostolus ponit suam excusationem, & primo
 de hoc quod Romanis scribit, secundo, quod eos adhuc non
 corporaliter visitauit, ibi. *Propter quod.* Circa primum primū
 excludit falsam causam quā possit aliqui opinari de sua scri-
 ptura. s. q. reputaret eos illiteratos & simplices, & sic sua scri-
 ptura necessario indigentes, quā remouet dic. *Cert. sum, &c. pl.*
estis dile. & hoc sciebat per beneficentiā que est eius effectus.
- 7 *Reple. omni.* pertinente ad salutem.
- 8 *Ut possitis.* i. non solum propriam uitā regere, sed et aliorū.
- 9 *Audacius.* hic consequenter exprimit veram causam suæ
 scripturæ. s. debitum officij sui, quia erat apostolus Gentium.
 Et diuiditur in duas, quia primo ostendit huius officij, se-
 cundo eius effectum, ibi. *Habeo igitur.* Circa primum dicit.
Audac. aut. vob. scri. i. breuiter & succincte.
- 10 *Tanquam in.* de his que scitis in habitu, & non vos aliquod
 ignotum docens, propterea dixit supr. 7. c. *Scientibus enim le-*
gem loquor.
- 11 *Propter gratiam.* id est, apostolatus.

In

re exhortatis. Vnde nec dicit docere, sed monere. q. qd sciat, D
 sed subterfugit animo. Hoc enim solet moneri, quod cum
 sciatur aliquando subterfugit animo, aut negligenter habetur.
 c *Scri. aut.* Propter apostolatum. Q. pro meo officio omite-
 re non potui. * Chrysostramus. Vide humilem ani-
 mum Pauli, vide sa-
 pientiam, q. i. modo
 profundam fecerit
 incisionem per ea que
 iam antea dixit, &
 postquam que vo-
 luit correxit, multo
 rursus utatur reme-
 dio. Ad remittendū
 quippe contentione
 illorum, vnum hoc
 sufficit etiam præter
 illa que dicta sunt,
 quod audacius scri-
 psisse fateretur, hoc &
 ad Hebræos cap. 6. &
 ad Cor. 1. epist. c. 11.
 ad Galat. 5. Vbi que
 vero in illius episto-
 lis considerationem
 istam copiose licet
 inuenite, hic autem
 plus etiam quā alibi.
 Erant si quidem Ro-
 mani maiore digni-
 tate præditi, vnde o-
 portebat tumidā illo-
 rum mentem sed are
 non solum stringen-

a Spiritualis. ¶ Ut nec vnus vestrum doleat sicut solebatis dolere in lite.

a *repleat vos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis*

a *in spe & virtute spiritus sancti. Certus sum autem fratres mei*

a *& ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis + dilectione,*

a *repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere. Audacius*

a *autem vobis scripsi fratres ex parte, tanquam in memo-*

a *riam vos reducens, propter gratiam que data est mihi a Deo,*

a *ut sim minister Christi Iesu in Gentibus, + sanctificans euan-*

a *gelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta & sanctificata in*

a *spiritu sancto. Habeo igitur gloriam in Christo Iesu + ad Deum.*

a *Non enim audeo aliquid loqui eorum que per me non efficit*

a *Christus in obediencia m gentium in verbo & factis, in virtute*

a *signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti, ita ut ab Ierusalē*

do sed & remittendo. Nam diuertimode hoc facit vnde
 & hic dicit, *Audacius scripsi vobis.* Et neque hoc tentatus adie-
 cit, *x parte,* hoc est paulatim.

f *Propter gra.* Nō temere scribit, sed apostolus Gentium aude-
 scribere omnibus Gentibus auctoritate sibi tradita per gratia.
 g *Habeo igitur.* Sic & vos si de fratribus laboratis. Hoc ideo
 dicit, ut nihil minus se posse probet quam apostolos qui cū
 Christo fuerant.

* Oecum. Quid ergo tibi ne concedita est gentium obla-
 tio? Vtique inquit, & gloriari possum de his que in illis ope-
 ratus sum. Gloriatio vera mea non est in me, hoc est in viri-
 bus meis & potentia, sed in Christo Iesu. Etenim si quid dixero
 aut gloriatus fuero, nihil aliud audebo dicere, quā ea que
 per me Christus effecit.

h *Non enim.* * Haym. Quidquid enim operabatur, quicquid
 loquebatur, totū Christus per eum efficiebat, sicut ipse alias
 dicit. 2. Cor. 3. *An experimentum queritis eius, &c.*

i *In virtute.* * Orig. Distant autem signa a prodigijs, quod
 cum his aliquid mirabile insit, aliquem futurum euentū in-
 dicant, illa vero appellantur in quibus aliquid mirabile conti-
 neatur. Scriptura tamen diuina interdum tenet istas proprie-
 tates, interdum autem abusiue prodigia pro signis ponit. F

Non

- 12 *In Gentibus.* i. sanctum ostendens & prædicans.
- 13 *Ut fiat i.* oblatio quam offerunt Gentes per fidem Christi
 sit accepta Deo patri.
- 14 *In spiritu sancto.* i. per gratiam spiritus sanctificata, & non
 per legales obseruantias.
- 15 *Habeo.* Hic consequenter ostendit efficaciam officij sibi
 impositi. Primo, quia sua prædicatio ex auctoritate Christi
 erat, & hoc est quod dicit. *Habeo igitur. glo. in Chri. Ie. i.* auctori-
 tatem officij a Christo habeo.
- 16 *Ad Deum.* i. ordinatam ad honorem diuinum. Secundo
 quia executio sui officij non solum erat per verba, sicut præ-
 dicatio pseudo apostolorum, sed etiam per miracula virtute
 Christi facta ad confirmationem prædicationis. Apostoli nō dicit.
- 17 *Non enim.* sicut faciebant pseudo apostoli a Christo non
 missi.
- 18 *In verbo.* quia a Christo habeo verbum prædicationis &
 factum miraculorum verbi confirmatiuum, ideo subditur.
- 19 *Et. pro idest.*
- 20 *In virtu.* quantum ad minora miracula.
- 21 *Et prodigiorum.* quantum ad maiora. Consequenter concludit effica-
 ciam suæ prædicationis in effectu, & primo exprimit extensiuē di-
 22 *Ita ut ab.* Locus est in fine Græciæ, vnde nominatur mare
 Illyricū: & secundo intensiuē, quia prædicauit vbi alij non præ-
 dicauerant, & sic fuit ibi maior labor, quia maiora loca non
 erant disposita per prædicationem aliorum, & hoc est q. dicit.

Sic

A Non xbi no. & c. Quia sciebat pseudo apostolos & alios sub nomine Christi falsa docere, quod postea corrigere maxime erat laboris, ideo sollicitus erat preuenire, & veritatem integre tradere, ubi nondum erat nunciatus Christus, quod testimonia prophete probat.

b Ne supra alienum.

* Chrysostom.

Hæc dicens ostendit se quam alienissimū esse ab inanis gloria studio, illosque instruit, quod non gloria desiderio, aut honoris ab ipsis acquirere studio, scribere ad eos proposuerit sed ut ministerium suum impleat, sacerdotiumque suū perficiat tanquam qui salutem illorum amet. Alienum autem fundamentum Apostolorum dicit non iuxta personæ qualitatem, neque iuxta prædicationis naturam, sed secundam mercedis rationem. Alioqui prædicationes ipse alienæ non erant nisi quantum ad mercedem pertinebat. Merces enim laborū qui ab alijs defudati sunt aliena erat Paulo.

c Et qui non au. & c.

Vt verus effectus verbo Dei intellectus se

firmant Gentes veritatem imbueret.

d Propter quod.

* Bas. Eorum quæ in domino recte aguntur, alia mentis proposito, & iudicio absoluuntur, alia per corpus perficiuntur, vel studioso opere, vel tolerantia. Quæcumque in animi sita sunt proposito, illa nullo modo poterit impedire, voluntas quippe hominis subiacet solius Dei imperio. His vero quæ corporali operatione perficiuntur, sepe numero permittit etiam Deus accidere impedimentum, ad probandum, vel arguendum eum qui impeditur, ut vel si bonū politum mutet, arguatur, quales sunt ij de quibus. Ad tempus credunt, & c. Aut si in bono pseuerauerit, probatus reddatur in virtutū studio ac diligentia, sicut Apostolus, qui cū sepe staret proficisci ad Romanos, impeditusq; toties fuisset, nihilominus a proposito non desitit donec illud impletet.

* Athanas. Vt vix illi est qui non euangelizat, ita ipse Paulus docens & prædicans euangelium, pro gaudio & corona ipse discipulos suos habebat. Quapropter studium fuit sancto viro vsque ad Illyricum illud prædicare, neque segnescere

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut omittere quin Romam iret, & in Hispanias ascenderet, ut pro gratiori labore, minore frueretur mercede laboris.

* Chryf. Postquam Paulus Romam ingressus est, ibi quantacum modestia annunciat veritatem, quantacum libertate obstitit ora impiorum. Verum, nec ibi stare contentus, etiam in Hispaniam percurrit.

* Ado. Viennensis. Nerone necdum in tantam Christianorum persecutionem erumpente, quantum postea, creditur Paulus ad Hispanias peruenisse, & Arelatæ Trophimū, Viennæ Crescentem discipulos suos ad prædicandum reliquisse.

e sancti. Qui omnium rerū suarū venditarum præcia posuerunt ad pedes apostolorum, & passi sunt a contribulibus: de his communis erat cura omnibus apostolis.

* Sedul. Sancti erant in Ierusalē, qui omnibus suis distractis, & ante pedes apostolorū depositis, orationi, contemplationi ac doctrinæ vacabat.

* Hier. Hoc contra illos facit qui gloriæ pfectionis impugnat. Probauerunt enim.

Ad huiusmodi opera Romanos inuitat, qui per misericordiam Dei viuunt, pius debet esse confrater.

g In paupe. Hi totos se dederunt diuinis obsequijs, nihil inuidanum curantes, exemplum bonæ conuersationis dabant fidelibus.

h Placuit enim. * Haymo. Quid acceperunt Macedones & Achaici siue Achaici a Sanctis qui erant Hierosolymis, ut eorum debitores essent? Tribus modis erant debitores eorū, vel quia eos in fide præcesserant, qui ab Apostolis & prædicatoribus erudiebantur, vel quia eorū exēplo, & doctrina proficiebant, vel quia erant vnus fidei erant & vnū Deū patrē hēntes fratres erant in fide. Omnes. n. Christiani qui fratres sunt in fide debitores sibi sunt, ut alter alterius onera portet. Gal. 6. Possit & quarto modo intelligi, in hoc eos existere debitores eorū quia illi die ac nocte pro salute illorum orationibus intuebant ut fides Christi in eis corroboraretur.

i Nam si spiritualium. * Hiero. Quia doctores ex ipsis habebant, & focij facti fuerant radicis & pinguedinis oliu e, ideoque vnusque in quo abundat, debet alteri impetire.

6 Cupiditatem autem hab. quia ciuitas Romana totius orbis terrarū erat capitanea. **7** Sed cum. Sicut enim prædicauerat in Oriente, ita desiderabat hoc facere in occidente, ubi est Hispania.

8 Spe. quod. Per hoc innuit quod non inuendebat ibi diu morari, eo quod Petrus. Apostolus cum suis discipulis erat Romæ, et sic prædicatione Pauli non erat ibi necessaria, sicut in Hispania.

9 Et a vobis. quia tunc Hispania erat Romanis subiecta, ut patet. Machab. 7. **10** Si vo. pri. i. delectatus in conuersatione & in fide vestra, & sic accipitur hic frui large.

11 Nunc igitur. i. antequam vado Romam. **12** Proficiscar in. Conuersi. n. ad fidem manentes in Ierusalē, ut essent perfectionis exemplum ceteris, abrenunciabant omnibus terrenis quantum ad proprietatē, ut patet Act. 4. ut liberius orationi vacaret & prædicationi, propter quod vocantur hic sancti, et Apostoli solliciti fuerunt ut alii conuersi qui non abrenunciabant suis bonis terrenis, sustentarent eos suis elemosynis, & hoc negotium Petrus et Ioannes recōmendauerunt Paulo, ut patet Gal. 2. & ipse sollicitus fecit, ut patet hic.

13 Probauerunt. i. consenserunt. **14** Macedo. & Ach. conuersi de terris istis, & per hoc intelliguntur conuersi de alijs locis.

15 Collationem aliquam. i. donationem de bonis suis. **16** In pauperes. i. qui sunt de numero sanctorum. **17** Et debi. s. ut hoc faciant eis. **18** Nam si sp. quia prædicatione euangelij exiit a Ierusalē, ut frequenter dictum est supra.

Debent

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sic autem. & patet ex dictis litera. Consequenter adducit ad propositum auctoritatem Esa. 52.

2 Quo. qui. s. Gentiles, quia per prædicationem Pauli fuerunt illuminati per fidem Christi, quia de Christo non audierunt per prophetas sicut Iudæ, nec per alios apostolos, sicut alij Gentiles, quibus prædicauerant, sicut Mattheus Aegyptiis prædicauit & alij alijs Gentibus, pluribus, quibus iam ante prædicauerant.

3 Pro. quod. Hic consequenter excusat se Apostolus de hoc quod Romanos adhuc corporaliter non visitauit, primo declarans sui aduentus impedire eorum, si cuncto amoto impedimento promittit suū aduentū, ibi. Nunc vero. tertio ad hæc complenda petit orationis suffragiū, ibi. Obsecro igitur. Cuius primū dicit. Pro. quod & imp. pl. & c. quia plurimo tempore Apostolus fuit occupatus in prædicando Gentibus, in partibus Græciæ, quæ pro magna parte erant seductæ a philosophis prophanis & a falsis prophetis ante prædicationem Apostoli, vel post, sicut patebit infra domino concedente in alijs epistolis. **4** Nunc ve. Hic consequenter promittit suum aduentum dicens. Nunc ve. vltimus.

5 Lo. non ha. i. non habens necessitatem ibi manendi amplius, quia licet non omnes essent conuersi, tamen per ciuitates & loca erant per Apostolum episcopi & presbyteri ordinati, qui iad conuertendum residuos, & instruendū conuersos sufficiebant absq; presentia Apostoli, pp qd se stabat ad alia loca maiora, in quibus incubebat prædicandi necessitas.

per circumquaque vsque ad Illyricum repleuerim euangelium

a Christi sic autem euangelium hoc prædicauit, nō vbi nō minatus est Christus, ne supra alienum fundamentum ædificarem. Sed sicut scriptum est. Quoniam quibus non est annunciatum de eo, videbunt, & qui nō audierunt, intelligent.

b Propter quod et impediēbar plurimum venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc. Nunc vero vltius locū nō habēs in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis. Sed cū in Hispaniā proficisci coepero, spero quod præteriens videam vos, & a vobis deducar illuc, si vobis prius ex parte fructus fuero.

c Nunc igitur proficiscar in Ierusalē ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Ierusalē. Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorū

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

aut

112.

113.

& prohibitus usque adhuc.

22 q. 26.

beatus.

communicacionem.

de contrariis. Reg. c. 275.

Epistolam.

Hom. laud.

In sext.

E

Vf. M. & A.

Aug. techu. dibus

A Hoc autem cum. * Haymo. Spū pphético afflatus talia cū securitate dicebat. Qd̄ aut̄ dicit in abundantia benedictionis Christi veniam, tale est quale & illud, qd̄ in exordio huius epistolæ dixit: Desidero (inquiens) venire ad vos ut aliquid gratiæ spiritualis impartiar vobis ad confirmandos vos. In abundantia benedictionis veniã, i. in plenitudine virtutū vt mea p̄dicatione qd̄ minus hētis in fide, p̄cipiatis ex virtute miraculorū q̄ apud vos operabor, roboreremini in eadē fide vt maiorē Ch̄i gratiã in meo aduentu p̄cipere mereamini: sic etenim fecit, q̄a veniēs q̄ illis dēerat in fide & charitate & ceteris rebus spiritualibus suo aduentu suppleuit.

B r̄e eis. Hoc autem cum consummāuero, & assignāuero eis fructum hunc, proficiscar per vos in Hispaniã. Scio autem quoniam veniēs ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.

Obscuro igitur vos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, & p̄r charitatem spiritus vt * adiuetis in orationibus vestris pro me ad dominum, vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa, & † obsequii mei oblatio accepta fiat in Ierosolymis sanctis, ut veniã ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et † refrigerer vobiscum. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis, amen.

Hierony. Sciens Ap̄s qm̄ p̄p̄dicationē Ch̄i Romã vincens duccēdus erat in abundantia benedictionis p̄dicator se esse venturū, vel certe quoniam sibi conscius erat, nihilominus se habere gratiam ab alijs apostolis.

Vt adiuue. Multi minimi dū cōgregant vnanimes, sūt magni, & multorū p̄ces ip̄ossibile est, vt nō ip̄erēt. Si ergo eū videre

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Debent & in car. necessariis ad vitam corporalem.
 2 Ministrare. Sicut enim p̄latis debentur sumptus ex debito necessitatis, eo quod sunt p̄dicatores ex officio, ita alijs qui faciunt hoc ex gratia, debentur debito honestatis.
 3 Hoc au. c. assignando eis elemosynam per me missam.
 4 Proficisc. ita enim proponebat facere.
 5 Scio au. i. in abundantia bonorum spiritualium, sicut Gene. 30. d. dixit Iacob ad Laban: Benedixit tibi Deus ad introitū meum, de multiplicatione bonorum temporalium, & magis proprie benedictio dicitur de multiplicatione bonorum spiritualium.
 Circa partem istam duo sunt notanda. Primū est sollicitudo Apostoli circa ecclesiã Dei, quia publicato euāgelio in partib. orientis festinabat Ierusalem ad ministrandū vitã necessaria sanctis, & inde celeriter Romam transiēs ad p̄dicandū verbum Dei in partibus occidentis. Ex quo nostra negligentia ostenditur valde reprehensibilis. Secūdu est, quia ex dictis videtur, q̄ Paulus in Hispania p̄dicauit, cuius cōtrarium videtur dicere decretū di. 11. ca. Quis nesciat. s. quod de Apostolis solus Petrus docuerit in his prouincijs, Italia, Gallia, Hispania, Aphyrica, & Sicilia. Propter quod dicunt aliqui, q̄ Paulus p̄dicare proposuit in Hispania supposita Dei voluntate sicut dicitur hic, p̄p̄ quod verum dixit, licet ibi non fuerit impedimento superueniente. Alij vero dicunt, q̄ in Hispania p̄dicauit, & hoc dicit Isidorus in lib. de

dere cupiūt, orēt vt liberatū eū recipiāt cū gaudio charitatis. D * Origenes. Orationes ecclesiæ & postulationes etiam inferioris esse meriti videantur his, a quibus oratio postulatur, non contemnendas docet.

* Chryso. O re admirandā? O ineffabilis clemētia Dei? hō mortuus David. s. vt tuis patrocinet? O iustorū & post cōsummationē inexpugnabilis virorū pugna? p̄ his oib⁹ gr̄as agamus Deo, & tales nos exhibeamus in hac vita q̄ possimus inuenire requiē sēpiternā cū sanctis.

* Hieron. Infantū iusticiã diligit Deus, vt ēt posteros sãctorū hoīum, etiã vita sanctorum, non suis meritis eorū & virtute tueatur.

* Accepta. Vt illi intellecta charitate illius erga se, cum illo vnanimis Deo gratias agant. Magnus enim profectus est ei, cuius ministerio multi facti læti Deum laudant.

d Deus au. pa. Ch̄s q̄ ait: Pacem meam do vobis, & pacem meam re. vo. qui cū suis vsq; ad cōsummationē seculi, ita & cū istis; Sic ipse ait: Vobiscum sum oib⁹ diebus, vsq; ad consummationē seculi.

ortu & obitu sanctorum. Et idem videtur dicere Hiero. in l. illustrium virorum, q̄ Paulus in prima satisfactione a Nerone dimissus in occidentis partibus p̄dicauit. Ad decretū autem vident aliqui, q̄ non negat simpliciter in Hispania Paulum, & in alijs dictis prouincijs p̄dicasse, sed dicit quod hoc non legitur. Sed contra hoc videtur quod dicitur Act. vi. Paulum biennio Romæ fuisse, & ibidem disputasse & docuisse, quæ tamen est in Italia de qua loquitur decretum sicut & de Hispania. Propter quod aliter potest dici, quod intentio decreti est quod nullus p̄dicauit vel ecclesias constituit in dictis prouincijs nisi Petrus, vel alij, ex ordinatione, & iussione ipsius, & hoc modo Paulus in Italia, & Hispania non p̄dicauit.

6 Obscuro. Hic consequenter Apostolus petit orationum suffragia, vt impleantur p̄sclita, quia eundo Ierusalem, ab insidijs Iudæorum, ei imminabant in via & termino multa pericula, sicut habuit per reuelationem, & patuit ex euentu Act. 20. ideo dicit: Obscuro au. vos fra. per domin. Et patet litera vsque ibi.

7 Et obsequij. i. elemosyna per obsequium meū a Gentibus oblata.

8 Accepta fiat. scilicet Deo ad gloriam.

9 Sanctis. pauperibus ad eorum indigentiam releuandam.

10 Vt veniam. officio dicto peracto.

11 Et refriger. per receptionem spiritualium bonorum post multas tribulationes illatas mihi.

12 Deus au. Confirmatio est p̄dictorum.

CAP.

falsam fecerit allegationē, dicēdo: Et iterū Isa. ait: Latamini Gētes cum plebe eius. Dicit. u. Burg. q̄ illa allegata auctoritas non est in Isa. sed Deut. 32. Hic cōtra Burg. p̄sumptionē dico duo. Primū q̄ Burg. malē emendat allegatū Apostoli, quia qd̄ allegat Deut. nō cōsonat intēioni Apostoli scdm̄ verba, nec scdm̄ sensū. Patet primum, quia non h̄r ibi: Latamini Gētes, sed h̄r: Laudate Gentes populū eius. Patet scdm̄ quod nō correspondet illa l̄ra intēioni Apostoli, quia ibi assignat pro causa dicti vindicta cū subditur: Quia sanguinē seruorū suorū vlciscetur. Hic aut̄ causa dicti Apostoli nō est vindicta, sed gr̄a, q̄a vocatio Iudæorū & Gentilium. Vñ p̄ causa lætitiæ Gētis cū plebe Apostolus antecedenter dixit: Propter veritatē. s. p̄missionū, vocauit Deus Iudæos p̄ plebē significatos. & p̄ misericordiã vocauit Gentiles per Gentes significatos. Propterea inquit Apost. Confitebor tibi in Gentibus, & c. Et iterū: Latamini Gentes cum plebe. s. rōne talis vocationis nō vindictæ quæ describitur Deut. 32. Non est igit̄ multum mirandū, q̄ Burg. Postulatorē inuadit, qui Apostolo nō peccit. Contra igitur p̄sumptionē eius scdm̄ Bur. dico scdm̄ Apostolus rectē Isa. allegat, q̄a Isa. 35. h̄r sensus quē hic vult Apostolus: quāuis in alijs verbis. Ait enim Isa. de lætitiã desertæ Iudææ & solitudinis. i. Gentilitatis, prout exponit hic postil. & Burg. ibi eū non reprehēdit. Et causa huius lætitiæ est, vt ibi d̄r congregatio Gentis & plebis in vnã ecclesiã Christi, sic & illud ca. in sensu consonat hic Apostolo.

CAP.

ADDITIO I.

In ca. 15. vbi d̄r in Postil. Impropria impropert̄. ti. ce. super me. Impropria impropert̄ium Deo ceciderunt super Christū, quia non recipiendo Christum Deo qui ipsum milit impropert̄i sunt, & impropert̄ia ceciderunt super Christū qui quasi blasphemus ab eis occiditur, vt in glo.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi dicitur in postil. Propterea confitebor tibi in Gentibus. Hæc auctoritas psal. Confitebor ti. & c. nō mysticē sed p̄p̄rie ad l̄ram intelligit de Ch̄so qui cōsiteri facit credentes fideles de Gētib⁹: Vñ statim subiungitur in psal. Faciens misericordiã Christo suo David & semini eius vsq; in seculum. Christi enim regnum qui de semine David factus est secundum carnem, ad Rom. 1. est vsque in seculum, quia regni eius non erit finis, & c.

ADDITIO III.

In eo. ca. 15. vbi d̄r in postil. Et iterum dicit, Esa. 35. Lata. Gentes. Hæc auctoritas quæ allegat̄ ab Apostolo eū dicit. Latamini Gētes cum ple. eius. nō est in Isaia, sed potius in Deut. 32. vbi d̄r: Laudate Gentes cū plebe eius. Hebraica veritas h̄r: Lætamini Gentes, vel exultate Gentes cū plebe eius. Quæ quidē auctoritas ad l̄rã intelligitur de vocatione Gentium, prout ibidē sunt plenē exp̄sitū in additione super illud verbum; Laudate Gentes. vide ibi.

REPLICA. in ca. 15. Bur. culpate Apostolum non veretur. quasi falsam

CAP.

REPLICA. in ca. 15. Bur. culpate Apostolum non veretur. quasi falsam

CAP.

A *a Aristobo.* Solebat congregare fratres in Christo, quos salutabat adeo probans factum illius.
b Et Narcissi. Narcissus dicitur fuisse presbyter qui peregrinando confirmabat sanctos fratres, qui quia presens tunc non aderat, suos salutabat, & quia non omnium illorum merita nouerat discernit, subdēs, qui

c Laborauit. Labor hic de quo crebrius Apostolus est in exhortatione & in ministerio sanctorum, & in pressura & in egestate ppter Deū.
d Et matrem. Pro sanitate eius vocat suā matrem, cuius filium proposuit pro ecclesiastico officio.

e Et omnes. Omnes quib. scribit, & quos nominat, iubet se salutare inuicē in osculo sancto. i. in pace Christi, religiosa sint oscula non carnalia.

f Haym. Iam quia ego non sum presēs ut vos omnes possim osculari, osculamini vos inuicē mei amoris causa, cum acceperitis hanc epistolā. Ex hoc loco alijsque

similibus, mos traditus est ecclesie, ut conuenientes fideles in ecclesiam, ad audiendum verbum diuinum Missarumq; celebrationem, post orationes osculo dilectionis suscipiant se inuicem.

f Christi. Quæ in Christo confidunt, non in alia re.
g Vel ut ob. Pseudo apostolos tangit, quos in tota epistola cauendos esse monet.

* Hier. De illis dicit, qui ex circuncisione illo tempore uenerant, Ieiunia, & abstinentiam destruentes, Neomenias & sabbatha, & ceteras ferias, vētris gratia predicabāt dissentientes ab apostolica doctrina, & fratrib. offendicula pparātes.

* Chryso. Parænesis iterum, & post parænesim precatio.
C Cum enim dixisset, ut eos qui dissidia gignunt, obseruent, illisque

illisq; non obtemperent, adiecit. *Deus autem pacis conseruet, &c.* **D** Obserua uero quā plucide adhortetur, non in persona consiliarij, sed in persona domestici, istud, multoq; honore faciēs. Nā & fratres illos vocat, & supplicat. Obscuro uos, hoc est, diligēter fatagite ut perferretur & cognoscatis eos qui dis-

fidia & offendicula contra doctrinā quā didicistis gignūt. Ita siquidem potissimū est ecclesie subuersio, in partes diuisam esse. Hæc diaboli sunt arma, hoc pacto omnia factum ac deorsum uoluntur. Donec enim unitum fuerit ecclesie corpus, nullum ualet habere introitum Satanas, uerum a dissidijs oritur offendiculum. Vnde autē dissidia? Ab eo quod ventri, alijsq; affectibus seruitur. Nam qui tales sunt, inquit, Deo nō seruiunt, sed ventri.

h Et per dulces sermones. **E** Chryf. Insidiarum modus aliū mōrbum habet, nimirum adulationem. Per blandiloquentiā inquit, seducunt corda innocētum. Recte autem dicit per blandilo-

quentiam, obsequium quippe illorum in uerbis heret, uicinis uero talis non est, sed dolo resecta.

* Irenaeus. Heretici suadenter illiciuunt per uerborū artem simpliciores ad requirendi modum, male autem perducunt eos in eo quod blasphemant, impiam ipsorum sententiā faciunt in fabricatore, non discernere ualentium uerum a falso. Error enim secundum semetipsum non ostenditur, ne denudatus fiat comprehensibilis, &c.
* Hier. Quando uergeri ceperint, aut scribendum illis fuerit, miras strophas uideas, sic uerba temperant, sic ordinem uertunt, & ambigua quæque concinnant, ut & nostram, & ad uersariorum confessionem teneant, ut aliter hereticus, aliter catholicus audiat, &c.

F *Ve-*

NICOLAUS DE LYRA.

* mtnus sibi specialium, & primo quātum ad exēpla in fide, secundo in bona operatione, ibi. Salutate Triphenam. tertio quātum ad exēpla concordia, ibi. Salutate Asincretum. Circa primum ponit quatuor exēpla de fide. primū est pro ea uiriliter pugnando, cum dicit. Saluta. Ap. pro. in Chri. i. probatum in fide Christi per tribulationum tolerantiam, secundo est fideles congregando.

1 Saluta. eos qui sunt. fecerat enim iste domum ad fideles pauperes congregandum, & in ista salutatione principaliter intelligitur tanquā principalis in domo. tertium est in fide proficiendo dicens.

2 Salu. He. co. natione & religione. quartum est congregatos in fide solidando dicens.

3 Salutate eos. Iste Narcissus fuit quidam presbyter discurrens per ciuitates & loca confirmando credentes in fide, & fideles pauperes recipere hospitio, & sic salutabat eos cum ipso, uel ut hic dicit glossa iūc erat absens pro confirmatione fidelium, propter quod Apostolus non nominat ipsum, sed illos de domo sua.

4 Saluta. Tri. Hic consequenter ponit exempla operationis bonæ, & primo, in administratione bonorum corporaliū, & nominat hic tres matronas quæ talia exercebant. erat enim consuetudo apud matronas deuotas hoc facere, ut patet in Actibus, & in alijs legendis plurimū sanctorum, uerū amen quia tertia alias duas in hoc opere præcellebat, & ideo dicitur de ipsa.

5 Quæ multum. id est, amore domini,

6 Saluta. Ru. Hic consequenter ponit exempla bonæ operationis, & primo in administratione bonorum spiritualium di. Saluta. Ru. qui erat sacerdos promptus ad diuina ministranda.

7 Et matrem eius. carnalem.

8 Et meam. spiritualem.

9 Saluta. All. hic ponit exempla concordia nominās plures habitantes &

tes & concordēs charitate ad aliorum imitationem, & eadem ratione salutabat sequentes, di.

10 Salutate Philo. Hic consequenter ostendit qualiter se debent habere ad alias fideles personas quas non nominauerat di.

11 Salutate in. Iste modus erat recipiendi fideles in primitiua ecclesia in signum concordia & charitatis, & bene dicit.

12 In oscu. san. ad excludendum osculum adulatorium, quo Absalon osculabatur populum. 2. Reg. 15. a. Et osculum simulatorum quo Ioab osculatus fuit Amasan. 2. Reg. 20. c. Et osculum proditoriū, quo Iudas osculatus fuit dominum, Mat. 26. g. Et osculum impudicum, Prou. 7. b. de muliere adultera. Apprehensasque deosculabatur iuuenē, &c.

13 Rogo autem. Postquam Apostolus proposuit imitanda, hic consequenter proponit euitanda. Et diuiditur in duas, quia primo ponit suā exhortationem, secundo, subiungit suam orationem ibi. Deus autem in pacis. Prima adhuc in duas, quia primo ponit exhortationem ratione sumpta ex parte euitationis, secundo ex parte denitatum, ibi. Vēstra autem obedientia. Circa primum dicit. Ro. au. v. fra. ut ob. e. diligenter considerando & euitando.

14 Qui dissen. i. declinationes a rectitudine fidei.

15 Et of. pra. do. prabendo alijs occasionem ruinæ. Hoc autem faciunt pseudo apostoli, quos Apostolus monet euitare. Et consequenter ostenditur qualiter possunt cognosci, quia malum uō euitatur nisi cogitatum, & hoc ostendit ex tribus, s. ex fine, quia predicat et docet propter bonū uile et delectabile. ideo dicit. Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri. Secundo ex modo loquendi, quia uicia maiorū palpant & eis adulantur. ideo dicit. Et per dulces sermones & benedictiones, &c. Tertio ex eis quibus loquuntur, ideo dicitur.

16 Seducunt cor. i. quia simplices primo decipiuntur qui talib. facilius acquirunt. Et dicuntur hic innocentes, non a puritate conscientia, sed a defectu industria, sicut Prou. 14. b. innocēs credit omni uerbo.

Ve-

riaribus.

centium.

contra.

alioque & sententia.

2.

E

phil. 3. d.

Præfat. in lib. primum.

Osculum multiplex.

Ve-

A *vestra enim.* Id moneo vitare, quia vestra fides & obedi-
tia ubiq; laudatur, quia eius in capite mundi, & sic exēplo ve-
stro iam possent alij corrumpi. Vel rogo vitare, quia leuiter
obeditis, quod bonū est & inde gaudeo, sed volo vt, sitis sa-
pientes in bono discernēdo, & sinq; aliqua parte mali.

b *Deus autem.* Vos
sitis sapiētes: Deus
autē conē. Sa. n. falsos
p̄dicatores, vel quē-
libet vobis aduer-
santem hominem,
vel diabolū.

c *Sub pe.* Vt caput,
i primos motus sug-
gestionum contem-
natis, sicut Eva in
figura ecclesie di-
ctum est.

d *Gratia.* Grām quā
promisit in aduētu
suo, iam optat eis.

e *Salutat vos.* Tot &
tanti cōgaudent ve-
stro cepto, & iō pfe-
uerare vos decet.

f *Et vniuersa.* Et su-
pra dixetat oēs ec-
clesias, sed hic dicit
ecclesiam alterius p̄-
uincia, vnde Caius
erat.

g *Ei autem.* Sic ego
moneo. Ei autē qui
potest vos cōfirma-
re sit gloria, a quo
solo omnia. In quo
c̄p̄ta notat summa.

h *Secun. re.* Myste-
rium dicit incarna-
tionem Christi, &c.

quæ æternis temporibus erant abscondita, quia licet ex ali-
qua parte antiquis patribus fuissent cognita, plene tamen a
nullo fuerunt scita, quousque suo tempore per ipsum Chri-
stum sunt reuelata.

* Hieronym. Mysterium de vocatione vniuersarum gen-
tium in lege diu fuerat occultum, quod nunc per Paulū cui
denter patefactum est euangelium in Christo per testimo-
nia

nia prophetarum, quia quamuis multa de gentibus ante di-
xisset, tamen quomodo & in Christo vnum fieret & Iudæi,
nemo tam aperte cognouerat.

Scrip. pro. ab eo referatis, testimoniū dantibus huic prædi-
cationi. *Patefac.* in cūctis Gentibus ad obediendū i. vt obe-

f simplicium.

f hypocros.

f quæstor
gratus

f obediōne

a *innocentium!* Vestra enim obedientia in t̄ omnem locum
diuulgata est. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos sapientes

b *esse in bono, & t̄ simplices in malo.* Deus autem pacis con-
terat Sathanam sub pedibus vestris t̄ velociter. Gratia domi-

c *ni nostri Iesu Christi vobiscum.* Salutat vos Timotheus fra-
ter, & adiutor meus, & Lucius & Iason & Sosipater cognati

d *mei.* Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam hanc in do-
mino. Salutat vos Caius hospes meus, & t̄ vniuersa ecclesia in

e *domino.* Salutat vos Erastus t̄ arcarius ciuitaris, & quartus
frater. Gratia domini nostri Iesu Christi, cum omnibus vo-

f *bis, amen.* Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta euan-
gelium meum, et prædicationem Iesu Christi, secundum re-

g *uelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod nunc*
patefactum est per scripturas prophetarum, secundum præ-

h *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

f Facile obedientia vestre

f Et secute.

f Dator.

f Quod vt fiat.

f Quasi his estis cura.

f Genere vel file

f Nomen h̄ non numero.

f Hic est, cui scripsit Ioannes in epistola canonica gaudens, quia fratribus sumptis ministrabat.

f Ab archos, quasi princeps, vel potius ab arce arcarius, dispensator ciuitatis.

f Atheniensem.

f Proprium nomen.

f Ita salutant illi, vel & ego ipse.

f Vel ita hi prædicti salutant vos, & ego ipse subscribo propria manu.

f In fide p̄sentis.

f Secundum quod euangelium & prædicatio est.

f Id est, secundum id quod reuelatum est mihi de occulto Dei consilio ab æterno tacito. Vel reuelat ipsum mysterium.

f Releuatis.

f Qui ab æterno hoc ordinavit Non est fictum.

f Vt obediant.

f Bene operando.

sicut Deus, de quo dictum est: *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Sic
homo dicitur immortalis anima, non tamen sicut Deus de
quo dictum est: *Solus habet immortalitatem.* Sic & homo di-
citur sapiens, non tamen sicut Deus, de quo dictum est:
Soli Deo sapienti: Sic dicitur ignis æternus, non tamen
sicut Deus, cuius solus immortalitas ipsa est vera æter-
nitas.

Soli

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vestra enim. Hic consequenter hortatur eos ratione sumpta ex
parte ipsorum, quia Romani dominabantur toti mundo, & ideo bona
exempla eorum deferrebatur ad omnes partes orbis per nuntios de Roma
venientes, propter quod fideles Roma manentes magis debebat declina-
re doctrinam & consortia malorum, vt bonum exemplum darent aliis
per mundum, ideo dicit. Vestra au. obe. in fide euang. liij.

2 In omnem locum. modo dicto.

3 Gau. igitur in v. eo quod bonitas vestra redundat in alias partes.

4 Sed vo. v. sa. scilicet cognoscendo & operando.

5 Et sim. in m. s. operando, non in cognoscendo, quia cognitio mali
vt cuitetur, non solum est bona, sed etiam necessaria ad salutem.

6 Deus autem. Hic consequenter adiungit auxilium suæ orationis.
& primo in euitandis malis ai. Deus au. pa. s. & conseruator.

7 Conterat sa. i. aduersarium nostræ salutis, & secundo in bonis con-
sequendis. ideo subditur. Gratia domini. &c.

8 Salu. vos. supra posuit apostolus exempla ad imitandum in bono,
h̄c ponit consequenter exempla ad perseuerandum in bono eorū ince-
pto, ostendens quod multi valentes de eorum bono gaudebant, propter
quod magis perseuerare debebant. Dicit igitur. Sal. vos Ti. Ephesio-
rum ep̄scopus.

9 Adiutor meus. In prædicatione Euangelij.

10 Et Luc. qui fuit comes Apostoli indiuiduus, vt dicit Hier. Et pa-
tet ex Actibus apostolorum.

11 Et Iason & i. natione Iudæi, de quibus habetur in Actibus.

12 Saluto vos ego Non est hic Tertius nomen numeral, sed no-
men personale notary Pauli, de cuius licentia iste posuit nomen suum
in salutatione.

13 Salutat vos Ca. Corinthiorum episcopus, cui Ioannes scripsit epi-
stolam, qui prædicatores euangelij recipiebat, & ideo Paulus quando
ibat illuc, ad ipsum declinabat.

14 Et vniuersa. regimini Caii subiecta.

15 Salu. vos Era. ar. i. princeps eius. Et sic dicitur ab archos quod est
prin-

princeps.

Vel a iter & forte melius arcarius dicitur, quia custos erat publicæ
arca, vbi scripta & acta ciuitatis reponerantur vel vestigia.

16 Et quat. fr. Non sanguis sed fidei religio, & est hic. Quartus
nouen personale.

17 Gratia domini. hoc dicitur ad confirmandum prædicta.

18 Ei autem. Hæc est vltima pars epistolæ. s. eius conclusio, quæ di-
uisa fuit co. tra præmium et narrationem a principio in qua cōcludit
Apostolus epistolam suam & diuinarum gratiarum actionē, & hoc cō-
cludit ex duobus. s. quia vocatio ad fidem est per ipsum & eius confir-
matio, & ex hoc quod mysterium Christi nostris temporib. reuelauit,
quod ab antiquis temporibus fuit desideratum, & an c̄ tēpora soli Deo
cognitum. Dicit igitur. Ei autem qui potens est vos cōfirmare.
s. Deo vni & trino, sit supple honor et gloria Quod hic accipitur ex fi-
ne huius partis iterum construatur cum sequentibus aliis.

19 Iuxta euangelium. i. prædicationem, quod tamen est Christi, vt
actoris, ideo subditur.

20 Et. pro id est.

21 Prædicationem Iesu. quem prædico auctorem euangelij.

22 Secundum reuel. i. sacri secreti redemptionis nostræ, quod est
in euangelio referatum. propter quod Septuaginta interpretes, vbi Isa.
9. d. habet nostra translatio: Et vocabitur nomen eius admirabilis con-
siliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, sic trāstulerūt:
Et vocabitur nomen eius magni consilij angelus.

23 Temporibus æternis. hominibus, Deo tamen cogniti. Dicitur
autē æternis temporibus, quia æternitas quæ mensuratur cognitio diui-
na nō apprehēditur a nobis, nisi per comparationē ad tempus infinitū.

24 Quod nunc. scilicet, tempore nouæ legis.

25 Per scri. Apostolis referatas, Luc. xliij. g. Aperuit illis sensum,
vt intelligerent scripturas.

26 Secundum præ. secundum ordinem eius quia æternaliter di-
sposuit fienda in tempore.

27 Et obedientiam. i. vt cunctæ Gentes obediant fidei.

Co-

A *Soli sa. Deo.* Hic error quibusdā fuit repit arbitrantibus solū patrem hic significari, & ipsum solū vere sapientē esse, cū tamen non sit dictū, Soli sapiētī patri, sed, soli sapienti Deo, & deus vnus ipsa trinitas, vt sic intelligamus solū deū sapiētē, sicut intelligimus solū Deum potentem, i. patrē & filium & spiritum: qui est vnus & solus deus, cui soli seruire iubemur.

atefacti

B Si tamē dixisset Apostolus. Soli sapiētīa patri. Non tamen sic se pararet filiū vel spiritum sanctū. Sicut in Apoca. de filio legitur, qui habet nomen scriptū, quod nemo scit nisi ipse. Nec ideo tamē dicitur pater nescire hoc nomē, a quo & filius inseparabilis. Sicut ergo scit pater, quod nemo scire dictus est, nisi filius, quia inseparabiles sunt pater & filius. Sic et si dictū esset, soli sapienti patri, simul intelligi debet & filius & spiritus sanctus, quia inseparabiles sunt.

b *Cui ho.* Si auferas, cui, absoluta est lectio. Beatus August. dicit apponi, & tractat quod debeat accipi. Aug. Qd̄ addit. Cui gloria, cū sufficeret gloria, inusitate nostrę linguę locutio est, nō sensus ambiguus. Idem est dicere inusitato ordine verborū, ei gloria p̄ Iesum Ch̄m, cui gloria. Qd̄ est vsitato ordine, ei gloria, cui p̄ Iesū Ch̄m gloria. Per Christū est gloria patri, i. clara cū laude notitia, quia per eum innotuit hominibus deus trinitatis, quod est mysteriū.

Chryso. Aemulatores nos Pauli, eiusdemque dignos patrociniū nos exhibeamus, nec hic solum vocem Pauli audiamus, sed & illic postquam discesserimus, athletam hunc Ch̄i. videre mereamur. Imo si hic audierimus, & illic ipsū omnino videbimus, licet nō ē p̄p̄inquo stantes, videbimus tamen

fm. 32. in hac epist. a Rom.

C *omnino videbimus, licet nō ē p̄p̄inquo stantes, videbimus tamen*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Co. so. sa. Deo.* Hoc refertur ad illud quod prædicitur temporibus æternis taciti.
- 2 *Per Iesum, &c.* qui est mediator noster ad reducendum nos in Deum.
- 3 *Cui. f.* Christo.
- 4 *Honor.* qui est reuerentia in testimonium virtutis exhibita. In Christo

ADDITIO.

In ca 14. vbi dicitur in Postilla. Temporibus æternis taciti. Dicit autē mysteriū Ch̄i tēporibus æternis tacitū. Nā licet ex aliqua

Prologus in epist. primā ad Corinth. incipit.

Pistola prima ad Corinthios multas causas diuersasq; complectitur, quarū partem relatione fratrum cognouit Apostolus: partim ipsorum Corinthiorū sunt lris indicatæ. Nonnullas vero pro officii sui cura, aut emendat, & variis curationib. medetur, diuersa infirmitate languentibus. Nā apud eos primum curatur dissensionis vitium, quod multi pseudo apostolorum intulerunt vnitatē scindentes ecclesiæ, vt proprii nominis facerent sectatores, quod his exprobrat verbis Apostolus: † Hoc autē dico, q̄ vnusquisque vestrum dicit: Ego quidē sum Pauli, ego autē Apollō, ego vero Cephæ, ego autē Christi. Et ob hoc quidem horū se dicit facere noīum mētionē, vt multo magis erubescant id se facere sub falsorum apostolorum nominibus, quod et si sub Pauli & Petri fieret noīe displiceret. Secunda causa eius inducitur, qui paternæ oblitus reuerentiæ vxorē sibi

fra 1. c.

tamē prorsus apud regālē thronum splendentem. Vbi Cherubin Deū glorificant, vbi Seraphin volant, illic Paulum videbimus cū Petro in sanctorum choro Chorypheum existētē & præsidērem, geminaque illic dilectione fruemur, &c. Quis mihi nūc dabit Romę circūfundi corpori Pauli, affigi

- 1 sepulchro, videre pul
- 2 uerē corporis illius,
- 3 quæ adhuc in Christi
- 4 sto deerāt adimplen
- 5 tis, stigmata illius ge-
- 6 stantis, prædicati onē

† supra 11. d. honor &

cuangelij vbique seminantis? Puluerem inquam, oris illius per quod Christus locutus est, per qd̄ lux emicuit quouis fulgore clarior, & vox exiijt de monibus quouis tonitru terribilior. Si enim vestimenta eius horruerunt, multo magis vocē. Ipsa illos vicit, hæc orbē terrarum expurgauit, hæc morbos dissoluit, vitium expulit, veritatē superinduxit, Christum habuit inhabitatorē, &c. Nō solum oris, sed & cordis illius puluerē videre vellem, quod si quis tortus orbis cor dixerit, innumerorumque bonorum fontē, & principium, & elementū primariū nostrę salutis, certe non errauerit, &c. Videre rursus vellē puluerē manuum illius quæ in vinculis fuerūt, per quarū impositionem Spiritus sanctus dabatur, per quas hęc literę scriptę sunt, & quas cum vidisset vipera, in rogū ardentem decidit. Puluerem videre vellem oculorū bene excęcatorū primo, deinde vero ad orbis salutem respiciētium, qui & Christum in corpore videre meuerunt, &c. Vellē & pedum illorum videre puluerē, qui per orbem currentes nō laborarunt, &c. Et quid opus est singula recensere? Vellem videre sepulchrum, quo recondita sunt arma illa iustitiæ, arma lucis, in quibus vivebat Christus, templa Spiritus sancti, &c.

E

F

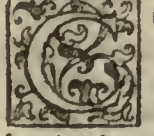
Christo enim homine sunt omnes virtutes & charismata. **5** *Et gloria.* quę est honor exhibitus alicui coram multis. Honor autem exhibetur Christo homini coram sanctis & angelis. **6** *In secula seculorum, amen.* i. æternaliter, cuius æternæ gloriæ nos participes faciat, qui cum patre & Spiritu sancto viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

aliqua parte antiquis patribus fuit cognitū, tñ plene a nullo erat præscitū, quousque suo tēpore p̄ ipsū Ch̄m fuit reuelatū. & per scripturas prophetarum ab eo referatas testificatum, vt in glo.

bi non erubuit facere de nouerca. Qd̄ facinus licet fornicationem appellauerit Apostolus, tñ ita condemnauit, vt in vltionem facti auctorē talis operis diabolo iudicauerit deputandū, imposita iudiciorum & litium tertia qōne. Quarto loco matrimoniorum iura tractātur. His Quinto loco virginittis consiliū velut e vicino coniungitur. Sexto loco de escharum licentia disputatur. Septimo atq; octauo loco de attōdendo viris, & mulierib. velādo capite, ac sacramentorū cōione præcipitur. Nono loco æmulatio quæ diuersitate donorū spiritualiū nascebatur sub exēplo membrorū & corporis castigatur. Decimo resurrectionis spes multis & argumentis & rationib. approbatur. Vltimo de colligendis ad necessitatem sanctorum nomine charitatis cura, vel ædificatio cultui imponitur. Interferuntur his pauca, quæ aut, vt quibusdam videtur, pendent ex superioribus, aut habent, licet proprias, tamen paruulas actiones.

Incipit expositio argumenti epistole primę ad Corinth.

INCIPIT ARGUMENTVM.

Corinthii sunt Achaici, & hi similiter ab Apostolo audierunt verbum veritatis, & subuersi sunt mulitarie a falsis apostolis. Quidam a philosophię verbosa eloquentia, alii secta legis Iudaicæ inducti sunt. Hos

pub Corinthios per annū vnum & mēses sex, docens inter eos verbū Dei, sed post per pseudo multi facie subuersi, vt de baptistis se iactarent, vnitatē ecclesiæ scindentes,

C dētes, & sacrorū viturē & vsum ex ministrorum meritis iudicarent, vel cōtemp-
to Apostolo de sapiētibus seculi. Sūt & alia capitula in suis locis notāda. De huiusmodi scribit eis apostolus a schismati-
bus illos reuocans ad vnitatē. Huic epistolæ sicut & alijs salu-
tationem præscribit, & nomen suum quod celebre erat omnibus gētibz præ-

reuocat Apostolus ad veram fidem & euangelicam sapien-
tiam, scribēs eis ab Epheso per Timotheū discipulum suum.

lutationem præscribit, & nomen suum quod celebre erat omnibus gētibz præ-

ponit, vt magistri nomine audito acquiescant correctioni. Et quia eis viluerat, apponit dignitatis nomen, vt est Apostolus, & non humilitatis, vt seruus.

Incipit epistola Pauli prima ad Corinthios.

P Au. vo. i. ab omnibus priuilegio nominis dictus *Apostolus Iesu Christi*. Hic non seruū se nominat, q̄a potius erat opus auctoritate & cōmmedatione cōtra superbiā Corinthiorum, apud quos viluerat.

* Scdulus. Vt enim iudices huius seculi, qui nobiliores esse vidētur, ex regibus quibus seruiunt, ex dignitate quia intumescunt, vocabula fortiantur, ita & apostolus grandem inter christianos sibi vindicās dignitatem, Apostolum se Christi titulo prenotauit, vt & ipsa lecturos nomine auctoritate tereretur, indicās omnes qui in Christo crederent, debere sibi esse subiectos.

C A P. I.
a A deo vel hominibus. Electus.
b Dei voluntate missus ad prædicandum Gentibus ad Christum.

Aulus vocatus Apostolus Iesu Christi
a Quod non illi, vestri pseudo. Non per iram.
b Hic dicitur Apostolo de eis nunctasse.

per volūtatem Dei, & Sosthene s frater ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, sanctifi-
a In baptismo per Christum, non per homines.
b Qui vocati per prædicationem, deinde sancti facti sint vel præelecti a Deo, vt sancti sint, ita vt nihil ab homine.

catis in Christo Iesu vocatis sanctis, cum omnibus qui inuo-
a Non allud ab eo. b Quod uere inuocat dum ab eo credunt regi & saluari.
c Misi primitus commissio. d Corinthiorum.

cant nomē domini nostri Iesu Christi in omni loco ipsorū
a Stantibus vt maneant, lapsis ut redeant. b Mentis tranquillitas.
c Ne unio putetur personæ.

& nostro. Gratia vobis & pax a Deo patre nostro & dō-
a Corde, lingua, opere. b A quo omnia credo esse, non ab hominibus.

mino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo semper pro
a Dum considero gratiam. i. dona Christi. Non aliunde.

vobis in gratia Dei quæ data est vobis in Christo Iesu:

semp incipiamus, & ante oīa Deo gratias agamus, cui nihil gratius, nihil acceptius, quā & sibi & alijs gratū esse beneficiotū. Quamobrē in omni fere epistola, hoc vtiq̄ principio. * Augustin. Omnium quidem Deus est, sed eorum proprie Deus dicitur, qui eū diligunt, qui eum tenent, qui illum possident, qui illum colunt, qui tanquam de magna domo ipsius, sunt familia eius, redempti magno sanguine vnici filij. Omnium quidem Deus est potestate qua creat. Sed eorū propie Deus dicitur, qui eum diligunt, tenent, possident, qui illum colunt, quibus subuenit.

† per Christū Iesum

† infra 14. d.

† de gratia

Act. 26.

Math. 18.

C mēdacio ista excogitata sūt, siue vt impletet quod ipse docebat

Postilla Nicolai de Lyra, super episto. Pauli ad Corinthios.

C A P. I.

P Aulus vo. Apostolus. Hic incipit secūda pars epistolarū Pauli Apostoli, in qua incipit scribere Græce. in præcedenti .n. epistola præ scripserat Romanis Latine. Et diuidit in duas partes, quia primo describit aliquibus ecclesijs. Secundo specialibus psonis. Secūda pars incipit i prima epistola ad Timotheū. Prima diuidit in sex partes secūdū nuīerū ecclesiarū, quæ patebūt prosequēdo dño cōcedente. Circa primū cōsiderādū, q̄ Apostolus in epistola præcedenti cōmendauerat gratiā Dei p̄ q̄ Iudei & Gētilēs in vna sunt ecclesia cōiuncti & p̄ q̄ debēt charitatiue adinuicē colligari Gratia vero cōferē in ecclesiæ sacramētis, & iō post epistolā ad Romanos, in qua fit sermo de Ch̄i gratia conuenienter ponunt epistolæ ad Corinthos, in quibus epistolis eos instruit de ipsis sacramētis. Et diuiditur in duas partes s̄m duas epistolas. In prima Apostolus instruit Corinthios de ecclesiæ sacramētis. In secūda, de sacramētorū ministris. In hac autē epistola primo præmittit Apostolus salutationē. Secūdo, p̄sequitur suā intentionē, ibi: *Gratias ago*. In salutatione vero tria ponit. Primū est psonæ salutantes, dicens, *Paulus vocatus Apostolus*. Ratio vero huius nominis Pauli & modus suæ vocationis ad Apostolarū ponūtur supra 1. c. ad Romanos. 2 *Per voluntatem Dei*. Scilicet p̄ voluntatē beneplaciti, mali vero prelati sunt per eius voluntatē digni, quæ dicitur permissio in quātū a Deo permittunt in tali officio. 3 *Et Sosthenes fra*. Hunc autē Apostolus secū ponit in salutatione, q̄a detulerat ad eū defectus Corinthiorū, tāquā ad eū qui prodesse poterat & volebat, & Corinthij crederent ipsum Sosthenē hoc fecisse nō ex charitate, sed alia causa, iō Apostolus posuit ipsum in salutatione Corinthiorū, tāquā optantē salutē eorū, vt p̄ hæc ostēderet qd̄ Sosthenes charitate fraterna motus detulerat ad

Diuisio.

Diuisio.

ad ipsum defectus Corinthiorū. Secundo ponit personas salutatas, dicens. 4 *Ecclesiæ Dei*. i. congregationi fidelium. 5 *Quæ est Corinthi*. quantum ad fideles in ciuitate habitantes. 6 *Vocatis sanctis*: quia per gratiam diuinæ vocationis venerāt ad sanctitatem. 7 *Cum omnibus qui inuocant nomen domini no. Iesu Christi*. quantum ad fideles habitantes non solum in ciuitate, sed etiam in tota diocesi. Ideo subditur. 8 *In omni loco ipsorum*. i. subiecto iurisdictioni episcopi, & aliorum illius ecclesiæ ministrorum. 9 *Et nostro*. per hoc enim, quod subijciebantur episcopo ciuitatis, non erant exempti a potestate Apostoli. Tertio ponit bona salutaria & optata, dicens. 10 *Gratia vo*. In præsentia. 11 *Et p. i. gloria in futuro*, in qua pax perficitur, quia appetitus ibi terminatur siue quietatur, veruntamen quia hæc bona sunt a Deo solo sicut ab actore. Ideo subditur. 12 *A Deo patre nostro*. Quia est pater omnium per creationē, sed fidelium tantum per gratiæ adoptionem. 13 *Et domino Iesu Christo*. Qui est mediator nostræ salutis. 14 *Gratias ago*. Hic cōsequēter prosequitur Apostolus suā intentionē seu tractatum epistolarē, in qua Apostolus primo gratias agit de bonis Corinthiorū, vt libentius accipiāt eius correctionē. Secundo procedit ad eorū instructionē, ibi: *Obsecro autem vos*. Circa primum dicit. *Gratias ago Deo meo*. Licet enim sit Deus omnium, tamen, dicitur specialiter Deus bonorum per fidem & deuotionem. 15 *Sem*. i. in omnibus horis mihi ad orandū p̄ fidē & deuotionē. 16 *Pro vobis*. sicut pro filijs charissimis. 17 *In gratia Dei, quæ data est vobis*. id est propter gratiam vobis datam. 18 *In Christo Iesu*. i. a plenitudine gratiæ eius secundum quod dicit Iohannis primo. b. De plenitudine eius omnes accepimus.

Quia

a In omnibus. Supponit partes aliquas in omni verbo. i. in omni genere linguarum, vel in omni modo predicandi. i. minoribus, mediocribus, & perfectis.

* Hier. In omnib. virtutib. per sapientiam quæ amicos Dei & prophetas constituit. Item aliter hoc dicendo Apostolus ostendit eos quæ ad fidem Christi accesserunt, omni gratia tunc ditatos, nunc autem non iuxta fidem conuersantes, vacue factam monstrat gratiam, quæ percepta est.

b Sicut testimo. i. ita verbu & scientiam teneatis, sicut ego predicauit & testimonio prophetarum confirmauit. Vel quia firmiter fidem quam predicauit tenetis, omnibus donis repleti estis.

c Obsecro. His laudatis inuitat alios ad horum similitudinem.

d Sitis autem perfecti in eodem sensu. * Oecu. Hoc est, & sermonibus, & operibus, & sententia, & sensu sitis conformes. Et ne inficias eant, testes eos producit, qui tunc Chloæ erant. Nam et si manifestum, inquit, sit peccatum vestrum fratres tamen estis.

* Optatus Mileuitanus. Schisma summum malum esse, & vos minime negare poteritis. Et tamen Dathan, Abyron, & Choreditos magistros vestros, sine trepidatione estis imitati, nec ponere ante oculos vestros voluistis, hoc malum & verbis Dei esse prohibitum, & aduersum grauer vindicatum. Deinde, esse distantiam delictorum, aut remissionis aut pena. Parricidium principale delictum est, & tamen Cain nec reus a Deo percutitur, sed occisus insuper a Deo

vin-

vindicatur. Hominum cetum millia sacrilega post nunciu longi ieiunij parui repositis & oro indulgentiam meruit, quæ non sunt consecuti, qui populos Dei primitus ausi sunt scindere. Tot millibus virorum Israel Aaron vnum sanctum Deus profecerat sacerdotem, sed cum ministri eius Sacerdotium non sibi debitum concupiscerent, sed ut a parte populi illicitè inuaderent, ducetos, & quæ excurrit, ministros secum perituros, cum thuribus in fronte seducti populi posuerunt. Deus cui displicet schisma hoc libenter videre non potuit. Iratus igitur, quod in sacrilegos & parricidam non fecerat, in schismaticos fecit. Mandata est terra fames, statim fauces suas in populi diuisores aperuit, & contemptores mandato rum Dei, auido ore absorbit, &c.

e Cloes. Nomen loci vel personæ. Aliquibus enim videtur locus esse, ac si diceretur, ab his qui sunt Antiochiæ. Aliquibus autem fama fuisse videtur Deo deuota cum qua multi essent contentes Deum.

f Hoc audi. Hic contra baptistas agere incipit, de quibus illi gloriabantur.

g Ego qui. Sub suo nomine & apostolorum notat pseudo, ne si diceret in nomine ipsius vel illius, videretur eis inuidere, & sibi velle attribuere. Vel si non in nomine maiorum, nec minorum.

h Ego vero Cephæ. Petrus dicitur in figura Christiani populi a petra Christo. Tu es Petrus, a petra quæ confessus es, & super hanc petram. i. super me, non super te. Non. n. dicuntur Petri, sed

Christi.

Aug. li. 3. cor. li. Petil. trac. 47 in Io. in pl. 55. 71. 128 & li. 5. de bapt. Mat. 16. c. F

Christi.

Christi.

Christi.

Christi.

Christi.

Christi.

Christi.

Christi.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quia in omnibus. s. pertinentibus ad salutem. 2 Diuites facti estis. abundantes. 3 In illo. i. per illum. 4 In omni verbo. Quia linguis omnibus loquebantur, tunc enim baptizatis per impositionem manuum apostolorum dabatur donum linguarum, ut patet in actibus pluribus locis.

Vel dicit, In omni verbo. Quia abundabat in verbis doctrina, sed quia verbum non profertur nec ordinatur nisi procedat ex habitu scientie. Ideo subditur. 5 In omni scientia. i. intelligentia scripturarum ad salutem pertinentium. Hoc tamen intelligendum est de maioribus illius ecclesie, ad quos spectabat docere.

6 Sicut testis. &c. i. secundum concordiam ad eius euangelium, quod supple. 7 Confirmatum est, &c. i. firmiter radicatum, aliter non esset recta scientia. si a Christi testimonio discordaret.

8 Ita ut nihil vobis, &c. Et in hoc ostendit gratiam perfectionem.

9 Expectantibus reuelationem, &c. In die iudicij quæ reuelatio bonos faciet beatos in re, sed expectatio huius reuelationis facit eos beatos in spe. Isa. 30. d. Beati omnes qui expectant eum. Et ideo de tali expectatione Corinthiorum Apostolus gratias agit Deo, & quod hæc expectatio non sit vana, sed est auxilio Dei firma. Ideo subdit.

10 Qui & confirmabit, &c. i. sine peccato mortali, quia peccatum veniale non potest eum a perfectis omnino vitari.

11 In die aduentus, &c. Hoc dicit, quia qui sine crimine in die mortis inuenitur, in die iudicij sine crimine presentabitur, et predicta confirmat per fidelitatem Dei dicens.

12 Fidelis Deus, &c. s. ad fidem. Et sic non deficiet vobis in auxiliando, ut perueniatis ad gloriam. Sed potest hic queri, quomodo Apostolus de Corinthiis tãta dicat prima, cum statim postea subdit, quod inter eos erant schismata? Ad quod dicendum, quod illa schismata non erant communia, sed erant ibi multi boni et literati ac charitate communi, in quibus verificabatur verbum Apostoli, unde dicitur quod infra aliqui Corinthiorum dicebant. Ego autem sum Christi. Et isti non faciebant contentione propter baptistas, quia tota efficaciam baptismi Christo attribuebant.

13 Obsecro autem. Hic consequenter Apostolus incipit eos instruere. Et diuiditur in duas partes, quia primo instruit eos de sacramentis. Secundo de quibusdam aliis 16. cap.

Circa

Tom. 6.

Circa primu sciendum, quod in sacramentis tria sunt. s. ipsum sacramentum, & res signata & contenta quæ est gratia, & res signata & non contenta, quæ est resurrectionis gloria. Et ideo primo agit de sacramentis. Secundo de gratiis duodecimo cap. Tertio de gloria resurrectionis. 15. c. Prima adhuc in tres, quia primo agit de pertinentibus ad sacramentum baptismi, & cum hoc de modo docendi, eo quod scribitur Marci ultimo d. Docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. secundo agit de sacramento matrimonij 5. cap. Tertio de sacramento eucharistie. 8. cap.

Circa primu sciendum, quod inter Corinthios erat dissensio propter baptistas & doctores, quia baptizati ab vno apostolo preserebant se baptizatos ab alio, quasi baptismus haberet efficaciam a ministro. Aliqui etiam doctores in philosphorum verbis ornata reputabant magis efficacem doctrinam apostolorum talibus carere. Et ideo circa hoc duo facit Apostolus quia primo remouet Apostolus contentione. Secundo contentione causam, ca. 3. Prima in tres, quia primo ponit suam admonitionem. Secundo aperit eius intentionem, ibi. Significatum est. Tertio admonitionis rationem, ibi. Diuisus est Christus. Circa primu admonet eos gratiose, ut eius admonitio magis recipiatur. Admonet. n. eos humiliter, di. Obsecro. & non precipio. Et est charitatiue dicens. 14 Fratres. quæ est nomen amoris, & est reuerenter dicens. 15 Per nomen, &c. Et est utiliter, quia admonet eos de utilitate & concordia inter eos, de vicia pariter & doctrina, dicens. 16 Ut id ipsum, &c. ita quod in verbis & factis vestris non appareat aliqua discordia. 17 Sitis autem, &c. de agendis.

18 Et in ea, &c. De contemplandis. 19 Significatum est. Hic consequenter Apostolus aperit suæ monitionis intentionem. Ad hoc. n. monuerat eos de charitate & concordia, ut conuenientius argueret discordiam ipsorum audiam. Ideo dicit. Significatum est mihi de vo. fra. m. Charitatiue eos alloquitur, ut correctio eius melius suscipiatur.

20 Ab his, &c. Secundu aliquos nomen est matrone deuoræ, in cuius domo plures fideles manebant. Secundu alios est nomen loci prope Corinthum, ubi habitabant nobiles de contentione Corinthios dolentes. Et si primo modo accipiatur vel secundo Sosthenes erat in illa societate a qua fuit missus ex bono zelo hoc denunciare Apostolo. Quia c. s. m. v. Consequenter exprimit modum contentione, di. 21 Hoc. au. di. Id est, refero.

22 Quod vnusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego autem Cephæ, ego autem Christi.

23 Quod vnusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego autem Cephæ, ego autem Christi.

24 Quod vnusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego autem Cephæ, ego autem Christi.

25 Quod vnusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego autem Cephæ, ego autem Christi.

26 Quod vnusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego autem Cephæ, ego autem Christi.

27 Quod vnusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego autem Cephæ, ego autem Christi.

28 Quod vnusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego autem Cephæ, ego autem Christi.

29 Quod vnusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego autem Cephæ, ego autem Christi.

30 Quod vnusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego autem Cephæ, ego autem Christi.

31 Quod vnusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego autem Cephæ, ego autem Christi.

32 Quod vnusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego autem Cephæ, ego autem Christi.

Christi, ne esset spes in noie, & ne essent tot baptisimi quot...

Diuisus est Christus. Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis...

Haymo. Apud Corinthios emerferant heretici, post discessum...

Diuisus est, &c. Hic consequenter Apost. ponit rationem suam...

Chrysof. Intuete vilem sniam, quo pacto in proprio nomine...

Paulus vos ex nihilo vt essetis, effecit? Sed ea tantum quae eximia...

August. Nos qui suauis vocamurq; Christiani, non in Petrum...

Idem. Apostoli per euangelium suscitantes semen fratri suo...

Aug. tract. 5. in Ioan.

baptisim

E

Lib. 18. Dei, ea

In psal.

Lib. 5. b. p. lino

Sed F

NICOLAUS DE LYRA.

nominebat se ab illo, a quo baptizatus erat, quasi baptisimus vnus...

Diuisus est, &c. Hic consequenter Apost. ponit rationem suam...

Et ad maiore intelligentia sciendum, qd Christus in baptismo...

Nunquid Paulus, &c. q. d. non, quia baptisimus non habet efficacia...

ciam a passione alicuius sancti, nisi solius Christi, propter quod eius...

Sed contra hoc videtur esse illud quod dicitur Matt. vlt. d. Docete...

Gratias ago. Hic consequenter Apost. excludit a se suspicionem...

Non e. mi. &c. Sed contra hoc videtur esse quod dicitur Matth. vlti.

Potestas excellentie sacramentorum in quatuor.

Apo. li. re pe e. p. dical u.

Non

A a Sed euange. Perfeste. n. baptizare & minus docti possunt. Per feete aut euangelizare multo difficilius est & ratoris operis. Ideo doctor gentium pluribus excellentior, euangelizare se missum dicit non baptizare. Hoc tamen necessitate instate interdum egit.

b Non in sapi. Contra sapientiam seculi. Non in supi. ver. Sapientiam dicit philosophorum, quæ dicitur et si non sit, vel quæ verbosus facit, q̄ crux. i. mors Christi euacuat, & impossibile secundum naturam iudicat, vt Deus immortalis moreretur. **c** Verbi. Ibi cõpositio verborum q̄ritur, vbi teste virtute ipsa veritas se nõ cõmendat.

B Euacuatur. Etiam crux Christi, si quomodo vel bona natura, vel alio aliquo modo præter eam credatur esse iustitia & vita eterna.

* Haymo. Hæretici & Philosophi prædicabãt in sapientia verbi, hoc est culto & polito sermone, vt placerent suis auditoribus. & ipsi appareant docti, vel etiam in sapientia verbi prædicabant, quæ ea quæ mundus. i. amatores, & philosophi humane sapientiæ, stulta putant, nõ prædicabãt illi. Verbi gratia Christi naturatẽ ex virgine, mortem, & resurrectionẽ quæ oia illi denegabant, dicentes aliquid non posse gigni, nisi ex cõmixtione alterius feminis, & Deũ qui spiritus est, non esse hominẽ factũ, neq; filium Dei moti potuisse, sed quãdo voluit apparuit, & quã voluit recessit, neq; resurrexit, quia non mortuus est. Ita oia philosophi & hæretici quia per humanã sapientiam penetrare non poterant, dicebant mendacium, & annihilabãt passionẽ Christi. Sed Apostolus prædicabat simplicib. verbis Christum esse natum de virgine, mortuũ, & resurrexisse, vt auditores eius intelligere possent q̄ loquebat. **d** Perentibus. i. sapientibus mundi, quorum & sapientia perit, & falsa ostenditur, & ipsi damnandi sunt. **e** Dei vir. Dũ occisus diabolus vicit, & hominẽ liberauit, vel virtutẽ dat credẽtib. per quam fiunt miracula, cũ res exigit.

C **f** Scriptum est enim. Iõ non misit me in sapientia, quia prædixerat quod in prædicatione eam non reciperet euangelica, sed

sed perderet & reproberet de collegio prædicatorum suorũ, & sic factum est.

g Perdam sc. Non ergo de sapientioribus gloriandum.

Bernard. * Perdiderunt sapientiam quin sua sapientia perdidit eos.

D
Serm. 74. super cauci.

re-
antem
re con
ir.
pntia.
ator.

B

re Hier.
ad ma

faint do-
ri doctri
bi. &
pientia

ho.

a Quod a minoribus fieri potest, ne retardaretur a prædicatione. b Misit me, sed non. c In lepore & ornatu verborum. d Philosophorum quæ verbosus facit.

a Christus baptizare, sed euangelizare, non in sapientia verbi,

b vt non t̄ euacuetur crux Christi. Verbum enim crucis per-

c euntibus quidem stultitia est, t̄ iis autem qui salui fiunt, id est

d nobis, Dei t̄ virtus est. Scriptum est enim. t̄ Perdam sapien-

e tiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobo. t̄ Vbi

f sapiens, vbi Scriba, vbi t̄ inquisitor huius seculi? Nonne

g

h

i

ii

iii

iiii

v

vi

vii

viii

ix

x

xi

xii

xiii

xiiii

xv

xvi

xvii

xviii

xix

xx

xxi

xxii

xxiii

xxiiii

xxv

xxvi

xxvii

xxviii

xxix

xxx

xxxi

xxxii

xxxiii

xxxiiii

xxxv

xxxvi

xxxvii

xxxviii

xxxix

xl

xli

xlii

xliiii

xliiiii

xlv

xlv

cum tetederis cõsequatur, & paulatim meditando proficiat. Inde est quod multi illiterati poemata componunt tã exquisita quæ viri eruditissimi admirentur. Hunc ergo sensum quem Deus ad se ex creaturis agnoscendum & suam voluntatem inquirendam dederat, illi ad inquirenda superflua & curiosa verterunt.

h Vbi sa. Inter prædicatores, inter quos si esse voluit, sapientiã illã abijcere oportuit. Scriba, qui de moribus vel actib. præcepta dat. Conquisitor, qui secreta naturæ rimatur. Tales non recipit, sed stultos facit. Vel pereuntibus dico sicut scriptum est, quod perderet & reprobam fallamque faceret.

Vbi sa. probate. Fallẽ sapientiẽ insultat apostolus Vbi: quia si nihil valet. Et est inuectio in Iudeos & in Gẽtiles. Nã Scribæ Iudeorũ & legisdoctores, & si nihil impossibile Deo credunt, tamen quia in lege non adeo aperte habent, dilidunt Dei filium esse mortuum & huiusmodi. Gentilib. vero pro humana ratione stultitia est.

Sapiens. Genus vtriusque est & Scribæ & inquisitoris.

i Nonne stultam, &c. sapien. hu. mun.

* Aug. Ipse modus quo mundus credidit, si cõsideretur, incredibilior inuenitur. Ineruditos liberalib. disciplinis, & oino quantum ad istorum doctrinas attinet, impositos, nõ peritos grãmaticẽ, non armatos dialectica, non rhetorica inflatos, piscatores Christus cum retib. fidei ad mare huius seculi

paucissimi

† Isa. 29. Abdiz. I.

† Isa. 33. secundum lxx.

Lib. 22. ciuit. cap. 5.

F

NICOLAUS DE LYRA.

I Non in sa. Hic consequenter reprobat cõtentionem Corinthiorum ex parte doctri. n. quia eorum aliqui doctrinam pseudo apostolorũ ornata verbis & rationib. humane sapientiæ præferebant doctrinẽ apostolorum Christi, quæ non erat in folijs verborum, sed in virtute spiritus sancti, propter quod Apostolus primo ostendit modum illũ non esse conuenientem doctrinẽ Christi. Si cũdo, declarat se non fuisse vsũ tali modo docẽdi, c. se. Circa primum ponit intentum dicens. Non in sa. Et continuatur cũ præcedenti litera sic, quia dixerat. Non enim misit me Christus baptizare, sed euang. i. euangelium prædicare. Non in sapientia verbi. i. in sapientia mundana, quæ ornatis verbis et rationibus sumptis ex apparentibus secundum sensum innuitur. Illa aut quæ sunt fidei, excedunt humanam rationem et sensum. Et ideo ille modus docendi non est cõueniens doct. in sa. fidei. Sed cõtra hoc videtur esse, quod multi doctores catholici, vt Aug. & alij in doctrina fidei vsi sunt rationib. humanis & verbis ornatis. Ad quod dicendum, q̄ aliud est docere in doctrina verbi, & aliud vti sapientiã verbi in his quæ sunt fidei, quia docere in sapientiã verbi est, quando accipitur humana sapientiã pro principali radice doctrinæ, vt solũ quis approbet q̄ sapientiã mundana continet, & hoc est fidei corruptiuũ. Vti aut sapientiã verbi est suppositis fundamentis fidei, si qua vera in dictis Philosophorum fidei accommoda reperiuntur in obsequium fidei assumere, & hoc est bonũ & meritorium, vnde dicit An. l. 2. de doctrina Christiana. Si qua vera nostra fidei accommoda philosophi dixerunt, non solum formidanda non sunt, sed etiam ab eis tanquam ab iniustis possessoribus in nostrum vsũ vendicanda. **2** Vt non euac. Hic consequenter manifestat propositum, & primo ex parte doctrinæ. Secundo ex parte docentium, ibi. Videte. Prima in duas, qui a primo ponit suam probationem. Secundo probationis manifestationem, ibi. Qm̄ & Iudæi. Circa primũ sciendum, quod idem modus non conuenit omni doctrinæ, vt dicitur. 2. Metaphy. & 1. Ethicorum. Modus. n. procedendi per demonstrationes non cõpetit rhetoricæ, sed geometriæ, & e conuerso persuadere non cõpetit geometriæ, sed rhetoricæ, vt ibidẽ dicitur. Et similiter si aliquis in natura intellectuã, vt pote angelicã, demonstrationibus geometricis vti vellet, inconuenienter procederet, quia non sunt applicabiles, nisi materiæ corporali. Ex his formatur talis yõ. Ille modus docendi nõ est

cõueniens alicui doctrinæ, p̄ quẽ destruitur id quod est in ea principale, sic in proposito, quia principale in doctrina fidei est salus per fidẽ Christi crucifixi, p̄ quod Apostolus dicit, inf. se. c. Non iudicauit me aliquid scire inter vos, nisi tm̄ Iesum Christũ, & hũc crucifixũ. Inniti vero principaliter sapientiã verbi est destruere salutẽ factã per crucẽ Christi, vt dicit statim. Et hoc est quod dicit Apostolus. Nũ in ver. misit me Christus euag. vt non euac. crux Christi. i. fides passionis eius, quia cõtinet aliqua quæ vidẽtur humane sapientiæ impossibilia, vt quod Deus moriatur & cõsimilia. Et aliqua videntur huic sapientiæ cõtraria, vt q̄ aliquis mortẽ & cõfusionem nõ refugiat, sed magis ad hoc voluntarie se offerat & cõsimilia, p̄ quod sapientib. mundi stulta videtur doctrina fidei. Et ideo subditur. **3** Verbum. n. & c. i. prædicatio passionis Christi. **4** Pereuntibus, & c. i. infidelibus secundũ mundanã sapientiã tantũ sentientibus. **5** Stultitia, & c. Rationibus dictis. **6** His autẽ, & c. i. fidelibus. **7** Dei virtus, & c. quia per crucẽ aduersarius eorũ diabolus deuictus est, & quia experit̄ tur in se virtutẽ Christi in voluntatũ carnalũ reuersione, et sic impleta est scriptura, Esa. 29. **8** Perdam. i. destrũẽ. **9** Sapientiam, & c. i. stultam ostendam scientiã humanit̄ inuentam ad veritatẽ euangeliũ comparatam. Et dicit sapientiã, quãtum ad cognitionẽ de speculabilibus. **10** Et prudẽ. quantum ad notitiã de agibilibus p̄ quod Christus ad apostolatũ non vocauit philosophos, sed simplices, ne profectus fidei Christianæ ascriberetur humane sapientiæ, sed diuinæ. Ideo subditur. **11** Vbi sapiens. qui alta speculabilia scrutatur, quod refertur ad gentes sapientiæ mundanæ innitentes. **12** Vbi scriba. i. peritus in lege, quod refertur ad doctores Iudeorum. **13** Vbi inquisitor, & c. i. prosperitatũ huius mudi, quod refertur ad vtrosque, quasi diceret, nullus talis aut rarus est in vocatione fidelium Christi. Hac autẽ scriptura ab illo loco: Vbi sapiens vbi scriba, & c. accepta est Isa. 33. sc̄ cãdũ trãslationẽ Septuaginta, vbi licet sint alia verba quã in trãslatione nostra, tamen est eadem sententia, vt patet inuenti. excepto tertio. vbi dicitur. Vbi inquisitor huius seculi. pro quo in translatione nostra ponitur. Vbi doctor paruulorum? Eadem tamen est sententia, quia paruuli solent instrui de his quæ pertinent ad mortalem vitam status presentis. Ideo subditur. **14** Nonne stultam, & c. Quasi diceret sic, quia demonstrauit eam

Tom. 6. g 3 stultam

A paucissimos misit, atq; ita ex oī genere tā multos pisces, & tanto mirabiliores, quanto rariores, etiam ipsos philosophos cepit. Duobus incredibilib. si placet, addamus hoc tertiu. Iā ergo tria sunt incredibilia, quæ tamen facta sunt. Incredibile est enim Christum resurrexisse in carne, & in celum ascēdisse cum carne. Incredibile est mundū rē tam incredibilem credidisse. Incredibile est hoīes ignobiles, infirmos, paucissimos, imperitos rem tam incredibilem tā efficaciter mundo, & in illo etiam doctis persuadere potuisse.

Ioh. 1. b.

Vbi stultum, & infirmū Dei contemnitur, quæ est secundū rationes mundi quæ impossibile iudicat, quod in naturis rerū non videt.

Sapientia mundi stultam fecit. Nā per stultitiā credentes saluat. Et cur ostēdit per hoc q. præmisit: quia non cognouit mundus per sapientiam suam, vt fides & salus Deo, sit non ex sapientia. Sed in Dei sapientia, quæ in tenebris lu- cet, ideo. *Verbum caro factum est.* Sicut. n. curatio via est ad fan- tatem, sic medicina sapientiæ per hominis susceptionem est nostris accommodata vulneribus, vt quibusdam quasi contrarijs, & quibusdā quasi similibus curentur. Serpentis enim astutia. i. sapientia decepti sumus, Dei sapientia liberamur. Et sicut illa sapientia uocabatur & stultitia erat, sic ista quæ vocatur stultitia, sapientia est. Ecce cōtraria. Similia vero sunt, q. per scēminā deceptos, per scēminam natus liberaret. Christus homo, homines, mortalis, mortales. Vel mundus per suam sapientia imprudentem non cognouit Deum in Dei sapien- tia, i. quia sapientia mundi ante nesciuit Deum per sapientia Dei. i. per hanc magnificentiam mundi, ac tam sapiēter in- stituti opificij ornatū, creatoris sui non est venerata sapientia.

Aug. l. de pasto- ribus Idē in ps. 68.

C

a Placuit Deo per stul. præ. sal. fa. cre. i. crucis fide æternitatē i ro- uenire

uenire mortalibus, vt ibi salus reperiretur, vbi stultitia cre- ditur.

* Gregor. Cum Deum qui est sapiētia, nequaquam per sapientiam suam mundus inueniret, placuit vt Deum homi- nem factum per humanitatis stultitiam cognosceret, quate- nus eius sapientia ad nostram stultitiā de- scenderet, & Lucem supernæ prudentiæ luto suę carnis illu- minata nostra cæci- tas videret, natus igit̃ ex patre sine tempo- re ex matre nasci di- gnatus est in tempo- re, vt per hoc quod ortum suum inter mi- titum finemque con- cluderet humanæ mentis oculis ortum qui ab initio sumis, nec sine angustia aperiret.

a Quæ secundum rationem huius mundi.

stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Nam t̃ quia in

a Per filium. **b** Hoc fecit alto consilio, ne superbaent. **c** Sapientes mund. per suam sapientiam, vbi est superbia.

Dei sapientia non cognouit mundis per sapientiam Deum,

a Ex placito enim est. **b** Vel per imperitos sapientię mundi prædicatores, vel rem prædicatam, quæ ita videtur, sicut est passio Christi, & mors, vbi humilitas.

a placuit Deo pe r stultitiam prædicationis saluos facere cre-

a Nescientes humilitatem Dei. **b** Potentia. **c** Quæ ingenio hominis sapientia videtur.

b dentes. Quoniam & Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam

c quærunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iu-

d dæis autem scandalū, Gentibus autē stultitiam, ipsis autem

a Ad vitam, non communi vocatione, sed qua sunt præciti. **b** Qui mortuus mortem vicit

vocatis Iudæis atque Græcis t̃ Christum Dei virtutem,

b Quoniam & Iu. Non cognouit mūdus per salutem, ideo quia Iudæi signa potentia quærunt, consueti ab antiquo. Et Græci sapientiam, vtrū quod prædicatur natura patitur. Sed nos contra prædicamus Christi crucifixum, quod nō est Iudæis signum potentia, sed scandalū, quia irascuntur contra præ- cones rubore sceleris sui. Vel ideo videtur stultitia quod præ- dicamus, quia Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam, & nos contra facimus. & tñ per istā stultitiā saluat Deus credentes.

c Nos autem prædicamus Christum crucifixum. * Amb. Nun- quid ipsis Christus virtus quibus scandalum, aut ipsis sapien- tia quibus stultitia? Sed quoniam quidam ex eisdem iustifi- cabuntur fide, quidā autē sua impietate obdurabuntur, vnum credentium & non credentiū genus sub uocatorum appel- latione uicereunt, vt duos a fide significabat alienos, eos quā- uis audissent euangelium, ostenderet uocatione extraneos.

d Ipsis autem vocatis. Quod sic iunge. Dixi quoniam Iudæi petunt signa, & Græci sapientiam & in crucifixionē quā prædica- mus est magna virtus Dei, & magna sapientia Dei, etli repro- bis

NICOLAVS DE LYRA.

* Stultam faciendo quod impossibile iudicabat. Et quia de sapientibus huius mundi nullos aut paucos in principio egit pro præuicatione euangelii. Cuius ratio assignatur, cum dicitur.

1 Nam quia in Dei sapientia. idest ex cognitione creaturarum, quæ sunt quoddam Dei speculum.

2 Non cognouit mundus. idest sapientes mundi.

3 Per sapientiam. scilicet mundanam.

4 Deum. In cuius cognitionem ducit speculum creaturarum, secundum quod dicitur Roman. 1. c. Qui cum cognouissent eum, non glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationib. suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, &c. Ideo subditur.

5 Placuit Deo per stul. præ. sal. fa. cre. i. per alium modum quā per sapientiam philosophorum, s. per prædicationem crucis, quod philo- sophi stultum reputabant, propter defectum intellectus eorum. Multo enim est rationabilius credere alicui propositioni proposita per suscita- tionem mortui vel aliquid huiusmodi, de quo certum est quod nō potest fieri nisi a Deo, qui non potest esse testis vel confirmator falsitatis, quā cuiusque cōclusioni humana ratione probata, quæ potest deficere. In hoc enim egit sicut doctor beneuolus, qui videns discipulos non capere veritatem ab ipsa propositam per vnā viam, procedit ad aliam.

6 Quo. & iu. Hic consequenter Apostolus manifestat suam probatio- nem, scilicet q. inuiti sapientiæ verbi non conuenit doctrina fidei, quia euacuat salutem per crucem Christi, dicens: Quo. & lu. signa pe. Lex enim Iudæorum data fuit in terrore diuina potestatis, Exo. 20. Et ideo q. quocunq. afferente doctrinam aliquam petebant signa diuinæ virtutis ad eius probationem.

7 Et Græci sa. quæ. Erant enim imbuti scientiis philosophicis quæ per rationes procedunt, & ideo nihil recipere volebant, nisi ratione probaretur.

8 Nos autem, Christiani.

9 Prædi. Chri. cru. Est autē Christus nomen suppositi duplicē na- turam habentis, diuinam ab æterno, & humanam ex tempore, propter quod

quod illud quod est proprium cuiuslibet natura de isto supposito dicitur vere ita quod est ibi communicatio idiomatum. Sicut enim hæc est ve- ra de Christo quod hic homo creauit stellas, ita ista, Deus crucifi- xus est.

10 Iudæis qui. scan. i. occasionem ruina, non ex natura rei prædi- catæ, sed ex Iudæorum cecitate, qui Christum expectabant & adhuc expectant venturum in maxima potestate. et ideo considerā. es infirmi- tatem carnis assumpta acceperunt occasionem ruina, nequantes ipsorum & mauentes in sua infidelitate, & tamen propheta eis declarauerunt vtrunq. scilicet potestatem & infirmitatē venturi Christi, Zac. 9. b. Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: ecce rex tuus venit tibi iustus & Saluator, & ipse pauper. Per hoc enim quod dicitur: Rex iustus & Saluator, ostenditur eius potestas. Per hoc autem quod subditur: Et ipse pauper: ostenditur eius assumpta in- firmitas. Sunt etiam multi a. & propheta quæ loquuntur de aduentu Christi, cum potestate magna, & alia de eius aduentu in infirmitate et passibilitate. Et prima, vt in pluribus referuntur ad aduentum Christi ad iudicium, secunda vero ad aduentum eius in carne. Veruntamen & in isto aduentu primo venit in potestate miraculorum, quibus declara- ta fuit eius diuinitas, sicut per passibilitatem eius carnis humanitas. et sic eorum scandalum non fuit datum, sed acceptum.

Sciendum tamen, q. hanc ruinam Iudæorum ex consideratione in- firmitatis Christi præcessit odium & inuidia contra Christum, eo quod publicè prædicabat contra vitia eorum. Et sic cognitio quam habebant de Christo per impletionem prophetiarum, fuit in eis obscurata, et tunc ceperunt scripturas peruerse interpretari, vt dicitur inf. seq. cap. & ple- nius fuit dictum Matt. 21.

11 Gentibus au. stulti. Stultum enim videbatur eis dicere Deum fuisse mortuum, quia nesciebant vtrunq. naturam in vno supposito considerare, quod Christiani credunt & confitentur tanquam verita- tem operibus diuinis testificatam, & a veris prophetis præuinciatam, in quibus non potest esse falsitas. Ideo subditur.

12 Ipsis autem voca. s. ad fidem Christi.

13 Iudæis atque Græ. i. Iudæis atque Gentibus indifferenter

14 Christum Dei virtutem. supple esse prædicamus.

Et Dei

A bis aliter videtur, ipsis tamen qui vocati sunt ad vitam, non communi vocatione, sed illa qua precepti vocantur, apparet Christi passio virtus & sapientia, vt. s. salus sit ex Deo, non ex arbitrio Iudaei vel Graeci.

Vel ip. v. predicamus Christum, i. Christi fidem vel passionem. s. Dei virtutem, quia per fidem eorum peccata remittuntur, & daemones pelluntur, & cum res exigunt, miracula fiunt.

* Ambrosius Ergo si Christus Dei virtus, quia virtus Dei sempiterna, sempiternus igitur & Christus.

a Et Dei facta, quia credentes in Christum crucifixum intelligunt Dei sapientiam Christum esse. Christus enim sapientia patris est, sicut & virtus patris est. Ipse est verbum patris & manus, per quem tanquam manu & verbo omnia fecit pater. Vnde: *Opera manuum tuarum sunt caeli. Et iterum. Verbo domini caeli firmati sunt.*

Caue ne intelligas dici Dei filium sapientiam Dei tanquam ipse solus sit intelligens & sapiens sibi & patri & spiritus sancto, tanquam pater non sit sapiens de seipso, sed de filio. Est enim Deus pater sapiens ea qua ipse est sua sapientia, & filius sapientia patris est sapiens de sapientia qua est pater, de quo est genitus filius. Sic & pater est intelligens ea qua ipse est sua intelligentia, filius autem intelligentia patris est intelligens de intelligentia qua est pater, de qua genitus est.

b Quia quod stultum est Dei sapientius, & c. * Hieron. Quod stultum putatur Dei, omnem humanam sapientiam antecedit, quia sapientia sua liberari non potuerant qui per crucis mysterium sunt saluati. Mortem quam nec gigantes euadere poterunt, crucifixi infirmitas superauit.

c Videte enim. Vere stultum & infirmum Dei, est sapientius & fortius hominibus. Quod in vobis potestis experiri. Insuper n. & infirmi vos vocauerunt, inter stulta & infirma Dei enumerati

merati sunt tales vocatores, qui tamen confundunt sapientes & fortes. Et vere sunt tales, quia non multi. Non autem aut nulli, forsitan pro se, qui solos inter apostolos secularium literarum peritus, terrenarum opum diues, Romanarum dignitatis parentela conspicuus fuit, qui tamen haec nihili pendit, nec vltus est eis.

* Augustin. Nathanael non solus primus non inuenitur in Apostolis, sed nec mediis, nec vltimus, tamen ei tantum testimonium perhibuit Filius Dei: *Ecce verus Israelita, in quo dolus non est: Quare peritus legis fuit, propterea noluit cum dominus. inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, vnde confunderet mundum.*

Tractu 7. in Ioan.

a Qui callide diabolus decepit. **b Vere in crucifixione Christi est Dei virtus & sapientia.** **c Vt passio & mors.** **d Quam homines possint videre vel esse.** **& Dei sapientiam.** Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

a Bene dico firmius. **b Id est per quos vocati estis.** **c Hoc. s. videre.** **d Devocatores.** **† Videte enim vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quae stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundat sapientes, & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia, & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quae non sunt, vt ea quae sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. † Ex ipso autem vos**

a Generis claritate. **b Quasi non sapientes, sed ignaros humanae sapientiae.** **a Faciat erubescere, & ad insipientiam redigat.** **b Impotentes.** **† Vt Nerone.** **† Quod plus est.**

a Id est, nihil esse videbantur. **b Qui sibi aliquid esse videntur.** **c Vincendo humiliaret.** **d Id est, vt nullus gloriaretur si Deum conspiceret, vel si se attendit.** **a Tales elegit, sed tamen vos estis in Christo per ipsum, non per vos.**

† Ex ipso autem vos

1 nō inuenitur in Apo
2 stolis, sed nec mediis,
3 nec vltimus, tamen
4 ei tantum testimonium
5 perhibuit Filius Dei:
6 Ecce verus Israelita, in
7 quo dolus nō est: Quare
8 tur causa? Eruditus &
9 peritus legis fuit, pro
10 pretea noluit cum
11 dominus. inter disci-
12 pulos ponere, quia
13 idiotas elegit, vnde
14 confunderet mundum.
15 Audi Apostolum di-
16 cēte. n. Non multi sa-
17 pientes secundum car-
18 nem, nō potentes, nō
19 nobiles, sed infirma
20 mundi elegit Deus,
& c. Si doctus eligeret

† secundum mundum.

E

† Ex eodem.

tur, fortasse iō se diceret electum, quia doctrina eius meruit eligi. Dñs itaque volens superborum frangere ceruices, non quae sinit per oratorem, piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorem. Magus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator, per quem postea crederet non solum orator, sed & imperator. Nullus nobilis primo electus est, nullus doctus, quia infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortia. Idem ser. de B. Petro: **d Sed quae stult.** Ecce contra ordinationem Dei faciunt aperte, qui sapientiam seculi iactant, cum Deus humilitatem proponat. venit enim humilis Deus querens humiles, non altos. Qui etiam primū elegerit pauperes, indoctos, infirmos, non tamen tenuit sapientes, diuites, nobiles, sed si eos primos eligeret, merito tantum rerum sibi videret eligi, & ita superbia qua homo cecidit, nisi preceperet piscator, non humilis sequeretur orator. Vnde Nathanael doctus in Apostolum non est electus. **e Vt non gloriatur.** De se, sed de Deo, quod ibi ostenditur, qui gloriatur, in domino gloriatur.

f Ex ip. au. Non gloriatur quis ex se, sed tamen est alia gloria, quia

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et Dei sap. Maxima enim Dei virtus & eius sapientia apparet in Christi crucifixione. Nam hoc modo convenientissime facta est humani generis redemptio vt ille qui erat debitor, satisfaceret ratione humanitatis assumptae, & redimeret qui poterat ratione deitatis adiunctae. Ideo subditur.

2 Quia quod st. est Dei. i. dicitur de Deo secundum errorem Gentilium, vt dictum est.

3 Sapientius est hominibus. i. continet maiorem sapientiam quam ad hominibus possit capi ad plenum.

4 Et quod infirmum est Dei. i. quod videtur infirmitatem attribuere deitati, vt quod Deus passus sit, & mortuus.

5 Fortius est, hominibus. i. continet maximam virtutem, quia deitas passa est nihil, sed humanitas tantum, cuius meritum ratione deitatis cui adiuncta est efficaciam habuit ad redimendum genus humanum, quod tota humana natura non potuit facere.

6 Videte enim. Hic consequenter ostendit, quod modus docendi per sapientiam verbi non conuenit fidei catholice ratione sumpta ex parte docentium. Modus. n. docendi debet conformari scientie docentis. Primi vero vt pote Apostoli & alij Christi discipuli pro maiori parte carebant hac scientia. ergo, & c. Quia primis debent careri conformari. Huius ergo rationis primo ponit minorem. Secundo defectus mundanae sapientiae in dictis doctoribus suppletionem, ibi. *Ex ipso.* Circa primū dicit. *Videte enim vocationem ve. fra.* i. diligenter considerare modum vocationis vestrae.

7 Quia non multi. vocantium vos per suam praedicationem.

8 Sapientes. i. philosophicis literis exercitati, quia pro maiori parte erant illiterati & simplices. Vnde de Petro & Iohanni dicitur Act. 5. c. *Videntes autem Petri constantiam & Iohannis, comperto quod homines essent sine literis & idiotae, admirabatur, & c.*

9 Non multi potentes. Sed pauperes victum proprijs manibus acquirentes.

10 Non multi nobiles. Sed rustici & de plebe humili. Dicit autem

aut, non multi. quia aliqui de sapientibus literatis & nobilibus & potentibus a principio crediderunt & fide predicauerunt, sicut Nicodemus, Gamaliel, Paulus, & Manahē Herodis tetrarchae collactaneus. Sicut. n. pro maiori parte primi credentes fuerunt simplices & illiterati & impotentes, ne fides humanae attribueretur industriae vel potentiae, sic aliqui licet pauci comparatiue fuerunt literati & nobiles, ne fides ascriberetur ignorantiae & ruditati. Sicut & de lege Mahumeti, quae nullus sapiens & literatus a principio recepit, sed tantum homines rudes & carnales, quibus proposita carnalia, quibus homines assentiunt de facili, & fretus multitudine, coegit ceteros ad receptionem suae legis dicēs se missum a Deo in armorum potentia, & non in miraculis.

11 Sed quae stulta sunt mundi. i. homines illiteratos & simplices qui reputabantur idiotae, vt dictum est de Petro & Iohanne.

12 Vt confundat sap. i. ostendat eos confusibiles, abscondendo ab eis per superbiam suam caelestia mysteria, quae simplicibus reuelantur.

13 Et infirma mundi. i. homines impotentes secundum mundum.

14 Vt confundat for. i. fortes huius mundi, ostendendo quod per suam fortitudinem consequuntur salutem.

15 Et ignobilia mundi. i. homines de plebe humili.

16 Et ea quae non sunt. i. homines nullius reputationis.

17 Vt ea quae sunt. reputationis magnae in hoc mundo.

18 Destrueret. i. ad humilitatem reduceret, sicut patet in Constantino Imperatore, qui beato Siluestro Christi vicario officium stratoris exhibuit.

19 Vt non gloriatur. i. nullus homo eleuetur per superbiam in conspectu eius, sed magis humiliter, propter quod modus docendi in humilitate conueniens est fidei doctrine.

20 Ex ipso autem. Hic consequenter, ne praedicatorum euangelij vilipendatur vt abiecti, ostendit quod defectus sapientiae mundanae & potentiae supplebantur, in ipsis, scilicet ex virtute Dei, cuius instrumenta erant Apostoli, & ideo totum attribuendum est sibi sicut principali agenti, et est tantae potentiae, quod omnem defectum potest supplere, et hoc est quod dicitur. *Ex ipso autem.* i. ex virtute ipsius Dei.

de fide,

praben.

penul.

no gene-

ign. pl. 18,

de lib. 15.

Titur.

Pilm. ior.

Id. 32. b.

in quomo

apientia

ei

in libro 7.

Titur.

ign. pl. 58.

in pl. 65.

C

Diuiso.

Quia ex ipso vos estis, ^a *Quis factus est sapientia no. & c. i.* illuminas nos ad veritatem, Ideo aut dicitur nobis esse sapientia, quia temporaliter. i. ex aliquo tempore nos ad illum conuertimur, vt cum illo maneamus in eternum. Et ipsa sapientia caro facta est, & habitabit in nobis, Et hoc facit, i. nos illuminat. Quia factus est nobis iustitia. i. quia prius iustificat nos bona operatione. Iustitia enim quae vivit in seipsa, proculdubio Deus est, & quae incommutabiliter vivit. Sicut autem cum sit vita, nobis fit iustitia, cum tamen eius efficiamur participes, ita cum coherendo iuste vivimus, & per hoc ipse est nobis iustitia, quia prius est sanctificatio. i. quia prius in baptismo emundat nos. Et hoc ideo, quia prius factus est nobis redemptio. i. quia prius redemit nos patiēdo. Et hoc totum ideo factum est, vt nullus gloriatur, nisi de-

donis Dei. ^D
 * Haym. Non debemus pueriliter intelligere filium Dei secundum diuinitatem esse factum, sed genitum a Deo patre ante omnia secula. licet secundum humanitatem factus sit in utero virginali opere spiritus sancti, sed ita est intelligendum, factus est nobis

1. Cor. 10. d. serc 9. g.

^a *Ad veritatem nos illuminans.*
^b *Bona operatione prius nos iustificans.* ^c *In baptismo prius nos emundans.*
^d *Quia prius pro nobis patiēdo nos redemit.*
 estis in Christo Iesu, qui factus est sapientia nobis a Deo & iustitia & sanctificatio & redemptio, vt quemadmodum scriptum est. † Qui gloriatur, in domino gloriatur.

b. s. sapientia, id est factus est vt nobis esset sapientia, & nos faceret sapientes. Tale quid in psalmo habetur 104. factus est mihi dominus in refugium, quod nihil est aliud nisi factus

est vt in illo refugium habemus. Et in prophetis libris factum est verbum domini ad Ioel & ad Olee. i. factum est vt loqueretur verbum domini ad Ioel, verbum etenim domini non factum est sed genitum. Dicamus & aliter, factus est nobis sapientia a Deo patre. i. ille qui genitus est ante omnia secula factus est homo vt nos faceret sapientes.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vos estis in Christi. i. facti Christi membra per fidem & charitatem.
- 2 Qui factus est. & potest supplere omnem ignorantiam.
- 3 Et iustitia. contra impotentiam.
- 5 Et sancta & re. contra ignobilitatem, quia per gratiam sanctificantem

tem coniungimur Deo, vbi est maxima nobilitas, & per redemptio nem Christi liberamur a seruitute peccati, quae est maxima vilitas. ⁵ *Vt quemad. ser. est. ler 9.* ⁶ *Quo glo. in d. glo. & non in potentia vel sapientia carnali & humana, quia per talia non est hominum vocatio, ad fidem & salutem, sed per Dei gratiam, vt dictum est.*

Prima ad Cor. 1. c. vbi dicitur in Postil. Pan. vocatus Apostolus.

ADDITIO I.

Secundum glo. hic aliter incipit, quam ad Romanos, quia alia causa est hic quam ibi, hic. n. non vocat se seruum sicut ibi, quia potius erat opus hic auctoritate contra superbiam Corinthiorum, apud quos vixerat Apostolus. Dicit et per voluntatem Dei contra pseudo apostolos, qui nec nulli sunt a Deo, nec verum est quod dicunt. Hac in glo.

In Isa. 33. haec auctoritas sic habetur, vbi est literatus, vt verba legis ponderans, vbi doctor, paruulorum? & in hoc quod dicitur. Vbi est literatus, intelligitur philosophus secundum glo. vbi dicit. verba legis ponderans. intelligitur proprie Phariseus & Scriba qui verba legis potius quam mentem legis ponderant, vnde Mat. 12. a. Curari hominem in sabbatho dicebat esse illicitum, verba legis ponderantes, non mentem. In hoc autem quod dicit. Vbi doctor paruulorum, intelligitur legisperitus, qui dicitur doctor paruulorum, quia ad Gal. 3. d. Lex paedagogus noster fuit in Christo.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi dicitur in Post. Vbi doctor paruulorum.

CAP. II.

ET, & c. * Prosp. Non igitur in verborum splendore, sed in operum virtute totam praedicandi fiduciam ponat, non vocibus delectetur populi acclamantis sibi, sed fletibus, nec plausum a populo studeat expectare, sed gemitum. ^b *Non enim in. Qui minus capaci altiora loquitur, non vtilitatem, sed sui ostentationem facit.*

CAP. II.

^a *Sicut alij non sapientes electi sunt ad apostolatam, ita et ego qui eram sapiens sui quasi non essem sapiens.* ^a *O.*

Tego cum venissem ad vos fratres, veni ^a *Vel subtilitate.* ^b *Secundum legem, vt logis rationibus vtier.* ^c *In sublimitate.* ^d *Quae in pseudo laudatis contra Deum.* ^e *Secundum phisicam.* non in sublimitate sermonis aut sapientiae, annuncians vobis testimonium Christi. ^a *Non per illam sublimitatem, quia nec per eam quae de Deo. & hoc ex iudicio feci.* Non enim iudicavi me scire aliquid ^a *Minus capaces.* ^b *Quod rector & saluator, & hoc per crucifixionem.* ^c *Humilis fuit praedicatio mea apud vos, humilis & persona.* inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et ego ^a *Idest in tribulatione.* ^b *Anxio animo.* ^c *Corporis.* in infirmitate & timore, & tremore multo fui apud vos,

mihī parat insidias, fugio ad viscera misericordiae domine meae, & recedit a me. In omnibus aduersitatibus non inueni tantum efficax remedium quam vulnera Christi. In illis dormio securus, & requiesco intrepidus. Nihil tamen ad mortem amarum, quod morte Christi non sanetur. Tota spes mea est in morte domini mei. Mors eius meritum meum, refugium meum, salus,

Aug. lib. de fide & operibus ca. 10. Manahis, cap. 21.

^c *Ni. Ies. Ch. * Aug. Tuta & firma requies est infirmis & peccatoribus, in vulneribus saluatoris. Securus illic habito, patent mihi viscera per vulnera. Quicquid ex me mihi deest, vsurpo mihi ex vulneribus domini mei, quoniam misericordia affluunt, nec desunt foramina per quae effluunt. Per foramina corporis, patent mihi arcana cordis. Patet magnum pietatis sacramentum, & c. Cum me pulsaret aliqua turpis cogitatio, recorro ad vulnera Christi, cum me premit caro mea, recordatione vulnerum domini mei resurgo. Cum diabolus mihi*

vita, & resurrectio mea. & c. Non possum terri multitudinem peccatorum meorum, si mors domini in mentem venerit, quoniam peccata mea illum vincere non possunt. Clavi & lancea clamant mihi, quod vere reconciliatus sum Christo, si eum amauero. Longinus aperuit mihi latus Christi lancea, & ego intraui, & ibi requiesco secutus. Extendit brachia sua in cruce, paratus in amplexus peccatorum: Inter brachia Saluatoris mei & uiuere uolo, & mori cupio, & c.

Christum praedicat non solum qui fidem astruit, sed qui mores qui-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

ET ego cum venissem ad vos, ostendo quae sit modus conueniens fidei doctrinae hic consequenter ostendit se illo modo veni. Et diuiditur in tres partes, quia primo ostendit se non fuisse usum apud Corinthios aliqua excellentia seculari. Secundo ostendit apud quos utebatur hoc modo docendi, ibi. Sapientiam loquimur. Tertio assignatur ratio dicti, ibi. Quae & loquimur. Circa primum dicit. ² *Et ego cum venissem ad vos, ad praedicandum vobis fidem catholicam.*

³ *Veni non in ser. vtendo verbis rhetoricis.* ⁴ *Aut sc. vtendo rationibus philosophicis, & subditur causa.* ⁵ *Non enim me sci. aliquid. i. non ostendi me scire nisi grossa & plana quae pertinent ad salutem per crucem Christi factam. Consequenter ostendit se non fuisse usum excellentia potentia, dicens.* ⁶ *Et cum in infir. & timore. trem. fui a. vos. Et dicit. Infirmi. quatum ad mentis sufferentiam tribulationum. Et timor. quantum ad mentis concussionem propter maiora mala imminenta. Et tremor. propter redundantiam interioris concussionis ad carnem. Consequenter ostendit se non fuisse usum excellentia eloquentia, dicens.*

Ve-

Et

quibus in eo vitium insuit. In crucifixo discitur, q̄ vetus ho- mo crucifixus est, vt non seruiatur peccato. Nō ergo ita ac- ciipiendū est quod hic dicit Apost. tāquam ea tantum dixe- rit, quę sunt credenda de Christo, sed etiā quę obseruanda, aut in vita, aut in moribus, ei qui accedit ad compagē cor- poris Christi.

Gregorius. Quia vos capere diuinitatis eius mysteria nō pos- se pensauit, sola vobis humanitate eius infir- ma sum loquutus. a Perf. Non cognito- res & doctores, q̄bus opus non est, sed audi- tores iam capaces.

Irenæus. Perfectos dicens eos qui perce- perunt spiritum Dei, & omnibus linguis lo- quuntur, per spiritum Dei, quemadmodum & ipse loquebatur.

Augustin. Quos autem perfectos vo- luerit hoc loco intelli- gi, subiicit atque ait: Qui per habitū exerci- tatos hñt sēsus ad sepa- randū bonum a malo.

In my. Exponendo mysteria veteris Testamēti in quibus Christus signifi- catus est, vt in hostia Abel, vel Abrahę.

Hier. In euangelio quod continet: Natiuitatem Christi, passionem, &c.

Ambros. Vbi mysterium passionis exprimitur non vtiq; generationis eternę series declaratur.

Quę ab. quia non verbis, sed in virtute, non humana rōne

Qui priuatim fiebat. Quę in communi fiebat. & sermo meus & prædicatio mea non in t̄ persuasibilibus

humana sapiētia verbis, sed in ostensione spiritus & t̄ vir- tutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in

virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos.

Sapientiam vero non huius seculi, neque principum hu-

ius seculi, qui destruuntur, sed loquimur Dei sapien-

tiam in mysterio quę abscondita est, quā t̄ præde-

stinavit Deus ante secula in gloriā nostrā, quā ne-

mo principū huius seculi cognouit. Si enim cognō-

uissent, nunquam dominum glorię crucifixissent. Sed

comprehensibilis, sed spiritus efficacia credibilis. d Quam ne. prin. Quod legitur q̄ diabolus Ch̄m recogno- scibat & timebat eū dicebat Christo: Quid venisti nos torque- re ante tempus? Sciendū est, q̄ non ideo dicebat, vt esse Deū intelligeret, sed dubius erat, & taliter extorquere verita-

An diabolus cognouit Christum. Mat. 8. d.

tem vtrum verē esset Deus volebat. vel hoc magis ex suspitione

quā ex cognitione dixisse credendi sunt.

Non enim aliter scie- runt demones, quā scierūt principes. Scie- runt enim ipsum esse,

qui promissus erat in lege, non tamen my- sterium eius, q̄ filius Dei erat & ab eterno.

Neque sciebant sacra- mentum incarnatio- nis, passionis, & re- demptionis.

Si enim cognō. Vel minores illū esse Mes- siam in lege promis- sū. Vel maiores Deū esse, vel Dei filium:

nunquam dominū glorię crucifixissent.

Oecumen. Si cognō- uissent pontifices &

Pharisæi quod a tuce tanta gentibus esset salus futura, ne- quaquam ad hoc peruissent, vt eū crucifigerent: eligen- tes potius inuidia tabescere, quā vt gentes saluę fierent, & ipsis erectis illę eorum loco substituerentur.

f. Nunquam dominum glorię crucifixissent, &c. Augustinus. Ex forma serui crucifixus est, & tamen Deus glorię cruci- fixus est. Talis enim erat illa susceptio quę Deum hoīem

Li. de Trin. & li. 2. contra Maximinū, & lib. de quęst. no. test. q. 48. F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et sermo me. docendo aliquos in secreto.
2 Et prædicatio mea. docendo populum in publico.
3 Non in persuasibilibus humana sapien. verbis. rhetorice lo- quendo.
4 Sed in ostē. spi. quia recipientes prædicationem eius accipiebāt a Deo spiritum sanctum in signo visibili, sicut dicitur de prædica- tione Petri act. 10. g. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit spiri- tus sanctus super omnes, qui audierunt verbum, &c. Et quia spiritus- sanctus in Apostolo loquebatur.
5 Et virtutis. Quia miracula faciebat virtute diuina ad confirmā- dum suam doctrinam. Et etiam quia virtuose viuendo dabat exē- pla virtutis.
6 Vt fides vestra non sit in sapientia hominum. i. innitatur sapien- tię humanę, quę est ruinosum fundamentum.
7 Sed in virtute Dei. quę est fundamentum stabile & firmum.
8 Sapientia. au. Hic consequenter ostendit Apostolus apud quos vtebatur excellentia sapientię. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit propositum. Secundo qualis sit hæc sapiētia, dicit ibi. Sa- pientia vero. Circa primum dicit. Sap. au. loquimur inter per. Circa quod sciendum, quod perfectio hominis attēditur in eo quod est supremū in ipso. s. intellectu & voluntate, & circa excellētissimū obiectum, quod est ipse Deus, & iō perfectus est ille, qui hēt inē- tē eleuatā super corporalia, & ad intelligēdū diuina & amādū, & talib. pponēda sūt ardua fidei catholice, & sic faciebat Apostolus.
9 Sapientiam vero. Hic consequēter ostendit qualis sit hæc sapiē- tia, ostendens primō, quod sit infidelib. occultata. Secundo, quod est fidelib. manifestata, ibi. Nobis autem. Circa primum dicit. Sa- pientiā vero non huius se. i. inter perfectos non loquimur sapien- tiam mundanam rationibus principaliter innitentem.
10 Neque principum hu. seculi. i. potentum a quibus ortum & au- thoritatem habet sapientia legum. Vel principes hic dicuntur sa- cerdotes & scribę Iudæorum, qui frequenter nominantur prin- cipes eorum in euangelio, & in Actibus apostolorum, eo quod populus per eos gubernabatur, & sapientia istorum fuit, & ad- huc reputatur inter Iudæos, volentes scripturas prophetarū de Christo aliter interpretari. Et huic secundę expolitioni consonat magis ltera sequens, vt videbitur.
11 Qui dest. i. destruetur de propinquo: quia cito post Romani Ieru- salē & sacerdotes Iudæorū destruxerūt ex ordinatione diuina in vindictā mortis Christi. Vñ vñ hic Apostolus hoc prophetādo præ- dixisse. Per hoc autē quod dicitur, qui destruuntur, excludi videtur quod

quod ab aliquibus dicitur, scilicet, quod principes huius seculi hic dicuntur demones, quia sunt immortales, nisi eorum deltru- ctio dicat hic suę potestatis ablatio, quę est ex parte per mortē Christi, & magis auferetur in iudicio finali.
12 Sed l. Dei sapientiam. i. prædicamus Dei filium, qui est virtus & sapientiam patris.
13 In mysterio quę abscondi est. i. in secreto incarnationis, quia nunc videmus tantum in ænigmate & per speculum.
14 Quam prædestinavit Deus. i. ordinavit ab æterno.
15 In gloriā nostrā. quā consequimur per Christum Dei sapientiam. Et quia in ipso est obiectiue gloriā nostrā, quia beati relucunt interius aspectu suę deitatis, & exterius in aspectu suę humanitatis, sicut dicit Aug. super Ioannem.
16 Quam nemo principum. i. peritorum in lege Iudæorum.
17 Cognouit: eo q̄ pauci eorum respectiue cognouerunt, sicut dicitur: Nemo est in foro, quādo pauci sunt ibi respectu multitu- dinis quę solet conuenire. De principibus. n. Iudæorum plures crediderunt, licet pauci comparatiue respectu non credentium, sicut patet de Nicodemo qui credidit. Ioan. 3. & 12. dicitur. Ex principibus multi crediderunt in eum.
18 Si enim cognouissent, nunquam dominum glo. crucifi. Cōtrariū autem huius videtur Mat. 21. super illud. Agricole autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est hæres: venite & occidamus eum. Vbi dicit Hier. Manifeste dominus probat his verbis Iudæorum prin- cipes nō per ignorātiā, sed per inuidiā Dei filium crucifixisse. De hoc plenius dixi supra 21. ca. Mat. Et breuiter potest repeti cōclusio. s. q̄ periti Iudæorū qui principes hic dicuntur, cognoue- runt Iesum Nazarenum esse Messiam in lege & prophetis pro- missum, quia videbant prophetias de ipso impletas, quantū ad tē- pus & locū & alias circumstantias. Sed quia cepit prædicare cōtra vitia eorū publice, cognitio illa per odiū & inuidiam contra Chri- stū insurgentē, fuit in eis obscurata, & ceperūt prophetias aliter interpretari. Et sic dicit hic. Si enim cognouissent nun. do. glo. cruci. Non. n. cognouerūt tēpore crucifixionis, licet ante cognouissēt. Et secundum hoc intelligitur dictum Hier. allegatū. Per hoc au- tē quod dicitur de principibus, q̄ dominum crucifixerunt, videt q̄ non dicuntur hic principes potentes huius seculi dantes leges Gentibus, quia non crucifixerūt Christum, nisi hoc referatur ad Pilatum: Quod nō videtur rationabiliter dici, quia non fecit hoc nisi impulsus a principibus Iudæorum: Nec erat Imperator qui leges condere poterat. Ad probandum autem dictam ignoran- tiam allegat scripturam Isa. 64.

Quod

Diuisio. Diuisio. Diuisio.

Christus cog- nitus Mes- sias.

faceret, & hominē Deum. Quid tamē propter quid, & quid secundum quid datur, prudens & diligēs lector intelligat. Nam ecce diximus, quia secundū id quod Deus est suos glorificat, secundum hoc. f. quod dominus gloriae est, & tamen dñs gloriae crucifixus est, quia recte dñ crucifixus Deus, non ex virtute diuinitatis sed ex infirmitate carnis, vna enim persona est Christus Deus & homo. Ideo dicitur. Nemo ascendit in celum, nisi qui de caelo descendit. Si ergo attendis distinctionem substantiarum, i. naturarum, filius autem Dei descendit, & filius hominis crucifixus est, propter hanc vnitatē personę nō solum filium hominis descendisse de caelo, sed etiam dixit esse in caelo cum loqueretur in terra. Absit autem vt sic Christus senserit mortem, ut quātum in se est uita, uitam perdidit. Si enim hoc ita esset, uita eius uicā amisisset. Scit igitur mortem participatione humani affectus, quā sponte suscepserat, non naturę suę perdidit potentiā per quam cuncta uiuificat. Sic in sepulchro carnē suam commoriendo non deseruit, sicut in utero uirginis conuascendo formauit. Mortuus est ergo nō discedēte uita, sic passus non pereunte potētia. Nemo auferit animā eius ab eo, quia potest. tē habet ponendi, & potestatem sumendi eum. Vno igitur eodēque tēpore erat uere mortuus, uere uiuus, in quo & mortē susceptio mortalitatis excepit, & uitā diuinitatis nō perdidit. Mortē igitur Dei filius & in anima non pertulit, & in maiestate non lenit. Sed tamē participatione infirmitatis rex gloriae crucifixus est.

† Isa. 64. b. 1 Quz.

Ioan. 3. b.

* a Christo.

† sermonibus quos docet humana sapientia sed quos docet.

Ioan. 10. d.

Ser. de uerbis Apost.

Augu. in psal. 52. & 108. & 132. 3. 2. in lo.

† Isa. 64. b. 1 Quz. Nemo ascendit in celum, nisi qui de caelo descendit. Si ergo attendis distinctionem substantiarum, i. naturarum, filius autem Dei descendit, & filius hominis crucifixus est, propter hanc vnitatē personę nō solum filium hominis descendisse de caelo, sed etiam dixit esse in caelo cum loqueretur in terra. Absit autem vt sic Christus senserit mortem, ut quātum in se est uita, uitam perdidit. Si enim hoc ita esset, uita eius uicā amisisset. Scit igitur mortem participatione humani affectus, quā sponte suscepserat, non naturę suę perdidit potentiā per quam cuncta uiuificat. Sic in sepulchro carnē suam commoriendo non deseruit, sicut in utero uirginis conuascendo formauit. Mortuus est ergo nō discedēte uita, sic passus non pereunte potētia. Nemo auferit animā eius ab eo, quia potest. tē habet ponendi, & potestatem sumendi eum. Vno igitur eodēque tēpore erat uere mortuus, uere uiuus, in quo & mortē susceptio mortalitatis excepit, & uitā diuinitatis nō perdidit. Mortē igitur Dei filius & in anima non pertulit, & in maiestate non lenit. Sed tamē participatione infirmitatis rex gloriae crucifixus est.

a In Isaiā. † Hoc scriptum. f. b Quia non est color. Si visu corporeo uel auditu nō potest cognosci. c Quia nō est sonus. a sicut scriptum est. † Quod oculus nō uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis, ascendit, quā preparauit Deus his qui diligunt illū. Nobis autem reuelauit Deus per spiritū suum. Spiritus. n. omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominū quę sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Itaque & quę Dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quę a Deo donata sunt nobis quę & loquimur non in doctis humanę sapientię uerbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia † comparantes.

cete dicitur, quia sine illo tu non faceres. e Quis enim scit hominū quę sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Itaque & quę Dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quę a Deo donata sunt nobis quę & loquimur non in doctis humanę sapientię uerbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia † comparantes.

a Quia non est aliquid terrenum. b Non recognoscitur ratione eius qui carnalis est, non spiritualis. c Quia. d Sapientia Dei. i. Christus, qui diligētib. Deum in primum est preparatus. a Illi non nouerunt, sed nobis spiritibus. non hominibus. i. spiritualibus non carnalibus quod pseudo non sint. b Per spiritum enim intelligimus Deum preparatum bonis in primum. Bene per eum quia. a Scrutari facit. b Vi de essentia Dei. a Spiritus Dei, & non alius, quia. † Voluntas & secreta. † Alicuius. † Animus. † Ipsius, & non alterius. a Occulta & secreta. b Qui adhuc homo sit. i. carnalis. a Spiritus sanctus, & illi quos cognoscere facit. b Spiritus Dei nouit, & nos eum accepimus. c i. quod docemur de sapientia mundi, sed quę de Deo est. a Inde probatur, quia scimus. † Q. Ad hoc accepimus eum. † Per eum. a Quis scimus quę a Deo donata sunt nobis. b Non tantum scimus, sed & illi pseudo alia loquuntur. a Ratione uel ornatu. a Quia spiritus interior docet auditore s. b Ita moderantes, ut quibusdam altiora, quibusdam humilia. g Sed spi. qui ex Deo est. Aug. spiritus sanctus utiq; patris & filii est, nec nō et noster. Quod. n. datum est, et ad eum qui dedit refertur, et ad eos quibus dedit. Itaque spiritus sanctus non tantum patris & filij qui dederunt, sed etiam noster est qui accepimus. Et non est iste spiritus noster in quo sumus, quia ipse spiritus est hominis, qui in ipso est. Et ipsum tamen spiritum qui hominis est accepimus. Sed aliud est quod accepimus, ut essemus, aliud quod accepimus ut sancti essemus. Spiritus autem hominis in scriptura accipitur, pro ipsa aīa, uel ipsius animę potentia rationalis. Dedit. n. nobis naturam ut essemus, animam, ut uiueremus, mētem, ut intelligeremus. h Ut scia. Multi hnt dona Dei, & nesciendo a quo habeant impia uanitate iactantur. Nemo donis Dei beatus, qui danti est ingratus. vnde in euangelio: Qui habet dabitur ei. Plene habere est scire, vnde habeas. Qui ergo non habet. i. qui nescit vnde habeat, & quod habet auferetur ab eo. i. Non in do. hu. Hier. Malebat enim illa sola puritate ueritatis ostendere, quā eloquii tinctione fuscare. * Hila. Adsit licet secularis doctrinę elaborata restitutio, adsit uitę innocentia, hęc quidem proficiunt ad consciētę gratulationem, non tamen cognitionem consequentur. K Spiritua. Quod Corinthij non estis: & ideo culpa uestra est, non nostra quod maiora non diximus. * Chryf. Verū quidnā significat, spiritualibus spiritualia cōparantes? Hoc est cū dubiū spūale sit a spiritualibus testimonia adducimus, ut exempli gratia: dico Christū resurrexisse, & ex uirgine natū. Adduco testimonia, figurās demonstrōnes, Ionę. f. i. cete morā, & ei⁹ postmodū liberōnē, steriliū part⁹, facrę

† Quod oculus nō uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis, ascendit, quā preparauit Deus his qui diligunt illū. Nobis autem reuelauit Deus per spiritū suum. Spiritus. n. omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominū quę sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Itaque & quę Dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quę a Deo donata sunt nobis quę & loquimur non in doctis humanę sapientię uerbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia † comparantes.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod o. non. vi. & c. i. sapientia predicta in mysterio abscondita nō fuit cognita cognitione sensitiua, quę potissime hētur per uisum et auditum. Nec etiam cognitione intellectuā naturali, quia excedit facultatem intellectus, propter quod subditur. 2 Nec in cor. ho. ascē. i. p. propria uirtute, per reuelationem tñ cognoscitur, ut cōsequenter dicitur. 3 Quę prę. D. his qui di. il. quia radix merendi est dilectio charitatis, et idō diligētib. preparauit Deus filium suum habendum in uia p fidē et charitatē, et in patria per clarā uisionē et perfectā fruitionē. 4 Nobis au. Hic consequenter ostendit, q̄ dicta sapientia a fidelibus manifestata dicē. Nobis au. re. per spiritum sanctū, qui docet omnem ueritatem. Io. 16. Et q̄ sit efficax ad hoc, probat per hoc quod subditur. 5 Spiri. e. om. sc. e. p. d. i. intima. Qd sic declaratur, per simile, cum dicitur. Quis enim scit, & c. Pro eo. n. quod spiritus hominis est sibi cōsubstantialis, cognoscit omnia eius intima, et nullus alius nisi ipse Deus qui est intīor homini, q̄ spiritus proprius, sic spiritus Dei qui est cōsubstantialis sibi, cognoscit omnia intima Dei, et per consequens p̄t ea reuelare, quādo uult, et expedit ecclesia, quod fuit principi-

cipaliter Apostolis, ideo subditur. 6 Nos au. non. spi. hi. mun. ac. i. notitiam mundanam & amorem quib. impellitur homo ad quereudū & amandum temporalia. Spiritus. n. importat quendam impulsū uirtutem progredientem a corde in exteriora mēbra, propter quod notitia & amor impellentes ad aliquid agendū, spiritus similitudinariē nominantur. 7 Sed spi. qui ex Deo est. i. amorē inflāmantē ad diuina. 8 Ut scia. quę a Deo do. sunt no. s. gratias gratis datas, ut propheta, & scripturarum intelligentia, & c. & huiusmodi. de quib. agitur in fra 12. ca. & cognoscuntur ab habente, quia dantur ad uilitatē ecclesię. Potest etiam dici, quod Apostolus loquitur de bonis futura gloriae, quę donata sunt nobis in sse, sed non adhuc in re. 9 Quę et loquimur. Hic consequenter reddit rationē, quare talia loquebatur inter perfectos tantū, quia illis tradenda sunt documēta quę possunt ea capere & non alijs, quia hoc esset frustra. Ideo dicit. Quę et loqui. in doctis hu. sap. uer. f. Rethoricis aut Philosophicis. 10 Sed in do. i. sicut spiritus sanctus nos instruit ad loquendum. 11 Spiritualis. f. hominibus. 12 Spiri. con. i. tradēs eis spiritualia documēta, eo q̄ possūt capere. Ani-

D Ang 85. in l. 2. con. ximiu. E Io. 17. li 5. de Spiritu minis. Luc 2. Aug. 202. in 5. de 1. Notia mor do spi

facra scilicet & Rebecce & aliaru. In paradiso arborum surculu productum, non ex feminibus pullentibus no pluuiaru moratione, non subactis sulcis. Futura. n. ficta sunt & tanqua in umbra scripta maioribus nostris vt cu venerunt credant. Et rur sum ostendo quo pacto ex terra ho, & ex solo homine

femina nullo coitu facti sunt, quemadmodum ipsa terra a nullo cum conditoris virtus ad omnia vbi que satisfecisset, si ergo spiritualibus spiritualia comparo, minime mihi opus est, externa sapientia neque rationationibus neq; confirmationibus.

2 Anima. au. bo. Dicit vita qui fertur dissoluta lasciuia anime sue, qua intra naturalis ordinis metas spiritus reator non continet eo q ipse Deo regendu se no subijcit. Animi vero sensus dicitur animalis, qui Deo iuxta corporum phantasmam vel legis literam vel ratione pyhlicam iudicat. b Quis spi. ex aut. Animalis non potest intelligere spiritualia, quia examinatur. i. examinatio & comprobatio fit illoru spiritualiter. i. a spirituali.

a Nos scimus quz donata sunt nobis, sed. ¶ Vt pseudo.

Animalis autem homo non percipit ea quz sunt spiritus

Dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia

spiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat omnia, & ipse a nemine iudicatur. Sicut scriptum est.

Quis enim cognouit sensum domini, aut quis instruxit eum?

Nos autem sensum Christi habemus.

Vel animalis no intelligit spiritualia, quia spiritualiter. i. p D spiritualia tantum probatur quod animalis est, quia audita improbat, & non aliud ei proponunt, nisi vt examinetur.

c Spirit. au. bo. Est vel vita vel scientia, Spiritualis est vita, qui spiritum domini habes rectorem animam regit. Scientia vero spiritualis est qui et si ex parte & per speculum videt, tamen de eo secundum

1 imagines corporu, vel legis litera, vel humanam philosophiam non sapit, sed spiritui Dei

2 subiectus certissime ac fideliter iudicat.

3 d Omnia. No quidem que continet diuina scientia, sed que ad iustitiam & vitam sufficiunt. 1.

4 omnia iudicanda.

5 e Iudicatur. i. intelligitur vtrum bene aut male intelligat, vel reprehenditur. Et hoc probat, quia quis cognouit sensum domini. & eum nos habemus, & ideo non possunt nos illi vestri iudicare vt solent.

f Nos autem, &c. Qui iam vltra homines sumus vnus spiritus cum Deo, habemus sensum Christi. fide certatenentes ea que sunt Christi.

Vel

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Anima. autem homo. qui scilicet. habet intellectum & affectum depressos ad sensibilia.

2 Non percipit ea que sunt spiritus Dei. id est, spiritualia bona sicut lingua febricitantis infecta cholera amara non percipit dulcia, sed magis iudicat illa amara, ideo subditur.

3 Stultitia enim est illi. &c. cu tamen secundum veritatem sit ibi maxima sapientia. Et subditur causa talis falsi iudicij, cum subditur.

4 Quia spiritua. exami. id est, vere cognoscitur. s. bonum spirituale, iudicium enim de superiori per id quod est inferius non habetur, sed magis econuerso. ideo subditur.

5 Spiritua. au. in. omnia. s. bona prout sunt in re, quia qualis vnulquisque est, talis finis sibi videtur, propter quod iudicium verum accipiendum est secundum quod iudicat bene dispositus,

sicut, sicut iudicium verum de saporibus accipiendum est per respectum ad gustum sanum & no infectum, vt dictum est de lingua febricitantis. Spiritualis autem homo habet intellectum illustratum & affectum ordinatum. ideo optime de spiritualibus iudicat, non autem animalis qui habet intellectum & affectum recuratos ad sensibilia. ideo subditur de spirituali.

6 Et ipse a ne. iudi. i. a nullo homine animali, quod probat consequenter auctoritate scripturae. Isa. 40.

7 Quis enim cognouit sensum domini. q. d. nullus nisi ipse. Et ideo illi qui non habent spiritum Dei, non possunt de diuinis iudicare, quia oportet illa cognosci, de quibus iudicium fit, spirituales aurem viti qui habent spiritum Dei ipsos illustrant de diuinis hoc possunt, quales fuerunt Apostoli. ideo subditur. Nos autem sensum Christi habemus.

CAP.

ADDITIO I.

In ca. 2. vbi dicitur in postil. In mysterio absconditam. i. in secreto incarnationis.

Secundum glo. apostoli loquebantur sapientiam. i. Christum, in quo ostensa est Dei sapientia. s. filius Dei incarnatus, que quidem sapientia dicitur in mysterio abscondita, quia in scripturis vet. Test. significatur seu figuratur.

ADDITIO II.

In eo ca. vbi dicitur in Postil. Si enim cognouissent, nunquam de minimam gloria crucifixissent.

Hoc quod dicit Apostolus. Si enim cognouissent nunquam dominum gloria crucifixissent. referendum est ad Deitatem Christi, quam principes ludzorum nunquam cognouerunt fuisse in Christo personaliter, de qua deitate statim supra dixerat, qd fuit in mysterio abscondita quam nemo principum huius seculi cognouit, & ideo de ipsa immediate subiungit. Si enim cognouissent. s. deitatem Christi immediate ante dictam, nunquam dominum gloria crucifixissent. Christus enim est Deus gloria, secundum quod est Deus, & ideo cognitio de qua hic loquitur Apollolus manifestum est esse referendam ad cognitionem deitatis Christi. Quod autem arguitur in contrarium de illo verbo Matth. 21. d. Agricola dixerunt intra se: Hic est heres, venite occidamus eum. Ex quo verbo Hier. infert, quod principes non per ignorantiam, sed per inuidiam filium Dei crucifixerunt. Intelligendum est quod illi maiores non habuerunt ignorantiam de hoc quod Iesus Nazareus erat Messias in lege & prophetis promissus, quia de hoc erant satis informati per prophetias de ipso impletas, prout in postilla. Sed de deitate ipsius oportet dicere ipsos habuisse ignorantiam. Si enim agricolz illi qui dixerunt. Hic est heres. estimassent Christum heredem secundum diuinitatem, scilicet quod eadem esset deitas patris & filij, sicut in temporalibus eandem rem habet filius

lius per hereditatem quam pater habebat, nulla eos amentia ad tantam potuisset trahere inaniam, vt crederent diuinam maiestatem in propria persona superare. Quod enim Deus seu diuinitas ascendunt omnes potestates communiter tenetur etiam apud idololatrias qui non ueros deos, sed fictos habent. Vnde ridiculum esset dicere, quod eo ipso quod principes illi credebant ipsum heredem, scilicet Deum verum, conarentur eum interficere. Sed licet crederent ipsum esse prophetam seu sanctissimum, hominem purum tamen, non esset multum mirandum, quod ex inuidia seu rancore vellent occidere eum. Iam enim Moysen Aarō qui sanctissimi fuerunt, & a Deo approbati per multa miracula, populus Iudaicus voluit lapidare, Numer. decimoquarto. Et similiter contingit de pluribus sanctis veteris Testamenti. Vnde qd dicitur. Hic est heres. intelligendum de regno temporali ipsius David, quod ipsi principaliter expectabant & adhuc expectant restituendum per Messiam. Nec valet dicere, quod tempore crucifixionis non cognouerant, licet ante cognouissent, prout videtur dicere postil. quia parabola euangelica manifeste loquitur de tempore crucifixionis, cum dicit. Hic est heres, venite occidamus eum. Et attendendum quod postil. in hoc loco non aperit mentem suam. s. an predicti principes Iudeorum tempore passionis Christi cognouerunt Christum esse deum vel non, sed supra dictum Matr. 21. expresse asserit, qd cognouerunt illum esse deum qd etiam ibi conatur probare, sed fuit satis improbatum in additione super illud ca. prout plenius ibidem potest haberi.

REPLICA. In epistola ad Corint. 2. b. vbi dicitur. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloria crucifixissent. dicit Bur. hic postil. mentem suam non aperuisse, quod falsum est, nam conclusio nem probatam Mat. 21. hic repetit, & ad locum illum remittit. Et quod Bur. dicit illam conclusionem in illo loco Mat. 21. satis per se improbatam, est falsum, quia vt patet in corru. ibidem Bur. nihil probat, sed replet quaternos.

atur.

B

bro. r. li. 83. psal.

entem

C

diudicac

E

Isa. 40. c.

consilium dedit ei?

F

is Chri uorum. 006 1a-

A *Unum sunt.* Possent videri, quod si nihil ex se dant, tamen Deus magis per hunc quam per illum. *Terrul.* Quis autem non intelligat, alterum esse Apollo, alterum Paulum non eundem atque ipsum Apollo pariter, & Paulum. Denique ediverso uniuscuiusque sunt officia prolata, aliter enim qui plantat & alter qui rigat, hos tamen duos, non quod unus sit, sed quod unum fiat proposuit Apostolus Paulus, & alter quidam sit Apollo, alter vero Paulus, quantum ad personarum distinctionem pertinet unum ambo sint, nam quando duorum una sententia est, veritas una est, fides una est, una atque eadem religio est, unus etiam Dei timor est, unum sunt, etiam si duo sint ipsum sunt dum ipsum sapiunt. Etenim quos personarum spatio inuicem diuidit, eosdem rursus inuicem religionis ratio conuenit.

B *Vnusquisque autem propriam, &c.* Ambrosius. Datur ergo unicuique sine merito unde tendat ad meritum, & datur ante vllum labor, unde quisque mercedem accipiat secundum laborem suum. *Aug.* Cum promerueris Deum viuendo ex fide, accipies premium, immortalitatem, & vitam eternam, & illa gratia est. Non pro merito quidem accipies vitam eternam, sed tantum pro gratia. Si enim ipsa fides gratia est, & vita eterna quasi merces est fidei. Videtur quidem Deus vitam eternam tanquam debitam reddere Cui debitam? Fidei, quia promeruit illam per fidem. Sed quia ipsa fides gratia est, & vita eterna gratia est pro gratia. Audi Paulum flagitantem debitum, qui primo indebitam susceperat gratiam. *De cetero reposita est mihi corona iustitiae.* Iam debitum flagitat, iam debitum exigit. *Reddet mihi, inquit, Dominus iustus iudex.* Ut ante susciperet gratiam misericordem patrem opus habebat, ut premium gratiae, iudicem iustum.

C *Adiutores.* In colendo agro dominico, non deprauatores, ut quidam aiunt. Quod inde patet, quia vos estis agricultura. *Gregor.* Nam cum ei quem ipse per internam gratiam infundit, nos exhortationis voce concurremus, hoc quod ille per spiritum sanctum egit intrinsecus, nos ministerio vocis adiuuamus, & tunc sola nostra exhortatione ad perfectionem ducitur, dum in corde Deus fuerit qui adiuuet. *Agri.* quia colit vos ad fructum. *Aedificatio.* quia quod colit habitat in vobis. Et ita idem est ager & aedificium, quod non in rebus visibilibus. Nos colimus Deum adorando, non ornando. Ille autem

D *Et quia Deus dat tantum incrementum.* *Dando ex se.* Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Qui plantat autem, & qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus adiutores, Dei agricultura estis, Dei aedificatio estis. Secundum gratiam Dei quae data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superaedificat. Unusquisque autem videat quomodo superaedificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superaedificat

E re quam Christo, nec timore amittendi talia deserit Christum, quamuis doleat cum amittit, saluus est quidem, sic tamen quasi per ignem. Iste ignis est tribulationis tentatio, de qua scriptum est. *Vasa figuli probat fornax, & homines tentatio tribulationis probat.* *Christus.* id est fides Christi, secundum quam per dilectionem operatur, per quam Christus habitat in cordibus. Aliud non est fundamentum, haec autem neminem perire sinit. *Athanasius.* Necessesse est autem fundamentum tale esse, qualia ea quae superaedificantur, ut congruant inter se. Verbum igitur quatenus verbum non habet aliquos qui fecerunt congruant, unigenitum non est, ceterum quatenus homo factus est, similes sibi & congruentes habet, utpote cum quibus etiam similem carnem induerit. Quo circa quantum ad humanitatem fundatur ut & nos super eum veluti pretiosi lapides inaedificemur, efficiamurque templum habitantis in nobis Spiritus sancti. *Si quis autem.* Ambrosius. Alius superaedificat, id est, qui superuenientes post apostolos docet, sed videant ut aedificatio congruat fundamento. *Fundamentum aliud.* quia nemo praeter Christum loquens commenta sua commendaret. In auro autem laqueum praeclearam doctrinam significat, in tribus alijs vana doctrina signatur, quae si non fallit, in igne apparebit, quia ardebit bona permanente, & erit ei bonae doctrinae merces vita eterna. *Detrimen.* vero male, quia penas patiet, saluus, quia non interibit fidei substantia qua constat, sicut mala doctrina quae accidens est. *quasi per ignem.* quia non sine pena, cum perfidi in aeternum pereant, prodest illis ex parte credidisse Deum.

F *Aug.* Fides gratiae Christianae, id est, ea quae per dilectionem operatur, posita in fundamento neminem perire permittit. Super hoc fundamentum alius superaedificat aurum, argenteos lapides pretiosos, id est, videlicet, qui cogitat, quae Dei sunt, quomodo placeat Deo. Alius superaedificat super hoc fundamentum ligna, foenum, strus, videlicet, qui cogitat quae mundi sunt, quomodo placeat mundo. Illius opus non exuritur, quia non dilexit, quorum amissione crucietur. Exuritur autem huius opus, quia sine dolore non pereunt, quae cum amore possessa sunt. Sed quoniam alterutra conditione proposita, eis potius mallet care-

le autem sic nos colit, quod & meliores nos reddit. *Ambrosius.* Agricultura ergo huius atque aedificationis in tantum quisque adiutor & operarius ac minime est, in quantum unicuique dominus dederit.

G *Funda.* Aug. Fides gratiae Christianae, id est, ea quae per dilectionem operatur, posita in fundamento neminem perire permittit. Super hoc fundamentum alius superaedificat aurum, argenteos lapides pretiosos, id est, videlicet, qui cogitat, quae Dei sunt, quomodo placeat Deo. Alius superaedificat super hoc fundamentum ligna, foenum, strus, videlicet, qui cogitat quae mundi sunt, quomodo placeat mundo. Illius opus non exuritur, quia non dilexit, quorum amissione crucietur. Exuritur autem huius opus, quia sine dolore non pereunt, quae cum amore possessa sunt. Sed quoniam alterutra conditione proposita, eis potius mallet care-

H *Aug.* Cum promerueris Deum viuendo ex fide, accipies premium, immortalitatem, & vitam eternam, & illa gratia est. Non pro merito quidem accipies vitam eternam, sed tantum pro gratia. Si enim ipsa fides gratia est, & vita eterna quasi merces est fidei. Videtur quidem Deus vitam eternam tanquam debitam reddere Cui debitam? Fidei, quia promeruit illam per fidem. Sed quia ipsa fides gratia est, & vita eterna gratia est pro gratia. Audi Paulum flagitantem debitum, qui primo indebitam susceperat gratiam. *De cetero reposita est mihi corona iustitiae.* Iam debitum flagitat, iam debitum exigit. *Reddet mihi, inquit, Dominus iustus iudex.* Ut ante susciperet gratiam misericordem patrem opus habebat, ut premium gratiae, iudicem iustum.

I *Aug.* Cum promerueris Deum viuendo ex fide, accipies premium, immortalitatem, & vitam eternam, & illa gratia est. Non pro merito quidem accipies vitam eternam, sed tantum pro gratia. Si enim ipsa fides gratia est, & vita eterna quasi merces est fidei. Videtur quidem Deus vitam eternam tanquam debitam reddere Cui debitam? Fidei, quia promeruit illam per fidem. Sed quia ipsa fides gratia est, & vita eterna gratia est pro gratia. Audi Paulum flagitantem debitum, qui primo indebitam susceperat gratiam. *De cetero reposita est mihi corona iustitiae.* Iam debitum flagitat, iam debitum exigit. *Reddet mihi, inquit, Dominus iustus iudex.* Ut ante susciperet gratiam misericordem patrem opus habebat, ut premium gratiae, iudicem iustum.

K *Aug.* Cum promerueris Deum viuendo ex fide, accipies premium, immortalitatem, & vitam eternam, & illa gratia est. Non pro merito quidem accipies vitam eternam, sed tantum pro gratia. Si enim ipsa fides gratia est, & vita eterna quasi merces est fidei. Videtur quidem Deus vitam eternam tanquam debitam reddere Cui debitam? Fidei, quia promeruit illam per fidem. Sed quia ipsa fides gratia est, & vita eterna gratia est pro gratia. Audi Paulum flagitantem debitum, qui primo indebitam susceperat gratiam. *De cetero reposita est mihi corona iustitiae.* Iam debitum flagitat, iam debitum exigit. *Reddet mihi, inquit, Dominus iustus iudex.* Ut ante susciperet gratiam misericordem patrem opus habebat, ut premium gratiae, iudicem iustum.

L *Aug.* Cum promerueris Deum viuendo ex fide, accipies premium, immortalitatem, & vitam eternam, & illa gratia est. Non pro merito quidem accipies vitam eternam, sed tantum pro gratia. Si enim ipsa fides gratia est, & vita eterna quasi merces est fidei. Videtur quidem Deus vitam eternam tanquam debitam reddere Cui debitam? Fidei, quia promeruit illam per fidem. Sed quia ipsa fides gratia est, & vita eterna gratia est pro gratia. Audi Paulum flagitantem debitum, qui primo indebitam susceperat gratiam. *De cetero reposita est mihi corona iustitiae.* Iam debitum flagitat, iam debitum exigit. *Reddet mihi, inquit, Dominus iustus iudex.* Ut ante susciperet gratiam misericordem patrem opus habebat, ut premium gratiae, iudicem iustum.

M *Aug.* Cum promerueris Deum viuendo ex fide, accipies premium, immortalitatem, & vitam eternam, & illa gratia est. Non pro merito quidem accipies vitam eternam, sed tantum pro gratia. Si enim ipsa fides gratia est, & vita eterna quasi merces est fidei. Videtur quidem Deus vitam eternam tanquam debitam reddere Cui debitam? Fidei, quia promeruit illam per fidem. Sed quia ipsa fides gratia est, & vita eterna gratia est pro gratia. Audi Paulum flagitantem debitum, qui primo indebitam susceperat gratiam. *De cetero reposita est mihi corona iustitiae.* Iam debitum flagitat, iam debitum exigit. *Reddet mihi, inquit, Dominus iustus iudex.* Ut ante susciperet gratiam misericordem patrem opus habebat, ut premium gratiae, iudicem iustum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, scilicet operando interius, sed solus Deus.
- 2 Qui plantat autem & qui rigat unum sunt. scilicet conditione naturae & ministerij operatione, propter quod unus non est praefertendus & alter contemnendus.
- 3 Unusquisque. Hic consequenter ostendit mercedem ministrorum, ne forte crederet aliquis ipsos non esse remunerandos, eo quod dixerat. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat. Et diuiditur in tres, quia primo declarat ministrorum mercedem, secundo eorum varietatem, ibi. *Secundum gratiam Dei.* Tertio infert quandam conclusionem, ibi. *Nescitis.* Circa primum dicit. *Unusquisque autem ministrorum ecclesiae.*
- 4 *Propriam mercedem.* quia non omnes aequaliter laborant exterius nec intensius.
- 5 *Dei enim sumus adiutores.* quod licet non agamus interius illuminando vel iustificando tamen agimus aliquid ad hoc exterius ministerium adhibendo, quod non caret praenno.
- 6 *Secundum gratiam.* Hic consequenter ponit ministrantium variationem, dicit. *Secundum gratiam Dei quae data est.* & non propria virtute.
- 7 *Vt supra.* id est, principalis inter ministros. Quod non dicit ad instantiam, sed ad Dei gloriam, propter quod praemisit, secundum Dei gratiam.

- 8 *Funda. po.* prima initia vobis fidei annuntiando.
- 9 *Alius autem su.* id est, alij doctores post me vos docentes docuerunt sequentia.
- 10 *Unusquisque autem.* id est, diligenter attendat.
- 11 *Quomodo superaedificet.* id est, qualiter doceat, ut eius doctrina non discrepet a fundamento sed magis ei conueniat, & quid sit hoc fundamentum, subdit.
- 12 *Fundamentum enim a.* id est, solus Christus vel fides ipsius est fundamentum.
- Sed contra hoc videtur Apoc. 21. d. vbi dicitur, quod 12. apostoli sunt 21. fundamenta ciuitatis Dei, per quam intelligitur ecclesia. Ad quod dicitur, quod fundamentum dupliciter potest accipi. Vno modo proprie. scilicet, illud quod habet firmitatem & stabilitatem ex se. & sic solus Christus est fundamentum ecclesiae. Alio modo improprie & large. scilicet, illud quod adharet primo fundamento iam posito. sicut sunt lapides primarij fundamento inhaerentes, & sic apostoli dicuntur ecclesiae fundamenta, quia primitus adhaeserunt Christo.
- 13 *Si quis autem superaedificat.* Per hoc intelligitur sana doctrina fundamentum fidei receptae appositae. Per aurum doctrina circa amorem diuinum. Per argentum, doctrina pertinens ad contemplationem spiritualium creaturarum, per quam ascenditur ad Dei cognitionem. Per lapides pretiosos, doctrina pertinens ad alias virtutes animam ornantes.

Fun-

Ligna,

D li. de voc. ger. cap. 2.

Gal 5. b. Aug. lib. de fide & operibus ca. 15. In ps. 26. Enchiridii ca. 67. & 78. Inf 7. f.

cooperatio lib. 21 de ciu. Dei. c. 21. & 26

De poe. di. 22 c. 6 enim. 5. ca. terum.

Eccl. 27. 2.

Ser. 3. contra Arrianos.

F

Aurum

Fundamentum duplex.

A *Aurum. ar. la.* Aug. Hęc tria edificat cōceptores seculi, qui sua omnia pauperib. dant. Vel qui tanquā non hēntes habēt aurum in contemplatione Dei, argentū in dilectione proximi, lapides pre. in operib. bonis, quæ non consumuntur ab igne, sed nihil vel parum ipsum sentiunt. Ligna, fenu, stipulā

B *domini* edificant, qui etsi aliena non rapiunt, rebus tamen infirmitati concessis, aliqua dilectione inhaerent, qui secundum suos amandi modos, diutius ut lignum, vel minus ut fenum, vel minimum ut stipula ignem sustinebunt.

Et quia hęc Deo nō preponunt, salui erunt per fundamentū. Qui vero hęc Deo preponunt, vel crimina committunt, nō superedificant, sed fundamentum destruunt.

* Hier. In ecclesia tria sunt genera bonorum. Est bonum, melius, optimum. Tria sunt econtrario genera malorū, malum, peius, Pessimum Prima auro, argento, lapidi pretioso, secunda lignis, feno & stipulæ comparantur.

b *Ligna. fe. sti.* Non hęc de malis operib. accipienda sunt, quæ si fides sine operibus saluet, quod non est.

Aug. in ps. 90. Augu. Non sibi polliceatur habere nefaria opera regnū Dei, & dicat: Quoniam quicquid signū Christi & sacramenta, non delebor in æternū, sed per ignem saluus ero. Ait enim Apostolus. *Fundamentum positum est, &c.* Quid est et inquit, qđ sequitur, alius superedificat. *au. ar. la. pre. li. fe. sti.*

Li. 4. in Leuit. Hoc est, qui supra fundamentū iusta opera edificat aurū a. la. pre. edificat. Si autē peccata, lignum. fe. sti. Cyrillus quoq; ait: Natura peccati similis est materię quę cito consumitur igni, quā edificari Apostolus a peccatoribus dicit, qui supra fundamentum Christi edificant *li. fe. sti.* In quo manifeste ostenditur quædam esse peccata ita leuia, ut stipulę compararentur, feno & li.

B Lignū, fenum, stipulam quidā intelligūt opera bona, quę quidam ad sui & suorum, vel ad sustentationem indigentū ex misericordia faciunt. Sed quia opera faciunt cum aliquo amore temporalium, ideo hęc opera dicuntur arsura, non quod eo puniantur qui hoc faciunt, sed quia terrenum aliquem affectum habent cum hęc faciunt. Nec ille terrenus affectus est adeo malus, ut destruat fundamentum & fidem quę per charitatē operatur, & talis affectus venialis est. Sed potius lig. fe. sti. accipiunt nō bona opera, nec mala quæ sūt damnabilia, sed peccata venialia, vnde Greg. Quāuis hoc de igne pntis tribulationis possit intelligi, tñ si quis de igne future purgationis accipiat, pensandum sollicitate est, quia eum dixit per ignem posse saluari, non qui super hoc fundamentū ferrum vel æs vel plumbum edificat. i. peccata maiora, & id duriora & insolubilia, sed qui edificat lig. fe. sti. i. peccata minima atque leuissima, quæ ignis facile consumat.

c *Dies enim.* Hic dies est hominis pro nutu suo agētis, sed in iudicio vel morte cuiusquę dies est domini secundū merita iudicātis, et hiciudicium incipit a domo Dei. i. a saluādis incipit pœna, quæ consummabitur in reprobis. Ideo. n. puniuntur electi, ut ibi non puniatur. In quo die est ignis tribulationis quo vritur amor rerū temporalium, dum contristantur de amissis, vñ & dicitur. *Tribulationis carnis habebūt huiusmodi.* Ignis vero extremi iudicij tandiu durabit, quousque purgati sint qui saluandi erunt.

d *Ignis.* Tribulationis, qui omnes probabit. in fine.

* Orig. Si post fundamentū Iesu Christi, non solū in corde tuo aurum, & argentum & lapidē pretiosum edificaueris, verum etiam lignum, tanū, & stipulā, quid tibi vis fieri, et anima seiuuncta fuerit a corpore? Vtrum nā ingredi vis in sancta

C *cta*

cta cū lignis ruis, cū feno, & stipula, ut polluas regnum Dei? An pp lignum, fenum, & stipulā foris residere, & pro auro, argento, & lapide pretioso nihil mercedis accipere? Sed neq; hoc equū est. Quid igitur sequitur, nisi ut primū pp ligna, ignis tibi detur, qui consummat, lignum, fenum, & stipulam.

1 *supra fundamentum hoc aurū, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestū erit.* Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusq. opus quāle sit, ignis probabit. Si cuius

ca q̄ sunt virtuti cōtraria. Doctores diuinas quidē doctrinas exhibēt, ex his autē qui audiunt, hi qđ se ipsos aurū, illi vero argentū, alij p̄tiosos se ipsos reddūt, iludiose ea q̄ dñr attendentes. Alii autē in socordia, & ignantiā vitā agentes, lignorū, & feni, & stipulę q̄ facile exuri p̄t, imitantur, vitium eligentes. Materię autē differētiā nō vita p̄sēns, sed futura coarguet. Hoc. n. dixit illud. *Dies reuelabit,* pro eo quod est, dies iudicij; &c. *τοῦτο τὸ πῦρ κισένομεν καθ' ἑτέρον, ἐν ᾧ καθαρῶνται αἱ ψυχὰς ὡς χρυσίου ἐν τῷ χυρνωτήριῳ,* &c. Hunc ipsū ignem purgatorium credimus, in quo purgatur aīa, p̄inde atq; aurū cōflatorio. * Anthonius. Credimus hanc ignem esse καθαρῶν expiatoriū, in quo defunctorū animæ purgantur, & repurgantur sicut aurum repurgatur a scoria in fornace.

* Oecu. Saluabitur dolorē passus, sicut verisimile est de eo qui per ignē trāsierit, sibiq; vnitas modicas expurgarit. Solus namque Dei est perfectē peccato carere, homines vero & si maxime iusti fuerint, non perfectē puri sunt, &c. In interpretatione Isaia, diuus Basilius facta huius verbi mentione, pro purificatione ipsum accipit.

* Amb. Cū dicit apostolus, *sic in quasi p̄ ignē.* ostendit saluū qđ illū futurū, sed penas ignis passurū, ut p̄ ignē purgatus fiat saluus, & non sicut p̄sidi, eterno igne in p̄petuum torqueatur.

* Hier. Peccatores Ecclesię qui continentur quidē rectam fidem, sed propter vitiorum sordes, purgantibus se indigēt flāmis, idcirco nunc Dominus ad ignē se, iudicium vocare demonstrat, ut vniuscuiusque opus quāle sit ignis probet.

* Aug. Dñe, in hac vita purges me, & talem me reddas, cui iā emendatorio igne non opus sit, pp illos, qui salui erūt sic tamen quasi per ignē. Quare, nisi quia hic edificat supra fundamentum ligna, fenum, stipulam. Si edificarent aurū, argentū, lapides p̄tiosos, & de vtroque igne securi essent, non solum de illo eterno qui cruciaturus est impios, sed etiam de illo, qui emendabit illos qui per ignem salui erunt.

* Idem. Hi qui temporalibus p̄nis digna gesserūt, de quibus apost. dicit, *si cuius opus arserit, detrimentū patietur,* &c. per flumiū igneū, de quo p̄pheticus sermo, (Dan. 7.) *Et vada feruētibus globis horredā trāsibūt.* Quāta fuerit p̄tī materia, tāta & p̄trāsēndi mora. Quātū exegerit culpa, tātū sibi ex hō nunc vēdicabit quędā flāme rationabilis disciplina. Et quātū stulta iniquitas suggererit, tantū sapiens pœna deseriuet.

* Greg. De quibusdā leuibus culpis esse ante iudiciū Purgatoris ignis credēdus est; pro eo qđ veritas dicit. *si quis in spirit. sanct. blasphemā dixit, neq; in hoc seculo remittetur ei, neq; in futuro.* In qua sentētia dat̄ intelligi, quasdā culpas ī hoc seculo, quasdā in futuro posse laxari. Qđ enim de vno negatur, de quibusdā conceditur. Nā cum Paulus dicat. *si quis superedificauerit,* &c. quānis hoc de igne tribulationis ī hac nobis vita adhibito, possit intelligi, tamē si quis hoc de igne future purgationis accipiat, pensandum est dictum esse de peccatis minutis, quæ ignis facile consumat.

Ignis pbabit. Duos ignes futuros legim⁹. Vnū æternū, quod æterna

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ligna, fe. sti.* Dixerunt aliqui quod per hoc intelligitur falsa doctrina combustionē digna sicut subditur postea. Sed hoc non videtur intentio Apostoli. Primo, quia dicit ista fundamenta fidei superaddi. falsa vero doctrina nō superadditur, sed magis per eam fundamentum hoc destruitur. Secundo, quia subdit, qđ licet tale opus arserit, operans tamen finaliter saluus erit. Quod non potest dici de doctoribus falsam doctrinam habentibus. Et ideo dicendum, quod per ista intelligitur vera doctrina, curiosa tamē & vana seu cupiditate quæstus deprauata, non in se, sed ex parte docentis, & talis doctrina itat cum fundamento, doctor tamen meretur penam purgatorij, & sic finaliter saluari. Et de vtra que doctrina subditur.

2 *Vniuscuius opus.* s. doctoris boni & curiosi.

3 *Manife. e. in die iudicij,* qui accipitur hic pro die mortis, quia qualis vnusquisque in die mortis inuenitur. s. in statu saluandorū vel damnandorū, talis in die iudicij presentabitur. id subdit.

4 *Dies e. d. de.* Veniet enim dominus ad iudicium cuiuslibet in particulari in die mortis suæ.

5 *Quia in igne reue.* s. purgatorij. Qui idem est cum igne inferni, sicut dicit Grego. Sicut enim in eodem igne aurum rutilat, & palea fumat, sic idem ignis purgat electos & damnat reprobos. Sed reprobis est ad semper, electis tantum ad tempus. ideo subditur.

6 *Et vniuscuius opus.* s. doctoris vtilis & inutilis ecclesię.

7 *Quale sit, ignis probabit.* id est, manifestabit.

8 *Si cuius opus man. quod superedi.* i. si edificauit doctrinam bonam sanam & stabilem,

Aug. in ps. 26. Enchirid. c. 67. 68.

domini

Aug. in ps. 90.

Li. 4. in Leuit.

Li. 4. Dialog. ca. 39. Augu. ser. 47. de Sanctis.

Origen. Ambros.

1. Cor. 7.

† qđ in reuelat

E In cap. 7. Amos.

In ps. 36

Li. 50. h. ho. 16.

Lib. 4. cap. 39. Matt. 12

Ignis futuru

Ignis purgatorij ferri.

A eternaliter punientur reprobi, qui sequetur iudicium. Alterū qui præcedet, quo exuret facies mundi huius, qui emēda- bit eos, qui superedificauerunt lignum, fenum, stipulā. Qui aurum, ar. la. pre. de vtroque igne secuti sunt.

a Mercedem. Non solū post finem, sed & in hac vita hēt suam requiem anima con- temnentis omnia.

* Aug. Nam p. purgāndus est igne pur- gationis, qui in aliud seculum distulit fru- ctum cōuersionis. Hic autem ignis est arer nus non sit, nuro tamen modo grauis est, excedit enim omne penam quā vnquam passus est aliquis in hac vita. Studeat ergo delicta sic corrigere, vt post mortem non oporteat talem penā tolerare.

b Nescitis, quia. Hoc præmisit vt illos com- pungat, qui turpiter viuentes corpora sua violant, maxime ille qui vxorem patris ha- bet. Hic agit de stru- cturibus fundamenti.

* Haym. A tempore baptismatis incipit habitare in nobis Spiritus sanctus, & templum illius sunt omnes angeli & om- nes Iusti.

* Athan. Quib. verbis declarauit esse verbum Dei, iam vbi templum, ibi & Deus vt in suo tēplo, ait enim. *Nescitis quod corpora vestra templum sunt spiritus sancti habitantis in vobis? Quis si non glorificas incolam tui Deū, factus es sanum idolorum.*

c Si quis autem. Iste saluus per ignem, sed si quis voluerit tē- plum quod vos estis, disper. illum. Et nescitis hoc.

d Templum. Aug. In quib. Deus habitat per fidem. *Templum Dei. i. spiritus sancti, vnde subdit. Spiritus Dei habitat.* Nota q. spiritus dicitur hic Deus, cum. n. præmiserit. Estis templum Dei. Nō subdit. Et Deus habitat. Sed spiritus dei habitat in vo- bis. In quo aperte ostendit spiritum Dei esse Deū. Vbiq. enim adest spiritus sanctus ad hōes in æterna vita regeneran- dos. Spiritus sanctus igitur in cælestib. sedet cum patre & filio & in templo suo habitat. s. in sanctis. Qui sunt templum Dei modo per fidem ambulantes. Et templum Dei erunt aliq. do etiam secundum speciem, qualiter etiam nunc sunt tem- plum angeli Dei.

Aug. Sed diceret aliquis. Antequā faceret Deus cælum & terram, antequā faceret sanctos, vbi habitabat? In se habitat Deus, apud se habitat, & apud se est. Nō ergo sic sūt sãcti do- mus Dei, vt ipsa subtracta cadat Deus, imo sic habitat Deus in sanctis, vt si ipse discesserit, cadat. Propterea sciēdū, quod non nisi stultissime dici potest, spiritum non habere locū in nostro corpore, quod totū anima nostra impleuerit. Stultius et dicitur angustius alicubi impediri Trinitatē, vt pater & fi- lius & spiritus sanctus alicubi simul esse non possint. Verū il- lud-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Mercedem ac. euolando ad patriam.
- 2 Si cu. op. ar. eo q. est doctrina curiosa, vel dicto modo deprauata.
- 3 Detrimentum pa. quia ad tēpus pena sensus & pœna damni pu- niatur, tamen finaliter saluabitur. Aliqui vero exponūt hęc superadi- ficationem de operibus superadditis fundamentō, et in eodē homine, qui si super illud fundamentum in se acceptū superadificat faciēs bona ope- ra per aurū, argentum lapides preciosos signata, euolet ad gloriam. Si autem superadificet peccata venialia, per lignum, fenum stipulā signa- ta, eo quod nō destruant fundamentum, sed stant cū eo, ipse punietur in purgatorio et finaliter saluabitur, sed hęc expositio secundum literam præcedentem & subsequentem magis videtur moralis quam literalis.
- 4 Nescitis. hic consequenter ex prædictis infert conclusionē. s. quod corrumpens fideles per falsam doctrinam meretur damnationē, et ma- gis quam ille qui violat templum materiale, quanto spiritualia corpo- ralius præferuntur. Dicit igitur. Nescitis. quasi di. scire debetis.
- 5 Quia tem. Dei est. spirituale.
- 6 Et spi. Dei ha. in vo. per gratiam.
- 7 Si quis au. tē. D. per falsā doctrinā fundamenta fidei subuertēdo.
- 8 Disper. il. D. æternaliter damnando.

Iud multo mirabilius, quod cū Deus vbiq. sit totus, nō ta- men in omnib. habitat. Quis potro audeat opinari, nisi inse- parabilitatē Trinitatis penitus ignoret, quod in aliquo posset habitare pater aut filius, in quo nō habiter spiritus sanctus? Aut in aliquo spiritus sanctus, in quo non pater aut filius? Fatēdū est igitur vbiq. esse Deum per diuinitatis presentia, sed non vbi que p. in habitationis gratiam. Propter hęc enim in habitationem vbi gratia dilectionis eius agnoscitur, non

1 opus manserit, quod superadificauit, mercedem accipiet: Si
2 cuius opus t. arserit, detrimentum patietur. Ipse autem saluus
3 erit, sic tamen t. quasi per ignem, t. Nescitis, quia tēplum
4 Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem tem-
5 plum Dei violauerit, disperdet illum Deus. t. Templum enim
6 Dei sanctum est, quod estis vos. Nemo t. vos seducat Si quis
7 videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat,
8 vt sit sapiens. t. Sapiētia enim huius mundi stultitia
9 est apud Deū. Scriptum est enim. t. Comprehendam
10 sapientes in astutia eorum. Et iterum. Dominus nouit

Christi, & regenerati spiritus sancto, qui nōdū possunt cogno- scere Deū. Igitur quem non potuerunt illi nosse nec habere, isti potuerunt habere antequam nosse. Beatissimi autē sunt illi, quibus hoc est Deum habere quod nosse.

* Bernard. Curate ergo fratres, spirituali huic ædificio (q. estis vos) ne forte cum in superiora proficete ceperit, vacil- let, & corruat, si lignis fortib. non fuerit subnixum & colliga- tum, curate inquā illi tigna dare imputribilia & immobilia, timorem videlicet domini illum castum qui permanet in se- culum seculi, patientiam, de qua scriptum est, quia paciētia pauperum non peribit in finem, &c.

* Hie. Siue suum corpus peccando, siue ecclesiam ad prauā doctrinam reducendo, vel certe exemplo proprio destruen- do. Solent hunc locū Nouatiani opponere ad penitentiā ex- cludendam. Quibus respondendum est, ad quid hoc ipsum scribitur, spem veniæ non habebunt.

e Si quis videtur inter vos sapiens. &c. *** Hay.** Hoc dupliciter potest intelligi & distingui hoc modo, si quis vult veram sa- pientiam hēre, sic distingue, in hoc seculo stultus fiat. i. hoc credat de Christo, quod sapientib. huius seculi stultum vide- tur. Aliter si quis videtur esse sapiens in hoc seculo, est subin- ferendum, stultus fiat vt sit sapiens apud Deum, qui potuit agere quod humana sapientia denegabat.

f Sap. e. h. m. n. &c. **Amb.** Abusue ponit sapiētia pro astutia.

* Chryl. Nō. n. t. m. nihil cōfert sed impedimēto est. Oportet igitur vt eam abiciat, vt puta quæ detrimentum atferat.

g Comprehendam sapientes in astutia. *** Hier.** Ad effugiēdum manum Dei, nulla suffragatur astutia.

h Do. no. &c. *** Chryl.** Iudicia nāq; hoīum sæpe fallunt, Dei autē sapientia irreprehensibilis est, & nunquam coargui p. t.

- 9 Nemo. Ostenso quid conueniat ministris ecclesie secundum verita- tem, hic consequenter remouet cōtrariū errorem di. Nemo se sed. Sic est in Græco & in libris correctis. Corinthij enim semetipsos seducebāt attribuēdo ministris ecclesie quod est proprium Christi, vt dictū est su- pra, propter quod Apostolus hoc phibet di. Nemo se sedu. mō dicto.
- 10 Si quis vi. inter v. sa. esse. asserens contrariū huius doctrinæ per aliquam rationem apparentem.
- 11 Stultus si. i. illam æstimationem deponat, & his quæ sunt fidei hu- militer se supponat.
- 12 Vt sit. s. sapientia quæ de sursum est, vnde dicitur Pro. 22. a. Lo- quutus est vir cum quo Deus erat, & qui Deo secum cōmo- rāte conformatur, ait. Stultissimus sum virorum, &c. ideo sub- ditur ratio de abiectiōe mundana sapientia, cum dicitur.
- 13 Sap. e. h. m. stul. est a. De. Maximum. n. principij erroris est vel- le metiri diuina, et illa q. totaliter transcēdunt intellectu humanū per rō- nē humanā. Simile est. n. ac si noctua vellet indicare de luce solis facul- tatē sui visus totaliter excedente, & ad hoc inducitur scriptura Iob 5.
- 14 Compreh. sa. in astu. eo. per hoc. n. comprehenduntur quod sapientia eorum falsa ostenditur. Et similiter auēlonitate psal. xciiij.
- 15 Domi. no. c. sa. quo. applicat ad diuina quæ ipsas transcēdūt.

D est igitur vbiq. esse Deum per diuinitatis presentia, sed non vbi que p. in habitationis gratiam. Propter hęc enim in habitationem vbi gratia dilectionis eius agnoscitur, non dicimus. *Pater, noster, Matt. 6. b.*

f Infra 6. d. 2. Cor. 6. d. Matt. 6. b.

g 28. di. ca. de cernimus.

h Qui com- prehendit.

E Serm. 46 in cārica cārico.

Aug. in psal. 10. & 94.

F Ne-

Ga Nemo, &c. in hom. baptistis vel doctoribus. Nemo in ho. Quia vestri sunt ipsi, quia omnia vestra sunt, ad seruendū vobis data, & non est gloriandum, nisi de rebus excellentioribus.

b In hominibus. Quia non sunt datores gratiarum, siue boni siue mali sunt, sed tantum ministri.

c Omnia enim. Singulos non sibi defendant doctores vel baptistas, cum omnibus vtant. *Mundus noster, si cursus eius in Dei voluntate ponimus. Vita p̄sens nostra, si modeste & cum gloria Dei agit. Mors, si spe futuri libēter pro Christo morimur.*

† Job. 5. b. P̄s. 97. † 13. q. 7. c. qd̄ autem in fi.

a cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt: Nemo itaq; **1**
a Quasi melius ab vno quam ab alio. **b** Ad vestrum sensum data. **2**
b gloriētur in hominibus. † Omnia enim v̄stra sunt, siue **3**
a Non solum minores. **b** Qui omnibus maior. **c** Etiam elementa nobis seruiunt. **4**
c Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita, si- **5**
a Quibus sustentari Deo seruiunt. **b** Spe quā v̄m seruiunt. **6**
c Hæc v̄stra, quia omnia quotquot sunt. **7**
a Non hominis, & ideo non in homine gloriandum. **b** Et ita mediante Christo vos estis Dei. **8**
d sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. **9**

Præsentia, si sic v̄timur eis, ne offendamus: Futura, si ea cre dentes magis optamus.

Siue vita, &c. Et vita & mors doctorū ad edificatōnē sub datis esse dēnt. Vel per vitam, sanctos homines & angelos ac cipe, qui student profectui fidelū, per mortem diabolum & membra eius, qui dum persequuntur, vitæati seruorū Dei inferunt.

d Vos autem Christi. Vt sicut hæc nobis, ita nos Christo subiiciamur.

e Christus au. Dei. Voluntatē eius faciens, vt & nos faciamus ipsius.

7 Cur ergo ad iniuriam Christi de hominibus aliquid speratis?

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nemo ita. Hic Apostolus conclusionem concludit principaliter in tentam. s. quod non sit gloriandum de ministris ecclesie illo modo quo gloriabantur Corinthi, sed de solo Christo, ideo dicit. Nemo ita. glori. in ho. diuina ministrantibus, & ideo subditur ratio.

2 Omnia e. vest. sunt, siue Pau. Et nominat ministros maiores, per hoc intelligēs multo fortius minores, & omnes sunt ministri ecclesie, et per consequens quodam modo subiecti fidelium communitati, inquantū sunt missi a Christo pro salute fidelium, de subiectis non est gloriandum, sed de superioribus.

3 Siue mun. i. creatura, qui deseruiūt hominib. ad necessitatē huius vite & instructionē, inquantū ex ipsis accipitur cognitio de creatore.

4 Siue vita. s. p̄sens, quæ deseruiit homini inquantū ordinatur, vt in

in ea homo mereatur.

5 Siue mors. quæ similiter ei seruit si patienter toleretur.

6 Siue pr. dona et virtutes, quibus in presenti iuuantur ad beatitudinis consecutionem.

7 Siue fu. i. bona aterna quæ speramus. Et sic omnia creata ad fideles ordinantur propter gloriam eorum, Rom. 8. e. Diligentibus Deum omnia eo. in bo. his, &c.

8 Vos au. Chri. quoniam fideles v̄terius ordinantur ad Christum, sicut exercitus ad ducem, et membra ad caput, propter hoc de ipso solo fideles debent gloriari, & non de ministris inferioribus.

9 Christus au. Dei. i. sicut Christus gloriatur de patre, Sap. 2. c. Glorietur se patrem habere Deum. Et, Io. 8. f. Ego honorifico patrem, & vos inhonorastis me.

ADDITIO I.

In ca. 3. vbi dicitur in Post. Ego plantavi. Glossa. Ego plantau. i. prædicatione ad fidem conuerti, Apollo rigauit. s. baptismo, sed Deus non nos incrementum dedit, quia Deus tantum dat incrementum ex se.

ADDITIO II.

In eo c. vbi dicitur in Post. Aliqui exponunt hanc superedificationem de operibus superadditis fundamento fidei. Hæc expositio secunda quā Postil. dicit esse moralem, non minus literalis v̄ quā prima. Doctrina. n. curiosa & vana nō magis significatur per lignū, sc̄num, & stipulam secundum propriam literę significationē q̄ peccata venialia, sed in vtraque expositione oportet, q̄ lignum sc̄num & stipula intelligantur parabolice seu limitudinarie, & sic continentur in sensu literali, prout fuit dictum in quæstione super prologum Gen. in r̄sione ad quartum argu. In epistolis. n. Apostoli nō est querendus nisi sensus literalis, nō. n. ipsius verba fuerunt allegorizāda, sed potius enucleāda, prout oñsum fuit in p̄dicta. q. art. 5. Vñ q̄ aliquando allegant auctoritates sacrę scripturę in sensu mytico, vt Gal 4. d. De duob. filiis Abrahæ dicit, quæ sunt per allegoriā dicta, hoc ēt faciunt alij doctores qui allegant auctoritates sacrę scripturę in diuersis sensibus, licet illa quæ ipsi tradunt non sint exponenda nisi ad literam.

REPLICA. In ca. vbi Apostolus dicit. Si quis autem superedificat

ficat supra fundamentū hoc aurum & argentū, sc̄num, stipulam, &c. dicit Post. quosdam illam superedificationem exponere de operibus vitæ superadditis fundamento fidei. Sed dicit Post. illā expositionem magis moralem quā literalem, eo q̄ litera sequēs & præcedēs est de doctrina fundamenti & superedificata. Sed hoc ægre ferēs Bur. dicit q̄ in dictis Apostoli nō dēt quæri moralizatio. Sed mirum v̄, cum quælibet scriptura continens aliquid moralitatis possit moralizari, & p̄sens passus sic exponit multipliciter, etiā q̄m Bur. Quatum vna expositio pertinet ad fidē & doctrinā, alia ad actus & opera. Et vulgo d̄ q̄ credere, pertinet ad allegoriam, agere aut ad mores & tropologā. Igitur illæ duę expositiones ad vnū sentum nō pertinent, prout Burg. Siigit primus sensus est allegoricus & literalis, secundus erit moralis, q̄ de agēdis. Nec est inconueniēs moralitatē super allegoriā fundari quæstione tui prologi p̄ eū allegata nō obitante, in qua multis dubia continentur, ne dixerim falsa, de quib. d̄. serere nō est p̄tis operis. Et notandum hic q̄ Bur. in quæstione illa allegata, & in multis alijs ponit pro certo, q̄ ex solo sensu literali p̄ fieri efficax argumētū. Hic aut ponit, q̄ Apostolus aliquando allegat scripturam in sensu mytico. Ex quo dicto & prius dicto sequitur, quod Apostolus f. v̄tra allegat, quia huiusmodi allegata efficaciter nihil probant, quod non est de Apostolo legisperito sentiendum, qui etiam non ab homine, sed per reuelationem habuit euangelium, vt patet ex Gal. 1.

CAP. IIII.

Sic nos. Hactenus de gloria pseudo, hic de suo contentu agit. Sic nos. hoc ideo ait Apostolus, q̄ de eo minus sentiebat sed sic homo sentiat, vt Deus qui eum elegit.

* Chrys. cū eorum contudisset insolentiam, intueri quo rursum pacto eos allicit, dicens. vt ministros Christi. Non igit prætermissio domino a seruis & ministris te appellas. Ministros autem (inquit) quoniam non omnibus ea danda sunt, sed indigentibus, & ijs quibus dispensari oportet.

† 1. Cor. 6. 2. Ios. 3. d. † myltiorū.

Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. † Hic iam

Et cum hoc sit nec nimis nec minus de nobis a bitremini. Non dominos. Quod non pseudo.

a Secundum modum cuiusque mysteria vel ministeria diuidimus.

estote. Rursus, si nō per malos, non diceret d̄s de quibusdā. Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt nolite facere. Dispensatores enim sunt, per quorū ministeriū peruenitur ad eternam salutem. Non. n. esse salutis illius dispensatorem per uerbum & sacramentum, est illius esse participem.

c Hic iam quæ. Ita de nobis estimandum, sed hic inter vos, q̄ non

NICOLAUS DE LYRA. CAP. IIII.

Sic nos exi. Postquā Apostolus reprehēdit Corinthios de hoc quod aliquib. ministris nimis attribuebant, hic consequenter arguit eos de hoc quod aliquos nimis contemnebant. Isti enim Corinthi qui gloriabatur de ministris philosophia imbutis minus debito refutabant alios ministros talibus non vtentes in docendo. Et diuiditur in duas partes, q̄ primo eos redarguit, secundo correctioni eorum insilit, ibi. Non confundam vos. Circa primum sciendum, quod p̄sumptuose et temere eos iudicabant, & ideo primo arguit iudicii temeritatem, secundo p̄sumptionem, ibi. Hoc autem fra. Circa primum sciēdū, quod ministri fideles ecclesie sunt qui diuina ministrant & docent propter Dei gloriā, infideles autem qui hoc faciunt propter lucrum temporale vel propriā lau-

Diuisio.

laudē. talis aut intentio ad secreta cordis pertinet, quorū iudiciū ipsius Dei est proprium, secundum illud. 1. Re. 16. b. Homo videt ea quæ pa. Deus autē intu. cor. propter quod p̄sumptuosum est homini de talibus iudicare, & maxime circa ministros ecclesie, qui non sunt contemnendi, sed magis reuerendi, ideo dicit apostolus.

1 Sic. n. ex. q. d. licet ecclesie ministri nō sint principales operarij, tamen Deo cooperantur, inquantum ministrant populo sacramenta et doctrinam, ideo subditur.

2 Et disp. propter quod sunt medij inter Deum et populum, sicut dispensator domus inter dominum & familiam. Et quia Corinthi aliquos ministrorum non sic reueriebantur, ideo subditur.

3 Hic iam quæ. q. d. inter vos sit dissensio & contentio de fidelitate minist-

Non alibi, iam in presenti cum expectandum esset, donec Deus iudicet.

* Haymo. Dispensatores fuerunt, quia sicut aliquis pater familias elegit dispensatorem in domo sua, qui cōseruis suis secundum suam voluntatem singulis illorū bona sua distribuatur...

B Corinthios 3. Sapientiam Dei loquimur inter perfectos.

Istorum mysteriorum diuinorum dispensator erat ipse, ideoque se volebat haberi a suis auditoribus quod erat, id est, minister Christi & dispensator sacramentorum eius, in quo non verba tantum, sed virtus fulgebat.

a Meipsum. Periculum est vobis de ignotis cordis mei vel aliorum iudicare. Quanta enim profunditas credenda est esse in homine quae lateat etiam ipsum hominem in quo est, vt in Petro profunditas infirmitatis latebat, cum se domino commoriturum promittebat.

August. Cum ergo quisque de se autem non omnino aut vix possit veram ferre sententiam, quomodo potest de alio iudicare, cum nemo sciat quid agatur in homine, nisi spiritus hominis?

Aug. Iudicium prohibet Apostolus, quia occulta sunt nobis corda hominum. In his plerumque, nostra credulitas fallit. Sed cauendum est, ne perniciose opinione fallamur, vt qui nō possumus hominū indagare cōscientiā, de ipsis rebus habeamus veram certamque sententiā. Hoc autē ad humanam tentationem pertinet, sine qua vita ista non ducitur. vnde Apostolus: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Si ergo suspensiones vitare non possumus (quia homines sumus) iudicia tamen, i. definitiuas firmasque sententias continere debemus. Si ergo suspicamur, quod est humana tentatio, saltem non iudicemus: qñ non erratur in rebus, vt recta sit improbatio vitiorum, virtutumque approbatio. profecto si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio.

b Ab humano. id est, ab hominibus, dum sunt in suo die: & non est dies domini. Humano. quia est dies domini, quo iudicabit, quando vnusquisque pro se rationem reddet, & tunc secreta cordium patebunt.

NICOLAUS DE LYRA.

ministriorum, q. d. aliquos contempnit tanquam infideles. Sed quia viri sancti tale iudicium humanum pro nihilo reputabant, pro quanto eos tangit, licet dolcant pro quanto malum ecclesiae inde prouenit. ideo subdit Apostolus.

1 Mi. autem pro mi. & c. iu. dicto modo.

2 Aut ab humano die. id est, ab hominibus qui iudicant in tempore presenti.

3 Sed neque meipsum iudico. Licet enim homo iudicare se debeat de iudicio discussionis propriae conscientiae, sicut infra 11. cap. dicitur: Si nosmetipsos diiudicemus, non vtrique iudicemur: tamen non debet se iudicare iudicio absolutionis a culpa, innocentem omnino se reputando, quia dicitur Eccl. 9. a. Nescit homo vtrum odio vel amore dignus sit. ideo subditur. Neque meipsum iudico, hoc modo, & multo minus debet homo iudicare de secretis cordis alterius: quia hoc est proprium Dei propter quod subditur.

c Nihil enim mihi conscius sum. Ambrosius. Ne dicatis, Non peccauimus, dixit sanctus Paulus: Et si nihil mihi conscius sum: addidit tamen, sed in hoc iustificatus non sum. Et vos etiam, si nihil estis conscij, confiteamini tamen domino, ne quid sit quod vos praetercat.

a Qui scilicet. Ordo quis inter dispensatores inuenitur vt fidelis: cui possit credi vt bene dispense.

quaritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.

a Hoc inter nos quaritur, quod non esset querendum, sed quidquid alij faciant.

b Quasi infidelis dispensator.

† mihi autem pro minimo est, vt a vobis iudicer, aut ab humano

a Intellectu, qui non videt occulta & potest falli.

b Qui melius noui me quam vos, & ita periculum est vobis de igno. as iudicare.

c In nullo me remorder conscientia.

mano † die Sed neque meipsum iudico. † Nihil enim mihi

a Id est, non ideo me iuium puto: quia potest esse quod nescio. Delicta enim quis inrelligit.

b Neque ego neque vos sed.

Melius noui me quam illi, sed melius Deus quam ego.

consciis sum, sed non in hoc iustificatus sum. Qui autē iudicat me dominus est. † Itaque nolite ante tempus iudicare,

a Id est, qui potest, & debet me iudicare.

b Qui nouit omnia.

c Et quia dominus est. iudicij.

Scilicet. Indicate. a Et quia tunc omnia nota omnibus, poterunt de se iudicare & de alijs.

quoad usque veniat dominus, qui & † illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc

a Geita & cogitata tunc erunt aperta.

b Etiam bonas cogitationes.

laus erit vniciusque a Deo. Hec autem fratres transfigurauimus in me, & Apollo propter vos, vt in nobis discatis, ne † super

Cum in nobis non gloriaremini.

a Humilitatem vestram.

b Hanc, scilicet.

c Qui maiores sumus.

h pra quam scriptum est, vnus aduersus alium infletur pro alio.

a Agendo vltra. b In Ieremia. Qui gloriatur in do. glo.

Se vel doctore.

te iudicium eius a seruo procedat sententia.

e Illuminabit. id est, aperta faciet abscondita tenebrarum, id est, peccatorum.

f Tunc laus e. v. Bene agenti vel cogitanti: hic autem nescitur quis sit laude dignus.

* Hieron. Ille vere laudabilis est, qui Dei testimonio probatur, apud quem omnia occulta & inuisa sunt cognita.

g Me & Apollo. Proposui figuram pro omnibus, vt ab omnibus abhorreatur sicut a nobis. Ambrosius. Per hoc pseudo apostolorum glorias & traditiones peruersas sub sua persona & Apollo euacuat, summationem illos designans non sigillatim, ne maior nasceretur discordia.

h Ne, & c. v. ad. a. in. Ab illo id est, meliori quam ille id est, quasi alius ab illo qui nullus est quantum ad se, vel quantum ad ministerium.

* Haymo. Concatenatio est hmoi, a nobis discatis humilitatem, ne infletur. i. ne superbiat vnus aduersus alterum pro alio supra quam scriptum est, i. sicut supra iam scriptum est, quod non debeatis agere, videlicet, ne vnus Donatista infletur pro alio, i. pro Donato a quo baptizatus est, aduersus alterum, id est, Nouatianum, dicens se a sanctiore homine & meliori baptismate baptizatum: & iterum Nouatianus contra Donatistam pro alio, pro Nouato, videlicet, a quo est baptizatus, dicens, sanctius esse baptismata Nouati, cuius baptismate ipse est baptizatus: Meliore (inquit) baptismate sum baptizatus.

4 Qui autem iu. Et quoniam eius iudicium in quo manifestantur omnia, erit in fine mundi. ideo subditur.

5 Itaque nolite. q. d. hoc est temerarium.

6 Hec autem. Hic consequenter Apostolus arguit presumptionem Corinthiorum: quia ministros aliquos ecclesiae contempnebant. Et diuiditur in duas partes, quia primo arguit hanc elationem. secundo, declarat dicti contemptus causam, ibi: Puto enim. Circa primum sciendum, quod contentio erat inter Corinthios, maxime pp pseudo apostolos in sapientia verbi docentes: qui a pluribus praeferebantur, & veri Apostoli contempnebantur. Verumtamen Apostoli scribens Corinthijs illorum noia non expressit supra. i. cap. sed nomen suum & Apollo, ne videretur ex inuidia contra alios loqui. Et hanc veritatem aperuit hic di. Hac au. fra. & c. pro. vos. i. propter vestram instructionem. 7 Vt in no. discat. ne su. quam scriptum est. supra in epist. 8 Vnus aduer. a. infletur. contentione. 9 Pro alio. id est, pro quocunque ministro ecclesiae nimis ei ascribendo vel alterum contempnendo.

Qui

Tom. 6,

h

D Lib. de Nibute. Iezraelita cap. 13.

Tom. 1. lib. 5. exp. mor. in 5. cap. Iob.

Ia cap. 3. Iob.

E

F

Diuisio

Bptizarus: quam tu, quia melior est Nouatus Donato.
A *Quis enim te dis.* à massa perditorum? nullus nisi Deus.
 August. epist. ad valentinu.
 Vel si baptizarus à Petro, quomodo discernetis ab eo qui à Paulo? nihil ille, nihil tu.

Vel redarguit illos eosdem, qui gloriabantur de magisterio pseudo. Q. gloria-
 ris pro illis, sed quid habes ab illis quod non à me: & si a me, quid contra me gloriaris, quoniam idem à me accepisti?
b *Quid au.* Aliud genus arrogantiae amouere conatur. sine homo superbiat propter aliquam gratiam à Deo sibi datam, putans se eam habere à se vel à ministro.

Ad Crespho-
 ten contra pe-
 lagianos.

† per Christu.

† imbecilles.
 † clari.
 † contempti.

† incertis va-
 gamur sedib.

Auguf. Tract.
 27. in Io. & in
 psal. 8. & 85.

* Hieronym. Ma-
 gnas agit Deo gratias qui per libertatem ar-
 bitrij rebellis in Deu est, quam nos libeter amplectamur. ita dun-
 taxat, vt agamus semper gratias largitori. Sciamusque nos nihil esse, nisi quod donauit in nobis ipse serua-
 nerit.

c *Si autem ac.* Hoc contra illos, qui eade quæ ab Apostolo acceperant audientes, de magisterio pseudo apostolorum gloriabantur, qui per eloquentiam se commendantes, gloriam in se vertebant: cum Apostolus contemptibilem se videri fecerat, vt gloriam Deo faceret. Ideo Apostolus ironice eis loquitur, quasi concedens quod eis de seipsis videbatur, cum subdit.

d *Iam sat.* Q. Increpo vos di. Quid gloriaris, &c. Sed non recte videor hoc facere: quia vos iam, &c. *Iam sat. iam di.* ironia, ac si diceret, Non est ita. Irascentis enim verba sunt non confirmantis.

* Chrysoft. Hoc est, Nulla re iam indigetis, perfecti euasistis, ipsum tenetis apicem. Nullius necessitatem vos habere arbitramini, non apostoloru: Iam saturati estis, & recte hoc verbo vsus est, à tpe ostendens, non verisimilem, neq; ronabilem eorum opinionem esse. Quæ exprobrans eis (inquit) Tam cito finem attigistis. Quod impossibile erat fieri pp temporis breuitatem. Perfectiora namque in futuro seculo manent: paucis enim satiari imbecillis est aia, à paucis vero ditescere putate, stomachantis est & miser. si quid pietas insatiabilis est. Sed sane puerilis est ingenij à principio oia se

se accepisse arbitrari, & nondum ipsis contactis inijs, ac si D finem atigerit, superbire.

e *Regnetis.* Vere regnare est de spe & promissis Dei securum esse, & in aduertis gaudere.

f *Puto enim.* Q. Nullatenus putandum est. Ironice enim loquitur. Ideo sine nobis, quia mala quæ patimur. *De. oste nos apost.* nouis. de quibus non curret, *tanquam mor. desti.* id est, ad nullam utilitatem, sed ad mortem reseruatos, Quid per hoc videtur? quia ad spectaculum nostrum quali ad monstru conueniunt: per quod magis probamur amici Dei. Vel, ideo debere-
 tis nobiscu regnare, quia puto, & certus sum quod nos sumus similes nouissimis Eliæ & Enoch in tribulationibus.

g *Tanquam morti.* Vt qui à victorib mortiferuabantur, ad quod spectaculum conueniebat populus, sic ad derisionem Eliæ tunc, & nunc apostoloru mali-
 li & boni homines laudat, mali irident hec sunt dextera & sinistra: sed nec illa eleuant, nec ista frangunt.

i *Propter Christum.* Cuius crucem prædicamus, quod vos tacentes videmini in Christo prudentes.

k * *Nos infirmi.* Haymo. Hæc omnia per contrarium intelligi debent, & ironice proferenda sunt: quoniam quod vñ denegare, hoc affirmat: & hoc denegat quod affirmare videtur. q. d. nos prudentes vos stulti. nos fortes qui aduersa huius mundi sustinemus pro Christo: vos infirmi qui talia & similia non audetis sustinere, nos nobiles de genere patriarcharum descendentes vos ignobiles, id est, sine nomine dignitatis de genere gentilium idola colentium.

l *Esurimus.* Ambr. Veritatem prædicantes, gratiam non habent apud homines.

* Oecumenius. Ad eos, qui delitijs affluebant, dicitur, colaphis cedimus: ad eos, qui intumescabant, incertis vagamur sedibus, hoc est ob persecutionem, certum non habemus consistendi locum.

m *Maledicimur & benedicimus.* * Hieronymus. Rogamus Deum pro his qui nos blasphemant.

n *ostendit tanquam. morti.* &c. id est, morte dignos secundum hominum iudicium. ideo subditur.

o *Quia spe. sa. su.* Ad videndum enim occisionem & persecutionem fidelium in primitiua ecclesia conueniebant multi diuersimode tamen moti. quia mundani homines veniebant ad contemnendum eos & persequendum. ideo dicit; *Mundo.* Angeli etiam aliquando apparebant ad eos consolandum & roborandum. ideo dicit. *Et angelis.* & aliq; per sonæ deuotæ conueniebant ad compatiendum, exemplum patientiæ accipiendum. de quibus subditur. *Et homini.* Et quia pro talibus apostoli veri contemnebantur, vt dictum est, ideo subdit Apostolus.

p *Nos stulti pro.* Im reputationem vestram & infidelium.

q *Vsque in.* id est, continue à tempore receptionis fidei catholicæ vsque ad præsens.

r *Es. etsi.* veritatem enim prædicantes & vitia arguentes incurrebant odium humanum & sic patiebantur multiplicem defectum & etiam insultum.

s *Et insta.* id est, non habentes domicilium stabile.

t *Et la. ope.* sicut dicitur de Paulo Act. 18. Aliquando enim hoc faciebant, quia non inueniebant qui darent eis necessaria vitæ: Et aliquando ne grauarent fideles, & aliquando ad dandum fidelibus exemplum vitandi ocium, vt habetur 2. Thesalon. 3.

u *Maledicimur & b.* secundum doctrinam Christi.

v *Blas-*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quis enim te dis.* id est, facit te eleuari super alios per superbiam. Et si dicatur hoc est propter aliquam gratiam specialem scientiæ vel facundiæ: hoc excludit.

2 *Quid autem ha.* q. d. nihil. quia totum est à Deo. ideo concludit.

3 *Quid gloriaris. &c.* q. d. Non est occasio superbiendi, sed magis humiliandi. vnde dicit Greg. homel. 31. Tanto esse humilior & ad seruendum Deo promptior quisque debet ex munere, quanto obligatiorem se esse conspicit in reddenda ratione. ideo subditur.

4 *Iam saturati estis, &c.* id est, repleti doctrina fidei. Ironice sequitur vt ostendat præsumptionem eorum derisibilem.

5 *Iam di. sa. e.* in charismatibus spiritualibus.

6 *Sine.* id est, in statu perfectionis estis secundum æstimationem vestram.

7 *Et vti nam regnetis, &c.* secundum veritatem. hoc autem dicit, vt ostendat se charitatiue eos arguere.

8 *Puto, &c.* Hic assignat causam quare contemnebantur apostoli veri, scilicet propter miseras quæ sustinebant in præsentem de bonis temporalibus non curantes. ideo dicit. *Puto enim.* id est, putare me cogitis, hanc esse vestram æstimationem.

9 *Quod Deus nos apostolos.* abiectos.

10 *Osten-*

Blas-

A *Tanquam purgamenta.* Per hæc omnia probamur in Christo prudentes & fortes.

B *Fæli sumus omnium.* Haymo, id est, despectissimi & vilissimi omnium. peripsema est proprie limatura, & rasura eris aut alicuius, vel purgamentum pomi, siue quisquiliæ domus.

C *Non ut confundam vos.*

A *Asperabladis mitigat ut salutaris medicus.*

C *Chrysofomus.*

Q *uod verbis facit, id non fecisse testatur, vel fecisse potius non tamen prauo animo & odioso.*

N *am & optima ea medicina est, quæ quispiam loquitur, animi sui excusationem afferens.*

S *i quidem tacere non poterat ita dum inemendati permâsissent.*

S *i dixisset autem, & vulnus, quod infligerat non curasset, acerbum & durum fuisset.*

I *taq; diligētius quod dixerat, excusât.*

P *ædagogorum.* Dum pædagogos nominat, pueros significat.

H *aym. Pædagogi dicuntur, quod pedibus agant, i. ducunt, siue ducant pueros, idem sunt & pedissequi.*

P *ater prius generat filium, postmodum viro pædago committit ad instruendum: & cum multos possit habere pædagogos, non tamen nisi unum patrem.*

S *ic Paulus per prædicationem genuerat Christo Corinthios, sed post discessum eius, acceperat multos pædagogos, non solum bonos, sed etiam multos, pseudo videlicet apostolos: Quapropter dicit ipse: Licet, multos magistros & doctores habeant, tamen non possunt habere plures patres, videlicet nisi illum qui primus eis fidem prædicauit.*

P *er euangelium.* Addidit per euangelium, ne ipsius putaret esse quod Dei est. ait. n. dominus in euangelio: Ne vobis dicatis patrem in terra, vnus est. n. pater Deus, non ut hoc nomen ceteris tollatur, sed ne gratia Dei qua in æternam vitam generamur, naturæ vel potestati, vel etiam sanctitati cuiusquam hominis tribuatur.

C *hryst. In Christo Iesu non in meipso hoc cogito. Rursum eos qui in seipsis gloriantur quod docti sunt tangit. Vos (inquit) signaculum meum apostolatus: & rursum ego plantati.*

T *anquam non venturus sum ad vos, sic inflati sunt quidam. Verumtamen cito ad vos, si dominus voluerit: & cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu mansuetudinis?*

E *ssè ipse. Quod quum adhuc sibi non liceret, presentia sua promissione eos dirigit. Neq; hoc duntaxat dicit, sed suum mittit discipulum, ideo inquit misi ad vos Timotheum.*

T *anquam non venturus sum ad vos.* August. Iam apparet hic enim loqui de vindicta, quia virgam noiat. Nunquid tamen & virga sine charitate est? Sed quod sequitur spiritus mansuetudinis, admonet intelligi, quia & virga charitatem habet. Sed aliud est charitas seueritatis, aliud charitas mansuetudinis. Vna quidem charitas est, sed diuersa in diuersis operatibus.

S *i do. vo.* Ideo dicit, ut ostenderet, quod si non iret, Deum noluisse, causa utique indignitatis illorum:

I *n uir.* Aug. Terroris verba infert, ut inflati humiliarentur, & se prepararent ad recipiendum eum. Absit autem, ut pater filij dicerent: Si in virga venturus es, noli venire. Melius enim est, erudiri in virga patris, quam perire in bladimento predonis.

C *AP.*

N *ICOLAUS DE LYRA.*

1 *Blasph. orando pro blasphemantibus nos, secundum dictum Saluatoris Mat. 5. g. Orate pro persecutibus & caluniatis vos.*

2 *Tanquam pur. id est, immunditæ inficientes mundum quæ sunt amouendæ. Iudæi enim & Gentiles dicebant mundum infici per vitam & doctrinam apostolorum. & per consequens ipsum debere purgari per mortem eorum.*

3 *Omnium peripsema. περιψμα id est opertura pomi, à peri quod est circum, & psema quod est figura. Reputabantur enim apostoli remouendi ab hominibus, sicut opertura à fructu.*

4 *Non ut confundam vos.* Hic consequenter inlicit Corinthiorum correctioni. Et primo simplici verbo dicens: Non ut confundam vos. i. non quæto confusionem vestram, sed emendationem vestram, quia reputo vos.

5 *Filius meus chari* quia fundamentum fidei eis annunciauit. Alij vero intruxerunt eos de quibusdam minoribus. propter quod vocat eos pædagogos, se autem patrem eorum. ideo subdit.

6 *Rogo ergo vos fratres, imitatores mei esto.* &c. sicut boni filij.

7 *Sicut & ego Christi.* cui obtempero sicut vero patri. Secundo corrigit eos nuntio ad hoc idoneo, d.

8 *Ideo misi.* & patet litera. Tertio flagello cõminationis dicens.

Tan.

A *DDITIO I.*

I *n cap. 4. vbi dicit in Postil. Hoc autem fratres transfigurauit in me.*

Q *uod*

T *om. 6.*

H *2*

D *um*

C *AP.*

Q *uod dicit hic. Hoc autem fratres transfigu. &c. sic videtur exponendum conformiter ad glo. Dixerat enim Apostolus non esse gloriam*

T *an. &c. sic infl. cõtendentes adinuicem. ut supra declaratum est.*

10 *Si dominus voluerit.* hoc addit, quia voluntas diuina est in omnibus præsupponenda.

11 *Et cognosc. non.* i. sermonem rhetoricum, de quo gloriantur.

12 *Sed virt.* in operibus virtuosis & miraculosis. **Q** *uod in his quidem sunt impotentes; eorum tamen prædicatione euangelij per talia deberet confirmari, ut habetur Mar. vi. d. Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. ideo subditur. Non enim in sermone.*

13 *Quid vultis in uir.* i. ad vos corrigendos cum flagello, si inuenero vos rebelles. Habebat enim Apostolus potestatem tradendi tales Sathanæ cruciandos corporaliter ad eorum correctionem, ut habetur infra. capit. sequen.

14 *An in charitate, &c.* si inuenero vos humiles & emendatos saltim in parte, per hoc autem quod dicitur hic. *An in charit.* non excludit charitas à correctione Apostoli siue cùm flagello, quia si flagellaret, charitatiue faceret, sed dicitur ad delinquendum, quod correptus actu per flagellum, non ita sentit dulcedinem charitatis illius qui corrigit, sicut sentiret si per verba consolatoria hoc faceret. tamen transeunte flagello bene postea cognoscitur charitas flagellantis.

C *AP.*

Q *uod dicit hic. Hoc autem fratres transfigu. &c. sic videtur exponendum conformiter ad glo. Dixerat enim Apostolus non esse gloriam*

T *om. 6.*

H *2*

D *um*

C *AP.*

D *tau. Non dixit ego vobis verbum annunciau. sed genui & quo naturali noie utitur. Siquidem vnus conatus est, ut. s. suum in illos amorem ostenderet. Illi namque à me accipientes adduxerunt vos. Quod autem fideles sitis à me perfectum est.*

F ** Rogo vos fratres.* Hiero. Bonorum filiorum est in omnibus bonos imitari parentes.

G *Ideo misi ad vos Timoth. * Chrysofom.* Considera ex his verbis generosum Pauli animum qui igne calidior est atque agilior. Volebat namque omnibus auxilio esse, & maxime tantopere laborantibus, & seditiosis Corinthijs. Quippe qui plane norat, quantum discipulis utilitatis afferret presentia sua, quantum autem absentia detrimenti: & illud quidem in epistola ad Philippenses significauit, quum inquit, non in presentia mea tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu & tremore vestram salutem operamini. Hoc autem in hac ostendit epistola, dicens, Tanquam non venturus sum ad vos, sic inflati sunt quidam, veniam tamen. Festinabat igitur & desiderabat ad-

I *deo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus & fidelis in domino, qui et vos commonefaciat vias meas quas sunt in Christo Iesu, sicut ubique in omni ecclesia doceo: Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Verumtamen cito ad vos, si dominus voluerit: & cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu mansuetudinis?*

E *ssè ipse. Quod quum adhuc sibi non liceret, presentia sua promissione eos dirigit. Neq; hoc duntaxat dicit, sed suum mittit discipulum, ideo inquit misi ad vos Timotheum.*

T *anquam non venturus sum ad vos.* August. Iam apparet hic enim loqui de vindicta, quia virgam noiat. Nunquid tamen & virga sine charitate est? Sed quod sequitur spiritus mansuetudinis, admonet intelligi, quia & virga charitatem habet. Sed aliud est charitas seueritatis, aliud charitas mansuetudinis. Vna quidem charitas est, sed diuersa in diuersis operatibus.

S *i do. vo.* Ideo dicit, ut ostenderet, quod si non iret, Deum noluisse, causa utique indignitatis illorum:

I *n uir.* Aug. Terroris verba infert, ut inflati humiliarentur, & se prepararent ad recipiendum eum. Absit autem, ut pater filij dicerent: Si in virga venturus es, noli venire. Melius enim est, erudiri in virga patris, quam perire in bladimento predonis.

C *AP.*

N *ICOLAUS DE LYRA.*

1 *Blasph. orando pro blasphemantibus nos, secundum dictum Saluatoris Mat. 5. g. Orate pro persecutibus & caluniatis vos.*

2 *Tanquam pur. id est, immunditæ inficientes mundum quæ sunt amouendæ. Iudæi enim & Gentiles dicebant mundum infici per vitam & doctrinam apostolorum. & per consequens ipsum debere purgari per mortem eorum.*

3 *Omnium peripsema. περιψμα id est opertura pomi, à peri quod est circum, & psema quod est figura. Reputabantur enim apostoli remouendi ab hominibus, sicut opertura à fructu.*

4 *Non ut confundam vos.* Hic consequenter inlicit Corinthiorum correctioni. Et primo simplici verbo dicens: Non ut confundam vos. i. non quæto confusionem vestram, sed emendationem vestram, quia reputo vos.

5 *Filius meus chari* quia fundamentum fidei eis annunciauit. Alij vero intruxerunt eos de quibusdam minoribus. propter quod vocat eos pædagogos, se autem patrem eorum. ideo subdit.

6 *Rogo ergo vos fratres, imitatores mei esto.* &c. sicut boni filij.

7 *Sicut & ego Christi.* cui obtempero sicut vero patri. Secundo corrigit eos nuntio ad hoc idoneo, d.

8 *Ideo misi.* & patet litera. Tertio flagello cõminationis dicens.

Tan.

A *DDITIO I.*

I *n cap. 4. vbi dicit in Postil. Hoc autem fratres transfigurauit in me.*

Q *uod*

T *om. 6.*

H *2*

D *um*

C *AP.*

Q *uod dicit hic. Hoc autem fratres transfigu. &c. sic videtur exponendum conformiter ad glo. Dixerat enim Apostolus non esse gloriam*

T *an. &c. sic infl. cõtendentes adinuicem. ut supra declaratum est.*

10 *Si dominus voluerit.* hoc addit, quia voluntas diuina est in omnibus præsupponenda.

11 *Et cognosc. non.* i. sermonem rhetoricum, de quo gloriantur.

12 *Sed virt.* in operibus virtuosis & miraculosis. **Q** *uod in his quidem sunt impotentes; eorum tamen prædicatione euangelij per talia deberet confirmari, ut habetur Mar. vi. d. Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. ideo subditur. Non enim in sermone.*

13 *Quid vultis in uir.* i. ad vos corrigendos cum flagello, si inuenero vos rebelles. Habebat enim Apostolus potestatem tradendi tales Sathanæ cruciandos corporaliter ad eorum correctionem, ut habetur infra. capit. sequen.

14 *An in charitate, &c.* si inuenero vos humiles & emendatos saltim in parte, per hoc autem quod dicitur hic. *An in charit.* non excludit charitas à correctione Apostoli siue cùm flagello, quia si flagellaret, charitatiue faceret, sed dicitur ad delinquendum, quod correptus actu per flagellum, non ita sentit dulcedinem charitatis illius qui corrigit, sicut sentiret si per verba consolatoria hoc faceret. tamen transeunte flagello bene postea cognoscitur charitas flagellantis.

C *AP.*

Q *uod dicit hic. Hoc autem fratres transfigu. &c. sic videtur exponendum conformiter ad glo. Dixerat enim Apostolus non esse gloriam*

T *om. 6.*

H *2*

D *um*

C *AP.*

Q *uod dicit hic. Hoc autem fratres transfigu. &c. sic videtur exponendum conformiter ad glo. Dixerat enim Apostolus non esse gloriam*

T *an. &c. sic infl. cõtendentes adinuicem. ut supra declaratum est.*

10 *Si dominus voluerit.* hoc addit, quia voluntas diuina est in omnibus præsupponenda.

11 *Et cognosc. non.* i. sermonem rhetoricum, de quo gloriantur.

12 *Sed virt.* in operibus virtuosis & miraculosis. **Q** *uod in his quidem sunt impotentes; eorum tamen prædicatione euangelij per talia deberet confirmari, ut habetur Mar. vi. d. Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. ideo subditur. Non enim in sermone.*

13 *Quid vultis in uir.* i. ad vos corrigendos cum flagello, si inuenero vos rebelles. Habebat enim Apostolus potestatem tradendi tales Sathanæ cruciandos corporaliter ad eorum correctionem, ut habetur infra. capit. sequen.

14 *An in charitate, &c.* si inuenero vos humiles & emendatos saltim in parte, per hoc autem quod dicitur hic. *An in charit.* non excludit charitas à correctione Apostoli siue cùm flagello, quia si flagellaret, charitatiue faceret, sed dicitur ad delinquendum, quod correptus actu per flagellum, non ita sentit dulcedinem charitatis illius qui corrigit, sicut sentiret si per verba consolatoria hoc faceret. tamen transeunte flagello bene postea cognoscitur charitas flagellantis.

C *AP.*

Q *uod dicit hic. Hoc autem fratres transfigu. &c. sic videtur exponendum conformiter ad glo. Dixerat enim Apostolus non esse gloriam*

T *an. &c. sic infl. cõtendentes adinuicem. ut supra declaratum est.*

10 *Si dominus voluerit.* hoc addit, quia voluntas diuina est in omnibus præsupponenda.

11 *Et cognosc. non.* i. sermonem rhetoricum, de quo gloriantur.

12 *Sed virt.* in operibus virtuosis & miraculosis. **Q** *uod in his quidem sunt impotentes; eorum tamen prædicatione euangelij per talia deberet confirmari, ut habetur Mar. vi. d. Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. ideo subditur. Non enim in sermone.*

A dum in ministris, a quibus fuerunt edocti. Sed transfigurauit, i. proposuit figuram in se & Apollo, alios non nominando singulatum, ne maior nasceretur materia discordia. Nemo enim audies nomen suum in rixa contentus est tacere, sed tacito nomine audiens

diens de se aliquod dictum quandoque dissimulat, & hoc Apostolus fecit ad instructionem Corinthiorum, ideo dicit, Propter vos, ut in vobis discatis non gloriari. Supra quam scriptura est, scilicet Hier. 9. vbi habetur: quod nullus gloriatur in sapientia sua, nec fortitudine, &c. sed in domino, &c.

CAP. V.

O *ini. au.* Incipit de fornicatione, & redarguit illum fornicatorem qui vxorē patris tenebat, & eos qui eum tolerabant. Erant. n. & ipsi cōparticipes dum pateretur reū tam ingentis peccati secum incorruptū conuenire. Nō solū

† 24 q. 1. e au diuinus. Sui quibus.

B ergo illū reum mortis, sed etiam inherentes illi nō immunes a crimine demōstrauit.

* Occumen. Communem facit omnibus accusationem, ne segnes reddant, tanquam alieni a delicto. Inter vos qui fideles estis, tantaq; accepistis beneficia.

C *vt vxor. pa.* Ambr. Publicē noueram suam loco vxoris habebat, nec aliqua tergiuersatione poterat regi crimen. Et huius causa de fornicatione incipit, postea monebit de omni carnali videlicet, & spirituali.

c *Inflati estis.* vento superbiæ, quæ pellit misericordiam, quia si vnum membrorum patitur, compatiantur & cetera.

* Sedulius. Quia vana scientia inflamini, & curam de his quæ pereunt non habetis aut vt corrigantur, aut ab ecclesia separentur.

d *In nō. do.* Hoc modo iudicauit, vt vos congregati in vnum sine aliqua dissensione, quibus mea auctoritas & virtus Christi cooperabitur, tradatis huiusmodi Sathanæ.

e *Trade. hu.* Hanc p̄tatem dicitur habuisse, vt dum aliquem a stultitia nō posset amouere, diabolo eum vexandū traderet,

f *Non est bona gloriatio vestra.* Nescitis

g *stri Iesu Christi.* Non est bona gloriatio vestra. Nescitis

h *Ret.* quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

* Ambros. Nec solum in baptisate, sed et in penitentiā, sit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur autoritate, dicente Paulo, Iudicauit vt presens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in presens terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elie non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

g *Non est bona gloriatio vestra.* * Theoph. Ostendit hoc loco

h *Corin-*

i *Ret.* quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

* Ambros. Nec solum in baptisate, sed et in penitentiā, sit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur autoritate, dicente Paulo, Iudicauit vt presens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in presens terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elie non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

g *Non est bona gloriatio vestra.* * Theoph. Ostendit hoc loco

a Opus est virga, nisi vos corrigatis. **¶** Id est, ab omnibus.

b Qui inflati, nec corriguntur. **c** Res infamis.

Mnino auditur iter vos fornicatio, & talis

¶ Est illa. **¶** Vt graue illud ostenderet peccatum, nec ab his etiam deber admitti, Deum nesciunt. **a** **¶** Hoc publice, vbi testibus opus non est.

fornicatio qualis nec iter gētes, ita vt vxorē

a Cum tamen scelus sit inter vos, tamen. **b** Quod magis faciendū esset. **c** Dolorem pro peccato illius.

c patris sui aliquis hēat. Et vos inflati estis, & non magis luctū

a Ita. **b** Quia omnes estis participes: **c** Quod nullo modo regi poterat.

habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit.

¶ Ego quidem absens corpore presens aut spiritu, iam iudicauit

a Ac si presens essem. **b** Iudicauit, inquam. **¶** Id est, vice eius. Vel vos congregati tradatis in nomine domini, cuius gloria est in huiusmodi iudicio, non pro odio vestro.

¶ tanquam presens eum qui sic operatus est, in nomine domini

nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu; cum

a Reum. **b** Vt corporaliter vexet eum diabolus, & sic ille respiciat.

virtute domini nostri Iesu Christi tradere huiusmodi sathanæ

a Communis Ecclesie. **b** Iudicij.

in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini non

a Quia talis fornicatio inter vos. **¶** Et si in aliis boni: Non. **b** Quia hæc omnia bona præcedit.

stri Iesu Christi. Non est bona gloriatio vestra. Nescitis

ret. quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

* Ambros. Nec solum in baptisate, sed et in penitentiā, sit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur autoritate, dicente Paulo, Iudicauit vt presens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in presens terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elie non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

g *Non est bona gloriatio vestra.* * Theoph. Ostendit hoc loco

h *Corin-*

i *Ret.* quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

* Ambros. Nec solum in baptisate, sed et in penitentiā, sit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur autoritate, dicente Paulo, Iudicauit vt presens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in presens terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elie non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

g *Non est bona gloriatio vestra.* * Theoph. Ostendit hoc loco

h *Corin-*

i *Ret.* quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

* Ambros. Nec solum in baptisate, sed et in penitentiā, sit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur autoritate, dicente Paulo, Iudicauit vt presens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in presens terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elie non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

g *Non est bona gloriatio vestra.* * Theoph. Ostendit hoc loco

h *Corin-*

i *Ret.* quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

* Ambros. Nec solum in baptisate, sed et in penitentiā, sit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur autoritate, dicente Paulo, Iudicauit vt presens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in presens terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elie non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

g *Non est bona gloriatio vestra.* * Theoph. Ostendit hoc loco

h *Corin-*

i *Ret.* quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

* Ambros. Nec solum in baptisate, sed et in penitentiā, sit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur autoritate, dicente Paulo, Iudicauit vt presens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in presens terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elie non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

g *Non est bona gloriatio vestra.* * Theoph. Ostendit hoc loco

h *Corin-*

i *Ret.* quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

* Ambros. Nec solum in baptisate, sed et in penitentiā, sit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur autoritate, dicente Paulo, Iudicauit vt presens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in presens terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elie non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

g *Non est bona gloriatio vestra.* * Theoph. Ostendit hoc loco

h *Corin-*

i *Ret.* quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

* Ambros. Nec solum in baptisate, sed et in penitentiā, sit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur autoritate, dicente Paulo, Iudicauit vt presens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in presens terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elie non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

g *Non est bona gloriatio vestra.* * Theoph. Ostendit hoc loco

h *Corin-*

i *Ret.* quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

* Ambros. Nec solum in baptisate, sed et in penitentiā, sit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur autoritate, dicente Paulo, Iudicauit vt presens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in presens terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elie non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

g *Non est bona gloriatio vestra.* * Theoph. Ostendit hoc loco

h *Corin-*

i *Ret.* quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

* Ambros. Nec solum in baptisate, sed et in penitentiā, sit carnis interitus ad profectū spiritus sicut apostolica docemur autoritate, dicente Paulo, Iudicauit vt presens, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis.

f *Vt spiritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in presens terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alii boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elie non reprehendit Chrs in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij.

g *Non est bona gloriatio vestra.* * Theoph. Ostendit hoc loco

h *Corin-*

i *Ret.* quousq; p̄nam profiterens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, admonitionem ab illo suspendere, liberū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsio hæc ad reuocandū illū valeret in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde.

Corinthios nihil permisisse adulterum hunc penitere, quia huius sapientiam gloriæ ducerent. Erat enim is apud eos habitus è sapientibus vnus.

a *To. m.* Participes erant, dum paterentur reum. Sed si quis potestatem non habet, quem scit reum abijcere vel probare nõ valet, immunis est. Et iudicis non est sine accusatore damnare, vt nec Christus Iudam abiicit.

* Athan. Quid est quod dicit: Paululum fermenti, totam massam fermentat? Hoc propter malos & peruersos homines dicit quemadmodum vetus fermentum, exiguum quidem est, multum autem farinae fermentari fecit: Ad eundem modum malus homo qui in se nutrit malitiam impertit etiam alijs, & sic scandalum multos que lædit. Propterea dicit: *Expurgate vetus fermentum vt noui sitis.* Hoc est. Expellite malum & prauum ex vobis: aut vos ab ipso recedite: quandoquidem omnis malitia inquinat hominem: Etenim qualis est ille cum quo conuersaris, talem te quoque reddet.

b *Consp.* est farina per aquam conglutinata sine fermento. id est, azyma. vult ergo vt isti sint vnum quid per dilectionem puri à corruptione peccati, nouum hominem induci, sicut in baptismo sunt facti. Zyma Græce, fermentum Latine.

c *Pascha.* Nõ sicut quidam æstimant Græcum nomen est, sed Hebræum. Oportunissime tamen occurrit in hoc nomine quædam vtrarumq; linguarum congruentia. Quia enim pati Græce paschin dicitur. ideo Pascha passio putatur esse. In Hebræa uero lingua Pascha transitus dicitur, quia tunc primum Pascha celebravit populus Dei quãdo ex Aegypto fugientes mare rubrum transierunt. Nunc uero figura illa prophetica completa est, cum sicut ouis ad immolandum ductus est Christus, cuius sanguine illinitis postibus nostris, i. frontibus crucis signo signatis, à perditione huius seculi tanquam à captiuitate Aegyptiaca liberamur & saluberrimam transitum agimus, cum à diabolo transimus ad Christum.

Amb. Pascha immolatio est, non transitus, sicut quibusdã vñ. prius enim Pascha & sic transitus: quia ante exemplum est

est Saluatoris, & sic salus. August. Ipse est linis noster. In illum est transitus noster, Innouatio est vitæ nostræ, & est quidam transitus de morte ad vitam, qui fuit primo per fidem, vt in spe gaudeamus, & in tribulatione patientes simus, dum adhuc exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Propter ipsum initium nouæ vitæ, propter nouum hominem, quem iubemur induere, & exuere veterem, expurgantes vetus fermentum, vt simus cõspersio noua, quoniã pascha nostrum immolatus est Christus.

d *Itaque epulemur non.* * Aug. Quid quod & pascha à nobis obijcit celebrari, nec quã ita vt Iudæi celebramus insultat, cum ouem magis nos habeamus, in te presentis euangelij, non in umbra futuri, eiusq; occisionem, tum quotidie, tum maxime anniuersaria solemnitate, non venturam præsignemus sed factam commemoremus? Ideo sane diei paschæ solemnitas nostræ ad diem celebrationis umbraticæ Iudæorum non occurrit. vt & dñicum diem quo Christus resurrexit completemur.

* Hieron. Amara est veritas & qui eam prædicant, replentur amaritudine. In azymis enim synceritatis & veritatis domini pascha celebratur, & cum amaritudinibus comeditur.

e *Synce.* Nouæ vitæ, & veritatis, sine oñ fraude, vt synceritas mundam vitam faciat, & veritas oem fraudem excludat.

f * *Scripti vobis Epistolam.* Haymo. Miserat eis Apostolus patuam epistolam, ne commiserentur fornicarijs talibus, qualis erat ille qui uxorem patris habebat. Sed Corinthij male intellexerant hoc, putantes quod de infidelibus gentibus diceret, non de fidelibus.

g *Alioquin.* Non possent tales Christo lucrari, si colloquium eorum vitarent & conuiuium: vnde & dominus cum Publicanis, & peccatoribus comedebat.

h *Nunc autem.* Tunc scripsi vobis, & non bene accepistis, nunc autem determinate scribo.

i *Nominatur.* August. de pœnitentia. Eam nominationem voluit

est Saluatoris, & sic salus.

August. Ipse est linis noster. In illum est transitus noster, Innouatio est vitæ nostræ, & est quidam transitus de morte ad vitam, qui fuit primo per fidem, vt in spe gaudeamus, & in tribulatione patientes simus, dum adhuc exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Propter ipsum initium nouæ vitæ, propter nouum hominem, quem iubemur induere, & exuere veterem, expurgantes vetus fermentum, vt simus cõspersio noua, quoniã pascha nostrum immolatus est Christus.

a *Conensus huius peccati, vel iste vnus for. alios exemplo.* b *Omnes contaminat, qui cum possint arguere, dissimulant.*

a quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Ex

a Quia corrumpit, ergo Eijciendo illum qui corrumpit, qui est membrum veteris hominis & acidus. b Perseueretis. c Innouari virtutibus sine corruptione peccati.

b purgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis

a Facti in baptismo. b Ideo puri. c Per quem transire habemus de hoc mundo ad promissam patriam. d Quem edere debemus.

c + azymi. Etenim pascha nrm immolatus est Christus. + Ita

a Quia aliter non transiremus. b Corruptione veteri. c Per partes.

que + epulemur non in fermento veteri, neque in fermento

a In alium. b In se. c In synceritate à vitijs, & in veritate bonorum operum, quæ per azymos signantur. d A vitijs. e Bonorum operum.

e malitiæ & nequitia, sed in azymis synceritatis & veritatis.

a Modo moneo vos ab hoc purgare, sed & sine hac admonitione debueratis, quia iam in alia epistola scripsi. b Sic prius isti intellexerunt.

f Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicarijs. + Non

a Id est, Gentilibus. Hæc etiam in illa epistola prohibuerat, quæ modo debent obseruare. b Sed non Gentilibus.

vtique fornicarijs huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut

a Si præcepissem Gentilibus non commiseri, necesse esset de mundana conuersione vos exire, cum vbique tales.

g idolis seruietibus. Alioquin debueratis iã de hoc mundo exire

Quia de illis, ergo. Nunc in hoc presenti apparet, quod. a Fornicarijs.

h se. Nunc autem scripsi vobis, nõ commisceri. Si is qui frater nomi-

16

17

18

memoremus? Ideo sane diei paschæ solemnitas nostræ ad diem celebrationis umbraticæ Iudæorum non occurrit. vt & dñicum diem quo Christus resurrexit completemur.

* Hieron. Amara est veritas & qui eam prædicant, replentur amaritudine. In azymis enim synceritatis & veritatis domini pascha celebratur, & cum amaritudinibus comeditur.

e *Synce.* Nouæ vitæ, & veritatis, sine oñ fraude, vt synceritas mundam vitam faciat, & veritas oem fraudem excludat.

f * *Scripti vobis Epistolam.* Haymo. Miserat eis Apostolus patuam epistolam, ne commiserentur fornicarijs talibus, qualis erat ille qui uxorem patris habebat. Sed Corinthij male intellexerant hoc, putantes quod de infidelibus gentibus diceret, non de fidelibus.

g *Alioquin.* Non possent tales Christo lucrari, si colloquium eorum vitarent & conuiuium: vnde & dominus cum Publicanis, & peccatoribus comedebat.

h *Nunc autem.* Tunc scripsi vobis, & non bene accepistis, nunc autem determinate scribo.

i *Nominatur.* August. de pœnitentia. Eam nominationem voluit

D Epi ad Iauuanium.

+ festum celebremus.

lib. 2. contra Fau. Manic. cap. 32.

E

lib. 2. adue. Iouinianum.

August lib. de pœnitentia.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quia mo. &c.* Circa quod sciendum, quod in fermento duo sunt, scilicet, sapor virtualiter in quantum reddit panem sapidum, & sic doctrina euangelica comparatur fermento. Mat. 8. e. Aliud est corruptio, & sic comparatur peccato & hoc modo accipitur hic: quia ex vno peccatore alij inficiuntur. ideo subditur.

2 *Expurgate vetus. &c.* per aspersionem aquæ baptismalis.

3 *Sicut estis, &c.* id est, esse debetis.

4 *Azymi.* id est, sine fermento peccati. Quod declarat per figuram ve. Test. di.

5 *Etenim, &c.* Agnus cum paschalis, de quo dicitur Exo. 7. a. figura fuit immolationis Christi, per quem liberati sumus à demonis potestate. sicut filij Israel per sanguinem agni paschalis ab angelo deuastante. Carnes autem illius agni cum azymis panibus comedebantur, quibus septem diebus filij Israel vtebantur. Et per hoc significabatur, quod vita populi Christiani debet esse sine fermento mortalis peccati: ideo subditur.

6 *Itaque epu.* Id est vitam presentem transeamus.

7 *Non inf.* id est, in peccato, quod animam inueterascere facit spiritualiter.

8 *Neque in fer.* Per hoc intelligitur peccatum ex certa malitia, & a proposito factum. Quod contingit dupliciter. Vno modo ex habitu acquisito ex actibus malis, quod intelligitur per fermentum malitiæ. vnde dicitur Prou. 2. c. *Qui lætantur cum malefice. & exultant in re. pessimis.* Signum enim habitus generati est delectatio in opere. 2. Ethic. Alio modo ex corruptione naturæ, si-

cut aliqui ex malitia complexionis inclinantur ad aliqua, quæ secundum se sunt horrenda, vt effusio sanguinis humani, vitium contra naturam maxime cum bestijs: & hoc vocatur hic fermentum nequitia.

9 *Sed in azy.* quantum ad puritatem affectus.

10 *Et veri.* quantum ad puritatem intellectus.

11 *Scripsi vo.* Hæc consequenter Apostolus remouet quoddam dubium: Scripsit enim Corinthijs in quadam epistola quæ in Canone non habetur, quod nõ commiserentur fornicarijs: circa quod plures dubitabant credentes, quod intelligeret tantum de fornicatione spirituali quæ est idololatria: ideo Apostolus hoc remouet ostendens, quod intellexit de omnibus criminosis generaliter ne inficerentur, ex eorum societate. & hoc est quod dicit: *Scri. vo. in e.* alia ab ista.

12 *Ne commi.* id est cum criminosis generaliter qui fornicantur à Deo propter quod subditur.

13 *Non vtique for.* qui communiter nominantur ribaldi.

14 *Auara.* qui per vsuram & alias malitias exquisitas subtrahunt bona aliorum, vnde dicitur auarus quasi audis æris.

15 *Aut rapa.* qui bona aliorum accipiunt per violentiam. Et per ista intelliguntur alia crimina, quæ non sunt hic expressa.

16 *Alioquin debu.* q. d. melius esset vobis mori, quam commuicare talium operibus malignis.

17 *Nunc autem scri.* q. d. sic intelligendum est dictum meum generaliter. Et applicat magis in specie de separatione à talibus criminosis dicens.

18 *Si is qui.* i. Christianus: ita quod hic accipit fraternitas religio

Aluit intelligi Apostolus: quæ sit in quemquam cū sentētia, & ordine iudicario, atq; integritate profertur. Nā si quilibet notatio sufficit, multi damnandi sunt innocentes, quia sepe falso in quoquā crimina nominantur. Quibus verbis, ostēdit satis non temere, & quolibet mō, sed per iudicium auferendos esse malos ab ecclesie coniunctione, aut si per iudicium auferri non possunt, tollerentur potius, ne peruenire malos euitando quisque ab ecclesia discedens, eos quos fugere videtur mittat ad gehennam. Vel, qui foris, id est publicatur fornicator, &c.

† 1. q. i. cap. si quis inquit. in prin.
† De diuor. ca. gaudemus.
† 45. dist. cap. se. illud.
† Etiam auferre istum qui malus est. Ser. de ver. Euangelij.

natur inter vos est fornicator aut auarus aut idolis seruiens,
a Et si non sit. b In his omnibus notat eos. c Nominabilis.
Id est, detractor. vsu. a Et alijs similibus. b Nedom orare.
aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, † cum huiusmodi nec
De his dico. a Extra ecclesiam.
cibum sumere. † Quid enim † mihi de his qui foris sunt iudicare?
a Iis blandiendum. sed. b In his putredo rescedenda. c Nominē & professione.
Nonne de his qui intus sunt, vos iudicatis? Nā eos qui
a Non nobis commisit. b Et quia iubeo non commiseri talibus. Ideo. c Iidem facti. d Qui inde inquinamini. e Iidem facti.
foris sunt, Deus iudicabit. † Auferre malum ex vobis ipsis.

& illos aliter alloquimur tanquam infirmos: blandiendum est illis vt audiant veritatem. In vobis secunda putredo est. **c Ma.** id est, fornicatorem illum, quod sic intelligi Græca dictio cogit, vel consensum.

† Theophyl. Meminit dicti cuiusdam veteris testamenti, vt arguat à principio legislatori visum id esse, improbos scilicet tollendos esse è medio. † August. vt ex ipso quisque auferat malū non sic intelligendum esse sed sic potius vt homo malus auferatur ex hominibus bonis quod fit per ecclesiasticā disciplinam, satis Græca lingua iudicat: vbi sine ambiguitate scriptum est, vt intelligatur hunc malum, non hoc malum.

NICOLAUS DE LYRA.
 gionis. Aliqui libri hñt Supernominat, i. sup nomē persone hēt nomē religionis Christiane, & sic est eadem sententia.
 1 Est fornicator. manifestus. 2 Aut male. i. blasphemus. 3 Aut ebri. i. ebrietate assuetus: osus. n. importat plenitudinē: vñ versus. Osus plena notat, bñdus similit, bilis aptat. 4 Cū hu. & sic vere cōfundant, & emēdent. 5 Quid. n. mihi. i. de infidelibus qui sunt extra ecclesiam numero & merito.

ADDITIO.

In cap. 5. vbi dicitur in Postil Quod declarat per figuram veteris Testam. dicens. Etenim Pasca nostrum. Per hanc figuram agni paschalis quam allegat Apostolus, satis ostēdit q. legalia quæ à pseudo apostolis præcipiebantur obseruari, imperfecta erant nullius valoris respectu rei figuratæ per ea, sicut expurgare vetus fermētū ad literā intellectū: & epulari i azymis nullius cōparationis est in rōne virtutis, respectu purgationis à peccato mortali, & trāscūdi vitā p̄sentē in azymis puritatis & veritatis, & sic de alijs cōtētis in hac figura in qua oīa cōtēta solū literaliter intellecta modicę spiritualitatis & virtutis sunt respectu rerū figuratarū, & sic patet q. adueniente p̄fectione rei figuratę euacuari debet figura quam pseudo apostoli persuadebāt obseruari.

6 Iudic. q. d. ad me nō pertinet, quia sunt extra forū ecclesie. 7 Nonne de his. i. intra ecclesiam. 8 Vos in. i. iudicare debetis eorū vitia puniēdo. 9 Nā eos. Hoc addit Apostolus ne ex hoc, q. infideles dñr hic exēpti à iudicio ecclesie, crederent esse melioris cōditionis, qđ falsum est: quia per hoc nō effugiūt Dei iudicium, quod est grauius. ideo cōcludit vltimus. 10 Auferre malū. i. separate malos Christianos per communicationem, vt sic corrigantur p̄na decēte culpam.

CAPVT VI.

CAP. VI.
Audet ali. Occasione huiusmodi iudicij incipit agere de iudicijs, in quibus multis modis peccabant, quod contemptis fidelibus infideles iudices adhibant. vel stultos iudices constituiebant, & litigabant, & fraudabant, & alia huiusmodi.

Vdet aliquis vestrum habens negociū aduersus alterū iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? An nescitis quomā sancti de hoc mūdō iudicabūt? Et sit in vobis iudicabit mundus, indigni estis qui iudicetis de minimis? † Nescitis

namque etsi cum ceteris sint passibilis nature participes, credi disse tamen inuenti sunt: Illi vero Christi fidem non excessisse, nonne haberi huiusmodi incredulitium fides pro infidelium damnatione debet. † Et si in vob. Haymo. Si comparatione vestri damnabuntur seculares homines & mundi amatores, indigni estis, id est, indignos vos iudicatis vt de minimis iudicijs vel causis iudicetis, de equo videlicet ablato, & de aliquo furto subaudis, non estis indigni iudicare ea quæ mundi sunt.

† Oecumen. Audet (inquit) quispiam huiusmodi rem operari, vt cum habet iudicari cum fratre non iudicetur sub sanctis, sed sub Græcis.
 b In. infideles, iniqui sunt fidelibus quocūque modo possunt, & leges diuinas aut omnino spernunt, aut propter opprimendos bonos falsa expositione interpretantur.
 c Quo. Quia exemplo fidei illorum perfidia huiusmodi damnabitur.
 * Theoph. Quoniā fideles, cum idiotæ essent, & legū ignari, haud quaquam, digni forsan viderentur, qui decernerent cās, dignos hos & idoneos reddit, cū sanctos hos nuncupat, tum ēt quod de mundo cognitari sint asserit non tñ quod à concredentibus his iudicandi sint ceteri: dominus quippe est facturus iudicium: sed ad supplicia condemnandi. Hi namque

nes & mundi amatores, indigni estis, id est, indignos vos iudicatis vt de minimis iudicijs vel causis iudicetis, de equo videlicet ablato, & de aliquo furto subaudis, non estis indigni iudicare ea quæ mundi sunt.
 c Nescit. * August. Teneatur veritas ab ijs qui iudicantur hic. Iudicantur hic martyres, & ad iudicium perducuntur, qui non solum eos à quibus iudicati sunt, sed etiam angelos iudicabunt, aduersus quos eis erit colluctatio, etiam cum ab hominibus iudicari viderentur, nec separatet eos à Christo tribulatio, angustia, fames, nuditas, gladius.
 * Chrysostomus. Quidam hoc in loco inquirunt, sacerdotes significati, sed ablit de demon. bus enim ei sermo est. De malis autem sacerdotibus tñ loquutus est cum inquit, Quoniam in vobis iudicabitur mundus.

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT VI.

Audet ali. Postq. Apostolus redarguit Corinthios de fornicatione, & negligētia correctionis: hic cōsequēter eos arguit de quibusdā alijs vitijs. Et diuidit in duas partes; q. primo facit propositū. scđo reuertit ad increpandū fornicationis vitij, ibi: Corpus aut. Prima adhuc in duas, quia primo arguit eos de iudicijs. corā quibus litigabāt. scđo de causis quas habebāt, ibi: Iā quidē. Circa primū dicit. 1 Audet aliquis. q. d. Male facit, quicumq; vestrū hoc attētat. 2 Et non apud. i. Christianos. Apud eos. n. dēt queri tale iudiciū. per hoc. n. q. aliqui recurrebant ad iudices infideles, dabāt eis occasionē deprimēdi pauperes fideles. per talē ēt recursus videbāt, q. inter Christianos nō esset aliq. sufficiens ad talia iudicandū: quod erat turpe & ignominiosum.

3 An nesc. q. d. Scire debetis. 4 Quoniā sancti. id est, fideles perfecti. 5 De hoc. erunt enim assessores iudicis. Mat. 19. d. Sedebitis super sedes iudicantes, &c. 6 Et si in vob. id est, per vos. 7 Iudi. mun. per consequens multo magis digni estis iudicare hmōi temporalia negotia quæ sunt quædā minima respectiue. 8 Nesci. quia an. iudi. approbando sententiam iudicis de punitione malorum angelorum, & p̄miatione bonorum quantum ad p̄mium accidentale. Licet enim angeli mali & boni haberint suum principale iudicium à principio mundi, tamen de hominibus quos ad malum incitauerunt mali, & ad bonum sancti, recipient p̄nam & p̄mium: & secundum hoc dicuntur etiā iudicandi à sanctis viris per approbationem sententię iudicis, & multo magis digni sunt homines iudicare p̄pter quod cōcludit.

A *Seculari. igitur.* Quia dixerat Apostolus eos posse de his minoribus iudicare, determinat, qui ad hominum negotia definienda sint constituendi, scilicet contemptibiles qui sunt in ecclesia. Maiores enim spiritualibus intendere debent. **Q.** Et quia iudicare debetis. *Igitur. Si secularia ha. iu. consti. adiu. qui sunt com. id est,* aliquos sapientes, qui tamen sunt minoris meriti. Apostoli enim predicando circumcunctes talibus non vacabant.

* Gregorius. Ac si aperte dicat. Qui minoris sunt meriti in ecclesia, & nullis magnorum donorum virtutibus pollent, ipsi de terrenis negotiis iudicent, quatenus per quos magna nequeunt, bona minora suppleantur. Quos contemptibiles nominat, & tamen sapientes vocat, cum dicit sic, non est sapiens inter vos quisquam, qui possit iudicare inter fratrem?

Aug. Sapientes igitur qui in locis consistebant fideles, & sancti, non qui hac atque illac propter euangelium discurrebant, talium negotiorum examinatores esse voluit. A quibus excusare nos non possumus, & si velimus. Christum enim testem inuoco, quoniam malle per singulos dies certis horis aliquid manibus operari, & ceteras horas habere liberas ad legendum & orandum, vel ad agendum aliquid de diuinis literis: quam tumultuosissimas perplexitates causarum pati de negotiis secularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo praecidendis.

b Ad verec. Terrenas causas examinent, qui exteriorem rerum sapientiam perceperunt. Qui autem spiritualibus donis dotati sunt, terrenis non debent negotiis implicari: ut dum non coguntur inferiora bona disponere, valeant bonis superioribus deseruire. Cauendum est tamen, ut hi qui donis spiritualibus emicant, nequaquam proximorum infirmantium negotia funditus deferant: sed vel aliis quibus dignum est tractanda committant, vel per se gerant.

c Iam qui. Delictum est iudicium habere contra alterum. Sed ne excuses quod iuste hoc agas, quia iniuriam patris quam iudicij sententia a te vis remoueri, occurrit: quare non magis iniuriam accipitis? Vnde dominus: *Qui abstulerit tui a noli repetere.* Et iterum

iterum, Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & in iudicio tecum contendere, dimitte ei & pallium. Sed tamen hoc secundum veniam infirmis concedit Apostolus.

Aug. Perfectis igitur licet sua repetere simpliciter, id est sine causa, sine lite, sine iudicio: sed non conuenit eis inde mouere causam ante iudicem. In firmis vero licet repetere sua mouendo causam ante iudicem, & iudicium habendo contra fratrem, sed non contentiose, vel fraudulenter, nec apud infideles iudices.

Quibus licet sua repetere.

a Apostatas qui digni creari lapsi sunt, cum isti fragiles stent, & quia impugnantes victi sunt.
b Damnabiles ostendemus. **c** Poterimus iudicare: **d** De rebus secularibus. **e** Et cum debetis iudicare.

a quia angelos iudicabimus, quanto magis secularia? **Secularia** igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum. **Ad verecundiam vestram dico.** Si non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum? Sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles. **Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos magis iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt. Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici neque rapaces regnum dei possidebunt. Et hoc aliquando quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu**

a Quia nec habenda, sed potius contemnenda. **b** Quod hoc est quod fecistis? vos, unde coacti fratres recurrunt ad illos, scilicet, infideles. **Ironia.** **Indiscretos viles.**
a Non impero, sed memoro ut verecundemini.
a Ut ita necesse sit ut stultos statuatis, & hi potius statuendi, quam ad infideles iudices eatur, si desinat sapientes. **Quia, id est, adeo.**

a Id est, ex hoc solo, quod iudicia habetis.
a Peccatum est litigare, cum pax debeat esse. **b** De huiusmodi. **c** Quod non deceat. **Mirum est quod non potestis hoc.**

a Pereram violentiam. **Occultam.**
a Dum contenditis. **a** Dum iudices corumpitis donis.

a Quasi de misericordia confisi, quia. **Singula sufficiunt ad regnum Dei tollendum.**
a Ergo hec salutem, quia non est salus praeter regnum.

a In baptis & ideo turpius si reditis.
a Spiritu sancto sibi dato confirmati ad bene operandum. **b** Bene operando.

In his omnibus nota illos argui.
Tales.

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Secularia igitur, &c.* id est, minoris reputationis & valoris.
2 *Illos co.* Frequenter contingit, quod illi qui parum sciunt de spiritualibus, clarius vident in temporalibus. propter quod talibus sunt occupandi, ut sapientes in spiritualibus doctrina vacent & contemplationi. Sic enim fecerunt apostoli. Act. 6. constituentes diaconos circa temporalia, ut presbyteri liberius vacarent spiritualibus. **3** *Ad ver. ves.* quod dicitur ex facto vestro, quod non sit inter vos aliquis fidelis sufficiens ad iudicandum: quod deberet esse vobis verecundum. Sed istud Apostoli dictum videtur esse contra illud quod dicitur 1. Petri. 2. c. *Subiecti estote omni creature humanae propter Deum, sive regi tanquam excellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis, &c.* Ad quod dicendum, quod Apostolus non prohibet hic fideles sub principibus infidelibus constitutos comparere coram eis, quoniam vocantur. hoc enim esset contra subiectionem quae principibus debet, sed prohibet ne voluntarie recurrant ad iudices infideles in illis negotiis quae determinari possunt per fideles. **4** *Iam quid.* Hic consequenter arguit Corinthios de causis quas inter se habebant. Et diuidit in duas partes: quia primo eos arguit, secundo circa propositum errores elicit, ibi: *Nolite errare.* Circa primum dicit: *Iam quid, &c.* *in ha. int. vos.* i. litigia per iudices determinanda: licet enim cuiuslibet litigium sit res sua in iudicio repetere, et religiosis, ita tamen quod non repetatur ut propria, eo quod non licet eis habere propria: tamen repetere

accipientibus & puniet iniuriosos, vide modo de quorum numero esse vis: vide, attende, utrum in eis velis esse qui iniuriam accipiunt, an in eis qui iniuriam faciunt. Statim enim procedit ad te vox apostolica & dicit tibi iam delictum est, &c.

e *Fratri.* quos iuuare deberetis, & sic regnum perditis, & peius, quia scientes.

f *An nescitis.* Nota quod toties repetit: Nescitis. quod me sequendo hoc scire deberetis: sed sequentes pseudo, stulti facti estis.

g *Nolite errare.* Hieronymus. Nolite errare putantes vobis solam fidem sufficere ad salutem: cum omne peccatum permanens, excludat a regno, sicut ad Galatas 1. cap. ait, manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, &c.

h *Sed sancti.* Augustinus. Nota: sed repetitam coniunctionem non paruum pondus dare sententiae.

* Chrysostomus. Vehementi hoc reprehensione locutus est ac si dicat. Intelligite quantis nos malis exempt Deus. Quantam in nos benignitatem ostendit, & neque vltimo; dum uiuimus, sed diutius beneficia sua in nos extendit. Etenim nos abluit. Nunquid

re res sua in iudicio peccatum est in aliquo casu, ut pote quasi de tali repetitione surget scandalum vel aliud malum magnum. propter cuius vitiationem deberet exponere res sua, & multo magis non petere ab alio iam possessam saltem quousque; ostendat talem repetitionem tibi licere: & sic si post talem ostensionem adhuc remaneret scandalum, vel aliud malum magnum, iam videtur ex malitia & fraude semper esse peccatum. Corinthij autem utrunque faciebant. scilicet repetendo res suas modo indebito, & cum scandalo actu, & etiam aliqua per fraudem & iniustitiam: cum tamen deberent magis iniuriam & fraudem pati quam ista facere ideo subdit. *Quare non magis fraudem patimini.* & patet litera usque ibi.

5 *An nescitis, &c.* quali dicat per effectum videtur quod nesciatis.
6 *Quia.* qui faciunt inaequalitatem iustitiae proximis. **7** *Regnum.* quia ab eo excludentur. **8** *Nolite errare.* Hic remouet duos errores circa praedicta. scilicet ibi. *Ora mihi licent.* Primus error est, quod credebant aliqui fidem & baptismum sufficere ad salutem sine operibus bonis et cum operibus malis: quod falsum est, quia fides sine operibus mortua est. Illi enim qui sunt baptizati si reuertantur ad pristina vitia grauius peccant quam ante: quia vident contemnere gratiam baptismalem. ideo dicit. *Nolite errare, &c.* & patet litera ex dictis hoc excepto.
9 *Neque.* Est autem mollicies quaedam species peccati contra naturam qua aliquis seipsum polluit per emissionem seminis in seipso peccando.

Quid igitur hoc solū? Minime sed sanctificauit: neque etiam hoc sed iustificauit. Atqui liberari à peccatis magnam munus est, Nunc etiam te innumeris impleuit bonis.

Augst in psal. 85. & lib. Ad Pollentium.

A *Omnia mihi lic.* Quia dixit potius ferendum esse, q̄ causas male agere, ne quis putet sua nullo mō esse repetenda, supponit: Tamen omnia mea mihi licet repetere sed tamen non repetam: quia non omnia expediunt ad cursum meum, sed impediunt. Item propter aliam causam. Licita sunt, sed non repetam: quia cum sim liber, nolo redigi sub potestate iudicis; vel nolo esse sub dominio alicuius rei, vt causa eius fratrem offendam.

† Omnium mihi potestas est.

† infra 10. f. † infra 8. d. Nota.

B *Omnia mihi lic.* Ponat aliquis licere, non quia illi liceant, sed quia iā non impendent tormenta legalia.

Nota q̄, aliquid pōt licere, & nō expedire. Expedire autē q̄ nō licet, nō pōt. Ac per hoc non omnia quæ licita sunt, i. quæ nullo præcepto domini prohibentur expediunt. Omnia vero illicita non expediunt. Vt igitur inter id quod licet, & id quod non licet atque ideo nō expedit, aliquo certo fine nitamur distinguere: Fateor, q̄ ea videntur mihi licere, & nō expedire, quæ per iustitiam quæ corā Deo est permittuntur, sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediāt ad salutem, vitanda sunt. Ea vero non licere: & ideo non expedire, quæ sic ipsa iustitia vetantur, vt facienda non sint: etiā si ab eis laudentur, quibus in notitiā fuerint perlata. Quod si ita est non nisi illicita prohibentur à domino, vt ea quæ licita sunt & non expediunt, non legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia consilio charitatis caueant. Hæc autē sunt quæ amplius irrogantur saucio, qui curandus ad stabulū Samaritanū illius miseratione perductus est. Hæc non præcipiuntur à domino, quamuis à domino moneantur offerri.

Lucæ 10. f.

Nunq̄ dicitur licere quod prohibetur, vt probat Ambr. vnde dicit. *Non licet tibi habere vxor. frat. Et dñs. Noli. pan. filio mitt. canib.* Et ideo: *oīa mihi licent*, nunquam dicitur de malis.

Marth. 6. c. Marth. 1. c.

Oīa mihi licent. Quæ & coapostolis, quæ lex naturalis hēt, non Moyse, qui multa pro duritia populi prohibuit. Hęc dicit: quia licebat ei sumptus accipere, vt & post acturus, sed noluit, quia non pōt instanter argui à quo accipitur, vnde dicit: Sed ego sub nullius redigar potestate. Pseudo autē qui causa quæstus prædicant, nolunt esse amari peccantibus.

Oīa mihi licent. De his dicit quæ ad escam pertinent. *Oīa licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate.* quod facerem, si cū offendiculo manducarem. Ita enim amore escæ fratrem offenderem, quia *esca ventri*. Vnde post: *Oī quod in macello venit, manducate.* Sed non cū scandalo, quia tunc nō expedit: Et alibi. *Non manducabo carnem in aternū, ne fratrem meum scandalizem.* Item alibi. *Oīa quidem munda sunt, sed malum est homini, qui*

Aug. lib. ad Pollentium.

Rom. 14. d.

NICOLAUS DE LYRA.

I *Omnia mi.* Hic remouet s̄m errorem, ex hoc. n. q̄ dixerat res non esse repetēdas in iudicio, posset aliquis credere, q̄ hoc esset illicitum per oēm modum, ideo hoc excludit. Et secundo causam reddit dicit, ibi: *Esca ventri.* Circa primū dicit. *Omnia mi. li. i. licitum est oīa mihi repetere in iudicio: cum nō sit prohibitū diuina lege nisi in casu, vt prædictū est. Vel illud dictū Apostoli pōt referri ad potestātē accipiēdi sumptus ab illis quibus prædicabat, vel et ad potestātē vtendi cibis indifferēter. q. d. Apostolus: Licet oīa ista sint mihi licita absolute loquēdo: tñ in casu sunt dimittēda. ideo subdit. 2 Sed. Dñ autē expediens qđ sine impedimēto potest fieri. Et nō expediēs qđ p̄stat impedimētū ad cōsequutionē finis intēti. Prædicta vero sunt h̄mōi in casu: vt qñ p hoc perturbat pax ad pximū: vel qñ dat occasio scādali infirmis, vel malefaciēdi. aliqui etiam per hoc redigitur homo sub alterius potestate, vt qñ repetit res in iudicio submittit se iudici. & scdm hoc subdit. 3 Sed e. sub nul. Magis enim volebat sibi debitum dimittere. 4 Esca veni. Hic reddit cām quare prædicta quāuis sint licita nō expediūt, per simile de vētre: q̄ est locus escarū in quo decoquitur alimentū; vt inde ad mēbra cetera deserat: & sic patet q̄ esca debetur ventri; & tñ aliqui non expedit, s̄ qñ est nocuumentum sanitatis, & simile est de prædictis, vt dictum est: quia pro re corruptibili non est sustinendum detrimētum in re incorruptibili. Dicit igit. *Esca.* debet mō dicto. 5 *Et ven.* vt eas decoquat mō dicto. 6. *Deus aut.* quia licet post resurrectionē remaneat vēter hoīs quantū ad substantiā; non tñ quantū ad officiū decoquendū escam.*

per offendiculum manducat. Hęc ato sunt gratiora, quāto indubitata, illicita prohibent: licita q̄ nō expediūt, libere caueantur. Greg. Solus. n. in illicitis non cadit qui se aliqui & à licitis cautē restringit. Quia videlicet cōstitutione religatorum se bene Paulus infinnat dicens: Oīa mihi licent sed non expediunt. Atque vt ex ipsa religatione ostēderet, in quanta se mentis libertate dilataret illico adiunxit. Oīa mihi licent sed ego sub nullius redigar potestate: cum enim mens concepta desideria sequitur: seruire rebus conuincitur quarum amore superatur. Sed beatus Paulus cui cuncta licent, sub nullius potestate se redigit: quia semet ipsum etiam à licitis restringendo, ea quæ

D In 3. c. † 11. q. aliud. dist. 1. Eccl. 3

A *Omnia mihi licent, sed non expedit potestate. Esca ventri & venter escis: Deus aut & hunc & hanc destruet Corpus aut non fornicationi, sed domino, & dñs corpori. Deus vero & dñm suscitauit, & nos suscitabit per virtutē suā. † Nescitis quoniā corpora vestra mēbra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam mēbra meretricis, Absit. An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, v-*

B *Esca ventri.* Propter hęc non sunt repetenda, tamen esca debetur ventri. Per hęc nota necessaria naturæ, & iō licet repeti. Sed non multū pro his laborandū, quia destruentur. & ideo licet de his fieri iudicium, vel prætermitti.

C *Aug. Cū fuerit salus perfecta in isto corpore, corruptio non erit quæ intelligitur noīe carnis & sanguinis. Ipsa est. n. perfecta sanitas corporis. Nā modo quō summum est quod labitur quod indiget, quod habet quandā perpetuam egritudinem famis & litis? Hęc tunc non erunt, quia esca vētri & venter escis, Deus autē & hūc & hāc destruet. Erit forma corporis perfecta, ex Deo, absorpta morte in victoria, nulla remanēte corruptiōe, nulla subrepēte defectione, nullis mutata etatib⁹, nullo labore lassata, vt cibo fulciat & aliqua esca reficiat, sed non erimus sine esca, & potu, Ipse erit cib⁹ De⁹ noster, & potus noster, solus ille cibus reficiet, nec deficiet.*

C *Sub nullius redigar potesta.* Quia cū mens concepta desideria sequitur, seruire rebus cōuincitur, quārū amore superat.

D *Corpora.* Non potest non esse sanctum corpus, quo sanctificatus vtitur spiritus.

E *Membra sunt, & c.* Aug. Sicut membra omnia quæ una eademque aīa reguntur, vnum corpus sunt, ita oēs qui eodem spiritu sancto viuificantur, vñ in Christo corpus efficiūtur.

F *Christi.* Quia corpus accepit, & corporum caput est.

G *Tollēs.* Itane viluit dignitas ista, q̄ tā benigne præstita est.

H *Aug. Non sunt mēbra Chři, qui non manent in Christo, nec tales dicēdi sunt māducare corpus Christi.*

I *Vnum di escam.* 7 *Corp. au.* Hic reuertit ad increpandū fornicationis vitium, de quo supra fecerat mentionem. Et ad hoc inducit quatuor rōnes. Prima sumit ex ordinatione diuina. Aliqui. n. de hoc vitio se excusant dicētes, q̄ vtuntur corpore suo ad actū institutū à natura. Quod excludit Apostolus di. *Corp. aut. nō for.* i. ordinatū ad actū fornicādi: sicut nec venter ad vtēdū cibis indebito mō vt ad crapulā, nec corpus laxari dēt ad fornicationem quæ est actus inordinatus. 8 *Sed dño.* i. nō est finaliter ordinatū ad seruiendū Deo: quia corpus est pp aīam: vt habetur 2. de aīa. Anima vero immediate ordinatur ad Deū: & sic Deus est finis corporis: & ideo subditur. 9 *Et dñs cor.* in quantum ipsum resuscitabit gloriosum. Quod declarat per resurrectionē Christi quæ iā præcellit dicens, 10 *Deus ve. & c. d. I. Iesum Christū.* 11 *Suscit.* in corpore glorioso. 12 *Et nos susce.* vt conformemur corpori claritatis ipsius sicut mēbra capiti. Fornicatio vero statū huius incorruptionis impedit. Gal. vlt. b. *Qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionē: propter quod fornicatio est vitanda.* 13 *Nescitis.* Hic ponit secunda rō quæ accipit ex affinitate corporis humani ad corpus Chři: cuius fidelis elicit per baptismū mēbrū. & ideo horrendū est, q̄ fiat mēbrū meretricis per fornicationē: quæ idē est actus specie s̄m naturā cū actu matrimoniali: per quē vir & mulier efficiunt vna caro: Gen. 2. d. & hoc est qđ dicit. *Nesc. quo. cor. ve. mem.* per baptif. q. d. scire debetis. 14 *Tollens.* subtrahens me ab ipso. 15 *Faciam me. me.* per concubitū carnalē. 16 *Absit.* q. d. hoc est horrendū. 17 *An ne. q. d.* scire debetis. 18 *Quoniam. qui ad. me.* per fornicationis actū.

Aug. i. E. Tract.

Aug. Apost. 21. de. 25.

F

Cent. cau. nes qu.

Seccl. 1.

Vnum

a *Vnum cor.* Tradunt physici, quod adeo vniuntur, quod si sanguis eorum commisceretur, omnino coniungeretur.

b *Qui autem ad. de. vni. spi.* Non substantia idēitate, sed participatione, cū ei sic adheret hic p̄ fidē accedēs, vt sit particeps beatitudinis ei⁹, qđ tūc plene erit, cū satiabitur desiderium eius in bonis immutabilibus, s. in ipsa trinitate domino suo cuius est imago. Non ergo spiritus hominis na est vnum, vel vnus cum spiritu dei, sicut filius cum patre vnus est, & vnus deus. Sic enim dicimus de patre, & filio, vnū sunt, quia vnus substantiæ duo sunt. Et dicimus vnus est, sed addimus, qui vnus, scilicet, deus vnus.

c *Diligenter attēde,* quod cum de rebus duabus, vel pluribus dicit, vnus est, vel vna est, & de his, quę diuersę, & de his, quę vnus substantiæ dici pōt. Diuersę. n. substantiæ sunt spiritus hominis, & spiritus dei, & tamē dī. Qui adhæ. domino vnus spiritus, &c. Vbi autē dī de duobus, aut pluribus vnum sunt, nec additur, quod vnum, non diuersę intelligūtur, sed vnus esse substantiæ. sic dictum est. Qui plantat, & q̄ rigat vnū sunt. Itē, ego & pater vnū sumus. Si ergo de his, qui diuersę substantiæ sunt, recte dī, q̄ sint vnus spiritus, quanto magis, qui vnus substantiæ sunt, recte dicuntur vnus de⁹ esse?

d *Grego.* Deo nāque adhæremus qñ spiritus sancti gratiā abundanter accipimus, & vnus spiritus cū eo efficiamur, quādo diuinæ voluntati, mente ore, & opere concordamus.

e *Fugite forni.* Cū alijs vitijs pōt expectari cōsuetus, sed hęc fugite, ne approximetis, quia non aliter potest melius vinci.

f *Aug.* Reliqua vitia deo auxiliante debemus in presenti expugnare, libidinem vero fugiendo superare.

g *Omne enim pecca.* Nullū peccatum intantū dehonestat, & coingnat corpus, vt illud. Vel aliter, *Omne pecca. ex. cor.* i. extra vxorē, q̄ vnum corpus cum vito dī, præter istud. Nam pro nullo alio debent separari, nisi pro isto. Iō autē separantur, q̄ & q̄ corporis vnitatem, & q̄ thoti fidem, & contra sobolis intentionem peccant. Aliter, Qui criminaliter peccat, fera dicitur, non homo, & contra corpus suum peccat. i. extra ecclesiam, quia pro venialib. ab ecclesia nō separatur. Sed qui forni. extra cor. su. pec. i. extra ecclesiam, vt ab ea eiciatur.

h *Hier.* In coniugio positus quęcunque fecerit peccata nō infuscat vxorem propriā. si autē fornicatus fuerit cū alijs, maculat eā, vt non sit licita, sed quasi adultera, vt vir pœnitētiā accipere debet, si patitur virū in adulterio manere. Inde habemus, q̄ nisi respuerit vir, debet eum dimittere vxor.

i *Omne e. pec.* Quia cetera peccata, & si per corpus gerātur, non tñ aiām, ita carnali concupiscētię faciunt obstructam, & obnoxia, quemadmodū in solo opere fornicationis corporalis fit. Commiseri enim facit animam cum ipso corpore li-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vnū cor. ef. cū ea. q. d. Sic. Quod pbat p̄ scripturā, Ge. 2. 2 Erūt .n. inquit, d. in ca. quod dicitur de actu matrimoniali. et similiter est de actu fornicario in parte, vt dicitur, licet nō in toto. 3 Qui 2u. ad hęc. d. per fidē, & amorē. 4 Vnus spi. est. non secundū rē. sed secundū affectionē. 5 Fugite for. Hic ponitur tertia rō, q̄ accipitur ex corporis iniquatione, q̄ non sic est in alijs vitijs. hoc. n. vitium redundat ad corpus per aspectū impudicū, per auditū, & loquelā turpiū, & postea per totius corporis tactū immundū, pp̄ quod fornicatio est vitia. Huius autē rōnis primo ostēdit conclus. di. Fugite for. quia hoc vitium non vincitur, nisi per fugā, in alijs aut vitijs quanto plus descendit hō ad cogitandū particulares delectationes in oculis, in tactib. & consimilib. tanto plus inualefcit tentatio, propter quod vitium hoc vincitur occasiones fugiend. & cogitationes. Et subditur fugiendū rō, cum dicitur. 6 Oē. n. pec. quod fe. h. ex. cor. e. Alia. n. peccata communiter inficiunt solam animam, quia non perficiuntur in delectatione corporis, sicut auaritia, odium, & inuidia, & huiusmodi. Sed

ADDITION. 1. In c. 6. vbi dicitur in postil. *Secul. ig. iud. &c.* Sicut iā apostolus reprehēdit eos, q̄ causas agebāt apud infideles cōtēptus fidelib. hic nūc reprehēdit eos, q̄ cōtēptibiles iudices licet fideles cōstituebāt. iō dicit. Si iudicia habueritis cōstituite cōtēptibiles. i. indiscretos, q̄ sunt in ecclesia, q. d. hoc est, qđ fecistis vos, ex quo coacti fratres recurrerūt ad infideles. Qđ redarguit

bidinis vis agēs in corpore carnalis fornicationis, quia intantū D agglutinat animā corpori, vt in ipso momēto, nihil aliud cogitare homini liceat, aut intendere, quia ipsam mētē captiuā subdit ipsa submersio, & absorptio libidinis, & concupiscētiæ carnalis vnde dicitur, Qui forni. in corpus su. pec.

a *nūm corpus efficitur?* Erūt enim, inquit duo ī carnē vna.

b *Qui autem adheret deo, vnus spiritus est.* Fugite fornicationem.

c *Omne n. peccatum, quodcūque fecerit homo, extra corpus est.*

d *Qui autem fornicatur, in corp⁹ suū peccat.*

e *An nescitis, qm̄ mēbra v̄ra tēplū m̄ sunt spūs sancti, qui in vobis est?*

f *quē habetis a deo, & nō estis v̄ri, t̄ empti. n. estis p̄cio magno.*

g *Glorificate ergo, & portate deū ī corpe v̄ro.*

h *Sed qui hæret deo nō mundo, si peccat fragilitate humana ignorando, vel negligendo, extra corpus est, quia non corporali, vel temporalī concupiscētia peccat, sed humana tentatione, quæ facile ignoscitur.*

i *Qui autem for.* Non dicitur propter quantitatem fornicationis, q̄ ipsa sola sit in corpore, & alia extra corpus. Plura enim adeo magna, vt fornicatio, vel maiora. Sed pp̄ qualitatem, quia turpius coinquinant corpus, quam alia peccata.

a *Amb. cū dicit, in corpus suum, tñ in Christum eum peccata re demonstrat, nā subiunxit. Non estis vestri, Empt. e. e. pre. ma. f Temp. sunt spi.* Et hoc patet, q̄ spiritus sanctus deus est. Si. n. non esset deus, tēplū vtique nos ipsos nō hēret. Non solum autē spiritus sanctus, sed et pater, & filius tēplū nos hēt. Templum ergo dei, hoc est, totius trinitatis sancta ecclesia est.

a *Superius dixit, tēplū dei, hic spūs sancti, q̄ in substantia idē est spūs sanctus, qđ & deus.* Et in quo habitat spūs sancti. habitat pater, habitat & filius, q̄a sicut sunt vnus substantiæ, vnusquisq; deitatis, ita inseparabiles sunt. Quęcunq; aiūs, & delectatio trahit nos ad libidīnē, vel ad aliqd̄ vitium, debemus cōsiderare, q̄ nō sumus nostri, neq; nrę potestatis, sed Chri ferui sumus cuius volūtati obedire debemus, cui⁹ sanguine redēpti sumus, sicut sequētia manifestāt. Pulsat corp⁹ delectatione, vult aiā cōsentire, debet rōnabilitas ad se redire, ac dicere: Quid cogitas? Quid cōstuaris? quo vis ire? Non es tuę potestatis, sed Chri feruus es, q̄ te redemit pretioso sanguine suo a diaboli captiuitate, & qđ iterū vis captiuari a diabolo, & eius p̄tati subdi, qui tibi ex primo parente omnē gloriā abstulit? Dū talia cogitare cęperit, omnipotentis dei gratia protectus, euadet laqueos incentiuę delectationis.

g *Et por. de.* Portare deum, est imaginem dei in rebus bene gestis ostendere.

h *De. in corpo.* Si nō parcis tibi pp̄ te, parce vel pp̄ deū, qui te sibi fecit domū. Quā si euertis, peccas in deū, quod graue est genus peccati. Aliud vero genus est peccare in homine.

fornicatio non solum animam, sed etiam corpus inquinat, quia perficitur in delectatione corporali, intantum quod protunc absorbetur intellectus, & efficitur homo quasi equus, & mulus. Gula vero licet perficitur in delectatione corporis, illa tamen delectatio non est, ita vehemens, quod absorbeat intellectū. Potest tamen dici, q̄ cū apostolus dicit Om. pec. est ex. cor. præ. forni. sub fornicatione et intelligitur gula, eo q̄ gula præparat luxuriæ materiā, sicut ab arte nauifaciua, quæ ligna dolata cōpaginat, intelligitur ars dolatiua lignorū, quia præparat sibi materiā. 7 An nesc. Hic ponitur quarta ratio, quę accipitur ex sancti spiritus dignitate, q̄ habitat in renatis per gratiā baptismalē, & sic corpora eorū sunt quęadmodū spiritus sancti tēplū, quia viuificatur ab anima spiritus sancto inhabitata, & hoc est, quod dicit, An nesc. & patet litera ex diēbis vsque ibi. 8 Et non est. v. i. v̄siri iuris, sed Christi. cuius ratio subditur. 9 Emp. e. e. pre. ma. f. Christi sanguine pretioso. Res. n. emptā pertinet ad ius emptoris. ideo cōcluditur. 10 Glor. er. & p. do. in cor. v. Quod fit quando mancipat di uino obsequio, sicut equus portat dominum suum, quando eius obsequio mancipatur, talis enim mancipatio in diuinis obsequiis exigit munditiā castitatis, & per consequens fugam fornicationis.

in eis ap̄tus ironice loquēs, & iō subiecit, Ad vere. etc. hæc in Gl. fm̄ q̄ sc̄rētā huius dicti vertit ī Chriū illius, q̄ est in postil. tñ expositio postil. in hoc loco v̄ magis concordare planiori sensui literę.

ADDITION II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Esca ventri debetur modo dicto. Qui dixerat, quia nō erāt rēpetēda bona, hic dicit, quia quęque

August. In alijs licet animo aliud operari, & alio intendere sed non in fornicatione, vbi totus homo caro. Generalis autem fornicatio est, cū aliquis non adherens deo adheret mundo, vnde dicit, *Amicus mundi inimicus dei est.* Qui ergo herens mundo longe est a deo, in corpore peccat, quia corporali concupiscētia in quęque temporalia animus distrahitur, seruicens creature, potius, quā creatori.

† iam deum in corpore vestro, & in spiritu vestro, quæ sunt dei.

ad Virg. Iapfa. c. 4.

E

F

Quarta pars.

licet repetere, s. pp necessitate victus, & hoc est, qd dicitur, Et sic debet
A tur ventri, Remansus .n. quotidianas ruinas corporis edendo, &
bibendo, vñ per esca notantur necessaria natura. Et veter debe-

tur escis, q aliter nō pōt sustentari. Et ideo licet nostra repetere
pp necessitate, sed quia nō est multū p his laborā dū cū sint tran
sitoria, iō subdit. Deus aut, & hūc, & hūc destruet. hęc in G. & c.

CAP. VII.

DE quibus. Oc-
a casione for-
nicationis, quam pro
hibet, conti nuat de
nuptijs. vnde illi, que
stierant. Et agit tripliciter,
secundum consilium,
secundum indulgentiam,
secundū præceptum.

DE quibus autē scripsistis mihi, bonū
est homini mulierem non tangere.
† Propter fornicationē autem vnus-
quisque suā vxorem habeat, & vna-
quæque suum habeat † virum. Vxori igitur † debitum red-
dat, similiter autem, & vxor viro. † Mulier sui corporis

cum alto, vel alia co-
catur. Proles, vt reli-
giose educetur. Sacra-
mentum, ne coniugū
separetur. His tribus
bonis excusatur coi-
tus carnalis, qui est in-
ter coniuges, ita vt, vel
non sit peccatum, vel
veniale. Quando enim
causa prolis conue-
niunt, excusatur vt nō
sit peccatum. Quando
vero causa concupiscē-
tiæ fatianda, vel refre-

Aug in
rid. c. 71
q. de g

† 13. d
ui. 32. 4
sicut ad

† debi
niuolet

† 72. q
su nr,
cunt. I
lang. c
ber.

Tomo
epistol
gistro.

Tomo
expos
Regu
†

† vxorem.
† matrum

† Vxor
Causa contra
tionis matri-
monii.

Eph. 5. 8.
Ioan. 2. 2.
Gen. 2. 4.

Au. ll. de bono
coniugii, ca. 6.
& 24. li. 16. de
till. c. 25.

Nuptiarum
bonū triplex.

Cum pseudo per
hypocrisim, vt puo
res essent, nuptias im
probarent, quia hoc
non placuit Corinthijs,

hoc solum ab apostolo quæsierunt.
Nota, quod vnicuique liceat vxorem accipere, nisi faciat
sibi illicitum propter votum, vel aliquid tale.

Coniugū, siue matrimonij est maritalis coniunctio ma-
ris, & femine individualē vitæ consuetudinem retinens. Et
est bona res coniugū, vnum de sacramētis ecclesie tenens
est imaginē cōiunctionis Christi, & ecclesie. vnde. Hoc autem di-
co magnum sacramentum esse in Christo, & ecclesia. Christus enim
matrimonium approbans nuptijs interfuit, & eas miraculo
commendauit. Etiam primum coniugium inter primos pa-
rentes deus instituit. Causa efficiens matrimonij est cōsen-
sus maritalis de presenti per verba expressus. vnde matri-
monium non facit coitus, sed voluntas.

Chryso. Non defloratio virginittatis, sed pactio coniugalitatis
matrimonij facit. Causa vero, propter quam cōtrahi debet,
est procreatio sobolis, & vitatio fornicationis. Sunt, & aliæ
cāx honestæ, vt inimicorū recōciliatio, pacis redintegratio.

Aug. Quod est præter intentionem generationis, non est
nuptiarum malum, sed veniale propter nuptiarum bonum.
Quod est triperitum, fides, proles, sacramentum. Fides, ne
cum

nandæ, veniale est.

b Propter fornicationem autem. * Greg. Ecce iā celestibus se-
cretis inseritur, & tñ per condescensionis viscera, carnalium
cubile perscrutatur, & quem subleuatus ad inuisibilia erigit
hunc mentis oculum ad secretum coniugū inflectit. Celū con-
templatione transcendit, nec tñ stratum carnalium sollicitu-
dine deserit, quia compage charitatis, summis simul, & infi-
tmis iunctus, & in semetipso virtute spiritus, ad alta valēter ra-
pitur, & pietate in alijs æquanimiter ad ima reuocatur.

c Vxori igitur vir debitum reddat. * Chrysol. Sed quidnā de-
bitus honor significat? vxor sui corporis nō hēt ptatem, sed
& serua, & domina est viri, & si debitā recusat seruitutem
deū offendisti. Quod si dimittere vis, cū vir pmittat, ad bre-
ue saltē tps fiat. ppea debitū rem appellauit, vt neminē sui-
ipius dominū esse oñdat, sed inuicem seruos. cū igitur ad te-
tentandū meretrix accesserit, dicas non esse tuū corpus, sed
vxoris. Itidē dicat vxor. Quod si corporis non habet potesta-
tem, neque vxor, neque vir, multo minus pecuniarium, &c.

* Grego. Debent quidem cōiuges debitum sibi inuicem
reddere, sed turpiter conuenire debent.

¶ a Nolite

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI

DE quibus autē scripsistis. Postq̄ apostolus instruxit Corinthos
de vitandō fornicationis vitio, hic cōsequenter eos instru-
it de matrimonio Et diuidit in duas partes. quia primo instruit
matrimonij cōtrahentes, scđo ipsum pro meliori bono fugiētes,
ibi. De virginib. aut. Prima adhuc i duas, q̄a primo instruit de ma-
trimonio q̄hendō, scđo de ipso nō dissoluendo, ibi. His aut. Circa
primū sciendū, q̄ aliqui zelū habentes, sed non sm scientiā, in
detestationē fornicationis et m̄monij cōtēnebant, & aliqui sa-
ciebant hoc ex hypocriti, vt magis eis tanq̄ sanctorib. crederēt,
& idē fiet circa finē mundi. 1. Timot. 4. a. Prohibent iū nubere, &c.
hoc aut videbatur durū fidelib. Corinthijs. ideo super hoc scrip-
serunt Apollolo. Ad qd hic rñdens oñdit primo quid sit perfe-
ctio, scđo, quid necessitatis, ibi. Propter fornicationē. Circa pri-
mū rñdendo dicit, De qui. aut scri. mi. circa m̄monij. 2 Bonū
est ho. i. perfctū. 3 Mul. non tan. sed simpliciter cōtinere. Cir-
ca, qd sciendū, q̄ sicut vis nutritiua ordinat ad cōseruationē in-
diuidui, ita vis generatiua ad cōseruationē speciei. & iō, licet
dici nō pōt, q̄ bonū sit homini quantū ad indiuiduū alimēto nō
vñ, ita nō pōt dici, q̄ bonū sit homini quantū ad speciem, mulierē
non tangere. Sed hoc est bonū homini quantū ad indiuiduū. Et
primo rōne aiæ, q̄ per hoc eleuatur ad cognitionē veritatis, vnde
dicit Aug. 2. soli loqorū, Nihil sic deijcit ab actū veritatis cogno-
scendæ, sicut tactus iste corporū, sine quo vxor hēri nō pōt, quia
tenet ei reddere debitū p actū carnis, in quo absorbet intelle-
ctus. vñ, & populo legē diuinā accepturo pceptū fuit Exod. 19. c.
Ne appropinquetis vxorib. vestris. Scđo rōne corporis, qd p matri-
monij subijcit ppetuæ seruituti coniugis. Vir. n. non hēt ptatem
sui corporis, sed vxor, nec similiter vxor, sed vir, vt hē inf. eo. c. Ser-
uitus aut de se est amara. Tertio ex parte rerū exteriorū, quarū
occupatione, & sollicitudine multū implicat m̄monij, quia
oportet prouideri de necessarijs non solū pro se, sed et pro vxo-
re, & liberis. 4 Propter forni. Hic vltimo oñdit qd sit necessi-
tatis, & primo ad m̄monij cōtractū, scđo, quantū ad eius vsum
ibi: Vxori. Circa primū sciendū, q̄ vis generatiua ordinat ad con-
seruationē speciei per filiorum generationē, ad qd opus mulier
data est in adiutorium viro, pp quod prima necessitas instituen-
di m̄monij fuit pp procreationē prolis Gen. 1. d. Masculū, & fe-
minā creauit eos, h. edixit eis, & ait, Crescite, & multi. &c. sed hæc
necessitas fuit maxime circa institutionem generis humani, qñ
oportebat multiplicari populū dei per generationē carnalem, et
iō apostolus q̄siderās genus humanū sic multiplicatū, & populū
dei per regenerationē spūalē multiplicandū Ioh. 3. a. Nisi quis re-
natus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non pōt introire in regnum dei,

ideo apostolus hic p̄termisit hanc necessitatē qua m̄monij
fuit institutū in subdiū seu officij naturæ. Et ponit scđam ne-
cessitatē qua institutū est in remediū culpæ. In renatis .n. p ba-
ptismū remanet adhuc cōcupiscētia carnis, & maxime ad actus
venereos pp vehementiā delectationis. licet aut maioris perfe-
ctionis sit hæc cōcupiscētia superare totaliter p p̄tinetiā, tñ hæc
pfectio non pōt in omnib. esse, sed in pauciorib. pp prouitatem
ad sequendū concupiscētiā, vñ dicit saluator Matt. 19. b. Non
oēs capiunt verbū hoc. ideo necesse est, vt partim concupiscētia
cedatur, & partim superetur. Qd sit dū actus generationis rōne
ordinatur, & sic homo non totaliter concupiscētia ducit, sed ma-
gis cōcupiscētia subditur rōni. Hēt aut hoc rō naturalis, q̄ hō sic
vtatur actu generationis, pp cōuenit generationi, & educatio-
ni filiorū. Vñ & in brutis animalib. hoc inuenitur, q̄ illis specie
bus animalū in quib. sola femina nō sufficit ad educationē plis
masculus cū femina nutrit prolē. Ad hoc aut requiritur, q̄ ma-
sculus ppriā prolē cognoscat, pp quod in oibus talib. animalib. na-
turaliter est indita masculis sollicitudo de certitudine prolis, vt
patet in turturib. & colūbis, & hmōi, & sic in eis non sunt vagi
concupitus, ex quib. incertitudo plis sequeret, sed determina-
tis masculis determinatæ femine cōiungunt, saltē vsq; ad plis
educationē factā. In canibus aut, & hmōi, vbi sola femina nutrit
plē, sunt concubitus vagi. Nūc aut, ita est, q̄ in specie humana ma-
xime requiritur masculus ad nutrimentū prolis q̄ multo diutius
est inualida ad q̄rendū necessaria, q̄ in alijs animalib. & nō solū pp
nutritionē filiorū requiritur masculus, sed et pp instructionem
ad q̄ adhuc requiritur magnū tēpus. vñ ad He. 12. c. Patres qui
de carnis nostræ habu. eru. &c. Propter quod rō naturalis dicitur, q̄
in specie humana non sint vagi concubitus, & incerti, cuiusmodi
sunt concubitus fornicarij, sed sint determinati viri ad determi-
natā femina Et hæc determinatio fit per m̄monij legē, iō dicit
apostolus, Prop. forni. au. s. vitandā in illis, q̄ nō possunt cōtinere.
5 Vnusq; su. vxor. ad q̄ determinatē accedat, & ipsa ad eū, & sic
colluntur concubitus vagi. 6 Vxor. Hic cōsequēter psequit
de vso m̄monij. Et diuiditur in duas partes, q̄a primo agit de
debiti redditione. scđo, de eius intermissione, ibi, Nolite. Circa
primū dicit, Vxo. vir. de. re. p carnalē copulā, & similiter ecōuer-
so. quia hic est vsum m̄monij in quo vir, & vxor ad paria iudicā-
tur. Propter quod mulier de laterē viri formata fuit, non de ca-
pite, nec pedib. quia nō debet ellē domina, nec ancilla, sed socia.
Et rōne huius debiti subdit di. 7 Mul sui cor. quia vnus cōiu-
gū non potest continere altero inuito, vel alteri se tradere ad ge-
nerationis actum, sed ad inuicem debent habere vsum proprii
corporis quantum ad hunc actū, impedimēto legitimo cessante.

Factus mulie-
rum nocium
propter tria.
Aug li. Solilo
quiorum c. 10.

Quod canen-
bitus humanus
fit determinatus
1166

A Nolite fraudare inuicem. * Aug. Venerabilis Paulus ait Nolite fraudare inuicem, &c. Quod putari posset non esse peccatum, misceri. s. coniugi non filiorum procreatorum causa, quod bonum est nuptiale, sed etiam carnalis voluptatis, vt fornicationis, siue adulterij, siue cuiusque alterius immunditie, vt est mortiferum malum, quod etiam turpe est dicere quo potest tentate Sathanalibido pertrahere incontinentium deuiter infirmitas, posset ergo, vt dixi hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset, Hoc ergo dico secundum veniam, non secundum imperium. Quis autem neget non esse peccatum cum dari veniam facientibus, apostolica auctoritate fateatur propter hæc atque huiusmodi peccata, & alia, Licet eis minora, quæ fiunt verborum, & cogitationum offensionibus apostolo Iacobo cap. 3. dicente. *In multis offendimus omnes, oportet crebro quotidieque oremus dominum atque dicamus, dimitte nobis debita nostra.*

* Idem. Sed forte dicatur. Si licet, & bonum est nubere, cur Sacerdotibus non licet vxores habere. Et quis nescit vnquamque sua legem habere? Est. n. omnino, quod generaliter omnibus non liceat, est ite, quod alijs licet, & alijs non licet, & quæ aliquando licet, & aliquando non licet. fornicari omnibus semper non licet, negotiari verò aliquando licet, aliquando non licet. Et Christiano conuenire cum sua vxore aliquando licet aliquando non licet. Ait enim apostolus, Ex consensu abstinendum ad tempus, vt vacetur orationi. Nunquid omne, quod ante ceteros licet, ante Imperatorem licet? Quantomagis in dei causis? Ac per hoc Antistitem eius puriore esse ceteris oportet, ipsius. n. personam habere videtur, est enim vicarius eius, vt quod ceteris licet, illi non liceat, quia necesse habet quotidie Christi vicem agere, aut orare pro populo, aut offerre,

C *offerre, vt tingere, &c.*

B Hoc au se. in. Dicit aliquis. si hic secundum veniam concessit apostolus, ergo peccatum sunt nuptiæ. Cui enim venia, nisi peccato conceditur? Planè, quod infirmitati concessit apostolus secundum veniam, audeo dicere peccatum esse. Veniamque concedens Apostolus, concubitum attendit conjugatorum vbi est incontinentiæ malum. Incontinentiæ malum est, quod vir cognoscit vxorem etiam vltra necessitatē procreandi liberos, sed & ibi est nuptiarum bonum. Non enim, quia incontinentiæ ibi malum est, ideo connubium, quod est præter intentionem generationis non est bonum. imo

vero non propter illud malum culpabile est hoc bonum, sed illud malum fit veniale propter bonum nuptiale. Hoc bonum nuptiarum non reprehendit apostolus, sed malum incontinentiæ. Concubitus is necessarius causa generandi inculpabilis, & solus ipse nuptialis est. Ille vero, qui vltra necessitatē progreditur, non rationi, sed libidini obsequitur. Cum igitur culpabilis non sit generandi intentione concubitus, qui proprie nuptiis imputandus est, quid secundum veniam concedit apostolus, nisi quod coniuges debitum carnis exposcunt, non voluntate propagandi, sed libidinis voluptate, quæ tamen voluptas non propter nuptias cadit in culpam, sed propter nuptias accipit veniam? Quocirca et hinc sunt laudabiles nuptiæ, quia etiam illud, quod non pertinet ad se ignoscere faciunt propter se. Neque enim iste concubitus quo seruitur concupiscentiæ, agit vt impleatur fetus, quem postulant nuptiæ. Omnino igitur in genere suo nuptiæ bonæ sunt, quia fidem thori seruant, & prolis suscipiendæ causa vtrunque sexum commiscunt, & impietatem separationis horrent.

C *Volo autem vos omnes, &c.* * Augus. Doctor gentium, & pudici-

NICOLAVS DE LYRA.

1 No. Hic consequenter agit de debiti intermissione, & secundo, de eius reiteratione, ibi, Et iterum. Circa primum sciendum, quod actus coniugalis bene est aliquando intermittendus, maxime sacris temporibus, vt coniuges melius vacent spiritualibus, & hoc est, quod dicit, Nolite fraudare in. subtrahendo usum corporis proprii ei cui debetur.

2 Nisi for. ex con. vtriusque.

3 Ad tempus, vt va. ora. quæ est eleuatio mentis in deum. Mens autem deprimitur per carnalem actum etiam in matrimonio.

4 Et ite. Hic consequenter agit de reiteratione actus coniugalis. Et diuiditur in duas, quia primo circa hoc dat suum documentum, secundo, declarat quodam dictum ibi, Hoc autem dico. Circa primum dicit, Et ite. reuert. in id ipsum. s. ad reddendum debitum finito tempore orationis. secundum, quod dicitur Ecc. 3. a. Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus. **5** Ne ten. vos Sa. de adulterio.

6 Prop. incon. ve. Id est pronitatem ad actum carnis.

7 Hoc aut. hic manifestat dictum suum, & primo ostendit in quo sensu accipi debeat. secundo, ad hoc rationem assignat, ibi, Volo autem. tertio, exponit, quod dixit, ibi. Dico autem.

Circa primum sciendum, quod aliquis posset accipere dictum Apostoli de reiteratione debiti tanquam necessarium ad salutem, quod non intellexit. id dicit, Hoc autem dico secundum indulgentiam, & non secundum imperium, id est tradens sub præcepto tanquam ad salutem necessarium. Possent enim coniuges de communi consensu simpliciter continere.

Sed videtur apostolus hic improprie loqui dicens, Hoc autem dico secundum indulgentiam, quia non est, nisi de malo. actus vero matrimonialis non est malus. Ad quod dicendum, quod indulgentia accipitur hic pro permissione. Permissio autem fit dupliciter, vno modo de minori malo ad vitandum maius malum, sicut Moyses permisit libellum repudii ad vitandum vxoricidium, Matt. 19. & talis permissio non fit in euangelio propter eius perfectionem. Heb. 6. a. Ad perfectionem feramur. In veteri lege facta fuit ex eius imperfectione, Heb. 7. c. Nihil ad perfectionem adduxit lex. Alio modo fit de minori bono, per hoc, quod maius bonum non precipitur. sic est in proposito. Ex hoc enim, quod apostolus virginitalatem non præcepit, indulget matrimonium. Potest etiam aliter solui prout indulgentia respicit malum.

Circa, quod sciendum, quod actus coniugalis aliquando est sine omni culpa, vt cum ordinatur ad prolem procreandam ad cultum dei, vel cum fit causa reddendi debitum, quia primo modo est actus religionis, secundum iustitiæ. Et si fiat ex charitate non solum est sine culpa, sed etiam meritorius,

meritorius, quia omnis actus virtutis factus ex charitate meritorius est. Si vero actus matrimonialis exercetur ad satisfaciendum concupiscentiæ, tunc habet culpam annexam venialem, quando sistit intra limites matrimoniales. Mortale vero quando non sistit, vt pote, quia viuit vxore modo indebito, vel quia eque libenter aliam cognosceret. Primo modo actus matrimonialis non requirit indulgentiam, sed præmiu. Secundo modo habet indulgentiam in quantum consentiens concupiscentiæ in sua vxore, tamen non in alia, non fit reus peccati mortalis, sed tantum venialis. Tertio modo indulgentiam habet, quia reus est peccati mortalis.

8 Volo au. Hic consequenter apostolus assignat rationem sui dicti. Et primo eius, quod dixerat, Non est imperium. secundo eius, quod dixerat secundum indulgentiam, ibi: Vnusquisque autem. Circa primum sciendum, quod nullus sapiens precipit contra illud, quod vult: Matrimonium autem contrahere, & vti contracto contrariatur virginitati, nisi contrahens certificatus fuerit, quod actus matrimonialis ab eo non exigitur, sicut fuit de beata virgine. virginitatem autem voluit apostolus. ideo bene dicit: Volo autem omnes vos hoc esse. si me ipse. i. omnes virginitatem seruare. Fuit autem apostolus virgo. unde, & in eius decollatione in testimonium suæ virginitatis fluxit lac de eius corpore, quod & loquens de matrimonio, & eius actu propter hanc voluntatem non fuit loquutus secundum imperium. Sed videtur, quod voluntas apostoli non fuit rationabilis quia si omnes a tempore eius fuissent continentes, extunc generatio hominum, & sic non fuisset completus numerus electorum. Ad hoc dicitur aliqui quod reuelatum fuerat apostolo, quod si omnes sui temporis continuissent, adhuc sufficeret ad implendum numerum electorum. Sed hoc dictum nullum habet scripturam, vel rationis fundamentum. Propter quod dicendum, quod apostolus volebat, hoc voluntate antecedente, sed non voluntate consequente. sicut. 1. Ti. 2. c. dicitur, quod Deus vult omnes homines saluos fieri. s. voluntate antecedente, non tamen omnes saluantur, quia non vult voluntate consequente. Dicitur autem voluntas antecedens, quia aliquis vult aliquid absolute, & in generali tanquam melius simpliciter. Consequens vero quia vult aliquid consideratis conditionibus propriis, & circumstantiis. Primo modo vult homo merces suas seruare. Secundo modo non vult eas seruare, quando in periculo positus proicit eas in mare. & hoc modo consideratis meritis, & demeritis hominum, deus vult tantum aliquos saluari, & aliquos damnari, licet velit omnes saluari in quodam generali, in quantum sunt ad imaginem suam facti, & beatitudinis capaces. Et eodem modo volebat Paulus Apostolus homines continentes esse, in quantum continentia est maius bonum, quam matrimonium. considerata tamen fragilitate hominum volebat aliquos matrimonio iungi.

D *† ieiunio, & † in vnum. † intemperantiam.*

E *† Nam velim. Aug. Enchi. c. 78. & libr. de bono vid. vitatis, cap. 2.*

F *l. de grat. & lib. arb. cap. 4.*

A *lit. ex necessitate. n. 127.*

B *lit. c. q. 2. q. d.*

C *lit. c. q. 2. q. d.*

D *lit. c. q. 2. q. d.*

E *lit. c. q. 2. q. d.*

F *lit. c. q. 2. q. d.*

C pudicitiam coniugale, per quam non fiunt adulteria, & perfectiorem continentiam, per qua nullus concubitus quarit sermone suo commendans, & hoc, & illud donum dei esse monstrat scribens ad Corinthios, & admonens coniuges ne se inuicem fraudent, quos cum admonuisset adiecit. *Vel-*

lem vos esse, sicut me- ipsum, quia utique ipse ab omni concubitu abstinebat. Et continuo subiunxit, Sed unusquisque proprium donum habet a deo. Nunquid tam multa, qua praecipuntur in lege dei, ne fornicationes, & adulteria committantur, inducant aliud, quam liberum arbitrium.

A *Unusquisque. August. Et ideo non debet quis constringi, ne prohibitus a licitis admittat illicita, sed ipse quid sequatur eligat, sed tamen in hoc propensorem esse melius est. Unusquisque. pro. d. Satis hic etiam ostendit pudicitiam coniugalem esse donum dei. Non tantum enim continentium, sed etiam coniugatorum castitas donum dei est.*

B *Pro. ha. Quia in hoc quisque iuuatur, quod appetit audius.*

C *Di. a. Hic dat consilium. Aug. Haec illorum sunt, qui nullam voverunt continentiam deo. Ceterum, quisquis se castrauerit propter regnum caelorum, & in corde suo continentiam deo voverit, non solum mortifero fornicationis crimine maculetur, verum etiam si, aut vir mulierem accipere, aut mulier nubere voluerit secundum apostoli sententiam, damnationem habebit, quia primam fidem irritam fecit.*

D *Ansel. Ideo multi continere se non valent, quia non toto corde id appetunt, & propterea non merentur adiuuari diuinitus. Illum enim deus adiuuat, quem videt tota virtute contendere, nec sinit illum tentari supra vires proprias.*

E *Vri. Est desiderijs agi, vel vinci. Non ergo, ideo dicit melius, quasi bonum sit vri, & nubere melius, sed consuetudinem loquutionis est sequutus.*

F *Chryso. Ostendit quanta sit desiderij vis. Hoc autem eiusmodi est. Si valide cogaris, & libidine incenderis, laboribus te, & sudoribus libera, nequando decidas.*

G *Theod. Si cupiditatis impetu ferre non potestis, sed ad hoc sustinendum certamem imbecillo animo estis, quam ad ea, quae honesta, & pulchra sunt, non habetis alacritate, & ardorem animi propositum, nulla lex prohibet quo minus matrimonium contrahatis.*

H *Haymo. Melius est vxorem ducere, quam vri, quod est propter calorem corporis cogente, libidine explere, & quodcunque*

que nefas perpetrare.

I *Ansel. Quae propter mentis imbecillitatem non possunt continere carnis impulsionem. nubant, ne in barathrum diaboli per fornicationem corruant. Nam melius est nubere, quam vri ardore desideriorum carnalium. Sine culpa, scilicet ad matrimonium veniunt, si tamen, nec dum meliora deuouerunt. Vri autem est desiderijs carnis aestuare, cum enim mens calori carnis consentit, vritur. Partem vero desideria, & non vinci, illustris viri est, & perfecti.*

J *Quod si di. Aliud est discedere, aliud ex communi consensu continere. Illud enim malum est, hoc bonum. Ambro. Ideo non subdit de viro, sicut de muliere, quia licet viro aliam ducere, quia inferior non omnino hac lege vitur, quia potior, quod a falsarijs dicitur esse appositum.*

K *Et vir vxor. Non debet vir dimittere vxorem, quia faceret eam moechari, quod si illa est adultera non facit, sed adulteram dimittit, causa quam Christus excepit hic taceretur, quia notissima est, scilicet, fornicationis.*

L *Chryso. Cum propter continentiam, & alias causas fieri diuortia contingat, melius quidem est, inquit, ne fiant a principio. Quod si fiant, maneat vxor cum viro, quamuis non miscatur. Verum nullum alium virum ducat.*

M *Augu. Usque adeo foedus illud initum nuptiale cuiusdam sacramenti res est, ut nec ipsa separatione irritum fiat. quandoquidem viuente viro a quo relicta est, moechatur si alteri nupserit, & ille huius mali causa est, qui reliquit.*

N *Idem. Tantum valet illud sociale vinculum coniugum ut cum causa procreandi colligetur, nec ipsa causa procreandi soluitur. Posset enim homo dimittere sterilem uxorem, & ducere de qua filios habeat, & tamen non licet, &c.*

O *Nam ceteri. ubi uterque fidelis hoc preceptum domini de di. Nam ceteris ubi non uterque fidelis, quod in initio ecclesiae contingit, cum euangelium praedicari cepit.*

P *Sedul. Qui uidelicet, neque ambo Christiani sunt, quapropter? sicut dimittatur coniux infidelis, ut in consequentibus apostolus dicit, quamuis melius sit non dimittere. Attamen non licet sibi preceptum domini, ut dimittatur coniux, nisi causa fornicationis: Fornicatio est etiam ipsa infidelitas. Dicimus autem, permisit causa fornicationis uxorem dimittere, sed quia permisit, non iussit, dedit apostolo locum monendi, ut qui uoluerit non dimittat uxorem infidelis, quia sic fortasse possit fidelis fieri.*

Q *Aug. contigit ipsum aliquo modo separari, ibi, Quod si discesserit. Circa primum dicit. His autem. &c. Praecipio non ego, sed deo. id est non praecipio propria, sed auctoritate diuina.*

R *Vxorē a viro non dis. Sicut enim dictum est supr. matrimonium primo fuit institutum ad legitimae proles procreationem, in cuius nutritione, & instructione de moribus requiritur magnus tempus. propter quod ratio dicitur, & vir, & vxor per totam vitam inseparabiliter coniungantur, & ideo matrimonium sic distinguitur, quod est personarum legitimarum coniunctio indiuidua, id est indiuisam vitam consuetudinem retinens. Propter quod non discedere vxorem a viro cadit sub praecipio, excepta causa fornicationis, quem casum excepit saluator Matth. 25. & idem de discessu viri ab vxore. In hoc. n. ad paria iudicantur.*

S *Quod si disces. Hic consequenter ostenditur quid sit agendum quum al. qualiter separatur matrimonium. licet. n. vinculum matrimonii consummati sit indissolubile, nisi per mortem alterius corporalem, tamen ex causa fornicationis probata potest dissolui quantum ad thorum, & quoad cohabitationem, & sic dicit apostolus, Quod si disces. vxor a viro in casu dicto. 11 Manere inu. supple praecipit dominus. 12 Au viro. Sicut enim poterat non discedere a viro sub spe correctionis eius, ita post discessum potest ei recociliari, & etiam debet si non possit continere, quia non potest alteri nubere ipso viuente. 13 Nam ceteris. Hic consequenter agitur de dissolutione, & solutione matrimonii, quando alter coniugum est infidelis. Et diuiditur in duas partes, quia primo agit in recessu ex parte fidelis secundo ex parte infidelis, ibi, Quod si infidelis. Circa primum dicit, Nam ceteri. qui sunt disparis cultus, 14 Dic. eg. n. do. id est, do consiliu, sed non est ad hoc diuinum praecipitum.*

T *Contigit ipsum aliquo modo separari, ibi, Quod si discesserit. Circa primum dicit. His autem. &c. Praecipio non ego, sed deo. id est non praecipio propria, sed auctoritate diuina.*

V *Vxorē a viro non dis. Sicut enim dictum est supr. matrimonium primo fuit institutum ad legitimae proles procreationem, in cuius nutritione, & instructione de moribus requiritur magnus tempus. propter quod ratio dicitur, & vir, & vxor per totam vitam inseparabiliter coniungantur, & ideo matrimonium sic distinguitur, quod est personarum legitimarum coniunctio indiuidua, id est indiuisam vitam consuetudinem retinens. Propter quod non discedere vxorem a viro cadit sub praecipio, excepta causa fornicationis, quem casum excepit saluator Matth. 25. & idem de discessu viri ab vxore. In hoc. n. ad paria iudicantur.*

X *Quod si disces. Hic consequenter ostenditur quid sit agendum quum al. qualiter separatur matrimonium. licet. n. vinculum matrimonii consummati sit indissolubile, nisi per mortem alterius corporalem, tamen ex causa fornicationis probata potest dissolui quantum ad thorum, & quoad cohabitationem, & sic dicit apostolus, Quod si disces. vxor a viro in casu dicto. 11 Manere inu. supple praecipit dominus. 12 Au viro. Sicut enim poterat non discedere a viro sub spe correctionis eius, ita post discessum potest ei recociliari, & etiam debet si non possit continere, quia non potest alteri nubere ipso viuente. 13 Nam ceteris. Hic consequenter agitur de dissolutione, & solutione matrimonii, quando alter coniugum est infidelis. Et diuiditur in duas partes, quia primo agit in recessu ex parte fidelis secundo ex parte infidelis, ibi, Quod si infidelis. Circa primum dicit, Nam ceteri. qui sunt disparis cultus, 14 Dic. eg. n. do. id est, do consiliu, sed non est ad hoc diuinum praecipitum.*

Y *Contigit ipsum aliquo modo separari, ibi, Quod si discesserit. Circa primum dicit. His autem. &c. Praecipio non ego, sed deo. id est non praecipio propria, sed auctoritate diuina.*

Z *Vxorē a viro non dis. Sicut enim dictum est supr. matrimonium primo fuit institutum ad legitimae proles procreationem, in cuius nutritione, & instructione de moribus requiritur magnus tempus. propter quod ratio dicitur, & vir, & vxor per totam vitam inseparabiliter coniungantur, & ideo matrimonium sic distinguitur, quod est personarum legitimarum coniunctio indiuidua, id est indiuisam vitam consuetudinem retinens. Propter quod non discedere vxorem a viro cadit sub praecipio, excepta causa fornicationis, quem casum excepit saluator Matth. 25. & idem de discessu viri ab vxore. In hoc. n. ad paria iudicantur.*

AA *Quod si disces. Hic consequenter ostenditur quid sit agendum quum al. qualiter separatur matrimonium. licet. n. vinculum matrimonii consummati sit indissolubile, nisi per mortem alterius corporalem, tamen ex causa fornicationis probata potest dissolui quantum ad thorum, & quoad cohabitationem, & sic dicit apostolus, Quod si disces. vxor a viro in casu dicto. 11 Manere inu. supple praecipit dominus. 12 Au viro. Sicut enim poterat non discedere a viro sub spe correctionis eius, ita post discessum potest ei recociliari, & etiam debet si non possit continere, quia non potest alteri nubere ipso viuente. 13 Nam ceteris. Hic consequenter agitur de dissolutione, & solutione matrimonii, quando alter coniugum est infidelis. Et diuiditur in duas partes, quia primo agit in recessu ex parte fidelis secundo ex parte infidelis, ibi, Quod si infidelis. Circa primum dicit, Nam ceteri. qui sunt disparis cultus, 14 Dic. eg. n. do. id est, do consiliu, sed non est ad hoc diuinum praecipitum.*

BB *Contigit ipsum aliquo modo separari, ibi, Quod si discesserit. Circa primum dicit. His autem. &c. Praecipio non ego, sed deo. id est non praecipio propria, sed auctoritate diuina.*

CC *Vxorē a viro non dis. Sicut enim dictum est supr. matrimonium primo fuit institutum ad legitimae proles procreationem, in cuius nutritione, & instructione de moribus requiritur magnus tempus. propter quod ratio dicitur, & vir, & vxor per totam vitam inseparabiliter coniungantur, & ideo matrimonium sic distinguitur, quod est personarum legitimarum coniunctio indiuidua, id est indiuisam vitam consuetudinem retinens. Propter quod non discedere vxorem a viro cadit sub praecipio, excepta causa fornicationis, quem casum excepit saluator Matth. 25. & idem de discessu viri ab vxore. In hoc. n. ad paria iudicantur.*

contrahant matrimonij. 1. 3. q. 4. c. de neptis. 2. q. 5. c. puto. 8. cum ergo. & q. 7. c. apollolis.

1. de fide ad Rom. c. 3.

1. Tim. 5

Dimisso.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Sed e. unusquisque. Hic consequenter assignat rationem, quare de matrimonio concessio dixit, sibi indulgentiam, quia. scilicet quilibet non est tantae virtutis, quod possit continere, & hoc est, quod dicit, Sed e. unusq. pro. do. ha. a deo. scilicet ut possit continere. 2 Alius. ve. sic. id est, quod possit castitatem maritalem custodire, & in ea deo seruire. unde Mart. 25. a. de Christo sub parabola hominis peregre proficiscentis, quod vocatis seruis suis tradit illis bona, & unicuique sibi propriam virtutem. 3 Dico au. Quod obscure dixerat, magis declarat dicens. Dico au. non nup. i. virginibus. 4 Et viduis. b. est il. si sic perman. i. continenter viuendo. 5 Quod si se no. i. si donum continendi non acceperint a deo. 6 Nubant. matrimonium contrahendo. 7 Mel. us est enim nu. qua vri. i. quam concupiscentia superari. Concupiscentia. n. quidam ignis est & ideo, qui ab ipsa impugnatur incalescit, qui autem superatur per concupiscentiam vriur. Et considerandum, quod apostolus hic vitur comparatione abulua, quia concupiscentia vri, malum est simpliciter, nubere autem bonum, minus tamen. quam continere. est igitur sensus, Melius est. i. magis eligibile est, quod homo minus donum habeat quam quod malum incurrat. 8 His aut. Hic consequenter instruit eos, qui matrimonio iuncti sunt, de ipso non dissoluen-do. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. secundo occasione eius dat generale documentum, ibi, Et unumquemque. Prima adhuc in duas, quia primo agit de indissolubilitate matrimonij, quum uterque coniugum est fidelis. Secundo quum alter est infidelis, ibi. Ceteris aut. Prima adhuc in duas, quia primo docet eos de indissolubilitate matrimonij, secundo, quod sit agendum quum contigit*

D
E
F
G
H
I
J
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
X
Y
Z
AA
BB
CC

Aug. Hic primo videndum est quibus cateris. Dicebat enim superius ex domini persona, *Hic, qui sunt in coniugio, sed non hoc sequitur. Ita. n. subiungit, Si quis frater habet uxorem infidelem, & haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam.* Ergo nunc et dicit his, qui sunt in coniugio. Quid sibi ergo vult, quod

fidelis infidelem dimittere, nec iuberi. Ideo enim non prohiberi, quia iustitia permittit a fornicante discedere, & infidelis hominis fornicatio est maior in corde, quam in carne. Ideo autem, nec iuberi, quia non contra iussionem domini Gentiles fuerunt ambo coniuncti. Licitum ergo erat per

^{f Ex deo. a Proprio ore. b Fidelis conuersus ad fidem in coniugio.}
a non dominus. Si quis frater uxorem habet infidelē, & haec ¹
^{a Non praecipit, sed consultit, vt si quis aliter agat non sit transgressor, sicut post de virginitate consultit. Augu. monet ergo, quod est lucranda occasio cum possit licite relinquere. b Sed non expedit Idem subdit de muliere.} ²
consentit habitare cum illo, non dimittat illā. Et si qua mulier ³
^{a Dum non horret nomen Christi.} ⁴
b cum illa, non dimittet virum. † Sanctificatus est enim vir in- ⁵
^{a Id est munda est mulier infidelis quantum ad virum fidelem, ipse enim vir fidelis ex eius coniunctione non contaminatur, veram enim fidelis habet pudicitiam in infideli coniuge.} ⁶
fidelis per mulierem fidelē, & sanctificata est mulier infide-
^{a Si disceditis, & si non est legale matrimonium. b De copula nati. c Non legitimi.} ⁷
c lis per virum fidelem. Alioquin filii vestri immundi essent, ⁸
^{a Si permanetis. b Sancti. c Vel vir, vel mulier. d Odio fidei. e Non pro eo fidem deserat.} ⁹
d nunc aut mundi sunt. † Quod si infidelis discedit, discedat. ¹⁰

1 non erat faciendum
2 propter liberam benevolentiam.
3
4 *b Sanctifica. est.* quia
5 hoc saepe contingit,
6 quod alter per alterum ad fidem conuertitur. Vel mundus est vir infidelis quantum ad fidelem mulierē, & nullam ex eius coniunctione immunditiam patitur mulier fidelis.
7
8 * Augusti. Credo, iam prouenerat, vt nonnullae foeminae per viros fideles, & viti

Aug. lib. 3. de peccat. merit. & remiss. c. 12. & li. 2. c. 26. † 28. q. 1. c. iam nunc.

lib. 1. de ser. Dom. in monte. † 28. q. 1. c. simili modo, & c. si infideles.

Ambros.

Ex lib. ad Marcellinum.

Ezech. 18.

1. de baptis. paruu.

F

Ter.

per uxores fideles in fidem venirent. Et quamuis non diceret nomina, exemplis tamen hortatus est ad confirmandum consilium suum.

c Alioquin. Si dimittitis inuicem nolentes cohabitare, & alij vos copulatis adulteri estis, & filij vestri spurij, & io immundi. nunc sancti, quia de licitis coniugijs nati, & sub creatoris veneratione nati. Vel si vicissim dimittunt, filij, qui maiorem partem sequuntur, in infidelitate manebunt. Maior. n. tunc erat numerus infidelium, quam fidelium: Nunc autem sancti, id est, Christiani, siue vno ex parentibus auctore, siue vtroque;
d Nunc autem sancti sunt. * Chryso. hoc est, non immundi. Ipse autem sanctos appellauit, verbi exuperantia iterum malae suspicionis metum amouens.

* Aug. Aut sic accipiendum est, q. exempla iam praecesserant, & virorum quos uxores, & feminatum quas mariti lucrifecerant Christo, & paruulorum ad quos faciendos Christianos voluntas Christiana est vnius parentis euicerat, aut sit, (quod & magis apostoli verba videntur sonare, & quodammodo cogere) aliqua illic est intelligenda sanctificatio, qua sanctificabantur vir, vel mulier infidelis in coniuge fidele, & qua sancti nascebantur filij fidelium, siue quia in mentis cruore mulieris a concubitu continebat quicumque vir, vel femina, id in lege didicerat (nam hoc Ezechiel inter illa praeccepta ponit, quae non figurate intelligenda sunt) siue per aliam qualibet, quae ibi aperte proposita non est, ex ipsa necessitudine coniugiorum atque filiorum sanctitatis asperginem, illud tamen sine dubitatione tenendum est, quicumque illa sanctificatio sit, non valere ad Christianos faciendos atque ad dimittenda peccata, nisi Christiani, & ecclesiastici institutione sacramenti efficiantur fideles. Nam nec coniuges infideles, quamlibet sanctis, & iustis coniugibus adhaereant, ab iniquitate mundantur, nec paruuli de quibuslibet sanctis iustisque procreati, originalis peccati reatu absoluantur, nisi in Christo fuerint baptizati.

* Idem. Illa sanctificatio cuiuscunque modi, quae in filiis fidelium esse dixit apostolus, ad istam de baptismo, & de peccati origine, vel remissione quaestionem omnino non pertinet.

* Sedul. Nunc sancti sunt, quia fideles per praedicationem suorum parentum. Item, filij vestri immundi essent, si infidelis parentem comitarentur iam non baptizati, aut si baptizati essent, ex Christianitate in paganismum transiret infidelis parentem sectando.

de serm. a. in 216
 A enim superius ex domini persona, *Hic, qui sunt in coniugio, sed non hoc sequitur. Ita. n. subiungit, Si quis frater habet uxorem infidelem, & haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam.* Ergo nunc et dicit his, qui sunt in coniugio. Quid sibi ergo vult, quod ait, *cateris.* Nisi quia eis superius loquebatur, qui sic copulati erant, vt pariter in fide Christi essent. ceteris autem nunc dicit id est, eis, qui sic copulati sunt, vt non ambo fideles sint. Sed quid eis dicit? *Si quis frater habet uxorem infidelem, & haec consentit habitare cum illo, & c.* Si ergo non praecipit ex domini persona, sed ex sua persona monet, ita est hoc bonum, vt si quis aliter fecerit, non sit praecipit transgressor. Aliud est. n. quod iubetur, aliud, quod monetur, aliud, quod ignoscitur. Iubetur mulier a viro non discedere, aliter ergo non licet facere. Monet autem vir fidelis si habet uxorem infidelē consentientē secum habitare, non eam dimittere. Licet ergo, & dimittere, quia non est praecipitum domini ne dimittat sed consilium apostoli, sicut monetur virgo non nubere. Sed si nupserit, consilium quidem non tenebit, sed contra praecipitum non faciet. Ignoscitur tamen cum dicitur, Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium.

a Si quis frater, & c. Idololatria, & quaelibet noxia superstitio fornicatio est, & dominus causa fornicationis quidem permisit uxorem dimitti, sed non iussit, & sic dedit locum apostolo monendi, vt qui noluerit, non dimittat infidelem, quae forsitan erit fidelis. Si fornicatio carnis detestanda est in coniuge, quam magis fornicatio mentis, i. infidelitas? Iussit Esdras imo dominus per eum uxores dimittere alienigenas, per quas ad deos ibant alienos. Et per Moysen dominus iusserat ne quis uxorem alienigenam duceret, merito ergo quas duxerant domino prohibente, domino iubente dimiserunt.

* Chryso. Quemadmodum cum de abiiciendis meretricibus disputat, correctione rem facit faciliorem his verbis, Non utique fornicarijs huius mundi, ita in hoc loco multa vitur facilitate, inquit, si qua vxor virum, aut vir uxorem infidelem habet, non dimittat eam. Quid dicis, an infidelis manebit cum viro, fornicarijs vero minime. Atqui minus vitij est fornicatio, quam infidelitas. Minus quidem fateor. Sed de suis maiorem in modum parcat, hoc & in eo, qui decem milia talenta debebat ostendit, etenim illum cum sibi tantum deberet, non puniuit, cum autem a conseruo exigeret, totum repetijt debitum.

* Tertul. Manifestum est scripturam istam eos fideles designare, qui in matrimonio gentili inuenti a dei gratia fuerunt, secundum verba ipsa, Si quis, inquit fidelis uxorem habet infidelem, non dicit uxorem ducit infidelem.

Amb. Non est imputandum matrimonium, quod extra decretum dei factum est, sed cum cognoscitur emendandum.

Aug. Cum verò coepisset Gentibus euangelium praedicari iam coniunctos Gentiles Gentilibus comperit, ex quibus si non ambo crederent, sed vnus, vel vna, & infidelis cum fidele, consentiret habitare, nec prohiberi a domino debuit fidelis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si quis frater. i. Christianus. 2 Vxor. ha. inf. vt pote quia vir conuertitur ad fidem, & non vxor. 3 Et haec cons. hab. pacifice & sine contumelia fidei Christianae. 4 Non dimit. Et idem subdit de vxore fidele virum infidelē habente. cum dicit. Et si qua mulier. In hoc. n. sunt ad paria. & subdit ratio talis mansionis fidelis cum infideli, cum dicit. 5 Sanctific. est. i. conuersus ad fidem. 6 Vir infid. per mul. fid. ipsum ad hoc inducentem. Hoc. n. frequenter fiebat in primitiua ecclesia, scilicet quod vxor fidelis conuertebat virum infidelē, & econuerso vir vxorē. 7 Alioquin. Hic ponit ad idem secunda ratio ex parte prolis, quae per conuersionem parentis infidelis modo dicto adducebat ad fidem. Si autem fidelis coniux discederet, proles cum infideli remaneret, quia tunc pars infidelium cum talibus praualabat, tunc quia erant pauci fideles, & sab infidelibus constituti. & hoc est quod dicit. Alioquin. scilicet. in infidelitate remaneret, ratione dicta. 8 Nunc au. fa. su. i. adducti ad fidem modo dicto. videtur autem, quod apostoli dictum sit contra sacram scripturam, quia 1. Esdr. 9. Sancti is Esdras fecit abiici uxores alienigenas cum filiis suis a fi-

a filijs Israel fidelibus. Item contra sacros canones, quia 28. q. 1. c. Iudaei. dicit, quod non potest infidelis in eius coniunctione permanere, quae iam ad Christianam translata est fides. Ad primum dicendum, quod matrimonialia illa erant tractata contra dei prohibitionem, quae habetur Deu. 7. ideo nulla erant, quia nullum matrimonium contra dei prohibitionem potest esse ratum, propter quod Esdras fecit illa separari, & bene. Ad secundum dicendum, quod in primitiua ecclesia passim conuertebantur aliqui de Iudaeis, & similiter de Gentibus. & illo tempore loquitur apostolus, quia tunc spes erat, quod infidelis traheretur ad fidem per fidelem personam in matrimonio libi iunctam. procedente vero tempore Iudaei fuerunt obstinati, non licet autem Gentiles: & ideo fidelis permittit habitare cum infideli de Gentibus non tamen de Iudaeis. Modo vero pari passu ambulat, quia utriusque reputantur obstinati, & sic non permittitur fidelis habitare cum infideli de istis, nec de illis, & hoc modo loquitur decretum allegatum. 9 Quod si infid. Hic consequenter loquitur de discessu infidelis, cum dicitur, Quod si infid. dis. in odium fidei Christianae. 10 Disce. q. d. liberatus est fidelis a coniunctione eius, & potest alteri contrahere. Et subditur causa, cum dicitur.

1 Non

A * Tertul. Apostolus ex sanctificato alterutro sexu sanctos procreari ait, tam ex feminis prerogativa, quam ex institutionis disciplina. Ceterum, inquit, immundi nascerentur, quasi designatos tamē sanctitatis, ac per hoc etiam salutis intelligi volens fidelium filios, ut huius spei pignora matrimonijs, quę retinenda censuerat patrocineretur. Alioquin meminerat dominicę definitionis,

10.3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non introibit in regnum dei, id est, nō erit sanctus.*

a Non enim. Nō est ratū cōiugium, quod sine deo, & ideo non est peccatū dimissio ppter Deum, si alij copulatur. Si ambo credunt, per cognitionem dei confirmatur coniugium.

b In pace. Non oportet litigare cum discedente, quia odio dei discedit.

c Vnde enim. Augusti. Hortatus super ea quę euenerūt, nunc quia eadem fieri possunt. Hęc non lege iubēte, sed libera charitate fiunt.

d Diu. de. cuiquam quando saluetur, id est, scit quando credit, & sustinet, sic & tu expecta.

e Circuncisus aliquis vo. est. Aug. Nusquam aufert consuetudinē, quę seruata non impedit salutem, monēs ne in talibus spes salutis ponatur, cum tātum pro offensione infirmorum seruentur, vnde dicit nihil ea esse, subdens. *Circuncisio nihil.*

* Sedul. *Non adducat pręputium.* Idest, Non putet se superflue circuncisum, ne hoc pēniteat. Fuit enim necessariū suo tempore. Que hoc modo non adducat pręputium, ut quis sine legis cęremonijs uiuat, quia cum quibusdam permittebāt apostoli legalia custodiri, ne subito a lege subtraherentur.

f Vnusquisque in ea. Hoc ad eas cōditiones, vel vitę cōsuetudines respicit, q̄ nihil obsunt fidei bonisque moribus. Sicut enim coniux, sic & latro ad Christi fidē vocatur. Sed ille in coniugio, nō a cōiugio, iste vero nō in latrocinio, sed a latrocinio. Non enim necesse est, ut coniuges desinant esse coniuges

iuges propter fidem Christi, sicut necesse est, ut latrones de Deo sinant esse latrones.

g Seruus v. Supra posuit vnum exemplum de ritu viuendi, hic aliud de conditionis dicitur officio.

h Magis vte. Quia quanto quis ppter deum despectior est in hoc seculo, tanto magis exaltabitur in futuro.

i Libertus. Quia creptus a peccatis, quę seruos faciūt, nec seruus cōditione despiciat, nec liber creptus elatus seruo se pponat.

k Empti e. Reddite vicem, ut vos serui sitis Christi, non hominū. Hi sunt serui hominū qui humanis se subijciunt superstitionib.

* Tertullia. Quod sciam, non sumus nostri, sed precio empti & quali p̄tio: sanguine dei. Lædentes igitur carnē istam, eum lædimus.

l Serui hominum. Quā contingit vobis si dicatis, *Ego sum Pauli, ego Apollo.* * Chrysost. Hoc non tantū ad seruos, sed ad liberos dictum est. Contingit enim, ut seruus nō sit seruus & liber sit seruus. Et quonā pacto seruus non est seruus? Cum propter deū omnia facit, cū non est simu-

lator, neque quidquā, ut oculis seruiat, operatur. Ita fit, ut hominū seruus liber fiat. Vel cōtra, liber seruus efficitur, cum inter homines malus quidē minister est, vel ppter gulam, &c. Huiusmodi enim homo maxime omnium seruus est quāuis sit liber. Cōsidera quāso vtrumque. Seruus erat Ioseph, verum non hominum seruus. Quare in seruitute omnium liberrimus erat, dominę autē sub cuius imperio erat non paruit voluntati. contra libera illa maiorem in modū omnium serua erat, cū seruo suo blandiretur, hortareturque, sed libero non persuasit, quod facere noluit. Audiant serui, & liberi, vter seruiuit, q̄ rogatus est, an quę rogauit? quę hortata est, an qui cōtemplit supplicem? Etenim termini seruis a deo constituti sunt, & quousque in his progrediendum sit, sancitum est, & præterire eos neminem oportet, &c.

Idem. F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non enim seruituti subiect. id est, Christianus, vel Christiana.
- 2 In eiusmodi. Ut teneatur infidelē aliquo modo sequi, aut contendere in iudicio, vel alibi pro eius cohabitatione, & subdit eā.
- 3 In pace autem vocauit vos d. Non in litigijs, & contentionib. Sed quia posset aliquis arguere in contrarium, scilicet, quod renereetur hoc facere, ut posset infidelem per cohabitationem ad fidem conuertere: ideo hoc remouet, di.
- 4 Vnde enim scis mulier, si virum saluum facies. q. d. non potest hoc scire, nisi per diuinam reuelationē, propter quod subditur.
- 5 Nisi vnique, sicut diuisit deus. i. ordinauit reuelari, secundū autem viam humanam magis probabile videtur, q̄ infidelis subuenteret fidelē si sequeretur eū discedē ex odio fidei Christianę.
- 6 Vnusquisque. tollquam apostolus egit de solutione, & dissolutione matrimonij, vbi dixerat, quod fidelis debet manere cū infideli, si potest absque contumelia Christi. Hic cōsequenter ex incidenti dat generale documentum standi in statu, in quo quis vocatur ad fidem, di. Vnusquisque, sicut vocauit deus, ita ambulet, quantum ad illa, quę non repugnant statui fidei.
- 7 Et sicut in omnibus ecclesijs doceo. q. d. non solum vobis Corinthijs, sed & alijs hoc dixi, quia doctrina fidei debet habere vnitatē, & maxime in hoc, q̄ quilibet sit cōtētus de statu in quo vocatus est ad fidem, nisi impediatur dei seruitutem, & explicat magis in speciali dicens. 8 Circunc. ali. vo. est, non ad pręp. id est, non sequatur ritum Gentilium, qui semper fuit illicitus.
- 9 In pręp. au. aliquis vo. est, nou. i. volens obseruare legalia, quę

- cessauerunt in morte Christi, maxime quantum ad cęremonialia de quib. fuit circuncisio cui succedit baptisimus in noua lege. iō subditur. 10 Circuncisio ni. est. id est, nihil facit ad salutem.
- 11 Sed ob. m. De. Matth. 19. c. Si vis ad vitā ingre. ser. man. Sunt enim de dictamine iuris naturalis, propter quod obligatio eorum semper manet. 12 Seruus vo. es. ad fidem.
- 13 Non sit ti. cu. id est non feras hanc conditionem moleste, nā in illa potes Christo seruire. 14 Sed & si po. li. sic. ex gratia domini tui, vel alia via de facili. 15 Magis vte. s. seruitute, q̄ ante seruiendo Christo in membris suis, exemplo Christi, qui tunc minister erat cum discipulis. Et propter hoc Papa seruū seruorum dei se vocat in libris suis.
- 16 Qui e. in do. vo. est seruus. construatur sic litera. Qui enim seruus. existens in conditione. 17 In dom. vo. est. id est, vocatus ad fidem. 18 Libertus est domini. id est, libere potest seruire deo, & æqualis est meriti apud deum, sicut ille quem vocat existentem in libertate. 19 Similiter, qui liber vo. est ser. est Christi. sicut, & ille, qui vocatus est seruilis conditionis existens. vnde dicit Amb. Apud deum bona seruitus, & bona libertas equa lance appenduntur. Et quod vterque sit æqualiter seruus Christi, ostenditur consequenter, cum dicitur. 20 Precio em. estis. id est sanguine Christi, qui æqualiter effusus est pro vtroque, emptus vero seruus efficitur emptoris.
- 21 Nolite fieri ser. ho. dimittendo seruitutem dei pro seruitute hominum. vtraque enim potest simul stare, ut cum quis propter deum humiliter sustinet hominis seruitutem.

Idem. Nolite fieri serui hominum, hoc est, nolite eis parere, cum turpia præcipiunt. verum neque nobis ipsi sic fieri velimus.

a De virginibus. Causa illius fornicatoris, de omni fornicatione vitanda docet.

Sedul. Scriptis responderet, quia illi dicebant, ubi est præceptum virginitas? ut si perfluum demonstrarent, quod sub præcepto non est. Ita virginatatem prætulimus ut tamen nuptiarum ordinem seruemus, quia si dominus virginatatem imperaret condemnare videretur coniugium, & seminarium hominum excideret, unde virginitas procreata est. Quare præceptum domini de virginibus non habuit, quia maioris mercedis est, quã non cogitur, sed offertur.

August. Non ut hoc consilium alienum existimemus a domino, cum continuo sequatur, & dicat, tanquam misericordiam consequutus a domino, ut fidelis essem.

Secundum ergo deum dat consilium fidele, in eo spiritu de quo ait, Puro autem, quod & ego spiritum dei habeo. Verum tamen aliud est domini iubentis imperium, aliud conferui secundum misericordiam charitatis, quæ illi est a domino inspirata atque donata, fidele consilium. Ibi aliud facere non licet, hic autem licet.

Existimo hoc bonum esse. * Sedul. Existimo, hic non pro dubio ponitur, sed pro certo.

Necessitatem. Dicit penurias seculi quas sepe patiuntur coniugati. Infirmis infirmam rationem præterdit. Possit enim digniorem reddidisse virginatatis rationem eius munus amplius commendando. Super greditur enim virginitas conditionem humanam naturam, per quam homines angelis assimilantur. Maior tamen victoria virginitatis est, quam angelorum. Angeli enim sine carne viuunt, virgines vero in carne triumphant. Inde est, quod in tabernaculo domini supremum operimentum erat de pelibus hiacynthinis, per quod intelligitur celibum vita, habet enim

enim hiacynthus specie simile throno, ita qui in carne virginitatem puritatem seruatur supercelestibus simulant. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt inquinati, & sequuntur agnum quocumque ierit.

d Si nupserit uirgo, non peccauit. * Hierony. Non illa virgo quæ semet dei cultui dedicauit, harum enim si qua nupserit

D Augusti. lib. de sancta virginitate. c. 15. 16. Apo. 14. a. li. 1. contra Iovinianum.

a Non a quo, quia nullus status nocet in quo quis vocatur. **b** Statu. In obseruatione mandatorum dei.

go in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud deum.

a De coniunctis dedi præceptum domini, ubi uterque est fidelis, vel meum consilium dedi, ubi alter infidelis. **b** Aliqua lege præcipiens, ut contineant, vel nubant.

a De virginibus autem præceptum domini non habeo,

a Non præceptum. **b** A spiritu sancto mihi inspiratum idem, quod supra dedi, non a benedi ubi tamen aliud licet. **c** Apotolatam.

consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a

a Ita. **b** In dispensatione mihi credita. **c** Quia apostolus, & fidelis ergo hoc consilium do, scilicet nubendi, quia existimo hoc, id est, in virginitate permanere.

domino, ut sim fidelis. Existimo ergo bonum hoc esse pro-

a Non solum spe æternæ vitæ. **b** Ita existimo, quia ita vere est, scilicet.

pter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini

a In virginitate. **b** Tamen si. **c** Et si instat necessitas. **d** Sed si.

sic esse. Alligatus es uxori, noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccauit. Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi Ego autem vobis parco. Hoc itaque dico fratres tempus breue est. Reliquum est, ut & qui habent uxores tanquam non habentes sint, & qui gaudent

a Non peccant, tamen leuius est esse sine coniugio, quia.

a Pro necessariis rebus prouidendis sibi, & filiis. **b** Dum consulo hoc curare, vel dum concedo, quod vultis, & si graue. **c** Tribulationem carnis habebunt Ego autem vobis parco.

a Quo non generatione carnali propagandus est populus dei, sed regeneratione spirituali colligendus. **b** Hoc solum restat agendum.

a Studendo dei seruitio, non operi carnis. **b** Pro aliqua prosperitate seculi.

g est, ut & qui habent uxores tanquam non habentes sint, & qui gaudent

tiones ex carne suscipiunt, qui carnis voluptatibus delectantur. **f** Hoc itaque dico. Hic ad reparationem monet. Quia coniugemini, dum sine peccato possit fieri, itaque hoc consilium do vobis.

g Tanquam non habentes sint. Quod utique facit, qui habet uxorem reddit, non exigit debitum, & qui pro infirmitate propria ducit uxorem, plangens potius, quia sine uxore esse non potuit, quã gaudens, quia duxit, & maxime, quia pari consensu continentiam seruant. Gratiore sanè coniugia iudicanda sunt quæ siue filijs procreatis, siue prole contempta continentiam pari consensu seruare poterunt.

* Sedul. Ille uxorem habens, sed quasi non habet, qui sic studet placere coniugi, ut tamen non displiceat creatori.

* Grego. Uxor quasi non habendo habet, qui transitoria esse cuncta conspiciens, curam carnis ex necessitate tolerat, sed æternam gaudia spiritus ex desiderio expectat. Uxor quasi non habendo habet, qui sic per illam carnali consolatione utitur, ut tamen nunquam ad praua opera a meliori intentionis

1

2 De translatione epistolæ, quanto diuortium.

3 lib. 12 Moralium cap. 14.

4 Afflictionem

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

Aug. in ps. 24. & 147. Note de continentia contagiali.

Pastoral. 3. par. Admonition. 28.

F

restitu-

NICOLAUS DE LYRA.

1 De uirginitate. Postquam apostolus egit de matrimonio, hic consequenter agit de fugiendo matrimonio pro meliori bono. Et primo pro continentia virginali. secundo, de fugientibus pro continentia viduali, ibi, Mulier alligata. Prima in duas, quia primo agit de virginibus, secundo, de uirginum custodibus, ibi, Si quis autem turpè. Prima in tres, quia primo declarat perfectionem, quæ est in statu virginali, secundo qualiter possit participari in statu coniugali, ibi, Hoc itaque. tertio quod circa hoc magis debeat optari, ibi, Volo autem. Prima in duas, quia primo ostendit quid sit imperfectum, secundo quid licitum, ibi, Alligatus es. Circa primum dicit apostolus, De uirginitate, scilicet, quod prædicem virginatatem esse necessariam ad salutem, quia tanta altitudinis, & perfectionis est, quod pauci possunt eam attingere. unde dicit Saluator Mat. 19. b. Sunt eunuchi, qui castrauerunt seipsum propter regnum celorum: qui potest capere capiat, quasi dicat pauci inueniuntur ad hoc idonei.

2 Consi. au. do. tanquam de meliori bono, propter rationes supra dictas eo. ca.

3 Tanquam misericor. conse. non solum in Christianitatis statu, sed etiam in apostolatus statu, per quem auctoritatem, & scientiam consulendi habeo, propter quod subdit suum consilium, dicens.

4 Existimo ergo bonum hoc esse, id est simpliciter continere.

5 Propter instantem necessitatem, id est ad euitandum occupationem circa necessitatem uitæ presentis, quæ incumbit coniugatis circa prouisionem uxoris, & prolis, per quam homo retrahitur a bono contemplationis, & diuine dilectionis.

6 Alligatus es. Hic consequenter ostenditur, quod sit licitum, s. matrimonium

monium contrahere, & in contracto manere. id dicit, Alligatus es uxori, noli quærere. quia forsitan caderes per incōtinentiã. Experti enim delectationem uenerunt in actu coniugali reuertuntur ad eam de facili.

7 Solutus es ab uxore, si potes continere, quod est maius bonum, ideo non est dimittendum pro minori.

8 Si autem acceperis uxorem non peccas, quia hoc est licitum viro, & etiam mulieri, ideo subditur, Et si nupserit uirgo.

9 Tribulationem tamen, s. matrimonio iuncti, quia imminet eis anxietas mentis, & labor corporis circa prouisionem suæ domus, et prolis, & quia alter coniugum de facili suspicatur fraudem in altero de corpore, & si anxietur in mente, cuius anxietatis redudatio fit in carne.

10 Ego autem uobis parco, quasi dicat, non solum ostendo uobis viam perfectionis, quæ difficilis est in obseruatione virginatatis, sed etiam matrimonium, ad quod licite, & bene declinare potestis.

11 Hoc itaque dico. Hic consequenter ostendit qualiter perfectio virginum possit haberi aliquo modo a coniugatis, s. a licitis abstinendo, quantum fieri potest bono modo, & ad supernam tendendo: Dicit igitur, Hoc itaque dico fratres. Vos ad perfectionem imitando.

12 Tempus breue est, scilicet uitæ humanæ, propter quod quilibet debet quantum potest ad perfectionem conari quandiu habet tempus merendi, ideo subditur.

13 Reliquum est, &c. tanquam non habentes sint. Quod fit dupliciter. Vno modo, quod reddant debitum, non tamen exigant. Alio modo perfectius, ut uterque coniugum de communi consensu incipiat continere, propter maius bonum adipiscendum.

14 Et qui gaud. id est, materiam gaudendi habent ex aliqua temporalis prosperitate circa se, prolem, & familiam contingente.

I Tan-

rectitudine eius amore flectatur. Non flecto aut flectere, est hic aduersa exteriora plangere, vt tamen nouerit aeterna quoque spei consolatione gaudere. Et rursus non gaudento gaudere, est hic de infimis animum attollere, vt tamen nunquam desinat summa formidare.

* Sedul. Flet, sed tanquam si non flectat qui sic tempora libus damnis affligitur, vt tamen de aeternis lucris semper animum consoletur. Gaudet quoque tanquam si non gaudeat, qui sic temporalibus bonis hilarescit, vt tamen semper perpetua tormenta consideret, & in hoc, quod meum gaudio subleuet, hac continuo pondere prouidi timoris praemat. Emit quoque tanquam non possidens qui & ad usum terrena praeparat, & tamen cauta cogitatione prouidet, quod hac citius derelinquat. Mudo quoque utitur, sed quasi non utatur qui, & necessaria cuncta exteriora ad vitam suam ministerium redigit, & tamen hac non sinit suae menti dominari, sed vt subiecta foris seruiant, & nunquam intentionem ad alia tendentis frangant.

A **B** **C** **D** **E** **F** **G** **H** **I** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **V** **X** **Z**

b Præterit enim si. Ambrosius. Ideo hæc quasi non sint existimanda sunt, quia præterit, & vt nouis corporibus nouus mundus conueniat, igne purgabitur.

* Gregorius. Ac si aperte diceret, Nolite constanter mundum diligere, quando & ipse non potest quem diligitis stare. In casum cor quasi manentes figitis, dum fugit ipse quem amatis.

* Augustinus. Figura huius mundi præterit, non natura.

c Cogitat, quæ do. Hæc enim de damnatione non timens, & de salute secunda, cogitat tantum, quæ domini sunt.

d Ve sit sancta, & corpore & spiritu. Hoc, & nupta, sed amplius innupta, quæ libera a necessitatibus mundanis, quibus stricta est nupta, intensius vacat celestibus præceptis.

* Sedul. Quid prodest carnem habere virginem, si mentem quis nupserit? Vt sit frequens oratio: impedit enim coniugium iugitatem orationis.

e Non ut laqueus. Augustinus. Sed ad id redens dico, quod honestum est, vt homo sit castus corpore, & animo, non quod turpe sit coniugium, sed quod hoc honestius, & facultatem habeat.

f Siquis autem tur. Sicut de virginibus determinauit, sic de custodibus determinat.

* Sedul. Turpis videbitur, si cum ad perfectam ætatem peruenit, neutrum deliberet, vel virginitate seruare, vel nubere, si nupta.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tanquam non g. Cogitando, quod non multum est gaudendum, nisi de bonis spiritualibus, & aeternis. Prosperitas enim temporalis frequenter vergit in nocumentum.

2 Et qui flectit. id est tristitia materiam habet, quod frequenter contingit in matrimonio propter varias causas contingentes circa coniuges, prolem, & familiam.

3 Tanquam non flectens. Patienter sustinentes, & ex spe retributionis aeternae consolationem recipiendo.

4 Et qui emunt, tanquam non possident. Cogitando, quod non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Hebr. 13. c.

5 Et qui utuntur hoc mundo. id est possunt uti bonis huius mundi, eo quod sint diuites in corpore sani.

6 Tanquam non utantur. Accipiendo de bonis presentibus quantum minus potest fieri, salua tamen decetia status, & personarum. Et quia hæc sunt difficulta, ideo subditur ad hoc ratione motiua, cum dicitur.

7 Præterit enim si, huius mundi. Quia est in continua variabilitate, propter quod parum curandum est de bonis presentis vite, quia nihil est ibi stabile. Vel potest hoc referri ad finem mundi appropinquantem, tunc enim cessabit figura, id est cursus huius mundi, quia tamen manebit eius substantia, scilicet corpora caelestia, & elementa, ideo non dicitur, Præterit substantia huius mundi, sed eius figura.

8 Volo autem. Hic ostendit consequenter, quod circa prædicta sit magis eligendum quantum est de se, scilicet continentia virginalis, quæ aufert mundi sollicitudinem, & animam eleuat ad cognitionem dei, & eius dilectionem, & hoc est, quod dicitur, Volo autem. Loquendo de sollicitudine bona spiritualia impediente.

9 Qui sine vxore est, sollicitus est, quæ domini sunt. id est, habet appetitum, vt sollicitus sit de bonis spiritualibus, & aeternis.

10 Qui autem cum vxore est sollicitus est, quæ sunt mundi. ad prouidendum necessaria sibi, familie, & vxori.

11 Quomodo placeat vxori. Non solum per dictam sollicitudinem, sed etiam per redditionem debiti.

12 Et diuisus est. Partim seruiens mundo, & partim deo, quantumcunque bene viuat in matrimonio.

13 Et mulier innu. Quia idem est ex parte mulieris, sicut ex parte viri, & patet ex dictis in litera.

14 Porro hoc ad ve. vii. ostendendo vobis, id quod est melius, & magis eligibile potentibus continere.

15 Non ut laqueum vobis iniiciam. Quia non dico hoc tanquam necessarium ad salutem, hoc enim esset illaqueare infirmo, qui non possunt continere.

16 Sed ad id, quod honestum est. Continentia enim est honestissima.

17 Et quod facultas præbeat sine in domino obsecrandi. id est sacre seruiendi, quam facultatem præbet continentia auferens impementa deo libere seruiendi, quæ frequenter contingunt ex coniunctione matrimonii propter sollicitudinem annexam circa temporalia, & patet per prædicta.

18 Si quis autem tur. Hic consequenter agit apostolus de virginum custodibus, qui in primitiua ecclesia erant patres carnales, & patres spirituales, id est, episcopi, quibus a parentibus tradebantur aliquando virgines custodiendæ, igitur si custos virginis postquam ipsa venerit ad ætatem adultam videat per signa probabilia ipsam voluntariam de virginitate seruanda, debet eam sic custodire, sin autem, nuptui tradere, & hoc est, quod dicitur: Si quis autem turpem. id est, male gratiosum.

19 Se vi. exist. super vir. sua. id est, super virgine, quæ est in sua custodia. 20 Quod super adul. iam peruenerit ad ætatem nubilem, 21 Et ita op. si. Quia cursus temporis, & ætatem non potest impediri. Potest autem custos talis virginis male gratiosus videri dupliciter. Vno modo a virgine cui displicet a nuptus retardari. Alio modo ab aliis, qui timent de lapsu virginis, cuius verecundia in custodem reuerteretur, ideo subditur.

habitus. t colobis. Diuisa est mulier, & virgo. Innupta curat ea, quæ dom.

domini non obsecrandi. indecorum virgini suæ putat, si prætereat nubendi tempus.

D Aug. cini. Voi. lib. Au. de. 42. E t. vic. t. sec. ad. mi. ne. At. bo. tis. Ide. de.

F si nu-

A si nubere volenti non permittat, & illa fuerit fornicata.
 a *Melius facit.* quia apud Deū meritum illi collocat, & a seculi sollicitudine liberat illā. Et ideo recte ait. *Melius est enim quod licet & expedit, quam quod licet, & non expedit.*

Aug. Hic enim bene vtitur homo malo, ibi vero bene vtitur bono. Duo enim hec, scilicet bonum & malum, & hæc duo, bonus vsus, & malus vsus, sibi met adiūcta quatuor differentias faciunt. Bene vtitur aliquis bono continentiam de dicans Deo. Male vtitur quis bono, continentiam dedicans idolo. Male vtitur quis malo, concupiscentiam relaxans adulterio. Bene vtitur malo concupiscentiam restringens cōnubio. Sic ergo melius est bene vti bono, quam bene vti malo.

b *Mulier alli.* Dixit mulierem causa fornicationis a viro recedentem manere innuptam, aut viro suo reconciliari, & non dixerat, an maneret toto tempore vitæ suæ, an tempore viri, hoc determinat. Continuatio. Virgo semper potest nubere cui vult, sed mulier. i. vidua separata a viro viuente viro alligata est legi, &c.

c *Quod si dor.* Aug. Non dicit primus vel secundus, vel quous nec nobis diffiniendum quod non diffinit Apostolus, unde nec vllas debeo damnare nuptias, nec eis verecundiam nuptiarum auferre. Dominus autem septemuirā nō dānat, nec dicit in resurrectione nō posse esse. Sed tantum, neque nubet neque nubentur. unde nec contra humanę verecundiam

die sensum audeo dicere, vt quoties voluerint nubāt, nec ex corde meo quaslibet nuptias cōdemnare, Quod dicitur vni uirę, hoc omni viduę.
 d *Cui vult, &c.* Sedul. Tantum modo Christiano, nō Gentili, tantum in Domino propter continentiam.

* Tertul. Ne quod ait, Cui velit nubat, male vteremur, adiecit, Tantū in Domino, id est, in nomine Domini, & est indubitate Christiano.
 c *Beatior au.* Satis ostendit beatam esse etiam post mortem viri iterum nubentē fidelem, sed beatiorē nō nubentem. E
 Vnde maxime Cathafrigarum & No- uatianorum hærefes concidunt quas buccis sonantibus non sapiētibus Tertullianus inflat, dum secūdas nuptias tāquam illicitas maledico de te conscidit, quas omnino licitas Apo- stolus sobria mente concedit.

Amb. De tertijs autem & quartis, & de vltra pluribus nuptijs, solēt homines mouere quæstionem. Sed quis audeat diffinire quod nec Apostolum video diffinisse?
 f *Puto autem.* Non dubitat Apostolus sed contemptores increpar, vt dominus dicens. Si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis. Vel, putas inueniet fidem in terra? verbo dubitationis infidelitatem arguit.
 * Sedul. Hoc est, nolite contemnere, quia non ex me hoc ipsum est quod dico, sed spiritus Dei est qui loquitur in me, quem contemni non expedit.

a Quia virgo non vult continere. b Virgo: c Custos. d Ideo dico si oportet non peccat, nam de isto patet.
 oportet fieri, quod vult faciat, nō peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc iudicauit in corde suo seruire virginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui non iungit melius facit. Mulier alligata est legi, quanto tempore viuuit uir eius. Quod si dormierit vir eius liberata est a lege. Cui vult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit si sic permanferit secundum meū consilium. Puto autem quod & ego spiritum Dei habeam.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quod vult. virgo custodita.
- 2 Faciat. matrimonium contrahendo, quia in hoc.
- 3 Non pecc. nec eius custos peccat.
- 4 Nam qui sta. firmus de custodia virginis.
- 5 Non ha. tradendi eam nuptui, quia non videt eam ad hoc inclinari, nec timet de eius lapsu verecundari.
- 6 Potestatem. de custodia secura virginis.
- 7 Et hoc iud. absque coniugio.
- 8 Bene fa. seruans eam in statu perfectiori, propter quod cōcludit.
- 9 Igitur. Et patet litera ex dictis.
- 10 Mulier. Hic vltimo agit de viduis, di. Mulier alli. est leg. i. vinculo coniugali.

Quan-

C A P. VIII.

DE his au. Q. Scitis æque mecum, quod licet ea comedere, quia omnes scientiam habemus, de his dicit qui

Quæsitis, & docui. Sed de istis non fuit opus quærere, quia scitis vt ego. De idolothitis. Posse comedi.
 E his aut quæ idolis sacrificantur, sci-
 mus, quia oēs scientiam habemus.

C A P. VIII.

qui habentes scientiam cum offendiculo edebant. Quos primum arguit, nec sufficienter scire dicit. Alij autem ignari sub veneratione idoli comedebant. Sedul.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VIII.

DE his au. Postquam Apostolus Corinthios instruxit de matrimonio, hic consequenter eos instruxit de eucharistia sacramento. Et dividitur in duas partes, quia primo excludit vitium contrarium, quod est participatio mensæ idolorum, secundo accedit ad propositum ostendendum ca. 11. Prima in duas, quia primo excludit participationis occasionē, secundo ipsam participationē c. 10. Prima adhuc in duas, quia primo excludit dictam occasionē, secundo inducit ad oppositam perfectionem. c. se. Circa primū sciendum, quod inter Corinthios erant aliqui scioli cognoscētes, quod carnes idolis immolatæ ex hoc non consequuntur aliqua consecrationem, vt Gentiles credebant, nec aliquam immunditiā, vt Iudei estimabant, ideo indifferenter carnes immolatæ idolis

coram quibuscunque comedebant in scandalum infirmorum, et sic eorū scientia erat alijs occasio ruina, propter quod sic Apostolus procedit, quia primo declarat scientiam non valere, nisi sit ordinata secundum charitatem, secundo de idolothitis ostendit veritatem, ibi. De escis. tertio arguit scandalizantium temeritatem, ibi. Sed non. Circa primum dicit.
 1 De his autem. f. quod nullam consecrationem aut immundiciam contrahunt.
 2 Quia omnes. videlicet, quod est vnus Deus creator omnium, & quod omnis creatura bona est. Sciendum tamen, quod Apostolus hic loquitur de Corinthiis intelligentibus, & non de simplicibus, vt patebit magis in sequentibus, & quia inter illos scientes aliqui habebant scientiam charitate ordinatam, aliqui vero non, ideo subdit.
 Tom. 6. Scien-

A * Sedul. Hic Paulus scriptis Corinthiorum respondet, quia illi epistolam scripserunt ad eum, ut scirent quid facerent. Nam alij eorum in templis idolorum idolothyta manducabant, ut contemnerent idolum. Quidam vero qui erant infirmi in fide ex conscientia, non audebant manducare, & contristabantur valde alios videntes coram se manducare, qui dicebant, quia omnis creatura Dei bona sit, & nihil sit idolum, & hac imagine magis quam ratione veritatis erant. Idolothytum, idolo occisum, vel immolatum. *Deo* Grace, occido. Itaque solas carnes immolatas hoc nomine significabant.

† De remun. nisi pro defectu.

† igitur.

† nullum est simulachrum.

† **Chryso. Iustomus.** Ante omnia necessarium est, ut quid sibi hic locus velit enarremus. Cum multi apud Corinthios sentirent, non quod ingrediuntur coinquinare hominem, sed quod exeat, & idola, ligna, lapides, demones neque nocere neque prodesse possent, perfecta huius rei cognitione immodice utebantur in suum & aliorum detrimentum, etenim in idola ingrediebantur, & ipsorum mensis fiebant participes, & magnum inde exitum comparabant. Quidam enim adhuc idola formidantes nescientes ea despiciere illorum cœnis aberant, cum præstantiores id facere viderent, & hinc maxime lædebantur. Neque enim eodem quo illi animo proposita attingebant, sed tanquam in idolorum sacrificijs, hæcque ad idololatriam via præparabatur. Præterea ipsi idem certe perfectiores non parum lædebantur, cum demonum mensis fruerentur, hoc igitur crimine erat. Beatus autem Paulus hoc reprehensus non continuo inuehitur, cum stultitiæ id potius esset, quam malitiæ. Quare, admonitione potius, quam terrore, aut vehementiore ira principio utendum erat, &c.

B

Scientia inflat, charitas vero ædificat. Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit, quemadmodum oportet scire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo. De Æscis autem quæ idolis immolantur, scimus, quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus nisi vnus. Nam etsi sunt, qui dicantur dii, siue in celo siue in terra. Siqui dem sunt dii multi & domini multi, nobis tamen vnus Deus

b Sed non valet hæc scientia quia facit vos super bire contra ignaros, sed charitas ædificat infirmos, quæ quod eis obesse potest dimittit, & ideo eum habere, non inflat in scientiam.
† Si sola est scientia non inflatur. b Sed nec perfecta scientia est, quia etsi scit aliquid quod licet est, non nouit quod ea scientia sic debet uti, ne noceat alij.

† **Scientia inflat, charitas vero ædificat.** Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit, quemadmodum oportet scire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo. De Æscis autem quæ idolis immolantur, scimus, quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus nisi vnus.

a Hic non perfecte, sed qui diligit fratrem, verescit, Deo approbante. † Approbatus.

a His prædictis modis non valet scientia, sed tamen in hoc vera est.

† Quod licet comedi, quod non ab idolo contaminata. † Ne putetur Deus esse in idolo.

† nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus nisi vnus.

a Vnus tantum. † Participatio deitatis. a Sol & luna. † iam recepti. † Morantes.

c Aposto. d Non falso putatos dico, sed in veritate dei participatione deitatis, ut sancti.

† Nam etsi sunt, qui dicantur dii, siue in celo siue in terra. Siqui dem sunt dii multi & domini multi, nobis tamen vnus Deus

a Qui aliis præsent in terra apostoli, in celo archangeli. b Qui credimus.

c Qui naturaliter & subtilitate est Deus vnus cum filio & spiritu sancto. d Qui & nos in se credentes facit deos, secundum illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

Aug. libr. 15. cõ. F. iust. c. 8. L. 9. de ciu. ca. 20. lib. 1. contra Crescen. c. 25. & tract. 27. in Ioan: 2. Cor. 12. b. Eccl. 1. d.

a **Scientia inflat.** Aug. Per se inutilis est scientia, cum charitate utilis. Per se inflat in superbiam, ut demones qui Græco nomine a scientia sic sunt nominati. Propter elationem scientiæ datus est Paulo stimulus. Melius est scire infirmitatem nostram quam naturas rerum, quam scientiam qui apponit, apponit dolorem peregrinationis ex desiderio patriæ.

Aug. Humilium virtus est de scientia non gloriari.

Aug. Vbi est scientia, charitas est necessaria, ne inflatur.

* Sedul. Illa scientia inflat, quæ ex sensu proprio & humano descendit & quæ coniecturis magis vititur, quam exemplis. Charitas vero ædificat, quia non querit quæ sua sunt, sed quæ ædificant fratres. Illius ergo charitas ædificat qui dicit: Licet me non impediat manducare idolothyta, tamen propter idolum, ne alijs displiceat, non manducabo.

* Chryso. **Scientia autem, & c.** Itaque cum charitate non munitur, vertitur in stultitiam. Sed neque charitas, inquit, sine scientia aliquid lucri habet, non tamen ita loquutus est, sed tanquam cõsentaneum omittens, maiorem in modum hoc illi egere ostendit. Qui non diligit, etsi quid ei deficiat, tamen quam primùm propter charitatem scientiam consequitur, quemadmodum Cornelius, & alij plerique. At qui scientiam habet, charitatem vero minime, non modo nihil consequitur scientiæ, sed quam habet amittit, & sepe numero in dementia vertitur. Quare scientia non est auctor charitatis, sed contra, &c.

C Gregor. Quem charitas ædificando non erigit, scientia inflando pervertit. Vnde fit plerumque ut hypocritarum dicta

lib. 8. Moral. ca. 66.

& audientes non erudiant, & eosdem ipsos qui ea proferunt, delatos laudibus deteriores reddant.

b **Quod si quis.** Sedul. Hoc est, si quis sibi videtur sapiens & si quem inflat scientia, nondum cognovit quemadmodum oportet cum scire. i. sine elatione, cum humilitate & charitate.

* Leo Magnus. Nemo ad cognitionem veritatis magis propinquat, quam qui intelligit, in rebus diuinis, etiam si multum proficiat, semper sibi superesse quod querat. Nam qui se ad id quo tendit peruenisse præsumit, non quaesita reperit, sed in inquisitione deficit.

c **Si quis autem diligit Deum.** Hic diligit Deum, qui charitatis causa scientiam mitigat, ut proficit fratri pro quo Christus mortuus est.

d **De Æscis.** Vituperata scientia eorum, tandem aperit quæ est ea vera. **Idolum nihil est in mundo.** Ambro. i. inter creaturas mundi. Materiam enim Deus formauit, sed stultitia hominum formam dedit. Quæcunque facta sunt naturaliter, quæcunque non sunt in creaturis, facta sunt per verbum. Sed forma hominis in idolo non est facta per verbum, sicut nec peccatum per verbum. Sed est nihil, & nihil sunt homines cum peccant. Vel illud quod putabatur esse idolum, nihil est. Aestimabant enim idolum esse personam substantentem ex simulacro & spiritu præsidere. Vel idolum nihil est in mundo, id est, nullius rei quæ sit in mundo similitudinem habens. Idolum enim hic appellat spem quam non vidit oculus, sed animus sibi fingit. Iam distincte in lege dictum est. **Non facies idolum, neque omnem similitudinem rei.** Similitudo vero est cum aliquid ex his quæ sunt in celo & in terra, vel in aquis format.

* Chryso. Non sunt igitur idola, non sunt simulachra. Sunt quidem, sed nihil possunt, neque dii sunt, sed lapides & demones. Ad utrosque enim hoc in loco extenditur, & ad obfusiores & eos qui videtur philosophari. Cum enim nihil amplius quam lapides alij intelligant, alij autem potentias quasdam in ipsis habitare prædicent, quas deos appellant, ad illos inquit, quod nihil est idolum in mundo, ad hos vero, quod nullus Deus nisi vnus.

f **Nisi vnus.** Hoc dicit ne putetur Deus esse in idolo.

Augu. Vnus enim tantum Deus est pater & filius & spiritus sanctus. ipsa trinitas vnus Deus est. Nullaque sit partium in deitatis vnitatis diuisio. Non enim deus pater pars est Dei. Tres enim personæ sunt pater & filius & spiritus sanctus, & hi tres (quia vnus substantiæ sunt) vnus sunt, & summe vnus sunt, quia ibi nulla naturarum, nulla est diuersas voluntatum. Si enim natura vnus essent, & cõsensione non esset, non summe vnus essent. Si vero in natura dispares essent, vnus non essent. Porro Christus vna persona est gemine substantiæ, quia & Deus & homo est. Nec tamen deus vel homo pars huius personæ dici potest. Idem alioquin filius dei antequam timeret formam serui non erat totus & creuit, cum homo diuinitati eius accessit. Quod si in vna persona pars non potest esse deus, quanto magis pars trinitatis esse non potest quæcunq; vnus in trinitate. Huius ergo trinitatis nec tertia pars est vnus, nec manus aliquid oes quam lingui.

g **Nobis tamen.** Gētibus plures, quos terret deus noster. i. demones qui volentes videri dii sibi exigunt quæ vero deo debentur, aras, sacrificia, & alia. noster vero homines deos facit.

h **Idolum nihil est in mundo.** Ambro. i. inter creaturas mundi. Materiam enim Deus formauit, sed stultitia hominum formam dedit. Quæcunque facta sunt naturaliter, quæcunque non sunt in creaturis, facta sunt per verbum. Sed forma hominis in idolo non est facta per verbum, sicut nec peccatum per verbum. Sed est nihil, & nihil sunt homines cum peccant. Vel illud quod putabatur esse idolum, nihil est. Aestimabant enim idolum esse personam substantentem ex simulacro & spiritu præsidere. Vel idolum nihil est in mundo, id est, nullius rei quæ sit in mundo similitudinem habens. Idolum enim hic appellat spem quam non vidit oculus, sed animus sibi fingit. Iam distincte in lege dictum est. **Non facies idolum, neque omnem similitudinem rei.** Similitudo vero est cum aliquid ex his quæ sunt in celo & in terra, vel in aquis format.

* Chryso. Non sunt igitur idola, non sunt simulachra. Sunt quidem, sed nihil possunt, neque dii sunt, sed lapides & demones. Ad utrosque enim hoc in loco extenditur, & ad obfusiores & eos qui videtur philosophari. Cum enim nihil amplius quam lapides alij intelligant, alij autem potentias quasdam in ipsis habitare prædicent, quas deos appellant, ad illos inquit, quod nihil est idolum in mundo, ad hos vero, quod nullus Deus nisi vnus.

f **Nisi vnus.** Hoc dicit ne putetur Deus esse in idolo.

Augu. Vnus enim tantum Deus est pater & filius & spiritus sanctus. ipsa trinitas vnus Deus est. Nullaque sit partium in deitatis vnitatis diuisio. Non enim deus pater pars est Dei. Tres enim personæ sunt pater & filius & spiritus sanctus, & hi tres (quia vnus substantiæ sunt) vnus sunt, & summe vnus sunt, quia ibi nulla naturarum, nulla est diuersas voluntatum. Si enim natura vnus essent, & cõsensione non esset, non summe vnus essent. Si vero in natura dispares essent, vnus non essent. Porro Christus vna persona est gemine substantiæ, quia & Deus & homo est. Nec tamen deus vel homo pars huius personæ dici potest. Idem alioquin filius dei antequam timeret formam serui non erat totus & creuit, cum homo diuinitati eius accessit. Quod si in vna persona pars non potest esse deus, quanto magis pars trinitatis esse non potest quæcunq; vnus in trinitate. Huius ergo trinitatis nec tertia pars est vnus, nec manus aliquid oes quam lingui.

g **Nobis tamen.** Gētibus plures, quos terret deus noster. i. demones qui volentes videri dii sibi exigunt quæ vero deo debentur, aras, sacrificia, & alia. noster vero homines deos facit.

h **Idolum nihil est in mundo.** Ambro. i. inter creaturas mundi. Materiam enim Deus formauit, sed stultitia hominum formam dedit. Quæcunque facta sunt naturaliter, quæcunque non sunt in creaturis, facta sunt per verbum. Sed forma hominis in idolo non est facta per verbum, sicut nec peccatum per verbum. Sed est nihil, & nihil sunt homines cum peccant. Vel illud quod putabatur esse idolum, nihil est. Aestimabant enim idolum esse personam substantentem ex simulacro & spiritu præsidere. Vel idolum nihil est in mundo, id est, nullius rei quæ sit in mundo similitudinem habens. Idolum enim hic appellat spem quam non vidit oculus, sed animus sibi fingit. Iam distincte in lege dictum est. **Non facies idolum, neque omnem similitudinem rei.** Similitudo vero est cum aliquid ex his quæ sunt in celo & in terra, vel in aquis format.

* Chryso. Non sunt igitur idola, non sunt simulachra. Sunt quidem, sed nihil possunt, neque dii sunt, sed lapides & demones. Ad utrosque enim hoc in loco extenditur, & ad obfusiores & eos qui videtur philosophari. Cum enim nihil amplius quam lapides alij intelligant, alij autem potentias quasdam in ipsis habitare prædicent, quas deos appellant, ad illos inquit, quod nihil est idolum in mundo, ad hos vero, quod nullus Deus nisi vnus.

f **Nisi vnus.** Hoc dicit ne putetur Deus esse in idolo.

Augu. Vnus enim tantum Deus est pater & filius & spiritus sanctus. ipsa trinitas vnus Deus est. Nullaque sit partium in deitatis vnitatis diuisio. Non enim deus pater pars est Dei. Tres enim personæ sunt pater & filius & spiritus sanctus, & hi tres (quia vnus substantiæ sunt) vnus sunt, & summe vnus sunt, quia ibi nulla naturarum, nulla est diuersas voluntatum. Si enim natura vnus essent, & cõsensione non esset, non summe vnus essent. Si vero in natura dispares essent, vnus non essent. Porro Christus vna persona est gemine substantiæ, quia & Deus & homo est. Nec tamen deus vel homo pars huius personæ dici potest. Idem alioquin filius dei antequam timeret formam serui non erat totus & creuit, cum homo diuinitati eius accessit. Quod si in vna persona pars non potest esse deus, quanto magis pars trinitatis esse non potest quæcunq; vnus in trinitate. Huius ergo trinitatis nec tertia pars est vnus, nec manus aliquid oes quam lingui.

g **Nobis tamen.** Gētibus plures, quos terret deus noster. i. demones qui volentes videri dii sibi exigunt quæ vero deo debentur, aras, sacrificia, & alia. noster vero homines deos facit.

h **Idolum nihil est in mundo.** Ambro. i. inter creaturas mundi. Materiam enim Deus formauit, sed stultitia hominum formam dedit. Quæcunque facta sunt naturaliter, quæcunque non sunt in creaturis, facta sunt per verbum. Sed forma hominis in idolo non est facta per verbum, sicut nec peccatum per verbum. Sed est nihil, & nihil sunt homines cum peccant. Vel illud quod putabatur esse idolum, nihil est. Aestimabant enim idolum esse personam substantentem ex simulacro & spiritu præsidere. Vel idolum nihil est in mundo, id est, nullius rei quæ sit in mundo similitudinem habens. Idolum enim hic appellat spem quam non vidit oculus, sed animus sibi fingit. Iam distincte in lege dictum est. **Non facies idolum, neque omnem similitudinem rei.** Similitudo vero est cum aliquid ex his quæ sunt in celo & in terra, vel in aquis format.

* Chryso. Non sunt igitur idola, non sunt simulachra. Sunt quidem, sed nihil possunt, neque dii sunt, sed lapides & demones. Ad utrosque enim hoc in loco extenditur, & ad obfusiores & eos qui videtur philosophari. Cum enim nihil amplius quam lapides alij intelligant, alij autem potentias quasdam in ipsis habitare prædicent, quas deos appellant, ad illos inquit, quod nihil est idolum in mundo, ad hos vero, quod nullus Deus nisi vnus.

f **Nisi vnus.** Hoc dicit ne putetur Deus esse in idolo.

Augu. Vnus enim tantum Deus est pater & filius & spiritus sanctus. ipsa trinitas vnus Deus est. Nullaque sit partium in deitatis vnitatis diuisio. Non enim deus pater pars est Dei. Tres enim personæ sunt pater & filius & spiritus sanctus, & hi tres (quia vnus substantiæ sunt) vnus sunt, & summe vnus sunt, quia ibi nulla naturarum, nulla est diuersas voluntatum. Si enim natura vnus essent, & cõsensione non esset, non summe vnus essent. Si vero in natura dispares essent, vnus non essent. Porro Christus vna persona est gemine substantiæ, quia & Deus & homo est. Nec tamen deus vel homo pars huius personæ dici potest. Idem alioquin filius dei antequam timeret formam serui non erat totus & creuit, cum homo diuinitati eius accessit. Quod si in vna persona pars non potest esse deus, quanto magis pars trinitatis esse non potest quæcunq; vnus in trinitate. Huius ergo trinitatis nec tertia pars est vnus, nec manus aliquid oes quam lingui.

g **Nobis tamen.** Gētibus plures, quos terret deus noster. i. demones qui volentes videri dii sibi exigunt quæ vero deo debentur, aras, sacrificia, & alia. noster vero homines deos facit.

h **Idolum nihil est in mundo.** Ambro. i. inter creaturas mundi. Materiam enim Deus formauit, sed stultitia hominum formam dedit. Quæcunque facta sunt naturaliter, quæcunque non sunt in creaturis, facta sunt per verbum. Sed forma hominis in idolo non est facta per verbum, sicut nec peccatum per verbum. Sed est nihil, & nihil sunt homines cum peccant. Vel illud quod putabatur esse idolum, nihil est. Aestimabant enim idolum esse personam substantentem ex simulacro & spiritu præsidere. Vel idolum nihil est in mundo, id est, nullius rei quæ sit in mundo similitudinem habens. Idolum enim hic appellat spem quam non vidit oculus, sed animus sibi fingit. Iam distincte in lege dictum est. **Non facies idolum, neque omnem similitudinem rei.** Similitudo vero est cum aliquid ex his quæ sunt in celo & in terra, vel in aquis format.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Scientia inflat. i. scientia sine charitate facit superbire.
- 2 Charitas vero ædificat. i. scientia ex charitate cordis nata ecclesie ædificatiua.
- 3 Si quis autem se existimat. i. præsumens de sua scientia plus credit scire se, quam sciat in veritate.
- 4 Nondum cognouit quemadmodum oportet eum. f. i. de se sentit et humiliter et uti sua scientia charitatiue, & talis scientia approbatur a deo; ideo subditur.
- 5 Si quis au. In cuius vera dilectione includitur proximi dilectio.
- 6 Hic cognitus est ab eo. cognitione approbationis.
- 7 De Æscis au. Hic consequenter ostendit veritatem de sacrificijs idolorum

- 8 Quia ni. est ido. in m. Materia autem idoli est aliqua res, ut pote aurum, argentum, lapis, vel lignum, sed propria ratio idoli est, quod sit representatiuum dei, representat autem factum deum, & sic idolum nihil est. Falsum enim & non ens conuertuntur, sicut verum & ens: Quod autem nihil est nullam immunditiam aut consecrationem potest dare rei immolatae.
- 9 Et quod. n. quia natura diuina non est multiplicabilis.
- 10 Nam & si sunt qui dicant. dii siue. q. d. hoc prouenit ex deceptione hominum nomen deitatis alijs a deo falso attribuentium.
- 11 Nobis ta. in virtute fidei existentibus.
- 12 Vnus deus. omnium per creationem. de quo subditur.

In scripturis nō dicuntur angeli dij, ne putarētur colēdi, sed a nomine officij, angeli, vt ille colatur cui⁹ sunt nuncij, De⁹ deo al. 94. c. 11m. rex magnus super omnes Deos. hoc non nisi de sanctis. Tribus modis dicitur. Substantiue, dicit⁹ Deus trinitas. Adoptiue sancti qui per adoptionis gratiā dij sunt Nuncupatiue, demones & idola.

nam dicimus. Quin vnus & solus vere Deus sit, id scire solum D aliorū deorum nomen exosum facere, & omni abominatio- ne contaminare credim⁹. & hoc demonstrauit sapiētissim⁹ Pa ulus, qui scripsit: Scio enim qđ nullus est deus nisi vnus, & qđ nullum sit idolum in mūdo. Igitur negantes omnino idola existentia, ne- que dijs immolatū esse aliquid dicim⁹.

a Credimus esse omnia, quia. b In gratia illius foueri. c Cum patre in substantia. i. nobis vnus est Deus, pater & Christus.

a Ex quo. Omnia a patre, sed per filium creata sūt. Nec alia per filiū, alia per patrem, sed eadē: alio

a pater, ex quo omnia, & nōs in illo. Et vnus dominus Iesus
a Creata. b Quia per ipsum informati sumus in cognitione Dei, per quem sumus creati. In Deo. Christum c Nos hoc scimus.

c Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Sed non in om-
a Vnius Dei. b Non in omnibus. Quia putant idolo aliquid diu nam esse: etiam nunc. sicut ante conuersionem.

d nibus est scientia. Quidam t̄ aut̄ cum scientia vsque nunc
a i. cum reuerentia idoli: quasi si qua illic esset diuinitas b Desertificatis. c Non cibis polluit.

idoli, t̄ quasi idolo thitum manducant, et conscientia ipsorū
a Esca sumpta vel non sumpta. Illis nocet vestra comestio, vobis autem non prodest, sed vides esca prodest vobis.

c cum sit infirma, polluitur. Esca autem nos non commendat
Sed ex fide eius tantum. Minus habebimus bonum.

Deo. Neque enim si non manducauerimus, deficiemus, ne-
a In bono virtutum vel beatitudinis, sed ex fide eius tantum. b quantum ad vos nihil est esca ipsa: sed videre.

que si manducauerimus t̄ abundabimus. Videte autē ne for-
a Quia potest esse & non esse. In fide. Qui nesciunt adhuc idolum nihil esse. a Et potest esse offendiculum infirmis.

te hæc t̄ licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si quis
In presentia idoli.

enim viderit eum qui habet scientiam in t̄ idolio recumben-
Per se Per te.

tem, nonne conscientia eius t̄ cū sit infirma, ædificabitur ad
Carnes sacrificiorum. Sicut Ita. a Quia sapientem vidit comedere, putans. sub idoli ueneratione

f manducandum idolo thita? & peribit infirmus in tuā consciē-
Et ita grauit̄ peccas. In fratres ita peccatis

g tia frater, propter quem Christus mortuus est. Sic autem pec-
cantes in fratres, & t̄ percutientes cōscientiam eorum infirmā

quos in hunc errorem infirmi inducebantur, quorum nun ci bus polluitur, sed conscientia.

f Peribit infirmus. Aug. Quomodo putatis decipi posse simula- cris homines que a Christianis honorari putantur? Nouit, in- quis, Deus cor meum: sed fratres tuos non nouit cor tuū. Si infirmo es, caue maiorem agritudinem: Si firm⁹ es, cura fra- tris infirmitatem, &c. Quid facis de conscientia infirmi quā percutis? Quid facis de presb̄o, si contemnis qđ emptum est? vide quanti emptum est. Peribit inquit, infirmus in tua scien- tia, quam te dicis habere vt scias quia nihil est idolum, & ani- mo cogites deum, & sic recumbas in idolio, in hea scientia peribit infirmus, Et ne contemnas infirmum, adidit g Propter quem. Quem vis contemnere, precium ipsius atten- de, & cum morte Christi totum mundum appende. Et ne ad huc te putares in infinitum peccare, & leue duceres pecca- tum ac paruipenderes.

Ca In

† fa cultas.
† epulo simu-
lacrorum.
† q infirmus est
Ex ierem. de
† urbis Enā.
quēdā Bedā.
vulnerātes

al. 94. c. 11m. rex magnus super omnes Deos. hoc non nisi de sanctis. Tribus modis dicitur.

vero. quāquam la chris-
latum.

id no-
ber est.

B

1022.

23-30

Thesau-
cap. 22.

contra
lanum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ex quo. sunt effectus.
2 Et nos in. Non solum secundum esse naturę qđ conseruat ab illo, sed secundum esse gratię per quod spirituali modo creatura rationabilis est in illo.
3 Et vnus do. s. vnitate personę non naturę, quia naturam habet diuinam ab æterno, & humanam ex tempore.
4 Per quem. Producta sunt & subsistunt secundum diuinitatē qa per verbū diuinum, qđ est filius, omnia facta sunt, Job. 1. Omnia per ipsum facta sunt. & in esse conseruantur, Heb. 1. a. Portans omnia verbū v̄tutis suę.
5 Et nos, &c. Sumus specialiter constituti in esse gratię.
6 Sed non. Hic consequenter arguit temeritatem illorum, qđ de sua scientia præsumentes comedebant indifferenter idolo thita, qđ videntes fideles simplices, potissime conuersi de Gentibus. credebant eos comedere ad modum Gentilium. s. in uenerationē idoli, & exemplo eorū inducebant ad sic comedendū, & sic pec- cabant grauit̄ reuertentes ad ritum Gentiliū, & per consequens illi qui sua scientia abutentes simplices ad hoc inducebant, & hoc est quod dicit, sed non in omnibus. s. fidelibus,
7 Est scientia. Cognocedi quod idolum nihil est, quod nullam immunditiam aut consecrationem dat carnibus immolatis, & de istis simplicibus subdit:
8 Quidam autem. i. credentes quod idolum habeat aliquid no- minis. 9 vsque nunc. i. quasi habent aliquid consecrationis ab idolo, & in reuerentia idoli.

10 Polluitur. per peccatum.
11 Esca autem. i. non facit nos maioris meritū quantum est de se, vel demeriti, ideo subditur.
12 Neque enim. i. abstinentia a cibo immolato idolis vel ei⁹ come- stio non facit nos deficere a gratia, vel proficere in ea, sed intētio & modus comedendi. & abstinenti faciunt deficere a gratia, Sicut cū aliquis comedit intentione venerandi idolum, prout faciebāt simplices Christiani, vel modo indiscreto, prout faciebant præsū ptuoli, talia faciunt a gratia deficere. & hoc est quod dicit.
13 Videte autem. i. diligenter attendite vos scientes.
14 Ne forte. i. scientia qua cognoscitis idolo thita esse licita ad mā ducandum, quantum ex natura est rei.
15 Offendiculum. i. offendere faciat infirmos vel ignorantēs. Et sub- dit modum per quem faciebant eos offendere, dicens:
16 Si quis enim. i. simplex Christianus.
17 Viderit eum. præsūptam de idolo thitis.
18 In idolio, &c. i. comedentes in loco, vbi comedūtur carnes ido- lis immolatæ.
19 Nonne conscientia. id est, ad cadendum prona.
20 Aedificabitur. r. ad manducandum in uenerationem idoli tra- hetur. q. d. quia credit sapientiorē hoc modo comedere
21 Et peribit infirmus. quod ammodo idololatrando.
22 In tua scientia. id est, occasione tuę scientię.
23 Propter quem. Propter qđ salus eius non esset sic contēnēda.
24 Sic autem. i. tale peccatum non est solum contra proximum, sed etiam contra Deum, propter quod concludit apostolus.

10 Poll

i 2

In Christum, inquit, peccatis. * Idem. Quomodo enim non peccas in Christum, qui peccas in membra Christi? Nemo ergo contemnat quando peccat in fratrem, &c.
In Christo. In Christum peccare, est Christum negare. In Christo in his quae sunt Christi. In Christo, cuius regnum di-

Ang. li. de op. re monach.

Quapropter, si esse.
 * Chryso. Hoc magistri optimi est officium, suo exemplo erudire, quae dicit. Et non dicit, siue iuste, siue iniuste, sed quocumque. Et non dico, inquit, idolo thytum, quod & propter aliam causam prohibetur, sed & quod licet, & permittitur, scandalizat, etiam illis abstinere, neque vna aut altera die, sed toto vitae tempore. Non enim manducabo, inquit, carnes in aeternum. Et non inquit, Ne perda fratrem; sed simpliciter, ut non scandalizem. Etenim vltimae

in Christo peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem.
 Cuius membra sunt. Et quia in Christo peccatis abstinete sicut etiam ab omni carne.
 Non solum immolatum. Sicut constat quod non post mortem, sic certus sum quod non in vita manducabo. Nec hic, nec in futuro. Non quod mala sit esca, sed

amentiae est, quae Christo pretiosissima sunt, & talia ut eorum gratia mortem obire non recusauerit, ita nos despiciatissima arbitrari, ut eis propter ea non abstinemus. Haec autem non ad illos tantum, sed & ad nos tempus esset ut dicerentur, quod proximi salutem despiciamus, & illa satanae verba proferimus.

Dicere enim, quid mihi curandum est, si ille scandalizatur, & ille perit? crudelitatis illi, & inhumanae atque est, &c. Neque mihi dixeris, illum calceorum sutorem esse, aut eum coriarium, statuarium vero alium, sed considera fidelem illum esse & fratrem. Illorum namque sumus discipuli piscatorum, publicanorum, tentoriorum opificum. Christus autem in fabuli domo educatus est, & fabri sponsam matrem habere non est dedignatus, & ab ipsis in cunabulis in praesepe iacuit, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

Quapropter si. Talis enim abstinentia ad evitandum scandalum

infirmorum est meritoria & etiam necessaria ad salutem, saltem quousque doceant infirmos, quod comestio non est illicita.

Ang. li. de op. re monach.

Non sum liber. Incipit se proponere in exemplum, ut sicut ipse abstinet a licitis pro scandalo fratrum, ita & illi. Quae abstinet ab hoc licito: quia ego habeo libertatem accipiendi stipendia, & tamen non accipio. Et si sic inductum sit, intendit tamen se comprobare apostolum: quia occasione pseudo minus de eo senserunt Corinthij.
 * Chryso. cum dixisset, *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum*, quod quidem non fecit: pollicitus est autem se facturum, si necesse foret: ne quis diceret, frustra te iactas, & verbis tantum philosopharis, quod & mihi, & cuilibet hominum facile est: si recta enim sententia id dicis, te ipsa ostendas quid contempseris, ne fratre scandalizares: propterea iam contra sententiam suam ostendere, quo pacto a concessis abstinere, ne fratri scandalum faciat, quamvis nulla lege cogatur, &c.

Qui per me conuersi estis
 a Vobis sum.
 b Forma a similitudine sigilli in vobis apparet, quia ego sum apostolus, dum ea habetis per me, quae alij per alios apostolos & ideo per nos apud alios qui dubitant, apostolus defensor.

CAPVT IX.

On sum liber? non sum apostolus? Nonne Christum Iesum dominum nostrum vidisti? Nonne opus meum vos estis in domino? si alijs non sum apostolus, sed tamen vobis sum. Nam signaculum apostolatus mei vos

de ne rursus diceret, Et quid hoc? Quamuis Apostolus sis, quamuis liber, quamuis Christum videris, nullum tamen Apostoli opus ostendisti. Et quam ratione debet accipere? idcirco deinde addidit.
 * Nonne op. Hoc magnus est. Illa enim nullam sine hoc afferunt utilitatem. Nam & Iudas Apostolus fuit, & Christum vidit: sed quoniam

† sigillum,

Liber. licet mihi quod alijs apostolis de euangelio vivere.
 * Chryso. Suis ipse laudibus auditorem aggreditur, cum res ipsa eum cogat ad se laudandum: ita enim Corinthij emendabatur. Et iterum, cum nihil magnus de se dicere velit, vide quo pacto utroque ad necessitatem utitur, tantum seipsum laudans, non quantum sibi videbatur, sed quantum propositae materiae exigebat necessitas. Cumque posset dicere: me omnium maxime accipere decet, & magis quam illis, quia magis laboravi, non ita dixit, quia videbatur quandam habere praerogationem. Quae autem ratione illi magni essent, & a quibus iussu acciperent, ea dumtaxat ponit, ita inquit.
 * Non sum Apostolus, non sum liber? Hoc est, nonne meipsum habeo pote-

ntiam Apostoli non fecit opera, nihil sane ei illa profuerunt. Et cum magnus quiddam esset loquutus, aduertente quoniam pacto id corrigat, cum inquit, in Domino: hoc est, non diuinum, est non meum.
 * Si alijs non. Intuere nihil in verbis superfluum, sed orbem terram dicere potuit, & gentes barbaras, & terram, & mare sed quid superfluum opus est, inquit, cum haec ad praesentem materiam sufficiant? Non igitur dico quae apud alios praecclare sunt a me gesta, sed ea quorum vos estis. Itaque si non aliunde, a vobis maxime me accipere oportebat. Verum tamen a quibus maxime oportuit accipere (magister. n. vester erit) ab his nihil accepi, &c.
 * Nam signacu. Haec est probatio & si vult, inquit, quispiam vnde me apostolum esse constet intelligere, vos ego testes adhibeo. Quia namque quae apostoli erant opera, in vobis ostendisti, & nihil praetermissi, quod etiam in secunda meminit epistola. Tamen nihil sum, signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, & signis, prodigijs, & virtutibus, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

Non sum. Postquam Apostolus reprehendit aliquorum indiscretionem, hic consequenter inducit eos ad perfectionem, scilicet, ut a licitis abstinere, ne infirmos scandalizent. & etiam ut sibi & alijs magis proficiant per virtutis exemplum. Et primo ad hoc inducit ad perfectum sui exemplum. secundo currentium in stadio, ibi. Nescitis quod hi. Circa primum sciendum, quod Apostolus se ponit alijs in exemplum in hoc quod licet haberet potestatem accipiendi sumptus ab alijs quibus predicabat, tamen abstinere, victum quarens ex proprio labore, ut magis proficeret in praedicatione. per hoc enim apparebat, quod non quaerebat temporale lucrum, sed salutem animarum, per hoc etiam percludebatur via falsis apostolis, qui predicabant causa temporalis lucri. Sic ergo procedit: quia primo declarat propositum autoritate secundo remouet dubium, ibi. Non autem scripsi. Prima in tres: quia primo declarat propositum autoritate secundo ratione, ibi; Si vos nobis. tertio exemplo, ibi; Nescitis quod hi qui Primus autem declarat triplici autoritate, scilicet officij apostolici, & usus publici, & autoritate veteris Testamenti. secunda, ibi, Quis militat. tertia, ibi, Nunquid secundum. Circa primum sciendum, quod aliqui malignantes dicebant,

Paulum non esse apostolum, eo quod non fuit corporaliter cum domino Iesu sicut alij apostoli. ideo primo declarat se esse apostolum. secundo probat intentionem ibi: Nunquid. Circa primum dicit. Non sum liber. i. habes libertatem potestatem accipiendi sumptus pro publicatione euangelij. q. d. imo habeo rationem officij, de quo dicit.
 1 Non sum. q. d. imo quia sum a Deo missus ad praedicandum euangelium. Act. 13. a. Segregate mihi Barnabam & Saulum, &c.
 2 Nonne Christ. q. d. imo: quia in via cum appropinquaret Damasco, ut aliqui dicunt licet non sit scriptum Act. 9. sed solum quod audiuit eius loquentem: quia non omnia scripta. Vidit etiam in raptu quae fuit excellentior visio quam apostolorum: quia vidit ipsum in gloria sua ad dexteram patris sedentem, secundum quod dicit Augustinus, quod vidit diuinam essentiam. vnde 2. Corinth. 12. a. dicit se raptum fuisse usque ad tertium caelum. Probat etiam ulterius apostolatum suum per effectum, di.
 3 Nonne opus. id est, effectus mei apostolatus.
 4 Vos estis. i. principaliter agente Deo, q. d. imo, quia a me habuistis initia fidei. ideo dicit.
 5 Et si al. q. d. et si alij vellent hoc negare, vos tamen non potestis.
 6 Nam signac. i. forma doctrinae Christi per me vobis est impressa, sicut per alios apostolos impressa est illis quibus predicauerunt.

Paulum

A
1. r. c. b.
lib. de
monac.
5.
pon. fo.
1. n. u. a.
1. cap.
de
& di.
secun-
Apost.
non &
dena.

A Nunquid non. Aug. Permisit enim dominus, nō iussit apo-
stolis accipere necessaria a subditis, ut quisquis vellet, eo ut
recut, quod sibi liceret ex domini constitutione. Si quis vero
vci nollet, non contra iussum faceret, sed de suo iure cede-
ret. Potestas est, non iussio domini, accipere sumptus.

b Sororem mulier. Do-
minus in comitata
suo mulieres habuit
ne viderentur aliena
a salute, quæ & mini-
strabant ei, sic & apo-
stoli.

c Sororem mul. Domi-
nus cui angeli mini-
strant, infirmus com-
patiens, loculos ha-
buit, quo mitteretur
pecunia a fidelibus
data victui necessa-
ria, quos commenda-
uit Iudæ, ut fures si
non possimus vitare,
disceremus in eccle-
sia tolerare. Et mulie-
res ministraturas se-
quitur voluit, osten-
dens quid a plebibus deberetur euangelistis.

* Sedul. In Græco sorores (*ἀδελφæ*) non mulieres legitur.
* Aug. Ostendit sibi licere quod ceteris apostolis, id est, ut
non operetur manibus suis, sed ex euangelio vivat, sicut Do-
minus eis constituit. Ad hoc enim & fideles mulieres habentes
terrenam substantiam ibant cum eis, & ministrabant eis de sub-
stantia sua, ut nullius indigerent horum quæ ad necessaria vitæ
huius pertinent. Quod B. Paulus licere sibi quidam demō-
strat, sicut & ceteri Apostoli faciebant, sed ea potestate ut se
noluisse postea commemorat, hoc quidam non intelligentes
non sororem mulierem circumducendi, sed uxorem interpre-
tati sunt. Fefellit eos verbi Græci ambiguitas, quod scilicet &
vixor & mulier eodē verbo Græce dicitur, quanquā hoc ita
posuerit Apostolus, ut falli nō debuerint, quia neque mulie-
rē tantummodo ait, sed sororem mulierem, neque ducendi,
sed circumducendi. Veruntamen alios interpretes nō fefellit
hec ambiguitas, & mulierē, non uxorem interpretati sunt.
Quod quisquis putat non potuisse ab Apostolis fieri ut cū eis
sanctæ conuersationis mulieres irent quacunquē euangelium
predicarent, ut eis de sua substantia ministrarent necessaria,
euangelium audiat, & cognoscat quemadmodum hoc ipse
Domini exemplo faciebant, &c. In euangelio enim scriptum
est: Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitates
& castella predicans regnum Dei, & duodecim cū illo, & mu-
lieres aliquæ quæ erant curatæ a spiritibus immundis & infir-
mitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene, de qua vit. demo-
nia exierant, Ioanna vxor Chusæ procuratoris Herodis, &
Susanna & aliæ multæ quæ ministrabant ei de facultatibus
suis. Hoc exemplum Domini imitabantur apostoli ad acci-
piendum debitum sibi cibum.

c Aus solus. * Beda. Quia omnes Euangelistæ & ministri
verbi Dei habebant potestatem a Domino acceptam ut
non

nō operaretur manibus suis, sed ex euangelio viverent, ope-
rantes tantummodo spiritalia in predicatione regni celorum
& edificatione pacis Ecclesiæ. Omnes pariter habebant hanc
potestatem, qua tamē isti non utebatur amplius impenden-
tes ecclesiæ, sicut in illis ubi euangelizabant, infirmis congrue

re iudicabant. Et ideo
ne coapostolos suos
reprehendisse vide-
retur, subiunxit & di-
xit ut sequitur.

d Operandi. Ambro. **† 31. dist. cap.**
Operandi, honestius, **omnino. 28.**
pro accipiendi. **q. 1. cap. iam**
nua in fi.

e Quis militat, &c.
* Chrysostomus.
Tu autē animaduerte
quam accommodata
hec exempla ad pro-
positam adduxit ma-
teriam, & quomodo
primum meminit pe-
riculosæ militiæ & ar-
morum & bellorum,
huiusmodi enim apo-
stolatus, vel potius
his longe maius. Nō

enim aduersus homines solū bellum his erat, verū etiā ad-
uersus dæmones, & illorum principē, exercitus. Quod igitur,
inquit, quæ ea quæ neque externi principes crudeles & inui-
cti exigunt, hoc est militare, periclitari, de suis milites se alere
facultatibus, quomodo vnquā Christus hoc exigeret? & ne-
que vno cōtentus est exēplo. Qui enim vilior est & crassior,
in hoc maxime acquiescere consuevit, quando communē
consuetudinem videt cum diuinis legibus conuenire, quare
ad aliud venit inquiring.

Quis mili. Ne quia abstinet, coapostolos reprehendisse vi-
deretur addit: Quis militat.
f Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Per illud picu-
la, hoc autem laborem & miseriam multam & curam osten-
dit, & tertium item addit exemplum his verbis:
g Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Multam
diligentiā, & magistro debitā erga subditos ostendit. Quod
ex his apparet: Et enim milites, & agricolæ, & pistores erant
Apostoli, nō bellorum, neque terræ, neque brutorum animan-
tium, sed ratione fruuentium animatum, & eius exercitus
qui aduersus dæmones armatur.

* Sedul. Per comparisonem vineæ & gregis, populum vult
intelligi, sicut scriptum est: Vineam de Aegypto trāstulisti,
&c. Et, Dabo vobis pastores secundum cor meum.
h Et de lacte. Lac gregis dicitur quidquid a plebe prepositis
datur. Et his verbis satis indicat Apostolus non sibi aliquid
vsurpasse ultra debitum coapostolos suos, si (sicut dominus
constituit) ex euangelio viuentes panem gratuitum mandu-
cabant, ab eis sumptum, quibus gratuitam gratiam prædi-
cabant.

i Nunquid secundum hominem hac dico? * Chrysost. Hoc
est, Nunquid ego humanis dumtaxat exemplis rem meam
confirmo, an & lex hæc non dicit?

7 Sicut & ceteri aposto. & fratres domi. id est, eius cognati, sci-
licet Iacobus & Iudas & reliqui.
8 Et Cephas. id est, Petrus sic nominatus a Christo. Ioan. 1. f.
9 An solus ego & Barnaba. q. d. nulla ratio est quare priuemur
hac potestate, quam habuerunt alii apostoli.
10 Quis militat. Hic cōsequenter ostendit propositum auctoritate
publici vsus & rationabilis, di. Quis militat suis stipendijs vn-
quā? q. d. nullus. imo milites stipenda sumunt a populo terræ quā defen-
dūt. Idē ostēdit in agricolis & gregū pastoribus. apostoli vero fuerunt
milites cōtra hæreticos insurgētes, & in vinea domini cultores, & gre-
gis dominici pastores, propter quod a populo sumptus eis debebantur.

11 Nunquid. Hic cōsequenter ostendit propositū auctoritate legis
diuinæ, di. Nunquid secundum hominem. id est, ex auctoritate
consuetudinis humane factum.

12 Hæc dico. scilicet quod predicatorum sumptus habere debeant
a populo. q. d. imo, & hoc cum auctoritate diuinæ legis.
Tom. 6. i 3 Scri-

† 31. dist. cap.
omnino. 28.
q. 1. cap. iam
nua in fi.

Aug. li de ope
re monach. c.
15.
L. de term de
mini in mote.

Psal. 79.
Hierom. 30.

N I C O L A V S D E L Y R A.
1 Mea defensio. id est, apostolatus mei probatio.
2 Apud eos qui me interrogant. tanquam dubitantes de aposto-
latu meo.
3 Hæc est. scilicet vestra conuersio ad fidem per me.
4 Nunquid. Declarato officio sui apostolatus, hic consequenter
ostēdit se habere potestatem accipiendi sumptus ex cōsuetudine aliorū
apostolorū, dicens. Nunquid non habemus potestatem mandu-
candi & bibendi. id est, viuendi, de bonis vestris? q. d. imo sicut alij
apostoli de bonis illorum quibus illi predicauerunt.
5 Nunquid non ha. potestatem foro. muli. id est, matronam
deuotam & fidelem.
6 Circuducendi. ad ministrandū nobis necessaria? q. d. imo. Ali-
qua enim mulieres deuotæ leguntur secuta fuisse Christum predicantē
de suis facultatibus ei ministrantes. Mat. 27. & Luc. 8. & sic etiam fa-
ctum est alijs apostolis post ascensionem Christi. ideo subditur.

Sicut

A Scriptum est enim, & c. Non alligabis. * Chryso. Ex multa hac abundantia confirmare annuitur At ne quis diceret, Et quid ad nos quod de bobus loquutus es? exprimit hoc diligenter his verbis.

b Nunquid de bobus. Cura quidem sunt, verum non ita ut de ijs legem instituat.

* Haymo. Recte predicatores bobus comparantur, quia sicut illi vomere exarant terram, ita predicator res ligone verbi Dei excolunt corda auditorum, ut ferant fructus salutis aeternae.

Et cum non solum de bobus, sed etiam de passeribus cura sit Deo, ut in euangelio ostenditur, non ita tamen curabat de bobus ut inter precepta que homini dedit ad salutem sui preceperet curam bouis habere. Nec enim necesse est per scriptam legem monere hominem, quomodo boui suo consulat.

c Si nos vob. & c.

* Chryso. Ecce quartam quam affert rationem, quod prebere oporteat. Cum enim dixisset, quis militat suis stipendiis, & quis plantat vineam, & quis pascit gregem, etiam addit bouem triturantem, nunc aliam ostendit causam maxime rationabilem, qua mereretur accipere, quod multo maiora preberent, non tantum laborarent. Quid ergo est? Si nos vobis spiritualia, & c. Vides iustissimam causam, & superioribus probabilioram. Illic enim dixit carnale semen, carnalis & fructus, hic autem semen spirituale, & remuneratio carnalis. Ut enim non nimium se iactarent, eo quod magistris vidium exhiberent, ostendit eos maiora accipere quam dare. Agricola enim quae seminant, ea accipiunt, nos autem cum in vestris aniuis spiritualia seminamus, metimus carnalia, & c.

d Si alii potestatis. * Chryso. Ecce alteram rationem, & ipsam item ab exemplis non tam sublimibus. Nam neque Petri

Petri hoc in loco meminit, neque Apostolorum, sed aliorum quorundam qui alieni erant, aduersus quos posterius accingitur, de quibus dicit: Sustinens si quis vos detorret, si quis accipiat, si quis extollitur, & c. Et aduersus illorum bellum iam preludit. Quamobrem non dixit, Si alia vobis accipiunt sed eorum procacitatem, violentiam, negotiationem significans, inquit: Si alii potestatis vestrae participes sunt, hoc est, possident vos, sub potestate habent, tanquam seruis abutuntur, non accipientes tantum, sed multa cum diligentia & autoritate. Idcirco addidit. Quare non potius nos? quod utique non dixisset, si de Apostolis sermo haberet, sed constat quosdam violatores & ipsos deceptores per hos significari, & c.

* Non prohibebis predicatorem viuere de predicatione.

1 Non alligabis os boui trituranti. **†** Non alligabis os boui trituranti.

2 An propter nos vtrique hec dicit? Nam propter nos vtrique scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat arare, & qui triturat in spe fructus percipiendi. **†** Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos vestra carnalia metamus? Si alii potestatis vestrae participes sunt, quare non potius nos? Sed non vni sumus hac potestate. Sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi. **†** Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quare de sacrario sunt edunt? Et qui altario deseruiunt, cum altario participant. Ita dominus ordinauit, his qui euangelium annuntiant, de euangelio viuere. Ego autem nullo horum usus

3 Non pro bobus, quia propter nos tantum non alligabis os boui trituranti.

4 Non quod haec principalis sit intentio.

5 Quia si reciperet Apostolus, pseudo iam libere acciperent, & sic in predicatione durarent, & ita impedimentum fieret euangelio.

6 Item se probat habere potestatem per similitudinem sacerdotum Gentilium uel Iudaeorum.

7 Quia si reciperet Apostolus, pseudo iam libere acciperent, & sic in predicatione durarent, & ita impedimentum fieret euangelio.

8 Tot modis constat licere uel auctoritate uel exemplo.

9 Sed nec uti uo.

10 Quia si reciperet Apostolus, pseudo iam libere acciperent, & sic in predicatione durarent, & ita impedimentum fieret euangelio.

11 Sed non vni sumus hac potestate.

12 Quare non potius nos? Sed non vni sumus hac potestate.

13 Sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi.

14 Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quare de sacrario sunt edunt?

15 Et qui altario deseruiunt, cum altario participant.

16 Ita dominus ordinauit, his qui euangelium annuntiant, de euangelio viuere.

17 Ego autem nullo horum usus

temporalis potius predicemus euangelium, quam in causa salutis animarum & remunerationis aeternae, habeaturque euangelium venale.

Ne quod offendiculum, & c. Forsan & hi avari erant, vel se licentiam peccandi emisse putarent, vel libertatem arguendi Apostolus immueret.

Nescitis. Redit rursus etiam atque etiam commendans quia sibi liceat, & tamen non faciat. Naturalis ratio hoc habet, ut quis inde uiuat ubi laborat.

Dominus ordi. Ecce ego mitto vos, & c. Et paulo post: In quinque domum intraueritis in eadem domo manete edentes & bibentes quae apud illos sunt.

Ego autem. Abstinet a sumptibus ne sit forma pseudo apostolis rapacibus.

Bonum

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

NICOLAUS DE LYRA.

1 Scriptum est. Deu. 25. a. Non alliga. os bo. i. predicatori laboranti in area domini: Et quod sic debeat principaliter intelligi ostendit, dicens.

2 Nunquid de bob. Circa quod sciendum, quod licet diuina prouidentia generaliter se extendebat ad omnia quantumcunque minima, tamen intellectualis natura speciali modo subicitur prouidentiae diuinae, in quantum habet dominium sui actus & capax est superna beatitudinis, & hoc modo non est cura Deo de bobus irrationabilibus, quia non sunt huius finis capaces. Lex autem diuina directiua est in beatitudine superna naturalem, propter quod dicta veteris Testamenti sunt ad hoc referenda immediate quantum ad illa quae directe loquuntur de futura beatitudine uel mediate, in quantum corporalia facta veteris Testamenti sunt figura noui, secundum quod dicitur cap. sequenti. Omnia in figura contingebat illis: Et hoc modo illud preceptum de ore bouis triturantis non alligando fuit figura de victu predicatori non denegando, ideo dicit.

3 An propter nos. q. d. imo, quia figura est propter ipsum figuratum sicut circulus ante tabernam penes est propter vinum in cellario existens.

4 Quoniam deb. i. in securitate accipiendi sumptus. Non tamen dicit propter spe, quia premium predicatoris non est sumptus temporalis, sed fructus aeternae beatitudinis. Comparatur autem hic predicator aranti in quantum aperit corda hominum ad fidem suscipiendam, sicut arans terram aperit ad seminum susceptionem. Et similiter trituranti in quantum sua predicatione segregatur boni a malis, sicut grana a paleis.

5 Si nos. Hic consequenter probat Apostolus propositum ratione triplici. Prima est. Rationabile enim est, quod communicanti bona maiora cuiusmodi sunt spiritualia, administrantur minora quae sunt corporalia, sic autem est in proposito, ergo, & c. & hoc est quod dicit. Si nos vobis

vobis spiritualia seminauim. & accipitur hic si, pro quia.

6 Magnum est, si nos, & c. i. bona ad sustentationem carnis necessaria. q. d. non, imo est modicum respectu boni quod vobis ministramus.

7 Si alij. Hic ponitur ad hoc secunda ratio, quia pseudo Apostoli accipiebant sumptus, & multo magis veri accipere poterant. ideo dicit. Si alij. id est, pseudo apostoli.

8 Potestatis vestrae, id est, bonorum temporalium in potestate vestra existentium.

9 Participes sunt. inde uiuendo.

10 Quare non. q. d. imo potiore rationem habemus.

11 Sed non vni. Rationibus supra positis. Sed quia posset aliquis dicere, ideo Apostolus sumptus non accepit, quia non indignus. ideo remouet hoc dicens.

12 Sed omnia sus. s. penuriam & laborem ad victum acquirendum.

13 Ne quod offendi. id est, impedimentum.

14 Demus euan. i. predicationi euangelii. per hoc enim pracludebatur via predicandi falsis apostolis predicationibus causa lucri temporalis, quorum predicatione erat impedimentum veritatis angelice, quia admiscebant falsa ueris. Similiter tollebatur impedimentum ex parte Corinthiorum, qui forte erant avari saltem multi, propter quod minus libenter receperunt predicationem euangelii si sumptus ab eis accepissent.

15 Nescitis. Hic consequenter ponitur tertia ratio, habet enim hoc ratio naturalis, ut inde quis uiuat, circa quod laborat. ideo dicit: Nescitis. q. d. scire debetis, imo quia hoc est notorium.

16 Quoniam qui. i. in templo operantur. s. sacerdotes & ministri.

17 Quare de sa. i. habent inde victum: hoc enim erat commune apud Iudaeos & Gentiles. **18** Ita & dominus. Ut patet. Mat. 10. b. ubi de predicatoribus dicitur: Dignus est operarius cibo suo.

Non

A ^a Bonum est mihi magis mori, quā ut gloriam, & c. Quisquis enim eo quod sibi debetur uti non vult, amplius impedit ecclesie. Maximam ergo habebat gloriam Apostolus apud Deū, nō exigendo stipendium ab infirmis, vel de suis laboribus tranfigendo quotidianum victum.

* Amb. Hoc est quod stabulario ad quem vulneratus ille qui incidit in latrones perductus est, dominus ait. Si quidam plus erogaueris, reddam tibi. Amplius erogabat Apostolus quod suis stipendijs mirabatur. Vel gloriam suā dicit quā habet apud Deum de hoc, quod pseudo repellebat a p̄dicatione, non accipiēdo, qui non nisi pro tēporalibus p̄dicabant.

B *Gloriam.* quam habet apud Deum infirmis compatiens.

b *Nam et si euang. & c.* Pro mercede. Vel si ita euangelizauero, non est mi. glo. quia tūc esset pro necessitate,

quia *ve.* id est penuria esset sicut pseudo.

c *Necessitas.* huius vitæ sustentandæ.

d *Væ.* quia vnde viam non habeo.

e *Si enim volens.* Sine vlla necessitate huius vitæ. *Si enim vo.* Quia ex voluntate est merces. Videamus quō. si ita ex dilectione facio, ut potius patiar penuriā quā abutar potestate.

f *Si autem inuit.* Ut quod necessitate cogatur, alijs prodero, non mihi.

g *Dispensatio mihi.* Hic dispensatio talis intelligitur, ut quasi feruus alienum censum dispenseret: vnde ipse nihil capiat p̄ter cibaria. Alibi dispensator d̄r qui ut filius ministrat euangelium coheredibus. Non debemus iō euangelizare, ut māducemus, sed ideo māducare, ut euāgelizemus, ut cibus nō sit bonum quod appetitur, sed necessarium quod adijcitur. ut illud impleatur. Primum quærite regnum Dei & iustitiā eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Propter regnum Dei tantum debemus omnia operari, non solam vel cum regno Dei mercedem temporalem meditari.

h *Cum liber essem.* * Haym. Non solum secundum naturā, v̄pote de genere patriarcharum descendens, verum etiam.

i *Ex omnib.* Negotijs hoīum, nihil ab eis accipiēdo, *Omnium* subaudis hoīum, *me seruum feci,* supportādo oēs, veluti bonus procurator supportat infirmos, maxime vos, o Corinthij p̄mā patientiam. Feci autem hoc non calliditatis astutia,

C sed compatiens affectu, *ut plures lucrifacerem Christo.*

* Chryso.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non scripsi. Hic consequenter Apostolus remouet dubiū, posset enim aliquis credere, quod p̄dicta dixisset Apostolus eo quod vellet accipere sumptus, iō hoc remouet. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit se nolle uti potestate. secūdo quod vult magis alijs seruire. ibi. Nam cum liber. Circa primum dicit: Non scripsi au. hæc. de potestate accipiendi sumptus.

2 Ut ita si. id est, ut accipiam. Et subdit rationem.

3 Bonum est enim, & c. i. minus malum est hoc. Minus enim malum respectu maioris habet rationem eligibilis & boni.

4 Quam ut gl. i. mercedem quam expecto de p̄dicatione euangelij sine sumptu rationibus p̄dictis.

5 Quis euacuet? q. d. hoc est mihi malum maximum.

6 Nam & si euang. i. euangelium p̄dicauero sumptus accipiēdo.

7 Non est mi. i. non supererogo, sed tantum impleo p̄ceptum mihi iniunctum. ideo subdit.

8 Necessitas enim. ex p̄cepto Dei.

9 Vē enim mihi. ex omissione p̄cepti.

10 Si enim volens, & c. in quantum obedio.

11 Si autem. Sicut Balaam benedicebat populo Israel, Num. 23.

12 Dispensatio mi. i. proficio alijs, sed non mihi, sicut & propheta Balaam profecerunt alijs, sed non sibi.

13 Quæ est ergo. s. ex bono supererogationis & p̄dicatione euangelij responder.

14 Ut euang. p̄dicans. sumptus non accipiēdo.

Sine

* Chryf. Non solum non accepi inquit, neque solum non vsus sum potestate hac, sed seruum me feci, & seruitutem variam & multifariam seruiui, & c.

K. Factus sum. * Haym. Subaudis legis obseruator, adhuc tō dendo caput in Cenchrīs, quæ est portus Corinthij, offerendo munera Hierosolymis, secundum quod in Actib. Apost. habetur, quando purificatus ascendit in templum, & circumcidēdo Timotheum propter Iudæos, ut Iudæos lucraret.

* Gregorius. Neque egregius p̄dicator ut quasi Iudæus fieret, ad perfidiam erupit, neque ut quasi sub lege esset, ad carnale sacrificiū rediit, neque ut omnibus omnia fieret, simplicitatem mentis in erroris varietatem cōmurauit, sed condescendendo appropinquat fidelibus, non cādendo, ut videlicet singulos in se suscipiens, & se in singulos trāsfigurans, compatiendo colligeret, si ita ipse ut illi esset, quid impendi sibi ab alijs recte voluisset, & c.

1 *Tanquam iu.* Hiero. Non verè Iudæus, sicut nec verè Gentilis, quibus in cibis & h̄mōi assensit, nec tñ in cultu idolorū, quia in Christo nec circumcisio est aliquid, nec p̄putium. Dispensatoriè itaque simulabat se Iudæum. Sed Augustin. hæc dicit fieri compassione misericordiæ, non simulatione, ut qui ministrat ægroto sit quasi eger, non cum febres se habere mentitur, sed cū animo condolentis cogitat quomodo sibi seruari velit, si egrotaret.

2 *Aug. Tanquā Iudæus.* Non simulandi versutia, ut se fingeret Iudæum sicut quidā putant. Liberè. u. illa fecit, sicut ait: Circuncisus non adducat p̄. Verè ergo, nō fiētē, ut Iudæus (quod erat) vixit: sicut hec fallaciter Gentilē se finxit, sed licitè oibus cibis, permisit uti, cui oīs creatura non simulatē, sed verè bona erat. Sicut ergo hos ritus gētilium verè, sic & sacramenta Iudæorū non fallaciter suscepit, ut illis simplex, istis esset duplex, aliud habens in corde, aliud in ostensione. Ita et cum dicit: *Quis infirmatur & ego non infirmor?* non infirmitatem alterius simulauit, sed doluit. Ita etiā, quod factus est infirmus infirmus, non erat mēdaciū, sed vere dixit & sibi sumptus deberi, & tamen abstinuit, ne videretur v̄ditor euangelij. Nō ergo est fallax & versipellis simulatio, sed omnibus congruit eius misericors compassio, portatq; infirmitatem eorum in compassione, ita eis subueniēdo, sicut ipse sibi

3 *15* Sine sumptu. Per hoc p̄cludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut p̄dictum est. ideo subditur.

16 Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & p̄cludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasione alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ p̄dicta, sed abstinere erat supererogationis.

17 Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.

18 Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.

19 Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicatione euangelij, & illo tēpore poterant c̄rimonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.

20 *15* Sine sumptu. Per hoc p̄cludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut p̄dictum est. ideo subditur.

16 Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & p̄cludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasione alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ p̄dicta, sed abstinere erat supererogationis.

17 Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.

18 Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.

19 Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicatione euangelij, & illo tēpore poterant c̄rimonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.

20 *15* Sine sumptu. Per hoc p̄cludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut p̄dictum est. ideo subditur.

16 Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & p̄cludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasione alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ p̄dicta, sed abstinere erat supererogationis.

17 Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.

18 Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.

19 Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicatione euangelij, & illo tēpore poterant c̄rimonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.

20 *15* Sine sumptu. Per hoc p̄cludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut p̄dictum est. ideo subditur.

16 Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & p̄cludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasione alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ p̄dicta, sed abstinere erat supererogationis.

17 Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.

18 Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.

19 Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicatione euangelij, & illo tēpore poterant c̄rimonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.

20 *15* Sine sumptu. Per hoc p̄cludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut p̄dictum est. ideo subditur.

16 Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & p̄cludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasione alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ p̄dicta, sed abstinere erat supererogationis.

17 Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.

18 Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.

19 Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicatione euangelij, & illo tēpore poterant c̄rimonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.

20 *15* Sine sumptu. Per hoc p̄cludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut p̄dictum est. ideo subditur.

16 Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & p̄cludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasione alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ p̄dicta, sed abstinere erat supererogationis.

17 Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.

18 Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.

19 Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicatione euangelij, & illo tēpore poterant c̄rimonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.

20 *15* Sine sumptu. Per hoc p̄cludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut p̄dictum est. ideo subditur.

16 Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & p̄cludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasione alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ p̄dicta, sed abstinere erat supererogationis.

17 Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.

18 Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.

19 Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicatione euangelij, & illo tēpore poterant c̄rimonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.

20 *15* Sine sumptu. Per hoc p̄cludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut p̄dictum est. ideo subditur.

16 Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & p̄cludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasione alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ p̄dicta, sed abstinere erat supererogationis.

17 Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.

18 Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.

19 Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicatione euangelij, & illo tēpore poterant c̄rimonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.

20 *15* Sine sumptu. Per hoc p̄cludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut p̄dictum est. ideo subditur.

Act. 16.

finanem reddat.

E

Gal. 6. d.

Ang. li. cont. mendac. c. 12. In Psal. 103. Epist. ad Hebr.

1. Cor. 11. g.

F

Observationis legalis tēpus triplex.

A sibi si in his esset subveniri voluisset, quasi infirmitates eorū ipse haberet. Fit. n. quasi agrotus qui ministrat agrotō, non cū se febres habere mentit, sed cum animo condolentis cogitat, quō sibi vellet seruire si agrotaret, non simulavit quæ fecit similia Iudæis, sicut nec quæ fecit similia Gentibus.

Hierony. ad August. Nec multum interest inter meam & tuam sententiam, quia ego dico Pe. & Pau. timore fidelium & Iudeorum legem exercuisse, imo simulasse mandata. Tu autem hoc asseris eos fecisse timentes, nō mentientes astu, sed patientis affectu, dummodo illis constet vel metu, vel misericordia eos simulasse se esse quod non erant.

His qui sub Samaritanis qui libros Moyſi recipiunt, quibus nō contuntur Iudei. Sūt autem ex origine Perſarum quos sublato Iſrael posuit rex Aſſyriorum vel Perſarum ad incolenda loca Samarię.

Haymo. His qui sine lege. id est gētilibus, factus sum. Tanquam sine lege. consentiendo gentiliū philosophis apud Athenas, vnum Deum esse qui cuncta fecerat, & aīas im mortales esse, & hōies ab vno Deo principiū sumpsisse, visus est eis quasi vnus ex ipsis, licet idola non adoraret, paulatimque trahebat eos ad illa quę minus credebant, suadēs vt in eum crederent, per quem omnia facta sunt, id est, in filium Dei.

Factus sum infirmis. Iudæis & gētibus in sensu & intellectu, qui magna nō poterāt capere, infirmus, comparando & coxquādo me illorum infirmitati & pusillanimitati: Vt infirmos sensu & intellectu. Lucrifacerem, talia predicādo, quę eorum capacitati congruebant, & quę ipsi capere poterant.

Omnibus omnia. Omnibus cessit, non tamen religionē excessit. Omnibus omnia fa. Non mentientis astu, sed compatientis affectu. i. non omnia mala eorū fallaciter agendo, sed omniū malis tāquam sua essent misericorditer medicando alijs agens qđ sibi fieri vellet, si opus esset. Cogitat enim, vt homo, se esse potuisse in eis vitijs in quibus sunt, alij. vnde alibi dicit. Considerans reipsum, ne & tu tenteris.

Omnia autem facio propter euang. * Aymo. Id est, propter Christū, cui euangelium testimonium perhibet, vt particeps eius,

eius, id est particeps euangelij efficiar. Sic vident hęc verba sonare, & sic loquitur Apostolus, quasi euangelium rōnis capax sit, ac si diceret, vt particeps euangelij efficiar. i. vt p̄mia q̄ in euangelio p̄mittuntur in regno celorū cōsequere. Nescitis quod hi qui in ſta. currunt, &c. Ostendit quanta est utilitas legis nostrę, in qua non vni, sed omnib. promissa est palma, & qui prior venit expectat vt coronetur cum posteriori: Nescitis quod hi pro euangelio omnia, quia nisi omnia fecero, & ab omnibus quę contra sunt abstinuero, non habebō pręmium. Vel ideo sic omnibus inſto, quia omnes possunt habere coronā, vel quia si multi vocati, tamen pauci electi. vt vel sic ex multis pauci eligantur.

h Brauium. est pręmium cursus. Haymo. Volens egregius prędicator Corinthios, omnesque fideles pronocare ad cūsum bonę operationis, quatenus pertingere ad brauium aternę vocationis mereantur: dat inde comparationem cuius exēplo accendantur ad victoriam aternam cantandam, &c. * Sedul. Sta dium, est octaua pats miliarij. 125. passus habēs: Passus vero quinque habet pedes. Hic autē stadio cursum iustitię vel fidei cōparauit. Brauiū, est lamina argētea ad palmę mēsurā, quę a rege militibus dat, & est sermo Gręcus. i. * Sic currite. per viā mandatorum in absentia, ceterisq; virtutibus, sicut in theatro omnes quidem currunt, sed vnus accipit palmam. Curramus credendo, sperando, desiderando, corpus castigando. k Vt comprehendatis. * Idem. Coronam vitę aternę, de qua ipse dicit. Reposita est mihi corona iustitię. l Omnis enim qui. De rebus non laudandis trahūtur multę similitudines, vt in euāgelio de iniquo Iudice, q̄ viduā nolēbat audire, & pigro qui tēdio panes commodat, ita hic non commendantur agonistica & ludicra. m Non quasi. In incertum currit qui talia facit, vt ex quibusdam sperare, ex alijs desperare possit. Non quasi in incertum: * Sedul. Non enim in incertū currit, qui ad cęlestem Hierosolymam festinat. Incertū vero est, qui in stadio currunt, vtrum percipiant palmam, an non.

Non quasi in incertum. * Sedul. Non enim in incertū currit, qui ad cęlestem Hierosolymam festinat. Incertū vero est, qui in stadio currunt, vtrum percipiant palmam, an non.

Non quasi in incertum. * Sedul. Non enim in incertū currit, qui ad cęlestem Hierosolymam festinat. Incertū vero est, qui in stadio currunt, vtrum percipiant palmam, an non.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 His qui sub lege. i. Samaritanis & Saducæis qui quinque libros Moyſi tantum recipiebant, qui proprie dicuntur lex apud Hebræos.
2 Quasi sub le. condescendendo eis quantum poteram tantum in licitis.
3 His qui sine. i. Gentilibus qui legem scriptam non habebant.
4 Tanquam sine. condescendendo eis, quod tamen abominabile vi debatur Iudæis legem tenentibus.
5 Cum sine lege. Tenebat enim legem Moyſi quantū ad moralia, que manent in lege noua, in qua erat Paulus. ideo subditur. Sed in le. cf. Christ. Sequitur.
6 Factus sum. abstinēdo a cibis licitis, ad vitandum scandalum infirmorum, vt patet ex supradictis. Et vt omnes status includat, subdit.
7 Omnibus omnia. Omnibus quantum licite possum condescendendo, & causam ad hoc motiuum ostendit, di.
8 Omnia autem fa. vt currat sine impedimento.
9 Vt particeps e. i. promissionū eius. s. gratiæ in presenti & gloria in futuro qua promittuntur in euangelio. Item particeps eius. i. meritum recipientium euangelium per meam predicationem.
10 Nescitis. Postquā Apostolus instruxit Corinthios ad perfectiōnem sup̄sus exemplo, hic cōsequenter idem facit exemplo currentiū in stadio & agonizantiū exercitio, qui omnia sui cursus & agenis impeditina

- peditina sollicite deuitant, & omnia promotiua diligenter procurant. Vita vero præsens, est quadam agonizatio contra insultus tentationū, & quidam cursus ad beatitudinis brauium. dicitur igitur. Nescitis. q. d. imo, quia hoc est notorium.
11 Sed vnus acc. q. d. ita & pauci de multis accipiunt brauiū aternę felicitatis, qui fideliter & perseueranter currūt per op̄era charitatis, Mat. 20. b. Multi sunt vocati, pauci vero electi. propter quod concludit.
12 Sic currite. fideliter & perseueranter.
13 Vt comprehendatis. brauium aternę vitę. Consequenter ponit exemplum de agonizantibus, dicens.
14 Omnis enim. vt habeat victoriam.
15 Ab omnibus. quę impediunt ipsam.
16 Illi quidem. q. d. si faciunt hoc propter tēporale pręmium, multo magis debemus hoc facere propter aternū, abstinendo ab omnibus impedimentis nostrę salutis, & exercēdo nos in omnibus promotiuis. ideo concludit de seipso.
17 Ego igitur sic. Per viam charitatis.
18 Non quasi in. Quia certus erat de sua beatitudine futura per diuinam reuelationem. 2. ad Timoth. 4. b. Reposita est mihi corona iustitię, &c.
19 Sic pugno. contra tentationes.

A Non quasi aerem verberans. Hoc non est, non inania confitans, sicut qui in agone contendit, aerem verberat telis, **b** Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, * August. Suo timore nos terruit. Quid enim faciet agn⁹, ubi aries tremuit? * Origenes. Habuit (Paulus) aliquando metum, & timuit ne forte caderet: & qui caelestium virtutum aduersum se si commoueat bella non metuit, aliquando vel carnem suam metuit, & ex ea confurgentes insidias for

Non verbis, sed rebus contendo: vel non inaniter, vt non qui pro hoste fert aerem. Reprimō illicitos motus corporis:

a non quasi aerem verberans. **†** Sed **†** castigo corpus meum, & **b** in seruitutem redigo, ne **†** forte cum alijs prædicauerim, ipse **c** reprobus efficiar.

a Rationis **b** Cum alio tenderet. Sua tremore aries terret agnos.

a A Deo reprobatus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non quasi aerem ver. non inaniter sicut ille, qui aerē percutit.
- 2 Sed cast. cor. meum. reprimendo carnis stimulum.
- 3 Et in ser. redi. s. rationis recta, cui vires sensitiue debēt obedire.
- 4 Ne forte cum alijs prædi. eos inducēdo ad opera perfectionis.
- 5 Ipse repro. est: per incautelam meā contra tentationē. Licet enim

CAPVT X.

Nolo enim. Volenti comprehendere sic est agendum: nō enim baptisma, & sacramenta sufficiunt, vt quidā purant, sicut nec Iudæis beneficia Dei valuerunt, cum post peccarent.

* Sedul. Hic nō parat duas plebes, veteris, scilicet, & a noui Testamēti, & b exē plo prioris terret secundū populū. c **Quoniam** pa. exem plo Iudeorū, qui negligētia sua offenderunt sollicitos facit. d **Sub nu.** August. quia omnia in figura nostri. e **In Moy. hap.** In ducatu Moyfi purgati per uisa signa illa. f **Vel, signū** baptismi acceperūt, quod cre

Spirita. Aqua.

Ita legendum est.

Olo enim vos ignorare fratres, quoniā **a** patres nostri omnes sub nube fuerunt, & **b** omnes mare trāsierūt & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. **†** Et omnes eandē escā in spiritalem manducauerunt: & **†** omnes eundem potum spiritalem biberunt. **†** Bibebant autem de spiritali **†** con-

a Institutores nostræ fidei. **b** Tam boni quam mali **c** Protegente ab æstu & contra Agyptios, ne vide. entur ab eis.

a Augu. exponit maris rubri transitum. Si figura maris tantum valui, vt perduceret populū ad manna, quantum baptismus Christi Meritis hostibus In ducatu Moyfi.

a Manna quod significabat Christum. & idem credentibus effecit. alij manducauerunt & mortui sunt, quod non Moyse & a ij boni.

a Aquam de petra. **b** Signum sanguinis Christi, & idem credentibus effecit.

dentibus idem valuit. **Bap. sunt in.** quia a morte liberati, & p eam mundati ab ignorantia Dei, quæ premebat oēs Gētes, & preparati ad accipiendam legē. Vel baptizati dicūtur, quia gerebant formam nostri sacramenti. Moyse Chrm, nubes spiritum sanctum, mare baptismum significat. **c** Eandem, & eū. i. fide, diuersa in tempore, diuersa in specie. **Esca. Christus panis est, q de ca. descen. si qs ex hoc manducat, non morietur.** Sed quod pertinet ad virtutē sacramenti, non ad visibile sacramentum, qui manducat intus non foris, corde, non qui premit dente. **Eandem es.** Idem in mysterio cibus, & potus illorum, qui noster, s. significatione idem, non specie, quia idē Christ⁹ illis in petra figurat⁹, nobis in carne manifestatus. **Esca & Māna** & aquā dicit spiritalia, quia non natura, sed Dei virtute parata, habentia futuri mysterij figuram. **f** **Spiritalis.** i. spirituale aliquid significantem. Cū dicit spiritalis, ostendit spiritualiter intelligi in Christo. & hoc de omnibus inuit, vnum exponit. **Petra erat Christus.** * August. Si enim petra Christus propter firmitatem, cur

midauit, quando dicebat: Macero corpus meū, &c. Et ideo præ ceteris omnibus carnis infidie formidandę sunt, & ille, qui de nobis procedit hostis cauedus est ipse, donec in tantū profectū veniat anima, vt dulcedine charitatis Dei astricta corporis blandimenta, & carnis illecebras abhorrescat vn⁹ cū Deo spirit⁹ facta.

- 1 **c** Ne forte cum alijs
- 2 prædicauerim, ipse re-
- 3 prob⁹ &c. Quod cito
- 4 cōtingere, possit,
- 5 tunc alijs magis cauendū, ne offendendo sint reprobi.

Augu. ser. 19. de verb. Apostoli, & lib. de agone Christiano, ca. 6

sciret se de numero electorum esse, vt prædictum est, tamē non debebat omittere aliquid de contingentibus ad salutem consequendam: quia sicut sub Dei prædestinatione cadit talem esse saluandum, ita etiam cadunt media per quæ consecutus est salutem, vt quod fit per opera taliū viriū, & huiusmodi. Propter quod dicitur. 2. Pet. i. Satagite, vt p bona opera certā vocationem vestrā, & electionem faciatis.

cur nō & manna Christus, tanquam panis viuus, qui de celo descendit, quō vere, qui vescuntē spiritualiter viuunt? Nā illi veterē figuram carnaliter accipientes, mortui sunt. Sed cū dicit Apostolus, Eundem cibum spirituale manducauerunt, ostendit & illud spiritualiter intelligi in Christo: sicut, & cur spiritalē dixisset

CAPVT X.

Olo enim vos ignorare fratres, quoniā **a** patres nostri omnes sub nube fuerunt, & **b** omnes mare trāsierūt & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. **†** Et omnes eandē escā in spiritalem manducauerunt: & **†** omnes eundem potum spiritalem biberunt. **†** Bibebant autem de spiritali **†** con-

a Institutores nostræ fidei. **b** Tam boni quam mali **c** Protegente ab æstu & contra Agyptios, ne vide. entur ab eis.

a Augu. exponit maris rubri transitum. Si figura maris tantum valui, vt perduceret populū ad manna, quantum baptismus Christi Meritis hostibus In ducatu Moyfi.

a Manna quod significabat Christum. & idem credentibus effecit. alij manducauerunt & mortui sunt, quod non Moyse & a ij boni.

stes sequētes a tergo moriuntur, peccata preterita. Ducitur populus per desertum. Baptizati omnes nondum perfructes promissā patriā, sed non vident sperando, & p patientiā expectando, tanquam in deserto sunt, &c.

Spiri. man. Nam corporalem alteram illi māna, nos aliud Patres, nostri non illorum. Spiritalem: Quā nos, aliud illi, aliud nos: sed specie visibili aliud, quod tamen hoc idem significaret vertute spiritali.

g **Consequente eos.** Petra. id est, satis faciente voluntati eorum: quia quoquo irent, aquæ inundantes secute sunt: sic Chrus in deserto hui⁹ mundi suos comitatur. Vel, **consequente**, id est, secururam veritatem significante.

* **Sedul.** Quia Christus postmodum sequutus, cuius figuram tūc petra gerebat: idcirco dixit: Consequēte eos petra. Alij putant, quod fluuius sequutus sit eos per desertum.

Petra autem. Solet res, quæ significatur nomine rei quam significat, nominari. **Petra.** id est, Christus sequebatur, quia vbi humanum deficiebat suffragium, aderat.

- 1 xit: Petra autē erat
- 2 Christus. Quo aper
- 3 to cūcta fulserūt:
- 4 Cur ergo nō & nu-
- 5 bes & colūna Chrs.
- 6 quia rectus & firm⁹
- 7 & fulciēs in firmita-
- 8 tem nostrā, per, no-
- 9 dem lucēs, per diē
- 10 non lucens: vt qui
- 11 nō vident videant,
- 12 & qui vident cæci
- 13 fiāt: Rubet & mare
- 14 rubrum, baptismus
- 15 vtique Christi san-
- 16 guine cōsecrat⁹. Ho

† De consec. dist. 12. ca. inquit, & cap. in illo. Exod. 16. d. † Exod. 17. b. quæ illos comitabatur,

Aug. lib. 16. contra Faust.

Aug. li. 2. de Trini. ca. 6. tract. in Ios. & lib. 16. cōtra Faust. c. 17. F

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT X.

Nolo e. vos igno. fra. Postquam Apostolus reprehendit Corinthios circa participationē mēse idolorū datā, ab alijs quibus ad occasionē: Hic consequenter excludit ipsam participationē. Et diuiditur in duas partes: quia primo declarat punitionem participantium. secundo ex hoc concludit propositum, ibi. Propter quod. Circa primum sciendum, qd in exitu de Agypto Deus multa bona cōtulit populo Israel, vt patet in Exod. & lib. Numeri. & tñ multi tot beneficiorū ingrati declinauerūt a participatione mēse idolorū, vt patet Exo. 32. b. **Sedit** populus manducare, & bi. s. de sacrificatis vitulo constabili, & postea idolo Phegor, Nu. 25. pp q, & alia peccata fuerūt grauitè puniti. Sic ergo pcedit Apoll. quia primo dicta beneficia recolit. secundo punitionē ingratorū ostēdit, ibi: Sed nō in plurib⁹. tertio ex dictis cautos nos reddit ibi: Itaq; Circa primū dicit: **Nolo. n. vos ignorare frat.** imo diligēter attendere.

- 2 Quoniam pa. no. de Aegypto exeuntes.
- 3 Omnes. tam boni quam mali.
- 4 Sub nu. sue. eos protegente contra æstū per diē. Exo. 13.
- 5 Et omnes mare transie: Exod. 14.
- 6 Et omnes in Moyse. in ducatu Moyfi.
- 7 Baptizati sunt. figuraliter tamē. quia transitus ille maris & protectio nubis figura fuerunt sacramenti baptismalis.
- 8 Et omnes eandem es. s. manna, Exod. 16. quæ dicitur esca spiritalis, quia non virtute nature sed diuine potentie fuit data, & quæ fuit figura sacramenti eucharistie quæ spiritualiter nutrit.
- 9 Et o. eum. po. scilicet, aquam de petra adductam virtute diuina, Exod. 17. ideo dicitur potus spiritalis, cum dicitur.
- 10 Bibebant autem de spirit. i. potum datum spiritali virtute.
- 11 Consequente eos pe. id est, petra eorum desiderijs obsequēte, virtute tamen diuina hoc præstante. dicitur etiam spiritalis, quia figurabat aquam gratiæ per Christum dandam. ideo subditur.

1 Quoniam

1 Petra

A Erat Christus. non per substantiam, sed per significationem. **Petra Christi.** Augustinus: In signis diuersis eadem fides, sed illi uerura, nos uenisse credimus: ibi petra Christus, nobis quod in altari ponitur est Christus. Si speciem uisibilem attendas, aliud est, si intelligibilem significationem, eundem potum spiritalem biberunt.

Augustus. In signo percussa est petra de uirga bis. Gemina percussio duo ligna crucis significat. De petra educta est aqua accedente uirga: quia ligno accedente ad petram Christum, gratia spiritalis manauit.

† Exo. 31. b. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo.

† Nu. 25. b. Haymo. Hoc ideo posuit, quoniam multi propter infidelitatem mortui sunt in eremo: non intelligentes beneficium Dei, quadraginta uidelicet milia.

† Nu. 21. c. Deum, quadraginta uidelicet milia.

Augustus. Cum dicit, Non in pluribus eorum: erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† termini x. ratum. hic etenim De pe. di. 2. c. inter hanc sciendum. Augustus. in Psal. 77.

† Exo. 31. b. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† Nu. 25. b. Haymo. Hoc ideo posuit, quoniam multi propter infidelitatem mortui sunt in eremo: non intelligentes beneficium Dei, quadraginta uidelicet milia.

Quae Christum significat & fidei idem fuit. Quae.

sequens eos petra: petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Nam prostrati sunt inferto. Haec autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt. Neque idololatram efficiamini, sicut quidam ex ipsis quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt una die viginti tria milia. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus perierunt. Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Haec autem omnia in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos tentationes saeculorum deueniunt. Ita quae qui se existimat stare, videat ne cadat. Tentatio uos non appetent sicut Iudaei tentati sunt, & perierunt: quia detrahentes Moysi Deum tentauerunt hi detrahentes Apostolum, Deum tentant.

† Exo. 31. b. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo.

† Nu. 25. b. Haymo. Hoc ideo posuit, quoniam multi propter infidelitatem mortui sunt in eremo: non intelligentes beneficium Dei, quadraginta uidelicet milia.

† Nu. 21. c. Deum, quadraginta uidelicet milia.

Augustus. Cum dicit, Non in pluribus eorum: erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† termini x. ratum. hic etenim De pe. di. 2. c. inter hanc sciendum. Augustus. in Psal. 77.

† Exo. 31. b. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† Nu. 25. b. Haymo. Hoc ideo posuit, quoniam multi propter infidelitatem mortui sunt in eremo: non intelligentes beneficium Dei, quadraginta uidelicet milia.

† Nu. 21. c. Deum, quadraginta uidelicet milia.

Augustus. Cum dicit, Non in pluribus eorum: erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† termini x. ratum. hic etenim De pe. di. 2. c. inter hanc sciendum. Augustus. in Psal. 77.

† Exo. 31. b. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† Nu. 25. b. Haymo. Hoc ideo posuit, quoniam multi propter infidelitatem mortui sunt in eremo: non intelligentes beneficium Dei, quadraginta uidelicet milia.

† Nu. 21. c. Deum, quadraginta uidelicet milia.

Augustus. Cum dicit, Non in pluribus eorum: erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† termini x. ratum. hic etenim De pe. di. 2. c. inter hanc sciendum. Augustus. in Psal. 77.

† Exo. 31. b. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† Nu. 25. b. Haymo. Hoc ideo posuit, quoniam multi propter infidelitatem mortui sunt in eremo: non intelligentes beneficium Dei, quadraginta uidelicet milia.

† Nu. 21. c. Deum, quadraginta uidelicet milia.

Augustus. Cum dicit, Non in pluribus eorum: erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† termini x. ratum. hic etenim De pe. di. 2. c. inter hanc sciendum. Augustus. in Psal. 77.

† Exo. 31. b. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† Nu. 25. b. Haymo. Hoc ideo posuit, quoniam multi propter infidelitatem mortui sunt in eremo: non intelligentes beneficium Dei, quadraginta uidelicet milia.

† Nu. 21. c. Deum, quadraginta uidelicet milia.

Augustus. Cum dicit, Non in pluribus eorum: erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† termini x. ratum. hic etenim De pe. di. 2. c. inter hanc sciendum. Augustus. in Psal. 77.

† Exo. 31. b. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† Nu. 25. b. Haymo. Hoc ideo posuit, quoniam multi propter infidelitatem mortui sunt in eremo: non intelligentes beneficium Dei, quadraginta uidelicet milia.

† Nu. 21. c. Deum, quadraginta uidelicet milia.

Augustus. Cum dicit, Non in pluribus eorum: erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† termini x. ratum. hic etenim De pe. di. 2. c. inter hanc sciendum. Augustus. in Psal. 77.

† Exo. 31. b. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae sacramentorum uirtus est, &c.

† Nu. 25. b. Haymo. Hoc ideo posuit, quoniam multi propter infidelitatem mortui sunt in eremo: non intelligentes beneficium Dei, quadraginta uidelicet milia.

† Nu. 21. c. Deum, quadraginta uidelicet milia.

uerunt Iudaei, & ideo a serpentibus perierunt, donec serpens aeneus erectus est, quem qui intuebatur, a moribus sanabantur. **In figura.** Ecce ostendit cur signa illa iam non obseruantur, cum res manifesta sit ad correctionem nostram.

Scripta sunt autem ad correctionem. Non propter nostantium. Augustus. Per haec enim exempla ad correctionem uitae prouocamur, ut aut praemium, si obediētes fuerimus, aut propensioem poenae inobediētes mereamur.

Scripta sunt autem. Ecce hic aperuit, cur illae litterae ueteris Testamenti accipiuntur a nobis.

Fines saeculi. Quia in ultima aetate sumus, & tot exemplis priorum magis corrigi debemus. Vel fines saeculi deueniunt in nos, secularitas in nobis finit: & ideo turpius si peccamus.

Vi ne cadat. Ut qui praesumētes de scientia, cum scādalo fratrum edebant idolothira, & de pseudo

gloriantes, iudicabant Apostolum, cum ipsi essent rei.

Augu. Videat ne ca. Superbiam amputat, ne per eam tentent sicut Iudaei tentati sunt, & perierunt: quia detrahentes Moysi Deum tentauerunt hi detrahentes Apostolum, Deum tentant.

Videat ne ca. Non quod penitus sit aliquis sine casu, sed tentatio, id est, peccati delectatio, non apprehendat, id est, rationem in consensum non ducat, nisi humana, id est, nisi de his sine quibus ista uita non agitur.

Tentatio uos. Hortatur ut humana tentatio illos apprehendat, non alia. Humana enim tentatio est, ut in necessitate del

12 Sicut quidam eorum murmurauerunt, ut patet in Exodo, & libro Numeri, in pluribus locis.

13 Et perierunt ab exterminatore, id est, ab angelo eos percussente extra terminos terrae promissionis.

14 Haec autem omnia in figura contingebant illis, id est, ad significandum, quod sic grauius fiet nobis, si fuerimus similes eis, ideo subditur.

15 Scripta sunt autem ad correctionem nostram. Dicitur enim uulgariter, quod pulchriter se castigat, qui exemplo alterius se emendat.

16 In quos fines saeculorum deueniunt. Hoc dupliciter potest exponi. Vno modo, quod per ly, quos, referatur ad homines noui Testamenti, quod tempus dicitur esse finis mundi, quia non succedet alia lex nouae legi, & sic dicitur. 1. Ioā. 2. Nouissima hora est. Igitur sensus est, Scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos fines saeculorum deueniunt, id est, in nos, qui sumus in ultima aetate saeculi, propter quod ex punitionibus praecedentibus debemus corrigi. Alio modo potest exponi ita, quod per ly, quos, referatur ad tempus ueteris Testamenti, & iungatur cum hoc nomine fines, & sic est sensus, Scripta sunt autem ad correctionem nostram, id est, antiquorum punitiones, in quos fines saeculorum deueniunt, id est, ut attendamus qualiter per diuersa tempora peccatores uitam praesentem miserabiliter finierunt propter peccata sua.

17 Ita, &c. Hic consequenter ex praedictis cautus nos reddit, dicitur. Itaque qui, in Deo propter bona opera, & benedicit, Existimat, quia nescit homo utrum amore, vel odio dignus sit, potest tamen de hoc habere aliquam coniecturam.

18 Videat ne. ad impulsum tentationum, & propter defectum humanae fragilitatis, ideo subdit.

18 Tentatio uos, non ducat uos in consensum, & operationem, ideo tentari non est malum, sed est uirtutis exercitium, si tentationi uiriliter resistatur: propter quod in persona uiri perfecti dicitur, Psal. 25. a. Proba me domine, & tenta me.

19 Nisi

NICOLAUS DE LYRA.

1 Petra autem erat Christus. s. figuratiue eo modo loquēdi quo imago Hercules nominatur.

2 Sed non in plu. Hic consequenter ostendit punitionem ingratorum, di. Sed non in plu. q. d. licet beneficia ista corporalia fuerint omnibus communia, non tamen iustificans gratia. Quod declarat per effectum, di.

3 Nam prostra. s. multi eorum horribili morte in signum irae diuinae, ut patet de exploratoribus, Num. 24. & de Chore, & sibi adherentibus, Num. 26.

4 Haec autem in fi. s. quod similiter, & grauius puniemur, si de beneficijs Dei in lege noua collatis ingrati fuerimus, ad peccata reuertentes, ideo subditur.

5 Ut non simus concu. malo. Et patet litera usque ibi. Quemadmodum scri. est. Exod. 3.

6 Sedit populus manducare, & bibere. in ueneratione vituli fabricati.

7 Et surrexe. ludere, id est, idololatrare: in ueneratione vituli cantabant in choro.

8 Neque fornicemur. cum mulieribus Madianitis, ut habetur Num. 25. c. Et ceciderunt una die viginti tria milia. Nec hoc est contra illud quod dicitur Num. 25. quod ceciderunt viginti quatuor milia, quia minor numerus includitur in maiori, & ideo quod uerum est de maiori, etiam uerum est de minori.

9 Neque tentemus sicut quidam eorum tentauerunt, Exo. 27. Tentantes enim Deum, qui tentauerunt Christum secundum deitatem, qui sic fuit tempore ueteris Testamenti, & etiam ante saecula, propter quod dicit Apostolus, Heb. 13. b. Iesus Christus heri, & hodie, scilicet, ueteris Testamenti, ac noui Testamenti tempore. Et ipse in saecula, id est, in aeternitate.

10 Et serpentibus perierunt. Num. 21.

11 Neque murmuraueritis, contra Deum.

12 Sicut

19 Nisi

vel pressura non diffidat homo, de Deo auxilium humanū requirendo. Propter Christum ergo pati humana tentatio est, per quam proficitur apud deum.

August. Humana tentatio est aliter sapere, quam res se habet, & cum bono animo. Nimis autem amando sententiā suam, vel inuidēdo meliorib⁹ usque ad præcedēde commu- nionis, & condendi schismatis vel here- sis sacrilegiū perue- nire, diabolica præ- sumptio est. In nul- lo autē aliter sapere qua res se habet, an- gelicā perfectio est. Humana igitur ten- tatio est credo cum quis bono animo, se cūdam humanā ta- men fragilitatem in aliquo labitur confi- lio, vel cum irritatur in fratrē studio cor- rigendi, plus tamen quā Christiana trāquillitas postulat. Et quia homines sum⁹:

sed spe angeli, quibus in resurrectione equabimur, si non est in nobis perfectio angeli, non sit præsumptio diaboli.

* Primasius. Sunt humanæ tentationes, cum bono quisq; animo secundum humanam tantum fragilitatem in aliquo consilio labitur, aut irritatur in fratre studio corrigendi, paulo ramen amplius quam Christiana tranquillitas postulat. * Idem. Humana tentatio est arbitrij vana præsumptio, &c. Quid tam humanum, quam de occultis hominū non recte sentire: vt homo credat bonum, quem nescit malū: & iterū opinionione non credat malum, quem non probauit malum: & ante tempus iudicet, quod nescit, &c.

a Fidelis autem Deus est, qui non patietur, &c. * Augustinus. In hac sententia satis ostendit non id nobis orandum esse, vt non tentemur, sed ne in tentationem inducamur. Induci- mur enim si tales acciderint quales ferre non possumus.

* Idem. Aliter dicimus, non mihi habuit fidem, aliter, nō mihi seruaui fidem. Nā illud est, non credidit, quod dixi, istud, nō fecit quod dixi. Secundum hanc fidē qua credimus fideles sumus Deo: secundum vero illam qua fit quod promittitur, etiam Deus fidelis est nobis. Hoc enim dicit Apo- stolus: Fidelis est Deus, &c.

* Idem. Diabolus, potestas quedam est. Plerunque tamen vult nocere, & nō potest, q̄a potestas illius sub potestate est. Nam si tantum posset nocere diabolus quantum vult, num ali- qs iustorum remaneret: aut aliquis fidelium esset in terra? Ipse per vasa sua quasi impellit parietem inclinatum, sed tantum im- pellit, quantā accipit potestatem. Vt autē nō cadat paries, susci- piet dominus: quoniā qui dat potestatem tētatori, ipse tentato præber

præbet misericordiā. Ad mensurā permittitur tētare diabolo. Et potabis nos, inquit, in lachryis in mensura. Tantum ad mittitur ille tentare, quantum tibi prodest, vt exercearis, &c: b Possitis susti. Quod fit per humilitatē. Humilitas enim in omni tentatione custodit, vt illi non crepent in fornace, qui non habent vtrum superbix.

1 c Propter. Quia so- 2 la sacramēta nō sol- 3 uant, & quia qui ca- 4 dit punitur, & quia 5 auxiliū Dei nō de- 6 est, fugite ab idolo- 7 rū cultu. Vel, ne cō- 8 medant sapiētes id o- 9 lothita cum offendi- 10 culo infirmorū, qui 11 bus idololatræ vide- 12 retur. Vel, ne ipsi in 13 firmi idololatræ sint 14 & vt fugiatis loquor 15 altum aliquid quasi 16 prudentibus: & ideo diligēter diiudicate. Vel, modo loquor

infirmis, vt supra prudentibus. d Fugite. Nemō sit assiduus in idolio, nil speret de eo. De eo enim sperare est de Deo dubitare, vt & Saul, qui ad idolola- triam redijt, sperans aliquid de ea.

e Vt prudentibus loquor. * Sedul. Suadet vt prudentibus, E quo l' bentiis audiat.

f Calix br. Ideo fugiendum a cultura idolorū, quia vt come- dēs idolothitum vnū est cū demone, sic per corpus Christi vnū est cum Christo. Calix. id est, communicatio calicis, nō ne communicatio, scilicet, Christi est, id est, nonne facit nos habere quandam communionem cum vita eius.

Vel, Calix benedictionis, non solum a Christo in cēna est benedictus, sed cui etiam nos sacerdotes benedicimus.

g Panis quem fran. Aug. Christus quando manducatur, vita manducatur: sed quis audeat manducare dominum suū? Et tū ipse inuitans nos ad manducandum, ait: Qui manducat me, viuit propter me. Nec occiditur Christus, vt manducetur, sed mortuos viuificat, qm manducatur, reficit, non deficit, viuit manducatus, quia surrexit occisus. Nec cum manducamus, partes de illo facimus. Equidē in sacramento sic fit. Notunt fideles quēadmodum māducauerunt carnē Christi. Vnus- quisque accipit partē suā: vnde & ipsa grātia partes vocatur. per partes, manducatur, & manet integer. Totus per partes manducatur in sacramento, & manet integer totus in celo. Nam & integer totus in corde tuo. Totus enim erat apud patrem, quando venit in virginem impleuit eam, nec recef- sit ab illo. Venit in carnem, ut cum homines manducarent, & manebat apud patrem integer, ut angelos pasceret.

h Quoniā vnus, &c. Vn⁹ panis unione fidei, spei & charitatis.

Corpus F

August. lib. de spirit. & lit. c. 21.

poculum.

communicatio.

& de vno ca- lice.

1. Reg. 28. 2.

Ex sermo. de cor. & sang. Domini apud Bedam. Ioan. 6. f.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nisi hu. i. illa tentatio, quæ non pōt deitari totaliter ab hoīe in vita præfenti. sed peccato veniali. Qd aut tētationi ad peccatū mortale ducenti valeat homo resistere cum adiutorio dei ostēdit, di. 2 Fidelis autem. in præmissis implendis.

3 Qui non. quia promisit adiutorium in tentationibus positus, si fideliter recurrant ad ipsum. ideo subditur.

4 Sed fa. etiam. vos totaliter adiuuans, vt ipsa tentatio vobis p ueniat ad augmētum meriti per eius superationem. iō subditur.

5 Vt possitis. id est, tentationibus præualere.

6 Propter quod. Hic consequenter ex dictis concludit propo- situm, scilicet, quōd participatio mensæ idolorum est fugienda. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. secun- do ostendit qualiter immolatis idolis sit vtendum, ibi, omnia.

Circa primum facit talē rationem: Illud per quod separamur a corpore Christi mystico, & coniungimur diabolo, est summe fa- ciendum, sed participatio mensæ idolorum est huiusmodi, ergo est fugienda. Huius rationis primo ponit conclusionem, dicens.

7 Fugite ab idolorum. Non solū vitando idololatriæ actum, sed etiam eius occasiones. 8 Vt pruden. Hic consequenter ponit dictæ rationis virtutem ostendens primo, quōd per participatio- nem mensæ domini Christo incorporamur. secundo q̄ per parti- cipationē mensæ idolorum ab eo separamur, ibi: Quid ergo. tertio quōd per hoc penam meremur, ibi: An amulamur. Circa primū captat beneuolentiam audientium, vt eius dicta melius recipian- tur,

tur, di. Vt pruden. quia tales sciunt de dictis iudicare. ideo subdif.

9 Vosipsi. iu. id est aduertite veritatem eorum, quæ sequuntur.

10 Calix. Hic accipitur continens pro contento. 11 Benedi- ctionis. Tū quia per dei benedictionē consecratur: Tū quia perci- piens eū deuote benedictionē dei per augmētū gratiæ cōsequit.

12 Cui be. nos sacerdotes, quia licet consecratio ista fiat sola di- uina virtute, tamen sacerdotes. proferunt consecrationis verba non in persona dei. Et quia in hoc sunt eius ministri, ideo pro- tanto benedicere dicuntur, seu consecrare. 13 Nonne con.

Circa, quod sciendum, q̄ eucharistiæ sacramentum; est quoddā spirituale nutrimentū, & iō fit sub duplici specie, s. potus, & cibi quia vtrunq; requiritur ad rōnē nutrimenti perfecti, tñ istud nu- trimentū spirituale contrario modo se hēt ad nutrimentū corpo- rale, quantum ad hoc, q̄ corporale nutrimentū conuertitur in nu- tritū, sed hoc nutrimentū spūale cōuertit in se nutritū. vnde di- cit Aug. in persona huius sacramenti: Cibus sum grandium, non me mutabis in te, sed tu mutaberis in me, quia huius sacramenti perceptio percipiētē incorporat ipsi Christo & iō pceptio huius ca- licis est cōmunicatio sanguinis Christi, & idē subdif de corpore.

14 Et pa. quem. Ad dandū fidelib. Licet. n. nō remaneat ibi sub- stantia panis, sed tantū eius accidentia, nominatur tū panis pp e- ius species remanentes. 15 Nonne participatio. q. d. sic, mo- do prædicto. ideo subditur. 16 Quoniā vnus pa. &c. Per hoc enim, quod Christo incorporamur in hoc sacramento, efficiamur panis vnus quodammodo, & vnus corpus in Christo.

17 Quoniā vnus pa. &c. Per hoc enim, quod Christo incorporamur in hoc sacramento, efficiamur panis vnus quodammodo, & vnus corpus in Christo.

18 Quoniā vnus pa. &c. Per hoc enim, quod Christo incorporamur in hoc sacramento, efficiamur panis vnus quodammodo, & vnus corpus in Christo.

19 Videte

de ser. ma in rō apud Be. de spi. litera.

10 pf. 61.

diuisio.

C Corpus per subministracionē charitatis: quia vnū sumus, & vnū sentire debemus dicit: vt fides vna vnū habeat sensum & opus. Quoniam vnus panis, & c. Exponit quomodo calix benedictionis & panis fiant accipienti caro & sanguis Christi.

Aug. lib. 21. de ciui. c. 25. li. de. co. pe. De na. ista. ru. c. 30. De praesentia Dei ad mar. dazum.

Charitatē oportet intelligi, quē si desit, iudiciū sibi sumit, qui sumit.

Typice. autem vnus panis & vnum corp⁹ ecclesia Christi dicitur, pro eo, q̄ sicut vnus panis ex multis granis, & vnū corp⁹ ex multis mēbris componitur, sic ecclesia Christi ex multis fidelibus charitate copulata connectitur.

B

a Videte. Similitudo est ad intelligendum quod supra dictum est, Q.

g Aug. Ideo addidit, secundum carnem, quia est Israel secundum spiritum, qui veteres vmbas iam non sequitur, sed eam consequentem, quē illis vmbis precedentib⁹ significata est, veritatē, & immolat Deo in corpore Christi sacrificium laudis, ex quo Deus deorū dominus locutus est, & vocauit terram a solis ortu vsque ad occasum, & c.

b Nonne, qui edunt ho. illas legis, scilicet, carnalis Israel, participi. sunt altaris: Sunt vtique. Sic qui edunt carnem Christi & sanguinem eius bibunt, participes eius sunt.

c Quid ergo. Quia dixi, fugite a cultura idolorū, videor dicere, quod idolis imo sit aliquid, magnum. Q. Nō hoc dico, sed potius dico quod ea, quē Gentes immolant, dæmonijs immolant: quia in idolo diabolus colitur, qui peior est idolo. Et quā ab idololatria prohibebat, vnde locus iste sumplit exordiū ne putarent ideo non nocere si de sacrificijs ederent idolorum: quia idolū nihil est: confirmauit & idolum nihil esse, & se non prohibere ista, ideo quod idolum sit aliquid: sed quā de-

C

Aug. lib. 68. de adult. legis & prophetarū. Sedul.

Aug. li. 20. contra Faust. ca. 18. & lib. cont. adult. leg. & prop. c. 18. 19. 20. Contra maghematicea.

a i carnalis legis seruientem precepta, etiam in vmbis sacrificiorum seruientem. Est & Israel secundum spiritum. Q. Sunt vtique. Ita vos Christi b Illas carnalis Israel.

mus. Videte Israel secundū carnem. † Nonne, qui edunt hostias participes sunt altaris? Quid ergo? Dico, quod idolis

immolatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid? Sed quē

immolant Gentes dæmonijs immolant, & nō Deo. † Nolo

autem vōs socios fieri dæmoniorum. † Non potestis calicem

domini bibere, & calicem dæmoniorum: nō potestis mensē

domini participes esse. & mensæ demoniorum. An † amu-

lamur dominū? Nūquid fortiores sumus illo? † Omnia mihi

licet, sed nō omnia † expediūt. Omnia mihi licent, se d' nō n

mo. & non Deo immolant r.

d Socios fieri dæmo. Augustinus. ad hoc genus etiam pertinent consultat ones & pacta quædam significationum cum dæmonib⁹ placita atque federata: qualia sunt molimina magicarum artium, auspiciū & augurū, atq; ligaturę & remedia, quę sunt in præ-

cātationibus, & quibusdā notis, & quibusdam rebus suspēndendis & illigandis.

Nec illi ab hoc genere perniciosæ superstitionis segregati sunt, qui geneta hanc ob nataliū dierum cōsiderationes, nunc autē vulgo mathematici, qui cōtinentur ad rationum euentus prædicere.

e An amulamur dominū? Nunquid, & c. Videtur amulari, & inuidere domino, cuius regnum diminuerunt, qui scandalol. fratrum comedunt.

vnde male cedit cum non fortiores. An amulemur dominum. Zelo inuidiæ Sathanas idololatriam inuenit, vt homines negando Deum idolis seruiant, & creator sibi cultum debitum perdat.

f Sedul. An amulemur, & c. Nunquid non irritamus eum ad zelum contra nos, & ad iracundiam prouocamus hoc facientes. Aliter. An amulemur dominum, id est, nunquid exemplū domini habemus, qui conuersatus in carne, nunquid comedit idololathya? Nunquid fortiores illo sumus. fide & scientia, vt faciamus quod dominus ipse non fecit, nec manducauit, quasi diligentiores eo essemus?

g Omnia mihi licent. Potestate liberi arbitrij & doctrina legis naturalis: Non quia omnia liceant etiam illicita, sed ecce ponamus licere omnia.

h Licent, sed non omnia expedi. id est, præcepto nullo domini prohibentur.

i Sedulius. Omnia mihi licent. Id est, omnia, quæ lege non prohibentur, licent, quia per se non habent peccatum, sed non semper expediunt: quia occasionem nonnunquam generant

NICOLAUS DE LYRA.

1 Videte Israel, & c. Hic consequenter declarat, quod dictū est per exemplum de veteri Testamento acceptum: in quo sacerdotes de hostijs oblati in altari viuentes, dicebantur participes altaris. & hoc est quod dicitur: Videte Israel secundum carnem, id est, secundū obseruantias veteris legis, quæ Heb. 9. dicunt iustitię carnis.

2 Nonne qui edunt. & c. q. d. licet ex hoc concluditur a simili, quod percipientes corpus, & sanguinem Christi, efficiuntur participes ipsius modo dicto.

3 Quid ergo? Hic consequenter ostendit, quod per participationē mensę idolorum efficiuntur homines participes dæmoniorum, & per consequens a Deo separantur. dicit igitur: Quid ergo dicitur, quod oblatum idolis ex hoc contrahat aliquam sanctificationem vel mundiciam.

4 Aut quod ido. q. d. non dico hoc, sed magis contrarium, vt patet ex supradictis. cap. 8.

5 Sed, quæ immolant. id est, sed dico, quod immolata idolis a Gentibus.

6 Dæmonijs immo. Tum quia dæmones ad hoc inducebant: Tū quia in idolis responsa dabant.

7 Et non Deo. scilicet, vero quod tamen erronee Gentiles aestimabant idola colentes. propter quod idolum nihil est vt ostensum est supra. 8. cap. licet materia idoli sit res aliqua & etiam dæmon.

8 Non autem vos se. se. de. idolis immolando, vel idololathia in venerationem idoli comedendo: vel etiam comedendo indiscrete, infirmos fideles scandalizando, vt supra dictum est. 8. cap. Vel etiam Gentiles in errore suo per talem comestionem confirmando, vt postea magis exprimitur.

9 Non potestis calicem domini bibere. scilicet, digne qui vnit vos Christo.

10 Et calicem dæmo. aliquo dicturū modorum, in quibus est mortale peccatum, separans nos a Christo: ideo subditur.

11 Non potestis mens. domi. par. esse. per. augmentum gratię. quod est effectus sacramenti eucharistię.

12 Et me. de. per cuius participationem incurritur mortale peccatum gratię corruptiuum.

13 An amula. Hic consequenter ponit huius participationis penam, cum dicitur, An amula id est, prouocamus eum ad iram per talē participationem. q. d. sic. quia separamur ab eo & coniungimur eius aduersario, scilicet, diabolo. quoniam ira est appetit vs vindiçte, ideo per hoc incurrimus penam a Deo inferendā. Et si dicat, quod poterimus eam euadere, hoc consequenter excludit dicēs.

14 Nunquid for. su. il. q. d. non, quia virtutis est infinita, & sic nō poterimus ei resistere.

15 Omnia. Hic consequenter ostendit qualiter immolatis idolis sit vtendū. Et diuidit in duas partes: quia primo facit quod dictū est secūdo quæsdā cōclusiones inducit, ibi, siue ergo māducatis. Prima adhuc in duas, quia primo ostēdit qualiter sit vtendū corā infirmis fidelib⁹. secūdo corā gentilib⁹, ibi, si qs vo. Et sens⁹ primi patet ex supradictis. 8. c. Cōedere idololathia nō est illicitū de nā rei tamē illicitū est cōedere cū scandalo infirmorū, & hoc est quod dicit Apost. Omnia mi. li. i. idololathitū comedere est mihi licitum de se.

16 Sed non omnia ex. mihi ad salutē, sed magis impediunt eam, vt potest si māducauero idololathia infirmū scienter scandalizandorū quia hoc inducit contemptū fraternę salutis, quod est contra charitatem proximi.

17 omnia mi. li. i. cibaria in lege phibita, sūt mihi licita.

18 Sed non omnia adi. f. proximū, sed magis deædificant aliquando. In primitiua enim ecclesia conuersi de iudaismo, & adhuc infirmi scandalizabatur de tali comestione, propter quod in corū præsentia saltem erat ad tempus abstinentia, ideo subditur.

A generant delinquendi, vel offendendi fratres. Omne autem quod licet, expedit. **Pol- apud** *** Aug** Ostendit ea que licita sunt, (idest, nullo domini precepto prohibentur) sicut expedit potius esse tractanda, non precepto legis, sed consilio charitatis.

a *Omne quod in ma-* quia licita sunt, & tamen non est utrum eis semper, determinat quomodo liceat edere, vel non edere. **l. 23a.** *** Canon Apostol.** Si quis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, aut quivis omnino de sacerdotali consortio, nuptijs & carnibus, & vino abstinerit, non propterea quo mens ad cultu pietatis reddatur exercitior, sed propter abominationem, oblitus quod omnia pulchra valde, & quod masculu & feminam Deus creavit hominem, sed diffamationibus lacerans creationem Dei vocat ad calumnia, aut corrigitur, aut deponitur, & ex ecclesia rejicitur. Contumiliter & laicus. **B** *** Cannon 52.** Si quis Episcopus aut presbyter, aut diaconus carnibus & vino festiis diebus non vtratur, & id per abominationem, non propter exercitationem ad cultum pietatis, deponitur, tanquam qui cauterio notata habeat conscientiam, & multis auctor sit offendiculi. **b** *Domini est ter.* Non potest esse immundum quod domini est. **Aug.** Holus vel quilibet fructus in quolibet agro natus eius est, qui creavit, quia domini est terra, &c. Et omnis creatura Dei bona est. Sed si illud quod in agris nascitur, sacrificatur idolo, tunc inter idolothyta deputandum est. Itaque aut certum est esse idolothytum, aut certum est non esse, aut ignoratur. Si ergo certum est esse, melius Christiana virtute respicitur. Si autem vel non est, vel nescitur, sine vilo conscientie scrupulo in usum necessitatis assumitur. **c** *Si quis vocat vos infidelium, &c.* *** Sedu.** Non dixit, ite, quia tunc solum debet Christianus ire ad infidelem, si novit esse pro-

d *Proximos.* **b** *Et ideo.* **f** *Tantum.* **f** *Vt eum edificet.* **1** **omnia edificant.** Nemo quod suum est querat, sed quod al- **2** **terius.** Omne quod in macello venit, manducate, nihil in- **3** **terrogantes propter conscientiam.** **† Domini est terra & ple-** **4** **nitudo eius.** Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire, omne **5** **quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes pro-** **6** **pter conscientiam.** **† Si quis autem dixerit, hoc immolatum** **7** **est idolis, nolite manducare propter illum, qui indicavit, &** **8** **propter conscientiam.** Conscientiam autem dico non tuam; **9** **sed alterius.** **Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena** **10** **conscientia? Si enim ego cum gratia participo, quid blasphemor** **11** **pro eo, quod gratias ago? † Siue ergo manducatis, siue** **12** **bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.** **13** **† Sine offensione estote iudeis & Gentibus ecclesie Dei, si-** **14** **cut & ego per omnia omnibus placeo. Non querens quod-** **15** **mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.**

16 **† Sine offensione estote iudeis & Gentibus ecclesie Dei, si-** **17** **cut & ego per omnia omnibus placeo. Non querens quod-** **18** **mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.**

19 **† Sine offensione estote iudeis & Gentibus ecclesie Dei, si-** **20** **cut & ego per omnia omnibus placeo. Non querens quod-** **21** **mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.**

22 **† Sine offensione estote iudeis & Gentibus ecclesie Dei, si-** **23** **cut & ego per omnia omnibus placeo. Non querens quod-** **24** **mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.**

25 **† Sine offensione estote iudeis & Gentibus ecclesie Dei, si-** **26** **cut & ego per omnia omnibus placeo. Non querens quod-** **27** **mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.**

28 **† Sine offensione estote iudeis & Gentibus ecclesie Dei, si-** **29** **cut & ego per omnia omnibus placeo. Non querens quod-** **30** **mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.**

profectum, id est, si scit posse eum lucrari. **d** *Propter illum.* Quia qui idolis servit, per hoc gloriabitur & confirmabitur in errore, & fratribus malum datur exemplum. **e** *Vt quid enim li.* Quod opus est, ut putet causa venerationis edere? Iudicor enim non distare ab idololatra. **Ut quid li.** pro-

alio dimittedum est, quia aliter de licito damnabilis effem, & de actione gratiarum vituperaretur ab imperitis, qui purarent sentire idolum aliquid magnum esse. **f** *Sive ergo man.* Non solum ergo vox tua sonet laudes Dei, sed etiam opera tua concordent cum voce tua. **Aug. in Psal. 146.** **11** **Cum. n.** voce cantaveris, silebis aliquando vita. Sed sic cata, ut nunquam sileas. Si enim ore clamas, & fraudem cogitas. **E** **12** **luisi a laude Dei, &** **13** **quod gratius est, in** **14** **blasphemia perrexi-** **15** **sti. Cum enim laudatur** **16** **Deus de bono opere** **17** **tuo, laudas Deum,** **18** **& cum blasphematur** **19** **Deus de malo ope-** **20** **re tuo, blasphemias** **21** **Deum. Si ergo quod** **22** **manducas & bibis, ad** **23** **refectionem corpo-** **24** **ris sumis, reparatio-** **25** **nemque membrorum, gratias agens ei, qui tribuit mortali &** **26** **fragili ista supplementorum solatia, cibum tuum & potus laudat** **27** **Deum. Si vero modum nature debitum immoderatione voracitatis excedas, & vinolentia te ingurgites, quatas libet laudes Dei lingua tua sonet, vita blasphematur.**

g *Omnia in glo. Dei.* *** Sedul.** Hoc est nihil faciat, nisi in quo glorificetur Deus. **h** *Ecclesia Dei.* quantum ad infirmos quibus fiunt offendicula, dum eorum exemplo adherent his, que inimica sunt Deo. **i** *Omni. pla.* Qui hominibus pro veritate placet, iam non ipse illis, sed veritas placet. Si propter seipsum placet homo, superbia est, hoc est, & quod alibi dixi. Si hominibus placere, servus Christi non essem. Sed nunquid placebat persecutoribus suis? Placebat omni generi hominum, quod Christi congregabat ecclesia, siue intus positus, siue introducendis in eam. **Aug. lib. de correptione gratie.** **Gal. 1. b.** **F**

31 **† Sine offensione estote iudeis & Gentibus ecclesie Dei, si-** **32** **cut & ego per omnia omnibus placeo. Non querens quod-** **33** **mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.**

34 **† Sine offensione estote iudeis & Gentibus ecclesie Dei, si-** **35** **cut & ego per omnia omnibus placeo. Non querens quod-** **36** **mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.**

37 **† Sine offensione estote iudeis & Gentibus ecclesie Dei, si-** **38** **cut & ego per omnia omnibus placeo. Non querens quod-** **39** **mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.**

40 **† Sine offensione estote iudeis & Gentibus ecclesie Dei, si-** **41** **cut & ego per omnia omnibus placeo. Non querens quod-** **42** **mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.**

NICOLAUS DE LYRA.

1 **Nemo, &c. querat.** s. q. sibi placitum est in talibus. **2** **Sed quod** **al. abstinento & evitando scandalum ipsius.** Et consequenter ostendit qualiter comedere idolothytum sit licitum dicens. **3** **Omne quod** **in ma. ve. i. venditur communiter omnibus.** **4** **Manduca. tanquam** **licitum ex se, veruntamen potest fieri illicitum propter scandalum infirmorum, id subditur.** **5** **Nihil inter. s. vtrum immolatum sit idolis aut non.** **6** **Propter con. s. fratris astatis infirmi, ut dicit glo. q. scandalizati ex tali comestione crededo, quod fieret in veneratione idoli, si comederet idolothytum post tale certificationem. Sed quod an possit comedere licite probat per Psalm. 23. a.** **7** **Domini est ter. &c. plenit. e. i. aialia terra replentia, & per consequens de se sunt munda, quia domini, nihil est immundum, nec immunditiam contrahunt per idolum.** **8** **Si quis.** Hic consequenter ostenditur qualiter utendum sit idolothytis coram Gentilibus, dicens. **Si quis vo. vos inf. ex aliqua familiaritate & amicitia licita.** **9** **Et multis ire. q. d. vobis licet, quia non presumitur, quod ex tali vocatione velit vos ad infidelitatem suam trahere, imo frequenter factum est, quod firmi in fide sic vocati trahebant vocantes ad fide.** **10** **Omne quod vo. ap. man. tanquam vobis licitum, quia tamen potest fieri per accidens illicitum, id subditur.** **11** **Nihil inter vo. &c.** Et cuiusmodi sit conscientia exprimitur postea. **12** **Si quis au. s. Gentilis.** **13** **Dixerit hoc immo. &c. qui crederet vos comedere in veneratione idoli, sicut ipse.** **14** **Et pro. con.** Et ostendit cuius. s. conscientiam, dicit. **15** **Con. autem di. &c.** Quia tu scis cibum de se licitum loquitur. n. Apostolus talia scietibus. v. supra dixit. Vt sapientibus loquor, &c. **16** **Sed alteri. s. Gentilis iudicantis illud immolatum esse idolis, vel assistentis iudicanti, quia videns peritum in lege Christiana talia comedere, gloriam de sua superstitione, & firmabitur**

CAP.

CAP. XI.

A **I**mitatores. Sunt gradus in ecclesia maiorum & minorum, ut illi exemplo precedant, hi imitatione sequantur. Sed & qui precedunt, si neminem sequuntur, errabunt, sequuntur ergo aliquem, idest, Christum.

b Lau. & c. De velationibus in quibus arguit illos suas traditiones non seruantes, quia illorum aliqui viri velato capite, & aliquae mulieres non velato capite orabant, aut prophetabant: unde & succenset eis Apostolus, quia cum esset eis Apostolus, in membris erant traditionum eius. Quasi etiam de aliis culpo, laudo de hoc ironia.

* Sedu. & Primas. Quid est quod subito laudat, quos ante vituperauit? Idem ubi legis praecipua non habet, blandimentis prouocat ad rationem. Nunc primum dicit. Volo autem.

c **Viri, & c.** Vel nomine viri intelligit hic spiritus, non ille spiritus sanctus, qui cum patre & filio immutabilis manet, & dignis animis incommutabiliter dat. Sed spiritus hominis, qui quasi animae maritus, animalis affectione tanquam coniugem regit, de quo dicit Apostolus: Nemo scit, quae sunt hominis, de quo & dominus ait mulieri Samaritanae. *Vade voca virum tuum.* Hic ergo spiritus cum praesens, idest, intentus est, se Deo subijcit

† Rector

d **Christus est. † Caput autem mulieris viri. Caput vero Christi**

e **Deus. Omnis vir oras, aut prophetas velato capite, † deturpat**

f **caput suum. Omnis autem mulier oras, aut prophetas non vela-**

pietate, intelligit spiritualiter, quae sunt domini luce sapientie illustratus. Huius viri.

d **Caput Christus est.** quia spiritus hominis regitur a sapientia Dei quae Christus est, in quo sicut in capite sunt omnes sensus spirituales, idest, plenitudo gratiarum, de qua accipit vir iste.

CAP. XI.

† **Mitatores mei estote, sicut & ego**

Chri. Laudabo autem vos fratres, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis praecipua mea tenetis. † Volo autem vos scire, quod omnis viri caput

d **Christus est. † Caput autem mulieris viri. Caput vero Christi**

e **Deus. Omnis vir oras, aut prophetas velato capite, † deturpat**

f **caput suum. Omnis autem mulier oras, aut prophetas non vela-**

minorem filium suspicantes. Verum seipsum oppugnant. Nam si caput mulieris vir est, eiusdem autem substantiae est & caput & corpus, caput vero Christi Deus est, sequitur eiusdem esse substantiae & patrem & filium, & c.

e **Ca. ue. Pater, quia filius a patre est & de patre, non pater a filio vel de filio. Ille huius principium, unde & caput eius dicitur. Vel Deus. i. diuina essentia vel trinitas, caput Christi secundum quod homo, quia diuinitas ut pote etatrix caput est creature assumptae. † Orans autem. Quia in alijs ubi est, potest valere, sed nondum**

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

Imitato. mei, & c. Postquam Apostolus remouit a fidelibus illud, quod est coerarium eucharistiae sacramenti. s. participationem mensae idolorum, hic consequenter eos instruit de sacramento eucharistiae. Circa quod primo ponit praebulum, secundo accedit ad propositum declarandum ibi. Volo autem. Prima in duas, quia primo ponit quaedam generalia monitione, secundo circa hanc ostendit Corinthiorum dispositionem ibi. Laudo autem. Circa primum sciendum, quod inferiora naturaliter imitantur superiora, et in hoc consistit perfectio eorum, primum autem exemplar imitationis verum est filius Dei, Ioan. 1. a. Omnia per ipsum facta sunt. pp. quod omnium perfectio consistit in imitatione huius exemplaris, quia non poterat a nobis videri in sua deitate, factus est homo, ut nobis hominibus humanis preberet exemplar visibile. Et sicut deitatis eius exemplar imitatur primo angeli, & secundo cetera creaturae, sic humanitatis exemplar primo prelati ecclesiae proponitur imitandum, Ioan. 13. b. Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, & c. hoc. n. dictum fuit apostolis quorum successores sunt episcopi. 2. i. d. s. c. In nouo Test. Secundo prelati Christi exemplo informati proponuntur fidelibus, in exemplum, id dicit Apostolus. Imitatores mei estote. qui sum vester apostolus, ut dictum est sup. 9. c. 2. Sicut & c. Chri. Quia subditi non tenentur prelati obedire in quantum deuiant a Christo. 3. Laudo autem vos fratres. Hic consequenter ponitur dispositio Corinthiorum circa dictam monitionem, inter quos erant aliqui boni dolentes de contentione aliorum, ut dictum est supra, & secundo hoc verbum Apostoli intelligitur dictum seriose, cum dicit. Laudo autem vos fratres, & c. mei estis. exempla mea fideliter imitando. 4. Et sicut tradidi vobis, & c. humiliter obediendo. Alij autem erant contentiosi & male ordinati, & secundo hoc verbum Apostoli intelligitur ironice, cuius sensus literalis accipiendus est per contrarium, sicut sensus parabolae per simile, et sic est sensus. Lau. autem vos, & c. i. uirum pero vos, quia nec imitami me exemplis nec preceptis meis obeditis. Et hoc secundo modo exponit Glo. cui consonare magis videtur sequens litera.

5 **Vo. autem.** Hic consequenter Apostolus accedit ad propositum docendo Corinthios de sacramento eucharistiae, et diuiditur in tres partes, quia primo redarguit errores eorum circa huius sacramenti celebritatem. secundo declarat huius sacramenti dignitatem, ibi. Ego sum. tertio docet ritum conuenientem ibi. Itaque, fra. Prima adhuc in tres, quia primo reprehendit eorum errorem circa habitum, secundo circa conuictum, ibi. Hoc autem praecipio. tertio circa cibum, ibi. Conuenientibus. igitur. vo. Prima adhuc in duas, quia primo ponit quoddam documentum, ex quo reprehensio sequens sumit, secundo monitio subditur ibi. Omnis autem vir. Circa primum ponit triplicem comparationem, prima est hominis ad Christum qui est caput hominum, id homines comparatur ad ipsum, sicut membra ad caput & hoc quadruplici ratione. Prima accipitur ex perfectione, quia sicut in capite sunt omnes sensus solo tactu existere in alijs membris, sic in Christo est gratiae plenitudo, Iob. 1. b. Vidi manus eum quasi unguis, a pa. ple. gratiae & veritatis. in alijs autem hominibus sunt gratia singulares, sicut dicitur c. se. Alij per spiritum datur sermo sapientiae, alij sermo scientiae, & c. Secunda accipitur ex eminentia, quia sicut caput supereminet ceteris membris, sic et Christus supereminet non solum hominibus, sed et angelis, Eph. 1. d. Constituens eum ad dexteram suam in caelestibus, super omnem principem & potestatem, & c. Tertia accipitur ex inferioritate, quia sicut caput insuit ceteris mem-

bris sensum & motum corporale, sic Christus insuit ceteris membris ecclesiae sensum & motum gratiae, Col. 2. b. Caput ex quo totum corpus per ne xus & coniunctiones subministratum est. Quarta accipitur ex conformitate in natura quae habet caput ad membra, et similiter Christus homo ad homines. Phil. 2. a. In similitudinem hominis factus est, & c. et hoc est quod dicit. Volo autem vos. Secunda comparatio est hominis ad hominem, quia similitudo. 6. Caput autem. Prima ratione perfectionis, quia vir est perfectior ratione corporis, femina. n. est mas occasionatus, ut dicit Philosophus li. de generatione animalium. Est, et perfectior ratione animae, quia viracitas prudentiae magis viget in viro quam in muliere. Secunda ratione supereminetiae, unde mulieri dicit Gen. 3. c. Sub viri potestate eris. Tertia ratione influentiae. Tunc quia vir regit mulierem. Tunc quia in ope generationis vir habet virtutem actiuam, mulier vero passiuam. Quarto ratione conuenientiae in natura, quia vir & mulier non differunt, id est. Caput autem mulieris viri. Tertia comparatio est Christi ad Deum patrem, qui suo modo est caput filij secundum deitatem, excepta prima ratione sumpta ex perfectione. Non enim pater est perfectior filio, verum tamen est principium filij, & sic habet quaedam eminentiam in quantum non est ex alio, insuit et quodammodo in filium, in quantum quidquid habet filius, habet a patre nascendo, sunt et non solum similes in natura, sed et unum, distincti tantum in persona. Si vero accipiatur comparatio secundum humanitatem, sic Deus est caput Christi suo modo secundum quatuor conditiones praemissas, quia Deus perfectionis est infinitus, Christus in quantum homo finitus, supereminet et Deus Christo in quantum homo, ut creator creaturae, insuit et ei plenitudinem gratiae, est et ibi similitudo naturae in quantum humana natura est ad imaginem & similitudinem Dei facta, Gen. 1. Facia. homo ad ima. Dei, & c. ideo dicitur, Caput vero Christi Deus. 7. Omnis vir. Praemisso documento hic consequenter subditur monitio. Cuius ratio sumitur ex illo documento. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur monitio ex parte viri, secundo ex parte mulieris ibi. Omnis autem mulier. Circa primum considerandum, quod vir assidens iudici debet dignitatem suam preferre. Deo autem, quod omnis iudex est, assidit homo dupliciter. Vno modo orando, quia tunc humana refert ad Deum. Alio modo prophetando, et tunc diuina refert ad homines, & accipitur hic praebere putat quod reuelata diuinitus alijs refert ad ecclesiam adificationem, unde supra illud. Prophetas, dicit. Glo. i. scripturas referas, quod est intelligendum quod hoc fit in persona ecclesiae. Et similiter dicitur de orare. Isti vero actus exerceri debent capite non velato, quia per hoc designat, quod exercens immediatissime best Deo, quia inter caput suum & Deum non est velamentum medium, sicut nec inter ecclesiam & Deum, id est. Om. v. o. in persona ecclesiae, ut sacerdos consecras. 8. Aut pro. epistolam vel euangelium, seu lectionem in choro referes, vel aliquid huiusmodi. 9. Vela. c. de ca. su. i. indeceter exeret talis actum sicut turpizendo corporis consurgit ex inordinatione membrorum nec obstat praedictis, quod aliqui decenter orant cooperito capite in secreto vel in singulari persona, quia talis cooperitio fit ad maiorem mentis quietudinem. Apostolus autem hic loquitur de oratione facta publice et in persona totius ecclesiae, et eadem ratione ea, quae dicitur in ecclesia a tota multitudine sicut psalmi conuenienter possunt cantari velato capite, quia verbum Apostoli intelligit quod aliquid ab uno cantatur quasi singulariter se Deo praebere ante in persona ecclesiae. Similiter praedictas sine doces in scholis refert sacra scripturam, ut loquens in persona propria, id cooperito capite possunt conuenienter fieri talia. 10. Omnis autem. Hic consequenter ponit monitionem ex parte

Aug. lib. 2. de ad alteri. con. iug. ca. 4. & li. q. vete. & noui test. q. 24.

Diuisio.

Diuisio.

† De. et. h. e. ver.

E. t. pb. seu. itar.

Aug. Tru. lib. 1. de. f. anu. f.

Vir. lic. qua.

Atie ad videndum quam indecori sunt, folia dulcium fructuum sine ipsis fructibus, id est, sine operibus bona verba cōtextit, vt male viuentes bene loquendo turpitudinē suā contegāt.

De imagine viri & mulieris.

† Alioqui

Ambrosius. Vir factus ad imaginem Dei, nō mulier, quæ est imago Dei in viro. Vnus vnus fecit, vt sicut ex eo omnia, sic ex isto oēs homines, vt vnus inuisibilis vnus visibilis imaginē gerat in terris, vt vnus in vno auctoritatē vni⁹ principij cōseruaret ad cōsulationem diaboli, qui neglecto vno Deo dominum sibi vsurpare voluit.

† nam

Vbi supra.

Aug. Vir est imago Dei, quia sicut ex Deo omnia, ita ex Adā omnes homines, & sic cōseruat auctoritatem vnus principij, quod ab vno omnia contra illum diabolum. s. qui Deus esse voluit. Vel in hoc habet similitudinem, quia sicut de latere Christi in morte dormientis origo ecclesiæ fluxit, sic de latere Adæ nata est sibi sponsa. Et sicut Christus præest & regit ecclesiam & ecclesia subseruit ei, ita vir præest & regit mulierem, & ideo nō habeat signum subiectionis, sed libertatis, vel vir principaliter creatus est ad imaginem Dei. In quo naturaliter amplius viget ratio & ius prælationis. Et gloria Dei est vir, quia ex eo est, & quia Deum principaliter glorificat. Mulier est gloria viri, ex quo est, & cui subseruit, Vel vir principaliter creatus est ad imaginē Dei, in quo nāltiter amplius viget ratio, quasi ipse sit ratio, quæ est gloria dei. Mulier est ipsa sensualitas, quæ subseruendo gloria est rationi, quia hæc naturaliter in femina præualet, de qua non est vir, vt a sensuali regat rationalis, sed ipsa de viro, vt ab eo regatur. Et sic decet, quia non est creatus vir. i. rationalis, vt feruiat sensualitati, sed ecōtrario, & iō femina velet caput. Sciēdum etiā, quia secūndum quosdam sensualis motus est pro serpente. Inferior portio rōnis pro muliere, superior portio pro vtro illecebra consentire cibum vetitum edere. Si sola delectationis cogitatio est femina, sola manducat. Si vero mala cogitatio, in actū mittitur, uel uoluntas perficiendum asserit, tunc vir etiā cum femina vetitum gustat. Alij vero non improbabiler ponunt sensum corporis pro serpente, sensualitatem pro femina, rationem pro viro.

Ioan. 19. f. Genes. 2. d.

Fecit Deus hominem totum ad imaginem, hoc secūndum spiritum. Sed ne putes solum spiritum factū in quo imago addit, masculū & femina fecit eos, hoc secūndū corpus, vbi duo secūndū sexum esse discernuntur, cum prius dixit vnū.

Genes. 1. d.

Ambrosius. Vir est imago Dei. Sed in Genesi dicit: Fecit hominem ad imaginem Dei, mascul. & fem. Quomodo ergo vir imago Dei, vt non velet, & non mulier? Sed hoc in natura humanæ mentis, & mystice loquitur de velatione. Aliter. n. nisi aliquid secretū referretur, inane est quod dicitur: Homo. n. est imago Dei secūndum rationālē mentē, in qua dicitur renouari in agnitione Dei secūndum illum: Renouamini spiritum mētis vestra, &c. Et iterum. Induite nouum hominem, qui renouatur in

Eph. 4. f.

Fecit Deus hominem totum ad imaginem, hoc secūndum spiritum. Sed ne putes solum spiritum factū in quo imago addit, masculū & femina fecit eos, hoc secūndū corpus, vbi duo secūndū sexum esse discernuntur, cum prius dixit vnū.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Veruntamen neq; . Hic remouet quoddam dubium: ex hoc enim quod dicit, quod vir est gloria Dei, et mulier gloria viri, possent aliqui credere quod mulieres essent impertinentes ad gloriam finalem: ideo hoc remouet per hoc, quod finalis consummatio quæ est per gratiam et gloriam, correspondet primæ rerum productioni. propter quod vir & mulier simul pertinent ad finalem consummationem per gloriam sicut ad primam rerum productionem, et hoc est quod dicitur: Veruntamen, id est, vtique pertinet ad gloriam & gratiam, quæ sunt a domino, Psal. 83. c. Gratiam & glo. da. d.
- 2 Nam si mu. de vi. primo facta est, Gen. 2.
- 3 Ita & per inu. vi. postea processit per generationem naturalem.
- 4 Omnia autem ex Deo, scilicet procedunt tanquam ex principio effectiuo, & in ipso quiescunt sicut in fine vltimo.
- 5 Vosipsi. Hic consequenter Apost. committit iudicium eius quod dicit auditoribus rationabilibus. Et diuidit in duas partes, quia primo facit quod dictum est. secundo contentiosos reprimit. ibi: Si quis autē. Circa primū dicit: Vosipsi iudic. secundum vclum iudicium rationū.
- 6 Decet mulierem. quasi dicat non. ideo subditur.

Nec

in agnitione Dei secūndum imaginē eius, qui creauit eum. vbi etiam nullus sexus est, sed idē est ibi femina cum viro, id est, tota illa substantia vna est imago Dei, & in mētibus eorū communis est natura, sed ex sexu corporis signatur distributio mētis. Est pars eminens, quæ se extendit in id quod est eternū, quæ est imago Dei, & ideo nō est cohibenda velo, vt se indeptineat. Est pars inferior, quæ deriuat ad actionē tempora liū, quæ ex qua parte consulit veritatē, imago Dei est, ex qua extēdit ad agēda inferiora, nō est imago Dei. Quia vero in his rebus temporalib. periculosa est nimia in inferiora progressio, ideo habet potestātē super

- a angelos. † Veruntamen neq; vir sine muliere, neq; mulier sine viro in domino. Nā sicut mulier de viro, ita & per mulierem vir. Omnia autem ex Deo. Vosipsi iudicate: † decet mulierem non velatam orare Deum? † nec ipsa natura docet vos. Quod vir quidem si † comam nutriat, ignominia est illi, mulier vero si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine dati sunt illi. Si quis autem videtur contentiosus esse, nōs talem consuetudinem non habemus, neque

caput, quia cohibeatur, quod indicat capitis mulieris velamen. Quod ergo ad totū virū pertinet, imago Dei est, quod vero ad solam eā, quæ in adiutoriū tribuitur, nō est imago Dei, quia nō est imago Dei, nisi quod inhæret incōmutabili veritati. a * Sedul. & Primasius. Angelos. Id est, Sacerdotes, vel ministros altaris, vel omnem clerū, qui Dei præcepta annunciat, sicut scriptum est, quia angelus Domini exercitū est, ne videlicet carnali concupiscentia eorum impediatur sensus, siue ppter honorē angelorū, quæ ecclesiæ assistere perhibent. b Veruntamen. quamuis in primis non sit vir de femina, sed conuerso, etiam in sequenti generatione non est hoc. In domi. id est in operatione domini, in qua alter sine altero non creatur. Verunta. Non ita se habet in Christo, dñō, vt admissio viro mulier excludatur a salute, neque vt admissa muliere vir excludatur. Reddit autē causam, quod altero admissio alter nō sit excludendus, nam sicut mulier de viro, &c. c Omnia au. Postquā singula dixit, vt omnia Deo vni principio subijceret, addit oīa ex Deo, vt neque mulier de subiectione doleat, neque vir de exaltatione superbiat. d Vosipsi. Quia eius traditionem non seruauerāt, quod eis succenset, iā non ex auctoritate traditionis suadet, sed ex natura. Natura non docet, quia vir si comā nutriat, &c. Iō gloria mulieri, quia naturaliter habet, quia pro velamine: coma enim indicium velaminis est vt naturæ voluntas addatur. Et iō vir non naturaliter comatur, quia non est velandus, & lex prohibet virum esse comatum. e Si comam. Coma Samuelis & prophetarū pro velamine vt. in reuelatione euāgelij deponitur. vnde cum transieris ad Christum, auferetur velamen. f Si quis autem videtur esse contentiosus &c. * Sedul. & Primasius. Præuenit illos, ne quis diceret, vbi hoc scriptum est? vel alijs argumētis huic rationi resisterent, ac si liceret: Nos diximus, quæ nobis honesta videbantur & iusta Si quis autē nolens acquiescere veritati, quærit quid respondeat, sciat se responsione indignum, qui magis contendere paratus est, quam doceri.

Hoc

- 7 Nec ipsa natura docet, quod debeat sic orare. Natura verò est quoddam rei artificiatum, ideo ducit in cognitionem artis diuinæ, sicut artificiatum hominis in cognitionem artis humana, videmus enim quod mulier habet inclinationem naturalem ad comam nutriendam, quia ad hoc student diligenter. non sic autem viri, ideo dicit.
- 8 Quod vir quidem. per hoc enim reputatur mollis et effeminate, vnde Poeta: Sint procul a nobis iuuenes vt femina compti.
- 9 Mulier verò. quia est illi data ad ornatum. ideo subditur.
- 10 Quoniam capilli. Veruntamen quia hoc velamen est imperfectum, additur aliud per artificium, vt supra dictum est.
- 11 Siquis. hic consequenter reprimit superbos di. Si quis, &c. cōten. esse, sub clamore volens contrarium asserere, scilicet quod mulieres sine velamine debeant orare, sufficit sibi dicere quod sequitur.
- 12 Nos. scilicet conuersi de Iudeis.
- 13 Talem consuetudinem. quod orent capite non velato.
- 14 Neque ecclesia Dei, s. de Gentibus collecta. et hoc sufficere debet ne aliquis agat contra communem ecclesiæ consuetudinem. quia sicut dicit Aug. In omnibus in quibus nihil certi sacra scriptura diffinit, mos populi Dei & instituta maiorum pro lege sunt habenda.

Hoc

a Hoc aut. prae. Non differentis solertia requiratur, sed precipientis auctoritas attendatur.

b Non lau. Incipit de dnica cena, in qua multu peccabant.

c Opor. & here. No vult, nec optat apostol' esse hereses. Sed quae sic futurum est, dicit: Et quia hoc utile est, ad qd utile subdit, vt non tantum reprobri, qui dicunt: Ego sum Pauli, sed & qui probati sunt manifesti fiant. Haereses vt etiam in his, qui dubitant de resurrectione. Scissure, pro donis spiritualibus, & hi malo suo profunt catholicis. Omnes enim inimici ecclie, vero errore cecati, vel malitia deprauati profunt ecclie, quia si accipiunt potestatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam. Si vero male sentiendo aduersantur, exercet eius sapientiam. Ab aduersario enim mota questio discendi exit occasio. Hareticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriae principatusque sui gratia falsas ac nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur.

d Vi & qui probati sunt, manifesti fiant. * Sedul. Siue doctores in resistendo, siue fideles in permanendo.

* Primas. Vnde aduocati peritua apparebit, si cam nullam dicat vbi probatur: vnde nauclerus, vel gubernator laudabitur, si nauis semper in portu, vel in tranquillitate consistat.

e Domi. e. Aug. dicit acceptionem eucharistiae, qua non debent pransi sumere, vel mensis suis miscere, vt hi quos Apostolus arguit, sed ieiuni in honore tanti sacramenti. Licet. n. post cenam, discipulis suis dederit corpus, & sanguine suum, non tamen iam calunianum est vniuersae ecclie, q. a ieiunis semper sumitur. Na saluator quo vehementius commendaret mysterij huius altitudinem, voluit hoc vltimu infigere cordibus, & memoriae eorum. Quo ordine autem post sumeretur,

ur, ab apostolis per quos ecclesias dispositurus erat, seruauit Docendum.

f Vnusquisque enim suam cenam praesumit. Notat illos, q. munera quae offerebant altaribus pro sacrificio coficiendo, peracto illo sibi resumebant, nec alijs non habentibus communicari sinebant, sed soli sumebant, vt inde etiam inebriarentur alijs esurientibus.

Ambrosius. Munus oblatum totius sit populi, i. vniuersis communicari debet, quia in vno pane omnes signantur. Per id enim, quod vnu omnes de vno sumere oportet. Hos ergo notat, qui in ecclesia vbi causa vnitatis, & mysterij conuenitur, suas oblationes causa dissensionis, (quam pseudo seminauerunt) sibi vedicabant. Tantas enim dissensiones inter eos pseudo seminauerant vt suas celarent oblationes, & vendicarent, cum vna eademq. proce omniu oblationes benedicerent. Et hoc ita faciebant, vt ceteri vnde offerrent non habentes, non sumentes, partem cofunderentur, & hoc tam cito, ut superuenientes nihil inueniret. Et dum sic, domui potius agenda sunt. Sed ut corrigantur, formam que a Christo in huiusmodi re data est iterat.

* Sedul. & Primas. Apud Corinthios quodam, sicut aliqui afferunt, praua inualuerat consuetudo, ecclesias passim de honestate conuiujs, in quib. vescebantur ante dominicam oblationem, q. cenam noctibus offerebant, cumque diuites ebrii ad Eucharistiam venirent, vexabant inopes fame. Mos vero iste, vt referunt, de gentili adhuc superstitione veniebat, vnde etiam quibusdam locis per Aegypti loca, vel Syriae die Sabbati nocte post cenam dicitur ad ecclesiam conueniri.

g Aut eccle. dei con. * Sedul. Facientes ea trichiniu epulariu. Ecclesiam. Ecclesia fideles, de quib. dicit. Vt exhiberet sibi ecclesiam

NICOLAUS DE LYRA.

1 Hoc aut precipio. Postquam apostolus reprehendit Corinthios in celebritate sacramenti eucharistiae circa habitum, hic consequenter eos reprehendit circa conuiuium. Nam in hoc aliqui se inordinate habebant. Dicit igitur: Hoc autem precipio. quod sequitur.

2 Non laudans. sed reprobans. **3** Quod non in me. & c. con. ad ecclesiam, vbi debet esse perceptio sacramenti eucharistiae & hoc est contra rationem cuiuslibet congregationis. videmus. n. q. animalia eiusdem speciei, & etiam aues congregantur ad inuicem propter melius, s. propter maiorem securitatem, & prolis educationem & mutuam consolationem. Similiter ciuitas, q. est hominum congregatio, est pp melius, s. pp securitatem, & indigentiae mutuae relevationem per diuersa artificia. Indiget. n. homo vestitu, armis, doctrina, & similib. in quib. non sufficit vnu artificium, sed multa requiruntur, ideo & similiter congregatio fidelium in ecclesia debet esse pp melius in spiritualibus. aliter esset reprobanda, vt dicit Ista. i. d. Iniqui sunt coetus vestri, kalendas vestras, & solennitates vestras odiunt anima mea, &c. Hoc autem erat in Corinthiis, id subditur.

4 Primum quid. id est dissensio est primum malum inter vos, vnde oritur contentio, & alia mala.

5 Et ex parte. Dicit ex parte, quia aliqui Corinthiorum erant ad hoc proni, tamen non omnes. **6** Nam oportet. id est, utile est non per se, quia haeresis est mala simpliciter, nec ex parte hominum, sed ex parte dei elicentis ex hoc bonum, quia sicut dicit Aug. in Enchi. Deus a deo omnipotens est, & bonus, q. non sineret mala fieri, nisi ex eis eliceret maiora bona, sicut ex persecutione tyrannorum elicit patientiam martyrum, Sicut est in proposito, Haereses. n. ex dei potentia dupliciter ordinantur ad bonum. Primo, vt ex hoc veritas fidei magis elucidetur, nam argumentis haeticorum fideles exercitantur ad scrutandum plenius illa, quae sunt ad fidei defensionem, & ad quaerendum talia per orationem a deo. Secundo, quia per haeticorum persecutionem examinantur, & probantur fideles, sicut aurum in fornace, & hoc est, quod dicit.

7 Vt & qui probati sunt. i. approbati a deo. **8** Manifesti. per distinctionem eorum ab alijs, ex similib. causis dicit Saluator Matth. 16. Necessesse enim est, vt veniant scandala. **9** Conue. Hic tertio arguit apostolus Corinthios de hoc, q. male se habebant circa sacramentum eucharistiae quantum ad cibum, quia aliqui eorum pransi sumebant corpus Christi, sumentes argumentum ex hoc, q. Christus post cenam hoc sacramentum instituit, & discipulis dedit, qd tunc fuit rationale, quia ibi debuit inchoari veritas, vbi cessauit figura. Huius autem sacramenti figura fuit immolatio agni Paschalis, & id post illi agni esum Christus rationale instituit hoc sacramentum. secundo vt ex loco huius institutionis sacramenti Christus iret ad passionem, cuius memoriale est hoc sacramentum. tertio vt ex hoc firmius maneret impressum cordibus. discipulorum vltimo tradebatur eis. Postea rationale statuit ecclesia in reuerentia tanti sacramenti q. non sumat, nisi a ieiunis, non solum ieiunio ecclie, sed et naturae, qd soluit p modum cibi, & potus, siue p se nutriat, vt corpus mixtum, siue et cum alio, sicut aqua pura. Dies autem incipitur a media nocte, & id, q. post media nocte aliquid sumpserit dicto modo reddit inidoneus ad sumendum hoc sacramentum, infirmi tamen ab hoc excusantur. dicit igitur: Conue. er. ad participandum eucharistiae sacramentum.

10 Iam non est. i. non licet vobis, & subditur causa cum dicitur. **11** Vnus. ante sumptionem sacramenti, preparabant enim sibi sua cibaria, & portabant ad ecclesiam, comedentes antequam sumerent sacramentum, & sic diuites laute comedebant, & bibebant, pauperes autem esuriebant. ideo dicit.

12 Alius qui. In hoc erat et contemptus ecclesiae, quae consecrata est diuinis vsibus, propter quod non est talibus applicanda. id dicit.

13 Nunquid do. id est domos non consecratas in quibus debent exerceri talia conuiuia.

14 Aut eccle. Ibi accipiatur, aut pro certe, quasi dicat certitudinaliter est in hoc contemptus ecclesiae.

15 Et con. eos. scilicet pauperes non habentes quid comederent honeste coram tanta multitudine.

Ecclesiam gloriosam. Hoc tamen nomine uocari ipsam do-

A mū orationis, apostolus testatur, dicēs, Aut ecclesiam dei, &c.

Eph. 5. f. a Laudo vos. Vel sic distingue: Laudo uos in hoc? utique nō laudo.

Aug. trac. 26: & 27. in Io. & lib. 20. confess.

b Ego enim ac. &c. Ostendit mysterium eucharistię inter ce-
nandum celebratum,
non cenam esse. Me-

dicina enim spiritua-
lis est, & memoria re-
demptionis, ut maiō-
ra consequamur, quia
morte Christi libera-
ti sumus. Huius in e-
dendo, & bibēdo me-
mores esse debemus,
nouum Testamētum
in hoc consecuti, quia
beneficii diuini san-

De conf. dist. 2. c. scriptura. &c. iteratur.

guis est testis, unde ad-
tutionem corporis, et
animę percipimus, quia caro Christi pro salute corporis,
Sanguis pro anima nostra. ideoque non manducandum prę-

dixit lex sanguinem.

c In qua nocte. In nocte passus ad lucē resurrectionis uenit.

d Fregit. in sacramento, scilicet secundum, quod uidebat,
& integrum à fidelibus credebatur. Fre. Vnum omnibus de-
dit, ut in unitate permancant, sed cum fregit, spontaneam
passionem suam ostendit.

e Acci. & m. &c. Post celebratum uetus Pascha dominus
corpus, & sanguinem suum discipulis dedit, ut ostenderet
veteris Test. sacramenta cessatura.

August. epist. 48. c. 7. & 9.

Ideo post alia dedit, ut discipulorū memorię tenacius infi-
geretur, & ab ecclesia deinceps frequētare. Sub alia specie
tradidit, & deinceps a fidelibus sumendū instituit, quia fides
non hēt meritum, cui humana ratio prębet experimentum.
Sub specie panis, & uini, quia res huius speciei expressam hnt
similitudinē, cū utraque re huius sacramenti, p̄tenta, s. & si-
gnificata, & significata, & non cōtēta. Cōtēta, & significata
est caro Christi, q̄ de uirgine traxit, & sanguis quē pro nobis
fudit. Significata uero, & nō cōtēta, unitas ecclesię in p̄de-
stinatis, uocatis, iustificatis, & glorificatis. unde Hiero. Dupli-
citer intelligitur caro Christi, uel illa, quę crucifixa est, & se-
pulta, uel spūalis illa atque diuina, de qua ipse dicit: *Caro mea,*

Ioan. 6. f

uere est cib. &c. Et uere, qui manducat meā carnē in me manet, &c.

Tria in sacra-
mento eucha-
ristię.

Sunt itaque tria in hoc sacramento. Vnū, quod tm̄ est sacra-
mētum, ut species uisibilis panis, & uini. Alterum quod est
sacramētū, & res, ut caro Christi propria, & sanguis. Tertiū
quod est res, & non sacramētū, ut est mystica caro Christi.
Sacramētū uero est sacrę rei signū. Et sępius illa utranque
rē signat, & utriusque expressam gerit similitudinē. Nā sicut

C panis prę cęteris cibus corpus reficit, & sustentat, & uinum
hominē lætificat, & inebriat, sic caro Christi interiorem ho-
minē magis cęteris gratis spūaliter reficit, & saginat, & san-
guis spūaliter lætificat, & sic inebriat, ut sobriū reddat. unde

Psal. 103. b.

Calix meus inebrians, quā præclarus est. Habet & similitudinē

Psal. 22. b.

cum

cum re significat tm̄, quę est unitas fidelium, quia ex multis
granis unus conficitur panis, & ex pluribus acinis uinum in
unū cōfluit, sic ex multis fidelium personis unitas ecclesię cō-
sistit. Cuius etiam sacramentum est corpus Christi propriū,
quod de uirgine sumpfit, quia sicut corpus Chri ex multis mē-
bris puris, & ab omni
peccati macula com-
munibus constat, ita
& unitas ecclesiastica
ex multis p̄sonis mun-
dis, & immaculatis cō-
sistit. In cuius rei typo
facta est arca domini
de lignis sethim, quę
sunt imputribilia, &
albę spinę similia.
Sub duabus speciebus
ideo dedit, ut ostē-
deretur Christus totā
humanam naturam, i.

a Et hęc cum sint, non inuenio quid dignum sit uobis.

b In aliis, in hoc nihil laudabile inuenio.

a eos, qui nō habent? Quid dicam uobis? Laudo vos? In hoc

a Non laudo, quia corpus domini est, quod sumere debetis, & in eius commemora-
tione. Quod ego ab ipso didici, hoc.

b non laudo. Ego enim accepi a domino, quod & tradidi vo-

a Imminente iam passione, & ideo acceptius tenendum.

c bis, quoniam dominus noster Iesus Christus in quā nocte

De reparatione hominum sic futura.

d tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit:

a Id est gratum, & acceptum intelligit, s̄de comedite.

b Ut conformes mihi sitis.

c Quod aliud uidetur. d Illud idem substantialiter, uel secundum efficaciam.

e Accipite, & manducate. Hoc est corpus meum, quod pro

corpus, & animā assumpsisse, ut utranque redimeret, Panis
enim ad corpus refertur, uinū ad animā, quia uinum sangui-
nem operatur, in quo sedes animę a physicis esse dicitur. Et
ideo sub duab. specieb. celebratur, ut animę, & carnis susce-
ptio in Christo, & utriusque liberatio in nobis significetur.

Aqua ideo apponitur, ut ostēdatur nostra redemptio per
Christi passionem facta, & eius passio procurata pro nra di-
lectione. Aqua enim genus humanū significat. unde in Apo.
Aqua quas uidisti, populi sunt, quarum salus nō posset esse sine
passione domini, nec domini passio sine populi dilectione,
nisi enim nos diligeret, pro nobis morti se non traderet.

Verum corpus Christi esse in altari ipsa testatur ueritas
cum inquit: *Accipite, hoc est corpus meum.* Et sanctorum aucto-
ritates in medium ductę comprobant.

DE REALI EXISTENTIA COR- poris, & sanguinis Christi in Sacramento Eucharistię.

* S. Andreas. Omnipotenti deo ego omni die sacrifico,
non thuris fumum, nec taurorum mugientium carnes, nec
hircorum sanguinem, sed immaculatū agnum quotidie in
altari sacrificio, cuius carnes posteaquam omnis populus ero-
dentium māducauerit, & eius sanguinem biberit, agnus qui
sacrificatus est, integer perseuerat, & uiuus.

* S. Martial. Quod Iudęi per inuidiam immolauerūt, pu-
tantes se nomen eius e terra abolere, nos causa salutis nostrę
in ara sanctificata proponimus, scientes hoc solo remedio
nobis uitam præstandam, & mortem effugandam.

* S. Ignatius. Non comedā escam corruptionis, neque uo-
luptates huius mundi desidero. Panem dei uolo, panem cę-
lestē, panem uitę, qui est caro Iesu Christi filij dei uini, qui
natus est in nouissimo ex femine Dauid, & Abraham, &c.

* S. Dionys. Arcop. Illud quoque sacratius intueri, quod
impositis sancto altari uenerabilib. signis, per quę Chrs, &
signatur

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quid di. uos. super hoc factum.

2 Lau. uos. interrogatiue, & respondet.

3 In hoc non. imo uoluptero. Minus dicendo plus significat.

4 Ego enim. Postquā apostolus reprehendit Corinthiorum errores
circa eucharistię celebritatem, hic consequenter ostendit huius sacra-
menti dignitatem. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit, quod
dictum est, secundo fideles ad reuerenter sumendum hoc sacramentum
inducit, ibi: Itaque, &c. Circa primum præmittit auctoritatem eius,
quod dicturus est, quia non phantastice, uel humana præsumptione cō-
fictum est, sed a domino reuelatum, & hoc est, quod dicit: Ego enim
ac. a do. mihi reuelante. Quod, & tradidi uo. Consequenter ostendit
institutionem, quoad corpus, di.

Diuisio.

5 Quoniam do. Ic. Circa, quod sciendum, q̄ sicut in uita corpora-
li primo est generatio. secundo geniti nutritio, sic in uita spiritali p̄ce-
dit baptismus, qui est spiritalis generatio, & sequitur eucharistię, q̄
est spūalis nutritio. in generatione uero naturali generans non cōiūgi-
tur genito secundū substantiam, sed solum secundum uirtutem, in nu-
tritione uero cibus coniungitur nutritio secundum substantiā, & simili-
ter est in uita spūali, Christus in sacramento baptismi solum est secun-
dū uirtutem, sed in sacramento eucharistię, quod est alimentum spiri-
tuale, est secundum substantiam. Continetur autem ibi Christus sub spe-
cie panis, & uini, ne fidelibus esset horribile, si carnē humanā, & san-
guinem sumerent in propria specie, & ne infidelibus esset derisibile, et

ut meritū augmentetur hominum credentium, quod sub specieb. panis,
& uini corpus Christi, & sanguis continetur. Datur etiā hoc sacramē-
tum sub duplici specie, s. panis, & uini, ut per hoc perfecte spūalis rese-
ctio designetur. Et quia est memoriale passionis Christi, in qua sanguis
fuit separatus a corpore, propter quod primo tangitur institutio huius
sacramenti quantum ad corpus, siue carnem, secundo quantum ad san-
guinem, ibi: Similiter, & calicem. Circa primum dicit. Quoniam d.
Qui est institutor sacramentorum, & non alius.

6 In qua nocte. ut sic post institutionem huius sacramenti iret ad
passionem ratione prædicta.

7 Accepit panem. Ut per hoc designaret uoluntarie se ire ad pas-
sionem. cuius hoc sacramentum est memoriale.

8 Et gratias agens. Ut doceret nos in omnibus deo gratias agere.

9 Fregit. non antequā uerba cōsecrationis proferret, sed post. unde
cum dicitur: Fregit. anticipando dicitur, quia cōsecrauit, ut nos. nā sa-
cerdos non profert uerba cōsecrationis in persona propria, sed in perso-
na Christi. Mat. uero. 26. dicitur: Accepit panē, & benedixit, &c.
de qua benedictione apostolus mentionem non fecit, quia Mat. per illā
nihil aliud intellexit, quam prolationem uerborū, s. Hoc est corpus meū
Sciendum etiam, quod cum subditur: Fregit, nō est intelligendum, q̄
corpus suum fregit, quia non est in sacramento frangibili modo, sed sic
git species panis remanentes.

10 Et di. acci. In hoc igitur tãgitur usus huius sacramēti, quod a si-
delib. sumitur, ut Christo per augmentum gratię magis incorporentur.

11 Hoc est corpus. Ista sunt cōsecrationis uerba, & est sensus, hoc
est

signatur, & sumitur, adest protinus sanctorum descriptio cōjunctionem eorum indiuiduam, vnionemque cum illo altissimam, & sacratissimam indicans, &c.

* Telephor. Ipsi qui proprio ore corpus domini cōficiūt, ab omnibus sunt audiendi atque timendi, & non dilacerandi.

* Pius. Si per negligentiam aliquid de sanguine Christi stultauerit in terram lingua lambatur, & tabularatur, &c.

* Iustinus martyr. Non ut quemuis panem, neque ut quemuis potum ista omnia accipimus, sed quemadmodū per verbum dei incarnatus est Iesus Christus saluator noster, & carnē, & sanguinem pro nostra salute assumpsit, ita quoque per preces verbi illius, cibum, ex quo sanguis, & caro nostra per immutationem aluntur, cum benedictus fuerit Iesu ipse in carnati carnem, & sanguinem didicimus esse, &c.

* Ireneus. Quomodo dicūt carnem in corruptionem deuenire, & non percipere vitā, quæ a corpore domini, & sanguine alitur? Ergo aut sententiam mutant, aut abstineant offerendo, quæ prædicta sunt.

* Tertul. Caro abluitur, ut anima emaculetur, caro vngitur, ut anima consecratur, caro signatur, ut anima muniatur, caro manus impositione adumbratur, ut & anima spiritu illuminetur, caro corpore, & sanguine Christi vescitur, ut & anima de deo saginetur.

* Origen. Antea in ænigmate fuit baptisma in nube, & in mari, nunc autem in specie regeneratio est, in aqua, & Spiritu sancto. Tunc in ænigmate erat manna cibus, nunc autem in specie caro Verbi dei est verus cibus, &c.

* Cypria. Panis quē dñs apostolis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est caro, & sicut in persona Christi humanitas videbat, & latebat diuinitas, ita sacramēto visibili ineffabiliter diuina se infudit grā.

* Arnobius. A fructu frumenti, vini, & olei multiplicati. Accipimus frumentum in corpore, vinum in sanguine, oleum in chrismate.

* Hila. Pietau. De veritate carnis, & sanguinis Christi non est relictus ambigendi locus, nunc enim, & ipsius domini professione, & fide nra vere caro est, & vere sanguis est, &c.

* Optat. Mileuit. Quid est altare, nisi sedes, & corporis, & sanguinis Christi? Quid vobis fecerat deus, qui illic inuocari consueuerat? Quid vos offenderat Christus, cuius illic per certa momenta corpus, & sanguis habitat? &c.

* Basil. Et communicare per singulos dies, & participare de sacro corpore, & sanguine Christi pulchrum est, & valde vtile, ipso manifeste dicente, Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam, &c.

* Greg. Nyssen. Recte nunc etiam dei verbo sanctificatū panē in dei Verbi corpus credimus immutari. Etenim corpus illud pane constabat, sanctificatum est autem habitatio ne Verbi, quod in carne habitauit, &c.

* Grego. Nazianz. Absque confusione, & dubio comede corpus, & sanguinem bibe, si saltem vitæ desiderio teneris, neque sermonibus, qui de carne habentur, fidem deneges, neque ob passionem offenderis, constans esto, firmus, stabilis in nulla re propter aduersariorum sermones fluctues.

* Eftrem. Syr. Si procul est a nobis Siloc, quo missus est cæcus, sed pretiosus calix sanguinis tui plenus vita, & lumine

ne nobis in proximo est, tanto propinquior, quanto, qui accesserit, fuerit purior.

* Amb. Potior est lux, quā vmbra, veritas, quā figura, corpus auctoris, quā manna de celo, forte dicas: Aliud video, quō tu mihi asseris, quōd Christi corpus accipiam? Quantis igitur

vtimur exēplis, vt probemus hoc non esse, quod natura formauit, sed quod benedictio cōsecrauit maioreque vim esse benedictionis, quam naturæ, quia benedictione est natura ipsa mutata. Virgā tenebat Moyles, piecit eā, & facta est serpens. Rursum apphēdit caudā serpētis, & ī virgē naturā reuertit, &c.

* Helychius. Sancta sanctorū sunt proprie Christi mysteria, quia ipse est corpus, de quo Gabriel ad virginem dicebat: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi, &c.

* Hier. Et afferite vitulum faginatum, & occidite, & manducemus, & epulemur, &c. Vitulus faginatus, qui ad penitentis immolatur salutem, ipse Saluator est, cuius quotidie carne vescimur, cruore potamur.

* Chryl. Hic sanguis facit, vt imago in nobis regia floreat hic sanguis pulchritudinē atque nobilitatē aīæ, quæ semper irrigat, & nutrit, lāguescere nō sinit. Hic mysticus sanguis dæmones pcul pellit, Angelos, & angelorū dñm ad nos allicit. Dæmones enim cū dominicum sanguinem in nobis vidēt, in fugā vertuntur, angeli autē procurrun. Hic sanguis effusus vniuersū abluit orbē terrarū, &c. Consulatur idē. Ho. 83. in Mat. Ho. 24. in Epis. 1. ad Cor. Ho. 3. 7. Epi. ad Eph. et Ho. 60. et 62. ad Ppp.

* Aug. Et ferebatur in manibus suis. Hoc vero fratres quomodo possit fieri in homine quod intelligat? Quis n. portatur in manibus suis? Manibus aliorū potest portari homo, manibus suis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipso David secundum literam non inuenimus, in Christo autem inuenimus. Ferebat enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait: Hoc est corpus meum. Ferebatur. n. illud corpus in manibus suis, &c. vide. In Ps. 98. Tract. 84. in Ioan. Ench. c. 83. lib. 3. de Tri. c. 4. l. b. 17. Ciui. c. 20. Lib. 2. contra. Aduers. Leg. & Proph. c. 9. & Epis. 118. quæ est ad Ianuarium.

* Euthy. Sicut verus testamentum hostias, & sanguinem habebat, ita sane, & nouum, corpus videlicet, & sanguinem domini. Nō dixit autem, hæc sunt signa corporis mei, & sanguinis mei, sed hæc sunt corpus meum, & sanguis meus.

Amb. Antequam consecratur panis est, & vinum, ubi autem verba Christi operata fuerint, de pane fit Christi caro, & corpus. Itē Sermo Christi, qui potuit ex nihilo facere, quod nō erat, nunquid potest ea, quæ sunt mutare in id, quod non erant?

Itē Euseb. Inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiā corporis, & sanguinis sui verbo sua lecreta præte cōmutat. Itē, Et mali vetū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatoribus, indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et apostolus: Qui manducat, & bibit corpus domini indigne, &c. Per quod docemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonum. His autē uidetur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacramentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est unitatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Idem. F

1. Hoc fa. in. Quia sacramentū hoc est memoriale dominice passionis. 2. Similiter, & calicē. Hic consequenter agitur de institutione sacramenti eucharistiæ quantum ad sanguinē, quia sicut Christus conuertit panē in corpus suū, ita & vinū in sanguinem, vtrunque n. est de perfectione huius sacramenti. Tum quia per vtrunque simul exprimitur perfecte passio Christi cuius est memoriale. Tum quia vtrunque significat perfecte refectionē. Nec est intelligendum, quod ista duæ consecrationes, s. panis, & vini mutuo se expectent, vt dixerunt aliqui quia post consecrationem panis immediate ante consecrationem vini sacerdos ostendit populo hostiam adorandam, quod non fieret, nisi vetū corpus Christi ibi esset. Veruntamen non est ibi verum corpus Christi sine sanguine, quia corpus est ibi: ex vi consecrationis, sanguis autem ex concomitantia reali, sicut deitas, & anima. Si vero in triduo mortis Christi, quando sanguis erat effusus a corpore, & anima separata, aliquis apostolorum consecrasset, non ibi fuisset tunc sanguis, vel anima, tamen fuisset ibi deitas, quæ semper erat cum corpore, quia nunquam dimisit, quod semel assumpsit. Dicit igitur apostolus: Similiter, &c. id est vinum in calice contentū consecrauit in sanguinē suū. 3. Postquam. In quo tangitur institutionis hora ratione supradicta di.

Tom. 6, k 2 1 Hic

Cap. 64. in Mathæ.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

Cap. 64. in Mathæ.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

lib. 4. de Sacram. c. 4.

NICOLAUS DE LYRA.

est corpus meum, i. coniectum sub his speciebus panis est verum corpus meū, quod sit virtute diuina per conuersionem substantiæ panis in verū corpus Christi solis accidentibus remanentibus, quod sit diuinitus, ne caro Christi sub propria specie, quod videretur horrendū, a fidelibus sumeretur. Quod autē virtus diuina hoc agere possit, declaratur: Agentia n. creata, quæ materiā, præsupponunt substantia manente transmutant accidentia exteriora in accidentali mutatione. Similiter manente materia transmutant substantialem formam in generatione. Agens vero diuinum materia non præsupponit, cū sit eius effectus. ideo vnum compositum ex materia, & forma substantiali conuertere potest in aliud accidens remanentibus. diuina virtute subsistentiam eis dante. Hæc autem conuersio fit subito in fine prolationis verborum, quia tunc habet sensum perfectū, & effectum. efficiunt enim, quod figurant. Vnde considerandum, quod hoc sacramentum perficitur in consecratione materia, non in vsu ipsius. Alia vero sacramenta non perficiuntur in consecratione materia, sed in vsu, sicut baptismus, & confirmatio non perficiuntur in benedictione aquæ, & charismatis, sed in ablutione, & vngitione cum determinatis verborum formis.

1 Hoc

D. li. de iis, qui mylle. initiantur. c. 64

lib. 5. in Leuit. cap. 22.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

Epist. ad Damasum de fide prodigo.

A Idem. Non manducans manducat, manducans nō mādu-
cat, i. nō manducans sacramentaliter, māducat spūaliter, &
manducans sacramentaliter, non manducat spūaliter. Item
dixit veritas: Nō hoc corpus, qđ videtis māducatū estis, &
bibituri illū sanguinē quem fufuri sunt, qui me crucifigent,
sed ad sacramentum
aliud commendauit
vobis, i. nō in hac spe-
cie manducatur estis
sed in sacramēto, nō
morsib⁹ disceptū, &
laceratum, (vt putat-
is,) sed integrum, &
illafum.

spocalum

Sciēdum, quōd in
prolatione verborū
illorum, hoc est cor-

De conuerfio-
ne specierum.

pus meum, &. *Hic est calix, &c.* mysteriū consummatur, & pa-
nis in corpus Christi conuertit. Sed q̄ sit illa cōuersio. Quōd
formalis nō sit manifestū est, quia forma panis, & vini rema-
net. Vtrū vero sit substācialis perspicuū non est. Quidā enī
dicunt sic substāciam in substāciā transire, vel conuertī, vt
hæc fiat illa, nec tñ illa augetur. Nec concedunt, q̄ hæc esse,
illa vere dici possit. Alij autē sic dicunt, hanc in illam trāsire
vel conuertī, quia sub illis accidentib. sub quib. prius erat sub-
stantia panis, & vini, post consecrationem est substācia cor-
poris, & sanguinis, quib. tñ ipsum corpus non afficitur. Nos
igitur incerta relinquentes, quōd ex auctoritatibus certū est
profitemur, s. substāciā panis, & vini in substāciā corporis,
& sanguinis dominici conuertī. Modū vero conuersionis
ignorare non erubescimus fateri. Quæ autem remanent de
priori substācia, accidentia, s. color, sapor, forma, pōdus, nec
ipsum corpus Christi afficiunt, nec in eo fundantur.

Si vero queritur vbi fundentur? Dicimus nobis potius vi-
deri, quōd sint sine subiecto, quam in subiecto.

De fractione
sacramenti.
Ioan. 6. 6.

De fractione vero cuius rei, vel in qua re sit, manifestum
quēdē, q̄ nō ī corpore Christi, cū ipsum incorruptibile impas-
sibile, & immortale. Vñ & Christus redarguit carnalē sen-
sum discipulorū, qui putabant carnem Christi, sicut aliā in
partes esse diuidendā, & morsib. lacerandā. Iō plures dicūt,
q̄ non est ibi fractio, sed fieri vñ tñ. Quib. obijcitur, quod ait
Amb. Nihil falsum putandū est in sacrificio veritatis, vel si-
cut in magorū præstigijs, vbi delusione quadā falluntur o-
culi, vt videatur esse, quod non est. Ad qđ illi dicunt: Non fal-
lit nos visus, nec fallit, quod esset si crederet sic frangi, vt vi-
detur. Nec est illusio, quōd ad vtilitatē fidēi, nō ad deceptio-
nē sic fit. Alij dicunt, q̄ ibi quidē sit fractio, non quidē in cor-
pore Christi, sed in ipsa forma panis sacramentali, quod vi-
detur apostolus velle dicens. Panis quem frangimus, & cat.

Item Aug. Qñ Christus manducatur, vita manducat. Nec
qñ manducatur, partes de illo facimus, & quidem in sacra-
mento sic fit. Item vnusquisque partē suam accipit, per par-
tes manducatur, & manet integer. Ex quib. patet, q̄ integrū
& incorruptū corpus Christi māducat, & si fractio, vel par-
ticio ibi est, non in ipso, sed in sacramento esse videtur. Alij
dicunt, q̄ sit ibi fractio, sed nullius rei, quia nihil ibi frangi-
tur. Sicut enim sunt ibi accidentia sine subiecto, sic mirabili-
ter

C

ter potest ibi esse fractio in accidenti, vel sine oī re, quæ fran-
gitur. Magnum est enim, & inscrutabile istud mysterium.
vnde Amb. Quid queris naturæ ordinem in Christi corpo-
re, cum præter naturam sit ipse domini partus ex virgine?
Credere iubemur, discutere non permittimur.

Sciendum, licet di-
uersæ sint ibi species

t De c.
e. scri
ca. ite

Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine: † hoc

*† Hic calix est meus sanguis, in quo effuso confirmatur nouum testamentum, quia testamentum in
mortalis consumatur, vel est noua promissio, non temporalis, sed æterni boni.*

facite in meam commemorationem. Quotiescūque enim

† Ideo debetis sumere in memoriam passionis, quia.

† Pro vobis factam reputabit.

manducabitis panem hunc, & † calicem bibetis, mortē do-

† Dominus ad iudicium. † Quia in commemorationem mortis debet sumi.

mini annuntiabit, donec veniat. Itaque quicumque man-

ducauerit panem hūc, & biberit calicem domini indigne,

1 panis, & vini, non tñ
2 duo sacramenta dici
3 debent, sed vnū, quia
4 sub vtraq; specie idē
5 sumitur. Præterea so-
6 let queri. Si nō est ibi
7 substācialis conuer-
8 sio, vt quibusdam pla-
9 cet, sed quodā loquu-
10 tionis tropo, dicatur

Quæ

transire, vel conuerti hoc in illud, s. q̄ sub illis accidentibus
sumatur sub quibus erat substācia panis, vel vini, quid de ip-
sa substācia panis, vel vini factum sit? Ad quod illi respōdet
vel in præiacentem materiam resolutam, vel in nihilum red-
actam, quod potest ille facere, qui de nihilo cuncta creauit.

Queritur etiam. Si aqua aliqua obliuione, vel negligentia
non apponatur, an irritum sit? Quod cum de auctoritate no-
bis certum non sit, sine assertione, quod nobis videtur dici-
mus. Quod si non animo introducendi heresim, sed obliuio-
ne prætermittatur, non minus conficitur, veruntamen gra-
uiter puniendum. Nec Græci, aquam addunt.

Quæ

Sciendū, q̄ a brutis animalib. corpus Christi non sumitur
& si videatur. Quid sumit mus, quid manducat? Forte, vel ni-
hil, vel substāciā panis sub specie sua reductā. Post hoc quid
partes illæ, quæ ibi videntur fieri significant videamus. Tri-
forme est corpus Christi. Pars ablata in calicē missa, corpus
Christi, quod iā surrexit monstrat. Comesta pars ambulauit
adhuc super terrā. Pars in altari vsque ad finē remanens
corpora sanctorū vsque in finem seculi in sepulchris iacētia.

Cor
itu

Nota, q̄ corpus Christi volūate fuit mortale, & passibile,
naturaliter, nec mortale, nec passibile, & immortale datum
fuit discipulis, & si tunc mortale esset. Nota q̄, discipuli tale
dominicū corpus acceperunt in cœna ante resurrectionem
quale erat in natura, s. immortale, nō quale erat ex volūate,
i. mortale, quod dū adhuc mortale nō per naturā potuit Pe-
tro esse immortale, virtute eius cuius voluntate erat morta-
le, & non iure nature. Ipse. n. solus mortuus est volūate, alij
oēs ex necessitate. Credere debemus panem, & vinū, quod
Christus in cœna discipulis dedit manducandum, & biben-
dum, in verum corpus, & verum sanguinem Christi ibidē
cōuersum, cum prius panis verus, & verū vinū esset. Nec est
mirandum, quemadmodum dicit Aug. si mortalibus mani-
bus se immortalem ferebat, cum in transfiguratione, qui
tunc, & postea mortalis fuit, se in gloria immortalitatis, &
impassibilitatis Petro, & Iacobo, & Iohanni ostendit.

Not

Not

a Quotiescūque. Exponit in quam Christi commemoratio-
nem, mortem, scilicet.

b Donec v. quia hoc non mutabit, sicut sacramēta Iudæorū.

c Indigne. Aug. in l. 5. de vnico bap. Quia aliquis non ad sa-
lutem, nū ideo minus est corpus, & sanguis, quod accepit?

M. 174

F

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Hic calix. id est contentum in hoc calice.
- 2 Nouum test. vetus. n. Testamentum promittebat bona corpora-
lia, nouum autē promittit bona spiritualia, de quo prædixit Iere. prophe-
ta. xxxi. e. Ecce dies venient dicit dominus, & feriam domui
Israel, & do. lu. se. no. nō s̄m pact, qđ pe. cum: pa. vestris, &c.
- 3 Est in meo san. vetus. n. Testamenū fuit confirmatū per asper-
sionem sanguinis victimæ brutalis, vt habetur Exo. xxiiii. Nouū vero
Test. sanguinis Christi effusionē, vt dicit Apostolus Heb. 9. p hoc ostē-
dit excellentiā noui Test. Lucas vero eadē verba consecrationis sangui-
nis ponit. xxii. c. nisi, quod addit, qui pro vobis fundetur. fuit. n. discipu-
lus Pauli apostoli, & cum secutus fuit scribendo euangeliū Matt. 26.
dicitur. Hic est sanguis meus, &c. Vnde dixerunt aliqui, quod qua-
cūque verborum istorum in canone scriptorum proferantur, sit con-
secratio. Tamen melius dicitur, q̄ illis solis verbis consecratio perfici-
tur, quib. vtitur ecclesia ex traditione Apostolorum instructa. Paulus
enim, & euangeliste intendebant recitare verba quantū pertinent ad
historiæ rōnē, non autem secundū, quod pertinent ad efficiendum con-
secrationem, sed ecclesia primitiua illa habebat in occulto propter in-
fideles secundum, quod dicit Dionysius vl. ca. ecclesiastica Hierarchie.
- 4 Hoc sa. Per hoc iniungitur ecclesia huius sacramēti vsus. Debet
autē apponi aqua, quia probabile est, q̄ dominus apposuit. In terra enī
illa

illa propter vini fortitudinē consuetū est semper bibere vinū cū aqua.

5 In m. cor. Consecratio. n. vini spiritualiter representat effusionē
sanguinis Christi. Cōsequēter apostolus exponit verba Christi dicens.

6 Quotiescūq; &c. Dicit panē, propter species panis remanētes
hunc, propter idem numero corpus Christi significatum, & cōtextum.

7 Mortem d. an. ipsam representando per hoc sacramentum.

8 Donec v. ad iu. Per quod datur intelligi, quōd celebratio huius
sacramenti non deficit in ecclesia vsque ad finē mundi. vnde dicit Sal-
uator Mat. vl. d. Ecce vobiscū sum omnib. diebus vsq; ad con-
sumationē seculi. quia in hoc sacramento est totus Christus secun-
dum humanitatem, & deitatem, vt patet in præcedentibus.

9 Itaque. Ostensa dignitate huius sacramenti, hic consequenter apo-
stolus inducit fideles ad debitam eius sumptionē. Et diuiditur in duas,
quia primo ostendit periculum indigne sumentium. secundo adhibet re-
medium, sibi, Probet autem. Circa primum dicit: Itaque, qui man-
pa. h. id est, hoc sacramentum in quo sub specie panis cōtinetur verum
corpus Christi, & sub specie vini verus sanguis eius.

D. 10.

10 Indigne. qua indignitas tripliciter pot cōtingere. Vno modo ex
ipsa celebratione, vt si quis non obseruet ritū a Christo institutum, offe-
rendo aliū panem, quam de tritico, & aliud vinum, quam de vite, et si
milititer si non obseruet instituta ecclesie circa eucharistie cōsecrationē.
Alio modo ex parte celebrātis, vel sumentis hoc sacramentū sumēdo,
scilicet

I. g. 10.

II

scilicet

C Aug. super Io. hom. 7. Et sancta obsunt malis, quare cauendum est male accipere bonum. Et mala profunt bonis, vt Paulo angelus Sathanæ

in ore sapiebat, sic in ore cuiuscunque Christiani Christi corpus, vel quotidie, vel certis diebus sumptum. Nam aliquis honorando non audet quotidie sumere. Et alius honorando, non audet villo die prætermittere. Contemptum solum, non vult ille cibis, sicut manna fastidium.

Indigne. Amb. Indignus est, qui aliter celebrat mysteriū, q̄ Christo institutū est. Reus, q̄ beneficiū eius in irritū ducit: Aug. super Io. hom. x x i i j. Digne sumit si tam de criminalibus penitet, quam displicent venialia, & si fragilitate humanæ conditionis sciat se statim ad ea rediturum. Nullum peccatum veniale est, dum placet quantumcunque partium, sit mortale, si vero displicet, nullum iudicatur.

a reus erit corporis, & sanguinis domini. † Probet autē seipsum hō, et sic de pane illo edat, & de calice bibat. † Qui enim māducāt, & bibit indigne, iudiciū sibi māducāt, & bibit, non diiudicās corpus domini. Ideo inter vos multi infirmi, & ibecillēs, & dormiūt multi. † Quia si nosmetip-

b Iudicium sibi manducatur, quomodo hoc, cum dominus dicat: Qui manducat me, ipse viuet propter me? Sed duo sunt modi manducandi. Vnus sacramentalis quo manducant tam boni, quā mali. Alius spiritualis, quo soli boni. Et hoc est non solum Christū manducare, & in sacramento eius corpus accipere, sed in ipso manere, & habere ipsum in se manentem. Spiritualiter. n. manducat, qui in vnitate ecclesie, q̄ ipsum sacramentū significat, manet. Nā q̄ discordat a Christo, nec carnē Christi manducat, nec sanguinē bibit, & si tantæ rei sacramentū ad iudiciū quotidie sumat. De quā et dicit Aug. Vt quid paras dentem, & ventrem? crede, & manducaſti.

a Probet autem seipsum homo, &c. Gregor. Quid est hoc loco se probare, nisi euacuata peccatorum nequitia, se probatum ad dominicam mensam, & purum exhibere? De repletis et subdit: Qui manducat, & bibit indigne, iudiciū sibi manducat, & bibit. Qui ergo quotidie delinquimus, quotidie ad poenitentiam lameta curramus, quia ipsa sola virtus est, quæ euacuat, quod in ventre animæ culpa coadunat.

c Ideo inter vos. Hoc fit ad correctionem aliorum. **d** Si nosmetipsos diiudicemus, &c. Greg. Iudicemur modo in nostra cogitatione cum deo, ne districtè postmodum iudicemur a deo. Quisque festinet euadere districtiōnem iudicii sequentis, per amaritudinem poenitentiae omnem sibi dulcedinem interimat vitæ præsentis.

Si peccata sint quotidiana, vel non sunt mortifera, & dimittatur confratri accessus ad altare, & dicat. Dimitte nobis, &c. Et sic securus accedat, & de pa. il. e. & de ca. bi. Q. vide si dimittas. Nam si non dimittis, mentiris, & ei mentiris quæ non fallis. Mentiri deo potes, fallere non potes.

e Ascendat itaque homo tribunal mentis suæ, si timet illud, quod oportet nos exhiberi ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque, q̄ per corpus gessit, siue bonū, siue malū, constituat se ante faciē suam, ne hoc ei postea fiat. Nā minatur hoc deus peccatori, dicens: Arguā te, & statuam tibi faciē tuam. Arque ita constituto in corde iudicio, ad sit accusatrix cogitatio, testis consciētia, carnis timor. Inde quædam sanguis animi confitentis per lachrymas profluat. Postremo, ab ipsa mente talis sententia proferatur, vt se indignū homo iudicet participationis corporis, & sanguinis domini, vt qui separari timet a regno celorum per vltimam sententiā summi iudicis, per ecclesiasticam disciplinā a sacramento celestis panis interim separet. Versetur ante oculos imago futuri iudicij, vt eū alij accedunt ad altare dei, quo ipse non accedit, cogitet

Aug. Indigne accipit, si tunc accipit cū debet agere poenitentia, ergo prius se iudicet, & seueritate poenitentiae se exerceat, vt a seipso iudicatus, & non iudicetur a domino. Cessat enim vindicta diuina, si confessio præcurrat humana.

f Quærit an quotidie sumenda sit eucharistia, an eligēdi sint dies, quib. homo purius cōtinētiusq; viuēs ad tm̄ sacramentū dignius accedat? Huic q̄oni recte rōdet, q̄ monet, vt poenitentia in Christi pace pmaneat, & vt quisque faciat, quod sibi fidē pie credit esse faciendū. Nam, & Zachæus, & Centurio, cum alter Christum in domum suam gaudens receperit, alter vero dixerit: Non sum dignus, vt intres sub tectum meum, saluatore honorificauerunt, hec diuerso modo, & quasi cōtrario modo. Ad hanc etiam similitudinē valet, quod in antiquo populo vnicique piorū manna secundū propriā voluntatem in ore

si peccata sint quotidiana, vel non sunt mortifera, & dimittatur confratri accessus ad altare, & dicat. Dimitte nobis, &c. Et sic securus accedat, & de pa. il. e. & de ca. bi. Q. vide si dimittas. Nam si non dimittis, mentiris, & ei mentiris quæ non fallis. Mentiri deo potes, fallere non potes.

f Quærit an quotidie sumenda sit eucharistia, an eligēdi sint dies, quib. homo purius cōtinētiusq; viuēs ad tm̄ sacramentū dignius accedat? Huic q̄oni recte rōdet, q̄ monet, vt poenitentia in Christi pace pmaneat, & vt quisque faciat, quod sibi fidē pie credit esse faciendū. Nam, & Zachæus, & Centurio, cum alter Christum in domum suam gaudens receperit, alter vero dixerit: Non sum dignus, vt intres sub tectum meum, saluatore honorificauerunt, hec diuerso modo, & quasi cōtrario modo. Ad hanc etiam similitudinē valet, quod in antiquo populo vnicique piorū manna secundū propriā voluntatem in ore

NICOLAUS DE LYRA.

scū volūate peccādi mortaliter de futuro, vel impenitēs de præterito. **1** Reus e. q. & s. do. Glo. penas mortis Christi exoluet, i. punietur ac si Chm occiderit. Qd non est intelligendū s̄m æqualitatē, sed s̄m quandā similitudinē. Maius. n. peccatū est agēdo q̄ humanitatē Christi in specie ppria, q̄ in aliena, quia hoc est contēptibilis, & horribilis. Itē quia Iudæi occidentes Christū moti fuerūt ex odio, & inuidia, q̄ notabiliter aggrauauerunt peccatū. Alio mō accipitur indignitas ex parte sumentis ex defectu deuotionis, vtpote q̄ distracta mēte ex occupatione tpaliū accedit ad hoc sacramentū, habitualiter tū retinet debitā reuerentiā. Et talis indignitas non facit sumentem reum corporis, & sanguinis domini, impedit tamen fructum sacramenti saltem in parte.

tatem sacramenti, & indigne sumentium periculū, dicunt q̄ rarius est sumendū. Aug aut̄ neutrum vituperat, quia vtrunq; bene potest fieri. sicut Zachæus recepit hospitio suo dñm gaudēs, Luc. 19. a. Et centurio repulit eum ab hospitio suo. d. Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum, &c. Mat. 8. b. & vtrunq; laudatur. Primum. n. procedit ex amore. s̄m ex reuerentia, & timore. Amor aut̄ simpliciter præponitur timori, ideo frequentatio huius sacramenti est simpliciter melior: Veruntamen quod est simpliciter melius non est semp̄ melius quantū ad aliquē, pp̄ eius dispositionē. Propter quod quilibet debet diligenter considerare in seipso quē effectū habeat huius sacramenti frequēs susceptio quia si ex hoc crescit feruor deuotionis, & potētia resistēdi peccatis, frequentādū est hoc sacramentū, sin aut̄, rarius est sumendū.

Contra dicta arguunt aliqui dicentes, q̄ peccatores actu possunt accedere ad hoc sacramentū, sicut infirmus actu ad medicamentū. Sed hoc non valet, quia sicut baptismus datur ad regenerandū in vita spirituali, sic eucharistia ad nutriendum regeneratum. nihil autem nutritur, nisi viuum. 2. de anima. propter quod in sumentibus hoc sacramentum requiritur vita gratiæ.

7 Ideo in. v. Hic consequenter manifestat quoddā dictū, sc̄p̄ sumentis indigne iudiciū sibi manducat, & bibit. Ad cuius euidentiā sciendū, q̄ si deus omnia mala p̄sentialiter puniret, nihil futuro iudicio reseruetur. Iterū si nulla mala puniret in præsentia eius prouidentia nulla hominib. videretur. Neutrū est cōueniēs ideo aliqua reseruat futuro iudicio puniēda, & aliqua punit in præsentia. Et maxime circa principiū legislationis videtur conueniens talis punitio, vt ex terrore alij inducantur ad obseruantia: Sicut Exo. 32. dicitur, post legislationem immediate multa milia hominum occisa fuerunt in vituli conflatis adoratione. Et similiter in primitiua ecclesia post lationē legis nouæ per Christum, Ananias, & Saphira puniti fuerunt subitanea morte pro peccato furti, & mendacii, vt ex terrore alij a cōsimilib. cauerēt. Act. 5. Et similiter in primitiua ecclesia fuerunt multi puniti terribiliter ex eadem causa, propter indignam susceptionem huius sacramenti, & per hoc manifestatur iudicium dei, propter quod dicitur: Ideo. id est propter indignam eucharistiæ sumptionem.

2 Probat au. Hic consequenter adhibet remediū q̄ dictū periculū. Et diuiditur in duas partes, q̄a primo facit propositū. sc̄do declarat quoddā dictū ibi: Ideo. Circa primū dicit. Probat au. seip. bo. propriam consciām diligenter examinando, & emundando.

8 Inter vos mu. in. id est puniti diuinitus infirmitate corporali.

3 Et sic de pa. il. edat, &c. 1. tunc fructuose potest hoc sacramentū sumere. Fit aut̄ hic mentio de duplici specie, nam in primitiua ecclesia sic dabatur fidelib. sed pp̄ periculū effusionis sanguinis, modo datur tantum sub specie panis. Sacerdos tamen celebrans accipit sub vtraque specie, non tantum pro se, sed etiam p̄ alios.

9 Et im. longa valetudine laborantes.

4 Qui enim man. & bib. indi. modo supradicto. **5** Iudicium si. man. & bib. i. ad suam condemnationem sumit. **6** Non diiudicans cor. do. i. non discernens ab aliis cibis sumentis eodem modo sicut alios cibos. Sed contra hoc videtur, quod dicitur Io. 6. f. Qui manducat me, viuet propter me. Ad quod dicēdū, q̄ intelligitur de indigne manducantibus tantum. Sciendum est, q̄ ex hoc verbo dñt aliqui, q̄ hoc sacramentū est frequenter sumendū ad vitā gratiæ continuandam, & augmentandam. Alii autē attēdentes dignitatem

10 Et dor. mu. somno mortis corporalis, a deo subito interfecti.

in ore

11 Quod si nosm. di. conscientias nostras examinando, & purgando ante sumptionem sacramenti.

C cogitet, q̄ sit contremiscenda illa pœna cum percipientibus alijs vitam aternā, alij præcipit̄tur in mortem aternā, &c. *ib Sententia. Prosperi, sen. 210.*

A Idem. Peccata, siue magna, siue parua impunita esse nō possunt, quia aut homine pœnitēte, aut deo iudicāte plectūtur. Cessat aut̄ vindicta diuina, si conuersio præcurrat humana. Amat enim deus pœnitētibz parcere, & eos, qui semetip̄sos iudicant, non iudicare.

ibid. sen. 187. **B** Idem. Bene currit ad remissionē peccatorū, qui displicet sibi. Apud iudicem enim iustum, & misericordem, qui se accusat, excusat.

† De conf. dist. 2. c. liquido. **A** *† ad condemnationem. August. lib. de cura pro mor. 28.* *3 Reg. 13. c. 2. Par. 12. d.*

B *lib. sent. Pro- spero, sent. 5.* **A**ugustini. Diuina bonitas, ideo maxime irascitur in hoc

seculo, ne irascatur in futuro, & misericorditer temporalem adhibet seueritatem, ne aternam iuste inferat ultionem.

A Idem. Tu propitius fuisti illis, & vlciscens in oēs adinuē tiones eorum. Etiam vlciscens, propitius fuisti, non solū donans peccata, sed etiam vindicans propitius fuisti: Illi ergo

- 1 deus irascitur, quem
- 2 peccantem non fla-
- 3 gellat. Nam cui vere
- 4 propitius est, nō so-
- 5 lū donat peccata ne
- 6 noceant ad futurum
- 7 seculum, sed & casti-
- 8 gat, ne semper pecca-
- 9 re deleat.
- 10 **b** Corripimur. In pau-
- 11 cis omnium emenda-
- 12 tio, quia timore pœ-
- 13 næ nostræ alij emen-

dantur.

c *Inuicem expe.* Amb. Vt multorum oblatio simul celebretur, & omnibus ministratur.

d *Cætera cum venero disponam.* **A**ug. Hinc intelligi datur, quia multum erat, vt in epistola totum illis agendi ordi nē insinuaret, quem vniuersa per orbem seruat ecclesia, ab ip̄so ordinatum esse, quod nulla horum diuersitate variatur:

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non vi. di. i. puniremur a domino per modum talem. Notā dum vero, quod apostolus in hoc iungit se alijs, non quia esset culpabilis, sed ostendens se iunctum esse cum eis charitate.
- 2 Dum iu. au. a do. i. punimur dicto modo. 3 Corripimur. q̄ talis pœna ad correctionē inducitur: Et hoc dupliciter. Vno modo ad correctionem non punitorum, quando punitio est ad mortem corporalē. Alio modo ad correctionem punitorum, & est non punitorum, s. quādo punitio est per infirmitatē, & imbecillitatē.
- 4 Vt non cum h. m. idest, hominibus mundane viuentibus.
- 5 Damnemur. scilicet aternaliter.
- 6 Itaque. Hic vltimo concludit apostolus intentum reducendo fideles

fideles ad debitum modum. **d.** Itaque fr. m. cum con. in ecclesia.

- 7 Ad man. idest ad sumendum hoc sacramentum.
- 8 Inui. ex. vt simul sumatis, quia sacramentum est ecclesiasticæ vnitatis.
- 9 Si quis est. non potens hoc expectare.
- 10 Domi. man. cibos suos cōes, postmodum tamen eucharistiā non sumpturus eodem die, poterit tamen in alia. Communica bant enim fideles communiter quotidie in primitiua ecclesia.
- 11 Vt non in iu. con. idest, ad damnationem vestram.
- 12 Cætera au. c. ue. ad vos.
- 13 Disponam. Ex quo patet, quod ecclesia multa tenet ex ordi natione apostolorum, quæ tamen in sacra scriptura non habentur expresse, propter quod sequenda est consuetudo ecclesiæ.

ADDITIO I.

In cap. 1 r. vbi dicitur in postil. Quia sicut caput influit cæteris membris sensum.

Circa influxū gr̄æ a capite Ch̄so in mēbris ecclesiæ duo cōsiderant. Quorū vnū corrūdet sensui, s. fides. Nā sicut p̄ sensum recte dispositū cognoscunt sensibilia, q̄ naturaliter p̄tinēt ad corporis sustentationē seu cōseruationē, sic per fidē cognoscunt credibilia, q̄ p̄tinēt ad salutē aīæ. Aliud vero corrūdet motui, s. charitas: Sicut. n. p̄ motū corporalē rōnabiliter ordinatū hō tēdit ad ea, q̄ sunt naturaliter sibi cōuenientia, sic p̄ virtutem charitatis homo tendit in finem sibi supernaturaliter conuenientem.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Veruntamen est principium filii, & sic habet quandam eminentiam in quantum non est ex alio. Eminentia v̄ importare seu sonare quādā inæqualitatē, & iō in diuinis personis, q̄ omnino sunt coæternæ, & coæquales. nō v̄ securū posse attribui eminentiam vni personæ respectu alterius.

Ad

Ad hoc aut̄, q̄ pater nō est ab alio, filius aut̄ est a patre, bñ dicen dū, q̄ in diuinis sit ordo originis, tamen absque prioritate, vt in prima part. q. 42. art. 3. in corpore quæstionis & similiter absque præminetia. Nam filius per generationem pertingit ad habē dam eandem perfectionem naturæ, quæ est in patre, &c.

Replica. In c. 1 r. dicit postil. Sed ūdū cōparationē perfectionis filiū esse æqualem patri, sed s̄m cōparationem originis pater habet aliquam eminentiam, quia non est ab alio. Bur. dicit non esse securū vt termino eminentiæ in diuinis, & prioris, & posterioris. Sed hoc est contra beatū Hila. 9. de trin. circa medium, vbi ponit cōtra Arrianā hæresim afferentē filiū imparem patri dicens. Quamuis pater s̄m auctoritatem generationis sit filio maior, filius tamen s̄m doni cōfessionē non est patre minor. De ordine originis priori, & posteriori eiusdē ordinis in diuinis dicit B. Aug. in de triplici habitaculo. In prima videbimus quō pater p̄ cedit origine filiū. Sed & gr̄adis est disputatio de hoc ordine iter scholā fratrum minorū, & p̄dicatorū, q̄ non sunt p̄sentis p̄positi.

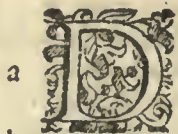
CAP. XII.

A *Espe.* De bonis sancti spiritus, pro quorum maioribus alij superbiebant, minores inuidebant, & desperabant, quasi nunquam habituri.

b *Scitis au.* Spiritualia traditurus priora commemorat, vt sicut tunc imago idolorum, ita nunc dei. *Scitis.* Vt experti, quod cum es. G. idest Gentiliter viuentes eratis.

A Chryso. Totus hic locus valde obscurus est, obscuritatē autem, & rerum ignorantia, & defectus facit, earum, scilicet quæ tunc contingebant, nunc aut̄ abditæ sunt. Si qui enim baptizabantur, linguis, quam primum loquebantur, neque tantum

CAP. XII.

D *De illis post, sed.* **E** spiritualibus autem nolo vos ignorare fratres.

a *Quod veritas habet, vt non sit schisma inter vos, sed pax.*

b *Scitis autem quoniam cū Gentes essetis, ad simulacra muta*

tantum linguis, sed multi prophētabant. Nonnulli alijs præditi erant potestatibus. Nam cum ab idolis recederēt, neque manifeste scirent, neque veteribus libris affue ti baptizarentur, mox spiritū accipiebant. Cū aut̄ Spiritū non cernerent, quippe qui inuisibilis est, sensibile quoddā iudicium dabat operationis illius gratia, & hic quidē Perfarū, ille Romanorū, Iudæorum alius, alius alia quadū lingua loquebatur. Ex quo exterius etiam perspicuum erat, spiritū in ip̄so esse, dum loqueretur. Quare ita eum appellat, dicens: *Unique autem manifestatio spiritus datur ad vtilitatē, gratias, mani festatio*

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XII.

D *De spiritualibus.* Postq̄ Apostolus p̄sequutus est de trib. sacramentis in quib. errabāt Corinthij, s. baptismo, matrimonio, eucharistia, hic consequenter tractat de gratia, q̄ continetur in sacramentis. Et diuiditur in duas partes, quia primo p̄ponit intentum, secundo p̄sequitur. ibi. *Scitis.* Circa primum p̄ponit intentum, dicens. *De spiritualibus.* idest de gratis a deo datis.

2 *Nolo v. ig. f. i. intēdo vos instruere, quia sicut dicit Seneca: Magnū ingratitudinis genus est ignorare beneficia accepta.*

3 *Scitis a. hic consequenter p̄sequit̄ intentū. Et diuiditur in duas, quia primo cōmendat dei gratiā in generali. sc̄do p̄sequit̄ in speciali, ibi: Diuisiones vero.* Circa primū commendat dei gr̄am ex trib. primo quia sine ea non vitatur peccatū mortale, & quantum ad hoc dicit: *Sci. e. q. c. G. eff.* idest Gentiliter viuentes absque dei gratia. **4** *Ad simulacra mu. adoranda.*

A festinationē spiritus appellat. Nā cum hoc primū Ap̄toli signū acceperunt, ēt fideles hanc linguarum grātam accipiebāt. neque hāc dūtaxit, sed & alia plura huiusmodi faciebant miracula, & donis pollebāt, alii minorib. maiorib. alij, sed maxime linguarū, quod eis simultatis causa factū est nō suapte natura, sed accipientium stultitia.

B Qui enim maioribus erant prāditī, contra eos, qui minores acceperant, mitebantur. Illi rursus dolebant, & invidia in maiores ferrebantur. Cum igitur lathalis hinc plaga oriretur, & inter eos

charitas solueret, hoc agit maxime, vt eos corrigat, &c. Neque tñ hoc eos perturbabat, sed illud, q̄ multi Vates illic erant, vt pote cū ea ciuitas magis gentilitati inhaereret, & cū aliis ēt hoc modo impediretur, & perturbaretur. Iō a principio vaticinij, & prophetiā ponit differentiā. Propterea. n. diſcernendorū spiritū vim accipiebant, vt iudicarent, & intelligerent quānā mundo spiritu loqueretur, q̄ immundo. Diabolus. n. iniquissimus prophetās ingrediebatur & pseu-

do prophetas faciebat, qui etiam futura prādicebant. Deinde cum primum eorum verba obscura essent, nōdū eueniētib. quā prādicebantur, & facile imponebant, falsum. n. & verum exitus arguebat, ne ante finem auditores deciperent dat eis signū, quo ante rei euentū. & hunc, & illum ostenderet, & hinc accepta occasione, & principio in donorū mētiō nē descendit, & cōtentionem corrigit, q̄ inde proueniebat. Primum tñ de Vatribus sermonem his verbis aggreditur: De

spiritualibus autem nolo vos ignorari fra. res. Spiritualia signa appellat, qm̄ maxime solius spiritus opera sunt, nihil humano eis studio conferente ad huiusmodi miracula faciēda, & cū de his disputaturus sit, primū, vt dixi, differentiā vaticinij, & pphetiā ponit, inquit. Scitis enim cū gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini euntes. Cuius loci sentētia hęc est: In idolis si quis vnquā ab immundo spiritu deprehendebat & vaticinabat, tanq̄ ductus trahebatur a spiritu deuinctus, nihil sciens quid diceret. Hoc. n. vatis proprium est, mente cōmoueri, & necessario compelli, & trahi tanq̄ furis percutū. Propheta autem non eiusmodi est, sed sobria mente, & modesta, quā loquitur omnia, vt decet nouit. Itaque ante finē saltem hinc, & Vates cognoscitur, & propheta. Hęc Chrysost.

a Euntes. Nomen quasi allidui.
b Ideo no. Quia per singula charismata hominib. magis gloriam, q̄ deo dabant, nescientes hoc a spiritus sancto ministrari. In omnib. ostendit laudē dei esse in gratiā, vt sicut tunc imago idoli totū malū fuit ex homine, ita nūc ex spiritu dei omnia bona credantur, Ideo quia scitis, q̄ spiritus malus retractans

tractans vos a bono duxit ad tā irrationabile malum, i. idolo lat. iam, per hoc facile vobis notum facio, quod per spiritū dei abſtinetur a malo, & fit bonum, & hoc est.

c Nemo in sp. d. lo. cogitando, loquēdo, operādo. Dicit. simili ter trib. modis, s. corde, ore, & opere, aliquā separationem, a Iesu, i. quodlibet peccatum, quā vox humano errore est, vt

d prout ducebamini t̄ euntes. Ideo notum vobis facio, quod nemo t̄ in spiritu dei loquens dicit t̄ anathema Iesu. Et nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. t̄ Diuisiones vero gratiarum sunt, idē

superius proposuit Vatis, & propheta differentiam: Altera, quam in sequentibus affert his verbis, Ideo notum vobis facio, quod nemo in spiritu dei loquens dicit, Anathema Iesu. Deinde alia Et nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Quam videris, inquit, quem piā eius nomen non appellatē, vel anathematizantē, Vatem cū esse tibi persuadeas, at contra quū in nomine Iesu omnia loquentem, spiritalem, esse intellige, &c. Quid igitur? nullus daemon deum nominat? Nonne demonum habentes dicebant, Nonimus, quod filius dei es? Numquid Paulo dicebant, Hi homines serui dei altissimi sunt? Sed verberati, & coacti sponte autem minime.

Aug. Nemo potest dicere, & c. Ille proprie dicit, qui voluntatem ac mentem suam sono vocis enunciat.
Idem. Et quis dominum Iesum, nisi qui eum diligit, dicit, si eo modo dicit, quo intelligi apostolus voluit? Multi. n. voce dicunt, corde autem, & factis negant, sicut de talibus ait: *Conſitentur se nosse deum, factis autem negant.* Si negatur factis, proculdubio etiam dicitur factis, &c.
Idem. Quantuscunq; sit, dicit vere, i. cogitatione, verbo, opere: Iesus est dñs, & ego seruus eius, nisi per spm̄ sanctū, a quo oē verū: Quod est: Bene operari est per spiritum. Non enim adulatione hominū Iesus dñs dñs, vt in idolis, quā ab hominibus dij dicuntur, cū non sint. Non ergo laus est hominū, & beneficium, q̄ Iesus dñs dñs, sed donum dei, qui mysterium suum hominibus declarauit. Qui dicit hoc, non prestat beneficiū religioni, sed accipit. Et gratia hominum est, quod idola dij dicuntur, cum non sint. vnde & antistites eorum illis subiecti sunt. hic vero aliter, vnde humiliari debēt, vt patiantur se argui, non querant adulationibus deliniri.

Dicit. Proprie dicit, qui voluntatē, & mentē suā voce enūciat. Generaliter autē ibi: *Non omnis, qui dicit mihi, domine, & c.*
Nisi in sp. Bene operari, & omne bonum est per spiritum sanctum, & ideo tunc maior non despiciat minorem, quia nihil habet, nisi a spiritus sancto.

Diuisiones v. Hoc cōmune omnibus, sed gratiē sunt diuise

Aug. expo. in epulo, ad Ro. inchoata. c. 2.
Aug. lib. 9. de Trin. Matth. 7. c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Prout ducebami. euntes. Et dicit ducebamini, inſinētū demonum, vel propria inclinatione, vel hominum persuasione. Secundo cōmendat gratiam dei, quia per ipsam vitatur peccatum mortale, & quantum ad hoc subditur.

2 Ideo no. vo. fa. q̄ ne. in sp. dei lo. di. blasphemiā contra Christum. Et: accipitur hic blasphemia large pro omni peccato mortali in quo est quedam blasphemia dei, inquantum separat ab eo. Nec propter hoc dictum sequitur, quod homo gratiam habens sit impeccabilis quia non necessitat ad vitandum gratia, & sic ex proprio defectu potest peccare mortaliter, & sic non operatur ex gratia. propter quod non stabiliter dicit apostolus.

3 Nemo in sp. d. lo. id est gratia spiritus sancti vtens. Dicit, verbo, vel facto. **4** Anathema Ie. id est quodcunq; separatiuū a Christo. Anathema enim separationem importat. Tertio cōmendat gratiam ex hoc, quod nullus sine ea potest bonum meritorium operari & quantum ad hoc subditur.

5 Et ne po. di. do. Ie. ni. in spi. Sed cōtra hoc videtur, qd̄ dicit Saluator Mat. 7. c. Nō omnis, qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnū celorū. gratia vero ad illud introducit, ergo potest quis dicere nomen Iesu absque gratia. Dicendum, q̄ aliquis potest dicere in spiritu sancto aliquid dupliciter. vno modo spiritu sancto mouente non tñ habito. & hac motio duplex est. vna per generatē i. fluxum, & hoc modo dicit Ambr. q̄ oē verum a quocunq; dicitur a spiritu sancto est. alia per influxum specialē, & maxime in his, quā excedunt facultatem naturā, & hoc modo Balaam multa vera futura prādixit Nu. 23. & Caiphas prophetauit, q̄ Iesus moriturus erat pro gente, Jo. 11. c. Alio modo dicitur aliquid in spiritu sancto ipso mouente, & habito per gratiam in mente, & hoc modo intelligitur dictum

Apostoli, quod nemo potest dicere dominus Iesus, scilicet vere, ita q̄ Iesus sit veraciter ipse dominus, & ipse seruus eius, quod non potest esse sine spiritu sancto ipse in habitante per gratiam, & mouente ipsum saltem per influentiam generalem, & hoc etiam requiritur in omni opere meritorio, in quo factū dicit se homo seruum Iesu Christi, cum dominum veraciter recognoscens. **6** Diuisiones. Hic consequenter apostolus p̄sequitur intentum de gratiis in special, & primo declarat gratiā gratis datā conditionem. secūdo charitatis, quā idem est cum gratia gratum faciente, vel habet inseparabiliter eam annexam, 2. c. tertio comparat gratias gratis datas ad inuicem. 14. ca. Prima in duas, quia primo distinguit gratias gratis datas in quodam generali. secūdo magis in speciali sibi, Vnicunq; Circa primum considerandum, quod gratia gratum faciens principaliter datur propter bonum illius cui datur, s. vt cum dignum faciat vita beata. Gratia vero gratis data datur principaliter propter bonum ecclesie, & non illius cui datur, sicut dorū prophetiā, vel linguarū, & huiusmodi, quā aliquando dantur non habentibus gratiam gratum facientem. Ad talē verō utilitatē requiritur facultas loquendi, & operandi, quā datur per donum gratiā, vt pote per donū linguarū, vt possit aliquis fidē predicare gentibus diuersorum idiomaum, & per donum miraculorum ad fidem confirmandam, & sic de aliis gratis datis, quā aliquando dantur hominibus malis, secundum quod dicit Saluator Matth. 7. c. Multi dicent mihi in die illa: Domine, dñe, in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo multas virtutes fecimus, & tunc cōfitebor illis, quia nunquā noui uos. Discedite a me oēs, qui operamini iniquitatē. Igitur quantum ad illa dona, s. facultatem loquendi, vel operandi ad utilitatē ecclesie prābentia, dicit apostolus: Diuisiones ve. gra. s. quia plures tales, vt videbitur infra. **7** Idem au. l. quia perfectiones, quā sunt

Aug tract 74. in 10. Sedulius. sequentes vel adducti. anathema Iesum I. maledicit, & execratur Iesum. In spiritu sancto dicitur dupliciter.

Chryso. Primum Mar. 1. Act. 14. De ser. domini in monte li. 2. tr. 74. in Io.

Augu expo. in epulo, ad Ro. inchoata. c. 2.

Aug. lib. 9. de Trin. Matth. 7. c.

Diuisio. Gratia quare dantur.

A ne minor desperet, ne maior dum audit gratias, superbiat. *Diuisiones.* Sicut, qui dicit dominus Iesus ex gratia habet, ita in officijs ecclesie, gratia est non diuisa per personas, sed indiferece trium personarum vnum opus est.

Diuisiones gr. Gratias dicit ipsas virtutes gratias a deo datas, sicut fidem, & sp̄s, & huiusmodi, quantum effectus sunt quantum ad proximos ministratio, quantum ad se operatio. Quod dicit *Spiritus d.* Eadē prorsus substantia intelligitur, sed triuitas in personis.

Chrysostr. S. Ex primo, & altero signo, & Vates, & Prophetas manifestos facit, inde nō temere in miraculorū sermonē venit, sed vt oriētem tollat diffusionem, & persuadent, vt qui minores habent gratias, non doleant, & qui maiores, non superbiant. Quare in hunc modum incipit.

Diuisiones autem donorum sunt, idem autem spiritus. Admonet primū, qui minorem habet gratiā, & propterea dolere, Quāobrem inquit, doles? Num q̄ non accepisti, quantum alius? Sed intellige, q̄ dona sunt, & non debitum, & leues dolere tuum. Ideo mox inquit, Diuisiones donorum sunt, & non signorum, neque miraculorum, sed donū muneris nomine persuadens non tantopere dolendum, sed habēdam gratiā.

Augu. Diuidens ergo, non ipse diuisus, quia ipse vnus est atque idem, &c.

Et diu. ope. sunt. &c. * Sedul. Id est, insignium virtutum ac miraculorum deo nomen competit, qui potentialiter hęc per suos electissimos operatur. Hęc itaque tria nomina, id est, Spiritus, & dominus, & deus, Spiritui sancto conueniunt, qui gratis, & non merito cūcta spirando ac seruis ministrat & potentialiter quasi deus perficit.

Idem v. de. Hoc ait, ne pater, & filius, & sp̄s sanctus alia separatim operari videantur, ex eo q̄ Spiritui gratias, & domino ministraciones, & deo operationes supposuerat, omnia referens ad vnū deum subdit: Quia *Deus, s. operatur omnia.*

Omnia in omnibus. Non vni omnia tribuit, sed in omnibus omnia operatur, vt quod non habet quis in se, habeat in alio & sic maneat charitas, & humilitas.

C Si amas vnitatem, tibi habet q̄ quis in illa habet aliquid. Solus.

Ad doctrinam fidei tria requiruntur. Diuisio.

Fides.

a autem spiritus. Et diuisiones ministracionum sunt, idem autem dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem verò

b Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus t ad vtilitatem. Alii quidem datur

c per spiritum sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum. Alteri fides in eodem spiritu.

d Alij gratia sanctorum in vno spiritu. Alij t operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii

e

f

g

h

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

Solus oculus videt, sed non sibi soli. hęc charitas est donum spiritus, quod superat omnia, vt post dicit.

Vnicuique. Diuisa sunt bona, & non ad meritum alicuius singulariter dantur, sed ad vtilitatem edificandę ecclesie. August. Accepimus, & nos spiritum sanctum si amamus ecclesiam, si charitate cōpaginamur, si catholico nomine & si de gaudem. Credamus fratres, quantum quisque amat ecclesiam Christi, tantum habet spiritum sanctum.

Sedul. Ad vtilitatem. Non ad inanem gloriam, vt vultis variis loqui linguis, sed ad vtilitatem incredulorum, & infidelium.

Sapientie sci. Sapia est in contemplatione aternorum. Scia in actione temporalium. vnde in Iob: Ecce pietas, i. cultus dei est sapiētia, qui Gręce theosebia.

Et quis hic cultus eius, nisi amor, & cognitio eius? Abstinere aut a malis scientia est mala aut in temporalibus sunt, in quibus caute, & prudenter versandū est. Cui datur sapientia quasi sol est: Cui scientia, luna in nocte seculi, quib. cetera dant, stellę sunt, q̄ hęc in nocte sunt necessaria. vnde: *Solem in potestatem dici, lunam, et stellas in potestatem noctis.*

Alteri fi. Et fides inter dona dei, & munera est. Non ergo sola charitas, sed charitas cum fide a deo nobis est.

* Chrysostr. Fidem non eam dico, quę dogmatum est, sed signorum, de qua Christus, si habueritis fidem, sicut granū sinapis, & dixeris huic monti, transi hinc, & transibit, &c.

* Idem. Operationes autem virtutum, & donum sanandi possidere, non est idem. Qui enim habebat donum sanandi, curabat solum, qui autem operationes virtutum, etiam puniebat. Virtus enim est non sanare tantum, sed etiam punire, quemadmodum Paulus cecauit, & Paulus perdidit.

Alii autem prophetia, alii discretio spirituum. * Chryso. Quid hoc significat? Cognitionem quismam spiritualis sit, quis non, quis propheta, & quis deceptor.

Alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. * Chryso. Hic. n. sciebat quid ipse diceret, sed alteri interpretari non poterat alius hęc vtraque possidebat, vel horum alterum.

* Sedul. *Alii interpret. sermonum.* Hoc est ex alia in aliam linguam, aut difficultium sermonum explanatio.

a Sermonum

NICOLAUS DE LYRA.

in creaturis diuisim, in deo sunt coniunctim. Secundo requiritur auctoritas, quę habetur per ministerium, vt per apostolatum, sacerdotium, & huiusmodi, & quantum ad hoc dicit.

1 Et di. m. fidem au. d. cui omnia seruiunt. tertio requiritur operum executio. & quantum ad hoc subdit.

2 Et diuisio. op. s. In eodem. n. officio, vt apostolatus, & huiusmodi vnus plus alio operat, vt Paulus dixit de seipso. 1. Cor. 15. b. *Amplius illis omnibus laboranti.* & similiter in vna gratia, vt pote prophetiæ, vel gratiæ miraculorum vnus alio plus abundat.

3 Idem vero, &c. Effectus enim primæ causæ necessario requiritur in omni effectu aliarum causarum. **4** Vnicuique. hic cōsequenter accedit ad distinctionē dictorum magis in speciali, & primo gratiarum, secundo ministracionum, ibi: Et quosdā quidē. Prima adhuc in duas, quia primo ponit gratiarum distinctionem secundo adhibet similitudinē, ibi: Sicut. n. corpus. Circa primum dicit. *Vnicuique, &c. ma. i. gratia gratis data, per q̄ spiritus sanctus manifestatur, datur.*

5 *Ad v. s. ecclesie, vt prædictum est.*

6 *Alii. qui per spi. &c.* Circa istā distinctionē cōsiderandum, q̄ sicut dictum est. Gratia gratis datæ dantur ad vtilitatem ecclesie, quod potissime fit per doctrinā, quantum ad ea, quę sunt fidei. Ad quod tria requiruntur. primum est, cognitio diuinorum, secundum confirmatio eorum, & tertium debita prolatio verborum. Quantum ad primū, tria sunt necessaria. primum est, quod principia sint certissima, & quantum ad hoc ponitur.

7 *Fides.* Fides quę est certitudo de rebus inuisibilib. q̄ supponunt, vt principia catholice doctrine. Vnde dicit Heb. 11. a. *Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium.* Et accipitur

pitur hic argumentum pro certitudine. ex quo patet, quod non accipitur hic certitudo euidentię, sed adhærentię. vnde. Secundus philosophus diffiniens fidem dixit. Fides est ignota rei miranda certitudo. Secundum est cognitio conclusionum principium ex dictis principiis sequentium. & quantum ad hoc dicitur.

8 *Sermo sa.* quę est cognitio diuinorum ex articulis fidei sequentium. Tertium est cognitio effectuum, per quos interdum oportet causas manifestare, & quantum ad hoc ponitur. **9** *Sermo sci.* q̄ est cognitio rerū humanarum. quia *inuisibilia dei per ea, quę facta sunt intellecta conspiciuntur.* Ro. 1. c. Circa s̄m, quod est confirmatio doctrinę catholice sciendū, q̄ in his, q̄ sunt rationi naturali confirmatio est per argumenta ex principiis euidētib. deducta. In his aut, q̄ sunt supra rōnē diuinitus reuelata, confirmatio est per ea, q̄ sunt diuinę virtutis propria. Et hoc fit dupliciter. Vno modo q̄ ad confirmationem fidei fit opus miraculosum. Et hoc, siue sit ad salutem corporū, & quantum ad hoc ponitur.

10 *Gratia sa.* siue ordinē ad solā diuinę potestatis manifestationē, vt statio solis, vel aliqd huiusmodi, & quantum ad hoc ponitur.

11 *Operatio.* Alio modo quantum ad cōfirmationem fidei manifestatur aliquid occultum, quod scire solius dei est proprium, sicut sunt contingentia futura, & quantum ad hoc ponitur.

12 *Prophe. vel cordiū occulta,* s̄m qd dicit. 1. Reg. 16. b. Hō videt ea, q̄ parent: deus aut intuetur cor. & quantum ad hoc dicitur.

13 *Discre. spi.* Circa tertium, quod est facultas pronuntiandi alijs ea, quę sunt doctrinę catholice duo requiruntur, s. facultas idiomatis, vt pronuncians possit a quibuscunq. intelligi, & secundum hoc dicitur. **14** *Genera lin. & cognitio sensus eorum,* quę proferenda sunt, & quantum ad hoc ponitur.

A *sermonum*. Vel sermones sunt allegoricae pronuntiationes quae in prophetis & in euangelijis.
B *Hec autem omnia*. Vide quod Apostolus dicit hic spiritum sanctum dare dona. Alibi veto dicit: quia datus est. Christus est dicit: *Accipite spiritum sanctum*. Unde cum donum Dei audiunt dicit spiritum sanctum: illud genus locutionis agnoscant quod dicit Apostolus: In expositione corporis carnis nihil aliud est quam ipsa caro. ita donum spiritus sancti, nihil aliud est quam spiritus sanctus.

Aug. Intantum ergo donum Dei est, in quantum datur eis quibus datur. Apud se autem Deus est, & si nemini datur. Cum enim datur: sua voluntate datur, & ipse idem omnia operatur diuidens singulis prout vult.

C *Vnus atque idem spiritus*. Augustinus. Quod supra dixit tres operari: hic spiritum: quia enim vnus naturae quod vnus operatur, & tres operantur. Vnus & idem,

ne tot putentur quot opera: non quod sine patre & filio spiritus operetur. Inseparabilis est enim operatio trinitatis.
D *Diuidens sicut*. Unde nec huic dolendum, nec illi superbiendum. *Ut vult*: Qui solus nouit quid cui conueniat, & gratis, non ad meritum hominum.

E *Ita & Christus*. Caput & corpus dicitur Christus, propter ineffabilem unitatem capitis & membrorum. Vnus spiritus facit omnia in membris Christi corporis, sicut vna anima videt in oculo, audit in aure, & in ceteris omnibus omnia facit.

* Augustinus. Videatis quanta gratia pertineatis ad Deum, ut ipse voluerit esse vobiscum vnus, qui est cum patre vnus. Quomodo cum patre vnus? Ego & pater vnus sumus. Quomodo nobiscum vnus? Non dicit, in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo, quod est Christus.

* Sedul. Notandum quod tota Ecclesia cum suo capite Christus appellatur. nam ut corpus non est vnus membrum, ita non potest totum corpus vnus officium agere, hoc est, ut totum corpus vel videat, vel audiat, sed vnusquodque membrum suum officium habet.

F *Etenim*. Ostendit quomodo corpus Christi vnus: quia omnes in vno spiritu abluti: ducti sumus in hoc, ut post simus vnus corpus, vnamque per illum vnus spiritum, ut totum corpus vna anima vegetatur. Et quia omnes potati sumus in acceptione diuer-

ne diuersorum donorum spiritus sancti, in vno spiritu: quia dona omnia ad vnus efficiendum dirigit, non vilius persona contemneunda vel praeferenda, nec hominibus gloria Dei danda: quia vnus & idem in omnibus.

G *Nam & cor*. Ambrosius. Ostendit per similitudinem humani corporis unitatem corporis Christi id est ecclesiae habere varietatem officiorum & diuersitatem hanc non tollere unitatem: sicut humani corporis unitas non in singularitate consistit, sed in multis membris, ut inuicem sibi praestent quod debent.

H *Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore, &c.*

* Sedul. Pes Ecclesiae dici solet, quod ad intercedendum egreditur. Manus, ille qui operatur. Os, ille qui docet, vel loquitur linguis.

* Augustinus. In vno corpore si sit sanitas, & non aduersum se litigent membra, & auri videt in oculo, & oculus audit in auro.

Nec obijci potest auri, quia non videt, ut dicatur ei, nihil es. Numquid videre & discernere colores potest, quod facit oculus? Rndet. n. auri de pace corporis, & dicit, ibi sum vbi est oculus, in eo corpore sum. In me non video, in illo cum quo sum, video. Itaque cum auri dicit, oculus mihi videt: oculus dicit, auri mihi audit: oculi & aures dicunt, manus nobis operatur, &c. Omnia membra quidquid potest faciunt, ut de infimo & exiguo loco spina quae inhaererat, educatur. Sic ergo fratres, quisquis in corpore Christi non potest resuscitare mortuum, non illud querat, ne discordet in corpore: quomodo si auri querat videre discordare potest. Nam quod non accepit non potest facere. Sed si ei obiectum fuerit & dictum, si iustus esses, resuscitares mortuum, quomodo resuscitauit Petrus in Christo. Cum ergo hoc audierit homo qui proficit, quasi obiecta calumonia ab ignaris paganis, ab hominibus nescientibus quid loquantur, respondeat & dicat: Quid dicis? Non es iustus, quia non facis miracula. Posses & auri dicere, non es in corpore, quia non vides. Faceres inquit, & tu sicut & Petrus fecit. Sed & Petrus mihi fecit, quia in eo corpore sum in quo & Petrus fecit: in illo quod potest possum, a quo diuisus non sum. Quod minus possum, compatitur mihi, & quod plus potest, congaudeo illi.

I *Si totum*. Quod si in ecclesia omnes essent vnus officij quomodo impleteretur necessitas corporis, cuius gubernationi diuersis opus est?

A *Si totum*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Inter ser.* Dicit igitur Apostolus. Alij quidem dicit, &c. & patet litera ex dictis vsq; ibi. **2** *Hec autem, &c.* per hoc tollit error Gentilium qui diuersas gratias attribuebant diuersis dijs: ut sapientiam loui: loquutionem Mercurio, & sic de alijs. **3** *Diuidens sicut*. per hoc tollit error eorum qui dixerunt, Deum cognitionem habere rerum in vniuersali ratione, & non singularium. **4** *Prout vult*. per hoc tollit error attribuentium diuersitatem donorum fato vel consellationibus, vel humano merito, & non diuinae voluntati sicut causae primae. **5** *Sicut e. cor.* Hic manifestat praedicta per similitudinem corporis naturalis. Et diuidit in duas: quia primo ponit similitudinem in generali. secundo explicat magis in speciali, ibi. *Nam & corpus*. Similitudo autem est in hoc: quod sicut multa membra faciunt vnus corpus naturale: sic & fideles in Christo regenerati per baptismum facti sunt membra Christi: & sic faciunt sub capite Christo vnus corpus mysticum. Dicit igitur. *Sicut e. c.* Ista unitas non est indiuisibilitatis qualis est unitas personarum: nec continuitatis qualis est unitas linearum: sed est unitas perfectionis qua aliquid vnus perfectione ex multis constituitur, ut h. s. metaph. ita & Christus qui est caput nostrum vnus est in persona, & per consequens omnes fideles sibi iuncti per fidem faciunt vnus corpus mysticum. Quod declarat consequenter, di. **6** *Etenim in vno spiritu, s. sancto*. **7** *Omnes nos, &c.* mysticum. **8** *Baptizati sumus*. qui baptismus

primus est spiritualis generatio. **9** *Sicut Iudaei*. q. d. Hanc unitatem non impedit diuersitas gentis praecedens baptismus. **10** *Sicut ser. &c.* q. d. diuersitas conditionis hanc unitatem non impedit. unde dicit Ambrosius. In domino bona seruitus & bona libertas aequa lance appenduntur. **11** *Et omnes in vno, &c.* in potu sacramento. **12** *Nam & corpus non est, &c.* Hic consequenter similitudinem applicat magis in speciali, & primo quantum ad corpus naturale. scdo, quantum ad mysticum, ibi: Vos autem estis. Prima in duas, quia primo describit corporis naturalis integritatem, scdo membrorum habitudinem, ibi. *Non potest*. Quantum ad primum dicit, *Nam & corpus non est vnus membrum, &c.* quia omnia membra concurrunt ad integritatem vnus corporis compositi & perfecti ex multis organis deseruientibus diuersis animae potentijs. unde 2. de anima dicitur: Anima est actus corporis physici organici. ideo subditur. **13** *Si dixerit pes quoniam, &c.* q. d. non sequitur licet. n. membra ab inuicem distinguantur: ex illis tamen perficitur vnus corpus unitate perfectionis. & sic potest dici de singularibus membris. Quod probat consequenter duendo ad duplex inconueniens. primum est: quia tolleretur id quod est necessarium corpori. ideo dicit. **14** *Si totum, &c.* q. d. tolleretur. Et eodem modo potest dici de singularibus membris: quia sicut oculus est necessarius corpori ad dirigendum, ita manus ad operandum, & pes ad ambulandum. & sic de alijs. Io subdit.

A *Nunc*

Aug. in psal. 87. & 130.

Ro. 12. b Eph. 4. a 89. dist. cap. singula.

In psal. 130. 1 Gentilis. 1 seruus.

1 vnus spiritus haurimus.

E

F

Diuisio.

a Si totum corpus oculis. Sedul. Hoc est, si omnes doctores
A sunt: Vbi auditus? Id est vbi sunt auditores? Si totum auditus, si
omnes sunt auditores: Vbi odoratus? Hoc est, quis erit boni
odoris, malive discretor.
b Membra, vnumquod. Vt nihil desit illi: ita & in ecclesia di-
uerfas personas qui-
bus tribuit munera di-
uerfa.
c Quod si essent. Non
modo multitudo sen-
suum periret: sed etiam
corpus. Ita si in eccle-
sia omnes esset vnus
officij & dignitatis:
non discernentur
membra neque cor-
pus.
e Aut iterum ca. de.
Ipsa dignitas contem-
pabilis est sine subie-
ctis. Officium enim
est per quod dignitas
constat. Magnus im-
perator necessarium
habet exercitum.
d Non potest oculus.
Sedul. Id est, vit
theoricæ vitæ, dicere
manui, Homini actua-
lis vitæ, &c. Ideo au-
tem inuicem indige-
mus, vt magis ac ma-
gis charitas confirme-
tur: Nam si vnus om-
nia haberet, aduersus
ceteros inflaretur.
Quæ videntur membra
corp. infirmiora, ven-
ter, & cetera intesti-
na: **Necessaria,** id est,
dum vitam corporis
custodiunt. Itaque
membra quæ sperni-
tis in ecclesia, maioris
utilitatis approbatur,
sic in corpore sine pedibus & manibus viuunt, sine intesti-
nis omnino non viuunt.
f Inhonesta sunt. Absit vt in membris sanctorum aliqua sit tur-
pitudine: sed dicuntur inhonesta, quia non habent speciem de-
coris quæ habet ea quæ in promptu sunt. Vel propter legem
membrorum quæ de peccato venit: vsus membrorum illicitus
turpis

turpis est, non membra ipsa.
Inhonesta. Egere & habitu aliquo vite mioris sunt. Vel
illi qui in ecclesia per aliquod partem inhonesti sunt abudan-
tius adiunantur consolationibus & orationibus, vt honesti fiat.
Honesta autem. Q. Ita & fratribus in quibus studiū pie cō-
uersationis ornauit
honestas, nihil est q̄
addatur a nobis.
h Sed Deus reperauit.
Remoto illo quod ob
est: ponit illud quod
prodest, scilicet con-
temperationem.
i Sed in idipsum pro in-
uicem. Q. Sollicita sint
membra, vt tendant
in idipsum id est, in id
sollicitudinis quod sit
ipsum, id est in dī-
rens, vt non minus
pro alio quam pro se.
K Et si quid patitur.
Ambr. Hoc de mem-
bris corporis ambi-
guum non est, quia si
oculus vel pes capiat-
tur aliqua ægrotudi-
ne, totum corpus con-
dolet. Ita & nos decet
condolere fratribus,
si quid aduersitatis e-
merferit, & lætari si
bene cesserit.
l Vos estis corpus Chri-
sti, &c. Chrysostr. om.
Ne quis enim dicat,
nihil ad nos exem-
plum corporis perti-
nere, natura serui, cū
quidquid a nobis fiat,
liberum sit, & volun-
tatis totum, ipsum ne-
cessitudini nostræ ac-
commodans, & tantā
animorum concor-
diam, quanta membrorum natura sit, esse debere docens:
vos vero corpus, inquit, estis Christi. Quod si corpus nostrū
feditiosum esse non decet, quanto minus Christi? tanto pro
fecto, quanto gratia potentior est quam natura.
m De membro. Vel a me membro cuius prædicatione insti-
tuti estis.

† nostri.
† diffidium.
† idem.
† honorifica-
tur.
† ex
aliq
mei

D
Augu
hom.
† mī
tia.
† ex
† ex
aliq
mei

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nunc autem. sic disposuit ea in corpore, quodque deser-
uit toti corpori. oculus enim videt pro toto corpore, & pes
similiter ambulat. & sic de alijs. & ideo situantur in vno cor-
pore. **2** Quod si, &c. Hic ducit ad s̄m inconueniens: quia
tolleretur integritas corporis: ad quā necessariō requiritur
diuersitas mēbrorū: vt prædictū est. ideo dicit: **Quod si essent**
omnia vnum mēbr. vbi corpus? f. organicum perfectibile per ani-
mam. q. d. nusquam, pp̄ quod subdit. **3** Nunc autem. abin-
uicem distincta. **4** Vnum autem. ex illis constitutum vni-
tate perfectionis. **5** Non potest. Hic consequenter oñdit,
habitudinē membrorū ad inuicē. & primo quantū ad cultū
exteriorē, ibi. **Et quæ putamus.** tertio quantū ad mutuā solici-
tudinē, ibi: **Sed in id ipsum.** Quantū ad primū dicit: **Non potest**
autem dicere oeu. manui: opera tua non indigeo, &c. quia sicut ma-
nus indiget directione oculi, ita oculus protectione manus
lædatur, & lotionē si s̄detur. & sic de alijs. **6** Sed mul-
to magis quæ vident. sicut quæ facile læduntur. **7** Necessario-
ra sunt. Directio enim oculi est omnibus alijs membris val-
de necessaria, & ex tali mutua necessitate apparet manifeste
omnia mēbra de integritate vnus corporis esse. **8** Et quæ.
Hic consequenter comparat ad inuicē oia membra quan-
tum ad cultum exteriorē, qui magis adhibetur membris
ignobilibus. & hoc est quod dicitur. **Et quæ putamus ignobiliora**
membra esse corporis. vt pudēda & partes egestioni deseruien-
tes propter aliquam fœditatem. **9** His honorem abun. id est,
ea diligenter regimus. **10** Honesta autem nostra nullius egent.
scilicet operimenti, vt facies in qua vigent omnes sensus.
11 Sed Deus, &c. sic ordinauit quod illa membra quæ vi-
dentur

dentur inhonesta diligentius regimus ex instinctu naturæ
cuius est auctor. **12** Et non sit schisma, &c. i. vt appareat ma-
nifeste, quod omnia membra sint de vnus corporis integri-
tate. **13** Sed in idipsum. Hic consequenter comparat mem-
bra ad inuicem quantum ad mutuam sollicitudinem labo-
rando vnum pro altero, & compatiendo vnum alteri. ideo
dicit. **Sed in idipsum pro in. solli. sint memb.** sicut manus laborat
pro necessarijs alijs partibus: vt in tegumento, defensione,
& similibus. **14** Et si quid, &c. sicut patet, quod læso pede
statim oculus aspicit ad læsionē, & manus apponitur ad con-
solationem. **15** Siue gloriatur vnum memb. ex aliqua conso-
latione. **16** Congaudent omnia. inde consolata. Ex his omni-
bus patet, quod pertinent ad vnum corpus. **17** Vos autem.
Hic aptat similitudine m corporis naturalis ad mysticum, di-
cens: **Vos autē estis corp. Christi.** per coniunctionem charita-
tis & fidei ad inuicem & ad Christū. **18** Et mēbra de mēbro.
id est, dependentia vnum ab altero & ad vnum ordinata. Hu-
ius autem corporis oculi sunt prelati & doctores, qui habent
alios dirigere. Auditus vero clerici, qui sunt eorum discipuli.
Odoratus religiosi, qui debent respirare cœlestia, Cant. i. a.
In odore vnguentorū tuorū currimus. Manus autē, potentes laici,
qui habent de fendere per potentiam clerum & inferiorum
populum. Pedes vero vulgares homines suo labore vt agri-
cultura & huiusmodi totum corpus mysticum sustentantes.
Et licet sint ignobiliora membra, tamen sunt valde necessā-
ria. Videmus etiam quod nullus status prædictus conuenien-
ter potest stare sine alijs, propter quod debent pro inuicem
sollicitare de necessarijs pro communi vtilitate corporis my-
stici sua officia exercentes.

Diuisio.

Membra
etc.

C A P. XIII.

Sine calia, sine illa non valent, & illa sine istis. *b Si lin. ho. Minus scientiū, vel angelorum. i. perfectorum. Vel linguis oīum hominum Angelorum. Quibus p̄positi minorib.*

quod de Dei voluntate primi sentiunt significant. Quod fit aliquib. nubibus, aut signis, vel quibus ad homines missi videntur.

c Si lin. homin. loquar, & Angelorum. Sed ut. Id est, non solum omnium linguis, sed etiam si quæ Angelorum lingue.

* Augustinus. Quid est vestis nuptialis? Queramus illam in literis sacris. Quæ est vestis nuptialis? Sine dubio est aliquid quod boni & mali communè non habent. Hoc investigemus, & inueniemus vestem nuptialem in donis Dei. Quid est quod cōe non habet boni & mali? Quod homines sumus, & pecora non sumus, Dei donum est, sed cōe est hoc cum bonis, & cum malis, quod nobis lux de cælo oritur, de nube pluuiæ descendunt, fontes manant, agri fructificant, dona sunt, sed bonis malisque communia. Intremus ad nuptias, foris alios relinquamus qui non venerunt vocati, ipsos conuiuas (id est Christianos) consideremus. Baptismus Dei donum est, hñt illū boni & mali. Altaris sacramenta simul accipiunt & boni & mali. Prophetant Saul iniquus, & viro sanctissimo atque iustis. infestus, dum eū persequeret prophetant. Nunquid credere dñr soli boni? Et demones credunt, & contrémiscunt. Quid facio? excussi omnia, & ad vestem illam nondum perueni. Quodam loco Paulus Apost. attulit mihi magnum inuolucrum magniū retū, & posuit ante me. Et dixi ei: ostēde mihi si forte vestē nuptialem reperisti. Cepit excutere singula, & dicere, si linguis homi. loquar & angel. si habeam oēm scien. & prophe. & fidē, si distrib. oīa mea pauper, & trad. corp. meum vt ardeam.

Kon habuero, nihil sum. Et si distribuero in t̄ cibos pauperum omnes facultates meas, t̄ & si tradidero corpus meum t̄ ita vt ardeam, charitatem autem non habuero,

C A P. XIII.

Sine calia, sine illa non valent, & illa sine istis. *a Quia potest carere omnibus linguis loquens.*

charitatem autem non habeam, factus sum velut es sonas aut cymbalum tinniens, et si habuero prophetiam, & no-

uerim mysteria omnia, & omnem scientiam: & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in t̄ cibos pauperum omnes facultates meas, t̄ & si tradidero corpus meum t̄ ita vt ardeam, charitatem autem non habuero,

a Occulta v. testa & noui. Diuinam & humanam.

a De omni re vnde est habenda. b Perfecta. f. c Ad litteram: vel daemones a patientibus.

a Et si illa magna. b Cautele elemosynæ ut pluribus proficit. c Necessaria.

a Non diuitum qui reddant. b Quidquid licet mihi habere. c Vt Laurentius, quod & iactanter fit: ut ab Empedocle

M. gne vestes, nondū tñ est illa nuptialis. Iam profer nobis nuptialem vestem. Si charitatem inquit, non habeam, nihil sū, nihil mihi p̄dest. Ecce vestis nuptialis. Induite vos o cōniti e, vt securi discubatis. Nolite dicere ad istam vestem habendā, pauperes sumus. Vestite, & vestimini, hiems est. Vestite nudos, nudus est Christus, &c. Hęc August.

* Gregor. Magnus. Bona loquēs, sed per amorē eadem bona non sequens velut es aut cymbalū sonitū reddit, quia ipse non scit verba quę facit.

d Charitatem autem! Charitas est fons prius bonorum, cui alienus non communicat. Quę vt oleum non potest premi in imo, sed superexilit.

Quanta est, quę si desit, frustra habentur cetera, si assit, habentur omnia?

e Velut es son. &c. Sicut impulsu aliquo non per se resonans, sic loquens linguis, non per se q̄ nescit, sed v̄tute spiritus profert ea quibus audientes mulceat.

f Et si habuero prophetiam. Vt Balaam & Caiphas & Saul.

g Mysteria. Vt & Iudas cū apostolis, & diabolus, qui (vt Ezechiel dicit) mysteria diuina nouit.

h Scientiā. vt scribæ & pharisæi, vñ: Vos hētis clauē scientiæ, sed nec intratis, nec alios intrare sinitis. Hñt hæc utiq; & mali, q̄ & cōstebunt in iudicio, vbi nō audebūt mētiri. q̄b. nō dicerunt: Nō habuistis, sed nō noui vos, q̄a sine charitate habuerunt.

i Charita. &c. Aug. Hęc est vestis, qua induti conuiuæ securi discubūt. Hæc veste pellit frigus, quo frigebat Petrus calefaciens se ad primas Caiphæ. Hæc sola est quæ diuidit inter filios regni et perditionis. Dantur quidē & alia per sp̄m inuenera, sed sine charitate nihil proficiunt, vt dominus ait: Qui hēt, dabitur ei, & qui nō hēt, & id quod habet auferet ab eo. Hēt quidem grām possidendi nomen Christianam, sed nō habet charitatem vtendi, & ideo q̄ habet auferetur ab eo.

K Si distr. Impar facultas multum vel parum danti, sed non

dit de donis p̄inentibus ad cognitionē di. Et si habue. prophetiā. p̄ quā occulta diuinus reuelant. 2. Pet. 1. d. Nō volūtate humana alata est aliquādo p̄phetiā, sed spiritus sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, &c. 6 Et no. &c. i. deitatis occulta quę pertinent ad sapiētiam. sup. 2. b. Loquimur Dei sapiētiam in mysterio quæ abscondita est. 7 Et omnē sci. siue diuinitus datā, vt apostoli habuerūt, siue humanitus acquisitā, vt philosophi. 8 Et si h. i. imperfectā 9 Ita vt. &c. Ex hoc obijciūt aliqui, quā nulli sancti habuerunt fidē p̄fectā, q̄a nō legis aliquis eorū montes trāstulisse. sed hoc nō valet, q̄a manifestatio spiritus p̄ miracula dat ad vtilitatē ecclesiæ vt supra dictū est, pp̄ qd̄ sancti fecerūt miracula, p̄ ut vtilitati ecclesiæ cōpetebat, & si cōpetens fuisset, mōtes eque trāstulissent, q̄ maiora fecerūt mortuos suscitādo, cecos illuminādo & huiusmodi, quę fieri nō possēt nisi virtute diuina. trāstatio vero montū virtute demonū posset fieri si dimitterent proprię virtuti. 10 Chari. &c. quā ut ad esse glorię. Sciendū ēt, quo d. Apostolus hic loq̄t de sapiētia & sciētia, p̄t sūt gratię gratis datę q̄ haberi possēt sine charitate, sicut propheta & fides: Mō aut̄ prout sapiētia & sciētia cōputant̄ inter septē spiritus sancti dona, quę sunt inseparabiliter charitati annexæ. 11 Et si distribuero. Hic cōsequēter idē facit de donis p̄inentibus ad operationē, dicens. Et si d. stri. i. pluribus diuisero, q̄a pietas ad plura se extendit. 12 Omnes fa. &c. Per hoc t̄git̄ p̄fecta pietas. Mat. 19. c. Si vis perfectus esse, vade & vende vniuersa quæ habes, & da pauperibus, &c. Inter opera virtutis quę sunt ad p̄ximū, p̄ principaiū ponit opera pietatis, quia sicut dicit. 2. ad Timo. 4. c. Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuri.

13 Et si tradidero, &c. Inter omnia quę sustinet homo pp̄ Deū, martyriū est potissimū, & maxime quādo quis offert se voluntarie, propter quod exprimitur cum dicitur. Et si tradidero corpus meum, offerendo voluntarie propter Christum.

14 Ita vt ardeam. quod est martyrii genus acerbissimum.

15 Charitatem autem, &c. Ad consecutionem vitę beatę, quia charitas dirigit opera ad finem vltimum, propter quod ipsa sublata deficiunt ab illo fine.

Charitas

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIII.

Sine calia, sine illa non valent, & illa sine istis. *a Quia potest carere omnibus linguis loquens.*

charitatem autem non habeam, factus sum velut es sonas aut cymbalum tinniens, et si habuero prophetiam, & no-

uerim mysteria omnia, & omnem scientiam: & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in t̄ cibos pauperum omnes facultates meas, t̄ & si tradidero corpus meum t̄ ita vt ardeam, charitatem autem non habuero,

a Occulta v. testa & noui. Diuinam & humanam.

a De omni re vnde est habenda. b Perfecta. f. c Ad litteram: vel daemones a patientibus.

a Et si illa magna. b Cautele elemosynæ ut pluribus proficit. c Necessaria.

a Non diuitum qui reddant. b Quidquid licet mihi habere. c Vt Laurentius, quod & iactanter fit: ut ab Empedocle

dit de donis p̄inentibus ad cognitionē di. Et si habue. prophetiā. p̄ quā occulta diuinus reuelant. 2. Pet. 1. d. Nō volūtate humana alata est aliquādo p̄phetiā, sed spiritus sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, &c. 6 Et no. &c. i. deitatis occulta quę pertinent ad sapiētiam. sup. 2. b. Loquimur Dei sapiētiam in mysterio quæ abscondita est. 7 Et omnē sci. siue diuinitus datā, vt apostoli habuerūt, siue humanitus acquisitā, vt philosophi. 8 Et si h. i. imperfectā 9 Ita vt. &c. Ex hoc obijciūt aliqui, quā nulli sancti habuerunt fidē p̄fectā, q̄a nō legis aliquis eorū montes trāstulisse. sed hoc nō valet, q̄a manifestatio spiritus p̄ miracula dat ad vtilitatē ecclesiæ vt supra dictū est, pp̄ qd̄ sancti fecerūt miracula, p̄ ut vtilitati ecclesiæ cōpetebat, & si cōpetens fuisset, mōtes eque trāstulissent, q̄ maiora fecerūt mortuos suscitādo, cecos illuminādo & huiusmodi, quę fieri nō possēt nisi virtute diuina. trāstatio vero montū virtute demonū posset fieri si dimitterent proprię virtuti. 10 Chari. &c. quā ut ad esse glorię. Sciendū ēt, quo d. Apostolus hic loq̄t de sapiētia & sciētia, p̄t sūt gratię gratis datę q̄ haberi possēt sine charitate, sicut propheta & fides: Mō aut̄ prout sapiētia & sciētia cōputant̄ inter septē spiritus sancti dona, quę sunt inseparabiliter charitati annexæ. 11 Et si distribuero. Hic cōsequēter idē facit de donis p̄inentibus ad operationē, dicens. Et si d. stri. i. pluribus diuisero, q̄a pietas ad plura se extendit. 12 Omnes fa. &c. Per hoc t̄git̄ p̄fecta pietas. Mat. 19. c. Si vis perfectus esse, vade & vende vniuersa quæ habes, & da pauperibus, &c. Inter opera virtutis quę sunt ad p̄ximū, p̄ principaiū ponit opera pietatis, quia sicut dicit. 2. ad Timo. 4. c. Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuri.

13 Et si tradidero, &c. Inter omnia quę sustinet homo pp̄ Deū, martyriū est potissimū, & maxime quādo quis offert se voluntarie, propter quod exprimitur cum dicitur. Et si tradidero corpus meum, offerendo voluntarie propter Christum.

14 Ita vt ardeam. quod est martyrii genus acerbissimum.

15 Charitatem autem, &c. Ad consecutionem vitę beatę, quia charitas dirigit opera ad finem vltimum, propter quod ipsa sublata deficiunt ab illo fine.

Charitas

Ex serm. de miraculo. 5. p. 2. num.

De p̄gn. di. 3. c. 2. a.

Diuisio.

Cognitio in angelis duplex.

C impar est charitas. Et ideo tantum est dare calicem aque frigida quantum fuit Zacheo dare dimidium patrimonij. In charitate dignoscuntur discipuli Christi, non in prophetia, fide, & alijs quæ habent & non discipuli.

a Si distrib. in cibos paup. &c. * Sedul. Hoc est, si non propter Deum, sed propter gloriam humanam. Et tradide. corp. meum, &c. Id est, in martyriū: si in ipso martyrio aduersus fratrem retineam iram: contemnens eum, qui iussit nos malitiam proximi obliuisci, & in ipsa etiam morte præuicator existens.

b Charitas pa. est, &c. Augustinus. Hæc sunt arma quibus miles Christi armatur. Cuius armaturæ quasi præcipua arma præmisit, patientiam & benignitatem.

Orig. Altera, illata à proximis mala æquanimiter portat: alia, sua bona proximis desiderabiliter impendit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Charitas patiens est. Hic consequenter ostenditur eminentia charitatis quantum ad utilitatem: quia per ipsam implentur omnia virtutis opera. Et primo hoc ostenditur in duobus actibus generalibus virtutis, cum dicitur. Charitas patiens est. Omnis. n. actus virtutis. consistit in hoc, quod aliquis bene sustinet sibi illata mala: vel in hoc, quod bene operatur bona. quantum ad primum dicitur Charitas patiens est. quantum ad secundum. **2** Benigna est. i. facit patientem in malis tolerandis & benignum in bonis operandis. benignitas. n. dicitur quasi bona igneitas: Quod sit quasi ex igne charitatis, animus hominis sic liquefit, quod bona habita non sibi soli retinet, sed ad alios extendit. **3** Non emulatur. Consequenter explicat in speciali opera virtutum quæ per charitatem efficiuntur. Et diuiditur in duas partes: quia primo ostendit qualiter charitas facit vitare malum. Secundo qualiter facit agere bonum, ibi: Congaudeat. Circa primum sciendum, quod homo non agit malum contra Deum sic quod ei noceat: sed sibi & proximo bene nocet. Primo ergo ostendit quod charitas facit vitare malum contra proximum: Et hoc malum. Vel est in affectu, ut quando quis dolet de bonis proximi & de malis eius gaudet: quod fit per inuidiam, quam remouet charitas: quia contrariatur ei directe. Ideo dicit. Non emulatur. i. inuidet: Habet enim emulari plures significationes quæ continentur in hoc versu: Aemulor inflatur, amat, inuidet ac imitatur. Vel malum contra proximum, est in effectu. Et sic dicitur de charitate. **4** Non agit perperam. id est, peruerse. **5** Non inflatur. Hic secundo ostendit qualiter charitas facit vitare malum hominis in seipsum. Primo: quia remouet inordinationem superbix quæ est principium omnis mali, dicens: Non inflatur: quia charitas excludit tumorem superbix. Inflatus enim habet magnitudinem apparentem, sed non existentem: sic superbus videtur sibi magnus, cum tamen non sit secundum veritatem. Et quoniam ambitio est filia superbix, ideo consequenter dicit de charitate. **6** Non est ambitiosa. id est, facit ambitionem vitare. Secundo: quia remouet inordinationem cupiditatis. Et quantum ad hoc dicitur. **7** Non quarit, &c. Repetendo ea cum scandalo. Tertio: quia remouet inordinationem iræ. Ideo dicitur. **8** Non irrita. i. non prouocatur ad iracundiam. Quarto: remouet inordinationem elationis quæ est in mente. Ideo dicitur. **9** Non cogitat, &c. id est, non permittit hominem cogitare qualiter perficiat opere. **10** Non gaudet, &c. id est, non permittit peccare ex elatione vel malitia, quæ faciunt de malo gaudere, Prouer. 2. cap. Letantur cum male fecerint & exultant in rebus pessimis, de quibus facit charitas magis lugere. **11** Congaudeat. Hic consequenter ostenditur qualiter charitas facit operari bonum. Et primo quoad proximum, cum dicitur: Congaudeat a rebus bonis. scilicet proximi. Quæ triplex est, scilicet veritas vitæ, doctrinæ & iustitiæ. **12** Omnia suffert. Infirmitates proximi charitative supportando. Secundo, facit opera bona erga Deum, quod fit per virtutes theologicas. Ideo dicitur. **13** Omnia credit. quæ tamen diuinitus à Deo sunt tradita: à quo non possunt tradi falsa, cum sit prima regula veritatis. Credere vero omnia quæ traduntur ab homine, leuitatis est. vnde Prouer. 14. b. Innocens credit omni verbo. In Hebræo habetur: Stolidus credit omni ver-

c Non emulatur. Quia non eam aliena felicitas contristat. **d** Non agit perperam. * Sedul. Id est contra rationem, ut Gennadius dicit. Vel perperam, vitiose, corrupte. **e** Non infl. Quia non eam sua felicitas attollit. **f** Non quarit sua. non est amatrix pecuniæ.

g Omnia credit. Sed Deo. Non dicit, omnibus credit. **h** Omnia sperat. Sic in patribus id est, in populo Israel apparuit, qui sperabant habere quod promittebat Deus. **i** Omnia sustinet. In capite, id est, in Christo, qui patienter expectauit gloriam resurrectionis & ascensionis. **k** Charitas. Item dignior: quia nec in hoc seculo, nec in futuro finitur, & si opera eius cessent.

1 Nunquam excidit. Si credendo & sperando diligimus quod nondum videtur: quanto magis cum videbitur?

De Euacua-

ni verbo. Ideo innocentia accipitur ibi pro defectu sensus. **14** Omnia sperat. diuinitus promissa. Et ne spes frangatur propter dilationem, subditur. **15** Omnia sustinet. Per longanimitatem patienter expectando promissa. **16** Charitas nunquam excidit, &c. Hic consequenter ostendit excellentiam charitatis respectu aliorum donorum quantum ad permanentiam. Et diuiditur in duas partes: quia primo proponit hanc permanentiam. Secundo probat eam, ibi: Ex parte. Circa primum dicit: Charitas nunquam excidit. Quod aliqui mali intelligentes dixerunt, quod charitas semel habita non potest amitti. quod est falsum: quia dicitur Apocal. 2. a. Charitatem tuam primam reliquisti. Ideo sic intelligitur dictum Apostoli: Charitas nunquam excidit. id est, utens charitate: quia sic habens charitatem non peccat, nec auertitur à Deo. Et hoc modo intelligitur illud. 1. Ioan. 3. b. Omnis qui natus ex Deo, non peccat: in quantum natus vel utens gratia in hac natiuitate data. Item dicta sententia illorum non conuenit intentioni Apostoli, qui non loquitur hic de cessatione spiritualium donorum per mortale peccatum, sed de cessatione donorum pertinentium ad hanc vitam per gloriam superuenientem. Et hoc modo charitas non excidit: quia sicut est in vita, sic permanebit in patria cum augmento. **17** Sine prophetia, &c. Prophetia. n. est respectu futuri: status autem patriæ futurum non expectabit, sed erit ibi finale complementum omnium: sic. n. prophetia est cognitio ængmatica, quæ cessat in patria, ubi est clara cognitio. **18** Sine lingua, &c. quod non est intelligendum de corporalibus linguis: quia sancti resurgent in integritate corporis. Similiter hæc cessatio non est intelligenda quantum ad vsum linguarum, quia ibi erit laus vocalis, secundum quod dicit Glo super illud psal. 149. Exultationes Dei in gutture eorum. Sed intelligendum est de dono linguarum, quo aliqui in primitiua ecclesia linguis varijs loquebantur, Act. 2. propter illos qui non intelligebant linguam natiuam apostolorum: quæ tunc cessabunt, quia quilibet quamcunque linguam intelliget, propter quod non erit necessarium loqui varijs linguis. In primo etiã statu generis humani erat vnus populus, & labium vnum omnium. Gen. 11. Et multo magis videtur quod sic fiet in vltimo statu consummationis omnium. **19** Sine scientia, &c. scientia hic acquisita non quo ad species intelligibiles, vel quo ad habitum, sed quo ad actum qui modo est per conuersionem ad phantasmata. tali vero conuersione non indiget anima separata. **20** Ex parte. Hic consequenter probat propositum. Secundo concludit intentum, ibi: Nunc autem. Circa primum facit talem rationem, dicens: Adueniente perfectione, tollitur imperfectio ei opposita, status gloriæ perfectissimus est, ergo adueniente perfectione tolluntur dona habentia imperfectiorem, vel simpliciter, vel quantum ad id quod est imperfectiorem: omnia sunt huiusmodi præter charitatem quæ est idem cum gratum faciente. Vel habet eam inseparabiliter annexam, ergo in gloria tolluntur omnia simpliciter, vel secundum quid. In ista ratione sic procedit, quia primo ponit minorem. Secundo maiorem cum sua deductione, ibi. Cum autem venerit. Tertio minoris probationem, ibi. Videmus nunc. Circa primum dicit. Ex parte enim cognoscimus id est imperfecta est scientia nostra quæ habetur in via, & maxime quæ est de Deo ad quæ se habet intellectus noster, sicut oculus nocturæ ad lucem solis 2. Metaph.

D Aug. libr. 21. de ciuit. c. 27. & lib. 50. homil. 34.

† 1. quest. 3. c. illud. infra 10. † Phil. 2. c. † non agit inhoneste, vel non est factidiosa.

† abolebitur.

Diuisio.

Diuisio.

A *Euacuabi. quod.* Destructio imperfectionis est, quando id quod imperfectum est impletur in verum.

Aug lib. 7. contra felice Manich. cap. 11. & lib. de mirab. factis scriptis. cap. 7.

Hic opponitur a quibusdam quod eadem rone charitas debeat dici euacuari: quia mo ex parte est coparatione futuri status. Ad quod quidam dicunt: non ipsam scientiam. i. donum scientie euacuari: sed modum, quia modo cognoscimus anigmatische & vibratiler & obscure, tunc autem per speciem. i. clarissime. Sed & ad hoc inquit illi. Omnes modo imperfecte diligimus: tunc autem perfectissime, ergo modus diligendi euacuabitur.

fic ergo charitas potest dici euacuanda ut scientia. Ad quod illi: Veru quod de charitate sicut de scientia omnis imperfectio tollitur. Sed sicut duo sunt diligenda, Deus & proximus: ita & duo principales modi, ut s. Deus propter se, & proximus propter Deum. Hi modi in futuro non euacuabuntur, sed modis imperfectionis tollentur.

Alij dicunt: Non solum modum scientie, sed etiam actu ipsam scientiam que nunc est in futuro euacuari. De actu quide & vsu ipsius scientie probabile est quod euacuet: de ipsa vero scientia non adeo. Scientia. n. est ipsa mentis qualitas: cuius actus est visio ipsa qua videmus nunc: a qua ad aliam perducemur. vnde: *Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus.*

b *Nunc.* Imagines per fidem videntur.

c *Videmus nunc per speculum, &c.* Grego. Speculari nobis est, de altitudine scripturarum aterna bona contemplari.

d *Tunc.* res ipsa.

e *Tunc co. i. videbo promissa, sicut videor.* hoc est, presentem ad Deu esse, vbi Christus est. Vel sicut prescitus sum cognoscere

C *ad Deu esse, vbi Christus est. Vel sicut prescitus sum cognoscere*

secere quod modo est secretum.

Speculum. Est anima: vi cuius aliquo modo Deum noscimus, sed obscure.

Anigma. Est non omnis, sed obscura allegoria. vnde sicut per speculum imaginem, ita nomine anigmatis similitudinem quavis obscurem & ad percipiendum difficilem significauit.

f *Tunc autem facie ad faciem.* Chrysostomus. Non equidem quod facies Deo que dam sit, sed quo clarior manifestiusque dicat.

g *Tunc cognoscam sicut & cognitus sum.* Sedul. Non ait; intantum cognoscam, quantum a Deo cognitus sum, sed, sicut & cognitus sum: & sicut non equalitas, sed similitudo ostenditur.

h *Fides spes, &c.* August. Quibus scientia & prophetia militat, sine quibus nullus iusti est vita ista perfecta.

i *Sedul. & Primas.* In presenti tria hanc, in futuro sola charitas permanebit. Maius est ergo quod semper erit, quam quod aliquando cessabit.

k *Aug.* Tria hanc sunt quibus & scientia omnis & prophetia militat, fides, spes, charitas, sed fidei succedit beatitudo ipsa ad quam peruenturi sumus. Charitas autem istis decedentibus, augebitur potius. Si. n. credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum illud videre experimur? & si sperando diligimus quod nondum peruenimus, quanto magis cum peruenimus? Inter temporalia. n. atq; aeterna hoc interest, quod temporale aliquid plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum aduenit. Non. n. sariat animam, cui vera & certa sedes est aternitas: aeternum autem ardentius diligitur adeptum, quam desideratum, &c.

l *Maior autem horum est cha.* Cui fides & spes non potest deesse, sed fides & spes sine charitate possunt esse.

m *Aug.* Tria hanc sunt quibus & scientia omnis & prophetia militat, fides, spes, charitas, sed fidei succedit beatitudo ipsa ad quam peruenturi sumus. Charitas autem istis decedentibus, augebitur potius. Si. n. credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum illud videre experimur? & si sperando diligimus quod nondum peruenimus, quanto magis cum peruenimus? Inter temporalia. n. atq; aeterna hoc interest, quod temporale aliquid plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum aduenit. Non. n. sariat animam, cui vera & certa sedes est aternitas: aeternum autem ardentius diligitur adeptum, quam desideratum, &c.

n *Maior autem horum est cha.* Cui fides & spes non potest deesse, sed fides & spes sine charitate possunt esse.

o *Aug.* Tria hanc sunt quibus & scientia omnis & prophetia militat, fides, spes, charitas, sed fidei succedit beatitudo ipsa ad quam peruenturi sumus. Charitas autem istis decedentibus, augebitur potius. Si. n. credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum illud videre experimur? & si sperando diligimus quod nondum peruenimus, quanto magis cum peruenimus? Inter temporalia. n. atq; aeterna hoc interest, quod temporale aliquid plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum aduenit. Non. n. sariat animam, cui vera & certa sedes est aternitas: aeternum autem ardentius diligitur adeptum, quam desideratum, &c.

p *Maior autem horum est cha.* Cui fides & spes non potest deesse, sed fides & spes sine charitate possunt esse.

q *Aug.* Tria hanc sunt quibus & scientia omnis & prophetia militat, fides, spes, charitas, sed fidei succedit beatitudo ipsa ad quam peruenturi sumus. Charitas autem istis decedentibus, augebitur potius. Si. n. credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum illud videre experimur? & si sperando diligimus quod nondum peruenimus, quanto magis cum peruenimus? Inter temporalia. n. atq; aeterna hoc interest, quod temporale aliquid plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum aduenit. Non. n. sariat animam, cui vera & certa sedes est aternitas: aeternum autem ardentius diligitur adeptum, quam desideratum, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et ex parte pro.* id est, perfecta est cognitio prophetica, eo quod est anigmatica. Et per ista duo dona intelliguntur alia imperfecta excludendo.

2 *Cum au.* hic ponit maiorem, dicens: *Cum autem ve.* quod perfe. est, id est, status glorie qui perfectissimus est.

3 *Euacua. quod ex parte est,* id est, imperfectum. Quod declarat per simile de statu puerili imperfecto, qui cessat adueniente statu virili perfecto, dicens.

4 *Cum es. par. &c.* scilicet balbutiendo & imperfecte.

5 *Sapiebam vt par.* approbando aliqua que magis essent reprobanda: Et similiter reprobando que magis essent approbanda.

6 *Cogitabam vt par.* scilicet vana & inutilia.

7 *Quando au. fa. sum vir, &c.* scilicet predicta & consimilia perfectioni virili non conuenientia.

8 *Videmus nunc.* Hic ponit minoris probationem. i. quod alia dona a charitate sunt imperfecta. dicens: *Videmus nunc per spe.* Sensibile enim cognoscitur tripliciter. Vno modo per sui presentiam in sensu, sicut lux videtur que recipitur in oculo propter sui diaphaneitatem. Alio modo non per sui presentiam, sed per speciem in sensu receptam: tamen immediate a sensibili deriuata, sicut videtur color. Tertio modo per speciem non deriuatam immediate a sensibili in sensu, sed in alio, sicut videtur aliquid in speculo. Consimilis habetur de Deo triplex cognitio naturalis. Vno modo per essentiam suam, que soli Deo conuenit. Alio modo per similitudinem immediate a Deo deriuatam in cognoscente. & hac cognitio conuenit angelo, cuius essentia est quaedam Dei similitudo. per quam naturaliter cognoscit Deum Tertio modo cognoscitur a nobis quasi in speculo, in quantum per creaturas a nobis cognitatas sicut per speculum ducimur in Dei cognitionem. Ex ordine enim creaturarum & bonitate venimus in cognitionem sapientie & bonitatis diuine. Ideo dicit, *Vide. nunc.* scilicet Deum.

9 *Per speculum in animate.* Quia hac similitudo creaturarum ad Deum obscura est, & valde imperfecta, & per consequens

sequens nostra cognitio de Deo in via.

10 *Tunc autem.* id est, in patria.

11 *Facie ad faciem.* Et clare & nude videbimus diuinam essentiam. **12** *Nunc cognosco.* Deum. *Ex parte.* i. obscure & imperfecte. **13** *Tunc autem, &c. sicut & cognitus sum.* A Deo. Sicut enim cognoscit essentiam nostram, ita tunc cognosce mus suam. Tamen ly sicut, non importat aequalitatem cognitionis, sed similitudinem tantum longinquam. Si autem ex his arguatur quod charitas sicut alia dona euacuatur, quia est imperfecta, dicendum, quod non valet: quia quando imperfectio conuenit alicui per se, tunc euacuatur adueniente perfectione: si autem insit per accidens, manet: sicut imperfectio est de ratione pueritiae, non autem de ratione humanitatis. & ideo adueniente statu virili cessat pueritia: non autem humanitas cui per accidens competit imperfectio, in quantum. s. est in puero. Imperfectio vero per se respicit scientiam nostram & prophetiam, vt predictum est, propter quod euacuatur. Charitati vero competit imperfectio per accidens, scilicet propter imperfectionem cognitionis adiuncta. Charitate enim competit per se in Deum tendere, sed quod nunc imperfecte tendit in eum, est per accidens propter cognitionis imperfectionem, vt dictum est: propter quod manet adueniente cognitione perfecta.

14 *Nunc autem.* Hic concludit non conclusionem principaliter intentam, s. quod charitas excellit omnia alia dona, dicens: *Nunc autem.* id est, tempore viae.

15 *Manent fides, spes, charitas: tria hanc.* Per istam fidem & spem intelliguntur ista dona de quibus non expressit mentionem: que sunt euacuanda in patria.

16 *Maior autem horum est cha.* Fides. n. & spes sunt excellentiora ceteris donis euacuandis: quia sunt virtutes theologice, que dantur nobis ad coniungendum nos Deo. Alia vero dona sunt quedam dispositiones nobis datae, vt reddantur bene mobiles a spiritu sancto, & sic ordinantur ad virtutes theologicas vt ad fines. Et ex hoc sequitur, quod ex quo charitas est maior fide & spe, quod etiam sit maior ceteris donis. Quod enim est maius maiore, est maius iuniore.

i. Ioan. 3. a

Lib. 3. Expo. in 1. Reg. cap. 5. Li. 15. de Tri.

Sensibile tripliciter cognoscitur.

Cognitio Dei naturalis triplex.

D. Ag. 1. Tim. Tract. Ioan. 3. 51.

Ent. 117.

Lib. Ch.

F

ADDITIO I.

In cap. 13. vbi dicitur in postil. Potestas ergo hoc faciendi dicitur angeli lingua.

Cum locutio exterior per qua aliquis loquitur alteri fiat per aliquod sensibile signum, puta voce vel nutu, vel aliquo corporis membro, puta lingua vel digito, quod angelis competere non potest: ideo quidam per hoc quod dicitur hic: Linguis angelorum: intelligunt linguam perfectorum hominum. Homines enim perfecti quandoque angeli dicuntur in scriptura. Vel dicendum est secundum sanctum Tho. 1. parte. q. 107. ar. 1. in cor. quaestio. quod lingua angelorum non proprie, sed metaphorice dicitur ipsa potestas angeli, qua suum conceptum alteri manifestat.

ADDITIO II.

In eodem cap. vbi dicitur in postil. as autem, e o, quod est planum

planum ex vna percussione reddit simplicem sonum, &c. D

Per hoc quod dicitur: Velut es sonans, cymbalum tinniens, intelligitur secundum Glo. quod ista sic sonantia sibi non profunt, licet alios quandoque delectent. in quo est aperta comparationis similitudo: quia sicut as & cymbalum compulso aliquo non per se resonat, sic loquens linguis non per se, sed virtute spiritus profert ea quibus audientes mulceat.

ADDITIO III.

In eo. cap. vbi dicitur: Omnia suffert.

Hoc quod dicitur: Omnia suffert: intelligitur secundum Glo. pro veritate. In hoc autem quod dicitur: Omnia credit: Notandum quod non dicit: Omnibus credit: quia non omnibus, sed tantum Deo firmiter credit, &c.

CAP. XIII.

SECTA. charita. &c.

* Augustinus.

Dulce & salubre vinculum mentium, sine qua diues pauper est, & in qua pauper diues est. Hac in aduersitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima, inter veros fratres latissima, inter falsos patientissima, in Abel sacrificio grata, in Noe per diluuium secunda, in Abraham peregrinatione fidelissima, in Moyse inter iniurias leuissima, in Dauid tribulationibus mansuetissima: in tribus pueris blandos ignes innocenter spectat, in Machabaeis seuos ignes fortiter tolerat. Casta in Susanna erga virum, in Anna post virum, in Maria praeter virum. Libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum, humana in Christianis ad consistendum, diuina in Christo ad ignoscendum.

b *Aemulamini spirit. magis autem vt prophetetis.* * Primas. & Sedul.

a Non mens, sed interior vis animae. Non ipse. De Deo secreta. b De isto dico quod non hominibus: Nam qui propheta. c Mente intelligendo & interpretatione aperiendo. Exponit scripturas, quae multis occultae.

† Spiritus autem loquitur mysteria Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad edificationem & exhortationem & consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

CAP. XIII.

Ergo. Toro desiderio. a Desiderate etiam alia dona spiritus vt linguas & alia, sed post charitatem, magis prophetiam quam linguas.

Edicamini charitatem, aemulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. † Qui

enim loquitur lingua, non hominibus

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

† Spiritus autem loquitur mysteria Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad edificationem & exhortationem & consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

dul. Spiritualia dona vos aemulari & quaerere non prohibeo, idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio propheta dicitur: sicut enim propheta in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de paenis praemissis que futuris terret a solatur.

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

† Qui enim lo. lingua. Quando lingua loquens se non intelligebat, vt si quis alicuius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

SECTA. cha. Superius Apostolus determinauit gratiarum gratiam datarum conditionem. hic consequenter circa eas ponit quandam coparationem, ostendens quod prophetia sit eminentior dono linguarum. Et ad euidenciam dicendorum considerandum. quod ad prophetiam requiritur intellectuale lumen ad intelligendum visionis significatum. Phareo enim qui vidit spicas, Gen. 41. & Balthasar manum scribentem: Dan. 5. ille dormiens, iste vigilans, non fuerunt prophetae proprie loquendo: quia non habuerunt intellectum visionum. Sed Ioseph & Daniel qui intellexerunt, veri prophetae fuerunt. Sic igitur accipitur hic prophetare. s. visiones sibi vel alijs factas per lumen intellectuale sibi datum exponere. vnde dicitur Dan. 10. a. *Intelligentia opus est in visione.* Sciendum etiam, quod in primitiua ecclesia pauci erant quibus imminabat praedicare, propter quod Deus tunc dedit donum linguarum multis de illis, vt sine impedimento exercere possent officium praedicationis. Corinthij vero tanquam curiosi magis volebant hoc donum quam prophetiae. Et sic loqui lingua, accipitur hic pro locutione non intellecta perfecte. nec explanata, sicut grammaticus purus potest loqui prophetias in Latino: non tamen exponere. Et secundum hunc intellectum Apostolus praefert prophetizare loqui linguis. Et diuiditur in duas partes, quia primo hanc eminentiam ostendit. Secundo, qualiter sit vtendum utroque dono, ibi: *Quid ergo.* Primum ostendit dupliciter. Primo rationibus sumptis ex parte fidelium, ibi: *Fratres mei.* prima adhuc in duas, quia primo ostendit propositum, quo ad vsum linguarum in praedicando. Secundo, in orando, ibi: *Nam si orem.* Prima adhuc in duas, quia primo probat propositum per rationem. Secundo, per exempla, ibi. *Nunc autem.* Circa primum continuat se ad praecedentia, dicens. *SECTAMINI CHA.* Eo quod dixerat eam praecellere secreta dona, cap. praeced. ideo ex illis quali concludendo dicit, quod praeter ceteris debent charitatem sequi. veruntamen quia propter hoc non sunt alia dona contemnenda, subdit.

2 Aemu.

ius linguae prolationem & non significationem sciret. Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouemus in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, linguam, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut iniagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur, tur,

Lib. 2. de Gen. ad lit.

2 Aemu. spi. i. desiderate seu amate alia dona, vt prophetiae donum & linguarum. 3 Magis au. s. desiderate. 4 Vt pro. quia prophetia praecellit dona linguarum. Quod consequenter probat duplici ratione. Prima ponitur, cum dicitur. 5 Qui enim lo. lin. diuersa idiomata. 6 Non hominibus loquitur. i. ad vtilitatem hominum. Sicut. n. dictum est supra, per loqui lingua siue linguis, intelligitur locutio non intellecta, sicut aliquis simplex dicit horas canonicas. non tamen intelligit vel explanat, sicut cum quis simpliciter intelligit tantum significata verborum, non tamen perfectae locutionis sensum, quia nesciret exponere, immo ad intelligendum doctore indigeret, & id donum linguarum non sufficebat ad exhortandum siue praedicandum, sed tantum ad orandum. Ideo subditur. 7 Sed Deo. cum quo loquitur homo in oratione. 7 Nemo, &c. idest, intelligit per talem locutionem sensum interiorius latentem. 8 Spiritus autem, &c. s. sensus latentes per donum prophetiae reuelando, & ideo tale donum sequitur edificatio ecclesiae. Ideo subditur. 9 Nam qui prophetat. i. sibi vel alijs reuelata referat vel explanat. 10 Hominibus lo. i. ad vtilitatem hominum. 11 Et exhorta. proficientium. 12 Et consolationem. Lugentium seu perfectorum. Ex praedictis formatur talis ratio. Illud quod est ad honorem Dei & vtilitatem proximi, est melius illo quod est ad honorem Dei tantum, prophetia vero est ad vtrumque, donum linguarum non, sed ad honorem Dei tantum, vt patet ex dictis. ergo, &c. 13 Qui loquitur. Hic ponitur secunda ratio, quae talis est, Melius est illud quo aliquis proficit sibi & alijs, cuiusmodi est prophetia, quam illud quo proficit sibi tantum, sicut est donum linguarum per se tamen acceptum, quia per hoc non potest alios instruere. Et hoc est quod dicit. *Qui loquitur lin. semetipsum adificat.* sibi proficiendo scripturas recitat orando vel studendo. 14 Qui autem pro. Scripturas referando vel explanando scriptis vel verbis. 15 Ecclesiam, &c. i. congregationem fidelium. Et ne aliquis ex dictis crederet non esse curandum de dono linguarum, ideo hoc remouet, dicens. 16 Volo autem. i. desidero. 17 Omnes vos lo. lin. tanquam aliquod bonum.

1 Magis

A tur, dicuntur in spiritu, non in mente. Mens. n. hic accipitur superior vis aia. Spiritus, vis eiusdem anime inferior, cui rerum imagines im primunt. Lingua vero, quelibet signorum prolatio: ergo cu intellectu accedit qui est metis, vel reuelatio fit, vel agnitio, vel prophetia, vel doctrina. Sciendu quod loquens lingua, aliquando non intelligebat, aliquando intelligebat, sed alijs exponere non valebat: sed alius forte interpretabatur. Aliquando & videbat & intelligebat & interpretabatur. vt verbi gratia: Pharaon in spiritu, vidit septem boues: illorumque prolatio quasi lingua fuit, sed non intellexit quod significaret. ideoque propheta non erat. Proinde quia rerum similitudines demonstrabantur in spiritu, si non intelligebat, nondum erat propheta. Magisque propheta dicendus est, qui interpretatur, qd alius videt, vt Ioseph magis quam Pharaon. Pharaon vidit in spiritu, Ioseph mente. Eius spiritus informatus erat, vt videret imagines. huius mens illuminata, vt intelligeret veritatem. Ideo in illa erat lingua, in ista prophetia: quia in illo rerum imaginatio, in isto imaginationis interpretatio. Minus ergo est propheta, qui reru significatarum solo spiritu videt imagines. Magis propheta qui solo earum intellectu prditus est. Sed maxime qui in vtroque precellit, vt Daniel: qui & somnium regis quod viderat, dixit, & quid significaret, aperuit.

* Chrysof. Comparat hic inter se dona, extenuans illud linguatum, non inutile prorsus quidem, nec vtile tm vehementer per sese ostendens: multum. n. ab illo sibi placebant, egregium quiddam esse rati, vt quod primu omnium Apostoli tanta cum admiratione obtinuerunt, non tm propterea alijs preferendum erat. Quo igitur Apostoli istud primum oim tenuerunt? quia proficiscendum quoquo versus fuit. Et quemadmodum eo tpe, cum turris extrueretur, vna lingua in multas secebat: ita tum quidem multae saepe in vnum quendam hominem confluebant, idemq; Per sarum, Romanorum, Indorum, & multorum preterea linguis, spu infusurante loquebatur, atq; id munus, munus tum vocabatur linguaru, multis. s. oim vocibus vrendi facultatem prebens. Hic igitur quo noie tollat, quo noie deprimat, videamus. Nam quod inquit, qui linguis loquitur, no hominibus loquitur, nemo enim audit, extenuare vult, monstrans non esse arduum vehementer. Quod porro subiungit, spiritu vero loquitur mysteria, collit rursus, ne vel superuacuum, vel inutile, temereq; concessum putemus. Qui propheta autem, hominibus loquitur, edificationem, exhortationem, consolationem. Vides egregium hoc esse munus, vnde monstrat, nempe

nempe quia communiter pluribus vtile est, vides vt preferat vbiq; quicquid communem respicit utilitatem, &c. **a** Nunc au. Dixi maior est qui prophetat, quam qui loquitur lingua. In me ipso autem videre potestis, quod lingua non prodest, pphetia prodest. Nunc autem. Quando fideles: quid tunc quando infideles?

b Aut in reuelatione. vt exponam reuelati onem. Reuelatio est quando per figuras ostenduntur quedam mysteria, vt in Apocalypsi. **c** Aut in scientia. vt exponam ea quae ad sciendum pertinent. Ea sunt quae fidem illuminant, vt de natura diuinitatis. **d** Aut in prophetia. vt exponam scripturas quae de futuris agunt. **e** Aut in doctrina. vt exponam scripturas quae mores informant. Vel reuelatio est subita aliquarum rerum ostensio per spiritum. vnde post: si cui sedenti reuelatum fuerit. Prophetia est vt Isa. vel ceterorum, quam sine humana industria spiritus sanctus paulatim reuelat. Scientia est eorum quae proprio studio didicit. Doctrina est eorum quae alio docente. **f** Tamen quae sine. Per me ostendit linguam non valere sine interprete. Per me dico, quod ostendi qui sum rationalis, tamen per inanimata idem patet. **g** Etenim si in. Itē per aliam similitudinem. Etenim si in cer. Iudaeis erat vsus tubae in festis & in bellis diuersis sonis. * Chrysof. A superuacuis (tibia, cythara, &c.) orationem ad necessaria transfert. Non in cythara solum, sed in tuba et videre id ipsum licet, inquit, sed & huic sui quidam numeri sunt, & nunc bellicum sonum, nunc alium reddunt, nunc ad praelium, nunc e praelio vocat. Atque id quidem nisi quis discernat, de summis extremisque rebus perichatur: id qd pulchre significauit detrimentum ostendens. Quis ad bellu enim apparabitur, inquit? numeros igitur distinctos nisi habeat, ne tuba quidem fuerit. Sed quid ad nos ista, dices? maxime vero ad nos, idcirco subiungit: Sic & vos, inquit, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Ita nihil habere magnificum linguas, vndiq; fere monstrauit. Quo ergo, si nihil habent, concessae sunt? Primum vt prodesse accipienti: quod si ceteris quoque velis, interpretationem coniungas oportet, &c. **h** Tam multa. Ideo in aera. Quia tam multa vt sunt genera linguarum. quod est: tantu valet haec locutio ac si omnibus linguis loqueremini, quas nunquam ullus intelligeret: & de oibus rebus in unaquaque lingua, quia nulla res est sine sua uoce in unaquaque lingua. Vel, Tam multa. vt sunt genera. in hoc mun. quia loquimini omnibus linguis, & de omnibus rebus.

a Quia plus prodest. **b** Dignior. **c** Exponit. **d** Quod raro. **e** Exponere valeat, quod dicit. **f** Cum fideles. **g** Nihil. **h** Nisi signis. i. lingua accesserit intellectus: vt non spiritu tantum, sed & mente agatur. **i** Subita ostensione. **k** Quamuis ita linguas appetatis, tamen. **l** Distinctos & intelligibiles sonos. **m** Id est quis iudicare poterit modos uel consonantias cantilena. **n** Tibia. **o** Aliud simile. **p** Vere de illis nescietur, quia nec de tuba. **q** Quae bellum non significet. **r** Nescietur: est. etus indicat, quia nemo se parat. **s** Et loquestes. **t** Quorumlibet signorum, uel incognitam. **u** Per interpretationem. **v** Qui debetis ad bellum contra dzmones hortari. **w** Nullo modo. **x** Intelligentur. **y** A uobis. **z** Nescietur. **aa** Non ad corda hominum. **ab** Quasi inutiliter. **ac** Sunt multa.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Magis au. s. uolo uos. **2** Prophetare. qm melius est. Ideo subdit. **3** Nam ma. est. si tm utrunq; donu per se sumat. Io subdit. **4** Nisi for. inter. scripturas explanando: quod pertinet ad prophetiam, & sic tale het utrunq; donum. s. linguaru & prophetiae: quod est melius qd habere alteram tm. ceteris paribus. **5** Nunc au. Hic consequenter ondit propositum per exempla: & primo per exemplum sui ipsius, dicens: Nunc au. fra. si ne ad uos. i. utens tantu mo dono linguaru qd habeo. **6** Quid vo. pro. nisi nobis explanauero dicta mea. q. d. nihil. Haec aut explanatio potest esse primo circa diuina hominibus occulta: quae tm scire necesse est, uel expedit. Et quantum ad hoc dicit: Aut in reuelatione. Secundo: circa humana, quorum cognitio ad salutem est utilis uel necessaria. Et quantum ad hoc subdit. **7** Aut in scientia, quae proprie accipiendū est de terrenis. Tertio circa futura contingentia, & quantum ad hoc subdit. Aut in prophe. Quarto: circa moralia. & quantum ad hoc dicit: Aut in doct. **8** Tamen quae. Hic

Hic ponit fm exemplū in reb' inanimatis. s. instris musicis, quae si sonum confusum emittat, nescitur quid canitur: sed requiritur determinatio soni per uarium tactu instru. & hoc est quod dicit: Tamen quae si. anima. hic accipitur uox similitudinarie tantum: quia proprie loquendo sonus est manimati. ut dicitur. **2.** de anima. Vox est percussio aeris respirati ab anima ad uocalem arteriam cum imagine significandi. Et sic vox hic accipitur pro sono. Cetera patent usque ibi. **9** Etenim si in. Vbi ponitur aliud exemplum de tuba quae aliter sonat inuitando ad consiliu, aliter uocando ad festu, & aliter prouocando ad bellum, ut habetur lib. Nume. **10.** propter quod nullus prae parat se ad bellum, nisi sonet deterrinato modo ad hoc statuto. Et similiter locutio linguaru non ualet ad edificationem, nisi sensus explanetur. Et patet litera usque ibi. **10** Ita & vos per li. supple non proficietis ecclesiae. **11** Nisi ma. ser. de. explanatum modo praedicto quod pertinet ad prophetiam. Ideo subditur, **12** Eritis enim, &c. id est, in unum. **13** Tam mul. scilicet idiomata.

Gen. 41.4

Quintum.

tibia.

Dan 5.9

Dipiso.

a Et sine vo. Multae sunt linguarum, sed habent proprias significationes vocum, ut intelligantur.
b Si ergo nesci. Et quia alij sine interprete non intelligerent, ego ero barbarus.
* Chryso. Haud igitur calunior ego linguas, sed esse inutiles dico, quantisper sunt ignote. Deinde ut ne molestior oratio sit, crimē æquat. **Barbarus** inquit, ille mihi, & ego illi nō utique ob naturam vocis, sed ob imperitiam, &c.
c Sic & vos. Vel sub vna distinctione, sic, Et propter hoc ne sitis barbari, & vos ut ego querite ut abundetis.
d Spiritus meus orat. Spiritus vocatur vis animę inferior mente, vbi corporalium rerū similitudines imprimuntur. Mens altera superior vis animę, ut supra. Spiritus Pharaonis informatus est, ut videret imagines, mens Ioseph illuminata est, ut intelligeret.
e Sine fructu. Ambr. Ita em̄ si lingua incognita quis loquatur, vel signa aliorum rerū sine intellectu proferat, sicut solent Latini homines Græce cantare, oblectati sono verborum nescientes tamen quid dicant.
f Orabo spiritu. idest, ita loqui approbo, ut signa rerum formet in spiritu, & eorum intellectus re fulgeat in mente. Vel, Orabo, ore & mente.
* Sedul. Est autem spiritus vis quaedam animę mente inferior, vbi corporalium rerū similitudines exprimuntur.
Orabo spiritu. &c. * Sedul. Oratio hoc loco oris narratio intelligit. Ergo orabo spiritu, hoc est, ignota lingua in spiritu meo

meo expressa loquar.
g * Orabo & mente, idest, in intellectu mentis meę aliis prædicabo, qui enim interpretatur, necesse est ut ipse prius intelligat quod aliis dicitur est.
h * Caterum, si benedix. Spiri. idest, sine interpretatione, quatenus aliis clarescat quod loqueris, quis supplet locum idiotæ? Idiotæ id est nuper baptizati, & qui nullam præter propriam intelligit linguam, quod propriū est auditoribus.
i Quomodo dicet Amen. & Sedul. Hoc est, quō tuæ benedictioni perhibebit testimonium, vel consensum, cum ignoret ipsius linguę qualitatem.
k Amen. Aug. Nota quod hoc verbum amen, nec Græcum nec Latinū est, sed Hebraicum, & interpretatur, verū. Cum que posset dici, verū, non dicitur, sed amē. Nec Græcus tamē, nec Latinus interpretatus est facere, ne vilesceret nudatum, sed honorē haberet velamentō secreti.
l Nam tu quidem bene gratias agis. * Sedul. Quod superius dixerat, si benedixeris spū, hoc ipsum exponit, Nam benedicere spiritu, est gr̄as agere, licet ignoret is linguam. **m** Gratias ago. de. Proponit se exemplum, quod non debent loqui linguis nisi ad ædificationem; sicut ipse qui oēs novit. **Gra. ago.** Ne æmulus per invidiam videretur dicere, Deprimat in alijs quod in se non haberet, ostendit omnium horum se loqui linguis, di. **Gra.**
n Sed in ecclesia volo sensu meo quinque verba loqui, &c. * Sedul. Mauult pauca verba lucida sensu recto loqui, quā innumerabilia

vim. 41. em. de. c. de. B. li. i.

D
 † qui loquit.
 † sectatores. Amen. † excellatis.
 E
 Tract. 12. Ioan.

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Et sine vo. n. est. i. sine significatione vocis significatione & sensu locutionis nihil est cognitum ad utilitatem ecclesie, immo derisibile est, sicut loqui aliquid idioma ignorantibus. Ideo subditur.
 2 Si ergo nesci. v. idest, significationem.
 3 Ero ei cui lo. ba. i. extranee loquens, sicut si aliquis faciens horas canonicas & non intelligens loquatur alteri simpliciter ignoranti. Ideo subditur.
 4 Sic & vos. ne sitis similes barbaris, quod debetis vitare. Et ratio subditur cum dicitur. 5 Quo. æmu. estis spi. i. amatores bonorum spiritualium. 6 Querite ut ab. non solum verbo, sed magis intellectu ad explanationem verbi. Ideo subditur.
 7 Et ideo qui. lo. lingua. habens donum linguarum.
 8 Oret ut in. i. ut a Deo prophetia sibi detur tāquā melius bonū.
 9 Nam si orem. Postquā ostendit præminentiam prophetiæ respectu doni linguarū in prædicatione, hic consequenter idē ostendit in oratione. Et primo in oratione secreta. Secūdo, in publica, ibi. Cæterū. Circa primū facit talem rationē, Oratio quæ reficit intellectū & affectū vel nata est reficere, melior est illa quæ reficit tantum affectū, sic est in proposito, quia per donum linguarū præcise proferri possunt verba orationis in quolibet idiomate, sed nō intelliguntur. Sicut cū laicus dicit orationē dominicam vel aliud huiusmodi devote, & tunc affectū eleuatur in Deum, & sic reficitur eius affectus, nō tamē intellectus, quia non intelligit quæ dicit. Sed quādo intelligit, reficitur eius affectus & intellectus. igitur intellectus locutionis quæ pertinet ad prophetiā, melior est dono linguarū. Huius rationis ponit minorē, dicit, Nā si orē lingua spiritus meus orat. i. affectus meus in Deū eleuatur, spiritus enim importat quādam vim motiua. Et ideo voluntas, quæ est affectus intellectiuis vo. atur hic spiritus, quia mouet alias anime potentias ad agendum. 10 Mens autem mea. idest intellectus meus. 11 Sine fru. est. Quia non intelligit oratio

nis sensum. Ideo concludit. 12 Quid ergo est. mihi faciendū. 13 Orabo spiritu, orabo & mente. idest affectu & intellectu. 14. Psallam &c. Psallere est orare cum melodia. 15. Cæterum. Hic consequenter idem ostendit oratione publica, quia si populus intelligat orationē seu benedictionem sacerdotis, melius reducitur in Deum, & deuotius respondet, Amen, ideo dicit, Cæterum si benedixit. i. tu sacerdos vel episcopus. 16 Spiritu. idest, absque hoc quod populus intelligat. 17 Quis sup. lo. idiotæ. q. d. quid proficit populus simplex & nō intelligēs. q. d. nihil aut modicū, quia nescit se conformare tibi qui es minister ecclesie, respondendo amē. Propter quod in primitiua ecclesia benedictiones & cætera cōmunia fiebant in vulgari, sed postquā populus multiplicatus fuit, & consuevit se conformare ministris ecclesie, ut protestādo quādo dicitur euangeliū deposito caputio, adorando eucharistiā, & cōsimilibus, sicut in latino in ecclesia latina. Et sufficit quod clericus respondeat pro toto populo. Expeditius. n. fit hoc modo quam in vulgari. Consequenter Apostolus concludit intentum, scilicet, quod prophetia est melior dono linguarum, dicens. 18 Gratias ago Deo, &c. Et hoc est quoddam donum a Deo mihi datum. Sed quod donum prophetia melius est subdit. 19 Sed in eccle. volo. supple magis. 20 Quinque ver. idest, pauca. 21 Sensu meo. s. ut intelligam & ab his intelligar. 22 Ut & alii. in. quam, &c. i. quā maximam verborū copiā sine huiusmodi intellectu. Sciendū autē, quod Apostolus specialiter hic dicit se velle loqui quinque verba, quia prædicatores debent annūciare quinque. scilicet, credenda, agenda, vitanda, timēda, speranda, quia prædicatione debet esse de his quæ pertinent ad fidē, & sic habetur primum. Et de his quæ pertinent ad mores, & sic habentur alia quatuor. s. virtutes & vitia pena & gloria. Et quia ista debent prædicare cum breuitate sermonis. Ideo dicit. Apostolus. Quinque verba. idest, pauca.

A billa obscura & incognita, quæ auditor es non edificant, quia meliora sunt pauca verba quæ profunt, quam multa quæ non profunt.

a Nolite pueri effici sensibus. * Sedul. Ac si diceret, puerilis est variatum linguarum cupiditas, in qua sola delectatio est, non utilitas, nisi accedat interpretatio. **Aut**, nolite pueri effici sensibus, sed scire debetis quare data sunt linguæ.

Aug. lib. 33. quæst. 10. q. 61. & in psal. 43. 46. & 112.

b Sed ma. p. e. Ut sitis remoti a malicia, ut paruuli, studentes his quæ profunt, quod est perfectio sensus.

c In lege. Ratio quare non debent querere linguas, quia in signum sunt infidelibus, quod ipsi iam non sunt, & non ad ædificationem quæ necessaria est iam fidelibus.

In lege. Ambro. Dicit linguas quibus velatur veritas. mutandas, qui etiam omnia velamina legis velteris dominus per prophetam esse mutanda dixit, ut fidelibus perspicua fieret veritas remoto legalium figurarum velamine. Ex hac similitudine ostendit linguas

quibus regitur veritas non esse appetendas, nec dari propter fideles, sicut in veteri lege velamen erat, ut indignis & infidelibus velaretur veritas.

In lege script. est. * Sedul. Legem vocat prophetia Isaia.

d Aliis linguis. Amb. Non de sabbato, & neomenijs, & circuncisione & huiusmodi, sed nouum Testamentum. Vel, non in reuelatione, qua indigni sunt, sed in parabolis dicitur eis Euangelium.

c Sedul. Quia indigni sunt, sed in parabolis dicitur eis Euangelium.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Fratres mei. Postquam Apostolus ostendit prophetiam præcellere donum linguarum rationibus sumptis ex parte fidelium, hic consequenter idem ostendit ratione sumpta ex parte infidelium. Circa quod primo excitat attentionem Corinthiorum, dicens.

2 Nolite pueri effici sensibus, id est, in discretionem boni & mali, pueri enim frequenter præeligunt minus bonum maiori, hoc autem dicit Apostolus ne præeligant donum linguarum prophetia, quod est maius bonum. **3** Sed mali. par. esto. id est, non cogitetis malum, sicut paruuli deficiunt cogitando talia.

4 Sensibus autem perfecte. id est, ea quæ dicitis sic intelligatis perfecte, ut possitis alios instruere quod pertinet ad prophetiam.

5 In lege enim scriptum est. Hic consequenter facit suam rationem quæ talis, quæ quoniam aliqua duo ad unum finem ordinantur, illud est melius quod est efficacius ad finem illud consequendum. Donum autem linguarum & donum prophetia ordinantur ad conuersionem infidelium ad quam efficacius est donum prophetia, ergo &c. Minor enim huius rationis probat dupliciter. Primo auctoritate, dicens, **In le. c. sc. est.** Non accipitur lex hic stricte, sed pro quinque libris Moysi, sed pro toto veteri Testamento, quia quod hic allegatur scribitur Isa. 28. secundum translationem Septuaginta.

6 Quoniam in alijs linguis & in labijs lo. popu. b. id est, populo Iudæico, quod fuit impletum. Act. 2. quando Iudæi congregati in Ierusalē de diuersis terris audierunt credentes, loquentes in omnibus linguis.

7 Et nec &c. Licet enim tunc aliqui ad Christum fuerunt conuersi, tamen plures manserunt obstinati, & conuersi magis fuerunt per verbum Petri referentis scripturas prophetarum, quod pertinet ad prophetiam quam per donum linguarum, ut patet Act. 2. Et sic patet, quod donum prophetia plus valet ad conuersionem infidelium, quam donum linguarum.

8 Itaque lin. in si. f. Diuina virtutis.

9 Non si. id est, pro fidelibus, qui iam credunt.

10 Sed inf. ut prædicatores Euangelij intelligi possint ab omnibus singularum linguarum, & sic conuerti ad fidem Christi.

11 Prophetia autem non in. id est, Gentilibus, qui non habuerunt legem nec prophetas.

12 Sed si. id est, Iudæis unum deum credentibus, de quibus fuerunt Apostoli.

* Sedul. Ideo hoc dicit, ut ostendat quod in isto tempore linguæ alijs non indigentur, dum multi fideles sunt, & vnaquæque lingua doctorum habet ex se. Nam linguæ in principio ideo datae sunt, ut infideles crederent ipsarum admiratione, atque sua lingua docerentur. Unde sequitur.

Itaque lingua in signum sunt non fidelibus.

* Sedulius. Hic ostenditur crescente fide signa cessare quando infidelium causa data esse prædicantur.

6 Et nec sic ex. Hoc de his prædixit quos præsciebat non credituros, quibus propter peccata non pariter vel placet veritas.

11 Itaque lin. in sig. id est, sermones Dei incognita lingua & per regina obscuri sunt ne videantur a per fidis, ut cum au-

17 diuntur, signum fit quia propter perfidiam factum est, ne audientes intelligant, hoc utique fit infidelibus quibus teguntur sensus, fidelibus autem conuenit prophetia & non lingua incognita.

g si ergo conue. Alia

ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

h Quid er. id est, incipit determinare quo modo linguæ fit vtendū.

Infinita verba.

Tantum.

Sic & vos, agite.

a Per imperitiam

Ut non intelligatis quæ dicitis, ut pueri.

a milia uerborum in lingua. Fratres, nolite pueri effici sensibus,

b sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti sitis. In lege enim scriptum est.

c Quoniam in alijs linguis, & in labijs alijs loquar populo huic, & nec sic exaudiet me, dicit dominus. Itaque linguæ in signum sunt non fidelibus sed infidelibus.

d Prophetia autem non in infidelibus, sed fidelibus. Si ergo conueniat vniuersa ecclesia in unum, & omnes linguæ loquantur, intrent autem idiotæ aut infideles, nonne dicet, quid insanitis? Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, & conuincitur, diiudicabitur ab omnibus. Occulta enim cordis eius manifesta fiunt. Et ita cadens in facie adorabit Deum, pronuncians quod vere Deus sit in nobis. Quid ergo

e ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

f Quid er. id est, incipit determinare quo modo linguæ fit vtendū.

g si ergo conue. Alia

ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

h Quid er. id est, incipit determinare quo modo linguæ fit vtendū.

i ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

k ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

l ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

m ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

n ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

o ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

p ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

q ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

r ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

s ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

t ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

u ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

v ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

w ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

x ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

y ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

z ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

aa ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ab ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ac ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ad ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ae ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

af ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ag ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ah ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ai ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

aj ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ak ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

al ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

am ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

an ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ao ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ap ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

aq ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ar ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

as ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

at ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

au ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

av ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

aw ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ax ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ay ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

az ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

ba ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

bb ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

bc ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

bd ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

be ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

bf ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostendit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quæ linguæ cauerecur, cum pudor esset reuelari.

bg ratio cur non debet loqui linguæ. Quia linguæ sunt in signum, non ad ædificationem, sed ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris

Quandoquidem hæc veniunt de locutione linguarū . ergo quid agendum de his est, Q. Cætera sub modis ad ædificationem agenda sunt, lingua vero sic est utendum. Vnusquisque. Ideo nullus se excuset.

a Psalmum ha. Laudem Dei, per canticum.

b Doctrinam. Sensum spiritualem per prudentiam.

c Aut ut mul. res. nō plus quā tres. ne occupet diē, & non sit locus prophetis scripturas differentibus.

d Sibi autem loqua. Sibi loquitur qui compungitur ex his que dicit, Et ideo ad honorem Dei, quē laudat vel orat.

e Prophetæ duo. quia sufficit sermo tot hominū, & in ore duorum vel triū stat omne verbum.

f Quod si alii. Ambr. Dat inferiori, quod non superiori.

g Et spiritus. Loquēs debet cedere sedēti, quia spūs qui vnus est, sed pluraliter dicitur pro multis prophetas quos replet, vel propter plura eius dona, subditus est prophetis. ut quā volunt, tacere possint, & quā volunt loqui possint, & non cogit eos vt phithonicos clamare, vel aliqua subtricare.

Amb. vnde si prior non cedit, vñ non esse spiritus Dei vere subditus, quia aliter dissensionis esset & nō pacis. Ita hoc mō vobis dico, sicut in omnibus non est nouum vel singulare, ideo

ideo firmiter tenete.

Spiritus prophet. prophetis subiectus est. Sedul. quia spiritua lis gratia, quæ fuit in prophetis subiecta est nobis Apostolis, & Apostolicis viris, ac p̄dicatoribus. Siue spiritus humilitatis, charitatis, qui est in prophetis, i. p̄dicatoribus debet subiectus esse aliis prophetis. id est, p̄dicatoribus, & ideo alterutrū sibi inuicem cedant, vt vno loquente prior taceat, quia Deus qui in ipsis est, non est dissensionis, sed pacis. Itaque per hæc omnia hortatur eos ad concordiam, ne magnitudine donorum & sapientiæ nascantur discordiæ.

D

a est fratres? Cum conuenitis vnusquisque vestrum t̄psalmum

b habet, doctrinā habet, apocalypsim habet, linguam habet,

c interpretationem habet, omnia ad ædificationē fiant. Siue

d linguā quis loquitur t̄ secundū duos, aut t̄ vt multum tres, &

e t̄ per partes, & vnus interpretetur. Si autē nō fuerit interpretes

f taceat in ecclesiā. Sibi autē loquatur & Deo. Prophetæ duo

g aut tres dicant, & cæteri diiudicent. Quod si alii reuelatum

h fuerit sedenti, prior taceat. Potestis. n. omnes t̄ per singulos

i prophetare, vt omnes discant, & omnes t̄ exhortentur. Et spi-

ritus prophetarum prophetis t̄ subiectus est. Non enim est

l dissensionis Deus, sed pacis, sicut in omnibus ecclesijs san-

ctorum doceo. t̄ Mulieres in ecclesijs taceant. Non enim per

git & dicit, Mulieres taceant. Sicut & lex dicit in Genesi, Sub

viripotestate eris & erit reuersio tua ad virum, & ipse tui dominabitur. Turpe est enim mulieres in ecclesia loqui. Alibi autem in

concedit eas docere suam prudentiam & castitatem, sed hoc priuatim.

g

h

i

k

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23.

† sit p̄ binos
† vicissim.
Duo in pro-
phetis

E

† singularem

† sunt subiecti
Diuisio.

F

Turpe

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Cum conuenit. ad ecclesiā.
- 2 Vnusquisq; vestrum psalmum habet. vel in se, vel in aliquo de congregatione fidelium, qui donum sibi datum potest in alios refundere, quia non dantur singulis omnia dona, sed diuisim, vt dictum est sup. 12. ca. Et idem intelligendum est de alijs sequentibus. Per psalmū vero intelligitur canticum ad laudandum Deum.
- 3 Doctrinam ha. i. gratiam p̄dicandi ad inforuationem morū
- 4 Linguam habet. i. donum linguarum.
- 5 Apocalypsim habet. i. reuelationem.
- 6 Interpretationem habet. i. virtutem explanandi obscura.
- 7 Omnia ad ædificationem fiant. quilibet enim debet gratia sibi data vt ad ædificationem ecclesiæ.
- 8 Siue lingua. Hic ostendit propositum magis in speciali. Et primo quantum ad donum linguarum. Secundo, quantum ad donum prophetiæ ibi: prophetæ autem. Circa primum dicit, q̄ dono linguarū non est vtendum a multis, sed sufficit q̄ a paucis propter occupationem temporis, ideo dicunt, Siue lingua quis loquitur secundū duos, scilicet homines. Aut vt multum tres. id est, ad plus, secundum quod dicitur Deuter. 17. b. in ore duorum vel trium testium stat omne verbum.
- 9 Et per partes. i. successiue. Vel: per partes. i. intercise post alium. vt post vnā partē locutionis fiat eius expositio, & post aliā similiter. Et hoc mō fit expositio, quā p̄dicatores p̄dicant per interpretē hominibus ignota lingua. ideo subditur, Et vnus interpretetur.
- 10 Si autem non fuerit inter. s. ille qui loquitur linguis.
- 11 Taceat in ecclesia. dum alius interpretatur.
- 12 Sibi autem lo. & Deo. Orando Deum in secreto. In ecclesia vero seruatur dicta consuetudo de numero loquentium. in missa. n. representatur donum linguarum per epistolam & euangelium. & sic secundum duos actus seruatur testimonium. In matutinis vero triplex testimonium representatur per triplicem nocturnum; & antiquitus dicebantur diuisim secundum tres vigiliis noctis.
- 13 Prophetæ. Hic consequenter ostendit qualiter sit vtendum dono prophetiæ. Et primo ostenditur debitus vsus. Secdo, quibus est prohibitus. ibi: Mulieres. Circa primum sciendum, q̄ vsus prophetiæ hic accipitur pro proponere verbū exhortationis ad plebem sacras scripturas exponendo. in primitiua vero ecclesia plures habebāt hoc donum, propter quod ne confusio fieret, Apostolus ordinauit, quod exerceretur a duobus

duobus tantum, vel a tribus ad plus & successiue. Et hoc est quod dicitur: Prophetæ duo aut tres di. scripturas exponendo non simul sed successiue.

14 Et ceteri dijudi. i. attende audiant, vt sic possint discernere, quæ sint melius dicta & magis necessaria.

15 Quod si alij reuel. fue. sedē. i. si alicui de auditoribus facta fuerit reuelatio per spiritum sanctum de aliquo pro ædificatione tunc proponendo.

16 Prior taceat. Dando isti locum loquendi. Et subditur causa.

17 Potestis enim omnes: reuelationem spiritus sancti habentes.

18 Per sin. prophetare. vnus post alium competenti tempore.

19 Vt omnes discant. qui audiunt.

20 Et omnes exhor. ad hoc apti. Sed quia posset aliquis dicere, non est in potestate sic loquentis tacere, quia loquitur ex spiritu sancti motione. Hoc remouet dicens.

21 Et spiritus prophetarum prophe. subiec. est. Hoc est, est in potestate eorum. Circa quod sciendum, quod duo sunt in prophetis, scilicet illuminatio mentis prophetæ. Et hoc nō est in potestate eius, quia spiritus prophetiæ non semper adest prophetis. Aliud est illuminationis sibi facta pronuntiatio. Et hoc est in potestate prophetæ quia potest loqui & tacere, prout expedit honori diuino & utilitati ecclesiæ. Et sic est in proposito, quia si plures simul loquerentur esset confusio, & vnus alterum impediret, ex quo sequeretur diuisio cuius Deus non est auctor. Ideo subditur, Non. n. est dissensionis Deus. Sciendū tamen, quod non semper in potestate prophetæ est tacere, imo aliquando spiritus mouet ipsum ad loquendum contra voluntatem suam. sicut patet de Balaam Nume. 23. & 24. quod benedictionem populi Israel tacere non poterat. hoc enim erat ad gloriam Dei. non sic autem in proposito, vt patet ex dictis.

22 Mulieres. Hic consequenter ostendit quibus personis prophetan di actus sit prohibitus. s. mulieribus. Et primo facit quod dictum est. Secundo aliquorum proteruiam excludit, ibi, An a vobis. Circa primum dicit, Mulieres in ecclesijs taceant. Scilicet cessando, a doctrina, non tamen ab oratione secreta. Et subditur ratio.

23 Non enim permittitur eis loqui. i. docere, quod pertinet ad doctores siue p̄latos & superiores, Et ideo repugnat sexui muliebri. Tum propter defectum intelligentiæ, Tum quia mulier naturaliter debet esse subiecta viro. Ideo subditur.

A Turpe est, quia contra disciplinam,
B An a vobis. Sic se iactabant, quasi beneficiū darent, nō ac-
 cipere, An a vobis ver. Inrepatio quasi suis institutionib.
 dimissis aliquas novas vellent inducere, qđ non pnt, quia ab
 eis non processit verbum Dei, nec soli acceperunt. Itē ideo

perit vnus de pusillis pro quibus Christus mortuus est.
D Cogno. Innuit difficilia esse verba epistolarum, cum a pro-
 pheta vel spirituali iubet cognosci.
E Siquis a. ig. Sed si qđ hęc ignorat, & non vult credere esse
 mandata Dei, ignorabitur, vt in euāge. Nescio vos. i. nō noui
 vos eē meos, vel in-
 ter prædestinatos. Si
 q. au. ig. Non dicit de
 his qđ non pnt discer-
 nere ineffabile trini-
 tatis vnitatē, sed de
 p̄dictis quę ad fidē &
 mores ædificant, s. vt
 linguis prophetia p̄-
 ponatur, vt nō tur-
 bate geratur, quasi p̄
 phetie spiritus erin-
 uitos loqui cogat, vt
 mulieres taceant, vt
 oīa honeste & scđm
 ordinem fiant. Coer-
 cent ergo, & ad paci-
 ficū ordinē reuocant
 inquietos, tātō ad sedi-
 tionē faciliores, q̄to
 sibi videbant spū ex-
 cellētiore, cū supbiē
 do cuncta turbarent.

† Gen. 3. c.
 † 37. dist. cap.
 ideo in fin. &
 32. dist. c. qui
 dā. 15. q. 1. c. 1.
 §. ex voluntate.
 † decenter

A mittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si qđ au-
T tē volunt discere, domi viros suos interrogēt. Turpe est enim
M mulieri loqui in ecclesia. An a vobis verbum Dei processit,
A ut in vos solos peruenit? Si quis videtur propheta esse aut
S spiritualis, cognoscat quę scribo vobis, quia domini sunt
M mandata. † Si quis autem ignorat, † ignorabitur. Itaque fra-
T tres æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohi-
B bere. Omnia autem † honeste, & secundum ordinem fiant
 in vobis.

A In ecclesia.
P Precipitur quod verum innuit.
I In Gen. sub
 potestate viri eris, & ipse domina tui.
Q Quia pro peccato quod inuēxit semper debet verecundari.
I Immo a nobis ad vos.
T Tanquam pseudo, qui non diuina, sed terrena pro
 desiderijs hominum docebant.
V Vt videtur.
V Vere & spiritualiter intelligat.
H Hęc esse Dei mandata.
A A Deo in futuro.
Q Quia interpretatio ædificat.
D Desiderate.
T Tantum.
N Ne sit dissensio.
S Sed tam hęc quā alia.
N Non pueriliter.
C Cum pace.
P Prædictum vtilius præponatur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed subditas esse, sicut & lex dicit. Gen. 3. c. Sub viri p̄tate eris.
 prophetia tñ quantū ad illuminationē mentis nō repugnat
 sexui muliebri, & sic leguntur multę mulieres prophetasse.
 Nec solū excludunt ab actu docendi in ecclesia publice, sed
 et ab actu quęrendi ibidem p̄ modū disputationis. iō subdit.
2 Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. vt de
 auditis in ecclesia plenius informētur. Et causam dicti silen-
 tij tangit, cum dī. **3** Turpe est enim mulieri. i. indecens est si-
 bi, Loqui in ecclesia. Et per oppositum decens est eam tacere
 in locis publicis. Propter quod in iure cautum est, ne mulie-
 res exercent opus aduocandi. **4** An a vobis. Hic conse-
 quenter excludit aliquorum proteritiam, quia conuersi de
 Gētilitate possent dicere, qđ ordinatio Apostoli non esset bo-
 na, eo qđ in templis Veneris & Dianę mulieres forsitan pu-
 blice docebāt, qđ repellit Apost. dicēs, An a vobis. Gentibus.

5 Verbum Dei processit. q. d. nō, sed a Iudeis, quib. datę sūt scri-
 pturę legis & pphetarū. & iō modus & ordo doctrinę scri-
 pturę magis est deriuādus a Iudeis in Gentiles q̄ ecōuerso.
6 Siquis vi. pro & c. qui pōt omnia iudicare, vt dictū sup. 2. c.
7 Cognoscat quę sc. v. quia dñi sunt mandata. i. poterit cogno-
 scere, quod ordinatio non solum processit a me, sed a Deo.
8 Siquis a. ig. ex negligentia vel malitia illa qđ scire tenetur.
9 Ignorabitur. a Deo.
10 Itaque. Hic vltimo ponit cōclusionem intentā. s. qđ dona
 spiritus sancti sunt appetenda, & qđ eis vtendum est ordina-
 te, & a personis quas decet vt. ideo dicitur, Itaque fr. æmu-
 tam melius bonū quā loqui linguis, vt patet ex supradic-
 tis. Verum tñ loqui linguis est quoddā bonum, iō subditur.
11 Et loqui lin. no. prohi. succelsiue, sed plures simul loquēdo.
12 Omnia au. ho. idest, prout decet viros & mulieres.
13 Et sec. ord. ad vitandum confusionem fiant in vobis.

C A P. XV.

C Notum autem. * Theodor. Postquam diuinus Apōsto-
 lus de spiritualibus doctrinam perfecit, conducibile
 existimauit et de resurrectione verba facere. Quidā. n. impo-
 stores eos seducebāt,
 dicentes non futurā
 corporū resurrectio-
 nem. Cum autem
 esset spirituali sapien-
 tia plenus, non hoc
 solummodo ac sim-
 pliciter facit, sed pri-
 mum docet scopum
 ac

ac institutum humanę naturę a domino susceptę, & ostendit
 & crucem, & passionem, & seruatoris resurrectionem
 fuisse propter resurrectionem communem.
 * Chrysof. Vide qua æquitate orditur, vides vt a principio
 nihil noui, nil alieni
 inducturum se mon-
 stre, nam qui quod
 cognitum iam & no-
 tum facit, nihil aliud
 quā quod in obli-
 uionē venerat in me-
 moriam reducit.
 * Hierony. Quidam
 Co-

C A P. XV.

Notum autem vobis facio fratres euāgelium quod
 prædicauit vobis, & quod accepistis, in quo & ita.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XV.

Notum au. v. fa. Postquam Apōstolus tractauit de sacramentis,
 & de gratia quę confertur in eis, hic cōsequenter tractat de glo-
 ria resurrectionis ad quam finaliter ordinantur. Et diuiditur in duas,
 quia primo resurrectionis Christi præmittit tractatum. Secūdo probat
 ex hoc communem resurrectionem hominum, ibi: Si autē Christus.
 Prima adhuc in duas, quia primo commendat doctrinam euangelicam
 in communi. secundo denuntiat quę oportet scire circa resurrectionē
 Christi, ibi. Tradidi enim. Circa primum dicit.
1 Notum au. v. fa. idest, ad memoriam vobis reduco.
2 Euang. quod præd. idest, doctrinam euangelicam, cuius excellen-
 tiam ostendit ex quatuor. Primo ex eius prædicatoribus, qui sunt Apo-
 stoli excellentes viri, & hoc tangitur cum dicitur.
3 Quod prædic. Ego Apōstolus & alii similes mei. Secundo ex au-
 ditoribus, qui cōter receperunt doctrinam euangelicam per orbem, qđ
 est signum veritatis huius doctrinę, secundum quod arguit Aug. Quia
 si per vera miracula est sic recepta communiter, certum est sic eam esse
 verissimam & sanctissimam, eo quod Deus non potest esse testis fal-
 sitatis,

suitatis, quę testificatio fit veris miraculis. Mar. vlt. d. Illi autē profecti
 prædicauerunt vbiq; domino cooperante & sermonem cōfirmante se-
 quentibus signis. Si autem dicatur, qđ sine miraculis sūt sic recepta,
 hoc reputandum est maximum miraculum, qđ tam ardua & inaudita,
 & supra sensum humanum existentia recepta sint tam cōmuniter non
 solum a simplicibus, sed etiam a sapientissimis & potentissimis viris.
 Et si arguatur contra hoc de lege Mahumeti falsa, quę tamen a multis
 est recepta. Dicendum quod non est simile, quia vi armorum primo si-
 bi multitudinem rudem subiunguit, & legem dedit promittens delicias
 & potentiam obseruatoribus, ad quę homines sunt proni. Fides autem
 catholica per Christum & apōstolos prædicata, modo contrario est re-
 cepta a pauperibus eam prædicantibus ad paupertatem & austerita-
 tem, & mundi contemptum inducentibus, & ideo non fuisse recepta
 a sapientibus huius mundi & potentibus, sicut videmus impletum, nisi
 hoc fuisset virtute signorum. & hæc receptio tangitur cum dicitur.
4 Quod & acc. v. & alii sapientes huius mundi. Tunc enim sapien-
 tia maxime vigebat in Græcia. Tertio commendatur ex hoc quod ele-
 uat ad superna, ibi.
5 In quo & ita. s. sursum erecti ad Deum. Quarto ex hoc quod ipsa
 * sola

Diuisio.
 Euangelii ex-
 cellentia in
 quatuor.

A Corinthiorum etiam resurrectionem carnis ausi fuerant ex veteris scientiæ præsumptione negare, qui hic ab Apostolo arguuntur.

* Ambr. Ostendit illis, quia si in hac causa, quæ subiecta est, a traditione eius seducti sunt, perdidit quod crediderunt. Omnis enim spes credentium in hoc sensu est, quia mortui resurgent.

* Chrysostom. Vides ut ipsos testes aduocet dictorum? & non quod audiuitis, sed quod suscepistis, inquit, velut depositum quoddam repositum, ostendensque non verbis, sed re, sed signis, sed miraculis receptum, & quod teneant profus.

* Theod. Doctrinæ laudem rursus admiscuit, eos ad audientem preparans. Propterea dixit, *In quo & statis*, & stationem confirmans adiecit, per quod & saluamini. Hoc autem dicit, Volo vobis in mentem reuocare Evangelium quod a me inter vos prædicatum est, quod prompto quidem, & alacri animo suscepistis, quæ autem ex eo oritur salutem expectatis. Id autem vobis in memoriam reuoco, volens eum scopum & institutum ostendere. Hoc enim dixi illud, Quam ratione prædicauerim in vobis.

* Amb. Quod autem dicit, *In quo & statis*. his dicit qui firmi erant in fide traditionis huius. Promiscuis enim loquitur, ut & hi qui in fide fixi sunt, gaudeant, & qui nutant, corripi se delectant, & corrigantur.

a Per quod & sal. Si retinetis illud euangelium. i. resurrectionem mortuorum, ea ratione qua confirmavi vobis. i. per resurrectionem Christi, Tenetis dico.

b Si tenetis. &c. * Theod. Si enim non creditur resurrectio corporum, superuacanea est prædicatio Evangelij.

* Chryf. Circa iugulum vulneris, & non de te friuola certamen, sed de summa fidei esse ostendens, & hoc leuius nunc quidem, progressus vero postquam incaluit, nudo deinceps capite clamans, Si Christus enim suscitatus non est, inane videlicet est præconium nostrum, inanis vestra fides, & in peccatis adhuc estis.

c Nisi frustra credidistis. Quod est, aut tenetis resurrectionem mortuorum, aut in cassum est fides quæ non accipitur nisi spe resurrectionis.

d Tradidi enim vobis. * Theod. Neque enim ipse inueni prædicationem, nec humanas sum rationes sequutus, sed a domino Christo accepi doctrinam.

* Chrysof. Ne hic quidem, dixit, docui, sed eadem voce usus, tradidi, inquit, quod & accepit, nec se didicisse, sed accepisse testatus, duo confirmans, & quod obtrudere sua in eum gelij negotio fas non sit, & quod rerum ipsarum certitudine, non verbis nudis fuerunt instituti, quod paulo post probat, omnia Christo accepta ferens, nullumque dogmatum suorum humanum esse docens.

Ostensus eis resurrectionem iustorum futuram, probat eam per resurrectionem Christi, de qua non dubitabant.

c Quoniam Christus mortuus est. * Chrysostomus. Non illico

illico resurrectionem corporum esse dicit, sed hoc ipsum confirmat longius ratione petita, quod Christus mortuus sit, inquit, ingens fundamentum, basim solidam perstruens resurrectioni. Non solum mortuus est, quanquam astruenda resurrectioni fuisset hoc satis, sed pro peccatis, inquit, est nostris mortuus.

Opere pretium hic sit eos qui Manichæo morbo laborant, veritatis hostes & propriæ salutis insidiatores audire quid dicant. Quid dicunt igitur? Mortem hic nihil aliud significare Paulo quam in peccatis esse, Resurrectionem vero peccatis liberari. Verum non simpliciter mortuum, sed pro peccatis nostris mortuum dixit, etiam in-

uitos ad corpoream Christi mortem recipiendam cogens, & per hoc an morte est, peccatis liberum fuisse probans. Nam quod pro peccatis moritur alienis, liberum ipsum peccato esse consequetur. * Oecum. Veram volens ostendere mortem, & non phantasmam, ut quibusdam videtur hereticis, addidit, secundum scripturas. Et nihil noui actum sit, quod prædictum & præfiguratum non fuerit, sed & quod vere mortuus, quia sepultura mortis confirmatio est.

De morte præmittitur, ut sicut vera mors ostenditur, vera resurrectio teneatur.

f Scripturas veteris testamenti, quæ mortem Christi futuram cecinerunt. vnde Isaias, Ut ovis ad occisionem ductus est. Et item, Tolleter a terra vita eius. Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. Etiam tradidi.

g Quia sepultus est. * Chryf. Confirmat hoc priora, nam quod sepelitur corpus profus est, hic autem non secundum scripturas dixit, quanquam id potuisset, ceu quod sepulchrum tunc, & modo omnibus esset notum, seu quod ad omnia pertinet, quod secundum scripturas dicit, Sed vbinam sepultum esse, tertia die resurrexisse scriptura docet? Per eum quem Ionas gessit typum quem & ipse citauit. Quemadmodum Ionas in ventre ceti erat, inquit, dies tres, tres noctes. Per rubum in deserto, nam & ille flagrans, non conflagrauit, sic corpus illud mortuum est quidem, sed morti subditum perpetuo non mansit. Idem innuit apud Daniele draco, nam ut ille cibum quem propheta dabat, simul ac gustauit, crepuit medius. Sic corpore Christi sorpto, tartarus est discissus, corpore huius ventre eius petruumpente remeanteque.

Et hoc similiter secundum scripturas. Ait. n. Isa. Dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua. Et item. Erig, inquit, sepulchrum eius gloriosum.

h Resurrexit tertia die. Et hoc dixi secundum scripturas. Inquit enim Osee, Post biduum uiuificabit nos in die tertio resurgemus, & uiuemus in conspectu eius.

Amb. Si mortuus & sepultus resurrexit, ne dubitetis mortuos & sepultos resurgere.

i Visus est Ce. Prius quam alijs viuis quibus apparuisse legitur in euangelio, aliter contrarium esset, quod primo mulieribus apparuisse legitur.

k Post hæc vnde. Aug. Alia litera habet duodecim, per quod

a tis, per quod & saluamini, † qua ratione prædicauerim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas. Et quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, et quia visus est Cephæ, & post hæc undecim. † Deinde

a lam excellentissime & in futuro in veritate rei & speciei.
b Soluam in nisi, &c.
c Inter maxima.
d A spiritu sancto, non fluxi.
e Alias quia lesus:
f Et hoc dico.
g Sequendo.
h Probata vera morte, & hoc tam cito ut ea potestate credatur nos posse suscitare.
i Tradidi.
k Petro.
l In conclau.

mil. rthg.

quo pacto

E

Iohn. 2. Math. 12. Exod. 3:

Dan. 14.

Osee 6. a.

Luc. 24 b.

L. 3. de con. euan. 6. 23. F

NICOLAUS DE LYRA.

- * sola ducit ad beatitudinem, ibi.
- 1 Per quod & sal. Ad hoc tamen quod ad beatitudinem perducatur duo requiruntur. Vnum est, quod teneatur eo modo quo ab apostolis est prædicata. scilicet non innitendo principaliter rationibus humanis, sed auctoritate diuina & miraculis, ideo subditur.
- 2 Quia ra. or. q. d. si te. q. d. prædicatio mea non processit ratione humana sed diuina. Secundum est quod fides non sit vacua bonis operibus sine quibus est mortua, & per consequens frustra. ideo subditur.
- 3 Nisi frustra cre.
- 4 Tradidi enim. Hic consequenter ostendit quid sit tenendum de Christi resurrectione. Et ponit quatuor de Christo. scilicet eius mortem, sepulchram, resurrectionem, apparitionem, quæ pertinent ad articulos fidei de incarnatione Christi, Dicit igitur. Tradidi. n. vobis in primis. i. inter prima credenda, quia articuli fidei sunt principia ex quibus alia credenda deducuntur, tanquam conclusiones ex eis elicite.
- 5 Quod & ac. q. d. hoc auctoritate propria non feci, sed auctoritate Dei,

- Dei, Et quæ sunt illa, subdit.
- 6 Quoniam Christus mortuus est pro pecc. no. non suis, Isa. 53. c. Propter scelus populi mei percussus eum. ideo subditur.
- 7 Secundum sc. s. Isaiæ & aliorum prophetarum ex spiritu sancto loquentium. Et sic mors ista fuit pro peccatis nostris a Deo præordinata.
- 8 Et quia se. est. ut veritas mortis eius probaretur.
- 9 Et quia resurrexit tertia die secundum. Isti tamen dies accipiendi sunt per synecdochen, quia primus & tertius non fuerunt integri.
- 10 Et quia vi. est. post resurrectionem.
- 11 Cephæ. i. Petro, Luc, vlt. De apparitionibus autem factis mulieribus non facit Apostolus mentionem, quia inducit apparitiones ad confirmationem fidei de resurrectione Christi, ideo illas tantum inducit quæ factæ fuerunt personis magis autenticis.
- 12 Et post h. vn. s. apostolis, quæ apparitio fuit facta post dies octo suæ resurrectionis Thoma præsentem, Ioh. 20. Prius tamen apparuerat decem apostolis Thoma absente, ut habetur ibidem. Dicit undecim, quia Iudas qui fuerat duodecimus, iam mortuus erat, et Matthias non tunc erat electus.
- 13 Deinde visus est plus. Ista apparitio fuit facta in Galilæa, Mat. Tom. 6. 1 3 vlt. in

Synedochè accipitur. Vbi. n. pars maior est aut potior, solet eius nomine et illud comprehendit, q. ad ipsu nome non pertinet, qualiter & illud dictu est, Nōne ego duodecim vos elegi? cū rñ Judas de electis nō esset. Hūc. n. numerum cum articulo Graeci codices habēt, vt non quicumq; sed illi in eo numero intelligantur.

* Theod. Cū vellet se omnium hominū vilissimū, & abiectissimū appellare, omnibus his relictis qui in vtero perfecti fuerunt, deinde lege naturæ nati sunt, abortiuo fetui seipsum cōparat, qui in hominū catalogo non recensetur.

* Amb. Apparuit illi primum in caelo, post orāti in templo. Abortiuum se dixit, quia extra tēpus natus in Christo, apostolatum accepit, iam Christo in celos recepto cum carne.

a Abort. extra tempus legitimū natus, id est, antequam debeat, vel post in Christo apostolatum accepit iā Chro asūpto. Vel similis abortiuo, quia sum minimus, causa humilitatis, vel tēpore & vocatione, non dignitate, labore & p̄dicatione.

C b Non s. m. di. Cur ergo Apostolus. Gra. a. d. Primum sola gratia,

tia, cum non p̄cederent nisi mala merita. Sed post per gratiam incipiunt merita.

* Augu. Quare ergo apostolus est? Gratia Dei sum id quod sum, nō sum idoneus, sed gratia Dei sum id quod sum, & propterea gratia Dei in me vacua non fuit.

* Theod. Diuitias & occultare conatur, & aperire cogitur, neq; enim aperte dicit quid est, sed sum quā sum.

c *Abundantius.* Hoc magis impletum est, quia de opere manuum vixit, nec euāgelio minus fecit.

d. *Labora.* Ego & alij apostoli, quia in hac p̄dicatione. Vel, vere per gratiā, quia ego & il. sic. i. per gratiam p̄dicant.

e *Et sic cre.* Arguit eos: quia cū hac manifesta fides esset apud omnes ecclesias, illi tamen inde descie-

rant. f *Si au. Chr.* Hucusque Christum resurrexisset ostendit. Nūc per resurrectionem eius probat resurrectionem mortuorum.

Ambr. Hoc pseudo negant dicentes Christū non venisse in carne, nec passum,

^{Hoc est in euangelio.}
visus est, plus quam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent vsque adhuc, quidam autem dormierunt.

Deinde visus est Iacobo, deinde apostolis omnibus. † Non uisime autē omnium tanquam abortiuo visus est & mihi.

a † Ego enim minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam am persecutus sum ecclesiā Dei. † Gratia autem Dei sum id quod sum, & gratia eius in me † vacua non fuit.

Sed illis omnibus abundantius laboraui. Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Siue enim † ego, siue illi, sic p̄dicauimus, & sic cre didistis.

Si autem Christus p̄dicatur, quod resurrexerat a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si at resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit.

Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo p̄dicatio nostra tina, nec resurrexisset.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 vlt. in qua apparuit apostolis & multis alijs.
- 2 Ex quib. mul. hoc dicit ad maiorem assertionem sui dicti.
- 3 Quidam autem dorm. morte corporali, quæ dicitur dormitio, quia erant in spe futuræ resurrectionis.
- 4 Deinde vi. est ia. Dicunt aliqui, quod ista apparitio fuit in die resurrectionis. Vouerat. n. Iacobus se non comesturum panem, donec videret Christum resurrexisse, Et sic ly deinde, non importat ordinem apparitionis. Alij dicūt quod Iacobus post apparitiones p̄dictas habuit specialem apparitionem, propter specialem deuotionem & similitudinem ad Christum.
- 5 Deinde apo. om. s. in die ascensionis, Mar. vlt.
- 6 Nouissime au. om. post ascensionem Christi in celum.
- 7 Tanquam aborti. vis. est. de qua visione dictum est. 9. c. Vocat autem se abortiuum, quia abortiuus dicitur fetus, qui nascitur extra tempus debitum, vel quia cum violētia educitur ab vtero, vel quia non perducit ad debitam quantitatem, quæ tria de se sentit Apostolus, quia alij renati fuerunt ante aduentum spiritus sancti, ipse autem post. Item alij fuerunt conuersi sponte, ipse vero quasi violenter in actu persecutionis fidei, Act. 9. Item quia non reputat se peruenisse ad perfectionem aliorum, & hoc ex humilitate, di. Ego enim sum mi. apo. Et quia ex humilitate mentiendū non est. ideo verificat dictum suum dicens.
- 8 Qui non sum di. vo. apost. qui per. sum ec. Dei. quod alij non fecerunt, & in hoc minor fuit apostolis alijs, licet ex Dei gratia fuerit valde magnus, ideo subditur.
- 9 Gratia aut. Dei sum id quod sum. ex me vero nihil nisi persecutor & blasphemus.
- 10 Et gratia eius in me va. non fu. i. carens operibus bonis.
- 11 Sed il. omni. abun. la. Nullus. n. aliorum legitur tot terris p̄dicasse, nec pro suo victu sic proprijs manibus laborasse, nec tot tribulationes in terra & in mari sustinuisse.
- 12 Non autem ego. propria virtute.

- 12 Sed gra. Dei me. principaliter operante, quæ se habet ad liberum arbitrium, sicut fessor ad equum, ideo subdit.
- 13 Siue enim ego. si. il. s. alij Apostoli.
- 14 Sic p̄di. spiritu sancto principaliter in nobis operante, Mat. 10. c. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.
- 15 Et sic cre. s. spiritu sancto interius vos mouente ad credendum Ioh. 6. e. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum.
- 16 Si au. Chri. Hic consequenter ex resurrectione Christi ostendit generalem resurrectionem futurā. Et diuiditur in duas, quia primo facit propositum, secundo declarat qualitatem resurgentiū, ibi, Sed dicit. Prima adhuc in duas, quia primo ostendit propositum ratione sumpta ex Christi resurrectione, secundo, ex sanctorum conuersatione, ibi, Alioquin. Circa primum facit talem rōnem. Si Christus resurrexit, & alij mortui resurgent: sed Christus resurrexit, &c. In hac rōne sic procedit, quia primo ponit conditionalem. secundo, probat antecedens, ibi, Si autem resurrectio. tertio, ostendit conditionalem esse veram, ibi, Nunc autem, Circa primum dicit, Si autem Chri. pr. quod resur. a mor. Et accipitur hic si, pro quia. q. d. quia hoc p̄dicatur a me & alijs Apostolis.
- 17 Quomodo qui. &c. re. mor. non est. i. non erit, quasi dicat, male dicunt, quia si primum est verum, & secundum, vt postea declarabitur.
- 18 Si autem resur. Hoc probat antecedens. s. quod Christus resurrexit, dicens, Si autem resur. mor. non est. i. non erit in futuro, tanquam impossibilis de p̄terito, Quod ostendit falsum ad duplex inconueniens ducendo. Primum est, quod p̄dicatio apostolorū esset vana, ideo dicit.
- 19 Si au. Chri. non re. ina. est p̄di. no. quod est impossibile, cum sic operibus diuinæ virtutis confirmata, Secundum inconueniens, est quod fides Corinthiorum esse falsa, ideo subditur.
- 20 Inanis & fid. re. quod est impossibile, eadē ratione qua & primum

† 23. 9. 6. 4. 5.

† Eph. 3. b. Aug. l. de p̄d. & gratia & lib. arb. 6. 5.

† De renun. c. nisi. qui perpe. tigitur.

† vacu.

Quare Apo. stolus se abortiuū nomi. nat.

Sed

In-

F

a *Inueniuntur.* Hæc & alia ideo inferuntur, vt erubescatis cū
A ius errorem hæc consequuntur, quæ etiam ipse damnat. Ne
 ergo in hoc errore remaneat dicit, *Inueniuntur.* &c.
b *Aduer. Deū.* Aug. Hic. Non minore, sed maiore fortassis
 scelere in Deo laudatur falsitas, quàm vituperatur veritas.
c *Quod si Chri. non.* Si

Christus non resurre-
 xit, Christus in mor-
 te retinet. Et si mor-
 te, tunc & in peccato
 quod causa mortis.
 Et si in peccato tene-
 tur, peccata vestra re-
 mittere non potuit.
 Et ita adhuc estis in
 peccatis vestris, quæ
 remissa vobis crede-
 batis, & sic est vana
 fides vestra.

¶ Theod. Dominice
 enim mortis typus
 est baptismus, est au-
 tem typus superuaca-
 neus, si non habet re-
 missionem peccato-
 rum. adhuc itaq; fer-
 tur onus peccatorū,
 hoc quidem certe il-
 li adiecit, quod Chri-
 stus mortuus est pro
 peccatis nostris secū-
 dum scripturas.

d *Si in hac vita tan-*
tum in Christo, &c.
 * Ambros. Manifestum est, quia & in hæc præsentī vita, &
 in futura speramus in Chro. Neque enim hic deserit seruos
 suos Christus, sed dat illis gratiam, & in futuro erant in glo-
 ria æterna, Si aut futura vitæ spes non esset oībus hominib.
 (quod dixit) miserabiliores essemus, vt quid enim ieiunia, vi-
 gilia, exitus, mundi vitæ, iustitia, misericordia, mors, si p his
 nulla merces erit ī futuro? Increduli aut vel hac vita fruunt.

Quo-

e *Quoniam qui, per ho.* Aug. Ecce primitiæ homo & homo. D
 Homo ad vitam, homo ad mortem, sed ille non nisi homo,
 iste Deus & homo.
 * Tertul. Nemo tam carnaliter viuūt, quàm qui negat car-
 nis resurrect.

Lib. de resur.
 22. c. 11.

a *Non solum hoc inconueniens sequitur sed.*

b *Non apostoli quibus omnes credunt:*

c *Qui de falsa laude sua irascitur.*

d *Quæ remissa credebatis.*

e *Non surrexit.*

f *Post baptismum.*

g *Et quia vos estis in peccatis, Ergo & qui mortui in*

h *Verecundiam illis incurit & terrorem.*

i *Vt resurrectionem non speremus*

k *In fide Christi.*

l *Item aliud inconueniens.*

m *Qui facile integri resurgunt de morte tanquam de somno.*

n *Per Christum hominem poterunt surgere, quia per hominem multo mino-*

o *rem venit mors.*

p *Et si hoc est, ergo,*

q *Per quem.*

r *A quo mortem & mortis me-*

s *rum traxerunt.*

t *Quia eius filii.*

u *Corporali morte.*

v *Et sicut in Adam omnes mo-*

w *rtui sunt.*

x *Et sicut in Adam omnes mor-*

y *tui sunt.*

z *Et sicut in Adam omnes mor-*

aa *tui sunt.*

ab *Et sicut in Adam omnes mor-*

ac *tui sunt.*

ad *Et sicut in Adam omnes mor-*

ae *tui sunt.*

af *Et sicut in Adam omnes mor-*

ag *tui sunt.*

ah *Et sicut in Adam omnes mor-*

ai *tui sunt.*

aj *Et sicut in Adam omnes mor-*

ak *tui sunt.*

al *Et sicut in Adam omnes mor-*

am *tui sunt.*

an *Et sicut in Adam omnes mor-*

ao *tui sunt.*

ap *Et sicut in Adam omnes mor-*

aq *tui sunt.*

ar *Et sicut in Adam omnes mor-*

as *tui sunt.*

a nis est & fides vestra. Inuenimur autē & falsi testes Dei, quo-

b niam testimonium diximus & aduersus Deū, quod suscita-

c uerit Christum, quem non suscitauit, si mortui non resurgūt.

d Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit.

e Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra.

f Adhuc enim estis in peccatis vestris. Ergo & qui dormie-

g runt in Christo, perierunt. Si in hac vitā tantum sumus spe-

h rantes in Christo, miserabiliores sumus omnibus homini-

i bus. Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, primitiæ

k dormientium. Quoniam quidem per hominem mors, & per

l hoīem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes mo-

m rui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

n Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

o Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

p Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

q Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

r Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

s Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

t Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

u Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

v Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

w Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

x Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

y Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

z Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

aa Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

ab Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

ac Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

ad Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

ae Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

af Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

ag Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

ah Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

ai Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

aj Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

ak Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

al Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

am Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

an Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

ao Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

ap Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

aq Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

ar Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

as Et sicut in Adam omnes mortui sunt, ita in Christo omnes uiuent.

* Chrysostomus.

Si per hominem, cer-

re per eum qui cor-

pus habet. Industriā

porro vide, vt aliud

etiam argumentum

necessarium excogi-

tarit. Non alium quā

qui victus est inflau-

rate bellum, non a-

liam quā profra-

tam creaturam recu-

perare victoriā, pos-

se, sic tandem igno-

miniam aboleri.

* Theodor. Respi-

cite ad basim, & fun-

damentum generis,

& videte primum pa-

rentem sequutos es-

se posteros, eosq; om-

nes mortales esse

effectos, quoniam il-

le mortalitatem su-

sceperat, ita oīs ho-

minum natura Do-

minum Christum se-

quetur, & ent resur-

rectionis particeps.

Aug. tra 2. in
 1o. lib. 6. cont.
 1ul Pelag. ca.
 12. & 1. 20. ci-
 uil. c. 20.

Vnūf- F

NICOLAUS DE LYRA.

* nium. Consequenter ostendit consequentiam primi inconue-

mentis dicens.

1 *Inuenimur autem, nos prædicatores euangelij.*

2 *Falsi testes Dei, asserendo quod non fecit, quia asserimus quod*

3 *resuscitauit Christum hominem, quod non est verum.*

4 *Si mor. non resur. i. impossibilis est resurrectio mortuorū, quia*

5 *humanitas Christi eiusdem speciei est cū aliis hominib. Vtcrius*

6 *probat consequentiam alterius inconuenientis, dicens.*

7 *Quod si Chri. non resurr. vana est fides v. st. a. s. line effectu bono,*

8 *quid nulla falsitas purgat a peccato ideo subdit.*

9 *Adhuc enim estis in pecc. ve. a quibus non estis mundati p fidē*

10 *Christi, si Christus non resurrexit, & sic concludit vterius.*

11 *Ergo & qui dormie. id est mortui sunt.*

12 *In Chr. id est, in fide Christi.*

13 *Perierunt. quod tū est inconueniens, eo q̄ sanctissime vixerūt,*

14 *& omnis rōnabiliter loquēs dicit operā talis vitæ a Deo remune-*

15 *randa esse, & maxime debebat esse inconueniens Corinthijs eū*

16 *fidem catholicam susceperunt, quibus scribebat Apostolus. Sed*

17 *quia posset aliquis dicere, quod hæc remuneratio fit in præsentī*

18 *vita, & non in alia, sicut dixerunt amici Iob, vt ibidem fuit decla-*

19 *ratum, ideo excludit hoc Apost. di. 9 Si in hac &c. expectan-*

20 *tes ab eo remunerari. 10 Miserabiliores, &c. qui ad minus*

21 *perfruantur bonis huius vitæ, nos autem patimur mala. In pri-*

22 *mitiua ecclesia fideles multa sustinebant aduersa. Sed contrariū*

11 *Nunc au* Hic Aposto. probat conditionalem supra positam

esse veram, s. quod si Christus resurrexit, & mortui resurgent. Et

diuiditur in tres partes, quia primo probat Apost. propositū. se-

cundo declarat quoddā adiunctum, ibi. *Deinde.* Circa primū fu-

cit talem rationem. Resurrectio Christi est sufficiens causa effecti-

ua noltræ resurrectionis: posita aut causa efficiente ponitur eius

effectus de necessitate, si sit causa agens de necessitate nature si

autem sit causa agens voluntarie, sicut est in proposito, ponit ef-

fectus secundū dispositionem voluntatis. & ideo resurrectio mor-

tuorum erit in fine mundi, sicut Christus inquantū Deus dispo-

suit ab æterno sua voluntate, ita exequitur inquantū homo, quia

humanitas Christi est instm diuinitati coniunctum, per quā si-

cut per instrumentum fiet resurrectio mortuorum. & hoc est qd

dicitur, *Nunc au. Chri. re. a mor.* virtute diuinitatis.

12 *Primitiæ do.* Nec obstat, quod aliqui vt Lazarus & aliqui a-

lij prius fuerunt resuscitati, quia illa resurrectio fuit ad vitā mor-

talem, propter quod postea sūt mortui. sed Christus primus re-

surrexit ad vitam immortalē, propter quod illa fuit prima ve-

ra resurrectio, quia fuit in corpore immortalē & glorioso. Si autē

contra obiiciatur quod Matth. 27. dicitur, quod passo Christo:

Multa corpora sanct. resurrexerunt, &c. Dicendum, quod hoc ibi

per anticipationem dicitur, quia illa resurrectio fuit post Christi

resurrectionem, sicut patet ibidem, vbi subditur, *Et exeuntes de*

monumentis post resurrectionem eius, &c. Illud autem quod est pri-

13 *Quoniam qui, per ho. m. s. per Adam.*

14 *Et per ho. re. m.* Sicut. n. mors inducta est per hoīem primū, ita

cōueniens fuit vt natura humana reduceret ad vitā per hominē

Christū. cuius humanitas est deitatis instrumentū coniunctū. Nō

aut facit mentionem de Eua, quia per illam non fuit mors indu-

Tom. 6.

1 4 * cta

A *Vnusquisque*. Ordines exponit. vt de certa. & tēpora, quando factum sit, & quando futurum sit, vt resurgant mortui.

* Ambro. Nunc ordinem resurrectionis vult exponere, ne ideo putarent fabulosum esse, quia facta nō est adhuc in ceteris. ordinem illis exponit, & tempora qm̄ facta sit, & quando futuram vt resurgant mortui.

* Theod. Ita etiam dñs docet in sacris euangelijs, quod agnos quidē statuet a dextris: hēdos autem a sinistris.

f in aduentu ipsius

* Chryso. Non est. n. cur, cum resurrectionem eandem audis, eisdē omnes fruituros esse reb⁹, suspiceris. Nā sine supplicium quidē oīum est idem, multo magis peccatorū & sanctorum discrimen ingens erit.

b *Primitia Christus*. * Theod. Hoc est, primus resurrexit. **c** *Deinde qui sunt*. Vel alia litera. *Deinde hi qui sunt Chr. in aduentu eius*. i. resurgent. Deinde qui sunt Christi, &c. s. qui in Christum credunt, qui minus eo digni sunt resurgent posteriores tempore, & dignitate minores. Et qui sunt Christi, exponit subdens, Qui in aduentu eius cre. etc.

d *Deinde si*. Hoc ponit ad commendationem resurrectionis, qua impleta finis erit mundi.

* Chryso. Nam quum confurgent illi res oēs ceterę finem suum consequentur non quemadmodum nunc postquam resurrexit Christus, alē adhuc oīa constiterunt, ideo in aduentu ipsius, inquit, vt de hoc tempore loquutum scias.

* Theodor. Pro eo quod est communis omnium resurrectionis. Quando enim ea facta fuerit, omnia finem accipient, & res presentes, & prophetarum prædictiones.

Aug. lib. 1. de Trin. c. 8. 9. 10. & lib. ad Orosium cont. Pri. scil. c. 7. Luc. 10. d.

e *Cum tra. re.* Cum contemplando Deo tradiderit, non q, ipse adiuuet sibi, quia vnus Deus cum patre. Cū tradiderit, id est, cum perduxerit ad speciem, in quibus modo regnat per fidem, quia tunc reuelabitur a filio pater. vnde, *Nemo nouit patrem nisi filius, & cui vo. si. reuelare*. s. ubi essentia filii cum patre uidebitur, quod solis mundis cordibus dabitur, quod est summa beatitudo.

Matt. 5. a.

Aug. ad honoratum presbyterum. Cum tradiderit regnum, quod seminauit, cū uenit minor patre, perducet ad speciem in qua æqualis non recessit a patre.

Quæst. 69.

c Aug. de 88. q. Aliter dicitur regnum Christi omnis creatura, secundum potestatem deitatis. scilicet, aliter ecclesia secundum proprietatem fidei quæ de illo est.

* Theod.

NICOLAUS DE LYRA.

* Ita nisi tantū suggerendo Adę comestione ligni vetiti, unde & si Adam stetit Eua peccante, peccatū originale non fuisset inductum. **1** *Vnusquisque in suo*. Hic Apostolus declarat duplex adiunctum. Primū est resurrectionis ordo, qui tangitur cum dicitur, *Vnusquisque in suo or.* supple. resurget.

2 *Primitia Chri.* Resurrectio enim Christi prior est tēpore & dignitate. Inter alios aut qui resurgent in fine mundi nō est ordo temporis, quia omnes simul resurgent, secundum quā dicitur. infra. eo. ca. In momēto, in ictu oculi, &c. sed erit ibi ordo dignitatis, quia martyr resurget vt martyr, & Apostolus vt Apostolus, & sic de alijs. de quibus subditur.

3 *Deinde*. i. post Christum tempore & dignitate.

4 *Hi qui sunt Chr.* i. membra ipsius per fidem charitate formatam. **5** *Qui in aduentu eius cre.* i. primum quo uenit in carnem, & secundum quo uenit ad iudicium.

6 *Deinde*. Hic declarat secundum. i. resurrectionis finem, & primo quantum ad consecutionem boni, secundo quantum ad amotionem mali, ibi. *Oportet autem*. Quantum ad primum dicit, *Deinde*. id est, post hoc.

7 *Finis*. i. resurrectionis erit, & iste finis nō erit in hoc q, uiuāt vita corporali voluptuosa, vt Iudęi & Saraceni fingūt, talis

* Theod. Tradidit regnū Deo & patri, non ipse regno nudatus sed tyrannum diabolum, & omnes eius adiutores subiungens, & vt omnes se submittrāt, & vniuersorum Deum agnoscant, efficiens.

* Ambros. Traditio autem hæc regni est, vt cum omnia filio fuerint subiecta, & adorauerit illum vt Deum, destructa morte, tūc filius ostenderit illis non se esse ex quo omnia, sed per quē sunt omnia, & hoc erit tradere regnū Deo & patri, ostendere ipsum esse, ex quo oīs paternitas i cælis et in terra nominatur, & tunc, erit finis. destructio tamen mortis est resurrectio mortuorum.

a *riuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Vnusquisque in suo ordine. Primitia Christus. Deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem. Oportet autem*

a Quia eius filij adoptiui, spirituali regeneratione.

b Hoc omnes communiter habent, sed tamen differenter.

a Martyr vt martyr, sic & ceteri.

b Dignitate.

c Primus tempore, & maximus dignitate.

d Qui prior surrexit, vt fidem faceret & formam daret credendi

e Minus eo digni.

a i. id ipsum ad remunerandos bonos venturum.

b Erit consuminatio.

a Christus representauerit quos in bonis operibus iexit Deo creatori, & ideo patri, quia alia persona, quod tunc scietur.

b In quantum homin.

c In quantum Deus.

d Cum omnes

a in tuo regno exaltabit, sicut ipse ex humilitate regnat quam habuit.

d Tunc cessabit timor regnabit charitas, non erit inter presidentes & subditos ulla dissensio.

a Maiores.

b Minores.

c Qui miracula faciunt, vel fortes hēmines: quia aliter scriptura falsē essent quia & modo regnat poterit suos inscitare.

sunt apud sacras literas regnorum genera, alterum sit ex cōiunctione quadam & sanguinis necessitudine, alterum ex ipsa rerum creatione. Imperat enim Deus & gentilibus, & Iudæis, & horum dæmonibus vel inuisis iure creationis, quippe quia eos condiderit. Imperat autem fidelibus ipsis & sanctis, vltro sese illi subiicientibus, cōiunctionis de causa. Eiusmodi itaque regnum & patri tradit, hoc est perfectius reddit. Exempli gratia Imperator quispiam filio bellum aduersus remotissimas nationes procurandum mandat. Subactis itaque gentibus illis, & bello finito, dici tunc quidem filius potest, bellum patri tradidisse, hoc est demandatum sibi a patre negotium absoluisse. Dicit itaque Paulus, tūc omnia finem esse iam naeta, cum ea sue ditioni subiecerit filius. Christus namque in nobis tunc perfecte imperium est habiturus, cum nō amplius inter nos dissidebimus, nec Deo partim, partim dæmonibus paruerimus. Quo fit vt patri Christus haud secus quā a tyranno quopiam arreptum Imperium, expeditum & liberum tradat.

f *Cum eua.* Dum durat mundus angeli angelis præsumt, dæmones dæmonibus, homines hominibus, ad ueritatē uiuentium, vel ad deceptionem. Sed hominibus collectis iam omnis prælatio cessabit, quia necessaria non erit.

c *Cum eua.* Aug. Quia tunc notum erit omnibus, nihil horū aliquos terrenos vel cœlestes habuisse ex se, sed ex illo ex quo sunt omnia.

g *Oportet aut il. reg.* i. regnū eius interim manifestari, donec oēs inimici eū regnare fatēantur, quo amplius non erit manifestus, etsi amplius duret. Ita et oculi nostri ad do. Deum nostrum, donec misereā. &c. Nō vt tunc auertant, sed vt nihil

lis. n. secundū Philof. i. Ethi. est vita pecudū pp̄ qd̄ in ea consistere nō pōt felicitas humana, sed in clara Dei uisione & fruitione, quę cōueniūt homini sm̄ illud qd̄ est in eo summu. i. uolūtate & intellectu, & respectu optimi obiecti. Iō subditur. **8** *Cum tra. re. Deo pa.* i. cū Chrs adduxerit fideles, in quibus regnat ad clarū aspectū sui creatoris. Et quia ministeriū angelorū ordinat ad hoc vt fideles beatitudinē cōsequantur ideo tūc cessabit illud ministerium, propter quod subditur. **9** *Cum eua. omnem prin. & p. & vi.* tamē remanebūt ordines angelorū distincti quantum ad eminentiā glorię secundū hierarchias & ordines. Nominat aut istos tres ordines, quia sūt superiores quantum ad illos quorū officia executionē important circa hæc inferiora. Et sub principatibus intelliguntur archangeli & angeli custodię singulorum hominū deputati. **10** *Oportet autem.* Hic declarat finē resurrectionis quantum ad amotionem mali, tunc. n. amouebitur malum culpæ per punitionē iustam malorum, & quātū ad hoc dicitur. *Oportet autem illum re. do. po. omnes inim. sub pe. su.* Non tamen tunc desinet regnare, quia hic donec, non facit exclusionem futuri regni sicut Mat. 1. dicitur de Ioseph & Maria, quod non cognoscebat eam, donec peperit filium suam primogenitum, tunc amouebitur malum pene, ideo subditur.

No-

Chil amplius requirant. Et ita dicendo, donec, maiore exclu-
Adit manifestationem regni, non ampliorem permanetiam.
 a *Donec ponam.* * Theod. Donec, non significat tempus,
 sed docet eum esse omnes inimicos subiungaturū. Huic simi-
 le est id quod a Danid dictum est. *Dixit dominus domino meo,*
sede a dextris meis, do-
nec ponam inimicos tuos
scabellum pedum tuorum.
 Si autem dicunt ij
 qui cum Arrio & Eu-
 nomio sentiūt, hanc
 vocem de solo filio
 esse positam, audiant
 ipsum quoq; Deum
 dicentem. *Ego sum, e-*
go sum, & donec conse-
nueritis ego sum. A quo
 autem ita intelli-
 getur, ab eo inuenietur
 Deus vniuersorū ha-
 bere suam essentiam
 senectuti hominum
 comoderatam. Sed
 hac nugari infano-
 rum est hominum.

Aeternus. n. & vniuersorum Deus, ei autē est etiam coæter-
 nus vnigenitus suus filius. Habet autē etiam regnum æter-
 num, & hoc nos aperte docuit Daniel. *Eius enim,* inquit, *re-*
gnum, est regnum æternum, quod non dissoluetur in æternum.

* Theoph. Vides quemadmodum, Donec, particula, hic nō
 vt futurum tollat posita sit, sed ea quæ explicata est causa,
 perstat enim eius Imperium, donec omnia compleat.

b *Nouissime autem.* Inter alia constat, quod & potestatem susci-
 tandi habet, cum subdit. *Nouissime autem.*

Nouissime autem inimica destruetur. Modo regnat, & tunc re-
 gnabit, sed nouissime. i. post omnia destruetur mors, quod
 amplius non dissoluetur, sicut hæretici arbitrantur. Nouissi-
 me. Quia non erit quod destruat, postquam hoc mortale in-
 duet immortalitatem.

c *Inimica.* Cui inimicamur, vel ipsa nobis. Iterum commen-
 datio resurrectionis.

d *Præter eum qui subiecit ei omnia.* Aug. Quia sicut ex nullo
 est, ita nulla ratione potest alicui esse subiectus, Ipse. n. prin-
 cipium est omnium.

* Theod. Diuinus Apostolus suspicans ne damnū ex Gre-
 cis oriretur fabulis, hæc adiecit, humilioribus verbis vtens pp
 illorum humilitatem. Dicant autem qui contradicunt cu-
 iusmodi nam sit illa subiectio? Atqui si verum volunt confi-
 derare, nunc ostendit obedientiam, dum humanā suscepit
 naturam, & nostram salutem procurauit, ea. n. quæ sunt nos-
 tra sibi applicat, & sua facit, quandoquidem eius corpus ap-
 pellamur, ipse autem nostrum caput nominatur.

e *Nam cum subiecta illi fuerint omnia, &c.* Non quin & mō, om-
 nia & ipse subiectus. Sed q, semper est, tūc in aliquo fieri dī,
 cum ab eo incipit cognosci, vt sanctificetur nomen. i. sanctū
 esse innotescat. Ita ēt cum tradiderit re. i. cum patrem regna-
 re monstrauerit. Quod modo creditur. Euacuabit omnem
 principatum, quia omnibus erit notum nihil per se potesta-
 tis habuisse terrenos vel celestes nisi a Deo, quia tunc nulli
 ipes in alio, nisi in Deo. Cum omnes adorauerint Chri-
 stum

stū vt Deum, tūc Christus Deum se ostendet. Sed de Deo, vt D

vnus principij summa auctoritas maneat.
 f *Vt sit Deus omnia.* quia cū dicit omnis creatura Christū esse
 suum caput, Christi caput Deum. Non tantum in omnibus,
 quia in confessione omnium vnus erit Deus; sed & omnia,
 quia ex ipso sunt.

* Ambrosius. **I** Cum dixit, omnia in
 omnibus, hoc significa-
 uit, quia & ex ipso
 sunt, & in ipsis est.

2 Ex ipso quia ab ipso
 creata sunt, in ipsis
 autem quia in om-
 nium confessione v-
 nus erit Deus. Non
 tamen sic subiecitur
 filius patri, sicut filio
 creatura.

3 * Chryf. Vt in ipso
 omnia deuincta fiat,
 ne quis duo principia
 sine principio, aut re-
 gnū quoddā aliud
 diuisum esse suspice-

4 tur, ne quid omnino ab ipso non pendens extet.
 * Theod. Nunc enim vbique quidem est per essentiam, ha-
 bet enim naturam quæ non potest circumscribi & in ipso vni-

5 mus, & mouemur, & sumus, vt ait diuinus Apostolus, sed per gra-
 tam comprobationem non est in omnibus. Complacet. n.
 in eis qui ipsum timent, & in eis qui sperāt in eius misericor-
 dia. Quamquam nec in eis quidem est omnia. *Nemo enim a*

6 *sorde mundus est. &* non iustificabitur in cōspectu tuo omnis viuens.
 Ergo in ijs quidem complacet quæ recte gerunt, non com-
 placet autem in ijs quæ peccant.

7 g *Vt sit Deus omnia.* Ipse est finis quem supra breuiter conclu-
 dens posuit, post membratim explicans.

8 h *Omnia.* vt nemo coherētū ei, amet aduersus eum suā pro-
 priā voluntatem, & tunc manifestum sit quod dicitur. Quid
 habes q, non accepisti? *Omnia.* quia Deus erit vnde fatiētur.

Omnia. quæ honeste desiderant, vita, salus, gloria, pax, finis de-
 sideriorū. In dispari claritate erit per gaudium, quia de vna re,
 vt quod habebunt singuli commune sit omnibus, quia glo-
 ria, capitis omnium erit per vinculum charitatis.

Vt sit Deus. vnus cum patre & spiritu sancto.

Omnia. quæ desiderari possunt.

i *In omnibus.* membris suis, quia premium virtutis erit ipse
 qui dedit virtutem, quia Deus erit vnde fatientur.

k *Baptizantur.* pro peccatis delendis. Vel. pro se mortuis
 faciendis ad similitudinem mortis Christi quid facient cū
 non sint vitam habituri.

* Amb. In tantum ratam vult ostendere resurrectionē mor-
 tuorū, vt exemplum det eorum, qui tam securi erāt de futu-
 ra resurrectione, vt etiam pro mortuis baptizarentur, si quæ
 forte mors puenisset timentes ne aut male aut non resurge-
 ret q baptizatus nō fuerat, viuus nomine mortui tingebatur
 vnde subiecit. *Vt quid baptizantur pro illis.* Exemplo hoc nō fa-
 ctū illorū probat, sed fixam fidē in resurrectionem ostēdit.

l *Si omnino, &c.* Vt nec Christus surrexerit, vt quid bapti-
 zantur cum non dimittantur, si Christus non resurrexit.

F *Vel*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nouissime autem ini. dest. mors. quia resurrectio erit ad vitā
 immortalē, cum qua non potest mors stare. Ad declarationem prædi-
 ctorum subdit.

2 Omnia enim sub. sub pe. Hoc. n. scriptum est de Christo. Psal. 8.
 vt ibi declaratum fuit, propter quod oportet illud impleri in consum-
 matione finali.

3 Cum autem dicat omnia subie. &c. q. d. nihil erit tunc exclu-
 sum a subiectione sub Christo homine.

4 Præter eum qui subie. Christus. n. in quantum homo minor est
 patre Deo, ideo subditur. Tunc ipse filius sub. erit, &c.

5 Vt sit Deus omnia in omnibus. i. in omnibus appareat, quod
 omnis potestas & dignitas omnib. insit a Deo, in quo est ratio vltima
 beatitudinis.

6 Alioquin. Hic consequenter resurrectionem probat per sanctorum
 vitam. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit probationē, et se-
 cundo quandā monitionem, ibi. Nolite. Primū exponitur dupliciter.

Vno

Vno modo dicunt aliqui credentes, quod baptismus receptus ab aliquo
 viuente valeret mortuo, & sic faciebant plures se baptizari, semel pro
 se, & alias pro amicis suis defunctis. Et secundū hoc dicit Apostolus.
 Alioquin. id est, resurrectio non erit.

7 Quid faciēt qui baptizantur, &c. q. d. nihil proficiet eis. Sed
 quia non videtur probabile, quod Apostolus in sua probatione procedat
 ex aliquorum errore, quia non esset probatio simpliciter, sed tātū ad
 illos errantes, ducendo illos ad illud quod habebant pro inconuenienti,
 ideo aliter exponitur quod dicitur hic.

8 Pro mortuis. Si omnino mortui non resur. i. pro peccatis
 mortalib. que sunt opera mortua, pro quibus abluendis recipitur ba-
 ptismus, qui tamen non proficiet si non esset resurrectio. Ad hoc. n. re-
 cipitur, vt a peccatis mudatus sit vita beata dignus. Consequenter du-
 cit ad aliud inconueniens. s. quod Christiani quibus tunc scribebat, fru-
 stra sustinerent tribulatione s huius mundi, si non remunerarentur in
 alia vita. Ideo dicit.

Vt

teius.

† Psal. 8. b.
Heb. 2. b.

Act. 17.
E

Iob 15.
Psal. 142.

Augu. lib. 12.
de ciu. ca 30.
& in ps. 105.

A Vel. Fuerunt quidam imperiti qui baptizabant pro his qui de hac vita sine baptismo discesserant, putantes illis prodesse, vñ ait. *Quid facient. i. quid illis proderit qui resurrecturi nō sunt? Et omni. non re. vt quid ha. cum peccata non remittantur, nisi causa futura resurrexerit? Q. Si stulti, adeo certi sunt de resurrectione, vos non debetis dubitare.*

a Quotidie morior, &c.

Chrysolom.

Nam cum multa pericula esse ostendisset, ne velut deplorans illa commemorare videtur, non solum non doleo inquit, sed gloriatur etiā ista pro vobis ferens. B. f. a. n. a. vero gloriatur, & q. propter ipsos periclitetur, & quod videat pulchre crescentes. Sed qui moritur in dies? Audio voluntate, & quod proptus ad rem sit.

b Propter vestram.

Vel. Per ve. gl. iu. Verum iurare non est peccatū sed nō ideo in dubijs iurā lū est,

& tutius est non iurare, quā consuetudine iurandi peierare. Fallum vero iurare, grauiſſimum est peccatū. Contra præceptum non est iuratio, quæ non est a malo iurātis, sed increduli vel infirmi, qui aliter non credit.

c Secundum hominē ad bestias pugn. i. rationabiliter agens, quia hominis est credere, non mori hominem vt bestiam.

* Theod. Si humana quidem spectetur consideratio, a bestijs deuoratus sum, sed admirabiliter, & præter opinionem sum seruatus, Cuius ergo periculi quem fructum capiam, si non est mortuorum resurrectio.

* Chryf. Quid est secundum hominem? quantum feritatis in homines cadit, depugnauit cum bestijs.

* Ambro. Hoc est, si secundum humanum sensum bestijs offerri non timui, nihil profeci.

* Tertul. Quotidie morior vtique periculis carnis, per quā depugnauit ad bestias Ephesi, illas scilicet bestias Asiaticæ pressuræ, de qua in secunda ad eosdem. Nolumus enim vos ignorare fratres de pressura nostra apud Asiam quod supra quam grauati sumus supra vires, vti de vita hæsitaremus. Omnia hæc, nisi fallor, enumerat, vt nolens vanam

C credi

† 2. q. 1. c. vt nauticis. De iure iur. c. & h. Christus. § angelus.

† De neg. dist. 2. c. si enim. §. exteum.

B pudorem.

Aug. ser. 28. de ver. Apo.

† mala.

Li. de resu. car. 48. 3. Cor. 1.

credi carnis confutationē, indubitate velit credi carnis resurrectionem. Vana enim habenda est conflictatio eius, cuius nulla erit resurrectio.

d Quid mihi prodest, si mortui non resurgunt. id est, disputati.

e Manducemus & bibamus cras enim moriemur. Hoc propter eos q. quasi tuturū nō sit post mortem, ventri tantum studēt vt pe-

no mortui non resurgunt, vt quid & baptizantur pro illis? Vt

a A præstis dicitur. **Q**ui. sapientes vident. **b** Pericula patiuntur. **c** Non solum pericula patiuntur, sed etiam.

quid & nos periclitamur omni hora? Quotidie morior pro

a Vt vos gloriam consequamini. **b** iam in spe. **Q** Vel. Q. Non humanam, sed æternam.

ptēr vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu

Qui. e. un. **Q** Contra bestialiter sapientes.

domino nostro. Si secundum hominem ad bestias pugnauit

a Iterum. Si non resurgunt, hoc solum restat.

Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci.

Hoc da. Iſaia. & est vox Iudæorum desperantium in captiuitate. In proximo. **a** Propter hæc omnia. Noli. sedu per pseudo nec colloqui illis, quia colloquia illorum virtutes necent, dum faciunt non sperare resurrectionem.

Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Euigilate iusti, & nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent. Ad reuerentiam vobis loquor. Sed dicet aliquis,

a Contra illos.

Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Euigilate iusti, & nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent. Ad reuerentiam vobis loquor. Sed dicet aliquis,

a Quod exigit iustitia Dei. **b** Qui, scilicet, mortuos resurrexerunt, stultum esse dicebant credere.

stī, & nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent. Ad reuerentiam vobis loquor. Sed dicet aliquis,

a Pudeat credere ignaris. **Et** hoc. **Vt** eis acquiescere vereamini. **Vel** verecundiam.

Id est, vilitatem. **a** Ignorantiam Deum.

bent. Ad reuerentiam vobis loquor. Sed dicet aliquis,

f Nolite seduci, &c. a pseudo, qui de medicina quarerit vulnus, & de scripturis conatur torquere vinculum vnde laqueum, mortis iniiciant.

g Corrumpunt bonos mores, &c. * Theod. Bonos hic leues vocauit, qui facile decipiuntur.

* Tertul. Conuictum atque commercia Deo digna sectare memor illius versiculi sanctificati per apostolum, Bonos corrumpunt mores congressus mali. Loquaces, otioſæ, vinoſæ, curiosæ, contubernales, vel maxime proposito viduitatis officiant. Per loquacitatem itrepunt verba pudoris iniuicæ, per otium a veritate deducunt, per vinolentiam quiduis mali insinuant, per curiositatis æmulationem libidines conuehant.

h Euigi. Hęc nolite. sed eni. a corpore, & sic eritis iusti. & polt. Nolite peccare. illis consentiendo, quia ignorant Deum.

i Sed di. ali. Hastenus per rōnes probauit, modo per ipsam rerum naturam posse fieri ostēdit. Q. per hęc probatur, sed tñ dicit, quasi per naturam fieri non possit. Et si resurgent, quia li. cor. Q. Non poterit aliud esse quam modo. i. passibile & mortale. **Insipiens**. qui non attendis quod quotidie vides.

Qua-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vt quid & nos. f. Christiani.
- 2 Periclitamur omni hora. Tunc enim Christiani frequenter ducebantur ad tormenta.
- 3 Quotidie morior. i. periculis mortis me expono.
- 4 Propter vestram gloriam fratres. i. propter gloriam in vobis acquirendam.
- 5 Quam habeo in Christo Iesu doni. f. in certa spe per reuelationem Christi. 2. Timoth. 4. b. Reposita est mihi corona iustitiæ, &c. Pterius ducit ad tertium inconueniens. f. quod homines current sine freno sicut bestia ad delectabilia huius vitæ. Quod est magnum inconueniens dignitati naturæ humanæ si non sit alia vitæ, in qua pro bonis & malis reddantur pœna & præmia, & secundum hoc dicit.
- 6 Si secundum hominem. i. secundum rationem qua differt homo a bestijs.
- 7 Sed ad bestias pugnauit Ephesi. i. ad homines resurrectionem negantes, & per consequens bestialiter viuentes.
- 8 Quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Quasi dicat. nihil, sed magis videretur esse currendum cum eis ad voluptates huius vitæ dicendo cum eis.
- 9 Manducemus & bibamus. Id est, voluptuose viuamus.
- 10 Cras enim. id est, cito.
- 11 Moriemur. i. totaliter deficiemus sicut bestia. Vnde in personâ talium dicitur Sap. 2. b. Vmbra transitus est tēpus nostrū, etc. Et sequitur

- tur. Venite ergo, & fruamur bonis huius, &c.
- 12 Nolite. Hic ex prædictis ponit quandā monitionē, & primo quantum ad infirmos, dicens. Nolite seduci. a negantib. resurrectionē, currendo cum eis ad vitæ voluptatem sine freno.
- 13 Corrumpunt mo. bo. et maxime qua inducunt homines ad præsentis vitæ delectabilia, ad quam pronitaciō habet ex corruptione naturæ humanæ. Secundo ponit monitionem quantum ad perfectos.
- 14 Euigilate iu. id est, vos perfecti suis solliciti vitare peccatū non solum in vobis, sed etiā in alijs qui sūt imperfecti, de quibus subditur.
- 15 Igno. enim Dei qui. minus recte sapientes de resurrectione.
- 16 Ad re. vo. lo. i. ad verecundiam vestram, vt per hoc stis solliciti, quia defectus inferiorum redundat in verecundiam superiorum.
- 17 Sed di. Postquam Apostolus ex resurrectione Christi ostēdit resurrectionē aliorum, hic consequenter ostēdit qualitatem resurgentium. Circa quod sciendum, quod aliqui concedentes resurrectionem futurā, dicebant eam fore ad consimiles actus vitæ, sicut in vitæ presentis. Vnde quidam Philosophi dixerunt. Post annum magnum, qui cōtinet 35. milia annorū selarium, Plato resurget habiturus easdem scholas quas habuit aliquando Athenis, & eosdem scholares. Alii vero. f. Iudæi & Saraceni, licet in aliquo differant, tamen in hoc conueniunt quod dicunt resurrectionem fore ad vitam animalē delectabilē. carnis vtentem, non tamen omnino ad actus consimiles, quia tunc erit vitæ vtentis voluptatibus carnis sine impedimento. Ex persona igitur talia dicentium mouet Apostolus quæſtionem, di. Sed di. ali. male sentiens de resurrectione.

Quo-

A Quali au. cor. * Tertul. Vnicuiq; seminum suum corpus depurauit, non suum, idest, nō pristinum, vt tunc & illud suū sit, quod extrinsecus a Deo acquirit. Serui igit exemplo, & conferua speculū eius carni, eandem credens fructificaturā quę sit feminata, iplam, & si pleniorē non aliam et si aliter reuertentem.

Vnde qui naturalium cognitione per quam nostram de resurrectione hic talis improbat fidem, sibi sapiens esse videtur, cum non sit, congrue respondet ei Apóstolus.

B Inspiens tu, quod se. Ira mortuus poterit viuere, & melior corpore, vt quod feminas, melius surgit.

* Chrysostomus. Quia cum ethnicis res est apud fideles, rationibus vitur raro. Vocibus feminū proprijs repudiatis (cuiusmodi sunt germinat, crescit soluitur, putrescit;) eas quę carni nostrę respondent accomodauit, viuificatur, moritur, quę non feminū iam, sed corporum propria sunt, nec postquam moritur viuet, inquit, sed quod plus ob hoc viuit, quia moritur.

* Ambrosius. Cum animali homine non vtique legis auctoritate agit, vt exemplis suadeat, quę si reciperet, nō erraret, sed physica ratione, de qua sibi blanditur, vt nō credat resurgere resoluta & mortua corpora. Ostēdit enim mortua rursus reparari ad vitam, & multiplicata vt confundatur error humanus.

* Theodoretus. Respice semina, & sulcos sepulchra imitantes, & semina quę non secus ac corpora sepeliuntur, deinde nascuntur, & germinant. Non enim corpus quod futurū est feminas, hoc est, non spicam sed nudum granum, vel frummenti, vel alicuius ex alijs. Nomina autē apte commutauit. Non enim dixit. Non nascitur nisi moriatur, nostra autē nomina seminibus imposuit, nostrā ex illis resurrectionem ostendens.

e Deus a. d. Sicut ergo nudum granū seminatur, & Dei nutu quodam

quodamō vestitū resurgit, multa secū hñs inermēta, ita mortu⁹ Dei virtute poterit viuere, & meliori corpore rursurgere. **d** Vnicuiq; se. Ita & nobis nostra antiqua, vt Iob ait: *Quem visurus sum ego ipse, & nō alius.* Sed erit differētia in gloria & dignitate, quāuis de eadē materia. Sicut nō oīs caro est eiusdē dignitatis, licet de eisdē elementis.

1 Quomodo resurgent mortui? Quali autē corpore venient?

2 Inspiens tu. Quod feminas nō viuificatur nisi prius moriatur. Et quod feminas? Nō corpus quod futurū est feminas, sed nudum granum, vt puta tritici, aut alicuius ceterorū.

3 Deus autē dat illi corpus sicut vult, & vnicuique feminū proprium corpus. Non omnis caro eadē m, sed alia hominū, alia pecorum, alia volucrum, alia autē piscium. Et corpora cęlestia, & corpora terrestria. Sed alia quidē cęlestiū gloria, alia autem terrestrium. Alia[†] claritas solis, alia claritas lunę, & alia claritas stellarū. Stella. n. a stella differt in

4 Theodoretus. Qui enim cęlis digni sunt, gloria quę cęlestibus conuenit amicientur. Qui autem in terrenis cogitationibus hęserunt, suo instituto conueniens indumentum acceperunt.

5 Alia claritas solis, &c. Sicut ista corpora cū vnus naturę sint diuersę tamē sunt claritatis, sic & homines cū sint vnus generis, dissimilis tamē glorię erūt in resurrectione. Vt claritati solis, illorum dignitas exequetur, qui contesimū numerū habent: Lunari vero claritati, qui sexagesimum: Stellis vero qui tricesimum quęsierunt. Tetrīs autē stellis & omnium nouissimis perfidiorū resurrectio similis est. Infidelitas enim non potest clarā resurrectionē habere, quia sicut carbo cinere suo coopertus obcęcatur, ita & hi perfidia & erroris tenebris circumdati luce carebunt.

6 Stella e. im a stella differt, &c. Au. In domo patris mei mansiones multe sunt. et si idē denarius, idest vita æterna omnibus. Vna est enim beatitudo, quam iusti percipiunt, & dispar retributionis qualitas.

7 Sed al. ho. Ex hoc concluditur, quod cum hoc fiat virtute naturę, virtute Dei poterit fieri, quod caro morientis & resurgentis erit eadē identitate natura, sed alterius gloria.

8 Et cor. Hic exemplificat coparando corpora cęlestia ad terrestria, quę conueniunt inquantū corpora. Quantitas enim est eiusdē rationis in his & in illis, tamē differūt in qualitatibus suis. Et ex hoc cōcludit, quod eadem erunt corpora morientium & resurgentium, tamen aliarū qualitarum, & patet litera hoc excepto.

9 Sed al. qui. cę. gl. idest, decor & ornatus corporum cęlestium, at. au. terre.

10 Alia cl. Hic exemplificat coparando adinuicē corpora cęlestia, scilicet, stellas quę differūt in claritate, & tamē cōueniūt in hoc, quia omnes sunt cęlestis natura, prout distinguitur cōtra elementarem: simili liter corpora morientium & resurgentium erunt eiusdem natura, sed alterius glorię. Per hoc autem quod dicitur. Alia cla. so. intelligitur claritas Christi.

11 Alia cl. idest, virginis Marię.

12 Et al. cla. stel. idest, aliorum sanctorum. Et quia secundum diuersa merita varie participabunt lumen glorię. ideo subditur.

13 Stella e. a stel. d. Aduertendū tamē, quod omnia ista exempla postea deficiunt a proposito, quia non habent identitatem specificam vel numeralē, vt patet ex diēsis. Corpus autem resurgens habet identitatem numeralē ad prius mortuū. Exempla enim nō ponuntur quia ita sint, sed vt sentiat qui addiscit, vt per exemplū sibi cognitum manuducatur

* ad

D Aug. vbi sup. Iob. 19. d.

e Et cor. Omnis caro corpus, sed non econuerso, vt lignum. * Tertullianus. Lib. de resur. catn. ca. 52.

Non omnis caro eadem caro. Non ad de negandam substantiæ comunionem, sed prærogatiuæ perquationem corpus, honoris nō generis, in differentiam redigens.

f Cęlestia. Sunt resurgentium, terrestria an tequam moriantur, quę ex Adam, vt quia Christus cęlestis est, ex eo corpora cęlestia dicantur, & non iam caro dicantur. Ex Adam vero quia terrestris est terrestria corpora.

E Aug. vbi sup. ser. 464. de ver. dom. & de san. virg. c. 46 Ambr. ibid.

F Ioh. 14. 2. Epist. 146. In ps. 150. & lib. de spirit. & lit. cap. 28. tra. 97.

Cum

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quom. re. hoc dicebant illi qui reputabant illam impossibilem.

2 Qua. a. co. vtēdo delitijs carnalibus sicut nūc, aut per aliū modū.

3 Inspiens. Hic consequenter soluit vtramq; quæstionem, & primo secundā. secūdo primam, ibi: Ecce mysterium. Solutio primæ quæstionis stat in hoc, quod resurget idem corpus numero quo ad substantiam, sed habebit aliā qualitatem. Et dividitur in duas partes, quia primo ostendit propositū, secūdo quæ sit differētia qualitatis, ibi. Seminatur. Prima adhuc in duas, nam intentū declarat dupliciter Apóstolus primo per exempla. secūdo per rationem, ibi. Si est corpus. Prima adhuc in duas, quia primo inducit exemplū eiusdē speciei. secūdo alterius speciei, ibi. Non omnis caro. Circa primū ponit exemplū de grano seminato, ex quo surgit aliud granū eiusdem speciei, non tamen eodem modo adornatū, quia primum est nudum, secundum palea opertum, & per incrementū pullulat procedendo de herba ad perfectionem, & hoc est quod dicit. Inspiens tu, quod se. & patet litera. Sciēdum tamē, quod Apóstolus non intendit, quod sit simile in resurrectione quantū ad hoc quod fiat virtute naturę, sicut dicta pullulatio. sed in hoc valet exemplū Apóstoli, quia si natura potest idē numero reparare quantum ad substantiam, mutata qualitate. Et quia opus naturę est opus Dei naturam dirigentis, ideo subditur de grani pullulatione.

4 Deus au. dat il. c. si vult. Ex hoc. n. quod videmus sagittam reete tendere ad signum, quę tamen caret intellectu, arguimus quod ab aliquo intelligente dirigitur, ita ex hoc quod naturā videmus tendere ad certum finem quem non cognoscit, arguimus quod dirigitur a Deo cognoscente.

5 Et vnic. se. pro. in quantitate & figura & similibus secundum determinatam naturam speciei.

6 Nono. Hic consequenter declarat propositum per exempla diuersarum

farum specierū, & primo comparando corpora terrestria, ad inuicē, secundo cęlestia ad terrestria ibi. Et corpora. tertio cęlestia ad inuicem, ibi. Alia clari. Circa primū dicit. Non o. ca. ea. ca. quia sunt diuersarum specierū, vt patet de carne hominis, pecoris & auis, & tamen est eadem materia quę est sub forma hominis, & hoc est quod dicitur. **7** Sed al. ho. Ex hoc concluditur, quod cum hoc fiat virtute naturę, virtute Dei poterit fieri, quod caro morientis & resurgentis erit eadē identitate natura, sed alterius gloria. **8** Et cor. Hic exemplificat coparando corpora cęlestia ad terrestria, quę conueniunt inquantū corpora. Quantitas enim est eiusdē rationis in his & in illis, tamē differūt in qualitatibus suis. Et ex hoc cōcludit, quod eadem erunt corpora morientium & resurgentium, tamen aliarū qualitarum, & patet litera hoc excepto. **9** Sed al. qui. cę. gl. idest, decor & ornatus corporum cęlestium, at. au. terre. **10** Alia cl. Hic exemplificat coparando adinuicē corpora cęlestia, scilicet, stellas quę differūt in claritate, & tamē cōueniūt in hoc, quia omnes sunt cęlestis natura, prout distinguitur cōtra elementarem: simili liter corpora morientium & resurgentium erunt eiusdem natura, sed alterius glorię. Per hoc autem quod dicitur. Alia cla. so. intelligitur claritas Christi. **11** Alia cl. idest, virginis Marię. **12** Et al. cla. stel. idest, aliorum sanctorum. Et quia secundum diuersa merita varie participabunt lumen glorię. ideo subditur. **13** Stella e. a stel. d. Aduertendū tamē, quod omnia ista exempla postea deficiunt a proposito, quia non habent identitatem specificam vel numeralē, vt patet ex diēsis. Corpus autem resurgens habet identitatem numeralē ad prius mortuū. Exempla enim nō ponuntur quia ita sint, sed vt sentiat qui addiscit, vt per exemplū sibi cognitum manuducatur

A Cū sint imparis claritatis Deus est omnia in omnibus, ut quia Deus charitas est, & per charitatem fiet, ut quod habet singuli, communiter sit omnium.

Idem * Tertul. Alia solis gloria, id est, Christi, & alia lunæ, id est, ecclesiæ, & alia stellarū, id est, seminis Abrahæ, stella enim

differta stella in gloria, & corpora terrena, & celestia, iudeus a

scilicet, & Christianus, Postremo cum per differentiam gratiæ, non substantiæ concludisset, Si inqt

ignominia

& resurrectio mortuorū. Quomodo non, de aliquo alio, sed de

persecutio

folia gloria differens.

corpore.

se Theo. Ita etiam ex iustis, alij quidem resplendet sicut sol, alij vero sicut luna, alij aut clarissimarū stellarū splendorem imitabuntur, alij autem obscurioribus assimilabuntur.

Gene. 2. b.

B * Chysofsto. Ut in terrestribus. n. sic in caelestibus quoque diversitas quedam est non parua, profus ad extrema usque pervadens. Non enim soli luna, aut luna stellis differt modo, sed stelle stellis, omnia sint in celo licet, tamē gloria visuntur alia alijs maiore. Quid igitur hinc proficiemus? quod in regno qui sunt omnes, non eadem omnes regni gloria fruuntur, in igne qui sunt omnes, non eadem omnes supplicij crudelitate coquentur.

* Prosper. Quomodo alij pro cōsensione martyrij, alij pro integritate virginali, alij pro continentia viduali, alij pro pudicitia cōiugali diversis honoribus sine invidia fulgeant, impij non videbunt.

Lib. de gl. & reg. sanc. c. 5.

C * Semina. i. quamvis homo ex quo concipitur usq; ad dissolutionē sit in corruptione, tamē surget in incorruptione.

* Theodor. Vbiq; posuit illud, seminatur, Iubens nos bono animo esse, ut pote quod nascatur, id quod seminatur. Animale autem vocat, quod ab anima gubernatur, spirituale autem quod a spiritu regitur. Hanc autem gratiam ij qui digni sūt multi-

¶ Ita differenti corpore resurgent mortui.

claritate, sic & resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute.

Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Si est corpus animale, est & corpus spirituale. Sic scriptum est.

¶ Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem. Sed non prius

animale est, id est, constat esse quandoq; spiritua. Sicut enim animales sumus, quia pater noster carnalis factus est in animam viventem. Sic erimus in resurrectione spirituales, quia pater noster spiritualis factus est in sua resurrectione in spiritum vivificantem, Quod sic exponit.

c sic scri. in Genesi. Nos esse animales ab animali patre pro creatos. In ani. vi. i. potentem vivere tantum per sustentationem ta. Non vivificantem. Christus in spi. vi. i. qui ita corpus vivificaret, ut ultra non egeret aliqua sustentatione, nec esset solubile. Vel, si est co. anima. quasi a relativiis. Cū dicit corpus frustra additur animale, nisi sit aliud spirituale, ad cuius discrepantiam dicatur animale.

f Homo. Totū genus humanū sunt duo homines, primus & secundus. Ex illo nati, ex hoc renati. Christus dicitur Adam, quia de eadē materia. Novissimus, quia post eum non succedit homo alius, qui sit caput vel auctor humani corporis.

g Sed n. Dixit corpora nostra futura spiritualia. Sed ne qd dubitet,

multiplicem accipient. Propterea enim id quod nunc datū est, atra dicitur, ut pote multiplici illic danda gratia.

b Corpus anima. id est, quod nihil habet ab anima, nisi q, sanctificatur per eam, sicut animalia.

c Surget spi. trāsiens in naturā spiritus, quia agile, leve, cibis non indigens. Cū dixit corpus trāsiturum ad incorruptionem, corruptionis mentionem facit, ut ostendatur maior dignitas resurrectionis.

d Surg. spirit. Nō dicit spiritus, ut corpus vertat in spiritū, ut quidā putat. Vñ dominus. Palpate & vi. quia spiritus car. & ossa non bēt. sed spūale, quia spiritui plene subdetur, nō iam repugnat, nec alimētis eget, ut & homo ante peccatum eguit.

e Semina. Vere surget corpus spirituale, quia si modo est, animale est, id est, constat esse quandoq; spiritua. Sicut enim animales sumus, quia pater noster carnalis factus est in animam viventem. Sic erimus in resurrectione spirituales, quia pater noster spiritualis factus est in sua resurrectione in spiritum vivificantem, Quod sic exponit.

f Homo. Totū genus humanū sunt duo homines, primus & secundus. Ex illo nati, ex hoc renati. Christus dicitur Adam, quia de eadē materia. Novissimus, quia post eum non succedit homo alius, qui sit caput vel auctor humani corporis.

g Sed n. Dixit corpora nostra futura spiritualia. Sed ne qd dubitet,

NICOLAUS DE LYRA.

* ad intelligendum, qualiter idem corpus numero resurget, differens tamen secundum qualitates.

1 Seminatur. Hic consequenter ostendit differentiam corporis resurgentis & mortui quantum ad quatuor dotes corporis gloriosi di. Seminatur in c. id est, in terra sepelitur corpus corruptibile. Vel seminatur, id est, per naturam generatur.

2 Surget in inc. id est, corpus resurgens habebit incorruptibilitatem per dotem impassibilitatis.

3 Semina. in ig. id est corpus obscurum & vile.

4 Surget in glo. id est, corpus habens dotem claritatis.

5 Seminatur in. id est, corpus ab anima de difficili mobile, quia corpus quod cor rumpitur aggravat animam. cap. 9.

6 Surget in v. id est, mobilitate, scilicet secundum voluntatem animæ per dotem agilitatis.

7 Seminatur cor. ani. id est, grossum, impotens esse cum alio corpore nō glorioso.

8 Surget cor sp. id est, potens esse cum alio corpore nō glorioso, sicut suo modo spiritus simul est cum corpore, & hoc erit per dotē subtilitatis, ut dicunt aliqui. Alij vero dicunt quod hoc nō erit per dotē subtilitatis, sed per assiduitatem dīnne virtutis hoc facientis. Qui vero melius dicunt quantum ad hoc diffusius habet tractari. 4. sententiarum. In statu vero resurrectionis cessabūt operationes animales, scilicet, generatio, nutritio, & augmentū, & corpus absq; fatigatione servit animæ in spiritualibus operibus, & secundum hoc etiam potest dici, quod corpus quod nūc est animale, id est, serviens in operibus animalibus, tūc erit spirituale, id est, serviens in operibus spiritualibus. Sciendū etiā quod quatuor dotes dicitur nō in suis corpori glorioso ex compositione corporis esse, ut dixerunt aliqui, sed ex gloria animæ in corpus redundante, secundū quod dicit Augu. ad Dioscorum. Ex hoc autē quod anima perficit corpus videmus in presenti quatuor pervenire corpori. scilicet, esse, & conservari a corruptione. Recedente enim anima corpus expirat & arefcit a. de anima. Pulchritudinē seu claritatem, & etiam motum amittens.

amittens. Et quanto anima magis perficit corpus, tātō quatuor hęc in sunt corpori perfectius. In statu vero beatitudinis anima perficit corpus in supremo, propter quod dabit sibi esse spirituale dicto modo, & incorruptilitatem claritatem & agilitatem.

9 Si est cor. Postquā declaravit Apostolus identitatē corporū resurgentū quantum ad naturam & differentiam quantum ad qualitates per exempla hic cōse quēter idē ostendit per rationem, quæ talis est. Duo sunt principia generis humani. Vnum scilicet nūm vitam naturæ scilicet Adam: aliud secundum vitam gratiæ, scilicet Christus.

Si igitur animalitas, & ea consequentia, quæ respiciunt vitam naturæ derivantur ad omnes per Adam, multo fortius spiritualitas respiciens vitam gratiæ derivabitur ad omnes sufficienter per Christū, quæ spiritualitas hic inchoatur per gratiā, & in futuro cōsummabitur per gloriam in corpus redundantem per quatuor dotes modo predicto, & hoc est quod dicit. Si est cor. ani. Et accipitur si, pro quia.

10 Est & c. spi. quia iam est in Christo qui resurrexit in corpore glorioso, & in alijs in futuro erit.

11 Sic scriptum. Genes. 2. b.

12 Factus est pti. & c. in a. vi. i. vitam animalē corpori datem.

13 Nouiss. Adam. i. Christus, qui dicitur novissimus Adam, quia post Christus non erit aliud principium vitæ humanæ.

14 In spi. vi. quia sicut Adā cōsequutus est perfectionē sui esse per animā informantem, ita Christus perfectionē sui esse in quantum homo per spiritū sancti plenitudinē. Et quia anima nō vivificat, nisi propriū corpus, ideo Adam solum factus est in animam viventem, sic novivificantē alios: Christus autē in spiritū viventem & vivificantem, quia spiritus est qui vivificat, cuius plenitudo fuit in Christo non solum ad sufficientiam pro se, sed etiam per redundantiam in alios. Et quia ordo naturæ est procedere ab imperfecto ad perfectum in natura humana, ideo subditur.

15 Sed non prius quod spirituale. Vnde cōmuniter in antiquis primogeniti fuerunt animales, ut patet de Cain, Esau, Ismael, & multis alijs. Ratio quare primus homo factus est in animam viventem tantum, subditur cum dicitur.

Per

A biter, an animale possit fieri spirituale, probat p similitudi-
 ne Chri. Q factus est in spiritu. viuisi. Sed no pri. fuit in eo illud
 quod est spi. sed quod est ani. dein. spi. Sic & de nobis poterit fieri.
 a Prim. homo. Primus in animam viuētem. quod de ter. & ideo
 ter. idest, animalis & passibilis ex natura.

B Tertul. Legimus
 plane. Primus homo
 de terre limo. Secun-
 dus homo de celo.
 Non tamen ad mate-
 rie differentiam spe-
 ctat, sed tantum terre-
 ne retro substantiæ
 carnis primi hominis,
 idest Ade, caelestem
 de spiritu substantiam
 opponit secundi ho-
 minis, idest, Christi.
 Et adeo ad spiritum,
 nō ad carnem refert,
 vt quos sic comparat
 constet in hac carne
 terrena caelestes fieri,
 spiritu scilicet. Quod
 si secundum carnem
 caelestis Christus, non comparentur illi non secundum car-
 nem caelestes. Si ergo qui fiunt caelestes qualis est Christus,
 terrenam carnis substantiam gestant, hinc quoque confir-
 matur ipsum Christum in carne terrena fuisse caelestem, si-
 cut sunt qui ei adæquantur.

B Theod. Secundum eius aduentū significauit. Illinc enim
 nobis apparebit.
 * Amb. Caelestis dicitur qui non humane fragilitatis ritu,
 sed diuine maiestatis nutu, & conceptus est & enixus. Nam
 vsque adeo naturam nostri habuit, vt secundus Adam dica-
 tur, & homo.

b Secun. Spiritualis, quia de celo. i. quia diuina natura fuit
 humane vnita, & ideo caelestis. idest, spiritualis in resurrectio-
 ne. Et quia primus pater fuit terrenus, tales sunt omnes.
 Caelestis. non humano ritu, sed diuino nutu conceptus est
 & natus.

* Ambro. Si ideo vt heretici volunt nostri generis assum-
 ptus homo non fuit, qui caelestis dicitur, ergo nec isti nature
 nostre sunt qui caelestes apellantur. Si fiero de his nemo du-
 bitat, nec de illo est ambigendum.

Igitur sicut portauimus imaginem terreni, &c. * Chryso. sto.
 Quemadmodum gestauimus imaginē terreni, hoc est, quē-
 admodum patrauimus mala, gestemus imaginem caelestis,
 hoc est operemus bona.

* Theodo. Quemadmodum terreni primi parentis execra-
 tionis, & mortis fuimus participes, ita etiam erimus partici-
 pes glorię Domini caelestis. Græce enim πορροόμεν. hoc est
 i. portabimus per prædicationem non πορροόμεν hoc est pot-
 temus, admonitorie ab eo dictum est.

c Hoc au. di. Iudei credebant futuram resurrectionē, sed mo-
 re huius vite, vt iuberent & generarent. vnde Saduceis qui
 dem non poterant respondere. Quod Apo stolus remouet.

d Quia ca. Per carnem & sanguinem, ventrem & libidinē,
 idest,

C NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Primus homo de ter. supple formatus est, Gene. 2. b.
- 2 Terrenus, idest, animalis.
- 3 Secundus ho. idest, Christus.
- 4 De glo. supple formatus est, Nō quia habuerit corpus caeleste,
 vt dixerūt Manichæi, sed quia deitas cui vnitū est corpus illud de
 celo venit per effectum nouū, & prior est quam corpus Christi.
- 5 Quis terrenus tales & terreni. idest, ab Adam carnaliter deri-
 uati sunt carnales, sed a Christo spirituales. Vita vero spiritualis
 est vita caelestis, propter quod concludit.
- 6 Igitur sicut portauimus, &c. per peccatum, quod fecit nos simi-
 les Adæ transgressori.
- 7 Portemus & imaginem caelest. per vitam gratiæ Christo nos
 conformantis, quia aliter non possumus ad beatitudinem perue-
 nire, propter quod subditur.
- 8 Hoc au. di. fratres. q. d. Nisi portetis imaginem Christi per gra-
 tiam, quæ est quædam inchoatio vitæ caelestis, non poteritis ad
 regnum gloriæ peruenire.

Quia

idest, opera carnis, quæ ibi non erunt significat.

* Tertul. Dum pro meritis distinctionem resurrectionis
 opus substantiæ non genus patitur, apparent hinc quoq; car-
 nem & sanguinē nomine culpæ non substantiæ arceri a Dei
 regno, nomine tamen formæ resurgere in iudicium, quia
 nō resurgant in regnū.

Adhuc dicam. Caro &
 sanguis regnum Dei
 possidere non possunt,
 Merito sola & per se-
 metipsa, vt ostenderet
 spiritum adhuc illis ne-
 cessarium. Spiritus e-
 nim est qui viuificat in
 regnū Dei, caro nihil
 prodest. Prodessetamē
 illis aliud potest, id est,
 spiratus, & per spiritū
 quoque operā spiri-
 tus.

* Theodorētus.
 Carnem & sanguinem
 naturam humanam ap-
 pellat, fieri autem non
 potest vt ea cum sit ad

huc mortalis regnum caeleste assequatur. Sed clarū est, quod
 cum a corruptione & interitu aliena effecta fuerit, promissis
 bonis fruetur.

* Amb. Frequenter scriptura carnem pro operibus no-
 minat carnis, vt ibi. Vos autem in carne non estis, sed in spi-
 ritu. Aliter. Caro sicut est, regnum Dei nō possidebit nisi im-
 mortalitate vestita.

* Chrvf. Carnem hic opera illa mala appellat, quod ipsum
 etiam alibi sepe facit, velut cum ait, vos verō non estis in car-
 ne. Plane igitur aliud nō vult, quam ideo se hęc monere qui
 discas operibus malis ad Dei regnum non perueniri.

e Neq; corruptio incorruptelam pos. Sed ne putares secundū,
 substantiā carnis hoc dici aperuit. Ideo dixi. Caro non possi-
 debit regnū Dei, quia corruptio mortalitatis, quæ nomine
 carnis hic ostenditur. Et quali diceret, Quomodo caro erit,
 & non erit caro? Expouit: Ecce my. vo.

f Ecce. Quia dixit resurrecturos i gloriā, & post. Caro & sāguis
 non possidebit regnū Dei. quomodo hoc distinguēdū sit aperit.

* Theodo. Misterium dicitur quod non omnibus decla-
 ratur, sed solis amicis creditur, eos ergo cōsolatur, quæ sunt
 occulta declarans.

* Chryso. Stupendum quiddam & arcanum, quodque nō
 omnes nossent erat dicturus, quo quidem quod arcana pro-
 mat, haud leui in precio apud se fuisse declarauit.

g Omnes quidem. Vel secundum Hiero. qui viuos repertos nō
 morituros asserit, ad Marcellā scribēs. Omnes mortui resur-
 gent, non omnes viui reperti immutabuntur, sed soli sancti.

Hiero. Ad Marcellā. Interrogauerat quod dicit Aposto-
 lus in aduētū domini saluatoris rapi quosdā viuentes obuiā
 in nubibus, vt nō præueniātur ab his qui in Christo dormie-
 runt. Visq; nosse utrū sic occurrant in corporibus, vt non an-
 te moriātur, eū & dominus noster mortuus sit, & Enoch at-
 que Elias secundū Apocalypsim Ioannis morituri esse, dicā-
 tur,

- 9 Quia ca. & san. idest, homines dediti & vitii & delictis.
- 10 Regnum d. quia nec ad illud intrabunt, Apoc. 21. g. Non in-
 trabit in ea aliqui. l. coinquinatum, &c.
- 11 Neque cor. quia corpus quod immortale resurget vltra cor-
 ruptioni non subiacebit, Rom. 8. d. Ipsa creatura liberabitur a ser-
 uitate corruptionis, &c.
- 12 Ecce mysterium. Hic consequenter soluitur secunda quæstio.
 f. de resurrectionis ordine & modo. Et diuiditur in tres partes,
 quia primo. ponitur quæstionis solutio. secundo, solutionis con-
 firmatio, ibi. Cū autem. Tertio, vtilis monitio, ibi. Itaque. Prima ad
 huc in tres, quia primo ponitur resurgentium diuersitas, secūdo.
 temporis vnitas, ibi. In momento. tertio resurrectionis necessitas,
 ibi. Oportet autem. Circa primum sciendum, quod licet resurre-
 ctio sit cōmunis omnibus, non tamen resurrectionis modus siue
 terminus, quia soli boni resurgent in corpore glorioso p dotes.
 Et hoc est quod dicit Apostolus. Ecce my. vob. di. idest, rem gran-
 dem & difficilem.
- 13 Omnes quidem re. tam boni quam mali.

Sed

D
 Lib. de ref.
 car. c. 50.

* ipse demi-
 nus.

Rom. 8.

Ang. li. 20. ci
 ui. c. 20. lib.
 de fide, ad
 Petr. c. 3. &
 29.

Ang. vbi sup.

F

A tur, ne, si vllus sit qui nō gustauerit mortē? Hoc ex ipsius cōti-
nētia sciri p̄t q, sancti qui in aduētū domini saluatoris in cor-
pore fuerint deprehēsi, in eisdem corporib. occurrant ei,
ita tamē vt in gloriū & corruptū & mortale, gloria & incor-
ruptione & immortalitate mutet, vt qualia corpora surrectū
ra sint in talem sub-
stantiam etiam viuo-
rum corpora trans-
formantur. Vnde di-
cit in alio loco Apo-
stolus. *propter quod no-
lumus spoliari, sed super-
vestiri, vt absorbeatur
mortale hoc a vita, ne,
scilicet, corpus ab a-
nima deserat, sed a-
nima i corpore habi-
tante fiat inclytum
quod ante in gloriū
fuit.* De Enoch aut
Elia, quos v̄turos A-
pocalypsis refert, &
esse morituros, non
est istius tēporis dis-
putatio, cum omnis
ille liber aut spiritualiter intelligēdus (vt nos estimamus) aut
si carnalē interpretationē sequimur, Iudaicis fabulis ac q̄s-
cendum sit, vt rursus edificetur Ierusalē & hostiē offeran-
tur in templo, & spirituali cultu imminuto carnales obti-
neant cērimoniar.

Sup. 1. a.

† Cum corru-
ptibile hoc in-
duerit incor-
ruptionem.

B * Amb. Omnes. n. homines resurgent, sed soli qui regnatu-
ri sunt in gloriam immutabuntur. Siue ita. Omnes resurge-
mus qui in aduētū Christi mortui inueniemur, nō omnes,
immutabuntur, qui in corpore sint reperti, quia soli sancti
beatitudinis gloriam consequentur.
* Theo. Non solum enim qui mortui sunt resurgent a cor-
ruptione, & interitu alieni, sed ij etiam qui adhuc supersunt,
induentur incorruptione.
* Chryf. Non moriemur omnes, omnes tamē immutabi-
mur, etiā ij qui non moriuntur, mortales enim & ij, ne igitur
si mori, inquit, contingat ob id terreate tāquā non resur-
recturus. Sunt enim quidam, sunt qui etiā hoc subterfugiēt
quibus ad resurrectionē illam non erit hoc satis tamen, verū
illa corpora nondum mortua etiam immutari, & incorrupti
bilitatem consequi nihilominus oportebit.

C bilitem consequi nihilominus oportebit.

In

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed non. o. de statu animalitatis ad statum spiritualitatis per
dotes corporis modo prædicto.

Momentum
capitur dupli-
citer.

2 In momento. Hic consequenter ponitur circa resurrectionem
temporis vnitas siue breuitas. Circa quod sciendū, quod momen-
tum dupliciter accipitur. Vno modo pro nunc indiuisibili, aliqua
do pro breui tempore, quasi imperceptibili. Et idem dicendum
de ictu oculi, quia si accipitur pro apertione palpebræ, sit in tem-
pore valde breui, si autem pro ipsa visione sit in instanti indiuisi-
bili. Et vtrumque concurret in resurrectione, quia collectio pul-
uerum quæ sit in ministerio angelico per motū localē, fiet in tē-
pore quasi imperceptibili, sed reformatio corporis & unio ani-
mæ ad ipsum fiet virtute diuina & in instanti, & hoc est qd̄ d̄r: *In
mome. in ictu.* fiet resurrectio dicto mō. Per hoc excluditur error
Lactantij dicētis resurrectionē nō esse futurā omnīū simul, sed
martyres ante alios resurgēt p̄ mille annos, & tūc Ch̄s descēdet
& possidebit cum eis corporale regnum Ierusalem mille annis.

Contra La-
tantium.

3 In nouis. tu. i. in voce Christi dicentis. Surgite mortui ad iudi-
ciū. Et dicitur hic tuba ad similitudinē tubæ veteris Testamenti.
Cuius vox erat ad quatuor. s. ad cōuocandū conciliū, ad pugnan-
dū, ad solennizandū festum, & ad castra mouendū. Ad vocem. n.
Christi tunc congregabuntur omnes ad iudiciū, creaturæ inuita-
buntur ad peccatores impugnandū. Sap. 6. d. *Pugnabit pro eo orbis
terrarum contra insensatos,* & angeli ad solennizandū glorię festū
mouebuntur tūc castra, quia mali ibūt in suppliciū, & iusti in gau-
diū, ad vocē Christi dicentis impijs. *Ite, &c.* & iustis, *Venite, &c.*

4 Canet e. tu. & mor. i. line dimi-
nutione membrorum. Quidquid enim pertinet ad integritatem
naturę, omnibus dabitur, vt communis dicitur, sed quod ptinet
ad gloriā dabitur tantum electis, ideo subditur. **5** Et nos immu-
de statu. s. miseræ ad statum gloriæ. **6** Oportet. Hic conse-
quenter ostenditur resurrectionis necessitas, quæ accipitur ex tri-
bus.

a In ictu oculi. Quia in momento est mora. Addit in ictu oculi. i.
quam cito icit oculus visa vel icitur palpebra, id est, summa
celeritate. *In ictu oculi.* id est, quam cito oculi radius trāsit ad re-
mota, & transuolat media, & si sit ibi prius & post, tamē qua-
si simul totum sit.

a In immortalitatem.

b In breuissimo & minimo, & angustissimo temporis.
spacio, q̄ vt mirabilior sit resurrectio.

a sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in

a Et hoc per tubam, id est, per vocem magnam & manifestam, postquam non erit alia.

b An erit sonus?

c Peccatores, vel omnes.

b nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incor-

a Sine diminutione membrorum.

b Boni.

c In gloriam immortalitatis, et impassibilitatis.

d Immutabimur, quia oportet pro eo quod bene serui-
uimus, vel quia promissum.

c rupti, & nō immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc

a Vt ornamentum.

b Vt ultra non esuriat, vel aliquatenus lædatur.

c id est, hoc corpus quod ostenditur.

d Vt ultra non moriatur, vel dissoluatur.

d induere incorruptionē, & mortale hoc induere immortalita-

a Vere induet immortalitatem, quia tunc fiet, id est, implebitur, & nunquam aliter imple-
retur.

b Ne quis putet dictum de morte interiori,
quod iam factum est.

e tē. † Cum autē * mortale hoc induerit immortalitē, tūc fiet

* Theod. Ostendit
quam breui tempo-
ris spacio faciēda sit
reurrectio.

In momento au-
tem, Græce est

, id est, in atomo.

Atomum autem vo-
cat corpus subtilis-
simum ac tenuis-
simum quod in sole
apparet, quod sectio
nē non suscipit pro-
pter nimiam breui-
tatem. Ictum autē ocu-
li vocat motum pu-
pillæ. Per hanc autem
ostendit Dei iussū
& resurrectionē mor-
tuorum.

b In nouis. i. in nouissimo signo, quod dabitur, vt ista impleā-
tur. Hęc tuba est clamor, vnde dicitur. *Media nocte cla. fa. est ec-
ce. spon. ve.* Tubę nomine aliquod eu idens & præclarū signū
dicitur, quod vox archangeli, & cuba Dei alibi dicitur, Et in
euangel. Vox quam audient mortui qui in monumētis sunt
& procedent, &c.

* Amb. Nouissimus aduētus intelligitur Christi. Mortui au-
tem vel peccatores intelligendi sunt, qui etiā viuentes mor-
tui esse dicuntur, aut quia immortales, aut quia absq; aliqua
membrorum diminutione resurgent ad pœnam dicuntur
resurgere incorrupti, vel certe simpliciter omnes mortuos
resurgere dicit, & solos sanctos cum ijs viui qui iusti inuenti
fuerint in gloriam immutari.

c Immu. Exponit quomō hoc fiat, vel qualis sit immutatio.
* Chyfos. Illud nos non de seipso, vt rum de omnibus tum
in vita repertis intelligens.

d Oportet. n. corruptibile hoc induere incorruptionē & mortale, &c.
Secundū hoc dicitur. Caro non pos. r. d. quia non erit ibi cor-
ruptio, & mortali tas. i. non secundum has qualitates, sed ea-
dē substantia. Dicendo enim hoc in eadē quasi digitū tendit.

vt

bus. Primo ex perfectione naturæ humanæ, quæ non esset per-
fecta, nisi anima sit corpori coniuncta, propter quod separari est
animæ per accidens & contra eius naturalē inclinationē, nullum
tale autē potest esse perpetuū. Secundo ex impletionē diuinæ iu-
stitiæ, scilicet, vt corpus simul puniatur cum anima & præmiatur
sicut anima peccauit in corpore & in en meruit. Tertio ex confor-
mitate membrorū ad caput Christum. s. quantum ad electos qui
resurrexit per iteratam vnionem animæ ad corpus. Nec obstat di-
ctū Philosophi. 2. de generatione. s. q̄ ila quorum substantia cor-
rumpitur, non redeunt eadem numero, sed solum specie, quia lo-
quitur de redeuntibus per modū & viam naturę, cōtra illos qui
dicebant eadem numero per naturam posse iterari. Deus autem
hoc potest, cuius virtus est infinita, & potest agere sine motu. Di-
cit Apostolus. *Oportet enim corru. hoc indue. incorru.* id est, naturā
humanam resurgere incorruptibilē rationibus dictis, & hoc erit
omnibus commune.

7 Et mortale hoc indu. immor. i. mutationem in melius, quod erit
speciale electis. Et dicit, induere, quia sicut vestimentum aliunde
aduenit corpori sic dicta incorruptio in omnibus, & immortalitas
in electis non erit ex principijs naturæ causata. Et per hoc solui-
tur dictum Philosophi. 10. metaph. s. q̄ corruptibile & incorru-
ptibile genere differūt, & per consequens non potest esse idē nu-
mero. Verum. n. concludit, quando corruptio & incorruptio ad
idē principiū reducuntur. Sed non est inconueniens, q̄ idem nu-
mero qd̄ per naturā est corruptibile, a Deo fiat incorruptibile, si-
cut idē liberū arbitriū qd̄ mō est mutabile, tūc erit confirmatū.
Per dicta soluta est quæstio illorū qui querebāt. Quomō resurgēt
mortui? reputātes eā impossibilē. **8** Cum autem. Hic cōsequēter
cōfirmat qd̄ dictū est in solutione de sanctorū immortalitate, &
hoc p̄ auctoritatē sacræ scripturę Hoseæ. 13. d. vbi nos habemus.
Ero mors tua o mors. Translatio LXX. habet: Absorpta est mors
in victoria, quod tunc implebitur, vt patet ex prædictis. Propter
quod Apollolus congaudens in spiritu propter certam expecta-
tionem illius status, quasi insultans morti dicit.

Vbi

ut eadē caro quę videtur resurrectura monstraretur. Oportet enim induere incorruptionē. Et hoc non ad tempus tūcum, quod ibi ostendit, & mortale hoc induit, immortale.

* Theod. Aperte docuit non aliud resurgere, sed id ipsum quod corrumpitur, Tanquam enim quodam digito hoc dicto id ostendit dicēs, Corruptibile hoc, & mortale hoc.

* Tertul. Quid mortale nisi caro? quod corruptiū nisi sanguis. Ac ne putes aliquid aliud sentire Apostolum providentem tibi, ut de carne dictum intelligas laborātem quum dicit, istud corruptiū & istud mortale cutem ipsam tenēs dicit. Certe istud nisi de subiecto, nisi de comparenti pronuntiasse non potuit.

Demōstrationis corporalis est verbum. Aliud autem corruptiū, aliud corruptela, & aliud mortale, & aliud mortalitas. Aliud. n. quod patitur, & quod pati efficit. Ita quę patiuntur corruptelā & mortalitatem caro. s. & sanguis, ea necesse est patiuntur & incorruptelam & immortalitatem.

a Absorpta est. i. destructa in victoria Christi, vel in hoc modum vincēdi excessit, Christum inuadendo, vel in hoc quod ferui, vel vincunt concupiscentias carnis.

b Vbi est mors tua. Verba prophetę, vel Apostoli letantis est & morti insultantis in psona resurgentię, ut certior sit resurrectio. Vicisti in morientib. victa es in resurgentibus. Vel mors

mors est delectatio peccati quę ex actu peccandi fit. c Stimulus mortis peccatum. * Theod. Id enim naturam morti tradit.

* Amb. Sagitta mortis peccatum, per quod animę iugulantur.

* Theod. Peccatum enim non imputaret si lex non esset.

* Amb. Cum fortius & maius fit per scientiam peccatum. d Vir. vero p. quia lex prohibendo auget peccati cupiditatem nisi diffundat spiritus charitatem.

c Qui dedit nobis vi.

* Ambrosius. E Victoriam illius peccati, in quo lex per carnalem nostram voluntatem fuerat infirmata, quam Christus crucis exemplo destruxit.

* Chrysof. Nam ipse trophæum statuit, coronarum nos participes fecit, idque non ex debito sed ex gratia & misericordia.

f Abundantes in opere domini semper, &c. * Basil. Cum aut delatum a Deo sibi munus multiplicat iuandis, & ad virtutem promouendis ijs quibus benigne facit, vel quandoque maiore studio persequitur opus domini, quam ea quę vulgo apud homines.

* Chrysof. Hoc est vita sincera, non dixit, operantes bonū sed abundantes, quo. s. sponte, & ex abundanti peragamus istud, & stadium aliquando transiliamus.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vbi est mors victoria, tua? quia prosternebas omnes. q. d. non apparebit ultra.

2 Vbi est mors stimulus tuus. i. peccatum, per quod humana natura morti addita fuit, quasi per stimulum. Ro. 5. b. Per peccatum mors, ideo subditur. Stimulus autem mortis peccatum est. Sed quia posset aliquis dicere, peccatum per legem fuisse ablatum, hoc remouet dicens.

3 Virtus vero peccati lex. q. d. peccatum magis viguit ex lege, non per se & directe, sed ex humana malitia per legem occasione accepta, eo quod humana malitia nititur in veritū, sicut plenius fuit declaratum Ro. 7. super illud, Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in omnem.

omnem concupiscentiam. De hac autem victoria per Christum inchoata, & in fine mundi consummanda, gratię sunt agendę, ideo subditur. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriā per dominum nostrum Iesum Christum. & patet litera.

4 Itaq; frat. Hic vltimo ponitur utilis monitio ne Corinthij corrumpantur a pseudo apostolis resurrectionem negantibus cum dicitur, Itaq; fratres mei. nō carnali cognatione, sed Christiana religione.

5 Dilecti. charitativa dilectione.

6 Stabi. estote & im. in fide resurrectionis future.

7 Abundantes in op. quia fides sine operib. mortua est. Ia. 2. d.

8 Scientes quod la. sed tūc magnifice remuneratur a Deo, sicut dicitur Sap. 3. d. Bonorum laborum gloriosus est fructus.

ADDITIO I.

In ca. 15. vbi dicitur in Post. Etsi arguatur contra hoc de lege Mahumeti falsa.

Receptio legis Mahumeti nullo modo est assimilanda receptioni legis euangelicę. Nam ut dicit post. Lex Mahumeti vi armorum fuit recepta quod per suum Alchoranū nefandum potest probari. Dicitur. n. ibi, quod Mahumetus petiuit a Deo, quod concederet sibi facultatē faciend. miracula, ut Gētes crederēt ei. Ad quod ut asserit fuit sibi respōsum a Deo, quod non decebat, nā iam miserat Deus Moysen cū magnis miraculis & portentis, & tamen non steterunt in fide sua, & postea miserat Iesum facientem magna miracula, tamen pauci crediderunt, nec extiterunt in fide sua, & ideo disposuerat Deus, quod ipse. s. Mahumetus solum in potentia gladij daret legem, ut qui nollent eum recipere, interficerentur. Hęc sunt in Alchoranosententialiter, ex quo non possunt fingere quod per Mahumetum fuerint facta aliqua miracula. Item est manifestum, quod Mahumetus nihil credendum tradidit transcendens ea quę comprehendere possunt per phantasiā humanā. Dicit enim de paradiso, quod sunt

sunt ibi delectabilia corporalia, in quibus pręmia beatorum ponit, & ideo ab hominibus modici intellectus fuerunt recepta. Secus est de fide catholica, in qua quod oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, traditur credenda, quę nullomodo fuissent recepta, nisi miraculis cōfirmarentur. Faciunt etiam adhuc alię rationes, quę in postil. traduntur, &c.

Elia. 64. b. sup. a. b.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in post. Vt sit Deus omnia in omnibus.

Hoc quod dicitur. Vt sit Deus omnia in omnibus. sic exponit in gl. ut nemo coherentium ei, idest, Christo, amet aliquid aduersus eum, & tunc manifestum esse quod dicitur, quid habes quod non accepisti? tunc enim manifestum erit nihil boni aliquem habere seu habuisse, nisi a Christo, &c.

ADDITIO III.

In eo. c. vbi dicitur in post. Si secundum hominem.

Super hoc quod dicitur, secundum hominem. Glo. idest, ratio nabiliter, quia hominis est credere, non mori hominem ut bestiam. Iterum. Si mortui nō resurgent, solum restat, ut manducemus & bibamus, cras moriemur.

CAP. XVI.

DE colle. Aug. Post alia, de collectis faciendis in sanctos q̄ erāt in Ierofolymis breuiter monet. Q̄d nō est cōtra il-

lud. *Nolite cogitare de crastino. Nō est. n. cogitare de crasti no,*

si quis humano mo-
re ista cogiter, sed si
quis pp̄ ista Deo mi-
litem, vt in operibus
suis non regnū Dei,
sed istorum acqui-
sitionem intueatur.

* Theo. *Aligian. i.*
collationē, ceu col-
lectā pecuniarū ap-
pellat. Galatarū aut
non temere ac sim-
pliciter meminit,
sed significans q̄d
illis etiam p̄cepit
hoc facere.

* Ambro. De sum-
ptibus dicit qui per
singulas ecclesias
collecti, Hierofoly-
mam sanctis paupe-
ribus mittebantur.

* Chry. Collationē
vero collectionem
vocat, ab ipso statim
initio rē facili red-
dēs, nam cū ab om-
nibus in commune
confertur tolerabi-
lior erogatio singu-
lis euadit.

* Ambros. De sum-
ptibus dicit, qui per
singulas ecclesias
collecti Hierofoly mam sanctis pauperibus mittebantur.

a *In sanctos.* * Hieronymus. Sancti autem pauperes ij
erant in Hierusalē, qui primum in Christum crediderāt de
Iudais, & proiecti a parentibus & cognatis, tā possessiones
quam vniuersam supellestem sacerdotibus templi, ac po-
pulo vastante perdiderunt.

b *Ita & vos.* P̄cepit Apostolus omnem plebem die domi-
nico cōuenire ad ecclesiā, & illuc deferre quod vnusquisq;
ad opus sanctorū dare volebat. Et ne a malis ministris depe-
raret,

CAP. XVI.

De aliis remouet.

Propter vsus sanctorum.

E t̄ collectis autem quæ fiunt in sanctos,

a Ideo tenendum est.

sicut ordināui in ecclesiis Galathia, ita

a Colligite. b Vnam diem septimanæ. c Colligite.

& vos facite per vnā sabbathi. Vnus-

Ne dicatis non esse fidelium ministrum, cui credatis.

a Et cauens ne iterum sibi sumat.

quisque vestrum apud se reponat, recon-

Non quod grauet,

a Ideo ante
Quia grauet si totum subito simul darent.

dens quod ei t̄ bene placuerit, ut non cum venero, tunc colle-

a Dignos iudicaueritis. b Id est, cum epistolis meis & vestris

laudatoris & commendatoris detentum & mitteptium.

ctæ fiat. Cū autē p̄sēns fuero, quos probaueritis per episto-

Donum.

Si magna res fuerint.

las, hos mittam perferret̄ gratiam vestram in Ierusalē Quod

sit dignum fuerit vt ego eam, mecum ibunt. t̄ Veniam autem

a Cum per omnia loca transiero vsque Macedoniam. b Quia non est opus ibi morari.

ad vos, cū Macedoniam pertransibo. Nam Macedonia per-

Quia multa corrigenda ibi.

transibo. Apud vos autem forsitan manebo vel etiam hyema-

bo, vt vos me deducatis quocūq; iero. Nolo enim vos modo

in transitu videre, spero enim me aliquantum temporis mane-

Inde misit epistolam.

re apud vos, si dominus permiserit. P̄manebo autem Ephe-

a Multa corda ad audiendum parata.

si vsque ad pentecosten. Ostium enim mihi apertum est ma-

a Quia non contradicunt predicatio. b Quid ergo opus est ibi morari respondet, aduer. &c.

c Qui conantur impedire. d Ad vos.

gnum & t̄ euadens, & aduersariū multū. Si autem venerit Ti-

permitter, docens, quod animas ea quæ sunt optima eligūt,
quæ Deus adiuuat. Hoc enim dicit illud, *q̄t̄ au iudicat̄*, Quic-
quid recta via successerit.

Est autem factō conueniens quoque dies dominicus, qui
est resurrectione honoratus.

* Ambro. Vt paulatim reseruantes non vna hora grauari se
putent, vt hilares datores diligentur a Deo.

d *Manebo vel etiam hyemabo, &c.* Sicut medicus moram ha-
buit, vbi multi ægotant.

Obscuro

NICOLAVS DE LYAR.

CAP. XVI.

DE collectis autē. Postquā Apostolus instruit Corinthios
de his quæ pertinet ad ecclesiæ sacramenta, hic consequēter in-
struit eos de conuersatione debita & honesta, & primo qualiter se ha-
beant ad extraneos, secundo ad seipsos & vicinos, ibi. Vigilate. ter-
tio in fine epistolæ salut at eos, ibi. Sal. vos. Prima adhuc in tres, quia
primo instruit eos qualiter se habeant erga collegium pauperum, absen-
tium, secundo qualiter ad seipsum, ibi. Veniam autem. tertio quali-
ter ad alium Christi discipulum, ibi. Si autem venerit, Circa primū
sciendum, quod in primitiua ecclesia in Ierusalem congregata vende-
bant omnes possessiones suas, & erant illis omnia communia, vt habe-
tur Act. 4. Et ideo facta fame in Iudæa, de qua habetur Act. 11. fide-
les qui erant in Ierusalem, afflicti fuerunt p̄na & penuria; propter
quod Apostoli statuerūt, vt fideles in alijs locis existentes iuuarent eos.
Et hoc negocium fuit specialiter commissum Paulo & Barnabæ vt ha-
betur Gal. 2. b. Dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis,
vt pauperum memores essemus. ideo Apostolus Corinthios in-
struit de collatione talis elemosynæ & eius conseruatione, & missio-
ne eius in Ierusalem, dicens. De col. au. &c. in san. Id est, propter fi-
deles in Ierusalem habitantes, qui dicuntur sancti, quia p̄ ceteris
credentibus erant religiosi, abrenunciando bonorum temporalium
proprietas.

2 Sicut or. in ec. Gal. Nomē est regionis in Græcia a Gallicis ac-
quisita sub Brenno duce, In qua regione Corinthus est metropolis.

3 Ita & vos. collectā elemosynæ pro fidelibus qui sunt in Ierusalē.

4 Per vnā sab. Id est, prima die hebdomadæ, quæ vocatur sabbat-

um in pluribus locis scriptura, vnde Luca. 18. b. Ieiuno bis in sabbat-
to. i. in hebdomada. Similiter vna accipitur pro prima Gen. 1. a. Factū
est mane & vespere dies vnus. Ita enim cōsueuerāt fideles cōuenire ad
ecclesiā dominica die, quæ est hebdomadis prima dies, propter q̄d dicit̄
collectæ

collectæ dabantur magis apte. Consequenter magis instruit de conserua-
tione huius elemosynæ, dicens.

5 Vnusquisque ve. &c. vt tollatur suspitio infidelis conseruatio-
nis, si committeretur alteri.

6 Vt non cum venero. ad predicandum.

7 Tunc collectæ fiant. Quia possent dicere pseudo apostoli, &
causa quæstus venisset Apostolus, & sic occasionem acciperent qua-
sum quærendi, consequenter instruit eos de modo mittendi, dicens.

8 Cum autem p̄sēns. vobiscum.

9 Quos probaue. fideles & aptos ad hoc opus.

10 Per epistolas. vobis a me scriptas.

11 Hos mit. per. gr. id est, elemosynam a vobis gratis datam.

12 In Ierusalem. fidelibus ibidem habitantibus.

13 Quod si dignum fu. &c. id est, si negocium hoc requirit, &
Deo placuerit.

14 Mecum ibunt. vt per meam p̄sentiā de ipsis tollatur su-
spitio, & per eorum p̄sentiā oblocutio contra me a falsis apostolis,
qui aliter possent dicere mendaciter, quod illam pecuniam applicarem
meis vsibus.

15 Veniam au. Hic consequenter instruit Corinthios qualiter se
habeant ad seipsum, promittens eis suum aduentum, di. Veniam au.
ad vos. Sed se excusat de temporis dilatione, subdens.

16 Cum Mace. pertransi. per quam habebat transire ex ordi-
natione Dei pro fidelium salute. Cetera patent in litera vsque ibi.

17 Ostium enim mi. apertum. id est, multa corda hominum pa-
rata audiendum euangelium Christi.

18 Et ad multi. i. infideles & pseudo apostoli, qui conantur impe-
dire profectum. Et per hoc ostendit Apostolus dilationem sui aduen-
tus esse necessariam ad tempus.

19 Si au. Hic cōsequēter ostēdit qualiter se debeant habere ad dupli-
cem doctorem alium, Primus est Timotheus, de quo scribit eis quod si
venerit

A a Obsecro autem vos fratres, nostris dominum Stephanum & Fortunatum, &c. Ordo huius litterae respicit & pendet vsque illuc, vt & vos subditi sitis.

b Spiritum meum & vestrum, &c. Meum, legitima, vestrum charitate.

c Mara natha. Gratia domini nostri Iesu Christi. id est, donec veniat dominus, vel in aduentu domini. Mara natha enim interpretatur, dominus venit. Et est compositum ex Syro & Graeco, magisque Syrum est quam Hebraeum. Anathema vero Graecum, interpretatur condemnatus vel separatus. Simul ergo Graeco & Syro videtur verbo.

* Ambrosius. Sicut illis, qui cum amant, redemptio venturus est Christus, ita qui eum non amant, anathema sit, id est, vt illos abominetur & perdat Mara natha magis Syrum est quam Hebraeum tamen ex sermone vtrarum linguarum aliquid Hebraeum sonat, & interpretatur dominus noster venit.

* Theodoretus. Id posuit Corinthiorum

a Arg. Forſitan iam ibi timuerat commotionem per contentionem pseudo apostolorum. mothæus, videte vt sine timore sit apud vos. Opus n. domini operatur, sicut & ego. Ne quis ergo illum spernat. Deducite autem illum in pace, vt veniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus. De Apollo autem fratre notum vobis facio, quoniam multum rogavi eum, vt veniret ad vos cum fratribus, & vtique non fuit voluntas eius, vt nunc veniret. Veniet autem cum tei vacuū fuerit. Vigilate & stete in fide, viriliter agite, & confortamini, omnia n. vestra in charitate fiant. Obsecro autem vos Fratres, nostris dominum Stephanum & Fortunatum & Achaici, qm sunt primitiae Achaiae, & in ministerium sanctorum ordinaverunt seipſos, & vt vos subditi sitis eiusmodi omni cooperati & laborati. Gaudeo autem in presentia Stephanum & Fortunatum, & Achaici, quoniam id quod vobis deerat, ipsi suppleverunt. Refecerunt enim spiritum & meum & vestrum. Cognoscite ergo, qui eiusmodi sunt. Salutatio mea manu Pauli. Si quis in domino multum Aquila & Prisca, cum domestica sua ecclesia, apud quos & hospitor. Salutatio mea manu Pauli. Si quis inuicem in osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema maranatha. Gratia dñi nostri Iesu Christi vobiscum. Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Iesu. Amen.

rum se de eloquentia dicit intus supercilium deprinens, & non esse opus doctrina, sed fide.

* Chrysostomus. Hoc vno verbo conterret omnes, eos qui membra sua, faciunt membra meretricis, eos qui sacrificantes idolo offendunt fratrem, eos, qui non timina sibi ab hominibus imponunt, & qui resurrectionem non credunt. Non terruit autem solum, sed virtutis interitum viam, malitiae fontem ostendit. Vt enim charitas quoties invalescit, omnium vitiatorum genera extinguit, sic quoties remittit illa, locus statim vitij fit, statim pullulant mala. Non Graeca autem, sed Hebraica lingua voluit uti, ostendens non solum non fastidire se simplicitatem, sed vehementer etiam amare. Cuius vero gratia haec dicit? Dispensatione humanitatis Christi confirmans, ex qua resurrectionis argumenta pleraque omnia collegit.

E Refocillauerunt.

F CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

venit Corinthum, quod recipiant eum amabiliter, di.

1 Vt si Timo. &c. & etiam reuenter, cum dicitur: Ne quis ergo il. spe. & quod conducatur in securitate ibi: Deduci autem il. &c. Secundus est Apollo, qui recesserat a Corinthiis propter contentiones eorum vadens ad Apostolum, quem postea petierunt ab Apostolo remitti Corinthum, de quo scribit Apostolus, quod ipsum rogauerat super hoc non tamen praecipit, licet posset, quia magnis viris non debet de facili praecipium imponi, sed magis excusat eum, dicens.

2 Veniet autem cum ei va. id est, opportunum.

3 Vigilate. hic consequenter instruit eos, qualiter se debeant adiuuicem habere. & primo in communi, di.

Vigi. in seruire orationis.

4 State in fide. resurrectionis futurae.

5 Viriliter agite. in exercitio bonae operationis.

6 Et confortamini. in domino, in spe aeternae retributionis.

7 Omnia enim vestra. scilicet opera.

8 In cha. sine qua nullum opus est meritorium vere beatitudinis.

9 Obsecro vos. hic instruit eos de modo se habendi ad aliquas personas speciales inter Corinthios existentes, quae alias praecellebant in fide & deuotione & operibus pietatis. propter quod Apostolus moxet Corinthios, vt habeant erga illas specialem amicitiam, reuerentiam, & honorem.

10 Quo. sunt pri. Ach. id est, primi & principales in fide & operibus bonis.

11 Vt & vos. debitam ipsis reuerentiam exhibendo.

12 Gaudeo au. quia per praesentiam eorum vos estis meliorati in fide & moribus. ideo subditur.

13 Quo. id. quod vo. de. ad perfectionem boni.

14 Ipsi sup. Et quia de hoc profectu gaudebat Apostolus, subdit.

15 Refecerunt enim. gaudio spirituali.

16 Et vestrum. ex profectu boni. ideo concludit.

17 Cog. ergo qui. e. sunt. eos debite venerando.

18 Salutant. Hic ultimo ponitur salutatio. & primo ponit Apostolus aliorum salutationem, di.

Salutant. & patet litera, bis exceptis.

19 Aquila & Pri. Recceserat enim de Corintho cum Apostolo, ut habetur Actu. 18. propter quod in hac salutatione Corinthiorum specialiter exprimuntur.

20 Salutatio mea manu Pauli. hoc enim ponebat in fine epistolarum suarum manu propria scriptum, ne illi quibus scribebat deciperentur a falsis Apostolis sub nomine Pauli malam doctrinam scribentibus. Vltimo imprecatur maledictionem obstinatis in malo, di.

21 Si quis non a. D. &c. sit ana. id est, excommunicatus, & a fidelibus separatus.

22 Mara na. sic enim debet scribi: sunt enim duae dictiones. & prima valet in latino dominus noster. secunda idem est quod venit, sed propter ignorantiam idiomatis, & longitudinem temporis duae dictiones coniunctae sunt simul & vltima litera dictionis est submota. Est igitur sensus: Si quis non amat dominum nostrum Iesum Christum, negando eum esse verum Deum caeli & terra, sit anathema, & subditur causa.

Mara na. quia dominus noster venit, scilicet, Iesus Christus venit in mundum, qui est verus Deus & dominus omnium. & videtur Apostolus hoc specialiter dicere contra Iudaeos obstinatos, qui asserunt verum Christum adhuc non venisse: Consequenter Apostolus imprecatur benedictionem bonis, di.

24 Gra. do. no. Ie. Chri. sit vo. vsque in finem.

25 Charitas mea cum omnibus vobis. id est, eadem charitate vos inuicem diligite, quae diligo vos. Et quia haec dilectio non est carnalis, sed spiritualis ex Deo, ideo subditur.

26 In Christo Iesu. Amen. Confirmatio est dicta benedictionis in Christo. Cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.

A D D I T I O.

In c.16. vbi dicitur in Post. Maranatha. Sic. n. debet scribi. Hoc quod dicitur Maranatha, nō recte exponitur in Glo. nostris dicendo quod sunt due dictiones in Syro significantes idem quod dominus noster venit, prout in Post. Vel donec veniat dominus, prout in glo. Tum quia nihil istud proprie significatur per ista verba. Tum quia non apparet aliqua rō quare Apostolus, qui semper hoc nomen Iesus & hoc nomen Christus ponit sub propria forma Latina in quibuscunq; locis vbi de eo tractat, in hoc loco mutaret stylum suum nomina Christi ponendo in Syro. Tum quia non bene cōcordat ratio huius propositionis causalis cum dicit. *si quis non amat Christum, sit anathema*, quia dominus noster iam venit. Nō enim tantummodo ex hoc quod Christus iam venit sumus obligati ad dilectionem suam, quia etiam ante aduentū suū homines obligabantur ad dilectionē Dei, vt in ve. le. Vnde ad veram expositionē harum dictionem sciendum est, quod Iudei tribus modis exercebant censuram seu sententiam iudicialem contra rebelles seu inobedientes fidei vel legi diuinæ. Primo modo per separationē a fidelibus, sicut inter nos per sententiam excommunicationis, & hoc est quod dicitur. Qui non amat Christum, sit anathema. f. separatus a fidelibus prout in Postila. Secundo modo per destructionem, seu perditionem omnium suorum, & hoc vocatur apud eos herem, de quo habetur Leu. vlt. in litera & in Postil. & ille qui isto secundo modo incurrerat prædictam censuram seu sententiam vocabatur macharam, quod est nomen deriuatum ab ipso herē prædicto. Tertio modo per maledictionē solēnem, in qua ille qui hoc incurrerat maledicebatur solēniter

tubis canētibus, sicut inter nos solēniter maledicatur excommunicatus, qui in vltima contumacia persistit, extinctis cādelis & pulsatis cāpanis, & hæc vocatur inter eos samatha, quod significat mortificationem, qui quidem tres modi maledicēdi, seu separandi hominem sunt noti inter eos sub prædictis vocabulis. Apostolus ergo in fine huius epistolę imprecatur maledictionem his, qui non amant Christum secundū illos tres modos prædictos. Primo modo per separationem, & de hoc dicit. *Sit anathema*. Secundo modo per destructionem suorū, & de hoc dicit. *Maranatha*. i. macharam, fuit enim hic, h, quę est litera aspirationis amota, eo quod in lingua nostra rarissime interuenit & vltima litera, m, fuit mutata in, n, per hoc quod scriptores nostri ignorāt idioma. Tertio imprecatur illis vltimam mortificationem quę dicitur *samatha*, quę est vltima mortificatio, vt dictū est, & fuit amota prima syllaba, per imperitiam linguę, vt dictum est. Sic ergo Apostolus imprecatur tres sententias condemnatiuas, his qui Christū non amant. *anathema* quę est separatio a fidelium cętu, & herem, quod est destructio honorū suorū, & *samatha* quod est quedam vltima & solēnis mortificatio in sua ciuilitate seu politia, & quia opposita iuxta se posita clarins elucescunt, ideo consequenter imprecatur benedictionem bonis di. Grātia domini nostri cum omnibus vobis, &c. prout in Postil.

REPLICA. In vlt. c. Maledictionem eorum, qui Christū non amant ponit Apostolus in lingua extranea. Circa quam But. se opponit, & literę, & omnibus doctoribus, quasi nullus intellexerit vere terminum ibi positum vel terminos. Respondeat ibi pro doctore, q. voluerit. idioma eē inibi ignotū.

Incipit Prologus in secundam epistolam Pauli ad Corinthios.

Quibusdam Corinthiorum per primam epistolam correctis, causa reliquorū scribit secundam, repellens pseudo Apostolos, ostendendo deceptionem prædicationis eorum, se multis modis commendans. Notat etiā eos in elemosynis parcos, Præcipit quoque fornicatorem correctū recipi, quē prius Sathanæ tradiderat. Et quia etiā boni tribulantur, ibi se eis exemplum patientiæ proponit.

In hac epistola in correctiones corrigere, & correctos ad vtiliora prouocare, & pseudo cum sui commenda

Incipit in secunda ad Corinthios epistola in parte superiori post tribulationum suarū relationes, reddit causas quare ad eos secundo non ierit: quoniam non leui mutatione consilij fecisse se asserit, sed ne aduentu suo tristitiam incurreret, cum in peccato permanere discipulos reperisset. Deinde post agnitos fructus poenitentię reconciliat eū ecclesię, quem in prima propter fornicationē

a consortio sanctorum iussu mendatione deprimeret intendit. rat amoueri. Tertio contra

pseudo apostolos officii sui dignitatem tuetur, & noui Testamenti ministros, tanto anteire gratia ostendit, quanto euangelium est lege præstantius. Immoratur etiam in causa illa plurimum, quam breuiter in prima contigerat, vt prompto ac libenti animo necessaria præsentis vitæ non habentibus largiantur, & vtilitate spiritualis commercij commutent præsentia cum futuris, atque abundantia sua sanctorum inopiam suppleant, vt vicissim eorum inopia, sanctorum abundantia suppleatur. In fine repetit quod superius contra pseudoapostolos egerat, & iactationem eorum, prædicationesque de se gloriosas, vel collata antiquitate generis, vel catalogo iniuriarum ac periculorum suorum euacuat. Dicitq; eos operarios subdolos, qui ad imitationem Sathanæ transfigurentur in apostolos Christi, sub prædicationis spe, lucra pecuniaria quæque sectantes.

I N C I P I T A R G V M E N T V M.

Post actam a Corinthijs penitentiam, consolatoriam scribit eis epistolam Apostolus a Troade per Titum, & collaudans eos hortatur ad meliora, contristatos quidem, eos sed emendatos ostendens.

I N C I P I T

CAPVT I.

Aulus Apostolus. Salutatione primo more solito pramittit. Inde de bonis per gratia collaris gratias Deo agit loquens perfectis, post ad passionis tolerantiam sui exemplo inuitat: postea pseudo

diderant, vnum corpus esse pronuncians omnes, qui salute digni habitus fuerant. b Benedictus. Primum perfectis loquitur de tribulatione, proponens se exemplum patientia, & consolationis a Deo accepta: ducens laudi, quod alii ignominia.

Incipit epistola Pauli ad Corinthios Secunda

CAPVT I.

Aulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater ecclesiae Dei, quae est Corinthi cum sanctis omnibus, qui sunt in vniuersa Achaia.

Gratia vobis, & pax a deo patre nostro & dno Iesu Christo. Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. ut possimus, & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt per exhortationem qua exhortamur, & ipsi a deo, quonia sicut abundant passiones Christi in nobis: ita, & per Christum abundat consolatio

apostolos deprimendo redarguit detegens versutias eorum. Et se multis modis commendat. Tandem moralis admonitio cum iteratione benedictionis subditur. Salutatione igitur pramittens, contra pseudo superbiam, Paulus: & contra cordis praesumptione, apostolum se nominat dicens, Paulus, &c.

Ambrosii. Queritur cur in omnibus epistolis contra usum epistolarum primo suum nomen ponat, Apostolus, quam eorum ad quas litterae destinantur. Sed haec auctoritas est Apostolici ordinis, quia minoribus scribit: sicut etiam, & iudices seculi solent ad eos quas regunt, scripta dirigere.

Et Timotheus frater. THEODORET.

Ambo quidem ad ipsos missi sunt & Timotheus, & Titus, sed beatorum Titum simul in litteris non adscripsit, quia ad eas ferendas eius ministerio uti constituerat, per eum enim misit hanc epistolam. Alios autem Dei ecclesiam nominat rursus ad concordia dirigens, & dominum, & benefactorem ostendens. Eis autem omnes eos etiam coniunxit, qui in gente crediderant,

Deus. Creator omnium.

TERTULLIANVS. Si Deus commune vocabulum factum est viti erroris humani, quatenus plures Dei dicuntur atque creduntur in seculo. Benedictus tamen Deus domini nostri Iesu Christi non aliud quam creator intelligitur, qui & vniuersa benedixit: habes Genesim, & ab vniuersis benedicitur, habes Daniele.

Li. 9. aduers. Marc. c. 11.

Genes. Daniel. 3.

SEDVLIVS. A quo est omnis misericordia. Multas autem dicit misericordias: quia multae sunt humanae misericordiae.

f Et De dator Totius, perfecte consolationis, quantam decet dare Deum his, qui pro Christo patiuntur. Quod Deus consolationis, ex hoc patet quod consolatur.

g Qua exhorta. id est, quam Deus ad hoc dedit, non solum, ut consolaretur, sed etiam exhortaretur, & ita nostra consolatio valet etiam ad alios exhortari, ut vere possimus consolari.

a P. o

Incipit expositio Nicolai de Lyra super secundam epistolam Pauli ad Corinthios.

CAPVT I.

Paulus Apostolus. Postquam Apostolus scripsit Corinthiis instruat eos de sacramentis ecclesiae in epistola prima, hic consequenter scribit eis de ministris ecclesiae in epistola secunda. Cuius ratio fuit, quia post praedicationem apostoli receperant pseudo apostolos, quos aliqui veris apostolis praeferebant. propter quod apostolus scribit commendans veros apostolos, & eorum doctrinam: & vituperans falsos, & eorum falsitatem. Et diuiditur haec epistola in duas partes. s. in salutationem & narratiuam: quae incipit ibi. Benedictus Circa primum primo ponuntur personae salutantes, cum dicitur.

- 1 Paulus Apostolus. Exponatur sicut supra. ad Rom. 1.
2 Per vo. Dei. id est, electionem Actuum. 14.
3 Et Ti. fra. Hunc adiungit apostolus in saluatione sua, ne Corinthii crederent ipsum retulisse aliqua mala de ipsis Apostolorum transierat per eos post primam apostoli epistolam missam, ut haberet in fine illius epistola. Consequenter ponuntur personae salutatae, cum dicitur.
4 Ecclesiae Dei. id est, congregationi fidelium.
5 Quae est Corinthi. id est, Achaiae metropoli. tertio ponuntur optata bona, ibi.
6 Gratia vo. in presenti, quae principium omnis boni meritorii.
7 Et pax. in futura felicitate, quae quietabit totaliter appetitum.
8 A Deo pa. no. id est, tota trinitate.
9 Et domino Iesu Chri. A tota enim trinitate proueniunt dicta bona mediante Christi incarnatione.
10 Benedictus, &c. praemissa salutatione, hic consequenter ponitur narratio epistola. In qua sic procedit apostolus, quia primo excitat Corinthiorum attentionem. secundo, ponit excusationem, ibi: Et hac cōfi. tertio, suam prosequitur intentionem. 3. cap. prima adhuc in duas, quia primo excitat attentionem, recitando quadam in generali. secundo, magis in speciali, ibi. Non enim vo. Circa primum sciendum, quod ex beneuolentia redduntur auditores attentii. propter quod apostolus capiat eorum

eorum beneuolentiam, ostendendo, quod quicquid facit, ad utilitatem eorum facit, & ideo primo utilitatem ex ipso eis proueniunt declarari, secundo ratione huius allegat, ibi. Quoniam sicut abundat. Dicit igitur Benedictus Deus. id est, gratias ago sibi. Dicere enim Dei est facere. Psal. 2. 3. Quoniam ipse dixit, & facta sunt. Dicere vero non solum non est facere. & ideo quando Deus benedicit nobis, aliquod donum nobis tribuit. Sed quando Deum benedicimus, nihil sibi accrescit, sed solum sibi gratias agimus. Dicit igitur, Benedictus Deus. id est, tota trinitas.

- 11 Et pater domini. id est, persona patris.
12 Domini nostri Iesu Christi. In quo exprimitur persona filii, & cointelligitur simul persona spiritus sancti, cum sit nexus amborum. F
13 Pater misericor. auferens a nobis omnem miseriam.
14 Et Deus totius consolationis. conferens nobis bonum totaliter quietatiuum mentis. scilicet, seipsum.
15 Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. aliquando erueno, & aliquando praemium promittendo, & aliquando patientiam tribuendo, quod frequenter est melius, & magis expediens: quam erui a tribulatione temporali. Sed quia talem consolationem dedit apostolo non solum pro se, sed etiam pro aliorum utilitate, sicut dedit hunc soli, non solum, ut ipse luceat, sed etiam, ut alia illuminet. ideo subditur.
16 Ut possimus, & ipsi consolari eos. verbo, & exemplo.
17 Eos qui in omni pressura sunt, etc. Id est, proponendo eis praemium aeternum, sicut a Deo nobis est propositum, ut exponendo eius scripturas inducentes ad tolerantiam passionum, sicut a Deo reuelatae sunt nobis.
18 Quo. si. Hic consequenter allegat sui dicti rationem. Et quia duo dixerat. s. quod consolationem a Deo receperat in suis tribulationibus, & hoc cedebat ad utilitatem fidelium: ideo primo, persuadet primum, dico. Quo. sicut a. pas. i. tribulationes, quae in capite Christo inceperunt.
19 In nobis. id est, apostolis ad quos a capite derivatae sunt.
20 Ita et per Chri. etc. propter quod dicitur Psal. 93. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuae latificauerunt animam meam. & hoc est valde rationale. Consequenter persuadet secundum. di.

Tom. 6.

m 2

Sive

a Pro vestra ex. * Ambrosius. Ideo quia vos ad salutem exhortamur, siue ut vobis exemplū tolerantie prebeamus. Nā manifestum est, quia pro quo patimur ipse nobis adest, consolans nos per liberationem, liberans nos de pressura interuentu maiestatis sue,

† vestri consolatione.

* Theodoretus. Vestri causa in omni generis tentationes incidimus, si enim salutarem predicationem vobis asserere noluissemus, ne mo eas quibus afficimur perpeffiones intulisset. Sed quoniam vestra salutis curam gerimus ab aduersarijs quēdā, quæ sunt molesta suscipimus, a don. mo autem Deo consolatur. onem accipimus, Quare & ea & illa ad nos propter vos redeunt, vos autem estis vtrorumq; nobiscū participēs, vt qui nostra vobis tribuatis ac vestra esse ducatis.

B † desperamus etiam de

* Theophylactus. Propterea (inquit) minus vobis molestę ferendę sunt meę pressurę, qui vos con-

solandi gratia proque vestra salute sic premimur. Liceret nā que & nobis reiecta euangelij predicatione, vitam in tuto ducere. Nūc vero predicātes, vt ex his bonis, quę ex eiusmodi proficiscuntur preconio, omnino vobis pariamus salutē in has pressuras incidimus. Ergo si vestre salutis gratia hęc mala perpetimur, nihil oportet nos malis affici & vos perturbari. Paratur autē hęc salus non solum vestra ex tolerantia, sed mea, hoc est non modo mea est opera, sed vestra etiam parta hęc salus. In amaris salus, & premium promittitur.

b Non enim vo. etc. * Theophylactus. Cum confusē fecisset de ingestis sibi molestijs mentionem, nunc quales fuerint enuntiat, vnde suū erga Corinthios patefaciat amorē. Est enim beneuolentię lignum, adinuicem, quę nobis oblige ring, denudare.

* Ambrosius. Ideo passiones pressurarum indicat prope vsque ad mortem illatas, vt ostendat, quæ mala salutis illorū causa patiebatur, vt non grauius ferrent, si corripentur errores illorum ab ijs, qui tam aspera tolerabant pro illis.

C Quis enim medicorū non arguat susceptum suum negligētius se tractatē ne cura medicinę eius sine effectu remaneat.

* Theo.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Siue autem tri. pro. v. ex. i. hoc cedit ad vtilitatem vestram, in quantum exemplo nostri ad tolerandum patienter tribulationes debetis animari.
- 2 Siue consola. & hoc cedit similiter ad consolationem vestram, in quantum habetis eiusdem boni promissionem.
- 3 Siue exhorta. a Deo per internam reuelationem. Pro vestra exhortatione, & salute, ex hoc enim vos magis instruimus, et ad opera salutis inducimur, ideo sequitur.
- 4 Quæ, id est, quæ exhortatio a nobis proposita supple vobis:
- 5 Operatur tolerantiam, &c. id est, reddit vos fortiores ad tolerantiam passionum eorundem.
- 6 Quas, & nos pat. Exhortatio enim, quæ sit verbo, & facta est efficacior, Et quia patientia discipuli firmat spem magistri de stabilitate eius in bono, & consecutione premiij, ideo subditur.
- 7 Vt spes no, &c. q. d. ex tolerantia enim vestra firmiter speramus, quod premium beatitudinis consequamini, propter quod subditur.
- 8 Scientes, non certitudine euidentię, sed adberentię.
- 9 Quoniam sicut socij, &c. in presenti.
- 10 Sic eritis, & consolationis. in futuro.
- 11 Non enim, Hic consequenter captat eorum beneuolentiam recitando quędam in speciali. et primo recitat persecutionem quandā, sibi in consolationem a Deo factam. & secundo prosequit huius causam, ibi. Nam gloria. Illa vero tribulatio fuit excitata contra Paulū apud Ephesum

* Theodoretus. Multis ostendit periculi magnitudinem. Nam & grauati sumus, & supra vires & supra modum hoc significat, & ad hęc illud etiā, De vita nostra dubitantes desperaremus. Hoc autē dicit tantū fuisse periculum, vt dubitantes, & exitum non inuenientes etiam de vita desperare-

mus. Existimo autē eum significare seditionem a Demetrio argentario excitatā.

* Occumenus. Desperauimus, nec nos victuros esse sperabamus, sed apud nos ipsos existimauimus, quod omnino moreremur, nā hoc significat ipsi in nobis respōsū mortis acceperamus, id nobis pericula respōdebant: quod omnino moreremur.

Ne Corinthijs deficerent paciētes tribulationes ab infidelibus: Apostolus dat eis in exemplū seipsum, vt sicut ipse, corroborentur in suis tribulationibus. **c** Ipsi. Non solum alij de nobis, sed & in nobis. Quia natura nostra nil nisi mor-

tē promittebat vel defectum. Tantam insolentiam iniquitatis significat insurrexisse contra fidei predicatores, vt mortē contra oculos haberent. Sic enim afflictī fuerant, vt desperarent de presenti vita.

* Ambrosius. Tantam insolentiam iniquitatis significat insurrexisse contra fidei predicatores, vt mortem ante oculos haberēt. Denique crepti de ipsa pressura resuscitados se dicunt. Sic n. afflictī fuerāt, vt desperarent de presenti vita. Sed quia Deus presidia sua nō negat in desperatione positis, maxime suis, eripuit illos desperantes de semetipsis, fideles autem de Deo. Niinia enim pressura deficere se profitebantur, nisi adesset Deus.

* Theodoretus. Sed non permisit dominus, vt desperationis sententia effectu fortiretur, sed effecit, vt in mēe mortis, non vltra suspicionem procederent, sed in ea sisterent, ne nobis ipsis fidamus, sed eius auxilium imploremus. Responsum autem mortis, mortis sententiā vocauit. Valde autē apposite meminit Resurrectionis mortuorum, docens perinde esse eum a maximis illis periculis liberasse, & a mortuis resuscitasse.

E Et

- Ephesum per quēdam argentarium, vt habetur Act. 19. de quo dicitur hic, Non enim volu. igno. vos fra. quæ vobis erit patientiæ materia.
- 12 Quæ facta est in Asia. in qua est Ephesus.
- 13 Quoniam supra mo. gra. su. i. supra modum humanum.
- 14 Supra virtu. supple naturalem. Sed contra hoc videtur esse quod dicitur i. Cor. 10. Fidelis Deus. q. nō patietur vos tentari supra id quod potestis. Dicendum quod duplex est virtus siue potest. s. s. natura & gratia. Supra virtutem vero natura saltem de communi cursu bene permittit Deus aliquando fideles tentari, & tunc dat virtutem gratia ad posse sustinere. Et sic loquitur Apostolus I. Cor. 10. c. v. de ibidē statim subdit. Sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.
- 15 Ita vt. etc. nos etiam vi. propter pondus enim tribulationis aliquādo prolongatio vite redditur tediosa. Sed contra hoc videtur quod dicitur Iac. 1. a. Omne gaudium exitimate uos fratres cū in tentationes uarias incideritis, &c. Dicendum, quod tribulatio secundū se considerata odibilis est et odiosa, et sic loquitur hic Apostolus. In comparatione tamen ad finem, si iocunda, vt pote ad consecutionē beatitudinis ordinata. Matt. 5. a. Beati qui persecutionē patiuntur propter iustitiā: quoniam ipsorum est regnum celorum. sicut medicina amara propter consecutionem sanitatis est amanda.
- 16 Sed ipsi in nobis. re. inor. i. firmam opinionem moriendi tunc.
- 17 Vt non simus fiden. in no. id est, in virtute propria.
- 18 Sed in Deo, &c. q. d. idē repeto ac si nos a mortuis resuscitasset. Et

a *Et eruit.* Quia Deus praesidia sua non negat suis in necessitate positus.

b *Et adhuc, &c.* Theophylactus. Quoniam illud minus, videlicet esse nobismetipsis confidendum, in communem fortasse Corinthiorum cedere videbatur calumniam. Cum eorum nonnullus memor-

disset apostolus, dicens id acius visum mitigat, & eorum animos lenit, cum eorum asserat preces vel maximo sibi adiumento futuras. Licet praeterea ex his ad humilitatem nos infirmis, quandoquidem & Paulus dicat Corinthiorum se votis & precibus indigere, nec minus & orationis ipsius potest & virtus perfici. Plurimum namque haec valet si rite decenterque ab ecclesia promatur.

* Theodoretus. Dum enim hoc fit, multi propter nos Deum laudabunt, dum vident nos pericula adire, & ex eis diuino auxilio euadere.

Vt ex personis multis, ad Deum propter praedicationem eorum conuersis gratia agantur. Deo pro praedicatione eorum per multos habentes eam donationem fidei, quae in ipsis est personarum multarum. sicut dicitur infantibus, pueris, & ceteris aetates pro vtriusque sexus conditione.

c *Et multos per.* Alia translatio, ut in multorum facie eius, quae in nobis. Quae littera sic legitur. Quae orationes vestrae sic iuuabunt nos, ut per multos gratiae agantur Deo pro nobis. Gratiae dico eius donationis, quae est in nobis. Haec non mutantur. Agantur dico in multorum facie.

d Augustinus. id est, in multis, & coram multis, hoc ideo quia gratia Dei consolatur apostolos causa multorum, id est, omnium credentium, quorum causa & pressura eis ingerebantur. Et ideo illi omnes credentes gratias Deo referant pro liberatione.

* Ambrosius. Hoc dicit, quia gratia Dei multorum causa consolata est apostolos, id est, omnium credentium, quorum causa & pressura eis ingerebantur, ac per hoc, quia omnium causa est, cuncti Deo gratias referant, cum cessat tentatio, aut cum oriuntur simul obsecrant.

d *Donationis.* Praecedentis ex personis, id est, honestis viris, ut vobis & alijs multarum facie, id est, discretionum, vel discretorum meritorum, & diuersarum virtutum: Ut facies Iob fuit patientia, David, humilitas. Moyse mansuetudo.

* Theophylactus. Ut quod in nobis est Donationis. Hoc est, quae in me collata est gratia, per multos, hoc est per vos, qui plurimi estis pro me orantes ex multarum personarum facie gratiae habeantur, hoc est a vobis. Nam salutem, quae mihi

mibi vestris precibus iam parata est, vniuersis vobis largitus est Deus, ut multi tibi mei ob gratiam, grates dicant.

e *Per multos.* Exponit quod supra dixerat a personis multarum facierum.

f *Nam gloria nostra.* Ideo & vos & alij debetis orare pro nobis. Vel ideo orationes vestrae poterunt nos iuuare, quia hoc vnde gloriamur tam honestum est.

Argu. in Pla. 19. & 149.

a *Ad salutem reduxit.* **b** *Tendentes mentis desiderio.* In posterum. Quotidie.

b *eripuit nos & eruit in quem speramus: quoniam, & adhuc eripiet adiuuantibus vobis in oratione pro nobis ut ex multis personis facierum, eius quae in nobis est donationis, per multos gratiae agantur pro nobis.* **†** Nam **†** gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersati sumus in hoc mundo, abundantius autem **†** ad vos. Non enim alia scribimus vobis, quam quae

a Non solum nobis & alijs, sed & vobis. **b** Facta vel & s. **c** Et orationes vestrae iuuabunt nos, ut per multos, & c.

a Liberatioms. & ceterorum honorum. **b** Hoc unde gloriamur.

a Fideles. **b** Ambrosius. Ideo non diffido de auxilio Dei, quia pura est conscientia ab omni simulatione.

† Non aliud in ore & aliud in corde habentes.

a Sinceram veritatem de Deo, non etiam legis obliuiantias praedicantes. **b** Quia a Deo est haec gloria conscientiae simplicitas & sinceritas. **c** Hoc unde gloriamur.

† Non aliud in ore & aliud in corde habentes.

a Erga uos. **b** Quibus cessamus de iure nostro, quia cum ab alijs acceperit, ab his noluit abundantius ad uos, quia haec in prima epistola exegi aliquid nec in hac.

† Non enim alia scribimus vobis, quam quae

† Non enim alia scribimus vobis, quam quae

† Non enim alia scribimus vobis, quam quae

* Bernardus. Est ergo testimonium conscientiae in quo, gloriatur apostolus, non quod perhibet conscientia, sed quod loquitur spiritus veritatis in ipsa, testimonium perhibens spiritum nostro quod filij Dei sumus. Est enim testimonium conscientiae non perhibentis, sed percipientis.

* Theodoretus. Nobis autem dicendi libertatem praebet testimonium conscientiae.

h *Sinceri Dei.* Sicut impijs est magna poena conscientia, ita pijs gaudium. Non quasi inde superbe gloriantibus, sed Dei totum dantibus: Ideo recte non ait: Gloria nostra est testimonium alienae malitiae vel minoris gratiae, sed conscientiae nostrae. Quae quia occulta non est subiecta alieno iudicio, & ideo nullus praesumat contra eam, vel cogitare, vel proferre sententiam.

i *Non in carnali sapientia.* Quae est voluptates diligere, labores vitare, vel secundum naturas rerum, & non contra praedicare, ut pseudo faciebant quorum fucata praedicationem arguit.

* Theophylactus. Hoc est non in eloquentiae vi, & sophismatum perplexionibus. (Id namque praetendit carnalis sapientia,) cuius gratia, cum Corinthij insolecerent, hanc ipse negat sapientiam esse, respuitque & large propulsat.

* Theodo. Carnalem autem sapientiam hic dicit, non eloquentiam, sed malitiam, & calliditatem. Tacite autem taxat impostores illos, ut qui praedicationem corrumpere, & quae sibi videbantur praedicarent.

* Ambrosius. Ut ostenderet non humanam sapientiam, sed euangelicam praedicationi liberam se conscientiam exhibuisse.

k *Abundantius autem ad vos.* * Ambrosius. Quia cum ab alijs accepit, ab his noluit, ne argueret eos auctoritate amitteret.

* Theophylactus. Cur illud: Quia & signa ediderat, & gratis apud hos euangelium praedicasset.

l *None enim alia scribimus &c.* * Ambrosius. E a se dicit scribere

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et adhuc eripiet.* in futuro.
- 2 *Adiuuantibus vobis.* i. non solum fiet hoc ex merito nostro, sed etiam ex merito vestrarum orationum pro vobis.
- 3 *Vt ex multis personis facie.* i. ex personis multarum conditionum secundum aetatem, statum, & sexum, & quia ex hoc, quod Deus dat beneficium alicui ad preces multorum, non solum obligatur ad gratias agendum Deo ille, qui beneficium recipit, sed et omnes per quorum orationem hoc fit, propter quod Deus aliquando dat aliquid ad preces multorum ut omnes obligentur ad gratiarum actiones, quod etiam cedit in bonum omnium.
- 4 *Eius quae in.* id est, ut pro beneficio nobis collato precibus multorum multi gratias agant Deo.
- 5 *Nam gloria.* Hic consequenter ponitur causa dictae consolationis, quae excipitur ex parte consolati. Et dividitur in duas partes, nam haec causa primo ponitur. secundo ad hoc testimonium inducitur. ibi. *Non enim alia scribimus.* Circa primum scierunt, quod consolatio Apostoli consistebat in firma spe diuini auxilij, ut patet ex dictis. Talis autem spes causatur in homine ex eo, quod viuunt secundum dictamen conscientiae

tiae purae & rectae quod faciebat apostolus. ideo dicit. *Nam gloria, &c.* q. d. ideo secundo confido, de diuino auxilio propter testimonium conscientiae propriae, qui remurmurat malo interiori, & congruet bono, & huic testimonio debet homo magis credere de propria bonitate quam testimonio hominum, qui vident tantum exteriora, contra illos, qui reputant se bonos ex hoc, quod ab alijs laudantur.

6 *Quod in simplici.* quantum ad rectitudinem intentionis.

7 *Et sinceritate.* quantum ad bonitatem operis in se: Quae duo requiruntur ad bonitatem actus, scilicet, quod sit bonum opus ex genere, & ex finis intentione.

8 *Dei.* Hoc additur, quia talia non habet homo a seipso sed a Deo ad quem debet ista referre.

9 *Et non in sapientia carnali.* id est, non innitendo terrenae sapientiae, sed gratiae diuinae.

10 *Conuersati sumus in hoc mundo.* id est, inter homines.

11 *Abundantius autem ad vos.* hoc dicit apostolus, quia illis praedicauerat ab illo tempore, quod accepit ab eis sumptus, ut habet infra. i. c. tamen acceperat ab alijs. **12** *Non enim.* Hic consequenter inducit ad hoc testimonium ipsorum & Corinthiorum, quia per experientiam scire poterant dictum apostoli

A bère, quæ non solum litteris cernerent, sed & operibus eius manifesta haberet, ut probaret ea, quæ loquitur gestis se implere, quibus uniuersiusque mens & propositum d. scatur.

* Theophylactus. Quoniam magna quidem polliceri de se ac dicere videbatur, ne quis obijceret verborum id præferre iactantiam, sic in se. Ea scribi-

mus ipsi ad vos, quæ his in litteris votis præiegitis, & quorū ante hac notionē habuistis. Nec illud, quia nuper vobis hisce ex litteris cognitum sim, aduersatur.

a Spero au. Ambro. Proficere illos sperat, quia ceperat meliores effici cognito apostoli affectu circa se, & gloriabantur in eo.

* Theophylactus. Hoc est, quod talis sim ipse, ut causam vobis præberim de me gloriandi, quod talem sitis præceptorem sortiti, qui nihil humanum edoceat, nihil vel quod falso agi, vel dolo queat.

* Theo. Ubique suam de se modeste loquendi regulam obseruat, quinetiam suos hic discipulos in eodem secun ordine collocat. Acque enim & eos dicit de ipso, & se de ipsis gloriari, in die aduentus, domini.

b Quia gloria vestra sumus. Cognoscetis, quia gloria, id est, p nos cōsequi gloriam æternam debetis, & nos per vos bene instructos, quod non esset, sicum offendiculo a vobis acciperent.

c Hic confidentia. Quia vita munda vel emendata quorundam erat, voluit videre quos ante indignum erat videre. Si ergo non iuit, propter alios est, qui modo se purgent.

d Volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam, & c. Augusti. Prius, quia in priori epistola promiserat se venturum, & nō venerat, & ideo mendax & leuis videbatur, quod modo excusat. Non enim fecit hoc, nisi pro eorum culpa, Non est iudicandus mendax, qui dicit falsum quod putat verum, quia quantū in se est nō fallit ipse, sed fallitur. Econtra mentitur ille,

ille, qui dicit verū quod putat falsum, nec est liber a mendacio, qui ore nesciens verum loquitur, sciens autem non esse verum voluntate mentitur.

* Theophylactus. Viderur sibi ipsi contraria protulisse quod tamen haud ita se habet, Neque enim scripsi per vos, inquit, me i Macedonia concessurum, sed venire volui, Itaque & si haudquaquam hoc pacto scripserim, alioqui maturabā accessum & animo erat priusquam Macedonia ipsam conspicerem, vos statim adire & tantopere absum a quavis negligentia, quin ad vos iter accelerem, quod meis vos velim pollicitationibus fraudari, ut vel promissa hæc mea præuenire voluerim.

e Et secundam gratiam haberetis, per vos transire Macedoniam, & c. Sic legit Ambrosius. Ut plenam gratiam haberetis. Plenā ergo gratiam habuissent de aduētu eius, quia imago est epistola, presentia autem veritas.

f Aut quæ cogito secundum carnem cogito. * Ambrosius. Qui enim secundum carnem cogitat, tunc non implet, quæ disponit, quando aut personis amplioribus defert, aut certe lucris, aut apparatus vincitur, quod apostolus spreuit. Spiritalis autē tunc dispositum non implet, quando prouidentius aliquid, pro salutē animæ meditatur, sicut & apostolus, ideo non impleuit quā voluerat, ut per hoc ipsum meliores efficerentur, sciētes ideo distulisse eum, quia quidam adhuc inter eos non se purificauerant a peccatis.

g Ut sit apud me, est, & non. Id est, ut proponam voluntatem vtilitati. Q. Non sic, quia vtilitas præponenda est voluntati, & sic feci.

h Fidelis autē Deus, quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est, & c. In hoc non sum mentiri credendus, quia in nullo alio sū vobis mentitus. Et hoc credi, pōt, quia Deus est fidelis, qui promittit doctores veritatis. Vel Deus verax est mihi in hoc testis,

i Aut quæ cogito secundum carnem cogito. Id est, ut proponam voluntatem vtilitati. Q. Non sic, quia vtilitas præponenda est voluntati, & sic feci.

j Fidelis autē Deus, quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est, & c. In hoc non sum mentiri credendus, quia in nullo alio sū vobis mentitus. Et hoc credi, pōt, quia Deus est fidelis, qui promittit doctores veritatis. Vel Deus verax est mihi in hoc testis,

k Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

l Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

m Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

n Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

o Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

p Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

q Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

r Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

s Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

t Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

u Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

v Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

w Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

x Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

y Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

z Non est in illo est & non. Id est, aliqua fallacia.

NICOLAUS DE LYRA.

* verū esset ex sua cōuersatione inter eos, & per epistolā prius missā. iō dicit Non enim alia scribimus vo. in epistola a me prius missa.

1 Et cognouistis. experiendo cōuersationem meam.

2 Spero au. quod vsque ad finem cognoscetis. i. perfecte.

3 Sicut & cognouistis nos ex parte. id est, imperfecte. Hoc dicit, quia receperant pseudo apostolos quos aliqui corū veris Apostolis comparabant, tamen apostolus sperabat de bono fine, scilicet, quod perfecte cognoscerent simplicitatē & sinceritatē suam, & aliorū vere Christi discipulorum eam approbando, & falsitatem pseudo apostolorum reprobando. Ex hoc s. b. d. t. rationem dicens.

4 Quia gloria vestra sumus. in quantum per pō. adicationem nostram cum adiutorio Dei ad gloriam perducemini.

5 Et vos nostra. quia per prædicationem quam vobis fecimus glorie præmium expectamus.

6 In die domini nostri Iesu Christi. Id est, in die iudicij, quæ sua dicitur, quia tunc voluntatē suam faciet, omnes generaliter iudicādo.

7 Et hac confidentia. Postquā apostolus captiuit Corinthiorum beneuolentiā ad excitandam eorum attentionem, hic cōsequenter ponit suā excusationem. Et diuiditur in duas partes, quia primo excusatio sua ponitur, secūdo, explicatio subditur, sequēti cap. Prima adhuc in tres, quia primo recitat suā promissionē, secūdo, ponit super hoc sui accusatōnē ibi. Cum autem volui, tertio subdit suā excusationē, ibi. Fidelis Deus. Circa primū sciēdū, quod in prima epistola missa Corinthiis ab Apostolo, quā tamē nō habemus, promiserat Apostolus Corinthiis eos visitare antequā intraret Macedonia, & iterū per eos reuertī de Macedonia, postmodū vero in secunda epistola quam habemus,

mus, & est apud nos prima vltimo. c. scripsit q. prius iret Macedonia. quā Corinthum, & sic videbatur primæ promissioni contrariare, propter quod dicit. Et hac confidentia. i. quia satis puritatē cōuersationis meæ cognouistis, & gloria mea estis, in hoc, inquam confidens.

8 Volui prius venire ad vos. antequam intrarem Macedonia.

9 Ut secundā gratiam haberetis. a me scilicet gratiam visitationis paternalis post gratiā prædicationis tempore vestre cōuersionis. Hic est ordo primæ promissionis, cui videtur cōtrarius ordo secūda.

10 Cum ergo hoc voluisssem. Hic cōsequenter ponit super hoc accusatōnē Corinthiorū cōtra se, quia aliqui dicebāt ipsum mutasse propositū circa dictū promissum ex animi leuitate. Alii vero quod hoc fecerat ex carnali affectione, propter quod dicit. Cū ergo hoc voluisssem, nunquid leuitate vsus sum? mutūdo propositum, ut mihi imponitis.

11 Aut quæ cogito secundum carnem cogito. i. ex effectū carnali.

12 Ut sit apud me est & non. id est, duplicitas & falsitas, ut aliqui vestrum astimant.

13 Fidelis autem Deus. Hic consequenter ponit suā excusationē. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit causam falsam, secundo, asserit verā, ibi. Ego autem. Prima adhuc in duas, quia duplici ratione ostēdit se nō fecisse, ex aliqua duplicitate seu falsitate. Et accipitur prima ratio ex officio prædicandi sibi a Deo imposito, cū quo nō stat talis duplicitas seu falsitas, sed requiritur omnimoda veritas, quia tale officium imponitur a Deo, qui est ipsa veritas per essentiam. Et hoc est quod dicit. Fidelis autem Deus, a quo sum apostolus institutus.

14 Quia sermo noster qui fuit apud vos. & ab ipso deriuatur.

15 Non est in illo est & non. id est, aliqua fallacia.

† legitis, & cognoscitis.

† in animo veritatem.

† non fuit etiam.

† gemi vos in riam.

† que eia non.

† sed lo, et.

† aut.

† ang agor riam.

† Di 10.

Dei

A fuis, & hoc est ut apud me esse, est & nō, sed Deus est fidelis in promissis, quia in illo tero nostro sermone, qui fuit ap. v. non est, & non. id est, mendaciū. In nostro sermone nō fuit est & non, quia in illo Dei filio. i. in eius prædicatione, qui Dei filius est prædicatus per nos. non fu. est & non. sed est. id est, affirmatio veritatis tantum fu. in il. Quod si mēdaces essemus & ipse, q̄a q̄d docuit, rā tū prædicamur. Verax est Dei filius. quia promissi. Dei in il. id est, per illum sunt, est.

* Ambro. Si quē destruxi eadē ædificio, præuaricatorem me constituo, ideo ergo fidelē in se dicit Dei prædicationem. Nā illud faciunt adulatores. Frequenter. n. ne homines offendant, quæ vera sunt prætermittunt.

* Theophyla. Soluit, quē incūbere videtur obiectionem. Possit quispiam merito dicere: Si nullatuis inest firmitas dicitis, quandoquidem aliquid te cum facturū affirmas, nihil egisse deprehenderis, vereor ne sermo hic tuus est & nō, hoc est nihil in se habeat firmitatis. Ad hæc itaque respondens apostolus, inquit: Erat profecto mei iuris professionem, iad vos polliceri, eoque me mea sefellit opinio, prædicatio vero Dei est opus, & ideo nec fieri potest, ut quempiam fallat diuina mysteria. Cum itaque sit Deus talis neq; eius sermo, qui ad vos habitus est, & p nos prædicatus, vel infirmior, vel instabilis erat, ita sit, ut plerumque diluat, quod affirmauit, aut confirmet quod ante diluerit.

Vel etiā alia litera veritas & comple. quia in illo complete & exhibitæ sunt. Et non est credendū, quod mendax sit, per quē pater verax apparuit. Et q̄a promissiones Dei per Christum sunt implere, ideo nos per ipsum dicit Deo amen. id est, veracem esse. Et quod Christus, & Deus sunt veraces, est.

a Ad glo. nost. quia per hoc probamur vera prædicare. Nostrā dico, non enim tantum nobis tribuo, sed Deo, quia qui cōfirmat, est Deus.

b Qui autem confirmat nos. * Ambrosius. Christum dicit cōfirmare. gentes in fide promissa Iudæis, quia ipse est, qui fecit utraq; vnū, id est, Circumcisionem & præputium, in vno nouo homine faciēs pacē. Dominus ergo cōfirmat, & Deus qui vnxit nos, id est, qui dedit regiā honorificētiā, sicut dicit Petrus Apostolus. Quia sumus, inquit, genus regale, p vnctiōne spiritali, cuius typus fuit in regib Iudæorum. Qui & signauit nos dando spiritū suum nobis pignus, ut non am bigamus

bigamus de promissis eius. Si enim adhuc mortalibus spiritū D suū credidit, dubiū nō est, quin immortalibus addat gloriā. c Vobiscum in Christo. Tunc si vos estis firmati Christo, magis constat de nobis, per quos vos confirmati estis. d Ego autem, & c. Pro leuitate vel terreno cōmodo nō dimissi

sed parcēs. Spirituale tunc dispositum nō implet, quando pro uidētus aliquid ad salutē meditatur. * Theo. Perfuadere volens diuinus Apostol⁹ vera esse, quē dicūtur, eū qui est cogitationū inspector, in testimoniu vocauit. Deinde lenit asperitatē eorum, quē dicta sūt. Erat. n. asperum, & minarū plenū, quod eis parcens ad eos venire differebat. * Ambr. Nūc manifestat qua causa, cū voluisset ire ad illos distulit, ut tunc iret, q̄n iā prope omnes emendatos inueniret. His. n. nūc loquitur, qui videbantur se velle corrigere, sed operā nō dabāt, ut hoc implerēt. Quia ergo corripere illos necesse erat, iter suū ab illis diuertit, ne contristaret multos, & hoc fuit illis parcere. Quod ut mentibus eorum commenderet, Deū testem dat, ne putarent se indignos esse & cōtemni ab illo, quo comperto, ut præsentiam eius mererentur, emendarent se. e Non quia do. Ne indignarentur quasi de dominio eo, quod dixerat, parcens vobis non veni. subdit. Non quia do. & c. * Theodore. Hoc autem dixit tanquam tacite obiectioni respondens. Quia enim verisimile erat dicere aliquos. Quod igitur eane de causa credidimus, ut seruitutē sustineamus, & a te instar dñi castigemur, necessario subiunxit. Hęc dixi non tanquam in vos dominatum exercens, sed ut qui lūm spiritalis vestri gaudij adiutor. f Sed adiutores sumus gaudij vestri. * Ambrosius. Hoc est, quia sicut in malo opere iustitia est, ita & in emendatione gaudiū. Huius gaudij adiutores sumus, inquit, quia volentibus eis emendare se, efferūt commonitiones, ut quod velle ceperant, possent implere. g Nam fide statis. * Theophylactus. In his quidem, quē fidem contingunt, recto statu constitutis, quo sit, ut nil habeā cuius insimulare vos queam, in ceteris vero infirmiores estis, & ambulandi, a quibus si pedem non retuleritis emendati, merito nec secus vos pena afficere, & mērore potero, ac ipse vestri ob gratiam tristitia tum affectus.

sed parcēs. Spirituale tunc dispositum nō implet, quando pro uidētus aliquid ad salutē meditatur. * Theo. Perfuadere volens diuinus Apostol⁹ vera esse, quē dicūtur, eū qui est cogitationū inspector, in testimoniu vocauit. Deinde lenit asperitatē eorum, quē dicta sūt. Erat. n. asperum, & minarū plenū, quod eis parcens ad eos venire differebat. * Ambr. Nūc manifestat qua causa, cū voluisset ire ad illos distulit, ut tunc iret, q̄n iā prope omnes emendatos inueniret. His. n. nūc loquitur, qui videbantur se velle corrigere, sed operā nō dabāt, ut hoc implerēt. Quia ergo corripere illos necesse erat, iter suū ab illis diuertit, ne contristaret multos, & hoc fuit illis parcere. Quod ut mentibus eorum commenderet, Deū testem dat, ne putarent se indignos esse & cōtemni ab illo, quo comperto, ut præsentiam eius mererentur, emendarent se. e Non quia do. Ne indignarentur quasi de dominio eo, quod dixerat, parcens vobis non veni. subdit. Non quia do. & c.

* Theodore. Hoc autem dixit tanquam tacite obiectioni respondens. Quia enim verisimile erat dicere aliquos. Quod igitur eane de causa credidimus, ut seruitutē sustineamus, & a te instar dñi castigemur, necessario subiunxit. Hęc dixi non tanquam in vos dominatum exercens, sed ut qui lūm spiritalis vestri gaudij adiutor.

f Sed adiutores sumus gaudij vestri. * Ambrosius. Hoc est, quia sicut in malo opere iustitia est, ita & in emendatione gaudiū. Huius gaudij adiutores sumus, inquit, quia volentibus eis emendare se, efferūt commonitiones, ut quod velle ceperant, possent implere.

g Nam fide statis. * Theophylactus. In his quidem, quē fidem contingunt, recto statu constitutis, quo sit, ut nil habeā cuius insimulare vos queam, in ceteris vero infirmiores estis, & ambulandi, a quibus si pedem non retuleritis emendati, merito nec secus vos pena afficere, & mērore potero, ac ipse vestri ob gratiam tristitia tum affectus.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dei enim filius Ie. Chri. qui est vi. a veritas & vita, Io. 14. a.
- 2 Qui in vobis per nos prædicatus est. veraciter.
- 3 Per me & Siluanum. iste est, qui vocatur Silas, Act. 15.
- 4 Timotheum non fuit in illo. scilicet, Christo.
- 5 Est & non. Et id est, aliqua duplicitas.
- 6 Sed est in illo. quia omnes promissiones patribus factas a Deo fideliter adimpleuit.
- 7 Ideo & per ipsum amen. i. fideliter cōstendo eius fidelitatē.
- 8 Ad gloriam vestram. quam per ipsum consecuturi estis certitudinaliter, n si fuerit defectus in vobis.
- 9 Qui autem. Hic ponitur secūdaratio, quæ accipitur ex vsu dicti offi. i. nā Apostoli prædicando loquebantur. x speciali motione spiritus scti. Mat. 10. c. Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. & hoc modo non potest homo mentiri, licet hoc possit quādo loquitur ex seipso, & hoc est quod dicit. Qui au. con. & c. i. spiritus sanctus, qui coniungit membra ecclesie adinuicem & capit.
- 10 Qui vnxit nos. gratia sua.
- 11 Et qui signauit nos. signo crucis in baptismo & cōfirmatione.
- 12 Et dedit pi. spi. in cor. no. De ratione pignoris duo sunt. s. p tantum

tantū valeat, quantū res ipsa cuius est pignus, secundo, q̄ non habetur res cuius est pignus nisi in spe, & sic in præsentii, spiritus sanctus est pignus factus i sanctis beatitudinis æternæ. æqualis. n. bonitas est rei quæ expectamus in futuro, quæ est ipsa trinitas, eadē. n. bonitas est in vna persona quæ in tribus. Et supplendum est, quod homo loquens ex spiritu sancti in habitatione & motione, ut sic non potest falsum dicere.

13 Ego au. testem. hic cōsequēter ponit causam verā, quare non venerat secundū promissi formam. Et confirmat dictum suum duplici iuramento. s. attestationis dicens. Ego autē testē, & execrationis. ibi.

14 In animam meam. id est, in periculum animæ meæ.

15 Quod par. vo. nō ve. vl. Co. i. postquā a vobis decessi. Dicit autē parcēs vobis. Sciebat. n. eos pro tūc male corrigibiles, & sic ex aduētu suo ad corrigendū potuisset oriri inter eos seditio & maius periculum.

16 Non quia do. hoc dicit Apostolus, quia posset aliquis de Corinthiis dicere, quod Apostolus loqueretur multū dominatiue dicēdo. Parcens vobis. ideo hoc excludit, dicens. Non quia do. q. d. non dixi hoc ut dominus vester.

17 Sed ad. su. g. v. quod expectatis.

18 Nam. id est, quia.

19 Fide statis. id est, immobiles in veritate catholica, & non ex cōditione aliqua.

A **S**tatui autem. Parcens non veni, sed statui hoc idem. q. cum primam nisi epistolam. l. ne iterum venirem. vel iterum esset tristitia, sicut fuit auditis eorum peccatis.

* Ambrosius. Apertum est, quia ideo noluit ire, ne forte corripiens paucos multos contristaret ipse etiam contristatus. Compatiuntur enim omnia membra vnius merori.

* Theodoretus. Non consultius autem existimauit, ut ad vos veniens eos, qui peccant tristitia afficiam. Illud autem, iterum, cum presentia non cum tristitia, coniunctum est.

b Si enim con. Corrigendo, increpando quocumque modo, vel per epistolam vel presentiam.

B **C** Et quis est qui, &c.

* Theodoretus. Quid me æque excitarat, ac sensus eorum, qui accusantur? ex eo enim facio confecturam utilitatis, quæ inest in reprehensione.

* Chrysostomus.

Nolui ad vos venire, ne amplius vos contristarem increpans, indignans, auersans, deinde quoniam & hoc ipsum erat vehementius, & illorum continebat accusationem si sic res habebant, ut Paulus si venisset contristandus esset, correctione usus, ait. Nam si ego contristo vos, quis est, qui me letificet? nisi is qui contristatur ex me?

Q. Et vos me contristatis, nisi qui contristatur ex me. id est, secundum meam voluntatem, ut peniteat.

d Confidens. * Theodoretus. Ideo meæ litteræ meum aduentum anticiparunt, ut cum per illas fuerit adhibitum remedium,

C

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

Statui autem. P. *si quæ* Apostolus posuit suam occasionem, hic consequenter expli. at eam exprimendo duplicem causam propter quam non venerat Corinthum secundum formam primæ promissionis. Secunda ponitur, ibi. Cum autem venissem. Prima causa est, quia sicut dicitur est timebat, ne ex suo aduentu peius euenisset, & sic tristitia sine utilitate habuisset, quæ explicat dupliciter. primo in generali, secundo in speciali, ibi. Si quis autem. Circa primum sciendum, quod sicut dictum est, Apostolus timuit ne eius aduentus esset inutilis, imo nocuus ratione dicta, & sic habuisset tristitia sine utilitate, propter quæ disposuit non venire, sed magis scribere epistolam præmissam, reuocaturus eos ad penitentiam, ut sic cum veniret eos ad correctionem dispositos inueniret, & sic materiam gaudij ex penitentia eorum haberet, per quod patet, quod dilatio sui aduentus fuit valde rationabilis, & hoc est quod dicit. Statui autem. id est, firmiter disposui.

2 Hoc ipsum apud me. Id est, tunc ad vos non venire personaliter, sed magis scribere.

3 Ne iterum in tristitia. tam ex parte mea quam vestra.

4 Venirem ad vos. ratione prædicta.

5 Si enim ego contristo vos. corripiendo indispositos.

6 Et quis est qui me. q. d. existens apud vos consolari non possum nisi a vobis, contristatus autem non potest alium letificare, id subditur.

7 Nisi qui contristatur ex me. id est, vos per me contristati, si tunc venissem, quod non fieret, sed magis oppositum.

8 Et hoc ipsum scripsi vobis. &c. Fuit. n. primo contristatus de peccato eorum. secundo magis contristatus fuisset de incorrigibilitate eorum.

9 De qui oportuerat me gaudere. inueniendo vos penitentes.

10 Confidens in omnibus vobis. & hoc vobis scribo confidens. quod sic vos disponetis per penitentiam, quod inde habeam gaudij materiam.

11 Quia gau. meum om. ve. i. cōsurget de bono omnium vestrum,

12 Nā ex mu. tr. & an. cor. Angustia vero proprie est in mente,

medium, id mihi letitiam conciliet. Huius autem vos quod que estis participes, ut qui nostra vestra esse ducatis.

Q. Videte ergo ne frustra confidam, quod meum gaudium erit, & vos delictis facere, quod ad meum gaudium spectat, quia meum gaudium, &c.

CAP. II.

Tatui autem hoc ipsum apud me ne

Vos contristans.

iterum in tristitia venire ad vos. Si enim

ego contristo vos, & quis est qui me læ-

tificet, nisi qui contristatur ex me? Et

hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum ve-

nero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat

a Non solum nunc, sed olim cum contristauistis & sic grauiter peccatis.

me gaudere, & confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium

omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione & angustia cor

dis scripsi vobis per multas lachrymas, non ut contristemini,

a Quæ indicio sunt quid intus esset. b Hac refero. c Per memoriam eorum.

sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis. Si

quis autem contristauit me, non me contristauit, sed ex parte, ut

non tonerem omnes vos. Sufficit illi qui eiusmodi est obiurgatio

a Sicut ille fornicator. b Per lachrymas scripsi, sed tamen condonate illi. Tantum. Etiam vos. c Non omnes, ut hoc omnibus non imponam, quod reprehensorie dicitur, vel illos oneret, qui doluerunt de peccato.

Tamen. a Tam grauiter deliquit. b Quia talis facile desperaret, si nimis asperere in eum animaduertetur.

19

20

21

22

23

la memorauit. Hi ergo ex parte sanctorum sunt, quos contristatos in errore fratris significat, sicut & semetipsum. Hoc autem dicens, oneravit peccantem. Plus autem fit reus in cuius delicto multi tribulantur.

h Obiurgatio hæc, quæ fit a pluribus ita, ut e contrario magis. Quæ & si temporis quantitate vel alio modo non satis digna pena videtur, in hoc tamen non est parua æstimanda, quod fit a pluribus quibus congregatis sathanæ traditus est. Magnam utique dolorem patitur, qui delictum suum plures videt horrere. Et ita sufficit, quod a pluribus obiurgatur.

Theodo.

ex qua redundat tribulatio carnis in corpore, & vtrunque contigerat Apostolo ex Corinthiorum peccato. ideo subdit.

13 Scripsi vobis. reuocans vos ad penitentiam.

14 Per multas lachrymas. a me susas pro expiatione peccati vestri. Et quia aliquis posset credere, quod hoc scriberet ad eorum confusionem & tristitiam, & ideo hoc remouet dicens.

15 Non ut contristemini. supple hæc scripsi.

16 Sed ut sciatis quam charitatem habeam. erga omnes fideles.

17 Abundantius in vobis. quia illos conuerterat ad fidem, ut patet ex supradictis propter quod magis zelabat pro eis. Et loquitur Apostolus, ut magis moueantur amore quam timore.

18 Si quis autem. Hic consequenter ponitur causa suæ tristitiæ in speciali de quodam, qui eum contristauerat. scilicet enormis fornicator, qui uxorem patris sui habebat, ut habetur. 1. Corin. 5. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit qualiter eum contristauit, secundo de pena eius agit. ibi. Sufficit illi. Circa primum dicit. Si quis autem contristauit me. Et accipitur hic st. p. q. a. illud nefarius contristauerat eum.

19 Non me contristauit. scilicet, totaliter.

20 Sed ex parte. i. secundum quid, est enim duplex tristitia. Vna quæ absorbet, & deicit rationem. Et ista secundum philosophum non cadit in sapientem, nec fuit in Apostolo. Alia quæ aliquantulum turbat rationem, quando quis turbatur de malo alicuius, & hæc fuit in Apostolo, tamen quia letabatur de bonis aliorum, ideo subdit.

21 Ut non onerem omnes vos. imponendo vobis omnibus hoc onus, scilicet, quod contristaueritis me, nam multi vestrum in me letificauerunt ex sua bona conuersatione.

22 Sufficit. Hic consequenter Apostolus agit de pena illius. Et quia pena medicina sunt contra morbum peccati, ideo securius est de pena debita remittere, quæ eam aggrauare: sicut securius est vii medicina debili quæ nimis forti, propter quod dicit Philosophus 5. Ethico. q. Epicheicus est diminutio penarum, & sic facit huic Apostolus, & ad hoc alios inducit dicens. Sufficit illi qui hu. est. scilicet, delicto fornicatori.

23 Obiurgatio hæc quæ fit a plu. i. quæ est iam manifestata, sicut est

* separatio

- super tristitiam.

† Orauem.

162

hab

vos

L

F

A * Theod. Offendit etiam Corinthiorum studium. Sufficit enim, inquit, illi qui est eiusmodi obiurgatio illa quae fit a pluribus. Omnes enim ipsum auerfabantur, ut iusserat. Tamen vel scribendo valebat tabernaculorum opifex, propter eam quae in ipso habitabat virtutem. Absorberi autem ap-

pellavit, Desperare, & a fide omnino deficere.

B * Ambros. Magnam dolorem utique patitur, qui delictum suum videt plures horrere.

a Donetis & conso. Recte homini pro peccato afflicto ignoscere & subuenire per consolationes precipit. Si enim correctus in animo dolet, mox habet fructum. Haec est enim vera penitentia, cessare a peccato. *Consolemini.*

B Per verba domini per prophetam dicentis. *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & viuat.* Et iterum. *Quaecumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius, non recordabor.*

b Ideo enim & scripsi. Cum propter eum recipiendum scripsissem, & propter hoc etiam scripsi, ut quos expertus sum mihi obediens in dictione, cognoscam an in omnibus sint obediens.

c *Ut non circum.* ideo debemus condonare, ne decipiamur a sathana, per nimiam asperitatem. Sepe enim propter asperiores animadversiones in desperationem infirmus precipitat.

* Tertul. Verebatur ne fraudaretur a Sathana circa eius personae amissionem, quem Sathanæ ipse proiecerat, aut ne abundantia meroris deuoraretur, quem in interitum carnis addixerat. Hic iam carnis interitum officium penitentiae, interpretantur, quod videatur ieiunijs & sordibus & incuria omni, & dedita opera malae tractationis carnem exterminando satis Deo facere, ut ex hoc argumentetur fornicatorem, immo incestum illum non in perditionem Sathanæ ab Apostolo traditum, sed in emendationem, quasi postea veniam ob interitum. i. confutationem carnis consecuturum, igitur & consequutum. Verum fornicatorem non in emendationem sed in perditionem Sathanæ, ad quem iam super ethnicos delinquendo transierat, ut discerent fornicandum non esse. Denique in interitum inquit carnis, non in cruciatum, ipsam substan-

substantiam damnans per quam exciderat, quae exinde iam perierat baptismate amissa, ut spiritus inquit saluus sit in die Domini. Ergo saluus erit spiritus tanto sceleris pollutus propter hos perditam carne, ut saluus sit in pena.

* Ambrosius. Hoc dicit quod supra memoravi, quia consolatio debet subsequi fratrem delictum flentem, ne diu contristatus & contemptus, a charitate Ecclesiae, incipiat desperare de se, & videtur qui semper in insidijs est subtilis diabolus mentem eius vilem affectam, accedat, & suggerat ei, ut vel praesentibus fruatur, qui de spe futuri praemij deiectus est, & pereat frater possessus a diabolo, cui ad hoc penitentia data erat, ut conuersus reformaret se, sicut dicit in Ezech. Prophe. nolo mortem peccatoris quantum ut reuertatur & viuat. Et iterum: *Conuertantur, inquit, & replantabo illos.*

a hae quae fit a pluribus ita ut, e contrario magis t donetis &

consolamini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui

eiusmodi est. Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in

illum charitatem. Ideo enim & scripsi vobis, ut cognoscam

experimentum vestrum, an in omnibus obediens sitis.

† Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donavi,

si quid donavi propter vos in persona Christi, ut non

circumueniamur a Sathana. Non enim ignoramus cogitationes

eius. Cum venissem autem Troadem propter euangelium Christi, & ostium apertum esset mihi in domino, non habui requiem spiritui

† experimentum vestrum, an in omnibus obediens sitis.

† Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donavi,

si quid donavi propter vos in persona Christi, ut non circumueniamur a Sathana.

Non enim ignoramus cogitationes eius. Cum venissem autem Troadem propter euangelium Christi,

& ostium apertum esset mihi in domino, non habui requiem spiritui

† experimentum vestrum, an in omnibus obediens sitis.

† Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donavi,

si quid donavi propter vos in persona Christi, ut non circumueniamur a Sathana.

Non enim ignoramus cogitationes eius. Cum venissem autem Troadem propter euangelium Christi,

& ostium apertum esset mihi in domino, non habui requiem spiritui

† experimentum vestrum, an in omnibus obediens sitis.

† Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donavi,

si quid donavi propter vos in persona Christi, ut non circumueniamur a Sathana.

Non enim ignoramus cogitationes eius. Cum venissem autem Troadem propter euangelium Christi,

& ostium apertum esset mihi in domino, non habui requiem spiritui

† experimentum vestrum, an in omnibus obediens sitis.

† Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donavi,

si quid donavi propter vos in persona Christi, ut non circumueniamur a Sathana.

Non enim ignoramus cogitationes eius. Cum venissem autem Troadem propter euangelium Christi,

& ostium apertum esset mihi in domino, non habui requiem spiritui

† experimentum vestrum, an in omnibus obediens sitis.

† Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donavi,

si quid donavi propter vos in persona Christi, ut non circumueniamur a Sathana.

Non enim ignoramus cogitationes eius. Cum venissem autem Troadem propter euangelium Christi,

& ostium apertum esset mihi in domino, non habui requiem spiritui

† experimentum vestrum, an in omnibus obediens sitis.

efficere ut in illum v. leat charitas.

occupemur, usurpemur. Ezech. 18. Hier. 12. 23. Ezech. 36. E

F

Eo

NICOLAUS DE LYRA.

* separatio a communitate per excommunicationem, quod factum fuit de illo fornicatore, quia traditus fuit sathanae ad affligendum ad horam, ut habetur. 1. Cor. 5. b. si enim durius corrigeretur, posset desperare, quod est pessimum, ideo subditur.

1 Ita ut e contra, aliquid remittendo de pena propter periculum desperationis.

2 Et consolemini, ingerendo eorum exempla, qui sustinendo penam pro suis peccatis patienter consecuti sunt gratiam Dei, & aliquando maiorem quam haberent ante lapsum.

3 Ne forte abund. Per desperationem, ut dictum est.

4 Propter quod. ostendendo ei signa charitatis.

5 Ideo enim & scripsi, supple ista.

6 Ut cognoscam experimentum vestrum. i. experientiam facti vestri.

7 An in omnibus. Hoc dicit, quia prius mandauerat ipsum puniri, & obediunt, et modo mandat aliquid de pena remitti, quod si faciet, apparebit eorum obedientia perfecta. Et quod debeant hoc facere, ostendit, dicens.

8 Cui autem aliquid. Quando enim ipsi remiserunt aliquam penam debitam alicui, & rogauerant etiam Apostolum, quod ipse remitteret, ipse acquieuit petitioni eorum, tamen cum discretione, ideo subdit.

In

Eo

9 In persona Christi, qui non potest errare, aliquando enim remittere non expedit honori Christi & ecclesiae.

10 Ut non circumueniamur. i. ut non decipiamur a diabolo, qui aliquando tentat prelatos de nimis aspera correctione sub specie zelus utilitatis. Et aliquando de nimis parua sub specie misericordiae, id subditur.

11 Non enim igno. s. sathanae. Quod intelligendum est in generali, quia semper intendit homines decipere. In speciali vero non possunt sciri, nisi a Deo, & ab eo cui reuelauerit.

12 Cum venissem autem. Hic ponitur secunda causa dilationis aduentus apostoli apud Corinthios, quae est, ne fructus maior impediret apud alios. Circa quod ostendit primo sui itineris processum, secundo processum factum, ibi. Deo gratias. Circa primum dicit. Cum venissem autem Troadem propter euangelium Christi. propter praedicationem euangelij.

13 Et ostium apertum, &c. i. corda deuotorum cum deuotione parata.

14 In domino. i. per dominum, hoc dicit, quia oportet, quod prima preparatio ad gratiam sit a Deo, secundum quod dicitur Tren. 5. d. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur.

15 Non habui requiem. i. voluntati meae in Christo firmata, quia videbam corda parata ad audiendum, & predicare non poteram. Et huius causam subdit, cum dicit.

a *Et quod non.* Quia solus non poterat, & fideles instruere, & perstreptibus incredulis repugnare.
b *Deo autem.* * Theop. Dico, inquit, gratias agimus qui triumphat nos, id est triumphare nos facit in Christo Iesu, hoc est cum Iesum filium predicamus. Perinde ac si dicat.

Triumphant alij pro terrenis rebus his certando, ipse vero solus glorie duxerim, ut & alibi dixerat mihi absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi.

Hactenus de tribulationibus, & cuius culpa non venerat. Hic incipit se commendare, & pseudo deprime re.

c *Odore notitia, &c.* Id est, Christum, qui velut odor procedens a patre notificat eum inuisibilem, sicut aliqua res quae non videtur per odorem cognoscitur, & in quo loco sit intelligitur. Vel miracula vel doctrinae verba quibus ad notitiam eius venit.

d *Bonus odor.* s. vt olim hostia legalis, ita modo predicatio vera, & sincera fama Apostolorum. Dei patris odor Christus, odor Christi sunt Apostoli.

e *Odor Christi* Apostoli in quorum vita & predicatione Christus ostenditur, non blasphematur. Sicut de malis dicitur. *Nomen domini per vos blasphematur inter gentes.*

f *Et ad haec.* * Theod. Haec autem non nos recte facimus, sed per nos gratia spiritus. Nos enim ne hoc quidem ministerio nos dignos existimamus.

g *Sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate* sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate h sicut ex deo coram deo in Christo loquimur.

necat inuidetes, quasi qui inuidet fame Christi vel Pauli, bono odore moritur, qui eam diligit vivit in bono odore. Si non esset claritudo sanctorum, invidia non surgeret impiorum, sed si qui tales perse quedo frangunt ampullas, odor vnguenti amplius diffunditur.

* Orige. Hoc est Christo accepti sumus. At quomodo Christi bonus odor quod efficitur videamus.

Peccatum res est fetida, denique peccatores porcis comparantur qui in peccatis velut in stercore fetido volutantur. Si quis ergo vestrum est in quo odor peccati iam nullus est, sed odor iustitiae, suavitas misericordiae, Christi bonus odor est.

* Theod. Nos autem Christi bonum odorem omnibus prebemus, sed non omnes, qui sunt eius participes salutem affequent. Male enim affectis oculis, lux est

incommoda & infesta. Sol tamen non affert incommodum ferunt etiam vultures fugere odoris fragrantiam, vnguentum tamen est vnguentum, etiam si vultures defugiant. Ita etiam salutaris predicatio ipsi quidem qui credunt salutem procurat, ipsi vero qui non credunt, affert exitium.

e *Odor mortis.* Vt de nostra predicatione procedat mors, inde ruentibus in eternam damnationem.

f *Et ad haec.* * Theod. Haec autem non nos recte facimus, sed per nos gratia spiritus. Nos enim ne hoc quidem ministerio nos dignos existimamus.

g *Sicut plurimi.* Amb. Hic pseudo Apostolos tangit, qui corrupta doctrina veritatem violabant, de quibus Esaias ait. *Cum pones tui vino aquam miscent.*

h *In Christo loquimur.* Nunquam eum excedentes, ut qui de lege agunt, legalia predicantes.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et quod non.* Duo enim imminebant Apostolo fienda, s. resistere hereticis & infidelibus, & predicare volentibus audire. Vtrumque vero per se sufficienter facere non poterat. Sed si Titum inuenisset, per se restitisset adversariis, ad quod requiritur maior scientia, & per Titum predicasset, quia ad hoc sufficiebat, & erat magis eloquens in lingua Graeca. Licet enim Apostolus omnes linguas sciret loqui, tamen magis facundus erat in Hebraea, & propter hoc Apostolus tunc non remansit in Troade, ideo subditur.

2 *Sed valefaciens.* i. fratribus Christianis.

3 *Profectus sum.* Hoc autem scribit Apostolus Corinthiis, quia tunc Titus erat apud eos ad sedandum eorum disensionem, & sic erant in causa dilationis aduentus Apostoli ad eos.

4 *Deo autem.* Hic consequenter Apostolus ostendit itineris sui fructum. Et dividitur in duas partes, quia primo fructum hunc ostendit secundo, ab hoc fructu falsos Apostolos excludit, ibi. Et ad haec. Circa primum dicit. Deo autem gratias. nam omnis operatio bona principi paliter Deo est attribuenda.

5 *Qui semper triumphat nos.* i. facit nos triumphare de hereticis per disputationem, Act. 6. c. Non poterant resistere sapientiae & spiritui qui loquebatur. & de persecutoribus facit nos triumphare per patientiam, secundum illud. Nobile vincendi genus est patientia, vinum est qui patitur, si vis vincere discere pati.

6 *Et odorem notitiae suae, &c.* Notitia vero de Deo habita per scientias humanas solum illuminat intellectum, ut quod Deus est vnus immutabilis aeternus & huiusmodi. Sed notitia de Deo per sacra scripturam habita, ut quod Deus est redemptor, glorificator et huiusmodi, inflammat affectum, propter quod est odorifera. Cant. 1. a. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

7 *Quia Christi boni.* Predicando Christi doctrinam exemplo, &

ADDITIO.

Secunda ad Cor. c. 2. vbi dicitur in Post. *Adulter. verbum Dei.* Su per verbum. *Adulterantes verbum Dei, &c.* glo. *Adulterantes.* i. falsa admittentes, & pro voluntate, non pro prole predicantes. Haec in glo. Vnde non solum ex parte finis debiti dicitur quis adultera-

verbo ad honorem Dei. Differenter tamen bonis & malis, ideo sui iudicatur

8 Alijs quid. id est, malis.
9 Odor mortis. quia ex hoc moventur ad invidiam & odium contra nos predicantes, quae mortificant animam gratiam auferentes, & ducunt ad mortem eternam.

10 Alijs autem. id est, bonis.

11 Odor. vi. in vitam. quia per hoc inducuntur ad Dei dilectionem, quae vivificat hic per gratiam, & ducit ad beatam vitam.

12 Et ad haec. Hic consequenter ab hoc fructu falsos Apostolos excludit, dicens. Et ad haec. i. ad predicandum hanc doctrinam iam sanctam & puram.

13 Quis tam idoneus. q. d. pseudo Apostoli quos receperitis non sane huiusmodi, sed veri Apostoli Iesu Christi. Quod probat eodem quater, dicens.

14 Non enim su. s. nos veri Apostoli.

15 Sicut pluri. s. pseudo Apostoli.

16 Adulterantes verbum. *Adultera. n. dicitur mulier, quae semem suscipit ab alio quam a proprio viro.* Semen autem est verbum Dei. Luc. 8. b. quod propter Dei gloriam et honorem suscipiendum est, ad predicandum, & ideo qui propter questum vel vanam gloriam illud predicant, adulterantur, quod faciebant falsi Apostoli.

17 Sed ex sinceritate. i. pura intentione nos veri Apostoli predicamus. Quod debet fieri propter tria quae subduntur, cum dicitur.

18 Sicut ex Deo. i. sicut missi a Deo sumus, cuius nuncij & ministri debent esse puri, Levit. 11. g. Sancti estote quoniam ego sanctus sum. Et sic habetur primum. Secundum tangitur, cum dicitur.

19 Coram Deo. i. ipso vobis assistente in cuius praesentia oportet loqui pure & sancte. Tertium ibi.

20 In Christo loquimur. i. de Christo qui est purissimus. Et sic patet, quod predicatio nostra debet esse sincera & a ratione mittentis, assistentis, & materiae predicabilis.

ri verbum Dei. s. qui propter questum vel vanam gloriam, sed etiam periculosius videtur adulterari verbum Dei, qui corrupta doctrina veritatem violant admittendo eam veris, De quibus secundum Glo. Isai. ait 1. ca.

Canpones in vino aquam miscunt.

Idmissis

† per nos. Augul. lib. de pred. l. sanc. & in. Psal. 37. & 42.

B tam

† canpones.

Rom. 2. d.

tract. 50. in Ioan tom 9. & tom 9. li 3. cont. 1. l. pelag. ca. 33.

Cant. 1. a. Mat. 44. a.

C

F

F

In hoc qd sequitur. Sed ex sinceritate. quatuor tanguntur que requiruntur in sana verbi Dei predicacione. Primu est, qd fit ex recta intentione. scilicet non pro questu seu vana gloria, vt dictu est, & de hoc dicit. Ex sinceritate. Secudu est, qd fit sine admixtione alienę doctrine, que in sacro eloquio non habet fundamentu.

damentu, seu in recta rone naturali que a Deo est, de quo dicit. Sicut ex Deo. scilicet discimus in scripturis ab eo reuelatis, seu lumine naturalis ronis nobis scitis. Tertiu est, qd fit sine aliqua hypocrisis fictione, de qua dicit. Coram Deo. Quartu est, qd non alta nec plus quam oportet excedat, de quo dicit. In Christo. scilicet nunquam sanam eius doctrinam excedens.

C A P. III.

Incipimus ite. Quia sciebat eos sinistre accipere sua commendationem, sicut & in prima epistola, quasi sua gloriam quereret, incipit contra eorum opinionem ostendens se non suam gloriam sed Dei querere.

Theodoretus Non enim nostrum erat hęc dicere, sed vestrum, qui & nostra, & que ad illos pertinent recte scitis. Ambrosius. Quoniam pseudo apostolos notat, praua eorum commenta designas, se autem verum predicatore testatur, videtur iteru commendare se, sicut in prima epistola. Aut nunquid. &c. Theodoretus. Per hęc significat, quod quidam ex illis impostoribus, & per alios seipsis commendarunt, & rursus ab ipsis commendatitijs ad alios epistolis instructi iter iugressi sunt.

In quibus scientia & vita mea representatur alijs. Quod per nos instituit.

C A P. III.

Quasi semper in hoc noui. Sicut in prima. Non Deum. Ita laudibus. Pseudo. Quos nulla virtus commoueat. Putatis egere.

Incipimus iterum nosmetipsos commendare? Aut nunquid egemus, si ab alijs missis.

cut quidam, commendaticijs epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra

tra vos estis scripta in cordibus nostris, que t scitur & legitur ab omnibus hominibus, t manifestati, quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis t carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Non quod sufficientes simus

tra vos estis scripta in cordibus nostris, que t scitur & legitur ab omnibus hominibus, t manifestati, quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis t carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Non quod sufficientes simus

tra vos estis scripta in cordibus nostris, que t scitur & legitur ab omnibus hominibus, t manifestati, quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis t carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Non quod sufficientes simus

tra vos estis scripta in cordibus nostris, que t scitur & legitur ab omnibus hominibus, t manifestati, quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis t carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Non quod sufficientes simus

tra vos estis scripta in cordibus nostris, que t scitur & legitur ab omnibus hominibus, t manifestati, quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis t carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Non quod sufficientes simus

tra vos estis scripta in cordibus nostris, que t scitur & legitur ab omnibus hominibus, t manifestati, quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis t carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Non quod sufficientes simus

tra vos estis scripta in cordibus nostris, que t scitur & legitur ab omnibus hominibus, t manifestati, quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis t carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Non quod sufficientes simus

tra vos estis scripta in cordibus nostris, que t scitur & legitur ab omnibus hominibus, t manifestati, quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis t carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Non quod sufficientes simus

ha autē atramento, quod obsoleuit, & perdit memoriam. Spiritu Dei. i. spiritu sancto docente instructi estis, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, qui in euangelio dicitur digitus Dei. Hoc digito scripta est lex vetus in tabulis lapideis. Noua diffusa est in cordibus. Hęc lex est charitas Dei

lex operum litera occidens preuaticatorem. Ista fidei viuificans dilectorem. Ibi extrinsecus posita est qua iniusti terrentur. Hic intrinsecus posita qua iusti iustificantur. Ibi in tabulis lapideis digitus Dei operatus est, vt significaretur duritia cordiu illius populi. Hic idē digitus in cordibus hominum operatus est, vt voluntas prompta & intelligētia ea pax significaretur.

Non in ta. Aug. Lapis enim non signat nisi durissimam voluntatem, & aduersus Deum inflexibilem.

Carnalibus. Sensum habentibus, non lapideis sine sensu.

Ambro. Nunc legem veterem pulsat, que primum data in lapideis tabulis abolita est, fractis tabulis sub monte a Moyse. Noua autē lex in abimo scribitur, hoc est in corde, non per calamū, sed per spiritū, quia fides eterna res est, ab spiritu scribitur vt maneat, vetera autē precepta deficiente mundo cessabunt. Quomodo ergo differt lex a lege, ita differunt dispensatores illius legis, a dispensatoribus legis fidei.

Fiduciam. Dixit se non egere epistolis modo, quod non se commendat, sed Christū. Quia epistola Christi, & nostra estis, sed fiduciā dicendi talia non ad vos, sed ad Deū referimus.

Theodo. In tempore, Dei vniuersorum meminit, quoniam qui contraria predicabant, dicebant Deum exigere legis obseruationem. Dicit ergo. Nos in Deo vniuersorum fiduciam habemus, cū Christus nobis hanc fiduciā dederit. Non nobis de nobis ipsis placemus, nec ex proprijs cogitationibus contententes, predicacionem asserimus.

Ambro. Quanta dignitas sit in Apostolis, manifestat cū dicit, Fiduciam autem, &c. Vt ostendat veteres non hanc habuisse fiduciā ad Deum, quia minor fuit administratio.

Non quod suffi. Quis enim non videat prius esse cogitare quam credere? Nullus quippe credit aliquid, nisi prius cogitauerit esse credendū. Quanquam & ipsum credere nihil est aliud, quam cum assensione cogitare. Si ergo cogitare bonū non est ex nobis, nec credere.

Sed

Apostolus, talibus non indigemus. Et subdit causam huius di. Epistola no. i. nostra dignitatis manifestatiua. Vos estis. qui per me estis conuersi ad fidem. Scripta in. quia recentē memoriā de ipsis iugiter habebat. Que scitur. in quantum notum est omnibus que a me estis instructi. Et legit. in quantum exemplū vestri excitantur ad bonū aliū, & ad reuerentiā vestri. Sed quia conuersio infidelium principaliter est attribuenda Deo apostolis vero ministeria liter tantū, ideo subdit. Mani. quo. tanquam principaliter operantis. Mini. an. quia ministerialiter cooperati sumus. Et scripta, non. quod est debile. Sed spiritus. i. spiritus sancto viuificante corda.

Non in tabulis. sicut lex Moysi. Sed in tabulis. i. in cordibus per charitatē dilatatis. Carnalibus. i. tractabilibus per obedientiam promptam. Fiduciam autem. Ostendo quod hominum commendatione Apostolus non indigebat, hic consequenter ostendit quod eam quaribat per hoc quod quicquid agebat boni, non sibi, sed Deo attribuebat. ideo dicit. Fiduciam autem. i. audaciam se loquendi. Non quod suffi. quod est minus quā dicere vel facere, & per consequens, si istud quod est minimum in humanis actibus Deo attribuit, & illud quod est magis.

Aug. lib. 1. c. tra uas epist. Pelag. ca. 8. & lib. 11. de bono perseverantiz c. 8. & 13

Exod. 32.

Ambro. Hoc dicēs, & suū sensum purgat, & adhuc pseudoapostolos notat, quos proprii honōris & questus causa circuire ecclesias probat, ad auferendam, non ad tribuendam salutem.

Epistola nostra vos. Ambros. Epistola Apostoli salutis iudiciū est. Recte ergo ait, qd salus Corinthiorū in corde erat Apostoli, & eorū qui cū illo erāt, semper. n. de salute eorū cogitabāt. Cū ergo in corde fuit Apostoli, & eorū q cū ipso erant, epistola fuit scripta in cordibus eorū, quia qui semper alicuius memor est, scriptus est in animo eius.

Theo. Nos non opus habemus litteris, res enim ipse erūt nobis testimonium, & animatam habemus epistolam, que vobis nostra commendat, fidem nostram, que vbiq; & in terra & in mari decantatur, nos enim vos ab errore liberantes, ad lucem Dei cognitionis adduximus.

Que cognoscitur. Ambros. Apertum est, quia cum dicuntur Christiani, Epistola Christi sunt, indicantes salutē quam dedit Deus in Christo omnibus hominibus scribentibus Apostolis, dum enim docent scribunt.

Scripta non. Idē quod estis representatio Christi, & mea hoc est firmiter scriptū in cordibus nostris, non debilititer, vt quod atramento scribitur. Vel non terris notis, et pseudo qui hereses interserunt.

Ambro. Quoniam que promissa sunt æterna sunt, idcirco Dei spiritu scripta dicuntur, qui semper est, temporalia

lia

NICOLAUS DE LYRA. C A P. III.

Incipimus. Postquā Apostolus preparauit animos auditorum, hic consequenter prosequitur principale propositum de ministris ecclesie pertractando. Circa quod sciendum, quod primo bonos commendat, secundo malos vituperat. 10. c. Prima adhuc in duas, quia primo commendat noui Testamenti ministerium, secundo exhortatur ad huiusmodi ministerij vsum c. 6. Prima in tres, quia primo commendat ministerij noui Testamenti ex eius dignitate, secundo. ex vsum ca. sequen. tertio. ex fine c. 5. Prima adhuc in duas, quia primo remouet quandam obiectionem. secundo ponit ministrorū ecclesie commendationem, ibi. Qui & idoneos. Circa primum sciendum, quod cū Paulus esset vnus de ministris ecclesie, posset aliquis obiecere, qd ipse vellet seipsum comē dare, & propriam laudē querere, ministros ecclesie commendando. Hoc autē remouet Apostolus dupliciter, ostendens primo, qd talibus non indigebat. secundo, qd eā non querebat, ibi. Fiduciā autē. Dicit igitur. Incipimus iterum, &c. q. d. nō, sed ad manifestationē veritatis & reprehensionem falsitatis hoc dicimus ad honor. m Dei. Aut nun. i. falsi Apostoli. 3 Comen. epi. i. ad nostrā cōmendationē. 4 Ad vos. i. missi ab alijs. 5 Aut ex. missi ad alios. Tales enim epistolae impetrabant falsi Apostoli ad magis extorquendum quā sum. q. d. Aposto-

Incipimus iterum nosmetipsos commendare? Aut nunquid egemus, si ab alijs missis. cut quidam, commendaticijs epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra tra vos estis scripta in cordibus nostris, que t scitur & legitur ab omnibus hominibus, t manifestati, quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis t carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Non quod sufficientes simus

A no-

A *sed sufficientis.* Attendant hic & verba ista perpendant, qui putant ex nobis esse fidei conceptum, & ex Deo eius supplementum, Commendat enim gratiam, quæ non datur secundum aliqua merita, sed efficit omnia bona merita.

* Hieron. Ex quo intelligimus non nosse solum esse po-

testatis facere quod velimus, sed etiam Dei clementiæ, si nostram adiunget voluntatem, * Theodoret. Ipse enim in uersorūm Deus si iudicem superbiauit potestatem, ut gratia spiritus infer uiremus. Non enim veteris legis litteras afferimus, sed nouum donum spiritus.

* Ambrosius. Quāuis preferat Apostolicam dignitatem, in Dei tamen laudē prouincit: non istud meritis humanis adscribēs, sed eius gratiæ qui dignatus est pro vita humana salutarem prædicationem ordinare, quæ quos lex uetus reos tenebat, saluaret data remissione peccatorum per Iesum Christum dominum nostrū.

b *Qui & ido.* Hic commendat se per dignitatem officij, scilicet euangelij, præferens se non solum pseudo apostolis qui carnales obseruantias prædicant, sed ipsi Moysi ministro legis.

c *Litera enim occi.* Ideo fecit Deus ministros noui testamēti per spiritū, non per literā, quia litera occidit, dum facit scienter peccare: & addit præuicationem, & magis incitat, præsertim post aduentum Christi. Et sic litera sine spiritu adiuuante occidit. Dum uero adest uiuificans spiritus, hoc ipsum intus conscriptum facit diligi quod foris scriptum lex faciebat timeri. *Litera occi.* Aug. Aduerte quam dicat Apostolus literam quæ occidit, cui uelut e contrario spiritū uiuificantē ingerit. Ea certe est decalogus in illis duab⁹ tabulis scriptus: quia lex subintrauit, ut abundaret delictū. Porro autem præcepta ista tam sunt utilia faciēti & salubria, ut nisi quis ea fecerit, uitam habere non possit. Non ergo dicitur litera occidens, eo quod lex mala sit, sed quia prohibens peccatum, non uiuifi-

uiuifcat hominē, sed auget concupiscentiam, & peccatum præuicatione accumulatur, nisi liberet gratia per legē fidei. Apparet ergo literæ uetustatem, si desit nouitas spiritus reos facere potius homines cognitione peccati quā liberati à peccato. Unde, *Qui apponit scientiam, apponit dolorem.* nō quia ipsa

1. d. g. 2. u Pelag.

ad ocler.

Tom. 10. de uerbis Apost. ferm 3. eadē exponit uet. tom. 3. Rom. 5. c. ubi de spiri. & iter. cap 45. & lib. de doct. & lib. cap. 7.

a Saltem. **b** Boni. **c** Quod sit ex nostra parte, nos defendens quasi ex nobis procedat.

a cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia no-

b stra ex Deo est. Qui & idoneos nos fecit ministros noui te-

c stamenti non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus

autem uiuificat. quod si ministratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

stratio mortis literis de for-

mata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent in-

tendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vul-

tus eius quæ euacuatur, quomodo non magis mini-

lex malū est, sed quia mādatum bonum habet tātum in litera demonstrante, nō in spiritu adiuuante. Quod mandatum si fit timore pœnæ, non amore iustitiæ, seruiliter fit, nō liberaliter, & ideo nec fit. Non enim fructus est bonus qui de charitatis radice non surgit. Si uero afficit fides operans per dilectionem fit delectatio boni: quæ non literæ, sed spiritus bonū est. Augustinus. Litera & spiritus alio modo dicuntur lex & gratia.

Lex ergo bona est, sed cum gratia, ut cum charitate scientia prodest, sine ea occidit, ita lex sine gratia occidit, cum fit uirtus peccati: quæ cum iubet quod sine gratia impossibile est, indicat homini quod infirmus est, ut quærat gratiam. Lex ergo ducit ad fidem, fides impetrat spiritum, sine quo non est uoluntas libera, cum cupiditatibus vincitur. In malo quidem est libera, ad bonum nisi filius liberauerit.

d *Quæ euacuatur.* * Theodo. Ministracionem legis uocauit ministracionem mortis, quoniam lex puniebat eos qui transgrediebant. Si ergo, inquit, ubi supplicium, & mors & litteræ lapidibus insculptæ, qui ea afferebat tantam in vultu gloriam acceperat, ut qui uidebant non ferret splendorem, qui ex eo emicabat, multo magis, qui diuino spiritu seruiunt, fruentur maiori gloria.

* Ambrosius. Manifestum est maiorem esse gratiam legis fidei, quam legis Moysi. Quamuis enim ad hoc sit data lex Moysi, ut prodesset, contempta tamē facta est lex mortis. Ergo quia peccatoribus prouidere nō potuit, uenit lex fidei, quæ

NICOLAUS DE LYRA.

1 *A nobis quasi ex no.* q. d. Licet enim agam aliquid per liberū arbitrium, non tñ ex me, quia liberū arbitriū non est causa sufficientis boni operis sine diuina motione. & sic liberū arbitriū saluat. cū dicit. *A nobis.* Et gratiā dei commendat, cū dicit. *Quasi ex nobis.* Et sic tollitur duplex error. Vnus illorū, qui dixerunt liberū arbitrium nihil agere in meritorio opere, sed totū esse a deo, quia taliter non esset remunerandū. Alius est error Pelagij dicētis, quod inchoatio boni operis est a nobis consummatio autē a deo. qui tollitur per hoc, quod dñs hic, quod in bona cogitatione deus operatur. principū autē boni operis ex parte nostra est cogitatio ipsa. Motio autē primi mouētis requiritur in mouentibus. secundis, qui disponit omnia suauiter, per quod mouet omnia ad fines suos consequendos secundum conditionē naturæ ipsorū, & idē illa quorū natura est, ut sint liberæ uoluntatis, libere mouent ad actus suos, scilicet creaturas rōnales, alias autē non libere. Et accipitur hic libere, & non libere, prout motus est in creatura, quia prout a deo est, libere facit quicquid facit.

2 *Qui & idoneos.* Remota obiectione, hic consequenter commendat ministros ecclesiæ, & primo quantū ad officij dignitatē, secundo quantū ad cognitionis excellentiā, ibi. *Habentes igitur.* Primo adhuc in duas, quia primo ostendit noui testamēti, & ueteris differentiā. Secundo, ex hoc arguit ministrorū noui testamēti dignitatē, ibi. *Quod si ministratio.* Dixit autē apostolus, quia sufficientia nra ex deo est, idē continuans se dicitis, subiungit. Qui, scilicet deus.

3 *Nos fecit ministros noui.* Deus. n. disponit omnia suauiter, inquantū dat uicuique rei uirtutē exequēdi propriam operationē ad consequendū debitū finem, propter quod deus dedit apostolis spiritus sancti donum, ut essent idonei ad consequendum suum officium, nisi poneretur impedimentum a parte recipientium. Officium autē eorum fuit ministeriū noui testamēti, ad quod exequendum illos idoneos fecit.

4 *Non litera, sed spiritu.* Quia nouū testamētū nō fuit datū apostolis per scripturā, sed per infusionē spiritus sancti illuminā-tus corda eorū in cognitione ueritatis, & inflāmantis affectū

per ardorē charitatis. Propter quod dñs lex spiritus. Testamētum autē uetus lex literæ, quia scriptū fuit in libro, & aspersum sanguine, ut habetur Exo. 24. & hæc differentia ueteris & noui testamēti habetur Iere. 31. e. *Ecce dies ueniunt dicit dominus, & seruiam domui Israel, & domui Iuda sedes nouam, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus uestris, & c.* Et subditur causa quare nouum testamētum dicitur spiritus, & uetus testamētum lex literæ, cum dicitur.

5 *Litera enim occidit.* Quia testamētū uetus cognitionem peccati dabat, non tñ grām, & sic augebat concupiscentiam occasionaliter ex malitia humana, quæ semper nititur in uetitū, & sic augmentabat peccatum, quod occidit, ut plenius dictum fuit Ro. 7. **6** *Spiritus autem uiuificat.* scilicet sanctus, in quo data est lex noua, ut dictum est. propter quod fuit necessaria post legem ueterem. **7** *Quod si ministratio.* Hic consequenter ex dictis arguit excellentiam, & dignitatem ministrorū noui testamēti, quia ministerium ueteris testamēti, quod fuit minus, habuit gloriā, & dignitatē annexam, sicut patet in Aaron, & in filiis eius, qui ex decursu ueteris testamēti, & multo magis ministerium noui testamēti, quod est maius, habet gloriā annexam, & dignitatē. Huius igitur rationis primo ponit uirtutem, secundo remouet obiectionē, ibi. *Nam nec glorificatum.* Circa primum dicit. *Quod si ministratio mortis.* idest ministerium ueteris testamēti. *Quod dicitur ministratio mortis* occasionaliter ratione dicta.

8 *Literis de forma.* idest in tabulis lapideis Moysi traditis.

9 *Fuit in gloria.* idest, in reuerentia.

10 *Ita ut, & c.* propter gloriā uultus eius, idest propter claritatem uultus eius. Vbi enim nos habemus, *faciem cornutam.* Exo. 34. alia translatio habet, *faciem splendidam.* Apparebant enim in facie Moysi quidam radij procedentes sursum angulariter in figuram cornuum.

11 *Quæ euacuatur.* quia uetus testamētum cessat adueniente nouo, quantum ad cæremonialia, & iudicialia modo superius dicto. Ro. 3. & plenius dicitur in epistolam ad Hebr.

12 *Quo. i. ministeriū nouæ legis,* quod commissū est apostolis.

13 *Erit*

Erroris dupli- cis cofutatio.

Sap. 8. 2.

Dinifio.

Erit

qua nos saluaret, non solum ignoscens sed & iustificans eos. Multum ergo interest inter legem & legem. Tunc enim macula peccato in vultu Moysi descendens de monte cum lege accepta in tabulis, intueri non poterant, quia gloriosa facta erat facies eius, ne peccatoribus posset aspicere, qui digni erant morte. Quae nunc gloria euacuatur per legem spiritus, cum accepta remissione peccatorum facti iusti, digni sunt aspicere & possunt gloriam Dei, sicut viderunt in monte Petrus & Ioannes, & Iacobus gloriam Christi. Quia & in Moysi statim transiit, nec modum ministris veteris legis est.

Vel mystice, per faciem Moysi potest intelligi spiritualis intellectus legis. Per gloriam faciei legales obseruantiae, quae erant figurae veritatis. Quia fuit lex Moysi in gloria, ut filii Israel, id est Iudei, non possent intendere in facie eius. id est capere spirituale intelligentiam legis, quia Christum in lege non intelligebant, & hoc propter gloriam vultus eius, id est, legales ceremonias, quae propter Christum significandum fiebant. Sed illi adhuc carnales in eis Christum non intelligebant, quod significabat velamen Moysi positum super faciem. Quae gloria Moysi euacuatur, quia figura erat veritatis, quae euacuatur, quia veniente imperatore, imagines tolluntur de medio. Euacuatur. Ambrosius. Quia finem figurae habent. Euacuatur. Ambrosius quia figura non veritas, gloria Moysi, quasi stellae in vespere. Christus quasi sol, qui oriens stellas obseruat.

Multo magis abundat. id est, in laude quam vetus, quia magis gloria Dei est in salute, quam in morte. Quamuis iuste damnetur quod agebatur sub lege, tamen magis ad laudem proficit si indiget, ut possit se reus corrigere, quod per gratiam in nouo Testamento praestatur.

Theodoretus. Lex eos qui peccabant condemnabat, gratia autem eos suscipiens per fidem iustificat, ad diuinum enim baptismum adducit, & donat remissionem. Si ergo qui illi

illi seruit fuit gloriae parriceps, multo magis qui huic, nempe D gratiae, seruiert, maiorem assequentur. * Ambrosius. Hoc dicit, quia amplius est donum iustitiae Dei per fidem Christi quam legis veteris, quia magis gloria in salute est, quam in morte, quamuis iuste damnet, tamen ad laudem proficit magis si indulgeat ut possit reus corrigere se.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Erit in gloria. id est, honore & reuerentia quasi dicat. Multo magis debet esse. Unde adhuc subditur.
- 2 Nam si ministratio damnationis. id est, veteris Testamenti, quod dicitur damnatio occasionaliter, in quantum malitia hominis nititur in vetitum, & sic in transgressionem precepti quae est mors culpa, & dicit ad mortem gehennae. Et haec materia scilicet quomodo lex erat occasio peccati, fuit pertractata diffuse Rom. 7.
- 3 Multo magis abundat ministerium iustitiae. id est, nouo Testamento, in quo datur spiritus sancti gratia iustificans.
- 4 In gloria. quae dicitur plus.
- 5 Nam nec glorificatum. Hic remouet objectionem quae posset fieri, quia possent ai. ere, quod licet nouum Testamentum sit excellentius veteri, tamen hoc est modicum, deo non deserendum propter nouum, sicut dicebant illi qui simul cum euangelio legalia obseruabant. ideo consequenter ostendit, quod nullam gloriam habeat veteris testamentum in comparatione ad nouum, dicens. Nam glorificatum est quod claruit. id est, veteris Testamentum, quod transiit.
- 6 In hac parte. id est, in comparatione ad nouum, quod est pars & hereditas nostra.
- 7 Propter excellentiam glo. noui Testamenti. Sicut stella licet habeat aliquam claritatem, comparata tamen ad solem obscuratur. Adducit etiam ad hoc aliam rationem. Illud enim quod datur per modum transeuntis nihil est respectu semper manentis, vetus autem Testamentum transiit sicut in perfectum adueniente perfecto, nouum autem semper manet, id est, inchoatur in via, & perficitur in patria. Luc. 21. f. Caelum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Et hoc est quod dicitur.
- 8 Si enim quod euacuatur. scilicet, veteris Testamentum.

Stratio spiritus erit in gloria. Nam si ministratio damnationis in gloria est, multo magis abundat ministerium iustitiae in gloria. Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod euacuatur per gloriam est, multo magis quod manet in gloria est. Habentes autem talem spem multa fiducia utimur. Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem eius, quod euacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in

ta seruo credi debuit. Hec vero tanta quantitas est genitoris Christi, quia Christus in gloria est Dei patris, ut tantum interlit inter gloriam Moysi & Christi, quantum inter imaginem & veritatem. Habentes. id est, ostensa dignitate noui & veteris Testamenti ostendit usum vtriusque. e. Multa fiducia. Vt exercemus vni crescit nobis fiducia. Tantum enim videbimus quantum credimus, & quae aperta est gloria, & non celamus seculum nostrum, sicut Moyses, sed aperte dicimus. * Theod. Scimus gloriae magnitudinem, & nihil dubitamus, aut vlla suspitione mouemur, sed libere ostendimus quanta sit gloriae excellentia. * Ambro. Spem habere nos dicit videndi gloriam, non talem qualis fuit in vultu Moysi, sed eam quam viderunt tres Apostoli in monte, reuelante se domino. Hinc igitur conijcere debemus quantum nobis contulerit diuina clementia, quantumque nos superioris gloriae dono ditare dignata est, quam dederat Iudaeis.

Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, &c. Tertul. Figuratum ostendit fuisse velamen faciei in Moysi

Per gloriam est. id est, habens aliquam reuerentiam & honorem. Multo magis quod manet. scilicet, nouum. In gloria est. id est, debet esse. Habentes igitur. Hic consequenter ostendit excellentiam ministeriorum ecclesiae quantum ad cognitionem. Ad cuius declarationem accipit illud quod habetur Exod. 33. scilicet, quod Moyses velata facie populo loquebatur, ad designandum quod veritas in veteri Testamento figuris & anigmatibus erat velata, quia omnia coningebant eis in figura. 1. Cor. 10. c. Aliquid vero potest velari dupliciter. Vno modo ex parte rei quae debet fieri, scilicet, quando super eam ponitur velamen. Alio modo ex parte videntis, scilicet, quando velamen ponitur super oculos eius. Et utroque modo erat velamen in veteri Testamento. scilicet, ex parte rei, quia veritas erat velata figuris ut dictum est, & ex parte Iudeorum, quorum malitia ut in pluribus impediabat a cognitione veritatis, quasi quoddam velamen oculorum mentis. unde Sap. 1. a. In malivolam animam non introibit sapientia. Primum autem velamen amotum est per Christum, quia per Christum figurae sunt expletae & explanatae, in cuius signum velum templi scissum fuit in passione eius, Lucae vigesimo tertio. Secundum autem velamen adhuc manet in Iudeis obstinatis, sed in illis qui receperunt fidem, amotum est utroque modo, quia per gratiam spiritus sancti illuminantem possunt contemplari libere veritatem, & hoc est quod dicitur. Habentes igitur talem spem. scilicet, quod gloria noui Testamenti manet in aeternum.

- 9 Per gloriam est. id est, habens aliquam reuerentiam & honorem.
- 10 Multo magis quod manet. scilicet, nouum.
- 11 In gloria est. id est, debet esse.
- 12 Habentes igitur. Hic consequenter ostendit excellentiam ministeriorum ecclesiae quantum ad cognitionem. Ad cuius declarationem accipit illud quod habetur Exod. 33. scilicet, quod Moyses velata facie populo loquebatur, ad designandum quod veritas in veteri Testamento figuris & anigmatibus erat velata, quia omnia coningebant eis in figura. 1. Cor. 10. c. Aliquid vero potest velari dupliciter. Vno modo ex parte rei quae debet fieri, scilicet, quando super eam ponitur velamen. Alio modo ex parte videntis, scilicet, quando velamen ponitur super oculos eius. Et utroque modo erat velamen in veteri Testamento. scilicet, ex parte rei, quia veritas erat velata figuris ut dictum est, & ex parte Iudeorum, quorum malitia ut in pluribus impediabat a cognitione veritatis, quasi quoddam velamen oculorum mentis. unde Sap. 1. a. In malivolam animam non introibit sapientia. Primum autem velamen amotum est per Christum, quia per Christum figurae sunt expletae & explanatae, in cuius signum velum templi scissum fuit in passione eius, Lucae vigesimo tertio. Secundum autem velamen adhuc manet in Iudeis obstinatis, sed in illis qui receperunt fidem, amotum est utroque modo, quia per gratiam spiritus sancti illuminantem possunt contemplari libere veritatem, & hoc est quod dicitur. Habentes igitur talem spem. scilicet, quod gloria noui Testamenti manet in aeternum.
- 13 Multa fiducia utimur. id est, nostrum officium exequimur nos ministri ecclesiae.
- 14 Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam. & patet ex dictis litera usque ibi.
- 15 Sed obtusi sunt sensus. id est, oculi mentales.
- 16 Usque in hodie diem. quantum ad Iudaeos obstinatos. Id ipsum

Id ipsum

Aug. li. 1. c6. adu. Iude. & prophet. & in pl. 64. Li. 5. aduers. Marc. c. 11. F. 2. Velatur aliquid dupliciter.

C Moyses, velaminis cordis in populo, quia nunc nunc apud illos
A perspiciat Moyses corde, sicut nec facie tunc. Quid est ergo
 adhuc velatum in Moyses quod pertineat ad Paulum, si Christus
 creatoris a Moyses predicatus nondum venit, quomodo iam
 operta & velata adhuc denotatur corda Iudeorum nondum

a Deo iustificatur, a deformi forma in formosam formam mud
 tatur. Erat. n. & inter vitia natura bona. Vel de gloria creatio
 nis in gloria iustificationis. Vel de gloria fidei, ubi filij Dei
 in gloria speciei, ubi ei similes erimus, cum videbimus eum
 sicut est. vnde Ioh. *Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus.*

7 nec tollitur.

† conuersi
faciat.

Joan. 4. d.

† re. q. 2. cap.
dux. in si De
reg. c. licet.

† a gloria in
gloriam.

Aug. tract. 9.
in Ia.

Aug. lib. 2.
de Trin.

Aug. 15. de
Trinit.

a Sensus Iudeorum sunt obuii, quia non solum tunc, sed & hodie quando veritas patet.
 b Idem, dum legitur eis verus Testamentum.

a hodiernum diem idipsum velamen in lectione veteris Te-
 a Esse velamen, id est, nec hoc sciunt quod sit velamen In fide Christi tantum.

b stamenti manet non reuelatum quod in Christo euacuatur
 Exponitur. a. Vetus Testamentum.

c Sed vsque in hodiernum diem cum legitur Moyses, vela-
 a Quali pondus, id est, cordibus eorum est ceteras deprimens rationem. Qui negant Christum.
 Sed. Credendo. A. quis e. sum.

d men est positum super cor eorum. Cum autem † conuersus
 Christum. Dato Spiritu sancto. a Pro quia. Et ideo dat legem spiritus per fidem in mente.

e fuerit ad Deum, auferetur velamen. † Dominus autem spi-
 a Idem, lex spiritus, quam dominus dat non literis scriptam, sed per fidem animis intinam.
 b intelligendi & faciendi. c Illi habent uelamen super cor.

f ritus est. † Vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Nos vero
 a Etiam iuniores. b Expedita ratione. c Gloriosum dominum. d Per speculum rationis videntes.

g omnes reuelata facie domini gloriam specularantes, in eandem
 a Ut eius imago, id est, dii sumus, vel dicitur Christus imago patris eadem cum illo
 b Ut in essentia eum videamus. c Eques ab vna clara cognitione in aliam, ut illi quos spiritus
 Dei ducit.

h imaginem transformamur, † a claritate in claritatem, tan-
 a

i quam a domini spiritu.

l

exhibitis predicatio-
 nibus Moysi, id est,
 de Christo in quo eum
 intelligere, deberet;
 Quid ad Apostolum
 Christi alterius, si de
 suo sacramenta Iudei
 non intelligebat nisi
 quia velamen cordis
 eorum ad caecitatem
 qua non perspexerat
 Christum Moysi per
 tinebat?

* Ambrosius.
 Ideo ponebat vela-
 men, quoniam splen-
 dore vultus eius fer-
 re non poterant cau-
 sa peccati quo subla-
 ta potestas datur. vi-
 dendam gloriam Dei vs-
 que ad finem eius, quia
 tandem non reuella-
 tur, quandiu relicta

lege conuertantur ad gratiam fidei, & his euacuatur. Acce-
 dente enim dignitate per fidem, euacuatur indignitas.

a Idipsum. Quia non aliter modo intelligunt quam ante ad-
 ventum Christi.

b Quod in Christo euacuatur. Vnde in passione Christi velu-
 menti scissum est, ut significetur per Christi passionem reuela-
 ti sacramenta legis & prophetie. Velamen enim dicit ad ope-
 rationem prophetie ut non intelligeretur.

c Sed vsque. His qui sunt in Christo euacuatur. Sed super cor eo-
 rum est velamen. i. cecitas deprimens rationem eorum, cum id-
 est, quauis, legitur. i. exponit, eis Moyses, Et ita duo obsunt, cur
 non intelligant, quia & velamen. i. obscuritas est in lectio-
 ne, & cecitas super corda.

d Cum autem conuersus fuerit. Quod est cum Christus venit.
 Non credentibus nondum venit.

e Auferatur velamen. Ut in aqua latere vinum intelligatur,
 omnis enim prophetia non intellecto Christo insipidum &
 fatuum quiddam est.

f Dominus autem spiritus est. Ordo. Spiritus sanctus est dominus,
 id est, potest operari quod vult, in tenebris deserit. Vbi cum-
 que autem est spiritus domini, id est, filij per quem datur spiritus san-
 ctus, ibi libertas, & ideo Iudei qui non habent spiritum, non
 possunt libere intelligere ut nos. Vel dominus ad quem con-
 uertuntur est spiritus, id est, spiritualis essentia, & ita facit spi-
 ritualiter intelligere.

g Nos reuelata. In qua Iudeis est velamen. In speculo non nisi
 imago cernitur. Hoc ergo conatur ut per hanc imaginem,
 id est, rationem, quod nos sumus videremus, ut cumque illum
 a quo facti sumus, tanquam per speculum.

h In eandem imaginem. quia eadem imago Dei est gloria
 Dei, sicut supra. Vir quidem imago Dei est, & gloria Dei.

i Transformamur. tanquam de forma in formam, de obscura
 in lucidam, quia & ipsa obscura imago Dei est in qua homines
 creati sunt, quia animalibus presunt. Que natura excellens cum
 a Deo

l

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

Reue.

CAP.

Huius imaginis
 quandoque fiet per-
 festio, ad quam con-
 sequendam nos eru-
 dit. Cum autem per-
 festum hanc imagine
 nouata, similes Deo
 erimus.

Speculantes. a specu-
 lo, non a specula, quod
 in Greco non est am-
 biguum.

In eandem. qua spe-
 culamur, quam spe-
 ramus.

Imaginem. Ut simi-
 les glorie Christi si-
 mus in eternum, a
 gloria. Vel.

A claritate. Moysi
 in gloriam Christi,
 quam decet dare spi-
 ritum Dei, tantam a
 tanto.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

ADDITIO.

Hoc quod dicit. Nam nec glorificatum est quod claruit, &c. exponitur vno modo in Glo. sic. Na quod claruit. i. Moyses. In hac parte. i. in facie no est gloria, pp excellentē gloriā quæ est in nouo Testamēto, vbi pueri vidēt gloriā Dei. i. cōparatione huius excellentis gloriæ, q̄a nulli p̄fuit gloria vultus Moysi, licet hoc fuerit culpa illorū nō sua, hęc at gloria, multo maior est, q̄ abūdat, vt p̄ eā purificati homines absterfa caligine possint videre gloriā Dei.

Dei. Hęc in Glo. quæ magis v̄. cōsona literæ, eo q̄ in prædēti D bus A postolus loquēs de Moysē dicit, q̄ filij Israel nō poterāt intendere in faciē Moysi pp gloriā vultus eius, ex quo possent sumere pseudo apolloli quodāmodo occasionē arguendi, q̄ legalia a Deo data p̄ Moysen, qui tātā excellentiē fuit vt vultus eius sic glorificaretur, non erant euacuanda ēt tempore euangelij. Ad quod respondet Apostolus. quod nec glorificatum est quod claruit, &c. vt expositum est.

CAP. III.

I Deo, &c. * Theodoret. Aperte docuit se ministratio- nē spiritus appellasse prædicatores. Dicit autem se per solā Dei benignitatem eam esse cōsecutum. Quamobrem, inquit molesta & aduersa, quæ nobis accidūt, forti & generoso animo ferimus.

* Ambrosius. Tanquam spem dicit habere administrationis huius, vt non desinat in pressuris confortatus fide promissionum. Vnde superius dixit, multa fiducia vtamur, fidentes enim in his quæ promissa sunt, quidquid aduersum acciderit, toleremus. Q̄a non humanis meritis deputat, sed misericordie Dei, quæ hominē primo abluat, deinde iustificat, adoptans in filium Dei, vt donec cum gloria simili gloriæ filij proprij Dei.

a
b
c
d
e
f
g

CAP. III.
Et qui tantam claritatem habemus a spiritu b Dignitatem. Vt spiritum alius ministramus.
Deo habetes hęc administrationē, iuxta qd̄ misericordiā Dei consecuti sumus, nō de ficiamus, sed abdicamus
occulta dedecoris. Nō ambulantes in astutia. Neq; adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis. Commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quod si etiā m̄ opertum est euangelium nostrum, in his qui pereunt est opertū. In quibus Deus

da simpliciū, turpis. n. inuenietur in die iudicij Dei. Nā astutia male mentis, vt id qd̄ sibi libitum est expleat, verba Dei, adulterat, vt sensum inuertat. Adulterare est autem verum sensum per falsum velle excludere.

* Theodo. Illos rursus arguit, quod legi admixtione diuinam prædicationem corrumpant, & vtantur calliditate, & doctrinam nō simpliciter tradant.

d Commendantes. Vt luceat lux vestra coram hominibus.

e Coram Deo, Nō vt videantur ab hominibus.

* Ambrosius. Hoc dicit quia in prædicatione Euāgelica multis se fecit suspectum, addens amplius cum dicit, coram Deo. Vt hoc ipsum nō solum hominibus, manifestum probet, sed etiā Deo cui nihil occultum est. Testimoniū ergo Dei implorat,

vt vel sibi credatur, quia ita prædicat, sicut datum est ab auctore, & Deus hoc modo testis est, dum dat signa, & prodigia fieri per manus eius.

f In quibus. Aug. Vel. talis potest esse ordo verborum, In quibus pereuntibus Deus verus & iustus excæcauit mentes infidelium huius seculi.

* Theophylactus. Cum superius dixerit Israelitis esse velamen impositum, nosque fideles facie reuelata prospicere, nunc vero, etsi apertū est euangelium, inquit infidelibus tamē opertū est. Quod enim tūc temporis in Moysē cōtingit, id ipsum in fidelibus & euangelij fuit, vtque illi splendorem qui Moysi inerat, nequaquā tolerare oculis poterant, sic hos euāgelij veritas latet, nō Euangelij culpa sed ipsorū qui fide carent. Clare namque & his si crederent, Christi gloria, & vis omnis euangelica pateret.

* Ambros. Verum est, quia increduli nō vident, perfidia obcæcante plendorem virtutis Dei. Velamen enim est supra cor eorum, obtusio infidelitatis, in Iudeis maxime.

g Deus huius seculi. id est, Deus qui non solum bonos regit, sed & malos pro merito præcipitat, dans eis quod volunt, id est, vt nō credant, quod non facit malitia sed iustitia. Vel, Deus seculi, superbia vel ingluuies, vel diabolus princeps mundi, qui secularibus principatur.

* Aug. 9 Commendan. nos. i. nō commendamus nos verbis, sed ex operationibus quæ facimus, cōmendabiles nos reddimus in cōscientijs hominū, sed qm̄ homines decipi possunt, nō autē deus, qui iutetur corda. 1. Reg. 16. b. ideo addit. Coram Deo. sic igitur, tria tangit hic, quæ faciūt ad debitā executionē ministerij ecclesiastici. scilicet exterior & interior munditia, recta intentio, doctrina sana.

10 Quod si etiā. Excludit obiectionē quæ fieri posset cōtra dicta, dixit. n. se docere in manifestatione veritatis. Posset aliquis obijcere in cōtrariū, eo q̄ multi cōtradicebāt sibi, & sic non erat in dictis eius veritas manifestata. Ad hoc responder Apostolus, q̄ hoc nō proueniebat ex parte suæ prædicationis, sed ex malitia cōtradicientiū, quæ impediēbat eos cognoscere veritatē. vñ Sap. 1. a. In maliuolā animam non intro. sa. Et hoc est quod dicit. Quod si etiā opertum est euan. no. aliquib. eius veritatem non capiētibus.

11 In his qui per. id est, procedit ex malitia eorum.

12 In quibus Deus huius seculi. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de creatore huius mundi, qui ex demerito talium retrahit lumen suæ gratiæ ab eis, & iuste, & sic per consequens excæcatur ex se. Aliter de diabolo, quem imitantur seculariter viuentes, & sic potest dici Deus huius seculi, sicut dicitur princeps huius mundi, Ioh. 1. 2. c. Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.

Exceca-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

Deo habent. Postquā Apostolus commendauit noui Testam. mysterium; hic ex cōsequēti ostēdit huius mysterij vsū, & primo quātū ad operationē boni, secūdo quātū ad tolerantiam mali ibi, habemus igitur thesaurum. Prima in duas, quia primo facit qd̄ dictū est, secūdo quandā obiectionem excludit, ibi. Quod si etiā m̄ opertum est. Circa primum dicit. ideo habentes hanc administrationem. id est, ministerium tantæ dignitatis, vt prædictum est.

- 2 Iuxta quod. nos ecclesiæ ministri ad hoc per dei gratiā vocati.
- 3 Non deficiamus. ab vsu & executione ipsius, sed prompte, & debite exequimur.
- 4 Sed abdicamus. id est, abijcimus.
- 5 Occulta dedecoris. i. sedes peccatorum, non solum quæ exteriorius patent, sed etiam quæ interiorius latent.
- 6 Non ambu. in astu. id est, in simulatione & hypocrisi.
- 7 Neque adulterantes. exponatur, vt supra dictum est. 2. cap.
- 8 Sed in manife. q. d. non prædicamus propter quæstum vel propriam laudem, sed propter manifestationem diuinæ veritatis ad Dei gloriā & fidelium salutem.

Commen-

f dolo tractan

E

F
Aul. 21. cōr.
Faul. ca. 9.
Irenæus 1. 3.
cap. 7.
Tertul. lit. 1.
adu. Marcionem.

Aug. 2. contra Faust. cap. 9.

A * Augu. Hic perturbati homines non intelligunt in vno eodemque opere malo, non postea consequente alia, quæ mani festa erit, sed quadã cõtinuõ comitante vindicta, aliud venire de astutia suadētis, aliud de nequitia volētis, aliud de iustitia punientis, cū diabolus suggerit, hõ consentit, Deus deserit: Quocirca in excacatione infidelium, si intelligatur & diabolus propter suadendi malignitatem, vt sic distingua- tur Deus huius seculi, non mihi videtur absurdum. Neque enim sine additamento dicitur Deus, cum adiungitur huius seculi, idest hominum impiorum, non nisi in hoc seculo florere volentium, secundum quod dicitur & malũ seculum, secundum quod dictum est, vt eximeret nos de presenti seculo nequã.

† cognitionis gloriæ.

† facie.

* Ambros. Deum dicit secularium hominum, quia maleuoli sunt erga fidem Christi, sensus obeccare, ne videant veritatem euangelij maiestatis Christi. Hoc ergo illis prestat quod volunt. Quia enim maleuoli sunt homines, & intelligentes verum dicunt esse falsum, in eo ipso adiuuantur, ne possint credere quod nolunt. Christum autem quum sit imago Dei, corporeũ tantum asserunt, & relinquentes gesta eius solius carnis faciunt mentionẽ de quibus dixit Esaias, Obcecauit oculos eorum ne videant, & auribus ne audiant vsque in hodiernum diem.

Coloss. 1.

Esai. e. 6.

Imago & similitudo. diff. Augu. lib. 83. quæst.

a Qui est imago. Aug. Sciendum quod imago & equalitas & similitudo distinguenda sunt. Quia vbi imago cõtinuo similitudo est, nõ cõtinuo æqualitas. Vbi æqualitas & similitudo, non continuo imago. Vbi similitudo, non continuo imago, nec equalitas. Verbi grã. In speculo est imago & similitudo, non tamen equalitas, quia multa desunt imagini, quæ in sunt illi rei de qua expressa est. Potest & aliquãdo esse imago in qua sit equalitas, vt in parentibus & filiis inuenitur imago & similitudo & equalitas, excepto tẽpore quo precedunt parẽtes, quia de parente exprimitur similitudo filij vt recte imago dicatur & potest esse tanta, vt recte dicatur equalitas potest etiã esse similitudo aliquando & equalitas, quamuis nõ sit imago, vt in duobus ouis paribus. Christus autem ita dicitur imago patris vt nihil horũ desit, vt nõ solum imago eius sit, quia de illo est, & similitudo, quia imago est. Sed & æqualitas tanta, vt nec temporis interuallum impedimento sit, quia non generauit Deus filium tempore.

b Non enim. Q. Bene dico glorię Christi, vel. Commendamus nos coram Deo in manifestatione veritatis, & cetera talia facimus, & hoc propter Christum.

* Ambro. Hoc est, non nostram gloriam annuntiamus, ne quis nos dicat propter nos ipsos euangelizare, vt nobis proficiat forte ad tempus, sed Iesum Christum dominum nostrũ annũtiamus, subicientes nos virtuti, maiestatiq; eius. Quando ergo nullũ grauamus, nullum concutimus, & Christum Dominũ nostrum fatemur, quid est vt elati iudicemur quasi pro

pro nostra propria gloria predicare, vt gloriosi appareamus. **c** Nos autem seruos. * Ambro. In tantum se seruum Christi esse probat, vt iubente ipso ministrũ se horum in predicatione testetur, vt pro utilitate horum subiecti sint in ministerio euãgelij. Seruos ergo dicẽs, ministros significat, sed vt humiliter loqueret, sic dixit, vt vere ostenderet, non ad suã gloriam se predicare euangelium, sed ad claritatẽ domini nostri, cui obedit, cui seruit, sicut & ipse Dominus ait, ego sum in medio vestrum non vt minister, sed vt ministrum, non merito horum quibus ministrat, sed ppter imperium Domini.

1 vt humiliter loqueret, sic dixit, vt vere ostenderet, non ad suã
2 gloriam se predicare euangelium, sed ad claritatẽ domini nostri, cui obedit, cui seruit, sicut & ipse Dominus ait, ego sum in medio vestrum non vt minister, sed vt ministrum, non merito horum quibus ministrat, sed ppter imperium Domini.
3
4
5
6
7
8
9
10 * Theodoretus.
11 Hoc etiam dixit in priore. Ita nos existimet homo sicut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Hic autẽ multo humilior de se locutus est, non solum enim se Christi seruum, sed etiam fidelium appellauit, propter suum in ipsum amorem. Hoc enim dixit illud, Per Iesum.
12

a A naturali ratione. **b** Quia Christo non credunt. **c** Vt non appareat eis, quod tamen lux est.

huius seculi excacauit mentes infidelium, vt nõ fulgeat illu

a Doctrina euangelij illuminans. **b** In quo predicatur gloria diuinitatis, non solum infirmis humanitatis. **c** Vel quæ. **d** Quia de illo est. **e** Qui videt me, v. det & patrem.

a minatio euãgelij glorię Christi, qui est imago Dei inuisibilis. **1** idest, predicatione nostra non tendit ad nostram gloriam, vel lucra, sed Christi.

b lis. Non enim nosmet ipsos predicamus, sed Iesum Christũ

a illum dominum. **b** Ministros. **c** Qui nobis hoc iniunxit.

c dominum nostrum. Nos autem seruos vestros per Iesum.

a Hoc facimus. **b** Precepto solo fecit. **c** Hęc lux significat lucem quæ modo, per nos datur.

d Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucẽm splendescere,

a Lumen suum, idest, se nobis infundit. **b** Vt illumineus alios per scientiam de claritate, idest, de essentia Dei, & hoc in Christo qui est facies patris sine quo non cognoscitur.

e ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ

a illuxit, sed **b** idest, scientiam qua alios docemus.

f claritatis Dei in facie Iesu Christi. Habemus autẽ thesaurũ

g

h

met homo sicut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Hic autẽ multo humilior de se locutus est, non solum enim se Christi seruum, sed etiam fidelium appellauit, propter suum in ipsum amorem. Hoc enim dixit illud, Per Iesum.

d Lucem splen. Quod fuit in separatione elementorum. Ceperunt enim tenebrę, ex quo confusa moles celi & terrę cepit esse, post accedente luce quod factũ est melius redditur. In quo proficientis hominis affectio significatur. vnde fuitis aliquando tenebrę, nunc autem lux in domino.

* Ambros. Hoc dicit, Quia misericordia Dei factum est vt nos, inquit, qui fuimus increduli in ignorantia, hoc est in tenebris, per nos daret Deus lumẽm ceteris gentibus. Quantum se adhuc humiliat, vt Dei solius & Christi gloriam præferat. Humiliatur enim vt cognitionẽ habeant glorię Dei per Christũ, ideo glorię Dei ait cognitionem & nõ Dei solius, sed & Christi, qui est gloria eius, vt significaret non solum Deum cognoscere, sed & opera eius, & misericordiã, & prudentiam, qua condidit, & saluauit genus humanum, visus in Christo per gloriam virtutis suę.

* Theodo. Qui olim inquit verbo lucis naturam produxit, & dixit, fiat lux, is nunc non illa, seu sua mentes nostras illustrauit, vt ipsius gloriam per Christum aspiceremus. Illud autem.

e In faciem Iesu. Hunc habet sensum. Quoniã diuina natura sub aspectũ non cadit, per sumptam humanitatem diuina luce replendentẽ, & fulgura emittentem aspicitur, vt licet. Hinc autẽ etiam manifestum est, quod Deus incredulitatẽ non inmisit, qui intelligentis lucis splendore omnibus abũde præbuit, sed ipsi quidem dilexerunt incredulitatẽ, ipse autem eis cum uolent aspiceret, radium non præbuit.

f Scientiæ clar. Scientia glorię Dei est qua scimus lumen esse quo tenebrę nostrę illuminantur.

g Habemus. Hactenus de altitudine scientię, hic de fragilitate carnis, quæ est ad gloriam, & si contra videatur.

h Thesaurum. Dicit sacramentum Dei quod fidelibus erogatur, perfidis absconditur.

Tertul.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Excacauit mentes infidel. seculariter viuentes, auertendo eos a veritate.

2 Vt non fulgeat illuminatio euangelij, glorię, &c. in cordibus eorum.

3 Qui, scilicet, Christus.

4 Est imago Dei. Et per consequens est fontalis plenitudo luminis, secundum quod dicitur Heb. 1. a. Qui cum sit splendor & figura substantiæ eius, &c. Sed quia superius vocauit euangelium suum, & hic vocat euãgelium Christi, posset aliquis credere esse duplex euangelium, ideo hoc remouet per hoc quod eiusdem euãgelij Christus est auctor, apostolus autem minister, tantum predicator, dicens.

5 Non enim nos. tanquam auctores euangelij.

6 Sed Iesum Christum dominum no. tantum.

7 Nos aufer. vt. administrando vobis doctrinam Christi, quod

quod declarat per consequens di.

8 Quoniam Deus. s. lucem corpõralem creando & ipsam a tenebris separando, Gen. 1.

9 Ipse illu. in cor. 1. confirmiliter lucem spiritualem infudit ac cognitionem euangelicę veritatis non solum pro nobis, sed etiam pro alijs, ideo subditur.

10 Ad illuminationem scientiæ claritatis. idest, ad manifestationem notitię diuinę.

11 In faciem. i. relucens in faciem eius inquantũ per notitiã diuinã quę traditur in euãgelio, cognoscitur ipse Chřsus.

12 Habemus autem. Hic consequenter agit de vsu ministerij ecclesię quãtũ ad tolerantiam mali. Circa quod primo ostendit patientiam ministrorum ecclesię, secundo causam huius patientiæ, ibi. Semper mortificationem. tertio manifestat vtrumque, ibi. Semper enim nos. Circa primum dicit continuando se predictis. Habemus autem thesaurum. idest illuminationem Dei dictam.

In

A * Tertul. Quale est autem, ut non eiusdem habeat thesaurum in fictilibus vasis nostris, cuius & vasa sunt. Nam si gloria Dei est in fictilibus vasis tantum thesauri haberi, vasa autem fictilia creatoris sunt, ergo & gloria creatoris est, cuius vasa eminentiam virtutis Dei lapsit, & virtus ipsa. Quia propterea in vasa fictilia commissa sunt, ut eminentia eius probaretur. Caterum iam non erit alterius Dei gloria, ideoque nec virtus, sed magis dedecus, & infirmitas, cuius eminentiam fictilia & quidem aliena ceperunt.

* Ambrosius. The sauro, sacramentum significavit Dei in Christo quod credentibus manifestatur, incredulis vero quodam tectum est velamine: quia sicut thesaurus in occulto ponitur, ita & sacramentum Dei, intra hominem, id est, in corde humano absconditur. Huc ergo thesaurum in animo & corpore dicit esse a Deo datum, ut eminentia virtutis eius appareat per homines predicatorum duntaxat, ut reconcilietur omnis lingua creatori suo, non ad honorificationem hominum, sed Dei, qui se manifestat per homines, qui cum humiles & imperiti essent, acceperunt potestatem a Deo, & loquendi magnalia & agendi. Fictilia ergo vasa dicens, infirmitatem naturae humanae significat, quae nihil potest, nisi a Deo acceperit virtutem, & ad laudem suam Deus per haec se praedicet, quae infirma sunt, ut gloria illi detur, non homini, qui ex luto factus est.

a In omnibus tribulationem, &c. * Basilius. Quod enim ad humanam prudentiam attinet, in omnibus tribulationem patimur, inquit. Quod vero ad fiduciam in Deum, sed non angustiamur. Item quod spectat ad fortitudinem humanam, Aporriamur,

mur, inquit, id est, summis circumvenimur difficultatibus. D Quod vero ad fiduciam in Deum, non desistimus penitus, * Theodoretus. Si enim nihil horum nos inuaderet, non esset ostensa diuinae potentiae magnitudo, sed quia videmur esse similes arboribus, quae in igne germinant, per hoc patientes illaesi seruiamur, nos protegentis Dei potentiam predicamus. Illud autem Aporriamur, sed non desistimus, pro eo, quod est in rebus difficultatibus, & quae nullum videntur habere exitum, nos via salutis inuenimus.

Ambros. b Semper mortificationem, &c. Dubium non est, quin in martyribus Christus occiditur, & in his, qui pro fide patiuntur, aut exitus, aut vincula, aut verbera Christi passiones sunt, ut & vita eius in corpore eorum palam fiat. Passiones enim sunt; quae ostendunt meritum ad futuram vitam quam promisit Christus, unde de alio loco dicit. Cum infirmior sum, tunc potens sum, & iterum, Per tribulationes, &c.

c Manifestetur. quidam enim de resurrectione dubitabant.

d Ergo mors. quia per mortem vitam Iesu consequimur: ergo mors non est inutilis, sed operatur magnam quid in nobis. Sed vita quae delectamini in terrenis, operatur in vobis mortem eternam. Vel passio, ergo, id est, propter spem vitae Iesu mors operatur, id est, a praedictis passionibus efficitur in nobis, id est, permittimus effici: sed per hoc vita efficitur in vobis. id est, fides plantatur.

e Eundem spiritum. * Ambrosius. Hoc est communem spiritum per quem firmatur fides habemus vobiscum, ideo, non pro ipsis tanta patiebantur mala, ut inuicem sibi copularerentur in fide. August. super Ioan. Hom. 46. Tempora variata sunt, non fides, illi venturum, nos venisse credimus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In vasis fictilibus. quia in hoc mundo sumus contemptibiles personarum tribulationibus & angustiis expositi.

2 Ut sublimitas. id est, illud magnum, quod facimus in edificatione ecclesiae, & gentium conuersione.

3 Sit virtutis Dei, &c. id est, Deo totum attribuitur, & non humanae potentiae, diuitijs vel sapientiae, quod posset fieri, si apostoli fuissent potentes, diuites, honorati, sicut est de lege Mahumeti, sed contrarium fuit in apostolis, ideo subditur.

4 In omnibus, &c. Ille angustiari dicitur proprie, qui non videt sibi patere aliquod remedium in tribulatione, & sic est de confidentibus in hoc mundo, propter quod angustiantur in tribulatione, quando sibi deficit mundanum remedium, sed sancti non angustiantur, quia in tribulationibus adest eis solatiu diuinum.

5 Aporriamur. id est, depauperamur. Et dicitur ab aporros Graece quod est pauper Latine.

6 Sed non desistimus. quia sancti parum curant de subtractione diuitiarum, cum sibi remaneant diuitiae spirituales, quae non possunt violenter amoueri.

7 Persecu. patimur. fugiendo de ciuitate in ciuitatem.

8 Sed non derelinquimus. Nam Deus est socius ubique itineris nostri.

9 Humiliamur. id est, contemnimur.

10 Sed non confundimur. quia non sentimus in nobis debitam causam confusionis.

11 Deiciimur. id est, ad periculum mortis impellimur.

12 Sed non peri. quia Deus semper liberat suos. Aliquando visibiliter, sicut liberauit tres pueros de camino ignis. Aliquando inuisibiliter eos de praesenti miseria transferens ad quietem. Sapien. 3. a. Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace.

13 Semper

13 Semper mortificationem. Hic consequenter ostendit patientiae causam, & primo facit propositum, secundo manifestat per effectum, ibi: Propter. Ad euidenciam primi considerandum, quod in Christo fuit duplex status. Vnus mortis, in quantum carnem passibilem assumpsit, in qua poenaltates huius vitae & tandem mortem sustinuit. Alius est vitae, in quantum vita gloriosa qua vivebat occulte anima sua a principio suae conceptionis deriuata fuit ad corpus in sua resurrectione, quia resurrexit in corpore glorioso. Haec est igitur causa patientiae sanctorum, ex hoc enim, quod sperant firmiter conformari Christo resurgenti, patienter sustinent tribulationes huius mundi, in quibus conformantur Christo patienti, & hoc est, quod dicit Apostolus. Semper mor. Iesu Christi. id est, conformationem ipsi patienti.

14 In corpore nost. cir. ubiq; tribulationes patienter sustinentes.

15 Ut & vita Iesu. gloriosa.

16 In corporibus nost. manifeste. in futura resurrectione, in qua resurget corpus impassibile & incorruptibile.

17 Semper enim, &c. Repetitio est eiusdem sententiae ad maiorem assertionem, & quia non solum sancti patienter tolerant propter spem futurae resurrectionis, sed etiam quia animantur ad hoc exemplo Christi patientis: ideo subdit Apostolus,

18 Ergo mors. scilicet, Christi.

19 In nobis operatur. animando nos ad tolerantiam passionis.

20 Vita autem in vobis. id est, vita Christi operatur in vobis, conferendo spem resurrectionis: ideo subditur.

21 Habentes autem eum. spi. si. sed mors Christi non sic operatur in vobis sicut in nobis, quia non estis in talibus tribulationibus in quibus sumus: eritis tamen saluati per eandem fidem, qua & nos. Quod consequenter confirmat per scriptum, Psal. 105. a.

22 Sicut scriptum est. Credidi, &c. & patet ex dictis litera vsque, ibi.

tanxii reddimur.

Ambros.

Apoc. 13. 2. Cor. 13. A3. 14.

F

Status Christi duplex.

a Vobiscum.

A *Vobiscum*. Nō vos nobiscū, vt inferiores, sed pares nobis sitis, si volueritis. Et bene de vobis assero, quia oīa ista facimus propter vos instruendos nostro exemplo. Ita oīa ad vos spectant, vt gratia Dei abundans in vobis abundet in vobis, & per vos in alijs. & per vos multos abundet gratiarū actione, vt vos & illi Deo gratias agatis. In gloriam Dei, id est, ad ostendendum Deum gloriosum.

† dominum.

† pluribus gratias agentibus exuberet.

b *Omnia enim pro vos*, Omnia qui sustinet, vt nos paucos ad Dei cœnam perducatur, cuius contumelia est, si veniant patiti.

* Theodoretus.

B *Cædentes, scilicet*, nō enim dixit solummodo de Corinthijs, sed dixit de omnibus: qui dogma susceperunt.

† Nam momentanea leuitas afflictionis nostræ mire supra modum eternum pondus gloriæ parit nobis, dum nō spectamus ea, quæ videntur, &c.

* Ambros. A munere suo Deus nullū voluit esse alienum, & quia non omnes capiunt verbum fidei, Apostolus Dei voluntatem sciens, persecutiones & pericula pati non timuit, dummodo omnibus fideliter prædicaret, vt plures possent credere, vt abundans donum Dei, non per paucorum gratiarum actionem minueretur ad contumeliam Dei, sed multis proficiens afflueret, per multorum gratiarum actionem ad gloriam Dei.

c *Sed licet is qui*. Quidquid est commune pecori, exterior homo est, is qui intus, hic est imago Dei.

Aug. 15. de Trinit.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Omnia enim propter vos*. i. omnia facimus & sustinemus propter vos, instruendo exemplo & verbo.
- 2 *Vt gratia*. scilicet, Dei.
- 3 *Abundans*. à nobis in vos.
- 4 *Per multos in gratiarum*, &c. id est, multi resurgant ad gratiarum actiones ad gloriam Dei.
- 5 *Propter quod*. Hic consequenter manifestat quod dixerat de patientia apostolorum in persecutione positorum di. *Propter quod*, id est, propter animationem exemplo Christi passi, & propter spem resurrectionis in corpore mortali.
- 6 *Non deficiamus*. q. d. ad maiora sustinere parati sumus.
- 7 *Sed licet is, qui foris*. id est, ipsa natura sensitiva tendat ad corruptionem ex processu ætatis & pondere tribulationis.

* Am-

ADDITIO.

In cap. 4. vbi dicitur in Postil. In faciem Christi.

Hoc

Hoc quod dicitur. In faciem Christi. exponitur in glo. i. per Christum, qui est facies patris, sine quo non cognoscitur.

CAP. V.

S *Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur quod ædificationem*, id est, corpus immortale habebimus, si corpus per tribulationes dissoluatur. Et ideo quoniam

August. in Gal. 68.

CAPVT V.

S *Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habebimus domum non manufactam, sed*

niam sic dissoluitur, vt conditio & causa sit præmissa. Inde potest videri, quia habebimus. * Chrysostomus. Non simpliciter dicit, Scio, sed scimus, nec enim simpliciter tabernaculum corpus vocauit: sed

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT V.

S *Scimus enim*. Hic consequenter commendat ministeriū noui Testamenti ex fide sine ex præmio. Licet. n. de hoc tetigit cap. præcedenti, aliquantulum, hic tamen tangit magis cōplete. Et diuiditur in tres partes: quia primo tangit de hac præmiatione, secundo de debita ad ipsam præmiationem præparatione, ibi: Et ideo contendimus. tertio de causa vtriusque, ibi: Omnia autem, ex Deo. Prima adhuc in duas: quia primo agit de hoc præmio, secundo de eius desiderio, ibi: Nam & in hoc ingemiscimus. Circa primum sciendum, quod dixerat

Diuisio.

xerat in fine capituli præcedentis, quod ipsi & alii apostoli non attendebant ad bona transitoria, sed ad æterna: ideo continuando se ad illa dicit: Scimus enim. id est, certitudinem habemus per fidem formatam.

- 2 *Quoniam si ter. do.* id est, corpus terrenum nostrum, quod se habet ad animam suo modo, sicut domus ad inhabitantem.
- 3 *Dissoluatur.* per mortem.
- 4 *Quod ædificationem*, &c. *Quod aliqui exponunt de corpore glorioso in futura resurrectione habendo, quod dicitur hic: Non manufactam, quia virtute natura non erit gloriosum.*
- 5 *Sed æternā.* quia ab æterno à Deo præordinatā, sed quoniam apostolus

* Ambrosius. Pressuris, plagis, fame, siti, frigore, nuditate caro corrumpitur, sed anima spe futuri præmij renouatur, quia assiduis tribulationibus purgat. Proficit enim in pressura, non interit, ita vt accedentibus tentationibus, quotidie acquirat ad meritum, quia & corpori corruptio hæc proficit ad immortalitatem merito animæ.

quoniam qui suscitauit Iesum, & nos cum Iesu suscitabit,

& constituet vobiscum. Omnia enim propter vos, gratia abundans per multos in gratiarum actione abundet in gloriam Dei. Propter quod non deficiamus. Sed licet is, qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is, qui intus est renouatur de die in diem. Id enim quod in presenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æterni gloriæ pondus operatur in nobis. Nō contemplantibus nobis, quæ videntur, sed quæ nō videntur. Quæ nō videntur temporalia sunt; quæ autē non videntur, æterna sunt.

d *Renouatur de die in diem.* id est, assidue purior efficitur per ignem tribulationis.

e *Id enim quod in presenti est momentaneum & leue, &c.* * Theodoretus. Et per hoc quidem, in momento ostendit, quam sit breue & ad tempus exiguum. Conferendo autem opponit ei, quod est, in momento, hoc, nempe æternum. Leui autem, & molli, graue, hoc est, id quod est maximi pretij, ei autem quod est supra modum ad exuperationem, afflictioni autem, non remissionem, sed gloriam, quæ quidem sunt multo maiora.

f *Non contemplantibus, &c.* * Ambros. Desiderium cœlestiū, & spiritalium habentes, hæc præsentia & terrena spernere profitentur, quia ad comparisonem spiritalium hæc nulla sunt. Sic enim sunt hæc ad superna, quomodo figura ad veritatem: figura deperit, veritas manet: ac per hoc exire de hoc seculo non metuunt iusti, sed gaudent.

a *Quia vnus fidei in vna domo erunt.* **b** *Abundans gratia in nobis, diffundatur abunde in vos, vt abundantiæ inde gratiam agatis.*

a *Ut vos imitemini nos non dicam pro vita Iesu.* **b** *In tribulationibus.* **c** *Expositus malis.*

a *Caro.* **b** *Anima munita spe futuri, cui non accedit humanus furor.* **c** *In agnitionem Dei.*

a *Merito non deficiamus.* **b** *Vbi non nisi desolatio.* **c** *Parum durans.*

a *Ad ferendum.* **b** *Id tribulationis. i. minimum.* **c** *Tribulationum: contra hoc quod dicit: id. In celo, contra: in presenti.*

a *Contra: momentaneum.* **b** *Contra tribulationis.* **c** *Contra: leue.* **Quia.**

a *Appetentibus.* **Ideo non, quæ videntur: quia.**

Transitoria.

indicat vobis vitam hanc nostram temporalem, & declarat a quomodo fit muranda in meliorem.

* Theodoretus. Terrestrem domum appellat, huius presentis vite traductionem, Tabernaculum autem corpus. Si ergo, inquit, sine acceperint presentia, habemus domum non manufactam, eternam, celestem. Etenim terrestri quidem celestem opposuit, ei autem, quae dissoluitur eternam, ei autem, quae ab hominibus constructa est manufactam.

a Non manu factam, sed aeternam. id est, hominum complexione factam, scilicet, non humanae generationis ope productam, nec humanis fomentis auctam, sed a Deo ineffabiliter compactam.

B Aeternam. quia in ea sine fine manebitur.

b Nam. non solum pro praesenti in habitatione, sed etiam.

c In hoc. id est, in consideratione huius tantae gloriae.

d Ingemi. ex dilatione desiderij, quod non faceremus, nisi certi. In cuius rei figura Axa filia Caleb petijt irriguum superius & irriguum inferius, vt nos lachrymas effundamus, non solum pro praesentis incolatus miseria, sed pro dilatione superbiae gloriae. Ingemiscimus, quia cupimus super inuolutionem animae, quam iam accepimus.

e De calo. id est, immortale & impassibile ad similitudinem celestium. Nos perfectiores pro dilatione gemimus, quia & minus perfecti, qui carnem fouent, inter quos se apostolus commemorat, ne illi de se minus sentiant.

f Super. cu. i. dari aie indumentu, no de terra corruptibile, sed.

* Ambr. Propterea dicit in precibus ingemisci, vt gloria promissa de celis possit resurgentes induere. Hoc ergo desiderantes insistent precibus, ne resurgentes recepto vtrique corpore, nudi, i. alieni a promissa gloria inueniantur. Hoc. n. opus est, vt induta aia corpore, Dei iudicio superinduatur & gloria, quae est immutatio in claritatem. Mors enim de terra est, resurrectio vero de celis, si tñ immutemur in gloria. Alij codices sic habent, Siquidem expoliati non nudi inueniamur, i. si exeutes de corpore Christum vestiti fuerimus, quia quicumque in Christo baptizantur, Christum induunt. Itaque si in forma baptismi & traditione manserimus, expoliati corpore, non nudi inueniemur: quia in interiore homine habitat Christus, quem cum induti sine spiritu sancto dato nobis videbimus, erimus digni superindui promissa celesti gloria. In illum enim deciderit promissa claritas, quem viderit signum adoptionis habere, & hoc est.

g si

g Si tamen vestiti. gloria promissionis.

h Nudi. Hoc. n. desiderant sancti, ne resurgentes recepto corpore nudi, i. alieni a promissa gloria inueniantur. Hoc enim opus est, vt induti corpore, superinduatur gloria, quae est immutatio in claritate. Grauari eo, corpore: quo tamen

D

a Quia ab aeterno factam. b Inter caelestes. c Habemus domum, nam de ea gemimus:

ateternam in calis. Na & in hoc ingemiscimus, habitationem

nostram, quae de caelo est superindui cupientes, si tamen vestiti & non nudi inueniamur Nam & qui sumus in tabernaculo isto ingemiscimus t grauati, eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeat, quod mortale est a vita.

Qui autem t efficit nos in hoc ipsum Deus, & qui dedit

beatitudine remoti. Nam etiam de hoc minori gemimus, quia hoc corpore exuimur.

* Theodoretus. Ingemiscimus autem non a corpore liberari cupientes, sed ab eius affectionibus, & perturbationibus liberi esse desiderantes. Non enim corpus exuere, sed incorruptionem induere concupiscimus. Scimus autem quomodo hoc erit. Et hoc est.

Nam qui su. in ta. isto, quamuis grauati.

Eo. id est, ideo gemimus.

Quod no. ex. si hoc posset fieri. Vel, ingemiscimus, desiderio celestis. Deus au. hoc ef. Vel, Nolumus expoliari: Deus ta. ef. vt immortalitatem cupiamus.

Vt absorbeat. Ita vt nusquam sit mortalitas. Non infra, no supra, no intra, non extra. Absorpta est. n. mors in victoria.

* Ambrosius. Hoc quod ingemiscimus poscimus, i. non vt exui, sed, vt superindui mereamur, iuxta supradictu sensum, in die iudicij Deum perficere dicit, quia qui promissit, & fidelis est, dans huius rei implenda pignus spiritum. Ipse est enim signaculum adoptionis nostrae.

* Oecumenius. Ondit aut hoc modo non recentem esse de hoc opinionem, sed nos ad immortalitatem quidem creatos esse. Potro qm diaboli inuidia, mors in orbem ingressa est, rursus altera nobis viam Deus inuenit ad immortalitatem.

Aug: Grauari corpore. Et quia grauationis ca non est na & substantia corporis, sed eius corruptio, nolumus expoliari corpore si fieri pot, sed eius immortalitate vestiri, qa & si a malis ad bona transeamus, tñ ipse transitus est amarus, & si corpus grauat aiam, & het incitamenta vitioru, non tñ oia mala ex eo. Nec fuit eius corruptio peccati causa, sed pena: non fecit peccatrice aiam, sed peccatrix aia eam carnem, f. corrumpit. Non est purus a vitijs, diabolus: qui non habet

carnem.

f parauit.

E

i. Cor. 15. 5.

F

NICOLAUS DE LYRA.

stolus videtur loqui de hoc quod statim post mortem realiter hf a sanctis, sed corporis immortalitas habet tm in spe & non in re: io melius vr exponi de gloria animae, quae statim habetur a sanctis omnino purgatis. Et dicitur habitatio propter excellentiam ipsius animae ad Dei capacitatem, Ioan. 14. a. In do. patris mei. manul. sunt. Dicitur etiam domus aeterna & non manufacta, quia gloria caelestis obiectiue Deus est, qui est increatus & aeternus.

I Nam & in hoc. Hic consequenter agit de appetitu huius presentis, & diuiditur in duas partes: quia primo circa hoc ponitur appetitus varius naturae & gratiae, & quaedam repugnantia, secundum vniuersam victoriam, ibi: Audientes igitur. Circa primum sciendum, quod appetitus est inclinatio sequens formam. Est autem in nobis duplex forma, scilicet naturalis & gratiae habitualis & per consequens duplex appetitus. s. naturae & gratiae. Appetitus autem naturae inclinatur ad conseruandum vnionem aie cum corpore, & dissolutionem refugit & abhorret. Appetitus autem gratiae inclinatur ad consecutionem gloriae, quae consistit in clara visione Dei & eius fruitione. Igitur si anima posset consequi gloriam absque dissolutione corporis huius mortalis, appetitus gratiae tenderet in consecutionem gloriae caelestis absque retardatione per appetitum naturalem, sed quia hoc non potest fieri, ideo appetitus naturalis eo, quod refugit naturaliter dissolutionem hanc, in hoc quodammodo repugnat appetitui gratiae, & hoc est quod dicitur: Nam & in hoc. id est, desideramus cum tadio dilationis.

2 Habita

2 Habitationem nostram. id est, consecutionem gratiae.

3 Super indui. vestimento gloriae, qd non conuenit ex principijs intrinsicis naturae, sed a Deo datur, pp quod indumentum dñ.

4 Cupientes. appetitu gratiae.

5 Si tamen vest. & non nu. i. si absq; dissolutione corporis corruptibilis quo vtitur aie, vt vestimeto, posset superindui gloria, tunc absq; aliquo retardante appetitus gratiae in hoc ferret, sed quia hoc est impossibile, ideo retardatur per nostralem appetitu dissolutionem corporis & animae abhorrentis, pp quod subdit.

6 Nam & qui sumus. id est, in hoc corpore mortali.

7 Ingemiscimus grauati. de dissolutione corporis & animae.

8 Eo, quod nolumus. scilicet, corpore per mortem.

9 Sed superue. i. gloriae vestimento, non tamen ita, quod mortalitas corporis maneat cum gloria animae: quia hoc est impossibile nobis, sed in solo Christo factum fuit per dispensationem Dei, ad opus redemptionis nostrae, ideo subditur.

10 Vt absorbeat. id est, vt immortalitas per gloriam superuenientem tollatur, corporis identitate manente, quod fiet in resurrectione, sed quia oportet mortem interuenire, quam refugit appetitus naturalis, ideo est ibi repugnantia appetituum, veruntamen quia vterque appetitus est a Deo, a quo est natura & gratia, ideo subditur.

11 Qui autem, &c. id est, habentes vtrumque appetitum.

12 Deus. qui dedit naturam ad quam talis inclinatio sequit, similiter & gratiam per quam spiritus sanctus habitat in nobis, io sequit.

Tom. 6.

n 2

Carnem. *Nolumus expoliari.* Ecce vox naturæ, confessio penę, graue est corpus & onerosum, & tamen non libenter deseritur. Pius enim mentis ratione dissolui cupit, & esse cum Christo. Sensus autem carnis refugit & recusat.

a *Audentes.* Deus facit velle, facit & certos per spiritum, & ideo audentes.

b *Peregrinamur à domino.* Quomodo? cum alibi scriptum sit: *In ipso viuimus, mouemur, & sumus?* Quia et si ubique Deus: non tamen hic videtur sicut in cælis. Peregrinamur ergo non fide, sed specie.

c *no. per fidem enim ambulamus, & non per speciem.* *Audemus autem, & t bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & presentes esse ad Deum. Et ideo cõtemnimus siue absentis siue presentis placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi; vt referat vnusquisq; t propria corporis, prout gessit siue bonum siue*

d *demus autem, & t bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & presentes esse ad Deum. Et ideo cõtemnimus siue absentis siue presentis placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi; vt referat vnusquisq; t propria corporis, prout gessit siue bonum siue*

e *grinari à corpore, & presentes esse ad Deum. Et ideo cõtemnimus siue absentis siue presentis placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi; vt referat vnusquisq; t propria corporis, prout gessit siue bonum siue*

f *dimus siue absentis siue presentis placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi; vt referat vnusquisq; t propria corporis, prout gessit siue bonum siue*

g *no's manifestari oportet ante tribunal Christi; vt referat vnusquisq; t propria corporis, prout gessit siue bonum siue*

h *vnusquisq; t propria corporis, prout gessit siue bonum siue*

i *demus autem, & t bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & presentes esse ad Deum. Et ideo cõtemnimus siue absentis siue presentis placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi; vt referat vnusquisq; t propria corporis, prout gessit siue bonum siue*

k *grinari à corpore, & presentes esse ad Deum. Et ideo cõtemnimus siue absentis siue presentis placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi; vt referat vnusquisq; t propria corporis, prout gessit siue bonum siue*

Deterret hoc loco Corinthios, cum recordatione cum affectu quadam tremendi illius, & diuini iudicij, asserens vniuersorum tunc gesta, vt pateant necesse fore.

* Theodoret. Non dixit fisti, sed manifestari. Sufficit autem hoc, & ad eos, qui mala sua non sentiunt admonendos, vt suorum peccatorum vulneribus medeantur, vt non fiant manifesta omnibus.

* Tertullianus. Tribunal autem nominando, & disputationem boni ac mali operis, vtriusque sententię iudicem ostendit, & corporum omnium representatione manifestauit. Non enim poterit, quod corpore admissu est, non corpore iudicari. Iniquus enim Deus, si non per id punitur quis aut iuuatur, per quod operatus est.

Qui peregrinatur per fidem ambulat, nõdũ est in patria, sed iã est in via. Sic ergo ambulemus tanquam in via situi, quia ipse rex patrię Christus est, & ibi: veritas: hic autẽ via est. Quo inus ad Christũ? Qua per Christũ? Ipse enim ait: *Ego sum via veritas, & vita.* Est. n. illuminatio per fidẽ, & illuminatio per speciem, modo per fidem tantũ illuminamur, non per speciem. Homini enim vitam agenti adhuc mortalem non potest contingere, vt dimoto & discusso omni nubilo phantasiarum corporalium secretissima incõmutabilis veritatis luce potiatur, & mente penitus à cõsuetudine huius vitę alienata, constanter & indeclinabiliter illi hæreat.

Vt referat vnusquisque. Etiam pueri, qui si non per se, per alios gesserunt dum per eos crediderunt vel nõ crediderunt, secundum quod iudicant, non secundũ, quod gesturi erant, si diu viuerent. Dicit enim: prout gessit in corpore, non vt gesturus erat si viueret. Frustra ergo homo post hoc corpus sibi promittit, quod hic in corpore comparare neglexit.

Propria corporis. Aug. Quia nullus meretur, nisi dum in corpore est. Quem sensum confirmat alia translatio, quę ita hẽt: *Vt referat vnusquisque secundum ea, quę gessit per corpus.* Per corpus quippe, non quod oĩa generantur motu corporis, sed per corpus, i. per tempus quo quisque vixit in corpore. Hic. n. omne meritum cõparatur, quo possit post hanc vitã quispiam releuari vel grauari. Nam etiam ista, quę pro defunctis commendandis frequentat ecclesia, non oĩbus profunt & quare non nisi per differentiam vitę, quam quisque gessit

intentionem eius esse, quod animę sanctę nihil habentes purgandum, exuta corporibus, statim sunt Deo præsentes per apertam visionem.

Et ideo con. Hic consequenter agit de præparatione ad hoc præmium consequendum, quę præparatio triplex est, secunda ponitur ibi: *Scientes ergo.* tertia, ibi: *Itaque nos.* Prima autem præparatio per hoc est, quod homo quærit placere Deo, qui est dator huius præmij, & hoc est, quod dicit: Et ideo propter consecutionem glorię.

Contendimus. id est, cum quadam pugna resistimus mundi, carnis & diaboli tentationibus.

Siue absentes. quasi dicat ad hoc incitatur. *Siue absen.* id est, dum sumus in præsentia vita.

Siue presentes. Deo per gloriam, supple, vt poterimus.

Placere illi. per dictam resistantiam. Et subdit huius resistantię causam dicens.

Omnes enim, &c. id est, ante eius iudicariam potestatem. Vnde tanguntur hic quinque conditiones extremi iudicij, scilicet, eius inuitabilitas, ibi: *Oportet nos.* generalitas, ibi: *Omnes.* claritas, ibi: *Manifestari:* quia iudicium apparebit omnibus iustum singulis videntibus omnia bona & mala aliorum, iudicaria potestas: ibi, *Ahte tribunal.* iudicis sublimitas, ibi: *Christi.* qui, scilicet, est verus homo & verus Deus.

Vt referat, &c. id est, poenam vel præmium pro his, quę gesserit viuens in corpore. Nec per hoc excludunt à iudicio pueri, qui nihil in proprio corpore meruerunt vel demeruerunt, quia iudicabuntur secundum ea, quę circa eos ab alijs sunt facta vel omissa, in quantum sunt ab alijs baptizati vel non.

Scientes

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Qui dedit nobis pignus.* Est enim spiritus sanctus pignus glorię ratione prædicta, i. c. huius epistolę.

2 *Audentes igitur.* Hic consequenter ostendit, quis dictorum appetituum vincat in sanctis hominibus, di. *Audentes igitur.* id est, absque formidine mortis desideramus gloriam.

3 *Scientes.* id est, certitudinem habentes.

4 *Quoniam dum sumus in.* scilicet, mortali.

5 *Peregrinamur à domino.* i. oportet nos esse separatos ab eo.

6 *Per fidem enim.* i. xigmatibus tantum Deum cognoscimus.

7 *Et non per spe.* i. clare, facie ad faciem, propter quod subdit.

8 *Audemus au.* Circa quod sciendum, quod ad fortitudinem politicam in periculis mortis sufficit non tristari irrationabiliter, sed fortitudo infusa non solum hoc facit, sed etiam facit aliquando in talibus delectari, Act. 5. g. *Ibant apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* & hoc est, quod dicit Apostolus: *Audemus.* sine trepidatione.

9 *Et bonam voluntatem.* id est, delectationem in mente.

10 *Magis peregrini.* à cor. id est, dissolutionem huius corporis per mortem subire.

11 *Et præsentes esse ad Deum.* vt per hoc habeamus claram Dei visionem & perfectam fruitionem, & sic appetitus gratię vincit in sanctis appetitum naturę. Per hoc autem quod dicit Apostolus hic, excluditur error dicentium animas sanctas à corporibus exutas à visione diuina retardari vsque ad iudicium, quia dicit Apostolus: *Bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore per mortem, & præsentes esse ad Deum.* Ex quo patet intentionem

f arrabonem.

Act. 17. f.

f probamus,

f ea quę sunt per corpus, iuxta id quod fecit.

Fortitudo duplex.

Erroris confutatio.

f Co. lib. 5. Marc.

E. Au. do. 37. cap. vel. lo.

Au. cap. f. d. D.

F. gessit

I. Scientes

gessit in corpore. Quia etiam hoc meritum sibi quisq; dum in corpore viueret, cōparauit, vt ei possint ista prodesse. Cū ergo sacrificia vel altaris vel quatuordecimque eleēmosynarū pro baptizatis defunctis aīabus offeruntur: pro valde bonis gratiarū actiones sunt. Pro non valde malis propitiaciones.

Pro valde malis, & si nulla sint adiumenta mortuorū qualescun- que viuorum consola- tiones sunt. Quib⁹ au- tē profunt, vel ad hoc plunt, vt sit plena re- nrsio. Vel certe, vt tolerabilior fiat ipsa damnatio.

* Ambrosius. Igi- tur si iudicante Chri- sto vnusquisque no- strum facta corporis reci piet, non vtique sine corpore adiudi- cabitur bonus aut ma- lus. Et non dixit facta carnis, quia carnis vi- tia puniendi semper, sed facta corporis, q̄ aliquando spirituali- ter, aliquando carnali- ter operatur.

a *Suademus*. Vt credant & prouideant sibi, quia quorun- dam prauiloquio dies domini in dubium venit.

b *Deo autem manifesti sumus*. quia hoc prædicamus quod iu- bet Deus.

c *Spero autem & in conscientijs vestris, &c.* * Theodoretus. Existimo autem vos nostra non egerit oratione, vt qui insti- tutum, & scopum nostrum recte sciatis.

* Ambrosius. Manifesta erat puritas eorum Corinthijs, quia neque aliqñ in adulatione fuerant deprehensi, neque prædicatio illorum displicuerat sanctis, nec ab aliquo illorū quidpiā, vt assolet, occulte elicere cētauerat, vt foris simpli- ces apud turbas, intus vero impostores essent, iō conscientia illorum pulsat, vt ipsi sibi testes essent de veritate eorū.

d *Non iterum commendamus, &c.* * Theophylact. Frequen- ter, quæ incidere posset, suspicionē hic detergit, ne qd de se videat insolentius iactitasse, atque: nequaquā ipsi ad hunc sermonem deuenimus, vt nos cōmendemus, hoc est, nō in- solētiæ vel laudis id nostræ gratia diximus: sed vestri potius gloria, qui gloriandi mihi occasionē præbetis, aduersusq; fal- sos apostolos pro vobis iactitadi, q̄ nos calūniant & culpāt.

e *Siue enim mente*. Q. De nobis vtique gloriari potestis, quia quidquid agimus, vel est honor Dei, vel vtilitas pximi. Siue excedimus, i. si nos commendamus, in quo putamur insen- sati Deo est, id est, ad honorem Dei, qui sic nos exaltauit. Si ue sobrij: Vt non alta de nobis dicamus ad vestram vtilita- tem. *Siue enim mente excedimus*. vbi audiuit, quod non licet ho- mini loqui. *Deo est*: Non vobis, qui non potestis capere.

Augustinus. Siue enim mente excedimus. Excessum mentis

mentis dicit, q̄ mente eleuantur ad intelligenda cælestia. D. Extasis, verbum Græcum est: Latine vno verbo exponi po- test, si dicatur excessus. In excessu mētis duo intelligunt, vel pauor, vel intēcio ad superna: ita vt quodāmodo à memoriā labantur inferiora. In hoc mentis excessu fuerūt omnes san- cti, quib⁹ arcana Dei mundum istum exce- dentia reuelata sunt, de hoc loquitur hic Paulus: *Siue enim*. Si superbe putatur locu- tus, quod est quasi in- fania, dum se laudat verum dicens, dimit- tendum est Deo, non ab homine temere iu- dicandum. Si non ia- ctanter, sed ad gloriā audientium, Corin- thijs proficit.

Et quia ante tribunal. Quam caste timendus est Deus. Vt timeant.

a **malum. Scientes ergo timorem domini, hominibus suade-**

b **mus, Deo autem manifesti sumus Spero autē & in conscien-**

c **tijis vestris manifestos nos esse. Non iterum cōmendamus**

d **nos vobis, sed occasionē dāmus vobis gloriādi pro nobis,**

e **vt habeātis ad eos, qui in facie & gloriāntur, & non in corde.**

f **Siue enim mente excedimus Deo, siue sobrij sumus vobis**

g **Charitas enim christi vrget nos, æstimantes, hoc quoniam**

h **si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt.**

1 *Quantum in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

2 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

3 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

4 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

5 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

6 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

7 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

8 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

9 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

10 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

11 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

12 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

13 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

14 *Quam in me est, in quo non remanet. Esti non confiteamini.*

superbe intelligitur, sed ad gloriam audientium est locutus, Corinthijs proficere dicit, vt tunc sanum sit dictum audien- tibus, si ita intelligatur, vt dictum.

f *Siue, cum, so. su. condescendendo.*

g *Vobis*. quia sic loquit, vt capere possitis. Isti sunt angeli de quibus dñs ait in euangelio: Videbitis celum apertū, & angelos ascendētes & descendētes super filiū hominis, hos eosdē angelos vidit Iacob in scalis ascendētes & descendentes.

h *Charitas enim Christi, &c.* quia Christus Charitate pro no- bis mortuus est, tunc constat omnes mortuos fuisse in Adā: pro quibus mortuus est Christus, vt eos à morte liberaret. Quæ gratia ne inutiles sit hominibus, apostoli, vt eos illiciāt necessario se laudant, per gloriam enim & meritum apo- stolorum agnoscitur gratia & beneficium Christi.

* Ambr. Quoniam Christus diligens genus humanum, vt eos redimeret morti se dedit: iō apostoli, vt vicē ei reddant, homines ex aliqua parte exhortātur ad eius obsequiū, & vt eos attrahant, necesse est, vt verū se prædicare testent, alius praua docentibus: nec suum meritū taceant, vt malorū do- ctorū penam designant. Non ergo elatione mentis hæc age- bant, sed vt donū Christi intelligeretur ab oībus, & fideliter deuoti ei gratiarū actiones referrent. Propter Christi ergo Charitatem, quæ & quanta donā circa diligentes eum sunt, non tacent, vt laus apostolorum nosceretur: non iactantur causa, sed vt inuident audientes ad eius deuotionē, ne mors Christi infructuosa videretur. Per meritum enim & gloriā apostolorum agnoscitur Christi gratia, & beneficium Dei.

i *Si vnus pro omnibus*. i. si Christus pro oībus quantum ad se,

8 *Qui in fa. g. id est, in apparentia sanctitatis exterius.*

9 *Et non in corde. id est, in puritate conscientia.*

10 *Siue enim man. ex. d. per contemplationem diuinorum su- pra nos, extasim patiendo.*

11 *Siue so. su. nos humanæ conuersationi conformando. Bria enim Græce mensura Latine. Apostoli enim medij erant inter Deum & populum: & ideo eleuabantur aliquando per exces- sum mentis, accipiendo diuinas illuminationes, & aliquādo con- formabant se hominum fragilitati, vt conuenientius traderent eis diuina, sicut Genes. 28. c. dicitur, quod angeli ascendebant & descendebant in scala Iacob.*

12 *Charitas enim*. Hic ponitur consequenter huius sollicitu- dinis ratio, quæ est charitas ad proximum, ideo dicit: *Chari. e. quæ se extendit ad proximum.* 1. Ioan. 4. d. *Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.* Et vnde prouo- cetur hæc charitas ostendit: di.

13 *Æstimantes, &c. m. est.* scilicet Christus pro salute omniū quantum ad sufficientiam. Et accipitur hic si, pro quia: quia est. Ex quo concluditur.

14 *Ergo omnes m. sunt.* i. ita debent viuere ac si oēs essent mor- tui sibi ipsis n. hil de proprijs desiderijs curantes: & sic viuūt Chri- sto, vitam propriam ordinantes ad eius honorem. vnde dicit apo- stolus Gal. 2. a. *Vino iam non ego, viuūt vero in me Christus.*

† 13. dist. cap. vsque adeo. 8. q. 1. c. in scri- pturis.

August. tract. 7. in Ioan. Ioan. 1. g.

Genes. 28.

F

etfi

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Scientes ergo*. Hic ponitur secunda præparatio ad præmium, quæ est sollicitudo de salute proximorum. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur hæc sollicitudo, secundo sollicitudinis ratio, ibi: *Charitas enim Christi*. Circa primum dicit Apostolus: *Scien- tes ergo timorem domini*. i. quod valde timendus est dominus, qui omnes est iudicaturus, vt dictum est.

2 *Suademus hominibus*. fidem & mores, quia vnique manda- uit dominus de proximo. Eccles. 17. b.

3 *Deo au. ma. su.* qui videt corda, quod talia non prædicamus propter quæstum vel propriam laudem, sed intentione recta.

4 *Spero autem, &c. q. d.* ita conuersati sumus inter vos quod nō potestis rationabiliter iudicare prædicationem nostram procede- re nisi ex conscientia puritate. Sed quia posset aliquis dicere, quod in hoc iactanter se commendaret, ideo hoc remouet dicēs.

5 *Non ite. com. nos vo.* Et dicit iterum, quia iam supra dixerat aliqua, quæ videbantur ad suam commendationem esse.

6 *S. doc. da. vo. gl. p. o.* contra pseudo apostolos, qui dicebant se doctos à Petro, Iacobo & Ioanne: quasi in hoc detrahentes Apo- stoli doctrinæ. Poterant igitur Corinthij contra eos gloriari, q̄ erant edocti à doctore perfecto, & vsque ad tertium celū rapti.

7 *Vt ha. ad e.* scilicet pseudo apostolos repellendos, de quibus subditur.

Et si non omnibus profuit, ergo & omnes homines debent mori pro honore illius.

Lib. 10. de ciuit. Dei. ca. 6.

* August. Hoc est, nullum omnino habens peccatum, ut qui per remissionem peccatorum uiuunt, iam non sibi uiuant, sed ei, qui pro omnibus mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et quia hoc est.

Augu. 10. ciu. cap. 6.

a Qui uiuunt. In corpore, non sibi, sed uoluntati Dei. Quod debet: quia etsi Christus usque ad mortem fuit infirmus, iniuriatus: iam post resurrectionem non est, sed apparet, quod esse uidebatur, unde: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Vicē ergo ei reddant quasi Deo, nou homini solum pro eis passo.

† posthac.

† Amplius.

Ioan. 8. d.

b Neminem nouimus. id est, laudamus. **c** Secundum car. id est, sua quarentem, non quæ Christi: temporalia, non æterna. Nec hoc dēt facere aliquis, quia etsi Christus fuit mortalis sicut ego, per quod eum putauimus hominem esse tantum, dum eram infidelis: tñ iam est immortalis, & ita securi sumus de p̄mio. Si quis ergo in Christo est renatus nouus, illi iam spe transit mortalitas, & transibit, & dabitur noua immortalitas. Vel, si quis nouus, uetus lex transit illi, & nouam habet. Neminem no. secundum carnem. Vitam futuram ita certa spe tenet, quasi iam sit p̄sens, quæ in Christo surgente impleta est, quæ non est secundum carnem, nō quin in eadem carnis substantia, sed non in eadem qualitate corruptionis, quæ nomine carnis signatur.

Augu. lib. 11. contra Fau. c. 2. 4. & 7. Tract. 21. & 23 in Ioan.

d Et si cognouimus Christum, &c. i. carnis mortalitatem ante resurrectionē, sed iam post non no. quia iam nō moritur. Vnde ait: Ad patrem uado, & iam non uidebitis me. i. nunquam ulterius, s. quod modo sum, i. mortalis. Et iterum: Nisi abiero paraclētus non ueniet, hoc est, non potestis capere spiritum quādiu secundum carnem me nosse persistitis. Et quia omnes in Christo sumus spe: & si non in re. Si qua ergo in Christo noua creatura uetera transierunt. Innouatis fide transit spe mortalitas: & adest nouitas resurrectionis.

Ioan. 7. e. Ibidem 16. d.

C

Error Manichæi.

NICOLAUS DE LYRA.
1 Itaq; nos. Hic ponit tertia p̄paratio ad p̄miū cōsequēdū, quæ est abdicatio carnaliū affectuū: quæ licet sit aliquantulum racta parte p̄cedenti, tñ hic tangit plenius, ideo cōtinuādo se immediate p̄cedentibus dicit: Itaq; nos ex hoc ne. no. se. c. i. cū n emine societate contraximus moti carnali affectione. Sed quia posset aliquis obijcere, q, apostoli multū dilexerūt Christū et s̄m p̄sentia corporale, ideo subdit Apostolus in persona apostolorū, qui cum Christo fuerunt corporaliter.
2 Et si cog. se. car. Christū. i. affecti eius p̄sentia corporali.
3 Sed nunc iā nō no. illo. s. modo, sed meliori, unde dixit apostolis Saluator Ioan. 16. b. Expedi uobis, ut ego uadā: subtrahēdo uobis corporalē meā p̄sentia. Quod exponens Aug. dicit: q, apostoli adhuc carnales exeuntes afficiebant ad Christū, sicut homo carnalis ad amicū suū, pp quod impediēbatur assurgere ad spiritualē & sublimiorē diligendū modū, unde dicit ibi Saluator: Si. n. non abiero, paraclētus non ueniet ad uos. Notandū, q, Manichæus negans uerā eārnē in Christo fuisse ex hoc loco cōfirmabat errorē suū, quia dicit Apostolus: Et si cognouimus secundū carnē Christū, &c. quia cōtra eū arguebatur ex uerbo Apostoli Rom. 1. ubi d̄r de Christo, qui factus est ei ex semine Dauid secundū carnē, ergo uerā carnem habuit. Ad quod r̄ndebat di. q, Apostolus primō fuit opinio nis illius: & sic loquit̄ scribens ad Romanos, sed postea uidens huius opinionis falsitatē retractauit hic eā di. Et si cognouimus secundū car. Christū. i. si fuimus aliqñ huius opinionis. s. q, Christus haberet carnē ex semine Dauid. Sed nunc iā non nouimus, i. hanc opinionē rāquā falsam mutauimus. Sed hoc dictū Manichæi improbat Aug. dupliciter. Primo, quod res falsa non pōt cognosci & ideo si apostolus illā opinionē falsam reputaret, nō diceret: Cognouimus s̄m carnē Christū. Secūdo: quia dicit ante immediate: Neminē nouimus secundū carnem.

Et si cognouimus secundum. Quia quamuis dū infidelis intellexit Christum in lege promissum esse secundum carnem, ut legalia obseruaret & seruari p̄ciperet: sed tamen non iam post conuersionem nunc ita esse, sed vmbra cesset.

* Theodoretus. Cum enim mortem domini, mortem dissolutam esse didicerimus, nullum deinceps hominē mortale esse scimus. Etsi enim ipse quoque dominus habuit corpus patibile, tamen post passionem, id est corruptionem, interitum, & morte alienum effecit.

Etiam ideo.

Per reuersionem.

b Non uiribus suis, non sua uoluntate ad p̄sentia deputetur.

a Virtutibus.

a Et pro omnibus mortuus est Christus, ut qui uiuunt, iam nō

a Non in spe tetronotum, sed in spe resurrectionis uiuant.

b Ut mouerentur peccato.

c Ut in nouitate ambulemus.

sibi uiuant, sed ei, qui pro eis mortuus est & resurrexit. Itaq;

a Id est amodo adeo certi sumus de gloria æterna, uel de eadem resurrectione. Tempore gratiæ.

b Esse uiuentem.

c Qui secundum carnales obseruantias uiuat.

b noster hoc neminem nouimus secundum carnem. Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non

Mortalem.

a Postquam ueritas uenit.

a Et quia Christus iam non est secundum carnem. b Nouus renatus ut uos. c Carnalis obseruantia & uoluptas carnis.

c nouimus. Si t̄ qua ergo in Christo noua creatura est, uetera

a Omnes noui qui in Christo.

b In Christo tamen.

d transierunt, ecce facta sunt noua omnia. Omnia autem ex

e Deo, quib nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis

a Deus per Christum. b Pater. Qui nihil non potest.

f ministerium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat

a Ergo potuit Christus reconciliare, quia Deus erat in eo unde: Pater in me est, & ego in ipso.

b Electos de mundo c Hoc modo reconcilians. d Non puniens æternaliter.

in Christo mundum reconcilians sibi, nō t̄ reputans il-

ludauerunt dignitatē eius, nouus. n. fit his quibus prius hō tantum uidebatur, cum intelligitur esse Deus: ut recedente infirmitate agnoscat̄ diuinitas & cessante errore ueteri, q̄ introducta multorū Deorū opinione, ab vnus ueri Dei fide transduxerat genus humanum, reuertantur omnia ad simplicitatis professionem vnū Deum adorantia in Trinitate.
g Omnia autem ex Deo. * Ambrosius. Quamuis Christus nos redemerit, omnia tamē ex Deo, quia ab ipso est omnis paternitas, ideoque necesse est p̄ferri personam patris.
h Qui nos, &c. * Theodo. Dei ineffabilem benignitatem ostendit. Non enim, inquit, ipse nobis reconciliatus est, quāuis ipse esset, qui per transgressionē iniuria erat affectus, sed nos sibi reconciliauit, non hominem intercessorem adhibens, sed unigenitum filium pacis intercessorē constituens. Nobis eum tradidit faustum reconciliationis nuntium.
i Deus erat. Per hoc intelligitur pater esse in filio, & filius in patre, quia vna est eorum substantia, ibi est unitas, ubi nulla diuersitas: & ideo alter in altero est, quia & imago & similitudo eorum vna est.
Ambros. Recte dicit. Deus erat in Christo, Hoc est, Pater in filio

Et si

carnem. propter quod ad eundem sensum debet referri: & sic apostolus nullum hominem cognouisset habere ueram carnem, quod est falsum: ideo standum est expositioni primæ, ex qua concluditur quod subditur. **4** Si qua er. &c. Et accipitur si pro quia: quia quicumque baptizatus in Christo, factus est noua creatura per gratiā baptismalem, quæ datur per creationem. **5** Uetera tran. i. affectus carnales debent in eo abijci. **6** Et ecce fa. sunt no. om. per spiritum sanctum mentem renouantem, & per consequens exteriorem actionem. **7** Oīa au. Postquam Apostolus egit de p̄mio, & de p̄paratione ad ipsum, hic consequenter agit de causa utriusque. Et primo proponit intentum. secundo declarat propositum, ibi: Quoniam quidem. Circa primum dicit, quod causa effectiua utriusque, scilicet p̄mij & p̄parationis ad ipsum, est ipse Deus: ministri uero ecclesiæ solum cooperantur ministerialiter exteri. & hoc est quod dicitur. Omnia autem ex Deo. scilicet p̄mij & p̄parationis.
8 Qui nos recon. sibi per Chri. hoc beneficium commune est omnibus Christianis. **9** Et dedit no. mi. recon. i. officium p̄dicandi hanc reconciliationem: quod est speciale ministris ecclesiæ. **10** Quoniam qui. Hic consequenter ponit propositi declarationem, secundo subdit bonam exhortationem, ibi: Obsecramus. Circa primum primo declarat quod dictum est de reconciliatione facta per Christum. Erat enim Deus & homo in uno supposito, & sic Deus hanc reconciliationē fecit per humanitatem, tanquam per instrumentū sibi coniunctum, quod nulli alteri cōuenit, & hoc est quod dicit. Quo. qui. &c. non solum per essentiam, p̄sentiam, & potentiam: sicut est in aliis secundum humanitatis assumptionē. **11** Mundū reconcilians, dicto modo. **12** Non reputans illis. pro quibus Christus homo satisfecit. Consequenter declarat beneficium ministris ecclesiæ specialiter datum, dicens.

A filio mundū reconciliās sibi, non imputās illis delicta eorū, quoniam creatura peccauit in Deū, nec penituit, vt reuertere ad eum, Deus opus suum nolens perire misit filium suum, per quem predicata eis remissione peccatorum, reconciliaret eos sibi per ipsum, per quem nos creauerat. Siue ergo per filium, siue per seruos Deus excitat populum, quia ad ipsum omnis lumina referenda est, cuius voluntate & prouidentia, Christus incarnatus est ad salutem hominum redimendam. Qui cum reuerti vellet ad patrem, dispensatione accepta a patre dedit discipulis.

a Reconciliamini. Reconciliamur cōfitendo peccata, & penitendo ei, qui nos sibi reconciliat, & debetis & potestis.

b Pro no. pe. fe. Vfus est veteris Testamēti peccata dici sacrificia pro peccatis. Vel, peccatū dicitur similitudo carnis peccati. Vnde dicitur de peccato deleuit vel dānauit peccatum. i. de similitudine carnis peccati, quia misit Deus filium suum in similitudinē carnis peccati. Ita ē maledictum pro morte accipitur, quæ de maledicto Dei venit, vt vere dictū in lege intel-

intelligatur. *Maledictus omnis, qui pendet in ligno.* Quid est quod dicitur? maledictus .i. terra es in terram ibis. Quid est quod dicitur, omnis? quia Christus, qui pependit in ligno cum esset vera vita, mortuus est vera morte non ficta.

* Theodoretus. Cum enim a peccato liber esset, mortem peccatorum subiit, vt hominū peccatum solueret, & id vocatus, quod nos eramus, nos fecit id quod erat, iustitiæ enim nobis opes donauit.

* Ambr. Propter quod omnis caro sub peccato est, ideo factus caro, factus est etiam peccatum. Et quoniam oblatas est pro peccatis, non immerito peccatum factus dicitur, quia & hostia, quæ in lege offerebatur pro peccatis peccatum nū cupabatur.

c Vt nos. i. vt iustificaremur a Deo, quia ex Deo tm̄ est oīs con summatio. Attēde, quod sicut cū legitur. *Domini est salus.* nō ea salus intelligit qua dñs salus est, sed qua saluati sunt, quos ipse saluat. Sic cū legitur Dei iustitia, nō est illa intelligēda qua Deus iustus est. sed qua iusti sūt homines quos gratia sua iustificat.

a ^a Tam originalia quā actualia. ^b Hoc modo dedit nobis Deus ministerium, quia. ^c Fradicationem fidei.

a ^a Vice Christi, qui fuit legatus Dei, vel pro Christo. i. pro honore Christi. ^b Et ideo obsecramus.

a ^a Vos. ^b Quia vere in nobis. oquitur. ^c Pro amore Christi obsecra vel, Vice Christi obsecra. reconcili.

a ^a Christum. ^b Debetis & potestis. ^c Per experientiam, et si per scientiam.

a ^a Hostiam pro peccatis, vel peccatorem puniri in pena. ^b Mortalem. ^c Deus pater. ^d Non nostra. ^e Per ipsum Christum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et posuit in nobis, &c. *alys predicandū, Marc. ult. d.* Euntes in mūdū vniuersum predicare euangelium omni creaturæ. *propter quod concludit.*

2 Pro Christo ergo, &c. *in quantum missi sumus ad predicandū euangelium Christi.*

3 Tanquam Deo exhortante. *id est, principaliter agente.*

4 Per nos. *sicut per ministros.*

5 Obsecramus. *Hic ponit vtilem monitionem, di. Obsecramus. id est, deuote exhortamur.*

6 Pro Christi: i. loco Christo cuius sumus ministri.

7 Reconciliamini Deo. *Licet. n. reconciliauerit nos per passionem.*

nē Christi, vt dictum est, tamen ad hoc, quod sumus participes huius reconciliationis, requiritur in nobis debita dispositio per baptismi debitā susceptionē & post baptismum, per penitentiam, quæ est secunda tabula post naufragium. Et ad hoc proponit inducētiū, dicens.

8 Eum, qui non. no. pecca. i. Christum, qui peccatum non fecit. *1. Petr. 2. d.*

9 Pro nobis pec. i. Deus pater fecit pro nobis eum hostiam pro peccato, quæ vocatur peccatum in scriptura. *Osee. 4. b.* Peccata populi mei comedent. i. hostias pro peccato oblatas.

10 Vt nos es. i. i. perfecte iustificati, iō dicitur, iustitia in abstracto.

11 In ipso. i. per ipsum. q. d. hoc debet nos inducere ad exhibendū corpora nostra hostiam pro peccatis nostris per opera penitentia.

ADDITIO I.

In ca. 5. vbi dicitur in po. *siue absentes.* id est, dum sumus in præsentiā vita.

Hoc quod dicitur hic. *siue absentes siue presentes.* videtur exponendū sic, omnib. modis contendimus placere illi. s. Deo, siue absentes. s. ab ultimo præmio, siue præsentes, quo ei astabimus, elaboramus enim, vt hic, & ibi placeamus illi, & sic expendit. *Nam om-*

omnes manifestari oportet, & c.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in post. *Pro nobis peccatum fecit Deus.*

Per hoc quod dicitur. *Pro nobis peccatum fecit Deus.* p̄t intelligi similitudo carnis peccati, quæ misit Deus filiū suū in similitū. car. pec. Similiter d̄ mortuus est peccato. i. similitudine carnis mortalitatem exutus est. Et est sensus. *Fecit eum. i. mortalē.* Hęc in Glo.

CAP. VI.

a *Diuantes autem.* * Amb. Duplici genere Apostolus humanę salutis curam se agere contendit, vt & Dei prouidentię deuotus existeret, & hominibus charitatis officium exhiberet.

* Theophylactus. Adiutores vestri, inquit, sumus, & vobis ad consequendam salutem, & Deo, vt eius expleat voluntatem, hoc est, quæ vobis, vt salutem impartiat procliuor est, fungimurque exhortādo Christi vice, quo-

CAP. VI.

a ^a Christus redemit nos & reconciliauit, nos autem adiuuantes vos vel Christum:

a ^a Remissionem peccatorum. ^b Quam recepistis. ^c Est ne gratia? vti que. ^d In Isaiā. ^e Gratia.

a ^a Diuantes autem † exhortamur, ne in vacuum ^b gratiam Dei recipiatis. Ait enim. † Tempore ^c ^d ^e ^f ^g ^h ⁱ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z

quoadusq; ille secundo adueniat, & quandiu in vita hac fuerimus, ne incassum gratiam Dei accipiatis.

b *Ne in va.* Gratia Dei est remissio peccatorum, quam in va num recipit, qui non potest se exercere in bonis, vel qui in legalibus confidit.

b *Tempore ac.* * Amb. Hoc scriptū est in Isaiā propheta. Predestinata docet gratiā Dei in tēpore Christi, sic enim decreuit Deus affluere misericordiā suam, vt nomen Christi poscentibus auxilium largiretur. Sequitur.

Nunc

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VI.

A *Diuantes autem exhortamur.* Postquam Apost. cōmenda uit ministerium noui Testam. hio consequenter hortatur alios ad executionem debitam huius ministerij. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit exhortationem generalem. secundo specialem de quodam speciali suffragio fiendo in Ierusalem. cap. 8. Prima adhuc in duas, quia primo hortatur ad bona fienda in futuro, secundo commendat bona facta de præterito. cap. seq. Prima in duas, quia primo hortatur in quodam generali. secundo explicat magis in specialibus, ibi: *In multa patientia.* Circa primum dicit.

1 *Adiuuantes autem exhortamur.* q. d. quia sumus adiutores Dei, non virtutem sibi tribuendo, sed sicut ministri eius mandata exequendo, ideo exhortamur.

2 *Ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* quæ datur ad bñ viuendum in præsenti, & ad consequendū gloriam in futuro, propter quod hunc effectum non consequitur, si in vacuum recipitur, sicut medicina ad quam sanitas non sequitur. Sed quia posset aliquis dicere. Recipere gratiam non est in mea potestate, ideo hoc remouet, ostendens, quod Deus paratus est dare, autoritate scripturæ, di.

3 *Ait enim.* scilicet, Deus, Isa. 49.

4 *Tempore accepto.* id est, tempore nouæ legis, quod est tempus gratiæ.

Ga *Nunc tem.* Quod non in lege veteri, vt nunc, non eras, non post annum, quia statim in obitu fidelis salus datur. * Rabbanus. Neque. n. in vno quolibet sex dierum celū factum est, vel syderibus illustratum, & terra separata est ab aquis, atque a boribus, ac herbis confita: sed more sibi soli-

dio corporis, constituit spiritum sanctum. **g** *In charitate non fida.* Ficta est, quæ deserit in aduersitate. * Theodoret. Varie dixit ea, quæ extrinsecus inuadunt. Adijcit aut laboribus inuoluntarijs eos quoque quos sponte sua suscepit. Neq; enim erat cōtētus exterioribus molestijs,

to diem pro tempore posuit, vt hic Apostolus. *Ecce nunc tempus accepit.* & c. Non vnum specialiter diem, sed totum significat tempus hoc, quo in præsenti vita pro æterna salute laboramus.

b *Vt non vitu.* Quod vtique si quod verbo doceremus, operis exemplo non exhiberemus.

* Ambrosius. Vituperaretur enim ministeriū ipsum, si ea, quæ verbis docebant, operibus suis, vt fierent exempla non darent.

c *Sicut Dei mi.* Qui nō adulantur, vt pseudo studentes lucro.

d *In mul. pa. in tri.* Et in tot duris, leue est onus Christi, & requies intus spiritus sancto viuificante, & spe

e *In castitate, habita, in scientia,* vt caste sciant, nihil adulerinæ opinionis admisceant.

f *In suau. habita. spiritus sancto:* vt secundum Deum suaves & affabiles, nō vt illi, qui per dulces sermones seducunt corda innocentium.

* Bernardus. Vide quomodo omnia facientem, ordinantem, & viuificantem in medio bonorum, sicut cor in medio

a Mibi uel hominibus. b Orantem pro peccatis. c Quando lux nata est. d Vel auxilia tus sum tui. De affectione virtutum & persistentia bonorum operum. e Exponit prophetiam.

a **accepit** exaudiui te, & in die salutis adiuui te. **Ecce nunc tempus** acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemi ni dantes vllam

offensionem, ut nō vituperetur ministerium nostrum. **† Sed** in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros,

in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in

angustijs, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus,

in vigilijs, in ieiunijs, in castitate, in scientia, in fion-

ganimitate, in suauitate, in spiritu sancto. In charitate

non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei. † Per arma

i iustitiæ à dextris & à sinistris. Per gloriā & † ignobilita-

† reprehendatur.

† anxietatibus.

† puritate.

† animi lenitate.

Ambrosius.

Matth. ix. d. Ibidem.

De vita solitaria.

sed etiam ipse excogitabat quomodo suū corpus castigaret, vt qui non solum ieiunaret, sed etiam vigilaret, & manibus laboraret. Hoc enim dixit in laboribus. *ἀγρότητα* autem hoc est, puritatem, vocat pecunie contemptum. Neque enim vsum necessarium accepit à Corinthijs. Cognitionē vero, seu scientiam, vt puto, vocat doctrinā, nam & ipsa quoque est laboriosa. Deinde longanimitatem seu lenitatem in alienos, benignitatē in suos, Sanctissimi spiritus obseruantiam, eius enim nutum sequebatur. Non fictam autē charitatem vocat sinceram & germanam, quæ non in figura certitur, sed re ipsa confirmatur. Sermonem autem veritatis, prædicationem pietatis. Omnia autem diuinæ potentæ attribuit, ea enim adiuuante, se in his omnibus recte gessit.

h *In virt. Dei.* Non speremus in homine uel in bonis, si quid boni est Deo attribuamus, uel qui prædicta habet, miracula facit ad conuersionem infidelium.

i *Per glo. & ig.* Exhibeamus nos ut mi. Dei. *Per glor.* Sigloriosi sumus apud homines, uel ignobiles & contempti, ut nec inde inflemur, nec inde succumbamus uel doleamus. Eodem modo si infamamur de aliquo scelere, uel bonam famam habeamus de aliquo opere. Item exhibeamus nos Deo habiti.

17 *In vigilijs.* propter instantiam orationis. **18** *In ieiunijs.* aliquñ voluntarie assumptis ad repressiōem carnis & ahorū ædificationem, & aliquando ex cibi defectibus patienter toleratis.

19 *In castitate.* Hic consequenter ponit ea, quæ pertinent ad operationem bonorum: in primo sunt, quæ pertinent ad operationem cordis, & quantum ad hoc dicit: *In casti.* quæ dicit puritatem mentis redundantē in corpore. **20** *In scientia.* quantum ad cognitionē diuinorū & humanorū ad salutem necessariorū.

21 *In longanimitate.* patienter expectando diuina promissa. **22** *In suauitate.* quæ facit hominem dulcem & suauem proximo verbo & facto ex gratiæ abundantia, ideo subditur.

23 *In spiritu sancto.* *In charitate non fida.* contra hypocritas. Consequenter tangit perfectionem oris. di.

24 *In verbo veritatis.* prædicando, & cum hominibus communiter loquendo, & perfectionem operis.

25 *In virtute Dei.* opera meritoria faciendo & doctrinam miraculis confirmando.

26 *Per arma iustitiæ à dextris.* Hic consequenter ostendit qualiter vtendū sit gratia diuinitus collata in comparatione bonorum & malorum, id est, inter huius mundi prospera & aduersa non deuiare à rectitudine. Prospera autem & aduersa tria respiciunt, scilicet, superbiam vitæ, concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum, ideo ostēdit propositum primo in primo, secundo in secundo, ibi: *Quasi morientes.* tertio in tertio, ibi: *Quasi egentes.* Omnia ista tamen pertinent ad veritatem iustitię communiter acceptę, ideo dicit: *Per ar. in. à dex.* id est, ne in prosperis per superbiam eleuemur.

27 *Et à sinistris.* vt in aduersis à virtute non deiciamur, & similiter intelligendum est in sequentibus, cum dicitur.

28 *Per gloriā & ignobilitatem.* Aliquando Apostoli fuerunt ab hominibus reputati valde gloriosi, licet dicitur Act. 14. cap. quod Licaonistæ Paulo & Barnabæ volebant tanquam dijs sacrificare. Et alibi incarcerati fuerunt, vt viles, & abiecti, sicut patet ex eodem libro.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Exaudiui te.* quia orationes fidelium exaudibiles sunt, per Christum.
- 2 *Et in die salutis.* tempore Christi, qui operatus est salutem in medio terræ.
- 3 *Adiuui te.* opera tua perficiendo & ad gloriā perducendo, ad quam non intrabant tempore veteris Testamenti.
- 4 *Ecce nunc temp. ac.* Hoc dicit Apostolus applicando auctoritatem Isaiæ ad Christi tempus. Et patet ex dictis sententia.
- 5 *Nemi ni dantes, & c.* id est, scandalum ex dictis vel factis minus rectis.
- 6 *Vt non vitu. mini. no.* quia mala subditorum redundant in vituperium prælatorum.
- 7 *Sed in omnibus.* scilicet, pertinentibus ad salutem.
- 8 *Exhibeamus nosmetipsos, & c.* ipsi Christo nos quantum possumus conformando.
- 9 *In mul. pa.* Hic consequenter explicat suam exhortationem in speciali. Et diuiditur in tres: quia primo declarat qualiter sit vtendum gratia collata in exteriori conuersatione, secundo in interiori deuotione, ibi: *Os nostrum.* tertio in infidelium vitiatione, ibi: *Nelite iugum, & c.* Circa primum tria facit, secundum, quod in tribus sancta conuersatio consistit, primum est tolerantia malorum, secundum, operatio bonorum, ibi: *In castitate.* tertium est operatio istorum & illorum, ibi: *Per arma.* Circa primū sciendum, quod in malis pœnæ tolerandis primo patientia est necessaria, ideo dicit: *In multa patien.* & dicit multa, propter multitudinem malorum superuenientium.
- 10 *In tribulationibus.* ex aduersariorum persecutione.
- 11 *In necessitatibus.* ex defectu necessariorum vitę.
- 12 *In angustijs.* ex euadendi difficultate seu impossibilitate.
- 13 *In plagis.* nobis illatis in corpore.
- 14 *In carceribus.* ne possemus ad prædicandum discurrere.
- 15 *In seditionibus.* contra nos motis ab aduersarijs veritatis.
- 16 *In labo.* operando proprijs manibus: quod fecit Apostolus apud Corinthios, vt quæstum falsis Apostolis præcluderet.

Diuisio.

a *Utr sed.* apud quosdam, quod falsum est. Et non dicit simpliciter, habiti seductores, sed addit, vt, & inde est infamia. Et apud alios habiti.
b *Veraces.* vt. Quod verum est, vt nec bona aestimatione superbiamus, nec mala dolcamus. Item habiti apud alios.
*THEODOR.

Omnia pugnant ex diametro, gloria, & ignominia, maledictum, & laus, mors, & vita, gaudium, & tristitia. Sed tamē, & hæc, & illa arma esse iustitiæ pronūtauit, & per ea, quæ sunt contraria vnam virtutem contemptrauit. Nam neque gloria cum extulit, neque ignominia deiecit, nec cum laus inflauit, nec maledictum excruciauit, sed per contraria ingrediēs, mansit immutabilis.
c *Vt castigati.* i. per verba a prædicatione coerciti. Apud alios non castigati, quod esset mortificationis esse. Ideoque pro eo ponit, & non sumus mortificati, quia nō vincebant, nō cedebant. Mortificatur enim, qui in fidei confessione non permanet. Vel de morte temporali potest intelligi. Facti sumus, vt castigati, quia permissi eos deus pressuris exerceri, vt merito crescerent. Et non mortificati, quia non permittit deus corporaliter occidi, & si multi martyres occiduntur, non moritur ecclesia, sed aduersus emendat. Itē habiti non solum egentes, sed sibi insufficientes. *Vt sedu.* Sicut qui igno. & c. Nota quibusdam addi, vel vt, vel quasi, vel sicut, vel tanquam. Hæc sicut in somnijs trāsierunt, sed contraria sine quasi, ponuntur, quia certa.
d *Quasi tristes.* Inimici putabant eos nō euadere minas iniquorum, ipsi ope dei tuti sunt a morte præsentis, & futura.
e *Omnia possident.* Qui terrenas diuitias abijcientes, cælestes per fidē iam tenent, quasi nihil habentes omnia possident, quod terrenis in vsum, vel opus misericordiae retentis, cælestes se quandoque habituros sperant. Gloria apostolorum fuit, nihil

a tem, p̄ infamiam, & bonam famam. Vt seductores, & veraces, sicut, qui ignoti, & cogniti. Quasi morientes, & ecce viuimus, vt castigati, & nō mortificati. Quasi tristes, semper autē in gaudentes. Sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Os nostrum patet ad vos, o Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris. Eandem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico, dilatamini, & vos.

a *Utr bona fama.* **b** *Apud alios.* **c** *Apud deo reprobati.* **d** *Apud deo probati.* **e** *De vicio in vitium ruentes.*
a *Secundum alios in virtutibus.* **b** *Bonis operibus apud aliorum opinionem.* **c** *Iterum habiti.* **d** *De tribula.* **e** *Eramus.*
a *Veres.* **b** *Quia hæc tristitia gaudium operatur.* **c** *Habiti.* **d** *Veris bonis, & spiritualibus.* **e** *In terrenis egeitatem patientes.*
a *Habiti sumus non solum egentes, sed etiam.* **b** *Penitus.* **c** *Spiritualis boni, vel terreni.* **d** *Sumus.* **e** *Libere ex conscientia loquitur.*
a *In omnibus prædictis.* **b** *Mens nostra.* **c** *Et ideo hoc feci, quia mens est plena diuitiis, nec erubescit dicere, quod in se habet, & ideo si quas angustias, & inopiam scientiæ, vel boni operis habetis, non hoc a nobis habetis, vt vos putatis, qui pseudo præferitis, sed quia dura corda habetis ad intelligendum, & complendum.*
a *Abundantia scientiæ, & virtutum, & spe futuri.*

nihil omnino possidere, sine sollicitudine esse, & tam res, quā dñs earū possidere, quia omnia ad pedes eorū ponebātur.
*Theod. Omnia pugnant ex diametro, gloria, & ignominia, maledictum, & laus, mors, & vita, gaudium, & tristitia. Sed tamen, & hæc, & illa esse arma iustitiæ pronūtauit, & per ea, quæ sunt contraria vnam virtutē contemptrauit. Nā neque gloria eum extulit, neque ignominia deiecit, nec cū laus inflauit, nec maledictū excruciauit. Sed per contraria ingrediens mansit immutabilis. Dextera autem vocat ea, quæ animo grata esse videntur, sinistra autem, quæ sunt contraria ab ea, quæ est de rebus opinione, imponens nomina. Iure autem admittenda sunt ea, quæ sunt in fine. Cum enim dixisset, vt mendici, non subiūxit, necessarijs autem abundantes, sed multos autē locupletantes. Ab omnibus enim pecuniam colligens, mittebat ad pauperes, & qui nihil habebat, cuiusvis piæ domus erat dominus.
f *Os nostrum.* Q. Multa dixi de vobis, sed hæc omnia ample, & diffuse dicta, ad vos corrigendos spectant o Corinthij, & non ad meam superbiam. Q. Stulti, qui me dimisistis.
*Ambrosius. Hoc libertatis causa loquitur, & puræ conscientiae. Mali enim sibi conscia mens, loqui trepidat, sensum perdit, in verbis errat.
g *Cor nostrum dilatatum est, &c.* * Augustinus. Vnde dilatatum est cor, nisi per charitatem spiritalem iuxta Psal. Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilatasti cor meum.
h *Non angustiamini in nobis, &c.* * Theodoret. Qui enim est hostili in aliquem animo, vel ipsam eius memoriam e cogitatione sua eicit.
*Ambrosius. Hoc dicit, quia non oberat magistro, si discipuli male verterentur contemnentem vigorem doctrine, & quia

Augu. dialog. ad Orof. q. 53. & tracta. 10. in epist Ioan.
Dialog. ad Orof. ca. 2. Psal. 118.
Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Per infamiam, & b. quia ab aliquibus dicebantur magi, & deceptores, & ab alijs veritatis prædicatores. Et ad idem pertinet, quod subditur.
2 Vt seductores. reputati sumus a multis.
3 Et veraces. ab alijs.
4 Sicut qui igni, id est, reprobati a malis.
5 Et cogniti. id est, approbati a bonis, & tamen in istis prosperis, et aduersis sic apostoli se habuerunt, quod non recedebant a virtute per superbiam eleuati, nec per pusillanimitatem deiecti.
6 Quasi morientes. Hic consequenter ponit ea, quæ pertinent ad concupiscentiam carnis, & sunt vicia. Primum est vita, quæ maxime concupiscitur, & quantum ad hoc dicit: Quasi morientes. periculis mortis expositi.
7 Et ecce viuimus. Deo per fidem, & gratiam iustificati. Secundum est incolumitas vitæ. Et quantum ad hoc dicit.
8 Vt castigati, & non. quasi dicat licet a deo per flagella castigemur, tamen a morte per eum eripimur. Tertium, quod concupiscitur in vita præsentis est iocunditas, & quantum ad hoc dicit.
9 Quasi tristes, semper. i. quamuis in his, quæ pertinent ad carnem patiamur afflictionem, tamen per spiritū maiorem cōsequimur mentis consolationem. secundum illud Act. 5. g. Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.
10 Sicut egentes. Hic consequenter ponit ea, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum. Sicut egentes. id est, videntur, & vestitum ab alijs mendicantes.
11 Multos autem locupl. id est, bona spiritualia ipsis communicantes, quæ tanto sunt meliora, quanto quæ sunt animæ corporalibus preferuntur.
12 Tanquam ni. ha. Nam apostoli omnia tēporalia propter Christum dimiserunt, Mat. 19. d. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, &c.

13 Et omnia possid. Quia vinebant Christo, & non sibi ipsis. omnia autē erant Christo subiecta, Mat. 23. d. Data est mihi omnis potestas in cæ. & in ter. propter quod apostoli reputabant omnia subiecta sibi. In cuius signū insensibiles creaturae obediebant eis ad nutū. Notandum autem, quod apostolus in præmissis vario modo loquitur, ponendo bonū temporale contra spirituale, nam in temporalibus addit dictionem conditionalem, s. quasi vel tanquam, vel sicut, aut huiusmodi. non autem in spiritualibus, quia temporalia non habent rationem boni, vel mali secundum veritatem, sed tantum secundum hominum apparentiam, et existimationem, spiritualia vero secundum veritatem.
14 Os nostrum. Hic consequenter apostolus docet vsum gratiæ collatæ quantum ad interiorē deuotionem. Et diuiditur in duas partes, quia primo circa hoc de se veritatē ostendit. secundo ad hoc Corinthios inducit, ibi; Non angustiamini. Circa primum dicit: Os nostrum patet ad vos o. Co. i. illa, quæ diximus, ex iactantia non protulimus, sed ad utilitatem vestram, vt videatis amicitiam nostram erga vos, aperiendo vobis corda nostra, & ideo subditur deuotio, cum dicitur.
15 Cor nostrum. id est, apertum ad appetendum magna, scilicet bona cælestia. Dicitur autem per oppositum cor hominis angustari, quando appetit terrena bona, cælestibus omissis, quia terrena sunt infra hominem, & ipso minora. **16** Non angust. Hic inducit Corinthios ad simile, dicens: Non angustiamini. quasi dicat si angustiamini nimis, bona terrena appetendo modo dicto, hoc non prouenit ex hoc, quod vidistis in nobis, quia non dedimus vobis exemplum hoc faciendi, sed prouenit ex cupiditate vestra, ideo subditur.
17 Angustiamini autem. quasi dicat hoc prouenit ex defectu vestræ deuotionis. ideo subditur.
18 Eandem autem. ha. vobis promissam in cælestibus, sicut & nobis.
19 Tanquam si. di. quorum salutem summe desideramus.
20 Dilatamini, & vos. ad appetenda cælestia, vt habeatis remunerationem eandem, quam expecto.

13 Et

1 Nolit.

quia vnusquisque pro operibus suis mercedem accipiet, quia quod ad magistros pertinet, non tacuerunt, dicite domino ad Ezechielem prophetam: Exalta vocem tuam, & loquere ad plebem, si te audierint lucraberis eos, si quominus, tu animam tuam saluabis.

inter homines agit. Et dicit Christus: Habitabo inter illos, & ambulabo, i. corporaliter inter illos conuersabor. Vñ alibi: In terris visus est, & cū hominib. conuersatus est, & verbum caro factū est, & habitauit in nobis. Et hic Christus deus non ster est, & ecclesia est populus eius, & ideo vult eos separari ab omni contaminatione.

Augul. li. post collat. r. d. Do- nat. cap. 20.

¶ Socii esse malorum.

¶ Idest serui fieri libertate amissa, cum h's infidelibus, qui prædicant carnales obferuantiis, t' iam susceperitis iugum legis nolite vltra ducere.

a Nolite iugum ducere cum infidelibus. ¶ Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ societas luci ad tenebras?

¶ Nulla.

¶ Et quia vos lux, illi tenebræ per ignorantiam.

¶ Et quia vos membra Christi, illi diaboli. Christus & diabolus non conueniunt.

¶ Qui se mentitur Deum.

b Quæ autem participatio Christi ad Belial? Aut quæ pars fidelium cum infideli?

¶ Interpretatur apostata.

¶ Et vos fideles, illi quasi infideles.

¶ Et vos estis templum in quo est Spiritus sanctus, & ipsi sunt in quibus habitat diabolus.

¶ Qui autem consensus templo Dei cum idolis?

¶ Qui vos viuere facit.

¶ Vos enim estis templum Dei viuui, sicut dicitur in Ezechiele.

¶ Per gratiam, in illis.

¶ Excolam, puros faciam.

¶ Et promouebo de virtute in virtutem, & perseueranter proficere faciam.

¶ In corde enim lato per charitatem.

c Deus, quoniam inhabitabo in illis, & ambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.

¶ Ita benefaciam, vt videat deus eorum.

¶ Ita obedient, vt videantur mei, & non mundi.

¶ Quia templum dei estis.

¶ Propter quod exite de medio eorum, & separamini dicit dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, & filias, dicit dominus omnipotens.

¶ Non corporaliter, sed spiritualiter, vt non taceatis, sed increpetis scelera eorum.

¶ Qui estis in medio nequitiarum eorum.

¶ Cum exilis separate vos, vt nec consensum habeatis.

¶ Carnalis obferuantiæ.

¶ Ne tactus sit, id est delectatio, quod est primus motus.

¶ Ante electos.

¶ Receptis.

¶ Me ipsum dans.

¶ Ad gloriam.

¶ Similes.

¶ Vt etiam debiliores inclinatur.

¶ Christus.

THEODO.

Ne imitemini boues, quæ alio defleunt, & iugum trahunt, incredulorum fraudem vestra doctrina præferentes.

concordia.

1. Cor. 3. c.

¶ Quæ autem cõ. Chr. Vt Christus, & Belial non conueniunt, sic Christus, & quilibet infidelis. Item nihil habet templum dei cū idolis, & vos estis templum dei, ideo nõ debetis communicare cum his, qui sunt templū diaboli.

Leuiti. 26. d.

¶ Cum idolis? Idola prohibet coli, quia ab vno deo separant. His omnib. modis ostendit communitatem pseudo esse vitandam.

Augul. lib. 4. de bapt.

¶ Ambro. Manifestum est hæc, quæ enumerat, esse cõtraria, ac per hoc fugiendum ab his docet, quia dicit dominus, Nemo potest duobus dominis seruire. Lex enim iustitiam prædicat, vt fugiatur iniquitas, lumen ostendit, quod est veritas, vt ab ignorantia, quæ tenebræ sunt recedatur, Christum in dei misterio annunciat, vt a diabolo, qui se deum mentiri vult, recedatur, credentibus vitam pollicetur æternam, vt perfidia exuti ab omni infidelium errore sint alieni, idola prohibuit coli, quia templo dei sunt inimica.

¶ Vos estis templum. * Sedul. Cum vbiq. deus sit, tamen in illis proprie habitare se dicit, qui eius gratia perfruuntur.

¶ Quoniam inhab. Vel de corporali conuersatione Christi, inter

templum cum eis intrabant, eadem sacramenta celebrabant, hoc est exire, ore nõ parere, sed redarguere, corripere, monere. Hoc est immundū non tangere, voluntate non cõsentire. Maius malum in separatione bonorū comittimus, quā in malorū cõmixtione fugimus. Idest, dum corporaliter separamus nos a bonis pp malos, quā fugimus, in coniunctione malorum non remanentes, i. quam sit illud, quod fugimus fugiendo coniunctionem malorum. Spiritualiter ergo quisque recedat a malis, tali nõ imputat deus sua peccata, quia non fecit, aliena non, quia non approbavit, nec negligentia, quia non tacuit, non superbiam, quia in vnitatem permansit. Vel separamini, i. seorsum sitis, parati s̄ eos, sicut prius p eis. Hoc ad literam dictū est Iudæis habitantib. in Babylone.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nolite, &c. Hic consequenter docet vsum collatæ gratiæ quæ tum ad infidelium deuitationem. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundo probat quoddam dictum ibi. Vos enim. Circa primum dicit: Nolite iugum ducere cum infidelibus. idest eis coniugum in conuersatione seu familiaritate: Iugū enim dicitur a iungendo. vnde charitas dicitur iugum Christi, iniquitas vero iugum diaboli, in quo iunguntur maligni. Quod autem fideles ab infidelibus debeant separari, declarat multipliciter. Primo ratione sumpta ex habitu affectus, dicens.

2 Quæ enim. idest, quæ est in fidelium voluntate. 3 Cum iniquitate. quæ est in affectu infidelium, quasi dicat nulla. Secundo ex habitu intellectus. 4 Quæ societas. i. veritatis fidei, quæ lucet in mentibus fidelium. 5 Ad tenebras. idest errores in mentibus infidelium existentes, quali dicat nulla, imo debent diuidi, sicut in prima rerum creatio ne: Deus diuisit lucem a tenebris. Gen. 1. Tertio, ratione capitis fidelium, quod est Christus, & capitis infidelium, quod est diabolus, de quibus dicit.

6 Quæ autem conuen. quasi dicat nulla. Et ideo, sicut hæc capita non habent aliquam conuentionem adinuicem, ita nec eorum membra habent. Quarto ex fine, dicens.

7 Aut, quæ pars fidel. i. fors æternæ hæreditatis ab eo expectatæ. 8 Cum infideli. Cuius finis est mors æterna. Et sicut nulla conuenientia est in fine, sic nec in his, quæ ad finem. Quinto, ex præsentis statu in quo fidelis est templum dei, ideo dicit.

9 Qui autem cõ. sensus templo dei? idest, fidelis.

10 Cum idolis. i. cum infidelibus, qui dicuntur idola, eo quod colunt

colunt ipsa. secundum illud ps. 13. c. Similes illis fiant, qui faciunt ea, &c. hoc autem inducit Apostolus, quia inter Corinthios erant aliqui sapientes reputati, qui tamen comedebant idolothota in scandalum aliorum, sicut dictum fuit. 1. Corin. 8. Propter quod apostolus loquitur ad reprimendum hunc abusum.

11 Vos enim. Hic consequenter probat quoddam dictum, scilicet quod fideles sunt dei templum, per auctoritatem Leui. 26. d. vbi translatio nostra habet. Ponam tabernaculum meum in medio vestri. loco cuius dicitur hic.

12 Inhabitabo in il. Licet enim deus sit in omnibus per essentialitatem, præsentiam, & potentiam, tamen in fidelibus est modo specialiter per gratiam.

13 Et ambulabo inter. dando eis virtutem procedendi de bono in melius.

14 Et ero illorum. protegens eos speciali prouidentia.

15 Et ipsi erunt mihi pop. per exhibitionem debiti cultus. Per hoc autem, quod hic dicitur: Inhabitabo in illis in persona dei, habetur quod fideles sunt templum dei.

16 Propter quod. Ex prædictis infertur monitio, quæ sumitur ex scriptura Isa. 52. In quo tria tanguntur, quæ debent agere fideles erga infideles. Primum est, quod eorum peccata deferamus, quod notatur cum dicitur: Propter quod exite de medio eorum, & separamini dicit dominus. Secundum est, vt occasionem fugiamus peccatorum, ibi: Et separamini: Tertium, ne sustineamus eorum mala, sed potius arguamus, cum dicitur: 17 Et immundum. palpaudo vitia seu palliando. Et subditur præmium in hanc monitionem seruantibus reddendum, cum dicitur.

18 Ego recipiam. Hic in præsentis ad familiaritatem meam per gratiam, & in futuro per assimilationem per gloriam.

ADDITIO I.

In c. 6. vbi dicitur in post. Tanquam nihil habentes. Super hoc, quod dicitur: Tanquam nihil habentes. Glo. quia sibi insufficientes putabantur. Et oia possidentes, no solu spualia, sed et tpalia, quia timentib. deum nihil deest, q fuit gloria apostoloru nihil oino hère, vt sine sollicitudine essent, & tn res quas dñi earu relinquebant ipsi possidebant, quia oia ad pedes apostoloru mittebantur, Act. 4. Potest et exponi hoc, quod dicitur: Tanquam nihil habentes, &c. sic. Nā apostoli licet essent omnino pauperes in effectu, & sic tanq nihil habetes, quia de eis dicitur: Ecce nos dereliquimus oia. tn in affectu erant oia possidentes, quia appetitus eoru erat totaliter quietatus, & a bonis terrenis abstractus, ac si oia tpalia non solu haberent, sed et possiderent: Ille. n. qui habet aliquod propriu, si illud non possidet, adhuc appetit eius possessione, sed cum iam possidet quietatur appetitus circa illud.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Notandum, quod apostolus vario modo loquitur ponendo bonum temporale contra spirituale. Nam in temporalibus addit dictionem conditionalem.

Hoc q apostolus i aliquib. addit dictione conditionale seu similitudinaria, & in aliquib. non, no videtur referendu ad differentia spualiu a tpalib. prout in postil. Cum. n. dicitur: Vt seductores, & veraces, vtrunque est spuale. Similiter cu dicitur: Quasi tristes, semper aut gaudentes. Sed differentia attenditur fm certitudinē, & incertitudinē prout in glo. In illis. n. quæ narrantur, vt incerta, sicut ea, q videntur in somnis, consuevit apponi hæc dictio quasi, vel sicut. Nā si quis somniu narrat addit q. d. Quasi sedebam. seu quasi loquebar, & hmōi, sed de his, quæ homo narrat, vt vigilans non apponitur talis dictio, & iō quia apostoli non erant seductores, nec ignoti, i. nō approbati. Nec castigati, s. a verberib q patiebantur, vt abstinerent a pdicatione, a qua tn pp hoc nō abstinebant. Nec tristes, quia in persecutionib. gaudebāt. Nec egētes, quia quærentib. dñm non deficit oē bonum. Nec nihil habetes eadē rōne. Iō in omnib. istis ponitur dictio similitudinaria, s. quasi, vel sicut hmōi, ad denotandū, q ista non dicebantur de eis

CAP. VII.

As igitur. Theophy. Quas illas narras promissiones: eas scilicet, quibus nos sumus certiores effecti, tēplum nos dei futuros, eundemque habituros, & inhabitantē nobis, & inambulantes, hunc ipsumque nobis in deum futurum, & patrem.

Quocirca purgemus nos ipsos actionibus malis. Hæc namque inquinamenta sunt carnis, & insecratorum cogitationū illuuias. Sequitur: Vel.

Ab omni iniquitate. s. mentis, quod tunc fit, si timorem dei sequimur. quia qui sine deo hæc agit, sanctus mundi est, non dei.

Vel ab inquinamento carnis, i. carnalis obseruantia, & perficientes sanctificationem, quæ est tantum spiritus sancti.

Basilii. Inquinamentum carnis fortasse illud sit, si quis se commisceat cum ijs, qui res a lege veritas ipsi faciunt, spiritus verò inquinamentum, si quis aduersus hos, qui res huiusmodi, vel sentiunt, vel faciunt, perinde ac si nihil referret ita se gerunt.

CAP. VII.

Et quia dominus hoc præcipit, & bene promittit. Quod deus habitabit in nobis, & recipiet nos.

As igitur habentes promissiones charissimi mundemus nos ab omni inquinamento, carnis, & spiritus perficientes sanctificationem in timore dei. Capite nos, ne minem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumuenimus. Non ad condemnationem vestram dico.

a

b

c

Non illos pseudo.

Quia.

Vestrum.

Inpropetando, vt pseudo.

Fraudulenta suorum ablatione, vt pseudo, qui vestra blande auferunt.

Hæc autem.

Vt vos abiciam, qui in istis peccauistis.

Sed corrigo.

Diligite enim vos, sicut prædixi, & hoc est.

As igitur habentes promissiones charissimi mundemus nos ab omni inquinamento, carnis, & spiritus perficientes sanctificationem in timore dei. Capite nos, ne minem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumuenimus. Non ad condemnationem vestram dico.

certitudinaliter, sed in suis oppositis talis dictio similitudinaria non ponitur. Erant. n. vere veraces, & vere cogniti, i. approbati, et sic de aliis.

ADDITIO III.

In eo. c. vbi dicitur in post. Et ambulabo inter eos, & ero illorū deus, &c. Hoc quod dicitur: Et ambulabo inter eos, & ero illorū deus, &c. exponitur aliter, & magis proprie in additione prima super illud cap. Leui. 26. vide ibi, &c.

Repli. In epist. secunda ad Cor. 6. vbi dicitur de apostolis tanquam nihil habentes, &c. vbi Burgen. ponit expositionē repugnā tē quasi cunctis doctorib. & spāliter beato Aug. in de ciui. qui dicit illos potentes apostolos potenter vouisse dicendo. Ecce nos reliquimus omnia, &c. Et idē 3. li. mirabilium sacræ scripturæ, dicit dñm eis efficaciter pcepisse nihil hère, & sicut contra votū potens apostoli venissent, si relicta a dñis, & ad pedes eorum posita possedis sent, prout hic dicit Bur. Credo, q nō fuerit paupertatis amator. Similiter cōtrauenissent apostoli præcepto domini, quod de sanctissimis apostolis post missionem spiritus sancti non est dicendū.

In eo. ca. post. q apostolus vario modo loquitur ponendo contra spuale. in tpalib. apponit conditionē, quali vel sicut, in spiritualibus aut loquitur simpliciter. Burg. aut obijcit, q non valet talis distinctio, quia aliqui vtrunque extremū est spuale, sicut seductores, & veraces, sicut tristes semper aut gaudentes. vbi neutrum est tpale, dicit igitur differentia illā loquendi debere attendi penes certitudinē, vt ibi ponitur, quasi denotetur incertū, reliquū vero sine conditione denotetur certū: Sed hoc nō vñ bene dictū, quia apostolus cōparat hominū carnaliū opiniones ad rei veritatē. sed certū est apud apostolū illa determinata per conditiones, q fuerunt hominū illorū opiniones, certam et reputabant opinantes habentes respectū ad defectū tpaliū, & quis opiniones illæ erant falsæ apud apostolum, tn erant certæ apud eos. p hoc ad argumētū Burg. quis aliqua subiecta opinioni eorum erant spiritualia, tn non, nisi in relatione ad sensibilia, secundum quorum penuriā apparentem ipsi iudicabant defectum talium spiritualium, putantes eos ideo tristes, & seductores, quamuis in rei veritate potius gaudebant de illis sensibilibus, & temporalium defectibus.

Theod. Spiritum hic vocat animam. Spiritus autem inquinamentum, communionem idolorum. Inquinamentum vero carnis, actionum iniquitatem.

Ambrosius. Ideo non dixit, ab inquinamento carnis, sed ab omni inquinamento, vt tota vitia carnalia fugiamus. Oē enim, quod lex prohibet, carnale est.

Capite nos, &c.

Theoph. Hoc est recipite, & amplecti deo, & effuse, vt non angusta quadam, & renui charitate a vobis nos cōplectamur.

Ambrosius. Considerare vult illos, q dicit, vt receptis his in animum, conferat secum vera esse, quæ loquitur, & spernantes hos quos tangit, omnem animū transferant ad eos quos vident vero affectu se diligere. Pseudo enim

apostoli erant, qui & nocebant illis, corrumpentes sensus illorum, & grauabant sacculos eorum circumuentione serpentina astutia.

Non ad condemn. Ambro. Hoc est, non vos abicio, sed vt corrigatis moneo, qui enim aliquem condemnat, non illi dimittit.

Theo.

Prædi-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VII.

As igitur. Postquā apostolus monuit Corinthios de bonis agendis in futuro, hic consequenter cōmēdat eos de bono pterito. Et diuiditur in duas partes, quæ primo ponitur ad pdicta qdā continuatio. secundo Corinthiorū cōmendatio ibi: Multa mihi fiducia. Pri-

ma adhuc in tres, quia primo ponitur utilis monitio. scdo inducitur exēplificatio, ibi: Capite nos. tertio monitionis intentio, ibi: Non ad condemnationem. Circa primū cōtinuando se dicitis, dicit.

Hæc igitur. de receptione fidelium ad gratiam in præsentis, & gloriam in futuro, vt dictum est in fine ca. præcedentis.

Mundemus nos. i. a peccatis carnalib. & spiritualibus, quia nihil inquinatum intrabit in illam ciuitatem caelestem, Apo. 21.

Perficiētes. per sanctam conuersionem.

San-

Sanctificationem. in baptismo inchoatam.

In timore. scilicet filiali, qui habet charitatem annexam.

Capite nos. Hic ad propositum inducit apostolus suipsum exēplum, di. Capite n. id est accipite nos in exemplum, quia munde uiuimus in hoc mundo, nulli nocumentum inferendo in persona. quod notatur cum dicitur.

Neminem læ. nec etiam in fama. ideo subditur.

Neminem circum. id est decepimus ipsum defraudando.

Non ad condemn. Hic consequenter aperit suæ monitionis intentionem. di. Non ad cond. vestr. de contrariis vitiis vos vocando tanquam obstinatos. tunc enim ad condemnationem alicuius fit talis vocatio quando reputatur obstinatus, sed quādo fit sub spe correctionis tunc non fit ad condemnationem, sed ad emendationem, & sic loquitur apostolus. ideo subdit.

Prædi-

A *Prædixi enim iam, &c.* * Ambro. ex prædictis, vult illos, cognoscere quo animo loquatur ad eos. Quos enim participes vult habere, & ad præfentes passiones pro Christo, & ad futuram vitam, non utique illos abijcit, sed ut participatione dignos se faciant, exhortatur.

b *Ad commoriendum.* Vel ut mecum patiamini, & mecum coronemini.

c *Repletus sum conso.* Per iam correctos inuitat alios ad correctionem.

* Theodor. Vestra enim recordatio omnium consolationis mihi causa est.

d *Superabundo, &c.* Dum videt eos proficere pro quibus patitur, gaudet.

† relaxatione,

e *Caronoss.* Quia & in aduersis anima, quæ in corpore patitur, spe futuri quietis.

* Theoph. Et pressuras explicat, & verbis extollit, ut ostendat tantam fuisse gaudij magnitudinẽ, ut vel dolores, quibus caro eius afflicteretur, decufferit. Recte autem carnem suã nullam habuisse remissionem subiecit, quia animus illi, & constans erat, & insuperabilis.

† solatio.

* Ambr. Pressuras, & cædes memorat, quas patiebantur causa credentium, ut magis prouocet eos ad charitatem.

f *Foris.* de apertis inimicis, intus de falsis fratribus, qui difficiliter tolerantur. Vel ab his, qui foris sunt tribulatio: de his, scilicet fidelibus, qui intus, i. in ecclesia timores, ne mouerentur. Vel de his, qui sunt intus, i. in ecclesia corpore, non mente, nomine, non homine, id est de falsis fratribus, ut prius.

Ab. 31.

* Ambro. Pugnae erant corpori, animo timores. Illic enim timor est, ubi intellectus est. Sed timor hic, propter eos erat, qui crediderant, ne passione eius scandalizarent. Nam sibi quid iam timeret, qui patiebatur? Præterea cum dicat in

C Actis

Actis apostolorum, non solum ligari, sed et mori. Paratum se pro nomine Iesu Christi? Viderunt enim totum hominem afflictum in carne significasse, ut ex parte spiritus, quod homini datur. Ut maneat, quia impassibilis est, affligi potuisse minime intelligatur, sed ut homo totus ex parte corporis, & animæ afflictus in carne dicatur, ex parte vero spiritus impassibilis. Potest, & sic intelligi, ut foris pugnae, id est, in publico a perfidis, fierent contra fidos, dum furore pleni resistebant veritati, cuius rei nuntius intus timores generabat, ubi erat apostolus. Quis enim homo non timeat angustias? Sed quia in dei rebus propensior erat, timorem hunc spe superabat.

te vero spiritus impassibilis. Potest, & sic intelligi, ut foris pugnae, id est, in publico a perfidis, fierent contra fidos, dum furore pleni resistebant veritati, cuius rei nuntius intus timores generabat, ubi erat apostolus.

Quis enim homo non timeat angustias? Sed quia in dei rebus propensior erat, timorem hunc spe superabat.

g *Sed qui consolatur.*

* THEODOR.

Hic est eius scopus & beati Titi virtutem ostendere, & eorum in ipsum dilectionem inflammare, is enim has ferendi literas ministerio functus est, & ideo dixit, quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

Hic est eius scopus & beati Titi virtutem ostendere, & eorum in ipsum dilectionem inflammare, is enim has ferendi literas ministerio functus est, & ideo dixit, quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Prædiximus e. quod. cogitando ingiter de vestra vilitate, & salute, intantum, quod pro ea paratus essem mori, ideo subditur.

2 Ad com. & con. vita gratia, & gloria, quasi dicat banc vitam desidero vobis, sicut & mihi.

Diuisio.

3 Multa. Posita monitione, hic consequenter apostolus ponit suam commendationem de bono Corinthiorum præterito. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit hanc commendationem. secundo eius expositio, ubi: Nam cum venissemus. In commendatione vero Corinthiorum ponit quadruplicem affectum quem conceperat de bonis operibus sicut & quilibet debet de bonis amici concipere. Primus est affectus fiducia. ex hoc. n. q. videt eum bene incipere, confidit q. bene perficiet. et quantum ad hoc dicit: Multa mi. si. est ap. v. de perfectione boni inchoati. Secundus est affectus gloriationis, nam amicus est alter ipse, propter quod gloriatur de bonis amici, sicut de suis. ideo subditur.

Quadruplex apostoli affectus ad Corin.

4 Multa mi. g. de v. i. de vestris operibus bonis. Tertius est affectus consolationis. nam omnis letitia est tristitia diminutiva, propter quod bonum amici cognitum est tristitia præcedentis diminutivum, & per consequens consolativum. ideo subdit: Repletus sum con. Quartus est affectus exuberantis gaudij, scilicet quando bonum amici non solum minuit tristitiam, sed totaliter eicit eam per gaudium superueniens, ideo subditur.

5 Superabundo gau. i. ex peccatis vestris, illata mihi, q. d. gaudij quod concepi de bono vestro superueniente totaliter superat tristitiam quam conceperam de malo vestro præcedente. Aliqui dicunt, q. hæc est litera. In omni tribulatione nostra, & sic est sensus, quod letitia, q. conceperat apostolus superauerat tristitiam, q. superuenierat ei ex iribulatione mota contra eum in Macedonia, quæ tangitur in parte sequenti, & ideo litera sequens magis concordat huic expositioni. tamen ex

utroque

a Diligo enim vos, sicut prædixi, & hoc est. **b** Secundum curam, & dilectionem.

a Prædiximus enim, quod in cordibus nostris estis, ad commoriendum, & ad conuiuendum. Multa mihi fiducia est

a Dum considero, quæ in vobis sunt. **b** Et. **c** Quia per primam epistolam correcti ideo pro eis gloriatur.

c apud vos, multam mihi gloriationem pro vobis. Repletus sum

a Audita vestra correctione. **b** Gaudium meum superat omnem tribulationem, quæ patrum erat in animo pro peccatis vestris.

d consolationem, superabundo gaudio in omni tribulatione vestra. Nam & cum venissemus Macedonia, nullam requiem

a Et si animus requieuit. **b** Secundum corpus, & animam. **c** Quia phithonem ibi fugauit de ancilla.

c habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi, foris

f a Tribulationes. In animo, ne ecclesia deficeret. **b** Ita grauiter passi sumus. **c** Deus. **d** Spiritu, vel afflictos.

g pugnae, intus timores, sed qui consolatur humiles, consolatur est nos deus in aduentu Titi. Non solum autem in aduentu

h eius, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in

i vobis, referens nobis desiderium vestrum, fletum vestrum,

k a De commissis. **b** Pro mea defensione. **c** Referens hoc. **d** Quam de tribulatione dolerem.

vestram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem.

* Ambro. Quoniam deus suorum non est inimicus, accelerauit aduentum Titi, ut refrigerio esset positus in feruore. Magna enim consolatio est patientis, si secum habeat comolentem.

h Qua co. est in vo. Quia vidi Titum consolatum in vobis, & ego consolatus sum.

i Annuntians nobis desiderium. * Ambro. Nuntiauit Titus desiderium habere illos emendandi se. Ad discipulos enim, quæ promissa sunt bene viuentibus, incitati sunt ad desiderium eorum.

k Fletum vestrum. * Ambrosius. Correpti flebant dolentes, quia peccauerunt, nec excusare nisi sunt, unde apostolus gloriatur

utroque tristitiam habuerat, ut tangit in sequentibus.

6 Nam & cum ven. Hic consequenter apostolus exponit dictam commendationem quantum ad duo, quæ dixerat in ea. secundum exponitur ibi: Sed qui consolatur. Dixerat autem apostolus se fuisse tristatū: Cuius causam exponit, dicens: Nam & cum veni. Maced. nul. re. ha. ca. no. Non dicit spiritus vester, quia consolabatur in mente.

7 Sed omnem tribu. quæ plenius explicatur Act. 16. d. ubi dicitur, q. Paulus, & Syllas verberati, & carcerati fuerunt crudeliter, & pedes eorum cippo constricti ex turbatione mota contra eos, eo quod Paulus spiritum phytanicum eiecerat de quadam puella, quæ magnam quaestum præstabat suis dominis diuinando.

8 Foris pugnae. ab infidelibus.

9 Intus timores. a falsis fratribus.

10 Sed qui conso. Secundo dixerat apostolus se fuisse consolatum. Hoc exponit apostolus primo ponens consolationis materiam. secundo subdit ad hoc rationem, ubi: Contristati enim estis. tertio infert suam conclusionem, ubi: Igitur, & si scripti. Materia vero suæ consolationis duplex fuit. Vna aduentus Titi ad ipsum, qui erat sibi gratissimus. Et hanc tangit, dicens: Sed qui conso. hu. i. afflictos. Alia fuit vera penitentia Corinthiorum, quæ sibi retulerat Titus, sicut viderat. ideo subditur.

11 Consolatus est in. id est ex commendatione vestra per eum nobis reuelata. ideo subditur.

12 Referens no. ve. id est ardorem proficiendi, sicut per contrarium fuerant ante pigri.

13 Fletum ve. ratione delicti commissi.

14 vestram æmulat. pro. pseudo apostolos repellendo amore Christi, & mei.

15 Ita ut mag. gau. de penitentia vestra, quam prius dolueram de peccato commissio.

Vel

riatur in his. *Vestram emulationem pro me.* Addiscentes enim. A charitatem apostoli erga se ceperunt illum defendere contra aduersarios.

a *Et si prius: pœniteret.* Hoc dicit ne videatur inhumanus, qui de aliorum tristitia gauderet.

b *Videns.* Quod non me pœnitet, sed gaudeo. *Vid. quod. i. quomuis videam, quod epistola cōtristauit, unde primum dolui, & me pœnituit.*

c *Et si. i. quāuis ad bo. i. paruo tempore.* Unde bona spes est correctionis eorum, & ideo iam non pœnitet, sed gaudet.

* Theodor. *Et si enim illæ litteræ vos ad tempus tristitia affecerunt, sed vobis maximam vtilitatē attulerunt, ego autē gaudeo, vt qui non nudam tristitiā, sed tristitiæ fructum videam, illa enim tristitia germinauit laudabilem pœnitentiam.*

d *Contristati.* Non cum ira, quæ peiores efficit, sed cum pudore, qui corrigit.

e *Pœnitentiam in sa.* Auguf. Satisfactio pœnitentiæ est causas peccatorū excidere, nec earū suggestionibus aditū indulgere.

f *Sæculi autem, &c.* dum dolet peccator se detectum. * Ambro. Hoc dicit, quia sicut s̄m deum tristitia vitam operatur, pœnitet enim, & sperat dei misericordiam, ita s̄m mundum tristitia mortem operatur. Detectus enim peccator tristis est quasi puniendus, non habens a quo speret misericordiam, & si forte ad præsens defuerit, qui vindicet, dei tamen iudicium euadere non poterit.

g *Ecce enim.* Tristitia s̄m deum facit pœnitere in salutem, quia quæ ducunt ad salutem, id est sollicitudinem operatur.

h *Quantum in vo.* Qui pœnitet sollicitus est ne denuo peccet, & non se excusat, sed confitetur, quod est se defendere a Gehenna,

hēna, & desiderat reformari, qui scit se per peccatum deformem, & habet zelum bonorum operum, & vindicat in se, qui deliquit: Vel.

i *Exhibuistis.* id est, ostendistis puniendo illum, qui incestū admiserat, vos esse incontaminatos. *A negotio.* i. graui peccō illius, qui vxorem patris habuit, cui confertendo inquinati eratis.

* Ambro. Quādo omnia, quæ ad profectum melioris spei pertinent, meditari videntur zelum habentes apostoli, & præceptoris sui, in omnibus officijs humanæ cōuersationis, duce fide probos se videri contendunt.

* Theodo. Aperte ostendistis vos non esse lætatos ijs, quæ ab illis male facta sunt. Hoc enim dicit illud, vt puri essetis.

* Theophyl. Non solum, inquit, vos estis nil tale facinus ausi, quale fornicator ille cōmisit, quin etiam neque illi vfi estis cōsortio. Et quā in superiori epistola dixerat, & vos inflati estis, quod dictum, criminis hoc faciebat participes, sic ait, nunc vero, vel huiusmodi detriuistis sus-

spitionem, & palam fecistis eius negotii, hoc est peccati, & labis vos fuisse immunes.

K *Qui fecit iniu.* Vt ille, qui incestum fecit. Vel illos tangit, quos superius in .i. episto. iniurias, & fraudes fratribus fecisse dixit. Et ostendit non magis causa eorum, qui peccauerunt scripsisse remitti eis, quā causa ecclesiæ, quæ omni contumeliam, aut fraudem patiēti compatitur, & indignatur. Et hoc est, quod ait: Igitur & si scripsi vobis, non tantum propter eum, qui fecit iniuriam, id est, fraudem proximo suo, nec propter eum, qui passus est fraudem: sed ad mani. sol. .v. o. quam pro. Totius populi sollicitudinem se habere ostendit, vt scilicet

a *Inde probari potest, quod gaudeo, quia iam non pœnitet me.*

Quoniam etsi contristauit vos in epistola, non me pœnitet.

a *Prius.* *Dum indignati, vel incorrecti.* b *Non me pœnitet, sed gaudeo videns, quod.*

a *Et si pœniteret videns, quod epistola illa, & si ad horam vos*

b a *Dico, quod gaudeo.* *Non tantum ideo.* b *Contra me.*

contristauit, nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia

a *De hac tristitia gaudeo, quia hoc est secundum Deum, id est, secundum voluntatem, & inspirationē dei.*

c *Contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis.*

a *Vt non damnum patiamini, nam comacundum potius, quia.*

b *Dum tristis est peccator, quia peccauit, quia fecit, quod deus odit.* c *Satisfactionem.*

d *Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiā, &*

a *Quæ valet etiam.* *Aeternam.* b *Sed.* *Quæ non ad correctionem, & ideo ab ea caueto.*

e *salutem, & stabilem operatur. Sæculi autem tristitia mortem*

a *Qui in vobis experiri cōtendit, quod dico.* b *Id est tam paruum quid.* c *De peccato.*

f *operatur. Ecce enim hoc ipsum, secundum deum cō-*

tristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed

a *Vt contra pseudo me defendatis.* b *Contra vos, pro malis, quæ gessistis.*

defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desi-

a *Vt me, vel alios bonos imitemini.* b *Quia peccantes punitis etiam vos ipsos.*

derium, sed emulationem, sed vindictam. In omnibus

a *Vt sitis incontaminati Christiano negotio agendo.* *Et quia incontaminati, igitur apparet, quod non propter illos principaliter scripsi, sed propter illum, qui fecit, & illum, qui sustinuerat iniuriam.*

i *exhibuistis vos, & incontaminatos esse negotio. Igitur*

a *Pro illis.* *Tantum.* *Qui rapuit.*

et si scripsi vobis, non propter eum, qui fecit iniu-

ritatem, & causat alias duas sequentes, non ipsam. Tristitia vero sæculi, quæ oritur ex amore, sæcularis boni, ingerit detrimentum spiritualis boni, ideo subditur.

10 *Sec. au. tri. o. mor.* id est peccatum. Iaco. 4. b. Qui enim voluerit amicus esse huius sæculi, inimicus dei constituitur.

11 *Ecce enim.* Hic consequenter declarat qualiter tristitia Dei operatur pœnitentiam in salutem, dicens: *Ecce enim hoc ipsum se. Deum contri. vos.* id est, tristitiam, quam vobis intulit, quæ est secundum Deum.

12 *Quantam in vobis.* ad vitandum mala, & agendum bona in illis, qui prius erant ad hæc pigri, & non solum hoc, sed etiam, quæ sequuntur.

13 *Sed des. f. mei* contra pseudo apostolos, ipsos repellendo.

14 *Sed indignat.* contra peccata commissa non solum a se, sed etiam ab aliis.

15 *Sed timorem.* de reciduo.

16 *Sed desiderium.* proficiendi in melius.

17 *Sed emulationem.* imitando bonos.

18 *Sed vindictam.* puniendo peccata propria, & etiam aliena potissime, quia illū fornicatorē nefarium, de quo habetur epist. 1. c. 5. punierant. cui tamen prius nimis fauerant. ideo subditur.

19 *In omnibus exhibuistis.* Quia sicut sustinentes peccatorem contaminantur, sic punientes emundantur.

20 *Igitur.* Hic infert conclusionem intentam, dicens: *Igitur & si scripsi vobis.* de illo nefario puniendo, & accipitur hic si, pro quia, quia sic scripserat.

21 *Non propter eum.* maculando lectū patris, vt scilicet puniretur tantum, sed vt emundaretur, & alii ex eius pœna tererentur.

1 *Nec*

NICOLAUS DE LYRA.

Vel aliter apostolus prius correxerat eos dure in epistola prima, & postea timens ne ex hoc caderent in desperationem seu aliud malum, ad tempus doluit de scriptura illa, sed postea videns bonum correctionis futurum gauisus fuit. Ideo dicit.

1 *Quoniam, & si eo. vos in. dure vos corripiendo.*

2 *Non me pœ. modo.*

3 *Et si pœniteret.* prius ratione dicta.

4 *Videns, quod epist. il. etsi ad ho. id est, transitorie.*

5 *Nunc gau. non quia con.* sicut medicus non gaudet de amaritudine, quam infirmo propinavit, sed de sanitate per eā cōsecuta.

6 *Contristati enim.* Hic consequenter inducit rationem, pp quæ eorum tristitia fuit ei occasio gaudii, siue materia, s. quæ tristitia illa fuit secundum deum. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositū, secundo declarat quoddā dictum, ibi. *Ecce enim,* Circa primū dicit. *Contristati e. estis. f.* Circa, quod sciendum, quod omnis tristitia oritur ex amore. cum. n. aliquis tristatur, hoc est, quæ caret amato bono, vel quia timet euenire aliquid contrariū boni amati. Est aut duplex amor, s. amor dei, & sæculi. Ex amore verò dei oritur tristitia de peccato, quæ est s̄m deum, quæ nullum affert homini detrimentum, sed magis bonum fructum. iō subditur.

7 *Vt in nul. i. ex correctiōe nostra,* sed magis bonū. iō subditur.

8 *Quæ. se. deum tri.* id est inducit ad pœnitentiam de peccatis, quæ pœnitentia ducit ad salutem. 9 *Stabilem.* id est æternā. Sed contra hoc aliquis obiicere posset, quia tristitia de peccato est ipsa pœnitentia, nihil autem seipsum inducit. ergo, &c. Dicendum, quod pœnitentiæ tres sunt partes, scilicet contritio, confessio, & satisfactio. Tristitia verò de peccato est prima pars pœnitentiæ,

† 26. q. 1. c. af. secundum. in s.

† incontaminati sitis.

ccet

Cet iniusti emendentur, & polluti sanctificentur, & ecclesi-
Areconcilientur.

* Ambros. Emendando iniustos, & pollutos sanctificando
& ecclesie reconciliando, totius populi sollicitudinem se
habere demonstrat.

a Ideo consolationem,

* AMBROS.

¶ Titus superat.

Accepisse se, ac per
hoc, & dare dicit con-
solationem. Accipit
autem, cum dicit se
corrigere velle, quos
arguebat, ut per pen-
nitentiam se reform-
arent, dat autem
dum eos reuocat ad
Ecclesiam, ne diu con-
tristati desperaret de
se, & ad publicam, &
funestam vitam de-
clinarent.

¶ consolationem accepim?
ex consolatione
re vestri.

B

*Abundantius ma-
gis* abundantius ma-
gis, de utroque, i. de
correctioe vestra, &
de gaudio Titii. Sed
magis abundantius
de gaudio Titii su-
mus gauisi, quia gau-
debat non solum de
correctis, sed etiam
de alijs quos spera-
bat corrigendos.

¶ refocillatur
est.

¶ qua res erat
apud.

*Abundantius ma-
gis* abundantius ma-
gis, de utroque, i. de
correctioe vestra, &
de gaudio Titii. Sed
magis abundantius
de gaudio Titii su-
mus gauisi, quia gau-
debat non solum de
correctis, sed etiam
de alijs quos spera-
bat corrigendos.

* THEODOR.

Valde autem letatus sum, quod Titus vestri in animo memo-
riam gestaret, omnium vestrum charitatem predicans, & experi-
entia didicit vera esse, quae a me saepe de vobis dicta sunt.

* Ambros. Corruptos per propriam epistolam audiens se
velle corrigere consolationem accepit. A Tito autem addi-
scens, quia dolorem paterentur erroris sui, auctus est in con-
solatione gaudio repletus, quia voluntas eorum in opere coepe-
rat

Clatione gaudio repletus, quia voluntas eorum in opere coepe-
rat

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nec propter eum, qui passus. dictam iniuriam, ut vindicaretur per penam.
- 2 Sed ad manifestandam, ut in vobis extirpentur vitia, & virtutes augeantur.
- 3 Coram deo. Modus est iurandi ad confirmationem dicti, id est deo teste. Et quia haec bona sunt consecuta ex sua correctione, subdit: Ideo consolati sumus.
- 4 In consolatione, id est, ex profectu vestro vobis dato.
- 5 Abundantius magis gauisi. i. plus, quam contristati fuimus prius ex vestro delicto. & secundam causam de gaudio Titii addit, dicens. 6 Super gau. de emendatione vestra.
- 7 Quia ref. eius. Reficiuntur enim plati de profectu subditorum. gaudium

CAPUT VIII.

Notam autem vobis. Hic ubi de correctis agitur, merito fit
de collectis, quia ab alijs non quaerit, quibus suadere non
potest. Vel ut alij codices habent, quibus sua dare non prodest.

* Theodor. Primum quidem Macedonum sinceram
fidem exponit, & quae pro eo
certamina susceperint, & quam
magno, & excelso animo fue-
rint in paupertate. Dei autem
gratiam vocavit, bonorum pos-
sessionem, non liberum iocundis,
sed docens, quod per diui-
num

CAPUT VIII.

Notam autem vobis facimus fratres

¶ Non habui requidm in Macedonia, tamen
in ea magna mihi gratia data est.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VIII.

Notam autem facimus. Postquam Apostolus induxit
Corinthios ad bonum in generali: Hic consequenter
hortatur eos ad quoddam bonum in particulari,
scilicet ad largitionem eleemosynae mittendae in
Ierusalem. Fideles enim ibidem habitantes venditis
omnibus

rat approbati, Tito hoc idoneo teste cum letitiae a se referente,
c Et si quid apud illum, &c. * Ambros. Antequam pergeret
Titus ad Corinthios, audiuit ab eis, id est ab Apostolo, &
qui erant cum eo bonam voluntatem esse Corinthiorum in
emendandis vitijs, ac per hoc regreſſo, & eadem referente,

1 riam, nec propter eum, qui passus est, sed ad manifestandam

2 sollicitudinem nostram, quam pro vobis habemus coram

3 Deo. Ideo quoque consolati sumus. In consolatione autem

4 nostra abundantius magis gauisi sumus super gaudio Titii,

5 quia refectus est spiritus eius ab omnibus vobis. Et si quid

6 apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus, sed

7 sicut omnia vobis in veritate loquuti sumus, ita & gloriatio

8 nostra, quae fuit ad Titum, veritas facta est, et viscera eius

9 abundantius in vobis sunt, reminiscens omnium vestrum

10 obedientiam, quomodo cum timore, & tremore excepistis

11 cum. Gaudeo, quod in omnibus confido de vobis.

fert, narras quidem quomodo eius suasionibus cesseritis, &
quantum ei praemium obtuleritis, qui eum, ut patrem ho-
noretis, & tanquam spiritalem praesidem vereamini.

f Gaudeo, quod in omnibus confido de vobis. * Ambros. Non
solum in bona voluntate eorum letatus est, sed & in operi-
bus bonis, quibus, quae peccauerant, emendabant. Ideo, in
omnibus (inquit) confido in vobis.

gaudium enim amici sui erat ei materia gaudii. Vterius addit
tertiam rationem, dicens.

8 Et si quid. Apostolus enim commendauerat Corinthios erga
Titum, qui inuenit eos tractabiles, & obedientes, & sic apostoli
verba inuenit esse vera. propter quod apostolus non fuit confu-
sus de illa commendatione, quia ita inuentum est in veritate, &
patet litera. Quartam etiam rationem addit, dicens.

9 Et viscera eius. Quia Titus videns eorum penitentiam, & obe-
dientiam, & reuerentiam ad ipsum, habuit eos in visceribus cha-
ritatis magis, quam ante. de quo gaudebat Apostolus. Vterius
quintam rationem addit, dicens.

10 Gaudeo, quod in omnibus. Ex bono. n. eorum inchoato confi-
debat, quod bene de cetero se haberet, quod erat sibi ratio gaudendi.

num auxilium cogi possunt opes virtutis.

* Hieron. Ad collectas, & eleemosynas exemplo Mace-
donum prouocat, ut non putent sibi graua, quod pauperio-
res videant iam fecisse.

* Ambros. Quoniam Macedones deuoto animo percepe-
runt verbum fidei, idcirco eis
gratiam datam a deo dicit, ut
in tribulatione Pauli, & Sil-
u, scandalum non paterentur,
sed in exultatione mentis ac-
ciperent confidentes de spe
promissa, ut probatos se horum
passionibus demonstrarent.

¶ a Quod

omnibus ponebant precia ad pedes apostolorum, ut diuideren-
tur singulis prout opus erat, Actuum 4. & quia propter Christum
fuerunt depauperati, disposuerunt sic apostoli, quod credentes
de alijs ciuitatibus, & terris, qui non sic abrenunciabant pro-
prijs, iuuarent illos suis eleemosynis, & de hoc fuit rogatus Pau-
lus, & Barnabas, ut habetur Act. & Galat. secundo. propter quod
Paulus circa hoc erat sollicitus. Et ideo primo inducit Corinthios
ad

a Quod in multo exper. Vel abundantissima gratia eorū fuit
A in multo experimento tribulationis. Quia pro tribulatione
 Pauli, & Sylæ ibi facta, non sunt scādālizati: Sed cum gaudio
 acceperunt verbum, probari passionibus eorum.
b Et altissima. Aug. Tenuis in substantia diuites in dando,
 quia pura conscientia operati sunt.

* SEDVLIVS, & Hieronym. Multum quidem pauperes sunt in terrena facultate, sed in magna simplicitate, siue diuites, cupiētes plus dare, quam quod habeant; ac propterea deus magis probat animū, quam quod porrigitur dextera. Qui enim quantum potest facit, totum facit.

* Chrysostomus. direptæ erant Macedonum facultates, vt ad illos scribit: Vos imitatores facti estis ecclesiarum, quæ sunt in Iudæa, quia & eadem passi estis, & vos a vestris contribulibus, quemadmodum, & illi a Iudæis. Ideo valde mirabile est, quod ex tanta inopia tantam declararint liberalitatem. Non enim mensura dantium, sed voluntate exhibentū liberalitas æstimatur. Et non solū non obfuit eis ad liberalitatem paupertas, sed & occasio fuit exundandi, & quo pauperiores erant, hoc magis alacriores, & liberaliores exhibebāt.

* Idem. Agricola non tristes, sed alacres frumenta terræ visceribus mandant, spe manipulorum, qui maiorem copiam referant: Sic qui dat, abundabit.
 * Clemens. Alexan. Sicut putei exhausti in pristinā mensuram reuertuntur, & ad vbera, quæ suguntur, solet lac accedere: Ita diuitiæ communicatæ augentur.

c Quia secundum virt. * Greg. Naz. Nil tam diuinum habet homo, quam de alijs bene mereri, tamen si ille maiora, hic minora beneficia conferat, vterque nimirum pro suis virib. Egenti parum aliquid dato, neque enim parum est ei, qui omnibus rebus caret, imo ne ipsi quidem deo, si viribus tuis par sit, summi muneris loco alacritatem dona, si nihil habes collachryma. Ne sit tibi iumento vilior hō, o hō, qđ in foueā lapsum, aut oberrās erigere ac reducere, tibi lex præscribit.

* Grego.

* Grego. Magnus. Hom. 23. in euangelia, ex duorum discipulorum domini, qui eum apud Emauntas coegerint permanere, exemplo colligitur, quia peregrini, & pauperes ad hospitium non solum inuitandi sunt, sed & trahendi.

d Gratiam, & comm. * Chrysostom. Vide apostoli sapientiam, vt enim non extollantur, opus eorum, & eleemosynā gratiam vocat honestis nominibus.
e Primum do. se commendantes, deinde fratribus sua offerentes. Alter non erat accipiendum, quia munera excæcant oculos. & iura auctoritatis inclinant. Qui vero dant ne arguantur, fructum dandi non habent.
 * Hieronym. Amplius, quam sperabamus fecerunt, non contenti sua dare, sed seipsos dño tradiderunt, deinde nobis, deus videt voluntatem eorum nos effectum.

* Chryso. Non enim sperabamus, quod in tanta tribulatione, & paupertate existentes, etiam nos coegissent, sed & totos se deo non partim mundo, obtulerunt, nec ideo arrogantes facti sunt, sed multam declarantes humilitatem obedientiam, honorem ac sapientiæ studium, eleemosynam operati sunt: Deinde etiam per voluntatem dei, neque enim humano modo faciebant, nobis obedierunt, & dei legem impletes nobis per charitatem iuncti fuerunt.

f Ita vn rogarem. * Chryso. Quoniam, inquit, illos Macedones videbamus feruentes, & strenuos in omnibus, in temptationibus, in misericordia, in dilectione nostri, in tristitia, in puritate vitæ, vt & vos æquales illis efficiamini, misimus Titum ad vos, vnde & hinc excitati imitemini Macedonas.

* Hiero. Vt doctrina, & dispositione sua, etiam hoc in vobis perficiat, ne quid minus ceteris habeatis.

g Vt quemadmodum cepit. * Bernar. Non qui inceperit, sed qui perseuerauerit, saluus erit. Incipere, multorum est, perficere paucorum: Sola perseuerantia viris meretur gloriam, coronam virtutibus. Vigor virium, virtutū consummatio est, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium.

Serm. de virt. obed. & epist. 129. ad Lanu. sev.

a Sed

NICOLAUS DE LYRA.

ad hanc eleemosynam tribuendam, secūdo docet tribuendi modum ea sequenti. Prima adhuc in duas, quia primo agit de huius eleemosynæ datione, secūdo de ministris eius, & collectione, ibi Gratia. ag. Prima adhuc in duas, quia primo ad dandam eleemosynam Corinthios inducit, secūdo excusationē excludit, ibi: Si enim voluntas. Prima adhuc in tres, secundum, quod inducit eos tripliciter, secunda ibi. Scitis enim, tertia, ibi: Hoc enim vobis utile. Primus autem modus inducendi Corinthios ad eleemosynæ dandæ dationem est per exemplum Macedonum, qui iam hoc fecerant, propter quod ponit primo eorum exemplum, secūdo Corinthios inducit ad imitandum, ibi: Ita vt rogaremus. Circa primū dicit: Notam autem facimus vobis fratres, vt imitemini.

- 1 Gratiam dei. idest opera bona, quæ proueniunt ex dei gratia.
- 2 Quæ data est. mihi per ministerium meum: in ecclesijs Macedonia. Consequenter ponit gratiam illam, dicens.
- 3 Quod in multo. idest in multa tribulatione eis superueniente, quam non solum audiui, sed etiam experimento probaui.
- 4 Abundantia gau. eorum. quia non solū sustinuerūt patienter, quod est virtutis politice, sed et gaudenter, qđ est virtutis, infusa, Act. 5. g. Ibant apostoli gaudentes, &c. Hoc autē pmittit apostolus, vt ostendat eleemosynam Macedonum magis cōmendabilē, eo qđ in dicta tribulatione depauperati fuerant, & tñ eleemosynas mittere sanctis in Ierusalem non omiserant. ideo subdit apostolus.
- 5 Et alissi. pau. eorum. idest valde commendabilis.
- 6 Abundavit. idest effectum abundantie ostendit.
- 7 In diuitias sim. idest puritatis consuetudinis, quam puritatem facit charitas, quæ bona propti quantumcunque modica facit extendere ad necessitates proximi releuandas.

8 Quia

- 8 Quia secundum vir. i. promptitudinem animi ad dandum.
- 9 Testimonium illis. non solum ex auditu, sed etiam ex visu.
- 10 Et su. virtutem. idest supra facultatem.
- 11 Voluntarii fuerunt. ad dandum. Circa quod sciendū, qđ licet liberalitas politica habeat mediū respiciendo pprias facultates: liberalitas tñ infusa excedit hoc mediū, inquantū rescindit aliqđ de sibi necessarius ad dandū magis indigenti pp deū, sicut & temperantia infusa nō solū rescindit carnis delectabilia, prout impediūt bonam dispositionem corporis, & debitū vsum rationis, sed vltterius, vt corpus in seruitutem animæ totaliter redigatur.
- 12 Cum mul. exhor. idest non solum liberaliter dātes, sed etiam nos obnixè rogātes, vt acciperemus.
- 13 Gratiam. idest, eleemosynam.
- 14 Et communi. bonorū suorū siēdam pauperib. in Ierusalem.
- 15 Et non sicut spe. idest non quantum sperabamus, sed plus dederunt. ideo subditur.
- 16 Sed semeipfos dederunt. totam vitam suam ad gloriam eius ordinando.
- 17 Deinde no. obedientiam promittendo.
- 18 Per voluntatem dei. idest, propter deum nobis obediendo. Tunc enim est obedientia recta, quando sit deo primū, deinde homini propter deum.
- 19 Ita vt roga. Posito exemplo Macedonum, hic consequenter excitat Corinthios ad imitandū, dicens: Ita, s. moti sumus facti eorum.
- 20 Vt rogaremus Titum. vos instruere in alijs operibus bonis, & perfectos vos reddidit in illis.
- 21 Ita & perfici. in vobis, &c. etiam ist. grat. inducēdi vos ad huius eleemosynæ magnificam largitionem, non solum, sicut alii, sed plus, Cuius causa subditur.

1 Sed

Sed sicut in omnibus. * Hiero. Nota cum fide scientiam esse laudabilem.

* Theophyl. Cum laudibus adhortatur, inquit: Quem admodum cetera omnia abunde tenetis, sic & hoc loci, non ut detis, verum ut exuberetis, vel supra Macedones, vel ut largi sitis simpliciter,

b Non qua. im. &c. Vel: Non solum rogavi Titum, sed ego ipse dico imperans, ut abundetis. Quasi im. Idest, quasi poenitentiam iniungendo, quia sic quasi ex voto tenerentur.

* Chrysostomus. Sane hoc ad persuadendum multum valet, quod consulens sic amico afficitur: Vide quo modo non sit molestus, neque violentus, neque compellens, imo sermo utrunque habet, sed sine molestia ac necessitate.

* Hieronymus. Sed consilium, inquit, do, ut sicut in multis formam alijs praeberis, ita & in isto opere faciatis. Est enim vobis sic ingenua pietas, ut ab ea discedere minime egeatis.

c Ingenium bonum. * Chrysostomus Magnus quidem homo, & preciosum quid vir misericors: Ista quidem maior est gratia, quam mortuos suscitare. In elemosyna debitorem deum constituis, in signorum operatione, ipse debitor efficiaris dei.

* Idem. Elemosyna est dei donum, & bonum, & ars omnium artium quaestuosissima, & optima. Melius est hanc arte scire, quam regem esse, & diademate coronari. Haec ars alterius non indiget artis, domos caelestes aedificat, textit vestes, inabsumptos parat thesauros, facit ut mors superetur, diabolum cohibet, deo reddit similes, quod est omnium summa bonorum. Quod igitur elemosyna fuerit utilius bonum?

d Egenus factus est. Augu. Non ait: Pauper factus est, cum dives fuisset,

fuisset, sed cum dives esset. Paupertatem enim assumpsit, & divitias non amisit, intus dives, foris pauper, latens deus in divitijs, apparens homo in paupertate.

* Chrysostomus. Ne obiter percurratis gratiae dei magnitudinem, qui nisi factus esset pauper, non factus esses dives.

Hoc bene animo expendite, & nullis vestris rebus parcetis. Divitias autem hoc loco dicit, scientiam pietatis, peccatorum purificationem, iustitiam, sanctimoniam, & innumera bona, quae nobis exhibuit, & exhibiturus est.

* Hieronymus. Si ergo ille propter vos universa contempnit cum esset universorum conditor, & dominus, quanto magis vos dare debetis parua, non vestra, imo sua ei reddere? Ipsi enim datur quiddam eius causa porrigit. Simul, & contra Faustinum facit, quod prius, quam pauper fieret Christi, dives erat, quia habitabat in patre.

* Ambrosius. Cum inopia ditat, sanat fimbria, fames satiat

mors vivificat, sepultura resuscitat. Hic ergo dives est thesaurus, huius pinguis panis, quem qui manducaverit, esurire non poterit.

e Ut inopia illi. Per illius enim paupertatem abieimus panes iniquitatis, ut induamur stola immortalitatis. Omnes ergo divites facti sunt, in pauperem Christum credentes. Nemo ergo se contemnat pauper in cella, dives in conscientia. Securius dormit in terra, quam auro dives in purpura. Non ergo expauescas cum tua mendicitate ad illum accedere, qui indutus nostra paupertate, ubi se pauperavit nos ditavit.

f Sed & velle. Vel secundum alios quidam voluerant, quidam ceperant, nunc vero utrique perficiant.

* Hieronymus. Quod voluntarie cepistis, implete. Omnis boni operis finis est expetendus. Quia sicut factum, inveni accipi

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed sicut in omnibus abunde pro ceteris Christianis.
- 2 Fide, qua creditur ad iustitiam.
- 3 Spe, qua in deum tenditur.
- 4 Et sermone, id est fidei confessione ad salutem.
- 5 Et scientia, id est in scriptura, & haec pertinent ad mentis affectionem. Consequenter ponit, quae pertinent ad exteriorum operationem dic.
- 6 Et omni sollicitudine, bene operandi.
- 7 Charitate, in nos, id est charitatis operibus nobis impensis.
- 8 Ut & in hac gratia, id est in huius elemosynae largitione peccatis alios, sicut praecellit eos in alijs gratijs. Sed quia posset aliquis credere apostolum hoc dicere per modum praeccepti, ideo hoc remouit dicitur.
- 9 Non quasi imperans dico, scilicet ista.
- 10 Sed per a. sol. id est per Macedonum exemplum, qui dictam elemosynam fecerunt solliciti.
- 11 Etiam velle, & c. id est, comprobare volens promptitudinem vestrae charitatis ad dictam elemosynam faciendam. Sicut enim in speculabilibus ille dicitur boni ingenij, qui cito capit verba magistri, sic in operabilibus ille metaphorice dicitur ingenij boni, qui alterius exemplo cito mouetur ad opus bonum, etiam in melius procedendo.
- 12 Scitis. Hic ponitur secundus modus inductionis, scilicet per exemplum Christi cum dicitur: Scitis enim, id est scire debetis ad imitandum.
- 13 Gratiam domini nostri, quae sit illa subditur. Quo pro vobis non necessitate, sed voluntate.
- 14 Cum est dicitur, non dicit fuisset, ne crederetur per hoc caelestes diuitias, vel spirituales dimisisse, quod est falsum, Psal. 48. a. Simul in vnum dives, & pauper, sic enim fuit dives in spiritualibus, & simul pauper

- 15 Ut inopia illius, in temporalibus.
- 16 Diuites effectus, in spiritualibus, omnia enim poenalia, quae sustinuit Christus, inter quae reponitur paupertas, fuerunt remota a contra mala nostra, & per ea sumus restituti vita spirituali.
- 17 Et consilium in hoc do. ut exemplo Christi, pro largitione elemosynae non formidetis minui in facultatibus vestris.
- 18 Hoc enim vobis. Hic consequenter ponitur tertius modus inductionis, ratione utilitatis operationis, quae prouenit danti elemosynae, quia dat tantum bonum temporale, & recipit spirituale, quod est maius quanto quae sunt anima corporalibus praefertuntur, ideo dicitur: Hoc enim vobis, scilicet magis, quam illis, qui recipient.
- 19 Qui non solo, quasi dicat libenter debetis hoc facere ex quo incepistis hoc velle a primo anno conuersionis vestrae ad fidem.
- 20 Nunc vero, & factum, id est, illam bonam voluntatem opere ad implete, ut sic promptitudo animi appareat in opere.
- 21 Ex eo, quod hoc addit apostolus, quia discrete debet fieri elemosyna secundum facultatem facientis, nisi in casu in quo quis vult se tantum mutare, ut pote per ingressum religionis, tunc enim totum pauperibus erogandum est, Matih. 19. c. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quae habes, & da pauperibus, & veni sequere me, &c.
- 22 Si enim vobis. Hic circa praedicta remouit duplicem excusationem. Prima est, quia posset aliquis dicere, quod non posset dare, nisi valde modicum, & sic nullius, aut modici meriti esset apud deum, hoc remouet, dicens, Si enim voluntas prompta est, ad dandum.
- 23 Secundum id, quod habet, scilicet, quantumcumque datum sit modicum.

Acceptum non est, ita voluntas infructuosa est, habentibus eam sine facto.

Sed cuius voluntas, &c. Hieronymus. Ne putetis me aliquem supra vires cogere, aut tantum in hac causa a paupere quantum a diuite expetere. Omnes aequaliter dabunt, vnusquisque dederit quantum potest, non secundum quod non habet, hoc & Tobias dicebat ad filium. Prout habueris filii, fac elemosynam.

Non ut alijs sit remissio. Hieronymus. Si Paula pauperem videbat, sustentabat, si diuitem, ad bene faciendum hortabatur. Liberalitas sola excedebat modum. Cum ergo in largiendo esset profusior, & eam in re familiari desiderare esse cautiorem arguebam eam, illud proferens de Apostolo. Non ut alijs sit remissio, &c. Sed id mira verecundia & sermone parcissime dissoluebat, testem inuocans Deum, se pro illius nomine cuncta facere, & hoc habere voti, vt mendicans ipsa moreretur, & vnum nummum filie non dimitteret, & in funere suo aliena sindone inuolueretur.

Greg. Mag. In elemosynatum distributione videndum est, ne cum pauca dare oportet, plurima praebeant, qui misericorditer tribuunt, & ipsi postmodum nimie inopia tolerant, ad impatientiam erumpant. Cum enim dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasionem contra se impatientiae exquirat. Prius enim preparandus est patientiae animus, & tunc aut multa sunt, aut cuncta largienda, ne dum minus aequanimiter inopia irruens fertur, & praemissa largitatis merces pereat, & adhuc mentis dererius murmuratio subsequens perdat. Audiant ergo quod scriptum est. Non ut alijs sit remissio, vobis autem, &c.

Theophylact. Non ut alij in quiete & delitijs agant, vos vero supra vires elargiamini, vt ex hoc penuriam & afflictionem sustineatis. Atqui Christus laudauit viduam quae omnes facultates suas impertijt. At Paulus idem vult consulere Corinthijs, tum quod imbecilliores erant, parum quod opulenti. Sed ex. Diuidat quantum habet cum sanctis, quia non plus exigitur quam retinere sibi debet, sic Zacharius dimidium bonorum suorum dedit pauperibus.

Ex aqua. Non utique secundum paritatem hoc dico, sed vt sustententur de vestris rebus sicut & vos, vt & illorum abundantia vestrae ino. sit sup. Qui enim viuunt in hoc seculo, non habent merita ad vitam aeternam sufficientia. Sed quia pauperes Christi (quorum est regnum caelorum) per elemosynas amicos & debitores sibi fecerunt, per merita eorum consequentur, quod per se non merentur.

Vt tunc fiat aequali. Non quin differant in claritate. Sed quia Dominus omnibus idem, & omnibus erit sufficientia.

Aequali. Ipsa est pax Ierusalem, vt opera misericordiae corporalia iungantur operibus praedicationis spiritualibus, & fiat pax dando & accipiendo, vt qui accipiunt spiritualia, tribuant carnalia, vnde Apostolus. Si spiritualia seminauimus vobis, magnum est si carnalia vestrametamus.

Vt fiat aequalitas. Chrysost. Floretis vos opibus, florent illi fiducia in Deum & vita, date de opibus, accipiat fiduciam.

Hieronymus. Date illis carnalia, vt & illi vacantes possint vobis reddere spiritualia.

Bernardus. Datum aurum, vt accipias calum.

Sicut scrip. de manna in signo huius rei. Qui multum. Collegit de manna. i. amplius quam Gomor. non abundauit. i. non plus habuit quam Gomor. & qui modicum. i. minus habuit quam Gomor. in Exodo ait, Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus. In quo significabat, quod & qui maiora habent merita, & qui minora, in aeterno conuiuio eandem habituri sunt refectionem.

Qui multum non abundauit. Plus habent sancti in spe futuri, minus hi qui in tempore diuites, & tamen ibi equabuntur. Vt sicut hic inopiam sanctorum sustentant, ita ibi ab eis sustententur, & diuites fient in aeterno bono. Qui modicum non minorauit. Sic qui multum datur, & qui parum pauper, si equa voluntas, equaliter habent mercedem.

Hieronymus. Hoc Iudeorum & Manne exemplo docemur, quod omnis superbundantia generet vermes, & quae deus dat, omnibus equalia esse debere, vt perfecti doctrinam non abscondant, & diuites victum non denegent. Dignus est enim operari cibo suo.

Chrysostomus. Qui plus collegerant mannae, non maiorem inuenti sunt habuisse mensuram quam qui minus, Deo sic instabilitate puniente, ne plus quam patitur sit, desiderent, neque doleant si minus habeant. Quid itaque paupertatem times? Diuis, audio, ne hominum auxilio egeas. At puerilis timor est, non vides, quod omnes mutua opera indigemus? Miles opificis, opifex negotiatoris, negotiator agricolae, seruus liberi, dominus serui. Si turpe est egere alterius opera, reliquum est vt mortiamur. Et quanto magis ditescis, tanto & huic maledictioni te ipsum obnoxium facis. At Deus subiecit nos nobis inuicem, ob hanc necessitatem, vt quotidie alter alterum requirat, & si hoc frangere abstulisset, quis facile proximi amasset amicitiam? Nonne essemus indomitae bestiae.

Gratias autem ago, &c. Chrysostomus. Post elemosynam laudem

NICOLAUS DE LYRA.

Non se. id quod non habet, id est, acceptum diuina non mensuratur secundum quantitatem elemosynae quae non est in potestate dantis. Pauper enim non potest dare tantam elemosynam quantum diues, sed mensuratur secundum promptitudinem voluntatis, quae statim exiret in actum habita facultate, propter quod in peccatum mentum quod est inuoluntarium, nihil tollit de merito. vnde Mar. 12. dno minuta quae pauper vidua misit in gazophylacium plus commendatur a Salvatore, quam munera diuitem quasi incomparabiliter maiora. Secunda vero excusatio posset esse, quia diceret aliquis, quod fideles in Ierusalem habitantes per huiusmodi elemosynas abundarent, & ocio vacarent, & dantes depauperarentur, quod non esset conueniens. Ideo hoc remouet, dicens.

Non enim vt alij sit re. id est, ociositas vitae. Vobis autem tri. ex depauperatione, supple dictas elemosynas hortamur fieri. Sed ex aqua. in praesentia. id est, vt fiat quaedam aequalitas proportionis inter vos & ipsos, quia plus abundatis in temporalibus quam ipsi, & econuerso ipsi magis abundant in spiritualibus quam vos, & sic fit quaedam aequalitas, si per vestram abundantiam in temporalibus eorum indigentia suppleatur, quod minus est. Et econuerso per eorum abundantiam in spiritualibus suppleatur quod minus est in vobis, vt patet in littera.

Sicut

Sicut scrip. est. Exod. 16. de colligentibus manna.

Qui multum. supple collegit.

Non abundauit. id est, non inuenit nisi mensuram Gomor pro quolibet capite domus suae.

Et qui modicum. scilicet, collegit.

Non minorauit. i. non inuenit minus mensura Gomor per singula capita, & haec fuit figura huius adaequationis inter ecclesiae primitiae fideles.

Gratias au. Hic consequenter agit de ministris collectionis huius elemosynae. Et diuiditur in duas, quia primo eos nominat. secundo, Corinthios iam ante instruxerat, vt praedictum est, & ideo negotium istud fuit sibi principaliter impositum. Dicit igitur Apostolus, Gratias autem Deo. a quo principalius est omne opus bonum.

Qui dedit eandem sollicitudinem. ad procuracionem elemosynae dictae.

Pro vobis. Quia magis cedit ad utilitatem vestram, quam recipientibus ipsam, ut ostensum est supra, quia recipiunt a vobis bonum temporale, vos autem ab eis bonum spirituale, quod est melius.

In corde Tit. sicut in corde meo.

Tom. 6. Quo-

1. Cor. 9. b. t. 25. q. 1. cap. ideo. s. valet ergo.

† angustia.

† succurrat.

† Exo. 16. d.

† Nihil minus habuit

E

Exo. 16. d.

Matt. 10.

F

Dimisso.

A laudē, de fidelitate Titi peccatum illarū pro sanctis & pauperibus collectore differit, hoc enim in emphasis habet, Nā q̄ ministris bene cōfidit & nihil suspicat de recipientibus, nā iori liberalitate impendit, itaq; gratias ago, inquit, Deo qui Tito candē cū mea, vel cum ea quam pro Macedonibus vel Theſſalonienſes habuit sollicitudinē dedit, Vide hic sapientiam, Dei monstrans hoc opus esse. Nam si Deus eum excitauit & misit ad vos, ipse petit per illum, ne igitur putetis humanum esse quod factū est.

id.
† in hanc gratiam.
† promptitudinem animi

† exuberantia, abundantia - in gloriam domini
† Ro. 12. d.
† omnibus

† ob multam fiduciam quā habeo
† pro fratrib. nostris qui sūt apostoli.

† do vobis

B *Misimus aut.* Duos fratres apostolus misit cum Tito, sed eos non nominat forte enim ignorabant eos Corinthij, nec de ipsis adhuc periculum fecerant. Quoniam autem pecuniarum collectarum multitudine sufficit malis dare suspicionem, securitatem exhibet. Propterea, inquit, tales misimus, & non vnum solum sed & duos & tres. Commendat vero eos non ab euangelio, neque ab electione solum, sed etiā q̄ probati sunt, & propterea electi, ita ut nihil suspicentur.

C Vel. *In hanc gr. id est, prädicationem gentium, cui destinatus sum, & volo.*

Et ad vo. no. qua volumus, vt bene deris complendā, volūtatem dico, quā est destinata & p̄ordinata nobis a Deo adeo est necessaria.

Deu. n. Circa curam sanctorum si negligentius ageret, & ideo p̄monet vt sollicitudo eius, & prouidentia appareat.

In hac. Doctrinē & miraculorum, vt dicatur, Bene p̄dicat, sed non est memor sanctorum, sicut alij apostoli, & sicut sibi p̄ceptum est.

Cor. Deo. Aug. Propter nos conscientia nostra sufficit nobis, p̄pter vos fama nostra nō pollui, sed pollere debet in vobis. Duę res sunt, conscientia & fama, conscientia tibi, fama proximo. Qui conscientię fidens negligit famam, crudelis est.

Cor. dñ. facit in sanctos quod Deus iubet. Cor. Dum bonos mittit qui eos probitate sua prouocent, nō scandalū faciant.

* Chryl. Non dixit, pereat & male habeat, qui de me quippiā tale voluerit suspicari, quā n̄cū me nō cōdemnauerit cōscientia,

scientia, nulla ratio erit suspicionū. Sed quāto infirmiores erant, tanto magis se ipsis accommodat. Infirmum. n. iuuare, non indignatione depri mere oportet. Nā neque si quis demon esset, suspicaretur beatū illum sic infidelem. Attamen c̄t male suspicionis umbrā omnino declinandā demōstrat.

Hieron. Nihil propter humanam gloriā facimus, sed tamē nolumus vt per nos aliquis scandalū merito patiat, sed vt omnes videntes nostra bona opera glorificent patrem nostrū qui in cęlis est.

h Misimus cum illis.
* Ambrosius. Per Titi relationem, referētis bonam voluntatē Corinthiorum & ceterorum missorum, quos apostolos ecclesiarum glorię Christi appellat, sollicitiorem se factum ostendit vī dēdi illos, & exhortādi ad ministeriū sanctorum. fiduciā enim accepit audiens meliores factos esse Corinthios.

i Conf. Q. pro confidentia vestri iuit, & pro Tito & Luca cū quibus libenter ibat.
k Siue. Vel siue per patres vestros Apostolos ecclesiarum ad gloriam Dei. i. q̄ ipsi sunt apostoli ecclesiarū, hoc est glorię Dei

Christi, id est, ad gloriam Christi, quia in eis non hominum sed Christi gloria est.

l Oſten. i. charitatē vestram quam ostendistis alijs, & gloriā nostrā quā similiter ostendistis esse vestram, nunc ostēdite, bene istos recipiendo, & hoc in faciem ecclesiarum, vt alij a vobis accipiant exemplum.

* Hieron. vt videam verum esse quod dicitur in omnibus ecclesijs de vestro profectu, vel ostendite charitatem vestram de qua coram omnibus ecclesijs gloriamur.

* Theoph. Nunc ostendite quomodo diligatis nos, & quomodo non frustra gloriamur de vobis. Etenim in faciem ecclesiarum facietis, quod ad hos facietis. hoc est, in gloriā ecclesiarum. Faciem namque, ecclesiarum habent illi, qui mittunt ipsos.

* Chry. Nam si illos honoraueritis, ecclesias que eos miserunt honoraueritis, in gloriā Dei, in faciem ecclesiarū. Non parū autē & hoc fuerit, etenim magna est potētia Synodi. i.

ec.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quoniam exhortation. cum induceret cum ad hoc negocium suscipiendum prompte suscepit, non solum pro mea exhortatione.

2 Sed cum sollicitus esset sua voluntate profectus est ad vos. Pro executione sui negocij.

3 Misimus. Hic nominatur secundus, qui secundū aliquos fuit Lucas, secundū alios vero Barnabas. Vterq; enim fuit comes peregrinationis Apostoli, discurrendo pro p̄dicatione euangelij. Si tamen intelligatur de Luca, tunc illud quod dicitur.

4 Cuius laus est in euange. exponendum est, ab eo descripto. Si autē de Barnaba, exponendum est ab eo p̄dicato, quia quod sequitur.

5 Non solum autem, &c. conuenit vtrique, vt dictum est.

6 In hanc gratiam. s. eleemosynā mittendā in Ierusalē sanctis, misimus eum inquam cum Tito. Ad domini gloriam, ad quam ordinandum est omne opus bonum.

7 Et destinatam voluntatem nostram, &c. id est ad exequendū nostrę voluntatis ordinationem, Consequenter reddit causam quare tā solennes mittebat viros dicens.

8 Deuitantes hoc, ne quis nos vituperet. in. in larga eleemosyna a vobis dāda. Deuitamus in quā ne vituperemur de negligentia, aut de fraude aliqua, propter quod misimus tales viros, qui non possunt notari de aliquo tali. Et causa huius subditur, cum dicitur.

Proui-

9 Prouidemus enim. scilicet, agenda.

10 Non solum cor. Ex puritate intentionis.

11 Sed etiam coram. ad exemplum adificationis.

12 Misimus. Hic nominatur tertius. s. Apollo dicens. Misimus autem, &c. scilicet, pro vestra salute, quia post apostolum primus Corinthiis p̄dicauit. 1. Cor. 3. b. Ego plantavi. Apollo riga. &c.

13 Nunc aut. m. sol. s. de bono vestro inuenimus. Cuius assignatur triplex causa. Prima est, quia Corinthii egerant penitentiam de delictis, & sic magis confidebat de profectu eorum quam ante, & hoc tangitur cum dicitur.

14 Conf. mult. in vos. i. propter confidentiam magnam de profectu vestro. Secunda causa est societas Titi quem diligebat, propter quod libentius cum eo pergebat, & hoc est quod dicitur.

15 Siue pro Ti. Tertia est, quia rogatus erat de hoc ab alijs apostolis, scilicet, de eleemosyna procuranda, sicut Paulus ideo dicitur. Siue frat. nostri apostoli.

16 Ostensionem, &c. Hic ultimo recommendat dictos nuncios Corinthiis, dicens. Ostensionem ergo quę est charitatis vestrę & nostrę glorię, &c. i. suscipite eos charitatiue, quod cedit etiam ad gloriam meam, quia vos conuerti ad fidem.

17 In fa. ec. id est, vt alijs ecclesijs innotescat charitas vestra ad adificationem fidelium.

CAP.

A ecclesiarū. Oratio enim earum Petrum a vinculi soluit, Pauli os aperuit. Earū suffragiū etiā eos qui ad spirituales principatus venturi sunt non parum ornat, propter hoc & ordinaturus etiam tunc illos vocat preces, &c.

C A P. IX.

N Am de mi. Sequitur.

* Hier. Mutate videretur, sanctos, hic se sum, & iō quidā dicit eum superius de laicis dixisse, hic vero de sacerdotibus sātis, Alij vero aiūt eū de eleemosynis hucusq; tractasse mō autē de ministerio verbi commonere, qđ sanctificatis per baptismū exhibetur hi vero duo sensus vsq; ad finē causę diligenter vtrique sūt colligendi.

* Theop. Cū hic antea dixerit, postque hęc dicitur, sit, sup- uacaneū tñ sibi dicit de his scribere. Sapiēter autem hoc facit, vt magis eos attrahat. Pudefient enim si Paulus suspiciōē de ipsis habeat, quoniam neque opus haberet cōsultatione vel

consilio ad id vt misereantur sanctorum, deinde quia tales sint, de quibus non sit opus suspicari, quod viscera sua indigentibus fratribus non aperiant vt miserarentur.

b Scio enim promt. * Chryl. Sane magnum quidem est illum scire, multo autem magis quod alijs annunciat, maiorem enim habet vim, nolissent enim in tanta re confundi.

c Quoniam & Achaia, &c. * Hiero. Tota prouincia, cuius caput estis, per nos ad hoc ministerium prouocata est.

d Et ve. amu. Aemulatione Corinthiorum alię ecclesię dū audiunt illos prius erroribus implicatos, postea bonę voluntatis fuisse effectos, incitatę sunt ad bonum opus.

* Chryost. Humanum genus emulacionis studiosum est, Non dixit, illos imitemini, sed, zelus vester prouocauit plurimos Quando? Cū consulebamus, non obsecrabamus illos, sed sō lū laudabamus vos, & de vobis gloriabamur, idque illis ad adhortationē sufficiebat. vidisti quomodo illos extimulat, dum vicissim laudat, & hos per illos & illos per hos.

* Theophyl. Non dixit omnes, sed plurimos. Alij enim sua sponte & rogantes nos, contribuerunt, alij vero p vestrā emulacionē sūt incitati, siquidē stimuli plures habent opus. Doctores illis facti estis, inquit, ne igitur discipulis videamini inferiores.

C A P. IX.

De receptione horum monco,

Am de t ministerio quod sit in sanctos

Superfluum.

† ex abundanti est mihi scribere vobis.

Scio enim promptum animum vestrū,

pro quo, de vobis gloriator apud Macedo

a Dicens. b Cuius metropolis est Corinthus.

c Aemulatione Macedonum ducta.

nes, quoniam & Achaia parata est ab an-

a Amor & studium vestrę largitionis. Ad eleemosynas dandis.

no praterito, & t vestrā emulatio prouocauit plurimos. Mi-

Cur ergo pramittis illos? a Non vt vos ad hoc hortentur, sed vt parati sitis. Totum.

simus autem fratres vt ne quod gloriamur de vobis, t eua-

Si imparati facitis.

Illis vos paratos.

cuetur in hac parte, vt queadmodum dixi, parati sitis, ne cum

venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos,

a Qui de nobis gloriabantur.

b Erubescere quod maius est, id est, esse debet.

c In hac datione eleemosynarum que pauperes sustentat. d Ne hoc sit.

erubescemus nos, vt non t dicamus vos in hac substātia. Necess-

a Scilicet, Lucam, Titum, & Apollo. Me.

sarium ergo exist imauit rogare fratres, vt praueniant ad vos,

a Saepe promissam.

b Id est, eleemosynam, que recte dicitur benedictio, quia causa atter- naz benedictionis. c Quando veniemus

& praparent repromissam benedictionem hanc t paratam

a Vt sit opus charitatis & magnum. b Vt doceant de dato, & parum sit quod dent.

esse, sic quasi benedictionem non quasi auaritiam. Hoc autē

illi praparent, ego autem cur large detis praescribo. Dat. Retributionem.

1 dico. t Qui parce seminat, parce & metet, & qui semi-

de his, & ipse erubescet, & ipsi amplius confundentur.

h Vt non dicamus, &c. * Idem. Ostendit quod ipsi maiorē sint relatur, ipsorum namque peccatū est. Substāciam autē, subiectum, vel materiam, vel rē ipsam, vel gloriacionis essen- tiam intellige.

i Bened. * Hiero. Benedictio erit, si grato animo tribuatur.

* Chrysof. Quoniam hęc contraria sunt, cupiditas, & alacritas & alius quidem multum dans, sepius dolet, alius vero dolet, quia minus dat, nō dixit parū melius est dare, & cum voluntate, quā cum coactione multum, quoniam & multū & volūtarie volebat illos offerre, sed in admonitionis loco fructus oñdit (eleemosynę) germinātes & benedictione ple- nos suppeditātes. Illosq; bñdictionis vocabulo allexit. Null⁹ .n. bñdictionē dat cū tristitia. Nec cū auaritia, inqt, Auaritia .n. inuolūtatiōrū est, & q. eleemosynā dat inuitus, auare dat.

k Qui par. se. Non parce seminat qui parum habens parum largitur, si animus promptus sit plus dare, si plus haberet.

l Semi. ait. non dat. Quia dare est amittere, sed feminare ad tempus carere, vt plus habeatur in futuro.

* Theop. Non dixit, Modicū quiddā, sed celebratus parfimonię vocabulū posuit, ac semē opus vocauit ipsū, vt prin⁹ ad permutationē respicias, ac discas q. plura accipias q. des.

Hieron.

Non

NICOLAUS DE LYRA. CAP. IX.

N Am de mini. Postquā Apostolus induxit Corinthios ad donationis actum, hic consequenter docet donationis modum, & diuiditur in duas, primo quandā suspiciōē excludit, secūdo ad propositū accedit, ibi, Misimus autem. Circa primū sciendū, quod eo qđ nuncios suos sic recōmendauit in fine capituli pracedētis, posset alijs opinari quod de receptione eorum curaret tātū, & non de eleemosyna in Ierusalem mittenda, ideo hoc remouet, dicens, Nam de mini. qđ fit in san. id est, de eleemosyna in Ierusalem mittenda.

2 Ex ab. est mi. ser. id est, reputo superfluum scribere vltra illud superius vobis scripsi, cuius causam subdit dicens.

3 Scio enim prom ani. ve. scilicet, ad hoc faciendum.

4 Pro quo. ingerens eis p exemplo hęc promptitudinē animi vestrī.

5 Quo. &c. nomen regionis est, cuius metropolis est Corinthus.

6 Parat. est an. prę. ad illius eleemosynę largitionem.

7 Et ve. amu. i. vestrū studium benefaciendi sanctis in Ierusalē,

8 Prouo. pl. ad similia operandum.

9 Misimus au. Hic cōsequēter accedit ad propositum ostendēs donandi modum, scilicet, velociter, abundanter, & hilariter: secundū, ibi. Necessarium ergo. tertium ibi. Vnusquisque. Circa primū dicit. Nisi. au. fra. id est, pradiatos solennes nuncios, & fideles.

10 Vt ne. laudādo apud Macedones promptitudinē vestrā ad dandū.

11 Eua. in hac par. Si enim misissemus nuncios abiectos, videretur quod contemneremus vos.

12 Vt quē di. Macedonibus vos commendās. Para. sitis. addandū.

13 Ne cum Mace. me. ad vos.

14 Et inue. vos impa. ad dandum.

15 Erubesc. q. d. si inuenerint vos imparatos ad dandū, qđ absit, eru- besceremus, quia non inueniretur verum quod diximus eis de vobis.

16 Vt nos di. vos. scilicet, erubescere.

17 In hac sub. i. in datione eleemosynę ad sustentationē pauperū in Ierusalē. q. d. talis defectus prapparationis non solum esset nobis confu- sibilis, sed etiam vobis, licet de vobis non exprimamus, sicut de nobis.

18 Necess. Hic cōsequēter monet eos ad dandū abundanter, dicēs. Nece. i. vtile pro vobis & me. Exist. ro. fr. Titū & alios pradiatos.

19 Vt prę. ad vos. ante aduentum meum cum Macedonibus.

20 Et prę. re. be. id est, eleemosynę vestrę gratiam.

21 Hanc pa. esse sicut qua. be. i. gratis, abundanter datam.

22 Non qu. aua. id est, nimis parce datā, & subdit rationē, dicēs.

23 Qui par. se. id est, parum dat.

24 Parce, & metet. id est, minus in premio recipiet.

25 Et qui se. in be. largiter dando.

Vt

Tom. 6.

o 2

De

A a Non ex tristi. Qui inuitus dat propter presentem pudorem non habet mercedem.

b Hilaritatem enim da. qui dat ut careat tedio interpellantis, non ut reficiat viscera indigentis, & meritum & rem perdit. Large dat qui affectum largiendi habet, & si nihil habeat quod largiri possit.

Aug. Quicquid boni facis cum hilaritate fac, & tunc bene facis. Si autem cum tristitia facis, sit de te, non tu facis.

† libenter ac benigne largi do, copiose mesurus est.

† Eccl. 35. b 23 h. 6. c. iam verosia.

* Chryso. Hoc loco opinor, hilarem largum dici. verum tamen accepit nomen hoc, ut cum promptitudine detur. Nam cum (dare) sit opus virtutis, omne autem quod ex necessitate fit, minuit mercedem, merito hoc agit, & non consulit solum, sed & precatur.

Psal. 111. f

* Hieronymus. Avarus autem hilariter dare non novit. In scientia autem avarus est, qui sensum non vult

implere quem cepit. Unde dominus neminem per viam salutis precepit, hoc est nulli transitorie annuntiare verbum salutis. Hoc est autem, qui parce seminat parce & metet. Contra Iovinianum etiam hic locus facit, ubi metitorum gradus esse monstratur. Et qui seminat in benedictionibus, &c. Ecce contra ergo in maledictione seminans inde & metet sicut scriptum est. Non semines mala in sulcis iniurie, & non metes ea septuplum, sed in omni dato, hilarem fac vultum tuum.

* Gregor. Nazianz. Qui miseretur cum hilaritate misereatur, ac beneficii gratia, promptitudine & celeritate congeneratur. Nam quod mestro animo defertur, aut necessitate extorquetur, ingratum est parumque gloriosum. Letandum est autem, non lugendum, cum beneficium damus, &c.

* Isidorus. L. 3. de summo bono. cap. 67. Non est elemosyna cum murmuratione prebenda, ne comitante tristitia, merces pereat dispensata. Tunc autem bene tribuitur, quando cum mentis hilaritate prebetur, unde Apostolus, hilarem, &c.

c *Omnem sufficientiam hab.* * Chryso. Si parcus fueris & pauca de his que sunt suppeditas, quod mihi excusationis causas pretextis neque enim ad summam inopiam adigimus, sed oramus ut que iam superflua sunt, imminuas, & solam sufficientiam ames. Ne igitur amplius queramus, nam si deliciae voluerimus, & honeste vivere, sufficientiam nobis determinemus & alius quidem qui leguminibus potest esse contentus, & bene valere nihil amplius inquirat. Infirmior autem & olerum cura opus habens ne prohibeatur, si autem & illo quis infirmior sit, & congruo carni adimento egeat, neque illum abarceamus, neque enim ut occidamus, & corrumpamus

C homines hec consulimus, sed ut superflua amputemus. Superfluum

fluum autem est, quod plus est, quam usus requirit. Nam quando etiam absque illis possumus agere sane & honeste, superfluum omnino est appositum. Sic & de vestibus arbitramur, & de mensa & de domo, & de alijs omnibus, & utilitatem ubique spectamus, quod enim superfluum est & inutile.

d *Abun. &c.* Licet enim exiguum sit, quod parum habens tribuit, abundat tamen, quia recto iudicio fit, quia non queritur de quanto, sed quo animo detur. e *Iu. c.* Iustus est qui bona mundi sine aeterni premij communia reputat.

Amb. hoc exemplo ad largiendum sanctis inuitat. Si enim huius qui pauperibus largitur merces magna est quanto magis eius qui ministrat sanctis? Pauperes enim possunt dici & qui mali sunt.

* Quod dicit, *Dispersit*, id est, cum liberalitate dedit. Et quamvis hec non maneant,

manent tamen quae ex illis nascuntur. Et enim mirabile est, quod quae custodiuntur pereunt, quae autem disperguntur manent. Iustitiam autem hoc loco misericordiam vocavit. Non itaque cum abunda manu seminamus. Non vides quanta alij dant minimis, & mulieribus scortis, & si dimidium Christo dederis, quae illi saltantibus dant, tanta tamen vel esurienti da. Nam illi quidem corpus scortorum multo aut vestitur, tu autem neque tenui veste Christi carnem, eamque nudam vides, quali hoc venia dignum? quantum hoc non meretur supplicium? Et parasitos quidem pascens & adulatores, quasi ex largis fontibus fouens gaudes, ac in ventre & ebrietate ac intemperantiam omnia insumens, nullius paupertatis memor es, si autem alicubi pauperem videns, tunc tibi paupertatis metus incidit, omnibus es pauperior. Et quia venia dignus eris? Disperge igitur pecuniam, ut congreges Iustitiam. haec tabernacula separata habent, nec commisceri nequeunt. Expelle tyrannum, auaritiam, si vis reginam recipere iustitiam, quae liberos ex seruis facit, ut & hic libertatem consequamur, & regno caelorum fruamur, &c.

f *Qui autem administrat.* * Theophyl. Exoptat illis & corporalia & spiritualia, verboque suo auctoritatem conciliat a lenibili adeoque externa agricultata. Si enim terrae semina mandantibus Deus imperat semen, ac si corpus arentibus, alimoniam praebet, quanto potius caelum colentibus animamque alentibus suppeditabit sumptum?

* Hieron. Deus qui tibi dedit unde dispenseret, esurientem minime patietur. Si autem ad semen verbi referas. Qui dedit officium docendi, praestabit & escam tibi, modo ad hoc solum vacare velis.

In

NICOLAUS DE LYRA.

1 De be. & metet. i. largiter recipiet in premio. Sed contra dicta videtur, nam in premio caelesti parum non habet locum. Dicendum quod licet ibi non sit parum simpliciter & absolute eo quod cuiuslibet sufficiet quod habebit, tamen erit ibi respectu, in quantum vnus maius premium habebit alio secundum diuersitatem meritorum.

2 Vnus. Hic consequenter monet Corinthios ad dandum hilariter, dicens. Vnusquis. supple det.

3 Prout destin. in corde suo. id est, ordinavit propria voluntate.

4 Non ex tristi. aut ex. in hoc excludit duplicem modum in voluntate, scilicet, absolute, quod sit ex coactione & quantum ad hoc dicit. Non ex necessitate, & inuoluntarij mixti, sicut est proiectio mercium in mari, quod habet tristitia annexa, & quantum ad hoc dicit. Non ex tri. q. d. non detis quasi coacti precepto meo, vel timore confusionis ducti, & subdit rationem ad hoc, dicens.

5 Hilarem enim da. di. Deus. id est, approbat & remunerat, quia facit actum virtuosum, signum enim habitus generati est delectatio in opere. 2. Ethic.

6 Potens est. Hic ad praedicta inducit rationes, & primo ex parte dantis, secundo ex parte Dei remunerantis, ibi. In omnibus. Circa primum facit tale rationem. Quicumque dat aliquid quod sibi multiplicatur, debet illud dare velociter, largiter, & hilariter, sic enim homines seminant, eo quod

a Vbi plus pensatur animus quam sensus. b Dei. De largitate donorum Dei. c Retributionem.

nat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Vnusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate hilarem enim datorem diligit Deus. Potens autem est Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est: dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. qui autem administrat semen seminanti, & panem ad manducandum praestabit. Et multiplicabit semen vestrum, & auge-

a Scilicet, det. b Tantum. c Praordinavit, quia si inuiti darent, nihil eis prederet. d Consilio rationis. e Idem, iustus vel coactus, sed sponte.

a Qui ex voluntate bona. b Approbat, remunerat. c Ego ita moneo, & nolite diffidere. d Non solum hanc, sed & hanc cum alijs. e Idem, omnia dona sp. s. sufficiens. b Vel in cordibus vestris. c Ira.

a In omni statu vestro. b Qui enim solum sufficientiam eligit poterit in Dei opere ambulare vel abundare. c Habere repugnantes. d In datione elemosynarum, sicut & in ceteris.

a Est ne hoc bonum utique. b In psalmo. c Non vni omnia conferens sed pluribus diuidens.

a Gratus. b Non diuitibus qui possent reddere, quanto magis qui sanctis. c Et haec. d Idem, merces iustitiae. e In aeternum sine fine. f Non solum inde datur vita.

a Vnde elemosyna fit. b Necessaria vita. c Non ad superfluitatem.

a Et in tantum, & ideo nemo hoc timore timeat dare. b Vnde plures elemosinas facias.

quod recolligunt illud multiplicatum, elemosynae vero redduntur danti bus multiplicata, ergo, &c. Virtutem huius rationis deducit dices. Potens est autem. id est, voluntatem faciendi elemosynam.

7 Abundare face. ut sic non doleatis de facto, sed magis gaudeatis.

8 Ut in om. temporalibus & spiritualibus.

9 Sem. om. su. ta in voluntate interiori quam in facultate exteriori.

10 Abund. in omne opus bonum. id est, in dationem elemosynarum, sicut in alijs operibus virtutum.

11 Si. scri. est. Psal. 111.

12 Disper. nam elemosyna a pluribus est facienda.

13 Dedit pau. non histrionibus & alijs indignis.

14 Iustitia eius. qui sic dat elemosynam.

15 Manet in seculum, &c. i. aeternaliter, quia merces iustitiae eius est aeterna, & confirmat praedicta per experimenta dicens.

16 Qui autem adm. scilicet, Deus qui dat voluntatem & facultatem dandi elemosynam.

17 Et pa. ad. i. necessaria victus. hoc enim communiter videtur accidere, quod dantes elemosynas magis abundant in temporalibus bonis, quam elemosynas pauperibus indigentibus denegantes, & si aliquando contigit eos depauperari, Deus hoc ordinat ad maius bonum ipsorum spirituale.

18 Et m. id est, voluntatem, & facultatem elemosynam faciendi.

19 Et au. inc. fr. id est, mercedem quae ex hoc in patria colligetur.

Vt

A a Incre. fru. Iustitia est sãctitas, & bona vita, & inde fruges. i. eterna remuneratio. Incrementa elemosynã, pro quibus & hic virtutes, & in futuro gloria augetur.

* Hieron. Fruges iustitiã sunt facultates ex quibus fit iustitia. Cum vero inique congregate, aut ad auariciam seu superbiam possidentur, fruges iniquitatis fiunt. Pretio enim grauians triticum in populo maledicitur. Siue fruges iustitiã, sermones sunt Dei, de fructu enim laboru suorum satiabitur sapiens.

* Sophronius. in prato spirituali cap. 185. In ciuitate. Ni sibe. Christiana quãdam mulier virum habebat infidelem. Erant autem pauperes sola quinquaginta habentes numismata. Ait itaque vir vxori suã, demus hæc numismata feneratori, vt aliquod solatium ex eis capiamus. Ea enim singulatim cõsumimus & deficiunt, dicit mulier. Si placet feneratori, demus ea sub fenore Deo Christianoru, & non solum nõ illa perdes, sed & vfuras tibi persoluet, & capitale duplum reddet. Ille annuẽs ita fieri, accepta numismata pauperibus distribuit in tẽplo. Cum vero post tres menses necessitate sumptuum angustiarentur, vxoris consilio ecclesiam petit, ibique numisma repertum & collectum domi retulit, ex quo piscem emens vxori dedit, quẽ ipsum exeterãs in visceribus inuenit lapidẽ expositu quẽ postea trecẽtis numismatibus vendiderunt. Itaque mulier, vides, inquit, quã bonus est Deus Christianoru, qui pro quinquaginta numismatibus mutuatis paucis diebus sextuplicata restituit.

* Idem. ca. 195. Cum ad baptismum & elemosynam Synesius episcopus Cirene, Euagriũ philosophũ excitaret respondit Euagrius, Audiui vestru Deum restituere centuplu his qui elemosynã dispergunt in pauperes, nuncitaque accipe a me centu aureos & distribue pauperibus, & fac mihi cautionẽ manu tua, quod Christus mihi ipsos reddet in futuro seculo. Hac cautione facta tandem Euagrius obiit, & iussit filijs vt cautionẽ secum sepelirent. Tertio autem a funere die apparuit nocte quiescẽti Synesio, veni ad sepulchru vbi iaceo inquit, & accipe chiro graphu tuum, & debitũ satisfactu mihi est, vt certior fias eius rei propria subscripsi manu. Itaq; Synesius filios Euagrii, sacerdotes atque primarios duxit ad tumulu. Atque cautionem sequẽtem inueniunt,

rũt. Ego Euagrius philosophus Synesio Episcopo salutẽ. Accepi debitũ in his litteris manu tua cõscriptum, satisfactum mihi est, & nullum cõtra te habeo ius propter aurum quod dedit ibi, & per te Christo Deo & saluatori nostro, &c.

b *Quæ opera per. i. ipsa largitio est causa quare gratiã aguntur Deo, cuius largitionis nos sumus ministri.*

a *Voluntatem & facultatem dandi elemosynas. b Ex quibus procedit iustitia & vita. c Quia tantum augetur & res & voluntatem dandi, vt in omni statu secundum vestram reputationem locupletati abun. &c.*

a bit incrementa frugum iustitiã vestra, vt in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem quã t operatur

b per nos gratiarum actionem Deo. Quoniam t ministerium officii huius non solum supplet ea quã defunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in domino

c per probationem ministerii huius, glorificantes Deum in obedientiã confessionis vestra in euangelio Christi, & simplicitate communicationis vestra in illo, & in omnes, & in ipsorum obsecratione pro vobis desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis. Gratias Deo super inenarrabili dono eius.

d Desiderantium, &c. * Theophylact. Insuper pro vobis apud Deum interpellant, vt digni iudicentur videre vos nõ pecuniaru causa, verum ob excellentem Dei gratiam excellenter vobis datã. Rursus autẽ gratiam, elemosynã causam vocauit, oĩa ita Deo accepta referens, vt ne ipsi attollantur. Quum dicit eminentem gratiam excitat vt largiorem elemosynam faciant, ne exuperentur aut vincantur ab alijs.

e *Grade. De alterna indigentia, & de alterno supplemento indigentie prouincialiu Christi & militum Christi. Egit hic de rebus carnalibus in illos. Inde autem de spiritualibus in istos tanquam plenus gaudijs exclamat, Gratias ago.*

* Chr. Donu hoc loco dicit, tãta bona, quẽ per elemosynã fiebat, & accipiẽtibus & datibus, vel ineffabilia bona quẽ p aduẽtu suũ vniuerso orbi magna liberalitate donauit, quã potissimu sentiedũ est. Nã & vt eos humiliet & liberaliores faciat, memores eos reddit eorũ, quã a Deo cõsecuti erãt, & hoc loco sermonẽ finiuit. Iã si inenarrabile donu, quanta infamia corũ qui substantiã illius curiosius cognoscere attentãt? Non solum autẽ donu illius est inenarrabile, sed & pax excellit omnẽ mentẽ, per quẽ superiora inferioribus cõciliant.

d *Desiderantium, &c. * Theophylact. Insuper pro vobis apud Deum interpellant, vt digni iudicentur videre vos nõ pecuniaru causa, verum ob excellentem Dei gratiam excellenter vobis datã. Rursus autẽ gratiam, elemosynã causam vocauit, oĩa ita Deo accepta referens, vt ne ipsi attollantur. Quum dicit eminentem gratiam excitat vt largiorem elemosynam faciant, ne exuperentur aut vincantur ab alijs.*

e *Grade. De alterna indigentia, & de alterno supplemento indigentie prouincialiu Christi & militum Christi. Egit hic de rebus carnalibus in illos. Inde autem de spiritualibus in istos tanquam plenus gaudijs exclamat, Gratias ago.*

* Chr. Donu hoc loco dicit, tãta bona, quẽ per elemosynã fiebat, & accipiẽtibus & datibus, vel ineffabilia bona quẽ p aduẽtu suũ vniuerso orbi magna liberalitate donauit, quã potissimu sentiedũ est. Nã & vt eos humiliet & liberaliores faciat, memores eos reddit eorũ, quã a Deo cõsecuti erãt, & hoc loco sermonẽ finiuit. Iã si inenarrabile donu, quanta infamia corũ qui substantiã illius curiosius cognoscere attentãt? Non solum autẽ donu illius est inenarrabile, sed & pax excellit omnẽ mentẽ, per quẽ superiora inferioribus cõciliant.

d *Desiderantium, &c. * Theophylact. Insuper pro vobis apud Deum interpellant, vt digni iudicentur videre vos nõ pecuniaru causa, verum ob excellentem Dei gratiam excellenter vobis datã. Rursus autẽ gratiam, elemosynã causam vocauit, oĩa ita Deo accepta referens, vt ne ipsi attollantur. Quum dicit eminentem gratiam excitat vt largiorem elemosynam faciant, ne exuperentur aut vincantur ab alijs.*

e *Grade. De alterna indigentia, & de alterno supplemento indigentie prouincialiu Christi & militum Christi. Egit hic de rebus carnalibus in illos. Inde autem de spiritualibus in istos tanquam plenus gaudijs exclamat, Gratias ago.*

* Chr. Donu hoc loco dicit, tãta bona, quẽ per elemosynã fiebat, & accipiẽtibus & datibus, vel ineffabilia bona quẽ p aduẽtu suũ vniuerso orbi magna liberalitate donauit, quã potissimu sentiedũ est. Nã & vt eos humiliet & liberaliores faciat, memores eos reddit eorũ, quã a Deo cõsecuti erãt, & hoc loco sermonẽ finiuit. Iã si inenarrabile donu, quanta infamia corũ qui substantiã illius curiosius cognoscere attentãt? Non solum autẽ donu illius est inenarrabile, sed & pax excellit omnẽ mentẽ, per quẽ superiora inferioribus cõciliant.

nes, quod etiã ipsum preconiu illorum est, quã gratias agunt pro his quã alijs dantur, quamuis ipsi in extrema sunt paupertate, id quod magnã illorũ virtutis indicium est. Nihil enim ita zelotypum est, vt pauperum genus, verum illi ab hac affectione mundi erant.

d *Desiderantium, &c. * Theophylact. Insuper pro vobis apud Deum interpellant, vt digni iudicentur videre vos nõ pecuniaru causa, verum ob excellentem Dei gratiam excellenter vobis datã. Rursus autẽ gratiam, elemosynã causam vocauit, oĩa ita Deo accepta referens, vt ne ipsi attollantur. Quum dicit eminentem gratiam excitat vt largiorem elemosynam faciant, ne exuperentur aut vincantur ab alijs.*

e *Grade. De alterna indigentia, & de alterno supplemento indigentie prouincialiu Christi & militum Christi. Egit hic de rebus carnalibus in illos. Inde autem de spiritualibus in istos tanquam plenus gaudijs exclamat, Gratias ago.*

* Chr. Donu hoc loco dicit, tãta bona, quẽ per elemosynã fiebat, & accipiẽtibus & datibus, vel ineffabilia bona quẽ p aduẽtu suũ vniuerso orbi magna liberalitate donauit, quã potissimu sentiedũ est. Nã & vt eos humiliet & liberaliores faciat, memores eos reddit eorũ, quã a Deo cõsecuti erãt, & hoc loco sermonẽ finiuit. Iã si inenarrabile donu, quanta infamia corũ qui substantiã illius curiosius cognoscere attentãt? Non solum autẽ donu illius est inenarrabile, sed & pax excellit omnẽ mentẽ, per quẽ superiora inferioribus cõciliant.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vt in o. Hic consequenter assignat rationẽ ex parte Dei sumptam, quia per dationem elemosynã promptã & hilarẽ acquiritur in dante puritas & restitudo intentionis ad Deum. Similiter recipiens insurgit ad orandum Deum pro dante, videntes autẽ hoc insurgunt ad laudandum Deum de tali bono, rogantes ipsum, vt talem voluntatem dandi & facultatem continet in via, & remuneret in patria, & ista debent mouere ad dandam elemosynam abundanter, prompte, & hilariter, ideo dicit. Vt in om. scilicet, non solum in temporalibus, sed etiam in spiritualibus, ideo dicitur.*

2 *Abun. idest, crescat.*

3 *In om. sim. i. puritatem mentis. Aug. Hoc est simplex cor quod est mundum cor ad restitudo intentionis. vnde super illud Lucã. 11. e. Si oculus tuus fuerit simplex. glo. intentio tua recta.*

4 *Quæ ope. per nos. Quã. f. simplicitas vestra per ministerium nostrum in elemosynã vestra collectione & missione. Operatur gra. i. facit homines assurgere ad agendum gratias Deo modo predicto, propter quod subditur.*

Quo-

5 *Quon. mi. of. colligendo elemosynam vestram & mittendo.*

6 *Non solum super ea. releuando penuriam sanctorum in Ierusalem habitantium.*

7 *Sed e. abun. idest, crescit.*

8 *Per mul. gr. qui hoc bonum videntes, vel audientes assurgunt ad diuinas laudes, vt predictum est, ideo subditur.*

9 *Per pro ba. idest, per eius approbationem.*

10 *Glorificantes Deum in ope. ex collatione enim elemosynã talis confitemini factõ vos obedire Christo.*

11 *Et sim. com. vt. in il. i. in puritate mentis & restitudo intentionis vestra in elemosynã largitione, per quam communicatis indigentibus bona vestra.*

12 *Et in ip. idest, recipientium elemosynam.*

13 *Obse. pro vo. quia pro vobis orant Deum.*

14 *Deside. vos. habere socios in Deo per gratiã in presenti, & gloriam in futuro. 15 Prop. emi. per omnia vestra sancta exteriorius manifestata. Et quia predicta bona ex ministerio Apostoli proueniebat, ideo prorumpit in gratiarum actionem di. Gra. ago Deo meo super inenarrabili. do. eius.*

Tom. 6.

o 3

Ipsẽ

C A P. X.

I Pse au. ego Pau. Incipit de incorrectis qui pseudo sequebatur, & cum serocē putabāt. Q. correctos ad eleemosynas inuito, Vos autē alios ob. ego Pau. vere humilis. nō superbus ipse qui alios ad eleemosynas moneo, idē vobis qui illis obsecro dico, &c.

* Hieronymus.

Ea vos mansuetudine rogo, qua Christus, cum se posset de iniuriis vlsci, noluit, vt vel sero se corrigerent.

* Chrysostomus.

Absoluto de eleemosyna sermone, hic perstringit increpatorijs sermonib⁹ pseudo apostolos. Erant enim quidam apud illos, sublimē de se sentientes, & se p̄se rebant Apostolo, quē vt arrogantem infamabant vt hominem nihili, inutiliaque decentem, & dicebant, Quādo adest nullus est momenti, sed vis ac cōtēptus, quando autem abest, inflatur ac superbit, contraque nos insurgit ac minatur.

* Theophil. Coactus Apostolus, nē verbum ab ijs pseudo apostolis vilipendatur quod a se fuerat p̄dicatum, recenset quę per se gesta sunt, gratiamq; sibi datā. Adhortor, inquit, vos ipse ego Paulus, terrarum orbis doctor, precorque vos, ne me cogant, conuitiantes mihi, vti potentia mea aduersū ipsos. Ego cū sum apud vos, humilis & mansuetus sum et ga vos, si etiam nūc magna proloquor, non ex dementia isthuc ago, sed quia confidam in vobis.

b Rogo autem vos, &c. * Hieron. Ita agite ne mihi necesse sit mani festare virtutem.

* Theophylactus. Precor, inquit, ne me adigatis cōfidenter vti potētia mea qua cogito audere, eo quod illi mei compellant aduersum calumniantes nos, quali hypocritę & ostē tatores simus.

* Chrysostomus. Vide vt non sit ambitiosus, neque ad ostentationem quid faciat. Hoc autem potissimum est p̄ceptoris, non statim vlsci, sed corrigere, cessareque, ac

mo-

N I C O L A V S D E L Y R A.

C A P. X.

I Pse autem ego Pau. Postquam Apostolus commendauit veros ecclesię ministros, hic cōsequenter inuehitur cōtra falsos. Et diuiditur in duas partes quia primo inuehitur contra falsos, secūdo contra eis adhærentes, ca. 13. Prima adhuc in duas, quia primo excusat se de his quę sibi a falsis apostolis imponebantur, secundo contra eos inuehitur, cap. 14. Prima in duas, quia primo se excusat per rōnē, secūdo, per facti euidētiam, ibi. Quę secund. sac. sunt. Prima adhuc in duas, quia primo recitat sibi imposta. secūdo destruit ipsa, ibi. in carne. n. Circa primū sciēdū, qd falsi apostoli dicebāt Paulū in bonis carnalibus ponere finē suū, qd arguebāt ex hoc, qd facta sua ad hoc tendere videbātur, vt dicebāt, nā p̄sentia liter existens cum Corinthijs, humiliter conuersabatur, & blande eis loquebatur tanquam eos timens, absens vero dure increpabat per epistolā, quali tūc extra periculū existens, sicut homines carnales & timidi diuinitus in p̄sentia blandiuntur, & i absentia dura dicūt, pp qd Apostolus rogat Corinthios, vt hanc opinionem de ipso non habēant, ne seueritatem correctionis, suę p̄sentia liter sentiant dicens.

1 Ipse autem ego Pau. &c. qui sum minister Christi verus.

2 Obsecro vos per mansuetudinem & modestiam &c. Hęc duo exprimit, quia intendit se in illis conformem Christo ostendere, quia de contrariis infamabatur a falsis apostolis.

3 Qui in facie quidem humi. Id est, p̄sens humiliter vobiscum conuersatus sum.

4 Absens autem confido in vobis. i. audacter dura scripsi vobis

moram necere in peris.

c Qui arbitr. * Hierony. Qui putant nos nil amplius ceteris hominibus habere virtutis.

d Non ta. se. car. mi. Non enim militiā a Deo nobis datā exercentis secundū carnē, id est, pro terreno commodo, hoc est quod dicit. In car. en.

C A P. X.

a Non alios, qui pseudo mihi p̄feritis. Et cum modo puniam.

b Si valis vt sim lenis sicut Chitulus. Et cum modo puniam.

Pse autem ego Paulus obsecro vos, p̄

† mansuetudinem & modestiam Christi,

† qui in facie quidem humilis sum in-

ter vos, absens autem confido in vobis.

a Non solum obsecro, sed etiam rogo. b Cum venero. a Audacter puniam. d Quantum putor at sens considerare, tantum p̄sens faciam in te.

b Rogo autem vos, ne p̄sens audēam per eam confidentiam qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tan-

quam secundum carnem ambulemus. In carne enim ambulantes, non tamen secundum carnem militamus. Nam arma

militiæ nostræ non carnalia sunt, sed † potentia Deo ad destructionem munitionum, † consilia destruentes, & omnem

altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei,

†

†

†

†

tem quod per hæc vincat.

* Ambrosius. Ecclesia nō armis secularibus vincit aduersarias potestatis, sed spiritualibus, quę sunt fortia Deo ad destruendas munitiones & altitudinem nequitie spiritualis.

g Ad de. mu. Vt destruant consilia diuersis caliditatibus munitionum hominum seu demonum.

* Hier. Munitur enim & circundant doctrinā suā falsi doctores aliorū argumentis, quas aereas potestates Apostolus destruit virtute gratie spiritualis, sicut illū magū vias domini peruersis disputationibus subuertentem Paulus cœcauit.

h Munio, &c. Munitiones sunt corda infidelium, quę diabolus obtinet, & munit diuersis erroribus, ne verbū Dei possit intrare per fidē, vel per similitudinē munitionū. Et ad hæc deinceps valeant arma militie Apostoli, & ostendit munitionis illius partes, scilicet, consilia.

i. Et omnem altitudinem. * Theoph. Si, inquit, altitudo fuerit, hoc est territa munitio, vel p̄sidiū, vel excubite resistentes cognitioni Dei, adeoque euangelio, eas etiā demolimur.

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

† lenitatem & mansuetudinē

† audax sum

† sunt

† cogitationes

B

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

V

W

X

Y

Z

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AAA

BBB

CCC

DDD

EEE

FFF

GGG

HHH

III

JJJ

KKK

LLL

MMM

NNN

OOO

PPP

QQQ

RRR

SSS

TTT

UUU

VVV

WWW

XXX

YYY

ZZZ

AAA

BBB

CCC

DDD

EEE

FFF

GGG

HHH

III

JJJ

KKK

LLL

MMM

NNN

OOO

PPP

QQQ

RRR

SSS

TTT

UUU

VVV

WWW

XXX

YYY

ZZZ

AAA

BBB

CCC

DDD

EEE

FFF

GGG

HHH

III

JJJ

KKK

LLL

MMM

NNN

OOO

PPP

QQQ

RRR

SSS

TTT

UUU

VVV

WWW

XXX

YYY

ZZZ

AAA

BBB

CCC

DDD

EEE

FFF

GGG

HHH

III

JJJ

KKK

LLL

MMM

NNN

OOO

PPP

QQQ

RRR

SSS

TTT

UUU

VVV

WWW

XXX

YYY

ZZZ

AAA

BBB

CCC

DDD

EEE

FFF

GGG

HHH

III

JJJ

KKK

LLL

MMM

NNN

OOO

PPP

QQQ

RRR

SSS

TTT

UUU

VVV

WWW

XXX

YYY

ZZZ

AAA

BBB

CCC

DDD

EEE

FFF

GGG

HHH

III

JJJ

KKK

LLL

MMM

NNN

OOO

PPP

QQQ

RRR

SSS

TTT

UUU

VVV

WWW

XXX

YYY

ZZZ

AAA

BBB

CCC

DDD

EEE

FFF

GGG

HHH

III

JJJ

KKK

LLL

MMM

NNN

OOO

PPP

QQQ

RRR

SSS

TTT

A *Et in captiuitatem redig.* * Idem. Captiuitatis vocabulum duo significat, & ex libertate lapsum, & perfectam cautionem, qua quis ita capit, ne resistere unquam possit. Iuxta secundam significationem nunc Paulus dicit, *captiuantes*. Non. n. ratum, inquit, superiores sumus, & victoriam obtinemus de humana cogitatione & intellectu, sed captiuos etiam ducimus, quæ est consummatio victoria, deinde quia captiuitatis vocabulum graue est, addit.

b * *In obsequium Christi.* Hoc est ad seruitutem eos redigimus omni libertate preciosiore, ab interitu nimirum ad salutem, a morte ad vitam subiicientes eos Christo. Intellige autem Magicos Ephesi libros combustos, & videbis quomodo Paulus captiuos duxerit.

c *Et in prom. ha.* quia nihil nos remordet quo minus audeam.

d *Vlcis. om. ino. cum.* Tunc. n. vindicat inobedientiam, cum illam condemnat per obedientiam. Tunc illam destruens, quoniam illos qui resistunt perducit ad fidem. Et hæc est digna ultio, ut perfidia ab his quibus defendebatur damnetur.

* Theophy. Hæc illis interminatur, ut hi & illi meliorem vitam induant, & ut neminem feriat aut lædat. Etenim.

* Chrysof. Sicut medicus optimus, & pater communis, & curator, & tutor, omnia agit, omnia curat, impedimenta remouet, offendentes reprimat, ubique circumulat, & sicut is qui ad paratam promptamque victoriam venit, trophæa statuit, suffodiens, destruens, deiciens diaboli munitiones, & ministeriorum machinationes, & vniuersum tandem orbem ad Christi exercitum ducit, & neque parum respirat ab his ad illos, ab illis ad alios transfiliens, quasi militum quidem dux optimus quotidie afferens trophæa, in omnibus singulis horis, sola tunica indutus, iterum in aciem, aduersariorumque ciuitates, & tela & lanceas, & iacula & omnia in tuum ius cogens: Talis erat lingua Pauli: Etenim loquebatur solum, & velocissimæ in bellis cadebant sectæ, demones quoque abigebat, homines vero qui ab illis detine-

a Captiuos ducimus usque in obsequium Christi. **b** Omnes superbe intelligentes.

a & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, **b** et in promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam cum impleta fuerit vestra obedientia. Quæ secundum faciem suam videte. Si quis confidit Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut & ipse Christi est, ita & nos. Nam etsi amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram, non erubescam. Ut autem non existimet tanquam terrere vos per epistolas (quoniam quidam dem epistolæ inquiunt, graues sunt & fortes, præsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis) hoc

non diligenter eorum opera considerare, quæ in conspectu vestro tantum bona agunt, ne forte vos seducant, ut velitis eos præferre nobis, quod non debetis.

e Non erubescam. Quia & verum est, & non ad gloriam meam, sed dicitur ad utilitatem vestram.

* Hieron. Idem, Nemo tam stultus est, quam qui se solum Christi esse gloriatur. Nam & si me magis potestatem accipere a Christo dixerem, quam ceteros, ut apostolus non erubescam, quia verum dico, & non gloriæ sed ædificationis causa compellus hæc facio: Vnam autem illi & usurpata, & in destructionem exercere cupiunt potestatem.

f Ut autem non existimet tanquam terrere vos per epistolas (quoniam quidam dem epistolæ inquiunt.) Hic dicit se cum præsens fuerit, opere implere quod absens verbo minatur. Hoc dicit occasione illius sententiæ, parati vlcisci omnem inobedientiam, ut inquit non

ducent se conferunt, sic certe tunc factum est. Eiecto enim demone, obsessi omnes abiectis libris, imo perditis ad Pauli pedes currebant.

* Hic. Cum iam per nos vestra obedientia fuerit impleta, illi non audiantur potestatem vindicandi accepisse a domino, quæ mentiuntur.

d Quæ se. Multa dixi quibus ostendi vobis potius debere nos sequi quam pseudo. Quæ si vobis non sufficit quæ dixi, quate me potius quam pseudo sequamini? Videte hæc alia quæ secundum faciem, i. ita euidentia sunt, sicut ea quæ sunt subiecta oculis. Hæc scilicet, Si quis illorum pseudo, confidit per aliquid, id est, per fidem vel aliud quod ipse sit Christi,

per eadem & nos, vel quæ secundum faciem videte, id est diligenter eorum opera considerare, quæ in conspectu vestro tantum bona agunt, ne forte vos seducant, ut velitis eos præferre nobis, quod non debetis.

e Non erubescam. Quia & verum est, & non ad gloriam meam, sed dicitur ad utilitatem vestram.

* Hieron. Idem, Nemo tam stultus est, quam qui se solum Christi esse gloriatur. Nam & si me magis potestatem accipere a Christo dixerem, quam ceteros, ut apostolus non erubescam, quia verum dico, & non gloriæ sed ædificationis causa compellus hæc facio: Vnam autem illi & usurpata, & in destructionem exercere cupiunt potestatem.

f Ut autem non existimet tanquam terrere vos per epistolas (quoniam quidam dem epistolæ inquiunt.) Hic dicit se cum præsens fuerit, opere implere quod absens verbo minatur. Hoc dicit occasione illius sententiæ, parati vlcisci omnem inobedientiam, ut inquit non

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et in cap. redig. om. int. in ob.* Qd fit quando conuersus ad fidem literatus quicquid scit, ministerio fidei supponit, sicut patet de Dionysio per Paulum conuerso, & de multis alijs. Tertius effectus est correctio peccantium conuersorum, de quo subditur.

2 *Et in promp. ha. vi. o. in.* sicut patuit supra. de illo quæ tradi iussit Sathanæ puniendum.

3 *Cum im. sue. ve. ob.* Ad Deum, per hoc. n. quod apostoli obediabant Deo in omnibus assistebat eis diuina virtus ad libitum in punitione inobedientium.

4 *Quæ se.* Hic consequenter Apostolus excusat se per euidentiam facti, & primo proponit intentum secundo prosequitur propositum ibi. *Si quis.* Circa primum inducit ad considerationem operum suorum. Facta. n. sua erant ita euidentia, quod nullus debebat cui iudicare carnalem & timidum, ideo dicit. *Quæ se. i.* manifesta per euidentiam facti in operibus meis.

5 *Videte. i.* nunc videte de factis meis & pseudo Apostolorum, nec dictum Apostoli est contra illud 1o. 7. c. Nolite iudicare secundum faciem, quia ibi accipitur facies pro eo quod apparet tantum exterius, cuius contrarium latet interior, hic autem accipitur facies pro eo quod verum apparet ex euidentia facti.

6 *Si quis.* Hic prosequitur propositum. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est, secundo rationem dicti assignat, ibi. Non. n. audemus. Circa primum sciendum, quod pseudo apostoli decipiebant Corinthios, & Apostolum diffantabant ex duobus. Primum est, quia quandam auctoritatis magnitudinem falso prætendebant, dicentes se prius conuersos fuisse ad fidem quam fuit Paulus, se venisse de Iudæa ubi incæperat fides Christi. Secundum est, quia dupliciter imponebant Paulo, ut dictum est, & 1o

utrumque remouet per euidentiam facti, primo primum, secundo secundum ibi. Ut autem non existimet. Circa primum dicit. *Si quis.* scilicet fallorum Apostolorum.

7 *Confi. Chri. Ic. es. id est.* confidenter asserat se verum esse Christi Apostolum rationibus prædictis.

8 *Hoc eo. & c.* Quia sicut ipse Christi est minister apparenter.

9 *Ita & nos. veraciter.* quia nullum donum habet speciale a Christo quo careamus, immo in hoc nos excidemus, ideo subdit. *Nam & si am. gli. glo. sue. de po.* sequitur.

10 *Non erubescam.* quia hoc inueniebat verum per facti euidentiam. Quæ autem fuerit hæc potestas, dicunt aliqui quod specialis eius vocatio qua vocatus est a Christo, sicut vas electionis, Act. 9. c. & eius missio ad prædicandum a spiritu sancto, Act. 13. Sed quia hæc non erant Corinthijs euidentia, ideo melius videtur, quod dicatur donum linguarum & gratia miraculorum, quorum effectus erant euidentes, nec a falsis apostolis habebantur.

11 *Ut autem.* Hic consequenter remouet eam, secundo assignat dicti sui rationem, ibi. Non. n. audemus. Duplicitas autem ei imponebatur, eo quod Corinthijs præsens, & absens aliter loquebatur, ut dictum est. Et hoc remouet dicens. *Ut autem non existimet tanquam terrere vos per epistolas, & c.* absens cum austeritate, & potentie loqui.

12 *Quo. qui. epi. inquiunt gra. sunt.* hoc dicebant Apostoli falsi de epistolis Pauli. 13 *Præsen. autem corpo.* scilicet, Pauli.

14 *Infirma.* id est, humilis.

15 *Et sermo contempt.* hoc dicebant apostoli falsi eo quod prædicabat plana & grossa,

16 *Hoc cogitet qui eiusmodi est, & c. i.* qui per hoc de me asserit duplicitatem, cogitet per euidentiam facti.

A non existimet a vobis tanquam terrere verbis, & opere, qđ minor verbis non implere, sciatis quod minor verbis impletus firm factus.

a Hoc cogitet qui. &c. * Hieron. Ne quis putet me illa comminari, quæ implere non possunt, vt de me iactat deceptores. Qui hoc putat, sciat omnia me posse facere, si necesse sit que pmitto. Nā obedientibus p humilitatē infirmus, & peccantibus per seueritatem existo.

b Tales. Quia si vitia vestra palparemus, tunc non edificaremus, sed destruere-mus.

c Non enim au. Tales erimus facti, quia non sumus similes pseudo, qui vsupāt sibi potestātē, & vitia palpant. Et hoc est: Non inferimus nos quibusdā, idest pseudo, qui cōmendant, idest vsurpant potestatem. Quod est, nō ponimus nos in numero illorum, vt potestatem vsurpamus, sed a Deo accepimus. Aut nō comparamus nos illis, vt sicut illi adulemur vobis, & vitia vestra palparemus, qđ posset etiam habens potestatem. Sed recte hoc nō facimus, quia non audemus, ne sicut illi pereamus. Non hoc, sed metimur nos, non aliud quā quod iniunctum est vsurpādo. Et comparamus nosmetipsos nobis, quia secundum quod officium nostrum exigit, facimus. Et hoc agentes non in immensum gloriabimur.

d Nos autem non in immensum. Sicut illi qui vsurpando gloriatur ultra mensuram.

* Chrysof. Etenim verisimile erat illos arrogantes dicere, qđ orbem terrarum cōuertimus, ad fines terre peruenimus, & multa talia magnificē concionari. Sed nos nō sic, sed secundum mensuram regulę quam partitus est nobis Deus, mensura pertingendi vsq; ad vos, quemadmodum agricolis vineam distribuens, ita nobis segregauit.

* Hiero. Nihil supra mensuram humanam facimus, sed in apostolatus gratia, quantum nobis dominus donare dignatus est, per quā vobis Corinthij predicamus: nec enim hoc vsurpatione fecimus, sed pcepto.

c sed sec. men. reg. Dei enim nutu Corinthijs euāgelizare monitus

N I C O L A V S D E L Y R A.

- 1 Quia qua. su. asperē corrigendo.
- 2 Ta. & prę. scilicet, sumus quando expedit. Aliquando bene non expedit, vt quādo timetur peior exitus de tali correptione, sicut fuerat in proposito, vt patet ex precedētib. Similiter qđ Paulus predicabat plana & grossa, non erat ex defectu scientię, sed quia Corinthij erant in fide noui & ad altiora capienda inepti, sicut patet. 1. Cor. 3. a. Tanquam patuulis in Christo, &c.
- 3 Non e. an. Hic consequenter reddit rationem eius quod dixerat, scilicet, se non similem falsis apostolis, sed eos excedentem in Dei donis, di. Non e. an. non humano timore ducti, sed veritatis amore.
- 4 Inlere. idest, dicere de numero eorum.
- 5 Aut con. idest, similes dicere.
- 6 Quibus. qu. i. falsis apostolis qui talibus studebant propter questum. Quod aut Paulus aliquando aliqua dicebat ad sui commendationem, non erat propter questum vel vanam gloriam, sed propter veritatis declarationē, cui p̄iudicabatur per hoc, quod ab apostolis falsis contemnebatur & diffamabatur. sicut sanctus Iob contra aduersarios suos disputans dixit. 27. a. Non me reprehendit cor meum, &c.
- 7 Sed ip. in. i. mensurates ea quę dicimus de nobis ad ea quę sunt scđm veritatē in mentib. & operib. nostris. Et qđ ita sit, declaratur di.
- 8 Nos au. non in im. quia non excedimus debitam regulam per Dei

nitus est. Partitū erat vnicuiq; ad quos in predicatione diti-gerentur, vt singuli aliquos populos haberēt pprios, de quorum fide gloriarentur. Ad regulam aut Apostoli illi omnes pertinebat, quos in fide fundauerat, quia ad oēs missus erat a Deo. Vnde addit: Quam mensurā mensus est nobis Deus.

f Non in alienis laboribus. Quā ultra mensurā esset gloriari. sed spem hntes i vobis, idest, p vos magnificari apud alios, & euangelizare secundum regulā nostram, idest, secundū quod a Deo iniunctum est, non habentes spem gloriari in aliena regula.

* Chrysof. Multā hinc illorum vituperationē ostendit, quod & in immensum glorientur, & quod in alieno, & quod omnis labor apostolorū fuerit, illi vero honestabatur aliorum laboribus.

g Spem habent. * Hiero. Qui nō munera a vobis, sed mercedem a Deo vestrę fidei expectamus.

* Theophyl. Speramus in Deū, quod abūdē vos doctes & augētes fidem vestram, inueniamur, vt adeo magnifiā in vobis. Tūc enim magnificat pceptor, cum res discipulorum creuerint. Quid igitur speramus, qđ & ultra vos euangelium predicabimus, ac forsā etiā gloriabimur propterea, siquidem commodabimus ipsis. Regulam autē ubique mensuram vocat, æquē atque equidū extructor ac architecton structurę mēsuram, regulam seu amūssim vocat. Et vt iudicet quod Dei sit vniuersum hoc, qui canonem dedit, & mensuram, propterea infert.

h Qui autem gloriatur. Hntes, inquit, talia tantaq; opera, non superbimus, neque nobis ipsis quicquam imputamus, enim uerō Deo vniuersum, et ipsam ad quam peruenimus mensuram, tribuimus. Oportebat igitur & illos in hoc gloriari. Qui autem gloriatur. Ego non gloriabor in aliena regula. Similiter autem qui gloriatur, i. vult potestatem exercere in domino, idest, in mensura a Deo data gloriatur.

i Sed quem Deus. Illū Deus cōmendat, & probatus est quem dignam habet, ac mittit vt p̄dicet donū eius, quē nō mittit, non illum commendat, quia non missus p̄dicat.

Dei gratiam nobis datam, quę exceditur dupliciter. Vno modo quando quis gloriatur de quo non debet, & hoc remouet a se dicens. Non e. qu. non per. ad. gloriando false de vestra conuersione ad fidem, quia per ministerium nostrum estis conuersi, ideo subditur. Vsq; ad. in euangelio Christi, ipsum vobis primo predicando. Ex quo concludit. Non in im. sed de labore nostro in conuersione vestra, hoc est de p̄terito. Similiter de futuro gloriatur in spe profectus vestri, iō dicit. Spem au. Ex bono enim principio vestro rationabiliter de profectu sperato gloriatur, & non solummodo gloriatur de vobis secundū debitam regulam, sed etiam de aliis, inquit, parati sumus aliis euangelizare quibus non euangelizatum est ab aliis apostolis. Et quantum ad hoc subditur. 13 Etiam in illa. s. loca. 14 Quę vl. vos sunt. ad quę non peruenit adhuc euangelium. ideo subdit. 15 Non in a. re. idest, alterius doctrina me p̄cedēte. Alio modo exceditur regula debita gloriandi quando quis gloriatur in quo nō debet bonum opus sibi attribuendo. hoc autem remouet Apostolus di. 16 Qui au. gl. in do. gl. q. d. de bono opere non mihi gloriam attribuo, sed Deo a quo omne bonum est, sicut & a principali agente. 17 Non e. qui se. gloriam querens. 18 Ille pro. idest, approbatus a Deo. 19 Sed quem Deus. i. commendabilem facit virtutibus & signis.

CAP.

CAP.

† sed ipsi non intelligit qđ ipsi inter sese seipos metuntur, & comparat seipos sibiipfis

† patitur

† vt in iis quo que regionib. quę ultra vos sunt, euangelizem. nō per alienam regulam, vt de iis quę parata sunt gloriemur.

† su vel anim cere ramt

† e nob me

E

F

CAP. XI.

Vtinam sustineretis. * Theop. Non dixit, nos sumus probati, sed quem Deus commendat, hoc est, quem ritas laboris & operis, eum Dei gratia probatum ostendit.

* Hieronym. Scipsum commendat, qui ipse laudat se, illum vero dominus commendat, qui signorum virtutibus commendatur.

Glorior de regimine, quod videretur insipientia, sed Vtinam sustinetis. &c. Vel insipientiam dicit gloriatio nem secundum carnem, ne in eo illis videatur inferior, quam non ipse curat, sed prodest Corinthiis.

b Insipien. Quia dictum est. Non te laudent labia tua, sed proximi tui. * Theop. Ad proprias laudes descenditur, multis usus est pro correctionibus. premunitioibusque defugiens id quod molestum & onerosum videtur in sui ipsius commendatione, huc autem necessitas pertulit, cum metuerat ne in discipulorum damnum vergeret, si ipse villipenderetur, pseudo apostoli vero in precio haberentur. Qui. n. priorum peccatorum meminit, a quibus per baptismum liberatus erat, qui est indignum se de apostolatus nomine ceteris, qui citra necessitatem (quod lo) de se ipse magna predicaret.

* Hier. Sustinetis me quia multum sustinere consuevistis imprudentiam meam. Ideo insipientem se dicit, quia necesse erat, aliqua de se dicere licet vasa, ut ostendat quam vere insipientes sunt qui falso laudant.

c Supportate. Q. Et si grauet vos tamen patienter ferete.

d Aemulor. Aug. Aemulatio est propter alienum statum motus mentis vel in bonum vel in malum, hic amoris est non liuoris, quia diligit eos emulatione Dei. i. quam Deus spiritu suo inspirat, per hoc ostenditur, ea quae dicet amore eorum se distulit, non ut ad laudem eius proficiat, sed ad horum profectum.

* Hieron. i. Non stimulo liuoris inflammor, sed vos itaquam pater diuina emulatione custodio, ut possim vos immaculatos Christo coniungere, tanto maiore studio conuersatus, quanto estis meliori sponso iungendi.

* Occum. Non dixit, amo vos, sed quod magis eo, zelotypus sum erga vos, hoc est ardente amo, deinde ne existiment, quod propter humana, nempe pecunias aut gloriam ita ipsos amet, subiungit zelo Dei, ut vobis profim.

e Despondi enim vos. * Chv. O nouas res, in mundo virgines manent ante nuptias, post nuptias non item, hic autem non sic, Nam licet non sint virgines ante nuptias illas, post nuptias tamen virgines fiunt. Sic omnis ecclesia virgo est. huius typus

g ginem castam exhibere Christo. t Timeo autem

typus erant ea quae de Abraham leguntur. Etenim ille quoque seruum fidelis misit de sponsaturum filiam gentilem. Et hoc loco misit Deus ministros suos desponsaturos filio ecclesiae, & olim prophetas haec dicentes, Audi filia & vide, & obliuiscere populi tui, & domus patris tui, & concupiscet rex decorum tuum.

CAP. XI.

Tinam sustineretis modicum t quid insipientiae meae, sed & t supportate me.

t Aemulor enim vos Dei emulatione.

t Despondi, enim vos uni viro virginem

castam exhibere Christo. t Timeo autem

* Theoph. Despondi vos Christo, pro illo igitur emulor non pro meipso. Non enim ego sponsum aut maritum, sed sponsam ductor & paranympus. f Vos uni. a plurali ad singulare descendit, volens intelligi totam ecclesiam virginem esse, & in omni

Gen. 24. Plal. 44.

† adiunxi. Aug. l. de sancta virg. vir. cap. 2. † 27. q. c. nuntiari ante fi.

Apoc. 1. d.

E Aug. tract. 13. in Io. & in psal. 14.

Aug. tract. 8. in Io. & in psal. 38. & 90.

F

bus ueris membris uirginitatem mentis etsi non corporis serua re. Uirginitas carnis corpus est intactum, quae uirginitas paucorum est. Uirginitas cordis fides est incorrupta, quae est omnium fidelium. Unde in Apo. Hi sunt qui cura mulieribus non sunt inquinati, uirgines sunt, &c. In mulieribus errorem significauit, quia error per mulierem cepit. Omnes una uirgo propter unitatem integritatis fidei, soliditatis spei & charitatis. Virgo, quia ab opere malo incontaminata, Casta, quia nec habent estum malae uoluntatis.

g Timeo au. Aug. Isti Corinthii sunt similes Euae pseudo serpenti. Lux fidei paradiso. Quorum ergo fides corrumpitur, a paradiso ei ieiunant, quia sponsum mendacium ueritati. Qui ergo mendacium edificant in hominibus, ab eis pellunt ueritatem, & imitantur diabolum, & ita excludunt Christum. Si quid. n. dixeris contra fidem intrat putredo ex ueneno serpentis, & nascitur uermes modiciorum, & nihil integrum remanet. Ideoque sicut patribus nostris aduersus leonem opus erat patientia, ita nobis aduersus draconem uigilantia, Tunc. n. cogebat, nunc docet. Tunc ingerebat uolentias, nunc insidias. Videbatur tunc fremens, nunc lubricus & oberrans difficile uidetur. Ideo timet Apostolus, ne sicut per serpentem seducta est Eua, ita per haereticos corrumpatur ecclesia in uirginitate fidei quam gestat in corde. Modo ergo anima uirginitatem tuam serua, postea secundanda in amplexu sponsi tui. Sepite ergo aures uestras spinis. Adhuc. n. musitat serpens, & non tacet. Quod gestum est etiam in illo paradiso, hoc geritur in ecclesia. sufficiat quod cum illic lapsi sumus, vel experti corrigamur.

Hieron. Serpens Euam de Deo mentiendo seduxit, affirmans sola Deum cominatum esse mortem, nec esse iam illatum, Iohannes & pseudo apostoli afferebant Iohannes euangelii precepta esse addita, ut vel sic antiqua lex seruaretur, & ea solum sustinere custoditae perquirunt emulatores. Iam nunc Serpens similiter quosdam seducit gehennam propter solum terrorem asserentes nominari, quam autem penitus

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

Vtinam. Postquam Apostolus excusauit se de falsi impositione per falsos apostolos, hic consequenter inuehitur contra eos, & ut melius eos consuetet, primo ponit sui ipsius commendationem, in qua sic procedit, quia primo ponit huius commendationis rationem, secundo ipsam commendationem, ibi. In quo quis au. Prima in duas, quia primo proponit intentionem suam, secundo prosequitur propositum, dicens. Aemulor.

Circa primum sciendum, quod moralia eo quod sunt de agendis, quae sunt particularia, sub una communi regula sic arctari non possunt, quin aliquando oporteat agere praeter illam regulam ex rationabili causa, propter quod homines discreti hanc causam considerantes, non reputant hoc stultum neque malum, sed bonum. Indiscreti autem non considerantes iudicantes esse malum, Praeceptum enim morale est, Non occides. tamen malos occidere non est malum, habita super hac potestate, licet hoc aliqui stulti & haeretici dixerunt esse malum. Lex autem moralis dicit, quod homo seipsum non commendat. Prouerb. 17. 2. Laudet te alienus, & non os tuum. tamen in aliquo casu bonum est hoc & necessarium, ut dictum est cap. preced. ut pote quando taciturnitas propriae laudis, & vergit in prauidium ueritatis, & in detrimentum salutis proximi, & honoris diuini. Multitudo tamen hominum, quae est indiscretorum. Eccl. 1. d. Stultorum infinitus est numerus. reputat hoc insipientiam. eo quod nescit aduertere causam, ut dictum est. Casus autem necessarius seipsum commendandi propter dictas causas imminet. Apostolo, idem rogat, ut patienter ista commendatio a Corinthiis sustineatur, licet aliquibus stulta uideatur, di.

1 Vtinam sustineretis mo. secundum estimationem indiscretorum. 2 Sed &. q. d. hoc debetis specialiter facere, eo quod sumus praelatus uester. Aemu.

3 Aemu. Hic consequenter excipitur propositum, & ostendit primo causam commendationis esse rationabilem, ut sic appareat quod talis commendatio non est insipientia. secundo, quod debet ab eis supportari etiam dato quod esset stultitia. Iterum dico. Prima adhuc in duas, quia primo ponit dictam causam. secundo renouet Corinthiorum excusationem falsam, ibi. Nam si is. Circa primum sciendum, quod causa quare Apostolus commendare se uolebat, zelus erat de salute Corinthiorum, quia ne deciperentur a falsis apostolis suggerentibus eis falsa, uoluit auctoritate sua ostendere, bonitatem etiam ueritatis suae & doctrinae, haec autem causa erat ualde bona, propter quod commendatio sequens non erat insipientia, quia non erat ad propria iactantiam, sed ad Dei gloriam, & fidelium salutem. Dicit igitur. Aemu. e. uos. id est feruenter diligo, sed quia diligere potest esse in bonum & in malum, ideo subdit.

4 Dei ximu. id est, charitativa dilectione, & subdit causam huius feruentis dilectionis, dicens.

5 Despon. enim vos uni. scilicet Christo, ut postea subditur. fuerat enim Apostolus paranympus matrimonii inter Corinthios & Christum per ueram fidem. ideo subditur.

6 Virginem. quantum ad fidei integritatem.

7 Castam. quantum ad uita puritatem.

8 Exhibere Chri. qui solus est sponsus ecclesiae. Et quia dilectio non solum est respectu boni adipiscendi in amico sed etiam mali uitandi. ideo sequitur.

9 Timeo autem ne sicut ser. Euam se. persecutio. n. tyrannorum in ecclesia primitiua comparatur persecutioni leonis, quae est aperta, sed persecutio pseudo apostolorum, quae fuit per astutiam & occulta, comparatur seductioni primorum parentum, ideo subditur.

Ica

A penitus non esse, aut æternam non esse affirmat, contra auctoritatem omnium scripturarum.

* Theophyl. Et si enim interitus vester est, metus tamen meus est. Non cerro autem apparet quod corrupti sitis. At qui corrupti fuerunt, verum ambigue hoc posuit. *Ne quo modo ut serpens Euā decepit*, Nam

& ille maiora quam vis promitteret, decepit tamen, hanc ad rationem pseudo apostoli superbientes, magna vobis quadam enarrantes, caliditate fraudeque sua vobis imponunt. At perinde ut neque astutia serpentis, neque simplicitas eius satis fuit ipsi ad veniam, sic neque vobis hæc proderunt, non dixit autem quod Adā deceprus sit, ut ostendat deceptionem mulierosam esse rem, vel ad mulierem pertinere.

B a Ita corrumpantur sensus vestri, in cepto tropo pseuerat, corruptio enim de virginibus dicitur. Et excidant a simplici. hoc est,

ne decepti a simplicitate vestra a Christo auellamini, vel ne transferamini a simplicitate fidei ad infidelium vehementiam, & in dicendo potestatem, hæc enim magna est corruptio.

b Nam si is qui venit. Non missus, vel vendit, quia pro quaestu temporali facit.

c Recte pate. Si aliquid maius vobis fit per eos quam per nos, tunc recte pateremini. Galathis anathema dicit, si aliud reciperent, quod non utique maius esset, sed contrarium.

* Chrysostomus. Sic pseudo apostoli iactabant, quasi imperfecte apostoli docuerint, & isti amplius aliquid asserentes dixerint. Dicebant maius quid, cum maiore potestate concionantes, amplioreque verborum ornatu, sed hæc non inuidens dicit, sed suos muniens: Quia & alias Apollo non prohibet, tamen si vir eloquens esset, & in scripturis potens, sed & obsecrat, & promittit illi missurum, quia cum eruditione ille est dogmatum tenebat rectitudinem, ij vero contratio modo se habebant. Idcirco illos impugnat & discipulis ab illis pendentibus improperat dicens, quod siquidem nos non missemus aliquid quod oportebat annunciari, impleverunt autem illi non prohiberemus attendere, si autem omnia a nobis absoluta sunt, & omissum est nihil, quomodo vos rapuerunt illi?

C d Existimo. Supra de pseudoapostolis, nunc de veris, quibus Paulus inferior videtur, quia non fuerit cum Iesu.

Existimo, &c. a magnis. Magni apostoli videtur apud istos, Petrus & alij qui cum domino fuerunt. Vel pro pseudo apostolis hoc dicit, quibus se non minus eis fecisse ostendit. Ecclesia enim Corinthiorum varijs erroribus fluctuabat. Alij fauebant apostolis qui cum domino fuerunt in carne, alij pseudo apostolis, a quibus compositis verbis eadem audiebant quæ ab Apostolo. Contra quos loquitur his.

a Diabolus per serpentem.

b A paradiso eiciens.

c Promittendo falsa.

d Per similes deceptiones.

e Intellectus.

a ne sicut serpens. Euā seduxit astutia sua, ita corrupatur sensus vestri, & excidant a simplicitate quæ est in Christo Iesu.

a A paradiso simplicis fidei, quæ nil alienum recipit.

b Sed non debetis eos parari, quia non alius quam ego & idem deterius, cur ergo nos inferiores illis x. limas?

a Excellentiorum quam ego, quod esse non potest.

b Nam si is qui venit alium Christum predicat, quem non predicavimus,

a Meliorem, quod non est, sed potius per nos.

Per nos.

Si.

b Aliam Dei redemptionem vel predicationem, quod esse non potest.

aut alium spiritum accipitis, quem non accepistis, aliud euangelium,

a Per nos. b Quod si aliud maius predicarent recte pateremini, sed quia hoc non est, non recte eos pateremini, ego enim non minus in his feci, quam magni apostoli, & ita conat, quia non minus illis pseudo.

c Quod non recepistis, recte pateremini. Existimo enim me nihil

a Me dico tunc remotam.

b Non minus.

c Quia non orno verba vel quia impeditur linguæ quantum ad ornam pseudo.

e minus fecisse a magnis apostolis, Nam & si imperitus sermo

a Scio quicquid magni.

b Quæ experti estis omnia quæ in me sunt.

f ne, sed non scientia. In omnibus autem manifestus sum t vobis.

a Non minus & si minus, nunquid in hoc peccavi.

b Operando, manibus meis.

c Ita.

d A morte ad vitam.

Remotis pseudo.

g Aut nunquid peccatum feci, me ipsum humilians, ut vos exaltemi

sum, scientia & cognitione haudquaquam. Post hæc autem clam innuit, quod quanto eloquentia gloriantur, tanto cognitione Dei eos esse orbatos, & quatenus ad ipsam attinet, eos esse idiotas, & indoctos.

* Prosper. Unde datur intelligi, quod non se debeat ecclesie doctor, de accurati sermones ostentatione iactare, ne videatur ecclesiam non velle edificare, sed magis se quantæ sit eruditionis ostendere.

f In om. Vos autem eorum mihi testes esse potestis, ideo peius est, quod hoc scientes, me illis postponitis.

* Hieronymus. Ostendit integritatem suam, qua per Deum omnia fecerit, cum nec auaritiam, nec gulam, nec gloriam ab eis aliquando gereret.

* Theophyl. Non quemadmodum pseudoapostoli, aliud sumus, & aliud apparemus, verum in omnibus quæ facimus & dicimus manifesti sumus erga vos, neque ulla est in nobis duplicitas vel hypocrisis, ut in illis qui sola pietatis persona sunt amici, deterrima queque patrant.

g Aut nunquid peccatum feci, &c. * Idem Theophylac. In hoc peccavi, & propterea est cur me ad iudicem vocetis, attollamini que aduersum me, quonia deieci me ipsum, mendicans & famem patiens, ut nos ad fidem edificemini.

Vel, Vilis quidem sum & abiectus, & vos inde exaltamini.

Exi-

Quo-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ita cor. sen. s. mentales qui frequenter nominantur a sensibus exterioribus magis notis.

2 Et exci. per deceptionem pseudo Apostolorum.

3 A sim. qua est in Chri. quia dicebant necessarium esse ad salutem legalia simul obseruare cum euangelio.

4 Nam si is. Hic consequenter remouet Corinthiorum excusationem, & primo ponit eam, secundo excludit, ibi. Existimo enim. Circa primum sciendum, quod si pseudo apostoli dicerent meliora quam Apostolus, Corinthij haberent excusationem recipiendi eos, & hoc est quod dicit, Nam si is qui venit. i. pseudo apostolus, qui venit ad predicandum propria auctoritate, non missus a Deo.

5 Alium Chri. pra. que. i. meliorem quam nos predicavimus vobis.

6 Aut alium sp. ac. i. meliorem ab istis.

7 Quem non ac. a nobis.

8 Aut aliud euang. i. aliam doctrinam meliorem quam a nobis.

9 Recte pa. i. recte subtraheretis eos vobis predicantes.

10 Existi. enim. Hic remouet dictam excusationem. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit se non minus fecisse apostolis maioribus, secundo quod fecit aliquid maius, ibi. Aut nunquid. Circa primum dicit. Existimo enim me nihil feci. pro uestra conuersione.

11 A ma. apo. i. quam apostoli magni fecerunt pro illis quos conuerterunt,

uerterunt, & dicuntur hic apostoli magni, Petrus Iacobus & Iohannes, quos pseudo apostoli dicebant esse maiores Paulus, & hoc dicebant ad decipiendam Corinthios, ut crederentur maioris auctoritatis quam Paulus, quia dicebant se missos a dictis apost. mendaciter, non aut Paulum. Quod autem Paulus non fecerit minus quam apostoli predicti patet, nam eundem Christum predicauit, & eundem spiritum sanctum per impositionem manuum dedit, & idem euangelium predicauit, & sic equiparando se magnis apostolis confutat falsos, dicens. 12 Nam etsi imper. sed non sci. hoc dicit ad repellendum dictum pseudo Apostolorum, qui contemnebat eius doctrinam, eo quod plana & grossa docebat, ideo dicit, quod hoc non faciebat ex defectu scientie, sed quia non expediebat Corinthijs pro tunc subtilia predicare sicut plenius dicitur. i. Corinthio. 3. 13 In omnibus autem manifestus sum vobis. hoc dicit, quia per euidentiam facti hæc apparebant vera de ipso.

14 Aut nunquid. Hic consequenter ostendit, quod etiam aliquid maius fecit eis, quam alij apostoli suis conuersis. Et diuiditur in duas partes, quia primo declarat ueritatem, secundo remouet quandam obiectionem, ibi, Quia non diligo. Circa primum dicit. Aut nunquid peccatum feci. ironica est locutio, cuius sensus literalis accipiendus est per oppositum. Apostolus enim fecit in hoc opus valde meritorium.

Quo-

† sustinueris pseudoapostolos

† ubique

a Quoniam gratis euangelium. Minus non feci, sed plus, quia gratia dicitur, unde mihi irascimini, & alios mihi proponitis, cum hoc non sit peccati, sed gloriae.

* Hier. Qui neque panem quotidianum quem ordinauit dominus, accepimus.

b Alias ecclesias expo. * Theophylact.

Potuisset dicere, ex labore manuum mearum vixi & manducaui, atqui asperiorē orationem faciens, ab alijs, inquit, accepi, idque cum in vestri ministerio essem. Expo- liaui, pro nudauit, dixit, & pauperes eos feci, Macedones, intelligit, qui tamen pauperissimi essent, me tamen habebant secum commorantem, at vos, ne necessarias quidem impensas communicastis, quae maxima est accusatio.

Et amp. oc. Sciebat quod si non acciperent, non diu praedica- rent.

c Nam quod mihi dee. &c. * Chrysoft. No- minibus Macedones exprimit, quo sane ad

elemosynam illos prouocet. Nam ijs qui volebant alere Apo- stolum persuadet, ne in pauperum subsidio minores videan- tur. Hoc autem ipsis Macedonib. scribens dicit, in usus meos misistis semel atque iterum, & in principio euangelij, quod sane maximum illorum praecomium erat, quod statim ab ini- tio euangelij sic floruerunt.

d Et in omnibus. * Theop. Ne enim existimetis, inquit, quod haec dixerim, ut in posterum accipiam a vobis, seruaui enim me, ac seruaabo deinceps citra grauamen.

e Est veritas. * Hier. Sicut Christus semel statuit, nec nega- uit, necesse est ut ego non mentitus ita faciam.

f Quoniam haec gl. * Chryso. Ut ne quis putet illum super hac re iterum dolere, vel iterum haec dicere, factum ipsum gloriationem vocat. Quid? vos datis, inquit, sed ego non acci- pio, ut non obturetis dono libertatem meam, & non infrin- getur, a metaphora fluminum vel fontis quasi vbique fluen- tis, dictum est.

g Quia non diligo. v. Deus scit. * Hier. Ipse nouit vtrum vos di- ligam an non, imo a vobis non accipio, quia multum vos diligo.

h Ut in quo. glo. Gloriantur in accipiendo, sed me non acci- piente, non accipient. Nam eiusmodi, &c.

i Inueniatur sicut & nos. i. similes nobis, in quo. i. in esse similes nobis gloriantur.

* Theophylact. Hic manifestissime omnium causam explicat, cur non ac- ceperit. Postquam enim conspexit Satha- nas, quod seculi huius studiosi homines maxime curant per hoc quod doctores nihil accipiant, nihil enim (ait Chrysoft.) sic edificat seculares ut non acciperent. do- cuit etiam vanos ac mendaces istos apo- stolos eam rem simula- re. Neque tamen hoc reuera faciebant, etiam si diuites essent, ve- rum etiam si videren- tur nihil accipere, ac- cipiebant tamen. Quo circa Apostolus hi-

a ni? Quoniam gratis euangelium Dei euangelizaui vobis, alias ecclesias expoliaui, accipiens stipendium ad ministerium ve-

strum. Et cum essem apud vos, & egerem, nulli onerosus fui.

Nam quod mihi deerat, suppleuerunt fratres qui venerunt a Macedonia. Et in omnibus sine onere me vobis seruaui, & seruaabo. Est veritas Christi in me, quoniam haec gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiae. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit. quod autem facio, & faciam, ut amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in quibus gloriantur inueniantur sicut & nos. Nam eiusmodi pseudo apostoli sunt operarij subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. Et non mi-

beant carpendi eum. Quanquam haec non erat reprehensio, si- quidem lex Christi erat, ut qui altari inferuiter, ab altari etiam viucret. Attamen quia velut imbecilles Corinthij facile scan- dalo succumbebant, seipsum custodiuit.

k Oper. subdoli transf. * Hier. Subdulus est qui aliud fingit, cum aliud agit, ut sub contemplatione euangelice praedicationis con- tegat rapacitatem. Tales. n. praedicatorum, ut hominibus placeant. & placendo accipiant, & quae commendatur dicunt, non ea quae edificent audiunt. Plerique eorum non tam pecuniam desidera- bant quam honorem, arbitantes, se summis opibus ditatos, si ab omnibus collaudantur. Sed nec pecunias ideo spernunt, quia non habent, sed quia in reconditis habent, veri autem & sim- plices magistrum Apostolos imitantur, dicentes, Neque. n. fui- mus in sermone adulationis aliquando, nec in occasione apa- ritiae, neque querentes ab hominibus gloriam, nec a vobis.

Transf. Ad terendum eos quos ita erudire opus est. Vel decipiendum prout iustum est. Ne quisquam cum angelos bonos amicos se habere putat, habeat malos demones fictos amicos, eosque tanto nocentiores, quanto astutiores, ac fallaciores patitur inimicos. Neque enim

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

Aug. l. de tri- ritu & anima. c. 2. lib. 1. no- uit. cap. 9.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quoniam gratis euang. Dei euange. vo. Non accipiendo sum- ptus a vobis, quod tamen erat licitum, et alij Apostoli accipiebant ab il- lis quibus praedicauerant. Apostolus autem praedicans Corinthijs abstiniuit, primo propter eorum auaritiam, & sic minus gratatim accepissent eius doctrinam. Secundo ut tolleret a falsis apostolis praedican- di occasionem, qui propter questum tantummodo praedica- bant. Sed quia oportebat ha- bere necessaria ab aliquo loco, ideo consequenter ostendit unde ha- buit, dicens.

2 Alias ecclesias expo. non quia vi acciperet, sed quia voluntarie dabant abundanter.

3 Ad mini. ve. i. ad procuracionem vestrae salutis. Unde papa vel lega- tus visitans unam prouinciam potest accipere sumptus ab alia, nam cum ecclesia sit unum corpus, a prelato ex una parte potest suppleri indige- tia alterius partis, sicut natura de se ipsum unius membri supplet ex alijs partibus, virtutem & spiritus ministrando.

4 Etcum es. apud vos. Hoc dicit, ut ostendat quod non dimisit ac- cipere, eo quod semper inter eos abundasset.

5 Nulli. f. vestrum.

6 Oneros. sui. quia durum fuisset eis dare propter auaritiam suam, pro- pter quod Apostolus proprijs manibus lucrabatur, de nocte operando, quod expendebat de die praedican- do, ut habetur Act. 20. g. & quando hoc non sufficit, suppleuerunt Macedones qui eum secuti fuerant, sibi ministrando, ideo si quitur.

7 Nam quod mi de. & patet litera.

Est

Ipse

8 Est ve. Christi in me. Modus est iurandi, et est sensus, veritas Chri- sti est testis mihi, quod veritatem dico.

9 Quo. haec glo. i. hoc factum meum, quod est ad gloriam Dei.

10 Non infrin. in me. i. non minuetur per me.

11 In regio. Acha. in quibus metropolis est Corinthus.

12 Qua. Hic consequenter remouet quandam obiectionem falsam. Dicebant enim pseudo apostoli, quod Paulus non diligebat Corinthios, nec intende- bat eis proficere de futuro, propter quod volebat aliquid accipere ab eis quod remouet di. Quare. non accipio sumptus a vobis.

13 Quia non diligo vos. ut dicunt pseudo apostoli.

14 Deus scit. i. conscius est mihi, quod haec causa non est vera, sed ea subdit dicens.

15 Quod autem facio & fa. ad abstinendum a sumptibus vestris haec est vera causa.

16 Ut am. oc. eorum. i. pseudo Apostolorum, qui tantum praedica- bant propter temporale lucrum.

17 Ut in quo gl. ta. f. imitando veros apostolos, ut dicebant.

18 Inue. sicut & nos. i. nihil accipientes, quod tamen refugiunt de quibus subdit.

19 Nam eiusmodi pseudo apostoli sunt operarij sub. i. callidi & vulpini exterius tantum speciem pietatis ostendentes.

20 Transfigurantes se in Apo. Christi. i. portantes exterius signa verorum Apostolorum.

21 Et non mi. quia Deus permittit maiorem simulationem, de qua subditur.

A enim sancti & fideles vniuersi veri Dei cultores ab eorum fallacijs, & multiformi tentatione securi sunt. In his diebus malignis, ubi ista sollicitudo non est inutilis, ne cum Sathanas transfiguratur se fallendo ad aliqua perniciosa seducat. Nam cum sensus corporis fallit, mentem vero non mouet a vera rectaque sententia, qua quisque

† 26. q. 5. c. epi scopi c. nec mirum. Dereglia. c. licet. quo circa.

fidelem vitam gerit, nullum est in religione periculum. Vel cum se fingens bonum, ea vel facit vel dicit, que congruunt bonis angelis etiam si credatur bonus, non est error periculosus aut morbidus. Cum vero per hæc aliena ad sua ducere incipit, ne quis post eum eat, opus est magna vigilantia, quod nemo potest absque Deo.

† hoc argumentum gloriationis

B Et ipsa huius difficultas ad hoc est utilis, ne sit spes sibi quisque, aut homo alteri, sed Deus tantum.

† Aug. de genesi. ad litter. l. 1. c. 13. discretio sane difficilissima est, cum spiritus malignus quasi tranquillus agit, ac sine aliqua vexatione corporis, assumpto humano spiritu dicit quod potest, quando. n. vera dicit & vtilia predicat, transferens se sicut scriptum est, velut in angelum lucis, ad hoc ut cum in manifestis sibi creditum fuerit, seducat ad sua.

† Iuxta contumeliā loquor.

* Chryf. Qui est, Angelus lucis, dicit eum qui hæt fiduciā loquendi & Deo assistit. Sunt. n. angeli tenebrarum, diaboli tenebrofi ac feroces. Et multos diabolus sic decepit, persona in se accepta, & non factus in angelum lucis. Sic & illi personā Apostolorum circumferunt, non ipsam potentiā, neque fortes sunt.

a * Velut ministri iustitiæ. euangeliū. s. predicantes quod iustitiam hæt, vel quod iustorum vitiorum sibi opinionem assumunt. Quomodo igitur illos agnosceremus? Ab operibus ipsis, sicut &

C Christus dicit, ea que propter cogitur sua præclara opera, & illorum malitiam inter se componere, ut ex comparatione

tionem appareant nothi.

* Hier. Non tã facile somnijs, aut aliquibus quasi angelis lucis, fides habenda, ne forte transfiguret se Sathanas in angelum lucis, & decipiat ac fallat incautos.

b Quo. s. i. retributio data in fine vitæ erit secundum opera ipsorum, quia sicut pseudo peritura appetuerunt, ita & ipsi peribunt, & sicut ministri iustitiæ eterna & ipsi erunt æterni.

† Caput eorum.

rum. † Ipse enim Sathanas transfiguratur se in angelum lucis. Non

a Christum, vel aliquando celestem angelum.

a Sicut

a est ergo magnū si ministri eius transfigurentur velut ministri

a Ministrorum Christi & Sathanæ.

b Dixi supportate insipientem.

b iustitiæ, quorum finis erit secundum opera ipsorum. Iterum

a Aperte.

b In gloria spiritualium, quia pro bono facio.

c Si in illa insipiens, tunc magis in gloria carnis.

d Quasi non simpliciter.

† Quia nec in hoc vere insipiens, quia pro bono, nec ipse habet pro gloria.

d dico, ne quis putet me insipientem esse. Alioquin velut insipientem accipite me, ut & ego modicum quid glorier. Quod lo-

a i. secundum carnem, quæ gloriatio modica est.

b Ideo velut insipientem, quia

c quor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia in

a Quantum ad verborum speciem.

b Ad quem non est de carne gloria, quia apud Deum humilitas gloriosa est.

d thac substantiæ gloriæ. Quoniam multi gloriatur secundum

a Car ergo facis: quia illi gloriatur, & vos suffertis.

a si. secundum illa que pertinent carni, ut est nobilitas, & huiusmodi.

b Secundum carnem.

c Voluntarij.

† Et non inuim si illi gloriatur.

† Quod non deberetis.

d In hac gloria.

c carnem, & ego gloria bor. Libenter enim suffertis insipientes,

a In hoc probatur quod non sapientes, quia.

b i. esse debeatis.

c Sed non estis.

† Ex libertate vestra que est in charitate.

c Legis, quæ ex timore.

a cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim, si quis vos in seruitu-

a De potestate præsumens.

b Consumit vestra immoderate.

c † Decipit blande ut deuoret.

d lactat de nobilitate.

b tem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si

a In presentia improperando genus, & hoc est in faciem cedere.

b Despicit.

c Quam vobis obijciunt.

f quis in faciem vos cedit. † Secundum ignobilitatem dico, quasi

pietia, a circuncisione, & progenitoribus Hebræis, a magna existimatione. At quemadmodum si quis clari generis philosophicam vitam eligens viderit sublimem sentientes alios de generositate sua, volens etiam illorum fastum tollere, nonne cogit propriam claritudinem dicere, non glorians, sed humiles alios reddens. Ita & Paulus facit, ne inquit puteris, quod quasi virtutem hæc ponam, sed quoniam illi gloriatur, cogor & ego hinc comparationem facere. Si quis videtur considerare in carne, & ego magis.

Quod loquor non sec. * Hier. Si hic necessitate populi compulsum, negat se secundum Deum gloriari, quid de illis sentendum est, qui sola iactantia gloriatur substantiæ gloriæ? Est enim alia substantia gloriandi.

f Cedit. id est, decipit. In faciem ceditur in cuius os iniuria

† irro-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ipse enim Sathanas transfiguratur. Et hoc multipliciter. Vno modo corpus visibiliter assumendo, sicut apparuit B. Martino & multis alijs, & multos sic decepit. Alio modo inuisibiliter formando vocem audibilem, sicut B. Francisco volens eum trahere a penitentia rigore. Aliquando perueniendo iudicium sensuum, faciendo apparere quod non est, et multis alijs modis, propter quod dicit B. Iohannes. 1. can. c. 4. a. Probate spiritus utrum ex Deo sint. propter quod Iosu. 5. d. dixit angelo sibi apparente in campo Iericho. Noster es, an aduersariorum. propter quod concludit Apostolus.

2 Non est er. ma. i. mirabile reputandum.

3 Si ministri eius. i. homines falsi & mali, cuiusmodi erant pseudo,

4 Transfigurentur velut ministri iustitiæ. i. ut veri apostoli.

5 Quorum si. pseudo Apostolorum.

6 Erit secundum opera ipsorum. Erit enim malus, sicut opera eorum sunt mala, Apocalip. 14. c. Opera enim illorum sequuntur illos.

7 Iterum dico. Hic consequenter ostendit Apostolus; quod est si se commendaret insipienter, tamen deberet a Corinthiis supportari. Et primo ponit intentum, secundo probat propositum, ibi. Libenter. Circa primum continuando se prædictis dicit. Iterum. i. quod dixi recolo.

8 Ne quis putet me insipientem. q. d. Ad hoc enim ostendi causam meam commendationis esse rationabilem.

9 Alioquin i. si non vultis eam recipere ut rationabilem, & me reputetis insipienter loqui.

10 Velut insipientem accipi. i. meam insipientiam supportate.

11 Ut & ego modicum quid glo. hoc dicit, quia inferius se commendabat de gloria carnis quæ modica est, de qua subditur.

12 Quod loquor. de commendatione mea tali.

13 Non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia. i. si facio hoc sine causa rationabili vel necessaria, sicut faciebant pseudo apostoli, de quibus subditur.

14 Quoniam mul. glo. secundum carnem. Dicebant. n. se esse Iudæos natione & de semine Abraham descendisse: & per hoc volebant alia dicta sua falsa haberi in reuerentia.

15 Et ego gloriabor. unde dicit inf. Hebræi sunt & ego. Semen Abraham sunt, & ego.

Credendum tamen, quod alio fine gloriabatur Apostolus sic, quia pseudo apostoli hoc faciebant, ut per hoc in maiori auctoritate haberentur, & eorum falsa doctrina magis crederetur. Apostolus vero ut falsitatem eorum repelleret, & maiorem fructum faceret ad gloriam Dei, & fidelium salutem, propter quod sua gloriatio erat virtuosa, illorum autem vitiosa.

16 Libenter. Hic consequenter probat propositum. s. quod in hoc Corinthii debent ipsum supportare, nam in hoc supportabāt falsos apostolos, qui tamē, multa grauamina eis inferebāt, Apostolus autem nullum. propter quod magis debet supportari in hoc ab ipso. Et hoc est q. dicit.

Libenter enim. i. falsos apostolos de carne gloriantes et malo modo.

17 Cum sitis ipsi. Ironice loquitur, id est insipientes.

18 Sustine. enim. i. patienter toleratis.

19 Si quis. pseudo apostolorum.

20 Vos in seruitutem re. Volebāt enim eos subiicere seruituti legis. dicentes eos debere seruare legem galiam cum euangelio.

21 Si quis deuo. quia de bonis Corinthiorum vivebant laute.

22 Si quis accip. bona vestra decipiendo nos falsis verbis.

23 Si quis ex. quia iactabāt se super Corinthios dicentes se filios Abraham, Corinthios autem filios Gentilium idololatriæ deditorum et incircumcisorum.

24 Si quis in. i. in potentia vestra contumelias vobis infert, quod faciebant pseudo apostoli improperando eis immediate dicta & consimilia. Ideo subdit,

25 Secundum ignobilitatem dico, quasi ignobiliores ipsis, non tamen a nobis, quia nullum tale intulimus vobis.

Quo-

Qua-

interrogatur. Hoc faciebant quidam Iudei, qui eo quod essent de genere Abrahæ, detrahebant illis, eo quod essent incircūcisi, & se præferrebant nobilitatē carnis sibi vindicantes, quos Corinthij tolerabant, & Apostolo præferant.

a Quasi nos infirmi fuer. * Chrysof. Vult autem dicere. Si propterea illos honoratis, quia percunt, contumelia afficiunt, possemus & nos eadem facere, in seruitutem redigere, percutere, extolli contra vos, sed nolumus, confiderantes potius quid vobis proffit: nā illi quidem quæ vestra sunt destruetes, quæ sua sunt quærunt, nō vt meipsum clarum ostētem, sed vt vos ab amara hac seruitutē vos liberē cogor parum gloriari. Sic Samuel pro se magnam proposuit laudem, dicens. Cuius vestrum asinum accepi, vel vitulum, vel calceamentum?

Nunquid oppressi aliquem vestrum? Amos et dicebat. Non erā propheta, nec filius prophetæ, sed captivū pastor eram, sycomoros cōterens, & suscepit me Deus. Nō extollens seipsum dicebat, sed obturans ora suspicantium ipsum non esse prophetā, & vt ostēdat, quod non decipiat, neque a seipso dicat ea quæ dicit. Alius quoque dicit, Verū tamen impletus dī fortitudine domini in spiritu ac potentia. Et David cū de vrsō & leone narraret, non gloriosus, sed magnum & admirabile quid moliens dicebat, quoniam nō credebatur, quod nudus & arma gestare non valens, victurus esset barbārum, coactus est suæ intrenuitatis referre argumenta. Et fimbriā Saulis quando auferbat, non ostentando loquebatur, quæ loquebatur, sed malā repellens suspicionem, quā fuisse dicentes, quod vellet illum occidere. Igitur vbiq; inquit rēda est cā. Nam qui ad utilitatem auditorū spectarit, etiam si commendat seipsum, non solum non meretur reprehē-

hendi, sed & coronari, & propter silentium taxandus. **D** Hebræi. Hebræi dicuntur ab Heber, qui in confusione linguarum solus retinuit linguā naturalem. Et quia multi sunt Hebræi, qui non sunt Israelitæ, sicut profelyti, addit. *Israelitæ sunt, & ego.*

c Ministri Christi sunt. * Hier. Notandum, quod si quis de Christi ministerio solum gloriatur, non sapienter hoc facit. **d** Vt minus sapiens. * Ambros. Ostendit vi coactum in laudem suam prorupisse. * Theop. Rursus insipientiam vocat rem ipsam, ob insignem suam demissionem, adeoque humilitatis pelagus. **e** In laboribus. Occasione inuenta etiam veros Apostolos tangit, quibus plus laboravit, ne in se videatur minor gratia. **f** A Iudæis quinques.

Iudæis mos erat in synagoga contra legē agentes, verberare correctionis causa, vnde Paulum legem impugnantem quinques verberauerūt, & in vnaqua; correctione triginta novus ictus ei dederunt, quadragesimum pro misericordia condonantes.

Lex iubebat quadragesima ictus nisi pro misericordia. Ducentas percussiones acceperat, cum virga vbi pendebant decem corrigiæ.

Vna minus. in vltima vice corrigia subtracta. Vel, in vnaqua; percussione vna minus.

g Per naufrag. * Theop. Propter euāgeliū in lōgas & profundas vias missus, naufragium fecit, noctu autē & interdiu in profundo natauit. Nonnulli asserunt, quod in quodā puteo, cui nomen Bytho (quæ vox latinis significat profunditatē) post periculum apud Listrios, abditus fuerit.

h Peri. flu. Nam & amnes transire adigebat. vbiq; Sathanas bellū gerebat aduersus Apostolū, & Deus certaminis p̄mia

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quasi nos infirmi. i. deficientes in illis, de quibus gloriantur falsi apostoli, quod est falsum, vt patet ex predictis, & magis ex sequentibus apparebit.
- 2 In quo quis. Positis rationibus commendationis suæ, hic incipit se commendare. Et primo se pseudo apostolis adæquando. Secūdo, se eis præferendo, ibi. Vt minus sapiens. Dicit igitur. In quo quis.
- 3 Audet. seipsum commendare,
- 4 In insipientia dico, audeo & ego. q. d. Licet sit insipientia seipsum commendare illo modo quo pseudo apostoli se commendant, tamē au deo hoc facere, licet auter quā ipsi, vt dictum est, & ideo commendatio apostoli non erat insipientia secundum veritatem, sed tantum secundū aliquorū Corinthiorum opinionem, non obstante tamen hac opinione apostolus audebat se commendare falsis apostolis se æquādo, vt eorum iactantiam repelleret, dicens.
- 5 Hebræi sunt. i. de lingua & natione Hebraica gloriantur.
- 6 Et ego. s. sum sicut ipsi.
- 7 Israelitæ sunt. i. gloriantur qd̄ de patriarcha Iacob descēderunt.
- 8 Et ego. similiter descendi.
- 9 Semen Abrahæ. Cuius semini factæ sunt promissiones.
- 10 Et ego. sum de eodem semine. Et ideo de omnibus istis possum gloriari, sicut & illi.
- 11 Ministri Christi sunt. tantum secundum apparentiam.
- 12 Et ego sum secundum veritatis existentiam.
- 13 Vt minus. Hic cōsequēter eis se præfert. Et primo quātū ad mala perpeſa. Secūdo quātū ad beneficia recepta, c. a. se. Prima in duas, quia primo præfert se in malis quæ pertulit. Secūdo, in his quæ euasit, ibi, Damasci. Prima adhuc in tres quia primo se præfert quātū ad mala sibi illata. Secūdo, quātū ad voluntarie assumpta, ibi, In itineribus. Tertio, confirmat quādā dicta, ibi, Si gloriari. Circa primum dicit, Vt minus sapiens dico. i. si videor vobis insipiens me pseudo apostolis adæquando, adhuc videbor vobis minus sapiens me eis præferēdo.

- 14 Plus ego. i. cum hoc faciā, me ostēdo ministrum Christi plus esse quam ipsi, quia plura mala passus sum propter ministerium Christi. Ideo subditur.
- 15 In laboribus plu. Ex Iudæorum persecutione. s. fui plus quam ipsi. Et sic intelligitur de sequentibus.
- 16 In catceribus abundanti. Pro prædicatione euangelij.
- 17 In plagis supra modum. Inter homines consuetum.
- 18 In mortibus frequenter. i. in periculis mortis, & hæc omnia patenti ex actibus apostolorum. Consequenter explicat de plagis sibi illatis. dicens.
- 19 A Iudæis quin. &c. Deu. 25. Committitur indicibus, quod pro minoribus culpis pro quibus mors nō est inferenda, imponant plagas & verbera, ita tamē q̄ quadragenarium numerū ictū non excedant Sapientes vero Iudæorum ad prætendendum pietatem ordinauerunt, quod de illo numero aliquid dimitteretur plus vel minus prout rationabiliter videretur ratione delicti vel conditionis verberandi, & sic de alijs circumstantiis. Et quia Paulus erat eis odiosus, subtrahabant de dicto numero minus quod poterant. s. vnum ictum.
- 20 Ter virgis cæsus. Act. 26.
- 21 Semel lapidatus sum. in ciuitate Lycaoni, Act. 14.
- 22 Ter naustra. i. passus fui. De semel habetur Act. 27. & de alijs tenendum est, quod non omnia Pauli pericula scripta sunt.
- 23 Nocte & die. i. per magnū tēpus ad diuersas partes terræ & insulas nauigando pro prædicatione euāgelij, vt patet in actibus apostolorum in pluribus locis. Alii exponunt dicentes, quod naufragium passus sub aqua stetit per diem & noctem diuina virtute eum protegente.
- 24 In itineribus. Hic consequēter ostendit propositum quātū ad mala voluntarie assumpta. Et primo de malis exterioribus. Secūdo de interioribus, ibi, Præter illa. Circa primum dicit, In itineribus s. fui pro prædicatione euāgelij, & sic intelligatur de sequentibus.
- 25 Periculis flu. inundantium in hyeme, & sic sunt magna pericula in transitu eorum.

Peri-

C proponerebat. Etenim latrones excitabatur, & ab incredulis, & genere mihi iustis vel cognatis iudeis, qui & acris impugnant, me, inquit, in bestias plane seruitie ac veneni nomine permutati. Proinde in vrbe periculorum expers erat? haud quaquam. Reliquum est ergo vt in solitudine securus esset, verum istud tutus fuit, ac si terra fugisset, magis eum pericula exceperunt.

A Periculis latronum, &c. Quos diabolus cum in ciuitate occidere non posset, ei excitabat in via, cum tamen nihil ferret, quod latrones cuperent.

b Peric. Amb. Quia lege Iudeorum deserta ad euangelium se conuertebat.

c Peric. Vt qui dicunt eum legalia tenere, sed non facile aliis aperire. Vnde alibi, Ego si ad huc circumcisionem.

* Theop. Hec rursu est alia species tetationis, omnium maxime dolorem incutiens & gignens, de sinistris minimeque candidis, fucatis fratribus, hypocritis, qui ei insidias machinabantur, quod & David lugebat. Quoniam si inimicus conuiciaretur mihi, si finiri plane, tu vero homo p. &c. & iterum, homo pacis mea, &c.

d Infame. Vbi ergo promissio Dei? Primu querite regnum Dei, & hec oia adiuuobis. Sed nouit medicus, cui nos semel commisimus, hec adiutoria qn apponat, quando subtrahat.

e Solitud. quanto maior charitas, tato maiores plage de peccatis alienis. vnde, Qui apponit scientiam, apponit & dolorem.

* Chryf. Hoc est caput omnium, q & anima discerpebatur, & mens dissecabatur. Si. n. nihil extrinsecus accidisset, satis bellorum intus erat, fluctus reciproci, cumuli curarum, prelia cogitationum, nam si qui vni soli domui preest, vt ministros het, & dispesatores ac curatores, sepe p curis neq; respicit, tamen si intra domu nemo obturbet, q aut non vnus domus, sed ciuitatu, populoru atq; gntiu, & totius orbis curam gerit, & pro tatis negotijs, & tot inuadentib. solus existes ac tata ferens, & ta tolicitus vt pater p filijs, cogita qd sustineat, hoc aut erat q, tribulabat ipsu, & angebat, ac sauciabat eius metē q in singulis infirmis quicūq; illi essent hac pate ref. Nō. n. de maiorib. qdē dicebat, minores aut despiciebat, sed et abiecu inter necessarios ponebat, iō dicebat. *Quis infirmatur.* q quis fuerit, & quasi ipse esset ecclesia, q in toto orbe est, sic in singulis dolebat mēbris. vnde quaq; illi turbationes atque commotiones a suis, ab alienis, Hic apostolicus est cha-

character, per hac contextitur euangelium.

f Non vrer. Vtunt oēs tribulationes, sed non ad consumptionem, immo ad purgationem. *Vror.* iste affectus purgat, q de charitate venit. Oēs qui scandalum patiuntur frxorū sunt habentiu charitatem. i. ossium quæ ferunt carnes. i. perfectorum qui portant & regunt carnales. Vnde, *Et ossa mea sicut in fritorio confrixerunt.*

* Aug. Tribulatio. n. tanquam emplastru mordax vrit te, sed & sanat te.

* Teoph. Et si offenditur aliquis, ego quoque scandalizare video, doque operam, vt languorem & affectionem istam cure, eique medear, haud secus atque meum foret istud malum. Vbi vero David ait. Dum superbit impius, incenditur pauper, hoc est scandalizatur pauper, mente sua indigne repetens ditescentes, adeoque se super ceteros tollentes.

g Scit quod. quia fert mihi testimoniu per signa & prodigia.

* Hiero. Rem quas difficilem diciturus, qd Iudæi contra eum et principes gentiu concitassen ante implorat testimonium Dei, ne veræ hoc iactantia imputaretur, quod aduersus eum, etiam regna surrexerint, & nihil potuerint preualere, hec autē idcirco enumerat, vt ostēdat quod inter sit inter veros & falsos Apostolos.

h Per fenestram demiss. *** Chryf.** Nam licet desiderarent hunc emigrare, attamē & hominū amabat salutem. Idcirco sepe etiam talia struebat, seruans seipsum pdicationi, & nō detrectabat, et humanis vt ad iumentis, qn exigebat tps, ita erat prudens ac vigil. Nam vbi quidem ineffugibilia multa erant gratia sola habebat opus, vbi vero par illius humeris tentatio multa & a se excogitat, & hoc loco iteru Deo totu impunitans, & quasi flama inextinguibilis ignis, si in mare lapsa, multis opprimētib. fluctib. mergitur, & iterum fulgida ascendit, sic sane & b. Paulus, nunc quidē periclitans obscurabat, nunc pericula trāsies clarior redibat patiendo victor. Et que ei Sathan magis pericula multiplicabat, hoc magis vincebatur, & in omnibus Paulus vincebat. Et quasi miles vnus habens totum orbem militatem contra se in medijs hostium versatur agminib. nihil graue patietur. Ita Paulus vbique terrarum & marium inter barbaros & gētes inuictus remanebat. Et quasi flamma in calamos & senum incidens, in suam naturā que vruntur transfert, sic iste omnes inuadens om-

† 1. Thef. 3. b. Deut. 18. b.

taecidunt. Aug. expo. in epist. ad Gal.

† 1. q. 7. c. ple rūque his ita que. 24. q. i. c. que dignior psal. 54. psal. 40.

Aug. 1. 2. de ferm. dom. in mont. & in psal. 98.

Gal. 5. b. Luc. 12. d. Eccl. 1. d.

a .i. a iudæis procuratis. b Propter vnus Dei pdicationem.

a nū, periculis latronū, periculis ex genere, periculis ex Gen-

b a In commotionibus ciuim contra me. b Vel a serpentibus, vel penuria ciborum.

c tib. periculis in ciuitate, † periculis in solitudine, pericu-

lis in mari, periculis in falsis fratribus, † In labore & † erum-

d nā, in vigilijs multis, in fame & siti, in ieiunijs multis, in fri-

gore & nuditate, præter illa quæ extrinsecus sunt, † iusta n-

e tia mea quotidiana; sollicitudo omnium ecclesiarum.

† Quis infirmatur, & ego nō infirmor? Quis † scandaliza-

f tur, & ego nō vrōr? Si glōriari oportet, q infirmitatis mee

g sunt glōriabor. Deus & pater domini nostri Iesu Chri scit

qui est † benedictus in secula, quod non mentior. Damasci

h prapōsitus gētis Aret hæ regist custodiebat ciuitatem Da-

mascenorum, vt me comprehendere, † & per fenestram

citassen ante implorat testimonium Dei, ne veræ hoc iactan-

tia imputaretur, quod aduersus eum, etiam regna surrexe-

rint, & nihil potuerint preualere, hec autē idcirco enume-

rat, vt ostēdat quod inter sit inter veros & falsos Apostolos.

h Per fenestram demiss. * Chryf. Nam licet desiderarent hunc

emigrare, attamē & hominū amabat salutem. Idcirco sepe

etiam talia struebat, seruans seipsum pdicationi, & nō detre-

ctabat, et humanis vt ad iumentis, qn exigebat tps, ita erat

prudens ac vigil. Nam vbi quidem ineffugibilia multa erant

gratia sola habebat opus, vbi vero par illius humeris tenta-

tio multa & a se excogitat, & hoc loco iteru Deo totu impu-

nitans, & quasi flama inextinguibilis ignis, si in mare lapsa,

multis opprimētib. fluctib. mergitur, & iterum fulgida ascen-

dit, sic sane & b. Paulus, nunc quidē periclitans obscurabat,

nunc pericula trāsies clarior redibat patiendo victor. Et que

ei Sathan magis pericula multiplicabat, hoc magis vinceba-

tur, & in omnibus Paulus vincebat. Et quasi miles vnus ha-

bens totum orbem militatem contra se in medijs hostium

versatur agminib. nihil graue patietur. Ita Paulus vbique ter-

rarum & marium inter barbaros & gētes inuictus remane-

bat. Et quasi flamma in calamos & senum incidens, in suam

naturā que vruntur transfert, sic iste omnes inuadens om-

nia

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Pericu. la. Diabolo eos incitante, vt pdicationē eius impediret.
- 2 Pericu. ex gene. i. ex Iudæis volentibus Paulū occidere, vt patet ex actibus Apost. in pluribus locis.
- 3 Peric. ex Gen. &c. i. ex Gentilibus mortē eius quarentibus, quia cōtra idololatriā pdicabat, & sic nec inter suos, nec inter alienos securus erat.
- 4 Peric. in ciui. cōmota cōtra me, vt patet Act. 18. de Epheso.
- 5 Peric. in soli. &c. Abestis occurrētibus, vt patet de vipera eū mordente. Actuum. 28.
- 6 Peric. in mari. s. a piratis, qd pericula ex mari proueniētia supra in naufragio expressa sūt.
- 7 Peric. in fal. fra. quod est periculosius quia nulla pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus.
- 8 In labore. s. corporali, operādo proprijs manibus de nocte, vt libere posset pdicare de die. vñ dicit Act. 20. g. Ad ea quæ mihi opus erāt, & his, &c.
- 9 Et erū. que est lassitudo & defectus consequens ad laborē.
- 10 In vigilijs multis. Vt vacare labori manuali, vt dicitur est, & aliquādo orationi.
- 11 In fame & siti. Nā aliquādo cibus est, & potus deficiebat, & aliquādo a cibus habitis abstinebat ad domū dū carnē propter aliorum exemplum, ideo sequitur. In ieiun. multis.
- 12 In frigore & nu. quia frequēter exponebatur frigori, nec tamē habebat sufficiens tegumentū.
- 13 Præter illa. Hic ostendit proposi tū quantū ad mala assumpta in interioribus, dicens, Præter illa que

extrinse. sunt. i. præter mala iā enumerata, que me affligū exteriori sūt alia mala que me affligū interiori, de quo subditur. 14 Instātia mea quoti. Incūbebat. n. sibi quotidie intendere sollicite regimini ecclesiarū in magna afflictione mētis, iō subditur. 15 Quis. In ecclesia 16 Infirmatur. In fide & moribus. 17 Et ego nō infirm. dolē. de malo eius. q. d. nullus. 18 Quis scādalizatur. ruens in peccatū s. exemplo alterius. 19 Et ego non vrōr. p compassionem. q. d. nullus. 20 Si gloriari. hic cōsequēter cōfirmat quod dicit per iuramentū dicit. Si gloriari op. Et accipitur hic, si pro quia, quia oportet eū sic facere ad repellendū iactantiā pseudo apostolorū, vt pradiētū est. 21 Que infir. i. que pinent ad infirmitates. Hic dicit cōtra falso apostolos, qui de nobilitate generis, & de similibus, ad mundanā gloriā pertinētibus principaliter gloriabantur. Et cōfirmat dicta iuramento dicens. Deus & pater domini mei. 22 Damasci. Hic cōsequēter enumerat mala que euasit, et hoc in quodā particulari dum. n. pergere Damascum ad persequendū Christianos, miraculose fuit conuersus, & confundebat Iudæos qui habitabant Damasci, propter quod suaserunt prapōsitū ciuitatis, vt caperetur & occideretur, vt hētur Act. 9. Et hoc est quod dicitur. 23 Custodiebat ci. Da. i. custodiri faciebat pe homines armatos. 24 Vt me con. Et traderet Iudæis ad occidēdū. 25 Et per se. s. domus adp̄rentis muro ciuitatis.

nia ad veritatē transferebat sicut torrens, qui oīa corripit. Et sicut athleta quidā ipse luctans, currens, & pugilē agens, vel miles muros oppugnans, in campo praelians, & in navibus & belligerās, ita omne genus pugne tractabat, & ignem in ispirabat, & omnibus nactus erat, vno corpore orbem comprehendens, vna lingua omnes inuertens. Non sic multæ turbæ in Hierichū tinorum ciuitatis lapides irruerant, & destruebant illos,

vt illius vox resonat, diabolica in humum trahebat subsidia. David Goliath vno solo lapide deiecit. Paulus solum loquens oēm diaboli destruxit flammam, sicut leo rugiēs, &c. *Et sic effu.* Aug. Vtilitati omnium se fugiendo seruabat, vnde. *Si vos persequuntur in vna ciuitate, fugite in aliam.*

Athanas. Apolog. de fuga. Aug. tra. 43. in Io.

^a A fratribus. [¶] Non quod timeret pati qui dixit, Cupio dissol. &c. **in sporta dimissus super murum, & sic effugi manus eius.**

1 Augu. Fugiat minister Christi, sicut ipse Christus in Aegyptū fugit, fugiat & q̄ spiritualiter quæritur, dum per alios firma est ecclesiæ salus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In sporta. s. a Christianis. 2 Et sic effu. Sed ex hoc videtur, quod non fuerit sufficēter confisus in domino, qui poterat eum protegere. Dicendū, quod homo in periculo positus non debet ad diuinū auxilium fugere, contemnendo humanum, quia hoc est tētare Deum, iō debeat vti auxilio humano quantū potest, et residuum dimittere diuino, quod Apostolus fecit in proposito. Sed ad hoc obijci, quia Io. 10. b. dī. Mercenarius & qui non est pastor

videt lupum venientem & dimittit oues & fugit, sic autē videtur Apostolus fecisse, ergo. &c. Dicēdū, quod aliquādo quæritur persona prelati tantum, & tunc debet curā committere alteri, et se absentare maxime quādo seruatur ad maiora, et sic Elias fugit Iezabel. 3. Reg. 19. Et similiter Paulus fugit hic manus prepositi, et de tali psequutione dicit Saluator, Mat. 10. c. Cū autem persequuntur vos in ciuitate vna, fugite in aliam. Aliquando vero quæritur grex cū prelatō & tūc prelatus debet proponere vtilitatem gregis salutē sui corporis.

ADDITIO I.

In ca. 11. vbi dicitur in post. Cum sitis ipsi sapientes, &c. Quod hic dicitur. Cum sitis ipsi sapientes. secundū glo. nō intelligitur ironice, sed exponitur. i. dēretis esse sapientes. &c.

ADDITIO II.

In eo. c. 11. vbi dicitur in post. A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi. Plagē seu verbera quę imponebātur a Iudæis pro trāsgressione aliquorum pceptorū legis semper erant in numero qua-

quadragenario min⁹ vna, nec plus vel minus dabat alicui, vt hī in libro qui dicitur Machoch, q̄ sonat plagas, vñ Apostolo tanquē transgressoris legis sicut & alijs trāsgressorib. equalē numerū plagarū imponebāt, non addēdo vel minuēdo. Replica. In c. 11. de plagis Apostoli dicit Post. quod committebatur iudicibus numerus plagarum, sic quod quadragenariū numerum nō excederent, vt habetur Deū. 35. Bar. autē allegat librū Machoch ad propositū, qui vult dīnitere. textum sacre scripturæ & credere Bar. & suo Machoch poterit, ego non.

CAP. XII.

a Si gloriari oportet. * Theoph. Pseudo Apostoli, etsi nihil haberent, gloriabantur tamen Hic vero noster Paulus, etiam si minime paucas visiones domini, & reuelationes haberet, vnus tamen solummodo meminit, eiusque inuitus. Noueris potro quod reuelatio maius sit quippiam, quam visio, hæc enim tantum videre dar, reuelatio vero altius quidem quam videtur, denudet.

a Quasi de b alio, & res dicitur, & iactantia vitatur.

* Chryf. In Christo autem adiecit, vt ne dicant pseudo apostoli, quod a dæmone sit perinde raptus atque Symon.

tuordecim; siue in corpore, siue extra corpus, nescio, siue extra.

c Ante annos. 1. * Hier. Vide quanta necessitas fuit, vt quod annis quatuordecim celauerit, prodere cogeretur. * Theop. Si talibus ante quatuordecim annos dignatus est, quantus nunc est post tot tanque rerum pericula?

d Sine in cor. siue ex. Hoc ignorauit Apostolus, vtum quādo raptus est, in corpore fuerit anima, an omnino de corpore exierit, vt mortuū corpus iaceret, an secundum modum aliū quendā viuentis corporis, vbi anima fuerit, mens eius ad videnda vel audienda ineffabilia illius visionis accepta sit. Et quia incertum erat, ideo forsitan dixit, siue in corpore,

Augu. l. 12. de Gen. ad lit. 2. 3. 4. 28. & 34.

A C XII.

a Præter supradicta. b Propter pseudo gloriationis, sed propter vestram vtilitatem. c Respectu

¶ Sicutum est, & ideo tacet nomen suum.

† gloriari oportet, non expedit quidem.

a Narrando. b Secreta quæ vidi, & plane intellexi, non vt Pharao, qui vidit, & non intellexit.

¶ Veniam autem ad visiones & reuelationes domini. † Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim; siue in corpore, siue extra corpus, nescio, siue extra.

a Quæ de domino, vel quas do. aperuit b De se quasi de alio.

a Conformem Christo, quia aliter non uideret. b Modo ergo prominentis maior. & quod tacuit non superbe, sed ex necessitate dici.

¶ Veniam autem ad visiones & reuelationes domini. † Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim; siue in corpore, siue extra corpus, nescio, siue extra.

¶ Veniam autem ad visiones & reuelationes domini. † Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim; siue in corpore, siue extra corpus, nescio, siue extra.

Raptum

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XII.

Si gloria. Postquā Apostolus prætulit se pseudo apostolis in malis perpetratis, hic consequēter præfert se eis in bonis a Deo sibi collatis. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit suam commendationem. Secundo subdit excusationē, ibi. Factus sum insipiēs. Prima in duas, quia primo declarat donū Dei collatū sibi gratiæ. Secundum remediū contra periculū superbiæ, ibi. Et ne magnitudo. Prima in duas, quia primo ponit Dei donum. Secundo de hoc qualiter sit gloriādū, ibi. Pro huiusmodi gloriab. Prima adhuc in duas, quia primo ponit donum in generali. Secundo magis in speciali, ibi. Scio hominem. Circa primum dicit.

1 Si gloriari. i. quia me gloriari oportet, me commendando ratione prædicta. c. præcedenti.

2 Non expedit quidem. i. non est bonum cōmendare se ipsum absolute, sed tantum in casu necessitatis, in quo casu erat Apostolus, vt supra dictum est. Ideo subdit.

3 Veniam autem. In commendando me ipsum.

4 Ad visiones & reue. Est autē visio, quando aliqua videtur visione corporali vel imaginaria, quorum tamen intellectus est occultus. Reuelatio vero quando talium aperitur intellectus. Et ista duo aliquādo separantur, sicut Balthasar vidit manū scribentem, Dan. 5. Et Pharao spicas, Gen. 41. Ille vigilans, iste dormiens, tamen nō intellexerunt, sed Ioseph et Daniel qui visiones exposuerunt, & ideo illi habuerūt visiones tantū isti vero reuelationē. Aliquando autem coniunguntur quando vtrunque fit vni, sicut Dan. 7. a. vidit quatuor bestias ascendentes de mari, & intellexit quid significarent. Iterū aduertendum, quod talia

aliquādo fiunt per spiritum malignū Deo permittēte, sicut fiebat propheta Baal, prophetis autem sanctis fiebant per spiritum sanctū. Paulo vero apostolo vtrumque factum est frequenter a spiritu diuino. Ideo dicit Ad visiones. quo ad primum. Et reuelationes. quo ad secundū, Domini. quo ad tertium.

5 Scio. Hic consequenter exēplificat magis in speciali. Et primo ponit tempus visionis, dicens. Scio. i. vnitū Christo per fidem charitate formatam, hoc enim sciebat de se, de quo quasi de alio loquebatur per reuelationem.

6 Ante. Si quis cōsideret inueniet qd fuit circa principiū suæ conuersionis, quia conuersus fuit eodem anno quo passus Christus, vel cito post circa finem imperii Tiberii Caesaris, cui successit Caius imperans quatuor annis, Post quē Claudius Ottho cui successit Nero, cuius tēpore passus fuit Apostolus, & sic inter Tyberium & Neronē fluxerūt. 12. anni, sic duob. annis additis de tempore Tyberii, qui nō statim mortuus fuit post conuersionē Pauli, quia imperauit. 23. annis, et sic fuerūt 14. anni. Ideo satis probabiliter dicunt aliqui, quod hanc excellentē visionem habuit in Damasco in illo triduo in quo nō vidit corporaliter, nec manducauit, neque bibit. Commemorat autē Apostolus hic tēpus, quia si tantū placuit Deo a principio cōuersionis suæ, adhuc erat magis placēs ei propter multa bona opera quæ fecerat interim, & hoc totū est ad confutationem pseudo apostolorū & ad declarationē fidei Christianæ.

7 Siue in. Licet. n. Apostolus tunc sciuerit se fuisse in spiritu in celo empyreo, & corpus suum in terra fuisse, tñ nesciebat virū tempore illius visionis separata fuisset anima a corpore per mortem, & reuinita fuisset diuinitus corpori transeunte visione. Vel si pro tunc fuisset vnita corpori sicut forma, tamen ab vsu sensuum separata.

Raptum

A a Raptum. Contra naturam eleuatum.
 * Chryf. Quare autem raptus est? ut mihi videtur, ne hēret alijs apostolis minor, quoniam illi simul fuerant cum Christo, propter hoc in gloriam raptus est, hoc est in paradysum.

b *Vsq̄ ad ter. ca. i. ad cognitionem deitatis.*

Vsq̄ ad ter. ca. i. Primum celum acreum, secundum firmamentum, tertium, spirituale, ubi angeli & san- & animæ Dei fruuntur contemplatione.

Aug. Vel tres cæli intelliguntur tria genera visionum, ut primum celum sit corporalis visio, cum corporaliter quædam videntur Dei munere. ut Eliseus vidit ignitos currus, quando videlicet raptus est

Aug. ubi sup. & tra. 8. i. Io. visionum tria genera.

4. Reg. 2. b. Dan. 5. b.

num scribentem in pariete, *Mane thebel phares.* Secundum celum est imaginaria, vel spiritualis visio, quando aliquis in extasi vel sono videt non corpora, sed imagines rerū Dei reuelatione, ut Petrus discum. Tertium celum est intellectualis visio, quando nec corpora, nec imagines eorū videntur, sed in corporeis substantijs intuitus mētis mira Dei potentia figit. Ad hanc raptus est Apostolus, ut ipsum Deū in se, non in figura aliqua videret. Sed an in corpore, an in anima separata, dicit se nescire. Quoniam humano sensu vidi. ut (etsi in corpore) non sit contra illud Moysi, *Non vidiebt me hō & vi.* Tunc. n. Apostolus non vixit homo. i. secundum visum sensuum corporis, sed ablati sunt omnes sensus hominis.

Vel secundum Dionysium, qui tres ordines angelorū ternos in singulis ponens constituit. In primo angelos archægos virtutes. In secundo, principatus, potestates, dominationes. In tertio, thronos, cherubim & seraphim, quorum tertius vicinior Deum contempletur, ad quorum similitudinem vidisse Deum Apostolus dicitur.

Vel primum celū cognitio cælestium corporum, secundum, cælestium spirituum cognitio. Tertium deitatis.

Aug. Ad tertium celum, quod non per corpus videtur, nec imaginabiliter, sed proprie hoc ea uisione videtur quæ superat oēs. Per corpus videtur celum terra & omnia oculis conspicua. Spiritus corporales imagines tenet, uel ueras, uel quas fingit. Intellectus caput res incorporeas, quæ nullas hēnt imagines. Hęc sunt tria genera uisionū. Secundum primam uisionem uidit Balthasar manū, nec sciuit quid significaret: quod Daniel aperuit melius propheta uisione mentis propria. Secun-

Exo. 23. d. I. de cælesti hier.

ubi supra.

C Daniel aperuit melius propheta uisione mentis propria. Secun-

cundū secundā vidit Petrus in extasi discum, ubi nō corpus sed imago, post mēs diuinitus adiuta vidit quid significaret. Hac mens subuecta sine omni imagine videt perspicuā veritatē, ibi virtutes animæ sine oī labore, vna est ibi tota virtus amare quod videas, & summa felicitas, videre & habere

quod amas, Propter hanc veritatis uisionem, ut in Sina vel spiritualem, ut Isaias, & Iohannes in apocalypsi, sed per speciem non in enigmate omnis labor suscipitur. Hoc modo petijt Moyses videre Deū. i. in substantia qua Deus est, quæ tamē multis figuris uiderat, & facie ad faciem ei loquutus erat. Quia ibi

i. in illa specie longe ineffabilius & presentius uideretur: & arcana dicit, ubi nemo uiuens in istis sensibus uidet. Hoc est tertium celum, ubi Deus uidetur facie ad faciem. Iste est paradysus, si dici paradysus potest, quia & presens ecclesia paradysus dicitur, & locus in quo Adam corporaliter uixerat.

* Hier. Multi sunt dicendi cæli Anagogice, Est. n. primum celum, finis ac terminus ethicę, atque adeo morum sciētę, quomodo mores suos quisquam recte formauerit, deinde naturalis philosophia, est celum alterum, cum scientiam aliquis de uniuersa cognitione, ueluti circumprehensibilem scripserit. Deinde tertium celum theologia est scientia, quādo quispiam comprehensibilem mensuram, quatenus ad ipsum attinet, rerum diuinarum humanam cognitionem excedentem captus & præceptionis peruenerit per contemplationē Paulus igitur in hoc locorum ternario fuit raptus omnino, hoc est, omnes creaturas exuperās, neque in corpore cōstitutus, non. n. operabatur per corporeos sensus, Neque extra corpus, torpuisset etiam intellectus. In diuinis. n. rebus torpet & ociosus est omnis intellectus humanus raptus hoīe & a Deo comprehenso, ut ab illo agatur, & opus accipiat.

De tali gloriab. Ipsius uide summam demissionem & humilitatem, quomodo tanquam de alio hęc recenseat. At cuius gratia, si alius raptus est, gloriaris? Itaque hęc de seipso dicit.

c *Arcana uerba.* Intimationem de secreta Dei essentia, quasi per uerba.

d *Supra id quod.* Ut pro magnis illis non esse homo mortalis & fragilis uideatur.

* Chrysof.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Raptum hu. Raptus proprie importat quandam uolentiā alicuius rei contra motū sibi connaturalē. Quod potest esse dupliciter. Vno modo quantum ad terminū motus, ut si lapis moueatur sursum. Alio modo, quantum ad modū motus, ut si lapis per impulsū uolentem feratur deorsum, uelocius quam natus est moueri. Anima uero nata est moueri in Deum, tamen modus connaturalis secundum statum uite presentis est, quod in cognitionē diuinam ascendat per cognitionē sensibilem, et sic utis sensibus. Et ideo quando rapitur ad diuinorum cognitionem a sensibus abstracta est ibi quidam raptus, in quantum hoc fit præter motū sibi connaturalem. Post resurrectionē uero, quando erit in corpore glorioso opus intelligētiæ nullo modo impediētē, raptus non habebit locū.

2 *Vsq̄ ad ter. s. empyreum.*

3 Et scio, hu. Dicunt aliqui, quod Apostolus hic tangit aliū raptum a primo, dicentes quod his fuit sic raptus. Semel in principio sue conversionis, et ad hoc referunt quod dictum est, Et iterum semel, quando orans in templo factus fuit in stuporē mentis, ut habetur Act. 32. et propter hoc ut dicit in hac uisione dicitur, quod raptus est in paradysum, in præcedenti uero dicitur ad tertium celū distinguēdo hanc ab illa. Sed hoc dictū non est uerisimile. Nam illa uisio qua fuit in templo fuit imminētē iam Apostoli captione, & duclione ad Romam, ipse uero iam ante scripserat epistolā hanc a Troade, ut patet per Hier. in prologo huius epistolę. Propter quod dicendū, quod non loquitur hic de alia uisione, sed eandē prosequitur. Nec ualeat quod obicitur de paradiso, quia quod prius nominauit tertium celum, hic nominat paradysum. Celum enim empyreum quod est locus beatorum, dicitur tertium celum respectu cęli crystallini & siderei. Et dicitur empyreum a pyr quod est ignis, propter similitudinē claritatis. Dicitur etiā paradysus a suauitate dulcedinis

diuis quæ ibi habetur, et utrunq; expertus fuit Apostolus, propter quod nominauit ipsum primo tertium celum, & postea paradysum.

4 Et audiuit arcana uerba. Hic ponitur audiuit pro uisio, sicut aliqui fit econuerso in scriptura, Exod. 20. c. Populus uidebat uoces, &c. Vidit. n. Paulus tunc nude diuinam essentiam sicut dixit Aug. ad Paulinū de uideō Deo. Dicitur etiam illa uisio hic auditio, quia Paulus ibi fuit instructus de secretis diuinis quæ sunt incomprehensibilia, et per consequens inenarrabilia. Ideo subditur. Et quæ non licet.

5 Pro huiusm. Hic consequenter ostendit Apostolus qualiter sit de huiusmodi gloriandum.

Circa quod sciendū, quod in homine duo considerantur. s. ipse homo, et donum Dei, quod est in ipso. Si ergo gloriatur de dono Dei in quantum habet illud a Deo, bona est gloriatio, quia gloriatur in Deo. Si autē gloriatur de dono quasi a se habito, mala est gloriatio. Id dicit. 1. Cor. 4. b. Quid autem habes quod non accepisti. Si autē accepisti quid gloriaris quasi non accepisti? Ideo dicit Apostolus. Pro huiusmodi di. s. uisionibus, & donis mihi a Deo collatis.

6 Gloriabor. In domino.

7 Pro me aut. ni. &c. i. a me nullam habeo materiam gloriandi.

8 Nisi in infirmitatib. meis. i. a me tantum habeo infirmitatem & defectum, Hosee. 13. c. Perditio tua Israel ex te est, ex me tantummodo auxilium tuum.

9 Nam si uolue. glo. de donis a Deo mihi collatis.

10 Non ero. inf. quia non faciam hoc in auiti & sine causa.

11 Parco au. i. parce me laudo.

12 Ne quis me. s. gloriari inaniter.

13 Supra id quod uidet in me. i. in conuersatione mea.

Aut

A * Chrysoſto. Quidā aliquos propter ſignorum magnitudinē Deos eſſe putauerunt. Atque ſicut in elemētis Deus fecit duplicia, & infirma & præclara, hæc quidem vt prædicēt ſuam potētiam, illa vero vt prohibeāt hominum errorē: ſic vtique in hoc loco. Admirabiles enim erant & infirmi, ſicq; operibus ipſis erudiebant infideles, nā ſi admirabiles ſolum māſſent, & nullum infirmitatis indicium præ ſe tuliffet, ſermo-
B nic multos adduxiffent, vt de ſe maiora quam veritas ferebat, ſuſpicati eſſent: & non ſolū nihil profeciſſent, ſed, & contraria facta eſſent, eo quod deprecationes, quæ per ſermones fiunt, maiorem decla-
C raſſent humilitatem, magiſq; illos reddidiſſent admirabiles, & idcirco reiſa ma-
D niſteſtabatur eorū infirmitas. Viderit hoc q̄s & in hominibus veteris legis. Erat enim & Helias admirabilis, ſed aliquādo ob formidinem reprehenuſ eſt. Et Moſes magnus erat, ſed & hic ob eandem animi affectionem fugam inijt. Hæc autē patiebantur Deo derelinquente, & redargui ſinente humanam naturam. Nam cum poſtquam eduxit illos, dicebant: vbi eſt Moſes? Si & induxiſſet, qd non dixiſſent Idcirco, & hic noſter dicit: Parco ne quis, non dicit, dicat, ſed exiſtimet neque cogitet aliquid vltra meam dignitatem.
 * Hieron. Sufficiunt manifeſta, etiā ſi celantur occulta.
 * Theophylaſt. Nam ſi tauros ei maſtare, ijque ſacrum ei facere voluerunt propter prodigia, quid non feciſſent, ſi reuelationes manifeſtaſſet?
a Et ne ma. re. Parco multum gloriari, ne alter puter. Et ideo datus eſt ſtimulus pungēs carnem, q̄s? angel⁹ malignus miſſus a Sathana, vt colaphizet. i. reprimat omnem motum ſup-
b bia: incutiendo tribulationes, vel tentādo (vt quidam aiūt) per libidinem. Tentatio autem cui non conſentitur, non eſt peccatum, ſed materia ex recendæ virtutis.
 Et ne ma. Auguſt. Cætera vitia tantum in malefactis valent: ſuperbia vero ſola in rectis factis cauēda eſt. Cum enim quiſquā bene profecerit, ſuperbia tentatur, vt perdat totum profectum.
b Stimulus. Augu. in Pſal. Domine. nam ex dolore quodam corporis traditur vehementer exagitatus.
 * Chryſoſt. Sathan Hebræorum lingua aduerſarius dicitur, hinc dicitur: Nō erat Sathā in diebus ipſius: hoc eſt aduerſarius qui oppugnaret aut moleſtus eſſet. Itaque qd dicit hūc habet ſēſum: De⁹ prædicationem liberius progredi nō eſt paſſus ſaſtum noſtrū comprimens: ſed aduerſarijs noſtris poteſtatem fecit. Siquidē hoc vt ſaſtum deprimeret, idoneū erat.

a Ordo ſupra aliquid quod audit ex me. **b** Eos qui me vident. Quis ergo de ſe ſecurus?
a in me, aut audit aliquid ex me. † Et ne † magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus † carnis meæ
a In ſuperbiam. **b** A Deo. **c** Ad meam vilitatem.
b angelus Sathanæ, qui me † colaphizet. † Propter quod ter
a Quis? **b** Quia grauiter colaphizabat. **c** Quia grauis eſt medicina infirmo. Multotiens rogauit, humane timens.
c dōminum rogavi, vt diſcederet a me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus † in infirmitate perficitur:
a Qui ſolus poteſt. **b** Stimulus. **c** Melius mihi prouidens. Quia. debet tibi ſufficere quod dedi. i. omnibus ſufficere quo dedi etiam & hoc donum.
d Noli orare hoc, nam.

erat. angelum autem Sathanæ dicit Alexandrum, fabrū illum erarium, Hymeneū & Phyletū, omnes qui verbo aduerſarentur, omnes qui cum ipſo bellum cōtenderent, bellumque gererent, q̄ in carcerē conijcerent, qui verberarent, qui abducerent, quoniam Sathanæ opera faciebant. Igitur quēadmodum diaboli filios Iudæos appellat, qui illius opera imitabantur: ſic & angelum Sathanæ vocat quēuis aduerſarium proinde hoc dicit: datus eſt mihi ſtimulus, vt me colaphizet, non tanquam Deo iſtiusmodi homines armante, abſit non puniente neque cruciante, ſed ad tempus permittente ac ſinente.
 * THEOPHYLA.
 Angelum, Sathā, palium, nōnulli cephalalgiam, hoc eſt, capitis dolorem intellexerunt a diabolo factam: At abſit hoc, non enim Pauli corp⁹ diabolo traditum eſt, quandoquidem Paulus ipſi præcipiebat, ſineſque certos præſcribebat, (vt de fornicatio patet) nec eam ſibi metam ille prætergrediebatur.
 * Auguſt. ſer. 3. de verb. domini. Datus eſt apoſtolo ſtimulus carnis, deſiderijs prauis non caruit.
 Propter quod ter dominum, &c. * Chryſoſt. Hoc eſt, ſapen-
E merito. Et erat magnæ humilitatis nō occultare, quod quod ſe-
 rendis inſidijs non eſſet par, quod laboraret, atque vt libera-
 retur, precibus opus eſſet.
 * Hieron. Hinc intelligimus etiā ſanctos ignoranter nonnunquam alia inimpetrabilia poſtulāſſe: ſimul etiā diſci-
 mus, quod importuna petitio, vel reſponſum mereatur, ſi nō
 meretur effectum.
d Dixit mihi per inſpirationem, vel per angelum.
 * Chryſoſt. Sufficit tibi, q̄ mortuos excitas, q̄ cecos curas, quod leproſos mundas, quod alia miracula facis. Ne quæras ſecuritatē a periculis liberā, & vt ſine moleſtus p̄dices. Sed agro deſecto; es animo? Caue hoc, meæ imbecillitatis eē putes, q̄ multos habeas inſidiātes, eēdētes, vexantes, & flagellātes, hoc. n. ipſum declarat meā virtutē. Nam virtus mea, inquit, inſirmitate perficitur, quando perſecutionem patientes ſuperatis perſequentes, quando vexati vincitis vexātes, quādo vinēt, ijs qui vos eēdūt ſuperiores euaditis. Ne quæras igitur ſuperuacua. Viceſne, quo modo aliā cauſam proferat ipſe aliam Deus? Siquidē ipſe dicit, ne efferat, dat⁹ eſt mihi ſtimulus per carnem, Deū vero dixiſſe ait, vt ſuam declararet poteſtatem hōc ſe permittere. Non igitur rem tantum ſuperuacua petis, ſed etiā quæ meæ potentia gloriā obſcuret.
e Nam virtus in infir. Augu. in Pſal. Domine non eſt, quia perſectio virtutum eſt, quæ hēt inſirmitatem contrariā cum qua legitime
F

NICOLAUS DE LYRA.
1 Aut au. ali. ex. ex doctrina mea. Multa enim Deibona latebant in Apoſtolo, quæ non manifeſtabat niſi prout, & quando ad Dei gloriā, & fidelium ſalutem expediebat.
2 Et ne ma. Poſita magnitudine collatæ ſibi gratiæ, hic conſequenter declarat remedium ſibi datum contra periculū ſuperbiæ. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur remedij ratio. Secundo ponitur amotionis petitio, ibi. Propter quod. Tertio, domini reſponſio, ibi. Et dixit mihi. Circa primū ſciendū, quod ſicut medicus corporalis permittit, vel procurat minorem leſionem, vt curet maiorem, ita Deus aliquando permittit ſanctos corporales affligi vel tentari, & aliquādo labi in peccata minora vt a maioribus præferantur, quia ſic humiliati recurrunt ad diuinū auxilium, de ſe, vel ſuis meritis nullatenus confidentes, Superbia vero eſt radix omnium malorum, Ecc. 10. b. Initium omnis peccati ſuperbia, cuius frequenter eſt occaſio ſingularis excellentia etiā in virtutibus. Sic autem erat in apoſtolo. Tum propter ſpeciale electionem, Act. 9. c. Vas electionis, mihi iſtiſſe. Tum propter arcuorum dei cognitionem in raptu, vt dictum eſt. Tum propter integritatem virginalem. 1. Cor. 7. b. Volo autem omnes vos omnes eſſe ſicut meipſum, &c. & propter alia dona plura. propter quod dominus dedit ei remediū contra eleuationem ſuperbiæ. de quo dicit: Et ne magnitudo reuelationum diuinarum.
3 Extollat me. ſuperbiendo:
4 Datus eſt mihi ſti. car. vt per inſirmitatē corporis cōſeruet humilitas mentis. Dicif enim ad literā, qd grauiter fuit vexatus iliac

ca paſſione. Vel ſtimulus carnis dicitur tentatio peccati carnalis, quæ fortius concupiſcentiam mouebat poſt reuelationes quam ante Deo permittente: tamen ipſam refrenabat adiutorio diuinæ gratiæ. 5 Angelus Sathana, &c. Illam paſſionem iliacā inci-
6 tando, vel carnis concupiſcentiam ſuis tentationibus incendi-
7 do. Propter quod. Hic conſequenter ponitur circa dictum remedium Apoſtoli petitio. Circa quod ſciendū quod infirmus ignorans medici proceſſu, quando ſi ponit ſibi mordax emplāſtū, rogat medicum, vt remoueat ipſum, quem tamen medicus non exaudit ad nutum, licet exaudit ipſum ad bonum ſummi, ſciens inſirmitatem ſuam aliter non poſſe curari. Sic Apoſtoloſ ſentiens paſſionem iliacam ſibi grauem, vel tentationem carnis ſibi periculofam, petijt a ſummo medico iſta remoueri. Et hoc eſt quod dicit: Propter quod ter do. ro. i. pluries, vel forte totiens petijt, & non plus.
7 Vt diſcederet a me. affligens me corporaliter vel tentans, vt prædictum eſt.
8 Et dixit. hic conſequenter ponitur domini reſponſio. Et diuiditur in duas partes: quia primo ponitur domini reſponſionis actus. Secūdo eius effectus, ibi. Libet igitur. Circa primū dicit, Et dixit mihi. ſ. dominus. 9 Sufficit, &c. q. d. non eſt tibi neceſſarium vel vtile, quod a te diſcedat inſirmitas corporalis, vel ſecū dum alios tentatio carnis, quia gratia mea q̄ habes, eſt tibi ita vigorofa, vt abſq; impatientia inſirmitas tolerari poſſit, & tentatio ſuperari, vt ſic inſirmitas vel tentatio tibi cedant ad augmentum meriti. Ideo ſubditur.
10 Nam virtus in. q̄ dupliciter poteſt intelligi. Vno modo mate-
 rialiter,

A legitime certet : & ideo gloriabor in infirmitatibus, non in-
uitus, sed libens.

a Libenter igitur gloriabor. * THEOPHYLAC. Expetebam,
inquit, hominis instar liberari a periculis, at quia audiui, quod
potentia Dei in infirmitate perficit, deinceps gloriabor in in-
firmitatibus meis, &
oblectationem in eis
capio, & exhilaror
gratias agens. Hec
nim quo plures fue-
rint, eo vberiorē Dei
potentiam mihi lar-
giuntur.

* Hieron. Post-
quam cognoui pro-
desse, quod nocere
putabā libenter glor.

b Ut inhabitet in me
virt. * CHRYSO.
Hic, & aliud quiddā
innuit: nimirū quan-

B to plus ingrat ten-
tationum, tanto ma-
gis augeri gratiam
esse que diuturniorē.

c Cum enim infirmor
tunc fortior sum, &c.

* CHRYSO. Quē-
admodū abundant tribulationes ipsius, sic & abundat conso-
latio nostra, ubi afflictio, ibi & consolatio, ubi consolatio ibi &
gratia. Quando Paulus in carcerē coniectus est, tūc admi-
ra da illa gessit. Quando naufragium passus est, atq; in barbarā
regionē eiectus, tunc maxime inclaruit. Quādo ad tribunal
vinctus accessit, tūc & iudicem vicit. Sic & in vet. testamēto
cōtingebat: in tentationibus iusti florebat. Sic tres illi pueri;
sic Daniel, & Moses, & Ioseph. Oēs hinc clari & magni co-
ronis digni iudicati sunt. Tunc enim & anima purgatur, cū p-
pter Deum affligitur, tunc maiore fruitur auxilio, cū amplio
re eget subsidio, gratiaq; meretur copiosiore. Quin & an-
te premia a Deo proposita, magna bona cōsequitur, dū in
terim sapiens redditur. Hebręorū populus, cum affligebatur,
Deum precabatur, cum vero increatus est, resistit. Nimirū
quādo securitate fruebantur, Deū exacerbarunt, qui tamē ad
Prædicationem humiliati sunt. Quando nam David suspiciē
dus erat & admirabilis? nōne quādo tentationibus exerce-
batur? Salomon cū curis angeretur, visione illa dignus est ha-
bitus: quando dilectis indulgit, in ipsum vitiōrum omnium ba-
rathrum

Exod. 7.
Ioan. 1.
3. Reg. 3. &
9. & 11. & 2.
Reg. 11.

C

NICOLAUS DE LYRA.

rialiter, inquantū infirmitas est materia virtutis exercenda, s. humilita-
tis, ut dictū est, & patientie & etiā temperantie. Debilitatis enim vi-
ribus per infirmitatem hō temperantior redditur. Alio modo occasio-
liter, nam infirmitas est occasio perueniendi ad perfectionem, inquantū
homo propriam fragilitatem cognoscens cautior redditur ad præcauen-
dum & resistendū peccatis, & per consequens exercitatur in bonis, &
sic fortior efficitur, propter quod & dominus Philisthæos & aliquos al-
ios in terra promissionis reliquit ad exercitium Israel.

1 Libenter. Hic consequenter ponitur dictæ responsionis effectus,
qui duplex est, unus gloriationis qui tangitur, cū dicitur. Libenter
igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me.
i. ut per hoc particeps efficiar virtutum Christi, & conformior sibi.
Alius effectus est gaudii, qui tangitur ibi.

2 Propter quod pla. mihi in infirmi. i. gaudeo in malis pena
preuenientibus ab interiori.

3 In contumelijs. mihi illatis ab exteriori.

4 In necessitatibus. quantum ad defectum victus & vestitus.

5 In persecutionibus. a malis hominibus.

6 In angustijs. i. mihi inflictis pro Christo: tunc enim debent esse ma-
teria gaudij, Mat. 5. a. Beati qui persecutionem, &c.

7 Cum enim infirmor. id est, cum huiusmodi tribulationes pro-
pter Christum incurro.

8 Tunc po. per diuinum auxilium mihi collatum.

9 Factus sum. Postquam Apostolus seipsum cōmendauit, hic conse-
quenter se excusat, ostendens hoc fecisse compulsus necessitate. Et hoc
primo propter bona a Corinthijs omissa. Secundo, propter mala ab eis
cōmissa, ibi: Omnia propter ædificatiōem. Prima adhuc in duas,
quia primo facit quod dictum est. Secundo remouet quandam cauillatio-
nem, ibi. Sed est. Circa primum dicit: Factus sum. s. secundum repu-

tathrum delapsus est. Porro quid Job? Nam hic quidem cla-
rus etiam extra afflictionem fuit, clarior tamen post afflictio-
nem exitur.

* Hieron. Maxima potentia est infirmari pro Christo,
& magnæ diuitiæ indigere.

a Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet

b in me virtus Christi. propter quod placeo mihi in infirmita-

tibus meis, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutioni-

bus, in angustijs pro Christo. tunc enim infirmor, tunc

d potens sum. Factus sum insipies: vos me coegistis Ego enim

e debui a vobis commendari. t Nihil enim minus feci ab his,

c qui sunt supra modum apostoli. Tamen si nihil sum, signa ta-

f me apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim t quod mi-

dicina curaret vulnera eorum.

* Theophylact. Primus character Apostoli, est patientia,
omnia dextre ac strenue ferre.

* Chrysost. Cogita quot carceres, quot plagas, quot peri-
cula, quot insidias, quot tentationum fluctus, quot bella inte-
stina, externa, quot dolores, quot deniq; impet? hic patientie
nomine significauerit? Rursū per signa quot excitatos mor-
tuos, quot cecos curatos, quot leprosos mudatos, quot demo-
nes expulsos? Hæc audientes, facta nostra cōcise narrare disca-
mus, si quādo ad ea narrāda adigamur, quod & ipse fecit. De
inde ne aliq dicant: Etiā si magnus ac multa sis operatus, nō
tanta tamē quāta in alijs ecclesijs fecerint apostoli, subiūxit.

g Et virtutibus. Virtus est genus signorum & prodigiorum. i.
omne miraculū. Signum, quod in quocūque tēpore aliquid
significat, & est prodigij genus. Prodigium quod in futuro.
Vel signum & prodigium in his, quæ contra naturam, virtus
in his, quæ nō contra naturam: ut per impositionem manus,
& orationem a morbo liberare.

h Quid est. Nū minorē, inquit, quā alij gratiā consecuti estis?
Nisi

tationem vestram o Corinthijs, quia me commendauit.

10 Vos me coegistis. i. fuisistis in causa, quia ipsi fouebant pseudo a-
postolos detrahentes Apostolo in vita & doctrina: quod cedebat in præ-
iudicium euangelicæ veritatis, quā ipse predicauerat, & sic necesse ha-
buit gratias a Deo sibi datas enarrare, quas prius tacuerat, ut veritas
euangelij quam predicauerat, magis confirmaretur, & impugnantium
ora clauderentur.

11 Ego enim debui a vobis cōmendari. quod tamen omisit, &
& detractores meos sustinuit. Quod autem debuissent ipsum commen-
dare, probat per bona quæ fecerat eis, dicens.

12 Nihil enim minus feci. vobis de bono.

13 Ab his qui sunt supra modum apostoli. i. Petro Iacobo, &
Ioanne, quos præferabant pseudo. Apostoli Paulo, eo quod fuerūt coroo-
raliter cū Christo. Et ideo de ipsis dicit Apostolus, quod non minus fecit
Corinthijs, quam illi fecerant conuersis per eos. Et per hoc quod dicit
non minus, intelligit maius, quia predicauit eis nō accipiēdo sumptus.

14 Tamen si nihil sum. respicit dictorum apostolorum trium.

15 Signa tamē apostolatus mei fac. sunt super vos. id est con-
firmatio doctrinæ meæ per virtutes & miracula.

16 In omni patientia. Vnde dicitur Prover. 19. Doctrina viri per
patientiam noscitur.

17 In signis & prodigijs & virtutibus. virtutes enim respiciunt
opere miraculorum generaliter, quia omne miraculum fit diuina virtu-
te: signa vero & prodigia magis specialiter: quia Prodigia dicuntur mi-
racula maiora, ut suscitatio mortuorum, & aliquod huiusmodi. Signa
vero minora, ut sanatio leprosi, vel curatio febris in instanti.

18 Quid est enim. Hic consequenter ostendit, quod plura beneficia
fecit Corinthijs, quam alij Apostoli conuersis per eos, quia predicauit
non accipiēdo sumptus ab eis, quos tamen acceperant alij ab illis qui-
bus predicauerant. Ideo dicit: Quid est enim quod mi. ha. s. a. me.

Præ.

† nulla enim
in re inferior
tui sumis apo-
stolis tamen

† D
c. m.
vero

E

V
P

I

A Nisi quod ego ipse non. * Theophylact. Magna grauitate & asperitate obiurgat eos, dicens: Si hoc culpatis in me, quod vos non grauauim, verū gratis, ac citra impētas vestras euangelium prædicauim, donate mihi peccatum hoc. Simulantē & illorū encomiū continet sermo, qui sese iniuria affici putāt, quod nihil ab se dignatus sit accipere.

a Nō enim quæro quæ. Ambrosius. Ostēdit se ideo accipere nolle ab eis, vt eos lucraret, vt intelligentes, quia pecunię præponit eos, tandem cognoscerent affectum illius erga se.

Augustinus. Non quærebat Apostolus datum, sed fructum, ne quasi vēditor euāgelij putaretur. Et tamen vere mercator domini sui. Nā prorsus vēdidit, dat enim spiritualia, & nō quærit carnalia, sed maius precium. i. homines ipsos, sicut Ioseph frumenta vendens in Aegypto, nō

argentum quærebat, sed ipsos ementes seruos regio faciebat, & sic frumenta quę non vendidit, vendidit. Venditionē ergo istam intellige gratuitam. vnde et dictum est; Sitiētes venit ad aquam, et emite vobis sine argento.

b Nec enim de. Carnales patres filiis congregant, nam spiritualia dignum est, vt a filiis sumptus accipiant. Hic autem intantum probat se nolle accipere, vt transferat causam carnalis patris, ad spiritualem, et dicit non solum se pro salute eorum impendere, sed & mori paratum.

c Et su. im. ego ipse pro anima ve. Augusti. Perfecta quidem charitas hæc est, vt quidem paratus sit et pro fratribus mori. Sed nunquid mox, vt nascitur? Cum fuerit nata, nutritur, cū fuerit nutrita, roboratur, cū fuerit roborata, perficitur, cum ad perfectionem venerit, dicit: Cupio dissolui, & esse cum Christo. * Hieron. Quod habeo labore nimio, impendo, & plusquā possum impendam. Perfecta enim dilectio nō solum torum quod habet gratis impendit, sed etiam ipsa libenter impenditur si necesse est.

* Chrysof. Nam parentes quidem filiis thesaurizare lex naturæ præcipit, ego autem non solum hoc facio, sed & meipsum addo. Si & ipsam carnē infumere oporteat, nō parcā propter vestram salutem: vnde additur cū improperatione & charitate, licet plus vos dilig. mi dilig. Magnū crimen est, nō diligere,

diligere, maius autē crimen fit, quando quis diligitur, & non diligit, nam qui diligit diligentem, nihil amplius habet thelonariis, ac si neq; hoc habes, bestijs inferior fueris. Quid dicis hō? Non diligis diligentē, & cuius gratiā viuus? vbi autem posthac proderis, ad quæ negotia idoneus? Nū ad ciuilia? nū

nus habuistis præ cæteris ecclesiis, nisi quod ego ipse nō grauauim vos? Donate mihi hanc iniuriam. Ecce tertio hoc paratus

sum venire ad vos, & non ero t̄ grauis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. † Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. Ego autem libentissime

impendam, & t̄ superimpendar ego ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligar. Sed esto. Ego vos non grauauim, sed cum essem astutus, dolo vos cepi. Nunquid per aliquē eorum, quos misi ad vos, t̄ circūueni vos? Rogauim Titum, & misi cum illo fratrem. † Nunquid Titus vos circū-

ueniuit? Et quis inquit, erit sic miser? Et quis sic efferus, vt auerfetur & odio habeat amantem? &c.

Sed esto, ego vos non grauauim. * Hieron. per omnia se purgat, ipsorum semper conscientiam testē inuocans, simul & quomodo possint se cauere, demonstrans.

d Nunquid. Ambros. Forte suspicarentur, ideo eum cōtempnissimē, quia parua offerebantur: Sed nunquid circūueni, vt dicerent, si vultis pacatum habere Apostolum qui parua respuit, digna dare?

* Chrysof. Vidisti quantū diligentia incrementum? Non solum seipsum ab accipiēdo purum seruare, sed etiam eos qui a se mittebantur, sic instituit, vt ne paruam quidem carpere volentibus ansam det. Hoc multo maius erat eo, quod fecerat Patriarcha, nam ille quidem a victoria rediens, regedante spolia non accipiebat, præter ea quæ illi comederant, hic autem necessario alimento, neque ipse vsus est, neq; socios vti permisit, vt impudentium ora magis obturaret. Idcirco ipse Corinthios testes adducit, quod ipsi nihil acceperint, vt ne ipse sibi videretur testis esse. Id quod solemus vti in valde manifestis, & in his pro quibus audemus aliquid. Non dixit, num quis accepit aliquid a vobis, sed rem vocat fraudem, carpens illos & ostendens, quod ab inuoluntarijs accipere fraus est.

8 Ego autem. Qui per euangelium vos genui, vt dicitur. 1. Corinthiorum. 4.

9 Libentissime impendam. vobis nō solum spiritualia bona, sed etiam temporalia, sumptus mihi debitos non accipiēdo.

10 Et superimpendar ego ipse, &c. q. d. pro salute vestra paratus sum sustinere moriē, Hoc enim debet prælatus facere suis subditis. vnde dictum est Petro. Iob. vii. &c. Pasce oues, scilicet. exemplo, verbo, temporali subsidio.

11 Licet plus vos diligens. quam alias ecclesias.

12 Minus diligar. a vobis. Et in hoc ostendit eorum ingratitude.

13 Sed esto. Hic remouet cauillationem duplicem pseudo apostolorum contra ipsum. Dicebant enim eorum aliqui, quod caute dimiserat sumptus accipere, vt magis eos deciperet, sed per ministros suos intendebat plus lenare in absentia sua & sine verecundia. Et hoc est quod dicit: Sed esto. ego vos non grauauim. sumptus accipiēdo.

14 Sed cum essem astutus. i. cautelosus.

15 Dolo vos ce. modo dicto, vt imponunt mihi pseudo Apostoli. Quod ostendit falsum di.

16 Nunquid per ali. eorum quos mi. ad vos, &c. q. d. manifeste patet quod non.

17 Rogauim. Ti. vt iret ad vos pro salute vestra.

18 Et mi. cum il. fra. s. Lucam.

19 Nunquid Titus vos circ. q. d. per effectum apparet omnibus quod non.

8 Ego autem. Qui per euangelium vos genui, vt dicitur. 1. Corinthiorum. 4.

9 Libentissime impendam. vobis nō solum spiritualia bona, sed etiam temporalia, sumptus mihi debitos non accipiēdo.

10 Et superimpendar ego ipse, &c. q. d. pro salute vestra paratus sum sustinere moriē, Hoc enim debet prælatus facere suis subditis. vnde dictum est Petro. Iob. vii. &c. Pasce oues, scilicet. exemplo, verbo, temporali subsidio.

11 Licet plus vos diligens. quam alias ecclesias.

12 Minus diligar. a vobis. Et in hoc ostendit eorum ingratitude.

13 Sed esto. Hic remouet cauillationem duplicem pseudo apostolorum contra ipsum. Dicebant enim eorum aliqui, quod caute dimiserat sumptus accipere, vt magis eos deciperet, sed per ministros suos intendebat plus lenare in absentia sua & sine verecundia. Et hoc est quod dicit: Sed esto. ego vos non grauauim. sumptus accipiēdo.

14 Sed cum essem astutus. i. cautelosus.

15 Dolo vos ce. modo dicto, vt imponunt mihi pseudo Apostoli. Quod ostendit falsum di.

16 Nunquid per ali. eorum quos mi. ad vos, &c. q. d. manifeste patet quod non.

17 Rogauim. Ti. vt iret ad vos pro salute vestra.

18 Et mi. cum il. fra. s. Lucam.

19 Nunquid Titus vos circ. q. d. per effectum apparet omnibus quod non.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Præ. cæteris. Eccl. A suis apostolis.

2 Nisi quod ego ip. non gra. vos. accipiēdo sumptus a vobis.

3 Donate mihi hanc iniu. Ironice loquitur. Fecerat enim in hoc eis magnam gratiam. Et quia posset dicere aliquis pseudo apostolus, quod prius abstinerat ab acceptione, vt postea plus hauriret. Ideo hoc remouet, di.

4 Ecce tertio hoc pa. sum ve. ad vos. Semel enim venerat, & iterum paratus fuit ad veniendum, vt dictum est, supra. 1. ca. sed impedimentum veniendi fuit ex parte eorum, & tertio erat paratus venire & venit.

5 Et non ero grauis v. i. non accipiam a vobis sumptus, sicut nec a principio. Cuius subdit causam, dicens.

6 Non enim quæro quę vestra sunt, sed, s. adducere mecum ad salutem. Et ad hoc induci, similitudinem.

7 Nec enim debent filij pa. thesauriza. Thesaurizatio enim importat prouisionem in posterum. Filij autem naturaliter superuiuunt parentibus, & non econuerso, ideo naturalis est inclinatio ad prouisionem filiorum, & non econuerso. Tamen filij de præcepto Dei tenent honorare patrem & matrem, non solum eis reuerentiam exhibendo, sed etiam si indigeant necessaria ministrando. sed hoc non est thesaurizatio quia non est prouisio in posterum. Quod autem principes dederant magnas diuitias prælatis ecclesiæ qui sunt patres eorum spirituales, fuit per modum dispensationis ad dādum pauperibus, & nō per modum thesaurizationis. Consequenter adaptat similitudinem ad propositum, dicent.

Ego

Tom. 6.

p 2

Non-

A *a* Nonne eodem spiritu amb. Idem. Gratia totum tr. buit, on-
dit quod tora hec claus, non a nostris laboribus, sed a spiritus
dono bonum opus sit, & a gratia Etenim maxima erat gra-
tia, inopia pressos & esurientes nihil accipere propter docē-
dorum ædificationem.

b Nonne eisd. vestig-

* THEOPHY-
LACT. Non in mi-

nima quidem re tra-
mitem meum excels
ferunt, sed eandem
† Rursum exactam rationem, a
nobis præmonstra-
ram ostenderunt. Ex
pende autem quo-
modo nedum seip-
sum erudierit Pau-
lus, verum etiam suos
commilitones, ne
polluerentur omni-
no vel etiam iusta ac-
ceptione.

B *c* Olim puta quod.
Iamdudū forsan pu-
ratis, quod causa ex-
cusationis quasi reus
dicam, quod non
grauavi, sed dico, te-
ste Deo, qui scit qđ
nō circumueni vos.

& non superbe, sed in Christo amplificando in vobis:

* Chrysof. Vidisti quomodo vbique metuit, ne adulati-
onis suspicionem admittat? Vbi vidisti sapientiam Apo-
stolicam? Etenim antea dixerat, nū iterum nos ipsos commen-
damus? & in præmio epistolæ, num opus habemus com-
mendatitij epistolis?

d *Omnia autem.* Iterum illos curat, & non manifeste dicit,
quod propter infirmitatem vestram non accipimus, sed vt
ædificemus vos. Dicitur magnum & molestum quiddā, ea
propter & defensionem ponit dicendo, quod omnia pro ve-
stra ædificatione, & apponendo.

e (*Timeo ne forte cum venero.*) quod asperius dicendū præmi-
tigat, hoc enim iam non erat periuicacię, neque authoritatis
doctoris, sed curę paternę, quando eos qui peccarunt corre-
cturus metuit ac tremat.

f *Ne forte contentiones.* * Theophylact. Primum posi-
turus erat, inflationes, aduersus ipsum enim arrogantes, &
elati, pseudo apostolos honorabant: attamen ne videat, quę
sua sunt querere, quod publicum est primum dicit. Ab emu-
latione. n. & inuidia omnia alia nascebantur, ac rursus ab ijs
emulatio accendebatur. Contentio autem dicitur, quādo
quisquam per litem prouocat alterum sup quapiam re. Mur-
murationem autem calumniam vocat. Inflationes quę ad o-
stentationē & arrogantiam spirant, tumidosque mores, vel
quando

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nonne eodem spi. am. s. ego & ipse. Spiritu enim sancto eos
instigante iuermnt ad prædicandum Corinthiis.

2 Nonne eisdem. ve. q. d. Sic. s. Christi vestigia sectando.

3 Olim. Hic remouet secundam cauillationem, quia aliqui dixe-
runt ipsum scripsisse epistolam se excusans falsis verbis & fictitijs v-
tendo, hoc remouet dicens: Olim putatis. per informationem falso-
rum apostolorum.

4 Quod excusemus nos apud vos. vtendo verbis mendaci-
bus, quod non est verum. Ideo subdit.

5 Coram Deo. Cuius oculis nuda & aperta sunt omnia. Heb. 4.

6 In Christo lo. i. in veritate quę Christus est. Et est modus asse-
rendi veritatem.

7 Omnia autem. Hic Apost. ostendit necessitatem suę commenda-
tionis propter mala quę Corinthi commiserant. Ad cuius euidentiam
sciendū. quod post conuersionem suam inciderant in peccata carnalia,
occasione illius nefarii qui patris uxorem habebat, de quibus se corre-
xerant per primam epistolam in parte, sed non totaliter, insuper alia
peccata spiritualia commiserant a falsis apostolis decepti. Ideo dicit:
Omnia autem charif. quę dixi ad meam commendationem.

8 Propter. vestram ædifi. hoc feci.

quando ceu in alteram naturam tumor translatus fuerit.

* Hieron. Propter hæc dicebat se feuerissime vindicare.
Quid faceret si nostris temporib. adueniret, quibus ad com-
parationem aliorum criminum, ista ne putantur quidem
esse peccata.

a Ve leodem spiritus sancto, vel eadem voluntate.

b Ego & Titus.

c Eisdem operationibus, per quas apparet voluntas. Vnde. A fructibus
eorum cognoscetis eos

a uenit? Nonne eodem spiritu ambulauimus? Nonne eisdem
d vestigij? Olim putatis, quod excusemus nos apud vos?

a i teste Deo qui scit quod non circumueni vos. Et non superbe hoc dico, sed. Amplificando in
vobis. **b** Vera dico, Omnia autem, & de reuelatione, & de tribulatione propter vos vt pseudo sepeclatis.

d Coram Deo in christo loquimur. Omnia autem carissimi

Propter uos. Q præparate vos.

e propter vestram ædificationem. Timeo enim ne forte cum

Incorrectos.

Contristans, puniens.

venero, non quales volo inueniam vos, & ego inueniar a vo-

b is qualem nō vultis, † ne forte cōtentiones, æmulationes,

a Cum latenter seminant discordias. **b** Vt qui maiora dona **a** tumultus ad pugnam

In reparatione rerum & ultione.

infurrectiones, inflationes, seditiones † animositates, dissen-

a Odia inde orta. **a** Detrahit quę ei quem odit. **c** Sic prius. Tales inueniam.

g siones, de tractiones sint inter uos. Ne iterum cum vene-

a Affligat.

b Ira quod.

c Quia quidam egerunt pœnitentiam.

h ro, humiliet me Deus apud uos, et lugeam multos ex his

a Epistolam.

K qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super

sed ne venientem humiliet Deus? Quia nisi per illum aduertif-
sem, nō curassem. Neque enim quasi potestatem habens, &
ferox pœnam exigo, sed propter illius præceptum.

h *Et lugeam multos.* * Hieron. Hoc est contra Nouatiana-
nos pœnitentię negatores, si enim luget pœnitentiam non
agentes, vtique de agentibus dolet.

i *Et non egerunt.* August. in homil. Non sufficit mores in
melius commutare, & a malis recedere, nisi de his quę facta
sunt sanctis fiat domino per pœnitentię dolorem, per humili-
tatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperatibus
elemosynis.

* Theophylac. Apostoli hic viscera & miserationem
animo voluta: nam pro aliorum delictis ipse luget. Non dixit
autem omnes, sed multos, nec simpliciter qui peccarunt,
sed quos non pœnituit suorum delictorum, hi enim digni
sunt luctus, qui in vulnere, nullam adhibentes medicinam,
permanent.

* Chrysof. Hoc enim potissimum doctoris est, sic con-
dolere discipulorum calamitatibus, & lugere ac deplorare
subditorum vulnere.

K *Super immunditia & fornic.* * Hieron. Impudicitia gra-
uior est fornicatione, quasi monstruosa turpitudine, sicut ille
fecit qui uxorem patris accepit.

* Chrysof. Etiam hoc loco scortationem obscurius
insinuat.

9 Timeo. propter peccata quę incurristis.

10 Ne forte cum. ad vos presentialiter.

11 Non quales volo inue. vos. s. rebelles & incorrectos.

12 Et ego inue. a vo. qualem non vultis. s. aspere corripientē.
& rebelles Sathana tradentem in afflictionem carnis. Et subdit cau-
sam, dicens.

13 Ne forte conten. de baptismis & baptizatis, vt habetur
1. episto. 1.

14 Aemulationes. id est, inuidia.

15 Animositates. i. voluntates nocendi alterutrum.

16 Diffensiones. i. diuisiones animorum ex quibus oriuntur præ-
ditijs, & etiam sequentia.

17 Detractiones. denigrando famam proximi manifeste.

18 Infurrectiones. occulte. Dicitur enim susurro ab auris sono, quia,
loquitur malum in aure.

19 Inflationes. scilicet superbia.

20 Seditiones. i. perturbationes ecclesię.

21 Sunt inter vos. Ex falsorum apostolorum receptione.

22 Ne iterum. resumatur. Timeo positum, supra. Ne iterum
cum, & c. i. mentem meam affligi permittat.

23 Et lugeam m. i. ante scripturam huius epistolę.

24 Et non ege. p. s. de peccato contra naturam.

Ti-

Et for-

insinuat. At si quis diligeret inquisierit, inueniet hoc nomine omne genus peccati uocari. Nam licet per excellentiam scortator & adulter uocetur in mundus, attamen etiam

^a Luxuriam contra naturam. ^b In meretricibus vel coniugatis. Cum i beris a viro Quasi assidue. immunditia & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt.

etiam alia peccata in mundiciam faciunt in anima. Propter hoc certe & Christus iudicos immundos uocat, non scortationem illis improperans, sed & alia uitia, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et fornicatione. simplici, quae est soluti cum soluta,

2 Et im-

ADDITIO I.

In ca. 12. ubi dicitur in Postilla. Siue in corpore, siue extra corpus. Haec uerba Apostoli, cum dicit, Siue in corpore, siue extra corpus, &c. diuersimode a diuersis exponuntur, prout in secunda secundae q. 175. arti. 6. in corpore quaestionis. inter quas expositiones ponitur haec quae est in Postilla. & est Aug. super Gen. ad litteram, ut in praedicto arti. & uidetur magis consona litterae.

ADDITIO II.

In eo. ca. ubi dicitur in Postilla, Et audiuit arcana uerba, &c. Ex hoc quod dicitur hic, Et audiuit arcana uerba, non uidetur haberi quod apostolus uidit diuinam essentiam. Diuina. n. essentia non uere significatur per arcana uerba, cum in diuinis tantum uerbum est, non autem plura. Similiter ex hoc quod sequitur, Quae non licet homini loqui, non habetur quod arcana illa erant incomprehensibilia seu inenarrabilia. De talibus enim non dixisset, quod erant arcana quae non potest explicare seu enarrare. Sed cum dicit, Quae non licet, potius arguit oppositum. scilicet quod si licuisset, loqui potuisset ea enarrare. Unde ad habendum sententiam huius dicti, Et audiuit arcana uerba, Considerandum est quod sicut factus Thome in prima parte. q. 12. arti. 9. in responsione primi argumenti ponit, aliquid sunt potentiae cognoscituae, quae ex speciebus primo conceptis alias formare possunt: & sic Paulus uel quocumque; alius uideat Deum ex ipsa uisione essentiae diuinae potest formare in se similitudines rerum quae in essentia diuina uidentur, quae remanserunt etiam postquam desinit essentiam diuinam uidere. de quibus potest intelligi, illud apostoli, Audiuit arcana uerba, & quia illa erant secreta, licet enarrabilia, ideo de ipsis dicit. Quae non licet homini loqui. q. d. si licuisset loqui, explicarem illa. Nec mirum, quod Paulus talia secreta post uisionem diuinae essentiae in memoria retinisset, cum etiam prophetarum aliqua sibi reuelata in secreto custodiebant, ut patet. Isa. 8. & Dan. vi. Et quia ista uisio, qua uidentur res per species sic conceptas, est ualde minor ea uisione, qua res uidentur in Deo, ideo istam uisionem uocat auditum, dicens, Audiuit arcana: Auditus enim est sensus minoris perfectionis quam uisus. Si autem quaeratur unde habuit Aug. quod Paulus uidit diuinam essentiam, si ex uerbis praedictis. scilicet audiuit arcana uerba, &c. hoc non habetur? Dico quod sententia Augustini habetur ex hoc, quod Paulus testatur in eodem capitulo, se fuisse raptum ad paradysum. Per quod intelligitur secundum glo. caelum empyreum, ubi angeli, & sanctae animae fruuntur Dei contemplatione. ad quod caelum seu paradysum cum dicit se raptum, significat quod Deus ostendit ei uitam in qua uidentur in aeternum a beatis. quae quidem uita solum consistit in clara diuinae essentiae uisione. unde ex hoc ostendit, quod Paulus uidit diuinam essentiam, ex quo praemia beatorum uidit, & hoc fuit praenotatum de Paulo Act. 9. cum de eo Christus dixit Ananiam. Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati. ex hoc enim ostenditur, quod non sunt condignae passionibus huius seculi ad futuram

2. Et impudicitia, id est, uiolatione uirginum. Et dicit, luceam, quia sicut gloria patris est filius sapiens, ita malitia filiorum dat patri materiam lugendi.

ram gloriam quae reuelabitur in nobis, ad Roma. 8. d. Ex quo manifeste ostenditur, quanta oporteat eum pati pro nomine Christi, &c. Replica. In capitulo. 12. ubi dicitur de rapto Pauli, illum passum exponit Postillator sicut beatus Aug. q. uidelicet in illo raptu uiderit diuinam essentiam. Bur. libenter obijceret, sed quia uidit factum illud non tam Postill. quam beati Aug. uix potuit abstinere motus debilibus rationibus. Primo arguit, quod non potest haberi ex hoc Apostolum uidisse diuinam essentiam, quod dicitur, Audiuit arcana uerba, cum ibi sit unicum uerbum, non uerba. apparet obiectio tentatiua. dicitur tamen ad eam, quod quamuis sit in diuinis tantum unicum uerbum personale, sunt tamen ibi plura relucetia in essentia diuina, quae est secundum beatum Aug. plena omnium rationum uiuentium. ad quae artifex respiciens ne uideret irrationabiliter operans alia ratione condidit hominem, alia ratione equum, &c. Illae enim rationes bona similitudine uerba dici possunt, quia significatiua. Haec autem dicit Apostolus se in essentia diuina audisse. id est uidisse. unde potest haberi Apostolum uidisse diuinam essentiam. quia non potuit uidere id in quo relucet, sicut nemo potest uidere formas resultantes in speculo, nisi uideat speculum. Secundo mouetur, quod non potest haberi Apostolum uidisse diuinam essentiam. Et hoc est quod dicitur, Quae non licet homini loqui. Potius enim dixisset, quae non potest homo loqui: ideo ex illa littera potius habetur, dicit Burgen. quod non uiderit diuinam essentiam, quia sonat, si liceret loqui, quod posset, quod de essentia diuina est impossibile. Ad quod dico, quod sicut diuina essentia est uisibilis ab homine, ita enarrabilis. Non est autem uisibilis quantum uideri potest, quia tunc homo infinitum infinite uideret & adaequate sicut Deus se uideret, hoc autem impossibile est. ita etiam ab homine inexplicabile est uide licet ad plenum. Si enim homo essentiam explicare posset quantum dici bilis est, posset ex essentia diuina uisa generare uerbum substantiae eiusdem personale. sic. n. solus pater explicat dicendo uerbum. si igitur Apostolo licuisset utique loqui potuisset ea, quae uidit. Sed illud quod uidit simpliciter inexplicabile est, sicut ab homine etiam uisibile, ut dictum est. Ista responsio probat Burgen. per sanctum Thome. parte. 1. q. 12. prout hic eum allegat. Respondeo autem ad omnes Burgen. tentationes similes, quod si ex una parte litterae non habet Paulus uidisse diuinam essentiam prout arguit, habet tamen ex summa litterae totali, uidelicet, quod raptus ad paradysum. id est locum beatitudinis, quia audiuit arcana, quae audita loqui non licuit, &c. Id quod Bur. dicit praenotatum illam Apostoli uisionem, non uidetur multum rationabile, quia cum dicitur. Ego ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati, ex hoc non habet, quod Deus ostenderit ei essentiam suam, quia circa uisionem essentiae diuinae potuit ostendere ei per spiritum, uel alia uisione cuncta per eum suslinenda. Et tamen uelis quocumque modo passionibus omnium sanctorum non solum Apostoli, non sequitur essentiam diuinam beatissime & clare uisam, quae non sunt comparabiles passionibus temporales ad gloriam sempiternam. Ait. n. idem Apostolus ad Ro. 8. Non sunt condignae passionibus, &c.

Si Paulus essentiam diuinam uiderit.

E

F

CAP. XIII.

Ecce tertio, &c. Theophylactus. Perinde ac Deus multa interminatur, semper autem cunctatorem agit, in inferendo supplicio, huc admodum imitator eius Paulus haud pauca testificatur ante aduentum suum ut scriptum est, iniquiens, coram duobus aut tribus

CAP. XIII.

Timeo ne tales inueniam uos &c. caute, quia ecce certum sit hoc tertio apparatu, non quod iam bis uenisset. Et tunc testibus probabitur si quid quaeratur, etiam culpam inueniatur, non parcam sicut praedixi bis cum prelorens, & modo praedico ut tunc bis praedixi.

Ecce tertio hoc uenio ad uos, ut ore duorum vel trium testium stabit omne uerbum.

tate perficietur, nisi resipueritis mente uestra sanctoribus cogitationibus imbuta. Testimoniū enim loco, aduentus suos ponit.

Non par-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

Ecce. Postquam Apostolus multa locutus est contra falsos apostolos, hic consequenter inuehitur contra complices suos. Et diu diu in duas; quia primo vituperat falsos prophetas inhaerentes. Secundo commendat in uera de Etrina persistentes, ibi: De cetero fratres Prima in tres quia primo comminatur eis sententiam seueritatem. Secundo, declarat suam iudicia-

iudiciariam potestatem. ibi: An experimentum. Tertio inducit eos ad correctionem. ibi. Vosmetipso. Circa primum dicit: Ecce uenio. id est cito ueniam personaliter.

2 Tertio hoc. Non quia bis ante fuisset, sed quia semel fuerat, & iterum semel paratus fuerat uenire, sed impedimentum fuerat ex parte ipsorum. 3 Ut in ore accusantium vel testificantium.

4 Stabit omne. ad puniendum acriter sic conuictos.

bus omnem contruersiam sisti: hanc ad rationem tribus meis aduentibus, omne uerbum quo interminatus sum uobis, statuetur aduersus uos, & plane cum auctoritate perficietur, nisi resipueritis mente uestra sanctoribus cogitationibus imbuta. Testimoniū enim loco, aduentus suos ponit.

Deut. 17. b. Mat. 8. b. Iob. 8. c. Heb. 10. c. 2. q. 5. in pri & c. placeat.

A Non parcem Post tot correctiones, si se non emendant, non debet eis parci.

b An experimentum. Moris diuinae scripturae personae Dei tribuere, quod in nobis facit: sicut Apostolus locutionem ipsam illi tribuit, cuius munere loquebatur. i. Christo. De quo subdit.

* Hieron. Qui post documenta priorum peccauerint, non ipsis parcam: quia antecedentium ruina, sequentes debet facere cautiore.

An experimentum queritis eius qui, &c.

* THEOPHYLACT.

Cum magna indignatione ad contemnentem ipsum, veluti imbecillum & contemptum haec dicit. Postquam enim vultis explorare num Christus in me commoretur, ac propterea me ridetis ceu infirmum, ac Christi inanem, agnoscetis omnino, ni vitam moreque vestros correxeritis. Commonstrat autem spiritualia esse quae loquatur verba, deincepsque metuendas esse minas suas, ceu loquentis sint Christi. Non ideo autem puniebat illos, velut probationem aut experientiam daturus: verum qui irremediabiliter delinquitis, si cogar, inquit, penam sumere de vobis, ad eoque punire vos, sentietis per opera ipsa explorationem quam inquiritis.

c Qui in vobis. Non infirmus. sed potens apparuit cum dona dedit. Quod experti, ne dubitent se ab eo posse puniri.

Qui in vobis non infirmus. * Theophylact. Verisimile erat eos iam antea expertos esse Dei potentiam: Ait igitur: quia iam antea experimentum accepistis, omnino nouistis quod in vos non sit infirmus, sed fortis potensque, Vel quia iam nunc potentiam suam in vobis demonstrat, qua efficit ut vos possitis emendari, percutiens vos nunc, ut futuro seculo dimittat, erga infideles autem ostendit potentiam suam in die iudicij.

d Nam & sic crucifixus. * Hieron. Quod crucifixus est, nostrae est infirmitatis, quod viuere suae virtutis.

* Chrysost. Hoc loco infirmitatem dicit: non, quae erat, sed, quae ab infidelibus putabatur. Non hoc igitur dicit, quod cum infirmus esset, crucifixus est. Absit, nam quod omnino potuisset non crucifigi, ostendens, alibi prostravit hos, qui capere conabantur, ita ut supini caderent, alibi radios a corpore emittit transfiguratus, alibi ficulneam arefacit, & oculos eorum qui ad se veniebant excacat, & innumerabilia alia facit. Quid igitur est, quod dicit, ex infirmitate? Licet crucifixus sit periculum & insidias ferens (nam haec admitto infirmitatem vocari) attamen nullum, damnum sensit.

e Sed viuere ex virtute Dei. * Theophylact. Hoc est Patris. siue

siue sua ipsius. Nam, quaecunque patris sunt, etiam ipsius sunt. & quae ipsius sunt patris sunt. Proinde etiam seipsum excitauit, eque ac praedixit. Soluite templum hoc, & ego excitabo illud. Haec autem omnia dicit Paulus quia contemnebant ipsum, ut qui persecutionibus & insidijs esset obnoxius, atque ex infirmitate haec eum pati existimabant.

1 Ob oculos itaque ponit, quod Christus ex hac infirmitate nihil damni accepit.

2 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

3 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

4 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

5 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

6 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

7 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

8 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

9 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

10 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

11 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

12 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

13 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

14 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

15 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

16 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

17 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

18 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

19 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

20 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

21 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

22 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

23 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

24 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

25 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

26 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

27 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

28 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

29 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

30 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

31 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

32 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

33 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

34 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

35 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

36 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

37 Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuimus. i. potestatem habebimus per eum in vobis iudicandis. Vel, viuimus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

vt
causa.

confiteatur.
Aug. tract. 44.
in lo. & in
psal. 4.

Ioan 18. b
Math. 17. a
Math. 21. b

NICOLAUS DE LYRA.

1 Praedixi enim &, id est, moneo primo & secundo. debet enim monitio praecedere sententiam, ut per hoc reducantur peccatores ad veritatem, quod si monitio non sufficit, feratur sententia, ne mali magis insolescant.

2 Quoniam si venero iterum. peccanti enim semel parcendum est, sed si reciduat adhiberi debet poenitentia, ne facilitas veniae incentiuum praebet delinquendi.

3 An experimentum, &c. quia posset aliquis querere, quae auctore sit puniens nos, ideo consequenter hic ostendit suam iudicariam potestatem a Christo sibi commissam dicens, An experimentum. q. d. sic querendo queritis experiri potestatem Christi loquentis in me, quae quidquid dico vel facio, ad instructionem vel correctionem vestram auctoritate Christi facio.

4 Qui in vo. q. d. haec virtus Christi in me existens satis declarata est in vobis per miracula vobis exhibita.

5 Nam & si cru. f. Christus.

6 Ex infir. ex nobis assumpta.

7 Sed vi. aeternaliter.

8 Ex virtute. est enim verus homo & verus Deus.

9 Nam & n. qui Christo conformamur.

10 infirmi sumus in illo. i. tribulationes sustinemus propter illum.

11 Sed viuimus cum eo. f. in gloria.

12 Ex virtute Dei in vo. i. per quam vobiscum resurgemus.

Aliter etiam exponitur. Nam & nos infir. id est, licet sumus infirmi ex humana conditione, tamen ex virtute Dei sumus potentes inter vos per operationem miraculorum.

13 Vosmetipso. Hic inducit eos ad correctionem. Et secundo remouet quandam falsam suspicionem, ibi, Oramus dominum. Circa primum dicit, Vosmetipso tentate. i. facta vestra examinata, antequam veniam ad vos iudicandum.

14 Si estis in fide. Christi.

15 Ipsi vos pro. q. d. hoc potestis facere. Ideo subdit.

16 An non cognoscitis vosmetipso. quia Christus Iesus q. d. potestis cognoscere, si Christus est in vobis per veram fidem.

17 Nisi fort. fide carendo. Sed contra hoc obicitur, qui cum Christi sit

Spero

a Spero autem quod cognoscite. Idem. Magnae hinc minae p̄deur.
A Quia enim vultis accipere probationem, per penam quam vobis infligemus, vemo in spem, nobis non futuram demōstrationem, quod non sumus reprobi, neque exciderimus ab gratia signorū & virtutis, neque vita sumus ita corrupta, ut e nobis atq; domo nostra extrudatur Christi, verum est in nobis per probatam vitam, vosque immorigeros puniet.

* Hieron. Spero vos sensuros quomodo nos conuersemur.
b Oramus autē, &c. Hoc orat Apostolus, ut his bene agentibus in eis corripienda non inueniat, & sic reprobi appareant, probati enim videntur, dum iudicant peccatores. Sic ergo si non sint quos iudicent cessante autoritate quasi reprobi videntur.

Intelligēda est hic gratia Dei, qua sola homines liberantur a malo, & sine qua nullum profus, siue cogitando, siue volendo, amando, siue agendo faciunt bonum. Non solum, ut monstrante ipsa quid faciendum sciam: verum etiam ut praesente ipsa faciant cum dilectione. Hanc igitur inspirationem bonae voluntatis, & operis posebat Apostolus Corinthiis, cum dicebat, *Oramus*. unde non ait, monemus, docemus, sed oramus. Quia sciebat haec omnia non valere, quae plantando & rigando faciebat in aperto, nisi pro illis exaudiret orantem, qui dat incrementum in occulto. Non enim nihil voluntas nostra agit, sed sola non sufficit. Maluit ergo dicere oramus, ut ipsa gratiam commendaret, ut intelligerent illi quando non faciunt aliquid mali, non solum sua voluntate se vitare malum, sed adiutorio Dei adimplere quod iussum est. Ergo quando precipitur, agnoscite voluntatis arbitrium. Quando oratur quod praecipitur, agnoscite gratiae beneficium.

* Chrysostomus. Quid huic animae comparabimus, cōtēnebatur, respuebatur, illudebatur, subsanabatur, quasi vilis contemptibilis, arrogans, quasi gloriosus in verbis quidem, re autem ipsa, neque parvam virtutis suae vim ostentans, non solum differt, neque solum cessat, sed precatur ne detur sibi talis (puniendi) occasio. Obsecro inquit Deum, & oro, ut nullum inueniam incorrectum, nullum inueniam non poenitentem, sed, ut virtutem operemini, semper corrigamini, &c.

c Non ut prob. pareamus *** Theophylact.** Non enim in hoc

a Quia cognoscitis Christum in vobis, nisi reprobi estis, sed quidquid de vobis sit.
b Ex vita quam inter vos egi. **c** Nec à rīde, nec à potestate.
1 Spero autem, quod cognoscitis, quia nos non sumus repro-
2 **a** Non sumus reprobi, sed tamen. **b** sine quo nihil boni. **c** Contra pseudo, e contra ipsi de nobis. **d** Oramus.
3 **b** **i.** Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis, non ut nos
4 **a** Potentes in vobis exercendo potestatem in ultionibus. **Potius oramus.**
5 probati t̄ pareamus, sed ut vos quod bonum faciatis, nos
6 **a** Sine potestate. **b** Sed ne putent iniuste posse dominari subdit
7 **d** autem ut reprobi simus. Non enim possumus aliquid aduer-
8 **a** Iustitiam ut arguant bene uiuentem. **b** Tuenda ut vindicent in legis inimicum
9 **c** Non possumus contra ueritatem quod effectus indicat.
f sus veritatem, sed pro veritate. Gaudemus enim t̄ quoniam
10 **a** Non exercentes potestatem in ultionibus, cum nihil puniendum habemus
11 **b** Non timentes iudicium. **Sed.** **Etiam.**
12 **g** nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc & oramus
13 **h** vestram t̄ cōsummationem. Ideo enim haec absens scribo, ut
14 **a** Quam uolo. **In uobis.** **Quod possem.** **b** Ligandi & soluendi
15 **i** non praesens durius agam secundum potestatem qua domi-
16 **Qui aliter agunt, non habent potestatem à Deo.**
17 **k** nus dedit mihi in aedificationem, & non in destructionem.

hoc elaboro, inquit, ut videar probatus, seu Potentiam punien- di habens, ceterum ut vos bonum faciatis semper, & si unquam contingat vos delinquere, ut poeniteat vos scelerum, & ego sim reprobos, hoc est, ut ego non paucis videar infirmus, ac potentia vacans, quippe qui non inueniam locum puniendi vos.

Non enim reuera reprobos esse cupiebat. Probatus enim potius inueniebatur, quod sic erudiat discipulos, ut nihil peccent, sed multorum opinione dixit se veluti reprobum.

d **Reprobi simus.** i. appareamus reprobi, non habentes quod vindicemus vel didicemus.

e **Non enim possumus cont. verit.** *** CHRYSOSTOMVS.** Na si inueniemus, inquit, vos probe agentes, & repellentes peccata per poenitentiam, ac fiducia erga Deum habentes, neque poterimus etiam si velimus in posterum punire, sed etiam si attentaremus, non cooperaturus esset Deus. In hoc enim dedit nobis potentiam, ut sententiam ueram feramus & iustam, non a ueritate, vel paululum diuersam.

* Hieron. Innocentiae enim nostrae sententia, obesse non poterit, nisi ei qui pro certo peccauerit.
f **Gaudemus autem, &c.** Idem. Gaudemus si non sit necesse, ut nostra virtus appareat, sicut Petri apparuit, in Saphira & Anania.
g **Hoc & oramus, &c.** *** Chrysostomus.** Dulce nobis est ac gratum, quando sic existimamur infirmi, modo ut reprehensibiles sitis, validi, hoc est probati, & uirtutibus conspicui, & non solum uolumus haec, sed etiam precamur, ut uos sitis ita irreprehensibiles, absoluti, nullamque dantes nobis (puniendi) occasionem.

h *** Propter haec absens scribo.** Ne praesens autoritate utar, Vel le. n. litteris insitam esse auctoritatem, & non ipsis operibus, uellem uehementes esse epistolas, ut maneant minae, & in opus non exeant. Iterum & in hac defensione terribiliorem facit sermonem, & ostendens quod ipse non puniturus est, sed Deus, adiecit enim.

i **Secundum potestatem.** Et iterum ostendit, quod non cupit potestate in illis abuti, adiciens, non in destructionem, sed in aedificationem.
k **Non destrutionem.** Non destruantur qui corriguntur, sed correcti aedificantur.

a De ca-

NICOLAUS DE LYR

stus sit in homine per charitatem, uideat quod Apostolus dicat quod homo possit se scire habere charitatem. Contra illud quod habet Ecclesi. 9. a. *Nemo scit utrum amore vel odio dignus sit.* Dicendum, quod Christus habitat in homine dupliciter. Vno modo quantum ad intellectum & sic habitat in eo per fidem informem, quae potest homo scire certitudinaliter se habere, quia potest scire se tenere illam fidem quae tenet ecclesia. Alio modo habitat in homine quantum ad effectum. & sic est in eo per caritatem de qua non potest scire certitudinaliter nisi per reuelationem, potest tamen cognoscere per coniecturam. Et sic dicendum, quod Apostolus sic loquitur hic de in habitatione Christi per fidem informem. si loquatur de cognitione certa, uel coniecturali, si intelligatur de in habitatione per charitatem.

1 Spero autem quod cognoscitis, per miracula facta per nos.
2 Quia nos non sumus reprobi. id est, docentes contraria ueritati.
3 Oramus autem Deum. Hic remouet falsam suspicionem. Dixerat enim eos esse reprobos, si Christus non esset in eis. Et hanc sententiam sub dubio reliquerat. Ideo possent opinari quod uellet eos esse reprobos, ut sic in eis durius iudicium exerceret ad ostentationem suae potestatis, quod remouet dicens: *Oramus*

autem Deum ut nihil mali faciatis. quasi dicat optamus bonum uestrum, & non malum. **4** Non ut nos probati. i. perfecti magni.

5 Pareamus. id est appareamus in punitione malorum uestrorum, supple optantes.
6 Sed ut vos quod bonum est faciatis. Ita quod nihil puniendum sit in uobis

7 Non autem, ut reprobi simus. Id est, quasi amittentes potestatem puniendi per uestram innocentiam. quia ubi non est culpa, punitione non habet locum. Ideo subditur.
8 Non enim possumus aliquid aduersus ueritatem. puniendo innocentes.

9 Gaudemus enim, quoniam nos infirmi sumus. id est, non habentes potestatem puniendi uos: non propter defectum potestatis a parte nostra, sed propter innocentiam uestram.
10 Hoc & oramus ue. con. id est, beatitudinis uestrae perfectionem, in qua totum desiderium hominis consummatur. Subdit autem dictae innocentiae rationem, dicens.

11 Ideo enim haec absens scribo, ut corrigatis uos ante aduentum meum.
12 Ut non praesens durius agam. Aspere corrigendo. si, quod ab sit uos incorrectos inuenero,

A De cætero autem, &c. * Theophylac. Ego, inquit, quod meum est feci, reliquū est, ut vos vestra etiā simul afferatis, Si enim vitā vestram correxeritis, immarcescibile possidebitis conscientię gaudium, etiam si tristia vobis locatus sim.

b Gaudete fratres, tamen bene operamini, ut verum gaudiū habere possitis,

* Chrysostomus,

† super est
† valeat
† ynanimis
fatis,

Quoniam & multæ fuerunt tentationes, & magna pericula, consolationem accipite, & presertim estote. Nihil enim sic facit consolationē, ut pura conscientia, etiam si innumera afflictiones sint atque tentationes.

c Exhortamini, idem sapite, pacem habete,

* Chrysostomus Cōringit enim idem sa-

pere, & nō agere pacifice, quando in dogmatis conueniunt quidam, dissident autem alias inter se, verum vtrunque Paulus exigit.

d * Et Deus pacis er. vobisc. Hinc vobis & pax a dilectione illius, hinc malorū omnium sublatio, ista orbem seruauit, diuturnum bellum soluit, celo terram coniunxit, ista homines Angelos fecit. Istam ergo imitemur. Innumerabilium enim bonorum mater est dilectio, per istam saluati sumus, per istā ineffabilia bona omnia assequimur. Deinde reducēs illos ad hanc, inquit.

e Salutate inuicem in osc. sancto. * Theophylact. Non fucato ac doloso, Iudæ instar. Propter hoc enim osculamur, ut magis

magis accendamus charitatem, nam os præ cæteris maxime membris connectit animas. Etenim a longē reuerfi, vniōnē significantes osculum figimus. Vel quia templū sumus Dei, huius autem templi vestibulum vel atrium est os, tria oscula mur, per has enim priores ianuas ingreditur Christus.

f Salutant vos sancti.

1 omn. * Theophylact. Præsentem qui dem per osculū connectit, absentes autem per salutationem. imo & hosce cōnectit os, nam ab ore saluatio proficitur.

10 g Gratia. Totam trinitatem optat benedicere eos. Sua trinitas congrua, cuique gratia. i. remissionem filio, charitatē patri qui ex dilectio-

ne misit filium, communicationem spiritui per quē fit vniō. **h** Et cari. Dei. Dilectio Dei misit Christū, cuius gratia saluat. Et ut possideamus hanc gratiam salutis, cōmunicatio facit spiritui ussancti. Vel, cōmunicatio spiritus. i. spiritus ita sit vobiscū, ut communicet & conferat vobis & gratiam Christi & charitatem Dei. Quod est, tota sit vobiscum, dans gratiam de commissis & caritatem per spiritum.

* Chysof. Quoniam coniunxit illos inter se, per salutationes & oscula, iterum ad preces deflectit sermonē, magna diligentia illos etiam Deo coniungens.

* Hiero. Hoc est contra Arianos, qui ideo patrē maiorem esse cōtendunt, quia plerunque primus nominatur in ordine.

3 C AP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 De cætero, hic commendat & consolatur persistentes in doctrina fidei. Et primo ponit suam exhortationem, secundo, eorum salutationē, ibi, Salutate. Circa primum dicit, De cætero fratres. In veritate fidei persistentes.

2 Gaudete. Ad virtuosum enim pertinet de virtutum operibus gaudere, Perfecti estote, id est ad perfectionem consequendam tenite, quia sicut navis in flumen posita per aquæ motum descendit, nisi remiget in contrarium, sic anima ex corruptione carnis & pronitate ad malum cōtinuo descendit a perfectione, nisi conetur in contrarium.

3 Exhortamini. Inuicem quantum ad bonitatem affectus.

4 Idem sapite. quantum ad illuminationem intellectus. Sicut enim membra mutuo se inuuant naturaliter per colligationem nature, sic fideles per colligationem charitatis debent mutuo se inuare.

5 Pacem habete. quam Christus hereditarie vobis conseruandam relinquit, Iohannis. 14. d. Pacem meam do vobis.

6 Et Deus pacis. id est, dator & amator pacis.

7 Et dilectionis. quia caritas concomitatur verā pacem, eo, quod per

per charitatem Deus est in homine, & ipse in eo.

8 Erit vobiscum. Per gratiam in presenti, & gloriam in futuro.

9 Salutate. Hic ultimo, ponit eorum salutationē, dicens. Salutate. inuicem in osculo sancto. Osculum enim est signum vnitatis. fideles autē debent esse uniti charitate, propter quod osculum huius vnitatis signum dicitur, sanctum, ad excludendum osculum libidinosum quod unit ad immunditiam. Ex hoc autem Apostoli dicto inoleuit consuetudo in ecclesia dandi pacis osculum in missa.

10 Salutent vos. quia per eorum desideria de uestra salute communitantur vobis eorum merita. Consequenter imprecatur eis plenitudinem bonorum spiritualium, di.

11 Gratia. per quam fit peccatorum remissio.

12 Domini. i. quæ attribuitur Christo, Ioh. 1. b. Gratiæ & veritas per le. Chri.

13 Et cha. quæ vnit Deo.

14 Dei. s. patris, quæ est erga nos principium amoris, Ioh. 3. b. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum vnigenitum daret, &c.

15 Et communicatio sancti. quia per ipsum fit communicatio omnium donorum in ecclesia Dei. Sic cum omnibus vobis, Amen.

In-

G Alathæ sunt Græ.

Galli enim in quādam Græciæ prouinciā olim venientes, Græcis se miscuerunt, vnde prius illa prouincia Gallogræcia, deinde Galathia appellata est. Vnde cum Græci acuti sint ingenii, illi tantum Galathæ stolidi & ad intelligendum tardiores erāt, sicut & indociles Galli. hi veritatem ab Apo-

Gallogræcia.
Galathia.

Incipit argumentum in epistolam ad Galathas.

Alathæ sunt Græci. Hi verbum veritatis primum ab Apostolo acceperant. Sed post discessum eius tentati sunt a falsis apostolis, ut in legem, & circuncisionem verterentur. Hos Apostolus reuocat ad fidem veritatis, scribens eis ab Epheso.

lo acceperant. sed post a pseudo, ut Iudaizaret tentati sunt. hos Apostolus reuocat ad veritatem scribens ab Epheso. Prius commendat suā personam, quam pseudo deprimebant. Inde legem improbat, docens non esse tenendam post Christum. Tandem commendat euangelium & fidem Christi, quæ ad salutem sufficit.

mendat euangelium & fidem Christi, quæ ad salutem sufficit.

C A P. I.

Paulus Apostolus. Nomine officii terrorem incutit.
b Non ab. (vt quidam) ab apostolis electi & missi, & a Iudeis pseudo apostoli. Vel.
c Ne. per. Aug. in lib. i. retracta. Sed per eum iam Iesum suscitatum. Qui non vt homo homines paulatim, sed totum simul per spiritum docuit, vt per hoc sit maior, per quod videbatur minor. Ceteri enim apostoli videbantur esse maiores, quia priores. Iste minimus, quia nouissimus. Sed inde apparet dignior, quia priores constituti sunt per Christum adhuc ex parte hominem. i. mortalem. Nouissimus vero Paulus per Christum iam totum Deum. i. ex omni parte immortalē.

d a mortuis, et qui mecum sunt omnes fratres ecclesiarum Galathiarum.
e Gratia vobis & pax a Deo patre nostro, & domino Iesu Christo.
f Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de

indignationem Pauli atque dolorem, non. n. dixit, dilectis, sanctificatis, neque ecclesiarum Dei, sed sic simpliciter, ecclesiis Galathiarum. Quia vero diffidebant inter sese non iniuria multas has vocat ecclesias, simul eos pudefaciens, in vnum colligit per hoc nomen. Qui. n. in multa sunt diuisi, non possunt hac nomenclatura appellari, quae concordiam denunciat. Quia vero periculum erat ne gratia exciderent, propterea quod animum ad legem applicant imprecatur illis gratiam, & pacem exoptat. *Gratia & pax.*
e Et domino Iesu Christo. Quae iniuriose equatis legi, dum ipsum non sine lege ad salutem sufficere asseritis, sicut legem sine eo, sed ab ipso sine lege gratia est & pax.
f Qui dedit. Id est, sponte obtulit, quia non est alius qui posset aperire librum, nisi leo de tribu Iuda.
g Semetipsum. Quia non erat hostia alia digna pro peccatis nostris delendis, quod est initium saluationis. Quem ergo locum habet lex? quasi nullum penitus.
 * Chryf. Vides quod haudquaquam seruile & adactum ministerium sustinuerit, nec a quoquam sit traditus, sed ipse seipsum tradiderit. Ne igitur de illo humanum suspiceris.
 * Theoph. Dedit seipsum, vt liberet nos a peccatis, a quibus lex liberare non valuit. Quomodo igitur liberatore vestro dimisso, in legem defigitis oculos, cum nihil prodesse possit aut iuuare.
h De seculo. Amb. primo de conformitate mundi, qui nos allicit.

Incipit epistola Pauli ad Galathas.

C A P. I.

a Paulus inquam, &c.

Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum & Deum patrem, qui suscitauit eum a mortuis, et qui mecum sunt omnes fratres ecclesiarum Galathiarum.

a Electus vel missus. **¶** Anania vel ab alijs.
¶ Constitutus. **a** Qui saluator est & rex.
a Qui hoc facit per filium.
¶ Non ergo contrarius Deo, a quo per filium electus est & missus ut dicitur in destructionem legis, imponebant enim illi, quod contraria Deo predicaret, & legem a Deo datam destrueret.
a Et ita dignius me constituit per mortalem Christum, quam alios per mortalem.

d a mortuis, et qui mecum sunt omnes fratres ecclesiarum Galathiarum.
a Remissio peccatorum. **¶** Mentis reconciliatio ad Deum.
b Non aliunde.

e Gratia vobis & pax a Deo patre nostro, & domino Iesu Christo.
¶ Quod frustra fecisset, si lex saluaret.
¶ Delendis. **a** Quasi ui. **b** Irretitos.

h Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de

tuit seipsum excitare Christus, qui in ipsum credentibus dedit D
 fuscitare mortuos sola umbra corporum suorum.
d Qui mecum. Dolentes de vestra seductione, testes veritatis mee, quibus vos oportet credere, & non pauci, sed omnes.
 * Chrysof. In ceteris epistolis aut suum nomen solum

ponit, aut duorum dum taxat triumue addit nomina, hic autem totam multitudinem posuit, verum hoc ipsum facit, quod quidam traduxerant Paulum hoc nomine, quod solus haec predicaret, nouamque dogmatum rationem inueheret. Hanc igitur illorum suspicionem volens eximere, simul que declarare quod multos haberet eius sententiae, adiungit sibi fratres, significans se ex illorum sententia scribere quae scribit.

d Ecclesiarum Galathiarum.
 * Theop. Reputa hic

indignationem Pauli atque dolorem, non. n. dixit, dilectis, sanctificatis, neque ecclesiarum Dei, sed sic simpliciter, ecclesiis Galathiarum. Quia vero diffidebant inter sese non iniuria multas has vocat ecclesias, simul eos pudefaciens, in vnum colligit per hoc nomen. Qui. n. in multa sunt diuisi, non possunt hac nomenclatura appellari, quae concordiam denunciat. Quia vero periculum erat ne gratia exciderent, propterea quod animum ad legem applicant imprecatur illis gratiam, & pacem exoptat. *Gratia & pax.*
e Et domino Iesu Christo. Quae iniuriose equatis legi, dum ipsum non sine lege ad salutem sufficere asseritis, sicut legem sine eo, sed ab ipso sine lege gratia est & pax.
f Qui dedit. Id est, sponte obtulit, quia non est alius qui posset aperire librum, nisi leo de tribu Iuda.
g Semetipsum. Quia non erat hostia alia digna pro peccatis nostris delendis, quod est initium saluationis. Quem ergo locum habet lex? quasi nullum penitus.
 * Chryf. Vides quod haudquaquam seruile & adactum ministerium sustinuerit, nec a quoquam sit traditus, sed ipse seipsum tradiderit. Ne igitur de illo humanum suspiceris.
 * Theoph. Dedit seipsum, vt liberet nos a peccatis, a quibus lex liberare non valuit. Quomodo igitur liberatore vestro dimisso, in legem defigitis oculos, cum nihil prodesse possit aut iuuare.
h De seculo. Amb. primo de conformitate mundi, qui nos allicit.

Incipit postilla Nicolai de Lyra, super Epistolam Pauli ad Galathas.

C A P. I.

Paulus. Haec epistola ad Galathas in tres diuiditur partes. scilicet in salutationem, & persecutionem, quae incipit, ibi. Miror. et confirmationem, ibi. Videte qualibus literis. prope finem epistolae. Circa primum ponuntur primo personae salutatae, cum dicitur. Paulus qui vocatus fuit Saulus Act. 8. & ratio mutationis huius nominis posita fuit Ro. 1. p. o omnibus a us epistolis.

1 Apostolus. Officio.
2 Non ab. constitutus in ipso, Act. 3. a. Dixit spiritus sanctus. Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod assumpsi eos, &c.
3 Ne. per. s. purum.
4 Sed per Ie. Deum verum & hominem.
5 Et D. p. Indiuisa sunt enim opera trinitatis, & duae personae exprimitur. s. pater et filius, & subintelligitur spiritus sanctus, quia tacetur hic, quia sufficenter exprimitur Act. 13. vt dictum est, ubi agitur de institutione Pauli in apostolatum, qui prius tamen vocatus fuerat ad fidem.
6 Qui sul. Quod exprimit Apostolus ad ostendendum dignitatem in situatione sua. Alij. n. apostoli instituti fuerunt a Christo adhuc existentes in corpore mortali. Paulus autem ab eo immortalitatem corporis assecutus, & ad patris dexteram constituto, quod exprimit Apostolus propter falsos apostolos, qui doctrinam eius damnare nitentur, eo quod non fuerat

fuerat cum Christo corporaliter, sicut & alij apostoli.
8 Et qui. Vestram salutem desiderantes, & de vestra subuersione dolentes.

9 Ecclesiis. Hic secundo ponuntur personae salutatae, cum dicitur. Ecclesiis Galathiarum, &c. i. fidelibus in illa terra habitantibus, est enim Galathia quaedam regio Graeciae. Anno enim Artaxerxis regis. 17. Senones Galli duce Brennio Italiam inuasit & Romam ceperunt, ex cepto capitolio, de cuius obsidione recesserunt, accepto pro recessu magno precio, quos rex Bythiniae habens guerram importabilem, sibi vocauit in suum auxilium, & habuit victoriam, partem cum eo regnum, & illam partem que cessit eis, vocauit Gallo graeciam, quae postea vocata est Galathia.
10 Gratia vo. Hic tertio ponuntur optata bona, cum dicitur. Gratia vo. In praesenti.
11 Et pax. In futuro. Beatitudo enim futura bene nominatur pax, quia quietat totaliter appetitum.
12 A Deo. i. a tota trinitate.
13 Et do. Deitas enim quae est vna in tribus personis est gratia et gloria causa efficiens principalis, humanitas vero Christi causa instrumentalis coniuncta in persona filii.
14 Qui dedit. Ex maxima enim charitate ad nos & obedientia ad patrem, seipsum obtulit ad mortem.
15 Vt c. Transferendo nos ad gloriam, dicitur autem praesens seculum nequam, non propter creatam substantiam, sed propter mala quae fiunt in hoc seculo sicut dicitur Eph. 5. d. Dies mali sunt. i. dicuntur, propter mala quae in eis fiunt.

Au. 11. 21. cōt. Faust. co. 20. 1. lo. 5. d. Hieronymus

A Presenti seculo nequam, secun. Tāto plus caput, cū aeterna nō videantur seculo nequam. Non q̄ mundus iste creatus a Deo sic malus, sed quia in eo fiunt mala. Ex hoc sensu d̄r: Dies n̄a li sunt. Mundus in maligno positus. † T̄pa periculosa. Saltus, qui pleni sunt latronib; & gladius quo cruor effundit; & calix, in quo venenum tempe

ratur, mala dicuntur, quia non solum tempora, sed etiam loca & instrumenta malorū traxerunt infamiā quā in eis fuit. * Chrysostomus. Quid ais miser & infelix. Num hāc vita mala, in qua Deum agnouimus, in qua de futuris philosophamur, in qua ex hominibus facti sumus Angeli, cumque caelestibus virtutibus choros simul ducimus? Quod si memores mihi homicidas, adulte-

ros, & monumentorū suffociores, ista demōstrō tibi nihil ad p̄ntem vitam attinere, neq; enim hęc sunt peccata vitę quā agimus in carne, sed corruptę voluntatis. Edere, bibere, dormire, crescere, esurire, sitire, nasci, mori, cunctaq; his similia propria sunt huius vitę, quę nullus vnquam vicerit nō peccator non iustus, non rex, non plebeius, sed oēs subiaceamus naturę necessitati. Itidē & scelera perpetrare, si p̄tineret ad fortę conditionēq; naturę, nullus hęc effugere posset quē admodum nec illa. Quum igitur, ais, Paulus seculū p̄sēns dixit malū? Nimirum cōi hoīum more sic locutus est, q̄nquidē & nos ad eū modū, loqui solemus, malū habuit diē, non ip̄sum tēpus, sed circūstantiā & actionem incusantes.

b Cui est gloria. Q. Hęc testātur p̄sēntes boni, & futuri, testabuntur. In hac saluatione p̄alibauit & commendationē sui, & quid possit gratia Dei, & quod lex nihil confert. * Theophylac. Quum nusquam alibi in exordijs Amen posuerit, hęc ponit indicans quod sermo cōsummatus sit ip̄si, ac sufficere q̄ dicta sunt ad accusatiōnē Galatharū. Etenim mentione facta inenarrabiliū Dei beneficiorū, ex quib; condemnabantur illi benefactorem dimittentes Christū, deinde admiratus ea, nec quicquam valēs de eis porro exprime re verbis gloriam Dei, continentibus verbis finit sermonē.

c Miror. De destructione legis cōsequenter agit Apostolus. Et de leuitate eos reprehendit, qđ ab euangelio indiscrete transferunt ad legē. Et quia Galatha trāslatio d̄r, cōgrue ex ip̄so nomine reprehensionis occasiōnē sumit. Et cū hęc p̄a dicta bona sint ex Ch̄so, miror quia bñ instructi prius, quod sic tam vehementer & tam cito. i. tam breui tempore, &c.

C * Chrysost. Quoniā per legis obseruationem arbitrabantur sese placere patri, quemadmodū existimabant Iudæi Christum persequētes, hoc primum demonstrat, illos dum hęc faciunt, non modo Christum sed & patrē offendere. Nō. n. inquit, a Ch̄so, sed a patre deficitis ista faciendo. Nā vt vetus testamentum non patris tantum est, verū & filij. Ita gratia non solum filij est, sed & patris. Deniq; cōmunia omnia. Omnia

Omnia, inquit, quę patris mei sunt, mea sunt. Ergo cū dicit eos a p̄re delictū, duplicem impingit culpam, alteram q̄ defecerunt, alterā q̄ celestis defecerunt. Est quidē & ille dignus reprehensione, qui post longū t̄pis spatiū deficit. Ceterum, qui ad primā irruptionem, & in ip̄so sagittarū, ē longinquo volantiū con-

cidit extremā imbecillitatis de se specimē p̄buit, hoc nomine & hos incusat dicens. Quid hoc rei est, q̄ ij qui vos decipiunt, nec spatio temporis ad id opus habēt, sed prima statim imitatio sufficit eis ad subuertēdum vos & capiendum, &c. **d** Ab eo qui voca. vos. * Idem. Ipsa vocatio Patris est, vocatiōnis autem causa filius est. Non ipse est qui nos reconciliauit, qui donū dedit: neq;

enim ex operibus iustitię salui facti sumus, quin potius & hęc illius sunt, et illa huius, &c. **e** In aliud euang. * Chrysost. Si decies mille sint euangelista, modo scribant eadē, multa illa dicimus vnicū esse euangelium, neque quicquā obstare scribētium multitudinem, quominus vnū sit euangelium, que madmodū ex aduerso si quis vnus scribens commemoret contraria, non esset vnū euangelium quod scribitur, vt enim vnū sit euangelium aut non vnū, non aestimatur numero scribentium, sed hinc, eadem ne sint, an diuersa quę scribuntur. Vnde dilucidum est, quatuor euangelia vnū esse euangelium.

f Nos aut an. Qui bonus pōt intelligi, non q, hoc contingat. sed adeo certus est de veritate euangelij sui, q, si etiam angelus aliud nunciaret, non crederet, sed anathematizaret. * Theophyl. Quia ad authoritatē & dignitatē personarum confugiebāt, ac Petrū cū suis, & Iacobū p̄ferebāt, eam ob causā angelorū meminit, adiecit autē ex cęlo, q̄nquidē & sacerdotes Angeli uocabātur. Ne igit de sacerdotib; hęc dicitur, cęli appositione ceteras virtutes adeoq; potētias iudicauit. Ne. n. dicas. En coapostoli tui diuersū p̄dicāt. Ecce nāq; ne mihi ip̄si quidē pat̄co, alia ab ijs p̄dicāt. Nec quia Apostolis cōdēnet qui hęc loquit, sed volēs obstruere ora seductorū, atq; mōstrare qđ authoritas aut p̄sona, neq; expectatur, neque aspiciatur, si quando sit de dogmatib; sermo.

* Hier. Breuiter oī voluit p̄iudicare personę, q̄n nec apostolus, contra id quod primum p̄dicauerat, nec vocē de cęlo vocantis Angeli permisit audire. Facit autem sententia contra omnes hereticos, qui traditiones apostolicas mutare conantur. *Anathema sit*, hoc est, abominabilis vobis sit. **g** P̄a. quā quod. Attēde. nō ait: Plus quā accepistis. Nā si illud diceret, sibi ip̄si p̄iudicaret, q, cupiebat venire ad quosdam, quibus ipse scribebat, sicut ad Thessalonicenses, vt suppleret quę illorum fidei deerant. Sed qui supplet quod minus erat, addit, non quod inerat tollit. Qui autem p̄tergreditur fidei regulam, non accedit in via, sed recedit a via.

Anathe-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sc. Ideo dicit Saluator Io. 6. d. Descendi de cęlo, non vt fa. voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me, &c. **2** Cui. Secundum q̄ dicitur Phil. 3. a. Humiliauit semetipsum factus obediens v̄sq; ad mortem, mortē autē crucis, pp̄ qđ & Deus exaltauit illū, & dedit illi nomē quod est super omne nomen, &c. Per passionem enim suam meruit gloriam corporis, & exaltationem sui nominis. **3** In se. tecu. id est, aeternaliter. **4** Miror. Hic cōsequenter ponitur ep̄stolę prosecutio. Circa quod sciendum, q, Galatha receperunt fidem Christi ad p̄dicationē Apostoli, sed post eius discessum ab eis subuersi fuerūt a falsis Apostolis, dicentes q, necesse erat eis ad salutem circūcidā, & legalia obseruare cū euangelio Christi, quod est erroneum, propter quod Apost. in hac ep̄stola hunc errorem intendit eliminare. Et d̄iuiditur in tres partes, quia primo contra seminantes hunc errorem fert suam s̄m. secundo declarat eā esse instam, ibi: Notum. Tertio inducit ad eius obseruantia, cap. 5. Prima adhuc in tres, quia primo circa hanc sententiā ponitur motiua ratio. secundo sententię latio, ibi: Sed licet. Tertio tacitę quęstionis solutio, ibi: Modo enim. Ratio. n. motiua scribendi hęc ep̄stolam,

Diuiso.

ep̄stolam, fuit subuersio Galatharum per falsos apostolos, de quo admirans dicit: Miror q, sic tam cito transferimint ab eo. id est, a Deo. **5** Qui vos voca. in gra. Chri. per p̄dicationem meam. **6** In aliud euangel. i. in aliam doctrinam falsam. ideo subditur. **7** Quod non est aliud. quia falsum & nō ens cōuertuntur, sicut verum & ens. Legalia enim cęsauerūt in passione Christi, ita quod extunc fuerint mortua. **8** Nisi sunt alij. scilicet falsi apostoli. **9** Qui vos con. persuadentes quod non potestis saluari absque legalium obseruatione, quod erat durum conuersis ex Gentilitate. **10** Et volunt conuer. euan. Chri. in seruitutem legis Mosaię. **11** Sed licet. Hic cōsequenter fert suam s̄m. Sed li. nos. q. d. Non solum falsi apostoli non sunt in hoc audiendi, sed neque etiam veri apostoli, neque angeli sancti, si hoc p̄dicarent. ideo dicit: Sed li. nos. s. ego vel alij apostoli Christi. **12** Aut ange. de cę. id est, angelus sanctus. **13** Euangelizet vo. p̄ter quam quod. Et dicit, p̄ter, &c. id est, aliud detrahens vos a veritate euangelij, quā vobis predicauit. Et non dicit plus quā predicauimus, quia bene poterant alia p̄dicari que facerent ad declarationem veritatis euangelij.

Ana-

a Anathema sit. Quare hoc? Aug. Quia aliud euangelizans de priuato vult fluere, nō de medio. Et cū hoc forte, homo carnali nebula præpeditus, & a fonte cōi ad propriam suam falsitatē reductus possit facere, nunquid & angelus? Vere si angelus de proprio fluens in paradiso nō esset audicus, nō precipitaremur ī mortē. Media aqua posita erat omnib. præceptū Dei. Aqua quodammodo publica erat, & sine fraude, sine laque, sine cœno fluebat. Sed venit angelus de celo lapsus seipēs factus, & a infidioso iā venenū spargere cupiebat, & emisit venenū. de proprio locutus est. i. de suo. Gustate & eritis sicut dij. Et illi appetentes quod non erant, amiserūt quod acceperunt.

B Anathema. Hoc verbum pro maledicto ponit. & vulgo dicitur deuotio. Nā deuotare se quēquā nemo sere dicit, nisi se maledicēs. vñ illud Et anathematizauit eum & ciuitates eius, & vocatum est nomen loci illius anathema. Hinc tractū est, vt anathema detestabile aliquid & abominabile videatur, vt nihil inde victor in vñs suos auferret, sed totum in penā luendā vocauit: hoc erat anathematizare, q̄ vulgo dicitur deuotare. Origo autē huius verbi est in Græca lingua ab his rebus quę votę & p̄solutę. i. promissę & redditę sursum ponebantur in templis, & est dictum, ἀνά τοῦ ἀναθῆναι. id est, sursum ponere.

b Sic præ. A maiore infert. Quandoquidē nos vel angelum excommunicarem, magis pseudo excommunicandi sunt. **c** Modo. Dicit, quia olim dum dixit hominem ex lege iustificari, hominis gloriam inutilē gratiā Dei prædicauit. Innuit hic etiam hoc facere illos seductores, vt laudaretur a Iudeis, quos non timet offendere Paulus pro gloria Christi, qua vemente cessat lex.

* Theop. Hęc scribo vobis non vt a vobis gloriam expetēs neque vt discipulos habeam, sed Deo rationem reddēs pro dogmatibus mihi conceditis, non vt hominibus placeam. Deinde, calumniabantur eum ceu alia apud alios prædicatē, quique pro hominum cōditione sese permutaret, ait igitur. **d** An quero, homi. pla. &c. * Hic. Ostendere vult odia hominum se non timentē, libere defendere veritatem. Vbicunq; aut homines, sine additamento aliquo nominantur, in malā partē accipiuntur in scripturis. Vt est illud, Omnis homo, mōdax. Et, Quę dicunt hoies esse? & nonne homines estis? & scūdū hominem ambulatis? Igitur quicunq; talib. placere voluerit, necesse est vt eorū faciat voluntatē. Sācti aut tantum, & Deum

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Anathema sit. i. separatus a communicatione Dei & sanctorum. Circa quod sciēdum, quod aliqua propositio conditionalis potest esse vera, cuius tamē vtraque pars est falsa aut impossibilis, sicut est ista. Si homo volat homo habet alas quę est vera, & tamen hominem volare & alas hēre falsum est. Sic est in proposito de verbo Apostoli, nā Apostoli vero erant in gratia cōfirmati, & adhuc magis angeli sancti, propter quod de vtrisque falsum est & impossibile, quod prædicarent contra veritatem euangelij, & quod essent anathematizati, & tamē conditionalis est vera. s. si hoc facerent esset anathematizandi.
- 2 Sicut prædixi, & nunc ite. di. &c. Repetitio est eiusdē sententiæ ad maiorem assertionem.
- 3 Mo. enim homi. sua. Hic cōsequenter respondet cuidā tacitæ questionī, quia posset quis querere, quare sententiā ita dure? Et respōdet, quod hoc est, quia non querit hominibus placere, sed Deo, dicens. Mo. enim homi. sua. i. ad honorem hominum, vel Dei? Et quod querat honorem Dei, ostendit, dicens.
- 4 An quero ho. place. q. d. Non. Sed hoc intelligendū est in his quę essent contra beneplacitum domini, ideo subditur.
- 5 Si adhuc homi. placere. s. in malis. Christi seruus non essem.
- 6 Notum enim uo. facio fra. euangelij, quod euāg. est a me. Hic consequenter ostendit prædictā sententiā esse iustā et hoc ostēdit

& Deū amantib. placent, qui plusquā hoies esse meruerunt. **D**
 * Chrysof. Scitote mihi non esse magnopere curā, quomodo me purgem apud vos, sed omnia facimus propter Deū. Etenim qui studet hominib. suadere, multa facit in syncera prauaq; & fraudib. vtitur & mendacio, quo persuadeat mētemq; capiat auditorum, contra qui Deo suadet, illiq; placere studet, huic simplici puraq; mente est opus: Deus enim falli non potest.

- 1 rum, contra qui Deo suadet, illiq; placere studet, huic simplici puraq; mente est opus: Deus enim falli non potest.
- 2 e Si adhuc. Hinc quidam putant sufficere conscientiam, vt parū quid de eis existimet alius. Curāt, sed cōscientia corā Deo est necessaria, cōuersatio corā proximo, quæ si negligētius agitur, ledit exemplo. vnde alibi: Placete omnib. per omnia, sicut ego omnibus placeo. Itē: Sine offensione estote Iudeis & Græcis & eccle-
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9

siæ Dei. Item, *Providemus bona, non solum corā Deo, sed etiam coram hominibus.* Itē *Luceant opera vestra coram hominib. &c.* Ergo contra temerarios iudices, detractores, susurrone, murmuratores, q̄rentes suspicari qd̄ nō vident, quęrentes et iactare qd̄ non suspicant, sufficit conscientia. Nec in aliis quib. placere volumus q̄remus nram gloriā, sed eorū salutem, vt nō nos, sed Deum laudent, qui tales fecit. vñ: *Nolite facere iustitiam vestra coram hominib.* Vbi illos arguit, qui ita ventilant opera sua, ut finem operum suorum in laudem hominum ponāt, eandemq; laudē quasi pro mercedē operum suorū cōpurēt. * Greg. Nō dico ut proximi opera nostra bona nō videāt, cū scriptū sit. *Videant opera vestra bona, & glorificent.* &c. Sed ut per hoc quōd agimus, laudes exterius nō quęramus. Sic autē sit op̄ in publico, quatenus intētio maneat in occulto, ut & de bono opere pximis p̄beamus exēplum, & rñ per intētione, quā soli Deo placere quęrimus, semp optemus secretū. **f** *Audistis meam conuer. ali. in Iu.* * Chryf. Vide ut undiquaq; cōfirmat se fuisse Christi discipulū, nullo hominis interuentu, sed seipso Christo per seipsum oēm ipsi cognitionē digna to patefacere. Et quomodo inquit, probari possit incredulis, q̄ Deus per se, nullo hominis interuētū, tibi patefecerit, illa arcana mysteria? Probat hoc inq̄, mea superior cōuersatio. Nisi. n. Deus fuisset, qui effulserat, haudquaquā adeo fuisset repētemmutatus. Nā qui docētur ab hominib. et si sint acri celeriq; ingenio, tamen ut ad diuersa transferantur, tempore est opus multoq; studio. Ceterum cū uehementissime laboraret insania totus ac pute redijt ad sanam mentē, declarat sibi diuinam uisionem ac doctrinam adfuisse, per quam subito

- 1 dit dupliciter. Primo ex perfectione legis euangelicæ. Secūdo ex imperfectione legis Moisaicæ. 3. Prima adhuc in duas, quia primo ostendit doctrinam quam prædicauit. s. euangelicam esse autenticam & perfectam. Secundo infert conclusionem intentam. seq. c. ibi. Nos natura. Circa primum facit talem rationem. Illa doctrina est autentica & perfecta, quæ est a Deo inspirata, a principalibus apostolis discussa, a falsis apostolis impugnata, et tamē stetit immobilis, et post impugnationē ab ecclesia approbata, & in sua sinceritate et claritate reposita. Sed euāgelica doctrina quā prædicauit est huiusmodi, igitur, etc. Maiorē huius rōnis supponit tanquā manifeste veram. Minorem declarat per singulas partes procedendo, quæ patebūt prosequendo. Primo igitur declarat primam partem minoris. s. quod doctrina quam prædicauit sit a Deo inspirata. Et diuiditur in duas, quia primo ponit intentū. Secūdo manifestat propositum ibi. Audistis. Circa primū dicit. Notum. n. uobis facio fratres euangelium, quod euangelizatū est a me, quia non est secundum hominem. i. factum secundum adinventionem humanam.
- 2 Neque enim ego ab homine accepi illud. i. ab alijs apostolis, qui cum Christo fuerunt corporaliter addiscendo.
- 3 Sed per reuelationem Iesu Christi. i. immediate factam mihi.
- 4 Audistis. Hic consequenter manifestat propositum, & ostēdit primo, quod non habuit per viam humanam ante suam conuersionem.

† 1. Co. 11. 2

Augu. lib. de onibus. 147. dist. c. 5a

1. Cor. 10. 6. E

2. Cor. 8. 4

Matt. 5. b.

Hom. 11. in Euangelia.

F

A subito ad puram redisse sanitate. Sed vos quidem hoc nescitis, verum illud oino noſtis, quod fuerim perſecutor, quoniam de vſq; ad vos quoq; ſeuitia penetravit, cum ingens ſit intervallum inter Palaſtinam & Galathiam, ut non fuerit rumor in tam longinquum dimanaturus, niſi quæ fiebat a nobis ſupra modum exceſſiſſet, fuiſſentq; intolerabilia. Vides ut ſingula cum exaggeratione commemorat, nec pudet ſua mala conſiteri. Nec tantum eſt perſecutus, ſed & conatus eſt eccleſiam extinguere, ſubvertere, demoliri, abolere. Nam id eſt, expugnationis opus.

ſi eſt uehementer eſſem ſeuſioſus a maioribus meis traditorum inſciſtorum.

Ex po. in hanc epiſt. & libro 21. contr. Fauſt. ca. 70.

a *Et proficie. in Iuda.*
Q. Qui prius in illis legibus tantum valui, iam illa reliqui: Ideoque vos meo exemplo ab his recedite.
b *Aemulator exiſtens.*
Auguſt. Habebat enim apoſtolus zelum Dei, ſed non ſcientiam. Et preuidit Deus bonam eius emulationem, ſed de eſſe ſcientiam, & preuidit idoneum, quia qui tam fidus in re minima, conſtantior erit in maxima, & ideo preuenit eum vocando.
c *Cum au. pla.* Q. Tunc apparet me non didiciſſe, ſed nec poſt.
d *Se. ex. v. ma.* Hier. Vnde de Ieremia legitur: Priuſquam te formare in utero, noui te. Qui ergo preſcit futuros antequam ſint, quoscuque vult naſci, facit ut ſint, & iam natos quos vult per gratiam, vocat ut iuſti ſint, ſicut Paulum vocauit per gratiam, ut annuntiaret Chriſtum.

Iere. lib.

e *Ex utero.* Mater, ſynagoga, uterus eius & ſecretarij eius ſunt Phariſei, de numero quorum ſeparatus eſt.
* Theophyl. Si ex utero matris ſegregaturus erat ad euangelium, & electus a Deo, per numinis quandam prouidentiam, relictus eſt interea temporis in Iudaismo, ut vniuerſa eius, nimirum permutatio, multos in fide firmaret & attraheret. Segregauit autem Deus, non per ſortem, ſed preſcientiam, ut dignus eſſet.
f *Et vocauit per gra. ſu.* *** Chryſoſt.** Vocationis quidem cauſam ponit, tamen ubique totum gratie Dei tribuit, & ineffabili numinis humanitati. Miſericordiam enim, inquit, conſecutus ſum non quod ſufficiens eſſem aut idoneus, ſed ut in me declararet omnem lenitatem, in exemplum eorum qui credituri erant illi in vitam eternam, & ne quis de ſeipſo deſperet, ſed quiſque bonam ſpem habeat, poſtquam omnium mortalium peſſimus, Dei benignitatem conſecutus ſum.
g *Ut reuelaret ſi. ſu. in me.* *** Idem.** Non dixit, ut reuelaret filium ſuum mihi, ſed in me, ut oſtenderet quod non modo verbis edoc-

tus eſſet de fide, verum etiam copioſo ſpiritus dono repletus, *h. ut euang. ill. ingentib.* *** Sic.** n. mihi ſe reuelauit, non tantum ut ipſum cognoſcerem, ſed ut eius notitiam ad alios perferrem. *i. Continuo non acqu. car. & ſang.* *** Theophyl.** Hoc eſt, non ſum colloquutus apoſtoliſ, hoc enim carne & ſanguine vocat, a natura eos nominans. Vel ſimpliciter de omnibus mortalibus dicit, quoniam a nullo mortalium quicquam didicit.

Neque veni Ieroſoly.
* Idem. Quid hæc apoſtolus dicit? Nonne adeo intumuerat, ut ſeipſum ſibi ſufficere putaret, nec opus habere conſultore? **1** Ecqui non audiuit dicentem? ne ſis prudens apud teipſum, & vix illis qui apud ſeipſos ſunt intelligentes. Nequaquam, ſed quia calumniatores eius dicebant, quoniam apoſtolos nos ſequi oportet, non ipſum, & quia Apoſtoli ante ipſum fuerunt, coactus eſt hæc dicere, ut ſeductorum criſtas deprimat. Nam irrationabile erat & indignum, ut qui a Deo didiciſſet, hominibus primum rationem redderet.

uerſationem meam aliquam in Iudaismo, quoniam ſupra modum perſequerebar eccleſiam Dei, & expugnabam illam & proficiebam in Iudaismo ſupra multos coartaneos meos in genere meo, & abundantiſſe amulatores exiſtens paternarum mearum traditionum. Cum autem placuit ei qui me ſegregauit ex utero matris meæ, & vocauit per gratiam ſuam, ut reuelaret filium ſuum in me, ut euangelizaret illum in Gentibus, continuo non acquieui carni & ſanguini. Neque; & veni Ieroſolyam ad antecellores meos apoſtolos, ſed abi in Arabiam, & iterum reuerſus ſum Damascum. Deinde poſt annos tres veni Ieroſolyam videre Petrum, & manſi apud eum diebus

Non igitur demens & mente caprus hæc dicit, verum ut oſtendat propriam prædicationis authoritatem.
K *Sed abi in Arabiam.* *** Chryſoſt.** Non commemorat ſua præclare facta, neque quos edocuerit, neque quam multos, neque ambitionis gratia quæ ceteris apoſtoliſ præſtantior habeatur, aut quod plus omnibus laboraſſet, quod quidem precipuum eſt modæſtæ documentum. Etenim quum qui ſibi nullius rei bonæ conſcius eſt, ſubmiſſe de ſeipſo loquitur, prudens eſt & modæſtus: At qui poſt tot emeritas coronas, tanta loquitur, ille nouit quid ſit modæſtia.
* Theoph. Inculta loca circuebat, & agreſtia. Si enim cum apoſtoliſ permanſiſſet, impedita fuiſſet eius prædicatione, nec adeo celeriter diſtributa. Hinc ad gentes agreſtiores currebat.
1 *Deinde poſt annos tres veni Ieroſolyam, &c.* *** Hieronymus.** Oſtendit ſe non indigniſſe doceri, qui tribus annis, alijs iam prædicarat.
* Theophylactus. Et hoc inſignis humilitatis animi ſignum, ſi qui tanta tranſegerat, ad Petrum abiit, non commoditatis gratia, ſed ſolo videndi ſtudio, honorans eum ceu maiorem ſe.
m *Et permanſi ap. eum dieb. quinde.* *** Idem.** Intueri & agnoſcere, honoris ſignum eſt, permanere autem, amicitie charitatiſq; vehementis, eſt argumentum.

Iacobum

NICOLAUS DE LYRA.

* ſecundo, quod neq; etiam poſt ipſam ibi. Cum autem. **Primum autem** manifeſtat per hoc quod ante conuerſionem ſuam in quantum poterat, perſequerebatur euangelicam doctrinam & obſeruatorem eius. Ex quo patet, prode tunc non ſtudiuit eam ad inſtruendum alios, nec ad diſcendum eam ab alijs. Et iſta erant nota illis quibus ſcribebat. ideo dicit. Audiſtis e. Et patet litera uſque ibi.
1 *Aemu. exiſten. i. Zelator.*
2 *Paternarum mearum traditionum.* Tunc autem apud Iudaos erant aliqua tradita patribus a Moſe. ſ. quæ ſcripta ſunt in lege. Et aliqua erant tradita a patribus alijs minoribus quæ vocabantur traditiones ſeniorum, ut patet Mat. 15. Et ambarum traditionum erat apoſtolus zelator ante ſuam conuerſionem.
3 *Cum autem.* Hic conſequenter oſtendit, quod nec poſt conuerſionem ſua habuit per viam humanam, quia ſtatim iuit ad prædicandum Gentilibus fidem catholicam per tres annos antequam videret apoſtolos, vel alios diſcipulos, qui poſſent eum docere de fide catholica, & hoc quod dicit. Cum autem placuit ei. Vocatio enim ſua euidenter fuit ex diuino placito, quia fidem Chriſti perſequerebatur actualiter quando fuit vocatus,

ut patet Act. 9.
4 *Qui me ſegreg. ex utero matris meæ.* i. de medio ſynagoge.
5 *Continuo non acquieui carni & ſang. id eſt, ad Iudaos, de quorum ſanguine ego ſum, acceſſi.*
6 *Neque veni Ieroſolyam.* ubi erant apoſtoli et alij diſcipuli in lege euangelica inſtructi.
7 *Sed abi in Arabiam.* ad prædicandum Gentilib. legem euangelicam, ad quod eram vocatus, ut præmittitur, ut euangelizaret illum in Gentibus. Prædicatione autem præſupponit notitiam. Ex quo patet, quod Apoſtolus habuit notitiam euangelij, non per doctrinam hominis, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti, quia non eſt medium, quia ſi habuiſſet etiam per miniſterium angelicum, adhuc ſequitur, quod hoc fuiſſet a Chriſto principaliter.
8 *Et ite. reuer. ſum Dama.* ubi primo diſputauerat contra Iudaos.
9 *Deinde poſt annos tres, &c. i. poſtquam tribus annis prædicaueram, & ſic non habui notitiam euangelij a Petro.*
10 *Et manſi apud eum die. quinde. q. d. Si indigniſſem ab eo doceri, tamen tam paruo tempore non poſuiſſet me docere veritatem euangelij.*

Alium

A *Iacobum fra.do.* Hier. Quia hic Iacobus fuit filius Ioseph, qui pater Iesu dictus est. Sed nō est hoc ratum, cum Ioseph virgo fuisse credit. Alia ergo causa querenda est, quare frater domini dictus sit, sicut Ioseph & Simon & Iudas. Vñ in euāgelio dicit. *Ecce pater tuus & mater tua & fratres tui, &c.* Vt ergo liqueat quare fratres dicuntur.

* Theophyl. **E**rat autem & Iacobus cuius & cum honore meminuit fratrem domini appellans, adeo ab omni inuidencia alienus erat. Atqui si voluisset significare, potuisset dicere cleophe filiu. Neq; enim secundum carnem frater erat domini sed putabatur.

Ambros. Sciendū est quod Maria mater dñi, Ioachim & Annę filia fuit, quę nupsit Ioseph, & ita Ioseph fuit putatiu⁹ pater Christi. Mortuo aut Ioachim Cleophas frater Ioseph eandē Annā accepit vxorē, & genuit ex ea filiā, quam vocauit Mariā, quę nupsit Alpheo, q. genuit ex ea filios. s. Iacobū Ioseph. Simonē & Iudā. Mortuo at Cleopha, quidā Salome eandē Annā duxit, & generauit ex ea filiā nomine Mariā, quę nupsit Zebedeo, & habuit ex ea filios. s. Iacobum, qui dictus maior, & Ioannem euangelistam. * Tres ergo viros Anna habuit & tres filias.

Nūc vidēdū quare Iacobus Alphei, & minor & frater domini dictus sit. Minor dictus est, ad differentiā Iacobi Zebedæi, qui maior dictus, non secundū tempus, sed quia prior secutus dominū, itaque Iacobus Alphei, minor, quia posterior Christo adhæsit. Frater vero domini dictus est, ut quibusdā placet, quia filius fuit materterę Chrī. Vel propter similitudinē sanctitatis, vel quia nepos fuit patris Christi. i. Cleopha. Heb. n. consanguinitate Germana ex parte patrū cōiunctos fratres vocant. vnde Hieron. dicit intelligi fratrem domini hunc Iacobū & fratres eius his verbis. Quidā sequentes delectamenta apocryphorū, suspicantur fratres domini foris stātes esse filios Ioseph de quadā muliercula. Sed consobrinos dñi hic intelligere debemus. s. filios Alphei & materterę eius matris Iacobi minoris, & Ioseph & Iudæ. Quatuor. n. modis in diuinis scripturis fratres dicimus. s. nā, gēte, cognatione, affectu. Natura, vt Esau, & gente, vt oēs Iudæi inter se. vñ in Deut. *Si emeris fratrem tuum, &c.* Et item. *Constitues super te*

te principē, quem dominus elegerit, qui sit de fratribus tuis. Porro cognatione fratres vocantur, qui sunt de vna familia, cū ex vna radice turba diffunditur, secundū quod Abraham in Genesi fratrem appellat Loth. dicens. Nō sit rixa inter me & te, quia fratres sumus. Sic & Iacob & Labā fratres dicuntur. Affectu

Ita constat quod nec ab aliis didici.

a quindecim. Aliū autem apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini. Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Deinde veni in partes Syriae & Ciliciae. Erām autem ignotus facie ecclesiis Iudææ quæ erant in Christo. Tantum autem auditum habebant, quoniam qui persequeretur nos aliquando, nūc euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat, & in me glorificabant Deum.

etiam fratres dicuntur, secundum quod omnes Christiani fratres vocantur, vt ibi. *Ecce quam bonum, & quam iocundum habitare fratres in vnum.* Et dominus ait. *Vade & dic fratribus meis.* Porro in communi omnes homines fratres dicuntur, quia ab vno patre nati sunt. Illos ergo fratres Christi appellatos, intelligi te cognationis priuilegio. *Fratrem do.* Mos Iudæorum est mares

propinquos in genere appellare fratres. **b** *Co. Deo.* Iurat vt credant, quia proficit istis. Necessitate. n. compulsum iurat, quia nisi hoc faceret, non crederet ei quibus non expedit, vt nō credant. Et ideo quia plus est quā est est, non nō: hoc quod, amplius est a malo est, & si nō a malo iuratis, a malo est nō credentis. Ideoque nō ait Apostolus. Si qs autē plus facit, malum est, sed quod amplius est a malo est. * Chrysoft. Vides in omnibus similiter elucentem huius sancti animi modestiam. Neque enim aliter quam si apud tribunali periclitaretur, essetque perpeffurus sententiam ac penam, ita studuit excusare sese.

c *Deinde veni in par. Syr. & c.* * Theophyl. Vt Petrum solummodo videret, in Iudæa demorās, rursus ex ea discedit, quā gētibus duntaxat esset missus præco. In hoc calumniabatur eū, quod in Iudæa prædicasset circuncisionē. At, Quomodo, inquit, prædicasset ipsis circuncisionem, qui facie eram illis incognitus.

* Hier. Notandum quia per triennium Paulus ecclesiis Iudææ erat incognitus.

d *Et in me glorifi. Deum.* * Chrysoft. Non dixit admirabatur me, laudabant, stapebant, sed declarauit totum esse gratię, dicens Deum glorificabant in me.

* Hieronymus. De re difficili, maxima nascitur admiratio, & laudabatur qui hoc solus posset efficere. De falsis fratribus, & de Petro in circuncisione, de Paulo vero in gentibus ordinatis.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Alium au. post. &c. a quibus possem doceri.
- 2 Nisi Iaco. s. I. lla vice, quia postea vidit Ioannē, vt habet. inf. 2. c.
- 3 Fra. do. Hoc dicitur ad differentiā alterius Iacobi qui fuit frater Ioannis. dicitur autem iste frater domini, quia erat sibi valde similis in facie

facie & in omnibus lineamentis corporis.

- 4 Quæ au. scri. vo. In hoc per iuramentum asserit etiam prædicta.
- 5 Dein. ve. in par. Sy. & Cili. ad prædicandum Gentilibus.
- 6 Erām au. ig. fa. ec. i. quæ erant in Iudæa. Et dicit. Facie. quia notus erat eis per famam, vt patet ex litera sequenti.

CAP. II.

Deinde post anna. A passione domini, quādo cōuersus ad fidē venit. sicut Beda super Act⁹ apostolorum scribēs demonstrat. **b** *Et contuli cum illis.* Hiero. Ostendit se nō habuisse securitatem euangelij, nisi esset auctoritate Petri & aliorum roboratum.

CAP. II.

Post prædicationem Syriæ & Ciliciæ. **D**einde post annos quatuordecim, iterū **a** *Pro situ terræ.* **b** *Qui de Iudæis.* Quibus hincinde restibus pareret falsum esse, me aliud Gentibus, aliud Iudæis prædicare. **a** *Qui Gentilis.* Non solum mea dispositione, sed. **Dei.** **p**ro & Titō. Ascēdi autē secūdū reuelationē **a** *Pro assertione prædicationis, quia multis erat scrupulus perturbantibus Iudæis, quem noluit Deus tollere.* **b** *Tanquam amicis & paribus. Non didici tantum a maioribus.*

ritatē meruit, vt verba illius sic audiantur in ecclesia, tāquā in illo Christus (sicut ipse verissime dixit) locutus audiat. **Non** *pro his inquit tantum rogo. s. pro discipulis qui cum illo tunc erant* **sed etiam qui futuri erāt.** Quotquot enim postea crediderūt in eū, crediderūt per verbū eorū. i. apostolorum.

Aug. tract. 1. 106. in Ioan. 10. 17.

Aug. Apostolus enim Paulus post Christi ascensionē de celo vocatus, si nō apostolis cōmunicaret, & cū eis euāgelium cōferret, q. eiusdē societatis eē apparet, & illi nō crederēt. Sed cū cognouissent eū hoc annunciātem quā illi, & in eorū cōmunionē & vnitate viuētē, accedentibus eēt p. eū talibus signis qualia & illi operabatur, ita eū dño cōmendante auctoritate

i. per euāgelium. Quisquis. n. in Christū credit, euāgelio credit, quā dictū est esse verbum eorū, quia ab eis est primitus ac præcipue prædicatū. Iam. n. ab ipsis prædicabatur, quā per reuelationē Christi ipsū verbū eorū. Paulus accepit, & per verbū hoc (& si non per eos) cū accepisset a Deo illud, credidit Paulus. vnde & contulit cum illis euāgelium, & dexteras

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

Deinde post. &c. Hic cōsequēter declaratur secūda pars prædictæ minoris. s. quā doctrina a Paulo prædicata fuit cū principibus apostolis discussa & approbata, & hoc est quod dicit. Deinde post

- 1 post au. quatu. ite. s. a conversione sua.
- 2 Ascen. Iero. non ex curiositate vel leuitate. ideo subditur.
- 3 Ascendi au. sc. reuel. scilicet domini, ad declarationem veritatis euangelij. ideo sequitur.
- 4 Et con. cum il. Et cōsequēter ostēdit, cū quibus contulerit, dicens. Secor.

Atras accepit, quia idē verbū cū eis, etsi nō per eos habuit. Ipsa .n. collatio vnam doctrinē speciē excussa oī lepræ varietate mōstrauit. Leprosi .n. quos dominus in euangelio curasse legitur, & misisse ad sacerdotes, vt se eis oñderent, non absurde intelligūtur illi qui scientiā veræ doctrinē nō habētes, varias doctrinas profitētur erroris. Nulla porro falsa doctrina est que nō aliqua vera intermiscet. Vera ergo falsis inordinate in vna doctrina, lepra signat, quæ vnius corporis colorem diuersis locis variat atque maculat. Vt ergo apostoli prædicatio ab omni corruptionis lepra libera monstraretur, cum alijs apostolis contulit euangelium. Aliter enim nō crederet ecclesia ei qui non fuerat cum domino.

Separatim his non publicē, ne fidelibus ex Iudæa (qui putabant legē esse seruandam) fidei scandalum nasceretur. Eo tempore cū venisset Petrus Antiochiam, licet hoc in Actibus apostolorum non legatur, in faciem ei restitit.

* Chryl. Quid ais Paule? Qui initio nolebas conferre, neque post annos tres, peractis quatuordecim annis tū demū confers, ne forte in vanum curreres? Et quis tā excors est, vt tot annos prædicet, ignarus an recte prædicet? At q̄to p̄stiterat illud prius in initio fecisse, quā post tot annos? Ipse est q̄ dicit. Sic enīro, nō in incertum, sic pugilem ago, nō vt aërem verberās. Quod si curris non in incertum, quomodo dicis, ne forte in vanum currerē aut cucurrissem? Iam illud hoc ē multo perplexius est, quod ait se iuxta reuelationem ascendisse. At, quemadmodum cum prius ascēderet ex Antiochia Hierosolymam, non sua sponte ascendit, sed cupiēs eos qui dissidebant, redigere in concordia. Similiter & nūc, nō ipsi opus fuit discere, an in vanum cucurrisset, sed vt ijs qui ipsū accusabant, ad plenū persuaderetur. Quoniam .n. magnificētiore opinione de Petro & Ioanne hēret, putarentq; apostolos inter sese dissidere, propterea quod hic prædicaret euangelium absque circuncisione, illi contra permitterēt eam, atque hinc existimabant Paulum contra legē agere, & in vanū currere. Ideo ascendit, inquit, Hierosolymam et contuli cum illis. Nō vt ipse q̄q̄ discerē, sed docerē eos, me nō incassum currere.

a Seorsum au. his qui vid. * Theop. Quia non pauci erant qui scandalū erant passi, peculiariter diu. Petro conuersat Paulus, ne dissensio sit, & maius oriatur scādalum. Innumer. n. erant scandalizati, quos cum palam audirent Paulum abolere circuncisionem, verisimile erat tumultum ciere, omniaq; turbare. Propterea seorsum Petro cōuersat, Titū & Barnabā hēs testes, qui cūctis mortalib. denunciarent, quod neq; apostolis visum sit diuersum a Pauli dogmate quippiā p̄dicare.

b Subintro. A Iudæis. Quod .n. infideles per se non poterāt, per falsos fratres moliebāt, quos sub specie religionis immiserāt, vt explorarēt q̄ libertas est nobis in fide Ch̄i, nō vt eā tenerēt, sed vt aliqua cōtēctione ab ea ī seruitutē legis redigerēt. Qd̄ si esset veritas euāgelij apud gētes nō maneret, sed

C

oēs Iudaizarent, & iō hic ad assertionē prædicationis sue cōferebat, nullatenus voluit cedere. Alibi verō vbi nō obfui, pro scādalo Iudæorum, circūcidit Timotheū. In his omnib. & se cōmendat, & legē nō tenēdā comprobat. Vel secūdam aliā literam. Quidam .n. Latini codices nō habēt, neq; quod

ita potest legi. Q. Titus nō est compulsus circūcidi. Sed alibi: Propter falsos fratres ad horā cessimus subiectioni in circuncisione Timothei. Reddit causam, præueniēs calumnias quibus compulsus est facere qd̄ nolebat pro scādalo Iudæorum. * Theop. Quomodo falsos fratres appellat, circuncisione introducentes, quando quidem apostoli hęc recipiebant, ceu Iudeis annūciātes Christū? Apostoli quidem permittebant q̄ sunt

legis, vt paulatim ab ijs eximerēt, falsi fratres verō cōfirmabāt legē, vt seruitutē retinerent, roborarentq; Cū dicit, Subintroierūt, clādestinas eorū insidias indicat, & q̄a explorare, ad dicit, indicat eos hostes esse. Speculatores .n. & exploratores, ob nullā aliam cām subingrediuntur clanculū, quam vt oīa collustrēt, cuncta riment, vniuersa perdiscāt, vt tibi ipsis facultatē parent istiusmodi, ac in seruitutē redigendi, quod & isti faciebant. Explorabant .n. qui essent præputio amici habentes libertatem in Christo, hoc est, non subiecti legi, vt apprehendant, atque cogant circūcidi, ac rursum vos subiciant seruituti legis, a qua nos liberat Christus.

c Neq; ad ho. Amb. Nec ad horā cessit, qui nunq̄ cessit, q̄ si aliq̄n cessit, quō nec ad horā? Cur ēt pp̄ falsos fratres, si per se facturus erat? Cessit ergo pp̄ illos, q̄ per se non faceret, humiliās se legi, circūciso Timotheo, vt dolus & scādalu Iudæorū cessaret, qui parati erāt commouere tumultū & seditionē, si illū filiū Iudææ incircūcisum susciperet, & ep̄m ordinaret. De filijs Græcorū nō erat scādalu, q̄a ep̄stola apostolorū in de data erat, nō oportere eos circūcidi, sed Iudææ credentes circūcidebāt filios suos, nec ep̄stola ap̄storū hoc vetuerat, nec de his aliqd̄ signauerat, vñ nec Titus compulsus est circūcidi q̄ de Græcis. scd̄ Timotheū filiū Iudææ pp̄ exploratores, vt veritas euāgelij maneat, q̄a ī Ch̄o neq; p̄putiū neq; circūcisio aliquid valet, sed fides q̄ p̄ dilectionē operatur.

* Theoph. Non dixit, cessimus seruituti vel tōni, sed obiectioni, non .n. vt docerent nos aliquid, hęc faciebāt, verū vt nos subijcerēt, & in seruitutē redigerent. Hanc ob rem apostolis, cessimus, illis vero haudquaquā, & firma, inquit, perseuerent & stabilia quæ vobis prædicamus. Qualia? q̄ vetera transferunt, quod lex sit abolita, & quod circūcisus Christus non expectat, neque sit vllum opere pretium circūcidi.

* Hier. Vt periculum vitaremus, & essent in nobis qui veritatem euāgelij confirmarent.

d Ab ijs au. * Hic eos significat, qui Galathas Iudaizare compulerant, qui aliquando inignes inter discipulos apostolorum fuerant, quique præfenti tempore, a fide christiana, ad obseruationem Iudaicam conuertebant.

Qua-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Seor. au. i. ad partem. 2 His qui vide ali. esse. q. d. non contuli coram communitate, cuius maior pars est simplicium, sed cum illis tantum, qui erāt principales et a Deo instructi. s. cū Petro, Iacobo et Ioanne, vt habetur inf. eo. c. 3 Ne for. in va. cur. aut cucur. Per ly forte, nō intelligitur q̄ Apostolus dubitaret, se aliqua minus vera vel dubia prædicasse, quia per reuelationē Dei erat certus in veritate prædicationis suæ. Sed ly forte, refertur ad estimationem simplicium qui possent de hoc dubitare, nisi cum principalibus apostolis hoc contulisset. 4 Sed neq; Titus. Hic declaratur tertia pars prædicta minoris. i. q̄ doctrina ab apostolo prædicata steterit immobilis, quāuis fuerit a falsis apostolis impugnata, quia conabantur inducere Gentiles ad obseruandū legalia. Quod ostendit per hoc, q̄ Titus Gentilis veniens cum Paulo Hierosolimam nō fuit compulsus a veris apostolis circūcidi, cui cōmunicauerūt sicut Paulo, quāuis ad eī circūcisionē niterētur falsi apostoli, & hoc est q̄ dicit, Sed ne. Ti. qui mē. e. cum esset Gen. natione ex utroq; parte. 5 Compul. est circum. a veris apostolis, sed in-

differēter cōmunicauerunt ei, sicut & mihi. Vnde & Petrus satis cito post ascensionem Christi communicauit Cornelio centurioni, & alijs in circūcisus, qui erant cum eo indifferenter, sicut cū Iudæis, vt habetur. Act. 10. & 11. Sed pro. subintrodu. q. d. non restitū veris apostolis nolentibus Titum circūcidi, sed falsis apostolis ad hoc conantibus. 6 Qui subintro. vocati a veris apostolis, sed fallaciter sub titulo fidei intrauerunt societatem fidelium ad explorandum qualiter possent fidem impugnare, ideo subditur. 7 Libert. no. quam ha. Quia per Christum liberati sumus a iugo legis. 8 Vt nos in ser. redi. in obseruatione legalium, quod onus importabile est, vt dicitur Act. 15. 9 Quibus ne. ad ho. cessi. sub. i. in subiectione legalium obseruariarū. 10 Vt veri. euan. per quam euacuat a fuerunt legalia. 11 Permaneat apud vos. sine admixtione veteris fermenti. 12 Ab his au. Consequēter declaratur quarta pars sup̄posita minoris. s. q̄ doctrina Pauli p̄ principales apostolos in nullo fuit augmentata, sed magis cōuerso doctrina Pauli vaiuit eis in tēporali subsidio, iō dicit. Ab his au. q̄ vide. s. Petro, Iacobo et Ioāne, supple nihil accepi.

Qua-

Aug. lib. euan gelic. quest. 82.
 sed prius tū cum ijs qui erant in pretio.
 Luc. 17. d.
 propter obiter iugressus.

Aug. epist. 19. quæ est Hier.

a Quales ali. Aug. Indicat se in legalibus preualuisse, sed nihil in profuisse sibi, & ideo Galathis non curanda sunt legalia. Ad priora non recurro, quia ea quae modo sunt sufficiunt, sed quae qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. In quo apparet quod non inferior illis. Vel non accipit personam, quia si ita esset: ego Paulus ante impius, cui tales nihil conferret, non fuisset. Vel illud nihil interest, sed nihil mihi contulerunt. Vel sic. Quales & ipsi aliquando fuerunt. Quia & ipsi peccatores & idiotae. * Chrysof. Hic non solum non excusat apostolos, verum etiam vehementer grauat sanctos, ut prosit infirmis. Tale est autem quod dicit, etiam illi permittunt circumcisionem, ipsi sunt redditori rationem Deo. Non enim quia magni sunt aut dignitate preeminentes, Deus persona illorum accipit. Non dixit: Quod si illi turbant predicationem, praeter ea quae mandata sunt predicantes, extrema licet supplicia, sed reuerentius ut illos attingere, loquens in hunc modum. *Ab iis qui videbantur al. esse. qual. fuerint.* non dixit, quales sunt, sed fuerunt, nimirum declarans, quod & illi desuissent iam hoc modo predicare, utpote ubique iam coruscante euangelio. **b** Qui vido. ali. esse. i. alicuius auctoritatis, quia cum domino ambulauerunt, & transfigurationi eius inter fuerunt. Videbantur dico ab his. i. falsis fratribus. Quia qui videbantur esse aliquid, carnalibus hominibus videbantur esse. Nam ipsi non sunt aliquid. Etiam enim boni ministri Dei sunt, Christus in illis est aliquid, non ipsi per se. Nam si ipsi essent aliquid per se, semper fuissent aliquid. * Chrysof. Illud certe scio, quod apostoli non modo non sunt aduersari, verum etiam conspirauerunt mecum, concordiaque sociati sunt. Et postea quam cognouerunt quae predicarem, nihil adiecerunt, nihil inde correxerunt, idque cum scirent, me ea gratia venisse Hierosolimam, ut cum ipsis communicarem, ac Titum incircuncisum mecum tum habebam. Itaque illi mihi quicquam dixerunt ultra ea, quae prius scieueram, nec illum circuncidi. **c** sed econtra. * Quidam hoc sentire Paulum dicunt, quod non solum ipsum nihil docuerint, verum etiam ab ipso docti sint. Ego vero nequaquam hoc dixerim. Quid. n. praeterea ab ipso erat docendi? quoniam quidem unusquisque illorum perfectus erat, sed illud

illud potius vult dicere, quam non solum nihil reprehenderunt, D verum intantum abfuerunt ab inculpando, ut comprobarent etiam. Nam comprobatio contraria est inculpationi. *d. si. & Pe. cir.* Ita tamen distributa est eis, ut Petrus Gentibus praedicaret si eam fecisset, & Paulus Iudaeis.

* Chrysofomus. Circumcisionem & preputium dices, non res ipsas, sed gentes hac nota distinctas intelligit. Quemadmodum igitur preputij nomine designat gentes, ita & circumcisionis nomine Iudaeos. **e** Qui enim op. Aug. Christus Paulo dedit, ut ministraret Gentibus, qui etiam Petro dederat, ut ministraret Iudaeis. * Hierony. In nullo sum illo inferior: quia ab uno Deo sumus in ministerio ordinati. **f** Colum. Columna firmamentum dei veritatis, quam et sapientia edificauit. i. constituit in septem columnis, quo numero vel vniuersitas praedicatorum, quia solet poni per vniuerso, vel septenaria operatio spiritus sancti insinuatur. * Theophylact. Id est, magni, quos omnes ubique circumferunt, tum glorificant. * Hiero. Super quas ecclesia erat confirmata. **g** Dex. de. Vn & contulit cum illis & dexteras accepit, quia idem cum eis verbum habuit. Ipsa collatio vnitatem doctrine monstrauit, aliter non crederet ecclesia ei, qui non fuerat cum domino. * Theophy. Hic mihi testimonium dicit, quod ministerium meum & praedicationem mea Christo sit cordi, quoniam dexteras mihi dederunt, hoc est, consenserunt & consortes nos fecerunt, ostenderuntque, quod voluptatem capiant ex ministerio verbi meo, quippe qui non dissideam a verbo eorum. **h** Ut nos in gen. Ut esse primus in predicatione gentium, sicut Petrus in circumcisione. Et sicut apostoli Petro, ita Barnabas sibi. **i** Tantum ut pau. memo. esse. * Ministerium, inquit, & predicationem diuidebamus, pauperes autem indiuisos habebamus. Hierosolymis. n. non pauci fuerunt facultatibus suis exuti, & spoliati per impios & incredulos Iudaeos, qui necessarii etiam alimento destituebantur. Non enim Graeci adeo dinucabant aduersum eos qui ex se crediderant, quantum Hebraei Christianis Iudaei repugnabant. *Quod etiam sollicitus fui.* Magnam hinc Paulus curam adhibet, ut ne tradant obliuioni pauperes illi, proinde ac de se testatur ipse. **F**

NICOLAUS DE LYRA.
1 Quales aliquando fuerunt. s. ante uocationem suam a Christo, tunc enim fuerunt pauperes, illiterati & simplices, sicut patet ex euangelio. Paulus autem ante uocationem suam fuit instructus in lege & prophetis, & etiam potens & nobilis.
2 Nihil mea interest. Id est, non est necesse talia referre. Cuius causa subditur.
3 Deus enim personam hominis non accipit, vocando ad fidem, vel apostolatum propter potentiam temporalem, Nobilitatem generis vel scientiam, sed plures vocauit simplices & pauperes, licet aliquos a principio literatos vocauerit, ut dictum est de Paulo, & idem patet de Nathanaele, & Nicodemo.
4 Mihi enim qui videbantur aliquid esse. id est, principales apostoli.
5 Nihil contulerunt in noticia euangelij, vel subsidio temporali.
6 Sed econtra. contuli eis, quod postea magis exprimitur.
7 Cum uiderent quod creditum est mihi euang. praep. id est, officium apostolatus ad praedicandum euangelium Gentilibus.
8 Sicut & Pe. cir. id est, officium apostolatus ad praedicandum Iudaeis.
9 Qui enim operatus est, &c. Ab eodem enim uterque uocatus est ad fidem & ad apostolatam.
10 Et cum cognouissent gra. quae data est mihi. Hoc autem cognouerunt per donum linguarum, & operationem miraculorum, & cetera

tera dona ad apostolatam necessaria, quae ita eminenter erant in Paulo sicut in istis.
11 Iacobus. frater domini.
12 Et Cechas. id est, Petrus, ut patet Ioan. I. f.
13 Videbantur columnae esse. i. principales in ecclesia Iudaeorum.
14 Dexteras de. mihi, &c. Modus est confirmandi fedus amicitiae, dando mutuo manus dexteras.
15 Tantum. scilicet rogauerunt nos.
16 Ut pauperum memores essemus. id est, fidelium in Ierusalem habitantium, qui uenditis possessionibus precia posuerunt, ad pedes Apostolorum, abrenunciantes proprietati, propter quod postea egeres indigebant per alios credentes (qui sic non abrenunciabant in bonis temporalibus) adiuuari.
17 Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. sicut patet in praecedentibus epistolis.
18 Cum autem. Hic consequenter declaratur ultima pars praedictae minoris supra posita. s. quod ueritas euangelica per Paulum praedicata de cessatione legalium in sinceritate sua reposita fuit, quamuis Petrus principalis Apostolus aliquo modo palliasset contrarium, segregando se a comunione credentium de Gentilibus, eo quod erat incircuncisus, ne scandalizaret credentes de Iudaeis, de quo reprehendit eum manifeste Paulus ad declarationem euangelicae ueritatis. Et patet ex dictis litera, paucis exceptis quae discutientur.
Ti. eos.

A *Resti.* Quod non au deret, nisi se non imparem sentiret.
Aug. ubi sup. Ab emulis nouæ legis dicebat Paulus gratiæ p̄dicator egre-
 gius, dānare legem Moyſi vt sacrilegā, nec Deo mandante
 scriptam, & ideo etiam ipse Iudaizauit, ostendens non esse
 eam sacrilegam Iudeis, vt est idololatria Gentib. nec tamen
 esse necessariā salutē.

Hier. Galatharum infirmitas com-
 pellic eum narrare, q̄
 nec ipsi apostolorum
 principi pepercerit,
 veritatem euangelij
 non libere defenden-
 ti, sicut etiam ad pro-
 fectum Corinthiorū
 manifestat visionem,
 quam annis quatuor
 decim celauerat. Hoc
 autem totum ait, vt
 ostendat se nūquam
 circuncisionis fuisse
 factorem, quod de il-
 lo falsi apostoli con-
 fingebat. Vnde & ali-
 bi dicit. Ego autem,
 fratres, si circuncisio-
 nē p̄dico, quid ad-
 huc persecutionē pa-
 rior?

Theoph. Plerique
 existimant hic Pe-
 trum a Paulo insimu-

B lari hypocriticos, at vero rem aliter habere constat. Quæcum-
 que enim videtur dicere aduersus Petrum, cōsiliū
 dicta sunt ac facta. Petrus namq; cum Hierosolymis esset, p-
 mittebat circuncisionem: haud. n. licebat funditus ab lege di-
 uertere. Verū in Antiochia profectus, conueſcebatur genti-
 bus. Quū ergo in Antiochiā venisset Hierosolymite aliquot,
 subducebat sese a gentib. ne Hierosolymitanos offenderet,
 ac simul vt daret Paulo cōuenientem increpandi occasionē.
 Propterea & Paulus obiurgat, atque Petrus sustinet. Sic. n. fa-
 cilis discipuli transferri ab instituto potuerūt, accusato p̄æ-
 ceptore, danteque silentium, in faciem proinde resistere, fi-
 gura erat tanquam si pugna reuera fuisset, nō coram disci-
 pulis se mutuo increpauissent, vehemēter. n. eos offendissent.
 Iam vero in publico formata pugna, ac veluti studio parata,
 correctio discipulorum erat. Neque. n. quicquam contradic-
 cit, vnde planum est, quod correptionē Pauli, æquo animo
 tulerit atque suscepit.

b *Quia reprehensib. cr.* **Hier.** Non ideo reprehensibilis erat,
 quia cū illis edebat, sed quia postea propter homines se sub-
 trahebat.

c *Prius enim quam re. qui.* Quidā emulatores legis, qui æquo
 iure Christi & legē venerabantur quos timens non misce-
 batur Gentibus. Quod si solū esset, non esset reprehensibile.
 Sicut & ipse Paulus pro scandalo aliquādo cessit. Sed in hoc
 erratum est, quod Gentes cogebat Iudaizare.

Aug. ubi sup.

d *Et simulationi eius consens.* **Theophyl.** Hypocrisim rem
 ipsam appellat, nō enim vult detegere mētē Petri. Simul au-
 tē propter eos, qui vehementer legē tuebantur, hypocrisim
 a ut simulationem appellauit hoc, vt funditus tollat eorum
 affectum & perperisionem.

Inter epist.
Aug. est 11 in
ter epist. Hie
ron. 59.

e *Sed cum vi.* **Hier.** ad Aug. Paulus in Petro non potuit re-
 prehendere q̄ ipse fecit, nec arguere simulationē, cuius &
 ipse reus erat. Sed fuit hæc reprehensio dispensatoria, nō vera.
 Nec Petrus peccauit, nec Paulus procaciter arguit. Petrus at
 fuit huius decreti auctor, legē post euangelij non esse seruā-
 dam, qui post visionē linthei ad Cornelium intrauit, & cum
 Gētib. comedit. Qui etiā quæstione in de hac re soluit. Cū

C .n. Paulus & Barnabas iā cōuersis multis Gētib. venissent
 Antio

Antiochiā, quidā de Iudæa dicebant, sine lege Moyſi nemi-
 nē posse saluari, tūc vtrique de hac quæstione ascenderūt Ie-
 rusalē ad apostolos. Petrus vero ait. *Deus dedit illis spiritū sicut*
& nobis, et nihil discreuit inter nos et illos fide purificans corda eorū.
Quid ergo tentatis Deū, in, ponere iugum, quod neque nos neq; patres
nostri portare potuimus?

a Qui locus Gentium erat. **b** Non in occulto, sed coram omnibus quibus nocebat.
¶ Eundo. In presentia omnium. **c** Tanquam par. **¶** Non temere.
¶ Quod non animaduertebat iudicando. **d** Dignus reprehensione, pro alijs non pro se.

a Antiochiam, t̄ in faciem eius restiti, quia t̄ reprehensibilis e-
b rat. Prius enim quam venirent quidam a Iacōbo, cum Gen-
c tibus edebat. Cum autem venissent, subtrahēbat & segregā-
d bat se, timens eos, qui ex circuncisione erant. Et simulatio-

a Non habens discretionem in cibis. **b** Illi.
c Latenter per aliquas occasiones. **d** Per se gregem faciebat cum Iudæis.

a Non cibos. **¶** Quia erant infirmi, vel, si infirmi pro more suo scandalizarent.
b Quasi discernere cibos.

a Qui erant Antiochiæ. **b** Doctor Gentium. **c** A Gentibus subtractus.
a Iudaicæ conuersionis. **¶** Ego solus.

a Non quantum ad intentionem, sed. **¶** Quia per hoc peribat veritas, vt Gentes Iudaizarent.
b Qui fuit in ritu Iudaico similit, quod qui non fuerunt facere debuerant.
c Natione & genere. **d** Gentium non Iudæorum ritu.

a Quia pro his sanandis dictum est, vt omnes illius oburgatione sanarentur.
b Qui fuit in ritu Iudaico similit, quod qui non fuerunt facere debuerant.
c Natione & genere. **d** Gentium non Iudæorum ritu.

a Quia scit nihil contere **b** Quæ omnia quæ vident in te, putant necessaria salutē.

g nō iudaice viuus, t̄ quomodo Gentes cogis iudaizare?

bus credentes dicit legis onere liberos esse, de Iudæis legē
 esse subiectos, nec peccare si circūcidunt & sacrificāt, si in
 sp̄e salutis in eis nō cōstituant. Nec peccat Petrus si Iudaiz-
 zar, sed q̄ Gentes cogit Iudaizare suo exemplo, in quo solū
 Paulus cum reprehendit vt doctor gētium, vt sit reprob-
 fio vera, non dispensatoria.

* Hier. Sed si post euangelium bene facit qui Iudaizat in
 sacrificij s& ceteris, in heresim labimur Cherinthi & Hebr-
 nis, qui pp hoc sunt anathematizati, q̄ euangelio miscuerūt
 cultus legis. Qui cū volūt & Iudæi & Christiani esse, neutri
 sūt. Et si tales suscipimus vt in ecclesia Dei faciāt quod fec-
 rūt in synagoga sathane, nō illi Christiani fient, sed nos Iu-
 dæos facient. Sūt vtrique Iudæorū ceremoniæ omnibus ma-
 tiferæ fidelibus. *Inis. n. legis Christus.* Itē, *lex & propheta vsq̄*
ad Ioannē. Et consummabo testamētū nouum super domum Isra-
 non dicit populo gentiū, sed Iudæis, vt nō in vetustate liter-
 viuāt, sed in nouitate spiritus. Nec sūt illæ ceremoniæ res in-
 differentes inter bonum & malum. Si obseruandæ sunt, sal-
 tem. afferunt. Si autem non afferunt, non sunt obseruanda.

* Theophyl. Neque hæc dictio perturbet, non enim vt cō-
 demnet Petrum hæc dicit, sed propter eos, qui hinc fructū
 accepturi erant aliquem, si audirent quod Petrus increpitu
 esset, ceu lege detentus.

* Hier. Quamuis hoc faceret propter scandalū Iudæorum
 tamen publice illum conueni, vt & Iudæis superbia, & genti-
 bus desperatio tolleretur.

f *Dixi Cephæ,* Aug. Ipse Petrus q̄ a Paulo fiebat vtiliter, li-
 bertate charitatis secū, ac benigna pietate vtilitatis accep-
 Atque ita exemplū posteris præbuit tanto sanctius, quāto a
 imitandū difficilior: quo nō dedignantur maiores licubi se-
 te recti tramitē reliquissent, et a posterioribus corrigi. Lat-
 itaque iustæ libertatis in Paulo, sanctæ humiliatis in Petre
Dixi Ce. vt in eo qui primus est discant ceteri.

Hier. Hinc discant Galathæ Petri auctoritate non esse Iu-
 daizandum, qui in hoc reprehensus est.

g *Quomodo Gen. co.* Non docentis imperio, sed conuersati-
 nis exemplo.

* Hier. Non ex operibus legis, sed sola fide sicut gente p-
 vitam

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tim. eos. scilicet scandalizare.
- 2 Et simulatio. cuius intellectus postea explanabitur magis ad ve-
 ritatem euangelij in modo obseruandi legalia. vt dicitur plenius.
- 3 Coram om. quia defectus erat publicus.
- 4 Si tu cum Iu. sis gen. & non iud. vi. scilicet ante aduentum
 Iudæorum.

Gen.

5 Gen. co. Iudæi. non imperio, sed facto, quia ex modo se habent
 in legalibus aliqui Gentiles credebant eorum obseruationē necessariam
 ad salutem. Ad maiorē tamen declarationem huius literæ & præced-
 tis sciendū, quod Hier. & Aug. videntur varia sensisse de legatū cess-
 tione. maxime quo ad ceremonialia, de quibus est hic sermo. Hiero-
 enim distinxit duo tēpora tantū. Vnū ante passionē Christi, in quo
 galia habuerūt vim obligatiuam & expiatiuam suo modo. Aliud pe-
 passio

vitam in Christo inuenisse te nos, cur subtrahis te a gentibus, tanquam a peccatoribus.

a Nos. Comendata auctoritate sua iam romibus incipit agere, q. carnales obseruantie post Christum non sunt obseruande q. d. Gentes non debent Iudaizare, quia nos, qui valuimus in lege, scimus eam non iustificare, & ideo ea dimissa ad Christum confugimus.

b *Scientes autem, quod.*

* Hieronymus. Opera legis, circumcisio, & sabbatum, dies festi, & cetera, quae non propter iustitiam, sed ad edomandam populi duritiam sunt mandata.

* Chrysostomus.

Vide, & hic, ut omnia circumspecte loquitur, non enim ait,

Reliquimus legem, ut malam, sed ut infirmam. Ceterum in progressu declarat, non solum otiosam esse, verum etiam periculosam.

c *Nisi per fidem Ie.* Non ideo dicit ex fide, q. opera bona frustrentur, cum deus reddat unicuique secundum opera sua. Sed quia opera sunt ex gratia, non ex operibus gratia, quia fides per dilectionem operans nihil operaretur, nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in nobis per spiritum sanctum, nec ipsa fides esset in nobis, nisi deus eam daret.

d *Omnis caro.* Nota quod de Iudaeis, ponit homo, de Gentibus, caro. Homo, ibi, *Scientes autem, quod non, & c.* Caro, ibi. *Propter quod ex ope. & c.*

e *Quod si querent.* Bed. Si nos reuera cognouimus, non posse iustificari nos nisi transeuntes ad Christum, nunquid patitur Christus relabi nos ad id, quod eramus? Quod si pateretur, profecto minister nobis esset peccati, id est prioris status nostri sicut fuisset transeuntibus ad se minister iustitiae. Vel. *Quod si quer.* Dixi, q. ex operibus legis non est iustitia, quod si nos, q. in lege maiores

maiores fuimus, inue. su. in ea fuisse pe. q. inde apparet, quia querimus in Christo iustificari. quia cur in Christo queremus iustificari, nisi quia in lege non eramus iusti? Et si nos, q. in ea perfecti eramus, fuimus ex ea peccatores, tunc lex ubique est ministrat peccatum. Et si lex ministrat peccatum, tunc si Christus legem ministrat & peccatum, sed non est minister peccati, ergo nec minister legis. Quod si forte videretur, quia eam adimpleuit. Sed absit, q. eam ministrauerit docens eam post passionem suam seruadam. Et si non est minister legis, cur eam seruaretis? *In. non opinione habiti, sed ratione probat.*

* Chry. Nam si non potest, inquit fides in eum iustificare, sed opus est rursus amplecti legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquerimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate coegit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serpsis? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittit? At nequaquam times legem, nisi fidem conteneres, ut quae imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo ausculrabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehenditur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

NICOLAUS DE LYRA.

passionem Christi in quo legalia secundum ipsum statim erant mortifera, ita quod seruantes ea mortaliter peccarent. Et consequenter habuit dicere, quod apostoli post passionem Christi nunquam seruauerunt ea secundum veritatem, sed solum quodam pia simulatione scilicet, ne scandalizarent conuersos de Iudaeis, & aliorum conuersionem impedirent. Quae quidem simulatio non est sic intelligenda quod actus illos secundum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebant illos tanquam legis caeremonias obseruantes, sicut si quis pelliculam membri virilis abscinderet non causa circumcisionis seruanda, sed sanitatis recuperanda. Sed quoniam indecens videtur, quod apostoli propter scandalum occultarent ea, quae pertinent ad veritatem vitae, & doctrinae, & quod simulatione vterentur in his, quae pertinent ad salutem fidelium, ideo conuenientius distinxit Augustinus tria tempora. Vnum ante passionem Christi, in quo legalia cursum suum habuerunt. Aliud autem post diuulgationem euangelii, in quo legalia sunt mortua, & mortifera. Tertium est tempus medium, scilicet a passione Christi usque ad diuulgationem euangelii, in quo legalia fuerunt mortua, quia nullam vim habebant, nec aliquis ea seruare tenebatur. tamen non erant mortifera, quia conuersi de Iudaismo poterant illa licite seruare, dum tamen non ponerent in eis spiritum reputantes illa sibi necessaria ad salutem, quia si sine eis fides Christi iustificare non posset. Haec autem licentia seruandi ad tempus legalia, fuit ex instinctu spiritus sancti, quia si conuersi de Iudaismo ad fidem statim fuisset inhibitus legis ritus, sicut conuersi de Gentilitate idololatriae cultus, videretur, quod lex semper fuisset mala sicut idololatria, nec per consequens a deo data fuisset. Illis autem, qui conuertebantur de Gentilitate non inerat causa talis obseruantiae. propter quod Paulus circumcidit Timotheum ex matre Iudaea natum, Act. 16.2. Titum vero, qui natus fuit ex Gentilibus, noluit circumcidere, ut praedictum est. Gentilibus tamen imposita fuit ad tempus obseruatio aliquorum legalium, ut haberetur Act. 15. f. quod abstineret ab immolatis simulacrorum, & sanguine suffocato, non tanquam necessariis ad salutem, sed ad amabilem societatem Iudaeorum, & Gentilium adinuicem. Nam illo tempore Iudaei abhorrebant ista comedere, sicut etiam frequenter contingit, quod aliquis existens in societate alterius, abstinet a cibis socratico sicut abominabilibus. Procedente vero tempore, cessante causa cessauit, & effectus. igitur apostoli de Iudaismo conuersi tempore intermedio, scilicet a passione Christi usque ad publicationem euangelii,

geli, leguntur aliquando seruasse legalia licite modo praedicto. Sed contra hoc videtur, quod hic dicitur, quod Petrus fuit reprehensibilis ex tali obseruatione. Dicendum, quod non peccauit ex facto, quod erat sibi licitum, ut dictum est, sed ex modo faciendi, quia in hoc nimiam diligentiam adhibebat, ne Iudaeos offenderet, ita quod ex hoc sequebatur scandalum Gentilium, in tantum, quod aliqui inducebantur ad credendum, quod talis abstinentia ciborum in lege prohibitorum esset necessaria ad salutem. Et propter hoc Paulus, qui erat Gentilium apostolus ipsum publice reprehendit, & Petrus audito periculo Gentilium sibi acquieuit. propter quod licet peccauerit in modo obseruandi, (propter quod verum reprehensibilis fuit, ut scribit hic Paulus in scriptura catholica, in qua nihil est falsum) fuit tamen peccatum veniale, quod bene fuit post confirmationem spiritus sancti in apostolis. Vnde dicit Io. 1. canon. 1. c. Si diximus, quia peccatum non habemus nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est, & c.

1 *Nos natu.* Hic ex praedictis infert conclusionem intentam, scilicet quod legalia per doctrinam euangelicam, quam praedicaui sunt euacuata, nec ulterius sunt seruanda. Et primo ostendit hoc generaliter, secundo specialiter, ibi: Si enim. Circa primum facit talem rationem: Iudaei per fidem Christi contentam in euangelio iustificati dimittunt legalia, ergo Gentiles per eandem fidem iustificati, quales erant Galathae, quibus scribebat, multo magis debent dimittere. Consequenter patet, quia lex fuit data Iudaeis & non Gentilibus. Antecedens probat apostolus per seipsum, & alios apostolos, dicens. *Nos natura Iudaei, & non ex gentibus nati peccatores.* id est nos qui sumus natione Iudaei, & non ex Gentilibus nati fuimus peccatores supple quoadiu fuimus sub lege existentes.

2 *Scientes autem, quia non iustificatur homo ex operibus le.* propter suam imperfectionem.

3 *Nisi per fidem Iesu Christi.* Vnde, & patres veteris testamenti non fuerunt iustificati, nisi per fidem venturi.

4 *Et nos in Christo Iesu credimus, ut iustificemur.* Per eandem. n. fide iustificamur fideles noui testamenti, quia quae illi crediderunt venturum, isti credunt venisse, & redemptionis mysterium compleuit se. Sed quia pseudo apostoli dicebant, quod fides Christi non iustificat sine legalium obseruatione, ideo consequenter hoc remouet, dicens.

5 *Quod si qua. ius. in Chri.* id est, in fide Christi.

6 *Inuenti sumus.* quod est si haec fides non iustificat absque legalibus.

A num apparatu ad confutationem, sed satis erat negasse ac dicere.

a Absit. Siquidē aduersus vehemēter absurda, & inuercūda nihil op^o est oratorijs rōnib. sed sufficit abnegare solū.

b Ego. c. per le. spiritualiter intellectam.

c Mor. sum le. ne carnaliter viuam.

d Ut deo vi. Nō mihi, quod iam possum, quia cum Christo.

e Confixus. id est crux Christi extinxit in me ardorem peccati ut iam ultra ad id nō extendar. Sed.

f Viuo. In virtutib⁹ vigorem bene operandi habeo.

g Iam non ego. Ille peccator, qui prius eram.

h Sed Chri. id est, nouitas Christi apparet in me. Ad quid ergo lex?

i Sed Chri. id est, nouitas Christi apparet in me. Ad quid ergo lex?

k Et ira. sc. Attende, q^o filius semetipsum tradidit, ut hic dicitur.

l Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

m Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

n Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

o Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

p Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

q Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

r Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

s Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

t Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

u Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

v Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

w Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

x Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

y Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

z Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

aa Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

ab Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

ac Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

ad Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

ae Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

af Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

ag Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

ah Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

ai Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

aj Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

ak Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

al Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

am Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

an Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

ao Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

ap Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

citur. Et pater eū tradidit. Ut alibi ait apostolus. Qui proprio filio suo nō p^ope. eit. sed pro omnib. nobis tradidit illū. Iudas igit^r, quid fecit? Vides, quia non quid faciat homo cōsiderandū est, sed quo animo, & voluntate faciat. In eodem facto inuenimus deum in quo inuenimus Iudam. Deū benedicimus, Iudam

detestamur. benedicimus charitatem, detestamur Iudæ iniquitatem. Deus cogitauit salutem nostrā, quare dempti sumus. Iudas cogitauit precium, quo vendidit dominum, filius precium, quod dedit p nobis. Diuersa facta facit, cum tamen sit vna res ex diuersis, si eam intueamur. vñ amandum, alterum damnandum, vñ glorificandum, alterum detestandum inueniemus.

* Chryso. Quid facis o Paule dum cōia proprie tibi vendicas, quæque pro toto terrarum orbe facta sunt, tibi facis peculiaria? non enim dixisti, qui dilexit nos, sed qui dilexit me. Atqui euangelista dicit, Sic deus dilexit mundum. Et, sed pro nobis omnib. tradidit illum. Cum consideraret apostolus infirmitatem humanæ naturæ, & ineffabilem dei sollicitudinē, tum quibus illū malis liberasset. quæ bona largitus esset, inflāmatu illius desiderio, hunc in modū loquit^r. Qñquidē, & prophetæ non raro deū cōem, sibi proprium faciunt, hoc modo loquentes. Deus deus meus ad de luce vigilo. Præterea vero declarat hoc quoque par esse, ut quique nostrum nō minus gratias agat Christo, q̄ si ob ipsum solū aduenisset. Neque. n. recusaturus erat, vel ob vnum tantam exhibere tentationem, adeo singulum quemquam hominem pari charitatis modo diligit, qua diligit orbem vniuersum. Itaque victima quidem, pro tota oblata est natura, ac sufficiebat omnibus seruandis: Cæterum soli, qui crediterunt, sunt quibus vlui fuit beneficium, &c.

1 Quod Christus peccauerit, qui legem destruxit, vel qui eam ministravit, ego enim sequar eius legem, destruxi rationabiliter viuendo, & docendo, & si lex dico, contra legem facio, nam per auctoritatem legis ipsam legem dimisi, quasi si mortuus nullum sensum eius habens.

2 Ad honorem dei. a Et possum, quia. b Concupiscentiæ nostræ in eo crucifixæ sunt.

3 Non est in me iustitia mea, sed deo. b id est, verus homo. c Nouus.

4 Et quid est exposit. b i bene possum operari. c Corruptibili, in qua est incentiuum viuorum, i. quod igne non vitos per fidē est, non per opera laboriosa. d Cuius iudex valere potest.

5 Per hoc fides efficiam habet. b Per dilectionē. c Qui tantus. solum, non aliud iact. sciū.

6 Alias. Non sum ingratus gratiz dei. Non abiicio, vel non sum ingratus, ut aliud ei compararem.

7 Ergo non recipio legem, quod esset abicere gratiam, nec debeo, quia. 8 Et. 9 Frustra.

10 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

11 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

12 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

13 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

14 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

15 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

16 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

17 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

18 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

19 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

20 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

21 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

22 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

23 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

24 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

25 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

26 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

27 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

28 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

29 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

30 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

31 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

32 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

33 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

34 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

35 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

36 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

37 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

38 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

39 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

40 Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

Augu. in psal. 111. & trac. 22. in Io.

Deut. 18.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nun. Chri. pec. mi. est. q. d. hoc inconueniens sequetur ex quo tradidit fidem non iustificantem. 2 Absit. q. d. hoc patet falsum ex prædictis, quia supra, probatum est, quod doctrina euangelica est a deo inspirata, & perfecta, quod non esset, si iustificaret, nam in hoc cōsistit legis perfectio. 3 Si c. hic ostendit particulariter, quod legalia sint abicienda sui ipsius exemplo, di. Si enim, quæ d. scilicet, legalia, quæ docui debere relinqui. 4 Itē. re. obseruo tanquam necessaria ad salutem, & alios ad hoc inuoco.

5 Præ. me. id est, facto confiteor me errasse. Quod absit ideo subdit.

6 Ego enim per Le. scilicet nouam.

7 Legi, &c. supple veteri.

8 Mort. sum. in quantum euacuat legalia, sicut dictū fuit Ier. 31. f. Ecce dies ve. di. do. & faciam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris. Per hoc enim, quod dicitur: Non secundum pactum. per quod intelligitur lex Moisaica, ostenditur, quod per legem nouam erat euacuanda.

9 Vt

ADDITIO.

In ca. 2. ubi dicitur in psal. Ego enim legem. scilicet, nouam. Hoc q^o dicitur. Per legem legi mortuus sum. fm gl. intelligitur, q^o per legem ue. te. spiritualiter intellectam mortuus sum legi, ne carnaliter in ea uiuam. Vel sic. Per legem mortuus sum. id est, p auctoritatē legis ipsam dimisi. & sic ipsa lex Moisaica denūciat suā dimissionē. Ad q^o allegant^r in gl. tres auctoritates. Prima Deu.

18. d.

18. d. Prophetam suscitabo tibi de medio fratrum tuorum. q̄ quidem auctoritas bene intellecta notat, q^o propheta, s. Christus, suscitatus erat, cui erat credendum tanq^o vero legislatori, prout plan fuit ostensum in additione super prædictum cap. Deu. & sic hī, alia lex a lege Moisaica erat danda. Allegatur secundo ad hoc i glof. illud Iere. 31. q̄ in psal. allegatur. Tertio allegatur illud p Sacrificium, & oblationem noluiisti, aures autem perfecisti mihi, quæ

CAT

CAP

ad literam significat, quod sacrificia, & oblationes, quæ erant de præcipuis ceremoniis ve. re. non erant deo placita de se, vt ibidem exponitur in postul. Vnde hæc tres auctoritates quarum vna

vna accipitur de libro legis, alia de prophetis. alia de psalmis, D sunt satis efficaces ad ostendendum, quod legalia veteris testa. erant euacuanda.

C A P. III.

O Insen. Verba irascens. O insensati Gal. qui nec circumuentos a pseudo agnoscunt.

*Theoph. Comparaturus fidē, & legem, Prius stultos eos appellat, non veluti legem Christi transgrediens, sed seruās,

Non enim simpliciter fratrem suū stultum appellans, reus est, sed temere. Isti autē omnes iustissime stulti vocati sunt, qui tot, tamq; varia bona non sentientes, vtilem Christi mortem inutilem faciūt.

C A P. III.

¶ Dolendo. ¶ Q Non ex lege, sed ex fide iustitia est, & Christus ex dilectione se pro nobis tradidit. ¶ Er cum hæc omnia consentent, & in his instructi fuistis. ¶ Per increpationem commonet. a ¶ Per simile, vt quod ante oculos eil non videatis, veritas se ingerit, & ei non creditis.

Insensati Galathæ, q̄s vos fascinauit, ve

ritati non obedire? Ante quorū oculos

Iesus Christus † proscriptus est, & † in vobis crucifixus. HOC solum volo a vobis discere. Ex operibus legis spiritum accepistis, an ex † auditu fidei? Sic stulti estis, vt cum spiritu

coeperitis, nunc carne consummaminini? Tanta passi estis

An. quo. oc. Aug. in oculis, & sensib⁹ prudentiū Christus mortem, & diabolū dānasse videtur, non ipse damnatus esse. vnde Oseas. *Ero mors tua o mors.* Et hæc est virga Moyſi, quæ versa in serpentem, deuorauit serpentes magorū. Hic est summus sacerdos in lege, in cuius morte, qui sanguinē proximi fuderant ignoranter, & ob id metuentes ad ciuitatē refugij se contulerant, absoluebant, & securi fiebant a metu. Ita morte Christi dānato superbo salus nostra procurata est. Qd̄ insinuabat ineffabile nomen dñi scriptum in lamina summi pontificis, q̄ erat terra grammato; i. quatuor literarū, quæ sunt Ioth, He, Vau, Heth, idest, principiu passionis vitæ iste. Q. Ille cuius iste legalis sacerdos gerit personā est nobis per personā auctor, & reparator vitæ per Adā amissæ. vnde: *Qui ascendit super oc. dominus no. illi.* Occasum. n. mortis Christus ascendit, i. triumphauit, diabolū, & mortē superando. Sed oculis stultorū v̄r condēnatus, & in eorū sensu tantū crucifixus, vt homo in quo nulla spes sit. In illis viuit Christus, in istis est mortuus.

b Fascinavit. Fascinus, q̄n magicis delusionib. aliter, quardā oculis hominū oñduntur, quam sunt. Dicitur et fascinū vulgo, qui nocet infantib. Dicuntur. n. quorundā oculi visu vr̄tes, dum & hic eorum actus fascinatio d̄r, & p̄t fieri, vt huic peccato inferuiant dæmones. Similiter inuidia tanquā fasciū vrit. Inuidus enim non modo sibi nocet, sed & his in quibus aliqua bona esse incipiunt, vnde Salomon, *Fascinatio ma lignitatis obscurat bona.* Sic factum est, vt inuidi tanquam fascinantes nocuerint Galathis, nuper in Christo renatis, vt ydem Galathæ fidei stomacho nauseante cibum spiritus euomuerint.

c An. quorum ocu. Vere fascinati, q̄a ante oculos, i. in vestra præsentia exactius, quā qui tum corā assiterunt, conspexeruntq;. Nā E plerisque eorum, qui corporaliter viderāt, nihil cōmodauit hi autem, etiamsi oculis non vidissent, per fidem exactius cōtemplati sunt. Viua veluti imagine expressa depictus est per prædicationem, vos vero credentes prædicationi, ceu præsentem ipsum conspexistis.

præsentia ille tantus, qui est. d Iesus Chri. proscr. est. idest, ex heredatus, & hoc in vobis. In alijs non deberetis pati, vt regnum, & hæreditatem suam amitteret, nedum in vobis.

Vel. Ante quorum ocu. proscr. i. proscriptio eius, ita fuit vobis nota, quasi ante vos esset facta, & in vo. i. in intellectibus v̄ris erat crucifixio, vt vel sciretis qualiter facta, & quid contulit.

Pro. est. Bed. i. hereditatē suā amisit vos ipsos. Qd̄ aut̄ ait crucifixus, pondere pronunciationis indiget cum dolore.

*Theoph. Atqui Hierosolymis crucifixus est, quomodo ergo dicit, quod ante oculos, & i vobis? Quoniam fidei oculis viderunt crucem

exactius, quā qui tum corā assiterunt, conspexeruntq;. Nā E plerisque eorum, qui corporaliter viderāt, nihil cōmodauit hi autem, etiamsi oculis non vidissent, per fidem exactius cōtemplati sunt. Viua veluti imagine expressa depictus est per prædicationem, vos vero credentes prædicationi, ceu præsentem ipsum conspexistis.

e Hoc so. vo. Cōmotis per increpationē, probat q̄ lex nō est obseruanda, quia non ex ea, sed ex fide veniunt omnia necessaria, spiritus, iustitia, benedictio. Q. Quamuis fascinati, & stulti tñ. Hoc vo. a. v. dif. quia hoc adeo euidens est, vt & stulti docere queant. Solū si nihil aliud esset, hoc ad probandum sufficeret, cum constet, quia spi. ac. an ex operi. vbi labor quē nunquam habuistis. an ex fi. quæ auditus facilitate venit.

f An ex au. fi. Aug. Vtique ex fide, non ex operib. legis. Ab Apostolo. n. prædicata est eis fides, in qua prædicatione aduentū, & præsentiam spiritus sancti senserant. Et est sensus. Si in illis operib. legis esset salus vestra, non daretur vobis spiritus sanctus, nisi circumcisis. Sed fuit datus vobis, antequam opera legis haberetis. Sciendū, q̄ nunc de operib⁹ maxime tractat, q̄ sunt in sacramentis, q̄ non sunt necessaria vbi gr̄a fidei est. Bipertita sunt. n. opera legis, partim in sacramentis partim in morib. accipiuntur. Ad sacramenta pertinent, circumcisio, sabbathū, nomeniæ sacrificia, & huiusmodi innumeræ obseruantia. Ad mores aut̄. Non occides, non machaberis & huiusmodi. In obseruantijs, si non intelligantur, seruitus sola est. Si autē obseruentur, & intelligantur, non modo nihil F obfunt

In hunc lo.

Opera legis bipertita.

Deutero. 5. b.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

O Insen. Verba irascens. O insensati Gal. qui nec circumuentos a pseudo agnoscunt. *Theoph. Comparaturus fidē, & legem, Prius stultos eos appellat, non veluti legem Christi transgrediens, sed seruās, Non enim simpliciter fratrem suū stultum appellans, reus est, sed temere. Isti autē omnes iustissime stulti vocati sunt, qui tot, tamq; varia bona non sentientes, vtilem Christi mortem inutilem faciūt.

1 O insensa. Galathæ. quis vos fascino. Idest, adulando decepti. 2 Non obedi. ve. l. euangelicæ, per q̄ legalia sunt exclusa. Licet enim apostolus sciret eos esse deceptos per pseudo apostolos, tñ q̄rit, q̄s vos fascinavit? non ignorans, sed admirans eorū instabilitatē, sicut Gene. 3. b. dicitur. Adā vbi es? non ex ignorantia. Sciendū ēt. quod fascinatio aliquando accipitur pro illusione sensuū qua aliquis non aduertit ea, quæ sunt ante ipsum, & sic erat de Gal. quia iniuriam factam Christo per falsos apostolos in præsentia eorum non aduertebant. ideo subditur. 3 An. quo. & c. pro. est. i. condēnatus per falsos apostolos, asserētes vobis, q̄ fides eius non sufficit ad salutē sine legalib. & sic condēnant eum tanq̄ impotentem ad saluandum, cum tñ lex promittat de Christo venturo ipsum fore Saluatorem, vt patet per auctorita-

auctoritatem hic præcedenti ca. inductam. Lex enim frequenter accipitur pro toto ve. Testa. 4 Et in vo. per eodē tanquam pseudo, siue hæretici, propter quod Iohannes in principio sui euangelij compulsus fuit eius diuinitatem declarare, vt dicit Hierony. in prologo super Iohannem. 5 Hoc so. Hic consequenter ponit rōnem duplicem increpationis. secunda ibi Tanta. Circa primū sciendum, q̄ in primitiua ecclesia baptizatis dabatur spiritus sanctus sub signo sensibili per impositionē manuū apostolorū, sicut patet Act. 8. & plurib. alijs locis, & sic datus fuerat Galathis in fide Christi baptizatis. Non aut̄ sic dabatur obseruātib. legalia, & sic poterant aduertere, q̄ legalia non erant ad salutē necessaria, nisi essent prædicto mō fascinati, & hoc est, q̄ dicit. Hoc so. vo. a vo. i. audire, vt deceptio vestra appareat ex vestra responsione. 6 Ex operibus te. spi. ac. scilicet in signo visibili. 7 An ex au. fi. i. ex receptione fidei Christi per baptismum, quasi dicat manifeste patet per effectum, quod non potestis negare vos ex fide Christi recepisse. ideo concludit eorum deceptionem di. 8 Sic stul. & c. de Gentilitate recipientes immediate doctrinam euangelicam, quæ spiritualis est. 9 Nunc, & c. super eam volentes recipere legalium obseruationem. Quæ dicuntur iustitiæ carnis. Heb. 9. eo quod tollebant quasdam immunditias, ex immundorū tactu pueniētes, vt ex tactu morticini, mēstruatē, & hmoi, ex quib. hō reddebatur inhabilis ad ingressum tēpli. 10 Tanta pass. estis. Hic ponitur secūda rō, quia pati detrimētū Tom. 6. q 2 ma

obsunt, sed etiam profunt, si tempori congruant. Omne aut sacramentum cum intelligitur, vel ad contēplationē veritatis, vel ab bonos mores refertur. Contemplatio veritatis in solius dei dilectione, & cognitione fundata est. Boni mores in dilectione dei, & proximi, in quibus duobus tota lex pendet & propheta.

Matt. 23. d. a Sine cau. ideo dicit, quia multa iam pro fide tolerauerant, & in ipsis passionibus charitate timorē vicerant. Sine causa ergo tanta passi erant, qui a charitate, quæ in eis tanta sustinuerat ad legem labi volebant.

† Gen. 15. b. Roma. 2. a. Iaco. 2. d.

† prouidens. † rursus rem lē tam officiauit. † Gen. 22. d.

† execrationi sunt obnoxii. † Deu. 27. d.

B ex fide, ergo potestis videre, quod ego, q̄ habui opera legis, nō tamē per ea, sed per fidem accepi potestatem dandi spiritum, & operandi miracula. De eo, q̄ sub lege fuerat, potest dubitari, sed per similitudinem istorum liquet. * Theoph. Deus, inquit, q̄ suppeditat vobis spiritum, vt p̄phetetis, & liguis lo-

quamini, qui operatur in vobis virtutes signorum, & prodigiorū, legisne opera hæc faciebat, vtque, & vos hæc transigētes curaretis, vel per fidē, quam in Christum suscepistis? Planum est, quod per fidem. Qui igitur hac dimissa, per quam glorificabimini, ad abolitam abrogatamque legem curritis? **C** Cred. Abra. * Idem. Maxime vos fidei vim nosse oportebat ex signis, quæ perfecistis. Quinetiam ad progenitorē vestrum Abraham desigite oculos, de quo plurimus semper vobis sermo est, & inuenietis quoque ipsum ex fide iustificatum. Si autem, qui ante gratiā vixit, ex fide iustificatur, multo potius gratia donati, fide teneri debent.

d Ad iusti. Iustitiam vocat hic peccatorum remissionem, & bonæ vitæ obseruantiam.

e Proui. Nō solū iustitia ex fide, sed & benedictio. quia scriptura dicit: In te benedicent, q̄ est in tuæ fidei conformitate. Et ne alio veritas, dicit Mosen sic sēssisse. Pro. q. ex fi. iu. Gen. de. Prouidens, id est, ostendens longe antequam fierent prouisum, hoc, scilicet. Quia ex fi. Non ex operibus.

† I. sine utilitate. a † Hoc ego non affirmo, quia in vobis est si vultis proderit. hoc dicit ne desperet. b † Ministerio non auctoritate.

a † sine causa, si tamen sine causa. Qui ergo tribuit vobis spiritū & operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu

c fidēi? Sicut scriptū ē. † Credidit Abraham deo, & reputatū est ei ad iustitiam. Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abraham. † Prouidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes deus, † prænuntiavit Abraham, quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur, qui ex fide sunt, benedicent cū

i fideli Abraham. Quicūque enim ex operibus legis sunt, † sub maledicto sunt. Scriptum est enim. † Maledictus omnis homo qui non permiserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Quoniam autem in legē nemo iustificatur apud deum, manifestum est, † quia iustus ex fide † viuit.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

h in te omnes gentes. Igitur, qui ex fide sunt, benedicent cū

k maledicto sunt. Scriptum est enim. † Maledictus omnis homo qui non permiserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Quoniam autem in legē nemo iustificatur apud deum, manifestum est, † quia iustus ex fide † viuit.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

l iustus ex fide viuit. Vita gratiæ, plere poterit, sed in on^o data sunt, & ideo omnes maledicti. In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum? * Chrysost. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxii, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxii erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

NICOLAUS DE LYRA.

magnum sine causa fatuum est, sic erat de Galathis, propter quod erant increpandi, sicut fatui, & hoc est, quod dicit. *Tanta pas. estis.* Quod exponitur dupliciter. Vno modo de persecutionibus quas pro Christo sustinuerant. 1 *Sine causa.* i. sine utilitate proueniente, imo cū detrimento. Minus. n. dicendo plus significat. per deceptionē. n. pseudo apostolorū dictæ sufferentiæ perdiderant meritū, & cū hoc incurrebant peccatū. 2 *Si ta. si. ca.* i. si perseueretis in errore. q. d. si abiiciatis errorē, recipietis iterū gratiā bona mortificata reuiuificantem. Alio modo exponitur de expēsis quas fecerant pro pseudo apostolis, & sic patli erant damnium in t̄palib. & sine utilitate spirituali, imo cū detrimento bonorum spūaliū, & hoc videtur sonare litera, cum dicitur. *Tā. pas.* i. plura damna in t̄palibus bonis. 3 *Qui er.* Post Galatharum increpationē, hic consequenter declarat apostolus cessationem legalium p̄peorū imperfētionē. Et diuiditur in duas partes, quia primo hoc declarat per rōnē. secundo per similitudinis adaptationem ca. se. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur ratio, secundo soluitur tacita q̄stio, ibi: *Quid igitur.* Circa primū facit talē rōnē: Illa lex, q̄ non iustificat, nec benedictionē dei confert, nec hæreditatē affert, tanq̄ imperfecta cessat adueniente lege iustificante. benedictionē dei conferente, & hæreditatē ēt aternā afferente. sed sic se hēt lex mosaica ad euangelicā. ergo, &c. In hac rōne sic procedit, q̄ supponit maiorem tanquā manifeste veram. Et declarat minorē. quantū ad tres eius partes. primo primā, secundo secundam, ibi. *Prouidens autem.* tertio tertiam, ibi. *Fratres.* Primam autem declarat, s. quod lex non iustificat, sed fides Christi, dicēs. *Qui er. tri. vo. spi.* scilicet, in signo sensibili.

4 *Et operatur virt. in vo.* id est, miracula videntibus vobis. de quo certum est, quod ipse est deus, quia talia fieri nō possunt, nisi virtute diuina. Facit ne hoc.

5 *Ex o. leg. an. ex. au. fi. i.* ex receptione fidei Christi, q. d. manifeste patet per esse autem, quod hoc non est ex merito fidei, quia talia non fiunt seruantibus legem, sed recipientibus fidem. Et confirmat

firmat per scripturam, di. 6 *Si. scri. est.* Gen. 25. b. 7 *Credidit Abra. deo, & re. est. ei. ad. iu.* & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. 8 *Cogno. er. quia qui ex fi.* credentes per fidem Christi iustificari. 9 *Hi sunt.* id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 *Prouidens autem.* Hic declaratur secunda pars minoris, s. q̄ benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. *Prouidens autem,* id est deus auctor scripturæ. 11 *Quia ex fi. iusti. Gen. de.* & non ex lege, vt prædictum est. 12 *Prænunciau. Abra. Genes. 22.* ante dationem legis longo tempore. 13 *Quia benedicent. in te. omnes Gen.* quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 *Igi. qui ex fi. sunt.* id est, de numero fidelium. 15 *Benedi. & c.* quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur. 16 *Quicumque, & c.* Asserentes, quod sine illis operibus non est salus.

17 *Sub ma. sunt.* Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. *Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus.* Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Me raphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27.

18 *Maledictus, & c. vt faciat ea.* id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens.

19 *Iustus ex fide viuit.* Vita gratiæ,

Cupiditate appetendi aliquid ab ipso præter ipsum, vel timore amittendi. In ipso enim solo, vera nostra beatitudo est, & perfecta est.

a *Lex autem, &c.* Ex fide est iustitia, & vita, sed lex non est ex fide. posset. n. videri, quia opera legis ex fide fierent, ut per eis sperarent eterna, quæ non est, sed ex timore pænæ illa feruabant.

b *Viuet in illis.* Non ait, qui fecerit eam, viuet in ea, cum præmississet, lex non est ex fide, ut intelligas, legem in hoc loco pro

ipsis operibus, quæ in illis obseruationibus fiebant positam. Qui autem viuiebant in his operibus, timebant

utique, si non ea fecissent lapidationem vel crucem, vel aliud huiusmodi pati. Qui ergo fecerit ea, viuet

in illis, non apud deum id est, habebit præmium, ne ista morte puniatur. Qui autem ex fide viuit cum

hinc exierit, tunc magis habebit presentissimum præmium. Non igitur ex fide viuit quisquis præsentia, quæ videtur, vel cupit, vel timet, quia fides dei ad inuisibilia pertinet.

c *Factus pro nobis.* id est, reputatus non solum maledictus, sed etiam maledictus. Vel, factus est rei veritate. *Maledictus.* id est, mortalis.

*Theoph. Ne quis hic occurrat, vere, inquit, qui non facit legem maledictus est, & vere fides iustificat. Vnde autem per spicuum, quæ maledictio illa sublata sit? Indicat igitur soluta esse per Christum execrationem, dato. n. precio, per quod factus est ipse maledictio redemit nos a maledictione legis, quæ ipse qui dem euasit, cum legem implens, nos autem obnoxij legi sumus eiusque rei, quippe, qui nequeamus eam perficere, æque ac si condemnatum quempiam adiudicatumque morti, alias quispiam innoxius eximat a morte pro illo mortem subire volens, & eligens. Suscepit igitur maledictionem, ex eo, quæ penderet, dissoluitque maledictionem, quæ nobis, quod legem non impleremus, erat imposita, ipse tamen non subiectus huic. Legem enim impleuit, & peccatum non fecit. Eam autem ob rem ille factus est maledictio, ut ad gentes, qui lege non utebantur, neque ea tenebantur, benedictio Abrahami, quæ ex fide est, perueniat, in Christo Iesu.

*Hiero. Sic est scriptum. *Si cui fuerit iudicium mortis, suspendetis eum in ligno.* Non ideo maledictus, quia pendet, sed ideo pendet, quia maledictus. Christus ergo cui non erat iudicium mortis, nec causa subeundæ crucis, & maledicti reatus, pro nobis maledictus suscepit, quia omnes maledicti eramus, & debiti

biti ligno, & ideo maledicti, quia non permanimus in omnibus, quæ scripta erant in lege,

d *Mal. qui pen. Q.* Satis ad penam sit, quod suspensus morietur, & quæ illic est usque; ad vesperam, ut tunc deponatur, & sepeliatur, ne si ibi sit diutius, maius sit opprobrium, & macula generi eius.

Hier. In Hebræis, & nostris nunc codicibus in Deuteronomio habetur. *Maledictus est deo.* In antiquis tamen Hebræorum

codicibus non habetur nomen dei. Et putato post passionem domini ab aliquo appositum esse, ut nos, quæ maledictus a deo credimus Christum, in-

famaret. Sed non est hoc in contumeliam domini. Quid mirum si maledictus dicitur deo, qui habet in se, quod deus odit, id est

reprobat, & dolet peccatum, scilicet & mortem. *Male. i.* mortuus, quia mors est maledictio, & maledictum est omne peccatum. Vel ipsum, quod sit, ut sequatur supplicium. Vel ipsum supplicium, quod & vocatur peccatum, quia ex peccato fit. *Male. deo.* quia deus odit peccatum, & mortem nostram, eum ad delendum eam misit filium suum.

e *Omnis. et* Christus, ne futuri hæretici negent eius veram mortem. Insuper honorificentia Christum a maledictio, quod morti coniunctum est separat. Pœna ergo peccati, cum non ex benedictione necessario venit ex maledictione qua dicitur, Si tegeritis morte moriemini. Vel maledictus, id est, mortalis, mortalitas autem ex peccato. Maledictio gemina culpe, & pœnæ. Vnde, & maledictio duobus modis dicitur, scilicet, actiue, & passiue, scilicet, secundum culpam, & pœnam. Non ideo quis maledictus, quia crucifixus, sed quæ in talem incidit reatum, ut meruerit crucifigi, quod non Christus. Et ideo licet sit reputatus, tamen non fuit maledictus maledictione pœnæ, & si culpe.

f *Fratres se. b. di.* Q. Probauit per rationes, & auctoritates, quæ per fidem non per legem datur spiritus, iustitia, beatitudo: modo dico, id est, probaui idem secundum humanam consuetudinem, in qua quauis saepe non sit firmitas, tamen firmum est testamentum, ab homine factum suis hæredibus. Similiter Testamentum dei lex non facit irritum, sed præmittit cui factum est, id est, Abraham, ut ex dantis, & accipientis dignitate videatur incommutabilis sponsio. Et semel, id est, Christo. Non quod ad eum fieret promissio, sed ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et quod semen illud Christus sit, non alius, notat ex verbis scripturæ, quæ est. In semine tuo benedicentur omnes gentes. *Non dicit scriptura in seminibus.* sicut faceret, si de multis

peccatum, scilicet & mortem. *Male. i.* mortuus, quia mors est maledictio, & maledictum est omne peccatum. Vel ipsum, quod sit, ut sequatur supplicium. Vel ipsum supplicium, quod & vocatur peccatum, quia ex peccato fit. *Male. deo.* quia deus odit peccatum, & mortem nostram, eum ad delendum eam misit filium suum.

e *Omnis. et* Christus, ne futuri hæretici negent eius veram mortem. Insuper honorificentia Christum a maledictio, quod morti coniunctum est separat. Pœna ergo peccati, cum non ex benedictione necessario venit ex maledictione qua dicitur, Si tegeritis morte moriemini. Vel maledictus, id est, mortalis, mortalitas autem ex peccato. Maledictio gemina culpe, & pœnæ. Vnde, & maledictio duobus modis dicitur, scilicet, actiue, & passiue, scilicet, secundum culpam, & pœnam. Non ideo quis maledictus, quia crucifixus, sed quæ in talem incidit reatum, ut meruerit crucifigi, quod non Christus. Et ideo licet sit reputatus, tamen non fuit maledictus maledictione pœnæ, & si culpe.

f *Fratres se. b. di.* Q. Probauit per rationes, & auctoritates, quæ per fidem non per legem datur spiritus, iustitia, beatitudo: modo dico, id est, probaui idem secundum humanam consuetudinem, in qua quauis saepe non sit firmitas, tamen firmum est testamentum, ab homine factum suis hæredibus. Similiter Testamentum dei lex non facit irritum, sed præmittit cui factum est, id est, Abraham, ut ex dantis, & accipientis dignitate videatur incommutabilis sponsio. Et semel, id est, Christo. Non quod ad eum fieret promissio, sed ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et quod semen illud Christus sit, non alius, notat ex verbis scripturæ, quæ est. In semine tuo benedicentur omnes gentes. *Non dicit scriptura in seminibus.* sicut faceret, si de multis

peccatum, scilicet & mortem. *Male. i.* mortuus, quia mors est maledictio, & maledictum est omne peccatum. Vel ipsum, quod sit, ut sequatur supplicium. Vel ipsum supplicium, quod & vocatur peccatum, quia ex peccato fit. *Male. deo.* quia deus odit peccatum, & mortem nostram, eum ad delendum eam misit filium suum.

e *Omnis. et* Christus, ne futuri hæretici negent eius veram mortem. Insuper honorificentia Christum a maledictio, quod morti coniunctum est separat. Pœna ergo peccati, cum non ex benedictione necessario venit ex maledictione qua dicitur, Si tegeritis morte moriemini. Vel maledictus, id est, mortalis, mortalitas autem ex peccato. Maledictio gemina culpe, & pœnæ. Vnde, & maledictio duobus modis dicitur, scilicet, actiue, & passiue, scilicet, secundum culpam, & pœnam. Non ideo quis maledictus, quia crucifixus, sed quæ in talem incidit reatum, ut meruerit crucifigi, quod non Christus. Et ideo licet sit reputatus, tamen non fuit maledictus maledictione pœnæ, & si culpe.

f *Fratres se. b. di.* Q. Probauit per rationes, & auctoritates, quæ per fidem non per legem datur spiritus, iustitia, beatitudo: modo dico, id est, probaui idem secundum humanam consuetudinem, in qua quauis saepe non sit firmitas, tamen firmum est testamentum, ab homine factum suis hæredibus. Similiter Testamentum dei lex non facit irritum, sed præmittit cui factum est, id est, Abraham, ut ex dantis, & accipientis dignitate videatur incommutabilis sponsio. Et semel, id est, Christo. Non quod ad eum fieret promissio, sed ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et quod semen illud Christus sit, non alius, notat ex verbis scripturæ, quæ est. In semine tuo benedicentur omnes gentes. *Non dicit scriptura in seminibus.* sicut faceret, si de multis

peccatum, scilicet & mortem. *Male. i.* mortuus, quia mors est maledictio, & maledictum est omne peccatum. Vel ipsum, quod sit, ut sequatur supplicium. Vel ipsum supplicium, quod & vocatur peccatum, quia ex peccato fit. *Male. deo.* quia deus odit peccatum, & mortem nostram, eum ad delendum eam misit filium suum.

e *Omnis. et* Christus, ne futuri hæretici negent eius veram mortem. Insuper honorificentia Christum a maledictio, quod morti coniunctum est separat. Pœna ergo peccati, cum non ex benedictione necessario venit ex maledictione qua dicitur, Si tegeritis morte moriemini. Vel maledictus, id est, mortalis, mortalitas autem ex peccato. Maledictio gemina culpe, & pœnæ. Vnde, & maledictio duobus modis dicitur, scilicet, actiue, & passiue, scilicet, secundum culpam, & pœnam. Non ideo quis maledictus, quia crucifixus, sed quæ in talem incidit reatum, ut meruerit crucifigi, quod non Christus. Et ideo licet sit reputatus, tamen non fuit maledictus maledictione pœnæ, & si culpe.

f *Fratres se. b. di.* Q. Probauit per rationes, & auctoritates, quæ per fidem non per legem datur spiritus, iustitia, beatitudo: modo dico, id est, probaui idem secundum humanam consuetudinem, in qua quauis saepe non sit firmitas, tamen firmum est testamentum, ab homine factum suis hæredibus. Similiter Testamentum dei lex non facit irritum, sed præmittit cui factum est, id est, Abraham, ut ex dantis, & accipientis dignitate videatur incommutabilis sponsio. Et semel, id est, Christo. Non quod ad eum fieret promissio, sed ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et quod semen illud Christus sit, non alius, notat ex verbis scripturæ, quæ est. In semine tuo benedicentur omnes gentes. *Non dicit scriptura in seminibus.* sicut faceret, si de multis

peccatum, scilicet & mortem. *Male. i.* mortuus, quia mors est maledictio, & maledictum est omne peccatum. Vel ipsum, quod sit, ut sequatur supplicium. Vel ipsum supplicium, quod & vocatur peccatum, quia ex peccato fit. *Male. deo.* quia deus odit peccatum, & mortem nostram, eum ad delendum eam misit filium suum.

e *Omnis. et* Christus, ne futuri hæretici negent eius veram mortem. Insuper honorificentia Christum a maledictio, quod morti coniunctum est separat. Pœna ergo peccati, cum non ex benedictione necessario venit ex maledictione qua dicitur, Si tegeritis morte moriemini. Vel maledictus, id est, mortalis, mortalitas autem ex peccato. Maledictio gemina culpe, & pœnæ. Vnde, & maledictio duobus modis dicitur, scilicet, actiue, & passiue, scilicet, secundum culpam, & pœnam. Non ideo quis maledictus, quia crucifixus, sed quæ in talem incidit reatum, ut meruerit crucifigi, quod non Christus. Et ideo licet sit reputatus, tamen non fuit maledictus maledictione pœnæ, & si culpe.

f *Fratres se. b. di.* Q. Probauit per rationes, & auctoritates, quæ per fidem non per legem datur spiritus, iustitia, beatitudo: modo dico, id est, probaui idem secundum humanam consuetudinem, in qua quauis saepe non sit firmitas, tamen firmum est testamentum, ab homine factum suis hæredibus. Similiter Testamentum dei lex non facit irritum, sed præmittit cui factum est, id est, Abraham, ut ex dantis, & accipientis dignitate videatur incommutabilis sponsio. Et semel, id est, Christo. Non quod ad eum fieret promissio, sed ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et quod semen illud Christus sit, non alius, notat ex verbis scripturæ, quæ est. In semine tuo benedicentur omnes gentes. *Non dicit scriptura in seminibus.* sicut faceret, si de multis

peccatum, scilicet & mortem. *Male. i.* mortuus, quia mors est maledictio, & maledictum est omne peccatum. Vel ipsum, quod sit, ut sequatur supplicium. Vel ipsum supplicium, quod & vocatur peccatum, quia ex peccato fit. *Male. deo.* quia deus odit peccatum, & mortem nostram, eum ad delendum eam misit filium suum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Lex autem non est, &c.* Ly ex, tenetur hic materialiter, sicut cum dicitur: Ex ære fit statua. & pro tanto dicitur, lex non ex fide, quia in lege veteri non fuerunt data præcepta de credendis. hoc enim pertinet ad legem nouam in qua facta est explicatio credendorum, propter quod Ro. 3. Lex vetus dicitur lex factorum, lex autem noua dicitur lex fidei. Nec est per hoc intelligendum, quod patres veteris Testamenti fuerunt sine fide, sine qua impossibile est placere deo, Heb. 6 b. Multi enim ipsorum fuerunt sancti, & deo placentes, sed non habuerunt fidem explicitam, sicut patres noui testamenti. in quo veritas aperte est per Christum reuelata.

2 *Sed qui se.* scilicet legis præcepta.

3 *Viuet, &c.* quia non incurreret pœnam mortis, quæ transgressoribus inferebatur, & ideo non dicit absolute, viuet, sed viuet in eis, vita corporali, vita vero spiritualis datur per fidem charitate formatam.

4 *Christus nos re. &c.* id est, de pœna transgressoribus legis debitanos absoluendo a debito seruandi eam. Et quia fecit hoc per suam passionem, per quam legalia sunt euacuata, ideo subdit.

5 *Factus pro no. &c.* id est, sustinens pro nobis pœnam mortis, sed non culpam, quæ mors inferebatur maledictis in lege, scilicet per suspensionem in ligno.

6 *Quia scri. est.* Deuter. 21.

7 *Maledictus omnis, qui pen. in li.* Et quia per suam passionem meruit promissionum factarum patribus impletionem, id subdit.

8 *Ut*

8 *Ut in Gen. be.* Abraham, scilicet promissa.

9 *Fieret in Iesu Chri.* Promissum enim erat Abraham, quod in semine eius benedicentur omnes gentes. Genes. 22. d. quod impletum est in Christo descendente ab Abraham secundum carnem.

10 *Ut pollicitationem.* id est, promissionem. **11** *Spiritus ac. per. s.* Quæ datur credentibus in ipsum. **12** *Fratres.* Hic declaratur tertia minoris supra positæ, scilicet, quæ hæreditas æterna non datur per legem, sed per Christi fidem, quia promissio huius hæreditatis facta fuit Abraham per longum tempus ante legis dationem ut declarauimus plenius, Gen. 15. Si igitur daretur ex lege, quæ postea data est, sequeretur, quod promissio illa per legem fuisset irritata, ex quo non daretur ex promissione, diuino iuramento firmata, qualis fuit ista sicut patet. Gen. c. 22. vbi reperitur hæc promissio. Et additur. *Per memetipsum iur. ui. dicit dominus, &c.* Hanc autem rationem deducit apostolus diffuse, & aliquantulum intricate, dicens. *Fratres secundum hominem dico. i.* per factum humanum ostendendo propositum. **13** *Tamen hominis.* Quasi diceret, licet homo nihil sit respectu dei. *Tamen hominis confirmatum Testamentum.* in quo ordinat de hæreditate pro filiis.

14 *Nemo spernit, aut superordin.* id est immobiliter tenet. Antiquitus enim homines in suis testamentis ordinabant de successionem hæreditatis, & adhuc sit in aliquibus terris.

15 *Abraham dictæ sunt promissio.* scilicet, diuinæ per modum testamenti firmatæ, ut postea patebit. ideo sunt firmæ.

Tom. 3.

q 3

1 Et

Maledictus duplex.

F Genes. 22. d.

C multis vellet intelligi, sed in semine, sicut qui de vno vult intelligi, vt illud vnu est Christus. dicit apostolus. Non enim potest inueniri alius, qui omnes gentes benedixerit.

Aug. libr. 9. Exod. 9. 45.

A Hoc autem dico. Hoc promisit deus Abraham, hoc autem testamenti confirmatum per iuramenta dico, & affirmo, quod lex non facit irritum, de qua non esset hoc putandum, quia data est tantum ad tempus, quia post multum tempus a promissione facta Abraham, lex data est. de qua si esset benedictio, homines illius temporis Abraham Isaac, & Iacob, non eam habuissent.

fontem comprobatum. erga Christum.

† vt abroget.

B Lex non facta. id est, falsum, quod faceret, si per eam daretur benedictio. Promissio enim illa non dixit, quod per legem, sed per semen. Quod si per legem, benedictio, frustra semini promisit, & frustra semen ipsum venit. Lex non facit irritum, quod iam valeret ad euacuandam promissionem, quod esset falsa, & deus mendax. Euacuaretur. Nam si ex lege datur hereditas, id est, aeterna beatitudo, tunc non ex eo, quod promissio dixit (desinit consequens) sed ex promissione datur, quod in parte ostendit, quia Abraham, de quo constat, quod sine lege fuit, dedit deus per repromissionem, id est, per Christum saepe promissum.

C Quid igitur lex? Aug. in lib. retractationum. Olim cum exponerem hoc capitulum, ita distinguendum putavi, vt interrogatio esset: Quid igitur? Ac deinde esset responsio: Lex propter transgressiones, &c. Quod quidem non abhorret a vero, sed melior mihi vult ista distinctio, vt interrogatio sit. Quid igitur lex? Et inferat responsio propter transgressiones, &c. Q. quandoquidem lex non est ad iustitiam, vel ad beatitudinem, quae ergo est eius utilitas? Cur a deo data? Deinde ne frustra videatur data, cur data sit, explanat di. Lex posita est in medio propter transgressiones, &c.

Aug. libr. 3. de Trinit. c. 11.

Quatuor causas legis datae.

D Propter transgressiones. Posita est in medio, inter promissionem, & semen, cui facta est promissio, id est, inter Abraham, & Christum, vt populum dei erudiret sub timore dei, vt dignus fieret excipere promissionem, quae est Christus. Vel propter transgressiones, id est, vt homo superbe, de suis viribus, fidens acciperet praecipua in quibus deficiens, & factus prauaricator liberatore saluatoremque requireret. Data est ergo lex ad demandam hominis superbiam, eiusque prodendam infirmitatem. Data est etiam duris in flagellum. Data est etiam in signum futurorum, vt futura figuris attestaretur. Ecce quatuor causas datae legis breuiter distinctas, quae in epistola ad Romanos plenius explicantur. vbi dicitur, Lex subintravit, &c.

E Ordinata per angelos. Lex dico ordinata per angelos, id est, Moysen, & alios ministros dei, vel ministerio angelorum hominibus data, in quibus angelus erat utique pater, & filius, & spiritus sanctus. Aliquando sine vlla distinctione personae deus per illos figurabatur: Et nota, quod non ait data, sed ordinata, quasi ordinabiliter data inter tempus naturalis legis. de qua conuicti sunt, quod iuuare non potuit, & tempus gratiae antequam de lege conuincendi erant, qui ergo nunc eam reducit, contra ordinem angelorum facit.

Quare lex non ante data, vel Christus uenit.

F Magno dei consilio factum est, vt post hominis casum ilico lex non daretur, vel dei filius mitteretur. Nisi enim hominis superbia prius experiretur arbitrii sui libertati sufficientiam arrogaret,

A Pluraliter. Quia frequenter idem, id est aeterna beatitudo promissa est.

B Christillo. Abraham.

C Non infirmat promissionem lex, sed quod futura, & quando iurata significat.

D Ex operibus legis.

E Excluditur promissio, & frustratur Abraham.

F De quo non est dubium quin habeat.

G Per fidem.

H Vel vt faceret transgredi, vt optaretur medicus.

I Vel vt timore cessarent transgredi, vt quandoque idem facerent voluntate.

K Quod per eum benedicerentur omnes gentes, contra quem facit, qui legem reducit.

L Et ideo non iam tenenda est.

M De quo.

N Deus.

O Quod per eum benedicerentur omnes gentes, contra quem facit, qui legem reducit.

rogaret, & legem superflue datam, & dei filium frustra uenisse iudicaret. Item nisi prius lex scripta daretur, per quam quod posset probarer, Christi aduentum superfluum iudicaret. Ne igitur homo de trahendi, vel murmurandi occasionem haberet, reliquit eum deus prius in libertate arbitrii, in lege naturali, vt sic vires naturae suae cognosceret. vbi cum deficeret videns sibi liberum arbitrium, non sufficere ad iustitiam nec sic se humiliavit ad poscendam gratiam, sed superbe legem scriptam legi naturae adiunctam sibi sufficere putans clamabat: Non deest, qui impleat, sed deest, qui iubeat. Vt igitur, & de ipsa conuinceretur antequam filium mitteret legem dedit, quae partim morbum detexit, non consumpsit.

1 Quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico testamentum confirmatum a Deo, quae post quadringentos, & triginta annos facta est lex, non irritum facit ad euacuandas promissiones. Nam si ex lege hereditas, iam non ex promissione. Abraham autem per repromissionem donauit deus. Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est, donec veniret semine, cui repromiserat, ordinata per angelos, & aucta est infirmitas, non legis, sed naturae vitio, & diaboli instantia, vt ita cognita utriusque legis insufficiencia, & sua infirmitate clamaret ad medicum, & quereretur gratiae auxiliu, & ita factum est. Multiplicatis enim infirmitatibus postea accelerauerunt ad medicum, qui veniens in forma serui sanauit vulnera hominis languidi. Hic est Samaritanus ille, qui ad vulneratum, qui incidit in latrones appropiauit, atque vulnera eius alligauit, quem sacerdos, & Leuita immisericorditer pertransierant. id est, lex vetus, & sacerdotium, quia lex neminem ad perfectum ducit. Hic est Elisaeus, ille qui misit baculum ad suscitandum filium Sunamitis, per quem cum ille non surgeret, tandem venit ipse Elisaeus, contraxit se, & coaptauit puero mortuo, & surrexit mortuus. Hic est angelus ille in cuius descensu mouebatur aqua, & sanabatur vnus. Hic est omnipotens sermo qui a regalibus sedibus venit dum medium silentium tenerent omnia. Primum silentium fuit ante legem, secundum sub lege, tertium erit in gloria. Primum ignorantia languoris, secundum desperatio curationis, tertium adeptio sanitatis. Ante legem namque homo morbum suum non agnoscebat, ideoque silebat, nec querebat remedium. Vt autem lex subintravit, & ostendit languidis vulnera sua, mox ruptum est silentium, & coeperunt aegri poscere remedium. Sed per opera legis vbi non est salus, sanari volentes, quod querebant inuenire nequibant. Tandem considerans homo neminem per legem posse saluari, vel iustificari, quasi per diuturnos clamores fatigatus, & desperans rursus loqui cessauit, & subsecutum est secundum silentium. Tunc ergo omnipotens sermo patris, a regalibus sedibus forma serui indutus in mundum venit. Samaritanus ad vulneratum appropiauit, angelus magni consilij ad piscinam descendit. Elisaeus ad suscitandum mortuum accessit, id est, summi regis filius de consensu patris ad tolerandam mortem passionis, de aequalitate maiestatis ad patibulum crucis, de sede regali ad officinam peccati, de lumine caeli ad tenebras mundi, vel inferni venit. & veniens locutus est pacem, dedit gratiam, proposuit misericordiam, promisit veniam, & ita rupto silentio coeperunt aegri pura fide ac vera confessione, quasi magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum, per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur: Recepta ergo sanitate, & donata futurae immortalitatis felicitate nihil ultra restabit peccatum. Et tunc erit tertium beatum silentium.

Ca In

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et semini eius. scilicet Christo, in quo impleta sunt, & non in alio. ideo dicitur semini in singulari.
- 2 Hoc autem dico testamentum. conf. id est, promissiones illae per modum testamenti sunt confirmatae, quia iuramento diuino.
- 3 Quae post qua. & tri. an. Construenda est sic litera: Lex quae post quadringentos, & triginta annos a tempore promissionis factae Abraham.
- 4 Facta est. id est, data in monte Sinai.
- 5 Non irritum facta. &c. id est, non euacuat promissionem Abraham factam quasi irritam, quod tamen faceret, si daretur ex lege. ideo subditur.
- 6 Nam si ex lege haec. supple datur.
- 7 Iam non ex promiss. quia datur ex alia causa.
- 8 Abraham autem per. re. firmam.
- 9 Donauit de. ergo non ex lege.
- 10 Quid igitur. lex. Hic consequenter apostolus respondet tacite quaestioni.

Ex

Ex hoc enim, quod apostolus dixit, quod ex lege non est iustitia, nec benedictio, nec hereditatis consecutio, sed per fidem, quae fuit etiam in patribus ante legem, ideo posset aliquis querere, ad quid lex Moisaica fuit data, quia videtur hoc fuisse frustra, et hoc est, quod dicitur. Quid igitur lex, id est, ad quid fuit utilis?

11 Propter trans. Hic respondet ad quaestionem, ostendens triplicem legis utilitatem. Prima est. Punitio peccatorum, quia in lege determinantur certa, & graues poenae pro determinatis peccatis, quarum terrore cobibebantur homines a peccatis usque ad tempus legis euangelicae, quae est lex amoris, & hoc est, quod dicitur: Propter transgressiones, scilicet puniendam, & reprimendam.

12 Posita est lex do. veni. id est, Christus de semine Abraham. **13** Cui repromiss. id est, in quo complenda erant promissiones diuinae. Consequenter redit apostolus ad ostendendum qualiter sit lex data, di.

14 Ordinata per ange. Non enim fuit data immediate a deo, sed per ange

A *In ma.* In potestate Christi, ut sciret dum vellet, vel cessa-
ret, ergo contra eum facitis, qui destruxit.

Vel, in ma. me. Et quia mediator est inter duo extrema, vi-
deretur, vel quod Christus non esset deus, vel quod duo dii essent.
Ad quod respondet, & si mediator non est vnus, sed duorum
extremitatum, tamen
est deus vnus cum deo
patre per diuinam na-
turam, cui mediat per
humanam.

b *Media.* Lex quam
habet mediator, Iu-
dæorum tantum est, sed
tamen ipse mediator
non est tantum vnus
populi, id est, Iudæo-
rum, qui legem habue-
runt, sed & Gentiliū,
ideo non queratis le-
gem, ut habeatis me-
diatorem. Mediator
non est vnus, sed ta-
men est vnus, sufficiens
ad omnes reconcilia-
dos deo, quia deus, &
ideo aliud non adiun-
gatis.

Med. au. v. Aug. Sed
duorum, quia duos po-
pulos discordes paci-
ficauit in se lapid. angulati, hinc numerum duorum, inde ri-
tus legis auferens, per quem discordabant, condens duos in se.
Sed in istos Christus non est arbiter duorum, qui inducti
in legem de duobus fecerunt vnum populum, & vnus po-
puli nullus est mediator. *Deus autem vnus est.* Hoc dicit, ne
Christum, (qui secundum, quod homo mediator est) prædi-
cando deum vni deo contrarium prædicare uideretur, quia
ipse homo iuxta, quod deus cum patre vnus est, pater enim
& filius vnus est deus.

Aug. Si filius dei in naturali æqualitate patris maneret,
nec se exinaniret formam serui accipiens, non esset mediator dei
& hominum, quia ipsa trinitas vnus deus est eadem in tribus, scilicet
in patre, & filio, & spiritu sancto deitatis æternitate, & æquali-
tate constante. Si ergo Christus vnam tantum habet naturam, vn-
de medius erit? quia nisi talem dederis inter deum, & homi-
nes, qui ita sit medius, ut deus sit propter diuinitatem, & ho-
mo propter humanitatis naturam, quo humana, reconciliat
tur diuinis non ostendis. Nam ipse veniens prius in seipso
humana diuinis sociauit per vtriusque naturam communio-
nem, in vna eademque persona, deinde omnes fideles patri recon-
ciliavit deo, dum sanati sunt ab impietate superbiam quicumque;
humilitatem Christi credendo dilexerunt, & diligendo imitati sunt.

c Lex

c *Lex ergo ad.* Quandoquidem lex est propter transgressio-
nem, ergo est contra promissa, ut per eam impleatur aliter
quam promissum est. Non quia ex lege non est vita, id est, æ-
terna beatitudo, quia si inde esset vita tunc, & iustitia, sed non
est ex ea iustitia. Et hoc est.

D
Aug. in ps. 70.
& 83.

Aug. ser. 3. &
13. de verb.
apost. & lib. 1.
de baptis.

a *Qui deus, & homo inter deum, & hominem.*
los in manu mediatoris. Mediator autem vnus non est, deus

b *Non est inimica promissionis, sed confirmat eam.*
aut vnus est. Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si enim

c *Non solum ex opinione. b* Sed cum hoc non sit, potius condemnatur, & sub peccato con-
data esset lex, quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia.

a *Id est, lex manens, & scripta, vel quæ non dat spiritum viuificantem: c* Sed tantum est scriptura.
b *Cut ergo data. c* Lex data est, ut gratia quæretur.

† Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex

d *Ideo deus sic disposuit, ut homines, nota sua, & legis infirmitate accelerarent ad gratiam, & credendo
promissa consequerentur. Lex conclusit sub peccato, sed tamen fuit utilis.*

fide Iesu Christi daretur creditibus. Prius autem, quæ veni-

a *Onera legis, vel iniuri. b* Non liberi, sed serui.
c *Quasi in ergastulis seruire coacti.*

ret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ re-

a *Quia occulta in antiquis. b* Quia lex custodiebat ad fidem, itaque.
c *Pueros ab illicitis reprimens, & ad recta dirigens timore poenarum.*

uelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo Iesu,

a *Quando fuimus rudes, lex erat pædagogus.*
b *Mox, vel in hac vita hoc bonum habemus, & maius in futuro.*

nam ut ex fide iustificemur. At ubi venit fides, iam non sumus sub

d *Sed conclus. scri.* Iu-
dæos omnino clausit
sub peccati dominio
lex ipsa, Vel ostendit
omnes homines clau-
sos sub peccato. *Sed
conclu. scri.* Idem quod
ad Romanos: *Conclusit
deus omnia in iniustitia,
ut omnium misereatur.*
Notis peccatis per le-
gem conclusi sunt, ut
se excusare non pos-
sint, sed querant mi-
sericordiam. *Sed con-
clusit scriptu. &c.* id est,
ostendit homines co-
clusos esse sub pecca-
to. Data est enim lex,
non ut peccatum aufer-
ret, sed ut sub peccato
omnia conclusa ostē-
deret. Data est, ut æ-
grum de morbo con-
uinceret, qui sibi sa-

tex.

E

nus videbatur, ut peccata demonstrarentur, non auferrent.
Data est, ut inueniret se homo, non ut morbus sanaretur, sed
in præuacatione morbo crescente medicus requireret. Qui
ergo negat egritudinem suam, superfluum iudicat Saluatorem, ergo
& in natura nostra creatorē laudemus, & propter vitium,
quod nobis inflatum est, Saluatorem queramus.

* Chrysostr. Nam quoniam Iudæi ne sentiebant quidē sua
peccata, non sentientes autem, nec desiderabant remissio-
nem, dedit legem, quæ proderet vulnera, quo medicum re-
quirerent. Quod enim dixit, conclusit, perinde valet ac si di-
xisset, coarguit, & coargutos continuit in metu.

e *Prius quam.* (Quod ergo post.)

f *Veniret fides.* Spontanea, quæ nullum meritum aduocauit. **Aug. li. contra
faulium.**

g *Custodiebamur.* Non liberi, serui.

h *Conclusi.* Ut sic affucti, duceremur.

i *In eam.* id est, tam bonam fidem.

k *Quæ.* Tempore Christi erat.

l *Reuelanda.* Vbi multa aperta sunt, quæ prius obscura. Ecce
honor legis, quia custodiuit, ut pædagogus, sed hoc non ma-
gnum est, quia puerorum est, non adultorum.

m *Pædagogus noster fuit in Christo Iesu.* Institutione Christi, quæ
iō instituit, ut sic venientes ad fidem quasi pueri ad perfectio-
nem

**Aug. serm. 13
de verb. apoll
F**

NICOLAUS DE LYRA.

angelū, ut habetur Act. 7. e. de Moyse. Hic est, qui fuit in ecclesia
in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai,
quia tamen ille angelus in persona dei loquebatur, frequenter
nominatur deus in Exodo.

1 *In manu mediato.* Id est, in potestate Christi ad imitandum eam
pro voluntate sua tanquam dominus eius. Vnde dicitur Matth.
12. a. Dominus est filius hominis, etiam sabbathi.

2 *Mediator autem vnus non.* Sed duorum extremorum, quæ cō-
iungit. Est enim Christus mediator dei, & hominum reconcilians
homines deo patri. Sed quia vnum extremum est simpliciter in-
diuisibile, scilicet deus, ideo subditur.

3 *Deus autem vnus est.* Homines autem multi faciunt tamen
vnum extremum per vnitatem fidei. **4** *Lex ergo aduersus pro-
missa dei.* Hic ponitur secunda utilitas, quæ est hominum cōclu-
sio sub peccato, quia lex peccatum ostendebat, nec tamen gratiam ius-
tificantem conferebat, & sic homines mouebantur ad desiderā-
dum aduentum Christi per quem erant iustificandi. Dicit ergo
apostolus interrogatiue: *Lex ergo aduersus promissa dei?* q. d. Non,
quia sic deus irritaret seipsum. Nec valet, si obiiciatur de lege no-
ua a deo data, quæ tamen euacuat veterem, quia non sic euacua-
tur per nouam, quin maneat in meliori, scilicet in figurata, quæ melior
est ipsa figura. sic autem non est in proposito, quia dei promissa
de iustificatione, & hæreditatis consecutione non figurabant le-
gem, sed magis econuerso, quia lex figurabat impletionem pro-
millionum.

5 *Si enim data esset lex, quæ posset, &c.* Iustitia infusa, quæ facit
dignum vita æterna. **6** *Vere ex lege esset iustitia.* Et non ex p-
missione

missione Abraham facta, & sic per legem esset irritata.

7 *Sed con. scri.* id est, lex Moyse, quæ est lex scripta. **8** *Om-
sub pec.* In quantum peccatum ostendebat, nec mundabat.

9 *Vt promissio.* De iustificatione, & per consequens de hæredi-
tatis consecutione.

10 *Ex fide Iesu Christi.* id est, per fidem eius.

11 *Daretur creden.* Fide formata, quæ tendere facit in deum.

12 *Prius autem.* Hic ponitur tertia utilitas, quæ est introductio
hominum ad fidem Christi, ad quam lex vetus fuit quædam di-
spositio, in quantum lex illa fuit figura nouæ legis, & totus ille
status noui testamenti fuit figuratiuus. **1. Cor. 10. c.** *Omnia in figu-
ra contingebant illis.* Figura vero ducit, licet imperfecte in cogni-
tionem rei figuratæ. Et hoc est, quod dicit: *Prius autem, quam ve-
niret fides.* scilicet reuelata, & explicita in euangelio.

13 *Sub lege custodiebamur.* scilicet, per cultum vnus veri dei.

14 *Conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat.* Est enim eadem
fides in nouo, & veteri testamento, sed in veteri erat implicita, et
figuris, velata, in nouo vero est explicita, & reuelata. Ex quo con-
cludit. **15** *Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo.* Id est, di-
sponens ad Christum, licet pædagogus disponit puerum ad vir-
tutem temporē futuro habendam, ideo subditur.

16 *Vt ex fide.* scilicet, reuelata.

17 *Iustificemur.* iustitia infusa.

18 *Iam non sumus sub pædogo.* id est, sub obseruationib. legali-
bus, sicut puer adueniente ætate adulta iam non est sub pædago-
gi disciplina, sed superioris doctrina. Et eadem ratione adueniē-
te euangelio cessant legalia, & sicut in naturalibus cessat dispo-
sicio ad introductionem formæ, ideo subdit apostolus.

Tom. 6.

q 4

1 Om-

A nem, iustificemur. Vel in Christo, id est, in exequendis præceptis Christi.

a Omnes filii dei estis per fidem. Nos Iudæi tempore fidei pedagoga defertimus, quia oēs vos Gentiles, qui non habuistis legem, estis filij. Quod ergo vestro exēplo defertimus, vos accepistis? Quasi diceret: Non debetis hoc facere.

b Chryso. Papæ quanta fidei vis. Prius ostendit, quod fides redderet filios patriarche; Scitote, inquit, qui ex fide sunt, hos esse filios Abraham. Nūc vero demonstrat eisdem esse filios dei.

B Omnes enim estis filij dei, per fidem, quæ est in Christo Iesu.

b In Christo Iesu, in institutione Christi, & ad similitudinem mortis eius.

c Quicumque enim in Christo baptizati estis. Hierony. Filiū dei indui, & toti eius membra effecti, filij dei facti necesse est, ut quid ergo vobis lex, quæ seruis, & peccatoribus data est, quibus per baptismum peccata remissa sunt?

d Induistis. Id est conformes ei facti estis, quod est vobis honor, & contra æstus protectio. Quod autem Christus induimentum sit, alibi Apostolus aperit dicens: Induite vos dominum nostrum Iesum Christum.

C Aug. de baptismo. Induunt autem homines Christū: Ali-

quæ usque ad perceptionem sacramenti. Aliquæ etiam usque ad vitam sanctificationem. Et illud primum bonis, & malis est commune. Hoc alterum vero proprium est bonorum.

e Non est Iu. nec Græc. Theoph. Vnusquisque baptismate ablutōrum naturæ rececit formas, & proprietates, unā autem figuram, & formā omnes assumpserunt, nō angeli, sed ipsius domini, in seipsis ostendentes Christū, perinde ac unū sumus omnes in Christo Iesu, hoc est, quatenus unā Christi formā imposuimus, vel quatenus etiam unum corpus sumus, unum caput, videlicet ipsum, habentes.

f Ergo Abra. se. estis. Hieronymi. supra. Semen Abraham, dicitur est Christus, ubi legitur, quod promissiones dictæ sunt Abraham, & semini eius. Hic autem semen Abraham dicti sunt filij Christi, id est, omnes credentes. Verum quotiens Christus nominatur semen Abraham corporaliter, sentiendum est, quod ex eius stirpe generetur: Quotiens autem nos, qui credimus in eum dicimur semen Abraham, tunc spiritualiter semen fidei accipere debemus.

g Hieron. Si omnes unum corpus estis Christi, Abraham semen estis, & veri hæredes, non ex carnali semine, sed ex divina promissione generati.

a pedagogo. Omnes enim filii dei estis per fidem in Christo

b Iesu. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christū

d induistis. Non est Iudæus, neque Græcus, non seruis, neque

e liber, non est masculus, neque foemina. Omnes enim vos

f unum estis in Christo Iesu. Si autem vos Christi, ergo Abraham semen estis, secundum promissionem hæredes.

† Roman 6. a. de con. dist. 4. e quomodo. in fine. † 29. quæst. 2. in prin. De coniu. ser. uo. c. 1.

August. 12. de triu. c. 6.

L. 3. de ferm. de mul. for.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Omnes enim filii dei estis. Adoptiui per fidem christi. tate formati.
- 2 Quicumque enim in Christo baptizati estis, & sic non estis in statu puerili imperfecto, sed perfecto quantum ad gratiam, & virtutem. Nec in hoc est distinctio ratione nationis, conditionis, aut sexus, id subdit: Non est Iu. nec Græc. non ser. neq. lib. non est mas. neq. fem.

ADDITIO I.

In cap. 3. ubi dicitur in postilla. Lex autem non est ex fide.

Quod hic dicit apostolus, Lex autem non est ex fide, non vult recte exponendum per hoc, quod in veteri lege non fuerunt data precepta de credendis, ut in postilla dicitur. Nam in lege veteri manifeste dantur precepta de credendis, ut cum dicitur Deuter. 6. a. Audi Israel deus tuus unus est. In quo precepto dei unitas expresse precipitur credenda. Similiter ibidem trinitas apud vere intelligentes implicite credenda precipitur. Similiter cum dicitur Deuter. 18. c. Prophetam suscitabo, quod intelligitur ad literam de Christo, ut dictum est in preloquio addit. ibi subiungitur. Ipsū audite, credite, in quo manifeste mandatur, quod credatur Christo tunc futuro, & hoc est, quod dicitur in euang. Ioan. 5. g. Si crederetis Moysi, credere. for. & mihi, quod dicitur. Moyses mandauit, ut credatis mihi, quod verificatur ex predicta auctoritate, & sic manifestum est, quod in lege veteri fuerant data precepta de credendis. Nec valet dicere, quod fides antiquorum non erat explicita, quia fides implicita manifestum est, quod est fides, & id cum dicitur. Iustus ex fide uiuit, intelligendum est de fide simpliciter sumpta, siue explicita, siue implicita, prout congruit diuersis personis, & temporibus. Vnde verba apostoli in hoc loco sic vult intelligenda. Vult. n. apostolus probare, quod in lege veteri in operibus veteris legis nemo iustificatur apud deum, quod intelligitur de iustitia qua homo est dignus vita æterna. Quod probat ex hoc, quod Abacuch dicit, iustus ex fide uiuit. non addens, nec assignans aliquid opus exteriori factum. Ex quo patet, quod iustitia iustificans est ex sola fide, scilicet formata, et sine aliquo opere exteriori. Sed in lege veteri attribui vita non fidei, sed factis, ut cum dicitur. Qui fecerit ea, uiuet in illis, quod intelligitur qualitercumque et faciat sine fide, & hoc est, quod dicit apostolus. Lex autem non est ex fide. id est non permittit vitam ex fide, sed ex operibus legis. Quod vult contra predictam auctoritatem Abacuchi. Ad quod contrarietatem tollendam oportet dicere, quod Abacuch loquitur de vita æterna, quod est vita simpliciter, quod habet per fidem formatam et sine extrinsecis operibus, & hoc sonant verba cum dicit: Iustus ex fide sua uiuit. Alia vero auctoritas loquitur de vita secundum quid, scilicet de euasione a lapidatione seu occisione, vel aliquid homini, quod in lege dabatur transgressoribus, & ideo non dicit: Qui fecerit ea, uiuet simpliciter, sed uiuet in illis, scilicet erit securus a morte comminata in illis preceptis. Vnde ex predictis duabus auctoritatibus ad inuicem consideratis probat notabiliter suum propositum, ut dictum est.

Sed circa predicta non vult permittenda quodam auctoritas thalmodica, quod manifeste consonat dictis apostoli supra dictis, quod habet in libro, quod dicitur Machab. ubi quidam doctor nomine rabi Cablai ponit, quod sexcenta, & tredecim precepta data sunt Moysi, quod intelligitur numerando secundum eos omnia precepta, quod in Pentateuco continentur tam affirmatiua, quam negatiua, & addit ultra: Venit Dauid, & constituit

- 3 Omnes enim vos unum estis. id est incorporati sibi per fidem.
- 4 Et Abraham se. estis. Sicut Christus est semen eius.
- 5 Secundum promissionem sibi factam.
- 6 Hæredes regni cælestis. In promissione enim Abraham facta de promissionis terra intelligitur principaliter terra uiuentium promissa, prout Gen. 15. plenius declarauit.

stituit omnia precepta super ps. 114. a. Dñe quis habitabit in tabernaculo tuo. & subditur, Qui ingressi sunt in. & operati sunt in. in quo ps. 11. condiciones numerantur, quod secundum predictum doctorum requiruntur, & sufficiunt ad illud qui habitare habet in tabernaculo dei, scilicet in vita beata, consequenter dicit ille doctor: Venit Isa. & constituit ea, scilicet illa precepta Moisaica omnia super sex, di. Isa. 33. e. Ambulans in iustis, & loquens æquitates. & subdit, Ipse excelsa habitabit. in qua auctoritate ponuntur sex condiciones, quod requiruntur, & sufficiunt ad habitandum in excelsis, id est in cælestibus. Consequenter dicit ille doctor, Venit Michæas, & constituit ea, scilicet predicta precepta super tribus, di. Mich. 6. e. Homo quod est bonum tibi, & quod deus petit a te, nisi facere iudicium, & diligere misericordiam, & honeste ambulare cum Deo tuo. in quibus tribus Michæas reduxit omnia precepta supra dicta. Consequenter ille doctor dicit: Rursus Isaias constituit omnia precepta in duobus, di. Isa. 56. a. Custodite iudicium, & facite iustitiam, quia propinqua est salus nostra, ut appareat. Et sic in illis duobus secundum eum concluduntur omnia ad salutem pertinentia. Consequenter dicit ille doctor: Venit Abacuch, & constituit ea super unum tantum. Abac. 2. a. Iustus ex fide sua uiuet. patet ergo ex dictis istius doctoris a primo ad vltimum consideratis, quod omnia precepta Moisaica legis in sola fide consistunt. sic quod habens rectam fidem, scilicet formatam uiuet, scilicet vita æterna, et sine operibus exterioribus, quæ in lege Moisaica precipiuntur. Quod valde consonat sententiæ Apostoli, licet forte ille, qui dixit, non plene intelligeret verba sua propria. Contingit enim sæpe aliquos prophetare nescientes, ut patet de Caipha.

Replica. In c. 3. epistolæ ad Galathas, ubi dicitur. Lex non est ex fide. postilla dicit fidem esse credendorum, lex autem est factorum. id dicit in v. l. non fuisse data precepta de credendis, sed solum de agendis. Bur. obiicit per hoc, quod dicitur. Audi Israel deus tuus unus est: Quod est manifestum preceptum de unitate dei credenda. Oppositum autem huius assumpti ostendit Burg. supr. Exo. 2. in magna digressionem, quod fecit contra Iudæos, asserentes, quod primum preceptum est de credenda unitate dei, cum dicitur: Ego dominus deus tuus. Contra quos, licet dicit Bur. non oportuit dare aliquod preceptum de hoc, quod est credere deum, vel credere deo, cum hoc supponebatur ad precepta decalogi tanquam per se notum ei, qui habet fidem, & ideo non indiget promulgatione accepta infusione fidei, ut prima 2. q. c. art. 4. in responsione primi argumenti. Et de hoc intelligitur illud ad Hebr. 11. b. Accedentem ad de. oport. cre. &c. vnde manifestum est in hoc, quod dicitur, Dominus deus tuus est unus. nihil precipit eis. sed solum intimatur quod est, qui loquebatur, scilicet de. De. &c. Hæc omnia Burg. vnde patet, quod contradicit sibi ipsi, & fortassis odiū quo ferebatur in postillatore, non sinebat. eum huc, & alibi contradictionem evitare.

CAP.

A Recipere. dixit, non acciperemus vt significaret nos hoc amiffisse in Adam, ex quo mortales sumus.
b Mifit Deus. Ambr. Vt enim probaremus adoptati esse à Deo in filios, spiritum suum dedit nobis, qui signum patris ostendat in filios, vt quia nos hoc non auderemus dicere infirmitate & indignitate nostra, suggerat vt audeamus dicere.

Agust. tract. 27. in Ioan.

c Spiritum si. Nota spiritum etiam esse filij. Et nota etiam hic trinitatem. Augus. super Io. Si forsitan aliquis quærat, vtum & à filio procedat spiritus sanctus. Filius enim solius patris est filius, & pater solius filij est pater; Spiritus autem sanctus non est vnus eorū spiritus, sed amborum. vnde dominus ait, Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et Apostolus ait hic, Mifit Deus spiritum si. sui. Et multa alia sunt testimonia, quibus euidenter ostenditur, & patris & filij esse spiritum, qui in trinitate dicitur spiritus sanctus. Nec ob aliud a sumo ipsum proprie vocari spiritum sanctum, cū et si de singulis inter rogemur, non possumus patrē & filiū dicere, nisi spiritum, quoniam spiritus est Deus. Quod ergo cōiter vocantur & singuli, hoc proprie vocari oportuit eum, qui nō est vnus eorum, sed in quo cōitas apparet amborum. Cur ergo non credamus, quod etiam de filio procedat spiritus sanctus, cum filij quoque ipse sit spiritus? Si. n. ab eo non procederet, nō post resurrectionē, se repræsentans discipulis insufflasset, dicens, Accipite spiritum sanctum. Quid. n. aliud significauit illa insufflatio, nisi quod procedat spiritus sanctus de ipso: Ad hoc et pertinet, quod ait de muliere fluxum patiente, Tetigit me aliquis, ego enim sensi virtutem de me exisse. Nā virtutis nomine spiritum sanctum ex eo clarum est appellari, quod Marię angelus dixit, Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Et dominus promittens discipulis, ait, Sedete hic donec induamini virtute ex alto. Spiritum si. sui. Hic est virtus quæ de illo exibat, & sanabat omnes. Dicit tamen ipse filius à patre illum procedere, quia ad eum solet referre, & quod ipsius est, de quo & ipse est, sicut alibi. Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. A quo habet filius, vt sit Deus, Est enim de Deo Deus, ab illo habet, vt & de illo procedat spiritus sanctus.

magis autē. Marth. 10. c.

missum ab iurio.

Ioan. 9. d.

Ioan. 20. f.

Mar. 5. c.

Luc. 1. d. Ibi. 24. g.

Ioan. 7. b.

B sunt testimonia, quibus euidenter ostenditur, & patris & filij esse spiritum, qui in trinitate dicitur spiritus sanctus. Nec ob aliud a sumo ipsum proprie vocari spiritum sanctum, cū et si de singulis inter rogemur, non possumus patrē & filiū dicere, nisi spiritum, quoniam spiritus est Deus. Quod ergo cōiter vocantur & singuli, hoc proprie vocari oportuit eum, qui nō est vnus eorum, sed in quo cōitas apparet amborum. Cur ergo non credamus, quod etiam de filio procedat spiritus sanctus, cum filij quoque ipse sit spiritus? Si. n. ab eo non procederet, nō post resurrectionē, se repræsentans discipulis insufflasset, dicens, Accipite spiritum sanctum. Quid. n. aliud significauit illa insufflatio, nisi quod procedat spiritus sanctus de ipso: Ad hoc et pertinet, quod ait de muliere fluxum patiente, Tetigit me aliquis, ego enim sensi virtutem de me exisse. Nā virtutis nomine spiritum sanctum ex eo clarum est appellari, quod Marię angelus dixit, Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Et dominus promittens discipulis, ait, Sedete hic donec induamini virtute ex alto. Spiritum si. sui. Hic est virtus quæ de illo exibat, & sanabat omnes. Dicit tamen ipse filius à patre illum procedere, quia ad eum solet referre, & quod ipsius est, de quo & ipse est, sicut alibi. Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. A quo habet filius, vt sit Deus, Est enim de Deo Deus, ab illo habet, vt & de illo procedat spiritus sanctus.

C clamantem. Hier. Notandum quod clamor in scripturis non magnæ vocis emissio, sed scientiæ intelligatur, & intentionis magnitudo.

* Theod. Non ausi essemus orantes Deū vocare Patrē, si non in filios adoptionis gratiā assequiri essemus. Est autē demonstratio cui contradici non pōt. Videbant enim miracula

cula quæ fiebant per diuinum Spiritum.

* Haymo. Clamantem, id est clamare nos facientem, Abba pater, subaudis, miserere mei. Abba Hebræum est, & Syrum, Pater Græcum & Latinum.

c Abba pa. Eleganter duo verba idem significantia posuit propter vniuersum populum, qui de ludæis & gentibus in vnitatem fidei vocatus est, vt Hebræorum verbum ad Hebræos, Græcū ad gentes pertineat. Vtriusque autem verbi eadem significatio ad eiusdē fidei spiritusq; vnicatē.

a Non solum nos Iudæi qui credimus filij, sed & vos Gentiles, quod probat effectus, quia misit. **b** Pater. **1**
a recipere. Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum **2**
a Quem etiam filius mittit. **b** Qui probat vos esse filios. **c** Tum Iudæorum quam **3**
c Gentium. **d** Qui facit clamare, quod nunquam prælueremus, nisi spiritus doceret. **d** Quia spiritus clamat in vobis, pater. **4**
d tum filij sui in corda vestra clamantem, & abba pater. Itaque **5**
a A tempore gratiæ. **b** A tempore Christi. **c** Aliquis nōstium qui in Christum cre **6**
d diuus ut olim **e** Ex dilectione seruientis. **f** In futuro. **g** Per operationem Dei. **7**
e iam nō est seruus, sed filius. Quod si filius, & heres t per Deū. **8**
a Modo filij, sed. **b** Quando infideles. **c** Et ita erat aliqua exultatio. **9**
d Sui, sed opinione hominum. **10**

f Sed tunc quidem ignorantem Deum, his qui natura nō sunt **11**
a Cum aperta veritas. **b** Et ita grauius peccatis quam olim. **c** Quod **12**
g non à nobis; sed potius gratia Dei approbati & amati. **13**
a A fide. **b** Vt ante conuersionem. **c** Quia instabili specie uariantur. **14**
h cogniti estis à Deo, quomodo cōuertimini iterū ad infirmā **15**
a Quia egent summa & stabili specie creatoris, vt possint esse quomodo sunt. **b** Id est legem **16**
d initialem ad cultum Dei. **e** Q. non dicitur modo lex post Christum ab antiqua idololatria. **17**
d Vultis seruire elementis, & vere quia iam obser. di. Iudaico ritu vt sabbata. **18**
i & egea elementa, quibus denuo seruire vultis? Dies obser **19**
k **20**

Hoc genere locutionis frequenter vtitur scriptura. vnde, Sic in sancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam, id est vidisti me, vt viderem te. Cognoscit nos Deus, id est cognitionem sui nobis præstat. Non enim à nobis est, quod nouimus eum, ab æterno quidem nouit, sed tunc cognoscere redicitur, quando vt cognoscatur facit.

h Infirma. Vere lex: quia perfecte non iustificat. * Chrysof. Infirma elementa vocat, & egea, quod nullam vim habeant ad bona proposita perducendi.

* Augus. Quæ infirma appellat, ex eo quod infirma & instabili specie variantur.

i Egea. quia quātū iuuat, nō per se, sed respectu gr̃a facit. Egea elementa. dñr qua sui inuicē egēt ad regēdū mundū.

K Die. Vt, hodie non est aliquid incipiendum. * Chrysof. Ex his clarum est, quod non solum circūcisic nē eis prædicauerant illi, verū et dies festos, & neomenias

* Augu. Vulgatissimus est enim error gētium iste, vt ve in agendis rebus, vel in expectandis euentibus vitæ ac negotiorum suorum, ab Astrologis & Chaldeis, notatos dies, & menses & annos, & tempora obseruare velint.

* Augus. Eos inculpat Apostolus, qui dicunt, Non proficiscar, quia posterus dies est, aut quia luna sic fertur, vt proficiscar vt prospera cedant, quia positio ita se habet syderum, non agam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem, vel, agam, quia suscepit mensem. Non platem hoc anno vineam, quia bisextus est. Non autem quilibet arbitretur, obseruatores temporum reprehendende qui dicunt, Non proficiscar hodie, quia tempestas orta est aut non nauigem, quia adhuc sunt hyberne reliquie. &c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Reciperemus. per Christum qui est eius filius naturalis. Et hanc filiationem declarat consequenter per effectum dicens. **2** Quoniam au. estis filij. i. vt hæc filiatio monstraret. **3** Misit Deus spi. filij sui. i. spiritum sanctum. qui dicitur spiritus filij, sicut & patris eo quod procedit ab utroq;. **4** In corda vestra clamantem. per gratiæ infusionem. **5** Clamantem. i. clamare facientē per confessionem fidei. Romanorum. 10. b. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Vel aliter. Clamantem. id est per signum sensibile ostendentem, sicut Gen. 4. b. dicitur, Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra In primitiua enim ecclesia baptizatis dabatur spiritus sanctus in signo sensibili significante gratiam infusam menti, & per consequens filiationem adoptiuam, & paternitatem sibi correspondentem. **6** Abba pater. Confitendo Deum patrem. Et ponuntur hic duæ dictiones idem significantes, Prima Hebraica vel potius Syriaca, tamen ea communiter vtuntur Hebræi, quia lingua Syra & Hebræa sunt propinquæ. Secunda Græca, licet ea vtantur latini, ad significandum quod Deus pater conuersos de Iudaismo, & gentilitate ad fidem vniret in fidei confessione. Et ex dictis infert conclusionem, di. **7** Itaque iam. s. quicumque confitetur fideliter Deum patrē. **8** Quod si filius. Per adoptionē. **9** Et heres per Deum. Ipsum adoptantē. filio. n. adoptiuo debetur

tur aliqua pars hæreditatis secundum leges. **10** Sed tunc quidem. Hic arguit Galatharum ingratitude. Per filiationem. Dei adoptiuam erant liberati à seruitute legis vt prædictū est & ideo magna erat ingratitude hanc seruitutē recipere tanquā Dei donum esset insufficientis ad salutem, & erat maior ingratitude in gentibus conuersis de idololatria, quia sic nō erant nutriti in obseruantijs legalibus, sicut fuerant conuersi de Iudæis. id dicitur, Sed tunc quidem. s. ante conuersionem vestrā. **11** Ignorantes Deum. Verum. **12** His qui natur. Sed solum fictione minimum, cuiusmodi sunt idola. **13** Seruie. Colendo ipsa. **15** Nunc au. Post vestram conuersionem. **14** Cum cognou. per fidem. **15** Immo cogniti estis à Deo. Qui vocauit vos per suam gratiam. **16** Quomodo conuertimini iterum ad infirma & egea elementa. i. ad legales obseruantias, Quæ dicuntur elementa ratione prædicta & infirma & egea, quia non iustificabant, nisi gratiam continebant, sicut faciunt sacramenta nouæ legis. Dicitur autem, Iterum. non quia ante suam conuersionem legalia seruassent, vt prædictum est, sed quia tunc idola coluerant, qui cultus erat illicitus, & similiter legalium ritus, ponendo ibi spiritum suam tanquam esset necessarius ad salutem, quod Galathæ faciunt. ideo subditur. **17** Dies obseruatis. apud Iudæos celebrantur vt decimam diem mensis primi, ad accipiendum agnum pascalem, & huiusmodi.

a *Menses.* Qui cursus lunæ percurtantes dicunt, tali luna non est aliquid inchoandum.

b *Tempora.* Vt cum dicunt modo est initium veris.

c *Et annos.* cum dicunt, nouus annus est. Sed nulla debet suspicio esse harum rerū. quia prospere potest eedere quid-

quid simpliciter sub Dei deuotione fit. Dupliciter erant subuersi. vt ad legem & pristinos errores conuertentur. *Dies obseruatis.* Non putaretur à deo graue, nisi Apostolus diceret.

d *Timeo vos, ne si.* Hoc obseruant qui certis diebus, mensibus vel annis volunt vel nolunt inchoare, quasi fausta, vel infausa sint tempora.

e *Chrysostronus.* Vides viscera & affectus apostolicos? Illi iactantur fluctibus, & hic tremet ac metuit, coque vehementer illis incutiens pudorem, ait, hoc laboraui ergo vos, perinde quasi dixisset, ne tantos meos sudores reddatis inanes.

Dies obseruatis. Culpantur qui constellationes sequuntur, non qui naturales effectus elementorum nouerunt in fiderum ordinatissima conuersione, vt scilicet tempestate non nauigent, autumno non seminent. De quibus cum conderentur dicitur, in Genesi, *Et in signis sint & temporibus & diebus & annis.* Menses, vt Neomenias.

Tempo. egressions de Aegypto.

Annos. Septimos & septimæ decadis septimum, quem post captiuitatem reuersi in Ierusalem pro quinquagesimo qui iubileus dicitur, obseruauerunt.

Hieronymus. *Dies.* vt decimam mensis primi vsque ad quartamdecimam, qua agnus immolabatur, & à decimaquarta vsque ad vicesimam primam eiusdem mensis, quando azima comedebatur Septem etiam septimanas quas ritu Iudaico computant Israelitici, & Pentecosten seruant, nec non & clangorem tubarum primo mensis septimi. Decima etiam eiusdem mensis expiationem & ieiunium, & in quindecimo Scenophegiam.

Menses. Vt Neomenias. Menses etiam custodiunt qui primum & septimum mensem obseruant.

Et annos. Septimos, Puto equidē hoc de septimo remissionis anno dici, & de quinquagesimo, qui ab illis iubileus dicitur, quem Iudæi aliquā suo ordine seruare nequiuertunt captiuitate

tate pressi. Qua soluta pro eo septimum annum septimæ decadis coluerunt. Qui potest intelligi. Vel sexagesimus septimus annus, quo indulta est eis à Cyro & Dario licentia redeundi de Babylonia. Vnde completis annis septuaginta redierunt: Vel potius septuagesimus septimus, quem reuersi in Ierusalē pro quinquagesimo qui iubileus dicitur, obseruauerunt.

e *Eslo. si. e.* Quia & ego qui legem habui, sum modo sine lege sicut vos, & debetis esse sicut ego.

f *Aug.* Qui utique cum Iudæus natus sum, iam ista carnalia spiritali diiudicatione contemno.

g *Chrysostronus.* Ergo me intuemini. Nā & ego simili modo quondam fueram affectus, & quidem vehementer, & ardebā studio legis: attamen postea non veritus sum legem relinquere, nec ab illo vitæ instituto desciscere. quia. *Obse. vos.*

h *Quia & c. si vos.* Homo qui de errore correctus, & ita vos potestis corrigi.

i *Fratres obse.* Aspere correctos recreat per bene gesta.

k *Nihil me.* Excusat, quia pseudo dixerat Paulū Galathis inimicū, nec voluisse eos docere, quia in alijs ecclesijs predicabat.

l *Tentationem vestram.* Aug. Tentati enim sunt, cum tribulationem secundum carnem pateretur Apostolus, vtrum timore desererent eum, an charitate amplecterentur.

m *Aug.* Hinc enim firmos eos esse cognouit, quod eis tribulationibus quæ Apostolo secundum carnem acciderant, non sunt à charitate deflexi. Nam Deo noti sumus, & ante omnes tentationes, qui scit omnia antequam fiant.

n *Sed sicut angelum Dei, & c.* Aug. Quia Deus loquitur in sanctis suis, 1. Cor. 13. & Paulus non seipsum, sed Deū in seipso diligi volebat, perhibet testimoniū quibusdam, quod sicut angelum Dei, & sicut Christū Iesum eum exceperat. In oībus ergo sanctis suis ipse est amāduus qui ait: *Esuriui, & dedistis mihi manducare.* Tāta est charitas capitis erga corp⁹ suū.

o *Vbi est er.* Admirās opus eorū spirituale cōmēdat, vt hoc intuentes in timorē carnalem non decidant. Et quia mutati erāt in deterius, increpat eos. Et si. n. receperint eū sicut angelū, non ideo tū parcat seate & vrere, quia nō querit sua, sed quæ Christi: Nō querit lac & lanā de ouibus. i. cōmodū supplendæ necessitatis & fauorem honoris, sed salutē oīum.

p *si* F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et menses.* In principio enim mensium celebrabant Iudæi Neomeniam.

2 *Et tempora.* vt tempus egressions de Aegypto mense primo, & tempus liberationis Isaac mense septimo, & c.

3 *Et annos.* scilicet septimum annum qui dicebatur remissionis, & quinquagesimum, qui dicitur iubileus. & quia talis obseruantia erat illis illicita, ideo subdit.

4 *Timeo ne forte sine causa.* id est, inutiliter.

5 *Laboraauerim in vobis.* prædicando vobis fidem catholicā, quæ non proficit dicto modo Iudaizantibus. ideo subdit.

6 *Esote sicut ego.* dimittentes legalia, sicut ego dimisi.

7 *Quia & ego.* in errore fui.

8 *Sicut vos.* fuistis, & ideo sicut sum correctus, ita & vos corrigatis.

9 *Fratres.* Post Galatharum increpationem, hic Apostolus ponit eorum consolatoriam monitionem, modo boni Samaritani post vinum mordicatum infundens oleum lenitium. Circa quod sciendum, quod Apostolus magnas persecutiones in corpore sustinuerat antequam Galathis predicaret, & hoc erat eis notum, & tamen nō respuerunt eum tanquam hominem abiectum, & passum, sed valde reuerenter,

ter, & charitatiue receperunt eum. de quo commendat eos dicens, *Fratres obse. ro vos.* supple ne credatis ex odio me vos increpasse, sed ex amore. ideo subdit.

10 *Nihil me lesistis.* sed supple bene mihi fecistis, vt post ea exprimitur.

11 *Scitis quia per infirmitatem carnis.* id est, tribulationes passus in corpore.

12 *Euangelizauit vobis iam pri.* id est, antea. & est aduerbium temporis.

13 *Et tenta. vestram in car. mea non spre.* Hic accipitur tentatio pro experientia. Tentare enim est experimentum accipere. Est igitur sensus, Non spreuistis me passum in carne, licet hoc notum vobis fuerit per experientiam.

14 *Neque respuistis.* scilicet prædicationem meam.

15 *Sed sicut ange. Dei.* Hyperbolice loquitur ad maiorem expressionem reuerentiæ sibi factæ. Sed quoniam retracti erant à bono per falsos Apostolos, ideo subdit.

16 *Vbi est er. be. re.* id est, bonum initium vestrum, quo dicebamini beati, & eratis in spe.

17 *Testimonium enim perhibeo vobis, & c.* Ex visu & auditu.

Quia

Aug. l. contra epist. Gaudentii. Iob. 10. d. Gen. 19. e.

A si fieri. pos. Aug. Nonne illud fieri potuisset, qd ait Apосто- lus? Non potest fieri quod iuste non fit. Sic & Iob. Vtinam pos- sem me occidere. Et dñs ad Loth, Non possum q. icquam facere, do- nec illo introcas. Nō posse se dixit, quod sine dubio poterat per- potentiam, sed non poterat per iustitiam. b Verum dicens, vñ. Quia nemo vult se argui et rantē, repre- hendens videtur ini- micus. c Aemulan. Ego non sum inimicus, sed il- li aemulantur, &c. Ae- mulantur enim non bene qui non tam cu- piunt eos esse melio- res, quam ipsos vo- lūt facere peiores & retrosum trahere e- mulatione peruersa. d Filio. Quod natum est in te, nondum e- nim de illa natum e- rat, sic nascuntur par- uuli in visceribus ec- clesie donec formati exeant.

† Ambiant. † imo.

† est aemulari.

† consili in- ops, vel perple- xus.

Allegorie. † audistis.

* Chysofom. Vides paterna viscera, vi- des anxietatem apo- stolo dignam, vides qualem emittit eu- latum, multo tritio- rem quam solet esse parturientiū. Corruptis inquit inuaginem, perdidistis gene- rositatem, formam immutastis, opus est vt renascamini ut- que refingamini.

* Sedul. Prius parturiti vos per Enangeliū genitos in lucem venatis, sed eundo in veterē legem, vanaeque hominū do- ctrinas, Nouam vitam, Christique formam perdidistis, sed nunc vos iterum parturio, vt per penitentiam renascamini.

Aug. Filio. Item incipit ostendere ex ipsa lege, quare nō sit tenenda Me imitami, filij mei estis. Vel non solum ex supra dictis probatur lex dimittenda, sed & auctoritas ipsius legis hoc ostendit. Filio.

c. Dicite, &c. Respondete, vsque huc enim pendet senten- tia. Et interponitur illud, quos iterum par. &c.

f. Donec Christus. Quē deformatis formosus sit in vobis. Vel vt formosus alijs per vos appareat. Grauius dictum. q. d. eos formati in Christo.

Au. in. ps. 57.

Donec Christus, &c. Vt scilicet recipiatis similitudinē eius, quā vestro vitio perdidistis. Per paucorū enim est pensare, qui labor sit in p̄dicationibus patrū, quantis vel doloribus animas in fide & cōuersione recta parturiūt. Vnde Amb. Apostolus primū per fidem illos genuerat in baptismo, sed postea deformati sunt per pseudo & infirmi facti, nūc cū do- lore reformat eos, vñ addidit, donec formeret Christus i vo- bis, Concipientes enim fidē & sensum fidei non aduertentes, fo- matum Christum in animis suis habere negantur.

C Aug. Formatur enim Christus in corde credentium, cum illis

a Ad vilitatem ecclesie Et ideo de vobis plus dolum. b Non potest fieri, quod iuste non fit. c Ad vilitatem praedicationis meae. d Quod inter omnia charius est vobis.

a bis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis

a Et cum hoc ita sit, est ergo ete dabile, quod inimicus. b Quod per hoc videor inimicus, quia ve- rum dico, sed si fallerem putarer amicus.

b mihi. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis

a Diligunt. b Non vilitat. c A fide ad legem, vel a dilectione mea. d Aemulantur vos non bene sed excludere vos volūt vt illos

a In legalibus. b Homin m me. f. c Sed vos. d Diligite, imitami. e i. propter hoc diligite, quia in eo uirtus & bono operatio non pro alia re. f Ut perseveranti gradu ad vitam boni operis perueniatis. g Et hoc.

aemulēmini. Bonum autem aemulēmini in bōno semp̄r, &

a Aemulēmini bonum. b Sed magis cum absens. c Quia modo diminuti, perfectis gradibus indigetis. d nōn tantum cum præsens sum apud vos. Filioli mei quos

a Sicut prius cum dolore & labore ad lucem fidei genero. b Quia modo diminuti, perfectis gradibus indigetis. c itērum parturio, donec Christus formeret in vobis. Vellem

a Ut rubore Apostoli confunderentur. b In uituperationem. c autem apud vos esse modo, & mutare vocem meam, quo-

a Apud alios erubescō pro vobis. b Carnaliter. c niam t confundor in vobis. Dicite mihi qui sub lege vultis

a Legistis, sed non intellexistis. b Ideo quero an legeritis, quia in ea quidem scriptum est, quod Abraham duos filios ha- quod si attenderetis, nunquam ad eam recurreretis.

h esse, lege m non t legistis? t Scriptum est enim, quoniam

a Isnael, & Isaac. b Scilicet Ismael. c Agar. d Scilicet Isaac. e K Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum

l

illis sacramenta gratie panduntur, & ea quae obscura uidebā- tur, perspicua fiunt.

g Vellem autem. Sciens Apostolus habere maiorē vim sermo- nem qui ad præsentes fit, cupit apostolicam uocem literis cō- prehensam in praesentiam conmutare.

Primus. Scriptu- ra enim diuina aedifi- car lecta, sed multo plus prodest si de lite- ris mutatur in uocē. Magnam si quidem vim habet vox uia, vox de auctoris sui o- re resonans, quae ea pronuntiatione pro- fertur, & distinguit, qua in hominis cor- de generata est. Est i- taque sensus. Quia cō- sun in vo. vellem lite- rarum uocē praesens de meo ore proferte, vt vos solito saue- rior ipse corripere, quia epistola non po- test uocem oburgan- tis exprimere, non va- let irascentis resona- re clamorem, & dolo- rem pectoris apicibus explicare. Nō habeo quippe fructus, quos solent de discipulis habere doctores, &

sine ea semen iactum est doctrinae. Ita vt cum Ieremia dicā, non profui, nec profuit mihi quisquam.

* Ambr. Praesens uult agere cum illis, vt mutet uocē suam de laude in uituperationē eorum, vt duplici genere confun- dantur, & de errore suo, & rubore Apostoli, quem patieba- tur apud eos quibus illos prētulerat.

* Chysof. Considera mihi sibi non temperantem, consi- dera feruentem, considera nō potentem talia ferre. Talis ni- mirum res est charitas, vt nō cōtentus est uerbis, sed uisuper- querit praesentiā. Quō simul ad oēs lamēta pertrahat. Per epi- stolam enim non licebat ostendere lachrymas, neque con- plorationem.

h Legem non le. Quicquid eligant, probatur stulti. Si non le- gerūt, non debēt recipere quod ignorant. Si legerunt, ipsa probat se dimittendā. Quod si non intelligunt, stulti sunt.

i Scriptum est quo. Ab. cū plures habuit, sed de duobus scri- ptura spiritualiter singula exequitur, inueniens aliquid egre- gium in his praesfigurari.

k Duos fili. Aug. Plures habuit, post mortē enim Saræ, de alia uxore, scilicet, Cethura alios genuit, qui non pertinent ad hanc significationem.

l Vnum de an. & vñ. Nec hoc frustra distinguit uterq; de A- brahā, sed diuersa operatione, quia qui de ancilla, sūm carnis naturā, q̄ iuuecula de senē solet cōcipere. Qui de libera, non secundū vim carnis, vt uetula sterilis de uetulo, sed p̄ opera- tionem Dei, qui promisit. Illum ergo genuit, demonstrans

con-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia si fieri posset. conuenienter tamen.
2 Oculos vestros eruissetis. Licet enim hoc facere possent abso- lute, non tamen bene. Potest etiam dici, quod est hyperbole, ad magis exprimendum charitatis affectum, quem sibi ostenderant. Sed quia in- citati erant contra eum, subdit.
3 Ergo inimicus vobis factus sum ve. dicens vobis. arguen- do de malis. Quasi dicat, non me debetis ex hoc minus diligere, sed ma- gis. Et quia inducebantur ad hoc per falsos Apostolos, simulantes hoc facere ex Galathiarum dilectione, ideo subdit.
4 Aemulantur vos. idest diligunt.
5 Non bene. sed simulatorie & ad malum vestrum, ideo subditur.
6 Sed excludere vos. ab euangelica veritate.
7 Vt illos aemu. i. imitemini in legalibus obseruantijs.
8 Bonum autem emu. i. imitami.
9 Et non tan. cum prę. sum, &c. idest, fui, quia tunc erat prę- sens, quando scripsit hanc Epistolam, & quod feruenter profectum eo rum desideret ostendit, dicens.
10 Filioli mei, &c. i. cum lachrymis & dolore de errore vos reuo- co, sicut prius reuocauit vos a gentilitate.

- 11 Donec Chri. formeret in vo. per sinceritatē fidei formata.
12 Vellem autem esse apud vos, &c. praesentia corporali.
13 Et mutare uocem meam. increpando vos asperere, qui mod- verbis suauibus vobis scribo, & subditur causa.
14 Quoniam confundor. i. apud alios fideles confundor de vo- stra subuersione.
15 Dicite mihi. Hic ponitur secunda similitudo ad ostēdendū ces- sationē legalium, & accipitur de scriptura Gene. 16. & 21. Et prim- ponitur figura, secūdo ad propositum adaptatur, ibi, Nos autem. Ci- ea primum dicit, Dicite mihi qui sub. falsis apostolis acquiescēdo.
16 Le. non le. i. libros Mosi, qui apud Hebræos proprie lex dicitur. qua. d. videtur, quod non legistis, vel si legistis non intellexistis.
17 Scriptum est enim. in locis praallegatis.
18 Quo. Abraham. Plures autem habuit de Cethura, vt patet Ge- ne. 24. sed istos duos hic tantum exprimit Apostolus, quia de illis ma- gis loquitur scriptura, & quia faciunt ad propositum, non autem alijs.
19 Vnum de an. s. Ismaelem.
20 Et vnum de libera. s. Isaac. Sciendum tamen, quod Agar m- ter Ismaelis fuit uxor Abraham, vt dictum est Gene. 17. quia tamen S- ra erat eius principalis, ideo hic Agar retinuit nomen ancilla. Sed

consuetudo naturam. Illum veto dedit promissio, significans gratiam. Ibi humanus vsus ostenditur, hic diuinum beneficium commendatur.

Alleg. Abraham est Deus pater, qui est pater multarum gentium. Libera nouum Testa. dans omnibus per Christum nouam gratiam. Agar vetus Testa. In utroque genuit Deus sibi filios qui seruiret, sed in veteri Iudaei serui, quia timore poenae & promissionibus temporalium, & hoc est secundum carnem, quae & penas horret & dulcia amat. Gratia noui Testa. parit liberos, qui ex dilectione seruiant, non vi carnis, sed opere Dei. Quis enim impossibilia secundum naturam credit, quae suauia sunt in praesenti contemnet, nisi visa speraret, nisi virtus Dei hic in eo operaretur?

a Per al. dicitur quod aliquid aliud videretur sonare in verbis, & aliud in intellectu significare. sicut hic per Abraham Deus pater, ipse est enim pater multarum gentium. Abba enim pater, am, multarum. Et subauditur, gentium. * Sedul. & Primas. Dedit (Apostolus) regulam ex hoc loco, intelligendi allegoricas rationes, scilicet vt manente historiae veritate: figuras veteris testamenti exponamus, nam cum dixisset Abraham duas uxores verissime habere, postea quae praefigurauerit, demonstrauit. * Ambrosi. In typum enim Christi natus est Isaac, ideo haec per allegoriam asserit dicta, vt aliud ex alio significant personae Ismael & Isaac. Ismael enim Iudaeorum significat natiuitatem, vel eorum qui serui peccati sunt, Isaac vero Christianorum, qui in libertate nascuntur. Liber enim fit qui accipit remissionem peccatorum.

b In monte Sina. Quod in tali loco significat, quod contra alias gentes essent superbi de mandato, vel ipsi essent superbi & tumidi contra ipsum mandatum. Quod testis est Agar, id est, significatur per Agar. Agar alienatio, quia alienat ab hereditate.

c Mons. Ambrosius. Per omnia est Coniun. & similis ei Ierusalem id est, Iudaico populo, qui nunc est id est, qui temporaliter seruit. totus populus mater, singuli sunt filij, vel profelyti, qui omnes timore poenae seruiunt. per haec omnia patet quod vetus lex non est tenenda, sed noua quae sursum, quae libera.

d Arabia, qui con. Humilitas, vel afflictio, quia affligebatur sub

sub carnalibus obseruantijs.

e Quae sur. est. Superna est sanctorum ciuitas, licet in quibusdam quos hic parit adhuc peregrinetur. Sara sterilis significat, quod naturam humani generis peccato vitata, & ideo damnata nihil vere felicitatis in posterum merebatur. Isaac

D August. in pl. 115. & 125.

de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est. Qui

a autem de libera per repromissionem, quae sunt per allegoriam dicta. Haec enim sunt duo testamenta. Vnum quidem in monte Sina in seruitutem generans, t quae est Agar. Sina

d enim mons est in Arabia, qui t coniunctus est ei, quae nunc est Ierusalem, & seruit cum filiis suis. Illa autem quae sursum est Ierusalem, libera est, quae est mater nostra. Scriptum est enim; t Latere sterilis quae

quam renascimur in libertatem, sicut & ipsa libera est. Ideo & caelestis dicitur, quia caelum sedes eius est, & quos generat, ibi erunt cum ea, sicut dominus, Pater quos dedit & vita, quia immortalitate donantur qui credentes renascuntur per eam.

* Chrysostomus. Non igitur qui ex ea nascuntur serui sunt. Inferioris igitur Hierosolymae figura erat Sara, nec dubium quin ex monte eius nominis: supernae vero typus est ecclesia.

Quae est ma. August. Ciuitas caelestis mater nostra dicitur, quia ad eam vocamur. Et ideo caelestis dicitur. Quia caelum sedes eius est. Et quos generat, ibi cum ea erunt.

g Scriptum est. Quod libera sit & mater, auctoritate Isaiae probat subdens.

h Lata. Latere erumpe, clamare, pertinent ad libertatem.

* Chysof. Quae igitur sterilis, & deserta? An non perspicuum est, hanc esse ecclesiam ex gentibus, quae ante hac Dei cognitione fuit priuata, Quae vero est illa quae habet virum? Nonne liquet hanc esse Synagogam? Attamen hanc multitudinem liberorum superauerit vidua, siquidem haec vnam duntaxat habebat gentem. Vides vt factis quidem Sara, verbis autem propheta nobis futura subnotarit? Sed & illud considera. Sterilem appellauit Isaias, & hanc ostendit factam complurium liberorum matrem.

7 Quae est Agar. scilicet significatiue. fuit enim figura seruitutis legalis.

8 Sina enim mons est in Arabia qui coniunctus est ei, quae. id est licet Sina secundum literalem sensum multum distet a Ierusalem, tamen coniunctus est ei secundum sensum allegoricum. quia seruitus legis per montem Sina significata tunc vigeat in Ierusalem, vbi erat templum, in quo offerebantur sacrificia & exercebantur legalia. nondum enim erat destructum per Romanos, quia destructio illa fuit post passionem Apostoli, qui passus fuit sub Nerone, templum vero fuit destructum postea Vespasiani tempore.

9 Et seruit cum filiis suis. i. cum Iudaeis in seruitute legis.

10 Illa au. quae sur. est. scilicet, ecclesia, quae est.

11 Ierusa. Allegorice, quae dicitur sursum, quia praedicat & promittit bona caelestia.

12 Libera est. a seruitute legis.

13 Quae est mater no. Per baptismum enim regenerati sumus ex ea.

14 Scriptum est enim. Esa. 54. de hac generatione secunda.

15 Lata. ste. quae non pa. id est, ecclesia de gentibus collecta, quae tempore veteris Test. erat sterilis ab operibus bonis.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

Ioan. 17.

E

Isa. 66.2.

F

Se-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed qui de an. se. car. na. est. id est, per modum naturalem.
2 Qui autem de libera per repromissionem. scilicet Dei adiuuantis naturam. quia Sara erat sterilis, & cum hoc transferat in ea tempus concipiendi quando concepit Isaac: erat enim tunc nonagenaria. Gen. 17.
3 Quae sunt per alle. dicta. Habet enim sacra scriptura quadruplicem sensum, scilicet historicum, qui per voces significatur. & mysticum, qui per rem significatam intelligitur, & hic est triplex. Moralis, quando intelligitur quid agendum sit. Allegoricus quando designatur quid credendum. Anagogicus, quando signatur quid in patria sperandum. Et haec possunt videri in hoc nomine Ierusalem. quod in sensu literali signat ciuitatem Iudaeae metropolim. in morali animam fidelem, in allegorico ecclesiam militantem, in anagogico ecclesiam triumphantem. vnde versus, Litera gesta docet, quid credas allegoria, Moralis quid agas, quo tendas anagogia.
4 Haec e. sunt duo te. secundum sensum allegoricum.
5 Vnum qui. in monte Si. Quia vetus Testamentum fuit ibi datum a Deo, cuius in hoc fuit Abraham figura.
6 In ser. gene. id est subijciens seruituti legalium, quod fuit onus

onus importabile, vt dictum est supra. 3. cap.

- 7 Quae est Agar. scilicet significatiue. fuit enim figura seruitutis legalis.
8 Sina enim mons est in Arabia qui coniunctus est ei, quae. id est licet Sina secundum literalem sensum multum distet a Ierusalem, tamen coniunctus est ei secundum sensum allegoricum. quia seruitus legis per montem Sina significata tunc vigeat in Ierusalem, vbi erat templum, in quo offerebantur sacrificia & exercebantur legalia. nondum enim erat destructum per Romanos, quia destructio illa fuit post passionem Apostoli, qui passus fuit sub Nerone, templum vero fuit destructum postea Vespasiani tempore.
9 Et seruit cum filiis suis. i. cum Iudaeis in seruitute legis.
10 Illa au. quae sur. est. scilicet, ecclesia, quae est.
11 Ierusa. Allegorice, quae dicitur sursum, quia praedicat & promittit bona caelestia.
12 Libera est. a seruitute legis.
13 Quae est mater no. Per baptismum enim regenerati sumus ex ea.
14 Scriptum est enim. Esa. 54. de hac generatione secunda.
15 Lata. ste. quae non pa. id est, ecclesia de gentibus collecta, quae tempore veteris Test. erat sterilis ab operibus bonis.

Erum-

S* Sedul. Hoc in Isaia scriptum est, hoc autem vel ecc' esig ex gentibus, vel Ierusalem celesti congruenter aptatur, vtra que enim sterilis erat, ecclesia quidem gentium, quod nec spirituales per baptismum filios Deo peperit, nec non celestis Ierusalem apostaticis angelis, derelicta hominibus quæ vacua, vsq; ad aduentum. Saluatoris sterili permanebat.

Isa. 54.

a Paris. Quia illo tempore quasi nullos genuit.

Aug. 15. cin. cap. 2. & 3. & in psal. 119.

b Non par. quia nec dum ornatu habuit. *Letare.* in corde.

c Erumpe. Iusticiam mentis extra ostende. **d.** Clama. gaudium tuum alijs prædica, quia tui olim.

Aug. lib. i. de cōlen. euang. cap. 31. & lib. de correptione natil. cap. 8.

e Quia mul. fi. Hoc pertinet ad matrem. Isaia aspiciens tempus Christi ecclesiam gentium ante sterile, tunc factosam alloquitur, di. O ecclesia sterilis, quæ tempore legis nec virtute miraculi.

† In libertate igi quæ Christi nos liberavit, itate. Ingit iactio seq. cap.

f Deserte. plures filij quam generantis interim. hoc superflue de antiqua Sara diceret Isaia.

August. Sterilis enim erat in omnibus gentilibus ecclesia, antequam iste factus quem cernimus oriretur.

Ambr. Synagoga ergo est quæ habet virum idest, legem. Deserta vero, & vaga & sine vlla potestate viri viuens, gentium multitudo est, quæ & sterilis erat, nullius legitimi verbi proferens germen.

Aug. Parit autem ciues terrenæ ciuitatis peccato vitiata natura. Cælestis vero ciuitatis ciues parit à peccato naturam liberans gratia.

g Quæ ha. vi. Synagoga quippe viru habuit. i. legem. & factosa quondam fuit in liberis. Sterilis vero ecclesia sine viro

C Chro, sine vilo sponsi alloquio diu iacuit in deserto. Sed post quam

a non paris, erupe & clama quæ non parturis, quia multi filij ^a Ab Adam. ^b Legem ad generandum ^c Duo sunt filij, alter secundum carnem, alter secundum reprobam naturam.

d desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus. † Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus persequabatur eum

^a Ad similitudinem Isaac. ^b Per gratiam geniti. ^c Nos sumus filij secundum Isaac, Ismael, vel etiam Esau.

^a Sanctum. ^b Qui secundum carnem persequuntur eos qui secundum spiritum. ^c Patimur ab illis, sed non curandum, quia quid refert scriptura dixisse Saram.

qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura?

^a Ita lex & iudæi eieci ab ecclesia & à gratia patris. ^b Idem, mali cum bonis, iudæi cum Christianis. sicut enim nunc in conuersatione sunt dissimiles, ita erunt in retributione.

† Eijce ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ. † Qua libertate Christus nos liberavit.

^a Quia parimur à iudæis & alijs malis, sic Isaac ab Ismael. ^b Quia non serui peccati vel legis.

^a scilicet cælestis Ierusalem. Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

quam illa librum repudij accepit, & omne ornamentum viri ad idoli conuertit ornamentum, tunc maritus priore putrescente cingulo alium lumbis suis baltheum, aliud de gentibus libere contexit. quæ statim vi viro coniuncta est concepit & peperit. vnde Isaia exclamat, Dilata locum tabernaculi tui, & protende funiculos tuos.

h Isaac. Risus. i. qui in latitia seruiunt, nō ex tristitia, vel necessitate.

i Persequere. Non puto nos de facili inuenire posse vbi Ismael persecutus fuerit Isaac. sed tantum illud, quod cum filius Aegyptiæ luderet cum Isaac, indignata sit Sara.

August. Iusum enim intellexit Sara persecutionem, quia iusum maioris ad maiorem illum est & deceptio, quia alia intēdens simulat quædam puero idest, infirmo & fraudes facit. sic & modo plus persequuntur qui illudēdo seducūt. Et sicut Sara tunc intellexit iusum illū, ita nūc ecclesia intelligit iusum istū persecutionē.

Augu. Omnes qui in ecclesia terrenam felicitatem quaerunt à domino, ad Ismael pertinent. Eijce. hoc erit cum area coeperit ventilari, & antiqui veteris testamenti ministri gratiam quaerentes filij sunt promissionis.

Ambr. Hæc verba Saræ sunt, quæ typum habet Ierusalem cælestis, de promissione generans Isaac. vt eiecto filio ancillæ, idest, Iudæo populo incredulitatis causa obiecto (serui enim peccati sunt, quibus data remissio peccatorum non est,) hæres sit filius liberæ illius Ierusalem superne, qui est populus nouus regni cælorum.

K Qua liber. Aug. Libertas qua liberati sumus à Chro, est peccatorū remissio, & fidei per dilectionē operātis iustificatio.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Erumpe. in laudem diuinam.
- 2 Et cla. corde & ore pro gratiarum actione.
- 3 Quia mul. fi. de. i. Genrilitatis ad fidem Christi conuersæ. quæ ante erat à Deo deserta propter eius idololatriam.
- 4 Magis quam e. qui ha. i. synagogæ. quæ in monte Sinai desponsata fuit Deo in legis susceptione.
- 5 Nos. Hic consequenter magis adaptatur figura ad propositum, cum dicitur, Nos au. scilicet, Christiani.
- 6 Secun. Isa. i. ad similitudinem eius.
- 7 Promis. fi. su. geniti per gratiā, non per naturam sicut Ismael.
- 8 Sed qu. tunc is qui se. car. na. i. Ismael.
- 9 Perse. eum qui se. spi. i. Isaac qui natus erat s̄m promissionem diuinam, spiritus. n. Dei est Deus, Io. 4. d. Per q. e. de hac persecutione dictum est Gen. 21. q̄ s̄m expositores catholicos fuit corpora-

poralis. Nam Ismael qui erat maior corpore & fortior Isaac, sub specie Iudi lædebat eum malitiose. s̄m Hebræos vero fuit spiritualis, quia inducebat Isaac ad aliqua quæ sapiebant idololatriā. Dicitio enim Hebraica ibidem posita est æquiuoca ad ludum & idololatriam. & dictum Apostoli videtur esse magis consonum secundæ expositioni. cum subdit.

- 10 Ita & nunc. Quia pseudo apostoli suadebant Galathis Iudaizare, quod est simile ipsi idololatriæ post euāgeliū publicatū.
- 11 Sed quid di. scri. Gen. 21. a.
- 12 Eijce an. & c. Et sic factum est ad literam de Agar & Ismaele filio eius. per quod figuratum fuit, quod legalis obseruantia cum obseruatoribus suis à consortio fidelium erat in aduentu Christi abiicienda. ideo concludit Apostolus.
- 13 Itaque fra. i. seruituti legalium subiecti.
- 14 Sed libe. i. militantis ecclesiæ à talibus liberatæ.
- 15 Qua li. Chr. qui per suā benedictā passionē legalia euacuauit.

ADDITIO I.

In cap. 4. vbi d̄r in Postil. Quæ sunt per allegoriam dicta. Licet in qōne super prologum Gen. in ar. 5. dictū fuit, q̄ Epistolæ Pauli habent vnū sentum literalē, tñ nihilominus ipse Apostolus plures autoritates allegat in sensu mystico, sicut hic & in alijs locis. Fuit. n. principalis doctor sacre scripturæ, ad quæ pertinet exponere in quo sensu accipiant autoritates. sic et faciūt sancti doctores ecclesiæ, qui licet in libris suis multas autoritates allegēt in mystico sensu, ipsi tñ dicta sua s̄m sensū literalē tradūt.

ADDITIO II.

In eo, ca. vbi d̄r in Postil. De hac p̄secutione dictū fuit Gen. 21. Qualiter intelligit hæc persecutio Ismaelis cōtra Isaac habet plene in additione sup propriū locū. f. Gen. 21. a. q̄ bene cōsonat dictis Apostoli in hoc loco. Ismael. n. irridebat Isaac, vidēs seipsū fuisse maiore natu & legitimū, & et à Deo benedictū, & sic credebatur se succedere in hereditatē, iō irridebat de magno festo factō ipsi Isaac in ablactatione, super quo Sara dixit Abrahe, Eijce ancillā & filium eius, Nō. n. erit hæres filius ancillæ cū filio meo. q̄, d. nō erit hæres Ismael, sicut ipse iactat deridēdo Isaac. quæ senten-

tentiā Saræ Deus cōfirmavit, dicēs Abrahæ, Oīa quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius. Cuius rōnē reddens subdit, Quia in Isaac vocabit tibi semen. q. d. licet Ismael sit filius tuus primogenitus, nō tñ hæres erit prout putat. Et hæc expositio v̄ magis concordat cum sententia Apostoli in hoc libro. Iudæi enim videntes se fuisse primogenitos à Deo per susceptionē legis derident de Gentilibus ex hoc quod credūt q̄ ad ipsos pertineat hereditas, quoc tamen non est ita. nam in secundo filio scilicet Isaac qui secundum promissionem natus est, vocabitur semen Abrahæ.

REPLICATA. In cap. 4. vbi d̄r. Quæ sunt per allegoriā dicta Burg. dicit, q̄ quāuis Apostolus aliquā allegat autoritates sacre scripturæ in sensu mystico, vt hic, & in alijs locis, & c. Sed hoc et cōtra postil. & et cōtra veritatē, nā Apostolus allegat hic scripturā, sicut vera est ad literā. Ipse tñ vt doctor principalis docet exponere per allegoriā. Quod si quis exponeret idem allegatum de agēdis esset tropologia. si de sperandis, esset anagogia, sicut apostolus exponens de credendis vt fiat allegoria. ex hoc. n. not fundarent prædicti expositores sensum mysticum in allegoriā Apostoli, sed in veritate. textus allegati. vide supra. 1. Cor. 3.

In eo, cap. de Iudo Ismael vide corrupt. Gen. 21. & c.

C A P. V.

State. Sequitur. Nolite ite. iug. ser. * Chryſoſt. Non vos ipſos liberaſtis qñquidem rursus ad peiorem recurritis dominatum. Ipſe eſt qui vos liberauit, alius eſt qui precium dedit pro vobis. vides quot modis illos abducatur ab errore Iudaico. Primū oſtendens extreme de mentie eſſe, eos qui pro ſeruis facti fuerant liberi, pro liberis velle fieri ſeruos.

* Primasius. Iugum ſeruitutis, legem vocat duram, difficilem, laborioſam, quæ cultores ſuos graui onere conſumat, quod Chriſtus abſtulit à nobis aliud grauiſſimum multarum obſervationem iugū, ne carnaliter circūcidamur, ſed ea ſpiritualiter intellecta teneamus.

b *Si circūcida.* Aug. Circūciſio & cætera legalia ita natis & inſtitutis non ſunt noxia, licet non neceſſaria, magis noxium erat prohibere quaſi noxia. Gentiles vero ad talia non ſunt cogendi. ſed ſi nolunt eis cōgruere vt Timotheus non ſunt prohibendi, ſed ſi in his conſidunt ſunt perdit. licet his ergo illa tenere ne videantur improbata potius quàm terminata. Gentibus vero non ſunt imponenda, ne videantur aut non cauſa promittendi Chriſti, inſtituta, aut adhuc promittere, ſed ceſſando iam patet ſigna futuri fuiſſe, quæ cum honore paulatim deferendo erant ſepelienda, non vt ſacrilegia Gentium fugienda.

Hier. Aut iſta legalia poſt Chriſti paſſionē ſiue in eis ſpes ponatur, ſiue non, obſeruantibus dixit eſſe noxia. niſi diſpenſatorie cuſtodiantur. Vnde inquit. Antequam inciperet noua prædicatio oportuit circūcidi. Nunc autem legi fide ſuccedente nihil proderit fideli addita circūciſio, ſed oberit.

Amb. Maius. n. malū eſt, ex libero ſeruū fieri, quam naſci. *Debi. eſt.* Hoc ideo ait, vt terrore tam innumerabilium obſeruationum quæ in lege ſcriptæ ſunt, ne omnes implere cogentur, quod nec ipſi Iudæi, nec patres eorum implere potuerunt, ſicut Petrus ait, abſtinerent ab his quibus eos aliqui ſubijcere cupiebant.

* Chryſ. Legis enim præcepta inter ſe coherent. Et quis ex libero deſcriptus eſt in ſeruitutem, nō amplius facit quæ vult, ſed omnibus ſeruitutis legibus obſtrictus eſt.

* Sedul. Qui caput operum legis, vel circūciſionis ſuſcipit, neceſſe eſt vt cætera membra ſuſtineat, ne maledictioni ſubiaceat.

a Iudæo & Gentili b Pro habenda iuſtitia. c Ideſt ex debito omnia legalia debet implere, quod exigit circūciſio. Vt enim baptiſmus ſuam, ſic circūciſio ſuam exigit iuſtificationem.

C A P. V.

a Et quia liberi: b Non eſt leuior hæc ſeruitus, quam idololatria. **†** Tâte, & nolite iterum iugo ſeruitutis

a Nec ſaltem circūciſione. quia. b Quæ ſunt notæ auctoritatis.

cōtineri. Ecce ego Paulus dico vobis,

a Vt ſpem ſalutis in eo habeatis. b Circūciſio iam non ſolum non prodeſt, ſed obeſt.

quoniã ſi circūcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Teſtificor autē ruti-

a Nec hoc ſolum malum erit vobis. b Sicut olim ante fidem. c Vos dico.

ſum omni homini circūcidenti ſe, quoniã debitor eſt vni-

a Chriſtus non proderit, quia vos qui gratia Chriſti prius pleni eratis. b Virtutibus Chriſti.

uerſæ legis faciendæ. † Euacuati eſtis à Chriſto. qui in lege iu-

a Creditis iuſtificari. Aliter non noceret circūciſio. b Futura. i. indigni eſtis beatitudine iam habita. Qui non fallit.

ſtificamini, à gratia excidiſtis. Nos enim ſpiritu ex fide ſpem

a Ex fide, quia non ex alio. b His quæ ſunt. c Aequatur præputio circūciſio.

iuſtitie expectamus. † Nam in Chriſto Ieſu neque circūci-

a Quæ non ocioſa. b Dei & proximi. c Vos dico.

ſio, neque præputium aliquid valet, ſed fides quæ per dile-

a Et hæc olim fuit vobis. b Per opera fidei in proficiendo. c Quia ex dilectione.

lectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos

Aliaſ impediuit. a Quæ vitro ſe ingerit. b Ipſi laborant omnibus modis curſum veſtrum impedire, ſed Nemini vos conſenſe. Illorum. c Saltem eos audiendo, quia opera legis ſeruanda ſuadent.

ſcinauit veritati non obedire? Nemini conſenſeritis.

ritum, ne putemur falli.

f *Spem iu.* ideſt, quam ſperat iuſtitia, ſcilicet vitam æternā, vel quæ ſperatur ipſa iuſtitia. Fides enim eſuriens & ſitiens iuſtitiam ſperat in ea renouari & proficere. Vel ſpes iuſtitie eſt Chriſtus, ex quo ſperatur iuſtitia ipſa.

g *Nam in Ch.* His vero qui in Chriſto Ieſu volūt pie viuere: virtutes appetendæ ſunt, & vitia fugienda. Media vero quæ inter virtutes & vitia ſunt, nec appetenda ſunt, nec fugienda, vt circūciſio & præputium quæ nihil valent in Chriſto.

h *Sed ſi.* Augu. Sine dilectione fides inanis eſt. Fides cum dilectione Chriſtiani eſt. Alia eſt dæmonis. *Nam & dæmones credunt & contremiſcunt.* Qui autem non credunt, traditores ſunt & peiores quàm dæmones. Sed multum intereſt, vtum quis credat ipſum eſſe Chriſtum, an credat in Chriſtum. Nam ipſum Chriſtum eſſe dæmones crediderunt, nec tamen in Chriſtum crediderunt. Ille enim credit in Chriſtum, qui ſperat in Chriſtum, & diligit Chriſtum.

i *Cur b.* Hic laudat Galathas, & eos p quos inducti ſunt, vt Iudaizate vellent, vituperat, & ne illis conſentiant monet.

* Ambr. Exercitiū illorū in opere fidei bonū fuiſſe teſtat, ſed nequitia malorū hominū detētos, ne curſum ſuū efficaciæ perſeuerante cōſummarēt, vnde vt reſpiciāt hortat, de cætero nulli eorū credentes, qui vt opera legis ſeruanda ſuaderent euangelicæ veritati non eos obedire ſinebant.

Pri-

Modi.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

State, & no. Poſtquam Apoſtolus ſuā ſententiam de ceſſatione legalium oſtendit multipliciter eſſe iuſtam, hic conſequenter inducit Galathas ad eius obſeruantiam. Et diuiditur in duas partes, quia primo inducit ad hoc ex euasione mali. ſecundo ex conſecutione boni, ibi, *Vos in libertatem.* Primum autem malum quod euaditur per ſententiam Apoſtoli eſt ſeruitus, quæ eſt mors ciuilis. ideo dicitur, *State.* in fide catholica.

2 *Et no.* Legis enim ſeruitus erat quaſi importabile onus, vt dictum eſt ſupra. 3. cap. Secundum malum, eſt amiſſio gratiæ Chriſti. quod tangitur cum dicitur.

3 *Ecce. e. P.* & patet litera. Tertium eſt obligatio ad vniuerſam legem faciendam, quod vix aut nunquam poteſt quis facere, quod notatur cum dicitur.

4 *Teſti. au.* ſicut enim in ſuſceptione baptiſmi obligatur recipiens ad fidem catholicam ſeruandam, ſic in circūciſione obligabatur ad legem Moſaicam faciendam. quia ſicut lex Moſaica dicitur lex factorum, ſic lex euangelica dicitur lex

lex fidei, Rom. 3. d. Quartum malum eſt ſeparatio à Chriſto, & hoc notatur cum dicitur.

5 *Euacua.* ideſt, in obſeruantia legalium quæritis iuſtificari, reputantes non ſufficere vobis fidem Chriſti ad ſalutem, & per conſequentes blaſphematis eum impotentem.

6 *Non e. ſpi.* ideſt, per ſpiritum ſanctum.

7 *Ex ſi.* ſcilicet, Chriſti. 8 *Spem iu.* id eſt, æternam beatitudinem, quæ eſt merces iuſtitie per Chriſtum date.

9 *Nam in Chri.* Ie. id eſt, ad ſalutem quæ per Chriſtum datur, circūciſio vel præputium nihil operatur.

10 *Sed ſi.* Fides enim ſine operibus mortua eſt, vt dicitur Iac. 2. d. & ideo non ſufficit ad ſalutem conſequendam, ad quam requiritur vita gratie.

11 *Curre.* Hic inſert conſiſionem ex dictis, ſcilicet quod Galathæ impediti erant à proſectu iuſtitie per falſos apoſtolos, di. *Currebatis* ad brauium ſalutis æternæ.

12 *Qui cr. vos.* ſcilicet ab iſto curſu. ſupple docens vos.

13 *Veritati, &c.* Non querit hoc ex ignorantia, ſciens quod hoc erat per falſos Apoſtolos, ex admiratione. ſicut ſaluator Lucæ. 3. f. Quis me tetigit.

Per

D
† Act. 15. 2.
† Chriſtus vobis factus eſt ocioſus vel nihil vobis prodeſt
† infra. 6. d
† charitatem.
† ſupra. 3. e
- Nemini conſenſeritis.

Auguſt. vbi ſupra Itē. epitt. 105. & lib. de ſpiritu & litera, cap. 32. lib. 22. cont. fault. cap. 27. Iac. 2. b.

A a Modi. f. Aug. Ne puteris paucorum hominum infidias con-
 tēendas. Vt. n. scintilla prava res est, & pene dum cernitur
 non videtur, sed si fomitem comprehenderit, & nutrimenta
 sui invenerit, menia, vrbes latissimas, saltus, regionesque cō-
 sumit. Et sicut fermentum res modica videtur & nihil,

Vbi supra.
11. Cor. 5. d.
f. cōspersionē
fermentat.

sed cum farina con-
 spersum totam mas-
 sam corrumpit, & in
 illius vim trāsit om-
 ne quod mixtum
 est. Ita & doctrina
 perversa ab vno inci-
 piens. vix duos aut
 tres primum in exor-
 ditio reperit audito-
 res, sed paulatim vt
 cancer serpit in cor-
 pore. Et iuxta vulga-
 re proverbiū vnus
 pecudis scabies totū
 commaculat gregē.
 Igitur & scintilla sta-
 tim vt apparuerit ex-
 tinguenda est, & fer-
 mentū a massa vicini
 femonendū, & sca-
 biosum aīal a caulis
 oīū repellendum.
 * Sed. & Primasius.

-spiritus.

B omnes corripis cum
 non omens errauerint? prādicat quod modicum fer-
 mentū malitiæ totam possit ecclesiæ massam corrumpere.
 Nolite putare paucorum hominum, qui a Iudæa venientes
 aliud docent, infidias contemnendas, quia modicū fermen-
 tum totam massam corrumpit.

sup. 2. c.

* Chryl. Sic & vos. inquit, hoc exiguum natum si non corri-
 gatur, poterit in perfectum Iudaismum pertrahere, sicut fer-
 mentum consersionem.
b Conf. Ideo confidere de his se dicit, quia non spēte sed cir-
 cumuētī errabant. Et ideo ostensa modo vera via, facile cre-
 dit eos reuerti.
c Conturb. Vt. f. mutato ordine de spiritualibus sitis carnales.
d Quicumque. Occulte inquit Petrus lacerat, cui supra in fa-
 ciem se reuertisse scripsit, quod non recto pede incesse-
 rit ad euangelij veritatem. Sed nec Paulus tam procaci maledicto
 de ecclesiæ principe loqueretur, nec Petrus dignus, vt por-
 taret iudicium ecclesiæ.

Ex quo arbitrandū est de alio quodā dici, qui vel cum apo-
 stolis fuerat, vel de Iudæa venerat, vel ex Pharisæis credide-
 rat, vel aliquis magnus sic apud Galathas estimatus, vt por-
 tet iudicium ecclesiæ perturbatæ.

e Ego au. Imponebatur ei a pseudo, q. alibi circuncisionem
 prādicaret, sed nō eis facile sententiam suam aperire vellet.

* Chryl. Quid igitur? An non prādicauit circuncisionē? An
 non circuncidit Timotheum? Circuncidit quidem, at non
 prādicauit. Quid igitur est quod hic dicit? Disce eius exactā
 in dicendo circumspectionem. Non dixit, non facio circun-
 cisionem, sed non prādico, hoc est non ita iubeo credere,

C * Sed. Hoc ideo dicit, quidam ex ipsis dicebant, quod Pau-
 lus

lus obseruaret circūcisionē, dum circuncidit Timotheum.
 * Ambr. Apertum est quod dicit. Ideo. n. quasi inimicus a
 Iudæis habebatur & non desinebat a persecutione eius, quia
 circuncisionem iam nō stare docebat. Denique Iudæis com-
 pellentibus, & sæpenumero fallas accusationes contra eum
 deferētibis, obliquū
 iudicē vidēs, coactus
 appellauit Cæsarem.

a Ideo ne confenseritis, quia. **b** Qui volunt vos mittere sub iugum legis.
c Scilicet Deo. **d** Sed a diabolo. **e** Ad vitam.
e Non confenseritis, quia modicum fer. id est illi pauci accidi vel hęc persuasio vel circun-
 ciso & pauca legis.
a Peruasio hæc non est ex eo qui vocauit vos. **†** Modicum fer-
a Congregationem ecclesiæ fidelium, scilicet vel virtutum. **b** Hoc hortor & confido.
c Quia boni.
b mentum totam **†** massam corrumpit. **Egō** confido in vobis
a Deo operante. **b** Quam quod ducui. **c** Confido in vobis, sed ille.
d Quali purum fontem intel. eēt. vestri.
c in domino, quod nihil aliud sapietis. **Qui** autem conturbat
a Sustinebit damnationem. **b** Pro nullo parceretur ei. **†** Et si carne sit filius Abrahæ.
b Ego autem non conturbo prādicando legalia.
 vos, portabit iudicium, quicumque est ille. **Egō** autem fratres
a Vi olim. **b** Nulla alia causa a Iudæis patior.
d si circuncisionem adhuc prādico, quid adhuc persecutionem
a Et si eam prādico. **b** Non nascuntur Iudæi de cruce, si assero circuncisionem iustificare.
c Hoc non tam furoris in aduersarios, quam dilectionis in ecclesiam domini verba sunt, non enim
 tam maledixit eis quam orauit pro eis.
 patior? **Ergō** euacuatum est scandalum crucis? **Vtinam** & ab
a Vt non timore sed amore seruiatis. & qui prius peccatis obnoxii, gratiam accipientes liberi sitis.
 scindantur qui vos conturbant. **Vos** enim vocati in liberta-
a Et cum hoc sit, hoc tantum est necessarium ne libertate abutimini. **b** Quia tunc serui.
 tem estis fratres, tantum ne libertatem in occasione detis
† Vt quia liberi & metus non incumbit legis, ideo desideria carnis sequimini.
a Quæ procedit ex spiritu. **b** Quia tunc liberi.
 carnis, sed per charitatem spiritus seruete inuicē. **Omnis** enim

f Quid ad. par. Hier.
2 Persecutiones enim
3 creberrimas susti-
4 nuit a Iudæis, eo qd
5 doceret credētes de
6 Iudæis non debere
 circuncidi.
g Scan. cru. Aug.
8 Scandalum erat Iu-
9 dæis prādicatio cru-
10 cis, quia sabbatum,
 & circūcisionē eua-
 cuabat. Si vero ad-
 mitteret circūcisiō-
11 nē, nō esset eis scāda-
12 lū, & pacifici essent.
13 h Vti. & ab. Ipsi vos
14 conturbant, sed vti-
15 nam abscondantur,
16 non carnaliter, sed
17 vim generandi per-
18 dant in vobis, vel in
 alijs nihil proficiant

non solum circūcisi sed absconditi, vt nullā omnino generandi
 potentiam habeant, & merito hoc opto ne vos redigant in
 seruitutem legis. Vos enim vo. estis a Deo in liberta.

* Amb. Tale est hoc, quale & illud ad Corinthios, Qui nō,
 inquit, amat Dominum Iesum, sit anathema, ex ipso grege
 inobido sunt & hi, quos sociat sententiæ eorum, vt abscon-
 dantur a misericordia Dei, qui Galathas Dei gratia exuerūt,
 & non solū spiritualiter, sed & carnaliter hoc maledicit, vt
 quia circūcidi Galathas cogebant, ipsi absconderēt vt mul-
 tiplicaretur his dolor corporis.

* Sequ. Hoc est, utinā a malo in bonum conuertantur, vel
 utinam totis potius virilibus suis castrentur, qui modicā cor-
 poris sui partem circūcidi prādicant.

i Absc. Elegati ambiguo bonū optat. sunt. n. spadones, pp. re
k Ne li. in oc. Sensus est, Cauete ne audito nomine libertatis
 impune vobis peccandum esse arbitremini.

* Amb. Hoc dicit, ne acceptā libertatē occasio carnis adimar
 * Sed. Vnum obsecro vos, ne libertate pro licentia abuta-
 mini, detisque occasionē carni & luxuriæ, quin potius disci-
 te, quia libertas hæc maior sit seruitus.

I Sed per cha. spi. Augu. Non per affectum carnis charitas ha-
 benda est, sed per spiritum.

m Omnis enim lex. Aug. Nam & illa quæ ad bonos mores pti-
 nent, & illa quæ in sacramētis sunt, cum bene a liberis intel-
 liguntur, nec carnaliter obseruantur a seruis, ad charitatem
 referantur necesse est.

* Amb. Hoc scriptum est in Leuitico, quod supra dictū est
 quia perfectio salutis per dilectionem operatur, quia qui nō
 diligit fratrem non diligit Deum, dicit Ioannes Apostolus.

Di.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Per sua. hæc. f. seruandi legalia.
- 2** Non est ex eo, & c. quia nō est ex instinctu Christi, sed diaboli.
- 3** Modicum fer. Bonum enim consistit ex omnib. circumstantiis bo-
 nis. malum autem ex singulis defectibus. ita quod una sola circumstantia
 mala facit totum actum malum, & similiter in congregatione fidelium
 vnus peruersus in fide corrumpit alios. quia tamen Apostolus confide-
 bat de correctione Galatharum subdit.
- 4** Ego confi. in vo. quod ad admonitionem meam vos corrigetis.
- 5** In do. id est, per adiutorium Dei, ita.
- 6** Quod ni. ali. fa. nisi veritatem euangelii quam prādicauit vobis.
- 7** Qui au. con. asserendo q. sine circuncisione saluari non potestis.
- 8** Portabit iudi. i. pænā sibi debitam. Cessationem aut circuncisio-
 nis ostendit per debitum factū sum. Erat. n. natione Iudæus: & per cā-
 sequens circūcisi, propter hoc non est credibile, q. velle odiū Iudæo-
 rum & persecutionem ab eis sustinere, eo q. prādicabat cessationem cir-
 cuncisionis, nisi ita esset in veritate. Et hoc est quod dicit.
- 9** Ego aut. fra. si cir. adhuc. dicendo q. sit necessaria ad salutem.
- 10** Quid ad. per. pa. q. d. non debeo amplius pati, quia pro re alia
 non persequuntur me Iudæi, ideo concludit.
- 11** Ergo eua. Quia Iudæi non scandalizabantur de Paulo prādicante
 Iesum

Iesum Nazarenum crucifixum fuisse, sed qui prādicabat eū verū Chr-
 stū fuisse, & circūcisionem euacuasse, cuius contrarium quantum a
 cessationem circūcisionis falsi Apostoli asserēbat. ideo subdit de illis
12 Vti. & ab. i. totaliter a vobis separentur.
13 Qui vos. Dicentes, q. circūcisiō sit vobis necessaria ad salutem
14 Vose. Hic consequenter inducit Galathas ad dimissionē legali-
 ex consecutione boni inde proueniētis. Et diuiditur in duas p. rtes. si
 partem principalem, & incidentālē, quæ incipit, ibi, Manifesta sunt
 Primum vero bonum sequens ex cessatione legalium est iibertas, quæ
 est summe desiderabilis, in tantum quod etiam bruta animalia præp-
 nunt eam satietati ventris, vt patet in aibus inclusis. ideo dicit, Vt
 e. in li. a legali seruitute quæ est maxima.
15 Vocati e. f. per gratiam Christi vos liberantis. veruntamen
 est abutendum hac libertate, ideo subdit.
16 Tan. ne li. q. d. hoc tñ est nobis necessarium, q. non laxetis vos.
 sequendum carnis impulsū, credentes, q. sit vobis licitum, sicut dix-
 runt aliqui hæretici, per libertatem spiritus omnia licere sibi.
17 Sed per cha. spi. ser. in. in temporalib. & spiritualib. mutuo
 iuuando. Secundum bonū est vniuersæ legis facilis impletio. ideo dic-
18 Om. enim lex. f. in præcepto charitatis, quod tamē duplicatū
 inquan

a Diliges proximi. Auguf. Hoc fcriptum eft in Leuitico, in quo recte dicit impleri legē vniuerfam, cum tñ duo fint præcepta charitatis, in quibus tota lex pendet, & prophete: quia dilectio Dei in dilectione proximi continetur. & ideo in hoc præcepto perfectio falutis eft, quia fine proximo non diligitur Deus. *Qui enim non diligit proximum suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* Cum igitur vtrunque præceptum ita fit, vt neutrum sine altero possit teneri, vnum eorū sufficit commemorare.

b Sicut te. Augustin. Sicut non potest proximum diligere, qui non diligit se. Se autem non diligit qui diligit iniquitatem. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam.*

* Primafius. Qui dicit se diligere proximum, non solum ei malum non facit, quod sibi non vult, sed etiam bonū facit ei, quod sibi vult ab alio fieri: & vniuersam legem implet: quæ duo habet genera mandatorum: hoc est, non faciendum malum, & faciendum bonum.

c Comeditis. Vel: *criminamini.* id est, crimina vobis inuicem imponentes.

d Ne ab inuicem. Per schisma Christianæ religionis, per vanam gloriam vanaque victoriam mutata occasione charitatis hoc eorum vitium tetigit, quia dissensio inimica est dilectionis. Hoc enim maxime vitio contentiones & inuidiæ & perniciofa inter eos iurgia nutriebantur, quibus consumitur societas & vita.

e Dico autem in Christo, &c. Ostēdit quam sufficiens sit fides Christi sine lege: quia per eam carnē vincunt & eius opera, & sequuntur spiritum. quasi dicat: Ne detis libertatem in occasionem carnis, sed per charitatem spiritus seruite. Hoc autem dico posse esse vobis in Christo, & nunquam aliter.

f Non perficietis, &c. Non ait non feceritis vel non habueritis, quia ea non habere non poterant. Sed non perficietis. i. non

non opera eorum consensu voluntatis implebitis.

g Caro enim concupi. &c. Augustinus. Caro dicta est concupiscere, quia hoc secundum ipsam agit anima, sicut auris dicitur audire, & oculus videre, cum potius anima & per aurem audiat, & per oculum videat. Caro enim nihil, nisi per animam concupiscit, sed concupiscere dicitur, cum anima carnali concupiscentia spiritui reluctatur. Ipsius enim carnalis concupiscentiæ causa non est in anima sola, nec in carne sola, ex vtroque enim fit, quia sine vtroque delectatio nulla sentitur.

* Chrysoftomus. Solet appellare carnem, non corporis naturam, sed prauam voluntatem: veluti cum dicit: Vos non estis in carne, sed in spiritu. Qui vero in carne sunt, Deo placere non possunt.

* Sedulius. Non quod caro sine anima concupiscat, sed ipsa anima, quoniam carnalia cogitat, caro dicuntur.

h Quod si spiritu ducimini, &c. Hieronymus ad Augustinum. Ex quo apparet, quod sub lege est non dispensat. ue sed vere, vt tu intelligas eum spiritum sanctum non habere.

i Non estis sub lege. Hoc commodum iam habetis, & ideo hæc pars eligenda. Hos dānabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem dum nescientes gratiā, de se præsumunt.

Augustinus. De natura & gratia. Sub lege est, qui timore non amore abstinere a malo, reus in voluntate. Idem in eodem.

Sub lege. quæ timorem incutit, non amorem.

August. Hæc omnia non ad voluntatem carnis, sed vitia sunt animi. Credere etiam oīa mala accedere animæ ex carne, error est, ne ab his omnibus mundemus diabolū, qui carnem

D
August. lib 4. contr. Iul. p. 1. lib. 19. de ciu. lib. 12. contra Faust cap. 41. tract 4 r. in lo. August. ser. 3. de verb. Apo.

E
† 52. q. 4. cap. in eo.
* adulterium.
† De præb. ca. auaritiæ.

cap. 53. 54. 56. &c.

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA.

in quantum dilectio respicit Deum & proximum. Vnde dicit Saluator. Match. 22. d. *In his duobus mandatis pendet tota lex & propheta.* quia omnia alia præcepta non sunt nisi quedam explicationes mandati dilectionis Dei & proximi. Apostolus tamen nō prosequitur hic nisi de dilectione proximi, dicit.

1 *Diliges proximum tuum.* in ordine ad eandem beatitudinem consequendam, & consequenter remouet contrarium dicens.

2 *Quod si inuicem mordetis, &c.* verbis malis inuicem iniuriando.

3 *Et comeditis.* Inuicem defraudando, sicut de vsurario communiter dicitur, quod comedit illum cui tradidit ad vsuram.

4 *Videte.* id est aduertere debetis, quia ad hoc sequitur destructio vestra in corpore & anima. & hoc est quod dicit: *Ne ab inuicem consumamini.* Tertium bonum est sequela spiritus sancti, per quam homo proficit in spiritualibus, & retrahitur à desiderijs carnalibus. & hoc est quod dicit.

5 *Dico autem in Christo.* id est ex doctrina Christi.

6 *Spiritu ambulare.* sequentes instinctum spiritus sancti, quem nata est humana mens sequi.

7 *Et desideria carnis non perficietis.* in opere, licet insurgant motus carnales concupiscentiæ.

8 *Caro enim concupiscit aduersus spiritum.* scilicet sensualitas contra rationem, & econuerso sicut experimur in nobis. & hic accipitur spiritus rationalis: ideo subdit.

9 *Vt non quæcunque.* secundum rationem.

10 *illa faciatis.* impediti motu sensualitatis. Et sic suo modo

do dissentiant libertas spiritus, & seruitus legis: ideo subdit.

11 *Quod si spiritu ducimini, &c.* Sequentes instinctum spiritus sancti.

12 *Non estis sub lege.* id est seruitute legalium alligati.

13 *Manifesta sunt autem opera.* Hæc est secunda pars incidentalis, in qua distinguit opera carnis & spiritus, eo quod fecerat mentionem de vtroque. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur hæc distinctio. secundo Apostoli monitio, ibi. *Qui autem sunt Christi.* Prima in duas, quia primo distinguit opera carnis. secundo spiritus, ibi: *Fructus autem.* Circa primum secundum quod opera carnis dicuntur illa ad que caro inclinatur, & hæc sunt proprie opera luxuriæ & gulæ. Primo ergo distinguit opera luxuriæ. secundo gulæ, ibi: *Ebrietas.* In operibus vero luxuriæ primo ponit que proprie pertinent ad luxuriam, dicit.

Manifesta sunt autem opera car. quia sunt sensibilia.

14 *Quæ sunt fornicatio, &c.* quantum ad concubitum solutum cum soluta.

15 *Immunditia.* quantum ad vitium contra naturam.

16 *Impudicitia.* quantum ad exteriorem inhonestatem in aspectu, egressu, tactu, & huiusmodi que procedunt ex impudicitia cordis.

17 *Luxuria, &c.* Nomen est generale ad omnia que pertinent ad hoc vitium. & sic omnia alia que non sunt annuenerata, per hoc includuntur.

18 *Idolorum.* Hic secundo ponit alia que sequi solent ad luxuriam, dicens: *Idolorum serui.* vt patet de Salomone 3. Reg. 11. a. qui ex ardore libidinis cum mulieribus alienigenis motus fuit ad sequendum deos earum,

carne non habet. Sed nomine carnis totum hominem signifi-
ficauit, qui viuendo secundum Ium se in hoc cadit. Non enim ha-
bendo carnem, sed viuendo secundum se. id est secundum
hominem factus est homo similis diabolo; quia & ille secun-
dum se viuere voluit, quando in veritate non stetit.

^a Regnum Dei non co-
se. Augu. Nullus me-
dius locus est, vt non
sit in supplicio, qui
non erit in regno.

^z Primasius. Nota-
dum itaque plangen-
dumque, quod con-
tendentes & dissi-
des, & iracundos, cum
idololatriis, veneficiis,
& homicidiis, penitus
exclusit a regno Dei.

† ut dicit cap
denique 6. q.
e illi qui.

† Augu. tract.
86. in Ioan.

† Rom. 13. d.

† affectibus.

^b Charitas, Caput
pemisit. vnde mem-
bra sequuntur. Non
bene gaudet, qui non
diligat bonum vnde
gaudet. Non habet
pacem veram cum a-
liquo, nisi eum dili-
gat. Non est longani-
mis perseueranter ex-
pectando nisi feruat
diligendo. Non est
benignus, nisi diligat
cui opitulatur. Non
est bonus, nisi diligendo. Non
fidelis salubriter, nisi ea fide que
per dilectionem operatur. Non est
mansuetus qui dilectione
non moderat. Non continet se
quis ab eo vnde turbatur, nisi
diligat vnde honestatur. Merito
ergo charitatem sic sepe com-
mendat.

C

^a Persecutores, ^b In verbis. ^c Quando duo ad idem tendunt. ^d Subita tempestas animi. ^e Quando inuicem ex ira se percutiunt.

tus, veneficia, inimicitia, contentiones, emulationes, ira, irasci-
^a Quando partes faciunt in ecclesia. ^b Græce, hazetes. ^c De alienis bonis. ^d Assidua.

diffensiones, secta, inuidia, homicidia, ebrietates, comessa-
^a Superflua. ^b Ante iudicium dum licet penitere. ^c Ante hanc epistolam.

tiones, & his similia, t quæ prædico vobis, sicut prædixi,
^a Non dixit omnia. ^b Quia etiam singula regnum tollant.

quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.
^a Hæc sunt carnis, sed illa sunt opera spiritus, quæ ipsa fructus sunt, quia propter se petenda. ^b Sancti, vel rationis gratia illuminante. ^c Quæ à terra ad Deum euocat. ^d Quod bene placet sibi. ^e Quando non se inquietant. ^f Aduersorum.

† Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, pacien-
^a Expectationis, ^b Dulcedo animi. ^c Largitas seruin. ^d Quod non intractabilis. ^e De inuisibilibus certitudo.

tia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides,
^a Quod modum in dictis vel factis seruat. ^b Quod à licitis abstinet. ^c Quod non intractabilis. ^d Quod non intractabilis. ^e De inuisibilibus certitudo.

modestia, continentia, castitas, aduersus huiusmodi non est
^a Quos necesse est sequi spiritum. ^b Macerauerunt. ^c Pugnantes.

lex. † Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt
^a Cum. ^b Desideriorum. ^c Hic in plerisque capitulum sextum incipit. ^d Qui sunt Christi ita agunt vt dixi, & nos quia sumus Christi, ambulemus spiritu, quia spiritu
duce & auctore ad hanc vitam venimus.

† cum vitijs, & concupiscentijs. Si spiritu viuimus, spiritu
^a Hic in plerisque capitulum sextum incipit. ^b Qui sunt Christi ita agunt vt dixi, & nos quia sumus Christi, ambulemus spiritu, quia spiritu
duce & auctore ad hanc vitam venimus.

stus in cruce clavis confixus fuit.
^f Si spiritu viuimus. Quod communiter supra dixit, ad istos
quibus scribit retorquet, & se eis conuincit, per hoc ostē-
dens, se nō dicere eis quod ipse nō velit seruare. Q. Non di-
cendat, quasi sola sit precipienda, quæ non potest haberi si-
ne ceteris, quibus homo efficitur bonus.

* Primasius. Omnium virtutum prima est charitas, que,
in quatuor diuiditur partes, in dilectionem Dei, in suam
vniuscuiusque, in proximi & inimici.

^c Gaudium. Puritas
conscientiæ. Vnde:
Non est impijs gaudere
dicit dominus.

^d Qui autem. Quasi
Contra malos posita
est lex. Bonis autem
posita est crux. Quod
ita ait: Qui autem, &c.

^e Carnem suam cruci-
fixerunt cum vitijs, &
concupiscentijs.

^f Augustinus. In ser-
mone de quadragesi-
ma. Congruit enim no-
stra deuotioni, vt qui
domini crucifixi pas-
sionem celebramus,
reprimendarum cat-
nalium voluptatum
cruce nobis facia-
mus, In hac quidem
cruce semper in hac
vita debet pendere
Christianus, vt sit fi-
xus clavis & præce-
pris iustitiæ, vt Chri-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Veneficia, id est, sortilegia, quæ ex ardore libidinis solent fieri. In hac significatione dicitur. psalm. 7. a. Venefici incantantis sapienter.

2 Inimicitia. latentes in animo, sicut 2. Reg. 13. d. Absalon concepit odium contra Amnon, eo quod sororem suam violauerat.

3 Contentiones. verbis clamorosis.

4 Emulationes. in verbis pungitiuis.

5 Ira. in vindicandi actu.

6 Diffensiones. quando incipiunt fieri partes.

7 Secta. quando sunt firmata.

8 Inuidia. in animo.

9 Homicidia. in facto. Hæc autem omnia frequenter sequuntur ad luxuriam, vt patet. Et possent poni exempla de omnibus, sed propter prolixitatem omitto.

10 Ebrietates. Hic ponuntur opera carnis quantum ad vitium guttæ, cum dicitur: Ebrietates, in quo notatur excessus & quæcunque inordinatio circa potum. Dicitur enim ebrietas à bria, quod est mensura, quasi extra mensuram rationis.

11 Comestiones. in quo notatur omnis inordinatio circa cibum.

12 Et his similibus. ad quæ caro est prona, sicut nimia mollicies lectorum, balnearum, & huiusmodi.

13 Quæ prædico vobis. antequam veniat Dei iudicium, quia tunc penitere non poteritis.

14 Quoniam qui talia. Ex hoc excluditur error dicentium, quod damnati saluabuntur post magna curricula temporum.

15 Fructus. Hic consequenter enumerantur opera spiritus, quæ dicuntur fructus. ad similitudinem fructus materialis, qui procedit de arbore, & percipitur cum quadam suauitate; sic ista à spiritu sancto procedunt, & mentem delectant. Quorum distinctio accipitur secundum quod mens hominis per processum spiritus sancti in nobis, bene disponitur in se, & ad id quod est iuxta se, & ad id quod est infra se. In se vero bene disponitur, quando bene se habet in bonis & malis. Prima vero dispositio eius ad bonum est per amorem, quæ est prima affectio & radix aliarum affectionum, propter quod inter fructus spiritus primo ponitur.

16 Charitas, &c. Rom. 5. a. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ad quam sequitur.

17 Gaudium, quod est fructus secundus. Omnis enim amans gaudet ex presentia amati, quam facit charitas. 1. Ioan. 4. c. Qui manet in charitate, in Deo... auge. Perfectio vero gaudij est.

18 Pax. quantum ad duo. Primo quantum ad quietem ab exterioribus conturbationibus, alias non esset gaudium perfectum. Secundo quantum ad sedationem desiderij interioris. Non enim perfecte gaudet quis de aliquo, cui non sufficit illud. Hæc autem duo importat pax: ideo ipsa ponitur tertius fructus. In malis autem bene disponitur mens, primo quando non perturbatur ex imminencia malorum, quod pertinet ad patientiam. Secundo vt non perturbetur ex dilatione bonorum, quod pertinet ad longanimitatem. nam carere bono habet rationem mali. 5. Ethicorum. Ad illud autem quod est iuxta se, scilicet ad proximum, bene se habet mens hominis. primo quidem per voluntatem beneficiendi, quod facit bonitas, secundo per beneficentiæ executionem, quod facit.

19 Benignitas. vnde dicuntur benigni quos bonus ignis amoris feruere facit ad beneficiendum proximis. Tertio per hoc quod æquanimiter tolerantur mala ab eis illata, quod facit.

20 Mansuetudo. quæ cohibet iram. Quarto per hoc, quod non infertur nocumentum proximo per fraudem vel odium: quod facit.

21 Fides. si pro fidelitate sumitur. Si vero sumatur pro fide qua creditur in Deum: sic per eam bene disponitur mens ad id quod est supra se, subiuciendo Deo suum intellectum. Ad illud vero quod est infra se, bene disponitur mens hominis. Primo quidem in actionibus per modestiam, quæ in dictis & factis debitum modum obseruat: secundo in interioribus concupiscentijs, per continentiam & castitatem. Diuersimode tamen: quia continens patitur concupiscentias fortes, sed non vincitur. castus vero non vincitur, nec patitur: Et sic habetur duodecim fructus spiritus, qui signant Apoc. ult. a. Ex utraque parte fluminis lignum vitæ afferes fructus duodecim.

22 Qui autem sunt Christi. Hic consequenter ponitur Apostoli monitio duplex. secunda ponitur in principio sequentis capit. Prima vero est carnis opera reprimendo, & opera spiritus persequendo, dicens: Qui autem sunt Christi: id est, imitatores eius.

23 Carnem suam crucifixerunt. ita quod concupiscentiæ & vitia carnis mortua sunt in eis.

24 Si spiritu vi. Hic accipit si pro quia: quia spiritus est qui viuificat, caro autem non prodest quicquam. Ioan. 7. g.

25 Spiritu & ambulo. sequendo instinctum spiritus sancti in operibus nostris, vel dictamen rectæ rationis, quæ etiam dicitur spiritus, & quia bonum opus frequenter est occasio vniuersæ gloriæ, ideo subditur.

co vobis quod ipse nolim.
 a *Inanis glo.* Quæ est velle vincere vbi præmium non est.
 b *Inuidentes.* Sciendum, quia cum per omne vitium, antiqui hostis virus humano cordi infundatur, in zelo inuidiæ tota sua viscera serpens concutit, & in hac impri- menda malitia quasi pestem mouit. Zelus iste modum non habet permanens iugiter

ter sine fine, cum alia scelera finiatur. Quantoq; ille cui in- videtur successu meliore profecerit, tanto inuidus in manus incendiū luoris ignibus inardescit. Hinc vultus minax, tor- uous aspectus, pallor in facie, tremor in labijs, stridor in dēti- bus, verba rabida, & effrenata conuitia. & manus ad violentiam prompta: & si gladio interim vacua, odio tamen furiatæ men- tis est armata.

D Inuidiæ dete- stabiles esse- stus.

a *Etiā. Quomodo subdit.* b *Secularis.* c *Hæc mala facit gloria inanis. Ad contentionem, & lites, & alia illicita.*
 a & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem
 b Si non audemus prouocare.
 b prouocantes, inuicem inuidentes.

1
2
3

NICOLAUS DE LYRA.
 Non efficiamur inanis. quæ est principium aliorum malo- rum. ideo subditur.

2 *Inuicem pro. verbis iniurijs,*
 3 *Inuicem inu. de bonis proximorum dolentes.*

ADDITIO.

In cap. 5. vbi dicitur in postil. Quorum distinctio accipi- tur, secundum quod mens hominis per processum spiritus- sancti disponitur.

Hæc distinctio notabilis de fructibus spiritus sancti sumi- tur à prima secundæ. q. 70. art. 3. in cor. quæstionis, vbi om- nia quæ hic ponuntur de verbo ad verbum continentur, & quædam alia ad hoc pertinentia. vide ibi, &c.

Hæc

CAPVT VI.

a *Frates: & si.* Hactenus toti ecclesie improbando legē, & comendando gratiam, modo ad prelatos qualiter tra- dent subditos scilicet leniter: quia fratres etsi superiores.
 b *In aliquo delicto.* Augustin. Delictum est declinare à bo- no, Peccatum est fa- cere malum. Vel de- lictum quod ignoran- ter fit. Peccatū quod à sciente. Tamen in- differenter ponuntur. Præoccupatio est, dū vel ad horam non vi- detur quid faciendum sit, vel qui viderit vin- citur vt malum fiat cū latet veritas, vel com- pellit infirmitas.

cata nostra tulit, qui etiā præcepit, vt nos inuicē diligamus.
 * Ambr. Lex Chri oēs saluos vult fieri, ac p hoc qui fratri peccati cōsulit vt redeat ad ppositū, implet volūtatē Chri.
 * Primasius. Lex Christi charitas est. Dicit enim. Man- datum nouum do vobis, vt vob inuicem diligatis, sicut ego dilexi vos.
 E Ioan. 13.

CAPVT VI.

Hoc non faciatis quod dixi, sed si præcepit.
 a Quasi imprudenter lapsus.
 b Ut nequeat vitare, nec mirum, quia homo.

a
b
c
d
e

Ratres, & si præoccupatus fuerit homo
 a Non vsu quotidiano peccans. b Non ideo despiciatis enim.
 in aliquo delicto, vos qui spirituales
 a Non per singula peccata diffidentem, & si aliquando labatur.
 b Rationabiliter & leniter.
 estis, huiusmodi instruite in spiritu le-
 a Q ita fac vt dixi. Tu quisque. b Quod & tu fragilis.
 c Ne Deo permittente in simile cadas.

* Chrysostomus.
 Non dixit, ἀναγκαστε, id est, implete, sed, ἀναγκασθε, hoc est, simul omnes imple- te, vos inuicē seredo.
 f Nihil. comparatio ne spiritualis, qui to- tum dat gratiæ.
 g *Se seducit, &c.*

August. tract. 99. in Ioan.

* Chrysostomus.
 Quoniam increpationis prætextu vlcisce- bantur suas cupiditates, videbanturque id facere propter delicta corrigenda, cum reue- ra studerent suam do- minandi cupiditatem stabilire, ait, fratres si etiam præuentus fue- rit. Non dicit, si fece- rit, sed si præuentus fuerit, hoc est si abreptus.
 c *Lenitatis.* Ne si aliter feceritis, non patiatur se argui, sed defendere se incipiat, ne turpis videatur.
 * Chrysost. Non dixit, in mansuetudine, sed in spiritu mansuetudinis, declarans hæc etiam spiritui placere, quippe quum hoc ipsum posse cum humanitate corrigere pec- cantes, doni sit spiritualis, deinde ne qui corrigit alterum, efferatur animo.
 d *Considerans teipsum.* August. Nihil ad misericordiam sic inclinatur, quam proprii periculi cogitatio.
 * Primasius, & Sedul. Quia & tu homo es, & potes in aliquo præueniri, & adiutorio indigere. Sani enim infirmos sustinent, & mortuos sepeliunt, quia & ipsi infirmari, & mori posse se credunt.
 e *Et sic.* Aug. i. charitatē. Ex charitate enim Christus pec- cata

nitatis. Considerans teipsum, ne & tu
 a Qui peccata nostra tulit. b Ita facite: nam si quis aliter fecerit, seipsum seducit & hoc est.
 c In mente sua superbe iudicat. d Magnam computatione peccantis. e Ex se.
 tenteris. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil
 a Diuidit. A veritate. b Non ita putet aliquis sed potius.
 sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet vnusquisque,
 a Si actas suos consideret: sciens si quid boni habet se à Deo accepisse, & si quid mali à se non à Deo fore.
 b Vt Deus qui in eo est, sit gloria eius, & nihil aliud.
 c Para conscientia.
 d In sui, & non in alterius consideratione.
 et sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero.

* Primasius. Qui se putat non posse tenra- ri, siue plus de se lau- danti se, quam sue cō- scientiæ credit, seip- sum seducit. Si quis non vult onera aliena portare, & immiseri- cors suo tantum ope- re & virtute conten- tus est, non quærens quæ aliena sunt, sed quæ sua, hoc est, sui tantum amator, & nō

etiam Dei, ipse se seducit.
 Aug. Non enim se seducunt laudatores eius, sed ipse po- tius, quia cum ipse sit præsentior quam illi, mauiit se in il- lis quætere, quam in seipso.

Lucæ 18. b

h *Probet.* Diligenter inspiciat.
 i *Opus.* Ambr. Nō peccatū alterius, vt Pharisæus qui dixit: Nō sum sicut ceteri hominū. qui nō re, sed fallaciter iustus.
 K *In semetipso.* id est, intus in conscientia sua pura.
 l *Gloriam habebit.* id est, gloriabit & gaudebit.
 m *Et non in al.* id est, in alterius laude scilicet cum alter eū laudat. Qui enim conscientiam boni operis habet, non de- bet de hoc apud alium gloriari, & laudem suam foras fun- dere, sed in semetipso humiliter gloriari. Vel ita.
 n *Et sic.* id est, si actus suos consideret, sciens neminem de- bere gloriari se habere mundum cor. In semetipso, &c.

August. lib de gratia noui testam.

NICOLAUS DE LYRA.
 CAPVT. VI.

Frates si præ. Hic consequenter ponitur Apostoli secun- da monitio, qua inducit Galathas ad mutuam supporta- tionem, & primo in malo culpæ non ipsuin fouendo, sed leniter corripiendo, di.
 2 *Si præocc.* per aliquam passionem insurgentem vel igno- rantiam.
 3 *In aliquo delicto.* ex eis perpetrato.
 4 *Vos qui spi.* id est, perfectiores scientia & vita.
 5 *Instruite huiusmo.* id est, ad bonum reducite.
 6 *Spiritu lenit.* peccantes enim ex certa malitia sunt magis acriter corripendi.
 7 *Considerans teipsum.* id est, propriam fragilitatem:

8 *Ne & tu tenteris.* & sic ex passione labaris, & per confe- quens indigeas mansuetudine correctōnis. secundo indu- cit ad supportationem mali præntæ, dicens.
 9 *Alter alter.* id est, infirmitates mutuas & labores, mutuo subueniendo.
 10 *Et sic adimple.* quæ est lex charitatis. & ad prædicta indu- cit rationem dicens.
 11 *Nam si quis existit.* id est, magnum quid sentiens de se.
 12 *Cum nihil sit.* scilicet nisi vanitas & peccatum.
 13 *Ipse se seducit.* quia per hoc in contemptum fratris & alia peccata cadit. ideo subditur.
 14 *Opus autem suum.* id est, diligenter examinet.
 15 *Et sic in se.* scilicet in testimonio propriæ conscientiæ.
 16 *Et non in altero, &c.* id est, in falsa laude alterius, cui non est credendum.

Et

8 Ne

Tom. 6.

r 2

Et sic in s. Aug. Ambros. i. si actus nostros consideremus, nulli nos anteponimus, nec quemquam iudicamus. Vere iustus alterum sibi præponit, quia plus sua mala scit, quam alterius: quorum cognitio sibi gloria est. Gaudet enim, dum cognoscit morbum suum, quem sanare desiderat.

Vnusquisque enim. Non inquinatur quis alieno peccato.

† 23. q. 4. si q. 2. cathol. & c. sorte. § item. † 13. q. 1. cap. ecclesias. §. quia ergo nos. † catechizat verbo. i. qui docetur mysteria religionis Christianæ. i. fidem in Christo, quod verbo fiebat nou scripto.

Orus. August. Alia sunt opera participant de infirmitatis, de quibus supra. **A**lter alterius onera portate. Alia reddendæ Deo rationis, de quibus hic. Contra eos qui putant hominem alienis inquinari peccatis, dicit: **V**nusquisque. **C**ontra negligentes qui nullum curant corrigere, securi quod alienis non contaminentur peccatis, dicit: inuicem onera portate. Onera infirmitatis inuicem portamus, dum lenitate iram alterius sustinemus: & dum ei qui læsit, si petit, indulgemus.

Hieronymus. Vel per onus intelligitur bonum & malum opus. In scripturis enim onus & in bonam & in malam partem accipitur. Et sic: **V**nusquisque. bonus vel malus. **P**ortabit onus suum, id est, mercedem operum suorum referet.

Communicet. Vel bona sua faciat ei communia, & ne excuset, quia Deus non potest falli.

Hieronymus. Viratum enim præceptum est, ut prædicatori verbi Dei præbeat necessaria ille cui prædicatur. Quæ boni appellatione recte signavit. Sicut & dominus in euangelio cum discipulis loquens ait: Cum mali sitis, nostris bona dare si. v. præuidens autem quosdam obtinere paupertatem, & præceptum velle eludere, addidit.

Nolite errare. Quia nemo se vane excuset, quia Deus non potest falli. Scit enim corda vestra, non ignorat facultates. Excusatio verisimilis hominem potest placare, Deum non potest fallere.

Communi. Hoc ad subditos prælati ita. **I**s autem qui catechizatur: et si solo verbo, non exemplo: **C**ommunicet ei in omnibus, quæ ille dicit. i. communem se ei exhibeat recipiendo & opere implendo. Et ne quis dicat, non debeo agere, nisi quod in illo video. Subdit **N**oli excusari, quia error est.

Ambrosius. Et si inde apud homines vos excusatis, Deus non potest falli. Vere non fallitur, quia reddet pro meritis. Et hoc est: **Q**uæ enim se. **H**oc est.

Qui se. in carne. addit: **S**ua. Cum vero dicit: In spiritu, non addit suo: quia semen carnale ex homine est. Semen vero spirituale ex spiritu Dei est. Messis vero hic in fine promittitur. Ideoque in seminando perseverantia opus est.

Chrystostomus. Quemadmodum in semine, qui seminat, non potest ex hordeo metere triticum, eo quod oporteat & seminem & messem eiusdem esse generis: sic & in operibus. Qui in carne deposuerit delicias, temulentiam, concupiscentiam absurdam, quæ hinc proueniunt, metetur. Quæ autem sunt ista? supplicium, vltio, probum, risus, corruptio.

Augustinus. hoc dicit de amatoribus voluptatum magis quam Dei. In carne enim sua, qui omnia quæ facit, etiam si bona videantur, propterea tamen facit ut carnaliter ei bene sit.

In carne. in spiritu. **A**mbrosius. Homo ex spiritu constat & carne: Ideo de utroque seminat. Porro homo etiam Christianus

nus ad comparationem spiritus sancti caro est.

Qui autem. Hieronymus. Augustinus. Id est qui spiritui dat assensum ex fide, cum charitate seruiendo iustitia, & legem spiritua-liter intelligendo.

Chrystostomus. Considera vero, seminasti eleemosynam,

manent tibi thesauri celestes, gloriaque sempiterna. Seminasti pudicitiam, excipiet te honor & brauium, & ab angelis congratulationes & ab agonotheta coronam.

Primasius. Omne quod loquimur, agimus, cogitamus, in duobus seminatur agris, carne & spiritu: si bona sunt quæ de manu, corde, ore pronuntur, seminata in spiritu, vitæ eternæ fructibus redundabunt: si mala ab agro carnis excepta, corruptionis nobis segetem pullulabunt.

Non desit. Si homo non imposuerit finem

operi, nec Deus imponit remunerationi. Quantum seminauerimus in operibus, tantum metemus in fructibus. Et quantum auaritia inquitentis se dilatauerit, tantum se aperiet ad præmium manus retribuētis: quia sic recipiet quisque quomodo facit: quia qui fortis erit ad seminandum, fortis erit ad merendum.

Tempore enim. Non statim Deus facit quicquid ad salutem oratur: Nec ideo negat, quia differt, sed tempore suo id est, congruo præstat.

Dum tempus. Tempus seminandi est præsens vita quam currimus. In hac licet nobis quod volumus seminare. Cum vero transierit tempus operandi aufertur. Vnde: **O**peramini dum dies est, veniet nox quando iam nullus poterit operari.

Ambrosius. Gentiles tempus habent operandi malum. homines enim sine Deo, quomodo possunt operari bonum? Christiani autem facti, tempus habent operandi bonum ad omnes homines, ut post acceptam fidem bonum opus proficiat mercedi promissæ.

Primasius. Tempus sementis, tempus est præsens, & vita quam currimus: in hac licet nobis quod volumus seminare: Cum ista vita transierit, operandi tempus auferetur festinemus campos omnes serere, & maxime eos qui summo vberissimi repleamus: ne incipiamus tempore messium alij epulantibus esurire.

Ad omnes. **A**mbrosius. Hieronymus. Omnibus impendenda est misericordia. In quo præponendi sunt iusti qui sunt ex fide. Quod omnibus est inimicis nostris qui scelerati sunt, persequentes ecclesiam, testis est dominus: **B**enefacite his qui oderunt vos. **D**iligite inimicos vestros: quia & ipsi homines: quibus in hoc dominus pluit, & solem dat.

Augustinus. Dicit tamen scriptura: **D**a misericordiam & ne suscipias peccatorem, & impijs, & peccatoribus redde vindictam. **B**ene fac tibi, & ne dederis impio, quia altissimus odio habet peccatores, & impijs reddet vindictam. Quod est: Ne cuiquam iō bene facias, qui peccator est, sed quia homo: ut non sit ad vindicandum remissus nec ad subueniendum inhumanus. Odias in illo quod Deus odit. i. quod malum est: & corripere & persequere ut perimas: conserua quod homo est. Et non suscipias, ut velis saluum esse eo quod malus est. Et ne dederis, per hoc quod malus est, sed quia homo, ut nulli homini claudatur misericordia, nulli peccatori.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 **N**olite errare. credendo, quod possitis conformari eis in malis licite, sicut dicunt aliqui, quare non faciam hoc, ex quo sacerdos meus facit?
- 2 **D**eus non irridetur. id est, talibus non decipitur.
- 3 **Q**uæ enim seminauerit. id est, mercedem recipiet secundum opera sua.
- 4 **Q**uoniam qui seminat. sequendo imperus carnis.
- 5 **D**e carne & metet. scilicet culpæ, & gehennæ.

6 **Q**ui

- 6 **Q**ui autem. sequendo instinctum illius.
- 7 **D**e spiritu metet. id est, virtute spiritus sancti cum mouentis, consequetur vitam beatam. propter quod subdit.
- 8 **B**onum autem. cessando ab inchoato bono.
- 9 **T**empore enim suo. quia merces illa erit æterna. & sic concludit.
- 10 **E**rgo dum tempus. scilicet metendi quod est breue.
- 11 **O**peremur bonum ad omnes. generaliter.
- 12 **M**axime autem. quia sic est charitas ordinata.

1 **V**idet

Cato relaxetur: impunitas. Persequamur ergo in malis pro-
 priâ iniquitatem, misereamur in ei sdein cõem conditione.
Ad omnes. Aug. Omnibus enim pari dilectione vita eterna
 epranda est, etsi non omnibus eadem possunt exhiberi dile-
 ctionis officia, quæ fratribus sunt maxime exhibenda.

Ambros. Hierony.

Quia faciliores & pro-
 pensiores in bono cir-
 ca fratres esse debe-
 mus, quia sumus inti-
 cem membra. Si enim
 in cunctos liberalita-
 tis fræna laxantur, ma-
 xime in domesticos si-
 dei idest, Christianos
 qui habent eundem
 patrem, eiusdemque
 magistri appellatiõne
 censentur. Omnibus
 ergo impendenda est
 misericordia, in quo
 præponendi sunt iu-
 sti, qui sunt ex fide.

August. de doctri-
 na Chri. Omnis pecca-
 tor in quantum pecca-
 tor est, non est diligẽ-
 dus. Et omnis homo
 in quantum homo est,
 diligendus est propter
 Deum: Deus vero pro
 pter seipsum. Et si Deus propter se, omni homine amplius
 diligendus est. Amplius quisq; Deum debet diligere quam
 seipsum.

Item amplius alius homo diligendus est, quam corpus no-
 strum: quia propter Deum omnia ista diligenda sunt, & po-
 test nobiscu alius homo Deo perfrui, quod non potest cor-
 pus. Omnes autem homines æque diligendi sunt. Sed cum
 omnibus prodesse non possis, his potissime cõsulendum est,
 qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet serum op-
 portunitatibus constructius tibi iunguntur.

a Videte autem. August. Postquam ad moralia opera exhor-
 tatus est, redit ad illud unde prius agebatur: Ne scilicet le-
 gales obseruantia teneantur.

Hierony. Ne quis autem sub nomine eius fallat incautos
 cauet, sine epistolæ manus suæ annotatione complens. Ab
 hoc enim loco manu sua vsque ad finem scripsit.

b Hi cogunt. Ambrosius. Isti erant pseudo, qui sic Christum
 prædicabant, vt & legem seruandam docerent. Crucem præ-
 dicabant, vt à fidelibus quæstum habeant, legem vt Iudæis
 placeant.

c *Vt crucis Christi persecu.* Hieronymus. Forte hoc ideo di-
 cit, quia Romani imperatores Caius Cæsar, & Octavianus
 Augustus leges promulgauerunt, vt Iudæi vbicumque essent,
 proprio ritu viuerent, & patrijs ceremonijs deseruiret. Qui-
 cunque.n. circūcisus erat, licet in Christum crederet, quasi
 Iudæus

Judæus habebat in Gentibus. Qui vero incircūcisus se nõ
 esse Iudæum præputio præferbat persecutionibus, tã Gen-
 tilium quam Iudæorum fiebat obnoxius. Has igitur persecu-
 tiones qui Galathas deprauauerant, declinare cupientes, cir-
 cūcisionem pro defensione discipulis persuadebant. Nam
 nec Iudæi psequi eos
 poterant, nec Genti-
 les quos videbant, &
 profelytos circūcide-
 re, & ipsos legalia ser-
 uare.

a Videte autem **†** qualibus literis scripsi vobis meâ manu.

b Quicumque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos

c circūcidi, tantum vt crucis Christi persecutionem non pa-

tiantur. Neque enim qui circūcidentur, legem custodiunt,

sed volunt vos circūcidi, vt in carne vestra gloriantur. Mihi

a autē absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi,

† per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo **†** In

Christo enim Iesu neque circūcisio aliquid valet, neque

præputium, sed noua creatura. Et quicumque hanc regulam

secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, et super Israël

d Absit gloriari, nisi in cruce. Augustin. Ideo
 crux in fronte creden-
 tium (vbi est sedes ve-
 recundia) figitur, vt
 de nomine eius fides
 non erubescat, & ma-
 gis Dei gloriam quam
 hominum diligit. Si-
 gnum veteris Testa-
 menti circūcisio in
 latenti carne. Signum
 noui, crux in libera
 fronte. Ibi enim ocul
 ratio, hic reuelatio
 est. Illud sub velami-
 ne, hic est in facie.

e Mibi mundus crucifixus est. Augu. Contigit plerunque, vt homo
 mundum mente non teneat, sed tamen mūdus eum in suis
 occupationibus astringit & mortuus est hō mundo, & mun-
 dus quasi viuus eū conspicit, dū alio intentū in suis actibus
 rapere contendit. sed nec Paulus mundū cupit, nec mundus
 eū: vt in duobus mortuis neuter neutrum videt. Quia igit nec
 Paulus mundi gloriã querebat, nec à mundi gloria ipse que-
 rebatur, ideo & se mūdo & mundū sibi crucifixū gloriatur.

f Et ego mun. Nec ego in mundo aliquid cupio, nec ipse suū
 aliquid in me cognoscit. Sicut dominus ait: *Veni enim prin-
 cepti mundi huius, & in me non habet quidquam.*

g Super il. & super. Ambrosius. Duas partes hic significauit,
 super quas manet pax & misericordia Dei, scilicet Gentiliū
 fidelium, & Iudæorum credentium.

h Primasius. (pax & misericordia) super Christia-
 nos:

Cruce in fron-
 te figitur.
 Aug. lib. de fi-
 de & oper. c. 1.
 10. q. 15. super
 Exod. tra. 4.
 43. in Ioan. &
 Tract. 36. in
 eundem. & in
 psal. 121.

Vbi supra.

Ioan 14 d.

Aug. in psal. 67.

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Videte. Hæc est vltima pars huius epistolæ, quæ est præce-
 dentium confirmatio. Vt enim Galathæ certi essent quod
 præfens epistola esset Pauli, scripsit hanc vltimam partem
 manu propria. ideo dicit: *Videte.* id est, attendite.
- 2 Qualibus literis. propria, quasi dicat, per considerationem
 literarum potestis hoc perpendere: quia cognoscebant ma-
 num suam. Et quia intentio eius in hac epistola erat repro-
 bare obseruationem legalium, vt patet ex præcedentibus,
 ideo reuertitur ad improbandum legalium obseruantiam,
 dicens.
- 3 Quicumque enim vo. place. Iudæis.
- 4 In carne. id est, in legalibus obseruantijs, quæ dicuntur
 iustitiæ carnis. Hebr. 9.
- 5 Hi cogunt vos. id est, ad hoc vos inducunt.
- 6 Tantum. supple hoc faciunt.
- 7 Vt crucis Christi. scilicet à Iudæis persequentibus me & al-
 ios prædicantes euacuationem circūcisionis per crucem
 Christi. Falsi namque Apostoli quærentes apud Christianos
 quæstum, & apud Iudæos quietem, prædicabant simul lega-
 lacum euangelio esse necessaria ad salutem.
- 8 Neque enim. id est, falsi Apostoli.
- 9 Legem custodiunt. quia in multis transgrediebantur.

- 10 Sed volunt vos. scilicet de vestra circūcisione carnali, se
 iactando quod multos profelytos legis fecerunt, quam glo-
 riam tanquam malam excludit à se Apostolus, dicens.
- 11 Mibi autem ab. id est, in fide & prædicatione Christi
 crucifixi.
- 12 Per quem mi. id est, concupiscentia mundi est mihi mer-
 tua, nullam virtutem habens in me.
- 13 Et ego mun. quia nihil mundanum concupisco.
- 14 In Christo enim. quia neutrum aliquid facit ad consecu-
 tionem vitæ beatæ, quæ datur per Christum.
- 15 Sed noua crea. id est, regeneratio per baptismum, in qua
 datur gratia quæ est per creationem. & de nouo constituit
 hominem in esse gratiæ.
- 16 Et qui. uaque hanc. id est, certam doctrinam.
- 17 Secuti fuerint. fide & opere.
- 18 Pax super. id est, quies mentis.
- 19 Et misericordia. id est, remissio peccatorum, quæ totali-
 ter tolluntur per baptismum.
- 20 Et super Isr. id est, super obseruantes legem intellectus
 spiritualis Rom. 2. d. Non enim qui in manifesto Iudæus est,
 neque quæ in manifesto in carne est circūcisio, sed qui in
 abscondito Iudæus est, & circūcisio cordis in spiritu, non
 litera.

C nos : Nam Iudei secundum carnem sunt Israel. Est enim Israel, & non Dei : id est carnalis, non enim omnes qui ex Israel hi Israelitae sunt.

a De cetero. Non vult per turbulenta contentiones tedium sibi fieri de re quantum satis erat exposita. vel sicut in Greco legitur, De cetero nemo mihi laborem exhibeat vel praestet, scilicet ut rursus in vobis necessitatem habeam laborandi.

B Augustin. Hierony. Laborem enim praestat magistro, qualiter sentit quam docuit.

* Ambrosius. Molestias sibi noluit de cetero fieri, ut iterum forte cogere scribere, sed iam correctiores illos vult fieri, ut amputatis erroribus post tanta tedia pausam haberet. Si autem duriores se praestarent, & inflexibiles in convertendo, cessarent ab eo, ut illis operas suas & efficaciam impenderet, de quibus mercedem aut lucrum speraret.

b Stigmata. Aug. Stigma est punctum vel nota aliquo ferro facta. Stigmata ergo appellat quasi notas poenarum de persecutionibus quas patiebatur. Et est sensus : Ideo non debet

C mihi fieri molestia, quia ego habeo alios conflictus & certamina,

mina, quae in persecutionibus quas patior mecum decertant.

* Chrysostomus. Non dixit habeo : sed, porto, tanquam aliquid de trophaeis glorians, signisque regalibus. Quoniam hoc ipsum rursus probrosum esse videtur. Verum hic sua vulnera iactat, neque secus quam solent milites vexilliferi, hic exultat, vulnera circumferens.

* Sedulius & Primasius. Ego enim signa & characteres non circumcisionis, sed crucis per passionem in corpore meo circumfero : & plagas vel flagella quae propter Christum sustinui.

* Ambrosius. Magna constantia & fide doctrinae suae pro Christo plagas & vincula pati non timuit. Sed passus est amore credentium cicatrices plagarum habere se in corpore : quo non minus fideliter eis praedicaret, sicut & pseudo apostoli qui Galathas deceperant.

c Gratia domini nostri Iesu Christi. Conclusio epistolae quasi subscriptio, quae & in nonnullis alijs epistolis videtur. Quae praedicta tenentis : Gratia, non dissensio, non legis servitus, non rixa, non iurgium.

a A modo. vel de cetero, prout dux distinctiones. i. de alijs praeter fidem. i. de legalibus. **b** Ut iterum cogar scribere de eodem. **c** Mihi cui non est facienda molestia. **d** Signa militiae Christi : quae me comprobant eius esse.

a Dei. De cetero nemo mihi molestus sit. ego enim stigmata

b ta domini Iesu in corpore meo porto. Gratia domini nostri

c Iesu Christi cum spiritu vestro fratres, amen.

¶ Notae impressae.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ego enim stig. id est, signa militiae Christi.
- 2 In corpore. per tribulationes quas pro ipso sustinui. q. d. non deberet mihi aliunde tribulatio inferri. Et satis probabiliter potest

ADDITIO I.

Luc. 18. b.

In cap. 6. ubi dicitur in Postil. Opus autem probet unusquisque. Hoc quod dicitur : Opus autem suum probet unusquisque, sic exponitur in Glo. Unusquisque diligenter inspiciat opus suum, non peccatum alterius. ut Phariseus qui dicebat : Non sum sicut ceteri hominum, qui non re, sed fallaciter iustus erat, &c.

ADDITIO II.

Differentia le. v. e. & no.

In eo. cap. ubi dicitur in Postil. Quicumque enim volunt placere vobis. Ad ulteriorem intelligentiam huius dicti : Qui enim volunt placere vobis in carne, &c. attendendum est, quod in ve. le. inducebantur homines ad observantiam praecceptorum divinatorum per temporales promissiones & comminationes, ut patet ex discursu Deut. & Esa. 1. c. dicitur summam : Si audieritis me, bona terra comedetis : & si nolueritis, gladius devorabit vos. Sic in no. Te. specialiter in primitiva ecclesia homines in Dei amore radicati examinabantur & perficiebant per acerbis & crebras persecutiones : quas imitando crucem Christi sustinebant : ex quo homines inducebantur ad contemnenda temporalia propter amorem caelestium. Ratio huius differentiae est quia populus ille comparatur puero sub pedagogo existenti, ad Gal. 4. imperfectorum autem est temporalia bona desiderare. sed ad legem novam quae perfectis data est, pertinebat, ut illi quibus data est praesertim ipsius primi fundatores contemptis temporalibus spiritualibus adhererent. vnde Phil. 3. c. Quae quidem retro sunt obliuiscens ad anteriora me extendo. quicumque enim perfecti sumus hoc sentiamus. vnde in ve. le. licet multa & varia praecipiebantur : nihil tamen asperum seu durum nisi circumcisio carnalis, quae quandam afflictionem carnalem importabat. sed in le. no. multa aspera & quasi contra eodem hominum affectum praecipiebantur, seu consulebantur, ut cum dicitur : Qui vult ve. post me, abn. se. & tol. cru. su. &c. quod intelligitur, quod sequentes Christum habent eum imitari in tolerantia passionum & tribulationum : quod est valde durum contra saltem viris imperfectis : quia est contra eodem inclinationem humanam. Ex quibus consideratis hinc, quod pseudo apostoli qui inducebant ad circumcisio carnalem quae in lege praecipiebatur : volebant placere in carne tamen. i. releuare seu excusare homines a persecutione legis novae, quae proprie dicitur persecutio crucis Christi, in quantum

Luc. 9. b.

Incipit argumentum in epistolam ad Ephesios.

Ephesii sunt, &c. Hi per Paulum non fundati, sed confirmati in fide firmiter in ea steterunt, & bonis operibus. His scribit a Roma de carcere per Tychicum confortatoria epistola, cum ulterius non esset eos visurus. Sciens eos bonos, non arguit de culpa, sed ne relabatur timendum erat. Et quia nullus est adeo perfectus, qui crescere non possit, hortatur ad ulteriora, & ne recedant pro suis tribulationibus,

Argumentum in Epistolam ad Ephesios incipit.

Ephesii sunt Asiani. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide. Hos collaudat Apostolus scribens eis ab urbe Roma de carcere per Tychicum diaconem.

bus, teneantque suas ordinationes, praesertim ne perfectio erigat in tumorem, ostendit de quo statu ad quam dignitate vocati sunt, dicentes omnia eis vel apostolis ipsis vel toto humano generi beneficia per solam gratiam data. Est igitur intentio apostoli Ephesios in bonis habitis confirmare, & ad ulteriora prouocare, nec non ad humilitatem, & gratiarum actionem.

Sciendum sane quod hanc epistolam quam nos ad Ephesios scriptam habemus, haeretici & Marcionistae ad Lao dicenos attribulant.

C A P. I.

Paulus apostolus. More suo salutationem prae-mittit. Deinde gratias agit Deo, exponens prius beneficia humano generi praestita, post ipsis Apostolis specialius indulta, deinde & Ephesios ipsi, ostendens a quo & ad quid vocari sunt. deinde

ipsa Dei praedeterminatio aeterna. de iustitia in presenti, & de gloria in futuro. Deus ante mundi constitutionem, cum nullus quicquam meruerat, praedeterminavit, quod in tempore gratiae aliquos a peccatis separaret, & iustos & immaculatos faceret. Praedeterminavit etiam, quod illos iustos ad aeternam beatitudinem

Epistola Pauli ad Ephesios.

C A P. I.

a De gratias agit Deo, exponens prius beneficia humano generi praestita, post ipsis Apostolis specialius indulta, deinde & Ephesios ipsi, ostendens a quo & ad quid vocari sunt. deinde de Christi dignitatem & prelationem ostendit. postea ad patientiam & charitatem eos invitatur, unitatem fidei & ecclesiae commendans & dona gratiae enumerans. tandem ad certamen exhortans contra principes tenebrarum, militiae Christianae armaturam describit. b Sanctis. perfectis, & non solum eis, &c. c Fidelibus. qui si non sancti, vel in fide sani. Sanctis, exercitio virtutum. Et fidelibus, fide recta quae in Christo Iesu. Ambrosius. Recte illa duo posuit, tunc enim prodest ac creditur bona vita, si fides est in Christo Iesu. Tunc vere sancti sunt, si fideles sunt in Christo. Vel, distinguere inter sanctos & fideles, ut sanctos intelligas maiores & perfectiores, fideles minus perfectos.

AVLVS apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, sanctis omnibus sunt Ephesi, & fidelibus omnibus qui sunt in Christo Iesu. Gratia vobis & pax a Deo patre nostro, & domino Iesu Christo benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in caelestibus, in Christo Iesu, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius

a Tranquillitas mentis, & reconciliatio ad Deum. b Per quem omnia condita sunt, & restaurata. c Sine quo nulla bona dantur nobis. d Corde, ore, opere. Sit a me, a vobis, ab omnibus. a Operante Christo. b Prima praedestinatio. c Gratia. d Per ipsum Christum. e Id est antequam essemus. a Ad hoc elegit, ut essemus in tempore gratiae. b Per bona opera. c A crimine, a malis. d Id est intus ubi conspicit, non extra, ubi homines vident. Vel ut eum conspiciamus. e Non hominum.

perduceret. Harum praedeterminationum alteram haec implet, quod iustos facit: alteram in futuro adimplebit, quae erit omnium perfectio. A qua consummatione omnium incipit, utens praeterito pro certitudine futurae rei. Qui benedixit nos, meritis nostris maledictos, in futuro exaltabit, dando immortalitatem. Quatuor ponit, duas praedestinationes, & earum duos effectus. Qui benedixit. Effectus secundae praedestinationis, quae adimplebitur in futuro, a qua incipit, quia summum bonum cum ait: Qui benedixit. * Ambrosius. Non mundana, sed caelesti benedictione, neque corruptibili sed aeterna, gloria Christianorum non in terra sed in caelo est, & est in Christo.

* Sedulius & Primasius. Omnes sancti fideles sunt, non omnes fideles sancti: quia etiam cathecumeni possunt ex eo quod Christo credunt fideles dici, non tamen sancti sunt, quia non sunt per baptismum sanctificati. Non solum ergo sanctis, sed etiam fidelibus qui non adhuc sanctificati sunt, Paulus gratiam Christi exoptat. d Benedictus. Praemissa salutatione, incipit ab actione gratiarum, innuens omnia esse ex Deo. Bene & benedixit. Vnum quidem benedictionis verbum, sed pro congruentia personae varie debet intelligi. Benedicitur ab homine Deus, cum laudibus dignis extollitur. Homo autem a Deo, cum Deus ei gratiae suae dona impertitur, non meritis illius sed misericordia sua. e Qui benedixit. Enumerat beneficia quae a Deo per Christum toti humano generi sunt data. Duas Dei praedeterminationes & earum effectus, quarum altera est de praesenti ad iustitiam, altera de futuro ad coronam. Nec dicuntur sic duae quin una sit Dei praedeterminatio, quae est ipse Deus: sed quia de duobus est ipsa

Omne enim donum gratiae Dei in Christo est, ut si quis spreto Christo benedici se a Deo putet, errare se sciat. * Chrysostr. Iudaicam benedictionem sic notat. Nam & illa benedictio quidem erat, sed non spiritalis. Quale est quod legimus, benedicat te Deus, benedicet filios uteri tui, benedicet introitum tuum, & exitum tuum. hic vero non ita. Sed quid? In omni benedictione spiritali, Quid. n. adhuc desideras? Immortalis factus es, factus es liber, factus es filius, iustus es factus, factus es frater, factus es cohaeres, simul regnas, simul glorificatus es, omnia tibi gratuite data sunt. f Sicut ele. &c. August. Ne quis ergo putet animas cum Deo aeternas, & tunc aliquid meruisse iuxta errorem illorum qui ante haec visibilia dicunt quaedam fuisse animas sanctas, & ideo tunc fuisse electas. Sicut ele. Hic ponit primam praedeterminationem, quae est de praesenti, tangens effectus eius. Q. benedicet nos in futuro: quod & si vix ex meritis, ita tamen gratis erit sicut & prima praedeterminatio gratuita est: quia merita quae praecedunt futuram vitam, ex

Incipit postilla Nicolai de Lyra super epistolam ad Ephesios.

C A P. I.

Paulus apost. Iesu. Hic incipit epistola Pauli ad Ephesios. Quae dividitur in tres partes, scilicet in salutationem, & narrationem ibi: Benedictus Deus. & confirmationem ibi: Ut autem & nos sciatis, prope finem epistolae. In salutatione vero primo ponitur persona salutans ex nomine, cum dicitur: Paulus. & quantum ad officium ibi: Apostolus Iesu Christi. & quantum ad auctoritatem officij cum dicitur. 2 Per vo. Dei. qui vocavit eum ad apostolatum, ut patet Act. 13. Secundo ponuntur personae salutatae, cum dicitur. 3 Omnibus san. qui sunt Ephesi. Ipsi enim accepto verbo veritatis persistenter in fide, ut dicit Hieron. in prologo. ideo nominat eos sanctos. id est firmos in bono. sanctum enim in vna significatione idem est quod firmum. Tertio ponuntur optata bona, cum dicitur. 4 Gratia vol. in presenti. 5 Et pax. in futuro. beatitudo. n. quietat totaliter appetitum. 6 A Deo patre no. id est, a tota trinitate, a qua datur. 7 Et dom. Iesu. per cuius meritum nobis donatur. 8 Benedictus. Hic consequenter ponitur narratio, in qua primo ad gratiarum actionem Ephesios inducit. secundo pro eis orationem ad Deum effundit, cap. 3. tertio in moribus eos instruit, cap. 4. prima in duas: quia primo inducit eos ad gratiarum actionem absolute, secundo comparatiue, seq. capit. Circa

Circa primum sciendum quod efficacior modus inducendi alios ad aliquid agendum, est per exemplum, quod magis movet in moralibus quam verbum. ideo Apostolus ut magis moveat Ephesios ad gratiarum actionem, simul gratias agit de beneficijs diuinis. & primo recolendo beneficia communia dicens: Benedi. Deus pater dom. no. Iesu Chri. & sic exprimentur duae personae, & tertia exprimitur cum dicitur. 9 Qui benedixit nos. hic accipitur benedictio pro liberali dono, sicut. i. Reg. 25. c. Accipe benedictionem, quam attulit tibi famula tua; Sanctus autem spiritus est donum patris & filij: & in quo omnia dona donantur: ideo subditur. 10 In omni benedictione spiritali in caelestibus. id est, quae finaliter habebitur in caelestibus. 11 In Christo. id est, per Christum, per quem proveniunt nobis dona diuina, tanquam per mediatorem Dei & hominum. 12 Sicut ele. nos. ad participationem suae beatitudinis. 13 In ipso. id est in filio. electio enim praesupponit notitiam electi: illa vero quae pertinent ad notitiam in diuinis, attribuantur filio, qui est sapientia patris. 14 Ante mundi consti. Nam haec electio est ab aeterno: effectus tamen eius est in tempore, qui est sanctificatio rationalis creaturae. ideo subditur. 15 Ut essemus sancti. per gratiam in mente. 16 Et immaculati. per puritatem in conversatione. 17 In conspectu eius. & non solum in conspectu hominum, sicut sunt hypocrite. Tom. 6. r 4

C tam, ex gratia sunt & Dei dona sunt. Coronat enim in nobis
A Deus dona sua, non quæ ex nobis sunt merita.

cap. 17. & 18.

* Ambrosius. Præscius omnium Deus scit qui credituri
 essent in Christum, sicut dicit ad Romanos: Quos præscijt
 & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiã ex gentibus. Quos

ergo Deus vocare di-
 citur, perseverant in
 fide: hi sunt quos ele-
 git ante mundum in
 Christo, ut sint incon-
 taminati coram Deo
 in charitate, hoc est
 ut amor Dei sanctam
 illis faciat conuersa-
 tionem.

* Seduli. Ad hoc
 nos elegit, ut esse-
 mus sancti & imma-
 culati, in futura vita,
 quoniam Ecclesia
 Christi non habebit
 maculam, nec rugã.

* Primasius. Nec
 quia futuros tales nõ
 esse præsciuit, sed ut
 effemus tales, per ip-
 sam electionem gra-
 tiæ suæ nos tales ipse
 facturus, qua gratifi-
 cavit in dilecto filio
 suo. Cum ergo nos
 prædestinavit, opus
 suum præsciuit, quo
 nos sanctos & imma-
 culatos fecit.

Elegit ut es sancti. Augustinus. De prædestina. Quomodo
 enim eligeret eos qui nondum erant, nisi prædestinando?
 Elegit ergo prædestinans nos. Et sicut non elegit, eo quod
 tunc sancti essemus, nec ideo, quia sancti futuri essemus, sed
 potius elegit nos ad hoc, ut in tempore gratiæ essemus san-
 cti per bona opera. Non ergo quia futuri eramus elegit, sed
 ut essemus sancti. Ideo quippe futuri eramus, quia elegit ip-
 se prædestinans, ut tales per gratiam eius essemus. Sed Pela-
 gianus veritati insultans ait: Præsciebat Deus qui essent fu-
 turi sancti & immaculati per liberę voluntatis arbitrium. Et
 ideo eos in sua præscientia quales futuros esse præsciuit, ele-
 git. Elegit inquã antequam essent, prædestinans filios quos
 futuros sanctos præsciuit. Non fecit, nec se facturum, sed ip-
 sos facturos esse præiudicavit. Quem confutat hic Apostolus
 dicens, ut essemus sancti, &c.

a Qui prædestina. Posita prædestinatione, quæ pertinet ad
 iustitiam & sanctitatem vitæ præsentis: ponitur hic alia per-
 tinens ad vitam æternam, cuius effectum supra notavit.

b In laudem gloriæ gratiæ suæ, &c. **Q.** Gloria gratiarum est
 æterna adoptio.

* Prima-

* Primasius. Ut laudemus gloriam iustitiæ & misericor-
 diæ eius, quam contulit non merentibus.

c In qua gratificauit. Effectus primæ præordinationis ad iu-
 stitiam.

d In dilecto filio. Ambr. Diligens enim Deus pater vnige-
 nitum suum, etiam
 illis quos diligit, &
 quibus vult filius di-
 uina largitur.

e In quo habe. &c.
 Amb. duplicem gra-
 tiam ostendit, quia &
 redemit, & peccata
 nostra nõ imputauit.

* Chrysost. Quo-
 modo? Non solum
 quod filium dedit ad
 mirandum est, sed &
 quod ita dedit, ut oc-
 ciderit ipsum dilectũ
 (quem) pro exosis
 dedit: vide quanto
 honore nos adfece-
 rit. Si cum ipsũ odio
 prosequeremur ini-
 micus; eramus, dile-
 ctũ dedit, quid dein-
 cept nõ faciet postea
 quam illi per gratiã
 reconciliati sumus?

* Primasius. Non
 solum nos redemit,
 sed etiam peccata re-
 misit, ut sine nostro
 labore iusti essemus.

f Quæ superabun. Haftenus de his quæ toti humano generi:
 modo de his quæ singulariter apostolis dedit.

g In dispensatio. idest, in plenitudine temporis dispensati à
 Deo idest, in hoc tempore gratiæ, quo implere præ ceteris
 temporibus præmissa vel præfigurata sunt, diuina prouiden-
 tia rationabiliter dispensauit. Si enim penitus ignari essent
 homines non prædocti, non reciperent Christũ, & nisi prius
 de naturali & doctrinali conuicti lege, superbi paruipen-
 derent Christi aduentum.

h Instaurare. Aug. Instaurantur autem quę in cęlis sunt, cũ
 id quod inde cecidit in angelis redditur ex hominibus, In-
 staurantur aut quę in terris, cũ ipsi homines qui prædestina-
 ti sunt in eternã vitã à corruptionis vetustate renouantur.

* Ambr. Ois creatura in cęlis & in terris dum discit agni-
 tionem Christi, restauratur ad id quod est condita. Cum n.
 ad vnus Dei fidem imbuitur, cognito mysterio saluatoris,
 ab errore quem ceperat restauratur, pro certo habens, crea-
 torem suum vnum esse Deum & Dominum. Hinc est vnde
 & Ioannes in Apocalypsi dicit: Vidi Michaelẽ & Ange-
 los eius in cęlo pugnare cum dracone & cum exercitu eius.

* Prima-

NICOLAUS DE LYRA.

1 In charitate. sine qua non profunt alia Dei dona, ut di-
 ctum est supra prima ad Corinthios 13. a. Si linguis hominum
 loquar & ange. &c.

2 Qui præde. nos in adoptionem fi. prædestinatio enim est præ-
 paratio gratiæ in præsentem & glorię in futuro. per gratiam
 autem adoptio diuina inchoatur, & per gloriam consum-
 matur.

3 Per Ies. Christum. qui est Dei filius naturalis.

4 In ipsum. quia filiatio adoptiua est quędam assimilatio ad
 filiationem naturalem,

5 Secundum propo. vo. sua. à qua dependet electio & præde-
 stinatio, non ex meritis nostris, non solum in re; sed nec
 etiam in Dei præuisione.

6 In lau. &c. id est, ad laudandum eius gloriam, quę ele-
 ctis communicatur per gratiam suam.

7 In qua gra. nos. idest, fecit gratos sibi.

8 In di. fi. suo. idest, per dilectum filium suum, in quo habe-
 mus redemptionem. & quę sit illa subditur.

9 Remissionem peccat. scilicet totalem in sacramento baptis-
 mi, in

mi, in quo suę passionis effectus plenarie nobis cõmunicat.

10 Secundum di. idest, copiam.

11 Gratia eius quæ super. Hic consequenter recolit benefi-
 cia Dei specialia. & primo facta apostolis, secundo Ephe-
 sijs. ibi: In quo & vos. Circa primum dicit.

12 Quæ. scilicet gratia Dei.

13 Supera. in no. veris apostolis.

14 In omni sa. quantum ad cognitionem diuinorum.

15 Et prn. quantum ad notitiam humanorum necessariam
 ad salutem.

16 Ut no. sa. no. sa. idest sacramentum secretum.

17 Voluntatis suæ. quod plenius fuit reuelatum apostolis
 quam alijs.

18 Secundum beneplacitum. quia totum dependet ex bene-
 placito diuino: non autem humano merito.

19 Quod propo. idest, ab eterno facere disposuit.

20 In ipso. idest in filio, qui est sapientia patris.

21 In dispen. ple. tem. idest in plenitudine temporis dispen-
 sati à Deo, quod est tempus gratiæ. & quid sit sacramentum
 hoc subditur.

22 Instaura. i. ad debitum statum reducere.

¶ Primasius. In terra genus humanum restauratum esse quis ambigat? Item reparatur in celo illa, que cum principe suo cecidit angelorum portio. Reparatur quoque omnia in terra, cum et loco deficientium Iudaeorum admittetur ceteri dentes ex gentibus. Et aliter: Restaurantur, qui sunt in terra,

tus, non propositi liberi, neque virtutis ignorantia quippe, & d eventum habet, atque sapienter numero relinquens, qui virtuti student, eos in medium producit, qui nullius sunt momenti. g Omnia operatur. Augustinus. Ambrosius. Etiam velle, vt simus, vt nemo gloriatur in homine. Verum est enim, Non

Ibidem. 51.c.

a ¶ id est ipso angelos ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. b ¶ Ipsos homines. ¶ id est per Christum
a omnia in Christo, qui & in caelis, & quae in terra sunt, in ipso
b ¶ Per quem. ¶ Aduentus enim Christi salus est, & sanctis, qui iam cum Christo sunt, & illis, qui adhuc futuri sunt. b ¶ Vt vos. c ¶ Diuina electio. d ¶ Prius preparati.

c In quo, & nos sorte vocati sumus, praedestinati secundum
d ¶ Per interiore gratiam. ¶ Non per merita. b ¶ Etiam in apostolis. c ¶ Quod qualiter nos magis elegit ad officium apostolatus nescimus, sed tamen consilio fecit, non temere.

e propositum eius, qui omnia operatur secundum consilium
f ¶ id est secundum voluntatem, quae est ex ratione. a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

g voluntatis suae, vt simus in laudem gloriae eius, nos, qui ante
a ¶ Sperauimus in Christo. ¶ In cuius fide, & vos estis per hoc, quod audiistis verbum veritatis. b ¶ Non ante, sed post.

h sperauimus in Christo. In quo vos, cum audissetis verbum
i ¶ Scilicet. b ¶ Cuius operatione credentes. c ¶ Diuisi a grege diaboli per spiritum sanctum, qui promissus erat, vel qui promittit hereditatem, & est arra eius.

veritatis euangelium salutis vestrae, in quo & credentes signati
estis spiritu promissionis sancto, qui est arra hereditatis
a ¶ Vt ultra non dominetur nobis inimicus. b ¶ Redemit, vt habeat, non vt perdat.

nostrae, in redemptionem acquisitionis in laudem gloriae
a ¶ Quae cum audissetis euangelium, credidistis. ¶ Quae in Christum credidistis sine admixtione legis.

k ipsius. Propterea & ego audiens fidem vestram, quae est in
a ¶ Opera charitatis ostensa. b ¶ Bene noui, qui estis, & ideo non vos, sed deum laudo, qui hoc fecit.

domino Iesu, & dilectione in omnes sanctos, non cesso gratias
a ¶ Deo ei enim, qui fecit gratias aguntur. ¶ Habitis bonis. b ¶ Vtiora vobis implorans.

l agens pro vobis, memoriam vestri facies in orationibus
a ¶ Secundum humanitatem. b ¶ Christi secundum deitatem. ¶ Secundum etiam humanitatem. c ¶ Et si iam sapientes.

m meis, vt deus domini nostri Iesu christi, pater gloriae det vobis

¶ id est per Christum
1 omnia in Christo, qui & in caelis, & quae in terra sunt, in ipso
2 ¶ Per quem. ¶ Aduentus enim Christi salus est, & sanctis, qui iam cum Christo sunt, & illis, qui adhuc futuri sunt. b ¶ Vt vos. c ¶ Diuina electio. d ¶ Prius preparati.

3 In quo, & nos sorte vocati sumus, praedestinati secundum
4 ¶ Per interiore gratiam. ¶ Non per merita. b ¶ Etiam in apostolis. c ¶ Quod qualiter nos magis elegit ad officium apostolatus nescimus, sed tamen consilio fecit, non temere.

5 propositum eius, qui omnia operatur secundum consilium
6 ¶ id est secundum voluntatem, quae est ex ratione. a ¶ Vt per nos alii laudent gloriam eius. b ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

7 voluntatis suae, vt simus in laudem gloriae eius, nos, qui ante
8 a ¶ Sperauimus in Christo. ¶ In cuius fide, & vos estis per hoc, quod audiistis verbum veritatis. b ¶ Non ante, sed post.

9 sperauimus in Christo. In quo vos, cum audissetis verbum
10 ¶ Scilicet. b ¶ Cuius operatione credentes. c ¶ Diuisi a grege diaboli per spiritum sanctum, qui promissus erat, vel qui promittit hereditatem, & est arra eius.

11 veritatis euangelium salutis vestrae, in quo & credentes signati
12 estis spiritu promissionis sancto, qui est arra hereditatis
13 a ¶ Vt ultra non dominetur nobis inimicus. b ¶ Redemit, vt habeat, non vt perdat.

14 nostrae, in redemptionem acquisitionis in laudem gloriae
15 a ¶ Quae cum audissetis euangelium, credidistis. ¶ Quae in Christum credidistis sine admixtione legis.

16 ipsius. Propterea & ego audiens fidem vestram, quae est in
17 a ¶ Opera charitatis ostensa. b ¶ Bene noui, qui estis, & ideo non vos, sed deum laudo, qui hoc fecit.

18 domino Iesu, & dilectione in omnes sanctos, non cesso gratias
19 a ¶ Deo ei enim, qui fecit gratias aguntur. ¶ Habitis bonis. b ¶ Vtiora vobis implorans.

20 agens pro vobis, memoriam vestri facies in orationibus
21 a ¶ Secundum humanitatem. b ¶ Christi secundum deitatem. ¶ Secundum etiam humanitatem. c ¶ Et si iam sapientes.

22 meis, vt deus domini nostri Iesu christi, pater gloriae det vobis

quod gratias agit, & rogat superaddi, ne illi superbiant, sed ultra tendant.

l Memoriam. ¶ Chrysostomus. Duo precatur, vt cognoscant quemadmodum cognoscere oportet, vnum ad quae vocati, alterum quomodo a prioribus liberati sunt.

¶ Primasius. In orationibus, non quidem iucunditate conuiuij, nisi autem nihil oratione iucundius.

Augustinus. Congruè pro iam datis praemittitur gratiarum actio. Qui enim est orandus, vt faciat, illi est gratiarum actio reddenda, eum fecerit, hoc est: Memo. & c.

m Vt deus, & c. ¶ Ad impetrandum non obtendo meritum, sed quod deus, & pater Christi, & c.

n Vt deus, domini, & c. Distingue deus, & pater, & deus Christi est, & pater, sed deus Christi est secundum humanitatem, i.

¶ quia F

August. lib. de praedest. san. c. 17. & 18. Idem epi. 107.

Aug. li. 2. contra Maximinū Arrian.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In Christo. id est, per Christum.
- 2 Omnia, quae in caelis. id est, angelos, eorum societates reparando.
- 3 Et quae in terra sunt, in ipso. homines, qui per peccatum deprauati erant in nouitatem gratiae reformando.
- 4 In quo etiam, & nos, & c. id est electione diuina, quae dicitur fors, quia non accipit personam, sicut nec fors.
- 5 Vocati sumus. ad apostolatum.
- 6 Praedestinati. id est, praordinati ad hoc.
- 7 Secundum propositum eius. id est, secundum dispositionem aeternam dei.
- 8 Qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suae. quia nihil operatur a casu, nec de necessitate naturae, sed prauidens, & libere.
- 9 Vt simus in laudem gloriae eius. id est, per nos alii laudent deum qui per praedicationem nostram conuertuntur ad ipsam. ideo subditur.
- 10 Nos, qui ante sperauimus in Christo. quia ante credidimus in ipsum.
- 11 In quo. Hic consequenter ponit dona Ephesios specialiter data. Et diuiditur in duas, quia primo ponit eorum vocationem. secundo insurgit ex hoc ad gratiarum actionem, ibi: Propterea. Circa primum dicit. In quo. id est, per quem, scilicet Christum.
- 12 Et vos cum audissetis verbum veritatis. a nobis.
- 13 Euangelium salutis vestrae. quia annunciat salutem audientibus, & dat credentibus. ideo subditur.
- 14 In quo, & credentes signati estis. lumine gratiae deformatam imaginem reformante.

- 15 Spiritu promissionis sancto. quia spiritu sanctus habitat in credentibus per gratiam. Et dicitur spiritus promissionis, quia veraciter promittit beatam vitam. ideo subditur.
- 16 Qui est pignus hereditatis nostrae. de ratione pignoris est, quod sit rei non habite in praesenti, & eiusdem valoris cum ipsa, & sic est in proposito. quoniam si non habetur actu hereditas aeterna, quae consistit in visione, & fruitione beata. tamen spiritu sanctus habitus in praesenti per gratiam a fidelibus est eiusdem bonitatis in numero cum beatitudine obiectiua.
- 17 In redemptionem acquisitionis. id est, vt redempti acquirant vitam beatam inamissibilem.
- 18 In laudem gloriae ipsius. Nam ibi est laus continua psalm. 83. Beati, qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.
- 19 Propterea. Hic consequenter apostolus tanquam pater bonus gratias agit deo de profectu Ephesiorum, dicens. Propterea, & ego audiens fidem vestram, sinceram sine admixtione alicuius erroris, aut legalis obseruationis.
- 20 Et dilectionem vestram.
- 21 In omnes sanctos. id est, opera vestrae charitatis, erga omnes fideles.
- 22 Non cesso gratias agens pro vobis. de bonis praeteritis.
- 23 Memoriam vestri facies in oratio. deprecans, vt magis proficiatis in futuro.
- 24 Vt deus domini nostri Iesu Christi secundum humanitatem, in qua est subiectus deo patri.
- 25 Det vobis. id est, augmentum in cognitione diuinorum, & omnium ad salutem expedientium.

Quia Christus homo nat⁹ ex femina, vnde in ps. dicit. *de ventre matris mee Deus meus est tu.* Ostendens patrē esse deū suum quia homo factus est, hoc. n. de ventre matris natus est, & secundum hominē de virgine natus est deus, vt non solū pater illi esset, qui eum de seipso genuit, sed etiam deus esset, quem de ventre matris hominē creauit.

Q ergo est pater filio ex vtero suo de ventre matris deus, non de suo. vnde ipse ait:

Ascendo ad patrem meū & patrem vestrū, Deum meum, & Deum vestrū.

a * *Det vobis spiritum sapien.* * Chrysof. Precatur, vt spiritus illis sapientia ac reuelationis detur.

* Primasius. Quomodo Ephesijs a deo sapientiam postulat, cum sciam inflare dixerit ad Corinthios? Sed distat in effectu, quod nō distat in nomine: Nā ibi de scientia seculari loquitur, quæ stultitia est apud deum, hic vero caelestem, diuinamque sapientiam petit, quam qui habuerit, humiliari magis poterit, quā inflari, & per quam dono dei omnes possunt acquiri virtutes, quia scientia, sicut sine charitate inflat, ita cum charitate edificat.

* Chrysof. Spiritualit̄ itaque sapientia opus est, vt spiritalia intelligamus, vt abscondita videamus: Mysteriorum (enim) dei scientiam solus spiritus nouit, qui & profunda ipsius scrutatur.

b *Oculos cor.* In imagine ergo sua cognosce auctorem eius qui corporali sensu nō attingitur. Ne ergo putetis corporeo sensu deum attingi, sed oculis mentis, ipsum audite. In corpore vbi diuersa membra sunt, alibi audis, alibi vides. In corde autem tuo vbi diuersa membra non inueniuntur, ibi audis vbi vides, ad hoc illuminet oculos.

c *Vi sciatis, & c.* Hoc dicit, vt propensiores sint. Ambr. quia cū plenē scierint, qui fructus est credentium, propensiores fient circa excolendā religionē. Vel ita, vt spes proprie accipiatur. Et est, vt sciatis, quæ sit, s. voluntas eius, i. quantum valet spes vitæ æternæ, ad quā vocat. Et sciatis, quæ sit adimpletio eius spei. Quod ita ait. Et quæ sint diuitiæ gloriæ eius.

* Primasius. Si sciretis, ad quam vocati estis, omnem spē seculi facile contemneretis. Et si diuitias hereditatis dei videritis, omnis terrena vobis fordebit hereditas.

d *Et quæ di.* Hic quid nomine spei intellexerit aperit. Spem enim accipit rem speratam.

e *Quæ sit super ma.* Quoddam. n. incrementum gloriæ habebunt summi doctores, vltra illud, quod communiter oēs habebunt. Habebunt enim omnes eundem denarium, *Sed differt stella a stella in claritate. Et erunt diuersæ mansiones in domo patris.*

f *Et erunt diuersæ mansiones in domo patris.*

per agnitionem sui.

Ioan. 10. c.

super omnes ipsi ecclesie. Complemen. eum.

Aug. Trac. 18. in Euang.

i. Cor. 15. f. Ioan. 4. a.

a *Det vobis sapientiam de celestibus plenius, quam modo habetis.* **b** *Non vt obscure, sed sine velo eum agnoscat.* **c** *scilicet.*

a *Ne putetis corporeo sensu deum attingi.* **b** *Rationis.* **c** *Vbi imago dei, in qua renouari in agnitione dei.* **d** *Plenius, quam modo.* **e** *Quanta.* **f** *Res sperata, ad quam vocat credentes.*

b *luminatos oculos cordis vestri, vt sciatis, quæ sit spes voca*

c *tionis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hereditatis eius in sanctis,*

d *& quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos, &*

e *credimus secundum operationem potentia virtutis eius,*

f *quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, &*

g *constituens ad dexteram suam in celestibus supra omnem*

h *principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem*

i *& omne nomen, quod nominatur, nō solum in hoc seculo,*

k *sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius, & ip-*

l *sum dedit caput super omnē ecclesiam, quæ est corpus ip-*

m *sius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

n *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

o *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

p *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

q *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

r *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

s *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

t *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

u *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

v *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

w *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

x *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

y *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

z *ius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vt sciatis, q̄ sit spes vo. eius. i. res sperata, ad quam vocantur credentes, quæ quanto plus cognoscitur, tanto plus desideratur.
- 2 Et quæ di. glō. herē. i. hereditatis gloriose. nam ibi nihil deficit.
- 3 Et quæ sit superē. & c. i. ad nos premiandū, est. n. infinita, et sic supereminet omni, quod de ea pōt cogitari. Quod declarat vltērius per glorificationē hominis Christi di. Secundum operationem, & c. et primo exprimit eius suscitationem, dicens, *Suscitās illā. scđo eius exaltationē ad patris dexteram di.* Et constituens, & c. & exprimit quatuor choros angelorū, cū hoc denotans tres ordines, siue hierarchias eorundē, s. inferiores, medios, & superiores. de inferiori hierarchia vnū, cū dicitur. *Supra omnem principatum, & tres de media hierarchia, & per hoc habetur, quod sit eleuatus super duos ordines inferiores.*
- 4 Et omne no. per hoc ostenditur, q̄ sit eleuatus super omnes ordi-

Diuisio.

Et inter alios clarius fulgentes apostoli altius sedebunt. Vñ in tabernaculo dñi super mensam facta est corona interasilis alta digitis quatuor, operiens rotā mensam, & super eam altera corona aureola. Per coronā altā digitis quatuor, quæ mensam operiebat, gloria vitæ æternæ signatur, quæ omnes electi fruuntur, quæ etiam quatuor libris euangelii digito dei, i. spiritus sancto scriptis annuntiatur. Et erat interasilis pro diuersitate meritorum. Corona aureola sup illam, est perfectio remunerationis eorum qui in doctoribus excellunt.

f *Suscitans illum, & c.* Exemplū, autem gloriæ sanctorū consistit in resurrectione Saluatoris, vt in ea cognoscāt fideles, quod eis promissum est. Simili enim modo extolluntur supra caelos cū Christo, sicut ipse dicit. *Pater volo, vt vbi ego sum, illic sit, & minister meus.* Quia & corpus Christi, quod est ecclesia in ipsa dextera, i. in ipsa beatitudine erit, quāuis enim corpus nostrum nondum ibi sit, tamē spes nostra iam ibi est. Et

ideo dñs post resurrectionem iussit discipulis piscantibus, vt in dexteram partem mitterēt retia. Qui etiam dixit se in iudicio agnos ad dexterā, hēdos ad sinistram esse positurū.

g *Ad dexteram suam.* Dextera est beatitudo æterna, quæ sanctis datur, sinistra est miseria, quæ impijs. Nulla enim forma corporis deus finitur, & concluditur.

h *Supra om.* Hoc dicit pp incarnationem filij dei, vt etiam homo factus super oēs caelos esse dicatur, & super oēm creaturam, habens nomen eius per naturā, nō per adoptionem.

i *Sub pedibus eius, & c.* Per pedes plena subiectio notat, quæ omnia merito sunt ei subiecta, quia per eū facta. Vel, sub pedibus. Ambro. i. humanitatem, quæ per pedes significatur, quia sicut pes est inferior pars corporis, ita in Christo interior natura est humanitas, etiam, quam angeli adorant.

k *Et ipsum.* Postq̄ commemorauit dignitatem Christi, ad nos redit, ostendēs eius dignitatem ad nos pertinere. Quia exaltauit deus Christum. Et hæc exaltatio eius ad nos pertinet, quia ipse talis est caput, & nos corpus, vt ei participem⁹.

l *Caput.* Aug. secundum deitatem, quia omnes ab ipso facti. Etiam secundum humanitatem, qua ei coniungitur ecclesia natura, & gratia. *Nam de plenitudine eius omnes accepimus.*

m *Plenitudo eius.* Ambro. Quia adimpletur per eos, tñ eis omnia in omnibus hæc, & in futuro. Idem: Cum ingressi ad confessionem flectunt genu Christo, adimpletur, quia recedentes videntur euacuare eum.

n *Omnia in om.* Quia membra nihil ei conferunt, sed ipse omnia membra, quia eius virtute sunt, quod sunt.

CAP.

nes supremæ hierarchiæ. Deitas. n. proprie non est nominabilis a qualunque creatura, quia est incomprehensibilis ab ea, sic aut aliquid nominatur prout ab intellectu apprehenditur. 1. Periber. Nomina sunt natura earū passionū, quæ sunt in anima, propter quod dicitur. 2. 2. propositione de causis, q̄ causa prima est super oē nomen, quod nominatur.

5 *Et omnia sub. sub pe. eius. vnde dixit Matt. vlt. d. post suam resurrectionem: Data est mihi omnis potestas in ca. et in ter.*

6 *Et ipsum dedit, & c. militantem, et triumphantem.*

7 *Quæ est corpus ipsius, scilicet, mysticum.*

8 *Plenitudo eius, scilicet, corporis mystici Christi.*

9 *Qui omnia in omnibus, & c. iungatur, sic litera. Plenitudo eius adimpletur, id est, perficitur, supple per eum. Qui omnia in omnibus, id est, per Christum, qui per virtutem suæ deitatis omnia bona in omnibus operatur.*

CAT

ADDITIO.

In cap. I. vbi dicitur in postil. Deitas enim proprie non est nominabilis a quacunque creatura.

Licet deitas sit incomprehensibilis a creatura, est tamen nominabilis a creatura, alioquin non verificaretur multa de deo dicta, cum dicitur Exo. 15. d. de deo: Omnipotens est nomen eius. Et Exo. 3. de nomine tetragrammaton dominus Moyse dicit: Hoc est nomen meum in aeternum. Doctores enim sancti aliqua nomina de deo dicta dicunt secundum proprietatem intelligi. vnde Ambr. in 2. de Trinitate: Sunt quedam nomina, quae evidentiter proprietatem deitatis ostendunt, & quaedam, quae perspicue diuinae maiestatis exprimunt veritatem, Haec ille. Ex hoc autem, quod aliquid nominatur prout ab intellectu apprehenditur, prout allegatur

tur a philoso. 1. Perihier. non habetur, quod deitas non sit nominabilis, sed cognominabilis, prout ab intellectu apprehenditur, vel prout a deo reuelatur in sacris scripturis. similiter per hoc, quod dicit auctor de causis, quod prima causa est suum omne nomen, quod nominatur, non excluditur, quin prima causa nominetur, sed asseritur, quod nomen primae causae excedit aliud nomen. Et de ista materia tractatur in additione super Exod. 3. capitul. & specialiter in secundo, tertio, & quarto articulo, vide ibid.

Replica. In cap. I. ad Ephesios vbi postil. dicit deum proprio nomine adaequate significantem ipsum innominabilem Burg. in stat cum nomine tetragrammaton, &c. quae circa 3. ca. Exo. somnauerat, quae vide ibi pertractari.

CAPVT. II.

ET vos cum essetis, &c. Comemoratur priora, vt in bonis humilitetur, & certum sit, q. si inimicis haec data sunt, magis amicis dabuntur, quae apostolus optat. q. d. Caput est omnis ecclesiae, & vestrum, quia vos conuiuificauit cum, idest,

CAPVT II.

T vos t cum essetis mortui delictis, &

peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius spiritus,

qui nunc operatur in filiis diffidentiae. In quibus, & nos omnes aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostrae, facientes voluntatem carnis, et cogitationum, & eramus natura filij irae, sicut & ceteri. Deus autem, qui diues est

quamuis, essetis mortui, vel nos, qui credimus habemus spem hereditatis, & vos, scilicet, credidistis. Deo autem conuiuificauit vel Iesum suscitauit, & ceter.

AMBROSIVS. Mortuos dicit, quia errores seculi sequuntur. Quidquid enim ab vnus dei professione recedit, mortuum habetur, quia manet in radice ex qua trahit originem.

PRIMASIVS. Illis vult ostendere quantum eis beneficij sit collatum, Mortui delictis, Morte peccati contra Pelagianos qui naturam tantum defendunt. quantum ratio non habet, & dicunt fidem ex natura esse. Quid enim boni potest mortuus facere?

Principem, scilicet, Beelzebub, qui est princeps malignorum spirituum, vel intransitive principem spirituum. Principem erroris dicit spiritum aeris, in quo dominatur. Aeris. Caliginosus aer infernus est daemonum. Spiritus, idest, spirituum, ponitur enim genitiuus singularis pro plurali.

Operatur in filios diffi. Quid? nisi opera sua mala, & in primis maxime, quia ipsam diffidentiam, & infidelitatem, qua sint inimici fidei, per quam scit eos posse mundari.

August. Iniquam ergo obstinationem cum deus plerumque facere dicitur, non instigando, & inspirando, sed deserendo facit, vt illi, idest, spiritus maligni, operentur in filiis diffidentiae, quod deus iuste permittit.

Chrysof.

Chrysofomus. Vides, quod neque violentia, neque tyrannide, sed persuasione alliciat? contumaciam quippe, & inobedientiam dixit, quemadmodum si quis dicat impostura & persuasione quosuis attrahit.

Primasius. Filij diffidentiae sunt, qui non credunt, & vnusquisque illius filius efficitur, quem imitatur, sine quo dignus est, quomodo filij irae, & mortis, & gehennae.

Et eramus nat. acsi di. Cum haec praedicta fuerint in nobis, non desperet gentilis quin par Iudaeis fiat. Filij irae. Augustinus. Cum ira dei nascuntur mortales, quae peccante Adam vitium pro natura inoleuit. Tenebat enim iusta damnatione genus humanum, & errant omnes natura filij irae. De qua ira dicit dominus, Qui non credit in filium, non habet vitam, sed ira dei manet super eum non ait, venit, sed manet. Cu haec quippe ira omnis homo nascitur. Ipsa est illa ira, cum qua oes nati sumus, cui nascendo haesimus. Ira de propagine iniquitatis, de massa peccati. Aug. in lib. tetra. Natura hominis vere ac proprie dicitur, qualis sine vitio ab initio primum condita est. Translate autem verbo vitimur, vt naturam dicamus, etiam qualis nascitur homo. Secundum quam locutionem dicitur hic, Eramus nat. &c. August. in ench. In hac ira cum essent homines tanto grauius, & perniciosius, quanto maiora, vel plura insuper addiderat, necessarius erat mediator, & reconciliator, qui hanc iram singularis sacrificij oblatione placaret.

August. libr. 5. hypognot. Tractat. 12. & 14. in Ioan. & in ps. 37. 52. 87. 101.

Cui potestas est aeris, qui est spiritus. filij contumacibus.

non ait, venit, sed manet. Cu haec quippe ira omnis homo nascitur. Ipsa est illa ira, cum qua oes nati sumus, cui nascendo haesimus. Ira de propagine iniquitatis, de massa peccati. Aug. in lib. tetra. Natura hominis vere ac proprie dicitur, qualis sine vitio ab initio primum condita est. Translate autem verbo vitimur, vt naturam dicamus, etiam qualis nascitur homo. Secundum quam locutionem dicitur hic, Eramus nat. &c. August. in ench. In hac ira cum essent homines tanto grauius, & perniciosius, quanto maiora, vel plura insuper addiderat, necessarius erat mediator, & reconciliator, qui hanc iram singularis sacrificij oblatione placaret.

Chrysofomus. Exacerbabamus, & iritabamus deum, hoc est, ira ipsa eramus, & nihil aliud. Quemadmodum enim hominis filius existens natura homo est, ita & nos quemadmodum, & ceteri.

Ioan. 3. d.

F

Conuiuifi-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

ET vos cum essetis, &c. Hic consequenter apostolus inducit Ephesios ad gratiarum actionem comparative. Opposita enim iuxta se posita magis elucescunt, propter quod apostolus comparat dignitatem status ad quem Ephesii sunt vocati, ad vilitatem status vnde sunt vocati, vt ex huius consideratione feruentius insurgant ad gratias agendum Deo. Et diuiditur in duas partes secundum duas comparationes. secunda ponitur, ibi. Propter quod, &c. Tertia autem comparatio est mortis, & vitae, quia prius fuerant in statu mortis culpa, & dispositi ad mortem gehennae, & vocati erant ad vitam gratiae, quae disponit ad vitam gloriae, & hoc deducit apostolus satis diffuse, di.

- 1 Et vos cum es. mo. per culpam.
2 Delictis. quantum ad peccata omissionis.
3 Et pec. ve. quantum ad peccata commissionis.
4 In quibus aliquan. am. procedendo de peccato in peccatum.
5 Secundum seculum. idest, consuetudinem.

- 6 Mundi huius. idest, peccatorum huius mundi sic Ioan. 1. Mundus enim non cognouit.
7 Secundum prin. po. ae. hu. idest, secundum voluntatem principis demonum in hoc aere caliginoso habitantium.
8 Spiritus, qui nunc op. in fi. diffi. quasi dicat princeps ipse est spiritus, scilicet, malignus.
9 Qui nunc opera. idest facit. voluntatem suam in illis, qui non ponunt fiduciam suam in caelestibus bonis, sed tantum in terrenis.
10 In quibus. idest, inter quos.
11 Et nos omnes, &c. ea sequendo, & licet Apostolus esset virgo, (vt dictum est, supra 1. ad Cor. 8.) tamen iungit se cum eis, vt melius recipiantur verba sua, & quia ante conversionem secutus est aliquid qua carnis desideria, dicit.
12 Facientes vo. car. in peccatis carnalibus.
13 Et cogi. in peccatis spiritualibus.
14 Et eramus natura filij irae. idest, nati in peccato originali, quod dicitur peccatum naturale, in quantum contrahitur a parentibus ex corruptione naturae. Consequenter ostendit gratiam vocantis dei, di.
15 Deus autem, qui diues est. idest copiosus.

6 Mundi

1 In

Ga Coniunxit nos. Vel nos Iudæos similiter, & vos Gentes, & hoc est cuius gratia vos gentes estis saluati. Et utroque conresuscitauit.

* Chrysostomus. Vides quod omnia de Christo secundum carnem dicantur? Vides excellentem magnitudinem potētīe ipsius in nos, qui credimus? Mortuos ita filios viuificauit.

† multam.

b Confedere fecit, &c.

† vos. † eum cum.

Non inaniter, sed fideliter iam comparat factū, quod futurum esse non dubitat. Certe enim in cælestibus Christus iā sedet, nōdum autem nos. Sed spe certa tenemus.

† inter cælestes.

c Superuenientibus abundantibus, &c. Augustinus, & Ambrosius. In futuro enim sæculo apparebit donum dei, in remuneratione credentium quod oculus non vidit, nec auris audiuit.

† d. c. b.

Et hæc sunt abundantes diuitiæ, ut tantum detur quantum mens inuestigare nō potest.

Enchi. c. 30. & 31. & lib. 6. de pogn. libr. de prædestina. & grat. c. 3.

d Et hoc non ex vobis, &c. Augustin. Ne forte dicas, promerui ideo accipi. Non putes te promerendo accepisse. Gratia præcessit meritum tuum, non gratia ex merito, sed meritū ex gratia. Nam si gratia ex merito, emisti nō gratis accepisti. Omnia merita præcedit gratia, ut dona dei consequantur merita mea: Et ne quis aliter intelligat propter arrogantes, & suam iustitiam constituere volentes, planius aperit subdēs: **Ipsius enim, &c.**

Epist. 109. & 106.

Matth. 16. Rom. 2.

e Ne quis gloriatur. Augustinus. ad Bonifa. Non hoc ideo dicit, quia opera bona pia cogitatione facta frustrentur, cum deus reddat cuique secundum opera eius, sitque gloria dei operanti bonum, sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia. Bonū igitur est homini, ut de viribus arbitrij sui non præsumat, quia ille, qui putauit sine eius adiutorio se posse custodire, quod dedit, profectus in longinqua, & viuens prodige cuncta consumpsit, & miseria attritus, & in se reuersus dixit, Surgam, & ibo ad patrem meum, quam cogitationē bonam non haberet, nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus inspirasset.

Lib. de gratia & li. arbi. c. 8.

* Augusti. Vidit apostolus putare posse hominem hoc, ita dictum, quasi necessaria non sint bona opera credentib. sed eis sola fides sufficiat, & rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi sufficiant. Mox itaque addidit, **Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, ut in illis ambulemus.** Quid est hoc, quod cū gratiam dei commendans dixisset, **Non ex operibus,**

C ne forte quis extollatur, cur hoc dixerit, rationem reddēs, **ipsum enim sumus, inquit, figmentum, creati in operibus bonis?** Quomodo ergo non ex operibus? Sed audi, & intellige, non ex operibus dictum, tanquā tuis, in teipso sibi existentibus, sed tanquā his, in quibus te deus finxit, idest, formauit, & creauit. **figimur** ergo in operibus bonis, non illa creatione qua homines facti sumus, sed eade qua dicebat, **Cor mundum crea in me deus.** Creamur in operibus bonis, quæ non præparauimus nos, sed nos præparauit deus, ut in illis ambulemus.

* Ambrosius. Omnis gratiarum actio salutis nostræ ad deū referenda est, qui misericordiam suā nobis præstat, ut reuocaret errantes ad vitam, & non quærentes verū iter. Ideo; non est gloriandum nobis in nobisipsum, sed in deo, qui nos regenerauit natiuitate cælesti per fidē Christi, ad hoc, ut bonis operibus exer-

citati, quæ deus nobis iam tenatis decreuit, promissa mereamur accipere.

f Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu, &c. Nemo dēt gloriari, quia nos creati in fide, & in operibus sumus factura idest, opus eius, vel sumus creati per facturam, idest, operationem eius, & ita, nec de operibus per fidem gloriandum est, cum fides, & omnia ex gratia.

g Quæ præparauit deus, ut in illis ambulemus. Hic est prædestinatio, quia prædestinatio est gratiæ præparatio, gratia est ipsa donatio, quæ est, & ipsius prædestinationis effectus, q̄ prædestinatio sine præscientia esse non pōt. Potest autē esse sine prædestinatione præscientia, prædestinatione quippe deus ea præsciuit, quæ fuerat ipse factururus, præscire autē potens est et quæ ipse non facit, sicut quæcunque peccata, quia etsi sunt q̄dam, quæ ita peccata sunt, ut sint et pœnæ peccatorum. vnde dictum est: **Tradidit eos deus in reprobam sensum, &c.** non ibi peccatum dei est, sed iudicium. Prædestinatio ergo dei in bono est, eiusque effectus bonus est. Ille itaque operatur hominē bonum, & custodit, qui incommutabiliter bonus est, semperque ab illo fieri, & perfici debemus ei inherentes.

h Propter quod. Vt sciatis omnia esse a gratia dei. Contulerat Iudæos, & Gentes, q̄ vtriq; sub peccato, nūc ostendit Gentes

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

† iustitiam

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In misericordia. quia proprium eius est misereri, & parcere.
- 2 Propter nimiam charitatem suam, & non propter merita nostra.
- 3 Cum essemus mortui peccatis. modo prædicto. 4 Coniunxit nos in Christo. nos sibi per fidem formatam incorporando.
- 5 Cuius gratia, &c. scilicet, in spe. 6 Et conresuscitauit. similiter in spe, quia resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis futuræ. 7 Et confitetur. in spe, quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis. 8 Ut ostenderet in seculo superuoc. id est curriculum annorum vsque ad iudicium. 9 Abundantes diuinitus, &c. Hæc enim omnia fuerunt ostensa in Christi resurrectione, quæ fuit argumentis multis declarata, Act. 1. a. In multis argumentis apparet eis, & eius ascensione, oculis etiam corporalibus conspecta. Et hæc omnia iterum fuerunt declarata per apostolorum doctrinam apertis miraculis confirmatam. ideo subdit. 10 Gratia enim estis saluati per fidem. I. Christi, & non per legem Moysi. 11 Et hoc non ex vobis. quia principium credendi, & omnis operis meritorij est a deo. Videntium enim miraculum, & audientium eundem sermonem vnus credit motus a deo, aliter vero non, ideo dicit Saluator

uator Ioan. 6. c. **Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum.**

- 12 Ut ne quis. de propriis meritis.
- 13 Ipsius enim sumus factura. in esse naturæ.
- 14 Creati in Christo. in esse gratiæ.
- 15 In operibus. idest, ad bona opera facienda.
- 16 Quæ præparauit. idest, disposuit.
- 17 Ut in illis ambulemus. de virtute in virtutem ad beatitudinem consequendam.
- 18 Propter quod. Hic ponitur secunda comparatio, quæ est extraneitatis ad intraneitatem, & primo ponitur hic comparatio. secundo infertur intenta conclusio, ibi: **Ergo iam non estis.** Circa primum sciendum, quod Gentiles dicebantur extranei triplici ratione. scilicet quia a deo erant separati per idololatriam, & per consequens secundo a populo Israel quantum ad communicationem, qui erat cultor vnus dei, & tertio a spe promissionum Abraham factarum, & semini eius. Per vocationem autem ad fidem Christi sunt istis tribus incorporati, & hoc est, quod dicit apostolus: **Propter quod memores estote,** tanquam grati de beneficiis dei.

1 Quod

fuiffe indigniores, & impropria Iudæorum perpeffas, vt modo æquales Iudæis, magis firt obnoxij gratiæ dei.
 * Ambrosius. com monet gentes, vt reminifcentes quid fuerint, (erant enim carnales, & fine spe, nullam promiffionis cõionem habentes Iudæorum in Chrifto, Iudæis enim promiffus erat Chrifus, non gentibus,) propenfius gratias agant deo per Chrifum, qui mifericordia fua fecit illos participes fpiritualium, cum effent carnales.

PRIMASIVS.

Cõmemorat illas de quanta ignobilitate ad fumã regni per ducti funt, vt nõ firt ingrati ei, qui hoc illis gratia fua præftare dignatus eft.

a Aliquando vos. In quibusdã codicibus reperitur fcriptũ effe qui ibi, vos qui Gentes eratis, & fecundũ hoc fufpenfue legitur vsq; ibi: Nunc autem in Chrifto, &c. eodem tamen manente fenfu.

b Hospites. Hospes quali hofij pes, eo quod cũ fufcipiebatur in domum, ponebat dominus domus & qui fufcipiebatur pedem fuper hofijũ, & datis dextris iurabat, quod pacificus effet ingreffus.

c Qui fecit vtraque vnum. Ipfe enim eft lapis angularis, i quo duõ populi tanquam parietes de diuerfo angulo venientes fibimet quali in pacis ofculo copulantur.

* CHRYSOSTOMVS. Quid eft vtraque vnum fieri? Nõ dicit,

dicit, quod in illam Iſraelis nobilitatem nos euexerit, fed D quod, & nos, & illos in maiorem extulerit.
 d Varietem. i. obſtaculum hinc ex lege, inde ex idololatria.
 Ambrosius. Maceria eft congeries lapidum fine cemen- to, vt fit circa hortos. Paries ergo macerie, q. facile deſtrueretur veniente gratia,

a mores eſtote, quod aliquando vos gentes eratis in carne, qui dicebami præputium, ab ea, quæ dicitur circunciſio in carne manu facta, quæ eratis in illo tempore ſine Chrifto, alienati a conuerſatione Iſrael, et hoſpites teſtamentorum promiffionis ſpem non habentes, et ſine deo in hoc mundo. Nunc autem in Chrifto Ieſu vos, qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chrifto. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, et medium parietem macerie, ſoluens inimicitias in carne ſua, legem mandatorũ de cretis euacuans, vt duos condat in ſemetipſo, in vno nouo homine faciens pacem, vt reconciliet amboſ in vno corpore deo, per crucem interficiens inimicitias in ſemetipſo. Et veniens euangelizauit pacem vobis, qui longe fuiſtis, & pacem his, qui prope, quoniam per ipſum habemus

¶ Ante conuerſionem. a ¶ Quales genti veteres peccatores, degentes. b ¶ In carnalibus. ¶ Immunditia. a ¶ Et non vere eſt. b ¶ Non ſpiritu. a ¶ Non a deo. b ¶ Et memores eſtote, quod vos, q. i nunc tales: ¶ Malo. c ¶ Promiffione Chrifto, quæ fiet Iudæis. a ¶ Quibus non ceutebantur Iudæi. b ¶ Si legem, & prophetas recepiſtis. c ¶ Eratis aduenticii, ¶ Idei legi Moyſi, & prophetarum. a ¶ Facte filius Abrahæ, vt de æterna hereditate. b ¶ Eratis. c ¶ Dei notitia. ¶ Tam malo. a ¶ In tempore gratiæ. Per. A deo, & ab Iſrael, non loco, ſed merito. a Quamuis eratis longe, tamen. b Deo, & non carnalibus, ſed ſpiritualibus, Iudæis. ideſt per Chrifum, ſed non quoquo modo, ſed in ſanguine Chrifto. c Inter nos Iudæos, ſcilicet, & gentes, & deũ. a Vtrunque populum. b In fide, & moribus. c Quia. Per hoc vnuit. d Obſtaculum, quod erat in ter hos duos populos. e Quia non ſtabilis, nec alienus robors. a Et per hoc. b Aſſumpta, vel immolata. c Exponit par etem quantum ad partem Iudæorum. d Quantum ad ea, quæ mandabat, ideſt carnales obſeruancias, non quantum ad veritatem, quam præſignabat. e Præceptis euangelij, quæ ex ratione funt. a Populos prius diuiſos per legem coniungat in fide eius. b Ambro. ſe ſolo, aliunde non eſt nouitas. a Deſtructis inimicitias. b Poſitos. c Eccleſiæ. a Per hoc conciliat deo, quia pro peccato ſe obrulit, & per euangelium illuminauit. a Per aſſumptam humanitatem apparens. b Et ſi non in ſua perſona, ſed in apoſtoliſ. c Ad deum fieri per ſe. d Gentibus. e A deo, quia idololatriæ, & ſine lege. a Et ideo magis grati. b Iudæis, qui vnum deum colebant. c Quod pacem fecit offe- ctus indicat, quia ambo habemus facultatem accedendi.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33

tur veniente gratia, quæ & legẽ amouit & corã Gẽtium ab idololatria cõuertit. Medius vero erat, vt neuter populus alteri concordaret. Stante autem hoc pariete, erãt inimicitie ita & inuidia inter eos, quæ adolitã ſunt deſtructo pariete.
 * Sedulius. Ipſe ſoluit mediũ parietem Iſrael, ideſt, obſcuritatem veterũ prophetarũ, & omnia antiquæ legis aperuit ſacramenta.
 c Faciens pacem, vt reconciliet amboſ, &c. Facit pacem inter ipſos, vt amboſ conciliet deo patri.
 f In ſemetipſo. Non aliter, quã per crucem, id eſt, mortẽ, iterfecit inimicitia quæ inter deum, & homines, ideſt, peccata dimiſit. Omnibus enim profecit mors Saluatoris.
 g Longe fuiſti, & pacem his, qui prope, etc. Augustin. in plal. 84.

fectu amas deum prope es, ſi odiſti longe es.
 * Ambrosius. Mandauit prædicationem, qua omnes conuocarentur ad deum patrem in vnitare ſpiritus ſciſſa diſcordia, vt ſiue Iudæi, (qui prope iõ dicuntur, quia ipſorum patri- bus

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quod aliquando vos Gentes. ideſt Gentiles.
 2 Eratis in carne. ideſt carnaliter viuentes.
 3 Qui dicebami præputium. ideſt, incircunciſi.
 4 Ab ea, quæ dicitur circunciſio, &c. ideſt, diſtincti, & ſeparati a populo Iudaico circunciſo.
 5 Qui eratis in illo tempore ſine Chrifto. ideſt ſine fide Chrifto, non ſic autem Iudæi, quia eadem fides fuit patrum veteris teſtamẽti, quæ & noui, differens tamen ſecundum implicitum, & explicitum.
 6 Alienati a conuerſatione Iſrael. Inhibatum enim erat populo Iſrael contrahere cum Gentibus amicicias, & connubia.
 7 Et hoſpites teſtamentorum. ideſt aduenæ teſtamenti, & extranei a teſtamento no. & re.
 8 Et ſine deo. ſcilicet vero. nam erant idololatriæ dediti.
 9 Nunc autem in Chrifto Ieſu. ideſt per Chrifum Ieſum.
 10 Vos, qui aliquando eratis longe. a ſalute diſta triplici ratione.
 11 Facti eſtis prope in ſanguine Chrifto. ideſt, per paſſionem ipſius, cuius efficacia in ſacramento baptiſmi vobis eſt, plenarie comunicata.
 12 Ipſe enim pax noſtra. ſcilicet, effectiue.
 13 Qui fecit vtraque vnum. ex Iudæis, & Gentilibus faciens vnum populum Chriſtianum.
 14 Et medium parietem macerie, ſoluens. ideſt, huius vnitate obſtaculum remouens, quia remouit a Gentilibus idololatriam, quã abhorrebant Iudæi, & a Iudæis circunciſionem, quam detestabantur Gentiles.
 15 Inimicitias. quaſi dicat per hoc abſtulit inimicitias, quæ erant inter Gentiles, & Iudæos.

16 In carne ſua. ideſt, per immolationem ſuæ carnis in cruce, per quam deſtructa eſt idololatria, & ceſſauerunt legalia.
 17 Legem mandatorum. ideſt, legem Moſaicam quãtum ad mandata caremonialia, & iudicialia.
 18 Decretis. ſcilicet, euangelicis.
 19 Euacuans. remouendo onus caremonialium, & temperando rigorem iudicialium.
 20 Vt duos. ſcilicet populos Gentiles, & Iudæos.
 21 Condat in ſemetipſo. ideſt, ſibi incorporet per fidem formatam.
 22 In vno nouo homine. ideſt, in vnum nouum populum. Participation enim vnus ſpeciei plures homines ſunt vnus homo, & eodem modo Gentiles, & Iudæi participatione vnus nouæ legis dicuntur hic vnus nouus homo.
 23 Faciens pacem. modo prædicto.
 24 Vt reconciliet. & iungatur ſic litera. Vt reconciliet amboſ. deo ſcilicet, patri.
 25 In vno corpore. ſuo myſtico.
 26 Per crucem interficiens inimicitias. quæ erant inter deum & genus humanum.
 27 In ſemetipſo. ideſt, in propria paſſione.
 28 Et veniens. de morte ad vitam in ſua reſurrectione.
 29 Euangelizauit pacem vobis. ideſt, euangelizare præcepit di. Matth. vlt. d. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos, &c.
 30 Qui longe fuiſtis. vt ſupra dictum eſt.
 31 Et pacem his, &c. ſcilicet, Iudæis. quoniam lex erat diſpoſitio ad Chrifum, vt dictum eſt ſupra in epiſtola ad Galatbas.
 32 Quoniam per ipſum. ſcilicet, Chrifum.
 33 Habemus acceſſum ambo. ſcilicet, Iudæi, & Gentiles.

bus facta pro missio est) sus gentiles, (qui ideo longe dicuntur, quia dei legem non receperunt datam per Moysen) sub lato praterito uti susceperent fidem Christi per quem efficerentur vnum.

a Non estis ho. i. indigniores i fide, sicut olim recepti i lege.

b Et adue, idest, extranei a deo.

c Sed estis ei, idest, eiusdem iuris, & dignitatis in domo dei.

d Sanctorum. no carnalis Israel.

e Et do. i. familiares, f Dei. Quibus archana reuelat.

Augu. lib. 14. Cives, & dome. Augustinus. Dns ciuitates faciunt duos amores, Ierusalem facit amor dei, Babyloniam amor seculi. In terroget se quisque quid amet, & inueniet vnde sit ciuis.

B niet vnde sit ciuis.

Sc-

Sedulius. Premiserat alienati a conuersatione Israel, hic locus aduersum eos, vel maxime facit, qui diuersas naturas nituntur introducere. Quomodo enim peregrini facti sunt ciues sanctorum, & quo domestici dei fuerunt quondam alienati a conuersatione Israel, si potest natura, vel in melius, vel peius mutari? In.

g Ipso summo angulari, &c. Augustinus.

Ne apostoli, vel propheta in quibus fundata est ciuitas, se tenerent in se in Chro, totum innititur primo fundamento, qd fundamentum in summo est, non in imo, vt in corporali fabrica.

h Crescit in templum sanctu in domino. Nemo tam perfectus, qui non possit crescere.

a Et hoc, q per eundem spiritum, qui per Christum omnibus datur. b Et quia gentes habent accessum c A tempore fidei.

a accessum ambo in vno spiritu ad patre. Ergo iam no estis.

b hospites, & aduenae, sed estis ciues sanctoru, & domestici

c dei, superaedificari super fundamentu apostolorum, & prophetarum, ipso summo angulari lapide christo Iesu, in quo

d omnis edificatio constructa crescit in templum sanctum in domino. In quo, & vos coaedificamini in habitaculum dei

e in spiritu sancto.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In vno spi. scilicet, charitatis.
2 Ad pa. omnium nostrum.
3 Ergo. Hic inferitur intentio conclusio, scilicet de receptione gentium ad consortium dei, & sanctorum, cum dicitur. Ergo iam non estis ho. & ad. a deo & sanctis eius.
4 Sed estis ei. san. id est, de numero eorum.
5 Et do. dei. id est, in ecclesia recepti.
6 Super aedi. id est, instructi.
7 Super funda. apostolo. & prophe. id est super doctrinam noui ac vet. test. Superaedificati inquam.
8 Ipso summo angula. Christo Ie. In aedificatione enim templi Salomonis,

Salomonis, vt dicitur, fuit qda lapis, q pluries fuit reiectus ab aedificantibus eo, q non conueniebat loco cui applicabatur, finaliter optime sedit in summate aedificii in angulo, duos parietes in vna ecclesia coniugete, & fuit figura Christi Iudaeos, & gentiles tanqua duos parietes in vna ecclesia coniugentis. vnde dicitur. ps. 117. Lapidem quem reprobauerunt aedificantes hic factus est in caput anguli: A dno factus est istud, &c. & ista eade figura ponit apostolus, vt dictu est. 9 In quo omnis aedi. con. tam ex Iudaeis, quam ex Gentilibus. 10 Crescit. per augmentum virtutum. 11 In templum sanctum. i. quousque sit templu domini sanctu. 12 In quo, & vos coedi. cum aliis fidelibus. 13 In spiri. san. id est ipso operante, sine quo nullum opus est acceptum deo.

ADDITIO.

In cap 2 vbi dicitur in postil. In vnum nouum hominem. Hoc, quod dicitur. In vnum nouum hominem, videtur referendum

dum ad Christum, qui est proprie nouus homo, quia ipse solus deus, & homo. Vel secundum Glo. In nouum hominem dico, id est, in se solo, a quo, & non aliunde est nouitas, &c.

CAPVT III.

Huius rei, &c. Ostenso, quod per Christum facta est pax, & reconciliatio, hic ponit, per qua ipsi coaedificati, quia deus reuelauit salutem ad gentes pertinere, & misit eis praedicare, & facit patri pro eis, vt magis sint deo grati. Ab ultimo autem incipit, di.

a Huius rei gratia, id est, pro hac re grata mihi, vt vos coaedificemini. vel, pro gratia dei implenda in hac re,

b Si tamen au. id est, intellexistis gratiam, id est, apostolatum dispensatum a deo, qui scit quate me ad hoc officium elegit. Vel apostolatum, per quem

CAPVT III.

Vius rei gratia ego Paulus vincus Iesu

Christi pro vobis Gentibus, si tñ audistis dispensatione gratie dei, que data est mihi in vobis, quonia secundu re

uelatione notu factu est mihi sacramentu, sicut supra scri

ps. i. non obscure, sed aperte. A deo. Occulum dei. b. Ipse pax nostra.

c

quem diuersis diuersa pensamus. Ambrosius. Per hoc vult eos scire, quia dei iudicio a Christo missus est praedicare gentibus mysterium gratiae dei.

Chrysostomus. Vaticinium illud subindicat, quod de se ad Ananiam in Damasco factum est, quando illi dicebat dominus: Vade, quoniam vas electionis mihi es iste, vt portet nomen meum coram gentibus. & regibus.

Sicut supra scri. &c. scilicet, ipse pax nostra. Ibi namque mysteriorum sibi reuelatorum summam pmo dico sermone perstrinxit, non ta totu, quod noterat profereus, quam ostendens ex modico.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Huius rei gratia. Hic consequenter apostolus pro Ephesiis orat deuote, vt magis in bono proficiant. Et diuiditur in duas partes, quia primo se dispositum ad orandum ostendit, secundo orationem effundit, ibi, Propter quod. Primum ostendit ex tribus, scilicet, ex sufficientia, obligatione, & confidentia, & secundum hoc diuiditur in tres partes, secunda ibi. Mihi omnium. Tertia, ibi. In quo habemus. Circa primum ostendit se sufficientem per hoc, quod ipse, & alii apostoli fuerunt praeter ceteris diuinitus illuminati, & per consequens cognouerunt causam debitam, & tempus & modum orandi. Primo ergo continuat se praedictis dicens.

- 1 Huius rei gratia, id est, propter hanc rem immediate praedicta scilicet, vt coaedificemini in habitaculum dei.
2 Ego Paulus vincus. in carcere Romae.
3 Christi Iesu, id est, pro Christo Iesu.
4 Pro vo. Gen. Propter hoc enim erat Romae vincus, quia praedicauerat Christum Iesum Gentilibus.
5 Si tamen audistis, id est, intellexistis.
6 Dispensationem gra. dei. id est, gratiae apostolatus mihi a deo concessae.
7 Quoniam secundum reuelationem di. notum mihi sa. id est, sacri secretum redemptionis factae per Christum.
8 Sicut supra scripsi in breui. 1. cap. epistolae huius vbi dicit. Vobis notum faceret sacramentum, &c.

Huius

Prou

A *Et propheta.* Prophetæ quidam priores præfuerunt olim hoc de gentibus, quæ vocanda essent & futura participes doni dei, sed hoc latuit, quod sine lege iustus eis per fidem, scilicet, Christi.
 * *Chrysostomus.* Prophetæ prædixerunt quidem ista, adeo tamen exacte non cognouerunt, quandoquidem ea, neque ipsi apostoli plane tenuerunt, etiam posteaquam audissent.

* SEDVLIVS. Quoniam reuelatum est apostolis, ignorabant prophetæ, aliud enim est, spiritu ventura cognoscere; aliud ea cernere opere completa. Vnde & Ioannes Baptista maior omnibus prophetis esse dicitur, quia quæ ceteri prophetarum, ipse conspexit, & digno demonstrauit dicentis: Ecce agnus dei, Ecce qui tollit peccata mundi.

b Per euangelium, &c.
Ambrosius. Per prædicationem suam cognitum est donum dei, quod deus dat gentibus iuxta operationem virtutis suæ, qua suscitauit Christum, in quo omnes salui sine opere legis.

c Minister. Non enim est meum, ita nullæ mihi gratiæ reddendæ, sed deo.
d Inuestigabiles. per suam naturam, sed per gratiam, & reuelationem sancti spiritus inuestigabiles sunt fidelibus.

* Sedul. Quaritur, si inuestigabiles, cur tamen uangelizantur populo? si abscondita, qua ratione per Paulum referuntur? Hic ergo inuestigabiles, & absconditum dupliciter sentiendum, quod inuestigabiles ante diuitiæ fuerunt, & tunc post domini apertæ sunt passionem, aut certe, quia natura sua homini inuestigabiles erant, hæc deo reuelante, in quantum tamen possumus, nobis sunt cognita.

e Abscondita a se. Aug. In mundo absconditæ sunt causæ rationales omnium rerum, quæ naturaliter fiunt, si cut absconditus fuit in libris Abraham quædam decimatus est. In deo causæ eorum, quæ per gratiam fiunt, siue eorum, quæ ad hæc significanda mirabiliter non naturaliter fiunt, quæ ministrantibus angelis facta sunt. Vnde sic dicit: *Abscondi in deo.*

f In deo. Habet enim deus in seipso absconditas quorundam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit, easque implet, non in illo opere prouidentia, quo naturas substituit, ut sint sed eo quo illas administrat, ut voluerit, quas, ut voluit condidit. Ibi est, & gratia, per quam salui fiunt peccatores. Non enim per naturam

ram vitio deprauatâ, sed per dei gratiam homo reſtauratur.
 * *Ambrosius.* Missum se dicit duplici modo docere gentes mysterium, quod fuit in deo ex quo sunt omnia, ut per eum discat ac intelligant Christum semper in deo, & apud deum, & quia sine circuncisione, & ceteris legis mandatis disposuit saluare gentes.

g *Ut innotescat.* Non indiget deus nuncijs, ut inferiora hæc ab eis discat, qui stabiliter nouit omnia. Habet autem nuntios propter nos & propter ipsos, quia eis bonum est deo assistere, ut cum de inferioribus consulat, & iussis eius obediant. Non latuit eos mysterium regni cælorum, quod opportuno tempore reuelatum est pro salute nostra, quo liberati eis coniungimur. Illis ergo innotuit a seculis, quia omnis creatura non ante secula, sed a seculis, cum quibus cepit filius ante secula. Vnde in persona sapientiæ: *Ante secula fundauit me.*

h *Ut innotescat.* Datum est mihi euangelizare, et illuminare. Videte quantum est hoc, quia per hoc accreuit aliquid angelis, qui multa secreta in his didicerunt.

* Sedulius. Ut per me his, qui rebus cælestibus, donisque per omnem ecclesiam principantur, multiformis sapientia innotescat.

* Ambrosius. Tam bene de hoc sensit deus, ut non solum gentibus hunc Magistrum daret, verum etiam, ut per eum veritas Christi innotescat spiritibus in cælestibus, qui sunt principes, & potestates.

* Sedulius. Si principibus & potestatibus in cælestibus, (licet quidam principem aeris istius, & angelos eius interpretentur,) ignota fuit multiplex sapientia dei, quæ nunc eis per ecclesiam reuelata est, quanto magis patriarchis, & prophetis ignota fuit? quos non ignorasse mysterium Christi certum est. Ex quo intellegimus, quia crux Christi non solum nobis, sed & angelis præfuit, & aperuit sacramentum, quod antea nesciebant.

h Principibus, &c. Dicit beatus Hieronymus, dignitates memoratas mysterium ad patrum non intellexisse, donec completa est passio Christi, & apostolorum prædicatione per gentes dilatata. vnde in ista angeli admirantes dixerunt. Quis est iste, qui venit de Edom? Et in psalmo: *Quis est iste rex glorie.*

a *In* firmabatur, Marc. vi. d. Illi autem profecti prædicauerunt ubique domino cooperante, & sermone confirmate sequentibus lignis, id dicit.
 13 *Mibi enim.* Postquam enit se sufficientem ad orandum pro Ephesus hic consequenter ostendit se ad hoc obligatum, quia erat apostolus, & pater eorum spiritualis, & id obligatus tenebatur filiis in puissione spiritualium bonorum, sicut pater carnalis prouideret tenetur in temporalibus bonis, id dicit. *Mibi enim omnium sanctorum.* s. apostolorum.
 14 *Minimo.* hoc dixit ex humilitate, & quia persecutus fuit ecclesiam, non alii.
 15 *Data est gratia hæc.* apostolatus.
 16 *In gentibus, &c.* in quia non possunt ab hominibus perfecte, & exquisitè cognosci.
 17 *Et illuminare omnes.* per prædicationem meam.
 18 *Quæ sit dispensatio.* id est redemptionis per Christum factæ, quæ dispensabilis est Gentilibus, sicut, & Iudæis.
 19 *Abscondi a seculis in deo.* nam hæc dispensatio non fuit reuelata ante, nisi valde paucis, & obscure, ut prædictum est.
 20 *Ut innotescat.* quasi dicat non solum hominibus fuit absconditum Christi mysterium, & maxime de uocatione gentium, sed et angeli sancti non cognouerunt ad plenum, donec prædicantibus apostolis fuit impletum, quia ante habuerunt tantum simplicem notitiam quæ potest dici abstractiua, in quantum est rei non præsentis, sed quæ fuit impletum habuerunt notitiam experimentalè, siue intuitiua, sicut astrologus per motum cæli certitudinaliter cognoscit eclipsim futuram, tamen adhuc perfectius cognoscit, quando videt eam actu existentem.

August. lib. 5. de Gene. ad li. ter. c. 19.

† efficaciam potentie. E

† imperuestigabile.

Eccl. 24. b.

principibus.

Isa. 63. a. Psal. 13. b.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Prout potestis legentes intelligere, &c.* quasi diceret. Licet sit breuiter dictum, tamen per illud potestis intelligere.
 2 *Prudentiam meam in mysterio Christi.* i. scientiam meam ad prosequendum mysterium apostolatus in ei in prædicatione euangelii Christi gentilibus.
 3 *Quod aliis generationibus non est agnita, &c.* i. ante tempus apostolorum non fuit explicite cognitum, nisi forte aliquibus paucis prophetis veteris testamenti, qui tamen non cognouerunt, ita clare, sicut apostoli, & prophetæ noui testamenti, quæ gentiles per Christum essent saluandi, sicut & Iudæi quibus erat promissus. vnde & Act. 10. g. dicitur, quod spiritu sancto descendente in signo visibili super Cornelium, & alios Gentiles, qui erant cum eo, admirati sunt Iudæi, qui venerant cum Petro de hoc, quod gratia spiritualis dicitur concubatur gentibus, sicut & ipsis. id eo subditur.
 4 *Esse gentes coheredes.* s. hæreditatis æternæ, sicut & Iudæi credentes.
 5 *Et concorporales.* i. consimiliter incorporati Christo.
 6 *Et comparationis.* Abraham factæ.
 7 *In Christo Iesu.* i. impletæ.
 8 *Per euangelium.* id est per receptionem euangelicæ doctrinæ participant dicta bona Gentiles.
 9 *Cuius.* scilicet euangelii.
 10 *Factus sum ego minister.* id est prædicator.
 11 *Secundum dona gratiæ.* & non secundum proprium sensum.
 12 *Secundum opera virtutis.* in miraculis quibus apostolica doctrina confirmatur.

firmabatur, Marc. vi. d. Illi autem profecti prædicauerunt ubique domino cooperante, & sermone confirmate sequentibus lignis, id dicit.
 13 *Mibi enim.* Postquam enit se sufficientem ad orandum pro Ephesus hic consequenter ostendit se ad hoc obligatum, quia erat apostolus, & pater eorum spiritualis, & id obligatus tenebatur filiis in puissione spiritualium bonorum, sicut pater carnalis prouideret tenetur in temporalibus bonis, id dicit. *Mibi enim omnium sanctorum.* s. apostolorum.
 14 *Minimo.* hoc dixit ex humilitate, & quia persecutus fuit ecclesiam, non alii.
 15 *Data est gratia hæc.* apostolatus.
 16 *In gentibus, &c.* in quia non possunt ab hominibus perfecte, & exquisitè cognosci.
 17 *Et illuminare omnes.* per prædicationem meam.
 18 *Quæ sit dispensatio.* id est redemptionis per Christum factæ, quæ dispensabilis est Gentilibus, sicut, & Iudæis.
 19 *Abscondi a seculis in deo.* nam hæc dispensatio non fuit reuelata ante, nisi valde paucis, & obscure, ut prædictum est.
 20 *Ut innotescat.* quasi dicat non solum hominibus fuit absconditum Christi mysterium, & maxime de uocatione gentium, sed et angeli sancti non cognouerunt ad plenum, donec prædicantibus apostolis fuit impletum, quia ante habuerunt tantum simplicem notitiam quæ potest dici abstractiua, in quantum est rei non præsentis, sed quæ fuit impletum habuerunt notitiam experimentalè, siue intuitiua, sicut astrologus per motum cæli certitudinaliter cognoscit eclipsim futuram, tamen adhuc perfectius cognoscit, quando videt eam actu existentem.

a *In caelesti.* Quia ibi primitus ecclesia fuit, quo post resurrex-
A tionem, & ista ecclesia congreganda est, ut simus aequales
 angelis dei.
b *Multiformis.* In Graeco, multifaria, non solū varia, sed mul-
 ta varietate distincta. Quia immensus est Christus, sed cōci-
 pitur. Vagit infans in
 praesepio, sed ab ange-
 lis laudatur in caelo.
 Herodes persequit,
 sed Magi adorant.
 Ignorant Pharisei,
 sed stella demonstrat.
 Baptizatur a seruo,
 sed vox tonantis pa-
 tris auditur. Timet pa-
 ti, sed sponte ad pas-
 sionem venit. Vult
 transferri calicem, sed
 Petrum, qui calicem
 timebat, accusat.
c *Secundum praesini-*
tionem. Quae enim in
 sui natura simplex
B est, secundum ea, quae
 aguntur in seculo, quae
 deus praesiniuit, id est,
 praegordinavit, est mul-
 tiformis, cum varia-
 tur multiformiter. Et
 ne videantur sibi con-
 tradicere in praedi-
 ctis sententiis sacrae
 paginae doctores, ita
 potest determinari,
 quod dictum est, ut il-
 lis, qui maioris digni-
 tatis sunt, & per quorum ministerium illa nunciata sunt co-
 gnita fuerunt ex parte, ut puta familiaribus, & nuntiis illis.
 Sic Ihs, qui minoris dignitatis sunt incognita essent.
d *Huius rei gratia.* Vos peto, & deo supplico, ut gratia coope-
 retur vobis. Et hoc est, quod addit: *Huius rei gratia.* In quo o-
 stendit eos habere propriae voluntatis arbitrium. Sed ne il-
 lud sufficere putent, addit: *Flecto genua mea.*
e *Ad patrem.* Tantum in Graeco habetur. Quod autem in
 Latinis codicibus additum est, domini nostri Iesu Christi,
 bene convenit, quod orabat, ut merito eius obtineamus, cui
 proprie, & naturaliter est pater, nobis autem adoptivus.
f *Paternitas, &c. nominatur.* Et si non vere est, ut deus, q̄ est
 pater omnium creatione, & fidelium recreatione, quos adop-
C tavit in filios. Vel, *nominatur,* id est, nominabilis est. Ab illo
 enim,

enim, qui est pater omnium, & angeli in caelo, & homines in
 terra acceperunt, ut patres alios vocarent. Et nota, q̄ Ch̄s
 dei v̄nigenitus per naturam, adoptionis beneficio patrem
 se esse significat, dicens, Fili dimittunt tibi peccata tua. Simi-
 lier, & spiritus sanctus, per quem iusti adoptantur in filios.
 Homo autē dicitur
 pater, vel natura vel
 auctoritate, exempli,
 vel ratione b̄ficij.
g *Per fidem.* Augu-
 Fides tua de Christo
 Christus est in cor-
 de tuo.
 ¶ Primasius. Audi
 fidem eius, & noli
 hoc tibi arrogare,
 quod de tuo habeas
 fidem, nisi ab illo da-
 tam.
h *In charitate.* Oro
 etiā, ut radicati, id est,
 firmiter plantati, a si-
 militudine arborū,
 quae quanto plus ter-
 re figitur, tanto plus
 crescit, & vberius
 fructus reddit.
i *Cum omnibus san-*
17 *ctis.* Augustinus. Hęc
 est communio ecclē-
18 *siis reipub.* Hi non
 sua quaerunt, sed qui
20 Christi sunt, id est
 commoda privatim
21 non sectantur, sed in
 communione vbi
 lus omnium est consulunt. Vel.
k *Quo sit latitudo.* charitatis, quae vsque ad inimicos extēd
 debet, & cum hilaritate bene operari, quia qui tristis dat, pe-
 dit quod dat. Opus ergo est latitudine charitatis, ne perca-
 quidquid boni facis. Sed quia abundante iniquitate refrigi-
 scit charitas multorum, opus est longitudine.
 ¶ Sedulius. Quidam dicunt, quod latitudo spaciofa via,
 ducit ad mortem intelligatur, longitudo, vita aeterna, altit-
 do, caelestes virtutes, profundum, contrarię inferorum virtu-
 tes ac potestates, ut scilicet, horum omnium notitiam hab-
 res, nouerint quid eligant, vel quid refitent. vnde subditur
 1. *Et quae longit.* charitatis. Hęc est perseverandi longanimitas,
 vbi quodam modo perseveratur. vnde. *Qui perseverauerit*
vsque, in finem, hic saluus erit.

Job afflictiōes meas quas pro-

† et inhabitet Christus per fidem.

August. ser. 7. de ver. apo.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Per ecclesiam.* i. per apostolorum praedicationem, tñ ly per non importat causalitatem, sic intelligendo, q̄ apostoli docuerunt angelos de Christi mysterijs, sed econverso angeli docuerunt eos, per quos diuinae reuelationes deferuntur ad hoīes, sed sic intelligendum est, q̄ apostolis praedicationibus viderent actu conuersionē Gentium ad fidem, q̄ ante sic non viderant intuitiue. Sic autē non est de deo, cuius intuitus ab eterno fertur super praesentias rerū eo, q̄ eius cognitio mensuratur eternitate, quae complectitur oec tempus.
2 *Multiformis fa.* licet sit vnica, & simplicissima in deo, tñ est in effectibus multiformis. Dicitur etiā multiformis pp̄ multa mysteria in Christo adimpleta, ideo subditur.
3 *Secundum p.* id est, eternam dispositionem tpe plenitudinis adimpletam.
4 *Quam fecit in.* i. adimpleuit in Ch̄o.
5 *In quo.* Hic ostendit se dispositū ad orandū ex confidentia. Nullus. n. orat, nisi si aliquatenus exaudiri cōfidat, habebat autem apostolus hanc confidentiam obtinendi per mediatorem dei, & hominum Iesum Christum, ideo dicit. *In quo.* i. per quem, s. Iesum Christum.
6 *Habe. fi.* ad deum patrem.
7 *In con. per fi.* Vere enim credentes in Christum exaudiuntur per ipsum. vnde dicit Ioan. 15. c. *Quodcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.*
8 *Propter.* Dispositione praemissa, hic consequenter apostolus primo ad orandum pro Ephesijs accedit, & secundo deo totum attribuit, ibi. *Ei autem.* Circa primum in oratione sua primo petit dari Ephesijs a deo robur patientie in aduersis, di. *Propter.* id est, propter confidentiam, quam habeo de Christo.
9 *Peto ne deficiatis.* id est, ne terrii propter tribulationes meas a bono deficiatis.
10 *Pro vobis.* i. quas si st̄neo, eo q̄ praedicaui vobis, & vt exemplum patientie dem vobis.
11 *Qua est gloria ve.* si in tribulationibus non deficiatis.

12 *Huius rei.* sic non deficiatis in tribulationibus.
13 *Flecto genua mea ad patrem domi.* ipsum deuote deprecando.
14 *Ex quo omnis paternitas.* nam illa paternitas est prima. Omnis enim emanatio creature a deo secundum esse naturae, per quam dicitur pater omnium generaliter per creationem, & etiam emanatio secundum esse gratiae, secundum quam dicitur hominum, & angelorum pater per adoptionem est posterior emanatione filij a patre, secundum quam dicitur pater per naturalem, & eternam emanationem, vel generationem, propter quod ab eo nominatur omnis paternitas, quae est in caelo, & in terra. Nam ab eo, quod est primum in aliquo genere caetera esse, & nominari habent.
15 *Vt det vo. se. di. g. sua vir. f. patientie* in aduersis. ideo subditur.
16 *Corro. per sp̄. eius. int. bo.* Licet enim in martyribus caro, (quae dicitur homo exterior) laceretur, mens tamen (quae dicitur homo exterior) fortificatur.
17 *Christum.* H secundo petit Ephesijs argumentum notitiae. Et resumatur illud, quod praedicitur. *Vt dei vobis Christum habitare per fidem cordib. vestris.* non solum firmiter adherendo eis, quae sunt dei, sed etiam plenius, & clarius ea, quae pertinent ad articulos fidei cognoscendo.
18 *In charitate.* Hic tertio petit eis augmentum charitatis, & per consequens aliorum bonorum, quae charitati connectuntur, ideo dicit. *In charitate radicati,* quasi dice. Hoc peto a deo, vt sitis firmiter in charitate radicati, ad modum arboris, quae non potest euelli.
19 *Et fundati.* ad similitudinem stabilis edificij.
20 *Vt possitis comprehendere.* non solum speculatiue, sed et practice.
21 *Qua sit latitudo.* scilicet, charitatis ad omnia etiam inimicos se extendentis.
22 *Et longitudo.* ipsius, quia charitas facit patienter expectare praemium in longinquum.

a *Et quæ sublimitas charitatis.* Hæc est q̄ sursum cor dirigat, ut Deus in præmium expectetur. Nam si bene operaris etiã vsq; ad inimicos, & hilariter tribuis, habes latitudinem. Et si in his vsq; in finem perseveras, habes longitudinem. Sed si oia hæc nõ propter mercedẽ supernã facias, altitudinem nõ habes, & ita iam nec latitudo, nec longitudi-
do. Nam habere alti-
tudinem est cogitare
Deum, amare Deũ,
& gratis amare ipsum
adiutorem, ipsum co-
ronatorem: postremo
ipsum præmium de-
putare, non aliud ab
ipso, quã ipsum ex-
pectare. Si amas, gra-
tis ama. Si vere amas
ipse sit merces quem
amas.

b *Et quid profundum.* charitatis, id est, pos-
sitis intelligere occul-
tum Dei iudicium; quate
illi dat, nõ illi. De profundo enim
iudiciorum Dei quæ scrutari, & contemplari nequimus, pro-
cedit omne quod possumus. Quod possum video, unde pos-
sum non video, nisi quia novi esse a Deo. Quare autem illi
det, multum est a me, abyssus est & profundum. Nunc ergo
ipsa charitas in bonis operibus exercetur ad subueniendum
alijs, & vsque ad inimicos porrigitur. & hæc latitudo est.
Nunc longanimitate aduersã tolerat, & in eo quod veraci-
ter tenuit, perseverat. & hæc longitudo est. Hoc autem to-
rum propter adipiscendam patriam æternam facit, quæ illi
promittitur in excelso, & hæc altitudo est. Existit vero ex
occulto illa charitas, & hæc est profundum.

Quæ sit latitudo. August. In operibus charitatis, quæ exten-
ditur vsq; ad inimicos diligendos, sicut Christus, qui oravit
p̄ inimicis, quod ostensum in cruce sua fuit, q̄ in latũ tensa est
a dextera in sinistra, vbi manus fixæ, p̄ quas opera signantur
quæ in hilaritate decet esse. *Et quæ long.* Charitatis, q̄. i. vsq;
ad finẽ duret, unde: *Cum dilexisset suos in finem dilexit eos.* Quod
signatum est per longitudinem crucis a sursum vsque deorsum.
Et quæ sit sublimitas. i. quo tendat charitas, scilicet ad æternam
beatitudinem, quæ notatur per partem crucis supra positã.
Et quid sit pro: charitatis. Quod totum portat, ut pars crucis in
terra fixa in abdito quæ non videtur, id est, misericordia Dei
quæ occulto Dei iudicio provenit, per quam charitas in no-
bis est longa, lata, & alta. Vel profundum charitatis sunt Ec-
clesiastica sacramenta, quæ sunt profunda, & inuestigabilia,
& sunt fundamentum charitatis, sine quibus non valet.

Quæ sit latitudo. Quod sit mysteriũ crucis. Aug. Sciendũ,
quia in his verbis figura, & mysterium crucis ostenditur. Qui
enim, quæ voluit mortuus est, & quõ voluit mortuus est. Non
frustra ergo mortis tale genus elegit, in quo latitudinis hu-
ius, & longitudo, & altitudinis magister tibi existeret qui di-
xerat: Tolle crucẽ tuã, & sequere me. Tollit crux, cũ spũ scã
carnis mortificat. Quãdiu ergo euacuat corpus peccati, quan-
diu

diu exterior homo corrumpitur, & interior renouat de die in D
diẽ tps est Crucis. In cuius ergo potestate erat mori, vel non
mori, & sic vel nõ sic mori: non frustra Crucem elegit, vbi te
huic mudo crucifigeret. Nã latitudo in cruce est trãuersum
lignũ, vbi figurat manus, quod ad bona opera pertinet: quia ibi
manus extenduntur.

Longitudo est ab ea
parte ligni, quæ ab ip-
so trãuerso ad terrã
tendit: & ab ipso vsq;
ad terram conspicua
est. vbi corpus cruci-
figitur & quodammo-
do stat, quæ statio per
seuerantiã significat.
Altitudo autem in il-
lo ligno est quod ab
eodem trãuerso sur-
sum caput versus emi-
net per quod signat E
supernorum expecta-
tio. Profundum vero
est in ea parte ligni q̄

non apparet, quæ fixa terre occultatur. unde totum illud su-
git quod profunditatem significat gratuitæ gratiæ: in qua
multorum ingenia conteruntur id inuestigare conantia.

Ambros. Ut possitis comprehendere, quæ sit latitudo, &c.
Id est, immensum, & inestimabilem cognoscere Deum om-
nia excedentem maiestate virtutis suæ. Cum autem hoc di-
cit, signat, quod sicut in sphaera vbi hæc omnia æqualia, id
est, quæ sit immensitas Dei, omnia excedens, & implens,
non in eis clausa, sed omnia intra se continens post immen-
sitate patris, vult etiam nos scire charitatem Christi esse
super scientias hominum: quod Deus homo, quod iustus
pro impijs moritur, & car. Profundum. Voluntas Dei, cuius
causæ non inuestigantur. Unde: *O altitudo di. sa. & scientiæ* Ro. ii. d
Dei. Altitudo commune nomen est excelso, & profundo.
Sed cum in excelso dicitur: sublimitatis eminentia com-
mendatur. Cum autem in profundo: difficultas inuestiga-
tionis, & cognitionis.

c *Ut impleamini.* Quia tũc nihil deest Christiano, cũ patrem
& filiũ sic cognoscit. Aliter nõ est integra professio deitatis.
d *In omnem plenitudinem.* Nõ ut sint (plenus Deus,) sicut quidã
errantes voluerunt, sed ut perfecte sint pleni Deo. Vel.

e *Ambr.* Quia fides neq; in solo patre integra est, neq; in
solo filio perfecta; ideo adiecit. *Ut impleamini in omnem plenu-
dinem Dei.* Ut confessione, & gratiarum actione, sicut patri, ita
& filio honorificentia referretur, & omnia quæ a Deo patre
sunt, per filium facta, & restaurata credantur, ut sit plena
perfectio diuinitatis in professione credentium.

f *Potens est omnia facere.* secundum virtutem, quæ operatur
in qua sunt quedam quæ nemo petaret, vel intelligeret, ut
Deus homo pro hominibus moreretur, & huiusmodi alia.
g *Ambros.* Ad patris personam hæc refert, ut quia melius
scit, quæ vtilia, & quæ non petenda sunt, & quando danda, &
qualia, & quanta opus sint, ipse gubernet prouidentia, &
virtute sua sibi credentes.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sublimitas. Quia non solum facit ascendere in Deum, sed etiam transformari quodammodo in ipsum.
- 2 Et profundum. Scilicet humilitatis, & condescensionis ad proximum. Unde Paulus postquam fuit raptus ad tertium cœlum, per charitatem sic ad proximum descendebat, quod etiam de actu matrimoniali ord. nabat, dicens: Vxori vir debitum reddat, & similiter vxor viro. 1. Corint. 7.
- 3 Scire etiam. Ordinatur sic litera: Scire etiam charitatem Christi, id est, per quam vnimur Christo.
- 4 Supereminentem scientiæ. Id est, notitiæ quam habemus de ipso. Vbi enim scientia foris stat, dilectio intrat. propter quod 1. Corint. 13. d. dicitur: Maior autem horum est charitas.

5 Ut

5 Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. i. ut implea-
mini donis, & charismatibus, quæ donantur a Deo cum charitate.

6 Ei autem. Hic consequenter Apostolus attribuit Deo totum, a
quo est omne bonum. & patet litera vsque ibi.

7 Secundum virtutem. Scilicet diuinam.

8 Quæ operatur in nobis. Quia virtus prima causa operatur in
omnibus secundis agentibus.

9 Ipsi gloria. Id est, laus.

10 In Ecclesia, & in Christo Iesu. Scilicet congregata.

11 In omnes generationes seculi, &c. Id est, æternaliter. quia
eius gloria maxime relucet in Ecclesia triumphante, de qua dicitur
Psal. 84. b. Beati qui habitant in domo tua Domine: in secula
seculorum laudabunt te.

CAP.

A D D I T I O.

In cap. 3. vbi dicitur in postil. *Quæ sit latitudo.* scilicet charitatis.

In hoc quod dicitur: *Quæ sit latitudo.* secundum gl. non solum
intelligitur, quod charitas de se vsq; ad inimicos extendi debet, sed
etiam cũ hilaritate bene operari; quia qui tristis dat, perdit quod
dat. In hoc autem quod dicit: *Quæ sit longitudo,* intelligitur perse-
uerandi longanimitas; vbi quodammodo stando perseveratur.

In

In hoc quod dicitur: *Sublimitas.* intelligitur quod sursum dirigatur,
ut Deus in præmium spectetur. Nam si bene operaris, etiã vsq;
ad inimicos, & hilariter tribuit. Sed omnia hæc si propter merce-
dem supernam nõ facis, altitudinem non habes. Per profundum
charitatis intelligitur occultum Dei iudiciũ esse, quare illi dat,
& non illi. De profundo enim iudiciorum Dei est, quæ scrutari
contemplarique nequimus, abyssus enim est, & profundum.

Tom. 6.

f

C A P. III.

Obscuro. Haecenus ostendit gratia attribueda, hinc de moribus monet, prius omnes communiter post per singulos ordines.
 b Ego vinculus in domino.

* Chry. Magna dignitas, & regno quouis, & consulatu longe maior. Nam nihil ita splendidum, vt vinculum esse propter Christum, vt catenae sunt sanctis illis manibus circumdatae. Vinculum esse propter Christum illustrius est, quam siue Apostolum, siue Doctorem, siue Euan gelistam esse. Si quis Christum diligit; is nouit quid sit quod dico. Si quis erga Deum infant, ut ita dicam, & ardet, is nouit quid sit uinculorum

† Hortor 1. Cor. 7. d

† per vincula

B virtus. Hic utiq; prius habebit, optione data, vincula ferre propter Christum, quam celos inhabitare. quouis auro splendidiore, quouis diademate regali illustriore manus has illis ostendit. Non. n. caput ita splendidum reddit imposita corona margaritis: conspicua, vt catena ferrea, quae propter Christum fertur.

* Primas. Ego vos rogo, qui vestri causa sum vincens, vt vos Dei filios agnoscentes digne tanto honore. conuertimini, quia vnaqueque dignitas habet propria instituta, quib. agnoscitur, & mentis, & corporis, ne ficta sit.

† 1. Cor. 11.

c In charitate. Aug. ad Eudoxium, ipsa est. n. actio recti itineris, quae oculos semper habet ad Deum. Talis actio, nec frangitur negotio, nec turbulenta est, nec marcida, nec audax, nec fugax, nec praecipua, nec iacens.

* Amb. Charitati studendum monet, ne spiritum unitatis, & pacis amittant.

c * Sedulius, & Primas. Philosophi sufferunt, sed non in charitate, nec propter Deum, propter laudem humanam. Nos vero non vt laudemur, sed vt ille quem sustinemus proficiat, non cum dolore, sed cum amore sufferamus.

d In vinculo pacis. i. pacem seruantes. Haec aut pax est: si peccata quae sine damno tritici, aut cum spe salutis corrigendorum eradicari non possunt, vsque ad messem vltimam tolleramus. * Primas. Per vinculum pacis vnitas sancti spiritus retinetur, quem vnum omnes accipimus, vt vbicumque vnitas, & concordia est, ibi spiritum sanctum eiusque donum esse non dubitemus. Vbi autem discordia, & dissentio, ibi spiritus

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. IIII.

Obscuro itaque vos. Postquam Apostolus induxit Ephesios ad gratiarum actionem, & effudit pro eis orationem, hic consequenter informat eos in moribus. & primo generaliter, secundo quantum ad aliquos status specialiter, ibi: Mulieres. post medium sequentis cap. Tertio reuertitur ad instruendum communiter, ibi: De caetero fratres. circa medium, 6. cap. Circa primum instruit generaliter primo verbo; secundo Saluatoris exemplo, in principio sequentis cap. Circa primum sciendum, quod humilitas est fundamentum spiritualis aedificii. propter quod primo fundamentum istud collocat. secundo superaedificat, ibi: Sollicite seruate. igitur primo instruit eos de humilitate, & quibusdam aliis virtutibus sibi propinquis dic. Obscuro itaque vos ego vincens in do.

- 2 In domino. Il est, propter dominum, vt dictum est supra.
- 3 Vt digne ambuletis. Proccedendo de virtute in virtutem.
- 4 Vocationem. Ad fidem Catholicam, quae requirit vitam virtuosam.
- 5 Cum omni. s. interiori quantum ad mentem, & exteriori quantum ad conuersationem. Et quoniam humilitas facit hominem resilire in propriam paruitatem: habet mansuetudinem annexam quae reprimit motus irae. ideo subditur: Et mansuetudine. Repressio autem irae inducit a patienter tolerandum mala illata. ideo subditur.
- 6 Cum patientia supportantes. Mutuos defectus, & labores.
- 7 In charitate. s. Christi, & non in iuu temporalis commodi.
- 8 Solliciti. Hic consequenter Apostolus Ephesios instruit de aedificio virtutum

ritus contrarius. i. operatio antichristi, qui iam mysterium operatur iniquitatis.

c Vnum corpus. Debetis seruare unitatem, ita quod firis vnum corpus subseruendo proximo, & vnus spiritus cum Deo idem volendo, vel vnus spiritus cum fratribus, cum quibus

C A P. IIII.

Obscuro itaque vos ego vincens in Domino, vt digne ambuletis vocatione, qua vocati estis. Cum omni humilitate, & mansuetudine. Cum pa-

tientia supportantes inuicem in charitate. Solliciti seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestrae. Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma: Vnus Deus, & pater omnium

- a Quia Deus potest omnia facere, vel vt ei sit a vobis gloria.
- b Cui compatiendum est.
- a Propter Dominum.
- b De bono in melius, vt conueniat meae praedicationi ambulatio vestra.
- a Ita. s. Interiori, & exteriori.
- a Vt tractabiles sitis.
- b Aduersorum.
- a Si a fratre oritur molestia. Vel Alter alterius onera portate.
- b Non siste, vel pro terreno aliquo.
- c Studiosi, cauti, attentissimi.
- d Vt sacrosanctam.
- a Quod vnum corpus sitis opere Spiritus sancti. vel unitatem Ecclesiasticam, quam facit Spiritus sanctus.
- b Degentes. Quia pax illa est nutrimentum spiritualis unitatis.
- c Subministratio. Subueniendo proximo.
- a Voluntate.
- b Quo uiuit corpus.
- c Ad unam rem speratam, quae est effectus uocationis.
- a Est nobis.
- b De Deo.
- c Aequale a quocunque, nec potest iterari.

idem velle, & idem nolle debetis. Vel ita debetis seruare unitatem spiritus, quia vnum corpus debetis esse multorum adunatione membrorum, & potestis, quia spiritus habitat in vobis. Vnum corpus. Aug. pp societatem, quae spiritus sanctus facit non sine patre, & filio. Ecclesia utique accepit hoc donum, ut in spiritu sancto fiat remissio peccatorum, & remissionem etiam trinitas facit, proprie tamen ad spiritum sanctum intelligitur pertinere. Ipse est in spiritu adoptionis filiorum. Ipse est pater, & filius, & mor & conexio: ad ipsum ergo pertinet societates, qua efficiuntur vnum

corpus vnici filij Dei. Sicut. n. vnum corpus hominis multis constat membris, & vegetat omnia membra vna anima, faciens in oculo, vt videat, in aure, vt audiat, & sic in caeteris. Ita spiritus sanctus membra corporis Christi, quod est ecclesia continet, & vegetat. Et sicut humani corporis membrum precifum, formam quidem qua cognoscitur retinet, sed nequaquam spiritus sequitur. quo propter unitatem viuat. Sic quicumque a praedicta pacis unitate diuersus est, sacrum quidem tanquam formam retinet, sed spiritus praeter unitatem non viuat. Frustra ergo foris de forma gloriatur, nisi intus spiritus vegetetur. Hi in quos primum venit, linguis omnium sunt locuti, quia per linguas consociatio fit humani generis, & sic in omnibus Gentibus futura membrorum Christi societas figuratur. Ille habet spiritum qui in unitate ecclesiae consistit, qui loquitur linguis omnium. f Vnus dominus. Debetis seruare unitatem, quia nobis est vnus dominus, non tres pro quorum diuersis voluntatibus vos oportet discordare. Et idem iubemini credere, & eodem modo operari. Et vobis est vnus Deus creator omnium, & procurando, & ideo nemo potest se alteri praeferre. Qui Deus est super omnes. i. praecellit omnibus creaturis, cuius dignitas uos inuicet. per omnia. diffusus, quia vbique, & ideo timendus, cum nusquam possit euitari. Et in omnibus nobis. per gratiam, qui unitatem seruamus. Et sic singulariter de vna persona, sed communiter de omnibus, id est, de trinitate hoc accipitur.

g Vna fides. non numero, sed genere, quia similis in omnibus.

Alia

- 9 Seruare unitatem spiritus. Id est, unitatem Ecclesiae quam facit Spiritus sanctus, & per oppositum eius schisma facit diabolus.
- 10 In vinculo pacis. Sicut enim vinculum corporale vnit legata intra ipsum sic pax & tranquillitas seruant unitatem creditam.
- 11 Vnum corpus. s. sitis: quod est corpus Christi mysticum.
- 12 Et vnus spiritus. i. vnus voluntatis operandi bonum.
- 13 Sicut vocati. Beatitudinis aeternae.
- 14 Vocationis vestrae. scilicet ad fidem Catholicam, per quam habetis vitam aeternam.
- 15 Vnus dominus. Hic ad propositum inducit exemplum de unitate domini, fidei, & baptismi, vt magis moueat ad seruandam ecclesiasticam unitatem, dicens: Vnus dominus: cui seruitis. Et ideo schisma non provenit, nisi ex pluralitate dominorum contraria volentium.
- 16 Vna fides. Quia licet sint articuli multi in fide Catholica, tamen omnes innuntur veritati diuinae, propter quam eis assentimus quae est vna.
- 17 Vnum baptisma. Licet enim sint multi ministri baptizante exterius, tamen vnus est qui baptizat interius, scilicet Christus, Ioan. 3. c. Hic est qui baptizat.
- 18 Vnus Deus, & pater omnium. Per creationem.

Qui

Alia sunt ea que creduntur, aliud fides qua creditur, illa que sunt in rebus, que vel esse, vel fuisse, vel futura esse creduntur. Hec autem in animo credentis est, et enim conspicua cuius est. **Propter quod dicit.** Ad probandum, quod Christus homo datus diversis dona, dicit spiritus sanctus in psalmo: vere Christus secundum humanitatem datus. Nam propheta dicit, quod ascendens dedit, & ascendere dixit respectu deificationis. & ita innuit quod & descendens dedit. Et constat quod secundum humanitatem Christus descendit, & ascendit. ergo secundum humanitatem est dedit, quia secundum deitatem, que ubique est, nec descendit, nec ascendit. Sed secundum animam ad inferos descendit, secundum corpus, & animam ad celos ascendit. Vel ita ascendens, quod est secundum humanitatem dedit. Sed quid est quod humanitas ascendit, id est, quomodo humanitas poterat ascendere? nisi quia deitas primum descendit in partes terre que sunt aere inferiores, ut humane natura uniretur. Et quia dixerat, humanitas ascendit, deitas ascendit: ne ideo viderentur duo, subdit. Qui descendit, id est, deitas, & qui ascendit super celos, id est, humanitas, ipse est una, & eadem persona, ut impleret omnia donis suis, & ita implevit, quod ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam Prophetas, & cetera. Ecce quomodo alij plus, alij minus dedit. Homini bus ad mensuram dat, ipse non ad mensuram accepit.

Captivam duxit captivitatem. Id est, eos quos diabolus captivauerat a paradiso, & propterea mundi, & inferni fecerat. Iterum captivos fecit Christus, dum ad celum reducuntur.

Augustin. Dedit dona hominibus Apostolica auctoritate loquitur. In Psal. ita legitur. *Accepisti dona in hominibus.* Sic enim plures codices habent, & maxime Græci. & ex Hebr. sic interpretatum habemus. Dona autem dixit Apostolus sicut propheta, non donum. Sed cum propheta dixerit: *Accepisti dona in hominibus:*

nibus: Paulus Apostolica auctoritate maluit dicere, dedit dona hominibus. Ut ex utroque; verbo uno prophetico, altero Apostolico: quia in utroque; est divini sermonis auctoritas: sensus plenissimus redderetur. Utrique; enim verum est. & quia dedit hominibus, & quia accepit in hominibus. Dedit hominibus tantamquam caput membris suis: Accepit in hominibus idem ipse utique; in membris suis: Ipse ergo Christus, & dedit de celo. & accepit in terra. Dedit: quia Deus cum patre, secundum quod dat, Accepit. propheta dicit, accepit. quia ipse cum suis est in Ecclesia in qua accepit, hoc est in hominibus accipere. Donum est spiritus. Sed pluraliter dona, per spiritum quibusque; propria non singulis omnia, ut una anima omnibus in membris agit omnia.

Prophetas. Ambr. In Novo Testamento propheta dicitur explanatores scripturarum, tamen fuerunt quidam in primordio fidei futura predicantes, sicut Agabus, septemque; filii Philippi. **Evangelistas.** Qui & diaconi, quia & si non sacerdotes, tamen evangelizare possunt.

In opus ministerii. Hos omnes dedit in opus ministerii, ut quisque plene possit facere opus ministerii sibi creditæ. Si enim unus haberet omnia, non perfecte ageret singula. & hoc.

Ad consummationem. id est, ut eos consummaret, quia iam sancti.

Et in ædificationem. Id est, ut eos ædificent in corpus Christi, qui adhuc sunt alieni.

Ambr. Ecclesie ordinationem ad compaginationem humani corporis, in professionis unitate dicit compositam, ut diversi dignitate in Christo omnes sint, unum caput habentes Christum, hoc est, auctorem vite.

Primasius. Hos omnes posuit ad hoc, ut ædificent Ecclesiam, que corpus est Christi: & omnes ad fidei perceptionem adducant.

qui super omnes est, & per omnia, & in omnibus nobis.

Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram.

Suram donationis Christi Propter quod dicit: Ascendens

in altum captivam duxit captivitatem: dedit dona hominibus.

Quod autem ascendit quid est, nisi quia, & descendit

primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est qui, & ascendit super omnes celos, ut adimpleret omnia.

Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem

prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, & Doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii in ædificationem corporis Christi:

1 Qui super omnes. *Creaturas per excellentiam.*

2 Et per omnia. *Per generalem rerum gubernationem.*

3 Et in omnibus. *f. fidelibus, in quibus est specialiter per gratiam.*

4 Unicuique autem. *Hic declarat quoddam dictum. s. qualiter omnes fideles sint unum corpus Christi mysticum. Et dividitur in duas. quia primo declarat huius corporis distinctionem membrorum. secundo connexionem eorum, ibi. Veritatem. Prima adhuc in tres. quia primo ponitur dicta distinctio. secundo distinctionis conditio, ibi: Et ipse dedit. tertio eius duratio, ibi: Donec. Circa primum dicit Apostolus: Unicuique nostrum. scilicet Christi fidelium.*

5 Data est gratia. *Id est, prout voluit dare, & plus, & minus secundum ordinem dispositionis sue. Christo enim datus spiritus, non secundum mensuram, Ioan. 3. d. ceteris autem datur in mensura.*

6 Propter quod dicit. *Psal. 67. d.*

7 Ascendens in altum. *f. Christus in sua ascensione.*

8 Captivam duxit. *i. patres qui prius tenebantur in limbo. Qui dicuntur hic captiva captivitas, sicut frequenter in sacra scriptura fit talis reduplicatio, ut cum dicitur: Vita vivet, morte morietur. & consimilia, ad maiorem expressionem.*

9 Dedit dona. *Spiritus sancti.*

10 Hominibus. *In die Pentecostes visibiliter, & quotidie invisibiliter. Psal. 67. d. dicitur, quod accepit dona in hominibus: & est eadem sententia. Accepit enim dona a Deo patre hominibus: & est distribuenta, sicut expositum fuit ibidem. Quicquid enim habet filius, habet a Deo patre: cuius dona proveniunt per filium incarnatum, mediatorem Dei, & hominum. Et consequenter declarat modum ascensus, dicens.*

11 Quod autem ascendit. *i. qualiter est intelligendum.*

12 Nisi quia descendit. *In sua morte.*

13 In inferiores. *f. ad limbum patrum in inferno, qui dicitur esse sub terra. Vel aliter. Nisi quia & descendit primum. in sua incarnatione. In inferiores partes terræ. id est, in partes huius terræ, quæ sunt inferiores respectu aliarum partium mundi.*

14 Qui descendit. *idem in persona.*

15 Qui & ascendit. *Ascendere, vel descendere Christo non conveniunt proprie secundum deitatem, quæ de necessitate præsens est ubique, sed secundum humanam naturam dicitur hic ascendisse super omnes celos, non sic intelligendo, quod ascenderit totaliter super celum empyreum, ubi nullus est locus, nec creatura aliqua, sed sic intelligendo, quod ascenderit ad digniorem partem empyrei cæli, quod est locus beatorum, & cælum supremum.*

16 Ut adimpleret. *quæ de eo per prophetas erant scripta, qui non solum prophetaverunt de eius incarnatione, morte, resurrectione, sed etiam de eius ascensione.*

17 Quosdam autem. *ad futura predicandum, ut patet Act. 11. & 13.*

18 Alios vero. *f. quatuor ad Evangelium scribendum.*

19 Alios autem. *ad curam animarum.*

20 Et doctores. *ad informandum in moribus populum, & hoc ex officio sibi iniuncto, sive ex commissione.*

21 Ad consummationem. *i. perfectionem fidelium in moribus, & fide.*

22 In ædificationem. *f. Mystici, quod est ecclesia. In qua Apostolis succedunt Episcopi, Prophetis autem habentes gratiam scripturarum sanctarum obscura interpretandi. Evangelistis*

Donec.

NICOLAUS DE LYRA.

13 In inferiores. *f. ad limbum patrum in inferno, qui dicitur esse sub terra. Vel aliter. Nisi quia & descendit primum. in sua incarnatione. In inferiores partes terræ. id est, in partes huius terræ, quæ sunt inferiores respectu aliarum partium mundi.*

14 Qui descendit. *idem in persona.*

15 Qui & ascendit. *Ascendere, vel descendere Christo non conveniunt proprie secundum deitatem, quæ de necessitate præsens est ubique, sed secundum humanam naturam dicitur hic ascendisse super omnes celos, non sic intelligendo, quod ascenderit totaliter super celum empyreum, ubi nullus est locus, nec creatura aliqua, sed sic intelligendo, quod ascenderit ad digniorem partem empyrei cæli, quod est locus beatorum, & cælum supremum.*

16 Ut adimpleret. *quæ de eo per prophetas erant scripta, qui non solum prophetaverunt de eius incarnatione, morte, resurrectione, sed etiam de eius ascensione.*

17 Quosdam autem. *ad futura predicandum, ut patet Act. 11. & 13.*

18 Alios vero. *f. quatuor ad Evangelium scribendum.*

19 Alios autem. *ad curam animarum.*

20 Et doctores. *ad informandum in moribus populum, & hoc ex officio sibi iniuncto, sive ex commissione.*

21 Ad consummationem. *i. perfectionem fidelium in moribus, & fide.*

22 In ædificationem. *f. Mystici, quod est ecclesia. In qua Apostolis succedunt Episcopi, Prophetis autem habentes gratiam scripturarum sanctarum obscura interpretandi. Evangelistis*

13 In inferiores. *f. ad limbum patrum in inferno, qui dicitur esse sub terra. Vel aliter. Nisi quia & descendit primum. in sua incarnatione. In inferiores partes terræ. id est, in partes huius terræ, quæ sunt inferiores respectu aliarum partium mundi.*

14 Qui descendit. *idem in persona.*

15 Qui & ascendit. *Ascendere, vel descendere Christo non conveniunt proprie secundum deitatem, quæ de necessitate præsens est ubique, sed secundum humanam naturam dicitur hic ascendisse super omnes celos, non sic intelligendo, quod ascenderit totaliter super celum empyreum, ubi nullus est locus, nec creatura aliqua, sed sic intelligendo, quod ascenderit ad digniorem partem empyrei cæli, quod est locus beatorum, & cælum supremum.*

16 Ut adimpleret. *quæ de eo per prophetas erant scripta, qui non solum prophetaverunt de eius incarnatione, morte, resurrectione, sed etiam de eius ascensione.*

17 Quosdam autem. *ad futura predicandum, ut patet Act. 11. & 13.*

18 Alios vero. *f. quatuor ad Evangelium scribendum.*

19 Alios autem. *ad curam animarum.*

20 Et doctores. *ad informandum in moribus populum, & hoc ex officio sibi iniuncto, sive ex commissione.*

21 Ad consummationem. *i. perfectionem fidelium in moribus, & fide.*

22 In ædificationem. *f. Mystici, quod est ecclesia. In qua Apostolis succedunt Episcopi, Prophetis autem habentes gratiam scripturarum sanctarum obscura interpretandi. Evangelistis*

a Donec, id est, in die iudicij,
b Quia qui sumus in vna, & non discrepanti fide, & in vna & non differenti agnitione filij Dei, vel in virtutibus quibus agnoscat filius Dei in nobis, vel quibus agnosceamus eum in futuro,
c Occurrant nobis inuicem de diuersis mundi partibus, vel ipsi Christo, quasi desiderio currentes ad gaudium.

perueniam?
 Aug. l. 22. de
 civ. c. 17.

11. dist. c. de
 lris.

per astuciam
 aut nos ad-
 uentur, ut im-
 ponant nobis,
 vel in astucia
 ad insidias im-
 polunt.

1. d. cum

per charita-
 tem
 1 Ro. 6. 2

1. 22. cum Dei,
 c. 15. 27. 18

d In uirum perfectum, ut unusquisque sit uir perfectus, & habens eandem aetatem, quae est mensura, & meta aetatis, ultra quam non accrescit aliquid naturaliter homini, in qua aetate Christus habuit plenitudinem annorum, & corporis in qua de hoc mundo transiit. Oes. in eadem resurgit, in qua Christus mortuus est & resurrexit, cuiuscumque aetatis mortui fuerint. Vel, in uirum perfectum, uel quod caput & membra omnes sumus unum perfectum uir, cui nihil desit, & nihil post addendum sit. perfectus uir, quia erit mensura, & meta aetatis. Meta, ut post nihil addat numero, uel uiribus Mensura, quia erit plenus Christus, omnes habens, qui modo per singulos crescit, & omnes in eo immortales & beati cum eo, & tunc non erit necessaria praesentatio.

a Ambrosius. Ita elaborandum hortatur, ut perfectio fidei apprehendatur. Cuius haec ratio est, ut Christum perfectum & plenum Deum teneat fides, nec mensura humana metatur, sed in plenitudine diuinitatis quasi perfectus Deus habeatur. Nec enim perfectum dicens uirum, temporali aetate & mensura significat, sed per hoc dictum perfectus nos uult fieri in plenitudine intellectus diuinitatis filij Dei.

* Sedulus. Illud quod commemorant Apostolus de mensura aetatis plenitudinis Christi, aut propter aliud intelligamus dictum esse, id est, ut illo capite populi Christiani accedente, omnium perfectione membrorum aetatis eius mensura compleatur. Aut si hoc de resurrectione corporum dictum est, sic accipiamus dictum, ut nec infra, nec ultra uenerabilem formam resurgant corpora mortuorum, sed in eius aetate & robore, ad quam usque Christum hic peruenisse cognouimus. Et ideo non est dictum in mensura corporis, uel in mensura staturae, sed in mensura aetatis plenitudinis Christi.

c In mensuram aetatis, Aug. Non ait mensuram corporis uel staturae,

quia unusquisque recipit suam mensuram, quam non habuit in inuentum, et si senex erit, uel fuerit habiturus, si ante est defunctus. Aetas uero erit illa ad quam peruenit Christus, in uenialis, ut ait, a 30. annos. Aug. Non est aetas dicere, quod in resurrectione accedat corpori magnitudo quam non habuit, nec maiora corpora red gēda sunt ad modum dominici corporis. periret. n. multum de eis, cum nec capillus periturus sit. nihil enim detractum quolibet modo de corpore humano perituum est. Ita. n. modificabitur illa in unoquoque materies, ut aliquid ex eo non pereat. Et quod alicui defuerit, ille suppleat quod de nihilo fecit quod uoluit. Et si quid in parte aliqua enormiter abundauit, per totum spargetur. Indecorum quippe nihil ibi erit, sed quidquid futurum est hoc decet. Resurgent igitur corpora mortuorum sine ulla deformitate. neque illa terrena materies quae descendente anima sit cadauer ita resurrectio ne reparabitur, ut ea quae dilabuntur quantum ad corpus redeant, unde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes ubi fuerunt redite necesse est, alioquin capillis & unguibus immoderata & indecens magnitudo redde erit.

a Tandiu durabit haec praesentatio, donec occurrat non potest, & ideo non est grauitate ferenda.
a Non solum, sed perfectione uirtutis. hic enim paruuli sumus uirtute, & animi.
b Vique ad illud hoc ministerium dicitur, ut iam sicut olim non sumus, & c.
c Pedes dico hos praesentatos. **b** Sensu. **c** Triuantes nostra debilitate.
a Et non circumferamur alio vigente. **b** Doctrina prouocum est quasi uentus temporis.
c Facta. **d** Pro qua gratia sunt.
a Facta. **b** Per homines malitiosos in se, & ad simplicium deceptionem malitiosos.
c Ut sub praetextu ueritatis magis decipiat trahens ad errorem. **d** Non timas, sed fac.
a Adu. **b** Bona, secundum doctrinam. **c** Non esse, uel ex timore
d Assertionem fidei. **e** Per membra. **d** Cooperatione. **e** In omni spirituali dono.
a Nobis prouidens. **b** Regere potens. **c** Bene in illo, quia per illum.
d Ecclesia. **e** Per fidem.
a Vinculis charitatis. **b** Ideo, per fidem, & charitatem, quae iungunt, & faciunt membra Christi subiuicem submissiuare. **c** Exhibet, non solum uoluntate, sed secundum quod unumquodque membrum potest operari.
a Augmentat illos, qui sunt corpus. **b** Tendens. **c** Ideo, illos qui non sunt adfuerit in suam societatem, & hoc totum ex dilectione, quo peccato erit mensura aetatis.
a Non obsecro, ut pius. **b** Quasi praesentatio. **c** Sub testimonio Dei.
a Scilicet. Quia transitoria amant quae suggerit sensualitas. **b** A tenebris.

f qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis corporis secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis fecit in edificationem suam in charitate. Hoc igitur dico, & testificor in domino, ut iam amplius non ambuletis, sicut & gentes ambulat in uanitate sensus sui, tenebris obscuratum

f Christus. unctus de. Et in ueteri Testam. regesangebatur.
g Hoc igitur. Admonet, ut caueat a consuetudine antiqua Gentilitatis. Quia deus tot auxilia ad custodiam dedit unitatis, & quae crescere potestis & ei occurreris. ergo dico, non obsecro ut prius
h Obscuratum. Non parum, & ideo minus mirum, quam de uobis qui estis illuminati, & spem habetis uitae.
 * Chrost. Reuera in uanitate mentis suae obtenebratam mentem habent, fornicantur & adulterantur Graeci. Aetas habet plurimis erroribus refertas, utpote possit in illi domum egresso primus obuia fieri talis quispiam, ut innumera prorsus in illi mala subeundi sit. Ita si famulus scelestus dum calceamenta portigit, sinistram primam exhibuerit, calamitates sunt graues & ignominiosae. Ego ipse domum egrediens. si sinistram pedem primo promouero, est & istud calamitatum indicium. Et si rudat alius, canter uel gallus, ite si quisquam sternuerit, aut quicquid tale sit, non secus quam si innumeris uinculis obstructi essent, & ut dixi, quasi tenebris detenti, nihil non suspicatur

NICOLAUS DE LYRA.

archidiaconus, & diaconi Pastoribus, per quos intelliguntur septuaginta discipuli, seu presbiteri curati. Doctoribus autem quicumque exercentes debite actum docendi, seu praedicandi. 1 Donec occurram. Hic consequenter ostenditur dictae distinctionis duratio, usque. scilicet ad iudicium. Tunc, n. terminabitur tempus merendi, & per consequens promotio inferiorum per superiores ad bonum, & sic cessabunt haec officia, & hoc est quod dicitur, Donec & c. d. Haec officia exercebuntur in ecclesia militante, Donec occurramus omnes in unitatem fidei, & c. i. qui sumus uniti in fide, & cognitione Christi. 2 In uirum perfectum. occurramus Christo uenientem ad iudicium qui est uir omnino perfectus. 3 In mensuram aetatis plenitudinis Christi. omnes. n. resurgent in aetate 33. annorum, quae est aetas plena, & perfecta, & in qua Christus passus fuit. 4 Ut iam non simus paruuli. Nunc enim variantur homines secundum diuersas cogitationes, & actiones & frequenter decipiuntur, & in errorem ducuntur per malorum persuasiones, quae tunc cessabunt. Unde subditur. Et circumferamur omni vento, & c. 5 Veritatem. Ostensa circa corpus Christi mysticum distinctione membrorum, hic consequenter ostenditur connexio eorum. Sicut enim in corpore naturali a capite fit influxus ad quod membra, causans sensum, & motum, & connexionem membrorum, sic a capite Christo in corpore eius mysticum fit influxus gratiae, & uirtutis, faciens connexionem fidelium & mutuam subuentionem ad omne

ad omne opus bonum, ideo dicitur. Veritatem autem. sicut iustitiae, & doctrine. 6 Facientes in charitate, crescimus in illo. i. in Christo, quia per opera bona charitas meretur augeri, ut anela mereatur, & perfici. 7 Ex quo. scilicet capite Christo. 8 Totum corpus compactum, per uirtutem fortitudinis. 9 Et connexum, per uirtutem charitatis. 10 Per omnem iuncturam. i. amicitiam, & communicationem fidelium bonam, 11 Subministrationis. i. per quam unus communicat alteri bonum quod habet a Christo. 12 Secundum operationem in & c. uniuscuiusque membri, quia secundum gradus membrorum ecclesiae competunt diuersis diuersi actus, & maiores, & minores, sicut episcopis, sacerdotibus, & religiosis, & c. 13 Augmentum corporis facit. s. influxus praedictus a Christo capite. 14 Hoc igitur. postquam Apostolus reduxit Ephesios ad seruandum ecclesiae unitatem, hic consequenter eos inducit ad habendum morum honestatem, & primo respectu sui, secundo respectu proximi, ubi. Propter quod. Circa primum inducit eos ad puritatem mentis, & exterioris conuersationis, per quam bene disponitur homo respectu sui, di. Hoc igitur dico, quod sequitur. 15 Ut iam amplius. fidem Christi non habentes, 16 Ambulant in uanitate. i. innitentes sapientiae terrena, quae est animalis & diabolica, Iacob. 3. 17 Obscuratum habentes. quia uita, & maxime. carnis, causans hebetationem mentis, Abierunt

ac metuunt, quibusuis mancipijs feruiliores facti. Iraque ne nos tales simus, sed his omnibus derisis, ac speretis, vt qui in luce viuimus, atque in celo conuersamur.

✽ Amb. Manifestato creatore, & ratione ostensa quam sequi debeat creatura (in fide Dei duntaxat) contestatur illos in Deū, vt nō aliter incedant, vel sentiant quam docētur ne similes gentilib. inueniantur qui nec fidem recipiūt, nec conuersationem, q̄ mandat lex, obscurum habentes sensum, nec contēplentur diuini nominis veritatem. Vana. n. sectantes quæ sunt idololatria, infrenantur a diabolo, ne vnus Deiter incedat vt socios illos suæ perditionis efficiat.

a *A vita Dei.* Augus. Dux sunt vitæ, vna corporis, altera anime. Et sicut vita corporis est anima, sic anima vita est De⁹.

Et quō si anima dederat, morit⁹ corpus: sic anima moritur, si dederat Deus. Anima recedens a luce iustitiæ, quanto magis querit quod inueniat contra iustitiam, tanto pl⁹ repellitur a lumine veritatis, & in tenebrosis demergitur.

b *Desperantes.* Vel indolorij, quod ex Græco trahitur. i. de peccato non dolentes.

✽ Amb. Gentiles futuræ resurrectionis desperatione cæcitatē cordis habere significat. Quasi. n. vltra non futuri vitam suam contaminantur pessima operatione, nolentes se subijcere legi fidei, quæ prohibet voluptatem propter spem vitæ futuræ, quam si idcirco ridendam censent, vt iure dehonestare se, & aliena appetere auidā cupiditate videantur, quasi post hanc transpunctionem nulla sit vita.

✽ Primasius Neceffe est, vt qui de futura (vita) desperant, presentibus hæreant voluptatibus, sicut in libro Sapientiæ dicitur ex persona eorum, qui animam in aere dissolui præsumpserant, venite, & fruamur bonis quæ sunt, &c.

c *Sicut veritas.* Hoc iō dicit, quia sunt quidam in ecclesia qui sub nomine Christi nō sequunt⁹ veritatē q̄ Christus docuit.

d *Deponite.* Non iubet, vt corpus deponatur, sed vt vita in melius mutetur.

Amb.

Ambr. Homo. n. interior si vitia pristina sequitur, verus dicitur. Si autem in nouitate vitæ ambulat, alienus a seculari errore nouus dicitur. Eo igitur corrumpitur, quo veterascit. Ideo ait. *Deponite vos.* i. vetustatem, qua homo interior fit vetus, & corrumpitur.

e *Veterem.* Nonnulli putant, quod verus homo corpus sit, & nouus anima. sed corpus exterior homo ē, anima interior, & in interiori agitur, hæc vetustas, & nouitas. f' *Spiritu mentis* Aug. de trim. Non ibi duas res itelligi voluit, quia si aliud sit mēs, aliud spiritus mētis. Sed quia mēs spiritus est. Simile dictum est. *In explicatione corporis carnis,* i. carnis quæ corpus est. Spiritu mētis, Mens, vel ratio, vel intelligentia imago Dei est, qua præest homo cæteris. qui creatus in agnitione Dei, postquam peccato desipuit, in eadem renouatur vt incipiat illa imago ab illo reformati, a quo formata est.

* Chrysost. Renouari est, quando quod inueterauit, aliud ex alio factum renouatur. Itaque eadem quidem permanet substantia, & idem subiectum, mutatio vero fit circa accidens. Quemadmodum vnum quidem, & idem est corpus, transmutatio vero fit iuxta id quod accidit, ita & hic. Quomodo autem fit renouatio? In spiritu inquit, mentis vestræ. Itaq; si veterem actum quisquam habuerit, nihil proficiet. Actus. n. veteres non feret spiritus.

g *Qui secundum.* Cōceptus est. n. in vtero uirginali, opere spiritus sancti de semine mulieris sine semine uiri, hoc nouum fuit. Vnde Ier. *Nouum faciet dominus super terram. Mulier circum dabit uirum in gremio uteri sui.*

Vel. *Secundum Deum.* i. ad imaginem Dei creatus in iustitia, & sanctitate, quæ peccando perdidit.

h *Propter quod.* Exequitur partes ueteris, & noui hominis.

i *Cum prox.* Etia Gētil, q̄ oīs hō proximus cōditione primæ natiuitatis, uel spe conuersionis oīs debet putari proximus.

k *Irafcimini.* i. indignamini uobisipsis tanta uehementia, ut peccate desistatis, q̄ super hāc irā nō occidit sol iustitiæ, sed potius

propter

postea quom dolere desierunt.

lib. 14 c. 26

E Colo. 2. b

lib. 3. c. 20. & lib. 6. c. 24. 27. & 28. & li. de spiritu, & anima cap. 10

psal. 4. a

Ier. 1. d

Aug. 1. cont. mendac. ca. 6 Zech. 8. c Aug. in psal. 4

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Alienati a via.* quæ non excusat, sed magis aggrauat, in quantum est per propriam malitiam acquisita.

2 *Qui desperantes.* se posse vitia dimittere propter habitum prauum acquisitum, & inclinatem per modum naturæ. propter quod tales se exponunt sine freno carnalibus vitijs, ideo subditur. 3 *Semetipsos.* Quantum ad inhonestatem sensuum, vt aspectibus, oculis, tactibus impudicis.

4 *In opera.* quantum ad præparationem operis.

5 *Inmenditiæ.* s. anime, & corporis. Alter potest exponi.

Qui desperantes, & c. s. de præmio in alia vita, semetipsos tradiderunt impudiciæ propter quod in persona talium dicitur. Sap. 2. a. Nos ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus quasi non fuerimus, & c. Venite ergo, & fruamur bonis qua sunt, & c. Sequitur. Nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra, & c. Et quia pecunia ministrat materiam, seu facultatem talibus vitijs, ideo subditur. 6 *In auaritiā.* per quam illicite acquiritur pecunia. 7 *Vos autem.* i. euangelium Christi, quod docet contrarium. 8 *Si tamen illum.* i. intellexistis.

9 *Et in ipso.* non solum speculatiue, sed etiam practice.

10 *Sicut est veritas.* qui cæpi facere, & docere, Act. 1. a. ideo subdit.

11 *Deponite vos secundum.* i. relinquitte vitia, in quibus fuisistis tempore Gentilitatis.

Vete-

12 *Veterem hominem.* i. Adam, qui dicitur deponi, quando resistitur inclinationi carnis corruptæ ab Adam contractæ.

13 *Qui corrumpitur.* i. licet delectetur secundum carnem, corrumpitur tamen vitijs secundum mentem, & etiam secundum carnem. Dediti. n. carnalibus vitijs citius moriuntur cæteris.

14 *Renouamini autem spiritu.* i. in spiritu, qui est in vita mentis vestræ.

15 *Et induite nouum hominem.* i. Christum per ipsius imitationem.

16 *Qui secundum.* secundum humanam naturam.

17 *Iustitia, & sanctitate.* quia non fuit in eo duplicitas aliqua; vel hypocritis. 1. Pet. 2. d. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

18 *Propter quod.* Hic consequenter Apostolus informat de moribus respectu proximi. Ad quem se bene habet homo per veritatem in ore, zelum bonum in corde, largitatem in manu, & benignitatem in affectu primum ponit di. *Propter quod deponentes mendacium.* per quod proximus defraudatur.

19 *Loquimini.* per quam cum eo recte uiuitur. 20 *Quoniam sumus inuicem membra.* propter quod debemus nos mutuo iuuare. Consequenter ponit secundum di.

21 *Irafcimini.* ira per zelū, quæ nō est cōtra naturā, sed contra eius uitium. Sed qm̄ in hoc mensura rationis de facili exceditur,

potius illi irradiat. Irascimini. Amb. Quod est naturalis motus animi contra peccantes, sed ne modum excedendo peccetis asperius arguendo, unde Salomon *Noli esse nimis iustus qui perit in iustitia sua.* Temperanda est ergo iustitia, ut & Deus suffert iniquos, ut aliqui ex eis corrigantur.

Ecc1.7.c.

Sedulus. Evidenter hoc dicit vitijs, & furari vestro, ne conuenientibus vobis solusititae Christus incipiat ppter iracundiam vestram mentibus obscuratis occidere, & discedete illo locum diabolo in vestris cordib. praebeat.

† Tac. 4. b
† operando

† spureus

* Primas. Non mentem ira inebriet sed seueritas dispensetur, nec tuam iniuriam, sed fratris animaduerte peccatum. Vel irascimini vobiscum, in aliquod praeuenimini.

Aug. in psal. 57. & 57
† maledictia.
† Col. 3. b

a Sol non. Vult ut ira non duret, quia si durat, datur occasio diabolo. iratus, n. male cogitat, & sic se diabolus inserit, ut mala peragat, Sol non occi. Christus mentem non deserat, qui cum ira nunquam habitat.

Porte diaboli
duz.

Aug. serm. 72.
de tem. & in
psal. 41.
1. Pet. 5. b

b Nolite locum. Aug. in psal. 60. Duae sunt portae, quib. diabolus intrat, cupiditas, & timor de terrenis. Eisdem in contrarium versus Deus intrat. Illi sunt claudende, isti aperiendae.

* Chrys. Per iram inuicem impugnare, est locum dare diabolo. Oportet. n. omnes pariter esse mutua compactione constipatos, & simul illi resistere. Quemadmodum (n.) quaedam lapides bene compacti sunt, nihilque vacuum inter se habent, firmi & infraeli perstant, si vero vel foramen acus duntaxat quod vtrunque penetret, aut scissuram, quae capilli locum habeat, fieri contigerit, omnia dissoluuntur, ac pereunt, ita & diabolus, donec compacti quidem ac bene compacti fuerimus, nihil suorum omnino poterit inferre.

c Omnis sermo, &c. Amb. In Dei namque seruo omnia bona debet videri, nec ex aliqua parte puritas eius det maculati,

† Et nolite. Per inobedientiam predicatorem veritatis, quod est spiritum sanctum contristare quantum ad vos. Quod non debetis in quo vos quasi cera sig. & eius imagine vobis relicta. Vel estis signati. i. discreti a malis. Nolite contrist. spiritum sanctum. Aug. Spiritus sanctus in se immutabilis, sed in sanctis sicut gaudere de profectibus aliorum, tristari de lapsibus, quod venit ex charitate quam facit, & ita deo dicitur contristari, quia hoc facit in suis. Ut Deus dicitur scire, quando scire facit, & requiescere ab operibus, quae valde bona fecerat, quae facit requiescere, cum bona opera fecerimus.

a & nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam vestram.

b Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, iam non furetur; magis autem laboret operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est, ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus.

d Et nolite contristare spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

† Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

a Vobis de praeteritis peccatis, quod est penitere b Vltimus peccare desinit. c Splendor rationis, vel Deus, ad per iram quasi per mentem interpositum obscuretur vobis.

a Idem si quis etiam irascit, quod est tentatio diaboli b Perseuerando in ira. c Alio partes veteris hominis. d Aliquo dolo qui auferat.

a Non solum per seruos. b Non praua opera lucri

a Et si fuerit corde conceptus b Nec bonus inuititer dicendus

a Ita opportune, & circumspecte procedat. b Idem ut sit gratus audientibus.

a Gaudet si de eo proficimus, aliter tristatur, i. desinit b A vobis per mala opera fugando. c Quia ipse est. In cuius gratia. d Quasi cera sigillo forma nominis vobis impressa.

Idem in die baptismi. Et. Distis, & factis mordacibus. b Subitus furor.

a Quae est si minor sublimatur. De ira venit. b De indignatione quasi vox infanti. c Contentio. c De clamore. Vbi falsa de Deo dicuntur. d Quia illis pressis poterat malum in corde teneri, subdit.

a Cordis. Quia perniciem possent praestare. In Deum, & in sanctos. b Partes noui hominis persequitur. c Lari de facultatibus vestris. d Affectu, & compassione mentis.

† Esti non est quod dent. a In vos commissa, alioquin Deus repellet dimissa, sicut in euangelio de seruo nequam legitur. b Per Christum.

etiam contristentur lapsu, vel peccatis, de quorum fide, a pietate gaudeant, quae tristitia laudabilis est, quia venit ex electione, quam spiritus sanctus infudit. Propterea & ipse spiritus sanctus dicitur contristari ab eis, qui sic agunt, ut eorum factis contristentur sancti, non ob aliud, nisi quia spiritus sanctum habent, quo dono tam boni sunt, ut eos mali sufficerent, hi maxime quos bonos fuisse, siue nouerunt, siue crediderunt, quae perfecto tristitia non solum non culpanda verum etiam praecipue laudanda, atque praedicanda est.

e Omnis amaritudo. Amb. Haec etiam si fiant accidentibus causis, tamen temperanda sunt.

f Blasphemia. Aug. Est per quam de ipso Deo falsa dicitur. Et ideo peius est blasphemare, quam peccare, quia peccando falsa rei adhibetur tunc Deus. Blasphemando de ipso Deo falsa dicuntur.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

propter quod legitur de Platone, quod seruum suum peccantem tradidit alicui paruum, ne ipsam mensuram rationis iratus excederet.

Plato
soluit

- 1 Et no. peccare, mensuram rationis excedendo.
- 2 Sol non oc &c, quasi dicat si ira mensuram rationis aliquantulum excedit, tamen cito transeat, Tertium autem ponit di.
- 3 Qui fu. ante conversionem de Gentili errore.
- 4 Iam non fu, Christianitatis tempore.
- 5 Magis autem la. diligenter, & strenue.
- 6 Ut habeat, &c, non solum ad sufficientiam suam, sed etiam ad releuandam proximi indigentiam.
- 7 Omnis ser. Hic consequenter ponit quartum di. Omnis ser. ma ius, &c. Ex abundantia. n. cordis os lo. Mat. 12. c. & ideo sermo manus non proced. t. ex corde benigno.
- 8 Sed si quis, s. sermo exeat de ore vestro.
- 9 Bonus. supple sit.
- 10 Ad aedificationem fidei. i. fidelium, ideo subditur.
- 11 Ut det gratiam audi. i. ut sit eis gratus. Et quia debet homo magis vitare offensam Dei quam hominum. ideo subditur.
- 12 Et no. con. spiritum san. Dei. ipsum peccatis vestris ad iracundiam

- diam prouocando.
- 13 In quo signa. estis. per sacramentum baptismi, in quo char. ter imprimitur.
- 14 In die redemptionis. Licet. n. dies redemptionis humanae generaliter sit dies passionis Christi, quae tamen in baptismo effectus vni. passionis applicatur plenarie cuilibet baptizato specialiter, ideo dicitur tunc dies redemptionis suae. Et quia baptismus dicitur noua regenerationis, & per consequens totius malignitatis ablatio, subditur.
- 15 Omnis amaritudo quantum ad rancorem, & odium.
- 16 Ira. quantum ad vindictae appetitum.
- 17 Et indi. quantum ad duritiam faciei.
- 18 Et cla. quantum ad contentionem contra proximum.
- 19 Et blas. contra Deum.
- 20 Tollatur a vobis. in Christo renouatis.
- 21 Cum omni mali. ut sic generaliter omne vitium excludat. Et per oppositum concluditur.
- 22 Estote autem inuicem men. bona communican. do.
- 23 Misericordes. mutuam indigentiam releuando, & in m. compatiendo.
- 24 Donantes inuicem. offensas remittendo.
- 25 Sicut & Deus in Christo. i. per Christum.
- 26 Donauit vo. remissionem peccatorum.

CAP.

A D D I T I O.

In c. 4. vbi dicitur in post. Ex quo. scapite Christo totum corpus compactum. Totum corpus, s. Christi mysticum est compactum per virtutem fidei,

fidei, quia in quantum fides est vna, oēs fideles efficiuntur vni corpus, et per fidem informantur, sicut corpus humanum est sine anima est vnum corpus organici integritate, & connexum per virtutem charitatis, quae est forma fidei, per quam corpus ecclesiae animatur.

latur fidei: per quam corpus ecclesie assimilatur corpori organico animato per omnem juncturam subministracionis, quia sicut in corpore humano organico per iuncturas distinguuntur membra secundum diuersa officia, sic in corpore Christi mystico diuersa membra ecclesie diuersis operationibus deputantur, de quo subdit, secundum operationem mensuram vniuscuiusque membri.

R E P L I C A.

In c. 4. vbi Apostolus probat connexionem membrorum ecclesie ad vnū caput, qd est Christus, ita & postil. exponit. Burg. aut volēs aliquid specialitatis dicere, dicit totū corpus Christi mysticū cōpactū per virtutē fidei, quia inquantū fi-

des est vna, oēs fideles efficiuntur vnum corpus, et per fidē informē, sicut corpus humanum et sine anima est vnū. Sed illa Burg. additio v̄ erronea. Nā error v̄ dicere Christum fore partē corporis mystici inanimati, quia p̄ solā charitatē, q̄ est forma, & anima fidei, Christus cōiungit̄ mēbris, & mēbra Christo. Fides n. informis nō facit aliquē esse mēbrum Christi, nec mēbrū ecclesie nisi scdm̄ quid, vel verius putri dū, quia per fidē informē quisquis est in ecclesia, est in ea solū numero non tū merito. Sicut igit̄ a scdm̄ quid ad simpliciter nō valet argumentū, ita et scdm̄ fidē informē non d̄ corpus Christi cōpactum, nisi scdm̄ quid. Sicut homo mortuus non d̄ homo, nisi cum determinatione distrahente.

CAP. V.

C A P. V.

L N odorem suauitatis. Arg. Si Christi mors

Deo fuit suavis odor ergo mortem eius libenter accepit. Nō ergo peccauerūt qui illum crucifixerūt. Sed non est ita, quia iniuste iustū occiderunt. Qui patris est sua uoluntate oblatū est, sicut & Iudas quid habet nisi peccatum in tradendo Christum? Nisi tamen se traderet Christus nō eum traderet Iudas. Tradidit Iudas Christum, tradidit se Christus. Sed ille agebat negotium suae uenditionis, iste nostrae redēptionis. ideo ille impiē deliquit, hic misericorditer egit. * Chrys. Vides qd̄ pro inimicis pati, odor sit bonae fragrantiae, uictima acceptabilis? Quod si mortuus

Et quia Deus donauit. Nunc, Inuicem uobis condonando. Tunc filii charissimi.

Stote autem imitatores Dei, sicut filii

charissimi, & ambulatē in dilectione,

sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationē

& hostiam in odorem suauitatis. Fornicatio autem, & omnis immundicia, aut auaritia, nec nominetur in uobis, sicut

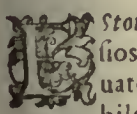
deceat sanctos, aut turpitudō, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quae ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio. Hoc autem scito te intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hereditatem in regno Christi, & Dei.

Nemo uos seducat in anib. uerbis, propter hoc enim uenit ira Dei in filios diffidentiae. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem

tuis fueris pro illis, tum demum eris uictima. Istud. sc̄ est imitari Deum. * Prima. et Seduli. Suauissimus Deo odor est charitas. Aug. lib. 50. hum. vi. tima. **b Auarus.** Auaritiā idololatriae aequat, quia illum auatum significat cuius Deus nummus est, vel quia res Dei quas Deus uult seruire indigentibus usurpat sibi, et recondit, et Deo p̄fert, sicut idololatria Dei honorificetiam. * Panaf. et Seduli. Auarus dū solidos seruit, et pecuniae famulatur, de qua nec sibi nec alijs prospicit, utique etiam modū simulachrorū non incongruē idolis seruire dicitur. **Amb.** Vel auarus est adulter, qui sibi res alienas usurpat. i. alienam uxorem. **c Inanibus uerbis.** Omnes eorū rationes

NICOLAVS DE LYRA.

C A P. V.

Stote autem, &c. Postquam Apostolus instruxit Ephesios in moribus uerbo, hic consequenter idem facit Saluatoris exemplo. Et primo proponit exemplum imitabile, di.

- 1 **Estote autem imitatores, &c.** q. d. aliter essetis filii degeneres, & per consequens a Deo reprobandi.
- 2 **Et ambulatē.** Hic consequenter inducit Ephesios ad imitandum Christum qui est exēplar uerum, & primō in seruire charitatis, secundo in decore sanctitatis, ibi. **Fornicatio.** tertio in splēdore cognitae ueritatis ibi. **Uideat itaque.** Circa primum dicit. **Et ambulatē in dilectione.** procedendo per bona opera ad augmentū charitatis.
- 3 **Sicut & Christus dilexit nos.** Ly sicut, non importat aequalitatem, sed quandam conformitatem.
- 4 **Et tradidit semetipsum pro nobis.** q. d. ita debemus in necessitate pro salute fratrum animas ponere.
- 5 **Oblationem, & hostiam.** Deo in cruce.
- 6 **In odorem suauitatis.** Fuit. n. illa oblatio Deo acceptissima: quia processit ex maxima charitate.
- 7 **Fornicatio.** Hic consequenter inducit ad imitandum Christi munditiam, secundo circa hoc remouet errorem, ibi. **Nemo uos seducat.** Circa primum dicit. **Fornicatio autem.** quae est concubitus soluti cum soluta.
- 8 **Et omnis immunditia.** ut per hoc includantur omnia ad uitium luxuriae pertinentia.
- 9 **Aut auaritia.** i. immoderata concupiscentia pecuniae. Vnde dicitur auarus, quasi auisus aris.
- 10 **Nec nominetur in uobis.** i. sic a talibus sitis elongati, quod non possitis in aliquo notari.
- 11 **Sicut deceat sanctos.** i. Christianos qui dicuntur sancti, quasi sanguine tincti, quia Christi sanguine redempti.
- 12 **Aut turpitudō.** in dissoluto gestu.
- 13 **Aut scurrilitas.** i. iocularitas.
- 14 **Quae ad rem non pertinet.** i. nihil ualet, sed magis nocet. Si enim

enim dicatur uerbum iocosum propter causam aliquam recreationis honestam, non nocet, sed magis ualet ad recreationem spiritū. Vnde & 4. Ethi. circa hoc ponitur a Philosopho quaedam uirtus quae dicitur eutrapelia, qua aliquis scit conuertere dicta, vel facta ad solatium honestum.

- 15 **Sed magis gratiarum actio.** Deo, & hominibus de beneficijs acceptis. Consequenter praedictorum uirtutum ponit causam, dicens. **Hoc autem scitote intelligentes.** Et patet litera hoc excepto.
- 16 **Aut auarus, quod est idolorum seruitus.** non proprie, sed similitudinariē, quia de censu facit Deum suum, ipsum ceteris praeposendo.
- 17 **Nemo.** Hic consequenter remouet errorem. Dixerunt. n. aliqui, quod prouidentia Dei non se extendat ad actus humanos, in quorum persona dicitur Iob 22. c. **Circa cardines cali perambulāt, nec nostra considerat.** & per consequens non punit facta hominum, nec remunerat. Hunc errorem remouet di. **Nemo uos seducat in anib. uerbis.** Dicere. n. quod prouidentia Dei non se extendat ad actus humanos, est multum inane, quia sequeretur ipsum multa ignorare, quae scimus nos, quod est inconueniens, sicut arguit philoso. 1. de anima contra Empedoclem.
- 18 **Propter haec enim.** quia aliqui credebant Deum facta hominum non punire, nec remunerare.
- 19 **Uenit ira Dei.** i. eius uindicta.
- 20 **In filios diffidentiae.** i. super illos qui diffidebant de diuina remuneratione, ut dictum est, & tales uidentur fuisse illi qui perierunt in diluuiō.
- 21 **Nolite ergo effici participes eorum.** in culpa, ne sitis socii in poena.
- 22 **Eratis. n. aliquando tenebrae.** i. inuoluti ignorantia tempore Gentilitatis. Et dicit tenebrae in abstracto, ad designandum magnitudinē erroris, sicut de homine multum largo dicitur, quod est ipsa largitas q. d. Apostolus. Non est mirum si tunc eratis inuoluti enormibus peccatis.
- 23 **Nunc autem.** id est, post conuersionem uestram ad Christum, estis.

Snes sunt inania verba, fructu vacua ad supplicia trahentia.
A *Fructus e.* Hinc opera sunt fructus, & opus lucis.
B *Et iustitia, &c.* Vel iustitia, & veritas sunt partes bonitatis. Et est sensus. *In omni boni, & prodest, iustitia, & veritate.*
C *Redarguite.* Ut alibi ait Apostolus. Hoc agite, ut fortis terribiliter personet increpatione, & incus lenitatis teneat dilectio. Duo contingit, vt. s. non communicent consentiendo, & redarguant. His. n. duobus modis non te maculat malus, si non consentis, etsi redarguis. Vtrunq; complexus est Apostolus, dicens. Nolite communicare, nolite consentire, laudare et approbare. Et quia parum est non consentire addit. Magis autem redarguite. i. reprehendite, corripite, coercete. Et est sensus. Non sitis consentientes malis approbando, neque ne glitantes arguendo, neque superbientes insultanter arguendo.

spiritus.

tenim

tenim

† Ex pergit te.
 Aug tract. 12 in Iob.
 † Ro. 12. a
 1. Tel. 4. a.

† occasionem opportunitatem.

Duo contingit, vt. s. non communicent consentiendo, & redarguant. His. n. duobus modis non te maculat malus, si non consentis, etsi redarguis. Vtrunq; complexus est Apostolus, dicens. Nolite communicare, nolite consentire, laudare et approbare. Et quia parum est non consentire addit. Magis autem redarguite. i. reprehendite, corripite, coercete. Et est sensus. Non sitis consentientes malis approbando, neque ne glitantes arguendo, neque superbientes insultanter arguendo.

d *Omnia autem.* Sed redarguenda sunt, quae sic manifestantur sepe per confessionem & poenitentiam: & ideo arguendum est, quia quod sic manifestatur, vertitur in lumen. vel illi mali manifestantur sibiipsis, quod mali sunt, & ideo arguendi, quia sic incipiunt esse lumen. Vel redarguite. *Omnia autem, &c.*
e *Omne enim quod mali.* i. malus cum sibi innotescit esse malus. * *Amb.* In manifesto ambiguitas non est, neque excusari potest quod palam delictum est. Sicut. n. apparet sole diem esse negari iam non potest, ita nec manifesto peccato oburgatio falsa videtur. * *Primalius.* Sicut ad Corinthios ait, Occulta etiam cordis eius manifesta fiunt.
f *Lumen est.* i. per poenitentiam incipit conuerti in bonum.
C *Lumen est.* non ambiguum, nec potest excusari, quod palam dictum est.

Aug. in ps. 61.

g *Surge.* per confessionem. *Et exurge.* per satisfactionem. *Amb.*

* *Amb.* Dormitionem hanc stupore mentis significat, qua alienatur a vero. Alienatio vero hanc species mortis est. Ex qua resurgere commouetur, vt respiciens agnoscat ueritatem, quae est Christus. Perfidi ergo & vitiosi demersi in cenum sub desperatione vitae, vt resurgant siue emergant ad-

monentur, & habeant partem cum Christo, vt de tenebris transeant ad lucem, & a morte ad vitam.
 * *Sedulius.* Ego secundum ingenium meum omnes editiones veterum scripturarum, ipsa quoque Hebraeorum volumina diligenter euertilans, nusquam hoc scriptum reperi, nisi forte hoc dicamus, quemadmodum olim prophetae in edicione populi loquebantur. Hae dicit dominus. Et quomodo Dominus loquutus est. Ita & Apostolum spiritu sancto plenum, repente in verba, quae in se Christus loquebatur erupisse, atque dixisse. *Hec dicit Dominus.* Nec non & illud est differendum quod vni, atque eidem dicitur, quasi dormienti. *Surge qui dormis,* quasi mortui, *Exurge a mortuis.* Igitur quia & spiritus est hominis, quae semper in bona parte scriptum inuenimus, & anima, cuius infirmitates, & mortes legimus peccatorum, id quod nunc dicitur. surge qui dormis refertur ad spiritum. Et quod sequitur, exurge a mortuis anima coaptetur. Anima. n. quae peccauerit ipsa morietur. Spiritus mortem nunquam legimus. Christus vero orietur ei, qui surrexit a mortuis: & ex mortuis fuerit suscitatus.
h *Redi. tem.* vel quod minus fecistis in uno tpe, restituite in alio dimidiantes dies quos impij non dimidiant. Alia. n. dimidiant, alij implent dies, alij nec incipiunt. alij moriuntur in Aegypto, alij in deserto, alij in terra. Nec mirum si minus fecistis, quia mali dies, nec possunt omnia agi pro libitu.
i *Dies mali sunt.* Propterea nolite fieri. pro malitia, & miseria hominum dicuntur dies mali. Ceterum dies isti quantum pertinet ad

ad

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 *Lux in domino* per claritatem gratiae, & notitiae, ideo concludit.
- 2 *Et filij lucis ambulate.* procedendo de virtute in virtutem.
- 3 *Fructus. n. lucis.* i. eius opus.
- 4 *Esti. omni bonitate.* quo ad seipsum.
- 5 *Et iustitia.* quo ad proximum.
- 6 *Et veritate.* quo ad Deum fideliter ei seruiendo. ideo subdit.
- 7 *Probantes.* i. discernentes.
- 8 *Quid sit beneplacitum Deo.* Serui. n. fideles diligenter inquirent implere beneplacitum dominorum.
- 9 *Et nolite communicare, &c.* i. peccare cum peccatoribus, sed magis eos arguite.
- 10 *Quia. n. in occulto fiunt.* propter quod praedicantes contra vitia turpia. non exprimunt ea directe, sed per circumlocutionem. Quod autem fideles qui sunt lux in domino, vt dictum est, debeant talia arguere, ostendit dicens.
- 11 *Omnia autem quae arguuntur.* tanquam reprobata.
- 12 *A lumine. verae doctrinae.*
- 13 *Manifestantur.* talia esse.
- 14 *Omne autem quod manifestatur lumen est.* participatiue, in quantum ponitur in luce. Et ad hoc arguuntur vitia, vt peccatores eorum turpitudinem cognoscentes, resiliant ab eis, vt fiant lux in domino.
- 15 *Propter quod dicit.* Spiritus sanctus per me.
- 16 *Surge qui.* in peccatis marcescendo.

- 17 *Et exurge a mortuis.* ab infidelibus te separando qui dicuntur mortui, Matt. 8. a. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.
- 18 *Et illuminabit te Christus.* per fidem charitate formatam.
- 19 *Videte.* Hic consequenter Apostolus inducit Ephesios ad imitandum Christi sapientiam, quae est sapientia Dei patris, ut dicitur 1. Cor. 1. c. *Videte itaque quomodo caute.* amb. societates prauorum declinando. 20 *Non quasi insi.* qui talibus se immiscerent, distinguere nescientes bonum a malo.
- 21 *Sed vt sci.* qui circa bona, & mala optime iudicant, illa prosequendo ista fugiendo. In quacunque. n. arte dicitur sapiens, qui bene iudicat de prosequendis, & vitandis secundum artem illam. Sicut sapiens miles in arte militari dicitur, qui scit bene iudicare de expediendis ad consecutionem victoriae, & oppositis vitandis, &c. Et eodem modo est in moribus.
- 22 *Redimentes tempus.* bonis operibus insistendo habita opportunitate temporis.
- 23 *Quoniam dies mali sunt.* i. quia frequenter ex improviso impedimenta superueniunt. 24 *Propterea.* i. de futuris non prouidentes. Dicitur. n. prudens quasi procul videns. i. a longe sibi prouidens ante factum, & per oppositum imprudens. Veruntamen, quia hic accipitur prudentia in his quae pertinent ad salutem, ideo subditur. 25 *Sed intelligentes quae sit voluntas a qua expectatis remunerari.* Et quia vitia carnis obumbrant intelligentiam, ideo subditur.

Et

Et

ad spacia horarum ordinati sunt. Ducunt enim vices, agunt tempora. oritur enim Sol, & occidit, trahunt tempora. Cui molesta sunt tempora, si hoies sibi non sunt molesti? Dicuntur ergo dies mali, ut dixi, propter miseriam hominum, & malitiam. Sed miseria hoies communis est: non debet ergo malitia esse communis. Ex quo enim lapsus est Adā de paradiso, nunquam fuerunt dies nisi mali. quod ostendit puer qui nascitur, qui a ploratu incipit. Nondum loquitur, & iam prophetat in labore se futurum, & timere. Redimamus ergo tempus. Redimit qui perdit, i. dat de suo, ut vacet Deo, quasi det nummum pro vino. Das nummum, & emis vinum. Aliud das, aliud accipis aliquid amittis, aliquid acquiris: Sic ergo perdis nummos, ut emas tibi aliquid. Sic perdas de tuo, ut emas tibi quietem. Vnde si quis vult tecum iudicio contendere, & tunicam tollere, dimitte ei, & pallium, ut habeas quietum cor, ne perdas tempus vacandi Deo, a quo vult te auocare damno, & litibus.

a Subiecti inuicem. Amb. Non solum auditores prelati, sed etiam prelati subditis: in charitate eis seruiendo, & humiliter curam gerendo Nam et si dignitas maior est, administrativa tamen est. Vnde Apostolus. *Omnia me seruum feci.* Est ergo maiorum, saluat tamen dignitate, seruire, sicut minorum est humiliter obedire, hanc autem

a Nihil minus conuenit alios arguenti. **b** Ex quo procedit motus malus, vnde tollitur auctoritas redarguendi.

tas Dei. † Et nolite inebriari vino, in quo est † luxuria; sed

a Dona Spiritus sancti. **b** Hoc modo potentes impleri spiritu, si vos intelligitis, & vos minus intratis de his que dicitis, scilicet psalmis, qui ad bonam operationem admoent: & hymnis, qui de laudibus Dei, & canticis, que de aeterno gaudio, & ideo spiritualiter spiritualia intelligenda sunt, & post locutionem horum cantantes. Deum laudantes, & de aeternis exultantes, sicut hymnus, & canticum docet, & psallentes opere, ut psalmus docet.

impleamini spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus: † cantantes, &

a Spontanea uoluntate. **b** Ad gloriam Domini, non uestram. **c** Pro prosperis, & aduersis.

psallentes in cordibus uestris: domino gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi

a Quia Deus est creator. **b** Quia pater est Christi natione aeterna, nobis adoptionis gratia. **c** Humiliter curam gerendo. **d** Casto timore Dei, qui humili aeternam mandauit.

a Deo, & patri. **b** Subiecti inuicem in timore † Christi. † Mulieres uiris suis subditae sint sicut domino: quoniam uir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiae, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Deo in Christo, ita, & mulieres uiris in omnibus. † Viri diligite uxores uestras, sicut, & Christus dilexit ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquae † in uerbo uita, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam: † non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta, & † immaculata. † Ita, & uiri debent diligere uxores suas, ut corpe sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit,

tem tam maiorum quam minorum ordinata subiectio, debet esse in casto timore Christi, qui humilitatem mandauit. **D** *Matth. 23. d.*

b Mulieres. Hucusque communiter de motibus egit, nunc quadam singulis ordinibus suadet.

* Primas. Non eos sicut Corinthios lactabat incontinentes, sed perfectio cibo continetia nutrebat, timet ne in plenisque cessante carnis officio aut in mulieribus subiectio, aut in uiris cessaret charitatis affectus, & non tam continentiam quam diuortium docuisse videretur.

† luxuris

† 92. dist. c. 1.

c Non habet maculam, &c. Quia per actionem bonam munda est a macula, & per spem tenet ad superna. proinde uestis eius in monte tanquam nix dealbata effullit quae significabat ecclesiam omnimacula peccati mundatam, quae per Christum in ligno crucis extensionem extensa est a ruga, & desiderio ad celestia. *Non habentem nunc maculam, aut rugam, sed ut sit hic per bona opera.*

† Aug. ser. 29. de verb. Apol. Iord. 17. a. Tractat. 15. in Io. in psal. 50. & 132.

d Et immaculata. In abstinentia mali. Vel: tunc sanctam per gloriam, immaculatam, per corruptionis remotiorem. Sicut Christus tunc sanguinem, ut lauaret maculam ecclesiae, & extendit se in cruce, ut tolleretur: sic & uiri si opus est debent mori pro faluandis uxoribus, & uerbo uita eas instruere, ut exhibeant eas Deo.

† Dei

† 32. q. 6. c. fi. de sac. uict. c. unico. Cor. 11. a. Coloss. 3. c. 1. Pet. 3. a.

† Col. 3. c.

† irreprehensibilis

F *Aug. 1. 21. ebr. Paul. cap. 7. & tract. 2. in Io.*

Sicut

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et nolite inebriari uino. *Per uitium gulae.*

2 In quo est. *Id est, per quod.*

3 Est luxuria. *Vnde dicit Hiero. Venter mero est uas declinat cito ad libidinem. Venter enim, & genitalia sunt membra propinqua, & ex uicinitate membrorum designatur propinquitas uitiorum.*

4 Sed impleamini Spiritu sancto. *Qui datur sobriis, & castis.*

5 Loquentes. *Id est, ad inuicem, & unusquisque sibi ipsi.*

6 In psalmis, & hymnis. *Vnde dicitur Act. 2. a. Quod repleti Spiritu sancto ceperunt loqui varijs linguis magnalia Dei.*

7 Et psallentes in cordibus uestris Domino. *Id est, intentionem huius laudis ad Dominum dirigendo.*

8 Gratias agentes. *Quia gratitudo beneficii accepti disponit ad receptionem alterius.*

9 Subiecti inuicem in timore Christi. *Qui est timor castus, & charitati annexus.*

10 Mulieres. *Postquam Apostolus instruxit de moribus Ephesios generaliter hic consequenter idem facit quantum ad diuersos status specialiter quorum partes patebunt proseguendo. Primo igitur instruit personas iunctas matrimonio: & primo uxores di. Mulieres uiris suis subditae sint. Eis in licitis, & honestis obediendo. Naturaliter enim imperfectiora subduuntur regimini perfectiorum: mulieres uero sunt imperfectiores uiris quantum ad sexum, quia femina est masculinior, & quantum ad intellectum. deficiunt enim a uiris in discre-*

discretionem. ideo subditur.

11 Quoniam uir caput est. *A capite enim in quo uigent omnes sensus, dependet regimen totius corporis: sicut Christus est caput ecclesiae, quae est eius corpus mysticum.*

12 Viri diligite. *Hic secundo instruit uiros di. Viri diligite uxores uestras. Propter hoc enim mulier facta est de latere uiri, quia debet esse sibi coniuncta per fidelem dilectionem.*

13 Sicut & Christus dilexit ecclesiam. *Cuius est caput.*

14 Et seipsum tradidit pro ea. *Ex charitate maxima.*

15 Ut illam sanctificaret. *A peccatis mundando sanguine suo.*

16 Mundans eam lauacro aquae. *In baptismo per quem communicatur Christi passio quantum ad effectum, ut supra dictum est.*

17 In uerbo uita. *Nam accedente uerbo ad elementum fit sacramentum.*

18 Ut exhiberet ipse sibi gloriosam. *Tanquam sponsam claritate fidei, & morum resurgentem. Gloria enim a claritate dicitur, quasi clara, e. mutata in g.*

19 Non habentem maculam, aut rugam. *Id est, peccatum mortale patens, nec latens. Vel aliter: Non habentem maculam, &c. Id est, mundam, & simplicem sine ruga duplicitatis.*

20 Ita & uiri, &c. *Quia sunt una caro, ideo subditur: Qui suam uxo. dili. seipsum dili. Quia sicut dicitur Matth. 19. a. Itaque iam non sunt duo, sed una caro.*

21 Nemo enim. *Ratione utens.*

22 Car. sua odio habuit. *na et sanctus macerans eam non facit ex eius odio, sed*

secundum Gl. q. dat de suo, vt Deo vacet, Luc. 6. e. Qui aufert q. tua sunt, ne repetas. Et hoc necesse est. Quia dies mali sunt, i. multa occurrunt impedimenta, q. impediunt hominem, ne possit Deo vacare. Et dicuntur dies mali, ppter malitia, & miseria hominum, Matt. 6. d. Sufficit diei malitia sua. Alio modo legitur de tempore praeterito sic: Redimentes, s. tps praeteritum, tanquam quid carum, & preciosum, i. redimentes in vno tpe quod minus fecistis in alio, vt sic sitis dimidiantes dies non sicut mali, q. non dimidiant dies suos, sed totum diem in malo expendunt. Boni autem, & si aliquid diei expendunt in malo, residuum autem expendunt in bono. Nec mirum si minus fecistis in praeterito. Quonia dies mali sunt, id est, multa

multa occurrerunt impedimenta. Gene. 47. b. Dies peregrinationis meae pauci, & mali. Et quoniam dies mali sunt. Propterea nolite imprudentes fieri, scilicet indiscreti. Haec ille.

ADDITIO III.

In eodem cap. vbi dicitur in postul. De carne eius, & de ossibus eius.

Super hoc quod dicitur; De carne eius, &c. Gl. in cuius rei figura Adam qui erat forma futuri cum de costa sua facta mulierem vidisset dixit. Hoc os de ossibus meis, & caro de carne mea. ficut. n. Eva de Adā facta traxit ab eo carnem, & ossa, ita nosa Christo instituti sumus in ossa, s. robusti. alij vero, vt caro, s. infirmi.

ECAP. VI.

Hij obedite parentibus. Sequitur. Primum

inter mandata que ad hominem in secunda tabula. Ad duo namque; precepta charitatis Dei, & proximi pertinet decalogus. Ad primum preceptum Dei tres corde pertinent, id est, tria mandata, quia Deus trinitas est. Ad alterum vero preceptum, s. proximi septem chorda, i. septem mandata. Et illa tria ad Deum pertinentia in prima. Et alia septem ad proximum, in secunda tabula scripta erant. Inter que hoc merito primum, quia sicut Deus principaliter principium est hois, sic pater secundario. Cuius mandati additur promissio, quod non in alijs est.

¶ Ambros. Quomodo tamen hoc primum mandatum dixit cum constet primum mandatum ita contineri: Non sunt tibi alij Dij, praeter me. Deinde. Non facies tibi similitudinem ullam eorum que sunt in celo sursum, & in terra deorsum. Tertium non sumes nomen

CAP. VI.

¶ Tanquam subiecti. ¶ Carnalibus. a ¶ Secundum fidem & iustitiam.

Hij obedite parentibus vestris in Domino. a ¶ Et debetis. b ¶ Quia. c ¶ Quia preceptum legis. d ¶ Honorare patrem, est ei reuerentiam exhibere, & necessaria subministrare.

mino, Hoc enim iustum est. ¶ Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod

est primum mandatum in promissione.

¶ Hac. ¶ In presenti in temporalibus, & spiritualibus. b ¶ In aeterna vita. c ¶ Fundatus.

¶ Quia sic legem non custodient. In ita enim nemo cognoscit

per terram. ¶ Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina, & correptione Domini.

¶ Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate seruientes, sicut Domino, & non hominibus: scientes quoniam vnusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a domino, siue seruus siue liber. Et vos Domini eadem facite illis, remittentes

¶ Reuerentia, quod & filij. b ¶ Quod seruorum est. c ¶ Vt sicut ostenditis extra, sic sit in voluntate vestra: vt si non potestis a dominis liberi fieri, liberi seruatiis.

¶ Obedietis quia ipse hoc precepit ad conseruationem humilitatis. b ¶ Obedi e dico non ad oculum. s. dum videmini, sicut illi qui querunt hominibus placere.

¶ Ita & vos. a ¶ Dominis vestris. b ¶ Vt in eo putetis seruire vos Deo, & non hominibus tantum.

¶ Vos dico. a ¶ Non enim minus recipiet, quam seruus liber.

¶ Similia in bona voluntate. ¶ Si serui peccant. ¶ Non solum verbera.

¶ In sim. Liberam facit seruitute: non timore subdolo, sed fidei dilectione, donec transeat iniquitas: & ois euacuet potestas.

¶ Non ad oculum seruientes. In presentia dominorum tantum, sed etiam in absentia.

¶ Quasi hominibus placentes. Tantum.

¶ Sed vt serui Christi. Voluntarie sustinentes in hoc ordinationem Dei. Et subditur ratio cum dicitur.

¶ Scientes, &c. fecerit bonum. Scilicet, meritorium.

¶ Hoc recipiet. In mercede.

¶ A dom. In cuius potestate sunt domini, sicut serui. id subditur.

¶ Siue seruus, siue liber. Nam conditio seruitutis respectu vite beate nullum affert impedimentum. Vnde dicit Ambr. In Domino bona seruitus, & bona libertas. aqua lance appenduntur. Secundo instruit dominos, di.

¶ Et vos domini eadem facite illis. Supple seruis, vtentes eorum seruitute rationabiliter, & modeste. ideo subditur.

¶ Remit. minas. quasi dicat non solum remittentes verbera quando peccant

nomen Dei tui in vanum. Quartum. Obseruabis, inquit, Sabbata, mea. Quintum autem Honora patrem, & matrem, &c. Sed quia prima quatuor mandata ad Deum pertinent; hac in prima tabula contineri subintelliguntur. Cetera ad hominem vt honoret parentes.

¶ Chrys. Vide quam admirabile virtutis profectui basim profuerit, honorem, s. ad reuerentiam erga parentes. Abducens a malis operibus ingressusque iam bona, primum precipit honorem erga parentes eo quod & ante omnia ipsi post Deum causa viuendi sunt.

¶ Serui obedite. Aug. sup Ioh. Seruitus cepit ex peccato, prima enim seruitutis causa peccatum est, vt homo homini conditio nis vinculo subdere tur, quod non fuit nisi Deo iudicante, apud quem non est iniquitas, & nouit diuersas penas meritis distribue re delinquentium.

¶ Aug. l. 19. ciu. c. 15 in psalm. 70: & 134 Rom. 9. c.

¶ In sim. Liberam facit seruitute: non timore subdolo, sed fidei dilectione, donec transeat iniquitas: & ois euacuet potestas.

¶ Non ad oculum seruientes. In presentia dominorum tantum, sed etiam in absentia.

¶ Quasi hominibus placentes. Tantum.

¶ Sed vt serui Christi. Voluntarie sustinentes in hoc ordinationem Dei. Et subditur ratio cum dicitur.

¶ Scientes, &c. fecerit bonum. Scilicet, meritorium.

¶ Hoc recipiet. In mercede.

¶ A dom. In cuius potestate sunt domini, sicut serui. id subditur.

¶ Siue seruus, siue liber. Nam conditio seruitutis respectu vite beate nullum affert impedimentum. Vnde dicit Ambr. In Domino bona seruitus, & bona libertas. aqua lance appenduntur. Secundo instruit dominos, di.

¶ Et vos domini eadem facite illis. Supple seruis, vtentes eorum seruitute rationabiliter, & modeste. ideo subditur.

¶ Remit. minas. quasi dicat non solum remittentes verbera quando peccant

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

Hij obedite parentibus. Hic consequenter docet parentes, & filios qualiter debeant habere ad inuicem. Et primo instruit filios dicens: Filij obedite parentibus vestris in Domino, id est, in licitis, & honestis.

¶ Hoc enim iustum est, quia filij habent a parentibus esse, incrementum, & documentum, hoc etiam probat per scripturam, Exo. 20.

¶ Honora patrem tuum. Non solum in reuerentia exhibenda, sed etiam in necessarijs ministrandis tempore necessitatis.

¶ Quod est primum mandatum. Non simpliciter, quia mandata ad Deum ordinantia sunt priora, sed in illis non additur exprimitendo promissionem remunerationis, sicut in isto, ideo subditur.

¶ In promissione. qua sequitur, Vt bene sit, consequenter instruit patres, di.

¶ Et vos patres pro, &c. Eos nimis aspere castigando, ne frangantur desperando, sicut baculus tortuosus, quando nimis impetuose flectitur ad erigendum.

¶ Sed educate illos. Id est, nutrite.

¶ In disciplina, & correptione dni. i. in moribus, et timore Dei.

¶ Ser. Hic consequenter instruit seruos et dominos, et primo seruos di.

¶ Serui obedite dominis carnalibus. Quantum enim ad animam omnes homines sunt liberi, sed quantum ad corpus aliqui sunt liberi, & aliqui seruilis conditionis.

¶ Cum timore. Id est, reuerentia: quod etiam competit filijs.

¶ Et tremore. Quod est proprium seruorum; quia subsunt flagellis dominorum.

¶ In simplicitate cordis vestri. Id est, absque fraude, & dolo.

¶ Sicut Christo. Seruitus enim introducta est per peccatum, & sic est pena peccati. Deus enim auctor est mali pena, & potest corrigere peccata, sicut placet sibi per penam seruitutis, vel aliam. Aliquando etiam immittit alicui malum pena, non propter expiationem culpe, sed propter augmentum meriti per exercitium humilitatis, & patientie. Aliquando etiam ex charitate aliquis sibi accipit seruitutem voluntarie, sicut Paulinus Nolanus Episcopus in seruitutem se tra didit tempore Vandalorum pro filio cuiusdam viduae. Et omnibus istis modis non solum seruitur homini, sed etiam Deo, in quantum homo patienter sustinet seruitutem sibi inflictam ex ordinatione diuina, vel assumptam voluntarie propter Deum.

¶ Non ad oculum seruientes. In presentia dominorum tantum, sed etiam in absentia.

¶ Quasi hominibus placentes. Tantum.

¶ Sed vt serui Christi. Voluntarie sustinentes in hoc ordinationem Dei. Et subditur ratio cum dicitur.

¶ Scientes, &c. fecerit bonum. Scilicet, meritorium.

¶ Hoc recipiet. In mercede.

¶ A dom. In cuius potestate sunt domini, sicut serui. id subditur.

¶ Siue seruus, siue liber. Nam conditio seruitutis respectu vite beate nullum affert impedimentum. Vnde dicit Ambr. In Domino bona seruitus, & bona libertas. aqua lance appenduntur. Secundo instruit dominos, di.

¶ Et vos domini eadem facite illis. Supple seruis, vtentes eorum seruitute rationabiliter, & modeste. ideo subditur.

¶ Remit. minas. quasi dicat non solum remittentes verbera quando peccant

Ga De cætero. Post specialia præcepta quibus admonuit singulos ordines, in cõmuni nũc admonet omnes. Huc vsq; vos vivi verbo, & opere, iã deinceps i futuro in reliquo tẽpore.

Ioh. 1. a. Aug. lib. cont. Secundũ Manich. c. 20. ser. 8. de verb. domi. & ser. 1. de domin. 5. post Epiph. Rom. 2. b. istis forte se per Christũ.

assultus

B dominos re- stores tene- brarum seculi huius. t spirituales nequitas. vniuersam

tonibus per- fecis

t charitate

Alem mũdũ illi regũt cõtra quos habemus perpetuas inimicitias: quia, & quod patimur homines importunos, illi faciũt. Instigãt. n. & inflam- mat illos, & rãquã vasa sua mouet, & velut organa tangũt. Cõtra illos habemus occultã luctã, ad quã nos ar- mat Apostolus:

c Tenebrarum. Ne putetũr dãmones hũc inuisibile mũdũ regere, subdit quid nomine mũ- di intellexerit, tenebrarum harũ. i. peccatorũ. **Q** Non dominãtur demõ- nes mũdo q cõstat de cælo, & terra, sed peccatoribus.

* Ambrosius. Certus Apostolus, quia exitia quæ à perfidis Dei famulis irrogãtur, auctore Diabolo ministrãtur, cuius altitudo gĩadĩs, & hoĩb. impossibilis est, monet aduersus hæc arma Dei sumẽda, cui⁹ solius virtute superantur, & destrũuntur omnia machinãmẽta Diaboli. Ipse est. n. cui⁹ satelites sũt, quos tenebrarũ harũ dicit retores, spiritus neqũi miq degũt i cælestib⁹ i firmamẽto mũdi. Hi sũt erroris duces, tenebrarũ retores, hoc est ignorãtiẽ et pĩdĩẽ pĩpositi.

* Primasius. Ne quis spiritus nefandos cũ auctore, & prin- cipe suo Diabolo regere cẽlũ et terrã et mare arbitretur, subiecit, & expressit, quid diceret *Mundi Tenebrarũ.* inquit, *ha- rum,* id est tenebrarum harum, vtq, infidelĩũ, & imptorum qualibus iam credẽtib⁹ dictũ est. *Fuistis aliquando tenebra*

minas, scientes quia & illorum, & vester Dominus est in

a coelis: t et personarum acceptio non est apud Deum. t De

cætero fratres t confortamini in Domino, & in potentia vir- tutis eius. Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare ad-

uersus t insidia's diaboli: quoniam non est nobis colluctatio

aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi t rectores, tenebrarum harum,

d contra t spiritualia nequitia in cœlestibus. Propterea acci- pite * armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo,

e & t in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos ve-

f stros in t veritate, & induiti t lorica iustitia, & calciati pedes

nunc autem lux in domino; Fuistis tenebrae: id est, infideles. Nũc D autem per Dominum facti estis fideles.

d Cõtra spiritualia. Q. Timedi hostes quia spirituales, & intifi- biles, & quia nequã: & nõ pro parua re, sed pro cælesti hære

ne C 4. 30. 11. Col Ad. 1. Pe pugnã demonũ pa- timur, vel spirit⁹ ne quã sũt i cælestib⁹, id est, in hoc iferio ri aere. Ipsi. n. quasi equites pugnãt in equis hominibus. Equites ergo occi- damus, equos pos- sideamus.

e Succincti lumbos ve- stros, & c. id est, car- nales cõcupiscẽtiãs cingulo castitatis fre- nãtes nõ simulato- ric, sed in veritate, vel per charitatẽ.

* Haymo. Lum- bos succingim⁹, cũ luxuriã refrenam⁹, E State, inquit, i fide, i bono opere, & re-

stringite lumbos à lu- xuria, vbi maximẽ viger, & hoc i veri- tate facite, non in

medacio, neq; per hypocisim, neque

vt laudem ho minum capiat. Vel in veritate dicit, quasi pro amore nominis Christi, qui est veritas.

* Induti. Lorica iustitiæ. Recte lorica iustitiæ cõparatur, quia sicut lorica multis circulis cõtextitur ita iustitia multis virtutibus cõstat. Aliter. Iustitia lorica põt cõparari, quia si- cut lorica pectus munit, v̄trem stringit, femora p̄tegit, ita iustitia superfluas cogitationes, q̄ in pectore verbari solent, repellit; ingluviẽ ventris stringit, luxuriã quoq; opprimit.

f Calciati. Marcus dicit Apostolos calciatos sandalijs, vel soleis, vt neq; pes sit tẽdus, nec nudus ad terram, id est, ne occultetur Euangelium, nec terrenis commodis innitatur.

f Pedes. i. affectiones sint munitæ virtutibus ne a vitijs pũ- gantur, vt ita sint parati ad p̄dicandũ Euangelĩũ quod nun- ciat

NICOLAVS DE LYRA.

peccant ex fragilitate, vel ignorantia, sed etiam comminationes, & verba aspera. Et subdiur ratio.

- 1 Scien. qu. & il. & ve. do. est in cẽ. Præsident equaliter domi- nis, & seruis.
- 2 Et personarum acceptio. Ita enim puniet Dominũ, sicut ser- uum: & etiã grauius, ceteris paribus. quia quanto status altior. pro- pter quod dicitur Sap. 6. a. potentes potenter tormenta patientur.
- 3 De cætero. Postquam Apostolus instruxit Ephesios in commu- ni, & postea personas diuersorum statuum in speciali, hic reuertitur ad instruendam eos in generali. Et diuidit in duas, quia primo inducit eos ad sumendum arma virtutum generaliter. secundo describit hæc specialiter. ibi: State ergo. Circa primum dicit: De cætero fra- tres confortamini in Domino. q. d. ex quo radicati estis in fide Christi, debetis confidere de ipso. Nam assistit fidelibus suis in tenta- tionibus, & pressuris; Veruntamen quia non debet homo sic confide- re de assistentia Dei, quod omittat facere quod potest, quia hoc esset tentare Deum. ideo subditur.
- 4 Induite vos armaturam Dei. Id est, virtutibus, quæ sunt ar- ma militum Christi.
- 5 Vt possitis stare. Absque casu mortalis peccati.
- 6 Aduersus insidia. Quoniam sicut dicit Leo Papa, omnium di- sentit consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus, & ibi quærĩt causas nocendi, vbi quemque viderit studiosius occupari.
- 7 Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem. Id est, aduersus homines qui sunt caro, & sanguis, & per consequens visibiles.
- 8 Sed aduersus principes, & potestates. Id est, dãmones qui sunt hostes inuisibiles. Et dicit principes, & potestates, quia angelorũ ordines non solum sunt per gratiam, sed etiam per naturam, & sic de singulis ordinibus ceciderunt aliqui, in quibus naturalia remanserunt integra, vt dicit Dionysius. & inferiores obediunt superioribus, vt ma- gis possint nocere hominibus, & per principes, & potestates intelli- guntur al. j ordines dãmõniũ.

- 9 Aduersus mundi retores. Nomine mundi non intelligitur hic vniuersitas creaturarum, quæ non regitur a dæmonibus, sed a Deo, & Angelis Sanctis sibi ministrantibus, sed intelligitur vniuersitas hominum malorum, sicut dicitur Ioan. 1. Mundus enim non cognouit. qui per dæmones regi dicuntur, in quantum per eos ad peccata mouentur, propter quod subditur ad declarationem huius in- tellectus.
- 10 Tenebrarum harum. Dicuntur enim mali homines tene- brae, quia sunt inuoluti tenebris ignorantia, & culpa.
- 11 Contra spiritualia nequitia. id est, contra spiritus nequam, siue malignos. Hoc etiam dicitur ad ostendendum, quod per retores mundi hic dæmones intelliguntur.
- 12 In cœlestibus. id est, in hoc aere caliginoso, qui frequenter in sacra scriptura cœlum nominatur, in quo dæmones habitant us- que ad iudicium: propter quod aues cœli nominantur, Matth. 13. a. vbi dicitur quod aues cœli comederunt semen quod cecidit secus viam.
- 13 Propterea accipite armaturam Dei. Scilicet, virtutum, vt predictum est.
- 14 Vt possitis resistere. insulibus demonum.
- 15 In die malo, id est, præsenti vita vbi imminet temptationum pugna.
- 16 Et in omnibus. Scilicet, prosperis, & aduersis.
- 17 Perfecti. ita quod non frangamini aduersis, nec eleuamini prosperis.
- 18 State. Hic consequenter Apostolus describit arma virtutum magis in speciali, dicens: State ergo succincti lumbos vestros. cingulo castitatis, vnde Gregor. hom. 32. Lumbos enim præcingimus cum carnis luxuriam per continentiam coercemus,
- 19 In veritate. Et non simulatorie tantum, sicut faciunt hypo- critæ.
- 20 Et induiti lorica. Sicut enim lorica operit corpus v̄ndique, sic iustitia reddit debitum vniuersique.
- 21 Et calciati pedes. id est, affectiones.

ciat pacem inter Deum, & hominem, vel ut sint parati com-
 plere præcepta euangelij.
 a *Scutum fidei.* Aug. Fides est scutum, sub quo tuta est iusti-
 tia, sicut sub munimine omnium virtutum. Quod potest
 tur ante omnia arma quod prius impugnat diabolus. Vnde
 prima petit campum
 dubia sub fide duelli
 pugnatu fides.
 * *Primas.* Sicut scutum
 omnia iniecta respicit
 & excutit, ita & fides
 omnes eius suasiones
 extinguit, quamuis
 quasi rationales, lu-
 men habere uideantur,
 & Sedulius Si-
 ne scuto omnis arma
 tus inermis est. Ita &
 hæc virtutes sine fide
 saluari non possunt.
 b *Et Galeam.* Galea
 est salus æterna, cuius
 memoria mentem ob-
 noluit ne deficiat.
 c *Et gladium spiritus.*
 August. in psal. 149. b.
 Verbum Dei gladius
 bis acutus, docens de
 temporalibus, & æter-
 nis. illorum consolati-
 onem in veteri, isto-
 rum perfectionem in
 nouo Testamento pro-
 mittens. Quod enim
 temporaliter nobis pro-
 missum est, ad unam
 partem gladij, quod
 vero in sempiternum
 ad aliam partem gla-
 dij pertinet. Nam &
 ideo duo testamenta
 dicuntur, quia vetus
 terrena promittit, no-
 uum æterna, De hoc
 gladio Dominus ait,
 Non veni mittere pacem sed gladium. Iste gladius vere acutus est
 quia eum quem ferit a mundo diuidit. * *Primas.* Nemo
 miles audet ad pugnam sine gladio proficisci, se. n. utcuq;
 tueri potest, sed hostem non valet interimere; nonnunquam
 etiam ab audaci hoste suis armis expoliatus occiditur, ita si-
 ne Dei verbo iustitia omnis iniecta est.

* Sedulius. Penetrabilior namque est (sermo Dei) omni
 gladio aicipiti, & peringens vsque ad diuisionem animæ,
 ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor
 cogitationum, & intentionum cordis, diuidens s. & abscein-
 dens quicquid in nobis carnale terrenumque reperit.

a. I. sitis preparati ad prædicandum euangelium, vel ad complendum præcepta eius.
 † In omnibus sumen-
 tes scutum fidei in quo possitis omnia tela nequissimi, i-
 gnea extingueret. Et galeam salutis assumite & gladium spi-
 ritus, quod est verbum Dei. per omnem orationem & ob-
 secrationem, orantes omni tempore in spiritu, & in ipso
 vigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omni-
 bus sanctis, & pro me, ut detur mihi sermo in apertionem
 oris mei, cum fiducia notum facere mysterium euange-
 lij pro quo legatione fungor in catena ista, ita ut in ipso au-
 diam prout oportet me loqui. Ut autem, & vos sciatis quæ
 circa me sunt, quid agam, omnia nota vobis faciet Ty-
 chicus charissimus frater, & fidelis minister in domino:
 quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa
 nos sunt, & consoletur corda vestra. Pax fratribus, & chari-
 tas cum fide à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo.
 Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Ie-
 sum Christum in incorruptio ne. Amen.

d. In spiritu. Orat qui
 munda conscientia,
 & integra fide orat.
 In carne orat, qui pol-
 luta mente ite. um pec-
 caturus non casu, sed
 de proposito.
 e. In apertione oris mei,
 cura fiducia notum, &c.
 i. ut aperte possim re-
 ferre mysterium euan-
 gelij. secreta incarnati-
 onis, & passionis. ne
 pressura tribulationis
 ipsa formidine acu-
 men doctrinæ obtun-
 dat. * Chryf. Cate-
 na circumdatus es Pau-
 le, & aliorum opera
 indiges? Etia inquit.
 Nam & Petrus cate-
 na circumdatus erat,
 & tamen sine inter-
 missione præcatio p-
 eo fiebat. Super quo
 legatione fungor in
 catena, ut in eo libe-
 re loquar, quemad-
 modum oportet me
 loqui. hoc est, ut cum
 fiducia, animo virili,
 multaque cum pruden-
 tia respondeam. Vbi
 vero legatione finge-
 ris? Apud homines in-
 quit. Papæ benignita-
 tem Dei. E. cælis mi-
 sic qui legatione pro-
 fe proque pace finge-
 retur. Et arreptos eos

ligarunt homines, & ne communem quidem legem reue-
 rti sunt, quoniam qui legatus est, nunquam mali quicquam
 patitur. Catena inquit, mihi imposita est, quæ libertatem lo-
 quendi obturet, sed oratio vestra os mihi aperiat, omnia ad
 quæ dicenda amandatus sum, dicam.
 f. Pax fratri. pacem optat eis, quæ est ianua dilectionis.

* Sedulius.

Incipit

NICOLAUS DE LYRA.

1 In præparationem euangelij pacis. i. ut sitis preparati ad
 prædicandum euangelium Christi, quod annunciat pacem æternam.
 Ad significationem huius dicit Marc. 6. b. Misso ad prædicand-
 dum calciatos sandaliis, quibus muniuntur pedes ne immediate
 tangant terram, & nudi remanent in parte superiori, quia affectiones
 predicatorum non debent ad terrena affici, sed ad cælestia, sicut dicitur
 in gl. super locum istum.
 2 In omnibus tentationum insultibus.
 3 Sumentes scutum fidei. quæ est substantia sperandarum rerum.
 4 In quo possitis. Firma. n. fides de bonis cælestibus quæ sperantur
 repellit idus dæmonum quasi scutum.
 5 Et Galeam s. charitatem, quia sicut galea supra ponitur itaquam
 complementum, & perfectio aliorum armorum, sic charitas est perse-
 ctio aliarum virtutum.
 6 Et gladium. i. datum a spiritu sancto.
 7 Quod est verbum Dei. Mat. 10. c. Non. n. vos estis qui lo-
 quimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Dicitur
 autem verbum Dei gladius, quia percussus cum eo diuiditur a mû-
 do. Et quoniam hæc armatura dependet ex Dei gratia, ideo subditur.
 8 Per omnem orationem. quæ est simplex petitio a Deo.
 9 Et obsecrationem. quæ est cum expressione rei sacræ per quam
 petitio fit exaudibilis, ut cum dicitur. Per passionem tuam libera nos
 domine, & huiusmodi.
 10 Orantes omni. ad hoc ordinato.
 11 In spiritu. i. mente, & non tantum voce.

12 Et in ipso. i. frequenter orando, & non remisse.
 13 In omni. i. perseveranter.
 14 Pro omnibus sanctis. ut habeas arma prædicta generaliter.
 15 Et pro me. specialiter.
 16 Ut detur mihi sermo. i. constantia prædicandi euangelium
 Christi.
 17 Pro quo. nunc detentus Roma.
 18 Ita ut in ipso. i. ut tribulationes quas sustineo, in nullo me ter-
 veant a prædicatione retrahendo.
 19 Ut autem. Hæc est vltima pars huius epistole. Et est confirma-
 tio præcedentium, per hoc quod Apostolus eam misit. per dilectum di-
 scipulum, ut plenius posset significare statum Apostoli Ephesii, &
 eos in Deo consolari, & hoc est quod dicit Apostolus. Ut autem, & pa-
 tet litera vsque ibi.
 20 Et fidelis minister in domino. i. in his quæ sunt ad domi-
 num.
 21 Et consoletur corda. vos in bono confirmando per sacra hor-
 tamenta.
 22 Pax fratribus. i. in Christum credentibus, supple sit.
 23 Et charitas. aliter fides esset informis.
 24 A Deo patre. qui est dator istorum bonorum.
 25 Et Domino Iesu Christo. per quem ad nos perueniunt Dei
 dona.
 26 Gratia cum omnibus. generaliter credentibus.
 27 In incorruptione. i. sic maneant in gratia, quod non decidant
 ab ea, sed perueniant ad gloriam quæ est gratia consummata,
 Amen.

Et.

Incipit

A D D I T I O.

In cap. 6. vbi dicitur in postilla. *Ut detur mihi sermo in apertura oris mei.*

Hoc quod dicitur. *Detur mihi sermo in apertura oris mei,* videt referendū ad illud quod fuit a domino dictū Apostolis Mat. 10.

c. *Debitur. q. uobis in illa hora quid loquimini,* secundum. n. fragilitatem humanæ naturæ timebat Apostolus, ne pressura tribulationum impediretur a promptitudine responsionis in myllerijs euangelij declarandis, & ideo petebat per suffragia orationum, vt daretur sibi a Deo sermo. s. restus, in apertura oris mei, id est prompte, & fiducialiter.

Incipit argumentum ad Philippenses.

Philippenses sunt &c. Qui accepto verbo predicationis ab Apostolo firmati in fide fuerunt, nec pseudo Apostolos receperunt, vnde eos laudat Apostolus. Hi Paulo per Epaphroditum aliquam substantiam Romam miserant, quem cū hac remittit

Argumentum in epistolam ad Philippenses incipit.

Philippenses sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, nec receperunt falsos Apostolos. Hos collaudat scribens eis a Roma de carcere per Epaphroditum.

Epaphroditum accipiant. His nec se apostolum nominat qui nunquam de cōminus, vel contra eum senserant.

tit epistola, in qua cum presens non potest, inuit eos contra duplex bellum, tribulationum, & pseudo predicatorū, vt omnia pro Christo sustineat aduersa cum humilitate, sicut Christus fecit, & legalia a pseudo nunquam recipiant.

C A P. I.

Epistola Pauli ad Philippenses incipit.

C A P. V. T. I.

Paulus. More solito salutationem premit. Deinde de gratias Deo agit pro e s, implorans eis maiora bona, vt & in virtutibus crescentes ad perfectionem perueniant. Deinde patientiam tribulationum monet exēplo sui, & Christi, postea vt caueant a versutijs pseudo Apostolorum tandem admonitionem moralem interserit, & prope finem de gratia, quam sibi Romam per Epaphroditum miserant gaudere se dicit.

Paulus, & Timotheus serui Iesu Christi omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cūm episcopis & diaconibus. Grātia vobis, & pax

à Deo nostro, & Domino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri, semper in

nens in seculum seculi, cui aduneta est, alia seruitus non manens in aeternum in domo. Chrysostrum. Seruum seipsum vocat, non Apostolum. Nā & ista dignitas reuera magna est & caput bonorum, minimum seruum esse Iesu Christi, & non simpliciter dici. Qui seruus Christi est, is verē peccator liber est. & germanus Christi seruus, nullus est alterius seruus. Alioqui non esset plane Christi seruus, sed

7. 91. d. e. legi. 48. 42. Quisio.

quid sit

Aug. in tra. 85. in I. Timor duplex nro 4. d. Plal 18 c. Iob 8. 8.

Omniū. Cuius nutu omnia bona omnibus accedunt. a Privato beneficio. b Quoties vestri memor fio. c Quod vtrique sum. Congruis temporibus

dimidiatus.

d Cum episcopis, & diaconibus gratia vobis, & pax a Deo patre, & c. Primasius. Episcopos presbyteros dicit. Non. n. plures episcopi in vna ciuitate, neque presbyteros intermitteret, vt ad diacones descenderet. Et significat per diacones maiores, per sanctos minores. quia minores premit, ad humilitatem innit, quia & hos subnequit, ostendit aliquem non esse adeo perfectum, qui non indigeat admonitione.

e Gratias ago Deo meo. Q. Agite quæ agitis, quia talia vnde Deum laudo.

NICOLAUS DE LYRA.

Incipit Postilla venerabilis Magistri Nicolai de Lyra super Epistolam Pauli ad Philippenses.

C A P. I.

Paulus, & Timotheus. Hic incipit epistola Pauli ad Philippenses. Quæ diuiditur in tres partes. s. præfationem & prosecutionem, ibi. Gratias. & consummationem, prope finem, ibi. Salutate. Circa primum primo ponuntur personæ salutantes, cum dicitur. Paulus, & Timotheus. Huc adiungit secum in saluatione, quia missurus erat ad eos per ipsum, vt habetur ca. seq. vt cum ven. ret ad eos reuerentius, ac magis charitative reciperetur. Secundo ponuntur personæ salutata, cum dicitur.

- 2 Omnibus. i. per baptismum sanctificatis.
- 3 In Christo. in primitiua. n. ecclesia, vt nomen Christi reddetur magis autenticum, amabile, & reuerendum, Apostoli baptizabant in nomine Christi, in quo tamen intelligitur tota trinitas quia Christus Græcè vnctus Latine dicitur, & sic intelligitur filius vnctus, pater vnctus, & spiritus sanctus vnctio.
- 4 Qui sunt Philippis. Nomen est ciuitatis in Macedonia, quam edificauit Philippus rex pater Alexandri magni, & a nomine suo eam denominauit.

Cum

5 Cūm episcopis, & diaconibus. per episcopos in plurali intelliguntur sacerdotes, ut dicit hic Gl. quia plures episcopi non præfunt vni ciuitati. Potest etiam dici quod per episcopos intelliguntur sacerdotes cum pontifice ciuitatis. Episcopus. n. dicitur ab epi, quod est supra, & scopos intentio, quasi superintendens. s. populo cui præest. hoc autem competit, tam episcopis. quam presbyteris curatis. Isti autem propter specialem eminentiam super populum erāt specialiter exprimendi in saluatione Apostoli, ideo expressit illos specialiter post saluationem omnium generaliter. Tertio ponuntur optata bona cum dicitur.

- 6 Gratias vobis, in præfenti.
- 7 Et pax. in gloria cœlesti quæ quietat totaliter hominis appetitum.
- 8 A Deo patre nostro. qui est dator omnium bonorum,
- 9 Et Domino Iesu Christo. per quem tanquam per mediatorem nostrum nobis proueniunt dicta bona.
- 10 Gratias. præmissa saluatione, hic consequenter ponitur pro secundo epistola. In qua Philippenses primo redduntur beneuoli, secundo dociles. cap. seq. tertio attentis, cap. 4. primum autem facit Apostolus dupliciter. primo pro bonis eorum gratias agendo, secundo tanquam amicis specialibus suum animum aperiendo, ibi. Scire autem volo. circa primum dicit. Gratias ago Deo meo quem deuote colo.
- 11 In omni memoria, & c. i. quotiescunque occurrit mihi memoria de vobis.

Cum

A Communicatione. Vel uestra communia fecistis, in euange-
lio exaltando.

b *Confidens. Q. d. precor. vt steteris, & confido hoc ipsum fie-
ri a vobis quod precor, non aliud, sed videte ne frustra con-
fido. Vel.*

c *In vobis. per succes-
sionem, vsq; ad com-
munem iudicii diem*

d *Perf. Aug. de gratia
& liber. arbit. quia ip-
se, vt velimus operat*

e *incipiens, qui volentib.
cooperatur perficiens.*

f *Chryf. Vide quo il-
los modestiam quoq.
doceat. Nam quonia*

g *illis magnarum reru
testimonium tulerat,
ne quid hinc humani*

h *patiantur instruit eos
& praterita, & futura
Christo accepta refer*

i *re. Non enim dicit,
Persuasum habens,
quod vt capistis, ita*

k *perfecturi sitis, sed qui
capit, perficiet. Ne-
que tamē exemit eos*

l *ab hac virtute. Dixit
enim, quoniam super
communicatione ve*

m *stra gaudeo, videlicet
quod ipsi hic probe
gerant, &c.*

n *Sicut est mihi. Ita
gratias ago, deprecor
& confido sicut iu. est*

o *sen. i. ita velle. Et ex-
ponit causā, eo quod
habeam vos in corde*

p *sive iunctus, sciēs uos
quoque iunctos, siue
defendens euange-*

q *lium, quod & uos fa-
cit.*

r *Ambr. Nec aliud debuit de his sentire quos semper infle-
xibiles in deuotione Dei expertus est, tam directum, & infat-*

s *igabilem cursum eorum videns, vt cogitaret dignos hos si-
bi participes gaudij esse. Vnius. n. fidei homines congau-
dere oportet de spe futura immortalitatis, & gloria.*

t *Cupiam omnes vos. i. in timo amore Christi, vt ab eo pfecte
diligamini, vel eo affectu diligatis Deū & proximos, quo Chr̄s
qui animam posuit. Vel refertur ad id quod supra dixit, se
desiderate eos esse socios gaudij sui. Et determinat quomō,
scilicet*

scilicet amote Christi, non humano, ut participes habeat in D
Deo.

g *Vt probetis potiora, iterum crescat charitas uestra in scien-
tiam, ut probare, & discernere sciatis non solum mala, &
bona, sed etiam inter bona quę sunt potiora, ut post probatio-*

1 *cunctis orationibus meis, pro omnibus vobis cū gaudio,*

2 *deprecationem faciens super communicatione uestra in*

3 *euangelio Christi a prima die vsque nunc, t̄ confidens in*

4 *Domino Iesu hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bo-*

5 *num, perficiet vsque in diem Christi Iesu. Sicut est mihi*

6 *iustum hoc sentire pro omnibus vobis, eo quod habeam*

7 *vos in corde, & in vinculis meis, & in defensione & confir-*

8 *matione Euangelij, t̄ socios gaudij mei omnes vos es-*

9 *se. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam vos om-*

10 *nes in visceribus Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas uestra*

11 *magis ac magis abundet in omni scientia & in omni sen-*

12 *su, vt probetis t̄ potiora, vt sitis lynceri, & sine offensa in*

13 *diem Christi: repleti fructu iustitię per Iesum Christū in*

14 *gloriā & laudē Dei. Scire aut̄ volo vos fratres, quia q̄ cir-*

15 *ca me sunt, magis ad profectū Euangelij peruenerūt: ita ut*

tias ago. Confido. Vos autem vo. sci. fr. quasi dicat. Cum ita
sitis perfecti, perseuerate, & caute, ne tribulationes instan-
tes hanc uestram diminuant perfectionem, sed exemplum
mei respicite.

K *Vt vincula mea manifesta fierent in, &c. Hier. Quia namque
patienter quęlibet mala sustineo, patet non esse scelus fal-
sitas, quod in me iusta uindicta percellat, sed quan-
dam veritatis virtutem, quam sustinendi fortitudo magni-
ficat.*

Vel

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Cum gaudio. i. gaudens de bono uestro.
- 2 Deprecationem faciens super communicatione, &c. i. de eo quod mihi communicastis fide, & opere.
- 3 In Euangelio Christi. credentes, & operantes, sicut & ego.
- 4 A prima die. conuersionis uestrę.
- 5 Vsque nunc. in bono perseuerantes, nam in fide perstiterant, nec falsos Apostolos receperant, vt dicit Hieronym. in prologo. propter quod Apostolus de bona consummatione confidebat, i. deo dicit.
- 6 Confidens, &c. quia qui cœpit in vobis opus bonum perficiet. quia sicut inchoatio operis meritorij est a Deo, ita continuatio, & consummatio.
- 7 Vsque in diem Christi Iesu, in quo veniet ad iudicium uestra remuneraturus bona.
- 8 Sicut est mihi. De tam. n. bono principio iustum est sentire finem bonum, & maxime circa dilectos, quia dilectio facit opinari bonum dilecto, ideo subditur.
- 9 Eo quod habeam, &c. c. charitatis.
- 10 Et in defensione, & cetera. Philippenfes enim iam constanter certauerant pro veritate Euangelij, vt habetur in fine huius capit.
- 11 Socios gaudij mei omnes vos. q. d. ex hoc iustū est mihi sentire, quod eritis socij consolationis meę in patria, sicut estis socij tribulatio-

- tribulationis in pugna.
- 12 Testis. n. mihi. confirmatio est suę dilectionis erga eos, ideo subditur.
- 13 Et hoc oro, vt charitas, quia charitas semper potest crescere in via.
- 14 In omni scientia. nam crescente charitate, crescit notitia quę expedit ad salutem.
- 15 Vt probetis potiora. i. approbetis ea sequendo.
- 16 Vt sitis synceri. i. puri, & mundi in vobis.
- 17 Et sine offensa. proximis.
- 18 In diem Christi, repleti fructu iustitię per Iesum Christum. i. ut in die iudicii appareatis pleni bonis operibus a Deo remunerandis.
- 19 In gloriam, & laudem Dei, & cetera. quia in remuneratione cœlesti est laus iugis, Psalm. 85. b. Beati qui habitant in domo, & cetera.
- 20 Scire autem. Hic consequenter Apostolus reddit Philippenfes beneuolos, amicabiliter eis significans statum suum. Et diuiditur in duas, s. principalem, & incidentalem, ibi. quidam quidem. Circa primum dicit. Scire autem volo vos fratres. tanquam amicos meos speciales.
- 21 Quia quę circa me sunt. s. tribulationes, & vincula, quę Romę sustineo.
- 22 Magis ad profectum Euangelij peruenerunt, & cetera. nam ex hoc fuit magis publicatum contra intentionem me perse-

quentium,

A Vel de vinculis meis loquebantur, vel prædicatores iudi cabant in omnibus prætorijs.

a Et in omni. &c. Cum. n. Apostolus Romæ uinctus detrusus esset in carcere in domo imperatoris, & doceret euangelium, & infirmos animaret, multaque miracula patraret, multi per eum crediderunt, in tñ, ut domū persecutoris ecclesiā faceret, tunc. n. manifesta facta sunt, vincula eius in Christo.

Vel in om. præ. & cet. om. loci. i. imperatori omnibus consulibus, & principibus, & minoribus propter Christum illum talia sustinere.

ts 1. q. 4. cap. quam magnū.

b Chrys. Possibile erat illos, audito quod uinctus esset, dolere, putareque ex ea res moras habituram Euangelij prædicationem, quam suspicionem tollit, & istud amantis est, ut quæ sibi accidit, illis manifestet, qui suo nomine curis iunguntur. Vincula mea, inquit, manifesta sunt in toto prætorio. Deinde non solum hæc mea uincula aliorum ora non obrutarunt, aut timidos effecerunt, sed magis confidentes reddiderunt. Ergo si etiam uinctus maiore fiducia egit, plus illi animi addidit, quam si uinctus non fuisset. quo modo uero ad profectum euangelij facta sunt vincula? Deus istud ita dispensauit, inquit, ut non essent occulta mea propter Christum in toto prætorio. Ita regias uocabant.

c Sedul. Tribus causis hoc dicit, ut magnificaret potentiam Dei, ut exemplum fieret alijs, ut consolaretur Philippenses meos de uinculis, & tribulatione eius in Roma. In omni prætorio, i. in domibus regum, ubi prætores solent esse.

b Audent sine. Aug. Constantia. n. eius multos animauit, ut non timerent euangelizare.

c Quidam quidem, &c. Sedul. Hic subiungit quatuor ordines prædicantium uerbum Dei pp inuidiam, hoc est, dum mihi apud credentes gloriam auterre se putant, ne solus mihi iudicare uidear scientiam prædicandi. Alij propter bonam uoluntatem, quia alios saluare uolentes Christum annunciant.

C

Alij ex charitate, i. ut mihi adiutores fiat, quia sciūt me a Deo ad defendendum Euangelium ordinatum. Alij uero dolose prædicant ad me grauandam, quasi plures discipulos facientem, & doctrina mea totum orbem implere cupientem, ut ex hoc saltem mihi maior inuidia cumuletur, vel pressura.

a Vincula ipsa, quod essent in Christo, id est, quod propter eum uinctus essem, non pro alio etiam. **b** Vt maiores, conueniunt.

a vincula mea manifesta fieret in Christo in omni prætorio, **b** Ita profuerunt euangelio quæ sustineo. **c** Non se. Consideratione uinculorum.

& in cæteris omnibus ut plures de fratribus in domino cō-

fidentes, in uinculis meis abundantius. aude' rent sine timo-

re uerbum Dei loqui. † Quidam quidem, & propter inui-

diam, & cōtentionem, quidam autem, & propter bonam

uoluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate,

scientes hoc quoniam in defensione euangelij positus sum,

Quidam autem ex contentione Christum annunciant, nō

† sincere, existimantes pressuram se † suscitare uinculis

meis. Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem,

d Quidam autem, &c. Conuicti in contentione a me, prædicant secundum quod eos conuinci debere prædicare.

e Ex contentione. Ex priuato odio, quod aliquando mecum cōtulerunt, & confutati sunt. Et ne uideretur correcti, addit. Non puro animo. Sed.

f Existimantes ut si qui de prædicatione eos accusent, in me autorem eius vindicent.

g Existimantes pressuram. Amb. Astutia ergo simulationis isti Christum annunciant, ut possent seditiones excitare Apostolo quasi auctori, qui multos cōgregauerat suo collegio. Ecce quatuor species doctorum distinxit, duas bonorum, & duas malorum, qui omnes annunciant Christum, sed non eodem animo.

h Aug. Mali. n. non simplici, & ueraci aīo Chrīm annunciant. Boni uero puro animo, fide sincera, oēs tñ euangelio proficiebāt. Vñ & malos tolerandos dicit, subdens. Quid n.?

i Aug. Qui non ex charitate, sed ex occasione prædicabant uerbum Dei, aliud sentiebant, quod in eorum moribus apparebat, & aliud prædicabant, ut sancto nomine placerent hominibus. Nam de his iterum dicit. Neque. n. isti Deo seruiunt sed suo uentri. quos tamen Christum annunciant permittere. Quamuis. n. potius crederent, quæ ipsi faciebant, ut morerentur, ea tñ prædicabant, quæ si alij credentes facerent, saluarentur. Terrenis nempe cupiditatibus consulentes, regnum cælorum annunciant. habentes in pectore falsitatem, in lingua ueritatē. Sciens itaque Apostolus et per Iudæ euangelizantem credentes esse liberatos, istos quoque ita permittit.

g Quid enim? Non prohibet mercenarios, sed permittit, quia & ipsi utiles sunt ad aliqua.

Sine

NICOLAUS DE LYRA.

quentium, qui per incarcerationem meam credebant extinguere euangelium, nam in carcere prædicabat, & miracula faciebat, ex quibus plures de incarceratis, & custodibus conuertebantur. & hæc omnia ad diuersas partes orbis deferebantur, eo quod Romani toti mundo dominabantur, ideo subditur.

1 Vincula mea. i. manifestum fieret, quod vincula constanter sustinebam propter Christum.

2 In omni prætorio. Aliquando. n. in prætorio erant iudices minores. & aliquando maiores, & aliquando cum eis præsidebat imperator & in omnibus istis differentijs fuit Apostolus in prætorio adductus, & ita constanter se habuit, quod plures Christi discipulos animauit ad prædicandum publice Christum, qui prius hoc facere non audebant, ideo subditur. *Vt plures ex fratribus, &c.*

3 Quidam quidem, &c. Hæc est pars incidentalis, quia prædixerat immediate aliquos audaciam prædicandi assumpsisse ex uinculis suis, ideo incidentaliter ponit distinctionem prædicantium. Nam aliqui faciebant hoc intentione bona, alii uero mala. Et diuiditur in duas. Nam primo ponit hanc diuersitatem, secundo circa hoc suam charitatem, ibi. *Quid enim?* Circa primum dicit. *Quidam quidem, &c.* i. inuidia, & contentione moti contra me eo quod prædicatio mea de prætorio apparuit magis uirtuosa, & ex hoc facta est magis famosa, quam ipsorum, propter quod me in carcerato fortius prædicant, ut sapientiores, & famosiore appareant.

4 Quidam autem, &c. non intendentes ex sua prædicatione cōsequi propriam gloriam, sed honorem Dei, & salutem proximi.

5 Quidam ex charitate. non solum ad proximum generaliter, sed

sed etiam ad me specialiter.

6 Scientes, &c. i. pro defensione euangelij.

7 Positus sum. s. in carcere, & ideo prædicando suppleat vicem meam, qui non possum ad hoc faciendum discurrere, & releuari famam meam, quam aliqui nituntur deprimere, ut dictum est.

8 Quidam autem ex contentione. iste modus male annunciandi Christum differt a primo. Nam illi quærebant deprimere famam Pauli, & suam eleuare. isti uero quærebant poenam sui carceri aggrauare, ideo subditur.

9 Existimantes pressuram se suscitare uinculis meis di. se esse Pauli disc. false tamen, ut per hoc Apostoli poena aggraueretur, licet Torquatus dicebat se esse discipulum sancti Tyburrii, ut a iudice grauius puniretur, propter quod isti non uidentur fuisse Christiani, nisi simulatorie. Et huic consonat quod dicitur.

10 Christum annunciant non sincere. sed simulatorie. Et sic patet, quod Apostolus ponit quatuor modos annunciantium Christum. Quorum primus, & quartus sunt mali quantum ex intentione denuntiantium, non tamen ex re denuntiata. Tertius, & secundus boni sunt utroque modo.

11 Quid enim. Hic consequenter Apostolus declarat suam charitatem, & primo quantum ad dictas prædicationes. secundo quantum ad Philippenses, ibi, *Coartor.* Circa primum apparet charitas Apostoli, eo quod omnem modum denuntiandi Christum ipse acceptauit, quamuis aliqui sint ad grauame suum, quod contemnit propter honorem diuinum. Et hoc e quod dicit. *Quid enim? dum omni modo siue per occasionem* Quasi diceret, de diminutione famæ meæ, & aggrauatione corporalis poenæ non curo, dum tamen nomen Christi prædicetur in nimo de istis.

Gaudet

a Si, per, veri. Aug. Veritatem quidam annu-
ciabant, & si non per veritatem, non vero animo. Ex occasione enim euangeli-
i. Zaban, quarentes ab hominibus comoda sua. terrenis enim
cupiditatibus consulentes regnum calorum annu-
ciabant, habentes in lingua veritatem, sed non in pectore castitatem. Qui sunt
vtilis eis quos in-
struit dominus. Vnde
ait, *Qua dicunt facite,*
opera autem eorum no-
lite facere. Quisquis
enim a Deo prater
Deum, aliquid quaerit,
non caste Deum
quaerit. Tres inueni-
mus personas, si do-
mini verba in euangeli-
o diligenter inue-
stigamus, pastoris,
mercenarij, furis. Pa-
stor veritatem annu-
ciat, propter veritatem.
Mercenarius, occa-
sione rei temporalis.
Fur, & latro veritatem
negat, & tollit. Dili-
gendus est ergo pa-
stor, tolerandus mer-
cenarius, cauendus
est latro.

b Sed, & gau. Ideo
gaudeo de malis
meis, vel de profectu
euang. quia inde mi-
hi salus.

c Qui in nullo con-
fundar. * Hieron.
Neque in vita, neque
in morte, neque in
contumelijs, neque in opprobrijs: denique in nullo
Apostolus confundebatur. Nos in omnibus erubescimus,
& in quo vituperamur, ultra non facimus, quamuis
secundum Deum ceperimus: Vnde ostendimus nos
laudibus, non Christo seruire. Apostolus non
confundebatur in catenis, nos confundimur in
opprobrijs.

* Chrysostomus. Idest, nullam mihi ignominiam,
sed magnum lucrum afferet mors. perinde ac si diceret:
immortalis quidem minime sum, sed charior Deo,
quam si immortalis essem. Non enim par laus est,
si immortalis mortem contemnat, ac si mortalis.
Quamobrem etsi moriendum nunc mihi esset:
nullum hinc subire dedecus, verum tamen non moriar.

* Anselmus. Idest, in nulla re erubescam,
quoniam nec in conscientia mea quicquam est,
vnde coram Deo erubescam. nec de his quae
pro Christo foris patior, verecundari possum.
Et ideo certus sum, quia consequar quod spero.
Si enim videret apostolus se in aliquo confundi
& deficere, posset desperare de salute. Sed
quia videt se constantem per omnia, & hanc
Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat
quod manus est, non confundor vt in aliquo
cedam, quia & spes magna, & res vera atque
honestas.

Haimo. Quia, & spes magna, & res vera &
honestas. Et nunc. * Hieronymus. Inimicis suis
insultat, quod ei nocere

nocere non valeant. Si enim occiderint, martyrio
coronabitur. Si serauerint, ad Christum annu-
ciandum, plurimum facient fructum.

* Chrysostomus. Natum, & moriendo, inquit,
non moriar, vitam habens in me ipso. Tunc me
sustulissent: si per metum petuissent ex ani-
ma mea fidem deturbare. Quamdiu vero,
mecum Christus fuerit, etiam si mors in-
gruerit, vitam.

e Mihi autem vivere
Christus est, & c. Q. Me-
rito Christum magnifico
sive vita, sive morte,
quia Christus mihi vivere,
id est, mihi vita hic per
fidem & spem, & in futuro
per speciem, pro hac vita
mortale corpus tradit, vt
ipsum immortale in eter-
num recipiat.

f Quid si vivere, & c.
Christus est mihi vivere,
vt eum magnificem. Quod
si est, tunc nescio quid
eligam, mori, an vivere. Quia
si hic fructus esset, non
dubium quin mori e-
ligerem, vt Christum
haberem praemium: & ideo
ne dubitetis mori.

g Quid eligam ignoro. * Anselmus. Quia nisi hic
fructificare adhuc quidem possem, haud dubium quin
mori eligerem, cum Christum haberem lucrum. Sed
quia me video multis assidue prodesse, charitas
eorum adhuc me retinet in carne. **h** Coarctor
autem est duobus, & c. Augustinus. de doctrina
Christi. Non ita distinguendum est, vt dicatur:
Coarctor, & postea sequatur: e duobus desiderium
habens scilicet dissoluendi, & in carne manendi:
quod ex ipso textu sermonis diiudicat, quoniam
sequitur. dissolui & esse cum Christo multo melius
est. Apparet enim eum eius quod optimum est
dicere se habere concupiscentiam, vt cum ex
duobus compellatur, alterius tantum habeat
concupiscentiam, alterius necessitate propter
fratres. Sic ergo distinguendum est: Coarctor
vel compellor e duobus. Deinde sequitur, ego
dico desiderium vel concupiscentiam dissoluendi
habens ab his miserijs, quibus quasi compendibus
vincens sum, & cum Christo esse praesentialiter.
Et quasi quereret, quare huius rei potius habeat
concupiscentiam? subdit, quia multo magis melius
est quantum ad me. Et quasi iterum diceretur:
Cur ergo e duobus compelleris? subdit, quia est
manendi necessitas, dicens. Permanere autem in
carne necessarium est propter vos, non propter
me. Q. Illud melius est mihi, hoc est necessarium
vobis, ideo illud cupio, illud non recuso.

i Desiderium habens dis-
solvendi, & esse cum Christo, multo magis me-
moriam habes dissolui, & esse cum Christo, multo
magis me.

12 Mihi autem vi. Christus est. Me vivificans per
suam gratiam. **13** Et mo. Pro eo. **14** Lucrum.
scilicet vt sim ei perfecte coniunctus per gloriam,
& quia utrunque bonum est, nam sic vivere est
augmentare meritum, ideo dicit.

15 Quod si vi. in. s. mortali & passibili.
16 Hic mi. fru. operis. i. augmentatio meriti: &
supple. statim mori est absque dilatione
praemium consequi. ideo subdit: Et quid
eligam ignoro, & c.

17 Coarctor, hic consequenter ostendit
cavitatem suam de Philippes. & primo hoc
ostendit, secundo eos ad martyrij toleranciam
inducit, ibi. Tantum digne. Primum autem
ostendit per hoc quod praeelegit bonum
Philippensium accelerationi suae gloriae,
dicens. Coarctor enim. i. moueor ad petendum,
quae non possunt simul haberi. **18** Desi. ha. dis.
Per mortem corporalem **19** Et esse cum
Chr. In gloria. **20** Mul. ma. enim me. Videtur
pro me.

12 Mihi
Tom. 6.

NICOLAUS DE LYRA

Gaudeo. in presenti, & magis.
Gaudebo. in futuro. Et subdit causam dicens.
Scio enim quia hoc prouenit ad salu. id est. ad augmentum
meriti.
Per vestram orationem. id est, quia ipse Christus dabit mihi
vires & constantiam sustinendi per orationes vestras ad Deum pro me-
ris, & fundendas.
Secundum ex. Beatitudinis obtinenda. cuius signum subdit, dicens.
Quia in nullo. Ex persecutione aduersantium.
Sed in omni. i. firma constantia.
Sicut semper, & c. supple sui de praeterito a tempore conuersionis
meae.
Et nunc. s. de presenti & futuro.
Magnificabitur Christus. i. honorabitur.
In corpore meo. Quia si vitam, predicabo nomen eius magni-
ficum. si moriar, hoc erit per eius fide, & sic moriar in eius gloriosa confessione

12 Mihi
Tom. 6.

A hi, istud necessarium vobis. Et mortem illos non rimere, sed diligere debere eos, demonstrat exemplo, & ut non contristentur, ut mansurum se in carne spiritu prophético promittit.

† exploratum habens

In psal. 93.

AVGVSTINVS. Tedium illi erat manere in carne, & ex duobus patiebatur angorem, dissolui, & esse cū Christo: multum enim optimum esse ducebat. At cum appropinquaret ipsi passio, quomodo exultabat? quomodo gloriabatur? Bonum s'inquit, certamen certavi, &c. de cetero, superest mihi corona iustitiae, &c.

concertantes

a Permanere autem, &c. Ecce quod non sibi melius, sed quod multis expedit: eligit propter charitatem, quæ præ omnibus eligenda.
b Et gaudium fidei, &c. Ut de fide vestra gaudens, vel ut vos de fide gaudeatis in ea proficientes. Quod non est nisi vbi est munda conscientia.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Perma. au. &c. i. diutius vivere.
- 2 Neces. est pro vo. Ad vestram confirmationem in fide & moribus per doctrinam. Et eligens hanc partem subdit.
- 3 Et hoc confidens, &c. scilicet bonum vestrum per me promovendum.
- 4 Scio, quia mane. &c. In vita presenti ad utilitatem vestram, ideo subditur.
- 5 Et permanebo omnibus vobis ad profectum ve. scilicet in fide, & moribus.
- 6 Et gau. si. idest, fidelium.
- 7 Ut gra. ve. &c. Quæ est gratulatio sancta.
- 8 In me per, &c. Quod Philippenses summe desiderabant, & Apostolus hoc intendebat facere habita opportunitate ex divina ordinatione. Aliter enim non asserit se venturum, ut patet in parte sequenti.
- 9 Tan. id. Hic consequenter ponitur monitio de tolerantia martyrii, ad quam tamen præexigitur conversatio sancta. ideo dicit. Tan. di. euan. Chri. conuer. idest, intantum conversamini digne secundum euangelij doctrinam.
- 10 Et, siue cum venero. Ad vos, si Deus voluerit.

11 Siue

a Illud melius hoc necesse sciam.

b Non propter me.

Quia necessarium propter vos, vel scio non dubie, sed confidens in misericordia Dei.

a lius, permanere autem in carne necessarium est propter vos.

Non parum quidem sed, diu

Et hoc **†** confidens, scio, quia manebo, & permanebo om-

a Maioribus & minoribus.

b Ut crescat per bonum.

b nibus vobis ad profectum vestrum, & gaudium fidei, ut

a i Ut gratias abundanter agatis Deo cum gaudio

b Qui bene fecit vobis.

Vobis temerato

liberato.

gratulatio vestra abundet in Christo Iesu in me per meum

a Futurum

b Conseruandos.

Veniam si tantummodo.

Dilecti plima dominica.

Quia secundum vestrum mentium dabitur mihi via ad opus vestrum.

aduentum iterum ad vos. Tantum digne euangelio Chri-

a Ita digne, ut, &c.

sti conuersamini, ut siue cum venero, & videro vos, siue ab-

a Hoc scilicet.

Sancto, cui non hæret contrarius spiritus, & sicut est vnus, ita vos vnanimis sine dissensione.

Voluntate.

Omnis enim pugna vnanimiter aggressa victoriam parit.

sens audiam de vobis, quia statis in vno spiritu vnanimis

a Et. Totis viribus.

b Adimplenda que fides exigit.

Post hoc.

d Periculo.

† collaborantes fidei euangelij, et in nullo terreamini ab ad-

a Qui vos terrent per aspera.

Aeternæ.

uersarijs, quæ est illis causa perditionis, vobis autem sa-

Aeternæ.

Quasi premium.

Quem diligitis.

c lutis. Et hoc a Deo. Quia vobis donatum est pro Christo,

a Vnde maior gloria.

d non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini

a Contra hostes.

b Dum apud vos presens fui.

c Dum absens.

Non horreo vos ad id quod ipse horream

e ni, idem certamen habentes, quale & vidistis in me, & nunc

audistis de me.

præstabat dominis suis.

✠ CAP.

- 11 Siue absens. Si aliud de me ordinauerit.
- 12 Audiam. Absens, vel videam presens.
- 13 Quia statis. Firmiter.
- 14 In vno spiritu. idest, in spiritu sancto, qui est vnus.
- 15 Vnanimis. in corde.
- 16 Collaborantes. In opere.
- 17 Fidei euangelij. idest, in his, quæ pertinent ad fidem euangelicam.
- 18 Et in nullo terreamini ab aduers. Vos persequentibus
- 19 Quæ. scilicet persecutio.
- 20 Est illis. causa perditionis. gehenna.
- 21 Vobis autem salutis. aeternæ.
- 22 Et hoc a Deo. Qui dat gratiam & gloriam.
- 23 Quia vobis donatum est pro Christo. idest, pro honore Christi.
- 24 Non solum ut in eum credatis. Ut infirmi fideles
- 25 Sed ut etiam pro illo patiamini. Constantiter sicut fortes, quod protendit ex speciali dono Dei.
- 26 Idem certamen habentes. Contra aduersarios fidei.
- 27 Quale & vidistis in me. Quando fui apud vos flagellatus pro curatione puella phythonissa. ut habetur Act. 16.
- 28 Et nunc audistis de me. Quod sum in carceratus Roma.

✠ CAP.

C A P. II.

AS I qua er. A prædictis infert. Q. Et quia pati est donū Dei, & quia da. &c. vt supra dictū est, ergo qui me fecistis iā gaudere de cōmunione vestra in euangelio Christi, implete gaudiū meum, addita sustinentia & patiētia tribulationum.

Chrysostronus. Hac orationis figura in mouendo affectu vtimur si quid postulatū sit, quod cæteris omnibus rebus præponamus. Nam nisi omnibus præponeremus, non eo vno impetrato omnium nobis exhaustam esse mercedem vellemus, nec per illud diceremus, quicquid nobis debebatur, esse præsentatū. Hic de humilitate suadet:

Si qua con. in Chri. Si vultis habere consolationem in rebus Christi, id est, in remissione peccatorū & malis donis. Vel si consolari me vultis, si quod solatium chari. est vobis, id est si vultis vt charitas ecclesiarum quæ orāt & bona agunt pro fratribus, sit vobis solatium & confortatio in aduersitatibus vestris.

Si qua, &c. Alia litera. Ambro. Si vera est exhortatio spei in Christo apud vos, qua nos inuicem conso. &c. In quibus nō videntur probati, si non sit quod subdit.

Si qua, &c. Aug. Propter hanc societate, illi in quos primus venit spiritus sanctus linguis omniū Gētium sunt locuti.

Anselmus. Societas spiritus, est illa coniunctio fidelium quam dat eis spiritus sanctus, per quam omnes vnum fiunt.

Si qua so. spi. i. si in eo efficiuntur vnum, quod vere est.

Si qua visce. mi. i. si effectum miserationis habetis erga me, Nō dico ipsā miserationē. i. exhibitionē misericordiæ. Si ista in quā vultis vobis prodesse, implete gaudiū meū. i. estote humiles, vni. quod eritis si hoc habuerit. i. idē. s. sapere, &c.

Nihil pro con. Nota contentiones fuisse in eis eos. Amb. erāt aliq. inter eos dissentientes, inq. et, & inanis glo-

C A P. II.

Quia pati est donum Dei, & quia ego patior, & quia iam vtilis est, vt supradictum est. a Exhortatio.

I qua ergo cōsolatio in Christo est, si

quod solatium charitatis, si quāt socie-

tas spiritus, si quā viscera miserationis,

implēte gaudiū meum, ut idē sapiatis, eandē charita-

tem habentes, vnānimes, id ipsum sentientes. Nihil per con-

tentionem neque per inanem gloriam, sed in humilitate su-

pēriores sibi inuicē arbitrantes. Nō quæ suā sunt singuli

considerantes, sed & ea quæ aliorum. † Hoc enim sentire in

vobis, quod & in Christo Iesu. Qui cum in formā Dei esset,

nō rapinā arbitratus est esse se equalē Deo. Sed semetipsum

erat in illa, in qua natus erat, & nos ad equalē Deū quomodo perueniremus, semetipsum exinaniuit formā serui accipiens. Non ergo se exinaniuit amittens quod erat, sed accipiens quod non erat.

Ambrosius. Quod enim quis non habet, rapere conatur. Ergo non quasi rapinā habebat æqualitatem cum patre, quā in natura sui tanquam Deus & dominus possidebat. Vñ addidit. Formam serui accepit. Cōtrarius vtique seruus equali. Aequalis ergo Dei forma, minor in susceptione carnis, & hominis passione.

Non ra. faciens. i. nō vsurpando quod suū nō esset vt diabolus & primus homo. Vel, nō est arbitratus se equalē Deo esse secundum humanitatem, quod esset rapinam facere, id est, non suum præsumere.

Sed semetipsum. Ostensa altitudine, subdit de humilitate.

a Gaudis sum de fidei imp etc, vt constanter patiamini.

b Ita. Tunc illa vere, si hoc sit: c Non diuersam in fide. Ad omnes,

a Vnius voluntatis. b Mala cuiusque sint omnium. c Agentes.

Ut alius alii contendat præponi. Vel, & si bona dicunt non contentiosis verbis.

a Si pius affectus est in vobis de quo procedat misertatio, b Erga me.

a Alios apud Deum digniores. b Alter alterum. c In cordibus iudicantes.

d Hoc possunt qui non sua intendunt, sed quæ aliorum, vt Christus qui pro aliis tanta tulit. e Bona, vel onera.

a Vt experimento cognoscat esse in vobis.

b Non dico accepisset inde aliquid, cum sit eadem substantia cum patre.

a Quia vere erat æqualis per naturam: b Certissime locuti.

c Quæ equalis erat Deo patri, sed quoniam in se erat in forma patris, manens utique quod erat.

D lo. 83. quæst.

f communio

† sentiat, id est, sitis ebor des.

Tract. 18. in Ioan.

E

† enim affectus sit in vobis, qui fuit.

Tract. 17. in Ioan.

Lib. 2. de fide. cap. 4.

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

SI qua ergo con. Postquā Apostolus reddidit beniuolos Philippenfes, hic consequenter reddit eos dociles, informando eos charitative & plene de moribus & fide & primo præmittit quandā præfationē, se cūdo subdit suā informationē, ibi. Vt idem. Circa primū sciendum, q. cōsolatio proprie videtur esse anxietatis terminatio, solatiū vero cōsolationis diffusio. Societas autē solatiij communicatio. Misertatio vero anxietatis supportatio, q. sicut in corporalibus duo simul in eūli leuius portant onus quā vnus solus, sic suo modo compatiens alteri supponit se cū eo suo oneri, vt dicit. 2. Rhetoricæ. Et hoc quartum præcedit alia tria, vt patet de se. Apostolus autem erat in carcere, propter quod istis quatuor indigebat, & ista quatuor dicit se consequi, si veraciter obtemperent suæ monitioni, & ex hoc debent ad hoc moveri. Dicit igitur.

1 Si qua ergo con. in Chri. i. ordinata ad Christū. q. d. Si me vultis consolari in anxietatibus & solatiū præbere & societatem spiritus, quia societatem corporalem exhibere non poterat, & per viscera misericordie compati laboribus meis.

2 Imple. &c. per impletionē meæ monitionis vt patet ex sequētibz.

3 Vt idem. Hic cōsequenter ponitur informatio Apostoli, & primo per seipsum. secundo per suum discipulum, ibi. Spero quod. Prima in tres, quia primo monet eos de fidei vnitatem, secūdo, de vera humilitate, ibi. Nihil per contentionē. tertio de omnimoda sanctitate, ibi. Itaque charissimi. Circa primū dicit. Vt idem sapia. i. impletio gaudij mei est, vt idē sapiatis de fide. Sapientia enim proprie cognitio est de diuinis, fides autem habet Deum pro obiecto sub ratione summi & veri boni, sed quia fides sine charitate est informis. ideo subditur.

Ean.

4 Ean. cha. Charitas autē facit homines vnus volūtatis. iō subdit.

5 Vnani. & per consequens ad inuicem compati & congaudere. ideo subditur. Id ipsum sentien.

6 Nihil. Hic consequenter monet Philippenfes de vera humilitate, & primo facit propositiū, secūdo ad hoc inducit exemplū, ibi. Hoc. n. sentite. Circa primū dicit. Nihil. supple. faciat. Per con. sicut faciunt superbi, Pro. 13. a. Inter superbos semper iurgia sunt.

7 Neque per inanem gloriam. quæ meritum aufert, Mat. 7. a. Repererunt enim mercedem suam.

8 Sed in humili. superiores sibi inui. arbitrantes. Vere enim humiles semetipsum iudicant alijs inferiores. Et subditur causa.

9 Non quæ sua sunt, &c. quia vere humiles non considerāt proprias excellētiās quæ possunt esse occasio propria elationis, sed excellētiās aliorū, q. sūt occasio humiliationis pprie & honorationis alienæ.

10 Hoc enim sen. &c. Hic cōsequenter inducit ad hoc exemplū de humilitate Christi. quod est efficacissimū, & primo ponit eius humiliationē. Secundo ostendit eius exaltationem, ibi. Propter quod. Circa primū dicit. Hoc enim sen. in vo. &c. i. humilitatem Christi habete interius in corde, & non solum exterius, sicut hypocrite.

11 Qui cum, &c. vnus in essentia cum Deo patre ab æterno, quia forma deitatis nullo modo est multiplicabilis.

12 Nō ra. ar. est esse, &c. s. in potestate. Nā in Deo nō est quāritas molis, sed virtutis. Dixit enim Ioan. 5. ca. Quæcunque pater facit, hæc similiter & filius facit. & hoc dicendo non fuit rapina, quia non vsurpauit sibi honorem alienum, sed proprium. Et per hoc eliditur error Arrii dicentis Christum esse creaturam.

13 Sed semetipsum exinan. i. maxime humiliavit, cū esset tātus.

Tom. 6.

† & ta.

Il. 7. de trinit. cap. 3. Ioan. 1.

* Aug. Semetipsum exinaniuit, non mutando diuinitatem suam, sed nostram mutabilitatem assumendo, & formam serui accipiens, venit ad nos in hunc mundum, qui in hoc mundo erat, quia mundus per ipsum factus est, ut exemplum videri bus Deum, exemplum deorsum mirantibus hominibus, exemplum simul ad permanendum, exemplum infirmis ad conualescendum, exemplum mortuis ad non timendum, exemplum mortuis ad resurgendum esset, in omnibus primatum tenens.

† figura

* Tertul. Exinaniuit se dum ad iniurias contumeliasque descendit dum audit nefanda, experitur indigna, Cuius tamen humilitatis adeest statim egregius fructus.

lib. de Trin.

Tract. 78. in Ioan.

a Exinaniuit. Aug. Quomodo? Non substantiam euacuans, non formam Dei mutans.

b Formam ser. Non formam Dei amittens. forma serui accessit, non forma Dei abcessit. Exinaniuit. Exinanire est ab inuicibilitatis sue magnitudine se visibilem demonstrare.

* Hier. Interdum similitudo recipit veritatem. Nam genuit Adam filium secundum imaginem & similitudinem suam, & vocauit nomen eius Seth. In similitudine humana, seruiendo cum omnium dominus esset.

* Anselmus. Idest, passibilis & mortalis, ut ceteri homines.

* Chryso. Multa ille quidem nostra habuit, multa vero non habuit, huiusmodi sunt, non esse natum ex commissione corporum, peccatum non admisisse. Hec ipsius erant propria, nullique hominum communia.

Gen. 4. Aug. lib. 5. de Trinit. cap. 3. Sem. 31. de verbis Apost. Ser. 255. de temp. Tracta. 7. in Ioan. lib. de f. ad Pet. c. 2. & lib. 83. questio q. 73. Christus equa lis patri.

c In simili. ho. fa. Aug. Videamus ergo Christum Iesum Deum, & hominem & factorem rerum & factum in rebus, & creatorem hominis & creatum hominem. Deus Christus equalis est patri, tantus est quantum ille, talis est qualis ille, hoc est quod ille. Non hic est qui ille, quia ille pater, hic filius Sed hoc est quod ille, quia ille, est Deus & ille, ille omnipotens & ille, ille immutabilis & ille, non rapina erat, aequalis Deo, quia natura erat, sicut est natus, ita & semper natus, & sicut semper natus, ita semper equalis.

Psal. 8. b.

Idem. Non itaque inaequale genuit, vel equalitatem iam nato addidit, sed gignendo eam dedit, quia aequalis, non imparem genuit. Non igitur immerito scriptura utrunque dicit. & aequalis patri filium, & patrem maiorem filio. Illud propter formam Dei, hoc propter formam serui, propter quam non tantum patre, sed etiam seipso & spiritu sancto minor factus est, & etiam minoratus est paulo minus ab angelis, ergo & homo factus est, & permanens Deus. Iam valde rationabiliter & patre minor est homo Christus, & patri equalis est idem ipse Deus Christus, Christus enim Dei filius, & Deus est & homo. Deus ab aeterno, homo in seculo. Deus, quia Deus verbum. Homo, quia in unitate personae accessit verbo anima rationalis & caro. Cum enim esset vnicus Dei filius, ut esset etiam plenus gratia, factus est hominis filius vnus Dei filius: idemque, filius hominis. Non duo filii Dei Deus & homo, sed vnus Dei filius Deus sine initio, homo accepto initio.

Idem. Sicut enim non augetur numerus personarum cum caro accedit anime, ut sit vnus homo, sic nec augetur numerus personarum cum homo accedit verbo, ut sit vnus Christus.

Idem. Legitur itaque Deus homo, ut intelligamus huius personae singularitatem non ut suspicemur in carne mutatam diuinitatem. Non enim illa susceptione alterum eorum in alterum conuersum & mutatam est, nec diuinitas quippe in creaturam mutata est, ut desisteret esse diuinitas. Nec creatura in diuinitatem mutata est, ut desisteret esse creatura.

Aug. lib. 7. de Trinita. ca. 3. lib. deinde ad Pet. cap. 2. lib. 1. de peccata, merit. & remissione cap. 26. Tracta. 36. in Jo.

d Factus. secundum formam serui. Qui erat infectus secundum formam Dei, & etiam suo.

e Habit. i. conuersatione.

C NICOLAUS DE LYRA. * & talis. Verumtamen quia deitas inde non fuit passa aliquod detrimentum, ideo subditur. 1 Formam ser. acci, idest, humanam naturam in unitate suppositi in qua apparuit humilis. 2 In similitudi. hominum fa. quantum ad naturam passibilem, non tamen quantum ad culpam. 3 Et habitu in. quia inter homines duxit vitam communem, Luc. 7. c. Venit filius hominis manducans & bibens, &c. 4 Humilia. sem. Ad dandum nobis exemplum, Ioa. 13. b. Exemplum

f Inuentus. * Ansel. Idest, indura humanitate, non sibi, sed eis quibus in homine apparuit inuentus ut homo. i. habendo hominem inuentus ut homo est. Non enim poterat inueniri ut homo ab his qui cor immundum habebant, & verbum apud patrem videre non poterant, nisi hoc suscipiendo quod possent videre. & per quod ad illud lumen interius ducerentur. Habitus eius est humanitas quae se velut indumentum vestiuit. * Idem. Itaque appellatione habitus, ostendit quomodo sit in similitudinem hominum factus, quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominem, quae sibi vniciens quodammodo atque confirmans immortalitati & eternitati sociaret.

Volenti experiri, ut alius homo, quia comedit, bibit, sedet, &c. H. b. Habitus est hominis susceptio, quasi vestis, quae non mutat quod vestit.

Habitus in ea re dicitur quae ut habeatur accedit. Verumtamen hoc interest, quia quaedam eorum quae accedunt ut habitum faciunt, non mutantur, sed mutant, ut sapientia quae de stulto sapientem facit, in se integra manens & inconcussa. Quaedam vero ut mutantur & mutantur, ut cibus qui amittit speciem suam cum in corpus vertitur, & exilitate in robur commutat. Tertium vero genus nec mutat, nec mutat, sicut anulus positus in digito, quod genus rarissime reperitur. Quartum genus, cum ea quae accedunt mutantur non a sua natura sed quodammodo formantur, & aliam speciem ac formam accipiunt, ut est vestis quae deieci & deposita non habet eam formam quam sumit induta. Indura enim membris accipit formam quam non habet exuta, quod genus congruit huic operationi. Et secundum hoc.

Exinaniuit. Aug. Deus filius semetipsum non formam suam mutans, sed formam serui accipiens neque conuersus aut transmutatus in hominem amissa incommutabili stabilitate.

In similitudi. ho. fa. est. Ipse susceptor verum hominem suscipiendo. haec similitudo verum hominem exprimit. Et habitu inuentus. i. habendo hominem inuentus est ut homo eis quibus in hominem apparuit. Quod dicit, ut homo, tale est quale illud. Quasi vnigenitus a patre. Veritatem. n. exprimit. Nonne ergo habitus factus significauit qualiter dixerat, in similitudinem hominum factus? quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominem quae sibi vniciens quodammodo & conformans immortalitati eternitatisque sociaret.

g Humilianit. * Chryso. Sponte filius patri obediuit, non quasi in seruilis conditionem decidisset, sed hoc ipso maxime seruans suspiciendam illam germani filii dignitatem, magnam, inquam, patri honorem exhibendo. Honorauit patrem, non ut ipsum propterea tu honore spoliaret, sed ut magis suspiceret, ac veneraretis, ut vel hinc germanum filium agnosceres, ac suspiceretis, quod omnium maxime patrem honorauit.

* Hier. Ut nobis perfectam obedientiam monstraret exemplum. Ecce habemus in Christo humilitatem, exinde superbi medicamentum. Quid ergo intumescis homo? Opellis morticina quid tenderis? O sanies secula quod inflaris? Princeps tuus humilis, & tu superbis. Caput est humile, & membrum superbit.

h Propter quod. Omnes a humilitate Christi quae maxime in passione apparuit. Nunc de claritate eius, & quod & quantum humilitas mereatur.

i Deus exalta. * Ansel. Deus illum secundum humanam naturam exaltauit, in quo et diuina natura potest dici exaltata secundum ostensionem, quia cepit sciri quod erat, sicut in assumptione infirmitatis dicitur exinanita.

* Augu. Ut ergo mediator Dei et hominum homo Christus Iesus resurrectione clarificaretur, postea humiliatus in passione. Non enim a mortuis resurrexisset si mortuus non fuisset: humilitas claritatis est meritum. Claritas humilitatis est premium.

Idem.

plum dedi vobis, &c.

5 Factus obe. Deo patri non solum usque ad conuicia & verbera, sed etiam.

6 Usque ad. Et non quacunque, sed usque ad mortem crucis contemptibilissimam & acerbissimam.

7 Propter quod. Hic consequenter ostendit exaltationem Christi quam meruit per dictam humilitationem dicens. Propter quod, &c. in sua resurrectione & ascensione. Gloria enim sui corporis & exaltationem eius ad calos meruit per suam passionem, non autem gloriam animae, quam habuit ab instanti conceptionis sua.

Et

A * Idem. In qua forma crucifixus est, ipfa exaltata est. Secundū humanitatem exaltauit, que gloriosior facta est in resurrectione. In quo & diuina natura potest dici exaltata secundū ostensionem, quia cepit sciri quod erat, sicut in assumptione infirmitatis de exinanita, quia non apparuit quod erat.

Amb. Post crucem manifestatur quod a patre cum generatur accepit. Non enim tunc accepit cum a creatura cepit sciri illius diuinitas, illius maiestas. Homini non est datum nomē Dei quod est supra omne nomē non sola appellatione sed & natura, sed ei qui æqualis, qui se exinanuit, cuius omnia a patre sunt.

a Et don. il. * Haymo. Quod nomen dedit illi? Ut filius Dei vocaretur & esset, qui filius hominis erat, secundum quod in die baptismatis innotuit paterna vox, inquit: hic est filius meus dilectus, Similiter in monte. Vel etiam nomen dedit illi quod est super omne nomen, ut Iesus vocaretur, id est, Saluator.

Licet enim legamus homines in Genesi, & Angelos in libro Beati Iob, filios Dei appellatos esse, tamē nullus illorum appellatus est saluator, neque filius Dei proprie, sed abusiue, quia nemo illorum potuit genus humanū saluare, nisi ille solus.

* Terrul. Accepit enim nomen quod est super omne nomen, quod utique non aliud intelligimus esse quam nomen Dei. Nam cum Dei sit solius esse super omnia, consequens est, ut nomen illud sit super omnia, quod est eius qui super omnia est Dei.

Hoc & ante resurrectionem habuit, sed post resurrectionem quod erat in euidenti positū est, ut scirent demones & homines, quia & tunc dicitur res fieri quando innotescit.

Aug. Homini donauit nomen quod est super omne nomē, non Deo, ut cum forma serui nominetur vnigenitus filius Dei, in qua mortuus, in qua ascendit & sedet ad dexteram patris, in eadem ipsa sic honorata, sic glorificata, & celesti habitu immutata & filius est Dauid, & dominus est Dauid, qui est & dominus celestium & terrestrium & infernorum.

b Ut in nomine. Hic aperit cui datum sit nomen Dei, cui omnis creatura flectit genua. Deo. Sed forte diceretur, & homo adoptione Deus esset. Et sic Christus ex parte verus Deus, quod ex parte adoptiuus erit. Adoptiuo autem Deo non flectit genua creatura, sed vero. Constat autem Christum verum deum esse, cui flectitur genua, non adoptiuum.

c Quia dominus Ie. Chri. est. Quomodo potest fieri, ut homo sit in gloria dei patris? etiam si adoptiuus deus sit homo in gloria dei patris esse non potest.

C Ambro. In li. de trini. ait: Habet utique verbum deus gloriam. Sed illius verbi eadem patris gloria est, ut patris, & filij vna sit gloria. unde ipse filius ait: Non quero gloriam meam. in a patre diuisam. Nam hoc ei competit, qui natus est de deo, quia in gloria dei patris esse, est nihil differre ab eo, ut vna gloria sit patris

tris & filij per eodem substantiam & virtutem. Caue qualiter intelligas virorum illustrium Ambrosij & Augustini verba premissa, ne sibi contraire putentur. Scito ergo quia est donatio naturalis, & est donatio gratuita. Naturali donatione dedit pater nomen super omne nomē Deo filio, non homini. i.

a Esse Deum, per naturam quando plenus ab eo Deus nascitur.

b Christo. **c** Honorificentiam, quod vocatur Deus.

a lum, et donauit illi nomen quod est super omne nomen, + vt

b in nomine Iesu omne genu flectatur celestium, terrestrium,

c & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia dominus Ie

d sus Christus est in gloria Dei patris. Itaque charissimum mei, si-

e cut semper obedistis, non vt in presentia tantum, sed multo

f magis nunc in absentia mea, cum metu & tremore vestram

g salutem operamini. Deus enim est qui operatur in vobis &

h velle & perficere pro bona voluntate. + Omnia autem facite

i sine murmurationibus, & hesitationibus, vt sitis sine que-

Christo, secundum quod Deus, non secundum quod homo. Nec fuit aliud dare quam sibi equalem generare. Gratuita vero donatione dedit homini Christo, non Deo, quia Christus non in quantum Deus, sed in quantum homo per gratiam accepit nomen Dei, nec per gratiam adoptionis, sed per gratiam vocationis: vt non sit adoptiuus deus, sed verus cui flectitur omne genu.

d Cur me. * August. Quando iubet vt operatur, liberum eorum conuenitur arbitrium.

e Sed ideo cum timore & tremore, ne sibi tri-

buendo, quod bene operantur, de bonis tanquam suis extollantur operibus.

f Non superbe, quia qui timet semper ne cadat, humilis est.

g Deus enim. * Aug. Nec de ipsa perseuerantia boni voluit deus sanctos suos in viribus suis, sed in ipso gloriari, quod eis non solum dat adiutorium quale primo homini dedit, sine quo non possunt perseuerare si velint, sed in eis etiam operatur, & velle, vt quoniam non perseuerabunt, nisi & possint, & velint, perseuerandi eis, & possibilitas, & voluntas diuinae gratiae largitate donetur. Tantum quippe spiritu sancto accenditur voluntas eorum, vt ideo possint, quia sic volunt, ideo sic velint, quia deus operatur, vt velint.

* Idem. Proprium quippe arbitrium, nisi dei gratia iuuetur, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest.

* Bernar. Cauendum ergo, ne cum hac inuisibiliter intra nos ac nobiscum actitari sentimus, aut nostrae voluntati tribuamus, quae infirma est, aut dei necessitati, quae nulla est, sed soli gratiae qua plenus est. Ipsa liberum excitat arbitrium cum seminat cogitatum, sanat cum immutat affectum, roborat vt perducatur ad actum, seruat ne sentiat defectum. Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, vt tantum illud in primo praeueniat, in ceteris comitatur.

Nos ergo volumus, sed deus operatur in nobis, & velle, & operari. Hoc enim nobis, & credere, & dicere expedit, quia pius est, & verum, vt sic humilis confessio, & totum deo detur. Per proprium enim arbitrium, nisi gratia dei ipsum adiuuet, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest.

f Omnia autem. Adiungit patientiam humilitati.

g Omnia autem facite sine murmuratione. * Chryso. Diabolus ubi nos abducere minime potuerit, quin recte faciamus, alia quadam ratione molitur in anem reddere mercedem nostram. Nam vel vanae gloriae amorem, vel arrogantiam induxit, vel si nihil horum, murmurationem, vel saltem hesitationem.

* Hier.

D Donatio duplex.

I Rom. 24. b De immu. ecc. deccet lib. 5.

L libr. de Gratia & libero arbitrio.

F Aug. de nat. & gra. c. 22. & li. pri. de gratia Christi cap. 9. 10. & 25. libr. de correptione, & gra.

E Epistola ad Iulian. Bernardus lib. de Gratia & libero arbitrio.

A Aug. libr. 3. de grat. & libe. arbitrio Enchiridii capitu. 32. lib. 2. de bono perseue. c. 13.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et do. illi, & c. s. quod Christus homo nominatur deus, licet. n. hoc sibi datum fuit ab instanti sua incarnationis secundum rem, quia incarnatio facta fuit in supposito diuino, non tamen secundum manifestationem, sed post resurrectionem eius, ascensionem, per missionem spiritus sancti, & alia diuinae virtutis opera, declarata fuit eius diuinitas, & tunc dicitur nomen deitatis sibi datum, eo modo loquendi quo res fieri dicitur quando innotescit.

2 Vt in no. id est, vt omnes exhibeant ei reuerentiam angeli, homines, & demones.

3 Et omnis lingua. Corporalis, & spiritualis.

4 Confiteatur, quia dominus Iesus Christus. Quia secundum deitatem est vna gloria dei patris, & filii.

5 Itaque. Hic consequenter Apostolus instruit Philippenfes de omnimoda sanctitate, di. Itaque charis. Licet enim Paulus diligeret omnes fideles, tamen istos diligebat dilectione speciali.

6 Sicut semper. Mandatis, & consiliis euangelicis a tempore vestrae

conuersionis.

7 Non vt in. i. melius operamini in absentia mea, quam fecistis in presentia, attendentes, quod semper habetis deum presentem, qui summe timendus, & reuerendus est, ideo subditur.

8 Cum metu. Cordis.

9 Et tremore. Corporis. Timor. n. in corde facit tremore in corpore.

10 Vestram salu. operam. Per opera sanctae vitae. Et quia opus meritorium dependet a deo, ideo subdit.

De enim est, qui operatur in. scilicet opus meritorium.

11 Et perficere. In opere. **12** Pro bona voluntate. s. sua, non pro nostra, nisi ex consequenti, in quantum sequimur instinctum voluntatis diuinae. Consequenter ostendit modum faciendi bonum di.

13 Omnia autem. sine murmurationibus contra deum, & homines, sed magis dulciter, & deuote. **14** Et hesita. nullo modo dubitantes de diuino subsidio vobis assistente.

15 Vt sitis sine querela. Actiue, & passiuè. Ita patienter viuendo, quod non moueatis querelam de aliis, & sic innocenter, vt alii non conquerantur.

* Hier. Ingratus est seruus, qui graua domini sui queritur esse precepta. Qui enim murmurat de preceptis, dubitat de premijs. Hic etiam si operatur non est sine querela, vnde alibi ait. Neque murmuraueritis.

a Felj. Eci. Haymo. Sicut enim Deus simplex est, ita filij eius puro & simplici corde debent incedere.

de electi. c. officii.

fortuosa.

Aug in psal. 92 & in psal. 46.

emulor.

Prosper libr. c. ceterarum. B

Infra 1. d. Anselmus ibi dem.

† 1. Cor. 13. b. 45. dist. c. licet non minus quam 63. dist. e. nosse. 8. q. 1. ca. sunt in ecclesia. De rerum. ca. quid. De cen. c. cum Apostolus. & c. procurator. 169.

* Hier. Sicut Deus vos fecit. Considerate cuius filij sitis qui cum in omnibus sanctus ac purus sit, filios non potest habere degeneres.

b Nationis praua & peruer. & c. Id est, malotum, qui rectum ordinem deprauant & peruertunt. Qui dicuntur natio, quia non sunt renati ex aqua & spiritu sancto.

c Sicut lumina. Bene sanctos luminariibus comparat. Sicut enim stellae celi non extinguuntur, sic mentes fidelium a diabolo non obscurantur. Et sicut illa quidquid agatur in terra, etiam si qui mentiantur de ipsis, suos tamen in celo cursus non obliquant nec retardant; Ita sancti quorum conuersatio in celis est, propter mala mundi que despiciunt vel falsa que confinguntur in ipsos, lucem verbi & vitae exemplum nullo modo interpellant.

* Chrysostr. Ad hoc demum admirabile est, neque etiam cum pugnaris, atque impellaris, eo adduci. Nam & sidera in nocte fulgent, in tenebris emicant, tantumque abest, ut ullam pulchritudinis suae iacturam faciant, ut splendidiora etiam appareant: ubi enim lux aduenit, non eque apparent. Ita etiam tu, si inter peruersos homines, rectus maneris: lucebis magis, longeque admirabilius erit, sine reprehensione esse.

chritudinis suae iacturam faciant, ut splendidiora etiam appareant: ubi enim lux aduenit, non eque apparent. Ita etiam tu, si inter peruersos homines, rectus maneris: lucebis magis, longeque admirabilius erit, sine reprehensione esse.

d Sed & si immolor super sacrificio. & c. * Haymo. Beatus Paulus qui Philippenses ab infidelitate liberauit, & in baptismo a peccatis purgando sanctificauit, ipse utique obtulit eos, & sacrificium eius ipsi fuerunt. Obsequium etiam appellatum cultum & religionem ut alibi: Ratio nabile sit obsequium vestrum, & est sensus. Et si (inquit) interfector a Nerone, non sentio poenas, neque pertimesco mortem, congaudens omnibus vobis, propterea quia vos sacrificium obtulisti Deo, & quia vos do cui religionem.

¶ Sicut. a ¶ Estote. ¶ Ut non sit in vobis, quod pateat reprehensioni. b ¶ Et hoc, id est quia estis. c ¶ Ad hoc estis constituti, & ideo decet vos esse sine reprehensione. d ¶ Doctrina, & vita. e ¶ In celo fixi.

¶ Per opera, b ¶ Per diuersas lectas. c ¶ Quia ois vasa euangelii. e ¶ Quod utique erit. d ¶ Nedom vestram, sed & ¶ Futurum. e ¶ Quando videtur Christus.

¶ In facile conuersis. Alias vanum. d ¶ In difficili conuersis.

¶ Et non solum tunc habeo gloriam; Sed etiam. ¶ Non tantum cucurri, sed & si contingat me mori. b ¶ Nam obtuli deo fidem, & opera vestra, si etiam, & ipse pro vobis offeror.

¶ Intra mente. ¶ Quia certa merces. b ¶ Gratias ago. ¶ Si pro me immolamini.

¶ Gratias agite. b ¶ Non solum hoc literis moneo, sed & ¶ Per misericordiam Iesu. b ¶ Adeo necesse est, ut veniat, & adeo erga vos attentus c ¶ Sicut vos eritis bono animo cognitis his, quae circa me sunt.

¶ Nunc. b ¶ Qui ita concordet meo voluntati in hoc negotio. a ¶ Alii. ¶ Negligentes enim erant de disciplina, & conuersatione fratrum, non enim deuoto animo predicabant, sed propter lucra. b ¶ In vobis.

¶ Hunc mittamus: Vos autem eum, quem experti sumus. b ¶ In vita, & doctrina. a ¶ Obediens ei. b ¶ Deo. c ¶ In quo potui experiri. d ¶ Et expertus sum.

¶ Quem exitum sint habitura. a ¶ In fide. b ¶ In predicatione.

¶ Sed iterum. a ¶ In fide. b ¶ In predicatione.

¶ Sed iterum. a ¶ In fide. b ¶ In predicatione.

¶ Sed iterum. a ¶ In fide. b ¶ In predicatione.

¶ Sed iterum. a ¶ In fide. b ¶ In predicatione.

¶ Sed iterum. a ¶ In fide. b ¶ In predicatione.

¶ Sed iterum. a ¶ In fide. b ¶ In predicatione.

*NICOLAUS DE LYRA.

tur de vobis. ideo subditur.

- 1 Et simplices, id est, sine plica dolo sitatis.
- 2 Filij Dei, per adoptionem & imitationem.
- 3 Et sine reprehensione, id est, sic quod in vobis non appareat aliquid reprehensibile. Et subditur vna causa, cum dicitur.
- 4 In medio na. pra. & perier. id est, infidelium quorum plures conuertebantur ad fidem Christi in primitiua ecclesia ex bona conuersatione fidelium inter eos existentium, ideo subditur.
- 5 Inter quos lucetis sicut lumina in mundo. vnde Genes. 15. per stellas caeli intelliguntur boni, & per puluerem terra mali. sicut ibi dem plenius fuit dictum.
- 6 Verbum vitae continentis. id est, doctrinam euangelicam habentes in corde credendo, & in ore docendo, & in opere adimplendo.
- 7 Ad gloriam meam in die Christi. i. in die iudicii, in quo Christus veniet ad iudicandum: nam merita discipulorum cedunt ad augmentum gloria doctorum propter quod doctoribus debetur aureola.
- 8 Quia non, & c. ad terram vestram pro predicatione fidei.
- 9 Neque in va. & c. quia secutus est in vobis bonus fructus.
- 10 Sed et si immo. Deo per martyrium.
- 11 Super sacrificium & obsequium fidei vestrae. quia sibi scilicet Christo ante obtuli, vos conuertendo.
- 12 Gaudeo & congratu. omni. vo. quia non solum erit ad gloriam meam, sed etiam redundabit in vobis.
- 13 Id ipsum. i. si tribulationes patiamini martyrij.
- 14 Gaudete & congra. mi. quia non solum hoc erit ad gloriam vestram, sed etiam ad augmentum gloriae meae.
- 15 Spero autem. Postquam Apostolus instruxit Thilippenses per seipsum

seipsum tantum scripto, hic consequenter promittit eis nuntium mittere qui doceat eos verbo. Et diuiditur in duas secundum duplicem nuntium, secunda, ibi: Necessarium autem. Primus autem nuntius qui exprimitur hic, fuit Timotheus, quia fuit Apostolo valde amabilis, & ad docendum idoneus, de quo dicit: Spero autem. & patet. 16 Ut & ego bono animo sim, id est, in domino consolatus. 17 Cognitis quae circa vos sunt, scilicet bono statu vestro per eius relationem mihi cognito. 18 Neminem enim habeo tam vnamimem, id est, vnus mentis mecum. 19 Qui sincera, & c. ut in bono confirmemini & crescatis. 20 Omnes enim quaerunt, & c. i. multi predicando quaerunt temporale lucrum. Et est hyperbole, sicut cum dicitur: Omnes de civitate vadunt ad tale festum: cum tamen plures frequenter remaneant. 21 Non quae sunt Iesu Christi. i. honorem diuinum & salutem animarum, ut dictum est cap. precedenti. Non sic autem Timotheus. 22 Experimentum autem eius cognito. id est, per experientiam facti poteritis videre: quod ita sit. 23 Quoniam sicut patri, & c. i. euangelium predicauit, se mihi conformando, qui non quaesivi vestra, sed vos. 24 Hunc igitur spe. me mit. ad vos. tanquam idoneum. 25 Mox ut. vi. & c. id est, cum videro opportunitatem mittendi. 26 Confido autem in do. & c. Patet ex hoc, quod non afferuit supra 1. cap. iterum se venturum ad eos, sed quod hoc intendebat, supposita Dei voluntate. 27 Necessarium. hic exprimitur secundus nuntius cum dicitur. Necessarium autem exi. pro vestra salute. 28 Epaphroditum fratrem. religione Christianitatis. 29 Et cooperatorem. in predicatione euangelica veritatis. Et

In aduersis :

Aratorem & commilitonem meum, vestrum
a Doctorem: b Qui ministravit necessaria.
autem apostolum, & ministum necessitatis
Sunt & alie cause.
meae mittere ad vos. Quoniam quidem om-
a Videre. b Non de se, sed de vobis pro eo dolentibus.
nes vos desiderabat, & moestus erat, propterea
Verberatum in ministracione vnde dolebat.
quod audieratis illum infirmatum. Nam & in-
a Ex agitudine, non verberacione. b Mortis periculum.
firmatus est vsque ad mortem. Sed Deus mi-
a Non solū autem eius a Sanando eum.
seruus est eius. Non solum
autem eius, verum etiam
a Alias nostri, quibus enim seruauit. b In hoc mei miserus. c De morte. d De infirmitate, quae nocebat nobis.
& mei, ne tristitiam super
a Quam esset propositum.
tristitia haberet festinan-

Ad vos.
tius ergo nisi illum, ut vi-
a Pro cuius absentia tritari vos noui
so illo iterum gaudeatis, &
a Quem habebam de vobis tristibus
ego sine tristitia sum. Ex-
cipite itaque illum cum
a Ut per bona opera ostendatis vos gaudere de eo. b Quod sit. c Spirituale.
omni gaudio in domino,
a Illum quia est
et huiusmodi cum hono-
re habetote: quoniam pro-
a Quod Christus docuit & fecit, qui uenit ministrare & non ministrari.
pter opus Christi vsque ad
a Periculum mortis. b Ex deliberacione non concius. c Vitam.
mortem accessit, & tradens animam suam, ut
a Rem dedistis, sed qui ferret de vobis desuit.
impleret id quod ex vobis deerat, erga meum
obsequium.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et commilitonem meum. tempore aduersitatis.
2 Vestrum autem ap. id est, doctorem.
3 Et ministum meae, quia mihi ministravit necessaria in carcere.
4 Mittere ad vos. corroborandos, & plenius informandos.
5 Quoniam qui omnes vos desiderabat. videre & consolari.
6 Et moestus erat. de vestra tristitia.
7 Propterea quod, &c. & sic fuit in veritate.
8 Vsque ad mortem. id est, periculum mortis.
9 Sed Deus miseruus est eius. eum sanando.
10 Verum etiam & mei ne tristitiam ha. tristitia
nam de eius morte, super tristitiam de eius infirmitate.

11 Festinans ergo mi. illum, scilicet ante Timotheum.
12 Ut viso illo iterum gau. q. d. Prius gauisi estis de sua sanita-
tis auditu, & iterum gaudebitis de visu.
13 Excipi. & c. Gaudenter & honorifice.
14 Quo. pro. & c. i. ut faceret opus quod Christus fecit & docuit,
qui uenit ministrare, & non ministrari. Mat. 20
15 Vsque ad mortem. ac. se mortis periculis exponendo, & hoc vo-
luntarie. ideo subditur.
16 Tradens animam suam. i. vitam suam.
17 Ut impleret id quod, & c. quasi dicat munerem dedistis pro su-
stentatione mea, sed de vobis non fui qui deferret mihi & ministraret,
& ipse hoc adimpleuit.

ADDITIO I.

Ca. 2. vbi dicitur in postil. Non rapinam arbitratus est.
Hoc quod dicitur. Non rapinam arbitratus est, se esse aequalē Deo,
pōt intelligi de Christo secundum humanitatem, secundum quam proprie
esset facere rapinam. i. non suam usurpare si arbitratus fuisset
se esse aequalē Deo. Christus. n. secundum quod homo est minor
Deo.

Deo, ipso testante. Pater maior me est, & est minor angelo, se-
cundum humanam naturam passibilitatem, de quo Psal. 8. b. Minora.
eum paulo minus ab au. & secundum hanc expositionem commendat
humilitas Christi per comparationem ad superbiam angeli
noli, qui licet non esset in forma Dei scilicet assumptus a
Deo in unitate personae, voluit tamen esse aequalē Deo,
de quo Isa. 14. d. Assimilabor altissimo.

CAP. III.

De cetero instru-
xi vos quomodo de-
beatis stare in bello
persecutorum contra
tribulationes, de cae-
tero pseudo aposto-
los, ne legalia ab eis
recipiatis moneo,
sed fidem Christi so-
lam sufficere credatis.

CAP. III.

De cetero fratres mei gaudentes in domino.
Eadem vobis scribere mihi quidem non pi-
grum, vobis autem necessarium. Vide te ca-

d Canes. & Occu-
menius. Erant qui non
facile cognosci pote-
rant, ideo dixit Videte
id est, caute, & vos
meripfos seruate. Erant
enim nonnulli ex Iu-
daeis credentes, qui
vna cum fide Iudaica
mū etiam commisce-
bant, & predicationem
corrumpebant, quos

De sinceritate fidei incipit.
b Gaudete in domino. Chrysofost. Recte dixit domino non
mundi modo, nam hoc non est gaudere, de dominis, inquit,
quae secundum Christum ipse gaudium habent.
* Ansel Olum gauisi estis in seculo, sed de cetero viuendi
spacio quod vobis superest, gaudete iam in domino, ut quādiu
a modo vixeritis, sit vobis omne gaudium in eo. Non gaudeatis
in carnalibus & secularibus, ut pseudo apostoli suadent, sed
in domino, ut saepe dixi vobis.
c Scribere. Ut diutius maneat quam prolatio.

canes appellat, canes vero dicebantur interdum ethnici, eo
quod Deum ignorarent.
Ang. Canes appellauit non ratione, sed consuetudine
contra insolitam veritatem latrantes. Hec est enim canum natu-
ra, ut cum quibus habent consuetudinem, siue illi boni siue mali
sunt, non ad eos latrent, in solitorum autem personis visis
etiam innocentibus irriterentur.
Magis consuetudinem sequuntur quam rationem. Ita pseudo
consuetudines legis tenent, contra veritatem irrationabili-
ter latrant & mordent.

NICOLAUS DE LYRA CAP. III.

De cetero fra. mei. Haec est tertia pars principalis, in qua apo-
stolus reddit Philipenses cautos contra deceptionem pseudo aposto-
lorum. Et diuiditur in duas partes. Primo circa hoc Philipenses hor-
tatur, secundo eos consolatur cap. seq. Prima in duas, quia primo prae-
mit breuem praefationem, secundo prosequitur suam intentionem, ibi. Vi-
dete. Circa primum dicit.

3 Ea. vo. scri. Quae scripsi alijs ecclesijs de cessatione legalium ad
cauendum doctrinam pseudo Apostolorum qui docent contrarium. De
hoc enim scripseram alijs ecclesijs ut patet in praecedentibus epistolis.
4 Mihi quidem non pigrum. est supple, quia sollicitus sum de
vestra salute.
5 Vo. au. nes. Ut caueatis a deceptionibus eorum.
6 Videte. Hic prosequitur intentum, ostendens euacuationem lega-
lium, primo ratione, secundo exemplo, ibi. Si quis. Circa primum dicit.
Videte canes. i. attendite pseudo apostolos, quos nominat canes, eo quod
contra veros apostolos vobis detractorijs & mendacibus & mordaci-
bus utebantur.

Ea.

Tom. 6.

t 4

Malos

A Malos opr. * Chrysoft. Nā operatur quidem, inquit, sed malam in partem, opusque cessatione longe deterius est, dū quæ recte sunt constituta, deficiunt.

* Hieron. Qui quod nos bene construximus, destruere conantur.

Mali operarij sunt qui zizania errorum superferunt, quibus frumenta necant. Cōcisi sunt, quia Christo cāsi sunt, & alios cādunt. i. separant.

b. Nos enim &c. Dixit. Nos habemus circūcisionem Hoc voluit dicere Apostolus. Nos sumus iustitia. Circūcisio enim iustitia est. Magis autem commendat dicendo nos esse circūcisos, idest, iustitiam, quam dicendo nos esse circūcisos, idest, iustos, sic tamē vt cum iustitiam dicit esse, iustos intelligamus.

B

Ser. 15 de verbis Apostoli.

* Aug. Videte quid voluerit intelligi in illa circūcisione que in vmbra data est significante, que remota est luce adueniente. Cur autem nō dixerit, nos habemus circūcisionē, sed nos sumus circūcisio, sic accipite, hoc voluisse dicere apostolū, nos sumus iustitia, Circūcisio enim iustitia est. Magis commendat quod dicit dicendo nos esse iustitiā quam dicēdo nos esse iustos. Sic tamē vt cum iustitiā dicit esse, iustos intelligamus. Nō enim illa incommutabilis iustitia cuius participes facti sumus, sed quēadmodū dicitur, magna ibi inuentus est, pro multis iuuenibus, sic dicit iustitiā, vt intelligatur iusti. Audite hoc ipsum euidentius eodē dicēte Apostolo. Vt nos inquit, sumus iustitia Dei in ipso. Simus iustitia nō nostra sed Dei, ab illo accepta, nō a nobis assumpta, impertita nō v-furpata, donata nō raptā. Apostolus ergo nō tibi negauit circūcisionē, sed exposuit lucem prētendit, vmbra remouit.

C

An. ser. de verbis Apostoli. Seruitus duplex Ex ser. 15 de verbis Apostoli.

Nos enim sumus. Ambr. Credentes enim circūcidūt cor suum, vt amputata erroris nebula aspiciant & agnoscant dominum creaturā.

c Qui spiritu Dei. Vel Deo. Aug. Notat spiritum domini cuius latria exhibetur, sed seruitus soli creatori exhibenda. Alia est seruitus, quā per charitatem iubemur seruire inuicem, quæ Græce dicitur dulcia.

* Aug. Respexit quosdam in carne fidentes, ipsi erāt qui de carnis circūcisione gloriabantur, de quibus alio loco dicit, Quorum Deus venret, & gloria in pudendis eorum.

1. Cor. 10.

* Anselmus. Non sumus habentes fiduciam, idest, spem salutis in carne, idest, in carnalibus obseruantis, vel generis nobilitate.

d Et non in carne fiduciam. Carne seruit, q. de tebus carnalibus sperat

sperat se placere Deo. Cū vero & ipsa carō per bona opera spiritum subditur, spiritum seruimus Deo, qui carnem domamus, vt spiritus obtemperet Deo.

e Quamquam & ego habeam. Ne videatur contemnere in alijs quod non habet.

Cognoscite.

b Hoc nomino conuersionem non circūcisionem Non enim tantum.

A Christo separatus & alios separantes.

Fideles tantum.

a nes, videte malos operarios, videte concisionē. Nos enim

b sumus circūcisio, qui spiritu + Dei seruimus, & gloriatur

c in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habentes, quam

d quam & ego habeam in carne confidentiam. Si qui alius

e videtur confidere in carne, ego magis circūcisus octaua die

f ex genere Israel de tribu Benjamin. + Hebræus ex He-

g bræis, secundum legem Pharisæus, secundum æmu-

h lationem persequens ecclesiam Dei, secundum iustitiam,

i sed maxime ex cognitione.

* Anselmus. Sicut lex iusserat, i. non profelytus, nō aduena ad populum Dei, non maior circūcisus, sed a parentibus natus Iudæus, habeo circūcisionem octaua die.

f Octaua die. Vbi lex precepit, inueniens quod est tēpus septē dierum in octaua a Christo petra perfecta circūcidemur ab omni corruptione penę & culpe.

g De tri. Ben. Tribus Benia. adhesit Iudæ, nō recedens a templo, quādo facta est separatatio in setuo Salomonis. Tūc enim tribus Iuda que erat regia, & tribus Benjamin & tribus Leui que erat sacerdotalis, remanserunt simul, non recedentes a Ierusalem & a templo.

h Hebræus. Aug. Hebræi quasi Abrahæi, mutata litera ab Abraham, vnde origo trahitur. nō ab Heber. Hoc autē retrahat dicens. Quod dixi ex Abraham cepisse gentem Hebræorū, est quidē & hoc credibile, vt Hebræi, velut Abrahæi dicti esse videantur. Sed ex illo verius intelliguntur appellari qui vocabantur Hebræi tanquam Hebræi.

i Secundum legem Pharisæus. i. nō contemptibili plebi admixtus, sed nobilitate segregatus ab alijs, atque primarius. Primarij. n. quidā erāt & quasi ad nobilitatē Iudaicā segregati. nō cōtemptibili plebi cōmixti, qui dicebantur Pharisæi. Nō dicitur hoc verbum quasi segregationem interpretari, sicut latine egregius dicitur quasi a grege separatus.

k Secundum iusti. * Hier. Primus iui in omnibus, in quibus illi falso gloriantur, sed q. hoc tēpore illa nō valere cognouit, ideo illa nullius duco momenti, & tanquā impedimentū proijcio, quibus me vitam acquirere posse putabam.

Idē tamen alibi. in quibus & nos aliquādo ambulauimus

NICOLAUS DE LYRA.

1 Malos opr. Quia per obseruationē legalium quam asserbant ad salutem necessariam, veritatem euangelij euertere nitentur.

2 Videte concisio. i. circūcisionē, quā derisorie sic nominat, eo quod ad nihilū valet, sed magis nocet, quia non est nisi violenta abscisio pellicule, & subditur causa huius.

3 Nos enim. Christiani.

4 Sumus circūcisio. i. circūcisio circūcisione vera, circūcisio. n. carnalis sui: figura circūcisionis spiritalis, per quā auferuntur peccata, quæ est baptismus auferens penā & culpam, propter quod succedit circūcisioni, sicut perfectum imperfecto, & auferens eam sicut veritas vmbra & figuram, ideo subditur.

5 Qui spiri. &c. Et non carne tantum.

6 Et glo. &c. Cui sumus incorporati per baptismum.

7 Et non in car. i. carnali circūcisione.

8 Fidu. ha. Consequenda salutis per eam. s. per circūcisionem spiritalē.

9 Quamquam, &c. i. confidere possem in carnali circūcisione, si de ea esset confidendum, eo quod sic circūcisus sum.

Si:

10 Si quis alius videtur confide. Cōsequenter Apostolus ostēdit propositū exemplo, & primo se proponit in exemplum. secundo Ph. lip. pensas inducit ad imitēdū, ibi. Imitatores mei. Prima adhuc t. duas quia primo exemplo sui cessationē legalium declarat, secundo de modo loquēdi se excusat, ibi. Non quod iā. Circa primum ostēdit Apostolus ante conuersionē suam pro legalibus multum zelasse, & post conuersionē ea viriliter impugnasse. Quod nullo mō fecisset, nisi euacuatione eorum per Christum certitudinaliter cognouisset. Dicit ergo. Si quis alius videtur confidere, &c. Et patet ex dictis litera vsque ibi.

11 Secundum legem Pharisæus. i. de secta Pharisæorum. Erant enim tūc apud Iudæos tres sectæ, vt dicit Iosephus antiquitatum. l. 1. s. Saducæorum qui negabant spiritum & angelum & per consequens resurrectionē. Et Pharisæorū qui constabantur vtrunque, & Essencorū qui similiter animas hominū immortales constabantur, viuentes quæ religiosi, habentes omnia in communi.

12 Secundum æmulationem. idest, zelum legis.

13 Persequens ecclesiam Dei. Vt patet Act. 7. & 9.

14 Secun. iusti. &c. i. que est imperfecta, nō enim iustificabat apud Deum, sed apud homines, sicut iustitia politica, sicut declaratum si Rom. 3. & 4.

Sine

in defiderijs carnis, & eramus natura filij iræ, talis iustus fecit
 dum legem erat, in s'u tamē erat talē scētari iusticiā, & q' in
 eo fuit sine querelā: hoc de illo magnam faciebat querelā.
 a Sed que mihi fuerunt lucra, &c. * Anselmus. Et si adhuc
 ista seruatē, cuius aduentu n ostenderem pondū factū. Quæ
 enim venturum eum
 significabant, si iam
 seruantur, venisse
 eum negant. Et ideo
 sunt detrimēta, quia
 delerūt veritatem fi-
 dei. Vnde paulo su-
 perius iudai dīcti sūt
 circūcisio, quia carna-
 lis circūcisio, plena
 abscisio est a Christo.
 * Hieron. Ad
 comparationem in-
 uenti auri, contem-
 nuntur aramētū; quā-
 uis ab vno sit conditum,
 & pro temporis
 qualitate necessariū.
 b Propter Christum.
 Ne aduentum Chri-
 sti ostenderem, vel
 nondum factum, vel
 superfluum. Inania
 enim erant hæc om-
 nia impedimēta, ne
 accederetur ad gra-
 tiam.

c Verum, texti. Non solum propter Christum habendū ita ar-
 bitratus sum: Verum, i. sed etiam si ipsum non possem asseq-
 propter hoc solum. i. propter scien quam de Iesu habemus, præ
 eminentem ceteris scientiis. Vel quæ eminet in eo plus quā in
 alijs. Vel ad idē cū priori versu. Hęc oīa legis habeo: verum.
 i. sed tamen, non partim, sed omnia detri. exi. Propter dilectionē
 cuius Christi, nō solū estimo ea detri. sed & feci, docendo, &
 spiritualiter viuendo, vt alijs appareret oīa esse detrimēta.
 * Aug. Attēdo, inquit, laudes meas, cōparo eminetiæ domi-
 ni mei Iesu Christi, illud sitio, hoc cōtēno qā parū est hoc.
 * Chrysost. Quid hoc, inquit, de lege dico? Nonne bonum
 est mundus? Nonne bonum est præsens vita? Veruntamen
 si abducant a Christo pro damnis habeo.
 d Ut stes. Q. Non tantum detrimēta bonorum, sed quæ in-
 quinant iam obseruantem: & hoc ideo: vt in futuro Christū
 habeant premium: & hic sim in illo membrum. quod eliter
 nequit fieri, nisi illa æstimem vt stercora.
 e Meam iusti. Vnde alibi: *Suam volentes com. iustitia Dei. i. gratia
 Dei non sunt subiecti.*
 Meam iusti, &c. Si ex lege est iustitia, quomodo tua? Nunquid
 tu tibi imposuisti legē? Deus legem dedit & imposuit. De^o te
 legi suæ obtemperare præcepit. Sed & tua est, qā de lege præ-
 sumis tua voluntate te legem posse implere estimans.
 * Chrysost. Idest non illam, quam mihi meis laboribus ac-
 sudoribus comparauerā, sed quam ex gratia inueni. Si igitur
 ille qui virtutis officia obiuerat, ex gratia salutem est adept^o,
 inulto magis vos. Quoniā enim verisimile erat illos dicere,
 maiorem esse iusticiam, quæ ex laboribus, ostendit hanc præ-
 illa palem esse. Secus enim, non cum ad ipsam puenissem, ea
 proiecta ad hanc alterā accurrissem: quā nā vero hæc est? Quæ
 ex fide Dei, i. hæc ipsa est a Deo data est: Dei est hæc ipsa ius-
 titia.

stitia. Donū penitus Dei; Dei est autē dona lōgo intervallo D
 anteccedunt vtilitatem rectorum factorum, quæ ex nostro
 studio profecta sunt.

* Augustinus. Qui præcepta legis implere se putant per
 arbitrium propriæ voluntatis sine spiritu gratiæ, suam iustici-
 am cōstituere vult,
 non iusticiam Dei su-
 mere.
 f Sed illā. Quæ im-
 petrat a Deo, q̄ col-
 lit timorem, & dat a-
 morem, quam Deus
 solus operatus in vo-
 bis. Melius est enim
 iustū esse, q̄ hominē
 esse. Si ergo hominē
 te fecit Deus & iustū
 te fecit, qd meli^o est,
 Non tu te, sed sine te
 fecit te. Nō enim ad-
 hibuisti aliquē sensū,
 vt te faceret, Qui er-
 go fecit te nescentē,
 iustificat volētem. Et
 cū iustitia nostra sit
 ex fide, quid opus est
 lege? Omnino tollen-
 da est secūdū vmbra
 legalium figuratum,
 * Augu. Restat igit
 tur vt ipsā fidē vnde
 omnis iustitia sumit

Ex lib. con. lutan. m. 2.

Aug. vbi supra

Epist. 105. ad Sixtum.

Fidei com- mendatio. E

F

a Quæ timore non amore seruire facit. Quæ magis comprimit non animos. Clamore de me facto. Hæc omnia habet ut Sed
 quæ in lege est, conuersatus sine querela. Sed quæ mihi fue-
 runt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimen-
 ta. † Veruntamen existimo omnia detrimentum esse pro-
 pter eminentem scientiam domini mei Iesu Christi propter
 quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora,
 vt Christum lucrificiam: vt & inueniar in illo non habens
 meam iusticiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est
 Christi Iesu, quæ ex Deo est iustitia in fide ad cognoscen-
 dum illum, & virtutem resurrectionis eius, et societatem
 passionis illius, configuratus morti, eius, si quo modo

initiū, propter qd dicit ad ecclesiā in Cāico Canticorū, ve-
 nis & pertransies ab initio fidei, non humano, quo iusti extol-
 luntur, tribuamus arbitrio, nec vllis præcedētibus meritis,
 qm̄ inde incipiunt bona, quæcunq; sunt, merita: sed gratuitū
 donū dei eē fateamur, si grām verā, i. sine meritis cogitam^o.
 g Iustitia in fide. Iustitia, scilicet ens in fide nata est, ita exi-
 stere non habet nisi in fide.
 h Ad cognoscen. Subdit cōmēdatione fidei, p̄ multa q̄ facit.
 Facit. n. & in alia vita cognoscere Deū perfectē, qui hic cre-
 ditur. Et habere resurrectionē, quæ nostra resurrectio est v ir-
 tus, & efficacia resurrectionis Christi. Et in hac vita habere so-
 cietatē in patiēdo. Nisi. n. per fidē nemo tāta pateretur. Et
 cōfigurationē mortis, vt moriamur, sicut ipse, si opus est.
 Vel Iustitia in fide, &c. Q. Qui in lege putat iustificari, nō an-
 gnoscit Chm̄. Sed ego ex fide volo iustificari, vt agnosca il-
 lū, cur natus, cur passus, & agnosca, q̄ virt^o resurrectionis suæ,
 i. iustificatio credentiū, & agnosca societate passionū: Quam
 noscit bene, qui per eam ad celi gaudia peruenire credit.
 i Configuratus, &c. * Chryso. Hoc est si tāta pati potero ip-
 sum imitari, si potero p̄formis ipsi fieri, vt pote multa passus
 est Chs, alapis percussus est, flagellat^o, postremo passus est
 Quæ quidē passus est, istud est studiū, per omnia ista ad resur-
 rectionē eius p̄tingere oportet, quāuis certamina ferentes.
 K Quomodo occurram, &c. * Anselmus. Si quomodo contin-
 gat, tum ex Dei misericordia, tum ex meo merito, vt occur-
 ram Christo gaudens in iudicio, quod sanctorum est tantū,
 veniens ad resurrectionē, quæ est non ex viuis, vt nūc sed ex
 mortuis vt ultra mori nequeant. Hæc apostolus idēcirco scita
 egisse vel agere commemorat, vt illi similiter exemplo ei^o
 omnes legis carnales ritus contemnāt, & per iusticiam fidei
 atque societatem passionis Christi festinēt ad regna celorū.
 Occurram.

1 non iusticiam Dei su-
 2 mere.
 3 f Sed illā. Quæ im-
 4 petrat a Deo, q̄ col-
 5 lit timorem, & dat a-
 6 morem, quam Deus
 7 solus operatus in vo-
 8 bis. Melius est enim
 9 iustū esse, q̄ hominē
 10 esse. Si ergo hominē
 11 te fecit Deus & iustū
 12 te fecit, qd meli^o est,
 13 Non tu te, sed sine te
 14 fecit te. Nō enim ad-
 15 hibuisti aliquē sensū,
 16 vt te faceret, Qui er-
 17 go fecit te nescentē,
 18 iustificat volētem. Et
 19 cū iustitia nostra sit
 ex fide, quid opus est
 lege? Omnino tollen-
 da est secūdū vmbra
 legalium figuratum,
 * Augu. Restat igit
 tur vt ipsā fidē vnde
 omnis iustitia sumit

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sine querela. i. sine clamore de me facto pro legis transgressione.
- 2 Sed que, &c. secundum estimationem meam ante meam cō- uersionem.
- 3 Hæc arbitra, &c. post conuersionem meam.
- 4 Propter Chri. de. i. virtutis & gratiæ impedimēta, quia dicere, quod legalia habent adhuc cursum suum, est dicere Christum nondum venisse, nam figura cessat adueniente veritate.
- 5 Veruntamen. exi omnia illa legalia.
- 6 Detrimen. &c. salutis, ex alia causa quæ subditur, cum dicitur,
- 7 Propter eminen. sciā. &c. idest propter enāgelicam doctrinā a Christo traditam quæ supereminet omni doctrinā alteri, non solū phi- losophica, sed etiam doctrinæ veteris Testamenti, cui comparatur sicut perfectum imperfecto, nec potest pure seruari cum legalibus.
- 8 Propter quem. scilicet Christum.
- 9 Omnia detri. feci. idest reputavi.
- 10 Et arbi. vt stes. inquinantia per culpam, sine qua saluari nō pos- sunt

- sunt post publicationem euangelij.
- 11 Ut Cri. i. habeam ipsum in premium.
- 12 Ut & inue. &c. incorporatus per fidem caritate formatam.
- 13 Non habens meam iusticiam quæ ex lege est. quam dicit suam eo quod fuit nutritus in illā.
- 14 Sed illam quæ ex fide est, &c. quæ facit dignum vita æterna
- 15 Ad cognoscen. illum. in presenti per speculum & in enigmate, & in futuro facie ad faciem.
- 16 Et virtutem resurr. eius. cognoscendo eam vt causam effectiua nostræ resurrectionis suæ.
- 17 Et societatem passionis illius. in presenti non formidandam, sed magis amplectendam.
- 18 Configuratus morti, &c. i. vt assimiler ei in passione, & per consequens associet ei in corporis & animæ glorificatione. iō subditur.
- 19 Si quo modo occurram ad resurrectionem, quæ est ex, &c. quæ erit ad vitam immortalem.
- 1 Non

1. Cor. 13. 4

A *Occurrā.* Deo tribuens quæ mihi tribuit, per hoc vēturus ad resurrectionem. Vel occurā Christo in iudicio quod factorum est tantum, veniens prius ad resurrectionem verā & gloriosam, quæ non est inter mortuos, sed longe ex mortuis, quia licet omnes resurgant in die iudicij, soli tamē iusti gloriose immutabuntur, & occurrent domi-

1. Thec. 4. d.

no in æta deportari ab angelis. Impij vero manebunt in terra, quæque percipiant terribilem sententiam iudicis.

b *Non quod iam acceperim.* Hoc dicit de se, ne illi quos laudat, ut homines extollantur, sed laborē adderent, ut ipse factus sit qui tantus est.

Scem. 17. de. 1. e. b. Apost.

c *Sequitur autem, &c.* AVGVST. Non passibus corporis, sed mentis affectibus, & vitæ moribus, ut possim esse perfectus iustitiæ possessor, qui recto itinere de die in diem spirituali renouatione proficiēs, iā perfectus sum eiusdem iustitiæ viator. Perfectus enim erat viator, sed nondum ipsius itineris perfectione peruenitor.

August. vbi supra & in psal. 38.

d *Si quo modo comprehendam.* Quia difficile est. Et ne videatur superfluum tot pati, cum fidem & alia bona habeat, subdit. Merito pro illa gloria tantum laboro: quia Non dico quod iā acceperim aliquid: quia si quid gloriæ accepi, nihil est ad comparationem futuræ. Aut, si quid accepi, ut de cognitione Christi, nō dico quod in illa perfectus sim. Et si ita de me, quid de aliis? *Si quo modo comprehen.* Ecce quanta est fides quæ tam grande petit.

Aug. ser. 15. de ver. Apo. & li. de spiritu & litera & in psalm. 57. 89. psal. 26. b.

e ANSELMVS. Id est, ut videam ipsum Christum sicut ipse me videt, & cognoscam eum perfecte sicut ab eo cognitus sum, ut sicut ipse plenarie me videt & cognoscit, ita ego plenarie humano modo eum cognoscam. Vel comprehendam eum, in quo & comprehensus sum ab eo, id est, ut videam eum in claritate, in qua mihi apparuit in via, quando me comprehendit. Ideo enim sequor, prouenit me iustitia eius sequatur eum mea.

f *Frates.* Illud quod dixerat euidentius aperit, & quid illud sit, quod nondum comprehendit, sed sequitur ut comprehendat, determinat. Et quasi mirati bus quid dicat, cum ait, Non accepi, non perfectus.

g *Vnum.* Aug. Hoc me non arbitror apprehendisse vnū, multa habeo, & vnum nōdum apprehendi. Vnam petij a domino hanc requiram. Quid petisti? Quid requiris? ut in habitū in domo domini, per omnes dies vite meæ, ut contēpler delectationem domini. Ipsum est vnum quod dicebat se nōdū apprehen-

Iob. 14. a

C NICOLAVS DE LYRA.

1 Non quod. Quoniam Apostolus dixit plura de se pertinentia ad excellentiam vitæ, posset aliquis credere, quod diceret se totaliter perfectum quantum ad meritum, quod non est verum, quia homo potest semper crescere in merito quādiu est in vita presenti: Vnde dicit hic Glo. Nemo fidelium et si multum proficeret dicat, sufficit mihi, qui enim hoc dicit, exit de via ante finem. ideo Apostolus se excusando de modo loquendi præmisso, consistit se nondum perfectionem asecutum, dicens: Non quod iam ac. perfectionem meriti, non enim conuenienter potest intelligi de acciptione præmij, quia manifestum erat ad sensum, quod erat in hac vita multis miseris subiecta.

2 Sequor autem ipsum Christum procedendo ad eum per meritum.
3 Si quo modo comprehen. id est aliqualiter appropinquem ad perfectionem meriti, prout potest fieri in vita mortali.
4 In quo & cō. sum. i. propter quod comprehēsus sum ad fidem, sine qua impossibile est placere Deo. Heb. 9. b. nec per consequens attingere ad perfectionem meriti.
5 A Christo Iesu, Qui me vocauit ad fidem ipsam actualiter impugnantem.

Ad. 2. 7.

apprehendisse A postolus. Et quantum illi deerat, intantum perfectus nondum erat.

Hoc est illud de quo Philippus ait, Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis.

h *Quæ quidem retro.* Ambro. Priora acta non quia mala, sed parua ad meritū, sed ad potiora extensus. vt semper proficiat in melius.

1 *AMBRO.* Merita iam præterita obliuiscens ad caelestia que terrenis priora sunt, tota intentione me extendens. Vel ad futura merita, a quibus si cessaret, & præterita perderet.

2 *Persequor.* Eiusque donec veniā ad destinatum bonum. f.

3 *Ad brauium.* Quod est destinatum mihi, & promissum a Deo, & ad quod ppositi me currere. Et quia ego ita, ergo, & vos Phi-

lippenfes hoc sentite. sed se eis connumerat dicens. Quicumque &c. Quæsi hoc feceritis hoc dabit vobis deus. Quæ si quo modo aliter sapitis quā in futuro sapiendū sit, quia modo per speculum videtis, etiam hoc reuelabit, quia clare faciet cognoscere, & se et alia oīa, quæ modo obscure videtis. Vel etiā hoc quod modo aliter sapitis & de Deo & de omnibus, etiā hanc imperfectam cognitionem vobis Deus per spiritū reuelatur. Vel ita: Si quid autē s. i. si perfectam Christi cognitionē vobis habere putatis, & hoc id est vos male sapere, per misericordiam reuelabit Deus. Similiter & de aliis erroribus p bona vita vos liberabit. Hoc. n. faciet, si humiliter sapieritis & de vobis sentieritis. Qui enim in pace catholica pmaet, si quid aliter sapit quam oportet, Deus humilibus reuelabit. Si autē illud superbum defēdit, Deus abijcit: quia superbius Deus resisset, humilibus dat gratia.

4 *Vel ita: Non arbitror me comprehendisse.* Hic distinguit, non reprehendi. Vnum de me vobis assero, quod & ego obliuiscens ea quæ retro sunt, ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum sequor, &c.

5 *Extendens meip.* Augu. Extendebat enim se ad caelestia secundum intentionem, non secundum peruenitionem, nō secundum apprehensionem sicut & nos, ne relabamur temporaliū amore, vnde iam trāsiluimus, nec remaneamus in illis quæ iam venimus, curramus intēdamus. In via enim sumus non retro respiciamus, sed in anteriora extendāur intētionē & desiderio. Vita Christiani boni sanctium desiderium est. Quæ autem desideras, nondū vidēs, sed desiderando capax efficiaris: ut cum venerit quod videas implearis. Differendo enim rem desiderium nostrum extendit Deus, desiderando extendit animum, extendens facit capacē. Desideremus ergo quod implendi sumus. Hęc est vita nostra, ut desiderando exercemur. Tantum autem nos exercet sanctum desiderium, quantum desideria nostra amputauerimus ab amore seculi.

6 *Superna voca.* eternæ vitæ, ad quam vocat Deus. et idē digna res est cetera.

7 *Quæ cum-*

quantem. propter quod hac vocatio dicitur comprehensio hic, sicut comprehenditur aduersarius in bello, & sibi subiicitur.

8 Frates ego me non ar. comprehen. i. ad perfectionē meriti simpliciter peruenisse.

9 Vnum autem. Supple est, quod de me assero.

10 Quæ quidem, etc. id est legalia & terrena quæ dimisit.

11 Ad ea vero quæ sunt priora, id est caelestia bona, quæ sunt priora terrenis dignitate & duratione, bonum enim quod expectatur in caelestibus, est ipse Deus.

12 Extendens meipsum. Per conatum liberi arbitrij augmentum meriti.

13 Ad destinatum perse. id est ad præmium mihi a Deo ordinatum finaliter consequendum. ideo subditur.

14 Ad brauium supernæ, etc. id est per Iesum Christum per quem tanquam per mediatorem vocamur ad caeleste præmium. vel, In Christo Iesu, quia in ipso consistit beatitudo. nam beati resciunt interius aspectu suæ deitatis, & exterius in aspectu suæ humanitatis, secundum quod dicit Augusti. super Iob.

Quicum-

Quicumque ergo perfecti. Augustinus. de tri. Q. Non loquor
A in perfectis, qui ad huc lacte potantur, non solido cibo pas-
cuntur: sed illis qui intelligunt, & aequalitatem verbi cum pa-
re. Et si hic vident, non tamen adhuc quomodo videndū, est
facie ad faciē. Certa enim fides vtcūque inchoat agnitionē.

Cogitatio enim cer-
ta vel perfecta non
perficitur nisi post
hanc vitam, cum vi-
derimus facie ad fa-
ciem. Hoc ergo sa-
piamus, vt tutiorem
nouerimus esse affe-
ctum vera quærendi,
quam incognita pro
cognitis præsumen-
di. Sic ergo quæra-
mus tanquam inuen-
turi, sicut inuenimus
tanquam quæsituri:
de credentis nulla
temeritate affir-
mus. In illis autori-
tas est tenēda. In his
veritas exquirenda.

b Perfecti su. August-

Sciendum, quod iustitia qua iustus ex fide viuit, nunc vera
iustitia est. quæ licet nō immerito in aliquibus iustis pro hu-
ius vitæ capacitate perfecta dicatur, parua tamē est ad illam
magnā, quam cepit æqualitas angelorum, quam qui nōdum
habeat, & propter illam quæ iam inerat, perfectum, & pro-
pter istam, quæ adhuc de erat, imperfectum se esse dicebat.
At minor ista iustitia facit meritum, maior illa præmium. Iō
qui istam non sequitur, illam non assequitur.

c Hoc sentiamus. Quod nondum perfecti sumus, vt illic perfi-
ciamur quo adhuc perfecte currimus, vt cum venerit qd perfe-
ctum est, destruat quod ex parte. i. i. nō ex parte fit, sed ex tota
quia fidei & spei res ipsa quæ videatur succedet. Charitas ve-
ro quæ in his maior est, nō auferetur, sed augetur & imple-
bitur. In qua plenitudine illud præceptum charitatis implebi-
tur, Diliges dominum Deum tuum, &c. Nam cum adhuc est aliqd
carnalis concupiscentie, non omnino ex tota anima diligitur
Deus. Caro tunc non dicit concupiscere, nisi quia carnaliter
anima cōcupiscit. Tūc erit iustus sine omni peccato, quia nul-
la lex erit in membris repugnans legi mentis. Tūc prorsus to-
to corde, tota anima, tota mente diliget Deum, quod est sum-
mum præceptū. Cur ergo nō præciperetur homini ista per-
fectio, quamuis eam in hac vita nemo habeat. Non enim re-
cte curritur si quo currendum est nesciatur. Quomodo autē
scietur, si nullis præceptis ostenderetur?

d Et si quid aliter sa. i. si. quid melius ad cultum Dei excogita-
ueritis, etiā hoc donū Dei esse sciatis, quia reuelabit vobis.
Sed ne qua inde præsumptio prioret, subdit, ad quod perueni-
mus vt idem sapiamus, hoc est nō ex tra regulā disciplinæ sa-
pere, sed qd commūe fit, & modestū in veritate evangelica.

* Anselmus. Permaneamus in eadem regula, & rectitu-
dine viuendi, scilicet vt nemo propter nouam inuentionem
vel intelligentiam suam deserat communem sensum fidei,
seu regulam iuste viuendi constitutam a patribus.

e Verumta. ad. Modi imperfecti modo aliter sapiamus, sed
tamen necesse est, vt omnes idem de illo sapiamus, ad quod
peruenimus fide, & scientia, & opere compleamus.

f Imitatores mei estote. * Anselmus. id est, sicut me nostis
idē sapere, & candē regulam seruare, sic facite. Ac sicut ego,
tradite

a Cursores comparatione aliorum.

b Perfekte currimus.

c Quod imperfecti comparatione futuri, & illuc tendamus.

a † Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Et si quid

b Non tantum dabit brauium. b Et si aliter, tamen necesse est. Vel bit c Tenemus id.

c aliter † sapitis, & hoc vobis Deus reuelauit, Veruntamen ad

d quod peruenimus, vt idem † sapiamus, & in eadem perma-

e neamus regula. Imitatores mei estote fratres: et obseruate

f eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Mul-

g ti enim ambulant, quos saepe dicebam vobis, nunc au-

h tem & flens dico, inimicos crucis Christi: quorum fi-

i nis interitus, † quorum Deus uenter est, & gloria in

l

m

tradite

tradite obliuioni ea quæ retro sunt, id est præterita vitia, vt si
vos delectauit aliquādo vanitas, iam non delectet: & in ante-
riora, id est in profectum virtutum atque in æterna bona piis
desideriis & conatibus semper extendamini. Extendit enim
animus desiderio lætitiæ nondum consecutæ. Et tota vita
Christiani boni, fan-
ctum desiderium est.

1
2 g *Obseruate.* Vult eos
3 esse sollicitos, ne sub-
4 tilitate prauorum ca-
5 piantur.
6 h *Multi enim, &c.* † sentiamus
7 * Chrysostrimus Quo-
8 niam erant nonnulli,
9 qui Christianismum
10 quidem simulabant,
11 sed in otio ac deliciis
12 viuebant, id vero ad-
13 uersatur cruci, idcir-
14 co ita dicebat. Crux
15 propria animæ est in-
16 acie stantis, mori cu-
17 piētis, nullā sibi oble-
18 ctationē postulantis.
19 Illi vero contrariam
20 vitæ rationem sequū-

tur. Quāobrē tametsi dicant se Christi esse, inimici tamē sūt
crucis, alioqui, si crucem, id quoque studerent, vt crucifixā vi-
tam viuerent. Nonne in crucē actus est dominus tuus, ppter
te? si illius modū nō potes, imitare alia ratione duminū tuū.
Ipse te crucifige teiā si nemo te figat. Cruci, inq̄, te ipse fige,
non vt ipse te interimas, absit (impiū enim est) sed, put Paul⁹
dicebat. *Mibi enim, ingr, mūdus crucifixus est, & ego mundo.* Si do-
minum tuum amas, mortem illius morere, disce quāta sit car-
nis potentia quot bona fecit, quot faciat, quam in tuto vitam
collocet. Per hanc omnia perficiuntur: baptisma per crucē.
i *Nunc autem, &c.* * Chrysostr: Cur quoniā malum creue-
rat, quoniā tales qui sunt, hi lacrymis digni sunt. Vere lachry-
mis digni sunt q̄ in deliciis degūt, & indumentū quiddē. i. cor-
pus pingue faciūt: futuri vero, q̄ ipsos manet, supplicij nullā
rōnē habēt. Esto, delicate viuis, esto, vino mades, hodie, cras,
decē annos, & viginti, & triginta, & quinquaginta, & ceterū:
quod nā extremū, q̄ vtilitas? nulla. Talē igit vitā viuere, nōne
lachrymis, & lamētis dignū, est? Adduxit nos Deus in hoc sta-
diū, vt coronet, & nos abimus nullo præclaro edito facinore:
flet igitur Paulus, qbus de rebus alij ridēt, seq; oblectāt, tāto
alienarū calamitatū sensu rāgit: adeo omnes homines curat.
K *Inimicos crucis.* Qui carnis obseruantias inducunt, crucem
superfluam asserunt.

l *Quorum Deus.* August. Amb. Quasi in esca salus sit vt Deus
sit venter, & gloriantur in pudendis circumcisis, quod est ter-
rena sapere. *Quorum Deus, &c.* Quia quidquid faciunt, pro vē-
tre faciunt. Vel escas quæ ventris sunt, faciunt Deum, dum
cas iustificare homines dicūt, & gloria eorum in talibus est.
vnde confundi, & erubescere possunt, dum per animalia se
iustificari dicunt. Vel gloria eorum temporalis perducet eos
ad confusionem æternam. Illi tam prauē ambulant, sed.

m *Et gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt.* * Chrysostr
Quinam isti sunt? qui dicūt, ædificemus domos, vbi? in terra,
inquit, emamus agros in terra rursus, adipiscamur imperiū,
rursus in terra, assequamur gloriā rursus in terra, diuitias cō-
paremus, in terra, omnia denique in terra. Hic sunt quorū
Deus uenter est. Qui enim nihil spiritale cū animo suo co-
gitant, sed omnia sua hic habent, atque hæc sola curant,
merito

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quicumque ergo perfecti sumus. id est in 3. an. perfectioni
cuiusmodi erat Paulus, & alij apostoli, & doctores, & curati.
2 Hoc sen. s. quod nullus nostrum est simpliciter perfectus in via.
3 Et si quid aliter sapitis. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo in
malo sic, Et si quid aliter sapitis. Tenendo contrarium.
4 Et hoc vobis Deus reuelabit, id est manifeste vobis ostēdet nō
esse verum in iudicio, vel ante per gratiam suam ab errore vos reuocā-
do. Alio modo in bono sic: Et si quid aliter sapitis. i. si quid aliud per-
tinet ad cultum Dei & ad perfectionis statum vos cognoscere contige-
rit. Et hoc vobis Deus re. q. d. sciatis quod hoc non procedit ex in-
telligentia vestra sed ex reuelatione diuina: Et hac expositio videtur
magis consona literæ sequenti, cum dicitur.
5 Veruntamen. i. quantum ad veritatem quam circa prædicta iā
agnouimus, supple necesse est. 6 Vt idem sapi. In mente.

7 Et in eadem. In opere, vt nuplam sit schisma in corpore ecclesie.
8 Imita. mei. Postquam Apostolus proposuit se in exemplū, hic con-
sequenter inducit Philippenfes ad eum imitandum di. Imitatores
mei esto. In prædictis.
9 Et obser. eos. i. attendite diligenter, vt vos eis conformetis.
10 Qui iraambu. De virtute in virtutem.
11 Sicut habet. Viuendi vobis traditam exemplo, verbo, & scripto.
12 Multi enim am. Via peruersa.
13 Quos saepe dicebam vobis. cum essem præsens vobiscum.
14 Nunc autem. pro culpis eorum. 15 Dico. supple esse.
16 Inimicos crucis Christi. quia contrariatur eorum carnalitati.
17 Quorum finis. s. æternus.
18 Quorum Deus uenter. quia student ei satis facere in omnibus.
19 Et gloria. de tali carnalitate.
20 In confusione ipsorum. id est, erit eis confusibilis.

merito uentrem Deum habent, dicentes comedamus & bibamus, eras enim moriemur.

Aug in psal. 58. 48. 14. a Nostra conuer. id est & uiuendo & intelligendo simus simili les angelis. Propter quod. i. preter commoda quæ iam habemus etiam dom. expect.

b Qui reformabit corpus humilitatis nostræ.

¶ Irenæus. Corpus humilitatis est caro, quæ humiliatur cadens in terram, transfiguratio autem eius quoniam cum sit immortalis, & corruptibilis sit, & incorruptibilis non secundum propriam substantiã, sed secundum domini operationem, qui potest mortali immortalitatem, & corruptibili circundare incorruptibilitatem.

Ioan. 14. a. † nostrum hu mile abiect. b.

a Vel in pudendis eorum circumcisit b In terrenis nil nisi quod uident intelligunt. a confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem

a Est adhuc in terra sumus. Vbi spes nostra. b Animum iam, quandoque etiam corporum. conuersatio in cælis est. Vnde etiam saluatorem expectamus, dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, & configuratum corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, quæ possit etiam subiicere sibi omnia.

a Quod per mortem in puluerem & uermes humiliatur. b Dejectionis. c Ita quod erit. i. assimilabimur corpori illius in claritate quam habuit in transfiguratione.

a Potentiam operandi, quæ sibi subicit omnia. b Quod potest, quia omnia sibi subicit.

Non solum corpus reformare, claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, quæ possit etiam subiicere sibi omnia.

c Conseruatum corpori claritatis suæ. Chrysostomus. Illi ne quod sedet in dextra patris? Hoc ipsum corpus conforme illi sit, quod adoratur ab angelis, illi, cui assistunt in corpore potestates, illi, quod est supra omne principatum & uirtutem, & potestatem, illi ipsi conforme sit. Ergo ueni ueni sus orbis sumptis Iachymis, eos, qui de hac spe deciderunt, fleat: nonne merito flebit? quod hoc promisso nobis proposito, fore, ut corpus nostrum illi conforme fiat, cum dæmonibus tamen abeant? Iam mitto gehennam. Tantum mihi malum uideatur de tanta gloria decidisse, ut gehennam pro nihilo habeam præ hoc damno, ac ruina. Quid ais Paulus? illi conforme fit næ inquit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Qui terre, sapiunt, tantummodo, & non cælestia.
2 Nostra autem conuersatio in cælis est. Per spem charitate formatam, quia sicut dicit August. Anima quæ est principalis pars hominis, uerius est ubi amat, quam ubi animat. Et quoniam post iudicium sancti erunt in cælis, non solum in anima sicut modo, sed etiam in corpore glorioso, ideo sequitur.
3 Vnde etiam saluatorem expectaturum ad iudicium.
4 Qui reformabit corpus, in generali resurrectione.
5 Humilitatis nostræ. Nam modo nobis est humiliationis occasio,

CAP. III.

Itaque, &c. Sequitur.

b Gaudium, & co. id est per quos in presenti lætificor & in futuro coronabor. Discipulis enim in agone uictoribus, dignus erit corona magister.

c Euodiam rogo, &c. Omnes moneo, sed specialiter Euodiam & Synticen, quia hæ religiose prædicatores suscipere solebant.

a Quod dico, non aliud, quia hoc est in domino. b i. secundum dominum. c Alios. d Proprium. tid ipsum sapere in domino. Etiam rogo & te Germane compater, adiuua illas quæ mecum laborauerunt in euangelio cum Clemente & ceteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro uitæ

CAP. III.

Quia reformabit. Itaque fratres mei charissimi, & desiderantissimi, gaudium meum & corona mea, sic stete in domino charissimi.

a Quos videre multum desidero, vel qui me desideratis b Qui estis. De quorum fide & opere gaudeo. c In futuro. Scit me uel mihi similes stare scitis, uel sicut modo estis, & tunc eritis carissimi.

Euodiam rogo, & Synticen deprecor

a Coadiutor in euangelium prædicando. b Confortando, c Præmemoratas mulieres. d Ministrando mihi necessaria. e Etiam cum istis laborauerunt ministrando etiam eis necessaria. i. merita & præmia quia ueritatem tenent. In domo patris mei, mansiones multe sunt. h Predestinatione Dei.

d Nomina. Quia discreti sunt meritis uersas mansiones laborauerunt in æterni domo. unde: In domo patris mei mansiones multe sunt. e Libro vi. Prædicatione in qua omni saluandi prædestinati sunt. Q. Nolite Philippenses gratè ferre, quod ornas uos in epistola mea sigillatim nominauimus, quia in ea non eratis scripti, in libro tam uita contemini.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Diuisio.

Itaque, &c. Postquam Apostolus Philippenses cautos reddidit, hic consequenter ad eorum consolationem se conuertit. Et diuiditur in duas partes, quia primo eos consolatur, secundo de eorum liberalitate gratulatur, ibi. Gaudium meum. Prima in duas, quia primo firmat eos per patientiam, secundo, prouocat ad spiritualem lætitiã, ibi. Gaudete in domino. Prima adhuc in duas, quia primo facit quod dictum est per seipsum, secundo per amicum, ibi. Etiam rogo, sicut enim dictum fuit supra. 1. ca. Philippenses pro Christo fuerunt in tribulatione, ideo indignabantur consolatione, quam eis exhibet Apostolus, primo generaliter, dicens.

- 1 Itaque fratres. i. mihi iuncti dilectione speciali.
2 Et desiderantissimi. quia desiderabat eos uideri adhuc corporaliter in uia, & æternaliter in patria.
3 Gaudium meum. uestro de profectu.
4 Et corona mea. Doctoribus enim debetur gloria specialis, quæ a sanctis dicitur aureola.
5 Sic stete. firmi contra tribulationes huius mundi.
6 In domino. ita quod ab eo nullo modo euellamini. Secundo confortat duas personas specialiter, di-

7 Euodiam rogo & Synticen depre. id fa. in domino. i. fite ter stare. Duæ erant matronæ quas Apostolus specialiter confortat. propter fragilitatem sexus: Tum quia ministrauerunt necessaria sibi aliis prædicatoribus, ut ostenderet se gratum.

8 Etiam rogo & hic consequenter confirmat Philippenses per a cum de hoc deuote rogans eum, dicens: Etiam rogo, & te Germane. 2. men proprium est.

6 Compar. i. coadiutor meus, in prædicatione.

10 Adiuua illas scilicet mulieres dictas tuis sermonibus confortando, & non solum mihi, sed & sociis meis, de quibus subditur.

12 Cum Clemente, &c. in prædicatione.

13 Quorum nomina, &c. Est autem liber uita idem quod prædicatione diuina, quæ dicitur liber, eo quod in mente diuina numerus eorum est firmiter descriptus uel dispositus, & hæc est descriptio simpliciter, quæ autem illi. bi essent sic scripti, forsitan Apostolus habuit prædicationem reuelationem. Alio modo dicitur aliquis scriptus in libro uita secundum presentem iustitiã, a qua tamen contingit aliquando decidere, & est descriptio secundum quod. Apostolus autem per bona opera istorum quæ dabat, asfirmare debebat, quod esset in gratia: & sic loquitur in proposito nisi per reuelationem habuerit, quod essent simpliciter scripti in libro uita.

A *Gauisus.* Hic commemorat, quod sibi saepe necessaria miserant, unde a lacritate suam propensioem factam ostendit quia in quo negligentes facti fuerant, adhibita solertia iterarunt, ut memores facti apostoli sui, fructus emitterent in horreo caelesti condendos.

b *Aliquando, &c.* Aliquo tempore, quia non omni poterunt.

c *Reflorescit.* ministrando mihi necessaria. Quae ministratio dicitur flos, quia inde fructus vitae aeternae provenit.

d *Pro me.* Quia mihi prodest vestra compassio. Ne autem viderentur aliqua mala causa intermisisse, addit, modo reflorescit, sed ante eratis occupati, & impediti aliquibus aduersis.

e *Non quasi.* Non propter se, sed profectum eorum gaudet.

f *Scio & humiliari.* GREGORI. Qui penuria non frangitur, a gratiarum actione non retrahitur: Qui rerum temporalium desiderio non accenditur, scit humiliari. i. inopiam pati.

g *Abundare, &c.* Qui acceptis rebus non extollitur, quae ad usum vanae gloriae non intorquet, qui solus non possidet quod accepit, sed cum indigentibus misericorditer diuidit, scit abundare, Qui acceptis alimentis non ad ingurgitationem ventris, nec plus carni tribuit quam necessitas petit, scit satiari. Qui alimentorum inopiam sine murmuratione tolerat, nec pro necessitate victus agit aliquid, unde anima peccati laqueum incurrat, scit esurire.

h *Omnia possum in eo qui me confortat.* Nil omnipotentiam verbi clariorem reddit, quam quod omnipotentes facit omnes qui in se sperant. Denique quoniam omnia possibilia sunt credenti. An non omnipotens cui omnia possibilia sunt ista animus si non praesumat de se, sed si confortetur a verbo, poterit utique dominari sui, ut non dominetur ei omnis iniustitia. Ita inquam verbo inuicium, & inducitur virtute ex alto, nulla vis, nulla fraus, nulla iam illa cebra poterit velstantem deicere, vel subicere dominantem.

Ut digna teneat. Item ideo cogitanda, quia haec au. &c. ni. in me esse. Ab aliis. Per vos. Elle.

didicistis, & accepistis, & audiuistis, & vidistis in me. Haec

a Non solum cogitate, sed & actu implete, & Deus est adiuuans haec facere Dator.

b Ad futura hortor, de praeteritis autem quae memoratae valent ad incitationem.

a cogitate, & agite, & Deus pacis erit uobiscum. Gauisus sum

a Hoc fecit, non in dono.

b Post multa.

b autem in domino vehementer: quoniam tandem aliquando

a Sicut olim. Alias repullulatis similitudine arborum, quia sterilitate aruerant, & quasi marcuerant. Ministrantibus mihi. **b** Ad utilitatem meam.

c Misericordiae compassione. Ita ut sentiretis quod me perurgebat.

d Olim.

c do reflorescitis pro me sentire, sicut & sentiebatis. Occupatis

a Quod gauisus sum.

b Quasi pro rebus penuriam consolantibus.

c autem eratis. Non quasi propter penuriam dico. Ego enim

a consuetudine habui. **b** Contentus his. **c** Semper. **d** Quia.

d Quia inde non frangor.

f didici in quibus sufficiens sum. Scio & humiliari, scio, &

a Quia inde non erigor. **b** In omni loco coram principibus, uel quibus liber.

c In omni genere rerum. **d** A Deo, non per me.

e Ne noceat saturitas.

g abundare. Ubique & in omnibus institutus sum, & latari, &

a Ne deficiam. **b** Quae nec de penuria contristat, nec de abundantia exaltat, scilicet quia abundantia frequenter extollit, & penuria tolerata diuitias caelestes acquirit.

c Institutus sum. **d** Non solum scio, sed possum exequi eo contentante qui docuit.

e Facere.

f Per eius auxilium.

h esurire, & abundare & penuriam pati. Omnia possum in eo

a In Christo, qui mihi possibilitatem tribuit.

b Pro rebus datis non gaudeo quibus carere possum, sed pro uestro bono. **c** Inde gaudet, quia bene fecerunt. Bene quantum ad uos, qui quod iustum est facitis.

d Vestra bona.

i qui me confortat. Veruntamen bene fecistis communicantes

a Vos communicatis, sed alij non.

b Sicut alij.

tribulationi meae. Scitis autem, & uos Philipenses, quod in principio

a Hoc memorat, ut his quasi laude dignis magis studeant. scilicet:

euangelii, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi ec-

accipiens, & dans (hoc enim est communicatio) in sane & in hac re. Nihil enim, nihil hac negociatione & mercatura est quaestuosius, nam fit quidem in terra, proficitur autem in caelo. Et emptores quidem in terra sumunt uero, & paciscuntur ea, quae in caelis, terreno possit praetio.

h Omnia.

G a Non

C NICOLAUS DE LYRA.

1 Et accepistis. id est, acceptastis tanquam digna teneri, & seruari.

2 Et audistis. Ab aliis predicatoribus ueris.

3 Et uidistis in me, &c. quae non solum uerbo, sed etiam facto praedicaui uobis.

4 Haec agite, & non solum cogitate.

5 Et Deus pacis, id est dator uerae pacis, scilicet interna, & superna.

6 Erit uobiscum. Per gratiam in presenti, & gloriam in futuro.

7 Gauisus sum autem in domino, &c. Hic consequenter Apostolus de liberalitate Philipensium gratulatur, magis tamen propter eorum meritum, quam propter usum proprium, dicens: Gauisus autem sum in domino. uel. id est ualde.

8 Quoniam tandem aliquando. Loquitur de ipsis per similitudinem arboris, quae uidetur arida, & postea reuiuiscit, & floret secundum reuolutionem temporis. Sic Philipenses primo ministrauerant Apostolo necessaria, postea cessauerunt per tempus, & deinde iterum sibi miserunt xenium pro suis necessitatibus. Consequenter excusat confessionem intermediam, dicens.

9 Occupati autem, impediti prouiderem mihi, eo quod tribulationem incurrerant.

10 Non quasi propter penuriam, &c. scilicet meam.

11 Dico, quod gauisus sum vehementer. Et subdit causam.

12 Ego enim didici. id est conserui

13 In quibus sufficiens sum, &c. Id est illis, quae habeo contentum esse.

14 Scio, & humiliari. Quia non frangor per impatientiam.

15 Scio, & abundare, &c. Quia inde non erigor per superbiam

16 Ubique & in saeculis.

17 Institutus sum, id est informatus a Deo qualiter debeam te habere.

18 Et scio, sine excessu.

19 Et esuri, sine impatientia defectu.

20 Et abundare, sine superbia fastu.

21 Et penuriam, sine tristitia luctu.

22 Omnia possum in eo qui me confortat. id est omni fortis bene possum uti. Unde dicit philosophus. i. Eth. de uirtuoso, quod fortis optime feret, qui utique uere bonus, & tetragonus sine uirtute, sicut enim corpus tetragonum in quolibet latere bene sedet, sic uirtuosus in qualibet fortuna prospera uel aduersa bene se habet, tamen est fit multo melius per uirtutem a Deo infusum, quam per uirtutem ex actibus acquisitam. Ideo subdit Apostolus.

23 In eo, id est per ipsum Deum.

24 Veruntamen. Mihi & uobis.

25 Communicantes tribulationi, &c. id est mittentes mihi, scilicet diuina temporale decerto in carcere.

26 Scitis autem, per ea quae audistis.

27 Quod in principio, id est, quando uobis praedicare euangelium incipi.

28 Nulla mihi ec, &c. Rationabile enim est, ut accipientes spiritualia a predicatoribus, dent eis temporalia.

Non quia quero. August. Datum est res ipsa que datur, ut munus, cibis, potus & huiusmodi. Fructus autem opera bona, & recta voluntas datoris. unde dominus in euang. non ait simpliciter. Qui recipit iustum vel prophetam. Sed addidit. In nomine iusti vel prophetae. Suscipere enim prophetam vel iustum, datur est. In nomine iusti vel prophetae hoc facere, fructus est. Etiam pauisse leguntur coruus & vidua. Sed per coruum qui non nomine iusti, dato pascebatur. Per viduam fructum quem sciebat quod hominem Dei pasceret.

Non quia quero datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Habeo autem omnia et abundo. Repletus sum acceptis ab epaphrodito quem misistis in odorem suauitatis, et hostiam acceptam et placentem Deo. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum secundum diuitias suas in gloria in Christo Iesu Deo autem & patri nostro gloria in secula seculorum, amen. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. Salutem vos qui mecum sunt fratres. Salutem vos omnes sancti, maxime autem qui de Caesaris domo sunt. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, Amen.

Non quia quero datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Habeo autem omnia et abundo. Repletus sum acceptis ab epaphrodito quem misistis in odorem suauitatis, et hostiam acceptam et placentem Deo. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum secundum diuitias suas in gloria in Christo Iesu Deo autem & patri nostro gloria in secula seculorum, amen. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. Salutem vos qui mecum sunt fratres. Salutem vos omnes sancti, maxime autem qui de Caesaris domo sunt. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, Amen.

suauitatis est apud Deum, intentio bona & voluntas promptissima offerentis, de qua legimus in Genesi, quia odoratus est odor suauitatis dominus, quando Noe obrulit sacrificium Deo egressus de arca. Non enim est purandum quod dominus omnipotens sacrificio victimarum & fumo carniū atque nidore pinguedinis delectetur, sed intentione bona & voluntate promptissima offerentis. Si enim fumo & nidore carniū delectaretur, nequaquam diceret per prophetam. Sacrificia vestra odiuit anima mea. d. In od. Quae placet Deo ut odor suauissimus. Comparatur enim ut orationi quae est incensum Dei. Unde dicitur. Date eleemosynam, & ipsa orat pro vobis ad Deum. Impleat. Non in terrenis, sed in gloria. Vel gloria Christi est implere desideria sanctorum, vel ut ipse inde sit gloriosus.

NICOLAUS DE LYRA. Nisi vos soli. Et in hoc commendat eorum liberalitatem praeter ceteris. Quia &c. bona vestra, in quibus ego & predicatorum alij debemus quaerere, non superfluum, sed ad necessarium usum. Non quia, principaliter. Sed requi. id est, meritum ex parte vestra, quod dicitur fructus abundans, quia ducit ad vitam beatam. Hab. autem. quae misistis mihi. Et abund. Non solum pro mihi necessariis, sed etiam pro necessitatibus aliorum. Accepta. Nam elemosyna est hostia Deo acceptissima, & quia de beneficio gratiandum est benefactori. ideo subdit. Deus autem meus. Sicut me repleuistis.

9. Sc. di. Reddendo vobis pro temporalibus aeterna. 10. In Christo Iesu. id est per Iesum Christum mediatorem Dei & hominum. Et quia cuiuslibet boni Deus est principalis auctor, ideo consequenter gratias agit ei dicens. Deo autem. 11. Salutate omnem. Hic ultimo ponitur huius epistolae conclusio per salutationem, cum dicitur. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. id est omnem sanctificatum per baptismum Iesu Christi. 12. Salutem vos qui mecum, &c. Mihi ministrantes, & pro tempore praedicantes. 13. Salutem vos. i. Christiani generaliter. 14. Maxime autem. Per hoc innuit quod isti specialem affectum habebant ad Philippenses. 15. Gratia domini nostri Iesu Christi cum. Supple sit & maneat semper. Amen.

Incipit argumentum in epistolam ad Colossenses.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM ad Colossenses incipit.

Colossenses, &c. quibus non ipse Apostolus praedicauit, sed eius discipuli Archippus & Epaphras. Archippus vero in eos ministerium acceperat. Epaphras autem ex eis oriundus ab apostolo instructus, doctrinam Archippi confirmauerat. Superuenientibus autem pseudoapostolis & carnalibus obseruantias predicantibus, dubium erat quibus potius credendum esset. Inde Paulus cuius auctoritas celebris erat, quasi iudex iudicat quae pars potius sit tenenda. Describit autem Christum & eius beneficia, quomodo est sufficiens ad omnia. Carnalia vero prorsus improbat ut deinceps sincere fidem Christi teneant. Instruit etiam moraliter, confirmans quidquid illi docuerant. Et est intentio eius in hac epistola confirmare Colossenses in eadem fide & doctrina, quam a discipulis eius acceperant, & non in alio praeter Christum spem ponendam esse docere.

Colossenses sicut & Laodicenses sunt Asiani, & ipsi praesenti erant a pseudoapostolis, nec ad hos accessit ipse apostolus, sed eos per epistolam corrigit. Audierant enim verbum ab Archippo, qui & ministerium in eos acceperat. Ergo Apostolus iam ligatus scribit eis ab Epheso per Tichicum diaconem, & Onesimum, acolythum.

Colossenses gentilibus sophismatis cum Christi fide pugnantibus, & traditione ciborum iuxta legem, & circumcisione seducere tentabant. Hoc, ubi didicit Apostolus, hanc illis Epistolam instruendo misit. Et principio gratias agens Deo, significat eos e tenebris ad veritatis lucem ingressos, & quod Christus, in quem crediderant, imago Dei sit, & Verbum per quod omnia facta sunt, & quod decuerit eum qui est rerum opifex primogenitum fieri creaturam, & primogenitum ex mortuis, ut utraque coniungeret, & omnia viuificaret. Adhortatur etiam eos, ut in fide persistant, significans eis se Paulum esse ministrum Euangelij in quo instructi iam erant. Deinde de lege, & de cibis in lege vetitis disputat, de diebus etiam & annis exponit, & deinceps vetera omnia, circumcisionem quoque abolita esse declarat. Consulit etiam, ne imponi sibi sinant a Sophistis, qui in hoc erant ut eos subducerent. Tandem adiectis adhortationibus pro parentibus, pro liberis, viris, mulieribus, seruis, & dominis, & quae bonos mores concernunt, Epistolam finit.

Athanasius. Istam misit e Roma, cum Colossenses nondum vidisset quidem, audisset autem de illis. Quidam enim Co-

quem crediderant, imago Dei sit, & Verbum per quod omnia facta sunt, & quod decuerit eum qui est rerum opifex primogenitum fieri creaturam, & primogenitum ex mortuis, ut utraque coniungeret, & omnia viuificaret. Adhortatur etiam eos, ut in fide persistant, significans eis se Paulum esse ministrum Euangelij in quo instructi iam erant. Deinde de lege, & de cibis in lege vetitis disputat, de diebus etiam & annis exponit, & deinceps vetera omnia, circumcisionem quoque abolita esse declarat. Consulit etiam, ne imponi sibi sinant a Sophistis, qui in hoc erant ut eos subducerent. Tandem adiectis adhortationibus pro parentibus, pro liberis, viris, mulieribus, seruis, & dominis, & quae bonos mores concernunt, Epistolam finit.

A **P**aulus. Solito more salutatione premitit. Qua premissa de bonis eorum gratias agit, & fidem & dilectione commendans orat, ut perficiantur in Christo, cuius beneficia & primatum secundum utranque naturam commendat, deinde

redit ex dilectione in sanctos, cum ipsi angatur & dolore afficiatur. *Leramin*, inquit, quod in celis magna & preclara vobis conciliatis, propter spem, inquit, repositam. Rem ostendit firmam & stabilem, Quam audistis in verbo veritatis.

Incipit epistola Pauli ad Colossenses.

C A P. I.

Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater, qui sunt Colossis sanctis & fidelibus fratribus in

Christo Iesu. Gratia vobis & pax a Deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias agimus Deo & patri domino nostro

Iesu Christi semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propterea spem quam reposita est vobis in celis,

quam audistis in verbo veritatis euangelii, quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo est & fructificat & crescit, sicut & in vobis, ex ea die qua audistis & cognovistis gratiam Dei in veritate. Sicut didicistis ab Epaphra charissimo & conseruo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi

quae ab aliquo eis facta fuerat. Multis autem laudibus eum extulit, dilectum, & conseruum, & fidelem Christi ministrum vocans, ut maiorem in eum reverentiam haberet. Dixit autem ab eo se audivisse cursum Evangelij quod ubique diffunditur, & multitudinem eorum, qui in singulis gentibus crediderunt.

Pro vobis. Quorum salutem desiderans, cepit Archippum adiuvari.

gendo gratias de bona eorum inchoatione. Secundo, orando devote pro meliori consummatione, ibi. Ideo & vo. Circa primam dicit. Gratias agimus Deo & pa. domi. nostri Iesu Christi semper. Idest omnibus horis ad orandum deputatis.

3 Audientes. per Epaphram, ut habetur infra.

4 Fidem vestram in Christo Iesu. Quae est fundamentum spiritus sancti adificii. Et quia fides sine operibus mortua est, la. co. 2. Ideo sequitur.

5 Et dilectionem quam habetis in san. om. i. opera charitatis, quae exercetis erga omnes fideles, non pro commodo terreno, sed caelesti premio Ideo sequitur.

6 Propter spem, &c. quam audistis in verbo veritatis euangelii, quod non promittit bona terrena, sicut lex veteris, sed caelestia, ut patet ex decursu ipsius.

7 Quod pervenit ad vos. Per predicationem discipulorum meorum.

8 Sicut & in unive. Nam a tempore apostolorum predicatum fuit euangelium per orbem terrarum, sicut declaravi plenius super illud Tsal. 17. a. In omnem terram exiit, &c. Et brevius replicavi super epistolam ad Roma. 10. ubi haec auctoritas allegatur.

9 Et fructificat & crescit, &c. In aliis gentibus. Sicut & in vobis, &c. scilicet fructificat.

10 Ex ea die qua audistis & cognovistis gratiam Dei in veritate. Sicut didicistis ab Epaphra charissimo & conseruo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi

a **b** **c** **d** **e** **f** **g** **h**

a Per quem nobis omnia. **b** Etiam. **c** Ut crescat in melius. **d** Ecce vnde gratias agit. **e** Quae creditis ipsum Deum & hominem esse.

a Non humanam laudem, non pro terreno emolumento. **b** Modo non apparet. **c** Tantum. **d** Ab aeterno reddenda.

a Quomodo ergo res iam latens speratur. **b** Quod tenendum est, quia & plene verum, & bonum nuncium, ne ergo a tibi spem illam quaeratis, quam prius intellexistis. **c** Evangelium. **d** Non prius habuistis, sed per alios venit ad vos, nec soli habetis.

a Fructificare facit. **b** Crescit & facit.

a Credendo. **b** Discernendo. **c** Scilicet.

a Quod totum ex Deo. **b** A prima die audistis veritatem, sicut post didicistis esse veritatem per Epaphram in ore duorum stat omne verbum. **c** Predicationem Archippi confirmante.

a Quis nobiscum predicator. **b** Pro salute vestra. **c** Electus a Christo, vel quia dona Dei ministrat, vel Christo offert bona vestra.

a Et quia sancti sunt & fideles. **b** Hoc modo salutat. **c** Mentis reconciliatio ad Deum. **d** Quia & Deus pater, potest & vult.

a Quia Deus & pater, potest & vult.

a Et quia sancti sunt & fideles. **b** Per gratiam Christi, non in lege. **c** Remissio peccatorum. **d** Quia & Deus pater, potest & vult.

a Per quem nobis omnia. **b** Etiam. **c** Ut crescat in melius. **d** Ecce vnde gratias agit. **e** Quae creditis ipsum Deum & hominem esse.

a Non humanam laudem, non pro terreno emolumento. **b** Modo non apparet. **c** Tantum. **d** Ab aeterno reddenda.

a Quomodo ergo res iam latens speratur. **b** Quod tenendum est, quia & plene verum, & bonum nuncium, ne ergo a tibi spem illam quaeratis, quam prius intellexistis. **c** Evangelium. **d** Non prius habuistis, sed per alios venit ad vos, nec soli habetis.

a Fructificare facit. **b** Crescit & facit.

a Credendo. **b** Discernendo. **c** Scilicet.

a Quod totum ex Deo. **b** A prima die audistis veritatem, sicut post didicistis esse veritatem per Epaphram in ore duorum stat omne verbum. **c** Predicationem Archippi confirmante.

a Quis nobiscum predicator. **b** Pro salute vestra. **c** Electus a Christo, vel quia dona Dei ministrat, vel Christo offert bona vestra.

a Et quia sancti sunt & fideles. **b** Hoc modo salutat. **c** Mentis reconciliatio ad Deum. **d** Quia & Deus pater, potest & vult.

a Quia Deus & pater, potest & vult.

a Per quem nobis omnia. **b** Etiam. **c** Ut crescat in melius. **d** Ecce vnde gratias agit. **e** Quae creditis ipsum Deum & hominem esse.

a Non humanam laudem, non pro terreno emolumento. **b** Modo non apparet. **c** Tantum. **d** Ab aeterno reddenda.

a Quomodo ergo res iam latens speratur. **b** Quod tenendum est, quia & plene verum, & bonum nuncium, ne ergo a tibi spem illam quaeratis, quam prius intellexistis. **c** Evangelium. **d** Non prius habuistis, sed per alios venit ad vos, nec soli habetis.

a Fructificare facit. **b** Crescit & facit.

Incipit Postilla Nicolai de Lyra, super Epistolam ad Colossenses.

C A P. I.

Paulus Apostolus, Incipit epistola ad Colossenses, quae dividitur in tres partes, in salutatione & persecutionem ibi. Gratias agit. & conclusionem 4. c. ibi. Quae circa me sunt. In prima parte exprimitur persona saluantes. Et secundo persona saluata, ibi. His qui sunt Colossis. & bona eis optata, ibi. Gratia vobis, &c. Et patet sententia ex dictis pluries in principijs aliarum epistolarum.

2 Gratias agi. Hic incipit epistola persecutio. Circa quam sciendum, quod Apostolus non predicavit Colossensibus personaliter, ut patet in prologo Hieronymi, sed per discipulos suos Archippum, & Epaphram, & post ea inducebantur a pseudo Apostolis ad recipiendum legalia cum euangelio, propter quod Apostolus qui in partibus illis erat valde famosus, scripsit eis ipsos a legalibus retrahendo, & in fide ac moribus solidando. Et dividitur in tres partes, quia primo inducit eos ad tenendum firmiter euangelii veritatem. Secundo, ad precauendum pseudo apostolorum falsitatem, ca. sequen. Tertio, ad continuandum vitam sanctitatem, capitulo 3. Prima in duas, quia primo ut verba sua melius recipiant, ostendit se eis benevolum. Secundo, inducit eos ad dure tenendum Christi euangelium, ibi. Qui est imago. Primum autem facit dupliciter. scilicet agendo

gendo gratias de bona eorum inchoatione. Secundo, orando devote pro meliori consummatione, ibi. Ideo & vo. Circa primam dicit. Gratias agimus Deo & pa. domi. nostri Iesu Christi semper. Idest omnibus horis ad orandum deputatis.

3 Audientes. per Epaphram, ut habetur infra.

4 Fidem vestram in Christo Iesu. Quae est fundamentum spiritus sancti adificii. Et quia fides sine operibus mortua est, la. co. 2. Ideo sequitur.

5 Et dilectionem quam habetis in san. om. i. opera charitatis, quae exercetis erga omnes fideles, non pro commodo terreno, sed caelesti premio Ideo sequitur.

6 Propter spem, &c. quam audistis in verbo veritatis euangelii, quod non promittit bona terrena, sicut lex veteris, sed caelestia, ut patet ex decursu ipsius.

7 Quod pervenit ad vos. Per predicationem discipulorum meorum.

8 Sicut & in unive. Nam a tempore apostolorum predicatum fuit euangelium per orbem terrarum, sicut declaravi plenius super illud Tsal. 17. a. In omnem terram exiit, &c. Et brevius replicavi super epistolam ad Roma. 10. ubi haec auctoritas allegatur.

9 Et fructificat & crescit, &c. In aliis gentibus. Sicut & in vobis, &c. scilicet fructificat.

10 Ex ea die qua audistis & cognovistis gratiam Dei in veritate. Sicut didicistis ab Epaphra charissimo & conseruo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi

de vobis cum oramus.

de qua prius a didicistis per sermonem veritatem.

per veritatem

Diviso.

Dlle.

Ideo

a Dil. *Amorem vestram in spiritu.* * Chryf. dilectio spiritualis est omnium suprema, veluti quardam regina, quæ in suos dominatū obtinet, honestaque est specie pulchraque, & ornato habitu. nihil. n. terrestre eam parit, sicut illam, nō confuetudo, non beneficium, nō natura, non aurum, & a supernis descendit e cælo. vel quid miraris si beneficium non eget, vt cōfistat, cum ne si mali quidem quidquam accipiat auertatur? Quod autem hæc sit illa maior, audi Paulum dicentem. *Optarem ego esse anathema a Christo pro fratribus meis.*

b *In spiritu.* Quia pro spiritualibus, nō pro carnalibus diligentis.

c *Impleamini in omni.* Magnum est plene scire quid deus velit, in omnibus rebus actiua vitæ, & contemplatiua.

d *In scientia.* Vt non ignorent fidei suæ speciem, id est, rem speratam. vnde firmi erunt.

e *In omni vir.* Vos dico confortati a deo in omni virtute, castitate, scilicet, & cæteris. Quod bene potest ille, qui est claritas patris, id est, filius. Vel secundum, quod claram cognitionem vobis dedit.

f *Gratias agentes.* Hacten? vnde gratias agit, & quid orat eis: iam incipit, quod lex non prodest, sed nocet, & Christus ad omnia bona sufficit, quod inde potest sciri, cum ipse, & alij apostoli, qui in legalibus fuerant, eis dimissis ad Christum con fugerunt. Pro vobis oramus nos, gratias agentes deo, ideo quia dignos facit, quod nunquam lex potuit.

g *Dignos nos facit.* non in lege, sed.

h *In lumine.* id est, per deum, qui est lumen de lumine, cuius gratia illuminamur. Vel. *In lumine.* id est, in clara cognitione, a qua deuians cadit in tenebras.

i *Sortis.* Voluntas dei in humano genere fors est apud quem non est iniquitas, sed omnia facit per iustitiā, & si occultam. Sors est hæreditas, quæ non meritis, sed diuina electione datur sanctis patriarchis, & prophetis, & ideo per gratiam, non per legem est querenda.

* Aug. Tunica illa dñi desuper texta, quæ significat charitatis æternitatem, cum diuidi a præsecutoribus non posset, fors super eā missa est. Ad quos peruenit, eos significat, q videntur ad sortem pertinere sanctorum. ait apostolus, *Gratia salu facti estis per fidē, & hoc non ex vobis, sed donum dei est, nō ex operibus.* Quasi vos bñfeceritis, vt ad hoc accedere digni estis. *Non ex operib. ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus signetum creati in Christo Iesu in operibus bonis.* Hæc quodammodo fors occulta est. Volūtate dei in humano genere fors est. Sors vemens de occulta dei volūtate, apud quem non est iniquitas. Non enim ille personas accipit, sed occulta illius iustitia tibi Sors est.

* Theo. Benignum inquit, deum laudamus, qui nos cum indigni essemus, effecit lucis sanctorū participes. Rursus aut sub specie gratiarum actionis, benignitatis arcanum, & diuina in nos dispensationis magnitudinem ostendit. Vel ita. *k Eripuit nos de po. i. de inferno, in quo tenebamur, a diabolo, tam ex proprio, quā ex delicto Adā.*

* Anselm. de potestate, tenebrarum, id est, demonum, qui nobis dominantur, intrinsecus, dum cecitas infidelitatis, & ignorantia, vel peccatorum obscuritas in nobis adhuc esset, de potestate huiusmodi tenebrarum, id est, magnorum angelorum ne nos in nocte suæ damnationis sine fine possiderent, eripuit nos deus pater, in baptismo delens peccata nostra, per quæ illi potestatem habebant in nobis, & transfuit in regnum filij sui in ecclesiam Christi, de qua dictum est, quia mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala.

* Idem. In regnum filij dilectionis suæ dñ nos transfuisse, vt intelligamus, quia nos quoque diligit, si perseueramus, esse regnū filij sui, quem ipse naturaliter, & ineffabiliter diligit, i. si peccatum in nobis amplius nō regnauerit. Vbi enim peccatum regnare incipit, ibi Christus regnare desinit. *l Et transfuit, &c.* Quando attollens nos de imo tartari, induxit in cælum vnico filio suo. iam enim credentes, qui fixa mente deuoti sunt, exeuntes de seculo ducē dexterę patris angelo inducuntur in cælum.

m *Regnum si.* Aug. De quo ipse dicit, *Regnum meum non est de hoc mundo.* non ait, Non est hic, Sed, *non est hinc,* quia peregrinatur quidem in mundo, sed non est de mundo. Regno enim suo dicit, *De mundo non eslis, sed ego elegi vos de mundo.* Erāt de mundo, quando ad mundi principem pertinebant.

n *Filii dilectionis suæ.* Aug. 15. de tri. Si charitas qua pater diligit filiū, & pater diligit filium, ineffabiliter vnionem, vel cōmunionē demonstrat amborum, quid conuenientius, q vt ille proprie dicatur charitas, qui spiritus est cōmunis apud eos? Alioquin si in illa trinitate solus spiritus sanctus est charitas, profecto, & filius non solus patris, sed etiā spiritus sancti filius inuenitur. Nō enim dixit, filij sui, quod si diceret verissime diceret, sed ait. *Filii dilecti suæ.* filius ergo est etiā spiritus sancti, si nō est i illa trinitate charitas dei, nisi spiritus sanctus. Quod cū sit absurdissimū restat, vt non solū ibi sit charitas spiritus sanctus, sed pp illa de quibus satis disserui proprie sic vocetur. Quod vero dictum est, filij dilecti, vel charitatis suę nihil aliud intelligatur, quam filij sui dilecti, quam filij substantiæ suę charitatis enim patris eius natura atque substantia est, vt sæpe diximus. Et ideo filius charitatis eius nullus est alius, quam qui de substantia eius est genitus.

o *In omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

p *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

q *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

r *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

s *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

t *Fecit.* per gratiam baptismalem.

u *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

v *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

w *Et transfuit.* quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

x *In omni opere bono fructi.* id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.

y *Et crescentes in scientia dei.* quantum ad contemplatiuam.

z *In omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

aa *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

ab *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

ac *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

ad *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

ae *Fecit.* per gratiam baptismalem.

af *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

ag *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

a Iesu, qui etiā manifestauit nobis dilectionem vestrā in spiritu. *Ad deum, & proximum.*

b *Fundatam.* *Sancto, non in carne.* *Ecce quid datur.* *Hæc de vobis.*

c *bis orantes, & postulantes, ut impleamini agnitione voluntatis eius, in omni sapientia, & intellectu spirituali, ut ambuletis*

d *digne deo per omnia placetes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia dei in omni virtute confortati, secundum potentiam claritatis eius. In omni patientia, & longanimitate cū gaudio gratias agentes deo, & patri,*

e *qui dignos nos fecit i partē sortis sanctorū i lumine. Qui eripuit nos de potestate tenebrarū, & transfuit in regnū filij*

f *in omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

g *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

h *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

i *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

k *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

l *Fecit.* per gratiam baptismalem.

m *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

n *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

o *Et transfuit.* quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

p *In omni opere bono fructi.* id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.

q *Et crescentes in scientia dei.* quantum ad contemplatiuam.

r *In omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

s *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

t *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

u *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

v *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

w *Fecit.* per gratiam baptismalem.

x *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

y *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

z *Et transfuit.* quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

aa *In omni opere bono fructi.* id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.

ab *Et crescentes in scientia dei.* quantum ad contemplatiuam.

ac *In omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

ad *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

ae *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

af *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

ag *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

ah *Fecit.* per gratiam baptismalem.

ai *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

aj *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

ak *Et transfuit.* quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

al *In omni opere bono fructi.* id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.

am *Et crescentes in scientia dei.* quantum ad contemplatiuam.

an *In omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

ao *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

ap *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

aq *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

ar *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

as *Fecit.* per gratiam baptismalem.

at *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

au *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

av *Et transfuit.* quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

aw *In omni opere bono fructi.* id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.

ax *Et crescentes in scientia dei.* quantum ad contemplatiuam.

ay *In omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

az *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

ba *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

bb *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

bc *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

bd *Fecit.* per gratiam baptismalem.

be *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

bf *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

bg *Et transfuit.* quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

bh *In omni opere bono fructi.* id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.

bi *Et crescentes in scientia dei.* quantum ad contemplatiuam.

bj *In omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

bk *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

bl *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

bm *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

bn *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

bo *Fecit.* per gratiam baptismalem.

bp *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

bq *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

br *Et transfuit.* quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

bs *In omni opere bono fructi.* id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.

bt *Et crescentes in scientia dei.* quantum ad contemplatiuam.

bu *In omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

bv *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

bw *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

bx *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

by *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

bz *Fecit.* per gratiam baptismalem.

ca *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

cb *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

cc *Et transfuit.* quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

cd *In omni opere bono fructi.* id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.

ce *Et crescentes in scientia dei.* quantum ad contemplatiuam.

cf *In omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

cg *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

ch *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

ci *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

cj *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

ck *Fecit.* per gratiam baptismalem.

cl *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

cm *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

cn *Et transfuit.* quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

co *In omni opere bono fructi.* id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.

cp *Et crescentes in scientia dei.* quantum ad contemplatiuam.

cq *In omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

cr *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

cs *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

ct *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

cu *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

cv *Fecit.* per gratiam baptismalem.

cw *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

cx *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

cy *Et transfuit.* quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

cz *In omni opere bono fructi.* id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.

ca *Et crescentes in scientia dei.* quantum ad contemplatiuam.

cb *In omni virtute.* scilicet morali, & intellectu.

cc *Conformati.* secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed infusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

cd *In omni.* per aduersariorum tolerantiam.

ce *Et longani.* Per certam premiorum expectationem.

cd *Gratias agen.* &c. qui nos. Gentiles, & Indeos indifferentem.

ce *Fecit.* per gratiam baptismalem.

cd *In partem sor.* quia gratia baptismalis, dignum facit hæreditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

ce *Qui eri.* nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

cd *Et transfuit.* quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

ce *In omni opere bono fructi.* id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.

Aug. In hac redemptione tanquā precium pro vobis datus sanguis Christi, quo accepto diabolus nō diratus est, sed necatus, vt nos ab eius nexibus solueremur, nec quē inquam eorum secū, quos Christus ab omni debito liber, indebite suo sanguine redemisset, peccatorum retribus obuolutum traheret ad secundā, & sempiternā mortis exitū, sed hactenus. moterentur ad Christi gratiam pertinentes, p̄cogniti, & p̄c destituti, & electi ante constitutione mundi quatenus pro ipsis ipse mortu⁹ est Christus carnis tantum inorte non spiritus.

Anselm. In quo per spem habemus redemptionem similiter, id est, liberationem ab ijs miserijs, et afflictionibus, quas nunc patimur, & per rei exhibitionē habemus iam in illo peccatorum remissionē, quia & semel in baptismo per effusionē sui sanguinis deleuit peccata nostra, & quotidie (si peccamus) nō indigemus alijs hostijs, vnde patet, quōd legales hostiē non amplius offerendā sunt, quia nullam omnino iam vtilitatem prāstant.

Redemptionem. Destruata potestate diaboli facultas libertatis, quē nobis data est fuso illius sanguine, qui nullū habuit peccatū. Vt quia diabolus illos merito tenebat, quos peccati reos conditione mortis obstrinxit, hos per eū merito dimitteret, quē nullius peccati reū immerito pena mortis affecit.

Anselm. Est imago, & omnimoda similitudo patris, sicut ait: Qui me videt, videt, & patrē. Nā sicut per contēplationē cuiuslibet imaginis datur nobis eius notitia, cuius illa imago est, licet ipse absens, & nunquā visus a nobis, sic & apostoli videntes filium, intellexerunt patrem, qui corporaliter eis non apparebat, & nos quidem sumus imago dei, sed filius est aliter eius imago. Nam sicut imago Imperatoris aliter est in nummo, & aliter in filio, sic & imago dei aliter in filio qui est consubstantialis, & coequalis atque coaeternus, & aliter in homine, qui est creatura.

Qui est imago. Aug. Aliter imago regis est in nūmo, aliter in filio. Nos sumus nummus, in quibus imago dei Christus filius. Nulla imago dei debet coli, nisi illa, quā hoc est, quod ipse, nec ipsa pro illo, sed cum illo.

Aug. de Tril. lib. 13. cap. 15.

Diuisio:

Christus quo modo imago patris:

Anselm. Omnia in ipso constant, quia secundū inuentionem inuentionem inuentionem, & incomprehensā diuinitatis eius, etia sunt inra ipsum, & ne in nihilum redeāt, per eū constant. **Et ip.** Vel oia sunt ī Christo quē nō excedūt, q̄a inuentionem.

Anselm. Ecclesiae caput est homo ille, cuius susceptioe verbum caro factū est, & habitauit in nobis, & membra cetera sunt omnes sancti, quibus perficitur, & completur ecclesia, sicut ergo anima totum corpus nostrum animat & viuificat licet ī capite sentiat, & videndo, & audiendo, & odorando, & gustando, & tangendo, in ceteris autē membris tangendo tātum. Et ideo capiti cūcta sub sunt ad operandum, illud autem supra colatum est ad consulendum, quia ipsius animā, quā consulit corpori, quodā modo personā sustinet caput. Ibi enim omnis sensus apparet, sic vniuerso populo sanctorū tāquam vni corpori, caput est mediator dei, & hominū homo Christus Iesus, quod dei sapientia non sic assumpsit, vt ceteri, sed multo excellentius multoq; sublimius quō illum solum alium oportuit, in quo sapientia hominibus appareret, sicut eam visibiliter decebat ostendi, qui & ipsius sapientiae personam gereret, per quem ceteri sunt sapientes. Ipse igitur est caput, ceteri vero membra, quia in ipso, sicut omnia bona, sunt in capite omnes sensus, in ceteris vero quaedam partes bonorū distributae sunt, iuxta mensuram vniuersiusque membri.

Aug. Et quia de illo ait etiā, quod semper caput omnis principatus, & potestatis sit, adiungitur ista ecclesia, quā nunc peregrina est, illi caelesti ecclesiae, vbi angelos ciues habem⁹, quia aequales nos futuros post resurrectionē corporum, impudenter nobis arrogaremus, nisi veritas promississet dicēs, *Erunt aequales angelis dei.* Et fit vna ecclesia ciuitas regis magni.

Caput corporis ecclesiae. Aug. Caput ecclesiae, id est corporis quia ita se habet ad ecclesiam, sicut caput ad corpus. Et cū ecclesia ab Abel coepit, quomodo caput eorum? Bene, quia est principium ecclesiae, id est fundator.

Qui est principium. Ecclesiae secundū diuinitatem, id est, fundator ecclesiae, quia omnes iustos, qui ab Abel vsque ad vltimum

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Dilectionis suae. Per hoc non est intelligendum, quod filius peccat a spiritu sancto, qui est amor seu dilectio, sed dicitur filius dilectionis paterno, in quantum pater summe diligit ipsum, & nos per eum.
- 2 In quo, i. per quem. 3 Habemus rede. A potestate diaboli.
- 4 Et remissionem. Per sacramenta baptismi, & poenitentiae, quae habent efficaciam a passione Christi.
- 5 Qui est ima. Postquam apostolus ostendit se beneuolum Colossensibus, hic consequenter inducit eos ad tenendum firmiter euangelii veritatem. Et diuiditur in tres partes, quia primo declarat auctoritatem euangelii. Secundo, inuitat ad firmiter adhaerendum ei, ibi, Et vos cū essetis. Tertio respondet tacite q̄oni, ibi, Cuius factus sum. Auctoritatē vero euangelii declarat per excellentias auctoris ipsius, s. Christi cuius excellentias tripliciter declarat. Primo in cōparatione ad patrē suū. Secūdo ad totū vniuersum, ibi, Quī in ipso. Tertio, ad corpus eius mysticum, ibi, Et ipse est ea. Quā tum ad primū inu. declarat duas excellentias Christi. Prima est, q̄ est imago patris. i. expressa similitudo ipsius secundum deitatem. Sciendū tamen, q̄ imago alicuius potest dici dupliciter. Vno modo naturaliter, sicut in humanis filius dicitur imago patris, quia procedit ab eo per modum naturae, & in eadem specie. Alio modo artificialiter, sicut imago Herculis est in lapide. Primo modo Christus est imago dei patris, tamen in identitate numerali natura, quia diuina natura non est multiplicabilis. Creatura autem intellectualis est imago dei natura aliena, & sic nō est proprie eius imago, sed magis ad eius imaginem.
- 6 Primogenitus. i. genitus ante omnē creaturam, quia generatio filii a patre est aeterna, productio autem creaturae est temporalis, quae potest dici large generatio, eo modo quo deus dicitur pater omnium per creationem.

- 7 Quia in ip. Hic consequenter ponit excellentias Christi quantum ad totū vniuersum, nam omnia praexistunt in eo, sicut in causa exemplari. Id dicitur, Quia in ip. i. condi disposita. omnes enim creaturae comparantur ad deum, sicut artificiatā ad artificem, Sap. 7. c. Omnium enim est artifex. Artificiatū vero est prius in conceptu artificis, quā in effectu. Domus. n. extra sit a domo intra. 7. Metaph. Filius autem diuinitatis est conceptus, & verbum patris, & ideo omnes creaturae in ipso praexistunt exemplariter ab aeterno, quia nulla nouitas est in deo.
- 8 Visibilia. quantum ad creaturas corporales.
- 9 Inuisibilia. quantum ad spirituales.
- 10 Si. throni. Exprimunt quatuor ordines angelorum, quorū primus est de superna hierarchia. Secūdus, & quartus de media. Tertius vero de infima. Et per hos intelliguntur alii ordines, qui omnes praexistunt in deo, sicut in exemplari. Et similiter omnia praexistunt in eo, sicut in causa efficiente, & in eo quiescunt, sicut in fine. Pro. 16. a. Vniuersi propter semetipsum operatus est dominus. Ideo subditur.
- 11 Omnia. Iungatur sic licet, Omnia. supple. creaturae sunt efficiēter. 12 Et in. supple. quiescunt finaliter.
- 13 Et ipse est. s. creaturas quas praecedit duratione, & dignitate.
- 14 Et omnia in. Quia per ipsum oia conseruantur in esse, sicut in nihilo creata sunt, sic in nihilum redigerentur, nisi per ipsum manerentur.
- 15 Et ipse est. Hic consequenter ponuntur excellentias Christi quantum ad corpus eius mysticum, cum dicitur, Et ipse est influens sensum, & motum secundum vitam gratiae, Io. 1. De plenitudine eius omnes nos accepimus gratiam, &c.
- 16 Qui est pri. Licet. n. aliqui resurrexerunt a morte ante Christi

Primum iussu generantur virtute diuinitatis, & misericordie
A sue dono illuminant. Secundum humanitate etiam potest
diei principium ecclesie, quia super fide humanitatis eius
fundata est. Et bene ipse est caput, & principium, & rector,
& fundator, quia ipse est primogenitus, &c.

Primogenitus, &c.
Sicut natus est ante
omnia de deo, vt
omnia crearet, sic ho
mo primus resurgit,
vt restauraret, vt sem
per sit primus, & prin
ceps.

Ceteri in se habent
verbum dei, sed de
nullo dicitur, *Verbum
cavofallum est.* Homo
ergo excellentius as
sumptus, quasi perso
nam sapientie dei
gerit, vt caput in quo
sunt omnes sensus
personam anime, que
totum corpus viuifi
cat.

Hier. In alijs, hoc
est, in apostolis, pa
triarchis, vel prophe
tis, gratia fuit ex par
te. In Christo autem
tota diuinitas habita
uit corporaliter, qua
fiducias Summalter.

Anselmus. Hoc
complacuit deo, vt
tanta bonorum plenitudo
maneret in illo homine, cui non
ad mensuram dedit spiritum, sicut ceteris sanctis consuevit.

Plenitudinem. Aug. Quia omnia potest ex se. vnde, *Sicut pa
ter habet vitam in se, sic & filius, qui suscitatur, & viuificat quos vult,*
sic ostenditur perfectus deus esse.

August. Per illud singulare sacrificium, in quo mediator
est immolatus, quod vnum multae in lege victimae figura
bant, pacificatur caelestia cum terrestribus, & terrestria cum
caelestibus.

Ansel. Quia hora sanguis redemptionis exiit de late
re domini in cruce pendente, dimissum est peccatum Adae
humano generi, & pacificata sunt caelestia, & terrestria, quia
tunc patuit hominibus introitus in regnum caelorum. Magna
enim

enim discordia separabat homines, & angelos, quia nemo tam
sanctus erat, vt in consortium angelorum susciperetur, sed om
nes ad infernum propter culpam primi hominis descenderent.
Morte autem Christi pax tanta inter angelos, & homines effe
cta est, vt nunc anime iustorum cum de corporibus exeunt,
mox penetrant caelos
gaudentibus angelis.

Per eum re. Deo
placuit per eum re
conciliare, & ipse pa
cificauit non gratis,
sed per sanguinem,
caelestia, & terrestria,
quia patet homini in
trotitus in caelum.

Omnia. per eum fa
cta, in ipso auctore vi
uunt. Vel.
Alienati, & inimici.
i. consilii eius, quod
idem valet, quia non
recepertunt, quia per
Moysem mandauit
deus deuote idolis
suis.

Reconciliauit in cor
Si mortalis, & mor
tuis potuit reconci
liare, iam immortalis.
potuit omnia facere.
Si tamen per. Iam
tot, & tanta dixerat
de Christo, vt ponat
spem in eo solo, in
quo omnia sunt, non

alicui elementorum, vel angelorum se subiiciendos putent
hic solus colendus est, & ad hunc non estimandus est quisquam.

Ansel. Sicut dominus iusserat. Euntes in mundum vniuersum, *Marc. 16.*
predicate Euangelium omni creaturae. potest enim omnis
creaturae nomine omnis natio gentium designari, quae est
sub caelo in vniuerso orbe. Non est enim vlla natio gentium,
in qua praedicatum non sit euangelium.

Greg. Nomine omnis creaturae potest intelligi homo, *Homel. 19.*
habet namque commune esse cum lapidibus, viuere cum ar
boribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Si
igitur commune habet aliquid cum omni creatura homo,
iuxta aliquid omnis creatura homo. Sic namque omnis crea
turae euangelium inuenitur in solo homine.

Et in

NICOLAUS DE LYRA.

vt Lazarus, & plures alii, illa tamen non fuit perfecta resurrectio, quia
resurrexerunt ad vitam mortalem, quae magis dicitur mors, quam vita,
quia est quaedam tendentia ad mortem. vnde & illi postea mortui sunt.
Sed Christus primus resurrexit ad vitam immortalem, quae est perfe
cta resurrectio, & vera. Et quia primum in aliquo genere est causa a
liorum, ideo resurrectio Christi est causa nostrae resurrectionis, propter
quod dicitur hic. Principium primo. ex mor.

1 Vt sit in. Non solum respectu hominum, sed etiam omnium ange
lorum. Tum propter plenitudinem gratiae, quae data est ei non ad men
suram, Ioh. 3. d. Angelis autem ad mensuram data est. Tum quia licet
humana natura Christi secundum se accepta sit inferior angelica. pro
pter quod dicitur Christus ab angelis minoratus. ps. 8. tamen in quantum est
vniuersa diuinitati in supposito filio, excellentior est effecta. Ideo subditur.

2 Quia in. scilicet homine Christo.

3 Complacuit, &c. toti Trinitati.

4 Omnem ple. idest gratiae.

5 Inhabi. Illa enim plenitudo data fuit a tota Trinitate. secundum
excellenciam autem vnigeniti sic exponitur, Quia in ipso. homine Chri
sto. Complacuit, filio dei. Omnem plenitudinem in ha. idest secun
dum plenitudinem suae Deitatis, quia solus filius est incarnatus, licet
hanc incarnationem tota trinitas fecerit.

6 Et per eum recon. Deum patrem.

7 Pacificans per sang. qui fuit sufficientissimus ad satisfaciendum
pro omnibus. Ideo subditur.

8 Sicut, quae in terris. quantum ad homines.

9 Sicut, quae in caelis. non tam sic intelligendo, quod pec
catum angeli sit finaliter remissibile per passionem Christi, vt credit
Origenes. sed quia per passionem Christi eorum societas restauratur, per hoc
quod homines sancti per Christum redemptionem assumuntur. Ex istis
autem

autem excellentiis patet auctoritas euangelii cuius lator est Chri
stus.

10 Et vos. Hic consequenter inducit Colossenses ad observationem
ipsius, dicens. Et vos cum essetis. A deo per idololatriam.

11 Et inimici. idest sensibiliter, & manifeste.

12 In operibus ma. idest per opera mala ad sensus patientiam.

13 Nunc autem. scilicet post vestram conuersationem.

14 Reconci. supple vos.

15 In corpore car. idest in corpore suo passibili.

16 Per mortem. quam sustinuit in corpore passibili, & per quam
sumus redempti.

17 Exhibere. idest sanctificatos per baptismum, in quo nobis ple
narie communicatur effectus passionis.

18 Et immaculatos. In personis propriis.

19 Et irreprehen. A proximis.

20 Coram ipso. idest cum rectitudine intentionis, & non solum co
ram mundo per fictionem hypocharis.

21 Si tamen per. scilicet Christi.

22 Fundati, & sta. contra persuasiones pseudo apostolorum.

23 Et immobiles a spe eorum, quod audistis. vt, scilicet speretis
consequi vitam aeternam per suam Christi, & ecclesiae sacramenta, &
nullo modo per legalia.

24 Quod praedicatum est in vniuerso. Per vniuersam creaturam in
telligitur omnis homo, eo quod habet similitudinem cum omni creatura
secundum quod dicit Greg. homel. 19. Habet namque commune esse cum
lapidibus, viuere, cum arboribus, sentire, cum animalibus, intelligere,
cum angelis. Non est sic intelligendum, quod euangelium ex tunc fue
rit praedicatum singulis hominibus de toto mundo, sed quia tunc fuit
praedicatum in omnibus partibus mundi, in quibus habitabant homi
nes, ex quibus aliqui crediderunt, sicut dictum est supra.

Homo omnis
creatura.

Tom. 6.

v 2

i Cuius

A *In vniuersa.* Vel, Quæ tamen noua creatura modo est sub cælo adhuc peregrina, sed tandem veniet ad gloriam.

Aug. Passiones, n. Christi non in solo Christo, imo passiones Christi, non nisi in Christo. Si n. Christum intelligas solum caput, passiones Christi non in solo Christo. Nam Apo-

stolus, adimpleo inquit, ea quæ defunt passionum non mearum, sed Christi in carne, non iam Christi sed mea. patitur (inquit) Christus adhuc passiones, non in carne sua in qua ascendit in cælum, sed in carne mea, quæ adhuc laborat in terra.

B *Chrysost.* Videtur quidem magnum esse quod est locutus, sed non est arrogantia, & insolentia, absit, sed magne in Christum beneuolentia. Non enim vult esse suas, sed illius passiones, eos ipsi volens conciliare. Et quæ, ego, inquit, patior, propter illū patior. Quāobrem non mihi, sed illi habere gratias.

Ansel. Adimpleo (inquit) quæ defunt cui defunt, passionibus Christi. Et vbi defunt? In carne mea. Nam in carne Christi, quam virgo peperit, nihil passionum inest, sed in illa passiones, sunt impletæ, sed adhuc restat pars passionum eius in carne mea, quas quoti die pro vniuersali corpore eius, quod est ecclesia.

b Adimpleo. Ea passionum quæ Christus sustinuit, vel quæ modo sustinere præcepit, quæ adhuc defunt adimpleo, id est paratus sum pati.

C *Factus sum ego.* Ministrum euangelij a Deo per Christum factum dicit, ut mysterium a Deo ceptum per idoneum seruum impleatur, quod ignotum fuit a seculis.

Ansel. Id est, impleam quod Deus præordinauit de vobis, & quod in secreto concilij sui locutus est ante secula de salute vestra, ne putetis salutem gentibus non fuisse promissam. Nam in secreto sapientia suæ, vel in prophetis locutus est bona de vobis. Et hoc verbum implere studeo dum uos ad promissam salutem festinare moneo. Adimpleo verbū: hoc est, secretum occultum redemptionis humanæ per incarnationem, ac mortem, filij Dei, per quam gentes illuminatæ sunt, & credentibus Iudæis sociatæ, & coæquaræ. ceteri vero Iudæi excæcati.

D *Data est mi.* Ut impleam quod Deus præordinauit de vobis, vos scilicet per incarnationem saluati, ne videatur salus non esse promissa Gentibus. Vel, *mibi data est in.* Tātum est enim

enim quod a meis quaeritur, quantum si a me ipso.

Ansel. Absconditum fuit omnibus tam longo mundi spatio, nisi paucis quibus per spiritum factum Deus hoc reuelauit. Nam & si nonnulli philosophorum de diuinitate filij Dei multa rectè dixerunt, nihil tamen de incarnatione, &

morte eius, ac vestra per eam redemptione cognouerunt. Abscondit. n. Deus hoc a sapientibus, & prudentibus, & reuelant ea paruulis.

c Quod abscon. Si notum erat. In principio erat verbum. Nusquam lectum erat, & verbū caro factum est, Vnde *Abscondesti hæc à sapientibus & pru. & re. ea paruulis.*

Augu. Quosdam enim Platoniorum libros ex Græca lingua in latinam versos vidit, & ibi legi non quidem his verbis, sed hoc quidem omnino

& multis, & multiplicibus suaderi rationibus, quod in principio erat verbum: & verbum erat apud Deum. Sed quod verbum caro factum est, non legi. Indagauit quippe in libris

variè dictum esse, quod filius sit in forma patris, sed quod se exinaniuit, non habetur in illis.

Ansel. Hoc loco declarantur tres gradus actionis, quod magnus Dionysius esse testatur, non solum in ecclesiastica, sed etiam in angelica hierarchia, id est facto principatu, scilicet, purgatio, & illuminatio, & perfectio. Purgatio in his qui corripuntur. Illuminatio in his qui docentur, & perfectio in his qui perfecti exhibentur. homines enim purgantur a peccatis, & errore, & illuminantur doctrina sapientia, ac perficiuntur sublimiori virtutum, & sapientia assuetudine. Angeli quoque purgantur ab ignorantia, & illuminantur diuina scientia, & perficiuntur maiori cognitione eiusdem scientia, hos ergo gradus hierarchia, id est, facti & totalis actionis sinuans Apostolus, dicit de se, suisque socijs quia Christum annunciamus, corripientes hominem, qui scilicet corceptione indiget pro quacunque culpa, & docentes in omni sapientia diuinorum, omnem hominem qui iam correptus est, & ab errore, vel peccatis purgatus. Non enim prius tradenda est homini doctrina, & sapientia, quam vas cordis eius purgatum sit ad susceptionem illius. Ideo sic corripimus, ac deinde docemus, ut exhibeamus, id est faciamus omnem hominem qui correptus, & doctus fuerit, perfectum in Christo, id est, in religione Christiana.

F *Cor.* Vel contradicentes corripimus, & vincimus, & obedien-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cuius factus. Hic Apostolus respondet cuidam tacite quaestioni, quia posset aliquis dicere, quid pertinet ad Paulum ita scribere, Colossensibus, cum tamen eis non predicauerit, ut dictum est supra: nec etiam eos viderit, ut habetur ca. sequen. Ad quod respondet, quod hoc pertinebat ad eum, eo quod erat Apostolus Gentium, ut dictum est super Gal. 4. Qui operatus est Petro, &c. de quorum numero erant Colossenses. Et hoc est quod dicit, Cuius, scilicet euangelij.

2 Factus sum ego Paulus minister, id est, predicator ex apostolatus officio.

3 Qui nunc gau. in passio. i. in carcere quem patior.

4 Pro vobis. eo quod predicauit euangelium Gentilibus, de quibus vos estis. Licet enim non predicauerit eis per seipsum, predicauit tamen eis per suos discipulos, ut praedictum est.

5 Et adimpleo ea quæ defunt passionum Christi. Passiones autem Christi dupliciter dicuntur. Vno modo in corpore proprio, in quod sustinuit famem, & sitim, & mortem. Et sic accipiendū uibit erat ibi adimplendum. Alio modo prout patitur in membris suis, quæ sunt fideles, secundum quod dicitur Act. 9. a. Saule, Saule, quid me persequeris, &c. Et sic loquitur hic Apostolus. Ideo subdit.

6 In carne mea. Et quia passiones sanctorum sunt ad bonum totius ecclesie cuius sunt membra, ideo subditur, Pro corpore eius quod

quod est.

7 Cuius, supple ecclesie.

8 Factus sum e. Prælati. n. ecclesie non sunt domini, sed ministri.

9 Secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis. In quantum a Deo factus sum Apostolus Gentium.

10 Ut impleam verbum. Annunciando verbo, & scripto.

11 Mysterium. i. sacrum secretum.

12 Quod abscon. quia ante tempus Christi non fuit cognitum, nisi paucis prophetis.

13 Nunc autem. Tempore gratie.

14 Manifestatum est. i. sanctificatis per baptismum.

15 Quibus voluit Deus. ex sua mera gratia.

16 Notas fa. di. glo. i. copiosam gloriam huius sacramenti secreti.

17 In Gen. quarum sum apostolus.

18 Quod. s. sacramentum secretum.

19 Et Christus. qui est Deus incarnatus, passus, & mortuus, resuscitatus, & ad dexteram Dei patris eleuatus.

20 In vobis spes glo. &c. per ipsum consecutionem gloria certitudinaliter expectando, si tamen in ea fideliter mancat is.

21 Quem nos annun. predicando.

22 Corripientes omnem, &c. A veritate euangelij deviantem. Do-

meis.
suppleo qd de est afflu-
tionibus.
Passiones Christi dupli-
citer dicuntur.

ignotum face-
re, quæ sint
diuinitæ.
ministrij at
eam

Aug. in ps. 44.
41. 44.

D
Luc
Mat

lib
7.

E

Tr
li
h

F

a In omni sa. Vera sapientia est, cum Christus agnoscitur.
b *Vi ex. & c.* In quo, Labori meo adiungit deus miracula ad confirmationem.

a Eos, qui ignorant.
b Non caeci, ut pseudo.
a minem, & docetes in omni
a Vera, & dominica.
b Deo offeramus in sacrificium.
c Tam iudaeis, quam Gentilibus.
b sapientia, ut exhibeamus omni

a Non in lege.
b In intellectu mysterii.
a nem hominem imperfectum in Christo Iesu. In
a Christo.
b In qua re.
c Christus Iesu.
d Ut omnis profectus sit in
e Contra rebelles.
quod, & laboro certando secundum operationem
Miraculorum.
eius, quam operatur in me in virtute.

D ad quod etiam
f per virtute.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Docentes. Ornametum hominem.
2 In omni sapientia. Ad salutem necessaria.
3 Ut exhibeamus omnem hominem, & c. Circa, quod sciendum, quod per factum dicitur, cui nihil deest. 5. Metaph. Quod dupliciter potest intellegi. Vno modo, quia nihil deest de necessariis ad salutem, & de hac perfectione loquitur hic apostolus. Alio modo, quia nihil deest de his, quae possunt inesse perfectioni ad salutem. Et sic non accipitur hic, quia talis perfectio

fectio non habetur in virtute, in qua parati homo semper proficere, ut dicitur est supra. Phil. 3.
4 In quo, id est, propter quod.
5 Et la. Contra adversarios fidei, non solum verbis, sed operibus miraculosis. Ideo subditur.
6 Secundum operationem eius. id est, dei, qui facit miracula.
7 Quam ope, & c. id est, per me.
8 In virtute scilicet sua, & non mea.

CAP. II.

a **V**olo, & c. Sequitur.
b Pro vo. Non enim minus pro his quos non vidit, quam pro his quos vidit sollicitus fuit.
c Infirmi in char. Quia deus ad nos habuit, qui pro nobis filium tradidit. Hoc si quis attendit, potest se in hac miseria consolari, quia inde perpendit calcata superbia per humilitatem ad patriam posse reverti.
Et instructi in charitate.
* Ansel. Qui enim hoc attendit, potest se in hac miseria consolari, quia inde perpendit, ad patriam posse reverti. Qui hoc (inquam) attendit, potest se in adversis, quae patiuntur, consolari, quia inde perpendit, quam iustum sit, ut ipse pro peccatis suis flagella patiatur, cum dei filius tanta sine peccato passus sit.

a Vel consolationem accipiant.
b Vel per hoc tendendo.
c tur corda ipsorum in instructi in charitate, & in omni divitiis plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei patris & Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonis.

CAP. II.

a Ideo vobis hoc de me refero.
b Ut ea intellecta queratis in Christo perfecti fieri.
a Olo enim vos scire, qualem sollicitudinem habeam pro vobis & pro his qui sunt Laodiciae, & quicumque non viderunt faciem meam in carne, ut consolentur corda ipsorum in instructi in charitate, & in omni divitiis plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei patris & Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonis.

absconditi. Ut sciatis quod est secretum a paucis cognitum.
g Dei patris, & c. ut sciatis, quod alia persona a filio quamvis idem in substantia cum eo. Ad quam cognitionem si reditis ad Christum, tunc recurre, quia in eo, sunt omnes copiae, sed absconditae, & ideo ne miremini in Christo estis, & eas nondum inuenistis, quia non omnibus patent, nisi his, qui petunt, & pulsant.
9 Alia litera. Cum fuerint instructi in charitate, in omnes divitiis pleni intellectus ad agnitionem mysterii dei in Christo. Vult apostolus fovere animos eorum in charitate, ut prompti fierent per epistolam agnitionem accipere sacramenti dei in Christo, adverte res has esse sapientiae, & scientiae divitias, si agnoscat Christus in deitatis suae plenitudine adorandus.
10 Amb. Omne mysterium sacramenti dei in Christo est, ut qui eum cognoscit omnium habere notitiam videatur. Omnis enim ratio supernae scientiae totius creaturae supernae, vel terrene in eo est, qui est caput eorum, & auctor, ut qui hunc novit, nihil ultra querat, quia hic perfecta virtus, & sapientia. Quidquid alibi queritur, hic perfecte inuenitur. In Daniele, & Salomone ostendit infidelibus, se totius auctorem scientiae, vel sapientiae, quod infideles non putant, quia non legunt in evangelijs, & prophetis astrologiam, geometriam, & alia huiusmodi quae ideo despectae sunt a nostris, quia nihil ad salutem pertinent, sed mittunt in errorem, & dum student in his, curam animae non habent. Qui vero Christum novit, thesaurum sapientiae, & scientiae inuenit, quia id novit, quod utile est.
h Hoc autem. Non solum, ut ad ea tendatis, quae nondum habetis, sed ut nemo decipiat, & ratione mundanarum rerum abstrahat a spe, quae est in Christo.
i Nam, & si corpore absens sum,

1. Cor. 5. 2.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

1 **V**olo enim. Haec est secunda pars principalis, in qua apostolus inducit Colossenses ad preveniendum pseudoapostolorum falsitatem. Et dividitur in duas, quia primo ponit motiivum. Secundo procedit ad propositum, ibi, Hoc autem dico. Motiivum autem apostoli fuit sollicitudo, quam habebat de salute Colossensium, & aliorum fidelium. Et hoc est, quod dicit, Volo enim, & c. Et patet litera usque ibi.
2 Ut con. & c. per spiritum sanctum inhabitantem, qui est consolator.
3 In in ch. 1. Quae diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, Rom. 5.
4 Et in omnes divitias plenitudinis intellectus, ut sic non solum sint perfecti quantum ad effectum, sed etiam quantum ad intellectum.
5 In agnitione mysterii, id est, secreti.
6 Dei patris, & Christi. Cognoscendo, quod pater, & filius sunt distinctae

distinctae personae, & unus deus.
7 In quo, scilicet, Iesu. **8** Sunt omnes, & c. Nam in eo secundum naturam divinam est sapientia divina, quae est infinita, & secundum naturam humanam habet plenitudinem scientiae, sicut & gratiae, cognoscens omnia, quae cognoscit verbum scientia visionis.
9 Hoc autem dico. Hic accedit ad propositum inducendi Colossenses, ad preveniendum deceptiones falsorum apostolorum. Circa, quod sciendum, quod ad decipiendum tripliciter conabantur. Vno modo argumentis philosophorum, nam aliqui eorum in philosophia instructi erant. Alio modo, ex auctoritate legis, eo quod data fuerat a deo. Tertio modo ex simulatione sanctitatis, qua frequenter simplices decipiuntur. Primo ergo inducit ad evitacionem primi. Secundo secundi ibi, Et estis. Tertio, tertii ibi, Nemo vos seducat. Circa primum dicit, Hoc autem dico. De sollicitudine mea pro vobis.
10 Ut nemo vos de. & c. id est, verbis philosophicis.
11 Nam, & si corpore absens sum. A vobis.

Diviso.

C tæ vidit fraudē Giezi, euntis ad Naaman Syru, vt acciperet sub nomine eius, q̄ illi mandata non fuerant, & descendente prompto animo Naamā ei plus dedisse, quā fuerat pollicatus: Quanta magis apostolus ea, quæ dixit, poterat in spiritu videre. Maior. n. gratia fuit in apostolo, quā in prophetis.

Q. Ne decipiat dico, video enim spiritu dei, quid apud vos agitur.

a Sed, & spi. Sanctis datum est in spiritu videre remota. caueant ergo sibi quantum ad magisterium non latent.

b Gaudens. Per hoc promptiores facit circa euangelium, quia caudere se dicit in dispositione conuersationis eorum, & fidei stabilitate, vt sciētes vnde placeant deo, in eo fierent firmiores.

c Radicati. Minores in actiua vita.

d Super. alios.

e Aedificati in ipso. vos maiores, qui in cōtemplatione estis.

f Per phi. & Aug. Respondendum est hominibus, qui calum-

B niari libris nostræ salutis, & conditionis affectant, vt quicquid ex natura rerū veracib. documentis demonstrare potuerint, ostendamus literis nostris non esse contrariū, quicquid autē de quibuslibet suis voluminibus nostris literis, id est, catholicæ fidei, contrarium protulerunt, aut etiam aliqua facultate ostendamus, aut nulla dubitatione credamus esse falsissimum. Atque ita teneamus mediatorē nostrum in quo sunt omnes thesauri sapientiæ atque scientiæ absconditi, vt neq; falsæ philosophiæ loquacitate seducamur; neque falsæ religionis superstitione terreamur.

Terrenam, quæ argumentis, & subtilitate componitur, et decipit, dum in verisimilibus causis, & commenticiis rebus nihil tam verum estimatur, quam conspicitur in elementis, quæ non a deo ordinata, sed ab hominibus, quæ cauenda, quæ cultris mundi, non dei, & a Christo trahit in quo perfectio, quia omnia habet, quæ pater.

g Fallaciam, quod de lege pseudo prædicatores dicunt.

* Chry. Deinde quā veneranda videtur esse philosophia, addidit: Et inanē fallaciam. Est, n. bona quoque deceptio, & bonus dolus quo multi sunt decepti, quem ne fallaciam quidē, aut deceptionem oportet dicere. De qua dicit Hierem. decepti sunt me domine, & deceptus sum, ego autem non persuadeor. Nam quod est huiusmodi, ne deceptio quidem dicendum est, & dolus. Nam & patrem suum decepit Iacob, sed non erat deceptio, verum dispensatio.

h Et inanem, quia in hac fallitate nulla utilitas, quod solet aliquando esse in falsis.

C i Secundum ele. Illos tangit, q̄ prudentius idola exponunt dicentes

centes, Iuno est aer, Neptunus mare, iō cum diceret secundū philoſophiam, & in mē, addit, secundū in elementa mundi, quasi admonens ne qualeſcunque adoratores simulacrorū, sed et quasi de dōtor, & interpretatores signorum cauendas esse. **K** secundum tradi. & Amb. Et quia q̄ ad præſens sunt, & cer-

nuntur oculis, similia, & delectabilia videntur, aliquantos seducunt, qui spiritalem rationem despicendam, & ridendam putant desperatione futuri, omnem vim astris assignantes carnali rationi obnoxij, ne graui credenda sint sustolli in cælum posse, ne leuia venire ad terras, aut aliquid corporeum sine rerū admixtione generari, repugnantes potētia ac prouidentia dei, Sciunt enim legim diuinis veterib. Hebræorum voluminibus multa gesta per Moysen, quæ humana ratio non cepit, simili modo, & in nouis libris facta a domino, aut per apostolos, quæ tractatus carnalis phibet credi. Hac

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humane, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū excedant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum uiuat.

* Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel et translato vocabulo, ucut dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque. n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, pp̄ umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa, quæ illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationē translato utique vocabulo non proprie dicte sunt umbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

l Corporaliter. Non quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est, quia in tēplo man. factō, nō corporaliter, sed umbratilitate habitauit, i. p̄. p̄. antibus signis corporaliter. Quia in Christi corpore, qd̄ sump̄. it de virgine tanquam in tēplo habitat Deus, sed non ita in sanctis, quia ille caput in quo

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humane, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū excedant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum uiuat.

* Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel et translato vocabulo, ucut dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque. n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, pp̄ umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa, quæ illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationē translato utique vocabulo non proprie dicte sunt umbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

l Corporaliter. Non quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est, quia in tēplo man. factō, nō corporaliter, sed umbratilitate habitauit, i. p̄. p̄. antibus signis corporaliter. Quia in Christi corpore, qd̄ sump̄. it de virgine tanquam in tēplo habitat Deus, sed non ita in sanctis, quia ille caput in quo

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humane, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū excedant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum uiuat.

* Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel et translato vocabulo, ucut dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque. n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, pp̄ umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa, quæ illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationē translato utique vocabulo non proprie dicte sunt umbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

l Corporaliter. Non quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est, quia in tēplo man. factō, nō corporaliter, sed umbratilitate habitauit, i. p̄. p̄. antibus signis corporaliter. Quia in Christi corpore, qd̄ sump̄. it de virgine tanquam in tēplo habitat Deus, sed non ita in sanctis, quia ille caput in quo

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humane, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū excedant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum uiuat.

* Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel et translato vocabulo, ucut dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque. n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, pp̄ umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa, quæ illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationē translato utique vocabulo non proprie dicte sunt umbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

l Corporaliter. Non quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est, quia in tēplo man. factō, nō corporaliter, sed umbratilitate habitauit, i. p̄. p̄. antibus signis corporaliter. Quia in Christi corpore, qd̄ sump̄. it de virgine tanquam in tēplo habitat Deus, sed non ita in sanctis, quia ille caput in quo

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humane, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū excedant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum uiuat.

* Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel et translato vocabulo, ucut dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque. n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, pp̄ umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa, quæ illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationē translato utique vocabulo non proprie dicte sunt umbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

l Corporaliter. Non quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est, quia in tēplo man. factō, nō corporaliter, sed umbratilitate habitauit, i. p̄. p̄. antibus signis corporaliter. Quia in Christi corpore, qd̄ sump̄. it de virgine tanquam in tēplo habitat Deus, sed non ita in sanctis, quia ille caput in quo

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humane, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū excedant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum uiuat.

* Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel et translato vocabulo, ucut dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque. n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, pp̄ umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa, quæ illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationē translato utique vocabulo non proprie dicte sunt umbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

l Corporaliter. Non quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est, quia in tēplo man. factō, nō corporaliter, sed umbratilitate habitauit, i. p̄. p̄. antibus signis corporaliter. Quia in Christi corpore, qd̄ sump̄. it de virgine tanquam in tēplo habitat Deus, sed non ita in sanctis, quia ille caput in quo

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humane, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū excedant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum uiuat.

* Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel et translato vocabulo, ucut dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque. n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, pp̄ umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa, quæ illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationē translato utique vocabulo non proprie dicte sunt umbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

l Corporaliter. Non quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est, quia in tēplo man. factō, nō corporaliter, sed umbratilitate habitauit, i. p̄. p̄. antibus signis corporaliter. Quia in Christi corpore, qd̄ sump̄. it de virgine tanquam in tēplo habitat Deus, sed non ita in sanctis, quia ille caput in quo

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humane, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū excedant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum uiuat.

* Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel et translato vocabulo, ucut dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque. n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, pp̄ umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa, quæ illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationē translato utique vocabulo non proprie dicte sunt umbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

l Corporaliter. Non quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est, quia in tēplo man. factō, nō corporaliter, sed umbratilitate habitauit, i. p̄. p̄. antibus signis corporaliter. Quia in Christi corpore, qd̄ sump̄. it de virgine tanquam in tēplo habitat Deus, sed non ita in sanctis, quia ille caput in quo

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humane, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū excedant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum uiuat.

* Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel et translato vocabulo, ucut dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque. n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, pp̄ umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa, quæ illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationē translato utique vocabulo non proprie dicte sunt umbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

l Corporaliter. Non quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est, quia in tēplo man. factō, nō corporaliter, sed umbratilitate habitauit, i. p̄. p̄. antibus signis corporaliter. Quia in Christi corpore, qd̄ sump̄. it de virgine tanquam in tēplo habitat Deus, sed non ita in sanctis, quia ille caput in quo

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humane, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū excedant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum uiuat.

* Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel et translato vocabulo, ucut dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque. n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, pp̄ umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa, quæ illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationē translato utique vocabulo non proprie dicte sunt umbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

l Corporaliter. Non quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est, quia in tēplo man. factō, nō corporaliter, sed umbratilitate habitauit, i. p̄. p̄. antibus signis corporaliter. Quia in Christi corpore, qd̄ sump̄. it de virgine tanquam in tēplo habitat Deus, sed non ita in sanctis, quia ille caput in quo

ergo traditionē, philosophiā fallacem, & inanem appellat, quia non a potentia dei ordinata est, sed ab imbecillitate rationis humane, quæ potentiam dei intra scientiam suā coarctat, ne aliter crederet facere, q̄ carnalis se cōtinet rō, quia singulis elementis diuinitatis diuersitate deputant ad culturā vt obligent animos imperitorū, ne se ad deū verū excedant.

Tradunt philosophi quos homines vocant. deū nō posse fieri creaturam, hominem non posse nasci de virgine, vel mortuum reuiuere, considerantes elementa, id est has creaturas visibiles, in quibus ex commixtione animalia generantur, & quod moritur, non iterum uiuat.

* Aug. Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici eū de corporib. agitur, vel et translato vocabulo, ucut dictū est, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque. n. diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat umbras futuri, pp̄ umbrarū cōparationē corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinē diuinitatis, quo in illo impleant oīa, quæ illis umbris figurata sunt ac si quodammodo umbrarū illarū ipse sit corpus, hoc est figurarum, & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figure significationē translato utique vocabulo non proprie dicte sunt umbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed, & spiritu vobiscū sum, sicut spiritus Elisei erat p̄sens cum Giezi quando Giezi accepit munera a Naaman, vt dicitur. 4. Reg. 5. Videbat enim apostolus in spiritu, quæ apud Colossenses agebantur.

2 Gaudens, &c. id est, gaudens de hoc, quod video vestrum modum viuendi ordinatum.

3 Sicut igitur accepi, id est, fidem eius.

4 In ipso ambulare, de virtute in virtutem.

5 Radicati, in charitate.

6 Et superædifi. In Christo per alias virtutes.

7 Et confir. fide, sicut didicistis. A discipulis meis.

8 Abundantes in illo, in gratiarum, &c. id est, abundanter gratias agendo Christo de vestra vocatione.

9 Videte. Cauendo diligenter.

10 Ne quis vos de. Rationes enim philosophicæ contra fidē Christi sunt inanes, & sophisticæ. p̄cedunt, n. ex apparentibus sensui, & applicantur ad materiā sens. m. totaliter excedentem, concludendo, q̄ Deus non possit humanari, vt go parere, mortuus resurgere, & h̄mōi. Sed nō

valet, quia virtus diuina cum sit infinita, potest illa, quæ sunt naturæ impossibilia. Ideo subditur.

11 Secundum tra. Quorum doctrina ex apparentibus sensui procedit.

12 Secundum ele. i. secundum cursum, & virtutem naturæ.

13 Et non se. id est virtutem Christi, quæ est infinita.

14 Quia in ipso. id est diuinitas perfecta, non solum per essentiam, præsentiam, & potentiam, per quem modum est in omnibus creaturis, vel per gratiam, per quem modum est specialiter in sanctis, sed etiam per unionem in supposito verbi.

15 Corporaliter. quia est a verbo assumpta secundum corpus. vnde & in triduo mortis Christi corpus sui vnium diuinitati, quamvis esset ab anima separatum.

16 Et estis. Hic consequenter inducit ad præcauendum secundū de ceptionis modum, quia gratia Christi est sufficientissima ad tollendum omne malum, & ad conferendum salutem absque obseruatione legalium. Ideo dicit, Et estis in, id est per illum.

17 Repleti. gratia.

18 Qui est ca. i. non solum hominum, sed etiam angelorum, propt̄ quo

† soliditatem.

† sic vt radices habeatis in illo fixas, & in illo supstruemini confirmemini que.

Ambros. l. x. lib. de Genes. ad li.

Hierem. 20.

Genes. 27.

Ph. ru.

quo oēs sensus, in istis quasi solus tactus, quibus datus est spiritus ad mensuram, de quibus non potest dici, *Verbum caro factum est*, nec quisquam illorum dicitur unigenitus dei.

Corporaliter, i. cōplecti, ut sit corpus, & impletio vmbra- rū legis, qui vero dicit carnis obsequantias esse necessarias, dicit Christum non esse corpus vmbra- rū, nec deum ad omnia sufficientem.

In quo, * *Ambro.* Hi circumciduntur in Christo, qui amputata totius traditionis hūana cultura, Christo iunguntur, corde non carne circumcisi, id est, in spiritu non in carne feruientes, ut a terris ad cœlestia, ab humanis ad diuina, ab errore conuertantur ad veritatem, capiti, & auctori suo copulati per charitatem.

Monuit ne per philosophiam a Christo recedant, nūc monet ne a pseudo apostolis seducti ceremonias legis recipiant.

Corporis caro, id est, corporis, quod caro est, quia non omne corpus est caro.

* *Ambro.* Cum quo conscripti sunt in baptismo, resurrexerunt aut per fidē dei in quo credunt, quod exēplo Christi resuscitabit illos ex mortuis. Illic n. homo vetus deponitur, & nouus assumitur, peccatis moritur, ut uiuat iustitiā, elemētis abtenūtiat, ut Christo societur, resurrectionis futuræ tenēs pign⁹ exēplū Saluatoris, qui resurrexit ex mortuis.

Conspecti ei, i. ad similitudinē sepulturæ ei⁹ baptizati sūt.

Vel per fidem opē, i. credendo opera dei. Exponit vnum de operibus dei, quod præcipue opus est credere volentibus resurgere, scilicet, quod Christum suscitauit.

Per fidem opera. De quo credunt, quod exemplo Christi suscitabit illos, vnde subdit. *Qui suscitauit, &c.*

Præputio. * *Aug.* Præputiū vocauit, quod significatur præputio, hoc est carnalia delicta quibus expoliandi sumus.

Pro eo, quod præputium significat, id est carnalia delicta.

Delens. Non solū vobis gentibus donauit, sed & nobis Iudæis puaricationes, quæ sunt ex lege dimisit. Et hoc, *Delens*.

* *Aug.* Nostrū ergo corpus mortuū est propter peccatū, Christi autē in corpore solum mortuum est sine peccato, ut suo sanguine sine culpa omnium culpārum chirographa deleuerentur, quibus debitores, qui in eum credunt, a diabolo antea tenebantur. Et ideo, hic est (ait) sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Chirogra. i. memoriā transgressionis, q̄ erat ex decreto, i. ex lege. Conscientia enim nostra, & diabolus ad accusandū erat memor illius trāsgressionis, & ita hæc memoria erat ad uersum nos nocēs nobis, & nos cruciās, sed hoc in baptismo abluto, nec conscientia nostra timet, nec diabolus, qđ obijciat, hęc. Vel decretū dei fuit, *De ligno scientiæ boni, & mali ne comedas*. Huius decreti violati, *chirographum*, i. memoriā, vel sententiā qua dictū est, *Morte moriemini*, deieuit deus, quā-

do peccatum primū parentis per sanguinem Christi abluuit. *D Chirogra.* dicit peccatū Adæ, quod tulit, & fixit cruci, nō solū alia, q̄ nisi hoc, & alia tolleretur, non liberaremur a morte, & inferno. Dū innocens occiditur, peccatum crucifigitur. *Decretū est sententia in cunctis hominibus aduersa, qua dictum est, Morte moriemini, &c.*

h Affigens illud. Vt iam cesser, cum omnia sacrificia in oblatione veri agni sint adimpleta. Quis ergo istud restituit? Et sicut a lege, & legis prauaricatione liberauit, sic & patres antiquos ab inferno liberauit, ne quis putet eos per legem saluatos. Et hoc est.

i Expo. po. Auferendo Abraham, Isaac, et ceteros iustos.

K Traduxit. Longe ab hoc regno ad cœlum prius.

l Confidenter. id est, cum magna fiducia, cū spe victorię. *Triumphans*, i. expugnans illos, quod non est in abscondito, sed.

m Palam. Si quis enim perfectionem ecclēsię respicit, aperte videtur victus antiquus hostis. Vel, *principatus, & potestates traduxit*. id est ab ecclēsia exterminauit.

Vel, *palam*. Cū angelicis legionibus ad inferna descendēs.

n In semet. in potentia suæ maiestatis.

o Triumphans illos. *Aug.* Morte sua. Vno quippe verissimo sacrificio pro nobis oblato, quidquid culpārum erat, vnde nos principatus, & potestates ad luenda supplicia vitæ detinebant, extinxit, vnde ergo accepit diabolus exterius potestatem dominicæ carnis occidendæ, inde interior, quæ nos tenebat potestas eius occisa est.

Vel s̄m aliam literā. *Aug.* Exuens se carne prin. & po. exp. pa. si. triumphans eos in seipso. Nomine carnis hoc loco mortalitas intelligitur. Iuxta illud: *Caro & sanguinis regnū d. non po.* Per hanc immortalitē nobis inuidæ ptates dñā-

bantur. Hac ergo mortalitate Christus in resurrectione se exuens, diabolicas potestates, (q̄ per hanc mortalitē dñābantur) dē expoliasse, quia in seipso capite nostro p̄buit exēplum, quod intoto eius corpore, id est, ecclēsia ex diaboli potestate liberanda, in vltima resurrectione complebitur.

* *Aug.* Vnde accepit diabolus exterius potestatem dñicæ carnis occidendæ, inde interior qua nos tenebat potestas eius occisa est. factum est. n. vt vincula peccatorum multorum in multis mortib. per vnius vnā mortē, quam peccatum nullum præcesserat, solueretur. Quam propterea dñs pro nobis indebitā credidit, vt nobis debita non nocerent. Neque. n. cuiusquam iure potestatis exutus carne, sed ipse se exiuit. Nam qui posset non mori si nollet proculdubio, quia voluit mortuus est. Et ideo principatus, & potestates exemplauit fiducialiter triumphans illas in semetipso.

p Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut potu. * *Aug.* primo Iudeo

NICOLAUS DE JYRA.

quod sine legibus potest vos adducere ad eorum consortium, Ideo subditur. **1 In quo.** Id est per quem.

2 Et circumcisi estis. non circumcissione carnali, sicut Iudæi.

3 In expolia. i. in amotione pelliculæ patē generat uā operientis. **4 Sed in cir.** id est per Christum data, quæ est spiritualis in amissione peccatorū & hoc per baptisum, qui temporaliter tollit peccatum. Ideo subditur. **5 Consc. ei in.** totaliter mortui peccato. **6 In quō &** ad vitam gratiæ. **7 Per fidē.** i. quā deus operatur. **8 Qui susci. il.** Ad vitā immortalē, Ro 6. b. *Christus surre. ex mor. &c.* **9 Et vos cum.** id est peccatis actualibus.

10 Et præ. f. in originali peccato, quod per originē cōrahitur.

11 Coniuisi. cum. vita gratiæ. **12 Donans vo. i.** gratis remissionis. **13 Omnia de.** Tam originale peccatū, quā superaddita.

14 Delens quod. scilicet Iudæos.

15 Chirographum decre. id est, obligationem legis veteris, quantum ad cærimonialia, & iudicialia.

16 Quod erat contra. no. Eo quod erat onus importabile nobis, & patribus nostris, vt habetur Act. 10.

17 Affigens il. quia legalia mortificata sunt per passionē Christi. **18 Et expolians prin. i.** dæmones, qui sic nominantur, eo quod naturalia in eis remanserunt integra, qui fuerunt spoliati, quando Christus eduxit de limbo patres veteris testamenti.

19 Traduxit confi. id est potenter ad cælestia.

20 Triumphans il. &c. quod dupliciter potest exponi. Vno modo referendo ly illos, ad dæmones quos deuicit. Alio modo referendo ad patres, quos sui triumphū fecit participes, vt sit sensus, *Triumphans il. &c.* id est triumphare faciens.

21 In se. id est, per virtutem propriam, & non alienam. Ex prædictis igitur concludit, **22 Nemo ergo vos. transgressores.**

A rum ille redarguendus est error, quo putant ad nos ideo non pertinere testamenti veteris libros, quia iam non vetera, sed nova sacramenta servamus, dicunt nobis. Quod apud vos facit lectio legis, & prophetarum cuius precepta servare non vultis? Eo quod carne preputij non circumcidimus masculinum, & vescimur carnibus

† novilunii.

† 7 q. 1 d. sig-
gellum.

† superstitio-
ne.

† a mente.

† omnia ipso
perest ab usu.

quas lex dicit immundas, nec sabbatha, & neomenias, & dies festos eorum carnaliter observamus, nec vidimus pecorum sacrificamus deo, nec pascha in ovis, & azimis similiter celebramus, & si qua alia vetera sacramenta generali vocabulo umbras futurorum appellat apostolus, quia ea significabant revelanda, quae nos revelata percipimus, ut remota umbra, nuda eorum luce fruamur, de quibus sigillatim longum est disputare, quemadmodum exuendo veterem hominem circumcidimur in corpore carnis, & quos cibos vitant in pecoribus, & exhibemus corpora nostra hostiam vivam sanctam, deo placentem, cui & animas nostras in desideriis sanctis pro sanguine intelligenter effundimus. Et Christi velut agni immaculati sanguine ab omni iniquitate mundamur, cui pro similitudine carnis peccati, et captivo pecore in veteribus sacrificijs figuratur. Nec enim negat in crucis cornibus, taurum, qui in illo cognoscit maxime victimam. In illo requiem cum invenimus, vere sabbatizamus. Et luna observatio, vitae novae est sanctificatio. Et pascha nostrum Christus est, & azimum nostrum sinceritas veritatis, fermentum non habens vetustatis. Et si qua alia sunt in quibus nunc immorari non opus est, quae in illis veteribus adumbrata sunt signis in isto habent finem, cuius regni non erit finis. In illo quippe omnia oportebat impleri, qui venit legem, & prophetas non solvere, sed implere.

B **L** neq; gustaveritis, neq; cotrectaveritis, quae sunt omnia in interitu

vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut in Neomenia, aut sabbathorum, quae sunt umbrae futurorum, corpus autem Christi. Nemo vos seducat volens in humilitate, & religione angelorum, quae non vidit, ambulans frustra, inflatus in sensu carnis suae, & non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus, & coniunctiones subministratum, & constructum crescit in augmentum dei. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viventes mundo discernitis? Nec tetigeritis, neq; gustaveritis, neq; cotrectaveritis, quae sunt omnia in interitu

a **†** Damnabiles ostendat. **b** **†** Sumpio, vel non sumpto pro ritu iudaeorum. **c** **†** Ideo de hoc, quod nullam partem observaveris. **†** Non celebrata cum lex praecipiat celebrare. **d** **†** Scilicet.

a **†** Aut dicit, quia vnum solum non observatum tunc damnavit, nunc vero non illud enim erat tempus significandi istud manifestandi. **b** **†** Aliquis signa rependit.

a **†** Et quia sunt umbra. **b** **†** Amans. **†** Suadere.

a **†** Quia haec sunt quibus homines de facili possunt seduci. **b** **†** Quia videntur nunci dei. **c** **†** Ea que nunquam intellexit.

a **†** Quia quicquid agit perdit. **†** Quia non in Christo. **b** **†** Superbus, unde erubescendum esset. **c** **†** Insensualitatis. **d** **†** Non rationis. **e** **†** Christum.

a **†** Ex toto separari. **†** Non misera a Christo, sed felici morte. **b** **†** Per hoc quod estis cum Christo. **†** Quia fidem Christi accepistis. **†** Sicut Christus.

c **†** Ideo a lege, quae est instructio puerorum, qui mundana petunt. **d** **†** Si prius ignati, cur veritate propalata.

a **†** Scilicet veritate nota, & recepta. **b** **†** Ut iudei huius. **c** **†** Servanda legalia. **d** **†** Dicentes alii alius. **e** **†** Ut cadaver, vel locum in quo sedit mulier menstruata.

a **†** Ut porcum, vel pisces non habentes squamas. **†** Quodam studio, & delectatione. **b** **†** Non debetis haec discernere. **c** **†** I. ducunt in mortem.

de virgine, vel quod est ecclesia. **†** Ansel. Humilitas. n. hoc loco non est illa, quae laudatur in scripturis, sed illa, quae deprimat sensum mentis in terrenam atque carnalem intelligentiam, Vere enim humilis sensus, & miseranda suspicio est, dominum credere hircorum at-

que taurorum sanguine delectari, & nidore thymiamatis, quae saepe homines declinamus. Religio angelorum vocatur hoc loco cultura, quae non deo, sed malignis spiritibus exhibetur. Ex quo enim factum est quod dominus ait. Relinquetur domus vestra, ritus iudaicorum observationum destructus est, quascunque offerunt victimas. non deo offerunt, sed angelis refugis, id est, spiritibus immundis. **d** **†** Volens. id est amans ea, quae non vidit. Vel, **†** volens, s. suadere, quae non vidit, s. legis ceremonias quarum rationem nem ignorat. **e** **†** Inflatus. Non aliud intelligit, quam sensualitas capit.

f **†** Constructum, &c. In vnum per coniunctionem, quia idem credunt, & eadem operantur. Et. **†** Subministra. in subseruendo. **†** Per nexus. id est, per charitatem, sine qua membra non coherent, nec invicem serviunt, nec vivunt. **†** Ansel. Corpus quippe illius sumus. Per nexus, & coniunctiones corpus ligatur, quae dum capiti pectus, dum pectori brachia, dum brachijs manus, dum digiti manibus sunt coniuncta, ac membra cetera membris herent, corpus omne perficitur. Sicut sancti apostoli, quia redemptori nostro propinqui steterunt, & quasi pectus capiti inhererunt. Quos quia martyres sunt secuti, coniuncta brachia capiti fuerunt. Quibus dum pastores, & doctores subiuncti sunt pro bona opera, manus brachijs inhererunt. Hoc vero omne corpus redemptoris nostri quotidie per nexus, & coniunctiones subministra, & constructum in celo, quae dum ad eum illuc electae animae ducuntur, & sua membra colligantur. De quo recte dicit, subministratum, & constructum crescit in augmentum dei, quae deus omnipotens redemptor noster, qui in se in quo proficit non habet, adhuc per membra sua quotidie augmentum habet.

i **†** In augmentum dei. Augetur deus redeuntibus, sicut comminuebatur deserentibus. **†** Si ergo mor. Haecenus monuit stantes ne seducerent, nunc eos aggreditur, quae iam aliqua de lege servabatur. **†** Vos videte ne seducamini, sed vos alii dicite, quare legem servatis. **†** Si ergo mortui. Elementa dicit creaturas huius mundi. Si inquit, cum fide Christi accepistis, estis separati a peccato, & ab elementis mundi. i. ab abstinentia, & ab omni superstitione creaturarum mundi. **†** Quid adhuc, &c. Vel potest accipi cum Christo, sicut Christus. **†** Quae omnia ipso usu, &c. si quis vult eis iudaico ritu, ut ab his abstineat, illis vult, credens inde iustificari, ducit in mortem.

Matth. 24. 2. Matth. 13. 2. Luc. 21. b.

Matth. 6. c.

Aug. tract. 25. in lo.

NICOLAVS DE LYRA.

1 **†** In ci. aut in po. &c. lege prohibito si utamini. **2** **†** Aut in parte diei festi. A vobis non celebrata, ut Pascha, Pentecostes, & hmoi. **3** **†** Aut neomenia. Id est primae diei mensis. **4** **†** Aut sabbathorum. In fine hebdomadae. isti. n. dies in lege dicuntur celebres, sed haec celebritas cessavit tanquam figuralis adveniente veritate per Christum. Iohannes subditur. **5** **†** Quae sunt. i. fuerunt tpe veteris testamenti. **6** **†** Umbra su. tpe Christi. **7** **†** Corpus autem. soliditas veritatis huius umbrarum. **8** **†** Christi. pertinet ad Christum pro quo est impleta. **9** **†** Nemo. Hic consequenter inducit ad precauendum deceptionis tertium modum, qui est per simulationem sanctitatis, dicens, Nemo vos se, volens ambulare. **10** **†** In humilitate. ficta. **11** **†** Et reli. angelorum. id est, ostendens se tanquam nuntium a deo missum, sicut angelus, quod faciebant aliqui pleudo apostoli. **12** **†** Ambulans fru. id est, perdens quicquid boni agit. **13** **†** Inflatus. id est, superbiens ex sui sensus praesumptione. **14** **†** Et non te. i. Christum per veram, & sinceram sui fidem. **15** **†** Ea quo. i. ex cuius influxu spiritali. **6** **†** Totum corpus. mysticum

mysticum, quod est ecclesia. **17** **†** Per nexus, &c. fidelium ad invicem. **18** **†** Subministratum, &c. Per officium superiorum in inferioribus secundum diversos ecclesiae status. **19** **†** Crescit in. Virtutum meritorum. **20** **†** Dei. i. ad honorem divinum. ex quo concludit vltimus vitationem observationum legalium, dicens. **21** **†** Sier. Confligati morti eius, & sepulturae per baptismum, in quo plenarie concors virtus mortis suae, & per consequens. **22** **†** Ab ele. supple terati. Et dicuntur hic elementa veteris testamenti sacramenta, consistebant in quibusdam rebus corporalibus, ut in ablutione aquilustrationis, & vntionibus. in quibus nulla erat spiritalis virtus. propter hoc dicuntur elementa egena, & infirma. Gal 4 b. In sacramentis autem novae legis est spiritalis virtus ad conferendum gratiam. **23** **†** Quid ad. Et non in Christo. **24** **†** Decernitis. dicentes vnt alteri. **25** **†** Nec tei. immunda secundum legem, ut morticinum, & aliquid hmoi. **26** **†** Neque gustau. cibum in lege prohibitum ut porcum, vel aliquid huiusmodi. **27** **†** Neque contrect. vendendo talia, vel emendo. **28** **†** Quae sunt. i. quae omnia, & similia sunt. **29** **†** In interitum, id est in peccatum post publicatum euangelium.

Ista dico iam existentia secundum prece. & de. b. & c. non Dei. postquam enim veritas venit, iam non hec Deys pre. ipi, sed Phariſei & auctoritate hæc præcipiunt, & rationibus docent.

d Non, id est, quia in illis obseruantijs multus labor est qui est inanis, & non sunt.

e In hoc Dei: cuius consiliu in irritum ducitur, nec sanctorum, quorum fides destruitur & non sunt.

a Secundum præcepta, &c. Q. Ideo vsus eorum, & cultura interijt, quia sunt præcepta & doctrinæ hominum, non Dei.

b Quæ sunt ratio, quid est, &c. Vel hæc habet rationem sapientiæ; non in veritate, sed in falsitate quæ est abundans, vbi nulla vtilitas, sed per humanam sapientiam, & sunt.

c In humilitate, &c. Non illa quæ virtus, sed sicut ex Græco intelligitur, qua mens sentit humilia id est, vilia & terrena, id est, deiectione animæ, & sunt.

a Si quis vtatur. b Non quod verum sit: c Non Dei. tū ipso vsu secundū præcepta & doctrinas hominum. f Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate, et non ad parcendum corpori non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

f Ad saturitatem quia multa eis subtrahunt. In superstitione. Ambr. Simulata est religio vt videantur vera quæ falsa sunt, quæ mentes in terra humiliat, ne erigantur ad superna: & obest corpori: cuius caput Christus: non in honore, quia truncati capite Christo explentes sensum carnis. Sagina enim carnalis est sensus, traditio homana: qua hoc dicit sufficere quod carnis tradit prudentia.

d Non,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ipso vsu. i. si quis vtatur talibus obseruantijs. 2 Secundum præcepta. Hoc dicit, quia illi qui erant superiores in populo Iudeorum caeremonijs legis multa addiderant, de quorū obseruantia erant magis diligentes quam de obseruantia diuinorum præceptorū, vt patet Mar. 7. a. quod reprobatur Saluator ibidem, dicens. In vanum autem me colunt docentes doctrinas & præcepta hominum, relinquentes enim mandatum Dei, tenentes traditiones hominum. &c.

3 Quæ sunt speciem sapientiæ, sed non secundum veritatem. Ideo subdit. 4 In

4. In superflua & vana religione supple sunt tales obseruatij. 5 Et hu. scilicet, ficta. de qua dicitur Eccles. 19. d. Est qui humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo.

6 Et non. Tales. n. coram simplicibus se iactabant sibi non parcere à labore corporali ad procurandum salutem proximi, & refugere honorem mundanum & lautum. Tales. n. simulationes frequenter decipiunt simplices. propter quod Apostolus talia docet præcauere, sicut & Saluator Mar. 7. c. Atten. à falsis prop. qui veni. ad vos in ve. oui. intrin. autem sunt lupi rap. &c. Et eodem modo heretici decipiunt simplices.

ADDITIO.

In cap. 2. vbi dicitur in Postil. Aut sabbatorum in fine hebdomadae, isti enim dies in lege dicitur celebres. Cum obseruatio sabbathi ponitur inter præcepta decalogi, quæ cõiter sunt moralia. præcepta autem moralia legis veteris manent, prout cõiter tenentur a doctoribus. Attendendum est ergo, quomodo Apostolus obseruationem sabbathorum ponat cum alijs celebritatibus veteris Testamenti, quæ manifeste erant ceremonialia, & sic debebant cessare tempore nouæ legis. Ad quod dicendum secundum S. Thome. 2. 2. q. 122. art. 4. In responsione ad primum argumentum, quod præceptum de sanctificatione sabbathi litera liter intellectum, est partim morale, partim ceremoniale. Morale quidem quantum ad hoc quod homo deputet aliquod tempus vite sue ad vacandum diuinis, sicut naturaliter inclinatur homo ad hoc, quod cuiuslibet rei necessariæ in vita sua deputet aliquod tempus, vt pro corporali refectioe & somno, & alijs hominibus. Vnde spirituali refectioe qua mens hominis in Deo reficitur, aliquod tempus deputari

putari hæt secundum dictam naturalem rationis. & sic habere aliquod tempus deputatum ad vacandum diuinis cadit sub præcepto morali. Sed in quantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis mundi. sic est præceptum ceremoniale: & id non obseruatur hoc præceptum in noua lege, nec quantum ad diem. quia non dies sabbati, sed dies dominica celebratur, nec quantum ad modum obseruandi, quia in die dominica cibi coquuntur & homines itinerantur, & alia hominibus fiunt. Obseruatio, n. diei dominicæ in noua lege, succedit obseruationi sabbathi non ex vi præcepti legis, sed succedit ex constitutione ecclesiæ & consuetudine populi Christiani, prout in prædicta. q. Est et in obseruatione sabbathi allegorica significatio, prout fuit figura Christi in sepulchro in die sabbati quiescentis. Est et in obseruatione sabbathi moralis significatio prout significat cessationem ab omni actu peccati, & quietem mentis in Deo, secundum quam significationem est præceptum generale. est et in hac obseruatione sabbathi significatio anagogica, prout, figuratur quietem fructioe Dei, quæ est in patria.

CAP. III.

a Igitur si con. cum. Augustinus. Non utique resurreximus sicut Christus sed tamen secundum spem quæ nobis in illo est: iam nos cum illo resurrexissse testatus est. Sequitur.

b Quæ sur. sunt. Non loco, sed merito excellentiæ.

* August. Ecce quæ sursum sunt sapere iubemur, spiritualia, scilicet quæ non locis & partibus huius mundi sursum esse intelligenda sunt, sed merito excellentiæ suæ ne in huius mundi parte figamus animum nostrum: quo vniuerso nos debemus exuere.

Quæ sur. Spiritualia, quæ significantur per carnales obseruantias. hæc sunt vel gloria æterna, vel quæ ad eam ducunt.

* Ambrosius. Nemo ergo hic fulgere querat, nemo sibi arroget, nemo se iactet. Nolebat Christus se hic cognosci, nolebat predicari in euangelio nomen suum cum in terris verferetur,

CAP. III.

a Anima iure, corpore in spe. b Ad similitudinem Christi. Igitur si consurrexistis cum Christo,

a Spiritualia scilicet quæ illis ostenduntur. Non carnalia cogitatis.

† quæ sursum sunt querite, vbi Christus

a Idem regnans in æqualitate patris, & ita summa est excellentia & per hoc certum est, quod illuc per eum peruenire potestis.

b Inuenta autem iocunda habete, & hoc est quod subdit, sapite. est in dextera Dei sedens, quæ sursum

a Etiam intelligentia & charitate. b Quæ in terra fundantur, quia ab his mortui estis.

d Et ideo quæ sursum sunt querite, non quæ super terram. e Maxime terrenis & carnalibus.

a Modo. Et ideo querenda. b Quiescit vita æterna. c Cum quo Christus idem. d Reuertitur vobis, vt cum euidenter cum patre videatis.

sunt sapite, non tamen quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum enim Christus apparuerat

retur, venit vt lateret seculum hoc. Ergo & nos simili modo abscondamus vitam nostram Christi exemplo, fugiamus iactantiam, predicari non expectamus. Melius est hic esse in humilitate, ubi in gloria.

c Mortui enim estis. * Ansel. Mortui videlicet carnalibus desiderijs & temporalium cupiditatibus: & vita vestra abscondita

est cum Christo in Deo, quia intus apud Deum cum Christo viuit affectus desideriorum vestrorum, vt extinctus mundum lateat, & à cunctis exteriorum rerum perturbationibus intra sinum intimi amoris abscondatur. Vere cum Christo abscondita est, quia cum Christo manifestabitur.

d Vita vestra. Hoc est tempus vestrum nondum aduenit, quia nondum venit ætas. i. Christi aduentus, vbi discernentur arbores fructuosæ à sterilibus, sed tempus terrena amantium semper est paratum. Cum autem Christus apparuerit, hoc est tempus nostrum.

in dex. Mēbra. n. debent sequi caput. Christus autem est caput ecclesiæ, vt prædictum est. & ideo fideles qui sunt membra eius, debent eum sequi per desiderium, vt sic ei iungantur finaliter in calibus per præmij obiectum.

4 Non quæ sunt in bonis terrenis ponendo finem. 5 Mor. n. e. peccato per baptismum, & sic in terrenis non debetis ponere finem vestrum, sed in bonis celestibus, quæ non apparent in presenti. ideo subditur.

6 Et vi. vestra. æterna. 7 Abscon. est cum Christi in Deo. quæ consistit obiectiue in visione deitatis principaliter, & humanitatis Christi secundario: ideo dicit Saluator Io. 17. Hæc est. n. vita æterna, vt cognoscant te solū Deum, & quem misisti Iesum Christi.

8 Cum enim Christus appar. in iudicio finali.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Igitur si con. cum. Postquam Apostolus induxit Colossenses ad tenendum fidei veritatem, & præcauendum pseudo Apostolorum falsitatem, hic cõsequenter inducit eos ad seruandum vitam sanctitatis, ipsos de moribus informando. Et diuidit in duas quia primo facit hoc generaliter quo ad omnes, secundo specialiter quo ad aliquos status speciales, ibi, Mulieres. Circa primum sciendum, quod finis imponit necessitatē his quæ sunt ad finem. & ideo primo instruit eos de appetitu finis, secundo de moribus ad hunc finem ordinatis, ibi, Mortificate. Circa primum dicit concludendo ex prædictis. 1 Igitur si con. cum Christi. Per fidem charitate formatam. 2 Quæ sur. sunt quæ. i. bona celestia desiderate. 3 Vbi Christi est in dex.

Aug. lib. 1. de pec. mer. & remif. c. 6. lib. 6. con. Iulian. cap. 5. & trac. 9. in epist. Io.

A Mortific. er. Post rationes de plenitudine Christi generalis exhortatio ad omnes de moribus subditur, ne ad priorem consuetudinem redeant.

B Membra v. id est, partes veteris hominis. Vel membrorum concupiscentias.

C Fornica. &c. Describit delicta, quae membra appellat, ut post acceptam veritatis rationem bonae vitae opera darent. Multum obest scire rationem veri, & non eam factis exequi. Qui enim scit voluntatem domini, & non facit, plaris vapulabit multis.

† molliem. Luc. 12. f. † Simulacrorū † Eph. 5. b.

x. Tim. 6. b. † inobediētes.

† inter quos.

D Et avari. Sub vno nomine duo pessima prohibet, idololatriam & auaritiam, quae non dispar malitia, quia radix omnium malorum, & pene vno expletur opere: quia si cur idololatria vni Deo auferre nititur gloriam, ne solus nomen deitatis habeat, ita auarus in Dei res se extendit, ut solus usurpet quae Deus omnibus fecit. vtraque Deo mimica: quia negat Deo quae ei sunt.

† De ipen. di. a. c. quomodo renouari.

† postquam exuillis † ad agnitio- nem, & im- pag.

E In quibus & vos am. Hoc memorat, ut se euasisse gaudeant, & de cetero caueant.

F Nunc au. Supra vetuit grauiora, nunc minora, ne haec putentur non periculosa. Sunt qui non habent consuetudinem ebrietatis, qui aliquando inebriantur sicut sunt qui non habent consuetudinem mentendi, & tamen aliquando mentiuntur, sic & in alijs fit. Prohibet ergo aliquando mentiri. & praecipue assidue mentiri.

libr. contra faul. Roman. 5.

G Expoliantes vos veterem hominem. August. Veterem hominem nihil aliud Apostolus quam vitam veterem dicit, quae in peccato est, in qua secundum Adam viuunt. De quo dicit per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiuit in quo omnes peccauerunt. Ergo totus homo ille, i. interiore & exteriori sui parte inueterauit propter peccatum, & poenae mortalitatis addictus est. Renouatur autem nunc secundum inter-

Distin.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vita ve, modo dicto. 2 Tunc, & vos ap. q. d. tunc vita beata, quae modo vobis est abscondita manifeste erit vobis exhibitae. 3 Mortificate. Hic consequenter instruit eos de moribus ad beatitudinem ordinatis. & primo quantum ad dispositionem vitiorum. secundo quantum ad acquisitionem virtutum, ibi: Et induentes. Prima adhuc in duas: quia primo docet deponere peccata carnalia, secundo spiritualia, ibi: Nunc autem. Circa primum dicit: Mortific. men. ve. quae sunt. i. quae pertinent ad presentem vitam, quae sic sunt mortificanda per austeritatem vitae ut natura seruetur ad seruiendum Deo, & vitia curentur quae impediunt ingressum caelestium. secundum quod dicitur Apoc. 21. g. Non intrabit in eo aliquid coinquinatum. ideo subditur. 4 Fornica. Quae est concubitus soluti cum soluta. & per hoc multo fortius intelligitur adulterium esse deponendum. 5 Immunditiam. quantum ad peccatum contra naturam. 6 Libidinem, quantum ad oscula, tactus impudicos, & similia. 7 Concupiscentiam ma. Quia non solum actus exteriores sunt refrenandi, sed etiam interiores mentis. 8 Et auaritiam. Quae est iniusta pecuniae acquisitio. Vnde dicitur auarus, quasi auidus aris. Reponitur autem hoc inter carnalia vitia, quia fomentum eis praestat: quia per pecuniam habentur cibi, & potus, lecti molles, & huiusmodi ad luxuriam excitantes. 9 Quae est ido. ser. id est, simulis idololatriae, in quantum auarus colit pecuniam suam studiose. 10 Pro. quae. vitia praedicta. 11 Venit ira Dei. id est, eius vndicta. 12 Super filios incre. qui vitam aliam non credunt: propter quod sine freno vite praesen-

riorem hominem, vbi secundum creatoris sui imaginem reformatur exuens se iniustitiam, hoc est, veterem hominem, & induens iustitiam, i. nouum hominem. Tunc autem cum resurget corpus spiritale quod seminatur animale, et exterior percipiet caelestis habitudinis dignitatem, ut totum quod creatum est recreetur, & reficiatur, illo recreante qui creauit, & reficiente qui fecit.

A rit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. **M**ortificate ergo membra vestra quae sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quae est idolorum seruitus: propter quae venit ira Dei super filios incredulitatis, in quibus & vos ambulastis aliquando, cum viueretis in illis. Nunc autem & vos deponite omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro non emiseritis. Nolite mentiri in uicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus uis, & induentes nouum eum qui renouatur in agnitionem Dei secundum imaginem eius qui creauit eum, ubi non est masculus, & factus

Irenaeus. Hoc dicit Apostolus non veterem amouens plastationem, alioquin oportebat nosmetipsos interficientes, separari ab ista conuersione. Sed & ipse Apostolus in vulnere plasmatus fuerat, & de utero exierat, & in carne vivebat. Non ergo substantiam continebat carnis: sed spoliationem pristinae nostrae conuersionis manifestauit, quae veterascit & corrumpit, &c.

Quare. August. Renouatio mentis dicitur secundum Deum, ut in epistola ad Eph. legitur, vel secundum imaginem Dei, ut hic legitur. Sed ideo secundum Deum ne secundum aliam creaturam, fieri putetur.

Secundum imaginem Dei ideo, ut in ea re intelligatur fieri: ubi est imago Dei, id est, in mente, non quod alia sit imago secundum quam renouamur, & alia quae renouatur, sed ipsa: sic dicimus aliquem fidelem qui de corpore abscedit, mortuum esse secundum corpus, non secundum spiritum, quia corpore vel in corpore mortuus est, non anima vel in anima. Sicut aliquis dicitur pulcher vel fortis secundum corpus, non secundum animam.

Aug. Satis ostendit ubi sit homo creatus ad imaginem Dei, quia non corporis lineamentis sed forma quadam intelligibili mentis illuminata. Sicut, n. post lapsum peccati homo in agnitionem renouatur secundum imaginem eius qui creauit eum: ita in ipsa agnitione creatus est, antequam delicto veterasceret: vnde rursus in eadem agnitione renouaretur.

Secundum. i. rationem. Q. aliud non moneo, nisi quod ratio vestra praesentis carnalitatibus se exponunt. propter quod in persona eorum dicitur Sap. 2. b. Vmbra transitus est tempus nostrum & non est reuersio finis nostri: Venite igitur, & firmamur bonis, &c.

In quibus, id est, inter quos. **E**t vos ambulastis aliquando. scilicet ante conuersionem vestram carnaliter viuendo. **N**unc au. Hic consequenter inducit ad deponendum vitia spiritualia, dicens: Nunc au. & vos. id est non solum vitia carnalia, sed etiam spiritualia. **I**ram, id est, appetitum illicitum vindictae. **I**ndignam, id est, eius signum in facie. **M**aliciam, id est, mali machinationem in corde. **B**lasphe. contra Deum. **T**urpem ser. scilicet, detractionis, murmurationis, & derisionis contra proximum. **N**olite men. in. vnus alterum sic decipiendo. **E**xpo. vos ve. ho. id est, statum Gentilem. **C**um ali. su. malis, ut sic deponantur omnia peccata. **E**t in. Hic consequenter inducit ad virtutum acquisitionem quae sunt mentis indumenta: & primo ponit ad hoc motiuum. secundo proficitur intentum ibi: Induite vos. Motiuum autem est, quia homo est ad imaginem Dei factus secundum mentem, quae imago deformatur per vitia, & reformatur per virtutem. propter quod debet homo moueri ad virtutis acquisitionem, ideo dicit: Et in. no. supple hominem, qui renouatus est per baptismum. **E**um qui re. id est, in hac renouatione, per baptismum proficit. **I**n ag. Dei. id est, per augmentum fidei formata charitate. **S**ecun. ira. e. id est, secundum partem intellectiuam in qua est ad Dei imaginem factus,

Secundum. i. rationem. Q. aliud non moneo, nisi quod ratio vestra praesentis carnalitatibus se exponunt. propter quod in persona eorum dicitur Sap. 2. b. Vmbra transitus est tempus nostrum & non est reuersio finis nostri: Venite igitur, & firmamur bonis, &c.

In quibus, id est, inter quos. **E**t vos ambulastis aliquando. scilicet ante conuersionem vestram carnaliter viuendo. **N**unc au. Hic consequenter inducit ad deponendum vitia spiritualia, dicens: Nunc au. & vos. id est non solum vitia carnalia, sed etiam spiritualia. **I**ram, id est, appetitum illicitum vindictae. **I**ndignam, id est, eius signum in facie. **M**aliciam, id est, mali machinationem in corde. **B**lasphe. contra Deum. **T**urpem ser. scilicet, detractionis, murmurationis, & derisionis contra proximum. **N**olite men. in. vnus alterum sic decipiendo. **E**xpo. vos ve. ho. id est, statum Gentilem. **C**um ali. su. malis, ut sic deponantur omnia peccata. **E**t in. Hic consequenter inducit ad virtutum acquisitionem quae sunt mentis indumenta: & primo ponit ad hoc motiuum. secundo proficitur intentum ibi: Induite vos. Motiuum autem est, quia homo est ad imaginem Dei factus secundum mentem, quae imago deformatur per vitia, & reformatur per virtutem. propter quod debet homo moueri ad virtutis acquisitionem, ideo dicit: Et in. no. supple hominem, qui renouatus est per baptismum. **E**um qui re. id est, in hac renouatione, per baptismum proficit. **I**n ag. Dei. id est, per augmentum fidei formata charitate. **S**ecun. ira. e. id est, secundum partem intellectiuam in qua est ad Dei imaginem factus,

Secundum. i. rationem. Q. aliud non moneo, nisi quod ratio vestra praesentis carnalitatibus se exponunt. propter quod in persona eorum dicitur Sap. 2. b. Vmbra transitus est tempus nostrum & non est reuersio finis nostri: Venite igitur, & firmamur bonis, &c.

In quibus, id est, inter quos. **E**t vos ambulastis aliquando. scilicet ante conuersionem vestram carnaliter viuendo. **N**unc au. Hic consequenter inducit ad deponendum vitia spiritualia, dicens: Nunc au. & vos. id est non solum vitia carnalia, sed etiam spiritualia. **I**ram, id est, appetitum illicitum vindictae. **I**ndignam, id est, eius signum in facie. **M**aliciam, id est, mali machinationem in corde. **B**lasphe. contra Deum. **T**urpem ser. scilicet, detractionis, murmurationis, & derisionis contra proximum. **N**olite men. in. vnus alterum sic decipiendo. **E**xpo. vos ve. ho. id est, statum Gentilem. **C**um ali. su. malis, ut sic deponantur omnia peccata. **E**t in. Hic consequenter inducit ad virtutum acquisitionem quae sunt mentis indumenta: & primo ponit ad hoc motiuum. secundo proficitur intentum ibi: Induite vos. Motiuum autem est, quia homo est ad imaginem Dei factus secundum mentem, quae imago deformatur per vitia, & reformatur per virtutem. propter quod debet homo moueri ad virtutis acquisitionem, ideo dicit: Et in. no. supple hominem, qui renouatus est per baptismum. **E**um qui re. id est, in hac renouatione, per baptismum proficit. **I**n ag. Dei. id est, per augmentum fidei formata charitate. **S**ecun. ira. e. id est, secundum partem intellectiuam in qua est ad Dei imaginem factus,

Secundum. i. rationem. Q. aliud non moneo, nisi quod ratio vestra praesentis carnalitatibus se exponunt. propter quod in persona eorum dicitur Sap. 2. b. Vmbra transitus est tempus nostrum & non est reuersio finis nostri: Venite igitur, & firmamur bonis, &c.

In quibus, id est, inter quos. **E**t vos ambulastis aliquando. scilicet ante conuersionem vestram carnaliter viuendo. **N**unc au. Hic consequenter inducit ad deponendum vitia spiritualia, dicens: Nunc au. & vos. id est non solum vitia carnalia, sed etiam spiritualia. **I**ram, id est, appetitum illicitum vindictae. **I**ndignam, id est, eius signum in facie. **M**aliciam, id est, mali machinationem in corde. **B**lasphe. contra Deum. **T**urpem ser. scilicet, detractionis, murmurationis, & derisionis contra proximum. **N**olite men. in. vnus alterum sic decipiendo. **E**xpo. vos ve. ho. id est, statum Gentilem. **C**um ali. su. malis, ut sic deponantur omnia peccata. **E**t in. Hic consequenter inducit ad virtutum acquisitionem quae sunt mentis indumenta: & primo ponit ad hoc motiuum. secundo proficitur intentum ibi: Induite vos. Motiuum autem est, quia homo est ad imaginem Dei factus secundum mentem, quae imago deformatur per vitia, & reformatur per virtutem. propter quod debet homo moueri ad virtutis acquisitionem, ideo dicit: Et in. no. supple hominem, qui renouatus est per baptismum. **E**um qui re. id est, in hac renouatione, per baptismum proficit. **I**n ag. Dei. id est, per augmentum fidei formata charitate. **S**ecun. ira. e. id est, secundum partem intellectiuam in qua est ad Dei imaginem factus,

Secundum. i. rationem. Q. aliud non moneo, nisi quod ratio vestra praesentis carnalitatibus se exponunt. propter quod in persona eorum dicitur Sap. 2. b. Vmbra transitus est tempus nostrum & non est reuersio finis nostri: Venite igitur, & firmamur bonis, &c.

In quibus, id est, inter quos. **E**t vos ambulastis aliquando. scilicet ante conuersionem vestram carnaliter viuendo. **N**unc au. Hic consequenter inducit ad deponendum vitia spiritualia, dicens: Nunc au. & vos. id est non solum vitia carnalia, sed etiam spiritualia. **I**ram, id est, appetitum illicitum vindictae. **I**ndignam, id est, eius signum in facie. **M**aliciam, id est, mali machinationem in corde. **B**lasphe. contra Deum. **T**urpem ser. scilicet, detractionis, murmurationis, & derisionis contra proximum. **N**olite men. in. vnus alterum sic decipiendo. **E**xpo. vos ve. ho. id est, statum Gentilem. **C**um ali. su. malis, ut sic deponantur omnia peccata. **E**t in. Hic consequenter inducit ad virtutum acquisitionem quae sunt mentis indumenta: & primo ponit ad hoc motiuum. secundo proficitur intentum ibi: Induite vos. Motiuum autem est, quia homo est ad imaginem Dei factus secundum mentem, quae imago deformatur per vitia, & reformatur per virtutem. propter quod debet homo moueri ad virtutis acquisitionem, ideo dicit: Et in. no. supple hominem, qui renouatus est per baptismum. **E**um qui re. id est, in hac renouatione, per baptismum proficit. **I**n ag. Dei. id est, per augmentum fidei formata charitate. **S**ecun. ira. e. id est, secundum partem intellectiuam in qua est ad Dei imaginem factus,

v b

vestra suadet. Hec est imago, ad quam Deus creavit hominem, ut rationalis esset, & celestia semper digeret. Amb. Imago quam de agnitione Dei dicit recreari, que & in femina est, alia est: alia illa ad quam factus est primus homo unde supra ad Cor. Vir est imago & gloria Dei: mulier autem gloria viri. Illa ima-

go est, ut quomodo ex vno Deo omnia, ita ex vno homine omnes homines essent. **a** Vbi non est masculus, & femina. **b** Gen. & Iu. Secundum corpus, sunt in a seculi & femine, sed secundum spiritum mens non, in quo renouamur secundum imaginem creatoris. **c** Vbi non est masculus. Et est sensus. In nouo homine nulla exterior diuersitas alicui preiudicat, sed nec sexuum, nec nationum, nec conditionum, sed Christus est omnia. i. omnes partes noui hominis sunt opera Christi. Et ipse Christus est in omnibus fidelibus, qui per eum noui sunt.

b Induite vos ergo, sicut electi Dei sancti, &c. * Anselmus. Vestis quippe qua induimur, ab omni parte vos tegit: Itaque & vos ab omni parte circumtegi debetis visceribus misericordiae, ut in cunctis actibus vestris fulgeant viscera misericordiae, quae mens vestra concepit erga reuelationem misericordiae proximorum, & similiter foris in operibus induite benignitatem, id est, bonum ignem pietatis dulcedinis qui feruet in corde vestro. Benignitas enim est quedam serenitas animi, qua aliquis hilariter loquitur & sua tribuit pro Deo, ac conuersatur cum proximo, humilitatem quoque induite, ut humilitas mentis appareat in omnibus verbis, & operibus vestris, in vestibus, in incessu, atque omni metu corporis. Ideoque & modestiam quasi vestem vobis circumdate, ut in omnibus dictis & actibus vestris modum teneatis.

c Sicut & de. In cuius rei sacramento lauit Christus pedes discipulorum, & dixit: Exemplum dedi vobis, ut & vos similiter faciatis. itaque nobis delicta donemus, & pro delictis inuicem oremus, atque ita quodammodo pedes nostros inuicem lauemus. Et nota, quia ut lucrum possint habere, ad hac eos facienda monent, quae meritum collocant apud Deum. Ab illicitis abstinere facit timor. Veretur enim ne mala faciens penis subdatur. Hac quae nunc facienda monent, ad profectum meritum pertinent. Qui ergo ab illicitis abstinet, laudem habet. Qui vero a licitis etiam temperat, laudem habet, & praemium.

* Chr. Hoc est autem quod vult dicere. **Il** la nihil profunt. Dissoluuntur illa omnia nisi fiat cum charitate. Ipsa omnia illa costringit. Quodcumque bonum dixeris, si ea absit nihil est, sed diffinit. Et quomodo in nauis, etiam si magna sint instrumenta, & non sint quae eam succingant tabulata, nihil profest, & in domosi non sint contignationes, & in corpore, etiam si magna sint ossa, non sint autem ligamenta, nihil iuuat. Cuiusmodicumque enim quispiam bona habeat opera & recte facta, euanescent omnia nisi adsit charitas. **d** Charitas. Aug. Ipsa est. n. eminentior via quae supereminet scientiae, & oibus praecipit. Hac est vestis domini inconsutilis desuper contexta. Inconsutilis ne aliquando diffutilis quae ad vnum peruenit, quia charitas in vnum omnes colligit. **e** Pax est necessaria ad unitatem corporis, quam ipsa facit. Pax Dei. Potest pax dici, etiam non habet charitatem: charitas vero semper secum habet pacem. **f** Do. & con. Ut doctrina fiat illis qui nesciunt, & communitio illis qui sciunt.

a Nullis officit vel proficit quod de his vel de illis nati sint. **b** Non aliqui sunt ibi digniores, eo quod ipse hoc habent, vel eo minus digni, quia non habent. **c** Non propter ista aliqui ibi dignior est vel minus dignus. **a** **mina.** Gentilis & Iudaeus, circumcisio & praeputium, Barbarus & Scitha, seruus & liber, sed omnia in omnibus Christus in-
a Quia Christus est omnia in omnibus. **b** Id est, vere. **c** Quos Deus ab aeterno elegit. **d** Sacramentorum participatione. **e** Quia in sancti. **f** Adeo. **g** Et quia Deus dilexit. **h** Excur oremus in misericordia. **i** Effectum pietatis erga omnes. **a** Animi ad benefaciendum parati. **b** Ut humiles corde & habitu. **c** In omnibus modum seruantes. **d** In aduersis tolerandis. **a** Alter alterius onera portet. **b** Si alter offendat, non solum non vindicet, sed donet. **a** Integre & pure. **b** Magis enim laudandum est virtuti, quae maior est omnibus. **c** Studiosius alius pro charitate, vel quae est super omnia. **a** Ceteri faciunt perfectum, charitas omnia ligat ne abeant. **b** Quam Christus habuit & habet praecipit, vel quam inter Deum & homines, fecit sit in conscientis vestris causa exultationis. Quod utique erit si habeatur charitas, quae veram habet pacem, quam puro corde custodit. **a** Per eum positum. **b** Ecclesiae. **a** De his omnibus. **b** Deo. **c** Praemium per quid haec possint, ut scilicet, prudenter doceant & moneant, quia. **a** Ut omnem intellectum scripturarum habeatis. **b** Vos & alios de igno ratis. **c** De his quae continentur. **d** De eis. **a** Quid de moribus. **b** De laudibus Dei. **c** De aeterno bono. **d** His docti, & communiti, cantantes ad honorem Dei non solum labijs, sed cum intellectu, vel attentum in gratia, id est, in consideratione beneficiorum Dei.

m in omni sapientia docetes & commones in vosmetipsos in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus, in gratia caritates in cordibus

August. trad. 105 in Ioan. 22. 13. b.

c Sicut

Omne

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vbi non est masculus, & femina. **Gen.** quia distinctio sexus non est ex parte mentis, sed corporis. Istud tamen; **Masc. & femin.** non est in libris correctis, qui sic habent: **Vbi non est Gentilis & Iudaeus, &c.** & sic licet vbi refertur ad Deum, de quo immediata praedixerat, qui creauit eum, nam apud Deum non est personarum acceptio; sed recipit omnem venientem ad se per fidei. ita quod nulla diuersitas praedicit, siue nationis. ideo subditur: **Gentilis & Iudaeus,** siue obseruationis: ideo sequitur: **Circumcisio & praeputium.** siue linguae: **Barbarus & Scitha,** siue conditionis: **Seruus & liber,** & per haec intelliguntur aliae diuersitates quaecumque.
2 Sed o. & in om. Chri. id est, Christus est in omnibus, per gratiam, & omnia opera, quorum bona principaliter operatur.
3 Indui. Hic consequenter prosequitur intentum de virtutibus: & primo in comparatione ad proximum, secundo ad Deum, ibi, **Et pax Christi** & patet ordo, nam ex notioribus procedit ad minus nota. dicit ergo concludendo ex praecedenti motiuo: **Induite, &c.** sicut ele. i. praedestinati ab aeterno.
4 Sancti. id est, sanctificati per baptismum in tempore.
5 Et dilecti. per augmentum gratiae.
6 Viscera mi. quantum ad pietatis affectum.
7 Benignitatem. quantum ad eius effectum. unde dicitur benignus, quasi bene ignitus ad benefaciendum proximo in effectu.
8 Humilitatem. quae est virtutum custos & fundamentum.
9 Modestiam. bene vtendo prosperis.
10 Patientiam. bene se habendo in aduersis.
11 Suppor. in. in infirmitatibus & oneribus impositis.

12 Et do. vo. offensas remittendo, quod est necessitatis; & iniurias, quod est perfectionis & supererogationis. ideo subditur: Sicut & dominus donauit vobis, &c.
13 Super om. autem hac ch. quae est maior alijs virtutibus. i. Cor. 13. d. **Maior autem horum est charitas,**
14 Quod est vin. per. quia sicut virtutes politicae connectuntur in prudentia: sic infusa in charitate.
15 Et pax. Hic consequenter inducit ad virtutes in comparatione ad Deum. Et primo quo ad perfectionem cordis, dicens, **Et pax Christi.** id est, data & commendata a Deo.
16 Exultet. effectiue.
17 In cord. ve. causando ibi exultationem, id est, extra saltationem spiritus vestri in Deum, sicut dicitur Ioan. 4. b. **Fiet in eos fons aquae salientis,** id est, salire facientis in vitam aeternam.
18 In qua. scilicet, pace.
19 Vocati estis in vno corpore. ecclesiae sub capite Christo.
20 Et gr. de tanto beneficio, secundo quo ad perfectionem oris dicens.
21 Verbum Chri. ha. ita quod non sit solum in corde firmiter retinendo, sed etiam in ore per doctrinam alijs communicando. ideo subditur;
22 In omni sapientia. ad salutem necessaria.
23 Docentes. Sic etiam in ore vestro Deum laudando; ideo subditur,
24 Commo. vos. i. vos mutuo ad diuinas laudes excitando.
25 Cant. ita quod non sit tantum laus oris, sed etiam spiritus & cordis.
26 In gra. i. consideratione beneficiorum Dei. Tertio inducit ad perfectionem operis, dicens: **Omne quod fa.** sequitur.

Et do.

Om-

A *Omne quod quia præcepit supra Deū laudari in corde, nūc & in verbis & in factis nomē Dei laudari, & exaltari hortat: vt sic verba nostra & opera careāt reprehensione, vt magnificetur dominus, cuius magisterio inuituprabiles sunt discipuli.*

b *Omnia. Non solum que facitis in verbo vel opere, sed omnia, etiam cogitationes, & si qua sunt alia. Vel que quid facitis, facite omne, id est, perfectū Deo attribuendo, & hoc est, facientes in nomine.*

B *Gra. agen. Tunc enim vere agimus gratias Deo per Christū, si modum præceptorū eius custodiamus.*

d *Mulier. De moribus hucusq; monuit omnes cōmuniter. nunc transit ad singularia præcepta, monens diuersos (separatim), vt inuicem sibi seruiant non solum obediendo, vt mulieres viris, & filij parentibus, & serui dominis; sed etiam consulendo, vt viri mulieribus, patres filiis, domini seruis. Hæc est pax domestica & cohabitatio*

rium ordinata à Deo concordia, & clara iustitia, vt scilicet, qui excellunt ratione, excellent dominatione.

e *Viri diligite vxores vestras. Ambrosius. Rigorem virilis legis emollit, ne potestate qua præualet, nimius quis sit in dominatu vxoris: sed debet respicere ad affectum, quia mulier caro eius est: ne plus illam humilians exacerbet, & contraria cogitet.*

f *Patres. Modestos præcipit patres esse filijs, ne coarctati ab illis delinquant in illos, & Deū offendant. Ira enim inconfidrata res est, ita vt aliquando nec sibi parcat qui irascitur.*

g *Ex animo operamini sicut &c. Aug. Eam enim Deus innocentiam probat, quia homo non metu poenæ fit innocens, sed amore iustitiæ: nam qui timore non peccat, quæuis non nocet alijs sibi tamen plurimum nocet. simulata æquitas non est æquitas, sed duplicatum peccatum, in quo est iniquitas, & simulatio.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Omnia in no. id est, omnia iacite ad honorem diuini nominis, bonitas enim operis dependet ex reuerentia intentionis.*

2 *Gratias. quia sicut dona Dei nobis proueniunt per Christum mediatorem nostrum, sic per Christum orationes nostræ & operationes sunt exaudibiles.*

3 *Mulieres. Postquam Apostolus informauit Colossenses de moribus generaliter, hoc idem facit quantum ad aliquos status specialiter. Circa quod primo ponit eorum informationem, secundo suam commendationem, ibi: Orationi. Prima diuiditur in tres partes secundum tres status quos tangit. secunda ibi. Filij. tertia ibi. Serui. Primus status est coniugatorum. Circa quod primo dicit. Mulier. sub. e. vi. Debent enim per eos regi. Tum quia forma est mas occationatus: Tum quia ratio magis viget in viris quam in mulieribus, vt diffusius dictum fuit Ephe. 5.*

4 *Sic. o. id est, in licitis, & honestis tantum. Secundo instruit viros, di.*

5 *Viri de. vx. quia vir & vxor sunt vna caro. quilibet autem naturaliter diligit suam carnem.*

6 *Et no. ama. es. tractado eas vt ancillas, sed magis vt socias, propter hoc. Eua de latere viri fuit formata, vt cognosceretur socia, non ancilla, sicut pleniùs dictum fuit Eph. 5.*

7 *Filij. Hæc est secunda pars, in qua instruit patres & filios, di. Filij obe. per om. licita, & honesta.*

8 *Parente. a quibus filij habent esse, nutrimentum & documentum.*

9 *Hoc e. p. e. D. qui dedit præceptum de honore parentum Exod. 20. Secundo intorinat patres, di.*

10 *Patres no. ad in. id est, impatientiam.*

11 *Pro. fi. ve. id est, irrationabiliter excitare, & subditur ratio cum dicitur.*

12 *Vt non pusillani. fiant. id est, vt non per duritiam vestram fracti à vobis fugiant, & sic carentes disciplina peiores fiant.*

13 *Serui. Hæc est tertia pars, in qua docet dominos & seruos. Primo seruos. secundo dominos, in prin. se. cap. Circa primum dicit: Serui obe. pero. licita & honesta.*

14 *Dom. id est, in his quæ pertinent ad corpus, in his autem quæ pertinent ad animam, seruus non est subditus domino sed Deo & ecclesiæ ministris.*

15 *Non ad ocn. tantum bene in presentia dominorum.*

16 *Qua. ho. illi enim, qui sic seruiunt placere hominibus tantum querunt.*

17 *Sed in sim. cor. i. sine plica simulationis & dolositatis.*

18 *Timen. do. & non homines tantum.*

19 *Quodcun. fa. ex ani. id est, voluntarie.*

20 *Sicut do. & non ho. scilicet, principaliter, sed secundario & principaliter Deo: debent enim serui cogitare, q. Dei illorum seruitutem ordinauit ad illorum salutem per meritum suæ humiliatiōis. & sic seruiunt Deo principaliter & homini secundario, propter impletionem diuine ordinationis. ideo subditur.*

21 *Scien. quod a do. ac. f. eterne, respectu cuius in nullo præiudicat conditio seruitutis humane. vnde dicit Amb. In dñ bona seruitus & bona libertas equa lance appenduntur.*

22 *Qui e. in. fa. siue seruus sit, dominum defraudando, siue dominus, seruum angariando.*

23 *Reci. quod ini. gessit. per debitam poenam infligendam Deo. Et subditur ratio.*

24 *Et non est per. ac. a. Deum. pro maiestate hominis vel eum minoritate parcendo.*

ADDITIO I.

In capi. 3. vbi dicitur in Postil. Et auaritia quæ est idolorū seruitus. Secūdm Glo. Auaritia par vitium est idololatriæ, quia rebus pro Deo seruit. & quia radix est omnium malorum. Nam sicut idololatria à Deo nititur auferre gloriam ne solum deitatis nomen gloriam habeat, ita auarus in rebus à Deo factis se extendit vt solus vsurpet que Deus oibus fecit. vtraq; ergo sunt Deo inimica, quia negat Deo que sunt eius.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in Postil. Et pax Christi. id est, data & commendata Christo.

Hoc quod dicitur. Et pax Christi, exponitur in Glo. id est, quam Christus habuit in se & haberi præcepit, vel quam in se & Deum & hominem fecit.

ADDITIO III.

In eod. cap. vbi dicitur in Postil. Nolite ad indignationem id est, impatientiam, filios vestros prouocare.

Pusillanimitas vitium est speciale prout opponitur magnitudini, vt patet in 4. Eth. Nam sicut per presumptionem aliquis excedit proportionem suæ potentie, dum nititur maiora quam debet seu possit, sic per pusillanimitatem deficit de proportione suæ potentie, dum recusat in illud tendere quod est suæ potentie commensuratum. Et quia iniuriæ illatæ ex quibus ira causatur, deiciunt animam patienter præsertim cum non possit se vindicare: Ideo si filij frequenter iniurias à patribus sustineant, deicitur eorum animus, ita quod sunt pusillanimes, cum non possunt de iniuriis patribus illatis se vindicare, &c.

C A P. IIII.

Domi. quodiu. * Augustinus. Etiam si habuerint seruos iusti parentes nostri, sic administrabant deo iustitiam, ut secundum haec temporalia bona filiorum sortem a seruorum conditione distinguerent: ad dñm autem colen-

dam, in quo aeterna bona speranda sunt, omnibus domus suae membris pari dilectione confulerent. Quod naturalis ordo ita praescribit, ut nomen patrum familias hinc exortum sit: & tam late vulgatum, ut etiam inique dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua tanquam filijs ad colendum, & promerendum Deum confulant, desiderantes atque optantes venire, ad caelestem domum, ubi necessarium non sit officium operandi mortalibus. Quia necessarium non erit officium consulendi iam in illa immortalitate felicibus. Quo donec veniatur, & magis debent patres quod dominantur, quam serui tolerare quod seruiunt.

* Idem. Sicut in potestatis societatis humanae maior potestas minori ad obediendum praepositur, ita Deus omnibus.

Boni qui imperant, seruiunt, quia non cupiditate danandi imperant, sed officio consulendi & beneficia prouidendi.

* Ambrosius. Paulus electus ad euangelij praedicationem, recte sibi ostium verbi probat aperiri quia de ore eius exibat alius gentium, de ore eius probabat vita populorum.

* Chrysostr. Aditum, inquit, & loquendi libertatem. Patet tantum Athleta, non dixit ut liberer a vinculis, alios rogabat propter rem magnam rogabat, nempe ut acciperet loquendi libertatem. Res duae magne, nempe & personae qualitas & rei. Patet quanta auctoritas Misterium, inquit, Christi, Ostendit nihil esse sibi desiderabilius quam hoc loqui.

Ostium. id est, os meum faciat apertum, quod ad hoc datum est, ut inde prodeat verbum. Apertum est, quando multa & magna dicit.

Propter quod etiam vincit sum, ut manifeste. * Chrysostr. In vinculis erat cum maleficis ac sceleratis cum captiuis, cum patridis, sicarijs, & qui eadem fecerant, doctor orbis terrarum. Qui in tertium ascendit caelum, qui verba audiuit arcana & ineffabili-

ineffabili, erat virtus. Sed tunc velocior erat eius cursus. **D** In sa. * Ambrosius. Quoniam necesse est nos ambulare inter infideles, & colloquia miscere causa conuersationis mutandae: hoc est quod commouet, ut cum sapientia sit ipsa conuersatio propter scandalum gentilium, nec occasionem accipiant per nos blasphemandi, & inuitentur ad persequendum, Quid enim opus est loqui cum eo quem scis intractabilem, & obstinate mentis, paratum ad contumeliam faciendam: Ideo haec monet ut opportuno, & loco, & tempore magistra modestia religionis verba promantur: aut si persona talis in medio est, quae perstrepat reticendum. Aliter enim cum potentibus mundi, aliter cum mediocribus, & aliter cum humilibus agendum est. Aliter iterum cum mansuetis aliter cum iracundis, quibus cedit oportet, hoc est redimere tempus.

C A P. IIII.

Instate dico.

Domi quod iustum est & equum seruis

praestate, scientes quoniam & vos dominum

habetis in caelo Orationi instate

te, vigilantes in ea in gratiarum actione.

Orañtes simul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium

sermonis ad loquendum mysterium Christi: propter quod

etiam vincit sum, ut manifeste illud, ita ut oportet me loqui.

In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes.

Sermo vester semper in gratia factus sit conditus, ut sciatis

quomodo oporteat vos unicuique respondere. Quae circa me

sunt, omnia vobis nota faciet Tichicus charissimus frater, & fidelis minister & conseruus in dño, quem misi ad vos in hoc ipsum

ut cognoscat quae circa vos sunt, & consoletur corda vestra, cum Onesimo charissimo & fidei fratre, qui ex vobis est, qui omnia

per naturam ut homines reputetis. **D** In sa. * Ambrosius. Quoniam necesse est nos ambulare inter infideles, & colloquia miscere causa conuersationis mutandae: hoc est quod commouet, ut cum sapientia sit ipsa conuersatio propter scandalum gentilium, nec occasionem accipiant per nos blasphemandi, & inuitentur ad persequendum, Quid enim opus est loqui cum eo quem scis intractabilem, & obstinate mentis, paratum ad contumeliam faciendam: Ideo haec monet ut opportuno, & loco, & tempore magistra modestia religionis verba promantur: aut si persona talis in medio est, quae perstrepat reticendum. Aliter enim cum potentibus mundi, aliter cum mediocribus, & aliter cum humilibus agendum est. Aliter iterum cum mansuetis aliter cum iracundis, quibus cedit oportet, hoc est redimere tempus.

Caute conuersandum inter perfidos, ne scandalizentur, ne fiat eis occasio blasphemandi, & incitentur ad persequendum, e Tempus redi. id est, opportunitatem praedicandi eis aliquibus modis preparantes. f Quae circa me sunt,

omnia vobis nota faciet Tichicus charissimus, &c.

* Theodo. Onesimus erat famulus Philemonis, quem in carcere instituit diuinus Apostolus, remisitque ad herum: herus (ut est verisimile) iterum misit ad Apostolum. Sed diuinus Apostolus eundem remisit cum Tychico, ut qui deinceps fuerit administrator praedicationis. Colossenses itaque de rebus suis certiores facere volens Apostolus, facit vtriusque commune. Omnia inquit, vobis nota facient quae hic aguntur. Consolari autem tribuit soli Tychico. Quia enim sciebant seruum fuisse Onesimum, & verisimile erat, esse agre laturos quosdam; quod qui nuper fuerat seruus repente factus esset idoneus ad consolandam & docendam ecclesiam, dixit solum Tychicum ad hoc misisse. De rebus autem suis eos certiores facere, vtrisque simul coniunxit, ea ratione, & hunc honorans, & illis molestiam non afferens. Hic potest cognosci Apostoli sapientia.

g Ut cognoscat quae circa vos sunt, & consoletur corda vestra, cum, &c. Magis cauet qui se videt cognosci, quam qui se videt ignorari. Vel.

Acc-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. IIII.

Do. hic consequenter instruit dominos, di. Do. quod iust. est. ut dicitur. **2** Scien. &c. do. qui puniet vos acriter, si taliter feceritis, secundum illud Sap. 6. a. Potentes potenter tormenta pa. **3** Orationi. Postquam Apostolus instruxit personas diuersorum status, hic consequenter se recommendat orationibus eorum dicens: Oratione. in. per mentis subleuationem. **4** Vig. in ea, per debitam attentionem. **5** In gra. propter beneficiorum Dei receptionem. **6** Ora. nam oratio multorum est magis exaudibilis. **7** Pro nob. id est, pro me & socijs meis. **8** Ut De. ape. &c. id est, ut det nobis libertatem & facultatem praedicandi euangelium Christi. **9** Pro quo vin. in carcere, ne possim ad praedicandum discurrere. **10** Ut ma. il. hoc refertur ad illud quod praemittitur. Aperiat nobis ostium sermonis, scilicet, ut manifestem illud, scilicet Christi misterium, quod adhuc pluribus Gentibus est occultum. **11** Ita. scilicet constanter & discrete. **12** Ut op. &c. de tanto mysterio. Consequenter ostendit qualiter habeant ad infideles, di. **13** In sa. &c. qui fo. i. extra ecclesiam. **14** Redi-

14 Redimentem. i. diligenter quarentes opportunitatem praedicandi eis euangelicam veritatem. & subditur modus debitus cum dicitur. **15** Sermo vester &c. i. si talis, ut audientibus sit gratus. Et quia hoc per sapientiam fit, ideo subditur. **16** Sa. sit conditi. sapientia enim sal nominatur, eo quod est condimentum verborum sicut sal ciborum. **17** Ut sci. &c. re. secundum conditionem suae personae: aliter enim respondendum est sapienti, aliter simplici. & sic de alijs. **18** Quae circa me sunt. Haec est vltima pars huius principalis epistolae quae dicitur eius conclusio vel confirmatio, & hoc dupliciter primo per nunciorum missionem, secundo per spiritualem saluationem, ibi, Salutat vos. Circa primu sciendum, quod Apostolus misit hanc epistolam per certos nuncios, ad certificandum Colossenses, quod esset sua epistola, & ad plenius eis dicendum statum Apostoli, ut confirmarent eos in fide & consolarentur in tribulationibus quae eis superuenerant, ut dictum est supra 1. cap. & patet ex dictis sententia usque ibi. **19** Qui ex. i. vobis valde coniunctus charitate, & forte erat Gentilis natione, & de partibus Colossensium: factus tñ discipulus Pauli, sicut & Titus ex Gentilitate conuersus, ut dictum est supra ad Gal. 2. **20** Omnia quae hic aguntur, circa me & alios fideles.

A Accipitis. Quod red je adine, & ideo si venient, faciet. **1. Tim. 4. b.** **b** Salutat vos Lucas, &c. * Theodoretus. Hic etiam divinum scripsit Evangelium, & historiam actuum. Et hanc manifestum est, quod omnium epistolarum ultima scripta est qua est ad Timotheum secunda. Dicit enim de Dema. Demas me reliquit ibi, gens hoc seculum. **c** Facite ut & in, &c. **B** Ambrosius ex hoc loco intelligimus, quod generales sunt instructiones Apostoli, & ad omnium hominum profectum scriptae sunt epistolae. * Theodoretus. Quidam existimant ipsum etiam scripsisse ad Laodicenses: & sictam etiam epistolam proferunt. Apostolus autem non dixit, eam qua est ad Laodicenses; sed eam qua

faciet. **1. Tim. 4. b.** **b** Salutat vos Lucas, &c. * Theodoretus. Hic etiam divinum scripsit Evangelium, & historiam actuum. Et hanc manifestum est, quod omnium epistolarum ultima scripta est qua est ad Timotheum secunda. Dicit enim de Dema. Demas me reliquit ibi, gens hoc seculum. **c** Facite ut & in, &c. **B** Ambrosius ex hoc loco intelligimus, quod generales sunt instructiones Apostoli, & ad omnium hominum profectum scriptae sunt epistolae. * Theodoretus. Quidam existimant ipsum etiam scripsisse ad Laodicenses: & sictam etiam epistolam proferunt. Apostolus autem non dixit, eam qua est ad Laodicenses; sed eam qua

qua hic aguntur, nota faciet nobis Salutat vos Aristarchus ^a Id est, particeps & socius laborum meorum. ^b Marco vel Barnaba. **2** concipitius meus, & **†** Marcus cōsobrinus Barnabę de quo ^a Quod dicitur missi. & ideo ne recipere eis: sed, si modo vene. ^b Ita. **3** accepistis mandata. Si venerit ad vos, suscipite illū ^a Salutat vos. ^b Illi idem mecum afferunt de gratia. ^c De Iudis. **4** Et Iesus qui dicitur iustus, qui sunt ex circumcisione. Hi soli sunt ^a Iudo. ^b Prædicand. ^c Positi in tribulatione. ^d Vicem meam supplendo. **5** adiutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. Salutat ^a Non leg. **6** vos Epaphras qui ex vobis est servus Christi Iesu, semper ^a Quibus pro vobis erat ut perseveretis. ^b Ut nihil adungatis præter ea qua Deus vult. **7** sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti & ^a Sollicitus est. **8** pleni in omni voluntate Dei. Testimonium enim perhibeo illi, ^a Non solum orando, sed & alijs modis. esto ergo pro vobis sollicitus. **9** quod habet multum laborem pro vobis & pro his qui sunt ^a Evangelista **10** Laodicię, & qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus charissimus, & Demas. Salutate fratres qui sunt Laodicię, & Nympham, & qua in domo eius est **†** ecclesiam. Et cum **†** lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite ut & in Laodicensium ecclesia legatur: & **†** ea qua Laodicensium est, vobis legatur, & dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in domino, ^a Ut sciatis epistolam à me missam. ^b Quia causa pariat, quia solum fident prædico, vel ut similiter patiantur, vel pro eo orient, vel necessaria minuantur vel, præbeant se tales, pro quibus non agere ferat pari. **11** ut illud impleas Salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum: amen.

qua est ex Laodicea. D Illi enim de aliquibus rebus ad eum scripserant. Verisimile est autem eos vel et accusasse qua fiebant Colossis, vel eodem modo cum eis laborasse: & ideo dixit, hanc quoque epistolam eis esse legendam. **d** Et di. Ar. Ambr. Propositum eorum per eos commonet, ut qui regendam ecclesiam eorum accepit, sit sollicitus de eis. Plebis causa scribitur epistola, & ideo non ad rectorem destinatur. **e** Ut il. im. Ut sicut pro inobedientia istorum cessavit, pro correctione accingatur. **f** Memores estot. &c. antequam salutationem ponat, præmittit exhortationem dicens: Memores, &c.

C NICOLAVS DE LYRA.

1 Salutat, Hic ponitur confirmatio per salutatio nem bonorum. & primo salutat Colossenses ex parte suorum. secundo Laodicenses per ministerium eorum, ibi: Salutate. Prima adhuc in duas, quia primo ponit socius natione Iudæos. Secundo, Gentiles conversos, ibi, Salutat vos. Cuius primum dicitur, Salutat vos Ari. concap. id est, particeps mei carceris & laboris. **2** Et Marcus cōsobr. Barnabę. De isto Marco dicit Act. 15. quod recessit à Paulo & Barnaba in Pamphilia: propter quod postea Paulus volebat eum recipere in societatem prædicationis suae: & sic Barnabas assumpto Marco iit ad prædicandū in vna regione, & Paulus & Silus in alia. Videns tamen Paulus postea ex diuisione illa utilitatem ecclesie secutam, recepit dictum Marcum in suam societatem. & mandauit Colossensibus & alijs quibus erat minus dilectus propter dictum recessum, quod si veniret ad eos, charitative reciperent eum. de quo mandato subditur. De quo accepistis, &c. **3** Et Iesus qui dicitur iustus. Apud Iudæos enim plures hoc nomine vocabantur. **4** Qui sunt ex circumcisione. id est, Iudæi ex natione. **5** Hi soli, scilicet, Iudæi. **6** Sunt adiutores mei. pro nunc. **7** In regno Dei. scilicet, prædicando. **8** Qui mihi fuerunt solatio. me consolando in mea tribulatione, & suppendo vicem meam in prædicatione. **9** Salutat vos. Hic exprimit socios suos de Gentilitate conversos. di. Salutat vos Epaphras, &c. id est, charitate vobis specialiter committitur, quia prædicauerat eis, ut dictum est supra. 1. cap. propter quod magis afflicti fuerunt ad eos. Est etiam ex eis, quia de Gentilitate conversus, sicut ipsi, & factus discipulus Pauli, sicut & Titus, & plures alii, ^a Cetera

D. uisio

Cat. 1a patent vsque ibi. **10** Et pro his qui sunt Laodi. & qui Hierap. quibus prædicauerat sicut Colossensibus. **11** Salutat vos Lucas medicus. Fuit enim medicus corporaliter. **12** Charissimus. Paulo: quia fuit comes suae peregrinationis vsque ad martyrium, ut dicit Hieron. in prologo super Luc. & Antiochensis natione. **13** Salutate. Hic consequenter salutat Laodicenses per ministerium Colossensium dicens, Salutate fratres qui sunt La. generaliter. **14** Et Nympham. specialiter, qua prædicatoribus ministrabat sumptus de suis facultatibus. **15** Et qua in domo eius est ecclesiam. id est, familiam eius Christi. nam. **16** Et cum lecta fu. apud vos epistola ista quam vobis mitto. **17** Facite ut & Lao. ec. lega. ut mea doctrina communicata eis proficiat ad salutem, & econuerso. Epistola tamen ad Laodicenses apud nos non habetur. **18** Et dicite Arch. qui receperat ministerium super ecclesiam Colossensium. **19** Vide. diligenter attendendo. **20** Mini. quod ac. in do. id est, in diuinis rebus. **21** Ut il. im. ad honorem diuinum & salutem animarum. **22** Salutatio mea. Hoc scripsit Paulus manu propria ad magis certificandum quod epistola esset ab eo missa, eo quod pseudo Apostoli ali quando scribebant sub nomine verorum apostolorum ad magis decipiendum, ut dictum est supra. 2. ad Cor. vlt. d. **23** Memo. mihi compatiendo, & etiam in hoc si necesse fuerit, me imitando. Consequenter subdit qua sit sua salutatio. di. **24** Gratia dom. nostri. supple sit, qua supplet oem defectum. Amē.

Incipit argumentum.

Argumentum in primam epist. ad Theſsal. incipit.

Theſsalonicenses. Qui facile ab Apostolo conuersi, nec per tribulationes, nec per pseudo potuerunt moueri. Erant tamen aliqui scioſi & curiosi, aliqui minus de resurrectione sentientes nimis tenere, de morte amicorum dolentes,

Theſsalonicenses sunt Macedones. Hi in Christo Iesu accepto verbo veritatis perſtiterunt in fide, etiam in persecutione ciuium suorum. Præterea, nec receperunt falsos apostolos, nec ea qua à falsis apostolis dicebantur. Hos collaudat Apostolus, scribens eis ab Athenis, per Tichicum diaconem, & Onesimum acolythum,

seuerantiam aliorum & correctionem cohortari.

tes, aliqui etiam fornicatores. Hos ergo corripit, & perfectos monet non cedere aduersis, vel pseudo apostolis, & ut alios corrigant. Scripsit autem ab Athenis. Intentio Apostoli est prauos & incorrectos corrigere, & bonos ad perfectionem cohortari.

Incipit epistola prima ad Thessalonicenses.

C A P. I.

Paulus. Chrysost. Nihil h. cadit nomini quo supra...

it. in feruus. Apparet id consulto factum in eorum gratiam...

Silua. & Ti. Nominibus illorum praescribitur saluatio...

Ecclesia Thessal. Augustinus. Iudaeorum proprie Synagoga dicitur...

Thessalon. Thessalonica metropolis est Macedoniae.

Anselmus. Bene primo gratiam dicit, deinde pacem nominat...

Gratia vo. & pax. de more suo salutatione praemittit...

Postilla eiusdem ad Thessalonicenses incipit.

C A P. I.

Paulus & Syl. Hic incipit epistola prima ad Thessalonicenses...

Et Ti. isti duo iunguntur Paulo in salutatione...

Ecclesia Thessalon. id est congregata in Deo. patre. Est autem Thessalonica...

Gratia vo. in praesenti. Et pax. in futuro...

Gratias. Hic incipit epistolae persecutio in qua primo redit Apostolus Thessalonicenses benevolos...

Memo. ve. specialem & expressam. Facien. in o. hoc exponitur dupliciter...

inper.

praemissa de bonis eorum gratias agit, commemorans non solum fidem & opera...

Incipit epistola prima ad Thessalonicenses.

C A P. V. T. I.

Coadiutores in illis instruendis, qui & in profectu eorum pariter gaudebant.

AVLVVS, & Siluanus, & Timotheus, ecclesiae Thessalonicensium in Deo patre nostro & dno Iesu Christo: Gratia vobis & pax. gratias agimus Deo semper...

pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione...

& laboris & charitatis & sustententiae spei domini nostri Iesu Christi ante Deum & patrem nostrum. Scientes fratres dilecti a Deo electionem vestram...

fuit in sermone tantum, sed in virtute, & in spiritu sancto, & in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos.

Et vos imitatores nostri facti estis, & dominis, ut nulli necessitati deesset auxilium...

sed in plenitudine. Quales fu. & c. per hoc etiam quod nos passi sumus in exemplum vobis...

Imit. & c. Theo. Magnam quidem encomium Thessalonicensium, & f

Et in spiritu sancto. quia per me recepistis dona spiritus, non parce, sed in plenitudine.

Quales fu. & c. per hoc etiam quod nos passi sumus in exemplum vobis, patet quod Deus vos dilexit & elegit.

Imit. & c. Theo. Magnam quidem encomium Thessalonicensium, & f

Memo. v. si. ve. & quia fides sine operibus mortua est, subditur.

Et la. in his quae pertinent ad promotionem fidei.

Et cha. Dei & proximi.

Et susti. spei. i. tolerantiae tribulationum quas patienter sustinuitis...

Ante De. id est, ita constanter vos habuistis ac si Deum praesentem videretis.

Scien. Hic consequenter ponit secundum motiuium ad gratias agendum...

Quia euangelium nostrum. id est, praedictio nostra.

Non fuit ad vos in ser. tan. sed in vir. id est, in miraculis diuina virtute factis.

Et in spi. id est, datione spiritus sancti in signo visibili.

Et in ple. mul. scilicet, charismatum & donorum Dei.

Sicut sci. quia vidistis.

Qua. fu. in vo. prop. vos. q. d. talia miracula propter nos non fecit Deus...

Et vos. Hic consequenter Apostolus gratias agit de bonitatis eorum diffusionem...

Et vos imitatores nostri facti estis, in fide & moribus.

Et do. s. Iesu Christi, quantum ad eius vitam, non quantum ad eius fidem...

quae in eo locum non habuit, eo quod non habet obscuritatem annexam...

Ex

& quod imitati sint Apostolos: longe autem omnium maximum quod ipse etiam Domini sunt perfectiones imitati, & in periculis nec incrore conficiantur, nec animum abijciant: sed spiritali voluptate impleantur.

Probra enim & iniurias cibibus suis tolerarunt fiducia futurorum. Vnde amul-

li dicuntur apostolorum & ipse domini, quia dominus eadem a iudeis passus est, & apostoli dominum sequentes persecutiones passi sunt gaudentes: quia digni habiti sunt pro nomine dñi contumelias pati.

Ita ut facti sitis forma. &c. * Theodoretus. Eorum laudem amplificavit, dicens eos fuisse exemplaria pietatis gentibus maximis, & que propter sapientiam habentur in admirationem. Et quid inquit; dico Macedoniam & Achaia? Vbi que enim decantatur

Excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio spiritus sancti, ita ut facti sitis forma omnibus creditibus in Macedonia & in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo domini, non solum in Macedonia & in Achaia, sed in oem locum fide vestra que est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quicquam loqui. Ipsi enim de vobis annunciant, quale introitum habuerimus ad vos, & quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, & servire Deo vivo & vero, & expectare filium eius de celis quem suscitavit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

tur sermo vestra fidei. A vobis resonet sermo Domini, dixit, non quod predicatio illuc ceperit, sed quod contra res divinas que vulgo iactabatur alacritas, multos ad pietatem magno studio sequendam commoverit.

* Sedul. Nam natura fame est, sive boni sive mali nunciantis ubique omni celeritate discurrete.

Ita ut non sit nobis. Theodoretus.

Prevenit nos fama, & ab alijs audimus que volumus dicere, oibis enim cuasit manifestus, nostre doctrine qui in vobis fuit fructus.

ser. &c. A Deo conversi, ut servatis. Ita pure, convenit vivo & vero, qui in veritate est Deus & vivit eternallyter. Et in hac servitute expectetis, & non aliud desideretis dari vobis quam videre ipsum secundum divinitatem, quam mali non viderunt, unde dicit scriptura: Tollatur impudens ne videat filium Dei.

† exemplo Act. 5. b.

† personavit.

† dimanavit.

† ut serviretis

a vos.

b Tribulatio non fecit dimittere.

c Mea, scilicet: & vestra.

Quod fecit spiritus sanctus.

a Qui exemplo vestro non timent coniteri.

a Forma omnibus.

Id est, ab exemplo patientie vestre hoc processit quod alij verbum Dei predicant aperte.

a Adiacentem. b Non solum sermo, sed perfectio fidei, quae est ad Deum tantum, ut est in martyribus.

a Ad alios incitandos.

De vobis vel nobis.

b Omnes alij.

c Ad commendationem vestrae fidei.

Quam afflicti fuimus.

Tamen.

Quam vehementer.

a Ad veritatem, a simulatione, ad unum a multis.

a Venturum. b Filium. c Pater.

a Salvatorem. b Per hoc factum saluatorem suorum.

Quia in baptisate dimittit peccata, & in futuro liberabit, & a pena aeterna.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Excipientes ver. in tri. mul. In principio enim conversionis habuerunt persecutionem etiam a civibus suis, ut habetur in sine seq. c. 2 Cum gau. & in hoc conformabantur apostolis, de quibus dicitur Act. 10. quod ibant gaudentes a conspectu consilij, &c. 3 Ita &c. si for. id est, exemplar virtutis.

4 Maced. & in. provincie sunt Grecia. 5 A v. i. occasione vestri divulgatum est verbum Dei, quia multi prius tacentes timore, exemplo vestro constantes effecti predicaverunt publice & in pluribus locis. ideo subditur.

6 Non so, sed in omni loco regionum circumiacentium.

7 Fide

7 Fide vestra. scilicet, ordinata.

8 Profecta. id est, processit ultra.

9 Ita ut, &c. scilicet, de vobis ad alios incitandum per vestrum exemplum. Et subditur causa.

10 Ipsi enim. vos commendando. 11 Qualem. i. quam gaudenter & prompte fidem suscepistis ad predicationem nostram, non formidantes insurgentem tribulationem.

12 Et quomodo. conv. estis ad. eligentes ei servire idololatriam reiecta. 13 Et expe. venturum ad iudicium sicut dicitur Act. 1. b. Hic Iesus assumptus est a vobis in celum, sic veniet, &

14 Quae eripuit nos ab ira. id est, gehennae poena.

CAP. II.

a Nam ipsi, &c. Sequitur.

b Quia non. Hoc de illo scitis, quia non fuit in prosperitate seculari, que inanis, sed in multa solitudine pro adversis, & propterea habuimus fiduciam non in nobis qui fragiles: sed in domino. Nos dico antequam ad vos veniremus passi in Philippis. Ecce antequam venerimus ad vos, & post etiam passi, ut non liceret confidere in nobis, & ita esset labor noster inanis. vel Non fu. id est, propter nulla mala cessavi loqui: sed licet ante passi, & apud vos solliciti non extimui, sed habuimus fiduciam in Deo loqui vobis. Per hac de se relata, & per illorum bene cepta monet permanere in patientia.

c In Philip. Amb. Pressuram quam hic commemorat, passus est propter spiritum phthonie, quem a puella eiecerat.

d Exhor.

CAP. II.

ideo dico qualem introitum, & eius qualitatem non expono, nam ipsi.

Nam & ipsi scitis fratres introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit. Sed ante passi multa & contumelias afflicti, sicut scitis, in philippis, fiducia habuimus in Deo nostro, & loqui ad vos euangelium Dei in multa solitudine. Exhortatio

Facilis.

Sic vos facite.

a Habuimus fiduciam in Deo.

d Exhor. hic contumelias pseudo apostolos videtur incipere contumelians de euangelio veritate, deinde inter eos prudenti conversatione.

* Ambrosius. Hoc propter pseudo apostolos dicit, qui do-

& fallacia predicabant non missi, ut circumvenirent gentes ad serviendum legi factorum. Iste autem electum se & missum predicare multis probat rebus: quia & in pressuris fortior ventus est, & in conversatione irreprehensibilis, ut nihil esset in hoc quod minus Deo videretur dignum, consequentibus signis. Quidam enim quæstus causa Christi predicabant favori hominum servientes: quia & in arguendo reniores erant, quippe cum nec auctoritas esset, in tribulatione firmi, quia non ex corde, sed in fallacia erat sermo eorum. Omnis enim qui aliquid spe agit, orta tribulatione succumbit.

† audacter egessimus.

† ad loquendum

Divisio

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

Nam & ipsi. Postquam apostolus reddidit Thessalonicenses benedictionem de bonis eorum gratias agendo, hic consequenter idem facit in adversis eos consolando. Et dividitur in duas partes, quia primo facit hoc per conformitatem ad ipsum, secundo per conformitatem ad ecclesiam Ierosolymorum, ibi: Vos enim. Circa primum facit talem rationem. Nullus debet desolari, sed magis consolari de conformitate ad suam magistrum, quia in hoc consilio eius perfectio. Luc. 6. f. Perfectus omnis erit si sit sicut magister eius. Ego vero qui sum magister & doctor vester sustinui multas tribulationes & sustineo, propter quod debetis in tribulationibus consolari, quia in hoc conformamini mihi. In hac autem ratione sic procedit, quia primo declarat minorem huius rationis per tribulationes quas sustinuit ad eos veniendo, secundo per has quas sustinuit cum eis manendo, ibi: Memores enim. Prima adhuc in duas, quia primo ponit suam declarationem secundo remouet multiplicem obiectionem, ibi: Exhortatio. Circa primum dicit.

1 Nam & ipsi scitis fra. intro, id est, modum introeundi.

2 Quae

2 Quia non inanis fuit, id est, levis & facilis, sed valde gravis. 3 Sed ante. graviora verbera. 4 Et contumelias. verba aspera. 5 Sicut scitis. quia hoc non fuit longe a civitate vestra, ideo subditur. 6 In Philip. quae est civitas Macedoniae, ut habetur Act. 16. c. ibi enim Paulus & Silas fuerunt graviter virgis casti & incarcerati habetur ibidem. 7 Fiduciam habuimus in domino. q. d. ex illis tribulationibus non fuimus territi, sed in domino confidentes venimus ad predicandum vobis. 8 Euan. & circa hoc fuimus valde solliciti. q. d. propter quod in tribulationibus debetis consolari tanquam nobis conformes effecti. 9 Exhor. hic consequenter remouet multiplicem obiectionem. Tunc enim aliquis dicit quod non esset consolabile Pauli dictis conformari, eo quod esset desertuosus in vita & doctrina, sicut dicebant apostoli de ipso, propter quod hoc remouet excludendo illa per se posse impingi in eius doctrina & vita dicens: Exhortatio nostra, circa fidem qualis erat haereticorum doctrina, sed de veritate m-

a *In dolo.* Etiam veritas est in dolo, quando non pro amore veritatis & utilitate auditorum predicatur, sed ut gloria vel aliud lucrum acquiratur.

b *Sed deo.* Placeamus. Aug. in lib. sent. Prof. Quod nisi ipse operetur in nobis, vitare nequimus. Quas enim vires nocedi habeat humana glorie amor non sentit, nisi qui ei bellum indixerit: quia si cuiquam facile est laudem non cupere, dum negatur, difficile est tamen ea non delectari cum offertur.

c *Neque.* Aug. In hoc agit pseudo Apostolos, qui se potius quam Dei doctrinam commendari volebat. Apostolus autem qui gloriam non ad presens, sed in futuro querebat se humilem faciebat, ut Dei predicatio exaltaretur.

d *In occasione.* Non dico in avaritiam, sed nec feci vel dixi, in quo esset occasio avaritiae. Inde est.

e *Deus testis.* quoniam cor: hoc enim non ita patet.

* Ambrosius. Deum dans testem: quia istud ex corde faciebat, non in hypocrisi, quia contentius pauca, ut forte plura offerrentur. Unde & ipsos convenit, scientes ac probantes quia nulli fuerat adulatus. Pseudo enim Apostoli formam avaritiae dari sibi optabant, ut ipsa occasione. dum veros Apostolos omnia illa vident accipere, possint ipsi sine invidia simpliciores homines depradari.

Testis est D. Aug. Ita ne vero quisquis es pravi cordis vel perversi si dicas, per Deum iuras: si dicis, testis est Deus. non iuras. Quid est testis est Deus, nisi per Deum? Quid autem est iurare nisi ius Deo reddere, quoniam per Deum iuras, ius salutem tuam reddere, quoniam per salutem tuam iuras, ius filijs tuis reddere, quoniam per filios tuos

tuos iuras? Quid autem debemus Deo, saluti nostrae, filijs nostris, nisi ius charitatis, veritatis, & non falsitatis? Maxime per Deum cum sit, ipsa est vera iuratio.

f. Possumus vobis. &c. In tantum gravat pseudo causam, ut se abnuere dicat, cum liceret illi subsidia requirere ad comprimendum illos quibus nec facultas erat, nec pudor poscendi. Apostolica autem potestatis debitum vocat onus, propter pseudo Apostolos, qui illud indubitate vsurpantes importune a plebibus exigebant.

Ambrosii.

1 enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque **2** fraude, avidia, hypocrisi. **3** Ita vere & pura intentione sicut probati & electi a deo, ad hoc ut crede. **4** *Quasi fidelibus.* **5** in dolo. sed sicut probati sumus a Deo ut crederetur nobis **6** euangelium, ita loquimur, non quasi hominibus placentes, **7** sed deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando **8** fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in **9** occasione avaritiae, Deus testis est: nec quarentes ab hominibus **10** gloriam, neque a vobis, neque ab alijs, cum possemus **11** vobis t oneri esse, ut Christi Apostoli. Sed facti sumus **12** parvuli in medio vestrum tanquam si nutrix foueat filios **13** suos: ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis **14** non solum Euangelium Dei, sed etiam animas nostras, **15** quoniam charissimi nobis facti estis. + Memores enim facti **16** estis labores nostri & fatigationis, nocte ac die **17** operantes, ne quem vestrum gravaremus, predicavimus **18** vobis Euangelium Dei. Vos testes estis & Deus, quam sancte **19** & iuste & sine querela vobis qui credidistis affuimus, **20** sicut scitis t qualiter unumquemque vestrum tanquam **21** pater filios suos deprecantes vos, & consolantes testificati

22 *Ex tractatu in* **23** *g. Tanquam. Si nutrix* **24** *foueat filios suos.* **25** * Augustinus. Ideo non mater, quia aliquando matres, vel delicatiores sunt, vel minus amantes filios suos quia nutriendos dederunt: illae autem quae fouent, non suos fouent sed alienos. Iste vero qui pepererat ipse, fouet, nulli nutrici quos pepererat committent dixerat enim. Quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Fouebat ergo & lactabat. **26** *h. Suos.* Augustinus: Quia alienos quandoque nutrit mulier pro mercede, non ex amore, proprio, verum ex dilectione. **27** *i. Memores enim facti estis.* fratres laboris nostri. * Chrysostomus. **28** Doctorem nihil oportet gravate facere, eorumque tendunt a salutem discipulorum. Nam si beatus Iacob noctu &

Ex tractatu in

Galat. 4.

191 dist. c. 1.

F

diu laborabat in omnium custodia: multo magis eum cui creditae sunt animae, & iam si sit opus laboriosum & vile omnia oportet facere, unum solum spectantem, nempe salutem discipulorum, & quae in Deo existit, gloria. Vide quidem certe. Et Paulus homo, praeco, Apostolus orbis terrae, tali suscepto honore, operabatur manibus, ne gravaret discipulos.

g. a Voca-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Neque de immunditia. sicut erat doctrina Epicureorum, quae tunc vigeat, ut habetur Act. 17.
- 2 Neque in dolo. sicut docebant falsi Christiani, quia aliquando docebant vera de fide Catholica, ut deprehenderentur Catholici, sicut de Torquato legitur in legenda Sancti Tiburtij.
- 3 Sed sicut probati sumus a. id est, approbati ab ipso.
- 4 Ut crederetur nobis. tanquam fidelibus in ministris.
- 5 Euangelium. id est, praedicatio Euangelij.
- 6 Ita loquimur. fideliter praedicando. quarentes Dei beneplacitum, & non hominum.
- 7 Sicut scitis. Ex visu & auditu.
- 8 Neque in occasione avaritiae. predicando propter questum, nec propter vanam glorie fastum, sicut praedicabant pseudo Apostoli.
- 9 Cum possemus vobis oneri esse. Accipiendo sumptum a vobis & etiam honorem.
- 10 Ut Christi Apostoli. veri, quibus talia debentur.
- 11 Sed facti sumus parvuli. &c. Inter vos humiliter conuersando, & non solum humiliter, sed etiam charitatiue ac dulciter.
- 12 Tanquam si nutrix foueat filios suos. Lacte & nutrimento corporali.
- 13 Ita desiderantes vos. & non vestra.
- 14 Cupide. i. intense desiderantes vestram salutem.
- 15 Volebamus tradere. &c. Euangelium Dei. quod est spirituale nutrimentum.

- 16 Sed etiam animas nostras. id est, vitas nostras parati fuimus pro salute vestra exponere.
- 17 Quoniam charissimi fratres. &c. Maiorem enim charitatem nemo habet, quam ut animam suam proponit pro amicis suis.
- 18 Memores enim. Postquam Apostolus ostendit se passum tribulationes ad Thessalonicenses veniendo, hoc idem ostendit cum eis manendo dicens: Memores enim facti estis fratres. quod non est diu quod vidistis, & sic non estis obliti.
- 19 Laboris nostri. in corde.
- 20 Et fatigationis &c. Propter excessum laboris.
- 21 Nocte ac die operantes. manualiter: horis exceptis quibus intendebat praedicationi vel orationi, ut ipse & sui viverent de proprio labore.
- 22 Ne quem vestrum gravaremus. Accipiendo sumptus a vobis.
- 23 Predicavimus vobis Euangelium. &c. Gratis, cum tamen sumptus de iure possumus accipere.
- 24 Vos testes estis. Quantum ad exteriora.
- 25 Et Deus. Quantum ad interiora.
- 26 Quam sancte. erga Deum.
- 27 Et iuste. Erga proximum, ita quod nullus poterat conqueri de nobis.
- 28 Qualiter unumquemque vestrum sicut pater. &c. id est pater non affectu inducentes.
- 29 Vos. ad bonum.
- 30 Et consolantes. si quis vestrum fuerat desolatus propter peccata commissa, vel alia de causa.
- 31 Testificati. sumus. id est sub testimonio sanctorum vos adiuravimus.

Ioan. 15. b

a Vocavit, vocatione quæ est secundum propositum.
b Ideo, Quia vos vocavit gratias agimus. Vocavit dico, quia hoc inde apparet, quia vos cito & firmiter recepistis.
c Auditus Dei. Qd̄ audivimus à deo, vel in quo audit Deus.
d Sicut est verbum Dei. Tanta enim devotione receperunt verbum, ut probarent se intellexisse Dei esse doctrinam.

Ambrosii.

e Vos enim imitatores. &c. Multa dixit contra pseudo. Iam nō pro sua vel Apostolorum tribulatione moveantur.

f Et impleant, Haimo: Quadraginta annos post passionē dedit Deus Iudæis ad penitentiam. His transactis cum nollē credere, completa sunt peccata eorum: unde Dominus: *Implete mentem vestram* vestrorum, Quādo hæc dixit Apostolis, stabat Ierusalē, necdum erant completa peccata: sed completa sunt veniētibz Romanis, unde subdit: *Peruenit ira* &c. Ira est aduentus Romanorum, quæ ira durat eis captivis vsque ad finem seculi. Vel peruenit quæ durabit in finē, quia hæc temporaliter pena præuenit, sequetur æterna.

Mat. 23. d

† obstitunt nobis, ne loquamur Gentibz.

† orati vobis ad tempus hoc.

† qua propter

g Peruenit Ideo semper implent peccata, quia ira Dei peruenit ut exacercentur. Vel, **h** *Vsque in finem*. Quia in fine sæculi conuertentur Iudæi.

i *ore, à spectu, nō corde, abundantius & festinavius* faciē vestrā **k** *videre cū multo desiderio, t̄ quoniā volumus venire ad vos,* **l** *ego quē Paulus & semel & iterū, sed impediuit nos sathanas.*

m *vsque in finem*. Nos autē fratres desolati à vobis ad tempus **n** *ore, à spectu, nō corde, abundantius & festinavius* faciē vestrā **o** *videre cū multo desiderio, t̄ quoniā volumus venire ad vos,* **p** *ego quē Paulus & semel & iterū, sed impediuit nos sathanas.*

q *Anteliquis*. Quando enim patres eorum dixerunt, *Sanguis eius super nos & filios nostros*. Tunc peruenit ira Dei super illos, & durabit vsque ad finem, quando prædicante Helya

Matth. 27.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Ut ambularetis*. &c. De virtute in virtutem procedendo.
- 2 *Qui vocavit vos in se* id est, ut essetis de regno per gratiā in præsentī, & gloriā suam futuro. & quia fecerunt sic Thessalonicenses, ideo gratias agens Deo, subdit.
- 3 *Ideo & nos gratias*. In omnibus horis ad hoc aptis.
- 4 *Quoniam cum accepissetis à nobis*. Per prædicationem nostram.
- 5 *Verbum audi. Dei*. id est, verbum Euangelicū nobis diuinitus reuelatum.
- 6 *Accepistis illud non ut verbum hominum*. sicut est doctrina Physica.
- 7 *Sed sicut est verbum Dei*. i. sic recepistis deuote, sicut recipi debet verbum habitum ex diuina reuelatione.
- 8 *Qui operatur in vobis, docendo int̄*. Homines enim solum inueniunt auditum exterius. ideo dicit Christus Apostolis Io. 15. a. *Sine me nihil potestis facere.*
- 9 *Vos enim fratres*. Postquā Apostolus consolatus est Thessalonicenses per conformitatem ad seipsum, hoc idem facit per conformitatem ad Ecclesiam Ierosolymitarum. In Ierusalem enim primo incepit ecclesia, prout distinguitur contra synagogam, ut patet Act. 1. & inde primo deriuata est ad alia Iudæa loca, & illæ Ecclesiæ constanter sustinuerunt persecutiones à Iudæis qui Christum occiderunt & prophetas; & in hoc Ecclesia Thessalonicensium erat eis conformis. quæ persecutiones sustinuerunt à ciuibz suis: quod debebat sibi esse consolationis materia propter conformitatem ad Ecclesiam primitiuam: & hoc est quod dicit: *Vos enim imitatores facti estis*, &c. Et patet in litera vsque ibi.

recipient gratiam.
 * Sedulius. Sive quia prædico quæ pœna capti sunt, sive quia ablati non credentibus est intellectus: sive hic prophætiz vindictam crucis, quasi prius facta esset.

1 *Ore aspectu*. &c. Os & aspectus ceñant, quia alloqui non possum, sed cor & sollicitudo non qui scit.

2 *Non loquimur ves*. **3** *Qui in hoc fecit Deus*. **4** *Quasi à sapientibus esset*. **5** *Quod dicitur*. **6** *Ut essetis de regno quoz hic regeret, & portet in gloria coronaret.*

7 *Et quid in vobis operatur*. **8** *In inuentione ipsius Christi*. **9** *In hoc imitatores*. **10** *Qui in Iudæa*. **11** *Iudæi*.

12 *Ad eo aspectu fuerunt*. Quam asperos uos sustinere debetis. **13** *Apostolos Christi*. **14** *In quo p̄uant te placere Deo: quod non est.*

15 *Saluti omnium*. **16** *Ut exacercentur*. **17** *Opprimens*. **18** *Antequam sciremus constantiam*. **19** *Propter inuicem instructionem scilicet compatiendo vobis*. **20** *In quo mala nobis hieunt*.

21 *Remoti*. **22** *Sermones*. **23** *Præsentia corporis*. **24** *Dilectionis effectus*. **25** *Quam si nihil pateremini*. **26** *Ideo stare*. **27** *Qui plus alijs curat*. **28** *Ideo magis cauet*. **29** *Qui saluti aduersatur*.

30 *Alas magno*. **31** *Exhortandi vos*. **32** *Festinauimus*. **33** *Omnis*. **34** *Qui saluti aduersatur*.

35 *Antequam sciremus constantiam*. **36** *Propter inuicem instructionem scilicet compatiendo vobis*. **37** *In quo mala nobis hieunt*.

38 *Remoti*. **39** *Sermones*. **40** *Præsentia corporis*. **41** *Dilectionis effectus*. **42** *Quam si nihil pateremini*. **43** *Ideo stare*. **44** *Qui plus alijs curat*. **45** *Ideo magis cauet*. **46** *Qui saluti aduersatur*.

47 *Alas magno*. **48** *Exhortandi vos*. **49** *Festinauimus*. **50** *Omnis*. **51** *Qui saluti aduersatur*.

10 *Prohibentes nos Gentibus loqui*. id est Euangelium Christi

11 *Salua fiant*. scilicet Gentes.

12 *Ut impleant*. id est augeant.

13 *Peccata sua semper*. scilicet Iudæi in sua perfidia obstitit Deo permittente, & diabolo procurante?

14 *Peruenit enim ira Dei*. &c. Quia subtrahit iuste gratias suam ab eis.

15 *Vsque in finem*. i. vsque versus finem mūdi. Tunc n. for ad fidem conuertendi, sicut dictum est supra frequenter. Potest etiam aliter exponi: *Vsque in finem*. id est, æternitate quantum ad illos qui in sua perfidia moriuntur.

16 *Nos autem fratres*. Postquam Apostolus consolatus e Thessalonicenses scripto, hic consolatur eos nuncio. & primo scribit mittendi rationem, secūdo ipsam missionem. principio seq. capit. Ratio autem consistit in hoc, quia desiderat ite Thessalonicam, & ecclesiam personaliter consolari sed habuit impedimentum: propter quod ad hoc mittit nuncium. Dicit igitur: *Nos autem fratres desolati à vobis tempus ore*. id est, desolati, propter quod vobiscum non erimus.

17 *Aspectu non corde*. Id est, licet possemus vobis loqui, non vos videre, tamen habebamus vos in corde. ideo subdit:

18 *Abundantius festinauimus*. id est, disposuimus festinam venire ad vos ad vestram consolationem.

19 *Ego quidem Paulus*. cum socijs meis.

20 *Sed impediuit* &c. tacet autem modum impediendi, similiter glo. nec ego volo in hoc diuinare. Et consequenter subdit rationem quare desiderabat videre eos & consolari in Domino quæ est augmentatio sui meriti & prædicans.

21 *Qui saluti aduersatur*.

22 *Sermones*.

23 *Præsentia corporis*.

24 *Dilectionis effectus*.

25 *Quam si nihil pateremini*.

26 *Ideo stare*.

27 *Qui plus alijs curat*.

28 *Ideo magis cauet*.

29 *Qui saluti aduersatur*.

30 *Alas magno*.

31 *Exhortandi vos*.

32 *Festinauimus*.

33 *Omnis*.

34 *Qui saluti aduersatur*.

35 *Antequam sciremus constantiam*.

36 *Propter inuicem instructionem scilicet compatiendo vobis*.

37 *In quo mala nobis hieunt*.

38 *Remoti*.

39 *Sermones*.

40 *Præsentia corporis*.

41 *Dilectionis effectus*.

42 *Quam si nihil pateremini*.

43 *Ideo stare*.

44 *Qui plus alijs curat*.

45 *Ideo magis cauet*.

46 *Qui saluti aduersatur*.

47 *Alas magno*.

48 *Exhortandi vos*.

49 *Festinauimus*.

50 *Omnis*.

51 *Qui saluti aduersatur*.

52 *Antequam sciremus constantiam*.

53 *Propter inuicem instructionem scilicet compatiendo vobis*.

54 *In quo mala nobis hieunt*.

55 *Remoti*.

56 *Sermones*.

57 *Præsentia corporis*.

58 *Dilectionis effectus*.

59 *Quam si nihil pateremini*.

60 *Ideo stare*.

61 *Qui plus alijs curat*.

62 *Ideo magis cauet*.

63 *Qui saluti aduersatur*.

64 *Alas magno*.

65 *Exhortandi vos*.

66 *Festinauimus*.

67 *Omnis*.

68 *Qui saluti aduersatur*.

69 *Antequam sciremus constantiam*.

70 *Propter inuicem instructionem scilicet compatiendo vobis*.

71 *In quo mala nobis hieunt*.

72 *Remoti*.

73 *Sermones*.

74 *Præsentia corporis*.

75 *Dilectionis effectus*.

76 *Quam si nihil pateremini*.

77 *Ideo stare*.

78 *Qui plus alijs curat*.

79 *Ideo magis cauet*.

80 *Qui saluti aduersatur*.

81 *Alas magno*.

82 *Exhortandi vos*.

83 *Festinauimus*.

84 *Omnis*.

85 *Qui saluti aduersatur*.

86 *Antequam sciremus constantiam*.

87 *Propter inuicem instructionem scilicet compatiendo vobis*.

88 *In quo mala nobis hieunt*.

89 *Remoti*.

90 *Sermones*.

91 *Præsentia corporis*.

92 *Dilectionis effectus*.

93 *Quam si nihil pateremini*.

94 *Ideo stare*.

95 *Qui plus alijs curat*.

96 *Ideo magis cauet*.

97 *Qui saluti aduersatur*.

98 *Alas magno*.

99 *Exhortandi vos*.

100 *Festinauimus*.

101 *Omnis*.

102 *Qui saluti aduersatur*.

103 *Antequam sciremus constantiam*.

104 *Propter inuicem instructionem scilicet compatiendo vobis*.

105 *In quo mala nobis hieunt*.

106 *Remoti*.

107 *Sermones*.

108 *Præsentia corporis*.

109 *Dilectionis effectus*.

110 *Quam si nihil pateremini*.

111 *Ideo stare*.

112 *Qui plus alijs curat*.

113 *Ideo magis cauet*.

114 *Qui saluti aduersatur*.

115 *Alas magno*.

116 *Exhortandi vos*.

117 *Festinauimus*.

118 *Omnis*.

119 *Qui saluti aduersatur*.

120 *Antequam sciremus constantiam*.

121 *Propter inuicem instructionem scilicet compatiendo vobis*.

122 *In quo mala nobis hieunt*.

123 *Remoti*.

124 *Sermones*.

125 *Præsentia corporis*.

126 *Dilectionis effectus*.

127 *Quam si nihil pateremini*.

128 *Ideo stare*.

129 *Qui plus alijs curat*.

130 *Ideo magis cauet*.

131 *Qui saluti aduersatur*.

132 *Alas magno*.

133 *Exhortandi vos*.

134 *Festinauimus*.

135 *Omnis*.

136 *Qui saluti aduersatur*.

137 *Antequam sciremus constantiam*.

138 *Propter inuicem instructionem scilicet compatiendo vobis*.

139 *In quo mala nobis hieunt*.

140 *Remoti*.

141 *Sermones*.

142 *Præsentia corporis*.

143 *Dilectionis effectus*.

144 *Quam si nihil pateremini*.

145 *Ideo stare*.

146 *Qui plus alijs curat*.

147 *Ideo magis cauet*.

148 *Qui saluti aduersatur*.

149 *Alas magno*.

150 *Exhortandi vos*.

151 *Festinauimus*.

152 *Omnis*.

153 *Qui saluti aduersatur*.

154 *Antequam sciremus constantiam*.

155 *Propter inuicem instructionem scilicet compatiendo vobis*.

156 *In quo mala nobis hieunt*.

157 *Remoti*.

gloriationis. Quanti est hoc ardoris? Nunquam pater & mater si simul essent cōgressi, & suum miscuissent desiderium, potuissent ostendere suum desiderium ex æquo respondens Paulo. Magis inquit, exulto propter vos quam propter coronam. Cogit enim quantum sit integram adesse ecclesiam quæ a Paulo fuit plantata, & egit radices.

Quæ est enim nostra spes aut gaudium aut corona? Nonne vos ante dominum nostrum Iesum Christum estis in aduentu eius? Vos enim estis gloria nostra & gaudium.

Aut co. glo. Si modo do gloria, quid apud verum iudicem? Nonne vos &c. Ambrosius: Manifestum est enim, quia perfectio discipulorum gaudium & corona est magistrorum. Hi enim sunt qui labores fructuum suorum educturi sunt. Fructus enim magistri est obedientia discipuli, cuius bona conuersatio dat coronam magistro.

NICOLAUS DE LYRA.
 1 *Quæ est enim nostra spes.* in presenti de augmento meriti & premij.
 2 *Aut gaudium.* spirituale.
 3 *Aut corona gloriæ.* id est, ratio consequendi premium aureolæ,

reolæ, quæ de floribus dicitur.
 4 *Non vos.* quasi dicat sic, quia conuertat eos ad fidem. ideo sequitur.
 5 *Vos enim estis gloria &c.* scilicet materialiter habebat enim materiam gloriandi in domino, & gaudendi de eorum conuersione & bona conuersione.

CAP. III.
Propter quod non &c.
 b *Et misimus Timotheum.* * Oecumenius. Huiusmodi est istius sancti ratio docendi ut cum per afflictiones, ac vim quæ sequitur, non possit ad aliquos discipulorum proficisci, alios mittit & per ipsos medios conuenit illos, & cum eis conuersatur. Hoc ad Philippenses fecit, hoc ad Corinthios, misit eodem Timotheo, & per ipsum medium cum eis conuersatur eosque alloquitur.
 c *Ad con.* propter hoc ipse uenit desiderauerat.
 d *Ne forte.* * August. Deus tētat ut doceat, Diabolus tētat ut decipiat. Cui tamen nisi ille qui tentatur dedit locum inanis & irridendus repellitur.
 e *Ideo consolati sumus fratres in uobis, in omni necessitate & tribulatione nostra per fidem uestram.* quia hæc annunciauit non pro eius presentia.
 f *Quo-*

CAP. III.
Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, & misimus Timotheum fratrem nostrum & ministrum Dei in euangelium Christi, ad confirmandos uos, & exhortandos pro fide uestra, ut nemo moueatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus. Nam & cum essemus apud uos, prædicebamus uobis passuros nos tribulationes, sicut & factum est & scitis. propterea & ego amplius non sustinens, nisi ad cognoscendam fidem uestram, ne forte tentaueit uos is qui tētat, et inanis fiat labor uester. Nunc autē ueniente Timotheo ad nos a uobis, & annunciante nobis fidem & charitatem uestram, & quia memoriam nostri habetis bonam, semper desiderantes nos uidere, sicut nos quoque uos: ideo consolati sumus fratres in uobis, in omni necessitate & tribulatione uestra per fidem uestram: quoniam nunc uiuimus,

f *Quoniam nunc uiuimus, si uos statis in domino.* * Anselmus. † serentes.
 2 O quam mollia uiscera gestabat Apostolus, quando circa filios suos tanto astu amoris inhiabat, ut diceret, *nunc uiuimus, si uos statis in domino.*
 3 Metuebat nimis, ne eius discipuli in prædicatore suo torpescerent, fidem in eo despicerent, contra quam inuincētes passionum contumeliæ pæualerent. Et ideo nimis dolebat in tormentis, sed magis filijs de tormentorum suorum tēratione metuebat: paruipendebat in se plagas corporis, dum formidaret in filijs plagas cordis. Ipse patiendo suscipiebat uulnera tormentorum, sed filios consolando curabat uulnera cordium. Peperit ergo cuius charitatis sunt filiorum salutem inter sua detrimenta requirere, inter dolores proprios alijumisse, & stantem mentis in primis eua
 ex sua

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. III.
Propter quod. Pe sita tōne mittendi nunciū, hic consequenter eū mittit. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur hæc missio, secundo Pauli deprecatio, ibi: *Ipse autem Deus.* Prima adhuc in duas, quia primo ponitur utilitas missionis, secundo reuersionis, ibi: *Nunc autem.* Circa primum continuando se præcedentibus, dicit. 1 *Pro. quod.* i. quia gloria uestra estis & gaudium. 2 *Non su. am.* i. non expectantes ultra scire certius statim uestrum. 3 *Pla. no.* i. mihi & Siluano. 4 *Remanere. Ath. so.* i. sine Timotheo, qui est tertius in salutatione positus, ut dicit hic glo. Sed quia non est cōsuetum, quod nuncius epistolæ ponatur in eius salutatione, cum vadit personaliter ad salutatores: ideo uidetur alijs, quod iste Timotheus qui dicitur hic missus, cum subditur. 5 *Et misimus Ti.* est alius a prædicto, quia plures erant eiusdem nominis. 6 *Fratri. n.* religione Christiana. 7 *Mini. strū Dei in uan. Chri.* i. in prædicatione euangelij. 8 *Ad confirmandos uos,* in omni bono. 9 *Exhort. pro fide ue. stabilēda.* 10 *Ut nemo no. &c.* quæ nobis & uobis superuenerūt a fidei aduer-

aduersarijs. 11 *Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus.* i. dispositi a Christo: dicente Ioan. 17. a. *Venit hora, & omnis qui inter ficit uos, arbitretur obsequium se prestare Deo.* & subdit quare debebat hoc scire, di. 12 *Nam &c.* Et patet. 13 *Sicut & su. est.* in uobis. 14 *Et sciti.* etiam de uobis. 15 *Propterea &c. non sus.* aliquam dilationem. 16 *M. si ad cog. &c.* per certum nunciū & fidelem. 17 *Ne forte ten. &c.* i. diabolus, qui semp nititur per tentationes suas bonos tubuere: 18 *Et inanis fiat la. no.* si uos subuerterit, quod absit. 19 *Nunc autem.* Hic consequenter ponitur utilitas reuersionis, cum dicitur. *Nunc autem ueniente Timotheo.* &c. expleto suo ministerio. 20 *Et annunciante &c.* stabilem. 21 *Et char. accensam* ad proficiendum in melius. 22 *Et quia memoriam &c.* orando pro nobis. 23 *Semper deside. &c.* eo quod ista, supple, speramus audire in reditu eius. 24 *Ideo consolati su.* iam in spe. 25 *In uo.* id est, pro bono quod speramus audire de uobis. 26 *In omni &c.* ita quod omnis tribulatio & angustia in nobis superueniens diminuitur propter bonum fidei uestræ quod speramus audire. 27 *Quoniam nunc uiuimus.* i. quasi de morte ad uitam suscitati sumus.
 Tom. 6. x 2

Ex sua deiectione custodire. Qui securus erat de mercede sua, & si discipuli eaderet, & tamen velut si in casu illorum mercedē laboris sui perderet, in statu ipsorum dixit se vivere, id est, vite præmii habere. Nolebat enim vivere illis cadentibus, sed illis stantibus in domino, ut fructus eius esset illis integer, & merces eius apud Deum plena gaudiorum.

Quam enim gratiarum, &c. Nihil est enim tam dignū, quod sufficere possit ad compensationem acquirentis salutis Gentium.

Quam enim gratiarum actionem. Theodoretus. Vincit tandem quæ à lingua decantatur, lætitiæ magnitudo. Non possumus enim laudem afferre, quæ lætitiæ nobis à vobis allata respondeat. Deum diu noctuque oramus, ut Dominus nobis præstet ut vos

rursus

^a Resti firmi. ^b In fide don. In. ^c Consolari sumus. nam adee quod non dignas grates agere possumus: & hoc est.

Sivos statis in domino. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis in omni gaudio quo gaudemus propter vos ante dominum Deum nostrum, nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram & compleamur ea quæ desunt fidei vestræ. Ipse autem Deus & pater noster & dominus Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos. Vos autem dominus multiplicet & abundare faciat charitatem vestram in invicem, & in omnes, quemadmodum & nos in vobis ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante Deum & patrem nostrum, in adventu domini nostri Iesu Christi, cum omnibus sanctis eius: Amen.

rursus videamus & confirmemus, & quæ vobis convenit doctrinam afferamus. Hoc enim dicit: *Et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ*, id est, ut impleamus ea quæ deficient.

* Sedulius. Triplicem causam (ait) lætitiæ nobis vestra conuersatio præstat: quia & vos profecistis & dominus per vos benedicitur, & alijs præbetis exemplum. Illis autem non ipsa fides deerat, sed confortatio, ut in fide permanerent vsque in finem.

b Sine querela. ne vos de malis conqueramini, vel ita innocentes, ne quis de vobis possit conqueri, & vobis

etiam. ^c *In sanctitate*. id est, virtutum consummationem, per hoc existentes ante Deum, non ad aspectus hominum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Si vos statis in domino, immobiles & firmi, nec sufficeremus ad reddendum gratias Deo de tanto bono, ideo subditur.
- 2 Quam enim gratiarum actionem &c. & pater litera vsque ibi.
- 3 Et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ. Licet haberent notitiam fidei quantum ad ea quæ sunt ad salutem necessaria, tamen ad magnum eorum profectum cederet, si Apostolus venire possit ad magis explicandum aliqua, quæ non potuit eis ad plenum dicere, quædo fuit præsens cum eis: quia fuit compulsus exire propter commotionem civitatis, ut habetur Act. 17.
- 4 Ipse autem. Hic consequenter ponitur Apostoli deprecatio pro Thessalonicensibus, ut Deus sua gratia suppleat quod ipse facere non poterat. ideo dicit: *Ipse autem Deus*. omnium per creationem.
- 5 Et pater noster. scilicet fidelium specialiter per gratiæ adoptionem.

- 6 Et dominus noster Iesus Christus. qui est mediator Dei & hominum.
- 7 Dirigat viam nostram ad vos. remouendo impedimenta à sathana procurata.
- 8 Vos autem &c. mul. numero & merito.
- 9 Et abundare faciat charitatem. qua crescente crescunt alie virtutes infusa.
- 10 In invicem. charitatiue mutuo subueniendo.
- 11 Et nos in vobis. abundamus charitate.
- 12 Ad confirmanda corda vestra. in moribus & in fide, ut sitis.
- 13 Sine querela. id est, sine reprehensione aliqua.
- 14 In sanctitate ante Deum. id est, in sanctitate vera, & non simulata quæ est coram hominibus tantum.
- 15 In adventu domini nostri Iesu Christi. in adventu eius ad finale iudicium sitis de numero & consortio sanctorum. & subditur.
- 16 Amen. ad confirmationem præcedentium.

CAP. III.

DE cetero. Hætenus patientiam perfectis in sua vel in illorum tribulatione suavit, nunc minoribus de munditia suadet, exhortans eos ad continentiam.

^b Rogamus. Haimo. Consuetudo est Apostoli, ut verba duplicet

† Quod suscepit.

Consuetudo Apostoli.

CAP. III.

^a Quia abundamus in vobis charitate. ^b Ut scilicet ambuletis, ita ut etiam abundetis magis: & crescatis.

† E cetero ergo fratres rogamus vos & obsecramus in domino Iesu, ut quemadmodum accepistis à nobis

res, sicut accessu carnalis ætatis, & corpus crescit & studium. *Quemad.* Audiendo & intelligendo à nobis. i. a me & Silvano.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

DE cetero. Hic incipit tertia pars principalis, in qua reddit Thessalon. dociles eos informando, & de defectibus corrigendo. Licet enim communitas eorum esset sancta, tamen ibi erant aliqui de fratribus corrigendi & specialiter de quatuor. Et secundum hoc præsens cap. in quatuor partes

res diuiditur, quæ patebunt prosequendo. Circa primum sciendum, quod Gentiles reputabant fornicationem simplicem esse licitam, & ideo propter consuetudinem pristinam aliqui de gentilitate conuersi, erant adhuc fornicarij. propter quod Apostolus corrigit hoc vitium ad virtutem oppositam inducendo, di.

- 2 Obsecramus. id est, per rem sacram adiuramus, quod debet plus vos mouere, quam simplex deprecatio nostra.
- 3 Ut quemadmodum. verbo & exemplo.

Quomo

A *Quomodo vos oporteat ambulare. &c. sic & ambuletis. recte conuersando. Et rogamus.*
b *Et placere Deo. Ille. n. placet Deo, qui fidē rectam quam hēt executione virtutū & pfecta operationis decorat. Vel,*
c *sic & ambuletis. Et est ordo. Roma. subaudi vt ambuletis.*
d *Vt abundetis magis. hoc non mutatur.*
e *Scitis enim quæ præcepta. Hieronymus. Sanctificatio ab omni incontinentia reuocat Christianum, cui incontinenti non expedit sanctum Christi Corpus attingere, maxime cum Moyses Iudeos sanctificare volens, populum totum ab omni femina se continere præcipit, vt Dei potiri presentia mereantur.*
f *Vt sciat &c. Haimo. Ita ab illicitis abstinere, vt nec licitis abutamini: Sed quisque.*
g *Augustinus. Templū Dei sanctum est quod estis vos. Nemo se fallat: quisquis templum Dei corruperit, corrumpet illū Deus. Dicta sententia est, tenetis reus. Quid dicturus es in orationibus tuis quando rogabis Deū quem offendis in templo suo, quem pellis de templo suo? Quo mundabis rursus in te domū Dei? Quo reduces eū ad te? Quo nisi dicendo ex vero corde tuo & verbis & factis: Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Quis enim accusabit immoderate vtentem. te tuo cibo, tuo potu, tua coniuge? nemo accusabit hominum. Sed tñ qua Deus arguit exigemus de te integritatē repli sui & incorruptionē habitationis suæ, dedit tibi remediū: tanquam dicens, si excedendo modū offendis me, & ego tenebo te reū*
 vbi

vbi nullus hominum te accusat, dimitte homini quod in te peccauit, vt dimittam tibi quod peccas in me. Tenete istud fortiter fratres. Qui enim & huiusmodi antidotum renuntiabit, nulla illi spes salutis omnino remanebit.
g *Vas suum. id est, vxorem possideat dominando.*

a *In his sine quibus non est satis. Viuere, vitæ cursum dirigere.*
b *In his quæ consilio perfectionis adduntur.*
a *Perseuerando in bono ut abunde.*
b *Ideo moneo ambulare & placere: scitis enim. Id est, quam honesta, quam utilia.*
a *Omnibus ostensa.*
b *Auctor ipse commendat ea.*
c *Vera bona.*
d *Qua uult quod uobis prodest, non nisi.*
a *Vt uos sanctificetis bene operando.*
b *Quati longe remoti.*
c *Qui est Christus.*
a *Carnali & spirituali.*
b *Corpus uas animæ.*
c *Coercendo.*
a *Virtutum.*
b *Ne inhonoretur turpitudine aliqua.*
c *Vt nec saltem sit desiderium, quod est passio & lætio animæ.*
a *Quibus similes esse non debetis.*
b *Ideo etiam hæc præcepta dedi.*
c *Violentia.*
a *Dolo.*
b *Priuate uxore uel quolibet.*
a *Fornicatione, adulterio, desiderio uel fraude.*
a *Testimonio scripturarum probauimus.*
b *Ideo etiam ab his abstinendum.*
a *Vt inmunditiæ seruiamus.*
a *Vt sancte uiuamus*
b *Et quia Deus uocauit non in inmunditiā. Quæ prædiximus.*
a *Cuius præcepta sunt.*
a *Contra cuius auctoritatem non est tutum agi.*
b *De his fuit opus, ut scriberem uobis.*
a *Non est necesse scribere, quia scitis ipsi.*

h *In sanctificatione. abstinendo in festis.*
i *Honore. non turpiter utendo.*
k *Itaque qui hæc spernit. Ambrosius. Vt fortius astringat ad ea quæ docet Dei interponit personā dicēs, non hominem spernit, qui præterit præcepta, sed Deum. Quæ ideo. Ideo dicit spiritū sanctū nobis dedisse, vt sancti uiuamus, quia in corpore subdito peccatis non habitat spiritus sanctus.*
l *Qui etiam dedit &c. Ad hæc peragenda dedit uobis spiritum, ne ergo tantum adiutorem spernatis, qui in corpore subdito peccatis non habitat. Vel uobis apostolis, vt maior esset auctoritas prædicandi, & arguendi.*
m *De charitate autem fraternā. * Augustinus. Tanquam sit certissimum iudiciū quod a Deo didiceritis, si id quod didiceritis, feceritis. qui autem nouit quid fieri debeat, & non facit nondum a Deo didicit secundum gratiam, sed secundū legem, non secundum spiritum, sed secundum literam.*
* Theodoretus. Fraternalē charitatem hic uocauit liberalem pecuniæ erogationem, de qua dicit eos non habere opus exhortatione, a diuina etiam gratia eis concessum esse, vt in ea se recte gererent.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Quomodo vos oporteat ambulare. in via morum.*
- 2 *Et placere Deo. caste & munde uiuendo.*
- 3 *Sic & ambuletis. in his semper proficiendo.*
- 4 *Scitis enim. id est, scire debetis.*
- 5 *Quæ præcepta. id est, de mandato ipsius cui simpliciter est obediendum.*
- 6 *Hæc est enim uoluntas Dei. cuius mandato expresso.*
- 7 *Sanctificatio. i. emundatio à carnalibus peccatis.*
- 8 *Vt abstineatis à fornicatione. tanquam à Deo prohibita: ad eam enim sequitur incertitudo prolis ex vago concubitu: quæ est directe contra bonum humanæ naturæ. pater enim debet filijs nutrimentum & documentum, aliter non bene possunt stare. nullus autem sollicitus est de talibus circa prolem sibi incertam.*
- 9 *Vt sciat unusquisque. id est corpus proprium. quod uas dicitur, eo quod ipso formato per naturam, anima à Deo infunditur per creationem.*
- 10 *Possidere. permanenter.*
- 11 *In sanctificatione. Corpus enim in fornicationem debitum dehonoreatur quia bestiale efficitur, P sal. 43. d. Homo cum in honore esset: non intellexit, &c.*
- 12 *Non in passione. id est, non sequendo passionem concupiscentiæ uenerorum, quæ est nimis uehemens.*
- 13 *Sicut &c. supple sequuntur eam, credentes fornicationem simplicem esse licitam.*
- 14 *Et ne quis. Hic incipit pars secunda, in qua corrigit cupiditatis*

a Rogamus F

- 15 *Neque circunueniat. ipsum decipiendo vel illaqueando debitis per usuras vel per mercationes malas & consimilia.*
- 16 *Quoniam. grauius puniendo.*
- 17 *Sicut prædiximus. apud uos existentes.*
- 18 *Et testificati sumus. id est, per testimonium scripturarum ostendimus.*
- 19 *Non enim, &c. id est, vt seruiamus inmunditiæ peccati cuiuscunque.*
- 20 *Sed in sanctificationem. id est, vt uiuamus sancte.*
- 21 *Itaque qui hæc. quæ prædixi.*
- 22 *Non hominem spernit. tantum.*
- 23 *Sed Deum. cuius sunt mandata.*
- 24 *Qui etiam dedit spiritum &c. id est, adiutorium impletionis mandatorum suorum.*
- 25 *De charitate autem fraternitatis. Hic ponit excusationem suam scribendi, scilicet Thessalonicensibus de operibus pietatis, dicens: De charitate autem fraternitatis. id est de operibus pietatis ad pauperes fideles.*
- 26 *Non necesse habemus scribere &c. Quia Thessalonicenses diligenter exercebant talia. Nec istud obuiat ei quod prædictum est de correctione pietatis, quia frequenter inueniuntur aliqui excentes usuras & mercationes malas, qui tamen erga pauperes faciunt opera pietatis.*

A Rogamus autem vos fratres &c. Non est p̄dictis legibus contraria exhortatio. Etenim accidebat, ut alij quidē liberaliter suppeditarent egentibus, alij vero pp̄ eorum magnificentiā, operari negligenter. Iure ergo & illos laudauit, & his dedit vtile cōsiliū, Apposite autē appellauit operationē, magnificentiā seu liberalitatem.

Qui enim poterant alij, licet non laborarēt, propter eorū qui erant eiusdem fidei fraternam charitatē, nec tamē sine labore viuere in animā inducant, sed manibus sibi victum parantes, industriam ac diligentiam tanquam liberalitatem quandam ac magnificentiam afferre bant.

† Vtrum de leuda mors.

b Operam detis. Q. difficile est dimittere cōsuetudinem, sed cogite vos.

c Et operemini manibus. Opus agendum est, non ociandum: quia & honestum est, & quasi lux ad infideles: & non desiderabitur rem alterius, nedum rogetis, vel tollatis.

d Nolumus autem. Post exhortationem de continentia, & post correctionem à curiositate, mortuos resurrecturos cōfirmat, & per Christi resurrectionem, & sua autoritate.

Lib. de patientia.

* Tertullianus. Ne illa quidem impatientiæ species excusatur in amissione nostrorū, vbi aliqua doloris patrocinator adfertio. Et merito. Credentes. n. resurrectionē Christi, & nostrā quoque credimus, pp̄ quos ille obiit & resurrexit.

Homil. 9. de Pascha.

* Euseb. Emiss. Dignum enim esse iudicauit dominus, ut germani corporis animeque substantia cum Christo simul regnent in cælis, qui Christo seruiuerunt in terris.

* Theodoretus. Non prohibet omnino dolorem, sed expellit immoderationem, eosq; resurrectionis spe consolatur. Qui enim eam non habent, possunt suū immoderatū dolorem defendere. Ea de cā nō dixit, de mortuis, sed, de his qui dormierunt, vel per ipsum nomen cōsolationē procurans. Deinde à Ch̄i doctrina quā susceperant, probat resurrectionem.

Sermo de Moralitate.

* Cyprianus. Nobis reuelatum est, & frequenter de Dei dignatione præceptū, ut constanter, assidue, & publice p̄dicarē, fratres nostros non esse lugendos accensione dñica de seculo liberatos, cū sciamus non eos amitti, sed p̄mitti, recedentes p̄cedere, ut proficiscentes, ut nauigantes solent, desiderari eos, nō plangi: nec accipiendas esse hic atras vestes, qñ illi ibi indumenta alba iā sumpserint: occasionem dandā nō esse gentilibus, ut nos merito ac iure reprehendant, qđ quos viuere apud Deū dicimus, ut extinctos & perditos lugeamus, & fidē quā sermone & voce depromimus, cordis & pectoris testimonio nō probemus. Spei n̄ræ ac fidei p̄uaricatores sumus: simulata, ficta, fugata, vident esse q̄ dicim⁹. Nihil p̄dest verbis p̄ferre virtutē, factis destruere veritatē. Improbatur deniq; Apostolus, & obiurgat, & culpat, si qui cōtristent in excessu suorū. Eos autē contristari dicit in excessu suorū, qui sp̄ nō habēt. Qui autē spe viuimus, & in Deū credimus, & Christū passum esse pro nobis, & resurrexisse cōfidimus, in Ch̄o manentes, & per ipsum, atq; in ipso resurgentes,

C vt non contristemini, sicut & ceteri qui sp̄m non habent.

gentes: quid aut ipsi recedere isihinc de seculo nolumus, aut nostros recedētes quasi perditos plāginus ac dolemus? e *Vt non contristemini.* Augustinus. Necesse est vt contristaris, sed vbi contristatis consoletur te spes. Nam & ideo dormientes eos appellat scripturæ consuetudo veracissima, vt

cum dormientes audimus, euigilatos minime desperem⁹. Est ergo de mortuis qui diliguntur quædam tristitia naturalis quodam modo. Mortem quippe horret natura, nec mors homini accideret, nisi ex præcedenti culpa. Hinc igitur necesse est, vt tristis simus, quādo nos morientes deserunt quos amamus: quia & studuimus eos non in æternum relinquere nos mansuros, sed aliquantulum præcede-

re secuturos, tamē ipsa mors quam natura refugit, cū occupat dilectum, & cōtristat in nobis ipsius dilectionis affectū.

Idem. Cōtristamur ergo in nostrorum mortibus necessitate amittendi, sed cum spe recipiendi. Inde angimur, hinc consolamur. Inde in firmitas afficit, hinc fides reficit. Inde dolet humana cōditio, hinc sanatur diuina promissio. Mouere autem potest, quomodo Deus flebat mortuum cōtinuo eo iubente victurum? Vnde fleuit Dominus, nō mortuum, sed mortem quam peccando homo contraxit. Si enim peccatum non præcessisset, sine dubio mors secuta nō fuisset. Secuta est ergo mors corporis, quam præcessit mors anime præcessit deserendo Deum: & mors corporis secuta est deserente anima. Hęc deseruit Deum volens, hęc coacta est deserere corpus nolens. Ac si illi diceretur. Recessi si ab eo quem diligere debuisti, recede ab eo quem dilexisti. Quis enim vult mori? prorsus nemo, & ita nemo vt Petro diceretur; *Alius recinget, & ducet quo tu non vis.* Si nulla esset mortis amaritudo, nulla profecto esset martyrum fortitudo.

f Sicut & ceteri &c. Aug. De pompis exequiarum. Proinde pompa funeris, agmina exequiarū sumptuosa, diligentia sepulturæ, monumentorū opulenta cōstructio, viuorum sunt qualiacunque solaria, nō adiutoria mortuorū. Orationibus vero sanctæ ecclesiæ, & sacrificio salutarī, & elemosynis q̄ pro eorū spiritibus erogant, non est dubitandū mortuos adiuuari, vt cū eis misericordius agatur a dño q̄ eorum peccata meruerunt. hoc. n. a patribus traditū vniuersa obseruat ecclesia, vt pro eis qui in cōtione corporis, & sanguinis defuncti, cū ad ipsum sacrificiū loco suo commemorantur, oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoret. Cū vero eorum commemorandorum causa opera misericordie celebrant, q̄ eis dubiter suffragari pro quibus orationes nō inaniter Deo erogant? Non. n. ambigendū ista prodesse defunctis, sed talibus qui ita vixerunt ante mortem, vt possint hęc eis vtilia esse post mortē. Nā qui sine fide operante per dilectionē, eiusque sacris de corporibus exierūt, frustra illis a suis huius pietatis impēdunt officia, cuius dum hic essent, pignore caruerūt, non misericordiā sibi thesaurizantes, sed iram.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Rogamus autem vos fratres. Hęc est tertia pars principalis huius capituli, in qua corrigit ociosos & vagabundos, dicēs. Rogamus autem vos fratres vt abundetis magis. in operib⁹ bonis.

3 Vt quieti sitis, & non vagabundi: quia tales solent cadere in alia vitia, scilicet curiositatis & carnalitatē.

4 Et vt vestrum negocium agatis. Quia homines circa hoc negligentes depauperantur: & quia volunt tenere modum viuendi cōsuetum, & per consequens latrones & raptos efficiuntur.

5 Et operemini &c. ad equitandum ociositatem, quæ est sentina omnium vitiorum, & ad conseruandum sanitatem: quam facit labor moderatus.

6 Et vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt. id est, ad infideles, vt ex bona vestra conuersatione cōuertantur ad fidem. In moralibus enim magis mouent exempla quam verba.

7 Et nullius aliquid desideretis. ita quod non solum caueatis à malo

malo actu exteriori. sed etiam interiori.

8 Nolumus. Hęc est quarta pars principalis, in qua corrigit aliquos immoderate lugentes mortuos. Et diuiditur in tres partes: quia primo arguit hunc luctum. secundo ponit occasionem futuræ resurrectionis modum, ibi. *Hoc enim.* tertio concludit intentum, ibi. *Ita.* Circa primum dicit.

Nolumus autem &c. de dormientibus. id est, de defunctis qui dormiunt somno mortis, à quo excitabuntur tempore resurrectionis.

9 Vt non contristemini. inconsolabiliter.

10 Sicut & ceteri, &c. scilicet futuræ resurrectionis, & sic credunt aliqui amicos defunctos perisse totaliter, & ad semper, & propter hoc habent occasionem lugendi eos quasi inconsolabiliter, non sic autem Christiani qui habent sp̄m resurgēdi, propter quod vitiosum est eis immoderate mortuos lugere, quia in hoc assimilantur infidelibus futuræ resurrectionis sp̄m non habentibus. lugere tamen defunctos moderate est opus pietatis. Quod autem resurrectio mortuorum sit mox futura ostendit dī.

Si enim

iram. Non ergo mortuis noua merita cōparātur, cū pro eis aliquid boni operātur ſu, ſed eorū præcedentibus cōſequentia iſta redduntur. Et ideo iſtam ſiniens quiſq; vitā, niſi qđ meruerit in ipſa, non poterit habere poſt ipſam. permittant itaq; pia corda charitū de ſuorū mortibus cōtriftari dolo-

re ſanabili, & cōſolabiles lachrymas fundant conditione mortali, quas tamen reprimat fidei gaudium, qua creduntur fideles quādo moriuntur aliquantulū à nobis abire, & ad meliora tranſire. Sic pro viribus cura ſepeliendi & ſepulchra conſtruēdi, quia hæc in ſcripturis ſanctis inter bona opera deputata ſunt, nec ſolum in corporibus pa-

triarcharum & aliorum ſanctorum, ſed etiam in ipſius dñi corpore laudati ſunt qui iſta fecerūt. Impleāt ergo hoīes erga ſuos officia poſtremi muneris, & ſui humani lenimenta meroris. verū illa que adiuuant ſpiritus defunctorū, ſ. oblationes, erogationes, multo pro eis obſeruātius abūdantiuſque impendant. Poterat autē Deus hoc donare credentibus, vt nec illius experirent corporis mortē. Sed ſi hoc feciſſet, carni quædā felicitas adderetur, minueretur autē Dei fortitudo. Sic. n. homines mortem iſtam timent, vt non ob aliud felices dicerent eſſe Chriſtianos, niſi quod mori oīno non poſſent. ac per hoc nemo propter vitā futurā ad Chriſti gratiam feſtinare, ſed propter remouendam mortis moleſtiā, & ſic delicate quodāmodo erederetur in Chriſtū. Plus ergo gratiæ præſtitit fidelibus ſuis. Quid enim magnū eſt videndo non mori eos qui crederent, credere ſe non moriturum, quanto magis quāto fortius, quanto laudabilius ita credere, vt ſe moriturum ſperet, ſine fine victurum? Vnde & chari eius ſuperſtites cōſolari queūt ī triftitia mortis amici.

Idem de verbis Apoſtoli. Quid. n. mirum ſi contriſtatis, vt corpus quod viuit ex aīa ſit exanime diſcedente aīa? qui ambulabat iacet, qui loquebatur tacet, clauſi oculi lucē non capiunt, aures nulla voce pateſcunt, oīa membrorum officia conqueuerunt. Non eſt qui moueat grefſus ad ambulādū, manus ad operandū, ſenſus ad percipiendū. Nonne iſta eſt domus quā nescio quis inuiſibilis habitator ornabat? diſceſſit qui non videtur: remanſit quod cum dolore videtur.

a *Eos.* Non ſolum eos qui viui inuenientur ſed & mortuos, de quibus dubitatis.
b *Qui dormierunt.* Chriſtū dicit mortuum, fideles dormientes, vt magis credant reſurrexerunt Chriſtum mortuum appellat, vt dū audiimus illū mortuum fuiſſe & reſurrexiſſe, nos quoq; ſperemus reſurrecturos p virtutē diuinitatis eius. Electos autē ideo dicit dormiētes, quia nemo tam facile pōt ſocium

focium excitare à ſomno, quam facile homines excitabunt à ſomno mortis. *Eos qui dormiunt.* etſi incinerati adducet. Nā hoc ordine. Quod vini nō præueniēt eos, & ſi eos magis putatis adducendos cum Ieſu.

c *Per Ieſum adducet cum eo.* Semper euntes, cū ſequendo uenerūt ad ſomnū mortis. vnde & alia ſcribitur epiſtola: *Nos qui vi.* Se illis vltimis uinis connumerat, cum quibus erat vnum corpus: & quia apoſtoli illis vltimis ſimiles ſunt in paſſionibus. *Nos qui vi.* id eſt illi de nobis qui viui inuenientur, qui tormētis Antichriſti erunt reſidui: vnde ſunt digniſſimi, non præuenient mortuos: adeo erit fe-

ſtinata reſurrexio mortuorum. Nota in his diem iudicij tēpore Apoſtoli futurum poſſe videri.

d *Non præueniemus.* * Haimo. Considerandum eſt ergo quod ex perſona electorum loquitur, qui viui in corpore inueniendi ſunt in aduētū dñi, qui reſidui eſſe dñt patriarcharum, prophetarum, Apoſtolorum, omniumq; ſanctorū qui eos præceſſerunt per ſpatia temporum, & præcedunt mō, atque præcedent vſque ad diem iudicij, ad requiem aīarum, quia poſt illos reſidui erūt. Tam velox ergo erit & celerrima reſurrexio mortuorum electorum, vt illi qui in corpore inuenti fuerint & ſuper terrā, non poſſint præuenire eos, eundo obuiam domino in aera, qui in puluere terræ iacebant.

e *Quoniam ipſe dominus.* In propria perſona.
f *In tuba Dei.* * Anſelmus. Hæc tuba omnes excitabit, & inimicos terrebit, ſuos ad bellū inuitabit, vt expugnans aduerſarios, & effugiens, à facie domini, vtque mittant in gehennam. Et iterum, ſicut tuba quondam in feſtis conuocabat populum Hebræorum, ſic hæc tuba conuocabit ad ſolemnitatem æternæ lætitię populū ſanctorum, Deo, inquit, iubente & voce archangeli atque tuba Dei ſonante.

* Sedulus. Vox archangeli, erit vox Chriſti, ſiue Michaelis, aut Gabrielis, quod interpretatur fortitudo Dei, qui dicit: Surgite expergificimini.

* Auguſtinus. Quod dictum eſt, *in iuſſu, in voce archangeli,* poteſt intelligi vt ipſa vox archangeli iuſſu Dei fieri accipitur, id eſt vt angelus qui tuba Dei eſſe intelligendus eſt, à Domino Deo iubeatur emittere vocem ſuam, quod inferiori creaturæ neceſſarium erit audire, cum filius Dei deſcendet de cælo. Ipſa eſt enim tuba, de qua dicit alio in loco. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti.

* Theodoretus. Ipſe primus vniuerſorū Dominus apparebit de cælo deſcendens, que ſub apertū nō cadunt poteſtatibus eū præcedentibus, & iubebit quidē Archangelum clamare, F

13. q. 2. ca. qui habent & ca. diuina.

L. cont. Sermo non Ariano rum cap. 13.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Si enim & c.* & accipitur hic ſi pro quia: nam ad articulos fidei pertinet credere Ieſum vere mortuum fuiſſe & reſurrexiſſe. 2 *Ita & Deus.* qui ſuſcitauit Ieſum. 3 *Eos qui dormierunt.* ſomno mortis. 4 *Per Ieſum.* Tanquā per mediato rem Dei & hominū. 5 *Adducet cum eo.* ad vitā immortalē reſuſcitando. 6 *Hoc enim vobis.* quia locutus eſt Apoſtulus de reſurrexione futura, ideo hic conſequenter declarat modū reſurrexionis. Ad cuius intelligētiā ſciendū quod aliqui dixerunt, quod Chriſto veniente ad iudiciū aliqui homines reperientur viui, qui transferentur ad ſtatū immortalitatis ſine morte intermedia: ſic exponentes quod hic dī. *Deinde nos qui viuimus qui relinquimur,* ſ. viui vſque ad aduētū Chriſti, ſimul rapiemur cum illis, i. cum mortuis reſuſcitatis. obuiā Chriſto. deſcendenti ad iudiciū. Et dicunt quod Apoſtulus ſe connumerat eis, eo quod pertinet ad idē corpus eccleſiæ. ſed hæc expoſitio primo deſicit in hoc: quod dicit aliq; ſine morte ad immortalitātē tranſire: quia ad deſcendentes ab Adā, pter Chriſtū, & matrē eius, icurrerūt originale peccatū, cuius pena eſt mors. & ideo oēs ſoluent debitū mortis. pp quod alij dixerunt qđ illi qui aduētū Chriſti reperient viui in raptu illo obuiando Chriſto ſubito morientur, & ſtatim reſurgent, ſed adhuc hoc vī inconuenienter dictū, quia conflagrationis ignis purgans clementia & incinerans corpora mixta præcedet aduētū Chriſti ad iudiciū, & ſic nulli homines reperientur viui, qui obuiant Chriſto venienti niſi

niſi de reſurgentibus poſt ignem dictum. Præterea, quod Apoſtulus connumeret ſe prædictis, eo quod pertinet ad idem corpus eccleſiæ cum eis, non videtur rationabiliter dictum. nam eadem ratione diceretur de omnibus fidelibus præteritis præſentibus & futuris. Propter quod ſaluo meliori iudicio, videntur mihi verba Apoſtoli aliter exponenda cum dicitur. *Hoc enim vobis dicimus,* de modo futuræ reſurrexionis. 7 *In verbo domini.* id eſt, ſicut reuelauit nobis. 8 *Quia nos qui viuimus & c.* in hoc mundo à patribus deſunctis. 9 *Non præueniemus.* in reſurrexione futura. 10 *Eos qui dormierunt.* citius reſurgendo illis qui iam ante diu mortui ſunt, quia reſurrexio fiet virtute diuina, quæ operatur in inſtanti, ideo ſubditur. 11 *Quoniam ipſe dominus,* Ieſus Chriſtus. 12 *In iuſſu.* dicendo: Surgite mortui ad iudiciū. 13 *Et in voce archangeli.* ſcilicet Michaelis, qui eſt princeps eccleſiæ, ſub quo intelliguntur angeli alij, qui miniſterium adhibebunt in reſurrexione colligendo cineres, & magnum ſonum facient tanquam iudicis præcones. Poteſt etiam aliter exponi, vt illud dictum: Surgite mortui ad iudiciū, ſit archangeli Michaelis executiue, & Chriſti imperatiue, cuius virtute infinita fiet reſurrexio. & ſic cum dī, *In iuſſu,* refertur ad Chriſtum. Et quod ſubdit. *Et in voce ar.* ad Michaelē archangelū. 14 *Et in tuba Dei.* Iſta tuba nō eſt aliud, niſi vox prædicta, que dicitur tuba propter ſimilitudinem tubæ materialis vet. Teſt. qua fiebat vocatio ad conciliū, & præparatio ad bellum, & inuitatio ad feſtum: Tom. 6. x 4

Clamare, & mortuos resurgere Tuba autē magno & admirabili clangore vndiq; personabunt, vt & in epistola ad Corinthios dicitur. Si autem in monte Sina sonus edens ferri non potuit à populo: quis feret vocem quæ tunc resonabit? Hierony. Ego diebus ac noctibus operior cum tremore reddere nouissimum quadratē, Sed quia Dominus soluit com-peditos, & super humilem ac tremētem verba sua requiescit, forsitan & nulu in sepulchro scelerū iacēti, dicat: Hieronyme, veri foras.

B Haimo. Tuba erit magna vox angelorum. Vel in tuba: quia manifeste. Vnde: *Videbit omnis caro salutare Dei nostri.* Vel sicut tuba in bellis, quia tunc inimicos debellabit, & sicut tuba in festis amicos ad festiuitatem eter-næ gloriæ inuitabit.

a *Descendet.* Non humilis vt prius, sed iubens voce, vel sui ipsius vel archangeli, vel angelorum quæ facit resurgere mortuos: quæ dicitur tuba, quia manifesta, vel quasi ad bellum, quæ erit Dei & Christi, vel cui Deus dabit efficaciam. **b** *Deinde nos & c.* Ambros. In aduentu domini qui viui fuerint inuenti, obuiā rapientur domino in aera, mortem quasi soporem passi. In ipso enim raptu, mortem & resurrectionem habebunt, dumque anima in ipso raptu exierit à corpore, remanēbit corpus terra: sed tam breue spaciū tenebit ipsa mors, vt nec cogitari, nec perpendi possit.

C August. Quam solet, vtrum illi quos viuos inueniet Christus nunquā oīno morituri sint, an ipso tēporis pūcto quo rapient obuiā Chro ad immortalitē nra celeritate sint tran-

transituri. Non. n. dicendū est fieri non posse, vt per aera in sublimē portētur in illo spacio & moriant, & reuiuif. at. Ad hunc autē sensum quo ætinemus illos quos hic viuos inuen-turus est dñs in ipso pūcto spacio, & passuros mortem & ac-cepturos immortalitē, Apostolus vrgerē nos vñ, vbi dicit:

In Christo omnes viuifica-bimur. Et alibi: *Quod seminas non viuifica ur, nisi moriatur.* Cur autē nobis incredibile vi-deatur illā multitudi-nem corporū in aere quodāmodo semina-ri, atq; ibi immortali-ter & incorruptibili-ter reuiuifcere, cū cre-damus in icū oculi su-

ram resurrectionem, & in membra sine fine v i t u r a tanta facilitate: tantaq; inestimabili velocitate rediturū antiquis-simorum cadauerum puluerem. Nec ab illa sententia illos arbitramur futuros, immunes, quādictum est: *Terra es & terram ibis,* in hoc ibis amissa vita quod eras antequā sume-res vitam. hoc eris exanimatus q, eras antequā esses aīatus. **c** *In nob.* Quia nubes suscipient eos, vt Christum in ascen-sione suscepit. vnde alius interpres dicit, Bauiis nubibus. **d** *Itaque consola.* August. de verbis Apostoli, Pereat contri-statio vbi est tanta consolatio, detergatur ex animo luctus, fides expellat dolorem. In tanta spe non decet esse triste tē-plū Dei. Ibi habitat bonus consolator, ibi qui non fallit pro-missor. Quid enim mortuū diu plangimus? Inquies, quia mors amara est. Sed per illam transiit & dominus. Console-mur ergo nos. Sed dices, Potest non dolere cor humanum defuncto charissimo? immo melius cum dolet sanatur cor humanum, quia non dolendo fit inhumanum. Maria enim dominum quærebat, & mortuum fratrem dolebat.

NICOLAUS DE LYRA.

quia tunc omnes cōgregabuntur in iudicium, & arnabitur creatura in vltionem inimicorū, & inuitabuntur iusti ad festum angelorum. **1** *Descendet de ca.* Nam iudicabit in forma humana apparens secundum quod dicitur Act. 1. h. *Hic Iesus qui assumpus est à vobis,* in forma humanitatis, sic venit, scilicet ad iudicium. **2** *Et mor. qui & c.* Ista prioritas & posterioritas non potest referri ad actum resurgendi, ita quod aliqui resurgēt prius alijs prioritate tempotis. nam omnes resurgent in eadem instanti, secundum quod dicitur. 1. Cor. 15. g. *Omnes quidem resurgemus.* & subditur. *in momento, in icū oculi.* Nec potest hic accipi prioritas dignitatis, quia patres ve. Te. in resurrectione non erunt digniores apostolis; qui erunt affētores iudicis, Mat. 19. d. *Seēbitis super sedes duodecim & c.* de quibus dicit hic Apostolus: *Deinde nos.* propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, quod ista prioritas & po-

& posterioritas sit referenda ad quietem in Christo per bonam mortem, & sic iungendo literam dicitur. *Et mor. qui in Chri. sunt,* id est, quiescunt in fide eius mortui. **3** *Primi.* id est, respectu nostri qui adhuc viuimus. **4** *Resurgent.* cum posteris. **5** *Deinde nos qui viuimus.* supple quiescemus in Christo in eius fide moriendo. **6** *Simul rapiemur cum illis.* iam resuscitati cum ipsis. **7** *Obuiam Christo.* venienti ad iudicium. **8** *In aera.* vbi proferet sententiam iudicij super vallem Iosaphat, vt dictum fuit Ioele. **9** *Et sic semper & c.* quia electi à Christo non separabuntur amplius, sed semper erunt sibi coniuncti, non solum in anima sed etiam in corpore. **10** *Itaque.* Hic ex prædictis concludit intentū, scilicet quod fideles non debent immoderate lugere mortuos, sed de ip-sis consolari, ex quo sunt ad vitam immortalem & felicem resuscitandi. & hoc est quod dicit. *Itaque conso. & c.* de resur-rectione fidelium prædictis.

ADDITIO I.

In cap. 4. vbi dicitur in postil. *Vt sciat vnusquisque vas suum possidere.* Hoc quod dicitur. *Vt sciat vnusquisque vas suum & c.* secundum Glo. potest exponi aliter, scilicet quod non solū ab illicito quis abstinēat, sed nec licito abutatur, sed sciat vnus quisque possidere vas suum, i. uxorem suam in sanctificatio-ne, scilicet ut non turpiter abutendo eam possideat.

ADDITIO II.
In eo. ca. vbi. dñ. in Post. *Regamus aut vos fratres, vt abundetis magis.* In hoc quod dicitur. *Vt abundetis magis & c.* intelligitur quod licet facerent opera dilectionis bona, possent tamen facere meliora: ad quæ rogat, vt operam dent, quia difficile est dimittere consuetudinem. Et quod sequitur. *Vt quieti sitis, & vt vestrū negociū cogatis,* intelligit dimissis alienis. qui enim circa aliena multum occupatur, necesse est vt sit inquietus, uel ut propria negocia negligat.

CAP. V.

De temporibus, id est, an state, an hyeme an die uel nocte.

* Tertullianus. Hec eis scribit, ut qui iā prædicti fuissent. Repentinū autem Domini aduentū furi cōparauit. Is enim conatur latere, sed qui custodit

CAPVT V.

E temporibus autem & t̄ momentis

novit signa aduentus Domini. **b** *Et momentis.* s. qua hora diei uel noctis uēturus sit Christus. *Dies do.*

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

De temporibus. Postquam Apostolus reddidit Thessalonienses beneuolos & dociles: hic consequenter ostendit eos cautos. Circa quod sciendum, quod cautela maxime requiritur circa illa de quibus certum est quod venient, cum tamen hora veniēdi est simpliciter ignota. Sic autem est de die iudicij, secundum quod dicitur Mat. 24. cap. *De die illa & hora nemo scit, neque angeli in calo.* propter quod Apostolus circa hanc reddit Thessalonicenses cautos. Et diuiditur in duas partes, quia primo eius incertitudinem ostendit, secundo Thessalonicenses cautos reddit, ibi. *Vos autem,* Circa primā sciē-

sciendum, quod dies iudicij dupliciter accipitur in scriptura. Vno modo pro ipsa die iudicij generalis in fine mundi. Alio modo pro die iudicij particularis, quæ est dies mortis cuiuslibet hominis. Nam in illo statu in iudicio finali præ-sentabitur in quo in morte inuenietur. Intentio vero Apo-stoli videtur hic magis esse de die mortis, quia ipse sciebat diem iudicij finalis multum distare, vt patet in epistola sequenti. Ipse autē hic hortatur Thessalonicenses vt sint cauti, ne repente veniat super eos dies domini, & inueniantur imparati. Verū tamen vtroque modo litera exponetur, & primo de die finalis iudicij, cum dicitur. **1** *De tēporibus autem.* p̄tinentibus ad diem finalis iudicij.

1. Cor. 3. b

Epist. c. quæ sit ad Florentium.

1. Cor. 15. e

Lib. 20. De Clar. Dei cap. 20.

Diuiso.

Non

a *Dies domini.* Hic dies est hominum pro libitu suo, sed tunc erit dies domini.
b *Sicut fur.* ita improvisus veniet malis tunc, qđ & in obitu cuiusque sit. Sicut fur non dico die, sed nocte, cū latentiū venit, & homines dormiunt, tunc omnia surripit, vt qđ diuīte se

putabat euigilans nihil inueniat. Ita multi hic bene securi, nihil boni se habere tunc inueniēt. Propter hoc incepit de temporibus, vt moneret eos cauere sibi, ne ita deprehendantur.

Aug. in epistola ad Eph. h. ū. Nō ergo potest quantū temporis hoc futurum sit, sed quomodo futurū sit, opus est scire, vt curēt filij lucis esse, & parato corde vigilare, qui nolunt ab illa hora, sicut a nocturno fure comprehendi. Nam si ad cauendum hoc malū, id est, ne hora domini tanquam fur inueniat

imparatū, opus est nosse temporum spacia, non diceret apostolus non esse opus, vt hoc scriberet, sed potius scribendum hoc esse opus iud. caret, nunc aut non opus esse illis monstrat, quib. iusticiebat, vt si irent, imparatis atque dormientib. horam domini, sicut furē esse, atque hoc sciendo vigilaret.

c *Cum enim dixerint.* Nā sicut in verbis Danielis inuenitur: Regnabit Antichristus, & ministri eius tunc annis, & dimidio & interficient ab illo Elias, & Enoch, sicut & in Apoca. h. f. Et tūc erit talis tribulatio, qualis ante non fuit, nec post erit. Postea interficietur a Michaelē, & maxima pars sanctorū. Post mortem vero Antichristi 45. dies concedentur ad penitentiam hominib. qui titubauerūt in persecutione illa. Sed ministri Antichristi gaudebunt illis diebus, ducentes vxores, & coniuantes, dicentes. Licet princeps noster mortuus sit, modo habemus pacem, & securitatem.

d *Sicut dolor in vtero habentis.* * Theodoretus. Exemplum

plū admodum appositum. Quæ est. n. grauida, scit se habere D factum in vtero, nescit autem tempus pariendi. Ita nos etiā esse venturum dñm scimus, ipsum autem tēpus nequaquā. Didicimus, qua de causa illa dies semper est expectanda. Sic etiam in diuinis. Euangelij. *Sicut in diebus Noe comedebant,* Luc. 17. *bibebant, vxores ducebant, & nuptii dabant, donec venit diluuium, & perdidit omnes, ita erit aduentus filij hominis.*

a *Quia nihil aliud scriberem, nisi quod scitis, scilicet clam futurum.*
b *Inquirendo scripturas.*
 non indigetis, vt scribam vobis. † Ipsi enim diligenter

a *Non pro tempore diei, sed quia tunc omnia aperta.* † *Aduentus.* **b** *Ita latenter.* **c** *Sicut fur, quia incautus.*
 scitis, quia dies domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Cum

a *Carales* **b** *Est.* *Nunc in presenti.* **c** *De futuro.* **d** *Subitanea perditio diei iudicii.* **e** *Subitus.*
 enim dixerint, pax, & † securitas, tunc repentinus eis su-

a *Ita grauis, & tub. rus.* *Que tandem euadit, sed illi non.*
 perueniet interitus, sicut dolor in vtero † habentis, & non effugient. Vos autem fratres non estis in tenebris.

a *Ita.* **b** *Ad mortem æternam.*
 vt vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filij lucis estis, & filij diei. Non † sumus

a *Fidei.* **b** *Virtutum, per quas bona operantur.* *Ne quis putat partem posse esse diei, partem noctis.*
 noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus, sicut

a *Quia non noctis.* *Commonet ne securi de Christo negligenter agamus.*
 filij lucis. Fides est lux, quæ facit diem, id est habitum virtutum, contra tenebræ sunt infidelitas, nox habitus vitiorū.

c *Cum enim dixerint.* Nā sicut in verbis Danielis inuenitur: Regnabit Antichristus, & ministri eius tunc annis, & dimidio & interficient ab illo Elias, & Enoch, sicut & in Apoca. h. f. Et tūc erit talis tribulatio, qualis ante non fuit, nec post erit. Postea interficietur a Michaelē, & maxima pars sanctorū. Post mortem vero Antichristi 45. dies concedentur ad penitentiam hominib. qui titubauerūt in persecutione illa. Sed ministri Antichristi gaudebunt illis diebus, ducentes vxores, & coniuantes, dicentes. Licet princeps noster mortuus sit, modo habemus pacem, & securitatem.

d *Sicut dolor in vtero habentis.* * Theodoretus. Exemplum

1 Ipsi enim diligenter
2 scitis, quia dies domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Cum
3 enim dixerint, pax, & † securitas, tunc repentinus eis su-
4 perueniet interitus, sicut dolor in vtero † habentis, &
5 non effugient. Vos autem fratres non estis in tenebris.
6 vt vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes enim
7 vos filij lucis estis, & filij diei. Non † sumus
8 noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus, sicut
9 filij lucis. Fides est lux, quæ facit diem, id est habitum vir-
10 tutum, contra tenebræ sunt infidelitas, nox habitus vitiorū.
11 Non sumus noctis, neque tenebrarum, & c. i. in presentibus tor-
12 peamus, sed vigilet mens attendens hæc caduca, & sobrie his
13 vtamur, nō quasi bonis nostris, sed ad sustentationē datis. Ve-
14 re nos, qđ nō sumus noctis, nō debemus dormire, nā qđ dormit
 pp noctem dormit, id est, vitia, & peccata sua traxerunt eos
 ad hoc, vt obliuī vitæ eterne in istis quiescāt, & qđ ebrii sunt,
 his immoderate vtendo, ex nocte vitiorum hoc habent.
 Igitur non dor. * Chryso. Ostendit, quod in die esse no-
 titri sit arbitrij. In presenti enim vita, quod ad hanc diem, &
 mortem attinet, non in nostra est potestate, sed etiam inui-
 tis nobis irruit nox, & nolentibus imminet somnus. Quod
 vero F

tionis prenia signa, atque ita multæ, & in vjjs, & extra domū suā, re non prospecta peperere. Non autē solam diei incerti tudinē ista similitudo significauit, sed & doloris acerbitatē.
e *Filij lucis.* Fides est lux, quæ facit diem, id est habitum virtutum, contra tenebræ sunt infidelitas, nox habitus vitiorū.
f *Non sumus noctis, neque tenebrarum, & c. i.* in presentibus torpeamus, sed vigilet mens attendens hæc caduca, & sobrie his vtamur, nō quasi bonis nostris, sed ad sustentationē datis. Vere nos, qđ nō sumus noctis, nō debemus dormire, nā qđ dormit pp noctem dormit, id est, vitia, & peccata sua traxerunt eos ad hoc, vt obliuī vitæ eterne in istis quiescāt, & qđ ebrii sunt, his immoderate vtendo, ex nocte vitiorum hoc habent.
g *Igitur non dor.* * Chryso. Ostendit, quod in die esse no- titri sit arbitrij. In presenti enim vita, quod ad hanc diem, & mortem attinet, non in nostra est potestate, sed etiam inui- tis nobis irruit nox, & nolentibus imminet somnus. Quod vero F

1 Non indigetis. *Quia talia scire ad vos non pertinet, secundum quod dicitur Act. 1. a.* Non est vestrum nosse tempora, &c.
2 Ipsi enim diligenter. *Scripturas supple considerando.*
3 Scitis, quia dies domini. *id est, dies iudicii, qui dicitur dies domini, quia tunc Christus apparebit, vt dominus, qui in primo aduentu apparuit vt seruus.*
4 Sicut fur in nocte. *Non per hoc intelligendū est, qđ dominus venturus sit ad iudicium tempore noctis, sed magis clara die, sicut in celū ascendit, Act. 1. b.* Hic Iesus, qui assumptus est a vobis in celum, &c. sed quia veniet subito hominibus hoc non prouidentibus.
5 Cum enim dixerint. *Glo. super locū istum dicit, quod intelligitur de sociis Antichristi, qui post mortem eius credent se esse in pace & securitate, facientes festa, & conuiuia exerceutes per diuersa loca. Sed istud non videtur conuenienter dictum, quia glo. p̄mittit, qđ Antichristus fulminabitur, & maxima pars sui exercitus peribit cum eo. propter quod non est verisimile, qđ remanentes esse debeant in tanta securitate, & iocunditate, sed magis in timore, & sic videtur glo. sibi ipsi repugnare. Item videtur esse contra dictum commune doctorum, & sanctorum, qui dicunt communiter, quod mortuo Antichristo, & falsitate eius manifeste detecta, omnes gentes conuertentur ad Christum, & sic non remanebunt, aliqui in secta Antichristi. Nec potest dici sustinendo glo. p̄missam, quod illi, qui fuerant de secta Antichristi prædicta festa, & conuiuia faciant, eo quod sint conuersi ad fidem Christi, quia de ipsis dicentibus. Pax, & securitas, subdit apostolus.*
6 Tunc repentinus. *Quod non potest exponi de bene gaudentibus. Propter quod melius videtur reduci ad tēpus dominationis Antichristi, quando obtenta ciuitate, & templo ostendit se tanquam sit deus, vt dicitur in epistola sequenti, & tunc satellites eius gaudebunt de potestate domini sui, sed repentinus superueniet eis interitus, quia cito subinabitur Antichristus cū maxima parte sui exercitus. Nec obuiat huic expositioni, quod dominatio Antichristi, & eius fulminatio præcedit diem iudicii, de qua loquitur Apostolus ante immediate, quia frequenter prius facta posterius narrantur. Secundo exponenda est littera de die mortis sic. De temporibus aut, & momentis, in quibus debeat*

NICOLAUS DE LYRA.
1 Non indigetis. *Quia talia scire ad vos non pertinet, secundum quod dicitur Act. 1. a.* Non est vestrum nosse tempora, &c.
2 Ipsi enim diligenter. *Scripturas supple considerando.*
3 Scitis, quia dies domini. *id est, dies iudicii, qui dicitur dies domini, quia tunc Christus apparebit, vt dominus, qui in primo aduentu apparuit vt seruus.*
4 Sicut fur in nocte. *Non per hoc intelligendū est, qđ dominus venturus sit ad iudicium tempore noctis, sed magis clara die, sicut in celū ascendit, Act. 1. b.* Hic Iesus, qui assumptus est a vobis in celum, &c. sed quia veniet subito hominibus hoc non prouidentibus.
5 Cum enim dixerint. *Glo. super locū istum dicit, quod intelligitur de sociis Antichristi, qui post mortem eius credent se esse in pace & securitate, facientes festa, & conuiuia exerceutes per diuersa loca. Sed istud non videtur conuenienter dictum, quia glo. p̄mittit, qđ Antichristus fulminabitur, & maxima pars sui exercitus peribit cum eo. propter quod non est verisimile, qđ remanentes esse debeant in tanta securitate, & iocunditate, sed magis in timore, & sic videtur glo. sibi ipsi repugnare. Item videtur esse contra dictum commune doctorum, & sanctorum, qui dicunt communiter, quod mortuo Antichristo, & falsitate eius manifeste detecta, omnes gentes conuertentur ad Christum, & sic non remanebunt, aliqui in secta Antichristi. Nec potest dici sustinendo glo. p̄missam, quod illi, qui fuerant de secta Antichristi prædicta festa, & conuiuia faciant, eo quod sint conuersi ad fidem Christi, quia de ipsis dicentibus. Pax, & securitas, subdit apostolus.*
6 Tunc repentinus. *Quod non potest exponi de bene gaudentibus. Propter quod melius videtur reduci ad tēpus dominationis Antichristi, quando obtenta ciuitate, & templo ostendit se tanquam sit deus, vt dicitur in epistola sequenti, & tunc satellites eius gaudebunt de potestate domini sui, sed repentinus superueniet eis interitus, quia cito subinabitur Antichristus cū maxima parte sui exercitus. Nec obuiat huic expositioni, quod dominatio Antichristi, & eius fulminatio præcedit diem iudicii, de qua loquitur Apostolus ante immediate, quia frequenter prius facta posterius narrantur. Secundo exponenda est littera de die mortis sic. De temporibus aut, & momentis, in quibus debeat*

mors venire, non indigetis, vt scribam vobis. *q. d. non scriberē vobis, nisi illud, quod iam scitis, scilicet, quod est totaliter incertum. id subditur.* Ipsi enim scitis, per experientiam quotidie videntes. Quia dies domini. *id est, mortis, quæ dicitur dies domini, quia tunc veniet ad particulare iudicium ipsius morientis ratione supradicta.* Sicut fur in nocte. *id est, repente, & ex improviso. ideo subditur.* Cū enim dixerint homines. *mundani.* Pax, & securitas credentes de viue re in delictis temporalibus, & temporalī pace. Repentinus superueniet interitus. *scilicet, mortis corporalis.* Sicut dolor in vtero habentis. *quantum ad penam inferni.* Et non effugient, quia in inferno nulla, & c. De hoc ponit exemplum Saluator Lu. 12. c. de illo, qui dicebat anima suæ. Anima mea, habes multa bona reposita in multos annos, quiesce, comede, & bibe, & epulare, & dixit ad illum dominus: Stulte hac nocte reperent animam tuam a te, quæ autem congregasti cuiuserunt?
 Vos autem. *Hic consequenter apostolus reddit Thessalonicenses cautos contra diem iudicii generalis, quia sicut dictum est. Qualis quis in morte inuenitur, si iustus, aut iniustus, talis in iudicio presentabitur.* Cautela vero ad hoc est, vt homines semper sint parati per bonam vitā ad recipiendum mortem, hoc autem fit per hoc, quod homo bene ad se ipsum se habet, & ad proximum, et ad deum, propter quod ad hæc tria inducit apostolus. Et secundum hoc diuiditur in tres partes, quæ proferendo patebunt. Igitur ad primum inducit, dicens, Vos autem fratres non estis in tenebris.
7 Vt vos dies illa. *scilicet, mortis.*
8 Tanquam fur comprehendat. *id est, imparatos.*
9 Omnes enim vos filij lucis estis. *id est, Christi, qui est lux vera illuminans omnem hominem: Joh. 1. b.* Cuius estis filij per baptismum.
10 Et filij diei. *id est, noui testamenti, quod dicitur dies, Rom. 13. d.* Nox præcessit dies autem appropinquauit.
11 Non sumus noctis. *scilicet, Mosaicæ obscuritatis.*
12 Neque tenebrarum. *id est, diuersorum errorum gentilium.*
13 Igitur non dormiamus. *in peccatis.*
14 Sicut, & ceteri, qui sunt increduli.

vero ad spirituales illam mortem, & somnum attinet, non item, sed possumus semper vigilare, possumus semper in die agere. Animæ oculos claudere, & malitiæ somnum inducere, non est natura, sed voluntatis.

Aug. in ps. 61. & 131.

a Qui enim dormiunt. * Theodoretus. Hoc etiam dixit alibi: Nox præcessit, dies autem appropinquavit.

* Sedulius. Ideo occisi, & ebrii sunt, quia in tenebris sunt, sed hic magis nox, & ebrietas allegorice pro ignorantia, & libidine accipiendæ sunt.

† Ephes. 6. c. Cautela optima.

† ut iram nobis concitemus sed salutem consequamur.

b Induti loriceam, &c. Sicut lorica munit vitalia, ita fides, & charitas nos contra appetitum terrenorum. Si enim attendimus, Christus pro nobis passus surrexit, & nobis vitam paravit, qui sumus quasi coherentes hamo fidei, si & charitatis insistimus, nunquam mentes nostras vincet temporalis appetitus. Si enim spes æternæ salutis ad superiora tendens, ut galea mentem obvoluit, non legetur a temporali appetitu.

B † hortemini.

c Ut habeatis illos. Haimo, necessaria eis ministrando, & reverentiam dignitati exhibendo. Quid enim prodest honor sine fructu habere? Sicut divitiarum negligentiam pariunt salutis, ita egestas dum saturari querit a iustitia declinat. Ideo in alia epistola præcipit presbyteros duplici honore esse honorandos.

† in summo pretio per charitatem.

† inordinatos. 1. Tim. 5. c.

† sub lequare, fulcite.

Com. in 1. ad Theſalonicenses.

* Chrysostomus. Siquidem homo defensionem tui erga hominem aliquem egerit, omnem illi gratiam habes, & cum hic

hic erga deum partes tuas tueatur, gratiæ nihil repedis? Et quomodo inquis partes meas tueatur? quia pro te orat, quia spirituali dono, quod per baptismum est, tibi ministrat, inuisit te, adiutoria, & admonet, medijs noctibus si vocaveris, venit, non simpliciter dixit, diligite, sed in summo pretio per dilectionem eos habete, velut filii patres

a & ceteri, sed vigilemus, & sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt.

b Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus, induti loriceam fidei, & charitatis, & galeam spem salutis. Quoniam non posuit nos deus in iram, sed in acquisitionem salutis per dominum nostrum Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis, ut siue vigilemus, siue dormiamus simul cum illo

c vivamus, propter quod consolamini invicem, & edificate alterutrum, sicut, & facitis. Rogamus autem vos fratres, ut noveritis eos, qui laborant inter vos, & præ-

d sunt vobis in domino, & monent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate, & propter opus illorum pacem habete cum eis. Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes,

† suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne

Inordinati autem sunt, qui aliter agunt, quam a deo sunt ordinatum, ordinem enim cuique finivit statuitque deus, quem qui transgreditur, inordinatus est, & temulentus, conuivialtor, auarus, ut omnes peccata committentes.

† Rogamus autem, &c. Haimo. Hic admonet prælatos, ut subiectorum improbitatem & impatientiam patienter ferant, dum in aliquo contra eos mutantur.

* Theophylactus Ne per licentiam, vel arroganciam eos obiurgate, sed mansuetè admonete. Qui enim pravo est animo, sit asperior si obiurgetur.

† Rogamus autem, &c. Hæc est secunda pars, in qua inducit Theſalonicenses ad hoc, quod bene se habeant ad proximum, & primo ad præfatos, eos honorando, & deinde ad vos fratres, ut noveritis ostendendo per effectum vos nosse prælatos debite eos honorando, tan ratione vitæ, quam ratione doctrinæ, ideo subditur.

† Et monent vos, ideo sunt præ ceteris diligendi quæto spiritualia corporalibus præferuntur.

† Propter opus illorum, ad vestram salutem ordinatum.

† Pacem habete cum eis. obediendo eis humiliter, & devote secundo hortatur eos, ut bene se habeant ad imperfectos, dicens.

† Rogamus autem vos fratres corripite. charitatiue.

† Inquietos, idest gyrovagos, & contentiosos.

† Consolamini pusillanimes, idest, in tribulationibus deficientes.

† Suscipite infirmos, mente, & corpore, infirmitates eorum quantum secundum Deum potest fieri supportando. Quando enim ex tali supportatione insolescunt, eos non expedit supportare, quia hoc esset malum nutrire.

† Patientes estote ad omnes, non solum fideles, sed etiam infideles. Et intelligitur ista patientia quantum ad actum animi interior quantum autem ad exteriorem, scilicet, defendendi se, vel sua, aut repellendi rem, vel iniuriam a indice, non semper expedit, ut pote si ex bo audacia malefaciendi tribuatur, nisi ex tali supportatione maius malum, ut pote grane scandalum oriatur.

† Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, hoc enim est vindicare seipsum, quod semper est malum, cum nullus sit iudex in sua causa, si tamen aliquis non habeat superiorem iudicem, sibi iniuriam factam debet, vel potest punire, non tamen livore vindictæ, sed zelo iustitiæ.

† Sicut

† Sicut

† Sicut

† Sicut

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
† a Malum

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed vigilemus. per attentionem mentis ad ea, quæ sunt salutis.
- 2 Et sobrii simus. ex parte corporis, utentes temporalibus ad naturæ sustentationem, & ad bonam sensuum dispositionem.
- 3 Qui enim dormiunt. in voluptatibus, & peccatis.
- 4 Nocte dormiunt. scilicet ignorantia. Nam ignorat omnis malus, secundum quod dicitur Thilo. 3. Ethic.
- 5 Et, qui ebrii sunt. immoderate utentes bonis corporalibus. Unde dicitur ebrius, a bria, quod est mensura, quasi extra mensuram positus.
- 6 Nocte ebrii sunt. scilicet, ignorantia ratione dicta.
- 7 Nos autem. Et patet ex dictis sententia.
- 8 Induti loriceam. Sicut enim lorica efficitur ex pluribus iuncturis invicem se complementibus, sic fides integratur ex pluribus articulis ad invicem connexis.
- 9 Et charitatis. quæ est forma fidei, sicut autem lorica protegit corpus sic fides charitate formata, protegit animam a demonum insultibus.
- 10 Et galeam spem salutis. Sicut enim galea munit caput, quod est superior pars ipsius corporis, sic spes superiorem partem animæ, ipsam ad celestia elevando.
- 11 Quoniam non posuit nos, &c. idest, in damnationem æternam.
- 12 Sed in acquisitionem salutis. idest, ut acquiramus vitam beatam ex operibus meritorijs.
- 13 Per dominum nostrum. idest, sine cuius adiutorio nullum opus potest esse meritorium.
- 14 Ut siue vigilemus. vivendo corporaliter.
- 15 Siue dormiamus. mortis corporalis somno.
- 16 Simul cum illo vivamus. vita gratiæ, quæ est in anima immortalis.
- 17 Propter quod consolamini. in laboribus vitæ presentis.
- 18 Et edificate. verbis bonis, & exemplis.

- 19 Sicut, & facitis. semper tamen proficiendo in istis.
- 20 Rogamus, &c. Hæc est secunda pars, in qua inducit Theſalonicenses ad hoc, quod bene se habeant ad proximum, & primo ad præfatos, eos honorando, & deinde ad vos fratres, ut noveritis ostendendo per effectum vos nosse prælatos debite eos honorando, tan ratione vitæ, quam ratione doctrinæ, ideo subditur.
- 21 Et monent vos, ideo sunt præ ceteris diligendi quæto spiritualia corporalibus præferuntur.
- 22 Propter opus illorum, ad vestram salutem ordinatum.
- 23 Pacem habete cum eis. obediendo eis humiliter, & devote secundo hortatur eos, ut bene se habeant ad imperfectos, dicens.
- 24 Rogamus autem vos fratres corripite. charitatiue.
- 25 Inquietos, idest gyrovagos, & contentiosos.
- 26 Consolamini pusillanimes, idest, in tribulationibus deficientes.
- 27 Suscipite infirmos, mente, & corpore, infirmitates eorum quantum secundum Deum potest fieri supportando. Quando enim ex tali supportatione insolescunt, eos non expedit supportare, quia hoc esset malum nutrire.
- 28 Patientes estote ad omnes, non solum fideles, sed etiam infideles. Et intelligitur ista patientia quantum ad actum animi interior quantum autem ad exteriorem, scilicet, defendendi se, vel sua, aut repellendi rem, vel iniuriam a indice, non semper expedit, ut pote si ex bo audacia malefaciendi tribuatur, nisi ex tali supportatione maius malum, ut pote grane scandalum oriatur.
- 29 Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, hoc enim est vindicare seipsum, quod semper est malum, cum nullus sit iudex in sua causa, si tamen aliquis non habeat superiorem iudicem, sibi iniuriam factam debet, vel potest punire, non tamen livore vindictæ, sed zelo iustitiæ.

A Malum pro malo, Tunc enim malum pro malo redditur, si corripiedus non corrumpit, sed prava dissimulatione negligit, Chrysoströmus. & Theophylactus. Si malum pro malo reddendum non est, multominus malum pro bono, multominus nullo pueniente nos malo malum reddere. malus, inquis, ille est & me offendit iniuria que plurimum afficit. Vis ipsum vici sci, ne malum reddas.

B Hierony, omni diligentia caue ne cui infirmiora vt ignarus vel vicem mali reddas, quia vltro aliquem id facere non credo. Omnis enim, qui iniuriam facit, male facit, & qui vicem iniurie reddit iniuriam facit, & male facit.

C Semper, quod bonum est. Theophylactus. Non satis est, non reddere mala pro malis, verum etiam opere precium bonis compensare malefactorum. Chrysoström. Ista maior est philoso-

D philosophia, non solum mala malis non vici sci, sed bonis, Ea quippe vera est vltio, quae & illi damnum, & illi vtilitatem adferret. Imo, & illi multam vtilitatem si volet, non ergo vici sci est moriturus, sed magis pro illo orandum, vt a morte eruat. Non videtis apem, quomodo propter stimulum alicui infixum moriatur, per hoc animal erudiuit nos deus, ne proximum ledamus. Ex eo enim primi mortem capiemus, & illos forsitan parum ledemus quidem, ipsi vero non amplius viuemus, quemadmodum neque hoc animal.

E Semper. Vel generaliter ad omnes semper gaudete. Sine intermissione. i. semp iuste viuite, & aeterna desiderate. Aug. iustus enim nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse. Semper orat, qui semper bene agit. Ipsum enim desiderium bonum oratio est, Et si continuum est desiderium, continua est oratio. Vel.

* August. Sine intermissione orare quid est aliud, quam beatam vitam, quae nulla nisi aeterna est, ab eo, qui eam solum dare potest, sine intermissione desiderare. Dignior enim sequetur effectus, quem seruentior praecedat affectus.

* Hieronym. quod praecipit ille solus custodite potest, qui nouit prouidentia dei etiam passeres gubernari.

* Chryf. Hoc animi est philosophici, mali quicquam passus es, at si voles malum non est. Gratias age deo, & immutatum est malum in bonum, morbus incidit? at nihil insolens. Est enim corpus nostrum mortale, & passibile. Sed pecuniarum obrigit penuria, at etiam istae diuitiae despicabiles sunt, & hic manentes. Insidias, & calumnias ab inimicis passus es? at non nos illis ledimur, sed ipsi, qui faciunt.

F In Christo. est ostensa voluntas dei, quia haec fuerunt in Christo, in quo nihil deo displicuit.

G Spiritum nolite. Quia voluntas dei est facere haec omnia, vos maiores, qui habetis per spiritum sanctum donum intelligentiae nolite abscondere, quo merito, & vos perderetis, Vos subditi prophetias illorum nolite spernere, non omnia indiscrete accipiat is,

cupiat is, sed probate, id est, ratione discutite, & quod bonum inuenitur tenete. Spiritus nolite extinguere, id est, sicut spiritus sanctus ad horam quid reuelat, noli prohibere loqui, quod sentit. Vel spiritum sanctum, qui datus est nobis non quantum in se, sed in nobis extinguimus, dum peccando fugamus.

A quis malum pro malo alicui reddat, sed semper, quod bonum est factamini in inuicem, & in omnes. Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Haec est voluntas dei in Christo Iesu in omnibus vobis. Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere. Omnia autem probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete vos. Ipse autem deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester, & anima

stis. Si vero de terra in terram noctu ambulare difficile, & molestum est, quomodo tutum erit eam viam, quae ex terra in caelum tenditur, sine hac luce ambulare? Ignoratis quot demones sint in istis inter capedinis spatio, quot bestiae, quot versutiae spirituales. Si ergo lucem illam spiritus habuerimus, nihil nobis incommodare poterunt. Si vero eam extinxerimus, confestim nos consumunt, confestim omnia nostra auferent. Nam & latrones lampadem extinguunt, & tum demum latrocinantur. Idem. Est & alia huius loci expositio. multi apud Thessalonicenses, alij quidem vere, alij falso prophetabant. Scelestus enim diabolus volebat per hoc ipsum donum totum ecclesiae negotium euertere. Quoniam namque vtrique de futuris praedicebant, & daemon, & Spiritus, sed hic falsa, iste vero vera, & non poterat aliunde veritatis iudicium sumi, dedit deus discretionis spiritum.

G Omnia probate. Ambrosius. Omnia quae dicuntur, probanda monet, & quicquid sobrie ac bene dictum fuerit, retinendum. Quaecunque enim apostolorum, & ipsius domini dictis congruunt, ea bene dicta habenda sunt, & retinenda ab his autem, quae iniuria fidei videntur, abstinendum. Solent enim spiritus immundi facilliter quasi per imitationem dicere bona, & inter haec subinducere praua, vt per haec, quae bona sunt accepto ferant, & mala, vt quia vnus spiritus dicta putantur non discernant ab inuicem, sed per id, quod licitum est, commendatur illicitum, auctoritate nominis, non ratione virtutis. Solent enim sub apostolorum, & ipsius domini nomine, nephanda docere, & aduersa.

H Ab omni specie mala abstinete vos. Solent enim spiritus immundi fallaciter dicere bona, & inter haec subinducere praua, vt per haec, quae bona sunt accipiantur, & mala.

I Ipse autem deus pacificet vos per omnia, vt integer. Ego ita prolatos, & subditos moneo, ipse autem deus est, qui potest.

K Spiritus vester. Ratione seruet integra, non consentiendo carni.

L Et anima. id est, sensualitas integra seruiendo rationi.

M Et corpus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed semper, quod est bonum. id est, fideles ad fideles.
 2 Et in omnes. id est, etiam erga infideles.
 3 Semper gaudete in do. & si non actu, quem oportet aliquando interrumpi, saltem in somno, tamen in habitu. Et eodem modo intelligitur, quod subditur.
 4 Sine intermissione orate. Vel hoc referendum est ad horas ad hoc aptus, vel constitutas, quarum nulla est intermittenda.
 5 In omnibus prosperis, & aduersis.
 6 Gratias agite deo, qui aduersa ordinat ad salutem vestram, sicut, & prospera, & hoc per meritum vestrae petitionis, sicut patet de sancto Iob. & subicit causam.
 7 Haec est voluntas dei. cui est in omnibus optemperandum.
 8 Spiritum. Haec est tertia pars in qua hortatur eos bene se habere erga deum, dicens. Spiritum, scilicet, deuotionis erga deum.
 9 No-

9 Nolite extinguere, per immoderatam curam rerum temporalium.
 10 Prophetias. id est, expositiones scripturarum sacrarum. Nolite spernere, quia frequenter reuelatur intellectus simplici, qui occultatur prudenti. Matt. xi. d. Abscondisti haec a sa. & pru. &c. Veruntamen, quia expositores aliquando desiciunt, ideo subdit.
 11 Omnia autem probate. id est, dicta eorum discutite.
 12 Quod bonum est tenete. Contra malos, qui in locutionibus, & praedicationibus mala dicta melius retinent, quam vtilia.
 13 Ab omni specie mala. Non solum enim abstinendum est a malo, sed etiam ab eo, quod habet apparentiam mali, propter scandalum vitandum, saltem quousque declaretur illud, quod est licitum.
 14 Ipse autem deus pacis. id est, autor, & dator pacis.
 15 Sanctificet vos per omnia. ad corpus, & ad animam pertinentia.
 16 Vt integer spiritus vester, &c. Et dicitur spiritus quantum ad superiorem animae partem, & anima quantum ad inferiorem.
 1 In

com. in r. ad Thessal. Ecclesia. 18. c. Luc 18. a.

† De conf. dif. 4. cap. queris. paragr. idem.

† 15. di. est. sancta. ver. item scripta. † 2. quae. 5. de forma paragr. scilicet, quae

Ibidem

E

F

Ibidem

De 5. & ho. cle. ca. cum ab omni. De eo, qui co. con. vxo. c. veniens. 2. para. cum igitur.

A *Et corpus. ut nihil agatis eius ministerio, unde aliquis con- querat. Aliquā inquinatur anima per cogitationē malā, & est mundum tñ corpus. Ideoque spiritum integrū in homine dicit esse debere. Si autē mala vita, vel cogitatio intercedat, nō erit integer spūs. Spūs, & anima, & corpus, Aug. Tria possunt quibus homo constat.*

id est, spiritum, animā & corpus, s. illud quo intelligimus, & illud quo vivimus, & illud quo visibiles; & con- tractabiles sum⁹, quæ

B *tursus duo dicuntur, quia sæpe anima cum spiritu nominatur.*

Sermo de symbolo.

Vel: Spiritus ponitur pro donis suis, id est, gratia spiritus, quæ data est in baptismo, seruetur incorrupta, & integra, ne nostro vitio, vel immūdi- tia corrūpatur, vel fugetur. Nam dum agit homo, quæ odit spiritus sanctus, recedit ab eo gratia eius penitus, vel minui- tur.

Lib. 5. aduer- sus valen.

¶ Irenæus. Neque enim plasmatio carnis ipsa secundū se homo pfectus est, sed corpus est pars hominis, neque enim, & anima ipsa secundū se homo, sed anima hominis, neque spiritus enim, & non homo vocatur. Coniunctio autem, & vnctio horum omnium perfectum hominem efficit.

Ambro.

¶ Ambro. Tunc enim integer est spiritus, si bonæ vitæ illi deamus, animā habentes, mundā, & corpus sine querela, ut totus hō sit perfectus. potest. n. corpus mundum esse, & ani- ma inquinari per malam cogitationem. Si autem mala vita, aut cogitatio intercedat, non erit integer spiritus, quia ho- m nem deserit pecca- tis obnoxium.

b Sine querela. Augu- stinus. non sine pecca- to de pfectione iusti hominis. Aliud est esse sine peccato, quod de solo in hac vita vi- genito dictum est. Aliud est esse sine que- rela, q̄ de multis iu- stis etiam in hac vita dici potuit. Quia est quidam modus bonæ

¶ Et si non sine peccato, in multis enim offendimus omnes.

¶ Ad vitam. b ¶ Opus gratia perficiet.

¶ Ex nostra parte. a ¶ Quod est signum dilectionis.

¶ Salutate, & epistolam ostendite.

¶ In baptismo sanctificatis, vel perfectis, ut inde proficiant.

a & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Chri

b si seruetur. Fidelis est, qui vocauit vos, qui etiā faciet. Fra-

c tres orate pro nobis. Salutate fratres omnes in osculo san-

d cto. Adiuro vos per dominum, ut legatur epistola hæc om-

nibus sanctis fratribus. Gratia domini nostri Iesu Christi

vobiscum: Amen.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In aduentu domini. id est, iudicium.
- 2 Seruetur. Et quod istud sit sperandum, subditur.
- 3 Fidelis est, &c. ad fidem, scilicet deus.
- 4 Qui etiam faciet. quia nulli deficit quantum est ex se.
- 5 Fratres. Hæc est vltima pars, quæ est cōclusio epistolæ, in qua ponitur

nitur sui recommendatio, & aliorum salutatio, ideo dicit. Fratres orate, &c. in osculo. Non libidinoso, nec proditorio, sicut plinius iure exposuit, Ro. vlt. vbi idem, & sub eisdem verbis ponitur.

6 Adiuro vos per dominum. id est, iniungo vobis per ipsum.

7 Sanctis fratribus. id est, baptisate sanctificatis.

8. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum Amen. sup- ple sit in presenti, & gloria in futuro, amen.

ADDITIO.

In e. 5. vbi dicitur in post. Sed istud non videtur conuenienter dictum, quia Glo. permittit, quod Antichristus fulminabitur.

Sententia glo. tenenda est tanquā planior secundū continuatio nē ad immediate prædicta, non obstantib. obiectionib. postit. Intelligit. n. glo. hæc verba Apostoli, Cum dixerint pax, & securitas, tunc repen. &c. de tēpore illo intercepto, quod erit inter mortem Antichristi. & diē iudicii, ut immediate ante dixerat, Dies dñi, si cat fur. Quod tēpus continebit. 45. dies, ut pōt haberi Dan. vi. In istis. n. diebus ministri Antichristi videntes se euasisse ab illo p- lio maximo in quo Antichristus, & maxima pars exercitus eius perierant, existimabunt se totaliter esse extra periculū, licet prin- ceps eorum sit interfectus, sicut contingit multis, qui postquam eripiuntur ab aliquo maximo periculo, credunt se ab aliis pericu- lis esse securos. Nec hoc est contra communem doctorū opinio- nem dicentium, quod mortuo Antichristo, & falsitate eius dete- cta omnes Gentes conuertentur ad Christum, quia hoc intelli- gitur post lapsum 45. dierum prædictorum.

Replica. In 1. episto. ad Thessalonicen. ca. 5. vbi postillator de- clinat Glo. magistri super illo verbo, Quando dixerint, pax, & secu- ritas tu crepentinus veniet interitus. Nam glo. exponit hoc de so- cius Antichristi, qui post mortem eius credentes se securos in pa- ce, facient festa, & conuiuia, exercentes diuersos iocos, &c. Quod postit.

postit. dicit inconuenienter dictū, quia eadē glo. pmittit, q̄ Anti- christus fulminabitur, & maxima pars exercitus eius pibit cum eo. Et iō nō est verisimile, q̄ remanentes debeant exercere ludos in securitate, sed esse sub maximo timore, sicut filii Israel, Chore cū sua societate peunte, prout h̄ Nu. 16. Item v̄ illa gl. esse cō- tra mentē ecclesiæ, & sanctorū doctorū, qui dicūt, q̄ mortuo An- tichristo, & falsitate eius detecta, oēs gentes conuertent ad Chri- stū, & sic nō remanebunt aliq̄ de secta Antichristi. Sed Bur. p̄ gl. dicta certare. vult. q̄ dicti Antichristiani lætabunt. Sed hoc nō videtur verisimile, quia lætantur victores: Esa. 9. Nō autē sic hor- ribiliter victi, imo nec illū horrore scientes lætari potuerunt, sed potius timere, sicut supra dictū est in exēplo Chore, maxime, q̄ videbunt oēs gentes conuersas, cultū dei, & Christi per eos im- peditū resumere, & sic non videbunt consolantē, nec compaten- tē, sed oēs aduersarii eorum malitiæ per casum Antichristi dete- ctæ, ideo habēt potius materiā tristitiæ, quam gaudii. Nec illi 45. dies per Burgen. conficti ex Dan. vi. prout ipse allegat, haberi cla- re videntur, quibus tamen datis verisimiliter est, quod alii, q̄ me- tu Antichristi latuerant, intelligentes horrendam perditionem ipsius, & sui exercitus, resumunt gaudia sublato timore, quam il- li, qui de exercitu sic miserabiliter delecto remanserunt. Illi enim habebunt materiam gaudii, isti autem non, nisi luctus de quibus diuinae nemo potest, nisi propheta, & filius propheta.

Incipit epistola se- cunda ad Thessa- lonicenses.

CAP. I.

1. ad Thess. 4.

P *Aulus, & Syl- uanus. Quia in prima epistola quædā dixit de aduentu domini, & resurrectione mortuorum, nunc aliā scribit epistolam, in qua signat, licet ob- scure, (neque enim a- pte potest) de abo- litione Romani regni & de Antichristo, & de*

Argumentum in secundam epistolam ad Thessalonicenses incipit.

A Thessalonicenses secundam scribit episto- lam Apostolus, & notum facit eis de tempo- ribus nouissimis, & de aduersarii deiectione. Scribit hanc epistolam ab Athenis per Titum diaconem, & Onesimum acolythum.

Epistola Pauli ad Thessalonicenses secunda incipit.

CAP. I.

¶ Isti tres sunt quorum nomine scribitur hæc, & prima epistola.

P *AULVS, & Syluanus, & Timotheus ecclesiæ*

de inquietudine quo- rundam.

Hanc epistolā scri- bit idem Apostolus Thessalonicensibus. Orta enim apud eos grauiori tribulatione item monet eos ad p- tinentiam, ostendēs iu- stum dei iudicium, ut boni gloriam con- sequantur, mali per- nam. Scribit etiam de instare diem domini sicut occasione prio- ris epistolæ videbatur. Cum

NICOLAUS DE LYRA.

Pauli: Nicolai de Lyra super secundam epistolam Pauli ad Thessalonicenses incipit.

CAP.

CAP. I.

P *Aulus, &c. Hic incipit secunda epistola ad Thessalonicen- ses diuiditur in tres partes, s. in salutationem, & persequutionem, & gratias*

Cum enim priorē epistolā legendo, petuenissent ad illū lo-
cum ubi dicit apostolus, *Mortui in aduentu eius resurgent primi.*
Deinde nos, qui vivimus, qui residui sumus simul rapiemur cum il-
lis, &c. conturbati sunt nimis, & perterriti, putantes vicinū
diē domini ne damnaretur eo, quod tarde ad fidē venientes
imperfecti essent. Iō-

que hoc comperto,
scripsit eis non inmi-
nere diem iudicij suo
tēpore, ne apostolus
in hoc mētibus p om-
nia reprobaretur, vel
ne diabolus hęc expe-
ctatibus aliqua fraude
illuderet. Corrigit et-
iā asperius inquietos.
Et est intētio apo-
stoli, bonos, & quos
ad patientiam, ad mo-
nere, & inquietos cor-
rigere, & quæ obscu-
re in præcedenti epi-
stola dixerat, hic ali-
quatenus aperire.

Primo salutat, dein
de gratias agit de bonis eorū, postea monet ad patientiā, &
constantiam. Inde asserit, q̄ aduentum Christi Antichristus
p̄ueniet, & aliqua aduentus Antichristi signa licet obscura,
denūciat, agēs de abolitione Romani regni, & interfectiōe
Antichristi. Circa finē vero, vt curiosos corripiant obsecrat.

Paulus, & Sylvanus, & Timotheus. * Ambrosius. Solenni-
bus verbis scribit ad eos. Solito enim more sermonum ca-
put continetur epistolæ, & ijdem ipsi tres sunt, quorum no-
mine scribitur, sicut & prima epistola.

a *Gratia vobis, & pax.* * Theophyla. Post quam deus sua
gratia quempiam donarit, nihil illi graue erit, neque triste,
sed omnia facile dissoluentur. Sciens igitur Paulus, quāta res
sit dei gr̄a, propterea hęc ipsi imprecatur, si enim hęc ipsi
adfuert, nullā tentationū molestiā sentient, sed & pace dei
fruentes, inconcussi, & pacifici permanebunt. Simul autē, &
eis ad memoriam reuocat diuinam gratiam, vt etiam si eos
afflictio inuasit memores gratiæ, per quam seruati sūt,
consolationem recipiant, atque ex præteritis, & maioribus
plena spe confirmati, in minoribus non deiciantur animo.

b *Gratias agere debemus.* * Theophyla. Tria hic docet: Pri-
mum, q̄ nostras ob virtutes, & opera, q̄ transegerimus, non
sunt nobis gr̄a agendæ, sed deo, alterū, q̄ nō sint lachrymis,
neq; lamētis digna illa, q̄ patiuntur, sed h̄mōi, vt pro quibus
deo gratias agere deceat, itaque eos letari oportet, & nō de-
cidere. Tertium, q̄ nō oporteat inuidere bñ operatib. sed gau-
dere, & gr̄as agere deo p̄ fratrib. Quocirca, qui macerantur
ob quorundā laudata opera atque virtutes deo maledicūt.

* Chryso. Si Paulus p̄ aliena bona gratias agit, quid pa-
tiētur, qui nō solū gratias nō agūt, sed & liuore cōtabescūt?
c *Quoniam super creuit fides.* * Chryso. quomodo pōt fides
crescere? Ita, s̄ q̄ illius gratia aduersi quicquā passi fuerim?
Magnum quidem est obfirmatum esse, & cogitationib. nul-
lis a scopo dimoueri, allidentib. vero ventis, decidentib. ma-
gno impetu pluuijs, vñdique insurgēte graui tēpestate, vicif-
sim, & acruatim appellatib. p̄cellis si tñ nō disturbabimur
nullius alterius signū erit, nisi crescentis, & supra modū ex-
crescentis, sublimiorisque factæ fidei nostræ. Quēadmodū
enim in diluio omnia quidē saxea humiliatq; statim p̄iere,
q̄cunq; vero sublimia, & cælestia erāt, ad ea nō pertigit dilu-
uū, ita & fides istorū sublimis facta nō deturbabat amplius.

d *Abundat charitas vestra.* * Idem, Et Theophylactus.
Vide

Vide charitatē, nō alium quidem deceperunt, aliū vero mi-
nus, sed equa erat erga quos vis dilectio, quēadmodū si parti-
culariter diligam⁹, nō est charitas, sed dissensio poti⁹. Si enī
dei cā diligis, oēs dilige, sin particulariter diligis, charitatis
est diuisio, nō charitas. Nā dic mihi: Si oculus oēm prouidē-
tiam, & curam, quam
pro vniuerso corpore
habet, in solam manū
deriuaret, ac reliquis
membris omnib. con-
temptis, vni isti inrē-
deret, an non totū p-
deret absq; dubio: Ita
& nos, si charitatem
quā in vniuersam ec-
clesiam extendere de-
bemus, in vnum, & al-
terum coarctauerim⁹
& nobis ipsi, & illis
totique ecclesiæ per-
niciē inferemus. Ita
namq; nō sunt chari-
tatis, sed dissidij, schis-
mata nempe, & rup-
tura: hiuleæ.

Thessalonicensium in deo patre nostro, & domino Iesu
Christo. Gratia vobis, & pax a Deo patre nro, & domino

a Iesu Christo. Gratias agere debemus deo semper pro vo-
bis fratres, ita vt dignum est. Quoniam super creuit fides

d vestra, & abundat charitas vniuersiusque vestrum in inui-
cēm, itā, vt, & nos ipsi in vobis gloriemur in ecclesijs dei,

e pro patientia vestra, & fidē in omnibus persecutionib. ve-
stris, & tribulationibus, quas sustinetis in t exemplum

f

g

¶ Scribit, vel bunt. ¶ Existenti.
¶ A quo hac, non a nobis.

a ¶ Quod tenetis tenete, quia bonum, de quo semper debemus gratias, & nun-
quam soluere possumus, vt dignum est. b ¶ A quo hoc non a nobis.

a ¶ Quia pro magnis bonis, magna gratia agendæ. b Super hoc, quod olim
fuit, non decreuit in tribulationibus, Magis ac magis.

a In vos. b Tantum creuit. c Apostoli. Qui non de paruo gloriemur. d Quibus de vo-
bis damus exemplum. Videte ergo ne sitis exemplum defectus.

a Pro vobis gloriemur, & maxime. b Seruata. De loco ad locum.

Tormentis. Quæ ostendunt quid in iudicio patientibus, & inferentibus sit dandum.

Gratias agere, &c. Hic gratias agit deo de bonis eorum, ne
forte de tanto bono, quod ex deo habebant, extollantur, tā-
quam a seipsis habentes.

In inui. Vt scilicet, qui diligitur diligat alios, & mutuis ob-
sequijs charitatem ostendat.

e *Pro patientia vestra.* * Chryso. Inter hostes enim viue-
bant, qui indefinenter vñdique incommodare conabantur,
solidāque, & immotā tolerantia ostēdebāt, pudebant quot
quot humani p̄sidij gratia, in aliena dogmata transeunt. Cū
adhuc prædicationis esset initium, homines pauperes, & ex
quotidiano labore manū viuentes, virorum reipublicæ gu-
bernatorum ciuitatisque primorum inimicitias in se susce-
perunt, neque deū rege amplexante fidē, & bellum impla-
cabile sustinuerunt, & tamen ne sic quidem degenerarunt.

f *Quas sustinetis.* Iō gloriemur, quia sustinetis, ita vt sitis exē-
plū, & documentū alijs, quod iuste iudicat deus dū suos per-
mittit affligi, malos prosperari. Vidēt. n. vos ex malis in me-
lius proficere, illos ex p̄speris deteriores esse, & ita estis eis
exēplo, ne fatigent dū corripuntur a deo, q̄ affligit oēm fi-
liū quē recipit apud quē est iustū, vt incipiat a domo eius iu-
diciū. vñde Petrus ait, *Tēpus est, vt incipiat a domo eius iudiciū.*
Iusti iudi. dico, qd̄ & respectu p̄sentium videri pōt, dum boni
meliores, mali efficiuntur deteriores. Tñ hac conditione di-
co iusti. *Si iu. est apud, &c.* Q. Iustū apparet iudiciū quo in præ-
senti iudicat deus, si attendat iudiciū futurū, vbi manifeste
omnib. patet iusticia, dū reddit singulariter fm̄ merita, per
q̄d̄ præsentia iusta esse probant finaliter, s̄ si iustū est dari his
penā, vobis requiē. Si quis. n. finē hunc attendit, nō iniustum
esse dicet bonos purgari, malos sordescere, sicut vtriq; ex sua
vita meruerūt. Simile huic dicit Dauid, *Existimabā, vt cognosce-
rē, hoc labor est ante me.* Donec intrē i sanctuariū dei, & intelligā
in nouissimis eorū. Sed tñ ex p̄sentib. videri pōt. vñde sub-
dit. *Veruntamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum, &c.*

g *In exemplum iusti, &c.* Si. n. tam seuerē punit peccata in p̄-
nitentib. quid faciet induratis? vt intelligatur, quod nō par-
cit impijs, qui nō parcit iustis. Iusti, si tñ iustum est, quod cō-
stat esse. Non. n. ponitur hic, si tamen, pro dubitatione, sed
pro affirmatione, vñde alius interpret ait: Siquidē iu. est, &c.

* Chryso. Si deo rerum cura est, si quid curat, & estimat
deus, & non hoc ex sua sententia, sed ex concessis, & indubi-
tatis ponit, veluti diceret, Si odit de⁹ reprobos, vt illos fateri
cogat

gistrum.
4 Ita vt dignum est. quasi dicat. Digni estis, vt hoc agamus.
5 Quoniam super creuit. Intēsiue, firmiter his, quæ sunt fidei ad-
herendo. Et etiam extēsiue, ea quæ sunt fidei magis explicite cogno-
scendo, & ea verbo, & exemplo ad alios deriuando.
6 Et abundat. in affectu interiori, & opere exteriori.
7 Ita vt, & nos ipsi. in vobis.
8 In ecclesijs dei. proponendo alijs ecclesijs vitam vestram pro
exemplū. ideo subditur.
9 Pro patientia vestra. solida.
10 Et fide. firma.
11 Quas sustinetis. i. per hoc sensibiliter apparebit iudicium dei
esse iustum, patientiam vestram premiando. ideo subditur.

NICOLAUS DE LYRA.

Gratias agere, & cōclusionem, ibi. Salutatio mea. In fine epistolæ.
Sciētia primæ partis patet ex dictis in principio præcedentis epistolæ.
Gratias agere. Hic incipit epistola persecutio. Quæ diuiditur in
tres partes. Nā primo apostolus reddit Thessalonicenses beneuolos, se-
cundo cautos. ca. se. tertio, dociles sine doctos, ibi. Nos autem. Primū
facit dupliciter, s. gratias agendo de bona eorū conuersatione, & orā-
do pro meliori consummatione, ibi. In quo etiam oramus. Circa primū
licit. Gratias agere debemus deo. a quo est omne bonum.
Semper, scilicet, a liu, vel habitu. Vel. Semper, idest omnibus ho-
is ad hoc ordinatis.
Pro vobis fratres. quia bonum discipulorum redundat in ma-
gistrum.

† documentū,
aut ostensionē

E

Ibidem.

Heb. 12. b.
1. Petr. 4. a.

Psal. 72. c.
Ibidem

F

Ibidem.

Cogit, quod odiat. Sicut enim potissimum tales septentia mi-
 A nime ambigunt, ita ut ipsi aduersarij sciant hoc iustum esse.
 Si enim apud homines iustum est, multo magis apud deum.

Ibidem. * Hierony. hic, si tamen, confu mantis sermo est, non du-
 bitantis, quali dicat. Si tñ fors potest iudicare Iustitia, quod
 iustum est, nam sicut
 indubitanter pro no-
 mine domini patien-
 ribus requiem, ita in-
 cunctanter tribulatio-
 nem his, qui tribulant
 repromisit,

Ibidem. * Ambrosius. Quid
 tam iustum, quam ut
 hi, qui in seculo depri-
 munt bonos, & eos ex-
 torres faciunt perfe-
 ctionibus, in futuro
 eadem patiantur, quæ
 faciunt? Illi autem, ut
 sint in requie cū cete-
 ris sanctis, qui de ma-
 gna tribulatione ven-
 nientes regnum acci-
 pient æternum in ad-
 uentu domini,

a In reuelationem. In-
 cipit ostendere, quam
 horribilis tribulatio il-
 lis, & quam iocūda re-
 quies istis futura est.

† quod fides
 habita sit re-
 timonyo no-
 stro et ga vos.
 † Ad quod.

b Domini Iesu. Veniē-
 tis in flam.ig. nō, quod
 sit flamma circunda-
 tus, sed per effectum,
 quia inimicos exuret.
 Vel idēo dicit, in flam-
 ma ignis, quia ignis e-
 rit in mundo, qui præ-
 cedet eum, rācum ipa-
 cium aeris occupans
 quantum occupauit
 aqua in diluuiō, qui
 exuret terram, & erat
 situdinem aeris, & purgabit electos.

c His, qui non v. Nam alij sunt, qui nesciunt legem.
d Qui pœnas. id est, sustinebunt. Dare enim aliquando poni-
 tur pro-sustineri, ita & hic. Et congrue. Qui enim patitur,
 dat ei quem offendit, pœnas quasi gratas.
e In interitu æternas. Qu. Semper sentient pœnas, non ta-
 men semper deficient.

Ibidem. * Hiero. Si potuit flamma imperio dei tres pueros omni-
 nō nō tāgere, quare nō eadem potentia alijs senior, alijs mi-
 nor esse credatur, hoc contra eos, propterea quod pœnam
 conscientia somniarunt, quia hoc illis impossibile videba-
 tur.

Ibidem. * Theophylactus. Obserua autem, quod ait in igne flam-
 mæ, pro, in igne ardente tantū, nō etiā lucente, Peccatorib⁹
 enim

enim ardens, & vrens tantū modo est ignis, nō lucens: Iustus
 aut lucens tantum, non etiā inflammans videntur ignis est.
 * Chryso. Si quando te ceperit concupiscentia corpora-
 lis, cogita gehennæ ignem, cogita quā plane nullus estimā-
 da sit peccati voluptas, quā ne voluptatē quidem habeat. Si

a Ideo. Inter alios gloriosi. **b** In æterna beatitudine, vel ecclesia, quam hic regit. **c** Ut digni sitis.
 iusti iudicii dei, ut digni habeamini in regno dei pro quo

a Non solum bona operamini. **b** Alius interpret ait, siquidem iustum est. **d** In pu-
 ra, & simplici natura iustitiz.

& patimini, si tamen iustum est apud deum retribuere re-
 tributionem his, qui vos tribulāt, & vobis, qui tribulamini

a Aequalem nobis. **b** Quod nullum est illis dare pœnam, vobis requiem, quod vtiq; fiet in
 reuela. **c** Manifestatione. **d** Venientis.

a Tunc gloria hit, error illis. **b** Quorum ministerio virtus dei apparebit, dum honos eigent,
 malos mittent foras. **c** Ignis erit in mundo.

cū angelis + virtutis eius, in flāmā ignis dantis vindictā

a Qui idem non receperunt. **b** Ut hæretici, & falsi Christiani. **c** Non exequantur, quæ rece-
 perunt. **d** Cui obediendum esset, quia est de no. le.

his, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt euā-
 gelio domini nostri Iesu Christi, qui pœnas dabunt in in-
 teritu æternas a facie domini, & a gloria virtutis eius, cū

a Aggrauat pœnas. **b** Vtiq; scilicet, nescientes, & scientes.
c Non corporis, & animæ dissolutione terminabiles. **d** Reipoti. **e** Ne eum videant. & glo-
 riam, quam vultus suus sanctis dabit. **f** Et hæc prædicta hent.

venerit glorificari i sanctis eius, & admirabilis fieri in om-
 nibus, qui crediderunt, quia testimonium nostrum credi-
 tum est super vos i die illo. + In quo oramus etiam semper

a Ita eos glorificabit, quod gloriosus in eis, apparebit. Ecce, quæ gloria sanctorum.
b Et si tempus operandi non habuerunt.

pro vobis, ut dignetur vos vocatione sua deus nositer, &
 impleat omne in voluntatem suæ bonitatis, et opus fidei

a Quamuis super humanum sensum esset, vel vobis dominans non quærentibus rationem. **b** i. de.
c Vel in illo die: dell propter illum diem, ut tunc liberemini. Reuelationis domini.

in virtute, ut clarificetur nomen domini nostri Iesu Chri-
 in vobis, & vos in illo secundum gratiam Dei nostri, &
 domini Iesu christi.

a Dignos iudicet, quos uocet ad regnum per gratiam.

a Interim. **b** Ut plene faciat uelle omne bonum. **c** Pro idest. **d** Ut impleat.

a Constantia. **b** Ita impleat, ut. **c** In hac uita. In uobis Celebri fama, & honore.

a Clarificemini in futuro. **b** Plus quam digni sitis, uel sicut homo
 Christus glorificatus est.

earum legum, quæ in
 hoc seculo possunt
 tantum potest metus,
 ut a malis nos acribus
 cohibeat, multo ma-
 gis poterit hoc recor-
 datio futurorum, sup-
 plicium imortale,
 pœna sempiterna.
 f. Cum venerit glorifi-
 cari, &c. Ipse enim cla-
 rus, & mirabilis vide-
 bicur in credentibus,
 fa iterus autem appa-
 rebit in incredulos, cū
 eos penis æternis coar-
 ctabit. Et est horū ver-
 borum breuis sensus:
 Veniet punire malos,
 & glorificare bonos.
 * Hiero. Ipse in suis
 glorians est mem-
 bri, quæ solis splen-
 dore fulgebūt. Sed &
 mirabuntur irrisores
 impij humilitatis, in
 subitatione salutis in-
 sperate mitorum.
 * Chryso. glorifica-
 tur ne deus etiā. Qu-
 eni iustas illi eos quos
 verberauerant, quos
 contempserant, quos
 irriserāt, prope ipsum
 constitutos esse vide-
 rint, ipsius erit gloria,
 imo istorum gloria e-
 rit, certe & istorum, et
 ipsius, ipsius quidē qd
 istos non deseruerit, sed illustres exhibuerit: Istorum vero,
 quod tanto digni habiti sint honore, gloria boni est, habere
 quibus beneficia sua tradat.
 g. Quia testimonium. Ideo vobis tribulatis dat requiem no-
 biscum, quia testimonium, id est quidquid diximus de illo
 die iudicij, credidistis de gloria bonorum, & pœna malorū.
 h. In quo, &c. Ordo verborum talis est. In quo dic.
 i. Ut dignetur. i. dignos iudicet, semper oram. Vel in quo. i. p. quo
 vel cuius diei periculo vitando. Etiam oro semper pro vobis. Pro
 vitando enim periculo illius diei, semper orandum est.
 k. Opus fidei. i. confessionē, q̄ proprie est opus fidei in virtu-
 te, ut a cōfessione nullo mō flecti possint. Vel, op⁹ fidei, cō-
 bonū, qd fides exigit, & sine quibus fides mortua est: Vel.
 l. In vir. p̄seueratiē, ut, s. det vobis p̄seuerantiā vsq; ad finē.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ut digni, &c. & persecutores vestros puniendo, ideo subditur.
- 2 Si tamen iust. & accipitur hic, si, pro quia iustum est.
- 3 Deum retribuere. id est, gehennæ pœnam.
- 4 His, qui vos tribulant, persequendo.
- 5 Et vobis, qui tribulamini, patienter sustinendo.
- 6 Requiem nobiscum. qui similiter tribulamur, & ideo subdi-
 tur retributionis tempus, cum dicitur.
- 7 In reuelatione domini Iesu de celo. id est, quando manifeste
 apparbit veniens ad iudicium, sicut dicitur Matt. xxiii. c. Sicut ful-
 gur exit ab oriēte, & apparet vsque ad occidentē, ita erit ad-
 uentus filij hominis.
- 8 Cum angelis virtutis eius. qui erūt executores diuini iudicii.
- 9 In flamma ignis dantis vindictam. id est, facientis.
- 10 His, qui non nouerunt deum. i. de st, fidem eius non recepe-
 runt, sicut sunt pagani, & Iudæi obstinati.
- 11 Et qui non obediunt. ipsum opere adimplendo, sicut sunt ma-
 li Christiani, habentes fidem sine operibus, quæ mortua est.
- 12 Qui pœnas. i. soluent, sine sustinebunt. 13. A facie domini. i.
 per sententiā ab ore eius egredientē, quādo dicit reprobis. Ite maledi-
 cti, in ignē æternū, &c. Matt. 25. c. Et electis. Venite benedicti
 patris mei. & ideo subditur, 14. Cū venerit. i. dare eis gloriā
 suam

Iaco. 2. d.

suā mirabilem. nam excedit intellectus creati capacitatem. j. Cor. ii. b.
 Oculus, nō vidit, nec au. au &c. 15 Quia testimonium. i. quia
 credidistis illud, qd testificati sumus vobis prædicādo. 16 In die.
 id est, de die illo glorificationis sanctorū, ita quod lyra, tenetur hic ma-
 terialiter, sicut cum dicitur: Imago Herculis est in lapide.
 17 In quo hic consequenter reddit Thessalonicenses benedol. orā-
 do pro eorum felici consummatione, di. In quo. i. pro quo. s. die glorifi-
 cationis obtinendo. 18. Oramus semper. Exponatur ly semper
 ut supra. 19. Ut dignetur vos. id est, faciat vos dignos.
 20. Vocatione sua. ad gloriā, sicut vocauit ad fidem. iō subditur.
 21. Et impleat. Tunc enim implebit omne desiderium electorum.
 22. Et opus fidei. quod est constans confessio Ro. x. b. Cor de cre-
 ditur ad iu. ore autem confes. fit ad sa.
 23. In virtute. i. in constantia martyrii pro fide impleat pro vobis
 in presenti, ut sic non solum habeat is ancylam sanctorum omnium
 communem, sed etiam aureolam, quæ est proprii martyrum.
 24. Ut clarificetur nomen domini nostri Iesu Christi. in pa-
 triam martyrii vestri. hoc enim modo dicitur Iob. xl. f. de Petri marty-
 rio. Cum autem senueris, extends manus tuas, &c. Et subdit
 euangelista exponendo. Hoc autem dixit significans quia morte
 esset clarificaturus deum.
 25. Et vos in illo. ipsum in patria clare videndo.

CAP.

C A P. II.

Rogamus autem vos fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, &c. Hoc vsq; dixit se eis gratias agere, & orare, hic de terminat de die iudicij, obsecrans eos ne leuiter, & facile de aduentu domini quasi de prope imminente opinionem recipiant, vel terreantur.

Theophylactus, Quando sit futura resurrectio, non dicit, quod vero nunc, non inflet, hoc docet, fuerunt enim impostores nonnulli, qui assueverant, iam instare tempus consummationis aduentusque domini.

Ambrosius, & obsecrat eos ne leuiter, & facile de aduentu quasi imminente dñi opinionem recipiant, & alia dat mandata, & etiam si per spiritum aliquis velut propheta fuerit loquutus credi ei non debeat, neque hic per tractatum, aut epistolam, forte nomine apostolorum scriptam, assensum tribuendum.

Non cito mouea. Q. Si moueamini cito est, nihil enim vobis infertur, quod diu duret.

Neque per spiritum. id est, si malignus spiritus, quasi angelus uicis apparens in visione hoc vobis persuadeat. Vel, si quis licet per spiritum sanctum reuelantem hoc se cognouisset, quod dies iudicij imminet.

Neque per epistolam. Solent enim tergiversatores, ut fallant, sub nomine clari alicuius viri epistolam fingere, ut auctoritas nominis possit commendare, quod per seipsum recipi non posset.

Quasi inflet dies domini. Non quia uelit, ut habeant succinctorios lumbos, & lucernas ardentis in manibus, expectantes quando reuertatur dominus a nuptijs.

Aug. ad Esaiam: In quo, n. quemque inuenit suus nouissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouissimus dies, quia qualis quisque in die illo morietur, talis in die illo iudicabitur. Et ideo vigilare debet omnis Christianus, ne imperatum eum inueniat dñi aduentus. Imperatum n. inueniet dies ille, quem imperatum inuenit vitæ huius dies ultimus. Et ideo non sit solus, ne terreamini, vel seducamini sed addit. Quasi inflet dies domini. Hoc ideo dicit, ne ipsa perturbatione dum incauti intenderentur, possent seduci ad adorandum diabolum, quia hoc agebat

bat, ut sub nomine Christi apparens faceret se adorari, quod ut non possit, tempus, & signa aduentus, apostolus prescripsit. Quoniam, nisi ve. Occulte loquitur de destructione imperij Roma, ne irritaret eos ad persecutionem ecclesie. Vel hoc dicit de spuali Imperio Romanæ ecclesie, vel discessione a fide.

Nisi ve. refuga primum. Aug. S. c. aliqui codices habent. Quod nulli dubium est de Antichristo cum dixisset, quæ refugam vocat, vique a domino deo. Si enim hoc de omnibus impijs merito dici potest, quomodo magis de illo?

Theophylactus, non aderit aduentus domini, nisi venerit discessio, siue defectio id est, Antichristus.

Chrysostomus, Antichristum ipsum vocat defectioem, tanquam plurimos perditurum, & abducturum. hominem peccati illum vocat. Innumera quippe mala perpetrabit, & instituet

alios, ut perpetrent, non enim ad Idololatriam abducat ille sed avtribus quisquam erit, quosuis deos pessundans, iubebitque seipsum pro deo coli ac venerari, & in templum dei collocari, non hierosolimitanum, sed & in ecclesias.

Ambro. non prius veniet dominus, quam Romani Imperij defectio, fiat, & appareat Antichristus, qui interficiet sanctos, reddita Romanis libertate, sub suo tamen nomine.

Hiero. Quod autem discessioem hic dicit alibi refugam appellavit. In latinis exemplaribus utrunque, ita intelligendum est, quod nisi venerit refuga veritatis, siue sui principatus desertor, siue discessio gentium a Romano Imperio.

Aug. Scimus enim quoniam post regnum Persarum, ad ultimum quoque post cetera Regna regnum Romanorum cepit, & omnia regna terrarum sub Dominatione sua habuit. Inde ergo dicit Paulus Antichristum non antea in mundum esse venturum, nisi venerit primum discessio, hoc est nisi discesserint omnia regna a Romano Imperio, quæ prius subdita erant. Hoc autem tempus nondum aduenit, quia licet videamus Romanum Imperium ex maxima parte destitutum, tamen quando reges francorum durauerint, qui Romanum Imperium tenere debent, Romani dignitas ex toto non peribit, quia in regibus suis stabit.

a Filius

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. II.

Rogamus autem. Hic consequenter apostolus reddit Thessalonicenses cautos. Circa quod sciendum, quod aliqui Thessalonicenses credebant diem iudicii esse propinquam. Tum propter tribulationes quas sustinebant, quia Christus in euangelio dixerat ecclesiam maxime tribulari appropinquante die iudicii, ut patet Matt. 24. propter quod timebant adhuc maiores persecutiones incurrere. Tum quia apostolus dixerat in epistola precedenti cap. 4. Nos, qui vivimus, qui re. &c. obuia Christo. scilicet ad iudicium venit, ut dictum fuit, quod aliqui Thessalon. cen. male intelligentes, credebant illam obuiationem tpe Pauli futuram, eo quod dixerat. Nos, qui vel simul ra. &c. pp quod securat eos de die iudicii longa distantia, reddens eos cautos, ut non recipiantur circa hoc ex cuiuscumque doctrina. Et dividitur in duas partes, quia primo remouet errorem, secundo docet veritatem, ibi. Quoniam n. Circa primum dicit, Rogamus vos fratres per ad. ad. iudicium.

Et n. congregatio. Tunc n. electi congregabuntur ad eum. Matth. 24. c. Vbi cumque fuerit corpus, illic congregabuntur, & aquila.

Ut non cito mouea. a ve. sensu, id est a vero intellectu.

Neque ter. quia instat tribulatio maxima, quæ prædicta est fore prope diem iudicii.

Neque per spiritum. s. malignum transfiguratum in angelum lucis, & afferentem vobis contrarium, s. quod dies iudicii sit propinqua.

Neque per ser. alicuius pseudo apostoli.

Neque per epi. nam aliqui falsi apostoli, & heretici imitabantur epistolas sub nomine virorum apostolorum Christi ad fidelium deceptionem, ut supra dictum est. Alio modo sic. Neque per epi. &c. nostram

C A P. II.

Non solum oramus, sed togamus.

Rogamus autem vos fratres per ad-

Si vultis, ut vobis proficiat aduentus Christi futurus.

Ad iudicium.

uentum domini nostri Iesu Christi,

et nostræ congregationis in ipsum,

ut non cito moueamini a vestro

sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per

sermone, neque per epistolam, tanquam per nos missam quasi

instet dies domini. Ne quis vos seducat vilo modo.

Quonia, nisi venerit discessio primum, et reuelatus fuerit

a b c d e f g

Puro intellectu.

Q pro vicino periculo, id est, quasi instet, dies domini.

Al cuius pseudo apostoli, qui hoc exponat de scripturis. b. Sub nomine meo missam.

No. quin uelit illos paratos esse. b. Quid per singula. c. Alio, etiam a prædictis.

Sed non instat dies domini, nisi prius gentes a Romano dulcedant Imperio. Non quod statim post.

Alias dissentio. b. N. u.

precedentem. 7 Quasi in, di. do, eo, q. ibi diximus. Deinde nos, qui vi. &c. Et quia non fuit intellectus noster, q. dies iudicii esset propinqua, ut ibi fuit dictum. 8 Ne quis vos sedu. hoc addit ad excludendum omnem deceptionis modum circa materiam istam.

9 Quonia, hic consequenter docet circa diem iudicii veritatem, de quo dicit, quod duo notabilia precedent, primum ponitur cum dicit. Qm ni, ve. quod. exponunt al. qui de discessione a Romano Imperio, quod forebat tempore Pauli, a quo recesserunt quasi omnia regna negantia ei subici, & redditionem tribui. Iam a multis annis illud etiam Imperium caruit Imperatore pluribus annis, & tamen non venit adhuc Antichristus, qui tamen debet venire compl. ta illa discessione, ve videtur apostolus dicere infr. Et tunc reuelabit ille iniquus, &c.

Propter quod alii exponunt de recessu ab obedientia ecclesie Romanæ a qua iam diu est, quod recessit Gracia. Sed saluo meliori iudicio, mihi videtur melius intelligendum de recessu a fide catholica, sicut exponunt aliqui, non tamen intelligendo, quod omnes sint a fide catholica, (sicut exponunt aliqui) recessuri, quia durabit in aliquibus usque ad finem mundi, sed quia maior pars credentium discedet ab ea, quia secundum dictum Salvatoris Matt. 24. b. Appropinquante. Antichristi tempore abundabit iniquitas, & frigeet charitas multorum, & per consequens fides vera deficiet in multis, & tunc veniet Antichristus facta dispositione ad receptionem ipsius. Hinc et dicto concordat dictum apostoli. infr. 1. ad Tim. 4. vbi dicit. q. in notissimis temporibus discedet quædam a fide, attendentes spiritibus erroris, & 2. ad eundem 3. in nouissimis diebus, instabit tpa periculosa, & erunt hoies seipsum amates, &c. Sequitur ibi. Hoies corrupti, metere se pbi circa finem. 19 Et re. Hic ponitur secundum notabile, quod precedit die iudicii

aduentus

lib. 20. de tate dei ca.

mente.

E

F

A *Filius perditionis. Antichristus, non per naturam, sed per imitationem.*
B *Homo peccati, & filius perditionis.* * Basil. Ipsa namque scripturae consuetudo priores a peccato magis censere, quam a patribus solet, meliores vero filios ex aliqua insigni, & eis conveniēte virtute. Quāobrem diabolū, vel si manū Antichristū apostolus filium perditionis appellat, nisi enim ait reuelatus fuerit filius perditionis.

† ostentans. Lib. 20. de civitate dei cap. 19.

† Ille.

C *In templo. Vel in templo.* Aug. Nonnulli non ipsum principem tantum, sed vniuersum corpus eius, id est, ad eum pertinentem hominum multitudinē simul cum ipso principe suo loco intelligi volūt. rectiusque dici putant, sicut in Græco est, non in templo, sed in templū dei sedeat, quasi ipse cum suis sit templū dei, quod est Ecclesia. Sicut dicitur: Sedet in amicu, i. vt amicus. Haimo. Nascetur autē Antichristus in Babylonia de tribu Dan, iuxta quod Iacob ait. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita. Erū veniet Ierosolymam, circumcidet se, dicens Iudæis: Ego sum Christus vobis promissus. Tunc confluent ad eum omnes Iudæi, & reedificabunt templum a Romanis destructum, sedebitque ibi, dicens se esse deum.

Antichristus ubi nascetur. Genes. 49. f.

Oratione de consummatione mundi lib. 1. comment. in Danielem. Comment. in Danielem.

Comment. in c. ad Thess. lib. 20. de ciuitate dei cap. 21. Lib. cygnorum carminu.

Orat. de consummatione mundi.

Lib. de bened. Patriarcharū cap. 7. tracta. de Antichri. Comment. in Danielem.

Vbi sup.

Vbi sup. Lib. 7. diuini institut. c. 17.

Vbi sup.

A *Quis iam species præcedit. Non deus. Totus. b Seruus, & fons. c Diaboli, qui perdidit homines. Vel quod ipse peccator, & alios peccator. d Christo, & membris eius. Vnde Antichristus dicitur. e Exire se.*
a homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extol-
b litur supra omne, quod dicitur deus, aut quod colitur, ita
c vt in templo dei sedeat, † ostendens se tanquam sit Deus,
d

1 Hyppolitus Mar-
2 tir. In primis autē Iudai-
3 cam gentem amabit,
4 apud eos omnia signa
5 adet, & horrenda mi-
6 racula, non vera, sed fal-
 sa, ad seducendos sim-
 les impios. postea
 adet prodigia, leproso-

flus dicitur, locum nouit aptum, vnde radix omnium malorum orti
 debeat, scilicet Babilonia. In hac Antichristus nascetur et
 in ciuitatibus Bethsuda, & corozā nutriti, & versari dicitur.

* Hieronymus. Nostri autem interpretantur omnia de An-
 tichristo, qui nasciturus est de populo Iudæorum, & de Ba-
 bilone venturus.

* Ephrem. Syrus. montes quoque non vere, sed falsiter
 transferet. Idem ipse expansis manibus multitudinem ser-
 pentum atque auium congregabit. abissum, vt aridam de-
 ambulabit, certos figens in fluctibus gressus.

* Irenæus. Hæc, ne quis cum diuina virtute putet signa fa-
 cere, sed magica operatione.
 * Ambro. Quod in libro Iob legimus, diabolū ex permis-
 sione dei, ignem fecisse descēdere de celo per semetipsum.
 hoc per Antichristū, & sequaces eius, extremo tempore faciet

* Irenæus. Characterē autem in fronte, & manu dextere
 faciei dari, ne possit aliquis emere, vel vendere, nisi qui ha-
 bet characterem bestiae.
 * Ephrem. Syrus. Dat autem signū suū impurus ille latro
 non passim in quolibet corporis membro, sed dexterae ac frō-
 ti hominis impiū insignit characterem, ne potestatem habeat
 homo signandi se dextera, signo Iesu Christi nostri saluati-
 ris, neq; in frōte crucis signaculū penitus imprimere possit

* Ambros. Potest fieri, vt sicut nos habemus characterē
 Christi, i. crucem qua signamur, ita habeat Antichristus p-
 prium characterē, quo signetur hi, qui in eum crediderint
 * Hippolytus martyr. Christus dedit credentibus in eū p-
 tiosam ac viuificā crucē, hoc idē signū suū daturus est.

* Hippolytus martyr. Lugebunt plurimi eo, qd defecerit
 a sancto deo, & crediderint impostori illi, suscepto chara-
 ctere impuri illius hostis dei, loco viuificæ crucis saluatoris
 Lugebunt etiam Ecclesie luctum magnum, quia nec obla-
 tio, nec sufficitus fiet, nec cultus deo gratus. Sed & ecclesiarū
 ædes sacræ instar tugurij erunt, pretiosumque corpus, & sa-
 guis Christi, non extabit in diebus illis. Liturgia extingue-
 tur, psalmodiarum decantatio cessabit, &c.

* Lactantius. Tunc confurget hostis potentissimus, qui
 sustentabili dominatione vexabit orbem, diuina, & huma-
 na miscebit, infanda dictu, & execrabilia molietur, noua
 sibi in pectore suo voluabit, vt proprium sibi consuetu-
 in perium, leges cominutabit, cōtaminabit, diripiet, spoli-
 bit, occidet. Tunc detestabile atque abominandum tempus
 exiit, quo nulli hominum sit vita iucunda.

* Idem. Rex ille teterrimus, & mēdaciōis ppheta, seipsum
 constituet, & vocabit deū, & se colū iubebit vt dei filiū, eri-
 re templū dei conabit, & iustū populū psequetur, & erit p-
 sura, & contritio, qualis nunquā fuit a constitutione mundi
 quicumque crediderint, atq; accesserint ei signabunt ab
 tanq; pecudes, qui aut recusauerint notā eius, aut in montē
 fugient, aut cōprehensi, exquisitis cruciatibus necabuntur

* Idem. hic est autem, qui appellatur Antichristus, sed
 ipse Christum mentietur, & contra verum dimicabit, & b-
 lum lape renouabit, &c.

* Idem. Tūc lachrymæ, luctus, & gemitus perpetues, &
 eum casse preces, nulla requies ad formidinem, aut somn-
 ad quietem. Dies cladem, nox metus augebit semper. Tu-
 impius iustos homines, ac deo deditos persequetur, & se-
 li iubebit, vt deum, cum sit Antichristus, &c.

d *Tanquam sit deus.* Nā sicut in Christo ois plenitudo di-
 nitatis

NICOLAUS DE LYRA.

aduentus, Antichristi, cuius primo ponitur superbia excessus, secundo
 tempus veniendi, & eius casus, ibi. Et tunc reuelabitur. Tertio, demo-
 nis effectus, ibi. Cuius est aduentus. Excessus vero superbie erit, qd
 faciet se, sicut deū adorari. Dicit igitur. Et reuelatus. i. manifeste ostē-
 sus. 1 Homo. i. totaliter deditus peccato, sicut homo deditus agri-
 cultura dicitur homo agri. 2 Filius per. i. dignus perditione, sicut
 2. Reg. 1. b. dicitur. Filius mortis, qd dignus morte. 3 Qui aduer-
 satur. Loquitur de futuro per modū presentis, propter certitudinē pro-
 phetia.

phetia. Loquitur. n. de Antichristo propheticæ. 4 Supra. quan-
 ad deos Gentiliū, qui dicuntur dii, sed non sunt. 5 Aut quod qui
 ad Sanctā Trinitatē, qua colitur, vt vnus verus deus. oēs. n. talem
 tum exterminare conabuntur, vt ipse solus tanquam deus ab hominib;
 adoretur. Similiter dicitur Iudith. 3 de Nabuchodonosor, qui p-
 exterminare omnes deos terræ, vt ipse solus deus diceretur.
 6 In templo. reedificato ab ipso, & Iudæis sibi adhaerentibus.
 exponunt in templo, id est, sic se ostendet ac si ipse sit templum de-
 modo, quod humanitas Christi est dei templum.

nitatis habitavit, ita in Antichristo plenitudo malitiae & omnis iniquitas habitabit, quia in ipso erit caput omnium malorum, scilicet diabolus, qui est rex super omnes filios superbi & a scitis. Quia eos scire dicit quid detineat, nec aperte exponit. & ideo nos nescimus, nisi quod quidam suspicantur de Romano imperio dictum fuisse, donec tollatur, vel de medio fiat. Et ideo Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumnia scilicet incideret, quod Romano imperio male optaverit, cum speraret eternum. Et hoc quod dixi, iam enim mysterium operatur iniquitatis. Ne rationem voluerit intelligi, cuius facta velut Antichristi videbatur. Unde nonnulli vel vitium raptum occultari, donec suo tempore reuelaretur, vel occisum resurrecturum & futurum Antichristum suspicabantur. Quidam putant hoc dictum esse de malis & fictis, qui sunt in ecclesia tandem, donec perveniatur ad tantum numerum, qui Antichristo magnam faciat populum, et hoc dicitur esse, mysterium iniquitatis, quia videtur occultum. Et de hoc dictum esse: Quid nunc detineat, scitis. Et cum ait, ut qui tenet nunc teneat, dicunt Apostolum hortari fideles, ut in fide quam tenent, tenaciter perseverent, donec exeat de medio ecclesiae mysterium iniquitatis, quod nunc occultum est. Et est sensus, tantum hoc superest agendum, ut qui tenet nunc fidem, teneat, firmiter in ea perseveret, donec iniquitas, id est, ficti, exeat de medio ecclesiae quae nunc occulta est, id est, manifeste ab ea recedat. Unde: De nobis exierunt, sed non erant ex nobis, ita nunc aperte. b. *Suo tempore.* Hier. Completa accessione ad Romanum imperium, & ad Romanam ecclesiam obedientiam, aderit discessio ab utroque imperio: qua impleta aderit ille iniquus impleto tempore misericordiae quo plenitudo Gentium intrat ad fidem: reuelabitur discessio, & sic instabit dies domini. c. *Nam mysterium, &c.* Ia in ipsis initijs accessione inveniuntur iniquitas, sed mystica, id est, pietatis nomine palliata, ut velint haberi ministri Christi cum sint pseudo. Nam mysterium. Haimo. Nam diabolus occulte per Neronem & alios occidebat martyres sicut per illum tunc aperte facturus est, occidendo Elam & Enoch illosque plurimos: & sunt Nero & alii umbra futuri Antichristi sicut

sicut David & Abel Christi. d. *Donec de medio fiat.* id est, tollatur illa potestas Romani imperij de medio mundi, quia omnes undique Romam quasi ad caput confluebant. Vel qui fidem tenet, teneat, donec ipse refrigescat. Vel qui detinet illum, id est, accessio ad fidem, detineat, donec ipsa tollatur de medio. Vel, donec iniquitas, quae modo est mystica, fiat de medio, id est, quasi de communibus ut non erubescat homo adulterari vel furari, sicut nec ambulare vel loqui. e. *De medio fiat.* scilicet discessio, id est, manifeste appareat: & tunc iam reuelata discessione a Deo vero, iam refrigerata charitate ex abundantia iniquitatis reuelabitur, &c.

Nonne retinetis, quod cum adhuc essem apud vos, haec dicebam vobis? Et nunc quid detinet, scitis, ut reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis: tantum, ut qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui cum, cuius est aduentus secundum operationem sathanae, in omni virtute & signis, & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis, his qui pereunt, eos, quod charitatem veritatis non acceperunt, ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant men-

1 **N**onne retinetis, quod cum adhuc essem apud vos, haec dicebam vobis? Et nunc quid detinet, scitis, ut reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis: tantum, ut qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui cum, cuius est aduentus secundum operationem sathanae, in omni virtute & signis, & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis, his qui pereunt, eos, quod charitatem veritatis non acceperunt, ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant men-

quem dominus ascendit in caelos. Illo interfecto non statim veniet Christus, sed ut in Dan. intelligitur, concedentur electis ad penitentiam dies 65. Quantum post dominus veniurus sit penitus ignoratur. * *Christostomus, Et Theophylactus.* Proxima est confusio, abolebit claritate aduentus sui cum cuius aduentus est secundum operationem sathanae. Quenadmodum enim ignis irruens passim minuta animalcula etiam antequam plane adueniat, procul adhuc distans torpescit, & confusit, ita, & Christus. Sufficiet illum iubere, & illum adesse, atque ista omnia peribunt. Seductionem sistet, quam primum apparuerit. **M**endacibus, & in omni seductione. Aug. Vel quia non vera videntur, sed phantastica. Vel si vera, Dei permissione ad mendacium trahunt. **I**deo mittet illis Deus. Aug. Deus diabolum ista facere permittet, iusto quidem iudicio, quantum faciet ille iniquo malignoque consilio. Proinde iudicati seducunt, & seducti iudicabunt sed iudicati iudicio Dei occulte iusto, & iuste occulto seducuntur. Seducti autem iudicabunt nouissimo manifestoque iudicio per Christum iustissime iudicaturum iniustissime iudicatum.

11 **Q**uem dominus Iesus interficiet. quia de mandato eius fulminabitur per ministerium Michaelis Archangeli. 12 **E**t destruet. in anima, & corpore. 13 **I**llustratione aduentus sui. id est in aduentu suo claro. 14 **C**uius, hic consequenter circa Antichristum ponitur demonis effectus. Habebit enim Antichristus demonem principium, qui a Deo permissus faciet multa miracula ad eius nutum pro subuersione fidelium, & hoc est quod dicitur. Cuius est aduentus secundum operationem in temporali potestate. 15 **E**t signis, & prodigiis. nam aliqua fient per illusionem sensuum a demone, quae videbuntur esse & non erunt, & aliqua erunt res verae, sicut demon super oves Iob fecit ignem verum descendere. Dicuntur tamen signa mendacia, quia fient ad affectionem mendacii. 16 **E**t in omni. ut pote minis & promissis & altis modis exquisitis. 17 **H**is qui pereunt. Inde enim habebit deceptio eius effectum. 18 **E**o quod id est, quia veritatem euangelicam, quae est lex amoris. 19 **N**on acceperunt. credendo. 20 **V**t salui. quia extra veritatem euangelicam non est salus. 21 **I**deo. id est propter eorum demerita. 22 **M**ittet illis Deus. id est, mitti permittet. 23 **O**perationem erroris. id est, auertentem in errorem modis dictis. 24 **V**t credant mendatio. qui repulerunt veritatem.

NICOLAUS DE LYRA.
Et nunc, id est, quae sit causa mora ipsius. Scitis. Sciebant enim, quod omnia futura a Deo sunt disposita de terminatis temporibus ventura: ideo subditur. Ut reueletur in suo tempore. a Deo disposito. Licet autem Antichristus sit venturus personaliter, venit tamen singulariter, sicut dictum fuit de Antiocho illustri Dan. II. quod fuit figura Antichristi. eodem modo dicitur de Nerone qui tunc imperabat, & primus de romanis principibus mouit persecutionem ecclesiae, cum dicitur: Nam mysterium, id est, figura, iniquitatis. Antichristi, qui dicitur iniquitas in abstracto propter excessum suae malitiae sicut homo multum liberalis dicitur liberalitas. Iam operatur iniquitatis. in Nerone ecclesiam persequente. Tantum supple, restat. Ut qui tenet nunc. s. Romanum imperium, ut exponunt aliqui, teneat donec de medio fiat. id est, donec deficiat Romanum imperium per discessum ab obedientia ipsius. Sed mihi videtur melius exponi de discessione a fide ecclesiae Romanae supradicta sic, Tantum supple, restat. Ut qui tenet nunc fidem catholicam, teneat eam firmiter in persecutione Neronis & aliorum tyrannorum sequentium. Donec de medio fiat, id est, donec deficiat modus supradictus. Et tunc reuelabitur. quae sicut supra dictum est deficiente sic fide apparebit

apparuit Antichristus. ideo dicitur. Et tunc reuelabitur illi. antonomastice dicitur. 11 **Q**uem dominus Iesus interficiet. quia de mandato eius fulminabitur per ministerium Michaelis Archangeli. 12 **E**t destruet. in anima, & corpore. 13 **I**llustratione aduentus sui. id est in aduentu suo claro. 14 **C**uius, hic consequenter circa Antichristum ponitur demonis effectus. Habebit enim Antichristus demonem principium, qui a Deo permissus faciet multa miracula ad eius nutum pro subuersione fidelium, & hoc est quod dicitur. Cuius est aduentus secundum operationem in temporali potestate. 15 **E**t signis, & prodigiis. nam aliqua fient per illusionem sensuum a demone, quae videbuntur esse & non erunt, & aliqua erunt res verae, sicut demon super oves Iob fecit ignem verum descendere. Dicuntur tamen signa mendacia, quia fient ad affectionem mendacii. 16 **E**t in omni. ut pote minis & promissis & altis modis exquisitis. 17 **H**is qui pereunt. Inde enim habebit deceptio eius effectum. 18 **E**o quod id est, quia veritatem euangelicam, quae est lex amoris. 19 **N**on acceperunt. credendo. 20 **V**t salui. quia extra veritatem euangelicam non est salus. 21 **I**deo. id est propter eorum demerita. 22 **M**ittet illis Deus. id est, mitti permittet. 23 **O**perationem erroris. id est, auertentem in errorem modis dictis. 24 **V**t credant mendatio. qui repulerunt veritatem.

Are, ut qui claritate luminis diem esse consentire noluerunt putent diem tenebras dici debere, ut possint prepetiori delicto facti rei, sine contradictione damnari, veritatis inimici, fautores autem iniquitatis.

THEOPHYLACTVS. mittet, id est, finet ipsum venire, animaduerte autem quod primam repulerint veritatem, tunc eos reliquit Deus, ac dominatum est in eos mendacium.

GRATIAS autem agere debemus. **AMBROSIVS.** hoc loco prescientia Dei perfonat, qui scit omnium mentes ante natiuitates eorum. nec enim late illum qui credituri sunt.

CHRISOSTOMVS. Quomodo in salutem ab istis naque salutis nostre summa dependet nusquam ab operibus, nusquam a recte factis, sed per fidem veritatis.

THEOPHYLACTVS. Quid igitur nos? nihilne attulimus? subdit & fide veritatis. i. seruauit nos; qui attulimus fidem rerum verarum. non enim mendacis quibusdam fidem adhibuimus, sed veritati ipsi. Secunda hic fidei meminit. quando quidem & post sanctificationem eius audibus indigeamus, ne concutiamur.

Primitias in salutem. Ut scilicet non in illo periculoso tempore ultimo, sed in primitiua ecclesia credere mus in Christum atque fidem confiteremur. Vel nos apostolos primitias omnium credentium, quia apostoli primi crediderunt, & hoc in salutem omnium gentium.

In acquisitionem gloriae domini nostri Iesu Christi. Vel ut sitis acquisitio,

acquisitio, in qua Deus glorificetur. **Stato, & tenete traditiones.** Chrysostomus. Hinc patet quod non omnia per epistolam tradiderint, sed multa etiam sine literis. Eadem vero fide digna sunt tam illa quam ista. Itaque traditione quoque ecclesiae fide digna putamus. Traditio est, nihil queras amplius.

Hieronimus. Quando vult sua teneri, non vult extranea superaddi. apostolica autem traditio est, quae in toto mundo praedicatur, ut baptismi sacramentum.

Irenaeus. Cum ex scripturis arguuntur, in accusationem conuertuntur ipsarum scripturarum, quasi non recte habeant, & quasi non possit ex his veritas inueniri ab his, qui nesciant traditionem, quae est ab apostolis, quae per successiones presbiterorum in ecclesia custoditur, prouocamus eos; aduersantur traditioni, dicentes se non solum presbiteris, sed etiam apostolis existentes sapientiores, synceram inuenisse veritatem.

Idem. ad hanc enim ecclesiam propter potentio-rem principalitatem, necesse est omnem conuenire ecclesiam, hoc est eos qui sunt vndique, conseruata est ea, quae est ab apostolis traditio.

Idem. Quid autem si neque apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis quibus committebant ecclesias?

Et dedit consolationem. promittendo caelorum regnum. **In gratia.** id est, per gratiam quam dedit, speramus aeternam. Vel gratia nam merito nostro.

Quod Antichristus Deus sit. **Tandem aperte, interim occulte.** **Christo qui vere Deus.**

dacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, **sed t consenserunt iniquitati.** **Nos autem debemus gratias**

agere semper Deo pro vobis fratres dilecti a Deo, quod

elegerit nos Deus t primitias in salutem in sanctificationem

spiritus, & in fide veritatis, in quam, & vocauit vos per

euangelium nostrum in acquisitionem gloriae domini nostri

Iesu Christi, Itaque fratres state, et tenete traditiones

quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram.

Ipsae autem dominus noster Iesus Christus, & deus

& pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem

aeternam, & spem bonam in gratia t exhortetur corda vestra,

& confirmet in omni opere & sermone bono.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ut iudicentur omnes. id est, iudicio condemnationis.
- 2 Nos autem. Hac est tertia pars, in qua reddit Thessalonicenses dociles, eos in moribus informando. & primo quantum ad operationem boni, secundo quantum ad euitationem mali, ibi Denunciamus. Prima in tres, quia primo de eorum bono principio gratias agit, secundo ad perseuerandum eos inducit, ibi: Itaque fratres. tertio, orationes eorum petit, in principio sequentis ca. Circa primum dicit. Nos autem debemus gratias agere, quia bonum discipulorum reddat in magistrum.
- 3 Quod elegerit nos Deus, sua gratia.
- 4 Primitias in salutem, fuerunt enim de primis credentibus ex Gentilitate.
- 5 In sanctificationem spiritus, per baptismum, in quo dat gratia spiritu sancti

- 6 Et in fide veritatis, id est, in fide catholica, qua sola est vera.
- 7 In qua, scilicet fide.
- 8 Et vocauit vos per Euangelium nostrum. i. per nostram, praedicationem Euangelij.
- 9 In acquisitionem gloriae, id est, ut per hoc gloriam acquiratis.
- 10 Itaque fratres state firmi in moribus & fide.
- 11 Et tenete traditiones quas didicistis. a nobis.
- 12 Siue per sermonem. vos principaliter docendo.
- 13 Siue per epistolam nostram, quam absentes vobis misimus vos docendo. Et quia ad perseuerandum in bono indiget bono adiutorio diuino, ideo subdit deprecando, dicens,
- 14 Ipse autem dominus noster Iesu, &c. Et patet littera.

ADDITIO.

Cap. 2. vbi dicitur in Postil. Quia secundum testimonium Saluatoris Matth. 24. Appropinquante Antichristi tempore abundabit iniquitas.

Secundum testimonium Saluatoris prope aduentum Christi secundum, fides deficiet in multis. Legitur enim Luc. 18. b. Veruntamen filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra? & loquitur de perfecta fide prout in glo.

CAP. III.

DE caetero fratres orate. Orandum esse hortatur, ut dignetur Deus doctrinam suam infatigabili cursu dirigere & transfundere per ora apostolorum in aures auditorum, & ab auribus in corda, ut compefcant malorum seditiones.

CAP. III.

DE caetero fratres orate pro nobis, ut sermo domini, simul notandum in quibus causis orari poscat apostolus, ut sermo Dei currat, & clarificetur, currat inquam affluentia, clarificetur vero auditorum profectu.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

DE caetero. Hic consequenter Apostolus petit a Thessalonicensibus ora-

bus orationum suffragia, quia charitas est reciproca. dicit igitur: De caetero fratres orate. instanter & deuote.

2 Ut sermo domini, id est, praedicatione Euangelij.

Chry-

Curra-

Ambrosius a Quod super est

D

D

a Euangelium quod Deus dedit nobis, uel quod de Deo agit.

Hiero-

Chrysoſtomus, et Theophylaſtus. Ipſe quidem pro eis orauit, vt confortarentur, petit vero nunc viciffim ab eis vt pro ipſo orent, non vt nullum ſit periculum, nam in hoc poſitus erat, ſed vt Sermo Dei currat.

a **vt liberemur.** Apſeudo. ne noſtros ſeducant, vel nobis inſidias tēpdant. Vel, Liberemur ab im. id eſt, infidelibus qui reſiſtunt verbo Dei, nec ſtant ī portu quietis. *b* **Et malis.** qui perſequentur infideles. Ideo dico, liberemur, quia nō du m acceperunt omnes fidem p me q acceperunt ſunt. Vel omnes q importuni non habent fidem, ſed vos qui habetis, confirmabit Deus, vnde ſubditur: Fidelis, &c.

c **Non enim omnium eſt fides.** ad eſt, nec vobis orantibus omnes ſunt credituri, ſed tātum praxordinati in adoptionem filiorū. *No eam omnium.* &c. Ideo autē Deus per orationes credētium nōdum credētes credere facit, vt oſtendat quia ipſe facit. Nemo eſt enim tam imperitus, tam ingenio tardus, qui non videat Deum facere, quod rogati ſe praxcepit, vt faciat. Et ſciendum, quia poſſe habere fidem, ſicut, poſſe habere charitatem, natura eſt hominum. habere autem fidem, ſicut habere charitatem, gratia eſt fidelium. ſed cum voluntas credendi aliis praxparatur a domino, diſcernendū eſt quid veniat de miſericordia eius, & quid de iudicio. *Vn uerſe enim via domini miſericordia, & veritas.* Inueſtigabiles igitur ſunt, & miſericordia qua liberat gratis, & veritas, qua iuſte iudicat.

d **Dominus autem dirigat.** Chryſoſtomus. Sunt enim multa quæ a dilectione Dei deſcendunt, & abducunt, & multa diuertunt quæ illinc extrahūt, primum quidem manū nonæ, velut impudētis quaſdā manus, animę noſtrę iniſcientis, & potenter cortipietis, & iuſtos abducētis, deinde vanę gloriæ ſtudū, & afflictiones ſæpenumero ſubuertūt qua ppter quaſi flatu quodā, diuino auxilio egeimus, vt velū noſtrū velut vehementi

hemēti quodā vento ad dilectionē Dei tranſmittat. Etenim D ne mihi dicas, diligo Deum, etiam pluſquā meipſum. Verba ſunt iſta. Oſtende hoc ipſis operibus ſi diligis eum pluſquā teipſum, dilige pluſ quam argentum & tunc credam, qd, & pluſquam teipſum illum diligas. Cū pecunias propter Deū non contemnas, quomodo teipſum contemnes? **Et patientia Chriſti.** Idem. quid eſt in patientia? vt patiamur quemadmodum ille paſſus eſt; aut vt eadem faciamus, aut, vt cum patientia ipſum expectemus. Hoc enim eſt diligere Deum; ipſius gratia pati, & nihil turbati.

e **Denunciamus.** Denunciatioſis incipit, & oculis, monens bonos vt eos cortipiant. *f* **Ipsi enim.** Et cum illi hæc non faciant, debetis vitare. Vel: Non ambulante ſecundum traditionem. Scitis enim quomodo me habui, quod in illis nō videtis. Q. Non eſt opus vt exponam vobis eam traditionē, quia eam ſcitis, quod non inquieti; ut qui aliena negocia curat, vagantes hac illac.

g **sed vt noſmetipſos.** Notādum, quia Apoſtolus non ſolum verbis docebat, ſed hortabatur, & factis. Idonei enim magiſtri eſt quæ docet verbis, operibus explere. Etſi enim manifeſte vera

eſſe non ignorentur, quæ docentur, tamen ſi negligi ceperint a magiſtro, non facile proficiunt. Audientibus enim magis opera ſuadent quam verba. Ideoq; magnis praxconiis remunerandi ſunt, qui negligentibus magiſtris de ſolis uerbis proficiunt. Apoſtolus ergo forma erat his & qui tenues erāt ſubſtantia in plebe, ut diſcerent, libertatē ſuam non amittere. Vnde & Salomon. *Rare* (inquit) *inferes pedem ad amicum tuum, ne ſatiatus tui oderit te.* Qui enim frequenter ad alienam mentem conuenit, ocio deditus aduletur neceſſe eſt paſcenti ſe, cum religio noſtra ad libertatem homines aduocet.

* **Ambros.** Illos dicit non ignaros laboris ſui, quem ſedulo exercitio operabat, ne pane indigeret alieno, ut exemplū daret eis

NICOLAUS DE LYRA.
1 Currat. *sine impedimento ad alias gentes.*
2 Et clarificetur. *per miracula veritatem eius declarantia.*
3 Sicut & apud vos. *iam factum eſt.*
4 Vt liberemur ab importunis. *id eſt, a pseudo apostolis in portu ne falsa ingerentibus.*
5 Et malis hominibus. *predicationem Euangelij qualitercunque impediētib.*
6 Non enim omnium. *id eſt, nondum acceperunt omnes fidem per me, qui ſunt eam accēpturi.*
7 Fidelis autē De. *in promiſſis adimplendis: Qui confirmabit vos. contra decipiones pseudo Apostolorum.*
8 Et cuſtodiet a malo. *ſcilicet in patientia, in perſecutionibus tyrannorum.*
9 Confidimus autem. *id eſt, de veſtra bona obedientia ad Deum.*
10 Quoniam quæ præcipimus. *quia non præcipimus auctoritate propria, ſed diuina, ideo ſubdit.*
11 Dominus autem dirigat. *ad implendum ſua mandata.*
12 In charitate. *erga omnes.*
13 Et patientia erga perſecutores veſtros.
14 Denunciamus. *Hic conſequenter inſormat eos ad euitationem mali.*

mali. & primo facit proſopitum, ſecundo remouet falſum intellectum, ibi, Vos autem. Circa primum dicit. Denunciamus in nomine domini, &c. id eſt, ex eius auctoritate.
15 Vt ſubtrahatis, &c. *inordinate. declinando ab ordine legis nature, & legis ſcriptura. quia dicitur Pſal. 17. d. Cum peruerſo peruerteris.*
16 Et non ſecundum traditionem. *facto, & verbo.*
17 Ipsi enim ſcitis. *per experientiam operis.*
18 Quemadmodum oporteat. *in operibus veſtris.*
19 Quoniam non inquieti, etc. *id eſt, vagabondi et ocioſi.*
20 Neque gratis, etc. *petentes nobis miniſtrari ab aliquo veſtrum.*
21 Sed in labore, et fatigatione. *corporali.*
22 Nocte, et die operantes. *ad acquirendum victum noſtrum, exceptis horis ad orandum, & docendū aptis.*
23 Non quaſi, etc. *potēſtatem. accipiendi ſumptus a vobis ſecundum formam euangelicam Lu. 10. b. vbi dicitur prædicatoribus: Edentes, & bibentes, quæ apud illos ſunt, dignus enim eſt operarius mercede ſua. 24 Sed vt noſmetipſos, quia ſi nos habentes potēſtatem accipiendi ſumptus abſtinuimus ab hoc viuētes de noſtro labore, multo magis alii qui non habent talem potēſtatem, debent de labore ſuo viuere. cetera patent uſque ibi.*
Tom. 6. y 2 His

expectatione.

non inordinate geſimus nos.

Ambrosius.

prou. 26. c.

F

Diuiſio

A ret eis ad imitandū illum, neque enim reprehēibile effer, si panem ab his reciperet ad corporis curam, qui animis illorū spiritualē escā prebebat, quē etiā corpori immortalitatē cū gloria procuraret. Tūc. n. exerta potest esse libertas, si semetipsum quis vētris causa aut pecuniā, nulli subiciat, suo pane contentus, maxime quod ad laudem magis proficit, si cum liceat, & sit sumendi potestas, contineat, Hic talis prodesse potest audientibus. Reuerentiam enim rigoris huius habebunt, & ea quæ ad hoc mandantur, prætermitti non poterunt.

a Quoniam si quis non vult operari. Augu. de opere monachorum. Dicunt quidam de operibus spiritualibus hoc Apostolum præcepisse, alioquin si de opere corporali hoc diceret, in quo vel agricolæ, vel opifices laborant, videretur sentire aduersus dominum, qui in euāgelio: Nolite solliciti esse, quid manduc. &c.

B Sed superflue conantur, & sibi, & cæteris caliginē obducere, vt quod vtiliter charitas monet, nō solum facere velint, sed nec intelligere, cū multis aliis locis epistolarum quid hic sentiat Apostolus apertissime doceat. Vult enim seruos Dei corporaliter operari vnde viuāt, vt nō compellant egestate necessaria petere. Nec est cōtra illud quod prædictū est, Nolite solliciti esse quid man. &c. Nō enim hoc ideo dictum est, vt non procurent quantum necessitati sat est. vñ honeste, potuerūt, sed nō vt ista intueātur nec ppter ista faciant, quidquid euangelij præconio facere iubent.

b Iis autem, qui eiusmodi sunt. * Basilii. Neque vero his quæ a nobis hoc loco dicuntur, apostoli verba illa aduersari quisquam existimet, vt operātes panem suum manducet. Si quidem hoc ad ordinis, & laboris desertores dictū est, pinde ac si diceret, praestabilius esse vnumquemque necessaria sibi saltem ad vitam præidia parare, neque aliis grauem esse, quam vitam in otio traducere.

* Ambrosius. Qui otiosi esse desiderant, id agunt quatenus occasio nascatur, qua introitum suum desiderabilem faciant, domibus diuitum ambulantes gesta, & opiniones verborum subtiliter colligunt, scientes quid de quo velint audire, vt libenter, & requisiti pascantur. Quod factum valde abhorret disciplina dominica.

C Curiose agentes. hoc factū abhorret disciplina dominica, corū. n. Deus ueter est, qui se dā cura necessaria sibi prouidēt.

c Nolite deficere. Quia & si operentur, possunt tamen nō vultis indigere. Et iō monet, ne illi qui habebāt vnde de fetus Dei necessaria præberent, hac occasione pigrescerēt. Nō enim in reprehensionem venit qui humanus est in largendo, sed hic qui cum possit laborem ferre, otiose vult vitam agere.

* Chrysostomus. Non potui vltorius increpationem producere, sed rursus eorū miserus est. Et vide cum quanta prudentia, non enim dixit, veruntamen ignoscite illis donec corrigantur, sed quid? Vos vero ne defatigemini beneficiendo. Subducite quidem vos ab illis, attamen ne contēnatis fame pereuntes. Quid igitur, inquis, si copiam alimentum apud nos habens otiosus permaneret? ad hoc placidū, ac mite pharmacum dedi, nepe, vt subdices vos ab eo, hoc est, nullam illi fiduciam huius faciatis, ostendite vos in hoc nō exiguum hoc est. Si quidem vere correctum volumus, ne ignoremus correctionis modos.

d Nolite quasi inimicum existimare. * Theophylactus. postquam elemosinam dederis, iniunxit, vt admoneas. non vt exprobes, vt & animo, & corpore beneficium iam in illum cōferatur. porro frater qui admonet, nō publice tradit iniuriam, sed priuatim hoc facit, idque cum mansuetudine. Doleat nobis nō quia impertimus, sed quia trāsgredit legē Dei, ac veluti super morbo lugeamus. Audiant itaque qui nō solum non impertiunt aliquid, verumetiam contumelia afficiunt & iniuria pauperes, atque lapidibus petūt. Propter te pauper iste affligitur, ut curate tu queas uulnera tua per clementiam, quam illi exhibes: tu uero eū qui tui cā inops est, repellis? quāta sunt ista insipientiæ, quante ruditatis, stupiditatis?

* Hieronymus. Corrigite, vt emendetur, & nolite abscondere, vt desperet. Ager curandus est, non necādus, ne in apostasiam inquietudo uertatur.

* August. Sic enim & disciplina seruat patientiam, & patientia temperat disciplinā, & vtrunque refertur ad charitatem, ne forte, aut indisciplina patientia foueat iniquitatem, aut impatiens disciplina dissipet unitatem.

e Quod est signum in omni epistola. Propter adulteratores scripturarum, manu sua in fine omnium epistolarum salutationē se subscribere testatur, ut sub nomine eius nulla epistola accipiatur, quæ non fuerit manu eius subscripta.

† inordinate.

† Indicare.

† admonete.

Matth. 6. d

Interrogat
regul. iu-
sius disputa-
tarum.

Ambrosius.

a vos hæc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim quosdam inter vos ambulare in quiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui eiusmodi sunt, denunciamus, & obsecramus in dño Iesu Christo, vt cum silentio operantes suum panem manducent. Vos autē fratres nolite deficere beneficiētes. Quod si quis nō obedierit verbo nostro, per epistolam, hunc notate, & non commisceamini cum illo, vt confundatur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite vt fratrem. Ipse autem Deus pacis, det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis. Salutatio mea manu, quod est signum in omni epistola, ita scribo. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amen.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 His autem qui eiusmodi. vt cum silentio operantes, id est, quieti, & non uagabundi.
- 2 Suum panem, id est, proprio labore acquisitum manducant, & non alienum.
- 3 Vos autem. Hic remouet circa dicta falsum intellectū, quia posset aliquis credere, quod pauperibus laborare non potentibus, & occupatis negociis spiritualibus non essent administrandi necessarij sumptus, ideo hoc remouet di. Vos autem frat. facultatem habentes. Nolite deficere beneficientes, id est, nolite desistere a beneficentia talibus personis.
- 4 Quod si quis non obedierit. hunc notate scilicet ut scribendo, possim cum corripere.
- 5 Et non commisceamini. societatem eius uitando.
- 6 Vt confundatur, & sic respiscat a malo suo.

7 Et nolite

ADDITIO.

In cap. 3. vbi dicitur in pos. In charitate Dei erga omnes, patientia Christi erga nostros persecutores.

Quod

7 Et nolite quasi inimicum existimare. quia si uisum odientia sit, natura tamen est diligenda.

8 Ipse autem Deus pacis. auctor, & dator.

9 Det uobis pacem sempiternam in omni loco. id est, in terra, & in celo.

10 Dominus sit cum omnibus uobis. in presentia per gratiam, et per gloriam in futuro.

11 Salutatio mea manu. Hæc est vltima pars epistolæ, quæ est conclusio, uel confirmatio per signum in fine epistolæ scriptum de manu Pauli. Quod enim supra positum est, scriptum erat per manu non notari, sed istud vltimum de manu Pauli erat scriptum, et similiter faciat in aliis epistolis, ad certificandum illos quibus mittebantur, quod essent a Paulo directæ, et ad excludendam epistolas a pseudo apostolis sub nomine Pauli scriptas, in quibus finis non erat scriptus de manu Pauli. Et his di. patet litera.

Incipit

Quod dicitur, in charitate Dei, secundum glo. intelligitur in Charitate quam Deus dat, & patientia Christi, scilicet vt patientes sitis, sicut, & Christus patients fuit.

Incipit

Incipit argumentum in epistolam primam ad Timotheum.

Timotheo in Asia relicto episcopo, scribit Paulus de episcopali officio, quomodo pseudo ap[osto]lis resistat quo ecclesia instituat, quales presbyteros, vel diaconos ordinet, quales viduas honoret, quomodo ipse in ecclesia se habeat, vel quomodo ea regat. Hieronymus. Timotheus iste fuit filius mulieris fidelis, patre Gentili percreatus, & cu[m] no[n] esset circumcisus, & ipse G[en]tilis, huic dabant bonu[m] testimonium fratres q[ui] et[er]at Lystris et Iconij. Huic voluit Paulus proficisci sec[un]d[u]m, & ideo circumcidit p[ro]pter

pter Iud[ae]os qui erant in illis locis.

Erratq[ue] eruditus, ta[m] diuinis scripturis qua[m] liberalibus artibus. Huic Apostolus creauit episcopum, & ideo eu[m] admonet, vt sollicitus sit in ecclesiastica ordinatione. Intentio Ap[osto]li est in hac epistola instruere Timotheu[m] de episcopalis dignitatis officio. Modus talis. Primo salutat eum. Deinde monet, vt pseudo apostolis resistat. Postea instruit de episcopali officio dicens, quales debeat ordinare presbyteros & diaconos, & quales debeant esse mulieres eoru[m]. Deinde quales viduas recipere debeat. Et postea de modo correctionis instruit eum. In fine admonet, vt vitet prophanas nouitates.

Incipit argumentum in epistolam ad Timotheum primam.

Timotheu[m] instruit, & docet de ordinatione episcopatus, & diaconii, & omnis ecclesiasticae disciplinae, scribens ei a Laudicia per Tichichu[m] diaconem.

& diaconos, & quales debeant esse mulieres eoru[m]. Deinde quales viduas recipere debeat. Et postea de modo correctionis instruit eum. In fine admonet, vt vitet prophanas nouitates.

CAP. I.

Incipit epistola Pauli ad Timotheum prima.

CAP. I.

Paulus. Sequitur. Chryso[stomus]. magna erat profecto apostoli dignitas, & certum vbiq[ue] Paulum suae dignitatis adiacentem causas, non quali[m] sibi uideret usurper honorem, sed veluti traditum, necessario exercere cogatur, quae profecto omnia ambitione omne excludunt, omnemque iactantiam. nam quem-

a b c d e f

Aulus apostolus Iesu Christi secundum imperium Dei Saluatoris nostri, & Christi Iesu spei nostrae, Timotheo dilecto filio in fide. Gratia, & misericordia, & pax a Deo patre, & Christo Iesu d[omi]no nostro. Sicut rogavi te vt

a Nomen dignitatis preponit, ut hac autoritate Timotheus munus resistat pseudo apostolis. b Cui qui resistit imperio Dei repugnat qui saluat. c Ex quo est spes gloriae unde nec in Christo. nec in Deo spem saluationis se habere demonstrat, qui Apostolo resistit. d In quo est speranda vita aeterna, non in carnalibus obseruantis. e Hic gratia pro dono spiritus sancti, & misericordia pro remissione peccatorum. f Supple. Ita fac, non minus. g Comparem, non praecipi quasi minori.

admodu[m] is qui non sibi traditu[m] a Deo honore[m] u[el] surpare praesumit, culpari dignissim[us] est, ita & q[ui] traditu[m] sibi repellere, & a se arcere molitur, aliorum est reus criminu[m], infidelitatis. s. & in obedientiae. Porro vbiq[ue] du[m] scribit, apostoli nomen adiungit, vt auditores erudiat, non esse humana quae dicuntur. Qui enim mittitur q[uo]d apostolus sonat, nihil propriu[m] loquitur. a Secundum imperium. Vnde: Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod elegi eos. b Et Christi spei nostrae. c Chryso[stomus]. vide qua[m] proprie, quam signanter haec cognomen posuerit: necessario enim q[ui] doctoris fungitur munere, pericula sustinet, & multo plura q[uam] discipuli. Quoniam igitur ista rei natura est, diabolus vehementius aduersus eos armatur, maioriq[ue] fertur insania, quippe cum eoru[m] caede, gregis quoque detrimenta sequuntur. nam qui ouem iugulat, gregem quidem minuit. Porro qui pastorem ipsum de medio tulerit, totum simul gregem dissipauit. itaque minori cum labore maiora detrimenta molitur, atq[ue] vna cu[m] anima cuncta simul perdere, atq[ue] vastare contendit, quo circa ab ipsis iniurijs ipsius erigit animu[m]. Saluatorem inquit habemus, Deum & Christum spem, nostram. Patimur multa, sed magna nitimur spe, pericula insidiasq[ue] preuenimus, sed saluatorem habemus non hominem, sed Deu[m], neq[ue] gignitur qui saluat, infirmus est, Deus quippe est, neque spes nostra confunditur, Ch[ri]stus enim est. His igitur duobus iam ad miniculis maximis freti, pericula ferimus, q[uo]d scilicet aut celeriter

quid vellet, apertius exponeret. Seruabat per omnia similitudinem, quod in humanis quoque contingere solet. nempe enim est filius similis patri, vere longe amplius ac digni[us] ea similitudo in Deo seruatur. Quippe in hominibus, & si eadem substantia est, sed alijs plurimis differunt, colore, habitu, prudentia, voluntate, animi ac corporis motibus exterioribus: longeque plura sunt, quae illos ab inuicem distinguunt, quam quae inuicem iungant. Porro in Deo nihil eiusmodi impedimento unum est, nihil quod interceptat omnino eam similitudinem. c Ambrosius. Verum filium appellat, sed in fide. Haec vera, & firma generatio est, quae nescit occasum, nescit mortem, & pestilentiam, & quae ignorat fame[m], & sitim, qui enim sunt in regno Dei, nullius egent. d Gratia, & misericordia, & pax a Deo Patre. In hac salutatione, tria ponit, quae ei optat; cum in alijs tantu[m] duo posuerit. Misericordia hic accipitur, quod in alijs epistolis gratia dicitur, id est, remissio peccatorum. Pax est tranquillitas animi, praeparatio aeternae pacis. haec communiter omnibus optari solet. Gratia vero quam hic addit, episcopis optatur, id est, donatio spiritus sancti, qua ministri Dei armantur. e Sicut rogavi. Post salutationem prius de pseudo repellendis, incipit hic legem adhuc tenendam docentibus. f Rogavi. dicit, vt affectum charitatis, & formam humilitatis ostenderet.

E ter liberamur, aut meliori spe nutriti, facile cuncta toleramus. c Timotheo dilecto in fide. CHRYSTOMVS. Sed ecce, inquit, filium charissimu[m] dicit, nec tamen eiusde[m] est substantiae. quid quaeso? nunquid brutum animal erat? Sed no[n] erat, inquit, ex Paulo genitus. no[n] ideo tamen alterius erat substantiae, nihil minus, cum enim dixisset filium, adiecit, in fide, vt

Ambrosius, Fabulis F

Incipit postilla Nicol. de Lyra super epistolam Pauli ad Timotheum primam. NICOLAUS DE LYRA. CAP. I.

Aulus apostolus. Hic incipit epistola prima ad Timotheu[m]. Quae diuiditur in duas partes scilicet in Saluationem, & prosecutionem, secundum ibi: Sicut rogavi. In prima parte ponitur persona saluans, & exprimitur quantum ad tria. s. quantum ad nomen proprium, ibi. Paulus. quantum ad officiu[m], ibi. Apostolus Iesu Christi. & quantum autoritate officii, ibi. cum dicitur: Secundum imperium Dei, sicut patet Act. 13, a Dixit illis spiritus sanctus: Segregate mihi Barnaba[m] & Paulum in opus quod assumpsi eos. opera vero trinitatis sunt indiuisa. propter quod idem est imperium trium personarum. & ideo vna expressa alia subintelliguntur. 2 Et Christi, &c. id est, per quem speramus obtinere gloriam. Secundo ponitur persona saluata, cum dicitur. 3 Timotheo dilecto. ad ostendendum quod erat filius eius spiritu alius, & non carnalis. Tertio ponuntur bona optata, cum dicitur: Gratia, & misericordia, et pax.

4 Misericordia. in remissione peccatorum. 5 Gratia et misericordia. in ampliatione meritorum. 6 Et pax. in consecutione praemiorum. 7 A Deo patre. qui est dator, & autor istorum. 8 Et Christo Iesu. Qui quantum ad deitatem est eadem principalis causa cum patre & spiritu sancto, & quantum ad humanitatem est causa instrumentalis coniuncta, sicut manus est organum coniunctum artificis, securis autem separatam. & hoc modo aliae creaturae sunt instrumenta Dei separata. 10 Sicut rogavi te. Hic incipit huius epistolae prosecutio. Circa qua[m] sciendum, quod Apostolus ordinauit Timotheum episcopum ecclesiae Ephesinae. & ideo in hac epistola instruit eum de his quae pertinent ad episcopi officium. Ad quod spectant sex actus specialiter. Et secundum hoc prosecutio huius epistolae diuiditur in sex partes, quae patebunt prosequendo. Primus autem actus pertinet ad episcopum est extirpatio falsae doctrine; sicut impedimenti remotio prior est in aliquo opere. Ad hoc autem Apostolus inducit Timotheum in hoc capitulo. Quod in tres partes diuiditur. nam primo ad hunc actum inducit. secundo incidenter Deo gratias agit. tertio ad propositum redit, ibi: Hoc praecceptum. Prima adhuc in tres: q[ui]a primo inducit Timotheu[m]

A Fabulis & genealogiis. Aug. Hæreticus quidam inimicus legis & prophetarū, existimat Apostolū hoc loco diuina eloquia fabulas appellasse. sicut & alibi cum ait: *Prophana & aniles fabulas deuit*. Quis ita nō multū hæreticus erraret? Cur ergo ipse idē fecit, si hæc esse aniles fabulas iudicauit? Cur dicit Abra-

Galat. 4. c. In-
daica fabul-

† diuersa

Rom. 13. c.
† enim

Aug. 1. c. adu-
legis & pro-
phetarum

ham habuit duos filios? & alia huiusmodi. Sed melius dicitur, quod propter legitimas scripturas habent Iudæi traditiones non scriptas, quas memoriter docent, & deuterofin vocāt, vbi dicunt Deum duas uxores creasse primo homini, ex quibus genealogias infinitas tenent facientes in fructuosissimas quæstiones. has autem dicit fabulas. *Fabulis*. Iudeorū, qui dicunt duas mulieres fuisse primo homini Euam, & alteram, ex qua dicunt multos filios esse natos quā nusquā sacra pagina narrat. *Genealogias*. quibus narrant se de genere Abraham, & David: quasi inde eis salus debeatur, vel quibus narrant Christum non esse David.

* Ambrosius. Quid enim opus est generationum, quas constat esse infinitas per traditorem, facere mentionem, & quid, & quatenus factum est sub vno quoque eorum, & non potius compendio per fidem salutem querere? Inde enim quæstiones oriuntur, cum quod, & quando, & quomodo, & quare factum est, tractatur; quæ res impedit salutem.

B * Chrysostr. quid interminatis? finem scilicet nullum, nullā que utilitatem habentibus, aut perceptu difficilibus. Vidisti quomodo huiusmodi quæstiones culpant, ac refecare contendit. Vbi. n. fides est, nulla quæstionis necessitas est. vbi nihil oportet curiose perquirere, quod opus est quæstione? quæstionē per fidē tollit, quæ enim querit, nondum inuenit qui querit, difficile credere potest: idcirco ait: non vacemus his quæstionibus; nam si querimus, id fides nō est. Fides enim animū cogitationemque facit congescere, nō igitur intendamus quæstionibus, fideles enim iō vocati sumus, vt his quæ dicunt, siue vlla hæsitatione credam, vt nihil omnino dubitemus nā: si humana essent quæ dicunt, oporteret ea merito discuti, quæ si diuina sunt, honorāda solū modo atque credenda censentur, sin vero nō crediderimus ea, neque Deū esse sciemus. Quo enim pacto nosti, quia Deus est, cum ab eo cau sas rationesque regras? nam quod Deum nouerimus, istud primū argumētū est, si omnibus quæcūque ille dixerit, absque argumētis probationibusque credamus, & hoc gentiles de Diis nouerūt, in homine quoque eos hoc fecisse manifestum est, seductore atque mago Pythagora scilicet aptos epha atque in templis silentium inscriptū est, continebatque digito os, & labia comprimerebat, prætercunctes omnes, silentij admonens. An vero illa honestiora, quæ nostrā sūt, vt in illorum cōparatione ridicula esse nostrā putentur?

C nostrā sūt, vt in illorum cōparatione ridicula esse nostrā putentur?

remāneres ephesi, cum irem in Macedoniam, vt denun-

ciates quibusdam, ne aliter docerent, neque intenderent

fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæstiones præ-

stant magis quam ædificationem dei, quæ est in fide,

Finis t̄ autem præcepti est charitas, de corde puro, &

de ista secunda uxore non loquuntur, idco videtur melius dicendum quod aliqui Iudæi falso genealogizabāt generationes a David descen-

6 Quæ quæstiones, & c. lites & contentiones inter disputantes.

7 Quam ædificationem. id est, ædificium spirituale virtutum.

8 Quæ est in fide. id est, cuius ædificii fides est stabilimentū, in quo prædicta non construunt, sed destruunt ædificium spirituale.

9 Finis autem. Hic de prædictis subdit Apostolus rationem scilicet, quare nō sit attendendum legalibus obseruantijs & genealogiis interminatis, quia nō faciunt ad impletionē legis diuinæ, sed magis ad oppositum, quia lex ordinat ad diligendū Deum et proximum, ad quod prædicta non faciunt, sed magis impediunt. ideo dicit. Finis autem, etc.

10 De corde. quantum ad appetitum, qui dicitur hic, cor. nam voluntas

tentur? gentilium nempe inuenta merito discutuntur: eiusmodi enim sunt quæ pugnas cogitationum & cōcertationes indicant. At vero nostra ab his omnibus longissimi ne remota sunt: illa. n. humana adinuenit sapientia, hæc autē gratia spiritalis edocuit: illi fatuitate atque amentia plena sunt, hæc autem sunt verissima sapientiæ dogmata. Illic nequo discipulus, neque magister est, verū omnes, quæstionibus certant. qui enim discere cupit obtemperare debet, non corruxati, credere non ratiocinari, per fidem enim omnes ueteres placuisse Deo doceatur, absque enim fide, cuncta soluuntur in nihilum.

1 sapientiæ dogmata.

2 Illic nequo discipulus, neque magister est, verū omnes, quæstionibus certant.

3 qui enim discere cupit obtemperare debet,

4 non corruxati, credere non ratiocinari, per fidem enim omnes

5 ueteres placuisse Deo doceatur, absque enim fide, cuncta soluuntur

6 in nihilum.

c Finis autem. In fide est ædificatio Dei quia ex fide est spes, & inde charitas quæ est adimpletio legis. Vel docent, & in te dunt fabulis & genealogiis, sed finis, & impletio legis est charitas, quare non est opus aliis.

d Præcepti. p. præceptorū, quorū impletio est dilectio Dei & proximi. Vnde: In his duobus mandatis tota lex pendet & proficit.

Finis dicitur terminus, finis consumptio, finis quoque; impletio dicitur & consummatio. Aliter enim finitur panis, aliter tūca aliter hic & ibi ager. Panis vt absumat & nō sit. Tunica vt cōsumat, & pfecta sit. Ager, vt sulcis, et limitibus suis interclusus amplius non extendat. Finis. n. & c. Aug. Totam enim magnitudinem et amplitudinē diuinitatum eloquiorum securā possidet charitas, qua Deū proximūque diligimus quæ radix est omnium bonorū: unde, In his duobus mandatis tota lex pendet et pphete: Si ergo nō vacat omnes sacras paginas perferuntur, omnia inuolucra sermonum euoluere, oia scripturarū secreta penetrare, tene charitatem vbi pendent oia, quia finis omnium est dilectio Dei, et proximi. Nullū rerum diligendū genus in his duobus præceptis prætermisū est. Cū enim præcurrat dilectio Dei et sequat dilectio proximi, de dilectione nihil dictū videtur. Sed cum dictū est: Diliges proximū tuū sicut teipsum, simul et tui abs te dilectio prætermisā nō est ille autē sancte et iuste uiuit qui ordinatā habet dilectionē ne aut dilgat quā nō est diligendū, aut æque dilgat quā minus vel amplius diligendū est, aut minus vel amplius quā æq; diligendum est. Omnis hō in quantum peccator est, nō est diligendus in quantum vero hō est diligendus est pp Deum Deus vero propter seipsum. Et Deū quisque amplius debet diligere, quā se ipsum. Itē amplius alius hō diligendus est, quam corpus nostrum, quia pp Deum omnia ista diligenda sūt. Potest nobiscum alius hō Deo perfrui, quod nō potest corpus, quia corpus per animā uiuit, qua fruimur Deo. Oēs autē æq; ad paria bona diligendi sūt. Sed cū omnibus prodesse nō possis, his potissimū cōsulendū est, quæ p locorū et tēporū, vel quarūlibet rerū opportunitatibus cōstrictius tibi, quasi quadā sorte cōiugāt

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

10 in nihilum.

NICOLAUS DE LYRA.

ad falsitatis extirpationē, secundo ad hoc subdit rationem, ibi: Finis, tertio remouet obiectionem, ibi. Scimus autē. Circa primum dicit. Si cur rogauit te. o Timothee. supple sic facias, & quid sit illud de quo rogauit, consequenter ostendit di.

1 Remaneres Ephesi, pro regimine ecclesie.

2 Vt denunciares, quibusdam pseudo apostolis.

3 Ne aliter docerent, quam tradidi Ephesis. Volebāt enim isti falsi apostoli inducere Ephesios ad obseruationem legalium & traditionē Iudæorum, tanquam necessarias ad salutem.

4 Neque intenderent, id est, vt denunciares auditoribus, vt non intenderent talibus fruolis erroribus. ideo subditur.

5 Fabulis & genealogiis. Dicuntur autem fabule illæ quibus non subest veritas, cuiusmodi erat obseruatio legalium, quæ tota fuit figuralis, figurādo noui Testa. statum. & deo illo completo cessat illa obseruatio, & dicere quod maneat, est dicere quod status figuralis adhuc durat, & per consequens quod Christi mysterium non est impletum adhuc, quod non solum est falsum, sed etiam erroneum. Dicitur etiam fabule traditiones Iudæorum. quibus irritum faciebant diuinum mandatum, secundum quod impropere eis Saluator Matih. 15. a. tanquam falsum euidenter continentes. Genealogia vero interminata secundum aliquos hic dicitur generationes Adæ de alia uxore quam Eua, ex qua aliqui Iudæi genealogias multiplicabant. Sed quia glo. Iudæorum

Genealogie in-
terminata

de ista

Omnium

Omnia igitur hæc summa est, vt intelligatur legis diuina- rumque scripturam plenitudo charitas esse rei quæfruenti- est, & rei quæ nobiscum ea re frui potest, idest, Dei & proximi. Præcipitur enim Deus diligere, & proximus. Vt autem quis- que diligat, alio speciali præcepto non est opus.

Item Charitas ista, amor Dei est, & proximi. Amor huius seculi, cupiditas dicitur. Mi- nuitur cupiditas cha- ritate crescente. Cu- piditas ergo refrenetur, charitas excitetur.

Chrysostronus, medicinae finis sani- tas est, itaque cum adest anitas curatione mul- ta nihil opus est, etiam si adsit charitas, præ-

ceptis non est opus. charitatē vero cuiusmodi dicit, sincerā, & quæ non verbis tantū, sed quæ ex sententia et cordis intimo effectu, proximorumque miseratione proueniat. Et corde pur. sãe de cōuersatione recta, quæ p̄pe et vita ipura schismata facit, nã & in malis dilectio inuenit: puta latrones, latrones amãt, & homicidã homicidas: verum ea non est dilectio ex consciẽtia bona, sed mala, neque ex fide nõ ficta. fides enim quod verũ est, indicat, & ex sincera fide charitas gignit. Qui. n. veta- ciet in Deo credit, nunquã prius ab ea desistere poterit. * Amb: Vera charitas non potest vitam malam agere, nec simulatam fidem habere.

Conscientia bona. Aug. Conscientia pro spe. Ille enim ad id quod diligit se peruenturum desperat, cui malæ conscientie crupulus inest.

Et fide non ficta. Vel: non ficti & fragili, vel in qua nõ quis- que sibi quodlibet fingit, sed catholica.

A quibus. Improbatur hic aduersarios, qui legalia tradebant, licens, A quibus, &c.

Non intelligentes, &c. Si quando. n. de praua & falsa opinio- ne sua reprehendi et equinci ceperint, ad defendendum ad- p̄ leuissima temeritate et aperissima falsitate dixerunt, de sã- tis libris multa verba pronũciãt, volẽtes esse legisdoctores, um tamen non intelligant quæ loquuntur, vel de quibus.

Aug. Omnium hæreticorum mater superbia. Idem. Hære- cus est qui temporalis commodi, et maxime gloriæ, prin- ci-

cipatusque sui gratia, falsas, vel nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur.

Irenæus. qui abstant a principali apostolorum succes- sione, & quocunq; loco colligunt, suspectos habere oportet: vel quasi hæreticos, & malæ sententiæ vt hypocritas quibus gra- tia, & vanæ gloriæ hoc otãtes, si omnes a veri- tate decidunt,

HIERONYMVS. Hæretici matrem ha- bent suæ iniquitatis superbiam, dum sem- per altiora se scire ia- citant, & in ecclesiæ contumeliam debac- chantur.

IDEM. Quis hæ- reticorum non in su- perbiã extollitur, ec- clesiæ simplicitatem pa- uipendens, et fidem, imperitiam re- putans.

Idem. Hæretici semper dogmatum suorum sibi quasi su- blimitate confidunt, et ecclesiæ simplicitatem despiciunt.

Scimus autem. Approbat suã partē. Scimus autem. Ne videre- tur legem incusare addit: Scimus autē, etc. Sed ne iterũ videã- tur eam inducere, subiungit. Scientes hoc, quia iusto non est lex posita, quia nõ ex ea est iustus, sed ex fide. Ad quid igitur ei ne- cessaria est lex? Sed nõ data est, vt vel reũ puniret, vel pecca- re volẽtē coerceret. Iustus tñ, et si ea non eget, vtitur, vt sic esset in auctoritate alijs, et futura attestaretur factis.

Quoniam bona. Quomodo bona si non iusto posita? Sed iam iustus non eget pedagogo, sed iniustus vt fiat iustus.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo de- lerit. Iã iustis per remissionē nõ est opus lege, a qua liberi sũt p̄ Christũ. Legitime utatur. Lege legitime vtēdi multiplex est modus, vt sc̄m aliud iniustus, & sc̄m aliud iniust⁹ recte dicat legitime vti lege. Iniustus enim ea legitime vtitur, quando intelligens quare data sit, eius comminatione tanquam pa- dagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime vtitur, cum eam tenendo iniustus impo- nit, vt sic cum iniustis ceperit inlicitæ concupiscentiæ mor- bus inuentio prohibitionis, et cumulo præuaricationis au- geri, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ manantis euadant.

D lib 4. c. 47. aduerf. hære. lib. 1. cõmen- tar in Oiee. In 1 abdig. lib 1 cõmẽt. Micheas.

Aug. lib. 5. de baptis c 8. &!! li 1. cõtra Criscon. c. 24.

Ambrosius

Lege iustus & iniustus legitime vtunt

Quid F

NICOLAUS DE LYRA.

ntas quæ est appetitus intellectualis, mouet alias animæ potentias ad zendum sicut cor membra corporis ad operandum.

Et conscientia bona. quantum ad intellectum bonum. Est enim conscientia applicatio scientiæ ad aliquod particulare agibile. & ideo quando scientia recte applicatur ad bonum operabile, dicitur bona, e con- trario vero mala:

Et fide non ficta. idest, vera & non simulata, quam habebant aliqui subdoli, fingentes se esse Christianos, vt simplices deciperent, & alios fingere capi, sicut dicit de Torquato in legẽda sancti Tiburtij.

A quibus quidam aberrantes. idest, declinantes. Conuersi sunt, &c. asserendo de legalibus prædictis, & traditio- nibus, quod necessarium sit ea obseruari post aduentum Christi.

Volentes esse legisdoctores. cum non fuerint adhuc sufficĩetes scipuli. ideo subditur:

Non intelligentes, &c. idest, non intelligentes conclusiones, de quibus loquuntur, nec scripturas per quas probare uidentur.

Scimus. Hic consequenter remouet objectionem, quia posset ali- quis obijcere de legibus, quod fuerũt a Deo instituta, vt patet in Exo. & Leui. & per consequens bona & seruanda. Ad hoc vero refutõdet.

Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod lex habet vim duplicem scilicet regulatiuam, & coactiuam. primo igitur soluit objectionem quantum ad primam. secundum quantum ad secundam, ibi: Scien- tes hoc. Vis autem regulatiua legis ordinat hominem in bonum.

Homini autem bonum potest aliquid dici dupliciter. Vno modo simpliciter, & secundum omne tempus. & sic vetus lex quantum ad præcepta moralia ordinabat homines ad bonum, propter quod omnimõ- pore sunt seruanda. Alio modo dicitur aliquid hominis bonum secun- dum aliquod tempus determinatum, sicut vt in leuibus vestimentis bonum est homini tempore æstiuo, non autem hyemali. propter quod vestimen- ta priora dimittuntur, & alia accipiuntur. Et hoc modo lex vetus, quantum ad præcepta ceremonialia ordinabat homines ad bonum,

pro tempore veteris Testamenti. Erant enim instituta ad figuran- dum Christi misterium uenturum. propter quod illa ceremonialia cessant Christi misterio adimpleto, & alia sunt instituta. verbi gratia, Inter ceremonialia veteris legis principalia erant oblationes, & sacrificia, quæ figurabant Christum in cruce offerendum, & immolandum. pro- pter quod ipso iam oblato, & immolato offerre dictas oblationes, & sa- crificia, & maxime post publicatum euangelium, est significare, quod oblatio Christi in cruce, & eius immolatio nondum sit impleta, quod est falsum. propter quod oportuit sacrificium institui, quod esse signifi- catiuũ oblationis Christi iam completa. & sic Christus instituit sacri- ficiũ eucharistiæ, quod est memoriale passionis dominicæ. Luc. 22. b.

Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commendationem. & sic de alijs ceremonialibus suo mo- do. Quantum autem ad iudicialia præcepta, lex non ordinabat ad ali- quid figuratum per se, & directo. sed ad modum seruandi iustitiam in- ter homines, propter quod adueniente Christo non sunt euacuata, vt mortifera, sicut ceremonialia, quæ possunt seruari, dum tamen non ser- uentur vt obligantia ex lege illa, quia fuerunt instituta ad seruandum iustitiam inter homines pro statu ueter. Testamenti. qui est totus figura- lis respectu status nouæ legis. 1. Corinth. 10. c. Omnia in figura con- tingebant illis: propter quod præcepta iudicialia per accidens fuerunt figuratiua. & ideo seruare illa ex obligatione veteris legis, est signifi- ficare factõ, quod status populi adhuc durat, quod est falsum. Possunt tamen illa seruari ex ratione alia, vt pote ex noua institutione ecclesiæ, vel principum alicuius, vel huiusmodi. Sic igitur dicit Apostolus. Sci- mus autem quia bona. scilicet in moralibus semper & ceremoniali- bus usque ad passionem Christi. Extunt enim fuerunt mortua, quia non obligabant vlra. poterant tamen seruari, dum tamen non poneretur spes in eis. & hoc usque ad publicationem Euangelij s. d. extunt fuerunt mortifera, sicut supra plenius dictum est in epistola ad Galat. & in epi- stola ad Roman. Iudicialibus autem tempore ueter. Testamenti. tant- quam ex lege obligantibus. tempore uero noui Testamenti. ex obligatione, vt dictum est.

Coremonialia & iudicialia quare nunc cessant.

C * Chrysoft. Quemadmodum freno legitime vitur non is equus, qui lasciuur, neq; q mordet, sed qui illo pulchre agitur: ita, & is lege vitur legitime, nō q liter.e necessitate soane ac iuste viuere cogit. qui nō legis metu ipsā exequitur, sed ex virtutis desiderio, hic illam dignius ceteris implet, neq; nim

scient intelligendo, faciant diligēdo in latitudine amoris, nō in timoris angustiis. nam qui timore pæne, non amore iustitiae opus legis facit, profecto inuitus facit.

* Hieronymus. Ergo Christianis non opus est, qui sunt iustificati p Christum, qui didicerint etiā occasiones fugere

pari cōditiōe, is qui supplicium veretur, & qui honorem appetit, legē implet. Ille legitime ea vitur, qui maiora quam ipsa precipit, perficit, qui ab ea erudiri nō patitur. lex enim vt plurimum circa scelerum interdita versatur. At id iustum neminem, facit, sed sola bonorum opum exercitatio. Quicumque igitur seruorum more, a malis abstinēt, hi legis estimatione frustrantur, idcirco enim imposita est ut puniat transgressores. lex enim malis suppliciorū denunciatrix est. Ceterum ei, qui coronis digna peregerit, ad quæ utilis erit lex: ad nihil profecto, quē admodum, & medicus, confecto vulneribus, non sano, neque bona valetudine prædido.

* Ambrosius, Hic enim legitime vitur legē, qui potest discernere ea, quæ ad tempus data sūt, ab iis quæ perpetua sūt: & quæ ad Christi pertinent sacramentum, seruari iam. ita futurum nō oportere, quasi venturus credatur qui iam venit. Si enim omnia suis locis accipiantur, bona sunt; si quo minus peruersa erunt male assenti. peccare est enim, vnaquæque minime suis locis exponere.

B Quia iusto non est, id est, imposita, vt supra illum sit, vt ei dominetur: in illa enim potius, & cum ipsa, quā sub ipsa, quia amicus iustitiæ est, cuius inimicus est, qui pœnæ timore non peccat. Amicus vero est, qui eius amore non peccat.

* Oecumenius. lege ei non opus est ad recte viuendum, qui recte ex gratia viuunt

* Sedul. nouā implētib' legē, lex vindictæ nō est imposita.

* Ambrosius. quia iustus legē habet mentis suæ, & a quita

tis ac iustitiæ suæ normam. Ideoque non terrore pæne reuocatur a culpa, sed honestatis regula. * Augustinus. an non eo modo ponitur iusto, quomodo posita est populo contumaciam tabulis lapideis, nō in tabulis cordis carnalibus, &c. Ecce quomodo voluit legē istā poni a domino, nō sicut iniustus, & nō subditis ad verus testamētū p̄nētibus posita est in tabulis lapideis, se sicut s̄ctis filiis. libera, hoc est sup̄ne Ierusalē, filius h̄reditatis æternæ spiritu sancto, tanquā digito Dei, in mente datur, & in cordibus scribitur; nō quam memoria teneant, & vita negligant, sed quā scient

a t' me vtatur, scientes hoc, quia iusto non est lex posita, sed

b iniustus, & t non subditis, impijs & peccatoribus, sceleratis

& t contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, for-

nicarijs, masculorum concubitoribus, plagarijs, mendaci-

bus, & periuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur,

quæ est secundum Euangelium gloriæ beati Dei, quod cre-

ditum est mihi. Gratiarum ego ei qui me confortauit in Chri-

sto Iesu domino nostro, quia fidelē me existimauit ponens,

in ministerio. Qui prius fui blasphemus, & persecutor, &

se sceleratis, & contaminatis in proximum.

* Chrysoftomus, Et Theophylactus. Speciatim peccata explicat, vt erubescere persuadeat, ob legis præsidium iam & magisterium. quid igitur? Iudei plagarij, patricidæ, & matricidæ erant? tales profecto fuisse significat. Nam dico, obsecro, nonne illi idola igitur adorabant? nonne Moysen lapidare volebant? nonne fraterna cæde illorum madebant manus? nonne hæc atq; huiusmodi illis quoti die exprobrabant prophetiæ?

* Hieroni. Illis omnibus data est, quos abiectis criminibus nititur reuocate.

c Gratiarum ego ei qui me. Hic ostendit mala sibi fuisse in lege. Bona vero ea dimissa, quod fidelis est, & positus in ministerio. vnde fortis: per quæ ostendit legem post Euangelium inutiliter duci.

d Confortauit in Christo. Mentem corroborauit, quæ p̄ se impossibile purabat, quod de domini potestate & maiestate & spe prædicabatur.

* Chrysoftomus, Onus igens subierat, plenumque periculi, & quod superno adiutorio plurimum indigeret. aduersus enim quotidianas contumelias, maledicta, mortefque perferre, nec lacerare, neque referre pedem, non humana virium erat, neque itidem tantum diuini adiutorij, verum & ipsius proposito voluntatis quomodo enim hi, qui in bello regia signa circumferunt, vt moris est, magnis laboribus et viribus indigent, ne id hostibus prodant, ita et qui Christi nomen portant, non in bello solum, verum etiam in pacis summis viribus indigent, ne id maledicis linguis exponant

† In obediētib, nolite subdi, † prophanis

Auguf. l. de spiritu et. li. cap. 10.

li. 3. offic. ca. 5

In Psalm. 8. cōmuni. cōsione 1.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Scientes hoc quia iusto. hic consequenter soluit obiectionē prædictam quārum ad vim legis coactiuam, quæ per pœnas cohibet a malis. & quantum ad hoc dicitur: Scientes hoc quia lex iusto non est posita quantum ad vim coactiuam, quia iustus non cohibetur timore pœnæ a malis, sed virtutis amore, & sic eius voluntas est legi consona. propter quod per legem non cogitur, quia coactio violentiam importat, sed sic lex posita est hominibus malis, propter quod subditur.
- 2 Sed. iniustus. id est, inique agentibus contra proximum.
- 3 Et non subditis. id est, rebellibus superioribus suis.
- 4 Impijs, agentibus contra Deum. sicut & per oppositum pietas vno modo accepta idem est quod cultus diuinus.
- 5 Et peccatoribus. ex infirmitate delinquentibus.
- 6 Sceleratis. qui peccant ex certa malitia.
- 7 Et contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicarijs, masculorum. peccatis carnalibus generaliter. Cetera patensque ibi.
- 8 Plagarijs, id est, affuctis plagas & verbera alijs inferre.

9 Mendacibus.

- 9 Mendacibus. mendatio pernicioso.
- 10 Et si quid aliud sanæ doctrinæ. omne tale quod est per legam mendum.
- 11 Quæ scilicet sana doctrina.
- 12 Est secundum euangelium. cui concordet omnis veritas.
- 13 Gloriæ beati Dei. Dicit enim gloria, &c. quia prædicauit hanc gloriam.
- 14 Quod scilicet. Euangelium.
- 15 Creditum est mihi. tanquam ipsius fideli prædicatori.
- 16 Gratiarum ego ei qui me confortauit. Quia fecit mentionem Euangelio sibi credito, ideo incidenter gratias agit Deo de sua uocatione ad fidem & apostolatam, dicens: Gratiarum ego ei qui me confortauit. secundum quod dicitur Act. 9. d. Saulus autem multo magis conualescebat, et confundabat Iudeos, etc.
- 17 Quia fidelem me existimauit. id est iudicauit.
- 18 Ponens in ministerio. apostolatus.
- 19 Qui prius fui blasphemus. contra personam Christi.
- 20 Et persecutor et contumeliosus. contra membra eius. persecutor in factis, contumeliosus in verbis.

Sed

A Sed misericordiam Dei. Consequuntur misericordiam & qui scilicet ter peccant, ut David, & qui ignorant, quod facilius ignoscitur misericordiam. De eo, quod ignorans feci. Vel causa, non tamen proprie, cum mala fuerit ignorantia, misericordia vero gratuita. Ambrosius. Non malitia hoc petat, sed errore, cui facile potuit, cum respicit ignosci, qui autem scit vera esse quae negat, hic non errore hoc agit, sed malevolentia, huius incurabile vulnus est. Invidia enim compellitur falsum appellare, quod scit verum.

Chrysostr. Cuius ergo rei gratia Iudaei quoque alij misericordiam consequuti non sunt? Quia non ex ignorantia, verum ex proposito malo, scientes prudentesque peccauerunt.

Superabundavit. Super maiora bona quam olim mala. Superabundavit. Quia non solum peccata dimisit, sed fidem & dilectionem dedit.

De quibus nulli est ambigendum. Quia Iesus Christus venit in hunc mundum peccatorum salus. Et iste sermo est fidelis, id est verus & acceptabilis, quia utilis.

Omni acceptione. quia corpus & animam saluat. Vel humanus est sermo iste. Alia litera. Ut non dicam diuinus quia si homo qui hospitio suscipit hominem, humanus dicitur, quanto magis humanus est, qui in seipso suscipit hominem?

Quia Christus Iesus. Nulla causa veniendi fuit Christo, nisi quod peccatores saluos faceret. Tolle vulnera, & nulla est causa medicinae. Sed venit de caelo magnus medicus, magnus pro toto orbe terrae iacebat egrotus. Ipse egrotus, genus humanum est, quod totum perierat, ex quo peccavit vnus in quo erat totum. Sed venit vnus sine peccato, qui saluos faceret a peccato. Venit enim filius hominis querere & saluare quod perierat. Venit per quem homo erat. Nam per quod Deus erat, semper hic erat, quod dixit. Celum & terram ego impleo. ergo & in mundo erat, & venit in mundum, hic erat per diuinam maiestatem, venit pro humana infirmitate. Quare venit? ex misericordia. scilicet quia peccatum voluit tollere, peccatores saluos facere. Non enim eum de caelo ad terram merita nostra, sed peccata traxerunt. unde. Et vocabis nomen eius Iesum. Quare? audi. Ipse enim saluum faciet populum suum. Unde? a peccatis eorum. Numquid ad istum populum pertinet paruuli? pertinent plane. Sic credit, cum ista fide paruulos ad Christi gratiam portare. Quid mihi dicis? sanus est, non habet vitium. Quare cum illo curris ad medicum, si non habet vitium? Si sanus esset non clamaret Iesus. Sinite paruulos venire ad me, &c.

Primus. id est peior, quia persecutor, quo prior non erat. Nemo enim acrior inter persecutores, ergo nemo prior inter peccatores, primus ergo erat non ordine temporis, sed magnitudine iniquitatis.

Sed idcirco misericordiam, &c. Ceterum idcirco misericordiam fuisse consequutum indicat, ut nemo iam peccator quibuslibet sceleribus pressus, de se desperet, imo eandem se consecutum veniam hoc exemplo presumat, magnam valde ac reuera ingens est donum. Sit verbi gratia, ciuitas quaedam populosa, cuius ciues omnes mali sint, alij plus, alij minus, omnes tamen peccatis obnoxij, vnus autem inter ceteros sit sceleribus clarus quippe qui omne genus nequitiae exercuerit: Si igitur dixerit quispiam regem omnibus culpas velle dimittere, non ita verbis fides adhibebitur, sicut si videant eum qui plus omnibus deliquit, venia fuisse donatum, nulla enim iam ambiguitas remanere poterit, quin omnibus ignoscere velle existimetur rex, qui cum absoluerit, quod erat praeter ceteris peccatoribus insignis, quemadmodum etiam habet consuetudo loquendi. Si hunc ignouit Deus, neminem puniet.

Ambr. haec accusatio eius est, laus vero saluatoris, qui ad informationem ceterorum credentium persequentem se vocauit ad gratiam, ut per patientiam & magnanimitatem suam in eo ostenderet ceteris, quod inimicorum beneuolus existeret, qualis esset futurus ad se decurrentibus.

Hieron. Ut David ait. docebo iniquos vias, &c. Si mihi viderint indulta peccata tua docebo neminem desperare debere.

In me. Quem idoneum Deus gentibus, praedicatorum constituit, in quo tantum exemplum misericordiae suae exhibuit.

Immortali. Ambr. haec ad Dei patris personam pertinet, quem immortalem & inuisibilem ideo solum appellat, quia omnis immortalis ab ipso est, ut ipsi soli magis cooperat in veritate, quia quisquis immortalis est, non a se habet, sed ab illo. Ipse est & inuisibilis solus Deus, quia nulli vnquam visus est, oia enim agit per filium, quem idcirco visum dicimus, ut licet aliter quam est apparuerit, tamen illum significemus.

Chryso. Interrogemus hereticos, &c. soli Deo, dixit, nunquam igitur filius Dei non est? Et, soli immortalis, nonne igitur & filius immortalis est? Et quod postmodum nobis dabit, ipse non habet? Ita sane, inquires, & Deus, & immortalis est filius, Sed non talis, qualis est pater, quia minoris est substantiae. Ergo & minoris immortalitatis: nepe immortalitas nihil aliud est, quam morte non tangi, neque corrumpi. Gloria quidem maior ac minor est, immortalitas vero maior aut minor esse non potest, quid igitur? immortalitatem nos ut Deus habemus? absit. Quoniam hanc per naturam ipse habet, nos autem per gratiam.

Inuisibili. quia ceteri dii visibiles. Non soli inuisibili, quia sunt & creaturae quaedam inuisibiles, ut anima, quae tamen sensu capi possunt, quia omnes vires eius, possunt cognosci, sed non Dei.

† contumeliosus, sed misericordiam Dei consecutus sum,

quia ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia domini nostri cum fide & dilectione, quae est in Christo Iesu. † Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quia

Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Iesus omnem

patientiam † ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam aeternam. Regi autem seculorum immortali inuisibili

hunc ignouit Deus, neminem puniet.

Ambr. haec accusatio eius est, laus vero saluatoris, qui ad informationem ceterorum credentium persequentem se vocauit ad gratiam, ut per patientiam & magnanimitatem suam in eo ostenderet ceteris, quod inimicorum beneuolus existeret, qualis esset futurus ad se decurrentibus.

Hieron. Ut David ait. docebo iniquos vias, &c. Si mihi viderint indulta peccata tua docebo neminem desperare debere.

In me. Quem idoneum Deus gentibus, praedicatorum constituit, in quo tantum exemplum misericordiae suae exhibuit.

Immortali. Ambr. haec ad Dei patris personam pertinet, quem immortalem & inuisibilem ideo solum appellat, quia omnis immortalis ab ipso est, ut ipsi soli magis cooperat in veritate, quia quisquis immortalis est, non a se habet, sed ab illo. Ipse est & inuisibilis solus Deus, quia nulli vnquam visus est, oia enim agit per filium, quem idcirco visum dicimus, ut licet aliter quam est apparuerit, tamen illum significemus.

Chryso. Interrogemus hereticos, &c. soli Deo, dixit, nunquam igitur filius Dei non est? Et, soli immortalis, nonne igitur & filius immortalis est? Et quod postmodum nobis dabit, ipse non habet? Ita sane, inquires, & Deus, & immortalis est filius, Sed non talis, qualis est pater, quia minoris est substantiae. Ergo & minoris immortalitatis: nepe immortalitas nihil aliud est, quam morte non tangi, neque corrumpi. Gloria quidem maior ac minor est, immortalitas vero maior aut minor esse non potest, quid igitur? immortalitatem nos ut Deus habemus? absit. Quoniam hanc per naturam ipse habet, nos autem per gratiam.

Inuisibili. quia ceteri dii visibiles. Non soli inuisibili, quia sunt & creaturae quaedam inuisibiles, ut anima, quae tamen sensu capi possunt, quia omnes vires eius, possunt cognosci, sed non Dei.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed misericordiam. id est remissionem peccatorum.
- 2 Quia ignorans. Quod enim ignoranter committitur, facilius ignoscitur, quam quod ex certa malitia perpetratur.
- 3 In incredulitate. id est false credens bene agere.
- 4 Superabundavit. quasi diceret. Non solum sum consecutus ab eo remissionem peccatorum, sed etiam collationem bonorum suorum. ideo subditur.
- 5 Cum fide. Fidei enim per charitatem formatae connectuntur alia dona ad gratiam gratum facientem pertinentia.
- 6 Fidelis sermo. id est verus.
- 7 Et omni acceptione. quia est utilis audientibus, & quis sit ille subdit.
- 8 Quia, &c. in carne passibili.
- 9 Peccatores. sua benedicta passione, cuius effectus in baptismo comunicatur. Quorum primus ego sum, non ordine temporis, sed magnitudine iniquitatis, ut ex po. glo. ad quia multi grauius peccauerunt in Christum, ipsum in persona propria nequiter persequendo, ideo dicendum videtur melius, quod cum dicit.

- 10 Quorum primus. sic intelligatur. scilicet inter illos qui de peccato ad gratiam reuocantur, quia haec reuocatio fuit in Paulo valde mirabilis, propter quod in ecclesia solennizatur & sic ly primus, excellentiam notat uocationis huius. Et huic concordat litera, sequens, cum dicitur.
- 11 Ut in me. id est principaliter.
- 12 Christus Iesus. id est perfectam patientiam.
- 13 Ostenderet. me miserabiliter reuocando, cum essem in actu persequendi eum in membris suis.
- 14 Ad informationem. Et nullus propter enormitatem peccati sui desperet consequi misericordiam Christi, et ulterius vitam aeternam ideo concludit ulterius.
- 15 Regi autem. id est trinitati aeternae. Aeternitas enim quae simpliciter est inuisibilis, non comprehenditur, nisi per comparisonem ad tempus infinitum, quod designatur nomine seculorum.
- 16 Immortali. ad differentiam louis, & Saturni, & huiusmodi, qui fuerunt homines mortales.
- 17 Inuisibili. ad differentiam idolorum, quae sunt de materia sensibili.

Quo-

Soli

† ad exprime dum exemplis.

An. in Pl. 109. lib. 2. de cont. Maximianu.

F

Q Inuisibilis est ab omnibus Deus in natura, secus dñ illud: **A** Deum nemo vidit unquam. Videatur autē cum vult & sic ut vult, non sicut est, sed quali specie vult apparere. In futuro vero videbunt eum filij sicut est.

Quo Deus videtur. Ioh. 1. b. 1. Ioh. 3. a.

a *Soli Deo.* Qui solus Deus est natura. i. solus creat, qđ de ipsa trinitate intelligitur, non de sol. patre, vt quidam volūt, quia non ait soli patri, sed soli Deo. Vnus enim & solus Deus a nobis prędicatur ipsa trinitas. Et vnigenitus, quippe secundū quod est Deus apud Deū, spiritus sanctus in sua natura est immortalis & inuisibilis.

a Qui solus creat. **b** Sic. **A** creaturis. **c** In essentia. **d** Quia omnis salus ex Christo, non ex lege.

a soli Deo honor & gloria in secula seculorum, amen. Hoc

Non licet dissimulare. Quasi iterum ad bellum.

b pręceptum commendo tibi fili Timothee, secundum prę-

a Id est, secundum scientiam prophetarum quę est in te, vel secundum quod spiritus ostendit mihi de te. **b** Actū. **c** Exponendis & opere implendis. **d** Utilem multis.

c cedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam mili-

a Consuetudine docendi de te & alios, & perficiendo opere quod prędicat etc. **b** Quod potest. **c** Rectam. **d** Ne doctus erubescat malę vitę concūs, tubescibile enim est aliud agere & aliud prędicare. **e** Conscientiam bonam.

d tiam, habens fidem & bonam conscientiam. Quam quidam

a Flagitii. **b** Ut qui in solidibus est for. adhuc. **c** Prope, sed non intra. **d** Id est, etiā fidem perdidit derit alios secum in eientes. **e** Pseudo doctoribus qui fidem perdidit.

e repellentes circa fidem naufragauerunt. Ex quibus est Hy-

a Nomina ponit, vt nihil ambigui restet. **b** Sic & tu excommunicat. **c** Non pereant, sed vt sint correcti.

f meneus & Alexander. quos tradidi sathanę, vt discant non blasphemare.

† de te.

b Honor & gloria, * Chryso. & Theoph. Honor & gloria illi, verbis nō reddit quia & ipse nos non verbis honorauit sed reb^o ac

† 23. q. 4. c. qui peccat & ca. quid est de te.

B *ora.* Et certe hic honor nos tāgit, confertq; plurimū nobis, nos ter at honor illū minime tangit, neque. n. nostris indiget sed nos potius illo indigemus. Itaq; etsi honeremus illū, nos ipsos magis honoramus, quę tūmodū. n. is q. apertis oculis solis intruet lucē, sibi ipsi prodest admirans pulchritudinē syderis, neq; illi aliquid cōfert, quippe vniu. ādo clariorē facere nō pōt, sed p. manet idē solis fulgor, ita multo magis in Deo. quō igit gloriificari se dicit, q. nihil ex offi. nō lucrāt? Eadē pfectio rōne, qua esurire & sitire se dixit. Oīa. n. q. n. ā cōditionis sūt, ppria sua esse facit, vt vel sic ad se nos attrahere possit, & c.

c *Hoc pręceptum.* Postquā commemorauit quę & quanta sint beneficia patris & Christi erga peccatores, quomodo populum imbuat disciplina ecclēsiastica ostendit.

d *Conscientiam.* vocat cogitationes, in quibus summo opere humilitas seruanda est, qua spreta in magnos quidem deueniunt errores, sicut in Epistola ad Romanos.

e *Naufragauerunt.* Haimo. Naufragiū dicitur nauis fractio. Et sicut ille substantiam suam perdit, qui naufragiū patitur, &

in super ipse perit. Ita qui bonam conscientiam repellunt fidei veritatem perdunt, & in super eternaliter perunt.

f *Quos tradidi.* Vtrunque excommunicat, vt hoc modo excludatur a sathanę regnū sathanę.

Aug. Nulla enim creatura est, siue que in veritate manet dans Deo gloriam sine qua in charitate non stetit querēs gloriam suā, que velit nolit diuinę prouidentię nō seruiat. Sed volēs facit cum illa quod bonū est. De illa vero quę hoc nō vult, fit quod iustum est. Non ei tamē rependitur quod de ipsa iuste fit, sed quo animo ipsa facit quia neque liberam voluntatem rationabili creaturę Deus negauit, sed potestatem qua iniustos iuste ordinat sibi retinuit.

Tradidi. Non vt peccat, quia nihil pōt Sathanas, nisi permissus, qui vexat sibi datos, vnde. *Lam noli peccare, ne deterius tibi contingat.* Hęc autem eū sit filia Abrahę quā alligauit sathanas. 8. annis, nō oportuit, & c. *Tradidi sathanę.* Au. Quia illo ad correptionē hominū utebatur ipsa potestas apostolica. Pręuaricatores, n. angeli cū principe suo diabolo recte dicuntur procuratores, vel actores, diuinę prouidentię, & diabolus magistratus huius mundi dī. Sed magistratus sub tāto imperatore nō facit nisi quātū illi permittitur, & procuratores actoresque huius mundi nihil faciunt nisi quantum dominus sinit, ideo dicit. *Tradidi sathanę.* quia nihil potest sathanas nisi permissus.

Haimo. Tantę autē potestatis erat Apostolus, tantamque gratiā habebat, vt recedentes a fide, verbo, traderet diabolo. Traditio autē hęc est, quia cōmotus Apostolus blasphemis eorū sententiā protulit in eos. Diabolus autē, qui ad hoc paratus est, vt aueros a Deo accipiat in potestatem, audita sententia corripit eos, quod ideo fecit Apostolus, vt correcti discant non blasphemare.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Soli Deo.* Per hoc enim non significatur in Deo solitudo, cum in eo sint tres personę, sed per hoc fit exclusio omnis alierius a cultu Deo debito. ideo subditur. Honor & gloria.
- 2 *Hoc pręceptum.* Hic Apostolus redit ad propositū inducendo Timotheum ad resistendum doctoribus falsitatis, dicens. Hoc pręceptum commendo. tanquam fideliter adimplendum.
- 3 *Secundum pręceden.* i. secundum illud quod spiritus sanctus reuelauit mihi de te futurum, antequam ordinarem te episcopum.
- 4 *Vt milites.* i. contra illos. s. pseudo apostolos.
- 5 *Militiam bonam.* eis viriliter resistendo, & eorum falsitatem confutando.
- 6 *Habens.* s. velleam & firmam.
- 7 *Conscien.* ita quod conscientia tua sit doctrina confirmatiua. Quam

- 8 *Quam.* s. conscientiam bonam.
- 9 *Quidam repellentes,* & c. scienter malum agentes.
- 10 *Circa fidem naufragauerunt.* i. perierunt Abyssus enim abyssum inuocat. Et dixit naufragauerunt, qui a sicut nauta patiens naufragium perit, & alij cum eo, sic tales a fide cadentes inducunt alios ad infidelitatem.
- 11 *Ex quibus Hymeneus & Alexand.* nomina sunt propria hominum.
- 12 *Quos tradidi sathanę, eos excommunicando,* & etiā vexatio vi demonis subde do. Demones enim in inferno executores sūt diuine iustitię, & etiam aliquādo in hoc mūdo, sicut dicitur Psal. 77. f. Misit iram indigna tionis sue, indignationē, & iram tribulationem, immisionem per angelos malos.
- 13 *Vt discant. correcti per experientiam pena.* Excommunicatio enim & talis afflictio medicinalis est.

C A P.

ADDITIO.

In ca. vbi dicitur in Postilla. Fabulis & genealogijs, & c. Per fabulas in hoc loco intelligēde videtur quędē fabulę frivole & inanes quę sepe in Thalmudicis doctrinis inueniuntur, vt dictū fuit satis large in additionibus sup. Isa. 4. Zacharia. 5. Quę quidē fabulę a doctrina pharisęica descendērūt, sicut & totū ipsū Thalmul. Inter quās fabulas multa dicuntur de tēpore Messie vēruti fabulosa, quę potius sūt deridēda q. audiēda. Vt cū dī in libro q. dī Sanhedrin, q. tēpore Messie germinaret terra promissionis panes coctos & formatos, ac si essent in ciliāno. Similiter, q. terra illa germinaret tēpore Messie vestes sericeas secundū exigentiā cuiuscunq; indui volētis. Ex quibus fabulis multi eorū inciderunt in errorē, credētes q. Christus nō venit, ex quo ista & similia nō fuerūt facta. Observatio autē legalis licet erronea, nō tñ pprie diceret fabula. Habuit. n. aliquā veritatē realiter, habet et fundamentū in litera, etsi nō sane intellecta. Traditiones ēt Iudeorū, quibus irritū faciebāt mandatū diuinū dicendę sunt erroneę se v. p. n. itose, nō tñ fabulę. Circa genealogias autē in hoc loco dictas, considerandum est, quod Iudęi asser-

bant quod nullus erat idoneus ad docendum de lege diuina nisi esset de tribu Leui vel de tribu Isachar. De Leui. n. legitur Deut. 33. a. *Docerunt iudicia tua Iacob, & legem tuam Israel.* De Isachar vero legitur. 1. Para. 12. f. *De filiis quoque Isachar viri eruditi qui nouerant singula tempora ad pręcipiendum quid facere debet Israel.* vnde ex istis genealogijs Iudęi nitēbatur excludere Paulum ab idoneitate docendi legem diuinam, eo quod non esset de aliqua prędictarum tribuum, sed de tribu Benjamin, & multo fortius excluderentur secundum eos Timotheus, & Titus, quia alienigenę. Et in psal. 147. b. dicitur. *Non fecit taliter omni nationi, & iud. sua non ma. eis.* quę quidem genealogię dicuntur interminatę, quia non sunt determinatę per sacras auctoritates. Illas enim auctoritates quās ad hoc inducunt, manifestum est, quod non excludunt alios a doctrina legis.

ADDITIO II.

In eo. cap. vbi dicitur in Postil. *Quę quęstiones magis pręstāt.* id est, lites & contentiones. Hoc qđ dī hic. *Quę quęstiones & c.* In Glo. non solū intelligēdum est de hereticis vel Iudęis seu de pseudo apostolis, spe

sed et de catholicis lectoribus q. no debet intendere fabulis seu dubijs que magis pstat questiones. i. lites disputativas q. edificatioe iustitie Dei. i. no edificat homines iustitia Dei, que edificatio est in fide, que qd exhortatio Apostoli facit coram multis q. dubia, que nec ad fide nec ad mores, nec ad expositione alicuius passus sacre scripture sunt pertinentia, intro-

introducunt in doctrinis theologice, &c.

ADDITIONE III.

In eodem cap. vbi dicitur in Postil. Regi autem seculorum, id est, trinitati aeterna.

In nomine seculoru, v. intelligi presens seculum & futurum, que quidem secula comprehendit omnem duratione.

CAP. II.

Hactenus de pseudo apostolis, hic de orationibus. Haimo. Timotheo hec verba dirigens in illo omni ecclesie formam tradidit, quomodo debeat missarum solennia celebrare, & pro oibus supplicare.

CAP. II.

Quia Christus venit saluare peccatores, & quia in hoc militate debes, doce orate, vt impetretur quod faciendum est.

Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Hoc enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluare.

Et si mali, Ducibus, comitibus. Quia ex omni genere colligenda est ecclesia, etiam de his qui fasu & superbia seculari a fide & humilitate videntur aberrare.

Quod & nobis proderit. Vt quietam & nos pace Babylonis.

Id est, cultu & religione. b. Integritate fidei. c. Pro omnibus orate. d. Vtile ecclesie.

Gratum Deo. Ne desperes. b. Sicur & nos. c. Per misericordiam, & si reprober, per iustitiam. Non quod omnes salui, sed quod nullus nisi quem vult heri, ideo rogandus ut velit, quia tunc fiet.

Obsecrationes. vel precatioe. i. illa que fiunt iuxta vel ante consecrationem.

Orationes. i. ipsa consecratione.

Postulationes. vel interpellationes, quasi ex debito vt qd hic geritur, in eterna vita perficiatur, vt cum populus ab episcopo benedicitur.

Gratiarum actiones. de peractis, q. totum concludunt, quasi totum sita Deo, vt benedicamus domino. Vel Obsecrationes, sunt adorationes pro rebus difficilibus, vt pro conuersione impij, pro remouendis malis, Orationes. vt qn iam conuersis, virtutes & bona orantur. Gratiarum actiones. de omnibus generaliter. Postula, vt quando iam iustis gloria celestis oratur.

Pro omnibus. Vt sequamur clementiam Dei, quia Deus vult omnes homines saluos fieri, et si secundum iustitiam quosdam reprobet. vnde Hiero. in his qui pereunt ostendit iudicium, in saluatis misericordiam.

Vt quietem. a. persecutione. Tranquilla. sine inquietatione, qd prodest teneris ecclesie.

Vt quietem. Aug. Na vtimur & nos pace Babylonis, quando pmixte sut ambae ciuitates s. Ierusalem, & Babylonia. Ex qua ita perfide populus Dei liberatur vt apud ea interim, peregrinetur. Io. Apostolus admonuit ecclesiam orare p regibus & oibus sublimibus eode spiritus sancto afflatus, quo & Ieremias, q. misit epistolam Iudeis q. erat in Babylone, vt orarent pro vita Nabuchodonosor filiorum eius, & p pace ciuitatis, in-

inquiens. Quia in pace eorum erit pax vestra.

Ierem. 23. 2.

Vt quietam. In pace principum quies & regimen seruetur ecclesiarum. Na in belis tranquillitas dissipatur, tepescit pietas, districtio soluitur, qua soluta infirmorum castitas violatur. In pace Babylonis pax nostra est vtique corporalis, que bonis & malis communis est, du inter Babylonios tenemur captiui, quibus seruire iubemur, & tributa reddere.

de conse. di. i. cap. de hymnis.

Ambrosius. Precepit itaque apostolus, imo per apostolum dñs, qui in illo loquebatur fieri obsecrationes, &c. qua legē supplicationis ita omnium sacerdotum & omnium fidelium deuotio concorditer tenet, vt nulla pars mundi sit in qua huiusmodi orationes non celebrantur a populis Christianis supplicat ergo vbiq; ecclesia Deo, non solum pro sanctis, & in Christo iam regeneratis sed et pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi, vt relictis erroribus, suis conuertantur ad Deum accipiant fidem, accipiant charitatem, pro quibus omnibus vult sibi dominus supplicari.

Idem. Hec regula ecclesiastica est tradita a magistro gentium, qua vtuntur sacerdotes nostri, vt pro omnibus supplicet, p regibus, vt subiectas habeat genes, vt in pace positi, in tranquillitate mentis & quiete Deo nostro seruire possimus pro his quibus sublimis potestas credita est, vt in iustitia & veritate gubernent rem publicam.

Chry. Quasi cõis quidam totius orbis pater, sacerdos est, dignus igitur est, vt omnium curam agat, omnibusque provideat.

Hoc enim. Ne qs putaret hec non esse facienda pro his quos patitur ecclesia addit. Hoc enim bonum est. Et ne qs putet cultu vnius Dei & vita bona salutem esse sine participatione corporis Christi. i. sine fide ecclesie, vnus inquit Deus, vnus & mediator, vt omnes homines saluari nunquam fiat nisi per medium.

Qui omnes. Si Deus qui omnipotens dicitur, oes homines vult saluare.

24. q. 3. c. 1. corrumpan- tur. 1. 5. 2.

quo dominus Deus velit oes homines saluos fieri.

NICOLAUS DE LYRA, CAP. II.

Obsecro igitur. Hec est secunda pars huius epistole, in qua ponitur actus secundus pertinet ad episcopum, cuius est oblationes orationum offerre Deo, secundum q. dicitur Heb. 5. a. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his que sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Igitur primo instruit Timotheum de actu orandi, secundo populum subiectum sibi ibi. Volo ergo. Prima adhuc in duas, quia primo instruit eum de actu orandi, secundo reddit rationem sui dicti, ibi. Hoc enim. Prima adhuc in duas, quia primo docet orandi modum, secundo pro quibus sit orandum, ibi. Pro omnibus. Circa primum sciendum, quod ad actum orandi tria requiruntur. Primum est accessus orantis ad Deum qui oratur, & hoc fit per elevationem mentis in Deum, quod fit per orationem, que secundum Damascum, est ascensus mentis in Deum & secundum hoc dicit Apostolus. Obsecro igitur primum omnium fieri orationes. Secundum est propositio eius quod in oratione petitur, Quod fit dupliciter vno modo in generali, vt cum dicitur. Deus adiuua me. Et quantum ad hoc dicit Petitiones. Alio modo in particulari, vt cum petitur essentia alicuius boni vel euasio mali determinati, & sic dicit. Postulationes. Tertium quod requiritur, est illud per quod oratio fit exaudibilis, & hoc est duplex. Vnum est ex parte Dei, quod est eius sanctitas, vel aliud ab eo sanctificatum, sicut cum dicitur. Per sanctam resurrectionem tuam libera nos, vel aliquid huiusmodi, & sic dicit.

Obsecrationes, i. per sacras deprecationes. Propter quam in fine

orationum ecclesia dicitur. Per Iesum Christum dominum nostrum Aliud est ex parte orantis, quod est gratitudo de beneficijs acceptis. Ille enim qui de beneficio accepto ostendit se gratum, dignus efficitur, vt aliud sibi detur, & quantum ad hoc sibi dicit. Gratiarum actiones.

2 Pro omnibus. Hic consequenter ostendit, pro quibus sit orandum cum dicitur. Pro omnibus hominibus generaliter.

3 Pro regibus. sicut sunt principes & prelati, pro quibus est orandum specialiter. Nam ex eorum bona dispositione dependet bonum commune, ideo subditur.

4 Vt quietam. sub regimine eorum.

5 In omni. i. cultu Dei debito, vt dictum est capitulo precedenti.

6 Et casti. mentis que est integritas fidei, & corporis, que consistit in repressione carnalis concupiscentie. Et notandum est, q. non solum pro principibus Christianis est orandum, sed etiam pro infidelibus, sub quibus manent Christiani, quia per hoc possunt Christo quiete seruire. Sic enim informabat Ieremias Iudeos in captiuitatem Babylonicam ductos, dicens ex parte domini. Querite pacem ciuitatis ad quam transmigrare vos feci, & orate pro ea dominum, quia in pace illius erit pax vestra.

7 Hoc enim. Hic consequenter reddit rationem dicti. s. quare dicto modo sit orandum. secundo, declarat dictum suum, ibi. Vnus enim circa primum dicit. Hoc enim. i. vtil. vobis temporaliter, vt ostensum est.

8 Et acceptum, &c. i. meritorium apud ipsum vitam aeternam.

9 Qui omnes homines, &c. Sed cum omnes non saluentur videtur ex hoc, quod voluntas eius sit inefficax, vel dictum Apostoli minus verum,

vult saluos fieri eur nō implet hęc eius voluntas: Sed in hac locutione sensus & conditio latet. vñ Petrus ait. *Omnis scriptura indiget interpretationis.* Vult ergo Deus oēs homines saluos fieri, si accedant ad eū. Non enim sic vult, vt nolentes saluetur. Sed vult eos saluati, si & ipsi velint, aliter nonnullū cepit a salute & veritate cognitione.

Ambros.

† conciliator.

† pretium redemptionis.

† 2. Tim. 6.

* Ambrosius. Qui legē omnibus dedit, nullum excipit a salute: nunquid medicus non dicitur se proponit in publico, vt omnes se ostendat velle saluare, si tamen ab egris requiratur, non est vera salus, si nō tribuatur, nec gaudere potest in percepta salute inuitis (si tamē fieri potest) percepit medicinā, vt non dicā quia medicū esse dū habere nō pōt, nisi ad illam eger animū accomodauerit, quia hęc medicina nō est corporalis sed spiritua lis, quę neque dubijs proficit, neque inuitis, &c.

* Chrysostomus. Imitare Deum tuum, si omnes ille vult saluos fieri, merito proibis oportet orare. Illius tu cōcorda volūtat. quod si & ipse vis, ora, volētū quippe est orare, at si ipse vult, quid hoc me orare necesse est, inquit: multū hoc omnimodis confert, nam per huiusmodi orationis studiū, te ad eum diligendum trahit, neque sinit efferari, &c.

Vel qui oēs vult saluos facere. Quamuis certum sit nobis nō oēs saluos fieri, non tamē ideo debemus omnipotentissimę Dei volūtatē aliquid derogare. Nō est credendus omnipotēs aliquid voluisse fieri, qđ factū nō sit. Sed ita intelligere debemus qđ scriptū est. Vult oēs homines sal. fieri. Nullus fit saluus, nisi quē vult. Nō quod nullus hominū sit, nisi quē saluū fieri velit, sed quod nullus saluus fiat, nisi quē velit. Et iō rogandus est, vt velit, qa necesse est fieri si ipse voluerit. Sic. n. intelligimus & illud. Qui illuminat omnē hominem, non quod omnes, sed quod nullus illuminatur nisi ab eo. Et omnes in Christo viuificabuntur, quia sine eo nulli.

Vel qui oēs vult saluos fieri. Non q, nullus hominū esset, quē saluū fieri nollet, qui virtutes miraculorū facere noluit apud eos quos dicit acturos fuisse penitentiā, si fecisset. Sed vt oēs homines, omne hominū genus intelligamus p quascunq; differentias distributū, quia ludęos, Gętes, reges priuatos diuites, pauperes doctos & indoctos colligit ecclesia. Quo locutionis modo vsus est dominus, cū ait. Decimatis mentā & rutam, & omne olus, idest, omnium olerū genus.

Vel. Qui oēs vult saluos fieri. i. facit oēs velle. Et quocunq; alio mō pōt intelligi, dummodo credere nō cogamur aliqd omnipotentē voluisse fieri factūque non esse, quia omnipotens velle inaniter nō potest quodcunq; voluerit, essentia suę voluntate. Vel, vult, contulit, iubet, hortatur.

a Mediator Dei, &c. Hic est arbiter ille, quem Iob desiderat di. Vtinam esset nobis arbiter.

* Aug. Mediator autem inter Deum & homines, oportebat vt aliquid haberet simile Deo, & aliquid simile hoibus, ne

ne per omnia similis hominibus, lōge esset a Deo, aut p oīa Deo similis, lōge esset ab hominibus, atq; ita mediator non esset, verus itaq; mediator Chrs inter mortales peccatores, & immortalē iustū apparuit. Mortalis cū hominibus, iustus cū Deo. Ideo Christus mediator Dei & hominū dicitur est, quia inter Deum & hominem mortalem est Deus homo reconciliās hominem Deo.

a Ideo vult. b Christi, qui est via veritas & vita. Viuere omnes, quia vnus &c. Q. Idem vult omnes homines saluos fieri.

saluos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. † Vnus enim Creator omnium. a Ad commendandam pacem, quasi medius arbiter. Pro omnibus lactus homo. b Non enim aliter quam per hominem mediat.

a Deus, & vnus † mediator Dei & hominum homo Iesus a In hoc iudicatur velle omnes saluare. b Nullum excipit qui velle.

b Christus, qui dedit † redemptionem semetipsum pro omnibus nobis. Cuius testimonium temporibus suis confirmatum est, † in quo positus sum ego † prædicator &

In qua prædicanda. a Prædicator nomen actus, Apostolus dignitatis.

quia inter Deum & hominem mortalem est Deus homo reconciliās hominem Deo. Intantum mediator, in quantum homo est Inquantum autem verbum non medius est, quia æqualis Deo, & Deus apud Deum & simul vnus Deus. Quę que non fieri mortalem oportebat, neque permanere mortalem Mortalis quippe factus non infirmata verbi diuinitate, sed carnis suscepta infirmitate. Boni at angeli, inter miseros mortales, & beatū immortalē mediū esse nō possūt, qa ita sūt ipsi beati & immortales cū Deo, vt nō sint mortales vel miseri cū hominib. Mali autē angeli quodāmodo mediū sunt, quia immortales sūt cū Deo, miseri cū hominibus. Sed nō sūt veri & boni mediū, quia ob hoc se interponit medius immortalis & miser, vt ad beatā immortalitātē trāsire nō sinat. Cui contrarius est mediator bon⁹, qa & mortalis ad tēpus esse voluit, & beatus in eternitate p̄sistere potuit. Qui nō se interposuit, vt ad beatā immortalitātē trāsire non timeret, sed ad hoc se interpolat mortalis & beat⁹, vt mortalitate n̄a trāsacta, ex mortuis immortalis, & ex miseris beatos faceret. Alius est ergo medi⁹ malus, qui separat amicos, alius bonus, qui reconciliat inimicos Iesu Christi.

* Aug. Nō per hoc mediator est, quod equalis est patri, per hoc enim quantum pater, tantum & ipso distat a nobis. Et quomō erit medietas, vbi eadē ipsa distātia est? p hoc ergo mediator, p qđ hō, inferior patre per qđ nobis propinquior, superior nobis per quod patri propinquior: inferior patre quia in forma serui, superior nobis quia sine labe peccati.

* Amb. nō poterat vnitātē Dei custodiēs, mediator Dei & hominū vocari, quasi alius esset Deus q̄ diffidētē hominem a Deo in grām reuocaret, sed hō q̄ legē datā nō p̄teriret, factus ē arbiter, inter eū q̄ peccauit, & iter illū q̄ peccare ignorat, vt hic ignosceret, & hō de cetero in Dei fide maneret.

* Chry. mediator vtrisque eis debet societate coniungi, quorum mediator est. Id quippe mediatoris est proprium, vtrorumq; participē fieri, quorū mediator fuerit. qđ si vnū societate cōtingat ab alio vero fuerit separatus mediator iā dici nō pōt, quemadmodū. n. Joci cuiuslibet mediū. vtraq; partē cōtingat necesse est. Ita & narū ambarū mediū oportuit vtrasq; naturas contingere. Hō quippe purus mediator nunquā penitus fieret, oportebat. n. huiusmodi mediatorē cū Deo colloqui. Deus itē solus mediator esse nō posset, neque enim ipsum suscepissent hi, quorū mediator accederet b Qui dedit redempti. Alia translatio. Qui dedit redemptionē semetipsum pro omnibus testimoniū temporibus suis.

An. Ench. 97. & 103 lib. de corre & gra. ca. 14. l. i. con. ad leg. c. 14. & lib. 6. hypo.

Christus quo modo mediator. li. confes. ca. 42. & 43. & Psal. 10. 103. 134.

Voluntas duplex.

NICOLAUS DE LYRA.

* vñ, propter quod hoc dictū Apostoli tribus modis exponitur, vno modo, vt sit ibi distributio accommodata, vt sit sensus. Deus vult sal. fi. omnes ho. qui saluantur, quia nullus fit saluus quem non velit saluū fieri. Secundo modo, vt sit ibi distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum. Sicut cū dicitur, omne animal fuit in arca Noe, quia de omnib. generib. animalium fuerunt ibi aliqua indiuidua & sic Deus de omnib. statib. hominum vult aliquos saluos fieri, & saluat. Tertio modo vt intelligatur dictum Apostoli de voluntate Dei antecedente, sed non consequente. Et dicitur voluntas antecedens quā quis vult aliquid absolute. Consequens autem quā vult aliquid, consideratis circumstantijs & conditionib. particularib. Primo modo vult iudex ciuitatis omnes ciues viuere in quantum sunt membra ciuitatis. & sub ista cōsideratione hoc est bonum. Si autem cōsideretur aliquis, vt fur vel homicida, sic non vult eum viuere, quia non est bonum, sed mori, eo quod turbat bonum commune. Et hoc modo Deus vult omnes homines saluos fieri, in quantum sūt homines ipsius capaces per cognitionem & amorem, consideratis tamen conditionibus particularibus secundum quas aliqui sunt iusti, aliqui peccatores, sic vult secundum ordinem suę iustitię aliquos saluos fieri, & aliquos damnari. Sciendū tamen, quod voluntas fertur in res secundum quod in se sunt, & ideo vult

vult illud simpliciter quod vult, prout existit in re secundum suas conditiones, & circumstantias. ideo voluntas consequens est voluntas simpliciter dicta, antecedens vero secundum quid, propter quod ab a quibus velleitas nominatur.

- 1 Et ad agnitionem. euangelicę.
- 2 Venire. per fidem formatam charitate.
- 3 Vnus enim. Hic cōsequenter declarat dictum suū. s. quod Deus velit omnes saluos fieri modo prædicto di. Vnus enim Deus. creator omnium hominum ad suam similitudinem.
- 4 Vnus, &c. qui passus est pro salute omnium, quantum ad sufficientiam, nō tamen quantum ad efficaciam, quod prouenit ex defectu aliorum, quib. propter eorum demerita non proficit passio Christi, quantum ad effectum.
- 5 Cuius. s. mediatoris.
- 6 Testimonium. quia tempore vt. Test. confirmatum est per prophetas eius aduentum denunciantes, & tempore noui per ipsius prædicationem multis miraculis confirmatum, & per apostolos prædicantes, & in nomine Christi multa miracula facientes.
- 7 In quo. s. testimonio prædicando.
- 8 Positus sum. Est autem Apostolus nomen dignitatis siue stat. prædicator vero nomen actus conuenientis statui illi.

Veri

Et veritate. Aug. Futura, que est res & merces fidei. Queris, mercedem? fides precedat. Credimus. n. vt cognoscamus, no cognoscimus vt credamus. Quid est. n. fides, nisi credere qd no a vides? fides ergo est, quod non vides credere. Veritas, que creditur, videre.

b Volo viros orare in omni loco. * Ambrosius. Pacificum animum in oratione esse debere, vt ad effectum deducatur oratio. sancte enim manus sunt, quando cor mundum est, hic tamen in omni loco orandum precipit, vt competens locus intelligatur, non vtique inopportuno aut sordido loco, (quippe cu prohibeat dominus vulgo orare) sed hoc monet, ne in sola ecclesia orandum putent.

* Chrysofomus. & Theoph. Num domino suo contraria imperat? absit, na Christus non vetuit in omni loco orare, verum ex abundantia dicens ne istud faciant ad ostentationem. Hoc autem dixit ad distinctionem Iudaice orationis, illa enim circumscripta erat in vno loco, templo. s. quod erat hierosolymis, nobiscu ut non sic agitur, gratia enim in circumscripta est. na que modum p omnibus orationes fieri iubet, quippe cu & Christus pro omnibus mortuus sit, ita & omnibus in locis orare optimum est, vt iam huiusmodi obseruatio, non in locis sit, erum in orationis affectu.

Hieronymus. Dat legem orandi, vt neque in monte, neque in hierosolymis al quis orandi eligat locum, sed in spiritu, qui vbique nobiscum esse intelligitur.

Leuantes puras manus. * Idem. a cede, sanguine, & omni opere malo. Testimoniū. n. innocentię, eleuatio manuum est, no solum autem manus ab opere, sed etiam metem ab ira & disceptationis cogitatu, qui sibi dimitti petit, manus debet habere mundas, nemo aliquid in petrare pot, alia cogitando.

Volo ergo viros, & c. * Augu. Leuauit pro nobis dominus manus suas in cruce, & extente sunt manus eius pro nobis. et manus nostre extendatur ad bona opera, qa crux ipsius misericordiam nobis prebuit. Ecce leuauit ille manus & obtulit pro nobis sacrificium Deo seipsum, & p illud sacrificium data sunt oia peccata nostra, teneamus & nos manus nostras ad Deum in prece, & no confundatur manus nostre eleuate ad Deum, vt exerceatur in bonis operibus. Vn preceptum est vt leuatis manibus oremus ad Deum? Apostolus dicit. Leuantes puras manus, vt veniant tibi in mentem opera tua, Ira. ad proximum. Disceptatione. ad Deum,

Quod plus est. b Et in his quod Christus dedit se, & quod ego Apostolus. c In aliqua parte. d Cui credi oportet, quia fides docet & veritatem.

Apostolus. Veritatem dico, non mentior, doctor Gentium

a Futura, que est res fidei. Quę est finis preceptorum Dei b Quia doctor Gentium, vel quia bonum est orare. Vbiunque sint, non solum in ecclesia.

a Ad eterna, non deprimentes ad terrena. b Manus, affectum cordis qui Deum amplectitur. c Odio alicuius. Vbi tempestas irę vel hęsitatio, non placet Deo. d Hęsitatione. e Manus leuent sine ira & disceptatione.

a Vt humiles audiantur dum orant. b Religione eorum ornante eas. c Non attrita frontis ut meretricis.

a Mentis. b Aliis virtutibus eum uerecun. & sobri. c Crispis ornantes se. Vel intortis. auro uel argento non ornantes se.

a Non ornantes se. b Quę extra morem parit. c Sed per opera sint promittentes & indicantes extra pietatem animi, quod decet mulieres, uel ornantes se per opera quod decet mulieres promittentes pietatem.

a Orare cum uiris est commune, sed non loqui, potius b Nihil interrogans. c Quod ignorat.

a Non erecta & huiusmodi. b In ecclesia. Virum.

Non

Non intortis, & c. Vt his omnibus ultra personę suę modum, & mores occasione mouendę concupiscentię studeat, sed potius per omnia bona opera sint promittentes & indicantes extra pietatem animi.

* Chrysofomus. Deum precatura pergis, & ornamenta aurea circumfers, flauosque crines & ipsos auro compositos. an vero saltatura ad ecclesiam pergis? nūquid hic nuptias & lasciuie oblectamenta conquiris? num vt ruis spectaculum prębeas aduenisti? nū tibi nūc instruendus est thalamus? Illic nempe monilia, illic ornamenta aurea, illic ornatus crinum, illic pretiosa vestis, locum aliquando fortassis habet, at vero nūc nullo tibi huiusmodi ornatu opus est, accessisti vt Deum pro peccatis tuis simpliciter depreceris, quid te ipsam ornari improbo studio contendis, quo. n. pacto ingemiscere potes, atq; intensissime, vt decet, orare, que huiusmodi ornatu cōpta pcedis; nā & si la chrymas fuderis, risu cernentibus monebūt, neq; auro amicta debet incedere, que lachrymas pro peccatis fundere intrēdit. Ista mimis & saltatoribus, & his q in scena versant, relinquenda sūt, sobrie, atq; ornatę mulieri nihil eiusmodi congruit.

* Theoph. Venisti vt ores, non vt tripudies, quomodo igitur plicaturas adhibes capiti? casariem nimirum plicans & calamistro adornans, & margaritas alias quidē suspendens, alias corpori tuo circumpones, alias etiam calciamētis adiciens, quę est extrema iniuria, idque ex lachrymis pauperū & viduarum, prius viduā, vt tu pedibus calces margaritas, nōne igit magna Dei tolerantia? venisti petitura remissionē peccatorū, ac tanquam scenā sis ingressura comica muliercula, te exornas? Bella hęc compunctio, teque omnino exaudiet Deus, que pauperum lachrymis es amicta.

f Quod decet. Ambrosius. Quę enim vult audiri, inclinare se debet amota a se pompa, vt misericordiam Dei puocet. Habitus enim supbus nec impetrat, nec recta de se facit credi.

g Mulier in silentio. Otandi officium dixit cōuenire omnibus, & qualiter, & pro quibus, & quare, & q; vbique orandum sit. Nunc dicit, quod docendi officium solis uiris conueniat, & quales ad illud debeant ordinari, determinat.

h In silentio. Aug. Si loquitur, magis ad luxuriam irritatur & irritat,

i Docere, & c. Amb. Ecce nō solū habitū humilē & honestū habere mulierē docuit, verum etiā auctoritatē docēdi ei negauit, & subiiciendam viro precepit, vt tam habitu quam obsequijs, sub potestate sit viri, ex quo trahit originem.

Adam

licis, quo caret fons meretricis. Iere. 3. b. Frōs mulieris meretricis facta est tibi, quia noluiisti erubescere.

11 Et sobrietate, gestus decentis.

12 Ornantes se, non curiose, ideo subditur.

13 Non intortis, i. crispatis & capitibus non velatis.

14 Aut auro, i. aureis ornamentis.

15 Aut margaritis affixis auro vel argento, vel in vestibus cōsutis circa collum manus.

16 Vel veste preciosa, & ista sunt intelligenda ultra modū status aut p rsona, quia sunt curiositatis & incitant ad peccatum luxurie.

17 Sed quod decet mulieres. scilicet habere, vestes simplices & honestas.

18 Promittentes. ita quod pecuniam non expendant in talibus vanis & curiosis, sed in operibus pietatis, que debent esse ornamenta mulieris.

19 Mulier in silentio discat. scilicet a predicatore in ecclesia, & a viro suo in domo.

20 Cum omni subiectione. i. humilitate.

21 Docere autem, quia docere est opus sapientis, sapientia vero nō viget in mulieribus de communi cursu.

Neque

NICOLAUS DE LYR A.

Veritatem dico. & non mentior in aliquo.

Doctor. ad quem spectat verum dicere. Doctor inquam.

In fide & veritate. i. in his que pertinent ad fidem, & mores in quibus consistit veritas vita.

Volo ergo viros. Hic consequenter docet orandi modum, quantum ad populū episcopo subiectū. Et primo quantum ad viros dicit. Volo ex o vi. ora. & c. & non solum in ecclesia, sed etiam alibi opportunitate habita.

Leuantes. Et dicit puras ab operibus iniquis, & leuantes, vt per hoc designetur eleuatio mentis in Deum interius. Motus enim animæ uerius redundat in corpus exterius.

Sine ira. ad proximum. quia orans debet cor quietum.

Et disceptatione. i. hęsitatione ad Deū, non dubitans de eius exactione, dummodo tamen oret pie, perseueranter & pro se, quia si non anima exaudiat in effectu. exaudiat tamen tempore competentis.

Secundo quantum ad mulieres dicit.

Similiter. supple orare volo.

In habitu. i. decenti & honesto.

Cum uerecundia. que est preciosum ornamentum in fronte mulieris

2 Adam non est. Aug. Cū enim prauaricatorem dicat Apostolus in similitudine prauaricationis Adę, seductū tamē negat vñ & interrogatus non ait. *Mulier seduxit me, sed dedit mihi & comedi.* Mulier vero ait. *Serpens seduxit me.* Hanc autē seductionē proprie appellauit Apostolus, per quā id quod suadebatur cum falsum esset, verum putatum est. s. q. Deus lignum illud ideo tāgere prohibuerit, qđ sciebat eos si tetigissent sicut deos futuros tanquā eis diuinitatem inuideret qua eos homines fecerat. Sed etiā si virum propter aliquam mentis elationem (quę Deum interitorum scrutatorē latere nō poterāt sollicitate aliqua experiēdi cupiditas, cum mulierē videret accepta illa esca nō esse mortuam, nō tamē eum arbitror, si iā spirituali mente pręditus erat, vñ nō credidisse, qđ diabolus suggererat. Iō ait. Adam nō est seductus prior, nec i eo, in quo mulier vt illud crederet verū, Eritis sicut dij. Sed putauit vt iūque fieri posse, vt & vxori morē gereret & per penitētiā veniā haberet. Minus ergo peccauit, qui de penitētiā, & Dei misericordia cogitauit, postquam. n. mulier seducta māducauit, ei que dedit, vt simul ederet, noluit eā cōtristare, quā credebatur sine suo solatio cōtabescere, & a se alienatā, omnino interire, non quidē carnali victus cōcupiscentia, quam nondū senserat, sed amabili quadā beneuolētia, qua plerūque fit, vt offendatur Deus ne offendatur amicus, qđ eū facere non debuisse diuine sentētię vltio incitauit Ergo alio quodā mō etiā ipse deceptus est. Inexpertus enim diuine sentētię in eo falli potuit, vt veniale crederet cōmissū. Sed dolo illo serpē-

tino, quo mulier seducta est, nullo modo illum arbitror potuisse seduci. **b** *Saluabitur.* Et si mulier fuit causa peccati, tamē saluabitur non solū virgo & cōtinens, sed etiam nupta, & si nunquā ab opere nuptiarū cessans, sed per generationem filiorum. Incedens, ab hoc mundo exierit, si permanserit in fide & dilectione & sanctificatione, vt pręter proprium virum alterum non cognoscatur. **c** *Cum sobrietate.* id est, temperantia, vt proprio etiam viro temperate vtatur. Videtur ex his verbis, obesse mulieri, si vel filios non habuerit, vel si quas habuerit, in bonis operibus permanere noluerit. Sed alibi dicit Apostolus. *Beator erit, siue virgo siue vidua, si sic permanserit.* Vñ potest intelligi cum ait saluabitur mulier per generationē filiorū, occultę rei mysterium figurasse vt scilicet filij mulieris sicut bona opera carnis, quę maxime in officijs misericordię frequentari solēt, opa vero misericordię, nil prosūt siue pagani siue Iudęis, qui Chřo nō credūt, siue quibuscunq; hereticis, & schismaticis, vbi fides & dilectio & sobria sanctificatio nō inueniūt. Et iō addit, si permanserint. Alioquin si ad literā accipiat, quasi inane est quod ait. Saluabitur autē per filij generationē. Nonne & cōtinens? nonne magis & virgo? Sed mulier typus est carnis. Adā, rationis, quę volat ad Deū vt pisset ad domū. Caro generat filios, id est, opera quę tātū non prosūt pagani & huiusmodi, nisi tātū in fide & dilectione. Hęc est turtur quę ponit pullos in nido, id est, in vnitāte ecclesię. Hęc est quę primo seducitur, & seducit virum.

tanāritatem vsurpate
transgressus est
castitate.

a neque t̄ dominari in virum, sed esse in silentio. **t** Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Et Adam non est seductus, mulier autem seducta t̄ in prauaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum t̄ sobrietate.

a Aliqua pralatione spiritali. b Et si suo sexu, ut in clastro. c Vt non cum vicina confabuletur. d Ordo creationis ostendit, quod mulier viro subdita sit.
a Eo modo quo mulier. b Hęc si dominaretur. c In ecclesia non debet mulier docere, sed in augmentum salutis habet, si filios quōtidie instruendo generat Deo, ut maneant in fide & dilectione.
a Dei & proximi. b Quam in baptismo perceperunt. c Temperantia contra zelum vitiorum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Neque dominari, s. suum.
- 2 Sed esse in silentio. ei non contradicendo, sed in licitis & honestis ei obediendo. Quod declarat per primum hominem & feminam, dicens.
- 3 Adam enim. i. primo formatus est. Gen. 1.
- 4 Deinde Eua. Gen. 2. & hoc de costa Adę, ad ostendendū, quod vir est principiu mulieris, quod profertur ei quod est ex principio.
- 5 Et Adam non est. s. in hoc quod crederet esse verū serpētis dicitū. Eritis sicut dij, sicut tamen seductus in hoc, quod ad exhortationem mulie-

mulieris comedit de ligno vetito ne contristaret eam, & quia credidi illam transgressionem non sic esse puniendam.
6 Mulier autem. quia dictum serpentis verum credidit. Ista tamen 2. sententiarum diffusius pertranstantur.
7 Saluabitur. Q. d. licet non saluetur per doctrinā, quam sibi non concedo, saluabitur tamen per educationem proli ad Dei seruitutem quod cedit sibi in meritum vite eterne.
8 Si permanserint. erga Deum.
9 Et dilectione. erga virum.
10 Et sanctificatione circa proprium subiectum.

C A P. III.

C A P V T III.

in dulciatatus
honestum

Fidelis sermo. Hicronimus. ad Oceanum: Opus non dignitatem, labore non delicias, non crescere fastigio, sed humilitate decrefcere, vt fiat seruus & minister hominū pp Chřm, vt ēt intermissā Rachele decora facie, sed nō relicta, cū Iacob intret ad Liā oculis lippā, & de mōte cū Moyse descendat ad campos, & de ocio cōtēplationis ad laborē actionis Nō. n. sic esse quisq; debet ociosus, vt in eodē ocio utilitatē nō cogitet proximi, nec sic actiuus, vt cōtēplationē nō requirat Dei. In ocio nō iners vacatio delēctare debet, sed vel inq̄sicio, vel inuētio veritatis, vt in ea quisq; pficiat, & qđ inuenerit, alteri

Fidelis sermo. Si quis episcopatum desiderat, t̄ bonum opus desiderat. t̄ Oportet

Vir potest p̄cesse, & determinat quil qui desiderat operari & prodesse multis, non superbe dominari, si irreprehensibilis, &c.

vt bene operari possit.

fit, sic recte & vtiliter fit. s. vt valeat ad salutē subditorum. v. de. Si quis episcopatum desiderat, bonū opus desiderat. expnere voluit quid sit episcopatus, quia nomē est operis nō hneris. Gręcū enim est, & inde duētum vocabulum, qđ il qui p̄ficitur illis, quibus p̄ficitur superintendit, curā il rū. s. gerēs. Scopos. n. intentio est, epi, supra. Inde episcopus t̄ne superintēdens d̄r, vt intelligat se nō esse episcopū, qđ esse dilexerit, nō prodesse. Ep̄atus. n. est sup suā & aliorū cam

NICOLAUS DE LYRA. C A P. III.

Fidelis sermo. Hęc tertia pars, in qua instruitur Timotheus de tertio actu ad episcopum pertinente, cuius est ordinare gradus ecclesię. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur hęc instructio, secundo instructionis ratio ibi. Hęc tibi scri. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur instructio de maiori gradu, secundo de minori, ibi. Diacones. Circa primum dicit. Fidelis sermo, id est, verax. Et quod subditur in aliquib. libris, & omni acceptione plenus, non est in libris correctis.
2 Si quis episcopatum. Q. d. non est desiderandus, propter officij dignitatem, sed propter annexum laborem, qui est ordinatus ad honorem Dei, & proximi salutem. Vnde dicitur ab epi, quod est supra, & scopus intentio, quia debet super intendere salutē plebis sibi commissę. Dicunt

Dicunt autem hic aliqui, quod per episcopatū intelligitur sacerdos, quod est etiam officium intendendi salutē populi sibi commissi. qđ immediate post agit de statu diaconi, vt patet in litera, & non est r̄ simile, quod scribendo de statu episcopi, statim transfret ad statum diaconi sacerdotiū pratermisso. Alij dicunt, quod Timotheus est factus primas, eo quod ecclesia Ephesina erat principalis totius prouincię, in qua erant multi episcopi per Timotheum instituent propter quod Apostolus instruit eum qualis sit instituentus in episcopum dicens.
3 Oportet ergo. Potest tamen conuenienter dici, quod instruit de vtroque, sub nomine episcopi, sacerdotis officium comprehendē quic sicut est dictum, ad officium vtriusque pertinet superintendē populo, magis tamen extensue ad officium episcopi, scilicet in t̄ diaco-

ra intentio. Itaq; & studio cognoscendę veritatis nemo pro
libetur, quod ad laudabile p̄tinet ocii. Locus, vero superior
sine quo regi populus nō pot̄, etsi teneatur & administrat̄
vt decet, indecenter appetit̄. Iō in ocio cogitanda est vtili-
tas proximi, in actione requirēda est cōtemplatio Dei. Ocii
sacri querit charitas
veritatis, negotium iu-
stum suscipit necessi-
tas charitatis. Quam
faciam si nullus im-
ponit, vacandum est
veritati. Si imponitur,
suscipienda est pro-
pter necessitatē chari-
tatis. Sed nec sic dese-
renda est delectatio
veritatis, ne subtraha-
tur sp̄s suauitas, &
opprimat ista neces-
sitas.

a Irreprehensibilem.
Idem quod ad Titū.
sine crimine. Res pe-
ne cōtra naturam, vt
sine peccato. Sed ta-
ns eligatur, cuius comparatione ceteri grex dicantur.

* Ambro. episcopus esse desideras, magnū est quod esse
cupis, sed tu & opus bonū simul amplificari, nā si aliter esse
cupis, episcopus esse nō potes, quia sequit̄, oportet episcopū
irreprehensibilem esse ad superficiē tantū literę aspiciamus,
prohibet bigamū episcopū ordinari. Si vero ad altiorē sen-
tiam ascendimus, inhibet episcopū duas vsurpare ecclesias.

* Chryso. Hoc vnico verbo genus omne virtutis expressit.
Itaque qui tibi vel leuis culpę conscius est, male profecto
facit, eā rem appetens, qua indignū se per opera facit, nō. n.
debet huiusmodi regere sed regi. Eum quippe qui regēdos
alios suscipit, tāta decet gloria virtutis excellere, vt mitat so-
lis ceteros veluti stellarū igniculos, in suo fulgore obscuret.
Debet huiusmodi vitā habere immaculatā, vt oēs in illum
& illius vitā, veluti exemplar aliquod excellens intueatur.

* Hieroni. Vita episcopi forma debet esse clericorum.
b Vnius vxoris virum, &c. i. monogamum post baptis. Si. n.
& ante coniugem habuit quę obierit, non ei imputatur, cui
prorsus nouo, nec supra, nec alia quę ante fuerunt iam ob-
lunt.

* Ambro. quamuis secundam numero vxorem non sit
habere prohibitū, vt tamen quis dignus ad episcopatū sit, et
licitam debet spernere, p̄pter sublimitatem ipsius ordinis,
quia ceteris melior debet esse, qui cupidus est sedis illius.

* Chryso. non hōc veluti fanciens dicit, quasi non
licet abique vxorē episcopum fieri. Iudæis quippe licitum
erat etiam secundo n̄atrimonio iungi, & duas itidē simul
habere vxores, honorabiles enim nuptiæ, quidam vero hoc
ita intelligunt, vt ad episcopatum is assumatur, qui vnus
vxoris vir fuerit.

* Hieronymus. Vnius vxoris virū, & noua & vetus prę-
ceptio sacerdotē censuit eligendum, quia digamos plerique
ad ministerium episcopi applicuerūt, nullo pacto digamos,
vel concubinarum catenis insertos, decet subire sacerdotij
ministerium. Si ergo clericus monogamus fuerit, & vxor
digama, noli eum ministerio applicare.

c Sobrium, &c. Ministri templi prohibentur vinū & sicerā
bi-

bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum, & vt sensus vi-
geat semper tenuis sit.

d Prudentem, &c. Contra eos qui sub nomine simplicitatis
excusant stultitiam sacerdotum.

*e Ornatum, vel virtutibus, vel motu & incessu, habitu, & ser-
mone communi.*

Non obnoxium reprehensionī.
enim t̄ episcopum esse irreprehensibilem, t̄ vnus vxoris

a In omnibus agendis. b Habitu & gestu. c Verecundum. d Qui in hoc ante conuenit
vrum, sobrium, prudentem, t̄ ornatum, pudicum, hospi-

a Qui habet gratiam docendi. b Qui hoc regat frequenter. c Ita irascibilem & perturbari sensus vt percutat qui debet esse patiens.
talem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed

a Qui modum animi seruet. b Qui hoc solent. c Qui facili a iusto. d eumret
modestum, non litigiosum, t̄ non cupidum, * suę domui

a Ne imitentur filios Eli, qui in vestibulo templi cum mulieribus dormiebant, & reli- gionem p̄rdam putantes, quod in hostiis erat in suas delicias conuertebant.
bene prępositum, filios habentem subditos cum omni ca-

a Minori, de qua familiarior cura.
stitate. t̄ Si quis autem de muī suę bene pręesse nescit quo-

a Maiori, vbi tot & alieni. Q Nullo modo.
modo ecclesię Dei diligentiam habebit? t̄ Nō neophytum

18 vicerunt.

1 f Doctorem. Quia in
2 nocēs absque sermo
3 ne cōuersatione quā
4 tū exemplo prodest,
5 tuantū silentio no-
6 cet. Nā latrati canū
7 & baculo lupi sūt ar-
8 cendi. vnde. Maledi-
9 ctus canis nō valens
10 latrare.
11 g Non vinolen. Hier. Sed quę ali-
12 quia venter mero e- num a pugnis
13 stus cito desumat alienū ab aua-
14 in libidinem. Noe e- ritia.
15 brietate nudauit fe- t̄ reuerēciam
16 mora. Loth quē So-
17 doma non vicit, vina
18 vicerunt.

* Chryso. Quid sibi
querō vult, qđ de episcopo differens, ipsū oportere nō ebrū
esse dixit, sed hospitale, cū longe excellentiora pro celsitu-
dine gradus exigere debuisset videatur? Cur. n. non ait, Opor-
tet autē episcopum angelum esse, nulli humane, perturba-
tioni, vitioque subiectū? Cur non itē magna illa Chri prece-
pta ab episcopo requirit, quę etiā subditis necessario in se
debent. i. circumferre crucē suam, atque in manibus habere
semper animā pro fratribus exponendam? Cur non dixit,
Oportet iā ipsū ex terra migrare, humanisq; rebus euadere
celsior? Cur igit̄ hec in episcopo requirēda nō dixit? Quia
ppaucos huiusmodi inueniri fas erat, episcopis at plurimis
tūc opus fuit, q per singulas ciuitates magistri cōstituerent̄,
ne igit̄ ecclesię negotia fructusq; perirēt, idcirco moderatā
proposuit inquirenda, non supremā ac cęlestem, quippe so-
briū, pudicū & honestum esse multorum commune erat.

h Non perc. cū sequat̄, q dotum posuit ad flagella. i. Chri. m.
i Non litigiosum. Nihil est impudentius arrogātia rusticorū,
qui garrulitatem auctoritatem putāt, & parati ad lites,
in subiectos tumidi intonant.

k Non cupi. Vt apostoli, nihil pręter victū & vestitū querēs.
l Suę domui. Non vt opes augeat, sed vt quod populis prę-
cepturus est, prius a domesticis exigat.

m Non neophytum. Heri cathecumenus, hodie pontifex, heri
in teatro, hodie in ecclesia, vespere in circo, hodie in alta-
rio, dudum fautor histrionum, nunc consecrator virginum.

* Chryso. Hec & eterne sapientię auctores aiunt, vt qui rē
suam familiarem rite administrauerit, rei quoq; publicę cō-
uenienter possit cōrectare negotia. Est enim ecclesia, velu-
ti domus quedā, ac sicuti i domo vxor est & filij ac serui, do-
musq; cura ac regimē incumbit viro, ita ferme in ecclesia vi-
deas, nihil ibi est aliud, quā filij, & vxores, & serui, q si admi-
nistrationis habeat socios ecclesię rector habet & domi vir
vxorē consortē curarū suarū. Est autē facilius domū, quā ec-
clesiam regere, qui igitur rem familiarem dispensare con-
grue nescit, is quo pacto ecclesię pręesse conuenienter pos-
se putandus est? * Ambrosius. Manifestum est, quia tūc
potest idoneus futurus rector probari, si prius domum suā

recte

NICOLAUS DE LYRA.

* dięesi sua, ad officii vero sacerdotis in parochia. Sic igitur docet
qualis sit instituendus in vtroq; officio, dicēs. Opor. ergo epis. irre-
pre. esse. i. sine notabili defectu & integra samę. Ista tamen condi-
tio. & alia sequentes magis relucere debent in ipso episcopo, quam in
sacerdote curato.

- 1 Vnius vxoris. s. post baptismum. Si enim ante baptismū habuit vxorē, & mortua fuerit, non pręiudicat ei quin post baptismū possit accipere vnam aliam, quia baptismus tollit illam irregularitatem, vt dicitur etiam in gl.
- 2 Sobrium. in cibis & potibus.
- 3 Ornatum. in moribus.
- 4 Prudentem. in agibilibus.
- 5 Pudicum. in pietatis actū.
- 6 Hospitalem. in pietatis actū.
- 7 Doctorem. i. habilem addocēdum ratione scientię & faciēdię.
- 8 Non vinolentum. i. ad potationem vini assuetum.
- 9 Non percussorem. ex iracundia.

- 10 Sed modestum. per repressionem passionum.
- 11 Non litigiosum. ita quod non solum ex ira non percutiat aliquem, vt dictum est, sed nec etiam verbis iniuriōsis contendat.
- 12 Non cupidum. quia victus & vestitus debent esse diuitię Chri stianorum, & maxime episcoporum & sacerdotum. infra. 6. b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sint.
- 13 Suę domui. i. diligentem de bona prouisione domus suę, & maxime circa prolem in moribus informandam, ideo subditur.
- 14 Filios habentem. i. reuerentes & obedientes.
- 15 Cum omni. & non sint sicut filij Eli, qui dormiebant cum mu- lieribus, quę excubabant ad ostium tabernaculi. 1. Reg. 2.
- 16 Si quis. negligenter se habens circa eam.
- 17 Quomodo. q. d. nō est verisimile, quia quilibet naturaliter in- clinatur circa prouisionem vxoris & filiorum, vnde bruta animalia naturali instinctu circa huiusmodi curam sunt sollicita.
- 18 Neophytum. i. de nouo conuersum ad fidem. Et dicitur a neos quod est nouum, & phitos quod est fides.

Sed

Ne

A recte gubernauerit, qui, n. in minimis fidelis est, erit & in ma-
gnis, magna ergo cura eligendus est qui domū Dei regendā
accipiat. Si enim terrestrium rerum dispensatores adonei
querendi sunt, quanto magis caelestium?
a *Ne in superbiam.* Nescit momentaneus sacerdos humili a

tē, modos personarū
vel se contemnere,
non ieiunare, nō fle-
uit, non se correxit,
non puperibus ero-
gavit. In arrogantiam
quæ est ruma diabo-
li incidunt, qui pūcto
horæ necdum discipu-
li, fiunt magistri.

b *Oportet autem, &c.*
Hec clausula con-
gruit principio, quod
irreprehensibilis sit
non solum a domesti-
cis, sed ab alienis, Ju-
dæis, Gētibus, hereti-
cis, vt q religioni de-
trahunt, nisi eius de-
trahere non audeant.

B *Oportet autem illum
testimonium.* * Am-
brosius. aduertimus
quanta in nobis requi-
rantur, vt abstinentia
vino sit minister Do-
mini, vt testimonio
bono fulciatur, non
solum fidelium, sed
etiam ab his qui foris
sunt, vt qui videt
ministrum altaris cō-
gruis ornatum virtu-
tibus, auctorem præ-
dicet, & dominum
veneretur qui tales fa-
mulos habeat.

c *Diacones sint vnus vxoris viri.* * Ambrosius. veteribus id-
circo cōcessum est leuitis & sacerdotibus vxores ad vsū ha-
bere, quia multū tempus vacabāt otio a ministerio aut sacer-
dotio (multitudo. n. erat sacerdotū magnaue copia leuita-
rū) ita vt tēpore quo nō illos cōtingebat altaris, domorū sua-
rū agerent curā, at vbi vero tēpus imminēbat ministerij, pu-
rificati aliquātis diebus, accedebāt tēplū offerre Deo: nunc
autē oēs a conuentu seminarū abstinere debēt, quia neces-
se est eos quotidie p̄sto esse in ecclesia, nec habere dilatio-
nem, vt post conuentum legitime purificētur sicut veteres.

Omni

Omni enim hebdomada offerendū est, etiam si nō quotidie
peregrinis, incolis tamen vel bis in hebdomada. Si. n. plebeis
hominibus orationis causa ad tēpus abstinere se p̄cepit, vt
vacet oroni, quādo magis leuitis aut sacerdotibus, quos diu
noctūq; pro plebe sibi commissa oportet orare? mundiores
ergo esse debent ca-
teris, qa actores Dei
sunt.

1 *Quare? b* P̄ter ceteris digniorē s̄q̄ putans, quasi eo egeat religio.
2 *ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli.* † Opor-
3 *Non solum a fidelibus.*
4 *ret autem illum & testimonium habere bonum ab his qui*
5 *a* Contemptum apud infideles, vel fideles, & sic in odium & in alios
6 *foris sunt, vt non in opprobrium incidat & in laqueum dia-*
7 *a* Nisi episcopos pro presbyteris acciperet, non de eis intermitteret descendens ad diacones.
8 *boli.* Diacones similiter pudicos, non bilingues, non multo
9 *a* Quod est emere & plus vendere. *b* Vt qui frequenter hoc agit.
10 *c* Scientiam quod de fide aliis occultum est.
11 *vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes myste-*
12 *Manentes.* *Non aut simpliciter hi, sed ait, & hi in hoc innuit, & episcopos*
13 *d* *riū fidei, in conscientia pura. Et hi autem probentur pri-*
14 *a* Tales inuenti. *b* Scilicet. *c* Ordinandorum, quæ malæ & meretricis fuerint, viti-
15 *e* *rum, et sic ministrent t nullum crimen habentes. Mulie-*
16 *f* *res similiter t pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in*
17 *a* Dicitis & factis. *b* Etiam. *c* Quam Deus decreuit homipi, cum qua benedicatur, quod non
18 *g* *omnibus.* Diacones sint vnus vxoris viri, qui filius suus be-
19 *a* Quia tales bene ministrabunt, & Qui bene mi-
20 *nistrā. Q. Ne cui sit hoc graue.*
21 *ne p̄sint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint*
22 *a* Episcopi fiant. *b* Excellentiorē. *c* Vtilem hominibus. *d* Gloriz æternæ.
23 *gradum sibi bonum acquirant, & multam fiduciam in fide*
24 *a* Adeo necessaria. *b* Et si spero venire.
25 *quæ est in Christo Iesu. Hęc tibi scribo t fili Timothee,*
26 *a* Volo. *b* Tamen interim.
27 *f* *sperans me venire ad te cito. Si autem tardauero, vt scias*
28 *a* Secundum diuersitates singulorum. *b* Ideo caute agendum.
29 *g* *quomodo oportet te in domo Dei conuersari, quæ est*
30 *h* *Turpe est huic profectio quæstibus studere.*
31 *f* *Nullum, &c.* Aug. Crimen est peccatum graue, accusatio
ne & damnatione dignissimum.
g *Mulieres.* Ambro. Cum sanctū p̄cipit creati episcopū
& diaconum, plebem non disp̄ari vult esse, etiam in in-
firmo gradu mulierem, vt munda sit ecclesia. Sed occasio-
ne horum verborum Cathaphrygæ dicunt diaconas debe-
re ordinari, quod est contra auctoritatem.
h *Diacones sunt.* Post interpositionem de mulieribus iter-
de diaconis dicit.

31 *Non turpe.* Haimo.
e *Non turpe.* Haimo.
f *Nullum, &c.* Aug. Crimen est peccatum graue, accusatio
ne & damnatione dignissimum.
g *Mulieres.* Ambro. Cum sanctū p̄cipit creati episcopū
& diaconum, plebem non disp̄ari vult esse, etiam in in-
firmo gradu mulierem, vt munda sit ecclesia. Sed occasio-
ne horum verborum Cathaphrygæ dicunt diaconas debe-
re ordinari, quod est contra auctoritatem.
h *Diacones sunt.* Post interpositionem de mulieribus iter-
de diaconis dicit.

*† sic vt nemo
possit illos cri-
minari
† modestas
Crimea*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ne superbiam. ex sua promotione festina.
- 2 In iudicium. diaboli.
- 3 Incidat. i. deiciatur a statu gratiæ, & dignitatis. propter suam superbiam, sicut diabolus propter suam superbiam sui deiectus.
- 4 Oportet autem, &c. i. ab infidelibus.
- 5 Vt non. in contemptum solum suæ personæ, sed etiam ecclesiæ, in quam redundat contemptus procuratoris eius.
- 6 Et in laqueum. i. in odium & rancorem contra illos a quibus percipit se contemni.
- 7 Diacones. Hic cōsequēter instruit Timotheum de statu minori & primo de diaconibus, secundo de mulierib. ibi, Mulieres, Circa primum dicit. Diacono. simi. supple oportet esse.
- 8 Pudicos. i. maturos & honestos in aspectu & exteriori gestu.
- 9 Non bilingues. quia per hoc suscitantur in ecclesia dissensiones.
- 10 Non multo. quia per hoc aufertur sensus discretionis qui requiritur in ecclesiæ ministris.
- 11 Non turpe. habendo oculum magis ad temporale bonum, quam ad spirituale ministerium.
- 12 Habentes. i. cognoscentes circa fidem illud quod est simplicibus laicis occultum, vt possit eos docere.
- 13 In conscientia. in tali doctrina quæstum non attendendo, sed honorem diuinum.
- 14 Hi autem. i. antequam applicentur ministerio, probentur de moribus & fide.

- 15 Nullum crimen. quia debet esse integra fama, aliter eorum infamia in dedecus ecclesiæ redundaret.
- 16 Mulieres. Hic instruit cum de mulieribus di. Mulieres simi supple, oportet esse.
- 17 Pudicas. i. non solum castas interioribus, sed etiam honestas in se sibus exterioribus, hoc enim proprie importat pudicitia.
- 18 Non detrahentes. quod frequenter contingit mulierib. sed vxores ministrorum ecclesiæ debent p̄ter ceteris moribus pollere.
- 19 Sobrias. in cibo & potu & vestitu.
- 20 Fideles i om. s. verbis & factis. Et reuertitur ad diacones di.
- 21 Diacones. exponatur vt supra.
- 22 Qui filijs. eos in moribus informando.
- 23 Et suis. vxorem & familiam debite regendo.
- 24 Qui enim. in gradu diaconii.
- 25 Gradum sibi. i. merebuntur quod fiant sacerdotes, vel episcop.
- 26 Et multam. s. habendi finaliter vitam beatam.
- 27 In fide. i. per fidem Iesu Christi.
- 28 Hęc tibi. Posita instructione de gradibus ecclesiæ, hic cōseq- ter ponitur instructionis ratio cum dicitur. Hęc tibi. s. quod subdit.
- 29 Fili Timoth. Non est de textu, sed est glossa interlinearis i- ferta te xui per scriptores.
- 30 Sperans me. Quasi dicat, si aliter Deus disposuerit, in a quod possim te docere verbo de ordinatione ecclesiæ, doceam te saltem i- scripto.
- 31 Vt scias. i. ecclesiā conuenienter regere, & ordinare.

Nul- Colum-

a Ecclesia. Multorum conuocatio ad vnius dei cultum.
b Columna ve. In se bene sustinens veritatem ne corruat, licet tribuletur.
c Sacramentum. dñ res occulta. Idem, & mysterium. Sacramentū ergo appellatur hic verbum patris, quod in natura Deitatis, vel diuinitatis, in qua patris est æquale, inuisibile manet. Et hoc sacramentum est pietatis, idest, totius sanctæ religionis, & veræ culturæ, & ideo cautius seruanda est. ecclesia.
d Magnum. quia magnitudinis eius non est finis.
e Et manifeste magnum. quia apparuit per prædicationem, & per multa miracula.
f Manifeste in car. Sacramentū, quod est Christus, in carne dicitur

cit manifestatū. Natus. n. homo filius dei, qui in secreto erat apud deum, opere & prædicatione declarauit se creaturæ.
g Apparuit angelis. Non in deo tantum innotescit angelis, quod absconditum est, sed & hic apparet eis, cum efficitur atque propalatur.
 Qui prius visus humilis, deuieta morte in maiestate apparuit, vt agnoscentes angeli mysteriū, quod prius latuit, declaratū in carne, genu illi flectentes quasi deo gratias agant, quia didicerant veritatem.
h In mundo. Vt perfidia mundi veniam erroris mereri non possit. Sicut dominus dicit de Iudæis. Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent, &c.

a Tanto cautius. Quia multi ibi sunt. **b** Et ita in illis vita. **c** Quod patet, quia tot pro Christo sustinet. **d** Fulcramento iam nutantibus tuturis.
a ecclesia dei viui, columna, & firmamentū veritatis **†** Et manifeste magnum est pietatis **†** sacramentum, quod manifestatum est in carne, & iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

1 **†** stabilimentum. **†** circa, contra ue. habi. **†** mysterium. **†** Deus manifestatus.

NICOLAVS DE LYRA.
1 Columna. recta, & fortis ad sustinendum.
2 Et firmamentum ve. scilicet, euangelicæ, quam ecclesia sustinuit firmiter etiam in persecutionibus maximis.
3 Et manifeste. &c. Idest, sacrum secretum, scilicet incarnatio verbi diuini, quod dicitur sacramentum pietatis. Ex maxima enim pietate, & occulta patris processit incarnatio filii, vt esset hostia immolanda pro salute mundi.
4 Quod mani. est in car. scilicet assumpta, per hoc enim, quod Christus talis suæ manus sanabat leprosos, & verbo suscitabat mortuos, & imperatue tanquam propria virtute, apparebat, quod virtus diuinitatis sub carne latebat.
5 Iustific. est in spi. i. per spiritum sanctū iustitiam Christi testificantem, secundum quod dicitur Io. xvi. b. Cū venerit spiritus veritatis, ille arguet mundū de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Et subditur de iustitia uera, quia ad patrem vado, tunc. n. erat interdū spiritus sanctus in

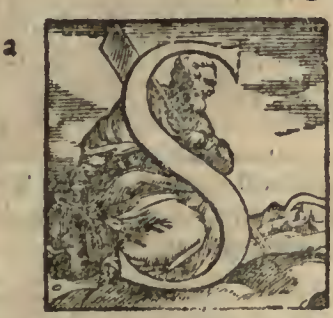
in signo visibili, s. post ascensionē Christi. Io. 7. f. Nondum enim erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Spiritus autē sanctus apparet in signo visibili fuit testimonium euidēs iustitiæ Christi, & quod erat vnus deus cum patre, sicut dixerat. Quod tunc declarauit Petrus, vt patet Act. 2. propter quod crediderūt tunc tria milia.
6 Apparuit an. Licet enim ante cognouerim Christi mysterium, tamen ipso completo in effectu cognouerunt nouo modo, scilicet notitia experimentalis seu intuitiua, vt declaratum fuit diffusius sup. Ephe. 3.
7 Prædica. est Gen. per apostolos, & specialiter per Paulū, qui specialiter fuit apostolus Gentium, Gala. 2. b. Qui operatus est Petro in apostolatū circūcisionis, operatus est, & mihi inter Gentes, &c.
8 Creditum est, &c. nam a tempoore apostolorum in omnibus mundi partibus prædicatum fuit Christi mysterium, & ab aliquibus creditum, vt declaratum fuit supra, plenius Rom. x.
9 Assumptum est in glo. quia Christus in corpore glorioso resurrexit, & sic in calum ascendit, vt habetur. Act. 1.

ADDITIO.
 In cap. 3. vbi dicitur in postil. Non Neophytum. idest, de nouo conuer.
 Hoc, quod dñ hic. Neophytum. i. de nouo ad fidē conuerso intelligēdum est de propinqua nouitate tpsis, vnde gl. in hoc loco. Heri cathecumenus, hodie pontifex est, heri in theatro hodie in ecclesia,

ecclesia, vespere in curru, hodie in altari. Hæc in gl. Ex quo patet qd nō loquit apostol⁹ de lōginqua tpsis differentia, sed de breui. Nō. n. dicit gl. Olim cathecumenus, hodie pontifex, & sic de alijs in quib. differētia lōginqua posset intelligi, sed heri, & hodie, q̄ sunt differentia p̄teriti tpsis, & futuri, breues tamen. In religione aut Neophytus dicitur vique ad annū probationis, nō vltra, &c.

CAP. III.
Spiritus autē manifeste dicit. Quæ sibi futura spiritus sanctus reuelauerit ad instructionē, & cautelā ecclesiæ nō tacet, dicitur tuturos pestiferæ doctrinæ vitos, vt pramonita ecclesia sit sollicita, ne ab huiusmodi hominibus circūueniatur. Quia ita est digna domus dei sed. Spiritus ma. di. Et deo pro eius sublimitate ne curam deponas.
† Cauteriatam. Cauterium est ferrum a cauendo dictum.
† OECVMEN. Quid

Quid ergo, an non, & Christiani phibent contrahere matrimoniu? nequaquam. honorabile est. n. coniugium, & cubile impollutum. Sed eos, qui contrahere nolunt, hortantur ad virginitatem, qui autem contrahere prohibent, tanquam a re impura arcēnt.
† certo. **2.** Timot. 3. a. **2.** Pet. 3. a. **†** Iudæ. 1. f. **†** Impostoribus. **†** F

CAP. V. T. III.
Spiritus autē manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi loquentiū mendaciū, & cauteriatā habentiū suā con-

1 **†** Mihi in corde. **1** **†** certo. **2.** Timot. 3. a. **2.** Pet. 3. a. **†** Iudæ. 1. f. **†** Impostoribus. **†** F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.
Spiritus autē manifeste. Hæc est quarta pars principalis, in qua instruit Timotheum de alio actu pertinente ad episcopum, qui est docere populum. Et diuiditur in duas partes, quia primo excludit modum docendi erroneum, secundo ponit verum, ibi. Hæc proponens. Circa primum dicit.
1 Spiritus autem. scilicet, sanctus.
2 Manifeste dicit. Idest, reuelat mihi, & alijs prout sibi placet. Et dicit manifeste, quia reuelationes diuinæ certæ sunt illis quibus fiunt.
3 Quia in nouis. tempo. potissime circa tempora Antichristi.
4 Discedent quid. idest, aliquæ notabiles personæ.
5 A fide. sicut plenius dictum fuit supra, 2. Thes. 2. super illud verbum. Quoniam, nisi venerit discessio primum, &c.

6 Attendentes spiritibus. scilicet, malignis.
7 Erroris. idest, ducentibus homines in errorem.
8 Et doctri. dæmo. in falsis prophetis loquentium. Sicut enim saluator præmisit discipulos in omnem ciuitatem, & locum quo ipse erat venturus, vt habetur Luc. 10. a. et illi loquebantur in spiritu sancto, sic & Antichristus præmittet prophetas suos loquentes spiritu diabolico.
9 In hypocrisi. idest, in sanctitate simulata.
10 Loquentium men. vt propter sanctitatis simulationē facilius credatur mendaciis.
11 **†** Et cauteriatam. idest, obstinatam in ardore suæ malitiæ, & concupiscentiæ. Est enim cauterium ferrum ignitum quo vriitur caro. Et per duritiā ferri intelligitur obstinatio in malo, & per eius igneitatē, ardor malignitatis, & concupiscentiæ.

Snuda fuisset, nec criminata esset, quibus deus benedixit, quem admodum stomacho laboras, cibos reprehendit ac rejicit, cum ipse in seipso pravis sit humoribus, infectus, at nunquid, & nos matrimonium prohibemus? absit, sed ad virginitatem horramur, honoratior enim est ipsa. At qui nuptiarum non sunt propterea

† matrimonium contrahere.

in gloria, nec honore carent, quemadmodum neque, quia aurum pretiosius est, argenti contemnitur, & caret precio, quod verum pretiosius est, pretioso pretiosius est, & quod melius est, bono melius est, non malo. Qui ergo potest, virginitatis aurum retineat, si vero non possit istud, matrimonium argentum recipiat.

* Hieronymus. In hypocrisis loquuntur qui cum non continent, tam casti videntur, ut et nuptias damnent, tam abstinentes, ut creatura dei parce utentes iudicent, cum ipsi comestationibus vacent. Hic vero, ita castitatem, & abstinentiam predicat, ut nec naturam, nec creaturas damnet. Ad illud fortiores hortatur, illud concedit infirmis. Illi autem non amore castitatis, sed ad obprobrium eius iustitiam faciebant, sanctiores videri volentes, quam ille, qui amore castitatis et nuptias concedebat, ne crimen fornicationis incurrerent. Omnis enim, qui nuptias damnat, non amator, sed inimicus est castitatis, dum & continentibus laudem tollit, incontinentibus sublato nuptiarum remedio, fornicationis facit inire discrimen.

B

* Augustinus. Ille enim prohibet, qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono melius aliud anteponit.

Lib. 30 contra Faustum Manichaeum c. 4.

* Chryso, quid ergo nonne delicta prohibita sunt? & nimis id quidem. Cur id, si ad sumendum condita sunt, quia & panem creavit deus, & tamen versus prohibetur immodicus, & vinum creavit idem, atque eo immoderate uti prohibuit, non ita que delicias tanquam immundum aliquid cavere iubet, sed ut quae si deseratur modus, vigorem animi solvant.

Serm. 66. in c. 3. sic. cap. 1.

* Bernard. Hinc quoque hereticos se probantes, non sane quia abstineant, sed quia haereticè abstinent. Nam & ego interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccatis, non superstitio pro impietate, a carnibus abstineo, ne dum carnem nimis nutrio, & carnis vitia simul nutriam, panem quoque cum mensura sumo, ne onerato ventre stare ad orandum tedeat, ne nihil propheta impeteret, quia panem comederim in saturitate.

Lib. 30 contra Faustum Manichaeum c. 4. & 6. Contra Adimantum Manichaeum cap. 14. De fide ad Pergenum c. 3.

* Aug. Videtis multum interesse inter abstinentes a cibis propter sacram significationem, vel propter corporis castigationem, & abstinentes a cibis, quos deus creavit, dicendo, quod eos deus non creavit, proinde illa doctrina est apostolorum, haec demoniorum, & mendaciloquorum.

* Idem. Hos proprie designat, qui non propterea temperant a cibis talibus, ut aut concupiscentiam suam refrenent, aut infirmitati alterius parcant, sed quia ipsas carnes immundas putant, & earum creatorem deum esse negant.

Lib. 30. contra Faustum Manichaeum c. 15.

* Idem. Ideoque servi dei in eo, quod a carnibus, & vino abstinent

NICOLAVS DE LYRA.

Divisio.

1 Prohiben. nube. quasi hoc sit malum per se, cum deus nuptias fecerit tanquam bonas, Gen. 2. & eas approbaverit, Matt. 5. Dimittere tamen nuptias propter continentiam servandam, ut liberius deo serviat, est dimittere minus bonum propter maius. 2 Abstineren. a cibis, tanquam ab immundis per se, & illicitis, quod tamen est falsum, cum sint dei creatura. omnis autem creatura dei per se bona est. Potest tamen fieri aliquis cibus malus alicui per accidens, ut quia prohibetur sibi a superiore, & sic aliqui cibi fuerunt illiciti Iudaeis tempore veteris Testamenti, quia in lege prohibiti, sed quia talis abstinentia pertinet ad caeremonialia, quae cessant in nova lege, ut dictum fuit sup. 1. ca. id talis observatio non est licita, ut obligans ex veteri lege. Potest tamen homo ab illis, vel ab aliis quibus eorum abstineren. alia ratione, utpote propter macerationem suam carnis, vel propter conservationem suam sanitatis. 3 Quos deus crea. ad. per. id est, utendum. 4 Cum gra. agio. de beneficio dei. 5 Fidelibus. & pro id est. 5 His qui cognoverunt, s. euangelicam, per quam legalia cessaverunt. 6 Quia omnis, &c. & patet ex dictis. Et subditur ratio, cum dicitur.

stinent, non tanquam res immundas refugiunt, sed mundis vitae instituta sectantur.

* Idem. Haec sunt, quae negatis, hoc animo, hac voluntate, hac opinione ab eis huiusmodi reperiatis, quod non significatione, sed natura mala, & immunda sunt: quae in re creatoris earum sine dubio blasphematis, hoc est, quod pertinet ad doctrinam demoniorum.

a [¶] Hoc, s. ¶ In nuptiis abstinere, quas dicunt institutas esse a malo auctore. b ¶ Et precipientia. c ¶ Non ut illi nentantur, princeps celebratum.

a [¶] Ve homo propter quem omnia perciperet, & inde gratias ageret. b ¶ Qui bene fiedant de cibis, & quod credunt inire gunt, quod non opines.

¶ Hanc, l. ¶ Animalia quadam dicta fuerunt immunda, non natura, sed significatione.

a ¶ A sua natura.

a ¶ Selet percipi. b ¶ Ne diabolus per eum noceat. ¶ Filium, per quem creavit pater.

a ¶ Quae dixi de creaturis, & nuptiis. b ¶ Ante, vel publice. c ¶ Re, & opinione.

a ¶ Qui bene potes, quia. ¶ Ab aliis. b ¶ In moribus. c ¶ Ab infamia. ¶ Etiam tuo studio. d ¶ Vbi nec apertio.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

* Aug. Firmissime tene, & nullatenus dubites omnem creaturam dei bonam esse, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, & dei servos, quae a carnalibus, aut vino abstinent, non tanquam immunda, quae a deo facta sunt respuere, sed fortiori cibo, & potu pro sola castigatione corporis abstinere.

* Idem. Christiani non heretici, sed catholici edomandi corporis causa, pro animam ab irrationabilibus motibus humilidam, non quod illa immunda esse credant, non solum a carnalibus, verum a quibusdam et terrae fructibus abstinent, vel semper, ut pauci, &c. Vos autem ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis, quod carnes diabolus operetur foeculentiore materia mali, ac per hoc eas, tanquam immundiores, & truculentiores dei vestri vincula exhorrentes abijcitis.

d Sanctificatur. Sanctus fit cibus, & salubris, non noxius animae, vel corpori, verbum sanctificat, oratio impetrat, diabolus vero per cibum tentat.

* Chryso. Non quia immundum est, id sanctificatur, absit, verum hoc in loco illos alloquitur, qui coram quadam ex ipsis esse abstrantur. Duo igitur capita ponit, unum quidem, quod creatur nulla coram est: Secundo, quod & si coram sit, medicamentum a proprio est. Signum crucis illi imprimere, gratias agere, deo glorificare, & protinus immunditia omnis abscellit. Nunquid vero, inquit, & quod idolis immolatum fuerit, eadem possumus ratione mundare licet, siquidem nescias idolothytum esse, sin vero sciens a prudens illud percipias, immundus iam eris, non id, quia idolethytum est, sed quia cum tibi imperatum sit non communicare demonibus, per id communicasse convinceris. Itaque neque illud natura immundum est, verum ex sententia tua, atque inobedientia immundum fit. Num suilla caro immunda est, non, si cum gratiarum actione percipitur, crucisque signaculo. Sola quippe voluntas erit immunda, quae gratias non exhibet deo.

e Ineptas autem, &c. * Chryso. & Theophy. Fabulas autem Judaicas observationes dicit, & nimium quidem id congruum. Nam sunt fabulis, re vera deteriores, quia non sit illis relicto locus, quod in suo tempore fit, perutile est, sin vero intempere fiat, non modo inutile, verum & noxium. Cogita namque in aetate virum triginta annos natum, lac sugere sine vberibus inhiens, nonne pridiculus erit? aniles igitur, quod antiquum fun

7 Sanctifica. enim per verbum dei. scilicet incarnatum.
8 Et orationem. s. fidelium, qui gratias agunt deo de cibo, a deo bibi solito. & sic cedit eis, non solum ad salutem corporis, sed etiam animi.
9 Haec propositio, excluso modo docendi erroneo, hic consequenter, persequitur verum docendi modum, & primo quantum ad omnes generaliter, secundo quantum ad aliquas personas specialiter, ibi. Seniores. Doce vero supponit vitam virtuosam, & scientiam, sine quibus actus docendi non est efficax. ideo apostolus primo inducit Timotheum ad docendum, secundo ad virtutis exercitium, ibi. Et exerce te ipsum. tertio sacra scripturae studium, ibi. Dum venio. Circa primum dicit. Hic proponens. s. quod nuptiae sunt bonae, & cibi liciti, ut praedictum est.
10 Fratibus. id est, fidelibus.
11 Bonus eris mihi. Christi. exequens eius doctrinam, & voluntatem.
12 Enutritus verbis f. catholice. 14 Et bonae doct. apostolice.
13 Quam assecutus es. per gradum episcopalem. Nam episcopi sunt successores apostolorum, ut dicitur in decretis. 21. dist. ca. in novo Testamento. 14 Ineptas autem, & aniles fa. id est, quas anus sonarrare, & quae pro nihilo sunt computandae.

1 Deui

7 San-

sunt, ineptæ autem, quia fidem impediunt. Nam velle sub metum legis inducere animam, quæ legalia cuncta transcendit, & ad celsitudinem veræ gratiæ ac libertatis euaserit, & execrabile simul, & immundum est.

a Nam corporalis. Datur intelligi, quod vigiliis, ieiunijs, orationibus, & bonis operibus se exercebat, non adeo intentus operibus misericordie.

b Ambrosius. Ieiunare, & a cibis abstinere, manente creatoris auctoritate, non multum prodest, nisi addatur pietas, corporis enim exercitium, nihil aliud, quam carnis fracta sunt. Quamquam carnales aliter corpus exercent (saginata, & dapibus nutriendes, ut celeri motu ad perditionem proficiant, & propter futuri desperationem, carnis curam ad tempus agentes, ut citius ad peccandum moueatur) aliter spirituales, propter spem futuram corpora sua castigantes, & abstinencia temperantes, ut pigra in desideris facta, resurrectio- ne digna possint,

c Cypria. Non locus desertus, saccus pro veste, legumen pro cibo, neque ieiunia monachum absoluunt. Ibi videas quosdam ex illis facillime vinci delictis, impatientiores iniuriarum, appetentiores vindictæ, quam quævis alium ex media plebe. quod cause est: quoniam corpus exercuerunt magis, quam animum cum B. Paulus doceat, quod exercitatio, & c. non hæc dixerim, quod improbandi sint, qui talibus modis corpus castigant, sed quod sathanas mille instructus artibus, nonnunquam illud incautus, ex hominum corporum exercitamentis, falsam illis inducens sanctimoniam persuasionem, ut cum intus madeant spirituales virtutes, sibi & alijs perij habeantur. Ita virgines fatuæ solidam existimant pietatem, corpus habere viro intactum, cum animus auaritia, superbia, inuidia, obreptatione sit corruptissimus.

d Chryso. Igitur de corporis exercitatione, ait, inutili illa, & quæ nihil adferat lucris, soloque corpori accommodata sit.

e Pietas. Quæ operatur bona fratribus valet ad promerendum deum.

f Vita, quæ nunc. Habes hinc diuitias, & gloriam, in futuro vitam eternam. vnde: *Leua eius sub ca. meo, & dex. il. am. me.* unde etiã. *In dextera eius anni vita, in sinistra diuitia, & honor.* Et dñs in euangelio: *Accipietis in hoc seculo ceteris tantum, id est, multiplicationem diuitiarum, & gloriæ, et in futuro seculo vitam eternam.* Omnis

nis summa disciplina nostre in misericordia, & pietate est. Quæ sequens si lubricum carnis patitur, vapulabit. Si quis autem solum exercitium corporis habuit, perennes penas patietur. **d** In hoc laboramus. Chryso. Paulus afflictebat pbris, & tu ea grauer, & indignanter fers. Paulus laborabat, & tu delicias quotidie medita-

e ris? at profecto ille nunquam tam excellenti laude, æternisq; potiretur bonis, si vitam in delictis agere maluisset. Nam si secularia commoda, cum sint mortalia, homines non absque sudoribus atsequuntur, multo minus illis spiritualia proueniunt, otio de fidiæque torpētibus. At, inquit, ista plurimis sæpe iure hæreticario proueniunt. Et si sic illa proueniunt, horum tamen custodia, laboribus perpetuis, angoribusque non vacant, &c.

f Præcipe hæc. Mouet eum, ut profectus eius per omnia exemplum esset alijs, ut in adolescentem mirabilis videretur, & grauis disciplina, ut actus eius excusarent, & non quasi iuuenis, sed quasi senior habeatur, & erubescerent maiores natu, si non exhiberent se iuxta formam huius conuersatione, & moribus graues.

g Nemo adole. Chryso. Oportet. n. eum, qui doctoris officium suscipit, ita se gerere, ut contentum non possit, sed fortasse dices: Vbi modestia ac mansuetudo sacerdotis eluceat, si semper in honore sit, neque contentum pateat. In his quidem, quæ ad se pertinent, si contentatur sine constantissime ferat, ita. n. per patientiam virtus prædicationis ostenditur. Verum in his, quæ aliorum tangunt salutem, contemptum omnino non pateat. Id quippe non mansuetudinis, sed stultitiæ est, nam si quidem iniurias in se, si maledicta, si insidias vlcisci velit, rite omnino culpabitur: Verum ubi alienæ salutis negotium agitur, imperio utatur, atque ex culmine authoritatis, ne quid noxium imminet gregi, summa cura prouideat, neque. n. hoc in loco mansuetudine sed auctoritate opus est uti, ne ecclesiæ utilitas pereat.

h Prophetiam. Vocauit inspirationem sancti spiritus, per quam præciebat, quid de hoc, & de cæteris esset acturus. Ideo ait: Quæ data est tibi per prophetiam, quia spiritu reuelate cognouit apostolus Timotheum esse dignum episcopali honore. Ambro. Prophetia est qua eligitur, quasi doctor futurus idoneus. Manus impositionis, verba sunt mystica, quibus confirmatur ad hoc opus electus, auctoritatem accipiens teste conscientia

i Maxime fidelium. Dicitur maxime, quia eorum est Saluator quantum ad sufficientiam, & efficaciam.

k Præcipe hæc. ut habens auctoritatem.

l Doce, ut habens scientiam.

m Nemo. ado. tuam contemnat, id est, licet sis iuuenis ætate, tamen sis senex in moribus, ut nullus habeat occasionem te contemnendi, ideo subditur.

n Sed exemplum esto fidelium, &c. sanæ doctrinæ.

o In conuersatione, &c. sanctæ vitæ.

p In charitate. quantum ad perfectionem affectus. **q** In fide. quantum ad perfectionem intellectus. Licet autem charitas, & fides sint interiorius in mente, tamen relucet exteriorius in opere, ideo subditur.

r In castitate. i. in munditia corporis, & animæ. **s** Dum venio. Hic consequenter inducit Timotheum ad sacra scripturæ studium, di. **t** Attende lectioni. legis, prophetarum, & euangelii. Et quia illud, quod accipitur in studio debet refundi per exhortationem, & doctrinam in populo, ideo subditur. **u** Exhortationi. quantum ad agenda. **v** Et doctrinæ. quantum ad credenda.

w Noli negligere, ne de talento abscondito arguaris.

x Quæ data est tibi, &c. antequam enim ordinaretur episcopus reuelatum fuit Paulo bonum futurum ecclesiæ, ex eius ordinatione, et sic per prophetiam fuit ordinatus.

NICOLAUS DE LYRA.

Deuita. Talia enim in doctrina fidei non sunt proponenda. Et exerce te ipsum. Hic consequenter inducit Timotheum ad virtutis exercitium, di. **1** t. t. ex. te ipsum ad pietatem. Et accipitur hic pietas dupliciter. Vno modo prout pietas est idem, quod cultus diuinus in quo debet exerceri episcopus. Alio modo, prout pietas importat condensationem ad proximum. Quod etiam pertinet ad episcopum tam in corporalibus, quam in spiritualibus. Et subdit rationem huius exercitii dicens. **2** Nam cor. exerci. in ieiunijs, & vigilijs, & huiusmodi. **3** Ad modicum. s. ad repressionem concupiscentiæ carnis, quæ sic in eo exercitatur, quod modicum in Timotheo valebat, cuius caro sufficienter erat repressa, tam ex infirmitate corporis, ut habetur ca. seq. quam ex bono virtutis exercitio. **4** Pietas autem ad omnia utilis. Quod patet ex dictis, cum bene disponat hominem ad deum, & ad proximum. **5** Promissionem habens vitæ, &c. scilicet, gratiæ. **6** Et futuri. scilicet gloriæ, ideo dicit apostolus. **7** Fidelis sermo. id est, verus. **8** Et omni acceptione dignus. quia credenti proficius. **9** In hoc enim, &c. id est, opprobria sustinemus. **10** Quia pe. in deum, quia fidelis est reddendo primum, ideo subditur. **11** Qui est sal. omnium. quantum ad sufficientiam ex parte sui.

13 Maxime

Tom. 6.

Z 2

1 Cum

Scientia sua, ut audeat vice domini sacrificium deo offerre, a Presbyteri. Pro presbyterorum, quia minus tribus esse non possunt. Et vocat presbyterum episcopum, vel quia vnus manus imponit ceteris assentientibus. Vel presbyterij, quia presbyterij est causa cur manus imponant, vel quia positio manuum presbyterium dat ordinato.

tan. oritate sacerdotii.

b Ne increpaueris. Ne indigne fereris se a minore correctum magis exasperetur, quam proficiat.

A I tanquam episcopo. 2 quia. 7 c. Paulus.

Gregorius. Hec regula eius tunc est obseruanda, cum culpa senioris suo exemplo non trahit ad interitum corda iuniorum. Vbi autem senior iuuenibus exemplum ad interitum prabet ibi

adhortare.

districta increpatione feriendus est.

Secundum electionem, in qua ex preteritis videtur dicere qualis futurus sit. Quia ad hoc electus

a cum impositione manuum presbyteri. Hec meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi

& doctrinae, instat illis. Hoc enim faciens, & teipsum saluum

b facies, & eos, qui te audiunt. Senior ne increpaueris, sed

obsecra, ut patrem. Iuuenes, ut fratres, anus, ut matres, iuuenulas, ut sorores in omni castitate.

Ut facilius suscipiat, potest ueteri ne post corripatur, senior tamen illius vehementer est increpandus ut ait Gregorius. b Cum affectu dilectionis. c Vi miti feruntur docentur, & sic honorifice proficiant.

Ambrosius. Propter honorificentiam etatis maiorem in manu cum mansuetudine ad bonum opus prouocandum, ut facilius suscipiat admonitionem, potest. n. uereri commonitas ne postea corripatur, quod turpe est seniori. Nam apud omnes utique gentes honorabilis est senectus. Unde, & synagoga, &

postea ecclesia seniores habuit, sine quorum consilio nihil agebatur. Quod quia negligenter obsoleuerit, nescia, nisi forte doctorum desidia, aut magis superbia, dum soliqui aliquid uolunt uideri. c Ut sorores. Ut uideres se amoris causa commoneri, facilius se corrigant. d In omni castitate. In alloquio iuuenularum recte iuuenis de castitate admonetur.

Ambro.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cum imposita. Est autem presbyterium dignitas, vel officium presbyteri. Et accipitur hic presbyterium pro episcopatu, sicut et conuerso sub nomine episcopi, vel episcopatus comprehenditur presbyter seu presbyteratus, ut in principio ca. pra. Et dicit.

2 Manuum, in plurali, quia in consecratione episcopi plures requiruntur alij episcopi. 3 Hec medi. scilicet sacramentum, ut praed. sum est, & officij tui dignitatem.

4 In his, in opere exequendo per doctrinam sanam, & alia pertinentia ad dignitatem episcopalem.

5 Ut profectus, ita, quod omnes percipiant te proficere non solum tibi, sed etiam ecclesie.

6 Attende tibi. id est, qualiter uiuas.

7 Et do. qualiter doceas, sicut Christus cepit facere, & post docere.

8 Instat in il. diligenter exequendo.

9 Hoc enim. patet ex dictis sententia.

10 Se-

CAPVT V.

Hieron. in ca. 15. Math. & Epistol. ad Ageruchiam. Aug. lib. de uita Christiana cap. 15. Vere uiduas.

Viduas hono. Hierony. Hoc est, quia omnium suorum auxilio destitutae sunt, & quae manibus laborare non possunt, quas paupertas debilitat, aetasque conficit, quibus deus spes est, & ope opus oratio. Ex quo intelligi datur adolescentulas

uiduas, exceptis his quas excusat infirmitas, vel suo labori, vel liberorum ac propinquorum ministerio delegari, non recipiendas. Honor autem in praesentiarum, vel promerere accipitur, ut illud: Presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime, quia laborant in uerbo, & doctrina. Et in

1. q. 2. ca. vi. duos honora.

euangelio dominus dicitur mandatum legis, in quo dicitur, Honora patrem, non in uerborum sono, quia inopia parentum cassa potest adulatione frustrari, sed in uictus necessarijs ministrandis debere intelligi. Iubente. n. deo, ut filij alerent parentes pauperes, & reddere beneficia senibus, qui paruuli acceperant, Scribae, & Pharisei e contrario docebant filios ne parentibus crederent, di. Corban, hoc est, donum quod altari pollicitus sum, &

Deut. 5. b.

Matth. 15. a.

in

CAPVT V.

a Sumptibus ecclesiae sustentando, & solatijs fauendo. b Sicut uiro, ita ab amore mundi destituta.

Iduas t' honora, quae uere uiduas sunt. 1

Si qua autem uidua filios, aut nepotes 2

habet, discat primum domum suam 3

pie regere, & mutua uicem reddere, 4

5

vt sit sine querela, deo inteta, diuinis rebus semper affidita in uiduitate magno honore indigent. Quia. n. uiros non habent, ea res probro esse plerisque uidetur, atque ideo a sacerdote iubet maiori cum studio honorari.

Ambrosius. Unde aduertitur utrumque pietatis affectu uiduae inesse debere, ut filios diligat, parentibus deferat. Idem. Has uiduas dicit honorandas, quae data opera ui-

Diuisio. Honor duplex.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. V.

Viduas hono. Hec est quinta pars huius epistolae, in qua Timotheum instruit de quinto actu ad episcopum pertinente, qui est bona ecclesiae fideliter dispensare, quae dispensanda sunt ministris ecclesiae, et pauperibus. Nam episcopus pater est pauperum. Inter pauperes autem uidetur maxime esse compatiendum pauperibus uiduis, & ideo primo instruit Timotheum de uiduis, secundo de ecclesiae ministris, ibi. Qui bene praesunt. Prima in duas, quia primo proponit intentum in generali, secundo persequitur magis in speciali, ibi. Si qua. Circa primum sciendum, quod honor dupliciter accipitur in scriptura uno modo pro reuerentia exhibitione alio modo pro necessariorum administratione. unde dicit Saluator Matth.

Uiduarum gradus duplex.

15. quod illi, qui sub specie religionis faciebant oblationem de hoc. unde pauperes debebant sustentari, erant transgressores diuini precepti de honore parentum. Sciendum est, quod uiduae uerae sunt in duplici gradu, quia aliqua sunt diuites, & illis debetur honor primo modo dictus, aliae uero pauperes, quibus

quibus debetur honor secundo modo dictus, & sic intelligendum est huius apostoli cum dicit. Viduas hoc modo, uel secundum carnalium conditionem. 2 Quae uere uiduae sunt. hoc dicit ad excludendum eas, quae meritum uiduitatis perdunt. 3 Si qua. hic persequitur intentum magis in speciali. Et ostendit primo, quae sunt uerae uiduae nomine dicit. secundo qualiter sint sustentandae, ibi. Si quis fidelis. Primum in duas, quia primo ostendit, quae sunt dicendae uere uiduae ratione uiduitatis. secundo ratione annorum, ibi. Viduae eligant. Prima adhuc in duas, quia primo ponit quandam distinctionem. secundo unius membrum distinctionem, ibi. Si quis autem. Distinctio enim est de uiduis diuitibus & pauperibus, & qui debent esse mores utrarumque. Et quantum ad uiduas dicit. Si qua autem uidua filios, uel. indigentes sua educatione.

4 Discat primum. familiam suam gubernando, & in moribus. 5 Et mutua uicem. eis reuerentiam exhibendo, & uicem ministrando si indigerint, sicut alia fuit ab eis.

I H

¶ sunt, quæ cū possent nubere, ut meliores essent, deo digne, secundas nuptias respuerūt, sciētes semel benedici coniugiū.

¶ Hieronym. Illas veras viduas esse definit, quæ vniuersis curis exuta sunt, & ab omnibus desolata.

a ¶ Parentibus. Parētes sunt ijdē, qui superius filij, & nepotes vnde, & in mundana lege parēs parenti iubeatur per gradū succedere. Quibus mutuatam vicē reddimus cum a patribus educati sum⁹, alios pari lege nutrimus.

b ¶ Desolata speret. Videns ex nulla parte se habere suffragiū, et oratio mo est deo a deo, de quo solo sperat auxilium vite & salutis.

c ¶ Quæ in delitijs. Ge- nio est imposturæ honorem viduæ habere velle, & non obsequi deo, & aliud agere, diud profiteri, cum profiteat religionē.

¶ Hieronymus. Quædam nature motum excedit, delitijs leputatur. Hic maxime nostri temporis viduas tangit, quæ cum hominem suæ naturæ, qualicumque panno non vestiant, parietes, pretiosis nartorum crufis exornant.

¶ Theophy. Quia non pauca viduitatis statum eligunt, ut maiore libertate agant, quæ grata sunt, inquit, delitijs dedita atque petulantia, etiam si videatur viuere sensibilem hanc vitam, mortua est secundū spiritum. Sin autem mulieri non permittitur delictari, vbi tamē, & natura, & ætas sæpe habet infirmitatem, quid dicemus, si viri in delitijs viuamus?

¶ Euseb. Et missen. Agnoscamus quid incommodi nutriat oblectamenta carnalia, tunc plane vera mors est, qñ anima exmoriēte, deteriore sibi parte hominis sit superstes.

¶ Chryso. Mortuus est quisque viuens, cum in delitijs deit, quemadmodum mortuus quispiam in lectulo iacens, cõ- loris palpebris, clausisque luminibus, nullum omnino sensum habet, ita & hic, imo longe deterius hic, quam ille affectus est. Ille enim bona æque ac mala eadem ratione non sentit, hic autem malorum tantum non amittit sensum, sed nihil boni penitus sentit, &c.

¶ Si quis, &c. ¶ Chryso. Plerique virtutē suam sibi satis esse salutem putant, et si vitā suā rite disponant, deesse sibi nihil bitrant, sed hi profecto fallunt, si quis. n. suorum, &c. nā si quis propinquos genere, atque affinitate coniunctos asper- etur, quo pacto erit in alios clemens? nonne vanitati, iudi- o omniū erit obnoxius, si alienos beneficijs fouēs, propin- quos summa immanitate despiciat? q̄ late patet detractio- nis locus, dicentib. gentibus, Christianos sine affectione esse in despiciāt suos. Infideli deterior, q̄a ille etsi alienos despi- cit, propinquos tamē alpernatur minime. Diuinas plane leges violat,

violat, & iura nature, qui negligit suos. Deus nēpe idcirco vincula propinquitatis instituit, ut multiplex subesset occasio nos mutuo diligendi. Quādo igitur, quod infidelis facit, tu facere negligis nonne fidem abnegasti? cogitemus ista, qui pecunijs parcimus, propinquosque despiciamus.

¶ Hieronymus. Si quis viduas abiicit aut pupillos, vel maxime parētes, & pau- peres, deterior est in- fidei, quia & illi ha- bēt naturaliter circa proximos pietatē. Si- ue si qua vidua or- phanos filios negli- gat hui⁹ sententiæ cri- men incurrit. Simul notādum quosdam fideles nomine, qui infidelibus conuersa- tione peiores sunt.

¶ Ambro. Necessē est enim, ut deterior sit, qui sub lege, & timore agens contem- ptor est, quā qui non est subiect⁹ legi. Hic enim nescit, ille autē sciens contemnit.

¶ Cura impendēda pa- rentibus, ut Iesus matrem Ioanni commendauit.

¶ Pedes. Augu. Faciamus hæc inuicē humiles, quod humili- ter fecit excelsus: Magna est in hoc cōmēdatio humilitatis. Et faciunt hoc sibi inuicē fratres, et ipso opere visibili, & q̄ manu non faciunt, corde faciunt. Multo autē melius est, ut etiam manib. fiat. Nec hæc dedignetur, quod fecit Christus facere Christianus, qui ad pedes inclinatur ei in corde exci- tatur, vel si iam est, confirmatur, humilitatis effectus.

¶ Theophy. Hoc dixit, quia multæ qdē hospitales sunt, & hospitio recipiunt peregrinos ac sanctos, ipse autē non p̄ se ip- sas inseruiat, sed per ancillas. Volens ergo viduam per se laborare, nec ignauam esse, ipsam per sese ministrare iubet.

¶ Chryso. Vides, ut peregrinorū susceptionē, non simpli- cē humanitatē, sed p̄cipuo studio, tanq̄ te vera Christo exhi- bitā signet, neque. n. permittit huiusce in sanctos obsequia ancillis imperari, sed ipsas per se illis ferre ministerium iu- bet. Viatores hoies p̄tereuntes, ut putabat Abrahā suscepit hospitio, neque tñ seruus permittēbat oīa, sed vxorī farinam misceri imperabat. Ipse. n. cum vxore mercedem sibi cōpa- rate festinat, non impensæ tantū, verum ministerij quoque.

¶ Sanctorum. quorum obsecro eorum, qui in tribulatione sunt, nō sanctorum simpliciter, possunt enim esse sancti, sum- moque obsequio ab omnibus foueri. Noli hos persequi co- pia rerū affluentes, sed afflictos, & qui a multis ignorantur. Noli præfuli ecclesie ista tribuere partiēda, ipse potius mi- nistra, ne solius impendij, verum obsequij præmium percipias, proprijs eroga manibus, tu fulcum sepe pietatis.

¶ Hiero. Si nō solū hēt humilitatis insignia, cui non sufficit hospitio recipere, sed manū propria lauare hospitiū pedes.

NICOLAVS DE LYRA.

Hoc e. cui placent opera pietatis. Consequēter dicit de pauperib. Quæ autem. i. deslituta bonis temporalibus, sicut & marito. Speret in. q̄ per prouisionem ecclesie habebit sufficientē victum. Et instet ora. omnib. horis ad hoc opportunis, qualiter autē dif- ram orationes, obsecrationes, dictum est supra in principio. 2. c.

Nam quæ. molliter iacendo, & orationes prætermittendo. Mortua est. id est, propinqua mortij spirituali, quia delitijs incli- ant ad actum luxuriæ. ideo subditur. Et hoc præci. tam diuitibus viduis, quam pauperibus. Ut irreprehens. sint. id est, absque defectu notabili, vnde. pos- nt aliqui rationabiliter scandalizari.

Si quis. Hic reddit rōnem primū mēbri, in quo dictum est, q̄ vidua iuites debent esse sollicitæ de nutritione filiorum, nepotum, & paren- um, hic reddit rationē huius d. eli. di. Si quis autem suorum, id est, uinentium sibi quemodocunque curam non habet cōs negligendo.

Et maxime. id est, existentium de domo sua, vel cognatione sua. Fidem negauit. id est, fidelitatem, quam debet habere ad per- nas d. elias, quam negauit sacro debitum auxilium eis subtrahendo.

12 Et est infideli. i. in hoc peccat grauius, quam paganus fidem Christi non habens. nā quanto status est altior, tanto casus est grauior.

13 Vidua. Hic consequenter ostendit, q̄ sunt vera vidua ratione annorum. Et ostendit primo, quod tales sunt honorandæ. secundo, quod alie sunt vitandæ, ibi. Adolēscētiōes. Circa primum dicit. Vidua eli. tanquam honorabilis modo supradicto.

14 Non minus sexa. an. Tunc enim fomes libidinis est refrigeratus. 15 Quæ fu. vnus. nam secunda nuptia signum videntur in continentia, sunt tamen licite.

16 In operibus bo. nam esse debent integra famæ. 17 Si si. derelicto. 18 Educa. bene, & sancte secundum suam possibilitatem. Et simili- ter, quod subditur. Si hos. &c.

19 Si sanctorum pe. la. id est, discurrentium pro predicatione. 20 Si tribu. id est, incarceratis, & infirmis. 21 Submi. id est, secundum possibilitatem suam, ut pote victum, si fuerit diues, vel aliquod obsequium, si pauper.

22 Si omne optis bonum subsecuta est. Secundum possibilitatem, & decentiam sui status.

A Deuita. id est, vota castitatis earum non vsque adeo cures vt eas ecclesie alimonijs sustentandas suscipias.

A Ambro. Prohibet adolescentulas viduas in hac suscipi p fessione. Lubricæ enim etati facile credi non debet.

B Haben. August. In coniugali quippe vinculo si pudicitia conseruetur, damnatio non timetur. Sed

viduali cōtinentia, & virginali excellentia virtus muneris amplioris expetit, qua expectata, & electa, & voto oblata, iam non solum capescere nuptias, sed etiam si non nubatur, nubere velle damnabile. Vouentibus enim virginitatē, vel viduitatem nō solum nubere, sed & velle dānabile est. Omnis huiusmodi similis est vxori Loth, quæ retro aspexit.

B Primam. Aug. Etsi non nubendo, tñ volēdo, nō quia nuptiæ dānentur, sed fraus pōpositi, & fracta fides voti damnatur, & voluntas, quæ a pōposito recedit damnabilis est, siue nuptiæ sequantur, siue non.

C Ambro. Quid maneantales ostendit, ne facile audeant, quod implere difficile est, aut si animus huic deuotioni deditus est, apud se interim teneat, qā temerariū dicit esse pferi, qđ adhuc iuuenili etati credi nō debet. Damnationi. n. fit obnoxius, q ab hoc declinat, quod recte fecerat. Quantum enim laudabile est. Si impleat, quod vltra vires eius creditur tanto magis puniendus erit, si hoc audeat sibi imponere psumptione temeritatis, quod ferre non possit, nec ad veniā debet pertinere, qui a primordio infidelis inuentus est.

C Hieronym. Hæc regula non solum in viduis, sed in virginibus continentibus, quæ primam fidem irritam fecerūt, intelligenda est.

D Simul autem. * Ambro. Quædam virgines, vel viduæ commendante professione (gloriosum est. n. huius rei voca bulū) acceptabiles sunt domibus diuitum, quæ id agunt, vt pareant voluntatibus eorum, ambulantes, & querentes, quæ perferant ad illos, quibus delectentur, vt otiosæ muneribus afficiantur. Et malo more plus quarunt fabulis, quam quæ operantur manibus, vt elatæ procedant, & compositæ, contra professionem suam agentes.

C Chrysostomus. Nihil minus conuenit fœminæ, quam aliorum facta curiose disquirere, neque mulieri solum, sed etiam

etiam viro, quippe impudentiæ singulis potissimum id argumentum est.

C Conuersa sunt. August. Ab excellenti illo vidualis, vel castitatis virginalis pōposito in posteriora respiciendo ceciderunt, & interierunt.

F Qui bene. De honore presbyterorum h c agit. Q Illud, quod dixi de viduis obserua. Et hoc etiā præcepte de presbyteris, vt presbyteri, qui bene præsumt vita, & doctrina, digni habeantur.

G Duplici honore, &c. Boni enim dispensatores, & fideles, non solum honore sublimi præueniri debent sed & terreno, vt non contristentur indigentia sumptuum, & gaudeant obedientia spiritualium. Instante enim fit, si non habentur inopia, & crescit in illo auctoritas cum videt se etiam precium laboris sui trahere, sed vt non det, sed vt non detur.

I Illud, quod dixi de viduis obserua. Et hoc etiā præcepte de presbyteris, vt presbyteri, qui bene præsumt vita, & doctrina, digni habeantur.

J Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

K Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

L Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

M Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

N Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

O Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

P Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

Q Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

R Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

S Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

T Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

V Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

X Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

Y Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

Z Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

A Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

B Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

C Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

D Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

E Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

F Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

G Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

H Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

I Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

K Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

L Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

M Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

N Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

O Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

P Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

Q Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

R Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

S Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

T Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

V Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

X Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

Y Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

Z Quæ necessaria sunt. b Quæ si aliunde non haberent, ecclesia daret eis, non tamen reciperentur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Adolescentiores. Hic consequenter ostendit, quæ viduæ sunt vitanda, dicens. Adolescentiores autem vi. in quibus viget adhuc ignis concupiscentiæ carnalis.

2 Deuita. quia societas earum, & familiaritas est periculosa, etiã viro quantumcunque casto. Vnde dicit Isid. solil. lib. 2. Si vis a fornicatione esse tutus, esto a muliere corpore, & visione discretus, circa serpentem enim non eris diu illæsus, ante ignem consistens, & proximus periculo, diu tutus non eris, licet firrens sis, aliquando dissolueris.

3 Cum enim luxuriat, frangendo continentiam vidualem.

4 In Christo nubere. Ex hoc patet, quod loquitur de illis, quæ fecerunt votum continentie vidualis, quibus non solum nubere, sed etiã velle nubere dānabile est. Si enim votum non fecissent de hac obseruantia, licitum esset eis velle nubere, & etiam nubere.

5 Quia primam. factam deo per votum de continentia viduali, irritam fecerunt. per casum luxuriæ.

6 Simul autem, & otiosæ. a bonis operibus.

7 Discunt circumire domos, ad audiendum friuola, & videndum in honesta spectacula.

8 Sed, & verbosæ. cum tamen deberent esse taciturnæ.

9 Et curiosæ. in vestitu dissoluto.

10 Loquentes, quæ non oportet. scilicet scurrilia, quæ non decent stitum viduæ, propter quod concludit.

11 Volo ergo iunio. nu. propter fornicationis periculum.

13 Filios procre. ad seruendum deo in fide catholica.

14 Matres. es. vt occupatæ circa curam domus, & familiam indiantur a discursu vago, & curioso.

15 Nullam occasionem dare aduersario. infideli.

16 Maledicti gratia. id est, maledicendi gratia, quærun enim deles, vnde possint mordere vitam fidelium.

17 Iam. n. quædã cōuersæ sunt. voto cōtinentiæ vidualis fractæ.

18 Post fatha. eius suggestioni consentiendo, & ideo tales nō computandæ inter viduas ecclesiæ.

19 Si quis. Offenso, quæ vere viduæ sunt dicendæ, hic consequenter ostenditur qualiter sint suslinendæ, quia aliquæ sunt pauperes habentes aliquos propinquos, & notabiles viros, & diuites, bonum est, quod ostententur ab illis, vt sic aliis nō habentibus tales amicos possit me s prouideri, & absque cōmunitatis grauamine, & hoc est, quod dicitur. Si quis fidelis, in potentia, & honestate notabilis.

20 Habet vi. in domo, vel cognatione sua.

21 Submi. il. neces. Cetera patent ex dictis.

22 Qui bene. Hic consequenter instruit de ministrorum ecclesiæ prouisione, di. Qui bene præ. faciendo deuote diuina officia, & ministrando subditis ecclesiastica sacramenta.

23 Duplici ho. Et hic honor duplex est, vt eis exhibeatur reuerentia, & administrantur necessaria, vt supra dictum est.

24 Maxime, qui laborant in verbo, & doctrina. instruunt alios in fide.

alij spiritualia consequuntur, quia occupati in doctrina, necessaria sibi providere non possunt.

a *Aduersus presbyterum accusat. no. reci. &c.* Soler, qui corrupit non amari, & ideo habita occasione facile accusatur. Contra hoc mouer.

* AMBROSIVS.

Quoniam huius ordinis sublimis honor est (huiusmodi enim vicarii Christi sunt) idcirco non facile de hac persona accusatio debet admitti. Incredibile enim debet videri, istum, qui antistes est dei, crimino se versatum, sicut est credibile scenicum esse turpissimum.

* Hieronymus. In iustum est etiam aduersus laicum accusationem recipere, cum hoc nec seculares faciant, quanto magis aduersus sacerdotem domini?

b *Coram omnibus, &c.*

Augustinus. De verbis domini. Aliquando debes corripere peccantem inter te, & ipsum solum, ut dominus in euangelio, aliquando coram omnibus, ut ceteri timeant illud. Quando in te peccauit, id est, quando tu scis, quod peccauit, tunc secreto, ne non sis corrector, sed proditor, ut Ioseph de Maria solus suspicans adulterium. Quando autem palam peccatur, palam arguendum est.

* Ambro. Quoniam vero non facile credi debet de presbytero crimen, si probetur tamen, aut sit manifestum, quia irreuerenter versatus est, publice precipit arguendum, ut ceteri terreantur, quod non solum ordinatus proficit, sed & plebi, quando enim vident dignosum virum erroris causa corripi, necesse est, ut sibi caueant.

* Augustinus. Quod de his peccatis accipiendum est, que non laient, ne contra domini sententiam putetur loquutus.

* Theophylactus. Hoc est perseverantes in peccato, & quos inquirendo deliquisse inuenieris, argue vehementer, et seuerè, non ut indignationem tuam expleas, sed ut ceteri castigentur terrore percussis. Quemadmodum enim simpliciter, & sine iudicio condemnare, arrogans est, & temerarium, hunc ad modum reos, & peccato obnoxios non reprehendere, pestilens est, ad multos morbum extendens. quid igitur? num offendiculum præbet, si publice fiat reprehensio? Immo è diuerso magis offendit, si is, qui ab omnibus peccasse cognoscitur, non arguatur. Hanc ob causam dominus aliquos in medium producit puniuit, ut vita mortalium hinc exemplis emendetur.

c *Testor coram deo.* Deus sit mihi testis, quod animam meam saluauit tibi, caue.

d *Manus*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et doctrina. de moribus. Consequenter probat per scripturam, quod necessaria sint eis administranda, & primo per scripturam veteris Testamenti, Deutero. 25. a.

2 Non alligabis, &c. Per hoc figuratè præceptum fuit, quod non negentur necessaria prædicatori, qui triturat in area domini. Secundo per scripturam noui testamenti. 3 Dignus est. quod dicitur de prædicatoribus Luc. 10. a. 4 Aduersus presby. Hæc est sexta pars principalis huius epistolæ in qua instruit Timotheum de actu iudicandi, & puniendi subditos in foro exteriori, quod pertinet ad episcopum, & primo instruit eum quantum ad accusationem, & testificationem, di. Aduersus presbyt. noli accusationem recipere, quia contra personam tanti status non est leuiter credendum.

5 Nisi sub duobus, vel tribus testibus, & idoneis ad hoc probatis in veritate. Secundo instruit eum de punitione.

6 Peccantes coram. sicut peccatum est notum, ita & puniuit.

7 Ut & ceteri timorem ha. & sic a malo retrahantur, ne similem punitionem incurrant. Tertio instruit eum de inquisitione diligentibus, quæ debet præcedere iudicium, & punitionem, di.

8 Testor

d *Manus nemini cito imposueris, &c.* Chrysostomus. Quid D sibi vult, cito: non ex prima statim probatione, nec secunda nec tertia, sed vbi consideratio diuturna præcessit, exactissimaque discussio, tunc imposito manus, neque enim ea res periculo caret, eorum. n. quæ ille peccauerit, tu quoque penam dabis, qui initium dedisti præcedentium delictorum, qui enim improbe prima reuissisti, etiam futuris eris obnoxius, quod ipse quasi auctor extiteris præteritorum, qui ea flere non scieris, ut possent, per compunctionis gratiam relaxari.

a *Nescientibus.* b *De exteriori honore probat.* c *Id est, prohibebis sumere necessaria. Vel non infrenabis.*

& doctrina. Dicit enim scriptura. Non alligabis os boui triturati, et dignus est operari mercede sua. Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, vel tribus testibus. Peccantes coram omnibus argue, ut & ceteri timorem habeant. Testor coram deo, & Christo Iesu, & electis angelis eius, ut hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque comunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

a *Item dominus in euangelio.* b *Ut vires reparat in labore.* c *Ambrosius. Non facile accusanda est persona tam alti ordinis, ut sit vice Christi.*

a *Ut autem presbyter non accusetur.* b *Qui iudicabit.*

a *Hos autem testimonio conuictos peccasse, vel qui manifesti sunt.* b *Presbyteri, vel subditi.*

a *Ut separent bonos a malis.* b *Præ examinatione.*

a *Ab examinatione ne declines in aliud, quam examinatio inuenit.* b *Et post hæc omnia non cito ordines, sed saepe proba.* c *Esti sapiens, vel religiosus videatur.*

a *Si considerate ordines.* b *Consensu.* c *Quæ post fecit.* b *Qui alios iudicas.*

a *Si considerate ordines.* b *Consensu.* c *Quæ post fecit.* b *Qui alios iudicas.*

a *Si considerate ordines.* b *Consensu.* c *Quæ post fecit.* b *Qui alios iudicas.*

a *Si considerate ordines.* b *Consensu.* c *Quæ post fecit.* b *Qui alios iudicas.*

a *Si considerate ordines.* b *Consensu.* c *Quæ post fecit.* b *Qui alios iudicas.*

1 Non alligabis os boui triturati, et dignus est operari mercede sua. Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, vel tribus testibus. Peccantes coram omnibus argue, ut & ceteri timorem habeant. Testor coram deo, & Christo Iesu, & electis angelis eius, ut hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque comunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

2 Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, vel tribus testibus. Peccantes coram omnibus argue, ut & ceteri timorem habeant. Testor coram deo, & Christo Iesu, & electis angelis eius, ut hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque comunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

3 Peccantes coram omnibus argue, ut & ceteri timorem habeant. Testor coram deo, & Christo Iesu, & electis angelis eius, ut hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque comunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

4 Testor coram deo, & Christo Iesu, & electis angelis eius, ut hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque comunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

5 Electis angelis eius, ut hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque comunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

6 Nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque comunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

7 Manus cito nemini imposueris, neque comunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

8 Neque comunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

9 Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

10 Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

11 que his dedecoratus est, muliercularum precibus.

e *Neque comunicaueris peccatis alienis.* * Idem. Sicut ergo in ordinationibus malorum particeps est peccatorum, qui tales constituit, sic in ordinatione sanctorum particeps est eorum iustitiae, qui bonos eligit. Communicari dicitur peccatis eius, qui non probatus ordinatur.

Neque comunica. Augustinus. Firmissima veritas hoc habet, quod non, nisi consensione intelligenda est communicatio peccatorum, quam verat apostolus, quia quis peccatis alienis communicat si ea palpat, & cum possit corripere, & corrigere negligit.

f *Noli adhuc aquam, &c.* Quia castitatem admonuit, hac occasione inmoderatam abstinentiam prohibet, quam ipse imerat.

Ambro. Nunc speciale consilium dat ei, ut seipsum salubri regat doctrina, prudenter enim sibi deus vult seruire, non ut inimicitate debiles fiant, & post medicorum suffragia requirant. Temperandum est, ut si fieri potest, ceptum obsequium gradatim potius prouehatur, quam per inconfidentiam minuatur.

* Chryso. Si autem viro vsque a deo ieiunijs dedito, & in tantum aquæ assueto, ut crebras morborum molestias pateret, pudicitiam præcepit, neque ille monita tenuit, quanto magis cum a quoniam de huiusmodi monemur, æquanimiter ferre debemus? Cur igitur illius stomachum non oratione firmavit? cuius enim vestes mortuos suscitabat, & hoc utique facere poterat, quamnam ergo rationem? ut si quoque viderimus viros magnos, & virtute præclaros infirmari, nihil moueamur, poterant signa illum in arrogantiam tollere. Idcirco legibus medicinæ inferuire permittit, ut sit humilior, & ceteri non scandalizentur, discantque, quod cum illi natura nostra

essent, f

8 Testor cor. modus est iurandi ad mouendum Timotheum efficacius.

9 Ut hæc custodias. quæ dicta sunt, & etiam, quæ sequuntur.

10 Sine præiudicio. id est, sine examinatione diligenti præcedente. 11 Nihil faciens. maxime in punitionibus.

12 In alteram partem declinatio restituitur in iustitia propter defectum examinationis debita, ideo subditur. 13 Manus cito nemini imposueris. ipsum precipitanter puniendo.

14 Neque comunicaueris peccatis alienis. id est, illorum, qui male eum accusauerunt. Alioquin autem exponunt hoc de ordinatione nimis festina alicuius insufficientis, & sic episcopus communicat peccatis ipsius indigne ministrantis. 15 Te ipsum. Hæc est pars incidentalis, in qua monet Timotheum de suis custodiæ diligentibus, eo quod instruxerat eum de punitione aliorum, & index iustus debet esse immunis ab illis, quæ punit in aliis. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundo declarat quoddam superius dictum, ibi. Quorundam. Circum primum dicit. Te ipsum castum custodi. id est mundum, & purum, & sine reprehensione. Et quia Timotheus pro custodia castitatis nimis affligebat corpus suum, ideo subdit.

16 Noli adhuc aquam bibere. cuius potus notabiliter nocet stomacho languenti,

Tom. 6. 2 4

Deute 25. a. 1. Cor. 9. b.

Præcipitatio ne iudicii.

E

J 24 dist 5 r. 78. dist. c. quid est De elec. c. cum nobis. S. his igitur.

De con dist. 5. ca. sint tibi.

De iureiu. est Christus. S. q. dam enim.

Lib. 7 de baptismo, & l. 2. contra Par. cap. 21.

Peccata aliena.

F

Diuisio.

essent, virtutes tamen exercere quas legimus. **A** Primasius. Dat ei consilium, vt plus aliorum profectum quam suam abstinentiam curet, poterat enim verbum impedire infirmitas.

a Quorundam hominum peccata, &c. quia dixerat sine praeiudicio nihil facias, determinat vbi praeiudicium sit necessarium, & vbi non, diuidens bona, & mala in manifesta, & occulta. Quia opus est examinatione, quia sicut quaedam sunt manifesta, quae non oportet examinari, ita quaedam sunt occulta de quibus sine

B

NICOLAUS DE LYRA.

languenti, & agrotatio corpori, sed vinum modicum non nocet castitati, & valet ad sanitatem seruandam, quae necessaria est ad exercendum officium episcopi. **1** Quorundam. Hic consequenter declarat quoddam superius dictum, dixerat enim, quod Timotheus nihil ageret sine diligenti examinatione prauiam, deo declarat, quae sunt illa, quae indigent tali discussione, & quae non, &c. Quorundam hominum peccata, &c. Ex euidentia facti, & talia non indigent accusatione, & iudicatione, seu examinatione, ideo subditur.

2 Praecedentia ad iudicium. id est ad examinationem, quae per se notoria, & sic sunt puniendi sine discussione.

ADDITIONO I.

In c. 5. vbi dicitur in postil. Peccantes coram omnibus argue.

Sunt nonnulli, qui ex hoc verbo apostoli cum dicit, peccantes coram omnibus argue, intelligere volunt, quod decet predicatorem personas arguere seu reprehendere de vitiis, quae scit, vel credit ipsas personas commisisse, unde & saepe in sermonibus detrahunt personis praesentibus, seu absentibus, notandos eas de vitiis. Sed hoc est erroneum, & est nocivum. Tu quia predicator solus debet dicere illa quorum certitudo solum per licita eloquia, vel dicta doctorum, seu praesentium ratione fundari possunt, alia non pertinet ad predicatoris veritatis. Considerat autem, quod peccata, quae a singularibus personis committuntur, non habent certitudinem ex solis praedictis, nisi cum hoc addatur sensualem cognitionem, cuius certitudo non habet ex praemissis. Tu quia predicator in corripiendo solum debet intendere correctionem peccantis, qui secundum Hieronymum se infamatum conspicit, per tale praedicationem magis irrefrenate peccat. Tu quia secundum Augustinum in quadam epistola ad Hipponeum cum de aliquo, qui sanctum nomen profiteretur, aliquid criminis sonuerit, instanter sagax homines, ut de omnibus hoc credatur, & sic non solum in talibus praedicationibus derogatur famae illius cui detrahitur, sed et aliorum suae conditionis officii seu status. Quod est contra illos, quos praetores seu clericos, vel religiosos in praedicatione publice arguunt. Ex quibus manifestum est, quod contra deum, & a personis discretis observatur, quod predicator contra vitia non contra personas praedicare debet, praesertim cum vitia non sunt omnino publica, quia talia publice arguens non corrector, sed praedicator debet cessare, prout in Glo. Auctoritas autem apostoli praedicta intelligitur de iudice ecclesiae scilicet, quod publice debet punire publica peccata, quae pertinent ad correctionem, quae est actus iustitiae, quae non se extendit, nisi ad praetores seu iudi-

CAPVT VI.

Quicumque. Monet seruos non contemnere, sed reuereri dominos suos, di-

a Quicum. Sciendum est quosdam praedicasse communem omnibus in Christo libertatem. Quod de spirituali libertate verum est, non de carnali, ut illi intelligebant, ideo contra eos hic loquitur apostolus, iubens seruos dominis suis esse subditos.

C Ambro. Ne exigat serui, quod de Hebraeis dicitur, ut sex annis

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI.

Quicumque. Haec est vltima pars principalis in qua Timotheus inducitur ad actum custodiendi, qui maxime pertinet ad pontificem. **1** Et diuiditur in tres partes, quia primo inducitur ad custodiam pauperum, secundo diuitum, ibi, Diuitibus. tertio generaliter omnium, ibi, O Timothee. Maxime vero pauperes sunt serui, quia quicquid habent, vel acquirunt, totum est dominorum suorum. Bene vero custodiuntur, quando ad seruicium dominis fideliter, & humiliter inducuntur, igitur Timotheus iussit primum de hac custodia, secundo probatur doctrina contraria, ibi:

Diuiso.

praexaminatione non potest fieri praedictum.

Quorundam. Ideo est opus examinationis. Vel, bibe vinum, quia etsi non mox claruit tua bona intentio, non tamen poterit abicere di, sicut & in malis est. Aug. de sermone domini in monte.

b **Mani.** dicitur de quibus clarum est quo animo fiant, haec praedictum ad iudicium, quia si ista scilicet quiritur, iudicium non est temerarium. **c** **Subsequuntur.** quae occulta sunt, quae nec ipsa latebunt tempore suo quando Christi tempus aduenerit, quo manifestentur, sic & de bonis. De his ergo iudicemus: Illa dei iudicio relinquuntur.

In quo sedes agrotatis.

Ipsos accessus.

utere propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates.

a **Et hi non sunt probandi.** **b** **Ante nota, quem veniant ad discussionem.**

a **Quorundam hominum peccata manifesta praecedentia**

b **ad iudicium, quorundam autem, & subsequuntur. Similiter**

a **Quorundam, & non est opus probari.** **b** **Bona** **c** **id est non sunt nota.**

a **In discussione.** **b** **Et haec probanda.**

abscondi non possunt.

3 Quorundam. id est sunt latentia, ita quod non apparent puniendi, nisi post discussionem. **3** Similiter autem, & facta bona. **4** Manifesta sunt. ex euidentia rei, & sic non indigent discussione ad approbationem sui. **5** Et quae aliter, &c. ita, quod non sunt ita manifeste bona. **6** Abscondi non possunt. id est non absconduntur de facili, habita de eis examinatione diligenti, propter quod talia sunt discutenda, antequam approbentur. Dicuntur autem talia abscondi non posse, illo modo impossibilitatis quo aliquid dicitur impossibile fieri, eo quod difficile est fieri. **5** Metaphysic.

Vel aliter: Abscondi non possunt, id est, non absconduntur diuino iudicio, licet abscondi possint humano.

cis. Vn ad Timotheum, qui erat primas Ephesus pertinebat punire subditos suos de publicis peccatis eos publice arguendo, & et puniendo, ut ceteri timorem haberent. Et sic intelligit Aug. de verbis domini dictum apostoli super dictum. In correctione autem fraterna. quae est actus charitatis, & per consequens se extendit ad omnes, de necessitate est, quod se creta admonitio publica denunciatione praecedat, prout in ca. Martini. **18. b.** Si peccauerit in refrater tuus, &c. & illa est denuntiatio in qua dicitur, **Dic ecclesiae, contra intelligitur, quod debet fieri praetor ecclesiae, non autem communitati seu populo.** Vn subdit, ibidem. Si autem ecclesia non dicitur, su tibi, ut **Ethiopianus, et Publicanus,** quae manifeste intelligitur de illo, qui non obedit suo praetori in his, quae tenentur obedire. Nec valet arguere contra praedicta de hoc, quod legitur **Isa. 58. a.** Clama ne cesses. **Annuncia populo scelera eorum,** quae per hoc sane intelligitur, quod praedicator debet contra scelera, & peccata, quae credit seu suspicatur in populo commissa praedicare, non contra personas committentes. unde notanter dicit. **Annuncia populo, &c.** Et sic haec auctoritas potius facit contra eos. Quod etiam si propheta expresse dixisset nomina sceleratorum seu peccantes, non videretur trahendum ad consequentiam in aliis, quia propheta ibi procederet tanquam executor dei, cuius reuelatione talia debebat publicare, secundo autem de aliis.

ADDITIONO II.

In eod. cap. vbi dicitur in postil. **Manus cito nemini imposueris.**

Expositio secunda, quae ponit postil. de hoc dicto. **Manus cito nemini imposueris,** est magis autentica. Est n. textus decreti. **24. di.** in principi. Exponitur etiam huiusmodi dictum de confirmatione electionis quae non est facta in concordia, quae non debet fieri festinanter, sed cum discussione debita in cap. fin. de elect. libr. 6.

annis seruiant, & gratis dimittantur liberi, quod mysticum est. *** Chryso.** Non. n. quia fidelis es. liberum te esse putat, & enim libertatis documentum est, seruire magis, quippe in aduersis si viderit causa fidei illos superbire, blasphemabit dogma nostrum, tanquam seditionis causam, cum autem obtemperantes attenderit, citius crederet, ac facilius, quae dicitur admittet, alioquin, & deus, & ipsa praedicatione blasphemabitur.

CAPVT VI.

a **Et iusti, & sapientes.** **a** **Infidelium, quibus videtur superiores.**

Vicique sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, tamen nomen domini, & doctrina blasphement. Qui autem fide-

a **Quasi aliena inuadentis, sed potius per obsequia seruorum infidelium domini infideles conuertantur.** **b** **Christiana quasi iniusta, & contra legem praedicata.**

1 **trant, tamen nomen domini, & doctrina blasphement. Qui autem fide-**

2 **trant, tamen nomen domini, & doctrina blasphement. Qui autem fide-**

3 **trant, tamen nomen domini, & doctrina blasphement. Qui autem fide-**

4 **trant, tamen nomen domini, & doctrina blasphement. Qui autem fide-**

ibi. Si quis aliter. Circa primum dicitur **Apostolus.**

1 **Quicumque. etiam infidelium, ut dicit Glo.**

2 **Dominos suos. humiliter eis obediendo in licitis, & honestis. Unde, & Sanctus Paulinus Nolensis episcopus infideli regi seruit pro filio cuiusdam viduae humiliter, & deuote.** **3** **Ne no. Si enim seruus alicuius infidelis, eo quod efficitur Christianus subtrahit domino debitam seruitutem, posset dici ab infidelibus, quod doctrina Christi non esset bona, quae concederet inuito domino subtrahere alienam.**

4 **Qui autem fide. ha. do. &c. eis denegando debitam serui utem.**

1 **Qua**

male audiat.

iebant infidelibus timore odioso, quanto magis seruire de-
 bent fidelibus, quorum charitatis participes esse merentur.
 * Chrysof. Si autem seruis ita imperat obedire dominis,
 intuemini quo nos animo in dominum nostrum esse con-
 ueniat, qui nos de nihilo ut essemus effecit, qui nutrit, qui ve-

ter, saltem ut famuli
 nobis nostri, ita illi ser-
 uiamus. Nonne vira
 illi omnem in hoc ex-
 ponunt, ut nobis re-
 quiem parent? nonne
 illi quæ domini sunt,
 rota die curant, sua ve-
 ro diei vix exigua par-
 te? Contra vero nos:
 nostra quidem semper:
 quæ verò sunt do-
 mini, neque minima
 curamus temporis par-
 te, istudque cum ille
 obsequijs non egeat
 nostris, sicuti domi-
 ni famulorum, sed
 hæc omnia nostris
 commodis cedant.
 Illic enim famuli mi-
 nisterium domino
 prodest, hic autem
 serui obsequium do-
 mino nihil, seruo au-
 tem plurimum con-
 fert, &c.

a Superbus. Superbia
 quippe, non cum ra-
 tio ducit cum ad fauo-
 rem querendum in
 conflictum prorumpat
 quod à mansuetis & bonis vitatur.
 b Languens. Non enim recusando fidem penitus motitur,
 nec ad veritatis scientiam conualefcit, sed quasi repetitis ac-
 cessionibus languet circa quæstiones & pugnas verborum.
 c Quæstiones. Quæstio erat an seruus esset, cum omnes ex
 eisdem patribus orti, & Christus omnes redemit.
 d Et pugnas. Nam verborum pugna videbantur, quia do-
 minus dicit. Si filius vos liberauerit, tunc vere libe. e. Hæc verba
 videntur verbis Apostoli repugnare: Sed sensus concordat,
 cum alterum de seruitute peccati, alterum de humana agat
 conditione.
 e Ex quibus, quæstionibus & pugnis.
 f Oriuntur inui, qui seruos habent & inuident & cõtendunt.
 g Cum sufficientia. Quando homo non plus desiderat habe-
 re, quam necesse est.
 h Nihil intulimus. * Aug. Ecce diues recole primordia tua,
 vide vtrum huc aliquid attuleris. Jam venisti, & tanta inue-
 nisti? Dic ergo rogo te, quid attulisti? sed forte qui nihil attu-
 listi, & hic multa inuenisti, aliquid tecum hinc auferes? Et
 hoc fortasse amore diuitiarum trepidas confiteri, audi aposto-
 lum qui te non palpat. Nihil intulimus in hunc mundum, vti-
 que quando nati sumus. Sed nec auferre aliquid possumus,

utique quando de mundo eximus. Nihil attulisti, nihil hinc D
 auferes: quid te inflas contra pauperem? Quando nascunt
 infantes, recedant de medio parentes, serui, clientes, turba,
 obsequetes, & agnoscant pueri diuites flentes. Pariant simul
 diues & pauper, non attendant quod pariunt, discedant pau-
 lulum, redeant & agno-
 scant. Ecce diues ni-
 hil intulisti in hunc
 mundum, sed nec au-
 ferre hinc aliquid po-
 tes.

les habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt, sed
 magis seruiant, quia fideles sunt, & dilecti, qui beneficij par-
 ticipes sunt. Hæc doce & exhortare. Si quis aliter docet, &
 non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Chri-
 sti, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est
 nihil sciens: sed tangens circa quæstiones & pugnas ver-
 borum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphem-
 iæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente
 corruptorum, & qui à veritate priuati sunt, existimantium
 quæstus esse pietatē. * Est autem quæstus magnus, pietas cum suf-
 ficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia
 nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta & qui-
 bus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri,

nostrum, quod non semper nostrum est. Tanquam peregri-
 ni ergo sufficienti vsu contenti simus, illas acquiramus diui-
 tias quas nobiscum ad celestem patriam ferre possumus.

* Chrysof. Nuda namque natura nostra prodijt, nuda di-
 scedit, nõ ergo superfluis opus habemus, si nihil intulimus,
 neque habentes aliquid proficiscemur.

i Habentes alim. * Chryf. Tanta comedere oportet, ac talia,
 quæ nos nutrire sufficiant, & ea induere, quæ nos ab iniuria
 nuditatis tueantur, nosque contegant solum, & nihil ampli-
 us. At istud quidem omnis vestitus præstare potest,

* Berna. Quicquid præter necessariũ victũ ac simplicẽ vesti-
 tũ de altario retinet, tuũ non est, rapina est, sacrilegium est.
 Nam qui vol. Hoc dicitur his qui volunt & non sunt, ne
 desiderent. Iam diuitibus aliud dicitur, scilicet non superbe
 sapere, sed dare pauperibus.

* Ambr. Nihil tam asperum, tamque perniciosum est, quã
 si ecclesiasticus, maxime qui in sublimi loco est, diuitijs hu-
 ius seculi studeat, quia nõ solũ sibi ipsi, sed & ceteris obest.
 Cõrariam enim formam dat hominibus. Necesse est enim
 multos imitatores eius existere ad perditionem. Quanto e-
 nim honorificentior ordine est, tanto magis suadet imitan-
 dum se, maxime in hac re, ad quam vita ista procliuis est.

August.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia fratres sunt. id est, Ambo Christiani. Hoc asserunt aliqui
 eo quod non habeat imperium par in parem, sed ista paritas intelligẽ-
 da est in spiriualibus, secundum quod dicit Amb. Apud dominum bo-
 na seruitus & bona libertas æqua lance appenduntur, non autem in
 corporalibus, de quibus est seruitus.
- 2 Sed magis seruiant. quibus fidelis magis tenet quã infidelibus.
- 3 Et dilecti. Deo. Qui benef. scilicet diuini.
- 4 Partici. sunt. cum seruis per sacramentum baptismi.
- 5 Hæc doce. ignorantes.
- 6 Et exhortare. scientes ad complendum in opere.
- 7 Si quis. Hic consequenter remouet doctrina contraria. Et diui-
 ditur in duas partes, scilicet in partem principalem & incidentalem,
 ibi. Est autem quæstus. Circa primum dicit Apostolus. Si quis ali-
 ter do. quam dictum est de seruis Christianis.
- 8 Et non acqui. Ex quo patet, quod Apostolus non dicit prædicta
 insinuat proprio, sed diuino.
- 9 Superbus est. supple talis doctor. Ex sua superbia enim procedit
 offerere noua qua sunt dubia, & multo magis qua sunt falsa.
- 10 Nihil sciens. quia de talibus non est scientia.

- 11 Sed languens, quia tedit ad mortẽ spirituale per discessũ a fide.
- 12 Ex quibus. scilicet quæstionibus inutilibus & verbosis.
- 13 Oriuntur inuidiæ. in corde.
- 14 Contentiones. in ore & in presentia.
- 15 Blasphemiar. id est, detractiones in absentia.
- 16 Suspiciones. nam inuidentes ad inuicem facta mutua pessime
 interpretantur.
- 17 Cõflictationes ho. f. falsorum prædicatorum contra alios.
- 18 Et qui à ver. s. à veritate triplici, vita, iustitia, & doctrina.
- 19 Existimantium. id est, prædicationem qua est opus pietatis
 exercitium propter temporale lucrum.
- 20 Est autem quæstus. Hæc est pars incidentalis in qua occasione
 habita ex quæstu falsorum prædicatorum, excludit à veris prædicatoribus
 talem quæstus. Et primo ab omnibus generaliter, secundo à Timotheo
 specialiter, ibi: Tu autem, Circa primum dicit. Est autem quæstus. ma-
 nã per ipsum acquiratur vita beata.
- 21 Pietas. i. opus pdicationis.
- 22 Cũ sufficienti. necessarij victus & vestitus quæ debent sufficere
 veris prædicatoribus sicut dicitur postea. Habentes autem alimenta,
- 23 Nam qui volunt diuites fieri. &c. Loquitur de prædicatoribus
 quangelij, qui debent esse a terrenis cupiditatibus expediti, Esse vero
 diuitem

11 Sed

In Christo patet.
 Deo, domini.
 a Presentis vel futuri.
 b Nescientes.
 c Sciens.
 d Autem.
 e Ut omnes sunt liberi.
 f maledicentia.
 g superuacua.
 h animo sua forte contento.
 i hunc.
 j 10. q. 2. c. episcopus. 13. q. 1. c. ecclesiasticus. ante.

Epist. 8.
 De verbis do-
 mini Secundũ
 Mar. Serm. 5.

F

A * August. Aliud esse diuitem; aliud uelle diuitem fieri. Diues est, qui a diuitibus natus est, non qui uoluit. Diues est qui multi hereditates dimiserunt. Video facultates, non inter rogo facultates. Hic cupiditas accusatur, non aurum, non argentum, non diuitia.

* Idem. Non dixit: qui diuites sunt, sed qui uolunt diuites fieri. Cupiditates reuoluit, non facultates. Pecunia delectat, istam non times? bona res est pecunia, bona res est magna pecunia: Incidunt homines in tentationes, non times? diuitia homines in interitum & perditionem mergunt, non times? adhuc furus es? hic Deus tonat, & stertis?

* Chrysostomus, Sunt & qui pecunias habentes, eas rite dispensent, ac aspersionem, easq; pauperibus diuidant: profecto non eos qui sunt huiusmodi, sed cupidos notat.

* Primas. Qui sunt diuites, bene utantur diuitijs: nam qui uolunt diuites fieri, sine tentatione non sunt: quia quod illis crescit, utique alijs minuitur. Occasio ergo tentationis, & laqueus diaboli est, habere diuitias, quas nec sui parentes habuerunt.

a Radix. Incidunt in tentationem & laqueum diaboli, quia radix omnium malorum, &c. Non est genus mali quod non ex cupiditate aliquando proueniat, quia radix omnium malorum est cupiditas.

Radix enim omnium, &c. Alibi dicit scriptura quod superbia est initium omnis peccati. Hic uero dicitur, quod auaritia siue cupiditas est radix omnium malorum, quae non uident conuenire. Sciendum uero utrunque uere dictum esse, si peccatorum genera attendantur. nullum enim genus peccati est, quod aliquando non proueniat ex cupiditate. Et est utique, aliquis homo qui ex cupiditate fit superbus, & aliquis qui ex superbia fit cupidus. Aug. Est enim qui non esset amator pecuniae, nisi per hoc putaret se excellentiorem esse. Et est qui non amaret excellere, nisi putaret per hoc maiores diuitias habere.

b Cupiditas. In Graeco habetur, *φιλαργγία*. Si ergo auaritia habetur quae proprie est pecuniae amor, pro genere quod est cupiditas ponitur species.

* Ambrosius. Auaritia enim potest omnia mala admittere. Ideo radix omnium malorum est, quia ut desideria sua expleat (quod impossibile est) & maleficia, & homicidia, & obscenitatem, & quaequid sceleris est: perpetrat: nec ad praesens securam, quae semper cupida, & in futuro damnata.

* Augustus. Si radicem omnium malorum quaeris, habes apostolum dicentem, radicem omnium malorum esse cupiditatem. Radicem

Serm. 205. de emp. & lib. 11. de Gen. ad lit. c. 15. Ser. 8. de verb. Dom. & in psalm. 118. Eccl. 10. b.

Philargyria.

Tom disputat. 2. contra Fortunat. Manic.

Radicem radicis quaerere non possum. At si est aliud malum, cuius radix non est cupiditas, non erit omnium malorum radix cupiditas. Si autem uerum est omnium malorum radicem esse cupiditatem, frustra aliud aliquod malignum quaerimus.

* Idem. Non times radicem omnium malorum auaritiam?

1 De agro tuo stirpas ta dicem spinarum, & non extirpas de corde tuo radicem malorum cupiditatum?

* Idem. Si auaritia intelligamus, quae quaeque appetit aliquid amplius quam oportet, propter excellentiam suam, & quaedam rei propriae amorem: cui sapienter nomen lingua latina indidit, cum appellauit priuatum, quod potius a detrimento, quam ab incremento dictum elucet. Omnis enim priuatio inuit.

* Chrysol. Quid n. mali non pecuniae faciunt, Imo non pecuniae quidem, sed mala uoluntas ipsius uincit nescientium? Cuius ergo mali illae causa non sunt? nonne harum gratia concupiscimus? nonne ille ad mortuos usque, impias extendere manus? nonne inter fratres & parentes seuerunt? nonne iura naturae, ac praecipua Dei & omnia prorsus uolunt, qui illatum tenentur desiderio. Nonne harum causa iudicia sunt instituta? tolle itaque pecuniarum studium, & mala sublata sunt. Bellum conuenit, cessauit pugna, inimicitiae in gratiam redeunt, sedatae sunt haereses & seditiones oes.

* Euseb. Emissemus. Apostolus non dixit: aurum uel argentum radix est omnium malorum, sed magis cupiditas diuitiarum, & non solum diuites, sed qui diuites uolunt fieri. Cupiditas in primis hoc malum habet, quod dum ingerit transitoria, abscondit aeterna, & dum a foris posita conspicit, intra se latentia non introspicit, & dum aliena quaerit, factorum suo se reddit alienum.

c Doloribus mult. Auari enim tanto plus sollicitudinum cruciatibus sustinent, quo amplius desiderant uel quae habita trahunt, uel quae habere non possunt.

d Tu autem homo, &c. Non dicit quod hoc timeat de isto, sed sciebat hoc uenturum in manus ecclesiarum.

e Hac fuge. Nihil enim tam asperum tamque perniciosum, quam si uir ecclesiasticus maxime qui sublimem tenet locum diuitijs huius seculi studeat: quia non solum sibi ipsi sed & ceteris obest, quibus contrariam dat formam.

f Pietatem. Et egenti condescendamus. quod non cupidus.

g Fidem. Qui ueram fidem habet de Deo, non cupit in miserijs fieri diues, nec plurius est ei mundus, quam Deus.

h Praecipio tibi. In Timotheo omnibus successoribus loquitur Apostolus.

1 cupiditatis trahit abyssum infidelitatis.

2 Et in se uerunt. Mali enim homines quasi continue sentiunt mentis dolores. propter quod dicit Aug. quod malus animus est sibi poena, & cum hoc se obligant ad dolores inferni intolerabiles.

3 Tu autem. Hic consequenter excludit hanc cupiditatem siue quaesitum a Timotheo & primo exhortando, secundo praecipiendo, ibi. Praecipio. Circa primum dicit. Tu autem o homo. Det. id est, deputatus obsequio diuino.

4 Hac fu. Et ostendit consequenter quales diuitias det quaerere di.

5 Seltare uero. id est, erga proximum.

6 Pietatem, fidem, charitatem. erga Deum. Fidem, qua creditur. Charitatem, qua diligitur. Pietatem, qua colitur. Est enim pietas uno modo sumpta idem quod cultus diuinus.

7 Patientiam. erga persecutores.

8 Mansuetudinem. erga omnes.

9 Certa bonum certamen. Falsis apostolis resistendo.

10 Apprehende u. id est, per hoc apprehendens eam.

11 In qua uocat. per gratiam in presenti, quae est arra uita beata.

12 Et confessus es bo. & hoc est in ordinatione tua, & etiam in praedicatione.

13 Praecipio tibi. Hic inducit Timotheum praecipiendo dicens: Praecipio tibi coram Deo. qui praesentialiter est ubique.

14 Qui

NICOLAUS DE LYRA.

diuitem non est malum bene utentibus diuitijs. unde dicit Ambrosius super Lucam: Sicut diuitiae impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta uirtutis: nec per consequens uelle esse diuitem ad bene utendum est malum, nisi propter impedimentum maioris boni. Magna enim cura circa illa impedit actum praedicationis. propter quod apostoli curam temporalium commiserunt alijs di. Act. 6. a. Non est aequum nos derelinquere uerbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo fratres, &c. Et subditur. Quos constituimus super hoc opus. Vel potest dici & magis ad intentionem Apostoli, ut uidetur, quod cum dicit. Qui uolunt diuites fieri, loquitur de falsis apostolis qui praedicabant ex cupiditate lucri temporalis, & sic uelle diuites fieri accipitur pro inordinato diuitiarum appetitu, qui semper est malus, ideo subditur.

- 1 Incidunt in tent. per interiorum consensum.
- 2 Et in la. di. quia diuitiae praestant uiam & fomentum ad omnia uicia.
- 3 Quae mer. ho. in. id est, in profundum uiciorum.
- 4 Et perditionem. id est, gehennae poenam.
- 5 Radix enim. quia sicut radix praestat fomentum omnibus partibus arboris, sic diuitiae omnibus peccatis. ut dictum est.
- 6 Quam quidam. id est, cupiditatem, quae hic accipitur pro pecunijs ex cupiditate aggregatis.
- 7 Errauerunt a. abyssus enim abyssum inuocat, & sic abyssus cupi-

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

^a Et Christo Iesu Exemplo Christi hortatur.
^b Beatus & solus, & c. Hoc non de patre tantum, sed de Deo, quod est ipsa trinitas,
^c Qui solus. Habet per naturam, alij ab eo,
^d Inaccessibilem. Quia nullus ad eam ex se accedit, sed cui datur dono eius. quod intelligebat propheta di. *Accedi. e ad eum, & i. u. & c.*
 Augustin. Nihil est hic dictum, quod non conueniat trinitati, quia secundum veritatem trinitas vnus est Deus & beatus & solus potens rex regum & dominus dominantium, qu. solus habet immortalitatem, quia solus per naturam est immutabilis; quia non cuiusquam gratia, sed sua natura. Nec potuit nec potest aliqua conuersione mutari, nec potuit nec poterit aliqua mutatione peccare. Cuiusque vero creaturæ rationali præstatur vt peccare non possit, nõ est hoc propriæ naturæ, sed Dei gratiæ. Solus ergo Deus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibleem, separatim filium oportet intelligi, quia filius vita æterna est cum patre. & ideo hic recte intelligitur: Quem secundum naturam qua Deus est, nemo vidit vel videre potest, sed poterit aliquando, scilicet ab illis de quibus: *Beati in corde, quoniam ipsi Deum videb.*
 * August. Vera immortalitas, incommutabilitas est, quã nulla potest habere creatura; quoniam solius est creatoris.
 * Idem. Illa autem est vera æternitas, quæ est vera immortalitas: hæc est illa summa incommutabilitas, quam solus Deus habet qui omnino mutari non potest. *Dicitur & anima immortalis, non vt Deus.*
 * Idem. Veram immortalitatem ille solus habet, de quo proprie dictum solus habet immortalis.
 * Idem. Anima immortalis est, secundum quendam modum suum, non omnimodo sicut Deus.
 * Hieron. Ille solus proprie habet, qui angelis & hominibus dedit habere. Nos autem nec soli, nec nobis habemus, (vt ille. Hoc contra Manichæos, qui mali naturam putat immortalem atque perpetuam.
 * Ambr. Quomodo enim immortalitatem nõ habet, qui vitam habet in semetipso? Habet vtique in natura, in substantia, nõ per gratiã temporalem, sed per sempiternam diuinitatem: habet nõ ex dono quasi seruus, sed ex generatione D

nis proprietate quasi filius coæternus, & habet sicut pater.
^e Diuitibus huius. Supra egit de his qui diuites volunt fieri, dicens eos incidere in tentationem & laqueum diaboli, hic agit de his qui diuites sunt, monens non sperare in diuitijs. Et quia dixit mala venire ex cupiditate, & contra suavit, ne viderentur diuites abiecti determinat.
^f *Noti subli.* August. Non expauit Apostolus diuitias, sed morbum earum id est, superbiam, quæ est vermis diuitum. Grandis animus est, qui iter diuitias isto modo non tentatur. Magnus est qui non se ideo magnum putat, quia diues est. Qui autem ideo se magnum putat, superbus est, egenus est, in carne turgit, crepat in corde, mendicat, inflatus est, non plenus.
 * Augustinus. Nihil est enim quod sic generet diuitiæ quomodo superbiã. Omne pomum, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet vermẽ suum, & alius est vermis mali, alius piri, alius fabæ, alius tritici; vermis diuitiarum superbia. Excludit vitium, non superbe sapere. Qui non sperat in incerto diuitiarum, non superbe sapiunt. Qui altum sapiunt, timeant, si timeant non altum sapiunt. Quã multi heri diuites, hodie pauperes. Quam multi dormiunt diuites, & venientibus latronibus cunctaque auferentibus, euigilant pauperes.
 * Idem. Inde enim superbit diues, quia sperat in incerto diuitiarum. Nam si incerta diuitiarum prudenter attenderet, nunquam superbiret, sed timeret. Quanto esset ditior, tanto esset sollicitior, secundum hanc vitam, non solũ secundum illã. Multi enim in istis seculi perturbationibus secutiores pauperes fuerunt, multi autem propter suas diuitias questiti & correpti sunt. Multi se habuisse planxerunt, quod semper habere minime potuerunt: multos pœnituit, consilium sui Domini non recepisse qui dixit nolite thesauriz.
 * Hieron. & Primas. De quibus incertum est vtrum ille tibi, an tu illis celerius subtraheris, multis enim cum vita sublata sunt. Alij proprijs eas auferri oculis viderunt nonnulli etiam inuiti extraneis reliquerunt.
 * Ad fruendum. Temporalia enim in hac vita dat ad vtendum: æterna ad fruendum: Illa vnde bona faciamus. Ista, vnde boni efficiamur.

Aug. lib. 50. hom. Homil. 13 & ser. 245. 212. de tem.

† restitutus est.

Diuitie quomodo habedg

† Apoc. 19. c

E De verbis domini. secundũ Matth. ser. 5.

Serm. 212. de tempore.

Math. 6.

F

tibi coram Deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu, qui testimo-
 nium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues mandatum sine macula, irreprehensibile usque in aduentum domini nostri Iesu Christi, quem suis temporibus ostendet beatus & solus potens rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibleẽ: quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest; cui est gloria honor & imperium in sempiternum, amen. Diuitibus huius seculi præcipe, nõ sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum: sed in deo viuo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum. Bene agere, diuites fieri

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Qui viuificat omnia. in quantum dat omnibus esse, & conseruat.
 2 Et Christo Iesu. id est, coram Iesu Christo.
 3 Qui testi. reddi. sub Pontio Pi. cui dixit Ioan. 18. g. In hoc natus sum & ad hoc veni in mundum vt testimonium perhibeam veritati. quod fecit verbo & facto in doctrina & miraculis, tempore quo Pontius Pilatus erat præses Iudææ. & hæc fuit bona confessio.
 4 Vt serues man. sine macula. id est, mandatum euangelicum sanctum & purum, in quo prædicatoribus ad prædicandum missis dicitur quod expediti sint a cupiditatibus terrenis.
 5 Usque in ad. domini. id est, usque ad mortem tuam, in qua dominus veniet ad te glorificandum.
 6 Quem suis temporibus. id est, in tempore iudicij.
 7 Osten. in forma humanitatis gloriosa.
 8 Bea. & solus po. id est, trinitas beata cuius opera sunt indiuisa, & ideo illam ostensionem faciet tota trinitas.
 9 Qui solus habet immortalitatem. sola enim trinitas habet ex se necesse esse. & hoc vocatur hic immortalitas large loquendo de immortalitate. omnis enim creatura, eo quod est de nihilo, vertibilis

bilis est in nihilum, quantum est de se.
 10 Et lu. ha. inaccessibleem. quia non potest comprehendi ab aliqua creatura, propter eius infinitatem; & hæc incomprehensibilitas vocatur hic inaccessibleitas.
 11 Quem nullus ho. vidit. scilicet purus homo existens & corporis sensibus vtens, quia Christus homo vidit diuinam essentiam & vtens sensibus, de Moyse etiam & Paulo dicit Aug. quod viderunt diuinam essentiam, tamen in raptu.
 12 Diuitibus. Postquam Apostolus docuit Timotheum de custodia pauperum, hic consequenter instruit eum de custodia diuitum, qui tunc a prælato bene custodiuntur, quando in humilitate & pietate operibus nutriuntur & hoc est quod dicit: *Diuitibus huius seculi præcipe, non sublime sapere.* id est, per superbiam non erigi, sed in humilitate teneri.
 13 Neque spe. in incer. diui. ponendo ibi finem suum.
 14 Sed in Deo viuo. ad differentiam idolorum, quæ non viuunt.
 15 Qui præ. no. omnia ab. ad fruendum, quia non solum in presenti dat temporalia bona quibus homines vtuntur, sed etiam cælestia quibus beati fruuntur.
 16 Bea. agere. supple, præcipe diuitibus,

a Thesa-

1 Diuit

A *Thesaurizare.* Ad q̄ præmittuntur diuitiæ, nō perdituræ, *ut apprehendant vitam.* * Ambr. Vera vita illa est quā speramus futura in, quæ non occasu, non tēporibus terminatur. Aeterna est enim, & ideo merito vera appellatur. Hęc enim prærens, imago vitæ est, non veritas. Et quia imago nō omni

Theos Deus. **d** *Prophanos.* Ut est hypostasis, quæ vox se habet ad personam, & ad substantiam. Vnde & hæretici sub huius nominis multiplicatione inducere volebant tres esse substantias.

libenter.

B *libenter.* vita illa acquiritur, & ut ad illam festinaretur, ex imagine quam præcellat veritas, addi scitur, quæ neque superbia, neque spe diuitiarum attingitur, sed humilitate & spe Dei qui hanc promissit. In ipso enim sperandum est, quia ipse præstat quæ vñibus sunt necessaria, non in ipsis copijs, sed in auctoritate earū. Chri

† inanitates. † falso nominat.

† appositiones profiteq.

C *Timothee.* Timotheus, preciosus Deo. Timos preciosus, Theos

stus nos redemit, non diuitiæ. Ipse enim futuræ vitæ instar ostendit, ut his omnibus spretis ipsum sequamur, ut ad immortales & cælestes diuitias veniamus. Quare hoc eniti debemus, ut bonis factis diuites simus, & his terrenis copijs diuitias spirituales acquiramus. Seminemus in terra, ut incetamus in cælis, vbi collocetur thesaurus æternus.

* Hierony. Hęc enim non est vera vita, quæ in suo non permanet statu.

C *Timothee.* Timotheus, preciosus Deo. Timos preciosus, Theos

Prophanas. Aug. Quæ sunt contra religionē, aliæ non sunt vitandæ. Sunt enim doctrinæ religionis congruentes verborum quedam nouitates, sicut ipsi nomen, Christianum, quod quando dici cepit scriptum est. Ab Antiochia enim primum post Ascensionem domini appellati sunt Christiani, sicut legitur in Actis apostolorum. Aduersus etiam impietatem Arianorum nouum nomen patres homouision tradiderunt, sed non rem nouam tali nomine significauerunt. hoc enim vocatur homouision, quod est vnus eiusdemque substantiæ. Nam si omnis nouitas prophana esset, non à domino diceretur; *Mandatum no. vo.do.* Nec Testamentum appellaretur nouum: Nec cantaret vnuerſa ecclesia canticum nouum.

e *Promittentes.* Nihil enim sic amant isti, quam scientiam promittere, & fidem terum verarum, quas credere paruuli præcipiuntur, velut imperitiam deridere.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Diuites fieri in oper.* quia istæ sunt veræ diuitiæ, quas nullus potest violenter auferre.
- 2 *Communicare.* bona sua indigentibus.
- 3 *Thesauri.* Matth. 19. cap. *Da pauperibus & habebis thesaurum in celo.*
- 4 *O Timothee.* Hęc est vltima pars, in qua inducit Timotheum ad custodiam omnium subditorū suorum generaliter dic *O Timothee*

- mothee depo. custodi.* i. gregem tuæ fidelitati commissum.
- 5 *Deuitans pro. & c.* Et dicit vocum, & non rerum, quia non subest eis veritas, ideo dicuntur prophanæ. i. procul à phano, quia talia per ecclesiam debent interdici.
- 6 *Et oppositiones fal. & c.* i. scientiæ falso nomine nominatæ.
- 7 *Quam.* i. scientiam apparentem tantum & non existentem.
- 8 *Quidam pro.* verbis philosophicis & rhetoricis inuitentes.
- 9 *Circa si. ex.* sicut Arrius & multi alij hæretici. Finaliter concludit. *Gratiã Dei te. Amen.*

ADDITIO I.

In cap. 6. vbi dicitur in Postilla. Existimantium quæstum esse pietatem.

Hoc quod dicitur, existimantium quæstum esse pietatem, potest aliter exponi. i. quod isti homines mente corrupti, de quibus statim ante loquitur, existimant quod quæstus est pietas, eo quod fit ad prouidendum quæstori de necessarijs: & ideo asseriebant quod erat licitum prædicare propter quæstum tantum, &c.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in Postilla. *Radix enim omnium malorum est cupiditas.* Hoc

Hoc quod dicitur: Radix enim omnium malorum est cupiditas, potest proprie intelligi de cupiditate, secundum quod nomen cupiditatis est amplificatum ad omnem immoderatum appetitum habendi. Vnde Aug. in 3. de lib. ar. dicit, quod auaritia seu cupiditas non ex solo argento vel nummis consistit, sed in omnibus rebus quæ immoderate cupiuntur, intelligenda est. & quia in omni peccato est cupiditas immoderata alienæ rei, cum omni peccato consistit in hoc quod spreto bono incommutabili, bonis commutabilibus inhæretur, ideo cupiditas sic amplificata proprie dicitur radix omnium malorum.

Incipit epistola secunda ad eundem.

A Postolus cū esset Romæ in vinculis constitutus scribit Timotheo, monens eū, ne per eius absentiam vel propius vel magistri tribulationibus terreatur ut testimoniū domini erubescat, pro quo ipse vique ad mortē certauit. simul & de hæreticis vitandis atque his qui snas fabulas magis quam Dei prædicant veritatem. Paulus iam à mundo transurus, item scribit à Roma Timo-

Argumentum in secundā epist. ad Timotheū incipit.

TEM Timotheo scribit de exhortatione martirij & de omni regula veritatis & quid futurum sit temporibus nouissimis, & de sua passione, scribens ei ab vrbe Roma.

Timotheo infirmitatibus & aduersis fatigato, ut cōstāter laboraret in gratia Dei sibi credita: exhortans eū ad martyrium multis modis, & ut perseveret in officio recte prædicationis & sancta operatione. Et prædicit quid futurum sit temporibus nouissimis, & de suo obitu. Et est intētio Apostoli in hac epistola exhortati Timotheum ad sui officij diligentem executionem, & ad palmam martyrij, & quædam adhuc addere de episcopali officio.

CAP.

C A P. I.

Paulus Apostolus. Primo salutat, deinde gratias agit de bono quod hęc, vbi suum scilicet videndum desiderium vidit. Postea monet ad predicandum, & ad patientiam martyris, suo exēplo & alijs modis. Inde dicit quales futuri sunt in nouissimis diebus.

tandem de tēpore resolutionis suę inītati. b Per voluntatem. Nō meis meritis. Q. Similiter & tu gratis misus es, & ideo prędicanda gratię magis obnoxius.

c Secundum promiss. * Chrysostr. Ex ipsis itatim iniitijs p̄sus erigit animum, noli, inquit, metuere vitę presentis pericu

a, hęc enim æternam nobis pariunt vitam, in qua nihil eiusmodi est, vbi aufugit dolor gemitus & tristitia. Non enim ideo nos apostolos fecit solū, vt periclitemur, vt metiam vt moriamur: alioqui proprias enumerare clades, nō modo nihil consolationis adferret, verū meroris adijceret plurimum. Si autem hęc promissio est, noli eā hic quærere. Spes enim quę videtur, non est spes.

* Theophylus. In Christo autem Iesu vita est, id est, cum Christo, vel quia hanc ipse nobis donat & continet. Sensibilis enim & corporea vita in cibo potuque, spiritalis autem, in Christo consistit, ipse enim est nobis omnia.

d Timotheo charissimo. * Chrysostr. non modo filio, sed charissimo filio, possunt enim esse filij non charissimi, magnum vero virtutis illi, & eximie indolis testimoniū ita eū appellando perhibuit. Nā cum ea charitas à natura nō proficiscatur, ex virtute oīno materiam sumit. Qui enim ex nobis nati sunt, non virtutis tantum gratia, sed ex nature necessitate etiam charissimi sunt. Porro qui ex fide sunt geniti, nullam aliam ob causam, quam ob virtutem solam charissimi sunt.

e Gratia & mis. * Ambr. gratiam huic patris in miseratione exoptat, ut adlit ei, & Christi Iesu domini nostri, quia Deus gratiā suā per Christum largitur, ut una sit gratia vtriusque. f Gratias ago. Agit gratias de bono eius, commendans fidei gratiam quę in ipso Christo est. Gratias ago. quod habeam memoriam tui, id est quod tam bonus fuisti, cuius semper sim memor. Hęc est sapiens exhortatio ad vltiora.

g Cui serui. * Hieron. & Prima. Omnis origo mea coluit vnum

vnu Christū: nō maleuolētia, sed legis emulacione vastabā. D

* Theoph. Quō ex pura conscientia, cum ignoraret Christū ab initio: aut igitur cōscientiā hic vitam dicit: & si enim Induizaret, purā tamē & honestam vitam ducebat, vel quia tum etiam cum persequeretur Christum, ex zelo perseque-

retur: & non ex humana ratione vel cogitatione, perinde ac plerique ob vanam gloriam heresim constituentes, in qua consci sunt sibi multi putoris & putredinis. h Memor. Fleuit enim à Paulo dimissus paratus cum eo ire ad oīa pericula. Quod ergo presens habuit, absens teneat, accipiens etiā recordationem fidei quę te etiam commoneat, cum etiam in feminis fuerit firma. † maioribus.

i Confido. * Chryso. Habes hereditarium, & à maiorib⁹ fidei bonum, accepisti ab eis pius heres, fidem absque simulatione. Maiorum quippe merita, cum eorum studuerimus esse participes, nostra etiam sunt. Sin † Ethnice, vero ab illis aberrauimus, non modo nihil ornamenti, sed dedecoris, ac damnationis plurimum nobis acquirimus.

* Hieron. & Primas. quę vera in te esse operibus comprobatur, & quę ad te ex auia tuę successionis institutione, quasi hereditario iure descendit.

* Idem. Illam senex tenebo fidē, in qua puer natus sum, K Propter quam. Commendata fide illius, ad eam sine timore & erubescencia prędicandam exhortatur.

l Resuscites gratiam. * Ambr. Propterea se parentū eius sinceritatem fidei significat memorasse, vt fortiorem hunc faceret. Quis, n. illorum laudem audiens, quorum in eo ipso particeps est, non crescat, addēs animum hmoi virtutibus? Sic ergo recreat in se donum gratię Dei acceptū per ordinationē presbyterij dū animū suū confouet mentis alacritate, gaudēs in semetipso, sicut in nouitate ordinationis gaudet.

* Chrysostr. Idcirco quoniam fidem tuam integerrimam non ignoro, alacritate tibi opus est ut gratiam Dei exfusciates. Quemadmodum ignis indiget lignis, ita & gratia alacritate nostra opus habet, ut feruere perpetuo possit.

m Per manus. Hoc est, gratiam spiritus sancti, quam accepisti ad ecclesię institutionem, ad perpetranda miracula, ad omne religionis obsequium: quippe hęc vel extinguere vel excitare in nobis est. * Oecum

Epistol. ad Ocean & Pammach.

F

Epistola Pauli ad Timotheum secunda. Cap. I.

a Cuius officij tu particeps. perfice ergo debitum officij opus. In hoc sis imitator.

Paulus apostolus Christi Iesu per voluntatem Dei, secundum promissionem vitę, quę est in Christo Iesu, Timotheo filio charissimo. Gratia & misericordia & pax à Deo patre & Christo Iesu domino nostro.

a Non huius, sed. b Scribit hanc epistolam. c Donatio spiritus sancti qua ministri armantur.

Remissio peccatorum. Tranquillitas mentis & prælatio vitę æternę.

a Quem tu sequere. b Edoctus. c Antiquis: Abraham, Isaac & Iacob qui verum Deum una fide coluerunt: quia una fides vtrorumque sanctorum & modernorum iustorum.

† Gratias ago Deo meo, cui seruiō à progenitoribus meis in cōscientia pura quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis nocte ac die, desiderans te videre. Memor lachrymarū tuarum, vt gaudio impleat. † Recordationē accipiens eius fidei quę est in te nōn ficta, quę & habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua † Eunice: certus sum autē, quod et in te. Propter quā causam admo- neo te, vt resuscites gratiā Dei quę est in te per impositionē

Orans tibi maiora bona.

a Quia meus visus tua esset confirmatio, & sic qui gaudeo de te, bono impleter gaudio de te perfecto. Vnde subdit: Vt gau. &c.

a Inuentia vel fragilis.

a Parentum eius sinceritatem fidei memoratur, ut fortiorem hunc faceret.

a Habitat eadem hies. b Ideo serueat. c Quia fidem habes, & talis fuisti, & quia tales parētes.

a Episcopalem, timore quasi sopitam. A Deo tibi collatam. b Quę te mihi obedire admonet.

coris, ac damnationis plurimum nobis acquirimus.

* Hieron. & Primas. quę vera in te esse operibus comprobatur, & quę ad te ex auia tuę successionis institutione, quasi hereditario iure descendit.

* Idem. Illam senex tenebo fidē, in qua puer natus sum, K Propter quam. Commendata fide illius, ad eam sine timore & erubescencia prędicandam exhortatur.

l Resuscites gratiam. * Ambr. Propterea se parentū eius sinceritatem fidei significat memorasse, vt fortiorem hunc faceret. Quis, n. illorum laudem audiens, quorum in eo ipso particeps est, non crescat, addēs animum hmoi virtutibus? Sic ergo recreat in se donum gratię Dei acceptū per ordinationē presbyterij dū animū suū confouet mentis alacritate, gaudēs in semetipso, sicut in nouitate ordinationis gaudet.

* Chrysostr. Idcirco quoniam fidem tuam integerrimam non ignoro, alacritate tibi opus est ut gratiam Dei exfusciates. Quemadmodum ignis indiget lignis, ita & gratia alacritate nostra opus habet, ut feruere perpetuo possit.

m Per manus. Hoc est, gratiam spiritus sancti, quam accepisti ad ecclesię institutionem, ad perpetranda miracula, ad omne religionis obsequium: quippe hęc vel extinguere vel excitare in nobis est. * Oecum

Iesu per euangelium ego vos genui. 4 In conscientia. non sicut falsi apostoli qui seruebant Deo tantum in exteriori apparentia.

5 Quod sine interm. i. quotiescunque mihi vacat tempus orandi. 6 Habeam tui memoriam. specialem. 7 Memor lachryma. Fleuit enim Timotheus à Paulo dimissus, quia paratus erat ire cum eo ad omnia pericula. 8 Vt gaudio implear. q. d. ad hoc desidero te videre, vt replear gaudio ex tua perfectione.

9 Recordationem. id est, habens. 10 Eius fidei. id est, fidelitatis erga Deum & me ipsum.

11 Quę est in te non. sed vera & firma. 12 Quę. scilicet fides firma.

13 Hab. primum. q. d. non est dubitandum, quod est in te firma fides, ex quo fuit in auia & matre tua, quę tamen erant fragilis sexus. 14 Propter quam. Hic consequenter ponit suam monitionem, in qua multipliciter inducit Timotheum ad prædicandum constanter euangelium. Et diuiditur in septē partes, secundū septē motiua quę inducit ad suū propositū, quę parēbūt prosequēdo. Primū vero motiuū est pontificalis dignitas, quę mouere dēt Timotheū pontificē ad constanter prædicandū. Et primo motiuū hic ponit. Secūdo ad hoc exēplū inducitur ibi, Obquam causam. Circa primū dicit Apostolus. Propter quam causam. sc. quę scio te habere fidem firmā. 15 Admoneo te, cum securitate. 16 Vt resusc. grat. &c. i. gratiā pontificalis dignitatis, quę resuscitari dicitur, quando in actum prædicandi magnus feruor & insolitus ex ea progredi vī. Et quod sic debeat esse, oñdit dicens.

Postil. Nicol. de Lyra super 2. epist. ad eundem. C A P. I.

Paulus Apostolus. Hic incipit secunda epistola ad Timotheū, quę diuiditur in tres partes. s. in salutationem & prosecutionem. ibi. Gratias ago. & conclusionem, ibi. Ego iam delibor. 4. cap. circa medium. In prima parte ponitur primo, persona salutans, ibi. Paulus, & c. persona salutata, ibi. Timotheo, & optata bona, ibi. Gratia. Et patet ex dictis in principio præcedentis epistolę sententia hoc excepto. 2 Secun. pro. & c. i. vitę æternę quę est in Christo obiectiue, quia beati reficiuntur interius in aspectu suę deitatis, & exterius in aspectu suę humanitatis, secundum quod dicit Augu. exponens illud Ioan. 10. a. Ingredietur & egredietur, & pasqua inueniet. 3 Gratias ago. Hic incipit huius epistolę prosecutio. Circa quam sciendum quod Paulus in spiritu videns suam passionem appropinquare, & quod tunc non posset euangelium prædicare, scripsit Timotheo suo discipulo prædilecto, vt constanter & efficaciter fidem Catholicā prædicaret, non territus et in aliquo timore mortis imminētis, cū gloriosum sit transire per martyrium de statu vitę presentis. Et diuiditur in duas partes. quia primo dilectionem suam erga Timotheum exprimit, vt monitionem suam melius recipiat. secundo multipliciter eum ad prædicandū incitat, ibi. Propter quam causam. Circa primum dicit. Grat. ago Deo cui s. à pro. me. i. Abraham Isaac & Iacob, qui fuerūt veri cultores Dei, & similiter Gamaliel, qui nutriuit Paulum & in lege docuit. propter quod dicitur eius progenitor, eo modo loquendi quo dicit Apost. 1. Cor. 4. d. In Christo Iesu

A * Oecumenius. Simul enim vt Paulus illi manus imposuit ordinans ipsum episcopum, donum quoque in eum superuenit, ad signorum operationem, ad doctrinam, & praesidendum ecclesiae.

a Timoris, quo turbatus Petrus negauit Christum. Vnde Noli

lite timere eos qui occidunt corpus. Huius timoris non accepimus spiritum, sed illius de quo dominus ait: *Ea time te qui potest corpus & animam perdere in gehennam.* Spiritus enim sanctus dat timorem non mundi, sed Dei, qui potest perdere in gehennam ignis.

* Ambrosius. Innouatus enim homo exit de timore, accipiens spiritum laetitiae propter iustificationem, quia omnis iniustus in timore est, non fortis, sed infirmus, non in dilectione, sed in odio, nec in mentis sobrietate, sed errore saucius.

* Augustinus. In quo sane apostoli testimonio cauere debemus, ne nos arbitremur non accepisse spiritum timoris Domini, quod sine dubio magnum est Dei donum.

* Primas. Illi habent spiritum timoris, qui iniustitiam operantur, siue legis spiritum, quae in peccantibus vindicabat.

b Sed vir. Praepostere: Quia ex sobrietate dilectio, & deinceps virtus, quia talem spiritum: ergo noli.

c Noli itaque. Constantiam habendam docet nec erubescendum esse in professione. Non est enim vt erubescatur in ea, quia sicut homo visus est Christus, gestis in apparuit Deus et si crucifixus est, resurrexit tamen a mortuis, & multis videntibus suscipiente eum nube, in celum ascendit. Vbi ergo puratur infirmitas, ibi apparet potentia.

* Ambr. Itaque stulte infirmatus dicitur, qui vicisse probatur. Hoc modo in Apostolo nihil est quod ad ruborem pertineat: quia si pressuris & cadibus humiliatus dicitur, ex illa parte confundit obrectatores suos, quia in signis nutu mirabilis peruidetur, vt intelligatur non infirmitate humiliari, sed voluntate ad quaedam meritorum profectum. Ideo enim Deus seruos suos ab iniquis humiliari permittit, ne illis iniuste premia dare videatur.

* Chryso. Ista quidem si per se cogitentur mors, carceres, vincula, confusione ac probo digna sunt, ceterum si quis apostolica causa, discussoque mysterio singula deceter edoceat, plenissima gloriae, diuinaeque honestatis causa cognoscet. Mors enim illa percutientem seruauit orbem, mors illa caelestibus terrenam coniunxit, mors illa profligauit diaboli tyrannidem, hominesque angelos ac Dei filios effecit. Mors illa mortalitatis nostrae naturam ad solium caeleste ac regale prouexit. Vincula ista soluerunt plurimos, & ad fidei gratiam conuerterunt.

Noli erubescere. Nihil quippe periculi superest si ruborem quis, atque confusione calcauerit. Ea enim tantum onerosa est. Noli ergo erubescere, siquidem ego qui mortuos suscito, qui orbem totum excuro, nunc victus sum: neque enim quasi male operas vincior, sed crucifixi gratia his astringor vinculis.

1 Non enim dedit nobis Deus spiritum: **2** *Non enim dedit nobis Deus spiritum* **3** *neque me vincitum eius: sed t* **4** *collabora euangelio secundum virtutem Dei,* **5** *qui nos liberauit, & vocauit* **6** *uocatione sua sancta: t non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam,* **7** *quae data est nobis in Christo Iesu ante tempora t secularia.*

8 Manifestata est autem nunc per t illuminationem saluatoris nostri Iesu Christi, qui t destruxit quidem mortem, t illuminauit autem vitam & incorruptionem per euangelium in quo positus sum ego praedicator & Apostolus & magister Gentium. **9** *Ob*

queras, nullus hominum dignus potest videri vicarius esse Christi. Omnes enim quos elegit, prius fuerant peccatores. Quantum ergo ad comparationem ceterorum pertinet, hi digni inuenti sunt, quantum vero ad rem ipsam, omnes indigni sunt.

* Chryso. Nemine cogente, nemineque consulente, sed ex proposito suo, sola vi suae bonitatis impulsus, saluos nos fecit.

f Ante tempora. * Ambro. Quoniam dignatione sua Deus olim decreuit peccatores saluos facere (prius enim fuit Deus quid futurum esset in homine, antequam illum faceret & peccaret) quo redintegraretur praedestinavit, quo tempore, & per quos & qua ratione saluari possint, vt neque merito suo qui saluantur, neque horum per quos vocantur, sed Dei gratuita istud donum videatur praestari per fidem Christi.

* Chryso. Hoc est, absque villo principio, sempiternae in Christo ita praefixa erant, vt fierent. Non autem & hoc parum est, Deum salutem nostram a principio voluisse.

* Primas. Quantum ad praescientiam Dei, ante seculam iam donauit, nam & homines, quamuis incerti sint, solent filijs destinare praedia antequam nascantur. Apud Deum omnia futura iam facta esse noscuntur.

g Qui destruxit. Et ideo mors non est timenda, pro fide Christi. **h** Illuminavit autem. Quo haec spectant, ibi aperit: *Formam habens.*

i Per euange. Ostendit vitam incorruptibilem, quae prius ignota erat cuius euangelij praedicator est Paulus.

k In quo. Hic suo exemplo hortatur. *In quo positus sum ego praedicator, &c.* Quenam vero ratio est, cum

Matth. 26 g
Ibidem 10. c.
Augul. d. gra
tia & liber. 27
litt. c. 18.

† potentia.

† effa particeps afflictionum quae euangelium committuntur iuxta potentiam Dei.

† aeterna.

† apparitione.

† aboleuit.

Ibidem.

Constantia habenda.
Ambrosius.

A. G. i. b.

- NICOLAUS DE LYRA.**
- 1** Non enim de no. vt per timorem humanum dimittamus praedicandi actum.
  - 2** Sed vir. id est, constantiae contra aduersarium.
  - 3** Et dilectionis. erga Deum, quae timore postposito faciunt praedicare euangelium.
  - 4** Et sobrie. Hoc addit ne quis crederet quod talis seruos in aliquo faceret excedere debitum modum.
  - 5** Noli itaque eru. i. euangelium quod est eius testimonium.
  - 6** Neque me vin. id est, amore ipsius. q. d. Haec non sunt erubescibilia.
  - 7** Sed colla. scilicet praedicando, sicut ego laboraui.
  - 8** Secundum vir. datam tibi.
  - 9** Qui nos li. a seruitute culpae.
  - 10** Et vo. vo. ad llatum gratiae.
  - 11** Non secundum. id est, non ex meritis nostris.
  - 12** Sed secundum. i. secundum voluntatem suam gratiosam.

- 13** Quae da. est. id est, deposita dari per Iesum.
- 14** Ante tempora. Nam ab aeterno est haec dispositio, licet enim haec executio facta sit in tempore. propter quod subditur.
- 15** Manife. &c. nunc. id est, tempore gratiae.
- 16** Per il. sal. no. sua vita & doctrina mundum illuminauit.
- 17** Qui de. qui. mor. a mortuis resurgendo.
- 18** Illu. autem. id est, in lucem posuit, & fecit esse cognitam.
- 19** Vitam & incor. ad celos ascendendo.
- 20** Per euang. in quo ista continentur.
- 21** In quo. scilicet euangelio.
- 22** Positus sum ego. non auctor.
- 23** Et Apostolus. Est autem praedicator nomen actus: Apostolus nomen officij vel status.
- 24** Ob quam. Hic consequenter confirmat praedicta per exemplum sui qui erat incarceratus, propter constantiam praedicandi. Et hoc est quod dicit. *Ob quam causam*, id est, propter euangelij praedicationem.

cum se ipsum iugiter gentium magistrum vocet: persuade- re quippe vult, gentes quoque in hereditatem Dei vocatas esse, atque ideo a consortio fidei non repellendas.

dicatio. Hoc ipsum, qui deposuit, integrum, inuiolatumque D servabit. Omnia patior, ut ne hic thesaurus expiletur.

* Primas. Illo illuminante & me predicante crediderunt.

* Hieron. apud me ipse quod deposuit, conseruabit: Siue quod ego apud illum commodo, restituet in futuro.

a Scio enim. Q ideo non confundor. i. de fide o, vel no frustra patior, quia promisit & verax est & potens: & ideo credidi illum ipsum, qui mihi reddet. b Quia potens est, Spe & magnificentia Saluatoris securus est, quia quod commendat illi in tuto est. Illi, autem commendat salutem suam, ut hic pro illo patiens, salutem inueniat penes illum cum cepit iudicare, ut puniens infideles, istum dignum eterna vita pronunciet. c Potens est depositum, * Chrysostomus. Quid est, oro, depositum? fides atque predicatio.

Quam modo Romae sustineo. a Idest deficio vel erubesco. b Saluam meam quam Evangelium, quod ipse, mihi commendauit, vel quod ego ei commisi seruandum. d Formam habens. Hic ostendit quo de se predicta spectent. Q. Ita laboro in isto obsequio mihi credito. funder & tu formam habens. Aliqui libri habent; Formam habet. &c. Et secundum hoc sic continua littera. q. Collabora in euang. quod ut recte facias habe formam, &c. non mutatur sententia; Custodi bon. depo. nec hic mutatur sensus. e Ex quibus est Phil. & Hermogenes. Simulate cum eo fuerunt, ut calumniam inuenirent: sed postquam viderunt se manifestatos recesserant ab eo. t Deo. a Non a quocunque. b Id est habens bona verba, cum fide & dilectione. c Sicut Christus inuenit. d Formam habens sanorum verborum, quae a me audisti in fide & dilectione in Christo Iesu: bonum depositum custodi per spiritum sanctum, qui habitat in vobis. Scis enim hoc, quod auersi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Philetus & Hermogenes. Det misericordiam Deus Onesiphori domui, quia saepe me refrigerauit, & carnam meam non erubuit, sed cum Romam venisset, sollicitus me quaesit & inuenit. Det illi dominus inuenire misericordiam a domino in illa die. Et quanta Ephesi ministrauit mihi, tu melius nosti.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23

NICOLAUS DE LYRA.

1 Etiam hanc. sed magis glorior. Et subdit rationem huius gloriationis, dicens. 2 Scio e. Iungatur sic littera. Scio e. & certus sum. certitudine adhaerentiae, quia supple, ille. 3 Quia. &c. potens est. tanquam verus Deus. 4 Depositum meum. id est, praemium meum, quod per fidem reposui apud ipsum seruandum. 5 In illum diem. i. usque in diem transitus mei quantum ad gloriam tuam mihi tunc reddendam, & in diem iudicii quantum ad gloriam corporis. 6 Formam habens. Hic ponitur secundum motiuum quod est praedicantium paucitas. Nam discipuli Pauli qui erant in Asia, quali omnes fide recesserant. Et hoc debebat mouere Timotheum ad feruentius praedicandum, eo quod alij in hoc deficiebant. Dicit igitur: Formam habens sanorum verborum. Talia enim debent esse verba praedicatoris. 7 Quae a me audisti. i. de fide & dilectione. In Christo Iesu. 8 Bonum depositum. id est, animas tibi commissas, quae sunt preciosiores quacumque re corporali. 9 Per spiritum sanctum. Supple sunt tibi commissae. Et subditur de praedicantium paucitate, cum dicitur. 10 Scis enim, &c. qui in Asia sunt. i. illi qui sunt ibi pro maiori parte, ita quod de omnes, ad denotandum pluralitatem recedentium, sicut

sicut dicitur quod omnes de ciuitate vadunt ad tale spectaculum vel festum, quamuis multi remaneant. 11 Ex quibus est. isti enim duo simulate se iunxerant Paulo, unde inuenirent unde sibi calumniam facerent, sed percipientes eorum malitia esset Paulo manifestata, recesserunt ab eo, ut dicitur gloriol. propter quod Apostolus exprimit eos nominatim, ut Timotheus caueat ab eis, sicut ab aduersarijs veritatis. Et quoniam opposita iuxta se posita magis elucescunt. nunc consequenter collaudat vnum de Asia sibi fideliem cum familia sua dicens. 12 Det mihi Deus. i. tibi & fidelibus cum eo existentibus. 13 Quia saepe me. ministrando necessaria. 14 Et carnae meae. i. me in catenatum sicut hominem malum. 15 Non erui. sciens iustitiam meam. 16 Sed cum Romae. de Asia cum labore magno & sumptibus. 17 Sollicitus me. diligenter inquirens vias & modos quibus liceret ei ad me ingredi. 18 Et inuenit. i. per suam diligentiam propter quod subdit Apostolus. 19 Det illo dominus Pater. 20 Inuenire mihi. i. a filio qui est dominus de domino, sicut Deus de Deo, secundum quod dicitur Psal. 109, a. Dixi dominus domino meo. 21 In illa die. scilicet mortis suae, vel iudicii generalis. 22 Et quanta Ephesi. & socijs meis. 23 Tu melius nosti. qui tunc mecum cum alijs praesens fuisti.

E

CAP. I.

ergo. Sequitur. b Labora sicut. * Chrysostomus. Quanta vero dignitas esse militem Christi: considera terrenos reges, ut magnam quidam putent, qui subsistent in laboribus regis militis: non laborare, militis non est: non itaque

CAPVT I.

Quia illi auersi, & exemplo huius. In te seruanda, & alijs annuntianda. a Fidei & sapientiae, coadiutores constitue. Ergo fili mi confortare in gratia quae est in Christo Iesu. Et quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. t Labora sicut bonus

que grauer, aut moleste ferre militem labores decet, sed contra, penitus grate ac libenter, actum magis dolere, cum non laborat. * Hieronymus. Ideo milites dicimus, quia hostes habemus, contra quos laboriose debemus dimicare.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. I.

ergo. Haec est tertia pars, in qua ponitur tertium motiuum ex similitudine aliquorum, qui solent esse multum solliciti de executione sui officij, & hoc debet mouere Timotheum, ut sit sollicitus de officio praedicandi & alios ad hoc idoneos inducendi. Dicitur. 1 Tu ergo fili mi. constantiam magnam praedicandi accipiendo. 2 Et quae au. a me pe. supple confirmata, scilicet legem & prophetas & agiographa.

3 Haec commen. si. id est, sanae fidei, qui idonei erunt etiam alios docere de ratione suae vitae, scientiae, & facundiae: consequenter ponit primam similitudinem, dicens. 4 Labora. in praedicando solcite. 5 Sicut bonus. Milites enim regis temporalis in acie positi sunt valde solliciti de victoria obtinenda, & multo fortius milites Christi debent esse solliciti de fide praedicanda, per quod acquiritur corona aeterna. Et quia praedicatio per sollicitudinem temporalium impeditur, ut dictum est ult. cap. precedentis epistolae. Ideo subditur.

a Nemo.

Nemo.

A *Ne mi.* Si autem bonus miles esse vis, non implices te, quia nemo. *Nemo, &c.* Notitia interna nequaquam conspiciatur, nisi a terrena implicatione cessetur.

August. lib. de opere monachorum.

B *Negotius.* Negotia secularia sunt cum animus occupatur cura colligendæ pecuniæ sine labore corporis vt negociatores & huiusmodi, quæ ne iste faceret, quia infirmus laborare non poterat, prohibet, & quasi quæretet vnde ergo vitiam?

† Ne cle. vel mo. c. 2.

† vito. † qui se militem delegit. in agone. † 13. q. 1. §. hinc ita.

* Ambrosius. Manifestum est quod dicit, quia nemo potest duobus dominis seruire. negotia enim secularia auaritiæ seruiant, necesse est: & nisi mentiti fuerint, transigi se non possunt. Est ergo, sed leue peccatum. Ecclesiasticus autem idcirco Deo se probat, vt huic deuotus, officium impleat quod spondit, in Dei rebus sollicitus, a seculari negotio alienus. non enim conuenit, vnum duplicem professionem habere.

† De consec. dist. 4. cap. 28. cap. 29.

† malis afficiat.

* Basilii. Miles non domos ædificat, non comparandis agrorum possessionibus vacat, non varijs quæstuosarum mercaturarum generibus immiscet.

* Hieron. Comparatione militantium vitur, vt ostendat multo magis nos a negotijs secularibus liberos esse debere vt Christo placeamus, cum etiã seculi milites a reliquis actibus vacent, vt possint imperatori suo seruire perfecte.

* Chryf. Dicta sunt quidem ista ad Timotheum, dicunt autem per illum quoque magistris omnibus atque discipulis. nullus ergo episcopatu præditus, hæc audire detrectet, sed agere ea plane detrectet. Subdit, *Lab. agri.*

Præfat. in sua alicia.

C *Nam & qui cer.* Ideo labo. sicut bo. mi. Vel iō me. se impli. neg. qa nō aliter dat corona nisi legitime militet vt in agone sit.

* Aug. nullus legitime certat, nisi qui in campo vsq; ad finem certat, & si certat vsque in finem, ideo merito coronatur. nō est igitur magnum bonum inchoare quod bonū est. sed consummare hoc solum perfectum est. Multi enim aggreduuntur magna, sed deficiunt in via, multi exeunt in desertum, sed pauci perueniunt in terram promissionis, &c.

* Chrysolto. non sufficit si quis tantum in certamen descendat, si vngatur, aut congregiatur, sed nisi per omnia certamina seruauerit legem, vt grauis constansque sit, nunquā profecto coronabitur.

* Hieron. Multi certant, sed ille solus, qui tota virtute vicerit, coronabitur.

* Theoph. Militis meminit, vt indicet quod ad eadem & ad mortes oporteat paratos esse. atque etiam athletæ, vt in omnibus perseueret, ac in exercitio semper viuat.

Serm. 8. ad fratres in herem.

D *Laboran. ag.* Q. Ille quæretet: vnde ergo viuā? cum fodere non possim, mendicare confundar, subdit: *La. ag. q. etsi non implices te negotijs secularibus, est tamen vnde viuere possis: quia oportet. &c. Labo. a. i. prædicatorem, qui in agro ecclesiæ ligone verbi Dei excolit corda auditorum.*

E *Primum perci.* id est, sumere.

F *De fructibus.* i. necessaria ab auditoribus, qa dignus est operari mercede sua. vt agricola vel vititor primos fructus laboris

Diuisio

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nemo mil. Deo. sollicite in prædicationis opere.
- 2 Implicat se se. neg. si aut implicetur a superiori eum cōpellente propter necessitatem ecclesiæ, sustinendum est saltem ad horā propter charitatis necessitatem. vnde dicit Aug. Ocium sanctum quærit charitas, sed negocium iustum suscipit necessitas charitatis. quam sarcinam si nullus imponit, contemplandæ veritati vacandum est, si autem imponitur suscipienda est propter charitatis necessitatem.
- 3 Nam & qui certat in ago. corporali.
- 4 Non coronabitur. Corona victoriæ.
- 5 Nisi qui legitime cer. Similiter prædicator euangelicus non coronabitur corona gloriæ, nisi constanter & intrepide prædicauerit. Consequenter ponit secundam similitudinem, dicens,
- 6 Laborantem agricolam oportet. id est, iustum est.
- 7 Primum de fructibus perci. quia plus alijs laborauit: Similiter prædicat laborans in agro dñico plus ceteris reportat de merito.
- 8 In-

boris sui degustat, ita Apostolus prius iubet eum sumere qui primus est, & sic ceteris distribuere. Primo enim debet ille suā necessitatē implere ex his quæ accepit, & post alijs de his quæ supersunt ministrare. Castum itaq; euangelistā non ad hoc euangelizantem vt euangelium vendat securū facit, & vult vt intelligat, quæ necessaria sibi licet sumere ab eis in quibus Deo militat: & quos tāquam eultor vineæ exerceat, vel tanquam gregem pascit. Non est enim mendicitas, sed potestas. Timotheus autem tantē abstinentiæ fuit, quod etiam a licitis se temperans exemplo Pauli volebat viuere de labore manuum, cum dominus decreuerit, vt qui euangeliū annunciat, de euangelio viuat.

* Chrysolomus. Addit autem tertium exemplar sibi maxime congruum, namlud militis atque athlete, subditis conuenit;

G *Memor esto.* Vel labora sicut ego, & hoc spe vitæ æternæ. *Nam memor.* Hæc non propter Timotheū memorat, sed propter hereticos, quos præuidit futuros & ista negaturos.

H *Quasi male.* hic contumeliam notat quæ ei ingerebatur.

I *Sed verbum.* q. licet ego sim alligatus corpore, tamen verbum Dei non est alligatum. quia & sermone præsentis, & literis absentes docere non cesso.

* Chrysol. Nam siquidem seculi milites essemus, si bella carnalia bellaremus, haberet aliquid virium vincula, quæ manus obligassent nostras. At nunc tales nos efficit Deus, vt nihil nos deicere possit. Vincuntur manus, sed manet lingua libera, quam nemo ligare possit, nisi formido sola atq; infidelitas. quādiu ea abest, quantalibet quis inieciat vincula, prædicationis vox alligata non est: puta si quis agricolam vinciat, sementem profecto impedit: manu enim ille sent. Doctorem vero si vinceris, verbum Dei compedere non valet, lingua quippe non manu feritur verbū, quod nullis subiacet vinculis. Nam & si vincit ipsi sinus, illud solutum est, & libere currit. Ecce enim & nos qui vincit sumus, prædicamus, vt & qui soluti, ad id fiant promptiores. Verbum quippe Dei non nostrum est. Porro humani nexus, Dei verbum alligare non possunt.

* Primasius. Quia & præsentis fiducialiter doceo verbum, & literis absentes in iustis atque confirmo.

* August. Verbum Dei non est alligatum, etiam in præconibus alligatis.

Salu.

agricolæ vero magistro solūmodo. quippe agricola non suis ipsius curā habet, sed fructuum terræ: hoc est, non minimā laborū retributionē capiet agricola. hoc in loco Deū nihilo agentē, doctrinæq; præmia, ostendentem, dum rem cōm dicit. Quemadmodū, inquit agricola non absq; utilitate laborat, verum prior ipse ante oēs laborum suorum percipit fructum: ita & doctorem frui laboribus suis consentaneum.

* Hieron. Ne diceret: vnde ergo victurus sum, si me totum occupauero in doctrina? ostendit eum primitias fructuum a populo debere accipere, præter mercedem quam a domino recipiet in futuro.

G *Memor esto.* Vel labora sicut ego, & hoc spe vitæ æternæ. *Nam memor.* Hæc non propter Timotheū memorat, sed propter hereticos, quos præuidit futuros & ista negaturos.

H *Quasi male.* hic contumeliam notat quæ ei ingerebatur.

I *Sed verbum.* q. licet ego sim alligatus corpore, tamen verbum Dei non est alligatum. quia & sermone præsentis, & literis absentes docere non cesso.

* Chrysol. Nam siquidem seculi milites essemus, si bella carnalia bellaremus, haberet aliquid virium vincula, quæ manus obligassent nostras. At nunc tales nos efficit Deus, vt nihil nos deicere possit. Vincuntur manus, sed manet lingua libera, quam nemo ligare possit, nisi formido sola atq; infidelitas. quādiu ea abest, quantalibet quis inieciat vincula, prædicationis vox alligata non est: puta si quis agricolam vinciat, sementem profecto impedit: manu enim ille sent. Doctorem vero si vinceris, verbum Dei compedere non valet, lingua quippe non manu feritur verbū, quod nullis subiacet vinculis. Nam & si vincit ipsi sinus, illud solutum est, & libere currit. Ecce enim & nos qui vincit sumus, prædicamus, vt & qui soluti, ad id fiant promptiores. Verbum quippe Dei non nostrum est. Porro humani nexus, Dei verbum alligare non possunt.

* Primasius. Quia & præsentis fiducialiter doceo verbum, & literis absentes in iustis atque confirmo.

* August. Verbum Dei non est alligatum, etiam in præconibus alligatis.

- 8 Intelligit quæ dico. scilicet istas parabolas esse dictas pro prædicatore constanti & operoso. Sed quia intellectus veritatis est a Deo, ideo subditur: *Dabit enim tibi domi. &c.*
- 9 Memor esto dominum Iesum Christum resurrexisse, &c. Hæc est quarta pars in qua ponitur quartum motiuum, scilicet promissio gloriæ cælestis prædicatoribus veris. Ad hanc enim gloriam habemus accessum per Christum a mortuis resurgentem. Ideo de hoc facit primo mentionem, dicens. *Memor esto dominum, &c.* Quia per ipsum similiter resurgemus.
- 10 Secundum euangelium meum prædicatione, non tamen actione. sic enim solus est Christi.
- 11 In quo labo. vsque ad vin. Erat enim incarceratus Paulus prædicatione euangelij.
- 12 Quia. ma. ope. q. d. cum tamen bene egerim.
- 13 Sed ver. Dei non, &c. quia docebat præsentis verbo. In carcer. tos cum eo & carceris custodes, & plures eorū conuertit ad Christum. Similiter absentes docebat scripto, e pistoras eis mittendo

A a *Prophana autem, &c.* * *Amr.* Nec enim congruit vnus fi dei uires habere contentionem, sed in tractatu patiantur se in uicem, & consentiant bonis dicitur. Si quid autem improbabile videntur, cum pace dissimuletur: ad ueritatem enim & dissidētes solent se inuicem prouocare, ex quibus vnus est catholi-

consenserunt. Sed corporum resurrectionem multi negauerunt, sicut isti quos nominat Apollolus. *e* *Congruit dominus qui sunt eius, &c.* Id est, amat & defendit praesciōs suos, in quo notatur praescientia, qua quos praesciuit futuros esse conformes imaginis filii sui, id est, praedestina-

* qui non erubescat;

† *Prophanas autem uocantur, qui in ueritatē praeter ueritatem ad maiorem enim proficiunt impietatem.*

† *De p. d. a. c. firmū.*

phanus. Hic ergo catholicus, cui Apollolus mandat ut spernet & declinet a fabulis inanibus, qui uetus debet esse, ut semper de conscientia uerba emitat, nec patiat se coram impia uerba depromi. Dant enim quibusdā occasionem, ut ipeius proficiant nō enim defunt, q̄ audientes prophana concipiāt cogitatum malum: ideoque abest contentio.

* *CHRYSOST.* Nec enim eatenus subsistant nam cum

quid noui fuerit inuentum, semper noua id parturit, infinitusq; sit error eius, qui tranquillam fidamque litteris stationē egressus, per deuia cōperit uagari.

* *HIER.* Irreligious fabulas hereticorum qui negant resurrectionem, per quas utique iudicis timore sublato, ad omnem impietatem & ad cuncta crimina peruenitur.

b *Sermo eorum ut cancer serpit.* * *HIER.* Cancer dicitur uulnus quod in inam illis nascitur foeminarum, cui nisi cito subuētum fuerit, cum uirus ad cor serpendo perueniat, nullum remedium est ita & hereticorum sunt uitanda colloquia, ne per aures irremediabiliter uulnerent mentes.

* *CHRYS.* Morbus utique horridus, & qui medicina conueneri nequit, sed omnia in dies corrumpit, ac perimit, ideo nullum remedium ualet ei adhiberi. O tendit per haec corrigi emendarique non posse, qui sponte a ueritate aberrant.

c *Ex quib. est Hy. & Phi.* Horum prodidit nomina, ut ab his spiritaliter caueat, quos & prophanos & impios designat & errantes a ueritate.

Aug. epist. 119.

Refarrectiones due. Io. 5. d.

d *Dicen. re. iam fa.* Vel ita ut de resurrectione animae intelligatur. Due enim sunt resurrectiones. Prima est quae fit in anima per fidem, quando qui mortuus erat in infidelitate in alius peccatis, per fidem & baptismū uiuificatur, unde. *Qui crediderunt in me, transibit de morte ad uitam.* Altera, quae erit corporū, quae erit in die iudicii. De illa resurrectione quae fit in anima per fidem loquitur hic Apollolus, cū ait *Dicentes resurrectionem mentium, scilicet esse factam in baptismo, & in fide nullam resurrectionē corporum futuram.* Omnes scē & quae religionem promittūt concedunt resurrectionem mentium in fide. Aliter enim non uiderentur audiendi. Volentes ergo credi sibi omnes, etiam qui imitauerunt alicuius falsae religionis scē, negare istam resurrectionem mentium non potuerūt omnes de illa con-

An. Tract. 13. in Io.

operarium † inconcusibilem, recte tractantem uerbum ueritatis. † *Prophana autem & uaniloquia deuita. Multū enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum ut cancer † serpit. Ex quibus est Hymeneus & Philetus, qui a ueritate exciderunt, dicentes resurrectionē iam factā, & subuerterunt quorundam fidē. † Sed firmū fundamentum Dei distat, habens signaculum hoc. Cognouit dominus qui sunt eius: & † discedat ab*

a In operibus uide agendis.

b Qui non erubescat euangelium, uel non deficiat.

c Secundum competentiam singulorum uel alius spiritualia, hoc distribuat parulis.

Verba. Ut haereses.

a sine fructu, etsi non ita mala.

b Quia aliquibus audita nocent.

c f. fides sunt.

a Contra cultum Dei.

b A paruo ad maius paulatim tendunt, quae sana sunt corrumpeudo, & ita ad impietatem traheudo.

a Ut ab eis specialiter caueat.

b In qua olim fuerunt.

c Ideo adhuc eis creditur, unde magis noxii.

a Occasione illorum uerborum. Multa corpora sanctorum qui dormiunt. Vel in baptismo. b. Vt non speretur alia.

a Et ideo non pro eis desperandum.

b Id est illis quos Deus eligit & inobilitate in fide fundauit.

c Qui perit inde non erat.

d In signum amicitiae, ut accedat, sicut in eis, ut teriti fugiant. Vel hoc habent menti impressum. Vel, significati sunt hoc signo.

Dei timore uitant, & regulam fidei diligenter inquisitione hriter tenent, etsi ab ea deuiet, cito a ueritate catholica corriguntur, quam in eius uerbis pro sensu carnali uariis adhaerentiam fluctuant. Sūt de ex eo numero quidam qui adhuc nequiter uiuunt, aut etiam in haerelibus, uel in Gentilium superstitiōibus incedunt, & tamen etiā illic nouit dominus qui sunt eius. Nam in illa in fidei praescientia Dei, multi qui foris uidentur, intus sunt. Ex illis ergo omnibus, qui ut ita dicā, intrinsecus & in occulto intus sunt, id est, quos nouit dominus, ne in eternam damnationē seducantur. *Non enim dominus qui sunt eius* Nondum enim apparuit iudicium, sed factum est in notitia Dei. Non sit enim qui permaneat a deo nani, & quā ad flammam. Nouit triuicium & patetiam. Deinde alteram partem signaculi ponit de libro Isaia subdens.

* *AVG.* Sic etiam nouit eos Dominus, ut Deus, quem nihil latet etiam futurorum, non ut hō, sicut hominem ad praesens uidet, si tamen uidet, cuius cor non uidet, qualis autem potest sit futurus, nec seipsum uidet.

* *IDEM.* firmissime tene, & nullatenus dubites, trinitatem Deum incommutabilem rerū omnium atque operū, tā hōiū quam humanorum certissimum cognitorum, ante omnia secula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, &c.

* *PRIM.* Hi minime cum peccatoribus perierunt, qui illis minime consenserunt. Cognouit Dominus qui sunt eius, quā praescientia sua non fallitur, qui nos elegit ante constitutum mundi, nec illos permittit erroribus implicari, quā a deo non que in finem perseuerauerint, sine dubio eius esse non possunt.

f *Et disce.* Isaia uidens in hōie liberū arbitriū, ita ad monet dīcedere ab iniquitate, & per haec duo, q̄ hō libero arbitrio dīcedit ab iniquitate, & Deus praescitum intuit. apparet hōibus & amicis quod ipse sit Dei hoc est signaculum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Operarium in. Id est, sic opera tua sint talia, quod de ipsis erubescere non debeas, sed magis in domino gloriari.
- 2 Re. trac. uerbum ue. Proponendo singulis uerba competentia, ut pote sapientibus altiora, simplicibus magis plana.
- 3 Prophana autem. Id est, uerba haeresim uel doctrinam suspectam sapientia.
- 4 Et uaniloquia. Id est, inutilia & curiosa.
- 5 Deuita. Quia uerba praedicatoris debent esse examinata.
- 6 Multum enim pro. Id est, efficacia sunt.
- 7 Ad impietatem. Id est, contra Dei cultum.
- 8. Et sermo eorum. Id est, haeticorum, & falsorum praedicatorum.
- 9 Ut cancer serpit. Id est, paulatim tendit ad corruptionē ueritatis.
- 10 Ex quibus. Scilicet haeticis uel praedicatoribus falsis.
- 11 Est Hymeneus & Philetus, qui a ueri. Fidei catholica.
- 12 Exciderunt di. & c. Quod dupliciter exponitur. Vno modo, quia dicitur Mat. 27. f. Multa corpora sanctorum qui dormierunt, surrexerunt. Dicunt aliqui q̄ iste Philetus & Hymeneus ex hoc acceperunt occasionem errandi, dicentes quod in illis resurrectio iam est facta

et non est alia in fine mundi expectanda. Sed hoc non uidetur probauer dictum, quia illi de quibus loquitur Mattheus, sunt homines eiusdem speciei cum alijs, propter quod eorum resurrectio non inducit in gaudium resurrectionem aliorum in fine mundi futuram, sed magis a contrarium, quia de similibus debet esse simile iudicium. Ideo alij dicunt & melius ut uideatur, q̄ isti acceperunt occasionem errandi ex uerbis mini, Ioan. 5. d. Qui credit ei qui misit me, hōi uero eternā, & in uita non uenit sed transit de morte ad uitam. Vbi loquitur Saluator de resurrectione spirituali quam isti confitebantur, & uerum est istam uerba et im, & negabant resurrectionem corporum futuram, quod est falsum sicut & Saducei, Act. 23.

- 13 Et subuerterunt quorundam fidem. Per suam suasionem.
- 14 Sed firmum, &c. Id est, fides resurrectionis stat in electis.
- 15 Habens signum hoc. Quod subditur.
- 16 Cognouit dominus: Per eternam praescientiam.
- 17 Qui sunt eius. Quia sunt scripti & signati in libro uitae indelebiter.
- 18 Et discedat ini. Qua negatur resurrectio futura. Omnis qui inuocat nomen do.

* In magnam-

a Vasa aurea & argentea. Sicut enim vasa lignea & fictilia valent ad purgentur aurea & argentea, sic mali profunt ad profectum bonorum. Et sicut illa fracta ext. domum efficiuntur, & alia vasa fracta studio reponuntur, ita mali mortui in tenebras exteriores, boni vero in vitam eternam collocabuntur. Magna ergo domus ecclesia, in qua

font vasa aurea & argentea, id est, boni, & sancti Dei servi ubiq; dispersi & spiritali unitate deuncti, in eadem communione sacramentorum degentes. Et vasa lignea & fictilia, id est illi qui sunt in domo, ut non sint in compage domus nec in societate pacifica, & tamen adhuc corpore simul cum bonis. Nam ante tempus ultime separationis nullomodo propter commixtionem malorum recedendum est ab unitate ecclesie, ut ante ventilationem area simul sint triticum & zizania, grana & palea, quia non

concessit dominus apostolis zizania a tritico separate. Quis ergo hoc caudeat? Ecce per vasa aurea & argentea, intelliguntur boni & electi, & ipsi iidem sunt vasa in honorem, quia ad honorem glorie patrie celestis subleuantur. Per vasa lignea & fictilia intelliguntur ficti & reprobi, & ipsi iidem sunt vasa in contumeliam, quia demerguntur in supplicium damnationis. Vel per vasa aurea & argentea, intelliguntur omnes boni, siue quoad tempus sunt, siue perseverantes, per vasa lignea & fictilia, intelliguntur omnes mali, siue qui ad tempus sunt mali, siue peritinosi. Et de utrisque quidam sunt in honore, quia de bonis & de malis quidam sunt electi ad gloriam, & similiter de utrisque quidam sunt in contumeliam, quia & de bonis & de malis quidam sunt reprobi.

* AMB. Hoc dicto significavit in ecclesia diuersos esse homines, quosdam bonos & summos viros, quos in auro intelligi vult, quosdam bonos tantum, quos in argenio designat, alios vero non bonos, quos vasa lignea & fictilia appellat, quod nulli ambiguum puto. In sanus tamen Nouatus, ut errori suo blandiatur, aliter hoc intelligendum tradit: ut domus magna totus mundus significari credatur, quia habet hominum diuersitatem, cum constat Apostolum exempla usum domus diuitis & opulenti, quae quamuis copiosa sit, habet tamen vasa lignea & fictilia, hoc modo & ecclesia quamquam sancta dicatur, habet tamen uiriosos & praua sentientes: Nouatus autem elatus superbia, ut ecclesie suae ueritatem & sanctitatem generalem defenderet, hoc modo intelligendum decreuit, quasi ecclesia penes ipsum sit, & cunctos habeat purificatos, prope illas

las causas quibus nos ut nocentes accusat, non ergo domum magnam nudum dixit, sed ecclesiam, in qua omnes sub unius domini sint nomine.

* PRIMAS. Ne dicerent aliqui quare ergo haeretici, vel mali Christiani in ecclesiam ingrediuntur, ponit domus magna comparationem, qualis modo ecclesiae ante resurrectionem, magna domum ecclesiam dicit, in qua sunt mixti boni & mali, certi & ficti iusti & iniqui, sicut & area, in qua triticum & palea simul cum zizania teritur usque ad ventilationem, nam sine macula & ruga ecclesia post resurrectionem erit futura, cum zizania a tritico fuerit separata, nam modo quod peius est, multi ficti Christiani intrant ecclesiam, & populo Dei miscetur vt Manichei, &c.

* BASILIVS. Huiusmodi enim inuentionem voluntas cuiusque comparationem, quod de non est auctor malorum.

* CHRIS. Vides ut non naturam, carnalisve necessitatis sit aureum esse uel fictilem, sed nostrae tantummodo uoluntatis, in nempe neque fictile uas aureum fieri potest, neque hoc in illius naturam conuerti. At uero hic magna huius mutationis & emigrationis facultas uolenti datur. Vas erat fictile Paulus, sed euasit in aureum, uas fuit aureum Iudas, sed in fictile conuersum est. Sunt igitur fictilia immunda, luxuriosus auarus, &c. Vas fictile corpus nostrum est. Sicut enim fictile uas nihil est aliud quam coctum lutum, & ita corpus nostrum nihil aliud est, quam lutum animae calore solidatum huiusmodi denique si sepius decidat, defluit, atque conteritur, quid enim ossa, quae adeo valida sunt & arida, a testa figuli differunt? quid a luto carnes? nonne aequae ex humore materiam trahunt?

c Stultas autem & sine disciplina quaestiones deuita. Non omnes quaestiones uitandae, sed inutiles & sine disciplina.

16 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

iniquitate omnis qui inuocat nomen domini. In magna autem domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia, & quaedam quidem in honorem, quaedam autem in contumeliam: Si quis ergo emundauerit se ab istis, erit uas in honorem sanctificatum & utile domino, ad omne opus bonum paratum. Iuuenilia autem desideria fuge: sectare uero iustitiam, fidem spem, & charitatem & pacem cum his qui inuocant dominum de corde puro. Stultas autem et sine disciplina quaestiones deuita sciens

a Et si non ab iniquis quibus mixtus. Alias nominat. Vere. b Quidam sunt subuersi, quidam signati, sed non mirum.

a In ecclesia sunt simul modo. b Id est boni. Dei dispensationes recipientes.

a Id est mali. Quae etsi ad contumeliam lignea, tamen honestis ad purificationem. Vel quaedam de utrisque in honorem quaedam in contumeliam. b Id est, qui purgantur per malos. c Mali qui sunt ad purgatorium bonorum.

Et quia alterum horum est. a Recedendo ab iniquitate eorum, non ab eis. b Qui in contumeliam.

a Gratia Dei. b Mundum. Fide & operibus. c Non perit propter hoc quod cum illis est corpore. d Alios acquirendo.

a Prophana aliorum & inania deuita in te uero iuuenilia desideria fuge. Fluxuriam, immundiciam &c.

In iudicio. Veram. a Dei & proximi. b Quietem.

a Fidelibus. Vel omnia haec sectare, sicut hi qui inuocant dominum pura conscientia.

a Haec sectare. Inutiles. b Et si non stultae, in quibus tamen non est profectus disciplinae uel scientiae.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In magna. Hic consequenter respondet tacite quaestioni ex praedictis orienti. Et primo soluit Apostoli quaestionem. Secundo, reuertitur ad Timothei monitionem, ibi. Iuuenilia. Ex hoc autem quod praedixit Pilatum & Hymeneum a ueritate fidei excidisse & alios peruertisse, posset aliquis quaerere, quare dominus permittit talia fieri? Ad quod respondet. Apostolus, quod hoc totum cedit ad gloriam Dei: nam sicut in electis relucet eius misericordia, ita in reprobis eius iustitia & ponit exemplum de domo magni principis. Dicit igitur. In magna autem domo. Id est, in domo principis magni. 2 Non solum sunt uasa aurea & argentea. Quae applicantur officiis honorabilibus. 4 Sed & lignea & fictilia. Quae applicantur exercitiis uilibus, & totum cedit ad perfectionem domus & honorem domini, domus autem Dei totum est uniuersum, in qua electi sunt uasa glorie applicata, reprobi uero uasa contumeliam deputata. Perunt tamen quia haeretici possunt dum uiuunt ad ueritatem redire. Ideo subditur. 4 Si quis ergo emundauerit se ab istis. Id est, a praedictis erroribus & similibus.

5 Erit uas in honorem sanctificatum. Id est, diuino cultui applicatum. 6 Et utile domino. Id est, utile ad acquirendum alios domino, sicut patet de Paulo, qui post conuersionem suam multos acquisiuit domino, qui erat ante fidelium persecutor. 7 Iuuenilia. Hic reuertitur ad instructionem Timothei, dicens, Iuuenilia autem desideria. Quae sunt circa carnis delectabilia. 8 Fuge. Aliter non deuiuentur. 9 Sectare uero iustitiam. Erga proximum. 10 Fidem. Erga Deum. 11 Charitatem. Erga utrumque scilicet Deum & proximum. 12 Pacem cum his, &c. Id est, cum fidelibus maxime, licet cum omnibus, si sit etiam, quantum potest fieri bono modo. 13 Stultas. Id est, irrationabiles. 14 Et sine disciplina quaestiones. Id est, inutiles ad fidem & mores. 15 Deuita. Et subditur causa. 16 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

Sa Seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes. Satis obstreperunt contradicentes. Ne ergo seruus Dei sibi obstrepat studio alteri, nec deesse voluit nos factum correctioni, ne scilicet certamini. Multi enim homines cum a somno excitantur, litigare volunt, aut rursus dormire, cum litigare prohibentur.

Au. de cor. rep & gratia c. 5.

quod generat lites. † Seruum autem domini non oportet litigare, sed † mansuetum esse, ad omnes, † docibilem, † patientem, cum modestia † corripientem eos qui resistunt veritati: ne quando det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.

a Non edificationem. Tempus lib. expendere.

a Tractabilē. b Etiam malos, vt attrahat. c Qui facile doceat, vel doceatur si opus est in aliquo. a Quilibet aduersa. b Mentis lenitate. c Non est cessandum a correptione erroris alterius. Pro vt, vel si aliquando.

Aliter non prodest correctio.

a Quam modo impugnant. b Et cognita redeant ad bonum. c Extra patriam.

Non modo ligantur. Exequendam.

tur Dei misericordia necessaria est. Vt enim Petrus amaret, respexit eum dominus. Et ideo Apostolus hic dicit, Det illis Deus poenitentiam.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Sed mansuetum oportet litig. Nec per consequens se talibus uisionibus implicare.
- 2 Sed mansuetum esse ad omnes. Etiam ad infideles, ut per hoc rabantur ad fidem, sicut de beato Clemente legitur, quod propter suam mansuetudinem non solum erat acceptus Christianis, sed etiam Gentilibus & Iudeis, & multos ex eis ad fidem conuertit.
- 3 Docibi. Id est, ad docendum habilem, quae habilitas dupliciter accipitur. Vno modo actiue, ita quod habilis docere sit ratione uita scientia, & facultate. Alio modo passiuē, & sic habilis doceri acquiescenda in formationi

Habilitas docēdi duplex.

formationi bonorum de ueritate circa factum aliquod, aliter non potest bene indicari de propositis sibi.

- 4 Patientem. In aduersis.
- 5 Cum modestia corripientem, &c. Nam si immoderate corripere, obstinatos in malo magis faceret, sicut immoderate dirigent es ligna tortuosa, frangunt ipsa. Ideo subditur.
- 6 Ne quando det illis Deus poenitentiam, &c. Id est, ne per immoderatam correptionem impediatur reditus eorum ad ueritatem.
- 7 Et resipiscant a diaboli laqueis, &c. In laqueis erroris.
- 8 Ad ipsius voluntatem. Scilicet sequendam in carnalibus & spiritualibus peccatis.

ADDITIO I.

Capitulo 2. Vbi dicitur in Postilla. Sed tamen uerbum Dei nū est alligatum. Super hoc quod dicit. Sed tamen uerbum Dei non est alligatum. Glo. Licet ego sum alligatus corpore, tamen uerbum Dei non est alligatum, quia & sermone praesente, & literis absentes docere non cesso.

ADDITIO II.

In eo cap. Vbi dicitur in postilla. Dicunt aliqui quod iste Philetum & Hymeneus ex hoc acceperunt occasionem errandi. Isti haeretici de quibus Apostolus loquitur non arguebant ex dictis Matth.

Matth. 27. e. dicentis, quod tempore passionis Christi multa corpora fraxerunt, &c. impossibilitatem resurrectionis futurae, quia de hoc potius habetur contrarium, ut dicit Postillator, sed ex hoc quod iam fuerat facta semel resurrectione mortuorum tempore passionis Christi assererant, quod non erat iterum fieri alia resurrectio, eo quod propheta ut Dauid ultimo capitulo & alij de resurrectione prophetantes non faciunt mentionem nisi de una resurrectione, non de duabus. Ex hoc motiuo accipitur occasio errandi horum haeticorum. Quorum motiuum non ualeat, nam propheta loquuntur de resurrectione generali in fine mundi. Resurrectio autem illa, quae tempore passionis Christi facta est, erat particularis, & longe ante finem mundi.

CAPVT III.

Hoc autem, &c. Instabunt tempora periculosa, &c. * CHRYSOST. Quomodo autem eiunt tempora graua, non dies profecto, neque tempora, sed homines qui tunc futuri sunt, carpit: quippe & nos ita loqui conuenim? cum tempora bona vel mala, ex his quae in illis corrigere, appellam? forte autem omnium malorum addidit, cum non ea quae sunt proximi sed quae sua sunt singuli querunt, nam qui ea quae sunt proximi querit, sua quoque rite disposuit, ita et si quibus sunt negligit, sua quoque dispiciet. Sequitur.

tauari.

Dixi, Prophana & stulta deuita. Hoc autem sciendum est ad ipsa uitanda. Hoc autem scito, quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipso amantes, & cupidi, elati, superbi, blasphemii, impatientibus non obediētes, ingrati, scelerati, sine affectione.

a Sanctis. b Id est, quia. c Hec est causa periculi. a Inde haec omnia oriuntur quae sequuntur. Non Deum ut Petrus: b Pecunia. c Ad dominium. d De honoribus, ubi impensis. e In Deum, per hereses. In grauib. perpetrandis. suis vel aliorum animas inrefferentes.

b Seipso amant. Non donum ut Petrus. Qui ter interrogatus a domino, ter professus est se eum diligere, dicens. Tu tuus quia amo te. Vnde & dominus ei oues pascendas credidit quia in pascendis ouibus uera monstratur dilectio, si quis ibi non querit sua, sed quae Christi sunt. Ex eo autem quod

CAP. III.

- 1 seipso, non Deum amant, quasi ex radice haec quae sequuntur mala oriuntur.
- 2 dice haec quae sequuntur mala oriuntur.
- 3 quuntur mala oriuntur.
- 4 c Ingrati. Vt qui corrigentibus mala pro bonis reddunt.
- 5 corrigenibus mala pro bonis reddunt.
- 6 la pro bonis reddunt.
- 7 d Scelesti. Vt quando modum peccandi transcendunt terolicec suas uel aliorum animas inrefferentes.
- 8 do modum peccandi transcendunt terolicec suas uel aliorum animas inrefferentes.
- 9 di transcendunt terolicec suas uel aliorum animas inrefferentes.
- 10 licet suas uel aliorum animas inrefferentes.
- 11 rum animas inrefferentes.
- 12 cientes.

c Sine affectione. Non compatiendo infirmis.

b Seipso

Detraclōres

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III

Sextum motiuum.

Diuisio.

Ocaute scito. Haec est sexta pars in qua ponit sextum motiuum, quod est multiplicatio falsorum predicatorum, quae debet mouere Timotheum ad ueritatem efficacius predicandum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur multiplicatio. Secundo Timothei monitio, ubi Tu autem. Prima adhuc in duas, quia primo praedicitur multiplicatio malorum hominum futura. Secundo, ostenditur iam inchoata, ubi Et hos deuita, Circa primum dicit.

- 2 In nouis die. Hoc enim potissime erit ante tempora Antichristi.
- 2 Instante peri. Propter multiplicationem seductorum de quibus subditur.

- 4 Et erunt homines seipso amant. Scilicet quantum ad partem hominis sensitiuam quae dicitur homo exterior 2. Cor. 4. ex hoc sequendo carnis delectabilia, quod est malum. Amare uero seipsum secundum partem intellectiuam superiorem quae dicitur homo interior sequendo altamen rationis, laudabile est & uirtuosum. 5 Cupidi. Pecuniarum.
- 6 Elati. Id est, ambitiosi honorum. 7 Superbi. In depressione aliorum.
- 8 Blasphemi. Contra Deum. 9 Parentibus non obediētes. Id est, eis rebelles, ut pote parentibus spiritualibus in doctrina catholica, & carnalibus in conuersatione domestica.
- 10 Ingrati. De beneficijs acceptis.
- 11 Scelesti. Id est, assueti criminibus magnis quae scelera dicuntur.
- 12 Sine affectu. Bona interioris.

* Sine

a *Detractores.* Famam sanctorum maculando.
 b *Incontinentes.* Non refranando malas cupiditates.
 c *Immities.* Exercendo lites.
 d *Sibennigita.* Da u nesciunt subuenire alijs.
 e *Proditores.* Inducendo inimicis piorum quæ occultanda uocentur.

f *Proterui.* Humanam verecundiam inuere cundè agitantés.
 g *Caui.* Non intelligentes neque quæ loquantur, neq; de quibus agunt.
 h *Volu.* Amatores, carnales delicias spiritualibus præponentes:
 i *Habentes speciem.* Quia eadē sacramenta cum pijs.
 k *Virtutem autem.* Virtus, charitas de corde puro conscientia bona, & fide non ficta. Hæc est virtus, quam nihil vincit. Nullus ingnis, nulli fluctus scæculi, nulla flumina tentationis eam extingunt, De hac dicitur. *Fortis est vt mors dilectio.* Sicut enim mors quando venit resisti ei non potest, sic contra violentiam charitatis nihil potest mundus. Contraria est data similitudo. Quomodo enim mors ad auferendū violentissima est, sic charitas ad saluandum violenta est.

Vel secundum aliam literam. *Veritatem autem eius.* Id est, res pietatis.
 Abnegante. Idem sensus.
 * *AVG.* Potest enim visibilis esse forma palmitis, etiā præter vitam, sed inuisibilis vita radicis haberi non potest nisi in vite. Proinde corporalia sacramenta, quæ portant & celebrant etiam segregati ab unitate corporis Christi, formam possunt exhibere pietatis. Virtus enim pietatis inuisibilis & spiritualis in eis non potest esse, quemadmodum sensus non sequitur hominis membrum, quando amputatur a corpore.
 Qui pene. Ingredebantur enim domos mulierum, & deciebant eas.
 Mulierculas. Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā Vel uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.
 * *AMBROSIVS.* Quamuis omnibus hereticis hoc conueniat, ut subintrantes domos mulieres subdolis & versutis verbis capiant, ut per eas uiros decipiant more sui patris diaboli, qui per Euam Adam circumuenit, Manichæis tamen præ cæteris congruit, nulli enim tam importuni, tam fallaces, tam captiosi sunt, quam ipsi quos constat aliud colere, & aliud profiteri, aliud intus gerere, & foris aliud vendicare

nam
 a Ad aliquem. b Inquietantes alios. c Crimina imponentes. Gula, vel libidinis. Alias detractores. Crudeles.
 a ne, sine pace, criminatores, incontinentes, immities, & sine benignitate proditores, proterui, timidi, cæci, voluptatum amatores magis quam Dei: & habentes speciem quidem pietatis & virtutem autem eius abnegantes, et hos & deuita. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulieres

luculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis. & semper discentes & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.
 o Quemadmodum autem Iannes & Mambres testiterunt Moyfi, ita & hi resistunt veritati, homines corrupti, mentes

Illas capiunt quæ sunt oneratae peccatis, impunitatem illis ac ueniam promittentes, siue infirmas mentes quæ feminis comparantur.
 * *IDEM.* Simon magus heresim condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio, Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repertor choros duxit femineos, Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos animos sibi præpararet, Appelles Philumenem suatum habuit comitem doctrinarū, Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias per priscam & Maximilam nobiles & opulentas feminas, primū auro corrupt, dein, hæresi polluit, donis ut urbem deciperet, sororem principis ante decepit.
 o *Semper descentes & nunquam scientiam, &c.* Nos autem semper ambulemus in uia donec conueniamus quo ducit uia, nusquam in illa remaneamus donec perducatur ubi maneamus, atque & ita quærendo tendimus & inueniendo ad aliquid peruenimus.
 p *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Quasi dicat. Tales seducunt: ueritati autem semper resistunt. Et hoc est quod ait. *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Iannes & Mambres duo fratres fuerunt magi Pharaonis. Horum nomina non inuenit Apollolus in diuinis libris, sed in apocryphis, de quibus hoc sumitur. Hi autem resistenter Moyfi usque ad tertium signum, in qua defecerunt dicentes. *Digitus Dei est hic.* Et sicut illi resistenter Moyfi, ita & hi scilicet hæretici mihi:

nam sanctimoniam defendunt, & lege sua fauente turpiter viuunt, misericordiam laudant; cum inter se iniusti deprehendantur. Ieiunij se insistere iactanter prædicant, cum omnes flaginati videantur, tantum quod arte quadam pallidi cernuntur, ut fallant. Hi inueniunt mulieres præ uanitate nouum aliquid desiderantes audire, & per ea quæ placita sunt, suadent illis scæda & illicita cupidæ enim sunt discendi cum iudicium non habeant probandi hoc est semper discere, & ueritatis scientiam non habere.

* *CHRYSOSTOMVS.* Vide ut antiqui seductores astu & arte utantur, armaque arripiant, quibus & diabolus uisus est aduersus Adam quam signanter hoc uerbo imprudentiam expressit singularem ignominiam quoque fallaciam atque blanditias.

* *HERONYMVS.* Illas capiunt quæ sunt oneratae peccatis, impunitatem illis ac ueniam promittentes, siue infirmas mentes quæ feminis comparantur.

* *IDEM.* Simon magus heresim condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio, Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repertor choros duxit femineos, Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos animos sibi præpararet, Appelles Philumenem suatum habuit comitem doctrinarū, Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias per priscam & Maximilam nobiles & opulentas feminas, primū auro corrupt, dein, hæresi polluit, donis ut urbem deciperet, sororem principis ante decepit.

o *Semper descentes & nunquam scientiam, &c.* Nos autem semper ambulemus in uia donec conueniamus quo ducit uia, nusquam in illa remaneamus donec perducatur ubi maneamus, atque & ita quærendo tendimus & inueniendo ad aliquid peruenimus.
 p *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Quasi dicat. Tales seducunt: ueritati autem semper resistunt. Et hoc est quod ait. *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Iannes & Mambres duo fratres fuerunt magi Pharaonis. Horum nomina non inuenit Apollolus in diuinis libris, sed in apocryphis, de quibus hoc sumitur. Hi autem resistenter Moyfi usque ad tertium signum, in qua defecerunt dicentes. *Digitus Dei est hic.* Et sicut illi resistenter Moyfi, ita & hi scilicet hæretici mihi:

Nora

NICOLAUS DE LYRA

Sine pace. Exterius.
 Criminato. Id est, crimina iustis imponentes.
 Incontinentes. Id est, omni luxuria se exponentes.
 Immities. Id est, crudelitatem exercentes.
 Sine benignitate. Id est, bona igneitate qua quis accenditur ad beneficiendum proximo, per hoc intelligi datur oppositum, scilicet malignitas, qua quis accenditur ad nocendum iustos.
 Proditores. Reuelando alterius consilium.
 Proterui. Id est, effrontes in malis.
 Timidi. Inflat, in cordibus suis.
 Volup ama. &c. Id est, delicias carnales spiritualibus præponentes.
 Habent. speciem, &c. Id est, apparentiam religionis ut facilius deciant.
 Virtutem au. e. ab. Quæ consistit in operibus uirtuosis.
 Et hos. Hic consequenter ostenditur multiplicatio iam inchoata, in d. lo. 2. dicitur. Nunc Antichristi multi facti sunt. Ideo dicit Apollolus. Et hos deuita. Quasi dicat iam incipiunt esse tales aliqui, quod dicitur lo. 2. dicitur.
 Ex his enim qui penetrant domos. Id est, qui intrant sub prætextu

tu religionis penetralia & loca secreta, in quibus mulieres coniugata uel alia habitant illo tempore aspectus hominum refugientes, & in talibus locis possunt mulieres citius decipi in his quæ pertinent ad fidem, & etiam in his quæ pertinent ad carnem. Ideo subditur.
 14 Et capti. du. Id est, seducunt.
 15 Mulier. Quæ propter defectum rationis citius decipiuntur. Ideo subditur.
 16 Quæ ducuntur variis desideriis. Mens mulieris est de facili mutabilis.
 17 Semper disc. Illud refertur ad id quod prædicitur. Ex his enim, &c. Tales enim seductores querunt semper dicere noua, quia simplices quorum est maior multitudo proni sunt ad credendum talia.
 18 Quemad. au. Iannes & Mam. Ipsi fuerunt magi, per falsa signa uolentes resistere Moyfi. Exod. 7. a. Nomina uero istorum magorum non habuit Apollolus ex sacra scriptura, sed ex alijs libris Hebræorum, ut dicit hic Gl. Sed quia Iosephus & Rab. Sal. de hac materia loquentes nihil dicunt de istis nominibus, ideo uidetur melius dicendum, quod habuit per reuelationem, sicut & Moyses mundi creationem.
 19 Ita & hi, &c. res. frequenter occulte, & aliquando manifeste.
 20 Homines corrupti mente. In moribus.

A Nota quod animositas hereticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatum ait hic apostolus comparans eos Magis Pharaonis. Quos Ieremias per dicit insipienti alicui comparat, dicens. *Clamavit perdit, & egregie quae non peperit, fecit diuitias, non cum iudicio, in uulgo dierum eius derelinquent eum, & innoxissimis suis erit insipientis.*

Lin. 3. c. 12. & 17.

† affectus. us. c.

AVGVSTIN. Contra Faustum. Contentiosi haeretici, ut perdidit. Contentiosum animal clamat, & eō gregat quae non peperit, ita & haereticus Christianus quos faciat suas diuitias, nō cum iudicio, sed cū temeritate, sed post derelinquitur, & est insipientis, ut hic dicitur, sed ultra non proficiunt.

B

Et omnes qui piē uiuunt qui dicuntur. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uor? Aliorum enim infirmitates & scandala sunt persecutiones. Quid enim si persequitur vitam bonorum, quam uitā iniquorum? Non modo cum cogit imitari quod displicet sed etiam cum cogit dolere quod uidet. Quia coram pio uiuens impie, etsi non obligat conscientem, cruciat consentientem: uide *Vidi praeananites, & tabescebam.*

C

* CHRYS. Persecutiones hic dicit pressuras & dolores neque enim fas est hominem pergentem virtutis uiam, tristitia, pressuris, doloribus, tentationibus immunem esse. Ea quippe rei natura est, non esse possibile, ut uir qui malis bellam indixerit, pressuris careat, non est ille profectus, nemo itaque certans requiem quaerit, nemo amplectatur quietem. Nephastus pugilem Deuacare delictis, non licet epulari luctantem, luctantem quidem sunt praesentia omnia: aliud est quietis tempus, hoc erumnis deputatum est, atque sudoribus, nullus ubi ad certamen se exiit, uictusque est, requiem quaerit si enim requiem quaeris, quid te exiit, quia enim ratione hic requiem speres, cum libidinis bellum indixeris, atque aduersus naturam pugnare perrexeris.

* HIER. Non solum ego, sed & omnes qui non occidunt animas adulando. Timendum ergo nobis est, ne non piē uiuamus, qui nihil patimur propter Deum.

* CHRYSOSTOMVS. Qui piē uiuunt, semper persecutionem patiuntur, etsi non ad hominibus, tamen a demonibus. Quae quidem grauior est persecutio.

* AMB. Sed quod pius est, non hi solum persecutores sunt qui uidentur, sed etiam qui non uidentur, & multo plures persecutores. Sicut enim unus persecutor rex multis persecutionis praecipua mittebat, & per singulas uel ciuitates, uel prouincias erant diuersi persecutores: ita etiam diabolus multos suos ministros dirigit, qui non solum tantum, sed etiam intus faciunt persecutiones in animas singulorum. De his dictum est persecutionibus. *Omnes qui piē uolunt, &c.* omnes dixit, nullum excepit, quis enim exceptus potest esse, cum ipse dominus persecutionum tentamenta tollerari, persequatur auaritia, persequatur

ambitio, persequatur luxuria, persequatur superbia, &c. Hi sunt persecutores graues, qui sine gladij terrore mentem hominis frequenter elidunt, qui illecebris magis quam terroribus animos expugnant fidelium. Hi tibi hostes cauendi, hi grauioribus tyranni multi in persecutione publica coronati, ocula hac persecutione ceciderunt.

b. Mali au. ho. &c. Quales sunt timentes hos laedere coram quibus loquuntur, qui non parantur ad tentationes, sed promittunt felicitatem huius seculi, quae Deus ipse seculo non promittit. Ille perdidit labores tuos prosperas. Ille ad confortandum cor tuum uenit pati, mori, sputis illiniri, spinis coronari, opprobria ferre, sed & acetum bibere, ligno configi. Omnia haec ille tulit pro te. Ille confortans infirmum, ut cum crediderit, non speret prospera huius seculi. uide. *Fili accedens ad seruitutem Dei, statim in infirmitate & timore, & prepara animam tuam ad tentationes.*

* SACRAS LIT. no. qua te, &c. Multum signat prodesse uet. Test. habere

* HIE.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Reprobi circa fid. in tribulationibus.
- 2 Sed uel. Tempus a Deo ordinatum.
- 3 Non pro. Alios seducendo.
- 4 Insipientia e. eolum, &c. Hoc potissimum implebitur Antichristi tempore, quando detecta eius falsitate omnes finaliter ad Christi conuertentur, & iam impletum est in multis haereticis & idolorum sacerdotibus. per sanctos predicatores & doctores de falsitate conuictis, & sic ab eis decepti multotiens ad ueritatem sunt reducti.
- 5 Tu au. hic sequitur ponitur Timothei monitio, ut firmiter stet in ueritate fidei catholice, & eam alijs constanter proponat. per dicitis falsitate resistendo. Et ad hoc ponitur duplex ratio. Prima accipitur ex parte Pauli de hoc Timotheum locuerat uerbo & exemplo, propter quod face re debebat. Et hoc est quod dicitur. Tu au. assecutus es meam doctrinam. intelligendo eam & retinendo.
- 6 Institutionem. Meam nam te episcopum institui.
- 7 Propositum. De constanti praedicatione fidei.
- 8 Fidem. Articulorum.
- 9 Longanimitatem. In expectatione promissorum.
- 10 Dilectionem. Dei & proximi. 11 Patientiam. In aduersis.
- 12 Persecutiones pati. Differunt sicut alio & passio, quia dicuntur persecutiones, ut ab alio inferuntur, passiones prout in corpore proprio recipiuntur.
- 13 Qualia mihi facta sunt, &c. De persecutionibus sibi factis in Iconio.

- 14 Et omnes qui piē uiuunt in Chr. perse. pa. Scilicet a malis hominibus quorum maior est numerus, & cum hoc a diabolo a hoc excitantes, si uero aliqui piē uiuentes hoc non patientur, hoc raro contingit propter quod non computantur, sed generaliter dicitur, quia quod inuicem est, quasi nihil reputatur. 2. Phisic.
- 15 Mali au. ho. & se. profi. Quia frequenter tales mundana prosperitate fiorent, ueruntamen quia hoc cedunt finaliter ad nihilum eorum, ideo subditur. In pius, &c. Quia per hoc habent facultatem multiplicandi mala in se & in alijs.
- Alter potest exponi.
- 16 Proficient. i. in malitia sua ultra procedet, & accipitur hic profectus translative, secundum quod dicitur. s. meta. p. bonum ad malum transferimus, sicut dicitur bonus latro qui caute procedit in suis latrocinijs.
- 17 Tu. ue. per his quae di. a me. Et cre. sunt tibi. Id est, commissa tua fidelitati, ad praedandum alijs constanter & intrepide.
- 18 Sciens a quo didi. Ut eum in uerbis & factis imiteris.
- 19 Et quia. Hic ponitur secunda ratio accepta ex parte Timothei, qui fuit filius mulieris Hebraeae, ut habetur Act. 16. & sic fecit eum instrui a pueritia in scriptura legis & prophetarum quae ualent ad praedicationem ueritatem, & ad resistendum falsitati. Et hoc est quod dicitur. Et quia ab iofan. sac. lit. nosti. Modo dicto.
- 20 Quae te possunt instruere ad salutem. Ad quam ordinatur tota sacra scriptura.
- 21 Quae est in Christo. Cui testimonium perhibent lex & prophetae.

* Omnis

Diuisio.

A bere noticiam, vbi Christi persona & incarnatio insinuat: ut
 quæ ad salutem hominum valet.
 a *Omnis. n. Scripturæ ualent ad salutem quia ad causam salutis.*
 b *Ad arguen. Negligentes.*
 c *Ad cor. In malo persistentes.*
 d *Ad erudiendum, penitentes.*

* AMBROSIVS. a **Christo Iesu.** † **Omnis enim scriptura diuinitus inspirata**
 Manifestū est, quia b *a Nescientes. b Ad conuincendum de malo. Ad increpandum diuiter.*
 omnis scriptura cuius Deus autor ostē
 c **utilis est ad docendum, ad arguendum corripendum ad erudiē-**
 d **dum in iustitiā, ut † perfectus sit homo Dei ad omne opus bo-**
Incipientes discere. a Vt iustum faciat. b Ita. c Executione.
 num instructus.

* CHRYS. Si quid uel discere, uel ignorare opus sit, illic ad
 discemus. Si arguere falsitatem inde hauriemus. Si corrigi, si
 castigari ad exhortationem ad solatium si quid desit & oporteat
 adipisci ex ea nihilominus discimus.

* PRIMASIVS. De ipsa lege docetur ignorans, arguitur insolens,
 corripitur errās, eruditur ad iusticiam qui modum feruare non nouit.

* HIER. Contestatur illum per uniuersa quæ credit religio
 Christiana, ut uerbū Dei instauret, annunciet qui iudicaturus
 est uiuos & mortuos quia uiuos inuenit, mortuos suscitabit.

* CHRYSOSTOM. Siue peccatores dicit & iustus siue mortuos

mortuos atque superstitēs quod multi uiui relinquendi sunt. **D**
 * **AVG.** Iste quippe dies iudicii iam proprie uocatur, eo
 quod ibi nullus erit imperitæ querelæ locus cur iniustus ille
 sit fœlix. & iustus ille infelix.

* **IDEM.** Duobus modis accipi potest quod uiuos & mortuos
 iudicabit siue
 1 ut uiuos intelligamus quos hic non
 2 dum mortuos, sed
 3 adhuc in ista carne
 4 uiuentes inuēturus
 5 est aduentus eius,
 6 mortuos autē qui
 7 de corpore anteq̄
 8 ueniat exire siue vi

uos iustos, mortuos autem iniustos.

CHRYS. Quid est oportune tempestiue intempestiue hoc
 est nullum habes definitum tempus, semper tibi tempus fit
 non solum in pace & quiete, neque in ecclesia tantum sedens
 uerum & inter ipsa pericula, siue carceri inclusus, siue catena
 constrictus, siue mortis lata sententia ad mortem properes, ipso
 etiam tempore argue, neque increpare dissimules, Tūc in
 crepationi etiam tempus est, cum arguendo profeceris cum
 opus ostensum fuerit.

* **AVGV.** Quibus oportune quibus importune oportune
 ne utique uolentibus importune nolentibus prorsus importunus
 sum audeo dicere. Tu uis errare, tu perire, ego nolo.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Omnis enim scri. diu. i. nspi. Et sic immediate deriuatur a ueritate prima.
- 2 Utilis est ad docendum. Veritatem.
- 3 Ad arguendum. Falsitatem.

- 4 Ad corripien. Delinquentes.
- 5 Ad erudiendum. Proficientes.
- 6 In iustitia. Scilicet legali quæ est omnis uirtus. s. Ethicorum.
- 7 Vt perfe. si. ho. dei. Id est ad diuinum officiū ordinatus quali ser tu.
- 8 Ad om. op. bo. in. Per seipsum faciendo, & ad hoc alios inducēdo.

CAP IIII.

Esti. & c. Sequitur.
 a **Impor.** Tu opportune agis, sed importune uideris
 ei qui non libenter audit quod tamen aliquod ei
 prodest Tu igitur sciens hoc illi esse oportunum

quod ei uidetur im-
 portunum dilectio-
 nem curamque sani-
 tatis eius animo, te-
 neas mansueto &
 modesto. Multi e-
 nim quāuis pertur-
 batores a medico
 uidentur abscedere,
 paulatim tamen uer-
 bi uigore medullas
 penetrāte sanati sunt
 Et cum scriptura dicat.
 In multiloquio nō
 effugies peccatum. non
 est dicendum istum
 multum esse locutū
 et si Apostolus dicat
 Insta oportune impor.
 & c. In tātiloquio e-
 nim non est multum
 quod est necessariū.

CAPVT IIII.

a **Et quia sic potes. Adiuuro. Teste Deo.**
 † **Estificor coram Deo & Christo Iesu, q̄**
 a **Qui uiui reperiuntur. Qui residui erunt tormentis Antichristi uel iustos**
 & iniustos.

iudicaturus est uiuos & mortuos, & p̄† ad
 a **Priorem cui debes grates reddere uel futurum qui timendus est.**
 b **Aeternum. Vt conregnes Deo.**

uentum ipsius & regnum eius prædica uer-
 a **Instanter prædica b Quantum ad eos quib. placet. c De peccato. Vel impor-**
 tune argue. Negligentes d **Adiuuro. Volentes.**

bum: instā† oportune importune: † argue: † obsecra incre-
 a **Negligentes. Alperis uerbis persistentes. b Vt priuenter sustineas repugnantes, & doceas accipientes. Repu-**
 gnandum. c **Accipientium. Modo est hoc quod prædices necesse ut contra hæc præparatur**
 ecclesia.

pā in omni patientia & doctrina. Erit enim tempus cum i
 a **Quasi onus non ferent salutem ad dire. b Quod ea doceant quæ uolent.**

sanam doctrinam non sustinebunt, sed † ad sua desideria
 Multos. a **Ipsi. b Desiderio, audiendi non tamen bono.**

coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & ai
 c **Sed**

cienti imperium.

c **Sed ad sua de. Id est qui ea doceant quæ uolunt prophetia est**
 sancti apostoli qui præcius futurorum in doctrina præcipit
 esse instandū, ut contra hoc quod futurum erat præparetur
 ecclesia. Tales enim dicit futuros, qui pro desiderijs

Ambrosi*

suis doceri uolūt ut a
 1 magistris scilicet cō
 2 stantibus & ueraci-
 3 bus ad hos conuer-
 4 tantur qui hæc illos
 5 doceant quæ libeter
 6 audiant quia ueritas
 7 illis aspera uidebitur
 8 ut relicta uera doctri
 9 na fabulis uacent.

In appari-
 tione sua &
 regno suo

d **Magi. pru. Aug.**
 8 supra lo. Homil. 43.
 9 Hos magistros Salo-
 mon uult per mulie-
 10 rem de qua ait. Van-
 11 tas impiorum mulier est
 12 incipiens & audax, qui
 13 inops panis conuocat
 14 prætereuntes dicēs. Pa-
 15 nes occultos libenter at-
 tingite & aqua furti-
 16 ua dulcedinem. Cum
 17 ipsa

Nunc est
 tractat. 97.
 in lo.
 Proue. 9. d
 † 45. d. c. 1
 † Increa,
 exhortare
 cum omni
 temitate.
 † 16. q. 5. c
 nec mirū
 §. Auguria

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT IIII

T Estificor. Hæc est pars septima in qua ponitur septimū motiū
 quod accipitur ex multiplicatione futura malorum auditorum
 sicut & præcedens ex multiplicatione malorum doctorum q̄ debet mo-
 uere Timotheum & alios doctores ad efficaciter docendum antequam
 ueniat tempus in quo non recipietur doctrina eorum. Dicit igitur Apo-
 stolus. Testificor. Id est adiuuro te Timothee, & per consequens alios
 episcopos in te. 1 Coram Deo patre & Chri. Ie. Qui sunt testes hu-
 ius adurationis. 2 Et per aduentum ipsius. ad iudicium. 3 Et regnum eius. Quod est æternum. 4 Prædica uerbum. Euan-
 gelicam. 5 Instā. Instanter facies hoc. 6 Oportune. Id est
 illis qui desiderant audire. 7 Importune. Id est illis qui non reci-
 piunt gratiose quia aliquando est ibi profectus magnus. Sicut dicit Aug.

de seipso audiente prædicationem sancti Ambrosii, curiositate motus &
 nō utilitate. Cumque intenderem quam pulchre diceret, me inuito intra-
 uit quod uerum dicebat & sic conuersus ad fidem multum profecit in ec-
 clesia Dei. 8 Argue. Peccantes ex ignorantia. 9 Obse. Peccantes ex
 infirmitate ut abstineant propter reuerentiam rei sacra scilicet domini
 ca passionis eis in baptismo comunicata.

- 10 Increpa. Verbis duris peccātes ex certa malicia.
- 11 In omni patientia. Ad repugnantes. 12 Et doctrina. Ad reci-
 pientes. ipsos diligenter instruēdo, & subditur ratio huius admonitionis.
- 13 Erit enim tempus. Quasi dicat propter hoc instandū est do-
 ctus in quo sana doctrina nō sustinebitur. 14 Sed ad sua desideria coa-
 si. ma. Loquentes tantum modo placentia.
- 15 Prurientes auri. Id est desiderantes ab istis doctoribus audire.

A ipsa e u'tatione commendat & quasi condit, vt libentius au diatur. Cuius pr h'itum furantur seducti audientiã. Hæc oc cultario facit prurium in auribus sicutualiter fornicatibus, sicut pruritu libidinis in carne corrupitur integritas castita tis. Nefarii enim doctores ipsa occultatione condiunt sua ve nenacuriosis, vt ideo

existiment eos dice re aliquid magnum quia habent secretũ, & suauis hauriant insipientiam, quam purant scientiã, dul ciusque audiant quẽ palam in ecclesia di ci credique prohi bentur. Mulier illa propter illicita atq; d punita secreta nõ solum insipiẽs, verũ etiam audax nuncu patur. Sub Christia no enim vocabulo

† immo Inr.

† Quod su perat.

multas scelestas hæteses cõcidit, nefandas fabulas finxit & ne nix tales quales in theatris cantantur sine inimica scurrilitate ridentur, & non tales quales aduersus deum fingere potuisse, illam insipientiam dolemus & miramur audaciam.

B * AMB. Nolunt enim argui maligna opera sua, quare ta les voluit magistros q̄ i seruiet morib. eorũ, pruriunt enim aures eorum vt audian fabulas vanitatum compositas sub no mine doctrinã, quib. delectentur quod nullis tam proprium est quam Manicheis, qui nescio quẽ habent diuersa commẽta inflatis nominibus nuncupata, cum sint res friuola, & quẽ dan deliramenta.

* HIER. Tales magistros inquirent, qui ea dicunt, quẽ ip si audire desiderant, ut securi delinquant.

* THEOPHYLACT. Temerariam & inconsultam docto rum turbam per uerbum (coaceruabunt) significauit, & pro pterea quod a vulgo deligatur, quod nihil pro ratioẽ facit, sed eos eligit & prouehit, qui cupiditatibus ipsius consentiant, ac quã ad uoluptates eius pertinent, tum dicant, tum agant.

a Opus fac. Testando opere quod ore prædicat, ut retorquea tur os turturis ad ascillas, & sint malapunica & titinnabula in extremis oris hiacynthinã tunicã.

b Sobrius esto. Per quod implere poteris, quia hæc uirtus tem perat omnes alias. Hoc ideo maxime dicit, ne se nimis afflige ret propter prædictum præceptum

c Delibor. Libare dicimus degustare, fundere vel immolare. In de delibare, quod ramen hic pro ipsa immolatione ponitur, passionem enim suam delibationem appellat. Deo enim im molatur qui pro iusticia sua patitur.

C d Certauit. Contra rebelles cucurri, ubi facilis transitus. Con summaui, firmiter locata ecclesia. In omnib. fidem seruauit, vt alii idem faciant. Hoc dicit non re plena, quia adhuc restabat ipsius passionis conflictatio, sed spe firma, ex illo quod passio nem sibi reuelauerat, & ideo quod futurum præsumpsit, qua si factum indicauit.

* CHRYSOSTOMVS. Mœrorem profecto discipuli so liri

liri cupit, bono illum animo esse iubens, quasi ipse ad coronam pergat omnibusque rite peractis, præclarum repererit finem, gaudendum, ait, non dolendum est. cur? bonum enim certamẽ veluti si quis indulgentissimus pater, paruulum sibi assistentẽ & orbitatem non ferentem consoletur ac dicat, noli flere fili

1 bene enim viximus,
2 peruenimus ad senec
3 Antã, atq; in ea etate
4 relinquimus te. Fuit
5 irreprehensibilis vita
6 nostra, cum gloria
7 hinc proficiscimur.
8 eris & ipse minutu
9 lus pro his, quã ge
10 sta sunt a nobis, pau
11 lo post nihil hoc cer
12 tamine melius, nihil
13 illustrius, nullo co
14 rona hæc sine con
15 cluditur, non ea ex
16 oleastri floribus te
17 xitur, non habet æ

ditionem numerum hominum, neque spectatores homines. Ex angelis conflatum est theatrum. In certaminibus seculi la borant dies plurimos, & in ærumnis degunt vnins horẽ momento accepta corona protinus voluptas omnium emarcuit hic autem non hic, sed semper claritas, semper gloria semper honor augetur. Bonum profecto certamen, quod non modo voluptatem uerum utilitatem quoque spectantibus præstat.

* PRIMAS. Modo iam fidenter hoc dicit, in extremo vite limite constitutus. Ita utique iam merita sua bona cõmemo rat, vt post bona merita consequatur coronam, qui post mala merita consequutus est gratiam.

* CHRYS. Cursus ille non in nihilum definit neque robo ris ostentatio, vel aucupatio gloriã est, sed omnes ad cælum submouit. Cursus hic sole purior est quem Paulus currebat in terra, plusque illustrat orbem, quam solis ignem iubar quõ antem cursum consummauit? orbem totum peruagatus est, & euangelio impleuit, volucris cuiusdam instar, imo vo lucre omni periturius atque uehementius nam si quidem au is fuisset, simpliciter peruolasset, non hic autem ille egit sed pennis spiritus præditus innumera impedimenta transiit, mortes, calamitates, insidias, si fuisset auis quandoque delap sa caperetur, quia ubi in sublime ferebatur a spiritu, velutia uis igneis suffulta alis, rhetia omnia & impedimenta tran scendat.

e Fidem. Quã est caput Christianã religionis,
f Seruauit. Quã non potest haberi nisi deo miserante, quia do num dei est, unde alibi ait, Misericordiam consecutus sum, non quia fidelis erã, sed vt fidelis essem. Apostoli enim inue nimus sine vllis bonis meritis, immo cum multis vitijs dei gratiam consecutum, reddentibus bona pro malis. Qui sua iam propinquante passione bona merita sua commemorat, post quã consequetur coronam, qui post mala merita conse cutus est gratiam, quã nisi prius gratuita donaretur, corona non redderetur. Non ergo merita ipsius tanquam ipsius sunt id est, ex ipso ei comparata, sed dona dei sunt.

Reddet

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Era ue. quidem. id est, a doctõibus ueritatis.
2 Auditum auer. Reputantes eorum doctrinã nimis duram, Io. 6. g. dixerunt aliqui de sermone Christi. Durus est hic sermo, & quis parest eum audire?

3 Ad fabulas autem conuertentur. Id est ad doctrinã humani tus conflictam & ueritate carentem.

4 Tu uero ui. Super gregis domini custodiam.

5 In omnibus la. id est operando vt omnibus modis instruatur de bonis

6 Opus fac euange. Id est impleas opere quod prædicat ore.

7 Ministerium tuum. Scilicet episcopatus.

8 Imple. Scilicet scientia, uita & doctrinã

9 Sobrius esto. In omnibus debitum modum tenendo.

10 Ego enim. Hæc est ultima pars principalis huius epistola quã di citur eius conclusio, in qua triã facit Apostolis quia primo martyrium suum esse propinquum Timotheo denunciat, secundo eius aduentum sta gitat ibi; Felina, tertio per eum amicos salutat. ibi. Saluta Priscam.

Circa primum dicit.

12 Ego enim iam delibor. Id est, immolor per effusionem sangui nis mei. Libare enim est deo offerre sacrificium de liquidis, unde & talia sacrificia in ue. Te. in multis locis dicuntur libamenta & libami na, hoc autem Apostolus dicebat, eo quod suum martyrium appropin quabat, unde subditur.

12 Et tempus meã reolutionis. Id est separationis animã a corpo re.

23 Instat. Id est, prope est.

14 Bonum certamen cer. Contra aduersarios fidei.

15 Cursum consummaui. Id est, prædicationis iniunctã mihi.

16 Fidem. Id est, fidelitatem,

17 Seruauit. Christo domino meo.

18 In reliquo. Id est, in futura.

19 Reposita est mihi corona iustitiã. Quã nullus mihi auferet, quia reposita est apud illum qui est omnipotens.

20 Quã reddet mihi dominus in die iustus iudex. Scilicet mortis meã.

* Non

Reddet. Si enim fides gratia est, & vitæ æterna quasi merces... reddet. Si enim fides gratia est, & vitæ æterna est gratia, per gratiam ergo reddet.

Justus iud. Vtique iustus retribuendo bona pro bonis quia amen prius miseriors est retribuendo bona pro malis, & sola iustitia qua retribuuntur bona pro bonis non est sine misericordia.

Ambrosius. In die iudicij supremi, on hic. Hic autem in laoribus, in periculis, in aufferijs quasi bonus athleta certabat via sciebat quoniaer multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Ergo non potest quis præmium accipere, nisi legitime certauerit, nec gloriofa victoria nisi ubi fuerint gloriofa certamina.

Prim. Cui redderet coronam iustus iudex si non donasset ratiã misericors pater? Et quomodo esset ista corona iusti æ, nisi præcessisset gratia, quæ iustificat impium? quomodo la debita redderentur, nisi prius illa gratuita donarentur?

Festina. Et etiam ideo, quia quos mecum habere solebã monon habeo.

Penul. Secundum Haymonem hæc penula data patri Pauli insignie a Romanis, quando susceptus est in socium & ciuẽ Romanum vnde & Paulus se ciuẽ Romanum appellat. Hic Eo. Volamen Hebræum replico, quod Paulus penulam iuxta uolda vocat.

Penula vestis erat consularis, qua induebãtur consules Romani ingredientes in curiã. Vnde fertur Romanis hanc fuisse consuetudinem quando monarchiam totius quasi orbis acquebant, vt quæcũque gens cum pace & coronis eis occurrissetarent eis libertatem, in tantum, vt fratres illorum dicerẽtur, iuef; Romani appellarentur. Dabantque potestatem ædificandi curiam, & habendi consules sicut & ipsi habebant. Pater

ter ergo Pauli de Gilohalo oppido inde vbi natus fuerat, trãf-latus in Tharsum Ciliciæ quodam tempore venientibus Romanis per Ciliciã occurrit eis ipse cum aliis Tharsensibus, vt-pote nobilis, exceperuntq; eos cum pace. Tunc Romani concesserunt eis prædicta. Ibique pater Pauli penulam accepit:

1 post cuius mortem
2 ob recordationẽ e-
3 ius hæc vestem Pau-
4 lus sibi retinuit. tda operã
5 CHRYSOST. Pal- t Ampli-
6 lium hic penulam xus.
7 dicit. alii loculos pu-
8 tant, in quibus libri
9 condebantur, quid t Col. 4. b.
10 autẽ libris illi opus
11 erat, cum esset mi-
12 graturus ad Domi-
13 num? At tũc eis ma-
14 xime egebat, vt eos
15 fidelibus commen-
16 daret habendos, atq;
17 seruandos ab his do-
18 ctrinã illius vice, nã- t Fecit.
19 que fideles quidem t Cauc.
20 omnes maximũ in
21 illius morte vulnus
22 accepisse fas est, sed
23 eos in primis qui illi
24 morienti aderant, E

tuncque ipso fruebatur penulam quærit, ne ab aliis hanc acci-
pere opus sit.

Prim. Penula vestis erat consularis antiquorum Roma-
norum, quam non dixit fuisse suam, potuit enim eam ad pe-
des Apostoli inter cetera aliquis conuersus ad fidem Christi
profuisse vendendam.

e Alex. Iste est quẽ sup. dixit reuersum ad apostasiã, q fabricat
edes Diane apud Athenas & oes contra Apostolũ comouit.
f Multa mihi mala ostentis. CHRYS. Qui. n. a magno aliquo præ-
mitur, non nihil solatii videtur admittere, quod sit persona e-
m. nens, a qua id patitur, qui autem a vili & abiecto maiore af-
ficatur mœticia, sed hæc impunẽ illi minimẽ cedent. hic du-
pliciter discipulum consolatur, & quia male & iniustẽ patitur
& quia ille recipiet vicem, non quod plus gaudeant sancti de-
linquentium, sed quod prædicationi opus sit, vt infirmiores
quoque etiam in hac parte solatium capiant.

g Defen. Vel pressuram & tribulationem sibi illatam defen-
sionem appellat. Tribulatio defensio est Christianis, quia de-
fendit eos in die iudicij.

Aug. li 16. cor. fault. cap. 22.

Non F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non solum, &c. sed & his. Id est iustis quibus aduentus Chri-
sti ad iudicium debet esse desiderabilis, quia tunc recipient integrum præ-
mium, s. beatitudinem corporis & animæ propter quod Saluator loquens
e signis præcedentibus iudicium dicit Luc. 12. His autem fieri inci-
dentibus respiciẽ & leuate capita vestra. Id est exbilarate corda
vestra. vt exponit Greg. vnde ibidem dicitur. quoniam appropin-
quat redemptio vestra.

Festina. Hic consequenter aduentum Timothei flagitat, & diuiditur
duas partes, s. principalem, & incidentalem qua incipit ibi. Alexan-
ter. Circa primum dicit. Fe. ad me ven. ci. erat. n. discipulus eius prædi-
catus propter quod volebat eum videre antem mortem suam, quam scie-
at esse propinquam. Assignat etiam aliam causam, s. quia socij sui erant
alia loca dispersi, & hoc est quod dicit.

Demas enim. Proprium nomen est.
Mereli. Tempore aduersitatis.
Dili. hoc se. i. vitam presentem, timebat. n. forte ut propter societa-
m Pauli in carceraretur, & tandem ad martyrium duceretur.
Et abiit Thessa. Quærens ibi maiorem securitatem.
Crescens. Proprium nomen est.

In Galatiam. Iste abiit de voluntate Apostoli ad vtilitatem ecclesie
similiter Titus.
In Dalma. Simili ratione.
o Lucas est mecum solus. Iste est Lucas euangelista qui fuit co-
nes inuiduus peregrinationis Pauli, ut dicit Hier. in libro illustrium vi-
orum & satis patet ex Actibus apostolorum.

11 Marcum assume & adduc tecum. Et subditur causa.

12 Est enim mihi utilis in ministerium. Necessarium.
13 Tychicum autem misi. Similiter pro bono illius ecclesia.
14 Penulam quam reliqui Troade. Nomen est ciuitatis.
15 Apud Caprum. Nomen est uiri apud quem dimiserat. Est autem
penula, ut dicitur in glo. vestis consularis que a Romanis data fuit patri
Pauli in signum amicitie cum ipso, & quod esset factus ciuis Romanus
quam reseruauerat Paulus ob memoriam patris, & in signum quod es-
set factus ciuis Romanus, si necessitas incumberet hoc ostendendi. Vnde
& pluries legitur hoc allegasse in Actibus Apostolorum. Alij vero di-
cunt, quod penula hic accipitur pro volumine legis. Sed primum uidetur
melius, quia de libris subditur.
16 Et libros. Scilicet quos ego tibi dimisi, & probabile videtur, quod es-
sent libri Hebræi, legis & prophetarum.
17 Maxime autem & mem. Ad scribendum ibi epistolas suas, quia
quando non poterat discurrere ad prædicandum, volebat absentes docere
per scriptum.
18 Alexander. Hæc est pars incidentalis, quia dixerat, Demas enim me-
re. &c. ideo occasione eius fecit mentionem de alio, quia non solum eum
derelinquit, sed etiam impugnat dicens. Alexander ætarius Iste est
ille quem Apostolus tradidit satianæ, vt habetur in epistola præcedenti,
1. cap. ut dicitur in gl.
19 Multa mala mihi ostendit. Id est fecit.
20 Reddet il. do. Scilicet panam debitam. Nec est uerbum imprecan-
tis illi malum, sed prædicantis suum; ideo non dicit reddat sed reddet.
Consequenter subdit de alijs. cum dimittentibus, sed non impugnan-
tibus di.
11 In pri. mea de. Scilicet quando sui primo presentatus coram crude-
lissimo Nerone.

12 Est

A 5

a Non illis im. Non orat pro Alexandro, qui in uidentia fraternitate oppugnando peccauerat. Sed pro his qui non obrepant amorem, sed timore succubuerunt, orat, ut eis ignoscatur. Multum enim interest inter eos qui hoc modo & eos qui illo modo peccant.

aperta enim quae fiebant ostendebantur, & totum Deo ad scribatur, nisi enim essent subiecta passionibus corpora illis omnia ad scriberentur.

* PRIMASIVS. Hic ostenditur quae apostoli non propter infirmitatem carnis curabant, sed signa monstrarent, cum suos discipulos non sanarent.

Act. 25. d.

b De ore leo. Neronis, id est, de cuius manibus liberatus est a domino quando uenit Romam adductus ab his qui praerant Iudae ob hoc quia Caesarem appellauit. Nam cum uenisset Romanam duobus annis mansit in libera custodia post etiam transiit ad alias nationes, quae erant in circuitu Romae.

† Liberauit.

1. Pet. c. c. † Langue-tem.

c Leonis. Diaboli cui sicut Petrus inquit. Tanquam leo circumitrigiens quaerens quem deuoret qui cum non potest a iustitia amouere, vel de uita uult tollere ne aliis prodesset quod quia non potest insultat ei Apostolus.

d Et Aquila. Aquila erat uir Priscæ: apud istos hospitabatur Apostolus.

e Trophimum autem reliqui infirmum. * AMBR. Quid est ut praesente apostolo, qui mortuos excitabat, Trophimus infirmaretur? sed digna propter incredulos facta & quia ex diuersis causis meritum collocatur apud Deum ut siue in tribulatione, siue in aegritudine qui Deo gratias agit, nec ab aduersa parte suffragium quaerit, proficiat meritis apud Deum.

* CHRYSOSTOMVS. Cur obsecro non illum sanasti? nonne omnia apostoli poterant? Nonne per gratiam omnia dispensabant? ne quis existimaret sap. id quod uideretur, hoc in veteribus iustis contigisse uidentur duo igitur una fiebant, & aperta

a Adiuutor. Quia hominis est timere. nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autem mihi assistit, & confortauit me, ut per me praedicatione impleatur, & audiant omnes Gentes, & liberatus sum de ore leonis. † Liberauit me dominus ab omni opere malo, et saluum faciet in regnum suum caeleste, cui gloria in secula seculorum, Amen. Saluta Priscam & Aquilam, & Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi, Trophimum autem reliqui infirmum Myleri. Festina ante hyemem uenire. Saluant te Eubolus & prudens & Linus & Claudia, & fratres omnes. Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo. Gratia uobiscum. Amen.

Quantum plus ab hominibus relictus. Etiam. Diaboli uel Neronis.

a Etiam. b Idem tibi sperare licet. Ducens.

a Familiam. b Ideo nominat illos, ut ueniens per eos hos uisitet.

Propter imbres & frigora commouet ut autumno ueniret.

a Post salutationem statim ipse salutat quasi subscribens hoc modo Do &c.

a Id est maneat uestra dilectio. Ne admonitus irascaris, sed potius. b Id est sicut uera quae haecenus dixi.

1 f Linus, & Claudia. * CHRYSOSTOMVS. Adeo mulieres quoque feruebant circa fidem, ardentisque erant ut haec Claudia & Priscilla iam crucifixæ mundo, & ad omnia subeunda etiam paratae. 2 Quid autem hoc sibi uult, quod cum tam multi fideles essent horum tantum meministi? Quia mandata omnia iam exserant animo, maiorisque uirtutis luce fulgebant neque enim a fidei uirtute in firmior sexus excluditur imo id quoque diuini muneris est,

quod hic etiam sexus seculi curis minime a uirtutis proposito impediatur neque enim minimam in rebus humanis administrationis partem mulier suscipit, domi sedulo residet, cum absque illa nulla res publica constare possint: nam si res familiaris turbis, tumultibusque misceatur quisque ciuium domum se continebit atque ita res publica pessime habebit itaque nihil minus habebit honoris ac rationis, neque in saeculi curis neque in spiritualibus rebus ne ab ipsa quidem martyrii gloria hic sexus prohibetur: plurimae namque pro fidei confessione gloriosissime coronatae sunt: pudicitiam quoque seruare magis quam uiri possunt, quippe quae non aequae, ut uiros, libidinis flamma sollicitat, pecunias autem si uellent aequae contemnere.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Nemo uni. aff. Sed quia hoc non fuit ex malitia, sed ex timore, ideo subdit orando.

2 Non il. impa. Scilicet a domino.

3 Do. aa. Quia proprium est diuinitatis assistere in casibus necessitatis.

4 Et con. me. Deficiente humana consolatione.

5 Ut per me praedicationem. Scilicet in partibus occidentalibus in quibus praedicauit Apostolus post liberationem a carcere Neronis, ut dicitur est supra Rom. 15. a. Unde & subditur.

6 Liberatus sum de ore le. Id est, Neronis, quem uocat propter crudelitatem leonem. Sciendum tamen quod Apostolus non loquitur pro tempore quo scripsit hanc epistolam, quia tunc erat iterum in carcere Nerone, sed loquitur pro tempore praeterito in quo dimissus fuerat a Nerone. Quod autem subditur.

7 Liberauit me dominus, &c. Refertur ad tempus detentionis secundae quando scripsit hanc epistolam. Et quia nihil impedit a consecutione regni caelestis in morte, nisi peccatum ideo subdit. Et saluum faciet in

in regnum suum caeleste, &c.

8 Saluta. Hic ultimo per Timotheum amicos salutat di. Salu. Priscam & Aquilam, &c. Erat enim Aquila uir Priscæ, & cum illis mansit Apostolus, ut habetur Act. 18. a.

9 Et Onesiphori. Id est, eius familiam.

10 Erastus autem reman. &c. Istos autem duos nominat, ut Timotheus ueniens Romam eos uisitet transitu suo, & statim eorum nunciet Apostolo, ut dicit Glof. Potest etiam addi alia causa scilicet, ut Timotheus citius ueniat ad Apostolum sciens eum sic esse solitarium ideo subditur.

11 Festina ante, &c. Aliter propter importunitatem temporis posset iter suum nimis retardare, & quia magna pars uiae est per mare in quo non est tutum in hyeme nauigare. Ultimo salutat Timotheum, & primo ex parte amicorum di.

12 Salu. te. Secundo ex parte sui di.

13 Eo. le. Qui est anima uita effectiua tamen.

14 Gra. d. Quae est anima uita formaliter. Vob. Amen.

A D D I T I O I.

In c. 4. ubi dicitur in postilla. Argue peccantes ex ignorantia. obsecra peccantes ex infirmitate.

Hoc quod dicitur, argue, increpa, obsecra, potest distingui secundum triplicem hominum statum. Sunt enim communiter aut maiores, aut minores, aut mediocres, intelligatur argue ad mediocres, obsecra ad maiores, quia ut 5. cap. ad Timo. 1. a. Seniores tene increpaueris, sed obsecra ut patrem. increpa ad minores. Vel secundum gl. aliter potest legi litera & distingui, scilicet. Oportune & importune arg. Id est de peccatis argue quoscumque negligentes, oportune, & importune ut expositum est. Deinde facta tali agnitione. Obsecra. id est, orare uolentes ut persistant in correctione, increpa. scilicet uerbis asperis resistentes & hoc in omni patientia.

A D D I T I O II.

In eo. c. ubi dicitur in po. Prurientes auribus. Id est desiderantes audire ab istis doctoribus.

Super illud uerbum. Prurientes auribus. Gl. Nefary. n. do. uores ipsa occultatione condunt sua uenena curiosis, ut ideo astiment eos dicere aliquid magnum quia habent secretum, ut suauius hauriant inspicere quam putant scientiam dulciusque audiant quae palam ecclesia dici creduque prohibentur. Hec in Glo. Ex quo intelligitur quomodo ille puritatis aurium, scilicet desiderium audiendi procuratur a talibus doctoribus. scilicet per quandam obscuritatem seu occultationem eorum quae ab eis docentur, quia ut habetur Pro. 9. d. Aquae fartiuae dulciores sunt. Quod temporibus istis nonnulli faciunt in suis praedicationibus uel scriptis.

In eod. capite ubi dicitur in Postilla. Penulam quam reliqui Trode. Nomen est ciuitatis.

A D D I T I O III.

Licet Apostolus pluries legitur allegasse se esse ciuem Romanum, nunquam tamen legitur se allegasse habere huiusmodi uesitem consularem. Nec uidetur uerisimile quod talem reseruasset quia cum sine tali signo, ubi credebatur quod erat ciuis Romanus: habetur Act. 22. habere tale uesitem potius uidebatur ad inanem gloriam pertinere quam ad aliquam necessitatem.

Super

item mendacium, sed figura atque imago in spe vitæ æternæ, illa in spe præsentis vitæ. Illi non electi sed nos, nam & ipsi ali quando dicebatur electi. Jam hu usmodi gratiam amiserunt. **a** *In spem vitæ æternæ.* Hæc res, hic fructus Apostolici officii Per hoc commendat officium Apostolicum, non tepidius a- gendum.

b *Promisit, &c.* Sed quomodo pmisit, dum nõdum homi nes essent, quib. p- mitteret, quia i eius æternitate & in ipso verbo eundẽ coeter no iam prædestina- tiõe fixũ erat quod suo tẽpore futurũ erat. promisit ergo ante tempora quia in se æterno fixerat, anteq̃ tẽpus esset, quod cũ creaturis cepit. Nõ enim pos- sumus dicere fuisse aliquod tẽpus, quã- do Deus nondum fecerat aliquid.

† æterna

† del'ga- tionem, in iunctione

Aug. h. 12. de iu. c. 16.

c *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

li 83. q. 72.

d *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

Cõtra Pri scilianis & Origenis. ac Orof. c. 6.

e *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

f *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

g *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

h *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

i *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

k *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

l *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

m *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

n *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

o *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

p *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

q *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

r *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

s *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

t *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

u *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

v *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

w *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

x *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

y *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

z *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

aa *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

ab *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

ac *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

ad *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

ae *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

af *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

ag *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

ah *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

ai *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

aj *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

ak *Ante tempora, &c.* Non recens promissio, sed ante tempora omnium sæculorũ, & ut certius sit.

suum, & ipsam sapientiam suam, & vitam eorũ qui credituri erant; mundo esse venturam.

* CHRYSOST. Hoc est, non modo ex poenitentia. remedio provenit, sed olim, atque ab iplo principio ista præfixa sunt. Ostenditur ex his nobilitas nostra, quod non nuper, sed olim, atque ab ipsis

1 initiis dilecti sumus. 2 d Manifestavit. Con

3 gruis temporibus, 4 scilicet verbum, id 5 est, filium, hæc est vi 6 ta æterna.

7 d Filio secundum con 8 muncem fidem. Id est, 9 Catholicam, non pri 10 uatam alicuius. Ca- 11 tholicon Græcè, cõ- 12 mune uel vniuersale 13 dicitur Latine.

14 f Huius rei gratia. 15 Primo dicit quid a- 16 gere debeat & qua- 17 les ordinare presby- 18 teros, incipiens ita 19 huius rei gratia. Dum 20 hæc recolat sicut ei

disposuerat, monet exequi. g Presbytero. Ut pastoralis cure onus facilius sustineatur, per multos diuisum.

* HIER. Audiant episcopi qui habent constituendi presbyteros per urbes singulas potestatem, sub quali lege ecclesia stica constitutionis ordo teneatur, nec putent apostoli verba esse sed Christi, ex quo manifestum est eos, qui apostoli lege contempta, ecclesiasticum gradum non merito voluerint ali cui deferre, sed gratia, contra Christum facere, qui qualis in ecclesia presbyter constituendus sit, per apostolum tuum in sequentibus executus est. Moses amicus Dei potuit ut que suc cessores principatus, filios suos facere, & posteris propriam re linquere potestatem, sed extraneus de alia tribu eligitur leuis, ut sciremus principatum in populos nõ sanguini deferendum esse, sed vitæ, At nunc cernimus plurimos hanc re beneficiũ facere, ut non querant eos in ecclesia: colinas erigere, quos plus cognoscant ecclesie pdesse, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti, vel pro quibus maiorum quispiam rogauerit, & (ut deteriora taceam) qui ut clerici fierent muneribus impetrarunt.

* IDEM. est ergo presbyter, qui & episcopus, & antequam diaboli instinctu, studia in religione fierent, cõmunẽ presby terorum consilio ecclesie gubernabantur. Postquã vero unus quisque eos quos baptizauerat suos putabat esse non Christu in toto orbe est decretum, ut vnus de presbyteris electus sup poneretur ceteris, ad quem omnis ecclesie cura pertineret, & schismatis semina tollerent, paulo post. Hæc propterea ut ostendèremus apud veteres eosdem fuisse presbyteros quos & episcopos, paulatim vero ut dissensionum plantaria euelle rentur, ad unum omnem solitudinem esse delatam.

* CHRYSOS. Neque enim profecto uolebat infulam to

* ram

eius humanitas est causa instrumentalis coniuncta.

14 Huius rei. Hic incipit epistola prosecutio, que diuiditur in duas par tes, in prima parte Titum instruit de ordinatione ecclesie, secundo de in formatione plebis sibi commissæ seq. c. Prima in duas, quia primo ponit suam instructionem, secundo cuiusdã dilecti rationem, ibi: Sũt enim mul ti. Circa primũ instruit eum de ordinatione ecclesie quantã ad episcopos & presbyteros, instituerat enim eum Paulus: Cretensem archiepisco pum, & sic ad eum pertinebat ordinatione totius prouinciæ. Scendum e etiam, quod sub nomine presbyterorum intelligit etiam episcopos, & e conuerso, sub nomine episcoporum intelligit presbyteros, sicut dicitur su plenius, supra 1. Ti. 3. Dicit igitur. Huius rei gratia. id est, propter præ dicationem fidei Catholicæ.

15 Reliq. te. Cretæ. Instituens te ibi archiepiscopum.

16 Ut ea quæ de. De bona dispositione ecclesie.

17 Corrigan. Id est, melius reformando.

18 Et constit. per ciuit. Secundum existentiam populorum.

19 Sicut & ego tibi disp. Id est, forma quæ sequitur.

20 Si quis. Ille enim qui constituitur presbyter vel episcopus, debet esse integre fidei, ista autem conditio & alia sequentes debent esse excellentius in episcopo, quam in sacerdote curato.

* Vnius

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 In spem vitæ æternæ. Per hæc consequenda.

2 Quam promisit, &c. Cum sit ipsa ueritas.

3 Ante temp. secula. In est, ab æterno. Et accipitur promissio hic pro prædestinatione Dei, quæ ab æterno dare electis ordinauit gratiam & gloriam. Sed quia effectus huius prædestinationis est in tempore, ideo subditur. 4 Manifestauit, &c. id est, ab eo dispositis & ordinatis.

5 Verbum suum. Id est, filium incarnatum. 6 In prædi. id est, per prædicationem, scilicet Christi & discipulorum suorum, ideo subditur.

7 Quæ cre. est mi. Tanquam fidei prædicatori. 8 Secundum præ ce. sal. no. Dei. Ut patet ast. 14. a. Separate mihi Barnabam & Sulum. Secundo ponitur persona salutata, cum dicitur.

9 Tito dile. fi. sec. com. fi. Id est, Catholicam. Catholicon enim Græcè, Latine significat cõmune uel uniuersale. Dicit Apostolus, Filio secũ. com. fi. Ad ostendendum quod Titus non erat filius eius carnalis, sed spi ritualis. Tertio ponuntur optata bona, cum dicitur. 10 Gratia. In præ senti. 11 Et pax. In futuro, nam beatitudo quietat totaliter hominis appetitum. 12 A Deo pa. no. Qui est gratia & beati tudinis causa principalis effectiua, tamen cum filio & spiritu sancto, nã opera trinitatis sunt indiuisa. 13 Et Christo Iesu. Quia eius

14 Huius rei. Hic incipit epistola prosecutio, que diuiditur in duas par tes, in prima parte Titum instruit de ordinatione ecclesie, secundo de in formatione plebis sibi commissæ seq. c. Prima in duas, quia primo ponit suam instructionem, secundo cuiusdã dilecti rationem, ibi: Sũt enim mul ti. Circa primũ instruit eum de ordinatione ecclesie quantã ad episcopos & presbyteros, instituerat enim eum Paulus: Cretensem archiepisco pum, & sic ad eum pertinebat ordinatione totius prouinciæ. Scendum e etiam, quod sub nomine presbyterorum intelligit etiam episcopos, & e conuerso, sub nomine episcoporum intelligit presbyteros, sicut dicitur su plenius, supra 1. Ti. 3. Dicit igitur. Huius rei gratia. id est, propter præ dicationem fidei Catholicæ.

15 Reliq. te. Cretæ. Instituens te ibi archiepiscopum.

16 Ut ea quæ de. De bona dispositione ecclesie.

17 Corrigan. Id est, melius reformando.

18 Et constit. per ciuit. Secundum existentiam populorum.

19 Sicut & ego tibi disp. Id est, forma quæ sequitur.

20 Si quis. Ille enim qui constituitur presbyter vel episcopus, debet esse integre fidei, ista autem conditio & alia sequentes debent esse excellentius in episcopo, quam in sacerdote curato.

* Vnius

eius humanitas est causa instrumentalis coniuncta.

14 Huius rei. Hic incipit epistola prosecutio, que diuiditur in duas par tes, in prima parte Titum instruit de ordinatione ecclesie, secundo de in formatione plebis sibi commissæ seq. c. Prima in duas, quia primo ponit suam instructionem, secundo cuiusdã dilecti rationem, ibi: Sũt enim mul ti. Circa primũ instruit eum de ordinatione ecclesie quantã ad episcopos & presbyteros, instituerat enim eum Paulus: Cretensem archiepisco pum, & sic ad eum pertinebat ordinatione totius prouinciæ. Scendum e etiam, quod sub nomine presbyterorum intelligit etiam episcopos, & e conuerso, sub nomine episcoporum intelligit presbyteros, sicut dicitur su plenius, supra 1. Ti. 3. Dicit igitur. Huius rei gratia. id est, propter præ dicationem fidei Catholicæ.

15 Reliq. te. Cretæ. Instituens te ibi archiepiscopum.

16 Ut ea quæ de. De bona dispositione ecclesie.

17 Corrigan. Id est, melius reformando.

18 Et constit. per ciuit. Secundum existentiam populorum.

19 Sicut & ego tibi disp. Id est, forma quæ sequitur.

20 Si quis. Ille enim qui constituitur presbyter vel episcopus, debet esse integre fidei, ista autem conditio & alia sequentes debent esse excellentius in episcopo, quam in sacerdote curato.

tam vni viro permitti, sed vnicuique propriam curā indici, ita enim laborem sibi fore timorem sciebat, & subditos maiori diligentia gubernandos, siquidem Doctor non multarum ecclesiarum regimine distraheretur, sed vni tantum regende vocaret, eamque componere moribus & ornate studeret.

Sine crimine. Si dixisset sine peccato nullus in ecclesia re-

a Non peccato.

Peccato criminali, vel infamia criminali. continentia & sacramentum.

b In quo species con-

sarę fidei.

sine crimine est vnius vxoris vir, filios habens fideles: + non in accusatione luxurię, aut non subditos. + Oporter enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non + su-

a Id est, non aliorum mentes aliter quam oportet loquendo percutientem, uel non ferocem, non crudelē.

perbum, non iracundum, non vinolentum, non percussio-

mittatur, sed quia in nobis in huius vitę infirmitate manentibus quotidie fieri non quiescunt, qui fideliter orantibus quotidie remittantur. Quamlibet valde iustum discutias in hac vita, non est tñ sine peccato. Vnde Io. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos se lucimus, & veritas in nobis non est. Sed plane, multi iusti dicti sunt sine querela, quod intelligitur sine crimine. Nulla. n. querela iusta est de his qui non habent crimē. Crimen ergo est querela, i. peccatū graue accusatione & damnatione dignissimam, vt homicidium, adulterium, aliqua immunditia furn. cationis, fortum fraus, & huiusmodi, quę cum cœperit homo nō habere, incipit caput erigere in libertatem, sed ista inchoata est non perfecta libertas.

* HIER. Non tantum eo tempore quo ordinandus est, sine vilo sit crimine, & pręteritas maculas noua conuersatione diluerit, sed ex eo tēpore quo in Christo renatus est, nulla peccati contēntia remordeatur. Quomodo. n. potest p̄sul ecclesię auferre malum de medio eius, qui in delicto simili corruerit? Aut qua libertate corripere peccantem cum tacitus sibi in se respondeat, eadem admisisse, quę corripit.

* OECUMENIVS. Inculpatum esse generale est. Siquidem inculpatum esse, omnia quę sunt enumeranda complectitur: hoc est, in quem nullum possis crimen impingere.

b *Vnius uxoris vir.* Post baptismum, quia nouo homini nō stupra, nec aliqua quę ante fuerunt obstant. Huic sententię cōtra dicit Aug. his verbis. Acutus intelligunt qui nec eum qui catholicum svel Paganus habuit alterum ordinandum cōueniunt quia de sacramento agitur, non de peccato. Nā in baptisimo peccata omnia dimittuntur. Et qui dixit. Si nupsit, vir non peccat, satis declarauit nuptias non esse peccatum. Propter sanctitatem autem sacramenti sicut femina, si cathecumina, ut. ata est non pōt post baptismum inter virgines Dei conecrari, ita non absurde vitum est. Bigamum non peccasse, sed formam sacramenti non ad vitę meritum, sed ad ordinatiois ecclesiasticę signaculum necessariam. Et sicut plures antiquorum patrum vxores significauerunt futuras ex omnibus gentibus ecclesias vni viro subditas, i. Christo. Ita nouiter antiques, i. episcopus vnius uxoris vir significat ex omnibus gentibus unitatem vni viro Christo subditam. Itaque sicut duobus dominis seruire, sic ab uno Deo apostatate. & in alterius superstitionem ire non licet.

* HIER. Quod autem ait: *vnius uxoris vir.* Sic intelligere debemus, ut non omnem Monogamum Digamo patemus esse meliorem, sed quo is possit ad Monogamiam & continentiam cohortari, qui sui exemplum preferat in docendo. Est tūppe aliquē adoloscensulum cōiugem perdidisse, & carnis necessitate desperatum, accepisse vxorem scđam, q̄ & ipsam ita amiserit, & deinceps uixerit continenter: alium uero vsq; ad senectam habuisse matrimonium & uxoris usum, nunquā carnis opere cessasse, quis uobis ē duobus uidetur esse melior, pudicior, cōtinentior? Vtique ille qui in matrimonio secundo fuit, & postea pudice & sancte conuersatus est, & non qui ab uxoris amplexu nec tæculi est separatus a tate. Non si ergo applaudit, quicumque quasi Monogamus eligitur, q̄

omni

omni sit Digamo melior, cum in eo magis sit electa felicitas quam voluntas. Montanus est qui Nouari schisma fecerant, nomen sibi munditię p̄sumpsere, putantque secūda matrimonia ab ecclesię communione prohibenda, cum apostolus de episcopis & presbyteris hoc p̄cipiens vti que in ceteris rela-

xarit, non q̄ hortetur ad secunda matrimonia, sed quod necessitati carnis indul-

1 monia, sed quod ne
2 cessitati carnis indul
3 geat.
4 * CHRYS. Cuius
5 rei gratia etiā humil
6 modi homines i me
7 dium adducit? Ob
8 struere prorsus ora
9 hęreticorum inten
10 dit, qui nuptias dami

† nō obnoxies crimi
ni luxus
Crimen.
† 25 dil v
nū. § nūc
autem
† p̄fra
ctam i du
rum, & sui
tenus plus
lat. s tena
cem.

nant, ostendens eam rem culpā carere, inno ita esse pretiosam vt cum ipsa etiam possit quispiam ad sanctum episcopatus solium prouchi. Castigat hoc ipso etiam impudicos, dum non eos permittit post secundas nuptias ad ecclesię regimen dignitatemque p̄storis assumi. Nam qui detinet uxori beniuolentiam nullam seruasse deprehenditur, quo pacto hic ecclesię p̄ceptor optimus esse poterit. Imo quibus criminibus non subicietur indies? Nostis enim profecto omnes, quod etsi per leges secundę nuptię permittantur, multis tamen ea res accusationibus patet.

c *Filios hab. fidel.* Nec saltem de luxuria accusatos, uel sibi non subditos. Alioquin nec spes in illo est corrigendi alios, nec frōtem habet ad alios talium cohabitator.

* CHRYS. Nam qui filiorum tuorum magister esse non potuit, quo pacto alios docere posse putandus est? Si quos ab initio secū semper habuit & nutriuit, perueriti permisit, & quorum sibi & per leges & iure naturę potestas omnis indulta erat, eos regere, moderari que nō potuit, quomodo alienis proficere valebit? Nam si in rebus, in quibus urgebat naturas affectus ita negligens fuit, atque ita stultus, ut pecuniarum rei plus staderet quam curę filiorum, quo iure hic ad episcopalem thronum promoueat, tantumque tibeat regiminis opus.

* HIERO. Tam sanctum est nomen sacerdotii, ut nobis erit ea quę extra nos sunt posita, reputentur nō quo propter vitia nostra episcopi non fiamus, sed quod propter filiorum incontinentiam ab hoc gradu arcendi simus, qua enim libertate possimus, alienos filios corripere, & docere q̄ recta sunt, cum nobis itatum possit qui fuerit correptus ingerere, ante, doce filios tuos, &c.

d *Oportet enim.* Talis debet constitui. Necessē est enim ad tractationem officii cum esse sine crimine, id est, irreprehensibilem episcopum, hic aperte ostendit presbyterorum nomine episcopos supra fuisse designatos.

e *Dei dispensatorem.* * HIERO. Inter villicum & familiam hęc sola distantia est, quod conseruus p̄positus est cōteruis suis. Sciat itaque episcopus & presbyter, sibi populum conseruum esse, non seruum.

* CHRYS. Qui exteriori ac mundana potestate subnixus est, quoniam lege imperat, ac necessario illi obtemperatur, merito sepius p̄ta subiectorum uoluntatem dominatur. Porro is qui uolentibus p̄cesse uult, si ea lege p̄sumit, ut consilio proprio omnia faciat, quam nemini rationem redditurus, tyrannicē potius quam populariter huiusmodi exercet officium.

f *Non uinolentum.* * HIER. Quale est autem ep̄m uidere uinolentum, ut sensu occupato, exaltet risum, contra grauitatis decorem, & labiis dissolutis cachinnet, uel si paululum tristis rei cuiusdam fuerit recordatus, inter pocula in singultus prorumpat & lacrymas. Longum est ire p̄ singula, & infamas, quas ebrietas suggerit explicare, uideas alios pocula in tela uertentes scyphum in faciem iacere conuiuz nomunt ut b bant, & bibunt ut uomāt. Digestio uentris & guttur, uno occupatur officio. Et ubicunque saturitas & sobrietas fuerint, ibi libido dormitur.

m netur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vnius vxor. vir. Silicet post baptismum, ut dictū est sup. 1. Trm. 4. a.

2 Filios hab. si. Licet non oporteat ipsum habere filios, quia poterat cōtere, tamen si habet, oportet quod sint fideles, i. sanę fidei.

3 Non in accu. lux. Id est, accusabiles de luxuria, sicut filij Heli. 1. 12. 2. d.

4 Aut non sub. Id est, rebelles.

5 Oportet cum e. sine cri. esse. Iam expositum est.

6 sicut Dei dicitur. in bonis spiritualibus ubi requiritur maior fidelitas & diligentia, quam in dispensatione honorum temporalium.

7 Non superbum. Alios suppeditando.

8 Non iracundum. In animo. Superbi enim de facili irascuntur.

9 Non uinolentum. Id est, in potu uini excessiuum, quia per hoc impeditur discretio, quę requiritur in Dei ministro.

10 Non percussorem. Quod uitium oritur frequenter ex excessiua uini potatione.

6 Sicut

* Non

A minetur, si pecta ventrē & genitalia, pro qualitate vitorū ordo
 membr. o. rē, nunq̄ ego ebrium castum putabo. Dicit quisque
 quod vo let, ego loquor conscientiam meā, scio mihi abstinē-
 tiam, & nocuisse intermissam & profuisse repetitā. Miramur
 Apo. h. dum in episcopo damnaſſe vinolentiam, cum in veteri
 quo rae lege praecep-
 tur: sit. *Sacerdotes cum*
in y. duntur, &c.

Lenit. 10. a
 prudentē
 Temperā
 rem.
 † 43. d. ca.
 45. di. e. h.
 † conuin-
 cere.

B si omnes receperit, in
 humanus est.
 b *Contraſi.* Contradi-
 dicentes. n. non vno
 modo intelligēdisunt
 pauciſſimi quippe no-
 bis p̄dicunt loquēdo,
 sed multi malē viuen-
 do. Quis enim audet
 apertissime loquen-
 do contradicere veri-
 tati? Non contradicūt
 multi lingua sed vita,
 quos redarguere ho-
 num opus est, grandis
 sarcina, cliuus arduus.

† 1. qd. 1. c.
 dominus.
 † feneriter
 Angul. de
 verbis a-
 postolifer
 mo. 21.

a rem, non turpis lucri cupidum, sed hospitalē, † benignum
 prudentē, sobriū, iustum, sanctū, † continentē, † amplectē-
 tem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, vt
 † potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicūt
 † arguere. Sunt enim multi etiam † inobedientes, vaniloqui,
 & seductōres, maxime autem qui de circūcisione sunt, † quos
 oportet redargui, qui vniuersas domos subuertunt, docentes
 quae non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis pro-
 prius ipsorum propheta: † Cretenses temper mendaces, malae
 bestiae, ventris pigri. Testimonium hoc verum est. Quam ob-
 causam increpa illos † dure, vt salui sint in fide, non intenden-
 tes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auertentium se a

c *CHRYS.* Hoc vero quod ait: *Et contradicentes arguere, refe-
 rendū est ad sciam, qua etsi episcopi tm̄ se uita sancta, sibi pōt
 prodesse sic viuens. Porro si sermone & doctrina fuerit erudi-
 tus, pōt se, ceterosque instruere, & non solum instruere & do-
 cere laicos, sed & aduersarios repercutere qui nisi refutati fue-
 rim, atque conuicti, facile queunt corda simplicium peruerte-
 re. Illic locus aduersus eos facit, qui inertie se & otio, & som-
 no dantes, putant peccatum esse si scripturas legerint, & eos
 qui in lege dñi meditantur die ac nocte, quasi garrulos, inuti-
 lesq; contemnunt, non animaduertes Apostolum post catalo-
 gum conuersionis episcopi, etiam doctrinam praecepisse.*
* CHRYSOST. Non itaque fastuosis uerbis, sed summa il-
 la epus est peritia scripturarum, vt absconditos sensus, intelli-
 gentiaque retinetur. Non vides vt Paulus orbem conuerte-
 rit

rit vniuersum, de longe maiora perfecit quam Plato, & om-
 nes huiusmodi ceteri? Ar forte diciturus es, sig norum gratia
 hoc illum potuisse peragere. Non ex signis tantum hoc pe tuit
 nam si Apostolorum euoluas actus, superius illum vi doctrina
 obtinuisse comperies, quam virtute signorum, &c.

c *Dixit quidam ex ill.*
 1 AVGVSTINVS
 2 Ille fuit Epimenides
 3 Cretensis, in cuius li-
 4 bris hoc inuenitur, q
 5 homo inter prophe-
 6 tas Dei non inueni-
 7 tur, nec eius prophe-
 8 tia ad illa Dei eloqui
 9 pertinet quae Iudaei
 10 iunt credita, & ideo
 11 nomen eius nō com-
 12 memorauit Apосто-
 13 lus sicut solet con m
 14 morare, pphetas De
 15 dicens, sicut & Danie
 16 dicit, vel Isaias. Ve
 17 cum tacitis non inib
 18 illorum dicit, sicut
 19 scriptum est, & ea sci
 20 ptura intelligitur i
 21 qua est autoritas De
 22 Homo autem ineri-
 23 ditus, canis rabiosi
 24 veritati oblatrans a
 25 sus est dicere istu
 26 de prophetis Iudae
 27 rum fuisse, de quo a
 28 Apostolus. *Dixit qu*
 29 *dam ex illis, &c.* Lic
 30 diuinae autoritati vi
 31 de volnerit, quod ve-
 rum inuenerit testimonium sumere, sicut & Paulus, vt leg-
 tur in Actib. Apostolorum, cum loqueretur Atheniensib. a
 de Deo. *In illo viuimus, mouemur & sumus. sicut & quidam secun-*
vos dixerunt. Et de Atheniensis arae inscriptione ait. Inueni ara-
in qua subscriptum est. Ignoto Deo. Ita diuina autoritas vnde cum-
sumit quod necessarium inuenit, sed non oia quae scripta i-
sunt, accipienda confirmat. Vnde in lege praeceptū est Iudae
vt si mancipium Gentile emerent, eius pili raderentur, & vi-
guam incrementa abscinderentur, deinde ad vsus domes-
cos assumeretur. Ita vanis atque superfluis Gentilium supe-
stitutionum & Poetarum sententiis abrasis & decisis, quod p-
rum repertū fuerit ad ministerium domus Dei assumēdū e-
d Mandatis. Quia mandata legis post manifestam veritate-
iam hominum, non Dei mandata sunt.
c *Auertentium.* Spiritualis intelligentie. Quicquid enim adu-
 rit

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non turpis lucri cupidum. Id est, secularis, quod est per mer-
 cationes, & talia quae non decet ministros ecclesiae.
- 2 Sed hospitalē. Oportet eum esse ad peregrinos.
- 3 Benignum. Ad omnes.
- 4 Prudentem. In agibilibus.
- 5 Sobriū. Id est, tenentem sobriam mensuram in omnibus.
- 6 Iustum. Formaliter quantum ad seipsum, & effectiue quantum ad
 populum sibi subditum, in quo debet facere iustitiam & conseruare.
- 7 Sanctum. Erga Deum.
- 8 Continentem. Id est, p̄mitto se tenen-
 tem contra tentationis impetum.
- 9 Amplectentem.
 Id est, diligenter studentem in sacra scriptura.
- 10 Vt potens, &c.
 Scilicet, fideles ad bonum.
- 11 In doctrina sana. Absque admixtio-
 ne alicuius erroris.
- 12 Eteos, &c. Eos effuaciter refel-
 lendo.
- 13 Sunt enim, Hic consequenter reddit rationem
 vltimi dicti, scilicet quare debet esse potens inobedientes uel contradicen-
 tes arguere, dicēs. Sunt e. mul. et. inob. Id est, ueritati euāgelicę contra-
 dicentes.
- 14 Vaniloqui. Ex multiloquio suo mentes simpli-
 cium perturbantes, ideo subditur.
- 15 Et seductores. Per mendacia colorata.
- 16 Maxime, &c. Quia supple sunt tales.
- 17 Quid de cir. &c.
 Illi erant falsi apostoli de Iudaismo conuersi, non tamen re. e, quia cum
 obseruatione euangeliij uolebāt obseruationem legalium introducere, ut
 habetur infra eo. cap.
- 18 Quos oportet, &c. Quia legalia mortua fuerunt in passione Chri-
 sti, & mortifera post publicationem euangeliij, prout supra declaratum
 fuit diffusē ad Rp. 3. & Gal. 2. & 1. Tim. 5.

- 19 Qui vniuer. do Fidelium.
- 20 Subuertunt. Id est, subuertere nituntur.
- 21 Docentes, &c. Id est, non sana, sed pestifera.
- 22 Turpis lu. &c. i. propter quastum, & sic in duobus peccabant, s.
 doctrina in intentione docendi. Et declarat propositum per dictum cui-
 dam doctoris qui illius gentis dicitur.
- 23 Dixit quid, &c. Per hoc autem quod non dicitur propheta abso-
 te, sed propheta ipsorum, datur intelligi, q non fuit uere propheta loq
 spiritu diuino, sed humano sicut expertus fuit viuens inter eos, dicitur
 men propheta large & participatiue in quantum uerum dicit, sicut
 propheta uera loquuntur. Et subditur eius dictum cum dicitur.
- 24 Cretenses, &c. Id est, assueti mendacijs.
- 25 Malae bestiae. Id est, mordaces uerbis.
- 26 Ventris pigri. Id est, gulosi. Ille enim qui habet uentrem nimis i-
 pletum, non potest ire expedite, sed tarde & pigre.
- 27 Quam ob caus. &c. Id est, quia sunt talibus nitijs assueti.
- 28 Increpa illos, &c. Et non molliter, sicut Heli. 1. Reg. 2. c. Vnde
 ron. Heli pro filiorum suorum iniquitate damnatus est. Corripuit quid-
 eos, sed lenitate patris, & non autoritate pontificis.
- 29 Vt sa. sint. Catholica.
- 30 Non interd. &c. De obseruati-
 legalium quae mortua fuerunt in passione Christi. Et ideo quidquid d
 tur de necessaria obseruatione eorum, totum est fabulosum & falsu
 31 Et man. Fecerant enim Iudaei multa statuta, per quorum obser-
 tiones irritabantur praecepta diuina, secundum quod improbat ei Sal-
 uator Matth. 15. d. Quare irritum fecistis mandatum Dei, pro-
 ter traditionem uestram.

Qui

* Omnia

...sus veritatem opponitur humana inueteratio est. Ideo manda...

itaque comedere vel munda, vel immunda. Si enim mundi su...

* CHRYSOS. Non igitur per naturam munda, aut immunda...

a Omnia. Quod ipsi negant, ideo quia in lege...

a à veritate. † Omnia munda mundis, coïnquinatis autem & infidelibus nihil mundum, sed inquinata sunt eorum & mens & conscientia. † Confitentur se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati & incredibiles, & ad omne opus bonum reprob...

igitur & nulla caro munda est? Vtique: cur ergo quasi immunda lege prohibetur? non quod immunda esse hoc fecit, sed deliciarum partem maximam amputare contendit. Nihil enim Deus fecit immundum, sed peccatum solum est, quod inquinat omnia, & facit immunda, quip...

...ta quæ fecerat, & erant valde bona. Secundum significatio...

pe animam tangit & penetrat, eamq; sordibus inquinat: Hoc...

* AMB. Istos mundos esse significat, qui & quæ causa interdita sunt norunt, & quæ causa concessa sunt postea, nam si quæ fecit Deus bona sunt, dubium non est quia & munda sunt.

b Factis aut. Si negatio non tantum lingua sit, sed etiam factis, certe multos inuenimus Anuchristos, qui ore confitentur Christum, & moribus dissentiunt ab eo. Quisquis factis negat Christum, Antichristus est. Tales sunt omnes mali Catholici, qui non verbis, sed factis negant. Nolite ergo esse tamquam de fide securi adiungere fidei rectæ vitam rectam, ut Christum confiteamini, & verbis uera docendo, & factis bene viuendo. Nam si confitemini verbis & non factis, fides talium meorum propriè fides est demoniorum.

* AVG. Vnde re vera Manichæis nihil est mundum, quantum ad eandem ipsam Dei substantiã non solũ coïnquinari potuisset, sed etiam ex parte coïnquinatam contendunt. Vnde mirum est, quod ita se dicunt immundas omnes carnes existimare, & ab hoc ab eis abstinere, quasi aliquid existiment esse mundum, non solum escarum, sed omnium creaturarum: Nam & ipsa plera & poma & omnes fruges & totam terram & celum coïnmissione gentis tenebrarum perhibent inquinata.

* AVG. Quid est negare factis? & superbire & schismata facere non in Deo, sed in homine gloriari. Ita factis negatur Christus, unitatem quippe amat.

* IDEM. Omnia quippe quæ naturaliter sunt, in ordine suo bona sunt, & nemo in eis peccat, quasi qui suum ordinem in Dei obedientia non custodiens, eorum quoque ordinem maxime extendendo perturbat.

* HIERO. Existimant quidam in eo tñ Deum negari, si in perfectione quis a gentibus coïnprehensus, se reuerit esse Christianum, sed ecce apostolus omnibus quæ per uerba sunt factis, Deum asserit denegari. Christus sapientia est, iustitia, veritas, sanctitas, fortitudo, negatur per insipientiam sapientia, per iniquitatem iustitia, per mendaciam veritas, per turpitudinẽ sanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo. Et quomocumque vincimur vitiis atque peccatis, toties Deum negamus. Et quoties bene quid agimus, Deum confitemur. Nec a bitrandũ est in die iudicii, illos tñ a Dei filio denegandos, qui in Martyrio Christum denegarunt, sed per omnia opera, sermones, cogitationes Christus vel negatus negat, vel confessus confitetur.

* HIERO. Sed considerandum ne ista tractantes, occasionem illi hæresi demus, quæ putat de Idolohitis esse velleculum, quia omnia nuda sunt mundis, nunc enim Apostolo nõ dicit propositum, de his qui immolantur de moribus disputat, sed aduersus Iudeos, qui secundum legis abolitã disciplinã, quædam munda, quædam arbitrabantur immunda. In nobis est itaque...

* PRIMASIVS. Neminem ita ut se dicunt nosse Christum, quibus ex lege promissus est, sed factis negat aduentum eius, cum se sine legis auxilio putant iustificari non posse.

NICOLAUS DE LYRA.

Omnia Cibaria. Munda, supple sunt. Mundus, id est, per baptismum sanctificatus. Coïnquinatus, &c. Et subditur causa, cum dicitur. Sed inquit, &c. Propriet quod dicit Saluator Matth. 15. b. Non quod intrat in os coïnquinat hominem, scilicet, sed quod procedit ex ore, hoc coïnquinat.

inquinat hominem, scilicet, detractiones, blasphemias & huiusmodi, quæ primo procedunt ex corde malo & conscientia coïnquinata. 6 Confitentur se dicentes se esse Christianos, false tamen, ideo subditur. 7 Cum sint abominati Deo. 8 Et increduli. Id est, increduli. 9 Et ad omnia. Quia nullum opus potest esse bonum meritorie sine fide, Heb. 11. b. Sine fide impossibile est placere Deo.

ADDIDIO.

Ca. 1. Vbi dicitur in postilla. Vt patet per Arist. qui licet verius illis scripserit aliqua, tamen falsa immiscuit. Non viatur Arist. concludere seu asserere aternitatem mundi, sed potius istud relinquere tanquam problema neutrum. Licet enim probat quod materia prima non sit generabilis nec corruptibilis, similiter quod generatio unius est corruptio alterius & huiusmodi, ex his non sequitur quod mundus non incipit esse per modum creationis. Similiter licet in 9. Methaph. concludat numerum intelligentiarum separatarum hoc est secundum considerationem...

considerationem motum orbium celestium & est processus naturalis, quia ad cognoscendum intelligibilia non possumus naturaliter peruenire nisi quæ sensibilia, sed secundum sententiam sanctorum qui scripturas diuinas seruauerunt, substantiæ immateriales excedunt quasi incomparabiliter secundum multitudinem substantias materiales. REPLICIA. In epistola ad Titum 1. c. Vbi postillator dicit Arist. in pluribus bene scribentem, falsitates tamen saepe inseruisse, sicut aternitatem mundi, & numerum intelligentiarum, &c. Burg. hic sicut & Io. 1. nititur Arist. defendere ab erroribus illis, in quibus cum schola Parisiensis cum damnauit, & corruptionem illius uide 10. 1.

CAP. II.

V autem loquere dec. sanam doctrinam. Hæc

CAP. V.

T V autem loquere, quæ decent sanam doctrinam.

Id est, doctrina si sanæ fidei. Hæc sunt quæ ad bonos mores pertinent. Senes

NICOLAUS DE LYRA.

V autem loquere, &c. Postquam Apostolus instruxit Titum de ordinatione ministrorum ecclesiæ hic consequenter instruit eum de confirmatione plebis sibi commissæ, & primo quantum ad aliquos specialiter,

liter, secundum quantum ad omnes generaliter sequitur. Prima in tres secundum tres gradus hominum. Partes patebunt prosequendo. In prima parte docet eum quantum ad eos qui sunt in statu senilis dicitur. 1. Tu autem loq. Informando populum. 2. Quæ decent sanam doctrinam. Senes

A se res ut sobrii sint. **CHRYS.** Habet senectus vitia quaedam propria, & morbos quibus inuentus caret. Et ipsa quoque senectus morbus est, inest illi tamen praeterea segnitudo quaedam ac tarditas, obliuio profunda, obtusio sensuum & iracundia. Sunt enim plurima, quae in huiusmodi etate vix fieri patientur.

PRIMASIVS.

† granes i. honesta p. te ferietes

Hic senes, seniores ecclesiae appellat, quos necesse est omnibus formam praebere.

b In ha. san. Ut scilicet carum incessus, motus, vultus, sermo praeferant sanctitatem.

† sobrias reddant Hieron.

c Non ui. mul. Solent enim esse quaedam, quae corporis frigescente luxuria, vino se pro libidine dederunt.

* HIER. A vini ergo nimio potu anus prohibeantur, quonia quod in adolescentibus libido, sic in senibus ebrietas est, aut quomodo potest anus docere adolescentulas castitatem, cum si ebrietatem uetula mulieris adolescentula, fuerit imitata, pudica esse non possit. Signanter autem expressit, non multo vino seruientes, lenitudo enim quaedam est & extrema conditio, vino sensus hominis occupari, & non suum esse, sed vini.

* CHRYSO. Idem quippe mulierum, atque senectutis proprie uirium est. Non quod aetate frigescant, magno potationis inferuiunt studio, quocirca eas ab hoc uicio remotissimas cupit, namque facilius vapores ex infimis ad superiora feruntur, accerebrum occupant, & caput hinc leditur, atque inde maxima ebrietas fit: habet quidem vino opus haec aetas, cum infirma sit, caeterum temperato.

d Bene do. Non quidem publice viros, sed priuate.

e Ut uiros su. Quos naturali affectu naturaliter diligunt, ament etiam pudica dilectione, ut si cum pudore uiris debitum potius reddant, quam exigant.

* CHRYSO. Praecipuum illud est domesticae pacis, ac honorum omnium fundamentum, si uxor uiro per omnia consentiens sit. Nam ubi hoc fit nihil triste contingere poterit. Quo pacto, non cum caput corpori connexum coniunctumque sit, uel la ibi seditio, uel dissentio oriri possit, necessario profecto reliqua omnia in pace sunt. Principibus namque pacatis, quibus iam pacem diuidere possit, atque discindere: quemadmodum econtra, his inuicem dissentientibus, nihil salubre esse poterit, tota que simul mutabit familia.

Hier.

* CHRYSO. Praecipuum illud est domesticae pacis, ac honorum omnium fundamentum, si uxor uiro per omnia consentiens sit. Nam ubi hoc fit nihil triste contingere poterit. Quo pacto, non cum caput corpori connexum coniunctumque sit, uel la ibi seditio, uel dissentio oriri possit, necessario profecto reliqua omnia in pace sunt. Principibus namque pacatis, quibus iam pacem diuidere possit, atque discindere: quemadmodum econtra, his inuicem dissentientibus, nihil salubre esse poterit, tota que simul mutabit familia.

† Ut non blasphem. Hoc ad senes & ad omnia superiora potest referri, quasi hortare senes & anus, & adolescentulas, ut ita se habeant ut dixi quod ideo facere dicunt, ut non blasphem. &c.

* HIERONY. Verbum autem domini blasphematur, uel cum contemnitur Dei prima sententia & pro nihilo dicitur, uel dum contra legem

scilicet. Hortare.

a Prouidentes fidei necessaria.

b Ut habeant integram

a Senes ut sobrii sint, honesti: + pudici + prudentes, sani in fide

a Similiter sani.

Dei & proximi & in ipso ordine charitatis.

b Tentationum

& tribulationum.

c Hortare etiam.

d Esse.

b in dilectione, in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non

a Crimina alijs imponentes, ut solent facere adolescentulas.

b Vel ut doceant adolescentulas prudentiam, uel adolescentulas hortare.

c criminatrices, non vino multo seruientes, + bene docentes, + ut + prudentiam doceant. + Adolescentulas ut uiros suos a-

a Non modo carnali, sed & spirituali amore.

b Doceant eas etiam esse.

c Corporis continentia.

d In cibo & potu.

e ment, filios suos diligant, prudentes, + castas, sobrias,

a Ut non diuitis uel nobilitate inflatz uiris suis imperare desiderent.

f domus curam habentes, benignas, subditas suis uiris, ut

a Si male se habebant.

b Doctrina euangelica.

Si habent uiros infideles, quibus propensius propter timorem Dei obsequi debent, ut hoc uidentes non blasphement nomen Dei.

g non + blasphemetur uerbum Dei. Iuuenes similiter hortare, ut sobrii sint. In omnibus reipsum praebe exem-

a Aug. aliter pastor occidit oues, quantum in se est, et si illa uiuunt.

a Vita uel corporis.

plum honorum operum in doctrina, in integritate, in

a Ne lenis, sed autenticus.

Tantum.

Loco dictum & tempore.

grauitate. Verbum sanum, irreprehensibile, ut is qui ex

horem,

g Iuuenes simil. horref. Quia iuuentus propior est ad lapsum, ceteri iuberentur, quod ut facilius sit, magnum iuberentur formam esse, ut quod docet uerbis, ostendat factis, ut ira prophani erubescant.

h In omnibus, etc. Omnis enim qui male uiuit in conspectu eorum quibus prepositus est, quantum in ipso est occidit eos, & si illi uiuunt de misericordia Dei uiuunt.

i. * AMB. Attendit enim ouis etiam fortis plerumque prepositum suum male uiuentem, si declinet oculos a regulis domini, & intendens in hominem, incipit dicere in corde suo, si prepositus mens sic uiuit, ego quid sum qui non faciam quod ille facit?

* HIER. Nihil prodest aliquem esse exercitatum in dicendo, & ad loquendum truisse linguam, nisi plus docuerit exemplo quam uerbo. Denique qui impudicus est, quis disertus sit: si ad castitatem audientes cohortetur, sermo eius infirmus est, & auctoritatem non habet cohortandi. Et e contrario quamuis sit rusticus & tardus ad loquendum, si castus fuerit, exemplo suo potest homines ad uitae similitudinem impellere.

* CHRYSO. Sic omnibus doctrina, exemplarque uirtutis in speculum uitae, quod omnibus proponitur ad imitandum, uel primitiua quaedam imago, omnia in se habens, quae bona atque honesta sunt, quae magna cum facilitate uolentibus aliqui ad decorum imitari, exempla semper praebere parata sit.

f vi

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Senes ut sobrii sint. Ipse est, moderati in actibus suis, quod exigit maturitas etatis.
- 2 Pudici. Id est, casti, quia contrarium est ualde detestabile in antiquis eo quod in eis frigescit, calor naturalis.
- 3 Prudentes. In agibilibus, quod debet esse in eis acquisitum per experientiam longi temporis.
- 4 Sani. in fide. Absque admixtione erroris.
- 5 In di. Quae est forma fidei.
- 6 In patient. Similiter sint sani ita quod non frangantur per impatientiam in aduersis.
- 7 Anus sim. in ha. sanct. Religioso & honesto supple sint.
- 8 Non crimina. Id est, imponentes de facili crimina iuuenilibus.
- 9 Non mul. ui. ser. Nam potatio uini excessiua inducit ad fraktionem castitatis uidualis.
- 10 Bene do. Non in publico, sed in secreto iuniores mulieres.
- 11 Adolescentulas. Haec est secunda pars in qua instruit eum de peccatis existentibus in statu iuuenili dicens. Adolescentulas. Supple ad-mone.
- 12 Ut ui. suos ament. Sicut seipsas, quia uir & uxor sunt una caro.
- 13 Filios suos di. Non solum quantum ad corpus eos nutriendo, sed etiam quantum ad animam eos in moribus informando.

- 14 Prudentes. Supple esse in gubernatione domus & familiae.
- 15 Castas. Castitate coniugali.
- 16 Sobrias. In cibo, & potu, quod multum facit ad castitatem seruandum.
- 17 Domus curam hab. Et non per alienas domus uagantes.
- 18 Benignas. Erga omnes.
- 19 Subditas suis uiris. Ut non nobilitate uel diuitijs clare nolint ei obedire.
- 20 Ut non blasphem. i. doctrina euangelica, & refertur hoc ad oia predicta & etiam sequentia tunc enim habitabant Christiani inter infideles, & ideo si fuissent in compositi moribus infideles fidem Catholicam dederunt.
- 21 Iuuen. simil. Quia iuuentus impellit ad sequendum impetus passionum maxime concupiscentiae carnalis, propter quod retinenda est in se sobrietatis, & quoniam turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum & in moralibus magis mouent facta quam uerba ideo consequenter informat Titum dicens.
- 22 In omnibus reip. Informando subditos factis.
- 23 In doctrina. Informando eos uerbis sacris.
- 24 In integritate. Id est, puritate mentis & corporis.
- 25 In grauitate. Gestis exterioribus.
- 26 Verbum sa. Supple sit.
- 27 Ut is qui ex ad. Id est, aduersarius.

Pru-

* Vercatur

A Servos dominis suis subditos, &c. **HIERO.** In his autem omnibus, quæ non sunt contraria Deo, ut si dominus ea iubet quæ non sunt adversa scripturis sanctis, servus subiciatur domino suo. Sin verò contraria præcipit, magis obediat spiritus quàm corporis domino.

CHRYS. Neque enim ex verbis dogmata, verum ex ipsis reb. atque vita gentiles iudicare conluerunt. Sint igitur illis & vxores, & serui in magisterium rectissime conuersationis norma. Quippe & apud eos, & vbiq; terrarum istud pro cõfesso habetur, seruorũ genus fermè impudens esse, formatuque difficile, lasciuum, lubricum, parumq; idoneum ad virtutis capeffendã doctrinã, non id qui de nature causa, absit, verum pp cõuersationis viteque negligentiam. Solent. n. huiusmodi in his q morès tangunt a dominis negligi. Nihil enim aliud ferme curant hi, in quorũ potestate sunt, quã ministerium suum, &c. Cum igitur perspexerint genus à Deo impudens, veluti frenis impositis ex religionis nostræ cultu honestius omnibus e-
ap. enim. Q. Omnes monendi sunt, quia omnibus natus est, nullum exclusit. Vel.

a **†** **S**ervos subditos dominis suis esse, in omnibus placentes, non **†** contradicentes, non **†** fraudantes, sed in omnibus bonam fidem ostendentes, **†** ut doctrinam Saluatoris nostri Dei ornent in omnibus. Apparuit enim gratia Dei **†** & Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, **†** ut abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & iustè & pie viuamus in hoc seculo, **†** expectantes beatam spem & **†** aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Hæc loquere & exhortare, & arguere cum omni meridio. Nemo te contemnat.

i. Dens & Saluator noster. s. Dei filius, etsi inuisibilis sit in forma Dei, tamen per gratiam apparuit in forma serui.

HIERON. non est enim aliqua differentia liberi & serui: Græci & Barbari, circumcisi & habentis præputium: mulieris & viri. Sed cuncti in Christo vnum sumus, vniuersis ad Dei regnũ vocamur, omnes post offensam patri nostro reconciliandi sumus, non per merita nostra, sed per gratiam Saluatoris.

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret? Illud enim gratiæ est, cum a secularibus cupiditatibus liberamur atque ad cælum digni subuehimur.

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CHRYS. Nostis certe ut inter cætera illud quoque nõ me diocriter horretur, premat & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuèrit, ac bonis inueneris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illud non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fonerit, quænam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ huiusmodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret?

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vereatur. i. confusus ad seipsum reuertatur. Nihil ha. & sic tandem ad fidem conuertatur. Seruos. Hæc est tertia pars in qua Titum de bis qui sunt in conditione serui & primo ponitur instructio, secundo instructionis ratio, ibi. Apparuit enim. Circa primum dicit Apostolus. Ser. supple. doce. Sub. do. suis. eis debitam reuerentiam & obsequium exhibendo, & sic siue sint boni, siue mali, fideles aut infideles. In om. pla. Et hoc intelligendum est de licitis tantum & honestis. Non frau. dominos in rebus uel obsequijs debitis. Si in omni bo. i. fidelitate. Ostenden. verbis & factis. Vr do. &c. ornent. hoc suis bonis moribus, hoc enim faciendo sanctus Paulinus seruienti regi infideli, sic fidem suam morib. ornauit, quod liberationem sui a seruitute & omnium ciuium suorum meruit apud regem infidelem. Apparuit. hic ponitur dicta instructionis ratio quæ accipitur ex Saluatoris exemplo, qui dedit seipsum pro nobis, & subiecit se seruituti, ut non redimeret à seruitute diaboli, propter quod non debet esse durum seruus fidelibus dominis suis infidelibus subijci, propter quod dicit. Appar. eim Dei Sal. nost. in carne pro nobis assumpta. Erudiens nos. uerbis & exemplis. Ut abne. im. i. idololatriam sicut per oppositum pietas dicitur cultus diuus.

13 Et secularia desideria, &c. quæ tendunt ad diuitias, bonores & delicias.
14 Sobriè. in uobis.
15 Et iu. ad proximum.
16 Et pie. Ad Deum.
17 Viuamus in hoc se. fragili & transitorio. ideo subditur.
18 Expectantes beatam spem. id est gloriam æternam a nobis speratam.
19 Et aduentum gloriæ, &c. Nam in primo aduentu uenit in humilitate & subiectione: in secundo ueniet gloria & potestate, & subditur de primo aduentu.
20 Qui dedit semet. in humilitate factus obediens usque ad mortem crucis.
21 Ab omni ini. s. originali & actuali.
22 Et mun. per sacramentum baptismi, quo deletur originale peccatũ & actuale.
23 Sibi po. ac. per gratiam baptismalem.
24 Secta. bo. ita quod gratia baptismalis non detur in uacuum, sed ad quædam operandum.
25 Hæc lo. ignorantes docendo.
26 Et exhortare. iam scientes ad melius inducendo.
27 Et at. delinquentes.
28 Cum omni. i. autoritate pontificali.
29 Nemo, &c. Prælati enim nimis mollis cõtemptibilis reddisur suis subditis.

Et

Tom. vj. B

C A P. III.

A a **A**dmone, & cat. Sequitur.

b Ad omne opus, & ca. Q. Admone, vt ad malum tardi sint, sed ad bonum parati, scientes quod singulis persolui oporteat, quia singulis paratur.

c Erasmus enim & nos aliqui. Etsi philosophi essent quidam nostrum, vera tamen sapientia carebant.

* HIERONYMVS. Quærit aliquis quomodo Paulus stultus fuerit, incredulus, errans, & seruiens variis desideriis, antequam saluatoris nostri clementia per lauacrum

† erga homines a-

regenerationis saluū faceret? ad quod respondetur, Iudæos qui ante aduentum saluatoris & passionē eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit:

† indubitatus.

crucifige, & cat. Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruiens variis volu-

C A P. III.

Etsi habes imperium spirituale tamen admone. Regibus & ducibus.

Minoribus.

Admone illos, principibus & potestatibus subditos esse, & dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, & neminem blasphemare, & non litigiosos esse

Etsi premuntur ab illis.

Verbis & factis. a Quia sic infideles & perfidi ad futuram spem vocari possunt. b Bonos vel malos.

sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Erasmus enim & nos aliquando insipientes & increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, malitia & inuidia agentes, & odibiles, odientes inuicem.

Per mala opera.

Animi.

Carnis.

a Nocendi.

b De aliorum successibus.

c Si nocere non licuit.

d Vitam nostram.

a Benignus & humanatus Deus, vel larga misericordia & clementia Dei. b Id est illuxit hominibus. c Mundo per carnem. d Vel nobis per fidem.

Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius heredes simus secundum spem vitæ æternæ. & Fidelis est sermo. Et de his volo te confirmare, ut assequi possimus.

a In forsitan etiam illos qui adhuc increduli. tam spe futuræ salutis. b Baptismi. In que depositio veteri homine generatur nouus.

a Quia qui credit quotidie, magis & magis renouatur per spiritum in baptismo. b Spiritum.

a Ad remissionem omnium peccatorum ad copiam virtutum.

b Ad hoc illud addat.

a Interim in presenti.

b Etsi nondum secundum rem.

a Verax.

b Ille quod Christus saluauit & heredes fecit. c Prædicit. d Alios. Vel volo te confirmare: scilicet eos qui credunt Deo, vt currant.

† Erga homines a-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

Admone. Postquam Apostulus Titum instruxit de informatione populi secundum gradus speciales, hic consequenter instruit eum de informatione generaliter quo ad omnes, & primo qualiter se debeat habere erga principes, secundo erga hereticos homines, ibi. Hereticum. Prima in duas, quia primo ponitur instructio secundo instructionis ratio. ibi. Erasmus enim. Circa primum dicit. Admo. ii. i. subditos tuos generaliter.

2 Principibus & secularibus.

3 Subditos. Tales. n. potestates procedunt ex Dei ordinatione, qui secundum voluntatem suam transfert regna atque constituit, Dan. 2. & i. deo qui tali potestati resistit, ordinationi Dei resistit, Rom. 4.

4 Dicto. s. potestatis.

5 Obe. in licitis, ideo subditur.

6 Ad omne, & c. In hoc. n. non solum obeditur homini, sed Deo cuius minister est index siue potestas, vt dicitur Rom. 13.

7 Neminem etiam iniuriantem, sed patienter tolerare, aut rationabiliter obuiare. ideo subditur.

8 Non gloriosos, & c. sed modestos, mensuram debitæ rationis seruantes: nam aliquando expedit de iniuriantibus iniuriam querere, vt pte, quanto ex tolerantia nutritur iniuriantibus audacia malefaciendi.

9 Omnem, & c. secundum rationis dictamen, aliter non esset mansuetudo sed magis pusillanimitas.

10 Ad omnes homines. tam fideles quam infideles.

11 Erasmus. Hic consequenter ponitur dictæ instructionis ratio. Et est duplex. Prima accipitur ex parte status conuersorum ad fidem catholicam ante conuersionem in quo statu erant mali de se facti. & ideo debent deservisse hominibus & infidelibus condescendere per mansuetudinem quam potest fieri bono modo secundum rationis dictamen. ideo dicit. Erasmus enim a. & c. in li. i. sine sapientia vera quæ est Christus, quamuis tunc aliqui essent philosophi mundana præditi sapientia.

12 Increduli. in his quæ sunt supra rationem, cuiusmodi sunt ea quæ sunt fidei.

13 Errantes. in moribus.

14 Seruientes, & c. i. passionum sectatores.

15 In malitia, & c. quantum ad alios qui peccabant ex certa malitia, et quia hoc est valde destabile, ideo subditur.

16 Odibiles. scilicet Deo.

17 Odientes inuicem. qui mali homines non habent amicitias ad alios, nec etiam ad seipsos, ut declarat philosophus. 8. Ethic.

18 Cum autem ben. Hic ponitur secunda ratio dictæ instructionis, scilicet ex dictis inferitur quedam conclusio, ibi. Fidelis. Ratio accipitur ex credentium statu post suam controuersionem ad quem uocati sint heredes vitæ æternæ & hoc ex mera Dei gratia & benignitate, propter quod benigni alijs etiam infidelibus debent esse maxime principibus quantum ad fieri secundum Deum. & hoc est quod dicit. Cum autem be. & humanitas in eius natiuitate, benignitas autem in sua conuersione.

19 Non ex op. quæ fecimus nos peccatores.

20 Sed se. & c. salus enim æterna excedit totaliter facultatem naturæ humanæ, propter quod non potest eam attingere, nisi ex largitate diuinæ misericordiæ.

21 Per la. re. id est baptismi, qui est spiritualis generatio. Ioan. 3. a. Ni quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

22 Et re. spi. Spiritus. n. sanctus in baptismo datus terminat uitam ueterem quæ fuit sub peccato, & inchoat nouam quæ est in gratia.

23 Quem, & c. ad delectionem omnium peccatorum & copiam uirtutum.

24 Per la. ex cuius passione habet efficaciam baptismi sacramentum.

25 Vt iu. gra. qui facit nos Dei filios adoptiuos, & per consequens.

26 Hære. simus. in presenti, & in futuro erimus secundum rem.

27 Fidelis. Hic ex dictis inferitur conclusio. scilicet quod Titus de hac spe vitæ æternæ informet suos subditos, & de ueteri doctrinam inutilem & curiam. dicit igitur. Fidelis ser. est. scilicet quod simus heredes secundum spem vitæ æternæ.

28 Et de his, & c. Est enim spes ista ancora animæ, tenens eam immobilem in bono sicut ancora materialis nauem in mari. Sed in hoc est destabilitas, quia ancora materialis figitur deorsum in maris fundo. hæc autem figitur sursum in cælis. ideo dicitur. Heb. 6. d. Fortissimum fortium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animæ tutam ac firmam & incedente in usque ad interiora velaminis. scilicet ad secreta cælestis, quæ sunt nobis uelata.

In

* VI

a Præfse. i. magis proficere. & seipsis meliores fieri.
b Hæreticum bo. Hæreticus est qui per verba legis legem impu-
gnat. proprium. n. sensum astruit ex verbis legis, vt prauitatem
mentis suæ legis autoritate confirmet, qui vitandi sunt, quia
frequentius correcti exerc. tatiores essent ad malum.

* HIERON. Hæ-
resis Græcè ab electio-
ne dicitur, quod scili-
cet vt vnusquisque id
sibi eligat, quod ei
melius esse videatur.
Philosophi quoque
Stoici, peripatetici, a-
cademici, epicurei, il-
lius ve' illius hære-
leos appellatur. Qua-
re autem post vnam
& alteram monitio-
nem vitandus sit red-
dit causas, quia sub-
teris est. qui enim se
mel huic correptus,
indito errore suo nõ
ult corrigi, et fare e-
llim ut corrigèrem,
& eõtrariose ad pu-
gnas & iurgia verbo
umparas, eum vult
verificere a quo do-
erur. Propterea ve-
ba seipso dicitur da-
atus, quia fornicar-
or, adulter, & cate-
ritia per sacerdo-
is de ecclesia propel-
ntur. Hæretici au-
em in seipos sententiam ferunt, suo arbitrio de ecclesia re-
elentes, quæ recessio videtur propriæ conscientie esse dam-
atio. Inter hæresim & schisma hoc interesse arbitramur,
uod hæresis peruersum dogma habeat: schisma autem
ropter episcopalem dissensionem ab ecclesia pariter se-
aret.

* IRENAEVS. Tantum Apostoli, & horum discipuli ha-
uerunt timorem, ne verbo tenus communicarent alicui eo-
um qui adulterauerant veritatem, quemadmodum ait Pau-
ls: *Hæreticum hominem deuita.*

* ATHANAS. Schismaticorum quoque & hæreticorum
nena vitare, meumque circa eos odiũ sectamini, quia Chri-
sunt inimici. Scitis ipsi quod nullus mihi nec pacificus qui
em sermo cum eis aliquando fuerit, propter prauam eorum
plantatem, & pertinax contra Christum bellum. *Verba sunt
antonij magi ad fratres monachos.*

* HIER. Aduersus eos qui me dicunt hoc opus inflamma-
tum inuidiæ facibus scribere, breuiter respondeo, nunquam
me hæreticis percussisse, & omni egisse studio, vt hostes Ecclē-
siæ, mei quoque hostes fierent. Scripsi, vt omnibus probarem
me non odisse homines, sed errores, nec aliquorã infan-
tiam querere, ma-
gisque dolere vicem
eorum, qui falsi no-
minis sciẽtia supplan-
tentur.

* IDEM. Meam
iniuriam patiẽter tu-
li: impietatem con-
tra Deum ferre non
potui.

* IDEM. Vtinam
apud vos deponerẽt
hypocrisim, qui oc-
cultè dicuntur sub-
ruere veritatem. De
quibus non bene sen-
tientes in eis regioni-
bus fratres, hæc me
scribere prouocarũt.

Quamobrem caue-
te, & effugite huius-
modi homines, iux-
ta quod scriptum est:
*si quis non adfert ad uos
ecclesiasticam fidẽ, huic
nec aue dixeritis.*

c Prop. iud. se damnat
qui errorẽ laudat &
veritatem vituperat.
d Ze. leg. Hoc dicit,
non quia peritior sit

D
proemio
dialo. adu.
Pelagiu-
ncs.

Epi 57 ad
Vigilant.

Tom. vj.

f. Secta. u
autore, vel
defectore
rence.
per se.

E

Epist. 72.

E.

Apollo, sed quia huius professionis erat in synagoga.
e Apollo. Episcopus fuit Corinthiorum qui propter seditionem
concitata aduersum se a pseudo apostolis discesserat
cum Zeda socio suo ad Titum Cretensem episcopum. Sed Co-
rinthis iam sedatis per epistolas Pauli mandat Tito, ut prius-
quam ueniat Nicopolim præmittat eos ita solcite, ut nihil in
viatico illis desit.

f *Vt nihil, &c.* Ideo iubet sumptus illis necessarios dari, quia di-
gnum erat, ut qui spiritualia tradebant, non illis deessent car-
nalia.

g *Discant autem & nostri, &c.* *** SEDVLIVS.** Nostros suos uo-
cat, qui in Christo crediderant, quia Christi erant, recte Pau-
li & Titi appellari merebantur. Habes, inquit, in discipulos po-
testatem, doce eos non esse intrusos, sed euangelistas
& apostolicis uiris, qui bonis operibus seruiunt, mini-
strare.

HIER.

a Phile.

NICOLAUS DE LYRA.
Vt curent bonis. i. vt sint de primis in operibus bonis.
Hæc. s. documenta sunt bona, &c.
Stultas autem quæsti. irrationabiles.
**Et genealogias. i. falsas per quas pseudo apostoli nitebantur ostende-
re sum Nazarenorum de David non descendisse, sicut dictum est supra
ad Timoth. 1. 5 Et contentiones. verbosas.**
**Et pugnas le. per quas aliqui nitebantur falsum intellectum produ-
cere. ideo subditur. 7 Sunt enim inuti. i. sine fructu.**
**Et uanæ. i. falsæ. 9 Hæreticum. Hic ostenditur qualiter Ti-
ti & subditi sui se debeant habere erga hæreticos di. Hæret. homi-
nim. qui recipit fidem catholicam, & postea corrumpit eam.**
**Post vnam. i. primum eo modo loquendi, quo dicitur Genes. 1. a. Fa-
ctum est uespere & mane dies vnus. i. primus.**
Et secun. & facias ab alijs deuitari, ne per eum inficiantur alys.
Sciens, quia subuer. absque reditu & hoc de communi cursu.
**Cum sit proprio. nam fidem quam recepit ut ueram, impugnat, ut
sciam.**
**1 Cum misero. Hac est ultima pars huius epistolæ, quæ dicitur con-
silio eius in qua pro Tito mandat & eum salutat dic. Cum misero
a te Arthemam aut Tychicum. ad regendum in absentia tua po-
pulum tuum.**
**1 Feltina ad me venire. quia proponebat ibi manere per aliquod spa-
cium temporis. ideo pro Tito mandabat ut illo temporis spacio posset eum**

plenius informare de ecclesiastica disciplina.
**16 Zenam legispe. i. priusquam ad me uenias, remitte. ita solcite pro-
uidendo eis de necessarijs.**
**17 Vt mihi. illis desit. In uia, erat enim Apollo episcopus Corinthio-
rum, sed propter seditionem aduersum se concitata per pseudo aposto-
los discesserat cum Zena socio suo ueniens ad Titum Cretensem episco-
pum, sed sedatis Corinthijs per epistolas Pauli mandauit Tito ut prius-
quam ueniret Nicopolim eum remitteret ad eos decenter. Quod autem
prius nominat Zenam, & dicit eum legisperitum nõ est ex eo qd esset ma-
ior uel peritior sed quia dignitas episcopalis ipsius Apollo & eius sciẽ-
tia erant nota & famose, non sic autem alterius. Ideo prius ipsum nomi-
nat & peritum expressit, ne cura prouisionis circa eum negligeretur. Et
si queratur unde fieret ista prouisio, respondit.**
18 Discant autem, &c. s. Cretenses uobis subditi.
19 Bonis operibus, &c. i. insistere. s. ministrando doctoribus.
20 Ad usus ne. non superfluos.
**21 Vt non sint in. & sic excidantur & ignem mittantur, sicut arbor
infructuosa, Matt. 7. c. Omnis arbor quæ non facit fru. bo. exci-
detur & in ignem mitretur.**
21 Salutant te. Consequenter salutat eum ex parte sociorum, d.
**23 Salutant te qui mecum sunt omnes, quorum nomina tacet pro-
pter breuitatem. 24 Salutatur eos, & c. i. fideliter & non fide. Conse-
quenter salutat eos generaliter. di. 25 Gratia Dei. quæ est arra uitæ
beatæ. 26 Cum omnibus uobis. supple sit, Amen.**

A D D I D I O.

In cap. 3. ubi dicitur in Postilla. Stultas autem quæstiones.

Quid intelligatur per hoc quod dicitur. Stultas autem quæstiones &
genealogias, dictum fuit in additione supra ad Timoth. 1. & c.
Tom. vj. B 2

A **Philemoni.** Coloffensi, qui nulla ecclesiasticæ ministratio- nis præditus erat dignitate, sed vir laudabilis in plebe, fa- miliars literas mittit Apostolus pro Onesimo seruo eius qui cum damno eius fugerat, sed ab Apostolo, audito euangelio, baptizatus est, cui & ueniam deprecatur Apostolus scribens a Roma de carcere. Et est intentio Apostoli implorare ueniam Onesimo apud Phi-

lemonem. Modus talis est, Prius salutat illum cum uxore, & fi- lio deinde agit gratias Deo de bonis eorum, commendans fi- dem & charitatem eorum, postea Philemonem obsecrat cū ei imperare posset, ut Onesimo parcat, & gratias Deo agat, qu- talem illum recepit, ut non seruū estimet, sed dilectissimum fra- trem, ac deinde dicit, ut paret sibi hospi- tium speranti ad ip- sum ire.

Argumentum in epistolam ad Philemonem.

Philemoni familiares literas facit pro Onesimo seruo eius, scribens ei ab vrbe Roma de carcere per supra- scriptum Onesimum.

Epistola Pauli ad Philemonem incipit.

C A P. I.

Paulus uinctus. Nō dicit Apostolus, quod est nomen dignitatis, sed uinctus quod est nomen humilitatis, quia nō imperat sed orat. Est enim hic intercessio pro Onesimo. ideo quæ humilitatis sunt commemorat incipiens ab iniuria sua, ut dignitatē epistolæ suæ faceret. Sicut enim peccata causa uini cū opprobrium est, sic contra pro Christo custodiæ vincula sustinere maxima gloria est. Eo enim tempore in custodia erat. Ideo ait.

Incipit epistola Pauli ad Philemonem.

C A P. I.

a Cuius etiam causa tu debes misereri.

PAVLVS uinctus Christi Iesu, & Timotheus frater Philemoni dilecto & adiutori nostro, & Appiæ sorori charissimæ, Archippo commilitoni nostro, & ec-

a Toti familie, ut & hi orient.

b Et ante alia salutat in hunc modum.

Remissio peccatorum:

Memis & reconciliatio ad Deum.

clesiæ quæ in domo tua est. Grátia uobis & pax a Deo patre nostro & domino Iesu Christo. Grátias ago Deo meo sem-

uinctus dicitur. Iesu Christi, & sanguis effusus, is tantum facit martyrem, qui pro Christi nomine funditur.

* CHRYS. Ob id martyres amamus, non quod cruciantur sed quod ob Christum cruciatus fuerunt. Contra, latrones ce- teamur, non quia puniuntur, sed quod ob malefacta peni- tiantur.

* AVG. si quisquis ab imperatore uel a iudicib. ab eo m- sis pœnas sui continuo martyr est, oēs carceres martyrib. pl- ni sunt, oēs catenæ iudiciariæ martyres trahunt, in omnib. m- tallis martyres erumnosi sunt, in omnibus locis pœnalib. i- ridico gladio martyres feriuntur, ad oēs bestias martyres sui- guntur, aut iussionib. iudicium uiu ignibus concremantur. quis eorum damnatus in tali crimine fuerit, martyr contine- estimandus est, quia pro superstitione quam piam religio- putabat, pœnas legibus luit? nullus certe quo quomodo Chi- stianus audeat hoc dicere, paulo post, non ergo ex passione ce- ta est iustitia, sed ex iustitia passio gloriosa est, b Dilecto. Vel diligibili, sicut in Græco habetur, qui, scilicet, ligi meretur.

c Gratia uobis, &c. * HIER. gratia est, qua nullo merito, nec- pere saluamur.

* AVG. Quia gratis, ideo gratia, non enim est gratia nisi g- tuita, quia nihil boni ante feceramus, unde talia dona mer- mur, nihil præcesserat in meritis nostris nisi unde dānari m- reremur. gratis ergo præstitum est beneficium, ne merito i- ferretur supplicium.

* IDEM. Quod est meritum hoīs ante gratiam, cum om- merum nostrum non faciat nisi gratia? Et cū Deus coron- merita nostra, nihil aliud coronet, nisi munera sua?

d Grátias ago. Post salutationem de bonis gratias agit cōme- dans fidem & charitatem, quæ ideo commemorat, ut nec- rata bonitas moueat eum ad ueniam.

* AVG. Grátias agere Deo est tentire & ex aīo credere- sum esse fontem & largitorem omniū bonorum operum.

IDEM.

Postilla Nicolai de Lyra ad Philemonem incipit.

C A P. I.

1 Paulus uinctus. Hic incipit epistola ad Philemonem, quæ diuidi- tur in tres partes. scilicet in salutationem & prosecutionem, ibi. Grátias ago. & cōclusionem, ibi Confidens. In prima parte ponuntur persona salutantes cum dicitur. Paulus uin. Iesu Chri. i. incarceratus pro fide Iesu Christi. Hic non nominat se apostolum, quod est nomē dignitatis, sed uinctum pro Iesu Christo, quod est expressiuum pietatis, eo quod intende- bat monere Philemonem ad pietatem erga Onesimum, pro quo scripsit hanc epistolam Philemoni, ut patebit prosequendo.

2 Et Ti. fr. Hunc adiungit in salutatione, quoniam erat dilectus Phile- moni, ut sic petitio sit magis exaudibilis, non solum pro reuerentia Pau- li, sed etiam pro amore Timothei. Secundo ponuntur persona salutata, cum dicitur.

3 Philemo. di. ad. no. in opere predicationis

4 Et Ap. so. cha. Hæc ut dicit gl. erat uxor Philemonis. ideo ponit e. in salutatione ut inclinēt Philemonem ad petitionis exauditionem.

5 Et Ap. com. no. in militia Christi, resistendo uiriliter aduersarijs dei. Et iste nominatur eadem ratione qua & Appia.

6 Et eccl. i. congregationi fidelium.

7 Quæ in do. nam cum eo plures habitabant fideles. Tertio ponunt optata bona cum dicitur.

8 Gratia uob. Exponatur sicut in principio epistolæ precedentis.

9 Grátias ago. Hic consequenter ponitur huius epistolæ prosecutio. diuiditur in duas partes. quia primo Paulus captat Philemonis beneu- lentiam, secundo format suam petitionem, ibi. Propter quod. Cū primum dicit. Grátias ago Deo meo sem. actu uel habitu. Vel. Se- per. i. omnibus temporibus ad hoc docentibus.

Philo-

* i Memo-

lib despir. & lire. c. 7. ser. 42. de Guet.

Ho. 8. in epistol. ad eph.

proinde illum corde, ore, & opere celebrare.

IDEI. quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo explanemus, quam Deo gratias? Hoc nihil dicit breuius, nec audiri letius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest.

A *Auliens, &c.* **AVGVS.** Charitas causa est & mater omnium virtutum, quæ si desit, frustra habentur cetera. Si autem adsit habentur cetera. Sicut enim radix omnium malorum est cupiditas, ita & radix omnium bonorum est charitas. Ille itaque tenet & quod patet & quod latet in diuinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus. quapropter fratres, sectamini charitatem, dulce ac salubre vinculum mentium, sine qua diues pauper est, & cum qua pauper diues est. Hæc in aduersitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima, inter veros fratres latissima. In Abel per sacrificium grata, in Noe per diluuium secunda, in Abrahæ peregrinatione fidelissima, in Moise inter iniurias leuissima, in Dauid tribulationibus mansuetissima, casta in Susanna erga virum, in Anna post virum, in Maria præter virum.

b *Quam ha.* Quia enim in Christum credebat, & eum diligebat, & sanctis credebat & eos diligebat, & per opera fidei & charitatis Christo seruiebat & sanctis.

* ORIGENES. Est fides nostra primo quidem omnium in dominum nostrum Iesum Christum, consequenter uero etiam in omnes sanctos Patriarchas, uel Prophetas, uel apostolos Christi:

* HIER. Non est enim in Deum perfecta fides quæ in ministris eius in fidelitate & odio tenuatur. quod autem dico tale est, credit quispiam in conditorem Deum, non potest credere, nisi prius crediderit de sanctis eius uera esse quæ scripta sunt, Adam a Deo plasmatum, Eua ex costa illius & latere fabricatam, Enoch translatum, Noe naufrago solum orbe saluatum, quod primus Abraham accepit testimonium Dei, quod Isaac oblatum, quod Moses & Aaron decem plagis Aegyptum affluerint, ad uocem Iosue sol steterit, &c. Hæc & cetera quæ de sanctis scripta sunt, nisi quis uniuersa crediderit, in Deum sanctorum credere non ualebit.

c *Ut communicatio.* **Q.** Fidem habes & charitatem in Christo & in sanctis, ita, ut *communicatio fidei tuæ cui fiat.* i. ut fides tua communicans fidei nostræ: uel, quod aliis ex fide tua comunicas euidentis sit. Et hoc.

d *In agnitione omni.* i. ita euidentis sit, ut hoc merito cognoscatur omne bonum esse in te per Christum. i. omnium bonorum sufficientia. Ut ita. Memor sum tui. & gratias ago in orationibus habitis de hoc. *Ut communicatio fidei tuæ.* i. operatio fidei qua seruis Christo & sanctis. *cui. f. in a.* Quæ est.

e *In Christo Ie. i.* cum cognitione boni æterni, ut illud expectetur in premium. Hoc enim orat Apollolus, ut operatio eius cum cognitione fiat bonitatis. i. ut ita merito operetur, ut in futurum inde expectet premium Iesum Christum, non retributionem temporalium.

f *Viscera sanctorum.* i. filii sanctorum clarissimi, vel erga te propensius sanctorum affectus qui uenit te. i. consolante, & refrigeratus est, quia boni te per omnia inuenerunt.

* AMBR. Manifestum est, quia idcirco se significat laetum esse, quia sanctorum necessitatibus utilia ministrabat, unde plus gaudet, certus ex hoc quia obsequeret mandatis eius quem constat esse potiore.

* CHRYS. Non quidem ait, cum hæc aliis facias, quanto magis mihi denegate non debes, quod cæteris præstas, sed hoc ipsum

tamen aliis uerbis admonuit, lenius id quodammodo, & gratius expectens. Tu mihi inquit, dedisti fiduciam postulandi, ex his quæ in alios contulisti.

* HIER. Et hic idoma apostolicum est, ut semper uiscera uocer, uolens plenam mentis ostendere charitatem.

h *Magnam habens, &c.* *** AMB.** Quantum rō exigebat, dignum erat imperare discipulo magistræ, & fiducia apostolicæ auctoritatis, sed quia uir bonus erat Philemon, per affectum illum pronocat obaudire, quasi coeui ætatis, & uinctum Chæalti Iesu. i. obligatum negotiis dñicis, uel pp nomen eius subiectum uinculis.

* CHRYS. Inspice quælo, quæ cautus incedat, ne quid. n. maxima licet uir charitatis expressum, auditor forte ferret, atque ideo grauius ferret, ideo ante quæ diceret *imperandi tibi.* quia id graue uidebatur, ac licet ex charitate prolatum curare potius posset ex abundantia rō magis secunda præmunit, dicens, *fiduciam habes,* quod profecto Philemonē magni esse meriti iudicantis est, ac si dicat, fiduciam nobis dedisti, neque hoc solum, sed in Christo non ideo quod sis in seculo clarior atque potentior, de te ista præsumimus, sed propter fidem, quam habes in Christum.

* HIER. Et hoc ex fiducia illa ueniebat, quæ qui tanta Christum perpetrarat, utique impar sui in ceteris esse non poterat.

* CHRYS. Scio quidem quod etiam imperans facile efficiam quod intendo, quod ex præcedentibus tuis meritis colligo, sed quia mihi huius rei magnum studium est, obsecro. Vtrumque si mul ostendit, & quod ipsi consideret, quia imperaui, & quod cura uehementer sibi cordi esset, obsecrat enim.

* HIER. uult magis peterè quam iubere, grandi petentis auctoritate proposita, per quam & apostolus obsecrat. Totum autem pro quo rogat tale est: Onesimus seruus Philemonis, fugam furto cumulans, quodam rei domesticæ compilarat, hic pergens ad Italiam, ne in proximo facilius posset apprehendi, pecuniam domini per luxuriam prodegerat.

h *Nunc autem.* *** CHRYS.** Quis oro, huiusmodi athletam innumeris uictoriis clarum non obuiis exciperent manibus? quis

intuen

NICOLAUS DE LYRA.

1 Memoriam tui fa. gratias agendo pro bonis tuis præteritis & deprecatione de futuris.

Quam h. in d. Ie. cui seruis fideliter.
Et in o. san. quibus bona comunicas misericorditer.
Ut com. hoc refertur ad id quod supra dicitur. Memoriam tui faciens in orationibus meis. i. orando. Ut cōicatio fidei tuæ. in effectu quo seruis Christo fideliter & sanctis eis ministras misericorditer.

Euidens fiat. per receptionem premij.
In agri. i. in clara uisione Dei, in quo est omne bonum.
In Christo Ie. i. per Christum Iesum tanquam per mediatorem nostrum. Vel dicitur. In Christo Ie. quia beati uesciuntur interius in aspectu suæ deitatis, & exterius in aspectu eius humanitatis.

Gaudium enim magnum, &c. quia bonum discipuli redundat in onum magistri.

9 Quia ui. Consolatus enim fuerat eos uerbo & etiam necessaria ministrando,

Strando. Hanc autem commendationem & consimiles non faciebat Apostolus ad adulandum, sed ut prouocet ad maius bonum, quia uirtus laudata crescit.

10 Propter quod. Hic consequenter Apostolus format petitionem, ibi. Forfitan enim. circa primum dicit. Propter quod. i. propter charitatem de te auditam.

11 Multam si habens. i. pro amore Christi Iesu.
12 Imperandi tibi, &c. i. quod est decens & rationabile.
13 Propter charitatem. inter me & te mutuum.
14 Magis obsecro, &c. uita & etate.

15 Ut Paulus senex. propter quod magis uolo uti deprecatione quam imperio. Unde & scribens Timotheo; dicit prima epistola. 4. cap. Seniore ne increpaueris, sed obsecra ut pattem.

16 Nunc autem & uinctus Iesu Christi. quasi diceret. Mea senectus & incarcerationio monere te debent ad acquiescendum meæ deprecationi, quæ subditur cum dicitur.

Gratuens uinctū pro Christo, nō ei innumeras deferret gratias. **A** Cum itaq; tam multis modis preparasset ac mitigasset aīum, non prino nomen adiūxit, sed post a Deo insignē admonitio nem differt adhuc. nostis quippe dñorum aduersus fugitiuos seruos indignationē, & maxime si re familiari expilata diffuge rint, quamlibet illi imites fuerint, ex accepto detri mento ira succrescit. Hāc igitur modis omnibus le nire contendit.

† filiū meū charissi mum.

† sententia aurem tua

† supra ser uum.

a *Obscrote p. &c.* * **CHRY** sos. Rursus uincula quae exorandū uim hñt & tum demum nōmen apponi tur, non modo. n. iram ex tinxit, uerum & magna iu cūditate repleuit. Nequa quam ait, illum uocarem filiū, nisi ualde esset appro batus, & utilis. Illū deniq; ac Timotheū eodē appel lo nomine. Vbi uero plu rimis in locis suū declaraf set affectū, ex partus quo que rpe sui reuerentiā in ducit, uinctus, inquit, illū genui, ut ex hoc amore di gnior honore censeatur, quod esset inter ipsa certamina, & in ipsis pro Christo tentationib. xditus.

* **HIER.** Volens impetrare quod postulat, iam non pro ser uo Philemonis, sed pro filio suo se asserit deprecari, & illo fi lio quem genuerit in uinculis euāgelii, hoc est, quae pro Chri sti euangelio sustinebat. Simul autem admirādū de magnani mitate apostoli, & in Christum mēte feruentis. Tenet in car cere, uinculis stringit, squalorē corporis, charorū separatione, penalib. tenebris coartatur, & non sentit iniuriā, non dolore cruciatur, nihil nouit aliud, nisi de Christi euangelio cogita re. Sciebat seruum, sciebat fugitiuum, sciebat aliqñ raptorem ad Christi fidē esse conuersum. grandis laboris est talem ho minem in eo quod cepit, perseuerare. Idcirco filiū suū & filiū uinculorū, & ministrū euangelii in uinculis cōstituti, inculcat ac replicat, ut Philemō ille prudenter & dispensatorie tm̄ in prafatione laudatus. non auderet negare, ne suis laudibus uideretur indignus.

Obscrote. Magnum est nō de humili, sed de sublimi, si se in clinat & obscrot.

Senex. Sen magis ætatis similitudine debet obsequi.

b *Qui tibi aliquando, &c.* **CHRY**s. Vide autē quam prudenter ipsius delictū confitetur, ut eo ipso extinguat iracūdiam dñi, non ait. nunc tibi utilis erit, ne ille non crederet, sed per sonā quoque introduxit suam, ut ex hoc ille dignius sperare melio ra potuisset. Si enim Paulo futurus est utilis, qui tantam virtu tis & perfectionis diligentia exigat, quanto amplius domino.

* **HIER.** Qui cum ante inutilis domino suo tantum fuerit, (nec enim seruus fur atque fugitiuus alteri nocuit, nisi domi no suo) nunc econtrario utilitatis compensatione, qua ipsi do mino & Paulo utilis est, ceterisque per Paulum, plus charita tis meretur quam odii antea meruerat.

c *Vt mea viscera, &c.* Onesimum profugum recurrētē ad diu num auxilium cū esset in custodia apōstolus Paulus baptiza uit, uidens in illo utilitatis spem, quem sic commendat, ut suū animum in illo significet recipi:

* **CHRY**s. Et hic rursus non simpliciter *posuit* nomen, sed etiā *uocem adhorantis* adiecit, quae longe plus habet uirū, quam si si lium diceret. Dixerat filiū, dixerat, quē in uinculis genui, ut ex eo maximē uidererut amabilis, quod esset in pressuris & tēta tionib. genitus. quod enim illis maxime filiis afficiamur, quos inter pericula, uel etiam post uitata pericula gignimus, testimo

NICOLAUS DE LYRA.

- * Obscrote te pro meo filio. *spirituali.*
- 2 Quem genui. *in fide.* 3 In uinculis. *existens propter quod tene riuus ipsum diligo.* 4 Qui tibi aliquando. *tua tollendo quando erat infi delis.* 5 Nunc autem. *regeneratus in Christo.*
- 6 Et mihi & tibi. *seruendo fideliter mihi & tibi.*
- 7 Quem remisi. *melioratum.* 8 Tu autem. *i. ut filium meum cha rissimum ac si fuisset genitus ex meis uisceribus.* 9 Quem e. *v. qui filius meus es iam diu.* 10 Mihi ministraret. *cum sit seruus tuus, & sic mihi ministrares per ipsum.* 11 In uinculis. *id est, quibus sum alligatus pro predicatione euangelij.* 12 Sine consi. *i. sine assensu*

nio scripturę cōprobatur, q̄ Benjamin delicatum patri Jacob I filiū ex eo manifestat, q̄ hūc moriēs m̄ ediderit, nō ait, recipe: non dixit, ne irascaris, sed suscipe. *hoc est nō modo ueniā, sed ho norem quoque promeretur.* Est enim Pauli filius esse dñs.

* **HIER.** Quod autem ait, tu illum, &c. Hoc est quod ante dixi, viscera significare in ternum cordis affectū, & plenam ex animo volunta tem, cum totum quicquid in nobis est, suscipitur a ro gato, alias autem omnes li beri, viscera sunt parētum.

a Inquam. **b** Et ideo tenerius diligo. **In fide.** **c** Cum essem.

a Obscrot te pro meo filio quem genui in uinculis Onesi

b mo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nūc autē & mihi & ti

c bi utilis quem remisi tibi. Tu autē illum, ut mea viscera

suscipe. Quem ego uolueram mecum detinere, ut pro te

mihi ministraret in uinculo euangelii. Sine cōsilio au

tem tuum nihil uolui facere. uti ne uelut ex necessitate bo

num tuum esset, sed uoluntarium. Forsitan enim ideo di

scessit ad horam a te, ut in æternum illum recipias: iam

non ut seruum, sed t̄ pro seruo charissimum fratrem,

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17

a Dum infidelis. b Tua tollendo.

a Seruendo, & per me tibi, cuius est quicquid tuus mihi seruus fecit. b Ut illum. Vel meum in eo affectu.

Contensu.

Vt non. a Contra uelle tuum. b Quod tuus mihi seruit. Ut tamen uelit Deus facit, qui operatur in nobis & uelle & operari pro bona uoluntate.

Suscipe, quia utilis fuit fuga eius.

Hic & in futuro.

Tantum. a Quod ante. Alias fratrem charissimum plus seruo. Fratres enim plusquam serui chari sunt.

& incolumes, sin ad malū deflexerint, singulis penas infligat quascunque uoluerit.

* **IDEM.** nulla laude quicquam esset dignum, nisi esset ad v trumque flexibile.

* **IDEM.** Nisi homines possent suo arbitratū, turpia fugere, & honesta sectari, ext. culpam erunt quicquid agant.

* **CLEMENS.** Rom. q̄o ergo Deus iudicat fm ueritater vnumquemq; pto actib. suis, si aliquid agere non habuit in p testate sua? Hoc si teneatur, conuulsa sunt omnia, frustra eri studiū sectādi meliora. Sed & iudices seculi frustra legibus p sunt, & puniūt eos qui male agūt, nō enim ī sua potestate habi erūt, ut nō peccarēt. Vana erūt & iura populorū, quae malis art bus penas statuunt, miseri erunt & hi qui cum labore seruan iustitiā, beati uero qui in delitiis positi, cum luxuria & sceler uiuentes, tyrannidē tenent. Secundum hāc ergo nec iustitia e rit bonitas, nec vlla uirtus, & ut vis, nec Deus.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperādi, exularēt oēs apōstolorū adhor tationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praecepta homini non prodesent, nisi h beret liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promi la prēmia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quæritur, quare Deus homin faciens, non eū bonū condiderit, de p̄sentī loco solui pōt. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit homi nē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bor nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset Deo similis qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Pa lus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū tinere. Sed si hoc sine uolūtate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uolūtariū. q̄ autē uoluntarium non erat, al genere arguebatur esse malū. nihil quipe dici bonū potest, n q̄ vltro nēu est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus i minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, i erat bonū uolūtariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate l nū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbiti nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudine fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperādi, exularēt oēs apōstolorū adhor tationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praecepta homini non prodesent, nisi h beret liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promi la prēmia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quæritur, quare Deus homin faciens, non eū bonū condiderit, de p̄sentī loco solui pōt. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit homi nē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bor nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset Deo similis qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Pa lus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū tinere. Sed si hoc sine uolūtate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uolūtariū. q̄ autē uoluntarium non erat, al genere arguebatur esse malū. nihil quipe dici bonū potest, n q̄ vltro nēu est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus i minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, i erat bonū uolūtariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate l nū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbiti nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudine fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperādi, exularēt oēs apōstolorū adhor tationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praecepta homini non prodesent, nisi h beret liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promi la prēmia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quæritur, quare Deus homin faciens, non eū bonū condiderit, de p̄sentī loco solui pōt. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit homi nē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bor nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset Deo similis qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Pa lus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū tinere. Sed si hoc sine uolūtate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uolūtariū. q̄ autē uoluntarium non erat, al genere arguebatur esse malū. nihil quipe dici bonū potest, n q̄ vltro nēu est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus i minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, i erat bonū uolūtariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate l nū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbiti nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudine fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperādi, exularēt oēs apōstolorū adhor tationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praecepta homini non prodesent, nisi h beret liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promi la prēmia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quæritur, quare Deus homin faciens, non eū bonū condiderit, de p̄sentī loco solui pōt. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit homi nē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bor nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset Deo similis qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Pa lus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū tinere. Sed si hoc sine uolūtate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uolūtariū. q̄ autē uoluntarium non erat, al genere arguebatur esse malū. nihil quipe dici bonū potest, n q̄ vltro nēu est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus i minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, i erat bonū uolūtariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate l nū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbiti nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudine fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperādi, exularēt oēs apōstolorū adhor tationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praecepta homini non prodesent, nisi h beret liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promi la prēmia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quæritur, quare Deus homin faciens, non eū bonū condiderit, de p̄sentī loco solui pōt. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit homi nē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bor nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset Deo similis qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Pa lus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū tinere. Sed si hoc sine uolūtate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uolūtariū. q̄ autē uoluntarium non erat, al genere arguebatur esse malū. nihil quipe dici bonū potest, n q̄ vltro nēu est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus i minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, i erat bonū uolūtariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate l nū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbiti nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudine fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperādi, exularēt oēs apōstolorū adhor tationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praecepta homini non prodesent, nisi h beret liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promi la prēmia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quæritur, quare Deus homin faciens, non eū bonū condiderit, de p̄sentī loco solui pōt. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit homi nē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bor nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset Deo similis qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Pa lus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū tinere. Sed si hoc sine uolūtate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uolūtariū. q̄ autē uoluntarium non erat, al genere arguebatur esse malū. nihil quipe dici bonū potest, n q̄ vltro nēu est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus i minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, i erat bonū uolūtariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate l nū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbiti nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudine fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperādi, exularēt oēs apōstolorū adhor tationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praecepta homini non prodesent, nisi h beret liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promi la prēmia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quæritur, quare Deus homin faciens, non eū bonū condiderit, de p̄sentī loco solui pōt. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit homi nē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bor nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset Deo similis qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Pa lus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū tinere. Sed si hoc sine uolūtate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uolūtariū. q̄ autē uoluntarium non erat, al genere arguebatur esse malū. nihil quipe dici bonū potest, n q̄ vltro nēu est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus i minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, i erat bonū uolūtariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate l nū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbiti nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudine fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperādi, exularēt oēs apōstolorū adhor tationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

CHRYs.

13 Nihil vo. fa. de eius retentione. 14 Vt ne ue. i. ne boni ministerium quod fieret mihi per eum, quod secundum ueritatem dei dici tuum, eo quod est seruus tuus, uideretur magis coactum quam uoluntarium ex parte tua. 15 Forsitan. Hic consequenter remouet plicem excusationem quam posset iste Philemon facere. Prima est q̄ Onesimus ab eo recesserat ipso nesciente, propter quod non debebat ab iterum recipi gratiose. hoc autem excludit Apōstolus per hoc quod recessus cedit ad bonum Philemonis, dicens, Forsitan autem disces ad ho. a te. i. modico tempore, quod quasi nihil reputandū est. 2. Phis. 16 Vt in æter. i. non solum in presenti ad tuum seruitium paratum, etiam in futuro tecum ad cali gloriam ordinatum. 1 deo subditur. 17 iam non ut. religione Christiana. 1 * Maxim

* CHRYS. Recte, *forfitan*, posuit, ut facilius crederet dominus, quia enim ex elatione aut peruerso corde, nec ex voluntate reddi adine fuga illa processerat, dicit *forfitan*, neque ait *id est*, sed ideo separatus est, honestiori usus vocabulo. Non enim hoc ille molitus est, ut huius rei gratia discederet.

* HIERONYMVS. nonnunquam malum occasio sit bonorum, & hominum praua consilia conuertit ad rectam. fratres Ioseph, sui zeli stimulis incitati, Ismaelitis 20. aureis venderunt. Hoc initium & patri & fratribus & omni Aegyptio bonorum omnium fuit. Simile quid & in Onesimo possumus intelligere, quod mala principia, occasiones fuerint rei bonae. Si enim dominum non fugisset, nunquam uenisset Romam ubi Paulus erat uinctus in carcere. Si Paulum in uinculis non uidisset, non recepisset fidem in Christum, si Christi non habuisset fidem, non Pauli effectus filius, in opus euangelii mitteretur. Pulchre autem addens, *forfitan*, suam temperauit. occulta sunt quippe iudicia Dei, & temerarium est quasi de certo pronunciare quod dubium est, *forfitan*, inquit, ideo discessit, caute, timide, & non totum fixo gradu, ut si non posuisset *forfitan*, omnibus seruis fugiandum esset, ut apostolici fierent.

* OECYMNEN. Fausto nomine fugam appellauit secessionem, ne facta fugae mentione, vulnus recrudesceret.

a Maxime mihi. Mihi magistro tuo. frater Onesimus enim offenso proprio domino confugit ad Apostolum ad hoc, ut oblitteratis peccatis utilis reuerteretur, in rem, ut non solum domino suo aequalis fieret meritis, sed ipsi magistro frater. Et ne Philemon quia dominus, contra seruum inflaretur, humiliat eum dicens, *Frater in car.* quia ex uno Adama omnes, & in domino per fidem.

* CHRYS. Seruum ad modicum amiseras, & fratrem perpetuo reperisti, non modo tuum, sed meum. Magnum ex hoc exitum uirtutis testimonium, si mens, inquit, frater est, profecto & tu non erubescas illum habere fratrem. Ex hoc igitur quod hunc filium dixit, singularis affectus iudicium dedit, ex eo autem quod fratrem appellauit, magna illum beneuolentia, & pari se cum honorem dignum profecto declarauit. Ista non sine certa ratione scripta sunt, sed ut ne seruos peccantes despiceremus, neque illis nimis domini immineant, sed crimina discamus ignorare eis, quae sunt huiusmodi, ne semper seueri, semper asperimur simus, ne seruitutis praetextu, si boni fuerint, socios illos in omnibus assumere erubescamus. Si enim Paulus non erubuit huiusmodi appellare filium, fratrem, uiscera, atque charissimum cur obsecro nos erubescamus? Et quid dicam Paulus? Pauli ipse dominus non erubescit seruos nostros fratres, amicos & coheredes appellare, & nos erubescimus.

b Hoc mihi im. Nunc excusationem omnem conuellit, cum si tibi imputandum esse dicit, si uel laesit, uel debet aliquid.

* HIERONYMVS. Vide quam caute postremo addidit culpam

culpam. quia enim maxime rei pecuniariae iactura angere homines solet, ne quid huiusmodi obiceret, contumpta quippe fuerat pecunia furto sublata, non ait, si quid furatus est, sed si quid te laesit. Simul & peccatum confiteretur, & non ueluti serui peccatum, sed quasi amici ad amicum, iniuriae magis usus quam furti nomine hoc mihi imputa, id est a me debitum exige.

* HIERONYMVS. Inuitator domini sui & Christum in se loquentem habens, ea iuxta uires suas debet facere, quae Christus. Si enim ille infirmitates nostras portauit, iuste apostolus pro Onesimo se operatur, & spero per orationes uestras donari me uobis: Salutem te Epaphras concaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas adiutores mei. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu

1 maxime mihi: Quanto autem magis tibi, & in carne, & in domino. Si ergo habes me socium, suscipe illum, sicut me. Si autem aliquid tibi nocuit, aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu. Ego reddam, ut non dicam tibi, quod & te ipsum mihi debes. Ita frater ego te fruar in domino: refice uiscera mea in Christo. Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens quoniam & super id quod dico facies. Simul autem & para mihi hospitium. Nam spero per orationes uestras donari me uobis: Salutem te Epaphras concaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas adiutores mei. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu

2 a Per fidem. Quia fidelis frater. b Habere vis. c Quod si non suscipis, non es socius.

3 a Vel hic, uel in futuro. b Reddam dico. Minus exigo quam debes.

4 Non modo tua. a Adiurato.

5 a Filium uel intellectum. b Alias domino. i. propter Christum uel dominum.

6 Vel hic mouet ad ueniam.

7 Ita frater ego. i. gaudebo de te in regno Dei, si feceris quod regno. Et quid est, illud: Refice uiscera tua.

8 Confidens in obe. Prouocat eum sic blandiendo, ut non amplius faciat, quam postulatur ab eo. Solet enim fieri, ut qui de se uidet bene sentire, meliorem se praebet.

9 Simul autem. Ut sollicitiorem eum faciat, & ad obediendum promptiorem uenturum se ad illum significat, quia uel hoc potest eum mouere ad ueniam. Solent enim absentes contemni.

10 Hier. Non puto tam diuitem fuisse apostolum, & tantis sarcinis occupatum, ut preparato argeret hospitio, & non una contentu cellula, breues corporis sui spatio aedes amplissimas existimaret, sed ut dum cum expectat Philemon ad se esse uenturum, magis faciat quod rogatus est. Si autem non dispensatorie, sed uere quis existimat imperatum, ut sibi hospitium prepararet, apostolo, magis quam Paulo hospitium praeparandum est. Venturus ad nouam ciuitatem, praedicaturus crucifixum, & inaudita dogmata delaturus, sciebat ad se plurimos concursuros, & necesse erat primum ut domus esset in celebri urbis loco, ad quam facile conueniretur: Deinde ut ab omni importunitate vacua, ut ampla, quae plurimos caperet audientium, ne proxima spectaculorum locis, ne turpi uicinia detestabilis, postremo ut in plano potius esset sita, quam in coenaculo. Quam ob causam eum existimo etiam Romae in conducta mansisse biennium. nec parua ut reor erat mansio, ad quam Iudaeorum turbae quotidie confluebant.

11 Chrysostomus. Pro Onesimo faciebat ne illi negligerent, sed scientes illum omnino uenturum, atque auditurum ut se se habuerint aduersus eum, omnem iniuriae memoriam deponerent, & promptiores ad gratiam essent. Grandis enim erat praesentis Pauli honor & gratia: Pauli inquam, post aetatem senectutis expressam, post commendata saepius uincula.

12 Ideo subditur.

13 Ut non, &c. Cuius subditur ratio cum dicitur.

14 Quod & te ipsum. i. quia etiam te ipsum mihi debes, eo quod es creatura mea in fide catholica & instructione euangelica. quasi dicat, minus exigo a te, quam mihi debeas.

15 Ita frater, &c. id est gaudebo de te in Deo, si feceris quae peto.

16 Refice, &c. Complendo desiderium meum in hoc quod postulo.

17 In do. i. propter dominum principaliter, & propter me secundario.

18 Confidens. Haec est ultima pars uel epistolae conclusio, in qua primo dicit se scripsisse Philemoni confidens de promptitudine sua obedientia, licens: Confidens. Et patet. Secundo mandat sibi hospitium parari ex amicitia speciali, dicens. Simul autem. Tertio salutem eum ex parte sociorum suorum dicens. Salutem te Epaphras concaptiuus meus, &c. Et ultimo benedicit ei & alijs simul dicens.

19 Gratia domini nostri Iesu Christi, &c. quae est arma uita beata.

20 Cum spiritu uestro. scilicet prole sit perseveranter, Amen.

21 Tom. vj. B 4

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Maxime. scilicet charissimum, eo quod in fide genui cum ut predictum est.
2 Quantum. supple dicitur esse charus, magis quam ante recessum ipsius.
3 Et in carne. quia seruus tuus est ad seruiendum tibi corporaliter.
4 Et in do. quia factus est fidelis ad regnandum tecum aeternaliter. Ideo concludit.
5 Si ergo habes me socio. Tibi uerissima charitate coniunctum. Et accipitur si: pro quia.
6 Suscipe illum. Id est dulciter & benigne.
7 Si autem. Hic remouetur secunda excusatio quia posset Philemon dicere, quod Onesimus recedendo intulit sibi damnum in personis, uel in suis rebus. hoc remouet per hoc quod obligat se ad satisfaciendum, dicens: Si autem aliquid tibi nocuit. In persona tua, aut in familia.
8 Aut debet. Ex obligatione aliqua.
9 Mihi imputa. Tanquam debitori.
10 Ego Paulus, &c. Hic dicit ad ad maiorem certitudinem.
11 Ego reddam. Id est satisficiam ipsi domino, qui est superior om-

- 12 nium. Ideo subditur.
13 Ut non, &c. Cuius subditur ratio cum dicitur.
14 Quod & te ipsum. i. quia etiam te ipsum mihi debes, eo quod es creatura mea in fide catholica & instructione euangelica. quasi dicat, minus exigo a te, quam mihi debeas.
15 Ita frater, &c. id est gaudebo de te in Deo, si feceris quae peto.
16 Refice, &c. Complendo desiderium meum in hoc quod postulo.
17 In do. i. propter dominum principaliter, & propter me secundario.
18 Confidens. Haec est ultima pars uel epistolae conclusio, in qua primo dicit se scripsisse Philemoni confidens de promptitudine sua obedientia, licens: Confidens. Et patet. Secundo mandat sibi hospitium parari ex amicitia speciali, dicens. Simul autem. Tertio salutem eum ex parte sociorum suorum dicens. Salutem te Epaphras concaptiuus meus, &c. Et ultimo benedicit ei & alijs simul dicens.
19 Gratia domini nostri Iesu Christi, &c. quae est arma uita beata.
20 Cum spiritu uestro. scilicet prole sit perseveranter, Amen.

An episto
ad He-
braeos sit
Pauli.

Incipit argumentum ad Hebraeos.

IN primis vi. Quidam veritatis calumniatores hanc epistolam non esse Pauli dicere ausi sunt eo quod nomen eius in titulo non habeat & longe splendidiore atque facundiore stilo quam aliarum resplendat, sed aut Barnabae, aut Lucae, vel Clematis vel Tertulliani. Quibus in promptu nobis est respondere. Si enim ideo non est dicenda Pauli, quia nomine eius praetitulata non est, ergo nec alius illorum, immo nullius omnino, cum nullius nomen habeat in titulo. Ideo autem nomen suum huic epistolae sicut & ceteris non praeposuit, quia Hebraeis odiosus erat, quibus legis destructor videbatur. Quia ergo non eorum, sed Gentium erat Apostolus, nomen suum eis odiosum tacuit, ne praescripti nominis invidia sequens utilitatem excluderet lectiois. Sciens quo-

que eorum superbiam, suamque humilitatem ipse demonstras, ordinis sui dignitatem noluit anteferrenominando se apostolum. Sed meritum officii sui tacens superbis ipse humilis non se apostolum nominavit, ne superbi indignarentur. Quod vero haec epistola maiore relucet facundia quam aliae, sane mirandum non est, cum natura sit unicuique plus in sua quam in alia valere lingua. Ceteras enim epistolas Apostolus perigrina. i. Graeco sermone composuit, hanc autem scripsit Hebraica lingua. Cuius sensum & ordinem retinens Lucas post excessum eius Graeco sermone composuit. Non est ergo mirum si in hac tanto doctrinae fulget eloquio. Propulsatis ergo calumniis aduersantium veritati nullatenus ambigendum est, & hanc Pauli fore epistolam. In qua intendit Christi eminentiam & fidei sufficientiam, nec non & legis insufficientiam & inutilitatem ostendere.

Paulus doctor egregius Gentium Apostolus ministerium suum volens honorificare, iuxta quod in epistola ad Romanos ait: *Quandiu quidem sum apostolus Gentium, honorifico ministerium meum, tentans si quo modo ad emulandum prouocem carnem meam.* Ecclesiis Hebraeorum scripsit de eminentia Christi sicut in utramque naturam, & in utilitate legis Mosaeicae astruens multis modis fidem Iesu Christi absque legalibus sufficere ad iustitiam & salutem. Legalia vero post passionem Christi non modo non proficere verum etiam officere, quorundam Hebraeorum superstitiosam traditionem excludens, qui Christum confitentes, legales observantias tenendas putabant. Et in hunc errorem quosdam etiam qui de gentilitate uenerant ad Christum sua autoritate induxerant. Ideo Apostolus prouidens Gentibus, ne deinceps in hunc errorem Hebraeorum autoritate trahantur, Iudaeos quoque ad emulandum prouocans, quod est honor ministerii sui, gratiam Dei hic commendat per Christum uerum pontificem hoc tempore fidelibus factam, legem ostendens reprobata, ad ultimum etiam de moribus instruit. Praesentis igitur temporis eminentiam ostendit, dicens Deum unigenitum suum nobis emisisse, & in nobis locutum ut auditorum mentes erigeret. Fidelium, quibus scribit Iudaeorum. Ne quia multis malis quae illis acciderant, ualde afflicti & contriti erant, putarent ex hoc se inferiores esse ca-

tetis ac miseros. Ideoque uos consoletur atque erigat, maiori gratia praeditos initio epistola sine declaratione antiquis quidem prophetae missis sunt, nobis autem filius, & illis serui & serui locuti sunt, nobis autem dominus. Modus tractandi. Primum proponit addenda esse uerba Christi conferendo eum prophetis quia in eo locutus est dominus ut in prophetis, & maior est eis. Deinde commendat eum alternatim secundum utramque naturam, humanam & diuinam. Postea comparat eum angelis & praefert, multa interserens de excellentia eius secundum utramque naturam. Deinde comparat eum Moyse & praefert. Deinde multis rationibus & autoritatibus gratiam fidei umbram legis preferendam declarat. Et sacerdotum Christi Leuitico sacerdotio, & Testamentum nouum veteri, eiusque sacrificium unum multis illis

facrificijs preponendum ostendit, quia ibi umbra, hic ueritas. Tandem ponit fidei descriptionem, eam multis testimoniis commendans. Circa finem uero moralem subdit instructionem. *** EVSEB.** Clemens Alexandrinus in libris *κωνσταυτων* epistolam ad Hebraeos scriptam. Pauli esse adfirmat, & Hebraico sermone ad Hebraeos ab eo editam. *** ORIG.** Est uerisimile quendam qui premebatur ab ea quae in his est demonstratione, usum esse consiliorum, qui epistolam abrogent, tanquam quae non sit Pauli, aduersus quem alii seorsum utimur rationibus ad probandum Pauli esse epistolam. *** IDEM.** Apud Eusebium. Proinde, si quae Ecclesia istam habeat epistolam, eam ipsa approbet ut Pauli, idque hac ratione persuasum, non enim temere uereres eam Pauli esse tradiderunt. *** IUSTIN.** Martyr. Quanto rationale animal honoratius est irrationali, tanto eius immolatio augustior est quam illius. Atque hoc ex Iephthae facto clarius patet, qui cum filiam suam immolauerit, in epistola ad Hebraeos ab Apostolo commemoratur in numero piorum. *** IRENAEVS** Martyr. Moses homo Dei existens, Deus quidem datus est ante Pharaonem, non autem Deus Dominus appellatur, nec Deus vocatur a prophetis, sed fidelis famulus & terrens Dei dicitur a Spiritu, quod & erat. *** THEOD.** Nihil faciunt qui morbo Ariano laborant, sed uertum literas apostolicas furent, & epistolam ad Hebraeos a reliquis separent, & eam adulterinam appellent. Qui enim aduersus Deum & Saluatorem nostram linguas mouent, non ausi fuerint aduersus eius beneuolos, & grandiloquentis ritatis praecones. *** HIER.** Heretici quicquid contrarium suo dogmati uident, eraserunt, nonnullas epistolas integras repudiandas crediderunt, ad Timotheum uidelicet utramque ad Hebraeos, & ad Titum. Et siquidem redderent causas cur eas Apostoli non tarent, tentaremus aliquid respondere, & forsitan satisfacere. Atori, nunc autem cum haeretica autoritate pronunciant, & dicunt, illa epistola Pauli est, haec non est, ea autoritate retentam pro ueritate intelligant, qua ipsi non erubescant falsa simulari-

bant, quam dicebant necessarium ad salutem ipsam obseruari, ut haec in Actis, quidam descendentes de Iudaea in Antiochiam uiderent ecclesia fidelium inchoata, dicebant, fratres, quia nisi circucidamini secundum morem Moysi, non potestis serui fieri. & de orta fuit haeresis Nazarenorum, dicentium obseruari a omnium legalium esse necessariam ad salutem, ut dicit Aug. de haeresibus. Paulus igitur a Deo doctus, non solum in terris per inspirationem sicut ceteri apostoli, sed etiam in caelis per apertam uisionem in raptu, sicut scribit Aug. ad Paulinum de uidendo Deum, uidens hoc esse contra ueritatem euangelij. Ipse hanc epistolam Hebraeis ad fidem Christi conuersis, in ea manifeste ostendens imperfectionem legis respectu euangelij, & per consequens cessationem in tempore perfectionis, quae est tempus Christi. Et ex hoc patet, quod ista epistola inter epistolas Pauli prima est in ordine doctrinae licet sit ultima scribendi tempore, quod patet ex duobus. Primo ma-

de ser-

Argumentum in Epistolam ad Hebraeos incipit.

IN primis uideendum est cur apostolus Paulus in hac epistola scribenda non serauerit morem suum, ut uel uocabulum nominis sui, uel ordinis describeret dignitatem. Haec causa est, quod ad eos scribens qui ex circuncisione crediderant, quasi Gentium apostolus & non Hebraeorum, sciens quoque eorum superbiam suam

que humilitatem ipse demonstrans, meritum officii sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Iohannes apostolus propter humilitatem in epistola sua nomen suum eadem ratione non praetulit. Hanc ergo epistolam fertur Apostolus ad Hebraeos conscriptam Hebraica lingua misisse: cuius sensum & ordinem retinens Lucas euangelista, post excessum beati Apostoli Pauli Graeco sermone composuit.

Nicolai de Lyra in Postillam super epistolam Pauli ad Hebraeos Prooemium.

Um uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. infra Co. 13. c. In primitiua ecclesia illi qui de Iudaismo conuertebantur ad fidem Christi zelabant nimis, & indiscrete pro lege Moysi mouebantur, secundum quod scribitur in li. actuum apostolorum. In quo quidem libro textitur historia nascentis ecclesiae, ut dicit Hier. in epistola ad Paulinum. Ibi enim. 21. cap. introducuntur uerba beati Iaco. loquentis ad Paulum apostolum de calo conuerso ad fidem Christi pro lege Moysi sic dicentis. Vides fratres quot milia sunt in Iudaea qui crediderunt Christo, & omnes sunt amulatores legis, &c. & intantum pro lege Moysi zela-

licet sit ultima scribendi tempore, quod patet ex duobus. Primo ma-

* de ser-

do scribendi quia hanc epistolam scripsit Apostolus Hebraicè ut magis videbitur, in scriptura autem Hebraica antiquior est inter omnes, secundum quod dicit Isid. 1. a timol. unde & alia litera derivantur ab Hebraicis, & quantum ad sonum & quantum ad nominationem. quod patet de literis Græcis. Prima enim litera Hebraica dicitur Aleph. Secunda Beth. Prima in Græco dicitur Alpha: Secunda. Vita, & sic aliis saltem in pluribus. Unde patet quod litera Græca sunt derivata ab Hebraicis, & non est dubium quod Latina derivata sunt à Græcis, sicut idioma Latinum ab idioma Græco, & sic patet propositum. Secundo hoc patet ex sententia, quia in hac epistola veritas legis euangelicæ & eius perfectio ostenditur, in alijs autem epistolis Paulus Apostolus ad observantiam euangelij fideles hortatur: prius est autem legis veritatem agnoscere, quam ipsam veritatem observare, patet igitur quod hæc epistola prior est ordine doctrinae, in verbo igitur præsumpto tria designantur ad evidentiam huius epistolae. Primum est imperfectio legis Mosaicæ. Secundum est perfectio legis euangelicæ. Tertium, est ordo virtusque. Primum tangitur cum dicitur, Quod ex parte est. Secundum, cum dicitur. Quod perfectum est. Tertium, cum dicitur. Venerit & evacuabitur, quia adveniente in euangelio lex evacuabitur, ut magis videbitur in sequentibus. Primum igitur in verbo præsumpta tangitur imperfectio Mosaicæ legis, cum dicitur. Quod ex parte. pars enim habet rationem imperfecti, sicut per oppositum totum habet rationem perfecti, secundum quod dicitur. 3. Phisicorum. Totum & perfectum idem sunt. & ideo imperfectio legis Mosaicæ bene designatur, cum dicitur. Ex parte. Ad cuius evidentiam notandum quod in lege divina occurrunt tria consideranda. Primum est finis unius Dei quod est quid præsumptum ad susceptionem legis divinae, quia per fidem populus adunatur cui lex datur, quia lex non datur nisi populo liquo adunato. Secundum est ipsa lex vel corpus legis, quod consistit in suis mandatis vel monitis. Tertium est eius finis. Finis autem legis divinae est beatitudo æterna, sicut finis legis politicae & humanæ est felicitas politica. In istis tribus lex Mosaica invenitur imperfecta, quod patet primo, videlicet de fide, quia licet in illa lege fuerit notitia aliqualis unius Dei, & etiam Christi in quadam generali, tamen non fuit ibi notitia explicita trinitatis personarum in unitate essentia, nec per consequens incarnationis. Cuius ratio est, quia sicut cognitio naturalis procedit de imperfecto ad perfectum, ut dicitur. 1. Phisicorum. Unde & pueri vocant primo omnes viros patres, & omnes feminas matres, postea distinguunt quod quodque. ita similiter supernaturalis cognitio minor fuit in veteri lege quam in nova, in qua per Christum veritas lucide est reuelata, propterea quod dicit Saluator Io. 17. a. Pater manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi, &c. In signum huius Moyses loquebatur a populum velata facie, ut habetur Exod. 34. quia mysteria fidei velata erant figuris & enigmatibus velata. propter quod patres veteris Testamenti poterant dicere illud quod scribitur. 1. Corinth. 13. c. Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Similiter lex Mosaica est imperfecta quantum ad secundum, quod est legis corpus siue mandata ipsius. Ad cuius evidentiam considerandum, quod mandata legis in lege distinguuntur genera, quia quedam sunt præcepta moralia, cuiusmodi sunt illa quæ sunt de dictamine rationis, etiam si nulla lex esset posita, sicut est illud mandatum quod scribitur Exod. 20. b. Honora patrem, & matrem, &c. Et similiter illud quod per modum monitionis scribitur Levit. 19. g. Coram cano. capite confurge, & honora performam senis, & similia. Quedam autem sunt iudicialia præcepta, quæ sunt determinationes quedam moralium præceptorum in ordine ad proximum, sicut de dictamine rationis naturalis est, quod malefici moriantur, propter quod præceptum illud morale est quod habetur Exod. 2. 2. c. Maleficos non patiaris vivere. sed modus mortis, ut quod lapidentur vel decapitentur & huiusmodi, pertinet ad determinationem legis & determinatur in iudicialibus præceptis. Quedam autem sunt ceremonialia, & sunt determinationes moralium præceptorum in ordine ad Deum, sicut de dictamine rationis naturalis est quod Deus honoretur, & ideo dicitur de hoc præceptum morale. Exod. 20. b. Memento, ut diem sabbati sanctifices. Modus honorandi Deum, ut per talia sacrificia vel talibus temporalibus & huiusmodi, pertinet ad determinationem legis. & hoc determinatur in ceremonialibus præceptis. propter quod Exo. 20. b. Memento, ut diem sabbati sanctifices. quantum ad determinationem temporis, scilicet diei sabbati, ceremoniale est, morale autem in quantum ibi præcipitur, quod homo vacet divinis. Ista autem tria prædicta genera præceptorum in lege Moysi fuerunt imperfecta. Et hoc declaratur primo de moralibus præceptis duplici ratione. Prima ratio est ista, quia moralia præcepta in lege Moysi ordinabant actus minime exteriores tantum, propter quod apostolus in epistola ad Rom. 3. vocat legem Moysi, legem factorum, de actibus autem interioribus in quibus principalibus consistit bonum moris, nihil ordinabant, aut parum. Sed contra hoc videtur quod illud quod habetur Exo. 20. ubi concupiscentia prohibetur Non concubisces uxorem proximi tui, &c. Dicendum est secundum antiquos doctores, quod talis concupiscentia non prohibetur in quantum est omnimodatus in corde, sed prout primum peccat exterioris per aliqua signa, ut per verba scurrilia, tactus, & oscula, & huiusmodi. Et ideo si exponunt: Non concubisces, id est, signa concupiscentia non facias. unde Phil. 3.

dicit

dicit Gl. quod lex vetus prohibebat manum, non animum. Vel secundum alios dicendum, quod licet lex vetus prohiberet concupiscentiam animi latentem, hoc tamen erat in paucis. scilicet in invidia & furto. Iterum in istis sufficienter prohibebat concupiscentiam, quia non puniebat transgressores, & sic patet, quod lex Mosaica insufficienter ordinabat actus interiores. Secunda ratio est, quod lex Mosaica etiam actus exteriores insufficienter ordinabat, sicut patet Deuter. 23. d. ubi dicitur. Non foenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec aliquam rem, sed alieno. Ibi enim permittitur usura cum extraneis personis, quod est illicitum & contra dictamen recte rationis. Similiter Deuter. 24. a. permittitur viro dare uxori bellum repudij, & ex causa indebita. Unde ibidem dicitur. Si acceperit homo uxorem, & odio habuerit eam, & non inuenerit gratiam in oculis eius propter aliquam fedtatem, scribet libellum repudij, & dabit in manu eius, & dimittet eam in domo sua. indissolubilitas autem coniugum per totam vitam est de dictamine rationis naturalis, ut alias declaravi super Matthæum. Et sic patet, quod lex vetus imperfecta fuit in moralibus. Propter hanc autem imperfectionem lex Mosaica dicitur. paedagogus noster, Gal. 3. i. regula puerorum & imperfectorum, in quibus non quæritur perfectio interior, licet ab exterioribus in bonis timore discipline reprimantur, & in exterioribus actibus multa eis permittuntur, quæ non permitterentur uiris perfectis. Propter quod Aug. lib. de spiritu & littera exponens illud. 2. Cor. 3. d. Littera occidit, &c. dicit hoc esse intelligendum non tantum de ceremonialibus, sed etiam de moralibus veteris legis, quia non prohibebant aliqua quæ de se sunt mortifera, ut patet ex prædictis, propter quod dicitur ad Rom. 3. d. Ex operibus legis non iustificatur omnis caro. Secundo ostenditur, quod ceremonialia fuerunt imperfecta.

Ad cuius evidentiam considerandum, quod ceremonie veteris legis sunt in quadruplici differentia. Quedam pertinent ad sacramenta, quedam ad sacrificia, quedam ad observationem, quedam ad sacra. Sacra autem & observationes ordinantur ad sacrificia & sacramenta, quia sacra dicuntur uasa & loca & huiusmodi, quibus utebantur in sacrificijs & ritibus colendi. Observationes dicuntur quedam modi religiosi vivendi quibus utebantur Iudæi, qui erant populus peculiaris ipsius Dei, utpote custodirent se ab aliquibus cibariis & potibus, & uestibus & consimilibus, & hoc quia erant populus Deo consecratus per sacramentum circumcisionis & alia sacramenta. Nunc autem ita est, quod ex fine accipitur ratio eorum quæ sunt ad finem, & ideo si ostendatur quod sacrificia & sacramenta erant imperfecta, sufficienter erit ostensum, quod sacra & observationes erant imperfecta, quia ordinabantur ad ad prædicta sicut ad finem, ut prædictum est. Quod autem sacrificia veteris legis essent imperfecta ostenditur, quia quedam erant sacrificia pro peccato oblata, & hæc erant imperfecta, quia non poterant auferre peccata. propter quod dicit Apostolus ad Heb. 10. a. Impossibile est sanguine hircorum, & tauro rum auferri peccata. Et iterum ibidem. Omnis quidem sacerdos. scilicet veteris legis. prærito est quotidie ministras, ut easdem afferens hostias quæ non possunt auferre peccata. Et hoc idem habetur Esa. 40. d. Libanus non sufficit ad succendum, & animalia non sufficient ad holocaustum. Libanus autem hic vocatur pri-

num templum, quod factum fuit de libani lignis, animalia autem ibi oblata & quantum ad partem concremata, non sufficiebant ad amotionem peccati. Alia erant sacrificia pacifica, id est, ex devotione oblata ad gratiam Dei impetrandam seu aliquod beneficium divinum & illa erant imperfecta, quia divina seu beneficium divinum non impetrabatur ratione oblati muneris, licet aliquando daretur propter devotionem & fidem offerentis. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Hebr. 9. d. Tabernaculum factum est primum, &c. Et sequitur. Quæ est parabola instantis temporis iuxta quam munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectam facere servitium. Perfectio conscientie est per donum gratia. & sic patet propositum quantum ad legis sacrificia. Similiter sacramenta veteris legis erant imperfecta. Ad cuius evidentiam considerandum, quod illa sacramenta erant ordinata ad faciendum homines idoneos ad cultum divinum, & ideo de eis aliqua erant communia toti populo tam uiris quam mulieribus, ut purificationes aliqua ad tactum immundi uel mortui, quæ purificationes fiebant per asperisionem aque expiationis, de qua habetur Numer. 19. & consimilia. Aliqua autem erant sacramenta solis uiris convenientia, sicut circumcisio. Aliqua solis sacerdotibus, sicut consecratio et unctio sacerdotis et similia. Cuius ratio est, quia sacerdotes specialiter modo applicabantur ad cultum Dei. Ista tamen sacramenta prædicta erant imperfecta, quia non conferebant gratiam, sine qua non efficiuntur homines idonei ad cultum divinum: ideo sacramenta legalia dicuntur egera et infirma, Gal. 4. b. ubi dicitur sic. Nunc autem cum cognoveritis Deum, immo cognovisti a Deo, quomodo conuertimini iterum ad egera & infirma elementa? Dicuntur autem infirma, quia non conferebant aliquam potestatem spirituales sicut conferunt sacramenta nouæ legis. Similiter dicuntur egera, quia non conferebant gratiam quæ necessaria est ad bene utendum illa potestate. Sed contra hoc videtur, quia in Exodo et Levitico quasi ubi dicitur quod illa sacramenta redde-

bant

Ceremonialia veteris legis quadruplicia.

Sacramenta legalia.

Aba it homines idoneos ad cultum diuinum. dicendum, quod talis idoneitas erat per quandam munditiam & expiationem corporalem, sicut in noua lege aliquis dicitur ineptus ad ministrandum vel celebrandum propter immunditiam manuum, & lotio manuum reddit eum aptum, sed hæc actitudo est tantum corporis, sic erat de apertuaine quæ dabatur per sacramentum veteris legis, propter hoc dicuntur ista sacramenta emundationis carnis, ut habetur Heb. 9. d. ubi dicitur sic, Sanguis hircorum qui offerrebat in consecratione sacerdotum, & cinis vitulæ aspersus, qui omnes mundabantur a tactu morticini vel immundi ut dictum est, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. i. corporis, quia ut dictum est, talia non conferrebat gratiam, sed auferebat quedam impedimenta & irregularitates impediētes a tabernaculo ingressu. Sicut in noua lege patet per exemplum. Quando. n. per prelatos dispensatur cum aliquo illegitimè nato vel priuato vno oculo vel huiusmodi, non confertur ex hoc sibi gratia, sed tantum irregularitas tollitur, sed contra hoc videtur, quod secundum doctrinam sanctorum circuncisio tollebat peccatum originale, et per consequens conferrebat gratiam ut communiter tenetur. Dicendum secundum antiquam opinionem, quod tollebat peccatum originale, non tamen gratiam conferrebat. hæc. n. erat potestas circuncisionis, ut tenetur à multis & magis, quorum rationes hic propter prolixitatem omitto: & in hoc differrebat a baptisimo, qui non solum aufert peccatum originale, sed confert gratiam. Aliter potest dici, quod si in circuncisione conferrebat gratia, hoc non erat in virtute illius sacramenti, sed ex fide Christi venturi, quem protestabatur ille qui circuncidebatur si adultus erat, vel alius pro eo si paruulus erat. Et hoc est, quod dicitur communiter, quod valebat ex fide suscipientium, non autem ex opere operato per quæ modum valent sacramenta nouæ legis. Patet igitur quod ceremonialia præcepta legis erant imperfecta.

B
Iudicialia
imperfecta.

Tertio ostendo quod iudicialia erant imperfecta. Quod patet ex duobus. Primo ex modo inducendi homines ad obseruationem iustitiæ, ad quod ordinabantur iudicialia præcepta. Secundo ex ipsis præceptis. Primum patet sic. Proprium est imperfectorum hominum, ut inducantur ad iustitiæ obseruandam per timorem pænæ. Vnde dicit Horatius lib. epistolarum. Oderunt peccare boni virtutis amore: Oderunt peccare mali formidine pænæ. Hoc etiam declaratur ratione, quia illud quod cum timore fit, pænale est & non delectabile. Vnde dicitur. 1. Io. 4. d. Timor pænæ habet operari autem uirtuose non est pænale uirtuoso & perfecto, sed magis delectabile. Propter quod dicitur. 2. Ethic. quod signum habitus generati est delectatio in opere. Sed lex Mosaica inducebat homines ad iustitiæ obseruandam per timorem pænarum, propter quod dicitur lex timoris, & in signum huius lex data fuit in terroribus, ut patet Exod. 19. c. Io. aduenit dies tertius, in quo. s. data est lex. Sequitur. Et cœperunt audiri tonitrua & micare fulgura, & nubes densissima operire montem, clangorque buccinæ vehementius perstrepebat, tremitque populus qui erat in castris. Et similiter eadem ratione facies Moysi apparuit cornuta, quando secundo apportauit legem in tabulis descriptam, & timuerunt filij Israel, ut habetur Exod. 24. In cornibus. n. illis designabatur terror, & feritas atque seueritas legis. Patet igitur primum, uidelicet imperfectio iudicialium præceptorum ex modo inducendi ad opera iustitiæ per timorem pænæ. Secundo idem patet ex ipsis iudicialibus præceptis, quæ aliquando infligebant pænâ innocentibus, & aliquando culpabiles non puniebant. Primum patet per illud quod habetur Num. 35. c. de homicidio omnino casuali, ubi dicitur sic. Talis qui fortuita & absque odio est inimicus, & interficiebat hominem, debet fugere ad aliquam ciuitatem refugij, & ibi manere usque ad mortem summi sacerdotis, quod aliquando erat per magnum tempus, & per consequens talis qui erat innocens, cum homicidium fuisset omnino casuale & inuoluntarium, sine culpa puniebatur graui pænâ, quia oportebat eum exilem esse per magnum tempus a sua ciuitate & sua possessione. Secundum patet, ubi subditur de tali fugitiuo innocente. Quod si extra fines urbium inuentus fuerit, & percussus ab eo qui ultor est sanguinis, absque noxa erit qui occiderit. Debuerat. n. pro fugiens usque ad mortem summi pontificis in urbe residere. & sic patet quod imperfectio innocentibus in casu tali remanebat siue pænâ, quæ tamen est grauis culpa. Talis autem imperfectio legis conueniebat imperfectiioni populi qui erat pronus ad effusionem sanguinis. & ideo si interfector a casu remaneret in sua ciuitate inter amicos interfectoris, esset in periculo mortis quamuis innocens, & sic de facili possent in populo homicidia multiplicari. Et ideo ad hæc mala euitanda data est lex prædicta de eius fuga, quamuis esset innocens, & eadem ratione procedit lex si aliquis amicus mortui interficeret eum extra fines ciuitatis refugij, ut sic cogere in urbe remanere, non ex sua culpa, sed propter homicidia euitanda, ad quæ populus tanquam imperfectus erat pronus. Exemplum ad hoc idoneum ponit Philosophus. 5. Ethicorum dicens, quod aliqua leges sunt similes regulis, quibus utuntur artifices in Lesbia ad dolandum lapides, quia lapides illius regionis sunt male dolabiles ideo utuntur artifices regulis plumbeis, ut possint tortuositati lapidum applicari. Sic in ueteri Testamento data sunt leges aliquam imperfectiōnem habentes propter imperfectiōnem illius populi. Patet igitur ex prædictis, quod legis præcepta tam ceremonialia quam moralia quod etiam iudicialia erant imperfecta. Propter quod dicit dominus Ezech. 20. d. De-

di eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non uiuent, pollui eos in muneribus suis. Dicit præcepta, quantum ad moralia, quæ dicuntur non bona, non propter hoc quod ibi aliquod malum præcipiebatur, sed quia per ipsa actus interiores ipsorum imperfecte ordinantur, ut uisum est supra. Dicit iudicia in quibus non uiuent quantum ad dicialia per quæ regebatur iste populus timore pænæ: in quo non consistit uita anima, sed magis in amore. Dicit ulterius. Et pollui eos in muneribus suis. i. pollutos ostendi quantum ad ceremonialia, quia per illa offerrebantur pro peccatis, polluti ostendebantur, & tamen non mundabantur, ut uisum est supra. Patet igitur, quod lex Mosaica erat imperfecta, si consideretur ipsum corpus legis. Tertio lex Mosaica erat imperfecta si consideretur eius finis. Sicut enim finis legis humana est felicitas politica, ita finis legis diuina est felicitas æterna non solum legis nouæ sed etiam ueteris, propter quod dicit Apostolus Rom. 10. b. Finis legis Christus, in quo consistit beatitudo obiectiue, secundum quod dicitur. 17. b. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum Deum quem misisti Iesum Christum. Hunc autem finem non consequimur nisi per gratiam, secundum quod dicitur Rom. 12. d. Gratia Dei æterna. Lex autem Mosaica non poterat gratiam conferre, ut uisum est, & per consequens non poterat ad hunc finem introducere. propter quod patres ueteris Testamenti, quantumcumque in illi descendebant in infernum ad limbum patrum, propter quod dixit sanctus Iob 17. d. In profundissimum inferni descendebant ortus mea. propter quod felicitas æterna non promittebatur in lege manij. s. s. sed tantum in gratia prosperitatis terrena, & si aliter promittitur, hoc est raro & obre. propter quod dicit Apostolus ad Heb. 10. a. Vnum autem habens futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, quia manifesta, sed obscure futura bona, quæ sunt bona cælestia promittuntur. Patet igitur ex prædictis imperfectio legis quantum ad tria prædicta. scilicet quantum ad id quod est legis præuium, & quantum ad legis corpus, & quantum ad finem ipsius, propter quod dicit Apostolus Heb. 7. c. nihil ad perfectum adduxit lex. Et hæc imperfectio designatur cum tur in uerbo primo proposito, ex parte, ut prædictum est. Propter quod hoc potest ex parte exponi illud quod dicitur Iob 26. a. Ecce hæc ex prædicta sunt uerba Dei. Via. n. deueniendi ad Deum, sunt uetus et nouum Testamentum. sed ea quæ in ueteri Testamento dicta sunt, illa sunt ex te, quia sunt imperfecta, ut patet per dicta.

Secundo principaliter tangitur in uerbo proposito perfectio legis ægelicæ, cum dicitur. Id quod perfectum est. Et patet eius perfectio comparando eam ad legis imperfectiōnem, quia perfecta est respectu cognitionis fidei, & respectu præceptorum, respectu finis in quibus lex Mosaica imperfecta. Quod autem cognitio Dei perfecta sit in lege noua, patet per illud quod habetur I. o. 17. a. Pater manifestauit nomen tuum. Intra autem huius uelut templi fuit scissum in Christi passione, ad ostendendum, quod declarata & manifestata erant quæ prius latebant sub uelut. propter quod ipsa lex noua tanquam perfecta in cognitione, est donum perfectum descendens a patre luminum. ut habetur Iac. 1. Super lex noua perfecta est quantum ad ipsum corpus legis. scilicet quantum ad moralia præcepta, & quantum ad sacramenta & quantum ad sacrificia. Primum patet hoc de præceptis moralibus, quia lex noua perfecta ordinat humanos actus, non solum exteriores, sed etiam interiores, & hoc imperfectionem legis supplet, propter quod dicit saluator Matt. 5. imperfectionem legis adimplendo. Audistis, quia dictum est antiquis. Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico uobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio quo ordinat motum animi interiore, ut patet. Similiter lex noua ad exteriores ordinat nullum malum permittendo. propter quod dicit saluator Matth. 12. c. Dico autem uobis, quia omne uerbum occisum quod locuti fuerint homines super terram, reddent rationem in die iudicii. Si autem hic prohibet uerbum ociosum, persequens uerbum nocuum, & multo fortius omnem actum malum, propter quod Matth. 5. g. post suppletionem præceptorum moralium ueteris legis, concludit perfectionem euangelij, dicens. Estote ei perfecti, &c. Perfecti autem Christus moralia præcepta legis, eis conformata angelica superaddendo, propter quod Matth. 19. c. iuueni dicenti se custodisse mandata legis, & querenti ulterius uiam perfectionis, dicit saluator. Adhuc unum tibi deest: Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & ueni & sequere me. Secundo dico quod lex noua perfecta est quantum ad sacramenta, quia conferunt gratiam, quod non faciunt sacramenta ueteris legis, propter quod dicitur Ioan. 1. b. Lex per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum, propter quod Ioanne Baptista qui per suam prædicationem & baptismum suum dirigebat populum ad Christi baptismum, & per consequens ad alia sacramenta, cum baptisimus sit ianua sacramentorum, Lucæ 1. d. dicitur. Iam præibit ante illum in spiritu & uirtute Eliæ parare domino uiam perfectam.

Tertio lex noua perfecta est quantum ad sacrificia, quia in ipsa unum sacrificium perfectissimum, scilicet Eucharistia, quæ non est tantum sacramentum, sed etiam sacrificium, quia ibi Christus quod-

modo immolatur, & fructus suæ benedictæ passionis a populo percipitur, tamen illud sacrificium tanquam unum & perfectum fuit in lege figura tum per multa sacrificia & varia, sicut perfectum, & imperfectum. Eius autem perfectio apparet in duobus. Primo, quia tollit peccata quod non poterant facere legis sacrificia, propter quod Ioan. 1. d. dicitur. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, i. peccata omnis fidelis & infidelis, secundum quod dicitur Io. 2. a. prima canonica. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris non pro nostris tantum sed etiam pro totius mundi. Secundo apparet eius perfectio, quia augmentat gratiam, secundum quod dicitur Ioann. 6. f. Qui manducat me, uiuet propter me, per augmentum, s. gratia. De utroque autem effectu huius sacrificij dicitur Heb. 10. c. Hic autem unam pro peccatis hostiam offerens, s. semetipsum, sedet ad dexteram Dei patris. Sequitur. Vna enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos: Amotio culpe ostenditur, cum dicitur in autoritate. Vna pro peccatis hostiam offerens, collatio & augmentatio gratiæ, cum dicitur. Consummavit in sempiternum sanctificatos. et sic perfectio euangelij patet ex perfectione sacrificij propter quod dicitur Heb. 9. c. Christus assistens pontifex futurorum bonorum per amplius, & perfectius, &c. Tertio ostenditur perfectio legis euangelicæ quantum ad iudicialia, quia inducit obseruantiam legis non per timorem pœnæ, sed per amorem iustitiæ quod est proprium perfectorum, ut supra dictum est, propter quod lex noua dicitur perfecta, secundum quod dicitur Iac. 1. d. Qui autem prospexit in lege perfectæ libertatis, &c. Item quia nullum innocentem punit, nec aliquid malum impunitum relinquit, quia et verba ociosa puniendâ ostendit, ut supra dictum est, & non solum modo verba ociosa, sed et malas cogitationes, secundum quod dicitur Mat. 5. d. Ego autem dico uobis, quod quicumque uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo, propter quod lex noua est perfecta. de qua post exponi illud Cant. 6. c. Vna est columba mea, perfecta mea. Dicitur. n. lex noua columba metaphoricè, quia est sine felle amaritudinis, nullum innoxium puniens. Dicitur perfecta, quia nullum malum permittens, & sic apparet perfectio legis euangelicæ quantum ad legis corpus, quod continet mandata. Similiter lex noua perfecta est quantum ad finem legis. Qui quidem finis est uita beata, ad quæ finem immutata introducit lex euangelica, quod non poterat lex uetus nisi tantum in figura, propter quod dicit Apostolus ad Heb. 12. e. Non accessistis ad tractabilem ignem, i. corporalem & uisibilem, sicut accesserunt Iudei in monte Sinai: sed accessistis uos, s. credentes in Christo, ad Sion montem ciuitatem Dei uiuentis celestem Ierusalem & milliorum millium angelorum frequentiam, & ecclesiam primiuorum qui conscripti sunt in celis, & iudicem omnium Deum & spiritum sanctorum perfectorum, propter quod Apostolus Heb. 1. c. postquam dixerat. Nihil ad perfectum adduxit lex, s. lex uetus adiunxit. Introductio uero melioris spei, per quæ proximamus ad Deum, s. in lege noua. Patet igitur ex prædictis quod lex noua perfecta est, & quantum ad cognitionem fidei legi prænam, & quantum ad ipsum corpus legis, & quantum ad eius finem ista autem perfectio legis figura est. 3. Reg. 6. ubi dicitur sic. Perfecta est domus domini in opere suo. Lex. n. noua potest conuenienter dici domus domini, quia huius domus ipse est adificator, quia lex noua data est ab eo immediate, non ex uetus, secundum quod dicitur Heb. 1. a. Multifariè multisque modis olim Deus loquens patri, in prophe. Nouissime diebus istis locutus est nobis in filio suo consubstantiali & coeterno, ut ibidem habetur. Dicitur etiam lex noua domus domini, quia ipse est huius domus inhabitator, quia in sacramento & sacrificio noua legis, s. Eucharistia conuenitur totus Christus realiter. Bene igitur dicitur. Perfecta est domus domini in omni opere suo, quia perfecta est lex noua in cognitione dei, in præceptis moralibus, in sacrificijs, in sacramentis & iudicialibus. & perfecte introducit ad finem legis, s. uitam beatam, quæ est finis diuine legis. Et sic patet secundum principale.

Tertio principaliter ostenditur in uerbo præsumpto ordo utriusque legis euangelicæ, cum dicitur, cum uenerit hoc euacuabitur illud, in quo adueniente euangelio lex ostenditur euacuari. Vbi ostenditur triplex ordo legis & euangelij, s. ordo temporis, & dignitatis & uirtutis. Prioritate uero temporis lex uetus prior est quam noua, quia erat dispositio ad ipsam in quantum per eam homines retraherantur ab idololatria, & tenebantur ab cultu unius Dei, & sic disponebantur ad susceptionem euangelij. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Gal. 3. d. Priusquam ueniret fides, i. euangelica, ubi habetur fides explicata, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Prioritate autem dignitatis est e conuerso, s. p. quod Apostolus ad Gal. 4. comparat duo Testamentum duobus filiis Abraham, eorum primus origine secundum carnem natus est. Secundus autem, s. Isaac per repromissionem, propter quod fuit prior dignitate. Similiter lex noua prior est ueteri Testamento ordine efficacis et uirtutis, quia obligatio illius legis cessat adueniente euangelio, secundum quod dicitur ad Gal. 3. d. At ubi uenit fides, iam non sumus sub pedagogo, i. sub lege quæ erat pedagogus noster in Christo, ut ibidem dicitur, quia lex euacuatur adueniente euangelio. Considerandum tamen, quod uersimode euacuantur præcepta moralia legis & ceremonialia & iudicialia. Ad cuius intellectum sciendum, quod quando fit mutatio a contrario

trario in contrarium, oportet terminum a quo totaliter euacuari, sicut D quod ex albo fit nigrum, albedo tollitur. Quando autem ex imperfecto, fit perfectum non tollitur totaliter terminus a quo, sed tantum eius imperfectio, s. quando ex minus albo fit magis album, non tollitur albedo præcedens, sed tantum eius imperfectio.

Uterius considerandum, quod quod corrumpitur terminus a quo per accidens, illud quod est ei adiunctum corrumpitur, sicut tamen manere cum termino, ad quod si non habeat ad ipsum contrarietatem, non tamen manet numero, sed specie tantum, sicut quando de aere fit ignis manet qualitas symbola. Ceremonialia igitur euacuantur primo modo, quia contrariantur nouæ legis cultui.

Ad cuius intellectum sciendum, quod ceremonia sicut dictum est, ordinantur ad cultum diuinum, s. in quod dicit Aug. in Enchirid. c. 3. Deus colitur spe fide & charitate, loquendo de cultu interiori. Igitur ceremonia quæ sunt quedam protestationes cultus interioris, debent concordare cultui interiori, qui per fidem & charitatem. Est autem triplex status hominis. Vnus est in quo habetur fides & spes de bonis celestibus, & de his per quæ ad ipsa introducimur, s. de mysterijs Christi, & de utrisque, sicut de futuris, & hic est status ueteris Testamenti. Alius est status hominis, in quo habetur fides de bonis celestibus, sicut de futuris, sed de his per quæ introducimur ad celestia, s. de mysterijs Christi habetur fides sicut de presentibus, vel præteritis, & hic status est nouæ legis. Tertius status est in quo utraque habentur tanquam presentia & euidentia & nihil creditur, & hic est status patriæ celestis. In hoc autem statu tertio ubi nihil creditur, nihil est ceremoniale uel figurale ad cultum pertinentens, secundum quod dicitur Apoc. 21. g.

Templum non uidi in ea, dominus Deus omnipotens templum illius est. Pari igitur ratione adueniente statu secundo, s. noua legis ceremonia primi status, i. legis ueteris cessare debuerunt & induci alia quæ conuenirent statui nouæ legis, in quo bona celestia expectantur de futuro, sed beneficia Christi habita sunt de præterito. Et ideo, quia ceremonia ueteris legis significabant Christum uenturum, dignum est, & euacuatur in noua lege in qua mysterium Christi iam est præteritum. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Heb. 9. b. Translato sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat, s. quantum ad ceremonialia ibi purificatione tamen excepta, quia non significabat mysterium Christi uenturi directe, sed deuotionem populi ad Christum. Non autem debet esse minor deuotio ad Christum iam presentialiter exhibitum quam tunc erat ad ipsum uenturum, propter quod in noua lege manet ibi purificatione, per quam designatur ministrorum ecclesiæ & ipsius populi deuotio. Moralia autem præcepta euacuatur tantummodo secundum quid, s. quantum ad perfectionem. Cuius ratio est, quia sunt de dictamine rectæ rationis, & ideo manent quantum ad substantiam præcepti remota tamen imperfectione, sicut patet Matt. 5. ubi positus præceptis moralibus additur perfectio quæ non intelligebatur a Iudeis esse sub præcepto. Vnde ibidem dicitur. Audistis, quia dictum est antiquis, Non occides, &c. Et suppletur illud quod sequitur. Ego autem dico uobis, quod omnis qui irascitur fratri suo, &c. Et eodem modo in prohibitione mœchiæ posito præcepto additur prohibitio interioris concupiscentiæ. Vnde ibidem dicitur. Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Et subditur. Ego autem dico uobis, quicumque uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et similiter intelligendum est de alijs.

Et sic patet quod moralia præcepta ueteris legis non euacuatur quantum ad substantiam solam legis, sed quantum ad imperfectionem. Propter quod dicit Apostolus, 1. Cor. 13. d. Cui factus sum uir, euacuauit quæ erant paruuli. Status autem ueteris legis comparatur puero, secundum quod habetur Gal. 3. a. Lex pedagogus noster fuit, pedagogus autem est ductor pueri. Status nouæ legis comparatur uiro perfecto, ideo sicut manet idem homo quantum ad substantiam in pueritia & uirili aetate, remota tantum imperfectione pueritiae, sic est de moralium præceptorum euacuatione. Iudicialia autem præcepta euacuatur tertio modo, quia adueniente lege gratiæ, cessat eorum obligatio. Posset tamen aliquis princeps ordinari, & seruarentur in regno suo, ita tamen quod non reputaret ea esse obligatoria ex lege Moysi. Ratio autem prædicti est, quia iudicialia præcepta per se & directe non erant ordinata ad significandum aliquod futurum, sicut erant ceremonialia, sed erant ordinata per directe ad seruandum ordinem iustitiæ in populo Iudaico, quia tamen status illius populi erat totus figuratus respectu Christi, ut dicit Apostolus, 1. Cor. 10. c. In figura contigebant illis, per consequens & iudicialia præcepta illius populi erant figurata, non directe sed ex consequenti. Et ideo si aliquis seruaret ea ex hoc quod tunc fuerunt statuta, hoc esset dicere, quod status ille adhuc durat, quod est erroneum & illicitum, si tamen aliquis princeps uellet ea de nouo statuere, posset licite. Considerandum tamen quod in lege noua iudicialia transferunt quantum ad eorum rigorem, quia sunt magis obseruanda ex amore uirtutis quam timore, quia lex noua est lex amoris. Propter quod dicit, 1. Ioan. 4. d. Perfecta charitas foras mittit timorem. Et sic patet ex prædictis, quod omnia legis præcepta aliquo modo per euangelium euacuantur, propter quod dicit Apostolus ad Roman. 3. alloquens Iudæos in lege gloriantes. Vbi est gloriatio tua? in Iudæa qui in lege gloriaris, ut supra præmiserat Roman. 3. d. Exclusa est, id est euacuata. Sequitur. Per quam legem? Factorum quasi dicat. Non. Legem autem factorum uocat legem ueterem, nulla autem res excludit seipsum uel euacuat. Sequitur. Sed per legem fidei,

Triplex
hominis
status.

E

F

fidei. Legem fidei uocat legem nouam, sic enim euacuat & excludit veterem. Patent igitur tria predicta in verbo primo notata s. imperfectio legis Mosaica, perfectio legis euangelica, & ordo utriusque.

Ad maiorem autem sequentium & predictorum euang. uiam queritur, utrum hęc epistola sit Pauli apostoli.

Et arguitur primo quod non, quia in hac epistola non tenetur modus scribendi qui in alijs epistolis Pauli proponendo nomen suum, et sui apostolatum officium, ut patet, ergo. &c.

Item quia eloquantior est stilus in hac epistola quam in alijs.

Epistola ad Hebręos probatur Pauli. Ad contrarium est usus, & consuetudo ecclesie, in qua allegatur ista epistola tanquam ab Apostolo scripta. Respondo dicendo, quod propter rationes predictas ab aliquibus fuit opinatum, quod hęc epistola non esset Pauli, propter quod aliqui dicebant, quod erat epistola Clementis papę & martyris. Et mouebantur ad hoc, quia ipse scripsit Atheniensibus epistolam per omnia consimilem. Alij autem dicebant, quod erat Lucę euangelię, & mouebantur ad hoc quia ipse eam primo scripsit Gręcę, ut dicitur in prologo. Alij autem dicebant quod erat Tertulliani, qui fuit propinquus Apostolorum tempore. Sed modo indubitanter tenetur quod est epistola Pauli, quod probatur multipliciter. Primo autoritate ecclesie, cuius est talia dubia determinare. In synodo autem Nicena recepit ecclesia istam epistolam tanquam ab Apostolo scriptam. Secundo hoc idem probatur per autoritatem antiquorum doctorum, & potissime Beati Dionysij, qui fuit discipulus beati Pauli. Ille autem in scriptis suis allegat dicta huius epistola tanquam dicta Pauli magistri sui. Tertiõ hoc probatur ex autoritate Chrysostomi super epistolam istam dicentis, quod Paulus eam scripsit Romę existens. Postquam enim biennio Roma fuerat propter appellacionem factam ad Casarem. de qua habetur in Actibus apostolorum habuit licentiam transeundi in Hispaniam, & Iudeos ibi uidit, & postea Romam rediens de illo loco hanc epistolam eis scripsit, ut dicit Chrysostomus. Quarto patet propositum ex his que dicuntur ultimo capitulo huius epistole, uidelicet quod missa fuit hęc epistola per Timotheum qui fuit filius spiritualis Pauli apostoli. Quinto hoc idem arguitur ex zelo Apostoli ad salutem Iudeorum, de quo zelo dicit ad Rom. ix. Optabam anathema esse pro fratrib. meis qui sunt cognati mei ex quib. Christus secundum carnem, ad Rom. xj. b. Quandiu quidem ego sum Gentium apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad emulandum prouocem carnem meam. Iudeos, & saluos faciam aliquos ex illis. Ideo non est aliquo modo probabile, quod Paulus scripsit Iudeis ad eorum salutem, qui totalia scripta alijs gentibus pro salute e-

rundem. nulli autem alij epistola Pauli dicitur scripta Hebręis nisi ista. Ergo, &c. Sexto probatur propositum ex zelo Pauli apostoli ad euangelicam ueritatem, ex quo zelo reprehendit Petrum manifeste, ut habetur ad Gal. 2. Nunc autem est ita, est sicut necessarium fuit ecclesiasticę ueritatę predicari ad conuersionem fidelium, sic necessarium fuit eam scribi ad confutationem haresum insurgentium. propter quod Ioannes Euangelium suum incipit a natiuitate Christi eterna, quia uidebat hęresim Hebręorum insurgere, qui dicunt Christum ante Mariam non fuisse. Paulus autem Apostolus uidit tempore suo hęresim Nazareorum insurgere qui dicunt esse necessarium ad salutem seruare legem ueterem & nimium inualuit hoc dictum, ita etiam Petrus aliquo modo offerendit in obseruatione legalium, propter quod Apostolus ei restitit in facie, ut dictum est. Ideo non est uerisimile quin Paulus apostolus aliquid scriberet conuersis de Iudaismo ad confutationem huius erroris. hoc autem fit in hac epistola, ut patebit domino concedente, & ideo tenendum est indiscusse, quod ista epistola fuit a Paulo apostolo scripta.

Ad primum argumentum patet solutio in prologo Non enim erat Apostolus Iudeorum, sed gentium, secundum quod dicit ad Gal. 2. b. Creditum est mihi euangelium preputii, sicut & Petro circuncisionis, &c. Et ideo non scripsit in hac epistola que dirigebatur Iudeis nomen sui officij. similiter nec nomen persone, quia ipse erat odiosus Iudeis, patet in Actibus apostolorum in multis locis, propter quod epistola fuisse minus recepta a Iudeis si nomen Pauli esset ibi propositum.

Ad secundum dicendum quod stilus est elongantior, quia quilibet elegantius loquitur linguam propriam quam alienam. Ipse autem Paulus scripsit hanc epistolam solum Hebręicę, & ideo loquitur magis ornate.

Sed contra hoc insurgit unum dubium, quia per infusionem spiritus sancti habuit donum linguarum, secundum quod habetur. 1. Cor. 14. d. Gratias ago Deo meo quod omnium uestrum lingua loquor. Dona autem spiritus sancti perfecta sunt, ergo ita perfecte loquebatur alia idiomata sicut Hebręicam. Dicendum quod donum linguarum datum est apostolis ad predicandum fidem Christi omnibus populis, & ideo datum est hoc donum apostolis prout faciebat ad efficaciam predicationis. Ad hoc autem non multum facit ornatus uerborum sed aliquando magis impedit, ut patet per Apostolum. 1. Cor. 2. a. Sermo meus & predicatio mea non est in persuasibilibus humane sapientię uerbis. Et ideo non est mirum, si Paulus apostolus habuit aliquem ornatum uerborum in Hebręica lingua ex humana acquisitione quem non habuit in alijs, habuit tamen omnia idiomata in quantum ualent ad efficaciam predicandi.

Incipit epistola Pauli ad Hebręos.

CAP. I.

Multifaria. &c. Hieronymus. Multifaria. &c. Hieronymus. In epistola ad Hebręos propterea Paulus solita consuetudine nec nomen suum, nec apostoli uocabulum exposuit, quia de Christo erat dicturus. Habentes ergo principem sacerdotum, & Apostolum nostre confessionis Iesum, nec fuit congruum, ut ubi Christus apostolus dicendus erat, ibi et Paulus apostolus poneretur.

PRIMUM. Omnis intentio beati apostoli in hac epistola est, ut Iudeos cognatos suos (qui & Hebręi, ab Heber appellantur, in quo assumpti sunt) a lege Moyse transire faciat ad gratiam euangelij, ab obseruatione carnali ad spiritualem, simulque

Incipit epistola Pauli ad Hebręos.

CAP. I.

Multis locutionibus. Multis qualitatibus. Seruis per seruos. Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis.

mulque eminentiam gratie que per filium data est fidelibus discernit a legalibus umbris, que angelicis ministracionibus exhibitę fuerunt. c Olim. Non est nouum. d Deus. Qui est inuariabilis tunc & nunc. e Loquens. Quia quod tunc

etiam nunc. f Patribus. Qui carne & cultu Dei patres nobis sunt. g In prophetis. Non enim ipsi, sed Deus in eis, Multifarie. i. multotiens Abraham, Isaac, & Iacob, & ceteris, & eisdem sepe. g Multisq; modis. Quia modo per somnia, ut Danieli, modo aperta uoce, ut Moyse. modo interiori inspiratione, ut David

Incipit Postilla Nicolai de Lyra super epistolam Pauli ad Hebręos.

CAP. I.

Multifarie, &c. sicut predictum est, Apostolus hanc epistolam scripsit aliquibus conuersis ad fidem Christi de Iudaismo, uolentibus seruare legalia cum euangelio. quasi non sufficeret ad salutem gratia Christi. Et ideo in hac epistola ostendit eminentiam noui Testam. respectu ueteris, ostendens quod uetus comparatur ad nouum dispositione ad sermone, & sicut imperfectum ad perfectum, quod euacuat & cessat adueniente perfecto, ut dicitur. 1. Cor. 13. c. Diuiditur autem hęc epistola in duas partes. s. proamium et executionem. Secunda pars ponitur ibi. Qui cum sit splen. In prima autem parte proponit excellentiam noui Testam. respectu ueteris ex trib. uidelicet ex tempore, ex legislatore, ex modi tradendi diuersitate. Differentia temporis tangitur in hoc, uetus Testamentum olim fuit traditum, nouum autem diebus istis nouissimis, gratia autem perficit naturam. & ideo similis est processus gratie sicut & nature suo modo. Nunc autem in cognitione naturali processus est de cognitione confusa, & inde terminat ad determinatam & perfectam, ut patet. 1. Phisicorum, propter hoc ut ibidem dicitur, pueri in principio uocant omnes uiros patres, & omnes feminas matres, postea distincte cognoscunt. Et sic similiter est in cognitione supernaturali, quia in ueteri Testamento fuit cognitio imperfecta, in nouo autem posterius datum est, ueritas manifeste reuelatur. Excellentia autem ex parte legislatoris ostenditur, quia licet utrunq; Testamentum sit a Deo datum, uetus tamen tradidit per angelum

In 1. ca. ad Galat.

Diuisio.

Differentia ne legis a veteri triplex.

* Nouis.

Vel, Multifariam. Multo & diuerso genere locutionis, ut per somnia vel inspirationes, uel apertas voces.

Multifq; modis. Reum diuersis mysteriis futura significans, a Locutus. Quia idem modo qui olim.

Nobis. Filiis illorum patrum. Ne de aliis putetur nobis locutus quam illis, quod poterat uideri si alii loqueretur genti.

Multifarie. In omni genere loquedi, ut figuris, uisionib. somniorum, locutionib. angelorū.

Mult. modis. Rerū creatione, uel formatione Adē, in trāitu maris rubri, & similib. in actibus.

Olim patribus in prophetis: Nouissime nobis in filio. Tēpus enī constituit dominus pmissis suis, & tempus eis quæ promisit implendis. Promissionū tēpora habuerunt prophetas affatos & impletos uerbi Dei utq. ad Ioānem, ab illo autem usq. in finem tēpus est implendi quæ promissa sunt. Vnicus Dei filius uenturus erat ad homines assumpturus hoīem, & per id futurus hō moriturus, resurrexurus ascensurus, sessurus ad dexterā patris, impeturus in gentibus promissa. Quod loquens & locutus, præsens de pterito, pteritum de presenti posuit, significat ipse loqui per filiū quod locutus est per prophetas. Nisi q̄ in prophetis occulta ueritatē & adhuc implenda, in filio autem aperta & completa.

In prophetis. Prophetandum fuit ut non subito ueniens horresceret, sed creditus expectaretur.

PRIM. Consideremus ergo, quomodo multis loquutionibus, multisque qualitatibus loquutus sit Deus pater patrib. testamenti, multis loquutionibus, multisque qualitatib. loquutus est eis, quia non temper unīformiter secreta sua eis reuelauit. Aliquando enim aperte & per angelum loquutus est, ut Abraham, Moysi, Loti, aliquādo uero obscure & per enigmata, aliquando in habitu militis, aliquando in corde, aliquando p somnium. Quanta uero distantia est inter gratiā euāgelii, q̄ per filium data est, & legem, quæ per seruū administrata est, tanta est differentia inter ministros & auditores legis, qm̄ seruū ad seruos missi sunt, & inter promissionem & gratiam, quæ per filiū data est filiis, ac postmodum per filios administrata.

In filio. Qui prophetis est maior. est enim dominus prophetarū, implator & sanctificator. Sic enim propheta est, quod & dominus prophetarū. Sic & angelus Christus est, & dominus angelorū. Nā & ipse dicitur est magni cōsiliū angelus, & Moysi dictum est de eo. *Suscitabo eis prophetam similem tui.* Si Cr̄s nihil annūciaret, angelus non diceretur. Si nihil prophetaret, pphetā non diceretur. Ex eo quod præsens annūciat, angelus erat, ex eo quod futurū prädixit propheta erat, ex eo quod uerbu Dei caro factū est, & angelorū & pphetarū dominus erat. Coniunct. iam inmutabilitatem.

Heredē uniuersorum. possessorem omnis creaturę. Non enim am portio dñi est, Iacob enim & pater eius Israel, sed omnes orofus nationes mundi. Heredis autē utitur nomine, ut duo q̄dam per hoc astruat & ostendat. sc̄ q̄ proprius sit filius, & q̄ donationes illi nulla contingat amissio. Dicendo ergo heredem, humilitatis demonstrat iudiciū. Deinde ad superiorem gradū alio tēp. transiit dicens. *Per quem.* ut per uerbum patri coeternū. *Fecit.* non solum eterna & inuisibilia & immutabilia quæ minus nobis sunt nota, sed,

PRIM. Hæres dicitur ab hæro domino, eo quod libera potestate in hereditate dominetur. Constituit ergo Deus pater heredem uniuersorum, non tamen secundum diuinitatem, quia coeternus est patri, & coequalis illi in omnipotentia deitatis, & qua æternaliter ipse possidet omnia cū patre, sed potius secundum humanitatem, a uerbo assumptam, cōstitutus est de Dominus super omnem creaturam, non ergo diuidamus personas, sed distinguamus naturas.

Et secula. i. uisibilia & mutabilia.

RUFINVS. Quod si per ipsum secula instituit pater, & per ipsum creata sunt omnia, & ipse est hæres omnium, per ipsum ergo

ergo & potentatum omnium tene. Quia sicut lux de luce, & ueritas de ueritate, ita & de omnipotente natus est omnipotens. PRIM. Secula dicuntur a sequendo, eo quod sequuntur, semet redeundo ac reuertendo.

Qui cum sit splendor gloria, &c. Hic secundum diuinam naturā commendat. Christum ostendens eum coeternum & coequalē patri, eiusdemq; cum eo substantiæ, sed alterum in persona. Attende qualiter hic duas uias ingreditur. Vna quidem reuocās nos a netando errore Sabellij. Alia uero ab Arrianicæ impietatis errore. Ne putetur pater uel unicum non habere, uel filiū extraneus a patre subsistere. Sūt enim quidā,

qui eum extraneum esse delirēt, q̄ male uisum est Arrio. Alii qui non alterum patrem, alterum filiū suppingere moliant, sed eūdem aliqñ patrem, aliqñ filium, Integra ergo commouet ratione, & quia Dei filius est, & quod non ab eo alienus existit. Hoc autē religiosō debemus accipere intellectu, & si quid absurdum fortasse occurrit, ab acie mentis abigere. Vbi que siquidem religiosō nobis opus est intellectu, maxime uero ubi de Deo uel loquimur aliquid, uel audimus, quia nec ad loquendum dignē de Deo lingua sufficit, nec ad percipiendū praua et intellectus. Multa. n. de Deo intelligimus quæ loqui penitus non ualemus, multa recte loquimur q̄ intelligere nolumus idonei. Verbi gratia, Quod ubiq; Deus est scimus & dicimus, quō autem ubique sit, intellectu non capimus. Item q̄ est incorporea quædam uirtus, quæ omnium est causa bonorum scimus, quō autem quæ ista sit, penitus ignoramus. Sunt etiam quædam q̄ dici non possunt quibus mente capiantur, ita ut etiam ipsum Paulū uideamus in quibusdam talib. quasi infirmari & nō integrā pponentem exempla, sicut hic cū ait.

Qui cum sit splendor gloria, &c. Utens impropriis nominib. quia propria reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In eternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīstant, in tēp. alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum, q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coæuum. Coæua enim dicimus quæq; eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tēp. præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coæua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum, unigenitum.

In creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coæua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coæua. Nam de scripturis admonemur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. *Cādorez lucis æternæ.* Item, *speculum est sine macula Dei maiestatis.* Ecce ipsa sapientia dicta est cādorez lucis eterne. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apostolus. *Splen. gl.* Coeternus enim patri filius, ut cognus est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupio, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coæua, quorū proportione intelligis coeternum filium, æterno gignēti. Quod. n. est tēporali coæuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coæuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

Aug. Ser. 38. de uerbo. Domi. lib. 1 de scarn. Verbi. c. 12. & ser. 190. de temp. Coæua dicantur.

Sap. 7. d. Filii coeternitas.

Filiis coeternitas.

4 Per quem fecit & se. quantum ad naturam diuinam, pater enim operatur p filium sicut per artem, quia secundum Aug. filius est ars omnipotentis Dei plena rationib. omnium uiuentium. Secula sunt reuoluntiones & spatia temporum, quia a patre per filium non solum facta sunt incorruptibilia & æterna a parte post, sed etiam corruptibilia.

5 Qui cum. hic exponitur executio, in qua declarat illud quod promissum est. s. eminentiam Test. respectu ueteris. Et quia differentia utriusque

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nouiss. diebus istis. i. Tempore gratiæ & ueritatis reuelata. Locutus est nobis in filio. i. per filium incarnatum.

Quem constituit heredem uniuersorum. quantum ad naturā assumptam. eo enim ipso quod natura humanā a uerbo assumpta est in ueritate supposita, eo ipso constituta est super omnem creaturam.

4 Per quem fecit & se. quantum ad naturam diuinam, pater enim operatur p filium sicut per artem, quia secundum Aug. filius est ars omnipotentis Dei plena rationib. omnium uiuentium. Secula sunt reuoluntiones & spatia temporum, quia a patre per filium non solum facta sunt incorruptibilia & æterna a parte post, sed etiam corruptibilia.

5 Qui cum. hic exponitur executio, in qua declarat illud quod promissum est. s. eminentiam Test. respectu ueteris. Et quia differentia utriusque

ro, et si non coæuum, tamen consubstantiale, filius patri cõ
substantialis ostenditur. Nascitur enim homo de homine, &
equus de equo. Nec est horũ alter alteri coæuus, q̃a natus ab
eo de quo natus est, tempore præceditur, sed tamen & ille hõ
& iste hõ, & ille equus & iste equus. i. eiusdẽ substantiæ sunt

ne demonstrari, quod e. nim est Deus in cælo, hoc hõ in terris
est, s̃m principatum dico. Sicut enim oĩb. quę in terris sunt
iste dominabitur, sic & dominus omnium cęlestium & terre
strium dominatur. Verum ut ista nõ vrgeamus, homo nõ est
dictus character, non est appellatus forma, quod declarat ef
sentiam, aut essentiam simul & simi
litudinem, quæ est secundum essen
tiam. Sicut enim forma serui, nihil
aliud significat, quam hominẽ pro
prie, sic & forma Dei nihil aliud ma
nifestat, quam Deus.

† expressa
imago.

* per se met
ipsum.

re demõ-
stra. enan.
lib 4. c. 3.

Io. 14. b.
quomodo
Deo lumẽ
& gloria.

† expressa imago. & † figura substantiæ eius, † portans
que omnia verbo virtutis suæ, * pur-

que omnia verbo virtutis suæ, * pur-

ex eo quod cum autoritate cuncta gubernat & cõtinet. Sicut
enim ab eo creata sunt omnia, ita per eum immutabilem cõ
seruantur. Creatoris enim omnipotentia cã est subsistendi
omni creatura, quę uirtus si ab eis quæ condidit regendis ali
qñ cessaret, simul omnium rerum species & natura concide
ret. Ideoq; dominus ait; *Pater meus usque nunc operatur, & ego o
peror illud*, continuationem quandã operis eius (qui simul om
nia continet atq; administrat) ostendens. In quo opere etiam
sapientia eius perseverat, de qua dicitur. *Pertingit a fine usq; a
finem fortiter, & disponit omnia suauiter*. Deus ergo omnipotens i
cõmutabili æternitate, uoluntate, ueritate, semper idẽ mouet
per tempus creaturam spirituale, mouet etiam per tẽpus &
locũ creaturam corporale, ut eo motu naturis quas condidit
administret. Cum igitur tale aliquid agit nõ debemus opinari
eius substantia qua Deus est temporibus, locisque mutabile, u
ue per tempora & loca mobile, cum sit ipse interior oĩ re, qu
in ipso sunt omnia, & exterior omni re; quia ipse est super oĩa,
& antiquior oĩb. quia ipse est ante omnia, & nouior oĩb. qu
idem ipse est post omnia. i. post omnium initia. ideoque pote
statem eius commendans Apopulus ait; *Portansque o. & c.*
nota per simile dictum esse. Hoc enim dicendo facilitatẽ
tinendi uoluit designare per metaphoram illorum qui sine
villo labore uerbo uel digito mouet aliqd ael efficiunt, ita Cõs
molem creaturæ magnitudinemq; sine labore continet &
gubernat. Attende, q̃ cũ hic dicat Apopulus *Christum oĩa
cõtinere*, supra dixit patrem per ipsum oĩa fecisse, ibi ait, *Per
quem fecit & secula*. Tanquam facere ipse non posset, si ei non
porrexisset pater dexteram, uel tanquã aliquod instrumẽ
rit patris operantis. Sed si ab eo gubernantur omnia, nõ re ab
ipso facta sunt? Non igitur ut tu hæretice inaniter suspicaris, q̃
aliquã instrumentũ exiit, neq; p eũ dicitur pater fecisse, tanq̃
ipse facere nõ posset. Sed sicut dicitur pater iudicare per filiu,
quia eũ cõstat opificẽ genuisse. Si n. cã eius pater est s̃m quod
patet, multo magis eorum cã est, quæ p filiu facta declaratur.

* CHRY. Character alter est a suo ipso exemplari, alter aut
non in oĩb. s̃m quod per se ipsum subsistent. Nam & hic cha
racter similitudinis omnimodæ probet iudicium, ad illud cui
us est character, & suspensionem uel paruã dissimilitudinis
omnino non recipit. Qñ ergo enim & formam uocitat & cha
racterem, quid dicũt, aut quid nituntur opponere? Sed etiam
imaginis (inquiũt) imago appellatus est homo, quid ergo nõ
eo modo, sicut filius? non inquit, sed quia imago non est si
militudinis iudicatrix, quanquam & homo s̃m quod imago
appellatus est, demõstrat similitudinem, sicut potest in homi

ne demõstrari, quod e. nim est Deus in cælo, hoc hõ in terris
est, s̃m principatum dico. Sicut enim oĩb. quę in terris sunt
iste dominabitur, sic & dominus omnium cęlestium & terre
strium dominatur. Verum ut ista nõ vrgeamus, homo nõ est
dictus character, non est appellatus forma, quod declarat ef
sentiam, aut essentiam simul & simi
litudinem, quæ est secundum essen
tiam. Sicut enim forma serui, nihil
aliud significat, quam hominẽ pro
prie, sic & forma Dei nihil aliud ma
nifestat, quam Deus.

c Purgationem. Postquam ostendit eius excellentiã quo cũ d
creauit

NICOLAVS DE LYRA.

* quæ testamenti ex parte temporis manifesta est, ideo hoc dimittit tã
quã manifestum. Sed secundum probat & declarat. s. eminentiam ex par
te legislatoris & per consequens alia eminentia erit declarata, quæ est
ex modo tradendi. Igitur executio huius epistolæ diuiditur in duas partes
quia primo ostenditur eminentia latoris uo. Te. Secundo ostenditur quali
ter & per quæ ad hendum est ipsi legislatori, & no. legi. Secunda pars
incipit in princi. 1. c. ibi. Est autem fides, & c. Circa primum trauer
endum, quod ve. Te. traditum est per angelos ipsi Moysi, & per Moysen
sacerdotib. & per sacerdotes ipsi populo. Et igitur primo ostenditur emi
nentia Christi legislatoris respectu angelorum, secundo respectu Moysi,
tertio respectu sacerdotum ve. Te. Secunda pars incipit. 3. cap. Vnde fa
ctus. Tertia. 5. ca. Omnis ponti. Prima adhuc in duas partes diuidit:
quia primo profertur ipse Christus angelis, secundo ex hoc concluditur
quanta reuerentia sit exhibenda doctrina nouæ legis. Secundo incipit se.
c. Propterea abun. Prima adhuc diuiditur in duas partes, quia primo
ponitur excellentia Christi & ostenditur quod ab eo deficiunt angeli. Se
cundo probatur utrunque per scripturam ve. Te. ibi. Cui enim dixit
aliquando angelorum. Excellentia autẽ Christi tãgitur in quatuor.
Primo quia est patri coæternus. Secundo quia cõsubstantialis. Tertia, qz
aqualis est ei in potestate. Quarto, quia aqualis est ei in dignitate. Ab
istis autem deficiunt angeli. Coæternitas autem tangitur ibi: Qui cum

Diuisio
Traditio
ve. Test.

Excellentia
Christi, in
quatuor.

fit splendor. Filius enim procedit a patre, ut splendor a sole, qui ipse
soli coæuus, & esset æternus sol esset æternus. Sed non solum filius dicitur
splendor glorię, quia gloria est clara notitia cum laude. filius autem pro
dit a patre, sicut notitia de notitia, quia filius est sapientia genita, &
dicitur splendor glorię. Consubstantialitas autẽ filij ad patrem tãgitur
1 Figura sub. Et accipitur hic figura pro imagine. filius enim est im
ago naturalis ipsius patris, homo autem est quasi imago artificialis
quod magis dicitur ad imaginem Dei, quam eius imago, sicut altere
imago regis in filio suo naturali, & in denario seu statua. Filius igitur
diuini est imago naturalis, & ideo dicitur imago uel figura substantiæ,
eiusdem substantiæ cum patre. Et quia illa est indiuisibilis, & per con
quens est eadem substantia numero in patre et filio. Non sic autem in
ge & eius filio, quia est eadẽ specie tantum. Aequalitas autem potẽ
tangitur ibi. Portans. o. & c. Potentia enim Dei patris apparet in duo
Primo in creaturarũ productione & conseruatione, subtracta enim ei
influentia in nihilum rediguntur. Et quia pater & filius sunt una cau
creatura, igitur est causa conseruans creaturæ, sicut & pater. Et hoc
quod dicitur.

2 Portansque omnia. Id est, sustentans & conseruans in esse.
3 Verbo uirtutis suæ. Id est suo imperio uirtuoso, quia suum dice
est facere. Secundo apparet Dei potentia in iustificatione impiorũ, qu
nõ minus est iustificare impium, quam creare calum & terram secũ
* Augusti.

creavit & gubernet, hic humilitatis eius benignitatem comēdat. Com inonet enim nos crucis mox, & resurrectionis & ascensionis, ubi ait. *Sedet, &c.*
 a *In excelsis*. Dicens non loco concludit Deum, sed ostendit hominem Christum omnib. altiore, & omnib. eminentio-
 rem: Sic & per dexteram non Deum de-
 formavit, sed similitudinem honoris demonstravit. Confessus enim nihil demōstrat aliud nisi honoris aequalitatem. Con-
 templare sapientiam Pauli immo nō Pauli sapientiam, sed spiri-

tu sancti mirare gratiam. non enim suam intelligentiā mēte propria procreavit sed spiritus sanctus infundit. Attende ergo p quales apostolica sapientia eos subleuat gradus, & qualiter eos ad ipsum apicē pietatis adducit. Vbi item antequā deficerent eos obscuritas occuparet, vide qūo eos ad inferiora reuocauit. Quq; enim quae sunt humilitatis eloquitur, qñq; vero altiora intonat, nec semper in humilib. remanet nec in excelsis perdurat, sed uelut quibusdam gradib. nunc ad alta fastigia subleuatur, nunc ad inferiora declinat. Sicut enim qui infatulum quempiam ad excellentiora uult paulatim sursumq; sutrigere, gradatim hoc facit ab inferiorib. ad superiora conficiens. Demū cum sursum peruenerit, obscuritatib. ac defectioib. enim fatigari uidentis, post alta deponit eum ad inferiora quo respirare, atque minimum recreare ualeat. Post item cum refectus tuent ad alia la subleuat. Ita circa Hebræos beatus facit Apostolus, quos paulatim ad notitiam Dei erigit, inter alta memorans humilia ubiq; magistri sui uestigia consequens. Nā & ipse sic facit ut, aliquid quidem ad altiora discipulos suos subleuabat, aliquid eos ad inferiora imbecillitatis eorū gratia reuocabat, nequaquam eos prolixo tēpore in alta permanere parte permittēs. Ita in hac tota serie facit Apostolus, prius alta commemorat, dicens, in filio ubi proprius intelligitur filius, qui est superior & excellentior uniuersis. Deinde ad humilia descendit dicēs, quem constituit heredem. Deinde ad alta redit dicens: *per quem se-
 dit & secula.* Postea ad altiore omnib. gradum uenit dicens: *Quicum sit splen. &c.* Deinde ad humilia loquitur, *purgationem
 peccatorum faciens.* Inde ad alta narranda reuertitur. *Sedet ad dex-
 teram maiestatis.*

* PHIMAS. Sedere autem illius, pro habitare, & esse, in loco isto ponitur, sicut & dextera pro honore & dignitate summa. Nā non est putandum, quod omnipotens pater, qui spiri-

tus incircumscribitus est, oīa replens, dexteram aut sinistram habeat, sicut nos habemus, aut quod ita sedeat i dextera illius filius eius, sicut solent filii regum sedere iuxta patrem, appositio sibi folio, sed sicut dicimus, dextera pro gloria & dignitatis honore accipitur, si quidem & pater a dextris esse dicitur Christi. Ambo ergo a dextris sunt, † De pe. di. quia nihil est in diuinitate sinistrum, quid est ergo, *Sedet ad dexteram maiestatis*, nisi ut dicatur, habitat in plenitudine paternae maiestatis?
 b *Tanto melior.* In psalmo tamē ait, Paulominus minoratus

est ab angelis. Hic eisdem melior dicitur. Et sicut illud s̄m humanam naturam, ita & hoc s̄m diuinam dictum esse posset intelligi, nisi adderetur effectus. per quod aperitur, quod hic loquitur de eo s̄m carnem. Nam s̄m hoc quod patris substantiæ consubstantialis agnoscitur, non est factus, sed natus. de eo ergo sermo uersatur s̄m humanam naturam, s̄m quam & minor fuit angelis passione, & maior & melior etiam gratiæ plenitudine, de qua & ipsi angeli ad mensuram accipiunt,

* ATHAN. Neutiquam enim creator ille angelorum, qui uerbū Dei est, praestantior factus est, quasi qui inferior fuisset, sed ut formā serui in se receptam, praestantiorē angelis & oīb. rebus creatis ostenderet, qñquidem ipse est imago Dei inuisibilis, ac primogenitus omnis creaturæ.

c *Differentius. no.* Dum mortalis, differens nomen habuit, quia angeli ministrabant ei Postquā immortalis magis differēs. Et quia hoc posset & nō prae illis, addit, *qua illis.* i. valde differēs à nomine angelorum, hoc est nomen q̄ est super oē nomen. i. Deus, siue filius, q̄ reuera dignius est illo quo illi dicuntur angeli. i. nuncii. Filii enim nomen proprietatem ostendit, nō adoptionem, quia nisi esset proprius filius, nō posset ex hoc Apostolus amplitudinem honoris asserere. Proprius autem filius est de ipso patre genitus. Si autē adoptionis gratia esset filius, non solum patre, sed etiam angelis minor esset.

d *Hodie.* Ne praeterita generatio uideretur. Quāquā enim posset ēt ille dies intelligi, quo Christus s̄m hominē natus est, tñ quia hodie praesentiam significat, atque in aeternitate nec praeteritum est quicquam quasi esse desierit, nec futurum, quasi nondū sit, sed praesens tñ, quia quicquid aeternū est, semper est diuinius accipitur de sempiterna gñratione sapientiæ Dei, quam fides sincerissima & catholica praedicat.

✱ Avg.

NICOLAUS DE LYRA.

* Augustinum. In hoc autē filius est aequalis patri. Et hoc est quod subditur, Purgationem peccatorum faciens. Aequalitas autem dignitas tangitur, cum subditur.

Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Quia si hoc referatur ad diuinam naturam, eadem dignitas est patris & filij, sicut eadem natura. Si autem referatur ad humanam naturam, sic non est ibi aequalitas, quia secundum illam est minor patre. Dicitur tamen etiam secundū hoc filius sedens ad dexteram patris per modum cuiusdam associationis, in quantum humana natura est uerbo coniuueta. & sic eadem ueneratio e ueneratur.

Vel aliter dicitur sedere ad dexterā, &c. i. in potioribus bonis. Et quia quatuor praedictis excellentijs angeli deficiūt, ideo concludit de Christo.

Tanto melior, &c. Quia ipse dicitur uerus Deus & dominus consubstantialis patri, ipsi autem dicuntur serui.

Cui enim dixit. Hic consequenter probat de Christo quatuor conuentiones praedictas, excludendo eas ab angelis. Et primo probat hoc de consubstantialitate. Secundo, de aequalitate potentiae ibi. Et tudomine in principio. Tertio, de coaeternitate, ibi ipsi peribunt. Quarto de dignitate aequalitate, ibi: Ad quem autem. Primum autem probat per quatuor auctoritates ueteris Testamenti. Secunda ponitur, ibi: Et rursum. Tertia, ibi: Ad cum iterum. Quarta, ibi. Ad filium autem. Ad cuius aequalitatem primi aduertendum, quod ea quae sunt fidei non possunt efficaciae per rationem probari, quia excedunt facultatē intellectus nostri. Et ideo probatio in talibus debet fieri per auctoritatem diuinam, quae non potest continere falsitatem. & ideo per ipsam est efficax probatio illis qui recipiunt eam ut diuinam. Iudei autem qui recipiunt uetus Testamentum, si uelut a Deo datum & ideo probatio Apostoli efficax est, quia procedit per auctoritatem ueteris Testamenti. Vltimus considerandum, quod licet sacra scriptura habeat multiplice m sensum, non tamen habetur efficax argumentum

mentum nisi per sensum literalem, ut dicit Aug. in epistola ad Vincentiū Dona. quia in argumento semper esset fallacia equiuocationis, uel amphibologie propter sensum multiplicatē. Igitur ostendendum est quod auctoritas ab Apostolo inducta intelligitur ad literam de Christo, quod patet per illud quod habetur Act. 4. ubi apostoli qui habuerunt intelligentiam scripturarum & reuelationē spiritus sancti exponunt illū Ps. 2.

a. Quare fremuerūt gētes, &c. de Christo praedictum, sicut patet literam intuenti. Et per consequens haec auctoritas quae hic inducitur ab Apostolo de illo Ps. est intelligenda ad literam de Christo. hoc etiam patet per Ps. quia ibi dicitur. Ego hodie genui te. quod non potest de Dauid intelligi, sed de filio Dei, cuius generatio non transit in praeteritū. Item per hoc quod ibidem subditur, Dabo tibi Gētes hereditatem tuam & possessionem tuam terminos terrae. quod non potest intelligi de Dauid, cuius regnum non se extendebat ad Gētes, sed ad Iudaeos tantum.

iterum regnum eius non se extendebat ad terminos terrae, sed tantum in Iudaeam quae est parua terra. Hoc dicunt aliqui doctores Hebræorum super Ps. istum q̄ est de Christo intelligendum, quod plenius declarauit super uerbis psalmerum, hoc igitur supponens Apostolus tanquam manifestū illis quib. scribebat, qui erant edocti in lege & prophetis dicit. Cui enim di. ali. ange. fi. meus es tu. ego ho. ge. te. q. d. nunquā, quia angeli non sunt eiusdem naturae eū Deo, & per consequens non possunt dici eius filij. proprie loquendo, sicut nec artificū dicitur filius artificis. Item licet eorum creatio posset dici quaedam gñatio large, tamen de ipsa non potest excipi illud quod dicitur, Ego hodie genui te. quia eorum creatio fuit a principio mundi, & ideo transierat in praeteritum, et ideo non potest dici uerbum praedictum, nisi de Dei filio, cuius generatio non transit in praeteritum. & sic probata est consubstantialitas patris ad filium in quantum naturaliter & eternaliter ab eo gignitur & genitus est. ex quo arguitur identitas naturae in utroque, saltem in specie, & per consequens identitas numeralis, quia natura diuina non est multiplicabilis.

✱ I Et

A * **AVG.** Non unum illum temporis diem, quo baptizatus est, sed immutabilis aeternitatis ostendit, ut illum hominem ad unigeniti personam pertinere monstraret. Vbi enim dies nec hesterni sine inchoatur, nec initio crastini terminatur, semper hodiernus est.

Orat. des. h. resub. c. 4. * **IDEM.** Quid me stimulas Arriane, & rides cum audis, hodie?

Apud Deum nunquam crastinus, nunquam hesternus dies est, sed semper hodie, non mensium circulis soluitur annus, non succedentibus aut decedentibus transigitur mensis dieb. non horarum mutantur, non variantur tempora vel momenta, ubi Deus est, nec termino includitur, nec initio inchoatur.

* **PRIM.** Notandum, quia non dixit, ante omnia secula genui te, vel in praeterito tempore, sed, hodie, inquit, genui te: quod adverbium est praesentis temporis, in Deo enim nec praeterita transeunt, nec futura succedunt, sed omnia tempora simul ei coniuncta sunt, quia omni praesentia habet. Et est sententia, si cum ego semper aeternus sum, neque initium, neque finem habeo, ita te semper habeo coaeternum mihi.

a Ego ero, &c. Ad honorem illius vel illi homini de virgine nascituro. Post & ramentum & secundum carnem hoc accipi dicitur, etenim caro communicat aliorum, sicut & diuinitas humilibus.

b Ero. Futurum quia de incarnatione filii hoc dicitur.

c Iterum in. Visibilem carne assumpta quae ante invisibilis in mundo erat, quae assumptio dicitur exitus a patre, introductio ad hereditatem, ubi iubetur adorari.

d Introducit. Christus aduentum suum carnalem exitum vocat, dicens: *Exiit qui seminat, &c.* Et iterum: *Ego a patre exiui, & veni in mundum.* Paulus uero introitum vocat. Foris enim eramus a Deo sicut qui sunt extra regales aulas in vinculis colligati, & qui habent apud regem pro culpa aliqua offensam. Egressus qui per se ad nos Christus, id est, carnem sumens, & collocutus nobiscum regis praecipua innotuit, & sic de peccatis nos emendans ad Deum conuertens, in aulam regalem velut mediator optimus introducit recte igitur introitus & exitus vocatur carnis suae aduentus.

e Primogenitum. * **PRIMAS.** Omnis unigenitus potest dici primogenitus, eo quod primus aperiat vuluam matris, non tamen

omnis primogenitus, unigenitus, qui habet alios fratres subsequentes. Dominus autem Iesus tam secundum diuinitatem quam secundum humanitatem, & unigenitus, & primogenitus dicitur potest. Unigenitus est secundum diuinitatem, quia in natura diuinitatis non habet fratres subsequentes, secundum humanitatem quae quae unigenitus B. Mariae et qua post illum alio non genuit, sicut cetera unigenita Helodorus Verbum ergo Dei patris per quod omnia facta sunt, unus esset utraque existens cum patre, & Spiritu Sancto ubique est & omnia

implet. Quia cingendo omnia implet, implendo cingit, gubernando praesidet, praesidendo gubernat. Et quia in mundo erat, & carnem assumpsit, & cum inaccessibile erat aspectibus nostris, non uidebatur, ipsam assumptionem carnis uocat alterum introitum, dum enim qui invisibilis erat humanis aspectibus carne assumpta, uisibilem se praebuit, quasi iter introductus est.

Cum introducit primogenitum in orbem terrarum, &c. SED VLT. Id est, Mariae. Vel cum dicat de eius incarnatione in terra, *adorant eum omnes angeli.* Nam licet in carnatus, adoratus est ab angelis, quantum ad diuinitatem?

* **THEOD.** Vtramque inuunt dispensationem. Siquidem post humanam susceptam naturam, eum angeli adorauerunt, tamen hanc autem hunc ei honorem non exhibebant, sed ubique erat Deus, & in orbem terrarum ut homo ingressus est. Ita diuinitas huius dixit: *In mundo erat, & mundus eum non cognouit.* Sed si in mundo erat, quomodo venit? Sed in mundo erat ut Deus, & uenit ut homo. Ita etiam unigenitus est, ut Deus, & primogenitus, ut homo in multis fratribus. Ita semper accepit ab angelis cultum & adorationem, erat enim semper Deus, adorauerunt autem ipsi ut hominem. Cum hanc eius fecisset comparisonem, spectat ad humanitatem, ad diuina rursus transit, & dicit: *Et adorant angelos quidem, &c.* Per hanc autem aperte ostendit angelos habere creatam naturam, unigenitus autem increatam & aeternam.

* **SED VLT.** Duplex angelorum officium est, aut enim spiritus consolationis, aut ignem vindictae hominibus ministrant. Aliter hic hyperbaton est, & est ordo, Qui facit spiritus tuos angelos, id est, ut sunt angeli, hoc est, nuncii superne voluntatis. Nuncius angelus officii est nomen, non naturae.

f Et ad. Et iterum dicit pater de eodem filio: *Cum intro. Cum ostendit*

Ma. 23 a. Io. 1. 26 f. Clar. y. solto. mus & P. r. na. s. us.

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Et rursus. Hoc idem probat hic per aliam scripturam. 1. Para. 22. quae licet sit dicta de Salomone, tamen dicitur de eo prout figura Christi. & ideo de Christo intelligitur ad litteram. Ad cuius intellectum sciendum quod nihil potest esse figura alicuius, nisi in se sit res aliqua. illud enim quod nihil est, non potest aliquid figurare. & ideo res quae est figura uel signum alicuius, potest tripliciter considerari. Vno modo, ut res tantum. Alio modo, ut signum tantum. Tertio modo, ut res & signum simul, ut circulus pendens ante tabernaculum potest considerari prout est corpus rotundum tantum. secundo, ut est signum venditionis uini tantum. Tertio, utroque modo. Eodem modo dicendum de Salomone qui figura Christi, quia aliqua conueniunt ipsi Salomoni secundum se. Et talia exponenda sunt de ipso ad litteram, & nullo modo de Christo, ut quod de prauis per mulieres factus est idololatra, & similia. Aliqua autem dicuntur de Salomone prout fuit figura Christi tantum, & talia sunt exponenda de solo Christo ad litteram, sicut illud quod habetur Psal. 71. b. Et dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum. quod non potest uerificari de Salomone, cuius regnum fuit iuxta paruum, sed tantum de regno Christi qui est lapis abiectus de morte sine manibus, & impleuit uniuersam terram. Dan. 2. & 10 in Ps. praedicto sub nomine Salomonis scribitur in m. r. b. a. Christi. hoc etiam patet per illud quod sequitur in eo Ps. Ante solē permanet nomen eius. & illud quod ibidem dicitur. Adorabunt de ipso semper, quae soli Christo conueniunt, & non Salomoni. Aliqua autem dicuntur in scriptura sacra de Salomone utroque modo, uidelicet secundum se, & ut fuit figura Christi, & talia sunt illa quae impleta sunt in utroque ad litteram in Christo tamen perfectius, & in Salomone minus perfecte. & talia exponuntur ad litteram non solum de Salomone, sed etiam de Christo et perfectius quam de ipso Salomone cuiusmodi est autoritas. 1. Para. 22. quia Salomon fuit filius Dei adoptione per gratiam, saltem in principio regni sui. propter quod Nathan propheta uocauit eum amabilem domino. Christus autem filius est Dei naturalis quae est filiatio perfectior. & ideo per hanc filiationem probat Apostolus consubstantialitatem filii ad patrem, cum dicitur.

Figura tripliciter consideratur.

2 Ego e. Dato etiam quod haec autoritas non posset exponi ad litteram de Christo, sed tantum secundum sensum mysticum, tamen eam bene interpretatur Apostolus ad suum propositum. licet enim argumentum efficax non habetur in scriptura per sensum mysticum, ut supra dictum est, propter quod ex solo sensu mystico non est arguendum, tamen si prius habetur autoritas in sensu literalis ad probandum propositum, bene potest alia autoritas ad iungi in sensu mystico ad idem declarandum de congruo. et hoc est quod dicit Aug. in epistola ad Vin. Dona. Quis autem imprudentissime non naturatur aliquid in allegoria positum pro se adducere nisi habeat, & manifesta testimonia quorum lumine illud reserent obscura. Sic ergo autoritas praedicta inducitur ab Apostolo conuenienter ad suum propositum. Sed tamen erra hoc uidetur, quod ibi loquitur per modum futuri. Ego ero, &c. generatio enim filii aeterna est, & per consequens non spectat aliquod futurum sicut nec transit in praeteritum, sicut supra dictum est. Dicendum, quod loquitur in futuro propter incarnationem pro tunc futura, per quam in natura humana erat ad filiationem aeternam assumenda. et quia haec assertio facta est uirtute diuinitatis, ideo bene dicit, Et ero, &c. q. d. uirtute Dei fiet hoc.

3 Et cum ite. hic ad propositum ostendendum inducit aliam scripturam de illo psal. Dominus regna. exul. &c.

Ad cuius euentiam considerandum est, quomodo magister dicit in glo. David fecit hunc psal. quia reseruitur ei ei regnum post mortem Abijlon & dicit hunc esse titulum psal. David quando terra eius reseruitur ei. & secundum hoc esset exponendus ad litteram de David. Sed dicitur magister non uidetur uerum primo quia in Hebraico iste psal. est sine titulo secundo quia multi sunt quasi clauae ad intelligendum ea quae in Psal. dicuntur. Psal. autem non loquitur de regno David, sed solum de regno Christi, quando perfecte ei omnia subijciuntur. quod erit in iudicio, & ideo hic psal. ad litteram est exponendus de regno Christi. & hoc est quod dicit Paulus. Et cum iterum introducit primogenitum, &c. in scripturam sacram ipsam introducendum ad regnum in orbem terrarum praedicit: Et quo patet, quod haec scriptura non loquitur de aduentu Christi primo quia tunc uenit cum humilitate. & ideo dicit tunc: Regnum meum non est de hoc mundo, Ioan. 18. g. sed loquitur hic de secundo a

* **VENI,**

A ostendit intro vsque ad corda hominum ducendum, per fidē: **Q**uid dicit. *Et adorent.* Adorant angeli, quia iussioni eius obtemperant & reuerentur.

a *Angelos.* Spiritus naturæ nomen est, angelus officii. Quos enim Deus spiritus condidit, mittendo nuncios angelos facit. **E**t omnibus vtitur ad incōmutabile arbitriū sententiæ suæ, siue bonis per gratiā eius, siue malis per propriam voluntatē. **A**c per hoc voluntas Dei est prima & summa causa omnium corporalium specierū acq; motionū. Nihil enim visibiliter fit, quod non de interiori inuisibili atque intelligibili aula summi imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur, secundum infabilem iustitiā. Vel ita, quando leuia nūciare mittuntur angeli. Quando ad vindictā, ut in Sodoma, ignis ardens, sic & ministri ecclesiæ, ignis etiam dum uitiano-stra vrunt.

b *Ad filium.* Hic per dignitatem simul & potestatem commendat Christum. **c** *In seculum.* quia semper regnabis, & nouissimum iudicium

semper stabit. unde, lbunt hi in ignem æternum, & illi in vitam æternam.

d *Vnxit.* secundum hominem. quia deitas nullo indiguit. **V**nctus significat regem vel sacerdotē, Deus reperitur ex magna dilectione. Vel secundum Aug. Alter casus est vocatiuus, alter

D Mat. 25. d. Au. i. pl. 44

a *Dicit pater de filio hoc pertinens ad angelos.* **b** *Vt sciatur ministri.* **c** *Filius.* **d** *Spiritus coelestes facit angelos a. legatos suos.*

a *Etiam flammam ignis, id est, seraphim qui sunt de ordine superiori. facit ministros.* **b** *Hoc autem pertinens ad filium ait dominus per prophetam.*

a *Regnum vel iudicium.* **b** *Iudiciaria sedes.* **c** *Omne iudicium dedit filio.* **d** *O fili.* **e** *Permanet. In æternum.* **f** *Et merito quia.*

a *Disciplina regimur. Qua bonos regis, malos percudit.* **b** *Idem ideo. Ex amore.* **c** *Omne bonum.* **d** *Econtra. Non simul vtraque tibi sunt.* **e** *Omne malum.* **f** *Vt hæc tibi essent. Vel quod dilexisti iustitiam. & odi. iniqui. &c. & hoc mihi præmium.*

a *Præ omnib. sanctis.* **b** *Item propheta de filio.* **b** *id est per filium.* **c** *Rerum, id est antequam redissent.* **d** *O fili. vel pater.* **e** *Ecclesiā populorum stabiliffi.*

a *Specialiter in eis operatus sit.* **b** *Vt Apostoli.* **c** *Celi simul cum terra.* **d** *Quicquid ex se sunt. id est, morte destruentur.* **e** *Tu in illis, id est. iustitia, & quæ tu eis operari.*

a *Sicut celi. sic terre.* **b** *id est, secundum corpus quod circumdat animam.* **c** *Paulatim corrumpentur.*

a *Regula directa & inflexibilis: quæ & alibi virga ferrea.*

a *Per se, non per ministros.* **b** *Pater.* **c** *Spiritus sancto.* **d** *Quia immunis a peccato, s. vnde conscientia hilaris. Vel leuia.*

a *Et tu in principio domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascant.*

a *Tu autem. vt sicut æternus ante omnia, sic quia permanet idē post mutata.* **b** *Veterascit. quod more vestis conlumitur, sicut caro humana quæ tamen in melius mutabitur.*

Dei. Et ad angelos quidem dicit: **†** Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Ad filium autem:

† Thronus tuus Deus in seculum seculi: virga æquitatis, virga regni tui. Dilixisti iusticiam et odisti iniquitatem propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis et præ participibus tuis. Et tu in principio domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascant.

† Tu autem. vt sicut æternus ante omnia, sic quia permanet idē post mutata.

† Veterascit. quod more vestis conlumitur, sicut caro humana quæ tamen in melius mutabitur.

† Tu autem. vt sicut æternus ante omnia, sic quia permanet idē post mutata.

† Veterascit. quod more vestis conlumitur, sicut caro humana quæ tamen in melius mutabitur.

† *pl. 103 d*

† *pl. 103 d*

† *pl. 103 d*

† *pl. 103 d*

† *pl. 103 d*

† *pl. 103 d*

NICOLAUS DE LYRA.

¶ uentus, quoniam ueniet cum gloria in nubibus & maiestate, ut dicitur Mat. 24. & Dan. 7. Ecce in nubibus cæli quasi filius hominis ueniebat, & usque ad antiquum dierum peruenit. & sequitur. Et dedit ei potestatem & honorem & regnum, & potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & c. Et ideo de ipso in tali honore constituto dicit pater. Et adorent eum omnes angeli, & c. Sed nostra littera sic habet: Adorate eum omnes angeli eius. Apostoli enim non semper curauerunt allegare scripturam de verbo ad verbum, sed sufficit eis acceperunt sensum. Ex hac enim scriptura ostenditur sufficienter, quod in Christo sit diuina natura, quia nulla natura adoratur a tota natura angelica ut superior, nisi diuina. Et ideo ex quo scriptura hoc ostendit, quod filius est ab omnibus angelis adorandus, per consequens ostendit, quod ipse sit Deus. & per consequens ostenditur Deo patri consubstantialis, quia diuina natura est indiuisibilis, secundum quod dicitur Deu. 6. a. Audi Israel dominus Deus noster Deus unus est. Sequitur.

1 Et angelos, id est, quid pertineat ad naturam angelorum, exprimit per scripturam, dicens.

3 Qui facit angelos. q. d. licet angeli tantæ excellentiæ sint spiritualis naturæ, non tamen sunt idem quod Deus, sicut filius, sed sunt serui & ministri, non solum ipsum adorando sed etiam nobis propter ipsum quodammodo ministrando, verum tamen quia suum ministerium in Deum referunt, ideo in hoc dicuntur sicut flamma ignis, quæ semper ascendit in altum.

3 Ad fil. Hic adducit tertiam autoritatem ad probandum suum propositum, quæ accipitur de psal. xliij.

Ad cuius euidentiā considerandum, quod moderni Iudæi ne cogantur recognoscere diuinitatem Christi, exponunt hunc psal. de Assuero. & dicunt quod iste psalm. factus est a Mardocheo. Sed hoc patet falsum. primo per psal. titulum, quia non intitulatur a Mardocheo, sicut aliqui psalm. intitulantur ab Asaph qui fecit eos, ut patet in titulo ps. xlix. & in pluribus alijs locis. Iste autem psalm. intitulatur a Dauid ut patet in Hebræo. hoc autem patet per litteram psalm. sequentem, quia iste rex de quo est psalm. habetur tanquam Deus adorandus secundum quod ibidem dicitur. Concupiscet rex decorem tuum quoniam ipse est dominus Deus tuus, & adorabunt eum. Et translatio Hier. sic habet, Et ad. cum. Si autem ista uerba dicantur de Assuero rege, sequitur quod Mardocheus induceret totum populum, & potissimum ipsam Ester, ad quam diriguntur uerba præmissa, secundum expositionem primum, ad adorandum Assuero, sicut Deū. quod manifeste patet falsum, quia in eodem libro dicitur, quod noluit genua flectere coram Aman, ne honorem Dei transferret in hominem, hoc patet per translationem Chaldaicam, super psal. istum quæ autentica est apud Hebræos. Vbi enim in hoc sal habemus sic: Speciosus forma præ filiis hominū, diffusa est gratia in labijs tuis. Chaldaicum sic habet, Pulchritudo tua Messia,

maior est quam filiorum hominum, datus est spiritus prophetiæ in labijs tuis. Sic igitur patet ex prædictis, quod autoritas quæ hic inducitur de illo psal. intelligenda est ad litteram de Christo. Hoc autem supposito probatur per hoc ipsius Christi diuinitas et per consequens consubstantialitas eius ad patrem, & distinctio in persona. quia ibi dicitur. Thronus tuus Deus in seculo. & c.

4 Propter unxit te Deus. Et sic patet quod Christus est unctus Deus a Deo ungente, quia filius Dei in humana natura unctus est plenitudine gratiæ. & cum non possunt esse plures dy, ut supra dictum est, ex hoc sequitur consubstantialitas patris & filij. Cetera quæ sunt ex autoritate, patent.

5 Et tu domine. Hic consequenter probat æqualitatem potentia in filio & in patre, & breuiter transit. quia probato quod Christus secundum naturam diuinam est consubstantialis patris, per consequens sunt probata alia tres conditiones, scilicet, æqualitas potestatis, dignitatis & durationis. Potentia autem Dei relucet potissime in creatione rerum de nihilo, & earum conseruatione. & hoc non solum conuenit Deo patri, sed etiam eius filio qui est eiusdem naturæ cum ipso. & ideo dicit propheta. Et tu domine in principio. fund. i. tu domine pater fecisti terram de nihilo, & conseruas in stabilitate, & hoc exprimitur de hoc quod dicitur, fundasti. Et quia nulla creatura inferior est ipsa terra, sicut in domo illud dicitur fundamentum quod est infinitum. Sed quia in hoc opere comunicat filius cum patre tanquam eiusdem potentia. ideo dicit: In principio. i. in filio, siue per filium, per quem operatur pater sicut per artem suam, ut supra dictum est. Quod autem filius dicatur principium, patet Io. 3. d. vbi Christus Iudæi querentibus ab eo, Quis es? Respondit, Ego principium qui & loquor vobis.

6 Et opera ma. tua. Manus autem diuinæ potentia metaphorice dicuntur virtus sua potentia, Nominatur hic cælum & terra quæ sunt extrema in creaturis, ut per hoc intelligantur creaturæ mediæ, quia omnis creatura, a patre & filio simul est producta & conseruata, & sic patet æqualitas potentia. **7** Ipsi peribunt. Hic consequenter probat filium patri co. æternum. Ad cuius euidentiā sciendum, quod sicut tempus sequitur motum & mutationem, ita æternitas immutationem. Solus autem Deus immutabilis est per omnem modū. ideo ipse solus mensuratur æternitate eo modo quo potest ibi dici mēsurā. Quod enim omni creatura sit aliqua mutabilis, patet, quia angeli sunt mutabiles secundum actum intelligendi & volendi, loquendo de cognitione & effectione naturali. Sūt etiam mutabilitas de esse ad non esse, si dimittantur a diuina conseruatione. Similiter cali superiores hoc modo sunt mutabiles, & secundum hoc mutantur quantum ad situm. Cali autem inferiores, scilicet, ignis & aer cum istis modis mutationum sunt mutabiles quantum ad alterationem & generationem. & per consequens alia elementa & mixta ex eis. In omni autem motu & mutatione est aliqua corruptio secundum philosophum. 4. Phisicorum, et etiam secundum Au. status autem mundi immutabitur in fine, quia cælum cessabit a motu cō-

D Mat. 25. d. Au. i. pl. 44

† *pl. 103 d*

E

Pl. 32. b.

Pl. 101.

E.

Equalitas potētie in patre & in filio.

A a Et velut ami. Significat mutationem cali. Vnde: *Vidi calum novum & terram novam.*
 Apoc. 21.2 Aug. in ps. 101. & 102

* circumvolues, vertes.

† Ps. 109. Dani. 3. e. T quoad uf que.

Malachi. 3. Exod. 3. Aug. vbi. 10. 3 Pet. 3. c.

Cali terei veterascunt sicut vestimentum, id est, sicut humana corpora longævitate veterascunt. Eos mu. si. ami. Amictu comparat, quia terram cingunt. Tā facile enim mutat Deus, cęlos sicut amictus extenditur & plicat. & post mutationem sic permanebunt.

b Et mutabuntur, &c. Quia facta Dei sub æternitate stabunt, ne ad corruptionem reuertantur.

* CHRYSOST. Quod etiā in epistola ad Romanos dixit quia transformaturus est mundum, & facilitatem significans,

B inulit: Sicut quilibet amictum inuoluit atque permutat, sic & ipse mundum, & complicaturus, & mutaturus est. Ergo cum transformationem & conditionem, quę fit in melius, tam facile poterit operari, quis dicat, quod in inferiori opere, alterius eguerit adiutorio. Vique quo nō erubescunt taliter insanire? Si mulēt consolatio maxima est, cognoscere quod non in eodē statu cuncta permaneant, sed illa quidem mutabuntur, ipse autem idem permanet in æternum, & sine fine viuens.

* ANS. Amictui comparantur cali, quia terram operiunt & circumdant. Sicut amictum mutabis eos, id est, tam facile sicut amictus extenditur & plicatur. Ita ergo peribunt cali & terra, vt mutantur, non ut non omnino desinant esse, quia ab ea quā nunc habent specie, tergentur per ignem, & tamen in sua lem per natura manebunt. Creaturę quidem mutabunt, sed tu immutabilis permanes, iuxta quod alibi dixisti, ego dominus & non inutor, & ego sum qui sum.

c Tu autem, ex toto immutabilis. *Ipsi perib.* Nouissimi cali (qui per diluuiū perierunt) sicut Petrus ait, igne peribūt. Excreuit. n. aqua, & totam istā capacitātē vbi aues volitant, occupauit, ac sic vtiq; cali perierunt, p̄p̄inquit terris. De calis ergo, vñ dicunt aues cali, nō est dubiū quin in diluuiū perierunt, & igne perituri sunt. De superiorib. autē cali cali cęlorum, vtrum & ipsi perituri sunt igni qđ est & disputatio scripulosior inter doctos, Et erit incendium mundi non incendens sanctos Dei. Quod enim fuit caminus regis trib. pueris, hoc erit ardens mundus iustus in trinitate signatis.

* ANSEL. Tu semper idem ipse es æqualiter, incommutabilis, & anni tui non deficient, id est, æternitas tua, anni nostri quotidie deficient, nec stant omnino. Sed anni tui non deficient, quia semper stant, & quia stant, ipsi anni qui stant, vnus

NICOLAUS DE LYRA.

* p̄pleto numero electorum, ad quem numerum finaliter ordinatur. & per consequens alteratio & generatio in elementis, quę etiam elementa per ignem conflagratione purgabuntur. & ideo (sicut dictum est) tam in cęlesti corpore quam in elementis erit mutatio. & per consequens peribunt quodammodo a statu in quo modo sunt, & hoc est quod dicit. Ipsi per. cali superiores & inferiores. Et quia non corrumpentur quantum ad substantiam, ideo subditur.

1 Et velut. Sicut enim cessante frigore mutatur uestis quę erat contra frigus necessaria, non quidem tunc mutatur sic uestis qđ corrumpatur, sed quia frigus cessat, sic cęli & elementa dicuntur mutari quia moris cęli, & alteratio elementorum, quę sunt propter generationem, vt, scilicet, impleatur numerus electorum, quo impleto cessabunt, manente tamen substantia & elementorum & calorum. Deus autem solus est omnino immutabilis, ut iam dictum est, ideo concludunt.

2 Tu autem, id est, per omnem modum immutabilis, & per consequens. **3** Anni tui. id est, duratio tua, non quod induratione diuina sit aliqua successio, sicut est in annis, sed quia æternitas diuina in se simplicissima nō potest apprehendi a nobis nisi ex comparatione ad tempus, & per consequens ex proprietate temporum eam exprimimus. Ex hoc patet coæternitas filij ad patrem, quia ex quo sunt vnus substantiæ, vt supra probatum est, sequitur quod ipsis est vnus esse, & eadem immutabilitas, & per consequens æternitas. **4** Ad quem. Illic consequenter probat Apostolus æqualitatem dignitatis in Christo per autoritatem ps. cix. Qui ps. de Christo est intelligendus ad literam.

Ad cuius euidentiā considerandum, quod Iudæi moderni aliqui dicunt ipsū debere intelligi de Abraham, & quod Eleazar eius dispensator fecit illum ps. ad reddendum gratias Deo de victoria quam habuit Abram contra illos reges qui captiuauerunt Loth nepotē suū, secundū quod habetur Ge. 15. Sed hoc patet falsum ex titulo psalm. quia non intitulatur ab ipso Eleazar, sed a Dauid. Ideo dicunt alij, quod est ps. factus a Dauid, & nō loquitur de ipso, sed de angelo suo, ut sit sensus. Dixit dominus domino meo, &c. id est, Deus cali angelo me custodienti. Sed hoc patet falsum.

annus est, & ipse annus qui stat vnus dies est. Quia ipse vnus dies, nec ortum habet, nec occasum, sed semper stat & lucet. Hi sunt anni qui non deficient sed permanent. His itaq; dictis euidenter ostenditur Dei filius æternaliter incommutabilis in sua deitate sine initio, & sine permanere, & omnium creator esse, ac per hoc si des eius ad æternam salutem optime sufficere. Nūc enī Apostolus excellentiā solius filij p̄pheticis testimoniis itēdit, ostēdere, qui iudæis propter assumptionē carnis minor videbatur.

1 Ad quem angelor. Item de gloria humanitatis. **2** Sede. victori filio confessus offertur.

3 Pedum. Per pedes stabilitas æterna signatur, id est, in æternitate vbi vestigiis quasi positus virtute omnipotentię consistit. * CHRYS. Ecce iterū eos confidentes facit, siquidem futurum ostendit, ut eorum superantur inimici, & quia inimici, eorum ipsi erunt etiam Christi, in hoc iterum & regni declaratur iudicium, & honoris æqualitas. Nullam autem imbecillitatem aliquatenus arbitris, eo qđ dicit patrem indignatum iri, pro his quę filius indigne perpessus est, hoc multum patris erga filium dilectionis, & honoris ostendit. Qui. n. indignatur pro eo, quo modo extraneus ab illo esse contendit? quod etiam in secundo dicitur Psalmo. Qui habitat in calis iridebit eos, & dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos. Et iterum ipse dixit: Ees autem qui me regnare noluerunt super se, adducite in conspectu meo, & interimite. Proinde honoris duntaxat est patris circa filium, quod dicitur, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

* ANSEL. De gloria humanitatis loquitur, ostendens eum angelis multo digniorē, quasi dicat, Non solum per supradicta maior angelis esse declaratur, sed etiam per hoc, quia, Ad quem angelorum. quantacumque excellentię fuisset, aliquando, id est, in aliquo statu eorum, vel ante ruinam superbiorum, vel post confirmationem humilium, dixit Pater quod Christo dixisse legitur, scilicet, Sede a dextris meis. Nam de excellentissimis angelis scriptū est, quia Seraphin stabunt in circumitu eis. Seraphin stant vt ministri, filius sedet vt dominus. Seraphin in circumitu, filius ad dexteram. Hoc nulli angelorum dictum est, sc. Sede a dextris meis? quia non est ministri sedere ad dexteram patris.

g Nonne sunt omnes, &c. q. d. vtique. Intellige Igitur quantus honor nobis existit, vt ad nos sicut ad amicos ministros angelos suos sum. quia infra dicitur: Tu es sacerdos in æternum, &c. Quod non est intelligendum de angelo Dauid, quia sacerdotium non competit angelis. Et dicendum, quod ad literam est ps. factus a Dauid loquens de Christo. Et hoc patet per translationem Chaldaicam quia ubi habetur. Dixi dominus domino meo, Chaldaica sic habet, Dixit dominus verbo suo &c. Item per illud quod sequitur. Ex vtero ante luciferum genui te, id est, ex substantia mea ante omnem creaturam, hoc autem non potest competere, nisi soli Dei filio, qui filius est uerbum Dei. Ex hoc igitur supposito patet, quod Apostolus bene inducit autoritatem huius ps. ad probandum æqualitatem dignitatis in Christo quę est in Deo patre, introducens uerbum Dei patris ad filium, dicens sibi.

5 Sede a de. id est, ad æqualitatem dignitatis meę. Sic enim refertur a Christo secundum diuinam naturam, sicut supra expositum est eo. cap. Sequitur. **6** Do. po. Hoc autem erit in iudicio futuro quando omnia subiiciuntur quantum ad executionem, quia quantum ad autoritatem omniam sunt ei subiecta, sed de hoc plenius videbitur.

Sed insurgit hoc dubium quia uidetur quod Christus non debuit sedere ad dexteram Dei patris in æternum, sed tantum vsq; ad tempus deternatum, in quo omnia sibi sunt subiicienda. Quod uidetur importari per hoc aduerbium, donec. Dicendum, quod hoc aduerbium donec, aliquando tenetur finire, quando, scilicet significat terminum cui adiungitur. Sic cum dicitur, Sede hic donec ueniam, Sensus est, quod in aduentu meo terminetur sessio tua. Aliquando tenetur indeterminate, & tunc non significat talem determinationem. Sicut cum dicitur, Iste non penituit ad peccatis suis donec vixit. Sensus est, quia nunquā penituit nisi penitente post mortem non est locus penitentię. Isto secundo modo ponitur hic aduerbium cū dicitur. Sede a dextris meis, donec ponam in initia cęli scabellum pedum tuorum, &c. Et ideo sensus est quod nunquā cessabit sedere ad æqualitatem Dei patris. Hęc autem æqualitas non competit angelis, ideo subdit Apostolus.

7 Nonne sunt omnes, &c. Sic, sicut enim in artificialibus uidemus, quod aliqui p̄cipi-

sum. quia infra dicitur: Tu es sacerdos in æternum, &c. Quod non est intelligendum de angelo Dauid, quia sacerdotium non competit angelis. Et dicendum, quod ad literam est ps. factus a Dauid loquens de Christo. Et hoc patet per translationem Chaldaicam quia ubi habetur. Dixi dominus domino meo, Chaldaica sic habet, Dixit dominus verbo suo &c. Item per illud quod sequitur. Ex vtero ante luciferum genui te, id est, ex substantia mea ante omnem creaturam, hoc autem non potest competere, nisi soli Dei filio, qui filius est uerbum Dei. Ex hoc igitur supposito patet, quod Apostolus bene inducit autoritatem huius ps. ad probandum æqualitatem dignitatis in Christo quę est in Deo patre, introducens uerbum Dei patris ad filium, dicens sibi.

5 Sede a de. id est, ad æqualitatem dignitatis meę. Sic enim refertur a Christo secundum diuinam naturam, sicut supra expositum est eo. cap. Sequitur. **6** Do. po. Hoc autem erit in iudicio futuro quando omnia subiiciuntur quantum ad executionem, quia quantum ad autoritatem omniam sunt ei subiecta, sed de hoc plenius videbitur.

Sed insurgit hoc dubium quia uidetur quod Christus non debuit sedere ad dexteram Dei patris in æternum, sed tantum vsq; ad tempus deternatum, in quo omnia sibi sunt subiicienda. Quod uidetur importari per hoc aduerbium, donec. Dicendum, quod hoc aduerbium donec, aliquando tenetur finire, quando, scilicet significat terminum cui adiungitur. Sic cum dicitur, Sede hic donec ueniam, Sensus est, quod in aduentu meo terminetur sessio tua. Aliquando tenetur indeterminate, & tunc non significat talem determinationem. Sicut cum dicitur, Iste non penituit ad peccatis suis donec vixit. Sensus est, quia nunquā penituit nisi penitente post mortem non est locus penitentię. Isto secundo modo ponitur hic aduerbium cū dicitur. Sede a dextris meis, donec ponam in initia cęli scabellum pedum tuorum, &c. Et ideo sensus est quod nunquā cessabit sedere ad æqualitatem Dei patris. Hęc autem æqualitas non competit angelis, ideo subdit Apostolus.

7 Nonne sunt omnes, &c. Sic, sicut enim in artificialibus uidemus, quod aliqui p̄cipi-

suos destinat Deus. Quamuis. n. multum intersit inter ange-
 los & hoīes, propinquos tñ eos nobiscum fecit, quia nostræ
 salutis student, propter nos discurrunt, nobis suo funguntur
 officio, hoc est opus angelicum, angelicæ functionis officiu,
 ut omnia fiant pro sa-
 lute proximorū. Ma-
 gis autem hoc est o-
 pus Christi, quia ange-
 gelis nobis superiori-
 bus præcepit ad nostrā
 salutem suam exhi-

bere ministerium.

✱ AVGV. Dicuntur enim angeli orationes, & vota nostra
 offerre Deo, non quia Deum doceant, quia omnia antequā
 fiant, sicut & postquam facta sunt, nouit, sed quia eius volun-
 tatem super his con-
 sulunt, & quod Deo
 iubente completum
 esse cognouerunt,
 hoc nobis euidenter,
 vel latenter repor-
 tant.

D
li. 2. med.
c. 3.

^a Ex officio. Quocūque placet filio, tamen semper assistunt ei, qui ubique est.
^b Actualiter. ^c Etiam propter homines, quib. licet minorib. imperio Christi seruiunt.

nes angeli ad ministratorii spiritus in ministerium missi pro
^a Quibus promittitur hereditas vitæ æternæ.
 pter eos qui hereditatem capiunt salutis ?

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

cipiunt in operib. s. architectonicis, principales, aliqui exequuntur impe-
 rata, sicut inferiores materiam preparantes, tamen omnes isti dicuntur
 artifices, ut habetur. 1. Metaph. Sic in angelis aliqui dicuntur subsiste-
 re, aliqui autem exequi imperata. tamen omnes dicuntur ministrato-
 res vel ministratorii spiritus. i. spirituales substantiæ in ministerium
 missi. Superiores. n. angeli mittuntur tantum missione interiori, medios
 & inferiores illuminando ordine hierarchico. Inferiores autem mittun-
 tur

tur ad aliqua circa nos exequenda, & sic mittuntur missione exteriori
 Et sic patet quod omnes sunt in ministeriū missi, licet diuersimode. Istud
 autem ministeriū in exercēt angeli propter salutem electorum, ut natu-
 ra humana quæ est inferior, inducatur ad Deum per angelicam tāquam
 per superiorem propter hoc subditur.

1 Propter eos qui hereditatem capiunt salutis, &c. Secundūm
 enim Dionys. hæc est lex diuinitatis ut infima per media reducantur in
 suprema.

A D D I F I O.

In cap. 1. ubi dicitur in postil. Multifariè, &c.

Ad maiorem euidentiam quorundam quæ in hoc c. continentur, super
 illa quæ habentur in postil. quædam vñ addēda. Circa quæ præsupponendū
 est qd. Apostolus in hoc loco in dictis suis innuit aliquid quod fundatur in
 aliqua auctoritate sacre scripture, vel in dictis apud Hebræos autenticis
 ut patet. Vnde in hoc qd. dicit. Olim Deus loquens patrib. in pro-
 phetis, videtur innuere, qd. ante aduentū Christi per aliquod tps iam ces-
 sauerat prophetia. Sicut. n. tradunt Hebræi in libro qui dicitur I oia. su-
 per illud psal. Signa nostra non vidimus. iam non est propheta,
 &c. Ante fin. templi secundi per 42. annos, quod tēpus concurret cū pas-
 sione Christi, cessauerant multa signa tēplo, quib. ostendebatur qd. Deus
 non acceptabat sacrificia ibidē oblata. Similiter & cessauerat prophe-
 tia, quia iā nulla prophetia inter eos erat. Ex quib. reprobatio illius sta-
 tus quodammodo ostendebatur. Quod Apostolus intendēs, de hoc Hebræos
 volens instruere dicit. Olim Deus loquens patrib. q. d. Olim loque-
 batur patrib. Deus in prophetis. sed iā nūc cessauit illa locutio aduenien-
 te perfectiori locutione, qua nouissime locutus est nobis Deus in filio.

Si aut obijciatur de I oanne Baptista, dicendū qd. prophetia I oannis
 concurret cum tpe Christi cuius fuit præcursor immediatus, & ideo non
 est computanda inter prophetias antiquorum. Item in prædictis verbis
 ostendit identitatē illius qui patrib. loquebatur cum illo qui nouissime
 loquitur cum dicit, qd. Deus qui patrib. in prophetis loquebatur, nouissi-
 me locutus est in filio. In quo innuit impleri illud Isa. 52. b. Propterea
 cognosceat populus nomen meum in illa die, quia ego qui lo-
 quebar eccle. sum. prout fuit largius expositum in additione super
 illud c. Isa. In qua identitate refutantur duo errores, s. Manichæorum
 & Iudæorum. Manichæi antiquum Testamentum attribuebant malo
 principio, nouum uero bono. Iudæi conuerso antiquum Testim dicebāt
 esse a Deo: nouum aut non, unde vtrumque errorem refutans Apostolus
 asserit prædictam identitatē, s. inter illum qui olim loquebatur patrib.
 & illum qui dieb. istis loquitur nobis, sed prius per prophetas, & nunc
 per filium qui maior est prophetis. Ex quo eminentia no. legis respectu
 veteris ostenditur. Nam sicut in oibus potestatib. & artib. ordinatus ille
 qui est superior artifex seu præsidens, principalem & perfectum actum
 operatur per semetipsum, ea uerò quæ disponunt ad ultimam perfectio-
 nem, operatur per ministros, sicut nauifactor compaginat nauē per seip-
 sum, sed preparat materiam per artifices subministrantes. Sic lex noua
 quæ data est ipsum filium Dei hoīem factum est perfecta, lex aut uetus
 quæ data est per angelos seu per prophetas, est imperfecta. Quod et ha-
 betur ex dictis Hebræorum. unde super illud Ecc. 1. a. Omnia vanitas.
 exponendo ly oia quædā gl. corū sic dicit, Omnis lex quam addiscimus in
 presenti tpe uana est respectu legis Messie. quæ quidem gl. multum con-
 tinet ueritatis. Nā sicut medicina quæ non confert sanitatē uana dicitur
 sic lex uetus quæ non ducebat ad beatitudinē uana diceretur, si non su-
 peruenisset lex noua quæ ad beatitudinē inducit. Sed contra prædicta Iu-
 dæi murmurant dicentes, qd. per auctoritatem sacre scripture probatur qd.
 Deus dedit legem ueterem per seipsum. Legitur. n. in datione legis. Exo.
 20. a. Locutusque dominus sermones hos. consequenter et in
 exordio decalogi dicitur. Ego. n. sum dominus Deus tuus. Ex quib.
 videtur qd. lex Mosai a Deo immediate fuerit data, non per angelum.
 Idem intendunt probare per illud quod legitur Exo. 33. b. Loqueba-
 tur. n. dñs ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo
 ad amicum suum. Ex quo videtur quod reuelationes factæ ipsi Moy-
 si non solum in datione legis, sed etiam in alijs etiam immediate a Deo,
 sic. n. loquitur ad amicum suum, s. immediate. Ex quonituntur concludere,
 qd. lex data per ipsum Moysen esset perfectissima.

Ad primū dicendum, qd. fm Greg. in 1. mora. angelus qui Moysi appa-
 ruisse

ruisse legitur, modo angelus, modo dominus memoratur, Angelus. j. pro
 pter hoc qd. exterius loquendo seruibat. Dominus aut dicitur, quia inte-
 rim præsidens loquendo efficaciam ministrabat. Et attendendū, qd. in serie
 decalogi in quo principalia legis præcepta traduntur, hæc sn̄a Gre. aper-
 te demonstratur. Primo. n. loquitur in persona Dei cū dicit. Ego sum do-
 minus Deus tuus, &c. nō sint tibi dii alieni præter me. In quib. loquēs
 loquitur ut Deus. Et sequitur. Non assumes nomen Dei tui in va-
 num, &c. in quib. loquēs ostendit se alium esse a Deo. Non. n. dixit. Nō
 assumes nomē meū in uanū sed nomen dñi Dei tui. & sic in seqq.

Ad fm dicendū, qd. per hoc quod dicitur. Loquebatur dominus ad
 Moysen facie ad faciem. non intelligitur, qd. Deus loqueretur Moy-
 si immediate. Legitur. n. Deut. 5. a. Facie ad faciem locutus est vo-
 bis dominus de medio ignis. s. toti populo, quod secundum intelli-
 gitur propter rerū euidentiam, & quodammodo diuinæ manifestis præse-
 ntiam, de qua dubitari non possit. In Moysē aut per hoc quod dicitur, qd. lo-
 quebatur ei dominus facie ad faciem, intelligitur quedam eminens con-
 templatio, quam Moyses familiariter habebat quam ceteri propheta,
 & spāliter in hoc quod Deus loquebatur sibi sic familiariter, quod quo-
 cunque terrore impediēte sublato conceptus suos Deo exprimebat, &
 eius reuelatione plane recipiebat. & hoc sonat proprie sicut loquitur ho-
 mo ad amicum suum, s. absq; terrore turbante, sicut alijs contingebat pro-
 phetis, ut patet Da. 10. & Iob. 4. & huiusmodi. Omnia ista tamen intel-
 liguntur circa essentiæ diuinæ uisionem, Nam fm Aug. super Gen. ad li-
 terā, postquā de Moysē legitur. Locutus est dominus ad Moysen
 facie & ad faciem, &c. postea in eo. contextu subditur. Ostende mi-
 hi gloriam tuam. Ex quo patet, quod nondum uidebatur uidere desi-
 derabat, unde licet postea fm Aug. de uidendo Deum, Moysēs essentiā
 uidit diuinā, non tamen in datione legis quo data fuit per angelum, ut
 dictum est. Ex hoc agitur, quod lex noua data est in filio, prout dictū est,
 intendit Apostolus eminentiā eius super ueterē legem ostendere. Et at-
 tendendū, quod quia contingit in humanis aliquos esse filios qui nō suce-
 dunt in hereditate paterna, pp aliquos defectus. ideo subdit. Quem cō-
 stituit heredem uniuersorum. q. d. filius de quo agitur, constitutus
 est heres a patre, & non solū particulariter, sed heres uniuersorū, quod
 intelligitur, secundum gl. respectu oīum nationum mundi. Non. n. solum
 hæc hereditas extendit se ad Israel, sicut antea dicebatur in carmine Mo-
 saico. Pars domini est populus eius, & Israel hereditas eius. sed
 omnes mundi nationes in hac hereditate includuntur. in quo Apostolus
 tacite uidetur allegare illud Psalmi, ubi de filio dicitur. Dabo tibi gen-
 tes hæc tuam, &c. q. d. Apostolus, hæc filiatio de qua loquor est illa de
 qua. in Psal. Filius meus es tu, dabo tibi gentes hæc. &c. Et q. ista
 etiam fm naturā assumptam intelliguntur, quæ in tpe incepit esse, ideo
 subiungit illud quod cōpetit filio tantum fm naturam assumptam, dic.
 Per quem fecit & secula. quod cōpetit filio tantummodo secundū
 deitatem, ut in post. Et in hoc uidetur allegare Apostolus tacite illud
 Ge. 1. a. In prin. crea. Deo, &c. ubi per ly in principio, intelligitur illud
 per quem Deus fecit omnia. sicut cum dicitur. Omnia in lapien. fecit.
 quæ quidem sapientia habet se ad creatura, sicut ars in mente artificis e-
 xistens ad artificiatā. Et sic intelligunt aliqui expositores Hebræorum di-
 ctum uerbum. In prin. crea. &c. Licet hoc obscure & confusè tradant
 prout dictum fuit in additione sup Ge. c. 1. Et sequit. Qui eū sit sp̄s dōr.

Circa quod notandum secundum glo. quod quia ad loquendum digne
 de Deo lingua non sufficit, nec ad percipiendum præualeat intellectus, in-
 de est, quod ipsū Paulum uideamus quasi in quibusdam infirmari, & non
 integra proponentem exempla, ut cum dicit. Qui cum sit sple. patris.
 Temporalia enim integra collatione æternis comparari non possunt, cū
 in æternitate omnia si. unt. in temporalibus autem, alia accedunt alia suc-
 cedunt. Querimus tamen coæua in creaturis, ut splendor igni uel soli, p
 quæ coæterna in creatore s. personam filii ad patrem intelligamus. Quod

Tom. vj. C 2 qui

A quidem exemplum Apostoli in scripturis habetur. unde Sa. 7. d. de ipsa sapientia dicitur. Candor est lucis eterna. Et quia licet in creaturis, etsi inuenire possimus aliqua eorum, non tamen generans ad generatum, in quo generans semper precedit in creaturis. Idcirco cum Apostolus dixisset. Locus est nobis in filio. ne ex hoc patre processisse filium intelligeretur, ideo subiungit. Qui, scilicet filius est splendor glorie. Ex quo intelligamus, quod sicut procedit splendor ab igne seu a sole, licet non precedatur ab eo ipse, sic filius a patre per generationem procedit, licet ab eo tempore non precedatur, sed sit sibi coeternus, sicut splendor coequus est igni vel soli. Et sic patet ratio quare habuit Apostolus addere istud exemplum. Qui cum sit splendor glorie, scilicet ad tollendam occasionem erroris, ne ex hoc quod dixerat. In filio, intelligeretur filius patri successisse in tempore sicut in creaturis generans precedit tempore suum genitum.

An omnis figura sit imago.

B Et sequitur. Figura substantie eius. Circa quod sciendum, quod licet in corporalibus omnis imago sit figura, non tamen e contra, omnis figura est imago. Unde in proposito (saluo semper meliori iudicio) non videtur necessarium, quod figura accipiat pro imagine, prout in Postil. sed ut accipiat figura in sua propria ratione. scilicet pro aliquo quod termino vel terminis includitur, prout est in quarta specie qualitatis. Constat autem, quod figura sic accepta continet totam quantitatem illius figure. unde in hoc exemplo intendit Apostolus ostendere, quod filius in diuinis totam naturam seu substantiam vel essentiam patris comprehendit per ipsam terminatam, et sic per istud exemplum excludit Apostolus aliquas dissimilitudines que in predictis nominationibus habentur. Imago enim in filio regis, et multo minus in denario seu statua non comprehendit naturam seu essentiam vel substantiam illius cuius est imago, ut est manifestum. Similiter nec splendor totam naturam solis seu ignis comprehendit. Figura autem comprehendit (ut dictum est) totam naturam seu quantitatem figuratum per ipsam, ut circulus et quadratum, et huiusmodi totum spacium in circulo seu quadrato contentum figurando comprehendit perfecte. Sed quia in diuinis non est quantitas dimensionalis, sed pelagus substantie seu essentie infinita. ideo subiungit, Figura substantie eius. hoc est dicere figura dico comprehendens substantiam non quantitatem, et sic intelligendum illud Nu. 12. ubi dominus de Moyse, qui essentiam diuinam secundum Augustinum ait in hac vita. sic dicit. Et figuram domini intuetur, scilicet filium Dei, qui totam diuinam essentiam complectitur, sicut figura totum spacium in ea contentum comprehendit.

C Si autem contra predicta quis dicat, quod figura supradicto modo intellecta non potest dici in diuinis. Tunc quia figura sic accepta proprie ad quantitatem molis pertinet. Tum quia rem finitam seu determinatam demonstrat, cum de sui ratione importat inclusionem in termino seu terminis.

Ad hoc dicendum, quod secundum gl. illa que de Deo dicitur, cum religio sitate debemus accipere, accipiendo, scilicet illa que pertinent, et excludendo illa que a Deo sunt aliena. Sicut in nomine filii intelligimus generationem, non autem temporum successionem. et in imagine intelligimus veram representationem, non autem lineamenta corporalia seu attinentia, que in qualibet imagine creata intelliguntur. unde in proposito hoc quod dicimus figuram substantie, intelligendum est totalem comprehensionem immensitatis essentie seu substantie diuine, quam per generationem infinitam filius habet a patre, non autem molis quantitatem, seu aliquam terminorum finitatem. Et isto modo quidam philosophorum dicebant de Deo, quod est sphaera intellectualis, cuius centrum est ubique, et circumferentia est nusquam. Vt per hoc quod dicit, Sphaera, intelligatur figura in quarta specie qualitatis accepta. Per hoc autem quod dicit intellectualis, amouet ab ea corporeitatem dimensionalem. Per hoc autem quod dicit. Cuius centrum est ubique, intelligitur quod uestigium diuinum in qualibet re creata inuenitur, sicut centrum quod est proprium uestigii sphaere. Per hoc autem quod dicit. Et circumferentia est nusquam, intelligitur quod re-

presentatio cuiuscunque creature deficit ab omni representatione Dei in infinitum, sicut circumferentia in finito distat a centro. Quod autem sequitur, Portantque omni uerbo uirtutis sue. exponatur prout in po. hoc addito, quod istud uidetur fundari Prouer. 30. a. ubi cum agitur de quibusdam ad sustentationem seu gubernationem principalium partium mundi pertinentibus, dicens. Quis ascendit, & c. quis suscitabit, i. sustentauit terminos terra. subdit. Quod est nomen eius, & quod est nomen filii eius si nos. Ex quo patet, quod illa que ibi dicuntur ad sustentationem se gubernationem mundi pertinentia pertinent ad filium sicut ad patrem. Per hoc autem dicitur. Verbo uirtutis sue. metaphorice uidetur designare secundum gl. facultatem continendi omnia ad modum illorum, qui sine ullo labore uerbo uel digito mouent aliquid uel efficiunt. Quod uero subditur. Purgationem peccatorum faciens. prout in gl. pertinet ad Christum secundum humanitatem, in qua crucis passionem et mortem pertulit, per quam a peccatis nos purgauit, ut habetur plene 1sa. 53. Cetera exponantur prout in Postil. usque ibi, Cui. n. aliquando angelorum dixit. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Contra quod posset dici, quod non solum angeli, sed et homines et alique creature, quandoque in scriptura dicuntur. filii Dei, et a Deo generati. ut cum dicitur Deut. 2. c. Deum qui te genuit dereliquisti. Et Job. 38. c. Quis est pluuie pater, aut quis genuit stillas roris? unde qualiter intelligatur efficacia rationis Apostoli ex hoc dicto psal. Filius meus es tu, ego hodie genui te. habetur plene in additione super psal. 2. in predicto. uide ibi.

REPLICA. In c. 1. ad Hebreos. Burg. facit longam digressionem in qua nonnulla dubia ad expositionem literae impertinentia ponit, de quibus non iudicio, quia directe contra Postilla. non faciunt. Sed illud dissimulandum non est, quod cum dicitur in eodem, quod filius est splendor glorie Dei et figura substantie eius, exponendo illud, dicitur. non est necessarium figuram accipi pro imagine, prout in Postil. sed quod accipitur figura in sua propria ratione, scilicet in eo quod termino uel terminis includitur, prout est quarta species qualitatis. In quo apparet Burg. non habere pro inconuenienti Deum ponere in predicamento, quia prout aliquid formaliter dictum de Deo secundum propriam rationem esse quartam speciem qualitatis, scilicet figuram Dei uel formam. Hoc enim Burg. faciens audet a fortiori Deum in predicamento substantie ponere, quod tamen est contra magistrum di. 8. li. 1. Nec uidetur Burg. assignare propriam rationem figure, prout est quarta species qualitatis, dicendo quod termino uel terminis includitur. Nam si diceret rationem mensurabilis uel mensuram prout ipse declarat figuram totam quantitatem comprehendere, per consequens mensurare, sed ratio mensure non est propria ratio qualitatis, sed est propria ratio et intrinseca quantitatis, ut patet per omnes philosophice loquentes. ideo qualitas non est secundum propriam rationem mensuram quantitatis, sed e conuerso. Propria autem ratio figure et forme de quarta specie qualitatis, est resolutio ex ordine et dispositione partium totius. Patet, quia ad positionem illius ordinis partium resultat figura et ad mutationem eius mutatur figura, et ad diuisionem partium ab inuicem desinit esse figura, et secundum illa propria ratione Deo nullo modo competere potest nomen figure, quia in Deo, nec est pars nec ordo partium, ut fide tenemus. Potuit igitur Burg. stare contentus in dicto Postill. qui exponit figuram per imaginem naturalem, distinguens inter imaginem naturalem et artificialem. Et notanter imaginem substantie Dei dicit illam figuram, quia est eiusdem substantie cum patre plusquam filius regis cum rege, qui non habent unam substantiam, nisi unitate specifica non numerali. Dicit etiam Burg. se docuisse circa psal. 2. quomodo ex allegato hic per Apostolum accipitur efficax ratio contra Iudeos, cum dicitur. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sed uide de circa eundem psal. correctorium in competens.

CAP. II.

a Prop. Postquam locutus est de filio Dei multa, que ad eius commendationem ualent, hortatur eos quibus scribit ut diligenter animaduertant et custodiant ea que per illum annunciata sunt

CAP. II.

Quia maior prophetis vel angelis. Quia quia propheta, vel angelis, qui ministri legis. Propterea abundantius oportet nos obseruare ea que audiuius, ne forte

sunt eis. Et ad hoc tendunt omnia premissa, quia maior prophetis et angelis. b Abun. Quam que de lege dicta sunt. Nomen tamen legis obtinuit, quia in astructione sua quam in posterioribus facit manifestum hoc facit.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

I Propterea. Postquam Apostolus in c. precedenti declarauit eminentiam Christi, hic consequenter ex hoc ostendit quanta reuerentia sit exhibenda legi noue ab ipso data. Et circa hoc duo facit. quia primo ponit quandam consequentiam. secundo confirmat ipsam, ibi. Non enim angelis. Consequentia talis est. Lex uetus fuit data per angelos immediate, ut dictum est c. preced. et tamen fuit suscepta a populo Israel cum reuerentia magna, in quod patet Exod. 19. ubi dicitur, quod populus ante susceptionem legis per duos dies uestimenta lauit et propriis uerbis continebat, ut esset paratus die tertio ad legem reuerenter suscipien-

dam. Similiter illa lex fuit diligenter obseruata, quia eius transgressores puniebantur morte, ergo multo fortius lex noua, que data est apostolo immediate a Christo qui est dominus angelorum, et mediantibus apostolis in mundo diuulgata est per predicationem et confirmationem uaculorum, suscipienda est cum reuerentia, et diligenter obseruanda, et transgressores magis punientur. Hoc est igitur quod conuenit Apostolo. Propterea. propter excellentiam legis noue a Christo data.

- 2 Abun. oportet nos. Christianos.
- 3 Audi. a Christo et apostolis.
- 4 Noto. Fluit. n. homo. per penam corporalem scdm quod dicitur. 2 Reg.

AMB.

* AMBROSIVS. Hortatur eos diligentius has intendere, a quæ Dei filium audierunt, quam eis quæ per angelos dicta sunt.

* SEDVLI VS. Quoniam maior est autoritas nostræ legis, quam autoritas angelorum ministrantium veterem legem.

a Pereffluu. Fluimus p pœnas mortalis nature, effluimus, peccata ad-

* CHRYS. Hoc est ne forsitan pereamus, ne forsitan excidamus. Et demonstrat in hoc loco, quatum malum in se ruina ista possideat.

Siquidem difficile est, quod effluxerit iterum resaluari, quoniam ex negligentie cõ- tigit uitio, sumpsit autem hoc uerbum ex prouerbis, fili, in- quit, non perfluas. Sed et facilitatem lapsus, & malum perdi- tionis ostendit, q. d. Inobedientia uobis a periculo non erit libe- ra, & per ea ipsa quæ adstruit, approbat, quoniam maius erit in- cidente supplicium, & iterum relinquit huius inquisitionem rei, ne ex conclusione suam di-putationem grauem illis effi- ceret. Hec est quippe modestia disputantis, ut nulla generetur audientibus ex sermone molestia.

* ANSEL Id est, puniamur. Fluimus. n. quia sicut fluius in defluxu & mutabilitate sumus de infantia ad pueritiam, de pueritia ad iuuentutem, de iuuentute ad senectutem, & inde ad decrepitaetatem. Effluimus uero, cum morte anima & corpore dissoluimur. Effluimus, i. extra fluimus, cum animam exalamos, pereffluimus si a uero Dei esse ppetualiter separati per uaria tormenta sine fine deficimus & ne hoc nobis cõtin- gat, obseruamus uerba Christi saltẽ timore pœnæ, si necdum regnat in nobis amor iustitiæ.

b Si enim qui per angelos, &c. * ANSELMVS. Si sermo Dei qui dictus est Moyse per angelos, id est, per officium Angelorũ, factus est firmus, id est, ratur, & stabilis, & in minis, & in promissis, quia quicquid minata est lex, & quicquid promissit, completum est.

c Et omnis prae. Dicit ut pro singulis peccatis sit pœna non solum omnis praeuaricator qui multorum reus est.

* ANSEL. Præuaricatio est uerita facere, inobedientia uero iussa non facere. Et non solum præuaricator, qui in multorũ reus erat, sed & omnis præuaricatio, i. omnis culpa transgressio- nis ut pro singulis ultio fieret, & omnis culpa inobedientiæ quæ legis præcepta facere contempsit.

* CHRYS. Quare dixit mercedis retributionem. Merces autem in bono ponitur, sed iste mos est Apostolo ut non magnam uerborum habeat rõnem, sed indifferenter, uel quæ in bono aut, uel quæ in malo, pro alterutro ponere, sicut & alibi dixit. In captiuitatem redigentes omnem sensum ad obediendum Christo. Et iterum mercedis retributionem posuit pro supplicio, sicut & in pñti loco supplicium mercedẽ nomi- nauit. Item alibi dixit. Siquidem iustum est apud Deum retribuere tribulantibus uos retributionem, & uobis qui tribulamini requiem hoc est, non est corrupta iustitia, sed executus est Deus, & conuertit iudicium suum super peccatores, quamuis non omnia sunt manifesta peccata, nisi quando præcepta dis- posita contemnuntur. Et quomodo nos inquit, effugiemus, si tantam

tantam neglexerimus salutem? Per hæc uerba significat, tantã D non fuisse salutem in ueteri testamento, Bene aut addidit. Si tantã neglexerimus salutem. Non. n. nunc nos de praelis liberauit, non nobis terram, uel terrena bona largietur, sed mortis interitum, diabolique perditionem, regna cœlorum, uitam, & bea- titudinem sempiter- nam. Hec quippe om- nia breuiter innuit, di- cens. Si tantam neglexe- rimus salutem.

a Ad Moysen & ceteros. b Verus. c Contra uerita facere. d Præcepta dimittere. e Gehennam. f In euangelio factam. g Ibi sermo, hic salus. h Non cõstitutio, quod ab æterno, sed enar- tatum. i. in nos Iudæos. k Apóstolis. l Autoritati apóstolorum.

1 Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantã neglexerimus salutem? Quæ cum finitium accepisset enartata per dominum, ab eis qui audierunt in nos confirmata est, cõter-

* ANSEL Non. n. tanta salus fuit in ueteri testõ, quanta est hæc quam filius nobis attulit. Illa tpalis fuit, hæc est perpetua. Illa terrenas diuitias, hæc cœlestes promissit. Illa uictoriam de carneis hostibus, hæc concessit de spiritualib. Illa palem

foelicitẽ uitam, hæc tribuit æternaliter beatam. Ideoq; saltem E non negligẽda, quod est minus quam præuaricari. Grauior. n. uindicta timetur de his, qui salutem istam neglexerint, quam sumpta est de illis, qui sermonem Angelorum præuaricabatur, ibi enim sermo, hic autem salus, quia ibi tantum littera iu- bens, hic uero spiritus adiutans.

d Iu. Ne putetur perire iustitia per misericordiam. Quod uerò ait retributionem, hoc pœnæ ad quantitatem refertur, quæ æqualis peccato erit, quia secũdum quod maius uel minus est peccatum, maior uel minor erit pœna. Quod uerò ait, mercedis, hoc ad qualitatem pœnæ refertur, ut qui libidinis igne perie- rit, igne æterni incendij crucietur.

e Quo nos effugie. CHRYS. Et intuerẽ qualiter faciat cõpara- tionem. Si. n. qui per angelos dictus est, inquit, sermo. Illic quidẽ per angelos, hic aut per dñm, & illic quidẽ sermo, hic aut salus. Deinde ne fortasse diceret aliquis. O Paule ista q loque- ris, ipsius Christi sunt, proinde ergo, ut fidẽ dictorũ probabilẽ reddat, significat non solum a Christo dicta esse, sed et nunc a Deo dici non simpliciter uoce p ærem prolata, sicut ad Mo- sen sed signis atq; uirtutib. factis, & ipsius attestatib. reb. Quid aut est. Si. n. qui per angelos dictus est sermo, fuit firmus. Quid est fuit firmus? uidelicet uerus, tanq si diceret, fidelis in oppor- tuno tpe. Et cuncti quæ prædicta sunt, perceperunt ipsis reb. effectũ. Siue ergo h. d. siue quia obtinuit sermo, & quicquid comminando dixit, reb. constat impletum, siue sermonẽ di- xit præcepta ueteris testĩ. Plurima quippe & præter legẽ sunt mandata per angelos, qui ad illud ministerium mittebantur, sicut missi sunt ad Lothĩ montẽ, & ad Iudices, & ad Samson. Propterea. n. non dixit lex sed sermo. Vnde magis mihi uĩ illa significare, quæ per angelos dispensata sunt. Quid ergo dice- mus, nisi quia presentes erant & angeli, quibus fuerat gens il- la commissa, & ipsis erant qui tubis, & buccinis personabant, & cetera faciebant hoc est, ignem, fumum, & nebulas.

f Quæ. E contra ostendit inexcusabiles qui contemnunt salu- tem. i. sermonem Christi, qui est causa salutis. Q. Non effugie- mus si neglexerimus.

g Per dominum, &c. Alia æditio, per Christum.

* CHRYS. Hoc est, ab ipso fonte hæc quæ dicimus, habue- re principium, non ab hominibus nobis illata sunt, non aliqua uirtute uel creata, uel condita, sed ipse nobis ea filius unigeni- tus impertiuit.

h In nos confirmata est. * CHRYS. Quid est confirmata est? cre- dita, aut perfecta. Pignus, inquit habemus, hoc est, non extin- cta

NICOLAUS DE LYRA.

* Reg. 14. c. Quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur, sed ulterius affluit per culpam, sed pereffluit, i. perfecte fluit per æternam damnationem, quod contingit non obseruantibus Christi legẽ. ideo bene dicit Apostolus. Ne forte peres. id est, æternam damnationẽ incurramus. Quod probat consequenter per legem ueterem, quæ est minoris autoritatis.

- 1 Si enim. uetus lex quæ data est per angelum in monte Moysi, ut prædicitum est præcedenti cap.
2 Factus est fir. i. firmiter iniunctus ad custodiendum.
3 Et omnis præua. i. transgressio legis per peccatum commissionis, quod est contra præcepta negatiua.
4 Et inobediẽ. id est, peccatum omissionis, quod est contra præcepta affirmatiua.

5 Accẽ. in. merce. i. pœnam debitam secundum quantitatem & qualitatẽ criminis, ut patet in uet. Testa. in multis locis. Si ergo ita est.

6 Quomodo nos. f. Catholici.

7 Effugiemus. pœnam debitam.

8 Si tanta. id est, inobedientes fuerimus legi nouæ, in qua sola est salus uitæ æternæ. q. d. nullo modo. Et consequenter ostendit Apostolus, qualiter hæc lex noua a Christo primo data est apóstolis & per apóstolos publica- ta, dicens, i.

9 Quæ. f. lex noua.

10 Cum ini. qui apóstolis in principio eam dedit.

11 Ab eis qui. a Christo, i. ab ipsis apóstolis & alijs discipulis.

12 In nos con. per prædicationem ipsorum.

13 Constante. id est, confirmante eorum prædicationem per miracu- la uaria, & multa, sicut dicit ur Mar. vi. d. Domino cooperante, &

Ata, non diminuta est salus quam nobis attribuit, sed permanet, & preualet in æternum.
a *Varijs vir.* * CHRYS. Bene dixit *varijs virtutibus*, affluentiam significans donorum, quæ erat apud antiquos, neque tanta signa, neq; tam diuersa prodigia. Hoc ergo dicit, quia non simpliciter illis credimus, sed per signa, & prodigia, prouide non illis sed Deo credimus.

* ANSEL. Vel *varijs* animæ virtutib. i. charitate, humilitate, castitate, & ceteris huiusmodi, quia Deus in eorum moribus reluctance faciebat, vt eorū vita prædicationi concordaret, quatenus humilitatē docentes, humiles essent, largitatē prædicantes, largi essent quib. nimirum virtutibus contestatur Deus veram esse doctrinam eorum.

† Testificatus. Isa. 44. a.

† Psal. 8. d.

Aug. li. 3. de Trin.

Luc. ii.

Au. in pf. 8

Miracula triplicia.

astante Deo signis atque portentis, & varijs virtutibus, & spiritibus sancti distributionibus, secundum suam voluntatē. Non enim angelis subiecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. † Testatus est autem in quodam loco quis dicens: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quod-

a Minorib. vt morbos depellere, quod & medici possunt. *b* Maiorib. quæ contra naturam fiunt. *c* Non præter naturam, vel de virtutibus animi, q̄ casti, humiles, qui prædicant, & cetera huiusmodi. *d* Quia alijs dabit genera linguarum, alius alia dona.

a Non secundum meritum, sed secundum placitum suæ misericordiz.

a Orbem futurum subditum ei de quo loquimur, vel de quo orbe loquimur, ne putetur alius orbis. Non solus hoc dico, sed.

a Notu uobis. *b* Sermo ne. *c* Notus egregius propheta Dauid.

a Quam magnum, quam dignum. *b* Temporalem præbendo salutem, qua saluus homines cum iumentis. *c* Longe positus. *d* Homo spiritualis & celestis. *e* Per hoc. *f* Faciendo immunem a peccato. *g* Et homo de homine, vt Deus de Deo.

ris humani, ostendens hominem per se miserum & abiectum, sed per Dei gratiam exaltatum. vnde subdit. *Testatus, &c.* Vel ita, Deus subiecit, non angelis, sed filio orbem terræ futurum, ita hic dicit futurum, sicut alibi dixit, qui est forma futuri, de Adam & Christo loquens, & respectu temporum Adæ, futurum secundum carnem Christum dicit, sicut etiam nunc

de quo loquimur. i. Christo. Quod probat autoritate David, q̄ futura quali præterita refert, vt pote admissus diuinis consilijs, vbi oīa futura sūt facta, s̄m illud Isa. Qui fecit quæ futura sunt. Cui & præmittit de Christi humilitate, ne pro ea dubitetur de exaltatione, & non tantum Christi, verum etiam totius generis humani, ostendens

futurum orbem dicit quantum ad Christum. Futurus quippe erat orbis quantum ad filium Dei qui semper erat. Et ne de altero orbe disputare intelligeretur, addit de quo orbe loquimur.

Quid est homo. Potest legi admiratiuè, ut per hominem & filium hominis intelligatur Christus homo. Cuius fuit memor Deus in conceptione, dando immunitatem à peccato. Et visitauit in resurrectione, dando gloriam immortalitatis. *Quid est homo.* Vel cum despectu legendum pro terreno: Adam homo sed non filius hominis, sic homines dicuntur qui portat eius imaginem. Qui Christi, filii hominum. Ille uetus homo dicitur, iste nouus. Homo igitur hoc loco terrenus est, filius autem hominis celestis. Et ille longe seiunctus est Deus, hic autem præsens est. Et ideo illic est memor tanquam in longinquo positi. Hunc visitat quem vultu suo. i. gratiæ suæ præsentia illustrat. *Visitat eum.* hominem per filium hominis, quasi per medicum infirmum.

Homo. quando fragilis, despectus, peccator. *Memor.* quando peccata dimittit. *Aut filius hominis.* iam surgit a mēbris ad caput ascendens i. Christus, qui non ex duob. hominibus, sed de uirgine, ibi. *Memor,* quando patriarch. s. de celo misertus. hic *visitat.* cum uerbum caro factum, cū medicus ad infirmos uenit

NICOLAUS DE LYRA.

* sermonem confirmante sequentibus signis. Sicut. n. ea que subsunt rationi, confirmantur per hoc quod ad principia per se nota reducuntur, ita similiter ea que excedunt facultatem intellectus humani, cuiusmodi sunt credibilia, sufficienter confirmantur quando ad testimonium talis doctrinæ miracula facultatem totius nature creatæ excedētia a Deo perpetrantur, quia cum Deus non possit esse testis falsitatis, per hoc sufficienter ostenditur, quod talis doctrina meram continet veritatem, & hoc est quod dicitur. In nos cori. scilicet lex euangelica. Contestante. id est, confirmante ipsam.

1 Signis. id est, varijs miraculis. Ad cuius euidētiā sciendum est, q̄ miracula per que confirmata est ista doctrina euangelica, sunt in triplici differentia. Quia aliqua sunt que possunt fieri per naturam quantum ad substantiam facti, non tamen quantum ad modum fiendi. Sicut sanatio febris aliquando fit uirtute nature, aliquando uirtute medicine ipsam naturam adiuuante, & tunc non est miraculum, quia habet causam naturalem. sanatio. n. facta. n. modo fit in tempore, quia natura non potest operari in instanti. Si autem sanatio febris perfecta in instanti fiat, hoc non potest, nisi uirtute diuina, sicut focus Petri sanata est a febribus a Christo ut patet Mat. 8. b. talia miracula uocantur hic signa. Alia autem sunt que non possunt fieri per naturam, nec quantum ad substantiam facti, nec quantum ad modum fiendi, sicut est illuminatio, & sanatio leprosi. Et talia dicuntur hic prodigia. Et dicitur prodigium, quasi procul a digito, i. aliquid remotum ab ostensione uel cognitione humana, quod est supra naturam humanam, & quantum ad substantiam facti, & quantum ad modum fiendi. Alia autem sunt que non solum excedunt naturam humanam, sed etiam uidentur esse contra naturam, sicut quod uirgo mauens uirgo pariat, & q̄ habens uerum corpus, per corpora absque eorū diuisione transeat, sicut ipse Christus intrauit ad discipulos ianuis clausis, & consimilia, & talia dicuntur portenta. Et dicitur portentum quasi in longinquum tensum uel extensum, ad denotandum rei magnitudinem. talib. autem confirmata est fides catholica, ut dicitur. Signis, &c. & non solum istis, sed etiam.

2 Vari. vir. Virtute hic dicuntur fides, spes & charitas, quas uirtutes dedit

dedit Deus predicatorib. nouæ legis, distributiones spiritus sancti sunt diuisiones gratiarum, que sunt datæ apostolis ad adificationē ecclesiæ, sicut de num linguarū & prophetiæ & consimilia, de quib. loquitur apostolus 1 Cor. 12. Ista autē non dantur predicatorib. ecclesiæ ex suis meritis, sed ex diuina liberalitate. ideo subditur. Secundum suam uoluntatem.

3 Non enim angel. Hic consequens Apostolus confirmat dictam consequentiam. i. quod magis est obediendum legi nouæ datæ a Christo, quam legi ueteri datæ per angelos, quia dominium Christi maius est, quam dominium angelorum. Igitur circa hoc duo facit, quia primo ostendit dominium Christi esse maius dominio angelorum per scripturam. Secundo exponit de Christo, ibi. Eum autem.

Ad euidētiā primi notandum, q̄ duplex est status orbis. Vnus qui primus est secundum generationem & corruptionem ad electorū productionē. Alius status erit post iudicium in quo cessabit omnis talis transmutatio. Nunc autem ita est, quod licet sit idem orbis quantum ad substantiam nunc & post iudicium, tamen non est idem status, ut uisum est, & ideo orbis quodammodo duplicatur secundum istam diuersitatem status. Ita q̄ dicitur orbis præsens, secundum statum qui currit usque ad iudicium. Dicitur autem orbis futurus secundum statum qui erit post iudicium. Orbis autem secundum statum præsentem subiectus est quodammodo uis angelis, quia ministerio eorum mouentur corpora celestia, & per consequens transmutantur ista inferiora per ipsos, & illuminantur hoīes diuinis. Omnia autem cessabunt in iudicio, & ideo orbis futurus non erit angelis subiectus, sed ipsi Christo, quia tunc oīa erunt ei plene subiecta nō solum quantum ad diuinitatem, sed et quantum ad humanitatem, ut magis uidebitur infra. Dicit igitur. Non. n. angelis subiecit Deus orbem i. secundum futurum statum de quo loquimur, quia de hoc statu Apostolus intendit loqui. Quod autem orbis secundum illum statum subiciat Christo, probat per scripturam, dicens.

4 Testatus est autem in quodam loco, &c. i. in psal. **5** Quis dicens, &c. Sic loquitur in communi, quia scriptura hæc non erat illis quibus scribebat, similiter scriptor eorum.

6 Quid est homo quod memor es eius, &c. Verba sunt ipsius i. uis admirantes exaltationem humanæ nature in ipsa incarnatione, ideo

Minui-

Minuisti, tum se exinanivit formam serui accipiens. Minus. angelis. qui mortalis. paulo. quia sine peccato. Gloria. in resurrectione & ascensione. Honore. in confesso patris. Constituiti. Ecce potestas. Super omnia. Vt a domini opere nil excipitur, ita nec a Christi potestate. Nihil dimisit. Hic vniuersalem, siue voluntaria siue necessaria subiectionem significat. Necessum. Hic tñ voluntariam subiectionem fidelium credentium in eum.

a Gloria. Charitate in mortalitatis. Honore, quibus sicutur omne genu.

b Super opera. Digniora, scilicet, angelos, & homines, quæ per excellentiam dicuntur opera manuum.

c In eo autem. Exponit sensum David. ait David. Omnia subiecisti. In eo autem quod scriptura subiecit, id est, subiecta ostendit omnia, nihil dimisit, id est, nihil excepit de omnibus. Vel bene dico orbem terræ futurum Christo subiectum, quia in eo quod dixit, omnia, nihil dimisit non subiectum, sed dixit, omnia subiecit, sed tamen nondum omnia subiecta. & ideo dixit futurum.

d Nunc autem necdum videmus, &c. * CHRYS. Necdum imperator nosse manifestè cuncta obtinuit, quid ergo turbaris dñi aliqua mala pateris? Necdum omnia obtinuit prædicatio nostra, necdum tempus in quo perficitur subiectio, deinde alia consolatio. Si. n. etiam ipse qui omnes habiturus est subiectos, mortuus est, & innumera passus, quid tu contristaris cum pateris?

* AMB. Non solum ergo a patre, sed etiam ab angelis, minor filius Dei factus est.

e Eum aut qui modico. Minor angelis, non pp naturam hoīs, sed pp passionem mortis: Natura humane mentis quæ ad imaginem Dei sine peccato qualè Christus assumpsit, solus maior est Deus. Minor ergo angelis corpore, non mente. Maiores tñ angeli & hoīe dici pñt, quia maiores sunt hoīs corpore. Maiores. int & aīo, sed in eo tñ q peccati originalis merito corpus aggrauat ipsum aīum, sed hoc non in Christo. Quod aut tibi vñ nihil magnum de Deo patre dici, si forma serui maior est, quia maiores vñt & angeli, non recte cogitas, nec attendis, quem habeat locum in reb. humana natura, quæ cōdita est ad imaginem Dei, cui tñ iniuria facta non est, cum Christus dicebat. Pater maior me est. qui non carni suæ solum, sed et mēti quæ gerebat humanæ, Deum patrem præferbat, quæ toto sine dubio forma agnoscebat serui, quoniã seruit tota creatura creatori, & gratia Dei pro omnibus gustaret mortem.

* OECYMEN. Modico, siue paululum, ob id dicit, quod tribus diebus fuerit apud inferos.

* CHRYSO. Vides quomodo illi omnia cooptauerit. Et enim id ipsum quod dixit, Modicum, cui magis aptū quam ei qui

qui tres duntaxat dies in inferno fuit?

* ANSELM. Erat. n. & est semper consubstantialis & coæternus, tibi, sed minuisti eum, dum exinaniens seipsum, formam serui acciperet. Minus angelis, quia mortalis factus est, paulo, quia sine peccato. Nam minor angelis fuit propter humilitatē

a Resuscitando. Quasi infirmum. Præsentia gratiæ. b In hoc indiguit visitari. Per passibilem naturam. c Filium Dei. d Quia est passibilis, tamen imperabit angelis.

a niam visitas eum? Minuisti eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius. In eo autem quod ei omnia subiecit, nihil dimisit non subiectum ei.

Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. Eum autem qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

carnalis generationis, atque passionis, non propter naturam humanitatis. Natura enim humane mentis quæ ad imaginem Dei facta est, si peccato careat par est angelis, Christus ergo corpore, non mente fuit minor angelis, & corpore mortali atque passibili. Ista non valent ad hoc ostendendum quod ei subiecta sunt omnia, sed potius ostenduntur quidam gradus, & merita, quibus ipse ad hoc peruenit, ut ei subderentur omnia, ut per hæc quæ iam

completa sunt credamus, & illa fore complenda, quæ necdum sunt completa. Minuisti (inquam) eum, i. minus minuisti maiori, hoc est hominem coniunxisti verbo in vnitatem personæ.

f Pro passi. Hic iam incipit ostendere non pro potentia tantum vel vltione verba Christi audienda esse, sed pro dilectione qua dilexit nos, ut pro nobis moreretur.

* CHRYS. Dicendo ergo mortem, & passionem mortis, manifeste mortem significauit, dicendo autem, quoniam angelis melior, resurrectionem declarauit. Sicut. n. medicus non habens necessitatem ex cibis, qui ægroto proponuntur gustare, sed illi consulens, primus ex illius cibo degustat, ut persuadeat ægroto promptius illos cibos accipere, sic etiam dñs, quoniam omnes homines mortem timebant, persuadens eis, ut fiducialiter ad mortem accederent, & ipse gustauit mortem, nullam habens necessitatem. Venit etenim mundi princeps, Inquit, & in thuenit nihil, sed & ex eo quod dicit, gratia Dei, & pro omnibus gustaret mortem, istud commendat.

g Ut gra. Dei. Minoratus ideo, ut gustaret mortem pro omnibus prædestinatus, vel quia omnibus hominibus generaliter, quia omnibus precium sufficit.

* ANSELM. Dico minoratus est, & hoc ideo ut gustaret mortem, id est horariam, & non longam, quasi aliquid gustando transiret pro omnibus ad vitam prædestinatis, vel pro omnibus, quia pretium sanguinis eius sufficit oīb. Et hoc factum est gratia, i. gratuito munere Dei, quia homo nō meruit. Vel ipse Christus est gratia Dei, qui pro salute omnium mortem gustauit, qui non debebatur nobis, ut filius Dei moreretur pro nobis. Quia mortuus est pro omnibus, quia etsi omnes nō credunt, ipse tamen quod suum est fecit.

Ipse est gratia Dei, quia pro omnibus mortuus, etsi nō omnes credunt, ipse quod suum est fecit.

h Decebat enim eum, &c. * CHRYSOST. De patre hic loquitur. Vides quomodo iterum ei illud, per quem coaptat? non enim

D

E

Ioan. 14.

F

NICOLAUS DE LYRA.

ideo dicit. Quid est homo. q. d. modicum, & quasi nihil respectu nature diuina & angelicæ, & tamen memor es eius, ipsum mirabiliter visitando & ubi uiuendo in incarnatione. Sequitur.

1 Minuisti eum paulo minus ab angelis. quia natura humana sic exaltata in ipsa incarnatione fuit, postea minorata ab angelis in ipsa passione, quia angeli non sunt passibilis nature. Sequitur.

2 Gloria & honore corona. Quia per meritum passionis obtinuit gloriam corporis, quod ante passionem & resurrectionem non fuit gloriosum, sed passibile & mortale, ad implendum nostrę redemptionis mysterium. Et quia ex tunc autoritative sunt ei omnia subiecta, secundum quod dicitur Mat. 4. d. dicens apost. olis post resurrectionem suam. Data est ei omnis potestas in celo & in terra. ideo sequitur.

3 constituisti eum super opera. ma. tu. Omnia subie. sub pedibus eius. tamen, quia non omnia sunt ei subiecta executive, sed hoc committitur per se in iudicio. sequitur.

4 Nunc aut. i. tempore moderno quod currit vsque ad iudicium. videmus eum videlicet omnia sub. s. quantum ad executionem.

5 Nunc autem qui. mo. hic consequenter exponit predictam scripturam de Christo. Et diuiditur in duas partes. quia primo ponit expositionem suam, secundo remouet circa hoc quandam dubitationem. ibi. Dicebat enim. Exponit ergo primo autoritatē predictā eo modo quo est exposita in parte precedenti, dicens. Eum autem, qui modico quam, i. Iesum Christum qui plus quam angelis minoratus est in passione ut dictum est.

7 Videmus Ie. sic minoratum.

8 Propter pas. mor. i. merito passionis.

9 Glo. & ho. cor. Differt. u. honor & gloria, quæ honor est exaltatio vniuersi in testimonium vnitatis. Quæ si fiat in secreto vel coram paucis, dñi honor. Sed gloria ppria aut talis honor exhibitus coram multis. unde s. m. Ambros. gloria est clara notitia cum laude. ideo dicit. Videmus Iesum gloria & honore coronatum. quia siue firmiter tenemus ipsum exaltatum coram multitudine ciuim supernorum, & hoc ex merito passionis, ut dictum est, Et quia hoc non fuit factum ex nris meritis, sed ex diuina gratia, & liberalitate, ideo sequitur. 10 Ut g. D. Et dicit pro oibus. quia licet eius efficacia non se extendat, nisi ad iustos, eius tamen sufficientia extendit se ad omnes.

11 Decebat enim. Hic consequenter remouet quoddam dubium ex predictis ortum. Dixerat enim primo c. quod Christus præeminet angelis sicut dominus seruis suis. & in hoc c. dicit quod in passione fuit minoratus

Honor & gloria differunt.

Anim non faceret, si alicuius diminutionis esset. & filio soli conueniret. Quod autem dicit hoc est, Digna, inquit, clariora sua fecit, quod primogenitum clarior omnibus ostendit. & sicut athletam fortem, & ceteros superantem exemplum aliis constituit. Principem salutis eorum, hoc est, causam salutis eorum. Vides quantum sit differentia? & ipse filius & nos filii, sed ille saluat, nos saluamur. Vides quomodo nos coniungit, & discernit? Multis filiis, inquit, adductis in gloriam, hic coniunxit principem salutis eorum, atque iterum discernit. Per passiones, inquit, perficeret. Ergo passiones perfectio sunt, & causa salutis.

† principē
† perfectū reddi.
† erubescit
† Ps. 21. c.

SE D. Per quem omnia creata sunt, & propter cuius gloriam facta sunt omnia.

† Isa. 8. d.
† Isa. 8. d.

ANSEL. Christus est gratia Dei, gratuita donatio eius, quia gratis eum dedit nobis nullo id promerente. Dedit eum nobis, ut breui haustu, mortem gustaret pro nobis. Nam hoc facere decebat Deum patrem, quia nihil in hoc fecit, quod esset contra honorem suum, sed potius hoc illum decuit, ut per filium suum maiorem, subueniret minoribus.

a. Aut. Christum.
b. Salutis eo. i. filiorum. Ipse. n. est filius per naturam, cuius heredes etiam qui sumus adoptione filii. Vide quomodo est in medio nostrum. Et ille filius, & nos filii sumus. Sed distat, quod ille saluat, nos saluamur. Ille sanctificat, nos sanctificamur. Modo coniungit nos scriptura, modo disiungit. Multos, inquit, filios, hic coniunxit autorem salutis eorum, hic discernit.
c. Per pas. Quia aliter homo non redemptus periret, quod si esset, frustra omnia facta essent. Cetera enim homini seruiunt,

Christus conuenienter passus propter tria.

Prima ratio.

Secunda ratio

NICOLAUS DE LYRA.
ab angelis. & sit illud secundum videtur r. pugnare primo dicto, quasi remouens hanc repugnantiam apparentem, ostendit quod Christus quamuis sit maior angelis, & autor nostra salutis, tamen conuenienter passus est. & hoc ostendit triplici ratione. Prima accipitur ex parte Dei patris passionem filii ordinantis. Secunda ex parte filii pro redemptione nostra passionem sustinentis. ubi. Qui enim sanctificat. Tertia ex parte naturę humane, redemptione indigent sibi. Nusquam angelos. Prima ratio talis est. Deus pater est causa efficiens & finalis omnium, & per consequens habet providentiam de electis, qui deducuntur ad beatitudinem supernaturalem, propter quod predestinatio quę est respectu electorum tantum dicitur quędam pars spiritualis ipsius diuine providentię, ut patet. i. sententiarum. Igitur cum Deus per omnia conuenientissime faciat, quia disponit omnia sua uoluntate, ut dicitur Sap. 8. c. per consequens redemptione electorum per quam ipsi deducuntur ad gloriam, conuenientissime facta est ut Christus qui est uerus homo et uerus Deus, in humana natura passus est, ut sic non remaneret dedecus culpe sine decore iustitię, & qui per culpam auersus a Deo fuerat, reduceretur per penam. Conuenientissimum. n. erat, quod hanc penam sustineret ille qui est Deus & homo, & sic puniretur homo qui peccauerat, & satisfaceret Deus qui poterat, quia offensa primi hominis quandam infinitatem continebat. Hanc autem sententiam breuiter tangit Apostolus di. Decebat enim eum. id est Deum patrem.
1 Propter quem omnia sunt. fin aliter, ut dictum est.
2 Per quem omnia sunt efficienter.
3 Qui multos filios in gl. addux. i. ad gloriam adducere ab aeterno disposuerat. Et loquitur hic de effectu predestinationis, quę non potest salu. Decebat eum Deum patrem.
4 Consummare. i. ad finem nostrę redemptionis adducere.
5 Auto. salu. eo. i. Iesum Christum, qui est autor salutis electorum.
6 Per passionem. quia passio sua fuit conueniens modus nostrę redemptionis, ut uisum est.
7 Qui enim sanctificat. Hic ponitur secunda ratio, quę accipitur ex parte Christi passionem sustinentis, & est talis, Christus. n. secundum humanam naturam est eiusdem speciei nobiscum, & per consequens caro nostra, & frater noster, & ideo sicut communicat in natura passibili nobiscum, ita conueniens fuit, ut communicaret nobiscum in passionibus carnis,

homo Deo. Nec in aliquibus. Deus glorificetur, cum ad hoc omnia facta sunt: falsa esset predestinatio de adducendis filiis. d. Consum. Quod in resurrectione incepit, quando immortalitatis gloria sublimatus est. Et actum in ascensione, quando ascendit ad dexteram patris. Et perficietur in iudicio. quando ei

omnia subijcientur, & erit omnia in omnibus.
2 e. Qui enim. Probat, quod pro nostra liberatione Christum pati decuerit. Videtur enim indecens, quod autor salutis pateretur, sed non de decet. quia ex Deo pendet, & est ei subditus ut alij homines, & ideo conuenit pati si opus est. Et quod opus fuerit, post dicit, ibi: Quia ergo pueri, & c. & ipse similiter participauit eisdem, nisi homo esset qui diabolum uinceret, non iuste, sed uolenter homo ei tolleretur, sed si homo eum uincit, iur. hominem perdit & ut homo uincat necesse est ut Deus in eo sit, qui faciat eum sine peccato esse. Si. n. homo per se vel angelus in homine, facile peccaret, cum & utramque naturam per se constat se sciuisse.
f. Ex uno omnes. Sed ille ut proprius filius, nos adoptiuus. Cum dicit, non erubescit fratres uocare, ostendit quod non ei natura est fraternitas nostra, sed misericordię. Quod probat per Prophetam, ne putetur nouum.
g. AMBROSIVS. Vnum habemus patrem Deum, Christus quasi proprius filius sanctificat nos, sicut adoptiuus sanctificamur.
Propter quam causam non confunditur, & c. h. CHRYSOSTOMVS. Non erubescit, demonstrat non rei nature esse, sed misericordię esse totum eius qui non erubescit, & modellia multę

ut per hoc impassibilitatem nobis donaret. hoc est igitur quod dicit hic. Qui enim san. id est, Christus.
8 Et qui sancti. i. i. populus catholicus.
9 Ex uno omnes. i. ex uno patre licet diuersimode, quia ipse est filius Dei naturalis, nos autem filij sumus adoptiuus.
10 Propter quam causam. i. propter communicationem in natura, & filiatione predicta.
11 Non confunditur. i. erubescit.
12 Fratres eos uo. i. ipso fideles quos uocat fratres, dicens psalm. 21. e. Nunciabo nomen tuum fratribus meis, & c. Ille enim psal. loquitur de passione Christi, unde ibidem premititur. Foderunt manus meas, & pedes meos. Quod non potest intelligi de Dauid, nec de Mardocheo, de quo dicunt Iudaei moderni illum psal. debere intelligi. Ex quo patet eorum falsitas. quia nec Dauid, nec Mardocheus fuerunt sic confossi. & ideo illa scriptura ad literam intelligenda est de Christo, qui post passionem suam resurgens a mortuis, nunciavit nomen Dei fratribus suis id est, apostolis.
13 In me, & c. quando in medio apostolorum & aliorum discipulorum stetit, & per quadraginta dies de lege Dei docuit, ut habetur Act. 1. Sequitur.
14 Et ite. Ego ero. & c. Hęc scriptura loquitur de certa expectatione resurrectionis suę, quam expectabat Christus a Deo patre.
15 Et iterum. Hi consequenter ponit aliam auctoritatem quę habetur Isa. 8. ad idem probandum, scilicet quod Christus debuit participare nobiscum in passionibus carnis. quia uocat nos pueros suos. & per consequens eiusdem nature passibilis cum ipso. Quod autem illa auctoritas Isa. intelligatur de Christo patet per illud quod ibi premititur. Dominum exercituum ipsum sanctificare in lapidem offensionis & petram scandali duabus domibus Israel. quia gentibus recipientibus Christum, Iudaei ex magna parte scandalizati sunt & excæcati. & sequitur ibidem. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Et quia lex euangelica data est a Christo ipsis apostolis & alijs discipulis, & tunc illud quod hic ponitur.
16 Ecce ego & pueri. Pueri hic uocantur fideles catholici dati filio a Deo patre secundum quod ipsemet dicit Ioan. 17. a. Manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi, tui erant, & eos dedisti mihi. Hoc igitur supposito arguit Apostolus dicens.

Quia

multa. Et si enim ex uno, veruntamen ille sanctificat, nos autem sanctificamur, & multum interest, ille quidem ex patre sicut filius, & proprius, hoc est eius essentia, nos autem ut creatura hoc est ex nullis extantibus. multum igitur ab eo distamus. Propterea dicit, non erubescit fratres eos uocare dicentes. *Nuntiabo nomen tuum fratribus meis.*

Carnem enim induit, idcirco est & fraternitatem, & introducta est simul etiam fraternitas, sed hoc quidem recte proferret, illud autem. *Ego ro fidens in illo. Quid tibi, vult, que sequitur ut comode quidem sonit, ut pote Ecce ego & pueri mei, quos edidit mihi dominus.* Sicut enim hic patrem seipsum ostendit, sic hic fratrem. Annunciabo, inquit, nomen tuum fratribus meis.

HIER. Ergo non solum fateor, sed & libere voce profiteor, ne in interpretatione Græcorum, ubi & uerborum ordo, & misterium est, non uerbum a uerbo, sed sensum de sensu expressisse, quod & Apostoli, & euangeliste fecere. Huius rei, quæ plurima scripturæ exempla producens. Idem ad Ephes. i. c. Propter pauperatam linguæ, inquit, & rerum nouitatem. Et sicut uida aiunt, quod sit Græcorum sermo latior, & lingua scilicet, conabimur non tam uerbum uerbo transferre, quod impossibile est, quam uim uerbi, quodam explicare circuitu, quæ atinis & Græcis commune est.

Quia er. Q. Cum ex uno omnes. Et quia pueri sanctificandi erant, cõicaueant. i. erant homines ex anima & corpore, quæ sanguinem accipitur, corruptibiles.

Et ipse. Christus. Participauit eisdem. pueris vel eisdem. i. carne & sanguine, & hoc similiter id est passibilis & mortalis, ut posset mori, & sic derueret diabolum, & per mortem legem euacuaret, & Iudæos liberos faceret per gratiam, qui timore pœnarum serui erant legis.

Quia er. Q. Constat, quod ex Deo ipse, & sanctificati, & ita non edecet eum si opus sit, Sed quid opus erat pati, ergo quia ex Deo omnes, & pueri communicauerunt.

Pari. Ecce uera fraternitas in Christo, & non ficta humanitas. **ANSEL.** Quia pueri, id est quos humiles & a uitiis puros facere uolebat, communicauerunt carni, & sanguini, id est, cõicaueant carnem & sanguinem, id est erant homines corruptibiles ex corpore & anima, quæ nunc per sanguinem intelligitur propter hanc rationabilem causam. Et ipse quoque qui mortuus erat in diuinitate.

Participauit eisdem. id est carne & sanguine, & hoc similiter pueri eius qui sanctificandi erant, quia similiter mortalem & passibilem naturam humanitatis accepit.

Per mor. Mirum quid? Mors erat arma per quæ vincebat diabolus, & per eam uictus est a Christo.

CHRYS. Hic admirabile quiddam demonstrat, quia per quod imperium obtinuerat diabolus, per hoc & uictus est, & arma quæ illi fuerunt fortia aduersum mundum, hoc est, mors, per quam Christus illum percussit. Hic magnitudinem uirtutis eius qui uiuit, insinuat.

AMB. Quis est ergo qui nos participes suæ uoluit esse carni & sanguinis. Utique, Dei filius. Quomodo nisi per carnem paticeps factus est noster, aut per quæ nisi per corporis mortem, mortis vincula dissoluit.

Libera. Quantum bonum operatur mors? Timore mortis obsequii seruituti, serui siquidem erant qui mortem timebant, & omnia patiebantur ne morerentur. Nunc sancti ad regnum transituri

transituri irridet eam. *vn. Cupio dissolui, & esse cum Christo.* Et hæc est uictoria fidei, quæ utique defuisset, si credentes immortalitas mox consecuta esset. Poterat quidem hoc Deus dare credentibus, ut nec istius experirentur corporis mortem. Sed si hoc fecisset, carni quædam felicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo.

Qui sanctificandi. **Qui sanctificandi.** Quia ergo pueri ^{a sanctificans.} ^{b Pueris vel carnis. & sanguini.} communicauerunt ¹ carni & sanguini, & ipse similiter participauit eisdem, ² ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, ³ id est diabolum, & liberaret eos, qui timore ⁴ mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti. ⁵ Nusquam ⁶

molestiam delictius crederetur in Christum, essetque fides eneruis & debilis. Quid magnum esset credere uidendo non mori eos qui crederent, Crederes. n. non moriturus. Quanto fortius ita credere, ut se speret moriturum sine fine uicturum, exemplo Christi, qui post mortem in gloriam resurrexit, & beata sine fine uita uiuit. desideremus ergo uitam Christi quia tenemus pignus mortem Christi. Quo enim nobis non dabit bona sua: qui passus est mala nostra. In terris istis, & in seculo isto maligno, quid abundat nisi, nasci, laborare, & mori? I hæc sunt merces regionis nostræ. Ad tales merces mercator dat, & accipit. Dat quod habet, & accipit quod non habet. Etiam Christus in hac mercantia dedit & accepit. Sed quid accepit, nisi quod hoc abundauit. s. nasci, laborare, & mori. Et quid dedit, Renasci, resurgere, & in æternum regnare. O bone mercator gratias agimus, quia emisisti nos, sanguinem tuum bibimus, euangelium legimus instrumentum nostrum, serui tui sumus, creatura tua sumus, fecisti nos. redemisti nos. Emere quis potest seruum suum, creare non potest. Dominus autem seruos suos, & creauit ut essent, & redimit per mortem, ne semper captiui essent. sic & mortem gustauit ut timorem mortis fideles uinceret. Ut enim medicus non habens necessitatem ex cibis illis degustat, ut persuadeat ægroto propterea illos cibos accipere: Sic & dominus, cum omnes homines mortem timerent, persuadens eis, ut fiducialiter ad mortem accederent, & ipse gustauit mortem, nullam habens mortis necessitatem.

f. Impe. id est diabo. Autor est mortis, quia peccati, ex quo mors. de quo, *Ecce uenit princeps huius mundi.* i. diabolus, qui potestatem habebat mortis, & in me nihil inueniet, quia nihil inuenit in Christo ut moreretur, sed pro uoluntate patris, ipse mori uoluit, non habens mortis causam de peccato sub autore peccati, sed de obedientia & iustitia factus est obediens usque ad mortem, per quam nos a seruitute diaboli redemit. Inciderat enim in principem huius seculi qui seduxit Adam, & seruum fecit & cepit nos tanquam uernaculos possidere, sed uenit redemptor, & uictor est deceptor. Et quid fecit redemptor captiuatori nostro? Tetendit mancipulam crucem suam posuit ibi quasi escam sanguinem suum, Ille autem sanguinem sudit non debitoris, per quod iussus est redere debitores, sudit sanguinem innocentis, & iussus est recedere a nocentibus. Ille quippe sanguinem suum ad hoc sudit ut peccata nostra deleret. Unde ergo diabolus non tenebat, deletum est in sanguine redemptoris. Non enim tenebat nos nisi uinculis peccatorum nostrorum. Iste erant catenæ captiuorum. Venit ille, alligauit fortem uinculis passionis suæ, intrauit in domum eius. i. in corda eorum, ubi ipse habitabat. & uasa eius eripuit. Nos sumus uasa ista, quæ impleuerat ille amaritudine sua, quæ nostro redemptori in felle propinauit. Deus autem noster eripiens uasa eius, & sua faciens fudit amaritudinem, & impleuit dulcedine.

g Nusquam. Participauit eisdem ut homines sanctificaret. Et recte hæc

8 Nusquam e. ang. Hic ponitur tertia ratio, quæ accipitur, ex parte nature redemptione indigentis, nam indigens redemptione ex natura intellectualis subiaccens peccato remediabili. cuius ratio est, quia natura carens intellectu non potest peccare, & per consequens non indiget redemptione. Similiter natura humana ante lapsum non subiacebat peccato, & ideo redemptione non indigebat, licet indigeret per duci ad beatitudinem duce supernaturali, natura etiam angelica post lapsum licet subiacebat peccato, tamen non indigebat redemptione, quia illud peccatum est irremediabile, nunc autem ita est, quod natura humana assumptibilis est a uerbo ad opus redemptionis, ut satisfaciatur natura quæ peccauit, & ideo humana natura assumpta est a uerbo, & non angelica, & hoc est quod dicit hic Apostolus, Nusquam enim an. ap. i. nullo loco sacre scripture inuenitur, quod natura angelica a supposito diuino assumatur.

D Philip. 1. d Aug. epist. ad Marcelinum de baptis. paru. contra eonistas. **f** commercium carne & sanguine. **†** Otec 13. d. **1. Cor. 15. g**

† Alias non habet per totam uitam.

Io. 14. d. **Phi. 2. b.**

Tertia ratio.

NICOLAUS DE LYRA.
1 Quia er. puer. & c. fideles, communicauerunt Christo in natura
2 ip. si. hoc enim fuit decens.
3 Per mor. i. diabolus. Habebat enim diabolus mortis imperium in quantum ex persuasionem suam natura humana ducta est ad mortem eulpa. ex consequenti nature, quia per culpam natura humana incurrit mundi necessitatem.
4 Libera. s. ipse Christus a seruitute legis.
5 Is qui ti. mor. i. per legem ueterem, quæ dura fuit, quia erat lex timoris, dicitur enim timor mortis, quia pœnam mortis infligebat.
6 Et totam vi. ob. i. obligati.
7 Tant seruitu. Ab hac enim seruitute, cui eramus obligati per legem liberauit nos Christus per suam mortem.

* Sed

hæc causa apponitur, quia si non esset eos liberaturus, non eis pariter apparet. Quod in angelis apparet, quia nusquam, id est, nulla scriptura legitur, apprehendisse angelos.

Chrysof. Ibi.

a Apprehendit non assumpsit, quia longe fugientem consequens. In quo humanæ naturæ dignitas intelligi potest, & misericordia & gratia qua hoc fecit & cura, quæ de nobis habuit. Fugientem quippe ante humanam naturam, & longe fugientem, longe enim eramus infectus apprehendit, non angelicæ, sed humanæ naturæ data est hæc dignitas, ut Deus ei in unam personam iungeretur.

† assumit.

b Vnde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret, & fidelis pontifex trans ad Deum, & ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse, & tentatus, potens est & eis qui tentantur auxiliari.

† in his que ad Deum pertinent.

* THEOD. Ut ostenderet naturam hanc nostram refugientem, & longe ab se abeuntem, Dei filium fuisse infectatum, & adeptam tandem comprehendisse sibi unisse, & a fuga retraxisse.

li. i. de misericordie scriptur. c. i.

* AVG. Deus, inquit, angeli peccatum non curare destinauerat, Homo uero ad statum pristinum à Deo erat euocandus, & per clementiæ suæ veniam satisfactionem accepturus, idcirco semen Abraham, non angelos apprehendit.

lib. de carne Christi. cap. 14.

* TERTVL. Christus salus hominis fuit, causa, sed restitutum quod perierat, homo perierat, hominem restituere oportuerat, ut angelum gestaret. Christus nihil tale de causa est, nam etsi angelis perditio reputatur, in ignem præparatum diabolo & angelis eius, nunquam tamen restitutio repromissa est. Nullum mandatum de salute Angelorum suscepit Christus a patre. Quod pater neque repromisit neque mandauit, Christus administrare non potuit. Cui igitur rei angelum quoque gestauit, nisi ut satellitem fortem, cum quo salutem hominis operaretur.

de gradibus humilit. C

* BERNARDVS. Puto quod hæc uerba sic ad caput referenda

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Sed se. Abraham ap. naturam humanam sibi uniuertit sicut supra probatum est per scripturam ue. Te. propter hoc sequitur.

- 2 Vnde debuit, scilicet, ipse Christus.
- 3 Per omnia frat. hoc est quantum ad omnes proprietates naturæ passibilis, quia talia faciunt ad opus nostræ redemptionis, non debuit autem assimilari eis quantum ad defectum culpæ, quia hoc non ualere ad opus redemptionis nostræ sed magis impedit. sequitur.
- 4 Ut mis. sic. pro hoc enim quod ipse habuit naturam passibilem quædam aptitudinem ad compatiendum nobis.
- 5 Et si. po. seipsum misericorditer & charitate offerendo pro nobis.
- 6 Ut repropitia. delict. po. pro eis satisfaciendo.
- 7 In eo enim. i. natura in qua passus, quæ est natura humana.
- 8 Et tentatus. primo a demone in deserto, postea ab hominibus in sua passione.

6 Potens est & eis qui tentantur auxiliari. i. a natura in qua passus est, & tentatus habet quandam aptitudinem & promptitudinem ad deserendum nobis auxilium in passionibus & tentationibus nostris.

Ad euentam huius quod dictum est in hoc c. & in præce. queritur, utrum oia sint subijcienda Christo secundum humanitatem in futuro seculo.

Et arguitur primo quod non, quia creatura intellectualis subijciatur Christo per conformitatem uoluntatis ad ipsum, sed homines damnati & angeli nunquam ei sic conformabuntur, quia habebunt uoluntatem resistentem ei quantum poterunt, ergo nunquam ei subijciuntur. Item si angeli sint ei subiecti, aut hoc erit ratione naturæ, aut ratione gratiæ, non ratione naturæ, quia natura humana in Christo inferior est angelicæ naturæ, quia Christus secundum quod homo, fuit eiusdem speciei nobiscum, nec ratione gratiæ, quia bonis angelis data est gratia secundum proportionem naturalium, secundum quod diffusius tractatur 2. Sententiarum & per consequens in eis est maior gratia, quam in Christo, quia Christus secundum humanam naturam inferior est angelis, ut iam dictum est, & secundum hanc naturam receptiuus gratiæ, & non secundum diuinam, ergo, &c.

Error Originis.

Contrarium ut in litera, quia dictum est, quod Christo homini subijciuntur omnia. Respondet, in hac questione sunt errores contrarii. Unus est Originis, qui posuit, quod omnia sic subijciuntur Christo, quod demones & homines damnati subijciuntur Christo, secundum conformitatem uoluntatis, quia posuit quod per aliquod tempus certum post iudicium demones & damnati recipiuntur ad penitentiam, & ulterius ad gloriam. Sed hic error damnatur per illud quod habetur Mat. 25. ubi uniformiter describitur æternitas pænæ damnatorum, & gloriæ beatorum, secundum quod ibidem dicitur, Ibunt hi supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. & idcirco pari ratione qua damnati dicerentur redire ad pæ-

Christo secundum humanitatem omnia subijciuntur.

re. ad sunt, ut corpori penitus aptari non possint. De uerbo uero que Dei dictum est, quod non angelos apprehendit, hoc est, non in unam sibi personam assumpsit, sed semet Abraham. Neque enim legitur, Verbum angelus factus est, sed, Verbum caro factum est.

* ANSELMVS. Dnas ad intelligendum se creaturas fecerat, angelicam, scilicet, & humanam, utique uero superbi perculit, & a statu ingenitæ rectitudinis fregit. Sed una regem carnis habuero nihil infirmum carne gestauit, angelus namque solummodo spiritus, non uero spiritus & car-

Miserus ergo creator ut redimeret, illam ad se debuit reducere, quæ in perpetracione culpæ, ex infirmitate aliquid conseruauit, & eo altius apostatam angelum debuit repellere, cum a persistendi fortitudine corruit, nil infirmum ex carne stauit. Est adhuc aliud, quo & perditus homo reparari debuit, superbiens spiritus reparari non possit, quia nimium angelus sua malitia cecidit, hominem uero aliena proftrauit. Propter Nusquam, id est, in nullo scripturarum loco, vel nusquam, id est, nec in celo, nec in aere, nec in terra, nec in abyssis apprehendit angelos apostatas, imo penitus deseruit eos. sed semen Abraham. Melius posuit apostolus semet, quam supposituisset filios, quoniam tam de loquens, quam de propinquis parentibus dicitur filii uero magis dicuntur propinqui.

b Per omnia. Quod natus, educatus, creuit, passus, mortuus. Qui supra figura paternæ substantiæ dictus est.

c In eo enim. In carne quam suscepit multa sæua passus est. uique quid est ista tribulatio patientium per experientiam dicitur. Tentat Deus ut probet, diabolus ut decipiat, homo ut sciat quod nescit.

CAP

ad pænam, eadem ratione uiceretur, quod beati possent cadere a gloria. Plus est error negantium ipsum esse uerum hominem, quia ad hoc sequitur quod Christo nihil subijciatur, quantum ad humanitatem. si enim humanitas non fuit in Christo, nihil subijciatur ei in quantum homo. Notem sequitur ad dictum Arrii, qui posuit quod uerbum assumpsit se carnem humanam, sed non assumpsit animam, quia uerbum suppletur cum anima. & confirmabat illud per dictum quod habetur. I. o. a. b. u. bo caro factum est.

Ad hoc autem sequitur, quod Christus non sit homo, quia quod dicitur sit homo, non habens animam, est implicatio contradictionis. cum anima sit forma hominis. Nec ualet si dicatur, quod uerbum supplet locum anime, quia non potest supplere uicem causæ formalis materiam perfectis. modus autem dicendi destruit seipsum, quia caro non potest habere speciem carnis, nisi per animam. & ideo dicere quod uerbum assumpsit carnem, & non animam humanam, est implicare contradictionem. istud inuenerit euadendum dixit alius hæreticus. s. Apollinaris, & sequaces, quod uerbum assumpsit animam sensitiuam, & non intellectiuam, quia uerbum supplebat uicem ipsius intellectiue. Et ad istam ad primam sequitur quod Christus non sit homo, quia homo reponit speciem humanam per animam intellectiuam. Homo enim per intellectum fert ab alijs speciebus animalium, ut habetur. i. Meta. Similiter hęc uerba destruit seipsam, quia dato quod per animam sensitiuam Christus habuisset carnem, non tamen posset dici quod haberet carnem humanam, sed tantum brutalem. quia caro non potest dici humana, nisi ab intellectu, quæ est hominis forma.

Item utrumque dictum. s. Arrii & Apollinaris est manifeste contra euangelicam ueritatem, & esset contra ueteris Testamenti scripturas, ubi expresse fit mentio de Christi humanitate uera, quod esset impossibile secundum eorum dicta. Item utraque scriptura dicit Christum esse uerum filium uirginis, secundum quod habetur Mat. 1. d. & Esa. 7. c. I. uirgo concipiet, & pariet filium, &c. hoc autem non esset uerum si Christus esset in eiusdem specie cum uirgine, & per consequens uerum si multis etiam alijs uis posset impugnari prædictæ hereses, sed propter prolixitatem uideantur ad præsens cuncto. Supponendum igitur secundum ueritatem fidei catholice, quod Christus sit uerus homo, & uerus filius, dico ad questionem, quod omnia sunt subijcienda ipsi Christo, etiam secundum humanitatem, quia quod sunt subiecta secundum diuinitatem non est dubium. Propositum autem ostenditur triplici uia. Prima accipitur ratione unionis, quanto enim aliqua natura creata est propinquior uero principio, tanto est sublimior, sicut corpora caelestia præstant dignitate ipsi generabilibus, & corruptilibus, & ista genera & corruptibilia sunt eis subiecta. propter quod dicitur. i. c. reorum, quod elementa contiguantur superioribus latioribus & omni-

NICOLAUS DE LYRA.

omnis virtus eorū gubernetur deinde. Quod autem ista inferiora magis
 essent a primo principio, patet per Philosophum. 2. de generatione, ubi
 dicit, quod ista inferiora corruptibilia sunt propter longe distare a primo
 principio. Patet. 1. assumpta propositio in corruptibilibus. s. quanto ali-
 qua sunt propinquiora primo principio, tanto alia sunt eis magis subiecta.
 eadem ratione natura angelica præest ipsis corporalibus, secundum
 quod dicit August. 3. de tri. Nunc autem ita est, quod natura humana in
 christo est propinquior quam natura aliqua angelica. quia coniuncta est
 ipsi Deo, non solum per unionem operationis sicut angeli beati, sed secun-
 dum esse hypostaticum, quia in unitate suppositi, ergo tota natura angeli
 est sibi subiecta, & per consequens omnia alia. Secunda ratio accipitur
 ex merito sue passionis, quod fuit quasi infinita efficaciter ratione suppositi,
 quia actiones sunt suppositorum. & ideo licet natura humana esset ra-
 tio tolerandi passionem & merendi, illud tamen meritum erat suppositi
 iunii. Nunc autem ita est, quod per illam passionem meruit suam exalta-
 tionem, & per consequens meruit exaltari super omnem creaturam. Hanc
 rationem tangit Apostolus ad Phi. 2. b. Humiliauit seipsum fa-
 ctus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, pro-
 pter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod
 est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur,
 celestium, terrestrium, & infernorum. Tertia ratio accipitur
 ex parte status future beatitudinis qui respicit ordinem gratiæ magis
 quam nature, & ideo ubi est maior gratia, per consequens & dignitas,
 & excellentia sublimior. In Christo autem homine est gratia maxima
 non solum unionis, sed etiam personæ singularis, secundum quod dicitur Io.
 1. d. quod spiritus datus est ei non ad mensuram. & per consequens
 est excellentior & sublimior omnibus angelis, esset secundum humanita-
 tem. Et hanc rationem tangit. Io. 1. b. Vidimus eum quasi unigeni-
 tum a patre, plenum gratiæ & veritatis. Unigenitum dicit, qui a ipse

solus est naturalis filius & principalis, omnes autem alij beati sunt tantum
 modo filij adoptiui, & participatiue dicti, & per consequens ei subiecti.
 Considerandum tamen propter solutionem argumentum, quod istam
 excellentiam & dignitatem habuit Christus secundum quod homo, ab instati
 illius beatiæ unionis nature humane in diuino supposito, sed hoc fuit tan-
 tum autoritatiue, eo quod illa natura adhuc erat passibilis & passionibus
 subiecta, sed post resurrectionem suam habuit eam executiue, in quantum
 illa natura fuit plene gloriosa, & omnibus angelis preposita. ideo tum di-
 xit apostolus Mat. vl. d. Data est mihi omnis potestas in celo & in
 terra. sed plenarie eam habebit post iudicium, quando voluntas eius, & sen-
 tentia adimplebitur in omnibus tam bonis quam damnatis: Per hoc patet
 ad argumenta.

Ad primum dicendum, quod licet damnati nunquam sint habituri vo-
 luntatem Christo conformem, erunt tamen sibi plene subiecti in quantum
 sententia sue sapientiæ, & voluntatis cõplebitur in eis per penam debitam.

Ad secundum dicendum, quod angeli sunt ei subiecti ratione duplici. s.
 unionis & personæ singularis, ut dictum est. & talis ordo subiectionis cõ-
 petit status beatitudinis. Quod autem dicitur, quia angeli receperunt gra-
 tiam secundum proportionem naturalium, & sic ubi est dignior natura,
 ibi est maior gratia. Dicendum quod verum est, si comparatur natura an-
 gelorum ad inuicem, quia excellentiores in naturalibus fortius conuersi
 sunt ad Deum, & sic receperunt maiorem gratiam, sed non est verum si
 comparatur natura angelica ad naturam humanam Christi, quia gratia
 non est data ipsi Christo homini secundum conatum liberi arbitrii ipsius
 in Deum, quia non accipit gratiam per talem modum, sed ab instanti crea-
 tionis illius animæ, & unionis in persona diuina, quia fuit idem instans
 vtriusque, recepit anima Christi plenitudinem gratiæ, secundum mensu-
 ram voluntatis diuinæ, & potentiam obedientiam ipsius animæ, & sic
 licet anima Christi sit inferior secundum gradum nature, tamen recepit
 maius donum gratiæ.

ADDITIO I.

In c. ubi dicitur in postilla, Testatus est autem in quodam loco
 spiritus.

In quibusdam libris dicitur, Testatus est autem in quodam loco spiritus,
 & dicit spiritus, qui a Hebræi quibus loquebatur Apostolus agiographa in
 uinis scripturis contenta, in quibus psalterium est principale, dicebant
 se scripta a spiritu sancto. Alia uero dicebant prophetica unde Aposto-
 lus istum modum tenet infra. 3. c. ubi dicit. Quia propter sicut dicit spi-
 ritus sanctus, Hodie, si vocem eius audieritis.

ADDITIO II.

In eo. c. ubi dicitur in post. Et ideo pari ratione qua damnati dicerentur
 ad penam, & eadem ratione diceretur, quod beati possent cadere a
 gloria.

Non uidetur par ratio in reductione damnatorum, & condemnatione
 eorum. Reductio enim damnatorum procederet ex misericordia diuina,
 ut talem reductionem sine preiudicio sue iustitiæ posset facere, sicut
 um aliquid offensam in se commissam, dimittat, uel liberaliter aliquid
 et, non facit contra iustitiam. Unde secundum sanctum Th. in prima par-
 t. 2. q. 21. arti. 3. in responsione. 2. ar. talis misericordia quandoque est qua-

dam iustitiæ plenitudo. unde Iaco. 2. c. Misericordia super exaltat iu-
 dicitur, damnatio autem beatorum esset manifeste contra diuinam iusti-
 tiam secundum quam iusti non sunt puniendi, sed premiandi. & multo
 magis contra diuinam misericordiam. unde ex paruitate rationis per
 Postil. allegata non condemnaretur error Origenis, sed autoritas euange-
 lij dicens, Ibunt hi in supplicium æternum, sufficit ad dicti erroris exclusio-
 sionem.

REPLICA. In c. 2. in quo Postil. arguit contra errorem Origenis ex
 illo Mat. 25. d. Ibunt hi in æternum supplicium; hi autem in vi-
 tam æternam. cum utrobique uniformiter describitur æternitas pænæ
 malorum & gloriæ beatorum, ita pari ratione si secundum Orige. æterni-
 tas terminum haberet in pænâ, etiam æternitas haberet finem in gloria.
 Bur. frõtose se opponit huic parilitati rationis, & subsumit quasi hæc simi-
 litudo rationis currat quatuor pedibus, subsumit inquam de diuina iusti-
 tiæ, & misericordia, quod non est similis ratio de gloria beatorum, & pæn-
 na damnatorum. Sed nec Postil. vult illam similitudinem esse debere ge-
 nerali, sed solū in materia & ratione æternitatis. & uide Iob. 13. corre-
 ctionem talium deceptionum, quibus Bur. sepe deceptus est in materia si-
 militudinum contra suam propriam in multis locis positionem.

CAP. III.

Vnde fratres. Ex omni-
 bus superioribus in-
 fert, quia potens, quia passus
 pro nobis, & potest auxiliari.

Qui fidelis. Incipit compara-
 re Moyse, sicut supra prophe-
 tas & angelis, ita ut sit præ-
 iudicium fidei, quia non suam,
 sed patri s gloriam quæsiuit,
 & eius in mandata abscondit
 Cui Christus fidelis est patri
 (sicut Moyse) in omni domo Iudæorum & Gentium.

CHRYSOSTOMVS. Prepositurus Christum Moyse se-
 cundum comparisonem, ad legem sacerdotii sermonem
 tran-

fessionis nostræ Iesum Christum, qui fidelis est ei qui

CAP. III.

O vos. a Vocati ad celestia, b ad celestem heredita-
 tem habendam.

Vnde fratres sancti vocatiõnis
 a Hereditatis cum Christo. b Diligendo, & que præ-
 cipit operando.

caelestis participes, cõsiderate
 Quem Deus vobis misit. b Mediatorem.

Apostolum & pontificem con-
 fessionis nostræ Iesum Christum, qui fidelis est ei qui

4 fideles erant, ueruntamen adhuc multam conscientiam habe-
 bant circa Mosem. Fidelis, inquit, existentem ei, qui ipsum Apostolum
 constituit, & pontificem, nihil hic de essentia loquitur, neque
 de

transiit; non enim exi-
 guam opinionem habebant
 de Mose omnes: & præmit-
 tit iam semina excellen-
 tiæ, & incipit quidem a car-
 ne, ascendit autem ad diui-
 nitatem, ubi iam non est com-
 paratio. Cœpit enim a car-
 ne quod æquale est ponere,
 & dixit, Sicut & Moyse in om-
 ni domo eius, & non statim
 in initio demonstrat excel-
 lentiam, ne auditor resiliat,
 & obturet auditum, tamen si in

de

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

Vnde fratres, &c. postquam Apostolus declarauit excellen-
 tiam noui Test. respectu ueteris, per hoc quod præminet Chri-
 stus angelis, hic consequenter ostendit hoc idem, per hoc quod excellit
 Moysen. Et diuiditur in duas partes, quoniam primo ostendit propositum.
 & secundo ex hoc concludit quantum sit Christo obediendum, ibi, Qua
 propter. Prima adhuc in duas, quia primo declarat quandam similitudi-
 nem. & secundo ostendit ipsius Christi respectu Moyse excellentiam, ibi,
 amplioris enim gloriæ. Circa primum aduertendum, quod dulciter
 doquitur illos quibus scribebat, ut animos eorum ad intelligendum se-
 sentia magis alliciat dicens, Vnde fra. san. &c. uocat enim eos fratres
 propter nimiam charitatem, sanctos, propter eorum puram & innocen-
 tiam conuersationem, quia talia debent resurgere in Christi fidei.

2 Vocatiõnis caelestis parti. quia de Iudaismo erant uocati ad fidem
 catholicam, ad quam nullus potest efficaciter meritorie peruenire, nisi pa-
 ter caelestis cum traxerit tractu gratiæ, secundum quod dicit Iob. 6. e. No-
 mo potest venire ad me, nisi pater me, qui misit me, traxerit eum.

3 Considerate apo. & po. &c. Dicitur autem pontifex quasi pontem
 faciens, quia per passionem suam fecit nobis pontes, ut possumus transire
 ad beatitudinem. dicitur esse pontifex confessionis nostræ, quia non sufficit
 corde tantum, sed oportet etiam confiteri ore, secundum quod dicit Apo-
 stolus Ro. x. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio
 ad salutem.

4 Qui fi. est ei qui fe. il. ipsam humanitatem Christi. Dicitur etiam fi-
 delis Deo patri, quia in omnibus quærebat gloriam patris & non suam, se-
 cundum quod ipsemet dicit Iob. 8. f. Ego gloriam meam non quæ. & c.
 Sicut

de diuinitate, sed interim de dignitatibus humanis.
 a * Sicut & Moyses in orani domo eius hoc est in populo, aur in tē plo. Hic enim in domo eius dixit, tanquam si aliquis dicat, de his qui sunt in domo. Sicut aliquis curator ac dispensator domus, sic erat & Moyses in populo.

* OECUMENIVS.

Vbi ad dispensario- nem peruenit, om-
 nia deinceps humi-
 lia intrepide loqui-
 tur. Apostolum autē sine lege tum dicit ipsum, quia missus ē a patre tanquam ho-
 mo. Confessionis ve-
 ro fidei, quod fidelis sit, fidem ingt serua-
 uit beneplacentē pa-
 tri, idēque cum eo sensit de seruando populo.

† praececit, contituit

† is qui cōstruxit domum quā ipsa do. n.

† Nu. 12. b

b Amplior. Q. quod fidelis effectus indi-
 cat, quia dignus est gloria, vt Moyses. Quia etiam amplioris prae Moyses, id est, quam Moyses, vel prae Moyses ens in me-
 rendo.

† audaciā & gloria- rionem.

li. 3. de spi- ritu sancto c. 19.

* AMBROS. Ado-
 randum quoque do-
 cuit quem dominum, & Deum omnium dixit, qui enim Deus vniuersitatis & dominus: est, vtique ab omnib. adorandus est. Sic enim scriptum est Matthaei. 4. dominū Deū tuū adora bis, & illi soli seruiēs. & Heb. 1. Er adorent eum oēs angeli Dei.
 * CHRYS. Iterum redit ad carnem, secundum quod amplio-
 rem honorem habet, quam domus, qui construxit eam Et ipse inquit de domo erat, & non dixit, ipse qui dem seruus, ille autē dominus, sed hoc latenter significauit. Si domus erat populus, & ipse de populo erat, & ipse igitur de domo erat. Sic enim & nobis vsus est dicere, ille ex domo illius est. Hic quippe domū non ipsum templum dicit, non enim illud Deus cōstruxit, sed homines, qui uero fecit eū Deus est, Moysen dicit. Et intuerē quō ostendit excellentiam latenter, fidelis, inquit, in omni domo eius, Et ipse est ex domo, hoc est, ex populo, maiorem ha-
 bet honorem artifex quam opera ipsius, & qui domum fabri-
 cauit, quam ipsa domus.

c Omnis namque do. fa. Fabricauit dico, per se enim non potest fieri, sed ab aliquo. An ideo a Christo? Vere, quia Deus qui om-
 nia, & domum.

d Qui au. & domum, &c.

e Omnia cre. Deus est Vtriusque enim domus, quam rexit Mo-
 ses, & Christus, factor est Deus.

* CHRYS. Vides quoniam non de templo dicit, sed de omni populo.

a Ex semine Dauid secundum carnem. Secundum hominem. b Fidelis fuit. c Iudaeorum.

d Non Moysi, quia ille minister fuit, non dominus: Iesu vel patris. Tanto amplioris.

a † fecit illum, sicut & Moyses in omni domo illius. † Amplioris enim gloriae iste prae Moyses dignus habitus est, quanto am-
 pliorem honorem habet † domus qui fabricauit eam. Omnis

d namque domus fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia crea-
 uit, Deus est. † Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo

g eius, tanquam famulus, in testimonium illorum quae dicen-
 da erant: Christus vero tanquam filius in domo † sua. Quae

domus sumus nos, si † fiduciam & gloriam spei vsque ad finem

firmam retineamus. Quapropter sicut dixit spiritus sanctus:

† Et Moyses. Ostendit Christū dignū ampliori gloria cōstruere domum Moysen, quia Ch-
 stus fabricator est domus nō Moyses. Hic aliā rationem idē ostēdit, quia Christus filius, Moyses famulus est, qui & carna-
 carnalibus tradebat, Christus vero spiritualia.

g Quae domus sumus nos si fiduciam, &c. SEDVL. Per fiduciam des, per gloriam spei spes, per finē charitas intelligitur, vt si-
 praeccepti est charitas. In his domus supradicta continetur, quae fides fundamentum est, spes vero paries, charitas culmen con-
 tinet.

* ANSEL. Idcirco ostēsus est Christus, loque nobilior Moyses, vt solum Christum teneamus, in quo habemus omnia, & glori-
 am spei, id est, gloriosam spem, quia est de iucunditate cōstru-
 sti firmam, id est, perdurantem usque in finem uitae, quādo-
 cipiatur, quod nunc speratur.

h Quae propter. Sicut supra cum prae angelis & prophetis Ch-
 ristum commendasset in multis, subintulit nos oportere ob-
 uare quae ab illo audiuius. Ita non commendato ipso p-
 Moyses, hic incipit terrere, ne sint increduli Christo, per pa-
 similitudinem, & post ne amittant requiem blanditur, & t-
 oportunitatem temporis.

† Et Moyses. Ostendit Christū dignū ampliori gloria cōstruere domum Moysen, quia Ch-
 stus fabricator est domus nō Moyses. Hic aliā rationem idē ostēdit, quia Christus filius, Moyses famulus est, qui & carna-
 carnalibus tradebat, Christus vero spiritualia.

g Quae domus sumus nos si fiduciam, &c. SEDVL. Per fiduciam des, per gloriam spei spes, per finē charitas intelligitur, vt si-
 praeccepti est charitas. In his domus supradicta continetur, quae fides fundamentum est, spes vero paries, charitas culmen con-
 tinet.

* ANSEL. Idcirco ostēsus est Christus, loque nobilior Moyses, vt solum Christum teneamus, in quo habemus omnia, & glori-
 am spei, id est, gloriosam spem, quia est de iucunditate cōstru-
 sti firmam, id est, perdurantem usque in finem uitae, quādo-
 cipiatur, quod nunc speratur.

h Quae propter. Sicut supra cum prae angelis & prophetis Ch-
 ristum commendasset in multis, subintulit nos oportere ob-
 uare quae ab illo audiuius. Ita non commendato ipso p-
 Moyses, hic incipit terrere, ne sint increduli Christo, per pa-
 similitudinem, & post ne amittant requiem blanditur, & t-
 oportunitatem temporis.

Qui

Hodi

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Sicut & Moyses, fidelis fuit.
- 2 In omni. do. il. i. in congregatione fidelium. quae est domus ipsius Dei, quam inhabitat per gratiam. Quod autem Moyses fuerit in hac domo non querens propriam gloriam Dei, patet pentateuchum inspicienti.
- 3 Amplioris. Hic consequenter ostendit Christum excellentiorem Moysen, quia licet vterque fuerit fidelis in domo Dei, quae est congregatio fidelium, principalior tamen in hac domo est Christus quam Moyses: quia ille fabricat aliquam domum, & eam inhabitat vt propriam, excellentior est qui habitat in ea, sicut in aliena. Christus autem habitat in hac domo, sicut dominus & fabricator ipsius, quia homines non possunt congregari in fide, nisi ipso Deo hoc faciente. Moyses autem habitauit in hac domo sicut seruus, ergo in hac domo principalior est ipse Christus. & hoc est quod dicit Apostolus. Amplioris e. glo. id est, maioris dignitatis.
- 4 Iste. id est, Christus.
- 5 Prae Moy. & c. quod probat consequenter dicens.
- 6 Quanto am. ho. ha. d. i. in modo ille.
- 7 Qui fa. eam. i. edificauit illam tanquam suam propriam, quod verum est de Christo, & non de Moyses, vt dictum est. & probat hoc consequenter.
- 9 Omnis namque do. fa. id est compaginatur.
- c Ab aliquo. Sicut enim partes domus materialis non coniunguntur ad inuicem, nisi per aliquem artificē eas immediate vnientem, ita similiter domus ecclesia non compaginatur ex diuersis gentibus. s. Iudeis &

Gentibus, nisi per ipsum Christum qui potest vnire corda fidelium. p-
 ter quod dicit Iob. 10. c. Alias oues habeo, quae non sunt ex hoc li,
 & illas oportet me adducere, vt fiat vnum ouile, & vnus pastor. Quod autem talis congregatio non potest fieri nisi a Deo, probat
 sequenter cum dicit.

10 Qui au. crea. omnia Deus est. eiusdem autem potentia est cre-
 mundum, & recreare homines per fidem & gratiam, propter hoc dicit
 Iaco. 1. c. Voblarie enim genuit nos uerbo veritatis, vt sit
 initium aliquod creature eius. Deus autem pater omnia operi-
 pei filium, quia diuisa sunt opera trinitatis, & per consequens fabricat
 domum ecclesiae, non autem sicut Moyses. & hoc est quod dicit.

11 Et Moy. quidem fi. erat in to. do. eius, scilicet, Dei.

12 Tanquam famu. in te. il. & c. i. legis danda populo I Israel.

13 Christus ve. tanquam fi. in d. sua. i. in ecclesia habitat.

14 Quae do. su. nos. quia ecclesia non est parietes materiales, sed
 les Christi, quia sicut in domo materiali requiritur firmitas, sic etiam
 fidelibus Christi ad hoc quod sint domus principalis Dei requiritur si-
 litas fieri. Propter quod subdit istam conditionem. Si fiduciam &
 spei, vsque ad finem firmam retinea.

15 Quae propter. Hic consequenter concludit ex praedictis, quod Ch-
 sto firmiter est obediendum. Et circa hoc tria facit, quia primo ad h-
 ducit autoritatem scripturae hoc exhortantem, secundo exponit illam
 pturam, ibi, Videte fratres. ex autoritate & expositione prae-
 suam intentionem, ibi, Timeamus ergo fratres, in principio sequi-
 cap. Prima in duas, quia in autoritate scripturae, quam adducit primo
 dam monitio, secundo ad hoc inducitur exemplum, ibi, Sicut in exa-
 * ba

Hodie. Modo per se loquitur, qui prius per præcones, si tunc
 auri, modo estote molles. Historia est de eo, quod miserunt vi-
 ere terram & cum audirent ibi esse inexpugnabiles viros, ob-
 virtutis Dei toriens probata, dixerunt. reuertamur in Aegy-
 um. unde iuravit dominus, quod non intrarent in terram pro-
 missam, quæ esset re-
 dies laborum, & sic
 omnes perierunt præ-
 ter duos. Tres re-
 dies memorat. vnâ
 jobati, secundam in
 plethina, tertiam
 ram in celo, de qua
 le dicit loquens ad
 ros Israelitas: di-
 ens, Nolite duri esse
 christo loquenti, si-
 et spiritus sanctus præ-
 conuit, ne similia pa-
 tris vestris patiamini,
 qui per Moysen
 tunc vocem Dei au-
 derunt, vos modo
 ipsam.

HIER. Vniuersu-
 que propositum
 ritibus, & mirabilibus Dei & patientia induratur, si incul-
 is & feru est ac barbaru in semetipso superbiens, si aut purga-
 fuerit a vitijs, & excultum, nescit amplius, ac tota mente se
 obedientia tradit. Sicut. n. sol vna eademque. caloris virtute
 ra soluit, & limu arefacit, & stringit, non quod virtus eius aliter
 limo, & aliter operetur in cera, sed quod limi alia, alia quoq;
 cra sit qualitas, ita vna eademq; Dei operatio, quæ per Moy-
 sin & virtutibus gerebatur, Pharaonis quidem duritiam ar-
 gebat: quam malitia sua coeperat. Reliquorum vero Aegy-
 ptorum, qui Israelitis admiscebantur, obedientiam declarabat,
 etiam cum Hebrais pariter exisse Aegyptum referuntur.
 opu verò vel figurâ sermonis eius qui scriptus est de indu-
 tiam ex cõi consuetudine exponendum puto, quod non
 deatur absurdum, frequenter enim benigniores quique do-
 ci adeo seruis qui per multam patientia, & mansuetudinem
 sum insolentiores improbioreque fiunt dicere solent, ergo
 tem te feci, mea patientia peristi, ego causa huius insolentia
 sum

sum, qui te non statim per singulas culpas punio pro merito
 delictoru. Necessè est enim nos tropum, vel sermonis figurâ
 aduertere, & ita Dei virtutem intelligere, nec inferre calum-
 nias verbo, cuius interiorum sensum diligentius exploremus.

* AVGV, Hanc iniquissimam obstinationem Deus cum fa-
 cere dicitur, non in-
 fligendo aut inspiran-
 do, sed deserendo fa-
 cit, ut demones ope-
 rentur in filiis diffi-
 dentie: quod Deus in-
 ste debiteque permit-
 tit, iuxta illud, Isa. 64.
 Domine ecce tui rat⁹
 es, & nos peccauim⁹,
 & facti sumus sicut
 immudi oēs? Præces-
 sit enim aliquid vnde
 Deus iustissime irat-
 us ab eis suum lumē
 auferret. Dicit itaq;
 Paulus, Nolite obdura-
 re corda vestra. id est, E
 Deo rebelles & con-
 tumaces esse, sed ob-
 sequentes.

b Probaue. id est, curiositatis causa exquisierunt.
 c Offensus. Valde & culpabiliter iratus. Inensus. Vel proximus, ad-
 hibendo correctionis flagella.
 d In ira mea. Irasci dicitur per figuram antropopathos.
 e Si introibunt in requiem meam. Apoptosis est, id est, non introi-
 bunt.
 * CHRYSOSTOMVS. Ne similia patiamini, qualia progeni-
 tores vestri, ne priuimini requie. hinc claru est, quia, quedam
 est requies: nam si iam acceperant requiem, quæ erat in Pale-
 stina, quare eis iterum dicit, Hodie ne obduretis corda ue-
 stra, sicut patres vestri? Quæ est ergo alia requies, nisi regnum
 celorum, cuius imago & typus est sabbatum?
 * AVGV. Iuravit ergo illis ergo in ira sua. ne intrarent in re-
 quiem ipsius. Et. n. oportet aliquos intrare in requiem illam æ-
 terne beatitudinis, illis ergo reprobatis nos intrabimus, quia et
 si aliqui ex ramis fracti sunt ob infidelitatem, nos propter fidē
 & humilitatem ingrediamur.

NICOLAVS DE LYRA.

atione. Dicit ergo primo sic. Quia Christus excellentior est Moysē, vt
 etiam est, ideo quasi concludendo, & admonendo per scripturam sacram
 Quia propter sicut dicit spi. loquens per os Psalmista.
 1 Hodie. i. tempora gratia, in quo veritas est reuelata, quia tempus le-
 gis, sui quasi tempus noctis secundum quod dicit Apostolus ad Ro. 1. 5. d.
 2 Si uo. eius. au. i. ipsius Christi. Et hic ponitur si pro quia, quia vox ip-
 sius Christi loquentis audita est in euāgelio, in natura humana assumpta,
 1. ve. Test. autem audita est vox prophetarum eius, secundum quod di-
 citur. Augu. lib. de sermone domini in monte, exponens illud Mat. 5. a. Et a-
 priens os suum docebat, &c. tunc enim ille aperuit os suum, qui in
 re. lege aperiebat ora prophetarum.
 3 Nolite ob. &c. per inobedientiam. Homo enim inobediens Deo ab eo
 sequitur, & per consequens Deus iuste suam gratiam ei subtrahit. Et quia
 quia Dei mollificator, per consequens sequitur ipsius hominis obduratio
 sit plenius videbitur.
 4 sicut in exacerba. Hic ponitur exemplum de obduratione antiquo-
 rum Iudeorum quod habetur Nu. 16. ubi dicitur quod exploratores qui
 nisi fuerant ad considerandum terram terruerunt corda populi, & tunc
 increduli domino, qui tot signa & mirabilia eis ostenderat in deserto, no-
 luunt reuerti in terram Aegypti, propter quod dominus iratus voluit
 eadelerē, sed precibus Moysi impedita est percussio populi, verumtamen
 per quadraginta annos impeditus est populus ab ingressu terræ promissio-
 nis, quousque omnes qui egressi fuerant de Aegypto a viginti annis, &
 su a mortui sunt in deserto, nec intrauerunt terram promissionis propter
 eorum incredulitatem: duobus tamen exemptis. scilicet Iosue filio Nun,
 & Caleb filio Iephone, qui ingressi sunt terram promissionis propter corū
 obertiam & fidelitatem. Hoc est igitur quod dicitur hic, Nolite ob.
 ce. ne. &c. Dicitur enim illud peccatum exacerbatio per similitudinem
 fructus enim acerbus non est acceptus ad cibum & opponitur maturo,
 ut peccatum illud sit maxima obstinationis, quia sicut dictum est, erant
 in

increduli domino visis tot mirabilibus & signis, & ideo noluit totaliter
 placari eis, vt dictum est, sicut fructus acerbus non acceptatur, sed deiici-
 tur. Sequitur.
 5 Secundum diem tentationis. quia plures in deserto tentauerunt
 Deum, vt patet in decursu veteris testamenti. Ideo sequitur.
 6 Vbi tentauerunt me patres vestri. Dubitando de diuina existen-
 tia in eis, & querendo super hoc importune signa a Moysē, cum tamen
 viderent Dei mirabilia quasi omni die, & longo tempore, scilicet, quadra-
 ginta annis, quibus fuerunt in deserto, & hoc est quod dicit.
 7 Probauerunt & viderunt opera tua. Et ideo grauius erat pecca-
 tum incredulitatis eorum, & magis puniendum. Ideo sequitur.
 8 Propter quod offensus fui generationi huic. In Psal. ponitur,
 Proximus fui generationi huic, proximus scilicet, ad punitiōem infideli-
 tatis ipsorum, & in idem reueritur. Sequitur.
 9 Et dixi semper, hi errant corde. Istec error procedebat in eis ex ma-
 litia, quia viderant frequentissime Dei mirabilem uirtutem in eis, & id
 dubitare de ea, & eam nescire non poterat ex simplici ignorantia proce-
 dere, sed animi obstinatione in contrariu, & talis error non excusat, sed ma-
 gis aggrauat peccatum propter quod sequitur.
 10 Quibus iuravi in ira mea. i. firmiter decreui & irrevocabiliter pu-
 nire eos, dicitur enim Deus iratus metaphorice, quando punit, quia ad mo-
 dum irati se habet, quæ autem fuerit illa punitio, subditur.
 11 Si introibunt in requiem. id est non intrabunt promissionis terrā
 quæ dicitur requies, quia in illa requieverunt filii Israel, postea vnusquis-
 que sub vite sua: & sub ficulnea sua: secundum quod habetur. 3. & 4. Reg.
 in pluribus locis, & iterum quia per illam requiem signata est requies cõ-
 scientia, quia homo requiescit in Deo per gratiam, & requies fruitionis
 aternæ, quæ requiescit in Deo per gloriam. Quod autem in requiem pro-
 missionis non intrauerunt filii Israel qui egressi sunt de Aegypto; patet
 ex prædictis, quia mortui sunt in deserto propter peccatum prædictæ exa-
 cerbationis.

* Videte

serm. 8. in pl. 118.

A *a* Cor malum incredulita. Ut putetis Christum non sufficere sine lege, quod est malum, quia sic ruit homo in multa peccata. Nec hoc leue, quia hoc est cor discedendi.

B *a* **THEOPH.** Neque enim aliter obuentura est incredulitas ipsa, & diffidentia, nisi a Deo qui prius desiscat, nam quando quis Deo adhaerit, fueritque illi ut omnipotenti confusus, nihil existimat a fieri non posse, quod Deo libuerit.

C *a* **CHRYSO.** Quippe ex duritia infidelitas nascitur, & sicut solidata corpora, & dura non obsequuntur manibus medicorum, sic & anime obdurata non obsequuntur verbo Dei fortasse enim aliqui iam etiam non credebant, tanquam non essent vera ea

D *a* quae facta sunt, idcirco dixit, Videte ne forte sit in aliquo vestrum cor malignum infidelitatis, ne recedat a Deo viuo. Quippe quoniam sermo de futuris, non est ita credibilis sicut de praeteritis, commune facit eos historia, in qua, fide opus habebant. Si enim patres vestri, inquit, quia non sperauerunt sicut oportebat sperare, haec passi sunt, multo amplius vos, ad illos enim iste sermo factus est. Hodie namque illud, inquit, semper est, donec constat mundus, propterea exhortemini vos inuicem quotidie, quod appellatur dies hodierna, hoc est edificare inuicem, corrigite vos ipsos, ne contingant vobis similia. Ne obduretur quisquam ex vobis seductione peccati. Vides quod infidelitatem peccatum faciat. Sicut enim infidelitas vitam prauam procreat, sic etiam anima, quando in profundum malorum venerit, contemnit, contemnens autem neque credere sustinet, ut se ipsam timore liberet.

E *a* **Donec hodie.** id est tempus gratiae, de quo aiebat propheta superius in psal. quia non minus modo praestatur credentibus gratia ad salutem, quam ipso Christo presente.

F *a* Si quis enim peccat usque quo est hodie, potest reuerti. Nemo ergo desperet dum viuit.

G *a* **Fallacia peccati.** i. diaboli existente causa peccati.

H *a* **Particeps enim Chr.** Debetis hortari, & non esse duri, quia quod non eramus, facti sumus per gratiam, habentes partem cum

A *a* **ERGO.** Quia propter incredulitatem patrib. vestris requies negata est. *b* Quia facile potest contingere. *c* Quia de multis non dubita, quia perfecti sint.

B *a* **VIDERE fratres,** ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo viuo, sed adhortamini vosmet ipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus. Si tamen initium substantiae eius usque ad finem firmum retineamus. dum dicitur, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes exacerbauerunt. sed non vniuersi qui profecti sunt ab Aegypto per Moysem. † Quibus autem infensus est quadraginta

C *a* **Quandiu.** *b* Tempus gratiae. *c* Quia non minus modo quam ipso Christo presente.

D *a* **ipso per singulos dies,** donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus. Si tamen initium substantiae eius usque ad finem firmum retineamus. dum dicitur, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes exacerbauerunt. sed non vniuersi qui profecti sunt ab Aegypto per Moysem. † Quibus autem infensus est quadraginta

E *a* **ipse caput, vos membra.** *b* Per gratiam qua ei vniuersi sumus.

F *a* **Vita** *b* **Ut nunquam deseramus.** *c* **Quandiu.** *d* **Nobis.**

G *a* **Quemadmodum sua obdurauerunt patres.** *b* **Vocein Dei in deserto.** *c* **In cre. Iulii & duri fuerunt,** *d* **omnes exacerbauerunt, ut Caleb & Iosue his sitis similes.** *e* **Ita nos a tenore per Christum.**

H *a* **Horum exacerbantur, an non exacerbantur.** *b* **Quibus notatur tota vita nostra.**

I *a* **substantiae eius, id est, fidem, quae est initium verborum, quam Deus exiit in nobis, & per quam deificamur, & diuine substantiae participamus, fides enim est substantiae in id est incorporationis eius, quia fundamentum est origo virtutis, per quas ipse constitat in nobis, & nos membra eius efficiunt.** *b* **Nolite obdurare.** Ut patres, quia quidam eorum duri fuerunt & ideo perierunt.

K *a* **CHRYS.** Per Hiberbaton dictum est, in eo quod dicitur **Hodie si vocem audieritis.** *b* **ANSEL.** Non solum audientes Christi, fidem debuerunt adhibere dictis eius, sed & quando uicunque dicitur, hodie si uocem eius audieritis, id quod dicitur, hodie si uocem diuinae praedicationis in hoc seculo potest audire.

L *a* **Exacerbauerunt.** Quidam audientes. Hoc ideo dicit, ne putet satis esse audire de requie, quia & illi omnes audierunt sed non omnes, peruenerunt.

M *a* **Quadrageinta annis.** Quadragenarius enim integritatem colorum indicat, & totam vitam nostram significat. Insuper ergo dicitur illis quadrageinta annis, quia peccantibus que ad finem vitae suae irascitur Deus.

N *a* **te quod non erant tempore legis, ut supra dictum est.** *b* **Ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.** Hoc autem dicit, quia licet obduratio sit aliquo modo a Deo, tamen principium est a libero arbitrio inclinante se ad peccatum, ut uidebitur.

O *a* **Participes enim Christi effecti sumus.** quia recipientes finem eius, de plenitudine eius accepimus.

P *a* **Si tamen initium substantiae eius usque ad finem firmum retinea.** Qui enim in Christo baptizatur, suscipit quandam non naturam per fidem formatam, quia fides est substantia sperandarum, ut dicitur in 1. cor. 13. & hoc uocatur hic initium substantiae, quod debet usque in finem firmiter retinere, dum dicitur.

Q *a* **Hodie. i. tempore gratiae.** Si uocem eius audieritis, &c. Hoc autem est supra expositum.

R *a* **Quidam enim audientes.** Hic consequenter hoc exponit, in autoritate praedicta dixerat de culpa exacerbationis praedictae, dicitur **Quidam enim audientes exacerbauerunt.** Quia populus Iudaeus audiens uerba exploratorum incredulus domino, uoluit in Aegypto reuerti, ut praedictum est.

S *a* **Sed non vniuersi qui profecti sunt ab Aegypto per Moysem.** Hoc dicit propter Caleb & Iosue qui non exacerbauerunt donec cum aliis, sed fideles & obediens dominum permanserunt, & sic perierunt qui peccauerunt, & qui non.

T *a* **Quibus autem.** Hic exponit de poena propter culpam praedictam inflatam, & hoc est quod dicit, Quibus autem infensus est quadraginta annis. ipse scilicet Deus puniens eos.

cum Christo in hereditate, tamen hac conditione si initium substantiae, id est fidei, quae initium bonorum, per quam Deus existit, in nobis, & per quam deificamur, & diuine substantiae participamus, usque ad finem retineamus.

AMBROS. Quicumque in nouitate uita ambulauerit, quicumque tramitem uitae tenuerit, particeps Christi est, quicumque similiter Christo per baptismum in morte consepultus est, Christus particeps efficitur. Christi igitur particeps facti sumus, per gratiam hereditatis, eius partem habentes, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Roman. 8. hac tamen lege, initium substantiae eius, ipsam fidem uidebitur, quae aliorum uirtutum fundamentum est, usque ad finem firmum retineamus, nequaquam ea resistentes.

ANSEL. Tamen hac conditione si retineamus initium substantiae eius, id est, fidem, quae est initium uerborum, quam Deus exiit in nobis, & per quam deificamur, & diuine substantiae participamus, fides enim est substantiae in id est incorporationis eius, quia fundamentum est origo uirtutis, per quas ipse constitat in nobis, & nos membra eius efficiunt.

Nolite obdurare. Ut patres, quia quidam eorum duri fuerunt & ideo perierunt.

CHRYS. Per Hiberbaton dictum est, in eo quod dicitur **Hodie si vocem audieritis.** **ANSEL.** Non solum audientes Christi, fidem debuerunt adhibere dictis eius, sed & quando uicunque dicitur, hodie si uocem eius audieritis, id quod dicitur, hodie si uocem diuinae praedicationis in hoc seculo potest audire.

Exacerbauerunt. Quidam audientes. Hoc ideo dicit, ne putet satis esse audire de requie, quia & illi omnes audierunt sed non omnes, peruenerunt.

Quadrageinta annis. Quadragenarius enim integritatem colorum indicat, & totam vitam nostram significat. Insuper ergo dicitur illis quadrageinta annis, quia peccantibus que ad finem vitae suae irascitur Deus.

te quod non erant tempore legis, ut supra dictum est. **Ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.** Hoc autem dicit, quia licet obduratio sit aliquo modo a Deo, tamen principium est a libero arbitrio inclinante se ad peccatum, ut uidebitur.

Participes enim Christi effecti sumus. quia recipientes finem eius, de plenitudine eius accepimus.

Si tamen initium substantiae eius usque ad finem firmum retinea. Qui enim in Christo baptizatur, suscipit quandam non naturam per fidem formatam, quia fides est substantia sperandarum, ut dicitur in 1. cor. 13. & hoc uocatur hic initium substantiae, quod debet usque in finem firmiter retinere, dum dicitur.

Hodie. i. tempore gratiae. Si uocem eius audieritis, &c. Hoc autem est supra expositum.

Quidam enim audientes. Hic consequenter hoc exponit, in autoritate praedicta dixerat de culpa exacerbationis praedictae, dicitur **Quidam enim audientes exacerbauerunt.** Quia populus Iudaeus audiens uerba exploratorum incredulus domino, uoluit in Aegypto reuerti, ut praedictum est.

Sed non vniuersi qui profecti sunt ab Aegypto per Moysem. Hoc dicit propter Caleb & Iosue qui non exacerbauerunt donec cum aliis, sed fideles & obediens dominum permanserunt, & sic perierunt qui peccauerunt, & qui non.

Quibus autem. Hic exponit de poena propter culpam praedictam inflatam, & hoc est quod dicit, Quibus autem infensus est quadraginta annis. ipse scilicet Deus puniens eos.

Non

NICOLAUS DE LYRA.

1 Videte fra. Hic consequenter exponit praedictam autoritatem, & quia in praedicta autoritate tria praemisit scilicet exhortationem ad bonum operandum, culpam malorum ad euitandum, & poenam pro ea inflatam ad timendum, ideo haec tria facit, & primo exponit quod pertinet ad exhortationem, secundo quod pertinet ad malorum culpam ibi, Quidam enim audientes. tertio quod pertinet ad poenam inflatam ibi, Quibus autem. Circa primum dicit. Videte fra. id est diligenter considerate quilibet in seipso & etiam in proximo suo, quia secundum quod dicitur Ecclesiasti. xvij. b. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo.

2 Ne forte sit in ali. ve. cor. ma. i. voluntas mala. Sicut enim & cor de oritur sensus, & motus in aliis membris, ita voluntas mouet omnes amentes potentias ad agendum.

3 Incredulita. licet enim incredulitas sit in intellectu sicut in subiecto, sicut & fides que est eius oppositum, tamen credere est actus ipsius intellectus moti a uoluntate, & per consequens distederet. Dicit enim Aug. super Iob, quod nullus credit nisi uolens.

4 Discedendi a Deo uiuo. Sicut enim bonum anime est adherere Deo per fidem formatam, ita malum anime est recedere ab eo per incredulitatem. Sequitur.

5 Sed adhorta. uosmetip. per sin. dies. continue conscientias prouarias discutiendo.

6 Donec hodie cogi. i. quandiu durat tempus gratiae, quod cognominatur dies quandam similitudinem, propter notitiam ueritatis reuelatae.

Diuisio.

SCAP

A Non ad f. &c. Egressi. n. de Aegyp to cum multam viam perambulassent, & multa indicia virtutis Dei accepissent in Aegypto, in mari rubro, in eremo, consilium fecerunt mittere speculatores qui deberent inspicere naturam terrae. Illi vero cum perrexissent reuersi sunt, Prouinciam quidem magnorum fructuum. & virorum in-

N. n. 13. d. I. Raymo. Au in pla. 77.

† auditio- nis.

† iis qui.

† pla. 49. b.

† Gen. 2. a. B.

expugnabilem, & fortium procreatricem esse dicentes. Quibus auditis obstupuerunt qui eos miserant, non credentes veram esse promissionem.

b Ex b. i. propter hanc. **c** Quae ab exploratoribus, qui mala retulerunt non crediderunt vel fidei sumptem ex his quae audierunt.

* CHRYS. Et quomodo non profuit? Postquam eos terere voluit ostendit, hoc ipsum dicens. Quis enim cum audierunt, exacerbauerunt, sed non omnes quies-

xierunt ex Aegypto Moysen. Quibus autem iratus est quadraginta annis nonne his qui peccauerant, quorum caduera ceciderunt in heremo. Quibus autem intravit quia non intrarent in requiem eius nisi infidelibus? Et videmus, quod intrare non potuerunt propter infidelitatem. Non ergo putetis, quia ex auditu tantum praedicationis iunabimini, quia & illi audierunt, sed nihil utilitatis habuere, quoniam non crediderunt. Caleph autem & Iesus, quia non consenserunt infidelibus, effugerunt poenam quae illis illata est. Et inspicite quam mirabiliter, non dixit, non consenserunt, sed non commixti sunt, hoc est, sine seditione disenserunt, illis omnibus vnam eandemque sententiam habentibus hic mihi tamen videtur etiam seditionem quandam significare.

d *Ingreдемur enim in requiem eius, &c.* * OECUMEN. Omnino necesse est ut aliqui ingrediamur in requiem Dei, ne vanè ac temere sit promissa. Quoniam ergo isti non sunt ingressi iurauit enim ipsos non ingressuros, necesse est ut nos, modo velimus, ingrediamur, at non iam in figuratiuam requiem, sed in verum regnum celorum.

* ANSELM. Ingreдемur credendo, sicut illi perdididerunt non credendo.

e *Et quidem.* De prima requie quae significat hic agit.

Et quidem ope. Quia dixerat nunciatum esse de requie dicit quod. Et ante legem, & post perfectionem operum septem dierum per requiem sabbathi. Et sub lege quando per terram promissionis designabatur. Et tempore gratiae in Dauid nunciatum est. & sic quidem quando nondum completio istius verae requie-

ei & significatae, quia ea nullus adhuc potius erat. Et in isto rursum.

f *Perfectis.* quod fuit factum homine, pro quo omnia, & ipse apud Deum glorificandus.

g *Et requieuit die septima.* Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materi-

a quemadmodum & illis, sed non profuit illis sermo **†** auditus, **1**

b non admixtus fidei, **†** ex his quae audierunt. Ingreдемur **2**

c nim in requiem eius quae credimus, quemadmodum dixit, **†** Si **3**

d cut iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Et qui- **4**

e dem operibus **†** institutione mundi huius perfectis. Dixit **5**

f nim in quodam loco de die septima sic: **†** Et requieuit Deus die **6**

g septimo ab omnibus operibus suis. Et in isto rursum, Si in- **7**

h troibunt in requiem meam. Quoniam ergo superest **8**

i rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accept- **9**

j ros. **10**

k *CHRYS.* Quia ergo relinquitur inquit, quosdam intrat- **11**

l in illam, & in quibus prius annunciatum fuit non ingressi sunt **12**

propter infidelitatem, rursum quendam diffinit diem, hodie in Dauid dicens, post tantum temporis, sicut praedictum est.

Quid autem est quod dicit? Quoniam enim debent inquit aliqui intrare, utique illi non intrauerunt. Quod uero oporteat intrare, & debeant aliqui intrare, audiamus unde hoc certum sit. Quoniam post tantos annos, inquit, dicit iterum Dauid, *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

h Vel, *Operibus.* perfectis nunciatum est. Dixit enim.

i Et in isto. De secunda quae significatur per signum & figuram requiei terrae promissionis.

k *Quo er.* Bis per diem septimam, & terram promissionis requies est significata & promissa. & quia hoc est, ergo iterum

sub eiusdem requiei designatione, terminat spiritus sanctus & distinguit diem quendam. i. tempus egregium gratiae. in

aduentu Christi, dicendo in Dauid hodie, qui Dauid futuri tempore gratiae reputat verba patribus dicta. Post tantum temporis, ex quo illa patribus dicta sunt in deserto. unde patet non de

terra promissionis agi, quae iam dudum habebatur. Ideo terminat diem intrationis quoniam superest introire, & nisi uideret intraturos, non terminaret. Dauid licet sub lege posite

mente in tempore gratiae, dicens hodie, tertio nunciat requiem in illo tempore consummandam.

ei &

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Quemadmodum & illi, qui fuerunt in ue. Test. fuit primo nunciatum de requie terrena.

2 Sed non profuit illi ser. audi. &c. quia licet illa promissio fuerit omnibus facta, tamen illi soli qui fuerunt creduli perceperunt illius promissionis effectum. & ideo concludit.

3 Ingrede. enim in requiem. f. celestem.

4 Qui credi. ipsi Christo.

5 Quemadmodum di. ipsi. f. incrudelis quibus iuravi, &c.

6 Sicut iuravi in ira mea. patet expositio per praedicta. quia sicut fideles admittuntur ad requiem celestem, ita increduli excluduntur.

7 Et quidem ope. Hic probat illud quod suppositum est in argumento, uidelicet quod requies caelestis sit figurata per requiem terrae promissionis. Et diuiditur in duas partes, secundum quid hoc probat dupliciter per scripturam, secunda, ibi. Et in isto rursum. Prima probatio talis est, Productis omnibus creaturis in principio mundi dicit scriptura, quod Deus requieuit die septimo. Ista autem requies non potest intelligi requies terrae promissionis, sed magis requies per quam Deus requiescit in seipso, & haec est requies beatorum, quia mens humana non potest quiescere nisi in Deo, & ista figuratur per requiem terrae promissionis sicut perfectum per imperfectum, & veritas per umbram. Hoc est igitur quod dicit Apostolus, Et quidem operibus ab institutione mundi perfe-

ctis.

ctis. in ipsius speciebus & naturis.

8 Dixit enim in quodam loco. f. Gen. 2. Loquitur tamen sic in generali, quia illa scriptura erat nota & famosa illis quibus scribebat.

9 De die septima sic. loquitur praedicta scriptura.

10 Et requieuit Deus die sep. ab omnibus operibus suis. in seipso quiescendo. Et in hoc stat uirtus rationis praedicta, quia per hoc habetur, quod est alia requies vera & perfecta a requie data filiis in terra promissionis. & per consequens figurata per illam, ut dictum est.

11 Et in isto rursum. Hic ponit aliam scripturam ad probandum hoc id. Et est probatio talis, Dauid rex fuit per magnum tempus, postquam filii Israel obtinuerant terram promissionis sub Iosue, & in ea quiescerant, & tamen ipse determinat quendam nouum modum intrandi in requiem, dicens, Hodie, si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. ne priuementi requie promissa, sicut patres uestri propter suam

credulitatem. patet igitur ex dicto Dauid, quod est alia requies perfecta quae est requies beatorum figurata per quietem filiorum Israel in terra promissionis, quia si Iosue dedisset filiis Israel perfectam quietem & timatam, Dauid qui per magnum tempus post eum fuit, non hortaretur fideles de nouo ad ingrediendum requiem. hoc est igitur quod dicit Apostolus, Et in isto rur. hoc est in hoc loco scripturae ipsius Dauid iam allegata. Si introibunt in requiem meam. patet propositum. Ideo sequitur

12 Quoniam ergo superest intro. quos. in illi. requiem perfectam de qua loquitur Dauid.

* Et

Dei. n. o.

Vel alio verborum ordine potest legi hæc litera. Quoniam ergo hoc & illo modo promissa est, & signata requies celestis ergo superest quosdam introire in illam requiem. Et quo hoc est. Et quia hoc sufficeret ad inferendum quod illaturus est, addit aliud. Et hi quibus. Ut ex his duob. tertiam necessario inferatur hoc modo q.

Et quia hoc est, scilicet. Quonia superest quosdam intrare. Et quia hi quibus priorib. annunciatum est, non introierunt propter incredulitatem, ideo iterum terminat diem, quia necessarium erat dicere in David hodie post tantum temporis. Ex quo illa dicta patribus & filii Israel in terram promissionis intraverant. unde patet quod hæc est illa reges Sicut, & c. quæ non mutantur.

a Diem quendam hodie. De tertia significata, & quando datur, quamvis obscure, quæ per Christum creditibus promissa est. b Post tantum temporis. In hoc patet, quod hæc est alia requies de qua David dicit, hodie, quam illa ad quam Iosue duxit. Nam si illa esset, non loqueretur de alia David, ergo certum est esse aliam ad quam Christus duxit, quæ per illam in Palestina signabatur. c Nam si eis Iesus, &c. Superest quosdam intrare, sicut David terminat. Nam si eis, &c. (Ne uideretur dictum hoc de terra promissionis.

Eis, filii Israel quibus prius nunciatum est de requie per signum id est, terram promissionis, requiem præstitisset, ut in litera. d Nunquam, id est, nullo tempore, post hac, i. in sequenti tempore. e Loqueretur de alia die, id est, tempore gratiæ. Quo quo deberet dari, vel nunquam post loqueretur de alia scilicet, requie, præter terram promissionis, dicendo hodie: quam supra hodie, & c. locutus est de alia Ita relinquatur.

b Sabbatismus. Vera requies significata der sabbatum) id est, plene quietis feriata iucunditas) quo dominus requieuit, & in lege observabatur. Tunc enim perfecte vacabimus, gratia maiore resecti, & Deo pleni. Et sciemus perfecte, quia ipse est Deus. Ibi uocabimus, videbimus, & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quid erit in fine sine fine, Nam quis alius noster est finis, nisi peruenire ad regnum, cuius non est finis.

* HIERONYMVS. Sabbatismus re promittitur nobis in celestibus, & in gloria preparatur, ut dum non facimus uias nostras in Sabbatho, nec uertitur uoluntas nostra, ut loquamur sermonem quo scilicet sicut nec opere peccemus. Alioquin si hæc tantum prohibentur in Sabbatho, ergo in aliis sex diebus libertas nobis delinquendi tribuitur. Quod si stultum est credere, superest ut Sabbathum, quod requies interpretatur, omni tempore sanctificandum sit a fidelibus dum, non carnis sed animi faciunt uoluntatem.

* IDEM. In septem diebus & Sabbatismis ostenditur, quod iuxta Paulum populo Deo reformatur, in quibus uerba æternæ que speramus requiem, & nequaquam semite opus faciemus peccatorum, quod ne de de mortali quidem, sed & de ueniali debet, cui beatos non fore obnoxios competitissimum est.

quosdam introire in illam, et hi quibus prioribus annunciatum est, non introierunt propter incredulitatem, iterum terminat diem quendam hodie in David, dicendo post tantum temporis, sicut dictum est: Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur post hac die. Itaque relinquatur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & a suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam

dem. * CHRYSOSTOMVS. Et bene conclusit hunc sermonem non enim dixit requies, sed Sabbatismus, proprium nomen, ad quod gaudebant & concurrebant, sabbatismum regnum uocans. Sicut enim sabbatho ab omnibus abstineri iubetur, & illa tantum fieri, ad obsequium Dei pertinet, quæ sacerdotes efficiebant, & quæ animam iuabant, & nihil aliud, sic & tunc.

g Qui enim ingressus est in requiem eius etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & a suis. * THEOPHYLACTVS. Explicat nunc cur Sabbatismum dixerit futuram in celis requiem, ob id scilicet, quia & ipsi a nostris operibus requiescimus, nec secus quam Deus, ubi diem, quo a condenda terratum hac machina cessasset ab opere, sabbatum appellauit, perinde ac si dicat. Hac quidem in uita acerrimum est iustis certamen, & labor immensus propositus, quia uirtuti maxime est insudandum. In coelis uero neque ad mortalitatem exercebatur, sed Deo duntaxat inexplebili quadam animi fruuntur iuuauitate. Quod autem hi qui ex Iudæis crediderant audire maxime cupiebant, quod a presentibus scilicet, & operosis negotiis liberandi sint, & pressuris, nunc dicit, ut eorum subleuet animas, malis ingentibus afflictatas.

h Festinemus ergo ingredi in illam requiem ut ne quis in idipsum. * ANSELMVS. Festinemus fide & operibus quod illi non faciunt, qui carnaliter adhuc legem obseruāt, & erga fidem, & spiritualem conuersationem negligentes existunt. Festinemus, (inquam) ingredi in illam requiem, tantam tam nobilem, & tam gloriosam, atque toties nobis promissam. Iō quoque festinemus ad illam requiem ut penas euadamus æternas. * THEOP. Recte festinemus ut ad huiusmodi requiem præbeat aditum, satis uirtutum habere per se fides uideatur, ubi & optimus adsit uiuendi modus.

11 Nunquam de alia loqueretur, id est, ipse David non loqueretur de alia requie, uel de alio tempore intrandi in requiem. 12 Post hac die, id est, post illud tempus, in quo Iosue dedit aliis Israel requiem in terra promissionis, ex quo concluditur. 13 Itaque relinquatur sabbatismus, id est, requies perfecta beatorum, ubi Dei populus recipietur. Que quidem quies per quietem terræ promissionis figuratur, & illa quies perfecta consistit in fine ultimo perfecte, & presentiaiter apprehenso, & hoc est quod dicitur. 15 Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit. Hoc est dictum: quia sicut post rerum productionem Deus requieuit in seipso, sic beati qui quiescunt in laboribus suis habent quietem in Deo ipso perfuendo. Licet enim alia beatitudo sit Dei & beatorum loquendo formaliter, quia alius est actus uidendi & amandi hic & ibi tamen est eadem beatitudo obiectiue loquendo, quia idem est obiectum beatitudinis Dei, & sanctorum. Considerandum tamen, quod beati non quiescunt ab omnibus operibus generaliter loquendo, quia continue & æternaliter uident, amant, & laudant Deum, sed requiescunt ab operibus laboriosis, secundum quid dicitur Apocal. 14. c. A modo iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis.

15 Festinemus ergo. Otenso quod debemus esse solliciti de ingressu Tom. vj. D

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et hi quibus prioribus nunciatum est, de requie in terra promissionis, quæ fuit figura huius.
2 Non introierunt, propter eorum incredulitatem, ut patet ex diuersis uerbis.
3 Iterum terminat, id est, terminat sacra scriptura.
4 Diem quendam, hoc est tempus aliud ingrediendi requiem perfectam.
5 David dicendo, id est, per ipsum David.
6 Post tantum temporis sicut dictum est, id est, post temporis multum postquam filii Israel sub Iosue habuerunt requiem in terra promissionis, dicit David.
7 Hodie si uocem eius audieritis, id est, si in tempore isto, quod uocatur hodie, respectu ueteris Testamenti. Ex hoc patet, quod eis loquitur de alia requie quam fuerit requies in terra promissionis, propter quod sequitur.
8 Nam sit eis, id est, filiis Israel.
9 Iesus, id est, Iosue.
10 Requiem præstitisset, id est, requiem perfectam & ultimam talem præstitisset in terra promissionis eos introducendo.

- 11 Nunquam de alia loqueretur, id est, ipse David non loqueretur de alia requie, uel de alio tempore intrandi in requiem.
12 Post hac die, id est, post illud tempus, in quo Iosue dedit aliis Israel requiem in terra promissionis, ex quo concluditur.
13 Itaque relinquatur sabbatismus, id est, requies perfecta beatorum, ubi Dei populus recipietur. Que quidem quies per quietem terræ promissionis figuratur, & illa quies perfecta consistit in fine ultimo perfecte, & presentiaiter apprehenso, & hoc est quod dicitur.
15 Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit. Hoc est dictum: quia sicut post rerum productionem Deus requieuit in seipso, sic beati qui quiescunt in laboribus suis habent quietem in Deo ipso perfuendo. Licet enim alia beatitudo sit Dei & beatorum loquendo formaliter, quia alius est actus uidendi & amandi hic & ibi tamen est eadem beatitudo obiectiue loquendo, quia idem est obiectum beatitudinis Dei, & sanctorum. Considerandum tamen, quod beati non quiescunt ab omnibus operibus generaliter loquendo, quia continue & æternaliter uident, amant, & laudant Deum, sed requiescunt ab operibus laboriosis, secundum quid dicitur Apocal. 14. c. A modo iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis.

A *In idipsum exemplum.* Vel in poenam qualem illi per incredulitatem habuerunt exemplum dicit ut mentem nostram habeamus illic, ne similiter excidamus.

* **THEOPHYLACTVS.** Idipsum, id est, Israelitarum exemplum. Quemadmodum enim cum maiorem itineris partem iam confecerunt, & mala plurima essent perpe-

si, ob incredulitatem tamen, & diffidentiam conciderunt, sic & vobis cauendum, ne post tam multa, quae iam subsistis certamina, collabamini, ut potest qui non ad finem usque strenuos vos praestiteritis. Id enim verus est lapsus.

Et ut magis terreat addit. *Viuus est enim.* id est, qui illos indicauit, vobis iudex est scilicet filius Dei cui, qui obedire, mortem non videbit in eternum.

b Sermo, Dei, &c. Quia regalibus sedibus venit.

c Viuus quem infideles mortuum putant.

L. 4. def. c. 3. **B** *AMARO.* Verbum hoc nostrum utique prolatiuum est, syllabae sunt, sonus est, & tamen a sensu nostro, & mente non discrepat, & que interiori tenemus affectu, ea tanquam operantis verbi testificatione signamus. Sed non sermo noster operatur, solum est verbum Dei, quod nec prolatiuum est, nec endiatheton dicunt, sed quod operatur, & viuus, & sanus, unde dicit Viuum est Dei verbum & efficax.

* **ANSELMVS.** *Sermo Dei,* id est, verbum patris, qui nos festinantes adiunget, & peruenientes coronet, viuus est, id est, vera vita in semetipso, & sufficiens ad aliorum viuificationem, & ita viuemus in eo. *Sermo Dei,* qui praedicauit illam requiem, est viuus uita propria, id est, uiuificans alios. Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso. Vel, in assumpta humanitate, in qua mori uoluit, iam uiuus est, uitam aeternam consequutus, & sequaces suos uiuere similiter faciens, quia immortalis factus est, & uos immortales faciet.

d Et penetrabilior omni gladio ancipit. * **CHRYSOSTOMVS.** Quous enim gladio sauius, in eorum animas incidit sermo plagas quasdam operantis sauias, & lethales incisiones importat, & harum rerum demonstrationem adhibere non opus habet, neque probare necessarium putat, habens tam horrendam narrationem.

* **ANSELMVS.** Quia penetrat omnia, nec putetur eum latere cordium occulta, & per hoc minus iuste iudicare. Nam si non penetraret hominum conscientias, non posset ueraciter iudicare quis esset fidelis, uel quis infidelis, siue quis bona, uel quis malam haberet conscientiam, & tunc non ualeret dignam singulis rependere uicem, quia potentiam ei auferret, quae occulta hominum

NICOLAUS DE LYRA.

ad requiem celestem, hic consequenter concludit quod debemus festinare ad ipsam. Et diuiditur in duas partes: quia primo hortatur nos ad istam festinationem, secundo adducit ad hoc rationem, ibi: Viuimus est enim sermo. Primo igitur dicit sic: Festinemus ingredi in illam requiem. q. d. Ex quo ita est, quod nobis incumbit sollicitudo de ingressu requie celestis festinemus ingredi in illam requiem, quae festinat lo est per fidem & dilectionem operantem.

1 Ut ne in idipsum quis incredulitatis exemplum, id est, ne incidamus in consimilem poenam, in quam ceciderunt increduli ueteris legis qui propter incredulitatem suam fuerunt exclusi a reque terre promissionis, & poena eorum data est nobis in exemplum, ut consimiliter priuemur reque caelestis, si fuerimus tardi & pigri ad ingrediendum.

2 Viuus est, postquam posuit suam admonitionem, hic consequenter ponit suae monitionis rationem. Et diuiditur in duas partes, secundum duas rationes quas facit, secunda ponitur ibi: Habentes ergo pontificem. Prima ratio procedit ex Christi excellentia in natura diuinitatis, & talis est. Ei qui habet excellentiam diuinam naturam, & uirtutis infinitam, generalis cognitionis, & supremam autoritatis, credendum est de impletione suae promissionis: & per consequens secure est festinandum ad ipsam obtinendam, sed Christus in natura diuina habet quatuor praedicta, ergo &c. In ista ratione sic procedit Apostolus, quod maiorem propositionem superponit tanquam manifestam, minorem ponit & declarat eam, dicens. Viuus est enim, in quo tangitur primum, scilicet excellentia diuina natura in Christo, quia sermo accipitur hic pro uerbo, unde & in Greco sic habetur, logos, quod signat idem quod uerbum: uerbum autem in diuinis est

Diuisio.

minum videre non posset. Sed ut potenter in omnibus sit efficax, omnia visu suo penetret, & acutior & perspicacior est omni gladio ancipiti, omni subtilitate sermonis diuinae praedicationis. Sermo enim doctrinae est gladius anceps, in utraque parte acutus, quia dicit de temporalibus, & dicit de aeternis. In utroque pre-

bat quod dicit ante & subtiliter, & est quem ferit, separat a mundo. Quod non faceret, nisi mentem eius penetraret. Sed multo penetrabilior est iste sermo qui Deus est. **e Pertingens usque.** Et tota consideratio perueniens ad separationem animae, id est, sensualitatis, & spiritus, id est rationis.

a. i. v. non aliquis. **b** In illam incredulitatem, in qua patres fuerunt quae est uobis exemplum, unde peius est nisi caueatis.

a Debemus festinare in illam. **b** Et in eo uiuere. **c** Potens omne quod uult facere saluando uel damnando. **d** i. perspicacior, ne qua occulta poterit latere eum.

a Omni ingenio carnalis, uel spiritualis. **b. i.** ad discretionem carnalium, & spiritualium cogitationum.

a Rationalitatis. **b** Ad diuisionem pertingens. **c** Cognationes sunt cogitationes, quae sibi iunguntur, quando altera alteram sequitur in medulla subtilis intentiones.

a Rationalitatis. **b** Ad diuisionem pertingens. **c** Cognationes sunt cogitationes, quae sibi iunguntur, quando altera alteram sequitur in medulla subtilis intentiones.

a Rationalitatis. **b** Ad diuisionem pertingens. **c** Cognationes sunt cogitationes, quae sibi iunguntur, quando altera alteram sequitur in medulla subtilis intentiones.

f *Diuisionem animae.* Anima uiuimus cum bestiis, spiritu intelligimus cum angelis. Ideoque per animam intelliguntur carnalia peccata, id est, quae actu corporis fiunt, ut luxuria: per spiritum uero spiritualia, id est, quae sunt mentis, ut superbia. Discernit autem sermo Dei inter carnalia peccata & spiritualia, quis, quid, quo animo agit. Vel ita, ut per animam accipiantur carnales cogitationes & mala, per spiritum spirituales cogitationes & bonae. Et est sensus, pertingens usque ad diuisionem ac spiritus, id est usque ad discretionem carnalium & spiritualium cogitationum.

g *Anima ac spiritus.* Pertingit sermo Dei cognitione inseparabili, quod cognoscit quomodo diuidatur sensualitas a ratione & ipsa a se, dum plus dedita infirmis rebus inferior est, uel a his reuocata dignior. Sic et uidet quomodo spiritus a seipso uidatur, uel dum in Deum inhiet de diuina uisione cogitans, uel dum inferius caelestia considerat. Vel item inferius in terra de mundanis recte agendis pertractat. Vel quomodo spiritus, id est, ratio a sensualitate discernitur, dum quod in se inferius est, superat quod in illa aliud est.

h *Compagum quoque.* dicitur iunctura ipsius sensualitatis & rationis, quam uidet filius Dei, scilicet quomodo & inter se herent in aliquo, uel haec & illa, id est, ratio & sensualitas, quomodo in suis differentiis inter se conueniant, dum superuenit differentia sensualitatis consentiendo conuenit cum differentiis rationis. Vel inferior differentia rationis pressa & captiuata quando consentit inferiori differentiae sensualitatis.

i *Medullarum: & discretor cogitationum & intentionum & cordis,* id non est ulla creatura inuisibilis, &c. quae interior est, dicitur quod quid interius & subtilius est in anima uel spiritu, quod etiam uidet filius Dei. Discernit etiam cogitationes, id est, quae diuerse de se cogitent. Discernit & intentiones earum cogitationum, quae singulae tendant ad bonum uel malum. Et ut plus dicam, nulli creatura terrena uel caelestis est ei inuisibilis, sed omnia sunt ei

*est eiusdem naturae cum eo cuius est uerbum, cum igitur Christus sit uerbum Dei secundum quod habetur Job. 1. a. Verbum caro factum est sequitur quod in eo sit excellentia diuinae naturae, & bene dicitur. Viuus est enim sermo, quia Dei uerbum uiuit uita nobilissima, quia eius uita est diuinum intelligere, quod est respectu obiecti nobilissimi, propter quod concludit philosophus, 1. 2. metaphysicorum, quod primum ens siue Deum uiuit uita nobilissima & optima. Et sic patet primum. Consequenter declarat secundum, scilicet quod in ipso sit efficacia uirtutis infinitae, cum subdit. **3** Efficax. Tanta est enim efficacia, quod se extendit ad omnia, secundum quod dicitur Sap. 1. 2. c. Omnium est enim artifex, omnium habuit uirtutem, &c. Sed considerandum est, quod uirtus aliorum artificum attingit tantummodo rei factibilis exteriora, sed uirtus Dei est tanta quae attingit cuiuscumque rei intima, quia est causa eius dans esse & conseruans, & principia rei cuiuscumque uniens & coniungens, propter quod est uicinius ipsi rei, quam ipsa res sit sibi ipsi, & ad hoc denotandum cit.*

4 Et penetrabilior omni gladio i. habenti acutiem ex utraque parte, & sic non impeditur eius penetrabilitas ex aliqua parte. Simile est uirtuti Christi, quae a nullo potest impedi, quae pertingit ad intima rei, ad maiorem huius expressionem dicit.

5 Et pertingens. Anima dicit propter potentias eius animales, & sunt animae & corporis communes. Spiritus dicit propter potentias abstractas quibus conuenit cum substantiis pure spiritualibus, per uult dicere, quod uirtus Christi attingit rei intima quantumcumque subtilia sunt. Sequitur.

6 Compagum quoque ac medullarum. Compages sunt corporum iuncturae

Ja & discooperta, quia ex omni parte plenè visa. Vel cōpages dicit coninñctione cogitationum. Medullas intentiones earū, quod ipse apertius dicit, cogitationum. & intentionū. Et est ordo discretor compagū Si. n. cogitatio cogitationi coniuñtur, ipse nouit quæ sit secundū Deū, & quæ secundū seculum. Nouit quoque quo uergat intentio eorum.

Omnia nuda & aperta sunt, &c.

THEOPHYLACTVS. Ut clare demonstret, quemadmodum uncta illi sint nuda, id est nota & cognita, dilatione est usus, ex qua lam excoriare ouis metaphorā. Nam ut ille cum demitur tergus elingulo cultrum infigitur, & enectur deum a collo pellis dellitur, interiora cuncta mundantur & patent, haud secus & Deo uniuersa quæ in terris geruntur, uel nimo concipiuntur, & mente ut aperta, & enudata mox innotescunt.

ANS. Si quis habet librum aliquo uelamine tectum dicitur quidem uisibilis, sed nudus. Rursum si uelamen auferretur, nudus posset dici, sed non apertus. Iterum si aperiretur & omnia eius interiora demonstrarentur, iam omnino quicquid occultauerat uideretur. Ita uerbo Dei cuncta sunt uisibilia, & nuda, & aperta, quia & foris & intus omnia plenarie uidetur oculis eius intelligitur potentia uidentur.

Ad quem nobis sermo. * IDEM. Ad sermonem Dei uiuum & efficacem, & omnia per uidentem est nobis habendus sermo uia sermocinaturi sumus ad eum, & rationem reddituri de actis quæ gessimus, uel cogitauimus.

Habentes ergo. Hic incipit de pontifice Christo, quomodo efficiens quomodo dignior ueteri sacerdote. Quem et imitatur, & legem quæ sub illo est per meliorem legem suam, quomodo necessarius nobis ad iustitiam & salutem.

AVGVSTI. Est in epistola quæ scribitur ad Hebræos locus

locus quidē cōsideratione dignissimus, cū per Melchisedech in quo huius rei futura figura præcessit, discernatur sacerdotium Christi a sacerdotio leuitico.

* AVG. Dominus noster Iesus Christus rex & sacerdos noster & cognationem ducebat de stirpe sacerdotali, non tamen erat de tribu sacerdotali, hoc est de tribu leui, sed erat de tribu Iuda, hoc est de tribu Dauid, ex qua altari.

& discretor cogitationum & intentionum cordis. Et non est vlla creatura ¶ inuisibilis in cōspectu eius. + Omnia autē

nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Habētes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cœlo's, Iesum filium Dei, teneamus confessionem nostræ spei. Non enim

habeamus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris.

Impossibile est scire afflictiones afflictorum, hominiqui experimētum afflictionis non habuit, & sensibiliter omnia nō sustinuit. Christus uero scit non solum per hoc quod Deus secundum quod omnia nouit, sed & per hoc quod homo & similia sustinuit.

* THEOP. Non enim est pontifex iste, qui nostræ conditionis ignarus quales plerique pontificum sunt, qui ut malum experti. ignorant prorsus quādiu se habeant præssure acerbitatis, & ideo nec promptiores sunt, ut oppressis opitulētur, uel miseris compatiantur. Atqui cuncta subiuit noster hic pontifex, & ubi mala quam plurima fuit perpeffus, & cœlum conscendit ueniam fragilitatis daturus.

Tentantum

6 Habentes ergo pontificem magnum. Hic ponitur secunda ratio ad id ostendendum, & accipitur ex magnitudine humanitatis Christi & est ratio talis. Christus in sua humanitate habet magnitudinem, per quam potest nos adiuuare, habet etiam pietatis tēneritudinem, per quam est paratus ad nobis compati & condescendere, ergo secure festinemus ingredi in requiem cœlestem, confisi de eius adiutorio tempore opportuno quod est tempus presens, quia est tempus gratiæ. In ista ratione sic procedit Apostolus, quia primo declarat Christi magnitudinem etiā secundum suam humanitatem, dicebatur enim pontifex in lege magnus, quia semel in anno intrauit in sanctum sanctorum in sanguine alieno, ergo multo fortius Christus debet dici pontifex magnus, qui intrauit cœlum in sanguine proprio. Item dicebatur pontifex legis magnus, quia erat de filis Aaron, & multo fortius debet dici Christus magnus, qui est naturalis Dei filius, nec potest dici filius Dei adoptiuus etiam secundum humanitatem, & hoc est quod dicit Apostolus. Habentes ergo pontificem qui penetrauit cœlos Iesum filium Dei. Igitur ex quo est ita magnus.

7 Teneamus nostræ spei confirmationem. ore & opere eius magnitudinem confitendo & ei obediendo. Consequenter ostendit pietatis tēneritudinem in Christo cum dicit.

8 Non enim habemus pontificem qui nō possit compati infirmitatibus nostris. Christus enim in carne passibili assumpta pro nobis passus est in cruce, & tentatus in deserto a demone, & ideo ex tali experientia habet quandam aptitudinem ad compatiendum infirmitatibus nostris, & hoc est quod dicit. Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris. tentandum autem per omnia. Considerandum tamen, quod licet Christus tentatus fuit in carne passibili sicut & nos, tamen alio modo, quia ex tentationibus

Tom. vj. D 2

NICOLAUS DE LYRA.

in iunctura neruis illigata, medulla sunt intra ossa cōclusa per hoc uult uere, quod uirtus Christi attingit omnia quantuncumque sint ligata & inclusa, & sic patet secundum, scilicet, efficacia uirtutis Christi. Consequenter declarat tertium, scilicet, generalitatem suæ cognitionis, quæ extendit ad omnia etiam in particulari, quantuncumque sint occulta, & hoc est quod dicit.

1 Et discretor cogitationum. quæ soli Deo cognita sunt, secundum communem opinionem doctorum, & hoc uideretur per illud quod dicitur. 1. Reg. 21. b. Deus autem intuetur cor. Considerandum etiam, quod licet aliqui doctores dicant ipsam cognitionem nostram esse cognoscibilem puris substantiis spiritualibus, tamen de intentione cogitationis ut concordant & concedunt, quod est cognoscibile soli Deo, uerbi gratia, si cogitem de muliere, dicunt quod hoc potest cognoscere angelus bonus siue malus etiam ex naturalibus, sed si cogitem de muliere, intentio nō decipiendi ipsam, uel ad bonum informandi, cognoscit solus Deus, & propter hoc subdit Apostolus.

2 Et intentionum cordis. Quia cognitio Christi non solum se extendit ad ipsas cogitationes, sed etiam ad intentiones cogitationum ex quibus patet, quod Christus cognoscit ea quæ sunt ad cognoscendum difficilius. Ex quo concludit ulterius quod cognoscit omnia alia dicens.

3 Et non est. Et quia non solum uidet res in superficie, sicut nos, cum uemus hominem uestitum, non uidemus ea quæ latent sub ueste: sed ipsa uident in profundo, ideo subditur.

4 Omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Et sic patet etiam. Consequenter ponit quartum, scilicet, excellentiam autoritatis in Christo cum dicit.

5 Ad quæ nobis sermo. Ipse enim constitutus est rex uiuorū & mortuorum, ideo habemus sermonem ad ipsum, quia oportet nos reddere rationem de omnibus factis nostris & cogitatis, & sic patet quartū. Et per consequens patet minor præmissæ rationis quantum ad eius quatuor par

tes, scilicet, quod in Christo ratione ammittatis est excellentia natura, efficacia, & cognitionis, & autoritatis, & per consequens debemus festinare ad id quod nobis præcipit & promittit, scilicet, ingredi in requiem cœlestem.

6 Habentes ergo pontificem magnum. Hic ponitur secunda ratio ad id ostendendum, & accipitur ex magnitudine humanitatis Christi & est ratio talis. Christus in sua humanitate habet magnitudinem, per quam potest nos adiuuare, habet etiam pietatis tēneritudinem, per quam est paratus ad nobis compati & condescendere, ergo secure festinemus ingredi in requiem cœlestem, confisi de eius adiutorio tempore opportuno quod est tempus presens, quia est tempus gratiæ. In ista ratione sic procedit Apostolus, quia primo declarat Christi magnitudinem etiā secundum suam humanitatem, dicebatur enim pontifex in lege magnus, quia semel in anno intrauit in sanctum sanctorum in sanguine alieno, ergo multo fortius Christus debet dici pontifex magnus, qui intrauit cœlum in sanguine proprio. Item dicebatur pontifex legis magnus, quia erat de filis Aaron, & multo fortius debet dici Christus magnus, qui est naturalis Dei filius, nec potest dici filius Dei adoptiuus etiam secundum humanitatem, & hoc est quod dicit Apostolus. Habentes ergo pontificem qui penetrauit cœlos Iesum filium Dei. Igitur ex quo est ita magnus.

7 Teneamus nostræ spei confirmationem. ore & opere eius magnitudinem confitendo & ei obediendo. Consequenter ostendit pietatis tēneritudinem in Christo cum dicit.

8 Non enim habemus pontificem qui nō possit compati infirmitatibus nostris. Christus enim in carne passibili assumpta pro nobis passus est in cruce, & tentatus in deserto a demone, & ideo ex tali experientia habet quandam aptitudinem ad compatiendum infirmitatibus nostris, & hoc est quod dicit. Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris. tentandum autem per omnia. Considerandum tamen, quod licet Christus tentatus fuit in carne passibili sicut & nos, tamen alio modo, quia ex tentationibus

Tom. vj. D 2

Li. 834. q. 461.

+ 2. q. 1. c. Deus omnipotens

- nostræ spel

Haimo primassus.

Aug. ex li. de natura & gratia

Tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. B. D. Cum aliquoriens in scripturis inueniatur homines dictos esse sine querela, nemo inuenit qui sit dictus sine peccato, nisi vnus solus de quo aperte dictum est, Eū qui non nouerat peccatū, & eo loco vbi, de sacerdotibus, sanctis agebatur.

Et enim expertus omnia secundum similitudinem sine peccato in illa scilicet carne, quæ habebat similitudinem carnis peccati, quamuis non esset caro peccati, quam tamen similitudinem non haberet, nisi cætera omnis hominis caro peccati esset.

tibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine

ne absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio oportuno.

Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur. CHRYSOST. Quam dicit sedem gratiæ? Sedem ipsam regalem de qua alibi dicitur. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Quid est accedamus cum fiducia. Quia pontificem sine peccato habemus qui mundum deuicit. Confidite inquit, ego vici mundum. Nam quod dictum est, oportet eum omnia pati, mundum autem esse a peccatis hoc significat, etiam si nos sub peccato sumus, inquit, ipse tamen sine peccato est. Quomodo accedamus cum fiducia? Sedes gratiæ nunc est, non sedes

sedes iudicii, propterea accedamus cum fiducia, vt accipiamus misericordiam qualem quarimus largitas quippe eius est hæc causa, & donum regale. Et inuenimus. (inquit) gratiam ad auxilium opportunum. Bene dixit ad opportunum auxiliū, si enim nunc inquit accedas, accipies, & gratiā & misericordiā oportune quippe accedes, si autem tunc accesseris nequaquam. Intempestiua quippe erit accessio tunc. Non enim erit tunc fides gratiæ, vsq; tunc se debet rex gratiā largiens cum autem venerit finis, tunc surget ad iudicium. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, &c.

pf. 109 Io. 16.

NICOLAUS DE LYRA.

frequentem in delectationem peccati & consensum incidimus, ipse autem nullo modo, & ideo eius tentatio fuit tantum exterius & hoc est quod dicit Apostolus.

- 1 Pro similitudine, quia in simili carne tentatus, sed non simili modo, & quia Christus habet potestatem nos adiuuandi & aptitudinem ad hoc propter pietatis tenentiam, ideo concludit Apostolus.
- 2 Adeamus ergo, per dilectionem operantem.
- 3 Cum fiducia, de Christo potestate & misericordia.
- 4 Ad thronum, ingrediendo requiem caelestem.
- 5 Et gratiam inueniamus, sine qua non possumus ingredi in illam.
- 6 In auxilio oportuno, hoc est moderno tempore, quando est tempus gratiæ. Ad euentiam maiorem eorum quæ dicta sunt circa principium huius capit. queritur utrum requies beatorum fuit figurata per requiem filiorum Israel in terra promissionis. Et arguitur primo quod non, quia status beatorum figuratur proprie per nouum Testamentum, quia nouum Testamentum medium est inter statum veteris legis & inter statum beatorum, & ideo sicut ea quæ fuerunt in veteri lege sunt figura eorum quæ sunt in noua: ita facta noui Testamenti sunt figura eorum quæ in gloria caelestis, sed illud quod est proprium noui Testamenti non est attribuendum veteri ergo requies filiorum Israel in terra promissionis non fuit figura requiei caelestis. Item si requies beatorum esset figurata in lege, ibi promitteretur aliquo modo sed hoc est falsum, quia lex uetus non poterat illam requiem dare, ut patet ex prædictis, & sic promitteret illud quod esset sibi impossibile, ergo, &c. Item figura debet correspondere figurato, sed Moyses legislator veteris legis requiem terræ promissionis non intravit, ergo nec lex uetus requiem caelestem figurauit. Contrarium patet in litera. Respondeo. Hic duo sunt uidentia. Primum est, quæ sit requies beatorum. Secundum, qualiter figurata fuit per requiem in terra promissionis.

Circa primum considerandum, quod requies non accipitur hic, prout, opponitur motui & lassitudini corporali, & hoc duplici de causa. Primo quia talis requies potest haberi in uita presenti, sed beatitudo non potest haberi in uita presenti. Secundo, quia requies beatorum idem est realiter quod beatitudo ipsorum, beatitudo autem ista est perfectio anime secundum partem superiorem, uidelicet secundum uoluntatem & intellectum, ubi requies quæ opponitur motui corporali & fatigationi non habet locum, & ideo quies beatorum accipitur prout opponitur motui in spiritualibus, qui mouetur ad aliquid per desiderium, sic enim mo

uentur amoribus sicut corpora ponderibus, secundum quod dicit Aug. in lib. confess. Amor meus pondus meum, eo seror quocumque seror, & si requies beatorum consistit in hoc quod appetitus eorum totaliter quietatur per adoptionem summi boni potentis quietare appetitum, propter quod dicit Aug. in lib. confessio. Inquietum est domine cor meum, donec requiescat in te. Ex prædictis patet, quod eadem est realiter quies Dei & beatorum si tamen accipatur quies obiectiue, quia idem est obiectum beatitudinis utriusque. Si autem accipatur formaliter, differunt sicut creatum & increatum, sicut de beatitudine Dei & sanctorum dictum est & sic patet primum.

enim tempus est auxilii, nunc est tempus donorum, cum post baptismum peccatores per gratiam inuenire penitentiam possunt. Cum autem thalamus fuerit clausus, cum intrauerit re, videre discumbentes, vt ad sinum patriarche uenerint, qui ce fuerint digni, tunc malis erit desperationis tempus. Nunc autem cum adhuc agon permanet, & palma pendet, non est desperandum, sed cum fiducia, id est, sine dubitatione accedendum, vt per gratiam accedatur, inueniatur auxilium oportuno, Est enim auxilium quod non congruit.

CAP.

uentur amoribus sicut corpora ponderibus, secundum quod dicit Aug. in lib. confess. Amor meus pondus meum, eo seror quocumque seror, & si requies beatorum consistit in hoc quod appetitus eorum totaliter quietatur per adoptionem summi boni potentis quietare appetitum, propter quod dicit Aug. in lib. confessio. Inquietum est domine cor meum, donec requiescat in te. Ex prædictis patet, quod eadem est realiter quies Dei & beatorum si tamen accipatur quies obiectiue, quia idem est obiectum beatitudinis utriusque. Si autem accipatur formaliter, differunt sicut creatum & increatum, sicut de beatitudine Dei & sanctorum dictum est & sic patet primum.

Circa secundum considerandum, quod illud quod est figura alicuius oportet, quod sit in se res aliqua, quia quod nihil est in se, non potest alibi figurare, & ideo illud quod est figura alicuius potest accipi tripliciter. Vno modo prout est res tantum, alio modo, ut est figura tantum, tertio modo ut est res & figura simul. Istis modo triplici inuenitur in scriptura aliquid dictum de requie terræ promissionis. Quia aliquando aliquid dicitur ipsa secundum se, & hoc modo non potest dici figura requies beatorum, sicut est illud quod scribitur Deut. 32. Increatus est dilectus & recitauit, &c. quia quies & abundantia illius terræ fuit occasio idololatriæ. Inuenitur etiam aliquid scriptum de ipsa in quantum est in figuratum. Sicut est illud quod habetur Ezech. xliij. b. Fili hominis locus solii mei & locus uestigiorum pedum meorum, ubi habitatio in medio filiorum Israel in æternum, & sic sensus literalis huius autoritatis est tantummodo de requie caelesti. Inuenitur etiam aliquid scriptum de requie prædicta, in quantum erat res & figura simul, sicut est omne illud ubi promittitur requies in terra promissionis filijs Lyra in premium uirtuose operationis, quia premium debet excedere meritum sicut finis melior est, his quæ sunt ad finem. Nunc autem ita est, quod operatio uirtutis melior est, quam fuerat quies corporalis, & ideo quæ illa corporalis non potuit esse principale premium uirtutis, sed fuit quodam bonum minus sensibile, tamen eis promissum, & sub hoc intelligitur promissa principaliter quies beatorum. Ista autem quies beatorum hic inchoatur per gratiam, secundum quod dicitur Lu. 2. b. In terra patrum bonæ uoluntatis, & consummatur per gloriam, utrumque autem datur nobis per ipsum Christum qui est autor noui Testamenti & sic patet quod quies terræ promissionis fuit figura requiei caelestis ut exhibenda nobis per Christum: & sic non fuit figura ipsius immediate, sed mediante statu noui Testamenti & sic patet secundum. Ad argumentum patet per prædicta, quia non concludunt, nisi quod requies terræ promissionis non fuit figura immediate requiei caelestis, ut patet intuent

ADDDIDIO.

In c. 4. ubi dicitur in Post. Timeamus ergo. i. sollicitissimus. Hoc quod dicitur. Timeamus ergo, ne forte relicta postillatione existemus aliquid nobis deesse, uidetur sic exponendum. Possent enim quis dicere, licet antiquis fuit promissum intrare requiem terrenam, non tamen alicubi uidetur fuisse illis promissum intrare in requiem caelestem, & sic ex illa figura non accipietur argumentum efficax ad hoc quod nobis esset promissa requies caelestis, & hoc est quod dicit Apostolus. Relicta sollicitatione, id est non considerata postillatione quam habemus ad

ad intrandum requiem caelestem, existimetur aliquid ex nobis deesse. existimet quod nobis deest talis sollicitatio, cum non legatur in net. I Quod refutat Apostolus, dicit. Etenim nobis nunciatum est quænam admodum & illis, in nunciatum est nobis regnum caeleste quænam modum & illis regnum terrenum, & hoc est manifestum quia Christus expresse promisit regna caelestia credentibus, sicut antiquis regnum terrenum fuit promissum obedientibus, unde ex consequenti arguit, quod licet illis non profuit promissio propter eorum defectum, sic timendum est ne hoc contingat presentibus, &c.

* REPLI-

REPLICA. In c. 4. ubi dicitur. Teneamus ergo ne sorte reli-
cta postillatione, &c. Burg. videtur sentire, & promissiones sa-
re in vete. solū erant de terrenis, non de celestib. Huius oppositum in titu-
pro

bare trib. rationib. circa 13. Gen. in secunda discessione & in ultima ad-
ditione circa c. 48. Gen. & circa cap. 18. Leuit. & multis alijs locis, effe-
ctus tamen huius additionis est ad idem cum Postilla.

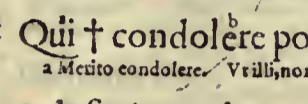
C A P. V.

C A P. V. T. V.

Mnis nā que pon-
tifex. Quia
spiritana non sic in-
troducunt infirmos,
vt corporalia, de his
incipit, volens osten-
dere nouum melius
veteri Testamento.
Quādā hic Christo
communica cum sa-
cerdotib. ponit. Quæ
iam altiora pertine
ia soli Christo. Que
iam humiliora illis
Bantum sacerdotib.
conuenientia.

* ANSELMVS. Pro-
bat à minori quod i-
te noster pontifex
possit nobis impetra-
re misericordiam &
gratiam cum pontifi-
ces veteris testamen-
i quodammodo sacrificiis & orationibus impetrarent mise-
cordiam, qui puri homines erant & peccatores.
* ORIG. Erant etiam ea tempestate sacerdotes necdum a le-
e ordinati, sed naturali sapientia hoc requirente, ac perficie-
nt. Ita sacerdotio functus est Noe, Ita sacerdotio functus est
Abraham, ita sacerdotium gessit Melchisedech. Ita & ipse
post illos sacerdotio functus est.
Ex hominib. assumptus. * HVG. de sancto Victore Duplex de-
et esse assumptio eorum qui præficiuntur, s. vt intus per gra-
am primum assumantur ad virtutis excellentiā, & foris per
edictionem, & auctoritatem, ad gradum dignitatis.
Vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. * THEOPHILA-
TVS. Explicat quid illud sit, pro hominib. ipsis ad Deū con-
tuiti, peccatis, scilicet Deum propitium reddere. Quod vniq;
&

Qui t̄ condolere possit his, qui ignorant & errant, quoniam
& ipse circumdatus est infirmitate. Et t̄ propterea dēt quē ad-

modum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro pec-

catis. t̄ Nec quisq; sumit sibi honorem, sed q̄ vocatur a Deo
t̄ tanq̄ Aaron. Sic & Christus non semetipsum t̄ clarificauit ut

Per eum possumus consequi gratiam & misericordiam. a Secundum legem.
b Ex numero hominum.

† Mnis namque pontifex ex hominibus
a Ad aliquid dignus. per quod valet alios iuuare. b Vt per eum im-
pelent misericordiam a Deo.

assumptus, pro hominibus constitui-
a Muneribus, hostiis, precib. que ducunt ad Deum. b Deo.

tur in his que sunt ad Deum, vt offic-
a Primitiis, & huiusmodi. b De animalibus. Dimittendis.

rat dona & sacrificia pro peccatis.
a Ex hominibus sumitur, & talis. b Qui ex consuetudine bonitate. c Ex ignorantia peccant.
d Scienter peccant.

Qui t̄ condolere possit his, qui ignorant & errant, quoniam
a Merito condolere. b Vt illi, non ita Christus, & ideo plus potest iuuare. c Peccati. d Quia infirmus vt alii.
e Quia necessitate. Non ita Christus, qui nisi pro suis.

& ipse circumdatus est infirmitate. Et t̄ propterea dēt quē ad-
a Simili aliis. b Quæ sit necessitas illa aperit.
c Scilicet. Non solum vt iustus conferretur, sed vt ipse & alii peccatores recipiantur.

modum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro pec-
a Per hoc iterum potest ille pontifex prodesse, sicut Christus. b Vt sibi imputandum sit, sed Deo qui
vocat. c Qui recte eligitur, a Deo vocatur.

catis. t̄ Nec quisq; sumit sibi honorem, sed q̄ vocatur a Deo
a Indicio vi. g. & incendio inuidorum. b Vt sibi sumeret. c Per suas virtutes. d Ita.

t̄ tanq̄ Aaron. Sic & Christus non semetipsum t̄ clarificauit ut
a Non semetipsum clarificauit. Clarificatus est filius a patre, cum
dixit. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene corap. Quæ clari-
ficatio longe ante per prophetam prædicta est. Filius meus es
tu, ego hodie genui te.

* AVG. Apud Deum nunquam crassius, nunquam heste-
rius dies est, sed semper hodie non mensium circulis soluitur
annus, non succedentibus, ac decedentibus transigitur men-
sis diebus, non horę mutantur, non variantur tempora, vel
&

momentum.

6 Qui condolere possit. Hic consequenter describitur modus de-
bitus utendi officio pontificali, quia cum sit vicarius ipsius Dei cuius
proprium est parcere & misereri, ideo debet peccantium misereri, &
hoc est quod dicitur. Qui condolere possit his, id est, qui peccant ex
ignorantia.

7 Et errant. id est, de his qui peccant ex infirmitate vel quocunque
alio errore, quia infirmitas passionis pervertit iudicium rationis. Debet
autem pontifex moueri ad misericordiam circa tales ex consideratione
proprie fragilitatis. Vnde dominus permisit beatum Petrum in pec-
catum cadere, ut sciret alijs compati ex consideratione proprii delicti,
propter hoc sequitur. Quoniam & ipse circumdatus est infirmi-
tate. Et propterea debet quem admodum pro populo, ita pro
semetipso offerre pro peccatis. Vnde & in veteri lege determina-
tur proprium sacrificium pro peccato pontificum, & in noua lege dicit
sacerdos in canone missæ. Nobis quoque peccatoribus, &c. percutiendo
proprium pectus, recognitione sui peccati, pro quo offert sacrificium si-
cut & pro peccato populi.

8 Nec quisquam. Hic consequenter ostenditur debitus modus affe-
quendi pontificale officium, quia homo non debet sibi, ipsum assumere
uolentia, precio, & simulatione, sed si sibi imponatur pro utilitate popu-
li, debet cura timore suscipere, unde Aug. 19. de ciuit. Dei: Otium san-
ctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis,
quam sarcinam si nullus imponit, contemplanda ueritati uacandū est,
& hoc est quod dicit Apostolus. Nec quisquam sumit sibi hono-
rem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Ille enim a Deo vo-
catur, qui modo debito instituitur.

9 Sic & Christus. Ostenso quid requiritur ad pontificem, hic conse-
quenter ostendit illud Christo conuenire. Et dividitur in duas partes,
quia primo declarat propositum, secundo ex hoc concludit intentum,
ibi. Appellatus a Deo. Circa primum sic procedit, quia ipse primo osten-
dit Christum esse factum pontificem a Deo, secundo agit de eius officio,
ibi. Qui in diebus carnis suæ, tertio de pietatis exercitio, ibi. Et
quidē cum esset filius Dei. Prima in duas quia primo probat Chri-
sti pontificatum esse a Deo patre per duplicem auctoritatem scripturæ.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V. T. V.

Mnis namque pontifex. Postquam Apostolus ostendit
excellentiā noui Testamēti respectu veteris, per hoc quod
Christus præminet angelis & etiam Moysi, per quos data
est lex vetus, hic ostendit hoc idem per hoc quod sacerdotiū
Christi præminet sacerdotio Aaron, & circa hoc duo facit. Quia primo
ostendit Christum esse pontificem, secundo ostendit ipsum esse excellen-
torem pontificem veteris Testamēti. Secunda pars incipit in principio 3. cap. ubi
licet enim Melchisedech. Circa primum duo facit, quia primo osten-
dit Christum esse pontificem, secundo preparat animos auditorum respe-
ctus sequentium, secunda ibi. De quo nobis grandis sermo. Prima
dividitur in duas, quia primo ostendit quid requiritur in pontifice, secundo
declarat ea in Christo fuisse, secunda ibi. Sic & Christus. Prima a
hoc in tres, quia primo describitur pontificis status, secundo sui debiti of-
fij debitus usus, ibi. Qui condolere possit. tertio debitus consequen-
tius modus, ibi. Nec quisquam. Circa primum considerandum quod
ibi qui instituitur pontifex, debet esse homo, non angelus, quia debet esse
res natura quod subditi possint ad eum familiariter & faciliter recur-
re, & hoc est quod dicit Apostolus.

1 Omnis namque pontifex ex hominibus. i. de numero homi-
num debet esse, verumtamen licet similis sit alijs in natura, tamen de-
bet eos excedere in gradu dignitatis & in uita, ideo sequitur.

2 Assumptus. id est, ex communi statu hominum super alios eleua-
tus, & quia non debet querere proprium commodum vel honorem, sed
fiduorum salutem, ideo sequitur. Pro hominibus constituitur. &
quia non instituitur ut præsit in temporalibus, sed magis in spirituali-
bus, ideo subditur.

3 In his que sunt ad Deum. id est spiritualibus, & diuinis, &
quia talia debent exerceri libere non coacte nec mercenarie, ideo sub-
ditur.

4 Vt offerat dona, &c. id est uoluntarie oblata, non uolentem ex-
tra.

5 Et sacrificia pro peccatis, scilicet populi.

Qui

& Christo est, & si nō
penitus, commune
cum alijs, quippe qui
patre conciliandi gra-
tia, seipsum obtulerit.
Alii verò alia quādā,
donum videlicet & sa-
crificium.

3 Quoniam & ipse. Au-
fert occasionem extol-
lendi.

6 Nec quisquam sumit
sibi honorem, sed qui vo-
catur a Deo. Percutit cu-
pidos, qui non vocan-
tur, sed ingerunt se.

* CHRYSOSTOMVS. Hic mihi uideretur
etiam Iudæorum sa-
cerdotes taxare tan-
quam præter vocatio-
nem insipientes, ac le-
gem & sacerdotium
corruptentes.

* ANSELMVS. Per-
cutiuntur hac senten-
tia, qui honores ecclesiasticos, ad quos dininitus non vocan-
tur arripere cupiunt. Qui enim se ingerit, & propriam glo-
riam quærit, non sumit honorem, si pontifex, aut prælatus, in
Ecclesia factus fuerit, sed gratiæ Dei rapinam faciens, ius a-
lienum usurpat, & ideo non accipit benedictionem, sed male-
dictionem.

e Non semetipsum clarificauit. Clarificatus est filius a patre, cum
dixit. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene corap. Quæ clari-
ficatio longe ante per prophetam prædicta est. Filius meus es
tu, ego hodie genui te.

* AVG. Apud Deum nunquam crassius, nunquam heste-
rius dies est, sed semper hodie non mensium circulis soluitur
annus, non succedentibus, ac decedentibus transigitur men-
sis diebus, non horę mutantur, non variantur tempora, vel
&

momentum.

6 Qui condolere possit. Hic consequenter describitur modus de-
bitus utendi officio pontificali, quia cum sit vicarius ipsius Dei cuius
proprium est parcere & misereri, ideo debet peccantium misereri, &
hoc est quod dicitur. Qui condolere possit his, id est, qui peccant ex
ignorantia.

7 Et errant. id est, de his qui peccant ex infirmitate vel quocunque
alio errore, quia infirmitas passionis pervertit iudicium rationis. Debet
autem pontifex moueri ad misericordiam circa tales ex consideratione
proprie fragilitatis. Vnde dominus permisit beatum Petrum in pec-
catum cadere, ut sciret alijs compati ex consideratione proprii delicti,
propter hoc sequitur. Quoniam & ipse circumdatus est infirmi-
tate. Et propterea debet quem admodum pro populo, ita pro
semetipso offerre pro peccatis. Vnde & in veteri lege determina-
tur proprium sacrificium pro peccato pontificum, & in noua lege dicit
sacerdos in canone missæ. Nobis quoque peccatoribus, &c. percutiendo
proprium pectus, recognitione sui peccati, pro quo offert sacrificium si-
cut & pro peccato populi.

8 Nec quisquam. Hic consequenter ostenditur debitus modus affe-
quendi pontificale officium, quia homo non debet sibi, ipsum assumere
uolentia, precio, & simulatione, sed si sibi imponatur pro utilitate popu-
li, debet cura timore suscipere, unde Aug. 19. de ciuit. Dei: Otium san-
ctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis,
quam sarcinam si nullus imponit, contemplanda ueritati uacandū est,
& hoc est quod dicit Apostolus. Nec quisquam sumit sibi hono-
rem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Ille enim a Deo vo-
catur, qui modo debito instituitur.

9 Sic & Christus. Ostenso quid requiritur ad pontificem, hic conse-
quenter ostendit illud Christo conuenire. Et dividitur in duas partes,
quia primo declarat propositum, secundo ex hoc concludit intentum,
ibi. Appellatus a Deo. Circa primum sic procedit, quia ipse primo osten-
dit Christum esse factum pontificem a Deo, secundo agit de eius officio,
ibi. Qui in diebus carnis suæ, tertio de pietatis exercitio, ibi. Et
quidē cum esset filius Dei. Prima in duas quia primo probat Chri-
sti pontificatum esse a Deo patre per duplicem auctoritatem scripturæ.

6 Qui condolere possit. Hic consequenter describitur modus de-
bitus utendi officio pontificali, quia cum sit vicarius ipsius Dei cuius
proprium est parcere & misereri, ideo debet peccantium misereri, &
hoc est quod dicitur. Qui condolere possit his, id est, qui peccant ex
ignorantia.

7 Et errant. id est, de his qui peccant ex infirmitate vel quocunque
alio errore, quia infirmitas passionis pervertit iudicium rationis. Debet
autem pontifex moueri ad misericordiam circa tales ex consideratione
proprie fragilitatis. Vnde dominus permisit beatum Petrum in pec-
catum cadere, ut sciret alijs compati ex consideratione proprii delicti,
propter hoc sequitur. Quoniam & ipse circumdatus est infirmi-
tate. Et propterea debet quem admodum pro populo, ita pro
semetipso offerre pro peccatis. Vnde & in veteri lege determina-
tur proprium sacrificium pro peccato pontificum, & in noua lege dicit
sacerdos in canone missæ. Nobis quoque peccatoribus, &c. percutiendo
proprium pectus, recognitione sui peccati, pro quo offert sacrificium si-
cut & pro peccato populi.

8 Nec quisquam. Hic consequenter ostenditur debitus modus affe-
quendi pontificale officium, quia homo non debet sibi, ipsum assumere
uolentia, precio, & simulatione, sed si sibi imponatur pro utilitate popu-
li, debet cura timore suscipere, unde Aug. 19. de ciuit. Dei: Otium san-
ctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis,
quam sarcinam si nullus imponit, contemplanda ueritati uacandū est,
& hoc est quod dicit Apostolus. Nec quisquam sumit sibi hono-
rem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Ille enim a Deo vo-
catur, qui modo debito instituitur.

9 Sic & Christus. Ostenso quid requiritur ad pontificem, hic conse-
quenter ostendit illud Christo conuenire. Et dividitur in duas partes,
quia primo declarat propositum, secundo ex hoc concludit intentum,
ibi. Appellatus a Deo. Circa primum sic procedit, quia ipse primo osten-
dit Christum esse factum pontificem a Deo, secundo agit de eius officio,
ibi. Qui in diebus carnis suæ, tertio de pietatis exercitio, ibi. Et
quidē cum esset filius Dei. Prima in duas quia primo probat Chri-
sti pontificatum esse a Deo patre per duplicem auctoritatem scripturæ.

6 Qui condolere possit. Hic consequenter describitur modus de-
bitus utendi officio pontificali, quia cum sit vicarius ipsius Dei cuius
proprium est parcere & misereri, ideo debet peccantium misereri, &
hoc est quod dicitur. Qui condolere possit his, id est, qui peccant ex
ignorantia.

7 Et errant. id est, de his qui peccant ex infirmitate vel quocunque
alio errore, quia infirmitas passionis pervertit iudicium rationis. Debet
autem pontifex moueri ad misericordiam circa tales ex consideratione
proprie fragilitatis. Vnde dominus permisit beatum Petrum in pec-
catum cadere, ut sciret alijs compati ex consideratione proprii delicti,
propter hoc sequitur. Quoniam & ipse circumdatus est infirmi-
tate. Et propterea debet quem admodum pro populo, ita pro
semetipso offerre pro peccatis. Vnde & in veteri lege determina-
tur proprium sacrificium pro peccato pontificum, & in noua lege dicit
sacerdos in canone missæ. Nobis quoque peccatoribus, &c. percutiendo
proprium pectus, recognitione sui peccati, pro quo offert sacrificium si-
cut & pro peccato populi.

8 Nec quisquam. Hic consequenter ostenditur debitus modus affe-
quendi pontificale officium, quia homo non debet sibi, ipsum assumere
uolentia, precio, & simulatione, sed si sibi imponatur pro utilitate popu-
li, debet cura timore suscipere, unde Aug. 19. de ciuit. Dei: Otium san-
ctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis,
quam sarcinam si nullus imponit, contemplanda ueritati uacandū est,
& hoc est quod dicit Apostolus. Nec quisquam sumit sibi hono-
rem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Ille enim a Deo vo-
catur, qui modo debito instituitur.

9 Sic & Christus. Ostenso quid requiritur ad pontificem, hic conse-
quenter ostendit illud Christo conuenire. Et dividitur in duas partes,
quia primo declarat propositum, secundo ex hoc concludit intentum,
ibi. Appellatus a Deo. Circa primum sic procedit, quia ipse primo osten-
dit Christum esse factum pontificem a Deo, secundo agit de eius officio,
ibi. Qui in diebus carnis suæ, tertio de pietatis exercitio, ibi. Et
quidē cum esset filius Dei. Prima in duas quia primo probat Chri-
sti pontificatum esse a Deo patre per duplicem auctoritatem scripturæ.

6 Qui condolere possit. Hic consequenter describitur modus de-
bitus utendi officio pontificali, quia cum sit vicarius ipsius Dei cuius
proprium est parcere & misereri, ideo debet peccantium misereri, &
hoc est quod dicitur. Qui condolere possit his, id est, qui peccant ex
ignorantia.

7 Et errant. id est, de his qui peccant ex infirmitate vel quocunque
alio errore, quia infirmitas passionis pervertit iudicium rationis. Debet
autem pontifex moueri ad misericordiam circa tales ex consideratione
proprie fragilitatis. Vnde dominus permisit beatum Petrum in pec-
catum cadere, ut sciret alijs compati ex consideratione proprii delicti,
propter hoc sequitur. Quoniam & ipse circumdatus est infirmi-
tate. Et propterea debet quem admodum pro populo, ita pro
semetipso offerre pro peccatis. Vnde & in veteri lege determina-
tur proprium sacrificium pro peccato pontificum, & in noua lege dicit
sacerdos in canone missæ. Nobis quoque peccatoribus, &c. percutiendo
proprium pectus, recognitione sui peccati, pro quo offert sacrificium si-
cut & pro peccato populi.

8 Nec quisquam. Hic consequenter ostenditur debitus modus affe-
quendi pontificale officium, quia homo non debet sibi, ipsum assumere
uolentia, precio, & simulatione, sed si sibi imponatur pro utilitate popu-
li, debet cura timore suscipere, unde Aug. 19. de ciuit. Dei: Otium san-
ctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis,
quam sarcinam si nullus imponit, contemplanda ueritati uacandū est,
& hoc est quod dicit Apostolus. Nec quisquam sumit sibi hono-
rem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Ille enim a Deo vo-
catur, qui modo debito instituitur.

9 Sic & Christus. Ostenso quid requiritur ad pontificem, hic conse-
quenter ostendit illud Christo conuenire. Et dividitur in duas partes,
quia primo declarat propositum, secundo ex hoc concludit intentum,
ibi. Appellatus a Deo. Circa primum sic procedit, quia ipse primo osten-
dit Christum esse factum pontificem a Deo, secundo agit de eius officio,
ibi. Qui in diebus carnis suæ, tertio de pietatis exercitio, ibi. Et
quidē cum esset filius Dei. Prima in duas quia primo probat Chri-
sti pontificatum esse a Deo patre per duplicem auctoritatem scripturæ.

momenta ubi Deus est: nec termino includitur, nec initio inchoavit.

Aug. in ps. 35. & 119.

a Tu es sacerdos. Sacerdos autem Christus est, non secundum id quod natus est de patre Deus apud Deum coeternus gignenti, sed propter carnem assumptam, propter veritatem, quam obtulit pro nobis.

Primasius Hal. no.

b Melchisedech. Qui non temporalis fuit scriptura subtrahente iunctura & finem eius vite in figura Christi qui carer initio & fine. Et sicut ille obtulit in pane & vino & semel, sic & Christus sub specie panis & vini corpus & sanguinem suum discipulis dedit.

1 ps. 109. 1.

c Preces supplicationesque. Christi dicit actionem & vitam eius omnis actio fidelium est imitatio, & ad Deum oratio. Quid quid egit Christus, preces, & supplicationes fuerant pro omnibus. Sanguinis effusio fuit clamor validus, in quo auditus, pro reverentia eiusdem passionis. Reverentia est quod sine peccato passus pro sola charitate.

tanquam effect.

d Exauditus est. per hoc patet, quod per eum possumus consequi misericordiam, cum iam ad dexteram sit patris.

e Chrysost. Erubescant haeretici, filius Dei pro reverentia exaudiebatur, & quid amplius de prophetis quis dixerit.

f Qualis autem ordo est quod dixit, Exauditus est pro reverentia.

NICOLAUS DE LYRA.

Secunda ibi. Quemadmodum in alio loco. Circa primum dicit continuans sententiam literae immediate precedenti. Sic & Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret. Sicut ambitiosi & hypocritae, ut possint ad dignitates ecclesiasticas ascendere.

1 Sed qui locutus est ad Deum, id est, Deus pater clarificavit ipsum Christum, & hoc est intelligendum secundum naturam humanam quia in divina natura habet eandem charitatem & gratiam cum patre, potest etiam intelligi secundum divinam naturam, non sic quod Deus pater filio aliquam charitatem vel gloriam de novo dederit, sed in quantum divinitatem quam ab aeterno habuit a patre, in tempore pater manifestavit, propter quod petebat Salvator Ioan. 13. Clarificame pater apud semetipsum claritate quam habui priusquam mundus fieret. hanc autem claritatem filij declarat pater, dicens quod sequitur.

2 Filius meus es tu, &c. Et hoc expositum est, supra, c. 1.

3 Quemadmodum. Hic consequenter inducit Apostolus aliam auctoritatem psalm. ad probandum sacerdotium Christi esse a Deo, quia est verbum patris ad filium.

4 Tu es sacerdos in aeternum. Dicit autem in aeternum, ad differentiam ipsius sacerdotij veteris legis, quia illud erat tantum temporale & figurale, & sacerdotium autem Christi est aeternum & verum, quia nos introducit ad claritatem visionem in vita aeterna, quod non poterat facere sacerdotium veteris legis. Additur etiam alia differentia per hoc quod dicitur.

De elec. c. qu. liter.

5 Secundum ordinem Melchisedech. Quia sacerdotium veteris legis fuit secundum ordinem Aaronicum seu Leviticum, sacerdotium autem Christi secundum ordinem superiorem qui figuratiter tangitur cum dicitur. Secundum ordinem Melchisedech, secundum quod inferius diffusè determinat Apostolus, 8. cap. & ibidem plenius exponitur hoc verbum.

6 Qui in diebus. Hic consequenter agit de officio pontificatus Christi primo declarans tempus debitum, dicit. Qui in diebus carnis, id est, passibilitatis, quia ante resurrectionem habuit carnem passibilem, sed non precabilem, & illud tempus debitum utendi officio pontificis offerentis pro nobis sacrificium. Secundo modum devotum offerendi pro nobis sacrificium, & c. cum dicit.

tia. Et quamquam esset filius, didicit ex his quae passus est obedientiam. Quam obedientiam? Qui usque ad mortem antea fuit obediens, sicut patri filius, quomodo postea didicit? Vides quia de incarnatione dictum est. Quod autem dicit tale est. Dicit mihi, num patrem orabat, ut salvarer a morte, & propter hoc tristis erat, & dicebat si possibile est, in fca. a me calix iste. Numquam autem pro resurrectione oravit patrem, sed contra ipse pronunciat dicens. Soluite templum hoc, & in tribus diebus suscitabo illud, & c. Item rem habeo ponendi animam meam, & post resurrectionem habeo iterum suscitandam. Ne moreretur eam a me, ego a meipso ponam eam. Quid ergo est pro quo orabat? Pro aliquibus orabat, qui crederent in eum. Quod autem dicit, & c. est, exauditus fuit, quoniam, quippe necdum de eo opinor nem habebant competentem, ideo dixit, & Exauditus est, sicut & ipse consolans discipulos suos dixit. Si diligereis ne gauderis utique, quia vado ad patrem, & pater meus maior me est.

a Se. Ille clarificavit eum in baptismo & transfiguratione & pontificem exaltavit, qui sibi dicit. Filius meus es tu per quod videtur dignum quo pater ostendit eum & sacerdos. Quod est in baptismo dicitur erat.

pontifex fieret, sed qui loquutus est ad eum: + Filius meus

es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum & in alio loco dicit.

a Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Qui in diebus carnis suae preces, supplicationesque ad eum qui posset saluum illum facere a morte cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex his quae passus est obedientiam usque ad mortem.

a Chastus. Qui ergo pontifex? Quid ergo post mortem sed causa postea salutis. b Mortis. c Non timore ut iam iniquitate patitur quando proliis oravit totum pro nobis.

a sed. Ille clarificavit eum in baptismo & transfiguratione & pontificem exaltavit, qui sibi dicit. Filius meus es tu per quod videtur dignum quo pater ostendit eum & sacerdos. Quod est in baptismo dicitur erat.

a Deus pater. b Tom dignus. c Deus & orans & offerens. d Non ad tempus. e Secundum dignitatem orantis, i. sacerdotii. in pane & vino, & semel. Qui non temporalis.

a Quia quod quaesivit accepit in resurrectione. b dicitur sua religio invenit.

a Exauditus, & quidem tempore mortalitatis. b Iniquis. c Secundum quod domo ex-

perius. Obediens. a Per ea. e Non solum preces & supplicationes oboliit.

hoc tristis erat, & dicebat si possibile est, in fca. a me calix iste. Numquam autem pro resurrectione oravit patrem, sed contra ipse pronunciat dicens. Soluite templum hoc, & in tribus diebus suscitabo illud, & c. Item rem habeo ponendi animam meam, & post resurrectionem habeo iterum suscitandam. Ne moreretur eam a me, ego a meipso ponam eam. Quid ergo est pro quo orabat? Pro aliquibus orabat, qui crederent in eum. Quod autem dicit, & c. est, exauditus fuit, quoniam, quippe necdum de eo opinor nem habebant competentem, ideo dixit, & Exauditus est, sicut & ipse consolans discipulos suos dixit. Si diligereis ne gauderis utique, quia vado ad patrem, & pater meus maior me est.

e Reverentia. Quia amplius omnibus Deum reverentus est. f Didicit ex his quae passus est obedientiam. i. voluntarie suscepit obedientiam usque ad mortem.

7 Preces supplicationesque. Dicit preces, quia apud patrem sunt petitiones. Dicit supplicationes quia in orando habuit modum humilium & devotum.

8 Ad eum, id est, ad patrem.

9 Qui posset eum saluare a morte. Faciendo quod non moreretur se vellet, sed tamen noluit propter redemptionem nostram adimplendam, quae per mortem Christi convenientissime impleta est, saluavit eum tamen a morte alio modo scilicet cum a mortuis resurrexerat.

10 Cum clamore valido, & c. offerens, scilicet corpus suum cum precibus in cruce. Quod autem moriens valide clamaverit dicit evangelista, sed quod ibi lacrymatus fuerit non habetur de evangelio expressè potest tamen haberi per simile, quia Ioan. 11. dicitur, quod Christus in morte Lazari lacrymatus est ex pietate, & magis probabile est quod lacrymatus fuerit in cruce pro totius humani generis redemptione. dicitur etiam Ioan. ult. g. quod multo fecit Iesus signa quae non sunt scripta, & ideo cum Apostolus dicat tunc ipsum lacrymatum fuisse, etiam dum est hoc tanquam certum, quamvis in evangelio non sit scriptum. Et patet ex praedictis, quod oblatio & oratio Christi fuit facta humiliter, devoto, & ferventi, ideo merito fuit exaudibilis & accepta, & hoc est quod subditur.

11 Exauditus est pro sua reverentia. i. quia utendo officio pontificis, orando pro populo & offerendo suum sacrificium habuit modum devotum & reverentissimum.

12 Et quidem. Hic consequenter ostendit, quod in Christo fuit maxima misericordia, quae debet esse in pontifice, quia cum esset Deus ab aeterno, in qua natura pati non poterat, ex sua pietate & misericordia qua visitavit nos orans ex alto, assumpsit naturam humanam passibilem, in qua pro nobis pateretur, & ex passionis experientia a compatiendum nobis quodammodo aptior redderetur, & hoc est quod dicit Apostolus.

Et qui cum esset filius Dei, id est, ab aeterno existens in natura divina.

13 Dicit. Ex timore in natura humana.

14 Ex his quae passus est, obedientiam. Sed hoc facit tantum nota experimentaliter, quia in notitia habituali non profecit, sed eam totam ab instanti conceptionis habuit, & quia per suam passionem meruit gloriam sui corporis & exaltationem, & consequenter aliorum & glori.

Omnia obtemperantibus. Tantum valet passio quod omnibus sufficit ad salutem, quæ salus bene potest esse per eum, quia ipse est appellatus, &c.

THEOPYLACTVS. Id est, non modo ipse saluus est factus, quin salutem ceteris contulit, nec temporariam aliquam, aut breuem, qualis solet in bello afferri periclitantibus, sed eternam. At quibus est, illa allata? Nimirum obtemperantibus. Cur ergo vos increduli estis in tantæ salutis admittendæ discrimen? Videte ne quemadmodum hæc omnis oratio, tam varijs sit figuris distincta? Sed aduerte & orationis huius præstantiam. Ait enim factus est causa, quod utique diuinitatis est proprium. Nam Deum præter, alius nemo esse tantæ salutis causa potest.

ANSEM. Per exauditionem eius, designatur resurrectio, per consummationem exaltatio. Vel consummatus est in omni operatione sanctitatis, quando completus omnibus obedientiæ suæ actionibus dixit. Consummatum est. Et emisit spiritum.

Sicque factus est causa salutis, non cuiuslibet sed æternæ, nec paucis, sed omnibus. hæc tamen conditione ut obtemperent ei. Non enim aliter salutem consequi poterunt. Et bene potest ipse causa salutis esse celeris, quoniam appellatus est a Deo pontifex, sicut & ipse suis operibus realiter ostendit se hoc esse. Nam quæ pontificis officium impleuit, atque patri fuit in omnibus obediens, & in seipso peruenit ad tantam bonorum omnium consummationem, ut sufficeret etiam ad aliorum salutem, hinc appellatus a Deo est pontifex, & hoc iuxta ordinem Melchisedech, sicut omnis ordo diuinitatis in eo consideretur, qui considerari potuit in Melchisedech.

THEOPHYLACTVS. Quoniam inquit, passus est ille, & pontifex est nuncupatus, utpote qui sese in mortem obtulerit. Nec tamen etsi sanguinem obtulit, pro Iudaicis institutis id egit, sed in Melchisedech morem, factus est pontifex, Nam quemadmodum ille non fuit olei liquore ab homine delibutus, sic nec Christus quidem, sed a Deo consubstantiali ipsius spiritu offusus est, utique & ille rex fuit, ita & iste potitus est regno.

In

NICOLAUS DE LYRA.

glorificationem ideo sequitur.

Et consummatus factus est omnibus. Quia in sua resurrectione habuit gloriam consummatam in corpore, quia prius erat perfecta tantum ex parte animæ.

Factus est omnibus obtemperantibus, scilicet per veram fidem.

Causa salutis æternæ. Videmus enim in naturalibus, quod illud quod perfectum potest facere alterum sibi simile. Similiter Christus in gloria perfectissimus est alijs causa gloriæ, in quantum Deus per modum principalis effectus, & in quantum homo per modum merentis, & instrumenti, coniuncti tamen in uniuersitate suppositi, alij autem sancti se habent ad Deum per modum instrumenti separati, sicut manus artificis, licet est instrumentum eius, & aliter securis.

Appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech. Ostenso quod Christus habuit perfecte illa quæ debent esse in pontifice sic consequenter concludit propositum principale, scilicet quod Christus appellatus realiter pontifex & verè, dicens. Appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech. Hoc autem addit, quia sacerdotium Christi non consistit in oblatione brutorum animalium sicut consistebat sacerdotium Ieuiticum, sed consistit in oblatione corporis & sanguinis Iesu Christi sub specie panis & vini, sicut Melchisedech qui erat sacerdos Dei altissimi obtulit panem & vinum, ut habetur Genes. 14. e.

De quo nobis grandis sermo. Ostenso quod Christus sit vere pontifex, hic consequenter preparat animos audientium respectu sequentium. diuiditur in tres partes, quia primo reddit auditores attentos, secundo dociles in principio sequ. cap. ibi. Quapropter, tertio beneuolos, ibi. Et hoc facta. Circa primum sciendum quod animus auditoris excitatur ad attentionem.

Interpretabilis. Sermo de incarnato filio difficilis est ad interpretandum, quia debiles sensu estis ad intelligendum profunda mysteria. Vel, Interpretabilis. Quia hic sunt multa sacramenta exponenda de personæ, scilicet dignitate & eternitate, & de ritus & trib. mutatione, & de sacrificii eius & Tes. excellentia & nouitate, & de legis atque sacrificiorum illius temporis reprobatione, & de alijs multis.

Ad perfectionem ductus, quando in dexteram collocatus.

est obedientiam, & consummatus factus in omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech.

Sufficiens. b Gloria æternæ. b Qui realiter hoc ostendit, & non mentitur.

De quo nobis grandis sermo, & interpretabilis ad dicendum: quoniam facti estis ad audiendum. Et enim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis, ut vos doceamini, quæ sunt elementa exordii sermonum Dei. Et facti estis quibus

De qua re, quomodo, secundum ordinem Melchisedech & non secundum ordinem Aaron. b Profundus & subtilis est.

non habilis interpretari. b Ad exponendum vobis. c Non ideo quoniam ego possem, vel grandis, quoniam imbecillus.

facti estis ad audiendum. Et enim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis, ut vos doceamini, quæ sunt elementa exordii sermonum Dei. Et facti estis quibus

Ad intelligendum profunda mysteria. b Imbecilles. c Quia prius annunciatum est vobis. d Quia exercitati in lege & prophetis de Christo. Aliorum.

Exordium sermonum, est symbolum fidei. Ad hoc redacti estis. Humili sermone.

sunt elementa exordii sermonum Dei. Et facti estis quibus

Tempora quidem ignorantie cum dissimulauerit Deus, nunc præcepit hominibus omnibus ubique ut poeniteant, secundum quod constituit diem, in qua iudicaturus est mundum cum iustitia in uero in quo defiquit, fidem tribuens omnibus excusans eum a mortuis. Propterea si aliquid altum dicit, breuiter hoc dicit, humilia uero plurimis epistolæ locis insperat, & sic quæ alta sunt, ostendit. Nam quod ita humiliter loquitur, non permittit, ut ista de diuinitate suspicemur, sic & hic cautelam seruauit.

Quæ sunt elementa exordii. Exordium sermonum est simplex doctrina. Elementa eius, materia de qua agit, ut natiuitas, passio.

Et facti estis quibus lacte opus sit. BEDA. Cum debetis tempore ipso esse doctores, iterum doctrina indigetis quæ sunt elementa sermonum Dei, & facti estis opus habentes lacte non solido cibo. Omnis enim qui lactet, inexpertus est verborum iustitiæ, infans. n. est. perfectorum autem est solidus cibus eorum qui per habitum exercitatos habent sensus ad separandum bonum. Hic enim videmus tãquam distinctum esse quem perfectorum dicat solidum cibum, & hoc esse illud quod ad Corinthios scriptum est, Sapientiam loquimur inter perfectos.

IDEM. Sunt quidam homines qui cum audierunt quia humiles esse debent, dimittunt se nihil volunt discere, putantes quia si aliquid didicerint, superbi erunt, & remanent in solo lacte.

quando doctor ei insinuat dicendorum difficultatem potest contingere dupliciter. Vno modo propter materiæ arduitatem. Alio modo propter audientis imbecillitatem ad capiendum & tarditatem. Vtrumque contingit in proposito, quia materia incarnationis de qua loquebatur Apostolus, est valde ardua & difficilis. Item illi quibus scribebat, scilicet Iudæi erant etiam imbecilles ad capiendum, propter assuetudinem ad contrarium, & hoc est quod dicit Apostolus. De quo, scilicet pontifice nostro Iesu Christo est.

Nobis grandis sermo & interpretabilis ad dicendum. id est interpretacione indigenus propter materiæ difficultatem, & iterum alia causa est.

Quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. ad intelligendum, de quo eos reprehendit, dicit.

Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, id est propter diuinitatem temporis, hoc autem dicit Apostolus, quia ipsi fuerant instructi a iuuentute in lege & prophetis.

Rursum indigetis ut vos doceamini, quæ sunt elementa exordii sermonum Dei. In grammatica elementa dicuntur literæ, quas pueri primo addiscunt, ad similitudinem huius dicuntur elementa quæ sunt prima & cõmunia in fide quæ quilibet debet scire. Considerandum tamen quod Apostolus non dicit, quod uelit eos de talibus instruere, ut in cap. seq. patet, sed ut sic loquendo possit eos melius excitare, propter quod etiam subditur.

Et facti. Sicut enim paruulis datur lac, quod est cibus de facili conuertibilis, & non dantur eis carnes uel pisces uel alius cibus duræ digestionis, ita similiter nouitijs in fide & simplicibus non sunt proponenda difficilia fidei, sed ea tantum quæ possunt de facili capi, propter quod sequitur.

lacte, quos reprehendit scriptura, dicens.
A *Et factis estis opus habentes lacte, non solido cibo. sic. n. Deus vult nos lacte nutriri, ut non ibi remaneamus, sed crescendo per lac ad solidum cibum perveniamus. Non ergo sic tibi dicitur, humilis esto, ut non sapias. Humilis esto propter superbiam, altus esto propter sapientiam.*

Audi evidentem sententiam de hac re. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia infantes estote, ut mentibus perfecti sitis. Certe explicatum est fratres mei, ubi nos Deus voluit esse humiles, ubi altos, humiles propter cauendam superbiam, altos propter capiendum sapientiam.

† in ex. er. us rudis.

† propter consuetudinem.

Lactare ut nutiaris, sic nutrire ut crescas, sic cresce ut panem manduces. Cum enim ceperis panem manducare, ab lacte aberis, id est, iam non tibi opus erit lacte, sed solido cibo.

Ioan. 1. b. Ibidem. a. Primasius Haimo.

a *Omnis enim qui lactis est particeps. Qui non capit, verbum caro factum est. quomodo capiet. In principio erat verbum? Ois de hac re sermo quo agitur, ut non solum credatur verum etiam intelligatur, sciaturque quod dicitur, onerosus est, facilius illos premit quam pascit. Ex quo fit, ut spirituales, ista carnalibus non omnino taceant, propter catholicam fidem, quae omnibus predicanda est. Nec tamen sic deferat, ut volentes ea perducere ad intelligentiam*

tiam non capacem, facilius fastidiri faciant in veritate sermonem quam in sermone percipi veritatem.
b *Ad discretionem boni & mali. Ecce hic ostendit quid sit solidus cibus, scilicet separare bonum a malo, quod perfectorum est qui habent sensus exercitatos. Qui autem in invalida & exercitata*

a Ad similitudinem infantium. **b** Et. **c** Arcanis Dei. **d** Qui confitmet vos. **d** Non solido. Cuius pars est lac.

V parvulus non discernit cibos & perit sumendo noxios, sic indoctus.

a lacte opus sit, non solido cibo. **Omnis enim qui lactis est**

a Quod vos estis. **b** Qui iustus & perfectus conuenit. **c** Ideo quia. **d** Ut vos in fide tenelli.

particeps, & ex pers est sermonis iustitiae. ¶ Parvulus enim est.

a Sensus & opere. **b** De quo alibi. Sapiens loquitur inter perfectos. **c** Scilicet. **d** Conlucti sunt studio & lectione scripturarum.

Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui tunc pro

a Non modo naturaliter acutos. **b** Intellectu. **c** Fundo. **d** Hic est solidus cibus. **Inter se vel boni a minus bono, & mali a minus malo.**

b consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

& malum nisi substantiam putare non possunt, cum sit potius ab immutabili substantia mutabilium substantiarum quidam defectus: quas fecit ex nihilo ipsa immutabilis, & summa substantia, quae est Deus. Quod perfectio quisquis non solum credit, verum etiam exercitatus in exterioribus animi sensibus intelligit, percipit, nouit, non est iam metuendum ne seducatur ab eis, qui malum putando esse substantiam, quae non fecit Deus, mutabilem substantiam faciunt ipsum Deum, sicut Manichaei. Vel si quae aliae pestes ita desipiunt.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Omnis enim qui lactis est particeps. i. indiget doctrina facili.*

2 *Expers est sermonis iustitiae. i. ineptus ad capiendum difficilia quae tantum sunt proponenda perfectis, cuius ratio subditur.*

3 *Parvulus est etiam est. i. novellus & impotens ad talia.*

4 *Perfectorum autem est solidus cibus. i. doctrina subtilis in his quae ad fidem pertinent, est tantum proponenda perfectis, & qui sint tales ostendit consequenter, di.*

5 *Eorum qui pro ipsa consuetudine in exercitio scripturarum.*

6 *Exercitatos habent sensus. i. virtutes intellectuales, quae per sensus aliquando designantur sicut aliquando alicui dicitur, uides tu hoc. i. intelligis, & ad quid valeat tale exercitium subdit, di.*

7 *Ad discretionem boni ac mali. i. veri & falsi in his quae sunt fidei, quia verum est bonum intellectus, & falsum est malum ipsius.*

Ad evidentiam maiorem huius partis ultimam queritur. Vtrum mysteria & subtilia fidei sint omnibus indifferenter proponenda. Et arguitur primo quod sic, quia dicitur Matth. ult. d. Predicite euangelium omni creature, sed in euangelio continentur omnia fidei mysteria, ergo, & c. Item credere articulos fidei explicitum est de necessitate salutis, quantum ad omnes, sed non possunt talia credere, nisi eis: proponantur ergo articuli fidei sunt omnibus proponendi, sed articuli fidei continent mysteria & difficilia ergo, & c.

Contra, per illud quod habetur in textu. Et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.

Respondeo: Mysteria fidei possunt dupliciter proponi. Vno modo ut credenda simpliciter per simplicem assensum. Alio modo proponuntur, ut aliquantulum intelligenda per rationem, prout potest ratio haberi in tali materia. Ioqueudo igitur de primo modo proponendi, dicendum quod fidei in mysteria non sunt omnibus proponenda, quia non debent proponi infidelibus obstinatis, quia ex hoc non sequitur eorum conuersio, sed tantum

Mysteria fidei dupliciter proponuntur

tantum fidei derisio, & proponi debet mors suo occisio. & hoc est quod dicit Saluator Matthaei. 8. a. Nolite sanctum dare canibus, ne mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant uos. Per sanctum & per margaritas intelligitur haec doctrina sancta & preuosa, & per canes & porcos intelliguntur obstinati in infidelitate & in immanitate & sed fidelibus & credere uolentibus & illis de quibus speratur conuersio, proponenda est fidei doctrina.

Aduertendum tamen, quod in doctrina fidei aliqua sunt omnibus conuenientia, quia omnes tenentur illa credere explicitum, sicut est mysterium incarnationis Christi & passionis & resurrectionis & consimilia, quae communiter predicantur in ecclesia, & talia sunt omnibus proponenda, etiam simplicibus non tamen subtiliter, sed per grossa exempla ab eis capibilia, quia aliter daretur eis occasio errandi. Alia sunt in doctrina fidei quae sequuntur ex articulis fidei, ad quae credenda explicitum non tenentur simplicibus, sed tantum illi qui sunt in ecclesia superiores, & talia non sunt simplicibus proponenda, nisi probabiliter timeretur, quod in talibus essent male informati ab hereticis. In tali enim casu sunt de talibus instruendi, quia perfidia heresis non tantum contingit in errore circa articulos, sed etiam in errore eorum quae sequuntur ex articulis, sicut enim haereticum est dicere, quod non sit dicere, quod Deus non sit incarnatus, ita haereticum est dicere, quod non assumpsit ea quae sunt de ueritate humanae naturae, & ideo Manichaeus condemnatus est ut haereticus, qui dixit Dei filium assumpsisse carnem phantasticam, & similiter multi alii qui negauerunt in Christo esse aliqua quae pertinent ad naturam humanam. Si autem loquantur de secundo modo proponendi ea quae sunt fidei, scilicet in quantum sunt per rationem intelligenda, sic tantum modo proponenda sunt hominibus intelligentibus & exercitatis in scriptura qui possunt capere talia, non autem simplicibus & capere non potentibus, quia haec possent eis esse erronea materia. Argumenta patent per praedicta.

CAP.

A D D I D I O I.

In c. 5. ubi dicitur in postil. Et exauditus est pro sua reuerentia.

Hoc quod dicitur. Exauditur pro sua reuerentia. potest etiam aliter intelligi secundum glossam. scilicet pro reuerentia passionis cui maxima reuerentia debetur, eo quod sine peccato passus est pro sola charitate.

A D D I T I O I I.

In eo. cap. ubi dicitur in Postil. De quo scilicet, pontifice nostro Iesu Christo.

Hoc quod dicitur hic. De quo grandis sermo uobis & interpretabilis ad dicendum, secundum glossam. referendum est ad sacerdotium Christi, scilicet quomodo secundum ordinem Melchisedech appellatus est sacerdos, ut statim

statim supra dixerat, de hoc. n. facit Apostolus grandem sermonem, in fra & interpretabilem, scilicet indigentem interpretatione, non propter materiae difficultatem quia illa quae iam proposuerat de Christo in principio huius epistolae, di. Qui cum sit splendor patris, habent maiorem difficultatem, & indigent altiori interpretatione, ut est manifestum, sed haec materia de sacerdotio Christi non habet in se tantam difficultatem, nisi scilicet propter imbecillitatem audientium, qui non ualebant discutere intelligentiam eorum quae de hoc traduntur in scriptura, prout Apostolus declarare intendebat, & hoc est quod subdit. Quoniam imbecilles facti estis ad audiendum, & c. q. d. Non indigemus grandi sermone & interpretabili, nisi propter imbecillitatem uestram.

CAP. VI.

Va propter. Duritet eis increpatis, & culpatis eo quod velint semper eadem ipsa discere, iterum blanditur illis se eis connumerando, hortans eos ad perfectionem.

b Inchoationis. Quo rudes sunt catechizati, ut est symbolum fidei, & dominica oratio.

c CHRYSOST. Quid est initiu? nihil aliud quam hoc. Initium est quam nondum uita est perfecta.

d Sicut enim eum qui ad doctrinam litterarum inducitur, elementa oportet primum audire: sic & Christianum hanc scire exacte, & nihil dubitare de ipsis.

e Si autem iterum opus habuerit horu doctrina, necdum fundamentu hæt, firmum enim, oportet & firmum esse & stare, & non transferri.

f Si autem quisquam uerbu ueritatis audit, & baptizatus est, & post annos decem de fide iteru audire opus habet, quod credere oportet resurrectionem mortuorum, non dum fundamentum habet iterum in diu Christianismi querit.

g Quod enim fides fundamentum sit, cetera uero superædificationes, aduerte ipsum dicentem. Ego fundamentum posui, alios superædificat.

h THEOPHYLACTVS. Quia haud quaquam necesse est, ut circa initia ipsa semper vertemini, id est fide semper instrua mini, tanquam ad eum nuper inducti: sed ad perfectionis fastigium perducamini, & ad optimum uiuendi ritum.

i Ad perfectiora feramur. CHRYSOSTOMVS. Quid est ad perfectionem feramur? Ad ipsum, inquit transeamus cacumen, hoc est, uitam optimam habeamus. Sicut enim in elementis uniuersum apex primus, hoc e alpha, & fundamentu ædificium totum continet, & sic uitæ munditiæ certa fidei persuasio. Sine ista enim non potest esse christianus, sicut nec sine fundamento ædificiu, neq; sine elementis peritus litteratu fieri potest.

k Non rursus, id est, non ut olim, ut sicut prius ceciderunt, iteru credat. Vel non rursus iacientes, ita modo iaciamus, ut amplius acere non sit opus.

l Fundamentum. Quod prius dixit sermonu inchoationis, hic appellat fundamentum, eo quod ad Christianam religionem uenientibus prius proponitur, & super hoc quæ perfectionis est edificetur. Hoc fundamentum diuidit in sex, quæ inchoatio scilicet penitentia, fides, baptismu, doctrina, impositio manuum, resurrectio, atque iudicium. Quicumque aliquos ad fide conuertit, prius facit penitere, in Deum credere, baptizari in remissione.

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

C A P. VI.

Quia perfectorum est solidus cibus. Nos amouo. a Alias remittentes.

† Vapropter † intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur. Non rursus iacientes

Cum iam aliquid sumus, & nondum sumus perfecti. id est, de initio, fide. In quo Christus inchoatur in nobis esse.

a Secundum intelligentiam & operationem. b Nos docendo, vos audiendo. c Quia vestrum portare meum reputo. d Non ita negligenter, ut olim, vel non amplius iacientes.

Hæc sunt inchoatio. e Id est ad perfectionem sciemur per. f Vel faciemus.

g Quæ est. De. Quia ibi opera priora peccando fecerunt inuita. h Contra hæc fecerunt, qui in lege quaerunt iustitiam.

i Si scirent omnia in baptismo dimitti, & per impositionem manuum spiritum dari lex superflua: nec participium aliquid quaerent, si scirent per eum resurrecturos mortuos & iudicandos. In confirmatione.

Deum, baptismarum doctrina, impositionis quoque manuum

ac resurrectionis mortuorum, & iudicii æterni. Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

Et hoc faciemus.

remissionem, confirmari per impositionem, resurrectionem & diem iudicii prestolari.

f Ab operibus mortuis. * AVGVSTINVS. Quid est autem a mortuis operibus penitentia nisi ab his quæ oportet mortificari ut uiuamus.

Lib. de 6. & oportet c. 11.

Mortua opera dicitur peccata quæ occidunt. Vel priora bona quæ persequens malum mortua erant penitentia ab his est fundamentum tum iacere sine quo nihil edificabitur.

Quid est autem a mortuis operibus penitentia, nisi ab his quæ oportet mortificari, ut uiuamus. Feramur ad perfectionem iacientes fundamentum penitentia ab operibus mortuis & fundamentum fidei quæ sit ad Deum, ut omnes partes fidei habeat, & non aliunde putet iustitiam esse. Fundamentum est doctrina baptismatum pluraliter, quia est baptismus in aqua, in penitentia, & in sanguine: quia sic mundatur homo a peccatis per penitentiam uel sanguinis effusionem, sicut per lauacrum baptismi. Vnum tamē dicitur baptismum quia, una forma, nec iterari potest. Una ibi est trium personarum operatio. Non ergo ideo dicitur baptismus fieri in penitentia & in sanguine, quod sacramentum baptismi celebretur, ut in aqua accedente uerbo, sed quia uicem baptismi supplet effusio sanguinis pro nomine Christi. Et etiam fides & penitentia, ibi duntaxat ubi articulus necessitatis contemptus religionis sacramentum baptismi excludit. Ideoque sic intelligendum est illud. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum celorum, id est, qui non fuerit regeneratus ea regeneratione qua renascuntur illi, qui renascuntur ex aqua & spiritu sancto non saluabitur. Ea uero renascuntur homines diuersis modis, alii per penitentiam, alii per effusionem sanguinis, alii per baptismum. Ideo pluraliter dixit baptismatum. Fundamentum etiam impositionis manuum, quia nisi quis credat, quod per manus impositionem detur spiritus ad remissionem & corroboracionem, non est fundatus. Fundamentum etiam resurrectionis mortuorum, quod nisi quis credat quia resurrectio Christi facit resurrectionem mortuorum, non habet super quod edificet. Fundamentum etiam iudicii æterni, quia quicquid ibi statuetur, in æternum durabit, quod iudicium qui non credit, non habet fundamentum: hæc omnia nisi in fundamento precesserint, nemo potest bene operari. Et quia hæc omnia illis necessaria sunt, dicit, iacientes hæc omnia sicut lapis in fundamento iacit. Et hoc faciemus. * AMBRO. Non potest enim sine fauore Dei aliquis esse perfectus.

primarius Haymo.

† omisso. g in Christo rudes inchoat, sermone Baptismi? triplex.

lo. 3. a.

Li. 1. de pœn. c. 2.

Imposibile

F

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VI.

Va propter. In parte cap. 6: immediate precedenti a postolus reddit auditores attentos, ostendendo dicendorum difficultatem, hic consequenter reddit eos dociles, ostendendo eorum ordinem, quia ostendit quæ sunt dimittenda & quæ prosequenda. Illi enim quibus scribebatur erant exercitati in scripturis, & ideo dicit quod intendit dimittere ea quæ solent dici nouitiis, sed intendit prosequi ea quæ solent dici perfectis, & hoc est quod dicitur. Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem. supple, facilia a uibus incipit fidei doctrina.

Ad perfectiora feramur. id est, ad doctrinam perfectorum, & uæ sint illa quæ intendit dimittere breuiter tangit, & sunt sex. Primum, est penitentia a peccatis præteritis, sicut enim in motu naturali prior est recessus a termino a quo, quam accessus ad terminum ad quem: ita in processu gratiæ quæ perficit naturam, primum est penitentia sacramentum, quod est quidam regressus a peccatis, & hoc tangitur in dicitur.

Non rursus iacientes fundamentum penitentia ab operibus mortuis. id est, peccatis quæ sunt opera mortua, dicitur autem penitentia fundamentum: quia est illud quod est primum in processu gratiæ, ut dictum est, sicut fundamentum est illud quod est primum in adificatione.

ficacione. Secundum quod est ammirandum est fides simplicium, per quam fit accessus ad Deum, secundum quod dicitur infra 11. c. Accedentē ad Deum oportet credere, quia est &c. & hoc tangitur ibi Et fidei. Tertium est baptismum, quod est quædam spiritualis generatio, & hoc tangitur ibi. Baptismatum doctrina, & dicit in plurali, quia triplex est baptismum, scilicet fluminis, fluminis, & sanguinis, uerum tamen habent tantam uirtutem: unius baptismi. & ideo dicit Apostolus ad Eph. 4. b. Vna fides unum baptismum. Quartum est sacramentum confirmationis, in quo datur spiritus sanctus ad robur, sicut in baptismo datur ad consequendum esse spirituale, & hoc notatur ibi. Impositionis quoque manuum. Quintum & sextum pertinent ad terminu spiritualis processus, expectamus enim resurrectionem corporum futuram, quia hoc amoto inanis esset fides nostra, ut dicitur. 1. ad Cor. 15. & hoc tangitur ibi. Ac resurrectionis mortuorum, quæ est quintum. Expectamus etiam remunerationem nobis siendam in iudicio extremo, & hoc est sextum, quod notatur ibi. Et iudicii æterni, dicitur autem iudicium æternum, quia sententia ibi data in æternum durabit. Ista sex prædicta non intendit Apostolus prosequi modo, quia sunt quedam fidei rudimenta, de quibus fidei nouiti sunt instruendi, & de talibus instruebantur in primitiua ecclesia, ut patet Act. 17. & in pluribus alijs locis.

4 Et hoc fac. Hic consequenter apostolus reddit auditores beneuolos ad ostendendu eis sua doctrina possibilitatem & utilitatem. Et diuiditur in tres

A *Impossibile.* Ne quis vero existimet secundum vel tertium baptisimum post peccata posse fieri. subdit. *Impossibile.* Non tamē difficile, ne quis in hoc consideret.

b *Eos qui.* id est, etiam eos qui hæc bona habuerunt. Nedum penitus malos.

c *Renouari.* per baptismum, cuius virtus in cruce Christi constat. vnde.

d *Rursum crucifigentes.* Quia in baptisimo sumus cōformes morti eius & sepulturæ.

Qui putat secundo baptizari, secundo Christum quantum ad se crucifigit, quod est cā habere ostentui & derisioni, vt semel mortuus est ita nos in baptisimo semen morimur peccatis, non secundo vel tertio. *Renouari rursus ad penitentiam.* * AMBROSIO

Secundo baptizari pro hibitum, Reiteratione baptisimi

Libr. 2. de peccat. c. 2.

S vs. *Impossibile est* renouari ad penitentiam per baptismū, hoc est rebaptizari, quia hoc esset iterum crucifigere Christū, non in carne sua, sed in carne baptizati. Et enim quia de remittenda prædicauit penitentia, debuit, & de his qui iterandam putant baptismum non sileere, & prius sollicitudinem nobis auferri oportuit, ut sciremus etiam post baptismum, si qui peccarent donare eis posse peccatum ne spe veniē destitutos iterandi baptismatis opinio viua peruertret.

* **CHRYS.** Duobus modis hanc causam impossibilem esse dixit, & fortiozem quodum potremo posuit. Vno quidē modo, quia non est dignus, qui cum talibus dignus factus sit, & cū cetera perdidit, quæ sibi donata tuerant, iterum nouari, & quia possibile non est eam iterum crucifigi, hoc enim est ostentui habere Christum, non est igitur secunda lauatio, nam si est, est & tertia, est & quarta. Prima namque a secunda dissoluitur, & hoc semper ab altera, & hoc in infinitum procedat necesse est. & gustauerunt (inquit) bonum Dei verbum. Et non

C aperit

NICOLAUS DE LYRA.

* *in tres:* quia primò proponit in generali, quod sua doctrina est conueniens & possibilis, secundo ostendit in speciali quibus impossibilis est, ibi: *Impossibile est enim.* tertio quibus est possibilis, ibi: *Confidimus autem.* Circa primum sciendum, quod 1. *Apostolus* in principio huius cap. dixit se velle instruere illos quibus scribebat de his quæ pertinent ad perfectionem doctrinæ Christi, & quamuis illud sit difficile, tamen hoc est bene possibile cum adiutorio Dei, & hoc est quod dicit *Apostolus:* Et hoc faciemus siquidem permiserit Deus, id est, adiuuerit. minus enim dicit & plus signat.

1 *Impossibile est enim.* Hic ostendit quibus sua doctrina est impossibilis. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit propositum, secundo ad hoc inducit exemplum, ibi: *Terra enim.* Dicit igitur quod sua doctrina est inuutilis illis qui post multam beneficia diuina recepta per ingratitude labuntur de peccato in peccatum, quia de se resurgere non possunt, & iuste a Deo permittuntur depressi onere peccatorum, talibus enim sic in peccato profundatis, & per consequens quodammodo obstinatis, secundum quod scribitur *Prouerb. 18. a.* Impius cum in profundū peccatorum uenerit, contemnit: inuutilis est doctrina *Apostoli,* quia non recipiunt humanam persuasionem. & hoc est quod dicit *Apostolus.* *Impossibile est enim* eis qui semel sunt illuminati, recipientes baptismi sacramentum quod dicitur sacramentum fidei, quia illuminat per fidem. Et bene semel dicitur, quia hoc sacramentū nō potest adhiberi homini, nisi semel, cum non sit iterabile.

2 *Gustauerunt etiam donum celeste.* quia in sacramento baptismi confertur gratia quæ de celo datur.

3 *Et participes facti sunt spiritus sancti.* Quia varia dona spiritus sancti dantur cum gratia, quæ quidem dona fuerunt in Christo perfecte, vt habetur *Isa. 11.* Et in nobis sunt participatiue.

4 *Gustauerunt nihilominus bonum Dei uerbum.* Qui à Christo recepimus non solum donorum spiritus sancti largitionem, sed etiam spiritualem nutritionem per suam doctrinam. Non enim in solo pa-

aperit quid sit hoc. *Virtutes etiam futuri seculi.* Viuere quippe sicut angeli, & nullus egere eorum quæ in ista vita sunt, scire quæ futuri seculi fructuum promissio nobis efficitur, per spiritum sanctum hæc dicere cōceditur, & inde abdita illa ingredi. Quæ sunt uirtutes futuri seculi à Vita æterna, angelica conuertat. o. Horum quippe iam

1 *gustauerunt etiam donum celeste,* et participes facti sunt spiritus sancti, gustauerunt

2 *nihilominus bonum Dei uerbum,* virtutesque venturi seculi,

3 *et pro lapsi sunt, renouari rursus ad penitentiam:* & rursus

4 *crucifigentes sibi metipsis filium Dei,* & ostentui habentes.

5 *Impossibile est* eos, qui hoc semel acceperunt rursus renouari

6 id est, rebaptizari motos ad penitentiam, illos dico si rebaptizantur, rursus crucifigentes filium Dei, & habentes irrisionem

7 quantum ad se. Non enim in re, crucifigunt, sed similes sunt irrisoribus & crucifixoribus, quia vna mors Christi, unum baptismum consecrauit, quod sufficit contra omnia peccata etiam te

8 quentia. Si penitentia de eis agatur, sicut illa vna mors, sufficit ad omnia peccata tollenda. Qui vero iterat baptismum, quæ illa vna mors, & unum ex ea baptismum non sufficiat, iterat & mortem, ut ex ea iterata fiat iterata remissio. Vel in re

9 crucifigunt filium Dei & contumeliæ habent, qui gratiam eius uilipendentes in peccatis iacent. Et est ratio cur non debeant relicta fide prima in peccata cadere. Non enim ultra possunt rebaptizari in remissionem peccatorum. *Impossibile est enim* rebaptizari, quia tantum bibere in bibrem, id est, Christi doctrinam possunt, quæ per penitentiam fructificent. hoc est: *Terram enim sape.*

ne uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Deo *Matth. 4. a.*

5 *Virtutesque venturi seculi.* Virtutes istæ sunt dotes animæ & corporis. dotes animæ, sunt aperte Dei uisio, firma intentio, continua fruui

6 quæ habentur in patria perfecte, sed hic a uiris perfectis habentur incohabitue, scilicet in spe & charitate. quibus succedunt illæ dotes. habentur etiam aliquando ex speciali gratia in quadam diuine dulcedinis experientia, quæ conceditur aliquando uiris sanctis in uia dotes uero corporis non habentur hic, nisi in spe. & quia magna ingratitude est, post tanta beneficia diuina cadere a fide & gratia, ideo sequitur:

6 *Et pro lapsi sunt.* illi qui prædicta perceperunt.

7 *Renouari rursus ad penitentiam.* est impossibile. ad hoc enim refertur illud impossibile, quod tamen hic accipitur pro difficili, sicut dicitur de Claudio, quod non potest ambulare, quia male & difficile ambulat. si prædicti cadentes, de difficili resurgunt, non tamen est impossibile simpliciter quando u sunt in uia. Sequitur.

8 *Rursum crucifigentes sibi metipsis filium Dei.* quia quantum est in ipsis, reiterant causam suæ crucifixionis.

9 *Et ostentui habentes.* Quia per hoc uidentur irridere morte Christi quasi pro mortico eam habentes. Aliter exponitur illa licet ab aliquibus ab illo loco, Et pro lapsi sunt. & dicunt, quod *Apostolus* remouet hic errorem quorundam, qui de Iudaismo erant conuersi ad fidem catholicam. & ideo sicut apud Iudeos ablutiones & baptismum ta frequenter fiebant, sicut patet ex euangelio in pluribus locis, ita opabantur, baptismum Christi pluries posse reiterari circa eundem hominem ad delenda eius peccata, sed hoc remouet *Apostolus*, di. *Impossibile enim est* eos qui semel illuminati sunt per baptismum qui est dei sacramentum, rursus renouari ad penitentiam si lapsi fuerint quia per penitentiam sequentem non possunt redire ad renouationem baptismalem, quia baptismus est lauacrum regenerationis & renouationis, vt habetur ad *Titum. 3* Et ideo non dicit *Apostolus* quod sit impossibile penitere, sed renouari modo prædicto, quia sacramentum baptismi non est iterabile. Sequitur: *Rursus crucifigentes sibi metipsis filium Dei.*

* *In ba-*

Sape

Sape ve. Quia si rara, non sufficit, si assidua, vilescit. **Imbrem.** Doctrinam sanctam rorem calorum, quem sicut pluuia celi, id est, predicatorum verbi ueritatis. **AVG.** Et germinet excipiens pluuiam germina bona opera bona, nec pro bona pluuiam det spinas, & pro horreo expectet ignem. Reliquum enim est, si semen quod spargitur in cortibus nostris, non abtulerint aues, nec spinas profecerint, nec estus existerit, accedente pluuiam hortationum quotidianarum & cogitationibus ueris bonis, quibus hoc geritur in corde, quod geritur in agro raris, gleba frangatur, & semen operiatur, & germinare possit, afferat fructum, ad quem uideat, & letur agricolam. Si autem pro semine bono, & pro pluuiam bona, non fructum de spinis attulerimus, nec semen accensabit, nec pluuiam erit in erimine, sed spinis ignis lebitus preparatur.

CHRYSOSTOMVS. Semper bibimus, semper audimus, sed coestim humorem amittimus sole exorto propter hoc spinas proferimus. **HERO.** Significat Paulus populi Iudaici uilitatem, quae Romanis traditi sunt, & captiuitates iugum hucusque, sustinet, de manu n. Christi haec facta sunt omnia, & in merore, ac loloribus dormit, quia nec beneficis, nec tormentis Dei ihu recidere uoluerunt. unde loquitur ad eos Ite in ignem aternum, quem preparauit Deus diabolo, & angelis eius. Quod & Apostolus ait. **Theffal. 2.** Peruenit ira Dei super eos in finem. **Generans herbam.** Significat illos saepe bibisse, per legem & prophetas uerbum caelestis doctrinae, & nec sic prompti fuerunt germina fidei proferre. **A quibus collitur.** Cultores terrae qui uinere spirituali arbuta concidunt, & falce uerbi Dei noxia praecidunt. Vel illis a quibus collitur, id est, ipsis eisdem qui se colunt in bonis operibus. imitari scilicet maiores, secundum illud **Et fecerunt fructum naturae** quia patres suos, quos eos in fide genuerunt imitantur. **Confidimus.** Non dicimus putando uos tales, sed timendo ne sitis tales. Terreo uerbis, ne ipsa doleatis re. **Confidimus.** Quia de pra-

CHRYSOSTOMVS. Semper bibimus, semper audimus, sed coestim humorem amittimus sole exorto propter hoc spinas proferimus. **HERO.** Significat Paulus populi Iudaici uilitatem, quae Romanis traditi sunt, & captiuitates iugum hucusque, sustinet, de manu n. Christi haec facta sunt omnia, & in merore, ac loloribus dormit, quia nec beneficis, nec tormentis Dei ihu recidere uoluerunt. unde loquitur ad eos Ite in ignem aternum, quem preparauit Deus diabolo, & angelis eius. Quod & Apostolus ait. **Theffal. 2.** Peruenit ira Dei super eos in finem. **Generans herbam.** Significat illos saepe bibisse, per legem & prophetas uerbum caelestis doctrinae, & nec sic prompti fuerunt germina fidei proferre. **A quibus collitur.** Cultores terrae qui uinere spirituali arbuta concidunt, & falce uerbi Dei noxia praecidunt. Vel illis a quibus collitur, id est, ipsis eisdem qui se colunt in bonis operibus. imitari scilicet maiores, secundum illud **Et fecerunt fructum naturae** quia patres suos, quos eos in fide genuerunt imitantur. **Confidimus.** Non dicimus putando uos tales, sed timendo ne sitis tales. Terreo uerbis, ne ipsa doleatis re. **Confidimus.** Quia de pra-

presenti non habet, unde laudem de spe futurorum attollit, ad quae praeterita allicit, & recreat animos eorum & confortat, antiqua eis in mente reuocans, & facit eos ex estimare Deum oblitum bonorum quae fecerunt, Sicut in priora bona per sequentia mala mortua fuerant & irrita facta, ita ipsa eadem per penitentiam & alia bona sequentia reuiuiscunt.

CHRYSOSTOMVS. Magna illis testificatus est. Tria autem bona commendat in eis, scilicet quod omnia tua tegerunt communia sanctis. Ecce opus & hoc ex dilectione quae informat actiones. Ecce alacritas, & hoc ad gloriam Dei, ecce pura & recta intentio. **CHRYSOSTOMVS.** Papae quomodo recreauit animas eorum, & confortauit, antiqua eis in mentem reuocans & eo inducens, ut necessario nequeant cogitare, apud Deum se in obliuionem uenisse. **Non enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis uestrum.** Necessesse est enim peccare illum, cui non satisfactum est de spe, deumque iniustitiae arguere. Proinde coegit eos omnibus modis, expectare illa futura. Eum enim qui desperata praesentibus & renuntiat, ex futuris confortare quis poterit.

ANSEL. Reuera enim grandis esset iniustitia Dei, si tantum peccata puniret, & bona opera non susciperet. **ANSEL.** His uerbis patet, quia superior increpatio, & praesens consolatio, non ad perfectos diriguntur, qui reliquerant omnia, & habebant cor unum, & animam unam, sed ad ceteros qui saecularia relinquere non uoluerunt, & negligenter ac remisse uixere. Quos Apostolus per pauca bona quae fecerunt, allicit, & recreat animos eorum, atque confortat. **Vos quidem ministrastis, & ministratis,** sed tamen nolumus ut ab hac adhuc ministracione cessetis, quasi iam sufficiat quod hactenus egistis, sed cupimus, ut usque in finem in hac actione perseueretis. **Cupimus.** Multam dilectionem erga illos ostendit, & eandem circa singulos curam demonstrat, & maiorum enim & minorum humiliter curam gerit, & omnes diligit.

NICOLA VSE LYRA.

In baptismo enim configuramur morti & sepulturae Christi, ut habet Ro 6. a. Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu in morte eius baptizati sumus, cosepulti enim sumus cum illo per baptismum &c. & per consequens dicentes baptismum reiterari, dicunt quomodo mortem Christi uerabilem, & sic derident eam, propter quod sequitur: Et ostendit haec expositio sit subtilis, prima tamen magis uidetur concordare litterae. Terra enim saepe uenientem super se bibens imbrem. Quia parte praecedenti dixit, quod illi qui propter ingratitude diuinorum beneficiorum labuntur in peccatum, quodammodo sunt impossibilia ad resurgendum, ideo hic consequenter inducit ad hoc, quoddam exemplum. Terra quae multo labore cuita est & irrigata, si faciat fructus bonos, benedicitur, si autem spinas & tribulos, maledicitur magis quam non fuisset ita diligenter exculta. Sic & in proposito de homine diuina beneficia recipiente, & ideo in fine concluditur. Cuius consummatio in combustionem. Quia tales ingrati scilicet aduersantur ad gehennam, alia littera patet ex dictis. Confidimus autem de uobis. Hic consequenter ostendit. Apostolus quibus sua doctrina sit conueniens & utilis. Et diuinit in duas, quia primo proponit intentum, secundo propositum probat, ubi: Non enim iniustus. Circa primum sciendum, quod ex praedictis uerbis apostoli possent

illi quibus scribebat opinari, quid ipsi essent tales, prout immediate praedixerat, & per consequens doctrina eius inutilis esset, & ideo Apostolus hoc remouet, dicit. Confidimus autem de uobis dilectissimi. Et per consequens reputabat eos esse aptos ad capiendum perfectionem doctrinae Christi, propter quod subdit. **Meliora & uiciniora saluti, si licet confidimus de uobis.** **Tamen si ita loquimur, quasi dicat non loquutus sum in praecedentibus, eo quod tales sitis, scilicet ingrati & ad doctrinam Christi impertinens, sed ad cautelam futurorum ne effectum tales per casum.** **Non enim iniustus Deus.** Hic probat propositum, primo ex uerborum conuersatione, & secundo ex Abraham promissione, ubi: Abraham namque. In prima igitur parte dicit sic. Rationabiliter dixi, quod confidimus, meliora de uobis, cuius causam subdit, dicitur. Non enim iniustus Deus, ut obliuiscatur operis uestrum, id est, sanctae conuersationis uestrae. **Et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius.** Et quae sit ista dilectio ostendit ex facto, dicitur. **Qui ministrastis sanctis, id est Christi fidelibus, necessaria praebendo.** **Et ministratis.** Opus charitatis, continuando & quia uirtus laudata crescit, ideo post commendationem hortatur eos ad uirtutis continuationem & augmentationem, dicens. **Cupimus autem unum quoniam uestrum eandem ostentare sollicitudinem, id est, mentem, per effectum euidentem.** **Ad**

A CHRYS. Dicendo, cupimus vnumquemque vestrum, hoc est, veluti si quisquam dicat, volo te studere semp, & qualis fuisti primum, talem esse, & nunc, in futurum. Hoc enim redargutionem eius & faciliorem, & tolerabiliorem reddit. Er non dixit volo, quod est autoritatis doctrine, sed quod erat paterne dilectionis, amplius quam uel le. Cupimus, inquit tantum, non dicens, ignoscite etiam si graue quid loquamur. Cupimus vnumquemque vestrum idem studium ostendere usque ad finem, & plenam certitudinem spei. Spes, inquit, sustinet, ipsa est quae recreat ne dissoluamini, ne desperetis, & superflua sit uestra spes. Qui enim bona operatur, & bona sperat, & nunquam desperat seipso.

Gen. 22. c.

B

¶ ita cu patenter ex peccasset.

¶ de iure iu. c. & si Christus. § Iacobus. quoque.

C **D** **E** **F** **G** **H** **I** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **V** **X** **Y** **Z**

^a Quam quondam habuistis. ^b Frequenter ostendere. ^c Ministrandis sanctis. ^d Ut in futuro compleatur in vobis, quod modo speratis.

eandem ostentare sollicitudinem ad ^a expletionem spei vsque in finem, ^a ut non legnes efficiamini, ^b verum imitatores eorum qui fide & patientia haereditabunt promissiones. ^a ¶ Abraham namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per semetipsum, dicens: Nisi benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te. Et sic longanimiter ferens, adeptus est re promissionem. ^a ¶ Homines enim per maiorem sui iurat: & omnis controuersia eorum finis ad confirmationem, est iuramentum.

Sciebat placere Iudaeis promissiones patrum memorari, unde modo his laudibus extollit quos supra exemplo obduratum teruit. In hoc autem Abraham maxime elegit, cum filii erunt si credunt.

C **A**brahae namque promittens Deus, Tria dicit, quod promissio facto, & per iuramentum firmata, & in Abraham iam impleta.

1 *** OECUMENIVS.**
2 Cū igitur uides Christum dicentem, Amen dico tibi, intellige quod cum per nullum maiorem iurare possit, iurat Amen, non quia etiam filius nunc iuret ipsi Abraham. Verbum enim iurat,

3 *** ANSELMVS.**
4 Exponit, promissiones quas haereditabunt, qui fidem, & patientiam seruant, illas scilicet, quas Deus fecit Abraham. In quibus non relinquitur nobis locus dubitationis,

quando eas Abraham promisit, & iurauit, & etiam omnibus imitatoribus eius in fide & patientia. Quasi dicat Inde potestis uide quoniam qui fidem & patientiam habent promissiones haereditabunt, quia Abraham, qui primus eas audire cepit, sic adeptus est eas.

* AVGVSTVS. Cum iuras per celum aut terram, non te arbitris non debere domino iusiurandum tuum, quia per eum rare conuinceris, cuius caelum thronus est, & terra scabellum est.

* IDEM. Non uobis dicimus nos non iurare, si enim hoc dicimus, mentimur, quantum ad me pertinet iuro, sed quantum mihi videtur magna necessitate compellitur, cum uidero non mihi cedi, nisi faciam, & ei qui mihi non crediderit, non expedire, quod non credat. Hac perperis ratione & o consideratone librata, cum magno timore dico, Coram Deo, aut Testis est Deus, aut scit Christus.

d Nisi benedicens benedicam tibi. Apostrophe est hic, id est, defectio. Q. Si hoc non fecero, non mihi credatur de aliquo.

Sciebat

In quo

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Ad expletionem spei usque in finem: Quia per continuationem boni operis usque in finem expletur spes, qua est certa expectatio futurae beatitudinis, in quantum consequitur actualiter gloriae primum ideo subdit.

2 Ut non legnes efficiamini. id est, pigri, sed uirtuosi in bono proficientes, sicut fuerunt patres sancti, & hoc est quod dicit.

3 Verum, profed.

4 Imitatores eorum qui fide & patientia &c. scilicet haereditatis caelestis.

Diuisio.

5 Abraham namque promittens Deus. Hic consequenter idem probat promissionem Abraham factam. Et diuitur in tres partes, quia primo proponit illam promissionem, secundo ostendit eius infallibilitatem. ibi. Homines enim, tertio ex hoc concludit ueritatem intentam, ibi. Ut per duas res. Circa primum sciendum, quod Abraham facta est promissio de bonis temporalibus & etiam caelestibus, propter quod dictum est ei, quod semen eius erat futuram sicut arena maris & sicut stella caeli, & promissionem illam firmavit iuramento, & hoc est quod dicitur, Abraham namque promittens Deus, bona terrena & caelestia, & ad confirmationem huius promissionis iurauit per semetipsum.

6 Quoniam neminem. id est, nullam rem.

8 Habuit per quem iuraret maiorem. Et quid iurauerit subdit, dicitur.

8 Nisi benedicens benedicam. Et subintelligitur deficiet ueritas mea nisi fiat sic.

9 Et sic longanimiter ferens. id est, Abraham patienter expectans.

10 Adeptus est re promissionem. Quia tandem consequutus est gloriam,

11 Homines enim. Hic consequenter ostendit huius promissionis infallibilitatem. Ad cuius euidenciam sciendum, quod dispositio Dei aeterna immutabilis est, quae est idem quod eius consilium, & ideo quando in sacra scriptura aliquid denunciat, prout habet esse in diuino consilio immutabile est, nec retractatur. & hoc modo infra Re. 15. dicitur de Saulis abiectio. Porro triumphator Israel non parceret, nec penitentia nec tlectetur. Quando autem aliquid denunciat in sacra scriptura exigentiam meritorum, non in prout habet diuinum consilium, sicut subuersio Ninuitarum. Iona. 3. Hoc bene retractatur, sicut subuersio Ninuitarum a domino predicta, propter penitentiam eorum fuit retractata & hoc est q. d. Ie. 18. a. Repete loquar aduersus gentem & aduersus regnum, ut eradicem & destruiam & disperdam illud. Si penitentiam egerit gens illa a malo suo, agam & ego penitentiam super malo quod cogitavi uifacere ei. & quia talis comminatio dicitur sententia Dei, ideo dixerunt doctores nostri, quod sententia Dei mutatur, non tamen eius consilium. Nunc autem ita est, quod quae docunquae in sacra scriptura aliquid denunciat sub iuramento a Deo illud procedit ex diuino consilio, & ideo promissio facta Abraham patet infallibilis ex duobus, primo, ratione diuini consilii, ex quo procedit quod non mutatur, & ex additione iuramenti diuini per quod confirmatur. His uisus attendendum est ad literam. Homines enim per maiorem sui iurant. Quia confirmatio alienius rei non est nisi per aliquid certum & stabilius, propter quod dicit Philosophus. 1. Metaph. quod antiqui per suerunt aquam principium omnium, quia dixerunt ipsam esse iuramentum Deorum.

12 Et omnis controuersia eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. Quia facta hominum sunt fallibilia, & ideo ad confirmationem oportet recurrere ad diuinam ueritatem infallibilem, quae i iuramento uocatur in testem.

¶ Homi-

¶ In quo

a In quo abundantius volens. Q. Si autem homini qui mendax est, per iuramentum creditur, quanto magis Deo credendum est, qui mentiri non potest.

b Fortissimum solatium habeamus. * AMBROSIVS. Est ergo fortis, qui se in dolore aliquando cōsolatur, Et reuera iure ca for- ritudo vocatur, quan- do vnusquisque lei- plum vincit, iram, con- tinet, nullis illecebris emollitur, atque in- flectitur, non aduersis perturbatur, non extol- litur secundis, & quasi venti quadam variariū- rum circumfertur mutatione.

c Confugimus. Fugit ad spem qui spe beati- tudinis tribulationes pernoit.

d Quam sicut. Sicut ancora nauem, sic spes animam tenet, ne negatur in fallo hu- us mundi, confen- tiendo iniquitati. Et firmam, ne saltem titu- bet.

* AVGVST. Iacta in Deum curam tuam, & ipse te enutriet. Et vide quia portus excipit. Et non dabit in æternum fluctuatione iusto. Videns fluctuare in mari isto, sed excipit te portus, Tu autem antequam intres in portū ab an- hora noli obui mpi. fluctuat nauis ab anchoris, sed non lōge terra proicitur, nec in æternū fluctuabit, etsi ad tempus flu- ctuat

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hærédibus immobilitatem sui cōsiliū, interposuit iūsiu- randum, ut per duās res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui con- fugimūs ad tenendam propōsitam spem, quam sicut an- coram habemus animæ tutam ac firmam: & incēdentē vs- que ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introi- uit Iesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex fa- ctus in æternum.

Quat. Anchora spes eius est, non dabit in æternum fluctuatio- nem iusto.

e Præcursor. ad hoc. n. præcurrit, vt nos sequamur. Qui bene dicitur cursor, quia multa culpa eum impediuit, secundum il- lud. Exultauit vt gigas ad currendū viam. Et alibi: In via pec. nō ste- Et præcursor: quia ante nos, & pro nobis cu- currit.

f Secundum ordinem, Melchisedech. Vnde oportet Christianos (quod tunc est pontifex) superiores Iudeis esse quantum distat inter. Christum & Aaron. & melius sacrificium habere scilicet rationabile obsequium quod ducit in celum, nō pec- cades Quid autem est rationabile obsequiū, nisi quod per animam & secundum spiritum of- fertur, vt sunt virtutes.

Spiritus enim Deus est, & eos qui adorant eum, in spi- ritu, & veritate adorare o- portet. Ecce qualib. sa- crificiis placatus Deus hæc igitur offeramus.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Illa quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

Pf. 18. b. Ibi. 1. a

Chrysoft.

E

Io. 4. d

F

CAP

NICOLAUS DE LYRA.

In quo. id est, in iuramento Abrahę factio.

Abundantius. quia facta est Abrahę pro se & hærédibus suis.

Immobilitatem. per hoc ex abundantia eam immobilem ostendit,

rat enim firma ex hoc, quod procedebat ex diuino consilio, & ideo iura-

mentum additum firmavit eam ex abundantia, quando promissioni prius

acta ipsi Abrahę fuit additum. ut habetur Ge. 22.

Vt per duas res immobiles. Sic ex prædictis Apostolus conclu-

dit intrinsecum, videlicet. quod illi qui sunt de semine Abrahę si fuerint i-

nitantes fidei ipsius, certitudinaliter consequenter promissionem Abra-

he factam, prædicto modo firmatam, & hoc est quod dicitur hic. Ut per

duas res immo. scilicet diuinum consilium & eius iuramentum.

Quib. impossibile est. id est, securi simus de obtinenda promissio-

ne, quia sumus imitatores Abrahę propter quod sequitur.

Qui confugimus. Supple per baptismum ad Christum, per quem

impletur promissio Abrahę facta, ideo sequitur.

Ad tenendam propositam. id est, certam glorię expectationem.

Quam sicut ancoram habemus animę tutam ac firmam.

Sicut enim ancora materialis tenet nauem immobilem inter fluctus ma-

ris, ita spes tenet animas immobiles inter fluctus variã & multiplicis

temptationis, veruntamen ipsa spes habet contrarium modum firmitatis

in respectu ancorę materialis, quia ancora materialis per hoc quod figitur

in terra, dat firmitatem nauis. anima autem nostra non possunt in terra

subiliri, ideo oportet quod ancora spei firmetur in loco contrario, scilicet

in celo, & hoc est quod subditur.

Ad interiora velaminis. id est, ad secreta cęlestia, quę sunt nobis

revelata, ad quem locum ascendit Iesus Christus, ut ibi figeret anchoram

nostram, quia per hoc habemus firmam spem ueniendi ad gloriam, &

hoc est quod subditur.

Vbi præcursor pro nobis. Hoc autem Apostolus subdit quia prius

hunc fuerat de pontificatu Christi, & interposuerat aliqua ad exci-

tationem audientium, & sic consequenter reuertitur ad suam propo-

sitionem, scilicet ad loquendum de pontificatu Christi de quo adhuc loquitur

cap. seq.

Ad euidenciam maiorem cuiusdam dicti in hoc capit. queritur. Vtrū

in aduentibus post baptismum penitencia habeat locum. Et arguitur quod

non, quia sicut baptismus habet efficaciam a passione Christi, ita & pe-

nitentia, sed baptismus non potest iterari, ergo & c. Item spiritualis cura

est, quę fit per penitentiã, significata est per curationes corporales quas

Christus operatus est, sed Christus non legitur aliquem his curasse, ergo

& c. Contra Eccle. 2. d. dicitur. Secundum magnitudinem eius sic

est misericordia illius, sed magnitudo Dei infinita est, ergo eius misere-

cordia, & per consequens non tantum semel sed totiens quotiens reci-

pit

pit reuertentem ad penitentiam post baptismum.

Respondeo in hac questione fuerunt hereses contraria occasione il-

lius quod dictum est in hoc cap. Impossibile est enim eos qui semel illu-

minati sani, & c. per quod intelligitur baptismus, ut dictum est, supra se-

quitur. Et prolapsi sunt rursus renouari ad penitentiam. dixit

quidam presbyter Romanus nomine Nouatus, quod nullus potest resur-

gere ad penitentiam post baptismum. Sed hoc est falsum & erroneum,

secundum quod dicit Athanasius in epistola ad Serapionem, & probat

per scripturam per illum Corinthium incestuosum, de quo loquitur Apo-

stolus. 1. Cor. 5. qui tanta enormitatis erat, quod uxorem patris sui habe-

bat, propter quod Apostolus iussit eum tradere Sathę ad affligendum

ut spiritus eius saluus fieret in die domini nostri Iesu Christi, ut ibidem

dicitur, quod non esset uerum, nisi penitentia in eo haberet locum. Item

de illo eodem scribitur. 2. Corinth. secundo, quod de mādato Apostoli fue-

rit iterum receptus ad communicationem fidelium, per quod patet, quod

penitentia habet locum in cadentibus post baptismum. Item Paulus

Apostolus scribens Galathis, qui post receptionem fidei & baptismi

fuerat decepti a falsis Apostolis, dicit Gal. 4. c. Filioli mei, quos ite-

rum parturio, donec formetur Christus in vobis. ex quo patet

quod recepit eos ad penitentiam post baptismum. Posset etiam error No-

uati per rationem impugnari, sed hoc dimitto, quia hoc tractari habet in

4 sententiarum. Error autem contrarius fuit error Origenis & qui nimis

laxauit penitentiam, sicut Nouatus nimis restrinxit, di. quod non solum

habet locum penitentia totiens quotiens in uita presenti. sed habet lo-

cum in futuro, quia dicit demones & damnatos post aliquod tempus ad

gratiam & gloriam reuerti. Sed hoc est contra rationem & scriptu-

ram sacram, eadem enim ratione uideretur, quod beati possent cade-

re a beatitudine, & quod damnati reuertantur a damnatione. primum

autem est erroneum, ergo & secundum. Item scriptura eodem modo

loquitur de duratione damnationis & beatitudinis, Mat. xx. v. d. Et ibunt

hi in suplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Mul-

ta etiam absurda alia continentur in errore Origenis, quę dimitto pro-

pter prolixitatem. & quia sufficienter tractatur a doctoribus, 2. & 4.

sententiarum. Fides autem catholica inter duos errores prædictos tenet

medium scilicet quod in uita presenti etiam post baptismum potest peniten-

tia totiens quotiens iterari, & ideo uerbū Apostoli supra inductū, quod

moit Nouatum ad dicendum contrarium, exponendū est sicut & su-

pra exposui. Sed contra errorem Origenis tenet fides catholica quod post

uit. qm istam non habet locum penitentia, quia amplius non sunt in uita,

sed in termino. Ad argumentum primum in contrarium dicendum, quod

non simile de baptismo qui imprimat characterem in anima, qui quidem

character est indelebilis, & ideo baptismus non est iterabilis: peniten-

tia autem characterem non imprimat ergo & c. Ad secundum dicendum

*

A NICOLAUS DE LYRA.

quod non oportet omnimodam similitudinem esse inter figuram & figuratum, & ideo si curatio corporis non fuit restituta a Christo circa

eundem hominem, propter hoc non sequitur penitentiam esse irreiterabilem. Præterea licet non legatur Christum curasse eundem hominem pluries, non propter hoc habetur qui fuerit factum, quia multa Christus fecit quæ non sunt scripta, ut habetur Iob. ultimo.

ADDITIO I.

In ca. 6. ubi dicitur in psal. Licet autem hæc expositio sit subtilis prima tamen magis videtur concordare litera.

Hanc expositionem secundam videtur tenere Glo. & est magis conformis litera. Accipit enim illud quod dicitur impossibile in quo tota vis rationis consistit in sua propria significatione, non autem pro difficultate que est significatio large sumpta. Similiter quod dicitur. Rursus crucifigentes. &c. magis consonat huic expositioni secundæ, & quia prout in Glo. qui putat secundo baptizari, quantum ad se Christum crucifigunt, quia sicut semel mortuus est in carne, ita nos in baptismo semel peccatis morimur, unde non est iterandum, sicut nec mors Christi est iteranda.

ADDITIO II.

In eodem c. ubi dicitur in psal. Sed est contra rationem & scripturam sacram.

Prout dictum fuit supra non videtur eadem ratio quod beati possent cadere a beatitudine, & quod damnati revertantur a damnatione. Tum quia damnatio beatorum esset manifeste contra diuinam iustitiam, similiter & contra diuinam misericordiam, reductio autem damnatorum posset procedere ex misericordia diuina sine præiudicio plenitudinis iustitiæ suæ, prout dictum fuit in 2. add. 2. ca. huius epistolæ, Tum quia prout sã Th. prima secunda. q. v. ar. 4. in corpore questionis multipliciter ostendit impossibile est quod aliquis ut lens diuinam essentiam vellet eam non videre, damnati uero maxima supplicia sua sentientes non irrationabiliter ad refutationem errorum suorum præteritorum possent reuerti. Ad confutationem tamen erroris Origenis sufficit autoritas scripturæ secundum determinationem ecclesiæ intellecta.

ADDITIO III.

In eo ca. ubi dicitur in psal. Ad argumentum primum in contrarium

dicendum quod non est simile de baptismo.

Baptismus est quedam regeneratio spiritualis. dicente Christo. Iob. 2. Nisi quis tenatus fuerit ex aqua & spiritu sancto. Penitentia vero est quedam medicina spiritualis. Iuxta illud Ma. 10. b. Non est opus ualentibus medicus, sed male habentibus, ex quibus potest sumi differentia horum sacrariorum quantum ad eorum iterationem nam sicut generatio corporalis non iteratur, ita nec baptismus, & sicut medicina corporalis iteratur, ita & penitentia, & sic habetur alia responsio ad primum argumentum.

REPLIC A. In ca. 6. refutit Burg. illud quod 2. c. supra & uicorrectionem eius ibi, & Iob. 13. In eod. c. ubi disputat Posil. quare baptisimus non est iterabilis sicut penitentia. Et respondet, quia baptisimus imprimat characterem, non penitentia. Burg. autem reddit aliam rationem diuersitatis: quia inquit baptisimus est generatio spiritualis: penitentia autem medicina sicut igitur in corporalibus generatio non est iterabilis sed bene medicina, ita hic. Sed istæ similitudines usque quatuor currunt quatuor pedibus. Certum enim est peccantem mori mortali, sicut enim per medicinam non potest suscitari mortuus, ita nec per penitentiam mortaliter peccans. consequens est falsum, tamen antecedit patet in psal. ubi habetur pro impossibili, quod medici suscitabunt & conturbant tibi, igitur comparatio ista non est uersalis. Cum penitentia potest comparari generationi sicut & baptisimus, igitur per hoc non dicitur causam diuersitatis in proposito. assumptum patet, quia sicut propositus a non esse ad esse est propria generatio in corporalibus, sic progressio a non esse gratiæ ad esse gratiæ est generatio in spiritualibus. ita autem progressio sit per penitentiam, ut patet: igitur penitentia est generatio uel saltem similis generationi. Et ita patet motus calumnia confusus apud Burg. qui similitudines & translationes saepe contra psal. accipit generaliter, & secundum generalitatem uniuersaliter sumens.

CAP. VII.

Primasus Haymo.

Ic enim Melchisedech. CHRYSOSTOMVS. * Volens Paulus differentiam demonstra-

Benedico secundum ordinem Melchisedech. Melchisedech rex. iustus vel iustitia. a Fuit.

CAP. VII.

IC ENIM Melchisedech rex Salem

iustitia, id est, Christus suos per iustitiam regit ter procellas seculi. R pacis Christus quos hic iustitia regit in pace æterna regere-

renou, & veteris testamenti in multis hæc disseminat, & preludit, & explorat etiam aures auditorum, & exercet. Confestim quippe ab ipso exordio, hoc quasi fundamenti loco præcit dicens. Quia illis quidem locutus est in prophetis, nobis autem in filio. & illis quidem multifariam, & multis modis, nobis autem per filium. Deinde de filio locutus, quis iste sit, & quod operatus sit, & admonens credendum illi esse, ne eadem patiamur quæ & Iudæi, & Qui pontifex est secundum ordinem Melchisedech.

* ANSEL. Et prius exponit quis ordo præcesserit in Melchisedech, & quomodo iuxta ordinem eius Christus factus sit Pontifex in æternum. Ut exposito, & commedato ordine Melchisedech, appareat quam dignum sit sacerdotium Christi, quod tam magnum est, ut sacerdotium Melchisedech illud præmostrauerit non sicut equale, sed sicut umbra, dum enim magna umbra præcessisse ostenditur, patet satis quod magna ueritas corporis sequatur.

C iam incipit ostendere quomodo Christus secundum ordinem Melchisedech assimilatus sit filio Dei. Melchisedech dicitur rex iusti-

desinit. Sacerdos Dei, qui se iu ara crucis obtulit. Obuiat & currit, dando gratiam cuique post eedem uitiorum, quæ quæ sensus subintrant & dominantur, & benedicuntur ei, dando clementiam boni operis. Dat panem & uinum, id est, corpus & sanguinem suum, quo pasti & a præteritis mundantur, & in futuro confortantur. Cui Abraham, id est, fidelis dat decimas omnium id est, omnem perfectionem suam ei attribuit, primum Melchisedech id est, rex iustitiæ. post rex Salem, id est, pacis, quia prius hic re suos in iustitia post in futuro regit eos in pace. Sine patre sedum carnem, sine matre, secundum deitatem. Sine genealogia quia filios carnis non habuit. Non habens initium neque finem, coæternus patri secundum deitatem. Et si omnes patriarchæ & prophete figura Christi fuerunt. Melchisedech specialiter qui non de genere Iudæorum præcessit in typum sacerdotii Christi. Secundum ordinem Melchisedech multis modis. Quod rex & sacerdos fuit, & ante circumcisionem functus sacerdotio, ut non Gentes a Iudæis sed Iudæi a Gentibus sacerdotium ciperent, non unctus oleo uisibili, ut Moyses constituitur sed oleo exultationis & puritate fidei, nec animalia immolauit.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

Diuisio.

* **I**c enim Melchisedech. Aliquibus interpositis ad excitationem audientium & c. hic Apostolus reuertitur ad suum propositum scilicet ad probandum excellentiam sacerdotii Christi Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit excellentiam huius sacerdotii respectu sacerdotii Leuitici. secundo ostendit quod fideles debent huic sacerdotio reuenter subijci. secunda pars incipit in medio c. x. ibi. Habentes itaque fratres fiduciam. Circa primum sic procedit, quia pri-

primo ostendit excellentiam sacerdotii Christi respectu Leuitici ex parte personæ sacerdotis. secundo ex parte sui ministerii. secunda incipit principio sequentis c. ibi: Capitulum autem, &c. Adhuc primo ostendit excellentiam sacerdotii Christi per auctoritatem diuinam, secundo ostendit huius sacerdotii necessitatem, ibi Talis enim dicebat. Circa primum aduertendum, quod Apostolus probat propositum suum per gloriositatem Psalm. cix. a. Iurauit dominus & non penitebit eum, &c. Unde tria ostendit ad suum propositum probandum. Primum est illud quod in auctoritate ista ponitur. Secundum ordinem Melchisedech. * Secun-

molauit, sed pane & Vino Christi sacerdotium dedicauit. Nō
 Auerē sine patre vel matre. cum Christus secundum duas natu
 + ras & patrē habuit & matrē. Sed quia in Genesi inducitur iubi
 o occurrisse Abrahæ, & nec ante nec post eius nomen in ge
 nealogia inuenitur. Huius autem exemplo affirmat Apolto
 as, quod sacerdotium
 Aaron & principium
 abuit & finem: sed ec
 lesiæ sacerdotiū & in b
 reteritum in futurū
 ternum sit.

Sacerdos Dei summi.
 CHRYSOSTOMVS. Sa
 cerdos autem erat for
 a semetipso ordina
 is, sicut enim tunc erāt
 sacerdotēs. Vel quia e
 re prouectior erat,
 suis colebatur. Vel c
 quod & ipse sacrificā
 studuit, sicut & Noe
 bel, Abraham, quan
 o sacrificia obrulerunt.

Regresso a cæde regum, & benedixit ei. Sicut in Genesi legitur,
 Quatuor reges aduersus quosq; pugnauerunt, eosque vice
 rit. Sub quibusq; deuictis Loth degebat, & captus est a quatuor:
 Quod cum audisset Abraham, cum trecentis decem & octo
 armaculis persecutus est eos atq; percussit reduxitque Loth
 omnem substantiam quam ceperant. Tunc ergo Abraham
 deuenti occurrit Melchisedech, & benedixit &c. Tradunt
 hebrei Melchisedech esse filium Noe, & quando Abraham
 uentus est habuisse trecentos nonaginta annos & Abrahæ ut
 nepoti obuiasse, & panem in refectionem eius & suorum ob
 tulisse, & ut sacerdotem Dei decimas recepisse Salem pluri
 tudine dicitur, sed fuit oppidum regionis Sichem, q̄ &
 hodie Salem dicitur, ubi ex magnitudine ruinatum palatium
 Melchisedech ostenditur. Vnde & in euangelio dicitur, *Erat
 Johannes baptizans in Ennon iuxta Salem.*

Neque initium dierum, neque finem uitæ habens. Christus omni
 o non habuit initium neque finem.

d In perpetuum. Quia scriptura obtinet, quod aliquis ei succes
 sisset. Vel mystice per eum loquitur de sacerdotio Christi.

* AMBR. Non agnoscis quis sit iste? Potest homo esse
 rex iustitiæ cum vix iustus sit. Potest esse rex pacis, cum vix
 possit esse pacificus. Sine matre secundum diuinitatem, quia

Per Deum, non per hominem.
 a sacerdos Dei summi, qui obuiavit Abrahæ regresso a cæde
 a Abrahæ, b Melchisedech. c De principibus donauit.

regum, & benedixit ei. Cui & decimas omnium diuisit A
 braham. Primum quidem qui interpretatur rex iustitiæ: dein
 a Pacis. Salem enim pax interpretatur. b Christus pacificatur quæ in caelis & in terra c Fns.
 d Non quia non habuerit, sed quia scriptura proinde non memorat
 in figura Christi.

de autem & rex Salem, quod est rex pacis: sine patre, sine
 a Non habens prolem. b Scriptura in figura Christi testificante. c Quod scriptura dicat.
 matre, sine genealogia: Neque initium dierum, neq. finem uitæ

habēs. Assimilatus autē filio Dei manet sacerdos in ppetuū
 a In omnib. pramissis. b Non in se, sed in Christo. Id est, sacerdotium eius durat in
 æternum, non ei aliud succedit, ut Irenico.

inquit, dicitur rex iustitiæ. Sedes quippe, iustitia dicitur. Melcha
 vero rex, Melchisedech ergo rex iustitiæ. Vides, & in nomini
 bus adhibitam diligentiam. Quis uero est rex iustitiæ nisi do
 minus noster Iesus Christus. Deinde Rex Salem, ex ciuitate
 hoc est rex pacis. Quod iterum pertinet ad Christum, iste nā
 que nos iustos effecit, pacificatur quæ in caelis sunt, & quæ in
 terris. Quis homo rex est iustitiæ & pacis. Nullus nisi solus Do
 minus noster Iesus Christus. Deinde alteram differentiam in
 trodudit. *Sine patre, sine matre, sine Genealogia, neque initium die
 rum habens, neque finem uitæ, assimilatus autem filio Dei, manet
 pontifex in perpetuum.* Quoniam igitur occurtebat illi
 quod dictum est. Tu es sacerdos in æternum secundum
 ordinem Melchisedech, Ille autem mortuus erat, &
 non fuit sacerdos in perpetuum, intueri qualis contem
 platione istud exposuit. Et quis hoc unquam de homi
 ne dixerit? Non reipsa inquit, dico: hoc est, nescimus
 quem patrem habuit, uel quam matrem, neque quando p

D
 Mystice.
 Li. de his.
 qui multo
 rursus inuā
 tur.

† Ignoti
 patris. i
 gnore ma
 tris, igno
 ti generis.

Pf. 109.

d Inper-

☞ suscepit

NICOLAUS DE LYRA.

Secundum est illud quod ibi dicitur. Iurauit dominus, &c. tertium
 illud quod sequitur. Tu es sacerdos in æternum. & ideo diuidi
 tur in tres partes, in quibus Apostolus tria prædicta prosequitur, secun
 da incipit ibi. Et quantum est non sine. tertia ibi: Et alii quidem
 iures, &c. Circa primum tria facit, quia primo declarat similitudi
 nem ipsius Melchisedech ad Christum, cuius fuit figura, secundo ostendit
 excellentiam ipsius Melchisedech ibi. Intuemini autem. tertio
 hoc concludit principale intentum, scilicet excellentiam sacerdotij
 christi respectu sacerdotij Leuitici, ibi. Si ergo consummatio. Pri
 ma adhuc in duas, quia primo ponit conditiones Melchisedech. secundo
 per hoc concludit similitudinem ad Christum sicut figuræ ad figuratum,
 q̄. Assimilatus autem. Prima adhuc in duas, quia primo ponit ip
 sius Melchisedech multiplicem conditionem, secundo ponit eorum inter
 pretationem, ibi. Primum quidem. Circa primum de scribendo, con
 ditiones Melchisedech, primo ponit regiam dignitatem. di. Hic enim
 Melchisedech regem rex Salem. Dicunt autem Hebræi quod ipse
 sit Sed filius Noe primogenitus, & erat tunc. cccix. annorum. Salem
 secundum quosdam idem est quod Ierusalem. quia ciuitatem ipsemet sē
 per primo edificauit & in ea regnauit, ut dicit Isid. lib. 15. etymolo. Se
 cundum alios est idem quod Salem ubi baptizabat Iohānes, ut habetur
 Gen. 3. secundo ostendit Apostolus eius dignitatem sacerdotalem, di
 cēt.

- 1 Sacerdos Dei summi. & additur hoc scilicet Dei summi, ad ostendē
 dū quod non erat sacerdos idolorum: quia idololatria tunc temporis vi
 gnat per totum mundum, & quia ad ipsum pertinebat Deo offerre sa
 crificia, & conferre populo spirituali: & ideo occurrit Abrahæ de victo
 riæ reuertenti, ut benediceret ei, & hoc est quod subditur
- 2 Qui obuiavit Abrahæ, &c. Et hoc habetur Gene. 14. Et quia ille
 qui confert populo spiritualia, debet de ipso accipere temporalia ideo A
 braham dedit ei decimas de præda. & hoc est quod dicitur.
- 3 Cui & decimas omnium diuisit Abraham. Per hoc enim ostē
 ditur imperfectum respectu Melchisedech quia ei dabat decimam par
 tem, quæ signat perfectionem, eo quod numerus denarius perfectus est,
 si autem retinebat nouem partes, quæ signant perfectiones.
- 4 Primum quidem. Hic consequenter Apostolus interpretatur quod
 dicitur de Melchisedech, dicens quod nomen eius interpretatur, rex
 iusti-

Iustitiæ. melchios enim idem est quod rex, sedech autem idem quod iusti
 tia. Salem autem interpretatur pax, & ideo per nomina prædicta intel
 ligitur, quod Melchisedech regnabat in pace & iustitia. ista enim duo se
 concomitantur secundum quod dicitur. Isa. 32. d. Et erit opus iustitiæ
 pax. & hoc est quod dicitur. Primum quidem qui inter. rex iusti
 tiæ. rationem proprii nominis.

5 Deinde autem rex Salem quod est rex pacis. quod designatur
 ex loco sui regiminis, sequitur.

6 Sine patre, sine matre, per hoc non est intelligendum quod Melchi
 sedech istis caruerit: sed quia de istis scriptura mentionem non facit quia
 non loquitur de patre eius, nec matre, nec de principio uitæ eius vel fine.
 Sed per hoc videtur quod dictum Hebræorum sit falsum, qui dicunt ipsū
 fuisse Sem filium Noe, quia scriptura describit patrem & matrem ipsius
 Sem & eius genealogiam. Sed ad hoc posset dici, quod scriptura de præ
 dictis loquitur sub hoc nomine Melchisedech, de quo arguit & facit A
 postolus mentionem, & hoc sufficit ad rationem figuræ quæ frequenter de
 ficat a figurato in pluribus.

7 Assimilatus autem. Ex prædictis dicit Apostolus ipsum Melchise
 sedech fuisse similem Christo & eius figuram. primo ratione nominis,
 quod interpretatur rex iustitiæ, secundo ex loco regiminis: quia dicitur rex
 Salem, id est. rex pacis: & ista duo perfecte conueniunt Christo secundū
 quod dicitur Psal. 61. b. Simul orietur in diebus eius iustitia, & a
 bundantia pacis donec auferatur luna. quod non potest intelligi de
 pace facta tempore Salomonis: quia illa parum durauit, ut habetur. 3.
 Reg. sed intelligitur de pace & iustitia data per Christum, similiter ea
 quæ sequuntur de Melchisedech. Sine patre, sine matre, &c. perfecte
 conueniunt Christo: quia sine patre est in natura humana, & sine matre in
 natura diuina, sim. l. ter, sine principio, sine fine dierum, & sine
 genealogia. Et quia Christi generatio in natura diuina eterna est, &
 enarrari non potest, secundum quod dicitur Isa. 152. Generationem
 eius quis enarrabit. ideo dicit Apostolus. Assimilatus autem filio
 Dei. Melchisedech supple.

8 Manet sacerdos in æternum. id est, in perpetuum, non quia Mel
 chisedech sacerdotium fuit perpetuum simpliciter, sed quia scriptura
 non loquitur de principio & fine sui sacerdotij, nec de successore eius.
 & per hoc præfigurauit Christi sacerdotium. quod est simpliciter per
 petuum.

* Intuemini

A suscepit initium, neque quando defunctus est. Et quid hoc in
 q's? Nunc. n. quia nos nescimus, ideo defunctus non est? non
 habuit parētes bene dicit. Et defunctus est, & parētes habuit
 Quo ergo sine patre sine matre. Quomodo neque initium die
 rum, neque finē habuit? Quemadmodū in illo non est narra-
 ta genealogia eius, sic
 & Christus ipsa natura
 rei, & sine initio, & si-
 ne fine est. Sicut enim
 filius nescimus neque
 initium dierum, ne-
 que finem uitæ, pro-
 pterea quod non est
 scriptum, sic & nesci-
 mus filii Dei, uel ini-
 tium, vel finem non
 quia non est scriptum
 sed quia initium non
 habet, uel finē. Nam
 ille quidem typus, at-
 que ideo ex eo, quod
 nec de initio nec de
 fine uitæ; quicquam
 scriptum est, talis dici-
 tur, hic uero ex ipsa
 ueritate, & propterea

B quod nō sit ei uel initium, uel finis, sicut etiam in hoīb. Hic
 enim in appellationes, erant. *Rex iustitiae & pacis.* illis autem rerū
 ueritas. Quomodo ergo initium habet? Intuleris sine initio
 filium, non quia non habet causam ex qua sit: hoc. n. impossi-
 bile est, habet namque patrē, alioquin quō filius. Sed quia nō
 habebat initium uitæ, neque finē. *assimilatus autem filio Dei.* In
 quo est similitudo? Quia & huius & illius finē ignoramus, &
 initium. Sed hoc huius quidem, quid non est scriptum, illius
 aut quia oīno non est similitudo Si autem in omnibus esset
 similitudo, non iam typus esset & ueritas, sed typus esset utrū-
 que. Sicut & in imaginibus est aliquid simile, est etiam aliqd
 dissimile, in linēis quippe, est similitudo quædam in caracte-
 re, dissimilitudo autem in impositione colorum, & sic diffe-
 rentia manifesta monstratur, & quiddam quidem simile, qd
 dam autem dissimile.

primasius & Haymo

a Intuemini autem quantus hic cui & decimas dedit de præcipuis. Im-
 moratur in commendanda dignitate Melchisedech & excel-
 lentis sacerdotii eius: preferens eum ipsi Abrahamæ patri om-
 nium & omnibus Leuitis.

* THEOPHIL. Cum figuram ueritati accomodasset, id
 est Melchisedech Christo nunc Demum fidens, figuram ip-
 sam, Melchisedech, Iudæorum sacerdotib. clariorem arguit
 extitisse, neque his modo, quin uel Abrahamæ patriarchā ipsū p-
 stare. Si igitur figura tātō pere ceteros antecedit, lōge magis, &

C ponti-

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Intuemini. Descripta similitudine ipsius Melchisedech ad Chri-
 stum, hic consequenter Apostolus probat sacerdotium Melchisedech fuis-
 se excellentius quam sacerdotium Leuiticū. Et diuiditur in duas par-
 tes: quia primo probat propositum, secundo remouet quoddam dubium;
 ibi: Et ut ita dictum sit. Prima in tres, secundum quod propositum
 probat per tres rationes secunda ibi: Et hunc qui ha. tertia ibi. Et
 hic quidem decimas. Prima ratio talis est. Ille qui accipit decimas
 ab alio, maior est illo, quia sicut dictum est iam, ille qui dat decimas per
 hoc proficitur in se imperfectum respectu illius qui accipit decimas sed
 Melchisedech accepit decimas ab Abraham, ut habetur Gene. 14. ergo
 fuit maior Abraham, & per consequens eius sacerdotium fuit maius
 sacerdotium Leuiticum, quia Leui descendit ab Abraham, & fuit minor
 eo, quod autem est maiore, est maius minore, & hoc est quod dicitur. In-
 tuemini autem. id est, diligenter considerate:

Diuisio.

- 2 Quantus sit hic. id est, Melchisedech.
- 2 Cui & decimas dedit de præcipuis Abraham. pater. id est,
 princeps patrum, & per consequens, Melchisedech fuit maior quam Le-
 ui, & quam quicumque alii patres ab Abraham descendentes. Sed uide-
 tur alicui quod istud argumentū non ualeat, quia si aliquis est maior pa-
 tre episcopi non propter hoc sequitur quod sit maior episcopo, sic autē
 arguitur in proposito, ergo & c. Dicendum, quod in lege nona sacerdotiū
 habet dignitatem a Christo, & non ex dignitate paterna. Et ideo
 ille qui est maior patre episcopi, non propter hoc est maior episcopo, sed
 dignitas sacerdotii Leuitici procedebat ex dignitate paterna. ppter hoc
 nullus alterius tribus admittebatur, & ideo bene sequitur argumentū.
 Et confirmatur argumentum per illud quod sequitur.

pontifex Christus, incomparabiliter istos dignitate & anteq-
 qui per illam significatur. *Intuemini.* (inquit) & diligenter a-
 uerite, quanti sit iste, & quantum excellat, cui munera dedi-
 nō plebius aliquis & abieciō, sed Abraham patriarcha eg-
 gius Nec remere quidē patriarchæ nomē adiecit: qn eo id

git, ut eius psonā n-
 gis extolleret exacer-
 chrinum id est ex r-
 lioribus & honorat-
 nibus spoliis. Nec d-
 id potest. Abraham d-
 na hæc & exunias fi-
 se Melchisedech in
 partitū, quia secū v-
 hic militasset, & ob
 præmia huic depen-
 set militæ, sed do-
 se continenti, mun-
 & decimas detul-
 & ideo dixit super
 obuiam Abrahamæ N-
 chisech processisse.
 10 igitur munera hæc
 partita Abrahamæ arg-
 Melchisedech h. id
 longe præstantiore

quanto magis constabit vel legis sacerdotibus, Christi, k-
 ge præcellere.

b Et quidem de filiis Leui sacerdotium accipientes. Et ex
 modo intuemini quantus sit, quia aliquid de filiis Leui
 hoc quod accipiunt sacrificium, & cum aliter non audere
 habent mandatum in lege, sine cuius autoritate nunq-
 præsumerent.

Et quidem de filiis Leui. Tanta est sacerdotii excellentia,
 tiam similes genere multo amplius digniores sint fratre
 suis. Vnde Abraham incircumcisio alienigenæ decimas n-
 dedisset, nisi excellentior esset, In quo & illi Leuitici sacer-
 tes decimas soluere.

c Secundum legem, & c. ANSELMVS. * Id est secundū legis
 stitutionem, sine cuius autoritate numquam prelu-
 rent. Vnde secundum legem id est, non aliter quā præci-
 scilicet, ut nec plus, nec minus, nec alio modo accipiant, q-
 in lege decretum est.

d Quamquam & ipsi exierint de lumbis Abrahæ. * AVG. Secun-
 rationem quippe illam feminalem in lumbis Abrahæ
 Leui, qua ratione per concubitum, venturus erat in matre
 secundum quam rationem non erat ibi Christi caro, qui
 uis secundum ipsam ibi fuerit Mariæ caro.

Melchisedech autem secundum nullam legem accep-
 patriarcha, cum esset alienigena, & in hoc dignior.

Contest.

4 Et quidem de filiis Leui. Ad cuius euentiam sciendum, q
 Leuiti generaliter recipiebant decimas a reliquo populi Israel, inter
 uites autem illi qui erant maiores illius tribus, uidelicet sacerdotes
 mi filij Aaron, non solum accipiebant decimas cum Leuitis a popo-
 sed etiam de parte Leuitarum recipiebant decimam que uocabatur
 ma decima. Num. 18. in signum quod sacerdotes erant maiores si-
 cibus Leuitis, & pari ratione Melchisedech maior fuit Abraham a
 accepit decimas, & per consequens maior ipso Leui qui descendit ab
 & sic idem quod prius, & hoc est quod dicitur. Et quidem de fi-
 Leui. generaliter acceptis.

5 Sacerdotium accipientes. Et per consequens erant maiores.
6 Mandatum habent & c. secundum legem. Et quod nomine eo
 non solum intelligantur illi tribus, sed cum etiam simplices Leuiti
 ponendo subdit.

7 Id est a fratribus suis: quamquam & ipsi exierunt de lu-
 bis Abrahæ, scilicet melchisedech.

8 Cuius autem generatio non annumeratur in eis. Quia
 ptura non facit mentionem de patre & matre genealogia eius ut
 dictum est.

9 Decimas sumpsit ab Abraham. sicut maior a minore.

10 Et hunc. Hic exponitur ratio secunda quæ talis est. Benedic-
 medius est inter Deum & illum qui benedictionem ab eo recipit,
 Melchisedech benedixit ipsum Abraham, ut habetur Genesi. 14.
 fuit maior eo & in hoc patet magna excellentia ipsius Melchisedech
 qui benedixit eum cui erat facta repromissio de Christo, & hoc est
 dicitur.

11 Quid habebat repromissiones. scilicet ipse Melchisedech.

* Sin

a Contestatur. Vt ego vel idem in multis locis.
b *Viuuit*, Gerebat enim typum pontificis nostri, cuius excellētia potestatis per illius similitudinem ostenditur Per Melchisedech enim in quo figura præcessit, discernitur sacerdotiū Christi a sacerdotio Leui in cuius Christi figura dicitur quod Melchisedech uiuit.

Vnde dicitur sacerdos in æternum, qui se ipsū obtulit, non ex aliqua necessitate, sed ex uoluntate propriæ potestatis.

c *Adhuc enim in lumbis.*

* CHRYSOSTOMVS.

Hoc est, In eo erat Leui

quantum natus non dum esset. Et non dixit

Leuita sed Leui. Vides eminentiam; Vides quantum interest inter

Abraham & Melchisedech, qui typum gerebat pontificis nostri. Et

ostendit excellentiā potestatis non necessitate

factam. Ille quippe dedit decimas, quod pertinet ad sacerdotem, iste benedixit quod melioris est. Ista excellentia, & ad posterum omnes pertrahit. Mirabiliter, & fortiter exclusit Indai cas rationes. Propterea dicebat, Quia imbecilles facti estis, quæ hæc euertere uolebat, ne gloriarentur in eis. Talis enim est sapientia Pauli, præstruit primum, & hinc ingreditur ad ea, quæ uult ostendere. Difficile tractatu est genus humanum & quod multa indigeat diligentia, & ampliore, quam arbuta vel furculi. Illic enim natura corporum est, & terræ, obediens agricolarum manibus. hic autem uoluntas est plurimas mutationes accipiens, & nunc quidem istud, nunc autem illud eligens, procliuis enim est ad malitiam.

d Sicut Adā peccante qui in lumbis eius erant peccauerunt, sic Abraham dante decimas, qui in lumbis eius erant, decimati sunt. Sed non hoc sequitur in Christo, licet in lumbis Adæ & Abraham, quæ non secundum concupiscentiam carnis inde descendit. Cum ergo Leui & Christus secundum carnem essent in lumbis Abraham, quando decimatus est, non idem pariter decimati sunt, quia secundum aliquem modum, non erat ibi Christus quo erat ibi Leui. Secundum rationem quippe illam feminalem ibi fuit Leui, quæ rationem non ibi erat Christi caro quamuis secundum ipsam ibi fuerit Mariæ caro Leui secundum concupiscentiam carnalem, Christus autem secundum substantiam corporalem inde uenturus erat. Cum. n. sit in semine uisibilis compulenta, & inuisibilis ratio, utrumque cucurrit ex Abraham, uel est ex ipso Adā usque ad corpus Mariæ, quia & ipsum eodem modo conceptum & exortū est. Christus autem uisibilem carnem substantiam de carne uirginis sumpsit. Rō uero conceptiōis eius, non a semine

quod de matre accepit, & in lumbis Abraham fuit. Ille est ergo decimatus in Abraham, qui sic fuit in lumbis eius, sicut in lumbis sui patris etiam ipse Abraham fuit, id est, qui sic est natus de patre Abraham, sicut de suo patre natus est Abraham per legem, scilicet in membris re

pugnantem legi mentis, & inuisibilem concupiscentiam, quantum uis eam casta & bona

2 vita nuptiarum non sinat ualere, nisi quantum ex ea possunt generi substituendo pro sperere. Ille autem non

3 ibi decimatus est cuius caro inde non ferorē

4 7 vulneris, sed materiam medicaminis traxit. Nam ipsa decimatio ad præparandum medicinam

5 pertinuerat, illud in Abraham carne decimabatur quod curabatur, non

6 illud unde curabatur. Eadem enim caro Abraham, uel ipsius primi hominis similis gerebat, & uulnus preuaricationis & medicamentum vulneris. Vulnus preuaricationis in lege membrorum repugnat legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnem seminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum autem vulneris inde sine opere concupiscentiali in sola materia corporali per diuinam conceptionis formationis rationem de uirgine assumptum est.

d Sicut ergo consummatio. *** ANSEL.** Prætulit hæc tenus sacerdotiū Christi, quod est secundum ordinem Melchisedech, Leuitico & nunc addit quod sacerdotium Christi Leuiticum destruat quo destructo, necesse sit & legem destrui secundum carnales obseruantias. Ac si dicat. Quia superius dictum est. Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, & omnes legem habentes nouere hoc esse futurum, ergo quid necessitatis extitit, ut non iuxta Aaron sed iuxta Melchisedech surgeret iste nouus sacerdos, sub quo perfecta daretur iustitia?

* AVGVSTINVS. Oportebat. n. ut euacuaretur sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sacerdotiū quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere uideretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod ueteri sacrificio figurabatur, impleuit, & holocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandam dedit, ut esset sacerdos in æternum non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.

* CYPRIANVS. Itaque necesse erat, ut uetus sacerdotiū celsaret, & nouus sacerdos ueniret, qui in æternum futurus esset secundum ordinem Melchisedech. 1 Reg. 2. Et suscitabo mihi sacerdotem

8 Et ut ita dictum sit. Hic remouet quoddam dubium circa prædicta, quia rationes suæ præcesserunt ex hoc, quod Abraham dedit decimas ipsi Melchisedech. Et posset aliquis dicere, licet Abraham fuerit decimatus, non propter hoc sequitur, quod Leui decimatus fuerit, hoc remouet Apostolus dicens, quod immo sequitur, quod Leui & omnes qui de Abraham descendunt adhuc erant in lumbis Abraham quando dedit decimas Melchisedech, & ideo Leui in Abraham decimatus est, & hoc est quod dicitur. Et ut ita dictum sit. id est, sequitur ex aliis quod.

9 Per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Quia illi de tribu Leui acceperunt decimas a reliquo populo Israel.

10 Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchisedech. id est, Abraham erat Leui quando obuiauit ei Melchisedech, a quo tunc accepit decimas. Si autem aliquis ex dictis arguat, quod Christus decimatus fuit in Abraham, quia descendit de eo. Dicendum quod non ualeat, quia descendit ab Abraham secundum corpulentam substantiam tantum, sed non secundum rationalem. Et ideo non fuit decimatus in eo quia non fuit conceptus ex semine uirili, sed uirtute spiritus sancti, & hoc habet diffusius tractari. 3. sententiarum, propter quod ad præsens dimitto.

11 Si ergo consummatio. Hic ex prædictis probat Apostolus sacerdotium Christi esse excellentius sacerdotio Leuitico & c. iudicare ipsum per hoc quod est secundum ordinem Melchisedech, secundum quod dicitur Psalmo, 121. a. ubi dicitur de Christo. Tu es in sacerdos in

Tom. vj. E

a Tempore maioris dignitatis. **b** Benedixit. **c** Et si in acceptione decimarum contradicitur quod non maior, quia & filii Leui a fratribus. Typus Christi melior est promissiones habente benedixit. Sine uilla autem contradictione quod minus est

Hoc etiam modo intuemini dignitatem Melchisedech. a id est in sacerdotio Leuitico.

a & meliore benedicitur. Et hic quidem decimas & moriē

a Vbi agit de Melchisedech. **b** Scriptura. Quia de morte eius nihil dicit in figura. Christi. **c** Hoc etiam modo dignior. Per quendam tropum & modum loquendi. Non. n. proprie in sua persona Leui decimas dedit, circumcisis sacerdos in circumciso,

a Quasi per materialē causam. **b** Leuiticus seruo.

Et ut ita dictum sit, per Abraham & Leui qui decimas

a A fratribus. **b** Decimas dedit Melchi. **c** Per Abraham. **d** Quando Abraham dedit.

accepit, decimatus est. Adhuc enim in lumbis patris erat

a Patri Leui, Abraham, & **b** Quia Christus secundum Melchisedech, & hoc sacerdotium præest Leuitico, ergo si potes tu Judæ solue hoc. Si ergo consummatio

quando obuiauit ei Melchisedech. Si ergo consummatio

10

11

illud unde curabatur. Eadem enim caro Abraham, uel ipsius primi hominis similis gerebat, & uulnus preuaricationis & medicamentum vulneris. Vulnus preuaricationis in lege membrorum repugnat legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnem seminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum autem vulneris inde sine opere concupiscentiali in sola materia corporali per diuinam conceptionis formationis rationem de uirgine assumptum est.

d Sicut ergo consummatio. *** ANSEL.** Prætulit hæc tenus sacerdotiū Christi, quod est secundum ordinem Melchisedech, Leuitico & nunc addit quod sacerdotium Christi Leuiticum destruat quo destructo, necesse sit & legem destrui secundum carnales obseruantias. Ac si dicat. Quia superius dictum est. Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, & omnes legem habentes nouere hoc esse futurum, ergo quid necessitatis extitit, ut non iuxta Aaron sed iuxta Melchisedech surgeret iste nouus sacerdos, sub quo perfecta daretur iustitia?

* AVGVSTINVS. Oportebat. n. ut euacuaretur sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sacerdotiū quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere uideretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod ueteri sacrificio figurabatur, impleuit, & holocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandam dedit, ut esset sacerdos in æternum non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.

* CYPRIANVS. Itaque necesse erat, ut uetus sacerdotiū celsaret, & nouus sacerdos ueniret, qui in æternum futurus esset secundum ordinem Melchisedech. 1 Reg. 2. Et suscitabo mihi sacerdotem

8 Et ut ita dictum sit. Hic remouet quoddam dubium circa prædicta, quia rationes suæ præcesserunt ex hoc, quod Abraham dedit decimas ipsi Melchisedech. Et posset aliquis dicere, licet Abraham fuerit decimatus, non propter hoc sequitur, quod Leui decimatus fuerit, hoc remouet Apostolus dicens, quod immo sequitur, quod Leui & omnes qui de Abraham descendunt adhuc erant in lumbis Abraham quando dedit decimas Melchisedech, & ideo Leui in Abraham decimatus est, & hoc est quod dicitur. Et ut ita dictum sit. id est, sequitur ex aliis quod.

9 Per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Quia illi de tribu Leui acceperunt decimas a reliquo populo Israel.

10 Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchisedech. id est, Abraham erat Leui quando obuiauit ei Melchisedech, a quo tunc accepit decimas. Si autem aliquis ex dictis arguat, quod Christus decimatus fuit in Abraham, quia descendit de eo. Dicendum quod non ualeat, quia descendit ab Abraham secundum corpulentam substantiam tantum, sed non secundum rationalem. Et ideo non fuit decimatus in eo quia non fuit conceptus ex semine uirili, sed uirtute spiritus sancti, & hoc habet diffusius tractari. 3. sententiarum, propter quod ad præsens dimitto.

11 Si ergo consummatio. Hic ex prædictis probat Apostolus sacerdotium Christi esse excellentius sacerdotio Leuitico & c. iudicare ipsum per hoc quod est secundum ordinem Melchisedech, secundum quod dicitur Psalmo, 121. a. ubi dicitur de Christo. Tu es in sacerdos in

Tom. vj. E

illud unde curabatur. Eadem enim caro Abraham, uel ipsius primi hominis similis gerebat, & uulnus preuaricationis & medicamentum vulneris. Vulnus preuaricationis in lege membrorum repugnat legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnem seminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum autem vulneris inde sine opere concupiscentiali in sola materia corporali per diuinam conceptionis formationis rationem de uirgine assumptum est.

d Sicut ergo consummatio. *** ANSEL.** Prætulit hæc tenus sacerdotiū Christi, quod est secundum ordinem Melchisedech, Leuitico & nunc addit quod sacerdotium Christi Leuiticum destruat quo destructo, necesse sit & legem destrui secundum carnales obseruantias. Ac si dicat. Quia superius dictum est. Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, & omnes legem habentes nouere hoc esse futurum, ergo quid necessitatis extitit, ut non iuxta Aaron sed iuxta Melchisedech surgeret iste nouus sacerdos, sub quo perfecta daretur iustitia?

* AVGVSTINVS. Oportebat. n. ut euacuaretur sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sacerdotiū quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere uideretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod ueteri sacrificio figurabatur, impleuit, & holocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandam dedit, ut esset sacerdos in æternum non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.

* CYPRIANVS. Itaque necesse erat, ut uetus sacerdotiū celsaret, & nouus sacerdos ueniret, qui in æternum futurus esset secundum ordinem Melchisedech. 1 Reg. 2. Et suscitabo mihi sacerdotem

8 Et ut ita dictum sit. Hic remouet quoddam dubium circa prædicta, quia rationes suæ præcesserunt ex hoc, quod Abraham dedit decimas ipsi Melchisedech. Et posset aliquis dicere, licet Abraham fuerit decimatus, non propter hoc sequitur, quod Leui decimatus fuerit, hoc remouet Apostolus dicens, quod immo sequitur, quod Leui & omnes qui de Abraham descendunt adhuc erant in lumbis Abraham quando dedit decimas Melchisedech, & ideo Leui in Abraham decimatus est, & hoc est quod dicitur. Et ut ita dictum sit. id est, sequitur ex aliis quod.

9 Per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Quia illi de tribu Leui acceperunt decimas a reliquo populo Israel.

10 Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchisedech. id est, Abraham erat Leui quando obuiauit ei Melchisedech, a quo tunc accepit decimas. Si autem aliquis ex dictis arguat, quod Christus decimatus fuit in Abraham, quia descendit de eo. Dicendum quod non ualeat, quia descendit ab Abraham secundum corpulentam substantiam tantum, sed non secundum rationalem. Et ideo non fuit decimatus in eo quia non fuit conceptus ex semine uirili, sed uirtute spiritus sancti, & hoc habet diffusius tractari. 3. sententiarum, propter quod ad præsens dimitto.

11 Si ergo consummatio. Hic ex prædictis probat Apostolus sacerdotium Christi esse excellentius sacerdotio Leuitico & c. iudicare ipsum per hoc quod est secundum ordinem Melchisedech, secundum quod dicitur Psalmo, 121. a. ubi dicitur de Christo. Tu es in sacerdos in

Tom. vj. E

illud unde curabatur. Eadem enim caro Abraham, uel ipsius primi hominis similis gerebat, & uulnus preuaricationis & medicamentum vulneris. Vulnus preuaricationis in lege membrorum repugnat legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnem seminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum autem vulneris inde sine opere concupiscentiali in sola materia corporali per diuinam conceptionis formationis rationem de uirgine assumptum est.

d Sicut ergo consummatio. *** ANSEL.** Prætulit hæc tenus sacerdotiū Christi, quod est secundum ordinem Melchisedech, Leuitico & nunc addit quod sacerdotium Christi Leuiticum destruat quo destructo, necesse sit & legem destrui secundum carnales obseruantias. Ac si dicat. Quia superius dictum est. Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, & omnes legem habentes nouere hoc esse futurum, ergo quid necessitatis extitit, ut non iuxta Aaron sed iuxta Melchisedech surgeret iste nouus sacerdos, sub quo perfecta daretur iustitia?

* AVGVSTINVS. Oportebat. n. ut euacuaretur sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sacerdotiū quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere uideretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod ueteri sacrificio figurabatur, impleuit, & holocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandam dedit, ut esset sacerdos in æternum non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.

* CYPRIANVS. Itaque necesse erat, ut uetus sacerdotiū celsaret, & nouus sacerdos ueniret, qui in æternum futurus esset secundum ordinem Melchisedech. 1 Reg. 2. Et suscitabo mihi sacerdotem

8 Et ut ita dictum sit. Hic remouet quoddam dubium circa prædicta, quia rationes suæ præcesserunt ex hoc, quod Abraham dedit decimas ipsi Melchisedech. Et posset aliquis dicere, licet Abraham fuerit decimatus, non propter hoc sequitur, quod Leui decimatus fuerit, hoc remouet Apostolus dicens, quod immo sequitur, quod Leui & omnes qui de Abraham descendunt adhuc erant in lumbis Abraham quando dedit decimas Melchisedech, & ideo Leui in Abraham decimatus est, & hoc est quod dicitur. Et ut ita dictum sit. id est, sequitur ex aliis quod.

9 Per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Quia illi de tribu Leui acceperunt decimas a reliquo populo Israel.

10 Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchisedech. id est, Abraham erat Leui quando obuiauit ei Melchisedech, a quo tunc accepit decimas. Si autem aliquis ex dictis arguat, quod Christus decimatus fuit in Abraham, quia descendit de eo. Dicendum quod non ualeat, quia descendit ab Abraham secundum corpulentam substantiam tantum, sed non secundum rationalem. Et ideo non fuit decimatus in eo quia non fuit conceptus ex semine uirili, sed uirtute spiritus sancti, & hoc habet diffusius tractari. 3. sententiarum, propter quod ad præsens dimitto.

11 Si ergo consummatio. Hic ex prædictis probat Apostolus sacerdotium Christi esse excellentius sacerdotio Leuitico & c. iudicare ipsum per hoc quod est secundum ordinem Melchisedech, secundum quod dicitur Psalmo, 121. a. ubi dicitur de Christo. Tu es in sacerdos in

Tom. vj. E

illud unde curabatur. Eadem enim caro Abraham, uel ipsius primi hominis similis gerebat, & uulnus preuaricationis & medicamentum vulneris. Vulnus preuaricationis in lege membrorum repugnat legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnem seminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum autem vulneris inde sine opere concupiscentiali in sola materia corporali per diuinam conceptionis formationis rationem de uirgine assumptum est.

d Sicut ergo consummatio. *** ANSEL.** Prætulit hæc tenus sacerdotiū Christi, quod est secundum ordinem Melchisedech, Leuitico & nunc addit quod sacerdotium Christi Leuiticum destruat quo destructo, necesse sit & legem destrui secundum carnales obseruantias. Ac si dicat. Quia superius dictum est. Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, & omnes legem habentes nouere hoc esse futurum, ergo quid necessitatis extitit, ut non iuxta Aaron sed iuxta Melchisedech surgeret iste nouus sacerdos, sub quo perfecta daretur iustitia?

* AVGVSTINVS. Oportebat. n. ut euacuaretur sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sacerdotiū quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere uideretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod ueteri sacrificio figurabatur, impleuit, & holocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandam dedit, ut esset sacerdos in æternum non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.

* CYPRIANVS. Itaque necesse erat, ut uetus sacerdotiū celsaret, & nouus sacerdos ueniret, qui in æternum futurus esset secundum ordinem Melchisedech. 1 Reg. 2. Et suscitabo mihi sacerdotem

8 Et ut ita dictum sit. Hic remouet quoddam dubium circa prædicta, quia rationes suæ præcesserunt ex hoc, quod Abraham dedit decimas ipsi Melchisedech. Et posset aliquis dicere, licet Abraham fuerit decimatus, non propter hoc sequitur, quod Leui decimatus fuerit, hoc remouet Apostolus dicens, quod immo sequitur, quod Leui & omnes qui de Abraham descendunt adhuc erant in lumbis Abraham quando dedit decimas Melchisedech, & ideo Leui in Abraham decimatus est, & hoc est quod dicitur. Et ut ita dictum sit. id est, sequitur ex aliis quod.

9 Per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Quia illi de tribu Leui acceperunt decimas a reliquo populo Israel.

10 Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchisedech. id est, Abraham erat Leui quando obuiauit ei Melchisedech, a quo tunc accepit decimas. Si autem aliquis ex dictis arguat, quod Christus decimatus fuit in Abraham, quia descendit de eo. Dicendum quod non ualeat, quia descendit ab Abraham secundum corpulentam substantiam tantum, sed non secundum rationalem. Et ideo non fuit decimatus in eo quia non fuit conceptus ex semine uirili, sed uirtute spiritus sancti, & hoc habet diffusius tractari. 3. sententiarum, propter quod ad præsens dimitto.

11 Si ergo consummatio. Hic ex prædictis probat Apostolus sacerdotium Christi esse excellentius sacerdotio Leuitico & c. iudicare ipsum per hoc quod est secundum ordinem Melchisedech, secundum quod dicitur Psalmo, 121. a. ubi dicitur de Christo. Tu es in sacerdos in

Tom. vj. E

illud unde curabatur. Eadem enim caro Abraham, uel ipsius primi hominis similis gerebat, & uulnus preuaricationis & medicamentum vulneris. Vulnus preuaricationis in lege membrorum repugnat legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnem seminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum autem vulneris inde sine opere concupiscentiali in sola materia corporali per diuinam conceptionis formationis rationem de uirgine assumptum est.

d Sicut ergo consummatio. *** ANSEL.** Prætulit hæc tenus sacerdotiū Christi, quod est secundum ordinem Melchisedech, Leuitico & nunc addit quod sacerdotium Christi Leuiticum destruat quo destructo, necesse sit & legem destrui secundum carnales obseruantias. Ac si dicat. Quia superius dictum est. Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, & omnes legem habentes nouere hoc esse futurum, ergo quid necessitatis extitit, ut non iuxta Aaron sed iuxta Melchisedech surgeret iste nouus sacerdos, sub quo perfecta daretur iustitia?

* AVGVSTINVS. Oportebat. n. ut euacuaretur sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sacerdotiū quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere uideretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod ueteri sacrificio figurabatur, impleuit, & holocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandam dedit, ut esset sacerdos in æternum non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.

* CYPRIANVS. Itaque necesse erat, ut uetus sacerdotiū celsaret, & nouus sacerdos ueniret, qui in æternum futurus esset secundum ordinem Melchisedech. 1 Reg. 2. Et suscitabo mihi sacerdotem

8 Et ut ita dictum sit. Hic remouet quoddam dubium circa prædicta, quia rationes suæ præcesserunt ex hoc, quod Abraham dedit decimas ipsi Melchisedech. Et posset aliquis dicere, licet Abraham fuerit decimatus, non propter hoc sequitur, quod Leui decimatus fuerit, hoc remouet Apostolus dicens, quod immo sequitur, quod Leui & omnes qui de Abraham descendunt adhuc erant in lumbis Abraham quando dedit decimas Melchisedech, & ideo Leui in Abraham decimatus est, & hoc est quod dicitur. Et ut ita dictum sit. id est, sequitur ex aliis quod.

9 Per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Quia illi de tribu Leui acceperunt decimas a reliquo populo Israel.

10 Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchisedech. id est, Abraham erat Leui quando obuiauit ei Melchisedech, a quo tunc accepit decimas. Si autem aliquis ex dictis arguat, quod Christus decimatus fuit in Abraham, quia descendit de eo. Dicendum quod non ualeat, quia descendit ab Abraham secundum corpulentam substantiam tantum, sed non secundum rationalem. Et ideo non fuit decimatus in eo quia non fuit conceptus ex semine uirili, sed uirtute spiritus sancti, & hoc habet diffusius tractari. 3. sententiarum, propter quod ad præsens dimitto.

11 Si ergo consummatio. Hic ex prædictis probat Apostolus sacerdotium Christi esse excellentius sacerdotio Leuitico & c. iudicare ipsum per hoc quod est secundum ordinem Melchisedech, secundum quod dicitur Psalmo, 121. a. ubi dicitur de Christo. Tu es in sacerdos in

Tom. vj. E

illud unde curabatur. Eadem enim caro Abraham, uel ipsius primi hominis similis gerebat, & uulnus preuaricationis & medicamentum vulneris. Vulnus preuaricationis in lege membrorum repugnat legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnem seminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum autem vulneris inde sine opere concupiscentiali in sola materia corporali per diuinam conceptionis formationis rationem de uirgine assumptum est.

d Sicut ergo consummatio. *** ANSEL.** Prætulit hæc tenus sacerdotiū Christi, quod est secundum ordinem Melchisedech, Leuitico & nunc addit quod sacerdotium Christi Leuiticum destruat quo destructo, necesse sit & legem destrui secundum carnales obseruantias. Ac si dicat. Quia superius dictum est. Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, & omnes legem habentes nouere hoc esse futurum, ergo quid necessitatis extitit, ut non iuxta Aaron sed iuxta Melchisedech surgeret iste nouus sacerdos, sub quo perfecta daretur iustitia?

* AVGVSTINVS. Oportebat. n. ut euacuaretur sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sacerdotiū quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere uideretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod ueteri sacrificio figurabatur, impleuit, & holocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandam dedit, ut esset sacerdos in æternum non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.

* CYPRIANVS. Itaque necesse erat, ut uetus sacerdotiū celsaret, & nouus sacerdos ueniret, qui in æternum futurus esset secundum ordinem Melchisedech. 1 Reg. 2. Et suscitabo mihi sacerdotem

8 Et ut ita dictum sit. Hic remouet quoddam dubium circa prædicta, quia rationes suæ præcesserunt ex hoc, quod Abraham dedit decimas ipsi Melchisedech. Et posset aliquis dicere, licet Abraham fuerit decimatus, non propter hoc sequitur, quod Leui decimatus fuerit, hoc remouet Apostolus dicens, quod immo sequitur, quod Leui & omnes qui de Abraham descendunt adhuc erant in lumbis Abraham quando dedit decimas Melchisedech, & ideo Leui in Abraham decimatus est, & hoc est quod dicitur. Et ut ita dictum sit. id est, sequitur ex aliis quod.

9 Per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Quia illi de tribu Leui acceperunt decimas a reliquo populo Israel.

10 Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchisedech. id est, Abraham erat Leui quando obuiauit ei Melchisedech, a quo tunc accepit decimas. Si autem aliquis ex dictis arguat, quod Christus decimatus fuit in Abraham, quia descendit de eo. Dicendum quod non ualeat, quia descendit ab Abraham secundum corpulentam substantiam tantum, sed non secundum rationalem. Et ideo non fuit decimatus in eo quia non fuit conceptus ex semine uirili, sed uirtute spiritus sancti, & hoc habet diffusius tractari. 3. sententiarum, propter quod ad præsens dimitto.

11 Si ergo consummatio. Hic ex prædictis probat Apostolus sacerdotium Christi esse excellentius sacerdotio Leuitico & c. iudicare ipsum per hoc quod est secundum ordinem Melchisedech, secundum quod dicitur Psalmo, 121. a. ubi dicitur de Christo. Tu es in sacerdos in

Tom. vj. E

D quod de matre accepit, & in lumbis Abraham fuit. Ille est ergo decimatus in Abraham, qui sic fuit in lumbis eius, sicut in lumbis sui patris etiam ipse Abraham fuit, id est, qui sic est natus de patre Abraham, sicut de suo patre natus est Abraham per legem, scilicet in membris re

pugnantem legi mentis, & inuisibilem concupiscentiam, quantum uis eam casta & bona

2 vita nuptiarum non sinat ualere, nisi quantum ex ea possunt generi substituendo pro sperere. Ille autem non

3 ibi decimatus est

Primasius Haymo.

sacerdotem qui iuxta cor meum, & animam meam faciet, & edificabo ei domum fidelem &c.

A AMBRO. Incipit hic veteris & noui Testamenti differentias dare. Si ergo, sacerdotii translatio est, necessario & legis. Non potest enim sacerdos sine testamento & lege & pietas esse. Transcendū est ergo a lege ad euangelium. Si ergo consummatio. Vel prætulit habitus sacerdotium Christi (quod est secundū ordinē Melchisedech) Leuitico, nunc addit quod sacerdotiū Christi Leuiticū destruat, quo destructo necessario etiam destruitur lex. Q. Si leuiticum sacerdotium consummabat, frustra surgeret alius secundum ordinem Melchisedech sed surgit alius, quod ibi notatur. Translat. scilicet. Quod & probat ibi: In quo enim hæc dicuntur, & ibi, & amplius adhuc manifestum est, ergo illud non consummabat.

a Sub ipso. Quia in manu sacerdotis lex. & per eum impletur. Lex quæ dicitur consummare. Hæc translatio præfigurata fuit in Samuele, qui de tribu Ephraim electus est sacerdos a domino, reprobatis filiis Eli. domino dicente. Qui honorauerit me, honorabo eum, & qui inhonorauerit &c.

b Translatio enim, &c. Quod alius surgat, subsequenter probat & per tribum & per ritum. Per tribum ibi. In quo enim hæc &c. Per ritum ibi. Et amplius &c. Translatio enim sacerdos. Quia enim similiter & ab eodem & sub eadem sponione utraque data sunt, quod de vno dicitur, necesse est de altero intelligat.

* THEOPHYLACTVS. Patet facit hoc loco quemadmodum lege ipsa cessante, & redacta in nihilum, consequenter, & illud esset testamentum inductum. Nam si alio traductū est sacerdotium, necesse est & aliam legem esse, quando quidem nequit sacerdos sine testamento, & lege constare. Translatū est itaque sacerdotium, non solum pro modo, i. quod nequaquam pro Aaron ipsius Melchisedech institutis & ritu constet, sed tribu, a sacerdotali namque Aaron tribu, in regnū illā iuda traditū est sacerdotiū. Sed attende misterium. Hoc enim cū regale fuisset mox est sacerdotale effectū. Quemadmodū Christus cum rex perpetuo esset sacerdos tamen euasit eum carnem assumptis, & sic se in sacrificium obtulit.

e In quo enim hæc. Vere transfertur sacerdotium & surgit alius, quod idem est dicere, quia per tribum & per ritum. Primum de tribu ostendit, postea de ritu.

a Quia Aaron de Leui. **b** Quod deberet esse. **c** Interpositio. **d** sacerdotio, ut in manu eius sit.

a per sacerdotium Leuiticū erat: populus enim ꝑ sub ipso, legem accepit, quid adhuc necessarium fuit secundū ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotē, & non secundū ordinem. Aaron dicitur. Translatio enim sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat. ꝑ In quo enim hæc dicuntur de alia tribu est, de qua nullus altario præsto fuit. Manifestum est enim, quod ex Iuda ortus sit dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyse loquutus est. Et amplius, adhuc manifestum est, si secundum

poraliter erat umbra futuri, pertinere videretur, mundum peccatorum, quam ipse oblatione sui veri sacrificii fecit. De alia tribu est.

d Manifestum est enim, quod ex Iuda ortus sit dominus noster. de tribu ad tribum translatum sacerdotium, de sacerdotali ad regalem, ut eadem sit sacerdotalis & regalis. Et intueri mysterium. Primum fuit regalis, postea facta est sacerdotalis, sic Christus rex erat semper, sacerdos autem factus est quando carnem suscepit, quando sacrificium obtulit.

e Et amplius adhuc manifestum est. Quia si tribus in Samuele mutata erat, non tamen ritus. Vel.

NICOLAVS DE LYRA.

ternum secundum ordinem Melchisedech. ut supra dictum est. I. c. Et diuiditur in duas partes secundum duas rationes, secunda incipit ibi. Et amplius. Ad euentiam primæ rationis notandum, quod sacerdos non est sine lege, secundum quod dicitur in glo. propter quod & lex vetus administrata fuit populo per sacerdotes veteris Testamenti & similiter lex noua per sacerdotium Christi, & ideo lex & sacerdotium sese concomitantur, ita quod mutato vno & aliud mutatur ex quo patet, quod cum scriptura dicit Psal. 111. quod sacerdotium Christi debebat surgere secundum ordinem Melchisedech, qui est alius ab ordine Leuitico, eo quod sacerdotium Leuiticum fuit imperfectum: aliter non esset necesse, immo superfluum surgere sacerdotium nouum secundum ordinem alium, & ideo sacerdotium Leuiticum cessat adueniente sacerdotio Christi, sicut umbra adueniente ueritate, & imperfectum adueniente perfecto. Et eodem modo lex uetus adueniente noua, quia lex & sacerdotium pari passu currunt, & hoc est quod dicit. Si ergo consummatio. id est, perfectio.

1 Per sacerdotium Leuiticum erat. supple non esset necessarium aliud sacerdotium; Cuius causa subditur.

2 Populus enim sub ipso. id est sacerdotio Leuitico.

3 Legem accepit. in monte Sinai, ut patet Exod. 20. Si ergo illud sacerdotium fuisset perfectum.

4 Quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotē &c. id est, qui non diceretur sacerdos secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem quasi dicat non fuisset necesse, & ideo cum hoc necesse appareat ex scriptura Psalm. 111. quæ dicit surgere, sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech

Non dech, per hoc manifeste patet, quod sacerdotium Leuiticum & Aaronicum, quod idem est, euacuantur per sacerdotium Christi, & per consequens lex uetus quæ illud sacerdotium concomitatur, & hoc est quod subditur.

5 Translatio enim sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat. Quod autem sacerdotium ueteris legis sit translatum, dicitur per Apostolum ulterius per hoc, quod Christus a quo incipit sacerdotium noui Testamenti, non fuit de tribu Leui, de qua erant sacerdotes isti, sed de tribu Iuda de qua loquitur Psal. 77. & hoc est quod dicit.

6 In quo enim hæc dicuntur. id est, in Christo, de quo prædicta scriptura impleri dicitur.

7 De alia tribu est. id est, de tribu Iuda.

8 De qua nullus altario præsto fuit. ad ministrandum, ut sacerdos.

9 Manifestum est enim, quod ex Iuda ortus sit dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyse loquutus est. patet litera.

10 Et amplius adhuc manifestum est. Hic ponitur secunda ratio quæ talis est. Necesse est surgere alium sacerdotem, ut patet per rationem prædictam, ergo necesse fuit surgere aliam legem; quia sacerdotium & lex pari passu currunt. Vnde & sicut sacerdotium illud consistebat in quibusdam sacrificiis carnalibus, sic & lex promittebat bona carnalia & eius sacerdotium euacuantur sicut quædam imperfecta & infirma & hoc est quod dicit Apostolus: Et amplius adhuc manifestum est, id est, alia ratione patet propositum.

11 Si secundum similitudinem Melchisedech exurgeret alius sacerdos &c. id est, institutus, sicut erat institutio sacerdotii uel. Sed.

a non secundum legem. id est secundum carnalem intellectum legis, ut faceret secundum carnales observantias, sed secundum virtutem ipsius legis id est spiritualem intellectum, quæ exequentes vitam habent æternam. Dicitur inter sacerdotiū & sacerdotiū. Illud carnale, hoc spirituale Illud tpale, hoc æternū.

* CHRYSOSTO.

Factus est inquit, Pontifex non secundum legem præcepti carnalis, lex quippe illa, ex nulla parte carnalis erat, Quid est præcepti carnalis. Circuncide inquit, carnem. vngue, inquit, carnem. lava carnem, munda carnem, tōde carnem liga carnem. nutri carnem, otium agito carni. Bona autem retributionis quæ erint? Multa vita carni, mel & lac carni, pax carni delicta carni. Ex hac lege sacerdotium suscepit Aaron: Melchisedech autē non sic. Et amplius adhuc manifestum est, siquidē secundum similitudinē Melchisedech exurgit pontifex alter. Quid manifestū est? Quanta inter utrūq. sacerdotium differentia quāto melior, qui non secundum legē præcepti carnalis factus est. Quid iste, nū. Melchisedech? non inquit, sed Christus, sed qui secundum potentiam vitæ insolubilis est.

a Vita insolubilis. Contestatur enim Deus pater iureiurando, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

* HIERO. Ordinē Melchisedech multis modis interpretantur quod solus rex fuerit, & sacerdos ante circūcisionem functus sacerdotio ut non gentes ex iudæis, sed iudæi a gentibus sacerdotium acceperint, neque unctus oleo sacerdotali, ut moysi præcepta cōstituunt, sed oleo exultationis, & fidei puritate. Et quod sit rex iustitiæ, & rex pacis, sine matre &c. non quod absq; patre & matre fuerit, sed quod introducat occurrisse Abraham a cæde hostium reuertenti, & nec ante nec postea, eius nomen feratur adscriptum.

Reprobatio quidem. * CHRYSOSTOMVS. Hic hæretici insurgunt, sed aduerte integre non dixit propter malignitatem neque

que propter malitiam, sed propter infirmitatem & inutilitatem. Nā & alibi ostendit infirmitatem eius cū dicit in quo informabatur per carnē, Nō ergo ipsa infirmata est sed nos. Causā supponit, quare vetus sit destructum cum Deus illud dederit & novum testamentum substitutum, quia tempore sui status illud fuit infirmū & nō prorsus inutile. Hoc autem perficit, quod valet ad laudē novi sacerdotis.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Ritum. a Velle panem & vinum Abrabæ, ita hic discipulis in eisdem speciebus carni & sanguinem.

similitudinē Melchisedech exurget alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis. Contestatur enim quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Reprobatio quidem sit præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei per quā proximamus ad Deum. Et quantum est non sine iureiurando alii quidē sine iureiurando sacerdotes facti sunt. Hic autē cū iureiurando per eum qui dixit ad illum. Et iuravit

a Præceptum legis. b Quæ lex solum modo mandabat & promittebat carnalia.

a Diuinitatem quæ in eo est, per quam dat vitam æternam, sicut placuit diuinitati. b Quod secundum Melchisedech contestatur autoritas.

a Ut sit locus gratiæ. b Quia aliquid debet sequi. c Veteris legis.

a Quam habuit dum scilicet, noui maliciam ut hæretici mihi dixisse imponunt. & si aliquid fecit, non plene iustificauit. b Quam non habet, cum modo solum infirma sed etiam damnosa, nunc, si teneretur. c Infirma tunc lex.

Et si aliqui tunc perfecti non ex ea, sed per fidem venturi. a Neminem iustificatione perfecit. b Illa reprobatur. Fit per pontificem prædictum. c Ibi sperabatur temporalia hic cælum. id est legis per quam speratur gloria.

a Hoc item ad commendationem noui sacerdotis, de cuius ordinationis qualitate hic agitur. b Quod.

a Iesus factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Iesus. a Factus est sacerdos. b Facto. c Deum patrem. d Iesum. e in. oncusilla veritate firmavit.

Leuitici. Quasi quandoque mutandi. Quasi quandoque mutandi.

Christianorum similiter ea celebrare uoluerit, quasi sopitos cineres eruens, nō erit pius deductor, vel baiulus corporis sed ipsius sepulturæ uiolator.

* AVG. Licet itaque uidere Apostolū Paulū, & alios rectæ fidei Christianos tunc illa vetera Sacramenta paululū observādo veraciter commendare debuissē, ne putarentur illæ prophetice obseruationes a piissimis patribus custoditæ tanquam sacra legia diabolica, a posteris detestanda. Iam enim cum uenisset fides, quæ prius illis obseruationibus prænunciata post mortē & resurrectionē Dñi reuelata est, amiserant tanquam uita officii sui, ueruntamen sicut defuncta corpora, necessario deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate sed religiose, non autem deferenda continuo, uel inimicorū, obtrectationibus, tanquam canum morsibus proicienda. Proinde nunc quisquis Christianorum, quāuis sit ex Iudæis similiter eo celebrare uoluerit, tãq̃ sopitos cineres eruens, nō erit pius deductor, uel baiulus corporis, sed impius sepulturæ uiolator. e Dixit. Tu es sac. in eter. Et quod in æternum, iuravit Dominus.

E Atq. hoc potiore, quod non absque iureiurando res acta sit. Ps 109.

Epist ad Hieron.

CHRYS.

& iuramentum diuinum est signum certissimum sui consilii quod est immutabile, ut dictum est ca. 6. Sacerdotium autem Christi institutum est a Deo & sub iuramento, ut patet per scripturam Ps. 59. a. Iuravit Dominus & non penitebit eum, tu es sacerdos in æternum. Sacerdotium autem Leuiticum sine iuramento institutum est a Deo, ut patet Exo. 28. ubi dicitur sic. Applica fatrem tuum Aaron cum filiis suis de medio filiorum Israel ut sacerdotio fungantur mihi &c. Ibi nullum interponitur iuramentum diuinum ergo sacerdotium Christi firmitus & excellentius est sacerdotio Leuitico, & hoc est quod dicitur hic. Et quantum est non sine iureiurando. q. d. magnū est ualde, quod sacerdotium Christi non est institutum sine iuramento diuino, quia non sic factum est de sacerdotibus in t. l. e. propter quod sequitur.

8 Alii quidem sine iureiurando sacerdotes acti, scilicet in ueteri lege. 9 Hic autem. i. Christus. 10 Cum iureiurando. institutus est. 11 Per eum. id est per patrem. 2 Qui dixit ad illum. Iuravit dominus, & non penitebit eum, tu es sacerdos in &c. Et quia sacerdos medius est inter Deum & populum. referens populum in Deum & beneficia Dei ad populum, ideo quanto melius est sacerdotium Christi, tanto meliora beneficia per ipsum promittuntur populo. & hoc est quod subditur.

Tom. vj E 2 * In tan-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed secundum uirtutem uitæ insolubilis. i. æterna, quod declarat per scripturam dicens.

Contestatur enim scrip. de Christo. Tu es sacerdos in æternum, propter quod sequitur.

Reprobatio quidem. i. euacuatio.

Fit præcedenti mandati. i. ueteris legis quæ fuit prior noua ordinis temporis, non tamen ordine dignitatis, quia imperfecta præcedunt perfecta in tempore, & subdit causam euacuationis.

Propter infirmitatem & inutilitatem. Dicitur enim lex uetus infirma, quia non poterat inducere ad beatitudinem, quæ est finis legis. Quia, dicitur etiam inutilis, quia non conferebat gratiam, habebat tamen uultum, in quantum retrahere ab idololatria, & disponebat ad christum, sicut eius figura. Et propter hoc subdit.

Nihil enim ad perfectum adduxit lex. quia non conferebat perfectionem gratiæ & gloria, sed hoc seruabatur perfectioni legis nouæ, quæ confert utrumque, & hoc est quod subditur. Introductione uero melioris spei, per quam proxima, ad Deum.

Et quantum est. Ostensa excellentia sacerdotii Christi ad sacerdotium Leuiticum per illud quod in autoritate præmissa dicitur, secundum ordinem Melchisedech, hic consequenter hoc idem ostendit per hoc quod idem dicitur, iuravit Dominus & arguitur sic, illud quod statuitur sub iuramento firmitus est quam illud quod statuitur sine iuramento, vnde

A * CHRYSOST. Duas ponit differentias quia non habet finem sicut legalis hæc autē facit ex persona mediatoris Christi, secundam virtutem inquit, vite insolubilis. Facit autē hoc etiā ex iuramento quod iuravit, & ex re. Si enim quoniam in firma erat illa exclusa est ista quoniam valet, & fortis est manet facit autem hoc & ex Pontifice. Quomodo quia unus est, nō enim unum esset, nisi esset immortalis. Sicut enim multi sacerdotes sunt

mutare voluisse sacerdotium, quod constituerat secundum ordinem Aaron, sunt de utroque videmus impletum. Nā & Aaron sacerdotium iam nullū est in aliquo templo, & Christi sacerdotium perseverat in celo.

a *Intantum*, ex laude sacerdotis infert commendationum legis.

† potioris
7 secundū
ordinem.
Melchise.
dech.

li. aduersus
Iudæos.

quia mortales sunt, sic unus quia immortalis est. In tantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus. Secundū quod iuravit, semper eum esse mansurum.

B * AVGVSTINVS. Christo enim dictum est, & de Christo tanto ante prædictum. Iuravit dominus & nō penitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Quid est iuravit dominus, nisi inconcussaveri h

taure firmavit. Et quid manit. Et quid non penitebit eum, nisi hoc sacerdotium nulla oīno rōne mutabitur. Neq; enim sicut hominē penitet Deum, sed Dei dicitur penitentia quænis ab illo in iurata rei cuiuscunq; mutatio; q̄ credebatur esse mansura. Proinde cū dicit, non penitebit eum tu es sacerdos in æternum sicut ordinē Melchisedech, satis ostendit eum penituisse, hoc est, eum

mutare

dominus, & non penitebit eum, tu es sacerdos in æternum.

† In tantū + melioris testamenti sponsor factus est

Iesus, & alii quidem plures facti sunt sacerdotes secundū autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet

legem idcirco quod morte prohiberetur permanere. Hic sacerdotium. Vnde & saluare † in perpetuum potest, ac-

cedens per semetipsum ad Deum, semper vivēs ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, ut nobis esset

pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus

actum ipsis deprimendo per contrarium actum veteris sacerdotii.

**e Sanctus, interius.
f Innocens, manibus.
g Impollutus, corpore.
h Segregatus a peccati, id est ab omni peccato immunis.**

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisie.

1 Intantum melioris re. i. meliorum bonorum, scilicet æternorum, quia nō in re testamenti designatur aliquando bonum quod datur per testamentum. Testamentum autem nō unum promittit bona cælestia & æterna quōt proprie est testamentum Christi, ideo sequitur.

2 Sponsor factus est Iesus. In veteri autem testamento non promittebantur nisi bona carnalia, quæ mentem hominis non quietant.

3 Et alii quidem. Hic consequenter probat sacerdotium Christi excellere sacerdotium Leuiticum per hoc quod dicitur in autoritate Psal. *primi* de Christo Tu es sacerdos in æternum Et diuiditur in duas quia primo facit quōt dictum est. Secūdo ex hoc cōcludit efficaciam sacerdotii Christi. Vnde & saluare. Circa primum sciendum, quod illa quæ sunt corruptibilia corporalibus multiplicantur in eadem specie, sicut patet ad sensum, ista autem quæ sunt incorruptibilia non sic multiplicantur, sicut patet quod est vnicus Sol & vnica Luna. In sacerdotio autem Leuitico fuerunt plures summi sacerdotes sibi invicem succedentes quia Eleazar successit Aaron, & Phinees ipsi Eleazaro, & sic de aliis. In sacerdotio autem Christi est vnicus tantum summus sacerdos, scilicet Christus alij autem omnes non sunt nisi ministri secundum quod dicit Apostolus 1. Co. 3. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & c. Ex quibus patet, quod sacerdotium Leuiticum fuit corruptibile & transitorium, sacerdotium vero Christi incorruptibile est & æternum, æternū autem excellentius est corruptibili, ergo, & c. & hoc est quod dicitur, & a. n. quidem plures facti sunt sacerdotes, in lege veteri & causa sub iur.

4 Idcirco. i. propter hoc.

5 Quod morte prohiberentur, cum essent corruptibiles.

6 Hic autem. i. Christus.

6 Eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium

8 Vnde et saluare. His ex prædictis cōcludit efficaciam sacræ actij Christi effectus enim æternus non potest induci a causa temporali, sed tantum a causa æterna, & ideo Christus qui est sacerdos in æternum potest dare salutem æternam, & hoc est quod dicitur. Vnde & saluare in perpetuum potest. Modus autem per quem hoc facit est natura excellentia, & pietatis abundantia, primum patet, quia licet habeat naturam humanam, ver quam distat a patre, est tamen vnica natura diuinæ per quam indistans est ab eo, & hoc tangitur cum dicitur.

9 Accedens per semetipsum. Accedere enim ad aliquem non conuenit nisi ei qui aliquomodo distat ab eo Christus autem distat a patre secundum naturam humanam tantum, & hoc modo competit ei accedere ad patrem, veruntamen quia habet eandem naturam cum patre, id accedit per semetipsum, hoc autem non potest cōpetere alicui puræ creaturæ. Et quia in Christo est excellentia natura diuinæ, sequitur quod se

per uiuet, quia semper vita diuina est æterna, & hoc est quod dicitur. Semper vivēs.

10 Ad interpellandum pro nobis. Quia licet tantæ excellentiæ, sicut dictum est, tamen ex sua pietate est aduocatus noster, secundum quod dicitur. i. Ioh. 2. m. Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum. Interpellat enim pro nobis assumptis ipsi patri representando, similiter anima per ipsam naturale desiderium de nostra salute exprimendo.

11 Talis enim. Postquam ostendit sacerdotij Christi excellentiam, hoc consequenter ostendit eius necessitatem, perfectum enim necessarium est ad exclusionem imperfectionis, sacerdotium autem Leuiticum fuit imperfectum, & ideo necessarium fuit sacerdotium Christi, quod est perfectum, & ideo ostendit primo quod quicquid perfectionis fuit in sacerdotio Leuitico, totum est in Christo, secundo quia ab eo excluditur quicquid erat imperfectionis, ibi Qui non habet necessitatem. Circa primum sciendum, quod in sacerdotio veteris Testamenti requirebatur sanctitas, ut habetur Leuitici. 21. d. Panes Dei sui offerunt, id est sancti erunt. Requirebatur etiam innocentia. Leuitici 22. b. Custodiam præcepta mea, ut non subiaceant peccato. innocentia enim nisi prius a peccato Requirebatur etiam impollutio. Leuitici 21. c. Homo de nomine Aaron sacerdotis qui habuerit maculam, non accedat offerre, & c. Item requirebatur segregatio a coinquinatis. Leuit. xal. c. Non commisceat stirpem generis sui vulgo gentis suæ. Ista autem perfectissime erant, in Christo, & hoc est quod dicitur. Talis enim decebat ut nō. esset pontifex sanctus. Quia Christus ab initio conceptionis fuit sanctus sanctorum. Sanctum enim idem est quod applicatum ad diuina, propter quod etiam res inanimata si ad diuinum cultum applicentur, dicuntur sanctæ, sicut calix altaris, & consimilia, Humanitas vero Christi ab instanti conceptionis fuit Deo applicata in virtute suppositi, quæ maxima applicatio.

12 Innocens. Hoc etiam maxime competit Christo, qui peccatum nō fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, ut habetur. 1. Pe. 2. d

13 Impollutus. i. sine corporali deformitate: quia talis deformitas causatur, uel a causa intrinseca. s. a defectu virtutis formatiue, uel defectu materiæ per quem modum contingunt mōsira in natura humana, sed neutrum habuit locū in Christo, quia corpus eius fuit formatū virtute spiritus sancti, quæ est infinita, materia autē sui corporis fuit purissimus sanguis beatæ virginis. Aliter causatur deformitas a causa extrinseca scilicet quod aliquis propter peccatum suum priuetur manu uel pede, uel oculo, aut quia malo regimine aliquis perdit manum, oculum uel pedem, quod in Christo non habuit locum, ut patet.

14 Segre, a peccatoribus. Et secundum hoc uidetur falsum de Christo quod dicitur Mat. 11. b. Dilumbente Iesu in domo, ecce multi

* publicani

THEOP. Constat sane ex his quæ antea dixit, & profequi non desinit eadem confirmare, eamque dixisse ob gratiam Pauli. Quid enim huiusmodi de deo differeret? Nec puderet eundem incomprehensibili illi naturæ hæc adiecisse, deus ita pie religiosus & sanctus est, qui nihil eorū quæ facere debeat

intermittit. *οὐκ ἔστιν ὁ & innocens qui caret malignitate. Neq. n. inuitus in ore iuuenis est dolus impollutus; id quidem adeo in eundem cedere dixerit ut sp. am. minus. f. dicitur iniquitatum, sed li-*

netiæ, de Christi virtute humanitate dicta esse. *Segregatus a peccatoribus, & excelsior cælis factus. Legis. n. (inquit) sacerdotes, & si ceteris*

plleant sanctitate, pro natura tamen humana nequitia arguantur. Nec prioribus sunt a delinquentibus ipsi se iuncti quia ipse & ipsi sunt peccatis obnoxii, nec dant in cælis versantur. Pontifex vero hic noster, cum omni sit virtute superior, a peccatoribus ipsis penitus alienus, vel in celo est celsior factus, throno paterno insidens. *Sum vero factus est, inquit, perspicuum est secundum carnem de Christo in dictam ut Deus perpetuo est in celo sublimior.*

AMB. Nemo excelsior factus dicitur nisi qui in aliquo fuerit humilior. in eo igitur excellentior factus est, sedendo adexteram Patris, in quo se, minor angelis factus, obtulit passioni.

PRIMAS. Non eramus digni, nec promerebamur talē habere Pontificē, sed necesse erat nobis ut talem haberemus, quod sanctus in interiori homine, innocens manibus impollutus, opore ab omni peccato immunis, & a conversatione peccatorū separatus. In hoc. n. fuit separatus quia alii cū peccato cōiunguntur & nascantur at, ab hoc seculo cū peccato transeunt, le aut sine peccato conceptus, natus, vixit. Factus est excelsior cælis, quā quadragesimo die admirandæ resurrectionis, super omnes cælos, & super omnes ordines cælestium spirituum euatus est ad confesum paternæ maiestatis, Vbi nunc sedet in plenitudine honoris & gloriæ,

Quoniam non habet quotidie. Qui cum sit talis, non habet necessitatem quotidie offerre. Non quod aliquando egeat, sed ut ab eo moueat quod illis conuenit.

Hoc enim fecit semel seipsum offerendo. Adeo magnum est sacrificium, quod licet vnum & semel oblatū sit, sufficit tamē ad

ad aternitatem. *a Lex enim homines constituit sacerdotes. Illi habent necessitatem quotidie offerre, quia infirmi; hic semel sufficit qui filius perfectus,*

AVGVSTINVS. Intelligere debemus ne ipsos quidem superbissimos spiritus hominum sacrificiorū gaudere potuisse, nisi vni verodeo pro quo colunt, verū sacrificiū deberetur: neq; id rite posse offerri, nisi per sacerdotē sanctū & iustū nisi ab eis accipiat quod offertur pro quibus offertur atq; id sine vitio sit, ut vitiosis mundandis posset offerri. Hoc certe omnes cupiunt, qui pro se offerri sacrificiū deo vo-

lunt. Quis ergo tā iustus, & sanctus sacerdos quā vnicus Dei filius? qui nō opus habet per sacrificium sua purgare peccata, nec originale nec ex humana vita quæ additur. Et quid tam congruenter ab hominibus sumeretur, quod pro eis offerretur quam humana caro? Et quid tam aptum immolationi, quam caro mortalis? Et quid tam mundum pro mandandis vitiis mortalium, quam sine vlla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in utero, & virginali, Er quod tam grate offerri & suscipi posset caro sacrificii nostri corpus effecta sacerdotis nostri, ut quā quatuor consideratur in omni sacrificio, cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur pro quibus offeratur, idem ipse viuus ac verus mediator, per sacrificium Patris reconcilians nos Deo, vnum cum illo maneat cui offerebat, vnum in se faceret, pro quibus offerebat, vnus ipse esset qui offerebat, & quod offerebatur.

PRIM. Quia sacerdotes Aaron in peccata habeant, ut pro populi, ita pro suis delictis hostias offerebant. Ille autem tam potens est, ut non indigeat pro se offerre sed in super semel oblato carnis suæ sacrificio omnium salutis satisfecit. *Sermo autem iusiurandi &c.*

PRIM. Subaudi, ostendit, siue perfectum constituit sacerdotem, nō infirmitate grauatum, sicut lex constituit suos, post legem factus est sermo Dei Patris ad David de Christo cum iureiurando, *Iurauit Dominus Tu es sacerdos, &c.* Ponit hic Apostolus nomen filii ad distinctionem seruorum qui fuerunt in lege, quia serui infirmi fuerunt, siue quia mortales erant filiū vero perfectum ostendit, quia semper viuus, & sine peccato est.

Capitulum

NICOLAVSELYRA.

publicani & peccatores venientes discumbebant cum Iesu, & discipulis suis. Dicendum, quod Christus uenit tanquam medicus peccatorum, & ideo, nos debui segregari a peccatoribus quantum ad conversationem, & ideo legitur cum peccatoribus comedisse propter eorum salutem, fuit tamen segregatus a peccatoribus quantum ad participandam cum eis in peccato, quia talis segregatio erat uirtuosa & salutis non sic accommodata non sic autem segregatio prima.

1. Eo excelsior cælis factus, quia secundum naturam diuinam excelsiorem creaturam.

2. Qui non habet. Hic consequenter excludit a Christo imperfectionem, quæ erant in sacerdotibus ueteris. Te. erat etiam imperfectionis, quod factus re. Te. non solum offerebat sacrificium pro peccatis populi in die exiationis, sed etiam cum hoc offerebat vitulum pro peccatis propriis ita imperfectionis erat, quod hoc fiebat non tantum semel sed pluries, quia una oblatio non sufficiebat pro omnibus pro peccatis, propter sui imperfectionem. Christus autem tantum vnā obtulit hostiam scilicet corpus suum in cruce, non tamen pro peccatis propriis, sed pro alienis. & hoc est quod dicitur hic: Quia non habet quomodo ne. patet litteræque ibi.

3. Lex enim &c. infir. habet. id est pronitatem ad peccandum, & sic peccabant aliquando sicut alii homines, nō sic autem Christus, propter quod subditur.

4. Sermo autem, &c. id est uerbum diuinum loquens de sacerdotio Christi constituti per iuramentum diuinum ut supra dictum est, ostendit quod filius Dei est constitutus sacerdos non. Te. quod legem Moysi ordinem imperis, sed non ordine dignitatis. Ad maiorem euidentiam illius ubi quod habitum est in hoc ca. Quod minus est a maiore benedicatur Videtur

Videtur quod non sit uerum generaliter. Primo, quia Papa consecratur ab Episcopo Hostiensi. & tamen Papa maior est rex ipsa sua electione etiam antequam consecratur, & Archiepiscopus consecratur a suffraganeis ipso minoribus: in contrarium est autoritas Apostoli, quia dicit illud est uerum sine vlla contradictione. Dicendum quod circa hoc errauerunt quidam heretici qui nominantur pauperes de Lugduno, quia est quilibet iustus maior est quocumque peccatore, ideo dixerunt, quod sacerdos peccator non potest benedicere iusto etiam puro laico, sed de conuerso quilibet iustus etiam purus laicus est sacerdos uerus, & nullus alius. Sed hic error est nimis perniciosus, quia si sanctitas ministrum sit de necessitate sacramenti, nulla erit certitudo in sacramentis ecclesie, quia nullus scit certitudinaliter se esse in statu gratiæ, & multo minus potest hoc scire de alio, & per consequens de nullo sciretur utrum esset baptizatus uel non. Nec de quocumque alio sacramento esset aliqua certitudo. Et ideo dicitur, quod quando aliquis agit in uirtute propria, tunc queritur de ipso, quis uel qualis sit, quia eius bonitas uel malitia uariat solum actionem propriam sed quando solum agit in uirtute alterius non uariat. Bona enim elemosyna datur a bono per malum seruum, & eodem modo deus confert bonum & uerum sacramentum per malos ministros. Ideo dictum Apostoli uerum est scilicet: quod minor a maiore benedicatur. quia quilibet institutus minister Christi maior est quocumque alio in quantum est homo uel peccator. Sed a hinc una obiectio est de sacerdote, corpus Christi consecrate, & non uidetur quod sacerdos sit aliquo modo maior ipso. Dicendum quod sacerdos consecrat ipsam materiam qua maior est. Christus autem in quantum deus consecrat corpus suum, & sic patet propositum. Ad argumenta dicendum, quod patet ex dictis electus enim in Papam submittit se uoluntarie in quantum est homo, Episcopo Hostiensi in quantum est minister Dei, & eodem modo Archiepiscopus suis suffraganeis

D Lib. 2. de baptis. pa. uni. & lib 4 de trini.

fili summi sacerdotec.

E

Error pauperum de Lugduno

A D D I T I O I.

In c. 7. ubi dicitur in Postil. Sed uidetur alicui, quod istud argumen- tum non ualet. Argumentum Apostoli non fundatur in hoc, quod si ali- quis est maior patre, propterea sit maior filio, quia talis ratio multipli- ceter deficiat, sed ratio Apostoli fundatur in hoc, quod Abraham apud In- deos erat maxime dignitatis, in tantum quod ipsum Abraham propo- nere uolebat ipsi Christo, unde Iob. 8. g. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham?

A D D I T I O.

In eod. c. ubi dicitur in Postil. Translato autem sacerdotio ne- cesse est ut legis translatio fiat.

Hoc quod dicitur apostolus, Translato autem sacerdotio necesse est ut legis translatio fiat non uidetur fundari in concomitantia legis & sacerdo- tii in generali considerata, quia si sic, tota lex esset translata translato sa- cerdotio, quod est falsum, nam lex uetus etiam translato sacerdotio ma- net quantum ad moralia, sed ad ueram intelligentiam dictorum Aposto- li uidetur attendendum, quod ceremonialia le. ue. ut sunt sacrificia & hu- iusmodi, non poterant impleri secundum ritum Mosaicæ legis nisi per sa- cerdotes de semine Aeron, ut habetur Num. 16. & in alijs quampluri- mis locis. Similiter iudicialia, ad que implenda requiritur autoritas iudi- cis, non poterant impleri sub eodem ritu, nisi per sacerdotes prædictos, a- pud quos erat autoritas iudicialis, unde Deuter. 21, a. loquendo scriptura de quodam negotio iudiciali, sic dicit, Accedentque sacerdotes filii Leui, quos elegerit dominus Deus tuus ut ministrarent ei, & benedicant in nomine eius, & ad uerbum eorum omne ne- gocium pendet. Ex quod patet manifeste, quod translato sacerdotio ue. Te. necesse est ut legis translatio fiat quantum ad ceremonialia & iudicialia tantum, non autem quantum ad moralia, que nullam depen- dentiam habebant a sacerdotio, &c.

A D D I T I O. III.

In eo. c. ubi dicitur in Post. Iurauit dominus.

In hoc quod dicitur, iurauit dominus, &c. Non uidetur arguere Apo- stolus solam ex maiori firmitate eius quod statuitur sub iuramento, sed cum hoc etiam uidetur innuere quod istud sacerdotium sub iuramento firmatum est sacerdotium Christi, ex hoc quod mysteria Christi consue- runt in sacra scriptura sub iuramento diuino uallari, constat enim, quod cum Deus denunciasset Abraham quod in semine suo benedicerentur om- nes gentes, quod intelligitur ad literam de Christo: ibi interposuit firmum iuramentum Gen. 22. Per memetipsum iu. di. do. &c. De quo iuramento Apostolus agit, supra, c. vi. Similiter cum de regno Christi ageretur in Ps. qui incipit, Memento domine Da. &c. Deus ibi interposuit iuramē- tum di. Iurauit dominus David ue. & non fru. eum, &c. Et sic pa- tet quod ex interpositione iuramenti intelligi debet hoc sacerdotium ad Christum pertinere. Et notandum quod in hoc quolibet prædictorum iu- ramentorum superadditur aliquid ad solennitatem iuramenti firmitatem pertinens, unde Ge. 22. non solum dixit, Iurauit dicit dominus, sed addit per memetipsum iurauit, &c. Et in Ps. non solum dicit, Iurauit domi- nus, sed addit, & non penitebit eum. Similiter & in Ps. Memento domine David, non solum dicitur, Iurauit dominus David, sed ad dit, & non frustrabitur eum. Quæ quidem additiones non consueue- runt fieri in sacra scriptura in alijs iuramentis diuinis, &c.

Pl. 131. a.

Pl. 109. a.

C A P. VIII.

Capitulum. CHRYSO. Commiscet humilia cum excelsis Apostolus Paulus, semper magistrum suum sequens, ut per humilia iter para- retur, & illa ad excelsa quasi manu duce- rentur, & in magnis constituti discerent ista accommodationis, & demissionis fuisse, & per hæc ad illa deducantur. Postquam itaque dixit Qui obtulit sei- sum,

CAP. VIII.

Multa de eo dixi, sed modo facio capitulum.

Capitulum au-

tem super ea quæ dicuntur

sum, postquam eum ostendit Pontificem, & intulit. Caput autem in his quæ dicuntur illud. Talem habemus pontificem, qui in dextera sedet maiestatis, & tamen hoc non pontifex est eius cui ab illo ministrari oportet sacerdotii functione.

Quasi pauca dixisset, breuiter complectitur dignitatem eius suam quam prius dixit. Cap- titulum est breuius multorum complexio, sic etiam, quia to- tum summam breuiter capiat

Talem

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VIII.

Capitulum autem super ea. postquam apostolus superius ostendit eminentiam sacerdotii Christi respectu sacerdotii Leuitici, & hoc ratione personæ sacerdotis, hic idem ostendit ratio officij sacerdotalis, & diuiditur in duas partes, quia primo ostendit hoc in generali, secundo magis in speciali. Secunda incipit in principio capi- tuli sequentis, ibi. Habuit quidem, &c. Prima in duas, quia pri- mo proponit intentum, secundo probat, ibi. Omnis enim pontifex. In prima

prima parte proponit intentum suum, quantum ad dominum. Primum est illud dicendi, dicens quod intendit hic procedere summarie, & hoc quod dicitur.

Capitulum autem, &c. Capitulum enim dicitur a capite, quia- cut in capite uirtualiter continetur quicquid est in corpore, non tam- formaliter & explicite, ita declaratio particularis dicitur quando al- qua ibi summam tractantur. Secundum in quo ponitur sua intentio e- respectu dicendorum quia intendit dicere de dignitate huius pontifici- cuius dignitas consistit in natura excellentia, in qua est equalis patri & hoc est quod subditur.

Talem

Summa autem eorum que dicitur hæc.

a *Talem ha.* Hic incipit capitulum & finit, ibi: Deus & non homo.
b *In ca. con.* Vel super materiales celos. Vel, super thronos & dominationes, Ibi.

c *Sancti. mi.* quia sanctis augmentum uirtutum, & uitam æternam ministrat. Vel in celis ministrabat gloriam per sancta sanctorum significatam.
2. *SECVL.* siue sancto- rum hominum secun- dum suam misericor- diam, siue minister eo- rum, quæ sancta san- ctorum dicuntur un- de subdit. *Et tabernacu- lueri.* Spiritus Anima um sanctarum tem- pli; multiformis ec- clesie in quo Deus in- habitat.

3. *PRIMA S.* Capitu- lum hoc, est repetitio i- per ea quæ dicuntur de Christo, quo dicto- rum significat aliquid sum- mum & magnum, & quasi recapitulatio-

ne præcedentis dispositionis ad tem ipsam deducit au- ctorem. *Talem habemus pontificem.* subaudi, qualē superius di- ximus, sanctum innocentem, impollutum, & qualem adhuc ceteri sumus in sequētib. *Qui consedit in dextera sedis, &c.* Se- cundum magnitudinis in cælis debemus accipere plenitudinem ueræ maiestatis, in qua filius Dei sedet: quæ etiam designa- tur per dexterā. Pontifex ergo noster qui cōsedit in sūma glo- ria paternæ maiestatis in cælis, sãctorū minister est, q̄ duob. mo- dis potest accipi. Veniens quippe Dominus in mundum, mi- strauit sanctis Apostolis, aliisque fidelibus, Et qui adhuc fut- uri sunt panem refectiois uerbi spiritualis, & porum doctri- ne euangelicæ, *Si quis sitit, ueniat, &c. Venite omnes qui labor, &c.* licetor & aliter. Sanctorum minister erit in futurum, quan- do et meritum ministrabit illis, & cognoscent dum cū patre & sp̄ritu sancto sicuti est. *Præcinget se, & faciet illos discumbere, & ministrabit illis.* Electos em̄ suos de iudicio ad regnū uenire faciet, uel ad contemplationem huminatis in diu ini- tibus uia cognitionem, nos eleuabit. Ministrabit illis, cum se, & patrem, cum sp̄ritu sancto eis manifestabit: nam cibus & uia illotam uisio sanctæ Trinitatis erit, &c.

4. *Et minister taber. ue.* id est, ueritatis quam tabernaculum ue- teris præfigurabat, scilicet, iustitiam in præsentem ecclesia, gloriā in futura.

5. *Quoq. uerum tabernaculum.* *Fixit Deus,* ut in æternum permaneat, umbratile uero erat in hōm, sed portabile, & non ho. quia & uetus posuit Deus in per ministrum hominem.

6. *PRIMA S.* Tabernaculi quoque ueri minister est, quod cō- stituit Deus & nō homo, id est, cœli, quod nobis ipse admini- strat, ut claritate syderum illius illustremur. Tabernaculū em̄ q̄ Beleleel composuit in deserto, siue templū quod Salomō fecit nō fuit uerum, quia & uetustate consumptum est, nec sōder deire potuit: cœlum autem stabit in eternū, nullaq; ue- tustate cōlumet. Possunt tabernaculū et̄ dici animæ sanctorū quib. apte Dei filius gaudia patriæ cælestis administrat, & in quibus

quibus habitare dignatur.
g *Quod off.* Amb. Et cum aliquid, uel illud erit super terram, uel cælestē. sed non super terram, quia si hoc esset iam non et- fer sacerdos, ergo cælestē est quod offert.
h *Si ergo esset.* Amb. Si terrenus esset pontifex sicut Aaron, uti que nō esset sacerdos in eternum secundum ordinem Melchise- dech. Sed quia Aaron mortuus est, non est sa- cerdos, Christus uero quia uiuit, sempitern⁹ est sacerdos, non talis quales sunt umbrati- le sacerdotium geren- tes. *Si ergo.* Lantran. Ra- tio cur Christus se ob- tulit, quia si esset super terram quod pro pec- cato totius mundi di- gne posset offerri, non esset tamen sacerdos, offerre dignus, cum id est, quamuis essent, q̄ offerrent, & ideo mun- dus se obtulit mundū. Verum enim sacerdotium rite non posset of-

a *Iam diu est,* quod quiescit & regnat secundum diuinitatem, Quia Deus qui homo qui gigas ge- minæ sibi staturæ, in quo duæ naturæ uinit. b *In æqualit. te* sedentis deitatis in patris, qui quiescit & in dicat.

a *Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis*

a *Hoc potestatis & maiestatis diuinæ indicium est.* b *Secundum humanam naturam locutus.* c *Hoc in fencordiz.* d *Non umbratilium, sed tabernaculi ueri, quod est animum sancto- rum, quibus dat gaudia æterna.*

b *magnitudinis in cælis, sanctorum minister, et tabernaculi*

a *Tabernaculum i. cælestem ecclesiam & præsentem* b *Christus est minister, quia omnis pon. constituitur administrandum & hoc est.*

c *ueri. quod fixit Deus, & non homo. Omnis enim pontifex*

a *Ut panes, thurs & luitulodi.* b *De animalib.* c *Et quia omnis constituitur ad offerendum.*

d *ad offerenda munera & hostias constituitur, unde necesse*

e *est & hunc habere aliquid quod offerat. Si ergo esset super*

f *terram nec esset sacerdos: cum essent qui offerrent secundum*

g *legē munera. Qui exemplari & umbræ deseruūt cælestium:*

a *Id est, super terram.* b *Ne uideatur Iesus eadem dignus offerre, addit, deseruiunt. i. plene omnia im- plent, sicut dictum est. Moysi. & ita frustra hoc sacerdotium assumeret Iesus, quo carnale aliquid offerret* c *Figuræ.* d *Mythenorum. Cælestia dicit ecclesiam, cuius pars in cælis regnat, pars sequuntur peregrina- tur in terris.*

feri, nisi per sacerdotem iustum & sanctum. Quis autem tā iustus & sanctus sacerdos, quam unicus Dei filius, qui non o- pus haberet per sacrificium sua purgare peccata, nec origina- lia, nec superaddita. Vel ita. *Si ergo esset super.* Q. Et quia omnis sacerdos constituitur ad offerendum, ergo & Christus, cuius rei merite & in cœlum ascēdit. Et sic oportebat fieri, quia si esset super terram, id est, nōdum introisset in sancta sancto- rum, id est interiora cæli, non esset sacerdos, id est, sui sacerdo- tii ritus non celebraretur, cum adhuc superesset sacerdotium secundum Aaron. Restat ergo, ut ipse offerat.

Chrys. Super terrā est quiddā in carnalibus, uel pro carnali- bus offert Chr. Quid. n. tā congruenter pro hominibus offer- retur quam humana caro. & quid tā aptum immolationi q̄ caro mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis uitiis mortalium, quam sine ulla contagione carnalis concupiscen- tiæ caro nata in utero & ex utero uirginali? Et qd tā graue of- ferri & suscipi posset, quā caro sacrificii nostri? Vt (quia qua- tuor considerantur in omni sacrificio, scilicet, cui offeratur, a quo offeratur quid offeratur, pro quibus offeratur) idem ipse unus uerusque mediator per sacrificium pacis reconconci- lians nos Deo, unum cum illo manens cui offerebat, unū in se faceret, offerebat, p̄ q̄b. unus ipse offerebat & quod offere- bat. Vel, *Si ergo.* Aug. Q. Et quia Christus constituitur ad offe- rendū, ergo uel est terrenus uel cælestis sacerdos. Sed terren⁹ nō est, quia si esset sup terrā, i. si terrenus, esset pōtifex, ut Aarō. i. *Nec esset, &c.* maternū s̄m ordinem Mel. nec necesse foret.

K *Cum esset, &c.* Si ergo esset. Hiero, Quia omnis qui offert, si ef- set terrenus aliquis, qui posset mūdare genus humanum, nō esset sacer. secundum ord. Melc. quia satis esset qui offerrent legalia, sed quia illi erant mortales & peccatores, & iō hu- manū genus mūdare non ualentes, uenit Christus qui iusti- ceret. Nunc autē, id est, in hac nouissima ætate melius ministe- rium sacerdotii sortitum est tanto, quanto meliorem lex e- ius. Iā a sacerdotio & sacrificio trāsit ad differētiā testamētōrū

l *Qui exemplari.* Amb. Exemplar autē & umbras dicit figuras, quæ esset. tertio ostendit quod est minister meliorum sacrorum. Ibi. Nūc au- tem melius In prima parte arguit sic. Omnis pontifex est minister ali- quorum sacrorum. quod patet per hoc quod constituitur ut offerat sacrifi- cia ad sanctificandum populum, & placandum Deum, ut supra dictū est ca. 5. Christus autem est pontifex, ut ibidem dictum fuit, ergo est mini- ster aliquorum sacrorum, & hoc est quod dicitur. Omnis pon. & c. pa- tet littera. 5 Si ergo esset. Hic consequenter ostendit, quod Christus non est minister aliquorum sacrorum ue. Te. aliter nō esset necessarium sacerdotium suum, quia illa possunt per alios ministrari, scilicet, per sacer- dotes ue. Te. ad quorum officium pertinet administrare talia. & hoc est quod dicit: Si erg. et. su. t. id est, si sacrum pertinens ad Christi myste- rium. 6 Nec esset, & c. id est, eius sacerdotium non esset necessarium. 7 Cum essent qui offer. & c. f. sacerdos ueteris legis. 8 Qui exemp. & umbræ deser. ex. & c. Dicuntur enim sacra uete- ris legis, in quibus deseruiebāt sacerdotes, umbra cælestium, inman- tum

NICOLAUS DE LYRA.

1. *Talem ha. & c. mag. id est patris cui appropriatur magnitudo & potentia in diuinis.* Sedere enim ad dexteram patris importat æquali- tatem sibi ad patrem, ut supra dictum est cap. i. & quia officium pontifi- cissimū custodire sacra, ideo sequitur.
2. *Sanctor. mi.* Christus enim in quantum homo, est minister sacrorū, in quantum Deus, est autor ipsorū. Ista autē sacra, sunt gratia in præ- sentia & gloria in futuro, quæ non poterant administrari in tabernaculo ue. sed tantum præfigurari, propter quod sequitur. 3. *Et tabern. ue.* De quo tabernaculo dicitur in Ps. 14. a. Domine quis habita- bit in tabernaculo tuo. Istud tabernaculum non est factum ab homi- ne, cui fuit tabernaculum Moysi, quod fecit Beleleel, ut patet in Exo. 4. *Omnis enim ponti. & c.* Hic consequenter probat propositum. Et dicitur in tres, quia primo ostendit quod Christus est minister aliquorū sacrorum. secundo quod non est minister sacrorum ue. Te. ibi. Si ergo

esset. tertio ostendit quod est minister meliorum sacrorum. Ibi. Nūc au- tem melius In prima parte arguit sic. Omnis pontifex est minister ali- quorum sacrorum. quod patet per hoc quod constituitur ut offerat sacrifi- cia ad sanctificandum populum, & placandum Deum, ut supra dictū est ca. 5. Christus autem est pontifex, ut ibidem dictum fuit, ergo est mini- ster aliquorum sacrorum, & hoc est quod dicitur. Omnis pon. & c. pa- tet littera. 5 Si ergo esset. Hic consequenter ostendit, quod Christus non est minister aliquorum sacrorum ue. Te. aliter nō esset necessarium sacerdotium suum, quia illa possunt per alios ministrari, scilicet, per sacer- dotes ue. Te. ad quorum officium pertinet administrare talia. & hoc est quod dicit: Si erg. et. su. t. id est, si sacrum pertinens ad Christi myste- rium. 6 Nec esset, & c. id est, eius sacerdotium non esset necessarium. 7 Cum essent qui offer. & c. f. sacerdos ueteris legis. 8 Qui exemp. & umbræ deser. ex. & c. Dicuntur enim sacra uete- ris legis, in quibus deseruiebāt sacerdotes, umbra cælestium, inman- tum

A qua & exemplar sunt & exemplū diuersarū rerū. Exemplar est ad cuius similitudinē aliqd fit. Exēplū similitudo que inde trahitur. Deus in monte veritatē Moysi ostēdit. i. ordinē cælestis curiæ: quō, scilicet, angeli Deo obediunt, laudent & diligant, seque inuicem & nos diligant, nostrisque profectib; stu-

di in quibus a nobis imitādi sunt. Sed quia carnalis populus capere non potuit, præcepit ut eam figuris imaginaretur. In quibus puerilis populus nutritus quandoque ueniret ad ueritatem, & ita res prius ostensa dicitur exemplar figuratum iuxta se factarū.

Exo. 23. d
Act. 7. f.

Chryso. Item figuræ dicuntur exemplar ueritatis, quæ postea impleta est, sicut illæ figuræ præsignauerunt. secundum hoc dicit hic deseruiunt exemplari, id est, figuris. Et quia exemplar aliquando est ueritas, nō figura, addit, umbræ, quia illa non erant nisi umbra ueritatis leuiter abitura ueniente Christo.

B a Responsum est, &c. Non cum inciperet, quia iam multa figuris expresserat, sed cum per se non posset, cōsuluuit dominum qui & de figuris sicut & de ueritate eum docuit.

Vide (inquit) Omnia facit secundum exemplar, &c.

THEP. Cum enim quæ oculis intuemur, acrius ipsi perspicimus, quam ea quæ audiendo ediscimus, propterea Moysi Deus uniuersa aperuit, nec solum tabernaculi formā, sed quæ ad modū esset et immolandū, & cultus alii peragendi, & ritus

li. 7. de ci-
uit. 32.

AVG. Omnia enim non solum prophetiæ quæ in uerbis sunt nec tantum præcepta uitæ, quæ mores pietatēque cōfirmāt. uerum etiam sacra sacerdotalia, tabernaculum siue templū, altaria, sacrificia ea dicta sunt propter uitam æternam fidelium in Christo, & impleta credimus, & impleri cernimus, & implenda confidimus.

b Melioris testamenti med. &c. iam ecce a sacrificio & sacerdotio transit ad differentiam testamentorum, ueteri præferens nouum, quod nouum in meli repro. &c.

CHRYS. Vides, inquit, quanto sit ministerium istud altero præstantius. Si quidem illud exemplar & forma, istud uero ueritas. Sed nihil hoc proderat auditoribus, neque letificabat, propterea igitur quod maxime eos lætificabat, dixit.

c Quod melioribus repro.

CHRYS. Postquam testamentum nouum extulit & a loco, & a sacerdote, & a sacrificio, tunc demum & differentiam illius ponit. Quoniā illud quidē (i.) uetus exclusū est, istud au-

C

tem pto illo introductum. Propterea cum & obtinet, quia melius est.

AVG. Sed ne quisquam putasset ab alio factum esse hominē terrenū; ab alio celestē, lō Deus ostēdens se esset utriusque creatorem et utriusque testamenti se esse uoluit auctore, u-

terrena promittens in ueteri testamento, & celestia in nouo testamento. Sed quamdiu primus homo terrenus: quamdiu terrena sapit. Nunquid quoniā dantur puero quædam puerilia ludicra, quibus puerilis animus auocetur, propterea grædescendi munus excutuntur e manibus ut aliquid iam utilius tractet, quod grande decet, ueruntamen tri-

ipse dedisti filio tuo, & nubes paruulo, & codicem grandi. Nū ergo quia illa quæ ludicra puerorum, Deus per nouum testamentū excussit de manibus filiorum. ut aliquid uilius grandescens daret. propterea priora illa non dedisse putandus est. Ipse utrumque dedit. Sed lex per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est, gratia quia impietate per charitatem quod per litteram iubebatur, ueritas, quia reddidit quod promittebatur. Denique omnia quæ ludæis promissa fuerunt, ablata sunt. Vbi est regnū eorum ubi templū? ubi uictio? ubi sacerdos? ubi apud illos propheta, ex quo uenit qui per prophetas prædicabatur. In illa gente, iam nihil horum est. iam perdidit terram, & nondū quirit celestia. Inherere ergo terrenis quāuis Deus donet, nō dēt. Veruntamen nō quia ei in herere nō debent alii ea dare nisi Deū credere debemus, Ipse ea dat sed nō magno expectare ab eo bonū, dat, & non bono. Nam si pro magno ea daret, malis ea non daret. Ideo autem uoluit ea dare & malis, ut discant boni aliud ab illo querere, quod nō dat & malis. Hæc dicimus fratres, ut homines de nouo testamento discant nō inherere terrenis. Si enim illi inexcusabiliter terrenis inhererunt, quibus ipsum nouum testamentum nondū fuerat reuelatum, quanto inexcusabilius terrena sectantur, quibus iam promissa celestia in nouo testamento reuelata sunt. Præcepta omnia in re eadem. Moralia utique, ut non occides. Ceremonialia non eadē, &c. Sacramenta uero non eadem, quia illa promittunt hæc dāt salutē. Promissa nō eadē, quia ibi terrena, hic celestia. **d** Nam si illud prius. Probat quod testamentū Christi melius est ueteri. Nam illud non uacat a culpa: hoc uacat. si enim uacasset a culpa, non daretur secundum, sed datur. Et ita appare illud fuisse imperfectum. hoc perfectum.

a Culpa

NICOLAUS DE LYRA.

rum imperfecte & obscure illa representabant, sicut umbra corporis humani imperfecte figuram eius representat. Dicuntur etiam exemplar celestium in quantum erant quodammodo manu ducta in cognitionem ipsorum, de ratione enim exemplaris est proprietas respectu exemplari. Sed prius aliquid dicitur dupliciter. Vno modo secundum cognitionem nostram, & sic sacra ueteris legis dicuntur exemplaria celestium, ut dictum est. Alio modo dicitur aliquid prius altero simpliciter, & sic est eō uerso, quia ipsa celestia sunt exemplar eorum que facta sunt in tabernaculo Moysi, quod fuit factum ad exemplar celestium, & hoc est, quod subditur. Sicut responsum est Moysi, &c.

Diuisio.

1 Nun autem m. l. est. Hic consequenter ostendit, quod Christus minister est meliorum sacrorum, & diuiditur in duas partes, quia primo ostendit propositum, secundo reddit causam dicti, ubi. Quanto melioris. In prima igitur parte concludit ex prædictis, quod Christus sit minister meliorum sacrorum, quia ostensum est, quod ipse sit minister aliquorum sacrorum, item ostensum est, quod ipse non sit minister sacrorum ueteris legis, ex quo sequitur quod ipse sit minister meliorum sacrorum, sicut & suum sacerdotium melius & perfectius est, & hoc est quod dicitur. Nūc au. m. lor. est. mi. id. est, meliorum sacrorum, & hoc fuit offerendo carnem suam in cruce, quæ fuit oblatio optima & conuenientissima saluti nostræ, quia oblata fuit ex maxima charitate & deuotione. Sed contra hoc uidetur esse illud quod est prædictum, scilicet, quod ministerium Christi non est circa aliquod terrenum. caro autem Christi de terra est, er-

go,

go, &c. Dicendum quod licet caro Christi absolute sumpta sit de terra non tamen dicitur terra caro Christi, primo quia est diuinitati unita. secundo, quia uirtute spiritus sancti firmata. & propter hoc dicitur lo. 3. d. Qui de terra est de terra loquitur, qui autem de cælo uenit super omnes est.

2 Quanto & melioris testamenti mediator. Hic reddit causam dicti, uidelicet quare sit melius ministerium Christi. Circa quod sciendum quod ministerium sacerdotis est reducere populum in Deum administrando legem diuinam populo, quia est mediator Dei & populi, & quanto melioris testamenti mediator est, tanto melius habet ministerium. Quod autem Testamentum nouum melius sit, cuius administrator est Christus, probat dupliciter. Secunda probatio ponitur ibi. Nam si illud. Prima probatio talis est. Illud testamentum quod promittit meliora, melius est, sed Testamentum nouum promittit meliora quam ueteris. qui promittit bona spiritualia & æterna, ut patet Matth. 5. & in multis aliis locis. uetus autem promittebat terrena ut patet Isa. i. e. Si audieritis me, bona terræ comedetis. & hoc est quod dicitur hic, quod Christus habet melius ministerium. Quanto & me. te. me. est quod ueteris. san. est. i. firmatum.

3 Nam si il. Hic ponitur secunda probatio ad idē. Et diuiditur in duas quia primo inducit suam probationem, secundo ex dictis concludit principalem intentionem, ubi. Dicendo nouum. Circa primum duo facta quia primo ponit suam rationem, secundo probat minorem huius rationis per scripturam, ubi. Vituperans. Ratio sua talis est. Perfectum & sine defectu melius est quam imperfectum, & defectuosum

* Testamen-

* THEOPHIL. Nam quemadmodum vsurpare id omnes fo-
lent donum aliquam quæ sit propediem collapsura, vi-
tio non vacate, sic & vetus dixerim Testamentum minus esse,
non inculandum. Nô quia hoc habeat aliquid in se prauitatis
sed quia nequeat meliores efficere, vt quod paruulis sit & in-
fantibus traditum.

a Culpa vacasset, non u-
tiq. Ita hoc dicit, quasi
ipsum culpâ habeat.

b quod videtur, dū præ-
cipit sine gratia, & præ-
dicatores facit.

c Inquiretur. A Do-
mino, qui prius paula-
tim instruxit & edu-
cauit, vt post perfectum
laret testimonium.

d Vituperans enim eos
icit. Si queratur a no-
is. Cur nô eo ritu co-
muni Deum quo co-
uerunt eum Hebræi
arres? Respôdemus
liud Deû nobis præ-
cepisse per patres no-
i Testamenti. Neq;
occontra vetus Te-
amētum, cum & in
lo id sit ante prædi-
um. Sic enim præ-
iunctum est per Ie-
imiam prophetam,
sequitur. Vituperem
em. Q. Si illud vacaf-
fa culpa, non inquiretur locus secundi, sed inquitur Ie-
muas enim viru. &c. Non secundum Testamentum. Hic prophe-
tur non perseueraturum vetus, sed futurum nouum. Cum
ce multis locis hoc idem significetur, & prænunciatur, non
t ipsum nouum legitur expressum. Nempe in veterib. libris
at nulquam aut difficile p. ciet hunc propheticum locum
legitur facta commemoratio noui Testamenti, vt ipso nomi-
n. appellatur. Considera ergo diligenter dñam inter duo Te-
sta menta, nouum & vetus. Ibi litera quæ sola occidit, hic spi-
ritus qui viuificat. Illud vetus, quia a vetustate peccati non li-
brat, hoc nouum quia innouat.

e Si quis situm fuerit cur illius testi autoritatem teneamus
cuius ritum non obseruamus? Respôdetur, qd ea legi & accipi
opor-

f dominus. Quia hoc est testamentum, quod disponam
domiui Israël post dies illos; dicit dominus, & dandos leges
meas in mentes eorum, & in corda eorum superscribam eas,

g re, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris
hominis noxa, quæ quia per literam inbentem & ininamem
non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouita-
tem spiritus, qui sanata vitio vetustatis, quod euidenter ape-
rit. Hoc est Testam. &c.

h Dando leges meas in mentes. Non in tabulis lapideis, non atra-
mento, sed spiritu, quo presente, qui est digitus Dei, diffundi-
tur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra ter-
rentur, sed intus diligunt iustitiam. vnde hæc merces. Dando
leges. Ecce Testamentum. Et etiam.

i Super scribam. Vt in æternum maneat. Q. Quod debet supe-
resse eis que dominari.

Et

testi ire, apprehenditur per manum, sic hly Israel cauti sunt de Aegyp-
to uirtute diuina, quia non poterant per se ire. Sequitur.

8 Quoniam ipsi nô permanserunt in testamento meo. Quia
statim post publicationem mandatorum uerbi diuini fecerunt sibi uir-
tulum conflabilem, ut patet. In Exodo.

9 Et ego ne. &c. Quia propter peccatum uirtuli aliqui fuerunt occisi,
& alij permisi sunt caedere in alia peccata, propter quæ perierunt in soli-
tudine eorum cadauera. & sic dicitur eos neglexisse, in quantum amiserunt
eos sic perire. sicut res negligi dicitur quæ periri permittitur.

10 Quia hoc est testamentum. Hic tangitur conditio no. Te. & pri-
mo quantum ad eius donationem, quia datum est principaliter Iuæis, qui-
bus Christus prædicauit. & hoc est quod dicitur. Quia hoc est test-
amentum, &c. Licet. n. Gentiles sint admissi ad no. Te. hoc tamen sa-
ctum est sicut inscribitur oleaster in bonam oliuam. secundum quod dicit
Apostol. Ro. 11. Secundo tangitur conditio no. Tes. quantum ad tempus
donationis, cum dicitur.

11 Post dies, &c. i. post cursum ue. Te. sicut perfectum est posterius tē-
pore quam ipsum imperfectum, & sicut magister datur post pedagogū
Lex. n. pedagogus noster fuit in Christo. ut dicitur Gal. 3. d. Ter-
tio tangitur conditio no. Te. quantum admodum dandi, cum dicitur.

12 Dando leges meas in mentes eorum. fidem inspirando.

13 Et in corda eorum superscribam eas. Per charitatem forman-
do, qui modus docendi est proprius ipsius Dei, scilicet interius illumi-
nando. & sic data est lex noua Apostolis, quando Christus aperuit eis
sensum, ut intelligerent scripturas, & quando misit eis spiritum sanctū,
homo autem potest alium docere formando exteriorius signa sensibilia, ut
uoces & consilia. & hoc modo data est lex uetus, ut habetur Exod.
20. c. Cunctus autem populus uidebat uoces & lampades. &c.
Dicit autem leges meas in plurali, quia licet lex noua sit una, tamē
ibi sunt plura præcepta & consilia spiritus sancto inspirata. Quarto tan-
git no. Test. efficaciam, cum dicit.

* Et ero

oportet, ne pphetias extinguamus, eo qd in vmbra facta sunt
oia illia futurorum, sicut ait Apostolus, Hac in figura congebant
illis. Cum ergo aliquid tale legitur in int. fo veteris Testamen-
ti, quale a nobis obseruari vel iustum est in nouo Testamen-
to vel prohibitum, quid significet querendum est, non repre-
hendendum, quia ip-
so quoniam non ob-
seruatur, non dam-
natum, sed impletū
probat.

1 Quod feci patribus. Et quia qui-
busdam speciale fe-
cerat, determinat.
2 Quod feci in die. i. legē
quæ post exitum de
Aegypto data est.
3 Quod. n. ante legem
Abrahæ dixit in semi-
ne tuo benedicentur om-
nes gentes. post cōple-
uit. in Euangelio. II a
enim spiritualis pro-
missio fuit pertinēs
ad gratiam.

4 Non permanserunt
in Testamento. Vitio
eorū deputat. qd non
permanserunt in Te-
stamento, ne lex quæ
tunc acceperunt cul-
panda uideatur. Ipsa
enim est, quam non
uenit Christus solue-

5 Dando leges meas in mentes. Non in tabulis lapideis, non atra-
mento, sed spiritu, quo presente, qui est digitus Dei, diffundi-
tur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra ter-
rentur, sed intus diligunt iustitiam. vnde hæc merces. Dando
leges. Ecce Testamentum. Et etiam.

6 Super scribam. Vt in æternum maneat. Q. Quod debet supe-
resse eis que dominari.

7 Et

8 testi ire, apprehenditur per manum, sic hly Israel cauti sunt de Aegyp-
to uirtute diuina, quia non poterant per se ire. Sequitur.

9 Quoniam ipsi nô permanserunt in testamento meo. Quia
statim post publicationem mandatorum uerbi diuini fecerunt sibi uir-
tulum conflabilem, ut patet. In Exodo.

10 Et ego ne. &c. Quia propter peccatum uirtuli aliqui fuerunt occisi,
& alij permisi sunt caedere in alia peccata, propter quæ perierunt in soli-
tudine eorum cadauera. & sic dicitur eos neglexisse, in quantum amiserunt
eos sic perire. sicut res negligi dicitur quæ periri permittitur.

11 Quia hoc est testamentum. Hic tangitur conditio no. Te. & pri-
mo quantum ad eius donationem, quia datum est principaliter Iuæis, qui-
bus Christus prædicauit. & hoc est quod dicitur. Quia hoc est test-
amentum, &c. Licet. n. Gentiles sint admissi ad no. Te. hoc tamen sa-
ctum est sicut inscribitur oleaster in bonam oliuam. secundum quod dicit
Apostol. Ro. 11. Secundo tangitur conditio no. Tes. quantum ad tempus
donationis, cum dicitur.

12 Post dies, &c. i. post cursum ue. Te. sicut perfectum est posterius tē-
pore quam ipsum imperfectum, & sicut magister datur post pedagogū
Lex. n. pedagogus noster fuit in Christo. ut dicitur Gal. 3. d. Ter-
tio tangitur conditio no. Te. quantum admodum dandi, cum dicitur.

13 Dando leges meas in mentes eorum. fidem inspirando.

14 Et in corda eorum superscribam eas. Per charitatem forman-
do, qui modus docendi est proprius ipsius Dei, scilicet interius illumi-
nando. & sic data est lex noua Apostolis, quando Christus aperuit eis
sensum, ut intelligerent scripturas, & quando misit eis spiritum sanctū,
homo autem potest alium docere formando exteriorius signa sensibilia, ut
uoces & consilia. & hoc modo data est lex uetus, ut habetur Exod.
20. c. Cunctus autem populus uidebat uoces & lampades. &c.
Dicit autem leges meas in plurali, quia licet lex noua sit una, tamē
ibi sunt plura præcepta & consilia spiritus sancto inspirata. Quarto tan-
git no. Test. efficaciam, cum dicit.

* Et ero

a .i. si inculpabiles essent eius obsetuatores. .i. perfecte mundasset hominem. b Opportunitas.

a a culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vi-
a Sed inquitur. & hoc autoritate Ieremix. b Quia in lege erant. c Quia lux mundi.

d Paulum appropinquant. tempus Christi dies vocat, quia pulsus tenebris lux quæ illuminat omnem ho-
minem uenientem in hunc mundum, in mundo apparuit.

a Implebo. Vel consummans dabo. b Vt dominetur eis. c Iudæos, qui in duo tegna diuisi
post salomonem.

a In quo fiet quod promissum est Abrahæ. b Quod non sit de terrenis, ut illud uetus, lex
scilicet in Sina data.

a Quasi per se surgere de lecto non potentium, vel quasi nutritrix paruulorum.

d Apprehendi, sed. Ecce quomodo vituperauit.

a Lege data in sine, quia fecerunt vitulum in Oreb & adorauerunt sculptile.

a Ne indignemini si dico neglectos, quia Dominus dicit. b Vere nouum non secundum
illud, quia hoc est testa. c Ordinabiliter.

a Omnia uidentium Deum. b Non modo, sed. c Refinitos. d Credite, quia dominus dicit.
Ecce Testamentum. e Per spiritum sanctum.

a Intelligentias. b In voluntates, quia & intelligent, & voluntate seruabunt.
Illud in lapide. c Vt maneat in æternum.

re, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris
hominis noxa, quæ quia per literam inbentem & ininamem
non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouita-
tem spiritus, qui sanata vitio vetustatis, quod euidenter ape-
rit. Hoc est Testam. &c.

f Dando leges meas in mentes. Non in tabulis lapideis, non atra-
mento, sed spiritu, quo presente, qui est digitus Dei, diffundi-
tur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra ter-
rentur, sed intus diligunt iustitiam. vnde hæc merces. Dando
leges. Ecce Testamentum. Et etiam.

h Super scribam. Vt in æternum maneat. Q. Quod debet supe-
resse eis que dominari.

Et

testi ire, apprehenditur per manum, sic hly Israel cauti sunt de Aegyp-
to uirtute diuina, quia non poterant per se ire. Sequitur.

8 Quoniam ipsi nô permanserunt in testamento meo. Quia
statim post publicationem mandatorum uerbi diuini fecerunt sibi uir-
tulum conflabilem, ut patet. In Exodo.

9 Et ego ne. &c. Quia propter peccatum uirtuli aliqui fuerunt occisi,
& alij permisi sunt caedere in alia peccata, propter quæ perierunt in soli-
tudine eorum cadauera. & sic dicitur eos neglexisse, in quantum amiserunt
eos sic perire. sicut res negligi dicitur quæ periri permittitur.

10 Quia hoc est testamentum. Hic tangitur conditio no. Te. & pri-
mo quantum ad eius donationem, quia datum est principaliter Iuæis, qui-
bus Christus prædicauit. & hoc est quod dicitur. Quia hoc est test-
amentum, &c. Licet. n. Gentiles sint admissi ad no. Te. hoc tamen sa-
ctum est sicut inscribitur oleaster in bonam oliuam. secundum quod dicit
Apostol. Ro. 11. Secundo tangitur conditio no. Tes. quantum ad tempus
donationis, cum dicitur.

11 Post dies, &c. i. post cursum ue. Te. sicut perfectum est posterius tē-
pore quam ipsum imperfectum, & sicut magister datur post pedagogū
Lex. n. pedagogus noster fuit in Christo. ut dicitur Gal. 3. d. Ter-
tio tangitur conditio no. Te. quantum admodum dandi, cum dicitur.

12 Dando leges meas in mentes eorum. fidem inspirando.

13 Et in corda eorum superscribam eas. Per charitatem forman-
do, qui modus docendi est proprius ipsius Dei, scilicet interius illumi-
nando. & sic data est lex noua Apostolis, quando Christus aperuit eis
sensum, ut intelligerent scripturas, & quando misit eis spiritum sanctū,
homo autem potest alium docere formando exteriorius signa sensibilia, ut
uoces & consilia. & hoc modo data est lex uetus, ut habetur Exod.
20. c. Cunctus autem populus uidebat uoces & lampades. &c.
Dicit autem leges meas in plurali, quia licet lex noua sit una, tamē
ibi sunt plura præcepta & consilia spiritus sancto inspirata. Quarto tan-
git no. Test. efficaciam, cum dicit.

* Et ero

8 Testamentum autem nouum perfectum est & sine defectu, uetus
autem imperfectum & defectuosum, sicut multipliciter declarauit in prin-
cipio op. ris. & propter hoc necessarium fuit Testamentum nouum ad
torndum ueteris Testamenti imperfectionem, & hoc est quod dicitur.
Nm si prius illud a culpa vacasset, sine defectu fuisset. Nô potest
hic accipi culpa pro peccato, quia dicitur. Rom. 7. c. Mandatum sanctum
fuit.

1 Non utique secundi. i. Testamenti no.
2 Locum inquireretur. Quia non fuisset necessarium, si primū fuisset
ne defectu.

3 Vituperans. Hic probat minorem. s. quod propter imperfectionem
priu Testamenti necessarium fuit dari secundum, per autoritatem quæ
habetur leu. 31. Licet uerba sint aliquo modo mutata, quia Apostolis
adeat ipsam secundum translationem. 70. & in illa autoritate primo
tangitur conditio ueteris Testamenti. & secunda conditio noui, ibi. Hoc
est Testamentum. Dicitur igitur primo. Vituperans enim eos dicit.
Dominus impropere eis qui erant sub ueteri Testam. loquitur per
Ieremiam id quod sequitur.

4 Ecce dies uenient dicit Dominus, & consummabo. Tes. con-
tine imperfectionem, ut supra declaratum est multipliciter in principio hu-
ius ueris.

5 Super domum Israel & super domum Iuda. Quia ad eos ue-
nit Christus in propria persona, secundum quod ipsemet dicit Mat. 15. c.
Nosim missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.

6 Testamentum nouum. Non secundum testamentum quod.
Quia aliqui ueteris Testam. sunt cassata per nouum. sceremonialia &
iudicialia, diuersimode tamen. ut supra dictum est in principio huius o-
peris.

7 Ite, &c. de terra Aegypti. Quia sicut puer qui per se non po-
test

D 1. Cor. 10. c

Primasius

Gen. 22. d.

E

† Iere. 32. f
19. q. 7. c.
duæ sunt.

Mat. 5. b.

Roma. 5. a
Ro. 13. c.

A **a** Et ero illis in Deum. i. vivent ex me & mihi, & in futuro me videbunt, quod est perfectio vt alter alterum nō doceat. hęc est distantia veteris & noui, q̄ illud in lapide, hoc in corde, ibi merces terra, hic visio Dei.

b Non docebit vnusquisque. Quod latebat in litera, & discobat

a Sic. b Quia dicitur viuere Deus in istis, scilicet populus Dei. c Hoc est, viuere ex me. d Hoc quidem in hoc mundo. Illud in futuro.

a et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non

Quem amat.

b docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens, cognosce Dominum, quoniam omnes

a Videbunt me sicut sum, quod est perfectio. b Aug. Non intellexit, si dicitur e conuerso a maiore vsque ad maiorem. c Et hoc perfectio per se, non a maiore. d Hac omnia in vtraque vita faciam es.

c scient me a minore vsque ad maiorem eorum. Quia propitius

a Contra proximum, peccata in seipsis, sed propitius dum hic non punit, in futuro iam non memorabitur, quando non punit. b In quibusdam libris peccatum, & accipitur de originali.

ero iniquitatibus eorum, & peccatorum illorum iam

a Ad poenam eternam. b Verus ostendit vel verus factum est, si verus finendum est.

non commemorabor. Dicendo autem nouum, veterauit

a In inanimatis. b In animatis. c Antiquatio & senectus sunt pre-nunciij mortis.

d prius. Quod aut antiquatur, & senescit, propere interitum est.

ritum erat. Cum ergo Christus longo post tempore veniret necesse fuit, vt illud iuxta carnales obsetuarias interiret, quod tanto ante morti propinquarat.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Quia lex noua est lex amoris, quia diuidit filios regni a filijs perditionis.

2 Et non docebit vnusquisque proximum suum. Hoc potest intelligi dupliciter. Vno modo de cognitione uis, & sic istud uerbum refertur ad Apostolos, qui omnes instructi fuerunt immediate a Christo, et non vnus ab alio, unde & Paulus qui fuit posterior, dicit ad Gala. 1. b. Notum vobis facio fratres Euangelium, quod Euangelizatum est a me, quia non est secundum hominem, neque n. ab homine accepi illud, neque didici, sed reuelatione Iesu Christi.

Alio modo potest intelligi de cognitione patrie, & tunc refertur ad omnes beatos specialiter post iudicium futurum, quia modo Angeli superiores illuminant inferiores de his qua pertinent ad explenda ministeria propter electos, sed peracto iudicio cessabit talis illuminatio. & hec expositio vltima magis concordat litera. Sed quia efficaciam noui Testamenti, non solum se extendit ad cognitionem sed etiam ad peccatorum purgationem, ideo sequitur.

3 Quia propitius ero iniquitatibus. Remittendo in presenti.

4 Et peccatorum illorum iam non commemorabor. Ad puniendum in futuro.

5 Dicendo autem nouum. Hic ex predictis concludit principale intentum. Ex quo. n. Dominus per Ieremiam vocauit Te. no. cuius Christus est mediator, ut patet per predicta, sequitur per consequens quod precedens testamentum dicatur uetus, quia nouum dicitur respectu veteris, hoc est quod dicitur. Dicendo autem nouum. De Testamento Christi.

6 Veterauit prius. i. ostendit quod Testamentum precedens debeat dici uetus quod autem ueterascit, proprie mensuratur tempore & omne tale deficit in tempore, ut habetur 4. Phy. ideo sequitur, quod uet. sit euacuatum per nouum. Et est quod subatur.

7 Quod aut, &c. Ad euidenciam maiorem huius quod dictum est in parte immediate precedenti queritur utrum lex noua debuit dari a Christo in scriptis? Et arguitur primo quod sic, quia scriptura deseruit merito in futurum, sed lex Christi erat duratura usque in finem mundi, secundum illud Luc. 2. 1. Celi & ter. transi. ver. aut me non transi. Ergo uidetur quod Christus debuit doctrinam suam scribere. Ite lex uetus fuit figura noua, ut habetur in hoc c. sed lex uet. fuit descripta a Deo, secundum quod habetur Exo. 24. c. Dabo tibi duas tab. la. & legem & mandata qua scripsi. Ergo lex noua debuit scribi a Christo, quia figura

figura debet correspondere figurato. Contra si Christus aliquid scripsisset, illud potissime debet esse in canone. sed tale nihil ibi habet, ergo & Respondeo dicens ium quod doctrina Christi non debuit ab eo describi quod excellentissimus modus docendi debetur excellentissima doctrina. nunquam autem ita est, quod efficacior est modus docendi uerbo, quam scripto, quia scriptura non est nisi uox mortua, & ideo Christo, qui est doctor excellentissimus non conueniebat modus docendi per scripturam qui est imperfectus, sed solus modus docendi per uerbum qui est perfectissimus. Dicitur autem suis recedentibus a tanta perfectione conueniebat doctrinam Christi scribere propter quod scripserunt Euangelia & alios libros non Te. continentem doctrinam Christi. Simile huius inuenitur apud antiquos Philosophos, quia aliqui inter eos excellentissimi. s. Pythagoras & Socrates, dicuntur nihil scripsisse, tamen discipuli eorum dicuntur multa scripsisse.

Secundo quia non est conueniens illum doctorem scribere cuius doctrina non potest literis comprehendere, talis fuit Christus, secundum quod dicitur Ioh. 1. g. Sunt autem & alia multa qua fecit Iesus, qua si scribatur per singulis, nec ipsum mundum arbitror capere posse eos qui scribendi sunt libros. Quod exponens Aug. dicit quod non est intelligendum propter excessum quantitatis molis, sed uirtutis. Et ideo Christus non auit doctrinam suam scribere, quia si eam scripsisset, crederetur quod eius doctrina non plus contineret quam quod illa scriptura pretendere non sic autem creditur per scripturam suorum discipulorum, & maxime quia profitentur se non scripsisse ad plenum doctrinam Christi, ut patet per uerbum Ioh. praallegatum.

Considerandum tamen quod licet Christus non scripserit doctrinam suam in charta mortua, scripsit tamen eam in charta uiua. s. in cordibus suorum discipulorum, ut predictum est, & sic erat prophetatum per Iere. ut patet in litera, & iste fuit modus conueniens scribendi hanc doctrinam quod inducit efficaciter ad uitam aeternam, & ideo debuit scribi primo in anima intellectiua, qua habet immortalitatem propter quod dicit Paulus Apo. 2. Cor. 3. a. quod haec epistola scripta sit in tabulis cordis.

Ad primum patet ex predictis quod scriptura discipulorum Christi sufficit ad memoriam doctrinae eius.

Ad secundum dicendum, quod figura & figuratum non omnino admittuntur, modo oportet, quod figura deficiat a figurato, & ideo lex uetus quae erat imperfectior & consistebat in sensibilibus signis, fuit primo scripta in tabulis lapideis, lex autem noua tanquam perfectior fuit primo descripta non aramento, sed spiritu Dei uiui in tabulis cordis, ut dicit Apostolus. 2. Cor. 3.

CAP.

ADDIDIO.

In cap. 8 ubi dicitur in postil. Dicendum quod doctrina Christi non debuit ab eo describi.

Secundum S. Tho. 1. 2. q. 56. artic. 1. in corpore questionis. Lex noua principaliter est ipsa gratia spiritus sancti, qua datur per fidem Christi fide

delibus. Quae quidem lex noua est indita homini, non solum indicans quod sit faciendum, sed etiam adiuuans ad illud impleendum. Et hoc probat per multas autoritates sacrae scripturae & dicta sanctorum. Unde in scriptura Euangelij, non continentur, nisi ea quae pertinent ad gratiam spiritus sancti, vel sicut dispositiua quantum ad intellectum per fidem

quam datur spiritus sancti gratia. uel secundum affectum, ut sunt ea que pertinent ad contemptum mundi, per quam homo fit capax gratie spiritus sancti, uel quantum ad usum spiritualis gratia per opera uirtutum, ad qua multipliciter scriptura no. Test. uenti homines exhortatur, & sunt secundaria in lege noua, de quibus oportuit fideles Christi instrui uerbis & scriptis. Et ideo noua lex principaliter est lex indita. sc. gratia, secundario autem lex scripta. Vnde secundum hoc ad quaestionem motam per postil. dicendum est, quod lex noua. s. principalis non solum non debuit scribi a Christo. sed nec etiam potuit scribi. Gratia enim secundum suam essentiam, est quedam qualitas mentis, que non est scriptibilis nec etiam pronunciabilis. Quantum uero ad secundaria dicendum, quod lex noua est lex scripta, ut dictum est. de hoc uide plenius in predicta. q. arti. 2. in corpore quaestionis.

REPLICATA. In c. 3. ubi mouet postil. q. Vtrum lex no. debuit dari a Christo in scriptis. Circa eius solutionem Bur. laborans, inter cetera dicit, q. lex no. principaliter est inditamenti. s. ipsa gratia agitur no. debuit a Christo scribi. Gratia. n. cum sit quedam spualis qualitas mentis, non est scriptibilis. Sed fundamentum huius ronis erroneum est, qua tollit a Christo omnipotentem, per consequens deitatem. Na. dicere Christum aliquid no. posse, quod in contradictionem no. includit, est tollere omni potentiam, sed qualitatem spiritualem exprimere signo sensibili, sicut uerbo uel scripto, minus includit contradictionem q. patet in uoce. & spiritus sanctum colubę specie sensibilibiter exhibere. igitur huiusmodi qualitatem spuaalem sicut est gratia, scribere, & pronunciare sensibilibiter no. est Christo impossibile. Incantum igitur est fundamentum illius rationis per Burg. adducta. et a sancto Th. recipit i. 2. q. 106. prout Burg. allegat, postil. igitur rationes potiores sunt.

RE-

C A P. I X.

ABVIT qui. Huc usque differentiam testamentorum ostendit, & q. veteri nouum b supereminet, & illud immutat. Nunc idem ostendit ex ipsius tabernaculi schemate.

SEDVLIVS. Hoc est, fuerunt in ta-

bernaculo uasa Dei, quod apud hos magnū, ac admirabile videtur, sed tū illa omnia umbrę erant futurorum bonorum. CHRYS. Ostendit hactenus ex sacerdotio, & ex testamento, quia finem habiturum erat illud. Ostendit autē deinceps iam ex ipso tabernaculi schemate. Quo? Hoc quidē, inquit, sancta, & sancta sanctorum habebat. Et sancta quidem prioris sunt symbola tpsis, ibi quippe per hostias oīa fiebant: sancta autem sanctorum, huius tpsis signa sunt nunc pntis. Dicit autem sanctorum esse cælum, & uelamentum cęli, & carnē intrantem, in interiora uelaminis, hoc est per uelamen carnis eius. Bonum uero est ut ex Paulo superioribus isto loco resūto dicamus. Quid ergo inquit? Habuit quidem & prius illius.

Quod prius Testamentū scilicet. Iustificationes culturae. Quid erant iustificationes Symbola, & leges que tunc erant, Tanq̄ quod nunc, inquit non habeat, ostendit illud cessasse. Tunc Bn. habuit, inquit, proinde nūc ē si adhuc staret, nō haberet. Sanctum. Sed. non spirituale, sed.

Saculare. Quia putabatur ab hominibus sanctū. Et vere habuit sanctū seculare, quia tabernaculum primū & secundum. Sciendū est igitur. Tabernaculū. 30. cubitos habuisse in longitudine, & decem in latitudine totidemque in altitudine. Habebat autē uelum ex quatuor preciosis colorib. contextum, & quatuor deauratis colūnis appensum. qđ separabat inter. 20. & 10. cubitos, inter sancta q̄ forinsecus erant, & sancta sanctoū interposita. Hēbat. n. sanctum exterius. 20. cubitos longitudinis, & sanctū interius. i. sanctum sancti, decē. Et uocat Ap. solus illud primum tabernaculum, hoc autē scđm tabernaculum. In primo candelabro pluraliter, quia licet unum, septē ēbat brachia. Et. n. in medio h. istile a quo procedebant brachia tria a dextera parte, & tria a sinistra. Mēsa. i. altare post introitu. Et super mensam. 12. panes Deo propositi qui erant e similia, & singulis Sabbathis oēs mutabantur. Si uero ante sabbathū aliquis esset necessarius, nō poterat sumi nisi alius statim loco eius substitueretur. Et super panes erat thus lucium. Primum dē sancta pro ueneratione illius tpsis, maxime uia sign. ficabat pntem Ecclesiam, que est sancta. Secundum ē sancta sanctorum, quia in maiori ueneratione erat, & quia signi-

C A P. I X.

Prope interitum. habuit tamen. Ostendit quam necessarius erat Christus cum per hęc omnia nullus intraret in caelum. a Testamentum. b Non ueras, sed pro modo Caruales.

HABUIT quidē & prius iustificatio nes & culturae, & sanctum seculare.

due erant uestes aureis ad portandū. Propitiatorium esse siue oraculū, tabula per arcē eiusdem longitudinis & latitudinis. Super q̄ stabant Cherubim, in q̄ & sese continentia auersis uultib. temper a uiciebant. Hoc totum est parabola. Primū tabernaculum pns Ecclesia, in qua militamus Deo, antequā ueniat ad cęlum, in qua candelabra. i. Christus fulgens uirtute & sapientia in medio fidelium qui & ipsi cadelabra aurea. quia sapientia lucent. Ipse Christus, stipes, qui portat tria brachia a dextris, & tria a sinistris, quia ipse uitis, in quo fundati sunt tres ordines, quia tpe gratie dextri. i. digniores ante gratiā sinistri. Hi sunt Noe, Daniel, & Iob. i. rectores, continētes, coningati. Qui & in agro & in lecto & in molendino esse seculum in euangelium dñr. Prima pars hastilium erat quasi, calami sancti, qui in humidis diuini fontis nutriti sunt, & caui & transfundendū liquorē alii. Ipsi cyphi, dū aliis propinant quod biberunt sapientiam. s. scientiam Dei. Inde spherule i. retundi & perfecti & mobiles, quos nihil detineat, donec ueniant ad lilia æternæ iocunditatis, qui non hnt timoris angulum, nec elationis supercilium. Super his ponebantur septē lucernæ, septē dona spiritus sancti, quæ in Christo plenissime manserunt, & fidelib. scđm uoluntatem eius distributa sunt. Mensa ad ostium, scriptura diuina, q̄ permanet, quæ intrantibus proponitur, quæ dum æternā gaudia, & quō ad ipsa perueniatur, ostendit, cibū uitæ suggerit. in ea panes mundi. i. 12. Ap. itoli, & eorum uacarii, qui thus orationum Deo offerūt, si quis moritur, statim aliis eius loco substituendus est. Sed in septima ætate oēs auferentur. Scđm post uelum, Ecclesia cęlestis, que uelatur quandiu hic uiuimus. Thuribulū, Christus igne charitatis plenius, interpellans semper pro nobis. Arca Christus in quo oēs thesauri sapientie & scię absconditi. Ex omni parte aurea, qđ in cognitione & sermone & opere eius non nisi pura ueritas. Longitudo, perseverantia doctrine quæ per unū cubitū, & operationis quæ per alterū cubitū designatur, ad cuius perfectionē humanus intellectus imperfectus est, qđ signat dimidius cubitus. Latitudo, pfectio charitatis, altitudo perfectio spei, ad quam nos dimidii. i. imperfecti sumus.

Qua-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I X.

ABVIT quidem. Postquam Apostolus ostendit dignitatem sacerdotij Christi respectu sacerdotij ueteris legis in generali, hic consequenter declarat hoc idem applicando magis in spirituali. Et diuiditur in duas partes, quia primo declaratur propositum, secundo probatur quoddam in suo processu suppositū. In principio. cap. se. ubi. Umbram habens lex. Prima adhuc diuiditur in duas, quia primo tangit ea que fuerant circa ue. Te. secundo ostendit eorum signatum, ibi. Hoc significante. Tertio ex hoc arguit ad propositum, ubi. Et ideo no. Test. Prima adhuc in duas, quia primo tangit ea que fuerunt in ueteri lege in quodam generali. secundo ostendit ea magis in speciali, ibi. Tabernaculum. n. Ad euidentiā primi considerandum, quod omnia que sunt in no. & ue. Te. ordinata sunt ad cultum diuinum. Ad talem uero cultum redditur homo ineptus simpliciter per peccatum, & aptus per gratiam. secundum quid uero per immunditiā corpo-

corporalem. Et ideo sacramenta nouæ legis qua conferunt gratiam & auferunt peccatum reddunt hominem simpliciter aptum ad cultum diuinum. Illa autem que erant in ueteri lege, gratiam non conferebant, sed tantum quasdam irregularitates seu immunditias corporales tollebant, propter quas prohibebantur homines accedere ad locum diuini cultus et ceterum fidelium, sicut erat tactus mortui, uel alicuius immundi, ex quibus reddebatur homo ineptus ad accedendum ad locum cultus diuini. Talia autem auferantur per sacramenta ue. legis, licet per ipsa gratia non conferretur, sicut diffusus declaratum est in prin. huius operis. & hoc est quod dicitur hic.

- 1 Habuit quidem & prius. id est uetus testi.
- 2 Iustificationes culturae. i. sacramenta auferentia, diuini cultus impedimenta, modo predicto, uerum tamen uiuificabant secundum quid ideo subdit.
- 3 Et sanctum seculare. i. emundationem corporalem. Que dicitur secularis, quia presens seculum in corporalibus consistit. Et quia sacramenta illa non erant duratura, nisi ad tempus.

Taber-

A Quatuor annuli, quatuor Euangelistæ pfecti, p quos portat in quatuor mundi partes. Quib. semper adherent vestes aurei. i. p̄dicatores sapientia fulgentes, semper parati contra hostes. In arca & vna habens manna. i. anima Christi cōtinēs plenā sapientiā, qua reficiuntur, & Angeli. Virga significat sacerdotē potestati Christi. Tabula, quod ipse dator legis. Propitiatorium Christus quia propitiatur nobis. Duo Cherubim. omnes ordines celi qui in eo existūt, qui inuicem dilectione cōnexus sunt, qui & si sapientes, tamen eum obumbrant quantum in se est. In prius quoti die intrabant sacerdotēs, quia hic quotidie sed debent se ab eis sacrificare, carnem suam cum vitis & concupiscentiis mortificantes. A liter. n. ad celestē vitā non poterunt peruenire. Pontifex qui semel in anno secundo. i. sanctos sanctorum introiuit cum sanguine, Christus, qui anno benignitas semel in cēlū intrauit per sanguinem suum, quem pro peccatis hominum fudit. Iuxta parabolam munera & hostiæ offerantur, quia & hæc etiā aliquid designant in instanti tempore.

B Tabernaculū enim factū est primū i quo erat candelabra & mensa & propositio panū quæ dicitur sancta. Post velamētū autē secundū, erat tabernaculū quod dicitur sancta sanctorum, aureū habēs thuribulū & arca in testamēti circū

C Et arcam. & Occumenius. Omnia hæc erant in arca quæ in gratitudinē cōuincerēt Iudæotū, virga quidē propter seditionem

nē in ordinatione Aarō: tabula vero eo quod Iudæi occasio d fuissent, cur priores confingerentur. Manna autem, eo quod edentes illud murmurassent. Oportuit igitur, vt hæc ad nepotes transmitterentur.

Arca caro Christi in qua manna diuinitatis, & tabula duorum testamentorum, & virga propti cordio Christi. Vna populos in quo Christus panis de celo.

1 AVGVSTINVS. **2** Arca significat secretum Dei. In arca iustia est poni lex, & manna & virga Aaron. In lege præcepta sunt, virga est potestas, manna gratia, quia nisi cum gratia non est potestas facienti præcepta. Sed

quia lex a quoniam non impletur, de super est propitiatorium. Ad hoc enim opus est vt Deus sit propitius, ideo super. quia super exaltat misericordia iudicium. Duo Cherubim penne obambulant id est veando honorant, quia mysteria illa sunt, inuicem se attendunt, quia consonant. Hæc enim sunt duo testamenta. Vultus in propitiatorium, quia misericordiam Dei in qua est spes vel conuincant vel commendant. Vel Cherubini, id est rationalis creatura. Duo pro charitate, Penne propitiatorium obambulant, quia Deo, non sibi penne tunc uent id est Deum honorant. Vultus in propitiatorium, quia spes non est, nisi in misericordia Dei Cherubim plenitudo scientiæ id est duo Testamenta. Obambulant, quia in eis latet Christus.

Gal. 4. d.

Bed. alt. 1. de tabernaculo. 4. 5. 6. 7.

Diuisio.

Tabernaculum duplex a dicitur pariter et manu di

NICOLAUS DE LYRA.

* Tabernaculū enim. Hic ponit prædicta magis in spirituali. Et diuiditur in duas. quia primo tangit in spirituali ea quæ pertinent ad tabernaculū Moysi dispositionem, secundo ea quæ pertinent ad sacerdotum ministracionem, ibi. His vero. Ad intellectum primi considerandum quod tabernaculum Moysi sic erat dispositum. Parietes enim erat de quibusdam asperibus cooperitis auro: cælum vero tabernaculi erat quædam cortina quatuor coloribus depicta altitudo tabernaculi erat decem cubitorum, & latitudo decem, longitudo vero eius. 30. & erat quædam cortina interior, diuidens longitudinem in partes inæquales, quia ex vna parte cortina erant decem cubiti tantum, & dicebatur illa pars tabernaculi sanctorum sanctorum. In alia. n. parte erant. 20. cubiti. & dicebatur illa pars sancta absolute, vel etiam sanctorum. Et sic distinguebantur due partes tabernaculi, sicut in ecclesiis nostris i. chorus & naui, nisi quod opposito modo erant sita. quia chorus in ecclesiis nostris est versus orientē, in tabernaculo vero Moysi sanctorum sanctorum erat versus occidentem. Vltèrius considerandum, quod in sanctorum sanctorum erant tria, arca testamenti, duo Cherubim, & propitiatorium: Apostolus autem addit quantum s. quod ibi erat thuribulum, quod exponit aliqui dicentes. per hoc intelligit altare incensum. Sed hoc patet falsum per textum. Exod. vlt. a. vbi dicitur, quod altare incensum erat in alia parte tabernaculi. Hoc etiam dicunt Iosephus & Hier. Et ideo dicendum, quod per thuribulum non intelligitur aliud, nisi quod ibi erat incensorium, in quo summus sacerdos intrans sanctorum sanctorum ponebat incensum, vt nebula inde cōsurgens impediret aliorum aspectum qui erant in alia parte tabernaculi, ne viderent ea quæ erant intra sanctorum sanctorum. Similiter in alia parte tabernaculi quæ dicebatur sancta, erant tria, mensa propositio in latere aquilonari. & candelabrum aureum in latere australi & altare thymiamatis in medio contra orientem sanctorum & sanctorum sanctorum. Prædictorum autem assignatur duplex ratio, vna literalis, & alia mystica. Literalis est ista. Tabernaculum enim istud erat ornamētum ad cultum veri Dei creatoris totius mundi, cuius sunt due partes. Vna nobis inuisibilis, videlicet istud quod est vltra cælum syderum, ubi est habitatio spiritualium substantiarum. & hoc figurabatur per illam partem tabernaculi quæ dicebatur sanctorum sanctorum, in qua erant Cherubim representantia angelicam naturam, & arca testamenti clausa. ad designandam quod rationes eorum quæ sūt in hoc seculo visibili continentur clausæ et nobis occultæ in illo seculo superiori, sicut rationes effectuum in causis artificum in artifice. continentur quodammodo clausæ: & hoc per tria in arca contenta. s. tabulas quæ representant sapientiā quæ dirigitur res humana, & virga Aaron, quæ designatur potestas regni, per quam coercentur homines a malis, & manna, per quod designatur vita humana, per propitiatorium vero quod erat quasi idcus Dei & quia inde respondebat summo sacerdoti, per hoc designatur ipse

Deus gloriosus & sublimis præcedens omnino creaturis, & sic patet modo per sanctorum sanctorum designantur ea quæ sunt supra cælum viderem nobis inuisibilia. Per aliam vero partem tabernaculi quæ dicebatur sanctorum absolute, designabatur alia pars mundi: per cælum tabernaculi, quod erat quædam cortina varijs coloribus distincta, designabatur cælum syderum, varijs stellis ornatum, per candelabrum in quo erant septem lucernæ designabatur orbis septem planetarum, propter hoc erat positum in parte australi, quia cursus planetarum in hemispherio nostro semper est ad austrum: per mensam vero ubi erant panes propositi, designabatur elementa, ex quibus constituitur & nutritur hominum vita, quia ex esiliis sumus & nutrimur, ut dicitur. 2. de generatione. Designabat etiam illa mensa, quod illi qui in altari deseruiebant creatori vniuersæ creaturæ de altario debent vivere.

Ratio autem allegorica prædictorum est, quia per illam partem tabernaculi quæ dicebatur sancta designabatur vetus Testamentum in quo veritas diuinorum erat latens sub vela nimis figuratum, sicut appetas eorum qui erant intra sanctorum sanctorum erat interclusus per cortinam mediam inter vtraque tabernaculi partem, vt dictum est. Per illam vero tabernaculi partem quæ dicebatur sanctorum sanctorum, in qua erant illa quæ representabant spiritualia, & diuina, ut dictum est, significabatur nouum testamentum, in quo reuelata est veritas diuina propter quod in passione Domini in qua consummatum est nouum Testamentum, seissa fuit illa cortina quæ prohibebat aspectum eorum qui erant intra sancta sanctorum, ut habetur Luc. 23. Hanc autem expositionem secundam prosequitur Apostolus, vt patebit in sequentibus. In vltis accedendum est ad literam, quæ tangit tabernaculi dispositionem dicens. Tabernaculum enim factum est primum. Tabernaculum primum dicitur illa pars tabernaculi, quæ dicebatur sancta, quia ad illam erat ingressus templi.

- 2 In quo erant candelabra. Dicit candelabra in plurali, quia licet esset vnum candelabrum tantum, tamen habebat septem lucernas, & sic dicuntur candelabra.
- 3 Et mensa & propositio panum. Quia septem panes erant propositi super mensam illam. Tertium autem quod erat ibi, s. altare incensum: ostendit Apostolus, quia secundum quod sequitur infra, non intendebat illis dicere per singulas. Sequitur.
- 4 Quæ dicitur sancta. Hoc refertur ad tabernaculum primum, licet (sicut dictum est) illa pars prima tabernaculi, in qua erant ista dicebatur sancta absolute.
- 5 Post velamentum ante & id est, post cortinam intermediam.
- 6 Erat secundum tabernaculum. Id est, secunda pars tabernaculi.
- 7 Quod dicitur sancta sanctorum, & c. circumtectam ex eorum parte. Quia erat de lignis Sechim operata auro intus & extra vltimè. Exo. 25.

* In qu

Cherubim. Ambr. Plenitudo scientiæ, propitiatoriu sup arcâ
hristus, quia ipsi Christo a Deo specialiter datum est, ut es-
t propitiatio pro peccatis nostris.

De quibus non est modo dicendum per singula. * THEOPHI
ACTVS. Patefacit hoc loco, non oculis solû & obitu hęc
grammari, præferreque
untaxat quod esse vi-
entur, sed ænigmata
ædam esse, & argu-
enta, ad quæ con-
mplanda perspicien-
aque, longiori sit opus
mpore.

His igitur ita constru-
is, &c. * CHRYSOSTOMVS. Hoc est,
tant quidem ista, sed
pæis fruebantur Iu-
ei. Non enim vide-
ant ea. Proinde non il-
magis erant constituta,
quam illis quib. pro,
petabantur,

In priori quidem taber-
aculo semper introibant
acerdotes.

* ANSELMVS. Quod autem in priore
bernaculo quotidie
prænum introibant
am sacrificiis sacerdo-
is, significat quia in
Iasenti Ecclesia, sancti Domino sine intermissione famulã-
tis, quotidianos suæ fragilitatis erratus, sine quib. esse in hac
ita nullatenus possunt, quotidianis bonorum operum vitii-
is, quotidianis lacrymarum suarum libaminibus quasi ue-
sacerdotes expiant.

In secundo autem, &c. * THEOP. Vides quemadmodum,
elã principio sunt figuræ, & figuræ præmissæ. Et ne il-
ld forsan ebuciant quid im, inquamque. Cum semel con-
set secundum Christum fuisse sacrificatum, qui fieri potest
cunctos ille, vno hoc sacrificio sanctitate donauerit. Quia
prioribus seculis fuerat Christi hoc sacrificium destinatum, q-
ibus esset salutis futurum tamen sanctu, illud & tremendu
uisset, quod a Pontifice semel in annos singulos offerebat.
* AVG. Vnus vero iste qui semel in anno intrabat in sancta
ctorum, quoniam Dominum Christum significabat aper-
tine ad Hebræos epistola commendatur. Quod autem p-
figuratum est per in sancta sanctorum, ut super arcam quæ le-
gm habebat, esset propitiatoriu, vbi Dei misericordia signi-
fari intelligenda est, qua propitius sit eorum peccatis, qui
legem non implent, hoc mihi videtur et in ipsa veste sacerdo-
tis significari. Nã & ipsa, quid aliud, q̃ Ecclesiæ Sacramenta si-
gnificat?

significat quod in logio id est in rationali in pectore sacerdotis po-
situs iud cum constituit, In lamina vero sanctificatione, & abla-
tione in peccatoru, tanquam rationale sit in pectore simile ar-
ca in qua lex erat, & lamina illa in fronte similis propitiatorio
quod super arcam erat. & ut vtrobiq; seruarietur quod scri-
ptum est. Super exaltat
misericordia Iudicium.

1 f. In anno. Quod singu-
2 lis annis intrabatur, si
3 gnificabat non venis-
4 se adhuc perfectio-
5 nem.

6 g. Non sine sanguine.
* CHRYSOSTOMVS.
7 Et benedixit, non sine
8 sanguine, non quidem
9 sine sanguine, sed isto
10 sanguine. Non enim ta-
11 tum erat negotium, o-
12 stendit quia erit sacrifi-
13 cium, quod igni non
14 consumatur, sed ex
15 sanguine quidem de-
16 monstrandum sit.

17 h. Sæpẽ quidem sine san-
18 guine introibat, sed cū
19 sanguine non nisi se-
20 mel.

21 i. Pro sua & populi.
22 Christus pro populo
23 suo obtulit pro se vero
24 non nisi in membris
25 suis. vnde ipse ait. Verba delictorum mortuorum. Delicta enim no-
stra sua dicit, quod ea suscepit, non ad habendum, sed ad de-
lendum.

* AVGVSTINVS. Homo in veteri lege gemitu & dolore
cordis veniam merebatur, sed sacrificium in testimoniũ pec-
cati Deus esse voluit, ut se peccator per oblationem sacrificii
errasse confiteretur, ipsumque peccatorem esse innotesceret
& idcirco pro manifesto delicto, nunquam Dominus sacrifi-
cium mūdauit, sed pro ignorati. Vbi enim manifestum erat
peccatum, quid opus erat ut sacrificio legis palã se deliquisse
profiteretur?

1 Non dum propalatum. Cælum adhuc inaccessible est mortali-
bus secundum corporis conditionem ante vero etiam secun-
dum animas sed patienter expectanda est resurrectio, in qua,
& corporibus per Christum patebit in cælum accessus.
K Sanctorum viam, Via sanctorum est Christus, uel spiri-
tualis Intelligentia legis, per quam ascenditur in interiora
cæli.

1 Qua parabola. Quod autem hæc de sacrificiis consumman-
dis vel in primo vel in secundo tabernaculo secundum signi-
ficationem dicta sint, aperit, subdens. Qua parabola est.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In qua urna aurea habens manna. secundum quod dicitur. *Lod. 16.*
- 2 Et virga Aaron quæ fronderat. secundum quod habetur *Nu. 11.*
- 3 Et tabule testamenti. *Ista erant inclusa in arca, ut prædictum est.*
- 4 Super quæ erant Cherubim gloriæ. id est, gloriose facta, uel potius quæ erant gloriæ Dei cui deseruiunt Angeli per Cherubim significata, unde sequitur.
- 5 Obumbrantia propitiatorium. quod representabat locum diuini, ut dictum est.
- 6 De quibus non est modo dicendum singula. Quia Apostolus persequitur illa breuiter, & secundum sensum allegoricum tamen, ut dictum est.
- 7 His uero. Hic Apostolus describit ministerium sacerdotum in tabernaculo Moysi. Ad cuius intellectum sciendum, quod intra sanctum. sanctorum solus summus sacerdos introibat in festo expiationis tantum. Ista autem parte tabernaculi quæ dicebatur sancta absolute, alii sacerdes intrant ant bis qualibet die ad perficiendum sacrificia. Immolatio enim sacrificiorum & oblatio eorum fiebat extra tabernaculum sub do in altari holocaustorum, sed consummatio sacrificij fiebat in tabernaculo per cremationem incensi in altari incensi, quia sacrificia illa non erant accepta ex se, sed tamen ex fide & deuotione offerentium, quæ fide & deuotio significantur per incensum, & hoc est quod dicitur.
- 8 His uero ita. i. dispositis modo prædicto.

- 9 In priori quidem tabernaculo. i. in parte tabernaculi, quæ dicebatur sancta.
- 10 Semper. quotidie.
- 11 Introibant sacerdotes sacrificium officia consummantes, id est per cremationem incensi.
- 12 In secundo autem. intra sanctum sanctorum.
- 13 Semel in anno solus pontifex. *Supple introibat. Glossa dicit hic, quod pluries intrat in ano, tamen sine sanguine: hoc tamen non inuenitur scriptum in lege nisi solum quando mouenda erant castra, tunc enim Aaron & filii eius intrabant ut inuclerent ea quæ erant intra sancta sanctorum & disponderent Leuitarum onera: alias autem non legitur intrasse aliquis, nisi summus sacerdos in festo expiationis ad offerendum ibi coram propitiatorio de sanguine hostiæ immolata pro peccato populi & pro peccato proprio, & hoc est quod dicitur.*
- 14 Non sine sanguine, &c. hoc significante. *Hic ostendit quid Diuifio. signabant predicta, & primo quantum ad ve. Te. secundo quantum ad nouum. ibi. Christus assistens. In prima parte dicit sic:*
- 15 Hoc significante spiritu sancto nondum propalatum esse sanctorum uiam, Quia (sicut dictum est) per hoc quod non patebat accessus sacerdotis ad sanctum sanctorum, designabatur quod via ueniendi ad cælestia, non erat patefacta sicut est in no. Te. Et quia ve. Te. adhuc habebat cursum suum, quod significabatur per primam partem tabernaculi, ut dictum est, & hoc est quod subditur.
- 16 Adhuc priore tabernaculo. i. ve. Te. habente statum.
- 17 Quæ parabola. i. figura,
- 18 Est temporis instantiis. Quia ue. Te. fuit figura noui.

In priori

* Iuxta

D
† 45. di. c.
disciplina.
† ritus per
agentes.
E
† Similitu-
do erat p-
tẽpore ta-
men præ-
sente i quo.
Pl. 21. a.
Li q. ex ve-
teri testam-
q 12.

A *a solummodo in cibis & potibus, &c.* * THEOP. Lex inquit & legis ipsius instituta, humanis solum sunt rebus imposita, ut potest quibus & uesci homines debeant, & in potu uti, & istiusmodi quædam iniungunt. Hoc comedere, illo abstinebis, Verum quo pacto, & potibus. dixit, cum constet de potus diuersitate

nil quicquam legem mandasse. Aut enim id refert Apostolus quia Sacerdoti paulo post ingressuro, interdicta sit vini potatio. Vel in eiusmodi mandatorum contemptum, hoc potius addidit. Erant præterea & uarij baptismatum modi. Nam si mortuum quis attrectasset uel esset morbo infectus, uel fluxum seminis pateretur, baptis-

B mo, id est aqua abluebatur, & huic in modum existimabant, uel a crimine, uel a contagio ne purgari. Carnis uero iustificaciones. erant præcepta quædam, quæ eorum carnem duntaxat abstergerent, qui secundum carnem uiderentur sordiores, Nec tamen hæc erat perpetua pena, sed usque ad tempus correctionis hoc est, usque ad Christi primum aduentum qui omnium hæc erat emendaturus, inducturus cultum uerum, & spiritualem. Cum esset autem lex graue admodum iugum, iure imposita, dixit, sicut in Apostolorum actis est scriptum. Quid tentatis imponere iugum discipulis, quod neque patres uestri portauerunt.

C *b Usque ad tempus.* usque ad tempus gratiæ, quo in melius corrigendi erant, qui hucusque sub pedagogo erant, & ideo non poterant perfectum facere, non tamen eo tempore debebant cessare. *c Christus assistens.* De sufficientia unius ueri sacrificij. Testamento plene hic tractat per quod & peccatorum remissionem quam uerbis Ieremæ supra tetigit, præstari dicit & salutem. Quæ prædicta legalia non possunt facere perfectum. Sed Christus assistens &c.

C * CHRYSTOMVS. Non dixit factus sed ueniens, hoc est, ad hoc ipsum ueniens, non alii cupiam succedens. Non primo

mo aduenit, & tunc factus est, sed simul aduenit. Est non dixit adueniens pontifex. Hostiarum. Sed bonorum quæ facta sunt ueluti non uolens terrene ueritate exponere.

* AVG. Quid pro te oblaturus es ut munderis, si munda-

tus poteris offerre quod mundum est. Offerat ergo seipsum mundis sacerdos u-

1 munder, hoc est quod fecit Christus, ubi mundum inuenit in hominibus. quod offerre pro hominibus, seipsum obtulit. Munda u-

2 stima, felix uictima, uera uictima, munda u-

3 ctima hostia immaculata: Non ergo hoc obtulit quod nos ei debemus: immo hoc obtulit, quod a nobis accepit, & mundum obtulit, carnem enim a nobis accepit, hanc obtulit. Sed unde illam accepit. De utero uirginis Mariae, ut mundam offerret pro immundo ipse rex, ipse Sacerdos.

* PROSPER. Quoniam semel Christus oblatus est, ut multum peccata portaret.

D *Per amplius.* Christus introiit tabernaculum nomine signatum, id est tabernaculi, designat signatum, id est celum per amplius quia plures capit quam terrenum illud, & perfectius, quia perfecta beatitudo. Vel per tabernaculum, id est per carnem, quæ non semine uiri concepta & formata est, assistens patri. Aug. Ita ut per tabernaculum accipiatur Christi caro, quæ nobis obtulit, in qua & diabolum expugnauit. Est enim Christus rex & sacerdos. Rex pugnauit pro nobis. Sacerdos obtulit se pro nobis. Quoniam pro nobis pugnauit, quasi uictus est, immo uerum uicit. Crucifixus est enim, & de cruce in qua erat fixus a diabolo occidit, & inde Rex noster, Sacerdos autem quid pro nobis obtulit. Unde quia nihil mundum inuenit in hominibus quod offerret pro eis, seipsum obtulit. Ecce munda & felix & uera uictima. Carnem. de utero uirginis accepit, ut munda offerre pro immundo. *e In sancta.* Exponit quid dixerit. Tabernaculum non manufactum, sancta sanctorum, id est celestia.

A Si cum

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Iuxta quam s. Parabolam.
- 2 Munera & hostiæ offeruntur quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere. Quia in ueteri Te. quod fuit figura noui, munera oblata non auferebant peccata ut, prædictum est, & causa subdit.
- 3 Seruientem solummodo in cibis & potibus. Quod dicitur, quia obseruationes legalium in parte consistunt in abstinentia a quibusdam cibis & potibus in lege prohibitis.
- 4 Et in uariis baptismatibus. id est ablutionibus, quæ fiebant in emundatione leprosi, & consimilibus, omnia enim ista erant quadam pure corporalia, & ideo non poterant mundare conscientiam, si d. tamen tollere quædam immunditiam corporalem uel irregularitatem, quæ dicuntur iustitiæ carnis, & hoc est quod dicitur.
- 5 Et iustitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis. id est usque ad tempus nouæ legis, quæ corrigit ueterem, non a malo in bonum reducendo, quia lex uetus fuit bona & iusta, ut habetur Rom. 6. sed ab imperfecto ad perfectum reducendo, quia sicut puero quamdiu est sub pedagogo imponuntur aliqua opera bona ad assuefactionem uirtutis, quæ tamen mutantur adueniente ætate uirili in quam perfectiora opera ei imponuntur, ita per legem Moysi fuerunt imposita legalia populo Iudaico, ut exerceatur in cultu unius Dei, quia tamen erant imperfecta, ideo per legem Christi ad perfectionem sunt reducta propter quod Apostolus Gal. 3. comparabat legem Moysi pedagogo, sub cuius disciplina tenetur puer quamdiu est paruulus, ut plenius declaratum est in principio. huius operis.
- 6 Christus assistens. Hic consequenter exponit illud quod prædictum fuit de tabernaculo Moysi, in quantum fuit figura nouæ legis. Circa quod Apostolus duo facit. quia primo declarat propositum. Secundo probat quoddam suppositum, ibi. Si enim sanguis. Circa primum quinque tangit. Primo dignitatem loci, quia illa pars tabernaculi quæ figurabat n. Te. uocabatur sanctum sanctorum. Secundo dignitatem ministri, quia solus sum-

mus pontifex illuc intrabat, tertio modum intrandi, quia cum sanguine intrabat. quarto tempus intrandi, quia tantum semel in anno quante ad quod intrabat. s. ad placandum sibi Deum, & populo. Et ista significabant quæ sunt in noui Te. quia Christus qui est summus pontifex intrauit celum, quod designabatur per sanctum sanctorum, ut supra dictum, & per proprium sanguinem ad placandum nobis patrem, & hoc est quod dicitur Christus assistens. Sciendum tamen, quod in hoc capitulo constructio est in tempore suspensiuæ. Et ideo ut clarius & breuius procedam, ego ponam libram non secundum quod iacet in libro, sed secundum ordinem sententiæ Christi. Hic tangitur dignitas ministri noui Te. quia Christus est in tempore suppositi existentis in natura duplici, s. diuina & humana. Pontifex. Hic tangitur nomen officij, quia Christus est princeps aliorum sanctorum, secundum quod dicitur. 1. Pe. 2. a. cum appuerit princeps pastorum &c.

7 Assistens. id est semper paratus ad suum officium. s. ad interpellandum patrem pro nobis, & ad auxiliandum nos contra impugnationem hostis.

8 introiit semel in sancta. id est in celum, ut patebit infra quod quidem celum est, Tabernaculum per amplius n. Te. amplius, propter immensitatem bonorum celestium. Et perfectius, quam fuit tabernaculum Moysi, quod fuit mobile, & portabile de loco ad locum, istud est immobile eternum secundum quod per E. a. fuit prædictum, 3. d. Oculi tui uident Ierusalem ciuitatem opulentam, tabernaculum quod quaquam transferri poterit. Ibi enim loquitur de Ierusalem celo. Non manufactum. id est non per hominem, sicut fuit tabernaculum Moysi per manum. Bezaleel sit hoc. Et quod subdit Apostolus exponit nobis, id est non huius creationis. id est humane factionis. Tangit, etiam tempus intrandi, ibi. semel quia totum tempus non est nisi unus annus respectu pontificatus Christi. & ideo ex quo semel trahit, semper est ibi. Tangitur etiam modus intrandi cum dicitur. Quæ per sanguinem hircorum aut uitorum. Sicut in ueteri Te. pontifex ueteris legis, sed per proprium sanguinem, qui pro nobis effusus in cruce. Tangitur etiam ad quid intrauit, cum dicitur.

* 1 Aeterna

Sic enim sanguis hircorum: Quod per Christum potuerit esse acceptio a minori probat, qui per illa legalia fiebat mundatio corporalis.

Hircorum. Hircus Christum significat, per similitudinē carnis peccati. Taurus quia duorum testamentorum cornib. uētilat inimicos.

Cinus uitulæ, &c.

De iuuenta rufa, cui cinerem ad aquā asperisionis corū; mundationēq morū tetigerint proficere lex nō dāuit nō ita cōcedum. Euidēssimum enim in nouo testamētū figuratur. De hac

icitur in libro Num. dominū dixisse Moysi, *Loquere filiis israel et accipiant a te iuuentam rufam sine vitio, quæ non habet in se uiciū non est positum super eam iugum. Et dabis eam ad Eleazar sacerdotem, & excident eam extra castra in locum mundum, & occident eam in conspectu eius. Et accipiet Eleazar sanguinem eius, & asperget contra faciem testimonii septies, cremabit eam in conspectu eius, & pellis eius cum carne, & sanguis cum stercore comburetur. Et accipiet sacerdos lignum cedrinum, & hyssopum, & coccinum, & mittet in medium combustionis iuence, & congregabit homo mundus cinerem iuence, & ponet extra castra in locum mundum, & erit filius israel & profelytū legitimū sempiternum uel æternum. Ex isto cinere fiebat aqua asperisionis unde mundabantur a cōtactu mortuorum. Ait enim sic. Omnis quæ tetigerit mortuum, immunā erit septem diebus. Hic purificabitur die tertio, & septimo, & mundus erit. Si uero non purificatus fuerit, non erit mundus. Omnis enim qui tetigerit mortuum, et mortuus fuerit non purificatus, tabernaculum domini polluit exterminatur anima illa ex israel. Item ait. Et accipiens hyssopum teger in aqua uir mundus, et asperget super domum, et super uasa, et super animas.*

Vitula sceminea caro, Christi infirma, Rufa, passione crue. Hanc accipiūt a Moysē qui est figura legis, quia secundum lē uisi sunt occidere Christum, quia secundum ipsos sabba thā soluebat, & obseruationes legitimas prophanabat. Sine uio est iuuenta, quia immunis a peccatis caro Christi. Ad confirmationē aut repetit dicens, quæ non habet in se vitium. Vel ad terminationē. I. quod etsi in aliis qui sunt mēbra eius hbeat vitium, in se tamen habet. Et non est positum super eā iugum, quia non est subiugatus iniquitati imo & subiugatos inueniens liberauit, & eorum uincula dirupit & potestātē pōndi animam, & iterum sumendi habuit. Non ad Aarō, sed ad Eleazar data dicitur, quia non ad tempus quod tunc erat, se posteros illius sacerdotii domini passio erat peruentura, Et sta est extra castra, & dominus extra ciuitatem eiectus est Eiecta est in locum mundum, quia dominus non habuit casam malam. Occisa est in conspectu Eleazar, sic occisa est caro Christi in conspectu eorum qui uenturi erant in nouo Tō dñi sacerdotes, Eius sanguinē asperit contra faciem testimonii septies, quia Christus s̄m scripturas fudit sanguinē in emissionē peccatorum. Iō contra faciē testimonii, quia nō aliter declaratum est q̄ fuerat diuino testimonio prænūciatum iō septies: quia ipse numerus ad mundiciam pertinet spūalem extra castra Ierusalem, iussa est cremati. Cremati s̄m Gracos a suspensione dicitur, quia ignis sursum moue & in eum conuertitur quod crematur, quod est signum resurrectionis. In cōspectu Eleazar cremata dicitur, quia illis apparuit resurrectio Xpi, q̄ futuri erāt regale sacerdotiū. Pellis? cū carne & sāguie & stercore cōbuita dr̄, q̄ nōdū solū sub-

substantia mortalis corporis Christi, q̄ pelle, carnib. & sanguine intimata est, sed etiam contumelia, & abiectio plebis (quæ noīe stercoreis significatur) conuersa est in gloriam, quam combustionis flamma significat. In medium combustionis mittit sacerdos lignū cedrinū, hyssopū, & coccinū. Lignū cedrinū est spes quæ in super-

nis firmiter habitat Hyssopus fides, quæ cū sit humilis, radici bus hæret in petra Coccinum charitas, quia Feruorem spiritus igneo calore testat. Hęc et debēt mitti in mediū combustionis. i. in resurrectionē Christi, ut

cū illo abscondita sit uita nostra. Cinis, id est reliquie combustionis, fama est quæ secuta est post passionem & resurrectionē, Hunc cinerem hō mundus congregabat, & in locum mundum extra castra reponerat, quia hæc fama qua apud eos maxima claruit, qui non erant de consortio iudeorum, & erant mūdi ab interfectione Christi, & extra celebrationem iudaicę cōtuetudinis. Ex isto cinete fit aqua asperisionis, per q̄ significatur baptismus, unde mundabantur hoīes a contractu mortuorū, q̄ ab iniquitate per baptismum Christi. illa aqua iā profelyti q̄ Gētiles uel Iudæi mundabantur, quia baptismus iudæis & gentibus prodest. Hyssopo qui fidem significat illa aqua aspergebatur, quia fide mundantur corda, & sine fide non prodest baptismus. A viro mundo hoc fiebat, quia uerē mundi debent esse ministri ecclesię, qui portant personā dñi.

d Ad emundationem carnis. i. ut caro emundata sit propter legis præceptum sed in Christo est perfectio.

e Oblulit semetipsum: Et medius inter Deū & homines dator est noui Testamēti: quasi pōtifex nobis est dator legis nouę.

* AVGV. Quod tunc pontifex ille significabat, qui cū sanguine in sancta sanctorum per annos singulos introibat. Iste igitur est, qui in se vno totum & exhibuit, quod esse necessarium ad redemptionis nostrę sciebat effectum, idem scilicet, & sacerdos, & sacrificium, idem Deus, & temelum.

* IDEM. Hoc sacrificium, ubi sacerdos est uictima, redemit nos suo sanguine creatoris, non tamen creauit nos cum sanguine, sed redimit sanguine. Creauit aut nos in principio erat uerbum, & uerbum quod erat apud Deum, & Deus uerbum. Ab hoc creati sumus. Sermo contextus adiungit. Omnia per ipsū facta sunt & sine ipso factū est nihil. Hoc est quo creati sumus. Quō uero redēpri, audi. Quod factū est, inquit, i eo uita erat & nita erat lux hoīum, & lux in tenebris lucet: & tenebrę eā nō cōprehenderūt. Adhuc Deus est, adhuc illud illud dicitur, quod commutabile semper manet, adhuc illud dicitur cui uiendo corda muudata sunt, unde aut mundentur nō dū dicit Lux, inquit, lucet in tenebris, & tenebrę eam nō cōprehenderūt. Sed ut non sint tenebrę, possintq; cōprehēdere, tenebrę enim peccatores, tenebrę s̄i fideles, ut dīgo nō sint tenebrę possintque comprahendere. *Uerbum caro factum est & habitauit nobis.* Videte uerbum carnē, uerbum ante carnē. In principio erat uerbum & uerbum erat apud Deum & Deus erat uerbum, & omnia per ipsum facta sunt. Vq̄ hic sanguis. Ecce iam auctor tuus sed nondum est precium tuum. Unde ergo redēpt? Quia uerbum caro factū est, & habitauit in nobis.

* CHRYSOST. Si enim carnem, inquit, potest mundare sanguis tantorum, multo amplius animę sordes diluet sanguis Christi. Ne enim cum audis, sanctificat, magnum aliqd

ius unione ad suppositum diuinum contrahit. quandam infirmitatem uirtutis, sed prædicta ueteris legis tollebant immundiciam corporalem contractam ex tactu alicuius immundi, et a diuino cultu impedirent ut patet Num. 21. Ergo multo fortius sanguis Christi mundat animam et reddit eam aptam ad salutem æternam et hoc est quod dicitur. Si enim sanguis hircorum & taurorū, hoc fiebat in festo expiationis. 2 Et cinis uitulæ aspersus. quia in aqua lustrationis qua debebant immundi aspergi, ponebantur cineres uirulæ combustæ, ut dicitur Numer. 21. 3 Inquinatos sanctificat quia animam mundare non poterat. 4 Quanto magis sanguis Christi, &c. i. peccatis, quæ mortificant animam morte culpæ & morte gehennæ.

* Ad

NICOLAUS DE LYRA.
* eterna redemptione iuuenta, quia per hoc habemus æternam redemptionem per modum conuenientissimum a Christo inuentum, in quantum satisfecit, quia poterat in quantum Deus, & soluit qui debebat in quantum homo.
1 i enim sanguis. Hic probat quoddam suppositum circa ultimum dē m, scilicet, quod sanguis Christi fuit efficax ad nostram redemptionem æternam, & facit talem rationem. Sanguis Christi ex unione ad suppositum diuinum habet uirtutem maiorem ad emundationem animæ q̄ sanguis hircorum, et uirulorū et aqua lustrationis ad tollendum immundiciam corporalem seu impedimentum irregularitatis de quo prædictum est. Veritas propositionis huius patet, quia sanguis Christi ex e-

ius

† i. Pe. i. d. 1. Io. 1. Apoc. 1. b. † De ce. misc. cum martha. † q̄tinum

li. de si. a per. c. 1. sermo de sacrific. ve sp. d.

putes,annotat,& ostendit vtriusque mundationis differentiam. Et quomodo hoc? Ista quidem excelsa, illa autem humilis. Et dicit, quia merito siquidem ille quidem sanguis taurorum erat, iste autem Christi. Et non ei sufficit nomine tm hoc signare, ponit etiam modum differentie. Qui per spiritum.

iquit, sanctu seipsum obtulit immaculatum Deo, hoc est sacrificium immaculatum erat, mundum a peccatis. Hoc enim est per spiritum sanctum, non per ignem, no per aliena quedam. Et mundabit conscientiam nostram, inquit, ab operibus mortuis, benedixit, ab operibus mortuis. Si quis enim tangebat mortuum, polluebatur, & hic si quis tetigerit opus mortuum, contaminatur per conscientiam.

† concilia tor. Leui. 11. Deuter. 14

† Gal. 1. b.

Ad seruendum, inquit Deo viuo. Hic manifestat, quia opera mortua habentes non possunt seruire vero, & viuo Deo, quia illa mortua sunt & falsa & merito.

a immaculatum. Alius sanguis non immaculatus. b Ab operibus mortuis. Ambr. i. peccatis, quæ qui tangit inquinatur, sicut qui tangebatur mortuum, coinquinabatur nec intrat in cælum, sicut nec ille in templum. c Viuenti. Nemo ergo ei potest seruire qui mortua opera hêt.

Ambr. Quæ mors erat necessaria in redemptione non modo Gentilium, sed & earum præuaricationum quas lex faciebat nõ soluebat. Tantum fuit peccatum nostrum, ut saluari nõ possemus, nisi vnigenitus Dei pro nobis moreretur, debitoribus mortis, sed sic fecit nos dignos testamenti & promissæ hereditatis, & ita testamentum factum firmum.

Et ideo noui testamenti mediator est, &c. * THEOP. Quod deterrere quã plurimos uidebatur infirmiores quia illud saepe ac multum usurparent. Si Christus obiit mortem, quo pacto daturus est quop promiserat? Id ipsum nunc Paulus leniens, ob id arguit Christi ratum esse & firmius testamētum, quia mortuus sit. Nequid enim superstites sumus, testamenti nomen illud fortitur, quod testando nos instituiamus. Vt igitur, inquit puriores nos redderet, mortē subiuit, & testō nobis peccata remisit, & celestium reliquit bonorum fruitionē, nos inter, & patrē mediator effectus, cū patri haudquaquã esset in animo, nobis hereditatem relinquere, vt quibus acriter succensebat & erat iratior, tanquam liberis a se alienis, Christus itaque intercessit, & patrem nobis conciliauit. Quomodo. Id namq; q̄ erat nobis ferendum vt cōtumacibus, ille iam tulit, & mortem quæ fuerat per nos subenda, pro nobis subiuit, effecitq; hereditate hac dignos, est igit, & testm hoc p filii mortē iā confirmatū qd minie ad idignos hereditatē trāmisit. Hêt p̄terea & testamen-

† Gal. 1. b.

NICOLAUS DE LYRA.

* I Ad ser. Hoc dicit ad differētiā illorū qui putantur diss, sed sunt mortui, ut Iupiter, Hercules & huiusmodi. Tangit autē tria per quæ sanguis Christi habet efficaciam ad prædicta. Primum est ipse offerens. s. Christus cuius meritū est efficaciam insiuita propter coniunctionē ad diuinitatē, & hoc tangitur cū dicitur. Semetipsum obtulit. Secundum est munus oblatum, quod fuit sanctissimum, ideo dicitur. Immaculatum. Tertium est modus offerendi, qui processit ex maxima charitate, quod notatur cū dicitur. Per spiritum sanctum. Cui autem facta sit talis oblatio, ostēditur cum dicitur. 2 Deo. s. patri. 3 Et ideo. no. Te. Hic consequenter ex prædictis quæ pertinent ad ve. Te. & expositione eorū arguit ad principale intentum. s. quod no. Te. sit excellentius & efficacius ueteri. Et diuinit in duas partes, quia primò facit quod dictū est, secundo probat quoddam suppositum in sua ratione, ubi. Vbi enim testa. est. Circa primum considerandum, quod immediate prædixit quod Christus per proprium sanguinē intrauit cælum, & sic inuenit nostrā redemptionem æternam. Hoc autem nõ poterat fieri in uet. test. Ex quo sequitur, quod illud. Testamentum factum est per Christū, & per consequens debet dici no. testam. quia illud quod sequitur præcedens dicitur nouum respectu illius, & hoc est quod concludit Apostolus. Et ideo noui testamenti mediator est, scilicet ipse Christus, per quem autem modum sit mediator, subdit.

4 Vt morte intercedente. id est Christi morte interueniente, per quam

testm hæredes. Sic, n. inquiring testatus est Christus. Volenter vt vbi ego sum, & illic & ministros meos esse. Quos vt ex hereditauerit ille, sic exprimit. Nõ pro oib. peto, sed p q me professi sunt, & crediderūt. Hêt in super testm, & test vt patet ex his. Testimoniū aut phiber de me. q misit me pa

Et paraclēt? testimon perhibebit de me, & testimonium perhil

1 * CHRISOST. Quic mediator; Mediator nim non est domus rei cuius est mediator, sed & alia quidem testis est mediator, ita puta mediator nuptiarum fit, nõ sponsus, adiuuans spōsum, quæ dicitur sic est mediator hic filius factus est p & noster.

c Interce. Inter v Test. & nouū. in quo nõ soiu sacramenta facta sunt, sed & pro dicitio est, passio

Obtulit per spiritum omnia dicentem. Vel immaculatum per spiritum, de quo conceptus in matris. fuit a peccato: a Non eam tenent. b Duo sicut sanguis Christi. a peccato mundat, & restituta libertate facit seruire Deo, qui dat viuere, qui est vita ex se viuens.

immaculatū semetipsū Deo, emūdauit cōsciētiā nostrā ab

a. i. peccatis. b Sine quo nec quæ Deus nos operari veller, nec quæ speramus sciremus.

operib. mortuis ad seruiendū Deo viuenti? Et ideo noui

a Noui Test. dator est ideo, vt vobis accipiant hereditatem: & hoc morte interueniente, sine qua lex non iuraret. b Hic. Chri. Interueniente inter dispositionem & completionem.

testamētū mediator est, vt morte intercedente i redēptio

A Deo. Ab æterno electi. b. i. æternam hereditatem frequenter promissam.

nem earū præuaricationum, quæ erāt sub priore testamēto, repromissionē accipiāt qui vocati sunt æternæ hereditatis. † Vbi enim testamentū est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamētū enim in mortuis confirmatū

a Morte intercedente, quia vbiunque. b Poterunt infirmi ex eo quod mortuus est Christus non credere promissionem & ideo probat hoc humana consuetudine.

a Interueniat ante confirmationem. b Sic & no. Test. i. promissio æternæ vitæ & doctrina i. per mortem testatorum.

sti, in cuius morte cōstat terrena nõ promitti, sed æterna morte enim unigeniti necesse est magis sperari.

f Aeterna. h. are. * AVG. Hereditas mea præclara est nisi ipsi hereditatis uox est apud prophetā Dñe Deus nosserit fide nos. Hæc hereditatē nõ moriēs pater filio reliquit, sed fili° eā sua morte mirabiliter acquisit, q̄ resurrexit: de post g Vbi en. Dixit. Christus est dator no. Te. morte intercedente nõ cōfirmatione ei? potuerat mori, pbat cōsuetudinem manæ legis. Vbi enim te. Sicut ergo test. morte testatoris firmat, sic & Christus in assertionem eorū q̄ testabatur vt mori, ne q̄s de eis dubitaret, nec aliter poterat nobis esse. Mortē euāgelii in nobis cōfirmavit, ut quia pro nobis mortem gratiam nobis impetrauit, qua complere possit.

* ANSEL. Nunquã. maliter hæres potest hereditatē cōfirmari in oī test. id necesse est, ideo testator noster, q̄ nobis testat, in quo vitæ æternæ hæredes fore nos instituerat, in fuit mortē suā vt sine obstaculo perueniremus ad hæredem possidendā neq; aliter ptingere possem? ad illā. * AVG. ri potest cuius morte cōstet, q̄ facti sumus et nos hæredes Dei fm illud, dabo tibi gentes hereditatē tuā, nisi forte mūdī, quo pri° tāq̄ dominatē tenebamur. Pūt autē cū d mūd° mihi cruciā? ē, & ego mūdō, possidet nos Xps multoq; nos possidebat, cū ei renūciā? mori murq; illi, & ipse h Testamentum enim. * AMB. Hoc modo potuī factū esse intantū fuit peccatū nostrū, ut saluari nõ potuissimusa do, nisi vnigenitus filius Dei p nobis moreretur. Quod n Alioquin nondū ualet dum uiuit qui testatus est. Hoc enim significat, q̄ q̄ diu uiuit testator. potest mutare sententiam, & hæredes adducere in hereditatem suam.

quam eius testamentum est confirmatum.

5 In redemptionem earum præuaricationum. quæ erāt sub priori testamento. i. quas vet. Testam. non poterat auferre, sed per mortem Christi sunt ablatae.

6 Repromissionem æternæ hereditatis accipiant. per eam passionis.

7 Qui uocati sunt. ad participandum per ueram fidem & factorem nouæ legis susceptionem, & sic patet quod no. Test. est et ueteri, quia mundat animam & confert gloriam, uetus autem testamentū tantum exterius mundabat, & temporalem hereditatem continebat.

8 Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Hic probat quod supposuit, scilicet, quod Test. no. sit confirmatum per mortem Christi, & hoc probat dupliciter, per legem humanam secundo per legem diuinam, ibi. Vnde nec primum. Circa primum considerandum, quod secundum leges humanas, ciuiles & canonicæ testamentum non habet robur quandiu uiuit testator, quia tunc potest mutari, cum sit ultima uoluntas uiræ presentis, sed in morte confirmatur. Ita similitur no. Te. quod est proprie testamentum Christi in sua morte fuit roboratum, propter hoc tunc dixit: Consummatur habetur Ioh. 2. 1. & hoc est quod dicitur hic. Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat. i. interueniat testator & patet litera.

* Vt

a Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. * THEOPHYLA. Non enim solum Apostolus quæ diceret ex communi quadam consuetudine confirmabat, sed ut a rebus ipsis quæ in ueteri contigissent. Quod sane Iudæos ad credulitatē magis inducit, & fidem ut sibi adhibeant admonenti. Vnde inquit. *Necessarium est,*

ut mors testamentum præcedat. Vnde fuit necesse, ut prius illud testamentum non sine sanguine fuerit dedicatum. Sanguis uero mortis est argumentum, sed uetus illud per agni sanguinem figuram prætulit noui, in quo Dei filius in carne mortuus est. Verū quid illud designat, cum testamentum, inquit fuisse dicatur? Id quidē. Quia hoc ipsum principium sum sit confirmationis & roboris. Neque enim aliter peragēdi sumpsit initium, nisi sanguinis effusio præcessisset.

b Lecto enim. Sicut ergo Moyses sanguinē prædictorum animalium accepit, ut eo aspergeret & munderet prædicta. Sic noster Moyses Christus data noua lege, suū sanguinem qui uirtus propter uirtutem crucis, cuius cornibus impios uentilauit, & hircus pro similitudine carnis peccati, & quia hostia pro peccato egressum cum aqua de luo latere ad hoc opus accepit per aquam baptismi sanctificans, pretio sanguinis nos redimens. Cum lana coccinea quæ ignei coloris est, & hyssopo. Lana enim significat ignē dilectionis Christi, hyssopus qui ualet contra tumorem pulmonis, humilitatem Christi significat, qui per feruorem dilectionis & humilitatem pro nostra redemptione sanguinem suum fudit. Eo sanguine librum, id est euangelium sanctificauit, id est confirmauit, & populum fidelium abluuit dicens. *Hic est sanguis noui Testamenti confirmator, quod mandauit Deus ad uos.* Asperit tabernaculum, id est ecclesiam. Omnia uasa ministerij, quia omnes doctores ecclesiæ in quibus continentur mysteria sua. Et sanguine redemit, & redemptis, spiritum sapientiæ, & scientiæ tribuit, & omnia mundantur per sanguinem Christi, & sine eo nullus peccati sit remissio. Potest etiam per prædicta populus Dei significari. Ipse enim Liber est tabernaculum uasa quæ spiritualiter mundantur sanguine merso in remissionem peccatorū. Inquit enim alibi, *Qui pro multis effundetur.* hi enim sunt populus Dei, id est electi.

c Lana. Charitas Christi est nobis lana de qua uestē faciamus.

Hic

d Hic sanguis testamenti quod mandauit. * ANSEL. Quasi non d fuisset uos aspergo, quia hic sanguis quo nos purifico, est confirmator testamenti quod mandauit mihi Deus ad uos deferre.

* THEOPHYL. Christus sane sic inquit. Hic sanguis noui testamenti in remissionem peccatorum in ueteri uero nec nouū dicitur nec peccatorum remissio. Vi des ut sanguinem dixerit testamentum necesse est igitur, ut Christi mortem intelligas, ubi testamenti sit mentio. Et tabernaculum & omnia uasa ministerij sanguine similiter asperit.

* IDEM. Vel hoc quidē nostri præfert figuram, qui & tabernaculum sumit. Ait namque, inambulabo in eis & inhabitabo & alibi. Vasa autē magnæ domus Dei quædam aurea sunt, quædam argentea. Sumus itaque nos uerō Christi sanguine resperfi, & sanctificationem adepti quando quidem & in eius fuerimus morte baptismi abluti.

e Et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur. * CHRYS. Quare autem dixit pene quare illud sic temperauit. Quoniam illius non erat perfecta mundatio neque remissio perfecta, sed semiperfecta & in minima parte nunc autem, hic est inquit sanguis noui testamenti qui pro uobis effusus est in remissionem peccatorum.

Ecce quæ proprie prædicit Moyses uerba quibus usus est Christus in cœna quando corpus & sanguinem suum discipulis dedit.

f Et sine sanguinis effusione non fit re. Hæc determinatio ideo apponitur quia per aquam asperisionis quæ fiebat de cinere uirtutis fiebat remissio peccatorum aliquando quoniam non effundebatur sanguis, sed tamen effusus erat in immolatione uirtutis. In illis autē sacrificijs quamuis magis eam peruerso populo fuerint congruenter imposita quam Deo desideranti oblata, figura tamen ueritatis fuerunt, quæ Christus est cuius sanguine redempti & mundati sumus, quia uera mundatio & Dei propitiatio nobis sine sanguine nulla est.

Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari, & car. * CHRYS. Et quomodo exempla sunt eorum quæ in cœlis habentur. Quæ autem nunc uocat cœlestia? Num cœli aut angelos? nihil tale, sed ista quæ apud nos geruntur in cœlis ergo sunt ista quæ nostra sunt & hæc nostra cœlestia sunt quamuis

in

credendum est Apostolo, quod fuerit ita, ut describit. Non enim omnia in Exod. sunt scripta. Sequitur.

- 5 Ipsum quod librum. Scilicet legis.
- 6 Et omni populo. Qui legem suscepit.
- 7 Aperit di. Hic est tabernaculum. Id est, confirmatiuus testamenti quod mandauit ad uos Deus.
- 8 Etiam tabernaculum. Non quod asperit tunc tabernaculum quia nondum erat, sed postea illud sanguine asperit quando illud consecrauit.
- 9 Et omnia uasa ministerij. Quibus utebantur in tabernaculo Moysi.
- 10 Sanguine si aliquid per asperisionem sanguinis.
- 11 Secundum legem mundantur. Dicit pene quia aliqua mundabantur per ignem, scilicet illa quæ poterant ignem sustinere, ut habetur Nume. 31. d. Expiatio tamen pro peccato non fiebat sine effusione sanguinis & hoc est quod dicitur.
- 12 Et sine sanguinis effusione non fit remissio. Quia animalia sacrificabantur pro peccatis quorum effundebatur sanguis, in signum quod per effusionem sanguinis Christi fienda erat remissio peccatorum quæ non poterat sanguine animalium fieri, sed tantum significari.
- 13 Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium. Posita conuenientia noui & ueteri Testamenti quantum ad confirmationem &

NICOLAUS DE LYRA.

a Vn. nec pri. Hic probat idem per legem diuinam in qua probatione primo ponit no. Testa. conuenientiam cum ueteri secundo eorum differentiam. ubi. Necesse est ergo. Circa primum secundum, quod ueter. Test. quod fuit figura noui fuit confirmatum per asperisionem sanguinis, ut habetur Exod. 24. Et sic patet per legem diuinam, quod Test. noui effusionem sanguinis debuit confirmari. ut figuratum correspondet figura & hoc est quod dicitur. Vnde nec primum qui. i. ue. Test. quod fuit primum.

Dedit. est. id est confirmatum. sine sanguine. Lecto enim in omni mand. le. a Moysi uniuerso populo. Hoc habetur Exod. 24. ubi dicitur quod populus Testamentum recepit & obligauit se ad obediendum & tunc Moyses ad confirmationem huius asperit sanguinem & hoc est quod dicitur.

b Accipiens san. uitulorum & hir. cum aqua & lana coc. & hyssopo. Sed contra hoc posset aliquis dicere, quia Exo. 24. non fit mentio, nisi de sanguine uitulorum. Dicendum, quod Apostolus fuit instructus in lege, & ex usu & consuetudine sciebat qualiter talia fiebant. scilicet per mixturem sanguinis hirci & aqua, ut sanguis esset clarior lana uero coccinea, & hyssopus erant ibi quasi asperforium ad sanguinem aspergendū: et propter hoc Moyses tacuit ista, quia non erant principalia tantum creden-

A in terra celebrantur. Siquidem & angeli in terris sunt, sed tñ
 coelestes vocantur. Nam & Cherubin in terris apparuerunt,
 & tamen coelestia sunt. Et quid dico apparuerunt? In terris et
 conuersantur sicut in paradiso. Imo neque hoc. Ita, n. coele-
 stia sunt conuersatio et nostra in coelis est, quamuis hic con-
 uersentur. Quae est i-
 sta conuersatio no-
 stra? Hae est. Philoso-
 phia, s. quae apud nos
 est, qui ad celum vo-
 cati sumus, *Meliorib.*
 inquit, *sacrificijs, quatu-
 haec sunt. Quod melius
 est bono aliquo me-
 lius est. Bona ergo fue-
 runt etiam exempla
 eorum, quae in coelis*

B sunt, nequaquam. n.
 exempla illa mala e-
 rant, alioquin etiam
 mala essent, quorum
 exempla sunt.

+ oportet
 bat.

† instante
 consum-
 matione.

Anselmus

C ne alieno. Alioquin + oportet eum frequenter pati ab origine
 mundi. Nunc autem semel in consummatione saeculorum ad-
 stendit nunquam eos purgari. Sicut. n. medicamentum quando fi-
 rit forte, & salutis efficac, & valens cunctam valetudinem r-
 pellere: semel impositum totum operatur. Si ergo semel im-
 positum totum operatum fuerit, ostendit eius virtutem:
 non ulterius apponatur. Si vero semper apponitur, mani-
 festum, indicium est minus illud praeualuisse. Medicamenti quippe
 virtus illius est, ut semel apponatur, & non frequenter sic et
 hic qua ratione eiusdem sacrificiis semper curabantur. Si. n. omnia
 essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerretur
 sacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non absolu-
 tio, quia quotidie iisdem purgabatur hostiis etiam & ipsi
 sacerdotes, & populus pariter. In Christo contra id seme-
 oblata est hostia potens ad salutem sempiternam.
 e Alio oportet. Si semel oblatus non sufficeret omnium in se-
 detium peccata exaurire, oportuisset eum pati sepius ab ori-
 gine mundi, quod ne fieret, semel passus est in consumma-
 tione saeculorum.
 f In consum. Id est, in ultima aetate in qua sunt omnia adimpl-
 ta quae ante imperfecta, & ideo non opus fuit, ut inciperet pa-
 ti ab origine mundi.

D modum potifex intrat in sancta per singulos annos in sangui-
 ne alieno. Alioquin + oportet eum frequenter pati ab origine
 mundi. Nunc autem semel in consummatione saeculorum ad-
 stendit nunquam eos purgari. Sicut. n. medicamentum quando fi-
 rit forte, & salutis efficac, & valens cunctam valetudinem r-
 pellere: semel impositum totum operatur. Si ergo semel im-
 positum totum operatum fuerit, ostendit eius virtutem:
 non ulterius apponatur. Si vero semper apponitur, mani-
 festum, indicium est minus illud praeualuisse. Medicamenti quippe
 virtus illius est, ut semel apponatur, & non frequenter sic et
 hic qua ratione eiusdem sacrificiis semper curabantur. Si. n. omnia
 essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerretur
 sacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non absolu-
 tio, quia quotidie iisdem purgabatur hostiis etiam & ipsi
 sacerdotes, & populus pariter. In Christo contra id seme-
 oblata est hostia potens ad salutem sempiternam.
 e Alio oportet. Si semel oblatus non sufficeret omnium in se-
 detium peccata exaurire, oportuisset eum pati sepius ab ori-
 gine mundi, quod ne fieret, semel passus est in consumma-
 tione saeculorum.
 f In consum. Id est, in ultima aetate in qua sunt omnia adimpl-
 ta quae ante imperfecta, & ideo non opus fuit, ut inciperet pa-
 ti ab origine mundi.

NICOLAUS DE LYRA.

* emundationem, hic consequenter ponit differentiam, ostendendo pri-
 mo quod emundatio noui Testa. sit melior, secundo quod est perfectior,
 ibi. Neque ut saepe Circa primam partem dicit sic. Necessesse est ergo
 exemplaria quidem coelestium his mundari. id est, tabernacu-
 lum ueteris Testamenti quod fuit quodammodo exemplar celestium, ut
 declaratum est 8. cap. debuit mundari talibus hostiis quae fiebant de ani-
 malibus brutis.

1 Ipsa autem coelestia melioribus hostiis quam istis. *Supple de
 buerunt mundari. Et ideo mundati sunt sanguine Christi. Sed dices,
 quomodo intelliguntur mundari coelestia, ubi nulla sit macula? Dicen-
 dum, quod sicut dicebatur emundari tabernaculum, non quia haberet in
 se aliquam maculam, seu immunditiam, sed quia tollebantur quaedam ir-
 regularitates, quibus impediabantur homines accedere ad sanctuarium
 ita dicuntur mundari coelestia per Christi sanguinem & per sacramen-
 ta nouae legis ex eodem sanguine habentia efficaciam in quantum pur-
 gant peccata, quae impediunt ab ingressu celestium. Et ideo dicit hostiis
 in plurali. Quia licet sanguis Christi sit una hostia, tamen eius effica-
 cia nobis communicatur per uaria nouae legis sacramenta, Et quod taber-
 naculum sanguine Christi mundatum sit melius tabernaculo Moysi de-
 clarat dicens.*

2 Non. n. in manufacta sancta Iesus introiit. Quale fuit taber-
 naculum Moysi ab homine factum, quod fuit figura tabernaculi celestis
 ut praedictum est, ideo subditur.

3 Exem. ve. sed in ip. c. Introiit Iesus.

4 Ut ap. nunc v. Dei pro no. Sicut. n. Pontifex legis intrabat sancta
 sanctorum, ut appareret coram propitiatorio, quod erat quasi sedile Dei.
 Sic Christus quantum ad humanitatem intravit caelum non ad hoc quod
 videret faciem Dei patris de nouo, quia uidit eam ab instanti concep-
 tionis sed quia eius humanitas de nouo translata fuit ad celum ubi fa-
 cies

est, quod sua hostia fuit dignior & efficacior omnibus aliis
 quia illae saepe iteratae sine consummatione, haec semel oblat
 ad patriam reducit.

d Per singulos annos. * AMBR. Eisdem ipsis hostiis quas offe-
 runt indefinenter, nunquam potest accedere perfectos, si
 cere, alioquin cessa-
 set offerri, ideo quo
 nullam haberent v-
 tra quam conscier-
 riam peccati, culte
 res semel mundat
 3 Sed in ipsis comm-
 moratio peccator
 p singulos annos fi
 Impossibile. n. est sa
 guine rauroru & hi
 coru auferri peccat
 6 Vna est, igit, ista hosti-
 illa autem multae fun
 7 Propterea. n. nec so-
 8 res erant, quia multae
 9 Quid autem opus er-
 multis, dic mihi, ut
 10 sufficiente? proinde
 11 quod multae, & fen-
 per offerebantur,

a h's mundari. Ipsa autem coelestia t melioribus hostiis quam

b istis. Non enim in manufacta sancta Iesus introiit exempla-
 ria verorum, sed in ipsum caelum, ut appareat nunc vultui

c Dei pro nobis. Neque ut saepe offerat semetipsum, quemad-
 modum potifex intrat in sancta per singulos annos in sangui-

d ne alieno. Alioquin + oportet eum frequenter pati ab origine
 mundi. Nunc autem semel in consummatione saeculorum ad-

a Predictis. *b* Corporaliter. *c* Ecclesia, scilicet. *d* Sed in terra. *e* Christus & omnes illae hostiae quia in omnibus significatus. *f* Significata. *g* Quae sunt. *h* Ut pro nobis interpellat, & post se trahat. *i* Praesentia. *k* Nunc apparet vultui, non ita ut saepe offerat semetipsum & saepe patiat in cruce quia sufficit omnibus semel oblat, & non opus est per singulas generationes iterari, quod si his non sufficeret, nec a niquis qui similitudinem redimendi. *l* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *m* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *n* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *o* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *p* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *q* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *r* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *s* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *t* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *u* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *v* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *w* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *x* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *y* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas. *z* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuencas.

stendit nunquam eos purgari. Sicut. n. medicamentum quando fi-
 rit forte, & salutis efficac, & valens cunctam valetudinem r-
 pellere: semel impositum totum operatur. Si ergo semel im-
 positum totum operatum fuerit, ostendit eius virtutem:
 non ulterius apponatur. Si vero semper apponitur, mani-
 festum, indicium est minus illud praeualuisse. Medicamenti quippe
 virtus illius est, ut semel apponatur, & non frequenter sic et
 hic qua ratione eiusdem sacrificiis semper curabantur. Si. n. omnia
 essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerretur
 sacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non absolu-
 tio, quia quotidie iisdem purgabatur hostiis etiam & ipsi
 sacerdotes, & populus pariter. In Christo contra id seme-
 oblata est hostia potens ad salutem sempiternam.
 e Alio oportet. Si semel oblatus non sufficeret omnium in se-
 detium peccata exaurire, oportuisset eum pati sepius ab ori-
 gine mundi, quod ne fieret, semel passus est in consumma-
 tione saeculorum.
 f In consum. Id est, in ultima aetate in qua sunt omnia adimpl-
 ta quae ante imperfecta, & ideo non opus fuit, ut inciperet pa-
 ti ab origine mundi.

Et

cies Dei clare videtur a beatis, ut per hoc coram Deo patre pro nobis
 terpellet, representando humanitatem quam assumpsit pro nobis.

5 Neque ut saepe offerat. Hic consequenter ostendit, quod emunda-
 tio nouae Testa. perfectior est. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit propo-
 tum, secundo ad hoc adducit simile, ibi. Et quemadmodum. In prim-
 parte facit talem rationem. Illa emundatio quae non reiteratur, quia se-
 mel facta sufficit, perfectior est quam illa quae reiteratur pluries pro-
 ter sui imperfectiorem. Sed illa emundatio quae fiebat a pontifice uete-
 ris legis in festo expiationis quolibet anno reiterabatur. expiatio facta
 per Christum semel tantum facta est, quia eius unica passio sufficit ad di-
 letionem omnium peccatorum, ergo est perfectior & hoc est quod dici-
 tur. Neque ut saepe offerat lem et. i. Christus pontifex.

6 Quemadmodum pontifex veteris legis.

7 Intrat in sancta per sin. an. &c. Quia aliter sequeretur inconue-
 niens, s. quod Christus pluries debuisset pati a principio mundi, sicut &
 sacerdos ueteris intrabat per singulos annos sanctum sanctorum pro e-
 xpiatione peccati populi Israel. Nunc autem ita est, quod sicut pontifex
 ueteris legis intrabat sanctum sanctorum pro peccato populi Israel, ita
 Christus passus est pro salute totius mundi. quia incipit a principi
 creationis, sicut populus Israel a datione legis. Et ideo si Christi oblati-
 eset iterabilis, debuisset frequenter pati ab origine mundi, sicut pontifex
 legis quolibet anno intrabat sancta a datione legis, & hoc est quod
 dicitur.

8 Alioquin oportebat eum saepe pati. &c. Et quia hoc esset conu-
 nien ideo subdit Apostolus.

9 Nunc autem. i. tempore gratiae.

10 Semel in consummatione saeculorum. i. in ultima aetate i
 qua consummatur mysterium Christi.

11 Ad destitutionem peccati per hostiam suam. Se ipsum i
 conspectu omnium offerendo in cruce.

* Et

a Et quem. Lex naturalis etiam ostendit, quod per inconueniens probatum est.
b Semel. Non potest amplius mori, sed nec indigemus. Non est intelligendum quod aliqua peccati sui necessitate oblati sit, etiam semel, imo sola voluntate. Verum ut homo semel mortuus necessitate, & intra naturæ amplius non moritur, sic & Christus eodem iure semel oblati non potest amplius mori.
c Post hoc aut. Post semel mori, restat iudicium, in quo accipiat secundum quod meruerunt, non restat ut iterum surgant, & iterum moriantur.
d Sine pec. Si nec indietra hostia, multo minus in aliis temporibus. Vel sine peccato. id est, sine similitudine carnis peccati, sed potius in carne gloriosa. Vel tunc non erat hostia, sed iusticia in remunerando vel damnando.

Alioqui oportuisset. Saluator est & semel oblati non sufficit omnium credentium exhaurire peccata præterita, præsentia & futura, oportebat eum iam sæpius passum fuisse sicut Sacerdotes Aaron quot annis intrabant oraturi, pro populo, imo quotidie

idie ex quo institutum est sacerdotium. Origenes ille antiquus super Leuiticū, late prosequitur quod Apostol. Paulus sacrificio illo expiationis antiquo, tanquam ymbre veritatē, applicat consummationem sanctissimæ victimæ crucis, dicens quod Christus sine sanguine in cruce, proprio sanguinē ingressus est non in manu facta sancta, sed in ipsum celū, ut appareat vultui Dei quasi propitiatorie pro nobis, donec secundo sine peccato appareat omnibus expectantibus in salutem. Ibi que interpretatur diem propitiatio nis nobis manere, donec Sol occidat, id est usque quo mundus finem accipiat, quod Apostolus dicit. Donec secundo appareat omnibus, &c.

* AMBROS. Nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionem, sed offert se ipse quasi sacerdos hic in imagine, ibi in ueritate, ubi apud Patrem pro nobis quasi aduocatus interuenit. Hic autem se offert etiam ut sacramento existens per suos ministros, in celis uero, per seipsum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et quem. Hic adducit simile ad suum propositum, scilicet, quod ex peccato primi parentis statutum est ex diuina sententia, quod homines semel moriantur, & postea in iudicio diuino manifeste præsentabuntur, sicut Christus pro salute hominum in cruce mortuus postea apparebit in iudicio, non iudicandus, sed magis per suum iudicium fidelibus suis æternam salutem rediturus. & hoc est quod dicitur. Et quem ad statum est homo semel mortuus. ratione originalis peccati.

2 Post hoc autem iudicium. Scilicet extremum.

3 Sic, & Christus. ob. est. In cruce, non ex conditione originalis peccati quod non contraxit, sed ex conditione mortalis nature quam uoluntarie assumpsit.

4 Ad multum ex parte. Quod dicit, quia licet passio Christi se extendit ad delendum omnia peccata quantum est ex se, tamen aliqui se redunt indignos. Et ideo dicit multorum, & non omnium, sequitur.

5 Secundum si peccatum ap. Quia in secundo aduentu Christus apparebit in forma gloriosa, & sine similitudine peccati. In primo autem aduentu apparuit in forma hominis mortalis habens similitudinem peccati, secundum quod dicit Apostolus Ro. 8. a

Ad maiorem euidenciam doctorum in hoc cap. queritur, utrum sanguis Christi fuit oblatio Deo acceptissima. Et arguitur primo quod non quia effusio sanguinis innocentis est coram Deo abominabilis: Christus autem fuit innocentissimus, ergo &c. Item illud quod habet similitudinem cum sacrificiis Gentilium non est Deo acceptum, sed oblatio sanguinis innocentis est huiusmodi, secundum quod dicitur in Ps. 105. f. Effuderunt sanguinem innocentem sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quos sacrificauerunt sculpsilib. Chanaan ergo. &c. Contra illud quod dicitur in iuera. Quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatū Deo mundabit conscientiam nostram.

Responde. Non est hic intelligendum, quod solus sanguis Christi fuit oblati pro nobis imo tota humanitas eius, & hoc patet ex autoritate inducenda in qua dicitur, obtulit semetipsum. Fu tamen mentio in hac

ADDIDIO.

In c. 9. ubi dicitur in post. Aureum habens thuribulum & aram Testamenti circumtectam ex omni parte auro.

In arca testamenti que erat in sancta sanctorum nihil erat inclusum, nisi tantum due tabule lapidee quas ibi posuerat Moyses, ut habetur ex 3. Reg. 8. b. Vna autem habens manna, & uirga Aaron erant coram illa arca, ut habetur Exod. 16. & Numeri 17.

REPLI. In cap. 9. ubi dicitur de arca Bur. qui nititur sapius oppor me, & importune saluare dicta sancti Tho. & aliorum, non curat hic saluare ueritatem literę, cui tamen ille honor debetur, quod potius debet putare nos intentionem literę non intelligere quam contradicere. hic autem plane dimittit literam apostoli tanquam contradicentem literę

CAP.

hac oblatione segregatum de sanguine Christi, in quantum fuit separatus a corpore, tamen utrumque est de oblationis integritate, propter quod in sacramento altaris, quod est memoriale ipsius oblationis, consecratur simul caro & sanguis, tamen sub speciebus diuersis, sicut in illa oblatione fuit sanguis separatus a carne. Similiter anima Christi fuit pro nobis oblati, in quantum per passionem fuit a corpore separata ad satisfaciendum pro nobis Ioan. 10. c. Animam meam pono pro ouibus meis Et sic patet quod tota humanitas pertinet ad Christi oblationem seu sacrificium. Quod autem hoc habeat perfecte rationem oblationis uel sacrificii, patet, quia sacrificium in lege fiebat triplici de causa. Primo ad tollendum peccatum, propter hoc in lege dicebantur aliqua sacrificia pro peccato. Secundo ad gratiam conseruandum, propter hoc in lege dicebantur aliqua hostiæ pacificæ. Tercio ad hoc quod mens hominis perfecte Deo uniretur per amorem, propter hoc in lege offerebatur holocaustum, quod totum incendebatur ad honorem diuinum. Ista autem tria proueniunt nobis a Deo mediante humanitate Christi pro nobis oblati, quia per hoc peccata nostra sunt deleta. Apo. 1. b. Dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Et gratia collata, Ioa. 1. b. Gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Et porta glorię aperta, in qua sit hominis ad Deum uia perfecta. Propter hoc dicitur infra seq. c. Habemus fiduciam per sanguinem eius in introitu sanctorum. Et sic patet, quod sacrificium Christi fuit perfectissimum, quia continet in se perfectissime uirtutem omnium sacrificiorum, sicut perfectio diuina continet in se unitiue & eminentius perfectiones omnium creaturarum. Ad primum igitur dicendum, quod effusio sanguinis Christi potest referri ad duplex principium. Vno modo ad ipsos effundentes, & sic fuit Deo abominabilis, & sic fuit peccatum grauissimum: Alio modo ad uoluntatē ipsius Christi patiens, qui uoluntarie se obtulit passioni ex charitate maxima, & sic fuit Deo acceptissima, & hoc secundo modo habuit rationem oblationis & sacrificii, non autem primo modo. Ad secundum patet ex dictis, quod oblatio sanguinis innocentis in sacrificiis Gentilium habet similitudinem cum illis qui occiderunt Christum, & hoc modo non habet rationem sacrificii, ut dictum est, & ideo non est similitudo sacrificii Christi ad sacrificia illorum.

NICOL.

era 3. Reg. 8. Nam hic dicitur, quod in arca erat urna habens manna, & uirga Aaron que floruit, ibi autem dicitur, quod nihil erat in arca nisi due tabule, & c. quæ uidetur manifesta contradictio. Circa quam differenciam laborat dupliciter circa locum allegatum de 3. Reg. Vno modo, quod litera illa debeat intelligi principaliter, apostoli autem occasionaliter, quia arca fuit facta, ut tabule ibi reponerentur, sed post urna & uirga occasionaliter in memoriam ibidem repositæ sunt. Alio modo, quod factum fuit quoddam scamnum appenditum ad latus arce, in quo urna & uirga reponerentur. Et ideo amplius dicit. Illa fuisse in arca, non quod intrinsecus, sed in appenditione quod unum cum arca censeretur, & sic quidam exponunt quod dicitur Deut. 31. g. de libro legis. Pones enim in latere arce, &c.

D Hom. 9.
 Puram.
 E

Sacrificii virtus triplex.

F

CAP. X.

A **V**mbra enim. Probat quod semel mortuus, sed qua
 re, vel semel. Quia lex non poterat perfectos facere,
 ideo agnus sine macula erat offerendus.

B *Non ipsam ima.* Id est, veritatem, ut in picturas usque quo
 ponat quis colores, quadam est subtra-
 ctio. Vel subtractio
 umbra quadam est,
 non imago cum ve-
 ro flores ipsos colo-
 rum quis imposue-
 rit, tunc imago effi-
 citur.

Oblatus ad exaudienda peccata quia lex habens extraneam similitudinem eorum
 que futura erant non imaginem que melius exprimit rem, quam umbra.

Vmbra enim habens lex bonorum futurorū
 nō ipsam imaginem rerum, per singulos an-
 nos eisdem ipsis hostiis quas offerunt indefi-

Et si semper facerent. *In sanctis sanctorum.*
a Virtutibus & beatorum.

nenter, nunquam potest accedentes perfectos facere. Alio-
 quin cessassent offerri, ideo quod nullā ultra haberēt conscien-
 tia peccati ꝛ culotres semel mūdati. Sed in ipsis cōmemoratio

C *Acced.* Pontifices per singulos annos in sancta sanctorum
 anni eisdem hostiis licet indefinēter of-
 ferrent, nunquam ta-
 men, &c.

D *Cultores se.* Vna hostia Christi perfe-
 ctos facit, & familia
 peccant non indigent alia, quia sufficit ad omnia, & omnem
 conscientiam a peccatis lauat, quod non vetus, si enim hoc
 faceret, non esset opus iterari. Sicut medicamentum fuerit for-
 te, & salutis efficax, & valens cunctam ualitudinem repellere,
 semel impositum totum operatur. Si uero semper imponi-
 tur, manifestum iudicium est non contulisse salutem. Sed quia
 illis sacrificiis nemo cutabatur, frequenter offerebantur.

E *Alioquin cessassent offerri.* Chrysos. Propter hoc impera-
 uit semper offerri propter infirmitatem ut & memoria pec-
 catorum fieret. Quid ergo nos. Nonne per singulos dies ofte-
 rimus. Quidem sed ad recordationem facientes mortis eius.
 Et una hæc hostia non multa. Quomodo una & non multa?
 Quia semel oblata est. Oblata est in sancta sanctorum.
 Hoc autē sacrificium exemplum est illius, id ipsum semper
 offerimus. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium,
 sed semper eundem ipsum. Proinde unum est hoc sacrificiū,
 hac datione.

F *Ambr.* In Christo semel oblata est hostia ad salutem
 potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus.
 Et si quotidie offeramus ad recordationem eius mortis sit, &
 una est hostia non multa. Quomodo una & non multa. Quia
 semel immolatus est Christus. Hoc autem sacrificium exem-
 plum est illius id ipsum & semper id ipsum offertur, proinde
 hoc idem est sacrificium. Alioquin diceretur quoniam in mul-
 tis locis offertur, multi sunt Christi, non sed unus ubiq; est
 Christus, & hic plenus existens & illic plenus. Siue quod ubi-
 que

G *Qui sacrificasset.* ac semel purgati essent Chry-
 solo.

H *Hom. 17.*

que offertur unum est corpus ita & unum sacrificium.
 * PRIMAS. Quid ergo dicendum est. Nunquid Sacer-
 tes nostri quotidie non offerunt sacrificium. Offerunt qui-
 dem quia nos quotidie peccamus, & quotidie indigemus me-
 dari. Et quia ille non potest mori, dedit nobis sacramentum
 corporis & langu-
 nis sui ut sicut pas-
 sio illius redemptio
 fuit ac absolutio mi-
 di, ita quoq; ista ob-
 latio redemptio &
 mundatio sit omni-
 bus in ueritate ofte-
 rentibus.

C A P. X.

* THEOPHY-
 LACTVS. Subou-
 tur hic quaestio
 & nos in ecclesia in-
 cruentas offeramus
 victimas? Omnino
 offerimus. Certe
 rum memoriam fa-
 cimus mortis Do-
 mini. Estque unum

sacrificium, non multa, quando quidem semel oblatus est
 Ipsum quidem semper offerimus, immo potius memoriam
 illius oblationis facimus, quia se ipse obtulit, deum iam nunc
 ita sit. Proinde unum est sacrificium. Nam quod ad quatuor
 nem attinet, postquam multis in locis offertur, multi igitur
 Christi erunt. Non bene colligatur, nequaquam enim multi
 sunt, sed unus est ubique. & hic plenus, & illic plenus, & i-
 fectus, unumque corpus. Quomodo enim in multis
 locis oblatus Christus unum corpus est, & non multa corp-
 ra, sic & unum sacrificium. Nam illā hostiam offerimus qu-
 tunc est oblata.

F *Commemoratio.* Non absolutio, infirmitatis accusatio, non
 virtutis ostensio, propter infirmitatem ergo ostendendam
 & ut memoria peccatorum fieret, imperauit Deus illa sem-
 per offerri. Et nos quotidie offerimus, recordatione mortis e-
 ius est, & hæc hostia una est, nō multe, quia semel tantam ob-
 lata est. Nec a malis hominibus multi Christi offeruntur, se-
 unus ubi, & semper plenus, ubique unum corpus, semel obl-
 tus nunquam consumitur. Quod nos agimus recordatio sacri-
 ficii, est, nec cā infirmitatis suæ repetitur, quia perficit homin-
 sed nostræ qui quotidie peccamus. in legalibus ergo hostiis
 rat commemoratio, non oblatio. Hic autem peccatorum d-
 letio. & uirtutis contumatio, & infirmitatis nostræ oster-
 sio. Et celebratur duabus de causis, scilicet, pro nostra infir-
 tate, ut dictum est. Et ut maior Christi dilectio nostris infir-
 tur mentibus, dum recolimus quanta pro nobis gessit.

NICOLAUS LYRA. CAP. X.

Vmbra enim. In cap. precedenti probauit Apostolus emi-
 nentiam no. Test. & in probatione sua dixit, quod ve. Test.
 non auferebat peccatum, ideo istud quod ibi supposuit, hic
 consequenter probat. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod
 dictum est, secundo comparat sacerdotem no. Te. ad sacerdotem ve. Te.
 ibi. Omnis quidem sacerdos. Primum probat dupliciter. primo per
 rationem, secundo. per scripturam, ibi. Ideo ingrediens. Prima adhuc
 in duas, secundum duas rationes quas ponit, secunda ibi. Impossibile
 enim est. Ad euentiam primæ rationis considerandum, quoniam afferunt
 umbra & imago in hoc, quod umbra est longinqua similitudo rei, ima-
 go autem est propinqua & expressa rei similitudo. Et ideo sacrificia ve-
 teris legis habuerunt rationem umbræ respectu bonorum gloriæ, quia nō
 promittebant illa expresse, sed sub uelamine prosperitatis terrene. Sacri-
 ficium autem nouæ legis habet rationem imaginis, quia in immediatē indu-
 cit ad bona gloriæ celestis. Hoc autem non poterant facere sacrificia ue-
 teris legis, quod patet ex modo offerendi ipsa, quia quolibet ano reiterabā-
 tur, quod non fieret, si per ipsa offerentes mundarentur, quia tunc talis ue-
 ratio esset frustra & non est dicendum, quod aliquid frustra precipere-
 tur in lege diuina ergo non auferebant peccata, & hoc est quod dicitur hic
 Vmbra enim habens lex. Id est, bonorum gloriæ, quæ expectan-
 tur in futurum, quæ in lege promittebantur confuse per modum umbræ
 & non expresse, ideo sequitur.

D *Diuisio.*
Vmbra & imago dit-
 ferunt.

2 Non ipsam ima. re. per sin. an. eisdem ipsis ho. quas offe-
 delin. Sacerdote s ueteris legi s.
 3 Nunquam. Lex uetus per talia.
 4 Accedentes perfectos facere. Id est, mundatos a culpa, digni
 gloria.
 5 Alioquin cessassent offerri. Post primam eorum oblationem.
 6 ideo, quod nullam ha. vl. consci. pec. cul. te. munda, Et id
 concludit, quod fiebant illa sacrificia ad peccatorum recordationem, &
 quantum per talia offerentes ostendebant se habere peccati conscientiam
 & hoc est quod dicitur.
 7 Sed in ipsis commemoratio pecca. per singulos annos fit
 Deletio autem peccatorum expectabatur fienda per Christum. Sed n-
 detur quod ratio Apostoli ualeat, quia posset dici, quod illa sacrificia
 mundabant a peccatis præteritis, non autem a futuris, & quia reiter-
 bantur peccata, per consequens & sacrificia erant iteranda non frust-
 ut arguit Apostolus, sed ad deletionem peccati iterū perpetrati. Dicit
 dum quod Apostolus ex modo loquendi excludit hoc dictum. Dixit enim
 quod lex tantum habebat umbram celestium, nunc autem ita est qu-
 peccatum opponitur celestibus, quia excludit ab ipsis, & ideo ill-
 quod emundat peccatum, oportet quod sit celeste & spirituale, & istud
 quod est tale, habet efficaciam perpetuam, & per consequens nō est re-
 terabile. Sic autem est dicendum de oblatione Christi in cruce ratio-
 deitatis adiunctæ & ideo non reiteratur, quia semel facta sufficit ad de-
 dum omnia peccata commissa & committenda, Sed adhuc diceret, sac-
 mentū altaris quotidie offertur in ecclesia. cr. &c. Dicendū q nō est
 * sacrificij

a Impossibile est enim sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. *AVG.* Manifeste scriptura testatur, illum sanguinem vitularum nihil profuisse, ad exorandum Deum pro peccatis hominum, sed significasse aliquid quod prodesset. Impossibile est enim, inquit, sanguinem hircorum & taurorum auferre peccata. Quoniam pro anima nostra exorat, mediator ille, qui omnibus illis sacrificiis quæ pro peccatis offerbantur, præfigurabatur.

* OECUMENIVS
In ipsis, inquit, hostiis fit dicitur commemoratio, & redargutio peccatorum, non autem etiam remissio. Porro quod non sit remissio, signum est, quod nunquam fuerint hostiæ. Neque enim obsequentia tantum peccata offeruntur, inquit, hostiæ, sed potius propter omnia tanquam nondum remissa sunt hostiis quæ factæ sunt.

Noluit. A tempore passionis, in quo est consummatio omnium hostiarum, ceperunt illa displicere. Nunquam ea ante destruxit, sed illis subditus fuit, dum in templo cum hostiis præsentatus fuit.

* AVG. Quare illa noluit, quæ primo voluit. Quia illa omnia erat quasi uerba promittentis. Et uerba promissa, cum enerit quod promittunt, non iam enunciantur. Tandiu uisusque promissor erit donec det, cum dederit, mutat uerba non dicit adhuc dabo, quod se daturum dicebat, sed dicit de i, mutauit uerba. Quare illi placuit primo hoc uerbum & quare illud mutauit. Quia temporis sui uerbum fuit, & pro suo re ore placuit. Quando promittebatur, tunc dicebatur, cum an em datu est quod promissum est, ablata sunt uerba promissa, data sunt completiua. Sacrificia ergo illa tanquam promissa oblata sunt. Quid est quod datum est completiuum. Corpus quod nolitis, quod utinam non ad iudicium noueritis. *sacrificium, inquit, & oblationem noluit.*

Corpus. Ablata sunt signa quia exhibita est ueritas, tunc tem us fuit ut illa auferrentur, & ueritas veniret, nec unquam in doribus illis delectatus est dominus, nisi in fide, & desideriofferentis. Præcepit tamen hæc sibi offerri potiusquam offerentur idolis, imposuitque in seruitutem, non in iustificatiōem, & ut figura essent futuri.

Aptasti. Id est, aptum & idoneum corpus, quia sine peccato & passibile & mortale mihi dedisti, quod ualeat offerri in remptionem hominum.

Holocauatomata. * THEOPHYLACTVS. Ne holocau-

atomata hæc quæ scilicet igne conficiuntur sacrificia tibi placuerunt, id est, noluit. nec in acceptum hæc retulisti, neque quæ essent de peccato oblata. Erat quidem ut diuersis de causis, ita & diuersum sacrificiis impositum nomen. nam alia quidē pro commissis offeriebantur, nonnulla pro negligentia, quædam etiam salutaria dicebantur, & conciliatoria quædam, alia insuper peccatoris, alia demum purgationis gratia offerbantur. Quæ tamen eo sunt profus oblata, quæ sacrificium & oblationem noluit.

Non pla. *AVGVSTINVS.* In figuris illis ueritas prænunciabatur. Celebrant figuræ figuræ rem multis scientes, sed plures ignorant, quæ cessare debent re exhibita.

Tunc dixit. Ecce uenio, &c. Quando uidi omnia illa displicere, & corpus idoneum ad hoc mihi datum.

Dixit. Ecce ue. Ad me offerendum ut faciam & compleam uoluntatem tuam quia tu es meus Deus. Ideo uenio ad implendam tuam uoluntatem, quia ita scriptum est, & præfiguratum de me in consilio Deitatis, quæ est caput mei, qui sum liber humani generis secundum quod homo in quo legant omnia sibi necessaria, & ideo non est opus lege.

In capite libri scriptum est de me. *HIER.* Hoc est, in principio Geneseos, & in Euangelio, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

* AVG. Sunt etiam qui uniuersas omnino scripturas canonicas unum librum uocent, quod ualde mirabili, & diuina ueritate concordent, & hanc esse dictam. *In capite libri scriptum est de me ut faciam uoluntatem tuam,* ut intelligatur per filium patrem fecisse mundum, cuius conditionis principium scripturarum est in libro Geneseos, uel magis, quia prophetia uidetur esse non facta narrans, sed futura prænuntians. Non. n. ait quod fecerim, sed ut faciam, siue ut facerem uoluntatem tuam. Ad illud hæc sententia referenda est, quod in primis partibus eiusdem libri scriptum est. erunt duo in carne una. Quod sacramentum magnum dicit Apostolus in Christo & in ecclesia,

* THEOP. Librum autem lapideas tabulas dicit, quibus lex fuisse inscripta, uel uetus testamentum, perinde ac si dicat, in omni scriptura de meo aduentu facta est mentio, & quemadmodum ipse essem offerendus pro mundo, uel caput ueteris testamenti principium interpretatur. Nam & in ipsius Moysi libri primordio cum hominem inquit, faciamus ad imaginem & similitudinem Messiam suæ diuinitatis cognitionem aperit Deo. *Superius dicens.* Quasi. Non solum notat hæc autoritas, veteres

NICOLAUS DE LYRA.

sacrificii reiteratio, sed unius sacrificii in cruce oblato quotidiana commemoratio, propter hoc dicitur Luc. 22. b. Hoc facite in meam commemorationem, quia idem offertur quod ipse obtulit.

Impossibile e. Hic ponitur secunda ratio ad id, quia principalis sacrificium, quod fiebat in lege, fiebat in die expiationis de hircis & uittulo. Sed illud non poterat auferre peccatum, cum esset quid pure corporeum, quod non attigit ad animam, ergo multo minus alia legis sacrificia poterant auferre peccata. Huius rationis ponit minorem dicens, impossibile enim est san. hir. & tan. aufer. Si autem contra hoc arguatur de sacramentis nouæ legis, quæ consistunt in quibusdam rebus corporalibus tantum, & tamen mundant animam, Dicendum, quod non est simile, quia ipsi diuina uirtus operatur, & ideo operantur ad gratiam per modum instrumenti, non sic autem erat in sacramentis ueteris legis, ut plenius uiam in fine huius capituli.

Ideo ing. Hic probat per scripturam Ps. 39. qui loquitur de aduentu Christi propter imperfectionem sacrificiorum ueteris legis supplendam per suum sacrificium & facit talem rationem. Illud quod auferit peccatum, oportet quod sit Deo acceptum, sacrificium autem ueteris legis non est Deo acceptum, ut patet per scripturam: *Psalm. inductam ergo,*

&c. & hoc est quod dicitur. Ideo ingrediens mundum. per carnis assumptionem. 3 Dicit. Quia illa scriptura loquitur in eius persona.

4 Hostiam. In hoc tangit sacrificia quæ fiebant de rebus animatis. 5 Et oblatio, id est, sacrificia de inanimatis. 6 Noluit. Id est, non acceptasti & sunt uerba filii ad patrem. Et interponit sacrificium patris acceptum quod de corpore Christi fuit factum dicens.

7 Corpus au. Id est, corpus passibile aptum immolationi, & quia fuit formatum & aptatum sola uirtute Dei, absque semine uirili.

8 Holocauatomata. Quæ totaliter incendebantur. 9 Et pro pecc. Id est, sacrificia quæ pro peccatis offeriebantur quorum una pars incendebatur, altera erat sacerdotis. Et sic Apostolus tetigit omnia genera sacrificiorum ueteris legis, ostendens quod non fuerunt Deo accepta, quia de talibus subditur. 10 Non pla. Et consequenter ostenditur in serie scripturæ quod sacrificium no. Te. sit acceptum, cum sequitur de Christo.

11 Tunc dixi, &c. Per carnis assumptionem. 12 in capite, &c. Liber autem iste est notitia prædestinatis diuina. Caput huius libri dicitur illud quod in diuina prædestinatione principaliter continetur, hoc autem est mysterium incarnationis Christi per quod ad beatitudinem pertinent omnes electi.

13 Superius dic. Illud quod sequitur est uerbum Apostoli exponentis.

veteres hostias non fecisse perfectos, sed solam hostiā Christi, uerum etiam ablationem ueteris Testamenti, & cōstitutio nem noui, si diligenter notentur uerba, quia superius dicens, illa noluiti. addit. *Tunc dixi.* Ecce enim auferit primū sacrificium, & cum eo uetus Testamentum, & statuit ut itabile nouum sacrificium, & cum eo nouum Testamentum.

✽ CHRYSOSTOMVS. Superius quidem ostendit inutiles esse hostias ad integram mundationē & formam magis eas esse, & in multis deficere sed quia occurrebat ei hoc, id est, si formae erant, quomodo ueritate ueniente, uniuersae non cessauerunt, neque discesserunt, sed adhuc celebrantur.

† ps. 109. 2.

† perfectos cōfecit.

† condā erga.

† dando.

Hoc ergo hic agit, ostendens quia iam non celebrantur neque uelut formae, non enim eas acceptabiles habet Deus. Et hoc non ex nouo iterum testamento, sed ex prophetis ostendit, ex superioribus temporibus profereus testimonium, quod iam desinant & cessent, & uane cuncta hāc agant, qui semper spiritui sancto resistunt. Et ostendit ex abundantia, non nunc eas quiescere sed statim ex ipsa praesentia Christi. Et quomodo in nouissimis non eas soluerit Christus, sed iam ante soluta sint, & tunc uenerit. Ne forte enim dicerent, quia & sine hoc sacrificio possumus placere, per illa expectauit ea redargui, & tunc aduenit.

a Sanctificati su. per ob. Facta peccatorum purgatione reconciliati Deo.

✽ CHRYS. Quomodo salui facti sumus. Per oblationem corporis Iesu semel. & omnis quidem sacerdos stat per singulos dies ministrans & eandem ipsas hostias offerens, nam stare signū est ministrationis: ergo sedere signum est ut ei ministretur. Ite autem cum unam pro peccatis obtulisset hostiam, in perpetuum sedet in dextera Patris de cetero expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius.

✽ AMBROSIVS. Copiosa est Dei bonitas, quae multa, uel multis peccantibus bona ministrat, blandiens ut ad penitentiam attrahat, copiosa patientia, quae tot, & tanta peccantes sustinet,

NICOLAUS DE LYRA.

autoritatem ps. de excussione sacrificiorum ueteris legis per sacrificium Christi, & patet licet per praedicta, unde concludit.

1. Auferit pri. scilicet, sacrificium legis.
2. Ut seq. sta. Id est, cōsumit sacrificium Christi acceptum Deo patri.
3. In qua uoluntate sanctificati. Quia per hoc quod Christus impleuit uoluntatem patris, scriptum offerendo, non sanctificauit.
4. Et omnis qui sa. Hic comparat sacerdotem n. Test. & n. Test. ad inuicem. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est, seu uoluntate patris, ubi. contestatur autem nos. Ad euidentiā primi considerandum, quod in lege erat duplex sacrificium solemne, unum erat in die expiationis, quod solum fiebat per summum sacerdotem, ut frequenter dictum est. Aliud erat iuge sacrificium, quod representabat eternitatem Christi secundum diuinitatem, & ideo dicebatur iuge, quia quotidie offerebatur mane & uespere, & istud sacrificium nō solum offerebatur per summum sacerdotem, sed etiam per alios inferiores sacerdotes. Et de isto sacrificio loquitur hic di. Et omnis qui sacerdos, scilicet ueteris legis.
5. Praesto est quoti. ministrans. Quia quotidie offerebatur iuge sacrificium.

Diuisio.

stinet, nec cito punit, & hoc est longanimitas, quia non a iheram est, sed longa, per multa expectans tempora.

b Et omnis qui sa. Ne uideretur sanguis per pontifices semel in anno oblati minus profuisse & sacrificia quotidie per sacerdotes facta perfectos facere hoc addit.

Quod per Moysem datum est. Id est in sui oblatione secundum uoluntatem Dei.

a Euangelium.

b Quasi stabile.

uoluntatem tuam, auferit primum, ut sequens statuatur. In qua

uoluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu

Christi semel. Et omnis quidem sacerdos praesto est quotidie

ministrans & eandem saepe offerens hostias, quae nunquam

possunt auferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offerens

hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cetero

expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius.

Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos.

Contestatur autem nos & spiritus sanctus.

Postquam enim dixit. Praesto est. Hoc autem testamentum

quod testabor ad illos post dies illos, dicit dominus

quod dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum

super scribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum

falsa cessarunt, ut in ipso sacerdote, ac sacrificio fieret remissio peccatorum, per mediatorem Dei, & hominum hominē Christum Iesum, per quem facta peccatorum purgatione reconciliamur Deo.

h Contestatur autem nos & spiritus sanctus. SEDVLIVS. Spiritus sanctus testificatur quod consummauit in aeternum sanctificatos, sed & quod in nouo testamento nō recordabitur Deus peccatorum.

i Postqu. Q. d. Quod modo nō ualent ad probationem nostrā adiecit alia quae corrobant utrumq. quod dicimus, scilicet, dando le. quod pertinet ad consummationem. & pecca. & mi. eo. iam non re. am. quod pertinet ad sanctificationem.

k Super sc. Non dicit scribam, sed super scribam quia leges ille super uires hominum sunt, in quarum completionem nullus sufficit, nisi ope gratiae, in his uerbis dicitur quod consumat uirtutibus. Et peccatorum hic dicitur quod sanctificat.

l Et pecca. Subintulit, & peccatorum, & c. & ideo iam nō necessaria

6 Et eandem saepe offerens ho. scilicet, in specie, noui in numero.

7 Quae nunquam possunt aufer. pecca. Ut patet per praedicta, & magis patebit infra.

8 Hic. au. id est Christus.

9 Unam pro pec. offerens ho. Quae sufficit ad delendum omnē culpam commissam, & committendam.

10 In sempiternum sedet ad dexteram patris. Ut dominus. Et in hoc patet differentia ipsius ad sacerdotem ueteris legis, quem oportebat continue stare, ut ministrum. Christus autem non fuit minister, nisi in unica oblatione, qua peracta sedet in dextera patris, ut dominus.

11 De cetero expectans donec ponantur inimici scabellum pedum eius. Et hoc complebitur in finali iudicio, sicut expositum est supra 1. c.

12 Vna enim oblatione. id est, ad perfectum adduxit.

13 In sempiternum sanctificatos. Quia hostia Christi habet uirtutem aeternam sanctificandi, & propter hoc illa peracta non habuit amplius necessitatem ministrandi, sicut habebat sacerdos ueteris legis.

14 Contestatur au. Hic adducit ad probandum idem autoritatē 1. c. 31 quae supra exposita est 8. c. & in fine illius ponitur.

15 Et peccatorum & iniquitatum, & c. Quia ad talem remissionem

Quasi pontifex per singulos annos offerens non peruenit ad consummationē, sic etiam omnis sacerdos semper offert, & tamen per ea nunquam consummatur, c Ministrans. AMBROSIVS. Ministrare est famulorū, sedere dominorum. Ideo illos famulos ostendit Apostolus, Christum uero dominum.

10 d Sedet in de. Bere potest consummare

11 qui sic meruit exaltari.

12 e De cet. Id est, de eo quod restat, scilicet, gloria bonorum

13 & pena malorum.

14 f Scabellum. Quia & si modo repugnāt ei, & non uideantur subici, tunc omnib. apparebunt ei subditi cuius imperio subeunt penis.

15 Vna enim oblatione consummauit in aeternum sanctificatos.

16 * AVG. Hinc summo ueroque sacrificio cuncta sacrificia

17 consummatur.

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

cessaria si hostia, quod aperit.
 a Vbi autem ho. re. Non solum ex hac autotitate videri potest, quod Iesus sanctificat & consummat, sed quod oblatio iam post tempus gratia non est facienda pro peccatis, quando facta est remissio.

b Habentes itaque.

* AMBROSIVS.

Hic ostendit distantiam pontificis, & sacerdotis, & hostiarum & tabernaculi, & testamenti, & repromissionis. Si quidem illa fuerant temporalia hæc autem æterna, illa forma, hæc veritas.

Finito grandi sermone de pontifice magno, eiusque noua lege & sacrificio que veteribus preterit, subditur moralis instructio in qua

eos hortatur ad multa, sed maxime ad fidem, patientiam, pacem, mundiciam & fraternitatem charitatis. Et infert ex omnibus superioribus, quod quia una hostia consumat & quia sacerdos secundum ordinem Melchisedech & quia ostensa tantam latitiam, quod illa minora, hæc maiora igitur habentes, &c.

c Per re. Quia fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.

Per vel. Per hoc manet uia illa peruia, quia sumunt fideles, ut uaticum carnem Christi velatam omni sensu. Videtur enim panis, & tamen vere est caro Christi, & per hoc quod ille sacerdos semper interpellat pro nobis.

* AVG. Propterea per mediatorem nobis præstita est gratia, ut pollutus carne peccati, carnis peccati similitudine munda retur. Hac dei gratia quæ in nos ostendit magnam misericordiam suam, & in hac uita per fidem regimur, & post hæc uitam per ipsam speciẽ incommutabilis ueritatis ad perfectionem plenissimam perducemur.

* THEOPHYLACT. Inuocauit hanc ille in cælum uiam per eius

NICOLAUS DE LYRA.

* sionem se extendit efficacia oblationis Christi, quæ est oblatio legis nouæ. Et ideo per hoc patet, quod Christus non habet necessitatem stare, ut minister ad plures offerendum, & hoc est quod suadetur.

1 Vbi au. ho. re. Scilicet, peccatorum omnium.

2 Iam non est obla. pro p. Quia frustra fieret. Matt. 19. b. Non est opus ualentibus medicus. Cætera patent ex dictis.

3 Habentes itaque fra. Superius Apostolus ostendit eminentiam sacerdotis Christi, hu. consequenter ostendit, quod debemus ei reuerenter obedire. Et diuiditur in tres, quia primo ponit Apostolus alleluia ad huius subiectionem, secundo ostendit subiectionis modum, & ordinem, ibi.

Accedamus cum uero corde. tertio subditur ipsius subiectionis rationem, ibi: voluntarie enim. Circa primum considerandum, quod duo sunt quæ debent nos allicere ad hoc ut sacerdotio Christi subdamur humiliter & deuote. Primum est huius sacerdotii efficacia, quia per ipsum introducimur ad cælestia, & hoc est quod dicitur. Habentes, &c. in intro. id est, cælestium.

4 In sanguine Christi. Qui est oblatio huius sacerdotii.

5 Quam intiauit nobis uiam. Quia nullus ante Christum ascendit in cælum.

6 Et uiuent. Dicitur hæc uia uiuens esse. Et uia ad uitam æternam, qualiter autem Christus inchoauit uitam istam, ostendit, di.

7 Per vel. Id est, car. em suam, quia caro Christi oblata in cruce erat quoddam uelamentum natura diuina. Secundum autem quod debet nos attrahere subiectioni prædicta, est potentia huius sacerdotii, quia Christus non habet solum potestatem super unam gentem sicut sacerdos legalis super gentem suam, sed habet potestatem super totam ecclesiam militantem & triumphantem, & hoc est quod tangitur. Et hab. supple, sacerdotem magnum super domum Dei.

eius carnem, quæ utique cum esset in cruce subulata, & deinceps ad cælos enata, tunc tane & nobis cælestia referant. Unde & apte uelamen carnem hanc dixit. Cum enim fuerit uelamen detractum, quod intus latuerat referatur, b In pleni. Quia nihil horum iam est uisibile, nec sacerdos, nec hostia.

c Asper. cor. Per hoc ostenditur, quod non fides sola, sed uita cum uirtute queritur. Ab

luti aqua id est baptis-

mo. f Fidelis enim. Sicut Deus fidelis in promissis, ita nos sibi fideles uult esse in promissis nostris. Fide & confessione habemus quantum ad nos.

* AVGVSTIN.

Quid enim promissit & non dedit fidelis dominus in uerbis suis. Adhuc quædam promissit & non dedit, sed credatur illi ex his quæ dedit fidelis dominus in uerbis suis. Possimus illi credere tantummodo dicenti. Nolit sibi credi dicenti, sed uoluit tene

ri scripturam suam quomodo si diceret alicui homini, cum aliquid promitteres, Non mihi credis?

Et consideremus. Perfectus alios hortando. minor perfectum imitando. Inde hortatur ad ea quæ conueniunt fidei.

* OECV. Tanto, inquit, magis nobis est opus charitatem, ac bona opera desiderare & adipisci, quanto magis appropinquat dies iudicii. Hoc autem etiam, ad consolationem ipsis erat, nempe defatigati propter afflictiones.

g Sicut conf. Culpat scindelites ueritatem charitatis, quasi inter alios non posset habitare causa sanctitatis suæ, qui potius suo exemplo acbuerunt consolari eos,

Sed

iam non recordabor amplius. Vbi autem horum remissio, iam non est oblatio pro peccato. Habentes itaque fratres fidei

duciam in introitu sanctorum in sanguine Christi quam

initiauit nobis uiam nouam & uiuentem per uelamen, id est,

carne[m] suam, et sacerdotem magnum, super domum Dei, ac

cedamus cum uero corde in plenitudine fidei, aspersi corda

conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, teneamus spei nostre confessionem indeclinabilem. Fidelis

enim est qui repromissit, Et consideremus inuicem in prouocationem charitatis & bonorum operum, non deserentes

collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam,

Ecce scribo tibi. Per omnes generationes reddidit, quæ scripta sunt, & quod restat non ei creditur. His omnibus redditis quid restat, Ecce fecisti rationem, tanta reddidit, nunquid propter pauca residua infidelis est factus? Absit. Quare? Quia fidelis dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Et consideremus. Perfectus alios hortando. minor perfectum imitando. Inde hortatur ad ea quæ conueniunt fidei.

* OECV. Tanto, inquit, magis nobis est opus charitatem, ac bona opera desiderare & adipisci, quanto magis appropinquat dies iudicii. Hoc autem etiam, ad consolationem ipsis erat, nempe defatigati propter afflictiones.

g Sicut conf. Culpat scindelites ueritatem charitatis, quasi inter alios non posset habitare causa sanctitatis suæ, qui potius suo exemplo acbuerunt consolari eos,

8 Acceda. Hi. consequenter o. cauitur mo. um subiiciendi sacerdotio Christi, quia talis modus est primo per ueram fidem, & hoc tangitur cum dicitur. Accedamus cum ue. absque fictione.

9 In plen. Qui non sufficit credere aliquos articulos fidei, sed oportet credere qui quod credit ecclesia. Secundo per suspensionem baptismi Christi, in quo profitetur se homo seruum Christi. Et istud tangit, ibi.

10 Aspersi corda a cons. mala & abluti. cor. aqu. quia baptismus non solum lauat exterius corpus, sicut faciebant ablutiones veteris legis sed etiam lauat animam interius. Tertio subiiciuntur Christo per spem firmam, & hoc est quod dicitur.

11 Teneamus spei nostre. Ita quod non declinemus ab ea in prosperis nec in aduersis, & subdit causam huius firmitatis dicens:

12 Fidelis enim est qui re. Scilicet, Deus qui non potest mentiri, & ideo spes nostra debet ei firmiter uiri. Quarto debemus Christo subiici per charitatem, licet autem charitas principaliter subiiciatur Deo, tamen manifestatur per dilectionem proximi, secundum quod dicitur. 1. Io. 4. d. Qui non diligit fratrem suum quem uidet, Deum quem non uidet, quomodo potest diligere. Ideo Apostolus loquens de charitate, per quam debemus Christo subiici, tangit dilectionem proximi, per quam manifestatur dilectio Dei, dicens.

13 Et consideremus inuicem. Id est, solliciti simus quilibet de proximo.

14 In prouoc. chari. & bo. Quantum ad promotionem in bono.

15 Non deserentes col. Id est, certum fidelium in pressura tribulationis, & in hoc tangit subleuationem a malo, quia deserentes eos in talibus non sunt ueri Christiani, de quibus subditur.

16 Sicut consuetu. est quibus. Id est, fidei Christianis deserentibus proximos in pressura tribulationis.

A *a* *Sei con*, Consolatur laborantem, qui pariter in labore per-

A sistit, quia subleuatio laboris est visio collaborantis, vt in itinere fit.

b *Voluntarie enim peccanti* Id est, nobis in voluntate peccanti

manentibus, non prodest Christus, qui est hostia p peccatis,

per quod cõllat quod nec in futuro post acceptam notitiam veritatis, id est, quamquã

venissemus ad fidem, **b** quantem diem. **†** Voluntarie enim peccantibus nobis post

acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis

d hostia. Terribilis autem quãdam expectatio iudicii, & ignis

e **†** amulatio quã consumptura est aduersarios. **†** Irritã quis fa-

f ciens legẽ Moyfi, sine vlla miseratione duobus vel tribus te-

stibus moritur, quanto magis puratis deteriora mereri suppli-

g cia: qui filium Dei cõculcauerit, & sanguinẽ tẽstamẽti pollui-

i tũ duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiã cõtumeliã

fecerit. Scimus enim qui dixit. Mihi uindictã, & ego retribuã,

Sed magis opus manere in fide & ueritate. Quod si non, iudicium te expectat, nisi per penitentiam renou-

C *CHRYS.* Arbores quã bene plantatã sunt, & reliquam ha-

buerint diligentiam, agricolatum manibus atque laboribus,

si nullam referũt laborum vicissitudinem, radicitus euultã igni tradantur. Tale quiddã, & in causa contigit baptismatis.

Cam enim nos Christus plantauerit, & irrigatione spiritali potiti fuerimus, si deinde nullum fructum afferamus, ignis nos expectabit gehennã, & flamma inextinguibilis. Paulus igitur hortatur ad charitatem, & fructificationem bonorum operũ, ex vtilibus inuitans. Quẽ sunt autem hæc vtilia. Quoniam introitum habemus ad ianctã, quam dedicauit nobis uiam nouam, &c. Sponte namque peccantibus &c. Munda tus es, liberatus es à criminibus facturus es filius. Si ad primũ vomitum reuersus fueris, iterũ te abdicatio expectat, & ignis & hmõr alia: non enim est hostia altera. Hic iterum aduersũ nos insurgunt, qui penitentiam auferunt, & qui ad baptismũ segnes accedunt. Illi quidem dicentes quoniam non est tutũ nos ad baptismũ accedere, si quidem non est altera remis-

sio. Illi autem dicentes non est tutum dare peccatoribus sacramenta, si quidẽ non est altera remissio quid ergo ad utroque dicemus. Quoniam in hoc non penitentiam excludit, neque propitiationem, quẽ fit per penitentiam, neque repellit, & deicit per desperationem delinquentẽ, nõ enim ita inimi-

cus

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed consolantes. Oppressos deberetis esse. Et tanto ma. &c. sci-

lites, a quibus vel iudicij. Cuius ratio est, quia gratia perficit naturam,

motus autẽ naturalis fortior est in fine, & similiter aebet esse de motu

charitatis & gratiã. **2** Volun. Hic cõsequẽter ponit huius obiectionis

rationẽ. Et diuiditur in duas, quia primo ponit rationem deterrentem, se-

cundo demulcentem. *ibi.* Rememoramini. Prima in duas, quia pri-

mò inducit terrorem ratione subtractionis auxiliũ. secundò ratione discre-

tionis diuini iudicij, *ibi.* Terribilis nãque. Circa primũ considerandũ,

cus est salutis, nostrã. Sed quid? secundum excludit lauacrum. **D** Non enim dixit, non est ultra penitentia neq; enim dixit, nõ est ultra remissio sed hostia, inquit, ultra non est; hoc est crux

scãda ultra nõ est, hostia q̃ppe eã vocat. Vna nãq; hostia p̃fecit in p̃petuũ eos qui sanctificantur non sicut iudaica, ideo sub-

dit, *Terribilis autem.* In hoc non penitentiam excludit, sed se-

cundum baptismũ. **1** Non dicit, nõ est cl-

tra penitentia uel re-

missio, sed hostia, id est. crux secunda, quã

una sufficit uolens, ne ultra expectemus sed peniteamus.

5 *Et ignis.* **THEOP.** **6** *Excipit enim,*

7 inquit, terribile nos iudicium illud, &

gnis zelus, Aduerte vt perinde animarũ fecerit ignem. Nam vt belua aliqua irrita

8 non antea scire desinit, quam aliquẽ arripiat laceretque, & vorans expleat i-

ram, & sic & ignis emulacione dictus, &

zelo vlciscẽdi mandatorum trãsgressurus ob idq; desatiens quemcũq; corrigat, depascitur semper. Aduersarios uero nõ modo infideles hic dicit, sed eos etiam qui etsi fuerint finem adepti, factitant tamen quã Christi iussu aduersantur.

9 *AVG.* Ecce enim dominus, inquit, ut ignis uenter, & tẽpitas currens eius reddere in indignatione vindictã, & uastationẽ in flãmã ignis. In igne enim domini iudicabitur omnis terra. Et in gladio eius omnis caro. Sine igne, sine tẽpitate, sine gladio penã iudicij significat, quando quidem ipsũ dominum quasi ignem dicit esse venturum eis profecto quibus penatis erit eius aduentus.

e *Irritam quis faciens legem Moyfi.* **THEOP.** A minoribus arguit, non iniuria in eos id futurum supplicium, ut maiorẽ his uerbis faciat fidem. Moyfi autem legem dicit, quia multa admodum ille instituit.

f *Duobus uel tribus testi.* Conuictus. Quid ergo illi cõtra quos perhibent testimonium angeli, & sancti, & propria cõsciẽtia.

g *Conculcaue.* **THEOP.** Conculcat Christum qui libere peccat absque timore, & penitentia, & g indigne participat, sanguinem pollutũ ducit, si ab eo mundatũ ad uomitũ redit, & penitere negligit. Spiritui iniurius est, q̃ ei beneficiũ grate nõ suscipit

h *Pollutum.* Qui per carnales obseruantias credit peccata dimitti, quibus retrahit nos sanguis Christi, & ita pollutus est & nos pollut, si ab eo unde remissio nos retrahit,

i *Et spiritu gratiã* Id est, spiritu sancto gratis dato, uel qui dat gratiam,

malem aliquis cadat in peccatum, iam non adhibetur sibi tale remediũ quia non est iterabile sacramentum, & hoc est quod dicitur. Voluntarie. n. pec. i. post baptismum qui est fidei sacramentum. 3 Iam non re-

Id est, mors Christi nobis communicanda, s̃m totum effectum, sicut fit per baptismum, qui delet totum eo q̃ in ipso configuramur totaliter morti Christi secundum q̃ dicitur Ro. 6. v. Consepulti sumus cum illo per baptismũ in mortẽ, &c. 4 Terri. Hic ponit ad hoc rõnem ex

districione diuini iudicij, quod est ualde terribile trãsgredientibus legẽ Christi, & hoc est quod dicitur. Terribilis au. que. propter sententiã irretãctabilitatem, & propter penã acerbitatem, quã tangitur cum dẽ

5 *Et ignis.* Id est, penã ignis ex amulacione & zelo diuinã iustitiã in fligenda. **6** Quẽ consump. eos aternaliter cruciando. Et confirmatur hoc per simile de lege Moyfi, cuius trãsgressores puniuntur morte, ut patet ex decursu ueteris legis, & multo grauius punietur trãsgressio. le

gis Christi, quã quãto est sanctior, tanto oportet eam magis obseruari, & hoc est quod dicit. **7** Irritam. patet usque *ibi.* **s** Qui filium.

Mandata eius contemner. do. **9** Et sanguinem, Quod faciunt illi qui post baptismum reuertuntur ad uomitum. **10** Et spi. abiiciendo ipsum. Aliter potest exponi de illis qui dicebant legalia esse necessaria ad salute post baptismum, & sic quodãmodo conculcabant Dei filium, dicẽtes ipsũ impotentẽ ad saluandũ nos per ipsũ, & sanguinẽ eius quodãmodo pollutũ dicebãt, ex quo per se nõ sufficiebat ad emũdationem peccatorũ & per cõsequens faciebãt contumeliã gratiã no. Te. Quod autẽ prãdictũ mereãt adeo puniri, p̃bat p̃ scripturã dicit: **1** *Persona Dei. 11* Mihi. Quia

11 *Et sic*

12

13

14

15

16

gratiam, contumeliam facit: qui remissionem quam ipse spiritus facit, ascribit carnalibus obseruantibus, vel qui cum male uiuendo a se abiicit.

Horrendum est incidere in manus Dei uiuentis. CHRYSTOMVS. Incidimus, inquit, in manus domini, & non in manus hominum. Sed nisi

penitentiam egeritis, in manus domini incidetis, illud horrendum, illud uero, nempe incidere in manus hominum nihil est.

Cum uiderimus igitur quemquam hic puniri, non contremiscamus ad penam presentem, sed contremiscamus ad futurum. Secundum misericordiam eius, & indignatio eius est, & super peccato-

res requiescit furor eius. Mihi, inquit, vindictam, & ego retribuam, Dei inimicis hoc dictum est, qui male faciunt, non de his qui male patiuntur.

Hic autem, & consolatur eos, tantum non dicens, permanet in sempiternam Deus, & uiuit. Proinde etiam si nunc non recipiunt, postea recepturi sunt, illos oportet congemiscere non nos. Nos enim in illorum incidimus manus, illi autem in manus Dei. Neque enim qui patitur, aliquid malum patitur, sed qui facit, neque beneficium percipit qui inuatur, sed qui beneficium praestat. Hæc igitur scientes, patientes efficiamur ad faciendam mala, & prompti ad benefaciendum.

Rememoramini. Inuitat eos per antefacta. CHRYSTOMVS. Rememoramini, &c. Sicut optimi medicorum cum alios secuerint, & per incisionem doloris augmentum fecerint, solatium minoris medicamenti, & remedium auferunt illi loco, ubi dolor inest, & perturbatam resouent animam. Sic Apostolus facit, postquam concussit a malis eorum & terruit, resouet eos per laudem priorum, id est, rememorando priora eorum bona, ut facilius excitet ad cætera. Quid, ut autem non incidatis in manus Dei. Rememor. &c.

Præstinos, &c. Si rudes sustinuerunt, turpe est si modo deficiunt.

Magnum certamen, &c. Passiones erant eis, tum ex propriis doloribus, tum ex doloribus aliorum, quibus compatiebantur.

Et in altero, qui, &c. Quali certamen passionis sustinetis, & in propriis passionibus, & in compassionibus aliorum, & hæc sunt duæ partes certantium, contra nos passio tantum.

Spectaculum. Graue est opprobrium, grauius cum spectaculum hominibus sit, non secreto exprobratur.

Nolite itaque amittere confidentiam uestram, quæ magnam habet, &c.

AVGVSTINVS. Lib. 19. de Quoniam neque bonum nostrum iam uideamus, unde oportet, ut credendo queramus, neque ipsum recte uiuere ex nobis est, nisi credentes adiuuet & orantes, qui & ipsam fidem detinet, qua nos ab illo adinuandos esse queramus.

Patentia enim est uobis necessaria, &c.

THEOPHYLACTVS. Nulla enim re aliā indigetis, nisi sola hac tolerantia. Nam cæterata estis assequuti, ut addi nil queat.

Constat tanquam Deum hic apprimere uelle, ut omnibus in rebus perpetuo præstetur hæc patientia. At namque, qui ad finem usque perseuerauerit, hic saluus erit. Nec seruus homo innotet Apostolus, ac faceret quispiam hic cæteratorem aliquem conspicuus, de uictis superatisque aduersariis, qui nil ultra necessarium ferat, nec finem & ut more impatiens, nec ementem expectet coronam è medio protinus abeuntem, his dictis prosequendo hortetur. Perfundus iam tuo munere es, & egregie decertasti, & ita ut palmanam retuleris, paululum obsecro operire, ut coronas in præmium referas. Contende, ut quoad præmia deferantur, tempus uincas, & patienter id motæ feras.

Adhuc, &c. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & præmia redditurus. Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui uenturus est ueniet, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Et sic ipsi per compassionem afflicti fuerunt, & hoc est quod dicit.

In altero autem socii tamen conuersantium. Quod specificat magis in speciali dicens.

Nam & uinctis compassi estis, &c. cum gaudio. Et quia talia non sunt propter se appetenda, sed tantum propter præmium toleranda, sicut medicina amara propter sanitatem, ideo sequitur.

Cognoscentes uos habere meliorem & manentem substantiam. Id est, diuitias celi, quæ sunt meliores, quia satiant appetitum. Et manentem. Quia non potest auferri.

Nolite. Hic consequenter hortatur ad implendum quod restat. Es diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo ad hoc inducit auctoritatem scripturæ, ibi. Adhuc enim. In prima parte hortatur eos, quia ex bonis precedentibus, debent moueri ad perseuerandum in bono, ne amittant bonum præteritum, & hoc est quod dicit.

Nolite iraque, &c. firmam perseuerantiam.

Quæ magnam habet remunerationem. Quia qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Matt. 24. b. Modus autem perseuerandi tangitur, cum subditur.

Patientia, &c. ne respectu malorum illatorum, & respectu bonorum dilatorum.

Ut uoluntatem Dei, id est, eius mandata.

Reportetis, id est, rem permissam, quæ est beatitudo æterna.

Adhuc. Hic ad propositum adducit auctoritatem scripturæ.

NICOLAUS DE LYRA.

Si iudices iudicent, hoc tamen non conuenit eis, nisi in quantum sunt Dei ministri. Et quia uindicta deo reseruatur, qui est fortissimus ad iudicandum, & iustissimus, ita quod non potest a iustitia flecti, ideo concludunt.

Horrendum, &c. Sed contra hoc arguitur, quia Dauid prælegit incidere in manus Dei plusquam in manus hominum. Dicendum, quod melius est incidere peccantem in manus Dei ante iudicium finale, quando est pater misericordiarum, & sic Dauid prælegit, sed horrendum est incidere post iudicium uel iudicio, quando ager, ut Deus ultionum.

Rememoramini. Postquam induxit adhaerendum Christo per rationes deterrentes, hic inducit ad hoc per rationes demulcentes ad modum boni medici, qui post sectionem uulneris apponit uiguentia mitigantia. Et quia ad bene agendum multum prouocat commemoratio de bene gestis, ideo primo bona eorum commemorat, secundo hortatur ad implendum quod restat. ibi. Nolite itaque. In prima igitur parte dicit sic.

Rememoramini autem, &c. id est, pristinam conuersationem uestram laudabilem, & sanctam tempore uestra conuersionis ad fidem.

In quibus. Per fidem & baptismum.

Magnum certamen. Passionum.

Sustinui. Et hoc dupliciter exponitur. Uno modo in propria persona oppressiones, & derisiones sustinendo, & hoc est quod dicit.

Et in altero. Id est, uno modo certamen sustinuisistis.

Opprobrii & tri. Alio modo in quantum amici eorum talia sustinuerunt.

Magnum.

Et sic ipsi per compassionem afflicti fuerunt, & hoc est quod dicit.

In altero autem socii tamen conuersantium. Quod specificat magis in speciali dicens.

Nam & uinctis compassi estis, &c. cum gaudio. Et quia talia non sunt propter se appetenda, sed tantum propter præmium toleranda, sicut medicina amara propter sanitatem, ideo sequitur.

Cognoscentes uos habere meliorem & manentem substantiam. Id est, diuitias celi, quæ sunt meliores, quia satiant appetitum. Et manentem. Quia non potest auferri.

Nolite. Hic consequenter hortatur ad implendum quod restat. Es diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo ad hoc inducit auctoritatem scripturæ, ibi. Adhuc enim. In prima parte hortatur eos, quia ex bonis precedentibus, debent moueri ad perseuerandum in bono, ne amittant bonum præteritum, & hoc est quod dicit.

Nolite iraque, &c. firmam perseuerantiam.

Quæ magnam habet remunerationem. Quia qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Matt. 24. b. Modus autem perseuerandi tangitur, cum subditur.

Patientia, &c. ne respectu malorum illatorum, & respectu bonorum dilatorum.

Ut uoluntatem Dei, id est, eius mandata.

Reportetis, id est, rem permissam, quæ est beatitudo æterna.

Adhuc. Hic ad propositum adducit auctoritatem scripturæ.

A *Viuit.* ARG. Iusti recti exultate in Domino, quia vos decet laudatio. Nemo dicat. Quis ergo iustus, aut quando ergo iustus. Nolite vos ab iocere, & desperare de vobis, homines estis, ad imaginem Dei facti estis. Qui vos homines fecit, pro vobis homo factus est, & multi ad hereditatem sempiternam

† *visituru est.*
† *qui subducamus nos.*

ad optaremini, sanguis vnici pro vobis effusus est. Si vobis terrena fragilitate vultistis ex pretio vestro vero appendite, quid manducetis, quid bibatis, quo subtribatis in digne cogitate. Num quid hoc vos monemus vt superbi sitis & vobis aliquam perfectione audeatis arrogare? Sed non iterum ab omni iustitia vos purare debetis exules fieri. Nolo. n. vos interrogare de iustitia vestra. Fortassis. n. nemo vestrum mihi audebit rñ tere, illustris tam, selt interrogo vos de fide vestra. Sicut nemo vestrum audeat dicere iustus sum, sic nemo non audeat dicere fidelis sum. Nondum quero quid viuas, sed quero quid credas. Rñ iustus est credere in Christum. Num audis Apostolum *Iustus ex fide viuit?* Fides tua, iustitia tua. Quia vtrique, &c. credis canes. Si aut canes, conaris. Et conatum tuum nouit Deus, & voluntatem tuam inspicit, & luctam cum carne considerat, & hortatur vt pugnes, & adiuuat vt vincas, & certantem spectat, & de ficientem subleuat, & vincentem coronat.

B lam, selt interrogo vos de fide vestra. Sicut nemo vestrum audeat dicere iustus sum, sic nemo non audeat dicere fidelis sum. Nondum quero quid viuas, sed quero quid credas. Rñ iustus est credere in Christum. Num audis Apostolum *Iustus ex fide viuit?* Fides tua, iustitia tua. Quia vtrique, &c. credis canes. Si aut canes, conaris. Et conatum tuum nouit Deus, & voluntatem tuam inspicit, & luctam cum carne considerat, & hortatur vt pugnes, & adiuuat vt vincas, & certantem spectat, & de ficientem subleuat, & vincentem coronat.

Aeterna

NICOLAUS DE LYRA.

Ab. 2 a.

† cuius principium habetur Aggai. 2. b. & finis Abach. 2. a. quae conuincit Apostolus ut ostendat eos uno spiritu locutos fuisse. Loquitur aut Aggeus de aduentu Christi in mundum, tamen Apostolus accepit dictum eius in sensu mystico de aduentu eius ad iudicium. Et sic Christus uenit dupliciter. Vno modo generaliter respectu omnium. Et licet a tempore Aggai. vsque ad generale iudicium fuerit tempus magnum, tamen dicitur modicum respectu aeternitatis. Alio modo uenit Christus particulariter ad iudicium, & hoc est in morte cuiuslibet hominis, quia qualis in morte inuenietur, talis in iudicio presentabitur, & usque ad talem Christi aduentum est tempus simpliciter modicum, quia breues dies hominis. & hoc est quod dicitur hic. Adhuc. n. modicum aliquantulum. Id est, ualde breue.

- 1 Qui ven. In finali iudicio ad iudicandum.
- 2 Veniet, & non. Quia qualem reperi. et hominem in morte, quae de proximo imminet, talem ipsum in iudicio presentabit. Et quia soli iusti remunerabuntur, ideo sequitur.
- 3 Iustus autem iustus. Per fidem. n. anima primo vnitur Deo, et ideo per ipsam dicitur viuere sicut & corpus uiuit per illud quod primo unitur animae. Et sicut corpus separatum ab anima moritur morte naturae, sic anima per separationem a Deo, ideo subditur.
- 4 Quod si subtraxerit. A Deo per culpam.
- 6 Non placebit anima. Id est uoluntati meae, quia cecidit a gratia Dei. Sciendum tamen, quod Apostolus allegat hic auctoritatem Abacuch secundum translationem 70. Hiero. autem transtulit sic. Non erit anima eius reuera in eo. & est eadem sententia, quia uoluntas anima est regula reuera humanorum actuum. Igitur qui se subtrahit ab illa, cum sit regula reuera, per consequens habet animam non reuertam. Consequenter concludit intentum, dicens.
- 7 Nos autem non. i. subtractio praedicta non debet dominari in nobis, quia uidetur aliquis filius eius quod dominatur in ipso, sicut dicitur, aliquis filius mortis, eo quod merita mortis dominatur in ipso.
- 8 In per. Anima, quia ad subtractionem praedictam sequitur mors animae.
- 9 Sed fidei. Supple filij simus renati per fidem & sacramenta, & ideo fides formata debet dominari in nobis, ad quam sequitur anima salua ideo sequitur.
- 10 In acquisitionem animae. Ad maiorem euidentiā eorum, quae dicta in principio huius c. queritur, utrum sacramenta & sacrificia ueteris legis iustificarent. Et arguitur primo quod sic, per illud quod habetur Leuit. 8. f. Cumque sanctificasset eos Moytes, i. Aaron & filios eius, de quorum ordinatione loquitur. Ex quo patet, quod sacramenta ordinis in ueteri lege sanctificabant, & per consequens iustificabant, quia id est sanctificare, & iustificare, ergo, &c. Item secundum doctores sanctos in circuncisione conferebatur gratia, quia mundabat ab originali culpa, circuncisio autem erat sacramentum ueteris legis, ergo sacramenta ueteris legis conferebant gratiam, & per consequens iustificabant.

Contrarium dicitur in litera. Impossibile est. n. sanguine hircorum

Aeterna vita quae meretur fide. Q. Non solum qui patitur, sed & qui solam fidem habet, si non imminet passio, saluabitur. Et ce quum ualeat fides, quae sola saluat. Et quod ex fide uiuat, probat per contrarium. Quia si subtrahit se a fide, non uiuit. Vel interim aut iustus ex fide uiuit, & ideo hic ne querit coronam, sed ferat laborem. Ex fide est uita, acquisita anima.

1 anima.
2 b Nos au. Vel non sumus filij paganorum, sed prophetarum fidelium.
3 * ANSEL. Q. d. non debeamus apostatate, vt subtrahamus nos, sed in melius proficere. In numero eorum se ponit Apostolus, vt magis suadeat, & non dicit esse tales quales non uult eos esse, n

blanda monitione retineat eos, ne subtrahant se, qui non deorsum prorsus apostatauerant, sed partim adhuc in fide manebant, partem fidei retinebant. Non sumus inquit, *subtractionis filij*, i. apostatae ducentis nos in perditionem, si d sumus filij ducentis, in acquisitionem aiae hoc est, non sumus geniti ab apostatae trahente filios suos in perditionem, sed fides genuit uos, ducens in acquisitionem aiae, vt per fidem acquirat unumquodque nostrum aiam suam, non per subtractionem perdat. Na sicut fide acquiritur anima, sic per subtractionem perditur. Acquiritur, vt libera possideatur a nobis in aeterna beatitudine, ne per subtractionem transeat a nostra parte. & fiat in tormentis possessio demonum.

CAP.

rum & tantorum auferri peccata. Respondeo dicendum quod iustificatio proprie dicta de qua hic est qd, est per gratiam gratum facientem quae auferit culpam, & facit dignum uita aeterna talis autem iustificatio est a solo Deo, sicut a causa principali agente, secundum illud Psal. Gratiam & gloriam dabit dominus. Et ideo si aliud a iustificatione operatur, hoc est tantum per modum instrumenti. Instrumentum uero Dei est unum conuinctum, & aliud separatum, sicut in artificialibus patet. Manus. n. artificis est instrumentum eius conuinctum in quantum membra sunt quaedam animae organa sine instrumenta securis autem uel dolabrum est eius instrumentum separatum. Et patet ordo huius duplicis instrumenti quia instrumentum separatum non applicatur ad opus, nisi per tale monitionem instrumenti conuincti. Humanitas autem Christi se habet ad aeternitatem, sicut instrumentum conuinctum propter quod Damascenus uocat ipsam organum diuinitatis & ideo operatur ad iustificationem ad modum instrumenti. Sacramenta autem non possunt ad hoc cooperari nisi per modum instrumenti separati, in quantum recipiunt uirtutem a passione Christi, ubi eius humanitas diuinitati ad nostram iustificationem fuit applicata, sicut in quod dicitur Io. 1. d. Ecce agnus Dei. Ecce qui tollit peccata mundi, quia per huius agni immolationem fecit Deus nostram iustificationem. Receptio autem huius uirtutis non potest competere sacramentis ueteris legis, sed tantummodo sacramentis nouae legis. Cuius ratio est, quia talis receptio est per realem motionem instrumenti conuincti, ut dictum est, nihil autem potest moueri realiter antequam sit in actu. Et ideo sacramenta ueteris legis, quae praeserunt incarnationem & passionem Christi non poterant recipere ab ipso uirtutem cooperandi instrumentaliter ad iustificationem, sed sacramenta nouae legis, quae sequuntur ipsam, talem uirtutem accipiunt, & ideo sunt instrumenta iustificationis humanae. Considerandum tamen, quod licet nunquam possit aliquid moueri per modum efficientis, & per realem motionem, antequam sit in actu, ut dictum est, potest tamen moueri per modum finis, & per apprehensionem, sicut sauitas apprehensa causat suspensum desiderium, antequam sit in effectu & hoc modo passio Christi sine merito incarnationis iustificauit patres ueteris legis, in quantum erat ab eis credita & desiderata quia per fidem mediatoris saluati sunt. Sacramenta autem ueteris legis erant quaedam protestationes fidei ipsorum, & ideo significabant tantum fidem, per quam homines saluabantur, sed non continebant aliquam uirtutem iustificantem, sicut continentur sacramenta nouae legis nisi accipiatur iustificatio large prout importat a motionem exteriorum impedimentorum, quae contraherentur in ueteri lege. s. ex contractu mortui, uel animalis immundi, per quod reddebatur homo ineptus ad intrandum lacum cultus diuini. Sic sacra ueteris legis iustificabant, quae tales immunditias amoueant propter quod Apostolus uocat ceremonias legis iustitias carnis, ut supra dictum est ca. praecedenti. Et sicut dictum est de sacramentis ueteris legis, ita intelligentiam est de oblationibus. & sacrificijs illius temporis propter quod sancti dicunt, quod sacrificia ueteris legis erant accepta Deo ex fide & deuotione offerentium tantummodo, & non ex re ipsa. Sacrificia autem nouae legis sunt ex re ipsa Deo accepta.

* Ad

Ad primum dicendum, quod illa sanctificatio non erat nisi quadam exterior applicatio ad diuinum cultum quæ conferbat gratiam, licet si des ipsorum applicatorum conferret.

Ad secundum dicendum, quod in circumcisione conferebatur gratia non per ipsam circumcisionem, sed per ipsam fidem, cuius erat signum. secundum quod dicit Apostolus Rom. 4. ca. quod Abraham accepit signum circumcisionis signaculum iustitiæ fidei. sacramenta aut nouæ

noua legis conferunt gratiam ex re operata.

Ad tertium dicendum, quod oblationes & sacrificia veteris legis non auferebant peccata, sed fides & deuotio offerentium, & hoc patet in lege ueteri, ex modo loquendi, in oblatione. n. holocaustorum pro peccato iam mentione facta de sacrificio dicitur. Et orabat sacerdos pro eo & mittebatur ei, q. d. quod peccatum dimittebatur non propter ipsum sacrificium, sed propter fidem ipsorum offerentium,

A D D I T I O I.

In eo. ca. io. Vbi dicitur in postil. Corpus autem aptasti mihi. Vbi hic dicitur. Corpus autem aptasti mihi, habetur in Psal. secundum Hebraicam ueritatem, & in libri nostris correctis. Aures autem perfecisti mihi, & est sensus, quod Christus habuit obedientiam perfectam Obedientia. n. in scripturis per aures designatur ad cor deuenire, unde in Psal. Inclinate aurem uestram ad uerba oris mei. Id est, obedite. Et alibi. In auditu auris obediuit mihi. Dicit ergo Psalm. Deo patri in persona Christi. Aures autem perfecisti mihi. i. obedientiam tam perfectam dedisti mihi, ut facerem uoluntatem tuam Deus meus uolui. Unde excellentia obedientiæ Christi ad patrem. Christus humiliter passionem accepit. In iuxta illud ad Philip. 2. a. Christus factus est pro nobis, &c. Item super illud quod dicitur infra. In capite libri. i. consilio deitatis, quæ est caput meum, qui liber sum humani generis in quo legunt omnia sibi necessaria, & ideo non est opus lege, uel in capite libri id est, in primo Psal. scilicet, Beatus uir, &c. Qui caput psalterij dicitur h. ec in glo. Et notandum, quod ibi uos habemus. In capite libri. In Psal. in Hebræo habetur, in volumine libri. Ea tem enim dictio Hebraica ponitur hic, & Zach. 5. a. dicitur. Et ecce uolumen uolans. Secundum quam literam potest proprie intelligi per uolumen libri tota sacra scriptura uet. Test. quæ ad Christum referunt eius mysteria pronuntians uel figurando, iuxta illud Luc. 24. f. Oportet impleri ea quæ scripta sunt in lege Psal. & prophetis de me. Et sic proprie potest intelligi in persona Christi. Ecce inuenio in uolumine libri, s. totius scripturae sacra, quod scriptum est de me.

A D D I T I O I I.

In eo. ca. Vbi dicitur in Postil. Mihi uindictam, & ego red. I Hoc quod dicitur. Mihi uindictam, magis uidetur exponendum in sup plendo defectum Iudicum, qui multa mala relinquunt impunita, quasi dicat, etsi iudices huius seculi talia non uindictent. Mihi uindictam & ego reddam.

A D D I T I O I I I.

In eo. c. Vbi dicitur in postil. Ad tertium dicendum, quod oblationes, & sacrificia ue. le.

In hac questione non uidetur facere postil. nisi tantum duo argumenta pro parte affirmatiua, & tamen dicit se respondere ad tertium argumentum, quod potuit contingere ex uicio scriptorum, qui forte tertium argumentum prætermiserunt uel forte in secundo argumento innuitur tertium. Quia si circumciso conferret gratiam, pari ratione oblationes & sacrificia ue. le. gratiam conferrent, & ideo respondet ad hoc tantum ad tertium argumentum.

REPL. In c. io. ubi dicitur. Mihi uindictam, &c. Hoc exponit. Bur gens. in sup plendo defectum Iudicum, qui multa relinquunt impunita. Sed hoc non uidetur benedictum, cum Apostolus hic loquatur de peccatis infidelitatis, & alijs contra Deum commissis, de quibus iudices seculi se non habent introuitum, quia non habent quenquam ad fidem compellere. Etiam, iudices solum se introuitum de publicis legis transgressionibus non de occultis contra Deum commissis, de quibus hic agitur.

C A P. X I.

St autem fi. Commendatio est fidei cuius descriptionem ponit. In qua tria notat, scilicet quid efficiat in nobis, & quod fundum est omnium bonorum, & quod de non apparentibus est. De qua in epistola ad Romanos plenius dictum est Fides est substantia sperandarum rerum, i. causa quæ res sperandas facit quæque subsistere in nobis. Quod est, facit nos consequi futura bona. Et proprie dicitur fides. Substantia. Quia sperandis substat, & facit ea esse in creditibus in alia uita. Et est fundamentum omnium bonorum quod nemo mutare potest, & sine quo non est bona ædificatio, uel speranda iam facit esse in corde credentis. Argumentum, i. certitudo rerum quæ non apparet, & si quis de ea dubitet, probatio, ubi adhuc probatur futura resurrectio, quia ita crediderunt patriarchæ, Apostoli, alii sancti. Fides est causa sperandarum, quia causa iustitiæ per quam sunt speranda. Et hoc est. In hac est testimonium. In iustitiæ, quod Deus testatus est iustos eos esse, Senes. Non quod ætate senes, sed antecessores horum, & sic constat fidem non esse nouam, sed tenendam cum antiqui tenuerunt.

b Speranda. Nec Thomas quod uidit, credidit, quia hominem uidit, Deum credidit. Si autem credi dicuntur quæ uidentur, sicut dicit unusquisque oculis suis credidisse, non ipsa est, quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus quæ uidentur agitur in nobis, ut ea credantur, quæ non uidentur.

C A P V T X I.

De uisus non est fides sed agnitio. Fundamentum.

St autem fides t. sperandarum substantia i. patris, quod nunc est: credimus uenturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & suarum rerum est, & alienarum. Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad eam pertinentium qui earum spem gerere perhibetur. Quæ cum ita sunt, distinguenda erit fides a spe, sicut uocabulo, ita & rationabili differentia. Quod attinet ad non uidere siue quæ creduntur, siue quæ sperantur, fidei speique commune est. In epistola quippe ad Heb. fides dicitur conuictio rerum quæ non uidentur.

* AVG. Fides credit, spes & charitas orant. Sed sine fide esse non possunt, ac per hoc & fides orat. Quid autem sperari potest, quod non creditur? Porro est aliquid quod non speratur credi potest. Quis namque fidelium pœnas non credit impiorum, nec sperat tñ? Est itaque fides & malarum rerum & bonarum quia & bona creduntur & mala. Est etiam fides & præteritarum rerum, & presentium, & futurarum. Credimus. n. mortuum Christum, quod præterit, credimus sedere ad dexteram

patris, quod nunc est: credimus uenturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & suarum rerum est, & alienarum. Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad eam pertinentium qui earum spem gerere perhibetur. Quæ cum ita sunt, distinguenda erit fides a spe, sicut uocabulo, ita & rationabili differentia. Quod attinet ad non uidere siue quæ creduntur, siue quæ sperantur, fidei speique commune est. In epistola quippe ad Heb. fides dicitur conuictio rerum quæ non uidentur.

* IDEM. Nullum aliud canticum nos docet Deus, nisi fidei, spei, & charitatis, ut fides nostra firma sit in ipso, quædiu illum non uiderimus credentes in eum, ut gaudeamus, cum uiderimus & fidei nostræ succedat species lucis eius, ubi iam nobis non dicitur. Crede quod non uides, sed gaude quia uides.

* IDEM. Initium bonæ uitæ, cui uita est æterna debetur, recta fides, credere quod nondum uides, cuius fides merces est uideri quod credis, &c. Omnis homo uult intelligere credere

In Enchirid. c. 7. etg.

In ps. 91.

Ser. 29. de uerbis Apostoli.

AVG.

NON

NICOLA VSE LYRA.

C A P. X I.

St autem fi. &c. Superius ad solus admonuit fideles subici Christo, & ostendit quod talis subiectio est per fidem, ideo hic incipit commendare ipsam fidem, ut ea quæ sunt fidei, libentius amplectamur. Et diuiditur in tres partes, quia primo describit ipsam fidem, secundo ponit diuersa exempla circa ipsam, ibi. In hac. n. testimonium. Tertio ad ea quæ sunt fidei hortatur plebem catholicam, in prin. seq. cap. ibi. Ideoque. In prima parte ponit definitionem fidei, di. Fides est substantia, &c. Ad cuius intellectum sciendum, quod habitus cognoscuntur per actus & actus per obiectum, fides autem est habitus quidam infusus et ideo debet diffiniri per proprium actum in comparatione ad proprium obiectum. Actus autem fidei est credere, qui est actus intellectus assentientis procedens

cedens ex uoluntatis imperio, quia nullus credit nisi uolens, secundum quod dicit Aug. super Ioan. Et ideo actus fidei qui est credere, non solum habet ordinem ad obiectum intellectus, quod est uerum, sed etiam ad obiectum uoluntatis designatur in diffinitione Apostoli cum dicitur. Est autem fides substantia sperandarum rerum. Res. n. speranda continentur in ipsa beatitudine, cum sit flatus omnium bonorum aggregatione perfectus, ut dicit Boetius. 3. de consolatione. Dicitur autem fides substantia rerum sperandarum in quantum est quedam inchoatio futura beatitudinis, quia fides est prima uirtus infusa, sicut & in alijs rebus prima pars rei dicitur quodammodo substantia eius, & maxime quando virtualiter aliquo modo continet alia, sicut est in proposito. In hoc. n. speramus beatificari, quia uidebimus clare illud cui per fidem nunc inberemus in enigmate, habitudo autem actus fidei ad obiectum intellectus

* lectus

non omnes volunt. Dicit mihi homo: intelligam, vt credam
A Respondeo, Crede vt intelligas.

* THEOD. Ea quæ non videntur, per fidem videmus, & ad eorum quæ sperantur p contemplationem fides nobis oculus efficiatur, & ostendit tanquam subsistentia ea quæ nondū fa-

huc omnib. in sepulchris iacentibus, fides ante nobis describit futuram eorū resurrectionem & ut pulneris corporum visione apprehendatur immortalitas efficit.

† Gen. 2.2.

a In hac refum, & cat.

* THEODO. Eorum qui olim fuere sancto rum catalogum. Inde clarum ostendit, hoc est, qui ante legem, & in lege insignes. Primo autem ponit

† vberiorē

B

quod scriptis nobis primum traditum est, uide licet, doctrina. In principio fecit Deus celum, & c. Neque. oculus corporis uidit Deum uniuersa fabricantem, sed fides nos edocuit, quod semper est Deus, ea quæ non erant, fecit.

b Fide intell. Exemplis utitur ad commendationem fidei, ad ostendendum quod de non apparentib. sit fides.

Gen. 1.1. Augli. 5. do Gen. ad li. 1. de Gē. cont. Manichæos lib. 2. cont. ad. 1. legis c. 2. & lib. 11. confel. c. 9.

c Secula. AVG. In principio fecit Deus celum & terram informem materiam & confusam (quæ chaos dicta est) unde omnia facta sunt cœli & terra (quæ inde futura erant) nomine significat, id est, omnibus uisibilibus rerum propter infirmos qui minus idouei sunt inuisibilia comprehendere, Tunc erant tenebræ. Id est, lucis absentia, Sicut inanitas dicitur locus ubi non est corpus. Eadem materia terra dicitur, quia terra inter omnia minus est preciosa. Inuisibili propter obscuritatem. Eadem materia etiam aqua dicitur. Super quam spiritus domini superfertur, sicut fabricandis reb. uoluntas artificis. Ideo aqua quia omnia in terra ab humore incipiunt formari & nutriri. Eadē dicitur abyssus. Res ignota notis uocabulis, & non uno ne hoc esse putaretur, quod consueuerant homines in illo uocabulo intelligere.

AVG. Ex inuisibilibus. Antequam formæ darentur rebus, tenebræ erant, & erant inuisibilia elementa, sed in eorum se paratione nata est lux. Vel inuisibilis mundus in sapientia Dei erat, ad cuius similitudinem factus est hic uisibilis, hæc utique

C

NICOLAUS DE LYRA.

* lectus designatur cum dicitur. 1 Argumentum. Quia obiectum fidei est ueritas non uisa cui firmiter adhaeret fides non ex rei euidentiâ, sed ex autoritate diuina, et sic patet diffinitio prædicta, quia data est per habitudinem actus fidei ad obiectum intellectus & uoluntatis. Si quis autem uelit prædictam formam diffinitionis reducere, potest sic dicere. Fides est habitus mentis, quo inchoatur uita aeterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus. Considerandum etiam, quod per uerba Apostoli prædicta, distinguitur fides ab omnibus alijs quæ pertinent ad intellectum. Per hoc. n. quod dicitur. Argumentum. i. firma adhesio, distinguitur fides ab opinione, suspitione & dubitatione in quib. non est firma adhesio intellectus. Per hoc autem quod dicitur. Non apparentium. Distinguitur fides a scientia, & intellectu, per quæ sit aliquod apparens. Per hoc autem, quod dicitur. Substantia sperandarum rerum. Distinguitur fides a fide communiter sumpta, quæ non ordinatur ad beatitudinem speratam. Et per hoc etiam apparet prædicta diffinitio fidei bona, quia facit diffinitum differre ab omnib. alijs.

2 In hac. n. Posita diffinitione fidei, hic consequenter ponit Apostolus exempla de fide, & primo facit hoc in generali, secundo in speciali, ibi. fide intelligemus. In prima igitur parte dicit, quod patres ue. Te. habuerunt testimonium bonitatis a Deo propter meritum suæ fidei, unde. Gen. 15. b. dicitur, Abraham credidit Deo, & reputa. est ei ad iustitiam. Et hoc est quod dicit Apost. In hac. n. fide. i. antiqui patres.

Diuisio.

3 Fide intel. Hic consequenter ponit exempla patrum fidelium in speciali. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponit exempla de his qui crediderunt & docuerunt, secundo de his quæ ex fide fecerunt, ibi. Fide Abel. Tertio de his quæ propter fidem passi sunt, ibi. Alia distenti sunt. Circa primum considerandum quod doctrina ue. Test. duplex fuit. Vna manifesta scilicet, de unitate Dei & creatione mundi. Alia occulta sub uelamine figurarum, s. de incarnatione uerbi. Et quia scribebat omnibus Hebrei. ad fidem conuersis, ideo primam tanquam omnibus communem tangit, dicens.

vtique uisibilia, antequam fierent non erant. Quō ergo Deo nota erant, quæ non erant. Et rursus quō ea faceret, quæ sibi non erant. Non. n. quicquam fecit ignorans. Nota ergo fecit non facta cognoscit. Proinde anteq̄ fierent & erant, & nō erant in Dei scientia, nō erant in sua natura, ipsi aut̄ Deo non audeo dicere alio modo innotuisse cum ea fecisset quā illo quo ea nouerat vt faceret,

a Quasi iam sit in nobis.

b Præmonstratio futurarum rerum.

Propter hanc.

rerum argumentum non apparentium. In hac enim testi-

a Iustitiam.

b A Deo vel ab h. omnibus.

c Antiqui patres.

d Quod fides est argumentum non apparentium, i. credere debemus, quæ nondum apparent, se cū in fide tantum intelligimus fecit esse apta. ver.

monium consecuti sunt senes. † Fide intelligimus aptata est

a Præcepto Dei cum omnia in materia simul fuissent.

b In formibus elementis formata vel ex intellectuali mundo.

se secula, uerbo Dei, vt ex inuisibilibus uisibilia fierent. † Fi-

a Senes consecuti sunt sicut in Abel apparet.

Id est, per fidem plu.

Acceptabilitorem, i. pluris precij quam Cain.

dē † plurimam hostiam Abel, quam Cain obtulit Deo, per

a Fide.

b Vnde Iesus. A sanguine Abel iusti.

c Et fidem est consecutus plurima, quia per fidem iustus erat.

d Quia ea recepit.

quā testimoniū cōsequutus est esse iustus, testimoniū perhi-

blata commendat, ideo super Cain munera placuit minus Abel, quia fide uicit.

* AVG. Tota iustitia hæc est, uirginitas, sacerdotiū & martyriū, quæ triplex iustitia in Abel primo fuit, q̄ & munera Deo placita obtulit; profapiā generis in seculo nō reliquit, & martyrii coronā sanguinis effusione promeruit. Recte p̄petebat, ut q̄ primus in terra iustus eligit̄, in eo totius iustitiæ forma seruaret̄ cuiq; primo in hoib. post delictū gestare figurā p̄ceditur Saluatoris, qui uirgo, & sacerdos & martyr esse uidetur.

* HIER. Vnde scire poterat Cain, quod fratris munera suscepisset Deus, & sua repudiasset, nisi illa interpretatio uera esset, q̄ Theodotion posuit. Et inflammavit Dñs super Abel & super sacrificium eius, super Cain uero & super sacrificiū eius nō inflāmauit. Ignē aut̄ ad sacrificiū deuorandū solutū uenire de celo, & in dedicatione templi sub Salomone legitur, & quando Elias in monte Carmelo construxit altare.

* TARGVM HIEROS. Cū Cain & Abel essent in agro iudic. Cain. Nō est iudiciū, nec iudex, nec seculū aliud, nec merces bona pro iustis, nec p̄na pro impijs, nec Dei misericordia creatus est mundus, nec Dei misericordia regit̄, eo q̄ suscepta est oblatio tua cū beneplacito, mea uero non est suscepta. Rñdit Abel. Est iudiciū, est iudex, estq; seculum aliud, merces item bona pro iustis, & p̄na pro impijs, Et q̄ meliora fuerūt opera mea tuis suscepta est oblatio mea cū beneplacito, tua non.

Cumque

Fide intel. apta esse te. Q. d. sicut antiqui crediderunt omnia esse producta & disposita per uerbum Dei, ut habetur Gen. 1. a. Dixit Deus fiat, & factum est. Ita & nos credimus; productio. n. creaturarum, et ordinatio eo modo quo de hoc loquitur scriptura, ut pote quod tali tempore, & non ante fuit producta, est articulus fidei quia non potest demonstrari, licet productio mundi absolute sumpta possit probari.

4 Vt ex inui. Communis autem conceptio philosophorum fuit, ex nihilo nihil fieri, & ideo Anaxagoras posuit latitationem formarū in materia. Auicenna autem effluxionem formarum a datrice intelligentia, Plato autem posuit formas secundum esse separatas a materia, a quib. procedebant materialia. Sancti autem ponunt ideas in mente diuina quæ sunt inuisibiles formæ, & tamen procedunt ab ipsis omnia uisibilia, sicut artificata uisibilia ab exemplari inuisibili, quod est in mente artificum. Bo. 3. de consō. Tu cuncta superuo Ducis ab exemplo pulchrum pulcherrimus ipse. Mundo mentis gerens simili que imagine formans, & hoc est quod dicit Apostolus. Vt ex inuisibilibus.

5 Fide plu. Hic consequenter ostendit quid patres ex fide fecerunt. Et diuiditur in tres partes, quia primo hoc ostendit de patrib. qui fuerunt ante diluuium, secundo de illis qui fuerunt post diluuium, tamen ante legem datam. ibi. Fide qui uocatur Abraham. Tertio de his qui fuerunt sub lege data. Fide Moyses. Ante diluuium tres patres specialiter commendantur de fide, s. Abel, Enoch, & Noe. Et secundum hoc prima diuiditur in tres partes secundum exempla quæ ponitur de istis trib. secunda incipit, ibi. Fide Enoch. Tertia, ibi. Fide Noe. Circa primum considerandum, quod ex magnitudine fidei. Abel processit quod de meliorib. primitias Deo obtulit, ut habetur Genes. 3. Et hoc est quod dicitur hic. Fide plu. meliorem.

6 Hostiam, & c. i. quia fides per dilectionem operans iustificat. 7 Testim. Quia ignis descendit de celo super hostiam eius in signum acceptationis diuinæ, unde, & Ge. 4. a. Respexit dominus ad Abel & ad munera eius. Translatio Theodotionis sic habet. Inflammatus dominus super Abel munera eius.

Fide.

* Et

cumque contenderent, insurrexit Cain, contra Abelem fratrem suum, & occidit eum.

a Defunctus ad lo. Id est, materia est nobis loquendi, vt de eius fide exemplum demus. Non n. mors extinxit famam fidei. Ex fide & patientia præcedentium consolatur istos. Abelad- huc loquitur, q̄a alios suo exemplo admo- net, vt iusti sint. Inter- emit eum quidem mors, sed nō cum eo interemit gloriam eius & memoriam.

* AVG. Cum oran- dum pro inimicis Do- minis docuerit, quid est quod in Apocaly- pticis occisorum vlcisci se petunt, sicut sanguis Abel clamat de terra? Non tam im- patientes sunt sancti, vt urgeant id fieri, q̄d sciunt tempore præsi- gnito futurum, quod nec anticipari potest nec differri. Sed hoc dicto ostendere vo- lunt vindicaturum Deum sanguinem Sanctorum suorum, ne quia tam patiens videtur, multum pateretur tam impium bellum quod contra sanctos geritur.

b Fide Enoch, & c. IREN. Enoch placens Deo sine circuncisione, cum esset homo, Dei legatione ad angelos fungebatur, & translatus est, & conseruatur vsque nunc tellis iusti iudicii Dei, & c.

* IDEM. Enoch placens Deo, in quo placuit corpore, trans- latus est, translationem iustorum præmonstrans. Vbi ergo primus positus est homo, scilicet in paradiso, dicunt presby- teri Apostolorum discipuli, eos qui translati sunt illuc trans- latus esse, & ibi manere vsque ad consummationem, coauspi- cantes incorruptelam.

* CLEMENS. Rom. Si voluisset Deus homines immorta- les

les manere, quod hoc facere potuit, offendit in Enoch, & in Elia, quos mortem experiri non permisit.

AVG. Neque Enoch & Helias per tam longam etatem senectute maruerunt, nec tamen credo eos iam in illam spiri- tualem qualitatem corporis commutatos, qualis in resurre-

D L. i. de pe- merit & & tenuit, c. 3.

ctione promittit, quæ in Domino prima præ- cessit, nisi quia isti for- tasse nec his cibis egēt qui sui consumptione reficiunt, sed ex quo translati sunt, ita vi- uant vt similem ha- beant satietatem illis quadraginta diebus, quibus Helias sine ci- bo vixit, aut si & his sustentaculis opus est, ita fortasse in para- diso pascuntur, sicut Adam priusquam pro- pter peccatum exinde exire meruisset. Vide Iustin. mart. q̄o. 32. ad orthod. Hyppo litum, Efrem, Augul. Tract. de Antich.

† 1. Ma. 2 f

E

† oraculo admonit'

Præfat. l. d. fide ad pe- trum.

a Quod apparuit cum ex cęlesti igne consumpsit.

b Fidemi

c Tanta fuit, quod mors eam non extinxit.

a bēto muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc lo-

a Fidei merito.

b In paradysum, vnde Adam eiectus

c Q. d. nec de longe in aliis videret mortem.

quitur. † Fide Enoch translatus est, nē videret mortem, & non inueniebatur, quia transfudit illum Deus. Ante trans-

a Per fidem translatus est, quia per fidem iustus, quia placuit Deo.

b id est multi testabantur eum placuisse Deo.

lationem enim eius testimonium habuit placuisse Deo. † Si

a Per fidem placuit, sed.

a Deo si les est necessaria.

nē fide autem impossibile est placere Deo quenquam. Cre-

a Sine fide enim non potest placere, quia nec accedere.

b Cretere hoc, scilicet, quia.

Deus. Quod. Quid ergo eis lex.

d dēre enim oportet accedentem ad Deum, quia est: & in qui-

a Quia credidit Deo dicenti. Finis est omnis carnis, et si nulla signa videret diluuii.

e rentibus se remunerator sit. † Fide Noe † responso accepto

a Deo credebat quod nondum videbat, quod metuens, & c.

de his quæ adhuc non videbantur metuens aptauit arcam

c Sine fide autem, & c. * AVGVSTIN. Fides est bonorum omnium fundamentum, fides est humanæ salutis initium, sine hac nemo ad filiorum Dei numerum peruenire potest, quia sine ipsa nec in hoc seculo quisquam iustificationis gratiam consequitur, nec in futuro vitam possidebit æternam.

d Qua est. Esse proprie Deo conuenit, quia immutabiliter.

* THEOD. Qui enim non hæc ita habere crediderit, vir- tutis labores non sustinet. Neque enim agricola in agro col- lendo sudores toleraret, nisi se laborum fructus relaturum speraret. Ita etiam gubernator ad portum respiciens, multos labores perpetitur.

e Fide Noe. Aliud exemplum ponit de Noe ad commenda- tionem fidei, di.

Et

nem æternam fuit necessarium ad salutem semper apud Gentiles, nec plus requirebatur ad salutem Gentilium, qui nullam legem receperunt a Deo, nisi legem nature. Sed contra hoc v̄ dictum Aug. li. de correctio- ne & gratia, ubi dicit sic. Illa fides sana est, qua credimus nullum hominem si- ue parum & tatis liberari a contagio mortis & oblatione peccati nisi per mediatorem Dei & hominum Iesum Christum: ergo credere mysterium incarnationis fuit semper necessarium ad salutem omnium, etiam Gentili- bus. Dicendum quod mysterium incarnationis potest credi dupliciter. Vno modo explicite, & sic tenebantur credere illi quib. facta est de hoc reuelatio, sicut Iudæi in ue. le. tamen sacerdotes scripturas intelligentes tenebantur magis cognoscere & credere quam alij, & adhuc in noua le. tenentur magis ad hoc Christiani in qua perfecte explicatū est myste- rium Christi. Alio modo potest credi mysterium incarnationis implicite, & ad hoc solum tenebantur Gentiles, quia non erant obligati ad le- gem Moysi, Talisque fides implicita de mysterio incarnationis continetur in duob. prædictis, quia qui credit unum Deum remuneratorem in qui- rentium ipsum, credit ipsum habere prouidentiam de salute hominum, li- cet modum huius prouidentie explicite non cognoscit. Modus aut per quem Deus prouidit salutem hominum, est per incarnationis mysterium. Ex quo patet quod fides incarnationis implicite continetur in prædicta credulitate Gentilium. V̄ est alicui, quod Deum esse non sit creditum, quia a Philosophis est demonstratum. Dicendum & multitudo hominum non capit tales demonstrationes, sed præci. Et ideo licet non sit incredibile simpliciter, quia nō est credibile omnib. est tamen credibile plurib. Apo- stolus autem loquitur de fide in quantum respicit cōtatem hominum.

8 Fide Noe. Hic ponitur exemplum de fide ipsius Noe de quo dicit ex fide quinque fecit. Primum est, quod de futuris contingentib. credidit. Cum n. oraret pro populo, habuit responsum per reuelationem a Deo, quod mundus periret per diluuium in futuro, & quantum adhuc dicitur. Re. ac. Secundum est, quod credens adimpleri dictum Dei timuit, et hoc est quod dicitur. Metuens. Tertium est, quia ad mandatum Dei im- plendum fecit arcam, & hoc est quod dicitur.

9 Aptauit ar. aptam fecit ad habitationem hominum, animalium & auium secundum præceptum diuinum, ut habetur. Gen. 6 Quantum est, quia peruenitib. alijs saluari cum domo sua sperant, & hoc est quod dicitur, in salutem domus sue. Quintum tangitur cum dicitur.

* Fer

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et per il. de. ad. lo. in quantum factum suum mouet nos ad fidem & deuotionem potest. n. hoc refert ad illud quod dicitur Gen. 4. b. Ecce vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. i. ostendit fidelis innocentis mortem dignam esse uinicta.

2 Fi. Enoch. Hic ponit exemplum de fide Enoch. & diuiditur in duas partes quia primo ponitur intentum & secūdo probat, ibi. Ante trans- lationem. Dicit ergo, quod fides Enoch patet per hoc quod fuit a pec- catoribus segregatus, & in paradysum translatus, & hoc est quod dicit Fide. Id est propter meritum fidei.

3 Enoch tran. Alorum. s. in diluuiio, & etiam suam, quia non est mor- tuus, morietur tamen in fine mundi, quia omnes sunt debitores mortis ex transgressione primi parentis.

4 Et non inn. Inter homines peccatores, quia transfudit illum domi- nus ad paradysum terre strem, ubi conseruatur uita eius usque ad finem mundi. Ratio autem huius est, quia uet. Tes. ordinatur ad promissionem noui Tes. nouo autem Te. expresse promittitur uita æterna. Et ideo ut in ueteri Te. daretur spes uita æterna, mors Enoch dilata est tempore le- gis natura. & mors Elie tempore legis data: ut habetur. 4. Reg. 2. To- tum autem ue. Te. decurrit per ista duo tempora.

5 Antetran. Uic consequenter probat quod Enoch translatus fuerit propter meritum fidei. Et facit talem rationem. Nullus potest placere Deo sine fide. sed ante translationem Enoch placuit Deo, ut habetur Ge. 5. c. Enoch cum Deo ambulauit. Ideo habuit fidem, propter quam translatus est, propter hoc ibidem subditur Gen. 5. d. Ideo tulit eum do- minus, & hoc est quod dicitur hic. Ante tranf. Patet litera ex dictis.

6 Credere e. Probat consequenter, quod nullus placeat Deo nisi per fidem, quia ad hoc quod aliquis placeat Deo, opus est quod accedat ad ipsum, s. le autem accessus est per fidem, ergo, & c. Vltimus consideran- dum, quod in omni motu uel accessu rationabili mobile duo intēdit, s. ter- minum motus, & causam quare mouetur. In accessu autem ad Deum qui est per fidem, terminus est ipse Deus, & quantum ad hoc dicit. Cre- de. enim, & c. Vnus. i. æternus, propter hoc dicitur Exod. 3. d. Qui est misit me ad vos. Causa aut quare homo mouetur per fidem in Deum est spes remunerationis æternæ & quantum ad hoc dicitur.

7 Et in. te. re. l. ha. n. duo credere. s. Dei unitatem & eius remuneratio- nem

A Et iust. Id est fuit iustus ex fide, sicut patres sui, nisi, n. iustus esset, hoc ei Deus non prec. pisset.
B F. te qu. v. Hic ad patres iudaeo: um descendit, ostendit in eis & in priorib. omnem iustitiam ex fide habuisse originē. Et ponit exemplum de Abraham.

sunt verè firma ac stabilia. Per fundamenta. n. significavit suffi-
 cientiam Non manufactam autem ciuitatem vocauit vitam
 que in celis agitur.
 f Fide & ipsa, &c. THEOD. Primum risit ut quæ nesciret natu-
 rā eius, qui pollicebatur, & fines humanæ cognosceret. Ne pa-
 reter enim obstabat

Gen. 12. a.
 Au. 16. de
 ciuitate 15.
 16. &c.

† factus.

C O. dicit. Deo dicen-
 ti sibi. Exi de terra
 tua & de cognatione
 hoc iam fecerat. Hoc
 enim dictum est iam
 egresso d. terra Chal-
 daeorum & iam con-
 stituto in Mesopota-
 mia, non ergo domi-
 nus corpus, sed ani-
 mum a terra sua a-
 uertit, ne uelit reuer-
 ti. Non. n. exierat in-
 de animo si redeun-
 di tenebatur deside-
 rio, quod desideriu
 Deo iubente ac iu-
 uante & illo obediē-
 te fuerat amputan-
 dum.

D Fide demoratus est,
 &c. THEO. Sed nec
 cum in terram pro-
 missā accessisset do-
 minatum in ea obti-
 nuit, sed & ipse & fi-
 lius eius & nepos, inquilinorum ritu uixerunt, tāquam in ter-
 ra aliena habitantes in ea quæ erat ex promissio ipsorum pro-
 pria. Quia de causa nec domos extinxerunt, sed in tabernacu-
 lis perpetuo habitant. Verum tamen esse crediderunt eum
 qui erat pollicitus, licet non uiderent uerum testimonium fi-
 dei contentire.

L. rr. cini.
 cap. 1.

E AVG. Scriptum est de Cui quod condidit ciuitatē: Abel
 autem tanquam peregrinus non condidit. Superna. n. sancto-
 rum ciuitas quamuis hic pariat ciues in quib. peregrinatur,
 donec regni eius tempus adueniat, cum cōgregatura est om-
 nes in suis corporib. resurgentes, quando eis promissam da-
 bitur regnum, ubi cum suo principe rege seculorum sine vl-
 lo temporis sine regnabant.

C Expectabant enim fundamenta, &c. THEODORET. Præsentia
 enim non concupiscebat, sed futura desiderabat. Illa enim
 sunt

a Fidem per arcam. b Damna bilem ostendit. Quia dum uideret eam fabricati non creditur.

a in salutem domus suæ. Per quam damnauit mundum, & iusti

b tix quæ per fidem est hæres est t institutus. † Fide qui voca-

c tur Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus e-

d rat in hereditatem, & exiit nesciens quō iret. Fide demoratus

est in terra promissionis, tanquam in aliena, in casulis habi-

tando cum Isaac & Jacob coheredibus repromissionis eius-

e dem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem

f cuius artifex & conditor Deus. † Fide & ipsa Sara steri-

lis uirtutem in conceptiōe feminis accepit etiā m præ-

g ter tempus ætatis, quoniam fidelem credidit esse eum qui

a Id est, sicut Isaac & Jacob habitauerunt ibi, non enim eodem tempore cohabitauerunt.
 Cur ita. Quia stabili. Celestem.
 a In propria persona. non in uicaria.
 a Adeo credebat Deo. b Melioris terræ, i. uitæ ætæ rna. c Erat & alienigena & in casulis, quia ut subdit, expectabat fundamenta habentem ciuitatem.

a Fecunditatem. b Sterilis etiam in senio.

Hac fide.

11 12 13 14

set, etiam si sterilis non fuisset. Porro foemina proeclioris æ-
 tatis, si solita mulierum adhuc fluant, de uiro iuene parere
 potest, de seniore non potest, quamuis possit adhuc ille te-
 nior de adolescentula gignere. Sicut Abraham de Cethur.
 potuit, quia niuidam eius iuuenit ætatē. Hoc ergo est, quo-
 mirum commendat hic Apostolus, ad hoc dicens Abra-
 iam fuisse corpus emortuum, quoniam non ex omni foemi-
 na sed ex ea cui esse t adhuc aliquod pariendi tempus extre-
 mum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliqd e-
 nim emortuum corpus eius intelligere debemus, non a-
 omnia.

G Quasi esse ere. Prius risit, etsi ex gaudio, non tamen plena-
 de, sed post uerbis angeli in fide solidata est. Riserat etiā A-
 braham, quando ei promissus est. Sed risus ille admirationis
 fuit & gaudi, non dubitationis.

Ab

NICOLAUS DE LYRA.

* Per quam, &c. i. mundanos damnabiles ostendit per salutem suam
 in quantum solus cum suis saluatus est. Et consequenter ostendit quid cō-
 fuerit ex his quæ per fidem fecit, cum dicitur.

2 Et iust. Quia in diluuiio totus mundus reliquus perijt. Et ideo insti-
 tia in ipso & filijs eius tantummodo remansit.

Diuisio.

3 Fide qui, &c. Hic consequenter ponit exempla de fide in patrib. qui
 fuerunt post diluuium, tamen ante legem datam. Et diuiditur in qua-
 tuor partes, quia primo ponit exemplum de Abraham, secundo de Isaac
 ibi. Fide & de futuris. Tertio de Iacob, ibi. Fide Iacob. Quarto de Io-
 seph, ibi. Fide Ioseph. Isti autem quatuor specialiter fuerunt patres Iu-
 daeorum tres autem precedentes fuerunt patres tam Iudæorum, quam
 Gentilium. Prima diuiditur in duas, quia primo ostenditur fides Abra-
 hę quantum ad humanam conuersationem. Secundo quantum ad diuinā
 obedientiam, ibi. Fide obtulit. Prima adhuc in tres, quia primo osten-
 tur quid Abraham ex fide fecerit quantum ad habitationem. Secun-
 do quantum ad generationem, ubi Fide & ipsa Sara, tertio quantum ad
 conuersationem suam, ubi. Iuxta fidem defuncti.

Circa primum considerandum, quod magnitudo fidei Abrahę ex hoc
 patet, quod statim ad uerbum domini iuit ad terram alienam sibi a Deo
 promissam, ut habetur Gen. 12. & per totam uitam suam habitauit in il-
 la, ut peregrinus & aduena, quia dicitur Abi. 7. a. Deus non dedit ei
 hereditatem in illa, nec passum pedis. Et tamen semper firmiter
 credidit diuinam promissionem implendam, & hoc est quod dicitur hic.
 Fide qui uo. Abra. obe. tpsi Deo. 4 In locum. Et exiit nesciens
 quo iret, quia illam terram alias non uiderat. 5 Fide de. &c. tam. in
 ali. Et quod in illa manserit ut aduena, patet quia non mansit ibi in do-
 mo firma, sed in casulis & tabernaculis, quæ sunt mansiones mobiles &
 hec est quod dicitur. 6 In ca. ha. & c. re. eiul. Quia sibi promissa est ter-
 ra sicut & ipsi Abrahę, ut patet. Gen. 25. & 26. Quod autem Abrahę
 habitauerit cum Isaac, patet quia ipsum genuit & nutriuit. Quod au-

tem habitauerit cum Iacob nepote suo probatur sic, quia Abraham
 xir. 171. annis, ut habetur Genes. 25. & centesimo anno uita sua gent
 Isaac Gen. 21. a. Isaac autem fuit sexagenarius quādo natus fuit Iaco-
 ut habetur Gen. 21. d. & sic patet, quod Abraham uixit eum Iacob 1
 annis. Vterius reddit causam, quare sic habitabant ut aduena, quia
 nil reputabant quidquid esset super terram, sed expectabant mansionem
 celestem, & hoc est quod dicitur. Expectabante. Ipse Abraham cu-
 heredibus suis. 7 Ciuitatem. Mansio. n. celestis proprie dicitur
 uitas, i. ciuium unitas, propter plenitudinem pacis.

8 Fundamenta. Hoc dicitur propter eius immobilitatem, secundum
 quod dicitur I sa. 33. d. Oculi tui uidebunt Ierusalem ciuitatem opule-
 tam. tabernaculum quod nequaquam ultra transferri poterit.

9 Cuius artif. Unde & ab ipso norien accepit secundum quod dicit
 Ezech. ult. d. Nomen ciuitatis dominus ibidem. Sicut Roma a
 mulo nominatur. 10 Fide & ipsa Sa. Hic consequenter ostendit
 fides Abrahę quantum ad generationem. Fuit enim generatio Sarę d
 fcilis propter duo. Primo, quia erat sterilis, ut habetur Gen. 11. & 1
 Secundo quia erat extra tempus concipiendi. Desierant. n. Sarę fi-
 muliebria. Ut habetur. Gen. 28. & tamen Abraham credidit in pri-
 promissione firmiter filium ex ea habere. Ex quo patet magnitudo fi-
 sue, & hoc est quod dicitur. Fide. Scilicet Abrahę.

11 Et ipsa Sara sterilis. A iuuentute.
 12 Virtutem in con. A Deo miraculose.

13 Etiam præ. &c. Et ideo fuit ibi duplex miraculum.

14 Quoniam fide. &c. Quod autem istud sit factum propter fidē
 Abrahę & non propter fidem Sarę, probatur sic, quia Sara audiens u-
 cium de suo conceptu non credidit, sed magis simulolum reputauit, et
 sicut de resfriola risum emisit, propter quod angelus eam reprehē-
 ut patet Gen. 28. Quod autem Abraham audiuo conceptu Sarę risit,
 fuit ex diffidentia, sed ex gaudio procedente ex diuinā promissione
 ideo non fuit reprehensus sicut Sara, ideo sequitur.

* Pro

Ab uno. Vtuo vel Abraham ex mortuo, quantum ad seniore. * THEODORETUS. Ab vno Abraham. Sin autem vtrum que vnum intellexerimus, minime aberrabimus. Erunt, inquit, duo in carne una.

* IUSTINVS MARTYR. A prophetis significatum est, quod quidam vestri generis homines erant Abraham filii simulque ad Christi a portionem pertinebunt, ceteri uere tanquam arena in maris litore sterilis numerosi, quidem, sed infrugiferi, marinas tantum undas combibentes, quod in vulgus vestrarium belle compositum, impietatis amarum doctrinam bibentium.

Tanquam sy. Hoc dicit quantum ad bonos, id est, qui luce ritum & multitudine compantantur sylenbus.

Et sic ar. Hoc quantum ad malos, id est, qui instabilitate & numero comparantur arene. Mare, Gentinas, oraritus eius cui propinqui facti sunt aliqui Iudei, non amen in Gentilitate.

Iuxta fidem, &c. * THEO. Ostendit eos quidem omnes uisisse, per fidem bonorum laborum remunerationes, in presenti autem vita eas non esse consequutos. Hoc enim sic ostendit, cum etiam in confesso fuerit iustum esse iudicem, simul etiam vita futura probata est. Qui per omnes uirtutes ingressi sunt, laborum autem premia in presenti non acceperunt, clarum est eos illa omnino accepturos, quoniam est iustus iudex. Erit ergo aliqua alia vita, in qua qui uicerunt, victores renunciabuntur.

* CHRYSO. Prima uirtus est, & tota uirtus, peregrinum esse mundi huius, & hospitem, & nihil commune habere cum rebus huius seculi, sed remoueri ab eis sicut peregrinum, sicut illi beati de quibus dicit. Circumibant in melioribus, &c. Paulus non peregrinum se dixit, sed mortuum mundo, & mundum sibi.

Et salu. Utitur uerbo translato a nauigantibus, qui longè prospiciunt desideratas ciuitates, quas antequam ingredantur salutatione proueniunt. Ex Metaphora ergo nauigantium dicitur. Et sal. Id est, gaudentes & desiderantes eas, faciunt nauem longe uisilis ciuitatibus. Et ideo confitebantur quod peregrini qui,

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Propter quod ab u. Id est, ab Abraham. Et hoc emortuo, quia am erat uetus, & ad generandum fere ineptus. Dico autem fere quia postea genuit filios de Cethura, ut habetur Gen. 25. quia aliquando coningit, quod ille qui propter senectutem factus est quasi ineptus ad generandum, generat tamen propter bonam aptitudinem mulieris ad concipiendam.

Orti sunt, &c. ad oram. mar. inu. De Abraham enim orti sunt multi boni & multi mali, & propter hoc comparantur multitudini stellarum quantum ad malos.

Iuxta fidem Hic consequenter ostendit quid Abraham cum Isaac & Iacob per fidem fecerit, quia isti ita laudabiliter conuersati sunt, quod usque ad mortem in uera fide permanserunt, & hoc est quod dicitur, iuxta fidem. Quasi habentes fidem sociam.

Detuncti sunt, &c. Ex quo patet firmitas fidei ipsorum. Sed contra hoc uideatur esse illud quod scribitur Ezech. 33. c. Vnus erat Abraham, & ipse hereditate possedit terram. Dicendum, quod sic de et intelligi, possedit, id est, possidendi primus promissionem accepit, non amen aliu possedit quia non habuit in ea passum pedis, ut dicitur Ac. 7. propterea hoc sequitur.

Sed a longe eas aspi. Loquitur ad similitudinem nauarum, qui existentes in mari a longe uidentes portum gaudent & saluant, sic patres ueteris Testamenti uidentes a longe impletionem mysterij Christi gaudebant, propter quod dicitur Ioan. 8. g. Abraham patet uester exultauit, ut uideret diem meum, &c. Et quia longe erant a tempore Christi, ideo confitebantur se esse aduenas & peregrinos, propter hoc Abraham

qui scilicet, in aliena patria nihil habent.

f Hospites. Qui de patria non sunt, & isti confitebantur se non esse de mundo neque aliquid se habere in mundo, id hoc confitebantur. Qui enim hoc dicunt, dant intelligi, quod aliam patriam quaerunt quod ipsi significare uolebant, Et ne putaret quis, quod illam de qua exierant quaerent, subditur: Et siquidem,

1 g Et si quidem illius meminissent. * THEO D O. Si enim Charrā uel Chaldæorum regionem patriam exiit inasset Patriarcha, & eade causa seipsū nominabat aduenā, cum hab taret Palæstinam, facillime potuisset reuerti, si uoluisset. Nunc autem meliorem &c. Non dicit aliquod ædificiū, sed uitam quæ in cælis agitatur. Hoc enim etiā dicit paulo post: Accepistis ad Sion montem & ciuitatem Dei uenientis celestis Hierusalem. Oportune etiam

2 3 4 5 6 7 8 9 posuit illud. Non erubescit, &c. Virtutum enim Deus & angelorum Dominus, & cæli, & terræ opifex, interrogatus, Quod est tibi nomen, alius relictis, dixit. Ego sum Deus Abraham, &c. Hoc mihi nomen in æternum.

h Deus eo. In istis honoratur, sicut per malos blasphematur. Deus eorum. AVG. super Ioannem. Qui est Deus omnis creaturæ, sed non frustra hunc honorem tribuit eis, sed quia in eis nouit sinceram & precipua in charitatem, & quia in eis tribus consummauit mirabile sacramentum futuri populi. Per liberam. n. genuerunt, & in libertatem, ut Abraham per Saram & Isaac per Rebeccā, & Iacob per Liam, & Rachel, & in seruitutem, sicut ab Isaac per Rebeccā genitus Esau, cui dictū est, Seruus eris fratri suo. Per ancillas non solum in seruitute, ut Abraham per Agar Ismaëliem, sed etiam in libertatem, ut Iacob per Balaam, Dan & Nephtholim, & per Zelpham, Gad & Aser. Ita per spirituales & boni liberi, sicut per Paulum illi de quibus ipse dicit. Imitatores mei esto, sicut & ego Christi Et mali serui, ut per Philippum Simon magus. Et per carnales non solum mali, sed & boni, quibus dicitur. Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt non, fa. Hoc sacramentum quinquis in populo Dei prudenter agnoscit, unitatem spiritus in uinculo pacis usque in finem quibusdam coherendo, quosdam tolerando custodit.

Cum braham dixit Gen. 23. 2. Aduenā & peregrinum sum apud nos. Et Iacob dixit Ge. 47. b. Dies peregrinationis uite meæ, &c. Per hoc ostendebant cælestem gloriam tanquam suam patriam propriam inquirere & hoc est quod dicitur.

6 Qui enim, &c. Quia possit aliquis dicere, quod propter hoc confitebantur se peregrinos, quia exierunt de Chaldæa uel Mesopotamia, quas terras reputabant patriam quam & ideo excludit hoc Apostolus, dicens.

7 Et siquidem illius, &c. Quia non tantum distabant a Mesopotamia uel Chaldæa unde exierant, quin de facili possent illuc reuerti & ideo non loquebantur de illa patria quia de præcepto domini exierant, propter quod Abraham dixit seruo suo Gen. 24. a. Cave ne quando filium meum reducas illuc, Et licet Iacob in Mesopotamiam uenerit, hoc tamen non fuit ad manendum, sed ad tempus, propter odium fratris sedandum & ad quaerendam uxorem. Et ideo concludit apostolus, quod non loquebantur de patria terrestri, sed cælesti, dicens

8 Nunc autem meliorem appetunt. Id est, cælestem, & quia in terra adhuc positi reputabant se de patria cælesti moribus & actu fidei, ideo Deus uoluit nominari Deus ipsorum ex amore & fide speciali, & hoc est quod dicitur.

9 Ideo non confunditur. &c. Hoc habetur Exod. 3. b. ubi dominus loquens Moysi dixit. Ego sum Deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Sicut enim rex denominatur a ciuitate sua principali quamuis regnum se extendat ad alias, sicut in scriptura dicitur rex Ierusalem ex Babylonis uel huiusmodi, sic deus ab istis uoluit nominari, quia uerbis & factis ostendebant se esse de ciuitate cælesti ut dictum est, id sequitur

* Parauit

D † coquefā annis effe etc.

Exod. 3.

Gen. 27. f. Ibi. 16. d. Ibi. 30. a. 1. Cor. 4. d. Mat. 23. a.

Au. ser 73 de t. d. ore Au. l. r. 72. de t. & h. 15 de t. uic c. 22. A. rabe cōstantia.

A a Cum ten. Non tentauit Deus Abraham, quasi qui f dē eius ignorat sed ut ipse Abraham & mundus fidei eius vnitate & firmitatem cognosceret.

b Arbitrans quia. Non trepidauit Abrahā credere quando p- promittebatur: nō trepidauit offerre, quādo exigebatur. Eius dextera erigitur ad sacrificium, ut moreretur, cuius correctum est ad fidē, ut nasceretur. Nec fuit religio credentis contraria de uotioni obtemperantis. Promissionem pater pius fideliter tenēs quam per hunc oportebat impleri, quem Deus iubebat offerri. Non hēsitauit, quod sibi reddi poterat immolatus qui dari poterat non speratus. Non sibi fecit quæstionem, quasi de contrariis & sibi aduersantibus uerbis Dei promittentis filium nasciturum & postea dicentis. Occide mihi filium tuum. Sed erat in corde eius fides inconcussa & non deficiens, qua credit Deum, qui dedit, ut ille de senibus nasceretur, posse etiam de morte reparare.

+ Cū illud fecum per pen. liffat. In sim. h. t. uic. m. aduuxit.

d est suscitare Deus. Vnde eum & in parabolam accepit. † Fide & de futuris benedixit Isaac, Iacob & Esau. † Fide & Iacob moriens singulos filiorum Ioseph benedixit, & adorauit fastigium virgæ eius † Fide Ioseph moriens de † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

e Adorauit. f. Forte tolerat a filio virgam, quando ei idem filius

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

e Adorauit. f. Forte tolerat a filio virgam, quando ei idem filius

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

f † profectioe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

sus iurabat & dū eam tenet, post uerba iurantis mox adorauit Deum. Non enim pudebat eum ferre tantisper in signe potestatis filii sui, ubi Figura magne rei future præsignabatur, & regni Christi futuri in Gentibus.

T H E O D O R E T V S. Præsignificauit enim regnū Ephraim, & decem tribuū subiectionem quo circa ipse præfiguratur eorum adorationem.

* C H R Y S O S T O M V S. Quoniam enim surrecturus erat ex Esrem rex alius, propterea dixit. Adorauit fastigium uirgæ eius. Ecce cum iam esset senex adorabant Ioseph uniuersi populi adorationem significans que illi erat futura. In hoc iam sumptisse eadē, quando eum adorauerunt fratres eius futurum autem eadē iterum postea per decem tribus.

* H I E R O N Y M V S. In hebreo legitur. Et adorauit Israel ad caput Ioseph. quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de potestate quam rogauerit adoraret Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe & Deo deditus uir oppressus ter edente sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate uia ad orationem esset paratus.

f De ossibus suis mandauit. Adiuans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & reconderent ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra præuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgere.

* C H R Y S O S T O M V S. Quoniam enim surrecturus erat ex Esrem rex alius, propterea dixit. Adorauit fastigium uirgæ eius. Ecce cum iam esset senex adorabant Ioseph uniuersi populi adorationem significans que illi erat futura. In hoc iam sumptisse eadē, quando eum adorauerunt fratres eius futurum autem eadē iterum postea per decem tribus.

* H I E R O N Y M V S. In hebreo legitur. Et adorauit Israel ad caput Ioseph. quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de potestate quam rogauerit adoraret Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe & Deo deditus uir oppressus ter edente sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate uia ad orationem esset paratus.

f De ossibus suis mandauit. Adiuans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & reconderent ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra præuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgere.

* C H R Y S O S T O M V S. Quoniam enim surrecturus erat ex Esrem rex alius, propterea dixit. Adorauit fastigium uirgæ eius. Ecce cum iam esset senex adorabant Ioseph uniuersi populi adorationem significans que illi erat futura. In hoc iam sumptisse eadē, quando eum adorauerunt fratres eius futurum autem eadē iterum postea per decem tribus.

* H I E R O N Y M V S. In hebreo legitur. Et adorauit Israel ad caput Ioseph. quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de potestate quam rogauerit adoraret Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe & Deo deditus uir oppressus ter edente sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate uia ad orationem esset paratus.

f De ossibus suis mandauit. Adiuans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & reconderent ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra præuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgere.

* C H R Y S O S T O M V S. Quoniam enim surrecturus erat ex Esrem rex alius, propterea dixit. Adorauit fastigium uirgæ eius. Ecce cum iam esset senex adorabant Ioseph uniuersi populi adorationem significans que illi erat futura. In hoc iam sumptisse eadē, quando eum adorauerunt fratres eius futurum autem eadē iterum postea per decem tribus.

* H I E R O N Y M V S. In hebreo legitur. Et adorauit Israel ad caput Ioseph. quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de potestate quam rogauerit adoraret Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe & Deo deditus uir oppressus ter edente sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate uia ad orationem esset paratus.

f De ossibus suis mandauit. Adiuans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & reconderent ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra præuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgere.

* C H R Y S O S T O M V S. Quoniam enim surrecturus erat ex Esrem rex alius, propterea dixit. Adorauit fastigium uirgæ eius. Ecce cum iam esset senex adorabant Ioseph uniuersi populi adorationem significans que illi erat futura. In hoc iam sumptisse eadē, quando eum adorauerunt fratres eius futurum autem eadē iterum postea per decem tribus.

* H I E R O N Y M V S. In hebreo legitur. Et adorauit Israel ad caput Ioseph. quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de potestate quam rogauerit adoraret Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe & Deo deditus uir oppressus ter edente sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate uia ad orationem esset paratus.

f De ossibus suis mandauit. Adiuans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & reconderent ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra præuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgere.

* C H R Y S O S T O M V S. Quoniam enim surrecturus erat ex Esrem rex alius, propterea dixit. Adorauit fastigium uirgæ eius. Ecce cum iam esset senex adorabant Ioseph uniuersi populi adorationem significans que illi erat futura. In hoc iam sumptisse eadē, quando eum adorauerunt fratres eius futurum autem eadē iterum postea per decem tribus.

* H I E R O N Y M V S. In hebreo legitur. Et adorauit Israel ad caput Ioseph. quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de potestate quam rogauerit adoraret Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe & Deo deditus uir oppressus ter edente sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate uia ad orationem esset paratus.

f De ossibus suis mandauit. Adiuans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & reconderent ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra præuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgere.

* C H R Y S O S T O M V S. Quoniam enim surrecturus erat ex Esrem rex alius, propterea dixit. Adorauit fastigium uirgæ eius. Ecce cum iam esset senex adorabant Ioseph uniuersi populi adorationem significans que illi erat futura. In hoc iam sumptisse eadē, quando eum adorauerunt fratres eius futurum autem eadē iterum postea per decem tribus.

* H I E R O N Y M V S. In hebreo legitur. Et adorauit Israel ad caput Ioseph. quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de potestate quam rogauerit adoraret Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe & Deo deditus uir oppressus ter edente sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate uia ad orationem esset paratus.

f De ossibus suis mandauit. Adiuans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & reconderent ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra præuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgere.

* C H R Y S O S T O M V S. Quoniam enim surrecturus erat ex Esrem rex alius, propterea dixit. Adorauit fastigium uirgæ eius. Ecce cum iam esset senex adorabant Ioseph uniuersi populi adorationem significans que illi erat futura. In hoc iam sumptisse eadē, quando eum adorauerunt fratres eius futurum autem eadē iterum postea per decem tribus.

* H I E R O N Y M V S. In hebreo legitur. Et adorauit Israel ad caput Ioseph. quod scilicet postquam ei iurauerat filius securus de potestate quam rogauerit adoraret Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe & Deo deditus uir oppressus ter edente sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate uia ad orationem esset paratus.

f De ossibus suis mandauit. Adiuans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, & reconderent ea in sepulchro patrum suorum scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham & Isaac & Iacob & ceteri & patres, ubi & Adam & Eua quiescebant. Quod ideo uoluerunt quia in ea terra præuiderunt nasciturum Christum ut cum eo resurgere.

Ang. li. 16. c. 32. & sem. de immolat. Isaac. Gen. 22 c.

Au. 16. ci. uic. 37.

Ang. 16. ci. uic. 42.

Tentationes tres

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Parauit e. il. ci. Scilicet caelestem.
- 2 Fide ob. Hic consequenter ostenditur quid Abraham ex fide fecit quantum ad obedientiam diuinam dominus enim promiserat ei multiplicationem seminis sui per Isaac, Ge. 20. & 21. & tamen ad præceptum domini uoluit eum immolare. Ex quo patet magnitudo fidei Abrahæ, quia firmiter credebat promissionem Dei implendam de multiplicatione seminis sui per Isaac & ipso immolato non restabat alius modus, nisi per resurrectionem eius. Ex quo patet, quod Abraham credidit resurrectionem non mortuorum, in qua consistit vnus de maioribus articulis fidei. Et non solum credidit resurrectionem generalem futuram in fine mundi, sed cum hoc specialem resurrectionem filij sui ad impletionem diuini promissi & hoc est quod dicitur. fide obtu. Abr. if. Id est, offerre uoluit, sed diuinitus impeditus fuit.
- 3 Cum tent. Tentat enim diabolus, homo, & Deus, sed diuersimodè, quia diabolus tentat ut decipiat, homo ut cognoscat, Deus ut cognoscere faciat & hoc modo tentauit Deus Abraham, ut fides eius & obedientia notificarentur nobis ad exemplum imitationis.
- 4 Et unigeni. Hoc uidetur falsum quia habebat iam alium filium sed soluitur per literam sequentem.
- 5 In quo sus. & c. Quia promissum fuerat Abrahæ quod semen eius uocaretur per Isaac tantum & ideo erat unigenitus quantum ad istam conditionem. Vel ideo dicitur unigenitus ratione matris, quæ non habuit alium filium.
- 6 Arbitrans. Id est, iudicans uel credens.
- 7 Quia & a mor. Et ideo oblatio Isaac fuit figura mortis & oblationis Christi, sicut enim aries harenus inter spinas cornibus & immolatus est Isaac liberato, & sic humanitas adherens cruci occisa est diuinitate impassibili existente & hoc est quod dicitur.
- 8 Vnde eum & in p. Id est, Abraham oblationem filij sui figuram passionis Christi intellexit.
- 9 Fide & de fu. Hic ponit exemplum de fide Isaac, qui ex fide futuro rum benedixit filiis suis, & hoc est quod dicitur. Fide & de fu. be, Isaac & a. & Es. hoc habetur Ge. 27. f. ubi dicitur, quod in benedictione sua pposuit Iacob ipsi Esau, d. Dominum tuum illum constituit: & Isaac uidit in spiritu hanc benedictionem habere efficaciam in futuro, quia non habuit effectum in personis duorum fratrum quia Esau nunquam

* CHRY-

* Secunda

CHRYSOST. Audiuit Ioseph etiam inter alienos consti-
 tus (Tibi dabo terram hanc, &c.) necdum videns processis-
 se promissionē, & neque sic cōcidit animus eius, sed sic cre-
 didit, ut et de exitu eorum loqueretur, & de ossibus suis mā-
 datum daret. Et non tantum ipse credidit, sed etiam alios ad
 fidē introduxit, ut sem-
 p memores essent: quā-
 nequaquam de suis os-
 sibus praecepisset, nisi
 plena fide sperasset redi-
 tum illorum. Proinde
 quandoquidem dicunt.
 Ecce iusti curam quoque
 gerebant sepulchrorum,
 dicamus ad illos, quia non
 propter hoc. Nā sciebāt,
 quia *Domini est terra, &
 plenitudo eius.* Dic mihi
 Num & Moyse ossa in
 ter alienos iacent, Et
 Aaronis, & Danielis,
 & Ieremiæ? Aposto-
 lorum autem pluri-
 morum ossa nescimus,
 vel ubi iacent. Petri & Pauli
 quidem, Ioannis & Thomæ
 manifesta sunt sepulchra.
 Aliorum verō cum tanti
 sint, maxime cognitum est
 ubi sint. Nihil igitur pro
 hac re lugeamus, neque
 pusillanimitate feramus.
 Vbiunque enim sepelia-
 mur, domini est terra &
 plenitudo eius. Lugere,
 & deplorare, & lamentari
 eos qui de hac vita discedunt,
 ex pusillanimitate contingit.

IOSEPHVS. Metuens pater Mosis, ne captus iræ regiae
 succumberet, & ipse cum puero deperiret, de liberavit pueri cō-
 sulere salutem, Deum iudicans habiturum omnem prouidentiam
 & cautelam, quatenus in nullo quæ promiserat esset mēdax.

Puerum ergo in vase ex vimine complicatum, & bitumine ob-
 litum mittentes, & circa fluum ponētes, eius salutē Domi-
 no reliquerunt, &c. Cum trimus esset effectus. Deus mirabili-
 ter eius staturā eleuauit spatium. Nam quantum ad speciē,
 nullus erat ita tenerus, ut Mosen vidēs, eius pulchritudine nō
 hereret, multūq; cō-
 tingebat, dum eum
 cernerent per plateā
 ferri, ut conuerterentur
 ad aspectū pueri,
 & ea in quibus vide-
 bantur studium ha-
 bere, desererent, dele-
 ctati potius eius visio-
 ne. Erat enim in eo
 infantilis multa gra-
 tia, & excellenter cir-
 ca eum ac decenter
 existens, retinebat in-
 spicientes. Hunc ergo
 cum talis esset,
 Themut filia Pharaonis
 sibi filium adopta-
 uit, cum sobolem nō
 haberet.

THEODOR. Qui in regia educabatur, & omni deliciarū
 genere fruebatur, & reginæ vocabatur filius, non statisset
 se satius cum iis qui erant sui generis afflictū, nisi fidei utens
 oculis ad agnothetam respexisset. Peccati autem iucundita-
 tem appellauit, uitam quæ cum impiis transigitur.
NON NE. CHRYS. Quod prius fugerat in terram Madiani, nō
 fuit metus, sed fides, quæ credebatur se a Deo liberari. Nō
 luit ibi manere, ne esset cā iactantiae, si in apertū periculum
 se precipitaret, & tentaret Deum, quod diabolicum est.
 sancti enim quamdiu habent quid faciant, non debent
 tentare Deū, ut dominus locum dedit Iudæis. Qui & suis
 praecepit. *Si uos persecuti fuerint in una ciuitate, fugite
 in aliam.*

NICOLAUS DE LYRA.

**Secunda ratio est, quia per reuelationem sciebat filios israel multa
 dura passuros in terra Aegypti, & ideo ad consolationem eorum uoluit
 ibidem ad tempus sepeliri, uel potius reponi, ut ibidem dicitur, quia per
 hac habebant spem ex eundi ex prophetia Ioseph. Vnde & Moyse edu-
 cens filios Israel de Aegypto tulit secum, ossa Ioseph, ut habetur Exo. 13.
 i Fide Moyse. Hic consequenter ponit exempla patrum qui fuerunt
 tempore legis quae sub Moyse data est, ut dicitur Io. 1. b. Lex per Moy-
 sen, & c. Hoc autem tempus distinguitur in tria. Primum autem tem-
 pus fuit ante exitum de Aegypto, secundum in exitu, tertium post exitū
 Primo ergo ponit exempla de hoc quod factum est ante exitum, secundo
 de hoc quod in exitu, ibi: fide reliquit Aegyptum. Tertio de hoc quod
 factum est post exitum in terra promissionis, ibi. Et quid adhuc dicā.
 Prima in duas, quia primo ostenditur quid factum est ex fide in natiuitate
 Moyse, secundo quid ipse fecerit, ibi. Fide Moyse grandis. Circa pri-
 mum sciendum, quod filij Israel ex prophetia Ioseph firmiter credebant
 liberari de afflictione Aegypti per aliquem de populo suo cum Dei adiuto-
 rio, & ideo parentes Moyse uidentes ipsum elegantem puerum prae-
 ter solitum modum, iudicauerunt uirtutem Dei esse in illo ad liberationem
 populi, & ex hac fide seruauerunt eum contra regis edictum exponende
 se periculo personarum suarum. Ex hoc est quod dicitur. Fide Moy. na.
 oc. est mē. tr. Ex fide enim parentum factum est hoc, non ex fide Moyse
 qui adhuc non habebat iudicium rationis. Et causa subditur.
 2. Eo quod vi. Id est, apertū ad liberandum populum, Deo hoc eis inspirante
 3. Et non time. Qui praeceperat omnes masculos proiici in flumen, ut
 habetur Exo. 1. Sed hoc uidetur falsum, quia dicitur Exo. 2. quod parē-
 tes Moyse timore regis posuerunt eum in flumine, & sic exposuerunt eū
 morti. Dicendum, quod hoc non fecerunt ad ipsum interficiendum, sicut pre-
 ceperat rex, sed quia non poterant ipsum amplius celare, timebant pro-
 babilitate ne auferretur ab eis, & ideo in tali casu tutius iudicauerunt ip-
 sum exponere diuinae custodiae in siccella bituminata, credētes ex eadē fi-
 de,**

Fide
 de quod De' seruaret eū, ubi dicitur humana puidētia, q̄ i talib. nō deficit.
 4 Fide Moyse. Hic ostenditur consequenter quid ex fide Moyse fe-
 cerit, quia adoptatus a filia Pharaonis, ut habetur Exo. 2. & adultus
 factus uisitauit filios Israel, & uidens virum Aegyptium percutientem
 unum de filiis Israel, interfecit eum: Et sic per hoc factum negauit se es-
 se filium filiae Pharaonis, & hoc processit ex magnitudine fidei eius, quia
 de filiis Israel credebatur Christum nasciturum, & hoc est quod dicitur.
 fide. Id est, per fidem. 5 Moyse grandis. Id est, adultus.
 6 Negauit se esse fil. fil. phar. Interficiendo Aegyptium. Et subiun-
 git duo difficillima ad susinendum quae praelegit susinere ex fide. Pri-
 mum est, quia magis uoluit affligi temporaliter cum Dei cultorib. quā
 iucundari cum idololatriis, & hoc est quod dicitur.
 7 Magis eligens, Id est, cum filiis Israel, qui colebant Deum.
 8 Quam ten. pec. Id est, prosperitatem Aegyptiorum. Secundum est,
 quod praelegit paupertatem susinere magis, quam diuitias Aegyptio-
 rum cum peccato possidere, & hoc est quod dicitur,
 9 Maiores aestimans, & c. Id est, paupertatem uel uituperium pro fi-
 de Christi uenturi susinere.
 10 Thesaurum Aegypti. Id est, quam thesaurum huiusmodi possidere.
 Et reddit causam quare Moyse tam dura patienter susinebat dicens.
 11 Aspiciebat enim. Oculis cordis.
 12 In remunerat. Futura beatitudinis. Sicut amara potio sumitur libe-
 ter, non propter se, sed habendo oculum ad sanitatem futuram.
 13 Fide reliquit, & c. Hic consequenter ostenditur quid factum sit ex
 fide in exitu de Aegypto, & diuiditur in tres partes, quia primo ostē-
 ditur, quid ex fide factum est in preparatione exitus, secundo quid in
 modo exeundi, ibi. Fide celebrauit. tertio quid factum sit in exitu de
 Aegypto ingrediendo terram promissionis, ibi. Fide muri Iericho.
 Circa primam considerandum, quod Moyse bis exiuit de Aegypto
 Primo exiuit occiso Aegypto, & de isto exitu non loquitur hic, quia ex
 timore regis tunc exiuit, ut habetur Exo. 2. Secundo exiuit Aegyptum
 Tom. vi. G

D
 E
 F
 + tempora-
 riam habet
 re peccati
 fructuē.
 Exod. 1. c.
 Io. 7. c.
 Exod. 2. c.
 Mat. 10. c.
 Diuisio.

A a Fide celebravit Pascha. Hac scilicet quia credidit populum saluandum, illos scilicet a Pharaone, nos a diabolo.

* **THEO.** Sine fide enim quomodo credidisset mortem, omnis sanguine prohiberi. Sed per figuram, prauidebat veritatem, & in ortis dominicæ potentiam.

* **HAYMO.** Fide qua Moyses credit per illum sanguinem saluandum esse populum, celebravit Pascha, & sanguinis effusionem quo liniuit postes ne angelus uastator Aegyptiorum affligeret Israelitas.

† ferociã.

† Exo. 12. b

† primogenita.

Haymo.

† Iosue. 6. c.

B

* **HAYMO.** Quenam tunc spes poterat esse illis. Ex una enim parte erat mare, ex altera cingebantur altissimis montibus, a tertia erant hostes. Si uellent fugere, aut in mari erant perituri, aut in manus Aegyptiorum incidere. Habentes autem fidem cuncta vicerunt. Fide enim qua credidit Moyses Deo, ad uerbum eius percussit mare, & dimisit illud in duodecim diuisiones, iuxta quod in Psalmis dicitur. Mare uero Aegyptios submersit, & ex hoc experti sunt aquam esse, non phantasiam, sed rei ueritatem.

c **Circumitadie.** Completo a Leuitis atcam Dei portantibus, & æneis tubis clangentibus.

* **CHRYSOSTOMVS.** Non enim turbarum sonitus murorum

C

NICOLAUS DE LYRA.

* dicendo secum omnes filios Israel & de isto exitu loquitur hic, quia tunc non timuit regem eos persequentem, ut habetur Exo. 14. quia tunc dixit filij Israel. Nolite timere, &c. Et hoc est quod dicitur. fide reliquit Aegyptum non ueritus ani. &c. Et reddit causam quare non timuit dicens.

- 1 Inuisibile, &c. Id est, cum qui inuisibilis est fiducialiter expectauit.
- 2 Tanquam sit. In spiritu auxilium eius mirabiliter affuturum, propter quod dixit populo. Siate & uidete magnalia Dei quæ facti sunt hodie, Exo. 14. & hoc totum præmissum ex fide, quæ est ex non uisis.
- 3 Fide celebravit pascha. Hic consequenter ostenditur quid factum est ex fide in modo exeundi, & diuiditur in duas partes, quia primo ostendit quid factum sit in dispositione exeundi, secundo quid in actu transeundi ibi. Fide mare rubrum. Cui a primo considerandum, quod dispositio exitus filiorum Israel de Aegypto, fuit agni Paschalis immolatio, cuius sanguine lita sunt superliminaria & postes domorum filiorum Israel, ne intruderentur ab angelo percussente primogenita Aegyptiorum, ut habetur Exo. 12. & hoc est quod dicitur. fide cel. pascha. Id est, immolatione agni Paschalis qua fuit figura immolationis Christi in cruce, secundum quod dicitur. 1. Cor. 5. v. Patet nostrum immolatus est Christus. Per cuius mortem & sanguinis effusionem sumus liberati a potestate diaboli sicut filij Israel per immolationem agni Paschalis & effusione sanguinis in postibus & superliminariis domorum, fuerunt liberati ab angelo percussente primogenita Aegyptiorum, & hoc est quod dicitur. Ne qui uastabat primogenita Aegyptiorum tangeret eos.
- 4 Fide transierunt mare rubrum, &c. Hic tangitur modus exeundi, ubi ex fide conigerunt duo miracula. Vnum est, quod a mare sic uisus pi de transierunt, & hoc est quod dicitur. fide transierunt mare rubrum, &c. Secundum fuit, quia aqua erat eis pro muro a dextris & a sinistris, ut habetur Exo. 14. & patet per hoc, quod Aegyptij eos sequentes submersi sunt, & hoc est quod dicitur. Quod experti Aegyptij deuorati sunt. Talia autem contingebant ex fide, quia operatio miraculorum a scribitur fidei, secundum quod habetur Matth. 17. c. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit uobis.
- 5 Fide muri Ieri. Hic ostendit quid factum sit per fidem in exitu de Aegypto ingrediendo terram promissionis, & diuiditur in duas partes, quid primo ostendit quid factum sit per fidem populi Israel, secundo quid factum sit per fidem Raab, ibi. fide Raab.

rorum saxa deiecit, etiam si per innumeros annos quis tubis insonet, sed fides omnia ualeat. Intueris ubique neque sequela ulla rerum, neque naturæ lege mutationem fieri, sed præter spem cuncta geri. Quoniam enim dicebat. Quia oportet credere, & spebus futuris regi, omnem istum sermonem mouit, ostendens

a Deum quem non uidebat ac si uideret sustinuit & in eo confidit, expectans quod promiserat, & ideo non timuit.

† animositatem regis. Inuisibile enim † tanquam uidens

a Id est, expectauit & in eo confidit, c Moyses. b Quia sic credidit populum saluandum, d Quod causa transitus fuit. e Quod liniuit postes & superliminaria domus.

a sustinuit. † Fide celebravit Pascha & sanguinis effusionem

a Angelus percussit. b Aegyptiorum. c Tertius sanguine, quod fuit in figura liberandorum per sanguinem Christi. d Quia credabant Deo promittenti.

b ne qui uastabat † primitiua tangeret eos. † Fide transierunt

a Et ne uideretur hoc casu factum non fide, hoc addit quod experti, uel ne uideretur phantasia fuisse. b Sic mundi huius obstacula cadunt ad uoces prædicationum, dum in hoc tempore ecclesia noiat, circumiens orbem terrarum.

mate rubrum, tanquam per aridam terram. Quod experti

c Aegyptii deuorati sunt. † Fide muri Iericho corruerunt cir

a Quia credidit terram Iudæa Deo tradendam, & ideo excepit exploratores.

cumitu dierum septem. † Fide Raab meretrix non

a Quid ergo uos qui prophetas & Christum audistis.

d periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

peccati vulnera. Est autem in re admiranda Apostolica sapientia, uel potius est laudanda diuini Spiritus operatio, quæ Moyse Abraham, & Noe, & Enoch, & aliis alienam & meretricem coniunxit, ut & fidei ostenderet potentiam, & Iudæorum deprimeret supercilium. Sexcenta enim eorum milia propter infidelitatem consumpta sunt in deserto, hæc autem quæ ab Abraham quidem cognatione procul ab erat, a lege aliena, impudice magnam uitam patrem transegerat, per fidem salutem est conseruata, & ecclesiæ figuram adhibuit. Cum autem horum mentionem sic fecisset diuinus Apostolus, & eorum quæ dicta sunt uidisset longitudinem, acerrime ceterorum meminit.

¶ De

Circa primum, sciendum quod in ruina ciuitatis Iericho aliquid fuit ex parte populi scilicet circumitus ciuitatis septem diebus, ut habetur Iosue 6. quia ex mandato Dei hoc fecerunt Iudæi, credentes firmiter promissum Dei impleri de miraculosa captione ciuitatis. Aliquid fuit ex parte ipsius Dei, uidelicet quod muri Iericho diuina uirtute corruerunt, & hoc est quod dicitur, fide muri Iericho corruerunt. Per hoc factum signatum fuit quod impedimenta mundi cadunt per continuam prædicationem quæ continuata per septenarium figuratur. Unde dicitur 2. Corinth. 10. b, Arma militie nostre non sunt carnalia, sed potentia Dei ad destructionem munitionum.

6 Fide Raab me. Hic ostenditur quid factum sit ex fide ipsius Raab quæ ex auditu miraculorum in transitu filiorum Israel per mare rubrum, & in aliis mirabilibus quæ eis acciderant, credidit firmiter ciuitatem Iericho tradendam uirtute Dei in manu populi Israel, & ideo nuncios Israel ex eadem fide conseruauit, ex quo meruit liberari a morte cum sanguinitate, ut habetur Iosue 6. & hoc est quod dicitur. fide Raab me. Sic enim cognominata est.

7 Non periit cum incredulis. Id est, cum alijs ciuibus Iericho, quæ credebant ciuitatem posse defendere contra Deum Israel.

8 Excipiens explor. cum. pa. Quia eos saluauit, ut dictum est. De ista Raab dicunt aliqui, quod ad literam meretrix, & ideo exploratores melius potuerunt ingredi domum eius uespere, quia tales mulieres indifferenter recipiunt omnes & ipsi in necessitate positi poterant licite ad eam ire, non propter luxuriam exercendam, sed ad uitam propriam conseruandam, ipsa enim minus poterat culpam in receptione eorum, quam alius de ciuitate, cum ipsa indifferenter omnes reciperet, & salus exploratorum non debebat procurari, per mortem alterius, ideo intrauerunt domum istius quamuis esset meretrix. Sed hoc non uidetur probabile quia tales meretrices parum habent de fidelitate, & ideo non uidetur probabile, quod exploratores filiorum Israel, qui erant homines sapientes, considerent in tali muliere de conseruatione uite propria. ideo dicitur aliqui, quod tunc non erat meretrix, sed ante fuerat, propter quod tale cognomen sibi remanserat. Sed hoc non uidetur uerum quia tales meretrices quamuis peniteant, reputantur tamen in communi plebe persone uiles, & ideo si fuisset meretrix, non fuisset conseruata in matrimonio ipsi Salomoni, qui erat nobilior in toto populo Israel, cuius effectus princeps nobilioris tribus scilicet tribus Iudæ. quia nobiles Iudæi abominabantur talibus personis in matrimonio coniungi. Et ideo uidetur melius, quod non fuit meretrix, nec erat, sed tantummodo tale cognomen habebat. multi enim cognominant aliquo cognomine cuius

Circa

Diuisio.

Raab meretrix

a De Gedeon. Qualiter accepto signo velleris a domino iuit cōtra Madianitas cū trecentis viris, eosque noctu expugnauit.
b Barach. De quo in libro Iudaicum legitur, quod Iabin regē Chanaan filios Israel affigente, Delbora propheta, quę illo tēpore Israel iudicabat, pręcepit Barach filio Abinoen, vt al-

qui per illum miracula faciebat.
e Qui per fi. Et si recusat dicere quę singuli, dicit tamen quę quidam operari sunt fide.
 * ATHANASIVS. Quid est, Sancti omnes per fidem expugnauerunt regna; Responſio Abraham, Moyses, Iosue, operati sunt iustitiam.

D
 Li. quest. ad Avil. q. 161.

a Multa facta fide dixi. **b** Quasi infinita sunt. **c** Epistolę huius, vel vite, si singula velle in profecui.

Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarratem de Gedeon, Barach, Samson, Iephte, David, Samuel, & alii

prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones. Obturauerunt ora

leonum extinguerunt impetum ignis. Effugauerunt a-

ciem gladii, & conualuerunt de infirmitate, fortes facti

teros.
f Repromissiones. Promissiones multę sunt factę David, vt Abrahamę.
 Sapienter historiaram commemorationem vitat, ne sermone suo protelet, breuiter quędam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fatiget auditorem.
g Obturauerunt. AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Esaias scetus, vt in Pl. 2. a. *Asliterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in ueteri Testamento saepe patribus in his quę dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit talia, vt pręter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenę felicitatis, quę ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi discedent quid sibi sperarent. vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quę ei aucta redierunt, sed æterna, quę in Christo pręcesserunt.

teros.
f Repromissiones. Promissiones multę sunt factę David, vt Abrahamę.
 Sapienter historiaram commemorationem vitat, ne sermone suo protelet, breuiter quędam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fatiget auditorem.
g Obturauerunt. AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Esaias scetus, vt in Pl. 2. a. *Asliterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in ueteri Testamento saepe patribus in his quę dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit talia, vt pręter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenę felicitatis, quę ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi discedent quid sibi sperarent. vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quę ei aucta redierunt, sed æterna, quę in Christo pręcesserunt.

teros.
f Repromissiones. Promissiones multę sunt factę David, vt Abrahamę.
 Sapienter historiaram commemorationem vitat, ne sermone suo protelet, breuiter quędam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fatiget auditorem.
g Obturauerunt. AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Esaias scetus, vt in Pl. 2. a. *Asliterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in ueteri Testamento saepe patribus in his quę dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit talia, vt pręter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenę felicitatis, quę ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi discedent quid sibi sperarent. vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quę ei aucta redierunt, sed æterna, quę in Christo pręcesserunt.

* IUSTINVS MARTYR. Quoniam Iephte in immolanda filia prębuit custodem religionis erga Deum, propterea eius facta est mentio in enumeratione iustorum.

Non laudatur Iephte quod filiam occidit, sed quod per fidē Deo iuuante hostes iuperauit.

* AVG. In primo lib. de ciuit. Dei. Quare non culpatur Abraham, sed laudatur quod filium occidere voluit. Et merito queritur, vtrum pro iussu Dei sit habendum quod Iephte filia sicut vouerat occidit. Nec Samson aliter exculatur, quod se cum hostibus oppressit, nisi quia spiritus latēter hoc iusserat, qui

teros.
f Repromissiones. Promissiones multę sunt factę David, vt Abrahamę.
 Sapienter historiaram commemorationem vitat, ne sermone suo protelet, breuiter quędam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fatiget auditorem.
g Obturauerunt. AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Esaias scetus, vt in Pl. 2. a. *Asliterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in ueteri Testamento saepe patribus in his quę dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit talia, vt pręter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenę felicitatis, quę ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi discedent quid sibi sperarent. vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quę ei aucta redierunt, sed æterna, quę in Christo pręcesserunt.

teros.
f Repromissiones. Promissiones multę sunt factę David, vt Abrahamę.
 Sapienter historiaram commemorationem vitat, ne sermone suo protelet, breuiter quędam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fatiget auditorem.
g Obturauerunt. AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Esaias scetus, vt in Pl. 2. a. *Asliterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in ueteri Testamento saepe patribus in his quę dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit talia, vt pręter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenę felicitatis, quę ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi discedent quid sibi sperarent. vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quę ei aucta redierunt, sed æterna, quę in Christo pręcesserunt.

teros.
f Repromissiones. Promissiones multę sunt factę David, vt Abrahamę.
 Sapienter historiaram commemorationem vitat, ne sermone suo protelet, breuiter quędam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fatiget auditorem.
g Obturauerunt. AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Esaias scetus, vt in Pl. 2. a. *Asliterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in ueteri Testamento saepe patribus in his quę dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit talia, vt pręter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenę felicitatis, quę ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi discedent quid sibi sperarent. vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quę ei aucta redierunt, sed æterna, quę in Christo pręcesserunt.

teros.
f Repromissiones. Promissiones multę sunt factę David, vt Abrahamę.
 Sapienter historiaram commemorationem vitat, ne sermone suo protelet, breuiter quędam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fatiget auditorem.
g Obturauerunt. AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Esaias scetus, vt in Pl. 2. a. *Asliterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in ueteri Testamento saepe patribus in his quę dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit talia, vt pręter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenę felicitatis, quę ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi discedent quid sibi sperarent. vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quę ei aucta redierunt, sed æterna, quę in Christo pręcesserunt.

teros.
f Repromissiones. Promissiones multę sunt factę David, vt Abrahamę.
 Sapienter historiaram commemorationem vitat, ne sermone suo protelet, breuiter quędam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fatiget auditorem.
g Obturauerunt. AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Esaias scetus, vt in Pl. 2. a. *Asliterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in ueteri Testamento saepe patribus in his quę dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit talia, vt pręter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenę felicitatis, quę ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi discedent quid sibi sperarent. vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quę ei aucta redierunt, sed æterna, quę in Christo pręcesserunt.

teros.
f Repromissiones. Promissiones multę sunt factę David, vt Abrahamę.
 Sapienter historiaram commemorationem vitat, ne sermone suo protelet, breuiter quędam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fatiget auditorem.
g Obturauerunt. AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Esaias scetus, vt in Pl. 2. a. *Asliterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in ueteri Testamento saepe patribus in his quę dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit talia, vt pręter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenę felicitatis, quę ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi discedent quid sibi sperarent. vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quę ei aucta redierunt, sed æterna, quę in Christo pręcesserunt.

teros.
f Repromissiones. Promissiones multę sunt factę David, vt Abrahamę.
 Sapienter historiaram commemorationem vitat, ne sermone suo protelet, breuiter quędam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fatiget auditorem.
g Obturauerunt. AVG. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Esaias scetus, vt in Pl. 2. a. *Asliterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in ueteri Testamento saepe patribus in his quę dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit talia, vt pręter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenę felicitatis, quę ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi discedent quid sibi sperarent. vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quę ei aucta redierunt, sed æterna, quę in Christo pręcesserunt.

NICOLAUS DE LYRA.

* cuius proprietatem nunquam habuerunt in re, sicut aliquando aliquis pauper cognominatur rex, vel comes, vel aliqui huiusmodi. Item aliter potest dici & melius, vt credo. Ad cuius intellectum sciendum. q. Iosue 2. ubi agitur de Raab, dicitur Hebraica sibi adiuncta sonare sic, רַבַּי וְזֹנָאב, & signat promptam proprietatem, & quia meretrix prompta est a se ostendendum corpus suum, ideo hoc nomen tractum est ad designatum meretricem, & simul, ter quia mulier hospitalaria, est prompta ad transeuntes trahendos ad hospitium suum, tractum est idem nomen ad standum pro hospitalaria. Vnde Iosue 3. ubi translatio nostra habet. ingressi sunt domum mulieris meretricis. translatio Chaldaica habet, domum mulieris hospitalariae, & talis fuit Raab: propter quod exploratores declinauerunt ad domum suam ad hospitium suum. Ad autoritatem vero Hieronymi, qui dicit super Matth. quod ponitur in Genealogia Saluatoris sicut mulier reprehensibilis, solui diffusius super Matth. Potest etiam breuiter dici, quod hoc dicit Hieronymus non propter vitium meretricis, sed quod fuit alienigena & de idololatriis nata, sicut etiam dicitur de ipsa Ruth, quę tamen fuit mulier magnę virtutis & fame, vt dicitur Ruth 3. 2. Scit omnis populus qui habitat intra vrbes meę portas mulierem te esse uirtutis.

- 1 Et quid adhuc. Hic ponuntur exempla de fide post exitum de Aegypto in terra promissionis iam obtenta, dicens: Et quid adhuc. d. q. d. multa possunt dici exempla de fide patrum, ad quę enarranda non sufficeret tempus vite meę: & hoc est quod dicitur.
- 2 Deficiet, &c. Id est, antequam possem enarrare per singula.
- 3 De Gedeon. Qui credens promissio Dei cum trecentis hominibus confidenter pugnaui contra exercitum maximum ipsius Madian, vt habetur Iud. 6.
- 4 Barach. Qui credens prophetie Delbora cui cum populo inermi ad pugnandum contra Syfaram, Iud. 4.
- 5 Iephte. Qui ex fide iuit ad pugnandum contra filios Ammon, Iudic. 11. e. vnde ibidem dicitur. Factus est ergo super Iephte spiritus dñi & ante postea filiam suam indiserete & crudeliter occidit, vt dicit Aug. credendum est quod ipse pœnituerit, quia ponitur in catalogo sanctorum. Hebrai tamen dicunt q. nō occidit eā, sed sacrificauit eā domino per ob-

seruantiam virginitatis, secundū consilium sapientū illius temporis, sicut plenius dixi Iu. 11. & eodē mō dicendum est de Gedeone, qui fecit Ephod contra pręceptum domini, vt habetur Iud. 8. f. q. pœnituit ante mortem, vt dicitur cōiter, tamen aliter potest dici probabiliter sci. q. non fecit cōtra pręceptū domini in illo Ephod, sicut plenius dixi Iud. 8. 6 David. Qui ex fide adhuc iuuenis pugnaui inermis contra Goliath.

7 Samuel. Qui propter fidelitatem suā obtinuit prophetia spiritus, & vntionem regis & multa alia. 8 Et alii prop. scilicet Isaias & Ieremia & consimilibus. 9 Qui per fi. In quo tangitur actus fortitudinis. 10 Operati sunt. In quo tangitur actus iustitię & virtutis, isti enim sunt actus pręcipui inter actus virtutum moralium, quia conseruat com mune bonum ut habetur 5. Et hic. & quia virtutes connexę sunt, ideo per istos actus intelliguntur actus aliarum uirtutum.

11 Adepti, &c. Sed hoc videtur esse contra illud quod dictū est sup. eo. cad. Iuxta fidem defuncti sunt oēs non adeptis repromissionibus. Dicendū, q. triplex promissio facta est antiquis. Vna fuit promissio terrę sanctę, sed hanc nō acceperunt Abraham, Isaac & Iacob in se, & de hac loquitur Apostolus supra cum dicitur. Non adeptis rep. &c. acceperunt tamen eā in successoribus suis. Alia est promissio spiritualis, qua promittitur sanctis vita beata, & hanc nullus accepit ante Christi aduentū. Alia est promissio singularis qua promissū est cuiuslibet aliquod bonū particulare, sicut David promissū fuit regnū, Ezechias sanitas, & sic de aliis, & istas promissiones consecuti sunt, & de istis, loquitur hic.

12 Obtur. ora. Hoc habet veritatem de Daniele, ut habetur Dan. 6. & de David vt patet. 1. Reg. 17. & de Sāsone Iud. 14. & in hoc ostenditur victoria sanctorum de animalibus brutis. 13 Exting. &c. Hoc patet in tribus pueris positus in camino. Dan. 3. & de Moysē & Aaron Nu. 11. & 16. & in hoc ostenditur victoria sanctorum de rebus inanimatis. 14 Effug. &c. id est, acie hostium habentium gladios acutos, hoc frequenter fecit Iosue, Gedeon, & David, ut patet in libris Iosue. Iud. & Reg. 15 Conual. &c. Hoc specialiter patet de Ezechia isa. 37. qui miraculo se ex fide sanatus est & de pluribus aliis hoc credendum est, quia loquitur in plurali. 16 Fortes, &c. id est, alienigenarum, hoc patet de mulis specialiter autem de Iosue, David & Machabais.

† 56. d. ca. nasci 101 Iephe.

Aust. li. 3. de cōsens. Euāg. c. 16. Amb. 1. of. Dan 14. c. Pl. 2. a.

Aug. epist. 120 c. 7.

Ia 5. c.

P

Promissio triplex antiquis facta.

A *Acceperunt mulieres, &c.* THEODO. Admirabilis Helic & Helisei miracula. Ille enim viduę, hic vero Sunamitati dis filium excitavit.
B *Alij autem distenti, &c.* Eleazarus, septem Machabari, & eorum mater,

dicis. Alij quidem effugerunt acies gladii, alii vero occisione gladii mortui sunt. Vtrum horum laudas: Vtrū miraris. Hoc an illud. Ita inquit, hoc quidem vobis familiare est, illud autē laudabile est, quia & circa ipsam mortem prevaluit fides, & typus est futurorum. Duo quippe sunt miracula fidei. ga & im

† inentis
 nes, in fu-
 gam vert.

* CHRYSOST.
 Sed nos non adepti sum' resurrectionē sed possumus ostendere & illos inquit, excisos, ut meliorē resurrectionem adipiscerentur. Nam in presenti vita cum licuisset, nolebant vivere, quia meliorem expectabant.

* ATHANAS.
 Alii distenti sunt. Iacobum fratrem domini dicit, & alios quib. amputata sunt capita. Nam istud distendere, nihil aliud est, quam decollare.

Angu. epi.
 110. c. 7 & c

Alii autem dist. &c.
 AVG. Et in illis patribus veteris Testamēti, quamvis rara fuerunt, tamen exempla patientiæ a sanguine Abel usque ad sanguinem Zacharię quorum sanguinem dicit dominus ab eis exigendum. qui in patrum suorum, a quibus illi occisi sunt iniquitate persisterent. Et in nouo Testamento, non defuerunt temporarij felicitate pollentes, in eo misericordiam Dei experiamur.

Alij uero ludibria &c. HAYMO, Hoc est, irrisiones. Primo. n. sancti Martyres ludibriis & irrisionibus deludebantur, deinde verberibus afficiebantur, sicque vinculis astricti ponebantur in carceres, ad postremum uero interficiebantur diuersis & exquisitis tormentis.

Quest. 16.
 ac Antio-
 ch.

* ATHAN. Ludibriis & flagris explorati sunt Esaias, Hieremias & Michas. Lapidati sunt Stephanus & Naboth, dissecati sunt, Esaias quem terra lignea secarunt Iudæi. Tentati sunt veluti Iob. Occisione gladii occubuerunt Iacobus, Zacharias & alii. Atque omnes isti testimonium sunt promenti per fidem quod placuerint Deo.

C *In occisione gladij mortui sunt, &c.* * CHRYSOSTOM. Quid dicis?

Sacramen-
 ta dupli-
 cia.

Diuisio.

NICOLAVS DE LYRA.

* **1** Acceperunt, &c. Aliqui hoc male exponentes. dixerunt quod mulieres acceperunt uiros suos resuscitados, dicentes quod matrimonium non dissoluatur per mortem, & ideo tenebantur illos reaccipere. Sed hoc est contra Apostolum Rom. 7. ubi loquitur de muliere conjugata. Si mortuus fuerit uir eius soluta est a lege uiri. Ideo sciendum, quod aliqua sunt sacramenta que imprimunt characterem, & talia non reuertantur. sicut resuscitatus non debet iterum baptizari, quia character perpetuus manet in anima, qua incorruptibilis est. Aliqua sunt sacramenta, que non imprimunt characterem, & talia reuertantur, ut patet de penitentia, quia si interruptatur per peccatum mortale, necesse est ipsam iterari, matrimonium autem non imprimi characterem, & ideo si soluitur per mortem uiri, mulier non debet eum admittere, si resuscitetur, nisi inter eos matrimonium iterum contrahatur, ideo sic debet exponi. Mulieres. Id est, matres. Acc. de rel. mo. l. nos. Id est, filios suos resuscitados per fidem & orationem sanctorum prophetarum, sicut patet de muliere Sceptana, que ab El. a accepit filium suum resuscitatum 3. Reg. 17. & de muliere Sunamite, que filium suum resuscitatum recepit ab Elisco. 4. Reg. 4. **2** Alii au. &c. Ostenso quid sancti patres pro fide fecerunt, hic consequenter ostenditur quid pro fide sustinuerunt. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit quid passi sunt pro fide, secundo quare promissiones sunt eis dilatę, ibi. Et hi omnes. Prima at huc in duas, quia primo tanguntur mala ab aliis illata, secundo mala uoluntarie assumpta, ibi. Circumierunt in Melotis. Dicit igitur, quod per fidem unius ueri Dei. Alii distenti sunt. Id est, in tormentis extenti, ut patet 1. Machab. & 2. de septem fratrib. & de pueris ad ubera matrum suspensis, 2. Machab. 6.

- 3 Non suscipientes te. Id est, liberationem a presenti pena.
- 4 Ut mel. inue. resur. In futura gloria.
- 5 Alii uero ludibria exper. Sicut patet de Samsone. Iudicum 16. & de Tobia Tobia 2. & de Iob. Iob. 19.

6 Et

a sunt in bello. † Castra uerterunt exteriorum. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem inuenirent resurrectionem. Alii uero ludibria & uerbera experti, insuper & vincula & carceres. Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circumierunt in Melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, & in speluncis, & in cauernis terra.

In praelio. a In fugam. b In inimicorum, c Ut per Eliam & Eliseum.

Venientes, id est, resuscitados. Eccc quanta per fidem fecerunt, modo quanta pro fide passi sunt.

a Evasionem de manu inimicorum. Illa redemptionem. Vitam eternam.

Per hoc nota hęc esse personas fuisse.

a Ut Ieremias in Aegypto, Ezechiel in Babylonia. b Ut Isaias. c Promissionibus.

a Gladio facta. b Ut Vrias, Iofias. c Multa loca mundi. d Ut Elias & alii.

Necessariis. Cura animi, laboribus.

a Amatores mundi. b Ut Mathathias & sequaces eius. & ante Elias, & filii prophetarum sub Iezabel.

a Quę naturales sunt. b Quę aliquo casu fiunt.

nec dum fortassis de Apostolicis tantam opinionem habet at merito ex illo qui assumptus est, & maxime in admiratione erat, adhortationem & consolationem adfert. Circumierunt in melotis, &c. Neque uerimentum habebant inquit, ex nimietate tribulationis, nec ciuitatem, nec domum, nec receptaculum. Quid dico receptaculum. Nec consistere permittebatur. Non enim dixit, in solitudinibus sedebant, sed etiam ibi fugiebant & inde exagitabantur, non ex terra habitabili tantū, sed etiam ex inhabitabili. Tanquam essent in reb. turpissimis deprehensi tanquam indigni essent ipso solis conspectu, ne in eremo quidem refugium inueniebant, sed semper cogebantur fugere, opes habebant ferarum lustra inquirere, opus habebant uiuos in terram seipfos defodere, semper in timore esse.

f Quibus dignus non erat mundus. Id est, quorum conuersatione non erat mundus. Et ideo ne uiles habeantur pro tribulationibus. Vel adeo uiles erant hominibus, quod non essent digni stare uel habitare inter eos. Vel illi priores non acceperunt statim promissam uitam usque ad Christum. Cur non.

Deo

- 6 Et uerbera. Hoc patet de Michea propheta, quem percussit Selechias 3. Reg. ul. & de prepositis filiorum Israel, qui flagellati fuerunt ab exactoribus Pharaonis, Exo. 5.
- 7 Insuper & uin. Hoc patet de Ieremia Ierem. 29. & 27. de Michea 2. Reg. ultimo.
- 8 Lapidati sunt. Hoc patet de Naboth. 3. Reg. 21. & de Zacharia filio Ioiada 2. Paralip. 24. 9 Secti sunt. Patet de Isaias, qui ex precepto regis Manasse sectus fuit cum terra lignea, pro quo reprehendebatur eius facinora. Et de septem fratribus Machabeis, qui secti sunt in membris. & in aliis corporis partibus. ut patet 2. Mach. 7. 10 Tentati sunt. Ut ad idololatriam inclinarentur, sicut patet de Mathathia & filius eius 1. Machab. 2. & de Eleazaro 2. Machab. 6. & de septem fratribus, ibi. 7.
- 11 In occisione, &c. Id est, quia nolentes consentire idololatrię gladio percussi sunt, ut patet 2. Mach. 5. & 6. 12 Circumierunt. &c. Hoc consequenter ostendit quid passi sunt propter fidem in malis uoluntarie assumptis. Et reducuntur ad tria, scilicet ad exteriorem cultum, & quantum ad hoc dicit. Circum. in Mel. Melota autem est ueris facta de pelle taxi, que hirsuta est & deformis, ut in tali habitu quantum ad aliquid describitur Elias 4. Reg. 1. & Ioannes Baptistia Matth. 3. secundo reducuntur ad personę statum, & quantum ad hoc dicit.
- 13 Egentes. Quod specialiter patet in Elia qui in necessitate pascus esca coruis & a muliere uidua 3. Reg. 17. 14 Angustiati. Hoc patet de Elia fugiente Iezabel 3. Reg. & de Dauid fugiente Saul. 1. Reg. 21. & inf. usque ad hunc primi libri, & Absalon 2. Reg. 15. 15 Afflicti. Labori corporali, ut habetur de Elia, qui lassus obdormiuit super iuniperum. 3. Reg. 19. 16 Quibus dign. &c. Per hoc enim quod fugiebant a societate aliorum, patet quod homines mundani & non erant digni societate illorum, propter culpam mundanā & non erant digni societate illorum, propter culpam mundanā. Tertio reducuntur ad locum, & quantum ad hoc dicit.
- 17 In soli. &c. Cauerna est fossa facta per artem. Spelunca uero pe naturam, uel ex aliquo accidente, sicut de corrosione aquarum uel

* huiusmodi

a Deo pro nobis, &c. Prout naturam nostram assumeret, & gloriosius nobiscum exultaret. Et si illi tenuerunt fidem, qui nos tandiu expectauerunt requiem, multo magis teneamus qui statim accipimus.

b Consummarentur. Id est, requie & visione Dei fruerentur.

* CHRYSOST.

Paradisum quinq; & eo amplius annorum nullib. preclutium hodie Christus nobis patefecit, & latronem in paradisum introduxit, & amoenitates eius ostendit, & vno tempore videmus duo beneficia esse concessa, vnum quod Paradisus patefactus est,

Tenta per fidem antiqui fideles operati sunt, vel passi pro fide.

a Quod fides de eis perhibuit. b Adhuc.

Et hi omnes testimonium fidei probati nunc non acceperunt

a Duas stolas, et si singulas.

Plenam corporis, & animę beatitudinem. Ut in communi gaudio omnium maius sine singulorum.

a re promissionem Deo pro nobis melius aliquid prouidente vt

Profiterentur.

b non sine nobis consummarentur.

facie ad faciem, &c.

aliud quod latro in eum meruit introduci. Hodierna dies tanquam nobis patriam reddidit, paternam ciuitatem ostendit, domum pristinam redonauit, &c. Christo non iniurie fuit scaram ingredienti patriam, facere ingressus sui latronem participem, nam secum eum perduxit non confundens calcantibus latronis pedibus paradisum, sed honorem prestatas Paradiso, &c.

* I D E M. Iusti in aliam vitam translati, beati sunt, eo quod ad Christum abierunt, & propius ad regem non peraccessum & fidem, sed

Hom in il lud iustorum animam in manu Dei, &c. & Ho. 69. ad pop.

NICOLAUS DE LYRA.

* huiusmodi, talia autem loca habitabant patres antiqui, vt essent in loco apto diuinae contemplationi, propter quod Philosophus 1. Politico rum postquam probauerat hominem esse animal civile, subiunxit, quod ille qui refugit communem habitationem hominum, vel est bestia, vel melior homine. Quia si homo refugiat hoc propter maliciam suam non potens cum alijs cohabitare propter defectum suum in moribus, cadit a dignitate humana in vitam bestialem. Si autem refugiat communitatem hominum, vt liberius vacet contemplationi diuinae. excedit communem statum hominum, & est quidem Deus inter alios homines, secundum Philosophum.

1 Et hi omnes, &c. Hic consequenter ostendit Apostolus quomodo & quare promissiones sunt eis dilatę, dicens. Et hi omnes testimonio fidei proba. Vt patet per predicta exempla.

2 Non acceperunt re. gl. ater. Et sub lit causam dicens.

3 Deo nobis melius, &c. vt non sine no. &c. Id est, ad perfectionem gloriae ducerentur sine nobis. Ex hoc enim quod patres veteris Testamenti, in limbo existentes simul venerunt ad gloriam per Christum cum

cum aliquibus ad nouum Testamentum pertinentibus, fuit maius gaudium utrorumque.

Notanquam, quod aliqui ex hoc loco acceperunt occasionem errandi dicentes, quod nullus intrabit ad gloriam, nisi post finalem resurrectionem. Sed hoc est contra Apostolum dicentem 2. ad Corin. 5. a. Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam, sed æternam in coelis. Ex quo patet, quod anima a corpore separata statim recipitur in gloria, nisi propter debitum alicuius pœnæ temporalis retardetur. Propter quod consummatio gloriae de qua loquitur hic Apostolus, potest referri ad premium essentialē, & sic non habuerunt eam patres veteris Testamenti sine nobis, quia non habuerunt eam ante nouum Testamentum. Vel potest referri ad corporis stolam, quæ non datur generaliter, nisi post uniuersalem resurrectionem quamuis aliquibus data sit ante ex speciali priuilegio, & hoc modo patres ueteris Testamenti similiter non consummantur in gloria sine nobis, quia sancti ueteris Testamenti & noui simul accipient gloriam corporis.

A D D I T I O. I.

In cap. 1. Vbi dicitur in Posill. Fides substantia, &c. Ad cuius in intellectum sciendum.

Ad altiore declarationem quorundam quæ in hoc capit. continentur, præter illa quæ hic habentur, in Posilla, quædam uidentur addenda. Et primum circa hoc quod dicitur. Fides est substantia sperandarum rerum, &c.

Circa quod attendendum, quod licet expositio Posill. de hac diffinitione seu descriptione fidei quam Apostolus ponit, sit satis vera, & uideatur esse assumpta a sancto Thom. 2. 2. quæst. 4. artic. 1. in corpore quæst. exponantur tamen etiam hæc uerba Apostoli secundum alios sit, ut cū dicitur. Fides est substantia sperandarum rerum. intelligatur causa subsistendi in nobis per res sperandas, quæ quidem sunt bona futura, quæ rationabiliter ab homine uirtuoso sperari debent, s. beatitudo quæ ab omnib. est appetenda. Vnde in hoc quod dicit, sperandarum rerum, excluduntur res speratę, quæ tamen non sunt sperandę, sicut sunt bona mundana seu temporalia, quæ non ducunt ad ueram beatitudinem. Bona autem ad ueram beatitudinem pertinentia subsistunt in nobis per spem, quæ a fide generatur, ut in gl. Mat. 1. Et sic cum dicit. Substantia sperandarum rerum. per ly substantia, intelligitur causa, s. fides quæ spem causat, cum autem dicitur. argumentum non apparentium. per argumentum intelligitur probatio, per fidem. n. est in nobis quædam probatio rerum non apparentium, s. de se non habent euidentiã, sed per fidem, per quam in nobis causatur assensus de inuisibilib. sperandis, sicut argumentum ostendit conclusionem in scribilibus.

Consequenter circa hoc quod dicit. In hac enim testimonium cõsecuti sunt senes. Notandum, quod cum Apostolus loquitur Hebræis quorum cõs status populi quamdiu legem obseruabat semper in prosperitate fuit, & cum a præceptis legis declinasset, in multas aduersitates incidebat, sicut prius patet in historijs cõibus uet. le. prout in 1. 2. q. 99. art. 6. in responsione ad tertium argumentum declaratur, ideo in primitiua ecclesia Hebręi ad fidem conuersi, sicut ad legalia obseruanda ex primęua consuetudine inclinabantur, credentes ipsa esse necessaria cum fide Christi, sic estimabant quod ad iustitiã fidei debebant sequi aliqua presentia & uisibilia bona, & specialiter redemptio eorum a captiuitate Gentium. Vnde & post passionem Christi quidam de discipulis nondū perfecte docti dicebāt. Luc. 24. c. Nos sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel, & ideo apud Hebręos ponere totum premium si dei in bonis futuris seculi, quæ omnino in hac uita non habentur, nec ad plenum,

plenum uidetur, erat eis durum ad credendum. Vnde Apostolus hunc errorem intendens ab eis excludere, dicit. In hac enim testimonium consecuti sunt senes. s. in hac fide quæ est de rebus sperandis, ut iam duxerat, non de reb. uisib. seu iam adeptis, seu in proximo adipiscendis. Consecuti sunt testimonium, s. iustitiã a Deo. Senes, i. antiqui. Ad quod probandum, s. quod fides meritoriora propriè sit de reb. sperandis & non adeptis, inducit exempla. Et primo ponit unum exemplum de fide, quæ est de reb. non sperandis, sed iam existentib. & hoc cum dicit. Fide intelligimus. Secundo ponit plura exempla de fide quæ est de reb. sperandis, ibi. Fide plurimam hostiam.

Circa primum dicit sic, Fide intelligimus aptata esse secula uerbo Dei. Ad quod sciendum, quod credere mundum esse a Deo creatum, prout Genes. 1. dicitur, licet sit fides uera, non est tamen in sperandarum rerum, sed est de rebus iam existentibus, ideo per istam fidem solum non legitur aliquis testimonium iustitię fuisse consecutus, sed per fidem de rebus sperandis, unde notanter dixit. Fide intelligimus. non autem dixit: fide credimus hæc, quasi dicat, hæc fides per quam mundus creditur fuisse creatus a Deo, in qua non includitur aliquid sperandum, nõ legitur commendari in sacra scriptura, sic ut aliquis dicatur iustus eo solo quod credit mundum a Deo esse creatum, sed fides illa quæ de reb. sperandis est sæpe in scriptura commendatur, prout patet per exempla consequenter inducenda. Et primo de Abel, quæ commendatur in scriptura tanquam iustus dupliciter. Primo per acceptationem munerum suorum, cū de eo dicitur Genes. 4. a. Respexit dominus ad Abel & ad munera eius. Secundo per hoc quod Deus post mortem dicitur audisse clamorem sanguinis eius, Genes. 4. & de hoc dicit, quod defunctus adhuc loquitur, scilicet clamando de terra. Secundo ponit exemplum de Enoch, qui commendatur in scriptura tanquam iustus per translationem eius ad Deum. Ex quibus duobus exemplis Apostoli intendit ostendere, quod per fidem de rebus sperandis, & nondum adeptis antiqui consecuti sunt testimonium iustitię fidei, eo quod predicti non leguntur aliquod opus meritorum fecisse, nisi quod crediderunt ueram fidem de sperandis. Quod si contra predicta dicitur, unde habetur, quod Abel credidit aliquid sperandum, similiter & Enoch, cum tamen scriptura nihil circa hoc dicat de his? Ad quam tacitam questionem respondet dicens. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Vnde quia predicti duo leguntur placuisse Deo, ut patet per predicta sequatur quod habuerunt fidem, sed non de rebus adeptis, cum talia non leguntur habuisse in hac uita, ergo de rebus sperandis, quod est intentum Sed contra hoc adhuc posset quis

Fides spe commen-data.

A dicere: unde habetur, quod sine fide impossibile est placere Deo? Ad quod respondet. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.

Pro quo sciendum, quod naturalis ratio dicitur homini, quod alicui superiori subdatur, propter defectus quos in seipso sentit, in quibus eget ad iuuari & dirigi, qui apud homines dicitur Deus, prout 2. 2. q. 85. Ex quo sequitur, quod si quis ad uerum Deum accedere intendit, oportet quod credat ipsum Deum esse superiorem illo, ad quem accedere intendit, & sic verificatur illud, quod accedentem ad Deum oportet credere quia est. Oportet etiam quod accedens speret ab illo adiuari & dirigi in futuro alias frustra ad talem superiorem accederet, & sic verificatur quod oportet accedentem ad Deum credere, & quod inquirentibus ipsum, scilicet Deum, remunerator sit. Ex quibus probatur, quod Abel & Enoch, qui iustitia testimonium consecuti sunt, fidem habuerunt de Deo, per quam sperauerunt ab eo remunerari, quam remunerationem in hac uita non habuerunt, quod est intentum Apostoli ad fundandam definitionem seu descriptionem suam supradictam.

Sed querendum uidetur, cum ista uerba Apostoli, scilicet Sine fide autem impossibile est placere Deo, & credere oportet accedentem, &c. Communiter pertineant ad fidem de qua agitur, quare interposuit illa uerba inter testimonium Abel & Enoch, & testimonium Noe & sequentium? Debuisset enim uel proponere illa ante omnia testimonia antiquorum, uel postponere ea post omnium fidelium testimonia.

B Ad quod dicendum, quod ratio est, quia in illis duobus solis primis licet Abel & Enoch non legitur expresse aliqua fides de re speranda, & ideo probat eam per rationem. In alijs uero, scilicet Noe & sequentibus inuenitur clarius fides de re speranda, ut patet in omnibus sequentibus. Et primo de Noe qui diluuium futurum credidit, & ab eo eripi per arcam iuxta diuinam reuelationem & sic habuit fidem manifestam de re speranda & nondum adeptis. Idem habetur de Abraham & alijs qui sequuntur, in quorum quolibet inuenitur fides de rebus sperandis, ut patet intuenti per singula. Et exponantur cetera ut in Postilla usque ibi. Et alijs prophetis qui per fidem uicerunt regna, operati sunt iustitiam.

Fides antiquorum & modernorum.

Circa quod attendendum, quod fides antiquorum, quae manifesta fuit, confirmata in uet. lege quod miracula subuertentia aduersarios corporaliter, & liberantia populum Dei, ut in Aegypto & in mari rubro & huiusmodi in noua lege, potius ostensa ut plurimum per mirabilem patientiam sanctorum in cruciatibus acerbissimis & assiduis persecutionibus, secundum quas uere dicuntur martyres, id est testes fidei, quam quidem differentiam inter antiquos patres & novos uidetur hic innuere Apostolus, quae de antiquis dicitur. Qui per fidem uicerunt regna, &c. obturauerunt ora leonum, &c. Quae omnia usque ibi, Abi uero distanti sunt, exclusiue pertinent ad statum antiquorum, ubi omnia ista & plura similia leguntur, & sic in illo statu, ut plurimum testimonium fidei accipiebatur ex uictoria fidelium & liberatione populi Dei uisibiliter & miraculose factis. Et hoc testimonium proprie pertinebat ad illum statum, qui propter eius imperfectionem per promissiones temporales deducebatur ad obseruantiam preceptorum, ut in 1. 2. q. 99. art. ult. in cor. quaest. Unde & populus ille comparatur puero sub pedagogo existenti, ut patet Gal. 3. Et ideo si principales patres antiqui Testamenti, patriarchae, Moyses & huiusmodi temporalia omnia contempserunt, non haberet locum ipsorum doctrina. Unde oportebat apud populum illum qui talia bona praecipua aestimabat, quod eorum doctores tanquam bona magna illa aestimantes, sic temporalibus bonis publice adhererent, ut de eis promissiones alijs facerent. Sicut magister puerorum munuscula puerilia quibus pueros intendit prouocare ad aliquod uirtuosum opus faciendum, illa asserit esse magna & maxime desiderabilia, ut per ea deducantur ad opera uirtuosa. Et ideo Deus qui omnia suis temporibus & loco suauiter disponit, patribus illius temporis bona temporalia communiter praestabat quasi in premium meritorum, ut ex talibus induceret populum ad obseruantiam preceptorum, quae erant in suis effectibus potiora. Quod autem Apostolus in praedictis uerbis, scilicet cum dixit. Per fidem uicerunt regna, &c. loquatur de patribus seu de iustis uet. Testamenti, patet manifeste ex plano sensu literae. Cum enim dixisset. Quid adhuc dicam de Gedeon, Dauid, Samuel, & alijs Prophetis? Immediatè subiunxit. Qui per fidem uicerunt regna. Vbi manifestum est, quod illud relatiuum qui refertur ad prophetas & alios supradictos, qui omnes sunt de antiquo Test. Si autem contra hoc arguatur de Dauid fugiente a Saul & Absalon, dicendum, quod Dauid de utroque aduersarium praedictorum tenuit uictoriam manifeste in hac uita. Si autem de

Elia

Elia arguatur, dicendum, quod non est trahendum in exemplum, quia sunt unus tantum, & hirundo una secundum Philosophum 1. Ethic. non facit uer. Nec docuit populum, ut prosera mundi despiceret, sed ut ab idola latria declinaret. Et quia erat in regione decem tribuum, ubi omnes erant idololatres, ideo oportuit eum fugere a consortio eorum. Unde manifestum est, quod in supradictis Apostolus loquitur de iustis qui fuerunt sub ueteri Test. De his autem qui sub nouo Testamento fuerunt, subdatur. Alii uero distanti sunt non suscipientes redemptionem. Unde bene dicit, alij uero, ut denotet quod isti de quibus loquitur, sunt sub alio Testamento, scilicet nouo, quorum quam plurimi, praesertim in primitiua ecclesia in qua personaliter erat Apostolus, non inueniunt redemptionem, scilicet corporalem, ut meliorem inuenirent redemptionem, scilicet spirituales. De istis proprie dicitur. Lapidati sunt, fedi sunt, in occisione gladii mortui sunt: egentes, angustiati, afflicti, omnia. u. ista contigerunt sanctis in primitiua ecclesia. Et sequitur. Quibus dignus non erat mundus. Quod potest dupliciter exponi. Vel quia mundus non erat dignus, id est mundani, ut tales haberent in consortio. Vel quia illis sanctis mundus non erat dignus, scilicet mundano consortio secundum illud Gal. 6. d. Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.

Si autem queratur ratio dictae differentiae inter utrumque statum ecclesiae, scilicet antiquum & nouum. Dicendum quod duplex est, una, scilicet quae prius fuit tacta, & sumitur ex diuersitate populorum sub diuersis statibus praedictis existentium. Primi uero erant imperfecti, & ideo per bona temporalia & uisibilia ducebantur. Alij uero perfecti, qui contemptis terrenis potius spiritualia desiderabant, iuxta illud Apostoli ad Phil. 3. c. Quae retrò sunt obliuiscens ad anteriora me extendo. Alia uero ratio potest sumi ex parte praecedentium, illi uero nondum perfecti sequebantur uestigia Moysi & aliorum patrum, qui superando uincebant hostes, &c. Isti uero uestigia Christi, qui patiendo & moriendo uincunt hostem. Unde & de antiquis proprie dicitur. Vicerunt regna, quia uicerunt Aegyptum, Chanaan, Idumaeam, & huiusmodi quae sunt regna particularia. Noui uero proprie dicuntur uincere non solum regna, sed mundum, iuxta illud 1. Io. 5. a. Haec est uictoria quae uincit mundum, fides uestra. Cuius ratio est. Nam ille iustus, qui tormenta mundi usque ad mortem patiendo immobiliter in fide manet, non solum unum regnum, uel plura uincit, sed mundum. Non enim mundus congregatus amplius posset facere contra unum hominem, quam ipsum multipliciter torquere, & interficere, & ideo sancti, qui ista sustinuerunt, sub fide, totum mundum uicerunt, superando omnia quae mundus contra illos possit facere. Et ideo summus magister huius uictoriae nouae Luc. 12. a. dicens. Ne terreamini ab illis qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Sed antiqui qui huiusmodi doctrinam non habuerunt uerbo, nec exemplo, licet per fidem uicerunt regna aliqua, ut dictum est, non tamen mundum uicerunt, quia forte si plura regna fuissent congregata contra eos non potuissent ea uincere, sicut illa pauca. Unde notatè dicitur de antiquis. Per fidem uicerunt regna, non mundum. Sed de nouis dicitur. Haec est uictoria quae uincit mundum, fides uestra. Et de ista materia dictum fuit in additione super Ps. 76. super illud uerbum. Haec mutatio dexterae excelsi. Consequenter Apostolus concludendo primum principale intentum suum dicit. Et hi omnes testimonio fidei probati inuenti, non acceperunt re-promissionem, &c. Quod intelligitur secundum gloss. de plena beatitudine corporis & animae, quam sancti cõter non accipiunt usque ad finem mundi. uel de beatitudine animae tantum, quo priores, qui non acceperunt statim uitam repromissam aeternam, usque ad Christum. Ex quibus omnibus bene consideratis patet, quod ratio fidei in bonis sperandis & inuisibilibus consistit, non autem in bonis in hac uita uisibilibus, seu iam adeptis, prout quidam Hebræorum aestimare uidebantur, quod fuit intentum principale huius capituli, prout dictum est in praecedentibus.

A D D I T I O I I:

In eodem cap. Vbi dicitur in Postilla. Videtur etiam alicui, quod Deum esse non sit creditum.

Deum esse proprie loquendo non est articulus fidei, sed praebulum ad articulos. Fides enim praesupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam, & perfectum perfectibile.

REPLICA. In cap. 11. Burg. facit longam digressionem, in qua inter cetera ponit differentiam inter sanctos noui & ueteris Testamenti peragere secundum fidem & pati, sic quod antiqui fuerunt in sphaera actiuorum, noui in sphaera passiuorum. Allegat Burg. ad id quod dixit circa Psal. Voce mea ad dominum, primum. Sed hoc ibi correctum est, uel de correctione ibidem, &c.

C A P. XII.

I Deoque & nos. Post fidei commendationem, ad illud quod inceperat redit exhortans eos ad patientiam pluribus, modis & præcipue ipsius Christi exëplo.

a Nubem te. Id est, multitudinem sanctorum qui testes sunt fidei, qui ut nubes exemplo sui in æstu tribulationū nos refrigerant, & doctriinis compluūt.

* **T H E D O R E T V S.** Pietatis inquit exempla sunt nobis vndique propofita & tanta multitudo, vt nubem exæquet fert fidei potentia testimonium.

a Ad eos ergo respiciētes, in cursu celetes euadam⁹, & curarum superuacaneorum molem abiciamus. Ita enim facile effugere poterimus peccatum quod facile contrahitur.

* **A T H A N A S I V S.** Nubem testium ipsos testes vocauit.

b Nam irrorant nos qui in peccatis detinemur & cõtinuamus, & umbra suę intercessionis nos contegunt. Quando quidem inquit habemus tantam multitudinem sanctorum testium, instar nubium irrorantem nos in intercessionem precum, quas pro nobis fundere cõfisi imitemur & nos illorum uirtutes & omni peccatorum abiecta mole atque tenaciter in hærente peccato relicto, per tolerantiam & longanimitatem curramus in virtutis certamine,

b Qui pro si. Sic nos proposito nobis æterno gaudio post habita confusione debemus currere. Vel proposito sibi gaudio temporalis regni quia voluerunt eum turbæ rapere vt facerent regem quod noluit, quia erat uia humilitatis.

Quod Iesus sustinuit crucem debet nos animare quia etiã hoc minus quod contradictionem. Quasi dicat. Aspiciate Iesū qui sustinuit crucem recogitate enim, vt sequamini.

* **C H R Y S O S T O.** Sicut filii parentes, & discipuli in certaminibus magistrōs attendunt, informantes mentem ex parte docto-

C A P. XII:

Quia isti sustinuerunt. a Etiam.

Deoque & nos tantam habentes impositam nobis nubem testium ⁊ deponētes omne pondus, & ⁊ circumstantes nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum

a Post. Vel renunciantes peccatis quæ vndique circumueniunt. **b** Peccatorum quod iam est, vel radium quod fit per tribulationē. **c** Quod circumstat, & imminet etiam, si nondum inest.

a Succincti & expediti. **b** Sine dubitatione.

a Quod est propositum nobis. **b** Martyrii. Quia tantus est dator fidei currere debemus & quia idem consummat plena beatitudine & quia ipse idem passus est.

a Eterno ad quod per passionem itur.

a Neglecta verecundia humana. Ideo.

a Tam vehementem. Quod indignum.

a Non in membris tantum. **b** In omnib. aduersis.

toribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non

doctorum per visum regulas quasdam sumentes sic etiã hic si volumus currere, & discere vt bene curramus, ad Christū attendamus. Hoc discipulis sapius commendauit. Si patrem familiās. inquit, Beelzebub vocauerunt quanto magis domesticos eius.

A V G V S. Omnia terrena bona contempsit Christus, vt in illis non quæreretur felicitas. Omnia terrena mala sustinuit, vt in his non timeretur infortuitas.

Mat. 20.

Sustinentie Christi Lib. de catechizandis iudib.

† Eph. 4. f. Col. 3. a. 1. Petri. 2 a

† Tenaciter inhaerens.

Io. 14. a.

quia humilitatis viã ostenderat miseris. Esuriuit qui omnes pascit. Sitiuit qui est fons sitientium. Fatigatus est ex itinere, qui viam nobis fecit in celum. Obmutuit & obsurdit, p quē mutus locutus est, & surdus audiuit. Vincit, qui infirmitatum vincula soluit. Mortuus est, qui mortuum suscitauit. Amore itaque eius similia patiamur. Tunc enim lex implebitur, dum non cupiditate rerum temporalium, sed charitate illius qui præcepit fiunt quæcunque præcepit.

c *Recogitate enim eum, &c.* * **C H R Y S O,** Si proximorum passionēs erigunt nos quantam alacritatem nobis effecerint domini passionēs. Per contradictionem, totum significauit. Addendū enim tale hoc est plagas quas accipiebat in capite irrisiones, iniurias, impropria, illusionēs. Omnia hæc nomine contradictionis intinuit & non illa tantum, sed & alia quæ circum nem docentis Christi uitam contigerunt. Magnam. n. reuera magnā cõsolationē hēnt Christi & apostolorū passionēs, &c.

Defici

N I C O L A V S D E L Y R A.

C A P. XII.

I Deoque &c. Postquam Apostolus commendauit fidem per quam membra vniuntur capiti & posuit multa exempla fidei hic consequenter hortatur ad ostendendum fidem per opera exterius quæ tenentur in corde exterius. Et diuiditur in duas partes quia primo ostendit qualiter se debent habere circa mala, secundo qualiter circa bona, c. se. ibi. Charitas fraternitatis. Circa primum sciendum quod duplex est malum scilicet culpa & pœna & ideo ostendit qualiter circa mala culpa vitanda, ibi. propter quod remissas. Prima in tres, quia primo inducit ad tolerandum malum pœna exemplo antiquorum secundo exemplo Christi, ibi. Aspicientes. tertio autoritate scripturę, ibi. Et oblitus estis. Circa primum sciendum quod sancti dicuntur testes Dei, quia factis & verbo glorificatur Deus per eos, secundum quod dicitur Isa. 44. a. Vere vos estis testes mei dicit dominus.

Congregatio enim sanctorum dicitur nubes, propter vitæ fastigium, & doctrinæ stillucidum, & concupiscentiæ refrigerium propter quod dicitur Isa. 60. b. Qui sunt hi, q vt nubes uolant. Propter quod Apostolus de sanctis patribus per exempla virtutis nos mouentibus ad tolerantiam malorum, vt patet per prædicta dicitur. Ideoque & nos. postiores.

- 1 Habentes &c. nu. Id est, congregationem fidelium sanctorum exemplo suo nos exhortantium.
- 2 Deponentes omne pondus. Quātū ad peccatum perpetratum.
- 3 Et cir. &c. nos pec. Quantum ad occasiones peccandi.
- 4 Per pa. cur. Non solum mala illata sustinendo, sed etiam uoluntarie assumendo.

4 Ad propositum nobis certum est iusticia Dei de quo scribitur Eccl. 4. d. Vsq̄ ad mortem certa pro iustitia.

6 Aspicientes. Hic inducit ad idem exemplo Christi, quod debet magis nos mouere ad patientiam, quia ipse agnus innocens pro nobis passus est. Dicitur igitur. Aspicientes. oculo cordis attente considerando.

7 In autorem fidei & consummato. Ie. Dicitur enim autor fidei in quantum deus ipsam fidem infundendo. Dicitur etiam autor fidei in quantum homo ipsam fidem predicando. Dicitur etiam consummator ipsius fidei per miracula confirmando, & fidei primum reddendo.

8 Qui pro. si. gau. sustin. cru. Gaudebat enim in superiori parte anima propter impletionem voluntatis paternę, & ex fidelium redemptione, & ex sui corporis propinqua glorificatione.

9 Confusionem contem. Quia mortem maxime confusibilem uoluntarie sustinuit. Confusio autem apparet ex quatuor. Primo ex loco, quia in ciuitate celebri, secundo ex tempore, quia passus est infesto Paschali quando omnes de terra conueniebant in Ierusalem. Tertio ratione societatis quia inter latrones passus est. Quarto ratione precedentis honoris. Opposita enim iuxta se posita. maiora & minora uidentur ut dicitur. 1. Elen. & ideo ex honore qui ei exhibitus fuerat in Ierusalem in die palmarum maior fuit confusio passionis, quasi immediate sequentis. Et quia qui se humiliat exaltabitur ideo sequitur.

10 Atque in dextera &c. Et quia consideratio dominicę passionis non ualet solum ad patientiam in aduersis, sed etiam ad perseverantiam quæ plus ostendit quia respicit diuturnitatem mali & dilationem boni promissi ideo dicit.

11 Recogi. enim &c. sus. &c. con. In uerbis contumeliosis, secundū quod habetur Matth. 11. ca. Ecce homo vorax & potator uini &c. iterum Matth. 27. c. vah qui destruis templum Dei, & in tri duo &c. Subdit causam, ac quid ualet ista consideratio dicens.

A a Defici. Deficere est timore tribulationis fidem negare. Item non debetis deficere, quia estis obliu uos consolatio nis quasi dicat non debetis obliuisci.

b Nondum enim usque ad sanguinem &c. * THEODOR ETVS. Ostendit per comparationem quatum absint ab illis qui fuerunt lapidati, & secti & in caede gladij mortui.

optatum qui est cum peccato. Vnicus sine peccato, non tamē sine flagello, exemplum nobis proposuit in passionibus suis. Non ergo turbari debemus, cum aliquis iustus grauiā & indigna ppetitur, si obliu nō sumus quae pertulerit iustus iustorum sanctusque sanctorum. Et attende hic iustitiam & misericordiam Dei. Iusticia est in eo quod flagellat. Misericordia uero in eo quod recipit.

† exhortationis.
† Pro. 3. d.
† deficias

* CHRYSOSTOMVS. Hoc est. Nec dum mortem sustinuitis pecuniarum tantum vobis damnatum contigit, uel gloriae. Exagitati tantum estis & persecutionē passi. Christus pro uobis sanguinem fudit uos autem pro uobismetipsis necdum tale aliquid passi estis. Ille usque ad mortē pro ueritate certauit pugnans pro uobis uos autem necdum ad pericula peruenistis quae minantur in teritum, & manus de distis.

fatigemini animis uestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes, & obliu estis † consolationis quae uobis tanquam filiis loquitur dicens. † Fili mi, noli negligere † disciplinam domini.

Neque † fatigeris dū ab eo argueris. † Quē enim diligit Deus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. † In disciplina perseuerate. Tanquam filiis offert uobis se Deus

Quis enim filius, quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo † adulteri, & non filii estis. Deinde patres quidē carnis nostrae

habuimus eruditores, & reuerbamur eos, Nū multo magis

tur hereditas.

CHRYSO. Attende quod non ait. Omnis qui flagellatur filius est. Sed omnis filius flagellatur, aliter enim nullus recipitur.

f Erg. adul. Nota nō iure uocari patrem, qui ex adulterio genuerit, quia ab eo geniti non dicantur filii legitimi.

g Reuerbamur. Reuereri eū timore honorem impedere.

* THEODOR. Quia a patribus corporalibus disciplinam suscipimus, spiritualis patris disciplinam non amplectimur? Patrem etiam spirituum patrem spiritalem uocauit, ut qui sit fons donorum spiritualium per illos autem dedit nobis dignitatem adoptionis in filios.

11 Quod si extra disciplinam estis. Hic arguit ex praedictis. Et dicitur in tres quia primo arguit ad inconueniens ducendo secundo exemplum experientiae inducendo, ibi. Deinde patres. tertio ueritatem consequentem ostendendo, ibi. Omnis autem disciplina In prima parte facit talem rationem. Omnes veri filii Dei facti sunt participes disciplinae ipsius per tolerantiam flagellorum ergo si ab ipsa estis absoluti non estis veri filii Dei, sed adulterini filii mundi & diaboli, & hoc est quod dicitur. Quod si extra disciplinam estis cuius &c. Et patet littera.

12 Deinde patres quidem carnis nostrae habuimus &c. Hic arguit ad idem per exemplum experientiae.

Circa quod sciendum quod duplex est differentia inter patrem carnalem & spirituales, qui est ipse Deus. Prima est, quia pater carnalis non generat animam, sed tantum corpus disponit. Deus autem cum infundit & ideo pater naturalis dicitur pater carnis. Deus autem dicitur pater spiritus, & per consequens uerus habet rationem patris, quia ille dicitur uerus pater qui dat formam, Et ideo disciplina Dei tanquam patri uerissimi est maxime tolerando quia per hoc conseruatur spiritus uita & hoc est quod dicitur. Deinde patres quidem carnis nostrae habuimus eruditionis, quia pater debet filio documentum sicut & nutrimentum.

13 Et reuerbamur eos. Acceptando eorum disciplinam.

14 Num multo magis obtemperabimus patri spirituum & uiuemus Quasi dicat, sic debet esse. Secunda differentia inter Deum & patrem carnalem est quia pater carnalis instruit filium & castigat ad aliquid transitorium, scilicet ad honeste conuersandum in hac uita quae breuis est instruit etiam secundum regulam uoluntatis suae quae falli potest. Deus autem erudit filios suos ad eternam uitam recipiendam. Instruit etiam per regulam uoluntatis suae quae infallibilis est, & ideo eius disciplina est maxime recipienda & acceptanda, & hoc est quod dicitur hic.

Flagellationis necessitas. Li. de pastorib lib. 83. quae. 9. 82. l. 50. ho. 46. & in ps. 31. 37. 73. 89. 88. 9. 114. Tract. 8. in Io. & li. de penit. c. 14

Diuisio,

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Fatigemini animis uestris deficient. Propter quod dicit Grego. Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil tam durum est quod non aequo animo toleretur, & reddu causam huius, dicens.

2 Nondum enim usque ad sang. Id est usque ad sanguinis effusio nem restitistis. aduer. peccatum repugnant.

3 Et obliu estis. Hic consequenter inducit ad tolerandum malum pae ne per auctoritatem scripturae. Et diuiditur in tres quia primo ponit auctoritatem secundo sensum ipsius, ibi. In disciplina. tertio ex illis arguit, ibi. Quod si extra disciplinam. Circa primum arguit eos, quia uidebantur obliuisci scripturarum ueteris Testamenti in qua erant nutriti, dicens. Et obliu estis consolationis. Id est consolantis & est emphatica locutio.

4 Quae uobis tanquam filio, dicens. Prouer. 3. mutantur tamen aliquantulum uerba, sed est eadem sententia.

5 Fili mi, noli neg. disci. domini. Negligentes dicuntur quasi non eligentes & ideo ille disciplinam domini negligit, qui ipsam tanquam bonam non eligit, sed magis ut malam refugit.

6 Neque fatige. Per impatientiam, dum ab eo argueris & subdit causam.

7 Quem enim di. dominus ca. retrahendo a concupiscentia,

8 Flagellat autem omnem filium quem re. Per flagella enim retrahitur homo a persecutione concupiscentia.

9 In disciplina perse. Hic ponit sensum praedictae auctoritatis. In ipsa enim dixerat, Noli negligere disciplinam & iterum. Neque fatigeris, & haec significant patientiam & perseuerantiam in flagellis, ideo dicit. In disciplina perseuerare tanquam filius uobis se of. Deus. quando uos corripit quod ostendit consequenter per simile, dicens.

10 Quis enim filius quem non corripit pater. Quasi dicat nullus loquendo de filio uero & dilecto.

11 Quod

* Et

A Et illi qui. Item alia ratio qua re obtēperandum Deo est. vel:
B Ad id quod utile. Scilicet in recipiendo sanctificationem.
C Disciplina. Quæ græcè dicitur *παιδεία* est eruditio per molestias quando pro peccatis suis mala quis patitur, vt corrigatur quæ hic intelligitur. Est & disciplina quæ scientia dicitur & a discendo nomen accepit, & Græcè. *ἐπιστήμη* dicitur.

THEOD. Omnis disciplinæ initia sunt tristitia, & valde molesta, sed incūdos & admirādos fructus producent, ex Deo pacem & quæ laudatur iustitiam. Ita. n. dicit dominus. *Angusta est porta & stricta via, quæ ducit ad uitam.*

M. I. Id est effectum charitatis, qui Deum cōplectebamini olim iterū erigite sursum ad Deum. Et. **Genua.** Id est fortitudinē quæ soluta est refrigerata charitate.

G. i. v. vestra fides, rectè incedat cōfitendo quod credit, & si opus est patientia. Fides quæ recte dī pes quia totū portat. Ita rectos, vt non aliquis deuiet a vera via fidei, sicut ille qui carnales obseruantias recipit, quod est errare. Et non claudicet, vt qui timore passionis titubāt, sed sanetur, si errant, vel timuit. Vel recti gressus sunt recta intentio in operibus.

S. i. caliditatem mentis, & corporis, vnde: *Beati mundo corde quoniam, &c.*

h sine qua ne. i. Deum. Ecce quomodo exterruit amatorem boni, i. visionis Dei. Non dixit in ignem mitteretur, vel infatigabilibus tormentibus dabitur quæ tamen vera sunt. Sed volens te amatorem boni esse, id est, visionis Dei, non formidatorem mali, ait, sine qua nemo vide. Deū, &c. Ex eo ipso quod

a Animarum, quæ non de materia, vt corpora ex partibus.
b Item Deo, quia per eum viuemus in æternum.

a † obtemperabimus patri spirituum, & viuemus? Et illi quidē
b † in tempore paucorum dierum secundum voluntatem suam

c erudiebant nos. hic autem ad id quod utile est t in recipiendo
 do sanctificationem eius. Omnis autem disciplina in presentia

d ti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris postea autem
 tem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iusti

e & gressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans
 quis errēt, magis autem sanetur. † Pacem sequimini cum

f omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo videbit Deum.
 † contemplantēs ne quis † desit gratiæ Dei: Ne qua

g radix amaritudinis sursum germinans impediāt & per illam
 † desit gratiæ Dei: Ne qua

h radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

i † contemplantēs ne quis † desit gratiæ Dei: Ne qua
 † desit gratiæ Dei: Ne qua

k Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

l Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

m Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

n Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

o Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

p Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

q Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

r Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

s Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

t Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

u Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

v Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

w Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

x Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

y Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

z Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

aa Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

ab Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

ac Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

ad Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

ae Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

af Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

1 desideras te terret. Aliud est timere poenā, aliud amare iustitiā.

2 Si timore gehennæ non facis malum, est quidem in te fides, quæ

3 credis futurum iudicium Dei. Gaudeo fidei, sed adhuc timeo

4 malitiæ tuæ. Sit ergo in te pax & sanctimonia, sine qua nō videbitur

5 Deus. Nā vnde Deū videamus non habebimus, si contendendo

6 in nobis oculum extinxerimus. Simus pacifici, vt agnoscamur

7 filij, sicut mundo corde, vt videamus Deū.

8 Beati enim pacifici, quia filij Dei uocabuntur. Beati mundo corde, quoniam

9 ipsi Deum uidebunt. Contemplantēs, ne quis

10 &c. Ne dubitetis posse tan patientes, quia

11 gratia Dei preſto est, sed ne desitis ei, hoc modo potestis retinere

12 gratiam.

13 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

14 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

15 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

16 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

17 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

18 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

19 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

20 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

21 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

22 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

23 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

24 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

25 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

26 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

27 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

28 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

29 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

30 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

31 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

32 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio peccati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudinis, mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

D Augu. ser. 19. de verbis apolt.

E In hoc vt imperat nobis sanctimonia suam. Haymo.

F Ro. 2. 1. a

G

H Deficiat gratia. Mauth. 5.

I Ne quis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et illi quidem. Id est, patres carnales.
2 In tempore paucorum dierum. Id est, presentis uitæ.
3 Secundum uoluntatem suam. Quæ falli potest.
4 Erudiebant nos. Quorum disciplinam receperimus.
5 Hic autem. Scilicet Deus.
6 Ad id quod utile est. Id est, ad beatam uitam qua nihil melius, erudit nos.
7 In recipiendo sanctificationem eius. Id est, gratiam sanctificationem quæ ducit ad uitam beatam.
8 Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris. Hic arguit ad propositum ex utilitate conſequente. Ad cuius intellectum considerandum, quod malum pœnæ quædam medicina est, medicina autē, licet sit amara, & horribilis ad sumendum secundum se & absolute tamen ex consideratione eius finis. i. futuræ sanitatis sit acceptabilis & ita debet esse de pœnis in presenti ex consideratione futuri premiij & hoc est quod dicitur. Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris, & bene dicitur uidetur quia non est secundum rei ueritatem. Licet sic uideatur carnalibus hominibus qui non considerant, nisi uitam carnalem. Id est, sequitur.
9 Postea autem. Id est, in futuro.
10 Fruct. paci. i. beatitudinem quæ quietat totaliter appetitum.
11 Exercitatis per eam reddet iustitiæ. Hoc additur, quia per iustitiam homo beatitudinem meretur. 2. Timo. 4. b. Reposita est mihi corona iustitiæ.
12 Propter quod remissas. Hic consequenter ostendit Apostolus qualiter se debent habere ad mala culpæ uitanda. Et diuiditur in duas partes quia primo ponit suam monitionem secundo monitionis rationē, ibi. Non enim accessistis. Prima adhuc in duas quia primo mouet hominem peccantem secundo non peccantem, ibi. Pacem sequimini. Primo igitur monet ipsum hominem peccatorem peccatum uitare omissionis quod consiſtit in duobus. Primo in ocio respectu boni operandi, & quantum ad hoc dicit. Propter quod remissas manus erigi ad bonum operandum. Manus. n. est organū organorum, ut patet 3. de anima & ideo manus remissa sanatur. Secundo

confiſsit in debilitate respectu mali tolerantis, quæ signatur per solutionem genuum quia super genua innititur totum pondus & quantum ad hoc dicit.
13 Genus soluta erigite. i. fortificate ad laborem debitum sustinendum. Monet etiam Apostolis uitare peccatum commissionis dicens.
14 Et gressus rectos facite pedibus ueſtris. Rectum enim est cuius medium non exit ab extremis. Obliquum autem quod exit ab extremis & ideo opus rectum est quod exi a limitibus recte rationis: obliquum autem quod exit & sicut tibi aque exit regulam potentie gressuque claudicat in gressibus, sic operans extra limites rationis recte claudicat in moribus & errat. Ideo sequitur.
15 Vt non claudicans quis erret magis autem sanetur. Hoc autem contingit, quando actus ad ordinem rationis reducuntur, quia sicut infirmitas corporis causatur ex inordinatione humorum sic infirmitas animæ ex inordinatione actuum & affectionum.
16 Pacem sequimini cum omnibus. Hic monet hominē innocentem ut sollicitus caueat ne in peccatum incidat. Et diuiditur in duas quia primo monet uitare peccata spiritualia secundo carnalia, ibi. Ne quis fornicator. Circa primum sciendum, quod peccatum spiritualia corrumpunt pacem ad proximum & sanctimoniam ad Deum ideo dicit. Pacem sequimini. cauentes iustitiā, ody & huiusmodi.
17 Et sanctimo. Peccata quæ sunt contra diuinam reuerentiam.
18 Sine qua. Scilicet pace & sanctimonia.
19 Nemo uidebit Deum. In cælesti gloria propter quod dicitur de pace Matth. 5. a. Beati pacifici, quoniam filij Dei uocabuntur. Et de sanctimonia Apoc. 21. g. Non intrabit in illam, aliquid conquinatum. Et quia pace & sanctimonia nullus habet gratiam in presenti ideo sequitur.
20 Contemplantēs ne quis desit gratiæ Dei. Gratia. n. Dei nulli deest, quia Deus paratus est eam dare, sed homo peccans deest ipsi gratiæ subtrahens se ab ipsa per contrarium pacis & sanctimonie & quia non solum uitanda est discordia, sed etiam eius occasio ideo sequitur.
21 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediāt. Id est, contemplantēs ne aliqua radix & rancoris a corde germine, sursum in opere quæ impediāt pacem.
22 Et per illam inquinentur multi. Quia ad conturbationem

a Ne quis fornicator. &c. Hic quomodo contemplari debeant, ne quam radix amaritudinis germinet ostendit per partes in quibus aliquos de illis notat.

b Prophanus. Quasi porro, i. longe a phano, id est templo Dei, id est penitus irreligiosus. Vel. Ne qui forni. ut cum fide teneat carnales obleruantias, ut concubina quae est

Gen. 25. d. spiritualis fornicatio. **a** **Vel Prophanus.** prorsus fidem negligens, Vel erat aliqui inter Iudaeos sectatores Esau in fornicatione & gastrimargia.

* THEO. Esau, fornicationem uocauit in gluiem propter hanc enim uendit benedictionem primogenitum. Neque uero errauerit quisquam, si uocauerit fornicationem nefarium matrimonium eius, & contra leges Dei contractum. Duxit enim uxores alienigenas.

* CHRYSO. Honorem quem a Deo perceperat per propriam negligentiam & cupiditatem uendit, qui pro parua libidine magnum honorem & gloriam perdidit sempiternam. Non enim solus fornicator immundus est, sed etiam gastrimargus, qui uentri seruus existit. Nam & iste qui alterius libidinis seruus est, cogitur appetere plurima cogitur aliena diripere, innumeris modis turpis esse seruus existens passionis illius.

c **Vel Esau.** Qui dicitur fornicator, quia contra uoluntatem patris & matris uxores alienigenas duxit. Prophanus dicitur quia gastrimargus, i. seruus uentris extitit & gulosus uendens primogenita sua pro lenticula rufa.

d **Primitiua.** Vel primogenita sua primitiua hic adpellat honorem & dignitatem sacerdotij quia ante sacerdotium Aaron omnes primogeniti erant sacerdotes sicut fuit Sem. Et haec erat magna dignitas, quia & de substantia & de hereditate paterna maiorem portionem sumebat. Vestiumque ornatus locupletior resplendebat, ei que benedictio dabatur. Ecce quam procul a religione Esau fuit, qui pro uentre dedit benedictionem. Cuius factum ideo commemorat, ut dehortetur ab illius similitudine.

Non

NICOLAUS DE LYRA.

* p^a is sequitur iniquitatio multitudinis.

1 Ne quis fornicator. Hic consequenter monet uitare peccata carnalia, quae sunt duo potissime. scilicet luxuria & gula, quae perficiuntur in delectatione carnali ideo dicit. Ne quis fornicator. i. contemplantes diligenter ne quis uestrum sit luxuriosus.

2 Aut Prophanus. i. procul a phano. Iste est gulosus qui de uentre suo facit Deum, & de coquina templum. Et quia ex gula aliquando incidit homo in maiora peccata ideo sequitur.

3 Ut Esau qui propter unam eleam uendit primitiua sua. Hoc habetur Gen. 25. d. Ius autem primogeniturae tunc temporis habuit annexum sacerdotium propter quod primogeniti dabebant uelites speciales quibus induebantur diebus festiuis in sacrificij oblatione, & men se benedictione, & in paterna benedictionis receptione sicut ibidem dicitur de uelites. Esau ualde bonis quas Rebecca seruabat. Et ideo Esau ex gula cecidit in simoniam uendendo spirituale. Iacob autem non emu proprie, sed redemit uexationem suam, sciens quod ius primogeniturae suum erat quia de hoc a matre edoctum fuerat, quae hoc per reuelationem diuinam habuerat ut dicitur Gen. 27. & ideo Esau merito fuit reprobatus. Unde sequitur.

4 Scitote enim quoniam & postea cupiens hereditare benedictionem reprobatus est. Isaac enim in admiratione extasis factus, ut habetur Gen. 27. ac per reuelationem habuit quod a Deo factum erat de translatione benedictionis ad Iacob, ideo ipsam non reuocauit, sed magis confirmauit & Esau ipsi subiugauit ut patet ibidem. Unde sequitur.

5 Non enim inuenit poenitentiae locum. Ad consequendum ius primogeniturae.

6 Quamquam cum lacrimis inquisit eam. Lacryma enim ista non procedebat

e Non enim inuenit poenitentiae locum. &c. **THEO.** Hoc Natiani sua esse arma existimant, sed suis ipsorum telis confodientur. Esau enim non fleuit agens poenitentiam, sed frater scelerati inuidens quod & Cain quoque accidit, quando contudit facies eius quia fratrem uiderat diuina honoratum sententia. Quam etiam diuinus Apostolus haec inuenit. Poenitentiae enim locum (inquit) non inuenit, id est, non inuenit uiam poenitentiae nec luxit propter ea quae inprobè erat machinatus, fleuit autem non peccatum, sed prosperum Iacob successum. Id restantur eius uerba. Venit, & dies, inquit, lucus patris mei, ut uiderem fratrem meum Iacob.

7 Non frustra autem nominatus Apostolus meminit Esau, sed docet quod ille etiam cum esset primogenitus per in-

gluiem & improbitatem priuatus est benedictione & Iacobi cum primogenitura iure essent honorati a salute etiam exciderunt gentes autem sunt consequuti. Praecipit ergo eis qui ex Iudaeis crediderant non imitari iniquitatem primogeniti, sed recentioris populi benedictionem consequi. Ita & Chrysost. Theophylactus, Haymo, &c.

f Non. n. ac. Dixerat, ne quis desit gratiae his modis quos subdidit, parata enim est gratia. Et hoc est. Non est ad asperitatem legis quae describit, at contra intelligatur suauitas gratiae. Non ad ignem, sed ad spiritum sanctum, qui est ignis contumens peccata ad quem non motu corporis, sed spiritu itur.

g Turbo. Turbo est uis uentorum cum grandine & pluuia, & significat impetum uitiorum quae per legem magis damnata sunt modo uenit ad serenitatem per gratiam spiritus. **h** Caliginem. Quia obscura lex modo clara intelligentia. Procellam, quae est maior quam turbo, i. tempestas quae quocumque impellit haec est seruitas peccati secundum operationem quae per legem trahebat homines: modo autem est requies a uitis in perfectis.

i Turbo. Quae est signum motionis ad bellum, id est, motus delectationis qui non per legem, sed per gratiam extinguitur.

Non enim accessi ad tra. Superius ad uitandum malum culpae Apostolus posuit suam monitionem hic consequenter ponit monitionis rationem. Ratio autem huius sumitur ex comparatione noui & ueteris Testamenti & ideo illa comparatio primo ponitur secundo ex illa ad propositum arguitur, ibi. Videte ne recusetis. Prima adhuc in duas quae pertinent ad nouum Testamentum secundo ad uetus Testamentum considerandum quod lex fuit pedagogus noster ut patet Galat. 3. & ideo fuit conueniens paruulis & imperfectis qui a pedagogo terroribus inducuntur ad opera uirtutis. Et ideo secundum hoc, quod dicit hic Apostolus, & habetur Exod. 19. & 20. lex data fuit in terroribus & ideo Apostolus primo describit illa quae fuerunt terribilia populo leuitem recipienti, secundo ostendit quod fuit terribile ipsi legislatori, scilicet Moysi, ibi. Moyses dixit.

Circa primum Apostolis ponit tria terribilia. Aliqua enim erant terribilia usu, scilicet ignis qui uidebatur in monte, & cagilo tenebrosa ex nubis densitate, ut habetur Exod. 19. a. & hoc est quod dicit. Non. n. accessi ad tra. & ac. ignem. Ignis enim qui uidebatur in monte, erat corporalis & per consequens tractabilis, i. tactu cognoscibilis, erat etiam in loco determinato, & per consequens accessibilis tamen ad ipsum non accedunt suscipientes nouum Testamentum, sicut accesserunt recipientes uetus Testamentum, non tamen immediate ad ipsum, sed quia breui spacio distabant, ita quod uocem loquentis de medio ignis intelligebant. Aliqua etiam erant terribilia auditu, scilicet procella uenti, quae audiebatur in aere, & sonus tubae, & uox angeli loquentis in persona Dei & quantum ad hoc dicit.

8 Et procellam & tubae sonum, & uocem. quae qui au. excu. & c. habetur

Vocem

cebant ex dolore culpae commissae, sed solum propter damnum temporale ideo non erat uera poenitentia.

7 Non enim accessi ad tra. Superius ad uitandum malum culpae Apostolus posuit suam monitionem hic consequenter ponit monitionis rationem. Ratio autem huius sumitur ex comparatione noui & ueteris Testamenti & ideo illa comparatio primo ponitur secundo ex illa ad propositum arguitur, ibi. Videte ne recusetis. Prima adhuc in duas quae pertinent ad nouum Testamentum secundo ad uetus Testamentum considerandum quod lex fuit pedagogus noster ut patet Galat. 3. & ideo fuit conueniens paruulis & imperfectis qui a pedagogo terroribus inducuntur ad opera uirtutis. Et ideo secundum hoc, quod dicit hic Apostolus, & habetur Exod. 19. & 20. lex data fuit in terroribus & ideo Apostolus primo describit illa quae fuerunt terribilia populo leuitem recipienti, secundo ostendit quod fuit terribile ipsi legislatori, scilicet Moysi, ibi. Moyses dixit.

Circa primum Apostolis ponit tria terribilia. Aliqua enim erant terribilia usu, scilicet ignis qui uidebatur in monte, & cagilo tenebrosa ex nubis densitate, ut habetur Exod. 19. a. & hoc est quod dicit. Non. n. accessi ad tra. & ac. ignem. Ignis enim qui uidebatur in monte, erat corporalis & per consequens tractabilis, i. tactu cognoscibilis, erat etiam in loco determinato, & per consequens accessibilis tamen ad ipsum non accedunt suscipientes nouum Testamentum, sicut accesserunt recipientes uetus Testamentum, non tamen immediate ad ipsum, sed quia breui spacio distabant, ita quod uocem loquentis de medio ignis intelligebant. Aliqua etiam erant terribilia auditu, scilicet procella uenti, quae audiebatur in aere, & sonus tubae, & uox angeli loquentis in persona Dei & quantum ad hoc dicit.

8 Et procellam & tubae sonum, & uocem. quae qui au. excu. & c. habetur

Aug in pl 109.

a Mediatorem te. Quia enim incredibile videtur quod pro-
A mittebat Deus scilicet ex hac mortalitate, corruptione, abie-
 ctione, in formi puluere futuro homines equales angelis Dei
 non solum scriptura hominibus fecit, et ederent, sed etiam fi-
 dei sue posuit mediatorem, non quemlibet principem vel an-
 gelum, sed unicum
 filium, ut qua via nos
 perducturus esset ad
 illam ineffabilem im-
 mortalitatem, & cum
 angelum aequalitate,
 per ipsum filium ostē-
 deret & praberet. Pa-
 rum enim erat Deo
B facere filium suum
 demonstratorem vie,
 ideo cum fecit uiam,
 ut per illam iremus,
 Missus est ergo medi-
 cus quem non cogno-
 uit aegrotus. Ideoque
 eum occidit, sed & as-
 perus sanguis medi-
 ci valuit ad medica-
 mentum aegroti. Ven-
 nit, ut visitaret, occi-
 sus est, ut sanaret.
† Videte ne recusatis,
 &c. * THEODORE-
 TVS. Quoniam illi di-
 xerunt. Loquere ad nos
 tu, & ne loquatur ad nos
 Deus., adhortatur eos
 ne illorum crassam
 imitentur stultitiam, & ne quemadmodum illi Dominum
 relinquunt, & ad famulum accurrant, & pro Christo Mosen
 assumant, & pro nouis, in antiquis permaneant. Atqui inquit
 non Deus eis de cœlo, sed in Sina monte legem dedit. Nos
 autem de cœlis aduentum Domini expectamus.
 * HAYMO. Vel sic. Cauete ne contemnatis Iesum loquen-
 tem per euangelium suum, quoniam in dextera patris sedet
 considerans quid vnusquisque nostrum agat.
c Si enim non effugerunt. &c. * HAYMO. Si patres vestri uindi-
 ctam

† Aegeiz. b
 Teorū que
 concuū-
 tur.
 † nō cōcu-
 tiuntur
 † quod cō-
 cū non
 possint.
 Hospitali-
 tas lauda-
 tur.

dictam omnipotētis Dei non effugerunt, qui praecepta illius
 prauaricati sunt fabricando idolum, quae per Moysen vel an-
 gelum data sunt illis, quorū vtēq; in terra loquebatur, mul-
 to magis nos non poterimus euadere vindictam illius, si prae-
 cepta quae per filium data sunt, contempserimus.

d Adhuc se. ego moue-
 Quasi dicat iam fue-
 runt mota, sed adhuc
 mouebo, per semel
2 notat quod ulterius
 non mouenda.
e Sed etiam cœ. Quod
3 inferius est scilicet ae-
 reum, unde dicuntur
 aues cœli. Totus au-
4 tem pene aer iste ven-
5 tosus, quem cœlum
 vel celos scriptura uo-
 cat, istos vtique imos,
6 non illos super nos
 vbi sol & luna & sive
 constituta sunt
7 cit hic scriptura mo-
8 uendos, & alibi peti-
9 ros propter magnam
 sui quandam commu-
10 tationem.
11 f Quae sunt immob.
 Quasi dicat id quod
12 sunt, quia quidquid
13 erunt uel in principa-
14 bus essentiis, uel in fo-
 mis extrinsecus sum-
 ptis, secundum id im-

a & spiritum iustorum perfectorum, & testamēti noui mediā-
 torem Iesum & sanguinis asperersionem melius loquentem
 quam Abel. Videte ne recusatis loquentem. Si enim illi non
 effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur,
 multo magis nos qui de cœlo loquentem nobis auertimus,
 cuius vox mouit terram tunc. Nunc autem repromittit, di-
 cens: † Adhuc semel & ego † mouebo, non solum terrā, sed
 † etiam cœlum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat †
 mobiliū translationem † tanquam factorum, ut maneat
 ea quae sunt † immobilia. Itaq. fratres, regnum † immobile
 suscipientes, † habemus gratiam per quam seruiamus pla-

Spiritus, id est, animus. Vel spiritum, a Per quem possunt fieri socii angelorum.
 a Ad emundationem sanguinis Christi. b Quia iste ueniam, ille vindictam, iste salutem, immo & perseque-
 tib. ueniam cum inquit. Pater ignosce &c. ille damnationem. clamat.
 a Quia ad Iesum accessistis, cuius sanguis melius lo. &c. ergo. b Patet euangelium qui carnalia prohibet & spiritalia. praecepit. c Patres nostri.
 a Pœnam. b Id est, Christum qui terrena. id est, carnales obseruantias dabit per Moysen, & terrena pro-
 mittebat. Moysen, vel angelum.
 a Non effugiemus. b Eundem loquentem nobis spiritalia & promittentem æterna.
 Quia idem. Ut comminaretur ne recusarent. a Cum de terra loquebatur. Cum legem dabat in Sina.
 Non minatur, sed promittit, & ideo multo minus debetis recusare. a In Aggæo hoc legitur.
 a Inferius. Aereum. b Huius auctoritatis sensum exponit.
 Per adhuc mo. Quod potest, quia fecit ea.
 Hoc notat per semel. a Postea æternaliter.
 iam spe.

mobilia erunt.
g Itaque fratres re. immo. Quia cœlum & terram immobilem
 promittit, patet quod habemus gratiam, sine qua non posse-
 mus ad illud promissum peruenire, sed per eam suscipimus il-
 lud regnum immobile, & ideo nullus desit gratia. Vel.
h Habeamus gratiam per quam seruiamus. Id est, fidem, spem &
 charitatem in sancta operatione. Vel. Habeamus gratiam. Id est
 gratias agamus de omnibus, non murmurantes in aliquo, qui
 sic bene seruitur Deo.

Deus

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et spiritum iustorum perfectorum. In quo tangitur fami-
 liaritas spiritus sancti qui facit iustos perfectos. Familiaritas autem filij
 erga nos tangitur, cum subditur.
2 Et Testamenti noui mediatorem Iesum. Qui per effusionem
 sui sanguinis confirmauit nouum Testamentum, sicut sup. dictum est c.
9. Ad hanc autem effusionem accedimus per baptismum, in quo nobis cō-
C municantur efficacia passionis Christi delendo culpam & pœnam, &
 quantum ad hoc dicit.
3 Et sanguinis asperersionem me. lo. quam Abel. Quia sanguis
 Abel loquitur vindictam, ut habetur Ge. 4. Sanguis Christi loquitur ve-
 niam, quia in effusione sanguinis orauit pro transgressoribus, sicut fuerat
 praedictum Isa. 53. d. Et pro transgressoribus orauit.
4 Videte ne re. Posita conditione noui & veteris Test. ex hoc conse-
 quenter Apostolus arguit ad propositum. Et diuitur in tres partes, quia
 primo intentionem suam praeimit, secundo ad propositum arguit, ibi:
 Si enim illi. Tertiū intentum cōcludit, ibi. Itaque regnum. In prima
 parte dicit sic. Videte ne re. lo. Dixerat enim, quod sanguis Christi me-
 lius loquitur, quam Abel, ideo intendit Apostolus inducere ad obediendū
 huic locutioni. Loquitur enim nobis primo commemorando benefi-
 cium suae passionis. Thre. 3. c. Recordare paupertatis, &c. Secundo
 loquitur exhortando ad exemplum imitationis. 1. Pe. 2. d. Christus pro
 nobis passus est, relinquens nobis exemplum.
5 Si enim illi. Hic arguit ad propositum, scilicet quod sermone sit obe-
 diendum. Et diuiditur in duas partes: quia primo arguit, secundo quod-
 dam suppositum in arguendo probat, ibi. Nunc autem. Circa primum
 facit talem rationem. Magis obediendum est uoci illius qui mouet cœ-
 lum, quam uoci illius qui mouet terram, angelus autem qui loquebatur
 in monte Sinai mouit terram, quia Exo. 19. dicitur, quod mons tre-
 mebat. Christus autem mouet cœlum & terram, ergo magis est ei obe-
 diendum, & hoc est quod dicit. Si enim illi non effu. Quia Iudaei ino-
 bedientes angelo loquente in monte Sinai fuerunt grauiter puniti, ut pā-
 tet ex decursu ueteris Te.
6 Multo magis nos qui de cœ. Quasi dicat nos qui scimus Christū
 sedere ad dexteram patris merito puniemur si fuerimus inobedientes.
7 Cuius

Diuisio.

Diuisio.

7 Cuius uox mo. Id est, uox angeli loquentis in monte Sinai, ut dictū
 est, sed uox Christi mouet cœlum.
 Aliter exponitur de Christo. Cuius uox ter. Id est, uox Christi, qui
 angelus loquebatur in monte Sinai in persona Dei, & per consequens
 persona Christi, quia Christus Deus est, sicut uerbum patris dicitur
 uerbum regis.
8 Nunc autem. Hic probat quod Christus moueat cœlum, quod ex
 supposito & probat hoc per auctoritatem Aggæi 2. & loquitur ibi
 propheta de primo Christi aduentu, ut manifeste patet, tunc ei Christus
 uox uel cœlum cum stellam nouam apparere fecit, uel potius cum humani-
 tati eius ascendenti cœlum patuit, & hoc est quod dicitur. Nunc autem
 repro. Id est, pro tempore noui Te. quia licet prophetia Aggæi fuerit
 facta tempore ueteris Test. erat tamen impleta tempore noui, in quo Ch-
 ristus mouit terram in suam passionem & cœlum in sua ascensione & hoc
 est quod dicitur.
9 Adhuc se. & ego mo. Et bene dicit semel, quia ultra non claud-
 tur aditus cœli sicut antea claudebatur, & per hoc designatur a motio
 galium, quae propter suā imperfectionem non introducebant ad cœlestē
 & hoc est quod dicitur.
10 Quod autem adhuc se. di. de. mo. trans. tanquam fa. Id est,
 quam a motionem legalium qua erant ad tempus instituta.
11 Ut maneat ea quae sunt im. Id est, lex noua quae est duratura
 que ad finem mundi, per hoc etiam intelligitur gloria cœlestis, quae
 simpliciter immobilis, ad quam lex noua imediate introducit.
12 Itaque fratres. Hic consequenter ex praedictis concludit conclusi-
 nem principaliter intentam, multipliciter enim declaratum est per prae-
 dicta, quod Christus in nouo Test. promittit bona immobilia & atern-
 nos autem sumus participes noui Test. ideo haec bona habere possumus
 uolumus, quia Christus deficit promissa soluendo, nisi deficiamus in a-
 cipiendo, & est quod dicitur. Itaque fratres regnum immobile si-
 & subdit per quod possumus suscipere dicens.
13 Habemus gratiam. Id est, de facili habere possumus, quia gratia
 & ueritas per Iesum Christum facta est. Io. 1. a
14 Per quam seruiamus placentes Deo cum metu & reue-
 tia. Et subdit causam.

* Et-

*Deus noster, &c. Factus ignis. Id est, spiritus sanctus qui est do-
 Anum & gratia illa, quia nobis gratis datus.*
 AVG. Abrahā humanitatis officia præbens quæ necessaria
 nisi infirmæ carni esse non possunt, mirū nisi hoies arbitratus
 est, sed in quibus Deum loqui intellexit, quibusdam indiciis
 collata angelos esse
 cognouit, cum se vi-
 dere in celos irent.
 Sic & Loth qui oc-
 currit & adorauit,
 angelos intellexit,
 sed rursus, cū ad re-
 fectionē mutat, hoies putat, apparebat ergo quibusdam si-
 gnis diuinitus esse missos, qui hoies tñ esse crederentur. Exhi-
 buit itaque hospitalitatem, ut sanctis hominib. in quib. Deū
 esse cognouit, cum eos sicut & ipse Abraham angelos esse
 nesciret

nesciret Abraham in trib. Loth in duob. Deum nouit, cū sin-
 gulariter eis loquebantur tamen homines eos arbitrabantur
 cum refectione uel ministrabant.

* AVG. Consumit veterem vitam diuinus amor, & inno-
 uat hominem, ut ex eo quod Deus ignis consumens est sine
 edax, faciat ut nos
 amemus eum, ex
 eo autem quod con-
 sumetur, ipse nos
 amet. Nolite er-
 go timere ignem,
 qui est Deus, sed

^a Quia Deus & Iudex omnium. ^b Amore honoris, quia patet, i. diligentes cum, ut patrem.
^c Per gratiam possumus placere, quia Deus consumit omnia peccata & per hoc quod purgat & facit
 seruire in virtutibus, placemus Deo.

centes Deo cum metu & reuerentia. † Etenim Deus noster ignis
 consumens est.

D
 Lib. cont.
 Adimant.
 c. 13.

† Deu. 4. b

quem ipse parauit reprobis.
 * THEOP. Deus noster cum ignis sit subinde consumēs, erit
 a nobis oīno uerendus, ne ueluti contemptores, & sui nullā
 habentes rationem, tollamur è medio, hoc igne absumpti.

NICOLAUS LYRA.

Etenim Deus noster ignis consumens est. Respektu reprobo-
 rum, sed est ignis purgans respektu electorum. Dicitur autem Hic Deus
 ignis

ignis causaliter, quia ignis inferni agit ut instrumentum diuine iustitiæ
 purgans electos & puniens reprobos. Sicut. n. in eodem igne aurum rui-
 lat, & palea fumat, sic in eodem igne electi purgantur, & aternaliter
 reprobi cruciantur secundum Greg. 4. dialogorum.

CAPVT XIII.

Charitas. Sequitur. Quidam. Vt Loth nesciens esse ange-
 los, sciens tamen quis in eis esset.
 AVG. Alia translatio. Per hanc enim quidam nesciētes ho-
 mites receperunt angelos, ut Abraham, & Loth receperunt
 eos nescientes esse an-
 gelos sed arbitantes es-
 se homines, in quibus
 Deus esset, & loquere-
 ut.

potetit Abraham, nisi quod hospitalitatem semper seruire
 voluit? O sancta ueraque hospitalitas, quæ non solum ange-
 los, sed etiam ipsum Deum aliquando recipere meruisti. Di-
 scite ergo Christiani, discite hospitalitatem exhibere in cun-
 ctis, ne fortè cui domum claueritis, ipse sit Deus, &c.

CAPVT XIII.

* CHRYSO. Intuere
 uomodo eos præce-
 dit præsentia custodi-
 e. Non dixit efficiami
 amatores fratrum,
 sed permaneat chari-
 tas fraterna. Et iterum.
 Non dixit hospitaes
 efficiamini, tanquam
 non essent, sed, hospi-
 talitatis nolite obliui-
 si. Ex tribulationibus
 enim poterat hoc for-
 talle contingere. Per
 anc. inquit, quidam inscienter, angelos in hospicio recepe-
 rint. Atrendis quantus honor, quantum lucrum? Propterea
 multa mens est, quia nesciens eos angelos esse in hospicio
 recepit, nam si cognouissent, nihil magni fecissent.
 * THEOD. Abraham patriarcha cum tanquam ad homi-
 nes accessissent, inuenit angelos, & Dominū angelorum. Ita
 nam Beatus Loth ut homines quidem angelos suscepit, ut
 angelis autem suscepit benedictionem.
 AVG. Veniat sanctus pater Abraham, & quid fecit inno-
 tat. Veniat & nepos eius Loth, & dicat propter quid uel quō
 modo ma per angelos liberari meruit. Veniat & Tobias du-
 cens tecum filium suum, & propter quid per angelum illu-
 minari meruit, & filium custodiri meruit. Quid aliud dicere
 poterit

^a Hanc moraliter instruit Apostolus. ^b Charitas sit inter vos, quia fra-
 tres estis.

Charitas fraternitatis maneat in uobis †
 & hospitalitatem nolite obliuisci. Per
 hanc enim † placuerunt quidam ange-
 lis hospicio receptis. Mementote uinctorum tanquam
 simul uincti, & † laborantium, tanquam et ipsi in
 corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus,

b Tanquam si. Sicut uo-
 bis uinctis uelletis sub-
 ueniri, uel laboranti-
 bus.

* HAYMO. Hoc est.
 Sicut optaretis uobis
 subueniri, uel trique
 meminisse, si essetis in
 carcere uincti, ita me-
 mentote illorum qui
 pro fide Christi uin-
 culari tenentur, & laboran-
 tium, subaudi mementote,
 tanquam & ipsi
 in corpore sitis moran-
 tes, quod est dicere.
 Quia in corpore adhuc
 estis morantes per quod
 experimento cogno-

† Ro. 13. c.
 1. Pet. 2. b.

† quidā in
 sciētes ex-
 ceperunt
 angelos
 hospicio.

F

^a Quibus imminet labor. Benefaciendo. ^b Per quod experti estis quid necesse sit laborantibus.
^a Non meretricabile. ^b Ut amore filiorum vxor ducatur legitima, temporibusque certis ab
 ea abstinatur. ^c Sit.

scitis quid necesse est laborantibus, mementote illorum qui
 laborant in doctrina & operatione sancta, subministrando vi-
 ctum & uestimentum, sicut uelletis uestri meminisse, si tali-
 ter laboraretis.

c Honorabile connubium, &c. * THEOD. Hanc legē tulit Deus
 ab initio, faciamus, inquit, ei adiutorium. Cum itaq; affinisset,
 adduxit, & eos coniunxit, & nuptiarum dedit benedictionē.
 Crescite dicens, & multiplicamini, &c.

* CHRYS. Contemplare quantus illi de pudicitia sermo
 profunditur. Et primo cum posuisset, honorabile connubiū
 in omnibus, ostendit quod merito inferat quæ sequuntur. Si
 enim connubium concessum est, iuste scortator suppliciiis
 afficitur iuste puniuntur adulteri, &c.

Ge. 1. & 2.

Sint

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XIII.

Charitas fra. Superius Apostolus hortatus est eos, quib. scri-
 bebat ad mala perferenda, hic consequenter hortatur eos
 ad bona operanda. Et diuiditur in duas, quia primo hortatur
 ad bonum, secundo confert eis suæ orationis suffragiū,
 Deus autem pacis. Prima in tres, quia primo hortatur eos ad bo-
 num operandum erga proximos, secundo erga seipsos, ibi. Honorabile
 connubium. tertio erga praelatos, ibi. Mementote prætorum.
 Circa primum considerandum, quod nullum opus est meritorium sine
 caritate, ut habetur 1. Cor. 13. ideo dicit.
 Charitas fra. & c. Si autem sit uera, debet ostendi in opere, & ideo
 consequenter tangit tria in quibus debet ostendi charitas uera. Primum
 est receptio hospitum & quantum ad hoc dicit. Et hospitali. nolite
 obliuisci. & subdit causam, di. Per hanc enim pla. quidam ange. ho.
 sic patet de Abraham & Loth, Gen. 18. & 19. Angelos enim appa-
 rentes

rentes in specie hominum receperunt hospicio credentes primo eos esse
 homines, sed in fine sciuerunt eos esse angelos in persona Dei loquentes.
 Secundum in quo debet charitas ostendi, est compassio oppressorum, &
 quantum ad hoc dicit.

2 Mementote uin. & c. i. laborate pro illorum redemptione & libe-
 ratione tanquam pro uestra. Tertium in quo debet ostendi charitas est
 subleuatio pauperum & infirmorum, & hoc est quod dicitur.

3 Et laborantium. Supple mementote.

4 Tanquam & ipsi in cor. mo. Et experientia defectuum in uestro
 corpore debet uos ad subuentionem aliorum monere, secundum quod di-
 citur Eccl. 3. 1. b. Intellige quæ sunt proximi tui ex teipso.

5 Honorabile connub. Hic hortatur eos Apostolos ad bonum quan-
 tum ad seipsos, & hoc in duobus. Primo in repressione luxurie, secundo
 in euitatione auaritiæ, ibi, Sint mores. Circa primum considerandū,
 quod luxuria quantum ad communitatem hominum reprimi iur per
 continentiam coniugalem, & hoc est quod dicit. Honorabile connub.
 * in

Diuisio.

a *Sint mo.* Postquam sua perdiderunt: volebant iterum congregare: quod prohibet. Sed ne dicerent, quid si necessaria de fecerunt? subdit consolationem. Ipse omnipotens Deus dicit. **b** *Sine aua.* Auarus est, qui tenax est in largiendo, cupidus in accipiendo.

c *Non te deseram.* Hoc dicit omni speranti in se sicut Iosue, ita est nobiscum, ut confidenter dicamus.

d *Nequede.* Derelinqueretur qui fame periret, sed quia hoc non est, non sit homo cupidus.

† Iosue 1. a

† Ps. 117. a.

B

e *Non ti. quid faci. mi. bo.* Homo omnis aduersarius etiam diabolus, qui homo ab officio, eo, s. quod hominem decipiat.

† II. di. ca. nolite.

† circumferr.

f *Mementote pra. &c.* Quia longum est de singulis dicere, monet se qui magistros. **g** *THEOD.* Dixit de sanctis qui iam erant defuncti. Stephano primo martyre, Iacobo Ioannis fratre, Iacobo iusto cognomine. Plurimi etiam alij a Iudaeorum rapie perempti fuerant. Ad eos inquit, respicientes, & eorum laude dignum vitae institutum scientes, fidem imitemini.

g *Christus Ie. he. &c.* Hoc pertinet ad superiorem sententiam ubi testatus ad Deum dixisse. *Non te deseram, neque relinquam.* Poterat. n. illis videri, quod haec promissio ad Iosue tantum pertineret, ad quod respondet, qd & nos iuuabit sicut iuuat illum. Qd. non dubitandum, quia qui heri, id est, in praeterito adiuuit Iosue hodie, i. in praesenti adiuuat & adiuuabit futuros per omnia secula.

C

h *THEOD.* Hoc non abire posuit, sed his qui interempti sunt adiunxit, docens ipsum quoque fuisse a Iudaeis crucifixum. Quin et docet aeternam eius essentiam. Heri. n. & hodie humanam naturam appellauit, aeternam autem vocauit diuinitatem. Eundem autem dixit & hoc esse & illud, quoniam vnus filius vnigenitus, idem & primogenitus.

Haymo.

i *Doctrinis varijs, &c.* Quia per gratiam licitum est omnibus uti, praedicabant aliqui non esse peccatum escis affluere, sed

Non adulterium.

a & thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iu-

a Aeternaliter damnabit.

b Vita.

b dicabit Deus. Sint mores sine auaritia, contenti praesentibus.

Ad Iesum nauic.

d Ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam. Ita vt

e confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor est, non time-

Etiam si auferat mea,

f bo quid faciat mihi homo. Memoretote praepositorum vel tro-

Quia ipsi sunt.

g rum, qui vobis locuti sunt verbum Dei. Quorum intuentes

h & hodie, ipse & in secula. Doctrinis varijs & peregrinis no-

a A veritate.

b Vt habeat s fidem perfectam.

i lite tabduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis

a Obseruatoribus & discernentibus cibos & studentibus ciborum affluentiae.

quae non profuerunt ambulanti in eis. Habemus altare

sed bonum esse. Alij vero superstitiosè docebant abstinendum esse à quibusdam cibis, quos lex prohibet, quosdam concedens, qui escarum differentia & obseruatione multos seducebant contra quos Apostolus. *Doctrinis.* quae variae sunt à nostris, i. diuersae. Q. Gratia quae omnia permittit soluendo à lege, confirmare cor de-

betis, & non studere escis, quia non profuerunt ad salutem ambulanti in eis. Vel discernendo, vel nimis affluendo. Abstinentia quidem qua abstinetur à peccato, prodest. Cibus vero illa custodia nihil profuit, sed fidem. Similiter abundare in tiam donis praesentium. Ventrem vero non re escarum molestant. Hi non abluuntur, comparantur leporem, qui scientiam veritatis non habentes, & rias doctrinas profitentur erroris. Non erant abscondunt imperitiam suam, sed pro summa peritia proferunt imperitiam, & iactantiam de monis ostentant. N-

la porro falsa doctrina est quae non aliqua vera intermiscet. Vera ergo falsis inordinate permixta in vna disputatione vel narratione, velut in vnus coloris corpore in apparentia leporem comparantur humana corpora diuersis coloribus. uariant, tales vitandi sunt, sicut hic docet Apostolus.

i *Habemus, al. &c.* Item non studendum escis, quia habemus altare, i. corpus Christi, in fide cuius oblatae preces & operationes sunt acceptae Deo.

g *THEO.* Hoc inquit, altare quod habemus, est multo veterantius, illud. n. est huius umbra. Illud hostiam experientiae rationis suscipit, hoc autem rationalem & diuinam. Quam obrem nullus ex illis sacerdotibus eius efficitur particeps, nisi prius fidem in Dominum susceperit.

h *ANSEL.* Altare est ecclesia, vbi consecratur corpus Christi, de quo non habent potestatem edere qui deseruunt tabernaculo, i. umbræ veritatis. Ita Bruno, Sedulius, Primasi. *Chrysostomus.* Refert consuetudinem legis ad mysterium

NICOLAUS DE LYRA.

- * in om. Id est, quantum ad hominum multitudinem.
- 1 Et tho. ima. Per hoc excluditur error dicentium, quod actus matrimonialis semper est in peccato. Per hoc autem quod sub litur.
- 2 Fornic. e. & adul. iu. Deus. i. condemnabit, per hoc excluditur error dicentium, quod fornicatio simplex non est peccatum mortale, quia nullus condemnatur a Deo, nisi pro peccato mortali.
- 3 Sint mo. Hic hortatur eos ad euitationem auaritia, quae est radix omnium malorum, di. Sint mo. sine auaritia conten. praesen. Auarus. n. dicitur quasi aris audus, quia est nimis sollicitus de cumulandis temporalibus & subdit causam, quare hoc non debet fieri.
- 4 Ipse enim dixit. Scilicet dominus, Iosue 1.
- 5 Non te des. &c. Quin tibi necessaria ministrarem, & ex hoc debet in nobis consurgere fiducia, & hoc est quod dicitur. Ita in confid. di. Do. mihi adiutor, non timebo quid fa. mihi ho.
- 6 Mementote. Hic ostendit qualiter debent operari bonum ad praelatos. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit qualiter se debent habere ad praelatos mortuos, secundo ad uiuos, ibi. Obedite praepositis. Prima in duas, quia primo ostendit qualiter se debent habere ad bonos, secundo qualiter ad malos, ibi. Doctrinis varijs. In prima ergo parte dicit sic. Mementote praep. uc. i. Apostolorum & aliorum Christi discipulorum.
- 7 Qui uo. lo. &c. Et quia non solum consideranda est eorum doctrina sed etiam uirtutis exempla, ideo sequitur.
- 8 Quorum intuen. &c. Et si dicatur non est simile de ipsis & de nobis, quia ipsi Christo seruiuerunt principaliter, nos autem non. Respondet quod imo, quia Christus aeternaliter est secundum diuinitatem, eternitas

- tas autem assistit omni tempore, & hoc est quod dicitur.
- 9 Christus Iesus heri. Id est, in tempore praeterito.
- 10 Et hodie. i. in praesenti tempore.
- 11 Ipse & in secula. i. in futuro, & non solum hoc ultimum uerbum ratione diuinitatis, sed etiam alio modo ratione humanitatis, quae locum sit in caelo, tamen est nobiscum praesentialiter in altaris sacramento, propter quod dicitur Matt. ult. d. Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.
- 12 Doctrinis ua. Hic consequenter ostendit qualiter se debent habere ad praelatos malos, s. fugiendo eorum malam doctrinam. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit suam monitionem, secundo monitionis rationem, ibi. Habemus altare. in prima ergo parte dicit sic. Doctrinis ua. & pere. nol. abduci. i. extra ueritatem duci. Doctrina uari dicuntur errores & haereses. Quia sicut a puncto ad punctum non est nisi una recta linea, multae autem tortuosae, sic ueritas fidei est una, sed haereses ab ea deuiantes sunt multae. Dicuntur autem tales doctrinae peregrinae, quia faciunt hominem a sua patria. sc. caelestis gloria elongare. Contra autem istos errores dat remedium di.
- 13 Opt. enim gr. Ita. cor. Quia est sicut anchora firma tenens animam immobilem & in ueritate stabilem, hoc autem non faciebat obseruatio legalium, quae gratiam non conferebat, propter hoc dicitur.
- 14 Non escis, &c. Escas hic uocat obseruantias legalium, quia prohibebatur usus aliquorum ciborum, talis autem obseruatio legalium fuit inortua a tempore passionis Christi, sed mortifera post praedicationem euangelij & ideo benedixit Apostolus, quod non profuit ambulanti in eis & hoc dicit Apostolus contra illos, qui cum euangelio uolebant obseruare legalia. 15 Habemus. Hic reddit suae monitionis rationem

Et

sentumque spiritualem. Legis præceptum fuit, ut decima die mensis septimi a festiuitate Paschali in festo uidelicet propitiacionis acciperent uitulum & hircum, & immolarent intra castra quorū sanguinē ferret solus pontifex in sancta sancto- rum oraturus pro populo. Carnes uero extra castra cremarē- tur, nec esset licitum licui tabernaculo de- seruienti ex illis co- nedere: Christus ue- nisse uitulus & hir- cus, ipse est enim ui- tulus quem prius pa- ter in reditu filii pro- digi immolauit. Ipse est & hircus, qui pro peccatoribus oblatus ipse & pontifex, qui intravit celum inter- ellans pro nobis. In- tra castra Ierusalem immolatus est uoci- us & iudicio Indæo- rum, sed extra in cru- cigne passionis car- nes eius combuste sunt: itare, ubi extra ca- tra cremabantur car- nes, altare est ecclesie

ubi consecratur corpus domini. De quo potestatem non ha- bent edere qui corpori seruiunt, i. fornicatores & ebriosi & uulmodi. Sicut Christus, sic & sui extra castra, i. conuersa- onem secularium i spiritu sancto accensi consumunt quid- am carnale est in eis, macerando se & mortificando mem- ra sua cum uitiis & concupiscentiis. Vel etiam martyrio sanguinis eorum, i. uita laudabilis Deo er Christum presentatur. Vel sanguis, i. animæ eorum in celum feruntur. In altari, i. de offeruntur: Ad quod non audent accedere carnales secu- mamantes. Propter quod mysterium implendum Iesus tra portam passus est. Tabernaculo Dei. i. obseruantis legis, ut qui cibos discernunt alia huiusmodi legalia seruant, quæ nomine tabernaculi si- nat quia ad tempus sunt imposita. Vel corpus recte dicitur bernaculum, quia ad tempus in eo manendum est, & ideo on est ei seruiendum in desideriis. Quorum. n. &c. Per duplicem allegoriam, unam ueteris, & teram noui Test. probat corpus Christi non esse edendum his qui tabernaculo deseruiunt. Ad hoc. n. corpora anima- im extra castra cremantur, & propterea Christus extra por- m passus est, ut nos qui corpore & sanguine eius à peccatis undare uolumus, impropria & angustias passuri, taberna- ali delicias deferamus.

tem habetur 1o. 19. 6 Exeamus. Hic consequenter concludit ex præ- dictis duas conclusiones, secunda ponitur, ibi. Per ipsum. Quia ergo in parte præcedenti dictum est quod legalia non profuerunt obseruantib. ea, in cuius figura Christus passus est extra portam, ideo concludit. ai. E- xeamus ergo, &c. i. extra obseruationes legis. 7 Improperium. Improperatum. n. fuit Christo a Iudæis, quod non custodiebat legem, se- cundum quod dicitur Io. 9. c. Non est hic homo à Deo qui tabba- thum non custodit. & similiter fuit improperatum Paulo et eius se- quacib. in primitiua ecclesia, ut habetur Act. 21. d. Audierunt de te, quia discessionem doceas à Moysè, &c. Et subdit causam, quare sit a legalibus exeundum dic. 8 Non enim ha. i. stabilem mansionem in legis obseruationib. quia fuerunt impositæ solum ad tempus, ut dictum est supra, c. 9. 9 Sed fu. inquiri. i. gloriam caelestem, ad quam introduxit lex noua, ut patet per supradicta. 10 Per ipsum. Hic ponit secundam conclusionem, dictum est. n. quod sacrificia ueteris legis non erant Deo accepta, quia erant carnalia ideo concludit, quod Deo est offerendum spirituale sacrificiū per Iesum Chri- stum qui est sacerdos noster, & hoc est quod dicit. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo. Non quia sit continue o- randum, sed quia ad sacrificia ueteris legis non recurendum. Olfendit etiam ulterius quod sacrificium aliud est Deo offerendum, s. eleemofy- na in sustentatione indigentium, di. 11 Beneficentiæ autem & con. Et accipitur hic communio pro cō- municatione bonorum in necessitate & subdit causam quare tales ho- stie sint Deo offerendæ, dicens.

animam. Christus per illa animalia significabatur. Agnus est secundum mansuetudinem & innocentiam. Hircus, quia caro passibilis & mortalis. Aries, quia uia protulit gemmo cornu charitatis. Taurus, fortitudine resurrectionis. Quod autem crematur, cinis efficitur. Per cinerē memoria rei præ- terite accipitur. Extra castra esse, est uolup- tates corporis exire. 1 His ergo qui sunt ex- tra castra, crematur, corpus, id est, memo- rialia efficitur, si quis enim uoluptuosè ui- uit, non habet effica- cem memoriā Chri- sti. Sanguis autē eius illatus est in sancta- sanctorum per ponti- ficem quia per se pon- tificem oblatus est pa- tri, ut sic introiremus in sancta coelestia. Vel horum sancto- rum corpora creman- tur, id est, ieiunius & aliis laboribus affli- guntur. Extra uolup- tates carnis, quorum sanguis in. Quia horum tantum est sanguis Christi, quibus, i. prodest, per quam intrant in sancta. Quod totum est. Illis tan- tum prodest sanguis Christi, qui uoluptates deserunt, & cor- pus affligunt. d Portam pas. Sensus corporis, in quorum nullo Christus pec- cavit, & ideo extra passus. Et nos ostio sensuum uitiis clauso, extra patiamur. e Per ipsum ergo. Qui est nobis uia, a quo sumimus exemplum ad martyrium. f Confitemini. AvG. Ergo qui timetis dominum, laudate eum. Ut autem libere colatis eum discite amare quem timetis, & poteritis laudare quem amatis. Timentes. n. eum homines ue. Test. propter literam torrentem & occidentē nondū ha- bentes spiritum uiuificantem, currebant cū sacrificiis ad tem- plum, & in figura sanguinis Christi, quo redempti sumus. Quis nescientes quid præfiguraretur, cruentas uictimas immo- labant. Nunc uero in gratia no. Test. spirituale sacrificiū lau- dis offertur, quo Deus honorificatur, cuius inuisibilis sacrifi- cii illud uisibile sacrum signum erat. Beneficentiæ. Euacuata sententia prauorum de gula, redit ad mores. Beneficentiæ. i. largitatis in alios. Et si uestra substātia sit ablata, tamen ex his quæ habetis eleemofynas date. Quod su- pra. Non deserentes collectionem. * THEOD. Ostendit sacrificium laudis Deo placere. Et quoque

NICOLAUS DE LYRA.

Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo con- cludit quasdam conclusiones ex dictis, ibi. Exeamus igitur. Circa pri- mam considerandum, quod ratio Apostolis subtiliter sumitur ex ueteri Test. Ad cuius intellectum sciendum, quod in festo expiationis offereba- t. Solemne sacrificium quod fuit figura immolationis Christi, ut sup. di- ctum est. Offerebatur aut uitulus & hircus quorum sanguis a summo sa- cerdote inferebatur intra sanctum sanctorum, ut sup. dictum est c. Carnes autem non comedebantur ab offerentib. quia erat hostia pro peccato sa- cerdotum propter quod carnes extra castra comburebantur. Hircus autē uitulus figurabant Christum, propter similitudinem carnis peccati, sanguis eorum illatus intra sanctum sanctorum signabat, quod per san- guinem Christi pateret nobis ingressus ad celum. Combustio hostiæ ex- tra castra signabat passionem Christi futuram extra portam Ierusalē. Quod autē sacerdotes legales non comedebant hostiam illam signabat, quod obseruantes legalia cum euangelio non habent in effectu passionis Christi partem, secundum quod dicitur ad Gal. a. Si cito uincidamini, nihil uobis nihil proderit. Et hoc est quod dicit Apostolus. Ha- bitus al. i. crucem in qua oblatus est.

1 De quo ede. Quia illi qui legalia custodiunt quo designatur in ser- uitate tabernaculi non habent potestatem in efficacia passionis Christi. c subdit figuram hoc designantem, dic. 2 Quo enim, &c. i. uituli & hirci qui immolabāt in die expiationis. 3 Horum. Quia offeriebantur pro peccatis sacerdotum & populi. 4 Propter. i. figuratum responderet figura. 5 Et le. Quia locus Caluariae ubi crucifixus fuit, erat tūc extra ciuita- tem

Christi p quatuor animalia si gnificatio

a Id est, de corpore Christi. b Licentiam. c Corporis uoluptati, & ciborum affluentia. d Ex toto. a de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deser- uiunt. f. Quorum enim animalium infertur sanguis pro pec- cato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur ex- tra castra. Propter quod & Iesus ut sanctificaret per suum san- guinem populum, extra portam passus est. Exeamus ergo ad eum extra castra, improperium eius portantes. f. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. a Imitandum. b Delicias & uoluptates corporis. c Crucis quod in fidelibus uidetur. d Faticantes ut ipse. Exeamus. a Secundum statum futurum corpus. u Ut futuram ciuitatem consequamur, & improperium portemus. b Quæ per priora signabatur.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Eleemofynarum & largitatis in alios. f fructum labiotum confitentium nomine eius. Beneficentiæ i sanguis in. Quia horum tantum est sanguis Christi, quibus, i. prodest, per quam intrant in sancta. Quod totum est. Illis tan- tum prodest sanguis Christi, qui uoluptates deserunt, & cor- pus affligunt. d Portam pas. Sensus corporis, in quorum nullo Christus pec- cavit, & ideo extra passus. Et nos ostio sensuum uitiis clauso, extra patiamur. e Per ipsum ergo. Qui est nobis uia, a quo sumimus exemplum ad martyrium. f Confitemini. AvG. Ergo qui timetis dominum, laudate eum. Ut autem libere colatis eum discite amare quem timetis, & poteritis laudare quem amatis. Timentes. n. eum homines ue. Test. propter literam torrentem & occidentē nondū ha- bentes spiritum uiuificantem, currebant cū sacrificiis ad tem- plum, & in figura sanguinis Christi, quo redempti sumus. Quis nescientes quid præfiguraretur, cruentas uictimas immo- labant. Nunc uero in gratia no. Test. spirituale sacrificiū lau- dis offertur, quo Deus honorificatur, cuius inuisibilis sacrifi- cii illud uisibile sacrum signum erat. Beneficentiæ. Euacuata sententia prauorum de gula, redit ad mores. Beneficentiæ. i. largitatis in alios. Et si uestra substātia sit ablata, tamen ex his quæ habetis eleemofynas date. Quod su- pra. Non deserentes collectionem.

* THEOD. Ostendit sacrificium laudis Deo placere. Et quoque

quoque

* Talibus

D
Christi p
quatuor a
animalia si
gnificatio

E
Mic. 2. c.
Col. 3. a.

F
Epist. 1. 20.

2. Cor. 3. b.

quoque coniunxit sacrificium beneficentiae, quod merito appellauit communicationem. Dixit. n. Dominus. *Facite uobis amicos de mi. ini. aut quanto.* Communicatio ergo est & remuneratio. Hic. n. dat pecunias, ille uero reddit benedictionem, & eius qui indiget sunt ea quae sunt potiora.

* HAYMO. Nō est considerandus pauper qui uidetur accipere, sed Deus qui iussit dare. Eleemosyna. n. quae pauperi largitur in terra, a Deo recipitur in caelo. Et noli attendere quod hic tibi sit redditus quod accepit. Tu. n. terram dedisti, ille celum reddet. Temporalia dedisti, aeterna mercaberis.

† cōcillatur Deus vel placet Deo.

† inutile.

Obediendū superioribus *Mat. 23. a.*

a Charitatis qua omnia putantur communia. b Non in illis anti quis. c Quia per eleemosynas ho illes vincuntur, peccata extinguuntur, unde Propheta. Misericordiam uolo, & non sacrificium.

autem & cōmunionis nolite obliuisci. Talibus enim hostiis

a Quantum ad praecepta ut si facias quae per eos praecepit ecclesia. b Ut reuerentiam exhibeatis.

a † promeretur Deus, Obēdite praepositis uestris, & † subiaccite eis. *Obediē. a Quando uident uos proficere. b Vigilent. c Cum inuocatione & tristitia.*

c stris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes. *a Non gementes, quia tunc non prodeunt uobis cura eorum. b Non dico illis, quibus prodeest etiam tristitia de uobis. De uobis.*

d Hoc enim † nō expedit uobis. Orate pro nobis. Cōfidimus enim, quia bonā consciētiā habemus in omnibus bñ uolētes

g h cōuersari. Amplius autē deprecor uos hoc facere, quo celerius restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

restituar uobis. Deus autē pacis, qui eduxit de mortuis pastore

non solum uitandi sunt, sed etiam fugiendi. b *Ipsi enim per uigilant. &c.* * CHRYSO. Audiant & principes, quoniam sicut obedientes oportet esse, qui reguntur: sic etiam rectores & principes uigilantes esse decet & sobrios. Periculum. n. imminet, subiectus est uisionibus peccatorum tuorum, & propter terram

to timori obnoxius est, & caeter. Qui t. l. ce. mus infelicibus illis & miseris, qui semetipsos ad alios regendos precipitant, & in tantorum suppliciorum abyssum iactant. O r. niūm quos regis, m. lierum, puerorum, a. que uirorum tu rati. nem redditorum es, r. to igni tuum sub. 6 caput. Miror si por. saluari aliquis teo. rum.

8 c *Ut cum gau. Ave Fa* cianus utique illac gaudio, quando u. mus homines profu. re in uerbis Dei. Ti. enim cum ga. diol. borat operarius in.

gris, quando attendit arbores & fructum uidet, quādo attendit legetem, & uidet ubertatem. Tunc intelligit, quod non sine causa laborauit, non sine causa dorsum curuauit, non sine causa manus attribuit, non sine causa frigus aestusque tolerauit.

d *No expe. no. Av. G.* Non dico, non expedit illis quibus prode tristari de uobis. Nam illi praepositi quando contristantur malis uestris expedit illis ipsa tristitia, sed non uobis. Si autem ergo in dominico agro bonum operemur praelati & tuban vel similiter de mercede gaudeamus,

Vel hoc faciant. i. reddant rationem Deo securi de praemiis & non gementes anxii uel haesitantes de uestra damnatione. *Ora. pro no.* Superbiam elationemque mentis quorundam pontificum perentit, qui dedignantur precari subiectos, quatenus pro eis orationes fundant.

f *Bon. con.* Conscia nos non accuset, nec nobis conscia iuramentum quod uobis insidias fecerimus, nihil cum fictione protulimus, nihil negociatione gratia fecimus. Ne ergo sinistre quod arbitramur g *In omnib.* Accusabatur, quod suam gentem negligeret, sed eundem habere affectum ad omnes iudeos uel gentiles, de quorum praeteritis bonis gaudet, eisque in futuro meliora optat.

Testamentum est aeternum, quia aliud ei non succedet. h *Abundantius autem, &c.* * CHRYSO. Vehementer amantissimum sic orare, non simpliciter, sed cum tota intentione & cum profuso studio. *Ut cito.* inquit, ad nos ueniam. Hoc animi est nihil in precibus, fatagere ut ad eos uelociter ueniret, & exhortari illos orarent pro se, ut hoc ei concederetur, primum ab eis postulationis auxilium tunc etiam ipse eis omnia bona precatur. *Faciens*

4 *Orate pro no.* Hic ostendit qualiter se debent habere erga ipsos Paulum, non. n. erat praelatus iudeorum, & ideo non petit ab eis tantam obedientiam, sed petit ab eis illud quod tenentur, respectu omnium filiorum, scilicet orationis suffragium, dic. *Orate pro no.* & si hoc petebat Paulus qui de gratia Dei erat certus, multo magis debet hoc petere quicunque alius quantumcunque sit sanctus, sed quia possent dicere illi quod scribebat, non debemus pro te orare, quia tibi non ualeret cum doctissima scissione a legalibus, ideo hoc remouet, di.

5 *Confid. quia bo. con. h.* Praedicta docendo. 6 *In omnib. con. i. desiderantes bonam conuersationem omnium.* Subdit aliam causam quare petit orationis suffragium, dic. 7 *Amp. ant. de. & c. i. o me orare.* 8 *Quo ce. re. uo.* Quia ab Ierusalem fuerat ad iudeos ueniam uentus, ut habetur Act. vi. Vel aliter quod si liberatus esset a carcere intendebat iterum uisitare iudeos qui erant in Hispania, quibus hanc epistolam scribebat secundum aliquos, ut dictum est in principio huius operis.

9 *Deus au. pa.* Hic ultimo apostolus confert ipsis suam orationem de se. cundo format suam petitionem, ibi. *Rogo autem uos fratres.* In prima parte optat eis beatitudinem, quae non datur nisi a Deo & meliorem aeternam, quae hominem aptat ad beatitudinem, et hoc est quod dicitur. *Deus. pa. quia proprium Dei est unire corda, cum sit unitas prima.* 10 *Qui eduxit, & c. do. le. Chri.* Et hoc in resurrectione. 11 *Pastor. qui. Id est, simplicium & innocentium, qui proprie sunt de grege Chri.*

10 *Qui eduxit, & c. do. le. Chri.* Et hoc in resurrectione. 11 *Pastor. qui. Id est, simplicium & innocentium, qui proprie sunt de grege Chri.*

11 *Pastor. qui. Id est, simplicium & innocentium, qui proprie sunt de grege Chri.*

12 *Qui eduxit, & c. do. le. Chri.* Et hoc in resurrectione. 13 *Pastor. qui. Id est, simplicium & innocentium, qui proprie sunt de grege Chri.*

NICOLAUS SE LYRA.

* 1 Talibus enim hostiis promeretur Deus. Non autem sacrificijs legalibus.

Diuisio.

2 *Obedite.* Hic consequenter ostendit qualiter se debent habere ad praelatos uiuentes. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit qualiter se debent habere ad alios praelatos, secundo qualiter ad ipsum Paulum scribentem, ibi. *Orate pro nob.*

Circa primum sciendum, quod corpora inferiora quae reguntur per superiora subiecta sunt eis in duobus. scilicet in situ & motu quia elementa uoluntur motu orbis, quantum ad illam partem, quae excedit altitudinem montium, ut habetur i. meteororum. Eodem modo homines inferiores superioribus debent obedientiam, ut ad eorum imperium moueantur, & reuerentiam eis exhibeant, & hoc est quod dicitur. *Obedite praepositis uestris, &c.* subdit ad hoc duplicem causam. Prima accipitur ex nobilitate officij, quia praelati praesunt in spiritualibus quae corporalibus preferuntur, quanto anima melior est corpore, & hoc est quod dicitur. *Ipsi. n. praeuigilant, quasi rationem pro animabus uestris reddaturi.* Secunda ratio accipitur ex modo exercendi officium quia quando inferiores bene obediunt officium praelationis delectabile est superioribus, & utile inferioribus, si autem male obediunt contrarium accidunt, & hoc est quod dicitur, *Ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes.*

3 *Hoc enim non ex. Hoc patet per exemplum Chore & sciorum eius, qui rebellantes Moysi, a terra fuerunt absorpti, Nu. 16,*

Orate

* li

a *Faciens in vobis quod placet coram se per Iesum Christum.*
 Nihil enim boni habere protestis, nisi illo prauentente & subsequente.
 b *Etenim per paucis scripsi vobis, &c.*
 Q Non potest quam longitudinem sermonis abnuere hoc quippe erat quod aduersarii faciebant & ideo litenter hoc tangit.
 c *Cognoscite fratrem nostrum Timotheum.*
 * THEODORET. Ostendit per ipsum missam fuisse epistolam. Erat autem verisimile

a Humillium. Pastor etiam factus per effusionem sanguinis sui confirmavit Testament. nouum.
 + magnum ouium in sanguine testamenti æterni, dominum nostrum Iesum Christum, + apter vos in omni bono, ut faciatis voluntatem eius faciens + in vobis quod placet coram se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum amen. Rogo autem vos fratres. vt sufferatis verbum + solatii. Etenim per paucis scripsi vobis. + Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius uenerit uidebo vos. Salutate omnes prepositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos + de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

risimile quoque ipso delectari, quonia ipse quoque fuerat circumcisus.
 d *Salutate omnes prepositos vestros.* Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus praelatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.
 * THEODORET. Ostendit vndenam scripserit epistolam, & simul ostendit predicationem Euangelii breui tempore omnia peruasisse, & gentes ex promissione facta Abrahæ assecutas esse benedictionem.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 In sanguine. i. per sanguinem, quia Christus meruit suam resurrectionem & exaltationem per suam passionem.
 2 Testamenti æterni dominum Iesum Christum. i. Testamenti noui, quod confirmatum est sanguine Christi, & dicitur æternum, quia æterna promittit.
 3 Aptet vos in omni bono, &c. Sicut enim aptitudo potentie ad bene operandum politice est per habitus virtutum politicarum, sic aptitudo animæ ad opera meritoria est super habitum gratie & virtutum in salutem, quas Deus operatur in nobis. ideo sequitur.
 4 Faciens in vobis quod placet, &c. quia per ipsum ratione diuinitatis consequimur gratiam sicut per causam principaliter agentem. ratione vero humanitatis, sicut per causam instrumentalem coniungit.
 5 Rogo autem vos fratres. Hic format suam petitionem. Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est. secundo complet epistolam: ibi. Salutate omnes.
 Circa primum duo petit, vnum pro se, dicit. Rogo autem vos, &c. vt sufferatis. i. patienter portetis, si aliqua scripsi vobis increpando, quia hoc fuit ad correctionem & bonum, & ideo magis debet esse ad solatium propter hoc subdit.
 6 Verbum solatii. Excusat etiam se de scripturæ breuitate, quia breuis est ista epistola respectu materie contentæ, cum ibi omnia mysteria veteris legis breuiter tangantur, vt patet ex prædictis, & hoc est quod dicitur.
 7 Etenim per paucis. i. valde paucis.

8 Scripsi vobis. Scribebat enim hominibus scientibus legem. Et ideo non oportebat eis omnia explicare, aliud petit Apostolus pro nuncio cipi-
 9 Cognoscite fratrem nostrum Timotheum. i. gratiose & amabiliter recipite illum.
 10 Dimissum. i. à me missum pro utilitate vestra.
 11 Cum quo si celerius uenerit uidebo vos. hoc enim disponebat Apostolus facere supposita diuina permissione. Notandum, quod Timotheus erat circumcisus, & ex matre iudea, vt patet Act. 16. ideo per ipsam misit Apostolus epistolam ipsis iudeis, vt esset magis gratiosa ipsis, & per hominem gentilem & incircumcisum noluit eam mittere, quia Iudei consortium gentilium abhorrebant, vt habetur Act. 10. & 11.
 12 Salutate omnes prepositos vestros. Hic Apostolus complet suam epistolam, quæ debet terminari in salutatione. ideo dicit. Salutate omnes prepositos vestros. i. Apostolos quorum aliqui superueniebant. Vel dicendum, quod prepositos hic vocat episcopos, qui sunt successores Apostolorum in ecclesia Dei, vt habetur in glo. Luc. 10. & in decre. 21. dist. 1. c. In nouo testamento.
 13 Et omnes sanctos. i. alios ecclesie ministros. istos non intendebat Apostolus instruere, quia non indigebant, sed salutem eos per illos quibus scribebat. Salutem etiam illos quibus scribebat ex parte conuersorum ad fidem, qui erant in Italia dicens. Salutant vos de Italia fratres. & in fine pro sigillo confirmationis ponit.
 14 Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen. i. confirmetur in presententi & futuro prestante domino nostro Iesu Christo, cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.

Scripti

A D D I D I O.

In cap. 13. ubi dicitur in postil. Doctrinis variis & peregrinis nolite ab ille abduci.
 Per hoc quod dicit Apostolus doctrinis variis & peregrinis nolite abduci, proprie potest intelligi doctrina Pharisaica, quæ in Thalmudicis codicibus diffusè habetur & dispendiose, in quibus multa falsitates & enormitates continentur, prout fuit ostensum in Additionibus Esa. 34. & Zachar. Et quia secundum gloss nulla falsa doctrina est, quæ non aliqua ueritate intermiscet, ideo prædictæ doctrinæ dicuntur variæ sicut corpus diuersis coloribus coloratum uarium dicitur similiter & dicuntur peregrinæ, quia non à Deo autore, sed sicut fingunt reuelata fuerunt, sed ab hominibus diabolica inuestigatione inuenta, & de hoc uide plene in prædictis additionibus.

R E P L I C A.

In c. 13. ubi Burg. exponit quid intelligitur per uarias doctrinas, allegat ad hoc Thalmudicas traditiones, quas ponit Esa. 34. & Zachar. 5. & in fide Apoc. traditiones Saracenicæ Mahumeti, quæ quia non sunt contra postillam, transeant aliorum iudicio relicte, & sic est finis, & hæc sunt quæ reperiuntur in dictis Burg. contra postil. correctione digna, pauca autem quæ ponit circa actus apostolorum, canonicas epistolas & Apocalypsim quæ sunt modici ponderis transeo, quia & plurimum alias supra tacta sunt in quantum sunt postil. contraria, quæ sic per me scripta & alia sub debita protestatione offero rectis amatoribus magistri Nicolai de Lyra media charitate corrigenda. Satis enim mihi est per hunc laborem otium euasisse, & maioribus meis dedisse occasionem, ut contra postillatoris corruptorem efficacius exurgant.

In

Tom. vj. H

INCIPIT PRAEFATIO B. HIERONYMI PRESBYTERI IN LIBRUM ACTVS APOSTOLORVM.

†Pr. 3. b.

Anit † Psalmista: ambulabunt de virtutibus in virtutes. Post apostoli Pauli epistolas dudum vno vobis volumine translatas Domnion & Rogariæ charissimi, Actus Apostolorum compellit ut transferam in Latinum, quem librum nulli dubium est à Luca Antiocheno arte medico, qui postea inferuiens Paulo apostolo Christi factus est discipulus,

pulus, fuisse editum. Ceruices premit imposita sæpius oneris magnitudo, quia studia inuidorum reprehensione digna putant ea quæ scribimus. Illorum nunquam odio & detractio, inuante Christo, meum filebit eloquium. Actus apostolorum nudam quidem videntur † sonare hystoriam, & nascentis ecclesiæ infantiam texere sed si nouerimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, † Cuius laus est in euangelio, animauerimus pariter omnia verba illius animæ languentis esse medicinam.

Postilla Nicolai de Lyra super actus Apostolorum incipit & primo præfatio.

Repleti sūt omnes spiritus sancto & ceperunt loqui. Act. 2. a. Sicut lex Euangelica per Christum Deum & hominē, fuit data ut patet in Euangelio, ita per Apostolos aliosq; Christi discipulos per orbē fuit publicata. ut patet in hoc libro Apostolorū actib. intitulato. propter quod Saluator dixit eis Marc. ult. d. Euntes in mundū vniuersum prædicare Euangelium omni creature. Hæc autē publicatio facta est per spiritum sanctum principaliter, & per Apostolos ministerialiter, Mar. 10. c. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. propter quod uerbum propositum ad litteram dicitur de ipsis: Repleti sunt, &c. In quo duo notantur, scilicet Apostolorum aliorūque Christi discipulorum per spiritum sanctum confortatio, cum dicitur, Repleti sunt omnes spiritus sancto. Secundum est per eosdem Euangelij publicatio, cum subditur: Et ceperunt loqui. que duo sanctus Lucas prosequitur in hoc libro, ut videtur prosequendo. Circa primum tria pronuntur scilicet virtus efficiens, ibi: Spiritus sancto. Secundo modus sufficiens ibi: Repleti sunt. Tertio cæsus suscipiens, ibi: Omnes. Circa primum sciendum quod propheta spiritus sancto inspirati locuti sunt secundum quod 2. Pet. 1. d. Non uolūate humana, allata est aliquādo prophetia, sed spiritus sancto inspirati locuti sūt sancti Dei homines. & legē Euangelicam denunciauerunt per Christum dandam, Isa. 2. a. De Sion exibit lex, & uerbum domini de Ierusalem. ibi enim legitur Christus frequenter docuisse. & Ier. 31. f. Ecce dies ueniūt, dicit dominus. & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non sicut pactum quod pepigi in Oreb. &c. & sicut pronunciatum fuerat per prophetas per Christum hominē spiritus sancto repletum fuit lex Euangelica data. Vnde Luc. 4. dicitur de ipso, quomodo ingressus synagogam legis in libro Isaie quod in eo scribitur. 61. a. Spiritus domini super me propter quod unxit me, euāgelizare pauperibus. misit me. Et sequitur ibidem, scribitur: Cœpit autē dicere ad illos, quia hodie impleta est scriptura hæc in auribus uestris: & similiter spiritus sanctus Apostolos confortauit & perfecit, ut essent apti ad prædicandum Euangelium: propter quod de ipso dicitur. 1. Corinthiens. 12. b. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult. & sic patet primum, scilicet causa efficiens.

Circa secundum considerandum quod perfectio sufficiens ad prædicationem Euangelij non solum respicit personam propriam, sed etiam alias per quandam redundatiam quæ sunt instruenda per sanam doctrinam. Talis autem fuit apostolorum perfectio collata eis a spiritus sancto nam per sapientiam & eloquentiam facti sunt apti ad prædicandum Euangelium per vniuersum mundum & hoc notatur cum dicitur:

Repleti. Ecclesiastes. 11. a. Si repletæ fuerint nubes, imbres effundent super terram. Nubes ista sunt apostoli, de quibus dicitur Isa. 60. b. Qui sunt hi qui ut nubes uolāt. Nubes ista fuerūt scientia & eloquentia repleta, propter quod effuderunt super vniuersam terram imbres euangelicæ doctrinæ. Vnde & in quolibet ipsorum fuit impletum quod dicitur Eccles. 39. 2. Ipse tanquam imbres emittet loquia sapientiæ suæ. & sic patet secundum.

Circa tertium considerandum, quod donum spiritus sancti confirmans & perficiens ad publicationem Euangelij non solum fuit datum vni Apostolo, sed omnibus, nec solis Apostolis sed etiam alijs discipulis simul existentibus, secundum quod dicit Hieronymus in epistola Paulinum de omnibus sacra scriptura libris. & 1. cap. huius libri dicitur. Erat autem turba hominum simul fere. 120. Et hoc notandum dicitur. Omnes In quo exprimitur cæsus suscipiens spiritus sancti donum, secundum quod scribitur inf. 12. cap. Et dum cōplerent dies Pētecostes erant omnes discipuli pariter in eodem loco & factum est repente de cælo sonus, tanquā adueniens spiritus uehementis, & repleuit totam domū, ubi erant sedētes, & sic patet primum principale.

Circa secundum uero quod est Euangelij publicatio, quod ponitur ibi. Et ceperunt loqui, duo notantur ad hoc necessaria, scilicet exclusio timoris, & ostensio feruoris. primum notatur cum dicitur: Cœperunt. Per hoc insinuat manifeste quod ante loqui non audebant, immo nec etiam apparere, secundum quod dicitur Iohan. 20. Cū sero esset die illa vna sabbatorū & fores essēt clausæ, & sed recepto spiritus sancti dono, quod foras mittit timorem, secundum quod dicitur. 1. Iob. 4. d. Perfecta charitas foras mittit timorem timor iste fuit exclusus ab Apostolis & constantia eis data. Vnde quilibet eorum potuit dicere illud Psal. 76. c. Nunc cœpit hæc multitudo dextere excelsi, quia quilibet cœpit habere constantiam terrene malorum sublato. & hæc mutatio fuit dextera excelsi, dantis Apostolis constantiam prædicandi. Secundum uero scilicet ostensio feruoris notatur, cum dicitur, Loqui, qui feruor in actu prædicandi recepto spiritus sancto statim fuit ostensus coram Iudæis uulgariibus, cum dicitur infra. 2. cap. quod Petrus feruenter locutus est de Christo, dicens Viri fratres liceat audenter uobis dicere, &c. & subdit ibi. Quia ergo receperunt sermones eius, baptizati sūt & apposita sunt in die illa aīæ circiter tria millia. Secundo fuit ostensus coram Iudæorum principibus, quibus Petrus & Iohannes constantem responderunt. infra. 4. d. Non possumus quæ uidimus & audiuimus non loqui. Postea fuit ostensus etiam coram Gentibus. vnde infra. 13. Iudæis contradicentibus euangelicæ prædicationi dicitur. Tunc contemter Paulus & Barnabas dixerunt: Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei, sed quoniā repellitis illud & indignos uos iudicatis æternæ uitæ, ecce conuertimur ad Gentes. sic. n. notat præcepit dominus, Cui est honor & gloria in secula seculorum.

Incipit

Vcas medicus Antiochenſis Græci ſermonis non ignarus ſcripſit E uangelium. ſectator Pauli, comes peregrinationis eius. Hic etiam aliud volumen edidit, q̄ titulo actuum apoſtolorum prenotatur, cuius hiſtoria uſque ad biennium Romæ commorantis Pauli per-

uenit, id eſt, ad quartum Neronis annum. ex quo intelligimus in eadem vrbe librũ eſſe compoſitum.

De loco quidem in quo Actus Apoſtolorum ſcripti ſunt. Hic tenenda eſt ſententia, quæ dicitur Græci ſermonis nõ fuiſſe ignaros, qua lingua nouũ Teſt. excepto Matth. Euangelio & epiſtola Pauli ad Heb: tantum ſcriptum eſt. Oportebat enim vt indicia ſermonis diuini ea lingua ſcriberentur, ad quã omnes uelut ad ſapientiæ & omnium diſciplinarum fontẽ concurrunt, quando in fine ſæculi in omnibus Gentibus Deus eſſe notus uoluit.

Suſpicantur quidã quæſiſſe quæ Paulus in epiſtolis ſuis dicit: iuxta Euangelium meum, Lucæ uolumẽ ſignificari: & Lucam nõ ſolum à Paulo didiciſſe Euangelium, qui cum Chriſto in carne

carne non fuerat, ſed etiam à cæteris apoſtolis. quod ipſe in principio ſui voluminis declarat dicens. *Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipſi uiderunt & miniſtri fuerunt ſermonis.* Igitur Euangelium ſicut audierat ſcripſit, Actus Apoſtolorum ſicut uiderat compoſuit.

Incipit Prologus in Acta Apoſtol.

Vcas Antiochenſis natione Syrus cuius laus in Euangelio canitur, apud Antiochiam medicinae artis egregius & apoſtolorum Chriſti diſcipulus fuit: poſtea uſque ad confeſſionem Paulum ſectus apoſtolum ſine crimine in uirginitate permanens, Deo maluit ſeruire.

Qui ſeptuaginta & quatuor annos ætatis agens in Bithynia obiit plenus ſpiritu ſancto, quo inſtigãte in Achaia partibus Euangelium ſcribens Græcis fidelibus, incarnationem domini ſiſtente ſermonem oſtendit, eundemque ex ſtirpe Dauid deſendiſſe monſtrauit. Cui non immerito ſcribendorum Actuum Apoſtolorum poteſtas in miniſterio datur, vt Deo in Deum pleno, & filio perditionis extincto, oratione ab apoſtolis facta, ſorte dominice electionis numerus compleretur. † Sicque Paulus conſummationem apoſtolicis actibus daret quamdiu contra ſtimulum calcitrantem dominus elegiſſet. Quod legentibus & requirentibus Deum breui potius uolui oſtendere ſermonem, quam prolixus aliquid fuſtidientibus prodidiſſe, † ſciens quod operantem agricolam oporteat primum de ſuis fructibus edere. Quem ita diuina ſubſecuta eſt gratia, vt non ſolum corporibus, ſed etiam animabus eius proficeret medicina.

Item de cauſis ſcribendorum Actuum Apoſtolorum quædam argumenta præſtaſta ſunt. Prima hæc eſt, vt quia apoſtolicæ imminutionis numeri ſanctæ ſcripturæ ſermonem narrata eſt, ipſius etiam impletio canonico libro enarreretur. Et vt Pauli extra. xij. Apoſtolorum numerum aſſumpti autoritas teneatur, vt eius epiſtole inter canonicas ſcripturas habeantur, præcipue canonicæ ſcripturæ testimoniũ habentes, quæ conuerſionem & conuerſationem eius pleniffimè profert. Tertia cauſa eſt, vt perfectus perfecti ſpiritus aduentus, perfecto Apoſtolorum numero completus ſancti canonis enunciaretur hiſtoria. Ob hoc igitur & horum ſimilia, quæ poſt aſcenſum Saluatoris contigerunt, ſatis uile, imo & neceſſarium erat, conſcribi Actus Apoſtolorum.

Scribendorum Actuum Apoſtolorum cauſa triplex.

E

F

Incipit prologus ſuper Acta Apoſtolorum.

Vcas Antiochenſis, &c. In iſto prologo præceditur per hunc modum primo ponit Hiero. multiplicem autoris notificationem, ſecundo in ſcribendo Euangelium oſtendit ipſius fidelitatem, ibi. Hic ſpiritu ſancto inſtigante, &c. quia fideliter ſcripſi Euangelium. tertio dicit quod congruum fuit vt ſcribendi.

Actus Apoſtolicos haberet poteſtatem. unde dicit. Cui non immerito, &c. quarto dicit Hier. ſe vitare ſermonem prolixitatem, ibi. Quod legentibus, &c. Quia uero Lucas fuit medicus officio, quinto officij ipſius oſtendit uilitatem, ibi. Quem ita dicit. &c. Iſta ſufficiant de prologo iſto, ſupra. n. ſere totus exponitur in prologo ſuper Lucam.

Incipit liber Actuum Apoſtol.

C A P. I.

OE CV MENI. Priorem librum dixit non Euangelium. quem tamen Paulus (2. ad Tim. 2.) ſuum uocat Euangelium ubi ait: *iuxta Euangelium meum.* Nam arrogantiam ubique ſugiunt, ſicuti Mattheus, Marcus qui ſuam ſcripturam non uocat Euangelium. Sed Chriſti prædicationem, &c. quæ quidẽ ſcripta fideles poſtmodum Euangelia appellare dignati ſunt, tanquam uere complectentia Euangelium hoc eſt, Chriſti doctrinam. *Euntes docete gentes, baptizantes eos, &c.*

* CHRYSOST. Magna laus Apoſtolorum, quum talia fuerint aggreſſi, nimirum totius orbis ſalutem quum horum uerba ſpiritus eſſent plena.

* CHRYSOST. Iam mihi uide quam hic Euangeliste ſermo, abſit ab omni faſtu. non enim dicit, prius Euangelium, quod

Incipit Actuum Apoſtolorum Beati Luca Euangelista.

C A P. I.

† PRIMVM QUIDEM

quod euangelizaui. Sed priorem quidem ſermonem feci, nimirum Euangelii prædicationem magnificentius quiddam eſſe dicens quam pro ipſius dignitate, aut uiribus. Et tamen Apoſtolus hoc titulo ornat illum dicens, *Cuius laus eſt in Euangelio.* Ipſe contra modeste loquitur, dicens. *primum quidem ſermonem feci, &c.*

a *Primum quidem.* Beda, id eſt, Euangelium cui ſecundum ad didit, id eſt, Actus Apoſtolorum. Complẽtio primi eſt ibi: Uſque in diem, quã præcipiens apoſtolis, &c. initium ſecundi, quibus & præbuit ſeipſum uiuum poſt paſſionem ſuam in multis argumentis. Nam Euangelio Ieſum celos aſcendiſſe, diſcipulos à Bethania Ieruſalem reſreſſos teſtatur, non tamen ibi dicit, q̄ per 40. dies poſt eius paſſionem crebro apparuit, q̄ aſcensurum de regno Iſrael interrogauerunt, q̄ eo aſcendente angeli aſtiterunt, & huiusmodi.

Sermo-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I.

Primum quidem, &c. Hic incipit liber Actuum Apoſtolorum, in quo ſanctus Lucas primo ſe continuat ad præcedentia, ſecundo proſequitur ſubſequentia, ibi. Et conueſcens.

Præcedentia uero dicta ſancti Luca ſunt in eius euangelio, in quo incipiens in Chriſti præcurſore, conceptionem Chriſti, natiuitatem, conuerſationem & prædicationem, mortem & reſurrectionem & aſcensionem declarauit, & hoc eſt quod dicit.

† Primum quidem. i. primo. ſ. in Euangelio.

* Sermo

MORALITER.

† Primum quidem, &c. Per hoc Chriſtus dedit formam doctorem & prædicatoribus Euangelij quã docendo & prædicando

do debeant ſequi, ſ. ut prius opera uirtutum faciant, & tunc aliis facienda proponant. Per hoc et̄, q̄ Chriſtus poſt opera uirtutum doctrinam ſanam dñ hic ad dexterã patris aſſumptus

a Sermonem. i. scripsi, quia scribere est operati. vel quia factis
A meruit esse scriptor euangelij.
† quo postquam in partibus hoc ipsum spiritu sanctum mandata dedit
b Fecit. Torus liber euangelij vnus sermo dicitur quod habet
 vnun sensum: aut singulare pro plurali. Euangelium est bo-
 na annunciatio, in qua annunciatur requies post laborem re-
 gnum post seruitium, vi-
 ta post mortem.

c De omnib. Dicitis & fa-
 ctis Christi quæ indica-
 nit officio digna vel ido-
 nea suæ dispensationi.

* CHRYS. Non sim-
 pliciter de omnib. sed ab
 initio ad finem vsque, aut
 n. ad eum vsque diē quo
 receptus est in cœlū. At-
 qui Ioannes declarat im-
 possibile per scribere om-
 nia. quæ si scribantur sin-

B gularim. nec ipse vt arbitror caperet mundus. Quomodo igitur hic Lucas, loquitur de omnib. Atqui non dixit oīa, sed de omnib. perinde ac si quis dicat summam in genere: aut de omnibus loquitur, quæ necessaria sunt, vrgentque.

* OECVM. hic autē de omnib. ait sic librum fecisse, ab exordio vsq; ad assumptionē. Quod se nihil prætermisisse eorum, ait, quæ coherent, aut vrgent, in quib. diuinitas ac veritas prædicationis comprehenditur. Non. n. quippiam eorum reliquerūt, per quæ vel dispensatio verbi iuxta carnem creditur & cognoscitur, uel magnitudo ipsius iuxta diuinitatē relucet & manifestatur.

Hom. i. *** CHRYS.** OECVM. vide porto humanitatem eius ac mentē apostolo dignam, etiamsi vnus hominis causa tam diligentem sollicitudinem suscepisset, ut totum Euangelium conscriberet: ut inquit, hñs eorum sermonum quos audisti certitudinem. Audierat. n. Christum dicentem, Matth. 18. Non est uoluntas patris mei, ut uel unus pereat ex his pusillis.

d Theophy. Dei amicus, uel Dei amator, quia si tu sis amicus Dei, tibi scribitur Cui Euangelium scripserat, eidē & Actus Apostolorum scribit Lucas medicus ad salutem ani. &c.

C e Quæ. A baptismo Io. quo Iesus baptizatus est, usq; in diem quo assumptus est in celum, quia de toto illo tempore Lucas sermones texuit qui in fine Euangelii ita scripsit. Cum bene dixisset recessit ab eis & ferebatur in celum.

Hom. i. **Alter. * CHRYS.** Nihil. n. doctore si g. dius, qui uerbis duntaxat philosophatur. Neque. n. hoc doctoris est, sed histrionis ac hypocritæ. Eoque apostoli prius vitæ exemplis docebant, deinde uerbis. *Capit Iesus, &c.* Qui omnia quæ fecit & docuit, incæptio quædam fuit eadem postea apostolis facientibus & docentibus & eorum sequacib.

f Facere. Bonū doctore, instituit uel instruit, q. faciat qd docet
 Bed. sensus est: scripsi de Iesu à tpe quo signa cepit facere & docere usque in diem quo iisdem cōpletis assumptus est.

Rab. præcipiens apostolis prædicare Euangelium per spiritum sanctum, per quem prædicatum est Euangelium, quia uerba inspirabat, & fiduciam tribuebat. Vel præcipiens per spiritum sanctum. Quod. n. filius præcipit, præcipit & hoc spiritus sanctus. Vel propter spiritum præcepit, quia non præceperet nisi spiritus uenturus esset.

Hom. i. *** CHRYS.** Hoc est spiritualia ad illos uerba loquutus, nihil autem humanum.

* OECVM. Vel hoc dicit, spiritualia significans fuisse præcepta, nihil seculare præ se ferentia, uel etiam spiritum connaturalem sibi demonstrat, utpote cui ex diuina hypostasi nihil desit eorum, quæ a deo expleri possunt. Quænam autem sunt præcepta, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1** Sermonem, &c. Non dicit omnia, quia omnia facta & illi non possunt per singula scribi, secundum quod dicitur Io. ult. d. Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribatur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros, sed dicit.
- 2** De omnib. quia de pertinentia. ad Christi conceptionem, natiuitatem uitam & mortem, resurrectionem & ascensionem aliqua scripsi.
- 3** O Teophile. Hic erat quidam episcopus Asia, cui scripserat Euangelium, ut patet in eius prologo, & eidem scripsit hunc librum.
- 4** Quæ capit. Ne similis esse scribis & Phariseis, de quib. dicitur impropere Mat. 23. a. Dicunt. n. & non faciunt. Bene. n. docere, &

MORALITER

significatur, quod doctor uel prædicator recte uiuens & sanè

g Elegit. Hoc ad laudem apostolorum quorum actus scribere proponit.

* CHRYS. Non dixit, ascendit. Nam adhuc tanquam de homine loquitur uidelicet & post resurrectionē docuit discipulos, cæterum huius temporis historiam nemo nobis ex-

1 cuit ex arte totam uer-
 2 immoratur quidē hu-
 3 rei Ioannes magis qu-
 4 ceteri, quem ad modum
 5 & hic. Sed nullus non
 6 euidenter differuit, pro-
 7 pterea quod ad alia fel-
 8 narent. Dicimus igitur
 9 hæc per apostolos, q. qu-
 10 audierant uoluerūt, q.
 11 bus & seipsum præbu-
 12 uium. Prius autem e-
 13 assumptione loquutu-
 14 odicit & de resurrectione

ne posteaquam enim dixit eum assumptum, ne putares, lum ab aliis assumptum esse, adiecit, quibus & exhibuit seipsum uinum. etenim si semetipsum exhibuit in re maiore, eto magis in minore.

* OECVM. Ne quis existimaret alterius hoc factum esse uirtute, statim et subiunxit, quod propriæ esset authoritatis, quibus et exhibuit seipsum uiuentem. Eundem autē ostendit qui passus fuerat ac resurrexerat, sermoni coniunxit quod loquitur, dicens, (posteaquam ipse passus fuerat). *h. Assump.* A diuinitate, uel à nube assumptus, quasi uerus homo.

* TERTVL. Cum discipulis autē quibusdam apud galilæa Iudææ regionem ad quadraginta dies egit, docens eos quæ cerent. dehinc ordinatis eis ad officium prædicandi per orbem circumfusa nube in celum est receptus, multo uertius quam apud uos asseuerare de Romulo proculi solent.

* CHRYS. Neque. n. ita tunc perpetuo quem ad modum a te resurrectionem fecerat uertatur cum illis. Illud uide, ne dixit 40. dieb. sed per 40. dies. aduolabat enim, ac deuolabatur rursus. Quir ita tandem? subducebat animos illorum ad terriora, nec pariebatur illos similiter erga ipsum sic affectos esse quem ad modum prius fuerat. Neque uero hoc simpliciter faciebat, sed utrunq; diligenter preparabat, & ut crederetur resurrectio, & ut deinceps maior humana conditione liberetur, &c. Cæterū quia de causa non apparuit oībus, sed discipulis tm. Quam multis illarum uisum fuisse spectrū, uilicet iis qui non nouerant arcanū mysterii. Etenim si ipsi discipuli diffidebant ac turbabantur, & opus erat ut manib. cōtractarent, opus erat mensa cōmuni, quomodo uerisimile est affectos futuros fuisse uulgares istos? &c. Quod. n. in illis effecerunt conspecta prodigia, hoc in omnib. posteris erat factura fides. quapropter & incredulos per fidem colligimus &c. Itaque qui aiunt non esse facta miracula, tum magis riam seiplos pudefaciunt. Nam hoc ipsum maximum est miraculum, absq; miraculis orbem terrarū accurrere, à duocim pauperib. & illiteratis hominib. attractum. Neque. n. uolentia diuinarum, neq; sapientia dicendi, nec alia re sim. uicerunt pisces, ut iam uel inuiti fateantur homines in illis diuinam esse uirtutem. Nam erat impossibile, ut unquam res tanta uirib. hominum conficeretur. Atq; hac de causa ipse dieb. quadraginta commemoratus est post resurrectione longō tps. spacio certis argumentis declarans, & cōprobans conspectum sui ipsius, ne spectrum & manē fantasma crederent quod uidebatur. Ac ne his quidem contentus fuit, mentem etiam addidit. Et conuescens, &c.

i Vium. Corpus uiuum uel propriū, nō phantasticum, quod male uiuere nihil aliud est quam se sua uoce damnare.

5 Usque. Ascensionis suæ. **6** Quæ præcipiens. Quod. f. prædicatum apostolatus. **7** Quos elegit. præ cæteris ad officium apostolatus. **8** Assumptus. de terra ad celum in sua humanitate, secundum diuinitatem. n. quæ necessario est ubiq; non conuenit ei loco ad locum transire, Assumptus est autem a tota trinitate assumptionem illam faciente, quæ in omnib. effectib. principaliter operatur. Et etiam a seipso. nam corpus gloriosum sic est in potestate animæ, quod uoluit ei ad nutum ad motum localem. Assumptus est etiam a nube præstante ei obsequium. **9** Quib. & præbuit. post resurrectionem. **10** In multis. de sua resurrectione facientibus fidem.

docens, sit ad Dei gloriam assumendus.
9 Quibus & præbuit, &c. quæ posita sunt diffuse in litterali expositione.

11 cuit ex arte totam uer-
 12 immoratur quidē hu-
 13 rei Ioannes magis qu-
 14 ceteri, quem ad modum
 15 & hic. Sed nullus non
 16 euidenter differuit, pro-
 17 pterea quod ad alia fel-
 18 narent. Dicimus igitur
 19 hæc per apostolos, q. qu-
 20 audierant uoluerūt, q.
 21 bus & seipsum præbu-
 22 uium. Prius autem e-
 23 assumptione loquutu-
 24 odicit & de resurrectione

docens, sit ad Dei gloriam assumendus.
 9 Quibus & præbuit, &c. quæ posita sunt diffuse in litterali expositione.

& apostoli cognouerunt tãquam notissimum. Aut vinum q̄ post mortẽ viuēbat. Vel viuū, id est, amplius non moriturũ. **a** Per dies. Non tamen eis per .xl. dies continuos apparuit. post diē. n. resurrectionis alios quatuor dies interuenisse Ioãnes dicit. Post quos rursus apparuit p. xl. q̄. xl. horis mortu⁹ fuerat xl. diebus se viuere con-

firmat. Et per .xl. typus **a** presentis seculi, quo **b** Christus in ecclesia ver- **b** fatur, potest intelligi, si **c** ne q̄a homo quatuor, **d** conitans elementis eru- **d** ditur contra transgressionem decalogi.

b Apparens. Beda. Ad instruendã fidem suã resurrectionis: sepius quoq; apostolis post resurrectionẽ viu⁹ apparens cibũ sumit, carnẽ suã palpãdã exhibuit. Sed p̄ mysteriũ huius cõuer- sationis significat se impleturũ q̄ promiserat: *Ecce ego vobiscũ sum vsque ad consummationẽ seculi.* Ite numerus tẽporalẽ vitam significat, q̄a postq̄ cõsepulti fuerim⁹ cũ Crõ p̄ baptismũ i mor- tẽ, quasi mari rubro trãsito necessariũ habemus ducatuũ i hac solitudine, q̄ ad cẽlos nos p̄ducatur, & imagines suas denario re- munerãs p̄sẽtia sãcti spirit⁹ quasi vera gete iubilei remuneret. *** CHRYS.** Sic hoc argõ ipsi quoq; apostoli, semper astruxe- runt resurrectionis fidẽ, vt quum aiunt, qui quidẽ cibũ simul sumpsimus, & bibim⁹ cũ illo. Sed quid apparẽs faciebat? Per q̄ illos ad fidẽ adduxerit ostẽdit, dicẽs: *apparens eis, &c.* Quum au- tem deiectis erant animis & his q̄ facta fuerãt cõturbati, ac re- stabat, vt magna aggredereẽ certamina, recreat & erigit illos, prædicẽs qd̄ esset illis enenturũ, ac p̄cipiens ne discederent ab

Hierosol. &c. Primũ euocarat illos i Gallilãã, metuentes etiã **D** num ac trementes, quo vacui pauore, possent audire q̄ dicerẽ- tur: deinde quum audissent, & in his quadraginta dies essent versati, præcepit ne ab Hierosol. & c

c Præcepit, &c. *** CHRYSOSTOMVS.** Cur ita tandem? Quem **D** admodum milites, in **D** multitudinem eruptu- **D** ros, nemo patitur exi- **D** re, priusquam armati **D** fuerint, neq; quisquam **D** equos sinit a carcere **D** prosilire priusquam au- **D** rigam naçti sint ita, nec Christus discipulos suos passus est in **D** acie cõspici, priusquam descenderet spiritus, ne facile cape- **D** rentur, & abducerẽtur a multitudine. verum non hæc sola cã **D** est. Sed postea quã cõplures erant illis credituri, & rursus cũ **D** his alii, ne qui dicere possent, qd̄ prætermissis notis, ad peregrini- **D** nos abissent, ostentandi sui gratia, hac de cã, apud ipsos qui le- **D** sum occiderẽt, exhibet argumẽta resurrectionis: Apud ipsos, **D** inquam, qui eum crucifixerant, qui sepelierant, in ipsa ciuitate **D** in qua facinus illud impiũ merat patratum, vt aduenis etiam **D** omnibus os occluderetur.

* OE CVM Quod si statim ab Hierosolymis discessissent, nihil **D** que horum fuisset subsequutum, suspecta certe fuisset resur- **D** rectionis. Rursus etiam quia nondum uirtute spiritus ornati, in **D** utiles redderentur ad hostium congressus.

d Conuescens. Signa ueri corporis annunciat, quia non uno cor- **D** poris sensu, sed visu, auditu, tactu, apparendo, loquendo, cõ- **D** uescendo probantur. **CHRYS.**

NICOLAUS DE LYRA.

* i Per dies, quod non est sic intelligendum, quod in illis quadraginta **D** diebus fuerit continue cum eis, sed quia in illo temporis spacio eis fre- **D** quenter apparuit.

2 Loquens, &c. id est de beatitudine caelestis. Ad maiorẽ intellectum **D** duorum hic sunt videnda. Primũ, est, vtram resurrectio Christi de **D** buit argumentis probari. Ad quod dicendum, quod argumentũ uno modo **D** est ratio rei dubie faciens fidẽ. i. certitudinẽ. quod esse non potest nisi pro- **D** cedat ex principijs per se notis, sicut fit in scientijs demonstratiuis & **D** alijs. talibus argumentis non debuit resurrectio Christi probari quã est **D** articulus fidei. de talibus enim non habetur certitudo euidentiã in præ- **D** senti, saltem de comuni cursu. Alio modo accipitur argumẽtũ aliquid **D** sensibile signum, quod inducitur ad manifestationem alicuius veritatis: **D** que nomine argumenti aliquando vtitur philo. in libris suis. & hoc modo **D** accipiendo argumentum Christus suam resurrectionem declarauit ar- **D** gumentis, in quantum per euidentiã signa se vere resurrexisse ostendit: **D** quod fuit necessarium apostolis fieri. Primo propter seipos, eo quod eo- **D** rum corda non erant disposita ad credendũ de facili eius resurrectionẽ. **D** Vñ dicit eis Luc. vlt. d. O stulti & tardi corde ad credendũ in om- **D** nibus que locuti sunt prophetae. Secundo propter alios, vt per hu- **D** iusmodi signa eis ostensa eor testimonium de Christo efficacius reddere **D** tur, secundum illud. 1. Ioh. 1. b. Quod audiuius & vidimus nostris **D** oculis, & manus nostrẽ contrectauerũt de verbo vitã, testa- **D** mur & annũciamus uobis. Secundũ est de qualitate & efficacia hu- **D** iusmodi argumentorum. Circa quod sciendũ, quod uera resurrectio de qua **D** fit sermo hic, est creditus eiusdẽ hominis in numero de morte corporali ad **D** vitam gloriosam. Et hoc ostensum est in Christo tam ex parte corporis **D** quam ex parte animã. Ex parte enim corporis primo fuit ostensum, q̄ **D** Christi corpus post resurrectionem fuit verum corpus & solidum, non **D** corpus phantasticum vel rarũ, sicut est aer, vel per hoc q̄ palpabile præ- **D** buit ipsum, Luc. vlt. f. Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnẽ **D** non habet, sicut me uidetis habere. Secundo fuit ostensum, quod **D** erat corpus humanũ, per hoc quod ostendit verã humanã effigiẽ oculis di- **D** stinguibilem ab alijs effigieb. Tertio fuit ostensum, q̄ erat idẽ corpus nu- **D** mero qd̄ habuit prius ante mortẽ, p̄ ostẽdẽdo cicatrices vulnerũ. Lu. vlt. f. **D** Videte man⁹ meas & pedes meos, quia ego ipse sũ. & Ioh. 20. g. **D** dicit Thomas: Infer digitũ tuũ huc. & vide manus meas, & affer **D** manũ tuam, & mitte in latus meũ, & noli esse incredulus, sed **D** fidelis. Simuliter ex parte animẽ iterato corpori vnite veritatẽ suã re- **D** surrectionis ostendit, & hoc per opera triplicis vitã. Primo quidem per **D** opus vitã nutritã, in hoc quod cũ discipulis manducauit, ut habetur Luc. **D** vlt. f. Obtulerunt ei partẽ piscis assi & fauũ mellis, & cũ mãdu- **D** casset corã eis, sumẽs reliquias dedit eis. Secundo per opera vitã **D** sensitiuã, in hoc quod discipulis ad interrogata respõdebat & eos saluta- **D** bat, in quo se ostendit uidere & audire. Tertio per opera vitã intellecti- **D** ua, in hoc quod cũ eis loquebatur & descriptis differẽt. Lu. vlt. f. Hæc **D** sunt uerba quã locutus sum ad vos, &c. Quod etiam resurrexit

MORALITER.

* f itione, & per hoc fuit probata nra resurrectio futura, quia **D** Christus est homo uerus eiusdem speciei nobiscum. pp̄ quod **D** eius resurrectio ẽ nostrã resurrectionis argumẽtũ, ut deducit

ad vitam gloriosam, ostendit per hoc, q̄ ad discipulos ianuis clausis intra **D** uit, & hoc per dotem subtilitatis. Vñ de dicit Gre. Homil. 17. Palpandã **D** carnem dominus præbuit quã ianuis clausis introduxit ut esse post resur- **D** rectionem ostenderet corpus suum, eiusdem naturã, & alterius gloriã.

De efficacia istorum argumentorum dicitur ab omnib. q̄ licet vnũ per **D** se sumptum uel duo non sufficerent, tamen oĩa simul sumpta fuerunt effi- **D** cacia in suo genere ad manifestandã veritatẽ resurrectionis dominicẽ **D** & cum ad hoc inducã fuerint ab illo cuius perfecta sunt opera. Sed vlti- **D** rius potest queri, vtrum in hac manifestatione fecerint certitudinem eui- **D** dentiã, vel adhesionis tantum. Ad quod dicunt aliqui, quod fecerint cer- **D** titudinem adhesionis tantum, qualis est in his que sunt fidei, de quibus est **D** resurrectio Christi. Alij uero dicunt, q̄ fecerunt certitudinẽ euidentiã, eo **D** quod talis manifestatio fuit per signa sensibilia euidentiã. Sed saluo me- **D** liori iudicio mihi videtur melius dicendum, quod Christus potest dupli- **D** citer considerari. Vno modo in quantum homo tantum, & sic argumẽta **D** prædictã fecerunt certitudinẽ euidentiã, de resurrectione humanã na- **D** turã, quia sicut dictum est, erãt euidentiã sensibus bene dispositis, ad quod **D** etiam reducitur certitudo euidentiã demonstrationis. Alio modo potest **D** considerari in quantum Deus & homo, siue Deus humanatus. & sic argu- **D** menta prædictã de resurrectione Dei hominis, non fecerunt certitudinẽ **D** euidentiã, sed adhesionis tantum quã est fidei, quia diuinitas Christi & **D** ante resurrectionẽ & post non fuit aliter cognita ab apostolis. Et hoc vi- **D** detur manifeste dicere beatus Greg. homil. 17. Thomas aliud vidit & **D** aliud credidit. A mortali quippe homine videri diuinitas non potuit homi- **D** nem ergo vidit, & Deum confessus est di. Dominus meus & Deus **D** meus. videndo ergo credit, quia considerando verũ hominẽ, hunc Deũ **D** quẽ videre non poterat, exclamauit. licet ergo per argumenta prædictã **D** euidens fuerit apostolis illum qui dicebatur Iesus Nazãrenus, uere re- **D** surrexisse, non tamen fuit euidens, sed solum creditũ Deũ a mortuis re- **D** surrexisse, sicut & creditum fuit tantum & non scitum illum hominem **D** esse Deũ, obiectum autẽ fidei est ipse Deus nõ visus, & iõ articulus fidei **D** est aliquid nõ visum circa Deũ. pp̄ quod articulus fidei est Deũ re- **D** surrexisse a mortuis, & non hominẽ tantum. Propter quod dictum est su- **D** pra quod illa argumenta nõ fuerunt efficacia ad manifestandũ euiden- **D** ter resurrectionẽ Christi prout est articulus. Et per prædictã patet solutio **D** ad rationes vtriusq; opinionis aliter sentientis. **3** Et conuescens. Post **D** quam Lucas continuauit se ad dictũ in Euangelio, hic consequenter pro- **D** sequitur dicenda in hoc lib qui sicut dictum est, est de legis euangelicẽ pro- **D** mulgatione. Circa quod consequẽdum, quod sicut corpus mobile subiectũ **D** est in tota naturali philosophia sub ratione absoluta, in partialibus **D** vero libris sub rationibus determinatis, vt in libro de celo & mundo **D** corpus mobile ad situm, in libro uero de generatione, corpus mobile ad **D** formam: Ita Deus sub ratione absoluta subiectum est in tota sacra scriptu- **D** ra. ideo dicitur theologia quasi sermo de Deo. sub rationibus uero de- **D** terminatis est subiectum in libris partialibus, vt ostensum fuit in prin- **D** cipio Gen. & in alijs sequentibus libris. In toto uero nouo Testam. sub- **D** iectum est, ut rememor in cõmuni, sed in libris partialibus sub rationib.

Apostolus. 1. Corint. 15. Et quia ad sane predicanã requirit **D** spiritus sancti donum, ideo promittitur prædicatorib. ecclesiẽ **D** cum dicitur: Et conuescens præcepit, &c. Sequitur. **Tom. vj. H 3**

Homil. 102

cap. i.

E

F

Homil. 1. * CHRYS. Post hæc ne dicerent, quomodo ergo poterimus inter homines impios, & homicidas, ad hæc tam multos durre, quum simus pauci contemptique? vide quomodo dispersionem hanc dissoluat dicens, sed expectate promissionem patris, quam audistis ex me.

Vide Christomus eo loci. * OECVMEN. Et ubi hoc pater promisit? Dicimus ergo quod vel p defectu oportet dictum hoc intelligi, vt subaudiatur prepositio *αὐτοῦ*, sitq; sensus. Expectarent à patre promissionem, quam vobis, inquit, feci de spiritu sancto. vel etiam qa sicut ipse ait, Quæ à patre audiui, hæc annuntio vobis, sancti quoque spiritus promissio etiam si per ipsum facta sit, a patre erat. Quod si & ab ipso quaritur, Ioel fide dignus est qui sermonem confirmet dicens, Effundam de spiritu meo super omnem carnem.

2. cap.

a Promissionem. Quam promisit per Ioel, vt habetur in sequentibus: & si à Christo promissa, à patre tamē complebitur. Vel patris dicitur, quia in eius verbo, id est, Christo promittitur.

b Quia Iohannes. Beda. Cum diceret dominus, quia Iohannes baptizauit aqua, vos autem, &c. non subiunxit, vos autē baptizabitis, sed baptizabimini spiritu sancto, qa neq; apostoli, neq; sequaces eorum usque hodie in ecclesia aliter quā in aqua baptizare præualēt: sed inuocato nomine Christi interior virtus spiritus sancti baptizatorum animas & corpora purificat, quod in baptismo Iohannis non fiebat.

Beda. Baptisma datur in duab. naturis, corporali, scilicet & spiritali, quia homo qui baptizatur duob. constat, corpore, scilicet & anima, tamen vnum est baptisma, sicut vnus homo.

Cap. 1.

* OECVM. Consummata spiritus superuentio in apostolos, & quæ perfectum reddit, à Deo, vt alios quoque perficiat, tpe Pentecostes facta est, non autem eo præterente venit. Nā si tunc dñs discessisset, spiritus vero mansisset, non fuisset tanta consolatio, adeo enim ei adhærebant, vt agrè diuelli possent. Non statim autē descendit spiritus, sed post octo fortassis aut nouē dies, vt paululū contristati, & in desiderio ac necessitate, promissionis constituti, purū ac perfectū reciperent in eius aduentu gaudium. Præterea autē oportebat in celo nostram cōparere naturā ac perfectam fieri reconciliationē, ac tūc viuere spiritu.

Homil. 1.

* CHRYS. Neque dixit, Ego vos baptizo spiritu sancto, sed baptizabimini, nos interim docens, vel modeste de nobis sentiamus. Non hoc iam ex Ioannis testimonio dilucidum erat, quod ipse esset qui baptizaret, quum dicere, ipse vos baptizabit spiritu sancto, & igni.

* OECVM. Apostoli in initio aqua baptizati sunt, postea vero spiritu sancto, &c.

BED. baptisma vnctio vnde & in quibusdā libris inuenitur sic Ioānes t̄ vnxit aqua, vos vngemini spiritu sancto. Baptisma autē domini quod in spiritu sancto est, non ad illud tēpus tantū respicit quo apostoli & ceteri fideles illius tēporis baptizati sunt aqua ī remissionē, gratia spiritus à Domino percepta, sed ad hoc

C

NICOLAUS DE LYRA.

* magis determinatis. Vnde in Euāgelio Deus redēptor est subiectum ut legis Euangelica lator. In hoc autem libro ut eiusdem legis per orbem publicator. Primum tamen fecit per seipsum, secundum vero per Apostolos ad hoc missos. propter quod liber iste ab actibus apostolicis nominatur. Ad hoc autem quod Apostoli alijque discipuli essent ad hanc publicationem idonei præexigebatur in eis solidatio & perfectio per donum spiritus sancti, quo essent diuina notitia præditi constantes & eloquentes & charitate seruati: propter quod liber iste in duas partes diuiditur, quia primo describitur apostolorum debita dispositio, secundo per eosdem euāgel. publicatio. sc. ca. i. b. Stans autem Petrus. Debita uero dispositio apostolorum facta est per spiritus sancti donum vt dictum est, & ideo primo describitur promissio huius doni. secundo expectatio promissi, ibi: Tunc reuersi sunt. tertio collatio expectati. in principio sequentis cap. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur hæc promissio, secundo circa hoc mouetur quæstio, ibi: Igitur qui conuenerunt. Circa primum sciendum, quod licet sanctus Lucas in fine Euāgelij sui locutus fuerit de hac promissione, hoc fuit tamen breuiter & succinctè. Hic autem tangit eam magis diffusè, propter quod ab ea incipit prosecutionem dicendorum in hoc libro. Dicit ergo: Et conuescens præcepit. f. Iesus cum apostolis suis: quibus

ad hoc etiam in quo domino mittente. spiritū plenius acceperunt quicunque etiam modo baptismum in remissionem accipit in spiritu baptizatur, cuius dono solatis peccatis vt etiam in bono proficiat, adiuuatur.

* OECVM. Baptizabimini dixit, non baptizabo, mansuetudinem amplectens, & arrogātiā fugiēs, præsertim quā Ioānes prius hoc docuisset dicens, Ipse vos baptizabit spiritu sancto & igni, superfluum esset, ut ipse per se ipsum adderet. Verum an nē per gratiam baptizati in canaculo absque

a ne discederent, sed expectarent promissionem patris; quam

b audistis inquit per os meum quia Iohannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto, non post

aqua, vtique: nam spiritus efficacior est, per quem etiā aqua operatur quandoquidem ipse quoque Christus absque oleo unctus est.

c. Eos autem, &c. AVG. Quando Petrus negauit, non erant Apostoli baptizati, nō aqua, sed spiritu, post resurrectionē enim dictum est: Vos uero baptizabimini spiritu sancto, nondū enim resurrectione Christi & missioe spiritus cōfirmati erant. Sicut iustus circūcisio nō fuit necessaria antequā imperaret Abrahæ & posteritati suæ, sic post q̄ sacramentū noui. Test. id est. baptisma circūcisionis loco datum est à domino dicēte. Nisi qui renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. Certum est nullum a corpore Christi pertinere nisi baptizātū, præter eos qb. passim deputatur pro baptismo. Itē scriptū est, quando Paulus baptizatus est, & nō est scriptum quādo alij apostoli baptizati sūt sed debemus intelligere baptizatos esse propter illud: Ni qui renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c.

Beda. Nondū fuerat baptizari, uel baptismo Iohannis, nō aqua, sed spiritu sancto, quos intelligimus baptizatos esse qui baptizabant alios.

Rab. Hic promittitur, quod Ioannis baptismo præcelleret baptisma apostolorū. Quia Iohanne baptizati sunt tū aqua ut patet in Andrea & i altero discipulo Petro enim dictū est. Qui lotus est non indiget nisi vt lauet pedes. postea a Christo firmata est eorum fides, quorum etiam pedes in cena lauit, & qui corpus suum dedit post resurrectionem insufflauit spiritum die ascensionis eos benedixit, postea misit spiritum.

* CHRYS. Nec expressit, quando, quo semper uigilaret tū dixit breui futurum ne deicerent animas, quando uero esset futurum, nondū addidit, ut semper essent uigilantes, & Quid igitur miraris, si non exprimit diē, quo erant perficienda? quandoquidem hunc instantē ac vicinum noluit esse manifestum, idque iustissima sane de causa, nimitum ut uigilantes sollicitius promissum expectarēt. Non enī datur, nō datum in quā gratis nisi uigilanti. An non uides quid dicat Helyas discipulos? Si uideris me cū abripiar, sic erit tibi, hoc ē, cōtingit tibi qd postulas, &c. Sic & Paulo statim data est gratia sed uel dū intercessit, quo fuit cecus, atq; interim metu purgāt accipitur. Etenim quē ad modū qui purpuram tingūt, prius alij quibusdam coloribus preparant id quod tincturā accipiet, flos dilut⁹ & euandus fiat: Itidē & hic pri⁹ animi sollicitudine

Deus

quibus recumbentibus apparuit in die ascensionis, vt refert Marcus in ne Euāgelij sui dicens: Nouissime autem recumbentibus illi undecim apparuit illi Iesus, &c.

1 Ne discederent. donec per spiritum sanctum redderetur apti ad publicationem Euāgelij. ideo subditur.

2 Sed expectarent promissionem patris. Ioan. 14. d. Paracletus autem spiritus sanctus quem pater in nomine meo mittet, ille do. vos o. ma.

3 Quia Iohannes quidem baptizauit aqua. solum, nam eius baptismus gratiam non conferebat.

4 Vos autem baptizabimini spiritu sancto. Ex hoc loco dixerunt illi, quod apostoli non fuerunt baptizati baptismo Christi qui est aqua secundum quod habetur Iohan. 3. Sed hoc non est consonum ueritatibus sanctorum, nec etiam rationi. Dicit enim Saluator Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei: & ideo post illam domini sententiam nullus factus est membrum Christi, nisi per susceptionem sui baptismi, vel alicuius suppletis eius vicem, sicut est baptismus sanguinis & flaminis. Tertia Paulus Apostolus uocatus ad fidem de mandato domini fuit baptizatus, vt habetur Act. 9. c. Et idem tenendum est de alijs apostolis, quamuis non sit scriptum, quia non omnia Christi facta sunt scripta.

* vt dictum

Deus preparat ac deinde infundit gratiam. Eandem ob cau-
sam nec spiritum illis misit sed in die quinquagesimo, &c.

CHRYS. Nam quoniam audierant quod spiritum essent
accepturi, tanquam digni iam cupiunt discere, & ad libera-
tatem habebant erectos animos, non enim volebant sese
incere in pericula,
sed respirare potius
ac refocillari eo quod
illis conigerant, sed
de extremis immine-
bat periculum, & car.
Equidem arb. trror, ne
illud quidem aliquo
modo cognitum illis
fuisse, quod tandem ef-
ferit illud regnum. Nō-
dum enim erat spiri-
tus, qui post docuit
eos.

Domine si in tempore.
Beda. Quia apprens
eis locutus fuerat de
regno Dei, & spiritus sancti promiserat aduentum, ideo in pre-
senti quærunt de regno Dei: si in presenti adueniente spiritu
sit restituendum, an in futuro sanctis reservandum. Carnales.
in resurrectione Christi implera, cito regnum Israel credebant
esse venturum, secundum illud. Nos autem sperabamus quod esset
redempturus Israel.

AMB. Vestrum dixit, nō meū. Iam enim non s̄m p̄fectio
nem, sed secundum p̄fectum humani corporis ac noctre a-
nimæ loquebatur. Cum autem dicit, tempora vel momenta
quæ pater posuit in sua potestate: utique non potest esse exors
locuti paterne, cuius nequaquā exors est potestatis, cuius po-
testas ex sapientia & virtute gignitur, qđ utrunq; Christus est.

DECVM ubique figurarum cognitione rerum prinat ipsos
non tanquam ignorans, sed quod sciret: nihil illos ex eo iuua-
ri ad spirituale salutem.

CHRYS. verum ut intelligatis rem, adhibita similitudine red-
dam dilucidiorē. Que nam modū quum videmus infantē plo-
rantem, semperque cupientem aliquid a nobis accipere, quo
nihil illi sit opus, tum occultato potius quod concupiscit, ostē-
dimus illi manus vacuas, dicentes: Ecce nō habemus: Itidem
& ille fecit apostolis. Sed quemadmodum tum puer ille, si postea
nihil ostēdanius instat plorādo, videns se esse delusum deinde
eo relicto discedimus, dicentes, vocat me talis, & aliud quiddā
eius loco, quod concupiscebat dimus, volentes eum auocare
ab eo quod malisset accipere, extollentesque illud qđ in alte-
rius locum damus, eo dato, repente subducimus nos. Itidē fe-
cit & Christus, illi quærebant accipere, hic negavit se habere.
Atq̄ primū deterrebat. Cæterū ubi rursus quærent, iterū ne
gavit se habere, nisi quod nunc terretur, verum postea qđ ostē-
derat, quod fecerat, dicit ēt probabilē causam, Pater (inquit)
posuit.

NICOLAUS DE LYRA.

ut dicitur supra. Item quia Iohan. 4. a. dicitur: quod discipuli Christi b a-
ptizabant & non est verisimile, quin essent baptizati eodem baptisma-
te, unde dicit Augustin. ad Seleuciam, quod credibile est discipulos Chri-
sti esse baptizatos eius baptismo, ut haberet baptizatos seruos per quos
ceteros baptizaret nec defuit humilitatis minister, qui etiam pedes eo-
rum lauit. Unde super illud Ioh. b. Qui lotus est, non indiget, nisi ut
pedes lauet. dicunt doctores aliqui, quod illa locio intelligitur de sacra-
mento baptismi igitur quod dicitur hic. Vos autem baptizabimini
spiritu sancto. Intelligendum est istud de receptione spiritus sancti in si-
gno visibili, de quo habetur c. seq. qui dicitur baptismus metaphorice, eo
quod gratia spiritus sancti vnctio dicitur. 1. Iohan. 2. Vnctio autem de li-
quidis est ut aqua, unde dicit glos. Rabani: quod in quibusdam libris sic
habetur: Vos autem ungemini spiritu sancto.

MORALITER.

1 Igitur qui conuenerant, interrogabant eum, &c. Secundum sensū
liter. alē aliqui de Christi discipulis opinabatur, quod ipse post
missionem spiritus sancti in Ierusalem temporaliter regnaret
& sic regnum Israel restitueret, & alia regna regno Israel sub-
iugaret. Sicut dicunt moderni Iudæi, futurum esse per messīā
quē inaniter expectant, & per istos significatur ecclesiæ mini-
stri qui regnū Dei quod est ecclesia magis quærunt augeri in

posuit in sua potestate: Quid igit? Nescis ea quæ sunt patris-an
te ipsum quidem nostri, ceterū q̄ facit ignoras? Ipse dixisti, ne
mo nouit patrem nisi filius, Et spiritus quidē omnia scrutatur
ēt profunda Dei, tu vero ne hoc quidē scis? Absit, Nō, ut hoc
suspicemur, ad istū loquutus est modū. Sed ita se gerit quasi
nesciat, quo illos reuo-
cet ab intempestiua
inquisitione, &c.

multos hos dies. Igitur † qui eo conuenerat interrogabant eū,

dicentes: Domine, si in tempore hoc restitues regnum † Is-

rael? Dixit autem eis: Non est vestrum nosse tempora vel

† momenta, quæ pater posuit in sua potestate: sed accipietis

† virtutem superuenientis spiritus sancti in vos, † & eritis

^a Continuatō, præcepit eis, &c. qui conuenerant. ^q presentes erant ascendenti.

^a Seruus hoc profert. ^b post tuam resurrectionem superueniente spiritu.

^c Induces diem iudicii & regnum veri Israelis. ^q Tempore uel spirituale?
quod in Græco manifestum est.

^a Quia utrunque prius possessum est, postea perditum. ^q Non huius, sed huic israeli.

^q insinuat spirituale regnum a prophetis promissum fuisse ^b qđ id est, non est hominum diem iudicii
nosse, ut quasi suspensi tempore iudicium expectent.

^a Numerum temporum uel momentorum usque ad finem seculi.

^b Non ponet, quia Deus præsentiam cerant, quidquid uult futurum esse.

^a Quia infirmi. ^q Scientiæ signorum considerari. ^b Superuenit spiritus sanctus, quia superior
inferiore nature infunditur secundum illud: spiritus sanctus super in te, &c.

^c Non indigetis illud nosse, quia uirtus spiritus quæ amplius est
necessaria superueniret. ^q Qui nos docebit.

^d Interius.

lius inquit regni tam secretum est tempus, ut tantum scientie
patris pateat, sed accipietis virtutem spiritus sancti, ut quod p-
pter infirmitatem carnis non potestis, possitis ex uirtute spiri-
tus sancti.

In sua potestate. Beda. Hoc ut verus homo excusabiliter dixit, E
sed tamen vna est patris & filij & spiritus sancti potestas, filius
etiam potestas patris est.

Sed accipietis. Tollitur scientia temporum, sed diuinū quo
indigent adhibetur auxilium, hoc modo, cum pueris aliquid
tollitur, aliud datur ne penitus tristentur.

CHRYS. Quemadmodum non respondet illic ad ea quæ p
contabantur; Nam hoc doctoris est, docere non quæ uult di-
scipulus, sed quæ discere expedit: Sic & hic quæ concessit illis
scire, ideo prædicat, ne turbarentur, nimirum adhuc etiam im-
becilles, ut autem illos confirmaret, erexit illorum animos, si-
mulque textit ea quæ erant audito grauiā. Nam quum esset il-
lis paulo post relaturus, hæc colloquens cum illis nihil dicit
molestum simpliciter, sed cū admixta laude mitigat per hæc
quæ nunc facit, illud prope modum dicens. Ne formideris, ca-
pietis enim uirtutem, &c. Ante dixerat, In uiam gentium, &c.
Nunc autem uult eos per omnem Iudæam ac Samariam præ-
dicare. Et quod tum reticuerat hic addit. Et usque ad extremum
terre. Eloquens quod erat omnium maxime formidabile, &c.
Cæterum ubi inquit, timuistis Hierosolymis, illic primum
prædicare, post usque ad extremam terrē.

Superuenientis spiritus sancti. Beda. Cum superueniet spiritus in
vos, non regnum Israel siue regnū Dei in Israel ut putatis affe-
ret, sed uirtutū testificandi de me uobis præstabit tm̄, quantū
illius regni tempus longe est, ut prius non solum Ierusalem,
sed omnes fines Iudææ & Samariæ, mundi etiam terminos p
circuitum

1 Igitur qui conuenerant, interrogabant eum dicentes. Hic cir-
ca dicta mouetur questio. Multi enim de discipulis Christi de regno eius
adhuc carnaliter sentiebant, ut pote nondum recepta spiritus sancti gra-
tia æstimantes ipsum temporaliter regnaturum, propter quod filij Zebe-
dei petierunt, quod vnus ad dexteram eius sederet, alius ad sinistram,
Mat. 20. c. Et regnum Israel temporale quod ablatum erat a Iudæis p
Romanos, statim restituendum, ideo quæsierunt.

2 Domine si in tempore, &c. Et quoniam hæc questio erat stulta,
repulit eam dicens.

3 Non est uestrum nosse, &c. Quasi dicat non pertinet ad uos hoc
scire nec querere. Sicut & petitionem filiorum Zebedei repulit ut stultā
dicens. Nescitis quid petatis, sed illud quod sequitur, ad uos pertinet, cū
subditur.

4 Sed accipietis, &c. Ad constanter & efficaciter Euangelium præ-
dicandum per orbem uniuersum, ideo subditur. Et eritis mihi testes, &c.

* Et

bonis temporalibus quam in fide & moribus, propter quod ip-
sis dicitur quod subditur.

3 Non est uestrum nosse tempora. Nam ab eis merito subtrahitur
cognitio ueritatis. Et consequenter ostenditur quid debeant
quærere cum subditur.

4 Sed accipietis. q. d. hoc debetis petere, scilicet ut uirtutem spi-
ritus sancti habeatis in uobis, ut per hoc nomen meū cōstāter
prædicare possitis ad augmentū ecclesiæ in spiritualibus bonis

Circuitum fama Euangelii percurrat.
A *In Ierusalem, & in omni Iudæa.* Rab. Consequentia ordinis in vocabulis locorum conseruata est: Ierusalem succedit proxima Iudææ prouincia, cui Samaria situ coniugitur, dehinc omnis terræ communio subinfertur.

In Ierusalem. Rab. Mysticè. In visione pacis, in confessione vera fidei: custodia præceptorum Dei: & in his qui se alienos fecerint a terra predicaturus eos, prædixit, per quos quasi rotæ radios de medio terræ ubi salutem operatus est, gratia spiritalis & salutaris doctrina per totum orbem defluxit.

hom. 2.

* CHRYSOSTOM. Non surrexit quidem illis videntibus, sed videntibus illis eleuatus est. Quoniam ne hic aspectus potuit omnia Er resurrectionis finem quidem viderant, principium verò non item, &c.

† De cō di. sc. ieiunium in fine.
 Hom. 2.

hom. 2. de scens. commi.

* EVSE. EMIS. Dum audis eleuatū, agnosce militiæ cælestis obsequium, vnde hodierna ascensionis festiuitas hominis nobis & Dei sacramenta manifestat in eo qui eleuat diuinam potentiam, in eo autem qui eleuatur, humanam cognosce substantiam.

* AVG. De nostro fuit quod filius Dei pendit in cruce, sed de suo quod ascendit.

Tom. 9. Serm. 3. de Ascens. q. est 173. de temp. Serm. 2. de pentecost. ante medium. Vbi supra.

* MAX. EPISC. Sicut aquila humilia inferni deseruit, paradisi altiora petiit, cælorum fastigia penetrauit, &c.

* A V G. Ascendamus cum Christo interim corde, vt cum dies eius promissus aduenierit, sequamur corpore: scire tamē debemus, fratres, quia cū Christo non ascendit superbia, non auaritia, non luxuria, nullum vitium nostrum ascendit cum medico nostro. Et ideo, si post medicum desideramus ascendere debemus vitia & peccata deponere.

* O E C V M. Angeli apparentes propter operationem, viri appellantur, iuxta visionis cognationem: ne omnino consteruerent eos qui iam nouitate assumptionis percussi erant.

Mar. vi. d

b *Et cum hæc.* Aliter Marcus commemorat di. *Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum.* Sed quia Lucas significantius adiecit, cum hæc dixisset, eleuatus est, completis illis sermonibus quos commemorauerat, dominum ascendisse cælos ostendit.

hom. 3.

c *Et nubes.* *** CHRY.** Quemadmodum currus regalis declarat ipsum regem, sic & ad illum missum est regale vehiculum, ne quid triste loqueretur, nec idē illis accideret, quod accidit Heliæ, qui magistro assumpto in cælum, dilacerauit tunicam suam.

Beda. In Græco sic habetur: *Et cum in cælum intuerentur euntem illum, scilicet intenderunt in cælum, quo ibat. Vnde & angeli dicunt: Quid hic statis aspicientes in cælum? Quod vero eū in cælum euntem intuerentur, ibi ostenditur: Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.*

hom. 2. Matth. 28.

d *Ecce duo viri.* *** CHRYSOST.** Congruenter si quidem in ore duorum testium, stabit omne verbum, præsertim quum eadem

dem loquuntur.

c *Assiterunt.* Beda. Quia prospera nunciaturi, & lætitiā angelorum in ascensu Saluatoris significantes, qui humanæ naturæ consortio lætantur.

R A B. Creatura ubiq: obsequitur creatori, astra indicant nascentem, patenti competitionur, ascendentem nubes suscepit, redeuntem ad iudicium comitabitur.

a Verbo & exemplo vel signis. **q** Resurrectionis. **q** Visione. **q** Confessione.

b Custodia præceptorum Dei. **c** Ad eos qui alienantur a terrenis.

a *mihī testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, et vsque ad vltimum terræ.* † *Et cum hæc dixisset, videntibus illi eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum.*

c *Cumque intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri assiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum? Hic Iesus qui assumptus est vobis in cælum,*

a Rab. Eleuatus est, & suscepit ad infinitatem carnis respiciunt, vel hoc referendum est ad potentiam diuinitatis, similiter, & quod sequitur: euntem in cælum, leuatum quod ait: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit.

a Diuinitate, vel nubes prius enim cælum terrenum corpus non receperat. **b** Principaliter Iesus & numerus testium ostenditur.

a Assate in albis dicuntur angeli, quia infirmitatis & culpræ, & mortis expertes sunt.

a Prius dicitur erant sedere in ciuitate, sed hic stant in cælum aspicientes, quasi subito reditum sperarent.

Beda. Ob duas causas angeli videntur: vti scilicet ascensionis tristitiam regressionis commemoratione confortantur, & vt vere eum in cælum monstrarent & non quasi in cælum sicut Eliam.

* CHRYSOS. Quædam modum ante iam angelus monumentum videntis est in vestibus, suarrantibus, qui & prædixit illis, quid in animo

versarēt, sic & assumptionis hi præco exhibetur angelus, & ceterum ubique apparent angeli, velut in natiuitate. Rursum apud Mariam. Iterum in resurrectione. Itidem apparuerunt in assumptione. Magis autem in secundo aduentu apparebunt angeli persecutores.

f *In vestibus albis qui & dixerunt.* Beda. Albæ vestes congruunt exaltationi, & ideo in ascensione in albis vestibus apparent angeli. Qui enim apparuit in natiuitate humilis Deus, in ascensione ostenditur homo sublimis. Etiam loca congruunt, dum humili ciuitate natus homo, de monte sublimi regressus e ad cælos.

g *Galilæi quid statis aspicientes in cælum.* In quibus debet esse precendior sensus, quia Galilæi cæteris Iudæis in sapientia prælebant. Vel Galilæi volubiles, quia in stabilitate sui sensus oblitierant præcepta Dei.

* O E C V M. Ne turbentur discipuli, & veluti pereunte preptore, ac diffidente illi corpore, spe destituantur in posterum qua expectandus erat, & propterea alius alio dispergatur metu ac timore: ob hanc causam adueniunt viri, & ascensum cælum ipsis manifestantes, & corporis permanentiam ac salutem his verbis quibus dicunt, Hic Iesus ita rursum veniet. Per hoc autem quod ait, Quid statis, admonet illos vt relicta cura de ea re Ierosolyma redirent iuxta domini præceptum, quod exerat: ab Ierosolymis ne discederent. Idcirco etiam cum accessisset, adhuc subtimidi propter præceptoris absentiam, ciuitate non versabantur, sed in cœnaculum ascendunt, tunc quam in tutiorem, & occultum locum, dicit autem.

* CHRY. Quod die sabbati facta est assumptio, Deo etiam annotatur, ad sabbati iter: ne videantur sabbato maiori vlti destri itinere quam a lege constitutum esset.

* CHRYS. Quum vero sic essent loquuti. Hic Iesus assumptus est a vobis, ne consternarent illorum animos, subiiceret hic veniet: Respirarunt aliquantulum, cum audissent, eum rediturum, pterea sic rediturum vt intelligerent eum sic rediturum: adiri possit. Rursus hæc particula, a vobis, non simpliciter additur, est,

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 *Et cum hoc dixisset videntibus, per modum superius dictum in principio huius ca.*

2 *Cumque intuerentur in cælum, admirantes de ascensione tam gloriosa.*

3 *Ecce duo viri assiterunt, angeli in specie virorum.*

4 *In vestibus albis, qui & dixerunt, ad designandam solennitatem*

huius ascensionis, secundum quod dicit Greg.

5 *Viri Galilæi, natione, est enim Galilæa quedam pars iudeæ de qua rant apostoli, saltem pro maiori parte.*

6 *Quid statis aspicientes in cælum, quasi dicat. Non expectat quod Iesus amplius habitet corporaliter vobiscum, sicut antea fecit, imen uidebitis eum in fine mundi uenientem ad iudicium, ideo festinat.*

* 1 Sic

MORALITER.

* 1 *Videntibus illi eleuatus est, per hoc significatur quod ecclesiæ ministri debent cœlestia contemplari.*

3 *Ecce duo viri.* Per istos duos angelos significantur duo viri angelici scilicet, Petrus & Paulus, qui uiuentes in carne assiterunt

ecclesiæ, ipsam suis laboribus augmentando, & nunc astantur gloriæ pro ipsa deprecando. Potest etiam aliter dici, quod duos angelos significantur Elias & Enoch Antichristi temporis futuri, ad eius fraudulentiam detegendam & fidem ecclesiæ confirmandam.

* 2 Et tunc

est, sed commendat domini charitatem erga illos, quos è mundo si elegerat, docetque eum nunquam deserturum, quos eligerat &c. Ceterum posterioris aduentus angeli fuere testes, dicentes, sic veniet. Proinde, si quis desiderat videre Christum, si quis dolet quod illum non viderit, hoc angelorum audito sermone, sic veniet, vitam admirandis virtutibus componat, & omnino viturus est quem desiderat, nec frustrabitur suo voto: Nam maiore cum gloria veniet, sic tamen veniet cum nube? sic veniet cum corpore sed multo magis admirandum est videre eum de celo descendentem, quam è terris in celum ascendentem. veterum igitur dixerunt, in quo vero venturus sit, nondum ad diderunt.

a Sic veniet. BEDA. In eandem naturam veniet iudicaturus, in qua veniet iudicandus. Si enim immortalitatem accepit, naturam non amisit, cuius gloria æterna in monte tribus discipulis præstensa, post iudicium ab omnibus sanctis videbitur, quando tolletur impius ne videat gloriam Dei.

Sulpitius. Locus ille, in quo steterunt vestigia Christi ascendentis, continuari pavimento cum reliqua stratorum parte non potuit, respiciens quæcumque ei applicabantur, excussis in ora apponentium marmoribus. Calcatis etiam ab eo pulueris hoc documentum est, quod vestigia impressa cernuntur, & eandem adhuc speciem velut pressis vestigiis terra custodit.

* CHRYS. Tunc quando? Postquam audierant, alioquin non iustitias nisi alter aduentus illis promissus fuisset. Mihi vero videntur hæc in sabbato gesta fuisse, alioquin non ad istum modum indicasset intervallum loci, dicens. *A Monte qui dicitur oliueti, qui abest ab Hierosolymis iter unius sabbati.* Etenim certa viginti longitudo præscripta fuerat, quam peragere fas esset die sabbati.

* OECUM. Vnum miliare, quod iter erat sabbati, ut ait Origenes duorum millium cubitorum erat: idque potissimum, quod sanctum tabernaculum & arca tanto interstitio castrorum ordinem præcedebat, & à tanto intervallo tentoria figebant, quo spatio licebat his qui castrametati erant sanctum tabernaculum sabbato accedere.

* TERTVL. Sed bene quod idem veniet de cælis, qui est passus: idem omnibus apparebit qui est resuscitatus. Et videbunt & agnoscunt, qui eum confixerunt. utique ipsam carnem, in qua sauciuerunt, sine qua, nec ipse esse poterit, nec agnoscitur, ut & illi erubescant, qui affirmant earum in cælis uacuum sensu ut uaginantur.

NICOLAUS DE LYRA.
1 Sic veniet. i. sicut ascendit in forma humanitatis gloriosa, sic veniet ad iudicandum.
2 Tunc reuersi. Postquam descripta est sancti spiritus promissio. hic consequenter ponitur promissi conueniens expectatio, que conuenientia ex duobus ostenditur. Primum est perseverans oratio. secundum est apostolici numeri redintegratio. que ponitur ibi: In diebus illis. Circa primum dicitur. Tunc reuersi sunt. sicut fuerat eis dictum Luc. vi. g. Vos autem sedete in ciuitate quoad usque induamini virtute ex alto.
3 A monte qui. unde Christus ascendit in celum, & ubi Antichristus fulminabitur sicut dictum est supra 2. Tes. 2.
4 Sabbati. id est, distans à Ierusalem per mille passus, qui faciunt dimidiam leucam. & dicitur hic iter sabbati, quia licebat Iudeis in sabbato a sua ciuitate vel loco tantum elongari. talis enim ambulatio magis

MORALITER.
2 Et tunc reuersi sunt. Mons iste sic nominatur, eo quod ibi sunt Oliuæ ex quibus habetur oleum, & ideo significat pietatis exercitium, quod pertinet ad uitam actiuam. Ierusalem autem quæ interpretatur pacifica, quietem mentis significat, quæ pertinet ad uitam contemplatiuam. Igitur reuersio de monte Oliueti Ierusalem

nam exemplo Christo sedere: aut qui carnem & animam tantum dem, aut tantummodo animam, carnem vero non iam.
b Tunc reuersi, &c. RAB. Reuersio apostolorum de monte Oliueti Ierusalem, significat ecclesiam quæ de actiua in contemplatiuam ascendens, iterum descendit in conuersione actiualem.

1 sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in celum.
2 Tunc reuersi sunt Ierusalem a monte qui vocatur Oliueti, qui est iuxta Ierusalem: sabbati habes iter. Et cum introissent, in cenaculum ascenderunt, ubi manebat Petrus & Iohannes, Iacobus & Andreas, Philippus, & Thomas, Bartholomeus, & Matthæus, Iacobus Alphaei, & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi.

3 lucis. quæ tria conueniunt perfectioni propter diuini verbi lucem de ecclesia fulgentem, propter solis iustitiæ fulgorem, propter puræ conscientiam nitorem.
4 Mysticè. BEDA. Qui gloriam Christi intuentur ascenduntis, promissione spiritus sancti ditatus, itimere sabbati pacis urbem ingreditur eritque sabbatum pro sabbato, quia qui cessauit à malis, requiescet in in cælis.

5 Et cum introissent. In Greco ita ponitur. Cum introissent ciuitatem, in cenaculum ascenderunt ubi erant manentes Petrus, &c. In Greco sic est ordo nominum: Petrus & Andreas, Iacobus & Iohannes, Simon Zelotes & Iudas Iacobi.

6 Cenaculum, &c. BEDA. Locus est in superiori, designans quod à terra sublatus ad superiora scientiæ & uirtutis conscendunt. Rab. Cenaculum dicitur tertium testum, figura charitatis fidei superædificatæ & spei. charitas autem diffusa est in cordibus nostris per spiritum.

7 Petrus & Iohannes. Petrus primus ponitur, quia princeps & pastor. Petrus & Iohannes merito primi ponuntur qui simul curterunt ad monumentum, quia plus ceteris amabant. primus (si fas est dici, plus ceteris dilexit: alium plurimum Iesus amauit. Rab. Catalogus apostolorum ideo ponitur, ne extra hos aliqui falsi recipiantur, paria & ponuntur loca singulorum, distinguuntur meritorum.

8 RAB. Hi sunt 12. filii Iacob. 12. fontes deserti, quos Israel reperit in Elim. 12. panes propositionis 12. lapides in veste pontificis 12. signa zodaici. Duodecim lapides altaris. 12. lapides de Iordane eleuati. 12. bones sub æneo mari. 12. stellæ in corona sponse. 12. fundamenta. 12. portæ. 12. menses anni. 12. horæ diei. 12. fructus ligni uitæ.

9 Zelotes. BEDA. Zelotes Hebraicè dicitur Chananæus Chana zelus interpretatur, est autem uicus ubi dominus aquam conuertit in uinum. hic post Iacobum fratrem suum rexit ecclesiam Ierosolymorum.

RAB. magis erat ad recreationem quam ad laborem. propter quod non erat contra sabbati quietem.

10 Et cum introissent. Est autem cenaculum solarium: & sic prius ascenderunt & postea introierunt cenacula & est figuratiua locutio. sicut cum dicitur moriamur, & in media arma ruamus. Ascenderunt autem discipuli duplici de causa. Vna ut essent secretius, timentes adhuc calumniam Iudeorum, quandiu non essent per spiritum sanctum roborati. Alia, ut ibi vacarent liberius orationi, sicut postea subditur: Hi omnes, &c. consequenter ponuntur apostolorum nomina, & patet vsque ibi.

11 Iacobus Alphaei. s. filius. & dicitur hoc ad differentiam præcedentis Iacobi qui fuit filius Zebedei.

12 Et Simon. Quod dicitur ad differentiam Simonis Petri.

13 Et Iudas Iacobi. s. frater. fuit enim filius Alphaei. & dicitur Iudas Iacobi ad differentiam Iudæ proditoris.

14 Hi, significat transitum de uita actiua ad contemplatiuam, quod multi patres sancti leguntur fecisse tempore senectutis, maxime ut de hoc mundo transirent in mentis requiem dicentes illud Psal. 4. b. In pace in idipsum dormiam, & requiescam. Ascenderunt. Per quod significatur meditatio cælestium. & postea concluditur.

Mons oliueti trium luminum.

Mythicè.

Rom. 5. a.

Ioh. 20. a.

Ioh. 2. a.

RAB.

† Hi

† Hi

R.A.B. Filio pereunte perditionis imperfectus numerus apostolorum remansit, iuxta similitudinem enim lunæ crescit & decrevit ecclesia sed vetera transeunt, & noua, fiunt.

hom. 3.

In oratione. * **CHRYS.** Pulchre magna si quæ armatura, in tērationib. est deprecatio, & hoc abundè didicerāt prius ab ipso magistro. Quamquam & alioqui presens tentatio ad orandum illos adegit. Atque hac gratia conscendant etiam cenaculum. vehemētē enim metuebant Iudæos.

† & obsecratio.

Sap. 1. b.

BED. Vnanimē perseuerant qui spiritum expectāt. Spiritus enim sanctus disciplina effugiet fictum. & ideo qui vult. eū accipere, perseueret in precib. & fratrum charitate, quia oratio pro me retur auxilium dei.

† oportet.

a Cum mulieribus.

Ibidem.

* **CHRYSOSTOM.** de his loquitur de quibus narrant Euangelia, quod dominum sint sequutæ.

Ibidem.

* **CHRYS.** Quomodo igitur dictum est, quod peculiariter in sua receperit eam ille discipulus? Sed rursus ubi congregat ser illos, ita demum & illa simul aderat.

Sap. 1.

* **OECVM.** Et Maria Dei mater aderat, quando quidem & Ioannes qui hanc in suam acceperat, & fratres adierāt. Quod si & Ioseph sponus in viuis erat, utiq; aderat & ipse, maxime autem hic, qui dubitantib. filiis suis, nunquā circa dispensationē dubitauit. Sed manifestum est quod iam dudū mortuus erat: quia neque ipse tūc aderat quum cognati Iesum docentē videre cuperent. Quid enim ait? Mater tua & fratres tui quærunte foris: Non autem additur, & pater tuus.

Joan. 7. 2.

b *Maria, &c.* **R.A.** Virgo à mulierib. distinguitur, quæ tñ aliqñ mulier nō pro corruptiōe, sed pro sexu appellatur. Ecce principiu nascētis ecclesiæ adornat flore virginitatis. Mariæ vel Iesu.

Frates quadrupli ses.

BED A. Quod in Græco distinctè ponitur. Curauit enim Lucas ostendere fratres dñi eo tempore fidei participes esse, de quibus ante passionem dictum est: Neque enim fratres eius credebant in eum.

c *In medio* **R.A.B.** Fratrum. i. filiorum Dei, quorum vnus est pater in celis; quanquam etiam quatuor modos quib. fratres dicuntur, chorus ille habuerit. Natura: Petrus frater Andreae, & Ioannes Iacobi; & Iudas alterius Iacobi. Gente erāt oēs Istraëlita, & Iudæi vocabantur. Cognatione et illi qui fratres domini vel Mariæ dicebantur, erant inuicem fratres. Affectu quoq; carnali ex vno Adam omnes nati sunt. Sed maxime fratres se curidum gratiam regenerationis.

R.A.B. In medio Iesus stetit dicitur, quasi communi miteratione condescendens, hoc exemplum sumendū est pastorib. eccle-

ecclesiæ.

R.A.B. Hic numerus 120. congruit ætati Moysi, ut sicut sub hoc numero Moysē defuncto Iesus successit, q̄ populū in terrā promissionis induxit, sic veteri legi in ecclesia principatus C̄s successit, ducens verū Israel ad regnum celi. Iste et numerus ab vno vsque ad quinquagesimum crescit, habens septem & octo, typus nouæ & veteris legis. Oportebat enim ut sacramentum quod legislator in annis exhibuit, hoc gratia predicatorum numero designarent.

Hi omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione

+ cum mulieribus & Maria matre Iesu & fratribus eius. In

diebus illis exurgens Petrus in medio fratrum dixit Erat

autem turba hominū simul ferè centū viginti. Viri fratres

+ oportet impleri scripturā, quā prædixit spiritus sanctus

per os David de Iuda, qui fuit dux eorū qui cōprehenderūt

Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

* **OECVM.** Centum autem viginti simul aderāt ex his qui duo crediderant, siquidem & septuaginta erant, & quingenti quos ait Paulus vidisse dominū postquam resurrexerat. Sed hos verisimile est ex his fuisse qui magis approbati etāt, & ad liberius loquendum feruentiores.

* **CHRYSOST.** Si dominus suos discipulos appellauit fratres, multo magis conuenit ut Petrus suos condiscipulos appellaret, quapropter & omnibus presentib. sic loquutus est. Ecce dignitas ecclesiæ, & status angelicus. Nullus erat illic ab aliis diuisus, nō masculus, nō femina. Tales optarim & nūc esse congregationes. Nullus erat sollicitus de his quæ ad corporis victum pertinent, nullū torquebat cura rei domesticæ. Tantum boni affert tentatio. Tātum commo. lorum habet afflictio.

e *Viri fratres oportet impleri scripturam, quam prædixit spiritus sanctus per os David.* **BED.** In vndenariō numero Petrus remanere timebat. Omne enim peccatum ad vndenarium pertinet: qui enī peruersè agit præcepta decalogi transit. ideoque in duodenarium redintegratur numerus Apostolorum, ut per duas septenarij partes. (ter quare; in enim duodecim sunt) gratia quæ predicabant, etiam in numero seruetur.

f *De Iuda qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum, qui &c.* * **CHRYSOSTOMVS.** **OECVMENVS.** Vide & hic hominis prudentem moderationē. Non dicit contumeliam, neque insultat, dicens, de scelesto illo, & omnibus sceleribus inquinato, sed simpliciter quod occidit indicat. Neque dicit, de eo qui prodidit, sed in alios detorquet crimen, per quos ad hoc deuenit.

g *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam est feruidus? Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

h *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

i *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

k *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

l *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

m *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

n *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

o *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

p *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

q *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

r *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

s *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

t *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

u *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

v *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

w *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

x *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

y *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

z *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

aa *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

ab *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

ac *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

ad *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

ae *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

af *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

ag *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

ah *Quam est feruidus?* **CHRYSOSTOM.** Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Hi oēs erant perseuerantes vnanimiter, &c. Perseuerantia enim est vnitas cordium in bono, quæ facit orationem exaudibilem.

2 Cum mulieribus. Deuotis quæ secuta fuerant Iesum à Galilæa, vt habetur Matt. 27.

3 Et Maria. Quam associabant mulieres illa ex deuotione. & inter istas mulieres & Maria ponitur, ad differentiam & ad distinctionem: quia ista sola erat mater & virgo.

4 Et fratribus. id est, alios de cognatione Iesu, quorum plures erant ibi. Et dicuntur eius fratres secundum modum loquenti Hebraicum, quo illi de eadem cognatione fratres dicuntur vnde Gene. 13. b. Abraham Loth nepotem suum fratrem nominauit dicens: Ne quæso sit iurgium inter me & te: & inter pastores meos & pastores tuos; fratres enim sumus.

5 In diebus illis. Hic consequenter ponitur secundum dispositiuum ad spiritus sancti donū scilicet apostolici numeri redintegratio. Et diuiditur in duas partes: quia primò ad hoc inducitur ratio, secundo subditur executio, ibi: Et statuerunt. Prima in duas, quia primo inducit Petrus

Petrus scripturam ad propositum, secundum concludit inuentum, ibi: Oportet ergo. Prima adhuc in duas, quia primo Petrus scripturam allegat in generali, interposito Iudæ casu, secundo in speciali, ibi: Scriptum est enim. Circa primum dicitur. In diebus illis. id est, in tempore medio inter ascensionem domini & Pentecosten.

6 Exurgens Petrus. tanquam principalis Dixit, quod postea subditur sed numerus existentium ibidem interponitur cum dicitur.

7 Erat autem turba hominum simul, &c. Non dicitur ferè, eo quod spiritus sanctus qui in Luca loquebatur, dubitaret, de numeri certitudine, sed in hoc seruabatur modus numerantium, qui cum modicum deficit de magno numero: expriment magnum numerum cum hac dictione, ferè, per hoc designando quod illud quod deficit modicum est, quasi nihil reputandum, vt habetur 2. physico, & subditur verbum Petri, cum dicitur.

8 Viri fratres, oportet impleri scripturam. Cuius uerbum non potest esse falsum.

6 Per os David. Sicut videbitur parte sequenti, sed interponitur casus Iudæ proditoris. ideo subditur.

10 De Iuda, &c. vt patet Iob. 18.

* Qui liberibus, &c. Quæ secundum Damascenum, est eleuatio mens in Deum.

5 In diebus illis. Hic ad literam agitur de electione Matthiæ. * Caius

MORALITER.

* 1 Hi omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, &c.

a *Possedit agrum.* R.A. Nō quia agrū possederit, sed quia ipsius fuerat precium agrī qui dominum vitę vendidit. Amīssa terra viventium agrum sanguinis & mortis, æterna sceleris & nominis sui memoria possidet, quia Iudas, emptū precio sanguinis agrū figuli nō possedit, q̄ traditionis crimē in se p̄tin' multauit, sed possedit dictū est. i. possideri fecit.

R.A. Quidam agrum a Iuda possessum ridicule exponunt infernum. Alii possidisse agrum illum existimant, quia cū peregrinis in eo sepultus fuit.

BED. Dignam sibi p̄nam traditor inuenit, dam guttur, quo vox proditiōnis exierat, laqueo necauit. Dignum etiam locum interitus quaesuit, vt qui angelorum & hominum dominum prodiderat, cælo & terrā perosus, quasi aeris spiritibus sociandus, iuxta exemplum Achitophel & Absalon in medio aeris periret. Digno etiam exitu & mors ipsa successit, vt viscera quę proditiōnem conceperant, rupta caderent, & in auras euoluerentur, cui, s. fraudi uel proditiōni vel culpę similis pene mors.

* AMB. Crepuit Arrius, sicut de Iuda Petrus apostolus dixit, quę possedit agrum de mercede iniquitatis. Non est fortuita mors ubi in sacrilegio pari p̄nę parile processit exemplū, vt idem subierit supplicium qui eundem dominum negauerunt, & qui eundem dominum prodiderunt. * GREG. Neq; emptam precio sanguinis, agrū figuli Iudas possidere potuit qui relatis triginta agenteis traditionis crimē criminiosiori in se protinus morte multauit.

* OECV. Iudas suspensio e vita non discessit, sed superuixit: deiectus est enim priusq̄ p̄focaretur: idque apostolorum acta indicat, quod pronus crepuit medius. Hoc autem planius scripsit Papias Ioannis apostoli discipulus, dicens: Ad magnū impetatus exemplum in hoc mundo permansit Iudas. Intū. n. corpore inflatus, vt progredi non pōset, cū curru leui cursu p̄transiret, curru compressus est, ita ut effunderent eius in testina. *Alio modo.* Corpore, n. adeo inflatus est, vt neque posset p̄gredi qua curru leui cursu p̄transibat, imo ne solū q̄dem capitis tumor. Si quidē & palpebras oculorum eius adeo intumuisse ferūt ut oīno lumen uidere nō posset, oculi. n. eius neque

que oīo oīos, nempe instrumenti medicorum adminiculo apparere possent tantaprofunditate ab exteriori aspectu etiā separati: genitale uero illius membrū, oēm excedēbat obtinuit hac magnitudinē. Porro sanies ac uermes cōmmeliosē p̄fluētes ex toto ipsius corpore ferebant egrediētes, p̄ sola loca secretiora. Post multa uero tormenta & ultiones cum in suo p̄edio vt aiunt mortuus esset p̄r fatore p̄edium illud desertum permāsit, & non habitatum vsque hodiernū diē. sed neque ad hoc usq; tempus, locum illum quisquam p̄terire potest, nisi obturatis manu naribus.

b *Viscera.* R.A.B. Quę sunt sedes fraudis, tanto scelere dirupta, se cohibere non ualuerunt. Merito autem per sedem doli uiscera funduntur, non per locum osculi, id est, os quo osculatus est Iesum, quamuis falsā superficie, sed per alium cui uirus occultæ malitię inerat.

d *Eorum.* R.A.B. Habitantium Ierusalem, quia etsi utriusque loquebantur Hebraice, distabat tamen proprietates linguę Ierosolymorum à Galilæis, de quib. & apostoli erant: quod in passione domini ostenditur, ubi etiam Petrus nolens lingua sua proditus est esse Galilæus.

c *Ita ut.* R.A. Hoc ut quidam dicunt, Lucas sententię Petri inserit, quia Græce scribens agri apud Hebræos exprimit nomē & interpretationem nominis illius Græca lingua posuit. Vel Petrus suę contextu sententię uocabulū agri illius sermone Ierosolymorū memorauit, & in Galilæam loquelam transtulit. Quāuis. n. eiusdē linguę fuerunt Iudæi & Galilæi nō parū tñ in sermone distāt. Vel interpretē latinū hoc addidisse. multi æstimant. Supra dixerat, oportet impleri scripturam, sed p̄det sententia nondum terminata hucusque: *Scriptum est, &c.*

* CHRY. Hoc de loco, deque domo, & episcopatum eius accipiat alter, hoc est principatum, sacerdotium.

e *Fiat, &c.* Hi uersus plani sunt, quia Iudas p̄uaricationis, p̄nam accepit, & abiens in gehennā humanę cōuersationis, habitationem deseruit, & accipiente Marthia locum eius summa apostolici numeri restituta est.

f *Discreta,* BED. Donec electus pro eo assumatur Matthias

Vel

5 Et notum. *s. enorme factum Iudæi.*

6 Ita ut. *emptus de precio sanguis Christi.*

7 Lingua eorum. *i. principum sacerdotum qui emerūt agrum illum.* Matth. 27.

8 Acheldemach. *Sciendum uero quod ille duæ dictiones agrum sanguinis in latino signantes, non sunt proprie Hebraicæ sed magis Syriacæ tamen lingua Hebraica & Syriaca sunt ualde propinquæ, ut dicit Hieronymus: in prologo g. ileato. homines autem notabiliter literati magis utebantur lingua Syra quam Hebræa. unde & libri eorum qui sunt extra Bibliam pro magna parte scripti sunt illo idiomate, literis tamen Hebraicis quod de facili potest si eri, quia literæ hic & ibi sunt eiusdem numeri & soni, differenter tantum charactere. ut dicit Hiero. in prologo g. ileato.*

9 Scriptum est. *Allegata scriptura David in generali, & interposito casu Iudæ, hic consequenter ponitur dicta scriptura in speciali, cum dicitur. Scriptum est, &c. quid dicitur unus liber, non ab unitate actoris, quia multi psalmos fecerunt, ut dictum fuit in principio illius libri, sed ab unitate collectoris, quia psalmi a diuersis actoribus compositi, fuerunt collecti per Esayam, ut communiter tenetur et in uno uolumine repositi, ut ibidem fuit plenius declaratum.*

10 Fiat commemoratio eorum deserta, &c. *hoc scribitur Ps. 68. f.*

* Et

runt, duos magis idoneos secundum suum iudiciū: sed quis eorū esset magis idoneus, recurrerunt ad diuinum iudiciū, dātes eis, postulata tñ prius electione diuina p̄ deuotas orationes. Datio uero sortium in modo prohibita est in electionib. ecclesiasticis, quę debent fieri per spiritum sanctum, cuius abundantia data fuit post electionem Matthię propter quod electio septem diaconorum fuit facta sine datione sortium: quia fuit postquam apostoli receperant plenitudinem spiritus sancti.

* Et an

Iesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est ^a† sortitum ministerii huius. Et hic quidem possedit agrum de ^b† mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius, & dif- ^c† fusa sunt omnia viscera eius. Et notum factum est om- ^d† nibus habitantibus Ierusalem, + ita ut appellaretur ager ille ^e† lingua † eorum, Acheldemach, hoc est ager sanguinis. ^f† Scriptum est enim in libro psalmorum: † Fiat commo- ^g† ratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea. † Et

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

^a Solo numero coequatur, non merito. ^b Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^c Possideri fecit ab aliis. ^d Solo numero coequatur, non merito. ^e Deo non iuxta p̄sciētiā iudicante. ^f Possideri fecit ab aliis.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Qui connumeratus. i. vnus de 12. apostolis Matth. 10.
- 2 Et sortitus. i. dignitatem apostolicam, quam non habuit a casu uel per sortem, sed per Christi electionem, sicut dicitur Iohannis. 6. g. Nonne duodecim uos elegi, & vnus ex uobis diabolus est. Sors enim aliquādo accipitur pro parte, & sic accipitur hic, quoniam in partem apostolorum uocatus est.
- 3 Et hic. i. possidere fecit ab alijs quia 30. denarios quib. inique Christum uendiderat, in templo proiecit, ex quib. principes, sacerdotum emerunt agrum pro sepultura peregrinorum, ut habetur Matth. 27. a. Aliqui autem dicant, quod Iudas fuit ibi sepultus, & sic possedit agrum illum. Sed hoc non est uersimile, quia principes sacerdotum erant intenti circa mortem Christi procurandam, propter quod non ita cito emerunt agrum illum nec etiam ager ille emptus statim fuit pro sepultura dispositus, & sic uidetur fuisse tractus temporis intermedius, & ex uerbis Matth. 27. a. Et proiectis argenteis, &c. uidetur, eadem die se suspendisse, propter quod expositio prima melior uidetur.
- 4 Et suspensus crepuit, &c. ut poena respondere culpa. Iustum enim erat, ut viscera quę tantam proditiōnem conceperant, enormiter caderent.

MORALITER.

* cuius necessitas ostenditur ex casu Iudę & eius morte. Xps aut ordinauerat q̄ essent 12. apostoli, ut pater M. x. & Lu. 9. Et quā ipsi sunt successores apostolorū, & hoc habemus documentum, quod mortuo pontifice illa ad quos pertinet dēt sine more dispendio de alio prouidere. Electio uero Matthiæ partim fuit ab apostolis, quia de multitudine credentiū statue-

runt, duos magis idoneos secundum suum iudiciū: sed quis eorū esset magis idoneus, recurrerunt ad diuinum iudiciū, dātes eis, postulata tñ prius electione diuina p̄ deuotas orationes. Datio uero sortium in modo prohibita est in electionib. ecclesiasticis, quę debent fieri per spiritum sanctum, cuius abundantia data fuit post electionem Matthię propter quod electio septem diaconorum fuit facta sine datione sortium: quia fuit postquam apostoli receperant plenitudinem spiritus sancti.

* Et an

† illis uer-
nacula Ha-
celandema.

† ibi. 208. a

Homi. 5.

F

Vel non sit ipse Iudas, qui habitat in ea, sed aliud assumatur pro eo quia penitentia indignus iudicatus est.
 a **Opor. & CHRYS.** Quamobrem communicat hoc negotium cum illis. Ne res verteretur in pugnam ac delaberetur in contumeliam. Nam si his ipsis hoc accidit multo magis accidisset illis idem habet occumen.

CHRYSOSTOMVS. Ibidem paulo post multitudinam permittit ludicium, simul eos qui eligebantur, reddens reuerendos, & seipsum liberans, ab invidia similitateque, quae poterat a caeteris oboriri. Nam haec semper ingentia gignit mala.

OECVM. Ibidem, studebant autem apostolorum explere numerum, ne praceptoris electio veluti mutila esset, & imperfecta. Verum non multos statuerant, sed solos duos ne maior causaretur tristitia, multorum reiectione.

b Duos. BED. Clemens refert hos duos qui ad sortem apostolatus statuti sunt, de numero 70. discipulorum fuisse.

c Qui cognominatus. BE. In laude Barnabae immoratur: quia pro laude Mat. habet, quod forte eligitur. Barnabae laus cumulat, ne velut indignus repelli videretur: quod postea declaratum est: quia cum Paulo genitum Apostolus ordinat, illi officio reseruat. **d Iustus.** BED. Aut latinum est, aut Hebraeum: & interpretatur parcens, vel leuatus.

e Et Matthiam. BED. Qui donatus est, vel donum Dei interpretatur, cui donum apostolatus a domino collatum est, vel Dei paruum interpretatur. Merito parui transcenditur ille qui laude hominum erat iustus.

OEC. Oportune autem cordium vocant cognitorem, nec dicunt Elige, sed quem elegeris ostende. Omnia namque a Deo cognita sunt, ac definita, etiam priusquam animo concipiamus, sortem praeterea appellat & rem omnem ostendens benignitatis ac electiones esse diuinae, & veterum admonet, quoniam & lauitas ita sorte, legit.

CHRYS. Nondum iudicauerunt se idoneos, ne ipsi ex se facerent electionem, eoque cupiunt aliquo signo edoceri. Alio qui si illic ubi nec erat deprecatio, neque viri probi, tantum valuit fors, eo quod recto animo fieret super Iona. multo magis hic expleuit chorum. ac profecit ordinem, nec alter ille praeteritis doluit, &c.

BED. Ostende quem elegeris accipere locum ministerii ut abiret in locum suum, id est sortem apostolicam.

CHRYS. Etenim non istos, quod episcopus debet omnium onera gestare, quod aliis iaculis datur venia ipsi vero nequaquam aliis peccantibus superest excusatio, ipsi vero minime, haudquaquam festinasses ad primatum, haudquaquam accurrisses. Hic enim omnium linguis expositus est, omnium iudiciis obiectus & sapientium & insipientium, curis perpetuis obtunditur; tum diurnis, tum nocturnis, multos habet quibus est iniustus, multos habet invidentes. &c. Et Paulus post. Non arbitror inter sacerdotes multos esse qui salui fiant, sed multo plures qui peccant. In causa est, quoniam res excelsum requirit animam. Multas enim habet causas quae depellant ipsum a laudabilibus; & innumeris oculis illi opus est vndique; Non uides quam multas res oportet ad esse episcopo, ut sit appositus ad docendum & tolerans malorum & tenax sicut fidelis in doctrina sermonis? Quante hoc difficultatis? Et quod alii peccant. Illi imputatur. Nihil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

episcopatum eius accipiat alter. Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intrauit & exiuit inter nos dominus Iesus, incipiens a baptis-

mate Iohannis usque in diem qua assumptus est a nobis, testem resurrectionis eius nobiscum fieri & vnum ex istis. Et statuerunt duos, Ioseph qui vocabatur Barnabas, qui cognominatus est iustus, & Matthiam. Et orantes dixerunt. Tu domine qui corda nostri omnium ostende

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

hil dico praeterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animae perditio tanta habet iacturam, ut nulla ratio possit aestimare. Etenim si vnus animae salus tanti est, ut ob hanc filius Dei fieret homo, tantaque patere tur, cogita quam conciliabit penam. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit presbiter aut diaconus: omni hora crimina redundat in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autem non aliter quam prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirum ut glorificemur, & honoremur apud homines pdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, quam multa praestiterit bona, sed quoniam peccaret vnus peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quod id aliorum iactura factum sit, itaque grauiore penas dedit, non solum ob id quod pro palam factum est, sed & quod esset sacerdotis peccatum, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum in expertis hoc & nunc conuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusquam veniam? in certum, &c. Non est. n. nobis bellum aduersus eos qui opprimunt pauperes potentia neque sustinemus pugnare gregem, sed ad exemplum pastorum quorum meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis nram praestat tantam sollicitudinem pro omnibus Christi, quantum praestat.

NICOLAUS DE LYRA.

Et episcopatum, &c. alter hoc scribitur Psalm. 108. vterque tamen psalmus intitulatur a David, tanquam ab actore. Coniunxit autem beatus Petrus istas duas auctoritates simul, quia loquuntur de poena pro morte Christi infligita. Prima enim loquitur de poena, sacerdotum mortem Christi procurantium, sicut dictum fuit plenius super Psalmum. In poenam enim mortis Christi templum & ciuitas Ierusalem combusta per Romanos, & sacerdotes partim interfecti, & partim captiuati, & hoc est quod David praedixit. Fiat commemoratio id est habitatio, eorum, deserta, &c. Secunda vero loquitur de poena Iude, proditoris qui Christum uendit principibus sacerdotum, sicut ibidem, fuit dictum. Isto enim Iuda per suspensionem mortuo Matthias successit ei in apostolatum, ut patebit, infra. Apostolatus vero episcopatus dicitur, unde & ipsi sunt successores apostolorum, secundum quod dicitur in decretis. 21. d. c. in no uo testamento, & hoc est quod dicitur.

- 1 Episcopatum. s. Iuda accipiat alter.
- 2 Oportet ergo. Allegata scriptura ad propositum, hic consequenter Petrus, concludit intentum, dicens. Oportet ergo. ad reintegrandum numerum apostolicum.
- 3 Ex his viris, &c. qui per experientiam nouerunt conuersationem Iesu Christi & eius opera,

4 Incipiens a baptisate Iohannis, &c. Non enim legitur testis docuisse publice & miracula fecisse, nisi postquam baptizatus fuit a Iohanne.

5 Testem resurrectionis, &c. & etiam aliorum ad fidem Christi pertinentium. resurrectio tamen exprimitur, quia conuersatio Christi & miracula, quae fuerunt in palam coram hominibus non indigebant testimonio sicut resurrectio, quae manifestata tantum apostolis & alijs discipulis suis.

6 Et statuerunt. Posita allegatione Petri, hic consequenter ponitur executio facti, nam alij statim acquiescerunt eius dicto, tanquam rationabili, ideo dicitur. Et statuerunt duos. Istos non distinguunt ab alijs sortem, sed per electionem tanquam magis notabiles in scientia & factorum Christi experientia.

7 Ioseph qui, &c. iste est ille qui infra vocatur Barnabas, ut aliqui dicunt.

8 Qui cognominatus, ex euidencia sanctitatis, quae rationabiliter hic exprimitur, ne repulsus ab apostolatu tanquam indignus videtur unde cum Paulo postea ad apostolatum assumptus est, inf. 13. c. ut similiter dicunt praedicti. Sed melius videtur dicendum, quod fuerit alius, ut plenius dicitur, inf. 4. c.

9 Et orantes dixerunt. Licet enim istos elegissent, ut notabiliores & alijs

Iacobi erga greges labam. Quis potest recensere tolleratum noctis gelu, &c. vide locum & precipue finem huius hom. a *Et dederunt.* Beda. Non hoc exemplo, vel quia Ionas sorte deprehensus est indifferenter sortibus est credendum, cum privilegia singulorum secundum Hiero. comunē legē facere non possunt. Hieron. super Io. sub hoc exemplo non debemus sortibus, credere, cum privilegia eommunem legem non possunt facere. Sicut enim in condemnationem Ba laam asina loquitur: Cai- phas etiam prophetati- gnorans, ita & hic fugiti- uus sorte deprehenditur non virib. forium, sed vo- luntate eis qui sorte regit in certa.

BED. Siquis necessitate compulsus exemplo apostolorum putat domini sortib. consulendum, videat hoc apostolos egisse, collecto fratrum cętu, & ad dominum fuis precib. b *Et cecidit.* Beda. Hic sorte eligitur, ne a lege discrepet, in qua

summus sacerdos sorte querebatur, sicut de Zacharia dī. Sor- te surrexit ut incensum poneret, quia quarendus erat verus sacerdos, donec veniret ille qui per ppriū sanguinē intrauit in sancta sanctorum. cuius hostia ī Pascha immolatur: sed die pentecostes spiritu appārente est consummata, donec ven- rēt veritas figuram licuit exerceri. Ideo Mathias qui ante Pentecosten ordi- natus, sorte quertur: Septem diaconi autem postea non sorte, sed discipulorum elēctione, apostolorum vero oratio- ne, & manus impositio- ne sunt ordinati.

+ fortem Luc. 1. a. 1. excidit.

f. 2. di. c. 1. in pr. 26. q. 2. S. 1. & c. nō datam c. nō n. ex- plo in pfa. qui habitat. ver. 8.

Præteritum ponit, quia iam in præsentia electus erat: a Sciunt alterum esse, sed nesciunt quem b Vt sit vnus testium, quem elegeris ex his duobus, vnum accidere † locū mini- sterii huius, & apostolatus, de quo p̄uaricatus est Iudas, vt abiret in locum suū. Et dederūt sortes ei. † Et cępit fors sup Matthiam, & annumeratus est cū vndecim apostolis

a Id est ipsum ministerium & apostolatum. b Apostolatus. c Deicit se impietate sua. d Ad hoc ad quod præiudicatus est. b Infernum. c Cadere deorsum dicitur quia fors a Deo tem- perata est. Vt duodecim apostolorum perfecto numero perfectus daretur spiritus. Ecce luna post dettinentum recepit augmentum.

filium perditionis in locum suum abiisse testatus est, quod ī aere crepauerit medius aeriarum collega potestatum, vt pote quem veri Dei, & veri pariter hoīs. quia de cęlo venisset opera- turus salutem in medio terre: huius, inquam, proditorem, nec cęlum reciperet, nec terra sustineret.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

alijs vt dictum est, tamen ignorabant quis eorum esset dignior, ad apo- stolatum. propter quod super hoc implorauerūt diuinum iudicium per tē- perationem sortium, secundum q̄ dicitur Prou. 16. d. Sortes mittuntur in sinum, Sed a domino temperantur.

1 Et dederunt sortes. Et patet quod iste Ioseph fuit cognatus Christi, vt dicitur. inf. 4. c. Et sibi praposuit Matthiam, per hoc ostendens, quod ad officia ecclesiastica non sunt homines ex consanguinitate promouen- di.

Ad maiorem huius autoritatis intelligentiam queritur hic, vtum vti sortib. sit licitum? Ad quod dicendum, quod vti sortib. est ex vario euentu seu dispositione alicuius rei sensibilis proposita determinare aliquod du- bium vel incertum, sicut ex festiuis propositis per hoc quod aliquis acci- pit breuiorem vel longiorem, seu in proiectione taxillarum, ex hoc quod aliquis projicit plura puncta vel pauca, vel ex consimilib: aliquod dubiū inter homines determinatur. Et si hoc fiat ad alicuius rei diuisionem, in- ter homines. vt per hoc determinetur quis quam partem decipiat, voca- tur fors diuisoria. Si autem hoc fiat ad aliquā determinate agendum, vo- catur fors consultoria. Igitur si dispositio vel euentus sortium expectetur a fortuna tantum, nullum vitium est si mittantur sortes ad determinan- dum inter homines quis quam partem accipiat alicuius rei: & hoc ex cō- muni consensu committitur fortune causa tamen motiua potest esse pec- catum, vt si propter cupiditatem propriam vel aliquod vitium non pos- sunt concorditer alio modo diuidere. Si autem dispositio sortium vel euen- tus non expectetur solum a fortuna, sed ab alia causa. hoc est dupliciter. Vno modo a causa corporali, vt a dispositione stellarum, & si cum actus stellarum ad hoc se non extendat, superstitiosum est & illicitum, & non caret occulto pacto demonum. Alio modo, quia expectatur euentus, & dispositio sortium a causa spiritali dirigente, & hoc est dupliciter. Vno modo a demone: & hoc est illicitum, quia includit familiaritatem & pa- ctum cum demonib. Alio modo a Deo expectatur immediate, vel me- diantib. angelis sanctis. & hoc non est illicitum secundum se, si fiat cum reuerentia debita. vnde dicitur. Prouerb. 16. d. Sortes mittuntur in si- num. sed a domino temperantur. Potest tamen in hoc peccatum quadrupliciter incidi. Primo si absque vlla necessitate ad sortes recurra- tur, hoc enim videtur ad Dei tentationem pertinere. vnde dicit Amb. si

per Lucam: Qui sorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur. Se- cundo si quis etiam in necessitate absque reuerentia debita sortib. vtatur vnde super Actus apostolorum dicit Beda. Si qui aliqua necessitate com- pulsi Deum putant sortib. apostolorum exemplo esse consulendum vi- deant hoc ipsos non nisi collecto fratrum cętu & precibus ad Deum fu- sis egisse. tertio, si diuina oracula ad terrena negotia conuertantur. Vnde dicit Augu. ad inquisitiones Ianuarij. His qui de paginis euangelicis sor- tes legunt, & si optandum sit quod hoc faciant potius, quam ad demonia consulenda concurrant, tamen mihi displicet ista consuetudo ad negotia secularia & ad vita huius vanitatem diuina oracula velle conuertere. Quarto, si in electionibus ecclesiasticis qua ex spiritu sancti inspiratio- ne fieri debent, aliqui vtantur sortibus. Vnde dicit Beda super actus apo- stolorum. Mathias ante pentecostem ordinandus sorte queritur, quia nondum erat sancti spiritus plentudo in ecclesia Dei diffusa. septem au- tem diaconi postea non sorte, sed electione discipulorum ordinati sunt. Propter hoc prohibetur, rationabiliter talis electio. extra de sortilegijs. capi. ult. Non tamen peccauerunt apostoli eligendo Matthiam per sor- tes. quia non erat prohibitum, & quia fecerunt hoc familiari consilio pi- ritus sancti quod non est trahendum ad consequentiam, maxime qui a ho- mines sic usi fuissent premittendo orationem deuotam, sic enim licitum tum erat ante prohibitionem, vt dictum est. Secus autem est in tempora- libus, qua ordinantur ad terrena disponenda, & ideo in electione illo- rum possunt homines vti sortibus sicut in diuisione rerum temporalium, ut prædictum est. Si vero necessitas aliqua alia ab electione dignitatis ecclesiasticę immineat, licitum est cum debita reuerentia sortibus diu- num auxilium implorare. vnde dicit Augu. in epistola ad Honoratum. Si inter Dei ministros sit disceptatio qui eorum tempore persecutionis ma- neant, ne fuga omnium, & qui eorum fugiant ne morte omnium, desera- tur ecclesia. Si hæc disceptatio aliter non poterit terminari, quantum mi- hi videtur, qui maneant & qui & fugiant sorte eligendi sunt, & hoc mo- do usi sunt sortib. uiri sancti, qui in ueteri & nouo testa. usi fuisse sortibus leguntur. sicut Iosue iudicio sortium puniuit Acham Iosue. 7. Et Saul in oratione deprehendit Ionatham filium suum mel comedisse. 1. Reg. 14. g. Et Zacharias sorte exiit ut incensum poneret, Luc. 1. Et sic patet respon- sio ad questionem.

CAP.

MORALITER

2 Et annumeratus est. Et sic fuerunt duodecim apostoli in plu- rib. locis sacre scripturę figurati. f. in 12. patriarchis, in 12. fon- tib. in Elim repertis, in 12. panib. propositionis, in 12. lapidib. ra- tionalis

tionalis, in 12. lapidib. altaris, in 12. lapidib. de Iordane eleuatis, & in alijs, 12. in Iordane positis, & in 12. exploratorib. terre pro- missionis, & in 12. bobus cęnum mare sustentantib. & in 12. prophetis, & in 12. lapidib. coronę sponsæ, & in 12. portis ciuita- tis, & in 12. fructibus ligni uitę.

MO-

ADDITIO.

In c. 1. ubi dicitur in postul. Sed saluo meliori iudicio mihi ui- letur melius distinguendum. quia Christus potest dupliciter con- siderari.

Cum doctores dicunt, quod omnia argumenta Christi simul sumpta unt efficacia ad manifestandū ueritatem dominicę resurrectionis, intel- ligendum est cum testimonio sacrarum scripturarum & angelorum re- latione, prout in 3. par. q. ult. art. 6. in corpore questionis. Non enim alia

alia signa per eum ostensa sine huiusmodi testimonijs uidentur sufficisse ad certitudinem fidei inducendam. Et hoc patet. nam licet corpus pal- pabile Christus præbuit ad sensum, & in humana effigie ab alijs distin- guibili, & cum similibus omnino cicatricibus manuum & pedum, quia tamen similia corpora uirtute angelica formari possunt, ideo talis in cor- pore Christi ostensa non sufficiunt ad certitudinem fidei inducendam absque testimonijs prædictis. Similiter ea qua fuerunt ex parte an- imæ iterato corpore unite talem certitudinem, non inducunt, si-

me

Ant apprens manducatio & collocatio, & declaratio scripturarum, & huiusmodi. Similia enim prædictorum angelis hominibus apparentes fecerunt, ut patet Ge. 19. Exod. 14. & in aliis locis, unde nec prædicta omnia que sensibilibus apparebant videntur suffecisse, nisi propter scripturæ testimonium & angelorum dicta recte intellecta & applicata ad ea que sensui apparebant. Et ideo Christo cum discipulis presentialiter existente & eis colloquente, legitur Luc. vlt. Aperuit eis sensum vt intelligerent scripturas. Et ibidem, O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus que locuti sunt propheta, &c. Nō enim dixit. O stulti & tardi corde ad credendum ea que palpantur seu sentiuntur, & huiusmodi, sed ad credendum in omnibus que locuti sunt propheta.

19. Ex quo patet, quod sufficientia argumentorum resurrectionis domini & præcipue consistebat in autoritate scripturarum bene intellectarum, & ad ea que sensui apparebant applicatarum. Constat autem, quod veritas non percipitur perfecte, nisi ex autoritate sacrarum, & talia non causant certitudinem evidentia, sed fidei tantum, & sic patet, quod loquendo de Christo etiam in quantum homo, argumenta prædicta non fecerunt certitudinem evidentie de resurrectione humane nature: quia sicut dictum est, talia non erant evidentia etiam sensibus bene dispositis, nisi mediante sacrarum scripturarum autoritate modo prædicto, cuius autoritatis certitudo non transcendit certitudinem fidei, qua tamen certitudo sufficit in proposito. & est magis meritoria quam certitudo evidentia.

CAP. II.

C A P. I I.

* CHYSOS. & QECV. Quæ est hæc Pêtecoste? quū falx a mittēda esset in messem, cū fructus esset colligēdi, vides typū vide iam veritatem. Quū falx sermonis esset adhibēda, quū colligendæ fruges, tūc spiritus ille veluti acuta falx aduolauit. Audi enim Christum loquentem. Attolite oculos vestros & videre regiones, quod iam albæ sunt ad messem. Ac Rursum, Messis quidē multa, operarii vero pauci, vnde ipse prior falcē misit in messem, propterea q̄ ipse segetis primitias subuexit in celū nostra assumpta natura, atque hanc ob eam appellat messem; Dū cōplerentur inquit, dies Pentecostes. Hoc est, non ante pêtecostē, sed circiter, ut ita loquar. Pêtecosti. Nā oportebat festi tempore rursus hæc fieri, vt qui cruci adfuerunt Christi, idem hæc quoque sperarent.

T cum † completerentur dies pentecostes, erāt omnes † pariter in eodem loco. Et factus est repente de cælo sonus, tanq̄ aduenientis spiritus vehēmentis, &

ma die regenit Deus ab operib. suis, & septima die sabbathi requies est constituta, & septem diebus Israel faciebat azyma. Ocho ad nouum, quia Christus octauo de resurrexit, vel quia noua legis præcepta in octo beatitudinib. tracta sunt, vel quia in octaua die resurrectio

ho. 4. p̄ccn. c. 3. † comple.

Ro. 4. Luc. 30.

B Spiritus sanctus die quinquagesimo venit.

1. Pet. 4. b. Gen. 2. 2.

a Et cum completerentur. Beda. Iuxta historiam dies pentecostes, id est, quinquagesimus computabatur, quo lex data erat ab occisione agni: hic autem non a domini cana uel die qua crucifixus est, sed ab eius resurrectione, secundum August. quinquagesimus cum spiritus missus est computatur, qui diem dñicum suo aduentu consecrauit, & eodē die pasca celebrandum esse monstrauit. Die solēni spiritus uenit, vt tanta uirtus haberet multos qui approbarent & uarias linguas cognoscerent. Iō aut quinquagesimo, quia indulgētia fiebat in iubileo, & per spiritum peccata remittuntur, charitas diffundit. q̄ operit multitudinē peccatorum. In spirituali iubileo, rei solūtur debita dimittunt, exules i patriā reuertuntur, hæreditas amissa reddit, serui. i. hoses peccato uenudati a iugo seruitutis liberant. Ra. Pentecostes Græce, Latine quinquaginta. Et antiquus populus pêtecosten. i. quinquagesimū diē obseruabat. A die enim immolationis agni, per quem egressi sunt filii Israel de Aegypto, quinquagesimo die data est lex igne. In nouo etiā Te. quinquagesimo die a Pasca Christi descendit spiritus in Apostolos in igne apprens. Lex in mōte Sina, spiritus in mōte Siō. Lex in sublimi mōtis loco, spiritus dat in canaculo. Sicut quadraginta dies qb. post resurrectionē cū discipulis cōuersatus est, p̄sentē ecclesiā designat, ita quinquagesimus quo spiritus datur, denariū eterne remunerationis exprimit. Quinquaginta, sexies iēptē, & octo hēnt, & septē ad vet. Te. quia septima

futura speratur. Spiritus ergo sanctus duarum legum docēs cōpletionem, quinquagesima die descendit, qui numerus ex septem & octo constat. **b** In eodem loco. Canaculo. s. quod ascenderant, qui enim spiritum desiderat, carnis domicilium mētis contemplatione trāscendens calcat. **c** De celo. Datur spiritus, vt diligatur Deus, in terra datur diligatur proximus, bis enim post resurrectionem est datus, ad duo præcepta charitatis commendanda. **d** sonus. potest dici locutio linguarum de ore Apostolorum sonans. **e** spiritus. Rab. Ante passionē datus est apostolis spiritus ad gratiam doctrinæ & sanitatum. post resurrectionem insuflauit Iesus spiritum, & ait. Accipite spiritum sanctum, quorū remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Quod donum soli Petro prius dederat, sed ut creditur tunc per anticipat. onem, nunc cum cæteris per completionē etiam Petro tribuitur, & potas dara est dimittendi illis quos ad officium mittebat p̄dicationis. In pentecoste de celo missus est spiritus, vt qui in pximo debebant diuidi acciperent linguarū notitiā, ne per mundū euntes interpretib. indigerent. Et quia Deus simplex est natura, semel de celo datur spiritus, pp̄ homines uero q̄ duplici cōstāt substantia, corpore. i. & anima, dupliciter est diligendus. In terra bis datur prius in efficacia signorum ad sanitates corporum, postea indulgentia peccatorum ad remedia animarū **f** uel. Cōparatione præcedentiū, uehementis dicitur gratia Apostolorū, vel in similitudinē uenti uehementis spiritus uent *** CHRY.** Repleuit, inqt, domū flatus, & facta est ueluti pitena aquarū plena, Porro ignis arguit gr̄a copiā, ac uehementiā. Nequaquā idē accidit in phetised tū qdē sic accidit. illis pp̄ phetis aut alio mō. Nā capitulū libri datū est Ezechieli edebat; q̄ dicturus esset ideoq; dictū est, Factū est in ore eius nec dulcescens. Rursus manus domini tetigit linguā alterius p̄phete

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

T cum. Premissa promissione & expectatione debita spiritus sancti, hic consequenter ponitur adimpletio promissi. Et dimiditur in duas, qui i primo describitur hic adimpletio. Secundo adimpletionis admiratio ibi. Erant autem. Circa primum notatur impletionis tempus cum dicitur. **1** Et cum id est, quinquaginta dies, a pente quod est quinque, & coste quod est decem, quinquagesima namque dies a pasceate celebris erat apud Iudæos in memoriam beneficij date legis, quæ fuit data in monte Sina

2 Erant omnes. Pariter, corpore & animo. **3** Et factus est repente. id est, uenti uel tronitui. non tamen Apostoli & alij cum eis existentes fuerunt territi. Deo hoc faciente, in signum quod dabatur eis spiritus sanctus, qui est consolator cordium. **4** Et reple. In solita claritate.

MORALITER

* 1 Et cum. Illi quib. tūc datus fuit spiritus sanctus erāt simul habitantes & Deū orātes, & in his p̄seuerantes, vt patet ex textu. Per q̄ patet q̄ illi qui simul iuncti sunt charitate, & orant Deū deuotē & perseuerant in hæc occupatione, donū spiritus sancti recipiunt abūde, & sic loquuntur variis linguis in orōne & prædicatione. Nam in orando secundū doct. Apostoli. i. ad Tim. 5. Deo faciunt aliquādo orōnes, aliquādo postulationes aliquan-

aliqñ obsecrationes, perendo aliquid p̄ rē sacrā, vt cū dñ. Pe crucē & passionem tuam libera nos, vel hmōi. Aliquando gratiarū actiones pro beneficijs a Deo receptis. Similiter in prædicatione loquuntur varie, q̄a sicut dixit Greg. in pastora. in qualitate audientium formandus est sermo doctorū. Aliiter enim admonendi sunt seculares, aliter religiosi, & interculares aliter admonēdi sunt clerici, & inter laicos aliter mites, aliter mercatores, aliter rurales, sic, fm̄ alios stat. diuerso

* 1 Vbi * i Stu-

Ceterum hic ipse spiritus operatur oia. Tanta est inter patrem & filium equalitas. Ac rursus alius alibi, Lamentatio, & cantu- cu, & vq, illis merito in libris datu est donu. Adhuc. n. eis opus erat parabolis. Quin potius ob id, qd illi propheta, ad vna dun- taxat gentem mittebantur, eamq; peculiarē ac propriā. isti vero ad vniuersum terrarū orbem, & ad nationes a

hactenus incognitas. b Helisæus per exiuium c ouillū accepit gratiā: d Rursus, alius per oleū e quemadmodū Dauid f Moses vero per ignē g rubi vocatur. Non iti- h dem hic factū est, sed i ipse ignis insedit. Et quam ob causam, dixerit aliquis, non apparuit ignis qui reple- uit domum. Quoniam exterriti fuissent, &c.

* OECVM. Repleuit et status totam domū, in piscine morē implens, qñquidem promissum ēr illis erat, Baptizamini spiri- tu S. & igni: Etiam hoc abundantia signū erat & vehemētia. Ignis vero non impleuit totā Domum ne oēs terreret & vidē- tes fugere cōpelleret, & ita nihil testari possent eorum, q post modū acta sunt, sed diuiditur spiritus in linguas igneas residet que super singulos eorū, nempe centū & viginti, qui in dōmo residebant. Siquidē ex vna radice erat gratia paraclēti in varia dona diuisa, linguaq; opus erat que Dei dona declararet ac il- lustraret, que in modum ignis vniuersa repugnātia arriperet.

* CHRYS. Quasi ferretur, inquit, status vehemens. Per hoc perspicuum facit, neminem fore, qui possit illis resistere, sed ab eis aduersarios ceu puluerem dissipando. Et repleuit totam do- mum, Domum mundi typum gerebat.

a Totā domum. In vna donio sedentib. infunditur spiritus vt ec- clesie vnitas cōmendetur, in cenaculo tertia lege incipiente. Beda. in datione legis plebs longē stabat prae timore; hic ve- niente congregati erant in vnum ex amore.

b Sedentes. Vt cōpleatur quod dictum erat eis. Sedete hic in ci- uitate. Sessio est indicium humilitatis & stabilitatis, quib. prae- paratur sedes spiritus sancto, qui super humiles requiescit.

GREG. In igne apparuit spiritus, sed per seipsum loqueba- tur interius, & neque ignis Deus, neque ille sonus fuit, sed per hoc quod exterius exhibuit quod intus gerebat expressit. Qui enim discipulos zelo succensos & verbo eruditos intus red- dit, foras linguas igneas ostēdit. In significatione ergo ignem cum sonitu senserunt corpora. Igne uerō uisibili & uoce sine sonitu docta sunt corda.

* OECVM. Porro in spē ignis, nam spiritus quoque Deus est (Deus autem forro ignis consumens est) & ut similitudinem na- turæ cum patre demonstraret, qui ita Mosi in tubo apparer.

* CHRYS. Tu uero considera, quod non solum dixerit, uisæ sunt illis disperitæ linguæ. Sed additum est, ignis. Tā magnus ignis, immensam sylvam pōt incendere. Ac recte dixit, disperi- tæ. Nā ex eodem fonte uenerant. ut intelligas occultam uim esse à paraclēto missam, qui quidem ignis, mūdo peccata qua- si sylvam excussit, uide uero & illos primū declaratos & mu- nere dignos, atq; id ipis spiritu donatos fuisse, sicut & in Da- uid factum est. Nam quæ fecerat quum esset pastor ouiu, eadē fecit & post uictoriā ac trophæum, quo uidelicet ipius nuda, simplexq; fides declaratur. Rursus considera Moien, qui & ip- se regiam aulam contempsit, & Samuelē qui post quadragin- ta annos quū populi rem administrasset, tñ adhuc nutriebatur in templo: Specta Helisæum oia relinquentem, cum his Eze- chielem. Porro quod ad hunc modum res illis gesta sit, perspi- cuum est et, ex his quæ sequuta sunt, qñquidem & hi facultates suas oēs pro desertis habuerant. Eoq; tum accipimus spiri- tum sanctum, posteaquam suæ uirtutis dōdere specimen, dide- cerant humanam infirmitatem ex his que ipsi acciderant: di- cicerant qd ea que pie fecerant, frustra gesserint. Sic & Saul prius dum adhuc testimoniū haberet quod uir bonus esset, tñ accipiebat spiritū. Sed eodem modo quo nūc discipuli, nemo alius. Quin potius ne Moses quidē prophetis maior. Nam il- le quū oporteret alios afflare spiritu, ipse diminutus est. Hic uero non eodē modo, sed quemadmodū ab igne, quotquot uol- let

let aliquis lucernas accendit, nec ignis imminuit, ita & in apo- stolis tum ipis accidit, &c. Neq. n. cum Pharaone disceptaturi abierant, sed cum diabolo luctaturi, quodque mirabilius est, cum mitterentur nihil excusarunt, neque dixerant se gracili uoce esse, linguæq; inexplanatæ. Siquidem Moses illos in hoc

erudierat. Non dixe- runt se iuniores esse. Nā Hieremias. Hic t diuisi- illos reddit uerecun- diss. Atqui multa eis erāt terribilia, multo que plura quam illi, & tamen ueriti sunt cōtradocere. Ex quo- liquet illos Lucis an- gelos fuisse, & cæle-

stium negotiorum administratores. c Et apparuerunt illis. BE D. Spiritus in igne & linguis apparuit, quia omnes quos replet, ardere & loqui facit ardētes ex se, lo- quentes de se ostensum est etiam, quod ubique ecclesia dila- tata omnium gentium erat locutura uoce.

GREG. Spiritus sanctus super discipulos in igneis linguis ap- paruit, & eis oium linguarum sciam dedit, designans quia ec- clesia spiritus sancto repleta oib. linguis erat locutura. hic ergo humilitas meruit uirtutem, superbia incurere confusionein. Spiritus sanctus in igne monstra, quia Deus noster ignis cō- sumens est, & per eum rubigo peccati consumitur, & frigus corporis expellit. Linguas igneas doctores hnt, quia predican- do corda auditorum inflammant, & ipsi amulatione ardent, spiritus feruor accendit & per pœnitentiam punit.

d Disperitæ. R A B. Disperitio linguarum est facta in turre, sed qd disperit superbia, recolligit humilitas in superbia disper- sio, in humilitate fit concordia. Ecce completur sententia do- mini quæ ait. Non uos relinquam orphanos, sed mittam spiri- tum paraclētum, qui eorum aduocatus pro eis, omnib. linguis locutus est. Linguas attulit, qui pro uerbo uenit cognitionē enim habet lingua cum uerbo, ut ab innicem non possunt se- parari. Sic uerbum patris, i. filius, & spiritus sanctus inseparabi- les sint, imo & unitus natura.

e Tanquam ignis. Idem in igne spiritus uenit, quia peccatores spiritus purgat illuminat, accendit, urit. Ignis. n. quatuor habet na- turas, urit, purgat, calefacit illuminat. Similiter spiritus exurit pec- cata, purgat corda, torporem excutit, ignoratias illustrat. Ignis etiam incorporeus & inuisibilis est in sua natura sed assump- to aliquo corpore uidetur, diuersi coloris apparens, propter materias in quibus ardet. Sic spiritus uideri nō poterit, nisi per creaturas in quibus operatur.

f Supra. * OECV. Super singulos sedet stabilitatē ac permanē- tiam significans dictio. n. sedit, idem significat quod perman- sit, & requieuit. Considera uero qd apud Ioannem, ut ab uno hoīe cognosceretur, in modum columbæ vī. descendens su- per caput Christi qñ aut multitudinem toram conuerti oport- tebat, tanquam ignis. Preterea et dum discipuli orationi & ob- secrationi, mutueq; dilectioni incumberent, tunc uenit ad eos spiritus sanctus. * CHRYS. Illud aut considera, quum instant deprecationi, quū charitatem inter se hnt, tū aduenit spiritus.

g Et repleti sunt. * TERTVL. Et quoniam dñs, in cælos esset a- birurus, paraclētum discipulis necessario dabat, ne illos quodā modo pupillos, quod minime decebat, relinqueret, & sine ad- uocato & quodam tutore desereret. Hic est. n. qui ipsorum a- nimos, mentesque firmavit, qui Euangelica sacramēta distri- buit, qui in ipsis illuminator rerum diuinarum fuit, quo confir- mari pro nomine domini, nec carceres, nec uicula timuerūt quinimo ipsas seculi potestates, & tormenta calcauerunt, ar- mati iam s. per ipsum atq; firmati habentes in se dona que hic idem spiritus Ecclesie Christi sponsæ, quasi quedam ornamē- ta distribuit, ac dirigit. Hic est. n. qui prophetas in ecclesiam cō- stituit, magistros erudit, linguas dirigit, uirtutes & sanitates fa- cit, opera in mirabilia gerit, discretionēs spiritus porrigit, guber- nationes contribuit, consilia suggerit, &c.

h Et ceperunt. Ecce signum plenitudinis, plenū uas erumpit: Ignis in sinu non potest occultari.

i Varijs linguis. BE D A. Quia linguas omnibus loquebantur, uel sua

NICOLAUS DE LYRA. 1 Vbi erant. i. manentes, eo modo quo dicitur Deui. 1. g. Et sedi. in Ca- thebar. multo tempore. i. mansisti, Apostoli enim tunc erant in oratione ut probabiliter creditur ex precedentibus, ubi dicitur, quod erant perse- uerantes in oratione, que non fit communiter sedendo, sed magis flecten- do genua, uel siando.

2 Et apparuerunt. V. uisibiliter oculis corporalibus. 3 Disperitæ linguæ tanquā ignis seditq; supra singulos, &c. Ad signandum signo uisibili exterius inuisibilem gratiam spiritus sancti receptam, interius, per quam essent seruidi in amore Dei, & loquentes in omnibus linguis ad publicationem euangelij. Ideo subditur. 4 Et ceperunt loqui, &c. Secundum quod dicit hic glo. apostoli non solum

† diuisi- disse. etc.

Deut. 4. d.

Io. 14. e. E

Ignis na- tura qua- druplex.

li. aduers. prac. c. 34. & li. de tri. 29.

F

Et

* solum

A sua. i. Hebræa lingua loquentes ab oib. intelligebantur, ac pro priis singulorum loqueretur. Idē. In Græco, aliis secūdu illud propheta, In aliis linguis & labiis, loquar populo huic, &c.

Ysa. 8. c. cap. 3. * **OECVM.** Erant enim scitæ breuesque sententiæ quas linguis variis proferebant.

a *Prout.* Beda. Spiritus diuidens singulis prout vult, ubi vult, quibus vult, quātum vult spirat.

b Beda. potuerant Apostoli in spiritu sancto linguas omnium intelligere, & loqui, & eorū etiam uerba maiorē miraculo quocunque essent lingua edita ab omnibus audientibus æque intelligi.

Beda. Varietas linguarum dona significat gratiarū. Ideo primum lingua hominibus dedit spiritus qui humana sapientia extra docetur & discitur, ut ostenderet, quod facile sapientes efficit sapientia Dei,

ibidem. * **OECVM.** Quod religiosi essent, & eo ostendit, quod relictis patriis, possessionib. domibusque dimissis, Ierosolimis eligerent habitare, ut iuxta patriam legem ter in annō possent apparere coram domino.

1. Mac. 2. Gen. 11. b. **Ex omni.** RAB, Ac si diceretur vbiunque nati Iudæos autē in omnib. gentib. nasci captiuitas fecit, quæ sub Antiocho facta est non multis temporibus ante.

Ho. 4. c. 3. * **CHRYS.** & **OECVM.** Merito, Existimabant enim ipsis rem ad extrema puenisse, ob facinus qd̄ ausi sunt ī Ch̄m. Quin & alioqui conscientia perturbabat illorū animos, eo quod etiam nū in oib. esset homicidium, omnes illos reddens attonitos. Vsq. adeo sonitus illos reddiderat attonitos, q̄ hic maiorē orbis partem cōprehenderit. Illud uero confirmabat apostolos quod quid tandē esset parthice loqui, non numerant ab illis tamē id temporis scire putabatur, * **OECVM.** Religiosi uero admirabantur, quoniam illos Gallilæos esse cognoscerent, & tū patris ipsorum linguis loquerentur. Verū apostoli quidē nouerāt q̄ dicerēt, nepe q̄ magnifica Dei, q̄b. oīm linguis ea loquerentur. nō nouerāt nisi uiri religiosi q̄ audiebāt, puta Scythia fortassis aut Indus, q̄ Scythica aut Indorū lingua apostoli loquerentur.

c *Confusa.* Confusio ista cōfusione linguarū opponitur, a qua Babel, uocabulū sortita est. Sic humilitas Apostolorum humana superbia respondet.

d *Vnusquisq.* Rab. lingue oēs dicuntur esse septuaginta duæ. vnde & discipuli secundi ordinis sub hoc numero sunt electi, ut numerus predicatorum concordaret numero linguarum.

e *Audiuimus.* In hoc significabatur vnā ecclesiā omnium gentium linguis locuturam. **Beda.** Queritur vtrum hi qui loquebantur, diuersis vniuscuiusque lingue sermonib. vterēt. i. vt vnusquisq. eorum nunc hac, nunc alia lingua loquēs, sic p̄ oēs curreret, an ita potius, q̄ sermo eorū qualibet lingua pronūciatus vnicuiq. audienti s̄m linguam suam intelligeretur, ita vt vno apostolorū in eccle. docēte aliis docentib. sermo vnus ad auditū oīm perueniret, habens in se hanc uim, vt cū diuersarum gentium auditores essent, vnusquisque secūdu linguam suam

Linguarū numerus.

Par erat linguarum alucus.
a prout t̄ spiritus sanctus dabat eloqui illis. Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi viri religiosi ex omni natione quæ sub cęlo est. Facta autem hac voce conuenit multitudo & mente confusa est, quoniam audiebat vnusquisque lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes, & mirabantur adinuicem dicentes: Nonne ecce omnes isti qui loquuntur Galilæi sunt? Et quō nos t̄ audiuimus vnusquisque

f linguā nostrā in qua nati sumus, Parthi, & Medi, & Aelamitæ, qui habitant Mesopotamiam. Iudæam & Capadociam,

perspicua sūta dimpleta. vtpote in quib. oib. locis populus nominis Ch̄i inhabitet. Quis. n. oib. regnare potuisset, nisi Ch̄s Dei filius, qui oib. in æternum gentib. regnaturus nunc abatur. Nam si Salomō regnauit, sed in finib. Iudææ nū, a Bersebe vsque Dan termini eius regni signantur. Si uero Babilonis & parthis regnauit Darius, non habuit potestatem vterius ultra fines regni sui, non habuit in oib. gentib. potestatem. Si egyptiis Pharaō, uel quisquis ei in h̄ditate regni successit. Illic t̄ tum potius est regni sui dominium. Si Nabucodonosor cum suis regulis ab India vsq. Aethiophiam habuit regni terminos, Si Alexander Macedo nunq̄ Asiam vniuersam & ceteras regiōes, posteaquam deuiderat, tenuit. Si germani adhuc vsq. limites transgredi non sinūtur. Britanni intra Oceanum bitum conclusi sunt. Maurorum gens, & Getuliorū barbaries a Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant. Quid de Romanis dicam qui de legionū suarū præsidis imperiū suū munuit, nec trās istas gētes porrigere vires regni possunt? Christi aut̄ regnum & nomen ubiq. porrigitur, ubique credit, ab oib. gentib. supra enumeratis colitur, ubique regnat, ubique adoratur, oib. vbiq. tribuitur æqualiter, non regis apud illum maior gratia, nō barbari alicuius imperiosi latititia, non dignitatum aut natalium cuiusquam discreta merita oib. æqualis, omnib. Rex, omnib. Iudex, omnib. Deus & dominus.

g *Iudæam.* **BEDA.** Iudæam non totam gentem, sed partē illius. i. tribum Iuda & Benjamin significat, ad distinctionem. i. Samariae Galilee, Decapoleos & aliarū in ea provincia regionū quæ oēs licet Hebræa lingua loquantur, t̄m singulæ domesticam dicendi speciem habent distinctam.

* **CHRYS.** Porro gentium meminit quæ illis erant hostes Cretensium, Arabum, Aegyptiorum, Persarum, videlicet declarans quod eas oēs essent in ditionē suam redacturi. Quippe quum id tēporis Indæi essent in captiuitate, conueniebant illic multi adessent ex gentib. siue quod iam ad gentes quoque fidei dogmata serminata fuerint, & hanc ob causam complures ex illis ad erant, vt mæmorarent quæ audierant.

h *Capadociam, &c.* **BEDA.** Iste quinque provinciarum que post

Chaldaeorum non reliquunt omnes, quauis haberent licentiam redeundi, sed remanserunt multi amore filiorum quos ibi genuerunt, & possessionum quas ibi acquisierant detenti, sicut dictum fuit. i. Estre Similiter multi captiuati per Ambiocum regem Græcorum, & amicis Gentibus venditi remanserant. Verumtamen aliqui eorum magis deuoti propter reuerentiam templi ueniebant aliquando in Ierusalē, maxime in solennitatibus magnis, quorum vna erat pentecostes.

3 Facta autem spiritus uehementis uel apostolorum & aliorum cuius existentium, Deum uoce magna laudantium qui prius timore dulci non audebant loqui.

4 Conuenit. i. stupefacta & admirata. Et subditur eā, cum dicitur

5 Quomodo. quia tale miraculū nunquam fuerat uisum uel auditum

* **Et** tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

NICOLAUS DE LYRA.

* solum loquebantur & intelligebant oia idiomata sed p̄sius loquentib. in uno idiomate quocunque esset illud, omnes audientes quantum cunq̄ essent diuersorum idiomatū, intelligebant quilibet idioma proprium uirtute diuina hoc faciente, Sicut enim per rebellionem ad Deū diuise sunt linguæ, Gen. 11. ita per confussionem spiritus sancti sunt vnita.

1 Erant autem. Hic consequenter ponitur sequens huius dicti admiratio, quia non non fuerat uisum simile uel auditum. Ideo dicitur, Erant autem in Ierusalem, &c. id est, in cultu diuino deuoti.

2 Ex omni natione, &c. Qui conueniant in Ierusalem rōnesisti. Iudæi enim captiuati per Salmanasar regem Assyriorum non redierunt in Iudæam, sicut dictum fuit Hosee. 1. Similiter captiuati per regem Chal-

MORALITER.

* t̄ Stupebant autem, &c. Per hoc aut̄ quod maligni illam uarietatē linguarū imputabant ebrietati, boni uero gratiæ spiritus sancti.

suam vnus sermonis ab apostolo prolati susciperet auditum, & caperet intellectum.

f *Parthi, & medi.* * **TERTVL.** In quē enim alium vniuersæ gentes crediderūt, nisi in Christum qui iā uenit? Cui. n. & alie gētes crediderūt, Parthi, Medi, Elamitæ, & qui inhabitāt Mesopotamiā, &c. & Galiliarū diuersæ nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo uero subdita, &c. in quib. omnib. locis Christi nomen, qui iam uenit, regnat: vtpote ante quē omnium ciuitatū portæ sunt apertæ, & cui nullę sunt clausę, Antequem serē ferebant comminutę, & ualę, erę sunt apertę, quę quam & ista sp̄litaliter sint intelligētes quo præcordia s̄m

1 Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi viri religiosi ex omni natione

2 quæ sub cęlo est. Facta autem hac voce conuenit multitudo & mente confusa est, quoniam audiebat vnusquisque lingua sua illos loquentes.

3 Stupebant autem omnes, & mirabantur adinuicem dicentes: Nonne ecce omnes isti qui loquuntur Galilæi sunt?

4 Et quō nos t̄ audiuimus vnusquisque linguā nostrā in qua nati sumus, Parthi, & Medi, & Aelamitæ, qui habitant Mesopotamiam. Iudæam & Capadociam,

perspicua sūta dimpleta. vtpote in quib. oib. locis populus nominis Ch̄i inhabitet. Quis. n. oib. regnare potuisset, nisi Ch̄s Dei filius, qui oib. in æternum gentib. regnaturus nunc abatur. Nam si Salomō regnauit, sed in finib. Iudææ nū, a Bersebe vsque Dan termini eius regni signantur. Si uero Babilonis & parthis regnauit Darius, non habuit potestatem vterius ultra fines regni sui, non habuit in oib. gentib. potestatem. Si egyptiis Pharaō, uel quisquis ei in h̄ditate regni successit. Illic t̄ tum potius est regni sui dominium. Si Nabucodonosor cum suis regulis ab India vsq. Aethiophiam habuit regni terminos, Si Alexander Macedo nunq̄ Asiam vniuersam & ceteras regiōes, posteaquam deuiderat, tenuit. Si germani adhuc vsq. limites transgredi non sinūtur. Britanni intra Oceanum bitum conclusi sunt. Maurorum gens, & Getuliorū barbaries a Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant. Quid de Romanis dicam qui de legionū suarū præsidis imperiū suū munuit, nec trās istas gētes porrigere vires regni possunt? Christi aut̄ regnum & nomen ubiq. porrigitur, ubique credit, ab oib. gentib. supra enumeratis colitur, ubique regnat, ubique adoratur, oib. vbiq. tribuitur æqualiter, non regis apud illum maior gratia, nō barbari alicuius imperiosi latititia, non dignitatum aut natalium cuiusquam discreta merita oib. æqualis, omnib. Rex, omnib. Iudex, omnib. Deus & dominus.

g *Iudæam.* **BEDA.** Iudæam non totam gentem, sed partē illius. i. tribum Iuda & Benjamin significat, ad distinctionem. i. Samariae Galilee, Decapoleos & aliarū in ea provincia regionū quæ oēs licet Hebræa lingua loquantur, t̄m singulæ domesticam dicendi speciem habent distinctam.

* **CHRYS.** Porro gentium meminit quæ illis erant hostes Cretensium, Arabum, Aegyptiorum, Persarum, videlicet declarans quod eas oēs essent in ditionē suam redacturi. Quippe quum id tēporis Indæi essent in captiuitate, conueniebant illic multi adessent ex gentib. siue quod iam ad gentes quoque fidei dogmata serminata fuerint, & hanc ob causam complures ex illis ad erant, vt mæmorarent quæ audierant.

h *Capadociam, &c.* **BEDA.** Iste quinque provinciarum que post

Chaldaeorum non reliquunt omnes, quauis haberent licentiam redeundi, sed remanserunt multi amore filiorum quos ibi genuerunt, & possessionum quas ibi acquisierant detenti, sicut dictum fuit. i. Estre Similiter multi captiuati per Ambiocum regem Græcorum, & amicis Gentibus venditi remanserant. Verumtamen aliqui eorum magis deuoti propter reuerentiam templi ueniebant aliquando in Ierusalē, maxime in solennitatibus magnis, quorum vna erat pentecostes.

3 Facta autem spiritus uehementis uel apostolorum & aliorum cuius existentium, Deum uoce magna laudantium qui prius timore dulci non audebant loqui.

4 Conuenit. i. stupefacta & admirata. Et subditur eā, cum dicitur

5 Quomodo. quia tale miraculū nunquam fuerat uisum uel auditum

* **Et** tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

Et tussancti, significatur q̄ homines peruersi orationū & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

post Iudeam ponuntur. Græcè quidem loquuntur, sed ex patria consuetudine est in sono diuersitas. Vnde mira in Aposto- lis gratia, quæ nõ solum diuersitatem eos docuit, sed etiam di- stantiam proprietatum in vnaquaque linguarum iuxta nume- rum provinciarum in eorum loquela fecit.

a Aduenæ Romani.
BEDA. In Græco peregrinantes Romani. i. Iudei, qui peregrinam vitam Romæ gerebāt.

b Profelyti. BEDA. Aduenæ sic vocabantur illi qui de gentibus nati circumcisionem & Iudaismum susceperant. Non ergo solum qui natia Iudæi erant ex diuerso orbe conuenerāt, sed hi etiam qui de præputio nati adhære- rant eorum ritui,

* CHRYSOSTOM.
OECVMEN. Ovesa- nam, õ malitiam inau- ditam. Atqui ne tem-

pus quidem illud habebat mustum. Erat enim Pentecoste, quando nullum est mustum. Mustum namq; dulce vinum est quod ab ipso fluit torculari. Mustum dulce vinum est quod etiam ad inebriandũ aptius est lenitate seu auuiditate ad dulce dinem, densiorem euaporationis repletionem ad cõcaua ce- rebri producens. Quodque mirabilius est, quum omnes confi- terentur & qui erant Romani, & qui erant aduenæ, fortasse & hi qui dominum in crucem egerant. Illi post argumenta tam multa dicunt, musto repleti sunt. (Et lõge post) O Impuden- tiam si ob hoc irridebant. Et quid mirum? Quandoquidem ipsum etiã dominum, qui demonia pellebat, demonium habere dixerunt. Nam vbicumque fuerit improbitas, unum hoc duntaxat studet, nempe dicere,

* OECVMEN. Malitia quæ ex nimia prauitate est, à nul- lo alio quàm ab ipsa peruersitate procedit: vt quomodo inue- niat quo præsens bonum obturbet ac repellat. (Et paulo post) Vbique autem sese virtuti admiscet nequitia; pij siquidem admirabantur, alii uerò irridebant.

* CHRYSOS. OECVMEN. Prorsus sanè, quum homines in tantis constituti periculis, extrema metuentes, & in tanta uersantes desperatione, eiusmodi audent proloqui. At quum id esset minimè uerisimile, ut audientibus imponant, persua- deantque illos esse remulentos, hebetudini crapulæque rem totam adscribunt, dicentes, eos esse musto plenos.

c Musto pleni sunt. BEDA. Quamuis irridebant, Mysticè tamen uerum dicebant, quia non uino ueteri quod in nuptiis eccle- siæ defecit, sed musto gratiæ spiritualis erāt impleri. iam enim uinum nouum in vtres novos uenerat, cum Apostoli non in literæ uetustate, sed in nouitate spiritus Dei magnalia resona- rent.

d Stans autem Petrus. * CHRYSOST. OECVMEN. Vides ne il- lic curiositatem, hic animi fortitudinem? Etenim si admira- bantur,

bantur, si stupebant. Nonne & æque illud mirandum erat in tam numerosa multitudine, in uerba prorumpere, hominem illiteratum & idiotam? Nam si quis inter familiares dicturus perturbatur, quãto magis hoc accidere debuit apud hostes & vociferantes: Quod autem ebrij non essent, protinus ex ipsa

e Sustollens dominum: uel plasmatio domini: uel gradens, uel eleuans se offerens: uel elatio. **c** Tenebra, angustia uel tribulatio.

1 Pontum & Asiam, Phrygiã, & Pamphiliã, Aegyptum &

a partes Lybiæ, quæ est circa Cyrenem, & aduenæ Romani.

b Iudæi quoque & Profelyti. Cretes & Arabes audiuiimus eos **2** loquentes nostris linguis & magnalia Dei. Stupebant autem

omnes & mirabantur, ad inuicem dicentes: Quid nam hoc

c uult esse? alii autem irridebant, dicentes: Quia musto pleni

d sunt. Stans autem Petrus cū undecim eleuauit uocem suam **5**

f & locutus est eis: Viri Iudæi, & qui habitatis Ierusalẽ uniuersi, **7**

1 **a** Veniens, uel introiens. **b** Hereditas uel hæreditatio. **c** Humiles uel occidentales, callidi uel insidiatores.

2 **a** Distantes a religiosis. **b** Manifestus error, non enim multarum locutionum, sed vnus linguæ eloquentiam facit. **c** Ut musto repletus.

3 **a** In proposito boni. **b** Loquitur quasi pastor pro ouibus. **c** Alitudine, uel qualitate sua in id sibi apta.

4 **a** Post uocem, uel hæc est uox: Viri Iu. **b**ambo populi.

tationem, nunc in medio populi, cunctis uociferantibus, tanta cum fiducia differat, ut hoc indubitatum esset resurrectio- nis argumentum, ridentibus interim hominibus, taliaque scommata in eos iacentibus tanta uti libertate, & Quoscum- que autem accesserit spiritus sanctus, eos pro lutæis reddit au- reos, &c.

* CHRYS. Quos superius peregrinos dixit, ad illos sermo- nem hic conuertit. Et uidetur quidem disputare cum illis, ue- rum re ipsa emendat subsannantes. Ira enim diuina dispensa- tionem euenit, ut quidem irriderent, & sic initio excusationis da- retur occasio, doceretq; apostolus inter excusandum. (Et paulo post) uides quàm placida sit excusatio: tamen si multũ apud se habere populum maiore tamen cum mansuetudine illis lo- quitur, & ante omnia, malam suspicionem tollit, & deinde apologiam proponit. Idcirco etiam non dixit: Nõ enim sicut uos subsannatis, neque sicut uos ridetis, sed sicut suspicamini: uolens ostendere illos id nõ debita opera fecisse, & magis illos ignorantia uel ameto honestat, quàm malitiæ crimine notat.

f Viri Iudæi. i. duæ causæ sunt prudentiæ, quod Iudæi, & quod habitant Ierusalem, quam decet sobrietas.

* CHRYS. Et quare hoc dicit, Nonne inæbriati quidam & hora tertia possunt? Possunt utique. At in hoc non multũ laborat, neque ita se gerebant, quemadmodum irrisores illi dicebant. Igitur hinc discimus, non multos sermones præter necessitatem insumendos.

* AMB. Denique sic uaporabatur singulorum animus, ut musto repleti esse estimarentur, qui acceperant linguarum di- uersitatem. Quid ergo sibi uult quod ignis aqua factus est, & aqua ignem excitauit? Nisi quia spiritualis gratia, per ignem exurit, per aquam mundat peccata nostra? Eluitur enim pec- catum & exurit.

a Hora

NICOLAUS DE LYRA.

* Et patet litera, in qua nominantur habitatores diuersarum regionũ, in quibus sunt diuisa idiomata totaliter, sicut in Iudea & Roma & pluri- bus alijs. uel in parte, sicut lingua Picardica & Gallica distinguuntur; & sic erat in Mesopotamia quæ est pars Syria, & Iudæa, quarum lingue sunt propinque, ut est supra dictum,

- 1** Iudæi quoque. id est, illi de tribu Iuda,
- 2** Et profelyti, id est, conuersi de Gentilitate ad Iudaismum.
- 3** Alij autem irridebant, credentes eos ebriosos esse.
- 4** Stans autem. Posita confirmatio: apostolorum per donum spiri- tus sancti. hic consequenter ponitur per eos publicatio euangelij. Licet au- tem per omnes apostolos publicatum fuerit euangelium in diuersis parti- bus mundi, Lucas tamen prosequitur tantum prædicationem Petri & Pauli; Tum quia isti duo fuerunt inter alios præcipui: Tum quia facta istorum

istorum uidit, & maxime Pauli, cuius fuit indiuiduus comes, sicut dicit Hiero. in lib. illustrium uirorum, & sic residuum huius libri in duas par- tes diuiditur, quia primo describitur prædicatio Petri. Et secundo Pauli. ca. 13. Prima in duas, quia primo ponitur prædicatio Petri facta Iudæis. Secundo Gentilib. ca. 10. Primo adhuc in duas. In partem principalem & incidentalem, quæ incipit cap. 6. Prima adhuc in duas, quia primo po- nitur prædicatio Petri uerbo: Secundo, factõ adiuncto miraculo, sequen- cap. Prima in duas: quia primo Petrus remouet estimationem falsam. Se- cundo declarat ueritatem, ibi: Sed hæc est. Circa primum dicitur: Stans Petrus. constanter & intrepidè.

- 5** Cum undecim. Apostolis, eleuauit uocem su. ut loqueretur magis autenticè.
- 6** Viri Iudæi. Qui habetis notitiam scripturarum, & maxime.
- 7** Qui habitatis Ierusalem. In qua tunc uigebat studium legiæ & prophetarum.

A *Horae diel.* BEDA. Spiritus sanctus gloriam trinitatis, mundo predicaturus, tertia hora conuenienter descendit, quia supra dictum est: Erant in oratione perseverantes. Recte spiritus hora orationis percipiunt, ut ostendatur, quia gratia spiritus non percipitur nisi mens a carnis intentione subleuetur. Tribus

conciabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum forum. Sola vobis relinquitur templum. Cui bello non idonei, non prompti fuissetis, etiam impares copijs, qui iam libenter trucidamur? si non apud istam disciplinam magis occidat liceret, quam occidere. Potuimus & inermes nec rebelles, sed

Dan. 6. c.

horis Daniel flexo genu adorabat tertia, sexta, nona. Er quia dominus tertia hora misit spiritum, sexta ascendit crucem, nona animam posuit, easdem horas excellentius ceteris nobis intimare & sanctificare dignatus est.

^a Non quod itifores dixerunt, vel hoc mustum.

^b Pleris multo spirituali. Plena multo spirituali.

hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non

^a Isaias: Vt his qui consurgunt mane & sestantur siceram. ^b Hora tertia, tertia lex. ^c Horam cognoscimus, vel hora bibendi non venit

† existima

a enim sicut vos aestimatis hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia: sed hoc est quod dictum est per prophetam Joel: † Et

† Joel 2. g.

^a Hoc interponitur ut honor deferatur sermoni domini. ^b In modum fontis secundum mensuram. ^c Mihi coarctato.

erit in nouissimis diebus, dicit dominus: Effundam de spiritu

^a Cor carneum, non lapideum, vnde sequitur: super seruos & prophetas. ^b Inde inexcusabiles: quia & filij, & filiae eorum prophetant. ^c Ut Agabus, & Simon niger.

L. 2. de sac. cap. 5.

* AMB. Quid hoc significat, nisi descensum spiritus sancti, qui se voluit etiam credulis corporaliter demonstrare? Hoc est, corporaliter per signum, spiritualiter per sacramentum. Ergo manifestum testimonium eius aduentus, nobis autem, iam fidei prerogativa defertur, quia in principio signa in credulis fiebant, nobis iam in plenitudine ecclesie, non signa, sed fidei veritas colligenda est.

tu meo super omnem carnem. Et prophetabunt filii vestri, &

^a Filiae Philippi. ^b Mysticia clara videbunt. ^c Fideles noui Te. ^d Veteri legi adherentes. ^e Ut Iohannes & Paulus, ^f Ut Petrus & Iacobus.

filie vestrae, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt. Et quidem super seruos meos & ancillas

^a Vinbras & figuras videbunt. ^b Ecce quod prius dixit, super omnem carnem. ^c Prius ex timore, nunc ex obedientie.

hostes, quam ciues vobis remansissent. Nunc enim pauciores hostes habetis pra multitudine Christianorum pene omnium ciuim, pene omnes ciues Christianos habendo. Sed hostes maluistis vocare generis humani, potius quam erroris humani, &c.

B Effundam. Hoc verbo largitatem muneris ostendit, quia non ut olim prophetis sacerdotibus tantum, sed omnibus passim in utroque sexu personis spiritus erat dandus.

* CHRYSOST. Daret & illis spem bonam, siquidem uellent. Sed non permittebat illorum auaritia, quae scilicet & inuidiae parens erat.

C De spiritu, RAB. Ad diuersa dona respicit, non ad munitionem substantiam.

D Super om. car. Quae sit omnis caro, consequenter exponit, ibi: Et prophetabunt filii, &c.

1. 1. in Ioa. cap. 15. Oratio. 5. i. sanct. Pen te cost.

CYRILLVS. Diuina scriptura solo carnis vocabulo integrum (ut ita dicam) & totum hominem significat. Vbi nisi vna ex parte totum hominem intelligas ridiculose, inanimata carnis spiritus dari videbitur.

RAB. Super omnem carnem masculi & foeminae, uel circumcisi & aethnici, secundum illud: Non est masculus & femina, circumcisio & praepitium, Barbarus & Scythia, seruus & liber.

In Apollo. ca. 37.

* GREGORIUS NAZIEN. Carnem, inquam, scilicet credentem, quin spiritum postea filius glorificauit, quemadmodum & patrem, ab eo glorificatus est, quemadmodum a patre.

* CHRYS. Neque uestra, inquit, est haec uirtus, neque laus: pertingit haec gratia usque ad pueros uestros. Illorum filios seipso uocans, & patres illos.

* TERTULLIAN. Plures nimirum Mauri, & Marcomanii, ipsiq; Parthi, vel quantacumque vnus tamen loci, & suorum finium gentes, quam totius orbis? externi sumus & uestram uiam impleuimus, urbes, insulas, castralla, municipia,

E Et prophetabunt. Lex & propheta usque ad Ioan. ex eo regnum euangelizatur. Sed aliud est de Christo propheta, aliud uentura praedicere & docere.

F Et iuuenes uestri visiones videbunt, & seniores uestri somnia, &c. **CHRYSOST.** Nunc ostendit se quidem probatos fuisse, ut

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Non enim sicut uos aestimatis. Erronee. 2 Hi ebrii sunt, cum sit hora. Tunc enim incipiebant comedere homines horae sexta, & maxime Iudaei qui erant magis temperati, eo quod erant cultores unius Dei, & potissime in Ierusalem, ubi uigebat ille cultus. Dicit igitur: Cum sit hora, diei tertiae, adhuc non est comedendi & bibendi hora.

omnem carnem, i. super omnem hominem, cuius cor erit tenerum ad modum carnis, i. non obstinatum in peccatis. Et ad hoc inducit auctoritatem Ezech. 36. f. Auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo uobis cor carneum. Dicit etiam idem doctor hoc implendum tempore Messiae. & in hoc dicit uerum, sed erat dicens futurum quod de praeterito est impletum. Corda uero Apostolorum erant tenera per deuotionem & disposita ad spiritus sancti receptionem, ut patet per praedicta.

3 Sed hoc est. Hic consequenter Petrus declarat ueritatem. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur haec declaratio, Secundo, audientium conuersio, ibi: His auditis. Prima in duas, quia primo Petrus declarat propositum per Iohelis uerbum. Secundo, per Dauid dictum, ibi: Viri Israelitae. Circa primum allegat scripturam quae habetur in principio tertiae ca. Ioe. prophetae secundum designationem ueritatis Hebraicae, ut ibidem dixi. Circa quod sciendum, quod angeli apparentes in ascensione Christi eam declarantes simul denuntiauerunt a uentum eius ad iudicium, dicentes. Hic Iesus qui assumptus est a uobis, sic ueniet, &c. si cut expositum est supra. Datio spiritus sancti in signo uisibili fuit manifestatio gloriae Christi ad dexteram patris assumpti. secundum quod dicitur Io. 7. f. Nondum erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Et ideo Ioe prophetae simul praedixit effusionem spiritus sancti & signa praecedentia diem iudicij. In hac igitur eius auctoritate primo denunciat primum, cum dicitur.

Potest & aliter exponi. Su. o. car. id est, super Iudaeos & Gentiles in differenter, sicut habetur. Infra 10. ca. propter quod dicitur Rom. 10. ca. Non est distinctio Iudaei & Graeci. nam idem dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum, abundanter dando eis spiritum sanctum.

4 Et erit in nou. id est, in diebus noui Testamenti. qui dicuntur nouissimi, eo quod non succedet aliud testamentum. propter quod dicitur infra 1. Iohan. 2. c. Filioli, nouissima hora est. Et Heb. 1. a. Nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, &c.

6 Et pro. fi. ue. id est, indifferenter dabitur spiritus sanctus personis ueriusque sexus. vnde & cum Apostolis fuerunt mulieres in die Pentecostes, ut patet ex praedictis, quae receperunt spiritum sanctum cum eis. Dicitur etiam Act. 21. quod Philippo erant quatuor filiae uirgines prophetantes, & de uiris infra. 13. a. dicitur, erant in ecclesia, quae erat Antiochia, prophetae & doctores, &c.

5 Effundam de spiri. Quod exponit Rab. Salom. super Ioelem: Super omnem

7 Iuuenes uestri uisiones uidebunt. id est, hominibus cuiuslibet aetatis dabitur spiritus prophetae.

8 Somnia somniabunt. i. reuelationes diuinas in somnis habebunt, ad quas percipiendas tunc anima magis est disposita, propter quietationem sensuum exteriorum, sicut plenius in prin. li. Psal. dixi.

9 Et quidem super. Generaliter enim in primitiua ecclesia omnibus baptizatis per impositionem manuum Apostolorum dabatur spiritus sanctus in signo uisibili, ut patet Act. 19. & pluribus alijs locis, & adhuc datur inuisibiliter omnibus baptizatis, nisi obex ponatur.

Et

...pore spiritum assequutos, illos autem minime, eo quod cruci-
fixerant. Sic & Christus volens illorum mulcere furorem, di-
cebat: Si autem filii vestri, in quo eiciunt demonia: Non dixit
discipuli mei. Etenim visum fuisse adulationem sapere, ita &
ille. Non dixit, quod non sunt ebrii, sed spiritu loquuntur, &

non simpliciter, sed
ad prophetam confu-
git. Et illo fretus asse-
rit. Sic per se quidem
iplos ab accusatione
liberavit. Prophetam
autem gratiae testem
adducit. Estandam,
& ceter. Hic dixit quod,
aliis quidem per som-
nia, aliis vero mari-
feste effusa est gratia.
Nam & per somnia
viderunt prophetae,
& revelationes acce-
perant, & c.

Et dabo. R A B A. g
Mylice prodigia in
caelo, labores sunt
in ecclesia. Signa, su-
per terram. Vindicta
in terrenos. Sanguis
in martyrio. Ignis, e-
uangelii vel spiritus sancti.
Vapor fumi, animae vel cordis com-
punctio.

* **CHRY.** Dicuntur sane, & multa id genus in caelo, sicut
Ioseph testatur, facta esse. Interim tamen & illos perstrin-
xit, tenebras commemorans factos, & ad futurorum expecta-
tionem in Iucens, Priusquam veniat dies domini magnus &
manifestus. Non enim quoniam nunc sine poena peccati, in-
quit, confidatis. Hae sane initia sunt magnae diei cuiusdam,
& grauiissima. Vides quomodo concussit animum, & risum
conuertit in defensionem. Si enim haec sunt initia diei illius
necessarium est periculum in extremis valde aggruari. Sed
quid agit, iterum permittit illis respirare, ac dicit. Et erit om-
nis quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Et lon-
ge post circiter medium de excidio Hierosolymitano loquor
& grauiissimo illo supplicio, de quo nunc pauca narrare uobis
statui, profutura etiam vobis contra Marcionistas, & multos
alios haereticos. Quoniam enim dicunt bonum Deum Christum
illum aut malum, videamus quis haec fecerit. Quis igitur haec fe-
cit, malus ne illi vlciscens? minime. Quomodo igitur alienus
ab illo? nunquid autem bonus? Ceterum ostenditur, & pa-
ter & filius fecisse; pater quidem multis in locis, sicut quando
dicitur in vineam mittere exercitus suos. Filius vero quando
dicit, inimicos meos adducite, & occidite coram me, eos qui
me noluerunt esse ipsorum regem. Vis igitur audire quae fa-
cta? verbum illos transfixerunt: quid hoc spectaculo grauius?
Iam non narrabo ne mulietis illam tragediam, quae omnem
aliam calamitatem obscurat? nec ostendam famem ac pestes?
Et transeo quae his grauiora. Ignorata apud illos fuit natura:
ignorata lex, bestias superarunt feritate. Omnia autem haec bel-
livi inuexit: Deo volente ac Christo. Haec etiam contra mar-
cionistas congruent. Et contra eos qui non credunt esse gehē-
nam. Idonea enim sunt haec & sufficientia ad illorum impu-
dentiam confutandam, & c. Nullus vsquam poterit tale figmē-
tū ostendere, qualis est haec historia quae vere accidit. Et si quis
Christianus fuisset, qui eam conscripsit, esset fortassis ter-
mo

meas in diebus illis effundam de spiritu meo & propheta-

^a Hucusque de aduentu spiritus, nunc de iudicii signis & prodigiis.
^b Cum Christo nato nouum sidus emicuit, & eo crucifixio sol obscuratus est.
^c Quae spiritum emittente contumuit, monumenta aperta: saxa scissa sunt, corpora sanctorum quae dor-

bunt. Et dabo prodigia in caelo sursum, & signa in terra

^a Domini lateris. ^b Sancti spiritus. ^c Christus. ^d Euangelium.

deorsum, sanguinem & ignem & vaporem fumi: Sol con-

^a In haeresim. ^b Crucem. ^c Ecclesia. ^d Martyrum.

uertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam ueniat

^a Non hominum. ^b Sic paratus spacio, opere, claritate. ^c Non occultur, Deus.
^d Quasi merentibus proponit consilium. ^e enim manifeste veniet.

dies domini magnus & manifestus. Et erit omnis quicum-

^a Ante diem: non in die. ^b Fide, ore, opere, ^c Salute infinita animae & corpori.
^d Quibus prophetarum est.

que inuocauerit nomen domini, saluus erit. Viri Israelitae,

^a A me, non ab imitatoribus. Completam esse prophetiam. ^b Quibus prophetatum est.
^c Iesum quem interemistis fuisse uirum approbatum, & c. ^d Sicut dicta, sicut dicenda.

audite verba haec: Iesum Nazarenum uirum & approbatum

mo suspectus. Quia autem Iudaeus, & amulator qui post eum
geum floruit, quomodo non omnibus manifesta sunt quae
facta. Videbis enim illum ubique res Iudaicas extollere. Igitur
est & gehenna, & bonus Deus, & c.

Prodigia in caelo. Cum Christo nascente, nouum sidus appar-
uit: eo ascendente
crucem, sol obscura
tusest, & caelum te-
nebris obductum.

Prodigiū.
BED A. Prodigiū
quod porro dicit. i.
significat aliquid pro-
digium quod prodi-
tur oculis. Signum,
quo significat aliud. **Luca 22. c.**
Sanguinem, & c.
BED A. Non solum
vulneris, sed etiam su-
doris, quando in ora-
tionem factus est sudor
eius sicut guttae fan-
guinis, quod inter si-
gna deitatis ponitur,
quia in humana na-
tura non inuenitur. et
significat orbem
vniuersum sanguine
designauit

Christi abluendum, ut sicut tabernaculum sanguine victima-
rum fuerat consecratum, ita populus fidelis sanguine eiusdem
dedicaretur, nec solum Hierosolymis locus esset orationis ma-
nus, sed in omni loco dominationis eius leuarent manus ele-
cti per orationes ad dominum.

Fumi. BED. Compunctio & fletum, sicut fumus ab igne,
ita compunctio a spiritu sancti ardore. Sanguis de latere mor-
tui profluens, contra naturam nostrorum corporum loco si-
gni fuit. I. nostrae salutis & vite quae processit de illius morte.
Potest & in igne illuminatio fidelium, in vapore fumi caecitas
Iudaeorum intelligi. Vnde & dominus legem daturus in igne
& fumo descendit, quia humiles claritate sua illuminat, super-
bos per caliginem obscurat erroris,

Sol conuertatur, & c. Hoc in passione Christi partim factum, par-
tim ante iudicii diem creditur venturum, tunc enim sol obicu-
ratus est, sed luna in sanguinem versa hominibus apparere non
potuit, quia tunc ut pote in pascha existens interdiu fuerat
visibus humanis obiectu terrae occultata.

Quicumque inuoc. Hoc est quod Petrus ait: quia non est perso-
narum acceptor Deus: sed in omni gente quae timet dominum
& operatur iustitiam, acceptus est illi.

* **CHRY.** Non est hoc adulanter dictum, sed quos acriter
perstrinxerat, erga illos remissior esse incipit, tempestiuam
Dauidis mentionem faciens. Et ne turbentur, nouum proce-
dium exorditur, quia mentionem facturus erat Iesu. Nam
superius quidem, non essent turbati audientes prophetam, no-
men autem Iesu statim illis propositum obstruisset. Et non
dixit, persuadeamini: sed audite, id quod erat minus mole-
stum. Vide etiam, quomodo non dixit sublime, sed a ualde
humilibus incipit: Iesum, inquit, Nazarenum. Statim patriam
dicit quae sane videbatur contemptior esse, & nihil iam ma-
gnum de illo dicit, neque quod de propheta alius quis dice-
ret.

Viri Israel. BED A. Quasi doctus magister prius incredulos
monet, ut timore compunctis postmodum salutis consilium
impen-

10 Quicumque inuocauerit nomen domini, fideliter & perseue-
rante.

11 Saluus erit, salute aeterna. Rom. 10. b. Corde creditur ad iustitiam, o-
re autem confessio fit ad salutem.

12 Viri Israe. Hic consequenter Petrus declarat propositum per autori-
tatem. Et diuiditur in duas partes secundum duplicem eius auctoritatem.
Secunda ibi: Non enim dicendum. Prima in tres: quia primo auctoritas
introducitur. Secundo: ad propositum applicatur, ibi. Viri fratres. Ter-
tio, mentem concluditur, ibi. Dexteram igitur. Prima adhuc in duas:
quia primo intentum proponitur. Secundo, auctoritas inducitur, ibi. Da-
uid enim. Circa primum excitat attentionem audientium dicens. Viri
Israe. ad quos missi fuerunt prophetae.

13 Audite verb. haec. quae non sunt deridenda, sed magis attente audie-
da, cum sint prophetarum oracula. Consequenter proponit Christi mortem
& resurrectionem, dicens.

14 Iesum Nazarenum uirum approbatum, & cetera. id est, coram
uobis.

NICOLAUS DE LYRA

* Et dabo prodi. in caelo sursum. Hic ponitur denunciatio signo-
rum diem iudicij praecedentium, cum dicitur. Et da. pro. secundum quod
dicitur. **Luc. 21. c.** Erunt signa in sole & lu. & stel. & in ter. & c.
2 San. Nam persecutio Antichristi praecedet aduentum Christi, in qua
fundetur sanguis innocentium.
3 Et ignem, s. conflagrationis praecedentem aduentum iudicis.
4 Sol con. in tene. Non secundum rem, sed secundum apparentiam,
quia nubibus densis abscondetur eius lumen.
5 Et lu. in. san. Similiter secundum apparentiam, sicut rubea uidetur
quando eclipsim patitur.
6 Antequam ueniat dies domini. i. dies sui iudicij.
7 Magnus. Nam omnes comparebunt.
8 Et manifestus, & c. Nam occulta cordis nostri tunc manifesta e-
runt.
9 Et erit. Non in die iudicij, sed ante. Prophetae enim loquentes de vno
tempore, transeunt ad aliud.

Diuisio.

Diuisio.

A impendat, & quia scientibus legētia loquitur, ipsum esse Christum qui a prophetis promissus est, ostendit, nec tamen autoritate sua prius eum filium Dei nominat, sed virum probatum, iustum, a mortuis suscitatum.

a Definito consi. R A B. In hoc solo notabiles, quia non obediēti animo fecerunt.

† erga uos

b Et prescic. R A B A. In Græco sic est, præscientia sic traditum accipientes, traditus est enim a præside in potestatem illorum, ut ipsum siue latronē eligerent, sed latroni concessa vita, Iesum per manus militum occiderunt.

† eum acceperunt, crucifixerunt.

c Per manus, &c.

Hom. 7. † de co. † statum

* CHRYSOSTOM. Hic Iudas insinuat, interim illis etiam ostendit, quod non ipsorum potentia fuerit, nisi & ipse concessisset, & exposuisset illi Deus. Hoc enim est quod non dicitur in *ἄποστολῃ* expositum, sic totum conuertit crimen in caput Iudæ proditoris. Ille enim ipsum tradit osculo, vel igitur de hoc, quod per manus iniquorum, vel militum dicit, manifestans quod non simpliciter interemeritis sed per iniquos viros. Et specta, quomodo ubique curant ut passionē primam confiteantur. Quod autem ad resurrectionem attinet, quoniam magna erat, nunc adumbrat, & ita quodam modo in medio constituit. Nam crux & mors quidem inter confessa erant, resurrectio autem nondum. Idcirco & postea de illa, inquit, adiiciens. *Quem Deus suscitauit, &c.*

d Suscitauit. **B E D.** Non communi resurrectione que in finem differtur, sed quæ die tertia celebraretur, ut assertio huius resurrectionis testimonium esset deitatis.

R A B. Suscitauit secundum humanitatem, quam maxime oderant.

To. 2. capit. 40. ad Dauidan. soluti 29.

e *Quem Deus suscitauit.* *** A V G.** Neque enim in ipso die passionis in cælo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam, in sepulchro autem secundum carnem: Et de carne quidem quod eo die in sepulchro sit posita manifestum est Euangelium. Quod vero illa anima in infernum descenderit, apostolica doctrina prædicat. Quandoquidē beatus Petrus ad hanc rem testimonium de Psalmis adhibet, ubi de ipso prædictum esse demonstrat. Quoniam nō derelinquat animam meam, &c. illud de anima dictum est, quia non est derelicta, unde tam citò remeauit, illud de corpore.

f *Solutis dō.* **B E D.** Videtur esse sensus huius sententiæ, quia domino ad inferos descendente, dolores poenarum soluti sunt quia eum tangere non potuerunt, sed iuxta Græcum in quo scriptum

scriptum est. Soluens per ipsum mortis dolores, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo, patet, quia per descensum eius liberati sunt sancti a locis infernorum: qui licet in sinu Abrahæ. i. in consolatione quietis essent, a dolore tamen mortis siue inferi non erant soluti ex toto, quia non meruerant

1 gaudia celi intrare, donec fieret illud propheta: In sanguine testamenti eduxisti vinclos tuos de lacu, & cæc. in quo non est aqua. Vinclos enim erant antequam educerentur.
2
3
4
5
6
7 *luxta quod im. &c.*
8 *** CHRYSOST.** Secundum quod non erat possibile, illum
9 detineri ab ea, hoc manifestat, quod resurrectio eius, non sit
10 cōmunis cum aliis.
11
12
13
14 Deinde priusquam aliquid illorum mēs cogitet, assistit illis Dauidem, qui omnem humanam
15
16
17
18 rationem subuertat.

† a Deo in vobis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio uestri, sicut uos scitis: hunc definito consilio & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemistis. **†** Quem Deus suscitauit, solutis doloribus inferni, **†** iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. **†** Dauid enim dicit in eum: **†** Prouidebam dominum coram me semper: quoniam a dextris est mihi, ne commouear: propter hoc **†** delectatum est cor meum, & exultauit lingua mea, in super & caro mea requiescet in spē. Quoniam

N I C O L A V S D E L Y R A.

- * 1** Virtutibus. i. operibus virtuosis.
- 2** Et prodigiis. i. miraculis maioribus, ut in resurrectione mortuorum & consimilibus.
- 3** Et signis. s. minoribus, ut infirmitatum curationibus.
- 4** Quæ fecit. s. tota trinitas, per ill. i. per hominem Christum, in quantum enim humanitas erat organum diuinum diuinitatis coniunctum, sicut manus suo modo est artificis organum.
- 5** In medio uestri. q. d. sic est evidens quod non potestis negare.
- 6** Hunc definito. pro mundi salute. ex maxima charitate. Iudas tamen tradidit eum ex cupiditate & malignitate, quorum autor non est Deus.
- 7** Per manus. s. per manus militum Pilati, qui Gentiles erant & idololatæ.
- 8** Quem Deus. Quantum ad ipsum, eo quod ipsum non laeserunt & quantum ad patres sanctos quos inde absoluit. quamuis enim ibi non sentirent penam sensus, habebant tamen penam damni, in quantum retardabantur a visione & fruitione Dei, quod erat mentis afflictuum. secundum illud *Proverb. 13. b.* Spes quæ differtur, affligit animam.

ALLEG: R A. B. veniens in ea que transeunt, non abstuli oculum ab eo qui semper manet, hoc prouides ut in eum post temporalia recurretem: & hoc quod peccatum non feci, nec dolus inuentus est in me, non homini, sed Deo ascribam, propter hoc etiam in cogitatione iucunditas, & in uerbis exultatio, propter resurrectionem. s. qua mundus liberatur.

Prouid. domi. Vox Christi post resurrectionem exultantis ad dexteram. Sinistra est præsens vita, dextera æterna. **Ne commouear.** Post resurrectionem omnia erunt immobilia. **Et exultauit lingua.** Quia requies post laborem data est, laborauit enim in spe vitæ æternæ. **Non derelinques.** Non iterum moueat corruptione iteratæ crucis & mortis. **Notas mihi fecisti.** Scio, me semper esse victurum *Replebis me.* plena letitia, id est, iterum non moriar.

i *Coram me, &c.* **B E D.** Exponendo quod ipse fecerit, dat nobis puris hominibus consilium peccata vitare. Nam qui Dei præsentiam iugiter intuetur oculo mentis, nullatenus huc ad peccata conuertit diabolus.

k *Quoniam a dextris.* **B E.** Causa quare non moueatur, quia dominus a dextris opitulatur, sinistra non præualente. Si enim a dextris non fuerit: illam partem diabolus occupat, sicut de Iuda dicitur. *Et diabolus stetit a dextris eius.*

l *Et exultauit.* **B E.** In passione dixit: Tristis est anima mea usque ad mortem, & coepit pauere & tædere, ut se uerum hominem in anima & corpore, & ueraciter passibilem monstraret. Exultauit uero anima & lingua, quia passione sua genus humanum saluandum erat.

9 *luxia quod imp. id est, detineri. non enim peccatum aliquod contraxerat, sed ad omne peccatum destruendum uenerat.*

10 *Dauid enim. Hic consequenter inducit autoritatem Dauid ad propositum, quæ habetur Psal. 15. & intelligitur de Christo ad literam. sicut ibidem fuit ostensum. I deo in persona eius dicitur:*

11 *Prouidebam, &c.* Nam anima Christi ab instanti creationis habuit continue claritatem diuinæ visionis.

12 *Quoniam a d. Ex hoc enim quod humanitas Christi erat organum diuinitatis coniunctum, ut dictum est, non potuit moueri ad aliquid nisi secundum voluntatem deitatis, propter quod nullus inordinatus motus potuit insurgere in Christo ex iniurijs sibi illatis, aut ex quibuscunque alijs causis. & quia hoc erat animæ Christi causa delectationis spiritalis, ideo subditur.*

13 *Propter hoc. interius.*

14 *Et exultauit. Prorumpens exterius in laudem diuinam, sicut dicitur Luc. 10. In ipsa hora exultauit Iesus in spiritu sancto.*

15 *Insuper & ca. ab anima separata.*

16 *Requiescit. in sepulchro.*

17 *In spe. i. certa resurrectionis expectatione.*

18 *Quomodo. id est, a corpore separatam.*

* 1 In

a In inferno. BED. Constat animam non derelictam in inferno, quæ ablatis illis pro quibus descenderat, mox ad superna rediit, nec caro est corrupta, sed veloci resurrectione glorificata.

b Notas mihi fecisti. BE. Non solum de illo intelliguntur, qui semel accepta plenitudine diuinæ virtutis & sapientiæ per se mortem detruxerit, resurgens ad vitam: sed & de iustis qui pereunt via veritatis inuenta ad vitam redeunt & iucundabuntur videntes faciem eius, quia ille vitus est super omnia & beatitudo perfecta.

c Viri fratres, &c.

* CHRYSO. Quando magnum quid dicitur est, hoc virtutis proœmio excitas illos, & inde familiares sibi reddens. Iteceat audacter dicere apud vos de patriarcha David. Magna est hæc animi modestia, vbi non est damnosum, condescendit. Idcirco & non dixit quod hæc de Christo dicta sunt, non de David, id que valde prudentec, ob magnum erga Dauidem honorem illos reuerens, de qua re aperta ac confessæ, tanquam audacius videatur dixisse paulatim deuitat eos quos laudabat. Ideo & non de David, inquit, simpliciter, sed de patriarcha Dauid, quod & mortuus sit ac sepultus.

d Sepulchrum eius. * CHRYSO. Deinde vt apparuit quod volebat, neque sic venit ad Christum, sed iterum affert laudes Dauid. Propheta igitur cum esset, & sciret quod iureiurando iurasset illi Deus: Hæc autem dicit vt sermonem de resurrectione, etiam propter illius dignitatem, ac genus recipiant,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In inferno. i. in sanctorum limbo, in quo fuit per tringentanouem horas tantum. s. ab hora nona feria sexta, in qua fuit separata a corpore vsque ad diluculum dici dominica in qua secundum communioem opinionem fuit corpore reunita. Ideo subditur.
- 2 Nec dabis. id est, dari permittes.
- 3 Sanctum tuum. id est, corpus meum sanctificatum.
- 4 Videre corruptio. i. putrefactionem vel incinerationem. Si tamen accipiatur corruptio pro morte, sic fuit ibi corruptio, quia corpus Christi fuit vere mortuum per separationem animæ a corpore, vt runque tamen mansit diuinitati vnitum, scilicet anima existens in limbo, & corpus iacens in sepulchro.
- 5 Notas mihi. Per accelerationem resurrectionis meæ.
- 6 Replebis. quia resurrexit in corpore glorioso, quod fuit prius passibile & mortale, & sic habuit materiã iucunditatis ex sui corporis glorificacoe
- 7 Cum facie. i. cum clara visione essentia diuina, quam habuit anima Christi ab instanti creationis sue. Ideo dicitur. Cum facie tua. i. cum visione faciei tuæ iam prius habita.
- 8 Viri fratres. Hic consequenter dicta autoritas ad propositum applicatur, ostendendo quod non loquitur de persona Dauid, sed de persona Christi, cum dicitur: Viri fratres. i. Israhelites sicut & ego.
- 9 Liceat audent. Tanquam verum manifestum.
- 10 De patriarcha. Vt patet 3. Reg. 2.
- 11 Et sepulchrum. In quo iacuit per tanta tempora corpus eius quod putrefactionem passum est & incinerationem. propter quod dicta autoritas intelligi non potest de ipso, ideo consequenter ostenditur, quod intelligenda est de Christo, cum dicitur.
- 12 Pro. i. g. domini sicut habetur Ps. 131. b. Iurauit dominus David veritatem & non frus. &c. quod principaliter intelligitur de Christo descen-

quasi prophetia violaretur, nisi hoc esset, atque adeo & ipsorum honori derogaret.

e De fructu lumbi. BED. In Græco habetur: De fructu ventris eius suscitare Christum, & sedem super sedem eius.

Accipit. Vt verus homo, vt effundat spiritum, sicut Ioel dicit: Effundam, &c.

Ioel 2. g. Io. 16. b

Vel accipiunt Apostoli ab ipso promissionem spiritus in euangelio, quod a patre mittetur spiritus.

f Effudit hunc, &c. BED. Qui prius Iesum suscitatum a Deo dixit, nunc fidem auditorum altius erigens hunc esse verum dominum assignat, quæ effudisse spiritum confirmat: hoc enim deitatis est signum. Et pulchre verbo effusionis vsus est: quod prophetam Ioel posuisse supra memorauit, vt ex hoc etiam constet ipsum esse dominum Iesum, qui ante assumptionem carnis loqui consuevit in prophetis, qui signa & prodigia dat in cælo & in terra, qui omnes inuocantes se saluat. Et cetera quæ propheta describit, quasi verus Deus explet.

+ fines.

+ 3. Re. 2. b

ioel: 2. g

E

+ præsciuit

+ psal. 109.

infr 3. d Contra Arrium. F

a ¶ Humanam. b ¶ Ad quod descendit, sed non permansit vt subueniret quibus oportuit, sed non est derelictus, quia cito surrexit. c ¶ Per hoc probat humanæ fragilitatis expertem: & supergressum esse humanam conditionem.

a ¶ Possidendam in inferno. b ¶ Quæ descendit in infernum. c ¶ Quæ descendit in infernum, quia no. se. m. h. vi. vite.

a ¶ Corpus meum sanctificatum, per quod & alii sanctificandi sunt: non patieris corrumpi, quia notas, &c. b ¶ Putredinis & vermium. c ¶ Scio me resurrecturum, quia no. se. m. h. vi. vite.

a ¶ Quibus itur ad æternitatem, in quibus post passionem adimplebis me lætitia. b ¶ Quæ sunt in sanctitatis incunditate. c ¶ Ascendenti cœlum dabis delectationes dexteræ vsque in finem. d ¶ In ascensione non semiplena fuit lætitia. e ¶ Videbo faciem ad faciem: vel cum Christo Deo qui est facies patris. f ¶ principalem sexum alloquitur. g ¶ Corpore & fide fratres vocando blanditur.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Vnde apparet eum non de se dixisse: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. b ¶ David.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

a ¶ Non duo, vel tres. b ¶ Qui vidimus eum post resurrectionem. c ¶ Resurrectionis. d ¶ Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e ¶ Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

a ¶ Viri luxuria in lumbis eius. b ¶ Quia Christus super Israhel spirit. & alem sedit. c ¶ A longe.

1 non derelinques animam meam in inferno, & nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, replebis me iucunditate cum facie tua. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David: & sepultus est, & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

2 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

3 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

4 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

5 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

6 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

7 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

8 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

9 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

10 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

11 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

12 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

13 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

14 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

15 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

16 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

17 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

18 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

19 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

20 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

21 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

22 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

23 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

24 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

25 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

26 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

27 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

28 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

29 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

30 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

31 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

32 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

33 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

34 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

35 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

36 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

37 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

38 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

39 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

40 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

41 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

42 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

43 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

44 apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem.

sequenter exponit: quia & dominum eum, & Christum Deus fecit hunc Iesum quem vos crucifixistis.

R.A.B. Manifeste Petrus ex hoc Psalmo regnum Christi non terrenum, sed caeleste ostendit, & utramque naturam eius evidenter astruit: humanam quae de David, diuinam secundum quam est ad dexteram patris. In vna Dauid filius. In altera eiusdem est dominus unde & subiungit:

Cer. ergo.
a **Dominum eum.**
B.E.D. Ostendens nomen maiestatis & potestatis est, cui omnis creatura debet subici. Christus regiae siue pontificalis dignitatis nomen est. In lege vgebantur reges, & pontifices in figura illius.

b **Et Christum.** B.E. Ille vere est Christus omni plenitudine spiritus sancti vnctus, qui de eodem spiritu potentialiter dedit quibus voluit.
C6. Arria. * EPIPH. Ideo dicit, fecit Deus hunc Iesum, vt significet domini incarnationem. Ex hoc enim quod dicit: hunc Iesum quem crucifixistis. Manifestum est quod de carne dicit, quam crucifixerunt: carnem enim crucifixerunt.
L. 3. aduer. Marcionē c. 15. 16. 17. * TERTVL. Facienda est denique iam hinc inter nos, certa ista & iusta praescriptio, & utriusque parti necessaria, qua determinatum sit nihil omnino commune esse debere alterius Dei Christo, cum Christo creatoris. Nam & a vobis proinde diuersitas defendenda est, sicut a nobis repugnanda est: quia nec vos probare poteritis alterius Dei venisse Christum, nisi eum longe, alium demonstraueritis a Christo creatoris: nec nos eum creatoris vindicare, nisi eum ostenderimus, qualis constituitur a creatore, &c. Mihi vedito Christum, mihi defendo Iesum, &c.
Tertu. lib. aduer. praxean. c. 17 & 18. hon. 6. * IDEM. aduers. Praxean. multa super hoc negotium dissertit.
* CHRY. Bene hic definit concutiens illorum mentem. Quoniam enim ostendit, quantum hoc sit facinus, tunc tandem & ipsam aperuit, vt sic maius ostendatur & metu illos corripiat. Non enim sic homines beneficiis adducuntur, vt timore castigantur. Verum admirabiles illi, & magni amici Dei neutro horum indigent, qualis scilicet Paulus erat. Neque enim regnum vel gehennam magnificiebat, & hoc est amare Christum, hoc est, non esse mercenarium, neque quaestum, vel negociationem existimare, sed vere esse virtute praeditum, & oia facere, eod quod grata sint Deo. Quantis igitur lachrymis digni, qui tantam debentes mensuram, neque vt negociatores ambimus regnum caelorum. Tanta nobis pollicetur, & neque sic audiuimus. Quid huic inimicitiae comparari poterit, quam uis illi qui insana pecuniarum cupiditate laborant, siue seruos, siue hostes, siue inimicissimos inueniant, vnum hoc expectant si possint ab illis pecunias accipere, omnia faciunt, & adulantur, & seruiunt & seruituti se addicunt, omnibusque se putant esse honestiores, vt quid ab illis accipiant. Pecuniarum enim spes, nihil horum illos finit cogitare, &c. (Et paulo post) Regnum promittit Deus, & contemnitur, gehennam apparat diabolus & honoratur, &c.

inimicos tuos scabellum pedum tuorum, Certissime ergo

sciat omnis domus Israel, quia & dominum eum & Christum

fecit Deus, hunc Iesum quem vos crucifixistis. His auditis com-

puncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum & ad reliquos apostolos:

Quid faciemus viri fratres? Petrus vero ait ad illos: Penitentiam

lesum quem. B.E. Iesus est dominus & Christus, vna in duabus naturis existente persona, quia in diuinitate aeternaliter ex patre natus, in humanitate temporaliter factus, cum operante spiritu sancto in vtero virginis est incarnatus.
* CHRYSOST. Vides quantum in bonum sit mansuetudo.

Ipsa pectora nostra magis quam vehemens austeritas extimulat, & plaga ferit maiore. Quemadmodum enim percussiones obdurata corda, non tam facile sentire faciunt, vt si eadem prius mollia faciat ac tenera, ita & hoc loco prius oportebat mollire, & tunc pungere: mollit autem non furor, neque accusatio vehemens, neque conuicia, sed mansuetudo.

Nam ille quidem iracundus auget morbum, hinc tem qui mitis est, immiauit. Atque ita si volueris quempiam qui iniuste egit corripere, magna cum mansuetudine illum alloquere. Vide igitur & hoc loco, quid faciat. Mansuete in memoria reduerat illis sua flagitia, & nihil addidit, dixit Deo non, adiecit gratiam, quae his facta erant testimonium dabat, & ulterius sermonem produxit, Reueriti sunt Petri mansuetudinem, quia his qui dominum suum crucifixerant, & contra ipsos clamabant, tanquam pater & magister curam gerens loquebatur. Non simpliciter obedierunt, sed seipos condemnauerunt, se serunt quae fecerant, &c. Quid n. dicunt. Quid faciemus viri fratres? Quos enim impositores vocarent, fratres vocant, non intantum se illis aequabant, quantum ad sui curam ac amorem his verbis attrahere nitebantur, &c. Non dixerunt statim, igitur respicimus, sed permiserunt sese illis, quemadmodum in naufragio, aliqui constituti vel morbo, conspecto gubernatore vel medico, omnia illi concedunt ac obediunt, similiter & hi fecerunt: Confessi sunt se esse in extremis malis, & nullam salutem habere spem.

d **Compuncti.** B.E. Impletur propheta Ioelis, quia post ignem spiritus sancti sequitur vapor compunctionis, fumus lachrymarum excutere solet, incipiunt flere qui irriserant, tunc dant Deo praecem sicut sacrificium, vt sanguinem illum gustare valeant. per eum saluandi, quem super se & super filios suos prius fuerant imprecati.

* GREG. Hinc Petrus cum quosdam terribos malorum suorum consideratione conspiciens, admonuit dicens: Penitentiam agite, &c. Dicitur n. baptisma, praemisit poenitentiae lamenta: vt prius se aqua suae afflictionis infunderet, & postmodum sacramento baptismatis. Qua ergo mente qui transactas culpas flere negligunt, viuunt securi de venia, quando ipse sumus postis ecclesiae: huic etiam sacramento, addendam poenitentiam credidit, quod peccata principaliter extinguit.

* AVG. Ibi est enim vetetis vitae expoliatio, vt noua induantur, qui baptizantur.

* IDEM. Prima salus est declinare peccatum, secunda ne desperare de venia: Nam ipse se in aeternum perimit, qui a misericordem iudicem, ad poenitentiae remedia non recurrit.

e **Penitentiam agite.** B.E. Dicitur de baptismo praemisit lamenta poenitentiae vt prius se aqua suae afflictionis infunderent, & post sacramento baptismi lauerent.

a In humanitatem, quae per pedes designatur, propter quod concludit.

- 1 Certissime ergo. Absque hesitatione aliqua.
- 2 Quia domini eum & Christum fecit Deus. id est, tota trinitas.
- 3 Hunc Iesum. Humanitatem eius vniedo uerbo & ad patris dexteram exaltando.
- 4 Quem vos crucifixistis. Per ignorantiam quidem quantum ad populum communi: em, sed per inuidiam & malitiam quantum ad principes sacerdotum.
- 5 His auditis. Postquam est posita Petri praedicatio, hic consequenter ponitur auditorum conuersio, & secundo eorum conuersatio, ibi. Erant autem. Circa primum dicitur, His auditis compuncti, &c. de Christi morte.
- 6 Et dixit ad Petrum. &c. Parati obedire.
- 7 Poenitentiam inquit. peccata praeterita detestando, aliter ponitur obstatulum spiritus sancto.

NICOLAUS DE LYRA.

* beat aliquando dimittere sessionem ad patris dexteram, quia ly donec, aliquando tenetur finite. s. quando significat terminum eius cui coniungitur, vt cum dicitur. Sedete hic donec veniam. Aliquando vero indifinite, vt cum dicitur: Iste non poenituit donec vixit, &c. i. nunquam, quia post mortem poenitere non potuit, & hoc modo tenetur, cum dicitur: Sedede a. de. m. do. po. i. tibi totaliter subiectos, si enim accipiatur Christus secundum diuinam naturam, omnia sunt ei subiecta ab aeterno secundum fendorum dispositionem, non tamen quantum ad executionem, sed solum in tempore in quo habent esse. Si vero consideretur quantum ad naturam humanam, sic omnia sunt ei subiecta autoritativae a principio incarnationis ex vnione ad verbum. Executivae vero omnia ei erunt subiecta in fine mundi, cum in omnibus exercebit suam voluntatem, bonos premian do, & malos puniendo. Et sicut scabellum teritur pedibus, & eis supponitur, ita mali conterentur in panis & supponentur Christo secundum

a *In nomine* In honore vel in hac forma, uel in uno trium si-
des continetur.
b *Et omnibus.* BEDA. Hoc ad illud testimoniū prophetiæ re-
spicitur, quod ultimum posuit. I. Omnis quicumque inuo-
cauerit nomen domini, saluus erit. quod ad Gētium uocatio-
nem pertinet & specia-
liter, quæ a filiis Israel
longe facte, per innuo-
cationem nominis do-
mini saluanda erant.

c *Testificatus est, &c.*
i. testificatio & exhor-
tatio.

* CHRYSOSTOM,
Vide illum ubique
submissum, & nec am-
bitum, nec ostentatorem,
Testificabatur, inquit,
& orabat, dicens: Absoluta &
perfecta est doctrina,
quæ & metum incu-
tit, & amorem declara-
rat. *Saluamini, &c.* Ni-
hil de futuris, sed de
presentibus dicit, quibus
presentibus dicuntur
homines, & ostendit,
quod prædicatio non solum
a presentibus, sed etiam
a futuris eripit malis.

* AVGVST. Vel eripite uos ab hoc se-
culo prauo. Verbis autem
pluribus, ut hoc fieret
testificatur Petrus. In his
uerbis erat mortuorum
operū condemnatio, quæ
nequiter agunt huius
seculi dilectores, & com-
mendatio uitæ quam
teneant, atque sectentur,
qui se ab hoc seculo prauo
eripiunt.

d *Saluamini.* Hæc est testificationis
qualitas & exhortationis,
sed Lucas plurima uerba
Petri breui conclusit sententia.

e *Ageneratione.* Duæ sunt
generaciones, una bonorum,
alia malorum.

f *Circiter.* Ad numerum dicitur
sicut circa ad locum.
g *Tria milia.* BEDA. Vbi
primum ecclesiæ celebratum
est baptisma, pietas diuina
ad confessionem trinitatis
collegit animarum tria milia,
& Moyses quinquagesimo
die Paschæ qua lex data est,
solemnitatem primitiarum
præcepit initiari nunc
autem superueniente
spiritu sancto, non manipuli
spicarum, sed animarum
sunt domino primitiæ
consecrate.

h *Omnes &c.* Adiungitur
narratio etiam de commu-
nitione & de equa diuisione
in quibus appareret uirtus.

* CHRYSOSTOM. Homil. 7.
duæ uirtutes, & perse-
uerare & unanimiter.
Hoc autem dixit, ut ostendat
quod longo tempore illos
docuerint.

i *Erant pa.* Caritas diffusa
in cordibus cito generat
Dei & proximi dilectionem,
unde propter geminum
charitatis ardorem, bis
datus est spiritus apostolis.

k *Possessiones & sub.*
* CHRYSOSTOM. - in Ierusalem,
& magus erat in
uniuersis. Rom. 5. a.
Nō simpliciter quem-
modum apud Græcos
Philosophi, quorum alii
reliquerunt terram, alii
multum auri in mare
proiecerunt, id quod non
erat opum cōtemptus, sed
stultitia, & insipientia.
Vbiq; enim & semen-

per diabolus studuit infamare
creaturas Dei, quod quis
bene uti pecuniis nequeat
(& paulo post) Hæc erat
euangelica re-publica,
nihil dicere sibi proprium
esse.

l *Frangentes.* * CHRYSOST.
Panem, dicens, uidetur mihi
hoc loco ieiunium significare,
& austeram uitam, simul enim
accipie-

per diabolus studuit infamare
creaturas Dei, quod quis
bene uti pecuniis nequeat
(& paulo post) Hæc erat
euangelica re-publica,
nihil dicere sibi proprium
esse.

l *Frangentes.* * CHRYSOST.
Panem, dicens, uidetur mihi
hoc loco ieiunium significare,
& austeram uitam, simul enim
accipie-

NICOLAUS DE LYRA.

* I Et bapt. &c. in nomine Iesu. in hac. n. forma baptizauerunt
in primiuua ecclesia consilio spiritus sancti, ut nomen Christi quod era-
apud Iudaos contemptum, & odiosum amabile redderetur & uene-
randum, quo facto redijt ecclesia ad formam a Christo instituta Matth
21. d. Baptizantes eos in nomine patris, & filij & spiritus sancti.

Verum tamen in nomine Christi intelligitur tota trinitas. Christus enim
Græcè, dicitur unctus Lanite, & sic in nomine Christi intelligitur pater
ingens, & filius unctus, & ipsa unctio, quæ est spiritus sanctus.

2 In remis. pecc. quia baptisimus delet peccata quantum ad pœnam
& culpam.

3 Et acci. donum. quod tunc dabatur baptizatis in signo uisibili per
impositionem manuum apostolorum, ut habetur inf. 10. c. & 19.

4 Vobis. n. est re. prædicta facta per Ioelem prophetam, ut dictum est
supra. Cetera patent usque ibi.

5 Saluam. a. g. s. Iudaica quæ pro maiori parte remansit in infidelita-
te obstinata.

6 Et appositæ sunt. ad numerum fidelium:

7 In die ill. s. Pentecostes, ut patet ex prædictis.

8 Circiter tria mi. Insigna huius baptizati onis fiebat antiquitus ba-
ptif-

ptisimus generalis in die Pentecostes.

9 Erant autem per. Hic consequenter ponitur conuersorum conuer-
satio cum dicitur. Erant autem per. in doctri. apostol. quantum ad
fidem & mores.

10 Et com. fra. pa. tum quia quotidie communicabant, tum quia om-
nes cibos sicut & cetera communia habebant.

11 Fiebat autem omni animæ. i. omni homini, denominando totū F
a parte digniori.

12 Timor. tum propter miracula quæ per apostolos fiebant, ideo subdi-
tur. Multa quoque prodigia, &c.

13 Omnes etiam qui cre. in Christum

14 Erant pariter. in signum charitatis.

15 Et ha. omnia co. in signum fraternitatis. Et ex hoc omnis religio
habuit exordium, in qua non licet habere proprium.

16 Possessiones. i. agros, & uincas.

17 Et subitan. &c. i. pecora & consimilia.

18 Vendebant. ut de pretio communiter omnibus prouideretur, ta-
men secundum indigentias eorum.

19 Quotidie quoque. ubi erat locus orationis quo ad omnes, & præ-
dicationis quo ad apostolos.

20 Et frangentes circa. in reditu suo de templo.

* I Sume

MORALITER.

6 Et appositæ sunt. Et per istum fructum ad prædicationem Pe-
tri

tri tunc factum significatur fructus multiplex qui fit in eccle-
sia per laborem prædicatorum.

Vom. vj. I 4 † MO.

accipiebant alimen-
tum, non delicias.
 Hinc discite, dilecti
 quod non delicias, sed
 cibis suauiter fruamur,
 & quod delicati sunt in
 mœrore, & non delicati in
 gaudio. Vides quod sermo-
 nes Petri etiam vitæ afferebant
 temperantiam? sic non est
 exultatio vbi non est tenuitas.

gentes ¶ circa domos panem, sumebant cibum cum exulta-
tionē, et simplicitate cordis collaudantes Deum, & habentes
gratiam ad omnem plebem. Dominus autem augebat qui
salui fiebant quotidie ¶ in idipsum.

1 fierent quotidie. Ecce post altera narratio sic incipit. In idipsum autem Petrus & Ioannes, &c. Quod potest sic exponi. Cum dominus quotidie prædicantibus apostolis ecclesie sue crescentes adiuuaret, prius mi apostolorum ascendebant in templum, Deum rogaturi in idipsum, i. vt ecclesiam temper augetet.

2 Dominus autem. In Græco. Dominus augebat eos qui salui

rat gratia, ab omnibus amaretur.
 5 Dominus autem. supple n: merum eorum.
 6 Qui salui fiebant. per receptionem fidei catholice.
 7 Quotidie. & non solum in die Pentecostes, sed etiam in alijs diebus sequentibus.
 8 In idipsum. i. in unionem apostolice doctrine.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Sumebant cibum cum. *mentis in Deum.*
- 2 Et simplicitate cordis. *i. sine plica doloſi tatis & simulationis.*
- 3 Collaudantes Deum *de beneficijs acceptis.*
- 4 Et habentes gratiam. *vt sic de quolibet eorum posset dici, quod de sancto Sebastiano legitur. Neceſſe erat ut quem Deus tanta perfunderat*

CAPVT III.

Ad nos
 Psychicos
 cap. 10.

Petrus autem & Io. * TERTVL. Si quia Petrus & qui cum eo, ad horam orationis nonam templum introgressi interrogantur quis mihi probabit illos ea die statione sanctos, vt hora nona ad clausulam & depunctionem, stationis interpretetur, &c. Porro cum in eodem commentario Luce, & tercia hora orationis demonstratur, sub quam spiritu sancto initiati pro ebris habebantur & sex ta qua Petrus ascendit in superiora, & nona qua templum sunt introgressi, cur non intelligamus, salua plane indifferentia semper & ubique & omni tempore oratum: tamen tres istas horas vt insigniores in reb.

Simul.

B

a A quodam ornamento speciali.

humanis quæ diem distribuit, quæ negotia distinguunt, quæ publicè resonant, ita & solenniores fuisse in orationib. diuinis, quod etiam suadet quoque Daniels argumētum ter die orantis, vtique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem quam insigniorum exinde apostolicarum, tercia, sexta, nona, &c.

Homi. 8.

* CHRYS. ubique duo illi inter se concordiam magnam habere cognoscuntur, hinc innuit Petrus, simul ad sepulchrum veniunt. De hoc dicit Christo *Hic autem quid? &c.*

Ioan. vi.

* EOCVM. IBID. Virtutem prædictam prosequitur. Ita autem vicissim sibi connectuntur vt sermones virtutibus virtutes succedant sermonibus.

b *Ad horam no.* BED. Apostoli hora nona templum ingressuri, primo claudum diu debile sanant, post vtique ad vesperam laborantes multa millia hominū verbo fidei imbuunt, quia doctores ecclesie prius Iudæis, postea Gentib. prædicant. Hi sunt

CAPVT III.

Petrus autem & Ioannes * ascendebant
in templū ad horā orationis nonam.
Et quidā vir qui erat claudus ex utero
matris sue baiulabatur, quē ponebant
quotidie ad portam templi, quæ dicitur

a Præcipuis exordiatur.

Non orationis, sed diei.

a Cuius difficilis est sanitas.

b In hoc diuturna & grauis ostenditur infirmitas.

b Misericordiam.

Misericordes fore credit eos qui templum frequentarent.

speciosa, vt peteret elemosynam ab introeuntibus in templum. Is cum vidisset Petrum & Ioannem ¶ incipientes in-

sunt operari quos nona & vndecima hora in vineam patrum familias inducit.

* CHRYS. Cur autem tunc ascendunt in templum, non quid Iudæicè viuebant, minime, sed vtiliter hoc faciunt. Et autem signum hoc, alios quidem iterum confirmans, alios autem attrahens. Et tunc signum quale nondum fecerāt, naturalis morbus erat, & maior arte medica, immo qua draginta annis claudicans fuerat, sicut in progressu dicit, & nullus illum unquam curauit. Scitis autē quod curata difficiliora sūt, quæ scilicet a natura te insunt. Tam grauis autem erat morbus ille, vt nec sibi si cibū operando parare posset, & insignis erat

tum a loco, tum a morbo.

c *Claudus ex utero.* BED. Populus Israel non solum ab incarnatione, sed etiam a tempore legis rebellis, quasi ex utero matris claudus fuit. quod in Iacob cum angelo luctante & claudicante figurabatur, quia a populus ille Christo in passione præualens, in quibusdam per fidem benedictus, in alijs ex infidelitate est claudus.

* CHRYS. Elemosynam utique quærebat accipere, & ignorabat, quinam essent illi viri, &c.

Hanc ædificauit Ioathā filius Ozia rex Iudæ, sublimissimam. Oēs siquidē portæ templi in terra fuerunt, excepta speciosa quæ pendebat, quæ ab Hebræis porta uocabatur Ioathan.

d *Portam tem.* &c. BED. ALLE. Porta templi speciosa dñi est, per quam, qui intrat saluatur, ad hanc portam Israel debilis, nec ire valens, legis prophetarumque vocibus assertur, ut ab ingredientibus poscat auxilium fidei & sapientie, quia valens

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT III.

Petrus a. tem. Hic consequenter describitur prædicatio Petri ad multo miraculo. & diuiditur in tres partes, quia primo ponitur operatio miraculi, secundo prædicatio Petri, ibi. Videns autem Petrus. tertio exortatio claudi. se. ca. Circa primum notatur hora, cum dicitur. Petrus autem & Io. ascen. in tem. i. in atrium mundorum quod erat orationis locus.

3 Ad hō. orationis. tribus. u. horis in die orabant Iudæi. vnde dicitur Dan 6. c. quod Daniel tribus temporibus in die orabat contra Ierusalem scil. mane, hora nona, & uespere.

3 Et qui vir. ex quo miraculum fuit euidentius quam si fuisset claudus ex aliquo accidentaliter.

4 Baiulabatur. quia non solum erat claudus. sed etiam sic contractus quod non poterat incedere.

5 Quem po. quo. ista ut dicunt aliqui est illa porta, quam ædificauit Ioathan rex Iudæ sublimissima 2. Para. 27. Sed si intelligebatur de porta eadem numero quam ædificauit Ioathan, non est verum, nam illa fuit combusta per Chaldaeos. 4. Reg. ult. potuit tamen alia in eodem loco reedificari ad similitudinem primæ, & retinuit nomen antiquum.

6 Vt pe. ele. sicut consuetum est talibus, qui non possunt lucrari uictu suum. Cetera patent usque ibi.

Et

* Respi.

MORALITER.

3 Et quidam uir, &c. por. tem. Dei templum proprie dicitur locus beatorum de quo dicitur Psal. 28. b. In templo eius omnes dicent gloriam. Nam laus ingis est ibidem. Huius autem templi porta speciosa est B. V. Maria, de qua cantat ecclesia, Felix celi porta. Per hanc. n. portam Dei filius venit ad nos re-

dimendum, & per eā dedit nos ad glorificandū. Si quis aut claudus est ambulare non potens in uia morū, ponatur per deuotionem ad ipsam, erigetur diuinitus & fortificabitur ad uelociter gradiendū. Si uero fuerit pauper & mendiculus, dabitur plenitudine spiritualium bonorum, & hæc mutatio dextere excelſi, mirabilis est in conspectu omnium bonorum.

vicinia futurorum quasi ad portam ponuntur auditores. Sed Petrus in templum producit, cui per confessionem forte etiam cognomen petrae claves caeli sunt date.

a Respice in nos, &c. CHRYS. Hoc audi. Ille autem neq; sic surgit, sed adhuc manet inturbans. Hunc enim paupertas cogit, ut etiam urgeat

date eos, qui negant: Confundamur nos, quod resiliimus, dum orant nos inopes. Vide autem acquiritatem quomodo ostendit Petrus statim ut dixit, uide in nos, sic illorum habitus morum facilitatem ostendebat.

b At ille intendebat. AMBROS. Itaque pecuniam non dedit sanitatem dedit. Quamto melius est salutem habere sine pecunia, quam pecuniam sine salute? Surrexit claudus, quod non sperabat, pecuniam non accepit quam sperabat.

* CHRYSO. Non dixit, do tibi quod multo argento praetiosius: sed quid? In nomine Iesu, &c.

c Argentum. Memor illis precepti: Nolite possidere aurum & argentum, pecuniam, quae ad pedes apostolorum ponebatur, non sibi recondebant, sed ad usus pauperum, qui sua patrimonialia reliquerant, seruabant.

BEDA. ALLEG. Argentum, &c. Habuit quidem primum tabernaculum iustificationes culturae, sanctum sanctorum auro & argento distinctum, sed metallis legis sanguis euangelii pretiosior emicat, quia populus, qui ante auratos postes debilis iacuerat, in nomine Iesu Christi crucifixi templum caeleste ingreditur.

* CHRYS. Ita & Christus fecit, saepe curauit uerbo, saepe & opere, saepe & manum adhibuit, ubi erant infirmiores in fide, ut ne uideatur fieri natura. Et apprehensa illius manu, &c. Hoc fecit manifesta sulcitatorem. Et erat resurrectionis imago.

d Et apprehensa BED. Quem uerbo erigit, hunc & dextera confortat, quia sermo docentis minus ualet in auditore, si non commendatur exemplo propriae actionis.

* CHRYSO. Reuera admiratione dignum est, non ipsi illum

lum adducit, sed ipse sequitur, comitatu benefactores suos testatus: Et per hoc quod cum exultatione, laudabat Deum, non illos admirans, sed Deum, qui per illos, sibi benefecerat. Sic gratitudinis studiosus uir erat. (Et post pauca:) Qui enim liberati sunt a diutinis morbis, uix credunt, etiam cum uiderint. Et qui sanatus est, deinde cum apostolis erat, gratias agens Deo. Et ingressus, &c. Vide quomodo non solus erat, pre voluptate quidem falliebat. laudabat autem Deum, ut ora illorum obturaret. Mihi autem uidetur, ut ne potetur esse simulatio ipsum falsasse, quod certe ostendebat non esse hypocritam.

troire in templum, rogabat, ut eleemosynam acciperet. In tuens autem eum Petrus cum Ioanne dixit. Respice in nos

b At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis. Petrus autem dixit. Argentum & aurum non est mihi, quod

autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni

d surge & ambula. Et apprehensa manu eius dextera alleuauit

e eum, & protinus consolidatae sunt bases eius & plantae. Et

exiliens stetit & ambulabat, & intrauit cum illis in templum

ambulans & exiliens & laudans Deum. Et uidit omnis populus eum ambulantem & laudantem Deum. Cognoscere autem illum, quoniam ipse erat, qui ad eleemosynam

f sedebat ad speciosam portam templi. Et impleti sunt stupore & extasi in eo quod contigerat illi. Cum uiderent autem

g Petrum & Ioannem, cucurrit omnis populus ad eos ad porticum, quae appellabatur Salomonis stupentes. Videns autem

h tem Petrus respondit ad populum. Viri Israelitae, quid

f Stupore & extasi. BED. Pauore & excessu mentis. Dicitur etiam extasis, cum mens a pauore non alienatur, sed in inspiratione reuelationis assumitur.

g Cucurrit omnes populus ad eos ad porticum, quae appellabatur Salomonis stupentes. BED. ALLEG. Saluato Israel per apostolos cucurrit omnis mundus ad limina ueri pacifici, de quo dicitur, Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Ipse est lapis de monte abscissus, qui terreno regno ruente, solus per orbem pacificum tenet imperium.

h Viri Israelitae: quid miramini in hoc? aut nos quid intuemini, &c. CHRYSO. Maiore sermonis fiducia referra est haec oratio, quam superior, non quod in superiore sibi timuerit, sed quoniam homines illi irrisores, ac subannatores, concitatores risus, ad tantam orationem non fuissent idonei

Et

quibus innitur corporis pondus.

8 Et plantae. id est, pedes usque ad ultimam superficiem.

9 Et exiliens ste. & am. In quo ostenditur curatio perfecta & instanti quam solus Deus potest facere.

10 Et intrauit cum illis in templum. ut redderet. Deo gratias de tanto beneficio. Cetera patent usque ibi.

11 Ad porticum, quae appellabatur Salomonis stupentes. Porticus enim illa quam fecit Salomon in templo, fuit per Chaldaeos constructa, sed post reditum captiuitatis Babylonice in eodem loco fuit alia reaedificata retinens nomen antiquum.

12 Videns autem. Hic consequenter ponitur exhortatio Petri: in qua prims arguit Iudaeorum iniquitatem. Secundo eos inducit ad ueritatem, ibi: Et nunc fratres. Circa primum dicit.

13 Viri Israelitae: quid miramini, &c. quasi nostra uirtute, aut pietate fecerimus, sic habent libri correcti. Ad faciendum aliquod bonum requiruntur facultas, & bona uoluntas, quae per uirtutem & pietatem designantur, q. d. Petrus, Si fecissemus haec nostra potestate & uoluntate, bene esset admirandum, sed sic non est: propter quod subditur.

* Deus

poralis, sed attribunt Deo totum, quereutes salutem animarum. Per quinque uero milia per istam predicationem Petri ad fidem conuersa, ut dicitur. cap. sequent. significatur multitudo peccatorum conuersorum ad poenitentiam, per doctorum & praedicatorum ecclesiae sanam doctrinam.

* MORALITER

12 Videns autem Petrus, &c. Per Petrum & Ioannem constantem praedicantes uirtutem Christi, & nihil attribuentes propriae uirtuti, signifi cantur praedicatorum ecclesiae, qui fide & mores praedicant constantem, & nihil appropriant sibi honoris, uel questus temporalis,

* MORALITER

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Respice in nos. id est, considera nos pauperes nihil tibi dare ualentes, ut dicunt aliqui, & uidetur hoc glo. interlineari dicere. Sed saluo meliori iudicio uidetur aliter dicendum. Si enim Petrus sic ei respondisset spem recipiendi aliquid ab eis sibi non dedisset, sed magis contrarium & tamen subditur.

2 At ille intendebat in eos sperans, &c. Ideo dicendum, quod Petrus & Ioannes, qui erant ualde misericordes respexerunt eum clementibus oculis cogitantibus sibi melius dare quam petebat, ideo dicit ei Petrus: Respice in nos, non in nostra, propter quod subditur.

3 Argentum & aurum non est mihi. memor illius precepti: Nolite possidere aurum & argentum, &c. ut dicit glo.

4 Quod autem, &c. Quod enim per amicos possumus, quodammodo per nos ipsos possumus. 9. Ethicorum. sanitatem autem illam poterat Petrus dare uirtute domini sui & amici Iesu Christi, ideo subditur.

5 In nomine Iesu Christi. id est, in uirtute eius.

6 Surge & ambula. neutrum enim antea poterat.

7 Et protinus consolidatae sunt bases eius. id est, crura & tibiae quibus

12 Videns autem Petrus, &c. Per Petrum & Ioannem constantem praedicantes uirtutem Christi, & nihil attribuentes propriae uirtuti, signifi cantur praedicatorum ecclesiae, qui fide & mores praedicant constantem, & nihil appropriant sibi honoris, uel questus temporalis,

D

+ plantae

E

ibidem.

+ Agnouerunt.

+ admiratione & stupore.

Extasis.

Esa. 8. 7.

Ian. 2. c.

hem. 9.

E

A Et paulo post. Si hoc vos terret ac turbat, desicite quis sit, g fecerit & ne obstepescite. Et vide ubique, quod postquam ad die n confugit, ac dixit, ab illo omnia facta esse, tunc secure illos perstringit, propterea & superius dicebat, virum declaratum a Deo & exhibitum erga vos. Et ubique memores eos facit facinoris sui, & ut miraculum ostendatur, & resurrectio confirmetur.

a Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus patrum nostrorum, glorificavit, &c.

B RABBANVS Tres memorantur nullo impio intercedente, vel propter principatum iustitiae, vel propter, cōtinuam iustorum feriem, vel propter numerum testium.

c Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum, &c. Trinitatē notat Deus, patrum hic unitatem, Memorans patres fidem suadet, ne quasi nouum introducere videretur.

g RABBANVS: In his tribus omne sacramētum ecclesiae completur. Aut enim ex bonis mali, vt Isaac ex Abraham. Aut ex malis mali, vt Hismael ex ancilla Agar, aut ex bonis mali, vt ex Isaac & Rebecca Esau. Aut ex malis boni, vt filii Iacob ex ancillis generari, quod etiam in spiritali generatione similiter obsequatur.

* OECUMENIVS. Due ponuntur accnsationes. Si quidem Pilato ad cædem tradiderunt dicentes Nobis non licet interficere quemquam. Negauerunt autem clamantes. Non habemus regem nisi Cæsarem. Atqui sane cum etiam Pilatus gentilis, qui neque signa a Christo viderat neque prophetas de Christo audierat, vellet tamen ipsum absolueret, ipsi, qui & Christum miracula edentem conspexerant & notitiam habebant prophetarum, in his, quæ illi de ipso dixerant, non tamē ad eum adducti sunt.

Hom. 9. *** CHRYSOSTOMVS.** Duo crimina, & quod Pilatus volebat dimittere, & quod illo volente nolebatis, quasi diceret pro illo latronem petiistis, & ita valde illis onerosum reddebat sermonem. Et quia illos in manu tenebat, deinde acriter cædit, & longe post. Quando excecati erant nihil tale dixit:

a miramini i hoc, aue nos qd intuemini. quali nostra virtute aut pietate fecerimus huc ambulare? Deus Abraham, &

b Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrū nostrorum, glorificauit filium suum Iesum, quē vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, t iudicante illo dimitti: t Vos autē

c sanctū & iustum negastis, & iperistis vfrum homicidā donari vobis autorem vero vitæ interfecistis, quē Deus suscitauit a mortuis, cuius nos testes sumus & in fide nominis eius. hunc quem vos vidistis & nostis, t confirmauit nomen eius, & fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam, in conspectu omnium vestrum. Et nunc fratres, scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes boni, vt Isaac ex Abraham. Aut ex malis mali, vt Hismael ex ancilla Agar, aut ex bonis mali, vt ex Isaac & Rebecca Esau. Aut ex malis boni, vt filii Iacob ex ancillis generari, quod etiam in spiritali generatione similiter obsequatur.

d Interfecistis, &c. uoluntate & verbo, & hoc contra legem, q dicit, qui occiderit hominem volens, & ipse occidetur. e Quem Deus suscitauit a mortuis. * CHRYSOSTOMVS. Vide iterum quomodo occulte de potentia illius differit, ostendens quod seipsum suscitauit, quemadmodum in priore oratione dicebat. Secundum quod impossibile erat illum deneri ab illa.

f Cuius nos testes. * CHRYSOST. Nam tunc quidem cum dixisset, quod resurrexisset Dauidē adducit testē, nunc vero id ipsum dicens, eorum apostolicum, cuius nos sumus, inquit testes & in fide nominis illius hūc quē videtis & nostis, confirmauit nomen ipsius, & fides quæ per eum est, dedit illi integritatem coram omnib. vobis.

g Integram sa. In duobus quæ præcepta sunt. h Per ignorantiam. Duo cooperata sunt: ignorantia vestra, & præscientia Dei.

* CHRYSOST. Sane & quæ supradicta, non processerant ex ignorantia, nam quod latronem petinerint, quod iudicati absolute dignum uoluerint, & quod occidere noluerint

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

quomodo

b Tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti, &c.

1 BEDA. Sapiens doctor loquens de domino illis, qui eum occiderunt, primo humanitatis qua tradidit & interfici potuit recodatur, deinde paulatim resurrectione partefacta Deum & Dei filium esse declarat, & autorem etiam vitæ prædicat.

2 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

3 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

4 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

5 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

6 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

7 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

8 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

9 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

10 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

11 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

12 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

13 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

14 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

15 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

16 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

17 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

18 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

19 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

20 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

21 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

22 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

23 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

24 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

25 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

26 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

27 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

28 CHRYSO. Non turbatio habuit vitam, quemadmodum princeps malitiæ. Ipse enim, qui malitiam pepetit, princeps est malitiæ, & princeps homicidii, qui homicidium primus induxit, sic & princeps vitæ, quia seipso vitam habet.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Virtus hoc modo loquendi, quia communis erat apud Iudeos in assertionibus. veritatis patet ex decursu veteris Testamenti.
- 2 Deus patrum nostrorum, qui est omnipotens.
- 3 Glorificauit filium suum Iesum, eum resuscitando & collocando ad dexteram suam.
- 4 Quem vos quidem tradidistis. Pilato ad interficiendum, hoc. n. fecerant principes, in quibus erat totus populus virtualiter.
- 5 Et negastis ante faciem Pilati, dicendo: non habemus regem nisi Cæsarem, Ioan. 19.
- 6 Iudicante s. Pilato.
- 7 Dimitti, supple debere Iesum, innocentem, vt habetur ibi.
- 8 Vos autem & sanctum & iustum negastis. & dicit sanctum & iustum absolute, quia sanctus & iustus est antonomastice. vnde dicitur, Sanctus sanctorum, Dan. 9.
- 9 Et petiistis uirum homicidam donari uobis. s. Barrabam, qui propter seditionem quandam in ciuitate & homicidium missus erat in carcerem, Luc. 23.
- 10 Autorem uero uitæ, corporalis & spiritualis, quod Christo cōpetit secundum eius diuinitatem.
- 11 Interfecistis, in humanitate assumpta.
- 12 Quem Deus suscitauit a mortuis, per suam omnipotentiam.
- 13 Cuius nos testes sumus, non tantum duo vel tres ad sufficientiā

- sed multo plures ad superabundantiam.
- 14 Et in fide nominis eius, hunc quem uos uidistis, nunc san- & incolumem.
- 15 Et nostis ante fuisse claudum & impotentem.
- 16 Confirmauit, in sanitate.
- 17 Nomen eius, id est inuocatio nominis Christi.
- 18 Et fides, &c. Nam inuocatio sine fide efficax non esset.
- 19 Et nunc fratres, hic consequenter inducit eos Petrus ad veritatem, & primo ratione, secundo scripture allegatione, ibi. Moyses. Circa primum dicit. Et nunc fratres, dulciter eos alloquitur, vt verbum eius magis recipiatur.
- 20 Scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes uel alia tamen fuit ignorantia hic & ibi. Nam principes, qui erant litera per scripturas, quæ pradictæ erant de Christo & per eius opera, cognouerunt primo de Iesu Nazareno, quod ipse esset Christus in lege & in prophetis promissus, sicut dictum fuit plenius super illud Mat. 21. d. Primum autem agricole dixerunt, hic est hæres. Sed quia incæpit prædicare contra eorum vitia publice, conceperunt contra eum inuidiam & odium, & in eis fuit subuersa dicta notitia, quia corruptio affectionis corrumpit dicium rationis, & in augmentum malitiæ deceperunt populum simplicem, inducentes eum ad petendum mortem Christi, Matt. 27. b. Princes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populo, ut terent Barrabam, Iesum uero perderent, & sic patet, quod ignorantia principum multo gravior fuit quam popularum.

* 1 Deus

quomodo ignorasset. Attamen dat eis potestatem negandi & penitendi de factis, imo & defensionem pro illis ponit verisimilem aut dicit: Sciebatis quidem quod occideretis innocentem: quod autem principem vite forsitan ignorabatis, Et huic non illos solos a criminibus liberavit, sed etiam principes magistrumque auctores. Nonne contentiosiores illos fecisset, si quidem sermonem ad accusationem produxisset; Nam quando quis gravè aliquid committit, dum accusatur, attētat se maiore excusa, tione defendere, &c. Illi per ignorantiam egerunt, multo magis nisi illis remittuntur peccata, multo magis his, &c.

a Per os omnium &c. ideo necesse erat impleri, quia non vnus, sed omnes prophetauerunt.
b Ut deleantur peccata ve. Beda. Tunc plenè delebuntur peccata, cū virtute resurrectionis mors destruetur nouissima.
c Ut cum venerint, &c. Continuatiuè ad præcedentia. l. ut cum venē tempora refrigerii a conspectu domini: tunc deleantur peccata vestra.
d Quem oportet quidem calum, &c. Ecclesiam per fidem, vel in celo ad dexteram patris sedere.
e Oportet quidem calum suscipere, &c. BED. Hoc est quod eidem Christo à patre dictum propheta testatur: Dixit dominus domino meo sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Assumptus enim in cælum sedet à dextris Dei in sede maiestatis, semper Deus manet, neque vnquā inde abfuit sed in humanitate uēturus est de cælo ad iudicandum & restituendum omnia, quæ locutus est Deus per omnes prophetas ab initio seculi, quia sanctis intransibilibus cum domino in gaudio, reprobis suberunt penis cum diabolo, quo completo, nihil restabit de his, quæ promissa sunt à prophetis.

Moyse quidem. Exempla ponit non de omnibus, qui locuti sunt, uel quæ.
* CHRYSOSTOMVS. Vides quomodo humiliā iuxta sublimia seminat? humile enim & excelsum est, non si ascensus in celos similis sit Moyse, ueruntamen tunc magnum erat.

Nunquid non est similis Moyse, quod quisquis non audiet illum, exterminetur de populo: innumera & alia dixerit quis, in quibus euidenter monstratur, quod ei mansit similis Moses, atque adeo magnum quoddam testimonium attigit: Deus illū inquit, suscitauit ex fratribus nostris.

pes vestri. Deus autem, qui prænuñciauit per os omnium suorum prophetarum pati Christum suum, sic impleuit. Penitentemini igitur, & conuertimini, ut deleantur peccata vestra, ut cum uenerint tempora refrigerii à conspectu domini, & miserit eum, qui prædicatus est uobis, Iesum Christum, quæ oportet quidem cælum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est dominus per os sanctorum suorum à seculo prophetarum. Moyses quidem dixit: Quoniam prophetam suscitabit uobis dominus Deus uester de fratribus uestris: tanquam me ipsum audietis iuxta omnia quæcunque locutus fuerit uobis. Erit autem: omnis anima, quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et omnes prophete à Samuele & deinceps

RABBAN. Iosue de Ephraim, Iesum de Iuda.
i Erit autem, &c. BED. Breuiter & lucide prophetarum & legis testimonio docet Christum à cunctis gentibus audiendum, qui incredulos damnabit, æterna benedictione fideles donabit.
K Exterminabitur de plebe. A sorte sanctorum, & extorris reddetur, uel extra terminos beatitudinis eiicietur.
RABB. Resistentes Iosue de carnali plebe, resistentes Christo de spirituali exterminantur, utrumque inobedientiam mors sequitur carnalis siue spiritualis.
l Et omnes prophete. BED. Quamuis patriarchæ & sancti prioris temporis multa de Christo uerbis & factis prophetauerunt, proprie tamen tempus prophetarum eorum, scilicet, qui de Christi & ecclesiæ mysterio manifestè scripserunt, sumpsit exordium à Samuele & usque ad captiuitatem Babylonis permansit.
m A Samuele & deinceps. Sub Samuele regum tempora cœperunt in Iudæa.

a ¶ Vno ore locuti omnes. q Ad differentiam pseudo. a ¶ Vnde & super Christum fecit Deus. b Quia fecistis sic, ergo po. De malis. a ¶ Ad bona. vnde Declina à malo & fac bonum. b Licet per ignorantiam facta. a ¶ Quia præteritum est in incarnatione, uel futurum in iudicio. b Discretio uniuersalis iudicii, & re a facie. ¶ Christi in carne. a ¶ Ambiguitas dictionis. b Ecclesiam. c In iudicio. d Repletionis uel renouationis. b Non ab hominibus, sed per homines dicta. a ¶ Non nuper inuentum, sed olim scriptum. b Sensum Moyse, non uerba posuit Petrus. Primum diuine legis scriptorū anteponit ceteris. a Non Iesu filium Naue, sed dominum Iesum. b Nascendo uel resurgendo. c Ad profectum uestrum. d ¶ Ad distinctionem falsorum doctorum. a ¶ Obediendo sicut mihi. b Verum hominem uel à me figuratum. c Pro imperatō posuim, d ¶ Nihil dimittentes, nihil addentes. ¶ Hoc, quod omnis anima, &c. ¶ Pars principalis pro toto homine. i a ¶ Obedierit. b Ab hominibus. ¶ Vel à Deo. ¶ Secundum legem. ¶ Vel à sorte sanctorum. ¶ Occidetur. ¶ Anima.

11 Moyses quidem dixit. Hic consequenter ad propositum inducit scripturas prophetarum, & primo in speciali dicens: Moyses quidem dixit: Deuteronom. 18.
12 Quoniam prophetam suscitabit uobis dominus Deus uester, quod sicut ibidem dictum fuit, intelligitur principaliter de Christo, qui dicitur propheta magnus, Luc. 3. c. Et descendit de Iudæis secundum carnem, Matth. 1.
13 Tanquam me ipsum audieris iuxta. Id est, latorem noui Testamenti, sicut me ueteris.
14 Omnis anima, omnis homo. Ponitur hic pars principalis pro toto.
15 Quæ non audierit prophetam illum, legem euangelicam renuendo.
16 Exterminabitur de plebe, id est, de sanctorum societate. Consequenter inducit scripturas prophetarum in quodam generali, dicens.
17 Et omnes prophete à Samuele & deinceps, qui locuti sunt, annunciauerunt dies istos. Sub illo enim incepit regnum Israel & Iuda, ut patet, 1. Regum 10. Temporibus uero regum & deinceps fuerunt prophete, qui clarius locuti sunt de mysterio Christi, ut est superior ostensum in expositione prophetarum. Vnde de Esaiâ dicit Hierony. quod uidetur magis euangelium quam prophetiam texere.

g Quoniam prophetam suscitabit uobis dominus Deus uester. BEDA. Filius Dei de populo Israel carnem assumpsit, apparens in similitudinem Moyse, ut sicut ille carnalè Israel cæremoniis & sacris legibus instructum & purificatum in terrâ promissionis introduxit, ita & Iesus per gratiam euangelii spiritalem Israel ad cælum duxit. Et sicut cōtempores legis Moyse de terra promissionis ab inimicis sunt eieci, sic qui doctrinam euangelii despiciunt, per ultores spiritus de cœtu sanctorum pellentur, hoc est quod sequitur: Erit autem omnis anima.
† Ecce 17 c Ezec. 18. g. Mar. 4. e. Mar. 1. b.
† Deu. 18. d
E
F
a Testa

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Deus autem qui prænuñciauit per os omnium suorum prophetarum, &c. Dicitur autem os in singulari, ad designandum, quod oēs prophete vno spiritu sunt locuti, & passionem Christi omnes literaliter uel mystice prædixerunt sic impleuit, nam malis actibus hominum uertur ad bonum, sunt enim ab eo in quantum actus.
2 Poenitemini igitur, à peccatis uestris.
3 Et conuertimini ad Christum.
4 Ut deleantur peccata uestra, per baptismum.
5 Ut cum uenerint tempora refrigerii, id est, ultimi iudicii, tunc enim ad refrigerium beatitudinis transferentur electi.
6 A conspectu domini, secundum ordinationem eius.
7 Et miserit eum, qui prædicatus est uobis, Iesum Christum, ad iudicandum seculum per ignem in forma humanitatis gloriosa.
8 Quem oportet quidem cælum suscipere, id est, interim in cælis ad dexteram patris sedere, ut dictum est supra ca. 1.
9 Usque in tempora restitutionis omnium, id est, extremi iudicii, in quo omnia reducentur ad statum ordinatissimum secundum lineam diuine iustitiæ.
10 Quæ locutus est dominus per os sanctorum suorum, &c. id est, ab antiquo, & non solum de nouo.

* 1 Vos

A Testamenti BEDA. Ex illo testō quod ad Moysen, & ex hoc quod ad Abraham dictum est, seueritas Dei & bonitas pater. Bonitas in his, qui in Christi fide meruerunt benedici. Seueritas in his, qui pro cōtemptu & inobediētia sunt exterminati. Testamenti, &c. Quod infra sequit̄ dicens: In semine tuo bñ di. omnes gentes.

f quot quot.

b Patres no. Quia non soli Abrahę, sed Isaac Jacob promissum est.

c In semine tuo bene. BED. Semen Abrahę Christus est, in fide cuius omnibus familiis, Iudęis. s. & Gentib. benedictio promissa est.

f nostros.

* Iesum.

Ioan. 2. 2.

d Omnes familie. BEDA. Non quod omnes, sed quia nulla be-

a Prophetie, **b** Tempora refrigerii. vtriusque aduentus domini. Per hoc inexcusabiles estis.

† qui locuti sunt, annunciauerunt dies istos. Vos autem estis **†** filii prophetarum & testamenti quod **†** disposuit Deus ad patres **†** vestros dicens ad Abraham. **†** Et in semine tuo benedicentur omnes familie terre. Vobis primum Deus suscitans filium suum * misit eum benedicentem vobis, vt conuertat se vnusquisque a nequitia sua,

a Cui primum facta est promissio. **b** Non in seminibus, sed in vno semine, qui est Christus.

a Non vna gens. **Verō.** Ante Gentes, **b** Secundum carnem.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

a Incarnati fecit **b** Prædicantem, vel benedictos facientem. **c** Libertatem arbitrii ostendat.

nedicitur nisi iu eo, sicut & illud: Illuminat omnem hominē. I

venientem in hunc mundum. **e** Benedicen. In Adę maledicta peccato. in Christo benedicta sunt, in quo & illi benedicuntur, qui incarnationem præcellerunt, quia idem homo Deus ianuā cali aperuit & in fine dicit omnib. electis, Venite benedicti patris mei, &c. **f** Filium suum. BEDA. **†** Intuendum est, quod enndē filium Dei quē semen Abrahę nuncupauit, propter duas eiusdem naturas, ne vel hominem tātum Christū, vel alterum Dei crederent filium, quo laqueo Nestorius & alii plures decepti sunt.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1** Vos autem estis filii prophe. i. in eorum scripturis nutriti.
- 2** Et testamenti. id est, promissionis.
- 3** Quod disposuit, &c. de futuro. **4** Dicens ad Abra. Gen. 22.
- 5** In semine. Quod impletum est in Christo ab Abraham descendente, vt patet per omnes partes orbis, in quibus Christiani, & adhuc magis impletur circa finem mundi quando omnes cōuertentur ad fidem Christi.

- 6** Vobis primum Deus suscitans. i. manifestans.
- 7** Filium suum. quia inter Iudęos fuit natus & conuersatus.
- 8** Misit eum benedicendum vobis. in persona enim propria prędicauit Iudęis, & multa beneficia contulit, mortuos suscitando, leprosus sanando, cecos illuminando, & huiusmodi.
- 9** Vt conuertat, &c. ad hoc enim requiritur actus liberi arbitrii. Vnde de Aug. dicit: Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te.

CAPVT IIII.

Loquentibus autem. * HIER. Tres Hebręorum præcipuę fuerant ante Christi aduentum hæretes, Essæorū, qui gente Hebręorū erant mutuo inter se amore coniunctissimi, Phariseorum. i. diuisorū, in multis isti cęremoniis, & tra-

c Saducęi. qui negabant resurrectionem, & ideo in doctrina eorum dolebant. **d** Dolentes. quod ad audiēdos apostolos cōflueret multitudo. * CHRYSOST. Molestę ferebant, non solum quod docebant, sed quod non solum dicebant, illum resurrexisse, sed etiam nos per illum resurrecturos, &c. Tam fortis & efficacax est illius resurrectio, vt & aliis iste resurrectionis factus sit author.

CAPVT IIII.

Loquentibus autem illis ad populum, &c. Posita prædicatione Petri, consequenter ponitur excitatio zeli Circa quod primo ponitur duplex zelus. secundo vtriusque processus, ibi; Factum est autem. Circa primum sciendum est, quod zelus aliquando accipitur pro inuidia, aliquando verò pro singulari amicitia. Primus autem zelus ponitur, cum dicitur.

Loquentibus autem illis ad populum, **†** superuenerunt sacerdotes & magistratus templi & Saducęi, dolentes quod docerent populum, & annuntiarent in * Iesu resurrectionem ex mortuis: **†** & iniecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam vsque in crastinum. Erāt autem

a Loquentibus autem illis ad populum, &c. Posita prædicatione Petri, consequenter ponitur excitatio zeli Circa quod primo ponitur duplex zelus. secundo vtriusque processus, ibi; Factum est autem. Circa primum sciendum est, quod zelus aliquando accipitur pro inuidia, aliquando verò pro singulari amicitia. Primus autem zelus ponitur, cum dicitur. **b** Sacerdotes & magistratus, &c. Qui doctores & iudices videbantur populi.

c Saducęi. qui negabant resurrectionem, & ideo in doctrina eorum dolebant. **d** Dolentes. quod ad audiēdos apostolos cōflueret multitudo. * CHRYSOST. Molestę ferebant, non solum quod docebant, sed quod non solum dicebant, illum resurrexisse, sed etiam nos per illum resurrecturos, &c. Tam fortis & efficacax est illius resurrectio, vt & aliis iste resurrectionis factus sit author. **c** Resurrectionem. Hoc maxime contra Saducęos, vtrique vero dolebant, quod Iesum quem, ut hominē occiderant, apostoli Deo patre glorificati affirmant. **f** Et iniecerunt in eos sanguine plenas manus, & non cessabāt, sed iniecerunt illas iterum, vt & alio sanguine impleantur. Num fortassis etiam timuerunt, quod illi iam iustę plebis numerum referrent, & ea propter etiam dux militum illis superuenit. Erat enim, inquit, vespera iam. Illi igitur uolentes eos mitigare, hoc faciebant, & custodiebant, apostolos vero magis audace reddebat mora temporis. Et vide, qui comprehendantur apostolo

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT IIII.

Loquentibus autem illis ad populum, &c. Posita prædicatione Petri, consequenter ponitur excitatio zeli Circa quod primo ponitur duplex zelus. secundo vtriusque processus, ibi; Factum est autem. Circa primum sciendum est, quod zelus aliquando accipitur pro inuidia, aliquando verò pro singulari amicitia. Primus autem zelus ponitur, cum dicitur.

- 1** Loquentibus autem illis, scilicet, ad populum.
- 2** Superuenerunt sacerdotes & magistratus, &c. moti inuidia contra Christum.
- 3** Et Saducęi dolentes, quod docerent populum, & annuntiarent, &c. Isti specialiter exprimentur dolere, quia negabant resurrectionem mortuorum, vt habetur infra 23.
- 4** Et posuerunt eos in custodiam: id est, in carcerem.
- 5** Vsq; in crastinum. Erat autem iam vespera. eo, quod iam transierat hora ducendi eos ad iudicium. Secundo ponitur excitatio be zeli cum dicit,

1 Loquen-

* 1 Multi

MORALITER.

* 1 Loquentibus autem illis ad populum, superuenerunt sacerdotes, &c. Per istos, qui Petrum & Ioannem conati sunt a prædicatione

nomiuis Christi simpliciter impedire, significatur infideles mali Christiani, qui nituntur prædicatores ecclesię a prædicatione veritatis suis persecutionibus perturbare.

* Tunc

apostolorum præcipui, aliis postea exemplū facti, vt terreātur alii & non vltra se mutuū inquirant, neque cōmuniter agant.

a Multi autem eorum. * CHRYSOS. Quid hoc? Nunquid videntur illos honestati? nonne conspexerunt ligari, quomodo igitur crediderunt? vides manifestam efficaciam? Ceterum eos, qui iam crediderant,

oportebat infirmiores fieri, sed non sunt infirmiores facti. Sermo enim Petri, semina in altam miserat profunditatē, & mentem illorum attingebat, &c. Si enim crucifixus, dicebant, talia operatur, & claudum seculant: neque nos timeamus: illos igitur & hoc diuina dispensatione contigit, plures inde crediderunt quam prius.

b Et factus est numerus virorum quinque mil. Si in quinque mil. b. hominum, quos in crebro dominus pavit, populus legis à Christo liberatus accipit, possunt, & hic quinque milia ab apostolis instructa populū gentium designare: eiusdem legis spiritualiter mysteria secutum.

Et bene utique vesperi cælesti munere donantur, quia cum uenerit plenitudo temporis, misit deus filium suum in terris, &c.

c Et statuentes eos. * CHRYSOST. Et iterum iudicij formam negotio huic adhibent, ut iniusto iudicio reos illos faciant. Et cum statuisent eos in medio, interrogabant, quia uirtute, aut quo nomine fecistis hoc uos, quamuis nescitis. Molesti enim ferentes, inquit, eo quod annunciabant in Iesu resurrectionē, sane propter hoc uinxerant eos. Cuius igitur gratia interrogant? expectabant & putabant; quod propter multitudinem negaturi essent, & propter illam nihil non facturos.

d Tunc repletus spiritu sancto. * CHRYSOS. Oro recorderis nunc sermonum Christi, & quomodo euenit quod dixerat, Quando autem tradent uos in synagogas, ne solliciti sitis, quomodo uel quid loquamini, spiritus enim patris uestri est, qui loquitur in uobis. Itaque magna spiritus efficacia freti sunt.

e Si nos hodie diiudicamur. * CHRYSOSTOMVS. Satis generaliter

rosē etiam in proemio illos perstringit ac carpit; imo illos communionem facit priorum, quod de beneficio ipsos iudicent, quasi diceret: Omnino oportebat nos propter talia coronari, & ut benefactores promulgari: nunc autem etiam iudicatur, quia benefecimus homini infirmo, non diuiti, non potētī, nō nobili, quamuis quis hoc inuidisset: magna enim grauitate sermo ille refertus est.

a iam vespera. Multi autem eorū, qui audierant uerbum, crediderunt. Et factus est numerus virorum quinque millia. Factum est autem in crastinum, ut congregarentur principes eorum & seniores & scribæ in Ierusalem, & Annas princeps sacerdotum, & Caiphas & Ioannes, & Alexander, & quotquot erant de genere sacerdotali. Et statuētes eos in medio interrogabant: In qua uirtute, aut in quo nomine, fecistis hoc uos? Tunc repletus spiritu sancto Petrus dixit ad eos: Principes populi & seniores, audite: Si nos hodie diiudicamur in beneficio hominis infirmi, in quo iste saluus factus est, notū sit omnibus uobis & omni plebi Israël, quia in nomine domini nostri Iesu Christi Nazareni quē uos crucifixistis, quē deus suscitauit à mortuis: in hoc iste astat corā uobis sanus.

f Hic est lapis qui reprobatus est à uobis & edificanti- bus, qui fringetur: cum autem super quem ceciderit disillire faciet.

g Hic est lapis, &c. * CHRYSOSTO. In memoriam reducit eis uerbum quod terrere illos sufficiebat. Qui ceciderit super lapidem hunc cōfringetur: cum autem super quem ceciderit disillire faciet.

h Reprobatus. AVG. De lapide reprobato historia nō habetur. *i Aedific.* BE. erant Iudæi, qui soli legem & prophetas ad aedificationem legebant, hi dū aedificabant, peruenierunt ad lapidē angularem, qui duos parietes complecteretur, id est, inueni- runt in scripturis Christum in carne uenturū, qui duos populos in seipsum cōderet. Et quia Iudæi in uno pariete stare, id est, soli malebant saluari, reprobauerunt lapidem, qui nō erat aptus ad unum, sed ad duos, sed illis nolentibus, hunc deus posuit in caput anguli, ut ex duobus testamentis edificatio surgeret unius eiusdemque fidei.

k A M. B. R. O. S. I. V. S. I. In uno autem nomine baptizari oportet nos, hoc est, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, Noli mirari quia dixi unum nomen, ubi est una substantia; ubi

l Si nos hodie ad iudicium trahimur, ut malefactores. Et accipiamur hic si, pro quia, quia sic traherentur.

m In be. hominis infir. i pro beneficio curationis eius.

n Notum sit omni. &c. quia in no. Ie. Chri. Nazareni, quem uos cruci. per milites. proficis, & hoc ex inuidia & nequitia uestra.

o Quē deus su. a mor. ex sua omnipotentia.

p In hoc id est, in fide ipsius.

q Iste astat co. uo. la. uere & non fecte, consequenter inducit scripturam ad propositum, quæ habetur psal. 118. d.

r Hic est lapis, &c. qui de Christo intelligitur ad literam, sicut ibi. dē declarari per doctores Hebræicos & Latinos. Quod enim lapis Christus dicitur in scriptura uel Test. patet Dan. 2. e. Lapis autem, qui percussus erat statuam, factus est magnus, & impleuit uniuersam terram quod ad literam exponitur de Christo à doctores Hebræis & Latinis.

s Reproba. est a uo. edi. i. a uobis sacerdotibus & legis doctoribus, ad quorum officium spectat. edificare populum in fide & moribus.

t Qui fa. est in ca. an. coniungens Iudæos & Gentiles tanquam duos parietes in unam ecclesiam, propter quod dicit Ioan. 10. c. Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere & fiet unum ouile, & unus pastor.

* I. Et

eos esset autētica, significat, quod impugnatores ueritatis catholice confutati sunt a prædicatoribus & doctoribus ecclesie, primo per opera uirtuosa, quæ sunt ex Dei gratia, secundo per sacra scripturā diuinitus reuelatā. Et hoc duplici modo legitur B. Dñicus in Albigeniū partibus hæreticos cōfuisse, & alii plures doctores sancti leguntur in aliis partibus mundi similia fecisse.

NICOLAUS DELYR
1 Multi autem eorum, qui audierant uerbum, Petri prædicatū crediderunt in Christum.

Et factus est numerus virorum quinque millia cum precedentibus conuersis prius per prædicationem Petri, & secundum hoc fuerunt duo millia, quod uidetur uerius, secundum alios uero tria millia prædicatione cap. 2. in hoc numero includuntur.

Factum est autem. Hic consequenter ponitur utriusque cæli propositio, & primo mali, secundo boni, ibi: Dimissi sunt. Circa primum primo ponitur apostolorum interrogatio, secundo Petri responsio, ibi: Tunc Petrus. Tertio super prædicta collatio, ibi: Videntes autem. Circa primum dicitur. Factum est autem in crastinum, ut congregarent, &c. Multi enim & magni fuerunt conuocati, ut ex hoc apostoli magis terreantur, & in uerbis suis caperentur, ideo subditur.

Et statuentes, &c. ex diuersis partibus ad eos stupefaciendum. In qua uirtute, aut in quo nomine, hoc uos? q. d. patet manifeste, quod fecistis artibus magicis, unde & iste curatus fuerat cum eis detentus, & maleficii participes.

Tunc reple. Hic consequenter ponitur responsio Petri dicentis. Principi. populi, & se. a. u. i. diligenter ueritatem attendite.

MORALITER.
Tunc repletus, &c. Per hoc autē, quod imple malignantes confundit, primo per opus diuine uirtutis, cui nullatenus est resistendū, di. si nos hodie, &c. secundo per sacra scripturæ testimonium dicit de Christo.
Hic est lapis, cui scripturæ contradicere nō poterāt, cū apud eos

Ibidem. Matth. 10.

Examina mur. quare ratione.

Ibidem. Matth. 10.

Treiectus.

Ibidem.

De sacra. libr. 2. c. 7.

De sacra. libr. 2. c. 7.

Substantia, vna diuinitas, vna maiestas. Hoc est nomen de quo dictum est. In quo oportet nos omnes saluos fieri: in hoc nomine omnes saluati estis redditi estis ad gratiam vitæ.

Homiil. 19

* CHRYSOSTOM. Et non dixit simpliciter, per alium, sed non est in alio vilo salus manifestans, quod hic vos seruare potest. Simul autē & volens illos terrere.

a Et nō est in aliquo alio salus. BED. Si in Christo tantum salus mūdi est, ergo & patres nostri eiusdē incarnatione & passione sunt saluati, qua & nos credim⁹ saluari. Etenim sacramenta pro temporum ratione discrepant: fides tamen vna eademque concordat quia dispensationem quam nos per quem nos per apostolos factum, ipsi per prophetas didicerūt vēturam. Non enim est redemptio nisi in sanguine illius, qui seipsum dedit redemptionem omnibus.

* agnosce bant.

b. Videntes autem, &c. * TERTVLLIANVS. Nemine quod scio verebantur, non Iudeorum vim, non ethnicorum, quo magis vtique in ecclesia libere predicabant, qui in synagogis & in locis publicis non tacebant, immo neque Iudæos conuere re, neque ethnicos inducere potuissent, nisi quod credi ab eis volebant, ordine exponerent.

De preser. aduers. haz ret. c. 26. Præceptum. infr. c. 5.

† An iustū sit.

* CHRYS. Et quomodo illiterati rhetoricati sunt contra illos & summos sacerdotes, non ipsi loquebantur, sed per illos gratia spiritus.

Homi. 10.

c Sine literis, &c. Non quia literas omnino nescirent, sed quia grammaticæ artis peritiā non haberent.

d. Idiotæ. BED. Idiotæ, qui propriam ingenium non exercuerant per doctrinam in Aiqua Græce; Latine proprietate.

BED. Idiotæ dicebantur, qui propria tantum lingua natura liquē scientia contenti, literarum studia nesciebant.

e. BED. Illiterati mittuntur ad prædicandum, ne fides creditum non Dei virtute, sed eloquentia fieri putaretur; secundum illud: Non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi.

f. Hominem quoque videntes, &c. * CHRYSOSTOMVS. magna

hominis libertas & manifestum est, vel ex eo quod & in ipso iudicii loco illos non reliquerit, & ita si dixissent, non sic se habere, ille reprehendisset.

f. Quid faciemus &c. * CHRYSOST. O Insipientiam, quod illos propter gustata certamina percussos fore existimatur, immo si propter suam dignitatem quam ira libere loquentes non curauerunt, superauerunt sacros aliquid. Quāro igitur prohibere magis volebant, tanto amplius res crecebant.

* CHRYSOSTOMVS. Vide & horum impudentiam, & apostolorum sapientiam (& paulo post) vides insipientiam? Perfructi quod resurrexerunt, inde sumpta iectura quod Deus alii autem docere, in nomine eius quæ re que mors potuerat detinere, prohibere conati sunt. Quid huic insipientiæ par? Et miseris, quod iterum attendant, quæ non efficiunt. Tantum enim malum est iniustitia nihil videt, sed vbiq; tumulatur, & in ipsam fuit, &c.

g. Vltra loquantur in nomine hoc vlli hominum. Et vocātes eos

h. denunciauerunt ne omnino loquerentur, nec docerēt in nomine Iesu. † Petrus verō & Ioānes respondentes dixerūt ad eos?

i. Si iustum est in conspectu Dei vos potius audire, quam Deū

omnino, &c. Tunc impletum est: Odio eritis omnibus hominibus propter nomen meum.

h. Petrus verō, &c. indicat. RABBA. Qui estis iudices, vestrum facite officium, non sermonem prauum proferendo, sed iustitiam iudicando. Ecce plenum frumentum in spica inuenitur, quod ante quæ si ia herba flectebatur.

i. Si iustum. * TER. Quum huic negotio accingerentur apostoli, renunciauerūt presbyteris, & archontibus, & sacerdotibus Iudeorū. An non vel maxime, vt alterius Dei prædicatore Arquin ipse eiusdē, cuius scripturā cū maxime implebāt, &

* CHRYS. Minaciter minabimur: Quid dicitis, in inando peccatis cessaturā prædicationē. Sic vbiq; principia ardua & difficilia, magistrum intererunt, & nō sustulit prædicationem etiam nunc minaturis estis, expectatis, vt destituatis nos, in cula non persuaserunt humiliter loqui, & uos persuadebit multum, scilicet, maxime his, qui nos licet minemini, nihil ciunt. An iustum est, &c. Hic Deum, inquit, pro Christo.

g. Et vocantes, &c. N

h. Dum uos aspicit. Apud Deum cui veritas placet, Prohibentes. Imperantem prædicare.

i. Si iustum est, &c. Hic Deum, inquit, pro Christo.

omnino, &c. Tunc impletum est: Odio eritis omnibus hominibus propter nomen meum.

h. Petrus verō, &c. indicat. RABBA. Qui estis iudices, vestrum facite officium, non sermonem prauum proferendo, sed iustitiam iudicando. Ecce plenum frumentum in spica inuenitur, quod ante quæ si ia herba flectebatur.

i. Si iustum. * TER. Quum huic negotio accingerentur apostoli, renunciauerūt presbyteris, & archontibus, & sacerdotibus Iudeorū. An non vel maxime, vt alterius Dei prædicatore Arquin ipse eiusdē, cuius scripturā cū maxime implebāt, &

* CHRYS. Minaciter minabimur: Quid dicitis, in inando peccatis cessaturā prædicationē. Sic vbiq; principia ardua & difficilia, magistrum intererunt, & nō sustulit prædicationem etiam nunc minaturis estis, expectatis, vt destituatis nos, in cula non persuaserunt humiliter loqui, & uos persuadebit multum, scilicet, maxime his, qui nos licet minemini, nihil ciunt. An iustum est, &c. Hic Deum, inquit, pro Christo.

omnino, &c. Tunc impletum est: Odio eritis omnibus hominibus propter nomen meum.

h. Petrus verō, &c. indicat. RABBA. Qui estis iudices, vestrum facite officium, non sermonem prauum proferendo, sed iustitiam iudicando. Ecce plenum frumentum in spica inuenitur, quod ante quæ si ia herba flectebatur.

i. Si iustum. * TER. Quum huic negotio accingerentur apostoli, renunciauerūt presbyteris, & archontibus, & sacerdotibus Iudeorū. An non vel maxime, vt alterius Dei prædicatore Arquin ipse eiusdē, cuius scripturā cū maxime implebāt, &

* CHRYS. Minaciter minabimur: Quid dicitis, in inando peccatis cessaturā prædicationē. Sic vbiq; principia ardua & difficilia, magistrum intererunt, & nō sustulit prædicationem etiam nunc minaturis estis, expectatis, vt destituatis nos, in cula non persuaserunt humiliter loqui, & uos persuadebit multum, scilicet, maxime his, qui nos licet minemini, nihil ciunt. An iustum est, &c. Hic Deum, inquit, pro Christo.

omnino, &c. Tunc impletum est: Odio eritis omnibus hominibus propter nomen meum.

h. Petrus verō, &c. indicat. RABBA. Qui estis iudices, vestrum facite officium, non sermonem prauum proferendo, sed iustitiam iudicando. Ecce plenum frumentum in spica inuenitur, quod ante quæ si ia herba flectebatur.

i. Si iustum. * TER. Quum huic negotio accingerentur apostoli, renunciauerūt presbyteris, & archontibus, & sacerdotibus Iudeorū. An non vel maxime, vt alterius Dei prædicatore Arquin ipse eiusdē, cuius scripturā cū maxime implebāt, &

* CHRYS. Minaciter minabimur: Quid dicitis, in inando peccatis cessaturā prædicationē. Sic vbiq; principia ardua & difficilia, magistrum intererunt, & nō sustulit prædicationem etiam nunc minaturis estis, expectatis, vt destituatis nos, in cula non persuaserunt humiliter loqui, & uos persuadebit multum, scilicet, maxime his, qui nos licet minemini, nihil ciunt. An iustum est, &c. Hic Deum, inquit, pro Christo.

omnino, &c. Tunc impletum est: Odio eritis omnibus hominibus propter nomen meum.

h. Petrus verō, &c. indicat. RABBA. Qui estis iudices, vestrum facite officium, non sermonem prauum proferendo, sed iustitiam iudicando. Ecce plenum frumentum in spica inuenitur, quod ante quæ si ia herba flectebatur.

i. Si iustum. * TER. Quum huic negotio accingerentur apostoli, renunciauerūt presbyteris, & archontibus, & sacerdotibus Iudeorū. An non vel maxime, vt alterius Dei prædicatore Arquin ipse eiusdē, cuius scripturā cū maxime implebāt, &

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et non est in alio ali. id est per aliquem alium.
- 2 Salus, quia ipse est mediator Dei & hominum.
- 3 Nec enim nomen aliud est sub cæli, res signata per nomen saluatoris non est data alteri homini soli enim Christo datum est, quod sit Deus & homo.
- 4 Videntes autem. Hic consequenter ponitur super petri responsionem sacerdotum collatio, & primo ponitur collationi actus. secundo effectus, ibi. Et uocantes, &c. Circa primum dicitur. Videntes autem Petri con. & ioan. quia in nullo stupebant, nec terrebantur.
- 5 Comperto, quod ho. essent sine li. id est, carentes scientia acquisita, & tamen allegabant scripturarum, ut uisum est.
- 6 Idiotæ. id est, simplices & parua industria.
- 7 Admiraban. eo, quod ignorabant causam, spiritus sancti vnctionem que docet de omnibus, Ioan. 2.
- 8 Et cogno. eos, quo. cum Ie. fu. qui frequenter prædicauerat in tēplo, & apostoli erant cum eo.
- 9 Hominem quoque vi. stan. cum eis. perfecte curatum ab eis.
- 10 Nihil po. contradi. qui. dicere non poterant, quod alius esset homo ab illo claudo predicto, nec quod esset curatus uere & perfecte, quia

- 11 Iusserunt, &c. vt in eorum absentia possent melius conferre.
- 12 Quid fa. ho. istis. q. dicant. Non possumus eos ad mortē uel ad caecerem condemnare, & causa subditur.
- 13 Quo. quidem no. si. id est, miraculum.
- 14 Factum est per. & sic interficiendo uel detinendo eos, concitamus totum populum contra nos. Si queratur, cur non, crediderunt ex quo signum tam manifeste viderunt. Dicendum, quod malitia eorum exceperunt eos propter quod factum illud attribuebant virtuti dæmonum, sic & facta. Christus Mat. 12. In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmoniorum.
- 15 Sed ne amplius, &c. præcipienda sub pena mortis.
- 16 Ne ultra lo. in nomine hoc. scilicet Nazareno.
- 17 Vlli hominum. Iud. eo. uel Gentili.
- 18 Et uocantes. Hic consequenter ponitur collationis effectus, quæ prohibitio ex parte sacerdotum cum dicitur.
- 19 Denunciauerunt, &c. Et patet rationalis responsio apostolorum cum subditur.
- 20 Si iustum, &c. quasi dicant: Non potestis hoc dicere, cum nullam auctoritatem habeatis præcipiendi nisi ab eo. ideo concludunt.

* a Non

CHRYSOSTOM. Si falsa sunt, que dicimus, reprehendes...

porum occasiones horum precatio. Siquidem quando dignu...

CHRYSOSTOM. Clamor factus est ex voluptate, & ma...

Non enim possumus. Id est, nolumus, vel in...

Clarificabant. In Greco: Omnes clarifica...

BEDA. Clarifican- tur facta vel dicta, qua...

Annorum enim erat amplius quadragin. &c. Vnde amplior gloria...

BEDA. Annorum 40. iuxta historiam perfecta etas hominis...

ALLEG. Populus Israel non 40. tantum annis in eremo...

Dimissi autem venerunt ad suos. CHRYSOST. Non vana glo...

Qui cum audissent. BED. Auditis persecutorum minis, fidu...

O B C V M E N I V S. Vide quam absoluta sit, iuxta tem...

judicate. Non enim possumus, que vidimus & audiuimus...

non loqui. At illi comminantes dimiserunt eos, non inue...

nientes quomodo punirent eos propter populum: quia om...

nes clarificabant id quod factum erat in eo quod acciderat.

Annorum enim erat amplius quadraginta homo, in quo fa...

ctum fuerat signum istud sanitatis. Dimissi autem vene...

runt ad suos, & annunciauerunt eis quanta ad eos principes...

sacerdotu & seniores dixissent. Qui cum audissent: vnanimi...

ter leuauerunt vocem ad dominu, & dixerunt: Domine, tu qui...

fecisti celum & terram, mare, & omnia, que in eis sunt, qui...

spiritali sancto per os patris nostri David pueri tui, dixisti:

Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania?

paulo post: Sensus igitur dictorum est, Non illi valuerunt, sed...

Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt. BEDA. No...

Fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt. Fremitus est vox leo...

Inania? Astiterunt reges terre, & principes. De Christo venturo...

AMBRO. Conuenerunt vere in ciuitate cita aduersus san...

quantum ad sanctam conuersationem, que ponitur, ibi. Multitudinis au...

9 Vnanimiter leuauerunt vocem ad dominum, & dixerunt: domine, &c. corde...

10 Quare fremuerunt Gentes, id est, Gentiles. Et populi, id est, Iudei...

11 Et populi, id est, Iudei in pluribus tribubus diuisi, utriusque enim ege...

12 Meditati sunt inania. Dicitur autem inanis meditatio, quando no...

MORALITER. Dimissi autem venerunt ad suos, & annunciauerunt, &c. quia cu...

impugnatores veritatis. Et quonia in optimi remedium est...

Qui cum audissent, unanimiter leuauerunt uocem, &c. Et quo...

Luc. 23. 2. A
p. 41. 2. ibidem

* 2 **Conuenerunt.** Herodes & Pilatus conuenerunt in amicitia. **b Vnxi.** Nomē Christi exponunt, Christi a Chrismare, id est vnctione, secundum illud: Vnxit te Deus Deus tuus oleo leticie præ consortibus tuis. **c Respice domine in minas.** * **CHRYSOSTOMVS.** Vides philosophiam, & quomodo his non imprecantur mala. Non posuerunt autem minas speciatim, sed solum dicit, quod minati sunt.

ibidem in ciuitate ista.

* CHRYSOSTOMVS. Hæc autem dicebant non detractantes difficile quoddam pati, sed pro prædicatione. Non enim dixerunt, Et eripenos a periculis. Sed quid? Et da seruis tuis, & c. Igitur, quod illa ad finem deduxit, & hæc deducit. **d Cum omni. fidu. loq.** Hoc Deum postulant vt cum omni fiducia possint loqui verbum Dei.

† ad faciendum quocunq; prius.

† audacia.

† audacia.

ibidem

Pf. 103. & 111.

e Per no. **BEDA.** In Græco: Per nomen pueri tui Iesu, quod magis apostolorum votis congruit, qui sagittæbant, vt homo crucifixus a Iudæis clarescentibus miraculis, p nomen eius in cæli assumptus & Dei filius innotesceret. *** CHRYSOS.** Annuit eorum petitioni, & manifestum hoc fecit eis, commoto loco, quod asit ipsorum precibus. Quod autem propter hoc factum sit, audi prophetam: qui aspicit terram, & c. & iterum. **A facie domini &c.** Et facit Deus etiam per maiorem terræ, & ad fiduciam illos inducens, post magnas illas minas, & ad libertatē maiorem exercens. Quia enim initium erat, & sensibili signo opus habebant, vt illi persuadeantur. Post hoc autem nunquam hoc fit. Tantam consolationē assequuti sunt ex precibus. Merito autem & signorum gratiā petunt. Nusquam enim aliunde potuissent ostendere, quod resurrexisset, quam ex signis. Et ita non solum petebant securitatem, sed etiam ne confunderentur, verum libere loquantur. **Motus est locus,** etiam illos magis consolidauit. Hoc autem aliquando iræ quidem est indicium, aliquando vero uisitationis & prudentie, nunc autem iræ. Porro & i Saluatoris passio ne nunc & pter naturam facta est. Etenim tunc ois terra commota est, & ita, vt vbique agnoscat crucifixi virtus. Et quod

Deus, qui patiebatur, & non simpliciter homo. Et aliter licet ire sit indicium, verum ea contra illos erat, hos autem & spiritu impleuit. **f Motus est lo.** Magna virtus orationis fidelium, hoc autem ad suscitandas mentes factum est.

a Herodes & Pilatus. b Non caeli. c Sacerdotum. d In agrum Caiphæ.

1 Astiterunt reges terre: & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Conuenerunt enim vere in ciuitate ista aduersus sanctum & pacem tuum Iesum, quem vnxi, Herodes & Pontius Pilatus cum Gentibus & populis Israel, & facere, quæ manus tua & consilium tuum decreuerunt fieri. Et nunc domine respice in minas eorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum, in eo quod manum tuam extendas ad sanitates & signa, & prodigia fieri per nomē sancti filii tui Iesu. Et cum orassent, motus est locus, in quo erant congregati, & repleti sunt omnes spiritu sancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia. Multitudinis

Potest in hoc loco moto intelligi timor eorum, qui credendo subiiciendi erant apolis, qui terrenitate discussa resurgere cum Christo & celestia la pere didicerunt. **BEDA.** Qui virtutem & robur contra fraudem hostium quærebant, indicium exaudite orationis terremoty percipiunt, vt scirent corda terrena sibi cessura, sub quorum pedibus spiritu adueniente terra est concussa pauore. **g Repleti sunt, &c.** *** CHRYSOST.** Quid est impleti sunt? reaccensi sunt spiritus sancto. Et enim reaccensum est in ipsis charit

ma, & loquuti sunt sermonem Dei cum libertate. **h Loquebantur.** * **REG.** Sed cum discipulos ad prædicandum veritas mittit, quid aliud in mundo facit, nisi grana seminis spargit. Et pauca grana mittit in semine, vt multarum messium fruges recipiat ex nostra fide. Neque enim in vniuerso mundo tanta fidelium messis exurgeret, si de manu domini super rationalem terram illa electa grana prædicantium non venissent.

* CHRYSOSTOMVS. Dic, oro, mihi, an charitas paupertatem, vel paupertas charitatē, pepererit. Mihi uidetur, quod charitas paupertatem, quæ & illam magis astingit. Audi igitur quid dicat. Omnium erat cor & anima vna. Ecce cor & anima idem sunt.

i Multitudinis. **BEDA.** Notanda rerum locorumque distantia: Si quidem in opere superne turris lingua & mens humani generis cum esset vna, merito iniquitatis est diuisa, ita vt cum omnibus linguis loquerentur ibi homines, nemo tamē proximi voluntatem, aut verba cognosceret. Sed in Ierusalem sunt lingue merito humilitatis vnite, vnâque omnibus lingua, eadēque omnibus voluntas erat & vna, quod vsque hodie geritur.

NICOLAVS DE LYRA.

- * 1 Astiterunt reges terre. Herodes & Pontius Pilatus, vt postea exponitur. Et dicuntur reges a regendo, nam Herodes erat tetrarcha Galilee, & Pilatus procurator Iudæe illuc a Cesare missus, vt habetur Lu. 3.
- 2 Et principes. scilicet, Iudæorum.
- 3 Conuenerunt in vnum, &c. i. aduersus Deum patrem.
- 4 Et aduersus Christum eius. ab eo missum in mundum propter hoc quidquid fiebat contra filium missum, fiebat contra patrem mittentem. Exponitur cum dicitur.
- 5 Conuenerunt enim vere, &c. & patet ex dictis litera vsque, ibi
- 6 facere iniqua voluntate ex parte ipsorum.
- 7 Quæ manus tua, id est, ordinatio tua.
- 8 Et consilium tuum, id est, potentia tua.
- 9 Decreuerunt fieri, ex maxima pietate & misericordia ex parte Dei, & ex maxima charitate & obedientia ex parte hominis Christi.
- 10 Et nunc domine respice in minas eorum, vt ipsis non terreantur.

11 Et

* 1 Nec

MORALITER.

* niam eorum deprecatio pro Christi gloria declaranda erat. s. per opera miraculosa, vt patet in litera: ideo fuit a domino exaudita, ideo subditur postea. **11 Et cum orassent, motus est locus, in quo erant congregati, &c.** Per motum enim terræ significatum fuit, quod terrenæ potestates essent Christi fidei subiugandæ.

14 Multitudinis autem credentium erat cor vnum & anima vna. Quis autem omnes Christiani debent in charitate Christi uniri, specialiter tamen viri religiosi. Nam religionum institutum habuit ex hoc loco, Et adhuc specialius uniri debet charitate fraterna, qui sunt de religione vna, vt sic eorum cor vnum & anima vna. Et quoniam in moralibus magis vident exempla quam verba, ideo ponitur hic vnus pro exemplari, cum dicitur.

* 7 Ioseph

tur, cum electi in multiplici locutione vnico corde & intentione concordi domino famulantur, reprobi diabolo seruietes diuersa mente & pugnaci inter se studio & certamine agitant.

a Erat cor vnum. R.E. Qui mundum reliquerant, non de nobilitate generis gloriantes se aliis preferabant, sed sicut vnus eiusdemque matris ecclesie visceribus editi, eodem fraternitatis amore gaudebant.

B.E.D. Conuenit hic locus ei, quod supra dictum est: quia spiritum acceperant, linguis omnium loquebantur. Adunatio linguarum erat praesagium, quod ecclesia per spiritum in diuersis nationibus & linguis vnico cor & animam erat habitura. Non enim omnes credentes loquebantur omnibus linguis, sed diuersarum linguarum adunatio in fide Christi indicabat, quia vnus dominus, vnus num baptisma, vnus des.

* CHRYSOS. Et gratia magna erat cum illis omnibus, neque indignus quisquam erat inter eos. Sicut in domo paterna filii, qui eiusdem honoris sunt, ita omnes affecti erant. Sed hoc est mirabile, quod quasi relictis suis negociis, ita enutriebant, vti non vltra, quasi de propriis, sed quasi de communibus educari videantur.

b Nec quis eo. MYSTICE. Virtutes quas possident iusti, non suas iudicant esse, sed eorum quorum utilitati dispensant.

c Communia. *B.E.D.* Graece *κοινωνία*. unde cenobitæ. i. communiter viuentes. Cenobia habitacula eorum.

BE. Quia ita viuunt vt sint omnia communia in domino, cenobitæ vocantur, quæ vita tanto est felicitior, quanto statum futuri seculi imitatur, vbi omnia communia, quia Deus omnia est in omnibus: Et quia ibi summa pax & securitas, ciuitas in qua typus huius vitæ precessit Ierusalem, id est, visio pacis dicta est.

* OECUM. Dicitio, reddebant, tanquam aliquid fuerit eis concreditum, significat, & hoc veluti de debito dicit. Nam per diuina signa, diuinam ostendebant potentiam eius qui à mortuis surrexisset.

d Reddebant Apo. *BE.* Discernit ordinem doctorum & auditorum. Nam multitudo credentium rebus temporalibus spreto, copula charitatis inuicem iugebantur. Apostoli uero uirtute ful-

fulgentes, mysteria christi pandebant.

e Quotquot enim possessores. ** TERTVL.* Apostoli tractantes persequutionibus agitari, quò in se pecunia liberauerunt, quæ illis utique non deerat, & prædiorum pretiis, ad pedes eorum depositis, certe multis locupletibus uiris ac feminis, qui his et refrigeria subministrabant, &c.

a Vnus sensus, anima vna & vna uoluntas erat omnium.

a autem credentium erat cor vnum & anima vna. Nec quis-

b *a* Non hominum, sed earum rerum quas possidebant.

b quam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed

c erant illis omnia communia. Et t uirtute magna reddebant

a Hoc proprie erat eorum quibus dictum est: Eritis mihi testes in Ierusalem.

b Quam maxime oderant, & quod fidei principale est iudicium.

apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi domini

a Spiritus sancti uel communicationis, de qua sequitur, Videntes, &c.

e nostri, & gratia magna erat in omnibus illis. Neque enim

quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores

agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant precia

a Ad gressum, uel quasi ad genua procedentem.

eorum quæ vendebant, & ponebant ante pedes apostolorum.

b Non secundu[m] personarum & munerum, sed secundum indigentiam.

a Ioseph. Videntes afferebant precia, & Ioseph.

i Ioseph autem qui cognominatus est Barnabas ab apostolis,

k quod est interpretatum filius consolationis, Leuites,

Non mihi videtur ille esse qui cum Martha. Ille enim Ioseph dicebatur & Barsabas, postea autem cognominatus est & iustus. Hic autem Barnabas est filius consolationis ab apostolis. Et uidetur mihi a uirtute assumptum nomen, quasi ad hoc sufficiat & studiosus sit.

g Barna. *BE.* Quidam arbitrantur collegam Pauli eum potius fuisse, de quo cum Martha fors missa est, minus intuentes quod hic Barnabas, ille Barsabas appelletur: & hic filius consolationis, ille filius quietis interpretatur.

h *Quod est interpretum filius con.* Vbiunque scriptura nomina rerum vel personarum cum interpretatione ponit: sensum sacrationem eisdem inesse significat. Merito filius consolationis uocatur, qui spiritibus presentibus, spe futurorum se consolatur. Nam & spiritus sanctus paracletus ideo uocatus, quia in mundo presentiam habentibus in infusione sui, paraclisim. i. consolationem tribuit, sicut etiam Petrus propter gratiam spiritus bationis. i. filius columbarum uocatus est.

i *Filius con.* *RA.* Vel propter elemosynam qua pauperes consolatus est. Vel pro mercedis consolatione quam meruit a Deo accipere. Vel quia dignus habitus est, quo pro Iuda consolaretur apostolos.

k *Leuites.* ** CHRYS.* Hic uelim obserues, quomodo ostendat legem solui, & quomodo inquit, cum esset Leuites, Cyprius erat, quia postea etiam quum migrasset, appellabatur Leuitæ.

* CAP. F

D De fuga in persequunt. c. 12.

Hom. 9. potentia

† 12. q. 1. c. quia tua.

Hom. 9.

Mat. 16. c.

ibidem

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. sibi uel sue familiae appropriando, & ex hac congregatione habuit ortum omnis religio.

2 Et uirtute magna insignis & prodigium uirtute diuina factis.

3 Reddebant apostoli testimonium resurrectionis, &c. diuinis miraculum confirmatum.

4 Et gratia magna erat in omnibus illis, scilicet gratia Dei & se ipsos omnium ipsorum ad inuicem, ideo subditur.

5 Neque enim quisquam egens erat inter illos, &c. & subditur causa.

6 Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant precia eorum quæ uendebant, & ponebant ante pedes apostolorum. Diuidebant autem singulis prout cuique

opus erat. & patet litera.

7 Ioseph autem qui cognominatus est Barnabas ab apostolis, quod est interpretatum filius consolationis, Leuites, Cyprius genere. Hic consequenter ponitur exemplum in speciali de ista communicatione sociali. Et diuiditur in duas partes, in partem principalem & incidentalem, quæ incipit in principio cap. sequenti. Circa primum dicitur: Ioseph autem qui cognominatus est Barnabas ab apostolis, quod est interpretatum filius consolationis, &c. Iste secundum Hieronymum in libro illustrium uirorum, fuit ille qui cum Paulo uocatus fuit ad apostolatam, ut habetur infra 13. Et fuit alius ab illo Ioseph, qui cum Matthei accepit sortes, infra 1. c. ut dicitur in historia scholastica. Et hoc uidetur uerum, quia ille cognominatus est Barsabas, iste uero Barnabas, & quia ille fuit filius Alphaei, & sic de Galilæa oriundus, iste uero dicitur Cyprius id est, de Cypro natus, dicitur enim genere, Leuites de qua tribu non uidetur fuisse Alphaeus.

* Cum

MORALITER.

* 7 Ioseph autem qui cognominatus est Barsabas, &c. Ioseph autem interpretatur accrescens, per quod significatur, quod omnis religionem ingrediens debet eam ingredi sub firmo proposito spiritualiter proficiendi. Barsabas interpretatur filius quietis, uel con-

consolationis, nam religionem ingrediens & ibi proficiens, consolatus est de statu suo: & similiter alii fratres consolati sunt de ipso. Dicitur etiam Cyprius genere. Cyprius autem moerens interpretatur, quia bonus religiosus debet esse moerens pro peccatorum suorum expiatione, & pro celestis glorie dilatione.

Tomo. vj. K ** Cum*

Ubiunque vel quatenus occasione, a Causa dispersionis. b Alias illam.

Non partem aliquam, sed integrum agri precium. b Ut commune ueret omnium.

genere

Cyprius genere, cum haberet agrum vendidit eum, & 2

3 attulit precium, & posuit ante pedes apostolorum.

NICOLAUS DE LYRA.

* I Cum haberet agrum vendidit eum. Licet enim Leuita non haberent agros in Iudaea, tamen poterant habere in alia terra. Parentes autem istius temporis Antiochi, vel aliter tyranni fuerant ad insulam Cy-

pri translati, ubi agros licite poterant habere, & eos uendere. 2. Et attulit precium, nihil sibi retinendo. 3. Et posuit ante pedes apostolorum, ut inde prouideretur communitati secundum dispositionem eorum.

MORALITER.

* I Cum haberet agrum, vendidit eum. Nam religiosus professionem non facit nisi expropriatus.

2. Et attulit precium. Id est totum. 3. Et posuit ante pedes apostolorum. Nam de hoc debet dispensari per ordinationem superiorum.

ADDITIONO.

In c. 3. ubi dicitur in postilla. Si enim Petrus sic ei respondisset, spem recipiendi aliquid ab eis non dedisset, &c.

Licet Petrus in sua responsione non dedisset spem claudus illi recipiendi aliquid ab eo, prout uerba plane sonant, non tamen ex hoc sequitur, quod claudus ille non sperasset se aliquid ab eis recepturum. Chananea e-

nim licet audisset a domino. Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere caecis (quibus uerbis Christus nullam ei dabat spem impetrandi petitionem suam) nihilominus illa tanquam sperans aliquid recipere, persistebat in sua petitione, ut patet Matthaei docimo quinto. Unde similiter posset in proposito dici, ideo glossa interlinearis in suo uigore stare uidetur.

Homi. 2.

CAP. V.

Vir, &c. * CHRYS. Vide dilecte, quomodo non permittebant apostolos vendere, sed ipsi vendebant, & illis praecia dabant. At non sic Ananias, sed subtrahit aliquid de praecio agri quem vendiderat. Ideo & punitur, tanquam non bene in hac re se habens, & deprehensus rerum propriarium fur. Ille sermo etiam nostri temporis sacerdotum plurimum taxat. Quoniam autem facti conscia erat, & illius mulier, ideo & illam examinat. At dixerit fortasse quispiam, quod valde acerbè illam tractarit. Dic sodes, quae est illa seueritas amara?

&c. Tibi autem licebat tua retinere. Cur igitur sacra fecisti ea & postea accepisti, fecisti magno contemptu: racinus ueniam non habet, excusatione carer. Nullus autem offendatur, si quid est nunc sint sacrilegi: si enim tunc fuerunt, multo magis & nunc quando multa mala: sed reprehendamus illos in omnibus, ut ceteri metum habeant. Iudas sacrilegus fuit, sed non offendit alios discipulos. Vides quanta mala, pecuniarum cupiditas facit.

CAP. V.

a Nomen eius primo non ponitur ut Ioseph, quia illam culpa ignobilem fecit.

Vir autem quidam nomine Ananias cum Saphyra uxore sua vendidit agrum, &

a Ideo fraus fuit, quia totum uouerat sicut ceteri.

b Quae quia consors criminis, merito fuit & mortis.

fraudauit de precio agri conscia uxore sua, & afferens partem quandam ad pedes apostolorum posuit. Dixit autem

a Quamuis ante pedes apostolorum posuisset, tamen Petrus quasi princeps apostolorum loquitur. b Inceptio est.

Petrus: Anania: cur tentauit sathanas cor tuum tentari te spiritu sancto, & fraudare de precio agri? Nonne manens tibi manebat, & uenditarum in tua erat potestate?

a Tuum erat, tibi proficere poterat. b Quod nunc.

c Priusquam uendicaretur, quia non cogimus, sed suademur perfecti esse, dominus dicitur: Si uis perfectus esse, uade uende omnia quae habes, &c.

Nu. 15.

† 12. q. 1. c.

a. & 27. q.

1. ca. Ananias. 23. q.

4. ca. quod

Christus,

&c. ca. uin

dicta in fi.

& q. fi. c. le.

gi. & c. oc.

cidit & ca.

Petrus.

Leuis, 10. a

2. Reg. 6. b

lib. 3. offi.

ca. 3.

Tribus modis fit tentatio

Homi. 12.

collegerat, lapidatur quanto magis qui sacra diripit, sacrilegus. Etenim pecuniae illae iam sunt sacrae. Igitur qui uoluit sua uendere, ac distrahere, iterumque accepit de illis, sacrilegus fuerit. Si autem qui de suis accepit sacrilegus, multo magis qui de alienis, & caet. Vides, quod hoc crimen imputatur, eo quod pecunias accepit, quas consecrarat, &c.

* A. B. Quid euidentius eo, quod Ananias defraudans de praecio agri sui, quem ipse vendiderat, & rationem praecii tanquam summam totius numerum ante pedes posuit apostolorum, sicut reus fraudis inrexit.

Sequitur Tentauit. R. A. B. Praeteritum ponit, quia perfecta erat tentatio. Tribus modis tentatio agitur, suasionem, delectationem, consensum, quod totum impletum est in Anania.

* CHRYS. Etsi Sathanas hoc fecit, cur illi imputatur? Reus factus est, illius operationi parens, & efficacia impletus, & caet. Tibi

ius, non quidem ingrediens in eum & in sensum eius, neque introiens aditum cordis (si quidem haec potestas solius Dei est) sed callida & fraudulenta deceptione animam in affectus malitiae trahens per cogitationes & incentiua uitiorum, quibus plenus est. Impleuit ergo sathanas cor Ananiae, non intrando sed malitiae suae uirus inferendo.

c Et fraudat. R. A. In hoc uidetur mendacium fuisse, quia totum uouerat. Melius est autem non uouere, quam post uotum non soluere spiritu sancto.

d Nonne manens tibi mane. * A. V. G. Si Deo displicuit detrahere de pecunia quam uouerat (Ananias & Saphyra) Deo, & uitiq; illa pecunia, uisibus hominum fuerat necessaria, quomodo irascitur Deus quoniam uouetur callitas, & non exhibetur, uouetur enim ad

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

Diuisio

1 Vir autem quidam, haec est pars incidentalis, in qua occasio Ioseph qui totum praecium fideliter communicauit, ponitur exemplum de Anania, qui per oppositum partem defraudauit, nam opposita iuxta se posita magis elucescunt. Et diuiditur, in duas partes, quia primo ponitur culpa, secundo poena, ubi. Audiens autem. Circa primum dicitur. Vir autem, &c. & patet litera usque ibi.

2 Cur tenta. sa. &c. Promiserant enim Deo omnes de societate illa uere sine proprio, & sic mentitus Deo fuit partem sibi appropriando:

mentitus etiam fuerat hominibus, dicendo quod erat totum agri praecium sicut patet per uerbum uxoris suae, infra dicentis, quod pro tanto praecium agrum uendiderant, quae erat conscia facti, ut praemissum est, & per consequens probabile uidetur, quod ipsa & uir suus conuenerant in modum loquendi de ista uenditione, & respondendi.

3 Et fraudat. &c. Retinere enim sibi soli quod est commune, & occultum est communitatem de fraudare.

4 Nonne ma. ti. ma. &c. s. ante uotum.

5 Et uenun. in tua. &c. q. d. tunc poterat agrum uendere uel retinere & de praecio tuam uoluntatem facere; nec aliquis coegit te uotum facere.

MORALITER.

* I Vir autem, qui. &c. Postquam in fine praecedentis ca. positum est exemplum boni religiosi, ponitur exemplum mali, ut opposita iuxta se posita magis elucescant. Per Ananiam, n. & eius

uxorem de agri praecio defraudantes, significantur quaecumque personae religiose uel foeminae proprietatis uitio deprauatae, & sic Ananias & eius uxor subito morte corporali pro suo peccato fuerunt puniti. Sic religiosi proprietarii nisi poenitent, punientur morte gehennali.

* Ce-

ad vsus Dei, & non ad vsus hominum. Quid est quod dixi ad vsus Dei, quia de sanctis Deus facit sibi domum, facit sibi templum, in quo habitare dignetur. Et utiq; tabernaculum vult manere templum suum. Pot ergo virgini sanctimoniali nubenti dici, quod ait Petrus de pecunia: virginitas tua nunq; nō manēs, tibi manebat, & an-

requam eam voueres, in tua fuerat potestate: Quacunque autem hoc fecerint, voverint talia, & nō reddiderint, non se putent temporalibus corripit mortibus, sed aeterno igne dānari. **C** Sed Deo. Supra dixerat, spiritus sancto: parerit ergo spiritum esse Deum. **b** Ceci. R. A. B. Legū initia semper vindictis commendatū. Duo filij Aron ignē offerentes consumūtur: Oza sustinens arcam mortuus est. Cecidit ille, vt ceteri prauaricatores exemplo eius terreantur.

* AMBROS. Nunquid Petrus ita indignatione efferbuit, vt Ananiam extingui vellet, vel vxorē eius: Sed exemplo eorum noluit periri ceteros.

* IDEM. Licuit vtq; nihil offerre, & hoc sine fraude fecit. Sed quia fraudem admiserit non liberalitatis gratiam reportauit, sed fallaciae penam exoluit.

* TERTVL. Percussus est Ananias & Elimas, Ananias morte, Elimas cecitate, vt hoc ipso probaretur Christū & hęc facere potuisse.

Ceci. & expi. BE. Non causa quæstus tam seueram prauaricationis dedit sententiā, sed prauidēs futura & zizania, quæ simplicitatē ecclesiæ prauis morib. adulerent. Ex his. n. Sarabai rarum genus exortum dicitur, qui reb. suis nequaquam derelictis, apostolorum distributionem se custodire simulāt. Nulla reos passus est penitentia curari, sed ad timorem posterorūnoxium germen radicinis amputauit.

R. A. B. Verum transgressores legis Christi (quamuis temporalimorte non puniantur) mortē sciāt sibi imminere æternā. *** CHRIS.** Ille punitus est & alij lucrifacti sunt. Atque adeo non simpliciter hoc dispensatur, tamen & alia signa prius facta fuerint, attamen non erat talis metus. Sic verum est illud, quod cognoscitur dominus iudicia faciēs. Ita & in arca, vsu-

uenit. Oza. n. punitus est. & factus est aliis timor. Sed illic quidem tertius rex amouerat arcam. Hic autem illi attentiores facti sunt.

c Et fa. est. ti. & c. BE. D. Anticipatio: quoniam solius viri morte ante vxoris exitum pauci audierāt, quamuis de paucis dici poterit, quod timuerunt.

Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus

hominibus, sed Deo. Audiens autem Ananias hæc verba, cecidit, & expirauit. Et factus est timor magnus super om-

nes qui audierunt. Surgentes autem iuuenes, amouerunt eum, & efferentes sepelierunt. Factum est autem quasi horarum trium spacium, & vxor ipsius nesciens quod factum

erat introiuit. Respondit autem ei Petrus: Dic mihi mulier, si tanti agrum vendidisti? At illa dixit: Etiam tanti.

Petrus autem ad eam: Quid utique conuenit vobis tentare spiritum domini? Ecce pedes eorum qui sepelierunt virum

ad ostium, & efferent te. Confestim cecidit ante pedes eius, & expirauit. Intrans autem iuuenes inuenerunt illam

mortuam, & extulerunt, & sepelierunt ad virum suum. Et factus est timor magnus in vniuersa ecclesia: & in omnes

partes. *** CHRYS.** Cogitate qua poena digni sunt, qui iurant ac peierant, &c.

e Dic mihi, & c. R. A. Culpa vxoris interrogans, declarat ex ipsius confessione, quam maritus suam monstrauerat in opere. Quid utiq; d. quid est hoc? deinde sibi ipse respondet & dicit: utique conuenit inter vos tentare spiritum domini?

g Tenta, & c. R. A. Tentatio spiritus in hoc erat quod probauerunt quanta sit eius scientia.

h Sepelierunt R. A. Ex hoc multi exemplum sumunt, vt vxores ad viros suos sepeliāt. Alii indignū putant, vt de prauaricatorib. exempla capiant, quib. in crimine simul & morte & sepultura meritum, æquale fecerat consortium.

i Et factus est. & c. A. V. Ideoq; prius Ananias a Saphyra in conspectu ecclesiæ cito mortui sunt, vt apostolica autoritas, quāta esset, ostenderetur: & quam magnū peccatorū esset, quod oblatum est, iterum ab ecclesia retrahere monstraretur, & ceteri huius exemplo castigarentur.

13 Ecce pedes eo, qui le. vi. tu. iam reuersi de eius sepultura. **14** Et efferent te. punitam simili pena. Cetera patet vsq; ibi. **15** Et fa. est. ri. ma. in vni. i. in conuersatione credentium in Christum retrahens quemlibet de congregatione a simili transgressione. **16** Et in omnes qui audic. hæc. nam alij qui non ponebant sic bona sua in communi, nihilo minus ex hoc facto fuerunt territi cogitantes sententiam vltionis diuina.

* CHRYSOSTO. Ibidem. **1** Vidisti quomodo nō vocauit illam Petrus sed expectauit, donec ingrederetur, neque

2 alius quispiam aulus fuit annūciare, quod acciderat. Hoc erat metus magistri, honor discipulorum, & obedientia. Et nondum didiscerat vxor,

3 neq; aliquis eorum, qui presentes fuerāt, annūciauerat, quamuis ad diuulgandum fat temporis erat, verum tamen timebant

4 & c. Sed magna cecitas non permisit illā crimen deponere: verum cum pertinacia, multa respondit, & c.

d Horarum trium spacium, & vxor, & c. R. A. Paruum tempus poenitentię datur vxori, cuius culpa magis est venialis quam marito, vt quæ consensit capiti.

10 Etiam i. certe. **11** Tanti. precij. **12** Quid utiq; con. vo. ten. spi. do. Hęc. n. fraudatio dicitur Dei tentatio, quia per ipsam acquisierunt experientiam de Dei notitia occasionaliter, illam fraudem grauitate puniando. Tentare. n. est experimentum accipere de aliquo.

13 Ecce pedes eo, qui le. vi. tu. iam reuersi de eius sepultura. **14** Et efferent te. punitam simili pena. Cetera patet vsq; ibi. **15** Et fa. est. ri. ma. in vni. i. in conuersatione credentium in Christum retrahens quemlibet de congregatione a simili transgressione. **16** Et in omnes qui audic. hæc. nam alij qui non ponebant sic bona sua in communi, nihilo minus ex hoc facto fuerunt territi cogitantes sententiam vltionis diuina.

17 Et factus est timor magnus in vniuersa ecclesia: & in omnes partes. *** CHRYS.** Cogitate qua poena digni sunt, qui iurant ac peierant, &c.

e Dic mihi, & c. R. A. Culpa vxoris interrogans, declarat ex ipsius confessione, quam maritus suam monstrauerat in opere. Quid utiq; d. quid est hoc? deinde sibi ipse respondet & dicit: utique conuenit inter vos tentare spiritum domini?

g Tenta, & c. R. A. Tentatio spiritus in hoc erat quod probauerunt quanta sit eius scientia.

h Sepelierunt R. A. Ex hoc multi exemplum sumunt, vt vxores ad viros suos sepeliāt. Alii indignū putant, vt de prauaricatorib. exempla capiant, quib. in crimine simul & morte & sepultura meritum, æquale fecerat consortium.

i Et factus est. & c. A. V. Ideoq; prius Ananias a Saphyra in conspectu ecclesiæ cito mortui sunt, vt apostolica autoritas, quāta esset, ostenderetur: & quam magnū peccatorū esset, quod oblatum est, iterum ab ecclesia retrahere monstraretur, & ceteri huius exemplo castigarentur.

13 Ecce pedes eo, qui le. vi. tu. iam reuersi de eius sepultura. **14** Et efferent te. punitam simili pena. Cetera patet vsq; ibi. **15** Et fa. est. ri. ma. in vni. i. in conuersatione credentium in Christum retrahens quemlibet de congregatione a simili transgressione. **16** Et in omnes qui audic. hæc. nam alij qui non ponebant sic bona sua in communi, nihilo minus ex hoc facto fuerunt territi cogitantes sententiam vltionis diuina.

NICOLAUS DE LYRA

* cere, & communitatem istam intrare,
1 Quare p. in c. t. h. rem. i. dictam fraudem. volebat enim de medietate pracy habere expensas cōmunes, sicut & alij, & de alia medietate viuere lautius in occultio.
2 Non es men. ho. solū.
3 Sed etiam Deo. vt patet ex predictis.
4 Audiens au. Hic consequenter ponitur poena, cum dicitur.
5 Ceci. subito a Deo percussus. Transgressiones. n. alicuius legis seu ordinationis grauitate sunt in principio puniendæ, vt lex firmeretur, & alij terreantur, & hoc modo Nadab & Abiu filij Aaron offerentes ignem alienum, percussu fuerunt a Deo in die suarum cōsecrationum, **Leui. 10. a.** Et colligens lingua in sabbato lapidatus. **Nu. 15. d.** ideo subditur.
6 Et fa. est. ti. retrahent alios a consensib. hoc tamen dicitur hic per anticipationem, quia pauci adhuc sciebant hoc factum quod patet ex vxore postea veniente, & factum penitus ignorante.
7 surgen. au. iu. & c. Ex hoc autem dicunt aliqui, quod Ananias audiens verbum Petri penituit, & mors illa sibi pro expiatione culpe fuit, nam Petrus prauidit, quod religiosi morientes proprietarij forent ecclesiastica sepultura carituri, & sic non permisisset Ananiam sepeliri nisi penitisset, cum esset ordinatq; ecclesię: sed quicquid sit de veritate, hoc

non videtur valere, quia non dicitur hic vbi fuerit sepultus, s. in loco sacro vel non sacro, & videtur magis quod in loco non sacro & occulto. Si n. portatus fuisset ad cimiterium commune, probabile videretur, quod vxor sua sciuisset. Alibi autem sepeliri possunt proprietarij.

8 Factum est au. Hic consequenter ponitur poena vxoris, & patet l. tera vsq; ibi.
9 Si tan. agrum veni. i. pro tanto precio & nō maiori. & expressit Petrus precise summam quā vir eius posuerat in cōmunitate, quæ respōdit.

10 Etiam i. certe.
11 Tanti. precij.
12 Quid utiq; con. vo. ten. spi. do. Hęc. n. fraudatio dicitur Dei tentatio, quia per ipsam acquisierunt experientiam de Dei notitia occasionaliter, illam fraudem grauitate puniando. Tentare. n. est experimentum accipere de aliquo.

13 Ecce pedes eo, qui le. vi. tu. iam reuersi de eius sepultura. **14** Et efferent te. punitam simili pena. Cetera patet vsq; ibi. **15** Et fa. est. ri. ma. in vni. i. in conuersatione credentium in Christum retrahens quemlibet de congregatione a simili transgressione. **16** Et in omnes qui audic. hæc. nam alij qui non ponebant sic bona sua in communi, nihilo minus ex hoc facto fuerunt territi cogitantes sententiam vltionis diuina.

17 Et factus est timor magnus in vniuersa ecclesia: & in omnes partes. *** CHRYS.** Cogitate qua poena digni sunt, qui iurant ac peierant, &c.

e Dic mihi, & c. R. A. Culpa vxoris interrogans, declarat ex ipsius confessione, quam maritus suam monstrauerat in opere. Quid utiq; d. quid est hoc? deinde sibi ipse respondet & dicit: utique conuenit inter vos tentare spiritum domini?

A *Apostolorum.* Non solius Petri, licet pro honore eius ceteri taceantur, non tamen facta eorum tacentur.

Ibidem.

C *CRYSOS.* Ex hoc manifestum, quod non in domibus, sed in templo quod occupabant, conuersabantur. Neque ultra cauebant sibi, ne contingerent mortua: sed nihil curantes, eos attingebant. Et vide quomodo in suos erant austeri, in alios autem potentia non vrebantur.

audiebant

B *Vnanimiter omnes.*

RAB. Vt supradictum est. In hoc mirandi sunt, quia magnitudo gratiae non fecerat sensus diuersitatem.

Ibidem.

CHRYSOSTO.

Hoc dicit, quod non ultra erant contemptibiles, sicut & prius, & quod breui tempore ac unico momento tanta facta sint a piscatore & priuato. Calumnia itaque iam erat terra, tum propter viuendirationem, tum ob libertatem dicendi, miraculaque omnia, & quae admodum angeli, ita admirabiles erant, ad nihil se conuertentes, non ad risum, non ad minas, non ad pericula. Non solum autem propter hoc, sed etiam quod valde humani, & pro aliis solliciti erant, alios enim pecunia, alios corporali ministerio iuuabant.

+ expottarent.

C

Ceterorum, &c. Exemplo Ananiae, & vxoris. pena enim duorum qui fraudulenter eis se coniunxerant ceteris tribuit exemplum.

Ibidem.

CHRYSOS. Magna accedentium fides, & maior quam sub Christo ipso, unde autem hoc factum est? Ex eo quod Christus

stus praedixerat, *Qui credit in me, &c.* Manentibus enim illis illic & non circuncuntibus, afferebant oēs in lectis & grabatis quos habebant infirmos, &c.

Augeba. creden. in do. mul. RAB. Tanta erat multitudo credentium, ut fidei crescente fortitudine sola sufficeret umbra. Vel tot erant tunc infirmi a credentibus allati, ut omnes non possent contingere.

a Non tantum per verba vel vmbra, sicut de Petro dictum est. Amplior causa timoris describitur & zelus principum qui infirmitas dicitur fulcitur. Unde licentius zelus sacerdotum.

qui audierant haec. **†** Per manus autem apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe. Et erant vnanimiter omnes in porticu Salomonis. Ceterorum autem nemo audebat coniungere se illis, sed magnificabat eos populus. Magis autem augebatur credentium in domino multitudo virorum ac mulierum, ita ut in plateas & eicerent infirmos, & ponerent in lectulis & grabatis, ut veniente Petro saltem umbra eius obumbraret quemquam eorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis. Concurrebat autem & multitudo vicinarum ciuitatum Ierusalem, afferentes aegros & vexatos a spiritibus immundis, qui curabantur omnes. Exurgens autem princeps sacerdotum, & omnes qui cum

a Sapientes. b In domo sapientis. ubi orationi simul instabant & doctrine. In filium. c A longe stans & suspens. d Crescebat.

Nullus sexus a regno Dei excluditur, non est enim personarum acceptio apud Deum. Quae late erant.

a Qualibuscunque, ad distinctionem grabatorum. Quasi principe.

a Prater ha. tratores Ierusalem.

a Morbis & doloribus. Ad differentiam honorum spirituum.

Ad tenendos apostolos.

* BEDA. Tunc Petrus umbra corporis sui inuisibiliter alleuiabat infirmos, nunc inuisibili suae intercessionis umbraculo fideles infirmos roborat.

* AVO. Si tunc opem ferre poterat umbra corporis, quanto magis nunc plenitudo virtutis? Si nunc supplicationibus proderat aura quaedam transeuntis, quanto magis gratia nunc permanentis, &c.

e Saltem vni. BEDA. Tunc Petrus umbra corporis sui inuisibiliter alleuiabat infirmos, qui nunc inuisibili suae intercessionis umbraculo fideles infirmos roborat. Et quia etiam Petrus figura est ecclesiae, ipse rectus incedit, sed umbra iacetis erigit, quia ecclesia caelestibus intendens quasi umbraticè transeunt in terra, & hic sacramentis & figuris caelestium renouat, quos illic perpetuis donis remunerat.

RAB. Impletur sententia domini. *Qui credit, opera quae ego facio & ipse faciet & maiora horum faciet.*

f Exurgens, &c. CHRYSOS. Nihil impudentius neque audacius malitia. Qui experti antea didicerant, quanta illorum

est maius alio, quia omnia sunt uirtute diuina imbuta, cum sint operatio tam uirtutem naturae creatae transcendentia. Si autem considerentur quantum ad rem factam, sic unum est maius alio, sicut suscitatio mortui quam curatio leprosi, & curatio leprosi quam curatio subita languida. Si uero si considerentur quantum ad modum faciendi, sic maius est curare leprosum, vel languidum solo uerbo quam tactu, & per umbram quam per uerbum. uerbum enim est aliquid procedens ex homine habens uirtutem, sed umbra nihil est ipsius, sed tantum priuatio lucis ex interpositione corporis. Et quia Christus non legitur curasse per umbram, sicut Petrus, ideo uidetur impletum fuisse quod dixit Ioan. 13. b. *Qui credit in me, opera quae ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet.* Cetera patent in litera.

8 Exurgens autem. Hic consequenter ponitur sacerdotum concitatio uenenoſa. nam concitati inuidia quae uenenum est animae: uoluerunt apostolos perdere, sed non potuerunt, diuina uirtute eos protegente. Et secundum hoc redsiduum huius ca. in quatuor partes diuisum, quia primo ponitur apostolorum captio, secundo captorum increpatio, ibi: Et interrogauit, tertio increpatorum excusatio ibi: Respondens autem. quarto exusatorum dimissio ibi. Consenterunt autem. Primo adhuc tres. quia primo ponitur apostolorum iniuriſa captio, secundo eorum miraculosa liberatio, ibi, Angelus autem. tertio eorum cauteſa redemptio, ibi, Tunc abiit. Circa primum dicit. *Exur. au. prin. fa. &c.* Ex hoc uidetur, quod ipse, & qui cum illo erant, de secta erat Saduceorum, qui negant resurrectionem, & spiritum & angelum, ut habetur infra 23. illo subditur.

* Repleti

8 Exurgens au. prin. &c. Ibi Saducei erant paru literari, quia de tota sacra scriptura non recipiebant nisi quinque libros Moysi. Ipsi etiam interpretantur iusti, non tamen erant iusti secundu ueritatem, sed magis secundu fictionem vel nominis uirpationem. & ideo p istos significari possunt sacerdotes duri, & paru literari, qui mouent contra pauperes predicator es, aliquando zelo inuidiae, aliquando zelo iustitiae, di. q mouent zelo iustitiae ecclesiaru suaru conseruanda, & sic impediunt dictos predicator es, & confessor es ab animaru salute. Quod quidem impedi mentu incarcerationis potest dici largè. na impedi mentu tale est multu afflictu eoru qui zelant pro animaru salute.

* Ange.

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio.

1 Per manus au. Postquam superius posita est praedicatione Petri apud Iudaeos singulariter, hic consequenter ponitur eius praedicatione apud eos cum alijs apostolis communiter. Et diuiditur in duas partes. nam primo describitur haec praedicatione tanquam uirtuosa, secundo ex hoc oritur Iudaeorum concitatio uenenoſa, ibi: Exurgens autem, &c. Circa primum ostenditur apostolorum praedicatione uirtuosa ex duobus, scilicet ex miraculis eam confirmantibus, & ex multiplicatione credentium ad exhortationem apostolorum. & hoc est quod dicitur. *Per m. apo. &c. in ple. Non dicit in principibus, quia non credebant paucis exceptis, qui oculi Christiani erant, ut Gamaliel, Nicodemus, & aliqui alij.*

2 Et erant vna omnes s apostoli.

3 In porticu. Sa. ubi erat locus orationis, & praedicationis.

4 Ceterorum autem nemo audebat con. &c. fide. s. timentes penam quae uenerat super Ananiam, & eius uxorem.

5 Sed magnificabat eos pop. propter curationes & miracula quae fiebant, & quia bona pro malis suis persecutorib. qui reddebant. & subditur de multiplicatione credentium, cum dicitur.

6 Magis autem au. &c. c. patet litera usque ibi.

7 Ut ve. Pe. sal. vni. &c. in quo ponitur differentia Petri ad alios apostolos in operatione miraculorum. Nam alij apostoli curabant infirmos per tactum manuum, sicut supra. *Per. manus apostolorum, &c. Petrus autem non solum per tactum sed etiam per umbram, quod est maius quod fiebat ad ostendendum, quod erat principalis apostolus. Sciendum tamen, quod si considerentur miracula ex parte uirtutis actiuae unum non est*

Miraculorum consideratio triplex.

MORALITER.

1 Per m. &c. ista signa & prodigia erant sanitates corporu uirtute nominis Christi facte, per quas significantur sanationes animarum, quae fiunt per salubria consilia & hortamenta praedicatorum ecclesiae.

2 Et erant v. &c. Salomon qui interpretatur pacificus est dominus noster Iesus Christus qui per suum sanguinem erga nos pacificauit Deum patrem, & in eius porticu qui fides est ecclesiae, debent omnes catholici in simul habitare.

4 Cete. &c. propter quod dicit Apostolus. 2. Cor. 6. c. quae pars fidelis cum infidelibus quod nulla.

7 Exur.

virilitas ac fortitudo ex his quae attentarant, attamen denuo attentant, & iterum simul consergunt.

Surgens princeps sacerdotum, &c. Motus ex his, inquit, quae acciderant, excitatus est, & iniecerunt manus suas in apostolos, & posuerunt eos in custodia publica. Nunc vehementius illos in

sectantur, nec statim illos iudicauerunt, expectantes iterum, ut illis fiant benigni, &c.

a Here. B.E.D. R.A.B. Haereticis scissio interpretatur. Vel haereticis ab electione, quia scriptis aliorum dictis quod sequendum putat eligit.

b Saducaeo. B.E. Saducei interpretantur iusti, dicitur Sadoch sacerdote vel propter genus vel propter mores: iustificantes autem seipsum vendicabant sibi quod non erant, corporum resurrectionem negantes, animas cum carne perire dicebant, sed nec angelum neque spiritum vultum esse credebant, omnes scripturas praeter libros Moysi respuebant, & ideo maxime principibus in persecutione apostolorum consentiebant, qui uirtute & signis reddebant testimonium resurrectionis Christi.

* CHRYS. Iterum incidunt in pericula, iterum diuina gratia fruuntur, (& post paulo) Eductis: non ille eduxit eos, sed permittit, ut & hac ratione ipsi imperterriti essent quod & ostenderant, nocte ingressi in templum & docentes. Si autem emisissent illos custodes, effugissent: si quidem persuasi exiissent, imo si eos illi emisissent nequaquam in templo docuissent, sed fugissent, &c. Cur etiam per noctem emisit illos, quia sic magis quam aliter eis creditum est, &c.

c Angelus autem, &c. B.E.D. Non dubitat Thomas Christum carnem, & ossa habuisse, quem ianuis clausis vidit intrasse, ecce ipse cum sociis mortali adhuc carne uelut clausis ianuis egreditur.

d Vita huius. R.A. Christianae uel aeternae. Quod ideo non additur quia famosa erat secta Christianorum, pro qua traditi sunt carceri.

* RABBA. Christianae uel aeternae, quod ideo non additur, quia iam famosa erat secta Christianorum, pro qua traditi sunt carceri.

* CHRYS. Duplex securitas, sicut & in sepulchro, erat ob signatio & homines. Vide, quomodo cum Deo pugnabant.

a ¶ Hae haeresis una fuit de septem haeresibus Iudaeorum. b ¶ Hunc fructum zelus protulit. ¶ Qui non modo incepit, sed illa hora ad plenitudinem malitiae peruenit
a illo erant, quae est haereticis Saducaeorum, & repleti sunt zelo

b & iniecerunt manus in apostolos, & posuerunt eos in custodia publica. Angelus autem domini per noctem aperies

c ianuas carceris & educens eos, dixit: Itate & stantes loquimini

d ni in templo plebi omnia uerba uita huius. Qui cum audissent, intrauerunt diluculo in templum, & docebant. Adueniens autem princeps sacerdotum, & qui cum eo erant, conuocauerunt concilium. & omnes seniores filiorum Israel: &

e miserunt ad carcerem, ut adducerentur. Cum autem uenissent ministri, & aperto carcere non inuenissent illos, reuersi nunciauerunt dicentes: Carcerem quidem inuenimus clausum cum omnibus diligentibus, & custodes stantes ante ianuas: aperientes autem nemi-

f intus inuenimus. Ut autem audierunt hos sermones magistratus

g rat turba? Oportebat timere Deum, qui tanquam uolucres illos semper ex ipsorum manibus eripiebat: sed magis turbam metuebant.

h Conuocauerunt. ** OECVM.* Angeli namque: e carcere educio apostolis quidem ad consolationem, Iudaeis uero ad utilitatem exhibita est. Ignorarunt autem Iudaei diuinam esse potentiam ut primum in agendorum perplexitate constituti, si uellent comprehenderentur & ipsi ac docerentur. Illi uero adeo excaecati sunt, ut neque auderent uia templo abstrahere apostolos, quos tamen maxime abominabantur.

i Carcerem qui. *&c. B.E.* Insani Iudaei qui stimulante inuidia dicunt furantibus apostolis Iesu de monumento sublatum, quo furto dicant apostolos de carcere clauso ablatos?

k Magistratus. *B.E.* Secundum Graecum magistratus legendum est singulari numero, sicut & in sequenti ubi dicitur, tunc abiit magistratus cum ministris.

l Ange. *Angelica, quae se non extendit ad faciendum duo corpora esse simul. Potuit tamen angelus uirtute propria ianuas aperire, & claudere sicut prius, & huic modo educendi apostolos uide: ut uita magis concordare.*

m Ite stantes loquimini, in templo, constanter & intrepide.

n Plebi, ibi conuenienti.

o Omnia uerba uita huius. *f. Christianae, quae est in presenti per gratiam & per gloriam in futuro.*

p Qui cum audissent intrauerunt diluculo, tanquam seruidi ad impletionem mandati.

q Adueniens autem. *Hic consequenter ponitur dicta liberationis admiratio, cum dicitur. Adueniens autem, &c. Et uita usque ibi.*

r Et miserunt ad carcerem, ut adducerentur. *Ad hoc enim positi fuerunt in carcere, ut crastino inde traherentur ad iudicium, & condemnarentur, Cetera patent usque ibi.*

s Et custodes stantes, &c. *id est, diligenter custodientes, quasi dicat, non exierunt per defectum clausurae uel custodiae. Cetera patent usque ibi.*

t Ambi

a ¶ Loco celebri quem sacerdotes frequentabant. b ¶ Non sacerdotibus. c ¶ Nihil prae timore celantes.

a ¶ Secundum praecceptum angeli, prompta est obedientia. b Sicut imperatum erat: Loquimini plebi.

a ¶ Quia ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur. b ¶ Ac tate. c ¶ Sacerdotum & scribarum, ¶ Apostoli.

a ¶ Quem clausum inuenierant. b ¶ Ut maius sit miraculum.

a ¶ Non negligentes. ¶ Ut minor sit euadendi facultas. b ¶ Non ex latere, uel post tergum. ¶ Potentes uel sapientes.

a ¶ Quae ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur. b ¶ Ac tate. c ¶ Sacerdotum & scribarum, ¶ Apostoli.

a ¶ Quem clausum inuenierant. b ¶ Ut maius sit miraculum.

a ¶ Non negligentes. ¶ Ut minor sit euadendi facultas. b ¶ Non ex latere, uel post tergum. ¶ Potentes uel sapientes.

a ¶ Quae ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur. b ¶ Ac tate. c ¶ Sacerdotum & scribarum, ¶ Apostoli.

a ¶ Quem clausum inuenierant. b ¶ Ut maius sit miraculum.

a ¶ Non negligentes. ¶ Ut minor sit euadendi facultas. b ¶ Non ex latere, uel post tergum. ¶ Potentes uel sapientes.

a ¶ Quae ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur. b ¶ Ac tate. c ¶ Sacerdotum & scribarum, ¶ Apostoli.

a ¶ Quem clausum inuenierant. b ¶ Ut maius sit miraculum.

a ¶ Non negligentes. ¶ Ut minor sit euadendi facultas. b ¶ Non ex latere, uel post tergum. ¶ Potentes uel sapientes.

a ¶ Quae ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur. b ¶ Ac tate. c ¶ Sacerdotum & scribarum, ¶ Apostoli.

a ¶ Quem clausum inuenierant. b ¶ Ut maius sit miraculum.

a ¶ Non negligentes. ¶ Ut minor sit euadendi facultas. b ¶ Non ex latere, uel post tergum. ¶ Potentes uel sapientes.

a ¶ Quae ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur. b ¶ Ac tate. c ¶ Sacerdotum & scribarum, ¶ Apostoli.

a ¶ Quem clausum inuenierant. b ¶ Ut maius sit miraculum.

a ¶ Non negligentes. ¶ Ut minor sit euadendi facultas. b ¶ Non ex latere, uel post tergum. ¶ Potentes uel sapientes.

a ¶ Quae ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur. b ¶ Ac tate. c ¶ Sacerdotum & scribarum, ¶ Apostoli.

a ¶ Quem clausum inuenierant. b ¶ Ut maius sit miraculum.

a ¶ Non negligentes. ¶ Ut minor sit euadendi facultas. b ¶ Non ex latere, uel post tergum. ¶ Potentes uel sapientes.

a ¶ Quae ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur. b ¶ Ac tate. c ¶ Sacerdotum & scribarum, ¶ Apostoli.

a ¶ Quem clausum inuenierant. b ¶ Ut maius sit miraculum.

a ¶ Non negligentes. ¶ Ut minor sit euadendi facultas. b ¶ Non ex latere, uel post tergum. ¶ Potentes uel sapientes.

a ¶ Quae ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur. b ¶ Ac tate. c ¶ Sacerdotum & scribarum, ¶ Apostoli.

a ¶ Quem clausum inuenierant. b ¶ Ut maius sit miraculum.

a ¶ Non negligentes. ¶ Ut minor sit euadendi facultas. b ¶ Non ex latere, uel post tergum. ¶ Potentes uel sapientes.

a ¶ Quae ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur. b ¶ Ac tate. c ¶ Sacerdotum & scribarum, ¶ Apostoli.

a ¶ Quem clausum inuenierant. b ¶ Ut maius sit miraculum.

a ¶ Non negligentes. ¶ Ut minor sit euadendi facultas. b ¶ Non ex latere, uel post tergum. ¶ Potentes uel sapientes.

a ¶ Quae ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur. b ¶ Ac tate. c ¶ Sacerdotum & scribarum, ¶ Apostoli.

a ¶ Quem clausum inuenierant. b ¶ Ut maius sit miraculum.

D ibidem.

Mat. 28. c

† emulacione.

E

† summus sacerdos

ibidem

F

Ange.

* Ambi

K 3

Tom. vj.

cc-

MORALITER

* 3 Ange. au. &c. Per quem potest intelligi bonus episcopus. nam episcopi angeli dicuntur Apo. 1. d. Septem stellae angeli sunt septem

ecclesiarum. i. episcopi earum, sicut dictum fuit in expositione literali. Et sic angelus ianuas aperit quando bonus episcopus dictum impedimentum repellit.

Tom. vj. K 3

a Ambige. Be. Nec sic credunt, malitia enim interior cor per fidum signis etiam manifestis obdurat.
b Præcipiendo. Be. In Græco: Nonne præcipiendo præcepimus vobis? Nam sic loqui magis interroganti conuenit.
c Replestis le. R. A. B. Ierusalem principem ciuitatum in qua et

se vleiscantur. Propter hoc apostoli illis non respondent aude- ter, &c.
 * CHRYS. Per hoc manifestantes, quod iuxta mentem ac sententiam Dei hæc facta sint. Non dixerunt autem, quod nõ diximus vobis etiam tunc. Nos non possumus, quæ videmus & audiimus nõ loq.

d Super nos sanguis.
 BEDA. Oblitus est princeps sacerdotum debiti, quod ipse sibi & suis imprecatus est di- cens: Sanguis eius su- per nos, & super filios no- stris.

a templi, & principes sacerdotum, ambigebant de illis qd nã fieret. Adueniens autem quidam nunciauit eis, quia ecce vi- ri quos posuistis in carcere, sunt in templo stantes & do- centes populum. Tunc abiit magistratus cum ministris, & ad- duxit illos sine vi, Timebant enim populum ne lapidaren- tur. Et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio. Et inter-

Non enim erant ambi- tiosi & gloriosi. Sed iterum eadem dicunt crucem ac resurrectionem, &c.
 e Obedire oportet, &c.
 * BERNAR. Quid e- nim, quod iubet ho- mo, prohibet Deus, & ego audiam hominẽ, furdus Deo. Non sic- apostoli: Clamant quip- pedicentes: Melius est obedire Deo, &c.
 f Deus patrum. R. A. Nõ nouus nec a nobis nu- per inuentus, vt cũ inobedientia sit in- excusabilis.

Mat. 27. c

R. B. B. Patet per anti- phrasim dictum esse: Sanguis eius super nos.
 BEDA. in Græco in- terrogatiue legitur. Et temeraria interroga- tio pontificis refuta- tur responsione pru- denti.

b rogauit eos princeps sacerdotum dicens: Præcipiendo præ- cepimus vobis ne doceretis in nomine isto, & ecce replestis

1 g Nos sumus testes.
 * CHRYSOSTOM. Quorum? quod remis- sionem ac pœnitenti- am promissit. Nam resurrectio quidem iã erat ex confesso. Quod autem remissionem dat, nos testes sumus. Et spiritus sanctus qui non aduenisset, pecca- tis antea nondum solu- tis, atque adeo argumẽ- tum hoc dubitatione ac controuersia caret. Remissionem pecca- torum audis miser, & quod pœnam non exi- git, & vis occidere, quã

sup. 4. d

R. A. B. Interrogan- do dictum, Solet e- nim in verbis esse du- biletas, cum in corde firma teneatur senten- tia.

d Ierusalem doctrina vestra, & vultis introducere super nos sanguinem hominis istius. Respondens autem Petrus & apostoli dixerunt: Obedire oportet Deo magis quam ho- minibus. Deus patrum nostrorum suscitauit Iesum quem vos interemistis suspendentes in ligno. Hunc principem & saluatorem Deus exaltauit dextera sua ad dandam pœ- nitentiam Israel, & remissionem peccatorum: & nos sumus testes horum verborum, & spiritus sanctus quem

1 h Spiritus sanctus. BE. Nõs roborauit, vt vobis etiam resistenti- bus magna Dei firmiter prædicemus, in nobis loquens for- mat verba, quæ auditis.

11. q. 3. c. si dominus & 15. q. 6. c. iuratos. De sent. ex. c. 10. 2. in. ibid.

* CHRYSOSTOMVS Quid igitur Apostoli, iterum cum mansuetu- dine illis loquuntur, quamuis certe dicere poterant, Quinam e- stis vos, qui contra- rium Deo præcipitis, & post, Igitur si quidem & illi vobis obedisset, bene argueretis, sed quia & tunc dixerunt, se non obedituros, superflue sunt illæ correctiones. Vide criminũ contextũ, & magnã audaciã, & insipientiam. Voluntates nunc Iudeorum cædis auidas o- stendere volunt, quod non pp veritatem hæc faciant, sed vt se

e & saluatorem Deus exaltauit dextera sua ad dandam pœ- nitentiam Israel, & remissionem peccatorum: & nos sumus testes horum verborum, & spiritus sanctus quem

2 i ta est hæc malitia, &c.
 h Spiritus sanctus. BE. Nõs roborauit, vt vobis etiam resistenti- bus magna Dei firmiter prædicemus, in nobis loquens for- mat verba, quæ auditis.

Quid igitur Apostoli, iterum cum mansuetu- dine illis loquuntur, quamuis certe dicere poterant, Quinam e- stis vos, qui contra- rium Deo præcipitis, & post, Igitur si quidem & illi vobis obedisset, bene argueretis, sed quia & tunc dixerunt, se non obedituros, superflue sunt illæ correctiones. Vide criminũ contextũ, & magnã audaciã, & insipientiam. Voluntates nunc Iudeorum cædis auidas o- stendere volunt, quod non pp veritatem hæc faciant, sed vt se

ta est hæc malitia, &c.
 h Spiritus sanctus. BE. Nõs roborauit, vt vobis etiam resistenti- bus magna Dei firmiter prædicemus, in nobis loquens for- mat verba, quæ auditis.

2 j Omnes

NICOLAVS DE LYRA.

- * 1 Ambigebant de il. quidnam sic. id est, ubi & quo quæren- tur & caperentur.
- 2 Adve. au. quidam, &c. qui viderat astantes eos in templo, & in trepide docentes. Annunciauit eis, &c. & patet litera.
- 3 Tunc abiit. Hic consequenter ponitur apostolorum cautelosa redu- ctio. Inierunt enim isti concilium ad reducendum eos turpiter, & asperẽ sicut malefactores publicos sed videntes deuotionem populi, timentes ne lapidarentur, mutauerunt propositum, & ad reducendum eos vsi sunt tã- tum verbo simplici, & hoc est quod dicitur. Tunc abiit magistratus. Nomen est officij, & tenetur collectiue pro maioribus communitatis.
- 4 Cum ministris, ad capiendum apostolos paratis.
- 5 Et addu. illos sine vi. cum. Cuius causa subditur ex parte ipsorum cum dicitur.
- 6 Timebant enim, &c. Ex parte apostolorum causa fuit, prompta voluntas peniendi, & securitas de assistentia Dei.
- 7 Et interrogauit eos, &c. Hic ponitur apostolorum increpatio, cũ dicitur.
- 8 Præcipiendo præcipimus, &c. id est, autoritate pontificali prohi- buimus.
- 9 Ne do. in nomine isto. i. in nomine Iesu Nazareni.
- 10 Et ecce replestis Ierusalem doctrina vestra, &c. contra præ- cepta nostra.
- 11 Et vultis introducere super nos sanguinem hominis, &c. q. d. non solum estis inobedientes, sed etiam homicidij nobis imponetes
- 12 Respondens autem Petrus & apostoli dixerunt. Hic consequẽ- ter ponitur increpatorum responsio, quæ est duplex, secunda ponitur ibi: Surgens autem. Prima vero per apostolorum verba cum dicitur,

- Respondens autem Petrus & apostoli, &c. Licet glo. interlinea- ris dicat, quod apostoli ex seruore moti non fuerunt passi vnum pro om- nibus loqui, non est tamen verisimile, quod omnes loquentes simul dede- rint responsonem quæ sequitur per ordinem, quia ibi fuit confusio vo- cum, quod non est decens, nec bene intelligibile, nec sic permittitur ho- minibus loqui in loco iudicij. Ideo magis videtur saluo. tamen in meliori iu- dicio, quod Petrus solus dedit responsonem, qua data alijs apostoli appro- bauerunt eam tanquam suam, nec illa glosa, cum non sit magistralis, est autentia.
- 13 obedire oportet Deo magis quam hominibus. hoc est per se notum, homines nullam autoritatem præcipiendi habeant nisi a Deo, a quo est omnis potestas.
- 14 Deus patrum nostrorum. i. quem coluerunt patres nostri.
- 15 Suscitauit Iesum, quem vos interemistis suspenden. in li. &c. & sic non imponimus vobis falso sanguinem ipsius.
- 16 Hunc principem. ecclesie militantis, & triumphantis.
- 17 Saluatorem. hominum.
- 18 Deus exalta. ad celestia.
- 19 Dexte. sua. virtute sua, sicut declaratum est supra c. 1.
- 20 Ad dandam pœnitentiam Israel. ad dandum tempus penitendi.
- 21 Et remissionem peccatorum & nos sumus testes. quia no- bis præceptum est ista testificari, vt patet supra primo & Luca ultimo, quasi dicat, propter hoc oportet nos in hoc obedire Deo.
- 22 Horum verborum. scilicet resurrectionis, ascensionis, & missionis spiritus sancti.
- 23 Et spiritus sanctus. testificatur ista q loquitur in nobis, & eius vir- tute sunt signa & prodigia. Sed quoniam homines in malis obstinat. responsonem rationabilem non recipiunt, ideo subditur,

Diuisio.

* Hec

a *Omnib. RAB.* Non nobis solis, sed omnib. obedientib. etiam vobis si velitis accipere. In hoc ad pœnitentiam prouocat.
 b *Hæc autem cum audissent.* * CHRYSOST. Vide excellentem malitiam, oportebat ex his quæ audierant perterriti: illi autē dissecabantur cordib. suis, & cōsultabant, vt sine causa occiderent. Et lōge post. In uinculis erant isti, & sistebātur in iudicio, & qui, indicabant e-rant anxii. consiliq; expertes. Nam sicuti qui adamantem percussit, ipse sibi plagā infert, ita & hi: nam uidebant non solum horum libertatē nō impediri, sed prædicat. onem magis augeri, & imperterritos illos, etiam non data occasione, loqui. Imitemur hos dilectiōnā nos, & imperterriti simus in omnib. molestiis. Ei enim qui timet Deum, iā nihil graue est, sed sunt grauiā his qui non timent, &c.

c *Gamaliel.* Discipulus apostolorum, ut purabatur, remanēs apud Iudeos cōsilio apostolorum, vt pessima destrueret consilia, & furorem eorum mitigaret.

BE DA. Vt Clemens dicit, Gamaliel cōsocius erat apostolorum in fide: sed consilio eorum cum Iudeis manebat, ut in tali turbine furorem eorum posset sedare.

* CHRIS. Hic Gamaliel Pauli præceptor fuit, & dignum admiratione, quod tanto iudicio ualens, ac legis doctor existens nondum crediderit, non poterat ille per omnia manere incredulus, & manifestum hoc ex uerbis illius, quæ consulendo affert. Vide, oro, hic Gamalielē, quomodo cum mansuetudine loquitur, & non dicit antiquas historias, quāuis haberet multas, sed recentiores, quæ ad confirmandam fidem, doctorum plurimum momenti habebant.

d *Theodas.* BE DA. IOSEPHVS. Theodas persuasit multis su-

blatis ex vrbe facultatib. suis ripas Iordanis obsidere, & cum esset magus, prophetam se dicebat: & diuisio fluuij se præbere transitum promittebat: Cui iussu Fadi procuratoris equitum turba superueniens multis peremptis aut captis, ipsius caput Ierosolimam reuexit.

D
 Li. 20. antiq. c. 45.

Non dabit. Iam coram vobis.
 a *Non imperitus qui non auditur.*
 b *Qui sobrii & prudentes debent esse.*
 c *Non iudicando cum furore.*
 d *Magnum prophetam, vel Christum.*
 e *Quando exiit edictum à Cesare Augusto, vt profiteretur vniuersus orbis. Multum vt non miremur multitudinem credentium.*
 f *Consentientes cum facie tibi par comprehendit pœna.*
 g *Nolite interficere.*
 h *Gratius incalescat consilium ne spernatur.*

dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hæc autem cum audissent, dissecabantur, & cogitabant interficere illos. † Surgens autem quidam in concilio Pharisæus, nomine Gamaliel, legis doctor, † honorabilis vir vniuersæ plebi: † iussit † foras ad breue homines fieri. Dixitq; ad illos: Viri Israelitæ attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis. Ante hos enim dies extitit Theodas dicens se esse aliquem: cui † consensus numerus virorum circiter quadringentorum: qui occisus est, & omnes quicumque credebant ei dissipati sunt, & redacti ad nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus † professionis: & auertit populum * post se, & ipse periiit, & omnes quot quot consenserunt ei, dispersi sunt. Et nunc itaque dico vobis: discedite ab hominibus istis, & finite illos. Quoniā si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur. Si vero ex Deo est, non poteritis dissoluere: † Ne forte

* IOSEPHVS. Theodas & Iudas Galilæus de quibus hic agitur, circa annum Domini sextum seditiones in Iudæa fecerunt, uarii in sumrabillis, quos occidit Fadius missus à Claudio Imperatore post mortē Agrippæ in Iudæam circa annum Domini 46. quos tamen nostri interpretes confundunt.

* CHRYSOST. Hæc si Iosephi historias inspexeritis, discetis euentius, nā illorum historiam cōscribens, diligenter narrat.

e Iudas Galilæus in diebus professionis, & auertit populum post, &c. De hoc Iosephus dicit, quia cogebat populum ne tributa soluendo Romanis libertatem amitteret: proferens ex lege soli

+ inf. 22. a.
 + Supr. 4. f. vt pauli sper secederet foras apostoli.
 Hom. 14.
 E
 * multum
 † nequādo
 Matt. 22. b.

Deo seruiendum, & eos qui decimas dabant, tributa nō dare debere. Quæ hæresis instantim creuit, ut Pharisæi & multi pars populi Christum interrogarent, an liceret tributa dare Cesari.

f *Quoniā si est ex hominibus consilium, &c.* * CHRYS. Hic & illos uidetur hortari, ut ratiocinentur ac colligant. Igitur quia non est dissipatum, non est humanum: Ne quo pacto, & cum Deo pugnare inuentamini. Nō dixit, si fuerit Christus Deus. Opus. n. hoc declarabat, neque asseruit quod non humanum nec quod, nō diuinum, sed futuro tempore fidem permisit, ita ut perluadeat. Ad dicit quis, si persuasit, quare flagellarunt. Non potuerunt uidete quam indubitata iustitia; nihilominus tamen furorē suum impleuerunt, &c.

betur Luc. 2.

11 Et auertit popu. post se: affirmans publicè, quod illicitum erat Iudeis aliquem dominum cognoscere, nisi solum Deum, qui eduxerat eos de seruitute Aegypti. Sed hoc erat falsum, quia Ieremias qui sanctus fuit, in lucebat Sedechiam, & alios de populo Iudæorum ad seruiendum regi Chaldeorum. Ie. 38. Similiter. 2. Para. vl. Sedechias inculpatur de hoc, quod fregit iuramentum quod fecerat Nabuchodonosor, de seruiendo sibi sub tributo, quod scriptura non fecisset, si iuramentum illud fuisset illicitum. Similiter Daniel & socii eius qui fuerunt sancti, hū militer & fide liter seruerunt Nabuchodonosor regi; propterea etiam saluator Mait. 22. interrogatus, si liceret Iudæis reddere censum Cesari, respondit que sunt Cæ. Cesari quæ sunt Dei Deo.

12 Et ipse pe. & o. quot. con. ei. adherentes eius falsa doctri. Consequenter replicat ad propositum prædict. a. d.
 13 Et nunc ita dic. u. dis. ab ho. istis. i. ab eorum persecutione.
 14 Quo. si est ex ho. con. hoc. i. si doctrina eorū ē humanit. cōsilia
 15 Dissolue. sicut & prædictorum.
 16 Si uero ex Deo est. i. ex ordinatione diuina.
 17 Non pote. dis. Nam eius ordinationem nullus potest impedire.
 18 Ne forte & Deo re. vide. q. d. cum hoc incurretis peccatum graue, repugnando ordinationi diuine.

Casus.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Hæc cum audil. principes sacerdotum. dissecaban. quia respōsionem eorum non poterant infringere, & tamē volebant eos occidere.
 2 Surgens autem. Hic ponitur secunda excusatio per Gamaliel uerba, quia ut dicit Glo. erat discipulus apostolorum, occisus tamen, ut Iudæorum pessima consilia dissiparet.
 3 Pharisæus. in hoc quod credebatur: surrectione u. & spiritum, & angelum, sed non sequendo malitiam Pharisæorum.
 4 Leg. s. do. hono. & sic magis habebant auctoritatem loquendi.
 5 Iussit foras ad bre. ho. s. i. apostolos, ut in eorum absentia efficacior esset pro eis eius sententia.
 6 Viri istæ. qui esis in lege & prophetis eruditi.
 7 Attendi. vobis, &c. q. d. non debetis eos precipitanter condemnare sed facta præterita considerare, quorum duo recitat, di.
 8 Ante hos e. dies ex. The. di. se esse al. s. magnum prophetam, q. ut dicit Iosephus magicis artibus multos de Ierusalem decepit, & multis facultatibus ex Ierusalem sublatis duxit eos usque ad ripas Iordanis dicens præbere eis transitum per arenam aluam.
 9 Qui occi. est. &c. per milites ad hoc missos a Fado præside Syriæ.
 10 Post hunc ex. lu. in d. pro. i. tempore quo singuli de Iudæa ibant ad ciuitatem suam, ut se esse subditos profiterentur Romanorum, ut ha-

MORALITER.

* 2 Sur. au. in con. &c. Per Gamalielē legis doctorem, qui rationabiliter loquens mitigauit eorum furorē, significat bo-

* Confen-
 nus doctor catholicus, q. doctrina sana reprimit itā irrationabiliter motā, quia labor prædicatorū, doctorū & cōfessorū multum facit ad salutē animarum, & alleuationē oneris curatorū
 Tomo vj. K 4

A *Ceſis*. RAB. Ecce fortitudo fidei patet, quæ non verbis cohereri poterat, nec flagellis. Prius sunt sermoes prohibiti, modo flagellis ceſi.

ibidem.

* CHRYSOST. Perſuaſi ſunt autem ab eo, & acceſſos apoſtolos flagellarunt, ac dimiſerunt eos. Reuerti ſunt gloriam

ne occiderent apoſtolos, flagellatos autem ſolum dimiſerunt.

† reperiamini. aduerſ. Gnoſticos c. 10.

* TERTVL. Illic a conſtitues ſynagogas Iudæorū fontes perſequentium, apud quas apoſtoli flagella perpeſſi ſunt, & populoſ nationem cū ſuo quidem circo, &c.

B *Quo digni*. Non putabant ſe laborare, ſed maximum munus percipere: quia beati qui perſecutionem patiuntur propter.

* CHRYSOS. Naſquam hoc apud veteres contigit, quia & Hieremias flagellatus eſt, propter verbū domini, & Helia ac aliis minati ſunt. Sed hic etiam ab hoc, & nō à ſolis ſignis, virtutem Dei declaratunt, Non dixit, quod non dolebant, ſed quod dolentes gaudebant. Vnde maueſtum, ex libertate dicendi, quæ poſt flagella ſequetur.

^{a Conſentire eſt ſenſum ſenſui contingere. Ex communi conſenſu.}
& Deo repugnare † videamini. Conſenſerunt autem illi, & ^{In ſynagogis ſuis flagellabunt vos.}

conuocantes apoſtolos, caſis denunciauerunt eis, ne omnino loquerentur in nomine Ieſu: & dimiſerunt eos. † Et illi ^{a Eriſis odio omnib. hominib. propter nomen meum.}

quidam ibant gaudentes a conſpectu concilii: quoniam digni ^{a Gaudete inquit dominus in illa die & exultate, quoniam merces veſtra multa eſt in caelis.} ^{a Non pro aliquo crimine Vbi Chriſtus in caula eſt, ibi maledictio eſt operanda.} ^{a Templo vicinas, vel totius ciuitatis. b Quæ pertinent ad mores.} ^{a Videm de Ieſu qui fuit Chriſtus.}

habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Omnis autem die non ceſſabant in templo, & † circa domos docentes & euāgelizantes Chriſtum Ieſum.

* CHRYSOT. Quādo hæc fiebant, quando flagella, quādo minæ, quādo multiplicabantur diſcipuli.

C *Omni autem die non ceſſabant in templo &c.* Sape talia interponit capitula breuiter multa colligentia vt quæ ſiſ finis præterito ſermoni, & fundamentum

ſtatuetur ſequenti.

NICOLAUS DE LYRA.

* I Conſen. au. Hic conſequenter ponitur excuſatorum dimiſſio, cum dicitur. Conſentum quia legis doctor erat honorabilis, tū quia eius perſuaſio erat rationabilis. Licet tamen conſenſerunt ei de dimiſſione apoſtolorum, non tamen de modo dimittendi. quia conſuluerat ſimpliciter eos dimitti: & ipſi prius fuerunt caſi & prohibiti predicare nomen Chriſti.

ideo ſequitur.

2 Et conuo. &c. Et illi quidem ibant gau. &c. ita quod aduerſa non ſolum ſuſtinebant patienter, ſed etiam gaudentes, in quo conſiſtit excellentiſſimus fortitudinis gradus.

3 Omniau. die nō ceſ. &c. in nullo verbis aut verberib. territi, ſed magis ad prædicandum Chriſtum fortius animati.

ADDITIO.

In e. 5. ubi dicitur in Poſtil. Dicuntur autem Saducei à Zedec, quod eſt iuſtitia, in Heb.

Sicut Arriani dicuntur ab Arrio qui fuit primus inuentor hæreſis Arriane, ſic Saducei dicuntur à quodam qui nominabatur Sa loch qui fuit

primus inuentor hæreſis Saduceorum, vt habetur in Glo. ſuper librum Thalmudicum, qui dicitur Aboth. Vnde non dicuntur à iuſtitia, quia nec reputabantur inter alios iuſtiores, ſed e contra: Phariſæi eorum amul iuſtiores reputabantur, vt patet Luc. 18. ubi dicitur de Phariſæis: qui conſidebant in ſe tanquam iuſti, & ſpernebant ceteros.

CAP. VI.

CAP. VI.

A *In diebus, &c. murmuris Græcorum.*

ibidem.

* BED. Cauſa murmuris erat, quia Hebræi viduas ſuas, tanquam eruditiores, in miniſterio alienigenis præferebant.

M diebus autem illis creſcente numero diſcipulorum factum eſt murmur Græcorum aduerſus Hebræos, eo quod ^{a Chriſtianoſ, qui illo tempore diſcipuli dicebantur.} ^{Communi conſenſu.} ^{a Sedulitate prædicationis.} ^{a Conſenſum quæſunt multitudinis. Quod in exemplum debet aſſumi.} ^{a Meliora ſunt ſereula mentis quam dapes corporis.}

despicerentur in miniſterio quotidiano viduæ eorum: Conuocantes autem ^{a Conſenſum quæſunt multitudinis. Quod in exemplum debet aſſumi.} ^{a Meliora ſunt ſereula mentis quam dapes corporis.}

duodecim, multitudinem diſcipulorum dixerunt. † Nō eſt ^{a Conſenſum quæſunt multitudinis. Quod in exemplum debet aſſumi.} ^{a Meliora ſunt ſereula mentis quam dapes corporis.}

† aquum nos derelinquere verbū Dei: et miniſtrare menſis.

præ cæteris, quotidiano miniſterio grauiabantur.

C *Despicerentur.* RAB. Ex deſpectu plus grauiarentur.

D *Non eſt equum, &c.* BE. Oſtendunt apoſtoli episcopos & doctores eccleſiæ non debere corporalibus rebus implicari.

* CHRYSOST. Principio abſurdum ponit, oſtendens, quod

Ho. 14.

† 93. d. c. legim. in fin. † placitum gratum.

* CHRYSOSTOMVS.

C Hoc fortassis ob multitudinem venit. Nō enim poſſunt omnia in multitudine tam exacte fieri.

B *Cauſa murmuris erat.* Hebræi viduas ſuas vt pote eruditiores in miniſterio præferebant viduis Græcorum.

B *Græcorum.* RAB. Siue aduenarum Gentilium in ciuitate conuerſantium: ſiue Iudæorum genere, qui inter Græcos nati fuerant, & nutriti, qui murmurabant, & quia deſpicebantur, aut quia ad miniſterium viduæ eorum non admittebantur, aut quia

non poſſit vtrumque fieri accurate: quā & quā Mathiam ordinari erant, primum rei oſtendunt neceſſitatem, eo quod vnus deſecerat, & oportebat fieri duodecim. Etiam hic utilitatem oſtendunt, ſed hoc non fecerunt in principio, ſed expectarunt, vſque dum oriretur murmur, neq. etiam expectauerunt vt hic ſupra modum fieret. Vide quod iudiciū ipſis præmiſerunt & præſe-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

N diebus, au. &c. Deſcripta prædicatione Petri ſingulari, & cū aliis apoſtolis, hic conſequenter occasione huius ponitur pars incidenta lis, in qua agitur de electione ſeptem diaconorum, ne impeditur oratio, et prædicatione apoſtolorum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur cauſa & actus electionis, ſecundo ſubditur proſecutio de electis, ibi. Stephanus autem. Prima in duas, quia primo ponitur electionis cauſa ſiue ratio, ſecundo ipſa electio, ibi. Et placuit. Circa primum dicitur.

I *In diebus, illis cr. mul. apo.* Non enim poteſt regi tanta pace, multitudo ſicut pauci, eo quod difficile eſt quin in magna multitudine ſint ali

qui diſcoli.

2. Aduerſus He. omnes erant Iudei, ſed aliqui erant nati in Iudæa, & illi dicuntur hic Hebræi, & aliqui in Græcia ex Iudæis ibidem per Antiochum diſperſis, & illi qui de Gentilitate erant ad Iudaïſmum conuerſi

3. Eo quod deſpi. in nuni. quo. ui. eo. Quod exponitur dupliciter. Vno modo, quia Græcæ mulieres tanquam magis rudes repellebantur ab Hebræis ne miniſtrarent. Alio modo intelligitur iſte deſpectus in hoc, quod Græcis viduis non miniſtrabantur ita bene neceſſaria ſicut Hebræis.

4. Conuo. au. 12. mul. dix. non. eſſe bene regibilem per eos in temporibus abſque detrimento in ſpiritualibus.

5. Dixe. Non eſt aquum. nos de uer. Dei, &c. i. prædicatione uerbi diuini, nam ſpiritualia ſunt temporalibus præponenda.

† Conſi-

MORALITER.

A *Comno. autem 12. mul. &c.* Duodecim apoſtoli ad pacē multitudinis conſeruandam, & ut liberius intenderent orationi, & prædicationi ad fidem eccleſiæ dilatandā, ordinauerunt e

ptē uiros boni teſtimonii. ad diſpenſationem bonorū temporalium. vt hic dicitur. Et per hoc episcopos qui ſunt ſucceſſores apoſtolorum inſtruuntur, ut curam temporalium, quantum poteſt fieri, bono modo aliis committentes circa ſpiritualia liberius ualeant occupari.

* Et

& preferunt eos, qui omnibus placet, & ab omnibus testimonium habent. Itaque cum Matthias preferendus esset, oportet, dicebant, ut ex his viris qui fuerunt nobiscum omni tempore, hic aut non sic. Non enim erat tale negotium. Ideo & hoc non permisit sorti, neque quomodo possent ipsi spiritu moti eligere, hoc faciunt: sed magis statuunt, quod multorum testimonio approbatur.

Nam definire numerum, & ordinare, etiam hoc sibi vendicant. Eligere autem viros illis permittunt ut ne videantur ipsi in gratiam quorundam agere. Quonia & Deus Mosi permittit eligere viros quos ipse sciebat. Etenim sapientia multa opus est in huiusmodi dispensationibus.

a Considera. & c. septem & c. BE. Hic iam discerniebant apostoli, & successores eorum per ecclesias constitui septem diacones qui essent tublimioris gradus ceteris: & proximi circa aram quasi columnae assisterent, non sine septenarii mysterio.

CHRY. Et incipiendo, & finiendo rationem reddunt: Incumbemus, inquit, sic enim oportebat, non simpliciter, neque sine opera sed cum persenerantia incumbere.

b Nos vero orationi & ministerio & c. De seipsis non interrogant, sed iudicant.

* CHRY. Ex hoc manifestum, quod segregauerunt illos a multitudine. Et illi trahunt, non apostoli ducunt. Vide quomodo scriptor non est superfluous. Non enim dicit, quomodo, sed simpliciter quod ordinati sunt per preces. Hoc enim est *χειροτονια*, id est, ordinatio.

* TERTUL. Alter hereticus Nicolaus emerit: hic de septem diaconis, qui in actis apostolorum allesti sunt, fuit, & c.

c Et elegerunt, & c. & orantes, & c. RAB. Hic ordo seruandus est in ordinandis, eligat populus, ordinet episcopus.

d Stephanum. RAB. Hic primus ponitur, & solus laudatur, ut in vno omnes laudentur, aut primo martyri honor feratur.

* CHRY. Manus viro superponitur, totum autem Deus operatur: & illius est manus, que eius qui ordinatur, caput contingit, si quemadmodum oportet, ordinatur.

e Et orantes. BE D. Communis dispensatio exigebat, ut ministri eligerentur, qui ut digni inuenti sunt, crescente gradatim

a Non mulieres. b Omnibus eligantur. c Quibus testimonium perhibeant omnes.
1 Considerate ergo fratres viros ex vobis **†** boni testimonii

a Hic numerus spiritus sancto conuenit. b Quod patet in signis & linguis. c Vos eligit, nos constituamus.
2 septem plenos spiritu sancto & sapientia, quos constituamus

a Ut ministrent ipsi vel presint ministrantibus. b Illi actioni, nos adharebimus theoria. c Sine intermissione orate. Prædicationis.
3 super hoc opus. Nos vero orationi & ministerio uerbi **†** in-

a Pro vobis & aliis. b Ut instruantur alij. c Ne quod offendiculum fieret euangelio, murmura sedant, & consensui omnium student.
4 stantes erimus. Et placuit sermo coram omni multitudine.

a In Deum: uel ut ab hominibus credendum. Vt unumque probauit euentus.
5 **†** Et elegerunt Stephanum virum plenum fide & spiritu sancto, & Philippum & Prochorum, & Nicanorem, & Timo-

a Hic solus aduenam dicitur, uel quia ceteri aduenæ non erant: uel quia notabilis fuerat futurus, ideo quasi alienus aduenam dicitur. b Illi qui elegerunt.
6 nem, & Parmenam, & Nicolaum **†** aduenam Antioche-

a Hac autoritate diaconibus manus imponuntur. b prædicatio: Crescente numero discipulorum, & c.
7 num. Hos statuerunt ante conspectum apostolorum,

a In fide & opere credentium.
8 & orantes imposuerunt eis manus. Et uerbum domini

a Nondum enim aliis cuius tabus erat prædicatum.
9 crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorum in Ierusalem valde. Multa etiam turba sacerdotum obe-

dem, flagellari, alios autem fugari, alios spiritus tentare, alios obmurmurare, sed & sic credentium numerus augebatur, ita emendabatur, ex eo quod Anania acciderat, & maior timor illis fiebat. Vide autem oro, quomodo creuit multitudo: post tentationes tunc creuit, & non antea. Considera autem, quanta & benignitas dei, ex illis enim principibus sacerdotum, qui ad eadem turbam exasperant, qui talia clamant & dixerant, alios saluos fecit, & c. Ex his multi obediebant fidei.

f Et uerbum uo. & c. RA. Quasi recapitulatio uidetur, quia dixerat. Omni die non cessabant docentes, & c. & in hoc ipsum redit, di. *Et uerbum domini crescebat.*

RA. Saepe in hoc libro, & in euangelio etiam talia interponuntur capitula: ne subito, desinentes, uel subito introductæ uilescant sententiæ. Vnde ad ornandum præteritæ narrationis finem & sequentis principium, & ad euangelii, & apostolorum laudem inferuntur hæc. *Et uerbum do. cres. & mul. nu.*

Maiores

9 Et elegerunt Stephanum uirum plenum fide & spiritu sancto, & c. id est fideitate, propter quod tale negotium poterat sibi secure committi; & idem intelligendum est de aliis. Iste tamen specialiter laudatur tanquam primus martyr futurus,

10 Et Nicolaum aduenam. id est de Gentilitate conuersum ad Iudaismum.

11 Antiochenum. id est de Antiochia natum.

12 Hos statuerunt ante conspectum apo. & c. scilicet illi qui eos elegerunt.

13 Et orantes, s. apostoli.

14 Imposuerunt eis ma. ipsos ordinando in diaconos, unde & diaconi per impositionem manus ordinantur.

15 Et Verbum domini cre. id est effectus prædicationis uerbi Dei per multiplicationem credentium,

16 Multa etiam turba obe. si. propter miracula quæ fiebant manifeste, occulte tamen erant Cpristiani, sic Gamaliel, etiam eadem ratione.

17 I Stepha.

NICOLAUS DE LYRA: UTO.

1 Considerate ergo fratres uiros ex uobis, quos melius cognoscitis quam extraneos, & ipsi melius possunt scire modum regendi multitudinem hanc quam extranei.

2 Boni testimonii. i. bonæ famæ.

3 Septem. Hic numerus competit septenario spiritus sancti, ideo subditur.

4 Plenos spiritu sancto & sapientia, quantum apparere potest per signa exteriora.

5 Quos constituamus super hoc opus, scilicet ad ministracionem temporalium.

6 Nos uero orationi, & c. per quam ascenditur in Deum.

7 Et ministerio uerbi instantes erimus, per quod fit descensus ad proximum, ad modum angelorum in scala iacob ascendentium, & descendentium, Gen. 18.

8 Et placuit sermo coram omni multitudine. Hic consequenter ponitur electio cum dicitur. Et placuit ser. co. multi, quia rationalis

9 Et elegerunt. Per Stephanum qui describitur hic plenus fide plenus gratia, & fortitudine, significari potest quilibet christianus, qui ex gratia a Deo sibi datus paratus est fidem Xpi defendere, secundum conditionem suæ personæ, & pro ea martyrium sustinere. Et nomē Stephani consonat, quod unum modo

do norma, alio uero modo corona interpretatur, talis enim norma fidei sequitur, indeclinabiliter: propter quod corona gloriæ sibi reddendam finaliter promeretur, secundum illud 2. Tim. 4. b. Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruauit, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quæ reddet mihi dominus in illa die iustus iudex, ideo subditur.

A Maior ex hoc nascitur causa persecutionis, quia prius crescente plebe zelus fuerat concitatus.
 * OECUM. Qui enim ante electionem prodigia non faciebat, ut qui nec factus cognitus erat, ubi per electionem cognitus est, tunc etiam donum, quod electionem consequutum erat, demonstrabat.

si appellabantur. Porro quemadmodum migrabantur illic hospites multi & ita Synagogas habebant multas, in quibus oportebat & legem legi, & preces fieri.
 d. Disputantes cum Stephano, &c. & CHRYSOSTOMVS. Idcirco disputabant ut cogerent illum dicere aliquid. At ille postea apertus locutus est. Tu autem considera velini quomodo & hic, dum cogitur, docere attentat & illi iterum per signa in iudicium non solum moueantur, sed quoniam & legis cognitione superior erat, illique intollerabilis, falsos quoque testes constituunt.

Hom. 15.

* CHRYSOSTOMVS. vide, quomodo etiam in illis septem vnus ceteris praeferbatur, & primatum habebat. Nam quamuis omnium communis ordinatio, attamen ille maiorem sibi conciliaret gratiam. Ante illud tempus nullum fecerat signum, at ubi manifestatus est, ut ostendatur non sufficere solum gratiam, sed opus etiam ordinatione, ut spiritus sancti augmentum fiat. Quod si ante pleni spiritu, at id a lauachro.

B diebat fidei. Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo. Surrexerunt autem quidam de Synagoga quae appellatur Libertinorum & Cyrenensium & Alexandrinorum, & eorum qui erant a Cilicia & Asia, disputantes cum Stephano, & non poterant resistere sapientiae & spiritui qui loquebatur. Tunc **T** submisserunt viros, qui dicerent se audisse eum dicente verba blasphemiae in Moysen, & Deum. Commouerunt itaque plebem & seniores & scribas, & concurrerunt rapuerunt eum, & addu-

^a Coronatus vel forma martyrii credentibus.
^b Sic distinguendum est, plenus spiritu sancto, subaudi, gratia & fortitudine, faciebat signa & prodigia.
^c Spiritus sancti d. fidei.
^a Synagoga congregatio, vel collectio. Hac tria loca ubi propinqua sunt.
^a Cyrenensis est, b. Alexandria metropoli, est Aegypti.
^a Cilicia innotuitque Asia sibi proxima sunt.
^a Scripturarum.
^a Cum omni fiducia & sine timore.
^a Calliditate fraudis.
^b Quia veteri nouam legem praeferebat.
^a Patrici.
^b Cui equalem dicebat Chastum.
^b Ad concilium.
^a Praeclentes autoritate.
^b Quia non poterant resistere, mortem parant inferre. Ege uolentia.

1 ea apertus locutus est. Tu autem considera
 2 ra velini quomodo & hic, dum cogitur, docere
 3 attentat & illi iterum per signa in iudicium non solum
 4 moueantur, sed quoniam & legis cognitione superior erat,
 5 illique intollerabilis, falsos quoque testes constituunt.
 6
 7
 8
 9 e Et non poterant resistere sapientiae & c.
 10 BEDA. Dignum sit ut in protomartyre confirmaret quod martyribus tradente pro nomine suo pro-
 11 miterat, dicens: Dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere aduer-

+inuadentes.

B Stephanus. Graece, Latine corona: qui quod praeceptum erat in re, praesagio nominis praecipue occupabat: quia post crucem Christi primus martyrio coronatus est sublimiter, qui lapidatus est humiliter. Hebraice interpretatur Stephanus nomina nostra, qui primo passus sequentibus martyribus factus est forma mori pro Christo.

Ho eade

B Surrexerunt, &c. CHRYSOS. Iterum vocat surrectionem, illorum exacerbationem & iram. Vide & hoc loco magnam multitudinem, imo animam accusationum figuram. Nam postquam Gamaliel illos prohibuerat, ne quid contra illos attentent, aliam accusationem inducunt.

Libertini.

C Liberti. BE. Libertini dicuntur filij Libertorum, i. eorum quod de seruitute manu missi & libertati donati sunt. Constat ergo de stirpe seruili fuisse qui primo fidei Christi resisterunt, quod et si ab hominibus emancipati, tamen serui erant peccati, figurantes hereticos & persecutores fidei & sanctitatis.

Ibidem.

* CHRYS. Varias autem Synagogas erant, libertinorum, & Cyrenensium. Sed Cyrenenses ultra Alexandrinos siti sunt: qui & illic pro consuetudine quae tunc erat, habebant Synagogas: fortassis, & illic manserunt, ne cogerentur continuo migrare, Libertini autem, qui a Romanis libertate donati erant, sic

farit: RAB. Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Impletur etiam illud: non relinquam vos orphanos, sed mittam vobis paracletum, &c.

Tunc submisserunt viros qui dicerent se audisse eum dicente verba blasphemiae in Moysen, & Deum. CHRYS. Non volunt simpliciter occidere, sed & cum iustitiae, & ut & gloriam ipsorum infamant, & illis relictis sic ad alios veniant, haec ratione perterrentes etiam illos qui etiam non dixerunt, quod loquatur, sed quod non cessat loqui: aucta sicque accusatione. Et ut accusationem instituant, contra Deum, inquit, & contra Moysen loquitur. O impudentes, opera facitis blasphemia contra Deum, & non curatis, & Moysi curam vobis esse simularis? &c. Vides quomodo illum obuersam & turbatam rem publicam impietatis accusant? Quod autem non potuerit ille talia loqui, nec fuerit tam audax, omnibus est manifestum, tam mitis erat, atque adeo in facie cernebatur.

C Commouerunt itaque plebem, &c. CHRYS. Erubescabant enim ita illos simpliciter rapere, nihil habentes quod obicerent. Et vide

NICOLAUS DE LYRA

* i. Stephe. autem plenus gratia, &c. Hic consequenter sanctus Lucas proficitur de electis, & primo de Stephano, secundo de Philippo, &c. ibi. Philippus autem, prima in duas, quia primo circa Stephanum delatur virtutis operatio, secundo consurgens inde: persecutio, ubi: Tunc submisserunt. Circa primum dicitur, Stephanus autem ple. gra. ad bene operandum.

- 2 Et for. ad aduersa tolerandum.
- 3 Faciebat pro. &c. ad veritatem fidei catholice & firmandam.
- 4 Surrexerunt autem quidam de Syria, quae ap. liber. a regione nominatorum, ut dicit glossa in interlinearibus, ubi dicitur: quodammodo sicut.
- 5 Et Cyrenensium. a Cyrene ciuitate.
- 6 Et Alexandrino. ab Alexandria Metropoli Aegypti.
- 7 Et eorum qui erant a Cilicia & a. nomina sunt regionum Iudaea propinquarum.
- 8 Disputantes cum Ste. fidem catholicam uerbis quatenus poterat impugnando.
- 9 Et non pot. te. fa. & spi. qui loque. secundum quod promiserat Saluator dicens, I. uc. 2. i. c. Ego dabo vobis os & sapientiam cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarii uestri.

MORALITER

3. Eacie. pro. Prodigium dicitur quasi porro. i. longe a digito, eo quod non potest visibiliter ostendi. Homo uero paratus ad martyrium non aspiciat bona mundi sensibilia, quae tanquam nobis propinqua possunt ostendi cum digito, sed bona caelestia, sicut dicitur. i. ad Co. 2. c. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparauit Deus diligens se. 4. Sur. au. qui de sy. haec est synagoga sathana, ut dicitur Apo. 2. c. Quae semper aduersatur fidei parato mortem pati pro Christi

- 10 Tunc submisserunt. Hic consequenter ponitur oriens persecutio, ut qui ratione vel scriptura Stephano non poterant resistere, violentia superiores appaerent. Et primo ponitur ipsius Stephani persecutio singularis, secundo ecclesiae generalis, in principio. s. c. Prima adhuc in tres quia primo ponitur Stephani accusatio falsa, secundo eius responsio uera, in principio se. ca. 3. tertio lapidatio eius iniusta uersus finem se. c. ibi. Audientes autem, circa primum dicitur. Tunc submisserunt uia id est submisserunt informauerunt & fraudulenter de testimonio extra Stephanum ferendo.
- 11 Qui. di. se. au. cum dicen. &c. in Mo. & Deum. i. contra Deum & Moysen blasphemus autem in lege praecipitur lapidari, Leui. 24.
- 12 Commou. itaq. plebem, id est populum communem.
- 13 Et senio. id est maiores populi.
- 14 Et scri. id est legis doctores.
- 15 Et concurrentes rapuerunt eum & addu. &c. quasi furia mentis, & non ratione.

* Et

ito, sed quia non potest resistere sapientiae & spiritui qui loquitur in ipso, sicut promittitur Luc. 11. c. Ego dabo uobis os, & sapientiam cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarii uestri, propter quod uia falsitatis & prodicionis quirit ut in insidiis unde subditur. 10. Tunc submi. ui. mendaces & iniquos, talibus enim peruersi utuntur qui innocentiam persequuntur. 12. Commouerunt, &c. prouocando eos contra innocentes. Si faciunt homines maligni, ut iustitiae zelo uideantur moueri.

* MO-

Et vide quomodo neque illi testificantur, qui iudicabant, re-
prehensi enim fuissent, sed simpliciter alios conducunt, ut ne
videatur violentum opus. Id quod etiam Christo eos fecisse quod
viderit. Vidisti predicationis vim, & quomodo dum flagellabatur,
& lapidabatur, pro qualet, atque etiam dum ad tribunal du-

eternum; Abundantia cordis transit in decus corporis: in ex-
terioris gloria candor interioris exundat, & abscondita pecto-
ris ornamenta speculum frontis irradiant, habens intra se spi-
ritum sanctum, os pro se gestat angelicum.

* CHRYSOSTOMVS. Hoc igitur erat gratia, hoc & Mo-

Homi. 16.

a xerunt in concilium, & statuerunt falsos testes, dicentes: Ho-

a Addunt ad hoc quod iussi sunt dicere.

b Ierusalem, quia templo & legi veteri ecclesiam & legem nouam precebat.

mo iste non cessat loqui verba * aduersus locum sanctum & legem. Audiuimus enim eum dicentem, quoniam Iesus Na-

a Nazareth, qui est vilis locus & inferior.

b Sanctum & cunctis reuerendum.

zare nus hic destruet locum istum, & mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses. Et intuentes eum omnes qui sede-

a Pro fulgore terribili, vel pulchritudine candoris.

b Vere angelus erat. i. nuncijs voluntatis Dei.

c bant in concilio, viderunt faciem eius tanquam faciem angeli.

* TERTULLIA.

5 Mutatur Moyse manus, & quidem, ad in-

lib. de resur. carn. ca. 55.

star emortua, exanguis, & albida, frigida, sed & recepto calore, & resuso colore, eadem caro & sanguis est. Mutatur postea & facies eiusdem, in contemptibili claritate. Sed Moses erat proinde qui non videbatur. Sic & Stephanus angelicum iam fastigium induerat, sed non alia genua in lapidatione succiderant, &c.

* CHRYS. Vnde in Stephano gratia illa florebat? Nunquid a fide? manifestum quod supra testimonium accepit, quia fide plenus erat. Fieri autem potest, ut fidem quis habet absque sanationum gratia. Nam alii quidem data est gratia sanationum, alii uero sapientie. Hic autem mihi videri insinua re illum fuisse faciem amabilem, dicendo, vidi faciem illius quasi faciem angeli, quod & de Barnaba testificantur. Vnde scimus simplices, & Innocentes in admiratione esse, maxime si tam gratioso vultu sint.

Homi. 15.

præhensi enim fuissent, sed simpliciter alios conducunt, ut ne videatur violentum opus. Id quod etiam Christo eos fecisse quod viderit. Vidisti predicationis vim, & quomodo dum flagellabatur, & lapidabatur, pro qualet, atque etiam dum ad tribunal du-

a Homo iste. Ex despectu non proprio nomine, sed hominem quasi carnalem, & infirmum appellant.

b Iesus Nazarenus. * CHRYSOST. Iesus, inquit, Nazarenus, magno cum contemptu, demolietur locum hunc & mutabit mores. Hoc etiam Christum accusantes dicebant, qui destruis templum Dei? Multa enim erat illis reuerentia erga templum, utpote, & iuxta illud; habitare volentibus, & erga nomen Moysis. Et vide quomodo duplex accusatio. Demolietur, inquit, locum, & mutabit mores. Non solum autem duplex, sed & amara, & plena periculis.

c Viderunt faciem eius tanquam faciem angeli. * EUSEB. EMISEN. Qui si magnificat moriturum, putas quomodo decorabit æternum?

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et statuerunt falsos testes, qui dixerunt: Homo iste, &c. Non nominant eum proprio nomine, ex contemptu, & superbia.

2 Non cessat loqui, &c. quod non solum est blasphemus, sed etiam blasphemie assuetus.

3 Hic destruit locum istum & mutabit mores. Videtur quod non dixerunt falsum, quia Christus dixit de templo Mat. xxiii. a. quod non remaneret lapis super lapidem, qui non destrueretur. & de mutatione traditionum Moysi, lob. iij. c. Venit hora in qua nec in monte hoc neque in Ierosolymis adorabitis patrem, sed ueti adoratores erunt qui adorabunt patrem in spiritu, & ueritate. in quo significabat ipsum corporalem legis cultum in spiritualem commutandum. Ad primum dicendum, quod Christus non dixit se templum destruturum sed pradixit esse destruturum, sicut factum est postea per Romanos anno. xliij. post passionem Christi. Si autem obiiciatur, quod Romani non destruxerunt nisi in uirtute Dei, et sic Christus cum sit Deus destruxit. Non valet, quia testes non loquebantur de Iesu Christo in quantum Deus: cum eius diu-

nitatem negarent, & purum hominem fuisse dicerent. & sic loquebantur: Iesus Nazarenus hic. & contemptibilis homo. Ad secundum sciendum similiter quod traditiones illas non dixit se mutaturum, sed quod essent mutanda dicto modo, & licet hoc fecerit in quantum Deus, hoc tamen modo non loquebantur testes, ut dictum est. Sciendum tamen de hac mutatione, quod non fuit mutatio de contrario in contrarium proprie, sed de imperfecto ad perfectum, quia cultus noue legis est multo perfectior quam veteris, sicut diffuse fuit ostensum in principio epistole ad Hebræos, propter quod dicitur Heb. vii. c. Nihil ad perfectum adduxit lex. Quod autem sic mutatur, non proprie destruitur, sed magis perficitur, quia virtualiter remanet in quodam meliori propter quod dicit Saluator Mat. v. b. Non ueni soluere legem, sed adimplere.

4 Et intuentes eum animo & vultu irato.

5 Viderunt faciem eius tanquam faciem angeli, &c. ex quadam pulchritudine & claritate sibi diuinitus data ad declarationem suae sanctitatis & innocentie, ut sic a malitia retraherentur, vel damnabiles magis redderentur.

MORALITER.

* 4 Et intuentes, &c. tanquam iudices.

5 Vide. su. eius tanquam faciem angeli, &c. ad demonstrandum eius innocentiam

nocentiam uirtute luminis diuini. Ex quo apparuit maior malitia qui repressi non fuerunt tali signo a malignitate sua. Istis autem similes sunt mali iudices, qui cognita ueritate non dimittunt partem aduersam fouere.

* MORALI.

CAP. VII.

a Dixit autem princeps, &c. * CHRYSOSTO. Vides quomodo cum mansuetudine

CAP. VII.

a Stephano. b Blasphemasse te Deum, legem, & locum sanctum.

Ixit autem princeps sacerdotum: Si hæc ita

uetudine rogat, atque sine molestia. Eapropter & ille benignis uerbis incipit, uiri fratres & patres, &c.

* OECUMEN.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

* 1 Dixit autem. Hic ponitur accusati responsio. circa quam primo datur respondendi locus, cum dicitur: Dixit autem autem ad principes sacer. &c. secundo ponitur responsionis actus cum subditur: Qui ait, &c. Circa quod sciendum, quod Stephanus fuit accusatus de quatuor, scilicet quod locutus fuerat contra Deum, contra Moysen, contra templum, & contra legem, ut patet ex dictis, ideo primo excusat se de primo, scilicet de Deo, secundo de Moysen ibi: Eodem tempore. tertio de templo, ibi: Tabernaculum. quarto de lege, ibi: Dura ceruice.

De primo autem excusat se per hoc, quod ostendit se colere Deum quem coluerunt sancti patres & patriarche, breuiter replicans eorum historiam, usque ad Moysen. Et diuitur in duas partes: quia primo recitatur historia incipienda ab Abraham, usque ad Iacob, secundo a Iacob usque ad Moysen, ibi: Et Iacob prima adhuc in duas, quia primo recitat historiam Abrahæ extra promissionis terram secundo intra ipsam, ibi: Et inde.

Ad euidenciam dicendorum sunt hic aliqua prenotanda propter concordiam huius passus ad ea que dicta sunt de Abraham, Gene. xi. & 12. Primum est de apparitione Dei dicentis Abrahæ, Exi de terra tua, & ca. bis enim uidetur hoc Deus sibi dixisse. Semel ante patris sui

Ibidem.

* OECVM. Vide quomodo ipsos a temporalibus abducit, & interim a loco, gloriam Deo non loco attribuens. Ipse enim gloria fons est, non egens gloria, quae per templum a nobis est.

a Viri fratres & patres. Quia Stephanus insimulabatur blasphemasse in Moysen & Deum, in principio sui sermonis illorum calumniarum occurrit, dicens, Deum qui loquebatur patribus & prophetis, Deum esse maiestatis & gloriae. Moysen etiam laudat; sed illos rebelles & semper inobedientes comprobabat. Sed arte loquendi usus est ad rebelles incipiens quasi timeret eos: sic, Viri fratres & patres: lenis sermo & clemens conciliat-auditorum, ut commendat a-

Gen. 12. a

Luc. 6. d.

De ciuitate Dei li. 36. cad. 15.

storem. Blande coepit ut dñi audiretur, & qui recufabat contra Deum, & legem loqui, uerum Deum praedicat in principio orationis. Legem etiam sic exposuit, ut eius esset praedicator, cuius accusabatur destructor. in processu etiam sermonis errores eorum redarguens, vigorem animi, & quod liber erat a timore inimici, perdocuit.

b Deus gloria, &c. Memor Stephanus praeccepti illius: Diligite inimicos vestros, &c. persecutoribus suis salutem nunciavit. * AVGVS. intelligendum est igitur locutum Deum fuisse cum Abraham cum esset in Mesopotamia, priusquam habitaret in Charram, sed cum in Charram peruenisset cum patre retento praeccepto Dei apud se, & inde exiisset septuagesimo & quinto suo: patris autem sui centesimo quadragesimo quinto anno. Collocationem vero eius in terram Chanaan non profectioem de Charra post mortem patris eius factam esse dixit: quia iam mortuus erat pater eius quando emit terram, cuius ibi iam suae rei coepit esse possessor. Quod autem iam in Mesopotamia constituto, hoc est, iam egresso de terra Chaldaorum,

rum, dixit ei Deus: Exi de terra tua, &c. No vt inde corpus eiceret, quod iam faceret, sed vt animam euelleret. dicitur.

c In Mesopotamia. BE D. Mesopotamia in capite Syriae est constituta ad Aquilonem. RABBAN. Mesopotamia, & Charram in Chaldaea sunt. de Mesopotamia transiit in Charram.

Prudentes. Quia vnus erat generis a Seniores. b Aue interiori. c Cuius gloria in aeternum. d Et dixit, &c. In Gene si videtur contineri: quod post mortem patris sui locutus est dominus Abraham, qui in Charra mortuus est, ubi cum eo filius habitauit. Sed priusquam in illa ciuitate habitaret, cum esset in Mesopotamia dictum est ei.

* CHRYS. Illa enim patria quoquo duxerit Deus, & habitatem hic non accepit. Et quod si quis diligenter inquirat, Perse sunt Iudaei. Et hic discet, quod absque signis obedire oportet Deo, licet graua quaedam contingant. Quoniam & patriarcha etiam relicto sepulchro paterno, ac omnibus, obtemperauit Deo. Si autem illius pater non fuit ei socius profectio nis in Palaestina, eo quod infidelis erat, multo magis pueri non erunt socii ac participes, licet magnam partem viuentium si patris virtutem non fuerunt imitati, &c.

e Exi de terra tua & de cognatione tua, &c. Terram & cognationem Abraham Chaldaeorum patriam genusque appellat, unde iam exierat, degens modo in Mesopotamia: sed adhuc tenebatur spe, & desiderio redeundi, & ideo audit: Exi de terra & de cognatione tua, non vt corpus extraheret, quod iam fecerat, sed amorem cordis euelleret. Ideoque quod sequitur: Tunc exiit de terra, &c. non de corpore, sed amore intelligendum est; quo in perpetuum a Chaldaeis loco, & desiderio

NICOLAUS DE LYRA.

fui mortem Thare: & de hoc loquitur hic Stephanus; verum tamen illum exitum non fuit executus vsque post mortem patris, qui senex erat vt ei obsequium debitum impenderet, & hoc de voluntate domini licet, non sit experssum. Et iterum semel post mortem patris. & tunc dedit executioni. & de ista vice fit mentio Gen. xij. sicut Iohan. xx. e. dicitur, quod Christus in die sua resurrectionis dixit apostolis: Sicut me misit pater, ita & ego mitto vos. s. ad predicandum, & tamen de voluntate eius executio eius fuit retardata vsq; post spiritus sancti missionem. Vnde in die ascensionis illud mandatum fuit reuocatum cum tali retardatione, supra j. a. Accipietis virtutem spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes, &c. Nec istud repugnat ei quod dixi Hen. 12. improbens Rab. Sa. dicen tem quod illud: Exi de terra tua, &c. fuit dictum Abraham per 70. annos ante mortem patris sui, & quod ex tunc exiuit, quia non reprobaui eum, nisi quantum ad hoc dictum: Exi de terra, &c. ad quod secuta est executio ante mortem patris, quod est falsum. vt dictum, Secundum est de loco apparitionis.

Mesopotamia accipit.

Circa quod sciendum, quod Mesopotamia est nomen ciuitatis, & regionis sine prouincia, sicut Babylonia in libris Regum & Paralipomenon, & prophetarum, aliquando accipitur pro ciuitate Babylon praecise, & aliquando pro tota prouincia. vnde in pluribus locis dicuntur Iudaei in Babylonia captiuati, qui tamen fuerunt in diuersis regni ciuitatibus collocati, & Samaria accipitur frequenter pro nomine vnus ciuitatis, vt patet valde in multis locis. & aliquando pro regione, sicut Iob. 4. a. dicitur. Venit Iesus in ciuitatem Samariae, quae dicitur Sichar & sic manifeste patet quod Samaria ibi accipitur pro regione vel prouincia. Similiter Mesopotamia aliquando accipitur pro ciuitate Aran praecise, quae hic nominatur Charram, & sic sunt nomina synonyma, sicut dictum fuit Gen. 24. sed Mesopotamia est nomen Graecum dictum a meso, quod est medium, & potamos quod est fluius, quia ciuitas illa est sita inter duo flumina, vnde Gen. 24. ubi translatio nostra habet Mesopotamiam in Hebraeo habetur, in Aram fluiuiorum: Aram autem est nomen Syrum. Aliquando

Alliquando uero hoc nomen Mesopotamia accipitur pro tota prouincia circa dictam ciuitatem, Abraham vero exiens de Chaldaea cum patre suo Thare prius intrauit Mesopotamia, prout est nomen regionis, quam pro ut est nomen ciuitatis, quae alio nomine dicitur Tharan. His ergo primis sis exponenda est litera.

- 1 Viri fra. hoc dicit quantum ad sibi coaevos & iuniores.
2 Et patres. quantum ad seniores.
3 Audite. veritatem.
4 Deus glor. &c. id est, Deus gloriosus, quem colo, & sic non sum blasphemus.
5 Apparuit pat. no. Abraham, prima uice.
6 Cum esset, &c. i. intraisset terminos Mesopotamiae regionis.
7 Priusquam mo. in Charram. cum patre suo.
8 Et dixit ad il. Exi de ter. &c. Sed quomodo hic dicitur? quia iam exierat de Chaldaea in qua natus fuerat. nam Mesopotamia, & Chaldaea prouincia sunt distincta. Ideo dicunt aliqui quod licet exiisset corpore, non tamen mente: quia proponebat illuc redire. Sed istud dictum improbat Gen. 12. Et ideo dicendum sicut ibi dictum fuit, quod exire hic dicitur pro se magis elongare, & huic concordat litera Hebraica Gen. 12. ubi nostra translatio habet: Egredere de terra tua, &c. in Hebraeo habetur: Vade tibi de terra tua. q. d. pro uilitate tua vade longius.
9 De terra tua & co. tua. quia Nachor frater Abraham remansit in Mesopotamia.
10 Tunc exiit. i. longius abiit.
11 De terra Chaldaeo. de qua iam ante exierat, ut dictum est.
12 Et habi. in Char. cum pa. suo, &c. supra dicta ex ratione.
13 Et inde. Hic consequenter recitatur breuiter historia Abraham, in terra promissionis, di. Et inde postquam pa. eius mor. est transuolit. il. reiterando praecceptum illud: Exi de terra tua. secundum quod dictum est supra, & habetur Gen. 12. Aliqui tamen dicunt, quod illud quod hic dicitur: Exi de terra, &c. dicitur per anticipationem, et quod solus dictus fuit ei semel post mortem patris. Sed melius concordat litera, quod bis, vt dictum est

MORALITER.

* Viri fratres & patres. audite. Hic ponitur beati Stephani excusatio vera ad suae innocentiae declarationem, & aduersariorum falsitatem. Circa quod sciendum, quod accusabatur de quatuor, vt patet ex praecedentibus. i. de blasphemia contra Deum, & contra Moysen, contra templum, & contra legem, de primo excusat

excusat se ostendens se cultorem illius veri Dei, quem coluerunt patriarche sancti incipiens ab Abraham dicens. Deus gloria appa. patri nostro Abraham, &c. Eodem tempore natus est Moyses, &c. Hic excusat se de blasphemia contra Moysen, confitens ipsum fuisse Deo gratum, & ad liberationem Israel dignitatis ordinatum, & prophetasse Christi aduentum, dicens. MORALI.

siderio auulsus est. Iuxta fidem chronicorū eodē anno Chal-
deam egressus, Mesopotamiam ingressus, in Charram mora-
tus, & in terram promissionis est inductus.

RAB. Tertium Stephanus pratermisit. i. & de domo patris
tūi, quod factum est propter nimiam populi penitiam uel im-
peritiam.

B E D A. De Chil-
dā, in qua est Char-
rām.

R A B. De Ut Chal-
deorum Abraham e-
xit. Ut ignis inter-
pretatur. Ignem Chal-
de adorant, cui etiam
homines sacrificant.
Tradunt Hebræi Arā
fratrē Abraham Chal-
deorum igni immo-
latū combustū fuisse,
sed ignem Abraham a
Deo extinctum, qua-
re inde cum patre suo
& Loth filio Aram, &
totam familiam fugit
in Charam ubi mor-
tuo patre dictum est
ei. Exi de terra tua,
&c.

a Pater eius, &c. Sed
repromisit, &c. R A. Redit ad originem generis Israel, & ami-
citie diuinae exordium, ut nihil pratermittat in quo blasphe-
mare videatur.

b Vos habitatis. Non apostoli terram reliquerant, nec Step-
hanus qui iam quasi in morte positus erat.

c Sed repromisit dare illi eam in possessionem. * CHRYSOSTOMVS.
Magna etiam hic Dei ostenditur misericordia, ac Abraham si-
des, quod obedit eum non esset illi filius. Hoc ostendit obedi-
entiam ac fidem. Quamuis ea quæ facta diuersum monstrant, ut
puta quod postquam uenissent, non habuit vestigium pedis,
id sine fidei contrarium erat. Hæc considerantes etiam nos
quæ scilicet promiserit Deus, recipiamus, etiam si aduersa fue-
rint ea quæ sunt, quamuis nobis non sint aduersa, sed valde
congrua, &c.

* CHRYS. Vide ante quot annos promissio, & promissio-
nis modum, & nusquam sacrificium, nusquam circuncisio.
Hic ostendit Deum permississe illos grauius affligi, & non re-
liquisse affligentes, impunitos.

f Gentem autem cui seruiet, &c. Vides quæ promisit, qui dedit ter-
ram, prius mala permittit: sic & nūc, licet regnum pmiserit,
tentationibus exerceri sinit. si hic post quadringētos annos li-
bertas, quid mirum si idem in regno fiat. Nihilominus quod
Deus promiserat, præstitit, nec potuit sermonem illius ut fal-
sum, redarguere tempus, tamen non vulgare m tulissent ser-
uitutem. Ceterum non est contentus punire illos, sed & bona
eis promittit. Mihi autem videtur, quod velit illis etiam be-
neficia quæ acceperant, in memoriam reducere.

l Quia erit semen tuum ac. &c. B E. Non ita intelligendum est, quasi
male tractandum & seruituti subiiciendum diceret hoc
semen

semen annis quadringentis & 30. sed per hyperbaton legen-
dum, quia peregrinum erit semen eius annis quadringentis.
30. in parte, cuius temporis etiam seruitus accidit, quia scriptū
est. In Isaac uocabitur tibi semen. Ex anno natiuitatis Isaac vi-
que ad annum egressionis de Aegypto cōputantur anni. 405.

a Quamuis multos agros sibi possederit, agrum tamē proprium non habuit.

b Nunc vos habitatis. Et non dedit illi hereditatem in ea, nec

c passum pedis: sed repromisit dare illi eam in possessionem,

d & semini eius post ipsum, cum non haberet filium. Locu-

e tus est autem ei Deus: quia erit semen tuum accola in ter-

f ra aliena, & seruituti eos subiicient, & male tractabunt eos

g annis quadringentis triginta, & gentem cui seruierint

h iudicabo ego, dicit dominus. Et post hæc exhibunt, & de-

i seruiet mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

circuncisionis, & sic genuit Isaac.

Et post hæc exhibunt, & de-

seruiet mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

circuncisionis, & sic genuit Isaac.

Et post hæc exhibunt, & de-

seruiet mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

circuncisionis, & sic genuit Isaac.

Et post hæc exhibunt, & de-

seruiet mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

circuncisionis, & sic genuit Isaac.

Et post hæc exhibunt, & de-

seruiet mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

circuncisionis, & sic genuit Isaac.

Et post hæc exhibunt, & de-

seruiet mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

circuncisionis, & sic genuit Isaac.

Et post hæc exhibunt, & de-

seruiet mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

circuncisionis, & sic genuit Isaac.

Et post hæc exhibunt, & de-

seruiet mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

circuncisionis, & sic genuit Isaac.

Et post hæc exhibunt, & de-

seruiet mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

circuncisionis, & sic genuit Isaac.

Et post hæc exhibunt, & de-

seruiet mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

circuncisionis, & sic genuit Isaac.

Et post hæc exhibunt, & de-

seruiet mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum

circuncisionis, & sic genuit Isaac.

quibus peregrinum
erat futurum illud se-
men, siue in terra Cha-
naan, siue in Aegypto

c Annis quadringentis.

2 RAB. Sic est iungen-
dum, Accola annis

quadringentis 30. Ex

quo enim Deus pro-

4 misit Abraham, usque

ad descensum Iacob † eius in-

5 in Aegyptum anni qui linum

6 fuerunt, 205. a descen-

7 su Iacob in Aegyptū,

8 usque ad egressum Is-

9 rael ex Aegypto anni

† seruiert

autem quadringenti

tantum numerantur

anni. In Exod. & Ste-

phani prædicatione

adduntur. 30. Ali-

quando enim in scri-

pturis, ubi magnis ponitur numerus, minor numeris causa

breuitatis prætermittitur: ubi non diligentia numerandi, sed

magnitudo tantum demonstratur: quod secuta est Genesis.

Exodus uero finito tempore accolatus totum peregrinatio-

nis spacium diligenter describit. In Actibus etiam apo-

stolorum quadringentos annos & 30. Paulus huic numero

assignat, dicens, quasi post quadringentos & 30. annos, qui

numerus non a prima promissione, sed a natiuitate Isaac

usque ad distributionem terre promissionis completus

est.

8 Iudicabo. R A. Iudicium aliquando discretionem significat, ut

ibi: Iudica me Deus, discerne causam meam. Aliquando pœ-

nam, ut Iudica illos Deus.

* CHRYS. Ut autem dixit, quod promiserat, ostendit pro-

missionem ante locum factam, ante circuncisionem, ante sa-

crificium, ante templum, & quod hi ut par fuisset, non accepe-

rant, neque circuncisionem, neque legem, sed terra, obedi-
entie solius merces erat, sed neque circuncisione data promissio

impletur.

h Testamentum circuncisionis. R A. Fœdus siue signum ideo fa-

ctum, ut populus Israel non solum moribus, sed etiam signo

corporali a Gentibus diuideretur. In membro genitali poni-

tur, ut in illa carnis sit imminutio quæ tegitur pudicitie secre-

to, & quia per omnes progenies erat seruanda, in genitali me-

bro est posita.

Mystice circuncisio mortificationem carnis designans, in

illo sit membro; quo noluptas carnis expletur. In eo etiā quo

tegebatur circuncisio carnalis, signatur uitandam esse iacta-

tionem gloriæ in circuncisione spiritali.

3 a Die

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et non de illi hæc in ea, &c. sed habitauit in terra Chanaan, si-
cut lucna & peregrinus. Quod nec est contra illud quod habetur Ge-
n. 12. quod emit agrum ab Epliron Ethæo quia hic non fuit ad habitandū
uel colendum, sed pro sepultura Sara.

sed repro. da. illi eam in poss. & se. eius. Gen. 13. d. Omnem ter-

am quam conspicias, tibi dabo, & semini tuo.

Cum non haberet filium, &c. nodum enim natus erat Isaac, nec

uim Hymael, ne patet Gen. 16.

Locutus est autem ei Deus, Gen. 15.

Quia erit semen tuum ac. in ter. al. ena. scilicet, in tera Chanaan & in

Aegypto.

5 Et seruituti eos sub. & male tra. affligentes eos nimis dura ser-
uitute post mortem Ioseph, ut habetur Exo. 1.

7 Annis quadringentis, &c. Isti quadringenti anni sunt incipendi

1 natiuitate Isaac usque ad exitum filiorum Israel de Aegypto, sicut di-

1 use ostensum fuit Gen. 15. Et potest hic breuiter, aliquid repeti. A nati

uitate enim Isaac, usque ad natiuitatem Iacob fluxerunt anni. 60. Gen.

25. Iacob autem erat annorum. 130. quando descendit in Aegyptum cū

filis suis. Gen. xlvij. Inde usque ad exitum de Aegypto fluxerunt anni.

ccx. secundum Hebræos, quibus simul iunctis. habentur anni quadringen-

ti præcise, in quibus semen Abraham accolla fuit in terra aliena, & sic pa-

ter, quod non fuerunt in afflictione quadringentis annis, sed partem mi-

nozem illius temporis, & ideo ly, quadringentis annis, non refertur ad il-

lud pro immediate præmittitur, & affligent eos, nisi per synecdochem.

f. accipiendo partem pro toto, sicut dicitur Christus iacuisse tribus diebus

in sepulchro, sed prope refertur ad illud, quod ante ponitur. Erat semen e-

ius accola in terra aliena, quia tot annis habitauit semen Abraham in ter-

ra aliena, ut ostensum est.

8 Et post hæc exhibunt sub Moysse duce, Exo. 12.

9 Et seruiet mihi in loco isto. quod fuit impletum tempore Io-

sue, sub quo populus Israel intrauit in terram promissionis.

10 Et dedit illi testamentum circuncisionis, & sic genuit Isaac.

1 * Et la-

Minor nu-
merus sub-
maiori in-
cluditur.

Hom. 6.

Pf. 42. &
Ibid. 5.

F
Circunci-
sio quare
in mem-
bro geni-
tali Mysti-
ce.

A *Die octava.* RA. Octo diebus mysterium circuncisionis nostrae ostenditur, qui per octavam no. Te. que in resurrectione domini, & octo beatitudinibus continetur, a viris octava die circuncidimur.

Hom. 16. enim illius figura erat Ioseph, ideo insinuans historiam per totum enarrat: quoniam enim nihil haberent quod illi obicerent, sed venientem ut cibum illis afferret, male tractarunt. &c. Attamen erat Deus cum illo, & eripuit, &cet. Hoc loco ostendit, quod nescientes cooperati sunt, ut impleatur prophetia: & quod ipsi autores fuerunt, & mala in ipsos reciderunt.

† Ge. 42. Breuiter narrans transit ad finem, non enim primo Aegypti is sed Hismaelitis negociatoribus, & Madianitis venditus est, & illi vendiderunt eum in Aegyptum Phutiphar sacerdoti

† Ge. 37. **B** is sed Hismaelitis negociatoribus, & Madianitis venditus est, & illi vendiderunt eum in Aegyptum Phutiphar sacerdoti

† Ge. 42. Breuiter narrans transit ad finem, non enim primo Aegypti is sed Hismaelitis negociatoribus, & Madianitis venditus est, & illi vendiderunt eum in Aegyptum Phutiphar sacerdoti

† Ge. 37. **B** is sed Hismaelitis negociatoribus, & Madianitis venditus est, & illi vendiderunt eum in Aegyptum Phutiphar sacerdoti

† Ge. 42. Breuiter narrans transit ad finem, non enim primo Aegypti is sed Hismaelitis negociatoribus, & Madianitis venditus est, & illi vendiderunt eum in Aegyptum Phutiphar sacerdoti

† Ge. 37. **B** is sed Hismaelitis negociatoribus, & Madianitis venditus est, & illi vendiderunt eum in Aegyptum Phutiphar sacerdoti

a circuncisionis, & sic genuit Isaac, & circuncidit eum die octaua, & Isaac Iacob; & Iacob duodecim patriarchas: & patriarchae & emulantes Ioseph vendiderunt in Aegyptum: & erat

b Deus cum eo. Et eripuit eum ex omnibus tribulationibus eius, & dedit ei gratiam & sapientiam in conspectu Pharaonis regis Aegypti, & constituit eum praepositum super Aegyptum, & super omnem domum suam. Venit autem fames in vniuersam Aegyptum & Chanaan, & tribulatio magna: et non inueniebant cibos patres nostri. + Cum audisset autem Iacob esse frumentum in Aegypto, misit patres nostros primum & in secundo cognitus est Ioseph a fratribus suis, & manifestatum est Pharaoni genus eius: Mittens autem Ioseph accersit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuagintaquinque. Et descendit Iacob in Aegyptum & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

c Pharaoni genus eius: Mittens autem Ioseph accersit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuagintaquinque. Et descendit Iacob in Aegyptum & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

d Pharaoni genus eius: Mittens autem Ioseph accersit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuagintaquinque. Et descendit Iacob in Aegyptum & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

e Pharaoni genus eius: Mittens autem Ioseph accersit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuagintaquinque. Et descendit Iacob in Aegyptum & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

f Pharaoni genus eius: Mittens autem Ioseph accersit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuagintaquinque. Et descendit Iacob in Aegyptum & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

g Pharaoni genus eius: Mittens autem Ioseph accersit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuagintaquinque. Et descendit Iacob in Aegyptum & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

h Pharaoni genus eius: Mittens autem Ioseph accersit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuagintaquinque. Et descendit Iacob in Aegyptum & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

i Pharaoni genus eius: Mittens autem Ioseph accersit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuagintaquinque. Et descendit Iacob in Aegyptum & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

k Pharaoni genus eius: Mittens autem Ioseph accersit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuagintaquinque. Et descendit Iacob in Aegyptum & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

pretibus fidem Christi firmare, quam pro Hebraica veritate d. lermoneum suam suspensum facere. f. Et descen. Secur dum situm locorum descensus est de terra promissionis in Aegyptum, sed quia liberrati successerat ieruitus, Iacob cum progenie descendisse in Aegyptum dicitur.

a Circuncisus, non in prapulo. **f** Translati. R. A. B. A. Synecdoche pro solo Ioseph dicuntur translati, cui Iacob dixit: Dedi tibi Sichemam praecipuam extra fratres tuos. ideo in libro Ioseph ossa eius leguntur in ea sepulta, que filii Israel in ipso mandate de Aegypto transtulerunt. In Exodo enim legitur. Tullit Moyses ossa Ioseph secum, quia dixerat Ioseph filiis Israel. Ferte ossa mea hinc vobiscum.

b Quia plus carnis amabat a patre. **b** Propter somnia que possidebantur ei magna. **a** De manu fratrum, de cisterna, de manu negotiatorum & domus Aegypti. **b** Periculo mortis, taudem de ipso carcere. **a** Coram sacerdote, & principe exercitus, & Pharaone. **b** Interpetera dissonantiam & prouidendi consilium.

c Idem tribulatio & fames. **b** Etiam si quaterent. Ex hoc patet, ubique fuisse famem. **a** Patriarche patet quia patres non blasphemant quos errata sita uocat. **a** Prima vice Ioseph cognouit eos, & ipsi cum secunda. **a** Prius enim celebrata, quia Aegyptii ouem adorantes eum ouium odebant quas Israel offerebat.

d Ioseph fratres suos. **b** Fratrum filios, quia Iacob non erat cognatio, sed progenies. **a** Pars pro toto **b** Alie, qui in Aegyptum uadit in mundo adhaeret, uere descendit in Aegypto. **e** uocant.

e Patriarche, quisque in sua aetate. **H** I. In historia Pauli sic ait. Transiit Sichem, & vidit 12. patriarcharum sepulchra. idem. 12. patriarche non sunt sepulchra in Arbe, sed in Sichem. **h** Et positi sunt. &c. RA. Docet Genesis Abraham ab Ephron filio Seor Ethei in Chariatharbe sepulchrum emisse, in quo ipse, & Isaac, Iacob & Adam sepulti sunt. Item docet Iacob iuxta Sichem partem agri, ubi poneret tabernacula, ab Emor patre Sichem datis. c. argenteis accepisse. Non ergo emit Abraham sepulchrum ab Emor patre Sichem ab Ephron Ethei, in quo. 12. patriarche non sunt sepulti, sed in Sichem, ut diximus. Sed Stephanus vulgo loquens vulgi opinionem sequitur: duas enim narrationes coniungens non tam ordinem historie, quam causam, de qua agebatur intendit. Quod enim simulatur contra sanctum locum & legem docuisse, ostendit Christum ex lege promissum esse: & quod tunc nec Moysi, nec domino seruire uoluerunt.

i In animabus 75. EXO. i. Gen. tamen. 46. c. dicitur. Omnes animae cum Iacob, quae ingressae Aegyptum fuerunt. 70. sed ibi numerantur tantum personae egressae de Iacob actu natae, hic autem & Exod. i. numerantur cum illis quinque nepotes Ioseph, eo quod pertinebant ad populum Israel, propter quod 70. interpretes, Gen. 47. posuerunt. 75. quam interpretationem sequitur hic sanctus Lucas.

k Et descen. a. in Aegyptum. Hic consequenter recitat descensum in Aegyptum dicens. Et def. Iacob in Aegyptum, & defun. est. Gen. 49. **l** Et patres no. s. i. 2. patriarchae, de morte vero Ioseph in Aegypto habetur Ge. vlti. & de morte aliorum. Exod. 1. **m** Et translati sunt in Sichem, &c. Haec litera uidetur multam intricata & discrepare ab eo quod habetur Gene. 23. de spelunca quam emit Abraham, & Genesi. xxxiii. de agro quem emit Iacob a filiis Emor. Propter quod ad intellectum huius passus sciendum, quod Abraham emit illam speluncam ab Ephron Etheo, & Iacob illum agrum filiis Emor patris Sichem, ut patet in textu. In spelunca uero ab Abraham empta, fuit Iacob sepultus illic portatus de Aegypto, Ge. 47. In agro uero quem emit Iacob, & quem dedit Ioseph filio suo, ut habetur Ge. 47. sepulta fuerunt ossa Ioseph, illic appositata de Aegypto, ut habetur Ioseph. vlti. De aliis uero patriarchis non habetur de scriptura satis ubi sint sepulti. Sed Hieron. dicit de sancta Paula, quod ipsa pertra

n Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **o** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **p** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **q** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **r** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **s** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **t** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **u** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **v** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **w** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **x** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **y** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c. **z** Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c.

NICOLAUS DE LYRA.

- * Iacob. Hic consequenter recitat historiam a tempore Iacob usque ad Moysen, & primo recitat historiam temporis seruitutem procedentis, secundo subsequens, ibi. Cum autem. Circa primum dicitur. Et Iacob. supple circuncidit.
- 2 Duodecim pa. filios suos, qui dicuntur patriarchae. i. patres principales, a pater, & archos quod est princeps, quia ab ipsis denominantur 12. tribus Israel.
- 3 Et patri. emu. Io. i. inuidentes ei, Gen. 38.
- 4 Vendi. eum in Aegypto. eodem cap.
- 5 Ete. Deus, &c. & eri. primo de manibus fratrum uolentium eum occidere, secundo de cisterna, ubi posuerunt eum moriturum fame, tertio de carcere regis Aegypti, ubi posuit eum magister militie, Gen. 41.
- 6 Et de. ei gr. &c. in con. Ph. ad exponendum eius somnium de futura fertilitate & sterilitate terra.
- 7 Venit autem fa. &c. Gen. 52.
- 8 Misit patres nostros. id est filios suos.
- 9 Primum. id est prima vice.
- 10 Et in secundo. in secunda missione.
- 11 Cognitus est, &c. Ge. 52.
- 13 Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c.

Diuisio.

In

* fuit

In sepulchro quod emit Abraham. BEDA. Hoc de solo Jacob, cuius corpus filij de Aegypto tollentes sepelierunt in spelunca duplici, ubi Abraham cum Sara sepultus est, & Isaac cum Rebecca: & ibi Lya condita est, unde civitas illa vocatur Hebron, coniugium, quia patres ibi cum coniugibus sepulti sunt.

BEDA. Duas historias confundit, & alteram alteri implicat. Non enim a filiis Emor filijs Sichem emit Abraham, sed Jacob ab illis emit Sichem. ideo sic iungendum est: translati sunt in Sichem a filiis Emor filijs Sichem: quasi diceretur, in Sichem illam qua emit Jacob a filiis Emor filijs Sichem. In Genesi legitur Sichem filius fuisse Emor, unde putat quidam duos fuisse Sichem, quorum alter a Luca dicitur pater Emor, alter a Genesi filius.

Quidem iungunt principium & finem sermonis, dicentes, a filiis Sichem, & post inferunt, Emor filii. ut hic locus congruat Genesi.

CHRYS. Iterum alia desperatio, prima quidem fames, secunda autem incidisse in manus fratris, tertia, pronuntiata sententiam a rege, ut interficerentur, attamen in his omnibus servati sunt, & post hoc divina potentia erat in tanta regis indignatione, gentem crescere que serviebat, affligebatur, trucidabatur, haec magnitudo promissionis erat. Si enim in terra sua crevisset, non tam mirabile fuisset.

Rex alius. Rex iste diabolus est, qui effeminatos diligit, masculos odit.

Genus nostrum afflixit patres nostros, ut exponerent, &c. Patres nostros dicit, & genus nostrum, ne patres blasphemare videatur.

Eodem tempore natus est Moyses. CHRYSOSTO. Et illud miraculum quod a fratribus venundatus, sed hoc magis mirum quod rex educavit illum, is qui periturus erat, illum, qui reus gno deiecturus erat.

Itaque quemadmodum Ioseph clariorum reddiderunt uidentes, ita rex Moyses, cum inisset occidi filios. Nam si non inisset, non fuisset hoc factum. Et uide

providentiam Dei. Ille fugat Moysen, Deus autem non prohibet, quod futurum erat dispensans, ut illic Dei aspectus dignus fieret: sic & servum uenditum illic facit regem, ubi putatur servus esse. Quemadmodum autem hic illic regnat, ubi enim emerant, ita & Christus in morte uirtutem declaravit. Iste non solum honoris erat, sed ut etiam sua uirtute fidat. Et post hoc mirabile, quod futurus prefectus, neque post haec, neque ante hoc, sed in ipso medio furore nascitur, & educant mensibus tribus in domo patris: quando igitur humana spem omnem negant, etiam abiecerunt illum, tunc divina dispensatio clare fulsit. Expositum autem illum, sustulit filia Pharaonis, & eum nutriuit sibi pro filio. Nusquam templum, nusquam sacrificium, quam tanta dispensationes factae sunt. Et nutritus est in domo barbarica, & institutus est Moses in omni sapientia Aegyptiorum. Erat autem potens, &c. Mihi uidetur quod incipiebat esse admirabilis.

Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, qui nutritus

modum autem hic illic regnat, ubi enim emerant, ita & Christus in morte uirtutem declaravit. Iste non solum honoris erat, sed ut etiam sua uirtute fidat. Et post hoc mirabile, quod futurus prefectus, neque post haec, neque ante hoc, sed in ipso medio furore nascitur, & educant mensibus tribus in domo patris: quando igitur humana spem omnem negant, etiam abiecerunt illum, tunc divina dispensatio clare fulsit. Expositum autem illum, sustulit filia Pharaonis, & eum nutriuit sibi pro filio. Nusquam templum, nusquam sacrificium, quam tanta dispensationes factae sunt. Et nutritus est in domo barbarica, & institutus est Moses in omni sapientia Aegyptiorum. Erat autem potens, &c. Mihi uidetur quod incipiebat esse admirabilis.

Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, qui nutritus

modum autem hic illic regnat, ubi enim emerant, ita & Christus in morte uirtutem declaravit. Iste non solum honoris erat, sed ut etiam sua uirtute fidat. Et post hoc mirabile, quod futurus prefectus, neque post haec, neque ante hoc, sed in ipso medio furore nascitur, & educant mensibus tribus in domo patris: quando igitur humana spem omnem negant, etiam abiecerunt illum, tunc divina dispensatio clare fulsit. Expositum autem illum, sustulit filia Pharaonis, & eum nutriuit sibi pro filio. Nusquam templum, nusquam sacrificium, quam tanta dispensationes factae sunt. Et nutritus est in domo barbarica, & institutus est Moses in omni sapientia Aegyptiorum. Erat autem potens, &c. Mihi uidetur quod incipiebat esse admirabilis.

Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, qui nutritus

modum autem hic illic regnat, ubi enim emerant, ita & Christus in morte uirtutem declaravit. Iste non solum honoris erat, sed ut etiam sua uirtute fidat. Et post hoc mirabile, quod futurus prefectus, neque post haec, neque ante hoc, sed in ipso medio furore nascitur, & educant mensibus tribus in domo patris: quando igitur humana spem omnem negant, etiam abiecerunt illum, tunc divina dispensatio clare fulsit. Expositum autem illum, sustulit filia Pharaonis, & eum nutriuit sibi pro filio. Nusquam templum, nusquam sacrificium, quam tanta dispensationes factae sunt. Et nutritus est in domo barbarica, & institutus est Moses in omni sapientia Aegyptiorum. Erat autem potens, &c. Mihi uidetur quod incipiebat esse admirabilis.

Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, qui nutritus

modum autem hic illic regnat, ubi enim emerant, ita & Christus in morte uirtutem declaravit. Iste non solum honoris erat, sed ut etiam sua uirtute fidat. Et post hoc mirabile, quod futurus prefectus, neque post haec, neque ante hoc, sed in ipso medio furore nascitur, & educant mensibus tribus in domo patris: quando igitur humana spem omnem negant, etiam abiecerunt illum, tunc divina dispensatio clare fulsit. Expositum autem illum, sustulit filia Pharaonis, & eum nutriuit sibi pro filio. Nusquam templum, nusquam sacrificium, quam tanta dispensationes factae sunt. Et nutritus est in domo barbarica, & institutus est Moses in omni sapientia Aegyptiorum. Erat autem potens, &c. Mihi uidetur quod incipiebat esse admirabilis.

NICOLAUS DE LYRA.

fuit vsq; in Sichem, & uidit ibi sepulchra. 12. patriarcharum. Iosephus uero. 2. lib. dicit, quod fratres Ioseph, mortui in Aegypto a posteris suis fuerunt translati in Hebron, & ibidem sepulti. & in hoc magis uideatur credendum dicti Iosephi quam Hiero. quia longo tempore fuit Hiero. & quia natus fuit in Iudaea, & certius cognouit oia Iudaea loca. His ergo praemissis sciendum, quod sanctus Lucas hic simul recitat duas historias intricate, & exponitur litera sic: Et trans. sunt, &c. & po. sunt in sepul. quod emit Abra. partim hic, & partim ibi, quia Ioseph certum est, quod sepultus fuit in Sichem in speluncam Abrah. ut praedictum est. de Iacob uero certum est, quod sepultus fuit in Hebron, de alijs patriarchis dubium est utrum hic, uel ibi sint sepulti, licet mihi probabilius uideatur, quod in Hebron, sicut dictum est.

A filiis Emor. istud non coniungitur litera immediate precedenti, sed antecedenti, ubi dicitur. Et translati sunt in Sichem, supple em. ptam a filio Emor per ipsum Iacob ut praedictum est, & sic exponit scholastica historia. Sed huic expositioni uidetur obuiare quod sequitur: Filij Sichem, quia Gene. 33. dicitur, quod Iacob emit partem agri a filiis Emor patris Sichem. & sic Emor non fuit filius Sichem, sed pater eius. Sequendo tamen expositionem istam potest faciliter responderi, quod idem homo frequenter habet partem, et filium eiusdem nominis. Sicut dominus Carolus Comes Valesii bonae memoriae habuit patrem regem Francie nomine Philippum, & filium eiusdem nominis. Et sic potest dici de illo Emor, quod habuit patrem nomine Sichem, de quo fit hic mentio, cum dicitur: A filio Emor filii Sichem, et filium eiusdem nominis de quo dicitur Gen. 33. d. A filio Emor patris Sichem. Sed quia expositio dicta uidetur multum intricata, & qualiter uidetur pretendere quod Abraham emit precio argenti a filiis Emor, sciendum quod ideo posset dici (sine tamen prauidicio) quod ille Emor de quo hic Lucas loquitur, fuit idem cum patre Seor, patre Ephron, & fuit binominus, sicut in scriptura multi leguntur binomi, sic Abraham emit a filiis Emor, quia ab Ephron emit de filiis eius, & ille Emor alio nomine dictus Seor, habuit patrem nomine Sichem, ille autem Emor de quo fit mentio Gen. 33. a. habuit filium

nomine Sichem. Nec inconueniens si ponantur eadem nomina diuersorum hominum hic & ibi, quia frequenter homines diuersorum locorum & temporum in nominibus conueniunt, & secundum hanc expositionem litera planior uidetur. Sciendum etiam, quod Sichem hic dupliciter accipitur, uno modo prout est nomen ciuitatis, cum dicitur: Translati sunt in Sichem, alio modo prout est proprium nomen hominis, cum dicitur: Filij Sichem.

Cum autem. Hic regitur historia pro tempore seruitutis filiorum Israel in Aegypto & primo ponitur seruitutis occasio, cum dicitur: Cum autem ap. tempus pro. quam confe. fue. Deus Abrah. promittens ei, quod semen ei seruiret ei in terra Iudae. Gen. 15.

Creuit po. & mul. est. in Aegypto. Exod. 1. d. Et haec multiplicatio mouit regem Aegypti ad affligendum populum Israel, ut minus possent vacare generationi, & multiplicari, ut haberet ibidem.

Quoadusque rex alius sur. in Aegy. Dicit enim Iosephus, quod regnum tunc translatum erat ad aliam domum.

Qui non ciebat Io. i. beneficia qua fecerat Ioseph regno Aegypti.

Hic circun. i. fraudulenter opprimens.

Genus nostrum. primo subiiciens duris laboribus, sed quia per hoc non fuit impedita populi multiplicatio praecipit obstetricibus, ut in partu Hebraearum necarent masculos, sed quia non fecerunt haec, Deum timentes, praecipit ut masculi nati in flumen proijcerentur, Exod. 1. & hoc est quod dicitur, Ut exponerent infantes &c.

Eodem tempore. Hic consequenter Stephanus se excusat de blasphemia contra Moysen, ostendens eum populi fuisse liberatorem. & primo ponitur ad hanc liberationem Moysi dispositio, secundo ipsa liberatio ibi, Cum autem. Circa primum dicitur: Eodem tempore natus est Moyses, & f. gra. Deo. quod apparet ex hoc, quod Deus seruauit eum ne periret cum alijs pueris in flumine.

Qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui. Vidit eum elegantem puerum, & ideo quantum potuit seruauit eum quousq; apparebat periculum mortis, non solum pueri, sed etiam parentum, occasione eius, & tunc eum commendauit protectioni diuina ponens eum in flumine, inclusum tamen in uasculo scirpeo picce linito.

Exposito

A **a** Moyses. R.A. Aquaticus, quia de aqua est assumptus, vel limēs, quia inuentus est in fiseella bitumine lita.
 R.A. Moyses typus est Saluatoris, q̄ percussio diabolo genus suū liberavit, trib. temporibus occultatus est in Israel, ab Abraham. f. vsque ad Dauid. a Dauid vsque ad transmigrationē Babylonis, inde vsq; ad natiuitatem Christi, qui proiectus à ludais, ab ecclesia Gentium veniente ad baptisimū, quā filia diaboli prius erat, assumptus est, & nutritus quod fuit potens in opere, & verbo coram Deo & omni plebe, qui in plenitudine temporū visitauit nos & fecit redemptionem plebis suae.

B **a** est tribus mensibus in domo patris sui. † Exposito autem illo sustulit eum filia Pharaonis & nutritiuit eum sibi † in filium, † Et eruditus est Moyses omni sapientia Aegyptiorum, & erat potens in verbis, & in operibus suis. Cuius autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor eius, ut visitaret fratres suos filios Israel. Et cum vidisset quendam iniuriam patientem vindicauit illum, & fecit vltionem ei qui iniuriam sustinebat percussio Aegyptio. Existimabat autem intelligere fratres quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis. At illi non intellexerunt. Sequenti verò die apparuit illis litigantibus, & reconciliabat eos in pace dicens: Viri fratres estis, ut quid noceris alterutrum? Qui autem iniuriam faciebat proximo, repulit eum dicens: † Quis te constituit principem & iudicem super nos? Nunquid interficere me tuis, quemadmodum interfecisti heri Aegyptium? Fugit autem Moyses in verbo isto, & factus est aduena in terra Madian, vbi generauit duos filios Et expletis annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sinai igne flammæ rubi.

C **a** Apparuit illi. R.A. Sic Christus post ascensionem apparuit per apostolos litigantibus Iudæis, & infidelibus, qui resistebant apostolis.
 CHRYSTO. Eadem mente & cōtra Christum videntur dicere. Non habemus regē & hic mossemper fuit Iudæis cōm beneficia acciperent.
 Rom. 13. a d Qui te con. Solus
 Lucæ. 12. b Deus. Non est potestas nisi a Deo. Ex hoc tale à Christo responsū acceperat: O homo quomodo cōstituit iudicē aut diuorem super vos? Quis te constituit principi. & iudi. super nos? In contentione sua illos redarguit iam tunc legi & Moyse fuisse contrarios.
 c Nunquid interfi. Quidam patant illum qui defensus est ex irarem protulisse.
 Ibidem. CHRYSTO. Fugit, & neque fuga dispensationem sistit, quemadmodum neque mors.
 f Fugit. Moyses fugit in Madian. 1. Christus in Gentes.

D **a** Qui onere seruitiū in se habuerat. b Genere. c Fraitem suum. d i putabat eos intellecturos, que in vno fecerat eum in omnibus esse futurum. e Opus, qui meruit liberator eorum. f Manifesta est Indorum signa. g Christus per apostolos pacem predicabat. h iudex datus est Isaac. i Quia voluit occultum esse. k De Sephora filia sacerdotis Madian, quam uxorem acceperat. l Getson & Eliezer. m Ecce non blasphemat, sed laudat. n Cum mīraret gregem ad interiora deserti. o Michael in persona domini vel ipse angelus maghi consiliū. p Quia ideo facta est, ut timere & scirent quia Deus nollet ignis consumi eum.

E **a** Quia voluit occultum esse. b De Sephora filia sacerdotis Madian, quam uxorem acceperat. c Getson & Eliezer. d Ecce non blasphemat, sed laudat. e Cum mīraret gregem ad interiora deserti. f Michael in persona domini vel ipse angelus maghi consiliū. g Quia ideo facta est, ut timere & scirent quia Deus nollet ignis consumi eum.

F **a** Quia voluit occultum esse. b De Sephora filia sacerdotis Madian, quam uxorem acceperat. c Getson & Eliezer. d Ecce non blasphemat, sed laudat. e Cum mīraret gregem ad interiora deserti. f Michael in persona domini vel ipse angelus maghi consiliū. g Quia ideo facta est, ut timere & scirent quia Deus nollet ignis consumi eum.

NICOLAUS DE LYRA.
 * 1 Exposito autem il. in flumi. modo dicto.
 2 Su. eum. si. Pha. & nu. eum. nutriti fecit sibi in filium, quia ad optauit eum. & hxc omnia habentur Ex. 2. vbi diffusus ea exposui.
 3 Et eruditus est, &c. quia sic nominatur, quia primo vixit in Aegypto humane sapientie studium, vt habetur. 1. Meta.
 4 Et erat po. in ver. & oper. su ex quo patet eius dispositio ad liberandum populum de Aegypto.
 5 Cum autem imple. Hic consequenter describitur ipsa liberatio. & primo figuralis, secundo realis, ibi, Et expletis. Circa primum dicitur. Cum au. in ei tem. xl. an. quod est tempus virilis etatis.
 6 Ascendit in cor eius. Deo instigante.
 7 Vt visita. fratres, &c. qui erant in dura seruute.
 8 Et cum vi. quendam. Hebraum.
 9 Iniuriam pa. ab Aegypto.
 10 Vindicauit illum. Aegyptium interficiendo. & subditur ratio cum dicitur. Existimabat autem intelligere fratres. i. Hebraos.
 11 Quoni. Deus per manum ip. da. sa. il. iam enim dominus inspirauerat Moysi, quod liberaturus erat populum per ipsum de seruute Aegypti, & sic iam erat constitutus à Deo tutor, & defensor populi; propter quod non peccauit vindictam illam faciendā. & illa liberatio particularis fuit signum & figura liberationis generalis totius populi stenda per manum Moysi.
 12 At illi. &c. quod declarat per factum sequens cum dicitur.
 13 Sequenti ve. &c. i. duob. Hebrais aduocem rixantib. Exod. 2. b.

G **a** Et expletis annis quadraginta. CHRYSTO. Vides quomodo neque tempore sistitur dispensatio: quum exul esset ac peregrinus, multum temporis in terra aliena fecisset, ita vt etiā duos filios generasset quum nō expectarent ultra reditum, tunc angelus ipsi apparet. Filium Dei angelum vocat sicut & hominem, & vbi apparet: In deserto nō in templo, vides quā ta sunt miracula & nusquā templum, nusquā sacrificium. Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

H **a** In igne flammæ rubi. CHRYSTO. Vides quomodo neque tempore sistitur dispensatio: quum exul esset ac peregrinus, multum temporis in terra aliena fecisset, ita vt etiā duos filios generasset quum nō expectarent ultra reditum, tunc angelus ipsi apparet. Filium Dei angelum vocat sicut & hominem, & vbi apparet: In deserto nō in templo, vides quā ta sunt miracula & nusquā templum, nusquā sacrificium. Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

I **a** Apparuit illi Deus. Verū quia angelus Deum representabat, & in eius persona loquebatur, quandoque angelus nominatur. h In igne flammæ. Ignis in rubo, spiritus sanctus, peccata populi quasi spina, quia atod spiritus sancti peccata illius populi nō consumpsit qui densas, nequitia spinas, & beneficiis Dei opposuit.

K **a** Ideo forma ignis quæ nō est imitabilis ostensa est illis, ne aliquam similitudinem facerent. **Rubi.** R.A. Rubus ardet, sed non comburitur, rubi que nomen monti conuenit. Sinai enim rub. interpretatur. Rub. genus est spinarum significans ecclesiam que persecutione inflammatur, sed non perit, quia Christus in eo loquitur.

L **a** In flamma rubi signum fuit liberationis. quia populus ille quamuis tentatione inflammatus nō erat, tamen in tribulatione periturus. Idem in solutione calciamenti designatur. quia tam facile est Deo à seruitute quempiam liberare quā promptum homini calceamentum tollere.

M **a** Non solum hic ostendit, quod apprensus illi angelus

EX
 14 Et reconciliabat, &c. volens eos reducere ad pacē & amicitia.
 15 Qui autem in iu. fa. increpatus super hoc.
 16 Repulit eum. i. eius monitionem & increpationem, di.
 17 Quis te conti. p. & in. q. d. ru vsurpas tibi in debitam potestatem Ex quo patet, quod iste non intellexit quod Moyses esset cōstitutus à Deo tutor & liberator populi. Et quia iniurias habebat aliquos sibi fauentes & idem sentientes, ideo supra dixit pluraliter, & illi non intellexerunt.
 18 Nunquid interficere, &c. Illud quod erat secretum publicanū in tantū, quod venit ad aures Pharaonis, & querebat occidere Moysen. Exod. 2. Ideo subditur.
 19 Fugit au. &c. i. propter publicationem huius facti, ne occideretur.
 20 Vbi gene. &c. Gerjan, & Eliezer de Sephora uxore sua, Exod. 2. d.
 21 Expletis. Hic consequenter describitur Moysi legatio, secundo legationis impletio, ibi. Hic eduxit. Prima adhuc in duas, quia primo factus est Lucas facit propositum, secundo infert quoddam correlarium, ibi Hunc Moysen. Circa primum primo describitur tempus legationis cum dicitur. Expletis autem quadraginta annis, à fuga Moysi de Aegypto.
 22 Apparuit ei, &c. Exod. 3. dicitur, quod apparuit illi Deus. Dicendum, quod secundum veritatem fuit angelus; vt hic dicitur, sed quia personam Dei representabat & in eius persona loquebatur, ideo aliquando Deus aliquando angelus nominatur vt dicit Grego.
 23 In igne flammæ rubi. Angeli enim apparent hominib. in corpibus formati, & quia tales apparitiones sunt ad aliquid significandum * ideo for-

angelus, fuerit magni consilii angelus, sed ostendit etiã quan- tam misericordiam Deus per apparitionem fecerit.

Ego sum. Sum, proprium Dei verbum est, secundum illud: Ego sum qui sum, & qui est, misit me ad vos. Serpentes non sunt timendi, ubi Deus presens loquitur.

* AVG. Nusquam templum, & locus sanctus est: apparitione & efficacia Christi, multo admirabilius hoc quam locus in sanctis sanctorum. Illic enim nunquam apparuit sic Deus, nunquam tremefactus est sic Moy- ses.

b Solue. cal. BE. MOR A IIT. nos admonet, vt stantes in ecclesia que est sancta terra, mortuis operibus renunciamus.

c Videns. R A B. Deus totus est visus, totus est auditus, omnia videt, omnia audit, sed videre & audire dicitur, quando misere-

* CHRYS. Vide quomodo ostendit, quod per beneficia, & per pœnas, & per miracula adduxit Nos, Illi autem semper iidem manserunt. Sic hinc discimus, quod ubiq; presens est Deus. Hec

audientes & nos, in afflictionibus ad illum confugiamus. Nã & gemitum illorum inquit, audiui. non simpliciter dixit, audiui, sed propter calamitates. Si autem quis diceret, Et cuius gratia permisit illos affligi sic, audiat, quod omnibus maximè iustis afflictionibus mercedum causæ sunt, nonne & propter hoc illos dimisit affligi, vt illius virtutem & hinc ostendat clarescere. Et illos ea per quæ affliguntur, per omnia philosophari erudiant, vide igitur quando erant in sollicitudine, in crassati sunt, impingnati, dilatati, sed & dereliquerunt Deũ, ubique enim temissio malũ est delicti. Idcirco & initio dicebat: In sudore, &c. Magnum itaque bonum afflictio, & quod bonum, audi Davidem dicentem: Bonum mihi, quia humiliasti me.

NICOLAUS DE LYRA.

* ideo formantur secundum conuenientia ad id quod est significandum, Per ignem frequenter in sacra scriptura significatur tribulatio purgans. Prouer. 17. a. In igne probatur aurum & argentum, & homines receptibiles in camino humiliationis propter quod angelus apparuit in specie ignis ardentis, sed non comburentis ad figurandum quod populus Israel in tribulatione Aegypti non consumeretur, sed purgaretur, & purgatus liberaretur.

- 1 Moyses autem ui. ad est. quod ignis ardens non comburebat rubũ qui de facili est combustibilis.
- 2 Et acce. illo ut confi. magis de propel.
- 3 Facta est uox domini. i. angeli loquentis in persona Dei.
- 4 Ego sum Deus pa. tuo. qui coluerunt me, ceteris Gentibus ad idolatriam declinantibus.
- 5 Tremefa. au. Moy. propter diuinam reuerentiam.
- 6 Solue cal. pe. t. Modus enim erat antiquorum, & specialiter Hebræorum, nõ ingredi loca sancta pedib. calceatis. Vnde & Sarraceni adhuc tenent hunc modum, quia non ingrediuntur locum diuini cultus, nisi discalceatis pedibus, ut a fide dignis intellexi.
- 7 Locus enim in quo stas, ter. san. est. propter apparitionem diuinam, ibidem modo dicto.
- 8 Videns uidi at. p. d. mei. oculo pietatis, & cum affectu miserationis ideo sequitur.
- 9 Et des. li. e. Deo autem descendere non conuenit nisi per affectum miserationis, sed angelo qui loquebatur bene competit descendere & ascendere secundũ motum localem, eo modo quo motus localis cõpetit angelis
- 10 Et nunc ueni. prompte obediendo mihi.

d Vidi afflictionem. R A B. Qui licet aliquem tentari permittam, D non tamen putandum quod nesciam.

c Et descendi. * DION. Angelus aut hęc proferens, verè localiterque, descendit. Deo autem cum incircumscriptibilis inuariabilisque consistat, non competit localiter descendere, nec

moueri secundum se, sed ratione sui effectus. Hęc atque similia ei attribuuntur.

Nam quamnis ubique sit, ibi tamen specialiter esse dicitur, ubi specialiter operatur.

f Quem ne. Synecdoche, multi dicuntur negasse, cum vnus dixerat vel forsã plures consenserunt.

g Principem. Magna laus, quia princeps & redemptor & educator populi dicitur.

h Hic est Moy. In eos culpam retorquet,

i quam ipsi inobedientes & increduli in Moysen refundebant.

i Moyses qui. BEDA. Ne noua videatur doctrina Christi, Moyses, cui noluerunt obedire patres vestri, prædicauit eum in forma hominis uenturum, & præcepta uitæ daturum.

* CHRYS. Vbique mirabilis Moses maximè autem quando lex ferenda erat. Quid sunt eloquia uiua? vel prophetias dicit, vel ea quorum fines per sermones monstrabatur. Deinde crimen est in patriarchis, post signa & miracula, post accepta eloquia uiua, & noluerunt, inquit, obedientes esse: bene autem eloquia uiua dicit, ostendens, etiam eloquia esse non uiua, de quib. & Ezechiel dicit, Er dedi uobis præcepta non bona. Ad talia igitur respiciens, dicit eloquia uiua. Sed repulerunt & cõuersi sunt corde tuo in Aegyptum, illuc ingemiscebant, illuc clamabant, unde Deum inuocabant.

Verba

- 11 Et mit. te. ad liberandum populum, sic patet legatio iniuncta Moys.
- 12 Hunc Moy. hic Stephanus contra Iudeos refert correlarium de rebellionem eorum, di. Hunc Moy. quem ne. sicut prædictum est, ille qui hoc uerbum dixit, habebat complices & fautores, qui idem dixerunt uerbo, uel saltem facto, propter hoc quod dicitur hic in plurali. Dicentes, quis te constit. principem.
- 13 Hunc Deus princi. & re. misit. Quia tamen non erat principalis in hoc facto sed angelus apparens in persona Dei, ideo subditur.
- 14 Cum ma. an. aliis per manum angeli. i. tum potestate ipsius, & sic Moyses erat illi tanquam minister adiunctus. Per hanc autem rebellionem contra Moysen intendit Stephanus uocare Iudeos de rebellionem contra Christum liberatorem totius mundi de seruitute diaboli, ut exprimitur, inf. eo. c. ubi dicitur, Et occiderunt eos qui prænucciabant de aduentu iustitiae, cuius uos nunc proditores & homicidæ suisstis.
- 15 Hic educit. Hic consequenter describitur impletio legationis iniunctæ Moysi, Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundo infert correlarium. ibi. Cum uoluerunt. Circa primum dicitur. Hic edu. il. sicut erat sibi iniunctum.
- 16 Faciens prodi. sicut patet a principio Exo. 5. usque ad finem 12.
- 17 Et in rubro. ma. ut habetur Exo. 14.
- 18 Et in deser. ut patet in libro Lcui. & Deutero.
- 19 Hic est Moyses. cui uos credere dicitis & debetis.
- 20 Qui dixit filiis Israel. Deut. 18. d
- 21 Prophetam uobis susci. Deus, &c. quod principaliter intelligitur de Christo, ut ibidem dictũ fuit, qui descendit secundum carnem de Iu.
- 22 Tanquam me ipsum audietis. i. legislatorem noui Te. sicut ego sum ueteris. Sciendum tamen quod Christus non dicitur propheta quantum

Ibidem.

Exo. 3. d.

32. 9. 4. c. recuciam prin.

S. & de scendi.

Exo. 3. b.

E

sup nos

Deu. 14. d

si similem mei, ipsũ.

Hom. 17. c. 20.

Diuisio.

A Verba vita. RA. Duas tabulas cum decalogo, & mandata ca-
 tera, de quibus dicitur. Qui fecerit ea, uiuet in eis.
b Al Aaron. RA. Quasi ad principem. Quasi ignari diuinitatis
 loquuntur. Deus enim uerus non est factus, sed omnia fecit,
 nec creatura est, sed creator omnium.

* CHRYS. O Insi-
 pientiam fac, inquit,
 ut precedant nos.

† congrega-
 tione.

Quo? In Aegyptiū ui-
 des quomodo a mor-
 rib. Aegyptiorū non
 poterant auelli. Quid
 dicis? Non expectas
 eū qui duxit, sed ne-
 gas beneficiū, & be-
 nefactorem fugas? Et
 videt quomodo con-
 tumelia afficiūt? Moi-
 si enim illi, inquit,

† Ex. 3. 2.

q̄ eduxit nos e terra
 Aegypti. Nusquam
 Dei nomen, sed om-
 nia Moysi adscribūt.
 Et ubi quidem illos
 gratos esse oportebat,
 Moysen in mediū
 adducunt, ubi autem
 legi obediendum e-
 rat, non iam Moysen.

† ut cole-
 rēt militiā

Insuper dixit,
 quod ascendit ut le-
 gem acciperet; Illi au-
 tem non manserunt
 quadraginta diebus.
 fac nobis deos. Sic in-
 sanierunt, non dixerunt Deū,
 sed deos quia nesciūt q̄ dicūt.

† Amos.
 5. 8.

c Fac nobis Deos. RA. Deos dicunt propter duas columnas que
 precesserunt eos de Aegypto, in honore quarum unum factū
 est simulacrum, sed ambæ colūne adoratae, & ideo dicūt, Prae-
 cedant nos, qui columna nobis in die, columna ignis in no-
 cte populum precedebat.

* CHRYS. Vides magnam insipientiam, ubi apparuit Deus
 Moysi, illi vitulum faciunt & sacrificant: Et letabuntur, inq̄r,
 In operibus manū suarū. Propter quæ oportebat se absconde-
 re, In illis letabantur, Et quid mirum, q̄n quidem ignoratis
 Christū, ubi & Deū, & Moysen tot signis monstratū. Illi autē nō
 solū ignorarunt, sed et conuictis affecterunt, dū idolū faciunt.

d Conuertit autem. AVG. Manifestum est Deum operari in cor-
 dibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates siue ad
 bonum, siue ad malum, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

* **Christus** quomodo propheta
 tum ad cognitionem euāgelicam. Nam ab instanti conceptionis anima
 Christi habuit claritatem diuinā visionis. Sed pro tanto dicitur propheta
 fuisse, in quantum propheta dicitur ille, qui annunciat remota a cog-
 nitione illorum cum quibus habitat. Christus autem ante suam passionem
 fuit viator habitans cum omnibus, Io. 1. Et denunciabat transcen-
 dentia capacitatem intellectus humani, sicut dicitur propheta,
 Iu. 7. d. Propheta magnus surrexit in nobis, &c.

- 1 Hic est qui fuit in ec. id est in congregatione Hebræorum.
- 2 Cum ange, qui loquebatur ei in monte Sinai, dans ei leges & mandata, ut patet Exod. 19, Et deinceps quasi per totum.
- 3 Et cum partibus nostris, quantum ad decem precepta decalogi, de dit auhente populo Exo. 20.
- 4 Qui acce, uerba vita da. Dicuntur aut illa precepta uerba vita, non quia conferunt uitam gratia iustificantiem, secundum quod dicitur Ro. 3. c. Non iustificatur homo ex operibus legis, iustitia qua facit dignum uita aeterna. licet iustificarent iustitia politica, sicut dictum fuit super epistolam ad Ro. & Gala. Sed dicuntur uerba vita, quia seruantes ea non incurrebant penam mortis corporalis, que transgressoribus infligebatur, sicut dictum fuit Gal. 3. super illud. Faciens, ea uiuet in eis.
- 5 Cui no, obe, pa, uest. Hic ex dictis infert correlarium de rebellione Iudeorum contra Moysen & Deum, dicens. Cui no, obe, pa, uest, sicut patet in multis locis Exodi & Nume.
- 6 Et auer, sunt, &c. in Aegyp. ostendentes displicentiam quod inde exierant, dicentes Moysi Exod. 14. e. Quid facere uoluisti ut educeres nos de Aegypto, &c. & in pluribus alijs locis simile habetur. Et non solum ostenderunt hanc displicentiam exitus, sed etiam uoluntatem reuertendi, dicentes Nu. 14. a. Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum, Consequenter ostendit eos rebelles fuisse, & non solum Moysi, sed & Deo, cum dicitur, 7 Dicent. ad Aar. Exod. 30. a,

e Militie celi. BE. Militia cæli aliquādo dicitur exercitus ange-
 lorum, sed in hoc loco sid. ra militiam cæli nominat, cum
 protinus addit, sidus Dei sui, &c.

* O E C V M. Sed & propheta tanq̄ de rebus non necessariis
 ita de his pronunciauit: Quo aut pacto noue Moysen vos ui-

a Congregatione populi non se-
 lus, ut prius, quando cum angelo loquebatur.
 b Deserit v. montis Sina. Tanti ei quam omni populo.

Hic est qui fuit in t̄ ecclesia in t̄ ditudine cū angelo qui loque-

batur ei in monte Sina, & cum patribus nostris, qui accepit

uerba vitæ t̄ dare nobis. Cui uel acerunt obedire patres vestri,

sed repulerunt eum, & auersi si-
 a Li si non corpibus suis, b A. quam des. letabant reuertu, uel in mo. em Aegyptiorum
 reuert. sunt, vitulum adorando.

nt cordibus suis in Aegypto,

dicentes ad Aaron: t̄ Fac nobis deos qui nos precedant. Moysi

enim huic qui eduxit nos de te-
 a Mors uel uita, quia xl. diebus & noctibus cum dicit no sed erat in monte. b Ex consuetudine.
 Aegyptiorum qui bozem adorant. uel ad- etiam & debet populus ex hoc demonstrat.

rum sit ei. Et vitulum fecerunt in illis diebus, & obtulerunt

hostiam simulachro, & letabantur in operibus manū suarū.

Conuertit autem Deus, & tradidit eos t̄ seruire militiae cæli,

sicut scriptum est in libro prophetarum. t̄ Nunquid uictimas

aut hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto do-

mus Israel? Et suscepistis tabernaculum Moloch & si-

runt, factum est, Vbicunque enim occasio fuit semper corde

in Aegyptum sunt reuersi.

BE D. Quaritur quomodo non obtulerint Deo cum lega-
 Deo eos quedam obtulisse, non uoluntate, sed metu pœnarū
 Deus autē non q̄ offerūtur, sed uoluntatē offerentiū accipit.
 h. Et suscepistis. BE D. Quamuis uideremini ad tabernaculum
 Dei uictimas & hostias deferre, tota tamen mente phanū
 Moloch siue Melchon amplexati estis. Est autem Moloch si-
 ue Melchon, quod sepe inuenitur idolum Ammonitarum
 quod interpretatur rex noster.

* BE D. Rempham, tydus est quod luciferum uocant, quo
 & Venus dicitur, tertius septem planetarum. Cuius cultus
 raceni erant mancipati, & quos Iudei imitabantur.

i Sidus Dei ue. BE. Dimisit qd̄ Deū uerū & uiuū, & sid^o R F
 pham

- 8 Fac no. de. In hoc enim rebellabant Deo qui eos eduxerat de Aeg-
 pto, & etiam Moysi eius ministro, cum subditur. Moysi enim huic, &
 9 Et uitu. Quia Aaron ad faciendū coegerūt, & aurū ei ministrauerūt
 10 Et obtu. h. qua debebant offerri soli Deo.
- 11 Conuer. au. Deus & tra. e. conuertit & tradi permisit demonib
 propter suam malitiam.
- 12 Seruire mi. ce. hoc non legitur esse factum tempore quo filij I s̄
 fuerunt in deserto, sed postquam intrauerunt terram promissionis hoc m
 tipliciter fecerunt, ut patet in libro Iudicum & Regum, specialiter in
 & 2. Paral.
- 13 Sicut scrip. s. 12. qui est vnus liber. ut declaratum fuit ibidem.
- 14 Nunquid uicti. hoc scribitur. Amos. 5. fi. Et refertur prima p.
 huius autoritatis ad tempus quo fuerunt filij Israel in deserto, ut pa
 manifeste. Non tamen per hoc est intelligendum, quod filij israel uul
 uictimas aut hostias obtulerunt Deo in deserto, quia Leui. 9. a. dicit
 expresse, quod t̄ in consecratione Aaron & filiorum eius fuerunt plu
 hostie Deo oblatae, similiter in dedicatione tabernaculi, ut habetur Nu.
 Sed ideo dicitur quia pauca uictimæ fuerunt tunc oblatae. Unde dicit, i.
 Sa. super illud Nu. 9. a. Fecerunt filij Israel Phasē, &c. quod totū
 pore quo in deserto fuerunt, non fecerunt Phasē nisi illud tantum, cum
 men erat solennitas principalis & preceptum erat Exo. 12. ipsū que
 bet anno fieri, & ideo si fuit sic comissa in illis. xl. annis, multo magis
 crificia que precipiebantur fieri in solennitatibus & in diebus minus
 lennibus. fuit enim cum populo super hoc dispensatum a Deo propter
 certum motū nubis, sicut & de circuncisione qua Ge. 17. precipitur fi
 oblato die, & tamen omissa fuit quia uidu. populus fuit in deserto, ut pa
 Ios 5. 15 Et sus. &c. istud refertur ad tempus Iudicum & Regum,
 offensum fuit Amos 5, & pendet in fine huius autoritatis. 16 Et sid^o
 Dei ueltri Rempham. i. Luciferum, siue stellam matutinam, ut d
 Glo. qua pre ceteris stellis a plumb. adoratur propter eius pulchritudi
 * Figu-

pham. i. facturæ vestræ pro Deo suscepistis, significat autē luciferum, cuius cultui Saraceni erant mancipati. Er quia Rempham interpretatur factura vel requies vestra, consequenter adiungit.

a *Figur. quas se. ado.* R. A. B. Sidus Dei vestri est lucifer, cui assignauerunt figuras, idem, dij in figuris & stellis adorabantur.

RA. Quidam sic dicunt, sidus Dei vestri, vt ad Deum pertineat verbum, quia non ipsum dominum, sed eius sidus susceperunt.

b *Et tran.* Propter hec sacrilegia trans Babylonem ducemini captiui. Non est putandus primus martyr errante, qui pro eo quod in propheta scriptum est, tras Damascum ducti sunt, dixit, trans Babylonem, magis enim intelligenda quam verbum posuit, quia trans Damascum ducti sunt in Babylonem, siue trans Babylonem.

* *Chrys.* Sic & captiuitas accusatio malitie est.

c *Tabernaculum.* BE. Quia dicebant eum sancto loco contrarium ostendit Deum non appreciari ornatu lapidum, sed splendorem animarum. Vnde subintelligitur, quod sicut tabernaculum factu templo est desertum, sic ipsum templum meliori succedente est delendum, vnde Iere. Non confidentes in verbis mendacij, dicatis Templum domini, templum domini est, & postea. Faciam domum in qua inuocatum est nomen meum, & in qua habetis fiduciam, sicut feci Sylo, vbi habitauit nomen meum a principio, & projecia uos a facie mea.

Taberu. te. Quia dicebant eum contra sanctu locum agere, ostendit quod in sanctum locum non est locutus blasphemiam.

d *Secundum for.* R. A. Quam ei in Sina ostenderat, quia & secundum

dum formam factum, ostenditur ipsum tabernaculum formam fuisse.

R. A. B. Historice cum Iesu dicitur, quia Moyses erat defunctus.

e *Vt inue.* Verum templum cuius illud figura quod loco non mutaretur. i. ecclesia quam prauidebat futuram firmam & immutabile de qua Apostolus, Firmum fundamentum domini stat. Et alibi. Fundamentu aliud nemo potest ponere preter illud quod positum est quod est Christus Iesus.

a *Luciferi quem colitis vt Deum.* b *Subaudi, suscepistis adorare.* d *Luciferi quem colitis vt Deum.* b *Subaudi, suscepistis adorare.* **Luciferi quem colitis vt Deum, & transferam uos in Babylonem. Tabernaculum testimonii**

a *Er in vltiores partes eius.* b *Quasi in eo atre: fuit, in qua erat testimonium.* **fuit cu patribus nostris in deserto, sicut disposuit illis. Deus**

a *Semper communes appellat patres.* b *Qui totius artis afor fuit & dispositor.* **loquens ad Moysen, vt faceret illud secundum formam quam**

a *Venerandum & humeris portandum.* **viderat. Quod & induxerunt suscipientes patres nostri cum**

a *In figura Iesu Christi.* b *Chananaeorum.* c *Colis virtute delecti, sunt ab Israel sicut demones cum Gentilitate a Christianis expulsi sunt.* **Iesu in possessionem Gentium quas expulit Deus a facie patrum**

a *Sic iunge, tabernaculum fuit vsque ad dies David, & in diebus Salomonis templum tabernaculo successit.* b *David.* c *Gratus Deo, gratis que petebat accepit ab eo.* **nostrorum usque in diebus David. Qui inuenit gratiam**

a *Sciens tabernaculum illud non semper sufficere & ecclesia vmbra esse.* b *Verum templum cuius illud figura, scilicet, ecclesiam.* **ante Deum; & petiit vt inueniret tabernaculum Deo Iacob.**

a *David vir sanguinum prohibitus est, sed Salomon figura ueri pacifici. i. filii Dei pacis domum domino edificauit.* b *Non in manufactis habitavit dominus.* **Salomon autem edificauit illi domum, sed non excelsus in**

a *Sancti quibus in habitando Deus presider.* **manufactis habitat, sicut per Prophetam dicit, Calum mihi**

a *Quasi thronus est, & nos domus.* b *Peccatores, quorum natione profertur. Hociideo dicit, ne sic in templo confidant, vt ipsius tantum habitatores Deum esse putent.* **hi sedes est, terra autem scabellu pedu meoru. Quam domum**

a *Cui thronus, celum & terra scabellum.* **edificabitis mihi, dicit dominus, aut quis locus requietionis**

verius fuit. Si introiero in tab. do. & c. ad vltimam sententiam posuit Deu. Vt in ore duorum vel trium testium stet o. Verbum

* *AvG.* Quid ergo mirum si bona throni sui spiritualiter sibi feruentibus, & bona scabelli pedum suorum dat carnaliter sibi feruentibus, cum spiritus superior sit caro inferior; sicut superiora sunt celestia, & inferiora terrestria.

h *Calum mi.* Sic demonstrat se circumdare oia, vnde alibi, celum se palmu metiri & terram pugillo se concludere asserit.

i *Terra autem.* Terre exemplo designat omnem creaturam creatoris, sicut dicitur, terra & mare & omnia que in eis sunt creauit.

k *Aut quis lo.* BE. D. Non aureus vel marmoreus terrestis habitaculi locus, sed ille quem propheta subnectit, Super quem requiescit.

7 **Quas ex. Deus. Illud enim fuit magis factum uirtute diuina quam humana.**

8 **Vsque in die. Da. supple fuit illud Tabernaculum in terra illa. Na primo positum fuit in Sylo, vt habetur Io. 2. 3. & inde postea translatum in terram Philistinorum, 1. Re. 5. & inde reductum in terram Israel. 1. Re. 6. & inde pluries translatum de loco ad locum propter guerras, vsque in diebus Da. qui transtulit in Ierusalem arcam domini volens ei edificare templum, vt habetur 2. Re. 7. Sed dominus distulit edificatio nem templi vsque ad tempus Salomonis filii sui, ideo dicitur:**

9 **Quin. Et patet litera vsque ibi.**

10 **Sed non ex. in ma. quia est incomprehensibilis & natura spiritalis, hoc autem addit beatus Stephanus ad remouendum errorem aliquorum Iudeorum existimantium, quod Deus habitaret in templo, sicut homo in sua domo, ex hoc quod propitiatorium, quod erat in templo, Dei sedes dicebatur, sicut dixi plenius Exo. 25. & ad propositum inducitur auctoritas Isa. 66.**

11 **Celum mi. se. Hac est locutio metaphorica, ad designandum Deu esse presentem ubique in celo & in terra. Sibi enim non competunt corporis lineamenta, ideo subditur.**

12 **Quam do. edi. mi. f. ad habitandum modo predicto, .q. d. nullam sed tantum ad hoc quod ibi fiat oblatio Deo orationum & sacrificiorum, ut dixit Salomon. 3. Re. 8.**

13 **Aut quis lo. re. meq. est. q. d. nullus alius a me; quia Deus requiescit.**

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 **Figuras. id est imagines diuersas.**

2 **Quas fecisti adorare eas. id est, ad adorandum eas.**

3 **Et transferam vos in Babylonem. propter illud peccatum & transgressionem. Ex quo patet, quod idololatria de qua loquitur hic Amos propheta, fuit causa captiuitatis Iudeorum de terra sua, & hac fuit perpetrata post ingressum huius terre, & maxime temporibus regum. Amos autem .5. g. .o. r. Migrare vos faciam trans Damascum, i. ultra Damascum, vel longius a terra vestra quam sit Damascus; Babylon autem plus distat a Iudaa, nam Damascus est prope terminum Iudae. Vel Stephanus posuit in Babylonem, vt patet. 4. Reg. vlti. Iudei vero. 10. tribuum fuerunt translati in terram Assyriorum 4. Reg. 14. Et transitus ad illam est per Damascum. & ideo ad exprimendum utramque captiuitatem qua inducta fuit propter idololatriam, Amos scripsit ultra Damascum. Stephanus autem eodem spiritu loquens dixit, in Babylonem.**

4 **Tabernacu. Consequenter Stephanus se excusat de blasphemia contra templum, confitens illud ordinatione diuina fuisse factum & primo loquitur de tabernaculo Moysi, ad cuius similitudinem quantum ad aliqua templum postea fuit factum, dicit ergo. Sicut disp. s. Deus, prout patet Exod. 25.**

5 **Quod & indu. & c. enm. Ie. i. cum Iosue qui erat dux populi.**

6 **In pol. Gen. id est in terram Chananaeorum.**

MORALITER.

1 **Tabernacu. testi. Hic excusat se de blasphemia contra templum asserens, quod ordinatione diuina ad cultum ipsius fuit factum,**

primo exemplariter in tabernaculo Moysi, quod fuit mobile de loco ad locum secundo perfectius in templo Salomonis, sicut David precepit fieri secundum reuelationem sibi factam a domino per Natham prophetam. 2. Reg. 7. Tom. vj. L. 2. * *Dura.*

2. Ti. 2. c.

2. Co. 3. c.

3. Reg. 8. c.

E

Isa. 66. a

cont. Adimanch. e

28.

Isa. 40. c

Isa. 11. a.

F

A quiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum & trementem sermones meos.
Homi. 27. * **CHRY.** Etiam hoc propheticum est, neque illius proprium. Et magna dicendi veritas erat in morituro. Etenim opinor, illud etiam ex revelatione cognovisse.

a *Dura*, RAB. Purgatus a crimine, de quo falsi testes eum arguebant, incipit Iudaeos arguere, quia qui sine crimine est, dignus est doctoris officio.

b *Et incir.* **BED.** Ostendit eis circumcisionem, de qua contra gratiam evangelii gloriabantur, non valere ad salutem, qui cogitationem & auditum habebant immundum.

c *Vos semper spiritui, Sancto res.* * **CHRY.** Quando volebat esse sacrificia, vos sacrificabatis, quando volebat iterum non sacrificabatis: quando noluit vobis dare precepta, requirebatis, quando accepistis, neglexistis. Iterum quando stabat templum, idolis serviebatis; quando vult absque templo sibi serviri, iterum contrarium facitis. Non dixit, Deo resistitis, sed spiritui. Sic nullus scit in personis discrimen. Et quod maius, Sicut patres vestri, inquit, & vos. Ita & Christus opprobavit, quoniam semper magna crepabant de prophetis.

d *Patres vestri.* RAB. Supra patres nostri dicebat persuadendo loquens, nunc increpando patres illorum tantum vocat, quibus similes sunt in malitia.

e *Et occi.* RA. Tres gradus malitiae eorum ponit, primus est, quod spiritui resisterent, secundus quod prophetas persecuti sunt, tertius, quod crescente malitia eos occiderunt.

f *Audientes autem hac dissecabantur.* * **CHRY.** Non habitat spiritus sanctus, ubi furor, Maledictus furibundus. Nihil sani potest ingredi, ubi egreditur furor. Nam sicut in tempestate maris magnus est tumultus, magnus clamor, & nec ad tempus potest philosophari, sic neque in ira. Sed quid philosophicum vel dicendum, vel faciendum, oportet prius in portu esse. Non videt quomodo quando voluerimus, de aliquibus necessariis loqui, locos conturbatione mundos observamus, Ibi tranquillitas, ibi sentiamus, ut ne expellamur. Si autem qui foris est tumultus, impedit, multo magis interna turbatio. Et si orat quis, frustra orat cum ira hoc faciens, & si racet, iterum simile est, & si comedat, etiam sic damnatum habet. Et si bibat, non bibit, sed eat, surgat, dormiat, nam & in somniis talia imaginantur. Quid enim in iracundo non turpe? oculi infomnes, os distortum, membra tremula, lingua infrenis, nullique parcens, mens ilupida, figura indecens, multa insuavitas, vide oro demoniacorum oculos, & ebriorum, & insanientium, quid differunt inter se? nonne nihil est quam infania? Quid enim si ad tempus hoc fit, nam & infans ad tempus detinetur, &c.

a *meq?* Nonne manus mea fecit haec omnia? **Dura** ceruice & in

b *circucis* cordibus & auribus vos semper spiritu sancto

c *sistitis*, sicut & patres vestri ita & vos. **Quem** prophetarum

d non sunt persecuti patres vestri: **Et occiderunt** eos qui pra-

e *nunciabant* de adventu iusti, cuius vos nunc proditores &

f *homicidae* fuistis, qui accepistis legem in dispositione ange-

g *lorum*, & non custodistis. **Audientes** autem hac dissecaban-

h *tur* cordibus suis, & stridebant denibus in eum. **Cum** autem

i *esset* plenus spiritu sancto, intendens in caelum vidit gloriam

k *Dei*, & Iesum stantem a dextris Dei, & ait, **Ecce** video

l *caelos* apertos, & filium hominis stantem a dextris virtutis.

a *Estis.* **Non** sustinentes iugum legis.

b *Et si carne* circucis. **Quae** sunt Iudaei, nec a vitis purgata.

c *De quibus* praedixerat, cui noluerunt obedire. **Illis** patres in nequitia.

d *Nullus* est quae non sit persecuti.

e *Non* ostendit.

f *Per hoc* inexcusabiles ostendit.

g *Ordinatus* per angelos, lex est in manu mea. **Non** aliorum ministrorum qui essent inferiores.

h *Quia* zelabant laudem Dei. **Nimiate** furoris.

i *Qui* loquebatur in eo. **Non** enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.

k *Vetus* hominem, qui resurrexit vere & ascendit. **Vbi** post laborem quiescit, & iudicat sedens in throno.

l *Non* seratione elementorum, sed spirituali revelatione, quae in corde Iesu habebat.

m *Quem* vos sic assumatis, vel veritatem resurrectionis ostendit. **Qua** stare pugnantis vel adiuantis est recte a dextris stantem vidit, quem inter persecutores adiutorem habuit.

n *Ostenditur* veritas resurrectionis. **Vbi** inuisibiliter omnia videt, qui iudex omnium visibilium & invisibilium est.

o *obscuro*, sed non quod in caelo visus est.

p *Evangelium* emissen. Iuste incunctanter offert sanguinem suum, qui praeculis habet regem suum, simul & brauium suum.

q *Stare* immobiliter quod non iterum casus, vel habitus auxiliantis, & iniurias iudicantis, & pro seruo pugnantis, sic ostenditur.

r *Qui* caelos patris habet. Iesum ad dextram Dei cernit, qui clausos habet oculos mentis Iesu ad dextram Dei non videt.

s *Confiteamur* ergo Iesum ad dextram, ut caelum & nobis aperiat. **Claudunt** sibi caelum, qui abster confitentur.

t *Extunc* videt Stephanus cum lapidaretur, adhuc stantem ad dextram Dei, ut exinde fessurum, donec ponat illi pater omnes inimicos sub pedibus suis.

u *Videat* caelum. **Migraturus** a terra caelos vidit apertos, ut qui terrenam vitam pro Christo contempsit, mereatur hereditatem caeli, & ideo in ipsa passione videt premium.

v *Filius* hominis. **Cum** sit filius Dei maluit tamen appellare filium hominis, ut confundatur Iudaeorum infidelitas, qui ut

w *tem*, ut praedictum est.

x *Et non* cu. **quia** irritum facerent mandatum Dei propter traditiones suas, **Mat. 15. c.**

y *Audientes* autem. **Hic** ultimo ponitur passus Stephani lapidatio iniusta, & secundo eius patientia perfecta, ubi. **Et** lapidabant. **Circa** primum dicitur. **Audientes** autem hac disse. cor. suis. **quia** non habebant rationem interficiendi eum, & tamen omnibus modis interficere volebant & sic dissecabantur interiorius, quia passio pualis discrepat ratione.

z *Et striden* suis. **Sicut** canes rabidi.

aa *Cum* autem esset ple. spi. **Hac** enim plenitudo fuit augmentata in martyrio. **quod** est actus charitatis perfecta.

ab *Intendens* in cae. **vbi** fiduciam suam collocauerat.

ac *Vidit* gl. Dei, **ad** confortationem suam ex gratia speciali.

ad *Et Iesum* stan. **Hoc** dicit. **ad** affirmandam eius resurrectionem. **Et** quia tales visiones fiunt secundum convenientiam eius quod significatur ut praedictum est, ideo Stephanus vidit Iesum stantem, ad designandum quod erat paratus ad eius roborationem, quia stare proprium, adiuantis in praedio, sedere vero proprium est iudicantis vel regnantis propter hoc **Mar. 16. d.** **vbi** describit regnum Christi, dicitur sedere a dextris Dei.

ae *Ecce* vi. **De** conditione huius visionis plenius dicitur in fine huius cae.

af *Exclamam* esse bonam & sanctam, sed a Iudaeis non custoditam, sed magis dissipatam, & sic contra eos replicat recusatone de se ipso.

Tres gradus malitiae Iudaeorum.

NICOLAUS DE LYRA.

- * *scit in seipso, quia per seipsum est beatus.*
- 1** *Dura. cer.* **Hic** consequenter excusat se Stephanus de blasphemia contra legem, confitendo eam sanctam & a Deo datam, & retorquendo in suos adversarios blasphemiam, eo quod eam multipliciter violabant, & hoc est quod dicit Dura cer. i. obstinata mente.
- 2** *Et incir. cor.* a vitis & sordibus.
- 3** *Et auribus.* a blasphemis & detractionibus.
- 4** *Vos semper* spi. re. loquenti in Moysse & prophetis.
- 5** *Sicut* & patres ve. ut ex pradi.
- 6** *Quem* prophetarum non sunt persecuti. q. d. valde pauci sunt.
- 7** *Et occ. eos.* prophetas, ut patet de Zacharia: in filio Ioiadae. 3. Para. 24. & Isaias, ut dictum fuit in principio Isa. & Amos, ut dicit Hiero. in prologo, & multis alijs locis.
- 8** *Qui* praed. de ad iu. i. Christi, qui dicitur iustus antonomasice, unde dicit Re. Sa. quod uniuersi prophetae non sunt iocuti nisi ad dies Messiae. scilicet, principaliter.
- 9** *Cuius* vos nunc prodi. cum Iuda irastando.
- 10** *Et homi. fu.* eius crucifixionem procurando.
- 11** *Qui* acc. in dis. quia data fuit per angelum in persona Dei loquen-

MORALITER.
 * **Dura. cer.** **Hic** excusat se de blasphemia contra legem, dicens eam

* **Exclamam** esse bonam & sanctam, sed a Iudaeis non custoditam, sed magis dissipatam, & sic contra eos replicat recusatone de se ipso.

purum hominem crucifixerunt, quē Deū credere noluerunt. a Exclamantes. * CHRYS. Profecō si mentitus esset, ut infamens, reliquendus erat, ille autem sic loquens, volebat illos doceri. Ex postquam dixit de morte solū, & de resurrectione nondum dixit, etiā hoc postea opportunē addidit dogma. Ista autem dicit sibi apparuisse, sicuti alibi tractat, ut & sic accipiāt sermonem, qui quoniam dixerat illum sedere, molestū illis erat, nunc istum de resurrectione sermonem mouet, & inquit illum stare. Ab hoc tempore coniecto, & faciem illius glorificatam. Deus enim quum sit misericors, per quā insidiabatur illi, iisdem volebat prouocare, siquē nihil amplius factum esset. Et post, Quamuis alias accusatione hęc digna sint, nihilominus cogita quomodo eum qui talia signa fecerat, qui omnes sermone vicerat, qui talia dixerat, suscipientes, sicut volebant, furorē suum impleverunt.

b Et eiciens. R.A. In hoc se implere legem glorificabant. Moyses enim de blasphemante dixit, Educ eum foras extra castra, & lapidet eum populus. * CHRYS. Iterū ext. ciuitatem mors, quemadmodū de Crō. Eripta morte confessio, Et prædicatio diuulgatur. c Extra ci. BE. Et dominus ext. portam passus est, qui nos elegit de mundo ad cælum. Et Stephanus quasi aduena mundi ext. ciuitatem lapidatur, non enim hic habens manentem ciuitatem, futuram tota mente quærebat, & dum martyr mundi ad cælos intuitum dirigit, persecutor duræ ceruicis ad lapides manum mittit. d Qui vocabatur Saulus. * CHRYSOS. Vide quā diligenter ea quæ ad Paulum pertinent, narrantur, ut tibi monstrat opus Dei, quod postea factum est cum illo, &c.

e Domine Ie. in cælum quod vidi apertum. Christus dixit patri, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, Stephanus quasi seruus domino. Domine Iesu suscipe spiritum meum. f Et lapidabant Stephanum. * TERTVL. Caterum supra Deū diligere nec animam licebit. & ca. paulo post, quod Petrus cecidit, quod Stephanus opprimitur, quod Iacobus immolat, quod Paulus distrahitur, ipsorum sanguine scripta sunt. g Post. autem ge. BED. Pro se stans orauit, pro inimicis genu flexit, quorum maior iniquitas maius supplicandi remedium postulabat. Et mira virtus martyris, qui ex zelo eis à quibus tenebatur, perfidiæ culpam exprobrans ardore charitatis in morte orabat pro oc-

h Quia nesciunt. R.A.B. Multi eorum occidendo Stephanum æstimabant se implere legem, qui blasphemum eum credebant hoc & Christus prædixerat, Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. * AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor. * TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat. * CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vique permissum erat animabus in inferno esse. i Obdormiuit. Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positius autem gentibus, elatum, quia nesciunt quid faciunt. Et cum hoc dixisset, obdormiuit in domino. cisoribus suis. h Quia nesciunt. R.A.B. Multi eorum occidendo Stephanum æstimabant se implere legem, qui blasphemum eum credebant hoc & Christus prædixerat, Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. * AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor. * TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat. * CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vique permissum erat animabus in inferno esse. i Obdormiuit. Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positius autem gentibus, elatum, quia nesciunt quid faciunt. Et cum hoc dixisset, obdormiuit in domino. cisoribus suis. h Quia nesciunt. R.A.B. Multi eorum occidendo Stephanum æstimabant se implere legem, qui blasphemum eum credebant hoc & Christus prædixerat, Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. * AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor. * TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat. * CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vique permissum erat animabus in inferno esse. i Obdormiuit. Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positius autem gentibus, elatum, quia nesciunt quid faciunt. Et cum hoc dixisset, obdormiuit in domino. cisoribus suis. h Quia nesciunt. R.A.B. Multi eorum occidendo Stephanum æstimabant se implere legem, qui blasphemum eum credebant hoc & Christus prædixerat, Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. * AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor. * TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat. * CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vique permissum erat animabus in inferno esse. i Obdormiuit. Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Exclamantes autem voce magna audiretur Stephani verba.
2 Conti. au. su. ac si essent blasphematoria.
3 Et impetum se. non ratione. sed furia.
4 Et eiciens. tanquam blasphemum.
5 Et te. e. vt expeditius & celerius eum interficerent.
6 Et la. hic consequenter ponitur beati Stephani perfecta patientia, & primo ex eius intentione ad Deum, ibi, Inuocantem & dicen. Domine Iesu suscipe spiritum meum. secundo ex eius benigna condescensio ad proximum actū interficientem ipsum cum dicitur.
7 Positis autem genibus. vt in orando modus esset deuotus.
8 Clamau. voce. magna. quia procedebat ex affectu magno ad proximorum salutem.
9 Ne statuas il: hoc pec. referuando eis pœnam æternam, sed da eis penitentiam. In aliquibus libris subditur, Quia nesciunt quid faciunt. sed non est de t. xtu, nec est in libris correctis. Isti enim saltem pro parte magna magis fuerunt moti passione, quàm ignorantia. Ignorantia autē multorum causata erat ex præcedente malitia. s. ex odio & inuidia contra ipsum, vt dictum est supra. ca. 4.
10 Et cum hoc di. ex seruore charitatis Mat. 5. g. Orate pro persequentibus & calumni.

1 Obdormiuit in do. Nam eius anima sanctissima absorpta fuit in bysso superna claritatis. Circa prædicta dubitatur, vt rum visio beati Stephani præmissa fuerit mentalis aut imaginaria vel corporalis. Et dicunt aliqui quod fuit tantū mentalis. ita quod ex speciali gratia fuit concessum Stephano videre non solum humanitatem Christi, sed etiam diuinitatem, sicut & Paulo. De quo

quo dicit beatus Aug. ad Paulinum de videndo Deo, quod sibi fuit concessum videre diuinam essentiam, eo quod l. erat doctor Gentium, & Moysi qui fuit doctor Iudæorum. Et hoc videtur dicere quædam Glo. supra locū illum quæ talis est. Quidam electorum adhuc in hac vita detenti, mundāto cordis oculo videre meruerūt gloriā Dei, vt hic Stephanus & Paulus ad tertium cælum raptus. Sed hoc dictum non videtur bene consonare dictis sanctorum doctorum, qui concorditer dicunt quod talis visio non est concessa alicui in uita præsentis vtenti sensibus exterioribus, nisi homini Christo. Vnde et Paulus non dicitur Deum sic uidisse, nisi in raptu ab istis sensibus. Stephanus autē videtur tunc non fuisse raptus, sed magis vtens sensibus, ut pote loquens Iudæis audientibus. Propter quod alij dicunt, quod fuit visio imaginaria, ita quod in eius imaginatione fuerunt effigies diuinitus formatæ ad representandum Deum & hominem Christum, sicut. Isa. 6. a. Isaïas vidit dominum sedentem super solium excelsum, & seraphim stantia ex utraque parte, sicut ibidem fuit plenius declaratum, & mente cognouit Stephanus significatum illis representationis. & sic quantum ad hoc non solum fuit imaginaria, sed etiam cum hoc mentalis, sicut fiebat prophetis, ut plenius dictum fuit in libro psalmorum. & non dubium quod illo modo potuit fieri. Sed ex modo loquendi scripturæ videtur quod fuerit corporalis: qui dicitur in textu, Cum esset Stephanus plenus spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, &c. Circa quæ aliqua dixerunt, quod visio Stephani a Deo fuit fortificatus in tantum, quod vidit Iesum. sexidentem in calos empyreo, calo acuties visus penetrando. Sed hoc non videtur bene dictum, quia supponere videtur quod visus fiat extra mittēdo ab oculo, non intus suscipiendo ab obiecto, quod improbat Philosophus lib. de sensu & sensato. Propter quod sine præiudicio videtur probabilius dicendum, quod à corpore Christi existentis in celo

MORALITER.

1 Excla. autem vo. ma. non. potentes veritatem audire, sed aquā furiosi statim duxerunt eū ad lapidationem, & ipse contrario fudit ad dominū pro ipsis orationem secundū doctrinā Christi. Mat. 5. g. Benefacite his qui oderunt vos, & ora

e Domine Ie. in cælum quod vidi apertum. Christus dixit patri, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, Stephanus quasi seruus domino. Domine Iesu suscipe spiritum meum. f Et lapidabant Stephanum. * TERTVL. Caterum supra Deū diligere nec animam licebit. & ca. paulo post, quod Petrus cecidit, quod Stephanus opprimitur, quod Iacobus immolat, quod Paulus distrahitur, ipsorum sanguine scripta sunt. g Post. autem ge. BED. Pro se stans orauit, pro inimicis genu flexit, quorum maior iniquitas maius supplicandi remedium postulabat. Et mira virtus martyris, qui ex zelo eis à quibus tenebatur, perfidiæ culpam exprobrans ardore charitatis in morte orabat pro oc-

h Quia nesciunt. R.A.B. Multi eorum occidendo Stephanum æstimabant se implere legem, qui blasphemum eum credebant hoc & Christus prædixerat, Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. * AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor. * TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat. * CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vique permissum erat animabus in inferno esse. i Obdormiuit. Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positius autem gentibus, elatum, quia nesciunt quid faciunt. Et cum hoc dixisset, obdormiuit in domino. cisoribus suis. h Quia nesciunt. R.A.B. Multi eorum occidendo Stephanum æstimabant se implere legem, qui blasphemum eum credebant hoc & Christus prædixerat, Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. * AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor. * TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat. * CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vique permissum erat animabus in inferno esse. i Obdormiuit. Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positius autem gentibus, elatum, quia nesciunt quid faciunt. Et cum hoc dixisset, obdormiuit in domino. cisoribus suis. h Quia nesciunt. R.A.B. Multi eorum occidendo Stephanum æstimabant se implere legem, qui blasphemum eum credebant hoc & Christus prædixerat, Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. * AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor. * TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat. * CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vique permissum erat animabus in inferno esse. i Obdormiuit. Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positius autem gentibus, elatum, quia nesciunt quid faciunt. Et cum hoc dixisset, obdormiuit in domino. cisoribus suis. h Quia nesciunt. R.A.B. Multi eorum occidendo Stephanum æstimabant se implere legem, qui blasphemum eum credebant hoc & Christus prædixerat, Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. * AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor. * TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat. * CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vique permissum erat animabus in inferno esse. i Obdormiuit. Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positius autem gentibus, elatum, quia nesciunt quid faciunt. Et cum hoc dixisset, obdormiuit in domino. cisoribus suis. h Quia nesciunt. R.A.B. Multi eorum occidendo Stephanum æstimabant se implere legem, qui blasphemum eum credebant hoc & Christus prædixerat, Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. * AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor. * TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat. * CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vique permissum erat animabus in inferno esse. i Obdormiuit. Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positius autem gentibus, elatum, quia nesciunt quid faciunt. Et cum hoc dixisset, obdormiuit in domino. cisoribus suis. h Quia nesciunt. R.A.B. Multi eorum occidendo Stephanum æstimabant se implere legem, qui blasphemum eum credebant hoc & Christus prædixerat, Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. * AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor. * TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat. * CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vique permissum erat animabus in inferno esse. i Obdormiuit. Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

quo dicit beatus Aug. ad Paulinum de videndo Deo, quod sibi fuit concessum videre diuinam essentiam, eo quod l. erat doctor Gentium, & Moysi qui fuit doctor Iudæorum. Et hoc videtur dicere quædam Glo. supra locū illum quæ talis est. Quidam electorum adhuc in hac vita detenti, mundāto cordis oculo videre meruerūt gloriā Dei, vt hic Stephanus & Paulus ad tertium cælum raptus. Sed hoc dictum non videtur bene consonare dictis sanctorum doctorum, qui concorditer dicunt quod talis visio non est concessa alicui in uita præsentis vtenti sensibus exterioribus, nisi homini Christo. Vnde et Paulus non dicitur Deum sic uidisse, nisi in raptu ab istis sensibus. Stephanus autē videtur tunc non fuisse raptus, sed magis vtens sensibus, ut pote loquens Iudæis audientibus. Propter quod alij dicunt, quod fuit visio imaginaria, ita quod in eius imaginatione fuerunt effigies diuinitus formatæ ad representandum Deum & hominem Christum, sicut. Isa. 6. a. Isaïas vidit dominum sedentem super solium excelsum, & seraphim stantia ex utraque parte, sicut ibidem fuit plenius declaratum, & mente cognouit Stephanus significatum illis representationis. & sic quantum ad hoc non solum fuit imaginaria, sed etiam cum hoc mentalis, sicut fiebat prophetis, ut plenius dictum fuit in libro psalmorum. & non dubium quod illo modo potuit fieri. Sed ex modo loquendi scripturæ videtur quod fuerit corporalis: qui dicitur in textu, Cum esset Stephanus plenus spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, &c. Circa quæ aliqua dixerunt, quod visio Stephani a Deo fuit fortificatus in tantum, quod vidit Iesum. sexidentem in calos empyreo, calo acuties visus penetrando. Sed hoc non videtur bene dictum, quia supponere videtur quod visus fiat extra mittēdo ab oculo, non intus suscipiendo ab obiecto, quod improbat Philosophus lib. de sensu & sensato. Propter quod sine præiudicio videtur probabilius dicendum, quod à corpore Christi existentis in celo

quo dicit beatus Aug. ad Paulinum de videndo Deo, quod sibi fuit concessum videre diuinam essentiam, eo quod l. erat doctor Gentium, & Moysi qui fuit doctor Iudæorum. Et hoc videtur dicere quædam Glo. supra locū illum quæ talis est. Quidam electorum adhuc in hac vita detenti, mundāto cordis oculo videre meruerūt gloriā Dei, vt hic Stephanus & Paulus ad tertium cælum raptus. Sed hoc dictum non videtur bene consonare dictis sanctorum doctorum, qui concorditer dicunt quod talis visio non est concessa alicui in uita præsentis vtenti sensibus exterioribus, nisi homini Christo. Vnde et Paulus non dicitur Deum sic uidisse, nisi in raptu ab istis sensibus. Stephanus autē videtur tunc non fuisse raptus, sed magis vtens sensibus, ut pote loquens Iudæis audientibus. Propter quod alij dicunt, quod fuit visio imaginaria, ita quod in eius imaginatione fuerunt effigies diuinitus formatæ ad representandum Deum & hominem Christum, sicut. Isa. 6. a. Isaïas vidit dominum sedentem super solium excelsum, & seraphim stantia ex utraque parte, sicut ibidem fuit plenius declaratum, & mente cognouit Stephanus significatum illis representationis. & sic quantum ad hoc non solum fuit imaginaria, sed etiam cum hoc mentalis, sicut fiebat prophetis, ut plenius dictum fuit in libro psalmorum. & non dubium quod illo modo potuit fieri. Sed ex modo loquendi scripturæ videtur quod fuerit corporalis: qui dicitur in textu, Cum esset Stephanus plenus spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, &c. Circa quæ aliqua dixerunt, quod visio Stephani a Deo fuit fortificatus in tantum, quod vidit Iesum. sexidentem in calos empyreo, calo acuties visus penetrando. Sed hoc non videtur bene dictum, quia supponere videtur quod visus fiat extra mittēdo ab oculo, non intus suscipiendo ab obiecto, quod improbat Philosophus lib. de sensu & sensato. Propter quod sine præiudicio videtur probabilius dicendum, quod à corpore Christi existentis in celo

quo dicit beatus Aug. ad Paulinum de videndo Deo, quod sibi fuit concessum videre diuinam essentiam, eo quod l. erat doctor Gentium, & Moysi qui fuit doctor Iudæorum. Et hoc videtur dicere quædam Glo. supra locū illum quæ talis est. Quidam electorum adhuc in hac vita detenti, mundāto cordis oculo videre meruerūt gloriā Dei, vt hic Stephanus & Paulus ad tertium cælum raptus. Sed hoc dictum non videtur bene consonare dictis sanctorum doctorum, qui concorditer dicunt quod talis visio non est concessa alicui in uita præsentis vtenti sensibus exterioribus, nisi homini Christo. Vnde et Paulus non dicitur Deum sic uidisse, nisi in raptu ab istis sensibus. Stephanus autē videtur tunc non fuisse raptus, sed magis vtens sensibus, ut pote loquens Iudæis audientibus. Propter quod alij dicunt, quod fuit visio imaginaria, ita quod in eius imaginatione fuerunt effigies diuinitus formatæ ad representandum Deum & hominem Christum, sicut. Isa. 6. a. Isaïas vidit dominum sedentem super solium excelsum, & seraphim stantia ex utraque parte, sicut ibidem fuit plenius declaratum, & mente cognouit Stephanus significatum illis representationis. & sic quantum ad hoc non solum fuit imaginaria, sed etiam cum hoc mentalis, sicut fiebat prophetis, ut plenius dictum fuit in libro psalmorum. & non dubium quod illo modo potuit fieri. Sed ex modo loquendi scripturæ videtur quod fuerit corporalis: qui dicitur in textu, Cum esset Stephanus plenus spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, &c. Circa quæ aliqua dixerunt, quod visio Stephani a Deo fuit fortificatus in tantum, quod vidit Iesum. sexidentem in calos empyreo, calo acuties visus penetrando. Sed hoc non videtur bene dictum, quia supponere videtur quod visus fiat extra mittēdo ab oculo, non intus suscipiendo ab obiecto, quod improbat Philosophus lib. de sensu & sensato. Propter quod sine præiudicio videtur probabilius dicendum, quod à corpore Christi existentis in celo

quo dicit beatus Aug. ad Paulinum de videndo Deo, quod sibi fuit concessum videre diuinam essentiam, eo quod l. erat doctor Gentium, & Moysi qui fuit doctor Iudæorum. Et hoc videtur dicere quædam Glo. supra locū illum quæ talis est. Quidam electorum adhuc in hac vita detenti, mundāto cordis oculo videre meruerūt gloriā Dei, vt hic Stephanus & Paulus ad tertium cælum raptus. Sed hoc dictum non videtur bene consonare dictis sanctorum doctorum, qui concorditer dicunt quod talis visio non est concessa alicui in uita præsentis vtenti sensibus exterioribus, nisi homini Christo. Vnde et Paulus non dicitur Deum sic uidisse, nisi in raptu ab istis sensibus. Stephanus autē videtur tunc non fuisse raptus, sed magis vtens sensibus, ut pote loquens Iudæis audientibus. Propter quod alij dicunt, quod fuit visio imaginaria, ita quod in eius imaginatione fuerunt effigies diuinitus formatæ ad representandum Deum & hominem Christum, sicut. Isa. 6. a. Isaïas vidit dominum sedentem super solium excelsum, & seraphim stantia ex utraque parte, sicut ibidem fuit plenius declaratum, & mente cognouit Stephanus significatum illis representationis. & sic quantum ad hoc non solum fuit imaginaria, sed etiam cum hoc mentalis, sicut fiebat prophetis, ut plenius dictum fuit in libro psalmorum. & non dubium quod illo modo potuit fieri. Sed ex modo loquendi scripturæ videtur quod fuerit corporalis: qui dicitur in textu, Cum esset Stephanus plenus spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, &c. Circa quæ aliqua dixerunt, quod visio Stephani a Deo fuit fortificatus in tantum, quod vidit Iesum. sexidentem in calos empyreo, calo acuties visus penetrando. Sed hoc non videtur bene dictum, quia supponere videtur quod visus fiat extra mittēdo ab oculo, non intus suscipiendo ab obiecto, quod improbat Philosophus lib. de sensu & sensato. Propter quod sine præiudicio videtur probabilius dicendum, quod à corpore Christi existentis in celo

re pro persequentibus & calumniantibus vos. MORALITER. per excusationem beati Stephani constantē docemur contra falsas accusationes constantē declarare veritatem. Patet autem inspicienti textum, quod beatus Stephanus in suæ excusationis processu reperit plures historias vet. Testa. quarum expositio nes mysticę positæ sunt in locis suis superius ordinate. Tom. vj. L 3

D Luca. 24. f acu. Gnof cap. vlt.

† so. disc. si post. 78. di. c. præsbiter.

† hoc non ē de textu.

Ioh. 16. a.

deogenit. lib. 6. ca. 9.

II. de patiē. cap. 14.

Visio Serphani qualis fuit.

NICOLAUS DE LYRA.

* celo fuit immutatus oculus Stephani ad visionem humanitatis Christi. Nam in potestate eius est, quod corpus suum sic videatur a longe sicut de prope. Et forte idem est de alio corpore glorioso, quia totaliter est anime subiectum. Propter quod videtur, quod ad nutum eius possit immutare ut sum indifferenter a longe & prope, sicut in potestate eius quod immutat visum in propria vel alia effigie, sicut dicitur de corpore Christi glorioso Luc. xl. Deitatem vero non potuit videre isto modo, sed sicut in visione imaginaria formatur in virtute imaginativa aliqua effigies ad representandum Deum ut dictum est, ita exterius potest diuinitus formari ad immutationem corporalis oculi, sicut suo modo fit in apparitione ange-

lorum quando apparent in corporibus assumptis quae corporaliter videntur, ita aliqua effigies corporalis non a Deo assumpta, sed formata potest ipsum representare oculo corporali. & sic probabiliter absque aliqua assertionem potest dici, quod si fuit in visione beati Stephani. mentaliter tamen cognouit, quod illa effigies non erat ipsa deitas, nisi tantum representatiue. & huic modo dicendi concorant littera cum dicit. Ecce video ceper. & f. ho. stan. a de. Dei. non sic intelligendo, quod celi fuerunt diuisi cum sint incorruptibiles, sed quia sic clare vidit, ac si nullum esset obstaculum intermedium. unde dicit quaedam gl. quod haec visio non fuit facta per reservationem elementorum, & sub elementis hic intelliguntur etiam corpora caelestia.

CAP. VIII.

Saulus autem erat. Non quidem lapidauit, sed lapidatibus consentit. unde periret, nisi gratia Dei & penitentia ei subueniret. quia qui faciunt & consentiunt digni sunt morte.

* CHRYSO. Non temere contigit haec persecutio, sed singulari dispensatione. Vides quomodo iterum tentationes permittit Deus fieri? &c. Si enim non facta esset neque discipuli dispersi essent.

* EVSEB. Interea persecutio prima aduersus ecclesiam Dei quae est Hierosolymis facta sub primo martyre Stephano, omnes discipulos exceptis duodecim, per vniuersam Iudeam, Samariamque dispersit, seu potius ut sancta scriptura iudicat disseminauit. Et quibus nonnulli usque ad Phenicem, & usque ad Cyprum, atque Antiochiam de-

CAP. VIII.

Saulus autem erat consentiens neci eius.

Facta est autem in illa die persecutio magna in ecclesia, quae erat Ierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudaeae & Samariae praeter apostolos.

Curauerunt autem Stephanum viri timorati & fecerunt planctum magnum super eum.

Saulus vero deuastabat ecclesiam, per domos intrans, virosque mulieres trahens in custodiam. Igitur qui dispersi erant pertransibant euangelizantes verbum Dei.

Philippus autem rapax mane comedet praedam, sero diuidet spolia.

Trahebat, non occidebat, quia fortasse manus eius custodiebat dominus, ne sanguine innocentum pollueretur.

Quamuis timore dispersi, tamen stabiles erant in praedicatione euangelii.

Philippus qui erat vnus ex septem cum Stephano diaconis ordinatus, descendit Samariam, virtute Dei repletus, & praedicabat primum verbum Dei Samaritanae genti.

De numero disseminatorum fuit, qui primus Christum praedicauit Samariae. Diaconus secundus Stephano. Secundus post ipsum narratur, quasi haeres & eiusdem gradus.

Beniamin, de qua & Paulus, sed iuxta antiquorum conuentionem a maioribus posteritatis nomina trahunt.

* CHRYSO. Magna infamia, & quod insolens erat, & quod in domo ingredietur ita animam prolege dabit.

Rapax, inquit, viros & mulieres. Vide & licentiam, & contumeliam, & insaniam. Omnes quos assequetur, plurimis malis afficiebat, ut potest eade facta audacior.

Deus. RAB. Quia li lupus gregem iurata prophetiam Iacob; Benjamin li-

pus rapax mane comedet praedam, sero diuidet spolia.

Trahebat, non occidebat, quia fortasse manus eius custodiebat dominus, ne sanguine innocentum pollueretur.

Quamuis timore dispersi, tamen stabiles erant in praedicatione euangelii.

Philippus qui erat vnus ex septem cum Stephano diaconis ordinatus, descendit Samariam, virtute Dei repletus, & praedicabat primum verbum Dei Samaritanae genti.

De numero disseminatorum fuit, qui primus Christum praedicauit Samariae. Diaconus secundus Stephano. Secundus post ipsum narratur, quasi haeres & eiusdem gradus.

Inde-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VIII.

* Saulus autem. Postquam descripta est Stephani persecutio singularis, hic consequenter describitur ecclesiae persecutio generalis.

Quia habuit ortum ex persecutione Stephani, id ad ipsam sit continuatio cum dicitur, Saulus autem erat consentiens neci. & per consequens peccati particeps, secundum quod Rom. j. d. Quia qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt scientibus. Et subditur de persecutione ecclesiae, cum dicitur.

2 Facta est autem in illa die. id est in illo tempore, quia persecutio pluribus diebus durauit.

4 Er omnes discipuli dispersi sunt. secundum quod dixerat Saluator. Mat. 10. c. Cum vos persequuntur in ista ciuitate, fugite in aliam.

4 Praeter apo. Isti erant principales & firmiores, propter quod remanserant in persecutione, ne ex fuga eorum crederetur fidem catholicam non habere firmum fundamentum. consequenter interponitur, beati Stephani sepultura, quae supra fuerat omissa, cum dicitur.

5 Cura, autem Ste. decenter sepelierunt.

6 Vi. i. i. timentes Deum, inter quos Gamaliel fuit principalis, ut habetur in legenda de inuentione corporis sancti Stephani.

7 Et fe. plan. ma. super eum secundum morem Iudaeorum, ut habetur Gen. vlti. de morte Iacob, & in libro Nu. de morte Aarō & Mari & Deu. vl. de morte Moysi, & in multis alijs locis de morte notabilium personarum. Illi autem qui sepelierunt Stephanum erant conuersi de daismo & ideo tenuerunt morem paternum. Cōsequenter reuertitur Lucas ad scribendum persecutionem ecclesiae dicens.

8 Sau. ve. de. ec. nitens eam annihilare.

6 Trahens in custodi. id est in carcerem. Non dicitur quod interceret, quia sicut dicit Glo. Deus manus ipsius preseruabat, ne sanguine nocentium polluerentur. Et quia sicut dicit Augu. Deus adeo omnipotens est & bonus, quod de malis elicit bona, ideo de ista persecutione elicit bonum disseminationis fidei catholice, propter quod subditur.

10 Igitur qui dispersi erant, dertransibant diuersas ciuitates.

11 Euangelizan. verb. Dei. Iudaeis habitantibus in ciuitatibus illis. vt habetur infra. 11.

12 Philippus aut. Postquam Lucas persecutus est de primo diacono de

MORALITER.

* Saulus autem erat consentiens neci eius, &c. Sequitur

2 Curauerunt autem Stepha. viri t. Non hominum timore, sed Dei. quod patet ex hoc, quod tunc erat magna persecutio fidei in Ierosolymis, & tamen constanter curam egerunt de sepultura corporis beati Stephani. Patet etiam ex hoc loco & pluribus alijs sacrae scripturae locis, quod sepelire mortuos est apud Deum meritorium tanquam opus pietatis. propter quod sanctus Tobias de hoc opere commendatur.

10 Igi. qui dis. erant. Ex hac dispersione duo sunt notanda. Primum

est, quod tempore persecutionis extra ecclesiam illi qui sunt firmi res debent remanere, ne fuga omnium fides derisibilis videatur. sic Apostoli remanserunt in Ierusalē tanquam firmi, ceteri uero recesserunt & erat eis licitum. Vnde dicit Aug. Si fortis es, cōtemne mortē, si autē debilis, fuge. Secundum est, quod Deus adeo potens est & bonus, quod de malis elicit bona. nam ex malo Iudaeorum ecclesiam persecutionem facta est discipulorum dispersio, & ex hoc per eorum praedicationem fidelium multiplicatio. unde subditur

12 Philippus autem descen. in ci. Et concluditur postea.

* Factum

lib. 2. hist. cap. 2.

infr. 9. a.

Mat. 10. c.

Intendebant. R A B. Credebant audientes verba & videntes si-
gna. Dicitur causa fidei, propter verba predicationis, & signa vir-
tutum. Ex presentia c. & Samaritanę mulieris historia proba-
tur animos huius gentis ad credendum promptos fuisse.

b Et factum est ergo magnum gaudium. * CHRYS. Ita semper fa-
cere solet Deus, & tri-
stibus lætamiscere, v-
in maiori admiratio-
ne sint.

c Mag. R A B. Magi a
de singulis philoso-
phatur, de natura mū-
di, cursu siderum &
moribus.

d Seducens. Scorsum
& à veritate ducens,
vel in excessum siue
stuporem & admira-
tionem conuertens
per prestigias.

e Dicens se esse aliquem
magnum. * TER-
TVL. Ad eos me con-
uerto, qui ex Euange-
lio heretici esse volue-
runt, ex quibus est
primum omnium Si-
mon magus, qui in A-
ctis apostolorum cō-
dignam meruit ab A-
postolo Petro, iustam
que sententiam. Hic
ausus est, summam se
dicere uirtutem, id-
est, summum Deum.

h Mundum autem ab
angelis suis institutū,
à demone se oberrate
qui

Intendebant autem turbę his quę à Philippo dicebantur v-
nanimiter, audientes & videntes signa quę faciebat. † Multi
enim eorum qui habebant spiritus immundos, clamantes
voce magna exhibant. Multi autem paralytici & claudi cura-
ti sunt. Factum est ergo magnum gaudium in illa ciuitate.

Vir autē quidam nomine Simon qui ante fuerat in ciuitate
magus, † seducens gentem Samarię, dicens se esse aliquem
magnum, cui auscultabant omnes a minimo usque ad maxi-
mum, dicentes: Hic est virtus Dei quę uocatur magna. At-
tendebant autem eum, propter quod multo tempore magi-
cis suis dementasser eos. Cum uero credidissent Philippo e-
uangelizanti de regno Dei in nomine Iesu Christi baptiza-
bantur uiri ac mulieres. Tunc Simon & ipse credidit, & cum
K baptizatus esset, adhebat Philippo. Videns etiam signa

qui esset sapientia descendisse quęredum apud Iudęos, se in U-
phantasmate Dei non passum, sed esse quasi passum.

f Demou. Dementare est rationalem mentem absentare.
g Phi. RA. Dicunt quidam istum Philippum fuisse aposto-
lum, & unum de duodecim, sed non uidetur uerum secundū
seriem huius libri.

h Iesu Chri. RA. Cuius
erant ignari, vel ut
prædictum est, in no-
mine Iesu trinitatem
prædicauit, qui tan-
tum unam personam
de trinitate perfecte
credit, credulitate a-
liarum duarum care-
re non potest.

i Tunc Simon. BEDA.
Credidit uerbis Phi-
lippi, & uirtute deu-
ctus uere credidit, vel
quod magis credibi-
le, simulauit se crede-
re, quo ad usque bap-
tisma susciperet, ut
qui adeo audis lau-
dis erat, ut Christus
credi uellet, arte addi-
sceret, quia miracula
facere posset. Quod
etiam leguntur fecis-
se successores eius,
qui malignis introiti
artib. ecclesiã fraudu-
lenter ingressi bap-
tisma furantur.

K Baptizatus esset.
* CHRYS. Quomo-
do autem illum & ba-
ptiza-

a Secundum situm loci, vel quia cum ciuitas illa inferior erat.

descendens in ciuitatem Samarię predicabat illis Christum. 1

Hominem esse uerum Deum.

Intendebant autem turbę his quę à Philippo dicebantur v- 2

Verba.

Miracula.

nanimiter, audientes & videntes signa quę faciebat. † Multi 3

Dæmones.

enim eorum qui habebant spiritus immundos, clamantes 4

Idamones.

Dissoluti.

voce magna exhibant. Multi autem paralytici & claudi cura 5

a Cognita ueritate lætati sunt se de tenebris liberatos esse.

ti sunt. Factum est ergo magnum gaudium in illa ciuitate. 6

a Quasi ignobilis.

b Non merito, quia opere inoediens erat.

c Semper bonis mala contraria aduersantur.

Vir autē quidam nomine Simon qui ante fuerat in ciuitate 7

a Prestigiosus.

magus, † seducens gentem Samarię, dicens se esse aliquem 8

a Prophetam, uel angelum, siue Deum uel Dei filium.

Seruo uel iuniore.

Regem uel decrepitum senem.

magnum, cui auscultabant omnes a minimo usque ad maxi 9

Simon.

Christus.

Non angeli.

a Ignorabant Christi nomen.

mum, dicentes: Hic est virtus Dei quę uocatur magna. At- 10

a Hoc s. quod.

b Artibus uel falsis uirtutibus.

tendebant autem eum, propter quod multo tempore magi- 11

a Fallendo.

cis suis dementasser eos. Cum uero credidissent Philippo e- 12

Ut est illud, Pœnitentiam agite, appro. n. regnum cz. &c.

uangelizanti de regno Dei in nomine Iesu Christi baptiza- 13

a In Christo Iesu non est masculus uel femina, &c.

b Simulare, & fide, ne credentibus resistens despectus haberetur.

bantur uiri ac mulieres. Tunc Simon & ipse credidit, & cum 14

a Corpore non corde uolebat. n. potestatem habere, ut cuiusque, &c. ut infra sequitur.

K baptizatus esset, adhebat Philippo. Videns etiam signa 15

NICOLAVSELYRA.

* de Stephano, hic consequenter prosequitur de Philippo, qui ponitur se-
cundus. 6. c. Et diniditur in duas, quia primo ponitur predicatio Philip-
pi, secundo conuersio Sauli, c. seq. Prima adhuc in tres, quia primo descri-
bit sanctus Lucas eius predicationem in Samaria. secundo describit
predicationem Aethiopi in uia, ibi, Angelus autē. tertio in terra ma-
ritima, ibi, Philippus autem. Prima adhuc in duas. Nam ad predica-
tionem Philippi primo ponitur multorum conuersio uera, secundo, unius
ficta, ibi, Vir autem quidam. Circa primum dicitur, Philip. au. qui
cum alyis propter persecutionem exierat de Ierusalem.

1 Descendens in ci. Sam. Quia tempore regum fuerat metropolis
in regno decem tribuum.

2 Prædica. il. Chri. Habitantes. n. ibi erant partim Iudæi. receperant
enim quinque libros Moysi, sicut & Saducæi.

3 Intende. au. tur. h. quę à Philip. dic. de Christo.

4 Vnanimi. au. i. reuerenter & deuotē. & subditur ratio.

5 Et uiden. sig. quę fa. i. miracula diuina uirtutis declaratiua in te-
stimonium ueritatis a Philippo predicata.

6 Multi e. eo. qui hab. spi. im. i. obsesti a demonibus.

7 Clama. v. m. exi. s. damones, coacti uirtute Christi. Et. ne diceretur,
quod hoc fieret uirtute superioris demonis, sicut dictum fuit de Christo
Luc. 11. b. In Beelzebub principe demoniorum eijcit demonia. ideo sub-
duntur alia miracula, quę non possunt fieri nisi uirtute diuina, cuiusmo-
di est curatio paralyticorum & claudorum subdita, cum dicitur, Multi
autem.

8 Factum est ergo gaudium ma. in ciuit. illa: de uirtutis cogni-
tione, & dictorum curatione.

9 Vir autem. Hic consequenter describitur unius conuersio ficta cum
dicitur, Vir autem quidam erat. n. Simon. Communiter dicitur à
† doctoribus

MORALITER.

† 8 Factum est ergo gau. ma. de uerbi receptione & miraculo-
rum operatione.

9 Vir au. qui. no. Simon. De conuersione istius dicunt commu-
niter doctores, quod fuit ficta. vnde postea obtulit pecuniam
pro potestate dandi spiritum sanctum in signo uisibili sibi
con-

doctorib. quod iste fuerit Simon Magus qui postea multum resistebat Pe-
tro & Paulo Romę predicantib. & ideo dixit, quod eius conuersio fuit
ficta, quia si & ad horam uera fuit, tamen ad uomitum redijt.

10 Qui ante fu. in ciuit. ma. i. Philosophus, ut dicunt aliqui, à magni-
tudine scientia sic dictus, sicut & illi qui uenerunt adorare Christū na-
tum, Matt. 2. Sed huic dicto contrariatur quod subditur.

11 Seducens. i. extra uiam ueritatis ducens, quod non Philosophi, cu-
ius est proprium amare ueritatem & docere. 1. Ethic. sed est propriū ho-
minis arte magica utentis.

12 Dicens se esse ali. ma. s. prophetam, uel Christum. Vnde & Io. 4.
dicitur, quod Samaritani sicut & Iudæi expectabant Christum. vnde di-
xit illa mulier Samaritana. Scio quia Messias uenit, qui dicitur Christus
Cum ergo uenerit ille annuntiabit nobis omnia. ideo subditur.

13 Dicen. h. est uirtus Dei. Et sic loquitur Apostolus de Christo. 1. Co-
rint. 1. c. Prædicamus Christum Dei uirtutem, &c.

14 Attendebant autem eum. credentes ei.

15 Propter quod multo tempore magicis suis artibus dement-
tasset eos. i. mentes eorum à ueritate alienasset. Ex quo patet, quod su-
prædictus est magus à magicis artibus.

16 In nomine Iesu Christi ba. Hac. n. forma utebatur ecclesia pri-
mitiua rationib. dictis supra. 2. c.

17 Tunc Simon & ipse credidit. s. fide, uel si uere, hoc tamen fuit
tantum ad horam. Et cum ba. essent, adhæ. Philip. Et subditur ra-
tio. Videns etiam signa & uirtutes maxi. fieri. Dicitur. n. ab ali-
quib. & probabiliter, quod ad hoc familiaritatem Philippi querebat, ut
per hoc consequi posset uirtutem seu artem similia faciendi. Vnde & in-
fra dicitur, quod obtulit pecuniam apostolis, ut per impositionē manū
posset dare donum spiritus sancti signo uisibili. Ex quo uidetur quod non
fuit conuersus uerē, sed fide tantum.

* Cum

concedenda. propter quod ab ipso denominatur uirtum Si-
monis. per hoc etiam significatum fuit, quod in ecclesia
semper sunt aliqui mali admixti bonis. Etenim sicut sage-
na nondum ad litus tracta, quę pisces malos habet cum bo-
nis admixtos. Per hoc autem quod beatus Petrus dixit Si-
moni.

A prizavit, quemadmodum Christus & Iudam elegerat.
 a *Stupens admirabatur.* * CHRYS. Hic videns signa quae fiebant, obstupescit quidem, non audet autem gratiam signorum pertere, quandoquidem videbat etiam alios non accepisse.
 b *Miserunt ad e. Pe. & Io.* Petrus Iohannem sociat sibi, quia virginitas ecclesiae grata est & placet.

c *In nomine Ie.* Non est sic legendum, in nomine Iesu tantum, ut aliae personae excludantur.

d *Iesu.* Quia ante in patrem credebant, & spiritum sanctum, sicut alij Iudei. Vel plena fides unius personae fidem trinitatis confirmat.

* CHRYS. Et quare non acceperunt spiritum sanctum, si qui baptizarentur? vel forsitan quia Philippus in hoc Apostolos brevis venturos honorabat, vel quod hoc donum non habebat.

Erant enim ex septem illis, id quod magis videtur dicendum. Unde mea sunt hic Philippus unus ex septem erat secundus a Stephano, Ideo & baptizans spiritum sanctum non dabat, neque enim facultatem habebat. Hoc enim donum solum apostolorum erat. Et ibidem, parum ante, spiritum acceperant remissionis, spiritum autem signorum non acceperant. Et quod hoc sit quod spiritum signorum non acceperant, vide quomodo hoc cernens, Simon non accessit & petit, &c.

Nam virtutem quidem acceperant faciendi signa, non autem dandi alijs spiritum sanctum. Igitur hoc erat in Apostolis singulare. Unde & precipuos, & non alios videmus hoc facere, e *Imponebant ma.* RAB. Philippus qui Samaritanos euangelizabat, unus de septem fuit. Si enim Apostolus esset, manus imponere posset, ut spiritum acciperent, quod solum episcopis licet. Nam presbyter siue praesente siue absente episcopo combaptizat, crismate iungit, quod ab episcopo consecratum est, non tamen frontem oleo signat, quod solum episcopus facit cum tradit spiritum paraclitum baptizatis.

* EPIPH. Nam cum Philippus diaconus esset, non habebat potestatem imponendi manus, ut per hoc daret spiritum sanctum. Cui autem, Simon non habet et rectum cor, nec intentionem rectam, sed turpi lucro ac studio pecuniarum intentus esset, offerebat pecunias Petro Apostolo ut daret sibi potestatem exhibendi spiritum sanctum per manus impositionem, ita ratione secum inita, quod dare vellet multis pro modica pecunia, atque sic per exhibitionem spiritus sancti multas pecunias cumulare

C mulare ac lucrari posset.

mulare ac lucrari posset.

* CHRYS. Videt scelus Simonis? pecunias attulit, quamvis non vidisset pecuniarum gratia illum hoc facere, unde non ignorantiae opus erat, sed tentantis, & volentis accusationem querere, propter hoc & audit. Non est pars, &c.

Cupiens se talia posse.

& virtutes maximas fieri, stupens admirabatur. Cum autem

a De quibus non fuit Philippus, de quo praedictum est. b Nunc apparet quae fuit civitas Samariae quam praedixit, ipsa Samaria.

audissent apostoli qui erant in Ierosolymis, quia recepisset Sa-

a Qui erant coluinae. Non unum sed duos, sicut & Christus Iudaeos misit, ut in ore duorum stet omne verbum.

maria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Iohannem, qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctum. Nondum enim in quemquam illorum trans-

a Iam enim sola aqua baptizati erant. Visibiliter.

a Spiritus sanctus.

erat, sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu.

a Id est, sancti erant in aqua tantum, non autem in spiritu sancto.

† Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus apostolorum daretur spiritus sanctus, obtulit eis

a Ecce exemplum confirmationis.

a Quod monstrabant, quia loquebatur.

pecuniam, dicens, Date & mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat spiritum sanctum. Petrus autem

a Quali princeps loquitur primus.

rem dixit ad eum. † Pecunia tua tecum sit in perditionem, quomodo

a Quod pecunia tua tecum percat.

†

f Potestatem. RABA, Non baptizandi tantum in aqua & praedicandi siue virtutes faciendi quam habebat Philippus, sed ut cuicumque imposuero manus, &c.

BE. Ad pecuniam non poterant apostoli potestatem illam dare, quibus dictum est, Gratis accepistis, gratis date.

* CHRYS. Quo illi non occiderunt, sicut Ananiam, & Saphiram, quia etiam ob malis qui in Sabbatho ligna colligerat, occisus est, ut alij erudiretur, neque postea alius idem passus est. Sic & nunc Petrus facit, & punit illos, hunc non punit, sed dicit ad eum, Pecunia tua, &c.

* TERTUL. Ut quid ergo de homine Christum redimis in hominem in quo Christus est? Non aliter & Simon facere tentavit, quum pecuniam Apostolis obtulit pro spiritu Christi. Audiet ergo & iste, qui se redimes, Christi spiritum redemit, Pecunia tua tecum sit in interitum, quoniam gratiam Dei pretio consequendam putasti, &c.

* IDEM. Nam exinde & Simon magis iam fidelis quoniam aliquid adhuc de circulatoria secta cogitaret, ut si inter miracula professionis suae esset spiritum sanctum per manus impositionem et mundaret, maledictus ab apostolis de fide eiecit est, &c.

* IDEM. Simoniacae autem magiae disciplina angelis serviens, utique & ipsa inter idololatras deputabatur, & a Petro Apostolo in ipso Simone damnabatur.

g Pecunia. Non nostra, qui non cupimus, sed tua, quam spiritui comparas, ut illam pro eo vendas, & illam spiritui emas. Ideo spiritum emere volebat, ut alijs vendens eum plus accipere posset.

Pecunia. RAB. Ex hoc exemplum capitur, ut peccatorum elemosyna non recipiatur.

BE. Apostoli nolentes pecuniam, dicunt, sit tecum, id est tuam retine, & hoc in perditionem, ut pecunia iniuste congregata, poenam aeternam luas.

h In perditionem. BE. Iusti cum sententiam maledictionis proferunt, non ad hanc ex vitio ultionis, sed ex iustitia erumpunt. Iudicium enim Dei intus aspicientes, quo maledicto mala

la

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Cum autem. Descripta praedicatione Philippi hic consequenter describitur collatio spiritus sancti. Circa quod sciendum quod Philippus erat tantum diaconus, propter quod licet posset baptizare, non tamen manus imponere, nec per consequens donum spiritus sancti in signo visibili dare. hoc enim pertinebat ad Apostolos. Unde & solum episcopi qui sunt successores eorum 21. dist. in novo Test. manus imponunt, propter quod Philippus significavit apostolis, ut aliqui eorum venirent in Samariam, & supplerent illud quod ad eius officium non spectabat, & hoc est quod dicitur. Cum autem audisset, Apostolo, Et patet litera usque ibi.

2 Nondum enim in quemquam illo uel signo visibili, uenerat tamen

tamen in eis inuisibiliter, sicut & modo in baptismo.

3 Sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu. Haec dictio tantum, non est determinatio huius quod est, in nomine domini Iesu, excludendo alias duas personas, sed magis includuntur in eo ut dictum est supra. propter quod ly tantum, est magis determinatio huius, sed baptizati erant tantum, sed non acceperant impositionem manuum ideo subditur. Tunc imponebant, &c.

4 Cum vidisset. Hic consequenter ponitur Simonis increpatio. Volebat enim emere potestatem dandi spiritum sanctum intentione lucri inde recipienti, propter quod ab ipso nominatur vitium Simoniae, quo aliquis vendit & emat spiritualia. Et patet litera usque ibi.

* Non

MORALITER.

† Pecunia tua tibi sit in perditionem, quo. do. Dei existi, pe. possideri. Dedit exemplum ecclesiae prelati exurpandi totaliter vitium Si.

Simoniacae prauitatis, ita quod non habeant oculum ad potentiam temporalem propter quod venditorum in ecclesia, sed ad idoneitatem eorum in scientia pariter & in uita.

† En-

la debeant foris ferri cognoscunt, & in maledicto non peccant. in quo a iudicio Dei non discordant. Cum enim & maledictus innocētia permanet, & ream maledictio absorbet, ex utraque parte colligitur quia a summo iudice sententia profertur. unde Simon a Petro maledictus aeternaliter perit.

a Penitentiam age. pro cupiditate, & pravo sensu quo putasti de spiritu commercium fieri posse.

* A v g. Iam etiā post aduentū de celo spiritus sancti, quidam Simon pecunia voluit eundem spiritū emere, sceleratissimū & impium mercimonium, cogitans, iā baptizatus in Christo, tamen penitentia cōcilium ab ipso Petro correptus accepit.

* I d e m. Habemus etiam in actis apostolorum Simonem iā baptizatum cum pecunia vellet emere, ut ei per impositionem manus daretur. Spiritus sanctus admonitū a Petro, ut de hoc generis peccato ageret penitentiam. Est enim penitentia bonorū & humiliū pena, in qua peccata tūdem, dicētes, *Dimitte nobis, &c.*

Per iten. R A. Vt omnes videant quod es. Non quod ignoret Petrus cum penitentiam non acturum, sed quia omnibus iustū est predicare, suum facit officium, ut ille sit inexcusabilis coram omnibus etiam arguitur, ne amplius ab eo fallantur. * C H R Y S. Ita erat cogitans malum quiddam, propter hoc & dixit, si forte remittatur tibi, quia sciebat incorrigibilem esse. Propterea proel postea abiit, nempe Romam, eo quod apostoli illuc non preueniant. Non punit autem illum, ut ne postea necessitatis sit fides, ut ne res crudelis esse videatur, ut ea quae penitentiae introducat, vel etiam quod sufficiebat ad correptionem, arguisse & dixisse ea quae in corde erant.

b R g. De cui patet cor, de quo propheta. Quam bonus Israel Deus, quem fallere non potes, quia spiritus sanctus disciplina effugiet fictum. c *In fl.* B E D. Ideo spiritus in columba descendit, ut a simplicibus doceret se suscipi, nam qui amaritudinem in corde servat, quis baptizatus videatur, non est a vinculo peccati solutus, sed quasi ad punctum hora baptizandi purgatus, mox acrio redat modo

monē septemplex opprimitur. Frustra ergo gratiam emere darentur qui se non exiit mente corum.

* C H R Y S. Vide quomodo quamvis scelestus ille esset, redargutus tamen credit, quemadmodum & humilis factus, quando iterum redargutus est, &c.

Spiritum sanctum, qui est Deus & donum Dei.

nam donum Dei existimasti pecunia possideri. non est tibi

a In quo dictum est, quod per manus eius acciperetur spiritus.

pars neque fors in sermone isto. Cor enim tuum non est re-

a Id est, duplici malo cupiditatis, & praue fidei.

ctum coram Deo. Penitentiam itaque age ab hac nequitia

a Non affirmatiue, sed dubitando loquitur, ne desperemus.

tua, & roga Deum si forte remittatur tibi haec cogitatio cor-

a Perfidia.

b Funiculus quibus peccatorum quisque constringitur.

c Peccati.

dis tui. In felle enim amaritudinis & obligatione iniquita-

a Quamuis celes, tamen mihi non est occultum.

ris video te esse. Respondens autem Simon dixit: Praeca-

a Praesentes plagas timeas vult vitare.

mini vos pro me ad dominum, ut nihil veniat super me

Petrus & Ioannes.

a Firmius testimonium perhibentes verbis vel signis.

horum quae dixistis. Et illi quidem testificati & locuti

a Secundum modum consuetudinis. Non solum in Samaria.

verbum domini redibant Ierololymam & multis re-

Ad distinctionem angelorum Sathanz.

gionibus. Samaritanorum euangelizabant. Angelus au-

a Perfectionis est iudicium in vtroque.

tem domini locutus est ad Philippum, dicens, Surge, &

a De metropoli Iudaeorum in ciuitates Gentium, quae deserte sunt.

vade contra meridianum ad viam quae descendit ab Ierusa-

a Gaza Philistinorum metropolis. id est, Aphricam.

b Non via, sed Gaza dicitur deserta.

c In altero perfectio, in altero obedientia.

d Propter vitilem animum.

lem in Gazam, haec est deserta. Et surgens abiit, & ecce uir-

tium primitiae Deo meruit consecrari. In quo illud completum est, Aethiopia praeueniet manus eius Deo.

Myst. ad meridiem Philippus exit, id est, apostoli ad Gentes ubi calor fidei est.

i Ad. Na via descendit, sed per viam descendit ex natura loci. K In Ga. B E D. Verus Gaza, quae terminus quondam Chananaeorum erat iuxta Aegyptum funditus est destructa: & loco eius alia aedificata.

ALLEG. Gentes designata cultu Dei deserta. Via quae ab Ierusalem descendit, & viam salutis aperit, Christus qui est veritas & vita, de superna enim Ierusalem ad ima descendit & nigredinem peccati unda baptismi dealbavit.

* C H R Y S. Magnis laudibus predicatur ille, quando quidem & ille in Aethiopia manes, & tantis occupatus negotiis, & cum non esset festus dies, ageretque in superstitiosa ciuitate, venit adoraturus Hierusalem. Magnaque diligentia erat, quia etiam in curru sedens legebat.

l Vir, &c. po. B E D. Merito dicitur qui in scriptura tantum studebat.

Io. 14. a.

Ho. 19.

F

NICOLAUS DE LYRA

* 1 Non est tibi pars neque in serm. isto, id est, in hac potestate, scilicet, ut spiritus sanctus detur, ut per impositionem manus tuae.

2 Cor enim tuum non est rectum coram Deo, &c. Virtute enim Dei reuelantis videbat inimita sui cordis.

3 In felle enim amar. id est, in nequitia intentionis, quae facit amaritudinem culpa, & ducit ad amaritudinem gehennae.

4 Praecamini vos pro me. hoc dixit magis timore, quod illius panem quam amore gratia.

5 Et illi quidem testi, & lo. verbu. ad confirmationem credentium

6 Res. i. e. non otiosi: sed in via per ciuitates predicando uerbum Dei.

7 Angelus. Posita predicatione Philippi in Samaria, hic consequenter ponitur eius predicatione in uia, & hoc Aethiopi de Ierusalem in terram

ram suam reuertenti. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur Philippi predicatione, secundo Aethiopiae conuersio, ibi. & dum irent. Circa primu dicitur. Angelus au. domini, &c. va. contra mer. Aethiopia enim est in plaga australi. respectu Ierusalem.

8 Ad uiam quae descendit ab Ieru. Ierusalem enim est in loco altiori quam sit illa Gaza.

9 Haec est des. Gaza enim uetus fuit omnino destructa, & postea alia eiusdem nominis fuit aedificata in alio tamen situ. Via autem illa transibat per Gazam desertam, & non per Gazam de nouo aedificatam, ideo ad differentiam illius dicitur. Haec est d.

10 Et ecce uir Aethiops. Per hoc autem quod dicitur uir designatur, quod non dicebatur eunuchus ex praecisione membrorum genitalium, sed a castitate & honestate morum secundum quod dicit Saluator Matth. 21. b. Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum caelorum.

* Qui

MORALITER

* 7 Angelus au. d. locu. Philippus os lampadis interpretatur & io per ipsum quilibet bonus praedicator euangelii significatur

tur; nam lampas habet in ore splendorem, & interioris olei liquorem. praedicator autem bonus habet ueritatis splendorem in ore, & oleum pietatis interioris in corde.

10 Et ecce uir Aethiops. per illum significatur homo desideriu habens

Abur, vt nec legere cessaret in uia, intantum religionem amabat, vt de vltimis partibus mundi veniret ad templum domini. Vnde merito dum querit interpretem lectionis. Christu quē querebat, inuenit, & secundum Hiero. plus reperit in deserto fonte ecclesie, quam in aurato templo synagoge. Hic Aethiops mutauit pel-

lesaceret sua veste, vnde dicit Apostolus, *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.* **g** Putasne intelligis, &c. Et quomodo. **RAB.** Suas iuicem linguas agnoscunt, vel per doctrinā eunuchi, vel per spiritū Philippi. **h** Quomodo possum si non. Hic arguit illorum audaciam, qui existimant sine doctore scripturam diuinam intelligere.

† praeseq
Pf. 67.

a Aethio. natura & merito. Aethiops enim tenebrosus, vnde, *Aethiopia praeueniet ma. eius Deo.*

B *Potens Ca. re. & c. suo* **BEDA.** Regina Aethiopum thesaurum praemittens in Ierusalem, ecclesia est Gentium fidei & uirtutū dona largitura, cui conuenit interpretatio nominis. Candacis enim interpretatur commutata, de qua in Pl. scribitur, pro his qui commutabuntur. Et alibi, *Aud. si. & u. incl. au. tu. & c.*

† Nūquid

† dix via fuerit.

Pf. 44. Ibidem c. † Isa. 53. d. † ipius.

c *Canda. re. mos erat illius regionis a faminis regi, & eas Candaces vocari.* **d** *Reuertebatur. Incipiebat reuerti legens* **m** *Isaia. Vbi cūque in nomine salutis narratur principium, de Isaia sumitur testimonium, qui interpretatur salus domini.*

e *Dixit spiritus. * CHRYSOS.* Et quare non ipsi apparet angelus, & ipsum ducit ad Philippum. Quia fort. assis non obedisset, sed solum perterritus fuisset. Vide Philippi philosophiam. Non calumniatus est, non dixit, ignota, ego te docebo, nō dixit. Ego haec accuratē scio, nec adulatus est, dicens. Beatus es hoc legens, ita a temeritate ac adulatione uerbum alienū erat sed curam te gerere, & misericordem esse declarabat, oportebat enim, illum interrogare, oportebat illum desiderare.

f *Tanquam ouis, & c.* **BEDA.** Ouis cum ad victimam ducitur, nō reluctatur, & Christus passus est uoluntate propria. vel sicut agnus in Pascha immolari solebat, sic Christus immolatus est nostrum pascha, & sicut agnus coram tondente non solum nos sanguine redemit, sed lana operuit, vt algentes infidelitate ca-

Isa. 35. b.

a Typus Gentium, quae in Christo carnalib. desiderijs circumciduntur. **b** Virtus & mentis integritate. **c** Regina Austri uenit a finib. terrae audire sapientiam Salomonis.

a Aethiops eunuchus + potens, Candacis regina Aethiopum, **a** Consuetudo eunuchorum custodire thesauros potentum. **b** Diuitias. **c** Antequam Philippo loqueretur.

a qui erat super omnes gazas eius, uenerat adorare in Ierusalem, & reuertebatur sedens super currum suum, legensque **a** Propter uerbis celebritatem & templi famam. mos Gentium famosa adire loca, cultui deorum dicata. **b** Sanctus uel angelus.

a Isaiam prophetam. Dixit autem spiritus Philippo: Accede & adiunge te ad currum istum. Accurrens autem Philippus audiuit eum legentem Isaiam prophetam, & dixit, † Putasne intelligis quae legis? **a** Linguam non ignorabat qui librum legebat. **b** In figura doctorum qui Gentib. assumpti sunt.

a † ostenderit mihi? Rogauitque Philippum, vt ascenderet & sederet secum. **a** In hoc profectus. **b** Cum sedente. & reuoluit librum eunuchus, uel Philippus. **c** Ut crucifigeretur.

a † Tanquam ouis ad occisionē ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine uoce. **a** Innocens **b** Passionem crucis. **c** Ut crucifigeretur. **d** Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, **e** Et sicut agnus coram tondente se sine uoce. **f** Et sicut agnus coram tondente se sine uoce. **g** Et sicut agnus coram tondente se sine uoce.

a Quia in passione se humilians non iudicauit, sed se iniuste iudicari permisit. **b** In barrabara latronem, quem quasi iustum penerunt. **c** Generatio eius caelestis non potest enarrari, quam Ioannes ex parte dixit. **d** Generationem etiam carnalem quis explicare possit, quomodo de uirgine natus sine femine.

a cū eius sublātum est. **a** Ut in caelo, non in terra uiuat. **b** Generationē eius quis enarrabit? **c** Quomodo tollētur de terra uita eius. **d** Respondens autem eunuchus, **e** Respondens autem eunuchus, **f** Respondens autem eunuchus, **g** Respondens autem eunuchus, **h** Respondens autem eunuchus, **i** Respondens autem eunuchus, **k** Respondens autem eunuchus, **l** Respondens autem eunuchus, **m** Respondens autem eunuchus, **n** Respondens autem eunuchus, **o** Respondens autem eunuchus, **p** Respondens autem eunuchus, **q** Respondens autem eunuchus, **r** Respondens autem eunuchus, **s** Respondens autem eunuchus, **t** Respondens autem eunuchus, **u** Respondens autem eunuchus, **v** Respondens autem eunuchus, **w** Respondens autem eunuchus, **x** Respondens autem eunuchus, **y** Respondens autem eunuchus, **z** Respondens autem eunuchus.

a diens usque ad mortem. **b** *TRIPART. HISTORIA.* Hoc enim sciendum solum patrem nosse quemadmodum filium generauerit. Et rursum filium, quomodo ipse de patre sit genitus. **c** *FVLGEN.* Ideo eius generatio inenarrabilis est utraque. **d** *PRIMA* enim, quia de patre sine matre, secunda quia de matre sine patre. **e** *GENERATIONEM* eius qui enarrabit. Quoniam, & c. **BEDA.** Generatione diuinitatis impossibile est cognosci, de qua dicitur. *M. lucife. genuite.* Partus etiam uirginis quomodo potest exponi? cuius rationem querenti Marię dictum est. *Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus al. & c.* **f** *TOLLETUR.* Secundus homo de caelo caelestis, sanctitate segregatus a terrenis. Vel de uita in mortem transiit.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Qui erat super omnes Gaza eius. Erat enim eius thesaurarius, & sic Gaza est hic nomen appellatiuum, supra uero est nomen propriū ciuitatis existentis in terra Philistinorum, vt habetur. 1. Reg. 6.
- 2 Venerat adora. in Ier. multi enim Gentiles ex deuotione ueniebāt adorare Deum in Ierusalem, vt habetur 1o. 12. Vel forte iste erat conuersus de Gentilitate ad Iudaismum, quod uidetur ex eo quo subditur.
- 3 Legensque Isaiam pro. sicut erat edoctus a Iudais. Sicut & multi laici ex deuotione dicunt horas canonicas in Latino, quamuis non intelligant. Cetera patent usque ibi.
- 4 Tanquam ouis ad occisionem ductus, quod scribitur Isa. 43. c. Et intelligitur ad literam de Christo, sicut ibidem diffusius dictum fuit, quia cum uerbo vno posset aduersarios omnes prosternere, permisit se ad occisionem duci.
- 5 Et sicut agnus coram tondente se si, quia uerba iniuriosa pro iniuriis

- iniuriis nō reddidit, & cum false accusaretur corā Pilato, tacuit Ma. 27.
- 6 In humi. Isa. 43. c. sic, habet. De angustia & de iudicio sublatus est. Quod sic ibidem fuit expositum, de angustia, scilicet, mortis, & de iudicio quo omnes decedentes ex diuina sententia detinebantur in limbo, sublatus est per potentiam suae resurrectionis, Et eodem modo exponenda est haec litera. In humi. id est, per mortem quam humiliter sustinuit in humanitate assumpta. Phil. 2. a. Humiliauit semetipsum factus obediens usque ad mortem.
- 7 Iudicium e. id est, sententia diuina, qua sua erat in quantum Deus.
- 8 Sublatum est, quia Christo resurgente sancti, qui erant in limbo detenti in de fuerunt sublati.
- 9 Ge. e. i. multiplicationem fidelium, qui regenerantur in Christo per baptismum, 10 Quoniam tol. scilicet, per mortē. Et in hoc reatitur causi multiplicationis fidelium, 1o. 12. d. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum uiuans, &c. Cetera patent usque ibi.
- * Et

MORALITER

* habens suę salutis, quod patet ex hoc qd dicitur, quod uenerat adorare Deum in Ierusalem de partibus ualde remotis, & per consequens quod reuertens legebat Isaiam prophetā, q̄ uis nondum haberet ipsius intelligentiam. Per hoc autem qd Philippus a Deo missus est ad docendum ipsum, & baptizandum, significatur omnis desiderās recte saluari per fidem domini

mini nostri Iesu Christi. Mittit ei doctorem uel sibi reuea immediate ueritatem, namque natura non deficit in necessariis, & multo minus actor nature, qui potētia & bonitatis est infinita, fides autē est necessaria ad salutem Hebr. 11. b. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Propter quod qd facit quod in te est conuertendo se ad Deum per mentis deuotionem, Deus reuelat fidei ueritatem, uel mittit ei doctorem. Exemplum habetur infra c. 10. de Cornelio centurione.

* Ibat.

a *Aperi. Phi. B. E.* Qui interpretatur, os lapidis, pulchre os suū aperit, dum obscuritatem prophetiæ profert in lucē scientiæ. Vel hæc circumlocutio designat longiorem sermonem. *Aperuit. R. A.* Thesaurum scientiæ aperuit, vel aperuit os vt spiritus loquatur in eo, secundum illud: Dilata os tuum, & implebo illud.

B *Mystice os ecclesiæ* Philippus aperuit, vt ex hoc Gentibus prædicetur quem prius nesciebant.

C *AUGUST.* Si autem scriptura tacuit, atque intelligenda admittit cetera, quæ cum illo Spadone baptizando Philippusegit, atque in eo quod ait, baptizauit eum Philippus, intelligi voluit impleta omnia, quæ licet taceantur in scripturis gratia breuitatis, tamen serie traditionis scimus implenda: Pari modo etiam in eo quod scriptum est, euangelizasse Philippum Spadoni dominum, nullo modo dubitandum est, & illa in catechismo dicta esse, quæ ad vitam morisque pertinet eius qui credit in dominum Iesum: Hoc est enim euangelizare Christum non tantum dicere quæ sunt credenda de Christo, sed etiam quæ obseruanda ei, qui accedit ad compagem corporis Christi.

b *Euangeli.* Soluit quæstionē illius interrogantis de quo propheta dixit. Demonstrat autem quod de Iesu prophetatum est.

c *Ad quandam aq.* Ad hoc enim prædicatio duxerat, vt aqua in digeret, quæ de baptismo in via audierat.

d *Sicre. R. A.* Non ignorabat eius fidem, sed volebat manifestam confessionem, vt baptizaturis & baptizandis daretur exemplum interrogandi & confitendi.

e *CHRY.* Bene, vt diuinum ostendatur quod factum, & vt ne putetur homo vulgaris.

e *Spiritus do. R. A.* Vel spiritus irruit in eum fortiter, sicut & in apostolos venit, quanto fides fortior, tanto spiritualis impe-

tus maior. Ex hoc quod spiritus irruit in eunuchū, dicitur Philippum Apostolum fuisse, à quo tñ nec manus impositione nec inuocatione spiritus sancti missionem legimus factā. Vnde apparet in primitias Gentium nō manus impositione nec inuocatione sed sponte spiritum sanctum descendisse: vt Apostoli excusationem haberent contra Iudæos accusantes eos, quia Gentes baptizabant. Quis enim posset prohibere spiritum domini? aut quis arceret ab aqua, in quos spiritus descenderat.

a *Loco scripturæ si ipse reuelabat, vel Philippo si ipse legebat.* Philippo dixit: Obsecro te de quo propheta dicit hoc? De se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suū, & incipiens a scriptura ista euangelizauit illi Iesum. Et dum irent per viam, venerunt ad quandā aquā, & ait eunuchus: Ecce aqua: Quis prohibet me baptizari? Dixit autē Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait: Credo filiū Dei Iesum esse. Et iussit stare currum, & descenderūt vterque in aquam, Philippus & Eunuchus, & baptizauit eū. Cū autē ascendissent de aquā, spiritus domini rapuit Philippum, & amplius non vidit eum eunuchus. Ibat enim per viam suam gaudens. Philippus autē inuentus est in Azoto, & pertrāsies euangelizabat ciuitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream

a *Quod homini suo congruit.* **b** *Tanquam ouis ad occisionem ductus est.* **c** *Fides plena est, aqua prope, baptizator præsens.* **d** *Baptizari.* **e** *Id est, filium esse hominis.*

a *Debet humiliari baptizandus: Vnde Iordanis descensus interpretatur.* **b** *Tinxit.* **c** *Proficiendo.* **d** *Quæ est quasi fundamentum.* **e** *Hiero. dicit hoc angelum fecisse in spiritu sancto.*

a *Quia perfectus, factus non indigebat doctrina, quia paracletus quem pater mittit, ipse docet omninā.* **b** *Ad partiam, vel ad regnum calorum.* **c** *Vn est quinque ciuitatum Philistinorum.* **d** *Non discernens personas.*

a *Loco scripturæ si ipse reuelabat, vel Philippo si ipse legebat.* **b** *Quod homini suo congruit.* **c** *Tanquam ouis ad occisionem ductus est.* **d** *Fides plena est, aqua prope, baptizator præsens.* **e** *Baptizari.* **f** *Id est, filium esse hominis.*

a *Debet humiliari baptizandus: Vnde Iordanis descensus interpretatur.* **b** *Tinxit.* **c** *Proficiendo.* **d** *Quæ est quasi fundamentum.* **e** *Hiero. dicit hoc angelum fecisse in spiritu sancto.*

a *Quia perfectus, factus non indigebat doctrina, quia paracletus quem pater mittit, ipse docet omninā.* **b** *Ad partiam, vel ad regnum calorum.* **c** *Vn est quinque ciuitatum Philistinorum.* **d** *Non discernens personas.*

a *Loco scripturæ si ipse reuelabat, vel Philippo si ipse legebat.* **b** *Quod homini suo congruit.* **c** *Tanquam ouis ad occisionem ductus est.* **d** *Fides plena est, aqua prope, baptizator præsens.* **e** *Baptizari.* **f** *Id est, filium esse hominis.*

a *Debet humiliari baptizandus: Vnde Iordanis descensus interpretatur.* **b** *Tinxit.* **c** *Proficiendo.* **d** *Quæ est quasi fundamentum.* **e** *Hiero. dicit hoc angelum fecisse in spiritu sancto.*

a *Quia perfectus, factus non indigebat doctrina, quia paracletus quem pater mittit, ipse docet omninā.* **b** *Ad partiam, vel ad regnum calorum.* **c** *Vn est quinque ciuitatum Philistinorum.* **d** *Non discernens personas.*

a *Loco scripturæ si ipse reuelabat, vel Philippo si ipse legebat.* **b** *Quod homini suo congruit.* **c** *Tanquam ouis ad occisionem ductus est.* **d** *Fides plena est, aqua prope, baptizator præsens.* **e** *Baptizari.* **f** *Id est, filium esse hominis.*

a *Debet humiliari baptizandus: Vnde Iordanis descensus interpretatur.* **b** *Tinxit.* **c** *Proficiendo.* **d** *Quæ est quasi fundamentum.* **e** *Hiero. dicit hoc angelum fecisse in spiritu sancto.*

a *Quia perfectus, factus non indigebat doctrina, quia paracletus quem pater mittit, ipse docet omninā.* **b** *Ad partiam, vel ad regnum calorum.* **c** *Vn est quinque ciuitatum Philistinorum.* **d** *Non discernens personas.*

1 Gentes baptizabant. **2** Quis enim posset prohibere spiritum domini? aut quis arceret ab aqua, in quos spiritus descenderat. **f** *Et baptizauit eum.*

* TERTVL. Si Philippus tam facile tinxit eunuchum, recogitemus manifestam & exertam dignationem domini intercessisse. Spiritus Philippo præcepit in eam viam prætere. Spado & ipse inuentus est non ociosus, nec qui subito ringi concupisceret. Sed ad templum oradi gratia profectus, scripturæ diuinæ impressus. Sic oportebat deprendi, cui vltro Deus Apostolum miserat, ad quem rursus spiritus vt se cur-

riculo Eunuchi adiungeret, iussit. Scriptura ipsius fidei occurrit, in tempore exortatus adiunxit, dominus ostenditur. Fides non moratur, aqua non expectatur, Apostolus perfecto negotio eripitur.

* CHRYSOST. Multum hinc & Philippus lucratus est. Nam id quod audiuit de prophetis, de Abacub, Ezechiele, ac de aliis, vidit in se quoque fieri, qui in minimo tempore ex per tus sit multum itineris se confecisse, quandoquidem in Azoto inuentus est, & illic postea stat, vbi etiam illum euangelizare oportebat.

g *Inuentus. R. A.* ab hominibus, qui in raptu non inueniebatur quia ambulauit in solitudine, vel nimia velocitate. **h** *Cæs. BE.* Cæsaream Palæstinae dicit vbi infra domum habuisset se describitur, quæ vsque hodie demonstratur; nec non & cubiculum filiarum quatuor eius prophetantium virginum.

4 Rapuit Philip. ab aspectu eunuchi, ad confirmationem suæ fidei. Per hunc raptum cognouit, Philippum à Deo missum specialiter ad ipsum informandum de fide, & baptizandum, ideo subditur. **5** Ibat per vi. su. de veritatis cognitione & baptismi susceptione. **6** Philip. au. hic consequenter describitur prædicatio Philippi in terra maritimā. Terra enim Philistinorum in qua est Azotus, clauditur mari mediterraneo in parte occidentali. **7** Et pertrans. euan. ciui. id est, iudæis habitantibus in Israel, qui fuerant dispersi a tempore regis Antiochi. **8** Donec ve. Cæ. quæ est ciuitas supra mare mediterraneum, sita, sicut patet in descriptione terræ sanctæ.

7 Phil. & c. p. e. p. qd significatur qd prædicator euangelicus non dēt esse ociosus: sed postq̄ sufficienter profecit in vno loco, debet ad proficiendū alio ptrāsire sicut et dominus dixit Lc. 4. quia & aliis ciuitatib. oportet me euangelizare regnum Dei.

4 Rapuit Philip. ab aspectu eunuchi, ad confirmationem suæ fidei. Per hunc raptum cognouit, Philippum à Deo missum specialiter ad ipsum informandum de fide, & baptizandum, ideo subditur. **5** Ibat per vi. su. de veritatis cognitione & baptismi susceptione. **6** Philip. au. hic consequenter describitur prædicatio Philippi in terra maritimā. Terra enim Philistinorum in qua est Azotus, clauditur mari mediterraneo in parte occidentali. **7** Et pertrans. euan. ciui. id est, iudæis habitantibus in Israel, qui fuerant dispersi a tempore regis Antiochi. **8** Donec ve. Cæ. quæ est ciuitas supra mare mediterraneum, sita, sicut patet in descriptione terræ sanctæ.

7 Phil. & c. p. e. p. qd significatur qd prædicator euangelicus non dēt esse ociosus: sed postq̄ sufficienter profecit in vno loco, debet ad proficiendū alio ptrāsire sicut et dominus dixit Lc. 4. quia & aliis ciuitatib. oportet me euangelizare regnum Dei.

7 Phil. & c. p. e. p. qd significatur qd prædicator euangelicus non dēt esse ociosus: sed postq̄ sufficienter profecit in vno loco, debet ad proficiendū alio ptrāsire sicut et dominus dixit Lc. 4. quia & aliis ciuitatib. oportet me euangelizare regnum Dei.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et incipi. a scrip. ista. quæ de Christo ad literam est intelligenda, vt declaratum fuit diffusius lra. 4. **2** Et dum irent. Hic consequenter describitur ipsius eunuchi vera cōuersio, per hoc quod baptismum deuote petijt & fideliter suscepit, & patet litera vsque ibi. **3** Spiritus do. id est, spiritus sanctus, vel angelus, qui in scriptura frequenter nominatur spiritus. per hoc autem quod dicitur. Spiritus domini, absolute intelligitur spiritus bonus. Quando autē fit sermo de spiritu maligno, exprimitur, sicut patet. 1. Reg. 16. Spiritus domini malus artip. ebat Saul.

MORALITER.

* 5 Ibat enim. p. quod significatur quod illuminatus de veritate fidei, & baptizatus in nomine Christi debet ire gaudens in domino per viam huius mundi, eo qd est in itinere paradisi.

ADDITIO I.

In c. 8. vbi dicitur in Postilla. Et seruient mihi in loco isto. Quod dicitur, Exo. 12. Et seruient mihi in loco isto. fuit impletū tempore Moysi, sub quo populus Israel post exitū de Aegypto accessit ad montem Sinai vbi legem a Deo recepit, vt habetur Exo. 19. & 20.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in Postil. Sed Hiero. dicit de sancta Paula, qd ipsa pertransiit vsque in Sichem, & vidit ibi sepulchrum. 12. patriarcharū. Ex hoc quod Iosephus longo tempore fuit ante Hiero. & c. non sequitur quod non sit magis credendum Hiero. quam Iosepho. Tum quia sancti qui sunt in no. Test. diligentius & deuotius ista perscrutantur, quam anti qui historiographi. Tum quia possibile fuit, quod ossa patriarcharum postquam fuissent translata ab Aegypto in Hebron, sicut dicit Iosephus consequenter post lapsum temporis inde fuissent translata in Sichem, & sic dicto Hier. non repugnant dicta Iosephi.

ADDITIO III.

In eo. c. 9. vbi dicitur Postil. Cum autem, appropin. temp. pro. & c. Non legitur. Ge. 15. Deum promississe Abraham, quod semen eius seruiet ei in terra Iudææ, sed quod semen eius, hereditaret terram Chauaneorum, & c. vt patet ibidem litera.

ADDITIO IIII.

In eo. c. vbi dicitur in Postil. Cum esset Stephanus ple. Visio Stephani non videtur fuisse corporalis ex modo loquendi. Quod patet discurrendo particulas literæ hic positas. nam ex hoc dicitur: Cum esset Stephanus plenus spiritu sancto. non habetur quod visio illa quam tunc vidit esset corporalis, ex plenitudine enim spiritus sancti quæ doque hominibus reuelantur aliqua supernaturalia, etiam sine aliqua uisione imaginaria vel corporali, vt dicitur de Dauid. 2. Regum. xxij. a. Sicut lux auroræ oriente sole mane absque nubibus reuelat. Item nec ex hoc quod dicitur, intendens in cælum hoc habetur. Nam hoc potest plane intelligi de rectitudine intentionis Ste-

San. de ba

E

infr. a. t. b.

Stephani qui solum in Deum qui in caelis habitabat, tendebat, sicut 1. Machab. 4. dicitur. Sed nunc clamemus in coelum, ad designandum quod in seculo orantium seu clamantium solum dirigebatur in Deum habitantem in caelis. Nec etiam ex hoc quod sequitur. Vidit gloriam Dei. habetur quod in visio illa fuit corporalis, sicut nec visio Ezechielis, in qua legitur. Aperti sunt caeli & vidi visiones Dei. Ezech. 1. a. Quae quidem visio apud omnes communiter dicitur fuisse imaginaria, cum mentali tamen perceptione, prout est in prophetis. Unde probabiliter videtur dicendum hic, quod visio Stephani fuit imaginaria, cuius significatum mentaliter perfecte cognouit. Sed attendendum, quod alitudo gradus visionis Stephani respectu visionum aliarum prophetarum ex multis potest considerari: primo ex vi luminis mentem illustrantis. Nam sicut maior vis prophetici luminis est, quae animam occupatam circa sensibilia in vigilando abstractam ad supernaturalia, quam illa quae animam abstractam a sensibilibus in dormiendo inuenit, ut in secunda secunda. q. 154. art. 3. in

cor. q. sic maior vis supernaturalis luminis est, quae animam maxime afflictam in tormentis nihilominus ad supernaturalia abstractam, quam illa quae animam tantum circa sensibilia occupatam, sed afflictam inuenit sicut in vigiliis. Item quanto signa in reuelationibus prophetis visa magis sunt expressiva veritatis, tanto altiora sunt in gradu prophetico, sicut signa Ieremiae ostensa de incendio ciuitatis, Ierem. 1. altioris gradus fuerunt quam signa Pharaonis de spicis. Genes. 41. ut in praedicta questione. Unde quia visio Stephani maxime fuit expressiva dignitatis Christi ad dexteram patris stantis, ideo altior consideratur, & eius mens magis videtur appropinquare ad causam reuelantem. Item eius altitudo consideratur ex conditione Christi visi ad dexteram Dei stantis, quod est magis quam Deum videre sedentem super solum, & c. cum seraphin stantibus, ut Isa. 6. Sicut maior est dignitas Christi ad dexteram Dei sedentis, quam angelorum, ut Apostolus probat ad Hebr. 1.

CAP. IX.

Aulus aut. Redi-
Sad hoc quod supra dixerat: Saulus adhuc deuastabat ecclesiam.

* GREGORIUS.

Qui minas & caedes spirabat quum non bene amulabatur ecclesiam non solum non affligebat, sed etiam augebat.

* IDEM. vbique electos affligebant, lapidantium prothomartyrem Stephanum veltimenta seruabat, & velut omnium manibus lapidabat, qui expeditos ad lapidandum omnes reddebat.

c Minar. & c. Minis terrens absentis, caede afficiebat presentes, dubitatur vtrum occideret seu flagellaret, vel vtrumque faceret.

d Accessit ad principem. * CHRYS. Nondum satiatus caede Stephani, neque persecutione ecclesiae impletus ac dispersione, accedit ad principem sacerdotum, vbi impletur quod a Christo ad discipulos dictum. Quia venit hora, quod omnis qui occidit vos arbitratur se obsequium Deo offerre. Hic igitur sic faciebat non vt iudaei. Absit: Nam quod zelo faciebat manifestum ex eo quod exteris ciuitates adibat: Illi autem etsi ea quae in Hierosolymis erant curabant, solum vt gloriam obtinerent.

e In Damascum. * CHRYS. Quare autem in Damascum ibat, ciuitas erat ac regia: timebat igitur ne & illa ciuitas praeniretur. Et videre licet desiderium ac ardorem quomodo

CAP. IX.

Aulus autem adhuc spirans & minatur & caedis in discipulos domini accessit ad principem sacerdotum, & petiit ab eo epistolas in Damascum ad synagogas, vt si quos inueniret huius vitae viros ac mulieres, victos perduceret Ierusalem. Et cum iter faceret, contigit vt appropinquaret Damasco. Et subito circumfulsit eum lux de caelo, & cadens in terra, audiuit vocem, dicentem sibi: Saule Saule, quid me persequeris? Qui dixit

magnitudo, & efficacia gratiae commendatur. Subito, ait Lucas. Circumfulsit. & c. O vere inestimabilis diuinae dignatio pietatis. Illustrat caelesti fulgore vel a foris intus adhuc luminis incapacem, Qui nec dum infundi poterat anima saltem circumfunditur claritate.

* AVG. Paulus prostratus est vt excicaretur, & excacatus est vt mutaretur, mutatus est vt mitteretur, missus vt qualia fecerat in errore talia pro veritate pateretur.

h Et ca. Territus ad terram refugit, vel quasi adorans in facie cadit.

i Quid me. BE. Non ait membram, sed me, quia ipse in membris adhuc inimicos patitur. & beneficia membris collata sibi facta denunciat, num ait. Esurui & dedisti mihi man. Et exponendo subiunxit. Quadiu vni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis.

* AVGVST. Non dixit quid persequeris seruos meos; nec hoc

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IX.

Saulus autem. Praemissa praedicatione Philippi, hic consequenter describitur conuersio Sauli de quo mentio facta fuerat breuiter in principio praecedentis ca. Et diuiditur in tres partes: quia primo describitur eius conuersio miraculosa, secundo conuersi regeneratio gratiosa, ibi. Erat autem, tertio regenerati praedicatione uirtus. sibi. Fuit autem. Conuersus autem fuit in actu persequendi Christum, & Christo ipsum claritate excessiua excacante corporaliter, & ad terram prosterne, in voce sensibili eum vocante, propter quod haec conuersio fuit miraculosa, & cam solennizati ecclesia. Non sic autem conuersionem aliorum sanctorum, quae fit tantum per inuisibilem gratiam. Primo igitur ponitur persecutionis actus, cum dicitur. Saulus autem adhuc spi. id est ex vehementi spiritu ignem persecutionis in se & in alijs accendens cor, ecclesia

2 Minaturum. in verbis iniurijs.

3 Et caedis. id est, in verberibus & flagellis.

4 In discipulos domini, & c. id est, contra credentes in Christum,

quia tunc dicebantur discipuli, quia nondum nominabantur Christiani, vt habetur infra 11.

5 Accessit ad principem sacerdotum. non vocatus, sed se ingerens voluntate nocendi inflammatus.

6 Et petiit ab eo epistolam. vt ex eius autoritate magis posset fidelibus nocere.

7 In Damascum. vt ibi persequeretur credentes sicut fecerat in Ierusalem. Cetera patent vsque ibi.

8 Et sub. vbi ponitur eius illustratio & prostratio, & excacatio & uocatio, cum dicitur. Et subi. cir. cum lux de caelo, sicut solet fieri in conuersione & fulgore.

9 Et ca. in ter. pra stupore & admiratione.

10 Audiuit vocem. auditu corporis & mentis.

11 Saule Saule. Haec duplicatio fit ad magis mouendum eius attentionem.

12 Quid me persequeris, & c. in membris meis, quae persequeretur Paulus, & non Christum in propria persona, qui sedebat ad patris dexteram gloriosus, ideo subditur.

* Du-

MORALITER.

* 1 Saulus autem. Per atrocitatem Sauli contra discipulos domini docemur de nullius salute desperare, quia nescimus quid

Deus ordinauerit de quocumque, sicut Saulum lupum atrociter fecit ouium pium pastor m.

11 Saule Saule quid me persequeris, Christus enim reputat sibi factum

† inf. 22. a. † minas & caedes.

Li. 4. expo. † 1. re. c. 10.

* circumfulsur.

inf. 22. b.

10. 16.

Conuersio Pauli cur solennizata.

D

E

S

it

P.

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

hoc dixit, Quid persequeris membra mea, sed hoc dixit, Quid me persequens? la quasi pede calcato, lingua clamat, calcasti me, cum utique lingua calcari non possit. Sed per concordiam charitatis caput pro omnibus membris clamat.

CHRYSOST. Non dicit illi, crede, neque aliud tale quipiam, sed crimen obicit. Quid mali, quod aut magnum, aut paruum tibi feci, quod hoc facias.

BERNARDVS. Vere deprehensus es Saulis, non est dissimulandi locus, non facta ulla negandi. In manibus sunt epistole crudelissimae legationis auctoritatis execranda, potestatis iniquae. An non persequeretur Christum, qui Christi membra trucidabat in terris? &c.

Ego sum Iesus. BED. Non Deum vel Dei filium se vocat, sed humilitatis meae inquit, infirma suscipe, & superbiae tuae squamas depone.

BER. Ignoratum enim persequeretur, & ideo consequutus est misericordiam, quia ignorans hoc in incredulitate fecit. Discite ex hoc fratres iustum iudicem Deum, non modo quid fiat, sed & quo animo fiat, considerate, & caute deinceps ne quis parua reputet, quamlibet parua scienter delinquere contineatur. Nemo dicat in corde suo, leuia sunt ista, non curo corrigere: non magnum si in his maneam venialibus, minimi que peccatis. Hec est enim dilectissimi, impenitentia, hec blasphemia in spiritum sanctum, blasphemia irremissibilis. Paulus quidem blasphemus fuit, sed non in spiritum sanctum, quia ignorans fecit in incredulitate, non in spiritum sanctum blasphemans, ideo consequutus est misericordiam.

CHRYSOSTOM. Quid. Ne putes tibi cum hominibus solis esse certamen.

GREG. Non a domino responderetur, Ego sum unigenitus patris, ego principium, ego verbum ante secula. Quia enim Saulus incarnatum dominum credere contemnebat, & eius humanitatis infirma despexerat, de caelo hoc quod contempserat, audiuit: Ego sum Iesus Nazarenus, &c. q. d. hoc a me audi de superioribus, quod in me de superioribus despicias. Authorem caeli venisse despexeras in terram, ex terra ergo hominem agnosce de caelo, ut tanto in me amplius sacramenta infirmitatis metuas, quanto & hec perducta in caelestibus ad excellentiam potestatis venisse probas.

BER. Ego sum saluator, quem tu persequendo petis. Ego uero de quo tu in lege tua legis predictum quod nescis implerum, quia Nazarenus vocabitur.

Don. quid me vis fa. BERN. Verbum breue, sed plenum, eductum, sed efficax, sed dignum omni acceptione. Quia pauci inue-

inueniuntur in hac perfecta obedientiae forma, qui suam iram abiecerunt voluntatem, ut ne ipsum quidem cor proprium habeant ut non qui ipsi, sed quid dominus velit, omni hora requirant, dicentes, Domine quid me vis facere? & illud Samuel: Loquere domine quia audit seruus tuus, &c.

Quis es domine? Et ille: Ego sum Iesus, quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulum calcitrare: Et tremens ac stupens dixit: Domine quid me vis facere? Et dominus ad eum: Surge, & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere. Viri autem illi, qui comitabantur eum, stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes. Surrexit autem Paulus de terra, & apertis oculis nihil videbat. Ad manus autem illum trahentes introduxerunt Damascum: Et erat tribus die-

Surge. BE. Impiger operare ut bos, & esto doctor ecclesiae. In lege scriptum est: Non alligabis os bouis triturantis.

Ingrederet. RAB. Ingressurus in ciuitatem terretur, ne sanctis tributa inferat, dehinc domatus iubetur ingredi, ut fidem discat quam impugnerat.

Et dicitur. Exemplum dicendi datur, & superbia increpatur, ut nullus alium indigno existimet, a quo doceatur quod ignoret.

Non continuo quae facienda sunt monstrat, sed in ciuitate praedocet esse audienda, ut tanto post in bono solidius staret, quanto prius euersus a pristino errore cecidisset.

CHRYS. Merito: nam illos minorum rerum fecit auditores. Nam si vocem illam audissent, nec sic credidissent, & Paulum videntes respondere admirati sunt.

Audientes quid vo. RAB. Vocem Pauli, ut infra legitur, dicente Paulo: Qui mecum erant, lumen quidem viderunt, uocem autem non audierunt eius qui loquebatur mecum.

BERN. Foelix caecitas, quae male quondam illuminati in praeparatione, tandem in conuersione oculi salubriter excecantur.

Apertis oculis. RAB. Ostenditur ei in corpore quod prius patiebatur in anima. Sicut enim apertus oculus sine visu, sic lex inutilis sine fide Christi.

Aper. oc. vi. BE. Oculis non posset rursus bene uidere, nisi prius cecatus: sapientia quae turbatur exclusa, fidei se committeret.

Ad manus. Spolium diaboli, uasa eius quasi capta ciuitate, ac metropoli quadam introducunt. Et quid hoc mirum? Illi hostes & inimici introducunt illum omnibus uidentibus. Et trahebant illum, qui sperabat se alios tracturum.

Et erat. RAB. Hic datur forma penitentibus, ut ex triduo incipiant, hoc etiam triduo cathecumenorum gradus dedicatur.

Tribus diebus. BED. Apparet, quod per triduum caecatus lucem gratiae expectabat non torpens ocio, sed illustratus a Deo caelestia rimabatur. Credibile est, quod etiam eo tempore dispositionem euangelii edoctus sit, de quo gloriatur ad Gal. j. c. Neque ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi & paulo post, ut reuelaret filium suum in me, ut euangelizarem illum in Gentibus, &c.

DIONYS. Tanta fuit in eo eleuatio mentis in Deum, quod uites sensitiuae ac uegetatiuae a suis actibus fuerint suspensae.

NICOLAUS DE LYRA.

Durum est tibi. con. sti. cal. id est, potentiori incomparabiliter est tibi, deo subditur:

Et tre. ac. stu. de cognita Christi potestate, quem ante non credebat in caelo regnare, sed magis ut falsum prophetam cum damnatis esse.

Don. quid me vis fa. q. d. ex nunc paratus sum tibi in omnibus obedire.

Et ibi dicitur tibi quod te. Non statim perfecte eum docuit. Nam cum cognitione naturali sit processus de imperfecto ad perfectum, unde pueri primo vocant omnes viros patres & omnes feminas matres: postea distinguunt proprium patrem ab aliis uiris, & matrem ab aliis mulieribus, ut dicitur. j. Physicorum. Ita frequenter fit in cognitione supernaturali.

MORALITER.

factum quod sit membrum suis, tam prospera, quam aduersa. Et sic habetur exemplum in aduersis, de beato Martino in prospectu, de quo dixit dominus: Martinus adhuc cathecumenus hac ueste contexit. Et de utrisque simul Mart. 25. d. Quod uni de minimis meis fecistis, &c.

Domine quid vis fa. q. d. paratus sum obedire, quia uere peccatens quanto plus Deum offendit rebellando, tanto magis se

turali. hoc tamen non prouenit ex impotentia Dei, quia posset totum simul in uno instanti reuelare.

5 Stabant stupefacti audientes quidem vocem, scilicet, Pauli, non autem Christi, ut habetur, ut infra. xxij. cap. Et qui mecum erant, lumen quidem viderunt, uocem autem eius non audierunt qui loquebatur mecum, sed quia audierunt Paulum dicentem: Quis es domine, quid me vis facere? & non uidebant aliquam personam cui dirigeret sermo nemi, ideo stabant stupefacti. Cetera patet usque ibi.

6 Et erat tribus diebus non uisus, scilicet, visu corporali: uidebat tamen visu mentali, quia secundum doctores communiter in isto triduo fuit raptus usque ad tertium caelum, & habuit illam excellentem uisionem quae habetur. ij. Cor. xij. quam exposui ibidem diffuse.

Et

subijcit obediendo. Surge & ingre. ci. & tibi dicitur tibi quid te oporteat. Licet enim Deus possit per se totum facere, tamen uult homines, habere coadiutores, ut eis communicet influxum bonitatis suae. Et in hoc habent exemplum doctores & aliae personae in aliqua gratia excellentes, illam aliis liberaliter communicandi j. Pe. 4. b. Nisquisque prouit accepit gratiam, illam in alterum administrantes sicut boni dispensatores multiforme gratiae Dei.

6 Ecce

A Non videns. Quia non credebat Deum tertia die resurgendo a mortē vicisse, suo exemplo instruitur, qui tenebras tridui luce reuerſa mutauit.

* CHRYSOSTOMVS: Quare autem non bibit, neque comedit compūgebat, se propter ea quæ fecerat, confitebatur, præcabatur, orabat Deum.

b Non mandu. RAB. Hoc animæ suæ acceiderat, quæ cibum interiore non habuerat & potum. Ex inedia autem corporis & siti ostenditur animam indigentē satiari oportere.

Homi. 20.

* CHRYSOSTO. Quare nam per nulum ex præcipuis apostolis, hunc vocauit, neque misit ad illius institutionem aliquē ex his, quoniam non oportebat illum per homines, sed per Christum eripiri. Quoniā

hoc loco,

& hic docuit quidem illum nihil, baptizauit autem solum. Similiter autem cum baptizauit, accepit magnam spiritus gratiā, ob zelum & alacritatem plurimum. Quod autem & Ananias valde insignis fuerit, manifestū sit ex his quæ ad illum dicit, & quæ ille respondet, dum dicit, Domine audiui ex multis, &c.

† 21. di. c. quamuis.

22. di. c. 2. princ.

† electum

c Anania. RAB. Indicium familiaritatis aliquem vocari suo nomine,

† viium re cipias

d In vicum. RAB. Vicidicuntur agri, aut ciuitatibus, aut sibi intrinsecus in ciuitate proximis.

e * Ecce enim orat. CHRYS. lam autem metum illius minuit, & dicendo, Ecce orat. quasi hoc dicat, Cæcus est, & tui metuis? Ita & Moses timet, unde magis verba sunt timentis, quam non credentis.

lib. 1. de ps. cap. 7.

f Domini audiui. * CHRYS. Quid dicit? Deus dicit, & tu dubitas? Sic nondum sciuerunt potentiam Christi,

* AMBR. Et cum ipse reddere posset vsum videndi, eum tamen ad Ananiam discipulum suū misit, ut eius benedictione

ne Saulo resunderentur oculi, quos amiserat.

* BE. Saulus ob superbiam de sede doctrinæ legalis depositus est, sed mox ob humilitatis subiectionem ad euangelizandum Christi fidem leuatus est.

HER. Cur autem vas electionis dicitur? Nempe, quia legis, & sanctorum scripturarum armarium.

bus non videns, & non manducans, neque bibens. Erat autem

quidam discipulus Damasci nomine Ananias: & dixit ad illum

in visu dominus: Anania. At ille ait: Ecce ego domine. Et do-

minus ad illum: Surge, vade in virum qui vocatur rectus, &

quare in domo Iudæ Saulum nomine Tharsensem. Ecce enim

inimicis tuis fecerit in Ierusalem: Et hic habet potestatem &

imponentem sibi manus, ut visum recipiat. Respondit autem

Ananias: Domine, audiui a multis de viro hoc, quanta mala

sanctis tuis fecerit in Ierusalem: Et hic habet potestatem a-

principibus sacerdotum, alligandi omnes qui inuocant no-

men tuum. Dixit autem ad eum dominus: Vade, quoniam

vas electionis mihi est iste, ut portet nomen meum coram

Gentibus & regibus & filiis Israel. Ego enim ostendam illi,

quanta oporteat eum pati pro nomine meo. Et abiit Ananias, &

introiuit in domum, & impones ei manus dixit: Saule frater,

dominus Iesus misit me, qui apparuit tibi in via in qua venie-

bas, ut videas, & implearis spiritu sancto. Et confestim ceci-

cadentibus squamis sub manu Ananiæ monstratur in facie lumen recepit in mente.

RA. Quod cadunt squamæ, similitudo est interioris visus renouata de legis velamine.

* GREG. Carnalis videlicet, tegumenti illi duritia præerat, & idcirco radios veri luminis non videbat. Sed postquam super berepugnationes eius uictæ sunt. Defensionum eius sciamæ ceciderunt corporis, sed ante iam sub dominica inuentione ceciderant ab oculis cordis. Cum enim altæ inuentionis iaculo cõfossus iaceret, humili iam & penetrato corde rec-

rebatur.

fuit similis illi, de qua dicitur cap. præceden. quod per impositionem manuum apostolorum dabatur spiritus sanctus in signo sensibili, sed erat curatio corporalem. Sicut de beato Laurentio legitur, quod perbat manus super cæcorum oculos, & illuminabantur. Non enim at

Apostolus iste Ananias.

9 Respondit Ananias, se excusando, eo quod Saulus erat famosus in persecutione credentium in Christo.

10 Vade, quoniam vas electum est. id est, speciali vas electorum gratiæ & scientiæ contentinum.

11 Ut portet nomen meum opere & prædicatione, sicut patet in sequentibus huius libri.

12 Ego enim ostendam illi, per effectum.

13 Quanta oporteat eum pro nomine meo pati, quia per multas tribulationes oportet transire ad regnum, ut habetur infra.

14 Et abiit Ananias, ad exequendum domini mandatum.

15 Et impleatis spiriti, per augmentum gratiæ in baptismo.

16 Et confestim ceciderunt ab oculis eius tanquam squamæ, id est, macula albæ & dura, sicut, sunt squamæ piscium, quæ causantur in eo à lumine excessiuo ipsum excecante.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et non manducans, neque bibens sustentatus illa visione, sicut Moyses .xl. diebus in monte.
- 2 Erat autem quidam discipulus. Hic consequenter ponitur Sauli cõuerſio si regeneratio per baptismum, ad quod agendum mittitur Ananias, cum dicitur, Erat autem quidam discipulus de Iudaismo ad Christum conuersus: scientia & vita famosus, ut habetur infra. 22. cetera patet vsq; ibi.
- 3 Et quare in domo Iudæ Saulum, &c. hospes enim Pauli Iudas vocabatur.
- 4 Tharsensem, &c. id est, de Tharso oriundum. illuc enim per Pauli translatus fuerat de Iudæa, & ibi creuerat in potestate & fama sicut dictum fuit, supra. 2. Timo. vl.
- 5 Ecce enim oratio. Est enim oratio mentis eleuatio in Deum. fuerat autem vsque ad tertium celum raptus, & ex illo raptu egressus gratias Deo agebat.
- 6 Et uidit, in reuelatione domini.
- 7 Virum Ananiam nomine. ita quod reuelatio fuit sibi facta non solum de persona, sed etiam de proprio nomine.
- 8 Introeuntem & imponens sibi manus. Hæc autem impositio non fuit

MORALITER.

* 6 Ecce enim orat. quia penitens debet orare Deū pro peccatorum suorum remissione, & pro adipiscenda virtutum perfectione.

rebat dicē: domine qd &c. Repulsis videlicet squamis, iā ad cordis viscera veritatis sagitta perueniat quando disposita e-

* CHRYS. hoc est, ora eorum obturabat. e Quoniam hic est, &c. * CHRYS. Non quod surrexit, pradica- uit: neque quod viuar. Sed quid: valde euidenter es ponebat hoc dogma, quod hic est filius Dei, & docebat, inquit, doctor enim statim erat.

D 2. Theff. i.

a **Et cum accepiss.** CHRYSOST. Igitur in firmus factus erat, & ex itinere, & ex metu, & ex ieiunio, & ex tristitia. Volens igitur illius au- geri tristitiam, cecum manere permisit, do- nec venit Ananias, vt ne quis putet cecitatē phantasiā esse, pro- pter hoc erāt squame. Igitur non opus habe- bat alia doctrinā, sed quod acciderat, do- ctрина erat.

ciderunt ab oculis eius tāquā squamā, & visum recepit. Et surgens baptizatus est. Et cū accepisset cibum, confortatus est. Fuit autem cum discipulis, qui erant Damasci, p dies aliquot. Et continuo ingressus in synagogas predicabat dominum, quoniam hic est filius Dei. Stupebant autē omnes qui audiebant, & dicebant: Nōne hic est qui expugnabat in Ierusalē eos, qui inuocabant nōmē istud? & huc ad hoc venit vt vinctos illos duceret ad principes sacerdotum. † Paulus autem magis conualescebat, & confundebat Iudēos, qui ha-

Quia & ante viderat.

Duplicem.

Dupliciter.

Iesum Christum hominem esse.

In fideles qui ignorabant mysterium.

Iesu, quod modo predicabat.

Non ad hoc venit quod facit tantam diligentiam adhibuit persecutioni.

Tale exordium habuit vasis probatio.

Iesus homo est Christus Deus.

A baptismo.

Vel consilium.

Vtrum in Damasco dubitatur, sed tamen in agis videtur ibi factum esse. Aut per iudicium hominum, aut per spiritum, &c.

f Concilium fecerunt.

* CHRYSOSTOM. Iudæi ad validum syllogismum redeunt. Non enim iam syco phantes, & accusato- res & falsos testes in- quirunt. Neque enim illos vltra ferunt. Postea illi per seipsos hoc faciūt. Nam quoniam videbant rem augeri, neque iudicium adhi- bent.

* CHRYSO. Quare? quia signū hoc, iam factum, prae omnibus intollerabile erat, etiā & quod quinq; & tria millia crediderant, & in summa omnibus. Et vide illum iam non gratia seruari, sed, hu- mana sapientia, vt di- scas virtutem viri etiā absque miraculis clare scentis.

* TERTIV. At quin & Paulus, qui se permi- serat expediri per mu-

E

† Saulus.

lib. de fu- ga in per- ic. c. 6.

* PROSP. Cœca- tus quippe prostratus- que in via captiuus Dei- dam fuerat, reddito lu- mine qui fuerat perse- quutor, factus est præ- dicator.

bitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus. Cū autem implerentur dies multi, concilium fece- runt in vnū Iudæi vt eum interficerent. Notæ autem fa-

c Nonne. R. A. Exemplum dat non erubescendi. vbi potest ve- nias mutare sententiās suas.

* CHRYS. V. de statim doctor factus est in synagogis, nō eru- becebat in mutationē neq; formidabat destruere ea in quib. an- tea clarescebat. Non simpliciter erat doctor, sed et in synago- gis. Ita ab initiis homo erat & occidens, & ad cedes composi- tus. Vides vt manifestum signum in illo factum.

d Paulus. &c. B. E. D. Petrus & Paulus Latina vel Græca sunt nomina: & non Hebræa: quia Hebræi, non habent.

* TERTIV. Paulus vero apostolus de persecutore, qui primus ecclesie sanguinem fudit, postea gladium stylo mu- tans & conuertens macheram in aratrum, Lupus rapax Ben- iamin, de hinc adferens ipse etiam escam secundum Iacob qualiter martyria iam, & sibi optabilia cōmendat, q̄ de Theſ- ſalonicens. gaudens, vt, inquit, gloriamur in vobis in ecclesiis Dei pro tolerātia vestra, & fide, in omnib. persecutionib. & pressuris, &c.

rum de persecutione, quæ ad hoc tempus erat præcepti, idē iam in clausula officij, & in consummatione præcepti discipu- lis magnopere deprecantib. ne se Hierosolyma committeret passurus illic quæ Agabus prophetauerat, sollicitudini eorum nō subscripsit, sed e contrario. Quid, inquit, facitis lacryman- tes & conturbantes cor meum? Ego non modo vincula pati optauerim, sed etiam mori Hierosolymis, pro nomine domi- ni mei Iesu Christi.

* CHRYS. Et quomodo ille fugit. Non erat opus timoris, sed custodiebat seipsum uerbo. Si timidus fuisset, non uenisset Hierusalem, neque statim suscepisset doctrinam, remisisset alacritatem. Atque non erat timidus, sed prudens, & tem- poris obseruator, edoctus passione Stephani. Proinde non putabat magnum mori pro predicatione, nisi cum magno luctu hoc fiat: homo neque Christum videre uolens, quem maxime omnium videre cupiebat, quoniam nondum suum erga homines ministerium impletum erat.

¶ IDEM.

sequentium, quod iste Saulus non statim post baptismū suum iuit de Da- masco in Ierusalem sicut ipse dicit Galat. i. sed prius abiit in Arabiam, qua lustrata predicando reuersus est Damascum, deinde post annos tres ascendit in Ierusalem videre Petrum, & mansit apud eum diebus quindecim. Vtrum autē persecutio mota contra Saulum in Damasco, de qua fit hic mentio, fuerit facta quando primo fuit in Damasco post eius baptismum uel quando ibidem rediit Arabia perlustrata, Glo. non deter- minat, uidetur tamen magis declinare ad hoc quod fuerit quando de Ara- bia rediit in Damascum & hoc rationabiliter, primo quia dicitur hoc. Cū autem implerentur di. mul. &c. ex quo uidetur, quod nō fuit cito post baptismum eius sed postea per magnum tempus, s. in reditu de Arabia, secundo quia post istam persecutionem immediate subditur e- ius aduentus in Ierusalem cum dicitur. Cū autem ue. in Ie. &c. I- ste uero aduentus fuit post reditum eius de Arabia in Damascū ut dictū est. His dictis exponatur litera. Cū au. imp. di. mu. qui fluxerunt à baptismo Sauli vsque ad eius reditum de Arabia in Damascum.

9 Concilium fe. tractando de morte eius, eo quod per eum fides Chri- sti multum conualescebat.

* Custo-

tio sanctæ conuersationis, quod notatur cum subdit.

3 Fuit autem cum discipulis qui erant Damasci per aliquot. & vlteri⁹ uerbum edificationis in illis qui sciunt & possunt proponere unde subditur.

4 Et continuo ingressus in synagogas predicabat dominum: Iesum.

† Notæ autem fa. Ex eius fuga docentur predicatorum ecclesie fugere

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Et surg. ba. est. in nomine Christi.
- 2 Et cum acce. ci. con. est. duplici confortatione, scilicet, spiritu & corpore.
- 3 Fuit autem. Hic consequenter ponitur ipsius Sauli baptizati con- silans predicatio, & secundo ex hoc insurgens contra eum persecutio, ibi. Cum autem. Circa primum dicitur.
- 4 Et continuo ingres. Ex quo patet quod doctrinam euangelicam non habuit ab homine, sed a Deo, sicut ipse dicit Gal. 2.
- 5 Stupe. autem, & c. ex tanta mutatione subita, per quam atrocissi- mus fidei catholice persecutor factus fuerat cōstātissimus eius p̄dicator.
- 6 Paulus autem. procedens semper de bono in melius.
- 7 Affirmans quoniam hic est Chris. id est, quod Iesus Nazaren⁹ est uere Christus in lege & prophetis promissus, quod declarabat per scri- pturas veteris Test. quas primo didicerat à Gamalele, & postea multo perfectius à Deo illustrante.
- 8 Cum autem im. Hic consequenter ponitur orta contra eum perse- quutio, cum dicitur: Cū aut. imp. di. mul. Notandum ad intellectu

MORALITER.

- * 1 Et surgens baptizatus est. Quia post contritionem debet se- qui lotio confessionis, & postea sacre communionis. ideo sub- ditur.
- 2 Et cum accepisset cibum confortatus est. & consequenter proba-

Ho. de laudib. sã. Pauli.

* Id. Sic dispiciebat vniuersa quæ cernimus, vt solet herba iam putrefecta cõtemni. Tyrannos vero ipsos, ac populos spirantes furorem, velut esse quosdam calices exillimabat. Martyriũ vero, & cruciatus & mille supplicia, quasi ludũ putabat esse puerorum, dũ modo propter Christũ aliquid sustineret.

Tunc enim, & tunc amplectebatur liber, & decorabatur, a vinculis cathena magis quã d. ademate coronatus. Etenĩ coratũs carcere habitabat cœlum ac liberũ

+ 1. Cor. 11. 8.

coratũs carcere habitabat cœlum ac liberũ

* Saulus.

tius verbera excipiebat, & vulnera, quã alii braua diripiunt: & dolor est non minus, quã præmia diligebat, cum ipsos vtique dolores loco duceret præriorũ: h

* libere.

ppertea enim illos & gratiam nominabat, &c.

* loquens.

a Custo. Non Iudæi, i sed ciues cum rege suo Aretha, vt ipse scribit ad Gal. Iudæi enim concordabant Gentiles in persecu-

tione Christianorum.

2. Cor. 11. g

b Acci. au. & c. dif. BED. Christi vel ecclesie. In Græco non est additum eius, vt generaliter discipuli Christi vel ecclesie intelligantur, nondum. n. Paulus discipulos habuit.

Gal. 1. c.

c Murum. BED. Genus effugii in ecclesia seruatũ, qn̄ aliquis infidiis diaboli vel seculi laqueis cirenatus fidei & spei munimine saluatur: Murũs. n. Damasci (quæ sanguinem bibẽs interpretatur) aduersitas est seculi. Rex Aretha diabolus est, sporta quæ iuncis & palmis conficitur vel textitur, fidei & spei cõiunctio est. Iũcus viriditas fidei, & palma spes æternitatis. Qui ergo muro aduersitatis se cinctum videt, sportã virtutis ascendat & euadet. Greg. In morem militis fecit, qui obsessus in angusto in latitudinẽ capi erumpit, vt plures hostium occidat: post ea multis acquisitis p̄ Christo mortẽ subijit, qn̄ timore mortis fugit qui dixit: Mihi viuere Christus, & mori lucrũ.

Phil. 1. c.

* CHRY. Venit autem post tres annos a conuersione sua primo Ierusalem. Cõuersus. n. Damalci & baptizat⁹ abiit in Arabiam prædicaturus verbum D. i, deinde reuersus Damascũ euasit manus Arethæ regis, & inde abiit Hierusalem. Et vide illum non ad Apostolos euntem propter modestiam, sed ad discipulos, vt pote discipulum existentem, nondum enim fide dignus putabatur.

Ham. 2. 1.

d Cum au. vt. Non quam cito baptizatus est venit in Ierusalẽ ad apostolos, sed (sicut Galathis scribitur) primo abiit in Arabiam

Galat. 1. d.

biam

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Custodi. ne ab aliis perciperetur.
- 2 Per murum di. & ipse tanquam miles strenuus consensit, ut ab obsidione liberatus pro fide catholica uilius & efficacius certaret, & impleto suo cursu martyrium Romæ constanter sustinuit sub Nerone.
- 3 Cum au. ue. in le. im. mediato post dictam euasione.
- 4 Tanta se iunge. id est, credentibus in Christum, quia tunc adhuc nõ nominabantur Christiani.
- 5 Et omnes ti. eum. refugiendo eius societatem & familiaritatem, & subditur causa.
- 6 Non cre. quod esset di. f. Christi uerus. Nam post baptismum eius in Damasco abierat longe in Arabiam, ut prædictum est & sic ignorabant facta eius, & per consequens quod esset Christi discipulus uerus, saltem de hoc multi dubitabant.
- 7 Bar. autem. aliis constantior, & quia sorte plus alijs audiuerat de conuersione Sauli.
- 8 Appre. il. familiaritatem & societatem contrahendo cum illo, unde & infra 13. simul uocantur ad apostolatũ.

MORALITER.

- * fugere persecutionẽ quando est personalis, sicut fuit in proposito, ut sic ualeant proficere in alio loco. Et sic Christus dicit Mat. x. d. Cũ uos persequerentur in ista ciuitate, fugite in aliam.
- 3 Cum autem ue. & c. & omnes ti. quia refugiebant eũ recipere po-

biam & inde reuersus est Damascũ, deinde post annos tres uenit Ierusalẽ uidere Petrum, & c. deinde ut Lu. testatur, uenit in partes Syriæ & Ciliciæ, utrum autem prima aut secunda uice Damasci infidias pertulerit, non facile patet. Nam & secunda intelligi potest ex eo quod dicitur multis diebus impletis

Non solum conciliũ fecerunt sed, &c.

ete sunt Saulo infidia eorum. Cuo stodiebant autem portas die Christi vel ecclesie.

ac nocte, vt eum interficerent. † Accipientes autem eum discipuli eius nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. Cum autem uenisset in Ierusalem, tentabat se iungere discipulis, & omnes timebant eum, non credentes, q̄ esset disci-

pulus. Barnabas autem apprehensum illum duxit ad apostolos, & narrauit illis quomodo in uia uidisset dominum, & quia lo-

cutus est ei, quomodo in Damasco † fiducialiter egerit in nomine Iesu. Et erat cum illis intrans, & exiens Ierusalẽ fiducialiter † agẽs in nomine dñi. Loquebatur quoq. Gẽtibus, & disputabat

cum Græcis. Illi autẽ quærebant occidere eũ. Quod cum cognouissent fratres, deduxerunt eum Casaream, & miserunt Thar-

sum

sum

g Appre. BED. qn̄ hoc factum est, & ad quos Apostolos duxerit, ipse ostendit ad Gal. scribens. Cum placuit ei qui me segregauit ex utero mat. & postea. Deinde post annos tres ueni Ierusalem uidere Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim. Alium autem apostolorum neminem uidi, nisi Iacobũ fratrem domini. Quocirca ergo subsequenter ait. Et e. c. illis in ex. hoc est per dies quindecim quib. cum Petro & Iacobo oratus est. Et quod epistola sua dicit. Deinde ueni in partes Syriæ & Ciliciæ, hoc est quod Luc. ait. Loquebatur & disputabat eum Græcis

h Cũ. Græci Iudæi dicũt. q̄ inter Græcos dispersione sunt nati BED. Græcos in Ierusalẽ, Iudæos in Damasco ciuitate Gentium docuit, quia in ciuitate Dei Gentiles adunandi sunt, Iudæi uero in perfidia Gentium permansuri.

i * Illi au. CHR. Magna a laetitatis uictoriæque potentis hodierni iudiciũ erat, et illos ualde mestos factos ob id quod acciderat in Casaream. Casarea Philippi ciuitas est Syriæ. Tharsus, ciuitas est Ciliciæ.

l * Quod cum cognouit. CHRYSOST. Licet propter metum, tamen emittant, simul & prædicaturum, & securiorem futurũ in sua patria. Vide autẽ oro, quõ non omnia gratia fiunt, le permitit illos Deus, etiam propria sapientia multa mode reac facere, humano more. Si enim ab ipso factum est hoc multo magis ab illis. Permittit hoc ut ignauorum prætextu auferat.

9 Duxit ad ap. scilicet. Petrum & Iacobum fratrem domini, ad Gal. 10 Et nar. il. quomodo in uia u. do. scilicet, eundo de Ierusalem Damascum ad capiendum credentes in Christum.

11 Et nar. il. quomodo in Dam. s. primo & secundo, ut prædictum est.

12 Et erat cum il. id est, habitans cum illis. 15. diebus, & tunc mansit apud Petrum.

13 Loque. quo. Gen. Gentilibus, quorum plures ueniebant in Ierusalem adorare, quibus prædicabat Christum.

14 Et dis. Isti erant Iudæi in Græcia tamen nati per dispersionem Iudæorum factam tempore regis Antiochi, uidetur tamen glo. dicere, quod disputatio cum Græcis non fuit in Ierusalem, sed in uia eundo uersus Syriam & Ciliciam, sed textus magis ostendit quod in Ierusalem, ideo dicta glo. quæ est magistralis, parum est curandum.

15 Quæ re. oc. eum. quia non poterat resistere uerbis eius.

16 Quod cum eo. id est, in Christum credentes.

17 Ded. eum. Cas. quæ est ciuitas sita super mare mediterraneum.

18 Et di. Thar. per nauigium enim iuit in Tharsum, quæ est ciuitas Ciliciæ.

Ec-

Ec-

Fa

* CHRYSOST. Ut igitur ne quis ex timore hoc factum putet, prius ut habuerunt ecclesie, narrat, ostendens, quod persecutionis tempore Hierosolymis erat ubi autem res ecclesie, ubique in pace, tunc postea in Hierusalem relinquit: adeo feruens & alacer erat. Non enim, quoniam pax erat, putabat nihil opus suo aduentu. Et propter quid, inquit hoc facit & noui, cum esset pax, & postquam Paulus abiit? Quia illos oblectabantur maxime, ut pote sepius commendatos & multitudini admirabiles, illum autem contenebant, & magis dum eum erant. Vnde illi quomodo bellum pax secuta? Imo vidi siquid fecerit bellum istud: si perfit pacem facientes per Samariam; confusus est Symon in Iudaa, Saphora punita est. Igiturno quia pax erat remissiora erant negotia, sed talis erat pax, ut & consolatione haberet opus.

a Ecclesia, Talia ut supra dictum est, in fine narrationum, & principio interferuntur sepe ad laudem apostolorum & ecclesie fidei.

b Et conso. Consolatio in labore datur, unde patet quod ecclesia tentabatur.

c Factum est autem. * CHRYS. Quemadmodum dux in exercitu obambulans considerabat, quae pars sit adnata, quae suo ad multa egerat fide ubique illum circuncursare & primum inueniri. Quando eligendus apostolus, hic primus, quando loquendum Iudaeis, apostolos non esse ebrios: quando curandus, Claudus, quando concionandum, hic praeparatus est, quando agendum contra principes, quando contra Ananiam, quando ab umbra sanationes fiebant, hic erat. Et ubi quidem erat periculum, hic & ubi moderatio, ubi autem tranquillitate res erant plena, communiter omnes. Sic non erigit maiorem honorem. Iterum quando fieri miracula opus erat, ille profilit. Et hic iterum ipse per se laborat, at iter facit.

* CHRYSOST. Et quare non expectauit viri fidem, neque interrogauit vis sanus fieri? Maxime igitur ad multorum consolationem factum est hoc miraculum. Bene sic dixit,

xit. Insignis enim erat vir, unde argumentum dat signi, ut tollat lectum. Etenim, non solum ab infirmitatibus liberaui, sed etiam cum sanitate viri, & contulit. Et aliter: Et tunc nondum iudicia suae virtutis tribuerant, & ita merito non erigebatur a viro fides. Itaque quemadmodum Christus, incipiens signis non erigebat fidem, sic neque illi.

Nam in Hierosolymis quidem, merito fides illorum prius erigebatur, unde & propter fidem quocumque morbis obnoxii erant in via exponebantur nempe ut venientis petri vel umbra, quae piam illorum obumbraret, multa. n. facta erant illic signa. Illic autem hoc primum contigit. Nam signa quaedam fiebant, ut allicerentur alii, quaedam vero pro creditum consolatione.

d Nomine Aeneam. RABAN. Aeneas signat genus humanum languens amore terrenorum, sed Apostolorum opere & ore sanatum, quia. n. mundus quatuor plagis distinguitur, & cursus seculi quatuor temporibus variatur, qui poenitentia amplectitur quasi octo annis grabato sternitur. Grabatum est segnitie in qua quiescit animus eger, qui infirmatur uoluptate carnis & delectatione seculi.

* GREGORIUS. Quid est dicere, surge, nisi mala quae perperasti derelinque? Et quid est dicere, sterne tibi, nisi mercedis causas in quibus requiescere debeat operare, ut & deserat resurgendo quae fecit, & inueniat sternendo quod fecerit. Quod utrumque propheta comprehendit breuiter dicens: Declina a malo & Declinare quippe a malo est ab eo quo iacuit surgere: Bonum vero facere, est mercedis opera in quibus requiescere debeat, praeparare. Qui. n. declinat a malo sed bona adhuc non facit, surrexit quidem ab eo quo iacuit, sed ubi requiescere debeat, nondum statuit.

e Surge. Quem de paralytici curauerat, surgere & sternere sibi praeparat, insinuans ut qui fidem in corde praeparat, non solum torporem discutiat, sed etiam opera parat, in quibus quiescat.

f Lyd. & Sa. Duae ciuitates fuerunt conuersae ad Deum, ideo enim fiebant virtutes in eis.

Li. 23. moral. c. 15.

Psal. 33.

* Qui

Nomine

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Eccle. Hoc additur ad reddendum causam quare fratres potuerunt sic deucere Saulum de Ierusalem usque ad Caesaream, & ad ostendendum pacem ecclesie redditam in Iudaea post persecutionem occasione sancti Stephani motam,

2 Et aedi. Per multiplicationem fidelium, quae quidem multiplicatio non erat tantum numero, sed etiam merito, ideo subditur. Am. in tim. dom.

3 Factum est au. Superius descripta est predicatio euangelij per Petrum in Ierusalem, & incidenter predicatio Stephani & Philippi, & si mulier conuersio Pauli, & hic consequenter reuertitur Lucas ad principalem propositum, s. ad describendum euangelij publicationem per Petrum, & hoc extra Ierusalem, Iudaeis tamen. Et diuiditur in duas secundum duo miracula per Petrum facta, ad quae credidit multitudo magna, secundum ponitur, ibi; In Ioppe. Circa primum dicitur, Factum est au.

au. ut Pe. ut dum transi. uni. s. in Christum credentes in diuersis locis Iudaea habitantes, ad quorum confirmationem in fide discurrebat Petrus tanquam bonus pastor.

4 Deueniret ad Iana. in Christum credentes, qui sunt sanctificati per baptismum.

5 Qui ha. Lyd. Est nomen ciuitatis.

6 Inue. autem. Exprimatur autem nomen eius ad maiorem historiae certificationem.

7 Ab an. oc. Et sic ex infirmitatis diuturnitate & eius incurabilitate sequens curatio subita mirabilior declaratur, cum subditur.

8 Surge & Res. Quasi dicat, de cetero non indigebis leuante te de lecto, nec parante tibi lectum, sed ista poteris per te facere.

9 Et conti. sur. Virtute Christi, quae est infinita.

10 Et vi. illum. Subito perfecte curatum quem cognouerant infirmum te longa & incurabili per naturam detentum.

* Qui

MORALITER.

* 3 Factum est, &c. perti. uni. In hoc dedit exemplum discurrendi per loca fidelium ad confirmandum eos in bonis, & sanandum eos ab infirmitatibus peccatorum. Vnde subditur.

6 Inuenit autem, &c. Aeneas pauper & miser interpretatur, ideo per ipsum peccato diuturnus significatur, qui pauper est, ga-

bonis gratis spoliatus. Per hoc autem quod ad uocem Petri surrexit: sanus uirtute Christi, significatur sanatio peccatoris per bonam monitionem predicatoris uel confessoris, operante principaliter gratia Saluatoris.

10 Et uiderunt, &c. qui con. Per quod significatur, quod ex euidenti conuersione bona peccatoris noti emendantur plures alii.

a *Nomine Tba.* RAB. Thabita de Hebræo in latinum Dorcas transfertur, vel damula, vt in exemplaribus inuenitur.

b *Dor.* ALLEG. Id est, damula vel caprea, significat animam studio virtutis sublimem sed hominum opinione contemptibilem. Interpretationem enim nominis Lucas ponens, my-

sterium inesse significat, hæc animalia morantia in montibus acute uident, unde ab acumine visus dorcades Græcè uocantur. Sic meritis operum excelsi superius intendunt, & sibi circumspectè inuigilant simpliciter uiuunt, discretio gradu operis quasi fissa uingula incedunt, uerbum Dei assidua meditatione ruminant.

† Caprea.

† graueris

* CHRYSOS. Quare expectauit ut moreretur? quare non & ante hoc æterne rogatus? Indignum censebant, pro talibus discipulos sollicitos esse, & à prædicatione auellere. Quoniã & propter hoc dicit quod prope erat, & ita monstrat quod ut rem superuacaneam hoc petiissent. Discipula enim erat, **c** *Factum est au.* **BEDA.** Sancti cum per fragilitatem nature delinquunt, quasi in dieb. bonorum subita infirmitate occubunt. Sed cū mox lacrimis insistant, spẽ recuperandę virtutis ascendunt, sanctorum auxilia inuocant, & bona intermissa recogitant, faciunt quod sequitur. *Quam cum la.* Quæ de Petri uocatione, & eleemosynarum Dorcades ostensione narrantur.

BEDA. Si sancti ignorantia vel infirmitate mortem animæ incurrunt, pro rectę intentionis integritate suscitari merentur sicut Petro contigit, cui recte, quod de Dorcade scriptum est, aptari potest.

d *In cana.* RABAN. In loco superiori ponitur, vel propter altitudinem meriti, vel propter sublimitatem miraculi, quod faciendum erat de ea.

e *Et cum aduenisset.* *** CHRYSOSTOM.** Non orant, sed illi permittunt, vt à seipso vitam illi concedat ita hic impletur, quod eleemosina liberat a morte.

f *Vidua flet.* **BEDA.** Sunt pię cogitationes animæ pœnitentis quæ

Cum prius essent aduersi.

qui conuersi sunt ad dominum. In Ioppe autem fuit quæ-

Christiana.

dam discipula nomine Thabita: quæ interpretata dicitur

a Nihil imperfecta habens.

† Dorcas: hæc erat plena operibus bonis & eleemosynis

Non accipiens personas. a Quib. Petrus uenit Lyddam, b Non subita mors fuit.

quas faciebat. Factum est autem in diebus illis, vt infirmata

a In quibusdam codicib. inuenitur. Cum lauisent uinguentis.

moreretur. Quam cum lauisent, posuerunt eam in cœnaculo.

a Numerus testium quem dominus mitebat. b Sexum prudentiorem.

Cum autem prope esset Lydda **†** ab Ioppe, discipuli au-

dienses quia Petrus esset in ea, miserunt ad eum duos viros:

Causam non indicant, ne uenire requeferet propter humilitatem. a Impiger & humilis nulla excusatione est uisus.

rogantes, ne **†** pigriteris uenire usque ad nos: Exurgens autem

Petrus uenit cum illis. Et cum aduenisset, duxerunt illum

a Sancte pro sancta sanctorum peccantur.

in cœnaculum, & circumsteterunt illum omnes uiduæ

a Misericordie suæ misericordem, & fletit coram eo qui erat misericors. b Non suis uocib. pro defuncti sed ipsius operib. precantur, quia eleemosyna non solum a secunda, sed etiam à prima morte liberat.

flentes, & ostendentes ei tunicas & vestes quas faciebat **†** illis

a Orat vt seruus, Iesus autem implet vt Deus.

Dorcas. Eiectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua

a In nomine Iesu, non in meo.

orauit, & conuersus ad corpus dixit, Thabita surge. **†** At

Ex uisione Petri resedit. a Auxilium.

illa oculos aperuit, & uiso Petro resedit. Dans autem illi manus

a Boni operis exemplum. Quib. præbuerat beneficia.

num crexit eam. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

Hęc erat præcipua causa uirtutum.

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quibusdam illi. Et cū uocasset sanctos & uiduas, **†** assignauit

quæ pristinum vigorem quasi uiri regimen ad tempus obmiserant: hæc pro anima delinquente suppliciter exorant. Opus misericordiæ illius ostendunt, vt pateat quod merito fleat & ideo Petrus eis compatitur.

g *Et uestes quas, &c.* *** CHRYS.** Magnum mulieris encodium quandoquidē utraque sic faciebat, vt uerisque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, eum Dorcas adhuc esset cum ipsis Multa humilitas, nō enim sic ut nos agebant, sed communiter omnes erant: magnā eleemosinam faciebat rationem.

* EVSEB. *Emis de initio quadr. Hom. 1.* Cum iam omnibus & operationis & uitæ renunciaisset officium res accurunt uiduæ pauperes aggregantur, tunicas & uestes quas faciebat illi Dorcas cœlo ostendente conueniunt Deū testimonia uictorum clamant, diuina opatrice, huius operum bona quæ seculo gesserat consequuntur & reuoluntur, reditque loco mortis ad uitam præstitam.

* CHRYSOS. Cum nam omnes eiecit planè ne lachrym

conturbetur, nec confundatur.

h *Eiectis.* RAB. iuxta exemplum Christi filiã Archisynagogi principis resuscitantis hoc factum est, ad uitãdam elationem vel ne indigni signum uiderent.

i *Aperuit.* **BEDA.** Rectus ordo resurgentium, prius oculos mortis aperuit, postea agnita uoce Petri resedit, lumen lux circumspeditionis amissum recepit, vt ad doctrinam eorum qui adiuuant, uiuant. *Aperuit occu.* Isti sunt tres gradus resuscitationis

* CHRYSOST. Illic ostendit per partem uitam deinde uirtutem quæ inducebatur: Illam per uerbum, hanc per manu data autem illi manu excitauit illam, & uocatis sanctis, ac uocatis commendauit illum uiuentem: Aliis quidem ad consolationem, quod accepissent honorem, & quod uidissent miraculum. alius autem ut præfesset.

k *Dans autem.* Contacta Manu Petri Thabita resurgit, quæ animam

suendis uestib. pauperum. Sed quoniam consueuerat uidetur esse mouetur & tamẽ supra dicitur, quod erat plena operibus bonis, & eleemosynis, id melius exponitur: Quas faciebat. Id est, fieri faciebat de suis sumptibus quæ ad pannum, & futuram.

9 *Eiectis autem, &c.* Vt in opere miraculoso elationem uitaret, & ut Deum secretius & efficacius exoraret.

10 *Petrus ponens genua.* In terra

11 *Orauit.* Deuote Deum quousque intellexit se exauditum,

12 *Et con. ad cor.* Examine dixit. In Christi uirtute.

13 *Thabita sur.* A somno mortis.

14 *At il. &c. resedit.* Exerecens duo opera uite, scilicet, uirtute & seipsa mouendo.

15 *Dans autem illi manus, &c.* Et sic apparuit perfecte uiua.

16 *Et cre. mul.* Videtes uirtutem Christi in hoc facto. Cetera patent

* NI-

humanam & diaboli suggestionem in peccatum. apte, quæ men propter pristinam uitam bonam & fidelium orationem refugit ad pristinam bonitatem, sicut ista fuit, à morte corporis suscitata.

* MO-

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Qui con. Petro declarante eis uirtutẽ, & diuinitatem Iesu Christi

2 In Ioppe. Hic ponitur secundum miraculum de suscitatione mortuæ, cum dicitur. In Ioppe au. Credens in Christum, vt prædictum est.

3 *Nomine Tba. sic uocabatur in Hebræo.*

4 *Quæ interpretata, &c.* Et hoc in Græco sermone, in quo scripsit Lucas librum & utrumque nomen in Latino habet eandem interpretationem, scilicet, capra, vel damula. Cetera patent usque ibi in litera.

5 *Nepi. ue. usque, &c.* sperabant enim eam resuscitari per orationem Petri, quod & factum fuit.

6 *Duxerunt illum in coena.* Vbi erat funis positum.

7 *Et circumsteterunt illum, &c.* Vt mouerent Petrum ad pietatem, & ad deprecandum dominum pro suscitatione defunctæ.

8 *Et ostenden.* Dicunt aliqui quod ipsa multum laborauerat in con-

MORALITER.

2 *In Ioppe autem fuit.* MORALITER. Per mortem corporalem iustis quæ erat interta bonis, significatur mors spiritualis cuiuslibet personę prius bonis operibus, intente, sed per fragilitatem

anima languēs in peccatis nullo melius ordine quam sanctorū exemplis conualefcit

a diderunt multi in domino, Factum est autem, vt dies multos moraretur in Ioppe apud Simōnem quendam coriariū

insignē, sed apud coriariū, p omnia nos in humilitatem inducens, & neque viliores confundi permit-

CHRYSTOST. Vide humilitatem ac mansuetudinem Petri, quod non apud hunc manet, neque apud alium quendam insignem

tens, qui & propter hoc censuit transeundum, quoniam illius doctrina opus habebant credendos.

A D D I T I O.

In ca. 9. Vbi dicitur in Posit. Ego enim ostendam illi, per effectū quanta oporteat, &c.

Hoc quod dicitur. Ego enim ostendam quanta oporteat cum pro nomine meo pati. videtur impletum quando raptus fuit in paradisum,

disum, vt habetur 2. Cor. 11. In hac enim visione intelligitur premia beatorū vidisse, quæ excedunt totā humanā facultatem, nā quod oculus non vidit, nec auris audiuit, &c. 1. Cor. 2. b. & sic ostensum fuit sibi, q non sunt condigna passiones huius seculi ad futuram gloriam &c. ad Ro. 8. d. Ex quo ostenditur manifeste quanta oporteat pati pro amore Christi.

C A P. X.

Vir autem. CHRYSTOS. Hic non erat Iudæus, neque iuxta legem vivebat, sed prius nostro more vitam egerat. Et vide duos credere nūc, nēpe Eunuchum a Gaza & hūc cū ambo sint in dignitatib. magnāq; pro illis habitā curā. Verū ne putes, quod ele-

cognosceret, & mysterium incarnationis credens ad baptismum veniret, per fidem ergo venit ad opera, in fide verō soli datur per opera.

CHRYSTOSTO. Ex cohorte, inquit, quæ uocabatur Italica cohors est, quæ nunc vocatur numerus.

C A P V T X.

Ir autem quidam erat in Cæsareā nomine Cornelius, Centurio cohortis quæ dicitur

Italica, religiosus, & timens Deū cū omni familia sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper

dinem Mariæ virginis de spiritu sine virili semine, id est, doctrina magistri concepisse credatur.

CHRYSTOS. Hæc dicit, ne putes quod pp dignitatem illius talia facta sint. Itaque quando Paulum adduci oportebat, minime angelus, sed ipse dominus apparet, neque mittit illum ad aliquem duodecim apostolorum, sed Ananiam. Hic autem secus sit. Præcipuum adducit, sicut & Philippum, artemperans se illorum infirmitati, & docens quomodo talibus uti oporteat. Quoniam & Christus, ipse, qui abiit, apparet sepe ijs qui grauius patiuntur, & per seiplos accedere nō possunt. Vide autem oro, hic iterum aliud eleemosynæ encomium, sicut illis in Tabetha. Vir, inquit, pius & timens Deum cū oī domo sua. Audiamus nos quotquot domesticos negligim⁹. Hic autem & militum curam gerebat, & faciebat eleemosynam omni populo. Sic & dogmata, & uita illius recta fuerunt.

ta legem vivebat, sed prius nostro more vitam egerat. Et vide duos credere nūc, nēpe Eunuchum a Gaza & hūc cū ambo sint in dignitatib. magnāq; pro illis habitā curā. Verū ne putes, quod ele-
cti sint propter has dignitates. Minime, sed propter pietatem. Sane propter hoc dignitates posite sunt, vt maior pietas ostendatur. Mirabilius etenim, quando quis in diuitis & potentia agens talis fuerit. Iā magna illius laus, qui tā tā peregr. nationē susceperat, & neq; per illud tempus lectio-

nem intetmittebat. Et Philippum, cum in curru ueheretur, orabat & multa alia: magna autem & huius laus est, quod facit eleemosynas ac preces, & pius est in tanto principatu. vn de & ab dignitate hac virum notum reddit. Et merito, neqs dicat scripturarum historiam fallere.

RAB. Meritō perfectionis & opere virili, secundum illud Virerat in terra Hus nomine Iob.

Cor. BE. Nō virtutib. ad fidē, sed fide ptingebat ad virtutes.

GREG. ait. Cornelius cuius eleemosynæ ante baptismum angelo testante laudantur, non operibus ad fidem, sed fide venit ad opera. Si enim ante baptismum Deo nō credebat, quō orabat aut quō hunc Deus exaudiret, si profectum boni ab ipso non peteret. Sciebat igitur Deum creatorem omnium, sed ignorabat filium incarnatū: fidem habuit, cuius eleemosynæ & orationes Deo placuerunt: bono opere promeruit, vt Deū cognosceret,

Religi. & ti. &c. RABAN. Et hæc omnia bono naturæ & Iudeorum familiaritate, ac spiritali inspiratione collata creduntur: quæ Iudæi quamuis dispersi in synagogaper omne sabbatum legis mandata legebant: tamen hoc plus deputatur diuinæ inspirationi quā bono naturali, vt ecclesia Gentium primitiua in similitudinem Mariæ virginis de spiritu sine virili semine, id est, doctrina magistri concepisse credatur.

Is uidit

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT X.

Ir autem quidem. Postquam sanctus Lucas descripsit per elicationem euangelij per Petrum inter Iudæos, hic consequenter idem facit de predicatione Petri inter Gentiles. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur. hæc prædicatio, secundo subditur Petri persecutio, c. 12. Prima in duas, in partē principalem & incidentalem, ca. sequentis, ibi. Et illi quidem. Prima adhuc in duas quia primo per predicationem Petri describitur conuersio Cornelii & plurimorum aliorum, secundo ex hoc oritur disceptatio Iudeorum, ca. sequenti. Prima adhuc in tres, quia primo ponitur apparitio angeli, secundo bona uocatio Petri. ibi. Et cum discessisset, tertio conuersio Cornelii, ibi. Aperiens autem. Circa primum sciendum, q apparitiones angelicæ sunt illis qui hoc merentur ex bonitate vite, & ideo primo ponitur Cornelii uirtus, eum dicitur. Vir autem quidam. sic dicitur a corporis uirtute & mentis.

2 Erat in Cæsa. Quæ erat ciuitas fortis ex situ, nam erat supra mare mediterraneum & etiam ex fortitudine murorum, propter quod in ea

habitant milites Romani pro tenē custodia, quæ Romanis erat subiecta.

3 centu. I st est, habens centum milites sub se.

4 Cohor. quæ dicitur Italica. Erant enim illi milites de Italia, cuius caput est Roma, & sic uidebantur esse de principibus militibus ad terræ custodiam deputatis.

5 Religio. V num Deum colendo sicut & multi alij Gentiles legem Moysi non habentes.

6 Et timens Deum. Offensas eius cauendo.

7 Cum omni domo sua. Quam sic erudierat.

8 Faciens eleemosynas multas plebi. Id est, pauperibus Iudæis.

9 Et deprecans Deum semper. Id est, omnibus temporibus ad hoc aptis vt eum dirigeret in uiam salutis. Ex hoc loco dicunt doctores communiter, quod si aliquis paganus conuertat se ad deprecandum primam causam cuius per seipsum potest habere notitiam aliquam, rogando ut dirigat eum ad salutem suam, & caueat a peccatis. Deus reuelabit sibi de fide catholica quantum necessarium est ad salutem, uel mittet sibi doctorem.

Is uidit

MORALITER.

1 Vir au. quidam erat in Casa. nomi. Corne. Qui sicut dicitur in textu, uinebat deuote erga Deum, & piē ac iuste erga proximum mysterium incarnationis ignorabat, in quo est salus omnium, propter quod Deus qui uult omnes saluos fieri, & ad agnitionē ueritatis uenire, prouidet sibi de doctore bono. s. bea

to Petro. Et ex hoc dicitur cōiter a doctoribus, quod si quis deuote se habeat ad Deū & iuste & piē erga proximum, ignoret tamen aliquid de necessariis ad salutē, Deus reuelabit sibi per se, uel per doctore, & propter hoc dixit Petrus inf. eo. cap. In ueritate cōperi, q non est perlonarū acceptor Deus, sed in omni gēte q timet eū, & operatur iustitiam, acceptus est illi.

a Is vidit. RAB. Non in nocte, non in somnis. quia Gentiles...

ne prouenit vt Deū perfecte agnosceret, & incarnationis eius...

Mystice.

+ Tob. 12. c. 26. disc. deinde in fi. 2. q. 7. c. non omnes.

De con. dist. 4. non dubito.

+ familiares.

+ adherabant, inferuebant.

RAB. Gentiles in fine seculi credentes...

Ang. De. * CHRYSOST. Quare videt angelum? Eriam hoc faciebat ad confirmationem...

RAB. Non sathana. In hoc excusantur apostoli Gentibus predicantes...

Introem. ad se. RAB. ad se forsitan vocantem eum, & datur excusandi occasio...

At ille intuens. * CHRYSOS. Vide angelum non statim dicere, ad quæ dicenda venerat...

Bona opera & elemosynæ angelicum temperauerunt fulgorem, vt posset sustinere.

Hom. 19. super Ezechiel.

Oratio. tuæ & c. * GREG. Cornelius Centurio cuius elemosynæ ante baptismum...

Hebr. 11.

impossibile est placere Deo. Fidem ergo habuit, cuius operationes & elemosynæ placere potuerunt.

a Is vidit in visu manifeste quasi in nona hora diei, angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi: Corneli. At ille intuens cum timore correptus dixit: Quis es domine? Dixit autem illi. + Orationes tuæ & elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. + Et nunc mitte viros in Ioppen, & accerli Simonem quendam, qui cognominabatur Petrus: hic hospitatur apud Simonem quendam coriarium, cuius est domus iuxta mare: hic dicet tibi quid te oporteat facere. Et cum discessisset angelus qui loquebatur illi, vocauit duos + domesticos suos, & militem + metuentem dominum ex his qui illi + parebant: Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Ioppen. Postera autem die...

Quis es domine? Dixit autem illi. + Orationes tuæ & elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. + Et nunc mitte viros in Ioppen, & accerli Simonem quendam, qui cognominabatur Petrus: hic hospitatur apud Simonem quendam coriarium, cuius est domus iuxta mare: hic dicet tibi quid te oporteat facere.

Et cum discessisset angelus qui loquebatur illi, vocauit duos + domesticos suos, & militem + metuentem dominum ex his qui illi + parebant: Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Ioppen. Postera autem die...

Postera autem die Iopp. RAB. Ciuitas est terræ promissionis mari Tyrreno proxima, & in ipsius orientali litore sita, in quam Ionas delcens intrauit nauem, vt fugeret.

K Hospitatur, & c. BED. Hospitatur Petrus in domo Simonis, id est, obedientis, qui est corianus quia doctor ecclesie ibi libenter habitat, ubi sunt obedientes, qui castigant corpus & seruituti subiiciunt, transgressi fluxum seculi libertate mentis constantia enim fidei fluxam gloriam mundi, & terrores cōtēnūt.

I Et cum dis. RAB. non ait, cum euigilasset Cornelius, cui nec pro somnium nec in extasi, sed manifeste angelus uisus est. m Duos dome. & c. BED. Tres misit Cornelius ad Petrum, quia credens Gentilitas apostolicæ fidei, Europam, Asiam, Africamq; subegit, partim studiis militaribus, hoc est in antia predicandi, partim domesticis negociis occupando. Notandum autem, quod unus miles & duo domestici mittuntur, quanto enim fortiores tanto pauciores in ecclesia membris. Inuenies plures, qui audire quam qui sciunt verbum dicere.

n Militem. RA. non dicit domesticos metuētes dñm, quia dixerat eū religiosū fuisse timēte dominū, cum domo omni tua. o Quib. & c. * CHRYSO. Vide quam alienus est a fastu, non dixit, vocate mihi Petrum, se ita ut persuaderet narrauit omnia. Idque singulari ratione faciebat. Non enim uolebat id sola auctoritate precipere, & accersere, idcirco nunc narrat, tam moderatus erat vir, tamen nihil magnum cogitari poterat de viro, qui apud coriarium djuererat.

* CYRIL. ALEX. Bene autem, quod Petrus apud coriariū maneret, illum fortasse, de quo dicit Iob, quia peile carne induisti me.

uelatio, sibi. Postea autem. Circa primum dicitur. Et cum discessisset. ange. Disparendo ab eo. Nam sicut in potestate angeli est formare corpus ut appareat, ita & dissoluere ut non appareat, uel subito transferre ipsum ad alium locum, unde uideri non possit.

9 Vocauit duos domesticos & c. De duobus domesticis non exprimitur hic quod essent uidentes dominum, quia supra in principio istius capituli erat expressum, quod Cornelius erat timens Deum cum omni domo sua, sed in isto milite exprimitur qui non erat de domo sua, sed de istius suspendiis in propria domo uiuebat.

10 Ex his qui il. pa. Erat enim de illis centum militibus qui erant ei subiectis.

11 Quibus cum nar. omnia. Ab angelo sibi dicta.

12 Misit il. in ioppen. Ad querendum Petrum.

14 Postera au. Hic consequenter ponitur reuelatio facta Petro, & dicitur in duas partes, quia primo ponitur uisio Petri secundo uisionis expositiō, sibi. Et dum intra se. Circa primum dicitur. Postera au. die 14 est, immediate sequenti, quia nuntii Cornelii recesserunt in die uisionis sibi facta, & secunda die uenerunt in Ioppen.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Is uidit. Hic secundo ponitur angeli apparitio, cum dicitur. Is uidit in visu, Corporali scilicet quia angelus apparuit sibi in corpore asu...

2 Ange. Dei intro. ad se, & dicen. Voce sensibili.

3 Corne. In hoc excitat eius attentionem.

4 At ille intuens cum timo. correptus. Propter fulgorem insolitū procedentem de vultu angeli.

5 Dixit, quis es domine. Videbatur enim maior homine.

6 Dixit autem illi. Non respondit autem ei quis esset, sed quid, Cornelio uile foret, unde uidetur fuisse angelus custodia Cornelij deputatus.

7 Oratio. tuæ & elemo. tuæ, & c. Sūt coram Deo acceptæ, propter quod prouidit tibi de salutis tuæ doctore. Ideo subditur, Et nunc mitte & c. & patet litera.

8 Et cum dis. Hic consequenter describitur uocatio Petri, & secunda eius receptio in domo Cornelij. ibi. Altera autem die. Prima autem diuiditur in duas, quia primo ponitur missio nuntiorum, secundo diuina reuelatio.

Diuisio.

Appro.

* Ascen-

a Appio. BEDA. Alia litera. Apparentibus illis scilicet qui a Cornelio missi sunt, id est, tantum propinquantibus, ut uide-

b In sup. & CYRILLVS ALEXANDRI. Petrus uero apostolus, cum esset in Ioppe, & orare uellet, ascendit in superiora. E-

go statim & hoc ipsum, quod noluit inferioribus orare, sed ascendit ad superiora, non frustra dici accipio. Neque enim tantum apostoli consilium ex superfluo superiora delegit ad orandum, sed quantum ego arbitror, ut ostenderetur quod Petrus quia mortuus erat cum Christo, quæ sursum sunt quærebatur, ubi Christus est i dextera Dei sedens: & non quæ super terram. Illuc ascendebat ad illa testata, ad illa fastigia, de quibus dicit & dominus. Qui in testamento est, non descendat tollere tunicam suam.

c Circa horam sextam. & CRYSTOS. Vide quomodo spiritus conuenit tempora, neque citius, & neque tardius facit hoc, ascendit, inquit, Petrus in superiorem partem domus, ut oraret circa horam sextam, hoc est seorsum, & in quiete quasi in cænaculo.

* TERTVL. At qui facilius inuenias Petrum hora sexta capiendi cibi causa, prius in superiora ad orandum ascendisse, quo magis sexta diei finiri officio huic possit, quæ illud absolutura post orationem uidebatur. Porro cum in eodem commentario Lucæ, & tertia hora orationis demonstratur, sub qua spiritu sancto initiati pro ebriis habebantur, & sexta, qua Petrus ascendit in superiora, & nona qua templum sunt interrogati, cur non intelligamus salua plane indifferentia, semper, & ubique, & omni tempore orandum, tamen tres istas horas ut insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, quæ publice resonant, ita & solemniores fuisse in orationibus diuinis, quod etiam suadet Danielis quoque argumentum ter die orantis, utique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem quam insigniorum exinde Apostolicarum, tertiarum, sextarum, nonarum.

RAB. Alia litera. In cænaculum etiam uidetur, quia Gentilis populus est quasi superior domus, synagoga uero est infra quia mundo immersa. In su.

BED. Significans ecclesiam relicta cupiditate terrenorum conuersatione in cælis habituram. Sexta hora Petrus interpretatur esurit, salutem utique mundi, quem Iesus sexta ætate tunc

culi querere & saluare uenit, quod indicauit cum eadem hora super puteum Samariæ sedit.

d Cum esu. RABA. Salutem Gentium compatiendo esurit, quæ nunc in uisione ostenditur, quæ ideo sexta hora est uisa, quia sexta ætate seculi est facta.

iter illis facientibus & ciuitati appropinquantibus, ascendit Petrus in superiora. * ut oraret circa horam sextam, & cum esuriret uoluit gustare. Parantibus autem illis cecidit super eum mentis excessus, & uidit cælum apertum, & descendens uas quoddam uelut lintheum magnum quatuor iniitiis * submitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentina terre, & uolatilia cæli. Et facta est uox ad eum: Surge Petre, occide-

corruptum, id est, fidelis excludit de corde corruptionem malæ cogitationis, sic incorruptibiliter firmatus fide, ut praua cogitatione, quasi a tinea non rodatur in mente. Aliter, Tinea hæreticus uestem domini corrumpere uolens, sed non uaiens, quia in illa tunica domini est significatum, quæ milites non diuulserunt. Quatuor iniitia quibus lintheum dependebat, quatuor sunt plagæ orbis quibus extendit ecclesia. Vel quatuor iniitia Euangelistæ quatuor sunt, per quos ecclesia cælesti dono imbuta sublimatur. ff Lintheum. Pro ecclesia, pro candore sanctitatis, & mortificatione carnis.

* HIE. In actibus quoque Apostolorum lintheum illud quod quatuor principiis tertio Petro Apostolo demonstratur, uarietatem credentium significat, quæ in arca quoque diluuii continetur, i De cæ. in ter. RAB. Inde monemur, ut ubi caput nostrum est & radix cuius rami sumus, illuc penetret ancora spei nostræ.

K Omnia qua. BED. Omnes Gentes credituræ & in unitatem corporis Christi assumendæ, ut omnes efficiantur membra eius. Omn. qua. & ser. BED. Animalia illa Gentes sunt in erroribus immundæ, sed trina submissione, id est, mysterio trinitatis in baptismo mundatæ, quæ relicta hominis imagine bestiarum & serpentium figuras sumpserunt.

BED. De omnibus malis dicitur. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iu. in. Virum autem id est, corruptum hominem Salomon ostendit dicens. Deum time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo.

1 Occide. Munda mortifica, & macta, ut hostia Deo facias, ut eruti de uetustate in nouitatem transeant.

Man-

7 Qua. ini. Id est, angulis. 8 Submitti de cælo. in ter. Per chordas in angulis ligatas. 9 In quo e. omnia qua &c. Id est animalia immunda secundum legem Moysi per qua intelligebantur Gentiles, quos Iudei abominabantur ut immundos, nec etiam cum eis conuersabantur. Per quadrupedia tamen in speciali intelligebantur auari. Per serpentina inuidi & ueneno pleni. Per uolatilia superbi, quæ uitia in Gentilibus abundabant.

10 Et facta est uox ad eum. De calo. 11 Surge Pe. occi. Interficiendo in eis uitia.

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

NICOLAUS DE LYRA

- * 1 Ascen. Petrus in su. ut ibi secretius & deuotius oraret ante commissionem, sicut, etiam de beato Francisco legitur. 2 Et cum esu. v. gu. i. Oratione tamen premissa, ut dictum est. 3 Parantibus. au. il. &c. excels. id est raptu a sensib. exteriorib. 4 Et uidit. Visione imaginaria. 5 Cælum apertum. Sicut fieri solet in conuulsione. 6 Et descen. uas. quoddam, ue. lin. ma. Dicit uelut, quia totum erat imaginaria uisione.

MORALITER

* 3 Parantibus. Sequitur. 5 Et de v. & c. Per illud uas literaliter significatur ecclesia, & animalia immunda in uase existentia Gentiles significantur qui propter idololatriam & alia uitia immundi dicebantur, & tamen penitentes recipiendi erant in ecclesia, sicut Deus ostendit beato Petro in uisione ista, prout plenius dixi in expositione literali.

Mystice uero per istud uas religionis status potest designari. Per quatuor iniitia per quæ uas de cælo submittitur, quatuor religionum patroni instinctu spiritus sancti, s. B. Aug. Benedictus, Dominicus, & B. Franciscus. Per immunda animalia significantur illi qui penitentes de contractis immunditiis, ad reli-

religionem transeunt de statu seculari. Per Petrum uero qui ceremonias legis nimis tenens abominabatur comedere, insignificantur religiosi nimis ceremoniales, qui horrent tales recipere, & sibi per professionem incorporare, cum tamen aliqui magis proficiant in religione quam aliqui alii qui uidebantur in seculo deuoti, unde dicitur in collationibus patrum collatione Pasquii abbatis, quod abbas Moyses qui metu mortis necessitate compulsus fugit ad monasterium, multo plus profecit ibidem quam alii multi qui nulla necessitate, sed sola deuotione fuerant ingressi, ideo dicitur Petro, i. Presidenti monasterio.

11 Surge. Ad peccatorum contritorum receptionem. † Occide. Eos quantum ad insolentiam seculari, & mandu. eos, incorporando per obseruantiam regularem. Et sic de ipsis potest dici.

Tom. vj. M 3

A Mandu. BEDA. Qui manducat cibum foris positum, in suū traicit corpus: p̄cepit ergo Gentes per incredulitatem foris positas, societati ecclesie quam Petrus significat inferi.

B Mandu. omne con. & c. * CHRYS. Quidnam hoc est. Symbolum totius orbis fit. Homo ille p̄putium habebat, & nihil commune cum Iudeis. Quoniam igitur accusaturi erant omnes Petrum, t̄quam p̄uaricatore, & hoc valde illis frequēs erat, necessario & tempestiue inquit nunquam comedi. Nunquid ipse timuerat. Absit Sed spiritus ita moderabatur eū, vt dissensionem habeat contra eos qui reprehensuri erant, quod & contradixerit, nam magna cura illam legē seruabāt. Ad gentes mittebatur, vt igitur & h̄c illud non accusent, sicut iam dixi, h̄c singulari dispensatione contigerunt, uel etiā ne uideatur spectrū quoddam esse, dixit. Nequaquam domine, quia nunquam edi commune uel immundum.

Iudæi cibos communes uocant, quibus omnes homines utuntur. Et ista animalia immunda quæ uingulam non findunt, nec ruminant, squam osā in piscibus sunt. Immundi uero cibi dicuntur bestiarum uel reptilium carnes nulli hominū comestibiles. Uingulam non diuidit, qui literam a spiritu, uel trinitatis personas non distinguit. Non ruminat qui uerbum Dei quod audit in memoria non retractat, nec opere seruat.

BEDA. Congruē Petro ostensa sunt h̄c, cum Cornelius Gētilis ad eum misisset, ne dubitaret incircunciso tradere fidem, erat enim de animalibus in uase ostensis, unde & spiritu sancto ad faciendum confirmatur.

BEDA. Gentiles Petrus immundos putabat, sed prouiso Dei iam inter mundos cōputat. Commune pro immūdo ponitur, quia qui variis seruit illecebris, mundus non est, secundum illud. *Nemo potest duobus dominis seruire Deo & mammonæ* qui mundus esse desiderat, mentem non diuidat, sed in sola Dei dilectione constringat.

BEDA. Quia per quatuor partes mundi mysteriū trinitatis a duodecim apostolis erat p̄dicandū, ideo quatuor lineę tertia uice de cœlo sunt emisse. Vel iuxta Ambrosium, tertio repetita figura operationē trinitatis expressit, & ideo in ministeriis interrogatio trina defertur, & cōfirmatio trina celebratur,

tur, nec aliquis nisi trina confessione purgatur. Ideo & Petrus tertio interrogatus de dilectione Dei, trina correxit responsione, quod ter negando peccauit.

C Et uox iterum secundo, & c. * CHRYSOS. Hoc uidetur qui semel ad illum dici, totum autem Iudæis dicitur, nam si magister increpatur multo magis hi.

D Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris. * AMBROS. Et aduertit dictum esse de gentibus, quę corporeæ magis generationis successione, q̄ spiritualis gratię sequentur. Hos mundauit dominus, & passionis suę fecit hæredes.

E Statim rec. est. * CYRILLVS ALEXANDRI. Tertio dicitur, & per illum omnibus nobis. Quod Deus mundauit, tu commune nedixeris. Quoniam enim mundantur, non sub una appellatione mundantur, neq; sub secunda, sed & nisi tertia appellatio nominetur nemo mundatur. Nisi enim in patre, & filio & spiritu sancto fueris mundatus, mundus esse nō poteris. Propterea ergo quæ pro emundatione ostendebantur, non semel, neque iterum, sed tertio ostenduntur, & tertio p̄cipiuntur.

BEDA. Post trinam emissionē lintheū cælo recipitur, quia post seculi cōuersionē, qua fide & baptismo mūdāta ecclesia peregrina tur, ad cælestē habitationē feliciter suscipietur.

F Vas in cœ. BE. Corpus Christi in ascensione, uel ecclesia iextemis ascensura est, q̄ congregabuntur electi a quatuor uētis.

G Et dū intra se h̄sitarer Petrus, & c. * CHRYS. Quoniam admiratur, & dubitaret Petrus, ueniunt uiri tēpestiue dubitationē soluentes. Quoniam & Iosephum prius permisit turbari, & tūc Archangelum mittit. Facile enim anima solutionē accipit quę prius dubitauit. Itaque non diuitius permittitur h̄sitarer neque antea, sed cōmodissimo tempore.

H Petro autem cogitante, & c. * CHRYS. Est hic & alia defensio Petri ad discipulos, vt discat, quod & h̄sitarer, didiceritq; non h̄sitarer. Quia ego, inquit, illos misi. Vide quanta spiritus facultas. Quod autem facit Deus, hoc spiritus dicitur facere. Veri angelus non sic. Sed primum dixeris, preces tuę ac elemosinæ tuę, tunc, inquit, mitte, vt ostendat quod illuc missus sit Spiritus autem, quoniam Dominus. Ego illos misi.

I Descendens. BEDA. Descendere de tecto, & ad p̄dicandū ire

† tertio etc.

errcs.

Matt. 6. c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et man. Incorporando eos ecclesia per fidem & sacramenta. Quia tamen Petrus hoc tunc non intellexit, ideo respondit.

2 Absit & c. immu. Id est, cibum in lege prohibitum, quod apud Iudeos dicebatur immundum & etiam commune, eo quod a Gentilibus communiter comedeatur, sicut carnes porcine & huiusmodi.

3 Et uox iterū secundo ad eum. Ad repellentū eius responsionē.

4 Quod Deus puri. tu. ne commune. Id est, immundum.

5 Dixit. Christus enim passus est non solum pro salute Iudeorum, sed etiam pro salute Gentilium, propter quod non sunt reputandi immundi. Similiter per suam passionem euacuauit legē ceremonialia, sicut supra declaratum est in principio epistolę ad Hebręos, & in pluribus aliis locis ad quę pertinet prohibitio ciborum, & sic eos purificauit licet os faciendū, & hoc etiam dicit Rab. Moy. in glo. magna super Gen. Omnis bestia quę immunda reputatur in hoc seculo, Deus sanctus & benedictus faciet eam mundam in futuro seculo, sicut primitus fuit, filii Noe, Genesis nono. a. Omne quod moritur, aut uiuit, erit uobis in ci-

bum & c. Præsens autem seculum uocat usque ad aduentum Messie futurum autem a tempore Messie & ultra. Et eodem modo accipit Resa. & alii doctores Hebræi loquentes de presenti seculo & futuro.

6 Hoc autē factum est per ter. ad maiorem expressionem.

7 Et statim receptum est uas in cælum, Ad significandum, quod Gentiles per fidem Christi habent ingressum ad cælestia, sicut & Iudei.

8 Et dum intra se h̄sita. & c. Hic consequenter aperitur intellectus dictę uisionis, quia nondum Petrus intelligebat, propter quod dicitur Et dum intra se h̄sitarer Petrus & c. Et patet litera usque ibi.

9 Petro autē cogitante de uisione. Quid significaret.

10 Dixit spiritus ei. Reuelando intellectum.

11 Ecce uiri tres quærunt te. Qui sunt Gentiles.

12 Surge itaque. De oratione.

13 Et descende. Ad eos. Orauerat enim in superioribus domus, ut etiam est.

14 Et uade cum eis nihil dubitans. De communicando cum ipsi. Et tunc intellexit Petrus uerbum Dei dicentis. Quod Deus purificauit

MORALITER.

*

4 Quod Deus puri. tu. ne commu. dixit. & c.

* Sequenti

ire iubetur, vt ecclesia dominum non solū alta subeundo spe
A culetur, sed etiam in infirmis, & quasi adhuc ex terius positus
si in ostium Simonis, i. obedientiæ pullantib. ad actiuam re-
deundo velut ex lecto surgendo prædicet. Domus Simonis
iuxta mare esse dicitur, i. fluctus seculi & futores, vbi impro-
bi homines quasi pi-
sees se deuorant. *San-
ctorum vero conuersatio
est in cælis.*

a Ecce ego, &c. Osten-
dit se scire aduentum
illorum humilitatis
etiam dans exemplū,
dimit:ens circumitū
verborum.
b Quæ causa est, &c.
Spūs adesse humili-
ter dixit, & qua causa
venerant tacuit, quia
ad conseruandam hu-
militatem aliquando
prophetiæ spiritus ex
parte animum tan-
git, & ex parte non
tangit.

*c Cornelius Centurio
vir iustus, & timens
Deum, &c.*
* CHRYS. Dicunt
laudes, vt periuadeāt
quod & angelus ap-
paruit illi. Intro voca-
tos igitur eos excepit
hospitio. Vides vnde
initium fit gentium?
A vero pio qui operibus dignus est habitus. Nam si ostendun-
tur Iudæi cum talis fuerit si non fuisset talis, quid non dixif-
sent? Introductos inquit illos hospitio excepit. Vide quanta
securitas. Intus vocat, ne quid graue eis accidat, & fidenter vi-
ditat cum illis.

d Responsum. Eleemosynis & orationibus eius per angelum
respondit dominus.
e In domum. Per hoc suadent quia angelus iussit introire in
domum eius, quamuis Gentilis.
f Introdu. agi. &c. Hic incipit communio apostolorum cum
Gentibus, quia descenderat ad eos, qui audierant ab angelo
præceptum vt intrarent in domū Gentilis ideo Gentiles ho-
spitio recepit.
g Conuo. cognatis, &c. Duplex causa conuocationis proximitas
cognitionis & amicitia.
* CHRYS. Merito: non enim iustum fuisset etiam cogna-
tos, & amicos non simul adduci. Et aliter, & illic præsen-
tes magis quam illi audissent. Vidistis quanta eleemosynæ
virtus, & in priore, & in præsentī sermone, illic à temporali
morte

morte liberat, hic ab æterna & ianuas aperit cæli. Vide etiam D
quanti fecerit, quod credat Cornelius, vt & angelus missus,
& spiritus operatus, & princeps apostolorum accersitas, visio
nemque talem vidit, & nihil omnino intermissum est. Quod
fuerunt Centuriones, & Chiliarchi, & reges, & nullus horum
assequitus est quæ il-
le, audite omnes qui
i militia estis q regib.
assistitis. Pius erat in-
quit ac timens Deū.
Et quod maius, talis
erat cum omni do-
mo sua.

h Obuius ve. BEDA.
Doctori obuiam ve-
nit auditor, qui mun-
do corde & intenta
aure cum desiderio
verbum fidei suce-
pit. Nam qui ad cre-
dendum pertrahitur
quasi à doctore iacēs
erigitur. Si quis macu-
las suas erubescens p-
cidendo in faciem hu-
ilitatis & pudoris in-
dicia profert iure à
suo præceptore mere-
tur erigi.

*i Surge, & ego ipse ho-
mo sum, &c.* * CHRYS.
Primus pastor eccle-
siæ cum adorante se
Cornelio super se si-
bi honorem videret
oblatum ad æqualitatem conditionis suæ, citius recurrit di-
cens, Surge, & ipse ego homo sum. Quis.n. nesciat quod condito-
ri tuo homo debeat, & non homini prosterni. Quia ergo hu-
militari sibi plusquam debuit proximam vidit ne ultra huma-
nitatis metas mens intumesceret esse se hominem recogno-
uit quatenus illati sibi honoris elationem frangeret ex con-
siderata æqualitate conditionis. Ex eo ergo colligendum est
quanta communis naturæ memoria in corde deprimi de-
beat terrenæ potestatis timor, si ex humanitatis vocabulo
agitur, ne cogitationis elatio ex secretis cœlestibus gene-
retur.

* CHRYS. Hoc faciens humilitatem suam ostēdit, & alios p-
docuit, deoq; gratias agit, ac declarat quod licet iussus, tamen
& per se multam habeat promptitudinem. Quid igitur Pe-
trus? Surge, nam & ego homo sum. Vides quomodo præa-
lius alios docet, nihil de se magnum sentire.
K Et loquens cum illo, introi. &c. BED. Communionem æquali-
tatis meruit sanctitas actionis, sicut in Ananiæ & Saphyræ cul-
pa zelus vltionis ius aperuit potestatis:

*l Surge, & ego ipse ho-
mo sum, &c.* * CHRYS.
Primus pastor eccle-
siæ cum adorante se
Cornelio super se si-
bi honorem videret
oblatum ad æqualitatem conditionis suæ, citius recurrit di-
cens, Surge, & ipse ego homo sum. Quis.n. nesciat quod condito-
ri tuo homo debeat, & non homini prosterni. Quia ergo hu-
militari sibi plusquam debuit proximam vidit ne ultra huma-
nitatis metas mens intumesceret esse se hominem recogno-
uit quatenus illati sibi honoris elationem frangeret ex con-
siderata æqualitate conditionis. Ex eo ergo colligendum est
quanta communis naturæ memoria in corde deprimi de-
beat terrenæ potestatis timor, si ex humanitatis vocabulo
agitur, ne cogitationis elatio ex secretis cœlestibus gene-
retur.

* CHRYS. Hoc faciens humilitatem suam ostēdit, & alios p-
docuit, deoq; gratias agit, ac declarat quod licet iussus, tamen
& per se multam habeat promptitudinem. Quid igitur Pe-
trus? Surge, nam & ego homo sum. Vides quomodo præa-
lius alios docet, nihil de se magnum sentire.
K Et loquens cum illo, introi. &c. BED. Communionem æquali-
tatis meruit sanctitas actionis, sicut in Ananiæ & Saphyræ cul-
pa zelus vltionis ius aperuit potestatis:

*6 Altera autem die. Hic consequenter describitur receptio Petri in
domo Cornelij cum dicitur. Altera autem die. id est, in crastino re-
cessus Petri ex Ioppe.*
*7 Cornelius vero expectabat illos. Cum magno desiderio audien-
di uerbo.*
*8 Conuocatis cognatis suis. Vt omnes essent participes gratiæ
Dei.*
9 Obuius ei venit Cornelius. Vt reciperet eum reuerentius.
*10 Et procidens ad pedes eius ad. eum. Adoratione dulci scie-
bat enim eum non esse Deum, sed eius nuncium.*
*11 Surge & ego ipse homo sum. Non, sicut ille qui apparuit tibi
propter quod non decet tantam reuerentiam mihi fieri. Cætera patent
vsque ibi.*

Altera

* Vos

M O R A L I T E R.

† 2 Sequenti autem die surgens profectus est cum illis, &c. Per hoc
ostenditur quod prædicator euangelicus sine dilatione de-
bet

bet ire ad laborandum pro animarum salute.
† Et factum est cum introisset Petrus, obuius uenit ei Cornelius, &c.
Ostendens quod reuerentia doctori debetur maxime cum
pro animarum salute mittitur.
Tom. vj. M 4

* Qui mis-
si erant a
Cornelio
ad iptum.

† Postera.

E

li. 21 expo.
moral. in
Iob. c. 10.

Supra s. a.

A Vos scitis quomodo abominatum sit viro Iudaeo. &c. * CHRYSOS. Vide ut statim de diuina misericordia differit monstrans quod magna illis bona Deus concesserit. Non solum autem hoc admirabile lucet quod talia differit, sed quod aliquo modo simul sublimia loquitur & modestae rationem habet non enim dixit non dignamur accedere ad aliquos homines, & uenimus ad te. Sed quid? Vos scitis quod Deus hoc iussit, inquit, iniustum esse ad herere uel accedere ad alienigenam.

B Offen. RAB. Vbi dixit Vade cum illis nihil dubitans, uel ibi, quae Deus purificauit, tu ne condixeris.

* CHRYS. Hoc apponit ne uideatur adulari homini.

C Neminem communem aut immundum dicere hominem. * CYRIL. ALEXAND. Videtur non tibi Petrus Apostolus quae drupedia illa omnia, & reptilia, & uolatilia dicit cide ad hominem transulisse, & homines intellexisse ea quae sibi in linteis caelitus lapsa fuerant demonstrata? Sed fortasse dicat aliquis. De quadrupedibus quidem & reptilibus, & auiibus reddisti rationem quod homines intelligi debeant de etiam de his quae in aquis sunt, quandoquidem lex etiam de ipsis munda esse quadam & alia designat immunda. Nihil in his ut uerbis meis credatur exposco nisi testes idoneos dedero ipsum uobis dominum & saluatorem nostrum Iesum Christum testem horum autorem dabo, quomodo pisces homines esse dicantur. Simile est inquit regnum caelorum sagine mille in mare, quae ex omni genere piscium colligit, & cum repleta fuerit, sedentes supra litus condunt eos qui boni sunt in uasis qui autem mali foras mittuntur. Euidenter docuit eos qui rebus colligi dicuntur pisces, uel bonos homines esse, uel malos.

D Propter quod sine dubitatione ueni accersitus. * CHRYSOSTO. Quod quamuis in hoc legem prauaticaretur, quia ueniat totum Deo imputat. Non solum non adherere, sed neque

accedere liceat inquit. Obedio igitur sermone quod me uocastis. Sciebat enim Petrus totum ex uisione, sed drimum uult illos conseruare & fidei mancipare.

E Ad nudius quarta die, &c. BED. In Graecis, & in quibusdam codicibus scriptum est. A quarta die usque in hanc horam ieiunans & adorans a sexta usque ad nonam. Et ecce uir, &c. Decebat illum exaudiri qui instantiam deprecandi tubis horis continuis a sexta properabat uel protrahere ad nonam, quod tempore dominus (qui rogabatur) pro salute mundi orauit exetensis in cruce manibus.

RAB. Prima die uidit angelum, & misit nuncio, secunda nuncio peruenit Ioppem tertia profectus est cum eius quarta uenerunt Caesarea.

* CHRYSO. Et nona hora, inquit, oras. Quid est hoc? mihi uidetur, & tempora uita religiose sibi contulisse. Et in aliquot diebus propter hoc enim dixit. A quarto die. Vide quanta sit oratio quantum se indulgent pietati. Tunc apparuit illi angelus ille uerus dies erat & quando abierunt missi rerum unus, & quando uenerunt, iterum unus & quarto die apparuit ita ut sit secundus dies post quem oraretur.

F Et ecce uir stetit coram me in uestim splendido. Non dicit angelum, adeo alienus erat a fastu & inquit.

* CORN. Exaudita est oratio tua, & elemosinae tuae in memoria habitae sunt coram Deo.

* CYRIL. HIEROSO. Poterit sanè aliquis etiam per pecunias iustificari. Exuriui, inquit, & deditis mihi manducare omnino id per pecunias. Et tuis nosse quod bona & opes possunt esse ostium regni caelorum. Vnde omnia quae habes, inquit & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelis.

G In con. Dei. RAB. In Graeco, In conspectu Dei assumus quod recte dicitur ab eo qui Deo promptus erat obtemperare, credens eum ubique praesentem esse.

H Non est per ac. &c. BED. Patet Deum non esse personarum acceptor

+ Sedebat ieiunans

† Splendida.

li. 7. in Le. + Qui ubi aduenit loquetur ubi.

Matth. 13.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vos scitis quo abomi. sit uiro Iudaeo con. aut accedere ad alienigenam. Hoc. n. sciebant per experientiam, quia Gentiles erant et inter Iudeos habitabant.
- 2 Sed mi. osten. s. in uisione praedicta & eius expositione.
- 3 Nemi cuiuscumque nationis.
- 4 Commu. aut immund. dice. ho. i. quod licet alicui homini dicere de quocumque alio, quod sit immundus.
- 5 Propter quod sine dub. alicuius transgressionis.
- 6 Veni accer. a uobis Gentilibus.
- 7 Inter ea. quam ob cau. & c. licet aut audisset causam in generali a nuncijs Cornely, tamen adhuc magis uolebat audire in speciali.
- 8 A nu. quart. die usque ad hanc ho. Eadem. n. die qua Cornelius circa horam nonam uidit uisionem, misit nuncios, ut dicit Gl. & secunda die uenerunt Ioppem quae distat Caesarea per 34. milliana, ut habetur, in

in descriptione terra sancta. Tertia uero die Petrus uenit in Ioppem & die quarta intrauit Caesarem Caesarea patet ex supra dictis in que ibi.

9 Nunc er. omnes in con. tuo. assu. Parati cum magno desiderio & deuotione.

10 Audi. omnia quae pra. ti. pro nostra salute.

11 Ape. au. Hic consequenter describitur ipsius Cornelij, & eorum quae cum eo erant conuersio, & secundo eorum baptizatio, ibi. Adhuc loquitur conuersio autem eorum facta est per praedicationem Petri ideo uenit. Ape. aut. Petrus os iuuum di. incipiens per modum breuis praen. a insinua & bonitate diuina.

12 In uerit. com. i. experimento probauit

13 Quoniam non est per. acce. Deus. i. discernens inter Gentile & Iudeos quantum ad salutem aeternam quia uult omnes saluos fieri & ad cognitionem ueritatis uenire. i. Timor. 2. b. adeo subditus.

Sed

MORALITER.

12 Aperiens autem Petrus os suum, &c. Per hoc ostendens quod doctor catholicus habens in promptu beneuolos auditores attentos

attentos & dociles, quales erant isti statim procedere debet ad actum docendi, & bonus effectus subditur cum postea dicitur.

MO-

acceptorem quia filium unigenitum qui omnium conditor & Dominus est, misit facere pacem humano generi, in cuius nomine testantibus prophetis remissionem peccatorum, non Iudeis tantum sed omnes credentes acciperent.

HIERONYMVS Petro quoque dicente: In veritate cognosco, quia non est acceptor personarum Deus, sed in omni loco, qui timet eum, & operatur iustitiam. Quia que argumento ipse factus Apostolus Petrus aduersum eos qui in Cornelio ex gentibus baptizati, nec circumcisio scandalum suscipiebatur, & placat eos, se non potuisse negare aquam his qui spiritu sanctum acceperant, eodem sanctus Apostolus Paulus aduersum ipsum Petrum disputat, quod personarum non sit acceptor Deus, sed unumquemque pro veritate iudicet.

CHRYSOSTOMVS. Sed in omni gente, &c. Hoc est, siue prapuciatu sit, siue circumcisus. Hoc

& Paulus manifestans, non enim est personarum acceptio apud Deum, dicit. Nuncigitur. Assumens omnes, inquit coram Deo. Vide quanta fides, quanta pietas. Sciebat Petrum nihil humani dicturum, cum dixisset, Deus monstravit mihi. Ideo & assumens ut audiamus omnia que precepta sunt tibi a Deo, dicit. Quid igitur. Numquid acceptus illi est is qui in Perfide agit? Si fuerit dignus, hac ratione acceptus erit, ut assequatur fide. Hinc etiam Eunuchum ex Aethiopia non despexit. Et qui dicit quis, dicit de his qui Deum colunt, & despecti sunt? Absit. Nullus qui Deum colit, despicitur. Non enim possibile est, ut quis vlla in gente despiciatur unquam. In omni enim, inquit, gente, qui timet Deum, & operatur iustitiam. Iustitiam vocat omnem virtutem. Vides ut deprimat illius arrogatiam ne subleuet de se sentiat, dicendo, In omni gente qui timet Deum, acceptus est illi. Quasi dicat, nullum repellit, omnes admittit credentes.

CHRYSOSTOMVS. Primum de dominatione illius differit, multumque sublimiter.

Tam Iudaei quam Gentili. b Ut tu times. c Eleemosynas orationes, ieiunia, quae tu operatus es.

Deus, sed in omni gente quae timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Verbum misit Deus filius Israel, annuncians pacem per Iesum Christum hic est omnium dominus. Vos scitis, quod factum est per uniuersam Iudaeam

verbum. Incipiens enim a Galilea post baptismum quod predicauit Ioannes, Iesum a Nazareth quomodo vixit eum Deus Spiritu Sancto & virtute quam

pertransiit benefaciendo & sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo. Et nos testes sumus omnium quae fecit in Regione Iudeorum &

Hierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia ad hominem loquebatur eximium iam factum, & alacriter suscipientem omnia quae a se affererentur. Deinde prae parans sermonem, quomodo dominus omnium addit ac dicit. Quia misit euangelizantem, Hoc est, ad bona vacantem, non iudicium mientantem.

b Vos scitis, &c. BE.

Omnia quae in simbolo dicuntur breuiter complectitur, quod Iesus sit Christus, quod omnium dominus ad reconciliationem mundi missus, Ioannis voce praekonizatus spiritu sancto perclusus, Deo inhabitante per miracula declaratus, crucifixus, mortuus, suscitatus, tuis manifestatus, iudex omnium venturus per ecclesiam per totam orbem dilataturus fide.

RABA. Sic legendum: Scitis Iesum ut predicauit Ioannes, Iesum a Nazareth, quomodo vixit eum, &c. Vel: hoc predicauit Ioannes, quod vixit eum, sed non terreno more, sed spiritu & virtute signorum.

BE. Alia editio sicut unxit eum Deus predicauit ergo Ioannes Iesum sicut unxit eum Deus spiritu sancto, dicens, ipse baptizabit in spiritu sancto. Et iterum, uidit spiritum descendentem super eum sicut columba, &c.

Non oleo visibili sed dono gratiae, quod significat oleum visibile quo unguuntur baptizati. Nec tunc inunctus fuit spiritu sancto, quando columba descendit super eum, tunc enim ecclesiam praefigurabit, in qua baptizati spiritum sanctum accipiunt. Sed mystica & inuisibilis unctio perunctus est, quando verbum caro factum est, id est, humana natura verbo Dei in utero virginis copulata, facta est cum eo una persona, & ideo conuenit eam natam de spiritu & virgine Maria. Melius est enim sic intelligere, quam diuinitatem filii cum homine quem assumpsit habitantem significare, ne Christi personam gememus, cautes in doctrinam Nestorii.

In graeco additur, per xl. dies, non quod quondam cum illo manducarent & biberent: nam esset contrarium Ioanni, qui octo dies interponit quibus eis visus non est ut

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed in omni gen. &c. Declinando a malo. 2 Et ope in. Faciens bonum. 3 Acce est il. sed contra hoc videtur quod dicitur ab omnibus doctoribus, nullum unquam fuisse saluatum, nisi per fidem mediatoris, nec per consequens gratiam habuisse, quae facit Deo acceptum quam non habebant Gentiles. Dicendum, quod fides mediatoris semper fuit necessaria ad salutem, non tamen uniformiter omni tempore & omnibus populis. Post publicationem enim Euangelij omnes tenentur habere fidem explicitam de mediatore, quantum ad articulos incarnationis naturae & humanitatis, quae communiter in ecclesia omnibus proponitur credenda, ante declarationem vero naturae Christi maiores Iudeorum quibus data est lex & prophetae, de istis facientes mentionem tenebantur habere fidem de mediatore, minus tamen explicitam quam in nouo Testamento. Testamento quo veritas est magis elucidata. Minores vero Iudeorum a hoc minus explicita. Et inspiciebatur eis ad salutem credere Messiam futurum, sicut lex & prophetae nunciabant, in quodam tamen generali modo: significatione legis & prophetarum, non intellexerunt in speciali. Ante vero legem & prophetas scilicet tempore legis naturae, sufficiebat omnibus credere unum Deum remuneratorem bonorum per modum debito cognatum, id est dicitur. Heb. 11. b. Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Et in hoc implicita continetur fides mediatoris, per quem fit remuneratio bonorum & punio malorum, secundum quod dicitur Io. 5. d. Pater omne iudicium

dedit filio. Et quia Gentilibus non fuit data lex, nec prophetia, ideo talis fides sufficit eis usque ad publicationem Euangelij, talem autem habuit Cornelius & eius domus: cuius factus patet ex textu.

4 Verbum. Præmissio per modum praenuntij de iustitia & bonitate diuina, hic consequenter Petrus accedit ad propositum annuncians Christum, id est Verbum, scilicet euangelicum. 4 Misit Deus filium. Primo. 6 Annun. pa. Internam gratiae & supernam gloriae. 7 Per Ie. qui in persona propria filius Israel predicauit. & ne creatur homo purus, subditur. 8 Hic est omnium deo. &c. Per consequens verus Deus. 9 Vos sci. Quia inter Iudeos habuit filios. 10 Quod factum est per. I. est res verbo significata. Et quae sit illa subditur post: Iesum a Nazareth, scilicet uenisse ad predicandum salutem. 11 Incipiens. n. a Gal. Ibi enim incepit predicare, ut patet. Lu. 4. 12 Post baptis. scilicet Ioannis, quia ante non legitur publice predicasse. 13 Quod predica. &c. Id est quod mysterium Christi futurum Ioannes predicauit, ut patet ex decursu euangelij. 14 Quomodo. vixit eum, &c. scilicet Iesum in humana natura. 15 Spiritus. id est, plenitudine gratiae. 16 Et vit. In operatione miraculorum in quibus humanitas Christi erat instrumentum coniunctum. 16 Qui pertransi. be. Quantum ad infirmationem morum, & sanationem languentium. 17 Et inuadendo omnes oppressos a diabolo. Mentis & corpore. 18 Quoniam Deus erat cum illo. Per plenitudinem gratiae, & per unionem personalem in supposito verbi. 19 Et nos testes. su. Per visum & auditum.

est, vt tertio manifestaretur & totidem diebus ieiunauit ante mortem cibo indigens, quor manducauit post resurrectionem iam cibo non indigens. Ieiunauit ante mortem, vt nos abstinere mus a desiderijs huius seculi. Manducauit docēs in hoc quod nobiscum est vsque ad consummationem seculi. Ieiunium est incertamine

Dei, non permisit absolui sermonem neque ex precepto Petri, fieri baptismam, sed vbi exhibuerant se mente admirabili, quamuis doctrinae principium esset & crediderunt omnino baptisma esse remissionem peccatorum tñ caduēnt spūs. Hoc autem fiebat Deo magnam defensionem Petro hac dispensatione afferente. Non simpliciter autem spiritum accipiūt, sed linguis loquebantur, id quod & obtupefecit eos qui simul venerant. Iam cur nam res hec sit constituta: Propter Iudæos etenim illis hoc valde molestum erat Ideo hoc totum Deus agit & Petrus fere simpliciter ad est ut discat quod oporteat post hac illos accedere ad gētes. Et quod propter hec oportebat illud fieri ne mireris, ubi. n. post tanta etiam in Caesarea & in Hierosolymis controuersia sit quid non factum esset mihi hec simul accidissent idcirco hæc cum excellentia quadam fiebat.

† Sup. 2. c.

1. Corint. 15. 8.

quia qui in agone est, ab omnibus se abstinet. Cibus est in spe pacis quæ perfecta erit cum mortale hoc induerit immortalitatem nos autem cū viam domini carpiamus, a veritate seculi ieiunamus, & futura repromissione reficimur.

RAB. Per 40. dies, non assidue, sed quibusdam vicibus in illo quadragenario die rum numero factis.

a Etl. BEDA. Hic exponit Petrus quod in euāgelio tacetur post resurrectionem se bibisse cum Christo, nisi illic credamus indicatum, ubi ait. Donec illud bibam uo. in regn. pat. mei.

† Quotquot.

† Donum.

Nobis, qui manducamus, & bibimus cum illo postquam surrexit a mortuis.

CHRYS. Quare autem non resurgēs

fecit signum. sed comedit ac bibit. Quia & resurrectio ipsa, per se magnum signum erat. Nihil autem ad ostendendam illam maius, quam comedere ac bibere.

b Et precepit nobis predicare populo & testificari, &c. CHRYSO. Testificari, inquit, Hunc etiam cum terrore dixit ne possent ad ignorantiam confugere, Et nō dixit, Hic est filius Dei; sed quod maxime illos terreat. Hic est presinitus a Deo iudex viuorum ac mortuorum. Deinde valida est argumentatio à prophetis, illi enim magna exultatione habebantur, huic omnes propheta testimonium dant. Postquam timore concussit, tunc & addit veniam, non ab illo à prophetis dictam & hoc quod terreat, ab illo dictum quod autem blandius erat à prophetis sumptum.

Mat. 26. c.

c Cecidi, &c. CHRYSOSTOMVS. Vide dispensationem Dei

Pater vel diuinitas. a Visita uit nos post biduum. † Hunc Deus suscitauit tertia die, & † dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus † praordinatis

a Post resurrectionem. b Quos elegerat Deus & in multis praefigurauerat.

a Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo postquam resurrexit a mortuis. Et precepit nobis predicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorum. Huic omnes prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. Et obstupuerunt ex circumsione fideles qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia spiritus sancti effusa est. Audiebant enim illos loquentes linguis & magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus. Nunquid aqua quis prohibere potest, vt nō baptizetur hi qui sanctum spiritum acceperunt, sicut & nos? † Et iussit eos baptizari

a Quod figurauerunt ciborum reliquias. b Non Iudæis tantum, sed etiam Gentilibus.

a Patre qui omne iudicium dedit filio. b Iustorum, vel qui viui in aduentu Christi iuuentur. c Peccatorum, vel qui ante mortui dormierunt. d Non nos soli testes sumus.

a Qui inuocauerit nomen domini saluus erit. b Tam Iudæi, quam Gentiles. c Fide cum operibus. d Necdum finitis verbis.

a In eum cadit spiritus super quem humilem requiescit. b Cornelium cum suis.

a Nescientes gratiam peruenire ad Gentes.

a Gentes. b Dona. c Secundum Iohel Effundam de spiritu meo, &c.

a Signum est in linguis quod spiritus descenderit. b Quia non inania loquentes linguis, sed magna Dei. Stupor in facorun.

a A socijs suis, vel à seipso.

Non simpliciter autem spiritum accipiūt, sed linguis loquebantur, id quod & obtupefecit eos qui simul venerant. Iam cur nam res hec sit constituta: Propter Iudæos etenim illis hoc valde molestum erat Ideo hoc totum Deus agit & Petrus fere simpliciter ad est ut discat quod oporteat post hac illos accedere ad gētes. Et quod propter hec oportebat illud fieri ne mireris, ubi. n. post tanta etiam in Caesarea & in Hierosolymis controuersia sit quid non factum esset mihi hec simul accidissent idcirco hæc cum excellentia quadam fiebat.

BEDA. Repente descendit. Vel de monte Iudæorum cecidit in vallem Gentium secundum illud. Valles abundabunt frumento.

d Spi. BEDA. Spiritus donum Dei est inquantū eis datur qui per eum diligunt Deum apud se autem Deus est, etiam si nulli datur, primi & filio coaeternus nec quia illi dant sicut donum Dei, vt seipsum det sicut Deus. Spiritus enim vbi vult spirat.

BED. Ne baptismam dub. tet tradere Gentib. spiritus sancti testimonio confirmatur, Et hoc sanctum est, ne reptehendatur Petrus & ut obstupescerent comites eius testes futuri cōtra Iudæos & ideo ante baptismum, nec per inuocationem Petri descendit spiritus & nouo ordine præcurrentis spiritus in testimonium fidei Gentium nunquam uero in Iudæis euenisse reperitur.

e Nunquid aquam, quis. Deus qđ maius est prius dedit, & ordinem præpōterauit, nunquid qđ minus est pōt prohibere? Vos uenistis ad hoc ut testes sitis ergo iudicate. Num aquam?

CHRYS. hoc ostenditur quod illi qui deuote & attente audiunt verbum Dei recipiunt gratiam spiritus sancti, licet non recipiant in signo visibili.

NICOLAUS DE LYRA

* Et de eum ma. fi. Per multa argumenta suam resurrectionem declarantia quæ posita sunt supra 1. c.

2 Nemo omni po. sed te. Secundum enim quod dicit Dion. li. celestis hierar. hec est lex diuinitus instituta, ut ea quæ transcendunt cognitionem naturalem primo superioribus reuelentur, et per superiores alijs manifestentur, sicut patet in spiritibus angelicis in ordine hierarchia. Nam superiores immediate a Deo illuminantur, medijs vero a superioribus & inferiores a medijs. Resurrectio autem Christi est de transcendētibus & ideo primo manifestata est apostolis, & cum ipsis manentibus per quos tanquam per testes idoneos alijs manifestata est de qua idoneitate subditur

3 Nobis quia man. & bi. cum ii. post. re. a mor. Ad declarandum veritatem suæ resurrectionis, ut dictum est supra 1. c.

4 Et præ. no. &c. Vt habetur supra 1. c. Et eritis mihi testes, &c.

5 Quia ipse est qui con. est a Deo. Patre.

6 Iudex uiuo. & mor. i. in sanctorum qui viuunt vita gratie & iniquorum

rum qui mortui sunt morte culpe propter quod dicitur Io. 5. Pater omne iudicium dedit filio.

7 Huic omnes pro te. per. Q. d. nos soli non sumus eius testes, sed etiam omnes Prophete antiqui diuinitus inspirati. Vnde dicit Ra Sa. Hebraeus super Zachar. quod vniuersi psopheta non sunt locuti nisi ad dies Messie, s. de principali intentione.

8 Adhuc lo. hic consequenter ponitur Cornelij & cū eo existentium baptizatio et primo receptione spiritus sancti in signo sensibili, quæ dicitur quedam baptizatio, c. seq. & sup. 1. c. de qua suadetur. Cec. i. pi. & c.

9 Et obtu. ex cir. si. Admirantes quod tanta gratia daretur Gentilibus sicut & Iudæis nutritis in lege & prophetis. Consequenter ponitur baptizatio in aqua sub inuocatione nominis Christi cum dicitur.

10 Tunc respon. Pe. illis qui cum eo venerant admirantibus.

11 Nun. aquam quis pro po. &c. Q. d. non ex quo spiritus sanctus nō distinxit inter nos & ipsos Gentiles sicut uidetis.

12 Et iussit eos bap. in no. Ie. Chri. In hac. n. forma dabatur baptismus in primitiua ecclesia rationibus dictis c. 2. supra.

* Tunc

MORALITER

† 8 Adhuc lo. Petr. uerba hæc ceci. spir. super omnes qui au. Et per hoc

hoc ostenditur quod illi qui deuote & attente audiunt verbum Dei recipiunt gratiam spiritus sancti, licet non recipiant in signo visibili.

CHRYS. Vidisti quod causam retulit? & quomodo laboravit ut hoc enunciatet hanc dudum sibi mentem fuisse. Numquid agam, inquit, quis prohibere poterit? Ferè enim, hoc est, contradicentibus, prohibentibus, & dicentibus quod non oportet hoc fieri. Totum factum est, inquit, quod magis necessarium fuit baptismum quo & nos baptizati sumus.

Et iussit eos baptizari. Postquam pro se rationem reddit tunc præcepit baptizari, docens illos reip-sa, Adeo molestum erat Iudæis, & propter hoc prius se defendit, quamuis res ipse clamarent, & tunc præcepit.

In nomine Christi. Cum sit regula ecclesie, baptismum tradit in nomine Trinitatis. Lucas tñ testatur in nomine Iesu Christi

si illum dari. Quod Ambr. soluens, dicit per unitatem nominis mysterium plenum fieri, quia qui Christum dicit, & patrem à quo filius & spiritum sanctum et designat, qui et patrem dicit, & filium & spiritum pariter ostendit, & qui spiritum nominat patrem à quo procedit spiritus, & filium cuius etiam spiritus est, nuncupat. Vnde ut rationi copuletur autoritas etiam in spiritu baptizatur, secundum illud. Vos autem baptizati in spiritu sancto, & Apostolus. In uno spiritu baptizati sumus.

BE. Precipue congruit nos in nomine Christi baptizati, secundum illud. Quicumque baptizati sumus, in Christo Iesu, morte ipsius baptizati sumus.

D
sup. 1. a.
1 Cor 12. b
Gal. 3. d.

NICOLAUS DE LYRA.

Tunc rogauerunt eum. Et plenius instruerentur in fide & solidarentur.

ADDIDIO.

In cap. 10. Vbi dicitur in Postilla. In veritate comperi. i. experimeno probavi.

Hoc quod dicitur. In veritate comperi. non videtur referendum ad experimentum sensibile seu corporale, quia scire, quod Deus non est acceptor personarum, non cadit sub sensu. Referendum est igitur ad veritatem rationis, secundum quem comperitur, quod Deus qui summe bonus

summe iustus est, non debet esse personarum acceptor. Si autem dicitur, ex hoc, quod Gentiles qui in primitiva ecclesia baptizabantur, prophetabant, & habebant dona linguarum sicut & Iudei baptizati, per hoc experimento probatur quod Deus non discrevit inter Iudæos & Gentiles quantum ad salutem eternam. Dicendum quod prophetare & linguis varijs loqui sunt gratia gratis data tantum, & non gratum facientes, & ideo per talia non probatur propositum.

CAP. XI.

CAPVT XI.

Vdierunt autem Apostoli, &c.

CHRYSOS. Post hæc contendebant hii qui ex Circumcisione erant, non Apostoli. Quid est ἀνεξιχνίαστον, ex postularunt. Offendebantur, inquit non parum, & vide quid prætexant, non dicunt. Quare annunciasti, sed quare simul edisti? At Petrus non in hoc frigido dicto morabatur. Re uera enim frigidum erat, sed in magno illo dicens. Si spiritus particeps fuerunt & illi, quomodo hoc non erat communicandum? Quomodo igitur in Samaritanis hoc non factum est: Sed contrarium? Etenim non solum antea baptismum factum non est, sed neque post baptismum, & non indignati sunt, sed magis re audita miserunt aliquos in hoc opus. Verum neque istud obiciunt, sciebant enim quod

Duo contra legem fecisti.

A principio visionis, vel incipiens salutem Gentibus nunciare.

Vdierunt autem Apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quoniam & Gentiles receperunt verbum Dei. Cum autem ascendisset Petrus Ierosolymam, disceptabant aduersus illum qui erat ex circumcissione dicentes: Quare introisti ad viros preputium habentes, & manducaisti cum illis? Incipiens autem Petrus exponebat illi ordinem dicens: Ego eram in ciuitate Ioppe orans, & vidi in excessu mentis mee visionem, descendens vas quoddam velut lintheum magnum quatuor initiis submitti de caelo, & veni usque ad me. In quod intuens considerabam, & vidi quadrupedia terræ &

Preter Apostolos.

Propter Eunuchum & Cornelium.

Non comites, sed credentes ex Iudæis qui erant in Ierusalem.

In qua hora Deus me falli non sineret.

Non ab alio nunciatum est mihi.

Solenter & sine negligentia.

quod diuinæ gratiæ esset, sed quare simul edisti dicunt. Et aliter, Magnum & fere infinitum discrimen erat inter Samaritanos & Gentes. Vel etiam singulari dispensatione accidit illum reprehendi, ut hi discant, non enim rem obiter Petrus narravit. Vide autem quam alienus sit à fastu & uana gloria. Incipiens enim Petrus inquit exposuit illis ordinem dicens. Ego eram in ciuitate Ioppe orans. Et non dicit quare, vel qua occasione. Et uidebam in raptu mentis uisionem, descendere vas quoddam, &c.

sup. 10. a

E

Quadrup. terr. &c. RABBA. Miror quosdam hoc interpretari super escis quibusdam lege prohibitis, cum nec serpentes, nec reptilia edi possint, nec Petrus sic intellexit, sed omnes homines ad euangeliū æqualiter vocari, & nullum secundum naturam

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XI.

Vdierunt autem Apostoli. Postquam descripta est Cornelij conuersio, hic consequenter ponitur ex hoc orta disputatio. Circa quam primo questio proponitur, & secundo soluitur, ibi. Incipiens. Circa primum dicitur. Audite autem Apostoli, undecim, similiter.

Fratres. i. alij fideles cum eis existentes.

Qui erant in Iud. Casarea enim ad quam iuerat Petrus erat in terra Philistinorum.

Quoniam & Gen. receper. uerbum Dei. Scilicet Cornelius & amici sui.

Cnm

Sicut

MORALITER.

Disceptabant autem, &c. Ex hoc habetur argumentum quod quando superior facit aliquid insolitum, licet sit bonum

tamen ostendere debet illud esse rationabiliter factum ad pacem aliorum, & illi debent acquiescere audita super hoc ratione, sicut fecerunt isti audita narratione Petri, unde subditur postea.

His

Naturam esse pollutum. Non enim quia bestias comederit, sed quia Gentibus communicauerit increpatus mysterium huius visionis exposuit.

To. 6. li. 2. in Mat. c. 15.

A Commune uel immundum nunquam introiuit in os meum.

* HIERONYMVS. Populus Iudæorum partem Dei esse se iactans, communes cibos uocat, quibus omnes utuntur homines. Verbi gratia faillam carnem, lepores, & istiusmodi animantia, quæ ungulam non findunt nec ruminant, nec scanimosa in piscibus sunt, unde & in Actibus Apostolorum scriptum est. Quod Deus sanctificauit, in commune dixeris. Commune ergo quod cæteris hominibus patet, & quasi non est de parte Dei, proim, mundo appellatur. Sciendum tamen quod ipsi quidem cibi, & Dei creatura, per se omnis munda sit, sed idolorum, ac demonum inuocatio faciat immunda.

† 2. q. 2. c. interfectores. §. in hoc omnibus, nihil.

per.

* CHRYSOSTOM. Narrat ea quæ necessaria erant: alia uerò obicit, immò per hæc & illa probat, & uide quomodo rationem reddit, & non uult doctoris auctoritate uti, scilicet, enim, quod quomodestius loqueretur, hoc magis eis prodesset: Nunquam ingressum est inquit, in os meum commune, uel immundum. Et si eorum negotium defendebatur.

† Ioan. 1. b. sup. 1. a. inf. 19. a. † cū credi dissemus.

B E D A. Quia sex diebus factus est mundus, per sex fratres opera perfecta monstrantur, quæ doctorem comitantur, quando auditoribus inter uerba exhortationis demonstratur exemplum perfectionis.

C Et annunciant nobis quomodo uiderit angelum in domum suam missum dicentem sibi, Mitte in Ioppem uiros, &c. *** CHRYSOS.** Et non dixit ea, quæ ab angelo dicta erant Cornelio: Orationes tuæ & elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriale coram Deo. Ne scilicet illis tribuat, ut potè nihil magnum habentibus. Loquetur uerba

verba ad te per quæ saluus eris, tu, & omnis domus tua. Vides quomodo festinat, propter id quod dixit. Et nihil de humanitate uiri dicit, Igitur cum spiritus missus sit, & Deus miserit, & illic per angelum euocatus sit, hinc urgeat, & soluat differentiam rerum quid faciendum erat. At nihil horum dicit sed à posteriore cõfirmat, quod & iuxta illud testimonium sit, omni controuersia carens, & quare dicit? Non hoc factum est solum ex superabundantia Deo, ut demonstratur etiam initium nõ ab apostolo. Si autem sua spontè motus illic profectus esset, nihilque horum accidisset, plurimum percussus, ac attonitus fuisset. Et sic iterum illorum mentem capit, dicens ad illos, qui scilicet spiritum sanctum acceperunt sicut, & nos.

Ego, & non alius. **A**udiui autem & uocem dicentem mihi: Surge Petre: occide & madauca. Dixit autem:

A Nequaquam domine: quia commune aut immundum nunquam introiuit in os meum. Respondit autem uox secundo de cælo: Quæ Deus mundauit, tu ne commune dixeris.

Hoc autem factum est per ter, & recepta sunt omnia sursum in cælum. Et ecce uiri tres confestim altiterunt in domo in qua eram, missi à Cæsarea ad me. Dixit autem spiritus mihi, ut irem cum illis nihil hesitans. Venerunt autem mecum & sex fratres isti, & ingressi sumus in domum uiri.

Narrauit autem nobis quomodo uidisset angelum in domo sua frantem & dicentem sibi: Mitte in Ioppen & accersi Simonem qui cognominatur Petrus: qui loquitur tibi uerba in quibus saluus eris, tu & uniuersa domus tua. Cum autem cœpisssem loqui, cecidit spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. Recordatus sum autem uerbi domini, sicut dicebat: Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto. Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis eram, cui possem prohibere dominum, His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

Ergo, & non alius. **A**udiui autem & uocem dicentem mihi: Surge Petre: occide & madauca. Dixit autem: Nequaquam domine: quia commune aut immundum nunquam introiuit in os meum. Respondit autem uox secundo de cælo: Quæ Deus mundauit, tu ne commune dixeris. Hoc autem factum est per ter, & recepta sunt omnia sursum in cælum. Et ecce uiri tres confestim altiterunt in domo in qua eram, missi à Cæsarea ad me. Dixit autem spiritus mihi, ut irem cum illis nihil hesitans. Venerunt autem mecum & sex fratres isti, & ingressi sumus in domum uiri. Narrauit autem nobis quomodo uidisset angelum in domo sua frantem & dicentem sibi: Mitte in Ioppen & accersi Simonem qui cognominatur Petrus: qui loquitur tibi uerba in quibus saluus eris, tu & uniuersa domus tua. Cum autem cœpisssem loqui, cecidit spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. Recordatus sum autem uerbi domini, sicut dicebat: Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto. Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis eram, cui possem prohibere dominum, His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus pœnitentiã Deus dedit ad uitã. Et illi quidem

NICOLA VSE LYRA.

- * 1 Sicut & in nos in initio. i. in die Pentecostes.
- 2 Recordatus sum, &c. Ex quo patet quod talis datio spiritus sancti in signo sensibili, dicitur quedam baptizatio & in fi. concludit Petrus.
- 3 Si ergo eandem gra. i. signo sensibili.
- 4 Dedit il. Incircuncisis.
- 5 Sicut & no. Circuncisis.
- 6 Qui credi. in do. le. Chri. Q. d. Circuncisio aut preputium nihil facit ad hoc, sed fides Iesu Christi.
- 7 Ego quis eram. Qui sum puluis & cinis.
- 8 Cui possem prohibe. domi. Scilicet dare gratiam suam secundum suum

MORALITER.

* 9 His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicen. Ergo, &c. Et

suum beneplacitum. Quod autem in aliquibus subditur. Ne daret spiritum sanctum credentibus in nomine Iesu Christi, non est de textu, nec habetur in libris correctis, sed fuit quædam interlinearis gl. per scriptores textui inserta.

- 9 His au. di. Rationabilibus & ueris.
- 10 Tacuerunt. Ab increpatione Petri eius factum approbantes.
- 11 Et glorific. Deum. Gratias agendo de hoc quod gratiam suam extenderat ad Gentiles, ideo sequitur.
- 12 Ergo & Gent pœnitentiã. i. tempus & locum pœnitentiã.
- 13 Ad uitam. f. eternam consequendam.
- 14 Et illi quid. &c. Hac est pars incidentalis, & diuiditur in duas. * secundum

Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione quæ facta fuerat in Iopphe, &c. Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex dispersi

erant, pertransibant euangelizantes verbum Dei. Interfer-
 est. n. narratio de Philippo, Petro, Ioanne, Paulo.
 Erant autem qu. RABANVS. Non de illis qui fuerant dispersi
 b Ierusalem, sed de Cyro & Cyrene fuerant. Aut excepta An-
 tiochia, in ceteris, id est, in Cypro & Cyrene ad Græ-
 os sunt locuti. Ali-
 et Græci illi quibus
 ocuti sunt, Iudei
 uerant genere, sed in
 er Græcos conuersa
 i sunt in dispensatio-
 ne.

* CHRYSOST.

Vides quod ea quæ a
 apud Cornelium acta
 omnia sunt singulari
 dispensatione gesta
 sunt. Hoc autem &
 id defensionē Chri-
 sti, & ad accusationē
 uictorum pertinet.
 raque quando Ste-
 phanus interemptus
 est, quando Paulus
 bis periclitatur, quan-
 do Apostoli flagella-
 ti sunt, quando Sa-
 ius latuerunt, tunc
 Gentes receptæ sunt,
 tunc & Samaritani,
 quod & Paulus cla-
 nat dicens, Vobis e-
 at necessarium pri-
 mum dici sermonem
 Dei: quoniam autem
 repulistis illum, & nō
 signos iudicastis vos
 ipsos, Ecce conuertimur ad Gentes. Accesserunt itaque & gē-
 tes allocuturi.

Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
 operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
 ut credant.
 c Multusq. numerus creden. BEDA. Iam post reuelationem syn-
 donis, in qua sancta animalia luperna spe quicicerent, cœpit

ecclesia crescere, cum per exterarum prouincias, in insulas & ciuita-
 tes non solum Iudæis, sed etiam Gentibus euangelium prædi-
 catnr.
 d Et miser. Barnab. RABAN. Barnabas virilis in bonitate. Bar-
 nabas sæpe in hoc libro laudatur, ne ob indignitatem meriti a-

postolatu caruisse
 credatur, qui postea
 ab apostolis Gentium
 apostolus est ordina-
 tus.

* CHRYSOST.

Quare nam, tanta ci-
 uitate suscipiente ver-
 bum, non uenerunt
 ipsi, sed miserunt Bar-
 nabam? Propter Iu-
 dæos. Verumtamen
 nō paruum quiddam
 geritur, etiam quod
 Paulus huc aduenit
 neque simpliciter sed
 & valde magna cum
 dispensatione illum
 auersantur, ut ne in-
 cludatur in Hieroso-
 lymis vox prædicatio-
 nis, tubaque cœlo-
 rum. vidisti quomo-
 do ubique malicis il-
 lorum ut opus erat &
 quemadmodum vo-
 lebat, usus est Christi
 etiam odio quo perse-
 quebantur Paulum
 in ædificationem ec-
 clesiæ ex gentibus cō-
 gregandæ.

Et hortabatur omnes in proposito cordis. Nihil mutauit vel addi-
 dit, sed perseverantiam docuit, quia vera plena fides erat in
 eis.

f Tharsum. Dicitur est. n. sup. quod fratres deduxerunt eum no-
 ste Cæsaream, & dimiserunt Tharsum.

g Ut quare. Saulum. Ecce bonitas Barnabæ, qui non solus præsu-
 mit docere plebem, sed apostolatus quærit consortem.

* CHRYSOST.

- 11 Annun. do. le. Ut sicut Iudæi natione agebant ad conuersionem
 Gentium.
- 12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
- 13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
 cum dicitur. Multusque, &c.
- 14 Perue. au. &c. Eo quod Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro
 festus fidei.
- 15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
 dum.
- 16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
- 17 Gaus. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
- 18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit,
 Matth. 10. c.
- 19 Quia erat vir bo. Per virtutes acqussitas.
- 20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
- 21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
 quæ prius crederat.
- 22 Profe. est autem Thar. Vbi Saluus fuerat, ut dictum est sup. præce-
 den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
 & regendam sine Sauli societate.

* Et do. tur.

14 Peruer. aut. ser. &c. Ex hoc ostenditur quod ecclesia Roma-
 na quæ nunc superior est, quædo dilatationem fidei audit in ali-
 qua regione remotiori, debet illuc mittere viros idoneos ratio-
 ne vitæ & scientiæ, ne procuratione demonis aliqua zozania
 misceatur: & illud quod est ibi de bono, multiplicius augeatur
 sicut isti miserunt Barnabam de quo dicitur hic. Qui erat verbo,
 & ple. spiritus san. &c.
 22 Profe. est autem Thar. ut quare. Saul. Ut per eius societatem fie-
 ret in ecclesia Antiocheni maior profectus fidelium: qui secu-
 tus est tantus ut ibi fideles primò nominarentur Christiani, p
 hoc autem arguuntur illi qui in quacunque communicatione
 volunt magistrum habere soli.

* In bis

NICOLAUS DE LYRA.

- * secundum duplex incidens, secundum ibi. In his autem dieb. Pri-
 mum autem incidens, est de publicatione euangelij per fideles qui recess-
 erunt de Ierusalem propter persecutionem ecclesiæ in morte Stephani.
 ortam ut habetur sup. in prin. 8. cap. & hoc est quod dicitur: Et il. qui-
 dem qui dis. fuer. à trib. Id est, propter tribulationem.
- 1 Quæ fact. sue. sub. Steph. id est, in morte eius.
- 2 Perambu. usque ad Poce. Quæ prouincia est Syria.
- 3 Et Cyprum. Insula est maris, satis nota.
- 4 Et anti. Ciuitas ab Antiocho magno denominata.
- 5 Nemini lo. ver. Euangelicum.
- 6 Nisi so. Iu. Postea etiam locuti sunt Gentibus, audientes quod Pe-
 trus prædicauerat Cornelio & alijs Gentilibus, ideo subditur.
- 7 Erant autem qui. Id est, ex dispersis de Ierusalem.
- 8 Viri Cyprij & Cyrenæi. De Cypro & Cyrene nati. Et dicunt
 hic aliqui doctores & satis probabiliter, quod isti fuerant Gentiles, con-
 uersitamen primò ad Iudaismum, deinde ad Christum, & de istis subdi-
 tur.
- 9 Qui cum intro. An. Per aliquod spacium temporis ibi manendo.
- 10 Loqueban. ad Græ. Id est, ad Gentiles.

11 Annun.

MORALITER.

* dispersione discipulorū propter tribulationē occasione bea-
 ti Stephani motam: nam ex hoc publicata fuit fides ad aliā gē-
 em, & per hoc significatum fuit quod maior ecclesiæ fructus fo-
 et tempore persecutionis Tyrannorum, quam tempore pacis
 ubi dominio principum catholicorum. Vnde beatus Bern. ex
 donit, illud Eia. 38. d. Ecce in pace amaritudo mea amarissima. ut sit
 verbum ecclesiæ propter insolentias insurgentes tempore pa-
 cis amaricata, tempore vero persecutionis Tyrannorum val-
 de creuit ecclesia numero & merito fidelium, sicut d. filiis Israel
 dicitur Exod. 1. quod quanto opprimebant eos Aegyptii, tanto
 magis multiplicabantur & crescebant.

A * CHRYSOSTOMVS. Valde vtilis erat vir ille, etiam frugi ac Paulo familiaris. Ideo & venit ad Athletam, ad ducē belli, ad certatē singulati duello, ad leonē, nec habeo quo nomine digne vocem illum, venit ad canem uenaticū, leones occidētem, ad tantum fortem, ad faciem clarā, ad os orbi sufficiens

tio hoc fieri, sed propter mala quae in A postolos facta que cū & fierent, longanimitē ferebat Deus. Quum autē in peccatis pfeuerarent, fames magna facta est, significans Iudeis enentura mala. Dicitis: Si propter illos erat, propter alios quum esset oportebat cessare. Quidem enim iuste egerant Græci, ut ppter illos malorum fierent parricipes, q

B RABANVS. Omnes secte nomen trahēbāt de suo auctore, i deo fundata fide & firmitate obtinente, primum in Antiochia, vbi p̄ ceteris locis fides florebat: sumptum est a Christo nomen Christianum.

a Quam prius dixerat domino appositum cum his qui per annum eugebantur **Et docuerunt turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochiæ discipuli Christiani.** † In his autem diebus

b Discipuli Christi. **BE DA.** Videntur discipuli in hoc non seruasse mādatum Dei dicentis; Nolite solliciti esse de crastino. Sed constat nō hoc eum improbare si quis humano more ista procuret, sed nō

c **sup̄ruenerunt ab Ierosolymis propheta Antiochiam, & surgens vnus ex eis nomine Agabus, significabat per spiritum famem magnam futuram in vniuerso orbe terrarum, quae facta est sub Claudio.** Discipuli autem prout quisque habebat,

pro eis Deo militet, ut in opere suo non regnum Dei, sed temporalia intueatur. Ad hanc ergo regulam hoc p̄ceptum redigitur, ut in horum prouisione regnum Dei attendamus, sed in militia Dei ista non cogitemus.

d **propofuerunt in † ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli,**

c **Propheta.** RABANVS. De quibus dictum est. Et prophetabunt filij vestri. Laus est Antiochiæ quo multi p̄fecti cōueniebāt.

e **Propofuerunt in † ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli,**

C * CHRYSOST. Necessario hic famem magnam futuram significat, quae sane sicut p̄dicta est, cōtigit. Vt enim ne putent quidam propter hoc factam famē quod Christianismus ingressus est, vel quod dæmones deieci fuerint, p̄dicit spiritus sanctus quod euenturū, sicut & Christus p̄dixit multa, & euenerunt. Non igitur p̄pter hoc, quoniam oportebat ab initio hoc

1 nihil mali fecerant? 2 Si autem non propter Iudeos, & probari illos magis oportebat, eo quod Iudei faciebant pro sua virili. occidebant puniebant, multabant, ubique persequiebantur. Et vide quomodo fit famem quando & Ethniciam suscepti erant. 7 At dicitis: Si propter mala hæc fiebant, oportebat illos ab aliis separari. Quare dic mihi? Nonne prius dixit Christus 12 In mūdo tribulatio

nem habebitis? Tu autē hæc dicitis, forsitan & hæc dices, quod oportebat neque flagellari. Sed vide ut illis etiam fames salutis facta causa, & elemosinæ occasio multa concilians bona, atq; ut etiam uobis factum esset, si quidem uoluissetis, sed noluitis. P̄dicatur autem ut post hac, magis p̄parati sint ad elemosinā, quia grauius affligebantur, ij qui in Ierosolymis. Ant hoc non erat in fame, & mittitur Barnabas & Paulus qui ministrarunt.

e **In Iudæa, &c.** BEDA. Sciebant in Iudæa & maxime Ierosolymis famem acrius seruituram, ubi erant pauperes sanctorum qui reb. suis, domibus & agris uenditis p̄cia apostolis detulerant, pecuniæque acquirendę ulterius non multū vacabāt. Nonnulli etiam pro fide a Iudeis ablata substantia multabantur, de quibus Apostolus: Et rapinam bonorum uestrorum cum gaudio suscepistis.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Et do. tur. mul. Quae creuit in aduentu Sauli.
- 2 Ita ut cog. pri. An. di. Chri. Ante enim credentes in Christum vocabantur tantum discipuli. sed tunc ceperunt nominari Christiani a Christo, sicut Platonici a Platone.
- 3 In his autem diebus. Hic ponitur secundum incidens de p̄nuntiatione futuræ famis cum dicitur In his autem diebus super pro. ab le. Anti. Tunc enim in ecclesia erant multi habentes spiritum prophetiæ. secundum quod p̄dixerat Iobel propheta, & allegatum est sup. 2. cap.
- 4 Et sur. vnus. Vt in tanta multitudine melius audiretur.
- 5 Signi per spi. Id est, denunciauit in spiritu prophetico.
- 6 Famem ma. &c. Quae facta est, & sic apparuit veritas prophetiæ.
- 8 Sub

- 7 Sub Claud. Id est, tempore Claudij Imperatoris.
- 8 Disci. au. &c. Id est, Christiani qui erant Antiochiæ.
- 9 Prout quisque hab. Secundum suam facultatem, non uoluntaria quia libenter plus fecissent si potuissent.
- 10 Propo. in mini. mit. ha. in Iudæa fra. Id est, in Ierusalem, illi enim tanquam magis religiosi renunciantes proprietati uendiderunt p̄ sessiones ut inde prouideretur communitati, ut habetur supra 4. capit. Fuerant enim bonis mobilibus spoliati in persecutione, quæ mota fuit morte Stephani, propter quod indigebant ab alijs credentibus auxilium maxime tempore famis, quod & fecerunt, suum bonum propositum ad implendo.
- 11 Mitten. ad se. Curam multitudinis habentes.
- 12 Per ma. Bar. & Sau. Qui erant ad hoc fideles & apti nunciij.

MORALITER.

* 3 In his aut. &c. Per hoc autem quod fideles qui erant Antiochiæ disposuerunt mittere de facultatib. illis qui erant in Ierusalē, qui uendiderant possessiones suas ut uiuerent magis te

ligiose, ut habetur sup. 4. c. prouidentes eis contra famem, quæ propheticè dicebatur futura, docentur illi Christiani qui habent proprias facultates, ut ex illis adiuent illos qui propter Christum omnia reliquerunt maximè tempore necessitatis.

CAP. XII.

a **E**odem autem tempore. * CHRYSOS. Qualem tempus dicit omnino quod mox a sequebat. Et hic quidē sic intelligere conuenit, alibi autem aliter. Quando enim Matthæus dicit; In diebus illis, adest Ioannes p̄dicans, non mox sequentes

CAPVT XII.

b **E**odem autem tempore misit Herodes per ordinem iuxta quem eneniunt, aliquando autem quæ p̄sterius contingunt enarrate, quasi mox fierent.

sequentes dies intellig sed illos, in quib. futu mox erant ea quæ narrant. Mos enim scripturæ est hoc tropo uti, & a quando quid expone

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XII.

* 1 Eodem aut. &c. Postq̄ superius descripta est Petri p̄dicatio, hic inter-

interpositis incidentib. distis describitur cōtra eū orta persecutio. Et dicitur in 2. partes, quia i. ponitur persecutio Petri, secundo punitio adue

MORALITER.

* 1 Eodem aut. temp. misit He. &c. Doctores aliqui exponētes moraliter incarcerationē Petri, dicunt q̄ ipsā significatur Iōg detentio.

† subsidij Mat. 6. d.

Iohel. 2. g. infra. 2. 1. c.

Matth. 3.

Di

anno factam historie referunt, cum Herodes tertio eiusdem anno sit defunctus, sed illo tempore quo oblationes deferebantur Ierosolyma m.

BED. Non est putandum Herodem qui terrarcha erat, postea regem factum, hoc capitulo designatum. Refert Iosephus:

Gaium imperio suscepto, continuo ludæorum principatum Herodi filio Aristobli (quem tamen ille Agrippam nominat) quarto anno, id est, ultimo imperij sui anno eidem & sedem pariter contulisse. Ipsum vero Herodem qui Ioannem occiderat, vel in passione Christi interfuerat grauer cruciatu, exilio perpetuo damnasse. Porro hunc Herodem sine Agrippam tertio Claudii anno, sui vero regni 7. ab angelo percussum regnum Agrippæ filio reliquisse. Aristobolus (quem dixi) a patre perfido id est, Herode sub quo natus est Christus, cum fratre Alexandro fuerat interfectus.

* CHRYSOST. Bene autem dicit Herodes rex, hic non erat sub quo Christus passus est. Ecce alia tetatio, & uide quomodo per relaxationem & afflictionem contexitur in apostolorum successibus omnia. Non iam Iudæi neque Concilium, sed rex immittit manus ut affligat. Maior potestas, difficilius certam & hoc magis quo gratificari Iudæis magis studebat.

a Occidit au. Ia. * CHRYSOST. Simpliciter & quasi fortuito. Si autem quis rogarit, quare Deus permiserit? dicemus, quod pro illis ipsi primum quidem persuadebat illis, quod praualeant, licet occidantur, id quod & de Stephano actum est. Secundo dabat Iudæis postquam impleverunt furorem, ut reducatur ab infania, & tertio ostendebat quod hæc permissio fierent.

b Videns autem quia placeret Iudæis, apposuit ut apprehenderet & Petrum. * CHRYSOST. Omiram inhumanitatem, quia in re gratificatur illis sine causa & simpliciter faciens. Erant autem dies

dies azymorum.

* I D E M. Iterum superflua Iudæorum curiositas. Occidere quidem non prohibebant, in tempore autem tam sacro talia committebant.

BED. De hoc Iacobo Clemens Alexandrinus historiam

refert: Et is (inquit) qui obtulerat eum iudici ad martyrium, Iacobum, scilicet, & ipse confessus est se esse Christianum, & cum duceretur in viam rogauit Iacobum dari sibi remissionem. At ille parumper de liberans, pax tibi inquit, & osculatus est eum, & ita ambo capite simul puniti sunt.

† quod gratum esset.

¶ Quaternio Beda.

E

a rex manus, ut affligeret quosdam de ecclesia. Occidit autem b Iacobum fratrem Ioannis gladio. Videns autem quia placeret Iudæis, apposuit apprehendere & Petrum. Erant autem dies azymorum. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradensque quatuor quaternionibus militum ad custodiendum, volens post Pascha producere eum populo. Et Petrus quidem seruabatur in carcere, oratio autem fiebat sine intermissione ab ecclesia ad Deum pro eo. Cum autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus

a ¶ Ad tenendos & ligandos quosdam de ecclesia.

b ¶ Tormentis.

c ¶ Quasi inferiores de ecclesia.

a ¶ Non solum aliquos affixit, sed etiam occidit.

b ¶ Zebedæi.

a ¶ Afflictioni quorundam, & occisioni Iacobi.

b ¶ Quia plus placeret: ubi Princeps occideretur. ¶ Ideo non est occisus, sed apprehensus, ut & de Christo dixerunt, Non licet in Pascha occidere quemquam.

a ¶ Quandiu non licet occidi licitum putant in angustia cruciari.

a ¶ Non sufficiebat solius carceris custodia.

a ¶ Exemplum orandi pro periclitantibus, & maxime pro ecclesie pastoribus.

¶ Sic enim orandum est secundum illud. Multum ualeat deprecatio iusti assidua.

a ¶ Qua opportuna erat solutio.

prior enim gratia esset si ipsi eum occiderent Iudæi, quia princeps erat, non ipse Herodes, sicut & Iacobus.

c Oratio autem fiebat sine intermissione ab ecclesia, & s. * CHRYSOST. Erat enim grauissimum certamen, metulosque illos faciebat, & quod ille in carcere coniectus erat, & quod iste interfectus esset. Magni amoris indicium oratio. Patrem omnes que rebant patrem manuetum, continua inquit, oratio fiebat pro illo. Audite quomodo affecti erant erga preceptores, non cominatur, non tumultuati sunt, sed ad preces conuersi, presidium reuera inexpugnabile, ad illud confugebant. Non dicebant, humilis ego & nihili homo pro illo orarem. Quoniam dilectio erat nihil tale cogitabant. Vis scire quanta fecerint Iudæi, etiam non voluntarii? Illos clariores reddiderunt, hos diligentiores fecerunt.

f In ipsa sancte erat Petrus dormiens, etc. * CHRYSOSTOM. Vide per illam noctem illum eripuit, & lux fulsit in habitaculo, ne putet spectrum esse. Et lucem nemo vidit præter illum. Nam licet etiam hoc factum sit, & nihilominus putabat esse phantasia,

NICOLAUS DE LYRA.

* aduersarij, ibi: Descendensque. Prima in duas, quia primo ponitur persecutionis occasio, secundo ipsa persecutio, ibi: Quem cum, & c. Ad intellectum primi sciendum, quod tres Herodes fuerunt in Iudæa, de quibus scriptura facit mentionem. Primus fuit institutus rex Iudæa a Romanis, cuius pater fuit Idumæus, isle uocatus fuit Herodes Ascalonita & tempore ipsius natus fuit Christus, Matt. 2. propter quem iste occidit innocentes. Secundus fuit uocatus Herodes Antipas filius Herodis Ascalonita non tamen primogenitus, & iste nunquam fuit rex, sed tetrarcha Galilee, Luc. 3. & iste decollauit Ioannem Baptistam, tandem accusatus apud imperatorem Romanum, missus fuit in exilium apud Lugdunensem. Tertius uocatus fuit Herodes Agrippa filius Aristoboli Herodis Ascalonita & frater Herodis Antipa, & licet iste in principio fuerit pauper, tamen postea fauentibus sibi duobus imperatoribus Romanis scilicet Gaio & Claudio fuit eleuatus ad regnum, & iste de Roma ueniens in Iudæam honorifice ualde receptus fuit a Iudæis, propter quod in fauorem eorum occidit Iacobum fratrem Ioannis & incarcerauit Petrum, unde uersus Ascalonita necat pueros, Antipa Ioannem. Agrippa Iacobum, claudens in carcere Petrum, & secundum hoc patet sententia huius partis usque ibi.

- 1 Erant au. dies azy. Scilicet, quando apprehendunt Petrum, & additur hoc ad significandum causam quare statim non occidit Petrum sicut fecerat de Iacobo, uolebat enim expectare transitum solennitatis paschalis, in qua Iudæi septem diebus uescuntur panibus azymis.
- 2 Quem cum ap. Posita occasione persecutionis Petri, hic consequenter describitur ipsa persecutio. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur eius incarcerationio iniuriosa, secundo eius liberatio miraculosa, ibi. Cum autem. tertio cum suis associatio gratiosa, ibi. Consideransque. Circa primum dicitur. Quem cum ap. mi. in c. neposset effugere.
- 3 Tradensque quat. quater. mi. Dicitur autem quaternio qui habet quatuor milites sub se: & sic quater quatuor sunt sexdecim, qui eum custodiebant.
- 4 Volens post P. pro. e. i. exponere morti ad uoluntatem populi.
- 5 Ora. au. si. Christus suum vicarium adhuc seruaret in uita.
- 6 Cum au. Hic consequenter describitur liberatio Petri miraculosa cum dicitur, Cum pro. au. scilicet, de carcere ut occideretur.
- 7 In ipsa. n. Immediate precedente.
- 8 Erat P. dor. in d. mi. c. Ita custoditus, quod non patebat ulla euasio uia humana. Sed quia deficiente humano subsidio solet adesse diuinum, ideo subditur.

Diuisio.

1 Et

* Etece

MORALITER.

* detentio peccatoris hominis in peccato. Sed quod per hominem sanctissimum significatur peccator, mihi uidetur extraneum dictum, cum sensus mysticus fundari debeat super. literalē Propter quod aliter expono, scilicet, quod per Herodem, significatur quilibet tyrannus persecutor fidelium. Et post unius occisionem alium incarcerat, expectans tempus occisioni ipsius opportunum. Per incarcerationem autem eius potest intelligi quilibet afflictio iusti. Per custodes uero satellites tyranni in malorum executione ministrantes sibi. Per duas uero catenas quibus iniuste ligatur & tenetur: tyranni potentia & eius nequitia significantur,

significant quod simul existentes prolongant iustorum afflictiones Nam potentia sine nequitia non nocet bonis, nequitia uero sine potentia non multum potest nocere eis. Per angelum uero liberatum a carcere, intelligi potest quilibet agens pro bonorum liberatione, nam in hoc est Dei minister. Per hoc autem quod Petrus aestimabat se visum videre, cum per angelum educeretur, significat quod omnis liberatio a pena corporali non est nisi somnium, uel res modica respectu liberationis a pena purgatorii. per hoc autem quod Petrus liberatus ad alium locum transit ubi poterat facere fructum animarum, significatur quod predicator euangelii in personali persecutione det alibi ubi proficere ualeat

* se

A siam, eò quòd sic inexpectatum erat, si hoc non fuisset factum, multo magis suspicatus fuisset se illudi. Ita ordinari acie contra mortem faciebat hoc quod multis diebus illic manserat, & non servatus erat. Et quare dicit quis, non permisit illi Deus ne caderet in manus Herodis, & mox tunc eripuit? Quia illud fecisset, hoc autem pro illis factum est.

D sosti. Vbi sunt heretici, quomodo transferit dicant nunc, sed non poterunt, quamvis propter hoc illum accingi iubeat, & calciari, & hac ratione persuadet ei, quod non sit phantasma, & ut excutiat somnum, & sciat quod verum sit. Idcirco statim etiam *catena eius de manibus eius ceciderunt.*

† subliganda sandalia tua.

b Lumen, Signum presentie angeli dei cuius presentia soli Petro lumen prebebat, nec aliis refulgebat.

c Percussioque. BEDA Percussio lateris commemoratio est passionis Christi, de cuius latere saluus nostra proflixit, & nobis etiam pressura carcerum retentis, tale solatium Petrus reddidit. *Christo igitur in carne passo & nos eadem cogitatione armamini. Percussioque.* RABBA. Tactum corporalem corpore ex aere sumpto potuit habere angelus.

d Precinge. * CHRY

c sosti. **Q**UAMVS. Iterum hoc loco ostendit, quod non ex idolis euastr. Nullus enim festinans & euadere effodiendo volens tantam diligentiam adhibet, ita ut etiam sandalia accipiat, & se precingat. BEDA. Prophetas & apostolos cingulis vsos fuisse legimus, sed Petrus propter rigorem carceris, ligamenta ad horam laxauerat, ut tunica circa pedes diuisa, frigus noctis utcumque temperaret. Exemplum prebes infirmis, ut cum molestia corporis vel iniuriarum tantum humana, liceat aliquid laxare de proposito rigore, & quia dictum est. *Sint lumbi vestri precincti, & calciati pedes in preparatione euangelii pacis.* Spiritualium virtutum verbique predicandi refunderi iubemur insignia. **e** *Transeuntes autem primam & secundam custodiam.* * CHRY-

a Non habens spem euadendi illa hora. **d** dormiens inter duos milites vinctus catenis duabus: **†** & custodes ante ostium custodiebant carcerem. Et ecce angelus

b domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo, percussioque latere Petri excitauit eum dicens: surge velociter. Et ceciderunt catenae de manibus eius. Dixit autem angelus, ad eum:

d Praecingere, & **†** calcea te caligas tuas. Et fecit sic, & dixit illi Circunda tibi vestimentum tuum, & sequere me. Et exiens

sequebatur eum, & nesciebat, quia verum esset, quod fiebat per angelum. Existimabat autem se visum videre. Transeun-

f tes autem primam & secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quae ducit ad ciuitatem, quae vltro aperta est eis, Et exeuntes processerunt vicum vnum, & continuo discessit

angelus ab eo. Et Petrus ad se reuersus dixit: Nunc scio verè, quia misit dominus angelum suum, & eripuit me de manu

i Herodis, & de omni expectatione plebis Iudaeorum. Consideransque venit ad domum Mariae matris Ioannis, qui

K cognominatus est Marcus, vbi erant multi congregati, & orantes, Pulsante autem eo ad ostium ianuae, processit

f Vene. ad p. ser. BEDA. Angusta imo ferrea erat porta, quae ducit ad Ierusalem coelestem, sed apostolorum vestigiis nobis est facta mirabilis, qui sanguine proprio ostium ferreum vierunt. Ferrea enim ostia Petro cedunt custodi aulae coelestis, qui ecclesiae retinens cacumen infernum superat.

g Ad se reuersus. A culmine contemplationis ad hoc reuersus est, quod in intellectu communi prius fuit.

h Nunc scio vere, &c. * CHRYSOSTO. Nunc, non tunc quia do in carcere eram.

i Consideransque venit ad domum Mariae matris Ioannis, &c.

12 * CHRYSOSTO. Quid est concius? hoc reputans ubi esset. Vel igitur huius rei sibi concius, vel quod non simpliciter abire oportet, sed remunerare beneficium, quod & concius uenit ad domum Mariae. Quis est hic

Ioannes? Foran ille qui semper cum eis erat, nam propter hoc etiam cognomen eius ponit. Vide quantum bonum est persecutio, quantum precantes in nocte perficiunt, quomodo alacres, & excitatos illos efficit. Vidisti quantum lucrum cadis Stephani? Vidisti vinculi huius quanta utilitas? Deum enim dum non apud iniustos illos, tanquam reos conuinci suos, magnum ostendit & efficax Euangelium, sed iniustis ipsi facit apparere tribulationes per se magnas, dum nihil horum patiuntur, ne liberationem eorum quaeramus omnino, neque vltionem.

k Processit puella, &c. Et dominum de tumulo egressum prima omnium mulier discipulis nunciauit, ut vbi abundauit delictum, superaret, & gratia.

10 Quae ducit ad ci. Ex quo videtur, quod ille carcer erat extra ciuitatem sicut fit in pluribus locis.

11 Quae vltro aperta est eis. virtute diuina vel angelica modo predicto de catenis.

12 Et exeuntes processerunt vicum unum. Ad maiorem Petri assecurationem.

13 Et conti. discessit angelus ab eo. Subito disparendo sicut dictum est supra. 10. c.

14 Et Petrus ad se reuer. &c. Et tunc percepit quod non erat somnum, sed res gesta.

15 Consideransque. Hic ponitur consequenter restitutio Petri ad fideles, cum dicitur, consideransque. scilicet, ubi esset, & quo diuertere posset, ne a custodibus inueniretur, non timere passionis ductus, sed quia per uisionem angeli circa prolongationem uitae suae sciebat voluntatem Dei esse.

16 Venit ad domum Mariae. Qua non solum erat fidelis, sed etiam hospita fidelium.

17 Pulsante autem eo ad ostium ia. Quae clausa erat de nocte, & pro infidelium persecutione.

NICOLAUS DE LYRA.

- * Et ecce an. do. a. Ad Petri liberationem.
- 2 Et lu. reful. in ha. Ad eius consolationem.
- 3 Percussioque la. pe. ut excitaret eum a somno.
- 4 Et ce. ca. Diuina virtute, vel angelica, cui natura corporalis obedit ad motum localem, propter quod potuit illas catenas statim dissolueri.
- 5 Praecin. Ut sit aptus ad ambulandum resoluere enim Petrus cingulum suum, ut vestis posset cooperire pedes contra frigiditatem carceris. hoc enim sibi erat licitum, & maxime contra imminens periculum.
- 6 Et cal. te. ca. Est autem caliga genus calceamenti non habens corium super pedem, ut dicit gl. In Greco in quo scripsit sanctus Lucas, habentur sandalia, propter quod aliqui dicunt quod uera litera est, calcia te caligas, Gallice gallo chem. 7 Existima, au. se. vi. Fortitudo enim carceris & diligens custodia fecerunt sibi imaginationem de euadendi im potentia, propter quod rem gestam somnium estimabat.
- 8 Tran. au. pri. & se. Scilicet, militum qui erant oppressi somno uel quia vigilantes erant acrisia percussis, sicut 4. Re. 6. dicitur de militibus qui capere volebant Elzeum.
- 9 Vene. ad por. ser. Illa erat exterior porta carceris.

10 Quae se transferte, * Prae- MO.

Chryf. Vide autem quomodo ancilla cum illis iam in pari honore sint. *Præ gaudio*, inquit, *non aperuit*. Bene etiam hoc factum est, ut ne etiam illi statim videntes nimium obstupescant, & minus credant, sed ut exerceatur illorum mens, & qui nobis mos est, ut faciamus, inuenta est laborans, & illa; nam ut illa ferat Evangelia studuit. Sic enim erant Evangelia.

Angelus eius est. Hierony. Magna dignitas animarum, ut unaquaque ab ortu natiuitatis habeat Angelum in custodiam sibi deputatum.

HERONY- MVS. Quod autem unusquisque nostrum habeat Angelos multæ scripturæ docent, ex quibus illud est. Nolite contemnere vñ de minimis istis, quia Angeli eorum, vident quò tidie faciem patris, qui est in caelis. Et puella Rhode Petrum Apostolum nunciante, alii Angelum ipsius esse credebant. Sin autem hoc de minimis dicitur, & de vno homine quanto magis de omnibus sanctis, & præcipue de Apostolis sentiendum est quorum Angeli quotidie vident faciem patris, iuxta illud quod scriptum est. Circūdat Angelus Domini in circuitu timentium eum. Et Iacob de se loquitur. Angelus qui liberauit me. Isti sunt qui ascendunt, & descendunt super filium hominis.

Ticonius. Videtur Angelus hominis esse homo interior, qui Deum semper fide contemplatur.

Beda. Quòd vnusquisque habeat Angelum scriptura testatur: vnde Dominus: Angeli inquit eorum semper vident faciem patris: Et Iacob; Angelus qui eruit me de cunctis malis. Et hic discipuli; Angelum Petri venite credebant.

Tacerent. Donec narraret virtutem; Vel tacere iubet, ne clamore gaudentium aduentus eius in ciuitate cognoscatur.

Chrysostomus. Desideratior multo posthac fuit discipulis,

^a Videns, vel fortis, vel niso fortitudinis, vel visionis fortitudo. ^b Ex impatientia. f. nunciandi aduentum Petri.

1 ^a Quia sciebant Petrum in carceratum esse. ^b Rem. **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

pulis, non solum quod seruatus est, sed etiam quod asstitit, & D statim accessit. Discunt postea, & familiares omnia manifeste, & extranei didicissent, si voluissent credere. Hoc & in Christo euenit. *Annunciate*, inquit. *Iacobo, & fr. hac.* Vide quò, non est vanè gloriosus, non enim dixit. Vbique manifesta facite hæc, sed fratribus.

CHRYSTOMVS. Adeo insensatus est, quod etiam iniuste punire arguerat. Ecce sermo nē pro illis suscipio. Vincula erant, custodes intus, carcer clausus, nusquam perfosus paries, omnes eadem dicebant, vir rapi non potuit, quare illos condemnas? Si voluissent soluere, antea hoc fecissent, uel simul exissent. Num pecunias acceperunt? vnde? Qui neque pauperibus quod daret habebat, his dabit? Neque enim detritæ sunt catenæ, neque solutæ. Oportebat videre esse rem diuinam, non humanam.

Herodes autem cum requisisset eum, & non inuenisset inquit, & catenæ. Idem. Quamuis audiisset ab illis, examinauerat enim, & quod uncula soluta, & quod sandalia accepit, & quod

vsque ad noctem illam cum eis fuerit. Sed quid simul ne occultati fuerunt? quare non ergo, & ipsi effugerunt? Certo illum oportebat admirari, oportebat obstupescere atqui postea manifestum est omnibus per mortem illorum, & Dei miraculum, & illius malitia.

Descendensque. Raba. Ut Petri solutio nulli noceret, non permittitur Herodes vindicare in custodes. **In Casaream.** Beda. Quamuis iuxta situm locorum Casaream Philippi dicere videatur, ideo quod hæc, sicut Tyrus, & Sidon ciuitas sit Phœnicis, tamen Iosephus dicit hæc in Casarea Palestinæ gesta, quæ olim turris Stratonis dicta est in confinio Phœnicis, & Palestinæ in litore maris magni sita.

Alerentur. Bed. Necessariâ habebat amicitiam vicini regis, ideo

Et non inue. Et porta carceris inuenta fuissent aperta, sicut expresse dicitur de porta ferrea.

Iussit eos du. Scilicet, in carcerem, tanquam suspectos de liberatione Petri, ut post ea punirentur, sed Herodes fuit impeditus celerim morte præuentus, ut habetur parte sequenti.

Descendensque. Hic consequenter describitur Herodis punitio. Et primo ponitur eius pena. Secundo ponuntur duo corollaria, ibi: Verbum Domini. Circa primum dicitur: Descendensque a Iudæa, id est, a Ierusalem, quæ est in altiori situ Iudææ.

In Casaream. Non Philippi, ut dicitur glo. quæ est in Prouincia Phœnicis, sed in Casaream Palestinæ, quæ a antiquis dicebatur Turris Stratonis, & est in confinio Palestinæ, & Phœnicis. Et causa subditur, cum dicitur.

Erat autem iratus Tyrijs, & Sido. Qui erant de prouincia Phœnicis; propter quod terminus eorum appropinquauit, ut eos debellaret, & puniret.

At illi vnanimis venerunt ad eum. Ad placandum per oblationem emendæ, & ut hoc melius facerent, rogauerunt eius cubicularium qui erat eius secretarius, ut esset huius negotii mediator pro eis. Et subditur causa cum dicitur.

Et quòd alerentur regiones eorum ab illo. Id est, ab Herode. Non enim terra eorum poterat habere victualia sufficiens: et de terra Herodis accepta, vel per eam transportata.

NICOLAUS DE LYRA.

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16**

10 **11** **12** **13** **14** **15** **16**

ideo quod regio eorum valde angusta esset Galilee, & Damasci finibus pressa.

IOSEPH.
Dum impietatem illicitam adulationis non exhorreret, respiciens paulo post imminentem

11.29. antiq. Jud. c. 16 & li. 2. de bello Iudico. cap. 10.

^a Trasnito ad conditum. ^b Describitur gloria, vt postea maior sit miseria ^c In uel super.

^d Vbi locus erat iudicij.

Statuto autem die Herodes vestitus veste regia sedit pro tribunali, & concionabatur ad eos. Populus autem acclamabat, Dei voces, & non hominis. Confestim autem percussit eum Angelus Domini, eo quod non dedisset honorem Deo, & consumptus a vermibus expirauit. Verbum autem Domini crescebat, et multiplicabatur. Barnabas autem, & Saulus reuersi sunt Ierosolymis expleto ministerio, assumpto Ioanne qui cognominatur Marcus.

tem, & insisten-
tem capiti suo,
vidit Angelum
eumque sentit
continuo exitu
sui ministrum
quod prius nouerat
prouisorem
honorum, inde
continuis septem
diebus ventris
dolore cruciatus,
vitam uolenter
abrupit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Statuto autem die. Ab Herode, vt, Tyrri, & Sydonii eius audirent sententiam.
- 2 Herodes vestitus veste regia. i. insigniis regalibus decoratus ad suam magnificentiam ostendendam.
- 3 Sedit pro tribunali. Magnifice.
- 4 Et concionabatur ad eos. Loquens valde egregie.
- 5 Populus autem acclamabat. Adulando Herodi.
- 6 Dei voces, & non hominis. Dicebant. n. quod talis eloquentia non erat hominis puri, sed deitatem habentis.
- 7 Confestim autem percussit eum Angelus domini. Vehementi

menti dolore ventris, vt dicit Iosephus in libro antiq.

8 Et quod non dedisset honorem Deo. Considerando propriam fragilitatem, sed magis congaudens de hoc, quod populus attribuebat sibi diuinum honorem.

9 Et consumptus a vermibus expirauit. Computrescentibus. n. intestinis generabantur ibi vermes cum interius corroderent.

10 Verbum autem domini crescebat, &c. Hic ponuntur duo corollaria. Primum est de multiplicatione fidei mortuo Herode ipso persecutore, & patet ex dictis. Secundum est de reditu Sauli, & Barnabe in Antiochiam.

11 Expleto ministerio. Pro quo venerant Ierusalem, vt habetur in fine capituli precedentis.

MORALITER.

1 Statuto autem die Herodes vestitus veste regia sedit pro tribunali, &c. Per hoc autem quod acceptans diuinos honores adulatorie

latorie sibi impensas, per Angelum fuit percussus, & miserabiliter mortuus doceri debent prelati, & principes, vt non acceptent, sed magis impediunt inconuenientes sibi honores.

CAP. XIII.

Erant autem in ecclesia, &c. propheta, &c. doctores, &c. Idem erat propheta, & doctores. Vel alij eorum propheta, alij doctores fuerunt.

^a Niger. Rab. A colore si Latinum est. Vel ascendens interpretatur, si Hebreum.

^c Dixit illis spiritus sanctus, &c. Chryf. Quis non tantam autoritatis existens, ausus esset hec dicere, atque ita eum non essent communiter congregati? Vidit illos habere maiorem uirtutem,

CAP. XIII.

Prater illos, qui ueniebant ab Ierosolymis.

Rat autem in ecclesia, q̄ erat Antiochia propheta et doctores, in quibus Barnabas & Simeon qui uocabatur Niger & Lucius Cyrenensis, & Manahem qui erat Herodis Tetrarchae colloctaneus, & Saulus ministrantibus autem illis domino, & ieiunantibus, dixit illis spiritus sanctus,

testatem, ac uirtutem. Vides quanta res sit ieiunium? ostendit quod spiritus omnia faciebat.

tem, & quum multum valerent contentos esse. Quomodo autem illis dicit per prophetas forsitan, idcirco preoccupans dixit. Et propheta erant ieiunantibus, & ministrabant. Ut scias magna sobrietate opus esse. In Antiochia ordinatur, ibi predicat. Segregate mihi, &c. Idem quare non dixit Domino segregate. sed mihi? Ostendit unam esse potestatem, ac uirtutem. Vides quanta res sit ieiunium? ostendit quod spiritus omnia faciebat.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Erant autem. Supius descripta publicatione euangelij facta per predicationem Petri, cum aliquibus tamen in eisdem locis, hic consequenter describitur eadem publicatione per predicationem Pauli. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur ad Apostolatam uocatio. Secundo huius officij executio ibi. Et ipsi quidem. Crice primum dicitur.

- 1 Erant autem in ecclesia qua erat Antiochia propheta, denunciantes futura per donum prophetiae, vt dictum de Agabo, supra.
- 11. c. plures alij erant similem gratiam habentes.
- 2 Et doctores. sacram scripturam exponentes per dona sapientiae & scientiae, & interpretationis sermonum.
- 3 In quibus Barnabas. Ille secundum Hieronymum, in libro illius strum uirorum est ille qui supra. 4. c. uocatur Ioseph, Leuites Cyrenius genere.

4 Et Simon qui uocatur Niger, ad differentiam Simonis Petri.

5 Et Lucius Cyrenensis. natus de Cyrene. Et Manahem qui erat Herodis tetrarchae. Ille est qui dicitur est Herodes Antipas, & decollauit Ioannem Baptistam, vt dictum est in prin. cap. preced.

6 Colloctaneus. i. de eodem lacte nutritus.

7 Et Saulus. de cuius uocatione ad Apostolatam principaliter hic agitur.

8 Ministrantibus autem illis domino. in bonis operibus secundum suos gradus, & officia.

9 Et ieiunantibus. vt mens esset eleuatiore ad diuina.

10 Dixit illis spiritus sanctus. utrum autem hoc fuerit uerbo mentali tantum in reuelatione, vel uerbo sensibili diuinitus formatum vel utroque modo, non habetur ex textu. Glos. tamen interlinis dicit quod dictum fuit prophetis, & per consequens in reuelatione, tamen illa glo. non est multum autentica.

MORALITER.

1 Erant autem in ecclesia. &c. Hic autem exprimentur personae solennes ut promotio Barnabae, & Sauli ad Apostolatam ondatum solennius celebrari. Nam haec electio autoritativa, & imperatiua

tuae fuit a spiritu sancto, propter quod dicitur. Ministrantibus autem illis domino. & ieiunantibus, dixit illis spiritus sanctus. Segregate mihi. Bar. & Saul. &c. Fuit autem executio per homines sanctos, & prophetas, unde subditur.

Tunc

a Segregate mihi Bar. & Sau. Beda, Videt Saulus iuxta ordinē
 A historiae 13. anno post passionē apostolatū cum Barnaba,
 & Pauli vocabulū accepisse. quartodecimo autē anno iuxta
 conditū Jacobi Cephæq; & Ioannis ad magisterium Gē-
 rium profectum esse. Et historia ecclesiastica consentit; dicēs
 apostolis fuisse prae-
 ceptum, vt 12. annis
 in Iudæa prædaca-
 ent.

b Imponentesque illis
 manus, &c. IVSTI.
 Hæretici ad rectam
 opinionem venientis
 delictum corrigitur
 prauæ quidem opi-
 nionis mutationem
 sententiæ, baptisma-
 tis autem, vngtione
 sancti, vnguenti; suf-
 fragiorum autem im-
 positione manuum;
 neque quicquam ma-
 net eorum, quæ ante
 fuerat, quin saluatur,
c Missi a spiritu san-
 cto. RABANVS. Ab
 hominibus dimissi
 mox a spiritu sancto
 mittuntur ad Seleu-
 ciam, Dux itineri
 eorum fuit, qui eos
 separauit a cæteris.
d Abierunt Seleuciam,
 RABANVS. In qui-
 busdam exemplaribus inuenitur: Abierunt Seleuciam quæ
 est Salamina, duo autem nomina vnius ciuitatis.

e In synagis Iudeorum. BEDA. Propter ignaros locorum se-
 mel

mel annotandū credidi, vbiunque synagogam Iudeorum D
 videris, scito in ciuitate gesta. qua: dicuntur.
 * Chrysofsto. Vides illos omnium diligentiam facere, &
 illis primum annunciatū verbum vt ne contentiosiores effi-
 ciantur? Et illi non loquebantur nisi Iudæis solis. Et hi in-
 Synagogas abierunt.

f Bariesu. BEDA.
 Corrupte legitur. Ba-
 riesu, vel, vt alij Bari-
 hen. **†** Accersui.
 * CHRYSOSTO-
 MVS. Iterum Magus
 Iudæus sicut Simon,
 & vide hunc, quando
 aliis quidem prædica-
 bant, non valde indi-
 gnantem quando au-
 tem accesserunt Pao-
 consulem, tunc indi-
 gnati sunt, Miracu-
 lum autem est in Pro-
 consule, quod præ-
 occupatus illius Ma-
 gia voluit audire apo-
 stolos. Ita, & Samari-
 tani fecerant, & a com-
 paratione victoria appa-
 ret, dum Magia vin-
 citur, Vbi quæ vana
 gloria, & amor princi-
 patus causæ sunt malo-
 rum.
g Sergio Pau. Duo
 vnus nomina sunt
 Sergius, & Paulus,
 h Elymas. Raba. Elymas secundum quosdam interpretatur
 Dei mei mensura, vel Magus, & ideo resistebat.
 * Chrysofostomus. Hinc nomen illius mutatur cum ordina-
 tione, id quod, & Petro accidit.
 i Auerie. Raba. Eum qui inceperat conuerti, a fide ad trans-
 gressionem volebat conuerrere iuxta nomen suum.
 l Saulus. Raba. interpretatur tentatio respicientis, vel secu-
 ritas, vel mirabilis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Segregate mihi Bar. & Sau, vt procedant ad conversionem
 Gentium, tunc enim isti duo fuerunt ad apostolatū vocati.
 2 In opus ad quod assumpsi eos. Id est, in opus publicationis e-
 uangelii: sicut, & alij apostoli ad hoc sunt assumpsi.
 3 Tūc ieiunantes & orantes imponentesque illis manus in
 morem ordinandorum, vt dicit inter linearis glo. Propter quod aliqui
 expositores dicūt, quod hic breuiter inculcantur dua historie, ite, quod
 illi qui erant Antiochia ieiunauerunt, & orauerunt pro ipsis, & tunc
 miserunt eos in Ierusalem, vbi erant apostoli, ad quos solum manuum
 imposi. io pertinebat. Sed textus hoc non videtur innuere, propter quod
 melius dicitur vt videtur, quod iam in Antiochia in qua notabiliter
 creuerat ecclesia, vt dictum est supra in fine. 11. cap. ad reginē ipsius
 fuerant ab apostolis aliqui episcopi ordinati, & illuc missi, & illi im-
 posuerunt Barnabæ, & Saulo manus, quod spectat ad officium episco-
 porum, eo quod sunt successores apostolorum, 21. di. c. in no Testamēto.
 4 Et ipsi quidem missi a spiritu sancto. Hic consequenter descri-
 bitur officij impositi executio. Et primo publicatio euangelij per Sau-
 lum & Barnabam. Secundo cum Sylua, ca. 15. ibi. Post aliquot dies. Pri-
 ma diuiditur in tres partes, quæ primo ponitur prædicatio Sauli, &
 Barnabæ in Cypro. Secundo in Iconio, sequenti cap. Tertio ponitur eu-
 angelij suboritur quæstionis determinatio, c. 15. Prima adhuc in duas quæ
 primo ponitur apostolorum prædicatio. Secundo Iudeorum contradi-
 ctio, ibi. Vidētes autem. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur p-
 secutio apostolorum in Cypro insula, secundo in Antiochia, ibi, & eū a
 Papho.

Papho. Circa primum dicitur: Et ipsi quidem missi a spiritu san-
 cto vt patet ex dictis.
 5 Abierunt Seleuciam. Quæ est ciuitas edificata a Seleuco rege
 Asiae, de quo fit sermo 2. Machab. 3.
 6 Et inde nau. gauerunt Cyprum. Quæ est insula famosa.
 7 Prædicabant verbum Dei in syna. Iudeorum. Quia debebāt
 eis denunciare verbum euangelium, vt habetur in 1. eod. cap.
 8 Habebant autem & Ioannem in ministerio, scilicet, præ-
 dicationis, & hic est qui cognominatus est Marcus, in fine capituli præ-
 cedentis.
 9 Inuenerunt quendam virum Magum pseudo, Quia sua
 malicia deceperat proconsulem, & populum.
 10 Cui n. e. Bar. Sic est in Græco & in libris correctis, & tantum
 valet sic: filius Iesu.
 11 Qui e. cum pro. Ser. Pau. Ab isto mutatum est nomen Sauli
 in Paulum, vt communiter doctores dicunt, quia fuit prima persona no-
 tabilis, quæ legitur conuersa per prædicationem Sauli. Antiquitas enim
 hominis ex aliquo facto notabili sortiebantur nomina noua, sicut Ioan-
 nes filius Simonis Machabæi ex victoria quam habuit de Hircanis,
 Ioannes Hircanus vocatus fuit, vt habetur in histo. scholasti.
 12 Resistebat aut. il. Ely. Ille est qui vocatus est Bar Iesu. Elymas
 enim interpretatur Dei mei mensura vt censum, sic enim faciebat se
 vocari, vt crederetur nuncius Dei.
 13 Quærens auer. vt cum magis in sua familiaritate posset tenere
 14 Saulus au. &c. Hic est ille qui prius Saulus vocabatur, & modo
 Paulus ratione dicta.
 Repletus

MORALITER.

3 Tūc ieiunantes & orantes imponentesque illis ma. dimi. eos. Per hoc
 autem significatur, quod promotio episcoporum qui sunt
 apostolorum successores, (vt dicitur in decretis di. 21. in no.
 testa.) debet fieri instinctu spiritus sancti, & per personas Deū
 præ oculis habentes, & non per potentias seculares, vel per
 misericordias aut promissiones.
 4 Et ipsi quidem missi a spiri. abi. &c. Ex hoc patet quod eorū iti-
 neratio, & nauigatio non erat a casu, sed spiritus sancti dictu
 secundum

secundū illud Ezech. 1. c. Vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebā-
 tur. Contra illos prædicatores qui secundum carnis impetū
 gradiuntur, scilicet vbi credūt habere lautum cōuiuium, vel
 temporale lucrum alia loca declinando, in quibus esset ma-
 ior necessitas predicandi.
 † Et cum per. &c. Sequitur.
 † Saulus autem, &c. O plene omni dolo, &c. Ex hoc patet, quod
 contradicentes fidei vel eius multiplicationem impediētes
 non sunt blandiendi, sed acriter arguendi.
 Tom. 6. N 2 Et

Chryso. Et ita viam patant sermonibus, sed non priores loquuntur, sed admoniti, & tanquam hospites prouocati. Nisi autem expectassent, non habitus fuisset sermo. Bene autem in sabbatho ingressi sunt in synagogam, quando omnes fuerunt congregati.

a Surgens autem Paulus & manu silentium indicens ait: Viri Israelitae, &c. * Chryso-stomus. Vide Barnabam vbique cedentem Paulo sicut & Ioannes vbique Petro. Ille abduxit eum a Damasco, quamuis venerabilior esset, sed ad communem utilitatem spectabant. Et surgens, inquit, ac innuens manu. Mos hic Iudeis erat. Ideo & ipse iuxta illum eis loquitur dicens. Viri Israelitae, &c. Vide quomodo sermoni via parat, prius illos laudibus excolit, & monstrat magnam Dei erga illos curam, per hoc quod dicit. Timetes Deum. Sic incipit sermonem, & non dixit, aduenae. id quod erat calamitatis nomen. Deus plebis Israel. Vide quomodo Deum illis vt proprium tribuit, qui omnium communis est Deus. Et ostendit olim maxima ab illo beneficia populo concessa, sicut & Stephanus. Hec autem faciunt, vt doceant illos, quod nunc quoque eodem modo filium suum misit. Sicut & Christus dixit de vinea, ita & ille dicit. Et plebem exaltauit, &c.

* Idem. Sane contrarium euenit, priusquam in multitudinem creuissent, sed miracula propter illos facta sunt & pphetae

rae memores sunt vbique eorum que in Aegypto acciderunt. Et vide, vt tempora calamitatum praterit, & nusquam crimina Rom. 6. b. in medium affert, sed magnam Dei misericordiam, relinquens illa ipsis cogitanda.

b Terra Chanaan, &c. Rabanus. Scilicet re promissionis, quae ideo (vt plerisque videtur) Israeli est data, quia in prima diuisione post diluuium hanc prouinciam semine Sem fortitum est, sed postea a Chanaanis violenter est possessa. Et iure prelij pristinis habitatoribus redditur, merito autem Chanaanis delentur, de quorum stirpe dicitur. Maledictus Chanaan, Gen 9. d. seruus seruorum erit. cuius pater Cham in patrem ipsius fuit, & ideo maledicti meruit.

c Quadringen. Beda. Ibi. 16 cap. b. 1. b. E

d Dedit, &c. Tempus iudicium trāsit ad probandam patientiam Dei. c. Annis quadraginta, &c. Beda. Liber Regum non aperte exponit quot annis Saul regnauerit, sed Apostolus vulgo loquens hoc quod fama crebrior habebat, dixit Chronica

a Non ad nos qui non indigemus. **b** Iuxta consuetudinem gentium propter multitudinem audientium. **c** Aliquo scilicet consueto silentii signo.

a ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, & manu silentium

indicens ait: Viri Israelitae, & qui timetis Deum, audite Deus

plebis Israel elegit patres nostros, & plebem exaltauit cum

essent incolae in terra Aegypti, & in brachio excelso eduxit

eos ex ea, & per quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. Et destruens Gentes septem in terra

Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum, quasi post quadringentos & quinquaginta annos. Et post hoc dedit iudices usque ad Samuel prophetam. Et exinde postulauerunt regem, et dedit illis Saul filium Cis, virum de tribu Benjamin, annis quadraginta. Et amoto illo suscitauit illis

Dauid regem, cui & testimonium perhibens dixit. Inueni Dauid filium Iesse virum, secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Huius Deus ex semine secundum promissionem eduxit Israel saluatorem Iesum,

nos quadringentos quinquaginta.

d Dedit, &c. Tempus iudicium trāsit ad probandam patientiam Dei. c. Annis quadraginta, &c. Beda. Liber Regum non aperte exponit quot annis Saul regnauerit, sed Apostolus vulgo loquens hoc quod fama crebrior habebat, dixit Chronica

a Cum tempore Sam uelis, sic enim est in Chronica. Samuel & Saul annis 40. **b** Propter humilitatem radicis & personae, vel in figura Christi suscitari.

a Continua ostenditur patientia. **b** Nisi ego quarerem nulli appareret.

a Parua stirpis. **b** Hoc propter ipsum, vel Christum de Dauid semine natum. **c** Hoc Christo maxime conuenit.

a Ad hoc tendebant praedicta.

a Non subuo, sed post multas prophetarum promissiones hoc factum est. Illam, qui faciet omnes voluntates meas. De fructu ventris tui pos super te tuam.

a Translationem simul cum nomine ponit, quia Iesus saluator interpretatur. Spiritus uer.

a Non ad nos qui non indigemus. **b** Iuxta consuetudinem gentium propter multitudinem audientium. **c** Aliquo scilicet consueto silentii signo.

a ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, & manu silentium

indicens ait: Viri Israelitae, & qui timetis Deum, audite Deus

plebis Israel elegit patres nostros, & plebem exaltauit cum

essent incolae in terra Aegypti, & in brachio excelso eduxit

eos ex ea, & per quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. Et destruens Gentes septem in terra

Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum, quasi post quadringentos & quinquaginta annos. Et post hoc dedit iudices usque ad Samuel prophetam. Et exinde postulauerunt regem, et dedit illis Saul filium Cis, virum de tribu Benjamin, annis quadraginta. Et amoto illo suscitauit illis

Dauid regem, cui & testimonium perhibens dixit. Inueni Dauid filium Iesse virum, secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Huius Deus ex semine secundum promissionem eduxit Israel saluatorem Iesum,

nos quadringentos quinquaginta.

d Dedit, &c. Tempus iudicium trāsit ad probandam patientiam Dei. c. Annis quadraginta, &c. Beda. Liber Regum non aperte exponit quot annis Saul regnauerit, sed Apostolus vulgo loquens hoc quod fama crebrior habebat, dixit Chronica

a Cum tempore Sam uelis, sic enim est in Chronica. Samuel & Saul annis 40. **b** Propter humilitatem radicis & personae, vel in figura Christi suscitari.

a Continua ostenditur patientia. **b** Nisi ego quarerem nulli appareret.

a Parua stirpis. **b** Hoc propter ipsum, vel Christum de Dauid semine natum. **c** Hoc Christo maxime conuenit.

a Ad hoc tendebant praedicta.

a Non subuo, sed post multas prophetarum promissiones hoc factum est. Illam, qui faciet omnes voluntates meas. De fructu ventris tui pos super te tuam.

a Translationem simul cum nomine ponit, quia Iesus saluator interpretatur. Spiritus uer.

a Non ad nos qui non indigemus. **b** Iuxta consuetudinem gentium propter multitudinem audientium. **c** Aliquo scilicet consueto silentii signo.

a ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, & manu silentium

indicens ait: Viri Israelitae, & qui timetis Deum, audite Deus

plebis Israel elegit patres nostros, & plebem exaltauit cum

nos quadringentos quinquaginta.

d Dedit, &c. Tempus iudicium trāsit ad probandam patientiam Dei.

c Annis quadraginta, &c. Beda. Liber Regum non aperte exponit quot annis Saul regnauerit, sed Apostolus vulgo loquens hoc quod fama crebrior habebat, dixit Chronica

a Cum tempore Sam uelis, sic enim est in Chronica. Samuel & Saul annis 40. **b** Propter humilitatem radicis & personae, vel in figura Christi suscitari.

a Continua ostenditur patientia. **b** Nisi ego quarerem nulli appareret.

a Parua stirpis. **b** Hoc propter ipsum, vel Christum de Dauid semine natum. **c** Hoc Christo maxime conuenit.

a Ad hoc tendebant praedicta.

a Non subuo, sed post multas prophetarum promissiones hoc factum est. Illam, qui faciet omnes voluntates meas. De fructu ventris tui pos super te tuam.

a Translationem simul cum nomine ponit, quia Iesus saluator interpretatur. Spiritus uer.

a Non ad nos qui non indigemus. **b** Iuxta consuetudinem gentium propter multitudinem audientium. **c** Aliquo scilicet consueto silentii signo.

a ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, & manu silentium

indicens ait: Viri Israelitae, & qui timetis Deum, audite Deus

plebis Israel elegit patres nostros, & plebem exaltauit cum

essent incolae in terra Aegypti, & in brachio excelso eduxit

eos ex ea, & per quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. Et destruens Gentes septem in terra

Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum, quasi post quadringentos & quinquaginta annos. Et post hoc dedit iudices usque ad Samuel prophetam. Et exinde postulauerunt regem, et dedit illis Saul filium Cis, virum de tribu Benjamin, annis quadraginta. Et amoto illo suscitauit illis

Dauid regem, cui & testimonium perhibens dixit. Inueni Dauid filium Iesse virum, secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Huius Deus ex semine secundum promissionem eduxit Israel saluatorem Iesum,

nos quadringentos quinquaginta.

d Dedit, &c. Tempus iudicium trāsit ad probandam patientiam Dei.

c Annis quadraginta, &c. Beda. Liber Regum non aperte exponit quot annis Saul regnauerit, sed Apostolus vulgo loquens hoc quod fama crebrior habebat, dixit Chronica

a Cum tempore Sam uelis, sic enim est in Chronica. Samuel & Saul annis 40. **b** Propter humilitatem radicis & personae, vel in figura Christi suscitari.

a Continua ostenditur patientia. **b** Nisi ego quarerem nulli appareret.

a Parua stirpis. **b** Hoc propter ipsum, vel Christum de Dauid semine natum. **c** Hoc Christo maxime conuenit.

a Ad hoc tendebant praedicta.

a Non subuo, sed post multas prophetarum promissiones hoc factum est. Illam, qui faciet omnes voluntates meas. De fructu ventris tui pos super te tuam.

a Translationem simul cum nomine ponit, quia Iesus saluator interpretatur. Spiritus uer.

a Non ad nos qui non indigemus. **b** Iuxta consuetudinem gentium propter multitudinem audientium. **c** Aliquo scilicet consueto silentii signo.

a ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, & manu silentium

indicens ait: Viri Israelitae, & qui timetis Deum, audite Deus

plebis Israel elegit patres nostros, & plebem exaltauit cum

essent incolae in terra Aegypti, & in brachio excelso eduxit

eos ex ea, & per quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. Et destruens Gentes septem in terra

NICOLAUS DE LYRA.

1 Surgens autem, &c. Hic consequenter ponitur ipsa praedicatione, in qua Paulus ad eorum conversionem facit talem rationem. Ille Deus qui tot beneficia patribus antiquis contulit, redemptionem vobis in semine Dauid promissit, sed hanc in Iesu Nazareno impleuit, ergo ei adhaerendum est tanquam vero redemptori. Primam autem propositionem concedebant, & adhuc concedunt omnes Iudei, sed secundam negabant & adhuc negant. Sic ergo procedit Apostolus, quia primo tangit beneficiorum collationem, & benedictionis promissionem. Secundo eius adimplentionem ibi. Huius Deus. Tertio infert conclusionem intentam, ibi: Videte ergo. circa primum dicitur. Surgens autem Paulus, vt melius audiretur in tanta multitudine.

2 Viri Israel. Qui habetis legis & prophetarum notitiam.

3 Qui time. Deum. Vitates eius offensam, hoc enim dicit captan do eorum beniuolentiam, & vt melius recipiant eius exhortationem.

4 Deus plebis Israel elegit, &c. In Abraham.

5 Et plebem exal. Per ipsum Ioseph.

6 Cum essent incolae in terra Aegypti. In qua post mortem Ioseph subiecti fuerunt graui seruituti, vt patet Exod. 1.

7 Et in brachio excelso. Id est, in signis mirabilibus. Eduxit eos ex ea, vt patet in Exod.

8 Et per quadraginta annorum tempus mores eorum. Malos.

9 Sustinuit in deserto. Quia multoties rebellauerunt domino vt patet

et in lib. Exod. & Num.

10 Destruens, &c. Scilicet Chanaanos, Amorrhoeos. Eueos, Iebusaeos, Phereaeos, Gergezeos, & Ethaeos, vt patet in libro Iosue.

11 Sorte dist. &c. Vt patet Iosue 13.

12 Quasi post quad. & quin. an. Scilicet a natiuitate Isaac, a qua vsque ad exitum de Aegypto fluxerunt anni quadringenti, vt ostensum fuit Gen. 15. & sup. 7. ca. & quadraginta vsque ad ingressum terrae promissionis, et inde decem quibus pugnavit Iosue contra gentes praedictas ante diuisionem terrae, vnde dicitur Iosue 11. ca. Multo tempore pugnavit Iosue contra reges istos.

13 Et post hoc ded. &c. Ad regimen populi, Iudic. 1.

14 Vsque ad Sam. prop. Inclusive, quia fuit vt unus iudex.

15 Et exinde postulauerunt regem. 1. Reg. 8.

16 Et dedit illis Saul filium Cis. 1. Reg. 10.

17 Annis quad. In hoc numero includitur tempus quo Samuel primum iudicauit quia Saul tantum annis viginti regnauit.

18 Et amoto il. Propter peccata sua.

19 Susc. il. Dauid. 1. Reg. 16. Tunc. n. vnctus fuit per Samuel.

20 Cui & testi. imo. perhi. dix. &c. 1. Reg. 13.

21 Huius Deus. Hic consequenter Apostolus declarat diuinam promissionis impletionem. Secundo ad hoc inducit scripturae testificationem, ibi. Et nos vobis. Circa primum dicit. Huius Deus. Scilicet Dauid.

22 Ex semine secundum promissionem. &c. Quod enim fuerit de semine

MORALITER.

1 Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens ait, &c. Vbi ponit praedicatione Pauli, in qua plures historias tangit veteris

& noui Testamēti, quarum mysticus sensus positus est in locis suis, propter quod nunc pertransio. Et postea sequitur huius praedicationis fructus, cum dicitur.

Chronica vero re-
stantur, quod Sa-
muel & Saul annis
quadraginta Israeli
præfuerunt.

Matth. 11. c.

A Vobis. Rabanus,
Iudæis. Non veni
nisi ad oves quæ pe-
rierunt domus Is-
rael. Vel vobis qui
estis dispersi, quia
ut sequitur, habitato-
res Ierusalem rep-
ulerunt illud.

Ioan. 1. d.

* Chrysoſtomus.
Hic dicens, vobis,
non separatim Iu-
dæis dicit sed dat
illis potestatem auel-
lendi se ab his qui
eandem patrarunt.

† ioh. 15. d.

B Indicantes. Ra-
banus. Iesum esse
reum mortis, vel
iudicantes voces
prophetarum, id-
est, non credentes,
qui enim detrahit
fratri, detrahit legi,
& iudicat legem, quã
to magis Christo
detrahentes.

C Et nullam cau-
sam mortis inueni-
entem, &c.

* Chry. Id quod
non erat ignorantie.
Bonamvis, n. quod
non habuerunt cum
pro Christo, cuius
gratia etiam occi-
derunt.

D Et petierunt a Pi-
lato ut interficerent eum, &c.

* Idem. Vide quanta illi cum

a Non dante quod Christo serubatur. b Cuius auctoritas magna.

In modum lucet, unde parant lucernam Christo meo.

prædicante Ioanne antè faciem aduentus eius baptismum

a Remissionis, quia per poenitentiam peccatum remittitur.

poenitentia: omni populo Israel. Cum impleret autem Ioan-

a Præcursoris officium antè faciem Christi. b Ecce qui de eo pro, herata fuit.

Interrogando, ut non sum ego Christus quem me arbitri esse. c Estis pupillum de genitricis est.

nes cursum suum, dicebat: Quem me arbitramini esse, non

a Quia eius præcursor sum. b Ioannes non erat spiritus iste, de quo, tanquam spiritus
ih. & c. calciamiento, id est, incarnatione Christi, quæ scilicet Christi non decuit non indignus, alias,
non dignus. c Myſterium incarnationis aperite.

sum ego, sed ecce venit post me, cuius non sum dignus cal-

a Seruati suauis. b Iudæi, scilicet.

ciamenta pedum soluere. Viri fratres, filii generis Abraham,

a Vel de Gentibus potest accipi. b Iudæis. c Euang. iun uel Christus verbum patris.

et qui in vobis timent Deum, vobis verbum salutis huius

a Iesum ignorantes esse saluatorem.

missum est. qui enim habitabant Ierusalem, & principes e-

a Quia iudices plebis erant. b Iesum. c Prophetiam nescientes.

ius hunc ignorantes, & voces prophetarum, quæ per omne

a Quamvis inquirere. b Tolle tolle, crucifige eum.

sabbatum leguntur iudicantes implerunt. Et nullam

a Per manus militum. b Ipse in cruce dixit, Consummatum est. c Quia per eos omnia
facta, ut manus incipit, os annuntiat.

causam mortis inuenientes in eo, petierunt a Pilato ut inter-

a Quæ de passione prophetata erant. b Non Iudæi fideles, sed Ioseph, quia fuit Iudæus
genere, & propter eum Iudæi dicuntur hoc fecisse. Deponi permittentem propter
sabbatum, ne longius eorum pora in cruce, remaneret contra legis præceptum.

ficerent eum, Cumque consummassent omnia quæ de eo

a Hoc de Iudæis dicitur propter Ioseph, sicut & prius, vel quia Iudæi sepulchrum munierunt.

scripta erant deponentes eum de ligno posuerunt in monu-

a Diuinitas sua, quæ cum patre & spiritu uno est. b Secundum hominem.

mento. Deus vero suscitauit eum a mortuis tertia die, qui vi-

a Quadraginta. b Notis, vel certis cognitoribus. c Ad montana
proxima Ierusalem.

uus est per dies multos his qui simul ascenderant cum eo de

a Non eorum successores. b Idonei.

Galilæa in Ierusalem, qui vsque nunc sunt testes eius ad ple-

a Et filii vestris. b Scilicet re promissionem.

bem, Et nos vobis annunciamus eam quæ ad patres nostros

a Quod suscitauit eum. b Prophetiam qua dicitur, genui te, ut inf. a.

re promissio facta est, quoniam hæc Deus adimpleuit filiis

ceperunt promissionem, vos autem rem ipsam.

Sicut

NICOLAUS DE LYRA.

semine Dauid, patet Mat. 1 hoc est continet in annalibus
Iudæorum. intelligendū tñ est, Christū a Dauid descendisse se-
cundū corpulentiam substantiam tantū, & non secundum ra-
tionē seminale. Quod autē Iesus Nazarenus sit Saluator Is-
rael, declarat primo per prædicationē Ioannis Baptistæ, quæ
fuit sic authentica, quod Christus esse credebatur, non solū
a vulgaribus, sed etiam a maioribus ut patet Ioan. 1. Et ideo
subditur.

1 Prædicante Ioanne. Denunciando Christum venturū de
proximo, & ipsum ostendendo cum digito, dicens. Ecce Agnus
Dei, &c. Ioan. 1. d.

2 Baptismum pæ. Ut populus esset dispositus ad Christum
recipiendum, & ut baptismus Ioannis esset dispositiuus ad
baptismum Christi.

3 Quem me arbitramini esse, &c. Per hoc apparet Ioannis hu-
militas & etiam veritas.

4 Cuius non sum dignus cal. ped. Id est, officium sibi etiam mi-
nimum impendere. Non. n. intelligitur per hoc q. Christus
calciatus inceserit, sed q. Ioannē inproportionabiliter ex-
cesserit. Hic. n. modus loquēdi nō solū ad homines, sed et ad
inanimata applicat, sicut de vino multū debili comparādo
ipsum ad vinū optimum dicitur, q. nō est dignū illud disca-
ciare, significando quod nullius est momenti respectu illius.

5 Vobis ver. Scilicet incarnatum.

6 Salutis huius mis. est. Scilicet principaliter. Tū quia in pro-
pria persona Iudæis prædicauit. Tum quia in medio Iudææ
scilicet in Ierusalem operatus est salutem. Ideo subditur,

7 Qui enim hæc. le. Quantum ad vulgares.

8 Et principes eius. Quantum ad maiores.

9 Hunc igno. Scilicet Iesum Naza renum esse Christum ve-
rum. Alia tamen fuit ignorantia principum, alia vulgariū,
sicut dictum est supra cap. 8. tamen neutra excusabat a toto:

immo

immo primo aggranabat, quia procedebat ex malitia.
10 Et voces Prophetarum. De Christo loquentium quas
cerdotes & Scribæ per inuidiam excæcati male interpreta-
ti sunt, & sic populum deceperunt.

11 Indicantes. Scilicet Iesum morte esse dignum.

12 Impleuerunt. Prophetias de eius passione prædictas, secū-
dum quod dicitur Esaia. 53. c. Tanquam ovis ad occisionem au-
ctus, &c. & in multis alijs prophetarum dictis.

13 Et nullam causam mortis inuenientem in eo. Sicut patet in eu-
gelio & Pilati testimonio.

14 Petierunt a Pilato, ut interficerent eum. Per milites ipsius
& licet primo restiterit, tamen finaliter petitioni eorum ac-
quieuit Iudæorum favore, & Cæsar timore.

15 Cumque consummassent omnia que, &c. Iudæi mali.

16 Deponentes eum de lig. Scilicet boni Iudæi, Ioseph & Ni-
codemus, habetur Ioan. 19. g. Sacra enim scriptura sub vno
contextu frequenter transit de bonis ad malos, & e contra
so, sicut Psal. 77. d. Cum occideret eos querebant eū, occisi
non poterant eum quærere, & ideo cum dicitur. Cum occide-
ret eos, intelligitur de obstinatis in peccato. Et quod subdi-
tur. Querebant eum, intelligitur de penitentibus & reuerter-
tibus a malo, & hoc secundum illum modum exponendi
gram scripturam, qui dicitur de corpore domini verò & i-
mulato, prout plenius dixi in principio Genesis.

17 Deus ve. susci. eum. Scilicet hominem Christum.

18 Qui visus est. Est viuens.

19 Per dies mul. Scilicet 40. ut dictum est supra 1. cap.

20 His qui simul ascen. Id est Apostolis, qui vsque nunc sunt te-
stes eius. Per visum & auditum & operationem miraculorum
in nomine ipsius.

21 Et nos. Hic consequenter inducit sacram scripturam
ad suum propositum, dicens. Et nos vobis annun. &c. re. fa. est.
De verbi incarnatione, & eius a mortuis resurrectione.

Sicut

A sicut & in psal. secundo. Quidam codices habent in primo quod ita exponitur primum & secundum apud Hebræos in unum psalmum esse compositos, quia & a beatitudine incipiat, & in eadem finiat.

b Filius meus. &c. Beda. Non est putandum hoc exemplum psalmi ad resurrectionem Christi (cuius proxime meminit) pertinere, sed ad incarnationem de qua supra locutus fuit. nam sequens versus manifeste testatur de resurrectione. Cum enim supra de incarnatione passione, resurrectione egerit veraque testimonijs prophetæ astruit qui ergo inquit Aeternus es ante secula filius, nunc in tempore natu s apparebis.

c Sancta David. Rabanus. Idest, templum sanctum ex David semine natum, id est, corpus Christi resuscitatum in incorruptionem.

d Non dabis, &c. Rabanus. Post resurrectionem non moritur

e videte corruptionem. David enim in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei dormiuit, et appositus est ad patres suos & vidit corruptionem. quem vero Deus suscitavit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis & Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverint.

f Non creditis, &c. Rabanus. Post resurrectionem non moritur

ritur, mors ultra non dominabitur, & ideo dicit sancta fides, id est, incorrupta & æternaliter permanens.

e David enim in sua generatione, &c. Chrysostomus. Sicut & Petrus eius memior dicebat licet dicere cum fiducia de patriarcha Davide. Et non dicit quod mortuus est, sed, appositus ad patres suos, id quod clarus erat, & vide, quod nusquam illorum ponit correctiones, sed ea quæ habent accusationem. Nam quod petierunt & acceperunt maxime accusatio illorum mox beneficia dei enumerat. Elegit, dicens exultavit, mores tulit. Hæ autem non illorum erant laudes, sed Dei. Davidem autem solum commendat quoniam ex illo Christus.

f Non creditis, &c. Rabanus. Vel propter utriusque vindictæ magnitudinem non credere dicitur donec completæ fuerint.

a † vestris resuscitatus Iesum. Sicut & in psalmo secundo scriptum est: † Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod autem resuscitavit eum a mortuis, amplius iam non rever-

b surum in corruptione, ita dixit. Quia dabo vobis sancta David fidelia. Ideoque & alibi dicit. † Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. David enim in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei dormiuit, et appositus est ad patres suos & vidit corruptionem. quem vero Deus suscitavit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis & Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverint.

c surum in corruptione, ita dixit. Quia dabo vobis sancta David fidelia. Ideoque & alibi dicit. † Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. David enim in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei dormiuit, et appositus est ad patres suos & vidit corruptionem. quem vero Deus suscitavit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis & Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverint.

d lid fidelia. Ideoque & alibi dicit. † Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. David enim in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei dormiuit, et appositus est ad patres suos & vidit corruptionem. quem vero Deus suscitavit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis & Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverint.

e videte corruptionem. David enim in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei dormiuit, et appositus est ad patres suos & vidit corruptionem. quem vero Deus suscitavit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis & Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverint.

f ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis & Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverint.

g contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverint.

h or ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverint.

i ror ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverint.

j uerint.

1 In diuinitate
2 Quod
3 non rever-
4 surum in corruptione
5 Quia dabo vobis sancta David fidelia
6 Ideoque & alibi dicit
7 † Non dabis sanctum tuum
8 videre corruptionem
9 David enim in sua generatione
10 cum administrasset voluntati Dei dormiuit
11 et appositus est
12 ad patres suos & vidit corruptionem
13 quem vero Deus
14 suscitavit non vidit corruptionem
15 Notum igitur sit vobis
16 viri fratres
17 quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur
18 ab omnibus
19 quibus non potuistis in lege Moysi iustificari
20 In hoc ois qui credit iustificatur
21 Videte ergo
22 ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis
23 & Videte
24 contemtores & admiramini
25 & dispergimini
26 quia opus operum ego in diebus vestris
27 opus quod non creditis
28 si quis enarraverint

1 D
2 Rom. 6. b.
3 sed, appositus ad patres suos, id quod clarus erat, & vide, quod nusquam illorum ponit correctiones, sed ea quæ habent accusationem. Nam quod petierunt & acceperunt maxime accusatio illorum mox beneficia dei enumerat. Elegit, dicens exultavit, mores tulit. Hæ autem non illorum erant laudes, sed Dei. Davidem autem solum commendat quoniam ex illo Christus.
4 † Psal. 15. b.
5 Cum sue ætate inferuisset, consilio.
6 E
7 † Videte contem. In Græco; Audite contemtores, & respicite & disperdimini.
8 Admiramini. Rabanus. Sic iunge. Admiramini & dispergi. ab Assyrijs & Chaldæis, nouissime a Romanis quia opus operum utriusque vindictæ.
9 † Abacuch. 1. b.
10 † Euanescente
11 Rabanus. Vel propter utriusque vindictæ magnitudinem non credere dicitur donec completæ fuerint.

Execun-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sicut & in psal. &c. Qui ad literam intelligitur de Christo, sicut ibi plenius dictum fuit.
- 2 Filius meus es tu. Naturalis & per consequens eiusdem substantie, quia natura diuina non est multiplicabilis: alij vero sunt filij adoptiui.
- 3 Ego hodie genui te. Idest, æternaliter. Aeternitas enim per præsens significatur, eo quod in æternitate nihil transit in præteritum nec aliquid expectatur futurum. Et sic ex auctoritate psalmi declarata est diuinitas Christi, humanitas vero eius apparuit ad sensum inter homines conuersando & in ea moriendo. Consequenter declarat eum resurrexisse ad vitam immortalẽ, inducens ad hoc auctoritatem Esa. 55. a. ubi enim nostra translatio habet. Feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias David fidelis. translatio. 70. habet quod hic dicitur.
- 4 Dabo. vo. sancta Da. fide. Idest, adimplendo vobis verba David firma & verissima. Et quæ sunt illa subdit.
- 5 Non dabis sanctum &c. psal. 15. c. Quod intelligitur de corpore Christi sanctissimo, quod non fuit putrefactum, nec incineratum, sed virtute diuina celeriter resuscitatum, vt dictum est supra plenius. 2. ca. Et quod hæc scriptura non intelligatur de David sed de Christo consequenter ostendit di.
- 6 David enim in sua ge. Idest, in suo tempore.
- 7 Cum admi. Regnum Israel.
- 8 Voluntati Dei. Supple obediens.
- 9 Dormiuit. Somno mortis.
- 10 Et vidit cor. Idest, putrefactionem & incinerationem.
- 11 Quem vero Deus suscitavit. Homo Christus.
- 12 Non vi. Idest non est passus.
- 13 Corruptionem. Nam accelerata fuit eius resurrectio, & ad vitam immortalẽ.
- 14 Notum igitur sit vo. Absque aliqua dubitatione.

- 15 Quia per hunc. Tanquam per saluatorem.
- 16 Vobis remissio, &c. Facta per eius humanitatem meritorie, & per eius diuinitatem effectiue.
- 17 Quibus non potuistis in lege Moysi in. Secundum quod dicitur Heb. 10. a. Impossibile est enim sanguine hircorum aut taurorum auferri peccata.
- 18 In hoc. Scilicet in Christo.
- 19 Omnis qui cre. Fide formata charitate.
- 20 Iustificatur. Vnde Gen. 15. b. dicitur. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.
- 21 Videte ergo. Hic consequenter Apostolus infert conclusionẽ intentam, videlicet quod nõ debent esse increduli Christo, ne super eos veniat pœna & maledictio dicens. Videte. id est, diligenter caute.
- 22 Ne super vobis quod dic. est in prophetis. Idest, in lib. 12. prophetarum Abacuch enim primo secundum translationẽ nostram dicitur. Aspiciete in ceteribus & videte & admiramini & obstupescite quia opus est factum in diebus vestris quod nemo credit, cum narrabitur secundum vero translationem. 70. quam allegat hic Lucas dicitur.
- 23 Videte contem. Diuina promissionis per Christum: adimplet. a.
- 24 Et admiramini. De magnitudine mali super vos venturi. Ideo subditur.
- 25 Et di. Per Romanos qui in pœnam mortis Christi destruxerunt ciuitatem & templum, & populum Iudæorum partim occiderunt & partim captiuauerunt, dispergentes eos per diuersas partes orbis. Et ista captiuitas quæ maxima est irreparabilis fuit figurata per captiuitatem Babylonicam de qua loquitur Abacuch per illam tanquam per figuram dans intelligere captiuitatem factam per Romanos, & tunc futuram de qua loquitur hic Paulus.
- 26 Quia opus operum. Scilicet opus incarnationis Christi passionis & resurrectionis.
- 27 Quod non creditis, &c. Licet enim ad prædicationẽ Christi & apostolorum plures de Iudæis crediderunt, vt patet ex prædictis, tamen illi fuerunt pauci respectu non credentium.

Quia

Tom. 6.

N 4

Execun-

A Executibus autē illis rogabāt vt sequēti sabbato &c. * Chry-
 sostomus. Vidisti Pauli sapientiam? non tunc solum in ad-
 miratione fuit, sed etiā desiderium inuēit illis, vt secundo
 audire cuperent cū dixisset sermō quēdam, & nondum ab-
 soluisset ac consummasset sermonē, ita vt illos sibi concilia-

re non credant, quid aliud nisi hoc quod in sancta scri-
 ptura de eis legitur, & etiā per experimentum tenemus,
 quia videlicet profecti sunt, non solum vt non videant, sed
 etiā vt videre non possint. Vnde & Apostoli super suū la-
 borē reputantes eorum qui videre non poterant in Actibus

† 6 synago
 iudæi:

Mat. 6. c.

† Sicut fide-
 cū:

Li. de fuga in
 perse. c. 6.

Tom. 2. lib. 3
 ief. 3. c. 1. Re

a rogauerit vobis. Executibus autē illis rogabant, vt sequen-
 ti sabbato loquerentur sibi verba hæc. Cum que + dimissa
 esset synagoga, secuti sunt multi iudæorum & colentium
 Deum aduenarum Paulum & Barnabam. Qui loquentes
 suadebant eis vt permanerent in gratia Dei. Sequenti vero
 sabbato pene vniuersa ciuitas conuenit audire verbum

c Dei. Videntes autē turbas iudæi repleti sunt zelo, & con-
 tradicebant his quæ a Paulo dicebantur blasphemantes.

Tunc + constanter Paulus & Barnabas dixerunt. + Vobis
 oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniā repellitis

d illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur
 ad Gentes. Sic enim præcepit nobis dominus. + Posui te in

g ad Gentes. Sic enim præcepit nobis dominus. + Posui te in

h ad Gentes. Sic enim præcepit nobis dominus. + Posui te in

d Trimum. Rabanus. Primo filiam principis curare venit
 Iesus, sed mulier fluxū sanguinis patiens prempuit sanitatē.

e Aeterna vite. Ra. Nō quia scitent vitā æternam esse quā
 respuebant, sed ex suo sensu & fide sua locuti sūt Apostoli.

f Ecce conuertimur ad gentes. * Tertullianus. Vt ergo perci-
 peretur predicatio, apud quos priores eam perfici oportebat

g Si enim, &c. Ra. Prophetia præceptū immobile est: nobis
 primum dicitur deinde infertur prophete testimonium ad

h Posui te. * Chrysof. Nam vt gentes non contristerentur,
 quasi ex illorū diligentia bona non atlequantur, addit pro-
 phetiam dicens. Posui te in lucem gentium hoc est vt sis in

i Gen. Prædicando eis euangelicā veritatem. 17 Sic enim præ-
 no. do. Sicut habetur supra. ca. 1. a. Eritis mihi testes in Ierusalem,

18 Posui te in lumen Gentibus. Quæ per apostolorum prædi-
 cationem

19 Repleti sunt zelo, &
 cōtra his quæ a Pau. di. Ex motu inuidiæ & nō ex veritatis amore.

20 Blasphemantes. Dicendo quod erant populi seductores.

21 Tunc constan. Pau. & Bar. de. Postposito timore. 12. Vobis
 oport. pri. lo. verbum Dei. i. verbum euangelicum. 13. Sed
 quo. re. il. veritati cōradicendo. 14. Et indignos vos. in. Pa.

15 Aeternæ vitæ. quæ datur a Christo. 16. Ecce conuertimur
 ad Gentes. Prædicando eis euangelicā veritatem. 17. Sic enim præ-

18 Posui te in lumen Gentibus. Quæ per apostolorum prædi-
 cationem

19 Repleti sunt zelo, &
 cōtra his quæ a Pau. di. Ex motu inuidiæ & nō ex veritatis amore.

20 Blasphemantes. Dicendo quod erant populi seductores.

21 Tunc constan. Pau. & Bar. de. Postposito timore. 12. Vobis
 oport. pri. lo. verbum Dei. i. verbum euangelicum. 13. Sed
 quo. re. il. veritati cōradicendo. 14. Et indignos vos. in. Pa.

15 Aeternæ vitæ. quæ datur a Christo. 16. Ecce conuertimur
 ad Gentes. Prædicando eis euangelicā veritatem. 17. Sic enim præ-

18 Posui te in lumen Gentibus. Quæ per apostolorum prædi-
 cationem

19 Repleti sunt zelo, &
 cōtra his quæ a Pau. di. Ex motu inuidiæ & nō ex veritatis amore.

20 Blasphemantes. Dicendo quod erant populi seductores.

1 dignos vos fecit. e-
 ternæ vitæ, ecce con-
 uertimur ad gentes.

2 * Hierony. Ilos
 duodecim apostolos
 elegit. Iesus quos &
 Apostolos nomina-
 uit qui post seruatōē
 prædagoē legis ele-
 cti sūt in euangelio,
 & semē Abrahæ ann-
 ci Dei esse mernēnt
 in illo enim apprehē-
 dit eos ab extremo
 terræ, & a lōginquis
 eius finibus vocauit
 Israel de vniuersis na-
 tionibus cōgrega-
 tū de quibus & Pau-
 lus Apostolus dicit
 Vobis oportebat pri-
 mū predicari sermō-
 nē: quoniam autē re-
 uertitis nos, imus ad
 gentes.

3 * Idem. Si cor-
 aut serupulū facit quare dixerit. Disponā domui Israel, & do-
 mu: Iuda pactū nouū non secundum pactū quod propitius
 patribus vestris, intelligat primū ecclesiā Christi ex Iudeis,
 & ad illos venisse dominum saluatorē atq; dixisse non veni
 nisi ad oues perditas domus Israel, & id ipsum Apostolus
 confirmasse, Vobis quidem primum oportebat loqui ver-
 bū Dei, sed quoniā repellitis illud, & indignos vos iudicatis
 æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Non enim oportebat
 panē filiorū dare eanibus, sed quia filij patrē in sua venien-
 tem suscipere noluerunt, dedit omnibus potestatem, vt qui
 receperunt eum, fiant filij Dei.

4 Si enim, &c. Ra. Prophetia præceptū immobile est: nobis
 primum dicitur deinde infertur prophete testimonium ad
 personam patris loquentis ad filium.

5 Posui te. * Chrysof. Nam vt gentes non contristerentur,
 quasi ex illorū diligentia bona non atlequantur, addit pro-
 phetiam dicens. Posui te in lucem gentium hoc est vt sis in
 salutem vsque ad extrema terræ. Audientes autem gentes, &c.

6 * Idē. Hoc & illos alacriores reddebat, quia quibus adus
 hil debebant frui, illi stuantur. Et istos magis mordebat.
 Rabanus. Non ait posui vos, quia quod Christo dicitur
 hoc ad apostolos qui membra eius sunt, pertinet.

7 Beda.

8 hic consequenter ponitur contradicō principum synagoga cum dicitur.
 Videntes aut. tur. fauentes apostolis. 9 Reple. sunt zelo, &
 cōtra his quæ a Pau. di. Ex motu inuidiæ & nō ex veritatis amore.

9 Blasphemantes. Dicendo quod erant populi seductores.

10 Tunc constan. Pau. & Bar. de. Postposito timore. 12. Vobis
 oport. pri. lo. verbum Dei. i. verbum euangelicum. 13. Sed
 quo. re. il. veritati cōradicendo. 14. Et indignos vos. in. Pa.

11 Aeternæ vitæ. quæ datur a Christo. 16. Ecce conuertimur
 ad Gentes. Prædicando eis euangelicā veritatem. 17. Sic enim præ-

12 Posui te in lumen Gentibus. Quæ per apostolorum prædi-
 cationem

13 Repleti sunt zelo, &
 cōtra his quæ a Pau. di. Ex motu inuidiæ & nō ex veritatis amore.

14 Blasphemantes. Dicendo quod erant populi seductores.

15 Tunc constan. Pau. & Bar. de. Postposito timore. 12. Vobis
 oport. pri. lo. verbum Dei. i. verbum euangelicum. 13. Sed
 quo. re. il. veritati cōradicendo. 14. Et indignos vos. in. Pa.

16 Aeternæ vitæ. quæ datur a Christo. 16. Ecce conuertimur
 ad Gentes. Prædicando eis euangelicā veritatem. 17. Sic enim præ-

17 Posui te in lumen Gentibus. Quæ per apostolorum prædi-
 cationem

18 Repleti sunt zelo, &
 cōtra his quæ a Pau. di. Ex motu inuidiæ & nō ex veritatis amore.

19 Blasphemantes. Dicendo quod erant populi seductores.

20 Tunc constan. Pau. & Bar. de. Postposito timore. 12. Vobis
 oport. pri. lo. verbum Dei. i. verbum euangelicum. 13. Sed
 quo. re. il. veritati cōradicendo. 14. Et indignos vos. in. Pa.

21 Aeternæ vitæ. quæ datur a Christo. 16. Ecce conuertimur
 ad Gentes. Prædicando eis euangelicā veritatem. 17. Sic enim præ-

22 Posui te in lumen Gentibus. Quæ per apostolorum prædi-
 cationem

23 Repleti sunt zelo, &
 cōtra his quæ a Pau. di. Ex motu inuidiæ & nō ex veritatis amore.

24 Blasphemantes. Dicendo quod erant populi seductores.

25 Tunc constan. Pau. & Bar. de. Postposito timore. 12. Vobis
 oport. pri. lo. verbum Dei. i. verbum euangelicum. 13. Sed
 quo. re. il. veritati cōradicendo. 14. Et indignos vos. in. Pa.

26 Aeternæ vitæ. quæ datur a Christo. 16. Ecce conuertimur
 ad Gentes. Prædicando eis euangelicā veritatem. 17. Sic enim præ-

27 Posui te in lumen Gentibus. Quæ per apostolorum prædi-
 cationem

28 Repleti sunt zelo, &
 cōtra his quæ a Pau. di. Ex motu inuidiæ & nō ex veritatis amore.

29 Blasphemantes. Dicendo quod erant populi seductores.

MORALITER.

4 Cūque di. &c. se. sunt mul. s. ad fidem conuersi, iō subditur.
7 Qui loquen. &c. vt per. Quia predicatorum non solū debēt
 laborare ad conuersionem peccatorum, sed etiā ad perse-
 uerantiam ipsorum.

8 Videntes au. tur. &c. re. sunt zelo. Id est, inuidia, quæ tātum
 malum facit quod bonam doctrinam peruertit. Nam Pau-
 lum quē ante rogauerant de iterata predicatione, per inui-
 diam impediunt obitate. Et istis sunt similes illi qui be-
 nam doctrinam alicuius doctoris deprauare nituntur, in ipse
 inferiores videantur.

Vi.

Iudai

Beda. Quod dictum est specialiter Christo hoc sibi dictum esse arbitrantur apostoli, quia membra ipsius sunt, sicut propter eiusdem corporis unionem dictum est. Saule, Saule quid nie perse. &c.

^a *Præordinati.* Ordo est, ut post labores præsentis, & mortificationem carnis vita sequatur.

^b *Religio. mul.* RABANVS. Sine de Iudæis, qui legis religionem seruabant. siue de Gentibus religionem salutare incipientes.

^c *Excusso pul. &c.* Secundum præceptum euangelij excutitur puluis in testimonium quod inanem facerent laborem.

Beda. Puluis excutitur in testimonium laboris sui, qui ingressi sunt ciuitatem illorum & predicauerunt eis. Vel excutitur puluis, ut nihil accipiant ab eis qui euangelium spernunt, nec etiam necessaria victui.

Rabanus, Quia in iudicio sic a Christo eicientur, sicut puluis quæ proicit ventus a facie terræ. Si vero apostolos reciperent, pedes suos, id est, sensus, a pulvere, i. vitis soluerent. * CHRYSOSTOMVS. Hoc terribile hoc faciebant quod præceperat Christus dicens. Et si quis vos non acceperit egressi

Mat. 10

^a In manifesto. ^b Non in vna tantum sicut prius in gentes Iudæorum. ^c Quæ necessaria est contra peccat infirmitatem.

lumen Gentibus, ut sis in salutem vsque ad extremum terræ. Audiētes autem Gentes, gauisæ sunt, & glorificabant

^a Per omnes terminos. ^b Post tenebras de lumine, post languorem de sanitate. ^c Adeo.

^a Euangelium, vel Christum verbum patris confitebantur, & gratias agebant. ^b Quia se indignos iudicauerunt Iudæi. ^c Quia Verum semper est. ^d Reprobatis Iudæis

verbum domini, & crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam. Disseminabatur autem verbum domini per vniuersam regionem. Iudæi autem concitauerunt

^a Principes primarios. ^b Antiochia illius de qua diximus. ^c primarij quia non credebant.

religiosas mulieres & honestas, & primos ciuitatis. Et excitauerunt persecutionem in Paulum, & Barnabam, & eiecerunt eos de finibus suis. † At illi excusso puluere pedum in

^a Idest Christiiani vt saepe dictum est. ^b Gaudium est de fructibus spiritus sancti.

eos venerunt Iconium. Discipuli quoque replebantur gaudio, & spiritu sancto.

excute puluerem a pedibus vestris, illi autem non simpliciter hoc fecerunt, sed postquam abacti sunt ab eis. Veruntamen neque hoc discipulis nocuit, sed multo magis perseuerarunt in verbo, id quod manifestat adiens. Discipuli autem implebantur gaudio, & spiritu sancto. Passio enim præceptoris fiduciam illorum non minuebat, sed alacriores reddebat discipulos. ^d Discipuli quoque BEDA. Iudæis fidem persequentibus discipuli e contra spi-

rituali gaudio ditantur.

Rabanus

NICOLAUS DE LYRA.

catione deuote receperunt fidem Christi.
1 Ut sis in sa. &c. Quia fides Christi diuulgata est vbique etiam a tempore apostolorum sicut declaratum fuit Psal. 18. a. super illud in omnem terram, &c.

2 Audiētes. &c. De sui illuminatione, & salutis consecutione.

3 Et glo. ver. Idest. Christum qui est verbum patris.

4 Et cre. quot. Si licet a Deo cuius ordinatio non potest frustrari.

5 Dissemin. au. v. do. Vtitur autem tali modo loquendi, eo quod semen est verbum Dei, vt dicitur Luc. 8.

6 Iudæi au. Idest, principes synagoga.

7 Concitauerunt. mu. &c. Fauentes apostolis, eis administrantes necessaria

cessaria de bonis suis.
8 Et pri. ci. Qui habebant regere communitatem.
9 Et exci. perse. Inuidia moti, vt supra dictum est.
10 At illi ex. pul. pe. Sicut dixerat Saluator Matt. 10. & hoc in testimonium proprii laboris ad conuersionem infidelium. & obstinationis recipere verbum Dei nolentium.
11 Ven. Ico. Sicut dixerat Saluator Matt. 10. c. Cum vos per. fu. in vna ci. fugi. in aliam; non timore supplicij, sed amore publicationis euangelij.
12 Disci. quoque. Idest. credentes in Deum.
13 Replebatur gau. De cognitione veritatis & affectione salutis.
14 Et spiritu sancto. A quo huiusmodi gaudium causatur.

MORALITER.

6 Iudæi. conc. mu. reli. Ista sustentabant apostolos de suis facultatibus secundum consuetudinem apud Iudæos existentem, & isti hoc ex inuidia nequiter impediēbant. Et isti sunt similes illi qui in testamentis vel in alijs pijs operibus impediunt elemosynas elargiri religiosis pauperibus maxime circa studium, & prædicationem laborantibus.

8 Et pri. ci. Sic faciunt illi qui per superiores procurant pauperes religiosos in prædicationibus, & confessionibus impediri.
10 At illi excusso pulue, &c. Per quod designatur, quod si aliqua culpa leuis dictis prædicatoribus adhæreat, utpote impatientiæ ex humana fragilitate cõsurgenti pro tali impugnatione debent eam statim per pœnitentiam detergeret ne increseat.

8 Et

CAP. XIII.

^a *Actum est autem in Iconio, &c.* * Chrysostomus. Iterum in synagogas ingrediuntur. Vide quã non fuerint meticulosi facti. Quum dixissent. Conuertimur ad gentes ex abundantia tamē suam defensionem tollunt, ita vt crederet Iudæorum Græcorumque magna multitudo

CAPVT XIII.

^a *Actum est autem in Iconio, vt simul introirēt synagogam Iudæorum, & loquerentur ita vt crederet Iudæorum, & Græcorum copiosa multitudo. Qui vero increduli fuerunt Iudæi, suscitauerunt, & ad iracundiam concitauerunt animas Gentium aduersus fratres.*

^a Ciuitas est. ^b Paulus & Barnabas.
1 Græcis differuisse enim illos, & cum Græcis differuisse. ^c Qui vero increduli fuer. Iudæi, &c. * IDEM. ^d Simul iam etiam gentes concitabāt quasi non satis esset quod ipsi obsisterent. Cur igitur illuc non exierunt? Non ferebant
2 Introiērent synagogam Iudæorum, vbi conueniebant, & maxime diebus sabbatorum.
3 Et loquerentur. Eis verbum euangelicum, et consequenter subdit Lucas huius prædicationis effectum.
4 Ita vt cre. Iudæo. & Græ. &c. Et dicuntur hic Græci secundum aliquos Iudæi in Græcia nati, sed ad Iudaismum conuersi.
5 Qui vero increduli fuerunt Iudæi. Scilicet natione, isti enim magis contradicebant euangelicæ veritati.
6 Aduersus fr. Idest, aduersus credentes in Christum. Vel aduersus Paulum, et Barnabam, cui expositioni magis videtur sequens littera cõcordare
Fiducia

Multo

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT XIII.

Actum est autem in Iconio. Descripta prædicatione apostolorum in Cypro & Antiochia, hic consequenter ponitur eorum prædicatione in Iconio & quibusdam alijs locis propinquis. Et primo, circa hoc ponitur progressus ad prædicandum. Secundo regressus ad confirmandum, ibi. Cumque euangelizasset. circa primum describitur eorum prædicatione in tribus ciuitatibus. Et prima fuit Iconium de qua dicitur.
1 Factum est autem in Iconio vt simul. Scilicet Paulus, & Barnabas.

2 Introiērent
3 Et loquerentur
4 Ita vt cre. Iudæo. & Græ. &c.
5 Qui vero increduli fuerunt Iudæi. Scilicet natione, isti enim magis contradicebant euangelicæ veritati.
6 Aduersus fr. Idest, aduersus credentes in Christum. Vel aduersus Paulum, et Barnabam, cui expositioni magis videtur sequens littera cõcordare
Fiducia

Introirent

A a Multo igitur tempore demorati sunt, &c. Et dabant signa ac prodigia, &c. * CHRYSOSTO. Hoc faciebat fiduciam, imo fiduciam faciebat illorum alacritas: nam propter hoc aliquandiu nusquam signa faciebant. Quod autem credebant audientes, ex signis habebant. Itaque conducebat aliquid, & dicendi libertas.

b *Diuisa est autem multitudo ciuitatis.*

* CHRYSOSTO. MVS. Nō parum facit ad accusationem etiam istud scindi. Hoc erat quod dicebat Christus. Non veni mittere pacem sed gladium.

c *Confugerunt.* RABANVS. Fuga apostolorum non plus fuit ex timore quā amore verbi Dei.

* CHRYSOSTO. MVS. Iterum quasi dedita opera propagare volentes prædicationem postquā creuissent, illos iterum expellunt. Vide vbiq̄ue persecutiones magna bona facere, & persecutes vinci eos autem qui persecutionem ferunt clariores apparere. Nam vt venit in Lystra facit magnum miraculum etiam claudo sanato & magna voce.

d *Et uiuēsam, &c.*

Beda. quod in Græco sequitur Deus autem pacem fecit, quidam latini codices minus habent.

e *Et ibi euan. erant.* Sequitur in Græco: Et cōmota est oīs multitudo

multitudo in doctrina eorum. Paulus autem, & Barnabas morabantur in Lystris. Et hi etiam versus in quibusdam nostris codicibus non habentur.

f *Claudus.* Beda. Sicut claudus ille quem Petrus & Ioannes ad portam templi curauit, præfiguratur Iudeorum salutē ite

hic Licaonius eger Gentes a legis templi religione remotas, sed Pauli prædicatione collectas. Dexteras inquit dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos in Gentes, ipsi autē in circuncisionem. Sed, & tempore expositioni conueniunt, quia ille primo fidei tempore cū nec dum Gensibus verbum crederetur hic vero Iudæis ob perfidiam repullis, & damnationis pulvere resperis, inter uia cōuēse Gentilis gaudia saluati

a Iconii. b Cum fiducia prædicantes.

a Multo igitur tempore demorati sunt † fiducialiter agentes in domino, testimonium perhibente verbo gratiæ suæ, dante signa & prodigia fieri per manus eorum. Diuisa est autem multitudo ciuitatis. Et quidam quidem erant cum Iudæis, quidam vero cum Apostolis. Cum autem factus esset impetus Gentilium, & Iudæorum cum principibus suis, vt † contumeliis afficerent, & lapidarent eos, † intelligentes confugerunt ad ciuitatem Licaoniæ, Lystram, & Derben, & † vniuersam in circumitu regionem, & ibi euāgelizantes erant. † Et quidam vir Lystris infirmus pedibus sedebat claudus ex utero matris suæ, qui nunquam ambulauerat, hic audiuit Paulum loquentem. Qui intuitus eum, & videns quia fidem haberet vt saluus fieret, dixit magna voce * Surge super pedes tuos rectus. Et exiit, & ambulabat. Turbæ autē

† Vm adferrent.

† Re in lecta.

a Iconii. b Cum fiducia prædicantes.

a In signis, & prodigijs.

b Baptismi in quo per spiritum sanctum datur remissio,

Tormentis:

a Secundum illud Si vos perse. sue. In vna ci. &c

a Regionis. b Dux ciuitates sunt.

a Ad hoc fugerant, ut ibi euāgelizare possent.

a Quia nec stare, nec ambulare poterat, maior virtus in sanatione illius qui ab utero claudus nunquam ambulauerat.

a Spiritu sancto monstrante, vel signis infirmitatis, & fidei apparentibus.

a Tanta erat fides vt per eam saluari posset, uel hoc credidit ut saluus fieret.

b Qui hucusque sedebat

In nomine domini. Bonus seruus, dominum gloriatur. a Nou vt ante alienos. b Velocitas ostenditur sanitatis. c Coniunctudine diuturna, ne ad horam tantum exiitisse putetur. d Quam sensus turbatus.

verbum.

Beda. In Græco. Dixit magna voce. Tibi dico in nomine domini nostri Iesu Christi surge super pedes tuos rectus.

Leuauerunt

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Fiducia agen. in do.* Humana timore postposito. Et subditur causa.
- 2 *Testimonium perbi.* Scilicet domino.
- 3 *Verbo gratiæ suæ.* Id est verbo euangelico, quia gratia & veritas per Iesum facta est, Io. 1. b. Et subditur modus testificandi cū dicitur.
- 4 *Dante signa, & prodigia fieri per manus eorum.* Diuisa est autem multitudo ciuitatis. Et quidam quidem erant. &c. Scilicet apostolorum. Cætera patent.
- 5 *Cum autem.* Hic secundo ponitur publicatio euangelij per Paulum in locis Licaoniæ. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo describitur hæc prædicationis confirmatio, ibi. Et quidam vir. Tertio erroris remotio, ibi. Turbæ autem. Et quarto insurgens persecutio, ibi. Superuenerunt autem. Circa primum dicitur Cum autem factus esset im. &c. quia non mouebantur contra apostolos ratione, sed passione iræ, & iracundiæ.
- 6 *Confugerunt ad ci.* &c. Secundum verbum Christi allegatum ea. præcedenti.

Diuisio.

4 Et

- 7 *Et ibi. ean. erant.* Officium sibi iniunctum fideliter & diligenter exequentes.
- 8 *Et quidam vir.* Hic consequenter ponitur dictæ prædicationis confirmatio per opus miraculosum. hoc enim modo confirmatio illa quæ transcendunt intellectum humanum, cuiusmodi sunt quæ sunt fidei cum dicitur. Et quidam vir. notus quantum ad personam, & infirmitatis incurabilitatem.
- 9 *Hic an. Pau. lo.* Et credidit.
- 10 *Qui.* Scilicet Paulus.
- 11 *Intuitus eum.* Visu corporali & mentali. Ideo subditur.
- 12 *Et videns quia fidem habet.* Fides enim oculis corporalibus deri non potest.
- 13 *Vt saluus fi.* Mente & corpore.
- 14 *Dixit magna vo.* Vt magis attendereetur miraculum ad honorem diuinum.
- 15 *Surge super pe. tu. re.* Coram omnibus astantibus.
- 16 *Et exili.* Id est, agiler surrexit.
- 17 *Et ambulabat.* Ad declarationem subitæ & perfectæ curationis.
- 18 *Turbæ autem.* Hic cōsequenter ponitur erroris remotio quæ primo

MORALITER.

† Multo igitur tempore demorati, &c. Videntes quod ibi proficiebant in conuersione infidelium per doctrinam signis, & virtutibus confirmatam, vt patet literam intuentij. Et per hoc docentur prædicatores euangelij, vt quamdiu proficere possunt in vno loco vel diœcesi, situm insurgat persecutio personalis, per quam sua præsentia esset in periculum suum, & profectus

profectus impedimentum, debent alibi se transferte, vbi vident fructificare.

8 *Et quidam vir Lystris infirmus pedi.* &c. Per istum qui claudus erat ex utero matris suæ significatur quilibet descendens ab Adam seminati virtute, quia nascitur cum fomite peccati, qui facit cum a reitudine rationis declinare, Genes. 2. Sensus, & cogitatio humani cordis prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Sed per vocem Pauli, id est, doctis euangelic

a *Leuauerunt.* Rabanus, In quo notatur petulantia. Vel aliorum erat sententia quae sua lingua Barbara, & unius Dei, ignara, **b** *Vocabant Barnabam Iouem. Paulum vero Mercurium.* Chrysostomus. Mihi videtur etiam ab aspectu venerabili fuisse Barnabas. Etiam haec ratio non parua, ab immodica obseruandi nimietate prodit, verum, & hinc apostolorum virtus ostenditur. Et vide quomodo ubique omnia tribuunt Deo. Hoc, & nos imitemur. Nihil nostrum esse putemus, quandoquidem, & ipsa fides non est nostrum opus. Quod autem non sit nostrum, sed magis Dei, audi Paulum dicentem. Etiam hoc non ex nobis sed Dei donum. Ne igitur sublime sapiamus, ne inflemur cum simus homines, terra accinis, fumus, & umbra.

Beda. Qui eloquens, & literatus fuisse traditur, & linguam & eloquium hominibus praestare putatur. Unde Mercurium, quasi medio currentem, id est, inter aures, & linguas latini vocant Graeci vero, *ἰμῦν*, id est, interpretem.

c *Coronas.* RABA. Ut faciem templi iuxta ritum Gentium ornaret, vel eis quasi diis immolaturus imponeret.

Beda. Mos erat Gentilium, ut deorum suorum honori sacrificantes

sacrificantes fumerent coronas, victimis simul coronatis. **d** *Conscissis.* Beda. Paucos sciunt vestimenta, quia deorum cultu honoratur: hoc faciebant Iudaei quotiens aliquid blasphemum contra Deum audiebant. Herodes qui non dedit honorem Deo, sed acquieuit immoderato favori populi, ab angelo percutus est.

e Chrysost. Vide illos ubique a gloria studio mundos. quia non solum non desiderabant, sed & quod daretur repellere sicut & Petrus dicebat. Quid in nos respicitis, quasi propria virtute, vel pietate fecerimus ambulare illum? Et illi idem dicunt. Ioseph autem dicebat de feminis. non a Deo manifestator somniorum. Et Daniel similiter, & mihi non in sapientia, quae est in me, reuelatum est. Et Paulus ubique hoc dicit, ut quando dicit, & ad haec quae sufficient. Et iterum. Non sufficimus a nobis ipsis cogitare, quasi ex nobis ipsis, sed sufficientia nostra Deo est.

e *Implens cibo.* &c. Ra. de carnalibus loquitur, quia letitia de cibis, & vino quae laetificat cor hominis. **f** *Supra, &c.* Chrysostomus. Vide non vult accusationem

eorum exaggerare, sed magis docet eos, ut totum in Deum referant. Didicerant enim non tantam habendam dicendi curam dignum

a cum vidissent quod fecerat Paulus, leuauerunt vocem suam

Licaonice dicentes: Dij similes facti hominibus descenderunt ad nos.

Et vocabant Barnabam, Iouem: Paulum vero, Mercurium: quoniam ipse erat dux verbi. Sacerdos quoque Iouis quae erat ante ciuitatem, tauros & coronas ante ianuas afferens cum populis volebat sacrificare. Quod ubi audierunt apostoli Barnabas, & Paulus conscissis tunicis suis exilierunt in turbas, clamantes, & dicentes. Viri quid haec facitis? & nos mortales sumus, similes vobis homines, annunciantes vobis ab his vanis conuerti ad Deum viuum, qui fecit caelum & terram mare, & omnia quae in eis sunt, qui praeteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens de caelo dans pluias, & tempora fructifera, implens cibo & letitia corda eorum. Et haec dicentes vix sedauerunt turbas, ne sibi immolarent. Superuenerunt autem quidam ab Antiochia

12 Et dicentes. Viti quid haec facitis, id est facere vultis, quod est blasphematorium diuinae maiestatis.

13 Et nos mor. su. Et non di.

14 Annuncian. vo. ab his va. con. Supple recedere, quae dicuntur vana quia nulla veritas aut utilitas est in idololatria, sed magis damnabilitas maxima.

15 Conuerti ad Deum vi. Id est, qui est ipsa vita per essentiam. Et dicitur hoc ad distinctionem eorum qui sunt mortui & erronee putantur dii, ut Iupiter, Mercurius & huiusmodi.

16 Qui se. ce. & ter. &c. Creando de nihilo sua potentia infinita.

17 Qui in praete. g. Vsque ad publicationem euangely.

18 Dimisit omnes Gen. Id est, Gentiles.

19 Ingredi vias suas. Id est, agere secundum libertatem arbitrii, quia non dedit eis legem restringentem & prophetas sicut dedit Iudaeis.

20 Et quidem non sine testi. se reli. Scilicet ostendit se esse verum Deum omnium gentium, sed ostendit hoc testificans per multiplicem effectum, Ideo subditur.

21 Benefa. de caelo, &c. Vnde & philosophi naturali ratione ex effectibus multipliciter probauerunt vnitatem Dei ut patet 12. Metaph. & in pluribus alijs locis.

22 Vix sedatur. Propter pronitatem earum ad idololatriam.

23 Superuenerunt. Hic consequenter ponitur contra Paulum persecutio, cui dicitur. Superuenerunt autem quidam ab Antiochia

12 Et dicentes. Viti quid haec facitis, id est facere vultis, quod est blasphematorium diuinae maiestatis.

13 Et nos mor. su. Et non di.

14 Annuncian. vo. ab his va. con. Supple recedere, quae dicuntur vana quia nulla veritas aut utilitas est in idololatria, sed magis damnabilitas maxima.

15 Conuerti ad Deum vi. Id est, qui est ipsa vita per essentiam. Et dicitur hoc ad distinctionem eorum qui sunt mortui & erronee putantur dii, ut Iupiter, Mercurius & huiusmodi.

16 Qui se. ce. & ter. &c. Creando de nihilo sua potentia infinita.

17 Qui in praete. g. Vsque ad publicationem euangely.

18 Dimisit omnes Gen. Id est, Gentiles.

19 Ingredi vias suas. Id est, agere secundum libertatem arbitrii, quia non dedit eis legem restringentem & prophetas sicut dedit Iudaeis.

20 Et quidem non sine testi. se reli. Scilicet ostendit se esse verum Deum omnium gentium, sed ostendit hoc testificans per multiplicem effectum, Ideo subditur.

21 Benefa. de caelo, &c. Vnde & philosophi naturali ratione ex effectibus multipliciter probauerunt vnitatem Dei ut patet 12. Metaph. & in pluribus alijs locis.

22 Vix sedatur. Propter pronitatem earum ad idololatriam.

23 Superuenerunt. Hic consequenter ponitur contra Paulum persecutio, cui dicitur. Superuenerunt autem quidam ab Antiochia

12 Et dicentes. Viti quid haec facitis, id est facere vultis, quod est blasphematorium diuinae maiestatis.

13 Et nos mor. su. Et non di.

14 Annuncian. vo. ab his va. con. Supple recedere, quae dicuntur vana quia nulla veritas aut utilitas est in idololatria, sed magis damnabilitas maxima.

15 Conuerti ad Deum vi. Id est, qui est ipsa vita per essentiam. Et dicitur hoc ad distinctionem eorum qui sunt mortui & erronee putantur dii, ut Iupiter, Mercurius & huiusmodi.

16 Qui se. ce. & ter. &c. Creando de nihilo sua potentia infinita.

17 Qui in praete. g. Vsque ad publicationem euangely.

18 Dimisit omnes Gen. Id est, Gentiles.

19 Ingredi vias suas. Id est, agere secundum libertatem arbitrii, quia non dedit eis legem restringentem & prophetas sicut dedit Iudaeis.

20 Et quidem non sine testi. se reli. Scilicet ostendit se esse verum Deum omnium gentium, sed ostendit hoc testificans per multiplicem effectum, Ideo subditur.

21 Benefa. de caelo, &c. Vnde & philosophi naturali ratione ex effectibus multipliciter probauerunt vnitatem Dei ut patet 12. Metaph. & in pluribus alijs locis.

22 Vix sedatur. Propter pronitatem earum ad idololatriam.

23 Superuenerunt. Hic consequenter ponitur contra Paulum persecutio, cui dicitur. Superuenerunt autem quidam ab Antiochia

NICOLAUS DE LYRA.

primo des. tribitur. Et secundo remouet: ibi. Quod ubi. Circa primum dicitur. Turbae autem. Idololatriam dedit.

1 Cum u. d. f. e. n. t. quod fecerat Paulus. Credentes hoc eum fecisse propria virtute.

2 Leuauerunt vocem suam Licaon. Id est, proprio idiomate.

3 Dicen. Dij. simi. fa. de. &c. Credebant enim eos de caelo descendisse in humana effigie.

4 Et vo. B. I. o. Eo quod videbatur senior aetate.

5 Pau. vero. M. quo. ipse. e. d. ver. Id est, proponens edificationis verbum, ut patet in textu. Mercurius enim dicitur fuisse eloquentissimus, et propter hanc excellentiam dicebatur a Gentibus Deus eloquentiae, & quod eam daret hominibus.

6 Sacerdos quoque Iou. Id est, eius cultui deputatus.

7 Tauros. Ad immolandum.

8 Et coronas. Ad templum ornandum, sicut dicitur. 1. Mach. 4. g. Ornauerunt faciem templi coronis aureis.

9 Cum populis volebat sacrificare. Barnabae & Pau.

10 Quod ubi. Hic consequenter dicitur error remouetur per apostolorum factum & verbo ipsum detestantes. Ideo dicitur.

11 Conscissis tunicis. In signum doloris, eo quod homines volebant eis impendere honorem diuinum, quem exhibere & recipere erat nefarium. Ideo subditur.

Et

MORALITER.

† euangelici vel praedicatoris erigitur, cum ad eius persuasione per boni operis exercitium ad virtutis rectitudinem reduciuntur, & tunc per pedes suos, id est, affectus rectus stabilitur.

3 *Dij similes facti hominibus descenderunt ad nos.* Per istos significatur adulatorum diuinorum honores, praetatis vel principibus seu quibuscumque hominibus impendentes.

Quod

10 Quod ubi audierunt apostoli Barnabas & Paulus, et conscissis etc. In signum doloris, eo quod sibi vellent homines exhibere id quod est proprium diuini honoris. Et per hoc docetur principes & prelati & quicumque in dignitatibus constituti, ut non permittant sibi honores excessiuos exhibere, ne puniantur a Deo, sic fuit Herodes, prout habetur sup. 1. c.

23 Superuenerunt autem qui ab Antiochia, etc. Sequitur

Et

Ad gnum aliquid de Deo, quantum ut auditoribus utilia dicatur. Vide quam late ter accusationem ponit, quamvis etiam palam taxasset, probe egisset. Oportebat enim puniri illos, qui tantis bonis fruebantur, & nutritorem suum non agnoscebant. Non dicit autem manifeste, sed insinuat. Celsus nobis pluias, inquit, dans. Ita, &

Psal. 4.

1. Co. 11.

2. Co. 9.

† suffragiis
et legissent.

David dicebat. A fructu frumenti, & vini, & olei sui multiplicati sunt. Et sepe de conditione differens, hanc in medium affert. Quin, & Hieremias de primo officio, & deinde de pluuis narrans providentiam Dei commendat. Atque ille inde edocuit, inquit, implens alimento & letitia. Cum largitate alimentum, & non solum ad frugalitatem ac usum. Et hanc dicentes vix compeverunt turbas, ne sibi imitarentur. Et hoc maxime admirati sunt. Vides quod hoc contenti sunt, quod turbam ab hac infania liberarunt?

Beda. In Græco sic incipit hæc narratio. Demorantibus eis, & docentibus se per-

2. Co. 9.

uenerunt quidam, &c. a Traxerunt. Rab. Ad lapidandum sicut cadaver, de hoc ipse ad Corint. Semel lapidatus sum, &c.

* Chrysof. Reuera diaboli filij. Non in ciuitatibus suis, solum, sed etiam extra illas hæc faciebant, tantoque studio anhelabant tollere prædicationem, quanto apostoli erigere molehebantur. Et cum persuasissent, inquit, turbis, & lapidassent Paulum, traxerunt foras portam. Hic impletur, sufficit tibi gratia mea. Virtus enim mea in infirmitate proficitur. Maior hoc erat quam claudum sanare. Gentiles quidem ut deos putabant, hi autem traxerunt persuadentes turbis. Non enim verisimile erat admirari illos. Et vide, in ciuitate illa, in qua tam admirabiles fuerunt, in eadem grauius patiebantur, id quoque videntibus perderat. Quod autem etiam propter hoc permittebant pati, aut di hoc illuc ipsum manifestatam ac dicentem, ne quis in putet esse supra id quod videt me, vel audit aliquid ex me.

In occisionem Pauli.

& Iconio Iudæi, & persuasis turbis, lapidantesque Paulum traxerunt extra ciuitatem, æstimantes mortuum esse. Circumdatis autem eum discipulis, surgens intrauit ciuitatem, & postera die profectus est cum Barnaba in Derben. Cumque euangelisassent ciuitati illi, & docuissent multos, reuersi sunt Lystram, & Iconium, & Antiochiam, confirmantes animas discipulorum, exhortantesque, ut permanerent in fide. & quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Et cum constituissem illis per singulas ecclesias presbyteros, & orassent cum ieiunationibus, commendauerunt eos domino in quem crediderunt. Transeuntesque per Sidiam uenerunt in Pamphyliam, & loquentes domini uerbum in Pergen, descenderunt in Athaltiam, & inde nauigauerunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ Dei in opus

a Ut abom. nabilem.

b Ne uideretur a Iudæis, & sic eum defendere uolebant.

a Qui non omnes recipiebant.

b Per cæcæ ueligia, per que uenerant.

a Non fidem destruentes, sed confirmantes. Iudæiam.

a Exhortantes pro e s dominum, vel ipsos discipulos exhortantes ut permanerent.

a Cum discipulis ieiunantibus, unde & manifestum est & ipsos ieiunasse.

b Oratione ut fortes essent. Discipuli,

a Regionem in qua erat alia Antiochia.

a Regionem in qua erat ciuitas Pergen.

a Ciuitatem ut plures dicunt.

a Illam priorē ex qua exiuerant, segregati a spiritu in opus euangelij.

b A uatibus.

c Spiritu sancto dicenti. Separate mihi Paulum, &c.

Raban. Contra multas tribulationes, quia multitudo tribulationum fidei poscit perseuerantiam.

* Chrysof. Confirmantes, inquit, animas discipulorum. Atque ita confirmati fuerunt, imo appositi sunt. Prædicabant igitur, ne offendantur. Atque tamen discipuli quam apostoli operantur, ut discant statim a principio prædicationis uirtutem, & quod etiam ipsas oporteat talia pati, & ut generose stent non solum signa stupentes, sed multo magis tentationes. Idcirco & ipse dicebat: Eundem agonem habentes sicut uidistis in me, & audistis, ubique prælia, pugnae, lapidationes. Qualis adhortatio statim ab initio afflictiones proponere?

d Quoniam per mult. tri. Raban. Labor præmittitur, de hinc regni introitus prædicatur, quia spes præmij solatiu est laborum. Raban. Quamuis tribulationum difficilis sit uia, appetendum est tamen regnum cælorum quo itur ad uitam. Hanc

exhortationem

N I C L A U S E L Y R A.

Terside, uel Psidia secundum aliam litteram.

- 1 Et Icon. Vbi prædicauerat Paulus ut patet in huius capituli principio.
- 2 Et persuasis tur. Quæ de facili ad malum mouentur.
- 3 Lapidantes Pau. trax. ex. ci. Tanquam vile cadaver indignum sepulturæ, sed a canibus, & bestijs deuorandum.
- 4 Circumdatis aut. eum disc. Ne perciperetur adhuc uiuus a Iudæis.
- 5 Surgens intra. ci. Scilicet Lystram a Deo curatus, quod patet ex eo quod subditur.
- 6 Et postera die, &c. Non enim uirtute nature post dictam lapidationem posset ita transire in aliam ciuitatem.
- 7 Cumque euang. Hic consequenter describitur apostolorum regressus ad confirmandum illos qui crediderant in Christum. Et patet uera usque ibi.
- 8 Et Antio. Quæ est in regione Psidia.
- 9 Confirmantes animas disc. In moribus & fide dicentes.
- 10 Et quo. per mult. tri. etc. Quasi dicat non debent uos retrahere persecutiones

persecutiones, & mala temporalia sine quibus non habentur bona cælestia, & aterna quæ temporalibus bonis sunt incomparabiliter meliora.

- 11 Et cum cõsti. il per sin. ec. pres. Et nomine presbyterorum hi intelliguntur etiam alij ecclesiæ ministri, ut episcopi, diaconi, & huiusmodi.
- 12 Et orassent cum ie. Quia per ieiunium caro refrenatur, & orationem mens in Deum eleuatur.
- 13 Commen. eos do. Sine cuius custodia speciali non possent peruerare in bono Psal. 126. a. Nisi dominus custodierit ciuitatem, &c.
- 14 Et loquentes do. uerbum in Per. Quæ est ciuitas in regione Pamphylia.
- 15 Descenderunt Atha. Secundum aliquos est nomen ciuitatis secundum alios uero regionis.
- 16 Et inde nauig. Antio. Quæ est in Syria, & ab Antiocho magis nominata.
- 17 Unde erant tra. gratiæ Dei. Ut dictum est supra in principio præc. ca.
- 18 In opus. Prædicationis euangelij.

* Quod

M O R L I T E R.

6 Et postera dei profectus est cum Barnaba in Der. Fugiendo propter persecutionem personalem ut alibi proficerent per suam prædicationem, in hoc dantes exemplum in casibus consimilibus alijs ecclesiæ prædicatoribus.

† Reuer. sunt Ly. & Ico. & An. con. a. & c. Per hoc dantes formam prædicatoribus ecclesiæ, ut sint solliciti non solum de peccatorum conuersione a malis, sed etiam de eorum confirmatione in bonis, sicut bonus hortulanus post arboris plantationem sollicitus est eam rigare quousque bene firmauerit radices.

† Reuer.

MOR-

exhortationem sic concludunt, quasi incertum habentes vtrum ad eos amplius sint reuersuri.
 Hieronymus. Futura vitæ gloria presentis vitæ incommodis comparatur, præcipue quia non qui patitur sed qui facit iniuriã miser est. Vnde & Christianis vexilla crucis sunt delicia, propheta nostræ vitæ non pompis, sed miserijs reportantur. In nostra classe viri fortes opprobria sciunt portare, non munera. Nã Christi vincula voluntaria sunt & vertuntur in amplexus.
 Idem. Inde Paulum Apostolum proferam, quem quoties lego, videor mihi non verba audire, sed tonitrua, qui oculo mētis futura cõtẽplãs dicebat. Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculũ? an gladius? Illos pericula nõ separant, nos vero voluptates. Illi catenas baiulant innocentes, nos aurũ circumferimus criminosi. Illi in carceribus vincti, nos in triclinijs delicati. Illi in nẽro positi, Deũ puro corde, & sincera cogitatione laudãtes, nos forte in ipsa ecclesia, de forensibus calũnijs cogitamus. Et cũ õibus legis equaliter data sit gratia gehenna se u regula pmissa sint alij de diuitijs, alij de virtutib. meditãt Mercenariõ seculi nõ põt accipere Chri mercedẽ. Ois miles in castris iure

re spectat annonã, q fortiter in prælia pro ciuib. laborãt. Et dignus est quidẽ mercenarius mercede sua. Nemo tñ militãs Deo implicat se negotijs secularib. vt placeat ei cui se pbauit, Vox Apostoli, Amplectenda est igit tristitia quæ gaudiũ parit, nec eius cõsiderãda materia, qã sæpẽ p dulcedine fructũ placet quorũ animarũ horruit in radice, & qui literarum scientiam habere desiderat, si descendendi non susceperit tẽdia, peritiã gaudia adipisci non poterit, nec cuiusquam eruditionis quisquã habere sufficiet gloriam nisi estus fuerit ante perpeffus. Cũque nos Dei auxilio destitutos hostis inuaserit, duxeritq; ca priuos, nõ desperemus salutẽ, sed iterũ armemur ad præliũ. Põt fieri vt vincamus, vbi victi sumus, & in eodẽ loco triumphemus. vbi fuimus aliqñ captiui. Nam si iuuat dñs miseros, habemus salutẽ. Si despicit peccatores, habemus sepulchrũ. Multo grauior expectata mors, quã illata. Ad hoc. n. laboremus, & in seculi periclitemur militia, vt in futuro seculo coronemur. Magnæ miserie consolatio est, quando in tormentis quis positus, scit prospera secutura. Et hoc est. Cum constituissent. Idest, ordinassent pro se qui erant migraturi. Illo autem tempore eiusdem nominis erãt episcopi & presbyteri.

quod compleuerunt. Cum autem venissent & congregassent ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, quia aperuisset Gentibus ostium fidei. Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.

Antiochiam.
 a Assignauerunt fructum sui laboris. b In doctrina & signis. c Coopetatus est obedientia illorum.
 a Christum vel fidem que est omnium.
 a In Antiochia.

ante perpeffus. Cũque nos Dei auxilio destitutos hostis inuaserit, duxeritq; ca priuos, nõ desperemus salutẽ, sed iterũ armemur ad præliũ. Põt fieri vt vincamus, vbi victi sumus, & in eodẽ loco triumphemus. vbi fuimus aliqñ captiui. Nam si iuuat dñs miseros, habemus salutẽ. Si despicit peccatores, habemus sepulchrũ. Multo grauior expectata mors, quã illata. Ad hoc. n. laboremus, & in seculi periclitemur militia, vt in futuro seculo coronemur. Magnæ miserie consolatio est, quando in tormentis quis positus, scit prospera secutura. Et hoc est. Cum constituissent. Idest, ordinassent pro se qui erant migraturi. Illo autem tempore eiusdem nominis erãt episcopi & presbyteri.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quod com. Idest, fideliter sunt executi. 2 Retulerunt, &c. In doctrina & miraculis. 3 Et quia aper. &c. Vocans per gratiam sua. sine qua non sufficeret doctrina & miracula. Nam audientium eãdem prædicationem, & videntium idem miraculum, vnus credit.

dit, alter non. Ideo dicit Saluator Ioan. 6. e. Nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me traxerit eum. Et Io. 15. a. dicit Apostolus. Sine me nihil potestis facere. 4 Morati sunt autem ad tempus non modicum cum discipulis. (confirmando eos in fide, vita & doctrina pariter.

CAP. XV.

ET quidam descendentes, &c. * Chrysostomus. Vide vbi que transitum ad gentes, necessarium initiũ a Iudæis habere. Ante hoc q oburgabat, rationẽ reddebat, & ad diffensionẽ omnia loquebatur, id quod sermonem magis gratum reddebat, quod Iudæis auersantibus ventad gentes. Hic iterum videns alium excessum oriri, legem statuit. Quoniã nim vt pote a Deo edocti apostoli, sine discrimine omnibus loquebantur, & hi qui ex Iudæis erant, ad zelum prouocabantur, nec docebant simpliciter. circuncisionem, sed sine illa saluari non posse. Cuius contrariũ tempestiue nunc dicitur. Si circuncidimini, nõ potestis seruari. Vides cõtinueas tẽtationes intõ & foris? Pulchra autẽ dispensatione hoc agit. Paulo presente vt contradicat. Et non dixit Paulus. Quid? non meredor fidẽ a tantis signis

Sed differit propter illos. Et vide vt iam omnes discunt, que contigerant inter gentes, etiam Samaritani & gaudent. b Seditione. A Paulo & Barnaba, contra illos, qui hæc dicebant, c. Statuer. Rabanus. Scilicet, hi qui descenderant de Iudæa, & fratres quos docebãt circuncidi, & etiam ipsi Apostoli.

ad zelum prouocabantur, nec docebant simpliciter. circuncisionem, sed sine illa saluari non posse. Cuius contrariũ tempestiue nunc dicitur. Si circuncidimini, nõ potestis seruari. Vides cõtinueas tẽtationes intõ & foris? Pulchra autẽ dispensatione hoc agit. Paulo presente vt contradicat. Et non dixit Paulus. Quid? non meredor fidẽ a tantis signis

CAP. XV.

De Iudæis, Christiani, quidem, sed adhuc Iudaizantes. a Ad literam secundum situm loci vel paruitatem sensus. b Ad literam. Vera confessionem. c De Gentibus credentes. T quidã descendẽtes de Iudæa docebãt fratres. qã nisi circuncidimini secũdũ morẽ Moysi, nõ põtis salui fieri. Facta

d. Vt ascende. Beda. De hac ascensione sua Paulus scribit ad Galathas: Deinde post annos. 14. ascendit Ierosolyman: cum Barnaba assumpto & Tito, & contuli cum eis euangelium quod prædico in Gẽtib. vbi numerus annorũ quem posuit recensendus est. Petrus & Paulus post passionẽ domini anno. 30. idest, vltimo Neronis passi sunt martyrium. Petrus Romẽ. 25. annis in cathedra episcopali sedit. Sed 25. & 14. trigintanouem faciunt. ergo & Petrus eodem 14. anno post passionẽ domini quo

b autẽ seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos statuerũt vt ascẽderent paulus & Barnabas & quidã alij ex

pluribus alijs locis. Primo igitur pro determinatione huius dubij ad apostolos in Ierusalem recurritur, secundo hoc dubium soluitur, ibi. Surrexerunt. Circa primum dicitur. Et quidam conuersi. De secta Phariseorum. 2 Descendentes. Quæ est in altiori situ quam sit Antiochia. 3 Docebant fratres. De Gentilitate conuersos. 4 Quia nisi. Et per consequens seruetis, omni i legaliã, quia circuncisio est quadam protestatio & obligatio vniuersa legis seruandã, vt dicitur Gal. 5. 5 Facta au. se. &c. Quia asseriebant contrarium, nam hoc dicere erat euacuare euangelium. 6 Statu. &c. Et patet litera.

NICOLAUS DE LYRA, CAP. XV.

ET quidam descendentes, &c. Descripta Pauli, & Barnabæ prædicatione, hic consequenter ponitur determinatio cuiusdam quæstionis suborta, scilicet. de legalium obseruatione, quam quidã credentes de Iudæa imo dicebant esse necessariam ad salutem, etiam Gẽtib. conuersis. Paulus autẽ & Barnabas asseriebant cõtrarium, quia per legem nouam Iudæi sunt absoluti a debito obseruandã legis, Gentiles vero nunquam fuerunt ad eã obligati, quia nõ, fuit eis data, nisi quantum ad moralia, que sunt de distamine legis naturæ, que omnes obligãt, sicut plenius declaratur in Epistolis Pauli ad Ro. & Gal. & in

quo pluribus alijs locis. Primo igitur pro determinatione huius dubij ad apostolos in Ierusalem recurritur, secundo hoc dubium soluitur, ibi. Surrexerunt. Circa primum dicitur. Et quidam conuersi. De secta Phariseorum. 2 Descendentes. Quæ est in altiori situ quam sit Antiochia. 3 Docebant fratres. De Gentilitate conuersos. 4 Quia nisi. Et per consequens seruetis, omni i legaliã, quia circuncisio est quadam protestatio & obligatio vniuersa legis seruandã, vt dicitur Gal. 5. 5 Facta au. se. &c. Quia asseriebant contrarium, nam hoc dicere erat euacuare euangelium. 6 Statu. &c. Et patet litera.

MORALITER.

Et quidam descendentes de Iudæa, docebant fratres, quia nisi circuncidimini secũdũ morẽ Moysi non potestis sal. &c. Per istosq; nimis Iudaizantes circuncisionem & aliorum obseruatiã vobis

circundamini secũdũ morẽ Moysi non potestis sal. &c. Per istosq; nimis Iudaizantes circuncisionem & aliorum obseruatiã vobis

A quo cum Ierosolymis alloquitur Paulus. i. quarto Claudij Cesaris Romam venisse creditur: simulque hac expositione Paulum eodem anno quo de iunius passus est & resurrexit, ad fidem venisse probatur.

a Cum autem venissent Ierosolymam, suscepti sunt ab ecclesia, & ab apostolis, & senior. &c.

* Hieronymus.

Comment. in
ei. ecclesialt.

Prima quippe ecclesia ex Iudæis & apostolis congregata est, & in fine Iudæi qui Antichristum p Christo suscepturi sunt, non letabuntur in Christo.

Tom. 4. cont.
epist. fund. c. 7

* August. Evangelio non crederem, nisi auctoritas ecclesie me commoveret.

com. 7. libr. de
sinitate eccle.
cap. 10.

* Idem. Teneamus ergo ecclesiam ex ore domini designatam, unde ceptura, & quousque peruentura esset, ceptura scilicet ab Hierusalem, & peruentura in omnes gentes.

1re dispiceret
de hoc nego:
404

Hic iam quisque dixerit, Hierusalem non illam visibilem civitatem intelligendam sed figurate positam, ut spiritualiter accipitur tota ecclesia eterna in celis, & ex parte terris peregrina potest dicere etiam illud figurate dictum. Quia oportebat Christum pati, & resurgere tertia die. Quod quisquis dixerit, nec quomodo Christianus habendus est. Sicut ergo illud proprie positum est, ita & quod adiunctum est, de omni gentium ecclesia incipiente ab Hierusalem. Expovit, n. dominus hec de se dicta esse in lege, & prophetis, & Psalmis, & vtiq; ipsa expositio non potuit esse figurata, alioquin non esset expositio. Deinde cum Hierusalem figurate posita, & spiritualiter intellecta uniuersam ecclesiam significet, quomodo uniuersa ecclesia, incipit ab uniuersa ecclesia, tanquam Hierusalem incipiat ab Hierusalem? Manifestum est ergo proprie positum de illa civitate, unde et ceptum probatur ecclesia, etiam atque etiam ipso manifestante, & nullam insidiarum latebram calliditati hereticæ relincente.

Lib. 4 de vera
sapientia. 30.

* Lactantius Firmian. Sola Catholica ecclesia est intraverit, vel a quo si quis exierit, a spe vite, ac salutis eterne alienus est. Sed tamen quia singuli, quique ceteri hereticorum se potissimum Christianos & sua esse catholicam ecclesiam putant, sciendum est illam esse, veram, in qua est confessio

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Surrexerunt. Hic consequenter ponitur solutio dubitationis et diuiditur in tres partes, quia primo pro utraq; parte fit allegatio secundo veritatis determinatio, ibi *Et postquam ita.* Tertio veritatis determinate publicatio, ibi *Tunc placuit.* Circa primam allegatur pro parte affirmatiua, cum dicitur, *Surrexerunt de hoc.* Id est secta. **2 Pharisæorum.** Erant, n. tunc apud Iudæos tres sectæ. Una Sadducæorum, qui negabant resurrectionem & spiritum & angelum. Altera Pharisæorum, qui utrumq; confitebantur; Tertia vero esse non qui confitebantur resurrectionem, spiritum & angelum sicut Pharisæi sed vivebant religiosius habentes omnia in communi, ut dicit Iosephus antiquitatum, li. 18. **3 Dicentes quia.** Et patet litera vsq; ibi. **4 Surgens Pe.** Vbi allegatur pro parte altera cum dicitur,

Tres Iudæorum
sectæ.

Viri

MORALITER.

lebant imponere, quasi necessariam super conuersos de Gentilitate ad fidem Christi significantur illi qui super populum catholicum statuta nimis graua ponunt, & sic libertatem Christianæ religionis in seruitutem nimis onerosam conuertunt, de quibus dicit August. ad inquisitiones Ianuarij; Ipsam religionem nostram quam in paucissimis & in manifestissimis celebrationum sacramentis Dei misericordia voluit esse liberam, seruilibus pre-

munt

& penitentia, quæ peccata, & vulnera quibus subiecta est imbecillitate carnis, salubriter curat.

b Quia op. Hoc errore decepti Galathæ circumcissionem & gisque obseruantiam cum gratia baptismi miscebant.

c Conueneruntque apo. Rab. Hic datur exemplum faciendi

conuentus, ad d. scer-
nenda ea quæ fidei sunt
necessaria.

d Viri fratres vos, &c.

* Chrysost. Vide Petrum hactenus se paratum a negotio & Iudaizantem, Vos scitis, inquit. Aderant forsitan ex his qui vocauerant illum ad Cornelium olim, & ingressi cum illo, & propterea adducit illos testes. A diebus antiquis in vobis elegit Deus. Quid est in vobis? Hoc est in Paletina, inquit, vel presentibus vobis.

* Chryf. Vide vt
dit Deum per illos
loqui, & nihil esse ha-

manum.

* Iustinus. M. r. Confilium quod in commune confert omnibus, per vnum proferendum est.

c Per os vobis. Rab. Non alterius ex apostolis: quasi dicit, qui primus predicauit Gentibus primus ab eis in-

gum legis exequiam, nam Eunuchus nullus apostolorum predicauit: sed Philippus diaconus, & gratuito impletus est deo.

f Et qui nouit corda Deus. *** Chryf.** Ad spiritus testimonium dicit illos. Dans illis spiritum sanctum, sunt & nobis. Vide quomodo vbiq; æquat gentes, & nihil diiudicat inter nos & illos.

g Fide pu. *** Chryf.** A sola fide, inquit, illa assequuti sunt & non operibus vel incircuncisione & non operibus vel circuncisione. Etenim hec non dicunt solum pro gentibus ratione reddentes, sed etiam illos a lege abducere cupientes. Verum iam hoc nondum dicunt.

Red. Non ergo circuncisione carnis illos mudari opus est. quorum tanta fides corda purificat, vt etiam ante baptismum spiritum accipere mereatur. Sed per gratiam Christi credimus saluari sicut & illi. Si ergo illi. i. partes portare iugum legis non valentes, per gratiam saluandos se crediderunt, tunc hec gratia antiquos iustos viuere fecit ex fide & ideo sacramenta etiam temporibus diuersa, ad unitatem tamen eiusdem fidei concorditer concurrebant.

Quid

5 Viri fratres vos. Quia factua fuit notoria. **6 Quoniam ab** Id est, satis prope tempus missionis spiritus sancti in die Pentecostæ in signo visibili, vt habetur. 2. ca. **7 Deus in vobis.** Quasi dicat, inquit ad predicandum Cornelio & alijs Gentilibus existeribus ei eo propria voluntate, sed ex diuina missione, vt patet supr. 10. c. **8 Et qui nouit cor. de.** Homo enim videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. b. **9 Testimonium perhibuit.** Quod erant iustificati, licet essent incircumcisi. **10 Dans illis spiritum sanctum.** Id est, signo sensibili, scilicet in dono linguarum. **11 Et nihil discreuit, &c.** Circumcisos. **12 Et iis.** Incircumcisos. **13 Fide.** Iesu Christi. **14 Purificans corda eorum.** Et non secundum circuncisionem carnis & obseruationem legalium, & ex hoc concludit propositum di.

Nunc

munt operibus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis, & non humanis præsumptionibus subiunguntur. Et sicut Beatus Petrus & apostoli apposuerunt conueniens remedium, vt patet in sequentibus huius ca. sic summus pontifex cum suo collegio remedium adhibere debet non solum statutis prælatorum inferiorum, sed etiam in suis si nimis graua videantur. Pro cæteris huius capituli sufficit explicatio teralis.

Et

a Quid tentatis Deum. * Chrysostomus. Quid est tentari Deum? cur increduli estis, inquit Deo? qui tentatis illum quasi non possit seruare fidem? Itaque infidelitatis est legem inferre.

* Iustinus Martyr. Nos certe qui huius (Christi) ope ad Deum accessimus, non carnalem istam circumcissionem assumptimus, sed spiritalē illam, quam Enoch & similes obseruauerūt, hanc nos per baptismā, utpote peccatores nati, a Deo miserante accepimus, cum licet omnibus accipere.

* Idem. Nouate vobis noualia clamat Ieremias ad populum, & nolite in spinas fementem iacere. Circumcidimini domino, sed circumcidimini cordis vestri præputio, caute igitur ne in spineta, & arua inculta iaciatis semen unde nullus vobis fructus proueniat, noscite Christum, & ecce nouale pulherimū, & pingue in vestris cordibus. Ecce enim dies veniūt dicit Dominus, & visitabo omnes circumcisos in Aegypto, Iudæa, Idumæa, terraq; Moabitaram, quoniam gentes omnes incircumcisæ sūt, & tota domus Israel, incircumcisus cor habet. Videtis non hanc circumcissionem, quæ in signum data est, Deū requirere: nam nec Aegyptijs prædest, nec Moabitis, nec Idumæis, sed sit vel Scythas, aut Persas, non habeat notitiā Dei, & Christi eius, nec illud æternū violer, circumcisus est circumcissione optima uti Ipsi naq; & ut amicus Dei donis fruatur, vicissim illi offerēs.

Beda. constat multipliciter intelligendum quod dictum est. Non tentabis dominam Deum tuum. Ille ergo tētat q̄ aliter quam ipse præcipit facere laborat. Qui præcepta eius sine gratia se posse seruare confidit. Sed Petrus graue iugū legis a ceruice discipulorum tollere quatit, ut imponat sua iugum libertatis.

b Neque nos ne. Rabanus. Vel. non potuimus præ intolerabili grauitate, sed per gratiam Dei, & non per circumcissionem nos circumcisi etiam credimus saluari.

* CHRYSOSTOMVS. Postea ostendit etiam illis non fuisse vtilem, & totum in legē, non illos reijcit, & accusationem

ne sifit, ac morat. Quod non potuimus nos & Patres nostri portare, sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus seruari, quæ admodum, & illi, quanta virtute plena sūt verba hæc quæ sane Paulus multis in epistola ad Romanos dixit, hæc est hic. Si enim Abraham, inquit, ex operibus iustificatus est, habet gloriationem, sed non apud Deum. Vides quod magis hæc docet, quā quod gentes defendit? At siquidē absq; occasione hæc dixisset forsā minime obseruatus fuisset. Initio autem sumpto hinc deinde intrepide loquitur. Et vide vbiq; quod omnia, quæ in uici nouerunt, illis proficiat. Nam si illi non nouissent, hæc nequaquam dicta fuissent, neque etiam ea quæ postea. Hinc dicunt quod si gentes adducere voluissent, non tamen despice-

re deuerint. * Cyrillus, Hieroso. Spiritus sanctus in vnitatem Patris & filij nouum testamentum in ecclesia Catholica constituens, liberavit nos a graui iugo legis, de communibus, & immundis cibis dico, sabbatisque, & noui lunijs, atque circumcissione, de asperisionibus, & sacrificijs, quæ ad tempus quidem data, vmbra habebat futurorum honorū. Adueniente autem veritate, cohibita sunt merito. Nam propter eā, quæ fuit Antiochiæ quæstionē, quæ dicebat necessarium esse circumcidi, & legē Moyli seruare, Paulo & Barnaba misso Hierosolimā, Apostoli qui hic erant Hierosolimis, oibus legalibus & typicis rebus per scriptā epistolam vniuersū orbē liberarūt. c Tacuit autem omnis mul. Notandus ordo loquendi vel loquentium, quia singulis loquentibus tacent primum Petro. d Et postquam. &c. Chryso. Hic erat episcopus ecclesiæ Hierosolimitanæ. Et impletur nunc quod in duorum vel trium testimonio consistat omne verbum. Vide autem, & huius sapientiam, ex prophetis nouis veteribusque consummantis sermonē. Non enim poterat ostendere aliquid sicut Petrus, vel Paulus. Et bene constitutum est, ut per illos hæc facta sint, qui non habitaturi in Hierosolymis, hic autē doceat, ne esset reus neue sententia eius cōfuteret. Et quid inquit? Viri fratres audite. F me,

re deuerint. * Cyrillus, Hieroso. Spiritus sanctus in vnitatem Patris & filij nouum testamentum in ecclesia Catholica constituens, liberavit nos a graui iugo legis, de communibus, & immundis cibis dico, sabbatisque, & noui lunijs, atque circumcissione, de asperisionibus, & sacrificijs, quæ ad tempus quidem data, vmbra habebat futurorum honorū. Adueniente autem veritate, cohibita sunt merito. Nam propter eā, quæ fuit Antiochiæ quæstionē, quæ dicebat necessarium esse circumcidi, & legē Moyli seruare, Paulo & Barnaba misso Hierosolimā, Apostoli qui hic erant Hierosolimis, oibus legalibus & typicis rebus per scriptā epistolam vniuersū orbē liberarūt. c Tacuit autem omnis mul. Notandus ordo loquendi vel loquentium, quia singulis loquentibus tacent primum Petro. d Et postquam. &c. Chryso. Hic erat episcopus ecclesiæ Hierosolimitanæ. Et impletur nunc quod in duorum vel trium testimonio consistat omne verbum. Vide autem, & huius sapientiam, ex prophetis nouis veteribusque consummantis sermonē. Non enim poterat ostendere aliquid sicut Petrus, vel Paulus. Et bene constitutum est, ut per illos hæc facta sint, qui non habitaturi in Hierosolymis, hic autē doceat, ne esset reus neue sententia eius cōfuteret. Et quid inquit? Viri fratres audite. F me,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nunc ergo quid, &c. Ut enim dicitur in glo. ille Deū tentat, qui aliter quam ipse præcipit facere laborat. Sic faciebāt illi qui dicebant legem Euangelicam sine obseruatione legalium non sufficere ad salutē.
2 Quod neque nos, &c. Hic dicitur de iudicialibus præceptis, & ceremonialibus propter iudicialiū seueritatem & ceremonialiū multitudinem. Moralia vero præcepta quæ sunt de dictamine legis naturalis, obseruabilia sunt, & remanent in lege noua. Sciendum tamē quod iudicialia, & ceremonialia non fuerunt simpliciter in obseruabilia. Vnde dicit Hieron. in expositione fidei catholica: Anathema sit qui dicit Deum aliquid impossibile præcepisse. Sed dicuntur in obseruabilia, quia de difficili obseruabilia, sicut dicitur aliquid intransibile, quod est de difficili transibile. 5. metaphysica.
3 Sed per gratiam, &c. Et non per opera legis.
4 Quemadmodū & illi. Scilicet, patres veteris Testamenti. Vnde de Abraham dicitur Gen. 15. b. antequā esset circumcisus, credidit Abraham Deo, & reputatū est ei ad iustitiā. Ex quo patet, quod non fuerat iustificatus ex circumcissione, sed ex fide circumcissionem præcedente, secundum quod deducit Apostolus. Ro. 4.
5 Tacuit autem, &c. Consentiens Petro.
6 Et audiebant, &c. Vbi ponitur aliud argumentum, pro parte ista. Nisi Deus cōuerstonem Gentium incircumcisarum approbasset, signa & prodigia in eis per apostolos non fecisset.
7 Et postquam. Hic consequenter ponitur veritatis determinatio, cum dicitur.
8 Respondit Iacobus. Erat enim episcopus Ierosolymitanus, & ideo licet

- licet Petrus esset principalis inter apostolos, tamē detulit ei in sua die cesi, ut determinationem dubij proferrer dicens.
9 Viri fratres. Fide, licet non carne.
10 Audite me. Id est, in quæstionis determinatione.
11 Simon nar. Et patet ex dictis litera.
12 Et huic. Scilicet, dicto eius.
13 Concor. ver. pro. De Gentium vocatione loquētium. Inducit tamen in speciali vnam auctoritatem ad propositum, cum dicitur.
14 Sicut scriptum est. Amos. 9. quæ sicut ibidem dictū fuit, intelligitur ad literam de regificatione ecclesiæ per vnionem Iudæorum, & Gentium in vna fide Christi. Et ad intellectum huius auctoritatis, quæ allegatur hic secundum translationem. 70. aliqua breuiter repetenda sunt, quæ dicta fuerunt Amos. 9. c. Primum quod Christus nominatur Dauid in scriptura veteri, Osea. 3. Post hæc reuertentur filij Israel, & quærent dominum Deum suum, & Dauid regē suū. Vbi translatio Chaldaica apud Hebræos auctenticos sic habetur. Post hæc reuertent filij Israel, & quærent cultum Dei, & obediēt Messæ filij Dauid regi suo. Et similiter Iere. 30. b. Seruient domino Deo suo, & Dauid regi suo. Vbi translatio Chaldaica sic habet. Colent coram domino suo, & obediēt Messæ filio Dauid. Secundum est, quod vna est ecclesia quæ incepit a primo Abel iusto, vsq; ad vltimum electum qui in fine mundi est nasciturus, ut dicit beatus Greg. homil. 7. Tertium est quod ista ecclesia vocatur tabernaculum Dei, siue Christi, Isa. 4. b. Et tabernaculum in vmbra diei, &c. Et Apoca. 21. a. Ecce tabernaculum dei cum hominibus. His præmissis exponatur litera cum dicitur in persona Dei. Post

Catech. 15.

E

F

me, Simcon narravit. Quidam hunc esse dicunt illum a Luca di- cum, alii autem alium eiusdem nominis, siue autem hic siue alius est, non opus est sermone exquisitorum, sed solum quod susceptu necessaria, quae narravit. Viri, inquit, fratres. Magna aequitas viri, & perfectior ista coecio, ubi scilicet & sine impo- nit operibus.

a Reuertar, & reedi, MYSTICE. reuer- tar ad Gentes quas prius dixerat ingre- di vias suas. cui sen- sui firmando Iaco- bus testimonium in- tulit. Hoc aperte te- stimonium concor- dat verbis Simonis.

Am. 9. c.

b Tabernaculum Da- vid. CHRYSTO. Quid igitur suscita- ta est Hierusalem, an non magis diruta est? Sed non de hac ab illo dicta sunt haec Et quam dicit susci- tationem? Eam, quae post Babylonem. Si quis diligenter con- siderarit, nunc regnum Davidis stare inue- nit regnate illo qui ex eo prognatus. Ut autem dixisset: Et re- aedificabo, addit cau- sam illius quare dicat. Ut requirant qui reliqui sunt homines Domi- ni. Si igitur propter hoc, erecta est ciuitas propter illum, & ex ipsis, manifestum quod edificare ciuitatem fuit gentium vocatio.

t. oburban- tiam esse illis.

B

Rabanus. Umbra legis, quae traditionibus Phariseorum corrupta, domino resuscitante, id est, Domino in carne appa- rente per gratiam est erecta, ut non tantum Iudei, sed etiam Gentes nomen eius requirant.

Num. 6. d. Plal. 98. b.

c Super quas in. Rab. Secundum illud. Inuocabant sacer- dotes super Israel. Et inuocabitis nomen meum super filios Israel. Et alibi. Moyses, & Aron sacerdotibus eius, &c. d Inuocatum est. Pro futuro more prophetico. e Notum a se. & c. * Chrystost. Postea ponitur quae dignus fi- de sermo, quia nihil nouum, sed ab antiquo haec figurata fuerunt f Quod ego iudico. Rab. Recte iudicandum erat, quod trium testimonio firmatur, duorum apostolorum, & prophetarum. * Chrystost. Quid est iudico ego, id est, cum potestate dico esse scribendum illis, & bene dixit his qui ex gentibus con- uertuntur, manifestam supernam Dei erga illos curam, & obedientiam, ac credulitatem illorum in uocatione.

Ezech. 4. d.

g Et suffocatis. Beda. Suffocatum est morticinum, de quo E- zechiel dicit: Omne morticinum, & captum a bestia de aubus & pe- coribus sacerdotes non comedant. Hoc praecipuum conuenit ser- uare illis, qui uincti sunt oleo spirituali, ne comedant illud cuius sanguis

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Post haec. Id est, post cursum veteris Te. 2 Reuertar. Ad genus humanum naturam humanam assumendo. 3 Et reedificabo. Id est, ecclesiam Dei siue Christi per praedicationem Christi, & apostolorum. 4 Quod deci. Per multa peccata, & maxime per idololatriam. 5 Et diruta eius reed: Quia Gentiles erant diuisi per idololatriam multiplicem, aliquibus Ioue, & alijs Diana colentibus, & sic de alijs dijs Gentium. Similiter, & Iudei erant diruti, & diuisi per varios errores. Nam aliqui negabant resurrectionem, spiritum, & angelum, ut dictum est supr. & aliqui irrita faciebant mandata Dei propter traditiones suas, quod est valde erroneum, quae omnia sunt amota per praedicationem Chri- sti, & apostolorum. 6 Et erigam il. Per magna & multa miracula ad exaltationem fidei catholicae facta. 7 Ut requirant ce. ho. Id est, Gentiles. 8 Dominum. Quod patet per orbem impletum. 9 Notum a se. est domino. Id est, ab aeterno est sibi notum. 10 Opus suum. Quod disposuit operari in tempore de uocatione Gentium. 11 Propter quod ego iu. non. Id est, dicendo quod oporteat eos cir- cuncidi, & legalia obseruare. 12 Sed scri. &c. Propter unitatem societatis eorum, & Iudaeorum, Vc

sanguis non est effusus, quod epistola apostolorum seruan- dum decreuit.

Et sus. & san. Beda. Id est, a fundendo sanguinem, vel mandu- cando cum sanguine. Haec quidem venientibus de Gentili- tate pro rudimentis fidei, & inueterata Gentilitatis consuetu- dine concessa sunt, sed ne putarentur ca- dem, & perfectiori- bus sufficere, vigi- lantur adiunxit, Moy- ses, &c.

h Et sanguine. RA- BANVS. Effusione humani sanguinis, & quae non vult sibi fieri, alteri ne faciat. Hoc est praecipuum dilectionis proximi, quod est inferius. Al- terum est superius: Omnia quaecunque mul- tis ut faciant vobis ho- mines, ita, & vos i- facite. Per unum ma- licia compescitur, alud benignitas pa- pagatur. Quasi verum adhuc rudibus supe- rius non imponitur, sed ut casti sint & abstineant, &c. Eccl- quitur.

i Moyses enim, &c.

Beda. Id est. Etsi praecipuorum acerbitate non grauentur a nobis procedente tamen tempore dum frequentius ad lectio- nem legis, & prophetarum conuenerint, paulatim vite insti- tuta, & seruandae inuicem dilectionis iura suscipient. Primi- tiuam enim ecclesiam adhuc iudaizantem haec sabata cele- brassent constat.

Clemens Romanus. Cum homines naturae legem habe- factarent, & creaturam aliquando fortuitam ducerent aliqua- do plusquam oporteret in honore haberent, & ea sibi Deo aequarent, non permisisti illos errore, sed excitato sancto ser- uo tuo Moise, per eum in subsidium naturalis, scriptam legem dedisti, & creaturam ostendisti tuum opus esse, Deorum que multitudinem exterminasti.

K Vbi per omne sabbatum legi. * Clemens Romanus. Oper- tur serui quinque dies, in Sabbato, et Dominica die quiescit in ecclesia propter doctrinam pietatis, Sabbatum enim dix- imus creationis habere rationem, Dominum resurrectionis.

l Tunc pla. a. Rabanus. Dicente Petro, narrantibus Barnab & Paulo, iudicante Iacobo Ierosolymorum episcopo, me- rito placuit sententia.

m Placuit mit. Ap. Rabanus, Missi a Christo legati suos po- sunt mittere legatos.

13 Ut absti. se a con. Id est, a comestione de idololatriis, quia per hoc de facili possent Iudaei suspicari, quod Gentiles vellent ad idololatriam reueri, si comederent de illis.

14 Et fornicatione. Quam Gentiles communiter credebant licitam, propter quod necessarium fuit eam prohibere.

15 Et sus. & san. Hunc enim cibum conuersi de Iudaismo ab horri- bant, & ideo licet esset cibus licitus, tamen propter amabilem socie- tem scriptum fuit Gentilibus, ut abstinerent a talibus sicut frequen- ter contingit quod aliquis abstinet a cibo quem scit abominabilem suo. Procedente autem tempore cessante causa cessauit esse edus, man- data eu angelica doctrina veritate, quod Saluator dixit Matth. 15 Quod nihil quod per os intrat, coinquat hominem. Et quod nihil est reiciendum, Quod cum gratiarum, actione recipitur, ut dicitur 1. Tim. 4.

16 Moy. Id est, scriptura Moysi habet.

17 A tem. an. Illo enim tempore euangelio nondum publicato po- rant Iudaei obseruare legalia, sicut frequenter dictum est supra in stolis Pauli.

18 Tunc d. Hic consequenter ponitur veritatis determinatio a publi- go cum dicitur, Tunc pla. apost. Ista sic explicantur ad ostendendam utied haec determinatio erat ab omnibus approbata absque dissen- sione.

Apostoli

a *Apostoli & se.* Apostolorum communis titulus præponitur, ne aliqua diffensionis relinquatur occasio.
 b *Fratribus ex Gentibus.* Raban. Primum sibi beneficium est, quod apostoli Gentiles vocant fratres, id est, vnius Dei filios.
 c *Salutem.* Eclipsis est. Vel latitudinis charitatis omnem verbum angustius est, & ideo nullum verbum ponitur, vt omnia simul bona eis velle intelligantur.
 d *Euertentes animas.* Beda. In Græco: Euertentes animas vestras dicentes, circumcidi oportet & obseruare legem, quibus non mandauimus.
 e *Visum est.* Id est, placuit.
 f *Spiritu sancto.* Qui arbiter suæ potestatis vbi vult spirat & quæ vult loquitur.
 Spiritu sancto. Rabanus. Et nobis humano quidem sensu, sed sano.
 g *Et no.* Non solum voluntate nostra sed instinctu eiusdem spiritus.
 h *Gregorius.* Ecclesia est oculus cæco, quia per verbum lucet, ipsa pes claudens: quia per adiutorium continet. Cæcos enim prædicando illuminat, claudos vero opitulando sustentat, cæcus quippe est, qui adhuc quo pergat non videt. Claudus autem est, qui non potest ire quo videt. Sancta itaque ecclesia extremis tribulationibus deprehensa, antiquorum reminiscitur temporum, quando & docendo illuminata reconfueuerat, & adiuuando formare.

a *Præter apostolos & seniores.*
 bus cum omni ecclesia eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam cum paulo & Barnaba Iudam, qui cognominabatur Barsabas, & Sylam viros primos in fratribus, scribentes per manus eorum: * Apostoli & seniores fratres his qui sunt Antiochiæ & Syriæ & Ciliciæ fratribus ex Gentibus salutem.
 a *De quibus supra.* Et quidam descendentes de Iudæa docebant.
 b *Qui etiam à nostra discesserunt sententia.*
 c *Qui non erant de apostolis.*
 d *Ex Iudæis.*
 e *Barnaba & Pauli.*
 f *Qui etiam à nostra discesserunt sententia.*

Quoniam audiuimus quia quidam ex nobis exeuntes turbauerunt vos verbis: euertere animas vestras: quibus non mandauimus: placuit nobis collectis in vnu eligere viros, & mittere ad vos cum charissimis nostris Barnaba & paulo, hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine dñi nostri Iesu Christi. Misimus ergo Iudam & Sylam, qui & ipsi vobis verbis referent eadem. Visum est enim spiritu sancto & nobis nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum,

a *Non recto sensu.* Vanis, à nobis.
 b *A veritate euangelij.*
 c *Ideo dictum est, exeuntes dicentes quæ non audiuimus.*
 d *Nec coacti sumus hæc scribere, sed decreuimus ex voluntate.*
 e *Vt maior sit auctoritas.*
 f *Commendantur, vt et datur eis.*
 g *In omnem tentationem.*
 h *Vitas.*
 i *Pro nominis sui annunciatione.*
 Quia placuit nobis misimus. Cum Barnaba & Paulo.
 Quæ in epistola continentur. Quæ Barnabas & Paulus.
 Quibus nihil visum est sine spiritu.
 Sobrietatem & temperantiam docet talis institutio.

* *Tertullianus.* Omne genus ad originem suam censeatur, necesse est. Itaque tot ac tantæ ecclesiæ, vna est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes. Sic omnes primæ, & omnes Apostolicæ, dum omnes, vnam probant vnitatem. Cõicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & cõtesseratio hospitalitatis, quæ iura non alia rō regit, quam eiusdem sacramenti vna traditio. Hanc igitur dirigimus præscriptione. Si Dominus Iesus Christus Apostolos misit ad prædicandũ, alios nõ esse recipiendos predicatorum, quam quos Christus instituit, quia nec alius patrem nouit nisi filius, & cui filius reuelauit, nec alijs vñ reuelasse filius quàm Apostolis quos misit ad prædicandũ, vtrique quod illis reuelauit. Quid autem prædicauerint, id quid illis Christus reuelauerit, & hic præscribam non aliter probari debere, nisi per easdẽ ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt, ipsi eis prædicando, tam viua (quod aut) voces, quam per epistolas postea. Si hæc ita sunt, cõstat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis ecclesijs Apostolicis matricibus & originalibus fidei conspiter, veritati deputandum, id sine dubio tenentem, quod ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à Chro, Christus à Deo suscepit: reliquã vero omnem

nem doctrinã de mendacio præiudicandam, quæ sapiat cõtra veritatem ecclesiarum, & Apostolorũ, & Christi & Dei.
 * Hieronymus. Hoc etiam nunc intelligendum, quod prouocetur Apostolorũ chorus & prima Christi ecclesia de Iudæorum populo congregata, vt intelligat creatorem, & factorem suum, qui animæ & corporis eius sit conditor. Nec timeat persequutores, quia redemptus sit Christi sanguine, qui vocauerit cõ nomine suo, & ob familiaritatem specialiter appelleret populũ suũ, sed prædicet incunctanter, & nulla pericula reformidet.
 * Bernardus. Magna ecclesiæ charitas, quæ ne æmula quidẽ Synagogæ suas delicias inuidet. Quid benignius quam vt quæ diligit anima sua ipsum communicare parata sit inimicæ?
 Nec mirum tamen quia salus ex Iudæis est.
 * Cyrillus Alexan-
 drinus. Christus præcepit Apostolis, vt baptizarent omnes gentes, in nomen patris & filij & spiritus sancti, docerentque eas seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facititate volentes, methodo, & arte docendi vbi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spũ sancto, & nobis, nullũ onus vobis imponere, nisi vt abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine. *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.
 * Tertullianus. Propterea igitur quoniam vtraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorũ conditionis vnius est, dum mortui & dii vñ sunt, vtraque, Idololatria abstinemus, nec minus tẽpla quàm monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neque de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamentis liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quàm intestinorum.
 * Idem. Nihil esse facilius potest, quàm cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quæcũque necessitas minor est periculo tãto cõparata. Propterea Spiritus sanctus cõsulentibus tũc Apostolis vinculũ & iugũ nobis relaxauit, vt Idololatriæ deuitadæ vacaremus. Hæc erit lex nra, quo expedita, hoc

Lib. 12. comment. in Esayam cap. 43.
 t sefe.
 Sermon. 79. super Cantic.
 * in hentes vos circuncidi & seruare legẽ.
 t vauititer.
 Lib. 6. in Esay
 Matth. 7. b.
 Lib. de spectaculis. c. 14. 1
 Lib. de Idololatria cap. 24.
 F hoc

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Eligere vi.* Vt sic manifestaretur determinatio scripto vel verbo.
- 2 *Viros pri. in fratribus.* Quia licet non essent apostoli, tamen erant de notabilioribus post apostolos, vt sic eis magis crederetur, & eorum legatio solemnior redderetur.
- 3 *Quoniam audiuimus.* Quia quidam ex nobis exeuntes, à nostra societate discedentes.
- 4 *Turbauerunt vos verbis.* Volentes vobis imponere importabile onus legis.
- 5 *Euertentes animas vestr.* A veritate euangelij.
- 6 *Quibus non mandauimus.* Talia dicere, sicut ipsi finxerunt. Cetera patent vsque ibi.

- 7 *Qui tradiderunt animas suas.* Id est, exposuerunt se periculo mortis.
- 8 *Pro nomine domini.* Id est, pro prædicatione nominis Christi.
- 9 *Qui & ipsi re. vobis verbis.* Hæc eadẽ quæ scribimus in epistola, vt cũ epistola quæ est vox mortua, concurrat etiam vox viua.
- 10 *Visum est enim spiritu sancto.* A quo non potest egredi nisi verum & sanctum.
- 11 *Et nobis.* Qui scribimus secundum eius instinctum.
- 12 *Nihil ultra imponere vobis oneris.* Legaliam obseruantiarũ.
- 13 *Quam hæc necessaria.* Ad viuendum communiter cum Iudæis in ecclesia primitiua.
- 14 *Vt abstineatis vos ab immolatis simulachro.* Rationibus prædictis.

Hoc plenius administranda, propria Christianorum, per quam ab eorum agnitione, & exactione, hanc accedentibus ad fidem proponenda, & ingredientibus in fidem inculcanda est, ut accedentes d. liberent, obferuat. t. s. p. r. seuerent, non obferuantes renuncient sibi. Videmus, n. n. in archetypu, & coruus, & miluus, & lupus, & canis & serpens in ecclesia erit, certe idololatric in archetypu non habentur. Nullu animal in idololatric figuratum est, quod in archetypu non fuit, in ecclesia non sit.

Catech. 17.

Cyrillus Hierosolim. Per hoc scriptu hoc aperte declarant, quod tamen ab hominibus Apostolis hoc erat scriptu, sed ex spiritu sancto. Oecumenica est constitutio. Quod ij accipientes, qui erant cu Barnaba & Paulo, in vniuersum orbem de uenerunt.

a Visum est autem Sy. Rabanus. Materia est futuri sermonis: solus autem Iudas abiit Ierusalem.

† consulebat.

b Demorabantur Antiochia. Post aliquot aut. Beda. His autem diebus, impletu est quod Apostolus ait: Cum uenisset Cephas Antiochiam, in faciem eius respexit.

† desciussit.

c Reuertentes uisitemus fratres per vniuersum.

Gal. 2. c.

* Chrysof. Vide iterum, quanta humilitate cum alijs sermonem communicant. Et iam quidem reliquoru Apostolorum consuetudinem descripsit Lucas, ostendens quod vnus quidē tenerior, et ad condonandū propensior, alter autem exactior, et austerior. Varia enim sūt dona. Quod aut et hoc donum sit, sed illud quidē alijs hominū moribus congruit, hoc aut alijs, et si commutentur in utilia futura sunt. Et videtur quidem esse exasperatio: omnia autē singulari dispensatione

Et alij magis opus habebant tenentitudine, alij vero seueritate. d. *opus non.* Beda. Quoniam in fronte aciei se constituens, nimis tepide steterat, merito Paulus eum abiecit, ne illius quasi contagione aliorum vires corrumpentur.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et fornicatione. Quam errone licitā esse putatis, & ideo abstinendum est ab ea, non solum propter amicabilem societatem cum Iudæis, sed propter necessitatem salutis. Cætera patent vsque ibi.
- 2 Gausi sunt super consolatione. Eo quod expediti erant à legis onere.
- 3 Iudas autem & Syllas cum & ipsi essent propheta. Id est, illuminati à Deo prophetiæ dono.
- 4 Verbo pluri. consolati sunt fratres. Referendo ea quæ erant in epistola ad maiorem affirmationem.
- 5 Confirmauerunt. Eos in fide. Cætera patent vsque ibi.
- 6 Visum est Syllæ ibi remanere. Tota ista litera vsque ibi: Paulus autem, exclusiue, non est in Græco, nec in libris correctis, sed primo fuit appositā per modum glossæ, eo quod postea subditur, quod Paulus exiens in Antiochia accepit Syllam in socium, & postea inserta est textui per imperitiam scriptorum.
- 7 Docentes & euangelizantes cum alijs pluribus verbum domini. Ad pleniorē instructionem & confirmationem credentium.
- 8 Post aliquot autem dies. Superius descripta est publicatio euangelij per Paulum in societate Barnabæ, hic consequenter ponitur eadem publicatio per eum in societate Syllæ. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur Pauli & Barnabæ separatio, secundo ipsius & Syllæ associatio, ibi; Paulus vero. Circa primum dicitur.

Et alij magis opus habebant tenentitudine, alij vero seueritate. d. *opus non.* Beda. Quoniam in fronte aciei se constituens, nimis tepide steterat, merito Paulus eum abiecit, ne illius quasi contagione aliorum vires corrumpentur.

e Dissensio. Non in hoc delinquebant, quia non omnis commotio est peccatum, sed irrationabilis, & quæ iuste non fit. * Chrysofomus. Exacerbatio non ferit mala quando talibus vnusquisque contendit, idque ista cum ratione. Itaque si quis illorū exacerbatus quod suum, & quod in suam gloriam quasiuisset, bene si autem vterque volebat, docere, & instituere, & hic quidem hanc, ille autem aliam viam ingressus est: quale hoc fuerit crimen? Multa etiam humana ratione faciebant. Non enim fuerunt lapides, vel ligna

Et vide Paulum etiam accusantem, et causam dicentem Reuerbatur enim Barnabam præ magna modestia, utpote, quia in talibus sibi communicarat, et cum ipso fuerat, lece non sic reuerbatur, ut propterea quod oportebat curare negligeret. Vter igitur melius consuluerit, non est nostrum pronunciare, sed quod magna fuerit Dei ordinatio, quande quidem hi quidem secundam uisitationem assequuti sunt illi autem nullam.

Assumpt

- 9 Dicit Barn. ad Paulum, Qui de salute hominum erat valde licitus.
- 10 Reuertentes uisitemus fratres per vniuersas ciuita. Et sic quitur.
- 11 Quomodo se habeant. Ut videamus si firmiter stent.
- 12 Barnabas autem. In hoc consentiens.
- 13 Volebat secum assumere & Ioan. Eo quod sibi familiaris erat.
- 14 Paulus autem rogabat eum, Scilicet Barnabam, ut abstinere à societate Ioannis.
- 15 Ut qui discessisset ab eis de Pamphylia. Ut habetur superius 13. cap. Discesserat enim timore periculorum imminentium vel amore nimis carnali ad matrem manentem in Ierusalem, vel forte causa vtriusque, propter quod Paulus eum reuebat. Nam illi qui vadunt ad prædicandum debent esse valde firmi, & amore carnali segregati, & maxime quando vadunt inter infideles & persecutores, sicut erat in proposito.
- 16 Facta est autem dissensio ita ut discede. Non tamen contrari charitati; quia quilibet eorum respiciebat ad bonum, ramed alia & alia motus ratione, & hoc etiam contigit, quia per maior fructus prædicationis factus est, eo quod prædicauerunt in pluribus locis.
- 17 Et Barnabas quidem assumpto Marco nauigaret in Cyprum. Vnde erat oriundus, ut habetur supr. 4. capit. ut confirmaret eo in fide.

9 Dicit

Paulu

a *Assumpto Mar. Beda.* Qui affinitate sibi coniunctus erat, leguntur enim fuisse consobrini. Barnabas à Paulo dimissus patriam insulam repetijt & nihilominus opus euangelij sibi iniunctum exercuit.

b *Electo Si Raban.* Adhoc remanere eum fecit dominus, iuxta illud: Visum est autem Silæ ibi remanere, vt Paulo coope- raretur sicut Marcus Barnabæ. fuit enim in hoc diuinũ consiliũ.

* Chrysostomus.

Paulus vero electo Sila, &c. Admirabilis est

hic vir, et valde magnus, plurimumque profuit Marco pugna hæc. Seueritas enim Pauli conuertit illum, benignitas vero Barnabæ fecit, ne porro relinqueretur et ita certat quidem, ad vnum autẽ finem tendebat vtilitas. Etenim videns Paulum velle diuelli, valde territus est, et condẽnauit seipsum. Et iterum videns Barnabam sic sibi opulantem, valde illum dilexit: corrigebaturque discipulus præceptorum pugna: tantum abfuit ne offenderetur. Etenim si propter honorem sui ipsorum fecissent, merito offensus fuit: quum autem propter alterius salutem, et propter vnum contendunt, ita vt declaratur eum, qui cum honorarit bene cõsultit: quid absurdum? Vide sapientiã Pauli, non prius transit ad alias ciuitates, priusquam eas quæ acceperunt verbum, visitasset.

c *Præcipiens custodire præcepta Apostolorum, & seniorum.* * Clemens Romanus. Omnia secundum tradita nobis mandata perficere possitis, scientes quod qui nos audit Christum audit, et qui Christum audit, is Deum et patrem ipsius audit.

* Iustinus Martyr. Quætere vero cur non dixerit propheta causam herum, (asportationis scilicet ossium Iosephi, et præcepti de non tangendo mortuo) perinde est, ac si quæras, cur non omnia scripta, explicata tradita sint ab his qui ea tradiderunt, cum in rei narratione aperte contineretur rei sensus, ideoque non visum est scripturæ cum enucleate declarare.

* Cyrillus Hierosolimit. Videte itaque fratres, vt seruetis traditiones quas nunc accepistis, et in latitudine cordis eas describite, vt cum pietate illas custodiatis. Ne quando vacillantes aliquos inimicus dissoluat, ne quis hæreticus ex his quæ tradita sunt, aliquid euerat.

* Chrysostomus & Theophylactus. Hinc patet quod non omnia per epistolam tradiderint, sed multa etiam sine litteris, eadem vero fide digna sunt tam illa quam ista. Itaque traditionem quoque ecclesiæ fide dignam putamus. Traditio est, nihil quæras amplius.

* Tertullianus. Et quamdiu per hanc lineam sertam reciprocabimus, habentes obseruationem inueteratam, quæ præueniendo statũ fecit. Hanc si nulla scriptura determinauit, certe consuetudo corroborauit, q̄ sine dubio de traditione manauit. Quomodo enim vsurpari quid potest, si traditũ prius

prius nõ est? Etia in traditionis obtentu exigẽda est, inquit, authoritas scripta. Ergo quæramus an et traditio non scripta non debeat recipi? Plane negabimus recipiẽdã, si nulla exempla præiudicent aliarũ obseruationũ, quas sine vilius scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetu-

dis patrociniõ vindicamus. Denique vt à bapufmate ingrediar. Aquam adituri, ibidem, sed et aliquã to prius in ecclesia, sub antistitis manu contestamur nos renunciare diabolo, et pompæ, et Angelis eius. De hinc termẽrgitamur, amplius aliquid respondentes, quam Dominus in euangelio determinauit. Inde suscepti, lactis, & mellis concordiam prægustamus. Exque ea die, lauacro quotidiano per totam hebdomadam abstinemus. Eucharistię sacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum à Domino, etiam ante lucanis cõtibus, nec de aliorum manu q̄ prælidẽtium sumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalicijs, anima die facimus. Die Dominico ieiuniũ nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadẽ immunitate à die Paschæ in Pẽtēcosten vsq; gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri, aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progressum, atq; promotum, ad oẽm aditum, & exitum, ad vestitum, & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacumque nos conuersatio exerceat, frontem crucis signaculo terimus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarum, si legẽ, expostules scripturarum, nullam inuenies: traditio tibi prætendetur auctrix, cõsuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix. Rationem traditioni, consuetudini, fidei, patrocinarã aut ipse perspicies, aut ab aliquo qui perspexerit disces. Interim nonnullam esse credes, cui debeatur obsequium.

* Cyrillus Alexandrinus. Fundamenta proxima & viciniora nobis intelligi possunt Apostoli, & euangelistæ oculati testes, & ministri sermonis, facti in confirmationem fidei. Nam vbi cognouerimus ipsorum traditiones esse sequendas, rectam & minime alienam aut deuiam à Christo seruabimus.

* Gregorius. Hęc sedes Romana speculationem suam toto orbi indicit, & nouas constitutiones omnibus m. t. t. & oĩum personarum seruitio caret, ita præfatus locus, remota omni consuetudine pessima regum, antistitum, Iudicum, exemplum diuinæ religionis & honestatis ceteris exhibeat monasterijs, & super ea plena gaudeat libertate. Cuius rectores, & filij præsentis et successuri tantum sub regum custodia positi ad monitionẽ sancti Petri, et successorum suorum, huius sanctæ Romanæ sedis pontificum autoritate proclamant, et si incumbit necessitas adeant.

* Idem. Sciens quippe eam Apostolicę sedis reuerentiam à fidelibus exhiberi, vt quę eius fuissent decreto disposita, nullius deinceps illicite vsurpationis molestia quaterentur.

CA.

D
f sup. 15. g.

E
Idem cap. 4.

Libr. 4. in
Eiay.

Lib. 12. epist.
ex regitro.
Indict. 7.

Lib. 7. epist.
epist. 115. in-
dict. 2.

NICOLAUS DE LYRA:

1 *Paulus vero.* Hic consequenter ponitur prædicatio Pauli cũ Sila. Circa quam primo ponitur multiplex Pauli discursus per orbem ad prædicandum, secundo eius recursus in Ierusalem ad tolerandum, vt vbi persecutus fuerat ecclesiam, ibi pro ea sustineret persecutionem, secunda incipit 19. cap. ibi. *His autem ex.* circa medium cap. prima in duas: quia primo ponitur discursus Pauli ad confirmandum conuersos, secundo ad conuertendum nondum conuersos. se. cap. ibi. *Transcuntes autem.* Prima adhuc in tres quia primo discursus ad confirmandum incipitur, secundo asso-

do associatio Timothei interponitur, in principio seq. cap. tertio discursus ad conuertendum resumitur, ibi. *Cum autem pertransisset.* Circa primum dicitur. *Paul. v. e. Si.* in socium pro Barnaba, profectus est ad prædicandum.

- 2 *Trad. gra. Dei.* Id est, recommendatus,
- 3 *Afra.* Pro eo deuote orantibus.
- 4 *Ptram, autem Sy. & Ci. con.* Quos ante cum Barnaba iustituerat.
- 5 *Præcipiens cu. præ.* Posita cap. præc. ad vnionem Gentilium & Iudæorum.

NICO-

ADDITIO.

In cap. 15. Vbi dicitur in Postil *Et suffocatis & sanguine, &c.* hunc enim cibum conuersi de Iudaismo abhorrebant. Carnes animalium suffocatorum Hebræi credũt esse illicitas ad

ad esum, & hoc habet per traditiones Thalmudicas, & ideo per decollationes ea interficiũt. In quo etiam Saraceni eos sequuntur, vnde non abstinent à talibus carnibus, quia eas abhorrent, sed quia eas æstimant illicitas.

CAPVT XVI.

Pervenit. Sequitur. *viduz fi.* Rabanus. Vel Iudææ, & Iudæam eam fuisse apparet ex hoc quod ait patre Gentili. *c Et circumdedit eum.* Chrysostomus. Dignum est ut obstupescamus Pauli sapientiam, qui tantopere pugnauit propter circumcisionem qui omnia mouerat, & non prius desistit, quam correxisset confirmatum dogma. Circumcidit discipulum, non solum alios non prohibet, sed etiam ipse hoc facit, & ita omnino ad utilitatem spectabat, & nihil cum animi precipitatione agebat.

Lib. de prescript. aduer. h: 105. 6. 24.

Tertullianus. Sed quoniam peruersissimi isti (heretici) illam reprehensionem ad hoc obtendunt, ut suam spectam faciunt doctrinam superiorem, respondendo quasi pro Petro: ipsum Paulum dixisse, factum se omnibus esse omnia, Iudæis Iudæum, non Iudæis, non Iudæum ut omnes lucrificeret. Adeo pro temporibus, & causis, & personis quadam reprehendebat, in qua & ipsi æque pro temporibus, & personis, & causis commitebant, quemadmodum si & Petrus reprehenderet Paulum, quod prohibens circumcisionem, circumciderit ipse Timotheum. Viderint qui de Apostolis iudicant.

Non quod figura legis post veritatem euangelij aliquid utilitatis afferrent, sed ne per occasionem Gentium Iudæi à fide recederent, quibus umbra vetus paulatim tollenda erat, sicut Gentibus idololatria. Legales vero umbræ, quia à domino instituta interdum ab apostolis illo tempore sunt usurpatae pro declinanda Iudæorum perfidia: Gentilis autem institutio à sathana reperta, à sanctis nunquam est recepta.

Raban.

Raban. Timotheum circumcidit pro scandalo Iudæorum, ne legem Moysi videretur dānare. sed eam quasi non necessariam Gentibus non imponere. Tūc non circumcidit, ne occasionem circumcidendi acciperent Genes ab eo. Et hoc est quod dicit: Sed propter subintroductos fratres falsos &c.

Rabanus. Propter Iudæos, ne ipsum persequerentur, vel Timotheum, vel ne offensus a fide alienaretur. *d Custodire dog. quæ erant.* Rabanus. Non predicabat quod ipsi fecerant, sed quod propter voluntatem Dei apostoli decreuerant. Et est exemplum recte docendi etiam quod non feceris.

Rabanus. In figura huius facti feminibus induebatur sacerdos, velut seminaturo opus non facturi. *e Et eccle. q. i. c. 6.* Rabanus. Hoc est saepe dictis capitulis, quæ narrationibus inseruatur.

f Vetati sunt. Beda. Terribilis Deus in conspectu filijs super filios hominum. Quidam le magistram sequi per omnia pronuntiat, nec permittitur. alter sequi iustus, sepelire patrem prohibetur. Inuitus ac repugnans

trahitur Saulus. Cornelio precibus & elemosynis insistenti, velut remunerationis vice via salutis ostenditur. Et Deus qui nouit corda, beneficij gratia doctorem remouit ab Asia, ne sanctum detur canibus, & cor iniquum de contempta prædicatione grauius iudicetur.

g Tentabant ire. Rabanus. Permittuntur apostoli velle, sed non ire, ut appareat infirmitas humana, quod diuino consilio sit subdita di. Fiat voluntas tua. Referuntur prouinciae: quibus apostoli vetantur, ut alij prædicent in eis ut Ioannes & Philippus in minori Asia euangelizauerunt, Lucas in Bithynia, &c.

Vir Maced

erat licitum vitauit scandalum Iudæorum. Titum qui Gentilis erat ex patre & matre non circumcidit, ut habetur Gal. 2.

8 Cum au. Hic resumitur prædicatione ad confirmandum credentes, & patet litera vsque ibi.

9 Et ec. qui. c. f. Ita quod augmentabantur fideles, & merito numero.

10 Transf. Hic consequenter describitur prædicatione Pauli a conuersionem infidelium, & primo ostenditur in quibus regionibus prohibiti sunt prædicare, & hoc ex diuina reuelatione licet in Asia & Bithynia, quia pro tunc maior fructus imminerebat in alijs locis prædicando, & patet litera.

11 Cum au. per. Hic consequenter ostendit in quibus regionibus prædicauit Paulus, quia primo prædicauit in regno Macedonia, secundo in quibusdam alijs partibus Græciæ, secunda in partibus ibi. *Qui au. deducebant* Prima in duas, quia primo describitur vocatio Pauli ad Macedoniam, secundo eius prædicatione ibidem, ibi: *Eramus aut.* Circa primum dicitur. *Cum au. per. M. de. t.* Nomina sunt ciuitatum extra Macedoniam.

12 Et visio &c. ostensa est. A Deo.

Vir Mace

CAPVT XVI.

Pervenit autem in Derben & Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris viduæ fidelis, patre gentili. Huic testimonium bonum reddebant, qui in Lystris erant & Iconio fratres. Hunc

voluit paulus secum proficisci, & assumens circumcidit eum propter Iudæos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes, quod pater eius erat gentilis. Cum autem pertransirent ciuitates, tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab apostolis & senioribus qui erant Ierosolymis. Et ecclesie quidem confirmabantur fide, & abundabant numero quotidie.

Transeuntes autem phrygiam & Galathiam regionem, vetati sunt à spiritu sancto loqui verbum in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, & non permisit eos spiritus Iesu. Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem, & visio per noctem paulo ostensa est.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVI.

- 1 **P**ervenit. au. Hic ponitur associatio Timothei, cum dicitur.
- 2 **Ecce d. f.** Scilicet notabilis in fide & moribus.
- 3 **Mulieris viduæ fidelis.** Id est, credentis in Christum.
- 4 **Huic te. bo. r. d.** De fide & moribus, Ex quo patet, quod in sanctitate erat famulus.
- 5 **Hunc vo. Pau. se. prof.** Ad prædicandum verbum Dei.
- 6 **Et assu. c. eum. pro. lu.** Id est, ne scandalizaret eos ducendo se eum hominem incircuncisum de matre Iudæa natum. Nec ista circumcisio fuit hæta, ut dicit Hieron. sed vera, ut dicit Aug. quia illo tempore nati de Iudaismo & conuersi ad Christum, poterant licite legalia seruare proles enim sequitur ventrem, & quia maior est certitudo de matre quam de patre, & ideo quamuis pater eius esset Gentilis, reputabatur tamen Iudæus.
- 7 **Surbant e. o. q. p. i. a. Gen.** Hoc autem dicitur, quia simpliciter erat notum quod pater non permisit eum circumcidi. Sic igitur Paulus eum circumcidendo non male fecit, quia per hoc quod erat

MORALITER.

- 1 **Pervenit, &c.** 4 **Huic te.** Ex hoc patet, quod socius prædicatoris euangelici debet esse boni nominis, & idoneus in scientia & vita ut possit eum adiungere, propter quod in huius figura dicitur Deut. 12. b. Non arabis simul in boue & asino, quia prædicatori in agro dominico collaboranti, non debet socius stolidus aut insufficientis assignari. 10 **Trans. au. &c. v. s. a. s. l. v.** Idem dicitur consequenter de Bithynia. Verbum enim Dei subtrahitur duplici causa. Una est, quando populus est obstinatus in malo, & sic dicitur

Subtrahitur verbum Dei propter duo.

dicitur Ezech. 3. g. Et eris mutus, nec quasi vir obiurgas, quia exasperans est. Et hoc significatur per Aliam, quæ interpretatur sustollens, id est, repellens Dei verbum. Alia est quæ interpretatur populus est sufficienter instructus, & labor prædicantis est aliis necessarius, & sic Saluator Luc. 4. g. dixit turbis eum demerere lentibus, quia *& alijs ciuitatib. oportet me euangelizare regnum Dei.* Et hoc significatur per Bithyniam, quæ interpretatur virtus filia, talis autem est plebs sufficienter instructa.

† **Descenderunt Troadem. &c.**

Vir Mac

a *Vir Macedo.* Angelus illius gentis assimilatus viro Macedoni, proprietate linguæ, vel forma facciali, vel iudicio verbi.
b *Erat stans & deprecans eum.* * Chrysoft. Non dixit impetrans, sed obsecrans, hoc est pro illis qui indigebat hac cura.
c *Adiuua nos.* Rabanus. Hoc ex persona hominis dictum, non enim angeli humano auxilio indigent, Vel hoc dicit angelus propter illos quibus presidet, vt baptizentur & salui fiant. Dicendo.

Adiuua nos. Ostendit. Macedones vel angelos à Deo inspirari, vel aliquos doctores cœpisse doceri.

d *Samothraciam.* Thracia, Neapolis, & Philippi ciuitates sunt.

e *Colonia.* Beda. Est quæ defectu indigenarum nouis cultoribus impletur, vnde à cultu agri colonia dicta est.

f *Aliquot conferentes.* In quibusdam libris inuenitur. Conferentes verbū domini die sabbati.

g *Die autem sabbathorum egressi sumus, &c.*

* Chrysoftomus. Vide iterum Paulum Iudizantem, temporisque ac loci rationem habentem. Vbi putabatur, inquit, oratio

esse: non enim solum vbi Synagoga erat, sed etiam foris precabantur, ita vt locum segregarent, quoniam crassiores erant Iudæi: die autem Sabbathorum quando verisimile erat & turbam concursuram.

h *Purpu-*

h *Purpuraria.* Beda. Regina induta regali purpura, vel purpurae textrix, vel purpuram vendens, significat ecclesiam, quæ purpuram vendit, dum sanguinem pro Christo fundit, vt vitam mercari possit. Purpura recte sanguinem colore & natura designat quia de sanguine conchyliorum est confecta.

a Angeli semper stare dicuntur. **b** Ex forma humana.

a *Vir Macedo quidam erat stans & deprecans eum, dicens:*

b *Hinc pater Macedonem hominem fuisse.*

c *Transiens in Macedoniam adiuua nos. Vt autem visum vidi, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus euangelizare eis. Navigantes autem*

a *Velox obedientia per statim notatur.* **b** *Hic Lucas ostendit se fuisse comitem Pauli.*

d *à Troade recto cursu venimus Samothraciam, & sequenti die*

a *Plenis velis.*

e *Neapolim, & inde philippos, quæ est prima pars Macedoniae ciuitas colonia. Eramus autem in hac vrbe diebus aliquot*

a *Veniens à mari prima occurrit.*

f *conferentes. Die autem sabbathorum egressi sumus & foras*

a *Id est, locus aptus locutioni prædicantium vel prædicationi orantium.*

g *portam iuxta flumen, vbi & videbatur oratio esse, & se-*

a *Ostendit quod orationem vocauit locutionem.*

h *quentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant. Et quæ-*

a *Flebis illius ciuitatis.*

i *dam mulier nomine Lydda purpuraria ciuitatis Thyathiræ*

a *Natura, vel lege audita à Iudæis.* **b** *Verum.* **c** *Oratio fidei.* **d** *Diabolus corda claudit, sed Deus aperit.*

k *norum colens Deum audiuit, cuius dominus aperuit cor*

a *Id est, si digna sum, vt in me habitet Deus & maneat, introite & manete.*

l *intendere his quæ dicebantur à Paulo. Cum autem baptizata esset & domus eius, deprecata est dicens: Si iudicatis me fidelem domino esse, introite in domum meam,*

a *In domos Gentilium non consueuerant intrare causa Iudæorum.*

m *& manete. Et coegit nos. Factum est autem euntibus*

a *Mansione alicuius interualli.*

n *delis mulier.*

K *Coegit nos.* Rabanus. Hic datur exemplum, vel duo exempla dantur: vnum hospites cogendi, alterum ad nuper conuersos intrandi.

Puellam F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vir Mace.* Id est, similitudo viri habentis habitum & effigiem Macedonis.

2 *Transiens &c. ad. n.* Annunciando nobis viam salutis.

3 *Vt autem &c.* Quia Paulus fuit certificatus, quod non erat visio vana, sed à Deo immittā: & de hoc socios suos certificauit. Cætera patent vsque ibi.

4 *Et inde Phi.* Ciuitas est denominata à Philippo rege Macedonum patre Alexandri magni.

5 *Quæ est pri.* Est enim prima ciuitas occurrens exeuntibus de mari, ex illa parte qua Paulus cum suis sociis exiuit.

6 *Ciuitas colonia.* Dicitur autem colonia, quia defectu indigenarum repletur colentibus alijs, ideo sic nominatur à cultura agri.

7 *Eramus autem.* Descripto accessu ad Macedoniam, hic consequenter describitur prædicatio facta ibidem, & primo in Philippis ciuitate: secundo in Thessalonica, quæ etiam est ciuitas Macedoniae, vt dicit Hierony. in prologo super primam epistolam ad Thessalonicensis, secunda pars incipit se. cap. Prima in duas, quia primo ponitur Pauli prædicatio, secundo insurgens persecutio ibi. Factum est autem. Circa primum dicitur. *Eramus autem in hac ur.* Scilicet Philippis.

8 *Diebus ali. con.* Volebat enim Paulus considerare conditionem populi priusquam proponeret verbum.

9 *Die autem sabba. &c. per. iu.* Quietis ab operibus in quo magis

gis

MORALITER.

1 *Vir Mace.* Quæ interpretatur orientalis, & ideo significat personam, vel gentem quæ cognoscere incipit fidei lumen, & desiderat amplius edoceri, propter quod Paulus, id est, prædicator euangelicus debet ad talem gentem vel personam accedere & eam docere, sicut & Petrus ad Cornelium accessit & eum instruxit, vt dictum est sup. 10. cap.

12 *Et quæ m.* Sequitur.

17 Cum

gis congregatur populus.

10 *Vbi v. o. esse.* Id est, locus aptus ad orandum & prædicandum.

11 *Loqueba. mul.* Solent enim magis esse deuotæ quam viri.

12 *Et quæ m. n. Lyd.* Exprimatur autem eius nomen ad maiorem historiarum certitudinem.

13 *Purpuraria.* Quia purpuram vendebat quæ est res preciosa, erat enim diues, vt patet in sequen.

14 *Ciuitatis.* De hac ciuitate dicit Apoc. 2. e. Et angelo Thyathiræ ecclesie scribe. De hac enim ciuitate erat hæc mulier oranda, sed manebat in Philippis, quæ repleta erat alijs colonis vt dictum est.

15 *Colens Deum.* Iam enim ante conuersa fuerat de Gentilitate ad Iudaismum, in quo colitur vnus Deus.

16 *Cuius dominus.* Homo enim non potest nisi exterius credenda proponendo, sed Deus docet interius mentem illuminando, ideo dicit prædicatoribus, Ioan. 15. a. Sine me. n. p. f.

17 *Cum autem bæ. f. d.* Id est, familia quæ erat magna, ideo subditur postea.

18 *Introite & ma.* Vt ibi quiescatis & reficiamini, non tantum vna die, sed pluribus hoc enim importat mansio, & sic patet eam diuitem fuisse, & etiam valde deuotam, ideo subditur.

19 *Et coegit nos.* Precibus valde efficacibus.

20 *Factum est.* Hic consequenter describitur insurgens persecutio, cuius primo ponitur occasio cum dicitur. *Factum &c. ado.* id est, ad locum orationis.

Puellam

17 *Cum autem.* Per hoc enim quod precibus suis coegit Paulum domum suam intrare, & sibi cum socijs suis necessaria ministrare, significatur quælibet persona Christiana, quæ de suis facultatibus ministrat Christi membris, & illis potissime qui annunciant verbum salutis.

20 *Factum est, &c.* Per hoc aut, quod Paulus prohibuit se & socios laudari à demone in illa loquente, sicut etiam Christus Mar. 1. c. dæmoni dicenti. Scio quod sis sanctus Dei, silentium imposuit,

Tom. 6.

O 3

A *a Puellam quam. b. f. phy.* & Chryſtoſtomus. Dicoro tibi, quis hic eſt dæmon? Deus, inquit, Phyton, à loco ſic dicitur. Vides quod & Apollo dæmon eſt?

Rabanus Phyton nomen maligni ſpiritus, per quem Phytoniſſæ hoc agunt, vt mortuus ad locutionem & diuinationem per incantationem ſuſcitate.

1. Reg. 28. e.

Beda. De phytonica diuinatione in libro Regum inuenitur, vbi rogante Saule Phytoniſſa vel animã Samuclis, vel pro ea potius ſpiritu immundum inuocauit ab inferis, quod genus magica ab Apolline Phytono repertum, & ab eius cognomine dicitur ſic vocatum, cui Hebræum etiã nomẽ congruit: quia Phytona os abyſſi dicitur.

B

Beda. Qui purpurariam eccleſiam aduauit, ipſe Phytoniſſum immundo ore magnaſia Dei prædicantem diſtincte puniens arte ſua priuauit. Hæc eſt enim poſteſtas apoſtolorum, vt quæ ligauerunt ſuper terram, ſint ligata & in cælo, & e conuerſo.

Matth. 16. c.

b *Subſecuta Paulum.*

Rabanus. Quamuis obuiaſſet, non in facie, ſed poſt eos clamat ſceminam feruens pudicitiam.

c *Iſti homines.* Beda. Non eſt voluntatis iſta confeſſio, ſed timore ſpiritus ſancti cogente vera ſpiritus mendax loquitur: non auſus luce præſente ſuas tenebras celare.

d *Præcipio & c. exiit.* Beda. Barieu. Qui fidẽ impugnabat arte priuatum excecauit. Hanc quæ (peruerſa licet mente) vera loquebatur, arte ſolummodo priuauit: quia indignum erat vt verbum euangelij ſpiritus immundus nunciaret. Exire & ſilere præcepit: quia dæmones & cum tremore debent Deum conſiteri, non laudare cum gaudio.

* Chryſoſt. Quid? nunquid & dæmon hæc loquebatur, & Paulus prohibuit? & ille maligne agebat, & hic prudẽter.

C

Voluit enim hunc non eſſe dignum fide. Si. n. admittit illius

lius teſtimonium Paulus, multos eſt fideles decepiſſet, vt poſte ab illo approbatus, propterea ſuſtinet quæ per ſe dicunt, vt finẽ illi faciat. Et ipſe permiſſione quãdã ſuis ad illius intentionem. Igitur primũ quidẽ admiſit Paulus, & reſpicit non volens ſimpliciter iniecere lignis, Vbi autẽ perſeuerauit hoc dicere diebus multis, &

a nobis ad orationem, puellam quandam habentem ſpiritum phytonem obuiare nobis, quæ quaſtum magnũ præſtabat

b dominis ſuis diuinando. Hæc ſubſecuta Paulum & nos, clamabat dicẽs. Iſti homines ſeruũ Dei excellẽti ſunt, qui annun-

c ciant vobis viam ſalutis. Hoc autem faciebãt multis diebus.

d Dolens autem Paulus & conuerſus dixit ſpiritui: præcipio tibi in nomine Ieſu Chriſti exire ab ea, Et exiit eadẽ hora.

e Videntes autem domini eius, quia exiuit t̄ ſpes quaſtus eorum apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad principes, & offerentes eos magiſtratibus dixerunt: Hi ho-

f mines conturbant ciuitatem noſtram, cum ſint Iudæi, & annunciant morem, quem non licet nobis ſuſcipere, neque fa-

g cere, cũ ſimus Romani. Et cucurrit plebs aduerſus eos, & magiſtratus, & ſciſſis tunicis eorum iuſſerunt t̄ virgis eos cedi.

h Et cum multas plagas eis intuliſſent, miſerunt eos in carcerẽ, præcipiẽtes cuſtodi vt diligenter cuſtodiret eos. Qui cũ tale præceptum accepifſet, miſit eos in interiorẽ carcerem, & pedes

opus monſtrabat. *Iſti homines*, inquit, ſeruũ Dei altiffimi ſunt qui ne annunciant vobis viam ſalutis. Tunc præcepit illi vt exiret.

Videntes autem domini eius quod exiit ſpes quaſtus eorum apprehendentes Paulum & c.

* Chryſoſtomus. Vbiq; malorum cauſa pecunia. O paganorum inhumanitatem, vt augeant pecuniam, puellam à dæmonijs vexari volũt.

Arreperũ Paulo & Silam dixerunt, inquit. Hi homines turbant ciuitatem noſtram.

Quidnam fecerunt? Quare igitur ante hæc non attraxiſtiſ? Iudei, inquit, quum ſint. Ita nomẽ canillabant.

Et annunciant nobis mores, quos non licet nobis ſuſcipere neq; facere quum Romani ſimus. Maieſtate læſa crimen dicunt.

f *Cum ſimus Romani.* Beda. Iam decretum erat à Romanis, ne quis Deus rec pereret, niſi approbante ſenatu.

g *Et cucurrit plebs aduerſus eos.* * Chryſoſt. O inconfiderantiam, non exquiſierunt, neque communicarunt ſermoneſ quamuis tanto miraculo factõ adorare oportebat vt ſeruatoreſ, & benefactoreſ habere, nam ſi pecunias volebatis, quare hiſ diuitijs inuentis non accuriſtiſ? Poſſe dæmones abigere clarioreſ reddit, quam ipſiſ credere. Ecce & hic ligna ſed pecuniarum cupiditas plus valuit.

h *Miſerunt eos in car.* Rabanus. Ec per hoc maior virtus eſt liberantis. Ad idẽm ſpectat & quod ſequitur. Miſit in interiorẽ carcerem, & pedes eorum ſtrinxiſt ligno.

* Chryſoſt. Itaque Paulus quidẽ totum fecit, & miracula & doctriam, periculorum autẽ & Silas particeps fuit

Medi

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Puel. & c. Phy.* Id eſt, diuinantem: non enim iſta puella erat Phytoniſſa ſicut illa mulier Phytoniſſa, de qua habetur 1. Reg. 28. a. Illa enim non erat obſeſſa à dæmone, ſed per artem magicam faciẽbat apparere dæmonẽ in ſimilitudine alicuius mortui ad dandum reſponſum de occultis, vt dictum fuit ibidem: iſta vero (imo dæmon) exiſtens in ea dabat reſponſa, quia multa ſunt à dæmonibus cognita quæ hominibus ſunt occulta, & hoc modo reſpondendo, *præ. ma. quæ.*

2 *Clama.* Dicit hoc glo quod timore ſpiritus ſancti cogente ſpiritus mendax vera loquebatur. Sed hoc non videtur verum, quia ſubditur.

3 *Dolens & c.* Non doluiſſet de hoc ſi ſpiritus ſancto cogente factum fuiſſet, nec illud impediuiſſet. Propter quod videt melius dicendum, quod Paulus impoſuit illi puellæ ſilentium eiſciendo ab ea dæmonium eo modo quo Chriſtus homini habenti ſpiritu immundum & dicenti ei; ſcio quia ſis ſanctus Dei, dixit. *Obmutiſce, & exi de homine,* Marc. 10. hoc enim fecit Chriſtus, ne veris falſa miſceret, ſicut venenum ſub melle propinatur, & quia noluit tellimonium ſanctitatis à dæmone, ne per hoc daretur apparentia dicto Phariſæorum, qui dicebant eum facere miracula in Beelzebub principe dæmoniorum. Et eiſdem cauſis Paulus hoc eiecit dæmonium, quia imponebatur ſibi & aliis apoſtoliſ quod yterentur magicis artibus.

4 *Videntes autem.* Poſita occasione, hic conſequenter ſubditur perſecutio, & ſecundo diuina liberatio, ibi. *Mediã autem nocte* Circa primum dicitur. *Videntes autem & c.* Et per conſequenter dolentes de damno temporali.

5 *Apprehendentes Pau. & c. perdu. in forum.* Vbi tractabantur lites.

6 *Ad principi. ci.* Vt punirent eos tanquam malefactoreſ, idẽ ſubditur, eos accuſando.

7 *Hi homines contur. ciuit.* Ideo ſunt digni morte tanquam auerſarij reipublicæ.

8 *Et an. morem & c.* Scilicet Ieſum Chriſtum eſſe Deum.

9 *Cum ſi. Ro.* Iam enim erat decretum à Romanis, ne quis re peretur Deus, niſi approbante ſenatu.

10 *Et cucurrit plebs aduer.* Moti impetu paſſionis, & non duẽ rationis.

11 *Et magiſtratus, & ſciſſis tunicis.* Scilicet Pauli & Silæ ce temptibiliter.

12 *Iuſſerunt virgis eos ca. cru.* Et ad augmentum crudelitatis ſubditur.

13 *Et cum mul. & c.* Et patet litera.

14 *Miſerunt eos in carcerem* Qui erat fortior & grauior.

15 *Et pedes eorum ſtrin. lig.* Ad maiorem ſecuritatẽ, ponẽ eos in cyp̄o,

^a Media autem nocte, &c. Orandum est media nocte & in periculis seruanda diligentia orationis.

^b Chrysoſtomus. Quid illis animabus conferendum? Multis plagis acceptis flagellati sunt, contumelios affecti sunt, extreme periclitati sunt, in neruum coniecti sunt, inque carcerem interiorum, & neque sic dormire poterant, sed tota nocte vigilant. Videntis quantum bonum sit afflictio? nos autem & in mollibus lectis, & metu territi, totas noctes dormimus, fortassis propterea inlemines manserunt, quoniam in periculis fuerunt. Nunquid fomni tyrannis illos cepit? nunquid dolor infligit: nunquid metus consternatos reddidit? Atqui hæc quæ illos excitabant alacresque faciebant etiam magna voluptate implebant. Media autem nocte, inquit, orantes laudabant Deum, audiebant autem illos vinciti. Nouam enim videbatur esse, ac admirabile.

^b Terra motus factus est ma. &c. Beda. Deuotio orantiu & virtus orationis exprimitur, quia illis in carcere hymnos canentibus, laus eoru terram mouet: carceris fundamenta concutit, ostia aperit, catenas vincitorum soluit.

^b Chrysoſt. Terræ motus factus est, ita vt custos e somno excitaretur, & ianuæ apertæ sunt, vt factu fieret mirabile.

^a Media nocte surgebam ad confitendum tibi. ^a Media autem nocte paulus & Silas adorantes laudabant Deum, & audiebant eos qui in custodia erant.

^b Subito vero terræ motus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris, & statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, & videns ianuas apertas carceris, euaginato gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vincitos. Clamauit autem paulus voce magna dicens. Nihil feceris tibi mali, vniuersi enim hic sumus. Peditoque lumine introgressus est, & tremefactus procidit paulo & Silæ ad pedes, & produ-

^c cens eos foras ait: Domini, quid me oportet facere vt salus siam? At illi dixerunt. Crede in dominum Iesum & salus eris tu & domus tua. Et locuti sunt ei verbum domini cum omnibus qui erant in domo eius, & tollens eos in illa hora noctis, lauit plagas eoru, & baptizatus est ipse & omnis domus eius continuo, cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, & letatus est cum omni domo sua, & credens Deo. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores dicentes. Dimitte homines illos. Nunciauit autem custos carceris verba hæc paulo, quia miserunt magistratus vt dimittamini. Nunc igitur exeuntes ite in pace. paulus autem dixit eis: Casos nos publice, & indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos eiciunt?

^d Velocitas obedientiæ signatur. Nescit tarda molimina spiritus sancti gratia.

^e Cumque perduxisset, &c. apposuit eis mensam, &c. Rabanus. Optimum vtriusque exemplum, ingressus domus & mensæ appositio.

^f Non ita, &c. Rabanus. Propter potentiam & scientiam: potentia quia terræ motu ostia sunt aperta, scientia, quia cognouit Paulus cur se vellet interficere: ideo præ omnibus paulo & Silæ procidit ad pedes.

^g Lauit plagas eorum. Beda. Pulchra varietas: quibus plagas lauit per eos plagas criminis amittit.

^h Continuo. Rabanus. Continuo orationis exprimitur, quia illis in carcere hymnos canentibus, laus eoru terram mouet: carceris fundamenta concutit, ostia aperit, catenas vincitorum soluit.

ⁱ Chrysoſt. Terræ motus factus est, ita vt custos e somno excitaretur, & ianuæ apertæ sunt, vt factu fieret mirabile.

^j Media autem nocte surgebam ad confitendum tibi. Media autem nocte paulus & Silas adorantes laudabant Deum, & audiebant eos qui in custodia erant.

^k Subito vero terræ motus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris, & statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, & videns ianuas apertas carceris, euaginato gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vincitos. Clamauit autem paulus voce magna dicens. Nihil feceris tibi mali, vniuersi enim hic sumus. Peditoque lumine introgressus est, & tremefactus procidit paulo & Silæ ad pedes, & produ-

^l cens eos foras ait: Domini, quid me oportet facere vt salus siam? At illi dixerunt. Crede in dominum Iesum & salus eris tu & domus tua. Et locuti sunt ei verbum domini cum omnibus qui erant in domo eius, & tollens eos in illa hora noctis, lauit plagas eoru, & baptizatus est ipse & omnis domus eius continuo, cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, & letatus est cum omni domo sua, & credens Deo. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores dicentes. Dimitte homines illos. Nunciauit autem custos carceris verba hæc paulo, quia miserunt magistratus vt dimittamini. Nunc igitur exeuntes ite in pace. paulus autem dixit eis: Casos nos publice, & indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos eiciunt?

^m Velocitas obedientiæ signatur. Nescit tarda molimina spiritus sancti gratia.

ⁿ Cumque perduxisset, &c. apposuit eis mensam, &c. Rabanus. Optimum vtriusque exemplum, ingressus domus & mensæ appositio.

^o Non ita, &c. Rabanus. Propter potentiam & scientiam: potentia quia terræ motu ostia sunt aperta, scientia, quia cognouit Paulus cur se vellet interficere: ideo præ omnibus paulo & Silæ procidit ad pedes.

^p Lauit plagas eorum. Beda. Pulchra varietas: quibus plagas lauit per eos plagas criminis amittit.

^q Continuo. Rabanus. Continuo orationis exprimitur, quia illis in carcere hymnos canentibus, laus eoru terram mouet: carceris fundamenta concutit, ostia aperit, catenas vincitorum soluit.

^r Chrysoſt. Terræ motus factus est, ita vt custos e somno excitaretur, & ianuæ apertæ sunt, vt factu fieret mirabile.

^s Media autem nocte surgebam ad confitendum tibi. Media autem nocte paulus & Silas adorantes laudabant Deum, & audiebant eos qui in custodia erant.

^t Subito vero terræ motus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris, & statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, & videns ianuas apertas carceris, euaginato gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vincitos. Clamauit autem paulus voce magna dicens. Nihil feceris tibi mali, vniuersi enim hic sumus. Peditoque lumine introgressus est, & tremefactus procidit paulo & Silæ ad pedes, & produ-

Hæc vinciti non videbatur, alioqui fugissent. orantes omnes.

Alleg. Qui omne gaudium extimat cum in tentationes varias inciderit, libenterque gloriatur in infirmitatibus suis, vt in eo habitet virtus Christi, hic cum paulo & Sila in carcere Deum laudat, di. cum propheta; Tu es refugium meum à pressura quæ circumdedit me, exultatio mea. &c.

Clamauit autem Paulus. Nihil feceris tibi mali, vniuersi enim hic sumus. Peditoque lumine introgressus est, & tremefactus procidit paulo & Silæ ad pedes, & produ-

cens eos foras ait: Domini, quid me oportet facere vt salus siam? At illi dixerunt. Crede in dominum Iesum & salus eris tu & domus tua. Et locuti sunt ei verbum domini cum omnibus qui erant in domo eius, & tollens eos in illa hora noctis, lauit plagas eoru, & baptizatus est ipse & omnis domus eius continuo, cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, & letatus est cum omni domo sua, & credens Deo. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores dicentes. Dimitte homines illos. Nunciauit autem custos carceris verba hæc paulo, quia miserunt magistratus vt dimittamini. Nunc igitur exeuntes ite in pace. paulus autem dixit eis: Casos nos publice, & indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos eiciunt?

Velocitas obedientiæ signatur. Nescit tarda molimina spiritus sancti gratia.

Cumque perduxisset, &c. apposuit eis mensam, &c. Rabanus. Optimum vtriusque exemplum, ingressus domus & mensæ appositio.

Non ita, &c. Rabanus. Propter potentiam & scientiam: potentia quia terræ motu ostia sunt aperta, scientia, quia cognouit Paulus cur se vellet interficere: ideo præ omnibus paulo & Silæ procidit ad pedes.

Lauit plagas eorum. Beda. Pulchra varietas: quibus plagas lauit per eos plagas criminis amittit.

Continuo. Rabanus. Continuo orationis exprimitur, quia illis in carcere hymnos canentibus, laus eoru terram mouet: carceris fundamenta concutit, ostia aperit, catenas vincitorum soluit.

Chrysoſt. Terræ motus factus est, ita vt custos e somno excitaretur, & ianuæ apertæ sunt, vt factu fieret mirabile.

Media autem nocte surgebam ad confitendum tibi. Media autem nocte paulus & Silas adorantes laudabant Deum, & audiebant eos qui in custodia erant.

Subito vero terræ motus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris, & statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, & videns ianuas apertas carceris, euaginato gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vincitos. Clamauit autem paulus voce magna dicens. Nihil feceris tibi mali, vniuersi enim hic sumus. Peditoque lumine introgressus est, & tremefactus procidit paulo & Silæ ad pedes, & produ-

cens eos foras ait: Domini, quid me oportet facere vt salus siam? At illi dixerunt. Crede in dominum Iesum & salus eris tu & domus tua. Et locuti sunt ei verbum domini cum omnibus qui erant in domo eius, & tollens eos in illa hora noctis, lauit plagas eoru, & baptizatus est ipse & omnis domus eius continuo, cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, & letatus est cum omni domo sua, & credens Deo. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores dicentes. Dimitte homines illos. Nunciauit autem custos carceris verba hæc paulo, quia miserunt magistratus vt dimittamini. Nunc igitur exeuntes ite in pace. paulus autem dixit eis: Casos nos publice, & indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos eiciunt?

Velocitas obedientiæ signatur. Nescit tarda molimina spiritus sancti gratia.

Cumque perduxisset, &c. apposuit eis mensam, &c. Rabanus. Optimum vtriusque exemplum, ingressus domus & mensæ appositio.

Non ita, &c. Rabanus. Propter potentiam & scientiam: potentia quia terræ motu ostia sunt aperta, scientia, quia cognouit Paulus cur se vellet interficere: ideo præ omnibus paulo & Silæ procidit ad pedes.

Lauit plagas eorum. Beda. Pulchra varietas: quibus plagas lauit per eos plagas criminis amittit.

Continuo. Rabanus. Continuo orationis exprimitur, quia illis in carcere hymnos canentibus, laus eoru terram mouet: carceris fundamenta concutit, ostia aperit, catenas vincitorum soluit.

Chrysoſt. Terræ motus factus est, ita vt custos e somno excitaretur, & ianuæ apertæ sunt, vt factu fieret mirabile.

Media autem nocte surgebam ad confitendum tibi. Media autem nocte paulus & Silas adorantes laudabant Deum, & audiebant eos qui in custodia erant.

Subito vero terræ motus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris, & statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, & videns ianuas apertas carceris, euaginato gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vincitos. Clamauit autem paulus voce magna dicens. Nihil feceris tibi mali, vniuersi enim hic sumus. Peditoque lumine introgressus est, & tremefactus procidit paulo & Silæ ad pedes, & produ-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Media autem nocte. Hic consequenter ponitur eorum liberatio, & primo miraculo diuino, secundo humano mandato ibi: Et cum. Circa primū dicitur. Media autem nocte Paulus & Silas adorantes. Secundum illud psal. Media nocte surgebam ad confitendum tibi.

2 Subito vero &c. Ad ostendendum orationis eorum virtutē, & ad incutiendum hominibus domini timorem.

3 Expergefactus autem custos carceris. Ex terræ motu.

4 Euaginato gladio vo. se. in. &c. Ne propter euasione Pauli & Silæ de quorum diligenti custodia habuerat præceptum strictum & speciale, puniretur graui & contemptibili morte.

5 Clamauit autem Paulus. Sciens per spiritum causam quare volebat se interficere.

6 Et tremefactus. Cognoscens terræ motum diuina virtute factum.

7 Procidit paulo & Sila ad pedes. Ad quorum orationem fuerat factum miraculum, & quia à morte fuerat liberatus per Pauli verbum.

8 Et producens eos foras. Carcerem.

9 Ait

MORALITER.

ostenditur quod prædicator verbi diuini vitare debet laudes malorum hominum qui sunt membra diaboli, quia sicut dicit Seneca libro de virtutibus. Idem est laudari à turpibus & ob turpia.

1 Media

9 Ait domini, quid me oportet facere. Quasi dicat paratus sum viam salutis audire & fideliter obedire. Cætera patent vsque ibi.

10 Et letatus est cum omni domo. De euasione mortis corporalis per verbum Pauli: etiam spiritualis per susceptionem fidei.

11 Et cum dies. Hic consequenter ponitur eorum liberatio mandato humano, cum dicitur.

12 Dimitte homines illos. Transeunte enim passionis impetu, aduerterunt magistratus, quod Paulus & Silas iniuste fuerunt verberati & incarcerati ideo volebant eos liberare.

13 Paulus autem dixit illis. Id est, licitoribus, qui venerant pro eorum liberatione.

14 Casos nos publice. Quod non debet fieri, nisi publicis male factoribus.

15 Indemnatos. Quia puniti fuerunt impetu passionis, & non iudicio rationis.

16 Homines Romanos miserunt, &c. Quibus magis debet deferri quam aliis, eo quod Romani habebat dominium orbis. Quod autem Paulus esset ciuis Romanus, habetur infr. 22. cap.

17 Et nunc occulte eiciunt. Volentes crimen suum occultare.

Non

1 Media autem nocte Paulus & Silas adorantes laudabant domi. Per terræ motum ipsis orantibus factum, significata fuit sequens liberatio Pauli & Silæ de carcere & custodis carceris, & familiarum suarum ab infidelitate.

Tom. 6.

O 4

A *Non ita, sed veniant & ipsi nos eiciant.*
 * Chrysoſtomus, Etiam principibus milicium denunciati- bus, Paulus non exit, forſan propter Lydiam, & alios fratres, vel etiam terret illos ne putentur digni eſſe

a Non ita, ſed veniant, & ipſi nos † eiciant. Nunciauerunt au- tem magistratibus lictores verba hæc. Timueruntque audito quod Romani eſſent, & venientes deprecati ſunt eos, & edu- centes rogabant vt egrederentur de vrbe. Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam, & viſis fratribus conſo- lati ſunt eos: & profecti ſunt.

1 ſe qui perirent. Et vt
 2 etiam alios confiden-
 3 tiores facerent. Tri-
 4 plex delicti crimen
 5 erat, quod Romanos,
 6 & non audita cauſa,
 7 & publice coniece-
 rant in carcerem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Non ita.* Supple erit.
 2 *Sed veniant, & ip. n. eii.* Facto conſitentes quod iniuſte nos verberauerunt & incarcerauerunt, & ita factum eſt, vt patet ex litera ſequenti.

3 *Exeun. au. de car.* Quem reintroierunt, ne cuſtos carceris poſt eorum recessum inculparetur propter eorum eduſio- nem.
 4 *Intr. in Ly.* Nomen eſt regionis ſecundum glo.
 5 *Et vi. f.* Id eſt, Chriſtianiſ ibidem habitantibus.
 6 *Conſolati ſunt e.* Sua præſentia, & ſancta doctrina.
 7 *Et profecti ſunt.* Alibi, ad prædicandum verbum Dei.

A D D I T I O I.

B *In cap. 16. vbi dicitur in poſt. Nec iſta circumciſio fuit ſicta vt dicit Hier. ſed vera.* Simulatio quam hic ponit Hieron. non ſic intelligenda eſt, quaſi illos actus ſecundū rei veritatem non feciſſet, ſed qui ante faciebat tanquam legis ceremonias obſeruans, ſed ſolum quadam pia ſimulatione, ne ſcandaliza- ret Iudæos, & eorum conuerſionem impediret, ſicut ſi quis pelliculam virilis membri abſcinderet propter ſanitatē, non

non cauſa legalis circumciſionis obſeruandæ, vt in prima ſe- cundæ. q. 103. art. 4. in reſponſione primi argumenti.

A D D I T I O II.

In eo, cap. vbi dicitur in Poſtil. Dicit hic Glo. quod timore ſpiri- tus ſancti cogente ſpiritus mendax vera loquebatur.
 Paulus non intelligitur hic doluiſſe de hoc quod ſpiri- ſancto cogente factum erat, ſed de hoc, quod puella à dabo lo poſſidebatur, vt in glo. interlineari, & ideo glo. quam te- probat Poſtillator, non videtur reprobanda.

C A P. XVII.

C *Um autem & c.* * Chryſoſt. Iterum paruas ciuitates tran- ſeunt, & ad maiores feſtinant, vnde quaſi ex fontibus quibuſdam, in vicinâ diuulgandus ſermo. *Pro more autem ſuo intravit.* Paulus in Synagogam Iudæorum, quamuis di- xerat. Conuertimur ad gentes: non relin- quebat illos, magno enim amore pſeque- batur eos. Audi enim illum dicentem, fra- tres expectatio quidē cordis mei, & oratio ad Deum pro Iſrael eſt, vt ſeruetur, & ora- ui anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis. Faciebat autem hoc propter promiſ- ſionem Dei, ac glo- riam. Et ne offendi- culum eſſet gentibus.

dæi enim qui paſſionem & reſurrectionem negare non po- terant, Antichriſtū expectantes ea ad Ieſum pertinere con- tradicebant, & ideo Paulus non modò Chriſti myſteria præ- dicat, ſed docet in Chriſto Ieſu omnia eſſe conſummata.

* Chryſoſtomus. Bene, quando vocabant, hoc & Chri- ſtus faciebat, multum de ſcripturis diſſerēs, & non ſemper ſigna- faciens, quoniā enim illi aduerſabantur, & eum vt inpoſtorem & incantatorem cal- lumniabantur, ideo & ipſe de ſcripturis diſſe- rit. Qui enim ſolis ſi- gnis attentat perſua- dere, merito ſuſpe- ctus eſt. Qui autē ex ſcripturis perſuadet, non venit in eam ſu- ſpicionem, & vbique inuenit illū doctrinis perſuadere.

C A P V T XVII.

Vm autem perambulassent Amphipolim & Apolloniam, venerunt Theſſalonicam, vbi erat ſynagoga Iudæorum. Secundū conſue- tudinem autem * Paulus introiuit ad eos, & per ſabbata tria diſſerebat eis de ſcripturis adaperiens & inſinuans, † quia Chriſtum oportuit pati: & reſurgere à mortuis: & quia hic eſt Ieſus Chriſtus, quem ego annun- cio vobis. Et quidam ex eis crediderunt, & adiuncti

b *Adaperiens & inſinuans quia Chriſtum oportuit pati.* * Idem. Vides quod ante omnia paſſionem prædicat, ſic de illa non confundebantur, ſed prædicabant, vt ſalutarem.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XVII.

C *Um au. peramb.* Hic cōſequenter ponitur prædicatio Pau- li in alijs locis Macedonia, & primo in Theſſalonica ſe- cundo in Beroe, ibi: *Fratres vero.* Prima in duas: quia primo ponitur prædicatio, ſecundo inſurgens perſecutio ibi: *Zelan- tes.* Circa primum dicitur.
 1 *Cum au. peramb. Amph. & Apol.* Ciuitates ſunt in quibus non contraxerunt moram.
 2 *Vene. Th. vbi erat ſy.* In illa enim ciuitate cum gentilibus habitabant multi Iudæi.
 3 *Secundum, & c. in ad. e.* Scilicet, Iudæos, quibus Paulus conſueuerat prius prædicare quam gentilibus, vt patet ex præcedenti.

4 *Et per, & c. de ſcr. Legis & prophetarum.*
 5 *Ada. & in. Ex eis.*
 6 *Quia Chriſtum.* In lege & prophetis promiſſum.
 7 *Opor. p.* ſicut patet Iſa. 54. & Oſee 6. & in pluribus alijs lo- cis, ſicut declarauit exponendo dicta prophetarum.
 8 *Et quia hic eſt Chri.* ſcilicet, Ieſus Nazarenus.
 9 *Quem ego an. vo.* Ita quod non ſolum declarabat ex ſupra dictis paſſionem Chriſti, & eius reſurrectionem, ſed etiam iſta eſſe completa in Ieſu Nazareno, & ſic non eſſe expe- ctandum alium Chriſtum ſicut expectant Iudæi, huiusmodi vero ſcripturas per quas iſta probantur, ergo poſui ſaltē in parte in quadam quaſtione de aduentu Meſſiæ.
 10 *Et qui. exe.* ſcilicet, Iudæis.
 11 *Crc.* In Chriſtum.
 12 *Et adiun.* Fide & ſocietate.

M O R A L I T E R.

1 *Cum au. perambu.* Hic deſcribitur fructus prædicationis ip- ſius Pauli in Theſſalonica, & Beroa, & eius recessus ab vtra- que

que propter perſonalem perſecutionem, & eiſdem rationi- bus quibus dictum eſt ſupra ipſum de alijs locis recessiſſe, & eadem moralitas eſt hic & ibi.

Qui

a Et de colen. Gen. Id est, & de his, qui Gentium ritum Iudaismo mutauerunt, & de his, qui Gentiles per manserant multi ad Christum confluerebant, Rabanus. Prima causa malitiae, quod de vulgo. Secunda, quod & mali erant pra vulgo, **b** Zelantes autem, &c. **c** Chrysostomus. Ira cum plures essent Graeci assumebant quosdam. Quoniam non putauerunt Iudaei se sufficere ad feditionem mouendam, nec iustam causam habebant, tumultu semper talia perficiunt, idque assuetis viris malis. **c** *Trab. Ia* Beda. In Graeco, Iasonem & quosdam alios fratres, unde intelligendum est, Iasonem fratrem, & fidelem fuisse. **c** Chrysostomus. O tyrannidem ab eisdem sine causa illos extrahunt. Hi omnes contraria decreto Caesaris faciunt, Regem inquit dicentes esse Iesum. Quoniam nihil contrarium dicebant decretis, neque commouebant civitatem, in aliud crimen illos dicunt, & laese maiestatis, ac reipublicae accusant. **d** *Regem ali.* Rabanus. Praeter Caesarem, quod contra decretum Caesaris

a sunt Paulo, & Silae, & de colentibus Gentilibusque magna multitudo, & mulieres et nobiles non paucae. **b** Zelantes autem Iudaei assumptesque de vulgo viros quosdam malos, & turbam facta concitauerunt civitatem, & assistentes domui Iasonis, quarebant eos producere in populum. Et cum non inuenissent eos, trahebant Iasonem, & quosdam fratres ad principes civitatis clamantes, quoniam hi, qui urbem concitant, & huc venerunt, quos suscepit Iason, & hi omnes contra decreta Caesaris faciunt regem alium, dicentes esse Iesum. Concitauerunt autem plebem, & principes civitatis audientes haec: Et accepta satisfactione a Iasone, & a ceteris; dimiserunt eos. Fratres vero confestim per noctem dimiserunt Paulum, & Silam in Beroam. Qui cum venissent, in synagogam Iudaeorum introierunt. Hi autem erant nobiliores eorum, qui sunt Thessalonicae, qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes scripturas, si haec ita haberent. Et multi quidem crediderunt ex eis, & Gentilium mulierum honestarum, & viri non pauci. Cum autem cognovissent in Thessalonica Iudaei, quia & Beroe praedicatum est a Paulo verbum dei, venerunt, & illuc commouentes, & turbantes multitudinem. Statimque tunc Paulum dimiserunt fratres, ut iret usque ad mare. Silas autem, & Timotheus remanserunt ibi. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum usque Athenis, & accepto mandato ab eo ad Silam, & Timotheum, ut quam celeriter venirent ad illum, profecti sunt. Paulus au-

faris erat, unde in Evangelio: Omnis, qui se regem facit, contradicit Caesari. Apostoli vero contradicebant Christum regem esse Iudeorum, id est, confitentium, unde & Iudaei ipsum Christum accusabant. **c** *A Paulo.* Qui erat dux verbi, & ideo postea solus dimissus est, ut iret de Macedonia ad mare. **f** *Statimque, &c.* **g** Chrysostomus. Hic iam Paulum solum mittunt Metuebant ne quid ipsi mali accideret, qui caput illorum omnium erat. Sic non ubique gratia operabatur, sed finit illos etiam humano consilio agere exuscitatis illos, & in sollicitudinem immittens. **g** *Profecti.* Rabanus. Athenis fratres illi, qui duxerunt Paulum quidam de Sila dictum putant, & Timotheo, qui de Macedonia ad Paulum profecti sunt. **h** *Paulus autem, &c.* Chrysostomus. Vide quod maiores tentationes habet apud Iudeos, quam apud gentes. Athenis enim nihil tale patitur, nihil enim praeter risum passus est. Apud Iudeos autem multae difficultates, adeo erant irati. **Ioan 18. g.** **E** **F** *Paulo autem expectate eos Athenis*

NICOLAUS DE LYRA.
1 Et de col. Gentilib. prius conuersis ad Iudaismum, & sic colebant unum deum. **2** *Gentili.* Id est, de eis, qui usque tunc per manserunt in Gentilitate. **3** *Zelan. au.* Hic consequenter ponitur insurgens persecutio, cum dicitur. *Zelan. au. Iu.* Invidia motu. **4** *Assu. de. &c. mal.* Qui prouisi sunt ad facienda mala. **5** *Et tur. fa. conci.* Contra Paulum, & Silam, & secundum, quod dicit Ioan Chryso. A veritate se esse vacuos professi sunt, qui multitudine se armauerunt. **6** *Et assi.* In qua Paulus, & Silas fuerant hospitati. **7** *Et cum non in. e.* Quia iam alibi transierant. **8** *Trab. &c. fra.* Id est, Christianos cum eo. **9** *Ad prin. ci.* Ut punirentur. **10** *Clam. quo. hi.* Id est, scilicet, Paulus, & Silas. **11** *Quos sus. Ia.* Et ideo particeps est maleficij eorum. **12** *Et hi omnes contra, &c.* Et suadetur in quo. **13** *Regem alium, dicentes, &c.* Scilicet, non subiectum Caesari, sed magis eius dominum. Imperatores enim Romani bene permittebant alios reges esse, dum tamen eis essent subiecti, & redderet eis tributum. **14** *Et ac.* Per rationabilem excusationem, vel emendationem, vel alio conuenienti modo, quia non habetur in text. modus huius satisfactionis. **15** *Frares.* Hic consequenter describitur praedicatio Pauli, & Silae in Beroe, & patet litera usque ibi. **16** *Hi autem.* Scilicet, Iudaei manentes in Beroe. **17** *Erant nobi.* Genere, vel animo, vel utroque modo. **18** *Eorum, qui sunt, &c.* Id est, magis nobiles, quam illi, qui habitabant in Thessalonica.

19 Qui susceperunt ver. Evangelicum a Paulo, & Sila propositum. **20** *Cum omni auidi.* Id est, ardentem, & deuote. **21** *Quotidie scrutantes scripturas.* Legis, & prophetarum. **22** *Si haec se haberent.* Scilicet, quod essent implere in Iesu Nazareno, sicut Paulus, & Silas asseriebant. **23** *Et multi quidem credide. ex eis.* Scilicet, Iudaeis. **24** *Et gentilium, &c.* Scilicet, iam ante conuersarum ad Iudaismum. **25** *Cum autem cognovissent in Thess.* Hic consequenter mouetur quaestio contra Paulum, & patet litera usque ibi. **26** *Statimque, &c.* Vt alibi posset praedicare euangelium Christi. **27** *Silas autem, & Timotheus re.* Id est, ad plenius instruendum, & confirmandum in fide conuersos ad Christum. **28** *Qui autem deducebant, &c.* Hic consequenter praedicatio Pauli describitur, in aliis partibus Graeciae, & primo in ciuitate Atheniensi secundo in Corinthio. ca. sequen. tertio in Epheso, ibi; Paulus vero. Circa primum primo describitur eius ad Athenas peruentio, secundo cum philosophis disputatio, ibi; Paulus autem tertio praedicatio eius, ibi. *Stans autem.* Circa primum dicitur. *Qui autem ded. Paulum.* Vt per mare iret alibi ad praedicandum. **29** *Perduxerunt o.* Consolati eius societate, & doctrinae veritate. **30** *Et ac.* Et per illos, qui deduxerunt eum usque ad Athenas. **31** *Profe. sunt.* Instructis plenius, & confirmatis Beroensibus, ad quod remanserant. **32** *Paulus autem.* Hic consequenter describitur Pauli disputatio cum philosophis, cuius primo ponitur motiuum, cum dicitur. **Incitaba.**

MORALITER.
18 *Qui, &c.* Vt Pauli sapientia a deo sibi data coram philosophis manifestaretur, & eorum aliqui ad Christum conuerterentur, sicut & factum fuit, ut habetur infr. **32** *Paul. &c. ex.* Silam, & Timotheum, licet enim esset plenus sapientia

sapientia acquisita, & infusa, tamen expectabat eos ad conferendum cum eis publice quod praedicaret, Et nos multo magis, qui nihil sumus respectu ipsius, debemus cum sapientibus conferre antequam aliquid notabile proferre, maxime coram personis notabilibus praesumamus.

Athenis exacerbabat spiritus illius in ipso, quum spectaret civitatem idolis obnoxiam. Merito. Vix enim alibi tor videbantur idola. Disputabat igitur in synagoga, & in foro quotidie cum his, qui forte ipsum adissent.

* Idem. Vide iterum differit apud Iudæos, vndique ob-

struens ora eorum, qui dicebant, quod Iudæos reliquisset, propterea, quod ad gentes se conuertisset. Mirum est, quod Philosophi sic illo loquente, non statim deriserunt eum, cum contumeliis, neque a prædicatione resisterent, dicentes: Procul a Philosophia abest, quia nihil factus habebat. Et aliter, quia neque cogitabant, neque intelligebant ea, quæ dicebantur. Quomodo enim cum alij ex eis corpus dicebant deum alij vero voluptatem felicitatem.

a Epicurei. Rabanus. Vocantur ab auctore suo, qui dicit voluptatis assertor. Stoici Græcè Latine elementa, qui contendebant paria esse peccata, id est, omne peccatum uniforme esse.

Beda. Epicurei præceptoris sui traditionem secuti, felicitatem hominis in sola voluptate corporis, Stoici in sola animi virtute posuerunt. Quia inter se dissidentes, apostolus vna nimis impugnant, quia hominem docebat beatum esse in anima, & corpore, non in presenti, nec ex se, sed ex gratia dei per Iesum Christum in resurrectione.

Lactan. Firm. Denique a primis illis sapientibus, (Pythagorici, Stoici, Peripatetici) a Socrate vsque ad Platonem præconcesso, & indubitate habitum est. Donec vnus multis post seculis exiit delirus Epicurus, qui auderet negare, id quod est euidentissimum, studio, sinuatiendi noua, vt nomine suo constitueret disciplinam. Et quia nihil noui poterat reperire. Vt tamen dissentire a cæteris videretur, vetera, voluit euertere, in quo illum circūlatrantes Philosophi oēs coarguerunt. Certius est igitur mundum prouidentia instructum, quam materiæ prouidentia conglobatum.

C Lactan. Firm. Denique a primis illis sapientibus, (Pythagorici, Stoici, Peripatetici) a Socrate vsque ad Platonem præconcesso, & indubitate habitum est. Donec vnus multis post seculis exiit delirus Epicurus, qui auderet negare, id quod est euidentissimum, studio, sinuatiendi noua, vt nomine suo constitueret disciplinam. Et quia nihil noui poterat reperire. Vt tamen dissentire a cæteris videretur, vetera, voluit euertere, in quo illum circūlatrantes Philosophi oēs coarguerunt. Certius est igitur mundum prouidentia instructum, quam materiæ prouidentia conglobatum.

7ib. 2. de origine erroris cap. 9.

Felicitas vera hominis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Incitabatur spiritus eius. Nā & ex zelo fidei moleste ferebat idololatiam, quæ videbatur in ciuitate, & alios errores, ideo subditur.

2 Disputabat igitur in synagoga, & in foro. Scilicet vnum deum, & isti erant Gentiles conuersi ad Iudaismum, & isti cum Iudæis errabant contra Christum, dicentes eum esse venturum. Paulus autem asserbat contrarium ostendens per scripturas Iesum Nazarenum esse Christum.

3 Et in foro, &c. Id est, in loco communi vbi conueniebant Philosophi, & disputabat cum eis.

4 Quidam autem Epicurei, & Stoici, &c. Id est, disputabant.

5 Cum eo. De felicitate hominis, quæ Epicurei dicebant consistere in corporis voluptatibus. Stoici vero in animæ virtutibus, tamen in presentia vitæ vtrique, Epicurei, & Stoici negabant resurrectionem, & per consequens aliam vitam. Paulus autem asserbat eam esse in anima, & corpore, & hoc in vita futura, nam beatitudinem animæ dicebat esse in aperta dei visione, & fruitione. 1. Corin. 13. d. Videmus enim nunc per speculum, & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Beatitudinē vero corporis ex dotibus claritatis, subtilitatis, agilitatis, & impassibilitatis, quæ causabuntur in corpore ex redundantia gloriæ animæ, quæ fiet in resurrectione, & hoc ex Christi virtute Philip. 3. d. Saluatorem expectamus dominum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis sue.

Et Stoici. * Lactan. Firm. Quod si neque cælum, neque terra, neque mare, quæ mundi partes sunt dii esse non possunt, ergo nec mundus quidem totus deus est, quæ idem ipsi Stoici, & animantem, & sapientem esse contedunt, & propterea deum in quo tam inconstantes fuerunt, vt nihil dictum sit ad his, quod non ab iisdem fuerit euersum.

tem cum Athenis eos expectaret, incitabatur spiritus eius in ipso, videns idololatriæ deditam ciuitatem. Disputabat igitur in synagoga cum Iudæis, & teolentibus, & in foro

a per omnes dies ad eos, qui audierant. Quidam autem Epicurei, & Stoici philosophi diserebant cum eo. Et quidam dicebant: Quid vult seminiuerbium hic dicere? Alii vero dicebant, nouorum demoniorum videtur annuntiator esse

b quia Iesum, & resurrectionem annuntiabat eis. Et apprehensum eum ad Ariopagum duxerunt, dicentes: Possumus scire, quæ est hæc noua, quæ a te dicitur doctrina? Noua enim quædam infers

c auribus nostris. Volumus ergo scire quidnam velint hæc esse.

Differerebant cum eo, * Chrysostomus.

Non iam legibus suis utebantur Athenienses, vt pote Romanis iam subiecti. Et vnde voluerunt hi consistere? Quoniam videbant, & alios conferentes, & hominē existimationis cuiusdam.

b Quid vult seminiuerbium. Seminiuerbium est, qui verbū seminat. Vel seminiuerbium, id est, spermologus, quia semen est verbum dei vnde. Si v-

bis seminauimus spi. &c.

Aug. Legimus Paulum apostolum dictum fuisse seminatore verborum, quod dictum est ab irridentibus, sed non respiciendum a credentibus, erat quippe seminator verborum sed inessor morum. Et nos licet paruuli, nec illi comparandi in agro dei, (quod est cor vestrum) seminamus verbum dei expectantes vberem frugem, vel fructum de moribus vestris.

c Alii vero. * Chrysostomus. Vide, statim cum contumelia agrediuntur, animalis enim homo non capit ea, quæ sunt spiritus. Nouorum demoniorum videtur, inquit, annuntiator esse, Demonia deos suos appellabat. Erant. n. ciuitates illæ idolis plene.

Rabanus. A Iudæis audierunt vocabulum demoniorum esse abominabile, & ideo huic abominationi comparant doctrinam Pauli. Vel Iudæi sunt, qui hoc dicunt, id est, Sacerdotes.

d Ad Ariopagum. Raban. Nomen est curiæ apud Athenas, dictum ab idolo Martis, quod apud eos Arios vocatur.

Chryso. Duxerunt illum ad Ariopagum, non vt discerent, sed vt punirent, ibi erant iudicia sanguinis. Vide igitur quomodo etiam in sub spe discendi vbi que, nouam doctrinam obiciunt, loquacium ciuitas, ciuitas illa erat.

Et quia ista videbantur eis impossibilia. ideo subditur.

6 Et quidam dicebant. Quid vult, &c. Id est, seminator verborum.

7 Dicere. Q. d. Non est, nisi multiplicator verborum frivolorum. Alii vero supple dicebat, quod non est de textu, sicut in aliquibus libris ponatur.

8 Nouo. d. &c. Dicit glo. q. Philosophi illi audierunt a Iudæis inter eos habitantibus ex dispersione eorum facta tempore Antiochi regis, nomen demonii esse abominabile, & id doctrinam Pauli vocabant annuntiationem demoniorum, tanquam iisdem abominabile. Sed istud non videtur verum.

quia subditur, quod duxerunt Paulum ad Ariopagum, vbi erat locus sanctus dei, volentes plenius audire, quæ esset eius doctrina, quoniam non fecissent, esset eis abominabilis. Item hoc nomen demon, vel demonium, non est nomen Hebraicum, sed Græcum, vt dicit Isidorus. Etymol. & ideo hoc vocabulum non didicissent Græci ab Hebræis, sed magis e conuerso, & secundi quod ibidem dicit Isidorus. demon Græcè interpretatur sciens, aut peritus.

Luce, & per consequens demonium interpretatur scientia, vel peritus. Sic ergo videtur hac litera exponenda. Philosophi enim disputantes cum Paulo non erant eiusdem conditionis, vel opinionis, vt satis patet e textu, & id illi, qui doctrinam eius reputabant frivolum, vocabant eum seminiuerbium. Illi autem, qui volebant eum audire plenius tanquam bonam reputantes eam, licet non intelligerent ad plenum dicebant Paulum annuntiatorem nouorum demoniorum, id est, nouarum scientiarum propter quod.

9 Eum ad Ariopagum. Vbi erat locus docendi.

1 Athenic

MORALITER.

4 Quidam autem Epicurei. Epicurei tamen, qui felicitatem hominis ponebant in voluptatibus corporis, erant magis longinqui a doctrina Pauli, & isti dicebant de eo.

† Quid vult sem. Reputantes eius verba frivola.

† Alii, & c. d. Id est, scientiarum, demon. n. an Græco in quo Lucas scripsit hanc librū, id est, quod sapiens, vnde in dicitur arcus demonis, id est, sapientis libr. meteor. in antiqua translatione.

ids. Moraliter per hoc significatur, quod sapientes sapientia munda, quæ terrena est, & animalis, & diabolica, reputant ecclesiam dicatores verborum inanium seminatores. Illi vero, qui de Deo incipiunt aliquid sentire, volunt perfectius audire dicentes.

† Possumus, & c. d. Prædicatio enim euangelii bene dicitur noua doctrina, scilicet formaliter, & effectiue, formaliter quæ est doctrina noui testamenti: effectiue, nam inducit effectiue nouitatem gratiæ, & finaliter ad gloriæ nouitatem.

Mora-

St

a Viri Athenienses, &c. Quod igno. c. h. an. Respondet ad hoc, quod dixerant, vel præmiserant. Noua quædam infero, q. d. Noua quæ infero inter vetera vestra habetis. Hoc autem dicit ad persuadendum, ne quasi noua refutent sua verba.

b Ignoto deo. Rabanus. Id est, verò deo, quem nemo nouit, ut est. Nemo enim nouit filiū, nisi pater, neque patrem nisi filius, & iuxta hunc sensum, a Paulo ignotus deus dicitur: Aliter autem ex eorū sensu ignoto deo dedicata est hæc ara, id est, illi deo quem Gentiles ignorant. Ergo vel scriptum erat, ignoto deo dedicata est, siue aliquid simile, quod tacet, vel simpliciter scriptum erat, ignoto deo.

Beda. Notus in Iudæa deus, sed nō receptus. Ignotus Achaïæ deus quāuis per multa quæsitus. Et qui ignorat ignorabitur. Præuicator damnabitur, neuter immunis a culpa, sed excusabilior, qui fidē nō obtulit Christo quem nesciebat, quam qui manus intulit Christo quem sciebat.

* Chrysofio. Quid est hoc? Athenienses, quia per multa tēpora acceperant deos etiam extraneos, utpote templū Mineræ, & Panem, & alios aliunde, timentes nec forsitan, & alius quispiam esset, quem ignorarent, ipsis quidem nōdum cognitus, qui tamen alibi colatur, propter maiorem igitur securitatem, etiam illi altare erexerunt, & quoniam non erat manifestus deus, in scriptum est. Ignoto deo.

* Tertul. Inuenio plane ignotis deis aras prostitutas, sed Attica idololatria est. Item incertis deis: sed superstitio Romana est.

c Deus, qui fecit mundum. Nota ordinem huius disputationis quia primo vnū deum auctorem mūdi omnium docet esse in quo viuimus mouemur, & sumus, cuius & genus sumus, ut nō solū pro luce, & vita, sed etiā pro cognatione generis diligendus ostendat. Postea opinionē, quæ est de idolis ratione destruit, quod mundi conditor, &

Athenienses autem omnes, & aduenæ hospites ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui. Stans autem Paulus in medio Ariopagi, ait: Viri Athenienses, per omnia quasi supersticiosos vos iudico. Præteriens enim, & videns simulacra vestra, inueni, & aram in qua scriptum erat: Ignoto deo, Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuncio vobis. Deus, qui fecit mundum, & omnia, quæ in eo

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

NICOLAUS DE LYRA.

1 Athenienses. Idest, de terra illa natui.

2 Et aduenæ hosp. Qui aliunde illuc venerant ratione studii, sicut modo conueniunt Parisiis.

3 Ad nihil aliud vac. Principaliter.

4 Nisi aut dice. Quantum ad magistros.

5 Aut audire. Quantum ad discipulos.

6 Aliquid noui. Et in hoc eis assimilantur Parisienses multi.

7 Stans autem. Hic consequenter describitur primo Pauli prædicatio, & secundo auditorum distinctio, ibi: Cum audissent. Prima in duas, quia primo incipit Paulus a quodam, quod erat. Atheniensibus, notum, & concessum, secundo profequitur intentum, ibi, Deus, qui fecit mundum. Circa primum dicitur. Stans autem Paulus. Ut melius audiretur a multitudine.

8 Ait, Viri Athenienses, per omnia quasi superstit. Idest, idolorum cultores.

9 Vos iudico. Hoc patebat ad sensum, quia in ciuitate illa erant idola multa, ideo subditur. 10 Præteriens enim, &c. Ignoto deo. In qualibet enim ara erat titulus superscriptus illius cuius erat honor consecrata, ut Ioui, Mercurio, & huiusmodi. In hoc autē altari erat talis titulus. Ignoto deo. Supple consecratum est hoc altare. De cuius consecratione varie dictum est. Aliqui, n. dixerunt, quod fuit consecratum, & institutum a posteris Herculis, qui post eius mortem eiccti de regno suo, & potestate, recurrerunt ad auxilium Atheniensium, per quos restitui fuerunt ad statum pristinum, propter quod dixerunt misericordiam in Athenis possidere sibi sedem, cui consecrauerunt aram, scilicet quia misericordia non erat aliqua persona, quæ fuisset nota hominibus, sicut Iupiter, & Mercurius, & huiusmodi fuerant, quos Gentiles ad deos translatos esse dicebant, unde & 2. Mac. 11. c. dicitur. Patre nostro inter deos translato, &c. Ideo illud altare intitulatum fuit Ignoto deo, & determinatum, quod non fierent oblationes, & sacrificia, nisi de gemitibus, lacrymis, & precibus miserorum ibidem misericordiam

cordiam postulantium. In scholastica vero historia dicitur, quod Philosophi Athenis existentes, & tenebras factas in die passionis Christi considerantes, quod non poterant esse virtute naturæ, eo quod non factæ fuerunt per interpositionem lunæ, ut dicit Dionysius se vidisse lunam retrocedentem ab oriente, & supponentem se soli, tunc enim erat quinta decima, & iterum eam redeuntem ad locum suum versus Orientem talis autem motus lunæ erat contra cursum naturæ, propter quod illa eclipsis non fuit naturalis. Item quia illa eclipsis solis incipit a parte Orientis, & in eadem parte fuit determinata, ut patet ex dictis. Eclipsis autem naturalis ipsius solis semper incipit a parte Occidentali & in parte opposita terminatur. Item quia in illa eclipsis durauit tribus horis, scilicet ab hora sexta usque ad horam nonam, ut habetur Mat. 27. e. Eclipsis autem solis naturalis non tantum durat, sed modico tempore. Hæc igitur, & similia attendentes Philosophi consecrauerunt altare deo, qui talia miracula faciebat, quem vocauerunt ignotum, et bene si consideretur eius excellentia, quæ incomprehensibilis est a quacunque creatura etiam beata, & per consequens aliquo modo sibi incognita, & multo magis non beata. Dixerunt etiam, quod iste deus nolebat sacrificium de animalibus, sed de precibus deuotis, & orationibus. Consequenter apostolus applicat ad propositum, dicens.

11 Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuncio vobis. Iesum verum deum, & hominem. Et hæc applicatio patet secundum vltimam institutionem dicti altaris. Conuenit etiam Christo secundum primam institutionem, quia dicitur consecratum misericordie, quia Christo proprie nomen misericordie conuenit, proprium enim eius est misereri, & parcere, propter quod misericordia vocatur, Psal. 84. Ostende n. d. mi. t. & la. tu. da. no.

12 Deus, qui fecit mundum. Hic consequenter apostolus profequitur intentum, ostendens primo conditionem Christi, quantum ad diuinitatem, secundo quantum ad humanitatem, ibi. Et tempora. Circa primum dicit, Deus, qui fecit mundum, & omnia, quæ in eo sunt. Hæc propositio concedebant communiter Philosophi, vocantes deum primam causam omnium.

diderunt, ut dicitur in fine huius cap. Per constantiam vero Pauli significatur constantia prædicatoris euangelici, qui constanter debet fidem, & mores prædicare, & sapientes mundana sapientia, quæ stultitia est apud deum, confutare, de quibus dicitur Romanorum prim. c. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.

MORALITER.

7 Stans autem Paulus, &c. Hic ponitur prædicatio Pauli, in qua constanter, & intrepide declarat diuinitatem Christi, & Philosophorum stoliditatem, quia cum essent literati, erant tamen idololatriæ dediti, propter quod Dionysius, & quidam alii magis intelligentes eius doctrinam diuinis testimoniis confirmatam, crediderunt,

MORA-

A esse factorem, sed non dominū ponentes materiā ingenitā, *Non in manufactis templis habitat, &c.* * Chrysof. Nam habitat quidē in templis, sed non in talibus, sed in anima humana. Vide, corporale sustulit cultum. Quid igitur? Non habitat in tēplo, qđ in Hierosolymis? Minime, sed operabat.

Quomodo igitur colēbatur manibus humanis apud Iudæos? Non a manibus, sed a mentibus. Quia illa nō querebat, quasi opus illis habeat. Nunquid, inquit, comedam adipēs taurorum, vel sanguinē hircorum porabo? Alioqui, neque hoc suffecisset, quod nullo indigeat, id quod affirmabat.

¶ sanguine.

Psal. 49.

¶ ut quæreret.

Tom. 7. lib. de Magistr.

123. q. 1. §. 2. in fi. 26. q. 7. c. non ob(er)u(er)is in fi.

* Augustin. Deus autem in ipsis rationalis animæ secretis, qui homo interior vocatur, & quærendus, & deprecandus est. Hæc enim sua tēpla esse voluit. Quare non opus est locutione cū oramus, id est, sonantibus verbis, nisi forte, sicut sacerdotes faciunt, significandæ mentis suæ causa, nō ut deus, sed ut homines audiant, & consensione quadam per commemorationem suspendantur in cælū.

b Cum ipse det omnibus vitam, & inspirationem. * Chrysof. Duas coniecturas deitatis ostendit, & q, ipse nullo egeat, & q, omnia cunctis suppeditet. Confer cum his omnia, quæ de deo Plato Philosophatus est, quæcunque, & Epicurus, & nugæ apparebunt. Dans, inquit, vitam, & spiritum. Ecce est animæ opificem illum facit, non genitorem. Vide iterum quomodo destruit sermonē de materia. Fecitque ex vno sanguine omne genus hominum, ut habitet super omnem faciem terræ. Hæc meliora sunt, quam quæ illi tradunt, & confundunt atomos ac hylen. Hic etiam ostēdit, quod non est portio, neque anima hominis deus, quod etiam illi dicunt.

c Ex vno omne gen. ho. Bed. In Græco ex vno sanguine, quia sanguis propaginem carnis designat, & per carnem homo intelligitur.

d In ipso enim vi. Aug. Quia id operatur in nobis, quod viuimus, mouemur, & sumus, & hoc opus est quo continet omnia, quia eius sapiētia peritigit a fine vsque ad si. fortiter, et dis. o. f.

Sap. 8 a

Per hanc dispositionem in illo viuimus, mo. & su. Quod si hoc opus suū rebus subtraxerit, nec viuemus, nec mouebimur, nec erimus.

Augusti. In his, quæ creauit ostenditur deus indefinenter operari. Neque enim tanq̄ eius substantia sic in illo sumus, sicut dicitur vitam habere ī semetipso. Sed cum aliud simus quam ipse, nō aliud in ipso sumus, nisi quia id operatur, & viuimus, mouemur, & sumus. Et paulo post. Non cælum, & terra, & omnia, quæ in eis sunt vniuersa, scilicet spirituali corporali, & creatura ī seipsa manet, sed in illo de quo dicitur, in illo viuimus, mouemur, & sumus, quia si pars potest esse in toto cuius pars est, ipsum totum nō est nisi in illo a quo cōditum est. Neq; hæc secundum corpus dicitur, in quo sumus, mouemur, & vi. ideo de mente, quæ ad imaginē dei accipiendū est, quod dammodo excellenti, & intelligibili, quia quid non ex ipso de quo dicitur: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

* Cyrillus Alexandrinus. Recte igitur Paulus vitam carnium deum esse asserit, quam in eo viuamus, & moueamur, & sumus, nec significare illud voluit, ad falsam omnia suam opinionē trahentes, ac corrumpentes. Noluit inquam significare, quia quāuis sumus homines, in substantia tamē patris, (ut isti negantur) sitī sumus, sed in deo viuim⁹, & mouemur, & sumus, quia ex eo sumus, & in eo cōseruamur. Ideo enim viuimus, præposuit, deinde, mouemur, subiūxit, & demū intulit sumus, ut hoc tertium in præcedentiū sensu cōputaret.

* Chrysof. Hoc dicit quasi corporaliter exēplo. Sicut impossibile est ignorare aerem vbique diffusum, & non longe ab vnoquoque nostrum existentem, imo ēt in nobis existentem, ita profecto, & omnium opificem. Vide quomodo omnia illius dicit esse, prouidentiam illius esse dicit, ac conseruationē esse ab illo, operandi vim, actum habere, & nō perire, & non dixit per illum, sed quod propius fuerit, in illo.

c Sicut, & quidam vest. Poeta. His q̄ prophetas nō recipiebāt, quia & de mundo similiter posset dici, in quo sumus, mouemur, & vi. ideo de mente, quæ ad imaginē dei accipiendū est, quod dammodo excellenti, & intelligibili, quia quid non ex ipso de quo dicitur: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

* Cyrillus Alexandrinus. Recte igitur Paulus vitam carnium deum esse asserit, quam in eo viuamus, & moueamur, & sumus, nec significare illud voluit, ad falsam omnia suam opinionē trahentes, ac corrumpentes. Noluit inquam significare, quia quāuis sumus homines, in substantia tamē patris, (ut isti negantur) sitī sumus, sed in deo viuim⁹, & mouemur, & sumus, quia ex eo sumus, & in eo cōseruamur. Ideo enim viuimus, præposuit, deinde, mouemur, subiūxit, & demū intulit sumus, ut hoc tertium in præcedentiū sensu cōputaret.

* Chrysof. Hoc dicit quasi corporaliter exēplo. Sicut impossibile est ignorare aerem vbique diffusum, & non longe ab vnoquoque nostrum existentem, imo ēt in nobis existentem, ita profecto, & omnium opificem. Vide quomodo omnia illius dicit esse, prouidentiam illius esse dicit, ac conseruationē esse ab illo, operandi vim, actum habere, & nō perire, & non dixit per illum, sed quod propius fuerit, in illo.

c Sicut, & quidam vest. Poeta. His q̄ prophetas nō recipiebāt, quia & de mundo similiter posset dici, in quo sumus, mouemur, & vi. ideo de mente, quæ ad imaginē dei accipiendū est, quod dammodo excellenti, & intelligibili, quia quid non ex ipso de quo dicitur: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

* Cyrillus Alexandrinus. Recte igitur Paulus vitam carnium deum esse asserit, quam in eo viuamus, & moueamur, & sumus, nec significare illud voluit, ad falsam omnia suam opinionē trahentes, ac corrumpentes. Noluit inquam significare, quia quāuis sumus homines, in substantia tamē patris, (ut isti negantur) sitī sumus, sed in deo viuim⁹, & mouemur, & sumus, quia ex eo sumus, & in eo cōseruamur. Ideo enim viuimus, præposuit, deinde, mouemur, subiūxit, & demū intulit sumus, ut hoc tertium in præcedentiū sensu cōputaret.

* Chrysof. Hoc dicit quasi corporaliter exēplo. Sicut impossibile est ignorare aerem vbique diffusum, & non longe ab vnoquoque nostrum existentem, imo ēt in nobis existentem, ita profecto, & omnium opificem. Vide quomodo omnia illius dicit esse, prouidentiam illius esse dicit, ac conseruationē esse ab illo, operandi vim, actum habere, & nō perire, & non dixit per illum, sed quod propius fuerit, in illo.

c Sicut, & quidam vest. Poeta. His q̄ prophetas nō recipiebāt, quia & de mundo similiter posset dici, in quo sumus, mouemur, & vi. ideo de mente, quæ ad imaginē dei accipiendū est, quod dammodo excellenti, & intelligibili, quia quid non ex ipso de quo dicitur: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

* Cyrillus Alexandrinus. Recte igitur Paulus vitam carnium deum esse asserit, quam in eo viuamus, & moueamur, & sumus, nec significare illud voluit, ad falsam omnia suam opinionē trahentes, ac corrumpentes. Noluit inquam significare, quia quāuis sumus homines, in substantia tamē patris, (ut isti negantur) sitī sumus, sed in deo viuim⁹, & mouemur, & sumus, quia ex eo sumus, & in eo cōseruamur. Ideo enim viuimus, præposuit, deinde, mouemur, subiūxit, & demū intulit sumus, ut hoc tertium in præcedentiū sensu cōputaret.

* Chrysof. Hoc dicit quasi corporaliter exēplo. Sicut impossibile est ignorare aerem vbique diffusum, & non longe ab vnoquoque nostrum existentem, imo ēt in nobis existentem, ita profecto, & omnium opificem. Vide quomodo omnia illius dicit esse, prouidentiam illius esse dicit, ac conseruationē esse ab illo, operandi vim, actum habere, & nō perire, & non dixit per illum, sed quod propius fuerit, in illo.

c Sicut, & quidam vest. Poeta. His q̄ prophetas nō recipiebāt, quia & de mundo similiter posset dici, in quo sumus, mouemur, & vi. ideo de mente, quæ ad imaginē dei accipiendū est, quod dammodo excellenti, & intelligibili, quia quid non ex ipso de quo dicitur: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

* Cyrillus Alexandrinus. Recte igitur Paulus vitam carnium deum esse asserit, quam in eo viuamus, & moueamur, & sumus, nec significare illud voluit, ad falsam omnia suam opinionē trahentes, ac corrumpentes. Noluit inquam significare, quia quāuis sumus homines, in substantia tamē patris, (ut isti negantur) sitī sumus, sed in deo viuim⁹, & mouemur, & sumus, quia ex eo sumus, & in eo cōseruamur. Ideo enim viuimus, præposuit, deinde, mouemur, subiūxit, & demū intulit sumus, ut hoc tertium in præcedentiū sensu cōputaret.

* Chrysof. Hoc dicit quasi corporaliter exēplo. Sicut impossibile est ignorare aerem vbique diffusum, & non longe ab vnoquoque nostrum existentem, imo ēt in nobis existentem, ita profecto, & omnium opificem. Vide quomodo omnia illius dicit esse, prouidentiam illius esse dicit, ac conseruationē esse ab illo, operandi vim, actum habere, & nō perire, & non dixit per illum, sed quod propius fuerit, in illo.

c Sicut, & quidam vest. Poeta. His q̄ prophetas nō recipiebāt, quia & de mundo similiter posset dici, in quo sumus, mouemur, & vi. ideo de mente, quæ ad imaginē dei accipiendū est, quod dammodo excellenti, & intelligibili, quia quid non ex ipso de quo dicitur: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

* Cyrillus Alexandrinus. Recte igitur Paulus vitam carnium deum esse asserit, quam in eo viuamus, & moueamur, & sumus, nec significare illud voluit, ad falsam omnia suam opinionē trahentes, ac corrumpentes. Noluit inquam significare, quia quāuis sumus homines, in substantia tamē patris, (ut isti negantur) sitī sumus, sed in deo viuim⁹, & mouemur, & sumus, quia ex eo sumus, & in eo cōseruamur. Ideo enim viuimus, præposuit, deinde, mouemur, subiūxit, & demū intulit sumus, ut hoc tertium in præcedentiū sensu cōputaret.

* Chrysof. Hoc dicit quasi corporaliter exēplo. Sicut impossibile est ignorare aerem vbique diffusum, & non longe ab vnoquoque nostrum existentem, imo ēt in nobis existentem, ita profecto, & omnium opificem. Vide quomodo omnia illius dicit esse, prouidentiam illius esse dicit, ac conseruationē esse ab illo, operandi vim, actum habere, & nō perire, & non dixit per illum, sed quod propius fuerit, in illo.

NICOLAVS DE LYRA.

omnium. Et licet Auerrois neget deum habere rationem causæ efficientis, dicit eum tamen habere rationem causæ finalis, & imponit Aristoteli, hoc sensisse, hoc tamen non habetur ex dictis Aristote. expresse sed magis oppositum, ut dicunt alii expositores Aristotel. Plato autē dixit Deum causam efficientem mundi, & etiam ex tempore, vnde dicitur 8. Physicor. quod solus Plato generauit tempus. Alii vero Philo sophi, qui ponebant mundum æternum, ponebant tantum vnam causam efficientem omnium, ut patet de Auicenna, & multis aliis, & ex hoc consequenter declarat, quod deus non concluditur aliquibus locis determinatis, di.

1 Hic cæli, & ter. cum sit dom. Ut patet ex dictis.

2 Non in mani. tem. ha. Tanquam ibi contentus, sed magis continet omnia tanquam causam, dans eis esse, & conseruans, & ex hoc concludit ulterius, quod non indiget sacrificiis humanis, & oblationibus, dicens.

3 Nec manibus human. colitis. Id est, sacrificiis humanis manibus sibi oblati.

4 Indigens aliquo. Cum sit per se sufficiens, & omnia alia eo indigentia, ideo subditur.

5 Cum ipse det om. vi. Quantum ad spirituales creaturas, cuiusmodi sunt angeli.

6 Et inspirationem. Quantum ad animalia, quæ viuunt per respirationem aeris ad refrigerium cordis, in quo consistit vita. Vel per aliquod supplens vicem respirationis, ut sunt pisces, & huiusmodi, & per hoc intelliguntur homines viuentes vita spiritali quantum ad animam, & corporali, ad respirationem.

7 Et omnia. Quia quidquid boni est in creatura quacunque, totum est a dono dei.

8 Fecit-

8 Fecitque ex vno. Scilicet ex Adam homine primo.

9 Omne genus hominum. Per generationis continuationem.

10 Inhabitare super vni. fa. ter. Quia multiplicato genere humano cœperunt inhabitari diuersæ partes terræ.

11 Desi. sta. te n. Nam ante diluuium vixerunt homines maiori tempore, quam post.

12 Et term. hab. cor. Nam in vna regione diutius viuunt, quā in alia, sicut in regione Pigmæorum viuunt homines 9. annis tantū, vel circiter. Potest etiam aliter exponi, quia determinauit quantum qualibet gens debeat in terra sua manere, & postea ab ea expelli, sicut Chanani fuerunt expulsi de terra promissionis per filios Israel, & sic de multis aliis, vnde dicitur, Dan. 2. c. Ipse mutat tempora, et atates, trās fert regna, atque constituit. Consequenter ostendit ad quid fiant istæ prædicta, di.

13 Quærere deum. Id est, ad hoc ista fiunt, ut homines quærant deum per cognitionem.

14 Attredent eum, aut inue. Per amorem.

15 Quamuis non longe. Immo prope, quod ostendit consequenter, di.

16 In ipso enim. Sicut in causa efficiente. Nam causat in nobis viuere moueri, & esse, & sic est intimior nobis, quam nos ipsi, quia coniungit principia intrinseca. Sciendum tamen, quod viuere hominis est intelligere, nam homo est homo per intellectum, propter quod dicitur

1. Metaphy. Animalia imaginationibus, & memoris viuunt, homo autem ratione, & intellectu. Viuere etiam viuentibus est esse, & sic intelligere est esse humanum. Est etiam moueri ipsius in quantum ceteræ potentie mouentur per voluntatem, & intellectum, & secundum hoc inducit auctoritatem Poetæ Arati, dicens.

17 Sicut, & quidam vest. Poetar. dix. Scilicet Aratus, & eius sequaces,

non Moyfi, non Isaia, vel alicuius prophetarum, sed aucto- rum suorum loquitur testimonium, versum Arati ponens, & de falsis eorum quibus contradicere non poterant, suam veritatem conseruat, & confirmat.

a *Ipsi enim, &c.* De Arato Poeta hoc sumptu est testimonium, non de diuina pagina, ne noua videatur inferre.

Gregor.

Genus videlicet dei dicimur, non ex eius natura additi, sed per spiritum illius, & voluntate conditi, & adoptiue recreati. Tanto ergo ad hanc nobilitatem quisque erigitur, quanto per acceptam imaginem ad similitudinem illius ex imitatione renouatur.

b *Genes ergo, &c.* non debemus. Rabanus. Homo in medio est, habens deum superiorem, aurum, & argentum cum ceteris huiusmodi inferiora, quae non debent ei comparari.

c *Despiciens deus.* Rabanus. Id est, ignoscens, vt venialia, & tunc despiciens, id est, indigna iudicans sua noticia.

d *Fidem praebens omnibus.* Rabanus Resurrectionis suae exemplo Vel statuit iudicare, & post sic iungendum est fide praebens omnibus, quod resurgent.

e *Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, &c.* Tertullianus. Talem Paulus praedicabat resurrectionem qualē, & Pharisaei susceperant, & dominus ipse, defenderat, & Sadducaei ne talē quoque crederent, in totū esse noluerant. Sed nec Athenienses aliā intellexerant a Paulo portendi, deniq; irriferant, non irrifuri omnino, si animae solius restitutionem ab eo audissent. Susceperant enim veritatem suae Philosophiae frequentiore praesumptionem. At ubi nationes praeconium resurrectionis inaudita retro ipsa nouitate cōcussit, & digna incredulitas reitanta, quaestioni- bus fidem torquere coepit, tunc & apostolus per totum pene instrumentum fidem huius spei corroborare curauit, & esse eam ostendens, & nondum transactam, & corporalem & quod insuper dubitabatur, non aliter corporalem.

D Lib. de Resurr. carnis. ca. 39.

farre sculpto, & inuento.

† est haecenus dissimulant.

E

a ¶ Non natura, sed spiritu eius editi, voluntate creati, & adoptione recreati, & ideo rectissime dictum est genus ipse.

b ¶ Opus dei non debet adorare opera hominum.

c ¶ Præterita. ¶ Quibus ignoratus est deus.

d ¶ Ad hoc omnia dicta sunt, vt poenitentiam, quae est in corde agant in opere.

e ¶ Per apostolos. ¶ Prudentibus. ¶ Personae. ¶ In omni loco.

f ¶ Nulla persona, nullus locus excipitur, vel refellitur.

g ¶ Quia deo nihil futurum est. ¶ Dies statutus causa poenitentiae est.

h ¶ Introducit, quod oderant illi, qui resurrectionem mortuorum non credebant.

i ¶ Non secundum personarum acceptionem. ¶ Homine vero, v. iiii, vel forte.

k ¶ Christo. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio.

l ¶ Quasi id dicunt, modo non credimus, nec respicimus. ¶ Quali excommunicans eos.

m ¶ Non remanentes, ex timore.

n ¶ Iudex curiae eius cui nomen Ariopagus.

o ¶ Non remanentes, ex timore.

p ¶ Iudex curiae eius cui nomen Ariopagus.

q ¶ Non remanentes, ex timore.

r ¶ Iudex curiae eius cui nomen Ariopagus.

s ¶ Non remanentes, ex timore.

t ¶ Iudex curiae eius cui nomen Ariopagus.

u ¶ Non remanentes, ex timore.

v ¶ Iudex curiae eius cui nomen Ariopagus.

w ¶ Non remanentes, ex timore.

x ¶ Iudex curiae eius cui nomen Ariopagus.

y ¶ Non remanentes, ex timore.

z ¶ Iudex curiae eius cui nomen Ariopagus.

NICOLAUS DE LYRA.

sequaces, cuius auctoritas erat Atheniensibus nota, & autentica, non sic enim sacra scriptura, propter quod non allegauit eam, & subicitur auctoritas, cum dicitur.

1 Ipsi enim, & genus sumus. Id est, propinquitatem seu affinitatem ad ipsum habentes, in quantum sumus intellectualis naturae, sicut & ipse, in qua facti sumus ad imaginem eius. Verum amen, quia ista intellectualitas non est eiusdem rationis in ipso, & nobis, ideo non dicimur eius imago, sed ad imaginem eius facti. Filius autem, qui est eiusdem naturae cum patre dicitur imago eius, in quo apparet excellentia Christi respectu nostri.

2 Genus ergo, &c. Posita deductione sua, hic inserta conclusionem intentam, dicens. Genus ergo. Id est, intellectualis naturae, tamen inferioris gradibus distantibus ab eius perfectione.

3 Non debemus æstimare. Iungatur sic litera, nõ debemus æstimare diuinum, id est, ens diuinum.

4 Esse simile auro, & argento. Nam ista sunt infra hominem, quia sunt irrationabilia, & etiam insensibilia, deus autem supra hominem, vt dictum est, propter quod latra, quae est cultus deo debitus, non est talibus idolis adhibenda.

5 Et tempora. Hic consequenter declarat conditionem Christi quae tum ad humanitatem, in qua inter homines apparuit, annuncians eis viam salutis primo per seipsum, postea per apostolos, & discipulos alios, et hoc est, quod dicitur. Et tempora quidem huius ignoran. Quae cultus diuini impenditur id. lis.

6 Despiciens deus. Id est, nolens ultra deos durare.

7 Nunc

ADDITIO I.

In cap. 17. Vbi dicitur in postilla. Item quia eclipsis durauit tribus horis.

Eclipsis solaris bene durat quinque tribus horis crescendo, & minuendo in obscuritate, licet in mora obscuritatis valde modico tempore duret.

ADDITIO II.

In eod. cap. Vbi dicitur in postilla. In ipso enim viuimus mouemur, & sumus, &c.

In hoc dicit apostolus. In ipso enim viuimus mouemur, & sumus, possunt intelligi tria, in quae Philosophi principaliter intēdebant,

tus bene rexit ecclesiam, ad cuius vtilitatem etiam multa reliquit volumina, cognomē a loco cui praerat accipiens. Ariopagus est Athenarum curia, nomen trahens a Marte, qui Graecē Arios dicitur, pagus, villa.

CAP.

7 Nunc. Id est, tempore gratiae.

8 Annunciat hominibus. Per filium suum, & per credentes in eum.

9 Vt omnes vbique, &c. De idololatria, & aliis peccatis.

10 Eo quod sta. diem in qua iud. est orb. in æqui. Reddendo debitas penas pro peccatis, & premia pro meritis.

11 In viro, in qua sta. Id est, per virum per quem diffiniuit iudicare seculum, s. hominem Christum, qui iudicabit in forma hominis gloriosa sicut dictum est sup. 1. cap. Hic Iesus, qui assumptus est a vobis, sic veniet, scilicet ad iudicium, sicut fuit ibidem expositum, & de hoc iudicio dicitur Ioan. 5. d. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Et quoniam hoc iudicium erit in resurrectione generali, quam praecessit resurrectio Christi, sicut eius exemplar, & causa, ideo subditur. 12 Fidem pra. Ordinetur sic litera.

13 Suscitans eum. Scilicet hominem Christum.

14 A mortuis. Quam mortem sustinuit pro salute omnium, ex maxima charitate ad Genus humanum, & obedientia ad patrem deum. Fidem praebens omnium. Resurrectionis futurae, quia resurrectio Christi causa est, & exemplar resurrectionis nostrae.

15 Cum autem. Postquam descripta est praedicatio Pauli, hic cōsequenter ponitur auditorum distinctio, et diuiditur in tres partes, quoniam aliqui resurrectionem mortuorum reputabant impossibilem, de quibus dicitur. Quidam quidem irridebant. Alii vero volebant confiteri, & isti dixerunt. Audiemus te de hoc ite. Tertii vero crediderunt, inter quos nominantur.

16 Dionys. Ariopag. Tanquam famosior.

17 Et mulier no. Da. Quae ab aliquibus dicitur fuisse vxor eius.

Diuisio.

debant, s. ens in quod principaliter aspiciunt Metaphysici, qui tractant de ente in quantum ens, & de hoc dicit apostolus, sumus. Secundū principale, est motus de quo tractant Phisici considerantes corpus in quantum mobile, vt in libris Phisicorum, & hmoi de quo apostolus dicit mouemur. Tertiū est vita, de qua tractant in libris de aia, & de animalib. & plantis, & hmoi, & de hoc dicit in ipso enim viuimus, q d. apostolus Philosophis Atheniensibus. Quamuis non longe sit ab vno quoque vestrum, i. non est, nec debet esse longe ab vnoquoque vestrum. Quod dicitur. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus, i. ab ipso habemus vitam, & motum, & esse circa quorum trium cognitionem communiter laboratis.

C A P. XVIII.

Post hoc egr. &c. * Chryso. Merito in Corinthum a spiritu ducitur, in qua manere oportebat, Athenienses enim quibus noue doctrine amatores essent, atque non attendebant neque. n. hoc curabant, sed ut semper haberent noui aliquid, quod fabularentur, studebant.

Et quod precepisset. Claudius discedere vin.

Paulus.

BEDA. Hoc Ioseph 9. anno Claudij factum narrat. Suetonius dicit, quod Claudius Iudaeos Roma expulit.

Et mansit apud illos. * Chrysostomus.

Pape, quam iustitiam inuenit, ut cohabitaret?

quoniam illic potissimum non oportebat accipere. Et in quo gloriantur, inueniantur, sicut etiam nos. Vide quomodo lex incipit iam solui

Interponens nomen domini Iesu.

Coarctabatur spiritu.

post hac.

Iudaeus enim cum esset rufus postea in Cenchreis in Syria proficiscitur cum Paulo, neque in Hierusalem, neque in vicina ire festinat, sed valde procul. Apud illum igitur manet, & non confunditur manere, sed manet, imo propter hoc ipsum manet, quia commodum diuersorum natus erat, & quauis regia magis idonea.

Interponens nomen domini Iesu.

Coarctabatur spiritu.

post hac.

Iudaeus enim cum esset rufus postea in Cenchreis in Syria proficiscitur cum Paulo, neque in Hierusalem, neque in vicina ire festinat, sed valde procul. Apud illum igitur manet, & non confunditur manere, sed manet, imo propter hoc ipsum manet, quia commodum diuersorum natus erat, & quauis regia magis idonea.

Interponens nomen domini Iesu.

Coarctabatur spiritu.

post hac.

Iudaeus enim cum esset rufus postea in Cenchreis in Syria proficiscitur cum Paulo, neque in Hierusalem, neque in vicina ire festinat, sed valde procul. Apud illum igitur manet, & non confunditur manere, sed manet, imo propter hoc ipsum manet, quia commodum diuersorum natus erat, & quauis regia magis idonea.

Interponens nomen domini Iesu.

Coarctabatur spiritu.

post hac.

Iudaeus enim cum esset rufus postea in Cenchreis in Syria proficiscitur cum Paulo, neque in Hierusalem, neque in vicina ire festinat, sed valde procul. Apud illum igitur manet, & non confunditur manere, sed manet, imo propter hoc ipsum manet, quia commodum diuersorum natus erat, & quauis regia magis idonea.

Interponens nomen domini Iesu.

Coarctabatur spiritu.

post hac.

Iudaeus enim cum esset rufus postea in Cenchreis in Syria proficiscitur cum Paulo, neque in Hierusalem, neque in vicina ire festinat, sed valde procul. Apud illum igitur manet, & non confunditur manere, sed manet, imo propter hoc ipsum manet, quia commodum diuersorum natus erat, & quauis regia magis idonea.

Interponens nomen domini Iesu.

Coarctabatur spiritu.

post hac.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XVIII.

Post hac egressus ab Ath. Hic consequenter describitur praedicationis Pauli in Corintho, & diuiditur in duas partes, quia primo ponitur haec praedicationis, secundo aduersariorum insurrectio, ibi. Gallione aut. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur quoddam praedicationis praenium, s. eius aduentus ad Corinthum, cum dicitur.

2 Venit Co. Quae est ciuitas in provincia Achaiae, ut patet infra eo. cap. 3 Et inuen. &c. Aq. Qui tamen in Christum credebat, cum Priscilla uxore sua, ut manifeste patet in seq. 4 Eo q. pra. Clau. dis. o. Iu. a Ro. Huius aut imperialis praeccepti causa non exprimitur. Sed in scholastica historia dicitur, q. haec fuit causa, quia Iudaei habitantes Romae familiaritatem contraxerant cum Agripina eius uxore, & faciebant eam Iudaizare. 5 Acces. ad eos. Tu quia erant Catholici, tu quia erant eiusdem artis scenofactoriae, a scena, quod est tabernaculum, sine tentorium, Operabatur enim Paulus in hac arte pro victu suo habendo, ne grauaret eos quibus praedicabat, sumptus ab eis accipiendo, & ut per hoc reuellerentur Pseudo apostoli propter questum praedicantes. 6 Et disp. in synag. per om. sab. Hic ponitur Pauli praedicationis, & dicitur. Et disp. in syn. per om. sab. Aliis aut dieb.

in-

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

in-

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

in-

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

in-

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

in-

MORALITER.

Post hac egressus, &c. ve. Co. Vbi inuenit Aquilam, & eius uxorem Priscillam, qui erant Christiani, ut patet ex sequentibus in hoc capitulo.

Et quia eius, ar. &c. & opera. Licet autem posset accipere sumptus ab illis quibus praedicabat, tamen operabatur manibus ne grauantur. Vnde dicit 2. Thessal. 3 b. Memores enim facti estis fratres laboris nostri, & fatigationis nocte ac die operantes, ne aliquem vestrum grauaremus. Et inf. 20. g. dicit. Argentum autem, & aurum, aut vestem nullius concupimus, sicut ipsi scitis, quoniam ad ea, quae mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministrauerunt manus istae. In hoc autem Paulus apostolus dedit exemplum episcopis, qui sunt successores apostolorum, ne grauentur in expensis abbatias, & prioratus, quibus

in-

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

in-

molles lecti, & militi ferreus gladius magis, quam aureus probat. b. Scenofactoriae artis. Beda. Quasi exules, & peregrini tentoria sibi quibus in via vtantur edificant.

Bedae. Scenae, vel scenomata obumbracula, quae sagis, vel arborum frondibus, vel virgulis veteres componebant.

C A P V T XVIII.

Paulus.

Post hac egressus ab Athenis, venit Corinthum, & inueniens quendam Iudaeum nomine Aquilam ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo quod praecipisset Claudius discedere omnes

Iudaeos a Roma, accessit ad eos, & quia eiusdem erat artis manebat apud eos, & operabatur. Erant autem tamen scenofactoriae artis. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen domini Iesu, suadebatque Iudaeis, & Graecis. Cum venissent autem de Macedonia Syllas, & Timotheus,

instabat verbo Paulus, testificans Iudaeis esse Iesum Christum. Contra dicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego tamen ex hoc ad Gentes vadam. Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iusti

colentis deum, cuius domus erat coniuncta synagogae. Crispus autem archisynagogus credidit domino cum omnino domo sua, & multi corinthiorum audientes credebant, & baptis-

tae. Et post haec egressus ab Athenis, venit Corinthum, & inueniens quendam Iudaeum nomine Aquilam ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo quod praecipisset Claudius discedere omnes Iudaeos a Roma, accessit ad eos, & quia eiusdem erat artis manebat apud eos, & operabatur. Erant autem tamen scenofactoriae artis. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen domini Iesu, suadebatque Iudaeis, & Graecis. Cum venissent autem de Macedonia Syllas, & Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Iudaeis esse Iesum Christum. Contra dicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego tamen ex hoc ad Gentes vadam. Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iusti colentis deum, cuius domus erat coniuncta synagogae. Crispus autem archisynagogus credidit domino cum omnino domo sua, & multi corinthiorum audientes credebant, & baptis-

tae. Et post haec egressus ab Athenis, venit Corinthum, & inueniens quendam Iudaeum nomine Aquilam ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo quod praecipisset Claudius discedere omnes Iudaeos a Roma, accessit ad eos, & quia eiusdem erat artis manebat apud eos, & operabatur. Erant autem tamen scenofactoriae artis. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen domini Iesu, suadebatque Iudaeis, & Graecis. Cum venissent autem de Macedonia Syllas, & Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Iudaeis esse Iesum Christum. Contra dicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego tamen ex hoc ad Gentes vadam. Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iusti colentis deum, cuius domus erat coniuncta synagogae. Crispus autem archisynagogus credidit domino cum omnino domo sua, & multi corinthiorum audientes credebant, & baptis-

tae. Et post haec egressus ab Athenis, venit Corinthum, & inueniens quendam Iudaeum nomine Aquilam ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo quod praecipisset Claudius discedere omnes Iudaeos a Roma, accessit ad eos, & quia eiusdem erat artis manebat apud eos, & operabatur. Erant autem tamen scenofactoriae artis. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen domini Iesu, suadebatque Iudaeis, & Graecis. Cum venissent autem de Macedonia Syllas, & Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Iudaeis esse Iesum Christum. Contra dicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego tamen ex hoc ad Gentes vadam. Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iusti colentis deum, cuius domus erat coniuncta synagogae. Crispus autem archisynagogus credidit domino cum omnino domo sua, & multi corinthiorum audientes credebant, & baptis-

tae. Et post haec egressus ab Athenis, venit Corinthum, & inueniens quendam Iudaeum nomine Aquilam ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo quod praecipisset Claudius discedere omnes Iudaeos a Roma, accessit ad eos, & quia eiusdem erat artis manebat apud eos, & operabatur. Erant autem tamen scenofactoriae artis. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen domini Iesu, suadebatque Iudaeis, & Graecis. Cum venissent autem de Macedonia Syllas, & Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Iudaeis esse Iesum Christum. Contra dicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego tamen ex hoc ad Gentes vadam. Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iusti colentis deum, cuius domus erat coniuncta synagogae. Crispus autem archisynagogus credidit domino cum omnino domo sua, & multi corinthiorum audientes credebant, & baptis-

tae. Et post haec egressus ab Athenis, venit Corinthum, & inueniens quendam Iudaeum nomine Aquilam ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo quod praecipisset Claudius discedere omnes Iudaeos a Roma, accessit ad eos, & quia eiusdem erat artis manebat apud eos, & operabatur. Erant autem tamen scenofactoriae artis. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen domini Iesu, suadebatque Iudaeis, & Graecis. Cum venissent autem de Macedonia Syllas, & Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Iudaeis esse Iesum Christum. Contra dicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego tamen ex hoc ad Gentes vadam. Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iusti colentis deum, cuius domus erat coniuncta synagogae. Crispus autem archisynagogus credidit domino cum omnino domo sua, & multi corinthiorum audientes credebant, & baptis-

tae. Et post haec egressus ab Athenis, venit Corinthum, & inueniens quendam Iudaeum nomine Aquilam ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo quod praecipisset Claudius discedere omnes Iudaeos a Roma, accessit ad eos, & quia eiusdem erat artis manebat apud eos, & operabatur. Erant autem tamen scenofactoriae artis. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen domini Iesu, suadebatque Iudaeis, & Graecis. Cum venissent autem de Macedonia Syllas, & Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Iudaeis esse Iesum Christum. Contra dicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego tamen ex hoc ad Gentes vadam. Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iusti colentis deum, cuius domus erat coniuncta synagogae. Crispus autem archisynagogus credidit domino cum omnino domo sua, & multi corinthiorum audientes credebant, & baptis-

tae. Et post haec egressus ab Athenis, venit Corinthum, & inueniens quendam Iudaeum nomine Aquilam ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo quod praecipisset Claudius discedere omnes Iudaeos a Roma, accessit ad eos, & quia eiusdem erat artis manebat apud eos, & operabatur. Erant autem tamen scenofactoriae artis. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen domini Iesu, suadebatque Iudaeis, & Graecis. Cum venissent autem de Macedonia Syllas, & Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Iudaeis esse Iesum Christum. Contra dicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego tamen ex hoc ad Gentes vadam. Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iusti colentis deum, cuius domus erat coniuncta synagogae. Crispus autem archisynagogus credidit domino cum omnino domo sua, & multi corinthiorum audientes credebant, & baptis-

MYSTIC. Si cut Petrus a fluctibus seculi per retia fidei extraxit, sic Paulus umbracula protectionis erigendo ab umbrata criminis ardore tentationis, & a ventis insidiarum verbo, & opere defendit.

Sanguis vester. Raba. Annunciaui vobis iniquitatem vestram. Si iniquos non annunciaueritis iniquitatem suam, sanguinem eius de manu tua requiram.

Chrysostomus. Hoc facit, ut non solo verbo terreat, & vehementius differit, ut pote multis persuasis.

Titi iusti. BEDA. Aut proprium nomen viro fuit. Aut meritum iustitiae sic cognominatus est. Non fuit hic Titus discipulus Pauli, cui ipse epistolam scripsit, & Crispum te episcopum ordinat, cum quo, & Barnabas ascendens Ierosolymam, contulit euangelium cum apostolis, inquitens in consilio eorum an recte predicaret per baptismum.

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur. 15 Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

intendebat operi manuali. 7 Cum veniss. au. &c. inst. ver. P. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Sylae, & Timothei. praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eius aduentum cepit praedicare frequentius. 8 Testifi. Iud. Iesu esse Christum. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9 Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10 Excutiens vest. sua. In signum, quod fecerat debi suum de annunciando eis verbum veritatis. 11 Sanguis vester super caput vestrum. Id est, poena debita niet super vos ex rebellionem vestra. 12 Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur. 13 Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae. 14 Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere mai

baptisma fidei Gentes sine circūcisione saluari, nō quia ipse de hoc dubitaret, sed vt mentes dubitantium apostolorum auctoritate confirmaret.

a *Dixit autē dominus Paulo nocte per visionem. Noli timere, sed loquere, & ne taceas.* * Chrysoſtomus. Ea propter multo tēpore manet illic.

Nam perſuaſit quidem illi, & multitudine, & familiaritas Chriſti amplior. Maius enim periculum fuit poſtea etiam pluribus credentibus & Synagoge principe, *Ne timeas*, inquit. Hoc ad excitandum ſufficiebat, quia redargutus eſt timens, vel non redargutus, sed cōfortatur, quaſi nihil paſſurus. Non enim ſemper illos affligi ſinit, ne infirmiores ſiant. Nihil enim, ita contriſtabat Paulum, atque increduli quaſi contradicentes. Hoc etiam periculis eis grauius fuit. *Et ne ſi-*

leas, inquit, *eo quod mihi populus multus eſt in hac ciuitate.* Fortaſſis etiā propter hoc illi apparet Chriſtus.

b *Incipiente autem Paulo.* Rabanus. Impleto illud: *Ne taceas*, propter quod ego ſum tecū. Et ex hoc apparet deum cum eo fuiſſe, di.

c *De verbo, Q. d. de verbo declarato, nūc & narrato, id eſt, euangelio, & nomini. Ieſu, & Dei, vel Dei patris.* In Græco, apprehendētes omnes Græci Soſthenem.

d *Appre-*

d *Apprehendentes autem omnes Soſthenem, &c.* * Chryſoſto. D O confuſionē qua confuſi ſunt. Et nihil horū, inquit Gallio- ni curæ erat, quāuis hoc totū in ipſius contumeliam fuerit sed quaſi inde prāte accepta percutiunt, ipſi facientes indi- ſcreti furoris per confuſionem opus. Et quare ille non reper- cuſſus? quum & ipſe poteſtatem habue- rit, sed docebatur in oedeſte, & patien- ter viuere, & non re- ferire, vt & Iudex di- ſcretior. Nō parum hoc profuit præſentibus. E Docuit enim horū æquitas, & illorum temeritas, quōd talia iudiciariam ſenten- tiam poſtulāt. At hi omnia citra ordinē faciunt.

a *ptizabantur.* Dixit autem dominus nocte per visionem Pau- lo: *Noli timere, sed loquere, & ne taceas.* Propter quod ego ſum tecum, & nemo t apponetur tibi, vt t noceat te, quoniā populus eſt mihi multus in hac ciuitate. Sedit autem ibi an- num, & ſex menſes docens apud eos verbum dei. Gallione autem proconſule Achaiæ inſurrexerunt vno animo Iudæi in paulum, & adduxerunt eum ad tribunāl dicentes: Quia

b *contra legem hic perſuadet hominibus colere deum.* Inci- piente autem paulo aperire os, dixit Gallio ad Iudæos: Si quidem eſſet t iniquum aliquid, aut facinus peſſimum o viri Iudæi, recte vos ſuſtinērem. Si verō quaſtiones ſunt de ver- bo, & nominib. legis veſtræ, voſiſſi vidēritis: Iudex ego ho-

d *rum nolo eſſe.* Et minauit eos a tribunali. Apprehendentes autem omnes Soſthenem principem ſynagogæ percutiebāt eum ante tribunal, & nihil eorum Gallioni curæ erat. Paulus vero cum t adhuc ſuſtinuiſſet dies multos, fratribus valeſa-

c *ciens nauigauit in Syriam, & cum eo priſcilla, & Aquila, q* ſibi totonderat in Cenchr̄is caput, habebat enim votum. Deuenitque Ephesum, & illos ibi reliquit, ipſe vero ingreſſus

12 *caput ex voto totondit iuxta legem, qui ſe deo vouerant*

13 *comam*

14 *cap. ſeq. Prima in duas, ſ. in partem principalem, & incidentalem, que incipit ibi.* Videns autem. Circa primum dicitur, Paulus vero cum adhuc ſuſtinuiſſet. Id eſt, expectaſſet dies multos in Corinthe.

15 *Fratribus valeſ. nauig. in Syr.* Id eſt, verſus Syriā, quia tunc vnt Ephesum, vt patet ex ſequentib. q̄ non eſt in Syria, ſed in Asia.

16 *Qui ſibi toto. in Cenchr̄.* Qui eſt portus Corinthiorum.

17 *Caput.* Secundū ritum Nazarenorum completo tempore voti ſui. Hoc n. ſecit Paulus, qui erat natione Iudæus ad euitandum Iudæo- rum ſcandalum, vt dictum eſt ſup. 16. cap. de circūſiōne Timothei, ideo vero voluit ſpiritus ſanctus, vt in primitiua eccleſia non ſtatim in- hiberetur his, qui ex Iudæis cōuertebātur obſeruatō legalium, ſicut inhi- bebatur his, qui ex Gentilib. conuertebantur Gentilitatis ritus, vt in- ter hos ritus differentia oſtenderetur. Nā Gentilitatis ritus reputaba- tur tanquā omnino illicitus, & ſemper a deo prohibitus. Ritus autem legis ceſſabat, tanquā impletus per Chriſti paſſionem vt pote a deo in figurā Chriſti inſtitutus, que ceſſat adueniente veritate. Sed nō ſtatim omnino ceſſare debuit, ne ab aliquibus crederetur ſemper fuiſſe illicitus, ſicut Gentilitatis ritus, propter quod conuerſis de Iudaismo licebat legalia obſeruare tempore medio inter paſſionem Chriſti, & publicatio- nem euangelii, ſic tamen, quod non ponerent fidem credentes, quod ſi- ne tali obſeruatione fides Chriſti non ſufficeret ad ſalutem.

18 *Deuenitque Ephesum, & illos ibi reliquit.* Scilicet Aquila, & Priſcillam.

19 *Ipe vero ingreſſus ſynagogam diſputabat.* Oſtendens per ſcripturas in Ieſu Nazareno promiſſiones patrum eſſe completas.

20 *Rogantibus*

21 *mittant ſe de impertinentibus ad ipſos.*

22 *Qui ſibi toto. &c.* Moraliter autem tōdere, & ſuperflua deponere, & hoc prædicatoribus euangelij neceſſe eſt.

Iudæus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sedit autem ibi. Id eſt, manſit, ſicut dicitur Deuteron. 1. g. Sedi- tis ergo in Cadeſbarne multo tempore, id eſt, manſiſtis.

2 Gallione autem. Hic conſequenter deſcribitur aduerſariorum inſurrexio contra Paulum, & patet litera vſque ibi.

3 Dicentes: Quia contra legem hic perſuadet. Scilicet con- tra legem Moysi docet, quia lex Moysi docet colere deum per cęremo- nias legis quas Paulus debere ceſſare dicebat, vt patet in epistolis ſuis in pluribus locis.

4 Incipiens au. Pau. ape. os. Ad reſpondendum.

5 Dixit Gal. ad Iud. Reſpondens pro Paulo.

6 Si quidem eſſet ini. ali. Inſerendo nocumentum alteri in rebus ſuis furto, rapina, vel aliquo huiusmodi.

7 Aut fa. peſ. Nocendo alteri in perſona propria, vel ſibi coniun- ta, vt pote in vxore, vel prole, quod eſt peius, quam ferre nocumentum in rebus.

8 Recte vos ſuſtin. Audiendo quarimoniam veſtram, & facien- do iuſtitiā.

9 Si verō quaſt. Erat enim Gentilis, & ideo non curabat, nec ad eum pertinebat diſcutere quaſtiones Iudaicę legis.

10 Et minauit eos, &c. Tanquam deterentes tempus in friuolis.

11 Apprehend. au. om. Scilicet miniſtri proconſulis, qui tales re- pulſos a iudice ſolent percutiendo expellere.

12 Paulus vero. Hic conſequenter deſcribitur Pauli in Epheso p- dicatio, & hoc dupliciter, primo in ſuo aduentu, ſecundo in ſuo reditu cap. ſeq.

MORALITER.

1 Gallione autem procon. Achaiæ. Sequitur.

2 Iudex ego. In hoc dedit exemplū alijs iudicibus, vt nō in- tromittant

Num. 6. 2.

Diuiſio.

A comā nutriebāt, dū Nazareī fieri volebant, & post eam rō dētes igni tradebāt. Hoc ergo fecit Paulus, non oblitus quid de abolitione legis cum alijs apostolis statuerant Ierosolymis, sed ne scandalizaret credentes ex Iudæis, simulavit se Iudæum, vt Iudæos lucrifaceret. Quidā codices habent, totonderunt caput Priscilla, & Aquila, sed Aug. & Hieronym. singulari numero de Paulo interpretatur.

B Hieronym. sic ponit: *Navigabat Syria, & cum eo Priscilla, & Aquila, & totondit caput in Cenchris, rotum enim habebat.*

a *Cesaream.* Raban. *Cesarea metropolis est Cappadocie. Nō dum in Syriam Phenicis venerat.*

b *Sciens tantum baptismum Ioannis, & cetera.*

* Chrysostomus. Si ad baptismum Ioannis solū crediderat hic, quomodo spiritu feruebat? Nondū enim datus erat sic spiritus.

* Oportet omnino me fecisse, quod intat. aperi in Ierusalem, sed.

libere loqui.

per gratiam.

synagogam disputabat cum Iudæis. Rogantibus autem eis vt ampliori tempore maneret, * non consensit, sed valefaciēs & dicens, * iterum reuertar ad vos Deo volente, profectus est ab Epheso. Et descendens Cesaream ascendit, & salutauit ecclesiam; & descendit Antiochiam. Et factō ibi aliquanto tempore, profectus est perambulans ex ordine Galathiam regionem, & Phrygiam, confirmans omnes discipulos. Iudæus autem quidam Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, deuenit Ephesum potens in scripturis. Hic erat edoctus viam domini, & feruens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea, quæ sunt Iesu, sciens tantum baptismum Ioannis: Hic ergo coepit + fiducialiter agere in synagoga. Quem cum audissent Priscilla, & Aquila, assumpserunt eum, & diligentius exposuerunt ei viam domini. Cum autem vellet ire Achaiam, exhorrati fratres scripserunt discipulis, vt susciperent eum. Qui cum venissent, contulit multum his, qui crederent. * Vehementer enim Iudæos reuincebat, publice ostendens per scripturas esse Christum Iesum.

Spiritus. Si autem qui post illum opus habuerunt baptizare Christi multo magis ille. Quid igitur dicendum, neque enim vtrumque simpliciter ponit scriptor: Mihi videt ille esse vnus ex centū viginti, qui cum apostolis baptizati. Vel si non est hoc, factum est idem cū hoc, quod & cum Cornelio sed non baptizatur antequam diligentius ei exposuerunt. Hoc autem esse mihi verū videtur, quod & baptizati illum oportebat, quoniam duodecim alij nihil perfectum sciuerunt neque ea, quæ de Iesu. Merito autem ille baptizabat. Vrumtamē si illi per baptismum Ioannis rum baptizabant oportebat etiam discipulos hoc facere. Contulit multum. Alia translatio, profert multum credentibus per gratiam, hoc quod apostolus scribit: Ego plantavi, Apollo rigauit, & c.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Rogantibus autem eis, vt ampliori tempore maneret. *Ad pleniorē informationem.*
- 2 Non consensit. *Volens alibi proficisci, vbi nondum prædicatū erat euangelium, ordinauit tamen ibi ministros ecclesie ad fideliū instructionem.*
- 3 Sed valefaciens, & dicens. *Ad sui excusationem, & eorum consolationem.*
- 4 Iterum reuertar ad vos. *Quod etiam fecit, vt patet ca. seq. Quæ autem in aliquibus libris interponitur. Oportet me diem solemnem aduenientem facere Ierosolymis, non est de textu, nec est in libris correctis, quia nec tunc Paulus iuit in Ierusalem, sed postea per magnum tempus.*
- 5 Et descendens Cesaream. *Quæ est metropolis Cappadocie, vt dicit glo. Alia autem est Casarea Philippi in provincia Phenicis, & iterum alia in Palestina de quibus habitum est supra. Cetera patēt vsque ibi.*

6 Con-

MORALITER.

7 Iudæus autem quidam Apol. Qui interpretatur mirabilis, ideo significat prædicatorem, qui debet esse mirabilis in bona vita, & etiam in doctrina sana, ideo subditur.

10 Po-

- 6 Confirmans omnes discipulos. *Id est, Christianos in fide Christi.*
- 7 Iudæus autem. *Hæc est pars incidentalis, in qua occasione prædicationis Pauli de qua sanctus Lucas loquutus fuerat, facit mentionem de prædicatione, quam Apollo fecit ibidem, dicens. Iudæus autem qui nomine.*
- 8 Apollo nomine. *Exprimitur eius nomen, quia erat satiosus.*
- 9 Alexandrinus genere. *Id est, in Alexandria natus per dispersionem Iudæorum, quam fecerat Antiochus.*
- 10 Potens in scri. *Legis, & prophetarum.*
- 11 Hic erat edoctus vi. *Id est, Euangelium Christi, imperfecte nomen, ideo subditur.*
- 12 Sciens tantum. *Sed Aquila, & Priscilla, qui remanserant Ephesi hanc imperfectionem supplerunt. Ex quo patet, quod dicitur est sup. in prin. cap. eos esse Christianos.*
- 13 Qui cum venisset. *Scilicet in Achaiam in qua est Corinthus.*
- 14 Contulit. *Prius per prædicationem Pauli, propter quod Paulus 1. Corinth. 2. b. dicit. Ego plantavi, Apollo rigauit.*

10 Potens in scri. Id est, deuotus, ideo subditur. + Et feruens, & c. Quem cum audissent Priscilla, & Aquila. Hoc autem, quod vir tantæ excellentiæ doctrinam simplicium personarum suscepit humiliter, & deuote, arguuntur illi, qui ex præsumptione dedignantur ab alijs discere veritatem.

MOR-

C A P. XIX.

Actum est. sequitur. b Si spiritum sanctum accepistis. Chry. Sciebant. n. quod non habebant, & vult illos fateri, vt agnoscat quid ipsis desit, & petant.

c Sed neque si spiritus sanctus est audiuius. Ille vero ait. In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt. In Ioannis baptisate. Dixit autem Paulus Ioannes baptizauit, & cetera.

Tertio. Adeo postea in Actis Apostolorum inuenimus, quoniam qui Ioannis baptismum habebant, non accepisse spiritum sanctum, quem ne auditu quidem nouerant, ergo non erat celestis, quod celestia non exhibebat, quem ipsum quod celestis in Ioanne fuerat spiritus prophetie, post totius spiritus in dominum translationem vsque adeo defecerit vt quem predicauerat, quem aduentum designauerat, postmodum, an ipse esset miserit sciscitatum. Agebatur itaq; baptismus Penitentiae, quasi candidatus remissionis, & sanctificationis, in Christo subsequatur. Nam quod predicabat baptismum penitentiae in remissionem delictorum; in futuram remissionem enunciatum est. Siquidem penitentia antecedit, remissio subsequitur, & hoc est viam parare, qui autem parat, non idem ipse perficit, sed alii perficendum precurat. Ipse profiteretur sua non esse celestia, sed Christi, dicendo. Qui de terra est, de terra loquitur, qui de superis venit, super omnes est. Item sola se penitentia tingere, veterum mox qui tingeret, in spiritu, & igni. Scilicet quia vera, & stabilis aqua fides, quae tingitur in salutem, simulata autem, & infirma igni tingitur in iudicium.

Iohannes baptizauit. Beda. Non peccata remisit, sed penitentiam docuit. Nam sicut circumcisio in patriarchis signaculum fidei, quam habebant fuit, ita & hoc lauacrum populi penitens, quasi signaculum suae deuotionis accepit, quod Christi baptismum, in quo fit remissio, figurabat.

Rab. Non est baptismum quod non datur in nomine trinitatis baptizati a Iuda non rebaptizantur, quia in fide trinitatis, sed baptizati a Iohanne, quia Iohannes in aqua tantum. Christus in spiritu sancto baptizat. Cum ergo bonus vel malus minister baptizat, si plena est trinitatis fides, dominus baptizat. In aqua vero sola a Iohanne baptizati, a Paulo sunt baptizati.

Be. Quaestio est si ille qui per ignorantiam forte a non baptizato, sed tamen recte fidei baptizatus est debeat rebaptizari? Quae hoc capitulo exposita reor. Quid. n. differt, an tunc ante initium baptismi Christi, an nunc a quopiam sine susceptione eiusdem quisquam baptizaretur? cum quo Iohannes in fide, & nomine

C A P. XIX.

Dicitur est Apollo, venit Ephesum, illuc etiam Paulus redit, ubi Priscillam reliquit.

Actum est autem cum Apollo esset in Corinthi, vt Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, & inueniret quosdam de discipulis.

Dixitque ad eos. Si spiritum sanctum accepistis credentes. At illi dixerunt ad eum: Sed neque si spiritus sanctus est audiuius. Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt. In Iohannis baptisate. Dixit autem Paulus: Iohannes baptizauit baptismum penitentiae populum, dicens, in eum qui venturus esset post ipsum,

vt crederet, hoc est in Iesum. His auditis baptizati sunt in nomine domini Iesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, & propheta-

baptizando. a Quasi dicatur, credere in spiritum sanctum non est Iohanni contrarium, ratione cuius ipse praecursor fuit. b Dicentem. Ite baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. c Non rebaptizati quod audierant Iohanni congruere.

Erant autem omnes viri fere duodecim. Introgressus dignantur nobis, haec exponentibus, & prophetis vaticinantibus. quam dominum deprecantur, & studiose agant, ne de sacerdotibus, qui violant sancta domini, esse mereantur.

*Greg. Monophisitas vero & alios ex sola vera confessione Ecclesia recipit, quia sanctum baptismum quod sunt apud hereticos consequuti, tunc in eis vires emundationis recipit, cum vel illis per impositionem manus spiritum sanctum acceperint, vel illi propter professionem vere fidei sanctae, & vniuersalis Ecclesiae visceribus fuerint vniti.

f Erant ante omnes. Rab. Iudicia Dei abyssus multa. Ecce Asia Apostolorum visitatione indigna, nunc apostolico numero sicrata, & prophetie munere est sublimata. Et notandum, quod spiritus sanctus hic in duodecim discipulos & super in e. 20. (quod numerus perficit duodenarium decies ducto) aduentus sui signum monstrauit illud in Ierusalem, hoc in Epheso, quod est ciuitas Graecorum, in quo ostenditur illos tamen, siue de Iudeis, siue de Gentibus spiritum replere, qui sunt in catholica vnitatem.

g Introgressus autem, &c. *Chryf. Vide vbique, vt seipsum in Synagogas intrudit, & sic egreditur. Semper. n. ab illis volebat occasionem sumere, vt dixit. Nam & gentes extimulabat iam, & alacriter suscipiebant ipsum. Iudei autem suscipientibus fidem gentibus, penitudine ducebantur. Volebat discipulos illius abstrahere, & inde facere initium, magis quam congregentur illis. Et non simpliciter hoc faciebat, propter hoc differrebat illis continuo, quia persuadebat. Ne igitur quoniam libertatem dicendi audisti, asperitatem putes. De vtilibus rebus disputat, de regno. quis non audisset?

4 Audiuius. licet audiuisent quod Deus esset trinus, & unus. cetera patent vsque ibi.

5 Iohannes baptizauit. Erat. n. baptismus Iohannis quaedam praestatio faciendi penitentiam, & disponendi se ad baptismum Christi, in quo datur gratia iustificans.

6 Dicens in eum, qui venturus esset post ipsum, vt crederent, &c. hoc .n. praedicabat Iohannes, vt patet Matt. 3. & Io. 1.

7 His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu. In hac. n. forma dabatur baptismus in primitiua ecclesia. rationibus dictis sup. 3. c. Cetera patent.

8 Introgressus autem synagogam. Hic consequenter ponitur doctrina Pauli, quantum ad publicationem euangelii, cum dicitur.

3 Si spiritum sanctum accepistis credentes, &c. per hoc ostenditur quod bonus praelatus, & curatus debet esse sollicitus circa neophytos.

3 Si spiritum sanctum accepistis credentes, &c. per hoc ostenditur quod bonus praelatus, & curatus debet esse sollicitus circa neophytos.

3 Si spiritum sanctum accepistis credentes, &c. per hoc ostenditur quod bonus praelatus, & curatus debet esse sollicitus circa neophytos.

3 Si spiritum sanctum accepistis credentes, &c. per hoc ostenditur quod bonus praelatus, & curatus debet esse sollicitus circa neophytos.

3 Si spiritum sanctum accepistis credentes, &c. per hoc ostenditur quod bonus praelatus, & curatus debet esse sollicitus circa neophytos.

3 Si spiritum sanctum accepistis credentes, &c. per hoc ostenditur quod bonus praelatus, & curatus debet esse sollicitus circa neophytos.

3 Si spiritum sanctum accepistis credentes, &c. per hoc ostenditur quod bonus praelatus, & curatus debet esse sollicitus circa neophytos.

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XIX.

Actum est. Hic consequenter describitur praedicatio Pauli apud Ephesum in suo reditu. Circa quam primo ponitur praedicatio haec. secundo quorundam praesumptionis repressio ibi. Tercio autem. prima in duas, quia primo describitur doctrina Pauli, quantum ad veritatem baptismi. secundo quantum ad praedicationem euangelii, ibi. Introgressus autem. prima patet, vsque ibi.

2 Si spiritum sanctum accepistis. s. in signo sensibili, quia tunc sic dabatur baptizatis per impositionem manuum Apostolorum.

3 Sed neque. Hoc modo datus, uel dandus.

Audiuius.

MORALITER. 1 Factum est autem. Sequitur. 2 Dixit, &c. s. Paulus.

3 Si spiritum sanctum accepistis credentes, &c. per hoc ostenditur quod bonus praelatus, & curatus debet esse sollicitus circa neophytos.

nomine Christi venturi baptizauit, iterum baptizandos praedicauit, dicens. Ego baptizo in aqua, ille baptizabit in spiritu sancto. Et cum imposuisset Paulus illis manus, &c. *Chrysol. Ab ipso baptismate prophetant, Hoc autem Ioannis baptismus non habebat, Ideo & imperfectus erat, vt autem talibus digni fierent, prius illos praeparauit, atque hoc uolebat Ioannes baptizans, vt crederent in eum, qui post se venturus erat Hinc ostenditur dogma magnum quod perfecte purgatur a peccatis, qui baptizantur. Nisi. n. purgarentur; non accepissent illi spiritum, non tam statim consequenti essent charismata. Et uide quod duplex donum fuerit & lingua & prophetia, Bene autem dixit: baptismum penitentiae; quod Ioannis est, & non remissionis adducens illos, & suadens, quod absque ea sit illud. comm. in So. phon. c. 3

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

que dant baptismum, & ad Eucharistiam domini imprecantur adiectionem faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt. Leuitas, & alios constituunt sacerdotes, non tam in

a Quotidie d sputans in schola. Beda. Ab hora quinta, vsque ad horam nonam, & decimam, sicut trad. car a quibusdā, quia horas operi quinque, alias quinque doctrinae, quas dabat cibo, & orationi, quod nulla tamen autoritate firmatur.

b In schola tyran. Rab. pro dignitate. Vel proprium nomen & interpretatur contumens, vel confirmans.

c Per biennium. Bed. Hoc tempore Paulus in Epheso scripsit primā epistolā ad Cor. d Virtutes non quasi-

d ber, &c. Chry. Non ferentes tangebant solum, sed & accipientes apponebant. Idcirco Christus non permittit illum abire in Asiam, obseruās, vt equidem opinor tempus hoc.

e Damaf. Christus domus sanctorum reliquias, velut salutaris fontes praeiuit, ex quibus plurima ad nos beneficia manāt, suauissimumque vnguentum profluit. Nec vero quisquam huic sermōni fidem detra-

f hat. Nam si aqua in deserto ex solida, & aspera rupe, atque ex alni maxilla ad sedan-

g dam Sampsonis sicim, Deo ita uolente, profiliit, eritne, cui cuiquam incredibile videatur ex martyrum reliquiis suaue vnguentum scaturire? Minime certe, iis quidem quibus Dei potentia, honorque, quo sanctos suos afficit, perspectus, & exploratus est. Atque illud quidem veteri lege comparatum erat, vt quisquis mortuum contigerit, immundus cēsetur, vtum hi in mortuorum numero minime habendi sunt. ex quo. n. ipsamet vita, ac vitæ author inter mortuos ascriptus est, eos qui in spe resurrectionis, fideque erga eum, diem extremam clausurunt, mortuos haud quaquam appellamus.

a Qui. n. mortuum corpus miracula edere queat? qm itaque modo per eā dæmones expelluntur, morbi profligant, agro ti sanantur, cæci prospiciunt, leprosi mundantur, tentationes, ac nocerotes discentiuntur, ac denique omne donum optimum a patre luminum eorum opera ad eos, qui fide minime dubia, descendit? quid nō laboris suscipias, vt patronū quendam nanciscaris, qui te mortali regi offerat, ac tuo nomine ad eum verba faciat? An non igitur nō honorādi sūt, q totius

rotius humani generis patronos se profitentur, ac Deo nostra causa supplicat? Honorandi certe, & quidem ita, vt eorum nomine templa Deo extruamus, dona offeramus, eorum memorem colamus, atque in ea spiritualiter oblectemur, quo nimirum læticia nostra iis, a quibus imitamur, cōgruat, ac non dum eos cole-

1 re, ac demereri stude-

2 mus, offendamus pot-

3 tius, & irremus. Qui-

4 bus. n. reb. Deus colit,

5 iisdem quoque serui-

6 tius oblectatur. Quib.

7 autē Deus offenditue

8 iisdem ipsius etiā mili-

9 tes offenduntur.

10 e Semiciuctia Rab. ve-

11 stes ex uno latere pen-

12 dentes, vel zona, siue

13 vestes nocturnæ, vel

14 genus sudarij, quo He-

15 brai vtuntur in ca-

16 f Exorcistis. Bed. Iose-

17 phus. Excogitauit Sa-

18 lomō, & docuit suos

19 modos exorcismi. i.

20 coniuurationis, quibus

21 immundi spiritus ex-

22 pulsī non audebant ad

23 homines reuerti. Ne

24 autem hoc per repro-

25 bos ad condemnatio-

26 nem ipsorum, & uer-

27 sitatem eorum, qui vi-

28 dent, & audunt, ut

29 licet illos de spiciant,

30 qui signa faciunt, tamen Deum honorant, ad cuius inuoca-

31 tionem fit.

32 Augu. Vera pietate homines Dei, aeream potestatem im-

33 micam contrariarūque pietati exorcizando eiciunt.

34 Idem. Qui præsunt, manum oblesso imponere, & exorciza-

35 re dicuntur. & per diuina dæmonem adiurando expellere.

36 Ignatius. Saluto Subdiaconos, lectores, cantores, ostriarios,

37 laborantes, exorcistas confessores.

38 Inuocare super eos qui habebant spiritus malos. * Terrull. Ope-

39 ratio dæmonum est hominis euersio, sic malitia spiritualis a

40 primordio auspiciata est in hominis exitium. Itaque corpori-

41 bus quidem, & valetudines infligunt, & quosdam calos a-

42 cerbos, animæ vero repentinos, & extraordinarios per uiam

43 excessus.

44 Iustinus. Nunc quoque nos qui in crucifixum sub Pontio

45 Pilato Ielum Dominum nostrum credimus, dæmones om-

46 nes, & spiritus malignos adiuratos eucimus, & imperata fa-

47 cere cogimus.

48 Erant

49 12 Tyranni cuiusdam. Dicunt aliqui quod tyranni est propriū

50 nomen illius cuius erat ædificium. Alij vero dicunt, quod est ap-

51 peilatuum, & accipitur tyrannus h c pro homine potente, & te-

52 cerat ibi Paulus scholam, vt obstinati tuerent eum impedire,

53 propter domini loci potestatem Ideo subditur.

54 Hoc autem factum est per biennium. pacifice.

55 Ita vt omnes, qui habitabant, &c. i. audire poterant libere.

56 Virtutes. ad confirmationem huius doctrinae.

57 Non qua sibi faciebat Deus. i. non modicas, ve: communes,

58 sed multas, & excellentes, vnde subditur.

59 Ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore eius. qd est

60 maius, q si per tactum Pauli, vel per eius orationē fierent tal a.

61 Tentauerunt autem. postquam descripta est prædicatio Pau-

62 li, hic consequenter ponitur præsumptio nis quorundam repres-

63 sio, qui volebant dæmones expellere ab oblesis virtute nomi-

64 nis Christi a Paulo prædicati, in quem tamen non credebant. &

65 patet litera vsque ibi.

66 Illus, qui dicit de se ipso Mat. vl. d. Data est mihi omnis potestas in ca-

67 lo, & in terra. Domus autem eius est ecclesia, in qua doctor catho-

68 licus habet scholam, quando docens tenet Christi, & apostolorū

69 doctrinam, quod non faciunt hæretici, hanc doctrinam deprauā-

70 tes, nec doctores vanegloriosi curiosa, & inutilia docentes.

71 Tentauerunt autem. per illos qui abutebantur nomine Chri-

72 sti cum essent inceduli significantur ecclesie ministri indigne

73 sacra ministrantes, in quibus fit inuocatio nominis domini. Et si-

74 cut illi fuerunt a dæmoniaco nudati, & vulnerati corporaliter, vt

75 dī in textu, sic & isti indigne sacramēta ministrantes deuidan-

76 tur

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Cum fiducia loquebatur. postposito timore humano,
- 2 Disputans. cum contradicentibus.
- 3 Et suadens. audientibus volutarie.
- 4 De regno Dei. i. de superna felicitate, quæ consistit in aperta Dei visione. s. deitatis principaliter, & humanitatis secundario. suadebat etiam de modo veniendi ad hanc beatitudinem, quæ est per fidem charitate formatam,
- 5 Cum autem quidam indurarentur. in sua infidelitate,
- 6 Maledicentes viam domini. i. doctrinam Christi.
- 7 Coram multitudine. quod erat signum obstinationis eorum,
- 8 Discedens ab eis. Paulus.
- 9 Segregauit discipulos. i. credentes, ne inficerentur verbis obstinatorum,
- 10 Quotidie disputans. ad declarationem euangelicæ veritatis.
- 11 In schola. i. in ædificio de quo Paulus scholam fecerat.

Tyran-

Sciē

MORALITER.

tos, vt pote ne forte circa eos aliquid sit omissum de necessariis ad salutem, vel ecclesie sacramenta, vt sic modo debito suppleatur omissa, sicut in proposito Paulus fecit.

- 5 Cum autem. ne a dictis maledicis interficerentur.
- 10 Quotidie disputans. Tyrannus dicitur a tyro Græce, quod ē fortis Latine. Paulus n. accepit domum per locationem a quodā viro potēti, cuius timore aduersari Pauli non auderent molestiam facere tibi, & ibi fecit scholam, sedm sensum literalem. Moraliter autem per istum fortem, & potentem significatur Christus

libere

lib. 4. de fide oratio. c. 16. vulgares

Exod. 17. Iud. 15

Num. 19

Mat. 11. Iacob.

a Erant autem. Be. in Græco. Erant autem eiusdem Sceux. proprium nomen sacerdotis, interpretatur vero vulpecula clamans, vel loquens.

b S' prem filij, &c. Bed. Quoniam sathanas transfiguratur se in angelum lucis, ministros etiam suos eadem simulatione colorat. vnde quia per se

ptenarium gratia spiritus sancti designatur in qua figura Christi post resurrectionem,

cum septem discipulis epulatus, filij Sceux quasi spiritus malos expulsi, septena

rio censeantur, qui quia non credendo, sed tando Christi, & apo

stolorum nomen inuocant, non tñ a Deo sed et a dæmonibus,

subdolæ falsitatis merito condemnantur. Et bene filij Sceux dicuntur, qui vulpecula

clamans interpretatur. Quod animal doli, & astutiæ sagacissimum

Iudeos, Gentes, & hereticos ecclesiæ infidèles & garrula voce pestrepentes ostendit, de quibus custodibus ecclesiæ precipitur. Capite nobis vulpeculas que deuantant vineas.

c Iesum noui, & Paulum scio. *Chryf. Qd. Vos non creditis, sed abuten-

tes hoc nomine, talia dicitis. Igitur desertum, & facile expugnabilia arma estis, & ita non estis precones, sed mei. inquit, estis. Magnus furor dæmonis. Potuissent hæc illis facere Apostoli, sed non faciebant nunc. Nam qui imperabant illis, qui hæc faciebant, multo magis, & ipsi facere potuissent.

d Et insiliens homo in eos, &c. *Chryf. Fortassis distupit illorum vestes, & dedolauit illorum capita. hoc. n. manifestauit dicendo, Insiliens, atque adeo satis erat hoc facere. Addit ita et ne postea ausit, quis nomen illud nominare tam temere, et tententur alii, & magnum argumentum habent Deum scire omnia, maximum argumentum erat, priusquam a dæmonibus arguerentur, seipso accusabant, terrentur ne eadem patiatur.

e Hoc autem notum factum est omnibus Iudæis, atque gentibus, qui habitabant Ephesi, &c. *Chrysolomus. Nonne hoc etiam

eos,

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

h His autem expletis, &c. Chryf. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheum ac Erastum in Macdoniam. Ipse vero manet in Epheso. Quo autem ab initio volens in Syriam abire, iterum reuertit in Macdoniam, ostendens quod omnia non sua virtute faciebat iam prophetat dicens. Oportet me etiam Romanam videre. Hoc autem dicens, fortassis consolatur eos, quod non absuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videtur scribere Corinthiis ab Epheso, ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, que accidit nobis in Asia. quoniam. n. promiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, quod moritur.

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

h His autem expletis, &c. Chryf. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheum ac Erastum in Macdoniam. Ipse vero manet in Epheso. Quo autem ab initio volens in Syriam abire, iterum reuertit in Macdoniam, ostendens quod omnia non sua virtute faciebat iam prophetat dicens. Oportet me etiam Romanam videre. Hoc autem dicens, fortassis consolatur eos, quod non absuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videtur scribere Corinthiis ab Epheso, ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, que accidit nobis in Asia. quoniam. n. promiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, quod moritur.

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

h His autem expletis, &c. Chryf. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheum ac Erastum in Macdoniam. Ipse vero manet in Epheso. Quo autem ab initio volens in Syriam abire, iterum reuertit in Macdoniam, ostendens quod omnia non sua virtute faciebat iam prophetat dicens. Oportet me etiam Romanam videre. Hoc autem dicens, fortassis consolatur eos, quod non absuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videtur scribere Corinthiis ab Epheso, ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, que accidit nobis in Asia. quoniam. n. promiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, quod moritur.

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

h His autem expletis, &c. Chryf. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheum ac Erastum in Macdoniam. Ipse vero manet in Epheso. Quo autem ab initio volens in Syriam abire, iterum reuertit in Macdoniam, ostendens quod omnia non sua virtute faciebat iam prophetat dicens. Oportet me etiam Romanam videre. Hoc autem dicens, fortassis consolatur eos, quod non absuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videtur scribere Corinthiis ab Epheso, ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, que accidit nobis in Asia. quoniam. n. promiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, quod moritur.

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

h His autem expletis, &c. Chryf. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheum ac Erastum in Macdoniam. Ipse vero manet in Epheso. Quo autem ab initio volens in Syriam abire, iterum reuertit in Macdoniam, ostendens quod omnia non sua virtute faciebat iam prophetat dicens. Oportet me etiam Romanam videre. Hoc autem dicens, fortassis consolatur eos, quod non absuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videtur scribere Corinthiis ab Epheso, ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, que accidit nobis in Asia. quoniam. n. promiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, quod moritur.

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

h His autem expletis, &c. Chryf. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheum ac Erastum in Macdoniam. Ipse vero manet in Epheso. Quo autem ab initio volens in Syriam abire, iterum reuertit in Macdoniam, ostendens quod omnia non sua virtute faciebat iam prophetat dicens. Oportet me etiam Romanam videre. Hoc autem dicens, fortassis consolatur eos, quod non absuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videtur scribere Corinthiis ab Epheso, ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, que accidit nobis in Asia. quoniam. n. promiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, quod moritur.

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

h His autem expletis, &c. Chryf. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheum ac Erastum in Macdoniam. Ipse vero manet in Epheso. Quo autem ab initio volens in Syriam abire, iterum reuertit in Macdoniam, ostendens quod omnia non sua virtute faciebat iam prophetat dicens. Oportet me etiam Romanam videre. Hoc autem dicens, fortassis consolatur eos, quod non absuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videtur scribere Corinthiis ab Epheso, ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, que accidit nobis in Asia. quoniam. n. promiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, quod moritur.

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

h His autem expletis, &c. Chryf. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheum ac Erastum in Macdoniam. Ipse vero manet in Epheso. Quo autem ab initio volens in Syriam abire, iterum reuertit in Macdoniam, ostendens quod omnia non sua virtute faciebat iam prophetat dicens. Oportet me etiam Romanam videre. Hoc autem dicens, fortassis consolatur eos, quod non absuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videtur scribere Corinthiis ab Epheso, ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, que accidit nobis in Asia. quoniam. n. promiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, quod moritur.

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

h His autem expletis, &c. Chryf. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheum ac Erastum in Macdoniam. Ipse vero manet in Epheso. Quo autem ab initio volens in Syriam abire, iterum reuertit in Macdoniam, ostendens quod omnia non sua virtute faciebat iam prophetat dicens. Oportet me etiam Romanam videre. Hoc autem dicens, fortassis consolatur eos, quod non absuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videtur scribere Corinthiis ab Epheso, ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, que accidit nobis in Asia. quoniam. n. promiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, quod moritur.

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

h His autem expletis, &c. Chryf. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheum ac Erastum in Macdoniam. Ipse vero manet in Epheso. Quo autem ab initio volens in Syriam abire, iterum reuertit in Macdoniam, ostendens quod omnia non sua virtute faciebat iam prophetat dicens. Oportet me etiam Romanam videre. Hoc autem dicens, fortassis consolatur eos, quod non absuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videtur scribere Corinthiis ab Epheso, ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, que accidit nobis in Asia. quoniam. n. promiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, quod moritur.

quos, qui obdurecebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitiæ. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. si ipsa fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filium Dei.

An non videtis etiam nunc hæc fieri? & multos homines similes serpentibus esse incredulos, & ingratos, qui & ipsi sicut serpentes quando beneficia acceperint, & ab aliquibus humaniter tractati fuerint, benefactoribus infestissimi fiunt.

f Multi autem, &c. Beda. Magicæ artis industriam, cuius sectatores merito libros incendunt, licet precio magno estimatos quia dæmones quibus seruiant, Iesum appellare, & Apostolos eius vident honorare

g Quinquaginta milium Beda. Et in euangelio debitoribus sub quinquagenario numero debita laxantur, quia nos quinque sensibus corporis subsistentes in hac uita decalogi præcepta transgredimur, hic autem propter enormitatem magici sceleris millenarius est adiectus. Aliter

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentiæ psalmus, & quinquagesimus est remissionis annus.

† De pœn. di. i. c. voluissent

Luc. 7. f. E

F

Diuisio.

Oportet

NICOLAUS DE LYRA.

1 Scene iudæi principis Sacerdotum. Est autem Sceux nomen proprium illius principis sacerdotum.

2 Iesum noui, & Paulum scio. i. virtutem eorum cognosco.

3 Vos autem qui estis? q. d. ad vos non pertinet virtutes eorum inuocare, cum sitis increduli.

4 Et dominatus amborum. i. duorum de septem filiis principis Iudæorum. Consequenter ponitur fructus huius repressiois, cum dicitur.

5 Hoc autem notum factum est omnibus. per diuulgationem eorum qui uiderant.

6 Et cecidit timor super omnes illos. vt nullus auderet talia attentare.

7 Et magnificabatur nomen domini Iesu. tanquam magnæ uirtutis existens.

8 Multique credentium ueniebant. ad Paulum.

9 Confidentes, & annunciantes. peccata sua, & relinquentes idola.

10 Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati. id est, artes magicas.

11 Contulerunt libros. i. apportauerunt ad Apostolum.

12 Et combusserunt eos. in contemptum diaboli, & honorem Iesu

Christi.

13 Et compu. Hoc additur ad ostendendum quod hoc fecerunt ex magna voluntate, comburentes libros quos emerant ita care. Sciendum etiam, quod denarius ualebat decem nummos vsuales, ideo sic denominatur a numero denario.

14 Ita fortiter crescebat uerbum Dei, per multiplicationem fidelium.

15 Et confirmabatur. per augmentum fidei credentium.

16 His autem expletis. Superius positus est multiplex Pauli progressus per orbem ad prædicandum, hic consequenter ponitur eius regressus in Ierusalem ad tolerandum pro fide catholica, quam persecutus fuerat ibidem, vt dictum est, sup. 8. c. & 9. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur propoliti inspiratio, secundo remotio impedimenti, ibi. Facta est autem. tertio profectio inspirati, sequi. cap. ibi. Nos uero. Circa primum dicitur. His autem expletis. scilicet discursibus Pauli pro prædicatione Euangelii.

17 Proposuit Paulus in spiritu. i. non propria voluntate, sed magis spiritus sancti reuelatione, & ordinatione.

18 Transire a Macdonia. ad confirmandum credentes, & accipiendam collectam, portandam fidelibus pauperibus, qui erant in Ierusalem.

MORALITER.

10 Multi autem, &c. curiosa sectati. i. magica, cognoscentes uirtutem

tutem Christi, artem magicam dimiser

retur. Et dicit, Ultra tentationem: narrans quæ cum Deme-
trio acta sint. Quam hic insinuat tumultum non paruum, di-
cens de via hæc factum esse. Iterum, periculum, iterum, tu-
mulus. Vides claritudinem? facta sunt signa duplicia, illi au-
tem contradicebant. Ita ubique contextit opera.

a Romam iher. Rab.

Quam prius non vide-
rat forsitan, vel quia
lenem ducebat tribu-
lationem, quæ ibi pas-
sus erat. Videre tan-
tum dicit, non multa
pati.

b In Macedonia.
Rab. transire uolebat
de Asia, in qua est E-
phesus, in Europam,
ubi Macedonia, & A-
chaia sunt, & sic rus-
sus ire in Asiam, i. Je-
rusalem cum eleemo-
syna, de qua scripsit
Corinthiis.

c Demetrius. Beda. I-
ste dum viam domini
turbare nititur, nomē
propriū factis exe-
quitur. Interpretatur
enim, nimium perfe-
quens. unde repla Dia-
næ argento ædificat.
Argentum quippe elo-
quiū significat, & Gen-
tilis veritatem religionē
suam nudo sermonis
nitore solerit asserere.
Chryso. faciebat, in-
quit delubra argentea.

Et quomodo possibile erat fieri delubra argentea? fortassis
ædiculas, & cooperculi, quæ Ciboria vocant. Magnus. n. e-
rat honor illius in Epheso, ubi etiam templum illorum suc-
cessum ta contristauit eos, ut eum qui succendisset, ne no-
minari quidem vellent. vide ubique idololatriam a diuitiis
fieri. Et illi propter pecunias. Et hic propter pecunias do-
lent, non quod illis pietas periclitetur, sed quod materiam
lucri non habuerit sint.

F. ista ad To-
pianos.

M. Martialis. Bene igitur facietis, si abominamini idola. Hæc
aut sunt opera manuum hominum, non videntia, neque au-
dientia, quia nec statum habent, quæ nec se nec vos quicquā
iurare possunt. Quin potius cultores suos in militia æternæ
tribulationis submerserunt, quia in vplis manufactis dæmo-
nes damnati spūs erroris subintroierunt, qui hactenus per lō-
ga secula creaturā ad imaginem Dei factā in morte decepe-
runt.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Opportet me.* Tunc, n. fuit sibi reuelatum, quod de Ierusalem
iret Romam, modus tamen eundi, & causa non fuerunt tunc sibi
reuelat., ed infra 23.c.
- 2 *Mittens autem in Macedonia.* hoc fecit, ut collecta esset fa-
cta, antequam illuc veniret, quod erat sibi honestius, & expedi-
tius, quia non sic oportuit eum contrahere moram propter di-
ctam collectam.
- 3 *Facta est autem.* Hic consequenter ponitur remotio impedi-
menti, & diuiditur in duas partes, secundum duplex impedi-
tum. Secundum ponitur c. seq. ibi. *Vbi cum fuisset.* Prima in tres,
quia prius impedimentum ponitur, secundo tollitur ibi. *Et cum*
fuisset. tertio iter Pauli resumitur, in prin. seq. c. Prima adhuc in
duas, quia primo ponitur impedimenti motuum principium, se-
cundo eius exercitium, ibi. *His auditis.* Demetrius n. fecit illud
impedimentum, commouens ciuitatem contra Paulum, & eius
socios, motus propter damnum temporale, & cultum Dianæ. Et
patet litera, pauca exceptis quæ exponuntur.
- 4 *De via domini i. de fide Christi.*
- 5 *Faciens ædes argenteas.* Luna autem vocatur Diana, a Dian
quod

M O R A L I T E R.

† *Demetrius enim.* Ille faciebat idola argentea, propter quod p-
riplum significatur promouens in ecclesia minus idoneos propter
argenteum. Nam salter promoti idola debent dici, sicut Zacha-
rie 11. d. 9 pastor, & i. d. i. delinquens gregem. Et nomē Deme-
tri

runt, donec nonissimo tempore, insequente, virtus crucis
Dei vni eos disperdidit, & ibi illis omnibus, quibus ante uos
lædebant, coercuit.

d *Qui manibus sunt, Bed, Mira Gentilium stulticia talia cole-
re, quæ ab homine constitui, vel destitui posse cognoscunt.*

e *Non solum autem*

hæc periclit.,* Chrysoft.
Deinde etiam pericu-
lum exaggerat, addēs
Periclitatur nobis portio
hæc, ne reprobet. Hæc
non fore manifestat, q-
periculum sit famem
passuros huius artis o-
pifices. Et quamuis
hæc dicta sufficiebant
illos ad impietatem
adducere, sed miseri
quidam, ac viles cum
essent, insistunt ma-
gis, & non considerāt
quod si homo hic va-
let tantum, ut omnes
conuertat, & pericli-
tentur dii, qualis ille
Deus. Et quod dicitur
magis illa nobis dabit,
propter quæ timeim.
Deinde ne videtur
lucri gratia dixisse vi-
de quid apponit *Quam*
oriis colit. Vides quod
ostendit maiorem Pau-
li virtutem, omnes mi-
seros, & arummosos il-
los vocans? siquidem
homo qui fugabatur
hinc inde, & taberna-

a postquam fuero ibi oportet me, & Romam videre. Mittens

b autem in Macedonia duos ex ministrantibus sibi, Timo-
theum, & Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. Facta

c est autem illo tempore turbatio non minima de via Do-

d mini. Demetrius enim quidam nomine argentarius fa-

e ciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non mo-

dicum quæstum. Quos conuocans, & eos qui eiusmodi

g erant opifices, dixit. Viri, scitis quia de hoc artificio est no-

bis acquisitio, & videtis, & auditis, quia non solum Ephesi

sed pene totius Asiæ paulus hic suadens auerit multam

h turbam, dicens, quoniam non sunt dii qui manibus fiunt.

i Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redar-
gutionem venire, sed & magnæ Dianæ templum in nubi-

lulum reputabitur, sed & destrui incipiet maiestas eius,
quam tota Asia, & orbis colit. His auditis repleti sunt ira,

g & exclamauerunt dicentes. Magna Diana Ephesiorum,

culorum factor tanta potest; Vide ab inimicis testimonia di-
ri Apostolis, illic quidem dicebant. Ecce implestis Hierusa-
lem doctrina vestra. Hic quod destruenda est Dianæ maie-
stas. Tunc dicebant contemisse orbem terrarum, quod hic
hic peribant. Nunc quod *periclitatur nobis portio nostra, ne repro-
betur, & abeat.* Sic & Iudei de Christo dicebant, videtis quod
mundus post illum vadit. Et, venient Romani, & tollent no-
stram ciuitatem.

f *His autem repleti sunt ira.* Idē.* Vnde furor factus est? Quo-
do de Diana audierunt, quando de lucri lactura, tales. mal-
garium mores sunt, facile corripit, & accendi solent.

Beda. i. non solum opera nostra vana, nec mercede digna
redarguetur, verum & religio nostra dehonestabitur, si Pau-
li doctrina præualerit idola Deos non esse.

g *Magna Diana Ephesiorum.* Beda. quia Demetrius peritiam
dixit

quod est lux Græce, & neos quod est nouum, quia eius lux reno-
uatur omni mēse. Dicebatur etiam a Gentilibus preses viarum,
quia eas ostendit de nocte, & quia illis nihil crescit, pinguis Dia-
na in virginis figura tenens sagittas. eo quod radios suos emit-
tit vsque ad terram, tales ergo imagines Dianæ faciebat de ar-
gento iste Demetrius, & tabernacula argentea pro reponendis
imaginibus, sicut frequenter fit in ecclesia de imaginibus sac-
etorum.

- 6 *Præstabat artificibus.* inter quos erat principalis.
- 7 *Scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio.* magni lucri.
- 8 *Paulus hic suadens auerit multam turbam.* ab emptione talium
imaginum, dicens in eis nihil esse numinis, aut virtutis.
- 9 *Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem*
venire. quia redarguimur de falsitate faciendo imagines nullam
virtutem habentes.
- 10 *Sed & magnæ Dianæ templum in nubilum reputabitur.* i. cultu
eius totaliter deficiet, quem seruaerunt patres nostri.
- 11 *His auditis repleti sunt ira.* Hic consequenter ponitur cō-
motionis exercitiū contra Paulū, & socios eius, quos volebant inte-
ficere p. ciuitatis cōmotionē contra eos, & patet litera vsque ibi
Et

trii conuenit taliter promouenti. Interpretatur. n. nimium p-
sequens. Taliter autem promouens maximam persecutionem i
ecclesia facit, quia per vitium Simonæ idonei officii ecclesial-
cis priuantur, & inutiles, & nocui promouentur. Per Scriba-
vero qui seditionem sedauit significatur bonus prælati, & ec-
stans, qui Simonæ vitium dissipat, & repellit.

A dixit Dianam, & illi ecōrratio magnam esse miratur.
a In theatrum. & obsecrant quia populus incompositus irrationabili impetu, omnia audet. Et Paulus obtemperat, non enim erat vanæ gloriæ cupidus, neque arrogans. Scientes eius promptitudinem obsecrant sic omnes illum amabant fideles. Beda. Locus femicirculi formam habens in quo populus illis ludos scenicos inspiciebat. unde & a spectaculo Græce theatrum nomen accipit. De hoc Aratus. Non alio decuit causam ritumque Dianæ. Quam Latio tractare foro, capite area turpis Concilii de formis opus, &c.
b Alij autem aliud clamabant. Rabanus. Vt veniant in theatrum. vel Deum alium dicebant Magnam

Et impleta est civitas tora cōfusione, & impetum fecerunt vno animo in theatrum, raptō Caio, & Aristarcho Macedonibus comitibus Pauli. Paulo autem volente intrare in populum non permiserunt discipuli. Quidam autem, & de Asiæ principibus, qui erant amici eius, miserunt ad eum, rogantes ne se daret in theatrum. Alij autem aliud clamabant. Erat. n. ecclesia cōfusa, & plures nesciebant qua ex causa convenissent. De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Iudæis. Alexander autem mansilentio postulato volebat rationem reddere populo. Quem ut cognoverunt Iudæum esse, vox facta est vna omnium quasi per horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum. Et cum sedasset Scriba turbas dixit: Viri Ephesij, quis enim est hominum qui nesciat Ephesiorum civitatem cultricem esse magnæ Dianæ Iouisque prolis? Cum ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse, & nihil temere agere. Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. Quod si Demetrius, & qui cum eo sunt artifices habent aduersus aliquem causam, conuentus forenses aguntur, & proconsules sunt, accusent inuicem. Si quid autem alterius rei queritis, in legitima Ecclesia poterit absolui. Nam & periclitamur argui seditionis hodiernæ cum nullus obnoxius sit, de quo possimus reddere rationem cōcursus istius. Et cum in hæc dixisset, dimisit ecclesiam.

gnam, siue aliud idolum. Vel in Paulum opprobria.
c Confusa. Rabanus, id est. collectio illi que theatro affuit, erat permixta fidelibus similiter, & perfidis diuersa clamantibus.
d Vox facta est vna omnium quasi per horas duas clamantium. Magna Diana Ephesiorum. Merito extrahit Iudæi, Scribam Alexandrum de turba illa. que tota Dianam adorabat.
e Neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. Rabanus. Sacrilegi dicuntur a prophana diligentia. Sacramentum mundum, & prophetinum significat.
f Et cum hæc dixisset. Rabanus. Hoc ait quasi Iudæus, nolens Iudæos ab idolorum cultoribus occidi. Aut quasi Christianus locus est.
g CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.
1 Et impetum fecerunt uno animo in theatrum. locus erat vbi puniebantur rei, & dicitur a theoro, id est spectro, eo quod multi veniebant ad talia speculandum, illuc. n. violenter traxerunt comites Pauli. Cætera patent vsque ibi.
2 Erat. n. ecclesia confusa. i. congregatio populi.
3 Confusa. quoniam pro magna parte ignorabat causam illius commotionis.
4 De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Iudæis. Alexander autem manu silentio. quia volebat excusare Paulum, sed non habuit auditum, sed magis clamoris tumultum.
5 Et cum sedasset Scriba turbas dixit. Hic impedimentum dictæ commotionis tollitur, cum dicitur. Et cum sedasset Scriba turbas. Hic. n. habebat officium publicum in civitate, propter quod poterat populum magis sedare.
6 Quis enim est hominum. q. d. non oportet hoc proclamare, cum sit notum omnibus.
7 Diana Iouisque prolis. i. Dianæ progenitæ a Ioue de Latona eius concubina, vt scribunt Poetæ. Cætera patent vsque ibi.
8 Quod si Demetrius, & qui cum eo sunt artifices habent aduersus aliquem. istorum hominum.

9 Causam. aliquam rationabilem.
10 Conuentus forenses aguntur. in quibus causæ ventilantur.
11 Et proconsules sunt. i. presentes ad iudicandum.
12 Accusent inuicem. coram iudicibus si habent rationabilem causam.
13 Si quid autem alterius rei queritis. propter causam Demetrii, & qui cum eo sunt artificum, & in hoc alloquitur populum per artifices commotum.
14 In legitima ecclesia. i. in congregatione proconsulum legitime iudicantium.
15 Poterit absolui. i. declarari.
16 Nam & periclitamur. i. in periculo sumus.
17 Argui seditionis hodiernæ. a præside, vel imperatore, tanquam negligentes de custodia civitatis in pace.
18 Cum nullus obnoxius sit. s. nostrum sit obnoxius, i. reus.
19 De quo nos possimus reddere at. o. eia. nostris superioribus.
20 Concursus istius. i. commotionis populi.
21 Et cum hæc dixisset. ille Scriba.
22 Dimisit ecclesiam. i. congregationem populi, præcipiens, ut quilibet iret in pace ad domum suam.

Causam.

Tom. 6.

P 3

C A P. XX.

C A P. XX.

Postquam, &c. sequitur. Chrysostomus. Ab hoc tumultu, multa consolatione opus erat. Hoc sane, & facit, & ut consoletur discipulos, vadit in Macedoniam, deinde in Græciam, ad Græciam. Beda. Quæ est prouincia Achaia, ad hanc venit Paulus post Macedoniam, quia sic proposuerat, ut supra dictum est, transita Macedonia, & Achaia ire Ierusalem.

Dostquam autem cessauit tumultus vocatis Paulus discipulis, & exhortatus eos, valedixit, & profectus est, ut iret in Macedoniam. Cum autem perambulasset partes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone, venit ad Græciam. Vbi cum fuisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ a Iudæis nauigaturo in Syria, habuitque consilium, ut reuenteretur per Macedoniam. Comitatus est autem eum Sosipater Pyrrhi Berroensis. Thessalonicenses vero Arittarchus, & Secundus & Caius, Derbeus & Timotheus. Asiani vero Tichicus, & Trophimus. Hi cum præcessissent sustinuerunt nos Troade, nos vero nauigauimus post dies azymorum a Philippis, & venimus ad eos Troadem in diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem. Vna autem sabbati, cum conuenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis profecturus in crastinum, protraxitque sermonem vsque ad mediam noctem. Erant autem lampades copiosæ in cenaculo,

tu, multa consolatione opus erat. Hoc sane, & facit, & ut consoletur discipulos, vadit in Macedoniam, deinde in Græciam, ad Græciam. Beda. Quæ est prouincia Achaia, ad hanc venit Paulus post Macedoniam, quia sic proposuerat, ut supra dictum est, transita Macedonia, & Achaia ire Ierusalem.

B ut supra dictum est, transita Macedonia, & Achaia ire Ierusalem. b Sosipater. Beda. Anriqui sic distinguebant Sosipater Pyrrhi: ad hunc di. Sosipater, qui erat pater Pyrrhi, quasi Pyrrhus filius clarior fuerit, quod pater. Aliter comitatus est eum Sosipater ut sit vnum nomen. Pyrrhi, subaudi filius. In Hebræo Sosipater interpretatur, narrans dispersionem, vel saluans dispersos.

C Nos vero nauigauimus post dies azymorum, etc. Chrysostomus. Etenim mihi videtur dies festos celebrasse in magnis verbis.

C lebrasse in magnis verbis.

† vsque ad Achaia Sosipater

† expectauerunt

† die Sabbatorum

† post die

a Obsederunt Iudæi viam expectantes nauigatum. **b** Ad Ierusalem

a Fugiendo insidias. **b** Narrans dispersionem, vel saluans dispersos. **c** Dissolvens, vel dissolutus. **d** Nominatiuus.

a Nomen proprium, interpretatur secundus, vel elatio, ubi habent alij secundus. **b** A ciuitate.

a Recto itinere, non enim timebant insidias. **b** Paulum, & Lucam, & ceteros in circuitu venientes.

a Id est, die dominico, qui est primus sabbatorum. **b** Id est, ad mysteria celebranda congregati essemus.

a Corporalem, vel spiritualem. **b** Ideo in nocte disputat, quia in crastino profecturus erat.

Quæ est prima pars Macedoniæ.

bibus A Philippis abnauigat, ubi facta ea que de carceris curio de habes Tertio autem nunc in Macedoniam venit, & magnum testimonium dat Philippensibus, ideo & demoratur illic. d Vna autem sabbati. Nomen diei dicitur, ut sit preparatio virtutis faciendæ, & dicendæ. Beda. Alleg. cenaculum altitudo charismaton. Nox ob securitas scripturarum. Lampades exp. virtutes secretorum. Dies dominica recor. Latio resurrectionis Christi vel nostre. Hic mouetur doctor spiritualis, dulcedine resurrectionis, & vitæ gaudii lectus, auditores ad summa prouocare, & prolixa disputatione secreta scripturarum attingere, & eadē, propter infirmos lampade plenè expolitionis illustrare, iuxta Apostolum qui cum dixisset. Abraham duos filios habuit &c. sub iugit. Hæc autem sunt duo testamenta. Chrysostomus.

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XX.

Postquam. Hic consequenter resumitur iter Pauli, cum dicitur.

- 2 Vocatis Paulus discipulis. i. Catholicis.
- 3 Exhortatus eos. ut in bono inchoato permanerent.
- 4 Valedixit. recedens ab eis.
- 5 Et profectus est ut iret in Macedoniam. sic. n. per spiritum sanctum ordinatum fuerat, ut prius transita Macedonia iret versus Ierusalem, ut dictum est ca. præcedenti.
- 6 Cum autem perambulasset partes illas. i. Macedoniæ.
- 7 Et exhortatus eos fuisset multo sermone, ut firmiter permanerent in fide.
- 8 Venit ad Græciam. i. ad aliam partem Græciæ, nam & Macedonia est in Græcia large dicta.
- 9 Vbi cum fuisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ. Hic ponitur secundum impedimentum sibi factum ex insidiis Iudæorum in via disposita ab eis eum occidere volentium.
- 10 Habuitque consilium, ut reuenteretur, ad euadendum illas insidias, & sic fuit retardatus ab itinere.
- 11 Comitatus est autem eum Sosipater Pyrrhi. i. filius,
- 12 Berroensis. i. de ciuitate Beroe.
- 13 Hi cum præcessissent sustinuerunt nos Troade. i. expectauerunt. Lucas n. qui loquitur remanserat cum Paulo, a recta via propter insidias, declinante.

- 14 Nos vero nauigauimus. &c. Remotis impedimentis itineris Pauli hic consequenter ponitur prosecutio itineris inchoati. i. versus Ierusalem, & primo ponitur per viam processus, secundo ad terminum accessus, ea sequenti, ubi. Post dies autem istos. prima dicitur in quatuor partes secundum quatuor loca in quibus Paulus fecit aliquam moram, quæ patebunt profectuendo primus vero locus fuit ciuitas Troade, ad quam primo describitur Pauli peruentio, cum dicitur. Nos vero nauigauimus post dies azymorum. i. solennitate Paschali transacta.
- 15 A Philippis quæ est ciuitas Macedoniæ, quam primo Paulus intrauit, ut habetur sup. 16. c. & ab ea. ult. recessit, ut habetur hic. 16 Et venimus ad eos Troadem in diebus quinque. ubi habebant comites Pauli, qui eum præcesserant, ut dictum est.
- 17 Vbi demorati sumus diebus septem. ad credentium confirmationem.
- 18 Vna autem sabbati. Hic secundo ponitur Pauli prædicatio cum dicitur. Vna autem sabbati. i. die dominica, quæ est post sabbatum.
- 19 Cum conuenissemus ad frangendum panem. pro refectioe corporali.
- 20 Paulus disputabat cum eis. prius reficiens eos pane uerbi uini.
- 21 Profecturus in crastinum. ut uerba quæ recedens dicebat, etus in cordibus audientium impressa remanerent.
- 22 Protraxitque sermonem, vsque ad mediam noctem. multum licitus de cibo spiritali, & parum de corporali.

Nox

Sedens.

MORALITER.

- 1 Postquam autem cessauit tumultus. &c. Sequitur.
- 2 Facta sunt illi insidiæ. i. Paulo. per hoc autem quod Paulus ad euadendum insidias retrocessit per Macedoniam docuit nos in periculo non omittit ea que possunt fieri, secundum prouidentiam humanam. Nam hoc esset tentare Deum, nisi diuina reuelatio esset ad oppositum.
- 3 Erant autem lampades copiosæ in cenaculo. i. in quo Paulus docebat, per quod significatur quod euangelica doctrina in luce doceri debet, tanquam verissima. per hoc autem quod Paulus docebat in tertio cenaculo, ut ex sequentibus patet, significatus fuit

fuit ipsius raptus, vsque ad tertium coelum, ut habetur 2. Cor. 12. Item sicut per tria cenacula significantur tres virtutes theologice. i. Fides, Spes, & Caritas, de quibus Paulus docebat efficaciter, & deuote. per Eutichum qui obdormiuit Paulo protulente sermonem significatur homo negligens audire, quæ necessaria sunt ad salutem, & sic permittente Deo cadit a tertio cenaculo. i. de charitate, committendo peccatum mortale. per Paulum vero descendentem ad ipsum, & complexantem, significatur prædicator, vel confessor, qui per charitatem ad eum descendit, & per sacras monitiones ipsum refovet, & instruit, & sic miserante lapsus ad vitam gratiæ rediit.

Festina-

*Chryf. Vide ut omnia adiuncta sunt predicacioni. Penteco-
ste tunc erat, & dies dominicus, & vsque ad noctis dimidiu
sermonem extendit, adeo salutem discipulorum cupiebat,
quod neque per noctem silebat, sed tunc propter silentium
magis differebat, & ad ipsum coenae tempus.

a *Eutichus.* Beda. He-
braice amens, Graece
fortunatus interpreta-
tur, quorum unum ei
qui per adolescentiae
voluptatem de virtu-
tum culmine cecide-
rit, alterum ei qui per
condescensionem pra-
dicatoris ad uirtutum
summa redierit, con-
gruit.

b *De tertio coenaculo.*
Beda. Tria coenacula
in quorum supremo
Paulus disputat. Fides
Spes, Charitas, maior
autem his est Charita-
tas, quoniam qui per
ignauiam deserendo
inter Apostoli uoces
dormitare cepit, iam
inter mortuos con-
tatur. In vno. n. offen-
des, omnium reus est

c *Sublatus est mor.* Be-
da. Inter uerba praedi-
cationis, occurrit, ut
dulcedine miraculi,
& doctrinae sermo fir-
metur, & uigiliarum
labor arceat, memo-
ria etiam magistrum ia
discessuri archus men-
ti infigatur.

d *Cum descendisset Pau-
incu.* Beda. Descendit, & incubuit, complexus est. Hoc est
quod Paulus di. Filioli quos iterum parturio, donec Christus
formetur in uobis. Operosior. n. est suscitatio eorum qui per
negligentiam, quam qui per necessitatem, & infirmitatem
peccant, & haec per Eutichum, illa per Thabitam a Petro su-
scitatum exprimitur. Ideo illa in die moritur. hic in media
nocte. Illa post mortem in coenaculo ponitur, hic tertio coe-
naculo delapsus moritur. Iste pntē, & docente, illa magistro
absente, illa mox uiso Petro resedit, hic nocte defunctus tan-
de mane resurgit, & sole iustitiae afflante rediuuus adducit.

e *Anima enim.* Rab. Non ex toto discessit, vel redijt, hoc
propter incredulos dixit, ut non est mortua puella, sed dor-
mit. sic. n. desperatio tollitur.
*Chryf. Vide oro spectaculum, ut erant coadunati. Congre-
gatis. n. discipulis, inquit, etiam signum. In fenestra, inquit, se-
debat, & intempesta nocte. Tm̄ erat audiendi desiderium.
Confundamur nos, qui neque in die hoc facimus. Sed Pa-
ulus, dicis, differebat tunc. Quid dicis Etrianu Paulus differit,
imo

imo neque tunc, neque nunc Paulus, sed Christus, & nullus
audire, non fenestra nunc, non fames, non somnus intertur-
bat, attamen non audimus, no angustia loci, non aliquid ho-
rum. Et hoc sane miraculum, quod etiam ille cum esset ado-
lescens, non erat ignauus, & cum somno grauaretur non re-
cessit, neque timuit
periculum, ne delabe-
retur. Ne miteris, no.
n. ab ignaua dormita-
uit, sed a necessitate
naturae. Tu autem, vi-
de, oro, promptitudi-
nem, quod etiam in ter-
tio coenaculo erant.
Nondum. n. erat ec-
clesia. Ne turbemini, in-
quit, anima illius in ip-
so est. Non dixit, resur-
get, excitabo. n. illum
sed quid, ne turbemi-
ni. Vide ut fastu carer,
& prompte consolati-
tur. Et ut ascēdit fregit-
que panem. inquit, ac gu-
stauit. Hoc sermonem
interpellauit, non oñ-
dit. Vides sine super-
fluitate coenam. Et ut
gustauit, inquit, Deo col-
locutus est vsque ad dilu-
cuum, & ita exiit. Vi-
des quomodo perno-
ctarint, quales mensae
fuerint? quam sobrie
iterum auditores ab-
ierint, quam studiosi
ad audiendū fuerint.
Quid nos a canibus
distamus? Videtis
quantum discrimen.
Adduxerunt autem pue-
rum uiuum, & consolationem habuerunt non uulgarem. magna haec
consolatio, & quod uiuum recipiunt, & quod miraculum
factum est.

vbi eramus congregati. Sedens autem quidam adolescens

**a nomine Eutichus super fenestram, cum mergeretur som-
no graui, disputante diu paulo, t ductus somno ceci-**

b dit de tertio coenaculo deorsum, & sublatus est mor-

c tuus. Ad quem cum descendisset paulus, incubuit super

d eum, & complexus dixit: Nolite turbari: Anima enim ipsius

f in ipso est. Ascendens autem frangensque panem, & gustas,

g satisque allocutus est vsque in lucem, & sic profectus est.

f Adduxerunt autem puerum uiuentem, & t consolati sunt

non minimē. Nos autem ascendētes nauem nauigauimus

in Asson, inde suscepturi paulum. Sic enim disposuerat

ipse, per terram iter facturus. Cum autem conuenissemus

in Asson, assumpto eo uenimus Mytilenē. Et inde naui-

gantes sequenti die uenimus contra Chium, & t alia die

applicuimus Samum & t sequenti die uenimus Miletum.

Proposuerat enim paulus t transnauigare Ephesum: ne t

qua mora illi fieret in Asia. Festinabat enim si possibile

g sibi esset, ut diem Pentecosten faceret Ierosolymis.

1 periculum, ne delabe-
2 retur. Ne miteris, no.
3 n. ab ignaua dormita-
4 uit, sed a necessitate
5 naturae. Tu autem, vi-
6 de, oro, promptitudi-
7 nem, quod etiam in ter-
8 tio coenaculo erant.
9 Nondum. n. erat ec-
10 clesia. Ne turbemini, in-
11 quit, anima illius in ip-
12 so est. Non dixit, resur-
13 get, excitabo. n. illum
14 sed quid, ne turbemi-
15 ni. Vide ut fastu carer,
16 & prompte consolati-
17 tur. Et ut ascēdit fregit-
que panem. inquit, ac gu-
stauit. Hoc sermonem
interpellauit, non oñ-
dit. Vides sine super-
fluitate coenam. Et ut
gustauit, inquit, Deo col-
locutus est vsque ad dilu-
cuum, & ita exiit. Vi-
des quomodo perno-
ctarint, quales mensae
fuerint? quam sobrie
iterum auditores ab-
ierint, quam studiosi
ad audiendū fuerint.
Quid nos a canibus
distamus? Videtis
quantum discrimen.
Adduxerunt autem pue-
rum uiuum, & consolationem habuerunt non uulgarem. magna haec
consolatio, & quod uiuum recipiunt, & quod miraculum
factum est.

Historice, vel mystice fidem.

a Carnali, uel spiritali. b Prae infirmitate fidei. c Haec est causa somni, longitudo disputationis

a Historice, uel aliquem errorem Trinitatis indicat. b De terra, uel de prauitate sensus.

a Carne, uel spiritu. De coenaculo, uel compatiendo.

Cibum paruum

Paulus est legendum.

Paulo per terram iter agente.

Ciuitas est, uel insula.

*a Insula est quae est contra Asiam. interpretatur enim. declinans
sive transiitans, uel ciuitas in Cypro insula.*

Ciuitas, uel insula.

a Insula est.

Ad uel prater.

a Vel, fies, id est, quinquagesima.

*magis depre-
sus.*

*De conse di.
s. cap. pe. in fi.
ibi miracula.
refocillati
sunt non me-
diocriter.*

postridie.

*tempus tere-
ret;*

f *Nos autem ascendentes nauem, nauigamus in Asson, *Idem. v-
bique a discipulis segregatur Paulus. Ecce, n. ipse quidē pe-
des uiam ingreditur, illi autem nauigio uadunt, permittit
illis qd leuius, eligens sibi qd molestius. pedes uadit, partim
multa gerens sapienter, partim docens illos a se non separa-
ri. Et inde nauigantes, &c. Idem. Vides quo festinante Paulo
pergunt, & non morā trahunt, sed ptereunt in insulas. propo-
suerat. n. Paulus pternauigare Ephesū, ne tps tereret i Asia.
g Pentecosten. Beda. Constat Paschae tempus, & Penteco-
stes temporibus Apostolorum celebratum esse. Beda. Prae-
cepto legis omnes Iudaei ter in anno. i. in Pascha, Penteco-
ste, & Scenophegia Ierosolymam conueniebant, & Aposto-
lus ruptis saeculi nexibus diem quinquagesimum. i. reinisio-
nis, & spiritus sancti agere festinat.*

* Chrysostronus. Non erat propter festum, sed pro-
pter

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sedens. Hic tertio ad confirmationem doctrinae Pauli ponitur suscitatio mortui. Et patet litera vsque ibi.
- 2 Incubuit super eum. ex magna compassione Deum orans pro eius suscitatione.
- 3 Nolite turbari. Sciebat enim per spiritum adolescentem resuscitandum.
- 4 Ascendens autem. ad coenaculum, unde iuuenis deciderat.
- 5 Frangensque panem. i. modicum accipiens.
- 6 Satisque allocutus est, circueuntes uerbis edificatoriis.
- 7 Vsque in lucem. diei, & sic profectus est, ex quo patet sollicitudo Pauli pro salute proximi, quia profecturus in crastinum per totam noctem non dormiuit, intentus praedicationi, vsque ad mediam noctem, & tunc resuscitato Euticho, & modico pane gustato, sermonem resumpsit vsque ad diem clarum, & sic iuit uiam suam. 8 Adduxerunt au. de uita pueri, & facto miraculo ad gloriam Dei.
- 9 Nos autem ascen. Hic consequenter ponitur secundus locus in quo Paulus contraxit moram, in. i. apud Miletum, ad que pri-
mo

mo describitur accessus secundo consequens fructus, ibi. A Mi-
ieto autem tertio flebilis recessus, ibi Et cum haec dixisset. Circa
primum dicitur. Nos autem ascendentes nauem. sine Paulo.
10 Nauigamus in Asson. Asson est nomen loci, ad quem Paulus
uenit per terram.
11 Assumpto eo. s. Paulo.
12 Venimus Mytilenē. Mytilene est nomen insulae.
13 Et inde nauigantes sequenti die uenimus contra Chium. Aliqui
dicunt, quod sunt duae dictiones, alij quod una tantum.
14 Alia die applicuimus Samum. Samum nomen est portus.
15 Et sequenti die uenimus Miletum. ubi proposuerat Paulus ali-
quantulum pauare. Et reddit rationem quare nauigando tran-
sierat Ephesum absque applicatione ad locum, quae tamen erat
ciuitas metropolis, in qua Paulus frequenter praedicauerat, cum
subditur.
16 Ne qua mora, &c. Si. n. declinasset illuc, oportuisset eū diu-
tius morari propter multitudinem credentium, & solennitatem
loci. Et causa festinationis Pauli subditur, cum dicitur.
17 Ut diem pentecost. fa. Ter. id est, solennizaret. erat autem dies
illa

MORALITER.

† Festinabat enim, si possibile esset, ut diem. Pente. fa. Per hoc do-
centur

centur Catholici generaliter, & ecclesiae ministri, & religiosi
specialiter, ut in diebus festiuis sint in sacris locis.

Propter multitudinem, interim hoc Iudeis dabat quasi colat se
A stuitatem, & rapere volens inimicos, festinabat sermonem
 annunciare. Vide igitur quantum lucrū omnib. presentibus?
 Et aliter, ne Ephesii negligantur, interim dispēsat, & curat.
B *Alligatus ego, &c.* Bed. Aperte ostendit, quod ea quę futu-
 ra erant, non sibi ipsi,
 sed aliis de se reuelata
 cognouit, ex quib.
 erat Agab. propheta,
 & illi discipuli qui eū
 a Tyro monebant per
 spiritum ne ascende-
 ret Ierosolymam.

infra 10. e

† apim.

† fugerim
eorum quę ef-
sent in rem
vestram.

A Mileto autem mit-
 tens Ephesum vocauit ma-
 iores natu ecclesie, &c.
 & Chryf. Vide ut ille
 vrgeat quo pri^o adna-
 uigerur, & non despi-
 ciat, sed totum probe
 dispenset accersens
 principes, & cum illis
 quę dicta sunt tractās
 & admiratione dignū
 est, quod quando ne-
 cessitas adigit, tā exi-
 mia de seipso dicere
 attentat, omni mode-
 stia vtens. Sicut. n. Sa-
 muel traditurus Sauli
 principatum de ipso
 dicit. Nūquid a vobis
 accepi, vos testes, ac
 Deus. Et Dauid, quū
 fides non haberetur
 ei, dicit. In ouili eram
 pascens oues patris
 mei, & quando venit
 vrsus, manibus illum
 discerpsi. Et ipse Pau-
 lus Corinthijs dicit.
 Inspiciens fui, uos me
 coegistis. Et De^o quo
 que istud ipsum facit,
 non simpliciter de se
 ipso dicens, sed quan-
 do ei non creditur be-
 neficia profert. Vide
 igitur & hic quid facit?

† testificatur.
1. Reg. 10.
1. Reg. 17.
3. Cor. 17.

fuita mea cha-
ra est mihi ipsi
-verbi

2. Reg. 1. f

C igitur & hic quid facit? Primum ipsorū testimoniū offert, ne
 putēs

patēs superba esse verba, et auditores adhibet in testes corū
 quę dicuntur. quod minime ipsis mentiantur. Hęc doctoris
 virtus est, quando suorum operum testes habet discipulos.

C Testificans Iudais, atque gentibus, &c. Chrysol. Non vobis
 solum, sed etiam Gręcis. Hic est illa dicendi libertas, etiam
 licet mihi p̄fuisse mus
 dicere oportet. Hoc ē
 enim proprie, testifi-
 cor, quando non attē-
 dentibus loquimur. i-
 ta Moses ait, Testifi-
 cor cęlum, ac terram.
 Et nunc illo: Testificās
 Iudeis simul, ac Gręcis
 p̄nitentiam agant, &
 conuertantur ad Deū.
 Neque. n. Iudei illum
 fuerunt, eo quod filū
 ignorarunt, & opera ac
 fidem non habuerint
 erga Iesum Christum.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17

d Mundus sum a san-
 guine, &c. Greg. O
 liber a commissorum
 sibi sanguine fuerat p̄-
 dicator egregius, q̄ di-
 cebat. Mundus sum a
 sanguine omnium, non
 n. subterfugi quomin^o
 annunciarē oē con-
 silium Dei vobis. Si. n.
 non annunciaffet, mī
 dūs a sanguine non el-
 set. Sed quibus omne
 cōsilium Dei annun-
 ciare studuit, ab eorū
 sanguine mundus fuit
 In qua voce nos con-
 uenimur, nos constrin-
 gumur nos rei esse ostē-
 dimur, qui sacerdotes
 uocamur, qui super ea
 mala, quę propria ha-
 bēmus, alienas quoq;
 mortes addimus, quia
 tot occidimus, quot
 ad morte ire quoti-

A Mileto autem mittēs Ephesum, vocauit maiores natu
 ecclesie. Qui cum venissent ad eum, & simul essent, dixit

a Non gloriatur, sed exemplum de se proponit, ut imitentur. **b** Ut dictum est, deuenitque
 Ephesum, &c. supra ca. 15.

a Non gloriatur, sed exemplum de se proponit, ut imitentur. **b** Ut dictum est, deuenitque
 Ephesum, &c. supra ca. 15.

a Non gloriatur, sed exemplum de se proponit, ut imitentur. **b** Ut dictum est, deuenitque
 Ephesum, &c. supra ca. 15.

a Non gloriatur, sed exemplum de se proponit, ut imitentur. **b** Ut dictum est, deuenitque
 Ephesum, &c. supra ca. 15.

c vobis, & docerem vos publice, & per domos, testificās Iu-
 dais, atque Gētilibus in Deum p̄nitentiam, & fidem in

b Dominum nostrum Iesum Christum: Et nunc ecce alli-
 gatus ego spiritu vado in Ierusalem, quę in ea ventura

sunt mihi ignorans, nisi quod spiritus sanctus per omnes
 ciuitates, t̄ protestatur mihi dicens. Quoniam vincula, &

tribulationes Ierosolymis me manent. Sed nihil horum t̄
 vereor, nec t̄ facio animam meam pretiosiorē, quam

me, dummodo ego consummem cursum meum, & t̄ inini-
 sterium verbi, quod accepi a Domino Iesu, t̄ testificari

euangelium gr̄tię Dei. Et nunc ecce ego scio, quia am-
 plius non videbitis faciem meam, vos omnes per quos trā-

siui pr̄dicans regnum Dei. Quapropter cōtestor vos ho-
 die dierna die, quia mundus sum a sanguine omnium.

die tepidi, & tacentes uidemus.

Attendite

NICOLAUS DE LYRA.

illa solennis propter dationem legis quantum ad Decalogi prę-
 cepta, Exod. 20. quę manent in lege noua, & propter dationem
 spiritus sancti credentibus in signo visibili, sup. 10. c.

1 *A Mileto autem.* Hic ponitur consequens fructus, quia Pau-
 lus m̄ndauit ibi conuenire ministros ecclesie de tota Ephesina
 diocesi, exhortans eos ad bonum regimen ecclesie Dei, in for-
 mans eos primo contra s̄uitiam persecutorum, secundo contra
 fraudulentiam deceptorum, ibi. Attendite. tertio contra concu-
 piscentiam temporalium bonorum, ibi. Argentum autem, & in
 omnibus ponit se pro exemplari, docens factō, ac uerbo. prima
 pars patet vsque ibi.

2 *Et tentationibus.* i. periculis mortis.

3 *Quę mihi acciderunt ex insidijs Iudeorum.* pro quibus nihil o-
 mni de contingentibus ad uestrā, salutem.

4 *Et docerem vos publice, & per domos.* i. priuatim.

5 *Testificans Iudais, atque Gentilibus.* indifferenter.

6 *In Deum p̄nitentiam, & fidem, &c.* i. annunciando eis p̄ni-
 tentiam in Deum ordinantem.

7 *Et nunc ecce ego alligatus spiritu.* i. ex reuelatione spiritus san-
 cti

Et ad hoc astrictus, cui tamen uolo promptus in omnibus obe-
 dire.

8 *Vado in Ierusalem quę in ea ventura sunt igno.* in speciali, scie-
 bat tamen ea generaliter, ideo subditur.

9 *Nisi quod spiritus sanctus per oranes ciuitates.* i. frequenter.

10 *Protestatur mihi dicens, quoniam vincula, & tribulationes Ie-
 rosolymis me manent.* i. ibi me expectant.

11 *Sed nihil horum vereor.* id est, timeo sustinere propter Chri-
 stum.

12 *Nec facio animam meam.* i. vitam meam sensibilem.

13 *Pretiosiorē, quam me.* i. quam animam meam intellectuā,
 quę dicitur ipse homo, eo modo loquendi quo totum nomi-
 tur a parte nobiliori. Cetera patent vsque ibi.

14 *Quapropter cōtestor uos hodierna die.* i. hac vltima vice pro
 omnibus.

15 *Quia mundus sum a sanguine omnium.* s. uestrum, et si de cetero
 incurratis aliquod graue peccatum, & subditur causa.

16 *Non enim subterfugi.* propter quęcunque pericula im-
 nentia mihi.

17 *Quominus annunciarē omne consilium Dei vobis.* de perti-
 nentibus ad salutem.

Atten-

MORALITER.

1 *A Mileto autem mittens Ephesum vocauit maiores natu ecclesie
 &c.* docens eos, & exhortans, ut essent solliciti de bono regimine
 gregis

gregis sui, ponens exemplum suę sollicitudinis, quam fuerat
 multipliciter experti, & hoc facit per totum residuum huius c.
 & in hoc dedit exemplum omnibus ecclesias regentibus limi-
 ter faciendi.

a Attendite vobis, &c. Chrysoft. Vider, duo præcepta
igitur, neq; alios corrigere solum habet quiddam iucris. Ti-
meo enim, inquit, ne alijs prædicans ipse reprobos efficiat;
neque sui solius curam habere. Qui enim seipsum amat, &
quæ sua sunt quarit, similis est ei, qui talentum defodit: non

quod prælegenda sit
nostra salus gregi, sed
quia quâdo nobisipsis
attendimus, tunc & gregis
lucrum habet.

b In quo vos Spiritus-
sanctus posuit. Clemens
Rom. Constituite
Episcopos dignos Do-
mino, psbyteros quo-
que, & diaconos, ho-
mines pios, iustos, mi-
tes, non cupidos, veri-
tatis studiosos, proba-
tos, sanctos non acce-
ptores personarum, q;
valeant docere sermo-
nem veritatis, recte
procedentes in placi-
tis Domini.

c Posuit Episcopos. Be-
da. Dicitum est supra
psbyteros Ephefo Mi-
lerum vocatos, quos
nunc Episcopos, id est,
super inspectores vo-
cat, non enim vna ci-
uitas plures Episcopos
habuit, sed eisdem pre-
sbyteros nomine Epi-
scopo. significat, con-
iunctus est enim gradus, &
in multis pene simillimus.

* Hieron. Sicut presbyteri sciunt se ex Ecclesie consu-
tudine ei, qui sibi prepositus fuerit esse subiectos, ita Episcopi
nouerint se magis consuetudine, quam dispositionis domi-
nicæ veritate, presbyteris esse maiores, & in commune debe-
re Ecclesiam regere, imitantes Moysen: qui cum haberet
in potestate solus præesse populo Israél, septuaginta elegit,
cum quibus populum iudicaret.

d Regere Ecclesiam Dei. Hierony. Seculares viros ad
ministerium non assumas Ecclesie; sic enim legis. Manus
temere nemini imposueris. Et iterum. Hi primùm compro-
bentur, & sic ministrent sine crimine constituti. Sunt enim
multi, qui sequentes vota populorum, disciplinam Ecclesie
non obseruant, ac sine experimento bonæ vitæ eligunt non
conuersos. Atque vt consuetudinem reprehendam, peccan-
tes nobilitatem potius, quam mores optimos benedicunt;
& ante regni cœlestis gubernacula tradunt, quàm de ter-
rena conuersatione securi sint, quasi vero Deo deficiant sacer-
dotes, aut Clericatus officium possit implere, qui necdum
castus didicit esse abstinendo. Taceo de reliquis vitæ docu-
mentis, quod ignorat libros, quod consuetudinem nescit,
& prius doctor gentium dicitur, vel minister, quàm discat
aliquid imperitus, alieno iudicio in posterum viuens non
Dei, sed cuiuscunque facit in omnibus voluntatem. Dum
enim instruenti se obedientiam debet, cedit ad tempus, &
inuitus nomen discipuli accipit in magistro, minorque fit
minimo. Concurrunt ad Ecclesiam populi, a sacerdote no-
uo

uo aliquid audituri, quod ædificet cunctos, quod saluet vni-
uersos, & ultra solitum morem forte nihil dicitur, cereas
nectit, paginas ignotas cunctis versat in pectore, & delicta
omnia recognoscens, sola impudentia vitur excusantis, &
hoc ipsum quod rogatur, irascitur. Quale tunc erit quæso,
Episcopo, iudicium
tuum, cum interro-
gatus, nihil dixeris, ac
mulieres laicosq; pro
sciencia agnitionis vitæ
intrare Ecclesiam re-
cognoueris?

a Non dimisi, vel subterfugi aliquem sermonem doctrinæ. b Maxime de incarnatione
Non enim subterfugi, quo minus annūciarem omne con-
fessionem meam lupi rapaces in vos non parcen-
tes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquenses peruersa,
vt ad ducant discipulos post se. propter quod vigilate. me-
moriam retinentes: quoniam per triennium nocte, & die non
cessavi cum lachrymis monens vnum quemque vestrum. Et
nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

a filium Dei vobis. Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo
vos spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei
quam acquisiuit sanguine suo. Ego scio, quoniam intrabunt
post discessionem meam lupi rapaces in vos non parcen-
tes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquenses peruersa,
vt ad ducant discipulos post se. propter quod vigilate. me-
moriam retinentes: quoniam per triennium nocte, & die non
cessavi cum lachrymis monens vnum quemque vestrum. Et
nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

vt ad ducant discipulos post se. propter quod vigilate. me-
moriam retinentes: quoniam per triennium nocte, & die non
cessavi cum lachrymis monens vnum quemque vestrum. Et
nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

vt ad ducant discipulos post se. propter quod vigilate. me-
moriam retinentes: quoniam per triennium nocte, & die non
cessavi cum lachrymis monens vnum quemque vestrum. Et
nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

vt ad ducant discipulos post se. propter quod vigilate. me-
moriam retinentes: quoniam per triennium nocte, & die non
cessavi cum lachrymis monens vnum quemque vestrum. Et
nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

vt ad ducant discipulos post se. propter quod vigilate. me-
moriam retinentes: quoniam per triennium nocte, & die non
cessavi cum lachrymis monens vnum quemque vestrum. Et
nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

vt ad ducant discipulos post se. propter quod vigilate. me-
moriam retinentes: quoniam per triennium nocte, & die non
cessavi cum lachrymis monens vnum quemque vestrum. Et
nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

vt ad ducant discipulos post se. propter quod vigilate. me-
moriam retinentes: quoniam per triennium nocte, & die non
cessavi cum lachrymis monens vnum quemque vestrum. Et
nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

vt ad ducant discipulos post se. propter quod vigilate. me-
moriam retinentes: quoniam per triennium nocte, & die non
cessavi cum lachrymis monens vnum quemque vestrum. Et
nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

vt ad ducant discipulos post se. propter quod vigilate. me-
moriam retinentes: quoniam per triennium nocte, & die non
cessavi cum lachrymis monens vnum quemque vestrum. Et
nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

vt ad ducant discipulos post se. propter quod vigilate. me-
moriam retinentes: quoniam per triennium nocte, & die non
cessavi cum lachrymis monens vnum quemque vestrum. Et
nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
tens est ædificare, & dare hæreditatem in sanctificationis om-
nibus. Argentum, & aurum aut ventum nullius concupiui, ticut
& ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-

Episcopo, iudicium
tuum, cum interro-
gatus, nihil dixeris, ac
mulieres laicosq; pro
sciencia agnitionis vitæ
intrare Ecclesiam re-
cognoueris?

e Ego scio quoniam in-
trabunt post discessionem
meam. Clemens
Rom. Impios hæreti-
cos qui impœnitentes
fuerint, segregatos a fi-
delibus eiecite, atque a
Dei Ecclesie extermi-
nare, præcipiteque fi-
delibus, vt ab eorum
cōsuetudine omnibus
modis se abstineant,
nec sermonis cum ijs,
neq; precum commu-
nionem habeant vllâ,
ij enim aduersarij, insi-
diatoresq; sunt Eccle-
siæ qui gregem labefa-
tant, & hæreditatem
contaminant.

Optatus Mileuit. Hære-
tici veritatis exules, sa-
ni, & verissimi symbo-
li desertores de sinu

Dei Ecclesie extermi-
nare, præcipiteque fi-
delibus, vt ab eorum
cōsuetudine omnibus
modis se abstineant,
nec sermonis cum ijs,
neq; precum commu-
nionem habeant vllâ,
ij enim aduersarij, insi-
diatoresq; sunt Eccle-
siæ qui gregem labefa-
tant, & hæreditatem
contaminant.

Optatus Mileuit. Hære-
tici veritatis exules, sa-
ni, & verissimi symbo-
li desertores de sinu

Dei Ecclesie extermi-
nare, præcipiteque fi-
delibus, vt ab eorum
cōsuetudine omnibus
modis se abstineant,
nec sermonis cum ijs,
neq; precum commu-
nionem habeant vllâ,
ij enim aduersarij, insi-
diatoresq; sunt Eccle-
siæ qui gregem labefa-
tant, & hæreditatem
contaminant.

Optatus Mileuit. Hære-
tici veritatis exules, sa-
ni, & verissimi symbo-
li desertores de sinu

Dei Ecclesie extermi-
nare, præcipiteque fi-
delibus, vt ab eorum
cōsuetudine omnibus
modis se abstineant,
nec sermonis cum ijs,
neq; precum commu-
nionem habeant vllâ,
ij enim aduersarij, insi-
diatoresq; sunt Eccle-
siæ qui gregem labefa-
tant, & hæreditatem
contaminant.

Optatus Mileuit. Hære-
tici veritatis exules, sa-
ni, & verissimi symbo-
li desertores de sinu

Dei Ecclesie extermi-
nare, præcipiteque fi-
delibus, vt ab eorum
cōsuetudine omnibus
modis se abstineant,
nec sermonis cum ijs,
neq; precum commu-
nionem habeant vllâ,
ij enim aduersarij, insi-
diatoresq; sunt Eccle-
siæ qui gregem labefa-
tant, & hæreditatem
contaminant.

Optatus Mileuit. Hære-
tici veritatis exules, sa-
ni, & verissimi symbo-
li desertores de sinu

Dei Ecclesie extermi-
nare, præcipiteque fi-
delibus, vt ab eorum
cōsuetudine omnibus
modis se abstineant,
nec sermonis cum ijs,
neq; precum commu-
nionem habeant vllâ,
ij enim aduersarij, insi-
diatoresq; sunt Eccle-
siæ qui gregem labefa-
tant, & hæreditatem
contaminant.

Optatus Mileuit. Hære-
tici veritatis exules, sa-
ni, & verissimi symbo-
li desertores de sinu

Dei Ecclesie extermi-
nare, præcipiteque fi-
delibus, vt ab eorum
cōsuetudine omnibus
modis se abstineant,
nec sermonis cum ijs,
neq; precum commu-
nionem habeant vllâ,
ij enim aduersarij, insi-
diatoresq; sunt Eccle-
siæ qui gregem labefa-
tant, & hæreditatem
contaminant.

Optatus Mileuit. Hære-
tici veritatis exules, sa-
ni, & verissimi symbo-
li desertores de sinu

Dei Ecclesie extermi-
nare, præcipiteque fi-
delibus, vt ab eorum
cōsuetudine omnibus
modis se abstineant,
nec sermonis cum ijs,
neq; precum commu-
nionem habeant vllâ,
ij enim aduersarij, insi-
diatoresq; sunt Eccle-
siæ qui gregem labefa-
tant, & hæreditatem
contaminant.

Optatus Mileuit. Hære-
tici veritatis exules, sa-
ni, & verissimi symbo-
li desertores de sinu

Lib. 9. cap. 17
cont. apost.
domini

f graues

Li. r. aduersus
Parm. Dona-
tist.
inter sanctifi-
catos omnes
timo

De consum.
mund. a.

F
Catech. 6.

NICOLAUS DE LYRA,

- 1 Attendite vobis. Hic consequenter informat eos contra fraudu-
lentiam deceptorum, dicens: Attendite vobis. in personis propriis.
- 2 Et vniuerso gregi. Commisso vestro regimini.
- 3 Vos Spiritus sanctus posuit Episcopos. Id est, ministros: sub
nomine enim Episcoporum intelliguntur alij Ecclesie ministri. Vnde
Episcopus Græcè superintendens est Latine. Ex huiusmodi vigilantia
subdit causam di.
- 4 Ego scio. Per reuelationem Spiritus sancti.
- 5 Quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapa-
ces in vos. id est, falsi Apostoli ad decipiendum vos.
- 6 Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa. id est,
hæretici corruptentes articulos fidei.
- 7 Propter quod vigila. Super custodia gregis vobis commissi.
- 8 Memoria retinentes. Ea, quæ solite vos docui, ideo subditur,
9 Quoniam

- 9 Quoniam per triennium. Et quia nisi Dominus custodierit
ciuitatem, fr. vi. qui eu. eam. P. sal. 126, ideo subditur.
- 10 Et nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius,
Id est, facto, vel effectui. Verbum enim in scriptura frequenter accipi-
tur, pro facto. 2. Regum 1. a. Quod est verbum quod factum est,
& maxime in Deo, cuius est facere: P. sal. 148. a. Ipse dixit, & fa-
cta sunt.
- 11 Qui potens est ædificare. Per gratiam in presenti.
- 12 Et dare hæreditatem. Glorie in futuro.
- 13 In sanctificationis omnibus. Nam ibi nullus admittitur, nisi
sanctus.
- 14 Argentum, & aurum. Hic consequenter informat eos con-
tra concupiscentiam temporalium per sui ipsius exemplum, quod erat
eis per experientiam notum.
Ministrauerunt manus, Apud eos enim vixerat de proprio la-
bore, Et subdit causam, dicens.

Omnia

G epistolis, hoc & in cōsilijs agit ab admonitione in p̄ces desi-
A rit. Qm̄ enim illos valde terret, dicens. Lupi graues ingrediē-
 tur ad vos, ne cōsternatas reddat aīas, ac perdat. Vide cōsola-
 tionē. *Et nunc, inquit, Sic dixit manifestans per hoc, q̄ quasi*
semper hoc agat. Commendo vos fratres Deo, & verbo gratiæ eius.

hoc est gratiæ illius, &
 bene sic dixit; Sciebat
 enim quod gratia sal-
 uat. Subinde illos me-
 mores facit gratiæ, qua
 si debitores studio sio-
 res faciens, & confide-
 re suadens; *Qui potens*
est vos superstruere. Non
dicit extruere, sed super-
struere, ostēdens quōd
extruēdi essent. Dem-
de spei futuræ memi-
nit dicendo. Et dare vo-
bis hereditatē, inter om-
nes sanctificatos. Sub-
ditur iterum admoni-
tio. Argentum, (inquit)
vel aurum, vel vestem nullius concupiui. Radicem malorum
auaritiā sustulit. Argentum, inquit, vel aurum non dixit,
non accepi, sed neque concupiui. Quoniam ad ea que m̄hi opus
erant, & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ. Omnia
ostendi vobis, q̄ sic laborantes oportet suscipere infirmos.
 * Idem. Vide illum opere manuario vsū, & nō simplici-
 ter, sed cū fatigatione. Necessitatibus meis, & his q̄ mecum
 sunt, ministrauerunt manus istæ. Hoc p̄ admonitionē dixit,
 Et vide quā merito. Nō. n. dixit, pecunijs fuisse meliores, sed
 q̄d oportet suscipere infirmos, nō simplr̄ oēs, sed infirmos.

B de spei futuræ memi-
 nit dicendo. *Et dare vo-*
bis hereditatē, inter om-
nes sanctificatos. Sub-
ditur iterum admoni-
tio. Argentum, (inquit)
vel aurum, vel vestem nullius concupiui. Radicem malorum
auaritiā sustulit. Argentum, inquit, vel aurum non dixit,
non accepi, sed neque concupiui. Quoniam ad ea que m̄hi opus
erant, & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ. Omnia
ostendi vobis, q̄ sic laborantes oportet suscipere infirmos.
 * Idem. Vide illum opere manuario vsū, & nō simplici-
 ter, sed cū fatigatione. Necessitatibus meis, & his q̄ mecum
 sunt, ministrauerunt manus istæ. Hoc p̄ admonitionē dixit,
 Et vide quā merito. Nō. n. dixit, pecunijs fuisse meliores, sed
 q̄d oportet suscipere infirmos, nō simplr̄ oēs, sed infirmos.

C a Omnia ostendi vobis. Bed. 1. nō solū doctrinē inter pressuras,
 &

& lachrymas insistendum, & ne quis infirmorum grauetur
 manibus esse laborandum, hoc est, quod alibi dicitur: *Quod-*
cunq; supererogaueris, cum rediero reddam tibi. Euangelium, sci-
 licet prædicare, & ex Euangelio sumptus non querere.

b *Beatius est.* Rab. Hoc in Euangelio non legitur, non enim

omnia scripta sunt, sed
 Paulus forsitan hoc ab
 Apostolis audiuit, vel
 a Spiritu sancto accep-
 pit, vel potest dici q̄, si
 nō verba, sensum istū
 Iesus indicauit di. Om-
 ni petenti da. Et alibi;
 Nolite accipere au-
 rum, &c.

* Clemens Rom.
 Vere beatus dicendus
 est is, qui cum posset
 sibi in sumptus mini-
 strare, orphani, viduæ,
 & aduenæ locum non
 occupat, quoniam &
 Dominus beatiorem

esse dixit eum qui dat, quā qui accipit.

Bed. Nō illis q̄ relictis oibus secuti sunt Dñm diuites elee-
 mosynarios præponit, sed illos maxime glorificat, qui cū
 q̄ possidēt in semet renūciantes, nihilominus laborant ope-
 rando manibus, vt habeāt vnde tribuant necessitatē patienti.
 c *Et factus est.* * Chrysost. Dixerat, Ingressuri sunt lupi
 rapaces, Dixerat, mundus sum a sanguine omnium. Hac
 vtraque terribilia, & ad contristandum sufficientia. Maxime
 autem omnium dolebat, quōd ultra illum visuri non essent;
 & hinc agonis istius difficultas. Deducebant autem illum
 ad nauem, sic diligebant eum, sic affecti erant erga eum.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Omnia ostendi vobis. Pro exemplo perfectionis.
- 2 Quoniam sic laborantes. Id est, proprio labore viuentes.
- 3 Oportet suscipere. Ad doctrinam fidei.
- 4 Infirmos. Qui sunt avari, ad dandum tibi. Licet enim Paulus
 posset accipere sumptus ab illis, quibus predicabat, tamen frequenter
 abstinebat, ne fructus predicationis impediretur in illis: quoniam pro-
 pter auaritiā suam ab auditu predicationis retraherentur, subdit
 etiam causam dic.
- 5 Ac meminisse. Supple oportet.
- 6 Quoniam ipse dixit. Licet hoc non habeatur in Euangelio, te-
 nendum tamen est firmiter propter verbum Apostoli quod dixit, quia
 non omnia eius f. Et sunt scripta Ioā. vlt. gl. & multo minus eius ver-
 ba, sed per reuelationem Paulus habuit hoc Christi verbum, sicut &
 eius Euangelium, Galat. 1.

7 Beatius

ADDITIO I.

In cap. 20. vbi dicitur in Postil. Verbum enim in Scriptura fre-
 quenter accipitur pro facto.

Verbum gratiæ in hoc loco secundum Glo. intelligitur ver-
 bum quod præstat gratiam agentibus.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. *Beatius est magis dare quā accipere.*

Hæc conclusio Apostoli, s. q̄, beatius est magis dare quā acci-
 pere, v̄l habere nō modica in rōnis dictamine fundamēta. Potest
 enim primo in similitudine, seu participatione diuinæ beatitudi-
 nis fundari. sic Nā diuina beatitudo cōplectit̄ oēs beatitudines, si-
 cut & diuina p̄fectio cōplectitur oēm p̄fectionē, vt in j. par. q. 26.
 Constat autē q̄ Deo maxime cōpetit dare oibus creaturis tā in es-
 se naturæ, quā in esse gratiæ, & gloriæ, p̄t̄ cōter scriptura testa-
 tur, nō autē cōuenit tibi accipere, q̄a bonorū nostrorū non eget, vt
 in Plal. ergo Beatius est dare, secundū q̄, Deo assimilamur, quā
 accipere: p̄ quod a participatione diuinæ similitudinis deficiamus.
 Itē quia datus acquirit in datione bonū honestū, sed recipiēs nō ac-
 quirunt in receptione, nisi bonū vtile, Bonum autē honestū melius
 est, quā bonū vtile, secundū Philosophū. Item ad dantē pertinet
 agere, ad recipiētē autē pertinet pati, & sic habetur intentū. Itē
 excellētius est agere quā pati, & p̄ cōsequēs virtuosus, q̄a virtus
 circa difficile cōsistit, q̄ quidē tres vltimæ rōnes possunt haberi a
 Philosopho, 9 Ethic. vbi tractat de amore beneficiatoris ad be-
 neficiatū, & ecōtra, His autē dimissis, q̄a Apostolus fundat se in au-
 thoritate diuina, di. *Quoniam ipse dixit, s. Christus: Beatius est ma-*
gis da, &c. Attēdendū est, q̄ licet ista verba nō cōtineātur sic sub
 eadē forma in Euāgelio, cōtinētur tñ virtualiter. Loquēdo enim
 de datione, p̄t̄ p̄tinet ad eleemosynā, vel ad beneficiū, de quib̄,
 vel saltē de altero eorū Apostolus ad p̄sens agit, vt in litera pa-

7 Beatius est. Ex hoc voluerunt aliqui dicere, quod maioris perfe-
 ctionis est diuitias proprias in seculo erogare pauperibus, quam in reli-
 gione mendicare, sed hoc reprobat li. de Ecclesiasticis do. vbi dicitur
 Bonum est cum dispensatione bona pauperibus erogare, sed melius est
 intentione sequendi Christum totum simul dare, & absolutum a soli-
 tudine cum Christo agere. Et Hieron. contra Vigilantium, dicit, quod
 asserit melius facere, qui vtuntur rebus suis, & paulatim fructus po-
 ssessionum pauperibus diuidunt, &c. Sequitur. Non a me. sed a Deo re-
 spondetur, Vade, & vende omnia quæ hab. & da pau. & ve. & seq. m̄
 propter quod verbum istud: *Beatius est, &c.* Intelligendum est ceteri
 paribus, quæ non sunt in proposito.
 8 Et cum hæc dixisset. Hic vltimo ponitur Pauli flebilis roces-
 sus, eo quod dixerat; quod non viderent amplius facitū eius. Et patē
 litera hoc excepto. 9 Orauit cum omnibus. Pro conseruatione
 eorū a quib. recedebat, & directione sui, & eorum, quos secum duceba-

CAP

CAP. XXI.

C A P. XXI.

Vm autem, &c. Choum, Rhodum, inde Pathara. Rab. Chous, & Pathara insulae sunt.

Vm autem factum esset, ut nauigarem abstraheremur

ab eis recto cursu venimus Choum, & sequenti die Rhodum, & inde Patharam. Et cum inuenissemus nauem transfretantem in Phoenicem, ascendentes nauigauimus.

Cum tamen apparuisset nobis Cyprus, relinquentes eam ad sinistram, nauigauimus in Syriam, & uenimus Tyrum: ibi enim nauis expositura erat onus.

Inuentis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem. Qui Paulo dicebant per spiritum, ne ascenderet Hierosolimam.

Et expletis diebus profecti ibimus, deducuntibus nos omnibus cum uxoribus, & filiis usque foras ciuitatem: & positis genibus in litore orauimus. Et cum ualefecissemus inuicem, ascen-

dimus in nauem: illi autem redierunt ad sua. Nos uero nauigatione expleta, a Tyro descendimus ad Ptolemaidam, & salutatis fratribus mansimus die una apud illos.

Alia autem die profecti uenimus Caesaream. Et intrantes domum Philippi euangelistae, qui erat unus de septem, mansimus apud eum. Huic autem erant filiae quatuor uirgines prophetantes.

Et cum moraremur per dies aliquot, superuenit quidam uir a Iudaea propheta, nomine Agabus. Is cum uenisset ad nos, tulit zonam Pauli, & alligans sibi pedes, & manus dixit: Haec dicit Spiritus sanctus: Virum cuius est zona haec, sic alligabunt in Ierusalem Iudaei, & tradent in manus Gentium.

Denique hodie monstratum locum in arenis ubi pariter orabant.

Homines ciuitatis, Denique hodie mon D stratum locus in arenis ubi pariter orabant. 8 tem redierunt ad sua. Nos a Hucusque mari uehuntur. 9 uero nauigatione expleta, a Tyro descendimus t explicata. 10 Ptolemaidam, & salutatis fratribus mansimus die 11 una apud illos. t Alia autem c Philipp Euang. li : Post die ve- ro nos qui era- mus cu Paulo, 12 t Per terram. Palastina. die profecti uenimus Ca- uenimus Ca- sar. 13 saream. Et intrantes do- a t Non Aposto- li. sed praedicatoris, qui in Samaria eu- n. chazant eunuchio. mum philippi euangeli- c t Diaconibus. 14 stae, qui erat vnus de septem d loci non est contradi- cendū, nisi fortasse u- terq; filias pphetissas habuisse intelligatur. e A Iudaea. Beda. Hoc ideo dicitur, qd Cefarea in qua mora t sup. r. d. batur ad Samariam pti- net in cōfinio Pheni- cis, & Palaestinae sita. f Haec dicit Spiritus- sanctus. Bed. Propher- tas ueteres imitatur, qui dicere solebant. Haec dicit Dominus Deus, quia Spiritus- f sanctus eque, ut pater, & filius, dominus, & Deus est, nec eorum separari operatio po- test, quorum natura, f & uoluntas vna est. Quieni-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXI.

Vm autem. Hic ponitur tertius locus, in quo Paulus fecit aliquam moram, scilicet ciuitas Tyri, ad quod primo ponitur accessus, & exprimitur hic aliqua per quam irasit Paulus sine mora, Et patet litera. Sciendum tamen, quod illud quod ponitur in aliquibus lib. Deinde Myrrham, non est de textu, nec est in libris correctis.

- 2 In Phoenicem. Nomen est Prouincia.
3 Et ueni Tyrum. Et subditur causa cum dicitur: Ibi enim nauis, in qua iramus. expositura erat onus. q. d. propter hoc necesse fuit, quod ibi applicaremur.
4 Inuentis autem discipulis. Id est, Christianis.
5 Mansimus ibi diebus septem. Ad consolationem nostram corporalem post nauigationem, & ad credentium ibi manentium spiritualium consolationem.
6 Qui Paulo dicebant. Per spiritum Prophetiae.
7 Ne ascenderet Hierosolimam. Sciendum quod hoc non dicebant immediate per Spiritum sanctum, qui Paulo dicebat illuc ascendere, & sic contraria diceret, sed per spiritum prophetiae habebant, qd si Paulus ascenderet in Ierusalem, ibi suslineret persecutionem: propter quod ei compatiens ex suo spiritu suadebant, ne illuc ascenderet, Est enim Ierusalem in situ altiori quam Tyrus. Caetera patent.
8 Nos uero. Hic ponitur quartus locus, ubi moratus fuit aliquantulum

tulum Paulus, sin Casarea, ad quam describitur accessus, cum dicitur: Nos uero nauigatione expleta. id est, disposita, & preparata. 9 A Tyro descendimus Ptolemaidam. Quae nunc dicitur Achon. 10 Et salutatis fratribus. Id est, Christianis ibi manentibus. 11 Mansimus die una apud illos. Ista mora propter sui breuitatem non additur ad numerum aliarum quatuor. 12 Alia autem die profecti uenimus Caesaream. Palaestina quam Herodes nomine Casaris appellauit, quae prius turris Stratonis dicebatur. 13 Et intrantes domum Philippi Euangelistae. Aliqui dixerunt, quod iste fuit Philippus Apostolus, eo quod dicitur hic Euangelista, id est, annunciator Euangelij, quod proprie pertinet ad Apostolos, sed illud remouetur per hoc quod subditur. 14 Qui erat vnus de septem mansimus. Scilicet Diaconibus, de quibus habetur 6. cap. Si enim esset Philippus Apostolus, diceretur vnus de duodecim; dicitur enim iste Euangelista, quia tempore persecutionis uerbum Euangelicum praedicauit feruenter. sup. c. 8. 15 Superuenit quidam uir a Iudaea propheta. Habens spiritum prophetiae, ut habetur sup. 11. 16 Tulit zonam Pauli, & alligans sibi pedes, & manus dixit. In hoc imitabatur modum Prophetarum antiquorum, qui prophetizabant aliquando non solum uerbis, sed etiam sensibilibus factis, sicut etiam Ieremias posuit ceteras ligneas in collo suo, Ierem. 27. ad significandum, quod illi de quibus prophetizabat, ducerentur in captiuitatem catenati. Caetera patent.

MORALITER.

Cum autem. Hic ostenditur feruor praedicandi in Paulo; nam ad hoc per loca varia nauigauit, cuius processus describitur usque ibi. 12 Alia autem die, &c. Et intrantes domum Philippi Euangelistae, iste erat vnus de septem Diaconibus electis ab Apostolis, ut habetur sup. 6. b. Et iste praedicauit Samaritanis, & pluribus alijs gentibus, ut habetur sup. 8. c. propter quod Paulus mansit ibi septem diebus ad conuendendum de profectu Christianae religionis, & ad quietandum post laborem nauigationis. t Huic autem, &c. Per Philippum qui os lampadis interpretatur praedicator Euangelij significatur; nam in ore lampadis

dis est luminis splendor quem fouet existentis interius olei liquor: nam in ore praedicatoris debet esse splendor ueritatis, quem fouet, & nutrit dulcor pieratis, Per quatuor uirgines significantur quatuor uirtutes Cardinales, quas uerus praedicator nutrit uerbo, & exemplo, sicut charissimas sibi filias. 15 Superuenit quidam uir. Alias pluribus uicibus significatum fuerat Paulo per Spiritum sanctum, qd alligandus foret in Ierusalem: sed ista propheta expressius hoc significauit non solum uerbo, sed etiam sensibili signo, propter qd assistentes Catholici rogabant Paulum, ut non ascenderet Ierusalem, sed ipse non acquieuit, sed magis constantiam ostendit di.

a Quod cum audissemus. * Tertull. Quum vincula Paulo
A Agabus gestu quoq; prophetasset, discipuli flētes, & orātes,
 ne se Hierosolymē cōmitteret, frustra orauerūt. Ille. n. quod
 semp docuerat animatus: Quid flētis, inq; & cōtristatis cor
 meū? *At ego non modo vincula, Hierosolymis pati optauerim,*
 verum etiam mori pro
 nomine Domini mei
 Iesu Christi. *Atque ita
 cessarunt dicendo, fiat vo-
 luntas Domini, fidentes,*
 scilicet, passiones ad
 voluntatē Dei pertine
 re. Non enim dehor
 tationis cōsilio, sed di
 lectionis retinere ten
 tauerant, vt Apostolū
 desiderantes, non vt
 Martyrium dissuaden
 tes. Quod si iam tunc
 Prodicus, aut Valenti
 nus adlisteret, fugge
 rens; non in terris esse
 confitendum apud ho
 mines, q; nec Deus hu
 manum sanguinem si
 tiat, nec Christus vic
 cem passionis, quasi
 & ipse de ea salutem
 cōsecutus exposcat,
 statim audisset a ser
 uo Dei, quod audie
 rat diabolus a Domi
 no. *Recede Sathanas,
 scandalum mihi es, Scri
 ptum est, Dominum
 Deum tuum adorabis,
 & illi soli seruiēs. Sed
 & nunc audire debe
 bit, quatenus multo
 post venena ista suffu
 dit, nulli infirmorum
 facile nocitura, si quis hanc nostram ex fide prābiberit, vel
 etiam superbiberit potionem.*
b *Quenimus dicente. cat Paulus Ierusalem, sicut dixerat. Ec
 ce alligatus spiritu vado Ierusalem.*
c *Domini voluntas fiat. * Tertul. Quæ erat voluntas domini?
 utique non fugiendi iam persecutionem. Ceterū poterant,
 & priorem dñi voluntatem proposuisse, qua fugere manda
 uerat, qui illum persecutionem vitasse maluerant. Igit cum
 ēt sub Apostolost p. le fuerit fugæ præceptū, sicut & reliquo
 rum præscriptorum, nō potest apud nos perseverare, quod
 apud doctores nostros concessauit, etsi non proprie ad illos
 fuisset emissum. Aut si perseverare illud dominus voluit, de
 liquerunt Apostoli, qui non vsq; in finē fugere curauerunt.*
d *Hunc apud quem. Rab. Vel hunc, i. Philippum Evangelistā
 adducentes. Vel hunc, i. Iasonem adducentes ad hoc.*
 * Chrysostr.

† sublati sar
 cinis.
 * vna
 † glorificabant
 † studiosi secta
 toros.
 supra. 20. c.
 Lib. de fuga in
 persequit.
 42.

* Chrysostr. Igitur non in Ecclesia. Nam tunc quidem
 quando pro dogmatibus ascenderunt in Ecclesia manife
 runt; nunc autem apud discipulum quendam antiquum.
 Ostendit iam longum fuisse prædicationis tempus.
 e. *Ad Iacobum. Bed. Iacob. iste frater dñi, filius Mariae sor
 ris matris domini fuit,
 qui post passionem sta
 tum ab Apostolis Epi
 scopus ordinatus 30.
 ann. Ecclesiam rexit. i.
 vsque ad 7. Neronis an
 nū, qui iuxta templū,
 vbi precipitatus fuit,
 sepultus est.*
 * CHYSOS. Hic fra
 ter erat domini, & epi
 scopus Hierosolymi
 tanorum ad hoc ips,
 vir magnus & mirabi
 lis, ad hūc ingredietur
 Paulus, sicut & ante
 ad illum mittebatur.
 Et quomodo audi. Se
 quenti autem die, inquit,
 Ingrediebatur Paulus
 biscum ad Iacobum. V
 de quam alienus est a
 fastu. Omnesque presb
 yteri aderant, quibus sal
 tatis. Narrabat per sin
 gula que fecisset Deus
 in gentibus per mini
 sterium illius. Iterum
 illi que apud gentes
 facta sunt, quomodo
 audientes etiam glori
 ficant Deum, non
 Paulum extulerunt,
 neque admirati sunt,
 sed Deum glorifica
 runt. Sic. n. narravit, vt
 potē Deo acceptum ferens.
 f *Vides frater. * Chryl. Vides, & illi cum quanta submis
 sione loquuntur? Non quia episcopus cum magna autori
 tate loquitur, sed illum in consilij socium assumunt, quasi sta
 tum, & ab initio rationem reddentes. Te renuente non vel
 lemus, sed vides negotij necessitatem? Vides (inquit) Quot sum
 millia Iudæorum qui crediderunt? Et non dixerunt, Quot millia ē
 nobis edocta sunt. Nec dicit audiuius esse, sed, sunt, Et h.
 omnes, inquit, zelotæ sunt legis, hoc est studiosi sectatores.
 Duæ cause sunt, & multitudo, & propositum. Neque. n. f
 pauci fuissent contemnendi erant, neque si multi, & nō om
 nes legem amplexi essent, multitudo erat curanda valde.*
 g *Dicens non debere. Bed. In doctrina. n. Christi dānas velut
 sacrilega, nec Deo mādāte scripta q̄ à Moysē sunt ministr
 ta. hoc dicebāt de Paulo, nō q; sciebāt quō fideles Iuda i hec
 obserua-*

a Quod cum audissemus, rogabamus & qui loci illius erant,
 ne ascenderet Ierusalem. Tunc respondit Paulus & di
 xit. Quid facitis flentes, & affligentes cor meum? Ego au
 tem non solum alligari, sed, & mori in Ierusalem paratus
 sum propter nomen Domini Iesu. Et cum ei t̄ suadere non
 possemus, quieuimus dicentes: Domini voluntas fiat. Post
 dies autem isto s̄ præparati ascendebamus Ierusalem. Ve
 nerunt autem quidam ex discipulis à Cæsarea nobiscum,
 adducentes hunc apud quem hospitaremur Iasonē quen
 dam Cyprium antiquum discipulum. Et cum venissemus
 Ierusalem libenter exceperunt nos fratres. Sequenti au
 tem die introibat Paulus nobiscum ad Iacobum, omnes
 que collecti sunt seniores. Quos cum salutasset, narrabat
 per singula, quæ Deus fecisset in Gētibus per ministerium
 illius. At illi cum audissent, t̄ magnificabant Deū, dixerūt
 que ei. Vides frater, quot milia sunt in Iudæis, qui credide
 runt, & omnes emulatores sunt legis? Audierunt autē de te
 quia discessionem doceas a Moysē, eorum qui per Gentes
 sunt Iudæorum, dicens non debere eos circumcidere filios

a Per hoc fortitudo fidei in Paulo monstratur.
b De vita Pauli, vel de morte.
c Ad voluntatem domini, sine mori sine vivere
d Olm fidelem.
e Apostolum filium Alphei, qui erat Episcopus Ierusalemorum.
f Paulus.
g Gratias ei agentes.
h Interrogando dicunt.
i Zelatores legis aduersum te.
k Inde est zelus.
l à Moysi lege.

NICOLAUS DE LYRA.

1. Post dies. Postquam descriptus est progressus Pauli per viam, hic consequenter describitur eius accessus ad terminum, scilicet, Ierusalem, vbi per spiritum veniebat ad tolerandum persecutionem, sicut ibidem persecutus fuerat Ecclesiam. ideo diuiditur in duas partes, quia primo ponitur eius benigna receptio a Christianis, secundo eius maligna persecutio a Iudæis, ibi; Cum autem septem dies. Prima in duas; quia primo describitur Pauli receptio, secundo sibi facta persuasio, ibi; Dixeruntque ei. Circa primum dicitur. Post dies, & cetera mansionis in Cæsarea.
2. Ascendebamus Ierusalem. Quæ est in altiori situ quã Cæsarea.
3. Venerunt autem, &c. Volentes prouidere Paulo, & suis socijs de hospitio.
4. Cyprium antiquum. Id est, a longo tempore in fidelitate probatum, iste Iason videtur habuisse domicilium inter Cæsaream, & Ierusalem, vbi charitatiue recepit Paulum.
5. Et cum venissemus. Christiani in Ierusalem habitantes.
6. Sequenti

6. Sequenti autem, &c. Episcopum Ieropolymitanū. Cetera patēt Pauli.
7. Dixeruntque ei. Hic consequenter describitur persuasio facta Paulo. Circa quam sciendum, quod aliqui detrahentes Paulo seminauerunt discordiam in Ierusalem, quod ipse prædicans Iudæis per alia partes dispersis affirmabat illicitum eis esse etiam illo tempore circumcisionem, & alias legis ceremonias seruare, quod non erat verum, in mo ipsemet Timotheum circumcidit, vt dictum est supra 16. & in Cenchris sibi caput rotondit, supra 18. cap. Propter quod ad remouendum scandalum Iudæorum Ierusalem habitantium persuaserunt Paulo Iacob. & alij seniores, vt purificaretur in templo cum quibusdam Nazaræis, vt sic omnibus appareat falsum quod de ipso dictum fuerat & ipse consentit, vt per hoc quod erat sibi licitum illo tempore, amitteret scandalum infirmorum, primo ergo circa hoc ponitur persuasio Iacobi, secundo assensus Pauli, ibi; Tunc Paulus. prima pars, & secunda patēt ex dictis paucis exceptis quæ discurrentur.
8. Et omnes emulatores legis. seruanda, ne statim dimittatur tanquam illicita, sicut ritus Circumlium.
9. Audierunt autem. Quod tamen non est verum.

Oportet.

MORALITER.

1. Audierunt autem de te. Iudæi qui habitabāt in Asia odiebāt eū, vt patet ex supradictis, propter quod diffamauerant eū in Ieroso-

Ieropolymis dicētes q; docebat publice Iudæos legalia statim dimittere, tanquã illicita eis seruari, quod erat falsum; immo factio ostēdit contrariū, qñ Timotheū circumcidit. sup. 16. quando

obseruarent, s. p. comodan... A mētorū fauēitate, nō padip... feda salute q̄ in Christo reue-

Vult autē sic dicere, Quēadmodū nos illi imperabamus, ta- D metū Iudēis p̄dicantes, irazu quāuis gētibus p̄dicās coope-

pronūciabātur in v̄m bra legis. Ideoque per secutionē in eū susci- tare moliebātur, tan- quam inimicum legis & mandatorum Dei. hanc sal. sum crimina- tionem cōgrue deu- tavit eadē celebrādo, quā dānare videbāt sic ostendens nec Iu- dēos tunc ab eis, sicut nefarijs prohibēdos, nec Gētiles ad ea, tanquā necessaria co- gendos. Jam tū Apo- stoli decreuerant, ne quis cogeret Gentes Iudizare, sed Iudai non prohibebantur.

ne, quāuis in sacris no. Test. salutem habituri, sed credentes ex Gētib. phibebātur ad legem cōuerti, qui tū legis man- data ad mores, & munditiā corporis pertinentia. vt est, Non cōcupisces, & c. diligēter obseruare iubebātur. Quarta Syno- dus Hierosolymis hęc habita est. Prima fuit de electione al- terius Apostoli pro Iuda. Secūda de electione septē diacono- rū. Tertia de circūcisione nō imponēda illis qui credebāt de- gētib. Quarta hęc de Iudēis illo tempore non phibendis, vbi necessitas exigeret, legalibus ceremonijs initiari propter scandilum eorum qui putabant apostolos legem Moyli, si- cut idololatrę dogmata damnare.

De his autem, Quos saluari credimus per fidem Iesu Christi tunc circūcisione, & alijs legalibus, vt habetur supra 15. Scripsimus iudicantes. Pro Iudaeorum, & gentium communi- tate seruanda, vt dictum est supra 15. Annuncians, &c. Hoc enim denunciabat factus purificatus cum illis Nazareis qui purificabantur termino sui voti expleto, Num. 6. Cum autem, hic consequenter describitur Pauli persecutio a Iu- dais, & primo ponitur hęc persecutio, secundo subditur Pauli appella- tio, cap. 25. ibi: Festus autem. Prima in duas, quia primo ponitur persecutio Pauli in Ierusalem, secundo apud Casaream, cap. 24. Pri- ma adhuc in duas, quia primo ponitur illa persecutio, secundo perse- cutio, quia primo interfecio Pauli queritur, secundo eripitur, ibi: Quo- rum. Circa primum dicitur: Cum autē septem dies consum- marentur. Consummatio istorum dierū accipiēda est a principio ascē- sis Pauli in Ierusalem. Dicit tamen Gl. nōdum erat ista consummatio: d appropinquabat, ita quod secundum veritatem erat dies quinta, & sic dicit Gloss. ad verificandum verbum quod dicit Paulus infra 24.

a suos, neq; secundū t̄ consuetudinem ingredi. Quid ergo est?

† Vtique oportet conuenire multitudinem: audient enim te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sūt nobis viri quatuor votum habentes super se: his assumptis t̄ sanctifica-

te cum illis, & impende in illis, vt radant capita: & sciant om-

nes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt: sed ambulans, &

ipse custodiens legem. De his autem qui crediderunt ex Gentibus nos scripsimus t̄ iudicantes, vt abstineant se ab idolis immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.

d Tūc Paulus assumptis viris postera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuncians expletionem dierum pu- rificationis donec offerretur pro vnoquoq; oblatio eorum.

e Cum autem septem dies consummarentur, hi qui de Asia erant Iudæi, eum vidissent eum in Templo; concitauerunt omnem populum, & iniecerunt ei manus clamantes:

festum, quod non necessario hoc erat faciendum, ideo & persuadent ei, sed quia per dispensationem, & attempera- tionem morum, non fuit ad remoramētum prædicationis, vbi, & etiam ipsi ei. ismodi legem illis tulerant, e Cum autem septem dies. Bed. Nondum consummati erant, sed eorum cursus agebatur adhuc vnde in Græco expressius dicitur: Cū incipiebāt septē dies cōsummati, alioquin non staret q̄ ipse post quinq; dies aduentus sui in Casareā p̄sidi dixit; quā nō sunt plus dies mei quā 12. ex quo ascēdi adorare in Ie- rusalē. Si enim 7. his, & illis quinq; dieb. cōcilij dies quo ipse Phariseos, & Saduceos dissociavit, & ille quo Iudæi eū occi- dere voluerūt, adijciant, plus quā duodecim dies inueniunt f Concitauerunt, & c. Bed. Quia videbāt Gētiles gratie secta- tores minus ceremonias legis, & tēpli solennia frequentare timebant ne venirent Romani, & tollerent locū, & gētem,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Oportet conuenire. De te verbis falso scandalizatam. 2 Et impende. i. fac oblationem cum illis quæ solet fieri in talibus, 3 Sed ambulans, &c. Tanquam adhuc seruari licitam, dum ta- men tibi non ponatur fides, tenendo quod sine tali obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, ideo dicitur, 4 De his autem, Quos saluari credimus per fidem Iesu Christi tunc circūcisione, & alijs legalibus, vt habetur supra 15. 5 Scripsimus iudicantes. Pro Iudaeorum, & gentium communi- tate seruanda, vt dictum est supra 15. 6 Annuncians, &c. Hoc enim denunciabat factus purificatus cum illis Nazareis qui purificabantur termino sui voti expleto, Num. 6. 7 Cum autem, hic consequenter describitur Pauli persecutio a Iu- dais, & primo ponitur hęc persecutio, secundo subditur Pauli appella- tio, cap. 25. ibi: Festus autem. Prima in duas, quia primo ponitur persecutio Pauli in Ierusalem, secundo apud Casaream, cap. 24. Pri- ma adhuc in duas, quia primo ponitur illa persecutio, secundo perse- cutio, quia primo interfecio Pauli queritur, secundo eripitur, ibi: Quo- rum. Circa primum dicitur: Cum autē septem dies consum- marentur. Consummatio istorum dierū accipiēda est a principio ascē- sis Pauli in Ierusalem. Dicit tamen Gl. nōdum erat ista consummatio: d appropinquabat, ita quod secundum veritatem erat dies quinta, & sic dicit Gloss. ad verificandum verbum quod dicit Paulus infra 24.

Non sunt mihi plus dies quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Ierusalem, quia cum istis quinque oportet addere diem in qua dissoluit Paulus Saduceos, & Phariseos ab inuicem, & iterum aliam in qua ductus fuit in Casaream, vt patet in textu, & iterum quinque post quos princeps sacerdotum accusauit Paulum in Casarea, vt habetur infra 24. quibus simul iunctis sunt duodecim dies præcise. Sed hic modus lo- quendi videtur extraneus, s. q̄ pro quinque diebus dicatur septem. Ideo aliter potest dici, s. q̄ dies illa purificationis fuit septima ab ingressu Pauli in Ierusalem, vt textus innuit, & quinque dies quibus princeps sacerdotum venit Casaream accusare Paulum, incipiunt a Pauli puri- ficatione, & captione exclusiue, & sic habentur 12. dies præcise. Dies autem in qua solui ab inuicem Phariseos, & Saduceos, & alia in qua ductus fuit Casaream, simul concurrerunt cum duobus primis illis quin- que quibus princeps sacerdotum venit Casaream. 8 Hi qui de Asia erant Iudæi, In Iudaisimo obstinati qui ibidem Paulo contradixerant, 9 Cum vidissent eum. Vbi erat Iudaeorum obstinatorū multitudo. 10 Concitauerunt omnem populum. Contra Paulum. 11 Et iniecerunt, &c. Eum morte dignum. Ideo subditur, 12 Hic est. Hic dicebant, quia Paulus præferebat Gētiles verbum Dei denote recipientes, Iudæis ipsum repellentibus, vt patet in pluribus locis supra, & quia legem nouam præferebat veteri, & quia dicebat verum sacrificium, i. Eucharistiam vbiq; posse offerri, & non solum in Ierusalem, vbi tantummodo licitum erat offerri sacrificia Iudaeorum. Insuper

MORALITER,

quando caput torōdit sup. 18. & sic in tēplo purificatus fuit, & repellēdū de ipso falsum seminātū, prout in expōne lite- rali diffusus fuit dictū. Per q̄ ostēdit, q̄ doctor falso notatus mala doctrina, dēt istā notā remouere, tū p̄ se vt ab infamia

liberet: tū p̄ alij q̄b. sua doctrina sana odibilis redderet. † Sunt nobis viri quatuor. Per istos quatuor viros, cum quibus Paulus dicitur hic purificatus, possunt intelligi quatuor E uā gelistę, cum quibus Paulus fuit veraciter purificatus, eadē fi- dem, & charitatē prædicādo, quam ipsi docuerunt scribēdo. Et

A Cum venisset ad gradus. Beda. Gradus descensionis de templo, sed ascensionis in castra significat.

B Grace nosti? Ra. interrogatio vel affirmatio, quia ut puratur Tribunus Græca lingua loquebatur, vel ne Iudæi cognoscerent.

C Nonne in ex Aegyptius? Beda. Quidam Aegyptius venerat in Iudæam, qui fidem sibi prophetiæ magica arte consciscens, 30 milia Iudæorum congregavit, quos ducens per desertum, venit ad montem Oliueti, paratus irruere in Ierusalem, & eam sibi subjugare. Sed occurrens ei Felix cum armatis, Aegyptio cum paucis fugato alios occidit.

D Chrysofom. Vide malignitatem diaboli. Impostor erat, & magus ille Aegyptius, & attentabat per hoc ad umbrare, & suorum criminum socios facere Christum, & Apostolum, sed non potuit.

Quia credentes docebat esse veram Ierusalem, & novam legem præferebat, & locum esse Dei dicebat totam Ecclesiam. Viri Israelitæ adiuuate: Hic est * homo qui aduersus populum, & legem, & locum hunc omnes vbique docens: insuper & Gentiles induxit in templum, & violauit sanctum locum istum. Viderant enim Trophimum Ephesum in ciuitate cum ipso: quem æstimauerunt, quoniam in templum introduxisset Paulus. Commoraque est ciuitas tota, & facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum trahebant eum extra templum, & statim clausæ sunt ianua. Quærentibus autem * cum occidere, nunciatum est Tribuno cohortis, quia tota confunditur Ierusalem. Qui statim assumptis militibus, & centurionibus decurrit ad illos. Qui cum vidissent tribunum, & milites, celsauerunt percutere Paulum. Tunc accedens tribunus apprehendit eum, & iussit alligari catenis duabus, & interrogabat quis esset, & quid fecisset. Alij autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere præ tumultu, iussit duci eum in castra. Et cum venisset ad gradus, contigit ut portaretur a militibus propter uim populi. Sequebatur eum multitudo populi clamans. Tolle eum. Et cum cepisset duci in castra Paulus, dicit tribuno. Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit ei. Græce nosti? Nonne tu es Aegyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quatuor milia virorum sicariorum? Et dicit ad eum Paulus, ego homo sum quidem Iudæus a Tharso Ciliciæ, non ignote ciuitatis municeps. Rogo autem te, permittite mihi loqui ad populum. Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradibus annuit manu ad plebem, & magno silentio facto, allocutus est Hebræa lingua dicens.

d Quatuor milia. Bed. Non est de hoc numero factellitum inter Tribunum qui hæc locutus est, & Iosephum qui de Aegyptio scripsit, habenda controversia: potuit enim primo cum paucis tyrannidem exercentibus adueniens postea plures publica fraude coniunxisse. Tempore autem Felicis hoc genus latronum surrexit, qui sicas id est, gladios breues manu gestantes, populo permixti occulte vulnerabant, ut querelam motis præueniret, & percussor lateret.

e A Tharso, etc. Rab. Quo captus eum parentibus commigrauit.

f Paulo stans in gradibus, & ceteris. Chrysofom. Quid huic spectaculo par uide re Paulum duabus catenis ligatum concionantem. Quomodo non turbatus est, quomodo non confusus est, tantum populum videns astante Præsidente? Primum fuit furor eorum, deinde narrat.

d Quatuor

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Insuper & Gentiles induxit in templum. Licet autem Gentiles possent ingredi templum, quantum ad aliquam partem in qua orabant homines immundi, tamen ingredi non poterant ubi purificabantur Nazarai, ad quem existimabant Paulum Gentiles induxisse.

2 Et apprehendens Paulum. Ut ibi occideretur. Sicut Ioiada Pontifex fecit educi Athaliam extra septa templi, ut interficeretur 2. Paralipom. 23.

3 Et statim clausæ sunt ianua. Ne templum contaminaretur ex eius morte.

4 Querentibus autem eum occidere. Hic consequenter Paulus de Iudæorum manibus eripitur, & primo Tribunus eripit illis, secundo Paulus petit alloqui populum, ibi: Et cum cepisset. Circa primum dicitur.

5 Nunciatum est tribuno. Cui erat imposita custodia ciuitatis.

6 Et iussit alligari catenis. Ne posset euadere, donec inquisisset de eo. Cetera patent usque ibi.

7 Tolle eum. s. de vita presenti tanquam viuere indignum.

8 Et cum cepisset duci. Hic consequenter Paulus petit alloqui populum. Et diuiditur in duas partes: quia primo ponitur allocutionis executio, ibi: Et cum ille. Circa primum dicitur. Et cum cepisset duci in castra, id est, intra fortalium ubi manebat Tribunus cum militibus.

9 Si licet mihi loqui. Humiliter, ut citius impetraret quod querit.

10 Qui dixit ei: Græce nosti? Ex hoc videtur, quod iste Tribunus fuit Græcus propter quod persebat, si Paulus sciret linguam Græcam, ut sibi loqueretur in idiomate magis sibi noto, & Iudæi assistentes non intelligerent.

Diuisio.

11 Nonne

MORALITER.

8 Et cum cepisset duci in castra Paulus dicit tribuno: si licet mihi. In hoc apparuit feruor Pauli circa fidem Christi, qui percussus, captus, & ligatus, ut patet ex textu; querebat publice dicere

11 Nonne tu es Aegyptius qui ante hos dies, &c. De isto dicit Iosephus 20. lib. Antiquitatum, quod venit in Iudæam fingens se prophetam, & congregavit sibi multitudinem educens eam extra Ierusalem, & congregauit sibi multitudinem educens eam extra Ierusalem, & sic intrare subito, & bona raperent ciuitatis, sed Felix præses præueniens cum multis armatis multos ex eis occidit, & aliquos viuos cepit. Ille uero falsus propheta per fugam disparuit: & probabile est quod multi eo sic euaserunt, licet Iosephus non dicat.

12 Et eduxisti in desertum. Primo enim illos induxit in desertum, postea reduxit prope Ierusalem, ut deprederetur ciuitatem modo prædicat.

13 Quatuor milia virorum, & sicariorum. Est autem sicca gladius breuis, quo tunc utebatur latrones, & homicida, & inde sicarij dicebantur.

14 Et dicit ad eum Paulus. Se excusando.

15 Ego homo sum quidem Iudæus a Tharso Ciliciæ. Et ceteris. sum ille Aegyptius.

16 Non ignote. Immo famosæ.

17 Municeps. Id est, inhabitator.

18 Rogo autem te. Volebat enim per narrationem suæ conuersionis anticipare Iesum Christum, & incredulitatem Iudæorum, ut patet ex sequentibus.

19 Et cum ille permisisset. Hic consequenter ponitur allocutionis executio, in qua Paulus primo ad hoc disponitur, secundo propterea exequitur, sequenti cap. Circa primum dicitur; Et cum ille licet, Tribunus Paulo permisisset loqui.

20 Paulus stans in gradibus. Ut melius audiretur ab existentibus inferioribus.

21 Annuit manu ad plebem. Ut facerent silentium.

CAP.

cere modum suæ conuersionis ad laudem Domini Iesu, hoc ostendens quod prædicator Euangelij non debet cedere a prædicatione, & Dei laude, si tamen patitur impediunt, potest alibi se transferre ex causis de Paulo supra dictis.

C A P. XXII.

Iti, &c. * Chrystom. Vide ab adulatione liberum sermonem, iusticiamque habentem. Non enim dixit domini, neque heri, sed fratres quod maxime amabat, quasi diceret, Nō sum a-

menus a vobis, nec contra vos. Viri fratres, ac patres, inquit, Hoc honoris, illud germanitatis est, sequitur.

b Cum autem audissent, &c. * Chrystom. Vt capit illos, vocis patrie agnitio. Habebant enim reuerentiā quam linguā illi, Ego qui dem san, inquit, vir Iudaeus quod maxime omnium auditu illis erat gratum.

c Natus Tharso. Natus in oppido Galileæ Giscalii nomine fuit Paulus, quo capto a Romanis cum parētibz suis Tharsum Ciliciæ migravit, ob studium autem legis Ierosolymā veniens a Gamaliele, effruditus. Non vocat se ciuem, sed municipem, a municipio, d est, territorio illius civitatis in qua nutritus est. Dicitur municipum, quod tantū munera, i. tributa debita, vel munera reddat quāvis ergo Giscalii natus, tamen se Tharsensem dicit, sic Christus in Bethleem natus, Nazarenus est appellatus.

Natus in Tharso. Ciliciæ: ne putent ob gentem aliam religionem addit, Educatius autem in ciuitate hac ad pedes Gamahelis, ostendit sibi ingēs erga religionem iuste studium, quādo-

quidem tam clara patria quāq; tantum distat relicta, amore legis ibi voluit educari. Vide quomodo iterū in honore habet legem Hæc autē ad illos loquitur, non solum vt se defendat, verū et vt ostendat se non humano more, sed diuina virtute ad prædicationē adductū. Non enim sic eruditus factus esset, nisi fuisset eximius quidā, verisimile erat hoc suspicari. Quia autem doctissimus erat in lege minime verisimile, nisi maxima

Cor.ii. Seniores.

C A P. XXII.

Iri fratres, & patres audite quam ad vos nunc reddo rationem. Cum audissent autē, quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterūt silentiū. Et dixit: Ego sum vir Iudæus natus Tharso Ciliciæ, nutritus autem

a In Ierusalem. b Ad obsequium, vel quia puer, & humilis sedebat ad pedes magistrī.

in ciuitate ista secus pedes Gamahelis, eruditus iuxta veritatem paternæ legis, æmulator legis, sicut & vos omnes

a Imitator, v. l. zelator aduersus Christianos.

a Christi quam nunc prædico.

estis hodie: qui hanc viam persecutus sum vsque ad mortem, alligans & tradēs in custodias viros, ac mulieres, sicut

a Christianorum, vel Stephani, vel mori paratus pro lege. b Carceris, a Expertum vocat in testimonium. b Verborum in præsentia, vel epistolæ testimonium pontifex reddiderat.

princeps sacerdotum mihi testimonium reddidit, & omnes maiores natu, a quibus, & epistolas accipiēs ad fratres Damascum pergebam, vt adducerem inde vinc̄tos in Ierusalē vt punirentur. Factum est autē eunte me, & appropinquante

a Vt sciat sola esse lucidior: lux quæ circumfulsit eum. b A Deo.

te Damasco, t̄ media die subito de cælo circumfulsit me lux copiosa, & decidēs in terrā audiui vocē dicētē mihi: Saul Saul, quid me persequeris? Ego autē respōdi: Quis es Domine? Dixitque ad me: Ego sum Iesus Nazarenus quem tu

Non faciem.

persequeris. Et qui mecum erant lumen quidem viderunt, & vocem autē eius non audierunt, qui loquebatur mecū. Et dixi: Quid faciām Domine? Dominus autem dixit ad me: Surgens vade Damascum, & ibi tibi dicetur de omnibus quæ te oporteat facere. Et cum non viderem præ t̄ claritate luminis illius, ad manum deductus a comitibus veni

a Te cognoscens tibi obediām.

a Quæ excæcuerat me.

Non ad oculum.

tem hoc factum est. Illum enim oportebat vocem illam obtinere. Si enim audissent etiam illi, non tantum fuisset miraculum; quoniam igitur crassiores visione magis persuadentur, propter hoc lucem illi viderunt solum, id quod satis erat ad persuadendum illis, vnde etiam exterriti sunt.

h Et ibi tibi. Ra. Exemplum humilitatis, cōtra Doctores nō disputādi, nec de nobis p̄sumēdi, quasi a Deo simus edocti, Ananias

xima necessitate illum mutatum fuisse.

d. Aemulator legis. Beda. In Græco, æmulator legis Dei existens, secundum illud; Testimonium illis perhibeo, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.

e Saule, Saule. Rab. Quædam exemplaria habent: Saul, Saul, Rom. 10. 2

vt ostendatur de nomine Saulis Saulum nominatum esse.

f Lumen quidem viderunt. Bed. Supra de hac visione narrat historia, quod comites illius starent stupefacti, audiētes quidem vocem neminem autē videntes, vnde colligitur eos sonum vocis confusæ, non, discrimen verborum audisse.

Supra 9. 2 t̄ defensionem exultationē.

* Chrystom. Non est t̄cum operata lux erga illos, quantum erga hūc. Etenim ex cæcauit illius oculos. Quo euētu, illi si voluissent, illustrari poterāt. Itaq; mihi videtur, etiā singulari ordinatione illos non credere, & ita esse testes fide dignos.

§ institutus accuratē in patria lege f̄tator Dei.

g Audierunt. Rab. Intellexerunt, sed solum sonum vocis Pauli, vel eius qui Paulo loquebatur.

E

* Chrystom. Non sunt hæc contraria? Voces enim duæ erant, vna Pauli, altera Domini; vocem igitur illic Pauli dicit hic verō etiam addidit, dicens. Vocem non audierunt loquentis mihi. Igitur dum dicit: Nullum videntes, significat non videre, sed audire. Non enī dicit: vocem non viderunt; sed, nullum videntes, steterunt; hoc est loquentem, Merito au-

Supra 8. 2

gloria

* qui erant mecum

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXII.

Iti fratres. Hic consequenter Paulus propositum exequitur, primo ponitur eius narratio, secundo plebis acclamatio, ibi: Audiebant autem, tertio causa discussio, ibi: Vociferantibus autem. Prima in tres, quia primo Paulus narrat suam Iudaicam conuersationem, secundo suam ad Christum conuersionem, ibi: Factum est autem, tertio sibi factam in tempe visione, ibi: Factum est autem mihi. Circa primum dicit,

Viri fratres. Quantum ad minores.

Et patres. Quantum ad maiores.

Audite. Diligenter que sequuntur,

Magis præstiterunt silentium, Tum quia per hoc sciuerunt ipsum esse Iudæum; Tum quia linguam suam melius intelligebant, quam aliam.

Ego sum vir Iudæus. Natione, & Religione.

Natus Tharso Ciliciæ. Vbi pater Pauli translatus erat.

7 Nutricus

7 Nutritus autem in ciuitate ista. Scilicet, Ierusalem vbi fuerat missus a patre pro studio sacræ scripturæ; quia vigeat ibi.

8 Secus pedes Gamahelis. Id est, in doctrinam eius qui erat doctor valde famosus, vt habetur supra 5. cap.

9 Aemulator legis. Id est, zelans pro eius obseruatione, quod declarat per effectum, dicens.

10 Qui hanc viam. Scilicet, doctrinam Christianam.

11 Persecutus sum vsque ad mortem alligans, & tradens in custodias viros, ac mulieres, Intendens annihilare ipsam, vt habitum est supra 8. & 9. cap.

12 Sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddidit. Reseruauerat enim literas sibi datas a principe sacerdotum de consilio maiorum supra 9. cap. quæ sibi erant in testimonium eorum.

13 Factum est autem eunte me, & appropinquante Damasco, media die subito de cælo circumfulsit, &c. Hic consequenter narrat suam mirabilem conuersionem, & patet sententia ex dictis supra 9. cap. vsque ibi.

Deus

MORALITER.

Viri fratres, & patres audite. Hic Paulus declarat suam innocentiam ex natione, ibi.

Ego

5 Ego sum vir Iudæus natus, &c. Et ex legis cognitione, ibi.

† Eruditus iuxta veritatem paternæ legis, &c. & hoc dicit vt magis audiatur sequentia, quod & factū est, vnde sequitur postea.

Audiebant

A *Ananias autem quidam vir, &c.* Chrysof. Ecce iterum alius testis, & vide quomodo illum etiam fide dignum facit. *Ananias autem, inquit, vir pius secundum legem testimonio probatus ab omnibus Iudeis, ingressus ad me adstans dixit mihi.* Vide sic nihil sine testimonio. Et ego eadem hora vidi. Iungitur testimonium

a rebus ipsis. Et vide, quomodo personae & actiones pulchre inter se necitantur, personaeque propriae, & extraneae. Personae, sacerdotes, presbyteri, comites, opera quae fecit, quaeque passus est, & opera operibus testimonia dant, non personae solum.

B *Saule frater respice.* Rab. Duo erant in oculis Pauli, excæcatio, & illuminatio: & ideo merito credidit. *Præordinavit te.* Ra. Conveniens ordo primo præordinatus in præsentia Dei. Deinde cognoscit veritatem: videt iustum, audie ex ore ipsius: postea fit testis eorum quos cognovit, vidit, audivit. *Fieri me in stupore mentis.* Beda. Hoc non narrat ad electionem, sed propter necessitatem, ut videtur idem nunc evangelizare gentibus.

C *Confitebar.* Beda. Confitendo quod confensus notat, quia non occidit, nisi cadens accipiat pro occidens.

Chrysofostom. Vide iterum quomodo sermo definit, nempe in validum caput. Mōstrat enim quod ipse fuerit persecutor, & non persequeretur solum, sed etiam multis manibus occidens Stephanum; memoria illorum suggestit graue

graue homicidium. Quod sane minime ferebant sic de illo reprehendi. Et iam prophetia implebatur. Zelus igitur magnus, & accusatio vehemens, & testes veritatis Christi fidenter loquentes erant valde, sed Iudei non permittebant ultra audire totam conjunctionem, sed ultra accēti furore clamabant.

Proijcientibus vestimenta sua, & pulverem. Beda. In passione Christi solus sacerdos de throno exiliens vestimenta scidit, quia tunc sacerdotium vetus erat immutandum. Nunc vero, quia tota gloria regni spolianda erat, omnes indumenta proijciunt, & clamorē pulvere mittunt ad caelum tollunt secundum illud. Superbia eorum quae te oderunt, ascendent semper.

Iussit Tribunus induci eum in castra. Chrysofostomus. Oportebat hic Tribunus etiam illos iurare, an ita se habeant. At ille noluit amplius faciens flagris illum præcipere examinari. Iussit enim illum, inquit, induci in castra; & deinde ut dixit, flagrum examinandum esse, ut sciat propter quam causam sic contralium clamarent, quod ab inclamantibus discere oportebat, & rogare, an quæ ex dictis apprehenderint, sed simpliciter utebatur potestate, & faciebat gratiam illorum. Iam enim hoc quærebatur

a Damascum. Ananias autem quidam vir, ^asecundum legem

testimonium habens ab omnibus cohabitantibus ^aIudæis

b veniens ad me, & stans dixit mihi: Saule frater ^arespi-

c ce. Et ego eadem hora ^arespexi in eum. At ille dixit: Deus

d patrum nostrorum ^apræordinavit te, ut cognosceres vo-

e luntatem eius, & videres iustum, & audires vocem ex ore

f eius: quia eris testis illius ad omnes homines eorum quos vi-

g disti, & audisti: Et nunc quid moraris? Exurge, & baptizare,

& ablue peccata tua inuocato nomine ^aipsius. Factum est

d autem reuertenti mihi in Ierusalem, & oranti in templo, ^afieri

e me in stupore mentis, & videre illum dicentem mihi ^aFestina,

& exi velociter ex Ierusalem, quoniam non recipiet

testimonium tuum de me. Et ego dixi: Domine ipsi sciunt,

quia ego eram concludens in carcerem, & cadens per syn-

e nagogas eos, qui credebant in te. ^aEt cum funderetur san-

f guis Stephani testis tui, ego astabam, & ^aconsentiebam, &

g custodiebam vestimenta interficientium illum. Et dixit ad

me: ^aVade, quoniam ego in nationes longe mitram te. Au-

diebant autem cum usque ad hoc verbum, & ^alevaverunt vo-

cem suam, dicentes: Tolle de terra huiusmodi: non enim fas est

f eum vivere. Vociferantibus autem eis, & ^aproijcientibus

g vestimenta sua, & pulverem iactantibus in aerem; iussit

^a idoneus.

^a Testimonium habebat a Deo, sed plus credebatur Iudeis.

^a Non recens Deus, ut Iudei putabant.

^a Christum, vel Evangelium.

^a Christi, non Apostolorum: non enim ab hominibus, vel per hominem, &c. ^b Per scripturam, & ^c In luce fulgenti.

^a In voce vocante.

^a Locum, & tempus praterit.

^a Post magnum circuitum de Damasco rediit. ^b Sanctam civitatem.

^a Extra. Alii ponunt, in parte realij, enatione. ^b Christum. ^c Necessitate, & admonitione Dei omnia fecit.

^a Sufficeret eis exemplum mee conversionis.

^a Quasi diceret, quoniam sciunt, tamen non recipiunt. ^b Non ludos. ^c Tam fide quam leco.

^a Mutam te ad iure es.

^a Tribulo.

^a Vel in caute, vel more bruti in animalium.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Deus patrum nostrorum. *Sua benignitate.*
- 2 Ut cognosceres. *De mea conversione.*
- 3 Et videres iustum. *Scilicet, Christum hominem, & Deum, quem vidi in rapto, non oculis corporis, sed mentis.*
- 4 Et audires vocem ex ore eius. *Dicentis: Saule, Saule, quid me persequeris, &c.*
- 5 Quia eris testis illius. *Scilicet, Christi ad omnes homines, Iudeos scilicet, & Gentiles.*
- 6 Baptizare, & ablue peccata tua. *Per virtutem baptismi, qui est sacramentum fidei.*
- 7 Inuocato nomine ipsius. *Tunc enim in nomine Christi datur baptismus rationibus dictis. 2. cap.*
- 8 Factum est autem reuertenti. *Hic consequenter narrat visionem sibi factam de. Factum est autem reuertenti mihi in Ierusalem. Hoc non fuit immediate post suam effusionem, sed cum lustrata Arabia rediit Damascum, & inde Ierusalem, ut dictum est supra 20. cap. & habetur ex Epistola ad Galat. 1.*
- 9 Fieri me in stupore mentis. *Id est, raptus.*
- 10 Et videre illum. *s. Christum in visione imaginaria intellectuali.*
- 11 Festina, & exi velociter ex Ierusalem. *q. d. inuoliter sibi remaneres,*

Supra 9. a

- remaneres, & subditur causa.*
- 12 Quoniam non recipiet testimonium tuum de me. *mirans Paulus respondit.*
- 13 Domine ipsi sciunt, &c. *Quasi diceret: per ea quae ei contra te, & fideles tuos, debent esse certi, quod nullo modo praedicarem, nisi veritate certus essem.*
- 14 Vade quoniam, &c. *q. d. Gentiles verbum meum recipiunt, quod Iudei in Ierosolymis impugnant.*
- 15 Audiebant autem eum. *Hic consequenter ponitur ortus moris contra Paulum, quia per verbum eius ultimum insinabatur, quod maxime habitantes in Ierusalem a Deo essent reprobati: & Gentiles, quos Iudei viles reputabant, esse a Deo electi. Ideo clamabat Paulum debere mori.*
- 16 Vociferantibus autem eis. *Hic consequenter inquiritur causa dicti clamoris. Et dicitur in duas partes: quia primo attenditur indebitus inquirendi modus, secundo subditur alius debitus, ibi: Per ora autem. Circa primum dicitur, Vociferantibus autem eis, per clamorem obtinerent quod per rationem non poterant.*
- 17 Et proijcientibus vestimenta sua. *In signum doloris.*
- 18 Et pulverem, &c. *In detestationem verborum Pauli.*
- 19 Iussit tribunus eum induci in castra. *Ut causam dicti clamoris inquireret per tormenta.*

MORALITER.

15. Audiebant autem eum. Quia non solum Christum commendabat, sed & eorum reprobationem, & electionem Gentium assererat: quas tamen Iudei viles reputabant: propter quod cum eis non communicabant, & ideo quando audierunt

unt Gentiles tibi praeferrere, fuerunt terribiliter concitati, mortem clamoribus, & signis horribilibus postulantes. aut sunt similes mali clerici, & mali religiosi, qui cum audient in praedicationibus, vel lectionibus sua vitia recitari, & simplicium Christianorum commendari, turbantur, sicut fun-

A *Si hominem Romanum, &c.* Chrysoſto. Non eſt menti-
tus Paulus ſe dicens Romanum hominem. Abſit. Romanus
enim erat. Iſ & tribunus eo audito territus eſt. Et cuius, in-
quit, gratia, timuit? Si eſt nihil aliud, timuit ne capiat, & ma-
iorē penā det. Et vide. Non ſimpliciter inquit, nūquid licet
vobis? Duo crimina,
& abſque iudicio, &
hominē Romanū.
Magnum habebant
privilegium, qui ſic
merebantur appella-
ri, & nō omnes hoc
aſſequebant. Ab Ha-
driano enim aiunt
oēs Romanos eſſe
dictos. Hoc autē ve-
tus non ſic habebat.
Vel etiā Romanū
vocabat, vt pœnam
effugeret. Cōtēptior
enim factus fuisset fla-
gellatus, nūc autem
hoc dicto, maiorem
illis intulit metum.
Si autē flagellarent,
& aggravarent rē,
vel etiā occidiſſent
illū, quā nūc effugit.
Vide quomodo de-
concedit etiā huma-
no more multa ſie-
ri, & in illis, & i alijs.

Tribunus autem respondens, quod multa summa civi-
tatem illam comparat, ostendit esse suspitionem prætex-
tus, quod Paulus diceret se esse Romanum, & forsan hoc su-
spicabatur ob vilitatem, quæ in Paulo apparebat.

b *Ego multa summa.* Bē. Alia editio manifestius insinuat quod
dixit tribunus. Dixit
tribunus, tam facile
dicis civē Romanū.
te esse. Ego. n. scio
quāto pretio civili-
tatem possedi istā.
c *Civilitatem.* Bē. da.
id est, socialem inter
cives cōverſationē,
vel reipublice admi-
nistrationē. Non. n.
tribunus civitatis Ro-
manę civis esse non
posset, sed cōſortium
civitatis emerat, vt
eſſet particeps. Pau-
lus eo magis erat ci-
vis Romanus, quā nō
cōparando, sed hoc
nascendo habebat.
d *Ego autem.* Bē. da.
Id est, i hoc sum Ro-
manus plus, quā tu
quia non alibi natus
Romanū nomen e-
mi, sed in ipſorū ci-
vilitate sū pgenit?

a *Quia peius præparatum fuerat, nunc impletum.* **b** *Vt eius tormentis satiarentur.*
tribunus induci eum in castra, & flagellis cædi, & torqueri

a *Ideo iussit non occidi.*
cum, vt sciret propter quā causam sic acclamarent ei. Et cū

a *Ad flagellandum.*
astrinxisset eum lorīs, dixit astanti sibi Centurioni paulus:

a *Iudicario ordine nullo reatu convictum.*
† Si hominem Romanum, & indemnatum licet vobis fla-

gellare? Quo audito centurio accessit ad tribunum, & nun-

ciauit ei, dicens: Quid acturus es? Hic enim civis Romanus

est. Accedens autem tribunus dixit illi: Dic mihi, si tu Roma

nus es? At ille dixit: Etiam. Et respondit tribunus: Ego multa

summa civilitatem hanc consecutus sum. Et Paulus ait: Ego

autem, & natus sum. Protinus ergo discesserunt ab illo, qui

eum torruri erant. Tribunus quoque timuit postquam re-

sciuit, quia civis Romanus esset, & quia alligasset eum. Poste-

ra autem die volens scire diligentius, quia ex causa accerſe-

retur a Iudæis, soluit eum, & iussit sacerdotes convenire,
& omne concilium, & producens Paulum statuit inter

illos.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et cum astrinxisset eum lorīs, vt flagellaretur, & torqueretur.
2 Dixit astanti sibi Centurioni, qui præerat tortoribus
ne modum consuetum torquendi excederent, vel diminuerent.
3 Si hominem Romanum, &c. quasi diceret, certum est, quod
non: Civis enim Romani reputabantur nobiles per totū orbem, eo quod
civitas Romana dominabatur toti orbi. Nobiles autem non questiona-
bantur tunc temporis, & adhuc non questionantur in multis locis. Cæ-
tera patent vsque ibi.
4 Ego multa summa. scilicet pecunia.
5 Civilitatem istam. vt civis Romanus essem. a. d. Quo civē Ro-

manum, ita te facilius dicis, quia pauper, & abiectus videri.

6 Et Paulus ait: Ego autem, & natus sum. civis Romanus, q. d.
pinguius ius habeo in hac civilitate, quam tu. Pater enim Pauli inſi-
gne nobilitatis habuit a Romanis, vt dictum fuit supra 2 Timot. 4. &
sic Paulus eius filius natus fuit ingenuus. omnes autem ingenui erant
cives Romani.

7 Tribunus quoque timuit. vt ex applicatione Pauli ad tor-
menta accusaretur superioribus, & puniretur.

8 Postera autem die. Hic consequenter ponitur alius inquirendi
modus, & licitus, partes, scilicet vocando, & eas diligenter audiendo.
Et patet litera vsque ibi.

MORALITER.

Dic mihi si tu Romanus es? Per civitatem Romanam, quæ tūc
toti mundo dominabatur, civitas cælestis vnde procedit regimē
omniū, bene significatur. Cuius civis sunt aliqui a sua natiuita-
te, scilicet illi, qui sunt nobiles moribus, & fide, si omnes inge-
nui erant civis Romani. Propter quod dicit Paulus.
Ego autem natus sum. Et sic nobilitas fidei, & morum facit ho-

mines civis coelorum, Ephes. 2. d. Iam non estis hospites, & adve-
nz, sed estis civis, & domestici dei. Aliqui verò sunt civis cœle-
stes per pecuniam, de qua faciunt elemosynas pauperibus qui-
bus merentur ascribi cœlestibus civibus. & de talibus fuit Za-
chæus, qui dixit domino, Luc. 19. b. Ecce dimidium bo. meo. domine
do pauperibus, & si quid al. quem defraudavi, reddo quadruplum.
Et sic Felix iste fuit civis Romanus. ideo dicit. Ego multa summa.
civilitatem hanc consecutus sum.

CAP. XXIII.

a *Intendens au-*
b *tem, &c.*
b *Viri frat.*
Intendens autem, &c. Chryſostomus.
Vult dicere, nō sum
mihī ipſi conscius,
quod vos leſerim, ni-
hil dignū hisce vin-
culis commisi.

Percut. et te. Raba.
Non percutiat, quia
prophetia est, nō ma-
ledictio: Paulo dicē-
te: Benedicite, & no-
lite maledicere. Et
iterū: Bndicite ma-
ledicentib⁹. Hoc au-

CAP. XXIII.

Intendens autem in concilium paulus

ait. Viri fratres, ego omni conscientia

bona cōverſatus sum ante deum vsq;

in hodiernū diem. Princeps autem sa-

cerdotū Ananias præcepit astantibus

sibi, percutere os eius. Tunc Paulus di-

xit ad eum, † Percutiet te deus paries dealbātē. Et tu ledens

iudicās me secundum legem, & cōtra legem iubes me per-

tem nō solū de Ana-
nia, sed & de sacerdo-
tio Iudæorum acci-
piendū est, quod pro
veteri lege, & ficta su-
perficie dealbato pa-
rieti comparat. Alia
exēplaria habēt, per-
cutiat, quod non ex
iracundia, sed inspira-
tione diuina dixit a-
postolus.

Percutiet te. Bē. da.
Nō perturbatione ani-
mi motus hoc dixit,
quia illud pōtificium
simile parieti dealba-
to percutiendū erat, &

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXIII.

Intendens autem, &c. Ego omni conscientia bona, &c.
& non solum ante homines, sicut faciunt hypocritæ. quasi dicat si
ne causa persequimini me q. d. Princeps autem sacerdotum, &c.
dolens enim de hoc, quod Paulus se iustificabat.

2 Præcepit astantibus. & per hoc insinuans, quod falsum dice-
bat.

3 Percutiet te deus. id est, habens tantum apparentiam iustitiae
sed non existentiam.

Summum sacerdotem: quasi dicat si non esset aliud crimen, ex
hoc tamen incurristi gravem pœnam.

MORALITER.

Intendens autem, &c. Ego omni conscientia bona. id est, hoc ve-
ritatem dicebat, tamen propter hoc fuit percussus, & idem fre-
quenter

quenter contingit, quod propter veritatem dictam homines pa-
tiantur calumniam.

3 Percutiet te Deus. nam illi, qui propter veritatem dictam ali-
quem

A destruentum superueniente Christi sacerdotio, quod predicantibus apostolis est reuelatum. Et ideo ait percutiet, futurum esse significans. Quod tranquillo autem animo hoc dixerit, sequens responsio ostendit.

* Ambro. Paries quaedam eminentia delictorum est. Vnde ad pontificem Iudeorum dicit Paulus. Percutere te incipiet deus paries dealbare. Paries. n. luto cementisque constantur. Hinc edificabant Aegypti ciuitates, quando Iudei lateres facere cogebantur. In Aegypto lutum conficiebatur, & populus dei peccatum illic operabatur.

a Nesciebam fratres. Beda, id est, non cognoscebam esse Ananiam. Vel subtiliter dicit se nescire principem, quia sacerdotium Iudeorum reprobatum est. Beda. Et si hunc vere nouerat in noua testamento, principem non esse sacerdotum, tamen erudiens alios modestius se habere erga eos, quorum sunt in potestate, temperate responderet.

* Chryso. Itaque quidam dicunt, quod sciens irriserit. Mihi autem videtur, quod neque omnino scierit, quod esset princeps sacerdotum, alioquin, & honorasset. Iam & defendit quasi accusatio fit. Et addit. Principi populi tui non dices male, Quid igitur dicit? Nam si non princeps esset, aliunde simpliciter contumelia notare oportuerat. Minime. Sed est is, qui contumelia afficit, magis ferendus est. Digna autem quod est, Quomodo idem alibi dicens. Cum maledicimur, benedicimus, dum persecutio non patimur, sustinemus. Hic sane contrarium facit, & non solum conuicijs laceffit, sed et maledicit. Absit, neutrum horum fecisse apparet, sed re exactius consideranti, magis verba sunt libere loquentis, quam iracundi. Et aliter. Non volebat contempnibilis videri tribuno. Si, n. ille quidem tribuno pepercisset flagellari Iudeis exposituro, quod a seruis caderetur magis illi iudicium fecisset, Propter hoc non ad ministrum sermonem vertit, sed ad eum, qui iusserat adornans. Et valde credo, quod nescierit eum esse principem sacerdotum, eo quod post longum tempus redierit, neque continuo fuerit cum Iudeis, sed viderit illum et cum multis.

C neque continuo fuerit cum Iudeis, sed viderit illum et cum multis. Non enim iam manifestus erat princeps sacerdotum. Quia igitur multi essent ac varij, ita mihi et haec in alios torsisse videtur, ostendens, quod legi credat, & per hoc rationem reddit.

b Sciens autem Paulus. Beda. Sicut unitas bonorum utilis est, sic malorum

malorum unitas semper bonis est nocua, iam Paulus persecutores suos dissociare satagit, ut quod uniti cinxerat, dissociati laxaret. Sic mare rubrum, quod solidum filios Israel arctauerat, diuisum ab Aegypto liberauit. Quod autem se filium Phariseorum, sive iuxta Graecum, filium Pharisei testatur, hoc est, quod super gloriabat se ante

a Hoc dicunt, ut reum percussiois eum esse ostendant.

cuti? Et qui astabant dixerunt: Summum sacerdotem dei maledicis? Dixit autem Paulus: Nesciebam fratres quia princeps est

a Ideo dico nesciebam, quia si scirem principem esse, reus essem.

sacerdotum. Scriptum est enim: Principem populi tui non maledices. Sciens autem Paulus, quia una pars esset Saducorum, & altera Phariseorum, exclamauit in concilio: Viri fratres ego phariseus sum, filius phariseorum. De spe, & resurrectione mortuorum ego iudicor. Et cum haec dixisset facta est

a Dimissus, ut rediret ad sua loca.

dissensio inter Phariseos, & Saducos, & soluta est multitudo. Saducæi autem dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neque angelum, neque spiritum: Pharisei autem

f Sanctum.

utraque consentunt. Factus est autem clamor magnus,

propter hoc, & sic rationem reddit. Phariseus ego sum, Pharisei filius, & de spe ipse ac resurrectione mortuorum ego iudicor. Quoniam enim illi volebant dicere, quare non iudicant illum, cogitur iam ipse enuntiare. Pharisei autem, inquit, confiteatur utraque. Sane cum tria sint, quomodo dicit utraque, vel quod spiritus, & angelus unum sit, vel quod non solum dictio illa de duobus, sed etiam de tribus accipitur. Itaque abusive sic loquutus est, & non proprie.

* Tertul. Habes Paulum apud summos sacerdotes, sub tribus inter Phariseos, & Saducos fidei suae professorem. Viri, inquit, fratres, ego Phariseus sum, filius Phariseorum, de spe nunc, & de resurrectione iudicor apud vos, utique communi, ne quia iam transgressor legis videbare, de principali fidei totius articulo, id est, de resurrectione, ad Saducos sapere existimaret. Ita quod volebat videri rescindere fidem resurrectionis, utique confirmabat semper Phariseos, respuens negatores eius Saducos. **d** Et cum haec dixisset, etc. * Gregor. Unitatem reproborum perniciosam sibi Paulus conspexerat, cum in medio Saducorum, Phariseorumque deprehensus dicebat: De spe, & resurrectione mortuorum ego iudicor: Quia nimirum voce percussa protinus contra se vicissim audientium turba dissiluit. Cum que in duas partes tumultuatum multitudinem diuiditur, Paulus via ereptionis aperit, quia quem turba persecutorum unita contrinxerat, diuisa laxabat. Eripiuntur ergo iussi, dum diuiduntur iniussi, & electorum, vota ad perfectum perueniunt, dum reproborum agmina per discordiam confundunt.

a Nihil

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dixit autem Paulus, se excusando. **2** Nesciebam, de longinquis, n. partibus venerat, ut patet ex praedictis, & parum in Ierusalem steterat, propter quod personam summi sacerdotis non cognoscebat. **3** Scriptum est. Exod. 22. d. **4** Sciens autem. Superius de scripta est Pauli persecutio, hic consequenter describitur persecutio in dissensio. Sicut unitas bonorum utilis est, sic unitas malorum nocua est basis, propter quod dissensio eorum expediens est, ut per hoc eorum malitia impediatur, propter hoc Paulus eorum dissensionem procurauit. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius dissensionis procuratio, secundo oritur contra Paulum noua machinatio, ibi. facta autem die. Circa primam dicitur. Sciens autem Paulus, quia per magnam tempus ante inciperant iste secta, ut dicit Iosephus antiquitatis Iudaicae libr. 18. **5** Exclamauit in concilio. ut ab omnibus audiretur. **6** Ego Phariseus sum, quantum ad hoc, quod credebatur resurrectionem mortuorum, spiritum, & angelum. **7** Filius Phariseorum. Pater enim suus spiritalis, qui eum instruxerat, s. Gamaliel Phariseus fuerat, ut patet supra. s. c. & similiter pater suus carnalis, qui eum posuerat sub disciplina Gamalielis. **8** De spe, & resurrectione. i. propter spem vitae futurae, quae est expectatio, & c. quam expecto, & resurrectionem mortuorum, quam praedico. **9** Ego iudicor, id est, ad mortem

ad mortem condemnari queror. **10** Et cum dixisset. nam Pharisei eius dictum approbant, Saducæi vero reprobant, & causa subditur cum dicitur. **11** Saducæi autem dicunt. & sic negabant resurrectionem futuram, nihil enim immortale dicebant in homine esse. **12** Neque angelum. Negabant enim omnem creaturam spirituales. **13** Neque spiritum. generaliter, nam & ipsum deum dicebant esse corporeum, propter quod de libris sacrae scripturae recipiebant tantum quinque libros Moysi, qui minus expresse loquuntur de istis, quam libri prophetarum. Et hic error processit ex hoc, quod intellectus humanus semper intelligit cum phantasmate, quod non potest corporalia transcendere. unde cogitans angelum, format sibi phantasma hominis alati, & cogitans deum, format sibi phantasma cuiusdam regis magni ornatus praesidentis. Processit etiam ex falso intellectu scripturae, quae deo attribuit formam corpoream, ut manus, oculos, aures, & cetera corporis membra, per quae virtutes eius spirituales intelliguntur, ut dicit Gregorius in multis alibus, Habere namque oculos dicitur, quia cuncta videt: manus quia omnia operatur, & sic de aliis. Et ex istem causis processit error quorundam simplicium monachorum Deum esse corporeum existimantium, propter quod vocati sunt anthropomorphitae, ut dicitur libro de conuentionibus patrum. **14** Factus est autem Phariseorum cum Saducæis disputantium.

1 Et

MORLITER.

quem persequuntur, a Deo grauiter punientur. Item per parietem dealbatum bene significatur hypocrisis vitium, quod est a Deo grauiter puniendum, nam sicut dicit Hieron. Simulata sanctitas duplex est iniquitas.

2 Nesciebam fratres. Ex hoc patet, quod superiori etiam malo de-

betur reuerentia quandiu toleratur a deo, & hoc modo sanctus David reuerentiam exhibebat Sauli, sicut patet. 2. Reg. in pluribus locis.

4 Sciens autem. Sequitur. Et cum haec dixisset, etc. Glossa. Sicut unitas bonorum utilis est, sic malorum unitas semper bonis est nocua. **10** Paulus persecutores suos dissociare satagit, ut quem uniti vinxerant

Nihil mali inuenimus. * Chrysoft. Et quare non antea ratione pro illo reddiderunt: quia illis nodu comixtus erat, neq; manifestu erat priusquam ratione redderet fuisse Pharisaum. Vides quando affectiones abscedunt, quo veritas inuenitur.

Quid si spiritus. Rab. Hic apparet iuxta Hieron, Saducos spiritum non confiteri, & angelos, & ideo spiritum nominant, & angelum, quia hoc nouerant contrarium esse illis.

Ne d' serperetur. Rab. Saducas volentibus eum rapere, vel ab utrisque simul tondentibus.

* Chrysoftomus. Timetq; nunc Tribunus, ne discerpatur, quonia dixerat quod Romanus sit. Vnde & non carebat res periculo. Vide quod iuste confessus est se esse Romanum. Nonne etia nunc non timuisset Tribunus, & milites Paulu rapuissent? Iudaei vero quicquid reliquum perpetrassent, quum voluissent quidem & antea, licet prohiberetur. Ita non subsistit malitia, tamen tanta re morentur, quamuis et adeo multa dispensata sint, vt & furor diulgaretur, & discerent per quae respiciant: nihilominus instant, vnde magna est defensio illa, quod discerpturi hominem, qui raptus est, vt tanta pericula effugeret.

Deuenerunt se dicentes. Beda. Graece: anathematizauerunt, hoc

hoc verbu quantae sit auctoritatis norit qui anathemate sacerdotali a societate Christi, & ecclesiae alienantur.

* Chrysoftomus. Anathematizauerunt seipfos, inquit, vnde vt sunt vehementes, & vltionis cupidi in malitia. Quid est anathematizarunt? hoc est, dixerunt se esse extra fidem in Deum, nisi quod decreuerant contra Paulum implerent. Talis autem gens est, vt quando in bonu conueniendum, neque duo concurrunt: quando autem in malum populus totus, & accipiunt socios, ac principes.

Neque manducatos, neque bibituros. Beda, cum Dominus dicat, Beati qui esuriunt, & sitiunt iusti. Illi contra iniquitatem esuriunt, & iusti sanguinem sitiunt: adeo vt etiam cibos a se abdicent, donec morte iusti fatientur: sed non est sapientia, non est prudentia, vel consiliu contra Deu, eripitur enim Paulus ab eorum infidijs, vt seruatus Romae testimonium reddat Christi.

11 * CHRYSOSTOMVS. Considera, quomodo illi necessitatem quandam sibi ipsi iniungant per anathematizationem. Ecce ieiunium homicidij mater, sicut & Herodes etiam iuramento necessitatem sibi ipsi iniunxerat, ita & illi. Tales sunt vendandi artes diaboli, qui prae-textu pietatis laqueos

1 & exurgentes quidam Pharisaeorum, pugnabant dicentes: **2** Nihil mali inuenimus in homine isto. **3** † Quid si spiritus locutus est ei, aut angelus? **4** Et cu magna dissensio facta esset, **5** Timens tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis, iussit milites descendere, & rapere eum de medio eoru, ac deducere eum in castra. **6** Sequenti aut nocte assistens ei Dominus ait: **7** † Constans esto. Sicut enim testificatus es de me in Ierusalē, sic te oportet & Romae testificari. **8** Facta aut die collegerunt se quidam ex Iudaeis, & deuouerunt se, dicentes neque manducatos, neq; bibituros, donec occideret Paulum. Erant autem plus quam quadraginta viri qui hanc coniurationem fecerant: qui accesserunt ad principem sacerdotum, & seniores, & dixerunt: Deuotione deuouimus nos, nihil gusturos, donec occidamus Paulum. **9** Nunc ergo vos notum facite tribuno cu consilio, vt adducat illum † ad vos tanquam aliquid certius cognituri de eo. **10** Nos vero priusquam appropiet, parati sumus interficere illum. **11** Quod cu audisset filius sororis Pauli insidias, venit & intrauit in castra, nunciauitque Paulo. **12** Vocans autem Paulus ad se vnu ex Centurionibus, ait: Adolescentē hunc perduc ad tribunū. Habet enim aliquid indicare illi. **13** Et ille quidem assumens eum duxit ad Tribunū, & ait: Vinctus Paulus rogauit me, hunc adolescentem perducere ad te, habentē aliquid loqui tibi. **14** Apprehens autem Tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, & interrogauit illum: Quid est quod habes indicare mihi? **15** Ille autem dixit: † Iudaeis conuenit rogare te, vt crastina die Paulum producas in concilium, quasi aliquid cer-

hoc verbu quantae sit auctoritatis norit qui anathemate sacerdotali a societate Christi, & ecclesiae alienantur.

* Chrysoftomus. Anathematizauerunt seipfos, inquit, vnde vt sunt vehementes, & vltionis cupidi in malitia. Quid est anathematizarunt? hoc est, dixerunt se esse extra fidem in Deum, nisi quod decreuerant contra Paulum implerent. Talis autem gens est, vt quando in bonu conueniendum, neque duo concurrunt: quando autem in malum populus totus, & accipiunt socios, ac principes.

Neque manducatos, neque bibituros. Beda, cum Dominus dicat, Beati qui esuriunt, & sitiunt iusti. Illi contra iniquitatem esuriunt, & iusti sanguinem sitiunt: adeo vt etiam cibos a se abdicent, donec morte iusti fatientur: sed non est sapientia, non est prudentia, vel consiliu contra Deu, eripitur enim Paulus ab eorum infidijs, vt seruatus Romae testimonium reddat Christi.

11 * CHRYSOSTOMVS. Considera, quomodo illi necessitatem quandam sibi ipsi iniungant per anathematizationem. Ecce ieiunium homicidij mater, sicut & Herodes etiam iuramento necessitatem sibi ipsi iniunxerat, ita & illi. Tales sunt vendandi artes diaboli, qui prae-textu pietatis laqueos

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et exurgentes quidam Pharisaeorum, &c. Pro Paulo.
- 2 Dicentes. Nihil mali. Quem prius persequabantur ad mortem, modo dicunt innocentem.
- 3 Quid si spiritus. Scilicet diuinus.
- 4 Locutus est ei, aut Angelus. Quasi diceret: nihil est mirandum: quia vtrunque legitur in libris Moysi, quos recipiebant Saducæi. Nam Deus legitur locutus cum Abraham, & etiam Angelus in pluribus locis in Gen. & in hoc arguebant contra Saducos, ex scriptura ab eis recepta.
- 5 Timens Tribunus ne discerperetur Paulus. Scilicet a Saducæis. Cetera patent in littera vsque ibi.
- 6 Sic te oportet & Romae testificari. Et ex hoc motus fuit ad Caesarem appellare. infra 25.
- 7 Facta autem die collegerunt. Hic consequenter noua machinatio contra Paulum cogitatur. & secundo dissipatur, ibi: Quod cum audisset. Circa primum dicitur: Facta autem die sequenti collegerunt se quidam ex Iudaeis. dolentes quod Paulus sic euaserat sciuerat. Cetera patent vsque ibi.
- 8 Nunc ergo. Vt cito expediamur a ieiunio, et vos h'etatis intentu.
- 9 Vos notum facite Tribuno cu concilio. Iungatur sic littera.

- Vos cum concilio. Id est, vos simul conciliati Pharisei, & Saducæi ne per vestram dissensionem impediatis Pauli mortem: Notum facite Tribuno, rogantes eum: Vt adducat illum ad vos tanquam, & patet littera.
- 10 Quod cum audisset filius sororis. Hic consequenter dicta machinatio frustratur. Circa quod primo ponitur dicta machinationis reuelatio, secundo eiusdem frustratio, ibi: Tribunus igitur. Circa primum dicitur: Quod cum audisset filius sororis Pauli, qui erat pro eo sollicitus inquirendo quid pro eo, vel contra eum posset fieri.
- 11 Venit & intrauit in castra. Non enim sic tenebatur Paulus, quin amici sui ad eum possent ingredi, & ministrare ei, tum quia non erat per iudicium condemnatus, tum quia ciuis Romanus.
- 12 Vocans autem Paulus ad se vnum. Dicitur autem Centurio qui habet centum homines in armis sub se, & sic misit minorem ad maiorem. Cetera patent vsque ibi.
- 13 Apprehens autem, &c. secessit cum eo seorsum. Vt loqueretur ei secretius, & forsitan credens quod Paulus ad eum aliquid xenium mitteret in secreto.
- 14 Ille autem dixit: Iudaeis conuenit rogare te. Id est, fecerunt conventionem interrogandi te.
- 15 Vt crastina die Paulum. Volentes proditorie occidere eum. Expectantes

MORALITER.

vinxerant, dissociati laxarent. Sicut mare rubrum quod solidum filios Israel arctauerat, diuisum ab Aegypto liberauit. Et sic dicitur Isaias 58. b. Dissolue colligationes impietatis. Sequenti autem nocte assistens ei Dominus, &c. Per hoc autem Dominus dixit Paulo, quod post testificationem eius de Christo in Ierusalem quae metropolis erat Iudaeorum oportebat

tebat eum testificare Romae. quae metropolis erat omnium Gentium, significabatur fructus praedicationis Pauli futurus in conuersione Gentium, & Iudaeorum.

7 Facta autē die collegerunt se quidam ex Iudaeis, &c. Glossa. Cū Dñs dicat, Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, illi contra iniquitatē esuriunt, & iusti sanguinē sitiunt; adeo, vt et cibos a se abdicent, donec morte iusti fatiētur. Sed nō est sapientia.

A laqueos legit. Hæc nō sint sacerdotum, sed larronum, hæc non principum, sed facinorosorum. Et vide malitiam excellentē, non sunt contenti, quod se mutuum corrumpant, etiam principem, vñā cum ipsis corrumpere attentant. Et idcirco hæc ita acciderunt, vt ille disceret insidias illorum; isti autem non solum ex eo quod nihil poterant dicere, sed etiam ex eo quod clam moliebantur arguerunt sese nihili esse. Verisimile autem est illos, postquam Paulus amandatus est summos Sacerdotes accessisse, & sic confusos esse, & re infecta dimissos.

B Parate milites ducentos, &c. Rab. Hoc, ne ideo Iudæi auferrent, & ipse Tribunus criminis accusaretur apud præsidem, tanquam accepturus pecuniam a Iudæis, & pretium mortis Pauli.

* Iudæi que habent aduersus eum

a Parate milites ducentos, &c. Rab. Hoc, ne ideo Iudæi auferrent, & ipse Tribunus criminis accusaretur apud præsidem, tanquam accepturus pecuniam a Iudæis, & pretium mortis Pauli.

b Nihil vero dignum morte aut vinculis, &c. * Chryostom. Vide & epistolam habere excusationem pro illo. Multum enim, inquit

C

tius inquisituri sint de illo: tu vero ne t credideris illis. Insidiantur enim ei ex eis viri amplius quàm quadraginta, qui se deuouerunt non manducare neque bibere, donec interficiant eum: & nunc parati sunt expectantes promissum tuum. Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcipiens ei ne cui loqueretur, quoniam hæc nota sibi fecisset Et vocatis duobus Centurionibus, dixit illis: Parate milites ducentos, vt eam vsque Cæsaream, & equites septuaginta, & lancearios ducentos, a tertia hora noctis, & iumenta t parate, vt imponentes Paulum, saluum t perducerent ad Felicem præsidem. * Timuit enim ne fortè raperent eum Iudæi, & occiderent, & ipse postea calumniam sustineret, tanquam accepturus pecuniam: scribens ei epistolā continentē hæc: Claudius Lisiās, optimo præsidi Felici salutem. Virum hunc comprehensum a Iudæis, & incipientem interfici ab eis, superueniēs cum exercitu eripui, cognito quia Romanus est. Volensq; scire causam quā obijciebant illi, deduxi eum in concilium eorum. Quem inueni accusari de quæstionibus legis ipsorum: nihil vero dignum morte, aut vinculis habentem crimen. Et cum mihi t perlatum esset de insidijs quas parauerant illi * misi eum ad te, denunciāns & accusatoribus vt *, dicant apud te; Vale. Milites vero secundum præceptum assumentes Paulum, duxerunt illum per noctem in Antipatridem, & postera die dimissis equitibus, vt irent cum eo, reuersi sunt ad castra. Qui cum venissent Cæsareā, & tradidissent epistolam præsidi, statuerunt ante illum, & paulum. Cum legisset autem *, & interrogasset de qua prouincia esset, & cognoscens quia de Cilicia esset, audiam te, (inquit) cum accusatores tui venerint: Iussitque in prætorio Herodis custodiri eum.

inquit inueni habent crimen, & accusacionem contra illos, & contra hunc, sic anxius erat. Et primus quidem, inquit, quod interficiendum a Iudæis eripuerit, deinde de addit, quod deduxit illum ad eos, & neque sic inuenient illi quod obijcerent. E oportebat ob prioriterritos fieri, & confundi, & iterum attemptant occidere, vterum pro illo clarior sermo fiat. Et cum nam accusatores mittit? vt pro Tribunibus ibi hæc diligentius equirantur, & innocens fiat.

c Milites vero secundum præceptum assumentes Paulum, &c. * Chrystom. Deducunt quasi Regem quendam lancearij tatum, cū tanta multitudine, & in noctem timentes iram, & tunc petum populi. Igitur postquam eiecerunt illum e civitate, tunc desistunt. Non autem Tribunus cum tantillum securitate eussisset, nisi & ipse nullo eum conderasset, & illorum sanguinariā sciussset in tem.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Expectantes promissum tuum. Id est, quod tu promittas eis educationem Pauli ad eos, & impleas opere.
- 2 Tribunus igitur, hic consequenter describitur reuelata machinationis frustratio, per hoc quod iterum ductus fuit Cæsaream ad præsidem qui erat iudex superior, & hoc quod dicitur: Tribunus igitur dimisit adolescentem. vt iret viam.
- 3 Præcipiens ei ne cui loqueretur. Ne fortè per hoc deductio Pauli in Cæsaream impediretur. Cætera patent vsque ibi:
- 4 Timuit enim ne forte raperent eum Iudæi. Totum istud vsque ibi inclusiue. Tanquam accepturus pecuniam. non est de textu, nec est in libris correctis: sed fuit quadam glos. reddens rationem quare Tribunus mittebat Paulum cum securitate tanta, que postea per scriptores fuit textui inserta.
- 5 Scribens ei epistolam continentem hæc. Scilicet causam missionis, & cum sumptibus tantis, & patet litera, hoc excepto.
- 6 Eripui; cognito quia Romanus est. Hoc dicit ad acquirendam

- dam præsidis benevolentiam, quasi habens magnum zelum de ciuilibus Romanis: quia quando eripuit eum de manibus Iudæorum, non cogit quod d esset ciuis Romanus; sed postea cognouit, quando eum quæstionari voluit, vt habetur in fine cap. 22.
- 7 Duxerunt illum. Vt euaderet insidias Iudæorum.
- 8 In Antipatridem. Nomen est cuiusdam ciuitatis existens inter Ierusalem, & Cæsaream, iamcn magis prope Cæsaream.
- 9 Et postera die dimissis equitibus, &c. cum eo. s. Paulo.
- 10 Reuersi sunt ad castra. Scilicet ad munitionem que erat Ierusalem: ideo autem reuersi fuerunt milites, & lancearij qui eripedites, quia Paulus erat extra periculum insidiarum.
- 11 Audiam te inquit. Melius enim inquiritur veritas in presentia partium, quam in absentia alterius.
- 12 Iussitque in prætorio Herodis. i. quod fuerat Herodis.
- 13 Custoditi eum. Herodes enim Ascalonitæ renouauit, & ampliauit ciuitatem illam, vocas eam Cæsaream in honorem Cæsaris quod prius dicebatur turris Strationis: & ibi edificauit prætorium quod huc retinebat nomen autoris.

CAP.

CAP. XXIII.

Dicitur Paulus loquitur de accusare Tertullus dicens, &c.

Chryostomus. Profecto vos hoc fecistis, oratore quid opus erat? Vide quo modo hic statim ab initio, quasi reru no uatorem, & seditionum caluniarum vult, & iudicem laudibus preoccupat. Deinde quasi multa possit dicere, praetercurrit, & vnum hoc dicit. Ut autem ne diutius te detineam, vide quomodo iudici puniendi de fideriu immittit, ut pote comprehensuro orbis turbatore, & quasi in magno bono opere glorietur. Nazarenorum, &c. Beda. illo tempore Christiani p opprobrio Nazareni vocabantur. Postea inter Iudaeos surrexit haeresis, q dicta est Nazarenoru, qui Christum filium dei credunt de Maria natu passum etiã, & resurrexisse, omnia veteris legis mandata custodientes, sed dum volut Iudaei, & Christiani esse, neutrum sunt.

Quem, & apprehensum. In hoc loco quidam nostri codices minus habent aliquos versus, qui in Graeco, ita leguntur: Quem apprehendimus, & secundum nostram legem volumus iudicare. Transiens autem Lysias Tribunus cum multa vi de manibus

CAP. XXIII.

Dixit quinqué autem dies descendit princeps sacerdotum Ananias cum senioribus quibusdam, & Tertullo quodam oratore, qui adierunt praesidem aduersus Paulum. Et citato Paulo; coepit accusare Tertullus, dicens: cum in multa pace agamus per te, & corrigantur multa per tuam prouidentiam, semper, & ubique suscepimus optime felix cum omni gratiarum actione. Ne diutius autem te protraham, oro t breuiter audias nos pro tua clementia. Inuenimus hunc hominem pestiferum, & concitantem seditiones omnibus Iudaeis in uniuerso orbe, & auctorem seditionis sectae Nazarenorum, qui etiam templum violare conatus est, quem & apprehensum volumus secundum legem nostram iudicare. Superueniens autem Tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de manibus nostris, iubens accusatores eius ad te venire, a quo poteris ipse iudicans de omnibus istis cognoscere de quibus nos accusamus eum. Adiecerunt autem, & Iudaei, dicentes haec ita se habere. Respondit autem Paulus annuente sibi praeside dicere. Ex multis annis esse te iudicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam. Potes enim cognoscere, quia non plus sunt dies mihi, quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Ierusalem, & neque in templo inuenerunt me cum aliquo

manibus nostris eduxit, iubens eius accusatores ante te venire, quos possis ipse iudicans de omnibus istis cognoscere, &c.

Chryostomus. Ut pestilentem iam, & ut comunem hostem gentis accusant, & praesidem sectae Nazarenorum, videbatur hoc ignominiosum, quod Nazarenoru: Ideo, & hoc allegarunt, & ob hoc iterum accusant eum. Nazareth. n. contemptior erat, Et inuictum, inquit. Vide maligne quomodo; ut fugientem calumniatur, & vix se illum assequutos, quauis septem diebus fuerit in templo. Apprehendimus, & secundum legem nostram iudicare volumus. Vide & quomodo legem contumelia affecerit. Neque enim hoc legis erat, percutere, occidere, insidiari.

Superueniens autem tribunus Lysias. Idem. Non conueniebat illi rem hanc facere, quam tamen fecit. Ex quo poteris iudicari de his omnibus cognoscere, de quibus nos accusamus illum. Adiecerunt autem, & Iudaei dicentes, haec sic habere. Quid igitur, Paulus,

nunquid ad haec tacet? minime, sed libere loquitur iterum, & responderet, idque volente Praeside. Addidit enim.

Respondit autem Paulus annuente sibi praeside dicere. Ex multis annis

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXIII.

Rost quinqué autem dies. Superius descripta est persecutio Pauli in Ierusalem, hic consequenter ponitur eius persecutio apud Caesarem. Et diuiditur in tres partes, qe primo ponitur Pauli accusatio, secundo eius defensio, ibi: Respondit autem Paulus, tertio iudicis responsio, ibi: Distulit autem. Circa primum patet litera vsque ibi.

- 2 Et citato Paulo. Per viam iudicii, ut responderet ad obiecta.
- 3 Coepit accusare, orator ad hoc adductus. Et primo secundum modum boni oratoris captat beneuolentiam iudicis.
- 4 Dicens cum in multa pace. id est, vitam istam transeamus.
- 5 Et corrigantur multa. ad conseruationem pacis communis.
- 6 Per tuam prouidentiam. id est, per tuum regimen.
- 7 Semper, & ubique suscepimus. regimen tuum.
- 8 Cum omni gratiarum. Deo, et tibi de tali regimine.
- 9 Ne diutius autem. detinendo tempus in verborum prolixitate.
- 10 Oro breuiter audias. quasi diceret, quae petimus sunt exaudiui digita. Consequenter accusat Paulum, dicens.
- 11 Inuenimus hunc hominem pestiferum. Nomen eius non exprimit, quasi pra nimia malitia nominari indignum.

12 Et

MORALITER.

1 Post quinqué. Per istos, qui ad accusandum Paulum descenderunt Caesarem, significantur illi, qui nituntur impugnare veritatem, id dicitur. Et descendit. s. a culpa in culpam, quia primo cogitauerunt homicidium, & nunc deducere volebant ad effectum. Item quia venerunt in multitudine, scilicet principes sacerdotu & seniores, & cum eis multi satellites, & sic faciunt veritatis impugnatores. Ioannes os aureum. A veritate se esse vacuos professi sunt, qui multitudine se armauerunt.

Et

- 12 Et concitant em seditiones omnibus Iudae. cum tamen esset predicator Euangelicae pacis.
- 13 Et auctore seditionis. Christianorum, a Iesu Nazareno sic dictorum.
- 14 Qui etiam templum. inducendo ibi Gentiles, hoc enim imponebant sibi falso, ut patet ex praedictis supra 21. cap.
- 15 Quem, & apprehensum. in templo.
- 16 Volumus secundum legem. quasi dicat istud pertinet ad nos, sicut & cultum templi custodire. Caetera patent vsque ibi.
- 17 Adiecerunt autem, & Iudaei. ad approbandum, & confirmandum verba Tertulli.
- 18 Respondit autem Paulus. Hic consequenter ponitur Pauli defensio, & primo captat beneuolentiam dicens.
- 19 Ex multis annis te esse. rebellem, & male regibilem.
- 20 Sciens. q. d. per hoc manifeste patet bonitas tui regiminis, quod tandiu habuisti regimen huius Gentes, & hoc ego sciens.
- 21 Bono animo pro me. fidens de tua iustitia, & mea innocentia. Consequenter respondet ad obiecta, & primo ad primum, scilicet de concitatione seditionum in Ierusalem, di.
- 22 Potes enim cognoscere. per multos testes fide dignos.
- 23 Quia non plus sunt. sicut declaratum est supra 21. cap.
- 24 Et neque. q disputatio facit aliquando comotione audientium.

1 Anc

Et Tertullo. Sic impugnatores veritatis secum habent, qui falsitatem sciunt verbis colorare.

- 11 Inuenimus hunc. immo secundum veritatem salutiferum, sicut patet per responsionem Pauli dicentis infra. Post annos autem, &c. Item proposuit Tertullus contra Paulum.
- 12 Et concitantem seditiones. quod patet falsum per responsionem Pauli dicentis infra. Inuenerunt me purificatum in templo, &c. Item proposuit.
- 12 Et auctorem seditionis sectae Nazarenorum, qui etiam, &c. i.

Tom. 6.

Q 3 Christia-

Annis esse te Iudicem, &c. * Chrysoftom. Non sunt hæc adulationis verba, testificari iustitiã iudici, sed illa magis, q. multa pace potiatur per eũ. Cur igitur iniuste seditionis? Observa aut ad iniustitiam impellebant, hic quod iustũ, q̄rebat. Iõ & dicebat. Acquire aĩo de rebus meis satisfacio. Deinde & a tempore confirmat.

Sciens te multis annis, iustum iudicẽ. Et quid hoc ad demonstratiõnẽ conducebat? Oñdit sine, quod & ipse sciat, nihil se eorum fecisse quorũ accusabatur. Si autem concursum turbæ vnq̄ cõcitasset, vtique iudex ipse cognouisset nec ei, qui tantus erat, occultũ fuisset.

a *Scetam, quã dicunt.*
Beda. Melius in Greco habetur, secundũ viam, quã dicunt hæresim.

Besiim. Sic deseruio p̄ri deo. non. n. cõuenit eũ, q. Grece locutus est dicere sectam quã dicunt heresim, cum idem sit Latine secta, quod Grece heresis. Sed ait, Sic deseruio patri deo secundũ illã viã, quam increduli hæresim, i. sectã vocant, quasi magis habeant pertinaciam quelibet sectãdi, quã industriã rectã dignoscendi.

b *Patri, & Deo meo.*
Raban. Cuius filius demonstror, nõ seruus, vt in alijs codicibus habetur.

- Et apprehenderunt clamantes, & dicentes. Tolle inimicũ nostrũ.

† pernoctam causam vestrã

† Quisquamtem:
disputantem, aut cõcursum facientẽ turbæ, neq; in synagogis, neque in ciuitate, neque probare possunt tibi de quibus nunc me accusant. Confiteor autẽ tibi hoc, quodt secundum *a* *† Nazarenorum.* *b* *† Dicentes: Inuenimus autẽorem seditionis.* *c* *† Scissionem.*
sectã, quã dicunt hæresim, sic deseruio patri, & deo meo. *a* *† Vi Pharisæi, non vt Saducei, reprobantes quãdam de his, quæ in lege, & prophetis.*
a *† De resurrectione mortuorum.*
credens omnibus, quæ in lege, & prophetis scripta sunt, spẽm habens in deum, quã & hi ipsi expectant resurrectionem futurã iustorũ, & iniquorum. In hoc, & ipse studeo sine offendiculo, conscientiam habere ad Deum, & ad homines semper. Post annos autem plures elemosynas facturus in gentem meã veni, & oblationes, & vota, in quibus inueniunt me purificatũ in templo, non cum turba, neque cum tumultu. Et apprehenderunt me clamantes, & dicentes. Tolle inimicũ nostrum. Quidam autem ex Asia Iudæi, quos oportebat apud te præsto esse, & acculare si quid haberent aduersum me, aut hi ipsi dicant, si quid inuenerunt in me iniquitatis cum stem in concilio, nisi de vna hac solummodo voce, qua clamaui inter eos stas: Quoniam de resurrectione mortuorũ ego iudicor hodie a vobis. † Distulit autem illos *a* *† Veritatis, quã in Paulo erat, vel de viã, quam faciebant Paulo.* *b* *† Hoc dicit, ut iudicium differat, & quia Paulus dixerat: A quo poteris veritatem cognoscere.*
Felix, certissime sciens de viã hac, dicens: cũ tribunus Lysias descenderit, iudicam vos. Iussitq; Centurioni custodire eum,

c Nisi

c *Nisi de vna hac.* Raba. Hoc per antiphrasim, sciebat enim hoc eis placere, quasi dicat nihil commisi, nisi quia prædicaui, quod & ipsi credunt.

* Chryso. Hæc erat abundans iustificatio, non fugere ab accusatoribus, sed paratum esse, ad reddendam rõnem omnib⁹.

De resurrectione mortuorũ ego hodie, iquit iudicor. Et nihil dixit eorũ, quæ merito poterat dicere, q. insidiati sint, q. comprehenderũt illum, quod insidias struxerint, hæc enim ab illis dicũtur facta esse, ab hoc autẽ nihil periculi erat, sed tacet, & tãtũ rationẽ reddit, quãuis plura ma dicere potuisset. *d* *† Distulit autem illos, Felix certissime.*
* Chrysoftomus.
Vide quanta probatio, primum quidem a multis, deinde multo tempore probata, ne dicere possint sub lata iudicia, nã quoniam orator meminerat Lysie, dicẽs quod illi abduxerit illũ, subdit tẽpestiue Felix verba, & inquit, Distulit autẽ Felix illos probe tenes, quæ de via illa, hoc est, de dicta opera distulit non opus habes, vt discat sed volens repellere Iudæos, noluit dimittere ppter illos. Punite iterũ nõ poterat impudens. n. fuisset

a De suis

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Aut concursum facientem. quod est seditionis signum.
- 2 Neque in synagogis. supple. inuenerunt me prædicta facientẽ.
- 3 Neque probare possunt tibi. illa supple.
- 4 De quibus nunc. & tamen debent probare eum sint actores.
- 5 Confiteor. Hic respondet ad secundum, scilicet de secta Christianorum, quam confitetur se tenere tanquam sanctam, & bonã, di. Confiteor autem tibi hoc, tanquam iudici.
- 6 Quod secundum sectam. Christianorum, quã dicunt hæresim. id est, magis teneri ex pertinacia, & ignorantiã popularium, quã ex testimoniis scripturarum. Vnde dicebant Ioann. 7. c. Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt.
- 7 Sic deseruio patri, & deo meo. omnium.
- 8 Credens omnibus. & in Iesu Nazareno adimpleta sunt.
- 9 Spẽm habens in deũ. de beatitudine consequenda per ipsum.
- 10 Quam, & hi ipsi expectant. quantum ad Pharisæos, quæ et secundum eos non habebitur, nisi in resurrectione mortuorum, in qua iusti æternaliter premiabuntur, & iniqui damnabuntur.
- 11 Et hoc, & ipse studio. id est, sine scandalo æstimo.
- 12 Ad deum, & ad hominẽ semper. non solum cauens offensam dei, sed etiam hominum quantum est ex me, & sic offensa accusatorum meorum procedit ex eorum mera malitia.
- 13 Post annos autem. Hic consequenter respondet ad tertium, scilicet de violentia templi, di. Post annos autem plures. a conuersione mea ad Christum.
- 14 Elemosynas facturus, id est, in fideles in Ierusalẽ manẽtes, quæ suas vendiderant possessiones, vt habetur supra. 3. cap. propter quod Paulus

Paulus pro eis faciebat collectas in gentibus aliis, vt habetur supra in epistolis suis.

- 15 Veni. in Ierusalem.
- 16 Et oblationes. facturus.
- 17 Et vota. Deo redditurus.
- 18 In quibus. Et sic ipsum non violauit, sed magis honorauit.
- 19 Non cum turba. inuenerunt me. sed offerentẽ oblationes meas deuote. Consequenter ostendit, qui fuerunt illi, qui in templo eum inuenerunt, & tumultum fecerunt di.
- 20 Quidam autem. vt patet ex supradictis. 21.
- 21 Quos oportebat. Sed eorum absentia ostendit eos magis culpabiles esse de concitatione in templo facta, quam fecerant sine causa.
- 22 Aut hi ipsi. qui sunt hic presentes.
- 23 Dicant, &c. in concilio. id est, in iudicii loco.
- 24 Nisi de vna hac. quasi dicat ego non sui causa diffensionis eorum, sed ipsimet in uicem pro defensione sectarum suarũ.
- 25 Distulit autem. Hic consequenter ponitur responsio iudicis, et secundo sui successoris ca. se. Prima in duas, quia primo ponitur iudicis responsio, secundo prædicationis Pauli auditio, ibi. Post aliquot. Circa primũ dicitur. Distulit autẽ illos. differendũ dare sententiam.
- 26 Certissime sciens. veritatis pro Paulo. formidabat in turbare Iudæos motus timore humano, sicut & Pilatus sciens innocentia Christi tradidit eum tamen Iudæorum voluntati, ne contra eum aliquid machinarentur erga Casarem di. pro excusatione dilationis.
- 27 Cum tribunus. de Ierusalẽ in Casarem. quæ est in inferiori situ.
- 28 Audiam vos. Hanc autem excusationem accepit ex verbis Terulli, qui in allegatione sua dixerat, quod de omnibus, quæ dicebat Felix poterat a Lysia cognoscere veritatem.
- 29 Iussitque Centurioni custodire eum. scilicet Paulum.

1 Et habere

MORLITER.

Christianorum, quæ non est secta seditionis, sed vnionis populi ad deum. ideo ad hoc dicit Paulus. Secundum sectam, quam dicunt hæresim. falso tamen. 7 Sic deseruio deo patri credens omnibus. Item proposuit.

Qui etiam templum violare. quod ex responsione Pauli patet falsum, quia non est conatus ipsum violare, sed honorare per orationes, & vota, vt patet in litera. 25 Distulit autem illos Felix. Per istũ iniquus iudex designatur, qui differt dare sententiã pro innocẽte in fauorẽ partis aduersæ, & per

a De suis ministrare. Rab. Discipulis, & socijs. Aliter iussit nō prohibere quēquā ministrare ei de suis rebus, vel facultatib.
 b Tremefactus, &c. & sperans. Rab. Sic iunge. tremefactus, & sperans pro his duobus dimisit eum liberæ custodiæ, præ timore dei, & spe pecuniæ.

c Sperans, quod &c.
 * Chrysostronus. Vide quomodo non occultat hic iudicis mentem, quamvis si condēnasset, nō hoc fecisset, neque si voluisset audire, accusatorem, & malenolū.
 * Tertullianus. Apostoli tractantes, psequutionibus agitati, quando se pecunia liberauerūt? quæ illis vtiq; nō deerat, ex prædiorū pretijs ad pedes eorum depositis, recte multis locupletibus credentibus viris ac fœminis, qui his etiā refrigeria subministrabant.

a & habere † requiem, nec quenquam prohibere de suis ministrare ei. * Post aliquot autem diēs veniens Felix cū Drusilla vxore sua, quæ erat Iudæa, vocavit Paulum, & audiuit ab eo fidem, quæ est in Iesum Christum. Disputante autem illo de iustitia, & † castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Felix respondit: † Quod nunc attinet vade, tempore autem opportuno accersam te, simul & sperās, quod pecunia ei daretur a Paulo, * propter quod, & frequenter accersens eum, loquebatur cum eo. Biennio autem expleto accepit successorem Felix Porcium Festum. Volens autem gratiam præstare Iudæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

Quādo Onesiphorus, aut Aquila, aut Stephanus,

Stephanus, hoc modo eis in persecutione succurrerunt? Paulus quidem cum Felix præses pecunias accepturū se pro eo a discipulis sperasset, de quo & ipse in secreto tractavit cum ipso, neque ipse pro se, neque discipuli p eo numerauerūt.

d Biennio autem expleto accepit, &c. Beda. Biennium dicitur conuersationis Pauli in Cæsarea, & non p̄ sidatus Felicis, cū su prædictum sit, quod multis annis iudex fuerit illi genti, p̄sertim cum historiē narret, secūdo Neronis anno missum Romā Apostolū: Claudium vero Cæsare eo, qđ tempore quo Agrippam filium Herodis quem angelus Cæsareę percussit, Iudęorū regē constituerit, Felicem quoque rotius puincię Samariæq; & Galilææ procuratorem misisse.

Vtrum viuēs an motiens reliquerit incertum est, sed tamen melius videtur, quod viuens Iudæis gratiam præstiterit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et habere. scilicet a catenis, vel infestationibus suis.
 2 Nec quemquam prohibere de suis. amicis.
 3 Ministrare ei. necessaria victus, & vestitus.
 4 Post aliquot. Hic consequenter ponitur prædicatio Pauli, Felici & eius vxori, cum subditur.
 5 Et audiuit. vxore sua Iudæa ad hoc inducente virum suum.
 6 Disputante autem illo. id est, prædicante.
 7 De iustitia. seruanda ad proximum.
 8 Et castitate. ad seipsum.
 9 Et de iudicio futuro. cuius cōsideratio inducit timorē diuinū.
 10 Tremefactus Felix. ex auditu talium.
 11 Respondit: Quod nunc. tunc enim liberauit eum a clausura carceris, dans ei libertatem eundi per ciuitatem, ita tamen, quod rediret ad mandatum ipsius.
 12 Simul, & sperans. quasi dicat non solum dedit hanc libertatē Paulo diuini iudicii timore, sed etiam cupiditate pecuniæ.

13 Biennio autem expleto. *Isud bienniu non est tēpus præsidatus Felicis, aliter non videretur verū, qđ dixit ei Paulus supr. eo. ca. Ex multis annis te esse iudicem huic genti sciens, &c. sed est tempus moræ Pauli in Cæsarea. Tempore enim Felicis resurrexerunt in Iudæa multi latrones, & falsi prophete populū seducētes, & communicantes, & communitatem perturbantes, vt dicit Iosephus, in quibus capiendis, et reprimendis Felix fuit occupatus, ita quod causam Pauli non determinauit, & quia eius determinationē differre volebat, vt patet ex prædictis.* 14 Accepit successorem. Ita scribitur in libris correctis, & ita nominat eum Iosephus. 20. libro Iudaicæ Antiquitatis. 15 Volens aut gratiam. timens ne accusaretur ab eis de malo regimine terræ. 16 Reliquit Paulum vinctum. reuocās libertatem, quam dederat ei, tamen per hoc non euasit accusationem Iudæorum apud Cæsarem, non pro Paulo, sed propter malam terræ gubernationem, vt dicit Iosephus libro prædicto, & idem contigit Pilato, qui in fauorem Iudæorum condemnauerat Christum, nam accusatus a Iudæis fuit relegatus in exilium.

MORALITER.

& per hoc credens pecuniā obtinere, sicut dicit hic de isto Felice, quod sperabat habere pecuniam a Paulo, quā tamē

non habuit, propter quod volens gratiam præstare Iudæis, Paulum vinctum reliquit, vt dicitur in fine huius capituli.

CAP. XXV.

a Festus autē cū venisset in prouinciam, &c. Raban. Palæstine, sicut Palæstina p̄sides alij semper alijs succedentes a Romanis mittebantur.

CAP. XXV.

FESTVS autem cū venisset in prouinciam, post triduum ascendit Ierosolymam, Cæsarea. † Adieruntque cum principes sacerdotum, & primi Iudæorum † aduersus Paulum, & rogabant eum postulantes gratiam † aduersus eum, vt iuberet eum perducī in Ierusalem.

3 Iudæis, in insidias tendentes, vt eum interficerent in via. Festus autē respondit, seruari quodam Paulum in Cæsarea, se autē † maturius profecturū. Qui ergo in vobis, ait, potentes sunt, descendētes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum. Demoratus autem; inter eos dies non ampliūs, quam octo, aut decem, descendit cæsaream, & † altera die sedit pro Tribunali, & iussit Paulum adduci. Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum, qui ab Ierosolyma descēderant Iudæi,

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXV.

Festus autem cum venisset. Posito tractatu Felicis circa Paulum hic consequenter ponitur tractatus sui successoris erga eum. & primo in Pauli absentia. secundo in eius presentia, ibi. Et altera die. Circa primum dicitur.

1 Festus ergo cum venisset in prouinciam. Iudæa.
 2 Post triduum ascendit Ierosolymam a Cæsarea. eo quod erat metropolis terræ. Cetera patent vsque ibi.

3 Insidias tendentes, vt eum interficerent. in via. id est, tendere disponentes.
 4 Festus autē respōdit seruari quidem Paulum in Cæsarea. Quia in causis maxime arduis, sicut est mors, vel vitā hominis, non est procedendum leuiter, sed mature.
 5 Et altera die sedit pro Tribunali. Hic consequenter ponitur tractatus in Pauli presentia. Et patet litera vsque ibi.
 6 Circumsteterunt eum, qui ab Ierosolyma descēde. Iudæi. vt eorum multitudine, & circundatione terreretur.

MORALITER.

1 Festus autem cum venisset in prouinciam. Sequitur. Postulantes

Postulantes gratiam aduersus eum. scilicet Paulum. Vt iuberet eum perducī in Ierusalem. Prius enim petierunt eū interfici, vt patet ex hoc, quod dicitur infra in eodem capit.

A *Cæsarem appello.*
Beda. Quod Cæsa-
rem appellat, quod
Romam ire festinat,
ideo facit, ut diutius
insistendo prædica-
tioni, multis creden-
tibus coronatus eam
ad Christum.

Chrysoſtomus.

At hic dixerit quis.
Et quare cum audie-
rit, quod etiã Romę
debebat testificari et
me quasi nõ credēs
hec faciebat? Absit,
sed valde credens.

Imo magis tētantis
fuisse fidere illa sen-
tētia, & innumeris se
ipsum immittere pe-
riculis, & dicere. Vi-
deamus num possit
deus etiam sic eripe-
re me, non facit au-
rem hoc Paulus, sed
affert quicquid ipse
poterat, ac totum p-
mittit deo. Ex cuius-
culis autem, & prin-
cipem interim per-
stringit sic defen-
dens. Quasi hoc di-
cat, Si quidē iniuste
ago, tene, si autē nõ
iniuste ago, quid me
exponis? Nullus me
inquit, pōt dānare,
Metum ei incutit, ut
non possit etiam si
vellet donare. Quin

etiam contra illos valuit dissentio ob appellationem.

Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. Vidisti quomodo gratifi-
cetur?

multas, & graues causas obijcientes, quas nõ poterant pro-
bare, Paulo rationem reddente, quoniam neque in legem
Iudæorum, neque in templum, neque in cæsarem quic-
quam peccavi. Festus autem volens Iudæis gratiam præ-

Optionem dat, quia civis Romanus erat.

stare, respondens Paulo dixit: Vis Ierosolyam ascendere,
& ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Paulus: Ad tri-

bunãl cæsaris sto, tibi me oportet iudicari. Iudæis t non
nocui, sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum
morte aliquid feci, non recuso mori. Si vero nihil est eorum;

Etiam si tu velis gratiam præstare Iudæis. b Ad nomen eius confugio.

† quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsã-
rem appello. Tunc Festus cum consilio locutus respondit:

Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. Et cum dies aliquot

transacti essent, Agrippa rex, & Bernice descenderunt Cæsã-
ream, ad salutandum Festum. Et cum dies plures ibi mora-

rentur, Festus regi indicavit de paulo, dicens. Vir quidam
est derelictus a Felice victus, de quo cum essem Ierosoly-

mis, t adierunt me principes sacerdotum, & seniores Iu-

dæorum, postulantes aduersus illum damnationem. Ad

quos respondi, quia non est consuetudo Romanis * dona-

re aliquem hominem, * priusquam is, qui accusatur, præ-

sentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat

ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur. Cum ergo huc cõ-

uenissent, sine vlla dilatione sequenti die, sedens pro Tri-

bunali, iussi adduci virum. De quo cum stetissent accusa-

tores, respondens Paulo dixit: Vis Ierosolyam ascendere,
& ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Paulus: Ad tri-

bunãl cæsaris sto, tibi me oportet iudicari. Iudæis t non
nocui, sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum
morte aliquid feci, non recuso mori. Si vero nihil est eorum;

† quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsã-
rem appello. Tunc Festus cum consilio locutus respondit:

Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. Et cum dies aliquot

transacti essent, Agrippa rex, & Bernice descenderunt Cæsã-
ream, ad salutandum Festum. Et cum dies plures ibi mora-

rentur, Festus regi indicavit de paulo, dicens. Vir quidam
est derelictus a Felice victus, de quo cum essem Ierosoly-

mis, t adierunt me principes sacerdotum, & seniores Iu-

dæorum, postulantes aduersus illum damnationem. Ad

quos respondi, quia non est consuetudo Romanis * dona-

re aliquem hominem, * priusquam is, qui accusatur, præ-

sentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat

ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur. Cum ergo huc cõ-

uenissent, sine vlla dilatione sequenti die, sedens pro Tri-

bunali, iussi adduci virum. De quo cum stetissent accusa-

tores, respondens Paulo dixit: Vis Ierosolyam ascendere,
& ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Paulus: Ad tri-

bunãl cæsaris sto, tibi me oportet iudicari. Iudæis t non
nocui, sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum
morte aliquid feci, non recuso mori. Si vero nihil est eorum;

† quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsã-
rem appello. Tunc Festus cum consilio locutus respondit:

Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. Et cum dies aliquot

transacti essent, Agrippa rex, & Bernice descenderunt Cæsã-
ream, ad salutandum Festum. Et cum dies plures ibi mora-

rentur, Festus regi indicavit de paulo, dicens. Vir quidam
est derelictus a Felice victus, de quo cum essem Ierosoly-

mis, t adierunt me principes sacerdotum, & seniores Iu-

dæorum, postulantes aduersus illum damnationem. Ad

quos respondi, quia non est consuetudo Romanis * dona-

re aliquem hominem, * priusquam is, qui accusatur, præ-

sentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat

ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur. Cum ergo huc cõ-

uenissent, sine vlla dilatione sequenti die, sedens pro Tri-

bunali, iussi adduci virum. De quo cum stetissent accusa-

tores, respondens Paulo dixit: Vis Ierosolyam ascendere,
& ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Paulus: Ad tri-

bunãl cæsaris sto, tibi me oportet iudicari. Iudæis t non
nocui, sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum
morte aliquid feci, non recuso mori. Si vero nihil est eorum;

† quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsã-
rem appello. Tunc Festus cum consilio locutus respondit:

Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. Et cum dies aliquot

transacti essent, Agrippa rex, & Bernice descenderunt Cæsã-
ream, ad salutandum Festum. Et cum dies plures ibi mora-

rentur, Festus regi indicavit de paulo, dicens. Vir quidam
est derelictus a Felice victus, de quo cum essem Ierosoly-

mis, t adierunt me principes sacerdotum, & seniores Iu-

dæorum, postulantes aduersus illum damnationem. Ad

quos respondi, quia non est consuetudo Romanis * dona-

re aliquem hominem, * priusquam is, qui accusatur, præ-

sentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat

ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur. Cum ergo huc cõ-

uenissent, sine vlla dilatione sequenti die, sedens pro Tri-

bunali, iussi adduci virum. De quo cum stetissent accusa-

tores, respondens Paulo dixit: Vis Ierosolyam ascendere,
& ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Paulus: Ad tri-

bunãl cæsaris sto, tibi me oportet iudicari. Iudæis t non
nocui, sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum
morte aliquid feci, non recuso mori. Si vero nihil est eorum;

† quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsã-
rem appello. Tunc Festus cum consilio locutus respondit:

Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. Et cum dies aliquot

1 cetit? Gratia enim
2 erat colloqui cū ac-
3 cusatoribus. Quod
4 corruptæ sētētię est,
& ordinis iudiciarij
cõfusi. Vide iterum
5 illius prorogari iudi-
6 cium, & insidias fie-
7 ri, occasione prædi-
cations. Hęc enim
dispensantur, ut ita
cum facultate, & cu-
stodia abducatur, in
Ierusalem, quasi nul-
lus insidietur, non
enim idē fuerit, sim-
pliciter venire, & in
tali lite venire. Hoc
etiam conuenire fe-
cit Iudęos illuc. De-
inde iterū mora fit,
dum ille verjatur le-
rosoly mis, ut discas
quod licet teipsum
sit nihil insidie, illi,
prevalent, deo non
concedente.

16 *Agrippa rex.* Hic
17 Agrippa, qui cū vxore
venit Cæsãream,
filius Herodis Agrip-
pe, quem angelus in-
terfecit, qui vsq; ad
subuersionē regnū
Iudęę tenuit.

Chrysoſtomus.
Hic Agrippa, qui &
Herodes, alius in hi
esse videtur, ut sic
quartus ille post eū
qui Iacobū occidit

Vide inimicos inuoluntarios simul operari, ut ita magnum
fiat auditorium.

De quibus

NICOLAUS DE LYRA.

1 Multas, & graues causas obijcientes quas non poterant
probare, quæ non exprimuntur hic, sed ex responsione Pauli patet
in parte cum dicitur.

2 Paulo rationem reddente, ad excludendum excusationes eo-
rum. 3 Quoniam, neque in legem Iudæorum, neque
in templum. ut patet ex responsionibus Pauli cap. præc.

4 Festus aut volens Iudæis gratiam præstare. Superius est de
scripta multiplex persecutio Pauli a Iudæis in Ierusalem, & in Cæsã-
rea, hic consequenter ponitur eius appellatio, per quam exiit de Iudæa
& iuit Romam, sicut Dominus dixerat ei supra 23. cap. Et diuiditur
in tres partes, quia primo Pauli appellatio interponitur, secundo de
appellante consultiur, ibi. Et cum dies aliquot, tertio Romam mittitur
cap. 28. Circa primum dicitur. Festus autem volens gratiam Iu-
dæis. quia timebat accusari ab eis, sicut & plures alij, qui in eodem
officio præcesserant.

5 Respondens Paulo, Non ad eius verba, propter quæ debuisset
eum dimittere tanquam sine culpa.

6 Dixit autem Paulus, volens eum inducere, ut cõsentiret in Ie-
rusalem duci, & ibi iudicari, quod erat Paulo periculosum, propter
quod habuit causam appellandi. ideo subdit.

7 Ad Tribunal Cæsaris sto, quia Festus non habebat auctorita-
tem iudicandi, nisi a Cæsare. Cetera patet vsque ibi.

8 Nemo pōt me illis donare. cum sim innocens, quod patet ex
prædictis, quia Iudæi nihil poterant de grauibus probare in quibus eū
accu-

accusabant. ideo format suam appellationem, dicens.

9 Cæsarem appello. tanquam iudice in superiorem, ad quem licet
appellare ab inferiori.

10 Tunc Festus cum consilio locutus. id est, habito consilio
cum sapientibus sibi assistentibus.

11 Respondit Cæsarem appellasti. deferendo appellationi, si-
cut iustum erat, & dignum.

12 Et cum dies. Hic consequenter de Paulo appellante queritur
consilium quantum ad missionis eius modum, & primo in eius absen-
tia, secundo in eius presentia, ibi. Altera autem die. Circa primum
dicitur. Et cum dies aliquot transacti essent. ab appellatione Pa-
uli. 13 Agrippa rex. Iste fuit filius Herodis Agrippa quem per-
cussit Angelus domini, ut habetur sup. 12.

14 Et Bernice. soror eius, ut dicit Iosephus, Libro primo, de Iudæ-
co bello.

15 Descenderunt Cæsãream. Tenebat enim iste Agrippa regi-
men suum a Cæsare, ideo voluit salutare Festum, qui in Iudæa tenebat
Cæsaris locum. Cetera patet vsque ibi.

16 Postulantes aduersus illum damnationem. mortis.

17 Ad quos rñdi, quia nõ est consuetudo Romanis dona-
re. quibuscunque personis, & quantumcunque magnis aliquem homi-
nem puniendum ad mortem.

18 Priusquam is, qui accusatur, presentes habeat accusatores, & cõ-
Aspectus enim, & auditus partium presentialiter multum conseru-
iudici ad cognitionem veritatis. Cetera patet vsque ibi.

Nullat

MORALITER.

16 Postulantes aduersus illum damnationem. Sed quia non po-
tuerunt hoc obtinere, ut ibidem dicitur, tunc petierunt, ut in Ie-
rusalẽ duceret, intendentes eum occidere per insidias in via.
Sic igitur per Paulū victum, significatur quilibet innocens
iniuste

iniuste grauatus. Per Iudæos autem iniqui persequentes il-
lum. per Festum autem potest intelligi iudex malus fau-
parti fortiori, vnde de ipso dicitur hic. Festus autem vol. A ta-
verò iudice potest, & debet quilibet innocens grauatus ex-
plo Pauli appellare, non solum propter suum periculum e-
uitandum, sed etiam ne iustitia pereat, & conculcetur.

MORAL

A a De quib. &c. Raba. His causis vel reb. siue verbis: de quib. ego su spicabar. i. ab accusatoribus expectabā, vel mala de quibus suspicabar. Aliter de quibus, id est, accusatoribus suspicabat malum qui nullam causam dignā morte deferebant.

B b *Sua superstitione.* Rabanus. Amborū, id est, Pauli & Iudeorum, legem vocabat superstitionem.

C c *Cum multa ambitione.* Raban. id est, multa turba ambiēte eos: vel cum multo desiderio Paulum audiendi.

D Beda. Pro ambitione in Græco ponitur, phantasia, id est, multiplex apparatus & pompa regalis officij; qua illam am-

torēs, † nullam causam deferebant, de quibus ego suspicabar malum. Quæstiones vero quasdam de sua superstitione habebant aduersus eum, & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat paulus vi uere. ^a *Secundum sensum Iudeorum* ^b *Quam ignorabam.* ^c *Vbi sapientiores.* ^d *Neronis.* ^e *Iudicio.* ^f *Pro, vellem nunc,* ^g *Domum ubi causæ audiuntur coram iudicibus.* ^h *Iudæ.* ⁱ *Ananias & presentes Iudæi.* ^k *Non solum Ierosolymis, sed etiam in hoc loco id est, in Casarea.* ^l *De testimonijs alicuius pro quo vincus.*

Hasitans autem ego de huiusmodi quæstione, dicebam, si vellet ire Ierosolymam, & ibi iudicari de istis. Paulo autem appellante, vt seruaretur Augusti cognitioni, iussi seruari eum, donec mitta m eum ad Casarem. Agrippa autem dixit ad Festum: Volebam & ipse hominem audire, Cras, inquit, audies eum. Altera autem die cum venisset Agrippa & Bernice, cum † multa ambitione, & introissent in auditorium cum tribunis & viris principalibus ciuitatis, iubente Festo, adductus est Paulus. Et dixit Festus: Agrippa rex & omnes qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc hominem, de quo omnis multitudo Iudeorum interpellauit me Ierosolymis, petentes & acclamantes, non oportere eum viuere amplius. Ego vero comperi nihil dignum eum morte admisisse. Ipso autem hoc appellante, ad Augustum iudicauit mittere. De quo quid certum scribam domino, non habeo; propter quod perduxicum ad vos, & maxime ad te rex Agrippa, vt interrogatione facta, habeam quid scribam. † Sine ratione enim mihi videtur mittere vincum, & † causam eius non significare.

D ambiente vndique stipabatur. *d. Videtis hunc dominē de quo omnis multitudo &c.*

E * Chrysostom. Postquā omnes contra illum sententiā dederunt, tunc adicit pœnam Deus. Obserua autem. Cōdēnabat Lysias, cōdēnabat Felix, cōdēnabat Festus, & hi gratificabantur eis, cōdēnabat Agrippa. Quid ultra? Condemnabant illū & Pharisæi: & quod cōdēnabat, Audi illum dicentem, nullam causam attulerūt, quam ego suspicabar. Etiam attulerūt, sed non conuicunt. Nam insidiæ quidē & flagitium hanc suspicionem pariebant, Inquisicio autem tollebat prorsus,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nullam causam. scilicet causis.
- 2 Ego suspicabar. vt de homicidio vel huiusmodi.
- 3 Quæstiones vero. i. de religione Iudaica, quam bene nominat superstitionem, quia superstio proprie loquendo est vana vel superflua religio, quæ tunc vigeat apud Iudæos, magis curantes de traditionibus hominum quam de mandatis diuinis, Mat. 7.
- 4 Hasitans autem. quia Gentilis erat nihil sciens de eorum ritu vel lege.
- 5 Paulo, &c. Aug. c. i. imperatoris. Sicut enim imperatores Romani vocati sunt Cæsares à Iulio Cæsare primo imperatore, ita nominati sunt Augusti & adhuc nominantur ab Augusto Cæsare, eo quod multum auxit imperium.
- 6 Volebam & ipse. nam Agrippa Iudæus erat & multa de Paulo au-

- lo audierat.
- 7 Altera autem. Hic consequenter quæritur consiliū in p̄sentia. Et Primo consiliū quæritur, secundo Paulo locus loquendi concedit, c. 27. Prima pars patet, paucis exceptis quæ discurrent.
- 8 Cum multa ambitione. id est, cum multo apparatu, & cultu vestium & societatis.
- 9 Petentes, &c. vt ex magnitudine clamoris inclinaretur animus Festi, ad concedendum mortem Pauli.
- 10 De quo, &c. quia sicut dictum est Gentilis, ignorans quæstiones & discordias, quæ sunt inter Iudæos & Christianos.
- 11 Et maxime, &c. qui es Iudæus.
- 12 Vt interrogatione facta. à Paulo per te.
- 13 Habeam quid scribam, scilicet de ipso. & subditur causa, Sine ratione enim.

CAP. XXVI.

A *Permittitur tibi pro te lo, &c.* * Chrysost. Magno audiendi desiderio, vt dicat adhortatur Rex. Paulus autem nunc magna libertate loquitur non assentans, sed propter hoc beatum se dicēs quod loquatur ei qui omnia sciat & qđ propter hoc: nam hoc prætendit, dicens.

B *Tunc Paulus extenta manu rationem reddebat, &c.* Profecto si male sibi cōsciū fuisset, turbari oportebat, quod loqueretur apud eum qui oīa sciat, sed hoc à pura cōscientia proficiscitur

C A P. XXVI.

Grippa vero ad paulum ait: permittitur tibi loqui pro remetipso. Tunc paulus extenta manu † crepit rationem reddere. De omnibus quibus accusor à Iudæis Rex Agrippa, æstimo me beatum apud te, cum vis, de omnibus tamen copiose rationem reddit.

C *De omnibus quibus.* Beda. Hunc versum alia translatio sic habet: Aestimo me ipsum beatum apud te, incipiens rōnem redde

tur non declinate iudicem probe omnia scientem, quæ facta sunt, & gaudete. Proinde & cum magna libertate loquitur, vt pote iam in ipsum nullum dominium traxerant, & quamuis non essent ultra domini, sed præualebat appellationis

F † pro se dicebat.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXVI.

A *Grrippa vero.* Hic consequenter Paulus inquiritur. Et diuiditur in duas partes: quia primo auditur Pauli responsio, secundo super eam habetur collatio ibi: *Et surrexit.* Prima adhuc

huc in duas: quia primo ponitur responsio Pauli ad Agrippam. secundo ad Festum præsidem, ibi: *Hæc loquente.* Circa primum Paulus captat Agrippæ benevolentiam, dicens.

- 2 *De omnibus quibus accusor, &c.* i. innocentem, à te iudicari.
- 3 *Cum sim.* in tua p̄sentia.

Maxi-

M O R L I T E R.

A *Grrippa.* Per Agrippam vero volentem Paulum audire loquentem significatur curiosus auditor, qui magis desiderat audire do-

re doctorem ductus curiositate, quam pro discenda veritate Residuum autem huius cap. est narratio Pauli de conuersione sua mirabili, de qua dictum est supra cap. 9. Sequitur.

Festus

Q reddere hodie. quod Hiero. cum sua expositione sic ponit.
A De oibus quibus accusor à Iudæis. Rex Agrippa, estimo me beatum. cū apud te sim hodie defendendus, qui non omnes Iudæorū consuetudines & quæstiones legerat. n. illud Esaię: Beatus qui in aures loquitur sapientis, & nouerat tñ orationis verba p̄ficere quā sum iudicis prudentia cognouisset.

† hie.
† exatissima, diligentissima.
† instant.
Agrippa.
† Cur.

2 *Et quidem vitam.*
 * Chrysostomus, Vult dicere, Quomodo seditiosus fuissē, qui talis sui adolecēs taleque testimonium habeo ab oibus Deinde & à secta probatio nem addit. Secundum exactissimam, inquit, sectam religionis vixi. Et quoniam iterū verisimile erat quædam dicere: Quid si secta quidem admirabilis, tu autem malus? Vide quomodo obiectionem castigat, testes dicens omnes Iudæos, qui ipsius vel vitam, vel conuersationem norunt.
b *Quid incredibile.*
 Raban. Vel sic: Rex quid dicit? Incredible iudicatur apud vos &c. interrogado, quasi dicat, nō est incredibile. Suscitauit quidem ante mortuos in exemplum futuri, vel suscitauit.
 * Chrysostomus, Duas rationes de resurrectione ponit, vnam quidem à prophetis, & non adducit prophetam, sed illam Iudæorum esse opinionem dicit, alteram autem & fortiorē,

† sim me defensurus hodie, maxime te sciēte omnia, quæ apud Iudæos sunt; consuetudines & quæstiones: propter quod obsecro, patienter me audias. Et quidem vitam meam à iuuentute, quæ ab initio fuit in gente mea in Ierosolymis, nouerunt omnes Iudæi, † præscientes me ab initio, si velint testimonium perhibere, quoniam secundum † certissimam sectam nostræ religionis vixi phariseus. Et nunc in spe quæ ad patres nostros repromissionis facta est à Deo, † sto iudicio subiectus, in qua duodecim tribus nostræ † nocte ac die seruiētes sperant deuenire. De qua spe accusor à Iudæis Rex. † Quid incredibile iudicatur apud vos, si Deus mortuos suscitatur? Et ego quidem existimaue-ram me aduersus nomen Iesu Nazareni † debere multa contraria agere: quod & feci Ierosolymis, & multos sanctorum potestate accepta. Et cum occiderentur, detuli eos, compellebam blasphemare; & amplius insaniens in eos, persequebar vsque in exterās ciuitates. † In quibus dum irem Damascum, cum potestate & permissu principum sacerdotum, die media in via vidi rex, de celo supra splendorem solis circumfulsisse me lumen, & eos

rem, quæ à rebus ipsis. Qualis igitur hæc quia dicebat Christū à mortuis: esurrexisse, & instruit etiā illam rōnibus enarrās primū suam insaniam diligēter, deinde etiā cum laude Iudæorū. Nocte & die seruendo sperār, inquit se peruenturas. Et ita licet non essem vitæ irreprehensibilis, ppter hæc non oportebat iudicari à rex Agrippa Subditur & alia ratio: Cur incredibile iudicatur apud vos, si Deus excitet mortuos? An non hæc opinio viget? Si n. in hoc dogmate nō educati fuissent, nunc autem intētaretur vt crimen, forsan quidē iure sermonem nō recepisset Mox dicit, quomodo persequebatur, habet etiā hoc artificium. Et sacerdotum, principes adducit testes, & externas ciuitates, & quæ audierit dicentem sibi: Durum est tibi contra stimulum calcitra re. Deinde ostendit etiā misericordiam Dei, quia etiā cum persequeretur ipsum Saulus, ei apparuit, & non mihi soli benefecit sed etiā alijs misit doctorem. Ostendit etiā & prophetiam quā audiuit. In hoc apparui tibi eripiens te ex populo & Gentibus ad quas te mitto. Hæc omnia ostendens dicebat. Et ego quidem existima-ram me aduersus nomen Iesu, &c.
c *Cum occiderentur detuli sent.* Raban Alia additio: Occidendisq; detuli

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** *Maxime te, &c.* & sic intelligis verba mea legis & prophetis consona.
- 2** *Propter quod obsecro.* hoc autem dixit, quia intendebat plura dicere, vt ex sequentibus patet.
- 3** *Et quidem.* Hic consequenter prosequitur suam intentionē. Circa quam Apostolus primo narrat suam conuersationem in Iudaismo, secundo persecutionem quam intulit populo Christiano, ibi. *Et ego quidem.* tertio suam conuersationem ab errore pristino, ibi. *In quibus, &c.* Circa primum dicit. *Et quidem vitam meam à iuuentute, &c.* in Ierosol. quia Paulus fuit eo missus & traditus doctrinæ Gamalielis, vt dictum est, supra 22.
- 4** *Quoniam seruauim.* Secta enim Saducæorum quæ in credendis diuidebatur contra istam nulla erat, cum negaret generaliter spiritum & resurrectionem mortuorum.
- 5** *Et nunc.* id est, pro spe.
- 6** *Quæ ad patres nostros.* scilicet de Christo venturo & resurrectione & beatificatione per eum fienda.
- 7** *Facti est.* Patriarchis & prophetis.
- 8** *Sto iudicio.* tanquam malefactor & reus.
- 9** *In quo,* scilicet spe.
- 10** *Duodecim tribus.* Deo.
- 11** *Sperans deuenire.* Nam Pharisei non credentes Christo sperabant ipsum venturum & resurrectionem mortuorum facturum. Saducæi vero sperabant ipsum venturum hominem tamen purum, sed potentem & temporaliter regnaturum, & Romanorum potentiam ablaturū, negabant tamen resurrectionem mortuorum. Iudæi vero in Christum credentes tenebant aduentum eius primum in Iesu Nazareno impletum: sperabant tamen ipsum secundo venturum ad iudicium & suscitaturum mortuos, poenas

- poenas & præmia eis secundum merita & demerita redditurum.
- 12** *De qua spe accusor.* à Phariseis ostinatis: de hoc quod Paulus dicebat Iesum Nazarenum esse Christum in lege & prophetis promissum, à Saducæis vero de spe resurrectionis mortuorum, ideo subdit.
- 13** *Quid incredibile.* Qd. non est ratio, quia Deus legitur mortuos suscitasse in veteri testamento ad preces Elię. 3. Reg. 17. & ad preces Elisei. 4. Reg 4.
- 14** *Et ego.* Hic consequenter narrat persecutionem quam fecerat credentibus in Christum & patet sententia ex supradictis. 8. & 9. cap. vsque ibi.
- 15** *Et cum.* Ex quo videtur quod illa persecutione non solus Stephanus fuit occisus, sed etiam plures alij.
- 16** *Detuli sententiam.* non tamen sicut iudex, quia Paulus tunc non erat iudex, sed adhuc iuuenis, sed quia sententiam datam à principe sacerdotum & alijs senioribus deferebat executoribus vnde supra in fine. 7. cap. dicitur, quod testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis qui vocabatur Saulus, & lapidabant Stephanum, &c.
- 17** *Compellebam blasphemare.* id est, negare Iesum Nazarenum esse Christum.
- 18** *Et amplius insaniens in eos,* nam non faciebat sana mente, sed errore.
- 19** *Persequebar vsque ad exterās ciuitates.* quæ sunt extra Iudæam sicut patet de Damasco quæ est in Syria, sicut dicitur Esa. 7. b. *Caput Syria Damascus.*
- 20** *In quibus.* Hic consequenter narrat conuersionem suam mirabilem. & primo eam narrat. secundo ad propositum applicat, ibi. *Hæc ex causa.* prima pars patet ex dictis supr. 9. vsque ibi. *Omnesque nos cum decidissemus in terram.* Hic suppletur quod supra

Phariseorum, Saducæorum, & Iudæorum discretio.

uiso.

A Multa te. Rab. Philosophi Gentium multa legendo sectas commutabant.
B Ad insaniam. Rab. Mutabilitatis. Vel insaniam dicit resurrectionem mortuorum, quam annunciat.
C Neque enim. * Chrysof. Hic dicit de cruce & de resurrectione, & quod hoc dogma in rotum orbem emanarit.
D Scio quia credis. Beda. Hoc non adulando, sed vere locutus est. Agrippa enim ritu Iudaeorum & legibus imbutus credebat ad Christum illam veritatem pertingere: quam uis in concione quadam cum Iudaeis habitata dixisse legatur. Sed de religionis auxilio praesumitis, cum iam orbem discipuli Iesu repleuerit, haud sine Dei nutu putamus illam crescere religionem?
E Opto apud Deum omnes qui audiunt, &c. * Chrysofomus. Vide quod gloriatur vinculis, qui profert illas sicut catenam auream, is ea nunc deprecatur Et ne miseris, infirmiores adhuc erant, & attente perabat illis sermonem, al qui quod vincula magnificat, audi quoniam semper in epistolis oibus praeponebat alijs dicens: Paulus vincens Iesu Christi. Et ita: Huius gratia circa imposita est catena, sed sermo domini a ligatus non est. Et usque ad vincula quasi malefactor.

¶ Porum abest quia persuasivas vel modice ex parte persuades. ¶ non solum modice ex parte, verum etiam magna.

Ephes. 3. 4. Tim. 2.

stor. Vide non solum vincula, sed etiam quod, ut malefactor habitus proposuit amplificans vinculorum gloriam. Duplex autem pena, & quod ligatus, & quod ut impostor. Nam si quidem vinculus esset, utpote bene agens, consolationem quamdam habuisset, nunc autem ut malefactor, & in malis deprehensus, attamen nihil haec curabat. Talis est anima caelestis amore sublimis: nam quum hi qui sedis a moribus capiuntur, nihil putant vel gloriosum, vel pretiosum quam quod ipsorum concupiscentijs, seruit, id enim solum gloriosum ac honestum putant, & amantia sic eis omnia: multo magis qui tali amore flagrant nihil faciunt pretiosa. ¶ Et exurrexit rex & praeses & Bernice, &c. * Chrysofomus. Vide quomodo iterum pro illo suffragia ferunt. Etiam postquam dixit, Insanis: absoluunt illum, dicentes nec morte, nec vinculis dignum, & omnino dimississent, nisi Caesarem appellasset, sed hoc singulari dispensatione contigit, non hoc autem solum, sed etiam quod cum vinculis vadit. Propter hoc dicebat, usque ad vincula, quasi malefactor: Nam si Christus cum impijs reputatus est, multo magis ille, sed quem admodum ille gloriam non curavit, ita nec hic. Admirabile enim est, quod mixtus inter illos, nihil damni ab eis accipit.

a multae te literae ad insaniam conuertunt. Et paulus: Non infanio (inquit) optime feste, sed veritatis & sobrietatis verba loquor. Scit enim de his rex, ad quem & t constanter loquor. Latere enim eum nihil horum arbitror, neque enim in angulo quicquam horum gestum est. Credis rex Agrippa prophetis? Scio quia credis. Agrippa autem ad Paulum: ¶ In modico suades me fieri Christianum. Et paulus: Opto apud Deum ¶ & in modico & in magno, non tantum te; sed etiam omnes qui audiunt hodie, fieri tales, qualis & ego sum, exceptis vinculis his. Et exurrexit rex & praeses & Bernice, & qui assistebant eis Qui cum secessissent, loquebantur ad inuicem dicentes. Quia nihil morte, aut vinculis dignum quid fecit homo iste. Agrippa autem Festo dixit: Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Caesarem.

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Multa litera. homines enim circa multas scripturas conuertentes vehementer suum studium habent aliquando ce rebrum turbatum & organum phantasiae laxum, & per consequens intellectum impeditum, qui in actu suo indiget phantasmate necessario. **2** Non insanio. Non dixit hoc ex adulatione, sed quia talis erat modus loquendi cum reuerentia locum imperatorum tenentibus. **3** Sed veritatis. euangelicae. **4** Et sobrietatis verba. quia non excedebat modum debitae locutionis. **5** Scit enim. Agrippa, qui erat instructus in lege & prophetis. Caetera patent usque ibi. **6** In modico suades me fieri. Quod dupliciter potest intelligi. Vno modo negatiue. In modico, id est, in nullo, sicut frequenter dicitur in communi sermone. Alio modo affirmatiue. In modico suades, id est, aliquantulum inclinas me ad hoc, sed non perfecte. & hic sensus magis congruit sequenti literae, ut videbitur. Caetera patent. **7** Et exurrexit. Hic coaequenter super verba Pauli habetur collatio, cum dicitur.

8 Qui cum secessissent loquebantur. ad partem ut secretius loquerentur. **9** Dicentes, &c. Et inter istos sic dicentes fuit Agrippa primus & principalis, tam propter dignitatem regiam, quam propter eius sapientiam, fuit enim sapiens valde & eloquens, ut refert Iosephus. i. libro de Iudaico bello. propter quod contulit conclusionem consilij, di. Festo. **10** Dimitti poterat. sicut innocens. Et hoc modo patet inclinatam fuisse aliquo modo ad credendum Christo, aliter non dixisset Paulum innocentem, sed magis morte dignum quam pseudo Christi praedcatorem. Vnde legitur in historia scholastica, quod imminente destructione Iudae & Ierusalem per Romanos, Christiani qui erant ibi monitu angelij transferunt in regnum Agrippae, qui erat confederatus Romanis, ut patet per Iosephum Iudaico bello, & ibi fuerunt pacifice recepti. **11** Si non appellasset. Ex quo enim ad superiorem erat appellatio interposita & recepta, & Paulum insequeretur ut morte dignum pars aduersa, non poterat eum praeses absque suo periculo dimittere liberum.

ADDITIO.

In cap. 26. vbi dicitur in Postil. Et constituam te ministrum & testem eorum, quae vidisti & audisti. Licet in rebus humanis efficacius testimonium principaliter est per visum non per auditum, tamen, in his quae pertinent ad fidem testimonium efficacius est etiam per auditum: Fides enim ex auditu, ut ad Rom. 10. cap. praesertim cum illa quae habentur ex auditu, scilicet, auctoritate sacre scri-

scripturae, proprie applicantur ad ea quae videntur, tunc enim testimonium redditur magis efficax. Sicut cum illa quae credebatur de Christo in lege, psalmis & prophetis, implebantur in eo tunc auditus & visus similiter verum testimonium tribuebant de Christo, unde Luc. 24. f. Oportet impleri ea quae scripta sunt in lege psalmis & prophetae de me. de qua concordia, scilicet visus & auditus psal. dicit. Sicut audivimus, ita vidimus, &c. & de tali visu auditu reddebat Apollolus testimonium.

CAP. XXVII.

CAP. XXVII.

Vt autem indicatum est, &c. Beda. In graeco: Vt iudi-

T ¶ autem ¶ indicatum est eum navigare in

iudicatum est nos nauigare in Italiam, triderunt Paulum quosdam alios vietos centurioni. Had-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXVII.

1 Vt autem indicatum est eum navigare in Italiam, &c. Habito

consilio de missione Pauli ad Caesarem, hic consequenter describit Lucas huius consilij executionem. Et primo describit Pauli

MORALITER.

Et similiter illi qui contemptis terrenis vacant diuinae contem-

templationi a multis fatui reputantur. **1** Vt autem indicatum, &c. Sequitur.

¶ 7. q. 1. cap. aduersitas. 2. Cor. 11. f

¶ decet

Had-

pi

H 4

A Hadrumetinam. Ra. id est, ad Romam nauigantem secundum quosdam. sed melius deriuatur de nomine ciuitatis Aphricæ quæ Hadrumetis dicitur. **B** Perseuerante nobiscum. &c. Chrysostomus. Vide quousque comitat, & Aristarchus. Bene etiam uiliter adest ille, qui in Macedonia omnia quæ acta erant annu-
C Humanè autem traclans Iulius Paulum, &c. Idem. Bene faciebat hoc permittendo, ut profectus ad notos curaretur. Verisimile enim erat illum valde afflictum à vinculis, à metu, & circumductione. Vide quomodo neque hoc occultat quod uoluit curam habere. Iterum tentationes iterum uenti contrarij: uide per omnia vitam sanctorum sic contexi. Et fugerant tribunal, & faciunt naufragium, ac ferunt tempestatem, quod & manifestat subdens, *Tunc pelagus quod est inter Ciliciam, &c.*

C *Venimus Listram.* Beda. Pro Listra in Græco Str. yrna scriptum est. Hiero. uero Myrrham ponit.
C *Et ibi inueniens Centurio nauem Alexandrinam.* &c. Chrysostomus.

Italiam, & tradi Paulum cum reliquis custodijs Centurioni nomine Iulio, cohortis Auguste. Ascēdentes autē nauē Hadrumetinam incipientes nauigare circa Asiæ loca sustulimus: perseuerāte nobiscū Aristarcho Macedone Thessalonicense. Sequenti autē die uenimus Sidonem. Humanè autē tractans Iulius Paulum, permisit ad amicos ire, & curam sui agere. Et inde, cū sustulimus, subnauigauimus Cyprū, propterea quod essent uenti contrarij. Et pelagus Ciliciæ, & Paphlyiæ nauigantes, uenimus Listram quæ est Lydia. Et ibi inueniens Centurio nauem Alexandrinam nauigantē in Italiā, transposuit nos in eā. Et cum multis diebus tardē nauigaremus, & uix deuenissemus contra Gnidum prohibente nos uento, ad nauigauimus Cretæ iuxta Salmonem. Et uix iuxta nauigantes, uenimus in locum quendam qui uocatur Boniportus, cui iuxta erat ciuitas Thalassa. Multo autem tempore, cū iam non esset tuta nauigatio, eo quod ieiunium iam præteris-

* Chrysostomus. Merito inuenitur, ita ut & illi annuncient in Asia, quod Paulo acciderit, & hinc Lycia. Vide Deum nihil inuicare, neque mutare, sed permittere illum nauigare uentis importunis. Sed etiam sic miraculum operatur, nam ut securè nauigent, non permisit illis in mari, sed semper iuxta terram nauigabant.
f *Gnidum prohibente nos uento, ad nauigauimus Cretæ iuxta Salmonem.* Beda. Vel contra Chium, sed melius in quibusdam legitur contra Gnidum, quæ est insula contra Asiam.
g *Ieiunium.* RAB. Fames magna in nauigio, infirmiores reddens nautas. Alij dicunt quadragesimam ante natale Domini. quod non est probabile. Melius ieiunium septimum putandum est in quo occisus erat Godolias. Vel dies ieiunij decimi in Ianuario, quando cognouerunt in Babylone captiui templum esse destructum.

* Chrysostomus. Ieiunium hic opinor dici quod Iudæi seruant. Nam post Pentecostem exierunt illinc post multum tempus, ita ut in ipsa ferme hyeme uenerint in partes Cretæ. Et hoc quoque non paruū miraculum, quod illi propter hunc seruati fuerint.

Portum

NICOLAUS DE LYRA.

progressus, secundo ad Romam eius accessus, ibi. Post mentes. *en. tres*: c. se. Prima diuiditur in tres partes, quia primo ponitur Pauli per mare nauigatio. secundo eius naufragatio. ibi. *Multo autem tempore.* tertio post naufragium recreatio, in principio sequentis ca. Circa primum sciendum, quod multa nomina ponuntur hic de quibus aliqui dicunt, quod sunt nomina insularum, alij ciuitatum maritimarū. Vtrūque tamen in pluribus habet certum de certitudine. Tum quia ex longitudine temporis multa sunt mutata uillarum, terrarum, & insularum. sicut Parisius antiquitus Luretia dicebatur, Tum quia nomina sunt æquiuoca, sicut Babylonia ad illam, quæ est in Aegypto, & ad illam quæ fuit antiquitus in Chaldaea. dicitur autem. *Ut autem, &c.* per consilium prædictum.

- 1 *Et in aar.* i. uinctis, uel custodia detentis.
- 2 *Centurioni nomine.* Cohortes autem militum habebant propria nomina, ut qualibet citius congregari posset ab alijs distincta. unde & illa cui præerat Cornelius uocabatur Italica, ut habetur supra 10. c.
- 3 *Ascēdentes.* sic dictam à ciuitate Hadrumetis nomine, quæ est in Aphrica, ut dicitur gl.
- 4 *Sustulimus.* i. à terra retraximus ad altitudinem maris.
- 5 *Perseuerante.* alijs qui cum Paulo uenerant Ierusalem, ut habetur supra 20. reuertentibus ad loca sua.
- 6 *Sequenti autem die uenimus.* in qua ciuitate Paulus ante prædicauerat.
- 7 *Permisit.* ad eos saluandum, & in fide firmandum.
- 8 *E. curam sui.* accipiēdo ab eis necessaria nauigantibus pro se, & suis socijs.

Sub

MORALITER.

7 *Humanè autem traclans, &c.* per hoc ostenditur quod Deus condescendit sustentibus propter ipsum: & hoc patuit in Daniele, & socijs suis, & in pluribus alijs ueteris, ac noui Testamenti personis.
10 *Et inde cum sustulissimus subnauigauimus.* per mare quod procellis concutitur præfens seculum designatur. per Paulum.

9 *Subnauigauimus.* appropiando in insule, sed non ibi descendendo, propterea quia uenti essent contrarij, qui non permittebant nauem currere uersus Italiā, & sic declinabāt ad latus.
10 *Et pelagus.* hinc & inde euagando.
11 *Venimus.* nomē est ciuitatis quæ est in prouincia Licie.
12 *Transposuit nos in eam* ut citius, & expeditius ueniremus Romam.
13 *Et cum multis.* propter defectum uenti.
14 *Et uix de.* contra Gnidum. nomen est insulæ secundum glossam.
15 *Prohibente.* qui mutatus erat debili, pro eis tamen in contrarium, & fortiozem.
16 *Ad nauigantibus.* i. prope Cretam, quæ est insula.
17 *Iuxta Salmonem.* quæ est ciuitas maritima dictæ insulæ opposita.
18 *Et uix iuxta nauigantibus, &c.* in Creta non tñ sic dictus à bonitate, ut patet infra ubi dicitur quod non erat aptus ad hyemandum, sicut aliquando aliqua uilla nominatur bona uilla, quæ tamen est multum defectiua.
19 *Multo autem tempore.* Hic consequenter describitur naufragatio. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur periculi denunciatio. secundo nauigantium aliqualis consolatio, ibi. Et cū multa. tertio, naufragij perperessio, ibi. Cum autem dies. Circa primum dicitur. *Multo autem tempore peralio.* non in portu, quia ibi non manserunt, ut infra, dicitur.
20 *Cum iam non esset, &c.* Aliqui dicunt quod istud ieiunium fuit Christianorum ante natiuitatem Domini, uel Iudæorum pro morte Godolias, uel pro templi destructione, sed nullum istorum uidetur uerum, quia Centurio, & milites, & etiam nauæ, saltem pro maiori parte erant Gentium.

Diuisio.

lum uero doctor, uel confessor prudens, & animarum zelū habens. per hoc ergo quod nauigantes contra eius consilium incurrerunt damna magna, ut patet ex sequentibus, & etiam suarum periculum personarum, significatur quod illi qui transeunt per uitam huius mundi in qua debent ad portum salutis nauigare, si deserant, uel contempnant consilium boni doctoris, uel confessoris incurrunt magna damna spiritualia, & periculum submersionis in gehennam.

Et

Portum, &c. Rab. A portus Cete dicitur qui est in Phenicie regione Cretę. portu autem Cretę perebant, quia Cretam nauigabant.

Beda. Aphricus flat inter meridiana plagam, & occidentalem, magis vergens ad occidentalem, Corus inter septentrionalem & occidentalem, plus deflexus ad occidentem. Et provincia Phenicis Cretę habebat ad occidentem.

C. Assou. Rab. nomē loci sic vocati, quia inde solvebatur naues in mare progredientes.

D Typhonicus. Alia translatio, vetus tempestiuus.

Euro. Rab. Idest, Boreas ventus inter aquilonem, & orientem. hic ventus erat contrarius naui nauigaturę in Phenicem.

F Cunque. Beda. Alia translatio manifestius dicit. Arrepta nauis cum nō possent vento occurrere, comodata nauis fluctibus colligere vela ceperunt. Tunc transcurrimus insulam, quę dicitur Cauda, quę oc-

tis est portus Cretę respiciens.

id est

Forti batur.

Ex signis tempestarum, vel spiritu prophetico.

set, consolabatur eos paulus, dicens eis: Viri video, quoniam cum iniuria, & multo damno non solum oneris & nauis, sed etiam animarum nostrarū incipit esse nauigatio. Centurio autē gubernatori, & nauclero magis credebatur, quam his quę à Paulo dicebantur. Et cum aptus portus non esset ad hyemandum, plurimi statuerunt consilium nauigare inde, si quo modo possent deuenientes Phenicem hyemare, i portum Cretę respicientem ad Aphricum, & ad Corum. Aspirante autem Aultrō aestimantes propositum se tenere, cum sustulissent de Alson, legebant Cretam. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euro aquilo. Cū quę arrepta esset nauis, & non posset conari in ventū, data nauē statibus ferebamur. In insulam autem quandam decurrētes, quę vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scaphā. Qua sublata adiutorijs utebantur, accingētes nauē. timentes ne in Syrtim incidērent, submisso vase, sic ferebantur. Valida autē nobis tempestate iactatis, sequenti die iactum fecerunt, & tertia die suis manib. armamenta nauis proiecerunt. Neque sole autem, neque sideribus apparentibus per plures dies, & tempestate nō exigua imminente, iam ablata erat spes omnis salutis nostrę. Et cū

a Domino nauis.

b nauiculario, qui dominus erat nauis. Nauclero quod etiam de quinque nauis significat.

Bonus.

Retro vnde venerant

Insulam, vel ciuitatem in Creta.

a Phenicem hyemare, i portum Cretę respicientem ad Aphricum, & ad Corum.

a Ad meridiana occidentis plagam, quę de Aphrica nominem accipit. b A Creta. c Quia a Borea portus erat Cretę

phricum, & ad Corum. Aspirante autem Aultrō aestimantes propositum se tenere, cum sustulissent de Alson, legebant Cretam.

a Ad portum Cretę peruenire.

tes propositum se tenere, cum sustulissent de Alson, legebant Cretam. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euro aquilo. Cū quę arrepta esset nauis, & non posset conari in ventū, data nauē statibus ferebamur.

a A nomine regionis. Typhos, inflatio.

ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euro aquilo. Cū quę arrepta esset nauis, & non posset conari in ventū, data nauē statibus ferebamur.

a Vento.

Contra.

ta nauē statibus ferebamur. In insulam autem quandam decurrētes, quę vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scaphā.

a Fene euasisset scapha. b A fluctibus. c Scapha. d In prociectu tempestatis amantes.

scaphā. Qua sublata adiutorijs utebantur, accingētes nauē. timentes ne in Syrtim incidērent, submisso vase, sic ferebantur.

a Vase quodam facientes eam grauiorem, vnde sequitur submisso vase. a Nauis, & scapha b scapha

ue. timentes ne in Syrtim incidērent, submisso vase, sic ferebantur.

a Vento contrario.

ferebantur. Valida autē nobis tempestate iactatis, sequenti die iactum fecerunt, & tertia die suis manib. armamenta nauis proiecerunt.

a Eiectionem eorum quę erant in nauis.

Ventilia.

ta nauis proiecerunt. Neque sole autem, neque sideribus apparentibus per plures dies, & tempestate nō exigua imminente, iam ablata erat spes omnis salutis nostrę.

Et cū

cupa

Opor-

NICOLAUS DE LYRA.

Gentiles hac ieiunia non seruantes. ideo magis videtur, quod hoc ieiunium fuit in mari, ubi propter tempestatem non uacabat nautis comedere, nisi patum, propter nauis regimen, & alys propter timorem, propter quod nauis debiliores erant facti.

1 Consolabatur eos, dans eis bonum consilium si accipere uoluissent.

2 Viti video. spiritu prophetico, qui certior est experientia nauitica.

3 Quoniam cum, id est, cum periculo magno rerum, & corporum nostrorum.

4 Centurio autem, propter nauicam scientiam. Est autem naucleris dominus nauis possessus, vel conductus, & dicitur a nauē, & cleros quod est fors.

5 Et cum, cum tamen hyems immineret.

6 Plurimi statu, i. firmiter deliberauerunt.

7 Nauigare inde, contra Pauli consilium.

8 Si quomodo, quę est prope locum vnde recesserant. Phenicis, n. propinqua i. l. Palestina, in qua est Casarea de qua recesserant, ut patet ex predictis.

9 Hyemare, ibi enim scilicet in Phenicie erat portus ad hyemandum.

10 Portum cretę, vnde volebant recedere, ut patet ex predictis, & ex sequentibus.

11 Respicientem, ly respicientem refertur ad Phenicem quę respicit Cretam, siue portum Cretę ad partem occidentalem. Aphricus, n. & Corus sunt venti occidentales laterales, tamen Aphricus ex parte meridiei, Corus autem ex parte Aquilonis. Glo. vero aliter ordinat literam dicens quod portus Cretę, de quo fit hic sermo, est in Phenicie: sed dicitur portus Cretę, eo quod respicit Cretam ad occidentem. Sed prima expositio melior videtur, & magis consona consueti modo loquendi.

12 Aspirante, qui est ventus meridionalis.

13 Aestimantes, s. nauigare in Phenicem per ventum lateralem quo frequenter uentur nauis: volebant enim nauigare versus orientem,

tem, ut patet ex predictis.

14 Cum sustulissent. Locus est vnde soluuntur naues mare ingredientes, qui in latino dicitur statio.

15 Legebant Cretam, id est, nauigio transibant ab ea recedentes, legere enim est equiuocum, quia significat furari, colligere, nauigare, transire, & literas sonare, vnde versus. Fur aurum virgē flores, mare nauita, libros Clericus, equiuoce singula quisque legit.

16 Non post, s. nauem.

17 Ventus, i. maris inflatiuus, & tempestuosus, dicitur a Typhos quod est inflatio.

18 Euro aquilo, sic nominatur ille ventus, & est lateralis aquiloni, ex parte tamen orientis, & sic opponitur Aphrica, non tamen directe omnino ex qua parte nauigabant.

19 Cumque uolentia venti.

20 Et non posset, i. contra ventum.

21 Data nauē statibus ferebamur, i. amotis uelis ibamus secundum statum venti.

22 In insulam, i. iuxta eam currentes, quia non ibi poterant apparere propter vim venti.

23 Potuimus vix obtinere scapham, i. ea uti ad muniendum nauem. Scapha, n. est nauicula qua nauis utuntur ad eundem circuitum nauem, & agendum ea quę sunt necessaria pro nauis tuitione, id subditur.

24 Adiutorijs, ne ligna soluerentur a vi maris, & ut tardius incederet nauis, ideo subditur.

25 Timentes autem ne in Syrtim incidērent, ex nimio uici cur. Est autem Syrtis, vel Syrtes locus periculosus ex arena.

26 Submisso vase, s. scapha.

27 Sequenti die iactum fecerunt, eorum quę in nauis erant necessaria.

28 Et tertia die, i. ventilia.

29 Nauis proiecerunt, retinentes ea tantum quę necessaria erant ad nauigandum. Cetera patent.

30 Et cum, hic consequenter describitur Pauli consolatio, & proponitur

^a Oportebat quidem, &c. Rab. Quasi dicat. Deum non audis, unde supra hortabatur eos Paulus. Vel oportebat me audire: id est ut audiretis me.

^a Chrysof. Vide post tantam tempestatem nec importunus, nec insolens illis loquitur, sed volens, ut vel in post-

rum credant, unde & quae facta erant in testimonium assumit veritatis dicendorum. Et duo praedicit, & quod in insulam ex-eundum illis, & quod nauis peritura, qui autem in illa saluandi sint, id quod non erat con-jectura sed propheta, & quod Caesari assistendus esset.

^b Assitit enim. Beda. Non dicit hoc iactando, sed ad fidem pro-uocat illos: nam & ideo mare turbatum est, ut per id quod auditus est, specialis in eo gra-tia appareret.

^c Ecce donauit tibi Deus omnes qui, &c. * Chrysofomus. Quod autem dictum Paulo donauit tibi eos, tantumdem est, Digni quidem erant qui perirent, quoniam inobedientes fuerunt, veruntamen in tui gratiam hoc fit.

* Hieronymus. Si apostoli & martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro ceteris, quam pro se adhuc debent esse solliciti, quanto magis post coronas, victorias, & triumphos? Vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat a Deo veniam, & Stephanus imitator domini sui, & primus martyr in Christo, pro persecutoribus veniam deprecatur; & postquam cum Christo esse ceperint, minus valebunt? Paulus Apostolus ducetas septuaginta sex aetas sibi dicit in nauis condonatas; & postquam resolutus esse, ceperit cum Christo, tunc ora clausurus est, & pro ijs, qui in toto orbe ad suum euange-lium crediderunt, mutire non poterit Meliorque erit Vigilantius canis viuens, quam ille Leo mortuus. Recte hoc de eccle-siaste proponere, si Paulum in spiritu mortuum confiterer, Denique sancti non appellantur mortui, sed dormientes. Vnde & Lazarus, qui resurrecturus erat dormisse perhibetur. Et Apostolus vetat Thessalonicenses de dormientibus contristari.

* Bernardus. Si in terra adhuc positi omnia poterant: non quidem in se, sed in Christo, quid non poterunt hodie viuere in aeterna felicitate cum ipso? Mortales adhuc & morituri, imperium vitae & mortis videbant habere, solo minorum verbo mortificantes viuos, & mortuos suscitantes; quanto magis nunc, cum honorati sunt nimis, nimis confortatus est principatus eorum?

* Basilius. Hi sunt qui nostram obtinentes regionem, quasi quaedam turres contra aduersariorum incursum refugium exhibent. Beneficium hoc fratres charissimi gratiam hanc mihi nime deficientem ex Deo optinemus. Paratum est hic Christianis auxilium, ecclesia videlicet martyrum, exercitus triumphantium, chorus laudantium Deum,

* Gregorius Nazianzenus. At vir mihi chare, & sacro-sancte

sancte, nos utinam ipse benignus de celis aspicias, atque hunc populum gubernes, perfectum perfectae Trinitatis, quem in patris, & filij, & Spiritus sancti contemplatione percipitur, & colitur, adoratum: meque, siquidem res pacatae futurae sint, in vita retinens, gregemque mecum pascas, sin autem ecclesia bellis

flagratura est reducas, aut assumas, tecumque, & cum tui similibus colloces, tamen si magnum sit quod populo, in Christo Domino nostro.

* Ambrosius. Unde de te euocem, Petre; ut doceas me quid fides cogitaueris? Unde, inquam te euocem? De caelo, ubi iam choro insertus es angelorum, an etiam de tumulo? Quia non putas iniuriam & tibi esse, unde Dominus resurrexit. Doce nos quid tibi profuerint lachrymae tuae.

* Ephrem, Precamur beatissimi martyres, qui pro Domino saluatore, proque illius charitate sponte & impigre tormenta subistis, atque ideo familiaris Domino coniuncti estis, ut pro nobis miseris & peccatoribus, & negligentia squallore sordentibus Dominum interpellare dignemini, ut superueniat in nos gratia Christi, quae corda nostra radio sanctae charitatis illustret, ut ipsum toto corde diligere possimus. Vos nempe vere beati atque gloriosi estis, quos angeli & homines pari consensu beatos praedicant.

PRUDENTIUS.

Illitas cruore sancto nunc arenas incolae
Confrequentant, obsecrantes voce, votis munere,
Exteri, necnon orbis huc colonus aduenit:
Fama nam terras in omneis praecurrit proditrix
Hic patronos esse mundi, quos praecantes ambiant
Nemo puras hic rogando frustra congeserit preces;
Lacus hinc tersis reuertit supplicator fletibus
Omne quod iustum poposcit, impetratum sentiens.
Tanta pro nostris periculis cura suffragantium est,
Non sinant, inane ut nullus voce murmur fuerit:
Audiunt, statimque ad aurem Regis aeterni ferunt.
Inde larga fonte ab ipso dona terris influunt,
Supplicum causas petitis quae medelis irrigant.
Nil suis bonis negauit Christus unquam testibus.

Septima Sinodus generalis, quae est secunda Nicana: Cum timore Dei omnia agamus, postulantes intercessionem incontaminatae Deipatae & semper virginis Dominae nostrae Mariae, item sanctorum angelorum, omniumque sanctorum, Salutantes & venerandas eorum reliquias, ut nos sanctitudinis eorum fiamus participes. Sic

NICOLAUS DE LYRA.

ponitur causa cum dicitur. Et cum multa, &c. partim ex timore, partim ex naturarum continua occupatione, propter quod multum indigebant consolatione,

- 1 Tunc stans. constanter & intrepide.
- 2 Dixit. eos arguendo de contemptu sui consilij.
- 3 Oportebat quidem, &c. non tollere nauem a Creta, sed ibi hyemare.
- 4 Lucrique. id est, per hoc euitare ista pericula & damna. Consequenter consolatur eos dicens.
- 5 Et nunc. quamuis me non audieritis,
- 6 Bono animo. id est, consolatos, quia nauis sola peribit, personis saluis. hoc praedicit, ut cum venerit propheticum spiritu eum locu-

MORALITER.

5 Et nunc suadeo vobis, &c. Per hoc autem quod dominus dedit personas eorum Paulo qui nauigabant cum eo, significatur quod homines frequenter salutem animae consequuntur per bonitatem

locutum sciant fuisse, & de pertinentibus ad salutem sibi credant.

- 7 Assitit enim. tales enim reuelationes magis fiunt de nocte quietatis sensibus, quam de die.
- 8 Cuius sum. apostolus & minister.
- 9 Ne timeas. a periculo maris.
- 10 Et ecce donauit tibi Deus, &c. quantum ad salutem corporalem. nam omnes euaserunt, ut patet in fine ea. Vtrum autem dederit eos quantum ad salutem spiritualem, non habet expresse, sed probabile est quod visa impletionem sui dicti & miraculis quae fecit in insula, viperam sine sui laesione coburendo, & infirmos oratione curando crediderunt Christo. unde & centurio qui erat principalior, prohibuit vincos interfici volens seruare Paulum. unde videbatur ex tunc inclinatus ad credendum. cetera patent usque ibi.

tem illorum cum quibus conuersantur, sicut per oppositum per malorum consortium multi peruertuntur. Psal. 17. Cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris, & cum electo electus eris & cum peruerso peruerteris.

Et ce-

A pes. Sic enim redde-
mur perfecti in omne
opus bonum in Chri-
sto Iesu Domino no-
strum.

† altitudinis.

a In insulam. Raban.
Quasi pro signo est
prophetia veritatis de
insula, ut cum ad illā
venerint de salute sua
certi sint.

b In adria. Rab. Re-
gio. ad quam nauiga-
bant. Vel nomen cui-
usdam freti in Tyrrē
no terrē de qua Adria-
ticus sinus vocat. Ali-
ter Adria pluraliter
accipitur pro scopulis
& ideo putabant nau-
tā regionem appare-
re. In libro Hebręorū
nominum Adria con-
tinens mala, vel locus
malorum dicitur.

† hortor.

c Nisi in nau. Beda.
Quia in naufragio ma-
gis nauatarum sciētia,
qui gnari erāt maris,
quam militum arma
proderat: ideo melius
ferebāt scaphā quam
nautas excidere.

d Sumere cibum. Beda.
Nemo seculi tempe-
states euadit, nisi qui
pane vitę pascitur, &
qui in nocte tribula-
tionum, sapientię, for-
titudini, temperantię
& iustitię manitur, au-
xilio domini coruscā-
te portum salutis con-
sequitur, ira ut seculo
expeditus flamma di-
lectionis, qua calefuit
interiora quęrat.

e Eramus vniuersa.
Raban. Non ait, viri,
quia fortasse erant &
mulieres. Vel propter
cōfusionem Christia-
norum: militū & nau-
tarum

a Insulam autem quandam oportet nos deuenire. Sed postea-
quam quartadecima nox superuenit, nauigantibus nobis
b in Adria circa mediā noctem, suspicabantur nauatę appa-
rere sibi aliquam regionem. qui & submittentes bolidem

inuenerunt passus viginti, † & pusillum inde † separati, in-
uenerunt passus quindēcim. Timētes autem ne in aspera lo-
ca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor opta-
bant diem fieri. Nautis vero quęrentibus fugere de nauē,

cum misissent scapham in mare sub † obtentu quasi incipē-
rent à prora anchoras extendere, dixit paulus Centurioni
& militibus: nisi hi in nauē manserint vos salui fieri non po-
testis. Tunc absciderunt milites funes scaphę, & passi sunt

eam excidere. Et cum lux inciperet fieri, † rogabat Paulus
omnes sumere cibum dicens: Quartadecima hodie die ex-
pectantes ieiuni permanetis nihil accipientes. Propter quod

† rogo vos accipere cibum pro salute vestra, quia nullius
vestrum capillus de capite peribit. Et cum hæc dixisset, su-
mens panem gratias egit Deo in conspectu omnium. Et

cum fregisset cœpit manducare. † Animę quiores autem
facti omnes, & ipsi sumserunt cibum. Eramus vero vniuer-
sę animę in nauē ducentę septuaginta sex: Et satiati cibo

alleuiābant nauem, iactantes triticum in mare. Cum autem
dies factus esset, terram non agnoscebant: sinum vero quen-
dam considerabant, habentem littus, in quē cogitabant si

possent, eijcere nauem. Et cum anchoras sustulissent, com-
mittebant se mari, simul laxantes iuncturas gubernaculo-
rum. Et leuato arte mone secundum aurę flatum tende-
bant ad littus. Et cum incidissemus in locum † bithalassum,

impegerunt nauem. Et prora quidem fixa manebat im-
petum, quia peretium exemplo alij
tius agunt.

petunt, quia peretium exemplo alij
tius agunt.

petunt, quia peretium exemplo alij
tius agunt.

petunt, quia peretium exemplo alij
tius agunt.

petunt, quia peretium exemplo alij
tius agunt.

petunt, quia peretium exemplo alij
tius agunt.

petunt, quia peretium exemplo alij
tius agunt.

petunt, quia peretium exemplo alij
tius agunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed postea. ab ortu tempestatis.

2 Nauigantibus nobis in Adria. id est, in mari Adriatico prope montem Garganum, ut dicunt aliqui. Alij autem dicunt, quod Adria est nomen appellatiuum, & significat mare petrolum, sic dictum ab Adros Gręce, quod est petra Latino. Et hęc magis consonat littera sequens cum dicitur.

3 Suspiciabantur nauatę apparer, &c. ex scopulis apparentibus de longe.

4 Qui submittentes bolidem. instrumentum est, ex quo tentatur profundum maris per plumbum vel stannum pendens ad chordam.

5 Timētes. quia non inuenerant profundum maris æqualiter distans in breui spacio.

6 De puppi. id est, vltima parte nauis.

7 Mittentes anco. ut facerent nauem stare, ne inciderent in aspera loca.

8 Optabant diem. ut magis viderent à longe si essent ibi aliqui scopuli.

9 Nautis vero. in scapha quę magis euitare potest talia loca quam nauis magna.

10 Sub obtentu. id est, simulatione.

11 Quasi inciperent. id est, à prima parte nauis.

12 Anchoras extendere. ad nauem magis arestandum. Quod percipiens Paulus spiritu diuino,

13 Dixit Centurioni. quia nauis sine nautis & in mari procellosa periclitatur cito.

† tam ita dicitur.

* Chrysostomus.

Et vnde manifestum quod tot erant qui si nihil nauigabant? Verisimile erat illos ro-

gasse causam propter quam nauigant, & di-

dicisse omnia: qui & nihil edebant, quia

la eis erat cura cibi, e-

quod non erat vulgare periculum.

f Artemone. Beda

Artemo modicum v-

lum, directionis nau-

potius accommoda-

tum quam celeritat-

g Bithalassum. Beda

Gręci Thalassan vo-

cant mare Bithalaf-

vero significat litus

mare protentum, et

demque mare se di-

dēte, hinc & inde c-

cundatum.

Raba. Bithalassu

in terrę interies

duplex mare conu-

nit. Quod mare Gr-

ce vocatur Thalaf-

h Et prora quidem.

Beda. Ideo nauis i-

perijt, quia non le-

cursu fluctibus sup-

lapsa est, sed aqu-

ris fundo violenter

fixa, partim solo re-

netur, partim impo-

fluctuum fertur. v-

frangitur. Talis est

sus animi seculo c-

dit, qui non calca-

desideria mundi, p-

rari intentioniste

infigit, & ita sequ-

tis operis compaga-

vndarum fluctibus l-

uit. Sed qui fracta

ui euaserunt terra-

petunt, quia peret-

tium exemplo alij

tius agunt.

14 Tunc absciderunt. ne per eam possent fugere nauatę. Carapatent vsque ibi.

15 Ieiuni permanetis. id est, modicum accipientes quod quasi nihil reputatur. 2. Physicorum. & etiam communi modo quando de homine modicum comedente dicitur, quod nihil imedit. non enim tanto tempore vixissent, sine aliqua cessatione.

16 Propter quod. ut fortiores sitis in naufragio imminent euadendum de mari.

17 Animę quiores autem facti sunt omnes. verbo Pauli & exemplo.

18 Eramus vero. id est, homines. denominando totum à parte nobiliori.

18 Cum autem. Hic consequenter describitur naufragij perisio, cum dicitur.

20 Terram. scilicet in littore maris.

21 Sinum. id est receptaculum in quadam insula.

22 Et cum. id est, de mari leuassent.

23 Committebant. quamuis viderent ibi periculum nauigandi, maius tamen periculum erat ibi manere quam ad sinum terre prædictum.

24 Et leuato. id est, est paruo velo, quod magis deseruit celeritati nauis quam celeritati motionis.

25 Et cum. locus est altus in fundo maris habēs mare profundus ex ytraque parte, sic dictus à bis, & thalassa. quę est mare in Gręco.

26 Impegerunt. ad terram illam altiolem.

27 Et prora. quia mare non erat ibi tam profundum, quomodo nauis posset ibi natere.

A mobilis, puppis véro soluebatur a ui† maris.
 Militum autem consilium fuit, ut custodias
 occiderent, ne quis cum enatasset fugeret.
 Centurio autem volés seruare Paulum, †prohi-
 buit fieri, iussitque eos qui possent natare, e-
 mittere

mittere se in mare primos; & euadere, & ad
 terram exire. Et cæteros alios in tabulis †fere-
 bant, quosdam super ea quæ de naui erant. Et
 sic factum est, vt omnes animæ euaderent ad
 terram.

D
 † alios in qui-
 busdam nauis
 fragmentis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Puppis ve. solue. a vi ma. Ex impetu. n. fluctuum a parte poste-
 riori irruentium soluebatur compago lignorū. Cætera patent vsq; ibi.

2 Iussitque eos, &c. isti erant milites. Dicit. n. Vegetius in libro
 de re militari, quod tyrones Romani a principio addiscabant artem na-
 tandi quæ frequenter est necessaria in exercitiis. Cætera patent.

MORALITER.

2 Et &c. alios in t. &c. Per hoc aut quod plurimi per tabulas
 fuerunt

fuerunt corporaliter saluati, significatur, quod p penitentiã,
 quæ est secunda tabula post naufragium spirituale, multi sal-
 uantur, & ad portum salutis æternæ feliciter deducuntur.

ADDITIO I.

In cap. 27. vbi dicitur in postil. Et cum iam non esset tuta nauiga-
 tio, eo quod Iesu.

Hoc quod dicitur, Cum iam non esset tuta nauigatio, eo quod ieiunium iam præcristisset, non uidetur referendum ad debilitatem nau-
 tarum propter paucitatem comestionis præteritæ. Tum quia
 propter hoc non proprie diceretur non esse tuta nauigatio, sed
 quod nauæ erant debiles. nauigatio. n. tuta fuisse cum fortio-
 ribus nauis. Tum quia nauæ propter tempestatem, & timo-
 rem non desinunt sustentationem cibi sumere, intant um quod
 dicantur ieiuni. Vnde melius uidetur dicendum, quod ratio hu-
 ius quod dicitur. Cum iam non esset tuta nauigatio. est propter tem-
 porum differentiam, quia iam tempus autumnale incipiebat, in
 quo

quo non sunt tutæ nauigationes, præsertim longinquæ, quod
 autem iam incipiebat autumnale tempus declarat cum subdit.
 Eo quod ieiunium præcristisset. Ad quod sciendum, quod ieiunium
 principalissimum, & celeberrimum Iudæorum, est festum expia-
 tionis quod est decima die mensis 7. ut habetur I. eu. 16. qui qui-
 dem mensis concurrat communiter cum mense septembri, & sic
 eius decima dies communiter est prope æquinoctium autumnale
 a parte ante, uel post, & sic iam incipiebat tempus ineptum
 ad nauigandum. Nec obstat quod obiicit postillator, dicens
 quod centurio, milites, & nauæ tanta ieiunia non seruabant.
 quia hæc ratio non dependet ex obseruantia ieiunii, sed ex mu-
 tatione temporum ab æstate in autumnum.

E

CAP. XXVIII.

T cum euas-
 sisse, &c.
 *Chrysof.
 vides quã
 tum bonũ

factum est ex tempe-
 stare? non igitur erat
 ex derelictione. Et
 quò, inquit, ferebant,
 quum nihil ederent,
 nullumque cibum su-
 merent? Timor tene-
 bat illos. & appetitũ
 cibi negabat extre-
 me periclitantibus. Igi-
 tur quod factum est a
 tempore erat, maxi-
 mum aut miraculũ,
 quod in tali tempore
 a periculis medijs ser-
 uati sunt, & ipse, & p-
 pter ipsum cæteri.

a Pyra. Rab. quidam
 dicunt pyram nomẽ
 ligni esse.
 b Cum cong. Beda.
 Egressus de mari A-
 postolus

CAP. XXVIII.

T cū euasissimus, tūc cognouim⁹ quã
 Mytilene insula vocabat̃. Barbari ve-
 ro p̃stabāt non t̃modicā humanitatē
 nobis. Accesa. n. pyra reficiebāt nos
 oēs, p̃p̃ imbrē, q̃ imminebat & t̃frig⁹

Cū congregasset autem Paulus sarmento r̃ũ aliquãtã mul-
 titudinem, & imposuisset super ignem, vipera a calore cū
 processisset, inuasit manum eius. Vt vero viderunt Barbari
 pendentem bestiam de manu eius, adinuicem dicebant,
 † Vtique homicida est homo hic, qui cū euaserit de mari
 ultio eum non finit uiuere. Et ille quidẽ excutiẽs bestiam
 in ignem, nihil mali passus est. At illi existimabant eum
 in timorem conuertendum, & subito casurum, & mori.
 Diu autem illis expectantibus, & videntibus nihil in eo

postolus ignem accē-
 dit. quia corda quæ
 vndis tempestatũ do-
 cendo eripit amoris
 igne calefacit. Sarmẽ
 ta sunt exhortationes
 charitatem accēden-
 tes, decerpta integri-
 tate scripturarum,
 quasi frondibus exci-
 sis ramorum.
 c Super ignem. Beda.
 eodem igne quo suos
 fouet bestiam combu-
 rit, quia eisdem virtu-
 tibus, & sancti profici-
 unt, & impij cū suo
 autore inuidendo de-
 ficiũt. vnde propheta
 Zelus apprehendit popu-
 lum ineredutum, & nunc
 ignis aduersar. comedit.
 d Vip. &c. Bed. quia
 sp̃s immundus flam-
 ma virtutũ de cordi-
 bus fidelitũ pulsus, do-
 storibus veritatis ve-
 nenum persecutionis
 infundit,

Myrice
 Sarmẽta.
 t̃cipiebant.
 † 2. Cor. 11. f.
 Esa. 26. b.
 secundum 70
 † futurum vt
 incēderetur.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXVIII.

T cum eua. Hic consequenter post naufragium ponitur
 passorum recreatio, & secundo huius beneficij recom-
 pensatio, ibi. Coniigit autem. Circa primum dicitur.

2 Et cum euasi. &c. per habitatores insulæ.
 3 Barbari uero. i. habitatores insulæ qui dicuntur barbari, eo
 quod non loquebantur Hebraice, Grece, nec Latine. alia. n. idio-
 mata barbarica dicuntur. 4 P̃stabat. &c. cõpatiendõ nau-
 fragis. 5 Accen. i. cõgeriẽ ignorũ ardētũ, q̃ d̃r pyra, a pyr, qd̃
 est ignis. 6 Ref. etc. q̃ de mari exierat aqua totaliter madefa-
 ctũ, vt patet ex dictis, & cum hoc erat frigiditas t̃pis. 7 Cū cong.
 In

In quo apparet eius charitas, q̃ totus madefactus nõ statim cucur-
 rit ad ignẽ, sed collegit sarmẽta ad ignis augmẽtationẽ 8 Vip.
 serpens est venenatus, sic nominatus, eo qd̃ vi pariat. Nã catuli e-
 xistẽtes in ṽtre matris qñ crescũt, latera eius rodũt, & sic exeũt
 matrem interficiendo. 9 A calore, &c. fugiens ignis calorẽ.
 10 Inuasit, &c. ipsum mordendo. Cætera patent vsq; ibi.
 11 Vtique, &c. sciebant. n. quia commune est apud omnes gen-
 tes, quod homicida debet. mori. 12 Vltio. i. iustitia diuina.
 13 Non &c. mortẽ sibi debitã q̃ euaserat in mari supplens per
 aliã viã. 14 Et ille, &c. scdm Saluatoris millionẽ, Luc. 10. d.
 Dedi vobis virtutẽ calcãdi super serpẽtes, & scorpiones, et nihil vobis
 nocebunt. 15 At il. &c. scdm morem consuetũ taliter percussit.

Con-

MORALITER.

2 Et cum eua. &c. quæ transmigratio interpretatur, & iõ signi-
 ficatur per hoc, quod euadentes de sp̃ali naufragio per tabulã
 p̃nitentiæ debent ad virtutes efficacius transmigrare, ut sic
 tempus amissum valeant recuperare.

3 Barb. &c. Ex hoc habetur argumentum, quod homines alij,
 qui

qui ciuilitate nutriti, multo magis debent naufragis, & qui-
 buslibet alijs angustiam passis affectu, & effectu compati.
 7 Cum cæt. In hoc dedit superioribus, & prælati, exemplum
 compatiendi, non tantum spiritualmente, sed etiam corporaliter
 inferioribus suis.

8 Vipera a calore cum processisset, inuasit manũ, &c. Per viperam
 Tom. 6. R quæ

G infundit, quo manum
A fauciet .i. bonum op⁹
 impediatur.
 a *In locis autem illis erant pradia primatis insulae, cui nomen Publio, &c.*
 b *Chryf. Ecce iterum alius hospitalis Publius, & dives, & abundantissimus nihil de religione Chri sciens sed ob solam calamitatem misertus illorum est, hospitioque benigne tractauit.*
 b *Dysenteria, vel dysin. Bed. est passio intestinorum.*
 c *Et cum be. Cyr infidelem infirmum pece saluat qui Timotheum Trophimumque infirmos fideles, vnum curat, alterum relinquit? Nisi quia ille per miraculum foris sanandus erat, qui interius non vivebat, hoc autem non indigebant, qui intus salubriter vivebant.*
 d *Insigne cast. Rab. Quia aliqua forsitan, castra ibi antiquitus fuerant edificata. Vel Cui: nauis, quia sub forma castrorum insignia velis erant intexta nautarum. Vel castrorum,*

a id est facies suae inuicem conuertentes inter se.
 mali fieri, t conuertentes se dicebant eum esse Deum. In
 locis autem illis erant pradia principis insulae nomine publici, qui nos suscipiens, triduo benigne t habuit. Contigit
 autem patrem publici febribus, & dysenteria vexatum iacere. Ad quem Paulus intrauit. Et cum orasset, & imposuisset ei manus, t saluauit eum: Quo facto, & omnes qui in insula habebant infirmitates, accedebant, & curabant. Qui et multis honoribus nos honorauerunt, & nauigantibus imposuerunt quae necessaria erant. Post menses autem tres nauigauimus in nauis Alexandrina, quae in insula hyemauerat: cui erat insigne t Castorum. Et cum uenissetus Syracusam, mansimus ibi triduo. Inde circumlegentes deuenimus Rhegium, & post unum diem flante Austro secunda die uenimus Puteolos, vbi inuentis fratribus rogati sumus manere apud eos dies septem, & sic uenimus Romam. Et inde cum audissent fratres, t occurrerunt nobis vsq; ad Appij forum, & tribustabernis. quos cum uidisset Paulus, gratias agens Deo accue-
 uerunt.
 f *Audissent fratres. Rab. Christiani Romae habitantes, unde patet. Paulum non primo praedicasse Romanis.*

rum, id est plebs.
 Insigne Castorum. sicut, Bed: Gemini: autem Castores sunt Castor & Pollux, quos ob id gentiles in mari Deos inuocant, quia in prodigijs nauatarum si sola stella in nauis, vel antennis apparuerint, periculosi, si uero geminae, prosperi cursus sunt nunciatae. Alia translatio. Cui erat signum Iouis filii, quia ferunt fabulae Castorem, & Pollucem Iouis filios fuisse.
 e *Puteolos. Puteoli locus est ultra Romam ubi uergilius fecit balnea medicinalia, singula propriis inscripta titulis (ut dicitur) contra quam. s. ualentem egritudinem. unde Salernitani mundia ducti superuenientes in manu forti titulos destruxerunt, & adificata mutila-*

Prodigia Castrorum
 Castorum
 de nobis
 Castor, & Pollux.
 1. Tim. 5. d.
 2. Tim. 4. d.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Conuertentes se. Vnus alteri colloquendo.*
- 2 *Dicebant eum esse Deum. credentes eum immortalē. Deos. n. dicebant Gentiles immortalitatem consecutos, secundum suam estimationem, ut Saturnum, Iouem, & sic de alijs.*
- 3 *In locis aut. & c. pradia. i. possessiones, & domicilia.*
- 4 *Qui nos sus. charitatiue.*
- 5 *Triduo benign. hab. uictualibus reficiendo.*
- 6 *Contigit autem. Hic consequenter describitur ditorum beneficiorum recompensatio, charitatiue tamen, quia bona Dei non cadunt sub pretio, sicut dictum est, sup. 8. & hoc est quod dicitur Contigit au. pa. pu. principis insulae.*
- 7 *Febrib. & dy. i. fluxu ventris & excoriatione intestinorum.*
- 8 *Vexatum iacere. His. n. duabus infirmitatibus simul concurrentibus est homo morti propinquus.*
- 9 *Ad quem Pau. intra. uisitando eum charitatiue.*
- 10 *Saluauit eum. Itaque ab utraque infirmitate.*
- 11 *Qui etiam mul. ho. nos ho. de beneficijs grati, & in Paulo cognoscentes Dei uirtutem operari.*
- 12 *Post menses. Descripto multiplici processu per uiam, hic consequenter describitur prius accessus ad terminum. s. Romam. Et primo describitur accessus. Secundo commorandi modus, ibi Cum autem. Circa primum dicitur. Post men. au. tres. Vtrum autem hoc tempus incipit a principio nauigationis de Caesarea, vel aduentus ad hanc insulam, textus non dicit. Videtur tamen magis probabile, quod computetur ab aduentu in insulam, nam ut patet ex*

ex praedictis intendebat hyemare alicubi, nec uideatur hyemasse alicubi quam in hac insula.
 13 *Cui erat in. C. sic est in libris correctis. Duo. n. germani. s. Castor, & Pollux, qui dicuntur hic Castores in plurali sunt a primogenito sic nominati, audientes Helenam sororem suam esse raptam, insecuti sunt per mare, & orta tempestate nunquam comparuerunt propter quod Gentiles crediderunt illos immortales esse factos, uocantes eos deos maris, & propter hoc eorum insigne habebat illa nauis. 14 *Et cum uen. Sy. Siciliae ciuitatem, unde fuit beata Lucia. 15 *Inde cir. i. circa insulam nauigantes. 16 *Deuenimus Rheg. villa est in Calabria. 17 *Secunda die ue. Pu. hic est locus ultra Romam, ubi uergilius. adificasse dicitur balnea, supponens titulos singulis contra quolibet infirmitates ualere, quae Salernitani postea destruxerunt. 18 *Et sic ueni. Ro. i. prope Romam. 19 *Et inde cum audis. fra. i. Christiani Romae habitantes. Ex quo patet, quod Paulus non fuit primus qui praedicauit Romae Christum. 20 *Occurrerunt p. ad Appij fo. sic nominatum a quodam consule Claudio Appio, a quo est uia Appia nuncupata. 21 *Et tribustabernis. Est nomen unum compositum ex duobus integris, & est indeclinabile, propter quod est hic accusatiui casus. est autem proprium nomen cuiusdam notabilis domus tres fontes colimiles habentis, in qua uidebant uenalia p. traesentibus. & ubi hospitabant. 22 *Quos cum uidisset, & c. De inuentione Christianorum. 23 *Accipit fid. p. ficiendi in pdicatione euangelii.***********

MORALITER.

quae species est serpentis, diabolus significatur, qui serpens in sacra scriptura frequenter nominatur. Per manum Pauli bonum opus doctoris, vel confessoris significatur, quod diabolus ueneno spiritali corrumpere conatur, sed ex hoc in ignem deiicitur. nam eius poena in igne gehemae per hoc augmentatur.
 6 *Contigit au. pa. pu. Per calorem febrium, ardor cupiditatis, per dysenteriam, quae attenuat corporis substantiam, uitiu prodigalitatatis designatur. per hoc igitur, quod pater Publici febrib. & dysenteria vexabatur, significatur quod prodigalitas, & cupiditas frequenter in eodem homine sociantur. Nam sicut dicitur 4. Ethico. Omnis prodigus est etiam cupidus. nam uitiu prodigalitatatis non potest diu continuari de proprijs bonis, & sic ex habitu malo procedit ad continuandum de alienis. per alias sanitates quas fecit Paulus in insula, significantur spirituales curationes quas doctor bonus, vel praedicator facit in ecclesia.
 11 *Qui etiam, & c. quia spiritalia bona conferentibus debent exhiberi corporalia. 12 *Post men. & c. per hanc autem nauigationem uersus Romam illorum, qui euaserant de naufragio, significatur***

significatur processus debitus ad caelestem patriam illorum qui euaserant de naufragio per poenitentiae tabulam. Nam Mytilene, sicut supra dictum est, transmigrationem ad uirtutes significat, quae quidem transmigratio est uirtutis exercitatio. Hanc autem exercitacionem sequitur habitus uirtuosi generatio, quam comitatur operis delectatio. Signum enim habitus generati est delectatio in opere, & hoc significatur, cum subditur. 14 *Et cum, & c. quae interpretatur materia laetitiae. 15 *Inde cir. & c. quod interpretatur pascens eos. Habens. n. habitum uirtutis delectabiliter operatur uirtuosus, & sic alios reficit refectioe bona quantum est in se. Sed quoniam ex opere bono procurantur diabolo surgit aliquando elatio, ideo debitus processus uirtuosi operantis est, ut se muniat contra uitium elationis, quod fit per considerationem suae fragilitatis, quod significatur cum subditur 17 *Syrac. & c. Cuius interpretatio est, declinatio. per humilitatem. n. declinat unusquisque ad considerandum propriam fragilitatem, Mic. 6. Humiliatio tua in medio tui. Et quia secundum dictum Saluatoris Luc. 14. c. Qui se hum. exal. ideo subditur. 18 *Et sic, & c. quae sublimitas interpretatur.****

Post

* Chrysof. Propter Paulum vide oia hęc fieri vt credant
 A vincit, milites ac Centurio, nā etiā si lapides fuissent, & pro-
 pterea quę cōsuluerant, & ipsi audierāt, & quę prędixerat,
 & pp miracula quę
 fecerat, & propter be-
 neficia quibus educa-
 ti erāt, de illo magna
 vtique cogitassent.
 Vide quando rectum
 iudicium fuerit, & a
 nulla affectione prę-
 occupatum, quando
 statim recta iudicia re-
 cipit, & probatas sen-
 tentias. Porro prędi-
 catio etiam vsque in
 Siciliam peruenit. Vi-
 de quando & Puteo-
 los inuentis quibusdā
 transit mihi accurre-
 runt & alij, tanta fra-
 trū erat alacritas: non
 turbauit illos qđ Pau-
 lus erat in vinculis. Vi-
 de etiam illum iterū
 humana quadam affe-
 ctione teneri, *Vsis. n.*
 fratribus, inquit, *fidu-*
ciam sumpsit, Quamuis
 tanta miracula fe-
 cisset, attamē ab aspe-
 ctu augmentum sum-
 psit. Et hoc discimus,
 quod humano more
 etiam consolationem
 accepit, & contra.
 a *Cum autem venisse-*
mus Romam, &c.
 * Chrysof. Non par-
 uum etiam hoc argu-
 mētum est illum fuisse
 per omnia admira-
 bilem, non enim iam
 cum alijs numeraba-
 tur.
 b *Post tertium autem*
diem, &c.
 C * Chrysof. Volebat
 & seipsum & alios a
 crimi-

crimine liberare, se quidem, ne accusent ipsum, & hoc illis
 noceret, illos autē ne videatur totum esse illorum. Verisimi-
 le enim erat percrebuisse famā, quod a Iudeis traditus esset,
 idq; sufficiebat ad ter-
 rendum illos. Statim
 igitur hoc vrget, & ^{† centurio tra-}
 pro seipso rationem ^{didit uinctos}
 reddit. Quomodo igi- ^{principi exer-}
 tur rationem reddit. ^{citus, &c.}
 Quod simpliciter tradide- ^{† apud semet-}
 rint ipsum, restantur Ro- ^{ipsum.}
 manorum principes, quia
 volebant, inquit, me di-
 mittere. Quare igitur
 non dimiserunt, in-
 quit, contradicenti-
 bus Iudæis? Vide quo-
 modo minuit illorū
 crimina. Si enim vo-
 luisset exaggerare, po-
 tuisset maiore impe-
 tu vri. Ideo inquit, *coa-*
ctus sum appellare Casa-
rem. Et ita veniam im-
 petratē. Quid igitur?
 vt illos accuses feci-
 sti? Non, inquit, non
 quasi habeam aliquid
 quo gentem meam
 accusem, sed vt effu-
 giam periculum. Pro-
 pter vos enim hac catena
 circumdatus sum. Tan-
 tū abest vt hostili aō
 in vos sim affectus.
 c *Quia bene spiritus san-*
ctus locutus est per Isa-
iam. Beda. Hanc pphe-
 tiam quam Apollolus
 a spiritus sancto, pro-
 pheta a domino di-
 ctam esse pronunciat.
 Ex quo ostēditur vna
 esse & voluntas & na- ^{† Isa. 63}
 tura domini & spiri-
 tus sancti, & in nomi- [†]
 ne spiritus etiam nomi-
 nem domini intelli-
 gi.

^a Principe peregrinorum, cui commendabantur peregrini.
^a Non cum ceteris peregrinis.
^a Id est cum viro vel militibus Lyſiæ tribuni, & pręsidum Felicis & Felii.
^a Scilicet quid commisierim.
^a Quia nulla causa mortis est in me.
 Resurrectionis.
 Christianorum.
 Iudæi, vel illi Paulo.
 a Fideles & increduli.
 a Myſice Christo & vnicuique doctori hoc dicitur.
 Signa.

Ca In-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum autem. Hic consequenter describitur manendi modus. Et
 primo quantum ad Pauli conditionem, cum dicitur,
 2 Permissum est Paulo per. &c. id est, vbi voluisset,
 3 Cum custo. se milite. ita quod non habebat carcerem clausum,
 4 Post ter. Hic secundo ponitur modus manendi quantum ad accu-
 sationem Pauli. Circa quam primo ponitur narratio causę suę appel-
 lationis. Secundo ponitur ab eo verbum adificationis, ibi, Cum consti-
 tuissent. Circa primum dicitur. 5 Conuocauit primos Iudeo.
 In quib. alij virtualiter consistunt. 6 Nihil aduer. ple. fa. Nā
 in templo inuentus sum oblationem faciens secundum modum Iudæo-
 rum. 7 Vincit ab. vt patet sup. 21. 8 Qui. f. Romani.
 9 Cum inter. &c. vt patet sup. 24. & 26. 10 Contradicē-
 tibus autem Iudæis. Quia volebant me occidere insidiis, vt patet
 supra 24. & 26. 11 Coactus sum ap. Cę. quia videbam iudi-
 cem inclinatum ad faciendum omnium Iudæorum petitionem iniustā,
 12 Non qua. gen. ineam. scilicet, Iudæicam. 13 Habens
 ali. ac. erga Casarem. 14 Propter hęc igitur causam rogauit
 vos videre, &c. Ad ostendendum vobis innocentiam meam.
 15 Propter spem enim Israel. De Christo promisso in lege, &
 prophetis, quę in Iesu Nazareno impleta est, & de resurrectione mor-
 tuorum, quę in eius aduentu secundo implebitur.
 16 Catena hac circum. sum. eo quod ista prędicaui, & prędico.
 Cetera patent vsque ibi. 17 Rogamus autē a te au. quę scē. De
 Iesu

Iesu Nazareno. 18 Nam de scēta hac, s. Christianorum.
 19 Notum est nobis, a principibus Iudæorum, vt patet ex supra-
 dictis in multis, & diuersis locis. 20 Cum consti. Hic consequē-
 ter Paulus ad eorum petitionem proponit verbum euangelicę prędica-
 tionis, prout subditur. 21 Quibus expo. scripturas veteris Te-
 stamenti. 22 Testificans. id est, ianuam beatitudinis, apertā per
 passionem Christi. 23 Suadensque eis de Iesu. Nazareno, q
 est vere Christus. 24 Ex lege Moyſi, & prophetis. i. ex eorum
 scripturis. 25 A mane vsque ad vesperam. in quo apparet
 eius sollicitudo circa prędicationem. 26 Et quidam. A Deo inte-
 rius tracti. Io. 6. e. Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me
 traxerit eū. 27 Quidam verō non cre. A deo pp sua demerita
 reprobati. 28 Discedebant, s. nō credentes. 29 Dicen-
 te Paulo vnū verbū. obstinatis. 30 Quia bene spiritus san-
 ctus. lo. est per Esa. pro. 31 Vade ad po. istum, & dic ad eos. quę
 auctoritas allegata secundum translationem. Lxx. refertur ad tempus
 Christi secundum sensum literalem, vt ibidem plenius dictum fuit. prę-
 nuncians Iudæorum obstinationem pro parte maiori in primo aduen-
 tu Christi. 32 Aure. scilicet, corporali.
 33 Audie. & non intel quia Iudæi audierunt prędicationē Chri-
 sti, & eius apostolorum, & pro maiori parte veritatem ab eis dictam
 non receperunt credendo.
 34 Et vi. vi. & non per. quia viderunt miracula Christi corpora-
 libus oculis, & non cognouerunt virtutem suę diuinitatis.

1 In-

MORALITER.

4 Post tertium, &c. Supra 23. c. dixit dominus Paulo: Esto con-
 stans, sicut enim testificatus es de me in Ierusalem, sic & Romę
 oportet

oportet te testificari, & ideo Paulus post aduentum suum ad ci-
 uitatem Romanam, voluit Dei mandatum exequi, loquendo
 constanter primo Iudæis, & postea Gentilibus fidē Christi, pro-
 Tom. 6. R 2 pter

A *Incrassatum.* Bed. Ne putetur crassitudo cordis, & granitas aurium naturæ esse non voluntatis, subiungit culpam liberi arbitrij dicens, compresserunt, ne forte vi. ocu.

B *Ne forte vid. ocu.* Bed. i. ipsi præcedentibus meritis causa fuerunt, ut deus eis oculos clauderet. Vel ad superiora iugendū est dicente domino

ad prophetā. Vade ad populum, & peccata quibus cecitatem meruerunt illis impropera, si forte, vel sic audiant, & ad me conuertantur.

* *Cyri. Alexand.* Excacationē ex parte factā Israeli, diuinus Paulus scribit, interpretans fere quemadmodum illis excacationem pati contigerit. Ad hodiernū enim vsque diē, quando legitur Moses, velum cordi eorū imponit. Etenim qui ad

B istam demum morū feritatem delapsi sunt, ut effrenes plane, neque Moisaicis scriptis, neque sanctis prophetis, addo etiam, neque ipsi Christo obedire voluerint, eos nebula intelligibilis circumfundi tenebris, & minimo minus a lapidibus sensu carentibus abesse, cōsentaneum est. Hoc proinde vaticinium instituit vniuersorum deus, & iubet prophetam denunciare illis. Auditū audietis, & non intelligetis. Erant nimirum ipsi auriti testes, auditoresque vocis seruatoris, docuit in Synagogis, clamauit Hierosolymis, ac proinde erant, ac si nihil omnino audiissent. Erant spectatores rerum admirabiliter supra fidem gestarū. Spectarunt. n. leprosos, morbo releuatos, exilentēs claudos, cæcos videntes, mortuos monumentis resurgentes, ac illis hæc minimè profuerunt, miseri homines perpetuo quasi orbari ipsis oculis extiterūt. Hac de causa voce sanctorum probro illis vertitur, & semper præfractæ ceruicis fuerint, ac corde immorigeri, sanctoque occiderint. Datam vero illis esse obdurationem dicit, ne videant oculis, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Hoc demum erat planè, quod Christus dixit his, qui nolebant credere. Ne murmuretis inter vos, Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me traxerit eū, & rursus:

C Omnis, qui audit a patre, & didicit, venit ad me. Itaque ad agnitionem Christi per reuelationem dei, & patris, vocati non sunt, quod salute ipsius, & vita digni non fuerunt. Si cui placeat alium sensum his verbis apponere, hunc ad modum intelliget. Prædicat enim vniuersorū deus, ut qui sēt occulta, & futura, atque omnino eos visuros, & audituros, māsuros autē ac si non audissent, neque contēplari fuissent, idque ipsis pp̄ mentis suæ malitiam accidisse. Addit deinde dum hæc

hæc faciunt suis ipsorū capitib. insidiari, & p̄tinaciæ morbo laborātes, nec audire velle, nec videre posse. Ne videāt oculis, & audiant aurib. & conuertant se, & sanem eos. Audtores itaque sui ipsorū interitus fuerunt, cū nec a Ch̄so acurē dictis aurē adhiberent, nec suæ ipsorū mentis oculū aperirēt. Si. n.

hoc fecissent conuertē si fuissent, & si cultū quem oportuit reliquissent, saluam ac sanam suam mētem reliquissent.

C *Conduclū.* Ra. in libera custodia, p̄ quā conducebatur, vel in sua concione qua contra Iudæos disputabat.

D *Sine prohibitione.*

* *Chryso.* Prædicatur aliquando liberè sed cū prohibitione.

Libertatē illius in loquendo nihil phibeat, vel morabat. **Vi** des disp̄sationē dei,

A *tis.* Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus gra-

Quia surdi erant.

B uiter audierunt, & oculos suos compresserunt, ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & con-

Quod si intelligerent, & conuenterentur, & sanarem eos.

uertantur, & sanem eos. Notum ergo sit vobis, quoniam

Christus, vel euangelium. Non vt Iudæi. Intus.

Gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi audient. Et cum hæc dixisset, exierunt ab eo Iudæi, multam habentes

inter se quæstionem. Mansit autem biennio toto in suo con-

Hospitio, quod ipse conduxerat. Non solum Iudæos, sed etiam Gentes, quas dixerat saluandas reprobatis Iudæis.

ductu, & suscipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eū, prædicans regnum dei, & docens, quæ sunt de domino Iesu

Quia nullus prohibebat, vel prohibere poterat.

Christo, cum omni fiducia sine prohibitione.

Dimittit sitibundum auditorem: Hoc & exteri faciunt. Omnia enim scire ignauum ac negligentem facit. *Loquebatur, inquit, de regno Dei.* Vide nihil sensibile, nihil de præsentibus loquitur, sed spe illos pascebat, quum non posset ostendere a suo statu. Beda. Non solum enim Romæ non est prohibitus prædicare, sed necdum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, est dimissus in occidentis partibus prædicare. Postea vero, id est, ultimo Neronis anno retentus, ab eo martyrio coronatus est.

HIERONYMVS. Paulus Romam vincit, ut vincit superstitionis erroribus liberaret. Manens in hospicio conducto per biennium, ut nobis vtriusque instrumenti donum reddat æternum. Hac expositione docemur, cætera, quæ in hoc volumine de Paulo, vel de alijs scripta sunt, non solum fructum ecclesiasticæ doctrinæ præmonstrare, sed etiam medullam spiritualis sensus, & virtutem habere.

RABANVS. Post passionem domini vigesimo quinto anno, id est, secundo Neronis, eodem tempore quo Festus Iudææ procurator successit Felici, Paulus Romam vincit missus est, & per biennium in libera manens custodia, aduersus Iudæos de aduentu Christi quotidie disputabat. Sciendum vero nõdum roborato Neronis imperio ab eo Paulum dimissum esse, ut euangelium in occidente prædicaret, cuius permissionis tempus decennium fuisse putatur, quando biennij illius finis in 27. annis post passionem domini, id est, Neronis quarti completionem incurrit. 27. anno passionis domini, id est, Neronis. 14. Petrus & Paulus martyrio coronati sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Incrassatū enim, &c. *metaphorica est locutio. quia sicut crassitudo circa cor congregata suffocat vitam corporalem, ita malitia Iudæorum exaggerata in mente eorum extinxit in eis vitam spiritualem.*

2 Et auribus gra. au. dicentes Ioan. vi. e. *Durus est hic sermo, quis potest eum audire?*

3 Et oculos suos. *scilicet mentales.*

4 Compresserunt. *id est, a veritate declinauerunt.*

5 Ne forte vi. &c. *Et hoc dicitur propter libertatem arbitrij, per quam poterant a veritate auerti & ad eam conuerti: ad quam si conuersi fuissent, gratiam sanantem diuinitus habuissent.*

6 Notum er. sit vo. *Iudæis.*

7 Quoniam, &c. *Iudæis repellentibus ipsum. nam apostoli ex ordinatione Dei prædicauerunt Gentibus euangelij Christi Iudæis repellentibus. sicut dixerūt Barnabas & Paulus supra 13. a. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicatis eterne vitæ, ecce conuertimur ad Gentes, sic enim præcepit nobis dominus.*

8 Et ipsi audient. *sicut patet impletum per orbem terrarum.*

9 Et cum hæc. di. exi. &c. *indignati quia Gentiles eis prædicabant.*

10 Multam. *Nam aliqui credebant Paulo, aliqui diseredabant.*

11 Man-

11 Mansit autem. *Hic secundo ponitur prædicatio Pauli indifferenter omnibus Iudæis & Gentilibus, cum dicitur: Mansit autem biennio toto. scilicet, Romæ.*

12 In suo con. *id est, in hospicio ab eo locato.*

13 Et sus. omnes. *indifferenter.*

14 Qui ingre. ad eum. *ad audiendum Dei verbum.*

15 Prædicans reg. Dei. *id est, beatitudinem æternam.*

16 Et docens. *ea quæ sunt necessaria ad salutem.*

17 Cum omni fiducia. *de adiutorio Saluatoris.*

18 Sine prohi. *imperatoris. Ex hoc autē quod hic dicit, Mansit autem biennio toto. &c. & quod dicebat de Iesu. sine prohibitione. innuitur verisimiliter, quod iuit ad prædicandum in partibus occidentis, & maxime in Hispania, sicut scripserat Romanis. 15. Per vos proficiscar in Hispaniam. Paulus enim anno secundo Neronis fuit adductus Romam, & biennio mansit ibi, ut dicitur hic. Nere vero imper. iuit. 12. annis: in quorum ultimo interfecit Petrum & Paulum. & sic videtur quod tempore intermedio Paulus iuit ad prædicandum in partibus occidentis, & maxime in Hispania, & postea redijt Romam ut circa finem imperij Neronis & ipse cum beato Petro per martyrii palmam transiret ad gloriam. Ad quam nos perducatur qui cum patre, & spiritu sancto viuunt & regnat in secula seculorum. Amen.*

MORALITER.

pter quod dicitur in fine huius capituli. **3** *Et suscip. omnes, &c. prædic. &c. & in hoc dedit exemplū prædicantibus euangelium,*

gelium, ut sine personarum acceptione doceant omnes qui volūt audire cum omni fiducia de adiutorio dei in presenti, & eius præmio consequendo. Quod nobis concedat, &c. Incipi

A Incipit Postilla Nicolai de Lyra super Epistolas Canonicas sanctorum Iacobi, Petri, Ioannis Evangeliste, & Iudae, & primo praefatio.

Incipit Prologus Sancti Hieronymi in septem Epistolas Canonicas.

Non ita ordo est apud Graecos, qui integre sapiunt, & fidem rectam sectantur, epistolarum septem quae canonice nuncupantur, sicut in Latinis codicibus inuenitur, ut quia Petrus est primus in ordine Apostolorum, primae sint etiam eius epistolae in ordine ceterarum. sed sicut euangelistas dudum ad veritatis lineam correximus, ita has proprio ordini Deo iuuante reddimus. Est. n. prima earum vna Iacobi, duae Petri, tres Ioannis, & vna Iudae. Quae si sic, ut ab eis digestae sunt, ita quoque ab interpretibus fideliter in Latinum eloquium verterentur, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sese varietas impugnaret, illo praecipuo loco ubi de Trinitatis unitate in prima Ioannis Epistola positum legimus, in qua etiam ab infidelibus translatoribus multum erratum esse a fidei veritate comperimus: trium

stolos tria notatur. nunc D rationis typus, ibi. Quatuor sunt. humiliationis actus, ibi. minima terrae Contemplationis excessus ibi. Et ipsa sunt sapientiora sapientibus.

Circaprimum sciendum quod quaternarius est primus numerus quadratus, quia consurgit ex ductu primi numeri. s. binarii in seipsum, bis. n. duo quatuor sunt. quadratura vero perfectionem virtutis figurat, ut Philosophus. **E** 1. Ethicorum virtuosum vocat quadratum, dicens Qui utique vere bonus, & quadratus sine vitio. Nam sicut corpus quadratum in quolibet latere optime sedet, ita virtuosus in quolibet casu, & fortuna bene se habet. Isti vero quatuor Apostoli fuerunt virtute perfecti, propter quod in multis quaternariis sunt figurati. Isti enim sunt

Quatuor Apostoli canonice, una figura.

quatuor flumini Paradisi aqua sapientiae militantem Ecclesiam irrogantes: **F**

B Quatuor sunt minima terrae, & ipsa sunt sapientiora sapientibus. Proverbior. 30. a. Septem epistola quae Canonice. i. regulares nuncupantur edita sunt a quatuor Apostolis, Iacobo, Petro, Ioanne, & Iuda, & in vno libro collocantur. Ideo debentur his authoribus. sed ministerialiter tantum, nam autor principalis est spiritus sanctus. ideo potest conuenienter dici verbum propositum. Quatuor sunt minima terrae, & c. in quo circa istos apostolos

Expositio prologi in Canonicas Epistolas incipit.

Non ita ordo est apud Graecos, & c. In isto prologo tria tangit Hieronymus, quae reddunt auditores dociles beneuolos, & attentos. Primo tangit ordinem, & numerum canonicarum epistolarum, per quod auditor docilis redditur. Dicit. n. Tullius, quod dociles auditores habere poterimus, si summam causae breuiter exponamus. Secundo tangitur utilitas, & difficultas operis, per quam auditoris attentio excitatur. Dicit. n. Tullius. Attentos habebimus, si pollicemur nos de rebus magnis, nouis, & inusitatis verba facturos. Tertio conuertens sermonem ad Eustochium, tangit incommoda quae eum circumsunt propter interpretationem sacrae scripturae. per quod beneuolentia captatur. Dicit quidem Tullius. Beneuolos auditores facere possumus, si nostra incommoda referimus, inopiam, sollicitudinem, calamitatem, & c. Secunda pars incipit ibi. Quae si sic, ut ab eis digestae sunt, & c. Tertia ibi. Sed tu uirgo Christi, & c. In prima parte duo tanguntur. Primum est, quod Latini non ita ordinant istas epistolas, sicut Graeci. Secundum est, quod earum rectus ordo habetur secundum traditionem Hieron. quod notatur ibi. Sed sicut Euangelistas. Dicit ergo.

1 Non ita ordo est sep. epistolarum. Glo. septem sunt propter septem dona spiritus sancti. Vel propter fidem sanctae trinitatis, quam continent, quae per quatuor mundi partes diffusa est. Ordo, & numerus, & autores istarum epistolarum habentur per istum versiculum. Vna Iacob. Pe. duae, tres sunt Io. vnica Iudae.

2 Quae Canonice nuncupantur. i. regulares, ad differentiam earum quas fecerunt pseudo, sub nominibus apostolorum. Vel Catholice. i. vniuersales a fide vniuersalis ecclesiae, quia non vni populo, non vni ciuitati scriptae sunt, sed vniuersali ecclesiae. Catholicon Graece, vniuersale Latine.

Non est (inquam) ita ordo apud Graecos qui integre sapiunt. quantum ad cognitionem credendorum. Et fidem rectam sectantur. quantum ad opera fidei, quasi dicat, habent cognitionis perfectionem in credendis, habent fidei directionem in agendi. vnum. n. istorum non sufficit sine reliquo, vnde Iac. 2. Fides sine operibus mortua est. Et consequenter dicitur ibi de Abraham. Fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est.

3 Sicut in Latinis codicibus inuenitur. s. qui scripti sunt ante translationem Hieronymi, vt. s.

4 Quia Petrus est primus in ordine Apostolorum. cui principaliter datae sunt clauis ligandi, atque soluendi, Mat. 16. c. Tibi dabo clauis regni caelorum. Vnde ecclesia cantat de eo. Tu es pastor ouium, princeps Apostolorum.

5 Prima sint etiam eius epistola in ordine ceterarum. Hic quaeritur quare ab Hieronymo aliter ordinantur? Respondeo, possunt ordinari secundum ordinem, & dignitatem scribentium, & sic primae sunt epistolae Petri. Vel secundum ordinem temporum quibus scripserunt, & sic prima est epistola Iacobi, qui primus scripsit inter Apostolos. Iacobus. n. triginta annis rexit ecclesiam Ierosolymitanam post passionem domini. vsque ad sextum annum Neronis, & tunc fuit martyrizatus. Petrus vero 38. i. ultimo anno Neronis. Et certum est, quod in ultimo tempore vitae suae scripsit. Vnde dicit 2. Petri. 1. e. Certum est quod relox est depositio tabernaculi mei. Ex quo patet, quod scripsit post Iacobum. Ioannes vero multum post euangelium, & epistolas scripsit. s. post mortem Domitiani, quia reuersus de exilio inuenit ecclesiam per haereticos perturbatam, & tunc scripsit euangelium, & epistolas contra ipsos.

Canonice, una ordo duplex.

6 Sed sicut euangelistas dudum. Hic ostenditur, quod secundum translationem Hieronymi recte ordinantur. Litera plana est. Hic quaeritur quid est quod dicit hic, Euangelistas correximus? Respondeo, Correxit quod pertinebat ad euangelii veritatem, quod per pseudo, fuerat deprauatum, & quod per translatorum imperitiam fuerat immutatum.

7 Ita has epistolas proprio ordi. reddidi. s. secundum quod ordinatae sunt apud Graecos, & non secundum Latinos antiquorum codices qui rectum ordinem non habebant.

8 Deo iuuante reddidi. sine quo nihil possumus facere bene, nec etiam cogitare bonum. 2. Cor. 3. b. Fiduciam talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.

9 Quae si sic ab eis, & c. In hac parte tria tanguntur. Primum est utilitas translationis debita, secundum est error translationis antiquae, ibi. In qua etiam ab infidelibus, & c. Tertium est periculum incidens, vel imminens ex huiusmodi errore, ibi. In quo maxime & c. Litera est plana.

10 Digesta. i. ordinata, eo. s. ordine quo sunt scriptae. Nota quod digero, ris. dicitur ordinare, vel explicare, vel ordinem describere, vel in numerum ordinare, vel exponere, vel diuidere ordinatum, vel euacuare, vel ebrietatem deponere cum cibaria, & potus diuiduntur, & quaedam pars purior transmittitur ad membra ad alimentum vitae, quaedam grossior emittitur in secessum, & inde dicitur digestus. ta. tum. 11 Ab interpre. Latinis.

12 Ambiguitatem. i. dubietatem in ordine.

13 Nec sermonum varietas. Propter diuersitatem litterarum.

14 In pri. Io. epi. 1. Io. 5. b. Tres sunt qui testimonium dant in caelo, pater, verbum, & spiritus sanctus. & illud omiserant Latini interpretes.

Agentes, Genf. 2. b. Quatuor aurei circuli in arca Testamenti, quæ est Christus in eius lateribus existentes, Exod. 25. b. Quatuor venti cali mortuos vivificantes, Ezech. 37. b. Quatuor viri in fornace tribulationis illasi permanentes, Daniel. 3. c. ubi dicitur, quod species unius, quasi species filij Dei, quia beatus Iacobus Dei filio Iesu Christo in forma, & figura corporis fuisse dicitur similimus. Hi sunt quatuor fabri cor nua peccatorum deiecient, Zach. 1. & alii plures quaternarii possent ad propositum induci de sacra scriptura, sed isti sufficiant.

B Circa secundum sciendum, quod humilitas est decus, & custos omnium virtutum. Gregor. Qui ceteras virtutes sine humilitate congregat, quasi pulverem in ventum portat. Isti vero quatuor Apostoli, sicut ex eorum actibus, & doctrina patet, fuerunt humilimi, quod

notatur, cum dicitur. Minima terræ. Inde quilibet eorum potuit dicere illud 1. Corint. 15. b. Ego sum minimus Apostolorum. Fuerunt enim Apostoli de natura principiorum, quæ sunt minima quantitate, & maxima virtute, sic isti Apostoli per veram humilitatem minimi fuerunt in sua reputatione, & maximi per suam pradiationem in fidelium multiplicatione, secundum illud Esa. 60. d. Minimus erit in mille, & parvulus in gentem fortissimam.

C Circa tertium considerandum, quod sicut dicitur Pro. 11. a. Vbi humilitas, ibi sapientia, propter quod circa istos Apostolos post ætatem humilitatis

miliationis notatur excessus cõtemplationis, cum dicitur, Et ipsa sunt sapientiora sapientibus. Sapientes autem huius mundi reputati sunt Philisophi, qui tamen ad veram sapientiam, quæ Christus est, non attingerunt, secundum quod dicit Hieronymus in epistola ad Paulinum de omnibus sacra scriptura libris. Hoc doctus Plato rescivit, hoc Demosthenes eloquens ignoravit. Isti autem Apostoli hanc scientiam attingerunt, & sic sapientiores sapientibus fuerunt. De quo potest exponi quod dicitur. primo Corint. 1. d. Quod stultum est Dei, id est, quod dicitur de Deo secundum errorem Gentilium, sapientius hominibus, id est, continet maiorem sapientiam, quam ab hominibus possit capi ad plenum. Dei autem fuerunt, & sunt isti Apostoli tanquam membra principalia corporis ius mystici. Et licet stulti, ac stolidi fuerint a mundi

tantum modo vocabula, hoc est aquæ, sanguinis, & spiritus in ipsa sua ædificatione ponentes, & patris, verbique, ac spiritus testimonium omittentes, in quo maxime, & fides Catholica roboratur, & patris, & filij, & spiritus sancti una diuinitatis substantia comprobatur. In cæteris vero Epistolis quantum a nostra aliorum distet æditio, lectoris prudentiæ derelinquo. Sed tu virgo Christi Eustochium, dum a me impensius scripturæ veritatem inquiris, meam quodammodo senectutem invidorum dentibus, vel moribus corrodam exponis Qui me falsarium corruptoremque sanctarum scripturarum pronunciant. Sed ego in tali opere, nec æmulorum meorum invidentiam pertimesco, nec sanctæ scripturæ veritatem poscentibus denegabo.

sapientibus reputati, tamen fuerunt sapientissimi. Sapientia enim Iuliosophorum fuit deorsum descendens ex cognitione istorum seculi, & corruptibilem, & ducens in amorē terrenum, propter quod dicitur. terrena animalis, & diabolica. Iacob 3. d. Sapientia vero Apostolorum fuit deorsum descendens a patre luminum eorum mentibus impressa per spiritum sanctum, propter quod fuit pudica, pacifica, modesta, suadibilis, bonus consentiens, plena misericordia, & bonis fructibus quibus perfructentur electi in aula cœlestis gloria. Ad quam nos perducatur qui sine fine vivit, & regnat.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In quo. scilicet testimonio patris, verbi, & spiritus sancti.
- 2 Fides Catholica maxime roboratur, confirmatur contra hæreticos impugnantem.
- 3 Vna diuinitatis substantia comprobatur patris, & filij & spiritus sancti. id est, quod sit vna substantia trium personarum, quod negat Arius, sicut Sabellius negat earum trinitatem, unde versus. Arius horret idem dicit, quod Sabellus idem.
- 4 In cæteris vero epistolis quantum a se. scilicet, a prima Ioannis, sed tu virgo Christi. Hic tanguntur duo. Primo enim tanguntur incommoda occasione interpretationis sacra scripturæ ipsam circumstantia. Secundo similitudo ipsius, siue constantia, ibi. Sed ego in tali opere, &c. Dicit ergo, Sed tu virgo Christi Eustochium. Vide supra. versus finem prologi super Iosue, & inuenies satis de Eustochio.
- 6 Impensius. id est, instantius, id est, frequenter, & cum magna instantia.

- 7 Meam quodammodo senectutem. id est, me senem.
- 8 Dentibus. id est, mordacibus detractionibus. Ecclesiast. 10. c. S mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit, Prouerb. 30. b. Generatio quæ pro dentibus gladios habet. Psalm. Lingua eorum gladius acutus.
- 9 Falsarium. intermiscendo falsa.
- 10 Corruptoremque sanctarum scripturarum pronunciant. Damanda vera ab aliis scripta, & hoc contra asteriscos, & obelos quibus supplebat diminuta, iugulabat, & dampnabat superflua in tali opere, tam vtili.
- 11 Nec æmulorum meorum invidentiam pertimesco. Prouerborum vigesimo octavo a fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens, absque terrore erit.
- 12 Nec sanctæ scripturæ veritatem poscentibus denegabo. hoc. n. esset invidere, imo communicabo ex charitate, & maxime poscentibus. Sapient. 7. b. Quam sine fictione didici, & sine inuidia communiço.

Meam

Hic operi Hierony. premitit prologū, in quo ostendit, quia ad certum ordinem digestionis secundum Græcos epistolas rededit, & veritatem in translatione seruauit quod non alii ante se. Canonice dicuntur hæ epistolæ, vel ideo, quia in canone ecclesiasticæ scripturæ receptæ sunt, vel quia regulam suppleant. Docent namque custodiam in fide, tolerantiam in persecutione. Instruunt etiam ad alias virtutes multas.

Incipit Argumentum in Epistolas Canonicas.

Iacobus, Petrus, Ioannes, & Iudas septem Epistolas ædiderunt, tam mysticas, quam succinctas, & breues pariter, ac longas. Breues in verbis, longas in sententiis, vt rarus sit qui non in earum lectione cæcutiat.

Prologus Hieron. in Epistolam Sancti Iacobi ex libro de illustribus viris.

Iacobus qui appellatur frater domini, cognomento iustus, vt nonnulli existimant Ioseph ex alia vxore, vt autem mihi uidetur, Mariæ sororis matris Domini, cuius Ioannes in libro suo meminit, filius, post passionem Domini & resurre-

tas. a Catholicas. Catholice dicuntur hæ epistolæ, scilicet, vniuersales, a fide vniuersalis ecclesiæ non discordantes, vel canonicæ id est, regulares ad diuinitatem earum que fecerunt pseudo, sub nominibus Apostolorum. Septem sunt hæ epistolæ, propter se premissa sancti spiritus, vel propter eandem sanctæ trinitati quam continent, quæ per quatuor mundas partes diffusa est. prima ponitur epistola Iacobi, non quia prima scripta fuerit sed propter dignitatem,

Atem, quia scripta est Iudæis, qui digniores erant, quia Dominus in propria persona prædicauit illis, & propter eos fuerat missus, & ipsi primum fidem susceperant, quorum episcopus Iacobus iste fuerat ordinatus. Secunda Petri ponitur, quia electis aduenis Græce profelytis scripsit. i. de Gentilitate ad Iudaismum, de

da. Iudaismo ad euangelicæ electionis gratiam conuersis. Legimus occiso beato Stephano, quia facta est persecutio magna in illa ecclesia, quæ erat Ierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ, & Samariæ, præter Apostolos. His ergo dispersis qui propter iustitiam passi sunt, mittit hanc epistolam.

B Scribit etiam illis, qui percepta fide Christi nec dum operibus perfecti esse curabant. Necnon etiam, & eis qui fidei exortes durabant, qui & ipsam in credentibus quantum ualere persequi & perturbare curabat. Qui tamen omnes in dispersione fuerunt variis casibus, a patria profugi, & innumeris cædibus mortibusque & ærumnis ubicunq; erant ab hostibus oppressi. Itaque iustos hortatur ne in tentationibus a fide deficiant, peccantes castigat, & admonet, ut a peccatis se continent, uirtutibus proficiant. Ne infructuosum sibi sit, immo etiam damnabile, quod fidei sacramenta percipissent. incredulos admonet, ut penitentiam de nece Saluatoris ceterisque quibus implicentur sceleribus gerant antequam ultio cele-

Cstis, vel inuisibiliter, vel et uisibiliter irruens percellat. quia in circuncisione ordinatus erat Iacob. Apostolus, curauit eos qui ex circuncisione erant, sicut presentes loquendo docere, sic & absentes per epistolam consolari, increpare, instruere, corrigere. Hieron. in martyrologio. Iacob. Zebedæi ab Hé-

rode Agrippa decollatus gladio interiit. Alpei autem filius D in Perside defunctus. Tertius autem qui est frater domini, qui de pinna templi præcipitatus interiit. idem in expositio-

Apostoli quatuordecim ..

tionem statim ab apostolis Ierosolymorum episcopus ordinatus, unam tantum scripsit epistolam quæ de septem catholicis est, quæ & ipsa & alio quodam nomine eius ædita asseritur, licet paulatim procedente tempore obtinuerit auctoritatem. Egesippus uicinus Apostolorum temporum in quinto commentariorum libro, de Iacobo narrans ait. Suscepit Ecclesiam Ierosolymæ post Apostolos frater Domini Iacobus, cognomento iustus, hic de utero matris sanctus fuit, uinum & siceram non bibit, carnem nullam comedit, nunquam attonsus est, nec unctus unguento, nec usus balneo. Huic soli licitum erat ingredi Sancta sanctorum. Vestibus laneis non utebatur, sed lineis, solusque ingrediebatur templum, & fixis genibus pro populo precabatur, intantum, ut camelorum duritiam traxisse eius genua crederentur. Dicit & alia multa, quæ enumerare longum est. Sed & Iosephus in uicesimo libro antiquitatum, & Clemens in septimo hypotyposon, id est, informationum, dicunt mortuo Festo, qui Iudæam procurabat, Albinum successorem eius missum a Nerone, qui cum necdum ad prouinciam uenisset, Ananus pontifex adolescens, Anani filius, de genere sacerdotali, accepta actione concilium congregauit, & compellens publice Iacobum, ut Christum negaret, contradicentem lapidari iussit. Qui cum præcipitatus de pinna templi, contractis cruribus semianimis, diceret. Domine ignosce illis: quid enim faciant, nesciunt: fullonis fuste cerebro percussus interiit. Tradit item Iosephus tantæ cum sanctitatis fuisse, & celebritatis in populo, ut propter eius necem subuersam Ierusalem creditum sit. Testantur Acta Apostolorum multa de eo. Triginta annis Ierosolymam rexit, usque ad septimum Neronis annum. Iuxta templum, ubi præcipitatus fuerat, sepultus est. Titulum usque ad obsidionem Titi, & ultimam Adriani notissimum habuit. Quidam è nostris putauerunt eum in monte Oliueti conditum: sed falsa eorum opinio est.

Magdalensæ soror Lazari, & Marthæ fuit, quæ domini pedes lachrymis suis lauit, & capillis suis exersit. Quapropter ei ipse peccatorum ueram ablutionem, & spiritalem unctiōnem retribuit, de qua dñs septem demones eiecit. Quinta uocatur Aegyptiaca, cuius profapia ad presens non inquit.

Incipit

lecti sunt, & tertiusdecimus Iacobus qui appellatur frater Domini. Paulus quoque Apostolus uas electionis quartusdecimus est.

Pro inuestigatione Mariæ quinquæ.

de quinq; Mariis quas agiographia sepe commemorat. Notandum tres fuerunt sorores, Maria. s. mater domini, & Maria mater Iacobi Alpei, & Ioseph, & Maria mater filiorum Zebedæi. s. maioris Iacobi, & Iohannis Euangelistæ.

Maria mater domini fuit filia Ioachim, & Annæ. quam Cleophas frater Ioseph accepit uxore Ioachim defuncto, & genuit ex ea filiam quam uocauit Mariam de-

ditque eam cuidam nomine Alpeo. unde ille Iacob. minor, qui cognominatus est iustus, & frater domini, dictus dicitur Iacobus Alpei. i. filius Alpei a patre. despo-

sanit etiam Cleophas filiam suam. s. Mariam uirginem matrem domini Ioseph fratri suo, cuius uirginitatis custos, & solatium partus extitit, & nutritor. Maria autem uxor Zebedæi, & ip-

sus Annæ, & cuiusdam Salome fuit, qui post Cleopham habuit eam. unde legitur in euangelio. Maria Iacobi, & Salome. Maria

Magdalensæ soror Lazari, & Marthæ fuit, quæ domini pedes lachrymis suis lauit, & capillis suis exersit. Quapropter ei ipse peccatorum ueram ablutionem, & spiritalem unctiōnem retribuit, de qua dñs septem demones eiecit. Quinta uocatur Aegyptiaca, cuius profapia ad presens non inquit.

quid enim sciant, nesciunt

Math. 16. 9
Luc. 7. f.

F

A

Hanc D. Jacobi epistolam vere Canonicam esse.

Canon. 84. *Apostol. Sunt omnibus vobis clericis simul, & laicis venerandi, ac facti libri, veteris quidem testamenti, Moysi quinque, Genesis, Exodus, &c. Nostra vero, hoc est, noui testamenti, euangelia quatuor, Pauli epistole quatuordecim, Petri duae, Ioannis tres, Iacobi vna; Iudae vna.

Canon. 19.

Conc. Laodic. Que oporteat legi in Ecclesijs, & in authoritate recipi, hae sunt Gen. Exod. &c. Noui testam.

Argumentum in epistolam Iacobi.

Iacobus Apostolus sanctum instituit clerum, de cultura coelestium praeceptorum, & regula catholicae obseruantiae, & de inuictae patientiae maiestate, & de reuelatione plurimorum, & de mandatione magistrorum.

Can. 7. Celest. hier. c. 1

Conc. Mileuit. Sanctus enim, & iustus erat Iacobus Apostolus, cum dicebat, In multis offendimus omnes.

B

Episto. 1.

*Dion. Areopag. Omne datum optimum, & omne bonum perfectum desursum est, descens a patre luminum.

Episto. 1.

Episto. 1.

*Ana. Martyr. Quicumque (vt ait Iacobus Apostolus) totam legem seruauerit, defecerit autem in vno, factus est ceterum reus.

1. 4. com. ad Romanos.

*Alex. primus. multum enim (vt ait beatus Iacobus Apostolus) valet deprecatio iusti.

*Vib. primus. Quid prodest fratres mei, Iacobus Apostolus ait, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat?

*Orig. Nec solus hae Paulus, in suis epistolis scribit, audi & Iacobum fratrem Domini similia protestantem, cum dicit, qui voluerit amicus esse huius seculi, inimicus Dei constituetur.

In hynopsi.

*Atha. Epistola catholicae septem ab authoribus suis, & ipse nomina sortite sunt. Hanc (primam) n. Iacobus ad dispersas duodecim tribus in Christum credentes scripsit.

In Po.

C

*Cyr. Alexand. Beatus quoque Iacobus in epistola sua, Estote, ait, factores verbi, & non auditores tantum, &c

*Damaf.

*Damaf. Hi noui testamenti libri sunt, quatuor Euangeli a, Acta Apostolorum, septem catholicae epistola, vna Iacobi, duae Petri, &c.

*Nicep. Huius (Iacobi Apostoli) esse creditur prima inter catholicae epistola, magnifice cum multa libertate scripta,

* Idem. Porro diuus Iacobus frater Domini, duodecim tribub. vna Catholicam scripsit epistolam, duas itidem Petrus, tres diuinus Ioannes: unam Iudas Iacobi frater: quas numero septem vniuersas, vt germa-

nas, atque nativas dudum Ecclesia recepit, & in numerum noui Testamenti vernaculorum libroru, q. maxime retulit.

*Corn. primus. Suam opere ergo sanctus Iacobus Apostolus prohibens sacramentum, loquitur dicens. Ante omnia fratres mei, nolite iurare.

*Amb. Iacobus Apostolus ita loquitur. Nolite errare fratres mei dilecti, &c.

*Aug. Totus canon scripturarum his libris continetur, quae Moyses, &c. His quadraginta quatuor libris veteris testamenti terminatur authoritas. Noui autem quatuor libris euangelii, quatuordecim epistolis beati Pauli Apostoli, Petri duabus, tribus Ioannis, vna Iudae, & vna Iacobi, &c.

*Innoe primus. Adiecit etiam filius meus Celestinus in epistola sua esse a tua dilectione positum illud, quod in beati Iacobi epistola conscriptum est. Infirmitur quis in vobis? &c.

*Leo primus. Dicente beato Apostolo Iacobo. Si quis vestrum indiget sapientia.

*Greg. primus. Hinc Iacobus attestatur dicens, quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus, & cetera.

INCIPIT EXPOSITIO IN EPISTOLAM BEATI IACOBI APOSTOLI CANONICAM. CAP. I.

Iacobus. Iste Ecclesie Ierosolymitane, post apostolos ad predicandum missus curam, & regimen suscepit.

1. 1. hist. c. 1

*Euseb. Hunc ipsum Iacobum, qui dicebatur frater Domini, qui & iustus cognominatus est ab antiquis, virtutum merito, & insignis vitae privilegio, primum historiae tradiderunt suscepisse Ecclesiam, quae in Hierosolymis est, sedem, sicut Clemens in sexto dispositionum libro asserit, &c.

1. 8. const. 2. pos. c. 41

*Clem. Rom. Et ego Iacobus frater (i. consobrinus) Christi, secundum carnem, seruus autem tanquam Dei unigeniti, Eps ab ipso Domino, & ab Apost. Hierosol. ord. natus hae dico, &c.

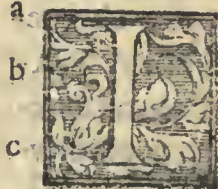
1. 7. hist. c. 15

*Euseb. Denique & Iacobi cathedra, qui primus in terris eps ab ipso Salvatore, & ab Apostolis in Hierosolymis est electus, quemque fratres Domini volumina diuina designant, vsq; in hodiernum ibi conseruatur, atque, in ea sedent oes qui usque ad praesens tempus sedis illius sacerdotium sortiuntur. Seruatur

INCIPIT EPISTOLA CANONICA BEATI IACOBI APOSTOLI.

CAP. I.

a Supplantator vitorum, vel luctator. Celebris persona.

Iacobus Dei, & Domini nostri Iesu Christi seruus duodecim tribubus quae sunt in dispersione, salutem. Omne gaudium existimate

a Fidem, & constantiam, vel vitam aeternam optat. b Tribulatio in praesenti, iustitiam, in futuro auget coronam. Nihil est vnde doleatis, vnde dubitetis.

uatur ergo cum in iugenti studio velut a maioribus tradita memoria sanctitatis, & cum magna veneratione habetur, vel vetustatis, velle primae sacerdotij sanctificationis obsequio

1
2
3
4
5
6

tulis abstiniuit, tu quia delectabat humilioribus. exemplo Christi vnde pharisorum fastum, & arrogantiam coargueret, &c. b. Duodecim trib. Praecipuam sollicitudinem de illis habere ad 12. pertinebat Apostolos qui legatione pro domino in circuncisione fungebantur. Vnde & Paulus dicit, Iacobus, & Cephas, & Ioannes qui videbantur columna esse dexteris dederunt in hi, & Barnaba societatis, vt nos in Gentibus, illi autem in circuncisione, &c. idcirco eis scribit praecipue, & quia ipse a ceteris Apostolis super eos ordinatus erat Episcopus.

c. Omne gau. Ne indignemini si malum in mundo florēt, si vobis patimini, quia non est Christianae veritatis in temporalibus exaltari, sed potius deprimi, Mali nihil habet in caelo, vos nihil in mundo. Spe illius boni ad quod reditis quod quid in via contingat gaudere debet is.

Cum

Incipit Postilla Nicolai de Lyra super epistolam sancti Iacobi Apostoli Canonicam,

Iacobus. d. &c. Liber iste diuiditur in quatuor Apostolos huius libri scriptores, sicut dictum fuit de lib. 12 Propbetarum, qui diuiditur secundum numerum 12. scriptorum, partes autem libri patebunt proseguendo. Prima pars continet epistolam beati Iacobi, quae diuiditur in duas partes. s. in prooemium, & in tractatum. Secunda incipit ibi. Omne gaudium. in prima parte primo describitur persona salutans ex nomine, cum dicitur. Iaco. iste est Iacobus minor frater Iudae Apostoli, & filius Alphaei. Alius vero Iacob. qui dicitur maior fuit frater Iohannis apostoli, & euangelista, & filius Zebedaei. Secundo ex religione, cum dicitur. 2. Christi ser. Non autem dicitur apostolus, quia scribat conuersis ex Iudaismo qui praeserebat se conuersis ex Gentilitate, vt patet A. 6. Et in epistolis Pauli in pluribus locis, pp. qd. vt eos induceret ad humilationem exemplo sui non nominat se Apostolum, quod nomen est dignitatis, sed seruum, quod nomen est subiectionis. Consequenter describuntur personae salutate cum dicitur. 3. Dugd. trib. Ex quo patet quod scribat

bebat conuersis de Iudaismo. Populus enim Iudaicus in duodecim tribus diuidebatur.

4. Quae sunt in di. extra terram Iudae. Illos enim qui erant in Iudaea poterat informare verbo, qui modus informandi efficacior est, quam scripto, erat. n. Episcopus Ierosolymitanus, & si illi qui erant in Iudaea, cuius metropolis est Ierusalem, erant diocesis sua. Consequenter exprimentur bona optata, cum dicitur. 5. Salu. s. per gratiam in praesenti, & gloriam in futuro. 6. Omne gau. Hic incipit tractatus, in quo beatus Iacobus informat credentes bene se habere. Primo respectu sui. Secundo respectu proximi, ca. se. Tertio respectu Dei, c. 4. ibi. Adulteri. secundum ordinem doctrinae a magis notis ad minus nota procedendo, ista tamen diuisio non est sic praecisa quin in vna parte ponatur aliquid de pertinentibus ad alias, & econuerso, & hoc propter connexionem virtutum.

Circa primam partem considerandum, quod respectu suo bene se habet per hoc quod temptationibus viriliter resistit, per hoc quod veritati humiliter acquiescit, Quia per primam vitam, & acquiruntur virtutes morales. Per secundam vero expelluntur

ignorat

a Cum in tentationes varias incideritis. A perfectioribus incipit de extrinsecis tentationibus.
b *Scientes*. Ideo tentamini aduersis, vt per hoc probare possitis, quam firmam fidem futuræ retributionis in corde gestitis, quod est intelligere virtutem ipsius patientiæ.

c *Probatio fidei vestra patientiam operatur*. Eadem sententia, sed cõuerso ordine in Paulo legitur; *Scientes quod tibi balatio patientiam operatur*, patientia vero probationem, probatio vero spem. Patientia enim operatur pbatationem, quia cuius paciẽtia per tribulationes non vincitur, perfectus probatur, quæ sententia hic quoque dicitur; Patientia opus perfectum habet, & probatio operatur patientiam, quod est, tribulatio quæ datur ad pbatationem fidei, facit per patientiam exerceri, per quod fides perfecta probatur,

d *Si quis autem ve, indifa.* * Irenæus. Deũ scire nemo potest, nisi Deo docẽte, hoc est, sine Deo, non cognosci Deum. Hoc ipsum autem cognosci eum, voluntatem esse patris. Cognoscunt enim eum quibuscunque reuelauerit filius, & ad hoc filius reuelauit patrẽ, vt per eũ omnibus manifestetur, & eos q̄ credunt eis, iustitiam incorruptelam, & in æternum refrigeriũ recipiat.
 * Augustinus. Sapientia mihi videtur esse rerum humanarum, diuinarumque, quæ ad beatam vitam pertineant, non scientia solum, sed etiam diligens inquisitio.
 * Idem. Sed forte continentia Dei donum est, sapientiam vero sibi ipse homo præstat, qua illud donum non suum, sed Dei esse cognoscat. Immo Deus sapiẽtes facit cæcos, & restimoniũ Dei fidele sapiẽtiã p̄stat paruulis. Et si qs̄ indiget sapientia,

postulet a Domino, qui dat omnibus affluenter, & D non improperat, & dabitur ei, &c.

Tanta est utilitas tribulationum, quam si quis ignorat, Beda; nõdum illuminatur per Spiritum sanctum, petatur igitur, vt per Spiritum sanctũ aperiatur sensus tuus, & cognosces qua

a Quia ex eodem patre sunt idem habitus. **b** Vel a persecutione, vel a concupiscentia. **c** Quæ varie tentant. **d** Quia si ex alto vestra fidei.
a *fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes,*
b *Id est, tribulatio qua fides probatur. b* Quam exigit fides nostra. *c* Facit intelligere, & habere virtutem patientiæ. *d* Id est, perfecte operantes facit, propter hoc quidem sequitur, vt sitis perfecti non deficientes in tormentis, & in futuro integri plenam beatitudinem suscipientes.
c *quod t̄ probatio fidei vestra patientiam t̄ operatur. t̄ patientia autem opus perfectum habet, vt sitis perfecti, & integri, in nullo deficientes. Si quis autem vestrum indiget*
a Quæ possit intelligere, quam utilis sit tribulatio. **b** Spiritum illuminatorem. **c** Pie petentibus. Non enim omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: nec omni iusto dat quod petit, si contra suam salutem petat, sicut & Paulo cui dictum est, dum peteret simulacrum tolli: Sufficit tibi gratia mea.
d Quia dona eius non sunt ad mensuram.
sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus t̄ affluenter,
a Fragilitatem. **b** Ipsa sapientia, quæ de celo venit. **c** Sic credat, & se viuat, vt dignus sit exaudiri, qui qui obdurat, vel declinat anrem, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.
& non improperat; & dabitur ei. postulet autem in fide nihil hæsitans. Qui autem hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento mouetur, & circumfertur,
a Quia a vento tentationis mouetur, vt fluctus.
b Quoniam quidem qui hæsitat, similis est fluctui maris. **c** Carnalis qui hæsitat. **d** Ex merito. Vel hic, vel in futuro.
Non ergo existimet homo ille, quod accipiat ali-

pietate pater corrigit filios quos recipit. Nec quisquam cõsensu suæ fragilitatis diffidat, quæ dat omnibus. *Bene dicit* Heb. 12. b
enim omnes timentes se, pusillos cum maioribus *efficit*
 Et quia multi petunt, *t̄ Rom. 5. a*
 qui non merentur accipere, subdit qualiter petere debent; *Postulet autem in fide nihil hæsitans.*
c *Qui autem hæsitat, t̄ simpliciter,* Beda.
 Qui conscientia peccati pressus dubitat de præmijs cælestibus su perueniente vento tẽtationum facile deserit fidei statum, & secundum tentantis voluntatem distrahitur ad errorem, & fit a Deo alienus.

* Damascenus. Fratres, Christianus fide censetur. Quare qui cum fide accedit, multa lucratur. Qui autem hæsitat, maris fluctui similis, qui vento iactatur, & circumflatur, is nihil accipiet. Oes enim sancti per fidem placuerunt Deo, Proinde in cordis rectitudine, non aut in multis argumẽtis, Ecclesiæ suscipiamus instituta.
 * Augustinus. Si fides deficit, oratio perit. Vnde & Apostolus cum ad orandum exhortaretur, ait; *Omnis quicumque in uocauerit nomen Domini, saluus erit.* Et vt ostenderet fidem esse fontem orationis, nec posse ire riuum vbi caput aqua siccaretur, adiunxit. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?* Ergo vt oremus, credamus, vt & ipsa non deficiat fides, qua oramus, oremus. Fides fundit orationem, fusa oratio fidei impetrat firmitatem, &c.

Orat. 3. de imaginibus.
 Serm. 36. de verbis Dom.
 Rom. 10.

NICOLAUS DE LYRA.

ignorantia, & acquiruntur virtutes intellectuales. Secunda incipit, ibi: *Scitis fratres mei*. Prima diuiditur in tres. Nam Beatus Iacobus primo ponit suã informationẽ. Secundo insert intentã cõclusionẽ, ibi: *Glorietur autem*. Tertio remouet erroneã opinionẽ, ibi: *Nemo cum tentatur*. Prima adhuc in duas: quia primo inducit ad resistendum tentationibus in casibus certis. Secundo in dubijs, ibi: *Si quis autem*. Ad euidentiã primi considerandum, q̄ tentationes metum inducentes de amissione boni iam habiti, sunt vehementiores, quàm illæ quæ inducunt appetitum de acquisitione non habiti. Vnde dicit Aug. Terrena diliguntur arctius adepta, quàm concupita constringant. Nam illa velut incorporata, præscinduntur, illa vero velut extranea repudiantur, & quanto sunt magis intrinseca, tanto metus de amissione est vehemẽtior, sicut metus de amissione vitæ, vel membrorum aliquorum, quàm de amissione bonorum possessorum, & ideo qui bene resistit tentationibus illis, bene potest resistere, & alijs. Quia secundum q̄ dicit quidã, non est consentaneum rationi, cupiditate eum vinci qui metu nõ frangitur. Et ideo Beatus Iacobus docens resistere tẽtationibus, ponit exemplum de tentationibus metum inducẽtibus de amissione boni iam habiti, cuiusmodi sunt persecutiones in personis, vel rebus iam possessis. Dicit ergo: *Omne gaudium, i. cæleste gaudiũ, quod includit in se perfectionẽ eminentius ois boni gaudiij.*

1 *Existima, fratres mei.* Finaliter consequi.
 2 *Cum in tentaiones varias incideritis.* Si tortiter eis resisteritis.
 3 *Scientes quod probatio fidei vestra.* In persecutionibus, per quas declaratur homo fideliter adhærere Deo, quando per aduersa quæcunque non separatur ab eo.
 4 *Patientiam operatur.* Nam per eam sufferentiam frequentatam virtus patientiæ acquiritur, per quem quidem habitum sufferentia sit talium, quæ primo erat sibi difficilis.
 5 *Patientia autem opus perfectum habet.* In persecutionibus enim illud quod primo occurrit sustinenti, est tristitia, ex hoc vterius insurgit ira, quæ est appetitus vindictæ contra persequentem, & tertio odium. Virtus autem patientiæ aufert tristitiam istam, vt pater ex dictis, & sic præscindit radicem duabus alijs, quia qui non irascitur contra persequentem, nec odit eum, ideo bene dicitur q̄ in hoc habet opus perfectum, propter quod subditur.

6 *Vt sitis perfecti, & integri.* Quia qui bene resistit tentationibus istis, de facili resistit alijs, vt supra dictum est.
 7 *In nullo deficientes.* Quia sicut supra dictum per hoc evitantur vitia, non solum, sed etiam acquiruntur oppolitæ virtutes.
 8 *Si quis.* Hic consequenter docet resistere tentationibus in casibus dubijs: tentatur enim quis aliquando de aliquo perpetrando quod ignorabat esse illicitum, & aliquando de malo sub specie boni, propter quod ad resistendum tentationi in huiusmodi casibus necesse habet ab alio dirigi. Infallibile vero directiuum, est ipse Deus, qui non deficit ad se veraciter recurrentibus, quæ si natura nõ deficit in necessarijs, multo minus auctor naturæ, propter quod tales dirigit per seipsum, vel per ministerium, sicut patet Act. 10. de Cornelio: ad cuius directionem misit Petrum. Ideo dicit Beatus Iacobus: *Si quis autem vestrum indiget sapientia; Quod contingit in dubijs,*
 9 *Postulet a Deo, &c.* Nam omnibus hominibus dat bona naturæ, quæ sunt magna valde, & super hæc se disponentibus dat bona gratiæ, quæ sunt maiora, & perseverantibus bona gloriæ, quæ sunt maxima,
 10 *Et non improperat.* Scilicet, gratis: nam frequenter ingratis Iudæis improperauit per Prophetas beneficia eis exhibita in exitu de Aegypto, in deserto, & in terra promissionis.
 11 *Et dabitur ei.* Nam petitio semper exauditur, quando fit pie, pro se, & perseveranter.
 12 *Postulet autem in fide.* Iesu Christi,
 13 *Nihil hæsitans.* De diuina potestate, ac etiam voluntate dandi petentibus debite, scilicet, pie pro se, & perseveranter.
 14 *Qui autem hæsitat.* De potestate, vel voluntate diuina.
 15 *Similis est fluctui maris.* Quia est instabilis non habens mentem in Deo stabiliter fixam.
 16 *Non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino.* De pertinentibus ad bona gratiæ, quia naturæ bona sunt bonis, & malis communia, Matt. 5. g. Qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos, &c. Si autem aliquis hæsitet de proprio defectu in petendo, dubitans ne petat insufficienti modo, pro tali hæsitatione non impeditur suæ postulationis exauditio; sed hæsitans de Deo impeditur. De quo adhuc subditur.

C * Occumenius. Aufer igitur a teipso omnem animi duplicitatem, neque omnino cum aliquid a Deo petis, animo vacilles dicendo, apud teipsum. Quo possum a Deo quippiam petere, & accipere, quod totus in ipsum peccauerim? Ne hec cogites, sed ex toto corde conuertere ad Dnm, & pete ab ipso sine haesitatione, & cognosces multitudinem misericordiae eius, nequaquam te deserat, sed petitionem animae tuae complebit; Non est enim Deus, si cut homines, qui mutuarum iniuriarum meminerunt, sed ipse obliuiscitur iniuriam, & miseretur creaturae suae.

Vir duplex a *Vir duplex.* Duplex est, qui genua ad preces flectit, & morden te conscientia de impetratore diffidit. Duplex qui vult gaudere cum seculo, & gaudere cum Deo; qui de bonis quae agit, non Deum, sed fauorem quærit; unde dicitur;

† humiliatio
† herbæ
Vir duplex
quis dicatur.
Beda.

Eccles. 2. c.
Epist. quod
dicitur.

Lib. 1. c. 5.

præscrip. A.
ol. g. c. 39.

15. Stromat.

Væ ingredientibus terram duabus vijs.
* Athanasius. Hæretici Eusebiani mutato animo, tãquam ad vomitum regressi sunt. Et quomodo non odio digni sunt, qui nunc tandem contradicunt (decretis Concilij Niceni, de consubstantialitate Filij cum patre,) eosque quos prodiderunt, duces suae hæresis habere volunt: homines nimirum tales, quales Diuus Iacobus duplices corde, & instabiles in omnibus vijs appellat, nunquam vnã eandemque sententiam, sed alias aliam fouentes, dictaque sua nunc laude, nunc vituperio prosequuntur, vt quod iam probauerunt, a vestigio damnent?
* Irenæus. Cum sint duo, vel tres (hæretici) de eisdem non eadem dicunt, sed & rebus, & nominibus contraria respondent.
* Tertull. A regulis suis variant inter se, dum vnusquisque pro suo arbitrio modulatur quæ accipit, &c.
b *Glorietur autem frater humilis, &c.* * Tertull. Quod fratres nos vocamus, non alias infamant (ethnici) quam quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affectatione simulatum est. Fratres autem vestri sumus, iure naturæ matris vnus. Fratres dicuntur & habentur, qui vnum spiritum biberunt sanctitatis, qui de vno ytero ignorantia, eiusdem ad vnã lucem expauerunt veritatis.
* Clemens Alexandrinus. Fratres nos omnes esse, vt pote vnus Dei, & vnus Magistri, alicubi Plato dicere videtur hoc modo. Qui in ciuitate estis, omnino fratres estis, & car.

C *Diues autem.* Diuitem vocat qui totam spem in diuitijs ponit. non nocet habere diuitias, sed amare. *Diues autem.* gloriatur ironice. Q. non debet gloriari in sua gloria qua superbit, & alios opprimit, quia finienda est, & humilianda in inferno. Vel, *Glorie in humil. sua.* id est, non superbia, sed humiliet se subseruiendo alijs de diuitijs.

d Quoniam

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Vir duplex animo.* Nunc Deo adherens, nunc mundo.
- 2 *Inconstans est in omnibus vijs suis.* Id est, operibus suis, nihil ducens ad perfectum.
- 3 *Glorietur.* Postquam Beatus Iacobus induxit ad resistendum persecutionibus: hic consequenter concludit intentum, scilicet quod non solum sunt sustinenda patienter, sed etiam gaudenter propter præmium secundum quod dicit Saluator Matt. 5. a. Beati estis, cum maledixerint vos homines, & persecuti vos fuerint, &c. Sequitur: Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Et hoc est quod dicitur: *Glorietur autem frater humilis.* id est, abiectus, & depressus.
- 4 *In exaltatione sua.* In caelestibus futura.
- 5 *Diues autem in humilitate sua.* Ironica est locutio, vt dicit Glosa. cui concordat sequens litera, cum dicitur.
- 6 *Quoniam sicut flos fani transibit.* Ita cito deficiet eius potentia. Et ponit exemplum sensibile, dicens.
- 7 *Exortus est enim Sol cum ardore.* Existens in Cancro, vel Leone.
- 8 *Et arefecit fanum.* Quia deficit eius vigor, & decor. Et applicat

d *Quoniam sicut flos fani. Iustus vt palma floret.* Iniustus vt feniculum: quia ille manet, hic cito transit. Flos iusti spes quæ fructum expectat, radix iusti charitas quæ immobilis manet. Mali radix cupiditas, flos delectatio temporalium.

e *Exortus enim Sol cum ardore, &c.* * Ambrosius. In generum speciem, & in vitentis herbæ mundum; re; imago est vitæ humanæ, & naturæ nostræ speculum elucet. Viret enim gloria humanis in carne, tãquam flos fani, & quæ putatur esse sublimis, cæxigua quasi herba est præ matura vt flos, caudica quasi fenu. Hodie videas adolescentem validum, pubertatis ætatis virtute florentem, gratia speciei suauis colore: crastina die tibi facie, & ornatu mutatus occurrit. Quod tibi laudissimum decore formæ grativisus est, alio die miseradus apparet, ægritudinis alicuius infirmitate resolutus. Plerosque aut labefrangit, aut inopia macerat, aut crudelitas vexat, aut vinum corumpunt, aut senectus debilitat, aut delitiæ eneruant, aut luxuria decolorat, &c.

f *Diues in itinere.* Viæ diuitis temporalia, quibus beatificatio quærunt, quæ cito destruentur. Ardor Solis, aduentus senectutis iudicis; vel in morte cuiusque improuisus, vel in iudicio communiter. In quo iustus, vt arbor fructifera manebit.

g *Beatus vir.* Quia difficile est hortari ad contemptum mundi, subdit de magnitudine premij; *Beatus vir, &c.* Non solum verbera, & carceres debetis pati, sed & amissionem rerum temporalium quæ sunt viles, & transitorie, & amatores earum puniendos.

* Athanasius. Memores quomodo Arriani sese primo aduersus Beatum martyrem Petrum, deinde contra magnum Achillam, postremo contra Beatum Alexandrum gesserunt modo persequendi mei, occidendique occasiones solerti aucupantur, id enim sciunt nec quiescere possunt, (tanta eorum auditas sanguinis nostri effundendi) verum eius rei mihi nulla cura. Scio enim & præmium his qui sustinent tebebitis gloriam, qua dicere licebit; Fidem seruauimus. Recipietis aut coronam viue, quã repromisit Deus diligentibus.

h *Nemo cum tentatur.* Hactenus de tentationibus exterioribus, nunc de illis quas interior instigante diabolo, vel etiam fragilitate nature toleramus. Vbi etiam illorum errorem destruit, qui dicebant malas cogitationes, sicut & bonas a Deo nobis inspirari, & hominem quasi ex necessitate peccare.

i *Quoniam a Deo tente.* Exteriorem tentationem immittit Deus ad probationem suorum, interiorem vero qua se concipitur furtum, adulterium, homicidium, non immittit Deus.

* Augustinus. Est tentatio adducens peccatum, qua Deum neminem tentat: & est tentatio per fidem, qua Deus tentare dignatur. Ioan. 6. *Hoc autem dicebat tentans eum.*

* Idem.

- 9 *Ita & diues in itineribus suis.* Scilicet potentia, & gloria.
- 10 *Marcescet.* s. in morte, & etiam aliquando ante mortem.
- 11 *Beatus vir.* In spe.
- 12 *Qui suffert tentat.* Ita quod non vincitur ab ea, sed vincit.
- 13 *Quoniam cum probatus fuerit.* Sicut aurum in fornace.
- 14 *Accipiet coronam vitæ.* Et tunc erit beatus in re.
- 15 *Quam repromisit Deus diligentibus se.* Quia nihil est acceptum Deo, nisi fiat ex charitate. 1. Corinth. 13. Si distribuimus omnes facultates meas in cibos pauperum, &c. Sequitur: Charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.
- 16 *Nemo cum tentatur dicat quoniam a Deo tentatur.* Hic consequenter circa prædicta remouet errorem duplicem. Secundum remouet, ibi: Nolite irasci: Circa primum sciendum, quod quæ potentia animæ sunt a Deo, & actus earum, ideo dixerunt: qui, quod tentatio inducens ad malum est a Deo, ita quod Deus est actor mali culpæ, volentes per hoc peccata sua excusare, propter quod remouet hoc, dicens: *Nemo cum tentatur.* id est, per tentationem ad peccatum inducitur.
- 17 *Dicat quoniam a Deo tente.* Quoniam hoc est falsum.

Deus

A Idem. Est tentatio quæ probat, de qua dicitur. Tentavit Deus Abraham. Tentatio vero illa de qua Iacobus loquitur, non intelligitur nisi qua quisque peccato implicatur.

a *Vnusquisque tentatur.* Duo sunt genera tentationum. Vnum quod probat, secundum quod tentavit Deus Abraham, Aliud quod decipit secundum quod Deus neminem tentat. Cum super fundamentum, lignum, fœnum, stipulam ædificamus, diabolus super ponit incendiū. Audi ficemus aurum, argentum, lapides preciosos: & tentare non audeat, nec tamen omnino desistit, sed sedet in oculis, ut interficiat innocentem.

B Aug. Tribus modis tentatio agitur suggestione hostis, delectatione, vel etiam consensu nostræ fragilitatis. Quod si suggestioni non consentimus, tentatio nobis ad victoriam provenit. Si suggestio illicit delectando offendimus, sed nondum mortem incurrimus. At si delectationem concepti facinoris in corde sequitur partes prave actionis, iam nobis mortis reis victor hostis abscedit.

Diversa intentione tentat Deus, & diabolus; Diabolus tentat, ut tentatum in tristitiam mittat, in amaritudinem, in murmurationem contra Deum, & in desperationem. Deus tentat, ut homini suam infirmitatem agnoscenti, & confitenti, in sola spe diuinæ misericordiæ constare fortitudinem ostendat. vnde: *Nam virtus in infirmitate cognoscitur, siue perficitur.* Et in Psal. *Infirmitas est, tu vero perfecisti eam.* In tentationibus tristitia repellitur gaudio. In successibus autem superbia timore deprimatur.

2 Bernardus. Quod scriptum est, unusquisque tentatur a propria concupiscentia abstractus, & illud: Corpus quod corrumpitur aggrauat animam: & illud Apostoli, Inuenio legem in membris meis, &c. Putari possunt cogere voluntatem, & præripere libertatem. At vero quantumlibet quis intus forisve tentationibus urgeatur, libera profecto semper quantum ad arbitrium spectat, voluntas erit: libere quippe de suo nihilominus consensu iudicabit.

3 Cyrillus Alexandrinus. Voluptas quædam ante omne peccatum præcurrit, & feruens cupiditas ad delicta solet illucere, quæ ante peccandi actum insidet, & mentis consensum attripit, persuadens facile hac via veniendum nobis esse quod gliscimus. Quod discipulus Christi verum ostendit, dicens; Unusquisque a sua cupiditate distractus, & illud: Inuenio legem in membris meis, &c. Putari possunt cogere voluntatem, & præripere libertatem. At vero quantumlibet quis intus forisve tentationibus urgeatur, libera profecto semper quantum ad arbitrium spectat, voluntas erit: libere quippe de suo nihilominus consensu iudicabit.

4 Aug. Cognoscimus nihil natura est immutabile, nisi solū Deū patrē, & filiū, & spiritū sanctū, q. mutari nō pōt a bono.

5 Hieron. Nec Angeli, nec animæ ex seipsis perfectam habent immortalitatem, quia per gratiam eam possident.

6 Gregor. Natura angelica, & si contemplationi authoris inherendo in statu suo immutabilis permanet, eo tñ ipso quo creatura est, in semetipsa vicissitudinē mutabilitatis habet.

scientia, parit peccatū, quod generat mortē. Ergo ne abstracta a concupiscentia tua, negare illi. Noli eā sequi, illicita est, lasciuia est, turpis est, alienat te a Deo. Noli dare consensionis ample xū, ne plangas partū: quia si cōsenseris, concipis. Nondum times peccatum? Time quoque perducit peccatum. Dulce est peccatū, sed amara est mors, &c.

1 b *Generat mortem.* Sicut qui tentatus superat præmia vitæ, ita qui concupiscentiis illectus superatur, merito ruina mortis incurrit.

2 c *Omne datum optimum, & omne donum perfectum.* Ostenso, q. vitia non a Deo nobis, sed a nobis sunt, contra ostēdit, quia quidam quid boni agimus, nō a nobis, sed a Deo est. vnde patrem luminū vocat, id est, authorē omnium spiritualium donorum. Datum refertur ad naturam, donum ad gratiā, & datum ipsi homini donum gratiæ solet ascribi. Sed & bonum natura a Deo est. In baptismo gratiam datum optimum, & in datione Spiritus sancti donum perfectum potest intelligi.

3 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14**

11 **12** **13** **14**

11 **12** **13** **14**

11 **12** **13** **14**

11 **12** **13** **14**

11 **12** **13** **14**

11 **12** **13** **14**

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Deus enim intentator malorum est. Sed bonorum tamen, sicut dicitur Genes. 22. a. Tentavit Deus Abraham, ut eius obedientiam innotesceret alijs, & daretur eis in exemplum.
- 2 Ipse enim neminem tentat. Inducens eum ad peccandum.
- 3 Unusquisque vero tentatur. Tali tentatione ad peccatum inducente.
- 4 A concupiscentia sua. Inordinata, propter quod dicit August. 14. de ciuit. Dei; quod amor sui vsque ad contemptum Dei facit ciuitatem diaboli, ad quā pertinet homo per peccatum generaliter, ideo amor sui tendens ad contemptum Dei, qui est idem quod concupiscentia inordinata, est causa omnis peccati, & subditur processus cum dicitur.
- 5 Abstractus, & illectus. Quia primo insurgit complacentia, seu delectatio absque consensu perfecto, & tunc adhuc stat in terminis peccati venialis.
- 6 Deinde concupiscentia cum conceperit. i. inualuerit.
- 7 Parit peccatum. Inducens ad consensum perfectum.
- 8 Peccatum vere cum con. suc. In opere exteriori;
- 9 Generat mortem. Nam inducit ad reiterationē, & consuetudinē, ad quā sequitur obstinatio, quæ est mors animæ. Nec argumentū inducitur,

in uerbum, q. Deus sit actor peccati valet, quia actus peccati in quantum actus est aliquod bonum. & ideo reducitur in Deum, sicut in causam primam efficientem. Sed in quantum malus, est priuatio, nec habet causam efficientem, sed deficientem, s. malitiam voluntatis, vel eius defectum, sicut motus claudicationis est a virtute gressiua effectiue, deformitas autem talis motus est ex curuitate tibiæ.

10 Nolite, Hic remouet secundum errorem; Quia sicut dixerunt aliqui Deum esse authorē peccati, ut dictum est, ita alij dixerunt bonum meritū esse ab homine, s. Pelagiani, dicentes hominem sine gratia posse vitam eternā mereri, quod remouet di. Nolite errare. Et subdit in quo.

11 Omne. Quod est bonum meritōrium, faciens hominem vitam eternā dignum.

12 Et omne donum perfectum, i. bonum gloria.

13 Desursum est. Et non est ab homine, quia bonum meritōrium excedit proportionem naturæ creatæ, sicut & finis ad quem ordinatur; secundum illud. 1. Corinth. 2. b. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, &c.

14 Apud quem. Immutabiliter enim facit mutabilia, sicut noster intellectus immaterialiter intelligit materialia, vnde dicit Boethius de consolat. immobilis manens dat cuncta moueri. & idem declarat Philosophus 8. Phisicorum.

Nec

OETHIVS.

A

O qui perpetua mundum ratione gubernas Terrarum, calique sator, qui tempus ab ovo. Ire iubens, stabilisque manens, das cuncta moneri. &c.

a Voluntarie. Omne bonum est a Deo, & non meritis vestris ad hoc accessistis, sed sola gratia diuinæ voluntatis. *Et simus initium, &c.* Nec per hanc genituram putemus nos esse quod ipse est, sed quendam principatum in creaturis adoptione nobis concessit. Vnde alius translator, vt simus primitiæ creaturarum eius.

Primitiæ que sunt suarum creaturarum.

Aug. in Ps. 119. Hugo a S. Vic. de inst. mo. 2. cap. 6. 1 Ro. 2. d.

c Sit autem omnis homo velox ad audiendum. Supra monuit ad tolerantiam tērationum, deinceps instruit moralibus præceptis. Primo admonet aurem accommodare docenti, sero os aperire ad docendum, quia stultum est quod non didicit homo alijs prædicare.

Ecc. 3. b

Qui ergo sapientiã diligit, primo hãc a Deo postulet, dehinc magistrum veritatis inquirat, & linguam non solum ab otiosis sermonibus coerceat, sed etiam a veritate prædicanda quam nuper acceperat. vnde Salomon; *Tempus tacendi, tempus loquendi.* Quia, tutius veritas auditur quam prædicatur.

1. s. Moral. 630.

d Tardus ad iram. Non temere, & sine causa irascatur, vel contra subditos peccantes, vel contra quoslibet fratres, vel contra felicitatem malorum, quia maturitas sapientiæ non nisi tranquilla mente percipitur. Et qui iratus iudicat, etiam si iustitiam iudicat, tamen diuinum examinis iustitiam, in qua perturbatio non cadit, non potest imitari.

1. 1. de ira.

* Gregorius. Per iram gratia vitæ socialis amittitur, concordia rumpitur, lux veritatis amittitur, Spiritus sancti splendor excluditur, ite stimulus accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur amici.

* Seneca. Vt furentium certa indicia sunt audax, & minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquieta manus, color varius, crebra suspiria, ita irascentium eadem signa sunt. flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, æstuans ab imis præcordijs sanguis, labia quatuntur, dentes cõprimuntur, subriguntur capilli, spiritus stridens, articulorũ sonus, gemitus, mugitusque, sermo præruptus, cõplosæ manus, humus pulsata pedibus, & totum concitum corpus, &c.

C

e Propter quod abijcientes omnem immunditiam. Monuit ad ingrendã doctrinã, ad quam suscipiendam, & vt in ea possint proficere,

proficere, hortatur ad munditiam corporis, & animæ. Qui non declinat a malo, non potest bonum facere.

f Insitum verbum. Quod vestris cordibus prædicando imponimus, vel verbum quod insitum, & seminatũ est in die redẽptionis, quãdo vos genuit Deus: nũc perfectius suscipite, & operibus implete, quod in mysterio teneris.

a Per quam regenerati in filios lucis.

b Trius filios tenebrarum.

a dinis obũbratio. Voluntariẽ enim genuit nos verbo veritatis, vt simus + initium aliquod creaturæ eius. + Scitis fratres mei dilectissimi. Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.

a Ad hoc.

Quod a vobis habuistis ad vitia labi, a Domino superna gratia illustrari.

c mei dilectissimi. Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.

d dum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.

a Iracundus, & si apud homines, apud Deum non est iustus. b Quia.

c Quia attendi debetis esse ad audiendum.

e Ira enim viri iustitiam Dei non operatur. + Propter quod abijcientes omnem immunditiam, & + abundantiam malitiam, in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. + Estote autem factores verbi, & nõ auditores tantũ fallẽtes vosmetipsos. Quia si quis auditor est verbi, & nõ factor, hic cõparabitur viro cõsiderati vultu.

a In exterioribus. Animæ, & corporis. b Secundum malos homines abundantes in diuitijs. c Malitia propriæ ad interioris hominis prauitatem respicit.

abijcientes omnem immunditiam, & + abundantiam malitiam, in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. + Estote autem factores verbi, & nõ auditores tantũ fallẽtes vosmetipsos. Quia si quis auditor est verbi, & nõ factor, hic cõparabitur viro cõsiderati vultu.

a Et si in corpore tentationes, vel etiam mortem patimini. Opere.

Sine operibus. a Si per solum auditum saluandos vos putatis.

rare in scripturis quasi in speculo vultum natiuitatis, qualiter homo sit natus, quam fragilis, vel quid futurus, quam breuis æui, in quantis miserijs positus: compunctionem magnam, & voluntatem poenitendi contraxit, & statim aliqua tentatione seductus, obliuiscitur compunctionis, & ad peccata redit. Cuius inconstantiam comparat, qui libenter verbũ audit, & implere negligit. Et est similitudo inter illum qui sponte sua sine doctore se ad scripturas complicit, & illum qui ab alio scripturas audit cum neuter impleuerit.

Puer cum nascitur, vagit. per quod indicatur dolor anime quod in vita intrat ad miserijs carnis, quem dolorem postea obliuiscitur, consueta illecebris carnis.

* Augustinus. Mandata Dei siue cum leguntur, siue com memoria recoluntur, tanquam speculum intuumendum est secundum Apostolum Iacobum dicentem, *Si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis sue in spec. &c.* Talem se Dauid vult esse, vt inspiciat tanquam in speculum mandata Dei, & non confundatur, quia non auditor eorũ tantum vult esse, sed factor: propterea optat dirigi vias suas ad custodiendas iustificationes Dei.

* Bernardus. Euangeliũ, speculũ veritatis nemini blanditur, multũ seducit, talem in eo se quisque reperiet qualis fuerit, vt nec ibi timore trepidet vbi nõ est timor, nec lateat cũ male fecerit. Sed qd dicit scriptura? *Si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur, &c.* Nos aut frẽs, cõsideremus nosmetipsos in ea quã audiimus sacri Euangelij lectione, vt proficiamus ex ea, & corrigamus si qua in nobis deprehendimus corrigenda.

In

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nec vicissitudinis obumbratio. Nam in eo sunt plures actus intelligendi, & volendi sibi succedentes, sed vnico actu simplicissimo, & aeterno intelligit, & vno se, & omnia alia.

2 Voluntarie enim genuit nos vir. Id est, per verbum incarnatum, quod est ipsa veritas, Ioan. 12. a. Ego sum via, veritas, & vita.

3 Vt simus initium aliquod creaturæ eius. Quantum ad esse gratiæ quod hic inchoatur, & in celo perficitur, quia gloria est gratia consummata.

4 Scitis fratres. Postquam Beatus Iacobus induxit fideles ad resistendum tentationi, hic consequenter eos inducit ad acquiescendum veritati, & primo eam deuote audiendo, secundo opere adimplendo, ibi: Estote autem. Circa primum dicit; Scitis fratres mei dilectissimi. Id est, scire debetis quod subditur.

5 Sit autem omnis homo velox ad audiendum. Veritatis verbum.

6 Tardus autem ad loquendum. Nam hoc pertinet ad Doctõris officium, ad quod se ingerere est presumptuosum.

Ira duplex.

7 Et tardus ad iram. Nam ira quæ est per vitium, oculum mentis excæcat, & ira quæ per zelum, ipsum aliquando perturbat, vt dicit Gregorius in quinto Moralium.

8 Ira enim viri. Quæ est per vitium.

9 Iustitiam Dei non operatur. Minus dicit, & plus significat, nam ira quæ est per vitium, non solum iustitiam omittere facit, sed etiam frequenter ad faciendum iniustitiam inducit. Consequenter per opes. in concludit, dicens.

10 Propter quod abijcientes omnem immunditiam. Corporis, & animæ, quæ intellectum hebetat.

11 Et abundantiam malitiæ. i. ira processum, & augmentum vsque ad opus iniustitiæ, quod intellectum excæcat, vt dictum est.

12 In mansuetudine suscipite. i. verbum fidei, quod debet mentibus inseri humanis. Est autem mansuetudo quedam tractabilitas mentis, propter quod est debita dispositio ad recipiendum impressionem verbi diuini, sicut cera tractabilitas impressionem sigilli.

13 Estote. Hic consequenter inducit ad acquiescendum veritati, ipsam opere adimplendo. & primo facit præpositum, secundo remouet oppositum, ibi; Si quis autem. Circa primum dicit; Estote autem factores verbi, & non auditores tantum. Præcepta enim diuina saltem in pluribus sunt de operabilibus, & ideo non sufficit audire. sed requiritur opus. Propter quod dicit Philosophus 1. Ethic. quod illi qui attente medicos audiunt, sed nihil faciunt eorum quæ dicunt. F. sicut isti non habent corpus bene curatum, sic nec illi animam. prope quod de tali auditore subditur.

14 Hic comparabitur viro cõsideranti vultum natiuitatis. Id est, vultum suum corporalem in quo natus est.

In

a In lege perfecta. Legem perfectam libertatis, gratiam uocat Evangelii, quae perfecte liberos facit a seruitute timoris. qui legem tenebant in timore seruiebant. Quisquis eam transgrediebatur, sine miseratione lapidabatur. Haec lex neminem ad perfectum perduxit. quia etsi cogebat timore seruire, non dabat gratiam, ut compleretur amore, & a penis inferni non poterat liberare. sed charitas quae datur in Evangelio. *Mittit foras timorem.* & ducit ad vitam.

b Si quis autem putat. monuerat ut uerbum Dei non solum audirent, sed etiam impleant: nunc ut undique munitos reddat, addit nil valere haec omnia, nisi etiam lingua refrenetur a detractio nibus, mendacijs, blasphemijs, stultiloquijs multiloquio. *Quia corrumpunt bonos mores colloquia praua.*

c Lactantius. Hac conditione gignimur, ut generanti nos Deo, iusta & debita obsequia praebamus, hunc solum nouerimus, hunc sequamur. hoc vinculo pietatis obstricti, Deo religati sumus, unde ipsa religio nomen accepit. &c. Diximus nomen religionis a vinculo pietatis esse deductum, quod hominem sibi Deus religauerit, & pietate constituerit. quia seruire nos ei, ut Domino, & obsequi, ut patri necesse est. * Hier. ipsa religio a religando, & in fascem Domini vinciendo nomen accepit.

d Beda. pulchre addidit, *apud Deum, & patrem.* quia sunt qui hominibus religiosi videntur, cum a Deo habeantur profani.

e Unde

a Corporali, ubi sola umbra reuertit.
a Quia non rem, sed solum umbram uidit, sic & ille qui habet uerborum umbram, non corpus operis.
b Qui solo auditu putat se saluari, scilicet, sed.
c Audiendo uerbum Evangelij.

tum natiuitatis suae in speculo. Considerauit enim se, &

abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit in lege perfectae libertatis, & permanserit in ea non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in

facto suo erit. Si quis autem putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius uana est religio. Religio munda, & immaculata apud Deum

& patrem haec est, visitare pupillos, & uiduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo.

d Religio munda. Quia dixerat factor operis beatum, nunc quae facta maxime placeant dicit. misericordia, & innocentia. Nam in eo quod pupillos, & uiduas visitare iussit, cuncta quae erga proximum agere debemus insinuat. Quod immaculatos a seculo nos iubet custodire, uniuersa in quibus nos castos obseruare decet, ostendit. In quibus sunt, & ea quae supra obseruare monuit, ut tardi ad loquendum, tardi ad iram.

e Et immaculatum se custodire, &c. Beda. per seculum intelligit mundum, seu omnia quae sunt in mundo, ut sunt concupiscentia carnis, & oculorum, & superbia uitae.

f Nolite.

g Beda.

h Beda.

i Beda.

j Beda.

k Beda.

l Beda.

m Beda.

n Beda.

o Beda.

p Beda.

q Beda.

r Beda.

s Beda.

t Beda.

u Beda.

v Beda.

w Beda.

x Beda.

y Beda.

z Beda.

Vnde & Salomon ait. *Est uia quae uidetur homini recta, nouissima autem eius deducunt ad mortem.*

c Non refrenans linguam suam, &c. * August. Verborum quid aliud est, quam semen quod fructum non facit? O uerbose, erubescere, & considera tuam miseriam. Quid n. aliud es, quam sal infatuatum, quod ad nullum ualet condimentum? Vere infructiferus es, & facis infructiferos, qui te libenter audiunt. O uerbose, mendax, qui ueritatem raro dicere uoluisti. O loquax, cognosce te ipsum, nam loqui nunquam erubescis, nec consideras quid, sed quantum dicere possis, &c. O artifex mendaciorum, o faber fabularum, lege quod dicitur. *Quia uir linguosus non dirigitur super terram.* O monache, & tu diligenter attendas. Qui non refrenat linguam suam, huius uana est religio &c.

d Religio munda. Quia dixerat factor operis beatum, nunc quae facta maxime placeant dicit. misericordia, & innocentia. Nam in eo quod pupillos, & uiduas visitare iussit, cuncta quae erga proximum agere debemus insinuat. Quod immaculatos a seculo nos iubet custodire, uniuersa in quibus nos castos obseruare decet, ostendit. In quibus sunt, & ea quae supra obseruare monuit, ut tardi ad loquendum, tardi ad iram.

e Et immaculatum se custodire, &c. Beda. per seculum intelligit mundum, seu omnia quae sunt in mundo, ut sunt concupiscentia carnis, & oculorum, & superbia uitae.

f Nolite.

g Beda.

h Beda.

i Beda.

j Beda.

k Beda.

l Beda.

m Beda.

n Beda.

o Beda.

p Beda.

q Beda.

r Beda.

s Beda.

t Beda.

u Beda.

v Beda.

w Beda.

x Beda.

y Beda.

z Beda.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In speculo. In quo uidetur umbratice, & imperfecte propter quod talis consideratio paruam, aut nullam facit impressionem. Sic est de auditu praecceptorum Dei sine operatione.

2 Qui autem perspexerit in lege perfectae libertatis. i. in lege Evangelica, quae dicitur lex libertatis: Tum quia est lex amoris. lex autem uetus fuit lex timoris. Aug. in lib. contra Adamantium. Differentia legis, & Euangelij, timor, & amor. timor autem respicit conditionem seruilem, amor autem liberam. Tum quia lex noua liberat a seru tute legis ueteris, & onere, ut frequenter dictum est supra.

3 Et permanserit in ea. Secundum eam uiuendo.

4 Hic beatus in facto. Id est, in opere suo.

5 Si quis. Hic consequenter remouet oppositum, quia aliqui uolent

bant uiuere otiosi, credentes quod eis sufficeret ad salutem susceptio fidei propter quod hoc improbat di. Si quis autem putat se religiosum esse. Id est, perfectum Christianum.

6 Non refrenans linguam suam. Iactando se quod hoc credere sibi sufficit ad salutem.

7 Sed seducens cor suum. Per falsam opinionem.

8 Huius uana est religio. Quia non inducit ad finem debitum, sicut medicina uana quae non inducit sanitatem.

9 Religio autem. Scilicet, Christiana.

10 Munda, & immaculata apud Deum. id est, accepta apud Deum.

11 Haec est: visitare pupillos. i. exercere se in operibus misericordiae erga proximum, & in operibus munditiae erga seipsum.

ADDITIO I.

In cap. i. ubi dicitur in postil. *Omne gaudium. i. coeleste gaudium.*

Ratio autem huius dicti: *Omne gaudium estimat fratres, &c.* Declaratur in glo. ubi sic dicitur: Non est Christianae dignitatis in temporalibus exaltari, sed potius deprimi. Mali nihil habent in caelo, boni nihil in mundo. Sed spe illius boni ad quod tenditis quidquid in uia contingat, gaudere debetis. haec in glo.

ADDITIO II.

In eo. cap. 2. ubi dicitur in postil. *Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, &c.*

Licet hoc quod dicitur. *Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, tardus ad loquendum.* Satis proprie intelligatur de auditu a docente

docete, & homini, tamen uerum est hoc documentum se extendere ad alias colloctiones humanas, in quibus homo prius debet audire, quam loqui, iuxta illud Prou. 18. c. *Qui ante respondet quam audiat, stultum se demonstrat, & confusione dignum.* Et haec expone magis concordat litterae sequenti, cum dicit. *Et tardus ad iram.* Ex locutionibus enim inordinatis consueuit ira prouocari magis quam ex hoc quod quis se ingerat officio doctoris.

ADDITIO III.

In eo. ca. 3. ubi dicitur in postil. In speculo in quo uidetur umbratice, & imperfecte.

Super illud: *Hic comparabitur uiro consideranti uultum natiuitatis suae in speculo.* Gl. Sicut talis considerans non rem, sed solum umbram uidet, sic ille qui habet solum umbram uerborum, non corpus operis.

CAP. II.

Ratres mei. Ostendit, quod hi quibus scribebat, fide imbuti, sed operibus vacui erant: & elec-

CAP. II.

RATRES MEI

Et ut possitis esse immaculati.

elemosynam quam praedicabat, non pauperibus propter aeterna, sed diuitibus propter temporalia commoda faciebant. unde eos redarguit.

No-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

Ratres mei. Postquam Beatus Iacobus informauit fideles ad bene se habendum respectu sui: hic consequenter idem facit respectu proximi. Et diuiditur in duas partes. quia primo inducit fideles ad bene se habendum erga proximum

proximum in collatione boni. secundo in euitatione mali, capit. sequen. Prima in duas: quia primo facit propositum in collatione boni honorabilis. secundo in collatione uilis, ibi: *Sic loquimini.* Ad euidenciam autem primi, duo sunt praemittenda. Primum est, quod sit personarum acceptio. Secundum qualiter habet locum in exhibitione bonorum. Circa primum sciendum, quod aequitas distributiuae iustitiae

a Nolite. Q. Dñs diuites inuitaret ad fidem, & pauperes despiceret. Non ita est, quia Dñs pauperes elegit in hoc mudo, & eos fide donauit. Mundus pauperem abiecit, diuites colit, fides Christi contra docet, quia omnis gloria dicitur tanquam flos feni, misericordia in pauperes floret in aeterni.

b Domini gloria. Dominum gloriam nominat, ut eius iustis obediat, qui sempiterna gloria remunerat, quid quid pro eius amore pauperis datur.

B que pbro seipsum replet, proximum dedecore afficiens, ac seipsum etiam ante illum.

C Cum nos hominem a Deo cognitum, & virtutibus rutilantem, in

solam carnem respicientes, ex arrogantia plerumque parui faciamus, quomodo regi omnium contrarii non erimus? quomodo acerbas penas non dabimus, sublimia quantum in nobis est deprimentes, & lucem tenebras, & dulce amarum nominantes? Consideranda est igitur in sanctis gloria sua. considerandi. n. sunt non carne, sed intrinseca gloria. veram plurim: nostrum humilem in hoc mundo uirum, etiam si virtutibus excellat, in solam tamen caducam diuitiarum gloria iniquis oculis respicientes non recte iudicant, quos Christi Discipulus non iniuria reprehendit, dicens. *Si introierit in conuentu vestro riu, &c.* sed a rebus etiam ipsis cognoscere possumus, quam amentes, atque insani sint, qui exteriori habitu, non intrinsecis bonis hominem admirantur, &c.

c Tu sede, &c. Tu sta. Aug. Si hanc distantiam sedendi, & stadi ad

ad honores Ecclesiasticos referamus, non est putandum, ne esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Domini gloriae. Quis. n. ferat eligi diuitem ad sedem honoris Ecclesiae, contempto paupere instructiore, & sanctiore? Si autem de quotidianis confessibus loquitur, quis non hic peccat? Non tñ peccat, nisi cum apud se metipsum intus ita iudicat, ut ei tanto melior, quanto ditior videatur. hoc. n. videtur significasse, subdēdo, *Nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum?*

a Quicunque diuitem propter diuitias elegit, & propter paupertatem abiecit, utrobique peccat.

a nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriae. Etenim si introierit in conuentum vestrum vir aureum anulum habens in veste candida, introierit autem, & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum, qui indutus est veste praecleara, & dixeritis ei: tu sede hic bene, pauperi autem dicatis, tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum: nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Audite fratres dilectissimi. Nonne Deus ele-

a Quod est, nonne peccatum operamini.

b Id est iudicare debetis apud vos ipsos, quod prae cogitatis in acceptione id est humanarum.

d Audite. Diligentius attendite, quia non qui ditiores in seculo hi meliores in examine diuino, & ideo non sunt praefereendi. nam Deus non diuites, sed pauperes elegit. i. humiles pro contemptu

rerum visibilibus, fide autem inuisibilibus diuitiarum, inundo despicabiles apparent, sed hos tamen expectatione futuri regni preclaros reddidit, & nobiles.

* Cyrillus Alex. Diuitiarum omnis splendor aduentitiam atque caducam hominibus gloriam adfert. Virtutis autem, & interioris hominis fulgor, proprias, atque naturales adducit diuitias, quae non simul cum ista carne cadere solent, sed animo insunt, & cum ipso euolant apud patrem, apud quem multae sunt mansiones. Non ergo diuitiis elatos, nec terrestri gloria quasi flosculos rutilantes, sed eos quos splendore operum ad inextinguibilem gloriam currere cognoscimus in quibus interior pulchritudo omni uirtutis numero luget, honorare debemus.

c Non Deus. paupes elegit Deus. di. Nolite timere pusillus Grex quia

NICOLAVS DE LYRA.

iustitiae in hoc consistit quod aliqua diuersis tribuuntur secundum proportionem, vel dignitate uniuscuiusque. Propter quod si in tali distributione attendatur ad causam propter quam aliquis proportionatur ad tale donum, fit secundum aequitatem iustitiae distributivae, ut si Cancellarius Parisiensis promoueat aliquem ad magistratum, attendens ad suam sufficientiam scientiae per quam efficiatur proportionatus, vel dignus respectu talis honoris. Si autem attendat ad personam tantum, vel ad aliam quamcumque causam, quae non facit ad hoc quod proportionetur ad talem honorem, ut quia est consanguineus, compatriota, vel ciuis, vel aliquid huiusmodi facit contra aequitatem iustitiae distributivae, & per consequens peccat: quia non opponitur uirtuti nisi vitium, & tale peccatum vocatur acceptio personae, seu personarum. Contingit tamen aliquam conditionem personae facere eam dignam respectu unius rei, non tamen respectu alterius, sicut consanguinitas facit aliquem dignum, ut instituat heres patrimonij, non autem ut detur ei magistratum, vel praeratio Ecclesiastica. Circa secundum sciendum, quod honor datur alicui in testimonium uirtutis. 4. Ethic. Et ideo sola uirtus est causa debita honoris exhibendi: & hoc contingit dupliciter. Vno modo uirtus propria, & sic uirtuoso debetur honor. Alio modo uirtus aliena, & sic principes, & praerati sunt honorandi: etiam si sint mali, in quantum gerunt personam Dei, & communis cui praesunt. Et eadem ratione parentes, & Domini propter participationem diuinae dignitatis, quoniam Deus est omnium pater, & Dominus. Similiter senes propter signum uirtutis quod est senectus. Et similiter diuites quia maiorem locum obtinent in communitatibus. Si autem solo intuitu diuitiarum honoratur, est acceptio personarum: & sic peccatum. & sic loquitur Greg. homil. 28. Superbia nostra retunditur, quae in hominibus non naturam quam ad imaginem Dei sunt facti, sed diuitias honoramus. His igitur praemissis accedamus ad litteram, in qua Beatus Iacobus excludit a fidelibus personarum acceptionem, per quam indebite honor exhibetur, & sic eps reducit ad debitam honoris exhibitionem. In qua sic procedit: quia primo proponit intentum, secundo inducit exemplum, ibi: *Etenim*. Tertio probat assumptum, ibi: *Audite fratres*. Quarto excludit falsum intellectum, ibi: *Si tamen*. Circa primum dicit.

1 Nolite in personarum. Inducendo ad fidem, vel recipiendo ad eam per administrationem sacramentorum, vel nutriendo in fide per bonam exhortationem cum personarum acceptione. Quod fit quando in istis debita causa non attenditur, ut patet ex praedictis.

ais, sed indebita, scilicet attendendo ad propriam quaeritum, uel ad alia huiusmodi, propter quae praedicta non debent exerceri. Si autem attendatur ad honorem diuinum, & Ecclesiae bonum, & deuotionem recipientis fidem, vel exhortationem, non est acceptio personarum in talibus, si praedicta magis exhibeantur aliis quibus quam alijs, secundum maioritatem deuotionis eorum uel honoris diuini, & Ecclesiae: Sicut conuersio Constantinae in fidem: ex cuius exemplo ualde multi uenerunt ad fidem, & eius facta est Ecclesia promota, & honorata quasi per totum orbem. Sic etiam laborare ad conuersionem, & nutritionem in fide diuitum, & potentum magis quam pauperum, non est personarum acceptio, attendendo ad bona quae ex ipsis prouenire possunt magis, quam ex pauperibus.

2 Domini nostri Iesu Christi gloriae. Id est, fidem Christi qui est Dominus, & dator gloriae, non secundum personarum acceptionem, sed secundum meritum gradus, & proportionem.

3 Etenim si introierit in conuentum. Hic consequenter ponit exemplum ad propositum, de diuite, & paupere ingredientibus congregationem fidelium in Ecclesia, & potest dupliciter intelligi. Vno modo de paupere, & diuite infidelibus, qui sunt ad fidem inducendi. Alio modo de paupere, & diuite fidelibus, qui sunt in fide nutriendi. Si igitur pauper infidelis, uel fidelis contemnatur, ut de eius conuersione, & nutritione in fide parum aut nihil curetur, semper est peccatum. Similiter si diues propter diuitias tantum in istis praeratur, quia utrobique est acceptio personarum, & in his duobus casibus uidetur loqui Beatus Iacobus. Si autem diues praeretur in praedictis pauperi non habendo respectum ad diuitias praecise, sed ad bonum quod ex eius conuersione, uel nutritione in fide probabiliter estimatur prouenire, non uidetur esse personarum acceptio, non peccatum. Sic intelligenda est ista littera, cum subditur.

4 Et dixeritis. Scilicet, diuiti.

5 Tu sede hic bene. Attendendo ad diuitias praecise.

6 Pauperi autem dicatis. Ipsum contemnendo, uel propter peccatam praecise ipsum minus honorabilem, & amabilem Deo iudicando, ideo subditur: *Et facti estis iudices cogitationum iniquarum*.

7 Audite. Hic consequenter probat suppositum, scilicet, quod diues propter diuitias praecise non est magis honorabilis, nec pauper propter paupertatem contemptibilis, & hoc dupliciter. Prima diuina auctoritate, cum dicitur.

8 Nonne Deus. Ut patet de Apostolis, tamen a principio elegit aliquos diuites, ut Zachaeum, & Iazarum.

Aequitas iustitiae distributivae

Honoris exhibitio

¶ quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Pauperes etiam a parentes quorum nutrire officio, elegit.

a Nonne diuites. Apertius ostendit quos diuites superius dixerit. s. illos qui diuitias Christo praeferunt, & ipsi alieni a fide eos q credunt, per potentiam opprimunt, & ad iudicia potentiorum trahunt. Et est alia causa, quare non sunt eligendi, quia mala inferunt fidelibus.

¶ Ambrosius. Neque omnis sancta paupertas, aut diuitiae criminosa, sed vt luxuria infamat diuitias, ita paupertatem commendat sanctitas.

¶ Idem, Scias non omnes diuites auaros; nec in facultatibus criminari, sed in ijs qui vt nesciunt facultatibus. Nam diuitiae vt impedimenta improbis, ita bonis sunt adiumenta virtutis.

b Blasphemant. Hae Apostolorum temporibus plures Gentiliu, & Iudaeorum maxime priores fecisse inueniuntur.

c Si tamen legem. Quia aspere, & de contemptu diuitum locutus erat, & quodammodo contrarius legi diuinae, quae omnes diligi praecipit, ne omnino contemnendi diuites putentur, subdit; Quasi propter praedictas causas non sunt eligendi. Sed tamen si perficitis hanc legem quae dicit; *Diliges proximum.* Benefacitis, quia etsi diuites propter diuitias non sunt eligendi, non tamen propter Deum minus sunt diligendi.

d Regalem. Id est, excellentem, vel quia communis est omnibus, & omnes complectitur. Vel quae dicit; *Non confundas personam pauperis, nec honores vultum potentis,* & alibi; *Nulla erit distantia personarum.* Ita paruum vt magnum audieritis, quia iudicium Dei est.

e Quicumque autem. Ne putarent contemptibile esse peccatum in hac vna re legem transgredi, addit; Quicumque.

f Offendat autem. Vere qui in vno offendit est transgressor totius legis, quia qui peccat, contra authorem legis facit quae in sua lege negligit, & contra charitatem, quae est causa, & mater totius legis. Hanc sententiam ex simili videamus. Si quis me offenderet, & quodammodo contra omnes peccaret. Sic qui vnum mandatum negligit, caetera quae completa videbantur adiuarere, sibi inutilia reddit.

Vel aliter; *Charitas est plenitudo legis.* In cuius praecipis tota lex pedet. Qui autem contra charitatem facit, merito omnium reus est. Nemo autem peccat, nisi contra charitatem faciat; quia nec Deum vere diligit cuius legem negligit, nec proximum in quem deingit. Quia ergo superius ostenderat eos in charitate peccare, quia dicunt pauperi, tu sta illic competere subdit; Qui in vno, i. charitate offendit (quae est radix omnium praecipitorum)

ab omnibus praecipis quae sunt quasi filij charitatis, accusatur. Reconciliato autem illo vno in quo offenderat, caetera omnia reconciliantur. Cur ergo non dicuntur paria peccata, nescio, nisi forte quia magis facit contra charitatem, & magis offendit Ecclesiam qui grauius, & minus qui leuius peccat.

g Omnium reus. Apud Deum qui nihil dimittit impunitum, qui scit quam necessariam legem dederit, qui negligit mandatum, credit illud a Deo inaniter institutum.

¶ Augustinus, De fleat poenitens, quoniam in vno offendens factus est omnium reus.

Ingratus enim exitit, qui plenus virtutibus Deum omnino non timuit. In hoc enim quifque peccator fit culpabilior, quo est Deo acceptior. Ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Etiam alio modo offendens in vno, reus est omnium; quia omnis virtus patitur detrimentum ab vno vitio. Nam si quis cadit in auaritiam, largitatem destruit, & etiam castitatem minorauit. Amore enim pecuniae, vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret, &c.

¶ Hieronymus. Obsecro te, nonne Apostolus Iacobus scribit, Qui in vno offenderit, eum esse omnium reum? Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit, qui diuitem pauperi in honore praetulerit, reus est adulterij, vel homicidij; in hoc enim delitant Stoici, paria contententes esse peccata, sed ita; Qui dixit, non mœchaberis, dixit &, Non occides; quod & si non occidis, mœchatis autem, factus es transgressor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauibus comparantur, nec ferula dignum vitium, gladio vindicandum est, nec gladio dignum scelus, ferula coercendum.

h Sic loquimini. Quando quidem malum est diuitem propter diuitias eligi, pauperem abijci, & quia bonum est propter Deum etiam diuites diligere, pupillos, & viduas visitare; ergo sic loquimini, & facite. Hoc loquendo, & faciendo curate, vt proximos diligendo, a Deo diligi mereamini, misericordiam impendentes misericordia digni existatis. Lex libertatis lex charitatis, quam superius regalem vocauit, quae dicitur; *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Quae lege vos Deus iudicat, cum magnam misericordiam donat; quia non iudicamini per legem poenarum, & seruitutis, sed per legem gratiae, quae spontaneos vocat ad poenitentiam, & peccata dimittit.

Aliter; Grauius iudicatur qui legem Moysi, quam qui naturalem contemnit. Grauius etiam qui legem gratiae, quam legem Moysi despicit,

g Omnium reus. Apud Deum qui nihil dimittit impunitum, qui scit quam necessariam legem dederit, qui negligit mandatum, credit illud a Deo inaniter institutum.

¶ Augustinus, De fleat poenitens, quoniam in vno offendens factus est omnium reus.

Ingratus enim exitit, qui plenus virtutibus Deum omnino non timuit. In hoc enim quifque peccator fit culpabilior, quo est Deo acceptior. Ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Etiam alio modo offendens in vno, reus est omnium; quia omnis virtus patitur detrimentum ab vno vitio. Nam si quis cadit in auaritiam, largitatem destruit, & etiam castitatem minorauit. Amore enim pecuniae, vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret, &c.

¶ Hieronymus. Obsecro te, nonne Apostolus Iacobus scribit, Qui in vno offenderit, eum esse omnium reum? Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit, qui diuitem pauperi in honore praetulerit, reus est adulterij, vel homicidij; in hoc enim delitant Stoici, paria contententes esse peccata, sed ita; Qui dixit, non mœchaberis, dixit &, Non occides; quod & si non occidis, mœchatis autem, factus es transgressor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauibus comparantur, nec ferula dignum vitium, gladio vindicandum est, nec gladio dignum scelus, ferula coercendum.

h Sic loquimini. Quando quidem malum est diuitem propter diuitias eligi, pauperem abijci, & quia bonum est propter Deum etiam diuites diligere, pupillos, & viduas visitare; ergo sic loquimini, & facite. Hoc loquendo, & faciendo curate, vt proximos diligendo, a Deo diligi mereamini, misericordiam impendentes misericordia digni existatis. Lex libertatis lex charitatis, quam superius regalem vocauit, quae dicitur; *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Quae lege vos Deus iudicat, cum magnam misericordiam donat; quia non iudicamini per legem poenarum, & seruitutis, sed per legem gratiae, quae spontaneos vocat ad poenitentiam, & peccata dimittit.

Aliter; Grauius iudicatur qui legem Moysi, quam qui naturalem contemnit. Grauius etiam qui legem gratiae, quam legem Moysi despicit,

g Omnium reus. Apud Deum qui nihil dimittit impunitum, qui scit quam necessariam legem dederit, qui negligit mandatum, credit illud a Deo inaniter institutum.

¶ Augustinus, De fleat poenitens, quoniam in vno offendens factus est omnium reus.

Ingratus enim exitit, qui plenus virtutibus Deum omnino non timuit. In hoc enim quifque peccator fit culpabilior, quo est Deo acceptior. Ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Etiam alio modo offendens in vno, reus est omnium; quia omnis virtus patitur detrimentum ab vno vitio. Nam si quis cadit in auaritiam, largitatem destruit, & etiam castitatem minorauit. Amore enim pecuniae, vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret, &c.

¶ Hieronymus. Obsecro te, nonne Apostolus Iacobus scribit, Qui in vno offenderit, eum esse omnium reum? Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit, qui diuitem pauperi in honore praetulerit, reus est adulterij, vel homicidij; in hoc enim delitant Stoici, paria contententes esse peccata, sed ita; Qui dixit, non mœchaberis, dixit &, Non occides; quod & si non occidis, mœchatis autem, factus es transgressor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauibus comparantur, nec ferula dignum vitium, gladio vindicandum est, nec gladio dignum scelus, ferula coercendum.

h Sic loquimini. Quando quidem malum est diuitem propter diuitias eligi, pauperem abijci, & quia bonum est propter Deum etiam diuites diligere, pupillos, & viduas visitare; ergo sic loquimini, & facite. Hoc loquendo, & faciendo curate, vt proximos diligendo, a Deo diligi mereamini, misericordiam impendentes misericordia digni existatis. Lex libertatis lex charitatis, quam superius regalem vocauit, quae dicitur; *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Quae lege vos Deus iudicat, cum magnam misericordiam donat; quia non iudicamini per legem poenarum, & seruitutis, sed per legem gratiae, quae spontaneos vocat ad poenitentiam, & peccata dimittit.

Aliter; Grauius iudicatur qui legem Moysi, quam qui naturalem contemnit. Grauius etiam qui legem gratiae, quam legem Moysi despicit,

g Omnium reus. Apud Deum qui nihil dimittit impunitum, qui scit quam necessariam legem dederit, qui negligit mandatum, credit illud a Deo inaniter institutum.

¶ Augustinus, De fleat poenitens, quoniam in vno offendens factus est omnium reus.

Ingratus enim exitit, qui plenus virtutibus Deum omnino non timuit. In hoc enim quifque peccator fit culpabilior, quo est Deo acceptior. Ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Etiam alio modo offendens in vno, reus est omnium; quia omnis virtus patitur detrimentum ab vno vitio. Nam si quis cadit in auaritiam, largitatem destruit, & etiam castitatem minorauit. Amore enim pecuniae, vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret, &c.

¶ Hieronymus. Obsecro te, nonne Apostolus Iacobus scribit, Qui in vno offenderit, eum esse omnium reum? Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit, qui diuitem pauperi in honore praetulerit, reus est adulterij, vel homicidij; in hoc enim delitant Stoici, paria contententes esse peccata, sed ita; Qui dixit, non mœchaberis, dixit &, Non occides; quod & si non occidis, mœchatis autem, factus es transgressor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauibus comparantur, nec ferula dignum vitium, gladio vindicandum est, nec gladio dignum scelus, ferula coercendum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Diuites in fide. q. d. ei debetis conformari, & sic debet in Ecclesia fieri: quia pauperes in temporalibus, diuites tamen in spiritualibus diuitius magis prouenit honor diuinus, & bonum Ecclesiae, diuitibus in temporalibus sunt honorandi. Secundo hoc idem probat ex diuitum iustitate, dicens.

2 Nonne diuites per potetiam. In bonis possessis damnificatio.

3 Et ipsi trahunt vos ad iudicia. Vt condemnemini ad mortem in personis, haec enim frequenter fiebant in Ecclesia primitiua. Tertio hoc probat de diuitum malignitate, dic.

4 Nonne ipsi blasphemant bonum nomen. s. Iesu Christi, quod sicut Bern. dicit; Est mel in ore, melos in aure, iubilus in corde.

5 Si tamen legem. Hic remouet falsum intellectum circa praesentia. Ex his enim quae dixit de diuitibus, posset aliquis credere, quia bene a fidelibus odiendi, quod remouet di. Si tamen legem perficitis. id est, a rege regum datam.

6 Secundum scripturas. Veteris, ac Noui Testamenti.

7 Diliges proximum. Id est, ad eandem beatitudinem consequentem. Et nomine proximi intelligitur omnis homo; quia ad imaginem dei factus, & ad beatitudinem aptus.

8 Si autem personas accipitis. Modo praedicto.

9 Redarguti a lege. Deut. 1. c. Ita paruum audietis, vt magnum, nec accipietis cuiusquam personam. Et subdit malum quod inde sequitur, cum dicitur.

10 Quicumque autem. Quod est intelligendum de poena damni, quae est careria diuina visionis, quam incurrit homo per vnam transgressionem legis diuinae; quia peccatum mortale est transgressio legis diuinae, sed poenam sensus incurrit grauiorem qui plures transgressiones facit. Et quod de poena damni intelligatur, litera sequens ostendit, cum dicitur.

11 Qui enim dixit non mœchaberis. Ab vno enim Deo sunt omnia, propter quod per vnius transgressionem offenditur, & per consequens eius visio tollitur.

12 Sic loquimini. Hic consequenter Beatus Iacobus informat fideles de collatione boni vttilis, quae consilium in operibus misericordiae. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. secundo remouet oppositum, ibi: Quid proderit. Circa primum dicit; Sic loquimini, & sic facite. Vt opera vestra sint verbis conformia, & qualiter, subdit.

13 Sicut per legem. Id est, legem Euangelicam.

D

tribunalia lib. de vera, & falsa poenitent. cap. 14.

De poenitent. dist. 5. c. 6.

E

Dialogo. 1. adu. Pelagianos.

Beda.

Supra eo. b

F

Diuiso.

Incipien-

Q Bene loquimini, & bene facite, quia si negligitis, grauius damnabimini quam qui fuerunt in tempore Moyti, qa cui plus committitur plus ab eo exigitur. Quo plus maiorem quis misericordia a Dño consequitur, eo iniustius indigenti pximo misericordia negat, & iustius luit p̄as impietatis.

qui non in vno tantum, sed in multis offendunt, in iudicio inueniantur rei omnium.

c Quid prod. fratres, &c. * Augu. Excutiendum est a cordibus religiosi, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint, be-

ne autem viuere, & bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apostolorum non intellectis quibusdam subobscuris sententijs Apostoli Pauli hoc quidem eum arbitrati sunt dicere, &c. Cum dicit Apostolus arbitrari se iustificari hominem per fidem, sine operib. legis, non hoc agit, vt p̄cepta ac professa fide opera iusticiae cõtemnantur sed vt sciat se quisque per fidem posse iustificari, et si legis opera non p̄cefferint. Sequuntur. n. iustificati non p̄cedunt iustificadum. Qm̄ ergo he opinio tunc fuerat exorta, aliq̄ Apostolice epistolae Petri, Ioan-

Iacobi, Iudae, contra eam maxime dirigunt intentionem, v vehementer astuant, fidem sine operib. nihil prodesse, sicut et ipse Paulus non quilibet fidem, sed eam salubrem definit quae per dilectionem operatur. Aliam ita nihil prodesse ad salutem asseuerat, vt dicat. *Si habeam omnem fidem, charitatem autem non habeam, nihil sum.* &c. Iacobus quoque vehementer infestus est eis qui cupiunt fidem, sine operibus valere ad salutem, vt illos et demonibus cõparet, dic. *Et demones credunt, et contemunt istum.* Quid verius, breuius, vehementius dici potu- cum & in Euangelio legamus, hoc dixisse daemonia, cum Christus ihu Dei confiteretur, quod in Petri confessione laudatum est. *Quid proderit, ait Iacobus, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides saluare eum? Dicit etiam Quia fides sine operibus mortua est.* Quousque igitur falluntur qui fide mortua, sibi vitam perpetuam pollicentur? d *Sic, & fides.* Sicut sola verba pietatis nudum, vel esurientem non recreat si non & cib⁹ p̄beat, & vestis, ita fides verbo nus seruata non saluat. Qd̄ legit. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* De fide q̄ p̄ dilectionem operatur, est intelligendum e *Sed dicit quis.* Non solum propter praedictas rationes debetis ad bene operandum incitari, sed etiam propter hoc ne improprium ad alios patiamini, quia aliquis assumpta fiducia de suis operibus, vt ostendat solam fidem non valere improprie dicit, tu si. &c.

f Tu c. p̄cauit eos q̄ opa n̄ hēnt verā fidē n̄ hēre, nūc cui modi

a Iudicium sine misericordia. * Beda. Sine

Iudicandi.

misericordia iudicabitur ille, qui cum facere posset, non fecit misericordiam antequam iudicaretur. Quod cum de omnibus misericordiis recte sentiat, constat quia quo maiorem quisque a Domino misericordiam consecutus est, eo iniustius indigenti pximo misericordiam negauit, eoque iustius impietatis suae p̄nas luet. Vnde Dominus, *Date, & dabitur vobis, dimittite, & dimittetur vobis.*

† glorietur misericordia aduersum iudicium.

Math. 6. 1. q. 1. c. fertur. De sacra vnt. c. vnico.

B. * Augustinus. Dicitur in quadam Epistola Apostolica. *Iudicium sine misericordia, &c.* Et alibi. *Beati misericordes, quoniam ipsorum non rebitur Deus.* Ergo in illo iudicio erit, & misericordia, sed non sine iudicio. Si enim non in quemlibet, sed in eum erit misericordia, qui praerogauit misericordiam, & ipsa misericordia iusta erit, quia confusa non erit.

Conc. 1. in Psal. 32. Math. 5.

In Psal. 143

* Idem. Parua putatis opera misericordiae? Accedite istam sententiam de sancta scriptura depromptam. *Iudicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Sine misericordia iudicabitur, qui misericordiam non fecit antequam iudicaretur. Quid deinde sequitur? Superexaltat autem misericordia iudicium.* 1. superponitur misericordia iudicio, in quo inuentum fuerit opus misericordiae, Et si habuerit aliquid forte in iudicio quo puniatur, tanquam vnda misericordiae, peccati ignis extinguitur.

Beda.

b *superexaltat autem.* Sicut iudicio dolebit q̄ non fecit misericordiam, ita qui fecit, remuneratus exultabit, atq; gaudebit. *Aliter. Superexaltat.* Superponitur misericordia iudicio, in quo inuentum fuerit opus misericordiae, & si habuerit aliquid in iudicio quo puniatur, tanquam unda misericordiae, ignis peccati extinguitur.

August. Mat. 5. 2.

c *Aliter. Superexaltat.* plures per misericordiam colliguntur, sicut qui misericordiam praestiterunt. *Beati n. misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur.*

Hic latius disputat de opib. misericordiae, vt quos p̄cedente sententia terruerat, consoletur, docendo quibus remedijs expientur quotidiana p̄cā, sine quibus non agitur vita, ne illi qui

a Debetis misericorditer agere. Nam qui potuit, & non fecit misericordiam antequam iudicaretur, sine misericordia iudicabitur.

a *legem libertatis incipientes iudicari* † Iudicium enim sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. Super

b *perexaltat autem misericordia iudicium.* Quid proderit

c *fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non*

d *habeat? Nunquid fides poterit saluare eum? Si autem fra-*

e *ter, & soror nudi sint, & indigeat victu quotidiano, dicat*

f *autem aliquis ex vobis illis. Ite in pace, calefacimini, & sa-*

g *turamini, non dederitis autem eis quae necessaria sunt cor-*

h *pori, quid proderit? † Sic fides si non habeat opera, mor-*

i *tua est in semetipsa. Sed dicit quis: Tu fidem habes, & ego*

k *opera habeo. Ostende mihi fidem tuam † sine operibus,*

l *& ego ostendam tibi ex operibus fidem meam. † Tu credis*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Incipientes iudicari, id est ad iudicium futurum debite disponi, ubi dabitur sententia beatitudinis consequenda pro operibus misericordiae. Math. 25. c. Venite benedicti patris mei, &c. & subditur. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare, &c.

2 Iudicium enim sine misericordia. Math. 25. d. Ite maledicti in ignem aeternum, sequitur. Esuriui enim & non dedistis mihi manducare, &c.

3 Superexaltat autem misericordia iudicium. Nam in casibus dubiis inter iustitiam, & misericordiam, semper declinandum est ad partem misericordiae. Vnde dicit Ra. S. sup Exo. quod apud Hebraeos fuit antiquitus constitutum, quod si maior pars iudicium in uno condemnet, aliquem ad mortem, non propter hoc est interficiendus, sed expellenda est maior deliberatio. Si autem maior pars in uno liberet eum, est liberandus.

Distin.

4 Quid proderit. Hic consequens est remouere oppositum. s. quod fides, sine operibus misericordiae valeat ad salutem, Et remouet primo per rationem, secundo per exemplum, ibi. Vis autem scire, circa primum ponitur quadruplex ratio, Prima accipitur ex defectu calis fidei, et est talis. Illud quod est mortuum spiritualiter, non potest saluare aeternaliter. Fides sine operibus est huiusmodi, quia uiuificatur per charitatem.

Amor autem Dei nunquam est otiosus. Operatur. n. magna si est, si eum operari renuerit, amor non est, ut dicit Greg. Homel. 20. Et hoc intelligendum habita opportunitate operandi, propter quod fides quae per dilectionem non operatur, mortua est, & sic inefficax ad salutem, & hoc est quod dicit. Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat. q. d. nihil proderit salutem. 5 Si autem. Hic ponitur secunda ratio quae accipitur similib. Fides. n. sine operibus similis est verbo sine intellectu. Sed i. verbum nihil prodest, sicut si aliquis dicat famelico, vade, & come, & non det ei aliquid ad comedendum, tale verbum nihil prodest, magis est frustratorium, & derisorium, & hoc est quod dicitur. Si autem fratres, & soror nudi sint, Et patet ex dictis litera.

6 Sed dicit quis. Hic ponitur tertia ratio, quae accipitur ex opprobrio, quod potest inferri alicui sic credenti, quia non potest ostendere suam si requiratur, quae non verbis, sed operibus vere ostenditur, & hoc est quod dicitur. Sed dicit quis. i. potest dicere rationabiliter improprie sic credenti.

7 Tu fidem habes: secundum dictum tuum. 8 Ostende mihi fidem tuam sine opere. Quasi dicat, non potes, sed ego potero. 9 Tu credis. Hic ponitur quarta ratio, & accipitur ex demonibus, qui credunt ex cunctantia signorum, & tremescunt timore p̄narum, & tamen hoc non valet eis ad salutem.

Amor

medi fidē habeāt, patefacit, ne illā talē fidem magnificiāt.
 A Et demones credunt, & contremiscunt. Scriptum est. Exibant
 da. demonia ab hominibus clamantia, & dicentia, quia tu es filius Dei,
 sed & legio, quæ hominem obsidebat, timens clamabat.
 Quid mihi, & tibi fili Dei summi? Adiuuro te per Deum ne me tor-
 queas. Qui ergo Deum

non credunt, vel cre-
 ditum non timēt, dæ-
 monib. tardiores, &
 proteruiore sunt.
 b Vis autem scire o ho-
 mo inanis. Probato, qđ
 fides sine operibus
 mortua est, vt euiden-
 tius ad bonam opera-
 tionem inuiter eos, e-
 legans exemplum bo-
 næ operationis Abra-
 hā patriarcham pro-
 ponit illis, qui de cir-
 cuncisione credide-
 rant, vt bonum pa-
 trem quasi boni filii
 imitentur in tentatio-
 ne, & in operatione.

c Abraham pater no-
 strus, &c. Qđ Abraham
 per fidem sine operi-
 bus iustificatus dicitur,
 de operibus, quæ
 præcedebant intelli-
 gitur, quia per opera,
 quæ fecit iustus non
 fuit, sed sola fide, hic de operibus agitur, quæ fidem sequun-
 tur, per quæ amplius iustificatur, cum iam per fidem fuisset
 iustus, vnde Paulus. Fide Abraham obtulit Isaac cum tentaretur.
 Hæc oblatio est opus, & testimonium fidei, & iustitiæ. Paulus
 in Abraham fidei constantiam. Iacobus laudat operum
 magnificentiam, quia vtroque fuit perfectus Abraham, &
 de vtroque in exemplum proponitur.

d Offerens filium suum Isaac super altare? Magna tentatio cum
 filium iubebatur occidere, magna fides, cum etiam de mor-
 tuo credebat se posse semen accipere. Magnum opus, cum
 d. le&ssimum non dubitaret offerre.

e Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex ope.
 Quia obtulit illum, in quo acceperat promissionem, appa-
 ret magna virtus fidei, quia etsi eum offerret, credebat pro-
 missionem implendam, quia potentem credebat Deum, e-
 tiam suscitare mortuum.

f Credidit Abraham. Augustinus. Aliud est credere in Deū,
 aliud credere Deo, aliud credere Deum. Credere illum,
 est

est credere, quod sit Deus. Credere illi, est credere vera esse D
 quæ ille dicit. Credere in illum, est tendere cum charitate
 in illum, primum & secundum, dæmonum & multorū ma-
 lorum esse non dubitatur. Tertium. n. est bonorum.
 g Similiter. Ne causarentur opera tantū patris se imitari nō

a Non improbo, sed non sufficit. b Ne putes quod aliquid magnum facias: nam & dg.
 c Vnum esse Deum.
 a qm̄ est vnus Deus, benefacis. Et dæmones credunt, & con-
 tremiscunt. Vis autem scire o homo inanis, qm̄ fides sine
 a Quod plus est. Non solum rationibus, sed etiam exemplo, & auctoritate utar. Sine operib.
 b operibus mortua est? Abraham pater noster nōne ex ope
 a Ex his. f. Idem, offerre uolens. b Arbitratur. n. quod & mortuos potens est suscitare Deus
 d ribus iustificatus est, offerens filium suum Isaac sup alta-
 a Per fidem ante erat iustus, & fides duxit ad opera, & per opera fides ipsa est augmentata, &
 comprobata, & ita per illam fidem, quæ duxit ad opera apparet veritas scripturæ credidit fi-
 lium promittenti, & eundem immolare iubenti.
 e re? Vides qm̄ fides cooperabatur operibus illius, & ex ope
 ribus fides consummata est? Et suppleta est scriptura di-
 cens. † Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iu-
 f stitiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis quoniam ex
 a Fidei. b Qui habet tempus operandi. c Sine operibus. d Non solum Abraham
 per maiora opera, sed etiam Raab per minora opera est iustificata.
 g operibus iustificatur homo, & non ex fidē tantum † Simili-
 ter & Raab meretrix, nonne ex operibus iustificata est, susci-
 h a Iosue. b Ne à iuris ciuitatis occiderentur. Vere Abraham per opera fidei iustificatus est,
 quia sine operibus non fuisset iustus etiam ipse Abraham nedom alii.
 i piens nuncios, & alia via eiiciens? Sicut. n. corpus sine spiri-
 tu mortuum est, ita, & fides sine operibus mortua est.

posse, pra se tunc cum
 modo nullus cogat
 filios offerre, addit
 exemplum peccatri-
 cis mulieris, quæ per
 opera misericordiæ,
 & hospitalitatis so-
 luta est a peccatis, &
 ascripta ciuis Israeli-
 tici populi, & annu-
 merata in generatio-
 nibus Saluatoris.

h Raab meretrix, &c.
 Latitudo, quæ signifi-
 cat ecclesiam fide di-
 latatam. Huius exem-
 plo monet patriæ pe-
 reuntis interitum ca-
 uere, per opera mise-
 ricordie nuncios Chri-
 sti suscipere, & serua-
 re, & ad Iesum remit-
 tere, sicut legitur bea-
 tus Gamaliel fecisse.

i Sicut. n. corpus, sine
 spiritu, &c. & Di-
 dymus Alex. Quoniam
 sicut spiritus coheres

corpori vivificat eum, & opera fidei coaptata viuam eam
 esse procurant, cogitandum est, vt fides habeatur cum ope-
 ribus virtute dignis, vt non mortua, sed viua consistat. Nam
 & qui habet corpus animale non mortuum, sed viuum, il-
 lud per societatem spiritus vult habere. Notandum. s. quia
 cum fides mortua sit præter opera, iam neque fides est,
 nam neque homo mortuus, homo est, &c.

* Ephrem Syrus. Cum de fide disputas, considera vtrum
 habeas opera fidei congruentia. Nam si dicēdi tū, & audien-
 di studiosus es, illud in te iacietur, fides sine operibus mor-
 tua est. profecto. n. mortui sunt omnes, qui Deum se nosse
 profitentur, factis autem negant, cum sint (vt ait apostolus)
 abominati, & increduli, & ad omne opus bonum reprobi.

* Bernardus. Sicut corporis vitā ex motu dignoscimus, ita
 & fidei vitam ex operibus bonis. Itaque vitā quidem in cor-
 poris est anima, vita vero fidei est charitas, quia per illam o-
 peratur, sicut in Apostolo legis. Vnde & refrigerente cha-
 ritate, fides moritur, sicut anima recedente.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA.

quia non possunt agere opus meritorium, & similiter suo modo fides,
 quæ non operatur per dilectionem non proficit ad salutem.

1 Vis autem scire. Hic consequenter dictum errorem remouet per
 exemplum duplex. Secundum ponitur, ibi: Similiter autem. Primum
 est ipsius Abraham quod proponit inuehendo contra aduersarium di.
 Vis autem scire. per exemplum.

2 O homo inanis. Dicitur autem res inanis, quæ non consequitur
 finem debitum sicut medicina, quæ non inducit sanitatem, & eadem
 ratione homo qui per opera bona non consequitur beatitudinem.

3 Quoniam fides sine operibus. &c. q. d. ostendam tibi per exem-
 plum patris nostri Abraham: ideo sequitur.

4 Abraham pater noster nonne ex operibus. q. d. sic. Sed con-
 tra hoc videtur dictum apostoli Rom. 4. a. Si enim Abraham ex o-
 peribus legis iustificatus est habet gloriam, sed non apud
 Deum, Et ibidem. 4. d. Ex operibus legis non iustificabitur om-
 nis caro. Dicendum, quod Apostolus loquitur ibi contra illos qui ope-
 ra ceremonialia legis dicebant esse necessaria ad salutem: quæ tamen
 iam cessauerant in morte Christi quantum ad efficaciam.

5 Offerens. Hic consequenter ponit exemplum de obedientia A-
 brahæ ad Deum, procedente, ex magna Dei dilectione, quæ semper ma-
 net efficax ad salutem, cum dicitur: Offerens filium suum Isaac
 super altare. G. nes. 22. paratus illum immolare ex fide, & dilectione
 ad Deum, vt habetur Hebræ. 11. credens quod a mortuis posset
 eum saluare Deus. ideo subditur.

6 Vides quo. si. co. ope. illius. quæ non essent meritoria sine fide,
 sine

sine qua impossibile est placere Deo, Heb. ii.

7 Et ex operibus fides consummata est. Habitus. n. firmatur,
 & manifestatur per opera. Et similiter magnitudo fidei Abraham ap-
 paruit ex eius obedientia offerendo filium, propter quod dictum fuit si-
 bi a domino. Nunc cognoui, quod timeas dominum. i. cognoscere feci
 alios. Notitia. n. Dei nihil accrescit de nouo.

8 Et sup. est sc. d. Cre. Ab. d. Hoc. n. dictum fuit Abraham Gene.
 15. non solum antequam offerret Isaac, sed etiam antequam natus es-
 set. Sed ex oblatione Isaac scriptura illa dicitur esse suppleta, inquan-
 tum per hoc magnitudo fidei Abraham fuit aliis declarata, vt dictum
 est, & sic concludit intentum.

9 Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo. ita quod
 vtrunque est necessarium ad iustificationem. Nam si fides, quæ non o-
 peratur per dilectionem, mortua est, & informis, & iterum opera sine
 fide non sunt Deo placentia, vt prædictum est.

10 Similiter, & Raab. Hic ponitur secundum exemplum de Raab
 quæ ex fide vnus veri Dei saluauit exploratores Indeorum, vt habe-
 tur Iosue 2. & per hoc apposta est ad populum Israel, Iosue 6. & con-
 secuta est salutem ex fide simul & operibus, & hoc est quod dicit. Si-
 mili. & Raab. & patet litera ex dictis vsque ibi.

11 Et al. v. Recepit. n. eos per ianuam, & emisit per fenestram, &
 persuasit eos declinare ad montana, ne reperirentur a persecutorib. in
 strata publica. Et sic infertur conclusio intentæ cum dicitur.

12 Sicut enim corpus, qui dat vitam corpori.

13 Ita, & si. sine ope. i. sine dilectione operante, quæ est vita animæ
 1. Io. 3. c. Trāslati sumus de morte ad vitā, qm̄ diligimus, &c.

A D D I T I O I.

A In cap. 2. ubi dicitur in postilla. *Quicumque autem totam legem servauerit, offendet in vno, &c.*

In hoc quod dicit Apostolus. *Quicumque offenderit in vno factus est omnium reus.* non videtur loqui de poena damni tantum, cum de distinctione inter poenam damni, & poenam sensus nulla sit mentio in hoc loco, nec in precedentibus, nec in sequentibus, in hoc etiam quod sequitur. *Qui dixit, non nocet heri, aut vti & non occides.* non habetur nec innotuit talis distinctio, unde expositio postill. de hoc quod dicitur. *Qui offendet in vno, &c.* non videtur propria. seu literæ consona, licet quod præsupponit verum sit, & ideo aliter videtur dicendum. Ad quod sciendum, quod præcepta diuinæ legis præsertim negatiua, quæ obligant ad semper, & pro semper, de quibus hic agitur, copulatiue sunt intelligenda, sic quod ad omnia seruanda omnes obligantur. Vnde qui in vno offendet, manifestum est, quod non omnia seruat, ad quorum omnium obseruationem tenetur, & ideo factus est omnium reus. i. reus tanquam ille, qui non omnia seruauit, vt tenetur. Et hoc videtur dicere glo. ubi sic. Reus est apud Deum, qui nihil dimittit impunitum, qui scit quam necessariam legem dederit, qui negligit mandatum, credidit illud inaniter a Deo datum, hæc in glo. Ex quo habetur, quod qui offendet in vno, offendet suo facto non esse necessariam totam legem, & sic totius legis est reus. Et notandum, quod beatus Iacobus in hoc docet contra saltam doctrinam Pharisæorum, qui legem diuinam falso interpretantes communiter tenent, quod ille, qui plura mandata numero seruat, & tamen in paucis transgreditur, nihilominus est iustus apud Deum, eo quod Deus (vt dicunt) iudicat hominem secundum

plurimum, vel paucitatem meritorum, & demeritorum, ita quod ille, qui plura opera meritoria fecit, etiam si pauca aliqua numero demeritoria postea committat non propter hoc est iniustus apud Deum. Quod manifeste ponit Ra. Moy. in suo Deuteronomio in tit. 1. de poenitentia, & sic alii tenent communiter. Quæ quidem doctrina falsissima est, & erronea. legitur enim Deuteronomio 27. d. inter maledictiones, quæ ibi ponuntur contra transgressores legis vltima. *Maledictus qui non permanet in sermone legis, huius nec eos perficit.* Ex quo patet, quod per transgressionem vnius præcepti non perficitur lex, & sic incurritur illa maledictio. Idem habetur expressius Ezech. 23. c. ubi sic. *Etiam si dixerit iusto, quod vita uiuat, & confusus in iniquitate sua fecerit iniquitatem, omnes iniquitates eius obliuioni tradentur.* Et sic patet, Pharisæica doctrina in hoc, sicut in aliis, quam pluribus deuiat a veritate sacræ scripturæ, & de hoc docet nos Apostolus in dictis verbis, vt prædictum est, &c.

A D D I T I O II.

In eodem ca. ubi dicitur in postill. *superexaltat autem misericordia, &c.*

Hoc quod dicitur. *Superexaltat autem misericordia, iudicium,* aliter, & magis proprie exponitur in glos. ubi sic supra ponitur, misericordia iudicio, quia iudicium, quod est cum misericordia, per ipsam misericordiam commendabitur est, & magis placet. hæc in Glo. Quod autem postill. allegat de Ra. Sa. est vna de iniquitatibus Thalmudicis quibus irritum faciebant mandata Dei propter traditiones suas, vt largius fuit dictum in additione super. Isa. 33. & Zach. 5.

C A P. III.

Nolite. Sicut monui uos ad opera facienda, sic moneo ad vitanda stulta magisteria.

* Aug. Magistros tunc plures fieri existimo, cum diuersa & inter se aduersa sentiunt. cum vero id ipsum dicunt, & verum dicunt, ab vnus veri magistri magisterio non recedunt. Offendunt autem non cum illi multa dicunt sed cum adhuc sua. Sic quippe incidunt a multiloquio in falsiloquium. *** Iustinus Martyr.** Cum damnant hæretici alii alios, ob dissensiones opinionum, precipuum est occasionem hæreseon ex ambitione, & mutua inuidia hæresiarcharum esse, propter quam causam lupi graues ab Apostolo nominati.

Nolite plures. Multi fuerunt temporibus Apostolorum, qui descendentes de Iudæa Antiochiam, non bene eruditi in lege fidei, docebant credentes ex Gentibus debere circumcidi, & alios errores inducebant, quæ veris prædicatoribus non paruum laborem quæstionis contulerunt. Hos ergo ab officio verbi remouet, ne impediant veros prædicores.

Mauius. Qui indoctus officium docendi usurpat, & Chm non sinceriter nunciat, maiorem damnationem meretur, quam si solus suo scelere periret. Sicut contra, qui bene ministrat, gradum sibi bonum acquirit.

Origenes. Vides, quæ sit conditio principum populi, non solum pro suis arguuntur delictis, sed & pro populi peccato coguntur reddere rationem, ne ipsorum sit culpa quod populus deliquit, ne forte non docuerint, ac monuerint, neque solliciti fuerint arguere præuaticatores & cat. Hæc si cogitarent homines, nunquam ambirent principatum. Sufficit mihi pro meis proprijs argui delictis, & pro memetipso rationem reddere.

In multis. Vere periculosum est, quia non tantum vos minus eruditi,

eruditi, sed nos omnes prædicores etiam maiores in multis offendimus, alij male docendo, alij male uiuendo, & alijs modis. Se illis connumerat, vt liberius arguat. Aliter iustus, aliter malus offendit. Iustus carnis fragilitate, nec iustus esse desinit, vnde Salomon. *Septies in die cadet iustus, & resurget.* Sicut quotidiana est offensio, ita quot diuina est medela orationum, & bonorum operum. Sed magis corrumpunt in malum.

C A P V T III.

Nolite plures magistri fieri fratres mei, sciētes quoniam maius iudicium sumitis: In multis non offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est, sed non alius.

Prologo libri I. Retractat.

Mat. 23. 1. Prou. 24

sumpturi sumus.

Quæst. 4. ad orthod.

Beda.

Hom. 20. in Num.

tatem dictam sit, non propter veritatem, anathema sit. qui cunque dixerit, in oratione dominica dicere sanctos, *Dirigite nobis debita nostra*, pro alijs potius quam pro seipis, anathema sit. Sanctus. n. & iustus erat Apostolus Iacobus, cum d. *In multis offendimus omnes.* Nam quare additum est, *omnes*, nisi vt ista sententia conueniret cum Psalmo, ubi legitur. *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens?* Vnde etiam sanctus Daniel in oratione pluraliter dicit. *Peccauimus, iniquitatem fecimus, &c.*

Si quis. Vult ostendere inuitabilem verbi offensione vt imperitos deterreat, ne cupiant prælationem, quia, qui cupit præesse, oportet alijs perfectiorem esse, ne offendat dum debet prodesse, sed imperiti non possunt in prædicando non offendere.

In verbo non offendit. illo videlicet, cuius offensionem humana potest vitare fragilitas. Vt verbum doli, detractionis, superbiæ, ia etantiæ, sed, & otiosæ, & superflue locutionis.

Gregorius. Quis inueniri potest, qui quamlibet perfectus sit, de otioso tamen sermone non peccet? Iacobo attestante, qui ait. *Linguam nullus hominum domare potest.* Cuius culpas redarguens per semetipsum veritas ait. *Omne verbum otiosum quod loquuti fuerint homines, &c.*

Ber- iorem damnationem incurritis, quia tales magistri faciunt alios errare, & per hoc multipliciter damnationem incurrit, Mat. 15. b *Si cæcus cæco ducatur præstet ambo in foueam cadunt.*

3 In mul. Hic consequenter ostendit malum loquacitatis in cõi vita, & hoc ex quatuor. scilicet quia inficit communiter, multipliciter incurabiliter, & innaturaliter. secundum ponitur, ibi. *Potest etiã.* Tertium, ibi. *Omnis. n. natura.* Quartum, ibi. *In ipsa benedicimus.* Circa primum dicit. *In multis offen. om.* & maxime in verbo, quia lingua sita est in lubrico, propter quod citius mouetur ad malum, quam alia membra, ideo subditur. **4 Si quis in ver. non offendit, hic perfectus est vir.** quia facilius custodiuntur alia membra. Et quia pauci sunt valde perfecti. Eccl. 7. d. *Vtrum de mille vnum repperi.* ideo vitium linguæ inficit communiter.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Noli. plu. ma. Postquam beatus Iacobus docuit fideles bene se habere ad proximum in collatione boni, hic consequenter idem facit in euitatione mali, & primo in uerbo, & secundo facto, cap. seq. Prima in duas, quia primo ostendit mala ex vitio linguæ prouenientia, propter quæ debet ab omnibus refugi. Secundo bona ex taciturnitate sequentia, propter quæ debet ab oibus captari, ibi. *Quis sapiens.* Prima in duas, quia primo declarat malum loquacitatis in doctrina, secundo in cõi vita, ibi. *in multis.* Circa primum sciendum, quod ex loquacitate prouenit, quod aliqui præsumptuose docere volunt quod nesciant. Contra quos dicit. **1 Noli plu.** Nam docere est opus sapientis, quorum paruus est numerus. **2 Scien. quo. ma. i. i. maiorem**

Potest

Bernardus. Si de omni verbo otioso reddituri sunt rationem, quanto districtius de verbo mendaci, mordaci, iniurioso, elato, lasciuo, adularorio, aut detractorio iudicabuntur? Nemo vestrum fratres, parui estimer tempus, quod in verbis consumitur otiosis, Volat quidem verbum irreuocabile. Leuis quidem res est sermo, quia leuiter volat, sed grauius vulnerat, leuiter transit, sed grauius vrit, leuiter penetrat animum, sed non leuiter exit, profertur leuiter, sed non leuiter reuocatur, facile volat, atque ideo facile violat charitatem, &c. *Vidi Cassianum l. 1. insituit, monastic. c. 10. & 15.*

Si autem frenos equis in ora mittimus. subaudi, & in ora nostra multo magis debemus mittere. Quidam libri habent. *Sicut autem frenos equis, &c.* & coniungitur ad sequentia. *Si autem frenos equis in ora mittimus, &c. ita & lingua modicum quidem membrum est, & magna ex.* Similitudo de equis ad linguam, conuenientia & facultatem refranandę lingue ostendit. Similitudo de manibus, etiam premium continentię vel penam incontinentię proponit, dum dicit linguam magna exultare.

Allegorice. Magnę naues in mari, mentes hominũ in mundo, venti a quibus manantur, appetitus mentium, per quos naturaliter coguntur aliquid agere, per quod perueniant ad bonum finem, vel ad malum. Gubernaculum, cordis intentio, qua boni transgressis seculi fluctibus salutis portum petunt, reprobis quasi Scylla vel Charybdi intereunt. *Et quia ex abundantia cordis os loquitur, recte subiungit. Ita & lingua modicum.*

Et magna exultat. Scilicet, fraus, si impetus dirigētis bene eā gubernat. Si male, sibi suisque magna perditionis exultat vñ Salomon. *Mors & vita in manibus lingua.* Virā exultat, si bene docet ecclesiam. Mortem, si male. Agitur namque contra illos, qui & vita & scientia defuturi docere presumebāt.

Magna exultat. Quidam libri, & magnam exultat, quia ceterorum verba & sensus despiciens, singulariter se sapientē iactat & facundum. Contra quod. Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.

Et magna exultat. Sic & lingua incontinens magnā materiam bonorũ operũ perire facit. Et cum fere sit impossibile vitari peccatum etiam lingue a perfectis, non quibus debet appetere magisterium.

Vniuersitas iniquitatis. Quia per eā cuncta fere facinora, aut concinnantur, vt latrocinia, stupra, aut patrātur, vt periuria, falsa testimonia, aut defenduntur, vt cū quilibet impurus excusando scelus quod admisit, simulat bonũ quod non fecit.

Qua maculat totum corpus. Et quia tãtis est lingua totũ corpus

pus maculat, & immũdũ facit reputari in cõspectu Dei, & ideo graue est subire magisterium quia *consti. in m. no. vna est de membris nostris nimis propinqua nobis.*

Inflamat rotam. Continuat totum procursum vitę temporalis quousque ad mortem, vel ut corrente rota agimur.

Etus est vir. Potest etiam freno circũducere totum corpus.

Conuenit, ut in ora nostra frenos continentię immittamus ad consentiendum nostro creatori, ut per linguę custodiam operum quoque rectitudinem obtineamus, quia ita est in hoc simili.

Si autem frenos equis in ora mittimus ad consentiendum nobis, omne corpus illorum circumferimus. Et ecce naues cum magnę sint, & a ventis validis minentur, circumferuntur autem a modico gubernaculo vbi impetus dirigentis voluerit. Ita & lingua modicum quidem membrum est; & magna exultat. Ecce quantus ignis quam magnam siluam incedit. Et lingua ignis est, vniuersitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quę maculat totũ corpus & inflamat rotã natiuitatis nostrę, inflammata a gehenna. Omnis enim natura bestiarum & volucrum & serpentium & ceterorum domantur, & domita sunt a natura hu-

Aliam similitudinem ad idem probandum induce.

Quam paruus vel exilis. Vel ecce modicus ignis.

Virtutum siluam male loquendo deuorat. Ipsa est.

Peierando & aliis modis.

Id est, suggestione diaboli.

Et vere mala lingua.

Quotidie. Iam antea.

Quel potest offensionem verbi cauere, potest omnia membra corporis, quę facilius corriguntur ad bona opera circũducere, ne a recto itinere diuerrentur.

Vel rotã natiuitatis nostrę. quia merito primę prauaricationis ab interna felicitate proiecti, huc illucque vaga mente rapramur, vt vbi periculum, vbi sit salus ignoremus. Inflammat enim hæc rota igne lingue, cum vitium naturę perturbatio inceptis etiam noxijs sermonibus accumulatur.

Gehenna. Diabolus, propter quem facta est Gehenna. Sicut gehenna semper ardet, sic diabolus vbicunq; sit, vel in aere, vel sub terra secum fert tormenta suarum flammarũ, & hæc pœna commotus flammã vitiorum suggerit hominibus, & ea, quę eis inuidẽdo suggestit, per lingue in-

continentiam aperit, per cetera membra ad effectum perducet e cogit.

Omnis enim. Legimus in Plinio immanissimam a spidẽ in Aegypto a quodã patrefamiliã domitã quotidie de caueria sua egressam, & a mensa eius annonam percipere solitã. Legimus in Marcellino, Tigridem mansuetam factam ab India Anastasio principi missam.

Omnis enim natura bestiarũ & volucrum, &c. Lingua prauorũ bestijs ferocitate, volucris leuitate, serpentibus virulentiã præcellit. Sunt bestiales, qui exacerunt in gladum linguas suas: Sunt volatiles qui posuerunt in calum os suũ, & quorũ os locutum est vanitatem. Sunt serpentine, de quibus dicitur. *Venerunt aspidum sub labijs eorum.*

Aliter. Aliqui bestiales sensu, & opere. Aliqui volucres instabilitate. Alij serpentes astutia nocendi, facilius possunt conuerti quam lingua a magistro refranari.

Augustinus. Quod apostolus Iacobus ait, *linguam hominum nullus domare potest, non quasi id esset facilius, quam mansuetudo bestiarum, illam sententiam pronuntiauit. sed potius ostendens quantum sit in homine lingue malum, ut a nullo homine domari possit, cū ab hominibus domentur & bestię Neque hoc ideo dixit, ut huius in nos mali per negligentiam permanere patiamur, sed ut ad domandam linguam diuinę gratię poscamus auxilium. Nõ enim ait, linguã nullus domare potest, sed, nullus hominum, ut cū domatur Dei misericordia, Dei adiutorio, Dei gratia fieri fateatur. Conetur ergo anima domare linguam, & dum conatur poscat auxilium, & oret lingua, ut demetur lingua, domante illo, qui dixit ad suos. *Non vos estis, qui loquimini, &c.**

Ex

NICOLAUS DE LYRA.

1 Potest etiam freno circũducere totum corpus. *Hic cõsequenter ostendit, quod inscit multipliciter, præmittens ad hoc triplex exemplum. Primũ est animale, nam equus, qui est animal magnum circũducitur cum freno paruulo. Secundum artificiale, quia nauis magna mouetur cum paruulo gubernaculo. Tertium naturale, quia modicus ignis magnam siluam incendit. Et eodem modo lingua, quę est modicum membrum multa mala facit: per contentiones, detractiones, seditiones, & huiusmodi, ita quod fere omnia mala proueniunt ex vitio lingue. Et ex dijs patet litera paucis exceptis, quę discurruntur. Potest etiã freno circũducere totũ corpus. totum corpus, scilicet, animalis magni.*

- 2** Et magna. scilicet, mala.
- 3** Exultat. id est, prouocat.
- 4** Ecce quantus ignis, &c. i. quam modicus.
- 5** Et lingua. scilicet, mala.

6 Ignis est. accedẽs cõditiones, seditiones & alia mala, nõ subditur.

7 Vniuersitas iniquitatis. *supple est mala lingua virtualiter.*

8 Quę maculat totum corpus. *nam in alia membra redundat malum eius.*

9 Et inflamat rotam. *id est, cursum vitę nostrę, quę assimilatur, rota, quę incipit & terminatur in eodem puncto, & sic nascitur homo impotens & ignorans, & si moritur naturaliter, redit ad eundem statum de communi cursu.*

10 Inflammata a gehenna. *id est, a diabolo, qui sic nominatur, eo quod Gehenna deputatur.*

11 Omnis enim natura bestiarum, &c. *Hic consequenter ostenditur, quod inscit incurabiliter, quia lingua mala non est domabilis sicut cetera membra, quę possunt ligari, & a suis actibus impediri, nõ sic autẽ lingua, nisi præscindatur, & hoc est quod dicitur. Omnis enim natura. Hoc videmus ad sensũ, quod multa animalia ferocia domantur ad hostem.*

A *Ex ipso ore proc.* Alij videntes quod agimus, exemplo nostro inducuntur, vt similiter benedicant & maledicant.

b *Non oportet.* Vere non oportet, vt eodē ore benedicamus de capite, & maledicamus de membris, q̄a amaritudine maledictionis consumitur dulcedo benedictionis. Quod p̄ simile,

Si simul misces dulcem & amarā aquam per idem foramen exeant, dulcis commixtione amarā in amarā couertitur, nō amara in dulcem commixtione dulcis. Sic non placet dulce de lingue, si mixta est amaritudini. *Modi cum enim fermentum totam massam corrumpit, Et, non est speciosa laus in ore peccatoris.*

c *Nunquid fons.* Aliter, Oportet prædicatorē aliquando amarā prædicatione vti, attrahendo, increpando. Quod satis difficile est, vt diuersis verbis ad idem tendentibus vtrunque facere possit.

d *Nunquid pot. fr.* Nunquid oportet, vt doctor sit ficus dulcedine beatitudinis ad quam monet, & dulcibus vtatur verbis, & vt sit vitis, faciēs obliuisci omnium temporaliū, in quo oportet asperis vti? Sed nunquid idē doctor potest esse ficus dulcibus attrahendo, & potest esse vitis asperis ab amore terrenorū retrahendo. Q. difficile est. *Sic neque falsa dulcem potest facere aquam.* id est aliquis prædicator acriter mordens mores aliorum, in eadem doctrina non potest esse dulcis eisdem.

e *Quis sapiens & disciplinatus inter vos?* Cōfutat̄ illis, q̄ nec vitæ sanctitatem, nec linguæ continentiam habent, monet illos, qui sibi sapientes videbantur, vel etiam erant, vt sapientiam magis ostendant discipline viuendo, quam alios docendo, quia qui procliuor est ad docendum quam faciendum, aliquando iactantiam, vel contentionem incurrit, vel inuidiam contra alios doctores, & alia multa mala.

Non

Nō debetis cito effici doctores, q̄a quis ex vobis est adeo sapiēs cognitione & disciplinatus exercitatione, vt audeat magisterium sibi assumere? Prius discat bene operari quam alios docere, vt conuersando inter vos exemplum aliorum possit esse, & hoc in mansuetudine, ne propter suā sapentiā & bonam operationem alios despiciat.

Lactantius. Omnis sapientia hominis in hoc vno posita est, vt Deum cognoscat & colat. Hoc nostrū dogma, hæc sententia est, Quanta itaq; voce possum, testificor, proclamo, denuntio. Hoc est illud quod philosophi oēs in tota sua vita quæsierūt, nec vnquā tamen inuestigare, comprehendere, tenere valuerūt, quia religionem, aut prauā tenuerūt, aut totā penitus stulerūt, &c. Qui vult sapiēt ac beatus esse, audiat Dei vocem, discat iusticiam, sacramentum naturæ suæ norit, humana contemnat, diuina suscipiat, vt summum illud bonum ad quod natus est, possit adipisci.

Augustinus. Disciplina est lex Dei, quæ in sapientes animas transfunditur, vt tanto se melius viuere sciant, quanto perfectius eum contemplantur intelligendo, & diligentius viuendo custodiant.

Quod si zelum amarum, &c. **Beda.** Zelum amarum dicit, quia est zelus dulcis, a quo & Simon Apostolus merito perfecti cordis nomē accepit. Quem & Helias habuit, cum ait: *Zelo zelatus sum pro domino, &c.* Et Apostolus: *Aemulor vos Dei emulatione.* Est & bona contentio, quam dominus nos habere præcepit dicens: *Contendite intrare per angustiam portam.*

Et mendaces esse aduersus. Et nolite mentiri Deo, cui in baptismo promissistis abrenunciare pompis diaboli, quod non facitis cum de bonis superbitis.

Non

NICOLAYS DE LYRA.

- 1 *Linguam autem.* maliloquam.
- 2 *Nullus hominum.* quantumcunque sapiens,
- 3 *Domare potest.* & subditur ratio. *Est enim.*
- 4 *Inquietum malum.* quia sita est in lubrico vt dictum est.
- 5 *Plena veneno.* detractionis.
- 6 *Mortifero.* Nam detractor interficit eum de quo detrahit p̄ infamiam, & eum, qui libenter audit, & seipsum per culpam.
- 7 *In ipsa benedicimus Deum, &c.* Hic consequenter ostendit, q̄ vitium linguæ inficit in naturaliter, contra enim cursū nature est, q̄ ex eodem principio procedat cōtraria, nā cōtrariorū cōtrariæ sunt causæ, & tamen ex eadem lingua procedūt cōtrariæ. s. benedictio & maledictio, & hoc est, quod dicitur. *In ipsa enim benedicimus Deum.* pro beneficijs suis.
- 8 *Et in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem & similitudinem Dei facti sunt.* qui frequenter sunt innocentes qui ad similitudinem Dei facti sunt. & sic maledictio redundat in Deum, sicut vituperium factum imagini regis redundat in ipsum.
- 9 *Non oportet fratres mei hæc ita fieri.* Quia videntur nature contrariari. Et subdit ad hoc exemplum de fonte, & patet litera de ficu, quæ non producit nuces, quia hoc esset cōtra eius naturā. Et simile est quoddammodo de lingua, quæ creata est ad benedicendum, & maledicere est ei in naturale. Et de aqua falsa, quæ non fit dulcis, sed manet in proprietate nature suæ, lingua autem maledica transmutatur a natura sua, vt dictum est.
- 10 *Quis sapiens & disciplinatus inter vos.* Postquā beatus Iacobus ostēdit mala ex loquacitate proueniētia, p̄p̄ quæ est fugienda.

da. hic consequenter ostendit bona ex taciturnitate proueniētia, p̄p̄ quæ est ap̄ petenda. Hæc autē bona sunt, sapientia, & disciplina, & eis annexa, quæ beatus Iacobus primo proponit, secūdo sapientiā distinguit, ibi. *Quod si zelum.* Circa primum sciendū, quod ex taciturnitate quæ cōsistit in bona audiēdo prouenit disciplina, nā discipuli boni propriū est audire, ex auditu vero sapientia acquiritur, & acquisita augmentatur. Prouerbio. i. a. *Audiens sapiens sapientior. erit,* & sic ulterius sapientia in bonis operibus manifestatur, & hoc est, quod d̄r. *Quia sapiens & disciplina tus, &c.* secūdo habitū acquisitum vel infusum, vel vtroque modo, quia sapientia acquisita bene disponit ad sapientiā infusam, sicut patet de Daniele & socijs eius Daniel. i.

11 *Ostendat ex bona conuersatione operationem suam.* id est, per effectum exteriorem.

12 *In mansuetudine sapientie.* quæ opponitur loquacitati & vitio linguæ.

13 *Quæ au.* Quod si zelum amarum. Hic consequenter distinguit sapientiā in mundanā, & diuinā. Secūda describitur. ibi. *Quæ autem desursum est.* Circa primū sciendū, q̄ sapientia humana hæc dicitur, quæ p̄ cautelas & mendaciā tendit ad linē indebitū, & hoc procedit ex passionibus inordinatis maxime inuidiæ & odii, & hoc est quod dicitur. *Quod si zelum* id est, inuidiam.

14 *Habetis.* ad inuicem.

15 *Et contentiones sunt in cordibus vestris.* i. intentiones inferendi nocumentum proximo.

16 *Nolite gloriari.* si deducatis ad effectū tāquā sitis sapientes

17 *Et mendaces esse aduersus veritatem.* quia non est vera sapientia, sed magis stulticia, ideo subditur.

Non

a Non est enim ista sapientia, &c. * Bed. Paulus frequenter anī malē appellat hominem, qui nil gratiæ spiritualis habens, ea tantūmodo, quæ naturaliter carnis siue animæ sensibus insita sunt, cogitare vel facere nouit. Merito ergo contentiosa, & superba sapiētia esse terrena, & diabolica memorat: quia dum terrenā gloriā aīa querit, dum expers animæ spiritualis, remanēs sola ea, quæ sibi naturaliter post reatum primæ prauaricationis sūt insita, cogitat, iure a maligno delusa spiritu, ad agēda se illa, quæ sunt vesana & noxia conuertit.

b Quæ autem. Hæc est māsuētudo, quā superius habendam esse præcepit zelo amaritudinis, & contentionibus aduersa.

c Primum quidem pudica est deinde. Nisi primū pudicitia se deat in mente, nulla perfectio sequetur in opere.

d Suadibilis bonis. Si, quominus agit, vel propter ignorātiā vel pp negligentiam bonorum suasioni assensum præbeat. * Bernard. Sapiētia carnis voluptuosa est, non pudica: tumultuosa est, non pacifica: Sapiētia uero, quæ ex Deo primū pudica est, non quærens, quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi: vt non suam quīque faciāt voluntatem, sed consideret, quæ

a aduersus veritatē. Non est enim ista sapiētia de sursum de-

b scendens a patre luminum: sed terrena, animalis, diabolica.

c Vbi enim zelus & contentio, ibi inconstantia, & oē opus

d prauum. Quæ autem de sursum est sapiētia primum quidem

e pudica est, deinde pacifica, modesta, & suadibilis, bonis con-

f sentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, & iudicans sine

simulatione. Fructus autem iustitiæ in pace seminatur scientibus pacem.

a A Deo, qui est spiritalium bonorum dator. *b* Terrenæ gloriæ cupida. *c* Non spiritualis, sed more animalium sola sensibilia querens. *d* Id solum sapit & agit, quod diabolus in natura humana per prauaricationem infudit, scilicet, quia ad vesana & noxia se conuertit. *e* In conspectu Dei & si hominibus rectum videatur. *f* In quibuscunque, non ultra modum nec infra subsistit. *g* Operis pacis.

quæ sit voluntas Dei: Deinde, pacifica, non abundans in suo sensu, sed alieno magis acquiescens consilio vel iudicio.

* Augu. Infelix homo domine, qui sciat omnia, te autem nescit. Beatus autem qui te scit, etiam si illa nesciat.

e Fructus autem. Postquam sapiētiā per singulas virtutes distinxit: vt facilius inuiter ad hanc, fructum eius subiūgit.

f In pace. Non postulat videri doctior vel sanctior quā est: nō lacerat proximū ad cōmendationem sui, quod contentiosa facit sapiētia Non solum propter prædicta dēt huiusmodi sapiētiā appetere, sed etiā ideo: quia a facientibus pacem quasi iactantibus hoc sēmen seminatur, & præparatur in pacē æternæ beatitudinis fructus, id est merces iustitiæ, quæ pro iustis operibus retribuitur. Qui hic studet paci: & terram cordis sui operibus pacis quasi sēmentē aspergit iustum est, vt habeat æternam pacem quasi fructum huius sēminis.

* Cyrillus. Alex. Idcirco (credo) etiam tradebat suis discipulis fidele depositum dicens: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Nec enim accepta esse possunt Deo opera nostra, nisi in pace peragantur.

Lib. 5. confes. c. 4.

trahabilis: nihil discernens, & nihil simulans.

Lib. 1. in Leuiticum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non est enim ista sapiētia de sursum descendens a patre luminum: à quo est omne bonum.

2 Sed terrena. in quantum procedit ex concupiscētia oculorum.

3 Anima. procedens ex concupiscētia carnis.

4 Diabolica. procedens ex superbia vite, ideo dicitur sapiētia mundana, quia omne quod est in mundo reducitur ad ista tria. 1. Jo. 2.

5 Quæ au. Hic cōsequēter describit sapiētia diuina, siue à Deo data & ordinata. Primò quātū ad terminū, à quo facit recedere quod est malum, cum dicitur: Quæ au. de. est. sa. 1. à Deo data.

6 Primum qui pu. est. i. faciens recedere ab omni turpitudine. Secundò quātū ad terminū ad quē facit tendere qui est beatitudo in qua quietatur appetitus: q̄ notatur cū dicitur. Pacifica. Tertiò quātū ad illa per quæ sapiētia perducit ad pacē siue finē; vbi post recessū à corruptela turpitudinis primò occurrit homini, q̄, in omnib. modū debitū teneat, ideo dicitur: Modesta. secundo vt in his in quibus

quibus ipse si sibi non sufficit aliorū monitis acquiescat, & quātū ad hoc subditur: Suadibilis. & hæc duo pertinent, ad hoc; q̄ homo pacē habeat in seipso. Sed vltius ad hoc q̄ sit pacificus etiā alijs: primò requiritur vt eorū bonis nō repūgnēt. ideo dicitur. Bonis consentiens. Secunda q̄, defectibus proximī cōpatiatur in affectu, & subueniat in effectu, & quātū ad hoc subditur: Plena misericordia & fructibus bonis. Tertiò requiritur, vt defectus aliorum emendare charitatiuē sataget, & hoc est quod dicitur.

7 Iudi. sine simu. i. ne correctionē exerceant ex odio præcedenti charitatis ostensione. Hæc autē hominis purificatio in se & cum alijs in via, est quædam prælibatio perfectæ pacis in patria: & sic est finis sapiētiæ prout habetur in via. ideo subditur.

8 Fructus au. in. i. beatitudo æterna quæ per iustitiā acquiritur; & in fruitione beatā consistit.

9 In pa. quia sēmen continet fructum futurum potentialiter & imperfecte: sic pacificatio in via de qua dictum est, continet pacem æternæ gloriæ.

C A P. IIII.

*V*nde bella, &c. Prohibuerat zelū & contentionem, vnde et latius disputat, addens etiam alia vitia, quæ inde sequuntur. Ex contentione concupiscētia, ex concupiscētijs bella & lites. Qui enim cupit præferri vel temporalibus abundare, odit, inuidet, occidit.

b Propter quod. Propter hæc, scilicet, quod Deū digne postulatis, si enim illū pia intercessione postu-

a Q̄ ex sapiētia pax & hic & in futuro, sed e contra in uobis. Ni a zelo & contentione.

b Vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscētijs vestris, quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis, occiditis & zelatis, & non potestis adipisci. Litigatis & belligeratis, & nō habetis, propter

c Quæ quod mens praua suggerit manus & lingua inimpetant et edit.

d Vere ex concupiscētijs, nam hoc ordine.

e Quod cupitis. *f* Et vt habeatis. *g* Tamen. Etiam pro temporali gloria.

stulare etis, etiam temporalia ad vsum necessaria, non solum sempiterna daret.

Et quia possent dicere, dicis nos non postulare, certe quotidie petimus.

C A P. IIII.

Rabb. Petitis quidē aliquando, & non accipitis eo, quod male pe.

* Bed. Possunt autē concupiscētiæ & terrestrium bonorū in hoc loco dictæ intelligi, regni videlicet appetitus, diuitiarum, bonorum, dignitatum. Propter hæc

-hinc? almirum.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. IIII.

*V*nde bella. Postquam B. Iacobus monuit ne proximo malū inferatur verbo, hic cōsequenter inducit ad hoc quod non inferatur facto, cuius radicem volens præscindere dicit.

1 Vnde bel. quibus inferitur nocuumētum corporis.

2 Et lites. in iudicijs, quib. inferitur nocuumētū in reb. possessis.

3 Nonne ex con. ve. supple talia oriuntur.

4 Quæ mili. i. dominantur.

5 In mem. ve. quia membra mouentur in talibus malis à concupiscen-

tijs contra dictamen rectæ rationis.

6 Concu. & non ha. quia frequenter tales non assequuntur intentū.

7 Occiditis. innocentes.

8 Et zelatis. bonis inuidentes.

9 Et non po. adipi. satisfactionem concupiscētiæ vestræ, quæ semper ad malum accenditur.

10 Litigatis & bel. & non ha. Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem exaggerationem.

11 Pro. quod non po. aliquid à Deo, præsumentes obtinere quod concupiscitis vestra fortitudine.

A hęc n. & eiusmodi innumera, licet frequēter inter malos & mala cōmittuntur. *Litigatis, inquit, belligeratis, pro temporali gloria, neq; hanc obtinere poteris, pp hoc meritum quia dñm postulare non curastis, ut ipse vobis salutaria quęque conferret. Si enim illum pia intentione postularetis, & terrena vobis necessaria ad vsum temporalem, & ad fruendū perpetuò superna bona tribueret.*

Cyril, Alex. Quod non omnibus simpliciter Dei dona parata sunt, Discipulus Christi ostendit, dicens: *Petitis, & non accipitis, eo quod male*

Bpetatis. Omnibus n. qui non ad studiose agendum, sed ad replendas cupiditates, carnalesque, voluptates suas quicquam à

Deo petunt, aures Deus penitus obstruxit. Nā quę ipse odit, quoniā turpia sunt, eā quomodo ceteris largietur? Quomodo dulcedinis fons, amarum aliquid seaturire poterit? **a** *Adulteri nescitis, &c.* Dixerat, supra de appetitis inimicis Dei: *Nonne divites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia? &c.* Sed ne putentur hi soli esse inimici, qui aperte blasphemant & persequuntur, agit hic et de omnibus amatoribus mundi, quod inimici sunt Dei. Non dētis in concupiscentiis insumere, quia per hęc probamini amatores mūdi, & ita adulteri, quia relicto amore sapientię celestis, ad amplexus mundi declinatis, & per hoc inimici Dei. **b** *An putatis, &c. sp. qui b.* Non debetis litigare: nam spiritus, qui in vobis est, non cōcupiscit ad invidiam, sed potius facit concordēs, & hoc dicit scriptura, & an putatis, quod inanis sit scriptura? **c** *Scriptura dicat? quę à malorum societate fideles coercens,*

ita per Moysen loquitur, *Non inibitis cum eis fœdus, nec cum dy, &c.* Et rursus: *Non facies opera eorum, sed confringes statuas eorum.*

d *Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis.* Vel spiritus concupiscit, i. contra invidiam, id est, hoc desiderat, ut invidia tollatur. Vel cupit, ut inuidearis mundo, nec ametis eū. Vel spiritus cuiuslibet hominis cupit temporalia ad invidiā, quia invidet alijs, quod non habet.

e *Maiorem autem dat gratiam.* Propter quod dicit: *Deus Spiritus gratiæ non facit invidere immo dat gratiā, id est, gratuita dona maiora quā sunt divitiæ seculi.* Propter quod, id est, ut servemus dat, & quibus

non dat, dicit scriptura. **f** *Superbis resistit humilibus autem dat gratiam, &c.* Malos omnes punit Deus, sed superbis specialiter resistere dicitur, quia maiori pena plectuntur, qui Deo subdi penitendo negligūt. Sed humilibus dat gratiam, qui in suorum plagis vitiorum manibus veri medici se subdunt.

* Augustinus. Quanta sit veræ humilitatis virtus, facile ex verbis domini agnoscitur, qui ut superbiam Pharisæorum damnaret, dixit: *Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.* Humilitatis quippe passibus ad celi culmina conscenditur, quia Deus excelsus non superbia, sed humilitate attingitur. De hoc dictum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Unde & in Psalmis dicitur, *Excelsus dominus, & humilia respicit, &c.* Discamus ergo humilitatem per quam Deo propinquare poterimus, sicut ipse in Evangelio dicit: *Discite a me, quia mitis, &c.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Petitis & non accipitis, q. d. si aliquando aliqua petatis à Deo, non accipitis, & subditur ratio.*
- 2 *Eo quod male petatis, petendo ea, quę sunt salutis vestrę contraria: ut inimici mortem, vel passionem, vel aliquid huiusmodi, deo subditur.*
- 3 *Ut in concupiscentiis vestris insumatis, i. concupiscentias vestras impleatis.* In sumo insumis est verbum compositum ab in & sumo, & sic insumere est intus sumere, quod est concupiscentiam malorum adimplere.
- 4 *Adulteri, Superius B. Iacobus docuit fideles bene se habere respectu sui & proximi, hic consequēter idem facit respectu Dei.* Et primo facit hoc ratione divini bonitatis, quę debet homines attrahere, secundò ratione suę severitatis, quę debet recedentes ab eo terrere. c. seq. Prima in duas, nam primò monet à mundo & diabolo recedere, recessus n. ab vno contrario concedit accessum ad aliud. Secunda incipit, ibi. *Appropinquate Deo,* Circa primum primo monet recedere à mundo, secundò à diabolo, ibi. *Resistite.* Prima in duas, quia primò monet relinquere mundum, secundò inducit scripturam ad suum propositum, ibi: *An putatis* Igitur primò monet recedere à mundo, i. ab inordinata concupiscentia delectabilium huius mundi. *Adulteri, à propria sponsa, quę est lex divina, Sap. 8. a. Exquisivi eam a iuventute mea, & quaesivi eam sponsam assumere.* Fornicarię adhaerentes. i. concupiscentiæ mundanę.
- 5 *Nescitis, q. d. bene deberetis scire ex rationis dictamine, & ex frequentj vobis admonitione.*
- 6 *Quia amicitia huius mundi, i. inordinata adhęsio delectabilibus huius mundi.*
- 7 *Inimica est Deo, quia facit recedere ab ipso.*
- 8 *Quicumque ergo voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur, hoc sequitur ex primo, & patet.* Consequēter inducit scripturam ad suum propositum, dicens.
- 9 *An putatis quia inaniter scriptura dicat, q. d. hoc non est putandum, quia non continet aliquod falsum aut superfluum.*
- 10 *Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis.* Hęc lite-

- 11 *Maiorem autem dat gratiam, qui dat dona spiritualia, quę sunt maiora et meliora.* Et hęc expositio melior videtur quā prima, quia magis continuat literam ut patet, & quia in libris correctis punctatur interrogatiue modo dicto, & per consequens intelligitur negatiue.
- 12 *Propter quod, i. propter maiora bona quę dat spiritus divinus dicit, s. scriptura. Prou. 3.*
- 13 *Deus superbis resistit, denegando eis gratiæ dona.*
- 14 *Humilibus autem dat gratiam, nam humilitas est debita dispositio ad eam, hęc enim litera habetur Prou. 3, secundum translationem Septuaginta, vbi nostra litera habet: Ipse deludet illufores, & mansuetus dabit gratiam propter hoc concludit.*
- 15 *Subditi ergo estote Deo, tanquam vere humiles, ut det vobis gratiam suam.*
- 16 *Resistite autem diabolo & fugiet a vobis.* Hic cōsequēter monet à diabolo recedere. Circa q. sciēdū, q. diabolus est superbus secundum quod dicit de eo lob 6. 1. *Ipse est rex super omnes filios superbię.* Quanto autē aliquis est superbior, tanto magis abhorret superari, propter quod diabolus volens aliquem fortiter resisten-

ib. 9. in Ioan. 1. 1m.

† propter qd dicit Deus superbis resistit humilibus dat gratiam.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

Per superbiam mirabilis angelorum creatura cecidit de celo, per humilitatem dei fragilitas humanæ naturæ ascendit in cælum, &c.

* Chrysoſtomus. Non dixit superbos dimittit, sed resistit superbis. Nō qđ instructa acie, aut pugna Deo sit opus aduersus superbū.

Quid.n. esse possit, superbo infirmius? Nā vt q orbat⁹ est oculis, omniū appositus est iniuriæ, ita & superbus, q nō videt do-
minum (nā superbia, vt inq̄ scriptura, nō nosse dominum) etiam ab hominibus facile superat. Qđ si etiam valid⁹ ac potēs esset superbus, nihil op⁹ esset deo exercitu aduersus illū, quādoquidē & voluntas illi sufficit ad inuertēda oīa, multo magis ad rollēdos illos. Cur igit resistit? Quo uehemēs odiū declarat erga superbū.

Resistite autem diabolo, & fugiet a uobis, &c. * Augustin. Scitote quia nec vos, nec aliquid quod ad vos pertinet lædere potest inimicus nisi quantum Deus permiserit. Permittit autem hoc Deus duabus de causis, quia peccata hominum exigunt. Aut vt probeat, si boni estis, aut castiget si peccatores.

* Idem. Suadere diabolus & sollicitare potest, cogere omnino non potest. Et ideo cum per Dei adiutorium, in potestate tua sit, vtrum consentias diabolo, quare nō magis Deo quam ipsi obtemperare deliberas? &c. Est enim adextris quōdam modo præcipiens Deus, a sinistris seducens satanas, homo in medio cōstitutus. Cor quod inclinatur ad diabolū, quare

quare non potius erigitur ad Deum? &c.

* Hieronymus. Ostendit Diuus Iacobus quomodo resistere debeamus diabolo, si utiq; sumus subditi Deo eiusq; faciēdo voluntatem, vt diuinā mereamur gratiā, & facilius nequam spiritui, auxilio sancti Spiritus resistamus. Neq; vero apta cōtra nos

D
Epistol. ad
Demecriad.

vtit voluntate, de cōsensu nostro ad uersarius vires accipit, nostrosq; nos iugulauit gladio. Infirm⁹ hostis est, q nō potest vincere, nisi volētē, &c.

+ Pro. 14. b
Hier. 31. c.
Ioan. 26. d
† 1 Per. 5. d

lo, & fugiet a vobis. **Appropinquate Deo, & appropinquabit**

a vobis. Emundate manus peccatores, & purificate corda du-

b plices animo. † Miseri estote, & lugete, & plorate, † risus ve-

ster in luctum cōuertatur, & gaudium in mœrorem. † Humi-

liamini in conspectu domini, & exaltabit vos. Nolite detra-

here † alterutrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iu-

dicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem. Si autē

iudicas legem, non factor es legis, sed iudex, Vnus est enim

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

a Ita. b Per bona opera. per humilitatem. c Dando gratiam, vt promoueamini melius. & liberando ab angustiis.
b Et ideo vos, qui hucusque fuistis peccatores. Emun. m. innocentiam manuum habete, & ne sitis duplices animo. ut æterna, & temporalia simul diligatis
b Innocentiam manuum habete.
a Memores scelerum, quæ miseri fecistis. Alias. qui miseros fecistis, miseris huius mundi, & paupertatem tolerantia b In animo pro commissis c Qui fuit de leuitate seculi.
a Et ita omnibus modis humiliamini paupertatem, & tribulationem eius amore ferendo, uosipso obiciendo. b In uita æterna. c Non solum erga Deum ita uos habeatis. sed etiam erga fratres boni sitis. Vicium detractionis ad ueniam linguæ respicit.
a Propter aliquod leue peccatum, uel propter aliquam scientiam, uel aliqd tale.
a Ne parant leue peccatum detrahere legi addit esse puniendos sicut transgresso es.
a Vituperator Et non debes iudicare, quia a Deo iudicaberis, quia qui dedit legem, ut impleteretur, iudicat non implentes. & ipse potens est.

* Beda. Hoc ē vera E

citer nos appropinquare dño, operis uidelicet munditiā, & cordis simplicitatē habere. Innocens inq̄ manib⁹ et mūdo corde, accipiet benedictionem a domino. Sanctus quoq; Spiritus discipline effugiet fictum.

b Miseri estote, &c.

* Beda. Nolite amore locupletari, & gaudere in hoc seculo, sed memores scelerū, quæ fecistis, hoc potius procurate, vt breues uitę huius miseriā paupertatem, ac lamentationem transitoriam ad sempiterna gaudia cælestis regni pertingatis

In psal. 85.

* August. Fratres, qui uobis dicunt, Felices estis seducunt vos, sicut, & de epistola Iacobi Apostoli, Miseri estote, inquit & lugete, risus uester in luctum conuertetur. Videtis, quæ ad distis, quando uobis hæc dicerentur in regione securitatis. Vtique regio ista scandalorum est, & tentationum, & omnium malorum, vt gemamus hic, & inerea mur gaudere ibi, hic tribulari, & consolari ibi, &c.

c *Detrahit legi, et iudicat legem.* Quæ detractionem prohibuit quasi

F

NICOLAUS DE LYRA.

tem, dimittit eum tentare, timens ne ab eo superetur, propter qđ recedit ab eo ante faciem belli Vnde dicit Ambros. super Lucam, quod diabolus instare formidat, quia frequentius refugit triumphari, & hoc est, quod dicitur. *Resistite autem diabolo.* viriliter repugnando. Et fugiet a uobis.

1 *Appropinqua. Deo.* Hic consequenter beatus Iacobus monet accedere ad Deū ratione suæ bonitatis, quæ debet attrahere, quæ ab eo procedit esse gratiæ, & esse naturæ. Primo ergo inducit ratione primi, secundo ratione secundi, ibi. *Et nunc.* Circa primum sciendum, quod ad Deum accedimus per dilectionem, dilectio uero Dei includit dilectionem proximi, propter quod inducit primo ad diligendum Deum. secundo proximum. *Nolite detrahere.* Prima adhuc in duas, quia primo inducit ad Dei dilectionem secundo ad quædam habentia ad ipsum connexionem, ibi. *Emundate.* Circa primum dicit, *Appropinquate, &c.* quæ appropinquatio terminatur ad dilectionem, quæ est unio amantis cum amato.
2 *Et appropinquabit uobis.* dona gratiæ suæ conferendo, & etiā augmentando. Sed contra hoc videtur, quod dicit. 1. Ioan. 4. d. *In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum. sed quoniam ipse prior dilexit nos.* Dicendum, quod diligere est uelle alicui bonum. Si igitur consideretur actus diuinæ dilectionis qui est in ipso præcedit omnia temporalia cum sit æternus, & sic loquitur Ioannes in auctoritate inducēta. Si autem consideretur huius dilectionis effectus. qui est temporalis, sic aliquid est præcedens ex parte Dei, et aliquid ex parte hominis. Sicut enim Deus influxu generali conuertit omnia ad seipsum, sicut ad finem ultimum secundum esse naturæ, sic influxu speciali conuertit humanam naturam ad se, sicut ad finem supernaturalem, & hic influxus specialis, nō est aliqua gratia habitualis, sed est motio diuina siue instinctus quæ mouet naturam humanam ad bonum meritorium, nec denegat alicui quamdiu est in hac uita præsentis. Sed homines diuersimode ad hunc instinctum se habent, quia aliqui acquiescunt, & sequuntur, & sic ad gratiā habitualem de congruo disponunt, quibus disponit Deus dat gratiā habitualem p quā meritorie operant. Alij uero resistunt instinctui diuino, & sic merito eis habitualis gratia denegatur.

gatur, Patet igitur, qđ dispositio ad gratiam de congruo, quæ est ab homine modo prædicto, præcedit collationē gratiæ habitua-
lis, quæ est a Deo, & sic dicitur hic. *Appropinquate Deo.* Verūtamē hanc dispositionem de congruo præcedit diuinus instinctus seu motio ad bonum meritorium: ad quod natura humana de se non potest, assurgere, & sic dicit Saluator Ioā. 6. e. *Nemo potest venire ad me, nisi pater meus, &c.* & sic patet, quod principium meriti simpliciter est a Deo, & non a libero arbitrio.

- 3 *Emundate.* Hic consequenter inducit ad quædam annexa diuinæ dilectioni. *Emundate ma.* id est, opera.
- 4 *Et purificate corda.* quia, qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem, Pro. 2. 1. b.
- 5 *Duplices animo.* id est, qui prius fuistis duplices animo, nunc Deo, nunc diabolo, nunc mundo adhærendo.
- 6 *Miseri estote.* id est, statum miseriæ assumite recurrēdo ad eum cuius proprium est, misereri, & parcere.
- 7 *Risus uester.* per dissolutionem.
- 8 *In luctum.* per contritionem. Est autem risus lætitia exterior, Gaudium mentem respicit interiore, vt sit mutatio integra, in facie. s. & mente.
- 9 *Humiliamini in conspectu.* qui uidet omnia, quæcunque latentia, & non solum in conspectu hominū, qui tantū uident patētia.
- 10 *Et exaltabit.* in celo ubi est perfecta dilectio.
- 11 *Nolite de.* Hic consequenter inducit ad dilectionem proximi remouendo dilectionis impedimēte, di: *Nolite der.* per quod infertur famæ detrimentum, & per hoc innuit oppositū. s. conferuationē bonæ famæ, & eius augmentum, quod est opus dilectionis proximi.
- 12 *Qui detrahit.* in ore.
- 13 *Aut qui iudicat.* esse malum in corde.
- 14 *Detrahit legi.* quæ prohibet hoc fieri, Leuit. 19. *Non eris susurro, nec criminator in populo*
- 15 *Et iudicat.* factio disignans eam esse malam, quia facit tanquam licitum, quod ipsa dicit illicitum.
- 16 *Si autem* obediens ei, vt superiori.
- 17 *Sed iu.* tanquā superior ipsi, qđ tamē est falsum, ideo subdit.
- 18 *Vnus est enim.* scilicet, Deus.

A quasi dicat lex non recte fecit. Vel qui detrahi fratri legem facienti, detrahit, & iudicat legem quare talia iusta dederit, quæ iniurias fratrum iubet obliuisci.

a Tu autem quis. Non solum ideo debes vitare detractionem, ne ut transgressor a Deo iudicetur. Sed ideo etiam, quia fer in nullo præcellitis illos quos vituperas.

& iudex Epi. ad Celat.

* Hieronymus. Nulli unquam omnino detrahas nec aliorum vituperatione te laudabilem videri velis: magisque vitam tuam ordinare discere, quam alienam carpere. Semper scripturæ memor esto dicentis: Noli diligere detrahere, ne eradiceris. Et alibi: Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam. est sane hoc vitium, quod omnino extingui debeat. Nihil tam inquietat animam, nihil ita mobilem aculem mentem facit, quam facile credere, & obrectatorum verba temerario mentis assensu sequi. Hoc sæpe de amicissimis etiam inimicos facit. Hinc crebra dissensiones, hinc odia iniusta nascuntur, &c.

B quod dicere deperatis.

b Ecce nunc qui dicit. Post increpationem detractionis arguit illorum temeritatem, qui non habentes certitudinem vitæ, cupiditate temporalium vitam & lucrum promittunt sibi in futurum.

c Faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, &c. Multimodâ stultitiam notat, quia, & de lucrorum augmento agunt, & se multo tempore victuros arbitrantur, & suæ potestatis æstimate, ut annum faciant, & in his omnibus superni iudicis examen ad mentem reuocare contempnunt.

d Quæ est enim vita vestra, &c. Non consentit illis, qui dicunt post

a Non implentes. **b** Implentes. Forsthan nequior es ipso, & tuipe in maiora potes præcipitari peccata, & ille potest surgere ad bona.

a Legislator, & iudex, qui potest perdere & liberare, † Tu autem quis es, qui iudicas proximum? Ecce nunc, qui dicitis, hodie † aut crastino ibimus in ciuitatem illam, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus (qui ignoratis quid erit in crastino. Quæ est enim vita vestra? Vapor est ad modicum patens, & deinceps † exterminabitur) Pro eo † vt dicatis, Si dominus voluerit, & si vixerimus, faciemus hoc, aut illud. Nunc autem exultatis in superbis vestris. Omnis exultatio talis maligna est, † scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.

1 nedum hanc vitam reliquit, habitusque (vt ita dicam) humani solutio, vitæ que temporaria finis extremus. Quantum nos antequam Casarius? Quamdiu eius discissu angemur? Nonne ad eandem sedem concitato cursu tendimus? Nonne idem puluis propediè erimus? Talis vita nostra est frater, q. in xam, & caducam vitam agim?. Tale terref ludibrium, vt cum non simus, nascamur: cum nati sumus, rursum dissoluamur. In soloniam sumus, n-stabile, spectrū, quod teneri nō potest, auis pertransientis volatus, nauis in mari ve-

post mortem nihil esse, & mortem ipsam nihil esse. Sed vt doceat, quia vita præsepe breuis est in præsepe, quam tamen in futuro mors æterna sequetur.

* NAZIANZIVS. Ne tota quidem hominum vita longa est, si cum diuina, & sempiterna natura comparetur,

stigma non habens, puluis, vapor, ros matutinus, flos tempore nascens, atque marcescens. Homo sicut fenum dies eius, tanquam flos agri sic efflorescit, &c.

e Scienti igitur bonum facere, &c. Per totum epistolæ textum ostendit, quod hi quibus scribebat scientiam boni faciendi habebant, & rectam fidem didicerant, ita vt aliis se magistris fieri præsumerent, nec tamen operum perfectionem, neque metis humilitatem, neque sermonis continentiam adepti erant. Propter quod inter alia increpationis, & exhortationis verba, modo eos multum terret, quia scientes benefacere, & non facientes, maius peccatum habent, quam si nescirent, licet ipsa boni ignorantia magnum sit peccatum, cum scriptum sit: ignorans ignorabitur.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA,

1 Qui potest perdere. transgressores,
 2 Et liberare. legis factores.
 3 Tu autem quis est qui iudicas proximum? quasi dicat tu vsurpas tibi officium diuinum, ad cuius auctoritatem intellectum sciendum, quod iudicare propria auctoritate soli Deo conuenit, hominibus autem ex diuina commissione, tam in foro ecclesiastico quam in seculari. Ista tamen commissio non se extendit ad ea, quæ sunt omnino occulta, sed diuino iudicio reseruantur. De his autem, quæ aliquo modo patet, vel per facta vel per signa possunt homines iudicare, Et hoc potest esse dupliciter. Vno modo cum processu ad punitionem, et hoc solum pertinet ad iudices. Alio modo sine tali processu, & hoc etiam pertinet ad alios homines. Sciendum tamen, quod iudicium importat sententiam firmam de aliquo, si ergo procedat ex euidencia facti, nullum est peccatum, vt si quis iudicet alium homicidam, quia vidit eum homicidium committentem. Et idem videtur, si procedat ex vehementibus signis, vt si quis videat solum cum sola, nudum cum nuda in eodem lecto, nisi appareat aliquid, vnde possit hoc excusari in toto vel in parte, vt consanguinitas multum propinqua, sicut est matris ad filium, vel infirmitas grauis, seu aliquod huiusmodi, & sic videns iudicat personas esse fornicarias si ambæ sint solute, vel adulteras si ambæ vel altera sint ligatæ. Si autem procedat iudicium ex probabilibus seu leuibus signis, et est iudicium de graui peccato, peccatum est mortale, quia tale iudicium est contra charitatem proximi, & ex peruerso affectu. Si autem non sit iudicium vel firma sententia, sed magis suspicio quæ incipit dubitare de bonitate proximi, sic est veniale peccatum. graue tamen, vel minus graue secundum maioretatem vel minoritatem suspicio-

Judicium hominum quando peccatum & quando non.

nis, & probabilitatis, & leuitatis signorum.

4 Ecce nunc, qui dicitis, &c. Hic consequenter inducit ad amorem Dei ex bonitate eius, quæ dat, & conseruat esse naturale, inducens ad hanc considerationem, & remouens oppositum, di. Ecce nunc qui dicitis, hodie, &c. quasi vestrum esse, & operari sit totaliter in vestra ditione, cum tamen non sit ita, ideo subditur.

5 Qui ignoratis quid erit in crastino. id est futurum, quia Deus poterit interim opus vestrum, & vitam subtrahere, ideo subditur.

6 Quæ est enim vita vestra? & respondet.

7 Vapor est ad modicum patens, & de. &c. id est, valde cito transiens.

8 Pro eo, vt dicatis. id est, propter hoc debetis dicere tanquam coacti à veritate.

9 Si dominus voluerit, & si vixerimus faciemus hoc, aut illud, id est proponentes suppositionem diuinæ voluntatis omnibus factis vestris, ex qua dependet vita, & omnis operatio vestra.

10 Nunc autem exultatis in superbis vestris. Quasi diuini adiutorio non indigeatis.

11 Omnis exultatio talis maligna est. i. malo igne ignita quia à demone procedens, & ad ignem gehennæ disponens, & maxime homines literatos, & scientes, secundum quod dicitur Luc. 12. f. Seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non facit vapulabit multis, scilicet, plagis, & hoc est quod dicitur.

12 Scienti igitur bonum facere, & non facienti, &c. Et si si bonum necessitatis, cuius ommissio est peccatum mortale. Si autem sit bonum supererogationis, peccatum est veniale, & aliqua. do nullum.

CAP.

CAP. V.

Agite nunc. Tempore accepto in die salutis futuras penas fletibus, & eleemosynis redimite.

Beda. **E**t arugo. Non solum immisericordes diuites visibilis gehennae ignis cruciabit, sed etiam memoria inaniu diuitiaru quibus suas culpas redimere potuerunt, & ante iudicium animas eorum, & post resurrectionem etiam carnes exuret, cum sibi irasci ceperint quare culpas eleemosynis non redemerint. Vnde dicitur diuiti; *Fili recordare, quia recepisti bona in v. &c.* Ecce erugo pecuniae uertitur in testimonium nequitiae & augmentum poenae, quia intelligit se male congregasse ea, quibus non indigebat ad usum vitae, & propterea grauius punietur.

Beda. **A**ug. Vae illi qui tales sunt. Auarus misericordiam non habet. Cupidus similis est inferno. Infernus quantumcunque plus deuorat, tantomagis cupit & desiderat, sic & auarus nunquam satiabitur.

Beda. **C**rescit vana potentia, crescit & poena. Potentes potentiora tormenta patientur. Quanto maior honor parat, tanto maius periculum comparatur. Isti tales sunt elati, superbi, vanitate pleni, luxuriosi, gulosi, & hominibus magis placentes quam Deo. Hi sunt seipso amantes, gulae feruientes, magis quam spiritualibus intendentes, corpus ornantes, & animam sedantes. Foris ornati, intus tabefacti, Colligentes amicitias seculares, prudentes aeternales, &c.

Crescit vana potentia, crescit & poena. Potentes potentiora tormenta patientur. Quanto maior honor parat, tanto maius periculum comparatur. Isti tales sunt elati, superbi, vanitate pleni, luxuriosi, gulosi, & hominibus magis placentes quam Deo. Hi sunt seipso amantes, gulae feruientes, magis quam spiritualibus intendentes, corpus ornantes, & animam sedantes. Foris ornati, intus tabefacti, Colligentes amicitias seculares, prudentes aeternales, &c.

Crescit vana potentia, crescit & poena. Potentes potentiora tormenta patientur. Quanto maior honor parat, tanto maius periculum comparatur. Isti tales sunt elati, superbi, vanitate pleni, luxuriosi, gulosi, & hominibus magis placentes quam Deo. Hi sunt seipso amantes, gulae feruientes, magis quam spiritualibus intendentes, corpus ornantes, & animam sedantes. Foris ornati, intus tabefacti, Colligentes amicitias seculares, prudentes aeternales, &c.

Crescit vana potentia, crescit & poena. Potentes potentiora tormenta patientur. Quanto maior honor parat, tanto maius periculum comparatur. Isti tales sunt elati, superbi, vanitate pleni, luxuriosi, gulosi, & hominibus magis placentes quam Deo. Hi sunt seipso amantes, gulae feruientes, magis quam spiritualibus intendentes, corpus ornantes, & animam sedantes. Foris ornati, intus tabefacti, Colligentes amicitias seculares, prudentes aeternales, &c.

a Magis preciosa inter diuitias, & magis durabilis. **b** Deficiet ex sua infirmitate.

CAP. V.

a Hucusque ita peccastis, sed iam poenitentiam agite, **b** In pecunia. **c** In peccatis. **d** Manifestatione operis & vocis.

Gite nunc diuites, plorate ululantes in miseris vestris, quae aduenient vobis.

Diuitiae vestrae putrefactae sunt, & vestimenta vestra tinea comesta sunt.

Aurum & argentum vestrum taeuginauit, & arugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis.

Thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus.

Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quae fraudata est a vobis clamat; & clamor eorum in aures domini.

Mini sabbaoth introiuit. Epulastis estis super terram: & in luxurijs enutristis corda vestra.

In die t occisionis adduxi-

post iudicium, quia tunc anima cum corpore affligetur igne gehennae.

9 Thesaurizastis vobis. id est, congregastis vobis Dei vindictam.

10 In no. die. Tunc erit finale iudicium; Consequenter ponitur causa secunda, quae est pauperum defraudatio, cum dicitur.

11 Ecce mer. ope. vestrorum. **12** Clamat. vos accusando. Et sciendum quod ista sunt peccata, quae specialiter dicuntur clamare ad Deum. s. innocentis occisio, Gene. 3. b. *Vox sanguinis fratris tui, &c.* Vitijs contra naturam perpetratio, Gen. 15. c. *Clamor Sodo. & Gomor. &c.* Et pauperum defraudatio, vt dicitur hic.

13 Et clam. & c. sab. id est, exercituum.

14 Introiuit. Ad faciendam vindictam per angelos, qui dicuntur eius exercitus, quia sunt diuinae iustitiae executores.

15 Epulati estis. Hic secundo incutit terrorem carnalibus & lasciuis. Et hoc ordinate, quia diuitiae praestant fomentum huiusmodi vitijs. dicit igitur. *Epulati estis su.* hoc est in praesenti vita, sed esurietis postea, sicut patet de diuite epulone, qui positus in tormentis guttam aquae non potuit impetrare, Luc. 16.

16 Et in lu. in illis delectando. Et bene de luxuria loquitur post gulam quia ministrat sibi materiam, quia semen est de superfluo alimentum. 2. de anima. **17** Et in die. Hic tertio incutit terrorem crudelibus & malignis, qui ex diuitijs suis & potentia mouent persecutionem iustis, eo quod sunt dissimiles eis, secundum quod dicit Sapien. 3. c. in persona eorum. Circumueniamus ergo iustum, quonia inutilis est nobis, &c. Ideo dicit. *In die. i. tempore primitiae ecclesiae, in quo fideles ducebantur ad iudicia, & occidebantur sine sui resistentia, & sic ponitur hic singulare pro plurali, cum dicitur.*

K Et in luxurijs enutristis. Bernardus. Quid ad haec locuti

post iudicium, quia tunc anima cum corpore affligetur igne gehennae.

9 Thesaurizastis vobis. id est, congregastis vobis Dei vindictam.

10 In no. die. Tunc erit finale iudicium; Consequenter ponitur causa secunda, quae est pauperum defraudatio, cum dicitur.

11 Ecce mer. ope. vestrorum. **12** Clamat. vos accusando. Et sciendum quod ista sunt peccata, quae specialiter dicuntur clamare ad Deum. s. innocentis occisio, Gene. 3. b. *Vox sanguinis fratris tui, &c.* Vitijs contra naturam perpetratio, Gen. 15. c. *Clamor Sodo. & Gomor. &c.* Et pauperum defraudatio, vt dicitur hic.

13 Et clam. & c. sab. id est, exercituum.

14 Introiuit. Ad faciendam vindictam per angelos, qui dicuntur eius exercitus, quia sunt diuinae iustitiae executores.

15 Epulati estis. Hic secundo incutit terrorem carnalibus & lasciuis. Et hoc ordinate, quia diuitiae praestant fomentum huiusmodi vitijs. dicit igitur. *Epulati estis su.* hoc est in praesenti vita, sed esurietis postea, sicut patet de diuite epulone, qui positus in tormentis guttam aquae non potuit impetrare, Luc. 16.

16 Et in lu. in illis delectando. Et bene de luxuria loquitur post gulam quia ministrat sibi materiam, quia semen est de superfluo alimentum. 2. de anima. **17** Et in die. Hic tertio incutit terrorem crudelibus & malignis, qui ex diuitijs suis & potentia mouent persecutionem iustis, eo quod sunt dissimiles eis, secundum quod dicit Sapien. 3. c. in persona eorum. Circumueniamus ergo iustum, quonia inutilis est nobis, &c. Ideo dicit. *In die. i. tempore primitiae ecclesiae, in quo fideles ducebantur ad iudicia, & occidebantur sine sui resistentia, & sic ponitur hic singulare pro plurali, cum dicitur.*

K Et in luxurijs enutristis. Bernardus. Quid ad haec locuti

post iudicium, quia tunc anima cum corpore affligetur igne gehennae.

D tentes, ubi amici, ubi parentes. Ecce quomodo de tanta potentia vel latitia, tanta prouenit miseria & angustia, de tantis diuitijs, tot inopiae, de tantis satietatibus, tanta fames; de tam leui delectatione, tam longa infirmitas, de tam breui luce, tam

longae tenebrae, de tam parua suauitate odoris vel luxuriae, tanti dolores ac fetetos da nationis perperua, & de uestimentoru abudantia, tanta nuditas, &c.

g Ecce m. Magna iniquitas cum pauperes nolunt suscipere, etiam mercenarijs, & famulis debitam laboris mercedem nolunt reddere. vnde Iob;

Si aduersum me terra mea clamat, & sulci eius deflent, si fructus eius comedi absque pecunia?

h Merces. Et si pauperes patienter omnia ferentes non clamant, merces tamen retenta clamat.

i Epulati. Nec tantum peccastis superfluo comestendo, aliena rapiendo, sed et superfluo expendendo. Neglectis gaudijs caelestibus, ad

glasciuistis

tmactationis, id est, die festo quo imolatur victimae

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

Agite nunc. Postquam beatus Iacobus induxit ad adherendum Deo ex consideratione suae bonitatis, hic consequenter idem facit ex consideratione suae seueritatis, quae maxime in iudicio apparebit. Sciendum tamen, quod illud iudicium sicut erit terribile malis, sic erit consolabile iustis. vnde Saluator de ipso loquens Luc. 21. f. dixit apostolis. *His autem fieri incipientibus respicite & leuate capita vestra.* i. exhilarate corda vestra, vt exponit Grego, home. 1. Ideo beatus Iacobus malis primo incutit iudicis terrorem, vt a peccatis resiliant, secundo iustis eius fauorem, vt ei inseparabiliter adhaereant, ibi, *Patientes igitur.* Circa primum primo incutit timorem iudicis cupidis & auaris di.

1 Agite nunc di. s. vestras voluntates, & est ironica locutio, quae est intelligenda per contrarium. ideo subditur.

2 Plorate vlu. Est autem ululatus sonus confusus, qui est signum magni doloris.

3 In mise. vest. id est, pro miserijs vestris.

4 Quae adue. vobis. in iudicio futuro. Vt patet ex sequentibus. Et subditur duplex causa, prima est indebita bonorum temporalium congregatio & conseruatio, cum dicitur.

5 Diuina vestra. naturales, vt bladum in horreo, & vinum in cellario, & huiusmodi. consequenter loquitur de diuitijs artificialibus dicens. **6** Aurum & arg. vt. in terra absconditum.

7 Et aru. eorum in te. vo. erit. id est, contra vos.

8 Et mandu. ca. i. affliget, quia erit causa afflictionis in gehenna post

Occi-

A dicitis gulosi & luxuriosi, quorum Deus venter est, quorum
 omnis visus aut in ventre, aut sub ventre est, qui (vt ait Iaco-
 bus Apostolus) i luxurijs enutristis corda & corpora vestra;
 Audite, audite, quia esca ventri, & venter escis. Deus autē & hunc
 & has destruet. Vt vobis qui lasciuistis in stratis vestris. Vt qd dili-

1. Cor. 6.
 A mox 6.

gitis vanitatē, & ve-
 ritatē negligitis? Pin-
 guedo carnis, fatu-
 ritas ventris, delictis
 corporis, aut ante
 mortē vos deferent,
 aut vos in morte il-
 las relinquetis.

Epist. ad foris

* Hieronymus.
 Nihil sic inflammaret
 corpora, & trillat
 membra genitalia,
 sicut indigestus ci-
 bus, ructusque con-
 uulsus.

Solus in aliis.

a Patientes. Incre-
 patis superbis & in-
 credulis, rursus con-
 uertitur ad eos, qui
 talium improbitate
 fuerant oppressi, in-
 uicans ad patientiā,
 quia cito finientur
 pressurā, vel iustis
 raptis ad dominum,
 vel persecutoribus
 priuatis potestate.

Beda.
 y eudemne-
 mini.
 tunc afflicto-
 nis.

† beatos dici-
 mus.

b Temporaneum, & c.
 Sic vos accipietis tē-
 poraneum. i. vitam

Rom 6. d

aninē post mortem. Et serotinum. i. carnis incorruptionem.
 Vel temporaneum in operibus iustitiæ. Serotinū in laborū
 retributione. vnde Apostolus: Habetis fructum vestrum in
 sanctificatione, finem vero vitam æternam.

c Nolite ingemiscere. * Beda. Quali vos maiora meritis
 aduersa patiamini, & persecutores vestri cum maxima sce-
 lera fecerint nihil ferre videantur aduersi.

De paciētia.

* Tertullianus. Natales impatientiæ in ipso diabolo depre-
 hendo iam tunc cum Dominum Deum. vniuersa opera sua
 homini subiecisse impatienter tulit. Decepit hominē, quia
 inuiderat, inuiderat, quia doluerat, doluerat, quia patienter
 non tulerat, &c.

Beda.

d Prophetas. Prophetæ qui tam sancti erāt, vt Dei spiritus
 per eos sua mysteria loqueretur, exitum malum habuerūt,
 mortē patiēdo ab infidelibus, vt Zacharias, & alij in veteri,
 & in no. Testa. Iohannes, Stephanus & alij. Nec p hoc exitu
 ingemuerūt, sed longanimiter ferre volebāt. Alj longos su-
 stinere labores sine murmuratione, vt Noe in edificatione
 arcē. Moyses i inceptatione, & ducatu populi, Dauid Ios. ph.

C

Ad

NICOLAUS DE LYRA.

1 Occidistis. i. iustos quod frequenter fit in scriptura. Aliqui autē
 exponunt hoc de occisione Christi, qui dicitur iustus antonomastice,
 quia non solum est iustus formaliter, sed etiam effectiue alios iustificā-
 do, nec restitit suis occisoribus cum tamen posset resistere.
 2 Patientes. Consequenter consolatur iustos ne in tribulationibus
 deficiant, & primo inducit eos ad patientiam, secundo ad reuerentiā
 Dei, ibi. Ante omnia. Circa primum dicit. Patientes igitur. in tri-
 bulationibus.
 3 Vsque ad ad. qui reddet vobis mercedem laboris vestri. Et ponit
 exemplum, di.
 4 Ecce agri. vsque ad tempus debitum.
 5 Patienter sc. laborem in cultura terræ suæ.
 6 Donec accip. te. id est, primitiuum fructum. Terra enim promif-
 sionis, de qua loquitur, reddit duplicem fructum in anno. s. in Aprili
 & Septembri.
 7 Patien. ig. Repetitio est premissæ sententiæ ad maiorē impressionē.
 8 Nolite in. fr. videntes mutuas penas, sed magis cōfortate alte-
 rutrum ad fortiter tolerandum, sicut sex fratres cum matre videntes
 cruciatum primum, inuicem se hortabantur fortiter mori. 2. Mach. 7.
 9 Vt non. i. condemnemini s. per mutuas querclam, & luctum
 frangamini per impatientiam.
 10 Ecce iu. scilicet Christus.

Ante

Ad vtunque autē firmum, & immutabile subiungit exem-
 plum, de Iob quantum ad labores, de domino quantum ad
 exitum mortis,
 c. Sufferentiam Iob. Nō dicit finem Iob, cui temporalia sunt
 restituta, sed patientiā Iob. Et finem Domini, quia ad paciē-
 dum exēplo Iob in-
 uitar, & tamē non
 vt temporalia reci-
 piant, sicut Iob ve-
 tus homo, sed æter-
 na sicut Christus
 nouus homo.
 * Augustinus.
 Iob quanta pertu-
 lerit, legitur, &
 horretur, expau-
 scitur, contremi-
 scitur. Et quid re-
 cepit? Dupla quam
 pdiderat. Ergo ne
 homo propter tē-
 poralia p̄mia velit
 habere patientiam
 & dicat. Si tolero
 damnū reddet mi-
 hi Dominus filios
 duplos. Iob omnia
 18 dupla recepit, &
 19 tot filios genuit,
 20 quot extulerat. Nō
 21 ergo dupla sunt?
 22 Prorsus dupla, quia
 23 & illi viuebāt. Ne-
 qs dicat. Feram ma-
 la & reddet mihi
 Deus, vt reddidit Iob, vt iā nō sit patientia, sed auaritia, &c.
 * Idem. Non ait, Sufferentiam & finem Iob audistis, sed,
 finem Domini v. dicit, tanquam diceret. Mala temporalia tan-
 quam Iob sustinete, sed pro hac sustinentia non temporalia
 bona sperate, quæ illi aucta redierunt, sed æterna potius quæ
 in Domino præcesserunt.
 f. Et finem dom. Audistis lectione, vidistis oculis in cruce lon-
 ganimitatem patientem, sed & gloriam resurrectionis, & ascē-
 sionis euangelica prædicatione didicistis.
 g. Et miserator. Vt vel in præsentis suos a tētationibus libe-
 ret, & pro constantia fidei etiam coram hominibus viuētes
 glorificet, vel post mortē in occulto coronet. Et ne sic quidē
 ab hominibus memoriam quā meruere laudis auferat.
 h. Ante omnia. Quia latiferum linguæ virus ad integrū in
 suis auditoribus exhaurire desiderat, qui detrahare alteru-
 trum verum, qui iudicare proximum interdixit, qui in aduer-
 sitatibus ingemiscere prohibuit, quæ sūt aperta peccata, ad-
 dit etiam hoc, quod quibusdam leue uidetur, ut iurandi cō-
 factudinem tollat, quoniam omne ociosum uerbū quod

locuti

11 Ante ia. ad vos roborandum velociter, vel premiandum, & in-
 ducit ad hoc exemplum sanctorum, dic.
 12 Exem. ac. fra. s. quantum ad malum pena & nō culpa, quia præ-
 ciosa est in conspectu domini mors sanctorū eius, Pf. 115. b.
 13 Et longanimitatis. in expectatione promissi.
 14 Et laboris. quotidiani.
 15 Et patientiæ. in aduersitate.
 16 Prophetas. vobis datos in exemplum ad talia sustinendum.
 17 Qui lo. sunt. cōstanter cōtemptis persecutionibus quas propter
 hoc passi sunt sicut patet de Michea, Zacharia, Isaia, Ierem, & pluri-
 bus alijs.
 18 Ecce beati. id est, beatos dicimus.
 19 Qui sustinuerunt. tribulationes patienter. Et inducit duo nota-
 bilia exempla dicens.
 20 Sufferen. Iob. qui exemplar patientiæ datus est vobis.
 21 Et finem. quia in sua passione sustinuit dolorem acerbissimū pa-
 tientissime. Et dicit vidistis, quia multi adhuc viuebant qui passionem
 domini nostri Iesu Christi viderant.
 22 Quoniam. in affectu. & mi. in effectu. Ex maxima. n. Dei mi-
 sericordia processit, quod daret nobis filium suum in redemptionis no-
 stræ precium, & fortitudinis exemplum.
 23 Ante omnia. Hic consequenter inducit fideles ad Dei reueren-
 tiā, & hoc in quatuor. Primo in iuramētī deuotione. Secdo in seruicī
 & deuotio

locuti fuerint homines. reddent rationē de eo in die iudicij. **A.** Augustinus. Hoc peccatum quem non reum teneat, si iurare peccatū est? Nam periurium peccatū esse, & grande peccatū nemo dubitat. Sed non ait Apostolus, Nolite periurare sed, Nolite iurare. Precessit similis in euāgelio admonitio. Nolite iurare neque per celum, ania sedes Dei est, &c. Huic admonitioni, Apostoli omnino sic congruit, vt nihil aliud iussisse videatur, nisi quod addidit. Ante omnia, ex quo multum fecit intentos, auxitque difficultatē quęstionis. Inuenimus enim iurasse sanctos, & primitus ipsum Dominum in quo non est omnino peccatum. *Iurauit dominus, & non pgnitebit, &c.* Per memetipsum iuro, dicit Dominus. Non est ergo peccatum iurare, sed durum malū est hoc dicere. Forte quis dicat, non esse de Domino Deo iurationis exemplū. Deus enim est, & forte illi soli competit iurare, qui nō potest peierare. Homines enim falsum iurant, vel cū fallunt, vel cum falluntur. Aut putat homo verū esse qđ falsum est, & temere iurat, aut scit vel putat falsum esse, & tamē p vero iurat, & nihilominus cū scelere iurat, &c. Videris quam ista detestāda sit bellija, & de rebus humanis exterminanda? Reā linguam nō facit, nisi mens rea. Quia ergo graue peccatum est peierare, compendium dedit tibi scriptura; *Noli iurare &c. Vide Chrysof. homil. 13. & 25. ad populū Antiochenū.*

a autem fratres mei nolite iurare, neq; per celum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum. † Sit autem sermo, vester, est est, non non, vt non † sub iudicio decidatis. † Tristatur aliquis vestrum? oret: A quo animo est? psallat. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesie, vt orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini. Et oratio fidei saluabit infirmum,

b *a* Non ad iniures inuolue dectos causam suā imbecillitatis refertat, ne forte quid per eos allocutionis, vel consilij nocentis accipiat. *b* Consecratio, vel quando inungitur. *c* Nomen domini inuocetur. *d* Fratrem.

a Neque ali. quod. Ideo a iurationis culpa compesco, ne frequēter iurando vera, aliquando etiā in periurium incidatis. Sed cō lōgius a periurio steteris, quod nec vere iurare velitis, nisi necessitas cogat. Sed & ille sub iudicium reatus decidit, qui etsi nunquatu peierat, crebrius tamen quā opus est verū deierat. Sicut dederat cōtristato, sic dat & infirmati cōsiliū. qualiter se a murmurationis stulticia tueatur, iuxtaq; modū vulneris, modū ponat medelę. Tristatus pro se oret. Infirmatus corpore vel fide: quia maiore sustinet plagam, plurimorum se adiutorio, & hoc seniorum curare meminerit.

b *Tristatur.* Quia in pressuris ingeniscere prohibuit, nunc quid econtra gerendum sit, ostendit. *Oret.* Ne murmurat, nec iudicia Dei vituperet, sed ad ecclesiam currat flexis genibus, vt Deū consolationem mittat. *Oret.* ne seculi tristitiam que mortem operatur absorbeat, & crebra psalmodię dulcedine nociam tristitię pestem de corde pellat.

c *Infirmatur quis in vobis?* * Bed. Sicut dederat contristato, sic dat cōsiliū & infirmanti qualiter se tueatur. In euāgelio legimus fecisse Apostolos, & nunc Ecclesie consuetudo

tudo tenet, ut infirmi oleo cōsecrato ungant a Presbyteris, & oratione comitante sanentur. Hoc tamen oleū non nisi ab Episcopis licet confici. Nam quod ait, *oleo in nomine Domini*, significat oleum cōsecratum in nomine Domini. Vel certe quia etiam cum vngunt infirmum, nomen Domini per eum inuocare debent.

* **IDEM.** Dicit Apostolus Iacobus: *Infirmatur quis in vobis? Inducat, &c.* Vnde patet ab ipsis Apostolis hunc sanctum Ecclesie morē esse traditum, vt energumēni, vel alij quilibet aegroti vngantur oleo, pontificali benedictione cōsecrato.

* Petrus Damian. Tertium sacramentum est vnctio infirmorum. Infirmatibus nobis, & vsque ad mortem mortali peccatorum febre languentibus, spiritus pietatis assistit, & recordatur quoniam puluis sumus. Ait enim diuus Iacobus, *Infirmatur quis, &c.* Solemnis vnctio, liquor excellēs, quo sanitas redditur, peccatum dimittitur, immittitur timor Domini. Videtne qualiter sacerdotalis manus infirmantis corpus alleuiet, & illecebrosam seorsum motionem sacratissima mitiget vnctio? Vnde & sancti patres hanc vnctionē sacramentum esse sanxerunt.

* Bernar. Sed & Malachias gratias agens (pro suscitatione matronę cuiusdam a mortuis,) benedixit Dominum. Et vnxit eam nihilominus, sciens in hoc sacramento remitti peccata, & quod oratio fidei saluet infirmum.

* Innocent. Primus. Non est dubium (quod scriptum est ad D. Iacobus, ca. 5.) de fidelibus aegrotantibus accipi vel intel ligere debere, qui sancto oleo chrisimatis perungi possunt, quo ab episcopo confecto, omnibus Christianis licet vtī in sua aut suorū necessitate inungendo. Nā idcirco de presbyteris dictū est, quia Episcopi occupationib; aliis impediti ad oēs languidos ire nō possunt. Ceterū, si Episcopus aut potest, aut dignum dūcit aliquem a se visitandū & benedicere & tāgere chrisimare, sine cunctatione pōt, cuius est ipsum chrisma cōficere. Nam penitentibus illud infundi nō potest, quia genus est sacramēti. Nam quibus reliqua sacramēta negantur, quomodo vnum genus putatur posse concedi?

* Augustinus. Quoties aliqua infirmitas superuenerit, corpus & sanguinē Christi ille qui egrotat accipiat, & deinde corpusculū suum vngat, vt illud quod scriptum est impleat. *Qui infirmatur, inducat presbyteros ecclesie qui vngant eum, &c.*

* Idē. In infirmitate nō querant peccatores, nō diuini, nō sortilegi, nō carcarij, neque p fontes, arbores, aut biuia phylacteria

In cap. 16. Marc.

f. a. h. g. i.

Serm. i. in de. dic. eccle.

In vita Malachie episcopi

Epist. r. ad Decentium Eubipinum episcopo. ca. 8.

Serm. ai. de temp.

Tract. de re. cat. cathol. cōuersati.

NICOLAUS DE LYRA.

* deuotione, ibi. Tristatur autem. Tertio in sacramenti susceptione, ibi. Infirmatur. Quarto in proximi correctione, ibi. Fratres mei. Circa primū dicit. Ante o. fra. mei, i. non. prapōnatis iuramentum omnibus verbis & promissis. Hoc dicitur ad remouendum errorem illorum qui dixerunt iuramentum esse frequentandum, eo quod dicitur Deut. 2. d. Dominum Deum tuum time, & illi soli ser. ipsique adhuc iurabisque, in nomine illius, propter quod dixerunt, quod frequentatio iuramenti facit ad reuerentiam Dei, & sic est exercenda. Sed hoc patet falsum per dictum Christi Mat. 5. f. Ego autem dico vobis, nō iura. omnino, &c. & per dictum beati Iacobi in hoc loco. Hoc etiam patet per rationem, quia illud quod non requiritur nisi ad subueniendum defectui, non est per se appetendum seu frequentandum, sicut patet de med. cina, quę non queritur nisi ad subueniendum infirmitati. Et sic est de iuramento, quia non queritur nisi ad subueniendum defectui, quo vnus homo non credit alteri, in quo casu subuenitur per iuramentum, in quo inducitur veritas Dei infallibilis in testimoniu in se, sicut eum iuratur per Deum, vel in aliqua creatura, in quantum relucet in ea veritas diuina, vt per celum qui thronus Dei est, vel per terram, quia scabellum pedum eius est, Mat. 5. f. Iurare vero per creaturam, secundum se est illicitum. Et sic patet quod iuramentum non est inducendum, nisi in casu, in quo est necessarium, ad confirmationem veritatis. Et sic intelligenda est auctoritas iudulla, Deuteron. 10, in tali enim casu iurandum per nomen Dei, & non per nomina idolorū,

secundum quod dicitur Exod. 23. b. Per nomina deorum extranecorum non iurabis, quia per ea non est confirmanda veritas, hoc enim pertinet ad infidelitatem, &c.

- 1 Sit autem sermo vester, extra casum predictum.
- 2 Est est, non non. simpliciter veritatem affirmando, & negando falsitatem.
- 3 Vt non sub iudi, id est, condemnatione.
- 4 Decidatis, ex frequenti iuratione cadendo in falsam fidem, Eccle. 33. b. Vt multum iurans replebitur iniquitate.
- 5 Tristatur. Hic consequenter inducit ad Dei reuerentiam in feruenti deuotione, di. Tristatur quis, i. patitur acidiam, quę est quedam tristitia in obsequijs diuinis.
- 6 Oret. A quo an. est? i. nitatur spiritum erigere ad orandū Deo, deuote tam secure, ideo dicitur, Oret. quam publice. Et psal. Oratio enim & psalmodia sunt contra dictam tristitiam optima remedia.
- 7 Infirmatur. Hic consequenter inducit ad Dei reuerentiam in sumptione sacramenti, & primo facit propositum, secundo declarat quoddā dictum, ibi. Multum enim. Primum facit in duplici sacramento, s. vnctionis extreme, & pgnitētia. Quantum ad primū dicit, infirmatur.
- 8 Infirmate de qua probabiliter dubitatur mori, nam istud sacramentum est exeunti de hac vita.
- 9 Inducat presby. Licet istud sacramentum fuerit ad Christo institutum, tamen per beatum Iacobum fuit hic expressius publicatum.
- 10 Et oratio fidei, corporaliter & spiritualiter, ideo subditur.

Et

A cteria exerceantur, sed qui egrotat in sola misericordia Dei cōfidat, Eucharistiā cū deuotione accipiat, oleūque benedi-

in ca. 6. Marc.

periget.

7 Na pe. die. q:is aliquan- do. S. cuncta.

7 3 Reg. 17. 2. 2 1. 9. 4. cap. si dicit sed obii eitur

Li. 1. de sacer dotio.

Homil. 2. in Leuitic. B

7 8. constit. Apost. ca. 35.

Can. 72

Can. 1. apud Tuonem & Burchard.

In doct. de sa- cram.

* Theophyl. Quod vnixerint oleo Apostoli, solus Marcus narrat, quod & frater Domini Iacobus in catholica epistola dicit. *Infirmatur quis in vobis? &c.* Est igitur oleum & ad labores vtile, & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, significat que misericordiā Dei, & gratiam Spiritus, per quam a labore liberamur, & lucem ac gaudium, hilaritatemque spiritualem accipimus.

* Chrysostomus. Sacerdotes non solum cū nos regenerant, sed postea etiam condonātorum nobis peccatorum facultatem obtinēt. *Infirmatur*, inquit, inter vos aliquis? Accersat presbyteros Ecclesie, & orent super eum, vngentes eum oleo, &c.

* Origenes. Est septima dura & laboriosa per penitentiā remissio peccatorum, eum lauat peccator lachrymis strati suum, & fiunt ei lacrymæ panes die ac nocte, cum, nō erubescit Sacerdoti indicare peccatū, & querere medicinam. In quo impletur & illud quod Iacobus Apostolus dicit. Si quis infirmatur, vocet presbyteros ecclesie, &c.

* Clemens. Rom. Benedicat Episcopus aquam & oleum hoc modo. Domine sabbaoth, De' virtutū, creator aquarū, & dator olei, misericors & benigne, qui dedisti aquam ad potum, & ad mundiciem: oleum ad exhilarādum faciem, ipse quoque nunc per Christum sanctifica hāc aquam, & oleum, & da virtutem sanitatis effectricem, agritudinum expultricem, demōnum fugatricem, omnibus insidijs aduersariam, per Christum, &c.

* Concilium. Vuormatiense. *Infirmatur quis in vobis? &c.* non est dubium de fidelibus egrotantibus accipi, vel intelligi debere. Penitentibus istud fundi non potest, quia est genus Sacramenti, &c.

* Concilium. Meldense. Presbyter in cena Domini ampullas tres secum deferat, vnam ad chrisma, alteram ad oleum ad catechuēnos inungendos, tertiam ad infirmos iuxta Apostolicam sententiam, ut quando quis infirmatur, inducat presbyteros, &c.

* Concilium. Florentinum. Quintum sacramentum est extrema vntio, cuius materia est oleum oliuæ, per episcopum benedictum, Hoc sacramentum nisi infirmo, de cuius morte

Ab infirmitate corporis.

Itam si contigerit mori.

a & talleuiabit eū dominus. Et si in peccatis sit, remittentur ei. † Confitemini ergo alterum peccata uestra, & orate pro inuicē ut saluemini. Multū enim valet deprecatio iusti assidua † Elias hō erat † similis nobis passibilis, & oratione orauit, vt nō plueret super terram, & nō pluit annos tres, & menses sex. Et rursū orauit, & celū dedit pluuiā, & terra fructū suū. Fratres mei, si quis ex vobis errauerit a veritate, & cōuertērit quis eū, scire debet, quoniā q conueri fecerit peccatorē ab errore viæ suæ, saluabit animam eius a morte, & operit multitudinem peccatorum.

Nota, iusti & assidua. Origine carnis. Quamuis nulli hominum virtute secundus. Nondum transatus. a Ut nos mentis & carnis fragilitate.

a Ad conuincendam superbiam regis, & idololatæ gentis duritiem.

a Vel, bene monendo, vel tacente lingua exempla bonæ actionis ostendendo.

a A conspectu interni iudicis supplicatione vitæ me iosis abscondit.

morte timetur, dari nō debet, qui in oculis, auribus, naribus, in ore, in manibus, in pedibus, in renibus, vngendus est. For- ma huius sacramenti est. Per istam vntionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quicquid peccasti per visum, &c. Effectus vero est mentis sanatio, in-

quantum autem expedit, ipsius etiam corporis. De hoc sacramento, inquit, beatus Iacobus Apostolus. *Infirmatur quis in vobis? &c.*

a *Et si in peccatis.* Multū propter peccata etiam corporis plectuntur morte. Si ergo infirmi in peccatis sunt, & hec presbytero confessi perfectō corde reliquerint, & emendare sategerint, dimittuntur eis. Neque enim sine confessione emendationis queit peccata dimitti, vt recte subditur. *Confitem.*

b *Elias homo.* Ne trepidaret nostra fragilitas reputans se non posse facere similia tanto propheta, qui curru igneo rapti meruit ad celos, consulte de eius oratione locuturus ab humilitate inchoauit. Similis nobis passibilis Elias carne infirmus a uidua pascitur, mente infirmus, unius mulierculæ minus exterritus fugit per desertā.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

re similia tanto propheta, qui curru igneo rapti meruit ad celos, consulte de eius oratione locuturus ab humilitate inchoauit. Similis nobis passibilis Elias carne infirmus a uidua pascitur, mente infirmus, unius mulierculæ minus exterritus fugit per desertā.

c *Oratione ora.* Astruit exemplo quantū valeat iusti deprecatio assidua, cum Elias tantum una oratione orando tā longo tempore cōtinuerit celos, terris imbres auerterit, fructus mortaliū negauerit.

d *Et rursū.* Vbi tempus perspexit, vbi tabe longæ inedia cor superbi regis & gentis idololatæ ad penitentiam inflexum uidit, vna oratione orauit, & fructus & aquas quas negauerat terris restituit. Tanta vnus Elias, vna oratione impetravit, quid ergo multi fideles multis orationibus?

e *Si quis ex vobis.* Ostensa efficacia orationis, ostendit quāti sit meriti pro fratribus orate, & ad sospitatē reuocāre, ut qui in superiori parte a lingua nostra malignam & ociosam locutionem remouit, in fine epistolæ quid loqui debeamus ostēderet. Oremus, & psallamus quoties aduersis pulsamur, peccata confiteamur, pro inuicem oremus ut saluemur, pro salute proximorū nō solum temporalī, sed potius æterna. Si enim magnæ mercedis est a morte eripere corpus quandoque mortuum, quāti meriti est a morte animam liberare in celesti patria sine fine uicturam?

f *Saluabit.* Quidam codices habent saluabit animā suam a morte. Et uere qui errantem corrigit, per hoc ampliora gaudia uitæ celestis sibi conquirat.

NICOLAUS DE LYRA:

- 1. Et alle. eum do. Ab infirmitate, si expedit ei.
- 2. Et si in pec. sit re. ei. virtute huius sacramenti. Consequenter inducit ad reuerenter sumendum penitentia sacramentum quo remittuntur peccata mortalia, dicens.
- 3. Confitemini ergo alte. Ex quo patet quod confessio debet fieri non solum deo, sed etiam homini. Vnde & in lege veteri sacrificia quæ offerebantur deo pro peccatis, offerebantur per manū sacerdotis.
- 4. Et orate pro inu. Nam confessor tenetur orare pro confitente, & econuerso.
- 5. Multum enim. Hic consequenter declarat quoddam dictū. s. quod oratio sit magnæ efficaciz, quia dixerat, quod valet contra tristitiam & ad dei reuerentiam in sacramentorū perceptione. iō dicit. *Multum enim va.* Nam econtra de iniusto dicitur, Ecc. 15. b. *Non est speciosa laus in ore peccatoris.*
- 6. Assidua. Nā vna de cōditionibus quæ faciūt orationē semper exaudibilem est quod sit perseverās. Aliæ vero duæ, quod sit pia, & pro

- & pro se. 7. *Elias ho. erat simi. nobis passi.* Nam timore mortis fugit a facie Iezabelis, 3. Reg. 19.
- 8. *Et oratione ora. vt non plueret.* 3. Reg. 17.
- 9. *Super. ter.* scilicet Israel. Nam propter malitiam Achab fuit illa plaga inducta, vt dictum fuit ibidem.
- 10. *Et rursū ora. & ca. de. pl.* 3. Re. 17.
- 11. *Fratres mei.* Hic ultimo inducit ad dei reuerentiam in fraterna correctione, quæ est actus dilectionis proximi, & per cōsequens ordinatur ad dilectionem & reuerentiam dei, dicens.
- 12. *Si quis ex vo. erra. a verita.* fidei vel morum.
- 13. *Et cōuertērit quis.* Ab infidelitate ad fidem, vel a vitijs ad virtutes.
- 14. *Saluabit ani. ei. a mor. s. culpæ & gehennæ.*
- 15. *Et operit multitudine pec.* Vt nō videantur a deo punienda peccata æterna, & sic ab eo recipiet in gloria, ad quā nos pducatur q cū patre, & Spiritu sancto uiuit & regnat in secula seculorum. Amē.

Incipit

ADDITIO:

In ca. 5. vbi dicitur in Postil. Donec accipiat temporaneū & sero. &c. Nō memini legisse de terra promissionis, qd duplicē fructū in anno redderet, nec de hoc cōmendatur Deu. 13. vbi de alij ptinētibz ad fertilitatē, seu fructificationē terræ laudat, multi et peregrini

regrini ibi transeunt, qui hoc nō referunt. Hoc autē quod dicitur. *Do nec accipiat temporaneum & serotinum*, potest intelligi de hoc qd communiter cōtingit in omnibz regionibz. s. qd aliqui fructus eiusdem speciei veniunt magis tempestiue, quam alij, quorum primi dicuntur temporanei, secundi vero serotini.

Prologus beati Hiero. in epist. sancti Petri ex libro de illustrib. viris.

D.

Simon Petrus, filius Iohannis, prouinciae Galilaeae, vico Bethsaida, frater Andreae apostoli, & princeps apostolorum, post episcopatum Antiochenis ecclesiae, & praedicationem dispersionis eorum, qui de circumcisione crediderant, in Ponto, Galathia, Cappadocia, Asia, & Bithynia, secundo Claudii anno, ad expugnandum Simonem magum, Romam pergit. Ibiue vnginti quinque annis cathedram sacerdotalem tenuit, vsque ad vltimum annum Neronis, idest quartum decimum. A quo, & affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus eleuatis, asserens se indignum quod sic crucifigeretur, vt dominus suus. Scripsit duas epistolas, quarum canonice nominantur, quarum secunda a plerisque eius esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam. Sed & euangelium iuxta Marcum, qui auditor eius, & interpres fuit, huius dicitur. Libri autem eius, e quibus unus actorum eius scribitur, alius euangelii, tertius praedicationis, quartus Apocalypsis, quintus iudicii, inter apocryphas scripturas reputantur. Sepultus Romae in Vaticano, iuxta viam triumphalem, totius orbis veneratione celebratur;

Simon Petrus filius Iohannis, prouinciae Galilaeae, vico Bethsaida, frater Andreae apostoli, & princeps apostolorum, post episcopatum Antiochenis ecclesiae, & praedicationem dispersionis eorum, qui de circumcisione crediderant, in Ponto, Galathia, Cappadocia, Asia, & Bithynia, secundo Claudii anno, ad expugnandum Simonem magum, Romam pergit. Ibiue vnginti quinque annis cathedram sacerdotalem tenuit, vsque ad vltimum annum Neronis, idest quartum decimum. A quo, & affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus eleuatis, asserens se indignum quod sic crucifigeretur, vt dominus suus. Scripsit duas epistolas, quarum canonice nominantur, quarum secunda a plerisque eius esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam. Sed & euangelium iuxta Marcum, qui auditor eius, & interpres fuit, huius dicitur. Libri autem eius, e quibus unus actorum eius scribitur, alius euangelii, tertius praedicationis, quartus Apocalypsis, quintus iudicii, inter apocryphas scripturas reputantur. Sepultus Romae in Vaticano, iuxta viam triumphalem, totius orbis veneratione celebratur;

Petri ponere & euangelij iuxta Marcum, qui interpres eius dicitur.

Tempore quo coepit ecclesia quidam de Gentilitate qui transferat ad Iudaismum crediderant Deo, qui propter fidem patiebantur, & dispersi erant hos coasportat Apostolus. Scribit autem a Roma tempore Claudij

E

Argumentum in easdem.

Discipulos saluatoris inuicti, toto orbe diffusos, & peregrinos, in hoc seculo monstrat, & praeteritae vitae poenitere

suadet, & in nouam vitam proficere, tota cum sollicitudine exhortatur Simon Petrus filius Iohannis, prouinciae Galilaeae, vico Bethsaida, frater Andreae apostoli,

Incipit epistola prima Petri Apostoli.

Petrus, &c. Didymus. Alexandr. Positus Petrus circumcisionis Apostolus, omniumque Iudeorum habens studium, scribit eis qui in totius orbis dispersione morabantur, tanquam aduenis ciuitatum extraneatum, cum vtrique nequa plures eorum in India consisterent.

mutati ab omnibus peccatis, vt obedire inciperent Christo qui per inobedientiam perierant, vt aspersi sanguine Christi diaboli potestate vitarent, sicut Israel per agni sanguinem de Aegypto exiit. In veteri lege quaecumque sanctificanda sanguine hostiarum solebant aspergi.

Exod. 12.

ATHANAS. Ista epistola ab eo de nominata est, a quo est scripta. Petrus enim docendi gratia epistolam hanc Iudaeis ad Christianismum conuersis, in dispersione constitutus scripsit. Postquam enim multi ex illis crediderunt, confirmat eos. Et primum quid declarat quod fides in Christum a prophetis praenunciata, & per eosdem significata sit redemptio quae est per sanguinem eius, & quod ipsis ac gentibus omnia sint per Euangelium annuntiata, in quae angeli quoque prospicere desiderant. Deinde postquam consuluit, vt digne conuerterent eo qui ipsos vocauit, admonet vt regem honorent, & mulieribus simul ac viris denunciat, vt vnanimes sint. Et vbi ad mores honestos adhortatus est significat illis, quod & inferis innotuerit a Domino praedicationis salutis, & resurrectionis, vt & ij qui antea mortui sunt, resurgant, & iudicentur quidem in corpore, gratia vero resurrectionis persistant. Et quod finis omnium appropriauerit, omnesque parati esse debeant ad dandam iudici rationem.

Incipit epistola prima beati Petri apostoli.

CA P V T I.

Celebre nomen.

ETRVS. Apostolus Iesu Christi electis aduenis dispersionis Ponti, Galathiae, Cappadociae, Asiae, & Bithyniae, secundum praescientiam Dei

Aduenis. Aduenae Latine, Graece, proselyti. Sic appellabant Iudaei illos qui de gentibus nati in Deum credere, & circumcisione accepta Iudaico more viuere iuxta legem Dei voluerunt, Electos ergo aduenas dicit, qui de gentilitate ad susceptionem legis, & post-

F

modum ad acceptionem fidei peruenerunt. Sed & nos si veraciter cum propheta dicere possumus. Quoniam in caelo nos sumus apud te in terra, & peregrini sicut omnes patres nostri, ad nos quoque epistolas beati Petri scriptas credere, & vt nobis missas legere debemus. Denique in ipsis epistolis admonet nos quasi alibi patriam habentes, Charissimi obsecro vos tanquam aduenas, & peregrinos. August. Vnusquisque hic, & in domo sua hospes est. Si non est hospes, non inde transeat. Si transitus est, velit, nolit, hospes est. Nam dimittit illam filiis suis, hospes hospitibus. Cessit tibi locum pater tuus, cessurus es locum filiis tuis. Nec mansurus manes, nec mansuris relinquis, &c.

modum ad acceptionem fidei peruenerunt. Sed & nos si veraciter cum propheta dicere possumus. Quoniam in caelo nos sumus apud te in terra, & peregrini sicut omnes patres nostri, ad nos quoque epistolas beati Petri scriptas credere, & vt nobis missas legere debemus. Denique in ipsis epistolis admonet nos quasi alibi patriam habentes, Charissimi obsecro vos tanquam aduenas, & peregrinos.

† praefinitio nem.

Psal. 118. c.

August. Vnusquisque hic, & in domo sua hospes est. Si non est hospes, non inde transeat. Si transitus est, velit, nolit, hospes est. Nam dimittit illam filiis suis, hospes hospitibus. Cessit tibi locum pater tuus, cessurus es locum filiis tuis. Nec mansurus manes, nec mansuris relinquis, &c.

infr. 2. b. Act. 8. 2. Serm. 72. de verb. Dom.

Idem. Omnis homo aduena est nascendo, quoniam impellitur migrare moriendo. Vel.

Aduenis. i. aduenis dispersis ab Ierosolymis persecutione quae facta est sub Stephano, & aliis multis persecutionibus, tum a Iudeis, tum a gentibus pro fide Christi afflictis, & sepe a sedibus suis expulsis.

Quaest. 91 in Leuit.

Dispersionis. Anno ascensionis mortuus est Stephanus, & multi timore dispersi.

Beda

Ponti. Omnes hae prouinciae Graecorum sunt in Asia, sed est et alia

Incipit postil. Nicolai de Lyra super primam epistolam capitulum beati Petri.

Petrus Apostolus. Haec est secunda pars principalis huius libri, in qua ponuntur epistola beati Petri. Et diuiditur in duas secundum duas eius epistolas. Epistola vero prima in tres partes diuiditur. scilicet in praefationem, prosecutionem, conclusionem. Secunda incipit, ibi. Benedictus, tertia, ibi. Per Siluanum fidelem, prope finem. In praefatione primo describitur persona salutans, & hoc ex nomine, cum dicitur. Petrus, primo enim vocatus fuit Simon, sed postea cognominatus Petrus a Petra, quod est Christus, propter fidei firmitatem. vnde dicit Au. In omnibus ardentissima fidei inuenit Petrus. Et ex officio, cum subditur. Apostolus

Iesu Christi. secundo scribuntur persona salutata, cum dicitur 2 Electis. s. a Deo ad fidem catholicam. 3 Aduenis. Aduena dicebatur illi qui de Gentilitate conuertebantur. & illis videtur beatus Petrus specialiter scribere. 4 Dispersionis. i. existentibus extra terram Iudaeam. quod patet ex hoc quod subditur. 5 Ponti. Ga. & nominat ista loca, quia Siluanus per quem scripsit, qui est Silas, forsitan volebat ire ad illa loca ad confirmandum fideles eo quod ibi fuerat in praedicatione cum Paulo ut patet in Actibus apostolorum. 6 Secundum, istud refertur ad illud quod supra dicit, electis. haec. n. electio includit

S & alia Bithynia in Europa, de qua illi qui in Asia sunt Bithynii originem habuerunt. Illa autem que in Asia Bithynia & maior Phrygia vocatur, quae Hierusalem a Galathia determinatur.

† per facilitationem.

† 2. Cor. 12

Beda

B

† erga vos pro vobis

† vt patet

a Gratia. Sine gratia Christi ad pacem reconciliationis eius nunquam venit, nihil pacificum nisi per gratiam eius habere valeamus.

b Et pax. Nulla aduersitas retrahat vos a laudibus Dei, omnis tribulatio inuictet vos ad laudem, quia omnia ad facilitatem multiplicantur, vt quod bene coepistis, perfecte compleatis.

c Regenerauit. cum nostri meritis generati essemus ad mortem, sua misericordia nos regenerauit ad vitam. Sic dilexit vitam nostram, vt pro hac filium dispo-

neret mori, & morte per resurrectionem destructa spes nobis exemplumque resurgendi ostenderet. Mortuus est ne mori timeremus, surrexit, vt resurrectionem speraremus. Si de presenti ad hoc regenerauit, vt etiam hereditas eius, quos possideret, sicut aliquis homo hereditatem. *Incorruptibilem*. ne corruptamini criminalibus. *Incontaminatam*. ne etiam mediocribus contaminemini. *Immarcescibilem*. ne etiam quotidianis, & venialibus marcescatis. *Conseruatam in caelis*. vt ita seruemini in anima & corpore, vt per munditiam sitis caeli, & sedes Dei. *In hereditatem incorruptibilem*. & Didymus. Vt ostendat quomodo in infinitum beatorum permanebit hereditas, incorruptam, & immarcescibilem eam dixit, per hoc manifestans, & diuinam & puram hereditatem, eo quod sit incormutabilis eius perceptio apud eos, qui propter meritum diuitiarum presentium bona dispiciunt, scientes se habere meliorem

liorem & perpetuam facultatem. Quam cum dicit mensuram, perpetuitatem eius aperit, & dum probat meliorem, diuinitatem repositae hereditatis ostendit. Si ergo in caelis fidelibus haec referuatur hereditas, friuola quaedam & repida profertur aliqui, putantes eam se percipere in terrena Hierusalem mille annis.

e In corrupti. Naturaliter non est anima incorruptibilis, sed gratia Dei per fidem & iustitiam ad intellectum perficitur incorruptibilis.

f In vobis. Qui dedit vobis creditibus potestatem filios Dei fieri. posuit in vobis illam perseverantiam, per quam hereditatem in caelis accipietis, quia qui non seruauerit disciplinam patris, non merebitur hereditatem eius. g In vir. Nullus suae libertatis potentiam custodire valet in bonis, nisi ille perficiat a quo initium bonae

actionis habetis. Laborate de fide per fidem venturi in salutem eternam, quae & si modo non apparet, tamen parata est reuelari, si nos fuerimus parati.

h In quo exultabitis. Didymus. Probatum fides eorum, qui propter Deum in tentationibus diuersis tribulantur, vsque ad finem in huiusmodi probata fide persistunt, Quos utique conuenit exultare, licet aliquis labor eorum voluntatibus importunus esse videatur. Hunc enim laborem hic tristitia nomine designat. Certum est enim quoniam qui tristis est laborando dum pro fide decernat, neque secundum mundi tristitiam tristatur, neque secundum poenitentiam. Illa namque pro amissione delectabilium rerum, haec autem pro honore transactorum geritur peccatorum. Vtriusque vero harum tristitiarum extraneus esse cognoscitur, qui teratur, &c.

a. Nunc

NICOLAUS DE LYRA.

filio includit aliquid aeternum. scilicet scire & velle diuinum. & quantum ad hoc dicitur. Secundum p. d. Et accipiuntur hic praesentia pro praedestinatione, quae includit etiam aliquod temporale. scilicet collationem gratiae in praesenti & gloriae in futuro, & quantum ad hoc dicitur.

- 1 In sancti. talis enim sanctificatio appropriatur sibi inuisibilis.
- 2 In obedientiam. i. per obedientiam Iesu Christi, qui fuit. obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Phil. ij. b. Ab hac autem passione habent efficaciam sacramenta nouae legis, quae sunt instrumenta nostrae sanctificationis. tertio describuntur optata bona, cum dicitur
- 3 Gratia. in praesenti.
- 4 Et pax. in futuro.
- 5 Multiplicetur. quia tunc quietabitur totus hominis appetitus.
- 6 Benedictus. Hic incipit prosecutio sine tractatus, in quo beatus Petrus informat fideles, & primo generaliter quantum ad aliquos status speciales, ibi. Serui subditi estote, post medium secundi cap. Prima in duas, quia primo fideles informat de spirituali regeneratione. secundo de renatorum educatione, se. ca. Prima ad hoc in duas, quia primo de regenerationis beneficio Deo gratiatur, secundo renatos ad vitam munditiam exortatur, ibi. Propter quod succinxi, Prima adhuc in tres quia primo regratiatur de regeneratione baptismali. secundo respondet tacite quaestioni, ibi, In quo exultabitis: tertio propositum confirmat oraculo prophetali, ibi, De qua salute. Circa primum sciendum, quod beneficium regenerationis baptismalis est commune fidelibus cunctis: propter quod de hoc beneficio regratiatur beatus Petrus pro se & aliis, & vt eos inducat ad similes gratiarum actiones, dicit igitur, Benedictus Deus. quantum ad totam trinitatem.
- 7 Et pater do. quantum ad patris personam.
- 8 Qui secundum miser. & non secundum merita nostra.
- 9 Regenerauit nos. s. in sacramento baptismi, per quod efficiuntur filij

filii Dei adoptiui.

- 10 In spem vitam. id est, certam.
- 11 Per resurrectionem Iesu. per quam habemus certitudinem futurae glorificationis, quia cum esset passibilis homo sicut, & nos ad vitam immortalem resurrexit. & quia filii adoptiui habent ius in hereditatis parte patris, ideo subditur.
- 12 In hered. id est, ad consequendum hereditatem.
- 13 Incorrupti. nam hereditas caelestis nunquam deficit.
- 14 Et incontaminatam. quia nihil immundum recipit.
- 15 Immarcescibile. nam suum decorem nunquam minorauit. Sed quia non omnes renati per baptismum hanc hereditatem consequuntur sed solum perseverantes in bono, secundum quod dicitur Mat. 10. c. Qui autem perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit, &c. ideo subditur.
- 16 Conseruatam in caelis. non omnibus renatis, sed.
- 17 In vobis. id est, pro vobis.
- 18 Qui in vir. Dei cu. perseverantes in bono, quae perseverantia principaliter est a Deo.
- 19 per fidem. charitate formatam.
- 20 In salutem. scilicet consequendam.
- 21 Paratam in ve. in tempore. id est, in finali iudicio. tunc enim reuelabitur manifeste. nam electi apparebunt gloriosi in anima. & corpore
- 22 In quo. Hic consequuntur beatus Petrus respondet cuidam tacite quaestioni, quae posset ex predictis oriri. Nam ex hoc quod dictum est baptizatos esse filios Dei adoptiuos, & coheredes regni caelestis, posset aliquis infirmus fidalis querere. Igitur quomodo dimittit nos Deus filios suos, tot & tantas tribulationes sustinere? Nam in ecclesia primitiua credentes sustinebant multas tribulationes. Ad quod respondet Petrus dicens: quod hoc non est ad malum credentium, sed ad bonum eorum: sicut aurum in fornace proiectum inde non deterioratur, sed purius & melius efficitur, & hoc est quod dicit. In quo exultabitis. eternaliter.

Modicum

a Nunc si oportet. Si i quamvis oportet, Vel si oportet contristari, subauditur ne deficiamus.

Vcl iuta, si non oportet contristari, inueniatur probatio vestrae fidei in laudem, & tunc non erit in libro, sic.

b Vt pro a io, & c. in lau. Cū iudex laudans eam dicat; Esuriui, & dedisti mihi man. & c.

c Preciosior sit auro.

Patentia sancto: um auro cōparatur, quia sicut in metallis aliquid auro preciosius non est, ita hæc apud Deum omni laude dignissima est. Sicut enim aurum in fornace examinatum, prolātū foras cuius sit fulgoris apparebit, ita fidelium constantia inter pressuras contemporabilis videtur; sed finito certamine in iudicio quantæ sit gloriæ ostendetur. vnde dicitur; P. ec:osa in conspectu m. sanctorum eius, vnde & subiungit; Inueniatur, & c.

d In lau. Vt laudabiles, & gloriosi sitis per constantiam In nunc. i. in die iudicij, quando reuelabitur quam magnæ potentia sit Deus. Et ho. vt dicatur vobis; Venite benedicti patris mei.

e Et gloriam. Cum glorificans eam dicit; Venite benedicti patris mei, & c.

f Honorem. Quando dicit; Tollatur impius, ne videat gloriam Dei; & tunc iusti ibunt in vitam æternam. vnde; Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus, qui est in cælis.

g Salutem ani. Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

h De qua salute. * Didymus. Quoniam quidam minorem asserunt promissionem, & salutē sanctorū, qui ante aduentū Saluatoris fuerunt, existimantes plus aliquid habuisse posteriores, eo quod viderunt Iesum sensibiliter, signa ab eo facta, & doctrinam audierunt, ostēdendum est, quoniam huiusmodi opinio falsa est. Duo aduentus sunt Christi; vnus quædam intelligibilis, secundum quem recipitur tāquam Deus Verbum. Alter sensibilis secundū quē videtur ex Maria progressus. Sed diuiniior intelligibilis, quæ sensibilis qui etiā prauis hominibus est collatus. Omnibus itaq; sanctis qui post aduentum fuerunt, & ante aduentum, intelligibiliter adueniens Deus Verbum, proportionem actuum quos vnusquisque gessit,

i Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

k Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

l Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

m Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

n Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

o Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

p Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

q Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

r Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

s Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

t Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

u Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

v Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

w Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

x Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

y Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

z Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

aa Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ab Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ac Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ad Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ae Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

af Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ag Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ah Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ai Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

aj Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ak Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

al Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

am Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

an Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ao Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ap Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

aq Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ar Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

as Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

at Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

au Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

av Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

aw Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ax Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ay Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

az Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ba Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bb Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bc Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bd Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

be Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bf Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bg Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bh Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bi Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bj Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bk Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bl Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bm Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bn Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bo Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bp Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

bq Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

fit, sanctificauit eos, quibus semetipsum deceter irradicauit. Igitur licet prophetæ perscrutati sint in quod, vel quale tempus, finem acciperet animarum salus, & Christi fierent passionibus, & gloriæ, cognouerunt tamen per reuelationem, quam non sibi, sed eis qui post aduentum eius erant futuri ministrabant, & c.

* Eusebius, Omnes illos qui ab Abraham sursum versus vsq; ad primum hominem generationis ordine conscribuntur, etiam si non nomine, rebus tamē & religione Christianos fuisse, si quis dicat, non mihi videtur errare. Cum enim nomen Christiani hoc indicet, quod Christo quis credens, per eius doctrinam, fidem, pietatem, ac iustitiam teneat, hoc erant etiam illi sancti viri, quod Christiani nunc esse profitentur, & c.

Quid igitur obstat, vt non vna, atque eadem religionis obferuancia deputeur in his, in quibus eandem fidei, atque operum esse constitit formam? Et ideo non nouella, neque peregrina est Christianorum Religio, vel nuper exorta; sed si

a Vbi æterna merces tribuitur breue, & leue videbitur, quod in tribulationibus sæculi æternum videbitur, & graue.

b Quia non nisi per tristitiam potest in gaudia perueniri.

a t modicum nunc si oportet contristari in varijs t tentationibus, vt probatio vestrae fidei multo preciosior sit auro, quod

a Non conueniunt vobis tribulationes ad malum; sed ideo vt probatio, i. vos probari fideles in camino tribulationis excocta omni rubigine vetustatis.

b Plus placet Deo summo artifici vestra fides, quam alicui artifici aurum.

b bus, vt probatio vestrae fidei multo preciosior sit auro, quod

c Tandem.

d * per ignem probatur, inueniatur in laudem, & gloriam, &

e In die iudicij. a Quia quamvis non videtis, modo cum corporaliter, nec etiam spiritaliter, sicut est, tamen per fidem diligetis.

f honorem in reuelatione Iesu Christi, quem cum non videtis diligetis. In quem nunc quoque non videntes creditis,

a Quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascen. & c.

credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili, & glorificatione,

a Ipsum Deum. b Nullam infirmitatem passuri.

g ta, reportantes finem fidei vestrae, salutem animarum vestrarum. De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt prophetae, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutantes

a Illi qui tantam cognitionem de Deo habuerunt. b In occulto a Domino, vel ab Angelis. vnde & vnus eorum pro magno scientia salutatis amore vir desideriorum a Domino, vel ab Angelo meruit appellari. c Quotidiano vsu.

h rum. De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt prophetae, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutantes

a Quamvis in eis esset spiritus.

i ta, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutantes

a Quamvis in eis esset spiritus.

k in quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi,

a Capite, & membris. b Non tantum aduentum eius, sed etiam passiones. Quæ per crucem finiendæ.

l prænunciants eas quæ in Christo t sunt passiones, & t posterioriores glorias, quibus reuelatum est, quia non sibi metipsis,

a Tardas, & diu desideratas præcedentibus tribulationibus. b Scrutantibus inter cætera occulta hoc etiam intimaui. c Sicut enim stella a stella differt in claritate. d Ipsi non erant domini noctrae salutis, sed ministri. vnde vobis. & c.

m riiores glorias, quibus reuelatum est, quia non sibi metipsis,

a Non diebus ipsorum ea salus. sed in vobis potius, qui in fine seculorum nascimini est ventura.

b Omnia mysteria Redemptoris quæ modo sunt impleta, & nunciata, quæ multos latent.

n vobis autem ministrabant ea quæ nunc nunciata sunt vobis

fas est libere inuocare quod verum est, prima omnium, atque ex ipsa simul mundi origine descendens, eodem Christo Deo Doctore, & institutore, iam inde ab initio speciem formamque suscipiens, & c.

Irenæus lib. 4. cap. 13. August. tract. 45. in Io. lib. 19. contra Faustum, cap. 13. 16. 17. Et in Psal. 73. & 77. & c.

i Prophetauerunt, scr. Palam hoibus loquendo, & exponendo quæ in occulto internæ contemplationis ipsi cognouerunt.

K Quod vel, & c. Quod tempus, quo anno, vel sub quo principe. Quale, bellicosum, vel pacificum, vel quo ordine, per partum virginis, vel quo alio modo.

l Spiritus Chr. Archangelos, & propinquos vocat spiritus, per quos operatur Dominus, qui Christo sunt subiecti.

m Posterior. glorias. Duæ sunt glorificationes Domini, secundum suscepti hominis formam. Vna qua resurrexit a mortuis, & alia qua ascendit in cælum ante oculos Apostolorum. Restat tertia, & ipsa in conspectu hominum, cum in maiestate venerit, vt reddat cuique secundum opera sua.

n Vobis autem. Hoc ideo, vt moneat illos curam gerere salutis oblate, quam sic amauerunt priores sancti.

o Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

p Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

q Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

r Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

s Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

t Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

u Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

v Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

w Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

x Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

y Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

z Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

aa Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ab Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

ac Quæ salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus æterna mundo adueniret. vnde dicitur; Multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Modicum si oportet contristari temporaliter.
2 In varijs tent. Persecutionem in rebus possessis, aut in amicis, vel etiam corporibus proprijs omnes enim pœna temporales modicæ sunt, respectu æternitatis.
3 Vt prob. ve. fi. In tribulationis fornace.
4 Inueniatur. Id est, cedat vobis.
5 In lau. & c. Sempiternam.
6 In reue. Iesu Chr. Id est, tempore iudicij in quo manifestabit gloriam electorum, vt prædictum est.
7 Quem cum non. Licet enim aliqui adhuc viderent, qui humanitatem Christi viderant, tamen eius diuinitatem non viderant, de qua est fides: ideo subditur.
8 In quem nunc quo. non vi. cre. Fide formata charitate, quæ facit credentem dignum vita beata. ideo subditur.
9 Credentes, & c. sa. a. u. Et patet litera ex prædictis.
10 De qua salu. Hic consequenter confirmat prædicta oraculo prophetali di. De qua salu. fienda per Christum.
11 Exquisierunt, atque. Non naturali lumine, aut ratione, sed supernaturali illustratione.

In

Per

Li. i. hist. c. i.

tribulationibus

E

† cōsecuturas

Bedæ

Domini sunt duæ glorificationes.

A& 1. 2

Sa *Spiritus sancto*. Spiritus in prophetis, spiritus in Apostolis, ita apparet, quod prophetae, & Apostoli eandem sententiam nunciant. Illi venturam, isti impletam. Vna itaque ecclesia, cuius pars praecessit aduentum Christi, pars sequitur.

Beda b *In quem*. Tanta est eius, qui passus est pro nobis hominibus, gloria posterior, ut etiam angelicae in caelo virtutes, cum sint aeterna felicitate perfectae, non solum immortalis deitatis magnificentiam, sed assumptae humanitatis eius claritatem semper aspicere gaudeant. Sed cur cernere desiderant, cuius faciem nunquam cernere cessant? Nisi quia contemplatio diuinae praesentiae, ita Angelos beatificat, ut eius semper visa gloria fatientur, & semper eius dulcedinem, quasi nouam infatigabiliter esuriant. vel in quem spiritum sanctum, qui tantae maiestatis, & gloriae, ut semper eius visio, sicut etiam ipsius patris, & filij, desideretur ab Angelis, quem gratia diuinae pietatis ad terras causa humanae salutis misit, & illustrandis fidelium mentibus infudit.

* *Didymus*. Notandum quod apud Graecos, in qua, legatur, non in quem, & sic exponitur; Si quis existimauerit quaesitam a prophetis salutem in fine esse mundi, quod in omnibus, & in summo est appetitu. quando ipsius quidem causa alia cuncta sunt, ipsum vero cuius causa nullus agitur. Non abs re est etiam intelligi de sanctis Angelis, & simpliciter cum sanctis beatis rationalibus hoc dictum, cum omnes appetitum habeant, prospicere ea quae in fine seculi sunt agenda.

* *Irenaeus*. Si subit vos huiusmodi sensus, ut dicatis. Quid non attulit Dominus veniens? Cognoscite quoniam omnem nouitatem attulit, semetipsum afferens, qui fuerat annunciat, &c. Semetipsum attulit, & ea quae praedicta sunt bona, in quibus concupiscebant Angeli intendere, & donauit hominibus.

* *Oecum*. Cum haec Christi mysteria fieri inciperent, ex abundantia gaudii angeli cecinerunt; *Gloria in excelsis Deo, &c.*
 * *Greg.* Quia de Deo per primum ecclesiae predicatorem dicitur. *In quem desiderant angeli prospicere*, sunt nonnulli qui suspicantur angelos nequaquam Deum videre, cum tamen alibi aperte dictum sit. *Angeli semper vident faciem patris*. Deum itaque angeli & vident, & videre desiderant, et sitiunt intueri, & intuentur. Ne autem sit in desiderio anxietas, desiderantes fatiantur, & ne sit in satietate fastidium, satiati desiderant. Et desiderant sine labore; quia desiderium satietas

rietas comitatur, & fatiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur. Sic quoque, & nos erimus, quando ad ipsum fontem vitae venerimus, erit nobis delectabiliter impressa sitis simul, atque satietas, &c.

c *Propter quod*. Quia tanta gratia vobis est promissa, ut reuelate videatis illam, quam nunc vident Angeli, tanto amplius digni esse curate, ut eam percipere valeatis.

d *Succincti lumbos*. * *Gregor.* Lumbos carnis succingere, est luxuriam ab effectu refrigare. Lumbos vero mentis succingere, est hanc etiam a cogitatione restringere.
 * *IDEM.* Lumbos praecingimus, cum carnis luxuriam per continentiam coercemus.
 * *AVGVSTIN.* Quid est lumbos accingere? Libidines coercere, quod est opus continentiae.

e *Sobrii, &c.* * *Innocent. Tertius.* Gula paradisi non clausit, primogenita Esau vendidit, suspendit pistorem Pharaonis, decollauit Baptistam, Balthasar cum imperio perdidit, Israel ad vituli idolum venerandum impulit, & diuitem quotidie splendide epulantem in inferno sepeliuit. Quid turpius ebrioso? Cui fuxor in ore, tremor in corpore, qui promittit multa, prodit occulta, cui mens alienatur, facies transformatur, &c.

f *Sperate*. Securi expectate mente, & corpore casti. Nam qui domino se placere non nouit, merito spe bonorum carens, ne citius adueniat, metuit.

g *Fili*. Et ut secure possitis expectare; sitis filij obedientes patri corripienti.

h *Qui vo. vos san.* i. sanctificatum, & sanctificantem uos, ut in omni conuersatione sitis sancti. Vnde. *Estote, & vos perfecti sicut, &c.* * *Didymus.* Cum Deus qui per euangelium uocauit ad salutem, sit sanctus, necesse est obedientibus uocationi omni conuersatione, atque prudentia fieri sanctos eius, praecipue dum is qui uocat ad haec inuitet, & tribuat sanctitatem. Ait. n. Quomodo ego fons sanctitatis sum, per substantiam sanctus existens, vos studete participari sanctitate quos diligo, ut sitis sicut & ego. Et vide dispensationem. Se namque sanctum esse dixit, accedentes autem ad eum fieri, vel futuros sanctos indicat.

i *Sine acceptione personarum, &c.* non ut carnalis pater, qui filiis peccantibus indulgentius, quam seruis parcere consueuit. Sed Deus pater, & seruos obedientes imo, & honestos

9 In reuela. Iesu. i. per eius reuelationem, quando aperte facie a faciem videbitur.
10 Quasi filij obedientiae, &c. in mandatorum Dei adimplerione.
11 Non configurati. i. non conformati.
12 Prioribus ignorantiae uestrae. i. carnalibus uitijs, quibus eratis dediti antequam de tenebris ignorantiae uocati essetis ad lumen fidei.
13 Sed secundum eum qui uocauit. ut ei conformemini, propter quod subditur.
14 Ut & ipsi sancti imitantes eum prout poteritis.
15 Quoniam scriptum est. *Le. 19. a.* Sancti eritis.
16 Et si patrem. Hic consequenter inducit ad suum propositum multiplicem rationem. prima accipitur ex Dei timore, qui facit ab immitia recedere, *Prou. 15. d.* Per timorem declinat omnis homo malo. di. Et si patrem inuocatis. Et accipitur hic si, pro quiaque fideles inuocant Deum tanquam patrem suum.
17 Qui sine acceptione personarum iudicat &c. in equitate iustitia.
18 Secundum uniuscuiusque, reddens ei penam vel premium propter hoc est magis timendus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Per eos qui. id est, predicauerunt Euangelium.
- 2 Spiritu sancto mis. in signo visibili, in die Pentecostes. Tunc enim fuerunt illuminati, & constantes effecti ad predicandum Euangelium in omnibus linguis, propter quod eis non minus credendum est, quam prophetis; quia eodem spiritu locuti sunt: imo magis, in quantum per eundem spiritum fuerunt magis illuminati.
- 3 In quem desiderat. Nam eadem est visio, & fructio trium personarum. istud tamen desiderium non importat expectationem non habiti, sed continuationem habiti.
- 4 Propter quod. Hic consequenter inducit renatos ad munditiam, vitae, & primo ponit suam monitionem, secundo inducit ad hoc multiplicem rationem, ibi. Et si patrem, Circa primum dicit. Propter quod i. quia estis filij Dei per adoptionem, ut praedictum est.
- 5 Succincti lumbos. i. casti corpore, & mente.
- 6 Sobrii. in uictu, & uelitu.
- 7 Perfecti. in omni uirtutis actu.
- 8 Sperate in eam. i. sperate ad consequendam gloriam, quae est gratia consummata, quae offertur quando gratia in presenti datur, quae est arra gloriae.

In

In

Astes manum sibi dantes in filios sibi adoptabat, & qui filiorum nomine videbantur honorabiliores pro inobedientia hereditatis reddit exortes,
a *In timore, &c.* * Hieronymus. Ego cunctis peccatorum sordibus inquinatus, diebus ac noctibus operior cum tremore reddere nouissimum quadrantem. Et tempus quo mihi dicatur, Hieronymine, veni foras.
b *Incolatus ve.* Et ut possitis esse sancti, conuersamini tempore vestri incolatus quoad in huius mundi exilio estis, timore. *Beatus enim qui semper est pauidus.* hoc dico si inuocatis, quasi: Aliter autem non inuocatis, nisi solliciti & timidi sitis.
B. a. *Scientes quod non cor.* Quanto maius pretium quo redempti estis a corruptione vite carnalis, tanto amplius timere debetis, ne reuertendo ad corruptelam vitiorum, animum vestri redemptoris offendatis.
d *Sed pr. sang.* Ordo: Sed precioso sanguine Christi, quasi agni incontaminati & immaculati. Hic tangit Leuiticas, & sacerdotales celebrationes. Significat autem animam mundam per iustitiam que offertur Deo.
e *Agn.* Mansueti, non aperientis os suum, lana sua vestientis nos in predicatione sua.
f *Simpl.* Non aliquo commodo, vel incommodo. *Non ex sanguinibus, neque ex uoluntate, &c.*
g *Non ex se.* Sicut ex femine corruptibili caro que corrumpitur nascitur, sic per aquam uerbo Dei consecratam vitam que sine ne sciat, tribuetur quod etiam apte prophetico testimonio astruitur, quia omnis caro fenulum. Sicut incorruptibile est precium dominice passionis quo redempti sumus, ita & incorruptibile est sacrum fontis quo renascimur. Quare ita sibi inuicem

inuicem connectuntur, ut unum sine altero ut salutem conferre nequeat. Ita enim uos dominus tempore incarnationis sue sanguine suo omnes redemit, ut nos quoque nostro tempore uirum pro generatione baptismi ad consortium eiusdem regenerationis peruenire mereamur.

In 40 c. Isa.

a *Ne per negligentiam & desideria tanto patre sitis indigni, & dum tempore exilij uestri securi sitis, ad patriam beatitudinis peruenire non possitis.*
b *Ideo ita conuersamini uos dico scientes.*
a *in timore incolatus uestri tempore conuersamini. Scientes,*
b *quod non corruptibilibus auro uel argento redempti estis*
a *de uana uestra conuersatione & paternae traditionis, sed precioso sanguine, quasi agni incontaminati & immaculati*
a *Christi, & praecogniti quidem ante constitutionem mundi,*
a *& manifestari autem nouissimis temporibus, propter uos*
a *qui per ipsum fideles estis in Deo, qui suscitauit eum a mortuis, & dedit ei gloriam, ut fides uestra & spes esset in Deo.*
a *Animas uestras & castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, & simplici ex corde inuicem diligite & attentius. Renati non ex femine corruptibili, sed incorruptibili, per uerbum Dei uini & permanentis in aeternum, & quia omnis caro ut fenulum & omnis gloria eius tanquam flos*

h *Quia omnis caro ut fenulum & omnis gloria.*
 * Hieronymus. Reuera si quis fragilitatum carnis aspiciat, & quod per horarum momenta cre scimus atque decre scimus, nec in eodem manemus statu: ipsi quoque quod loquimur, dicimus, & scribimus de uita uestra parte praeteruolat, non dubitabit carnem fenulum dicere, & gloriam eius quasi florem fenuli: qui dudum infans, subito puer, repente iuuenis, & usque ad senectutem per spatia mutatur incerta, & ante se senem intelligit, quam iuuenem amplius non esse se miratur. Pulchra mulier quae adolescentum post se trahebat greges, arata fronte contrahitur: & quae prius amori, postea fastidio est.
 * AVGVSTINVS.

tquam ex patrum accepere traditione.

E

tvehemente

Isa. 40. f. Eccl. 14. c. Iaco. 1. b.

Tract. 6. in Io.

Laetitia seculi uanitas est: cum magna expectatione speratur ut ueniat, & non potest teneri cum uenerit. Iste dies qui laetus est, cras utique non erit. Transeunt omnia, euolant omnia, & sicut fumus uanescunt. Omnis quippe caro fenulum.

* Greg. Iniquorum potentia fenuli floribus comparatur, quia dum nitet, cadit: dum extollitur, repente terminatur. Sic in altum stipula rapitur, sed casu concito ad ima reuocatur. Sic nubila ab infimis se erigit, sed exortus solis radius hanc abstergit ac si non fuerit. Sic spumosa aquarum bullae inchoantur pluuijs, sed celerius disruptae pereunt. Sic omnis caro fenulum, &c.

Li. 16. Moral. ca. 5.

F

Ver.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Incolatus ue. tempore. i. tempore presentis uita. in timore, qui facit offensam Dei patris cauere.
2 Scientes. Hic ponitur secunda ratio, quae accipitur ex hominis ualere, quae patet ex hoc, quod redemptus est tanto precio. scilicet sanguine Christi precioso, propter quod non debet se parumpendere uitijs carnalibus maculando, unde dicit Hugo libro de arra sponsae. Amplius mihi esse uilis non debeo, quia tantum Deo placui, ut mori pro me eligeret ne me perderet. ideo dicitur. Scientes, quod non corrupti.
3 De uana uestra. Conuersi enim de Gentilitate a parentibus erant informati idolis seruire, quod est ualde uanum. nam idolum nihil est. 1. Corinth. 10. Sicut conuersi de Iudaismo erant informati a parentibus spiritualibus. s. sacerdotibus relinquere mandata Dei propter traditiones hominum, ut habetur Mat. 15. quod erat etiam ualde malum. Potest etiam hoc intelligi de caeremoniis ueteris legis, quae dicuntur uana. Tum quia non conferebant gratiam. Tum quia cessauerunt in morte Christi quantum ad obligationem.
4 Praecogniti qui. an. nam ab aeterno mysterium Christi fuit praedestinatum a Deo.
5 Propter uos. id est, ad utilitatem uestram.
6 Qui suscit. eum a. Suscitatio uero Christi facta fuerit a tota trinitate, attribuitur tamen patri, sicut & potentia per quam facta est.
7 Et dedit ei gl. scilicet corporis quam accepit in sua resurrectione. nam ab instanti conceptionis habuit gloriam animae.
8 Ut fides ue. & spes. de beatitudine consequenda.

9 Esset in d. id est, ab ipso recipienda.
10 Animas me. Hic ponitur tertia ratio, quae accipitur ex fraternitatis amore qui turbatur quando aliqui uitijs se maculant, quae alij abhorrent, ideo dicit. Animas ue. casti. i. uosmetipsos, totum a digniori parte nominando.
11 In ob. ch. i. ex charitate mandata Dei seruando in quibus prohibetur adulterium, & etiam concupiscentia uxoris alienae.
12 In fra. a. id est, sicut uere fratres in fide.
13 Simpli. cor. i. sine plica dolositatis seu falsitatis.
14 Inuicem diligite. quia si homo diligit fratrem suum carnalem, quanto magis debet diligere spirituales fratres suos?
15 Renati non ex femine. Hic ponitur quarta ratio, quae accipitur ex originis honore. homo enim attendens nobilitatem suam originis, etiam secundum carnem abhorret uitijs sedare eam, & multo magis debet abhorre sedationem suam spiritualis originis, quae incomparabiliter est dignior, & hoc est quod dicitur. Renati non ex se. cor. debetis supplere uosmetipsos castificare. unde refertur ad id quod praedicitur. Animas uestras castificantes. Per uerbum Dei uiui, expressum in sacramento baptismi, in quo fit regeneratio. Accedente enim uerbo ad elementum fit sacramentum.
16 Et permanentis in aeter. in suo effectu. Character enim baptismalis est indelebilis gratia, etiam ibi data est arra uita aeternae.
17 Quia omnis caro. & hoc accipitur de Isaia. 40. per quod ostenditur, quod omnis nobilitas carnalis originis nihil est respectu spiritualis.

Es-

Tom. 6.

T

De-

Beda:
A *a* Verbum autem do-
 mini manet in aeternum.
 Hoc est autem uerbum
 quod euanglizatum est
 in uos, &c. Sicut ergo
 corruptibilis corru-

a Vel ferpi. *b* Infirmis, vel morte.
a *agri.* Exaruit fenum, & flos eius decidit: uerbum autem do-
 mini manet in aeternum. Hoc est autem uerbum quod euang-
a Fer me, & alios apostolos.
 gelizatum est in uos.

ptibile generat, ita
 uerbum quod ma-
 net in aeternum, dat
 uitam aeternam rena-
 tis ex aqua & spiritu
 sancto.

NICOLAUS DE LYRA.

I Hoc est autem uerbum quod euanglizatum est in uos, &c. id est
 apud

apud, Nam primo praedicatur regeneratio baptismalis, & postea
 caetera sacramenta.

A D D I T I O.

Prima Petri in cap. i. ubi dicitur in Postil. Aduenis, aduenz
 dicebantur illi qui de Gentilitate conuertebantur.

Aduena in sacra scriptura non accipitur pro illo qui de Gen-
 tilitate conuertitur, & huiusmodi, sed pro illo qui aduenit de alia
 regione ad cohabitandum cum indigenis alterius terrae, sicut
 erant Iudaei qui Ierosolymis propter aliquas persecutiones ad
 alias terras transibant. Vnde Gen. 23. a. Abraham dicebat Ae-
 theis:

theis: *Aduena ego sum apud uos.* quod non potest intelligi ex hoc,
 quod Abraham conuertetur ab eorum Gentilitate, sed solum
 propter hoc, quod ab alia regione uenerat ad habitandum cum
 eis. Illi autem qui conuertebantur de Gentilitate dicebantur
 profelyti. Et cum hoc concordat prima glo. in hoc loco, licet se-
 cunda uideatur discordare, prima tamen est tenenda. Nec etiam
 est uersimile, quod beatus Petrus, qui apostolus circumcisionis
 erat, specialius scriberet circumcisis profelytis, quam circumcisis
 fideibus antiquis, &c.

C A P. II.

C A P. II.

Beda:
 Heb. 12. a
 Col. 3. b
 Eph. 4. f

D *a* *Eponentes igitur malitiam.*
 Augustin. Quid
 est malitia? nisi nocen-
 di amor. Quid dolus?
 nisi aliud agere aliud
 simulare. Quid adula-
 tio? nisi fallaci laude,
 seductio. Quid inui-
 dia? nisi odium felici-
 tatis alienae. Quid de-
 tractio? nisi mordaci-
 or quam ueracior re-
 prehensio. Malitia ma-
 lo delectatur alieno.
 Dolus duplicat cor.
 Adulatio linguam.
 Detractio vulnerat fa-
 mam.

† Eponentes igitur omnem malitiam,
a Deceptionem. *b* Cum aliud in corde, aliud in ore.
 & omnem dolum, & simulationes, &
a Cordis contra successus aliorum. *b* In uerbis.
 inuidias, & omnes detractiones: sicut
a Sine ruga duplicitatis.
 modo geniti infantes rationabiles sine
a Simplicia rudimenta fidei: de uerbis matris ecclesiae quae ite id-
 est de utriusque testamenti doctoribus qui diuina eloquia scrip-
 serunt uel uia uoce praedicant.
 dolo lac concupiscite, ut **†** in eo crescatis in salutem, si tamē gu-
 statis quoniam **†** dulcis est dominus. Ad quem accedentes, la-
 pidem uiuū ab hominibus quidē reprobatum, a Deo autem

Indefessum pro-
 ficiendi studium, &
 iugis conatus ad per-
 fectionem, perfectio
 reputatur. Quod si
 studere perfectionem,
 esse perfectum est,
 profecto nolle profi-
 cere deficere est. In
 scala Iacob nullus
 angelorum residet,
 sed uel ascendere uel
 descendere uideban-
 tur uniuersi, ut palam
 daretur intelligi inter
 profectum & defe-
 ctum nihil medium
 inueniri.

† per illud:
† benignus.

Beda:

b *Sicut mo. ge.* Quia
 sic renati estis, & filij
 aeterni facti, tales estote per studium
 bonae conuersationis, quales sunt infantes recenter nati per
 naturam aetatis.

c *Rationabi.* Et si infantes per malitiam remotam, rationa-
 biles tamen per sapientiam: nec ratio aliqua ad uersutias se-
 culi uos trahat, sed sine dolo sitis. vnde: *Estote prudentes, sicut &c.*

Matth. 10. b
Beda:

d *Lac. con.* Tāgit illos qui ad audiēdas sacras lectiones fasti-
 diosi adueniunt ignari illius fidei, & esuriei, de qua dñs ait:
Beati qui esurunt & sitiunt iustitiam. ideoq; tardius ad perfecta
 saluus incrementa perueniūt, quo possint solido cibo uerbi
 refici. i. arcana cognoscere diuinā, uel maiora facere bona.

Ibidem. 5. b.

e *Ut in eo cre.* Ut et bene discendo per sacra dñicā incarna-
 tionis perueniatis ad contemplationem diuinā maiestatis.

Epist. 253.

† *Bernardus.* Vera uirtus finem nescit, tēpore non clau-
 ditur. Charitas nunquā excidit, nunquam est ociosa. Timor
 dñi sanctus permanet in seculū seculi: Nunquā iustus arbitrat-
 ur se comprehendisse: nunquam dicit, satis est, sed semper
 esurit, sititq; iustitiā: ita ut si semper uiueret, semper iustior
 esse contenderet: semp de bono in melius proficere conare-
 tur.

Diuiso.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. II.

D *Eponentes.* Postquam beatus Petrus instruxit fideles de re-
 generatione spirituali, hic consequenter instruit eos de edu-
 catione cōsequenti, sicut opere naturae nutritio sequitur, & diui-
 ditur in duas partes: quia primo inducit ad hanc educationem,
 secundo ad consequendam perfectionem, ibi: *Ad quem acceden-
 tes.* sicut in naturalibus perfectio sequitur educationem, nutritio
 uero in fide & moribus praesupponit uitiorum abiectionem,
 ideo dicit.

- 1 *Deponentes igitur om.* id est, malam cogitationem contra proxi-
 mum adhuc in corde latentem.
- 2 *Et om. dolum.* id est uerbum proximi deceptorium.
- 3 *Et si.* bonitatis apparentis tantum.
- 4 *Et in.* id est, tristitias de bonis proximi.
- 5 *Et o. de.* quibus inferitur nocuimentum proximo in eius fa-
 ma, quae est preciosior pecunia.
- 6 *Sicut mo. ge.* Regenerati enim per baptismum debent esse
 similes infantibus quantum ad innocentiam, sed non quantum
 ad ignorantiam.
- 7 *Lac. con.* scilicet facilioris doctrinae, secundum quod dicitur.

1. Cor. 3. a. *Tanquam paruulis in Christo lac uobis potum dedi.* Non
 enim de nouo baptizatis debent ardua, & difficilia fidei propo-
 ni, quae non sunt ab eis captibilia, sed tantum leuia, sicut nec pue-
 ris

ria, uitalem Christi alimeniam concupiscite, si quanta sit
 diuina dulcedo sapitis. Nam qui nihil de eius dulcedine gu-
 stat, non est mirum si hunc terrestribus desiderijs sordidate
 non euitat.

g *Ad q. ac. Q.* Accedite ad eum, quia accedentes per fidem
 super aedificamini, quia fundamentum aliud nemo potest ponere,
 praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus.

† *Chrysostomus.* Nihil est quod prohibeat, quo minus
 prope Deum simus. *Deus enim appropinquans ego sum,* ait, &
non Deus procul. Non longe est ab unoquoque nostrum. Non adissi-
 miles qui expellat, non satelles qui tēpus intempat. Non
 est qui dicat: non est tempus accedendi, ueni postea. Sed
 quando ueneris, stat audiens, etiam si tempore prandij, etiā
 si tempore cenae, etiam si nocte intempesta, etiam si in foro,
 etiam si in uia, etiam si in cubili fueris, & cum uocaueris, ni-
 hil uetat quo minus tuam petitionem audiat, &c.

h *Lapidem.* Super quem fundatur aeterna ciuitas, non mate-
 riale lapidem, sed uiuum, qui nullis concussionibus potuit
 deiici, sic nec illi qui fundati sunt in eo.

† *a* *Tanquam*

ris corporaliter dantur statim cibaria solida, ut carnes & pisces,
 sed de facili conuertibilia, ut lac & huiusmodi.

8 *Ut in eo, &c.* id est, per notitiam faciliū ascendatis ad no-
 titiam magis difficilium, & proficiatis in augmento fidei, &
 morum.

9 *Si ta. qu.* Sicut enim cibus corporalis non proficit nisi sapiat,
 sic nec spiritualis.

10 *Ad q.* Hic cōsequenter inducit fideles ad perfectionis ade-
 ptionem, secundo adeptae diffusionem, ibi: *Vos autem.* Prima
 in tres, quia primo facit suam admonitionem, secundo inducit
 scripturae confirmationem, ibi: *Propter quod.* tertio infert suam
 conclusionem, ibi: *Vobis igitur.* Circa primum sciendum, quod
 Christus est fundamentum ecclesiae, secundum quod dicitur. 1.
 Cor. 3. c. *Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id quod po-
 situm est, quod est Christus Iesus.* huic autem fundamento adha-
 erent fideles per fidem charitate formatam, & sic prolucunt ad
 augmentum fidei & morum. & hoc est quod dicit. *Ad q.* scilicet
 Christum.

11 *Acced.* fide formata charitate.
 12 *Lapi. vi.* non tantum formaliter, sed etiam effectiue, quia
 causat in alijs uitam spiritualement.

13 *Ab h. &c.* id est, a Iudaeis perfidis humana tantum sapie-
 ribus, & non diuina.

14 *A Deo a.* ad salutem mundi fiendam per ipsum.

a Tanquam la. vi. Per infidelitatem duri & insensibiles, sed per discretionem eruditi viuificantur & apti sunt, vt in Dei edificio charitate compingantur.

3: Augustinus. Deus qui vbi que præsens est, & vbi que totus, non in omnibus habitat, sed in eis tantum quos efficit templū suum, etuens eos à potestate tenebrarum. Aliter autem dicitur templū eius in significatione, cū fit per manus hominum de rebus inanimis, sicut tabernaculum lignis, velis, pelliculis atque huiusmodi mobilibus, sicut etiam per Salomonem regem, templum lapidibus, lignis, metallis cōstructum: aliter vero re ipsa vera q̄ illis significationibus figurata est, vnde dicitur. Tanquam lapides viuī adificamini domus spiritualis. Et vnde item scriptum est: Nos enim templa Dei viuī sumus, sicut Deus dicit: Quoniam inhabitabo in illis, inambulabo, &c.

b Adificamini. Ad offerendum bona opera, eleemosynas, preces & vos ipsos. c Ter Ic. Christ. hoc ad omnia refertur. adificamini sacerdotes estis, offertis, & hoc totum per Iesum Christum cuius gratia omnia habetis. d Propter quod. Confirmandum, quod dominus propter firmitatem suam iure sit lapis vocatus. e Vobis igitur cre. est ho. non cr. &c. quem re. ad. ita reprobatus ab istis sicut ab illis, & ille lapis his. i. credentibus est factus in ca. an. & infidelib' factus est lapis offensionis & pe. scan. f Non cre. quia sicut ipsi in sua adificatione eum reprobauerunt, sic & ipse in suo aduentu reprobabit illos accipere in edificationem domus suae quae est in caelis. * Didymus. Sicut Iesus cum sit lumen, venit in mūdum, vt illuminaret eos qui celi erant, ante eius aduentū, & excecaret qui male viuēbant: sic etiā positus est ad ruinam & resurrectionē multorū in Israel, excitans eos qui peccato corruerant, & corrūere faciens qui in peccatis statū firmissimū posside-

possidebant. Sic & cū lapis electus & honoratus sit, honorē D praestat eis qui per fidē super adificantur in eo, fundamentū corū robustissimū vehementer existens. Apud eos qui non credūt, nō honorabilis, sed offensionis est lapis, & petra scādali, cum similes existant edicatoribus qui despexerūt eū, scribis, & Phariseis. Ad hoc em̄, hoc est; ad non credendum, & offendendum, in eo positos dicit eos, qui ab eius doctrina dissentiūt. Est autem positio hāc voluntaria, initium non credendi gerens. Sicut enim mundus qui in maligno positus est, non ex natura, sed ex passione propria positionem habuit in maligno, ita & de quibus sermo est, ad non credendum à semetipsis sunt positi, cognati existentes eorum qui traditi sunt in reprobū sensum, &c.

g Et lapis of. cum lapis sit in quo sustentetur & tuti quiescant boni, incredulus erit causa offensionis in presenti non credentibus in eum, & ideo cadentes sunt de vitio in vitium. Est in futuro petra scādali, quia ad illud quem humilem conculcauerunt, colliduntur gressus eorum & cadent in ignem aeternum, qui par. est dia. & an. eius. h Offendunt ver. Offendit verbo, qui eo quod verbū audiuit, offendit animo, dum quod audiuit, nō credit, cuius stultitiā exaggerat. Nec cre. in q. p. sunt. per naturam ad hoc sunt facti homines, vt credant Deo, & voluntati eius obtemperent. i Vos autem g. ele. hoc testimonium laudis quōdam antiquo populo per Moysen datum, Gentibus dat Apostolus qui in Christum credunt, qui veluti lapis angularis in eam quam in se Israel salutem habuerat, Gentes adunauit. k Electum. per fidem electi & distincti ab illis, qui reprobantes lapidem facti sunt reprobi. l Regale sa. summi sacerdotis corpori vniti, q. regnū sperare, & hostias immaculatae cōuersationis Deo offerre debebāt. m Acquisitionis. in sanguine redēptionis eius, qua erat quōdā populus Israel redēptus sāguine agni de Aegypto. Vnde

a cle^actum & honorificatum. Et ipsi tanquam lapides viuī su-
peradificamini domos spirituales in sacerdotium sanctum,
offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesū Christi-
sum. Propter quod continet scriptura. † Ecce ponam in Sion
lapidem summum, angularem, probatum, electum, precio-
sum, & qui crediderit in eum non confundetur. Vobis igitur
credentibus † honor: non credentibus autē † lapis quem
reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli, &
lapis offensionis, & petra scādali his qui offendūt verbo, nec
credūt in quo & positi sunt. † Vos autem genus electum: re-
gale sacerdotiū, Gēs sācta, populus acquisitionis, vt virtutes

14 Et qui cre. tanquā in saluatore oīum fide formata charitate
15 Non conf. sed magis honorabitur celesti honore.
16 Vobis igitur. Hic ex dictis infert conclusionem, di. Vobis igitur cre. ho. erit supple, in celestibus.
17 Non cre. autem. &c. adi. i. Iudeorum Scribē & sacerdotes.
18 Hic facte c. an. cōiungēs Iudeos & Gētilēs in vna ecclesia dei.
19 Et lapis of. hoc accipitur de Isa. 8. & intelligitur ad literam. de reprobatione Iudeorum, vt ibidem dictū fuit. ideo subdit.
20 His qui of. ver. i. Iudeis obstinatis blasphemātib' Christū.
21 Non cre. in quo & po. sunt. Ad hoc enim fuit eis data lex, vt disponerent ad Christū, s̄m quod d̄r Gal. 2. Lex paedagogus noster fuit in Christo, & ipsi pro maiori parte remanserunt increduli.
22 Vos. Postquam induxit fideles ad huius perfectionem consequendam, hic consequenter inducit eos ad huius perfectionis diffusionem. tunc enim dicitur aliquid perfectum, cum potest aliterum facere quale ipsum est. 4. Meteororum. Et primo inducit ad hanc diffusionem faciendam verbo praedicationis. secundo exemplo sacrae cōuersationis, ibi. Charissimi. Circa primum dicit, Vos autem genus ele. supple estis per baptismum, in quo facti estis filij Dei adoptiui, & per consequens de genere eius.
23 Regale sac. i. conformati Christo, qui est rex & sacerdos secū dum ordinem Melchisedech. qui fuit rex & sacerdos, Gen. 14. Et sic est de veris Christianis, qui sunt reges per subiectionem passionum, sacerdotes per orationis deuote sacrificium, ideo dicitur Apoc. 5. c. Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, &c.
24 Gens sancta. id est, per baptismum lauata & mundata.
25 Popul. acqui. pretioso sanguine Christi, vt dictū est c. prec.
26 Vt vir. an. eius. verbo sanctae exhortationis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et h. in miraculorum operatione, & in sua gloriosa resurrectione, & ascensione & spiritus sancti missione.
2 Et ipsi. id est vos ipsi.
3 Tanquam l. per fidem charitate formatam.
4 Super adi. id est in domos spirituales.
5 Sacer. Circa quod sciendum quod sicut homo Christus est Dei templum, quia in eo habitat diuinitas, & sacerdos & si hostia, in quantum obtulit semetipsum Deo patri pro salute mundi, sic fideles ei conformati sunt Dei domus, vel tēplum, in quantum Deus habitat in eis per gratiam. sunt etiam sacerdotes & hostia, in quantum se ipsos offerunt Deo per deuotionem & sanctam operationem. ideo subditur.
6 Offerentes sp. h. non carnales sicut in le. vetē.
7 Accepta c. per Ic. Ch. per quem sumus Deo patri reconciliati, propter quod in fine oblationum, & orationum ecclesiae ponitur. Per dominum Iesum Christum. vel aliquid simile, quia per ipsum nostrae oblationes & orationes sunt acceptae.
8 Propter q. Hic consequenter ad propositū inducit scripturā di. Propter quod con. sc. Isa. 28. secundum translationem. 70.
9 Ecce po. in. i. ecclesia per Sion figurata, eo quod ibi Christus praedicauit, & apostolis spiritum sanctum misit.
10 Lapi. sum. i. Christum. sicut ibidem declaratum fuit etiam per dicta Hebraicorum doctorum.
11 Angularem. Quia Christus coniunxit Iudeos & Gentiles in vna ecclesia tanquam duos parietes.
12 Electum. à Deo ad opus nostrae redemptionis.
13 Preciosum. per inhabitationem deitatis.

14 Et
15 Non
16 Vobis
17 Non
18 Hic
19 Et
20 His
21 Non
22 Vos
23 Regale
24 Gens
25 Popul.
26 Vt

& in sequenti versu mystice recordatur veteris historię, & hanc specialiter in vno populo impletam docet.

* Didymus. Secundũ veterem dispositionem legis, aliud erat regnum, & aliud sacerdotale genus, sacerdotale namque à Leui, regale ex Iuda genere succedebat. Post illa: itaq;

qui ament, iure charissimi nuncupant: non eo quod natura tales fuerint, sed quia esse meruerunt. Dicit ergo. Quomã p̄cipuo circa vos affectu cõstringor, obsecro ac inuito, vt abstineatis à carnalibus desiderijs, quę inimicitias multas habent aduersus aĩam: qm̄ alia animã, & alia carnis substantia est. Illa siquidem incorrupta & immortalis, incorrupta, immortalis, incorrupta, immortaliaque desiderat: hæc autem cum sit corrupta atq; diffusa, turpia & languentia concupiscit. Nam quando subtrahit se anima à passionibus corporalibus munda & splendida conseruatur, operationes dignas perficiens, memoriam habens boni, diligens Deum & scientiam eius habere volens. Quando vero passionibus carnis implicatur, his a liuersa reperiuntur, obliuionem Dei, amor

Psal. 109.
121. 35.
Psal. 122.

vnum & eundem sacerdotem regemque constituens, Christus nãque vtrunq; est, cui dictum est, Tu es sacerdos in æternum. Et iterum: Ego suscitavi eum regem cum iustitia. Ego constitutus sum rex ab eo, &c. His itaque dispensatis necessariũ erat, dispersos ab eo qui simul rex & sacerdos est, electum esse genus & regale simul & sacerdotale. Patre siquidem eorũ vtrũq; habente principatum, necesse est eos tanquam ex rege

^a annuncietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile

^a Id est sicut etatis a conuersione populi Dei.

^b lumen suum. Qui aliquando non populus Dei, nunc autem

^a Tempore gratię. Populo eius vnũ. Qui nec misericordiam sperare noueratis.

populus Dei: qui non consecuti misericordiam, nũc autem

^a Quia estis misericordiam consecuti, ergo.

tem misericordiam consecuti. Charissimi obsecro vos, tan-

^a Sunt aduenę qui dominant in alieno loco addit, peregrinos: qui semper de loco ad locum transeunt. Non in hoc mundo, sed alibi patriam habentes.

quam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus de-

^a Dum concupiscentijs blandientibus caro eneruiter subiugatur, inde vitiorum exercitus firmiter aduersus animam armatur.

siderijs, quę militant aduersus animam: conuersionem ve-

^a Bene operando.

stram inter gentes habentes t̄ bonam, vt in eo quod detra-

^a Putante, vos stultos: qui Deos eorum reliquistis: & propter peccata vestra vos in mundo affligi credunt. Ex vesira calla conuersione.

ctant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operi-

^a Vestram dignitatem.

bus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.

^a Et fidelibus & incredulis.

† Subiecti igitur estote omni humanę creaturę propter

^a Ne velin hoc fidei Christianę religionis possit detrahi, quod per eam trahuntur iura conditionis. Rege vel Deo.

Deum, siue regi quãsi præcellenti, siue ducibus tanquã ab eo

regale, & tanquam ex sacerdote esse sacerdotale genus, Quapropter gens sancta dicuntur, vocati ab eo qui sanctus est, vt sancti sint. Hi namque super hoc quod sancta gens vocantur, etiam populus acquisitionis existunt, extranei ab omni perditione facti, acquisitionem, quę sit ex his qui suscipiuntur, non qui proieciuntur.

* Clemens Alexand. Quod electum genus sumus, Dei electione, abunde clarum est. Regale autem dixit, quoniam ad regnum vocati sumus, & sumus Christi. Sacerdotium autem propter oblationem quę fit orationibus & doctrinis, quibus acquiruntur animę quę offeruntur Deo.

^a Annuncietis. Sicut liberati de Aegypto, triumphale carmen domino cantauerunt, ita nos post tenebras dissolutas, post acceptam remissionem per Christum ducendi ad patriam supernę claritatis, debemus Deo rependere gratias dignas cęlestibus beneficijs.

^b Qui ali. Hinc probatur quia hæc epistolam scribit his qui de Gentibus ad fidem venerant. Assumuntur hi versus de prophetia Osee in qua agitur de vocatione Gentium.

^c Charissimi. Hucusque generaliter instruxit ecclesiã, explicans vel beneficia quibus nos Deus ad salutẽ vocat, vel dona quibus aliquando Iudęos, nunc aut nos honorare dignus est, hic diuersas fidelũ personas solerter hortat, ne carnaliter viuendo se reddant indignos tanta gloria spiritus, ne degeneret à gloria nobilitatis sibi p̄missã. & primo liberos & seruos, dehinc mulieres & viros, tandẽ seniores & adolescentes qualiter se se hñe debeant docet, & aperte liberos abstinere à carnalib. desiderijs admonet, quãtoler libertas vite remissionis maiora illecebrarũ titillantũ tolerare pericula.

C * Didymus. Qui propter diuinam pietatem digni sunt qui

d Tanquam aduenas. Eo minus animum terrenis rebus supponite, quo vos patriam in cęlis habere meministis. Reprobis hic habent patriam, cuius desiderijs inhiant, ideo relegantur in perpetuum exilium, carentes voluptatibus.

e Ex bo. op. con. Plerumque contingit, vt pagani qui vituperabant fidem Christianorum, postea considerãtes bonam eorum conuersionem, Christum laudare inciperent.

f In die vi. In tempore visitationis, quanta sit vobis gloria donanda per Deum, iam nunc recognoscunt increduli, cum vos instanter illum per omnia pericula sequi perspexerint. Vel, visitationis, quando visitabit dominus illos conuertendo.

g Subie. igitur estote omni humana creaturę propter Deum siue regi, &c. Et vt conuersatio vestra omnibus placeat, non resistatis alicui dignitati hominum, alicui personę, alicui principati. cuius Deus vos subdi voluit, quia non est potestas nisi à Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et creaturam per partes exponit.

* Didymus. Pracones veritatis omnem malitię occasionem auferentes a nobis scribunt quatenus tales simus apud eos qui in potestatibus degunt, ne per nos Evangelium aut doctrina eius impediatur, nolentes nos eis officium debite deuotionis exoluere, & eorum actibus esse subiectos: quando tamen rectis legibus aliquid agere comprobantur. Paulus enim ait. Omnis anima potestatibus subdita sit, &c.

h Tanquam ab eo missis. Multoties Deus aliquem malum tyrannidem exercere permittit, vt & mali confundantur, & boni magis probentur.

^a Ad rin-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Qui de te, ignorantia.
- 2 Vos vo. in ad. lu. su. l. fidei & gratię & finaliter ad lumẽ glorię.
- 3 Qui ali. non pop. Dei. ante conuersionem. Hęc autẽ scriptura accipitur de Osee. 1. & intelligit ad literã de vocatione Gentium ad fidẽ, vt ostensum sunt ibidẽ. & hic inducitur. Quia sicut dictũ est in principio huius epist. beatus Petrus v̄ eã specialiter scripsisse conuersis de Gentilitate. Gentiles autem dicebantur nõ populus Dei eo q̄ erãt idololatrię dediti. Iudęi vero dicebant eius populus, vt patet in multis locis ve. Test. eo q̄ erãt cultores vnus Dei. 4 Nunc au. po. Dei. q. d. nunc autẽ conuerso est. nam Iudęi obstinati facti sunt non populus Dei. Gentiles vero conuersi populus eius, quia Christo incorporati.
- 5 Qui non conse. m. quia Gentiles non habuerunt prophetias & legem diuinitus datam sicut Iudęi.
- 6 Nunc au. mi. con. per legis euangelicę susceptionem.
- 7 Charissimi. Hic consequenter inducit fideles ad diffusionem fidei per exemplum sanctę conuersionis: secundo per exemplũ debite subiectionis, sibi, Subiecti estote. Circa primũ dicitur.
- 8 Obse.

- 8 Obse. vos, &c. ad. per. à ciuitate cęlesti. Hebr. 13. Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus: ideo peregrini sumus.
- 9 Abstinerere vos à carna. desi. Peregrini enim non querunt in delictijs manere, sed festinant ad patriam transire. & hoc potissime competit prædicatoribus secundum quod dicit Apollolus. 1. Cor. 9. d. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar, deuietus à delictijs carnalibus. ideo subditur.
- 10 Quę mi. ad. animam. à culmine virtutis ipsam deiiciendo.
- 11 Conuersionem ve. inter Gen. ha. bo. Non ad laudem propriam, sed ad Dei gloriam & proximi ædificationẽ. ideo sequit.
- 12 Glori. Deum in die vi. diuinę gratię eos ad fidem conuertendo.
- 13 Subiecti. Hic consequenter inducit eos ad dandum exemplum debite humiliationis quę est fundamentum & custos omnium virtutum dicens. Subiecti estote. vera humilitate.
- 14 Omni humana creaturę propter Deum. In quantum eius imago relucet in ea, & potissime superioribus personam dei representantibus. ideo subditur: Siue regi, &c. & sequitur.

Ad

a *Ad vindictam.* Non quod semper ita fiat, sed quod esse debeat. actio ducis simpliciter narrat, qui etiam si bonos dānat: non minus ad laudem eorum pertinet quod agit, si patienter im probitatē eius tolerat boni, & sapiēter eius astutię resistit.

b *Laudem uero bo. Quia sic est.* Vere qui quidquid duces agūt, boni laudem consequuntur: quia hoc vult Deus qui etiam malis virtutē in bonum, ut vos videntes etiam illis in bonū siue boni, siue mali sint fa. *obmu. impru. ho. igno.* Ut illi duces ignorantē, quomodo eis in bonū utamini, & per eos laudē mereamini, nō inueniant quid in vobis vituperent, dum etiam ipsos honoratis & patimini, quamuis sint immun di.

c *Non qua. uelamen.* Non habentes libertatem vestram in uelamen malitię. Libertas vestra non obuelet corda uestra ut tātollicentius peccetis, quanto minus seruitute deprimimini, & ne culpam uestrā nomine libertatis præte-

xatis. Vult autē liberos eos esse à seruitio culpārū, ut permānāt serui creatoris boni & fideles. Vñ a dicit *Sed sicut serui Dei.*

d *Fr. d.* Et inter oīa fratres, amate etiam illos qui conditio ne tēporali subiecti sunt vobis, ut fratres in Christo diligite. *Deū timete.* * Didymus. Consequens est ut per hęc verba disciplinabiliter, & sicut oportuit oēs qui in sublimitate sunt honorentur, & diligant recta voluntate fraternitatis. Oīum enim qui laudabiliter agunt, Deus timor & fundamentū est.

* Oecumenius. Considera diligentiam, quomodo Deo timorem dicit distribui, regi vero honorem, ut timet Deo reddendus sit, qui potest animam & corpus perdere, nequaquam regibus obtemperemus, cum nos ad aliquid absurdū exhortantur. Dei namque timor vincere nouit etiam honorem qui regibus exhibetur: magis autem ipsos honore priuabit qui ab ipsis ad mala cogitur, iuxta sanctum qui dixit: Contemnitur coram ipso is qui maligne agit.

f *Ser. sub.* Hucusque exhortatus est liberos ad subiectionē, nunc seruis loquitur ut & ipsi subiecti sint dominis.

g *Non tantum bo.* Alia translatio: *Non tantum bonis & mēde-Dis, sed etiam difficilioribus.*

h *Discholis.* i. indisciplinatis. Schola Gręce, Latine locus, in quo ad audiendos magistrōs liberaliū artium cōueniebāt, vñ schola vacatio interpretat, quia ibi vacabāt studijs. Scholastici igitur sunt eruditi. Discipuli indocti & agrestes. Ecce quomodo supra monebat subdi humanę creature ppter Deū.

* Didymus. Non passibilem timorem seruos habere præcipit apud dominos. Hic enim irrationabilis & ad irrationabilia constitutus est: sed cum qui cum disciplina & recta ratione cōsistit, cuius proprium est reuerentia. Qui enim propter Christum & doctrinam eius Deum timet, cū reuerentia ei subiectus est, cum ille qui per verbera aliaque tormenta timet Deum, passibilem timorem habere videt.

i *Si propter con. Dei.* Si propter Deū scientem bonam intentionem aliquis patiens à domino verberatur iniuste, cum ei bene seruiat, sustinet. i. leues reputat tristitias, hęc est gratia, & per hoc efficitur gratus Deo, & hoc exigit gratia fidei.

k *Patiens iniuste.* Si iniuste patimini, grām Dei acquiritis. Nā si vos suffertis patienter penas illatas à dñis, vos dico peccātes nolendo obedire eis & colaphizati ab ipsis dñis. i. saepe correcti ab illis, ut per colaphos ad obediendū inducamini, quę gratia erit vobis inde? Nihil ppter hoc accipietis à Deo.

* August. Multotiens disputando & scribendo monstrauimus nō eos posse habere martyriū mortē, qui Christianorū non habēt vitā: cum martyre non faciat pena, sed causa.

* Idem. Hæretici qui propter iniquitates, errores, seditiones, sacrilegia, molestias patiuntur, nomine martyrum se iactant, ut hoc pallio dealbati facilius ferantur, quia lupi sunt.

l *In hoc enim vo.* Multum glorificat conditionem seruotū, quos benefacientes & absq; culpa vapulantes à dominis crudelibus improbis affirmat imitatores dominicę passionis.

m *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc totā ecclesiam

In hoc enim. Circa primum dicit: *Serui subditi estote in omni timore dominis.* Hic accipitur omne, pro toto, totum autem & perfectum idem sunt. 5. Metaph. est igitur sensus.

12 *In omni timore.* id est perfecto timore. Est autē timor perfectus, quando quis cauet non solum offensam Dei, sed etiam hominis propter Deum. ideo subditur.

13 *Non tantum bonis.* i. bene morigeratis.

14 *Et modestis.* i. operantibus secundum moderamen rationis.

15 *Sed etiam discholis.* id est discordantibus ab istis moribus & imperandi modo.

16 *Hęc est enim gratia.* id est res gratiosa coram Deo, quia est supererogationis.

17 *Si prop. con. Dei.* i. propter conscientiam timorofam. quam aliquis habet de Deo, quia non solum, vult implere mandata, sed etiam consilia.

18 *Sustinet quis tristitias.* i. illatas à dominis pœnas.

19 *Patiens iniuste.* id est patienter sustinens quod infertur iniuste, quod declarat consequenter di.

20 *Quę est enim gratia.* supererogationis.

21 *Si peccantes & colap. suffertis.* q. d. nulla, sed est magis iustitia.

22 *Sed si benefa.* i. bene seruientes dominis vestris.

23 *Patienter s.* propter Deum pœnas ab eis illatas vobis.

24 *Hęc est gra. a. d.* vnde reddet supererogationis præmium.

25 *In hoc enim.* Hic consequenter dictum suum confirmat per exemplum, di. *In hoc enim vo. estis.* ut iniuriam patienter tolleretis.

26 *Quia & Christ.* & c. similia & maiora, & patet litera vsque ibi.

Beda.

† Ephes. 6: 3
Col. 3: d
Tym. 2. cap.
11. q. 1. ca. ma
gnam.

† humanis,

E

Epil. 61,

Ser. 50. de
verb. dom.

Beda,

F

Non

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ad vindictam malefactorum.* Sicut sunt extirpatores vitiorū, & conseruatores virtutum, propter quod eis debetur honor qui exhibendus est alicui ratione virtutis in se, vel in alijs, ut dictum est, supra Iac. 2.

2 *Quia sic est vo. Dei.* quam implere debetis.

3 *Ut benefa. obmu. fa.* Quia per hoc ab eis auferetis materiam loquendi de vobis.

4 *Quasi liberi.* secundum veritatem, quę est libertas à vitijs.

5 *Et non quasi v. ha. mali. li. q. d.* libertas uestra sit ad bonum, & non ad malum. Quod dicit contra aliquos, qui dicebant se esse liberos à tributo, eo quod erant filij Dei per baptismum. quod non est verum & sic retinendo illud quod debebatur dominis temporalibus, committebant furtum.

6 *Sed sic. ser.* qui reddunt unicuique quod est sibi debitū Mat. 22. b. *Reddite quę sunt Cesaris Cesari, & quę sunt Dei Deo.*

7 *Omnes honorate.* in quantum relucet in eis imago Dei.

8 *Fraternitatem diligite.* q. d. licet omnes sint charitate diligendi, tamen specialiter Christiani, qui sunt fratres vestri ex Christo & ecclesia sicut & vos regenerati.

9 *Deum timete.* timore filiali.

10 *Regem honorate.* in quantum gerit personam Dei.

11 *Serui subditi estote.* Postquam beatus Petrus informauit omnes generaliter, hic consequenter informat existentes in aliquibus statibus specialiter. & primo in statu seruiti. secundo in statu coniugali. seq. cap. 3. in statu pastoralis, in princ. 5. cap. 4. in statu iuuenili, ibi: *Similiter adolescentes.* Prima in duas, quia primo ponit suum documentum, secundo confirmat per exemplum, ibi.

In hoc

C ecclesiam instruit, vt etiam dominis in memoriā reuocet, A. quid pro eorū salute vel liberatione suus auctor petuierit. *August.* Petrus dicit animæ humanæ. Sequere Ipon sa, sequere vestigia sponsi tui, nullus te metus reuocet a cōfortio dilecti tui. Ama amantem, quia primus ille amauit non amantem: require requirētem, quia prius ille quæsiuit non quærentem.

Lib. de confli-
ctu virtutum
& vit. cap. 9.

45. dist. cap.
† episcopum de
pœnit. dist. 2.
c. si enim,

† vindicta ei
qui iuste iudi-
cat.
† vibice.

Matth. 10,
Ioan. 15.

2. Tim. 2.

* Idem. Ita dicit. Quæ erga te aguntur, æquanimiter ferri nō possunt, imo tolerare peccatum est: quia si non eis cum magna exasperatione resistitur cōtra te deinceps sine mensura cumu-
lantur. Patientia re-
spondet. Si passio redemptoris ad mentē reducitur, nihil tam durum quod non æ-
quo animo toleretur. *Christus enim, ait Petrus, passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, vt sequamur vestigia eius.* Ipse enim dicit, *Si patrem familias Beelzebub vocauerūt, quāto magis domesticos eius? Si me persequuti sunt, & vos persequentur.* Sed quanta sunt in comparatione passionum eius, quæ patimur? Ille enim opprobria, irrisiones, contumelias, alapas, sputa, flagella, spineam coronam, crucemque sustinuit, & nos miseri ad nostram cōsolationem vno sermone fatigamur, vno verbo deiecimur. Et quid agimus de eo quod dicitur: *Si non compatimur, non conregnabimus?*

C a Qui cum malediceretur, &c. * Oecumenius. Quomodo ait

ait dominum non regeffisse maledicta, cumq; malis afficere dicitur, non fuisse minatum? Atqui videmus eū & quosdam Iudæos vocasse canes, & cæcos Pharisæos, & comminantem Iudæ, *Bonū esset ei si natus non fuisset. Et Tolerabilis eris Sodomis. quam ciuitati isti. Et. Pœnis eorum non moritur;* aliaque innumera? Dicemus ergo quod non dicit, dominum non fuisse loquutum maledicta, aut non fuisse minatum, sed cū maledictis incederet, non regebat maledicta. Sed licet proferret aliquod maledictum, non erat opponendo se maledictibus, sed obiurgans ac carpens eos qui non conuertebantur. Quum autem opprobrijs affectus elset, & audisset: *Demonium habes: In Beelzebub princepe, &c.* Illis tantum dixit. *Si ego in Beelzebub, &c.* Crucifixus autem & male affectus

vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.
a Coniugiarum, tribulationum, flagellorum, crucis & mortis. Licet pateretur.

† Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.
a Quasi seductor & damoniacus. b Non improperebat illis mala quæ in eis vera erant.

† Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur.
a Id est, penam pro peccatis debitam. b Omnium communitur.

† Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius † liuore

sanati estis.
a Posito. b Sicut ipse corporaliter mortuus est. c Sicut ipse viuit noua vita. d Sola dilectione vel carne eius facta liuida in passione: uel quia pro sola iniuria Iudæi eum morte adijudicauerunt.

† Eratis enim sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & † episcopū animarum uestrarum.
a Per uita dilacerati spinis uiriorum. b Sine pastore. c In passione Christi, corpore & anima reuersi ad eum qui uos pascit uerbo ueritatis.

† Qui cum malediceretur, &c.

† Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

† Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur.

† Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius † liuore

sanati estis.

† Eratis enim sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & † episcopū animarum uestrarum.

† Qui cum malediceretur, &c.

† Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

† Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur.

† Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius † liuore

sanati estis.

† Eratis enim sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & † episcopū animarum uestrarum.

† Qui cum malediceretur, &c.

† Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

† Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur.

† Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius † liuore

sanati estis.

† Eratis enim sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & † episcopū animarum uestrarum.

† Qui cum malediceretur, &c.

† Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

† Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur.

† Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius † liuore

sanati estis.

† Eratis enim sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & † episcopū animarum uestrarum.

ra? Dicemus ergo quod non dicit, dominum non fuisse loquutum maledicta, aut non fuisse minatum, sed cū maledictis incederet, non regebat maledicta. Sed licet proferret aliquod maledictum, non erat opponendo se maledictibus, sed obiurgans ac carpens eos qui non conuertebantur. Quum autem opprobrijs affectus elset, & audisset: *Demonium habes: In Beelzebub princepe, &c.* Illis tantum dixit. *Si ego in Beelzebub, &c.* Crucifixus autem & male affectus

pœnis, orabat potius, at non minabatur, &c.

Tradebat autem in se iniu. Illis iudicijs secundum iniustam legem, vt pote iustus existens: Siue tradebat Deo patri iniuste iudicantes, id est, eos qui eum nequissime condemna-

bant, & neci eius instabant, vt supplicia sumentes erudiant. Tangit euangelicā parabolā, vt pius pastor relictis nonagintanouem ouibus in deser. venit visitare vnā quæ perierat.

Et episc. animarum. Vel uisitatorem, quod idem est. Episcopus enim. i. superintendens, quia *oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum, Et. Visitauit nos oriens ex alto.*

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tradebat autem indicanti se iniuste, id est Pilato, qui Iudæorum fauore & Cæsaris timore condemnauit eum iniuste, Ioan.
18. Tradidit autem se Pilato, quia tradidit se Iudæis eum quærentibus ad mortem. Quibus obuiauit, dicens. *Ego sum, si ergo me queritis finite hos abire.* sciens, quod tradituri erant eum Pilato. Hæc autem traditio ex parte Christi processit ex obedientia ad patrem, & maxima charitate ad nos, ex parte vero Iudæ ex maxima cupiditate, ex parte Iudæorum ex maxima malignitate, propter quod in Christo fuit summe meritoria, in alijs autem damnabilis & iniqua.
- 2 Qui peccata nostra ipse per. in corpore suo. pœnam pro ipsis debitam sustinendo.
- 3 Super lignum. sanctæ crucis.

4 Vt

- 4 Vt peccatis mortui, id est, vt amplius non peccemus, sicut mortui.
- 5 Iustitiæ viuamus, &c. id est Christo, qui est nostra iustitia effectiue.
- 6 Cuius liuore, &c. quem habuit in corpore ex colaphizationibus & percussionibus.
- 7 Sanati estis, &c. a peccatorum infirmitatibus. quod declarat ulterius, di.
- 8 Eratis enim. ante conuersationem.
- 9 Sicut oues errantes. per deuia uitiorum.
- 10 Sed conuersi estis nunc ad pastorem. i. Christum, qui pascit uos corpore & sanguine suo in eucharistiæ sacramento.
- 11 Et episcopum animarum uestrarum. saluti super intendendo. Episcopus enim Græce, superintendens dicitur Latine, ab epif. quod est supra, & scopos, quod est intentio.

CAP.

ADDITIO I.

In cap. 2. ubi dicitur in Postil. *Et regale sacer.* id est confortati Christo qui est rex & sacerdos.

Notandū quod populus Dei sub antiquo Testamento existēs dicebatur regnum sacerdotale, Exod. 19. Vnde regnum apud illos ponebatur in substantiuo tanquam principale, sacerdotium uero in adiectiuo tanquam minus principale. sacerdotium enim illius temporis erat imperfectum, non enim offerrebat ibi nisi sanguis hircorum & vitulorum, & huiusmodi. Sed genus in no. Test. existens dicitur regale sacerdotium, vt hic, in quo ponitur sacerdotium in substantiuo tanquam principale, & regale in adiectiuo sicut minus principale, quia sacerdotium nouæ legis est perfectissimum, per quod Christus immolatur. de ecclesia tamē superiori ubi hæc dignitates cessant, dicitur. *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacer.* Apoc. 5. cap. quia ibi nulla est præeminentia ratione dignitatis sacerdotalis seu regalis, nisi secundum propria merita personalia.

ADDITIO II.

In eo cap. ubi dicitur in Post. Qui aliquando non populus Dei, &c. Hoc quod dicit beatus Petrus. Qui aliquando non populus Dei, potest

potest bene dirigi ad conuersos de perfidia Iudaica, in qua existentes non erant populus Dei, & nunc per gratiam baptismalem facti sunt populus Dei. Vnde ex hoc non habetur, quod beatus Petrus epistolam istā specialiter scripserit conuersis de Gentilitate, prout uult Postillator. nec obstat quod auctoritas ista sit sumpta ab Osee 2. ubi agit ad literam de uocatione Gentium. nam etsi ibi sic accipiatur, hæc tamen allegatur per simile ad uocationem Iudæorum ad fidem Christi recipiendam & eius sacramenta. vnde in hoc loco dicit glo. quod in hoc versu. s. aliquando non populus, mystice recordatur ueteris historiæ, & hanc in nouo populo impletam spiritaliter docet. hæc in glossa.

ADDITIO III.

In eo cap. ubi dicitur in Post. *Et non quasi uelamen habentes malitiæ libertatem.*

In hoc quod dicitur. *Velamen malitiæ.* potest intelligi ignorantia, quæ est quasi uelamen occultans factum. vnde cum aliquis ignoranter uult vt excusationem peccati habeat secundum illud Iob. 21. b. Scientiam uiarum tuarum nolumus. talis ignorantia affectata proprie dicitur uelamen malitiæ libertatis, quia per illam quis uult liber esse à iustitia, &c.

C A P. III.

A *Similiter & mulieres.* * Oecumenius. Per hæc omnia concludens sermonem de moribus: nempe per reges, per præfides, per dominos, per seruos, &c. trāsīt etiam deinceps ad ceterum mulierum, & ait. Hæc duo curent mulieres siue vxores, subijci pprijs viris, & ab omni ornatu & cultu seipsas ostēdere alienas, imitantes sanctas mulieres, quoniam & illæ solū hunc cultum nouerant, nempe obedientiam erga viros suos. Et quod lucrū sequetur ex his? Bona emulatio eorum qui a fide alieni sunt: & Dei laudatio propter nos ab ipsis profecta.

C A P. III.

Sicut serui domini propter Deum. ^a Patientes cum sponsi: vel ab ipsis sponsis.

† Similiter & mulieres subditę sint viris ¹
^{Non aduletris.} ^a Mariti. ^b Euangelij. ²
siuis, vt & etsi qui nō credunt verbo, per ³
^a Bene se habentium & humiliter patientium omnia. ⁴
^b Prædicationis. ⁵
mulierum cōuersationem sine verbo, ⁶
^a Conuertantur ad fidem. ^b Tantummodo. ⁷
lucrifiant, cōsideratēs † in timore san- ⁸
^a Habitam in timore Dei conseruato. ⁹

B Videtur quod mulieres eorū qui in tribulatione erant, contemnebāt viros suos, & etiam vt alijs placeant, se pulchre ornabant: hoc fieri prohibet.

c *Vt & si qui, &c.* Ita bonas mulieres vult viris incredulis subdi, vt non solum nihil mali ad imperium eorum faciant, sed etiam in tam sanctam conuersationem persistant insuperabiles, vt ipsis viris etiam exemplum sint charitatis, castitatis, & fidei.

d *Quarum non sit.* Quare cultus non sit capillatura, aut aurū circūdans, aut non sit cultus vestimentorum indumenti. i. non sint festiua vestimenta quibus induantur. Sed sit vobis ornatus homo cordis interior soli Deo notus, incorruptibilitate spiritus: spiritus dico quieti ab impugnatione vitiorum & modesti, ne superbiat, qui talis spiritus etsi hominibus nō patet, tamen in conspectu Dei est diues.

e *Aut circūdatio.* Sicut Cyprianus ait: Serico & purpura induta, Christū induere nō pnt. Auro & margaritis & monilibus adornata ornamenta cordis & corporis perdiderunt. Quod si Petrus mulieres quoq; admonet coercendas & ad ecclesiasticā disciplinā religiosa obseruatione moderādas, quæ excusate cultus suos possunt per maritum: quanto magis id obseruare virginē fas est, cui nulla ornatus sui competit venia, nec diuertere possit in alterū mendaciū culpę, sed sola ipsa remaneat in crimine. Quia exterior hō vester corruptus est & beatitudinē integritatis quæ proprie est virginitatis, habere destitistis. imitamini incorruptionē spiritus per

per abstinentiam, & quod corpore non potestis: mente præstate. Has enim Christus diuitias, & hos vestræ coniunctionis querit ornatus. Apud Pythagoram naturali scientiæ legi distāte eadem sententia inuenitur. Vera ornamenta matronatum pudicitiam, non vestes.

* Tertullianus. Lib. de cultu fœmin.

Vos (vxores) solis maritis vestris placere debetis. In tātum autem placebitis eis, in quantum alteris placere non curaueritis. ^{† vxores:}
 Secura estote benedicta: ^{† etiam qui:}
 & vxor nulla deformis est marito suo. Satis placet, cum electa est, seu moribus seu ^{† cū reuerētia}
 forma commendata.
 Ne quæ vestrum putet, si temperauerint à compositione sui, odium & auersionem maritorum profecuturam. Omnis maritus castitatis exactor est. Formam fidelis non expectat. In dominum delinquant, ^E
 quæ cutem medicaminibus vngūt, genas rubore maculant, oculos fuligine col- ^{† Gen. 12. b}
 linunt. Displicet illis nimirum plastica Dei, in ipsis redarguunt, reprehendunt artificem omnium, &c. Video quaedam & capillum croco vertere. Pudet eas etiam nationis suæ, quod nō ī Germania aut Gallia sint procreata. Pessime sibi auspicantur flammeo capite.

* Clemens Alexan. Si Christus de veste & delitijs, rebusque superuacaneis, tanquam non necessariam oīno curam tollit, Matth. 6. quid censendum est eum dicere, de nimio ornatus studio, de tinctura lanarum, varietate colorum, superflua cura gemmarū, auri elaboratione, capillis artificiosis, & intortis crinibus? Quid de fucata oculorū pictura, quid de vulsionibus, purpurisi ac cerulle fucationibus, tinctisque pilorum coloribus, improbisque huiusmodi fraudibus? Laudo ergo & admiror veterem Lacedæmoniorū ciuitatem, quæ solis meretricibus floridas vestes, & aureū mundum gestare permisit: à probis mulieribus mundi studium auferens, quod solis meretricibus se ornare cōcederet, &c. *Vide eundem lib. 3. pedagogi, cap. 2. Et Hieronymum epist. ad Marcel- lam, ad Lætiam, ad Furiam, ad Eustochium, &c.*

c *Sic enim aliquando, &c.* * Didymus. Inuitat feminas, vt imitentur sanctas, & præcipue Saram, suadēs eis, sic subijci viris ^F
 sicut

11 *Aut cir. au.* id est ornamenta aurea circa caput suum, sicut coronæ aureæ, & huiusmodi.

12 *Aut in ve.* lungitur sic litera, Aut cultus id est, ornatus indumenti vestimentorum id est, indumenti nimis preciosi aut curiosi, propter quod dicitur indumentum, vestimētorum, per excellentiam, sicut rosa dicitur flos florum.

13 *Sed qui ab. est. homo c.* id est, mens ipsa quæ dicitur homo interior. 2. Cor. 4. d. *Licet is qui de foris est, homo noster corruptur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem.* nam incorruptibilis. & dicitur homo interior in muliere sicut in viro, quia communis generis est homo. vnde versus. Est communis homo pariter cum virgine latro.

14 *In in. &c. spi.* dicitur autem spiritus humanus quietus, quando non perturbatur à passionibus concupiscibilis & irascibilis. & dicitur modestus, quando in actibus humanis tenet modum debitum secundum moderamen rectę rationis: primum sit per virtutes morales quæ sunt circa passiones, secundum auream per virtutes circa operationes, sicut iustitia, liberalitas, & huiusmodi, & quia istæ sunt veræ diuitiæ, sicut dicit Greg. hom. 8. *Veræ diuitiæ sunt quæ nos diuites virtutibus faciunt.* ideo subditur. *Qui est in con. Deilo.*

15 *Sic enim.* Hic consequenter inducit exemplum ad suum propositum de ornatu & subiectione mulierum, di. *Sic enim ali. id est, tempore præterito.*

16 *Et sancta mu. spe. in Deo.* & hoc in labili mundo.

17 *Ornabant se.* ornatu virtutum interiori, & parum curabant de exteriori.

18 *Subiecta pro. vi.* eis obediendo in licitis & honestis.

19 *Sicut Sa. ob. Ab.* vnde Gen. 18. ad eius dictum celeriter commiscuit similam, faciens inde panes.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

1 *Simi. & mu.* Hic consequenter informat existentes in statu coniugali: & secundo reuertitur ad informandum omnes in generali ibi: *In fide autem omnes vnanimis.* Prima in duas, quia primo informat sexum muliebrem. secundo virilem, ibi: *Verisimiliter.* Prima adhuc in duas, quia primo mulieres informat de debita subiectione. secundo de honesta compositione, ibi. *Quarum sit.* Circa primum dicit. *Simil. & mu.* In hoc continuat se ad partem præcedentem, in qua agitur de subiectione seruorum ad dominos suos.

2 *Vi. su.* in quibus magis viget ratio quàm in mulieribus, propter quod ad eos pertinet regimen & administratio domus.

3 *Vt & si qui.* scilicet viri.

4 *Non cre. ver.* prædicationis.

5 *Per mulierum conuersationem.* id est per vxorum suarum conuersationem sanctam.

6 *Sine verbo.* prædicationis communis.

7 *Lucrifiant.* conuertantur ad fidem secundum quod dicitur. 1. Cor. 7. c. *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem.*

8 *Considerantes sanctam conuersationem vestram, &c.* O vos mulieres.

9 *In timore.* filiali ipsius Dei, & mutatur hic modus loquendi de tertia persona, ad secundam, quod fit frequenter in sacra scriptura.

10 *Quarum non sit extrinsecus, &c.* Hic consequenter agit de mulierum compositione, quæ debet esse honesta & non curiosa. ideo dicitur. *Qua. non sit. &c.* id est, non sit extrinsecus apparens videntibus, quia hoc est ad prouocationem incontinentiæ.

A sicut illa subdita erat Abraham: cuius & filias eas factas dicit per operationes bonas. Sicut enim quis faciens opus Abraham, & habens eius fidem, filius eius fit; ipsa bona facientes fideles feminae matrem habent Saram.

a *Viri*, Sicut precepi vxoribus, vt per sancta conuersatione suam lucrificat maritos, & seruiant illis.

Similiter precipio vobis o viri, vt per vestram conuersatione lucrifiant mulieres, & custodite eas, vos dico cum illis, reddendo debitum; cohabitantes. Et hoc secundum conscientiam, non in passionibus desiderij sed sicut Deum intelligimus, velle, scilicet vt generetis filios in cultum vnus Dei, vos dico impertientes honorem vasculo muliebri, quasi infirmiori, & in vestibus, & in alijs necessarijs eis prouidentes, & si aliquando placet illis a coitu cessare, impendite honorem, quia infirmiores sunt. Impendite etiam tanquam coheredibus gratia in presentia data a Deo, & vitae danda in futuro, vel vitae pro gratia danda.

b *Impertientes ho.* Si abstinemus nos a coitu, honorem tribuimus, si non abstinemus, perspicuum est honori contrarium esse concubitum.

c *Vt non in o. v.* Impediri orationes officio coniugali commoratur, quia quotiescunq; vxori debitum reddo, orare non possum. Quod si iuxta Apostoli sermonem sine intermissione orandum est, nunquam ergo mihi coningio seruiendum est, ne ab oratione cui semper instare iubeor, vlla praepediar hora.

d *In fi. autem omnes vna.* Diuersas personas, diuersas conditiones, diuersos sexus docui. iam nunc omnes communiter admoneo in causa dominicae fidei, vnum cor & vnam animam habeatis.

e *Occumenus.* In summa hoc est. Quid opus est articulatim differere? Oibus simpliciter dico. Nam hoc significat

c *telos:* & ad hoc respicit salutis scopus oibus propositus, & haec

haec est lex dilectionis oibus constituta, vnde virtus omnis procedit, nepe animi modestia, compassio, misericordia, caritateque similiter virtutes quas enumerauit. Harum vnanimitas quidem est consensus sine discrimine circa aliquid cum proposito animo. Compassio est miseratio circa eos qui affliguntur, tanquam ad seipsum.

Ex reuerentia. Honorando maritos. Fraternalitas, debitus

1 *obediabat Abraham, dominum eum vocans, cuius estis filiae*

2 *beneficientes, & non timentes vllam perturbationem.*

3 *Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri, impertientes honorem tanquam*

4 *coheredibus gratiae vitae, ut non impediantur orationes vestrae.*

5 *In fide autem omnes vnanimis, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, timentes, humiles, timentes*

6 *deum, & in vestibus, & in alijs necessarijs eis prouidentes, & si aliquando placet illis a coitu cessare, impendite honorem, quia infirmiores sunt.*

7 *Impendite etiam tanquam coheredibus gratiae in presentia datae a Deo, & vitae danda in futuro, vel vitae pro gratia danda.*

8 *Impertientes ho.* Si abstinemus nos a coitu, honorem tribuimus, si non abstinemus, perspicuum est honori contrarium esse concubitum.

9 *Vt non in o. v.* Impediri orationes officio coniugali commoratur, quia quotiescunq; vxori debitum reddo, orare non possum. Quod si iuxta Apostoli sermonem sine intermissione orandum est, nunquam ergo mihi coningio seruiendum est, ne ab oratione cui semper instare iubeor, vlla praepediar hora.

10 *In fi. autem omnes vna.* Diuersas personas, diuersas conditiones, diuersos sexus docui. iam nunc omnes communiter admoneo in causa dominicae fidei, vnum cor & vnam animam habeatis.

11 *Occumenus.* In summa hoc est. Quid opus est articulatim differere? Oibus simpliciter dico. Nam hoc significat

12 *telos:* & ad hoc respicit salutis scopus oibus propositus, & haec

13 *haec est lex dilectionis oibus constituta, vnde virtus omnis procedit, nepe animi modestia, compassio, misericordia, caritateque similiter virtutes quas enumerauit. Harum vnanimitas quidem est consensus sine discrimine circa aliquid cum proposito animo. Compassio est miseratio circa eos qui affliguntur, tanquam ad seipsum.*

14 *Fraternalitas, debitus erga propinquos affectus tanquam ad fratres. Misericordia est motus ab anima procedens ad bene merendum de ijs, qui eiusdem sunt conditionis. Affabilitas, sine beneuolentia est benignitas ac comitas erga omnes, quae etiam erga illos sit, qui limitum sunt morum, & erga amicos. Humilitas vero siue animi modestia est alium contumeliosum ferre, peccatum agnoscere, & accusationes sustinere. His, inquit orationi virtutibus, insuper quoque malitia non facile capiuntur: praeterea, amulatores etiam sitis diuino viuendi modo directi.*

15 *Non reddere malum pro malo, sed etiam pro maledicto date benedictionem.*

16 *Quia in hoc, quia prohibuerat malum pro malo reddere, sed potius maledictibus benedicere iusserat, recte propheticum testimonio astruit fraternam inspectionem, & bonos semper & malos videri, vt meminerimus, & patientiam nostram qua patimur malos, nostram beneuolentiam qua persequeribus bona optamus, aeterno premio muneranda, & persecutores digno plectendos supplicio, si vero penituerit, nos quoque pro ipsorum salute quam precabamur, coronam accepturos.*

17 *Vt bene.* Dicente iudice: Venite benedicti p. m. p. o. r. Vel benedictio, qua sancti in futura vita benedicent Deum. Quod ergo quisque in futuro venire desiderat, hoc in praesenti meritari & agere satagat, conditorem & fratrem benedicat, & se dignum fraternam benedictione reddat.

18 *Qui enim vult vitam, &c.* Occumenius, Qui ab omnibus

19 *do, vt est virtus moralis, & sic fides idem est quod fidelitas & hoc modo inducit eos ad vnitatem fidelitatis mutuae, & quod subditur in aliquibus libris, In oratione estote, non est de textu, nec in libris correctis.*

20 *Compa.* adiuuicem sicut membra vnus corporis mystice ipsius Christi, per hoc enim alleviatur ille qui patitur, cum percipit alios sibi compatientes, sicut sustinens graue pondus corporale, quando alij cum eo oneri se supponunt, vt dicit Philosophus. 2. 1. rhetor.

21 *Fraterni. ama.* id est communitatis fidelium, quia licet quilibet per se sit diligendus, tamen magis est communitas diligenda.

22 *Misericor.* eleemosynas indigentibus tribuendo.

23 *Modest.* in omnibus modum debitum tenendo.

24 *Humiles.* vt non de praedictis bonis per superbiam eleuemi, sed totum attribuatis gratiae Dei,

25 *Non red.* Hic consequenter ordinat fideles in perpeffione mali, in quo quis potest dupliciter deordinari, vno modo per audaciam vicem rependendo, alio modo per timorem in pusillanimitatem decidendo. Igitur primo remouet primum, secundo secundum ibi. *Et quis est.* Prima in duas, quia primo monet vicem non rependere, secundo inducit ad hoc auctoritatem scripturae, ibi. *Qui enim.* Circa primum dicit. *Non re. ma.* in factis iniurijs,

26 *Nec ma. pro mal.* id est, verbis contentiosus.

27 *Sed. econ. be.* huius rationem assignat di.

28 *Quia in ho. vo. est.* ad fidem catholicam.

29 *Vt bene. Dei. ha. p.* quae non datur maledictis, propter quod dicit Saluator Luc. 6. d. *Benedicite male. vobis.*

30 *Qui enim vi.* Hic consequenter inducit ad propositum auctoritatem scripturae, Psal. 33. di. *Qui vult vitam diligere.* s. beatam in qua nullus moritur.

31 *Et di. vi. bo.* in beatitudine caelesti, vbi dies noctibus non interrumpuntur, faciat supple quod sequitur

32 *Coer. lin.* vt non reddat maledictum pro maledicto in aperto

33 *Et la. lo.* contra maledicentem sibi machinando malum occulto,

34 *Declin. autem a ma.* in opere,

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Dominum eum vo.* vnde & ibidem dicitur. Postquam conserui & dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo.

2 *Cuius est fi. bene.* quia sic eam imitami tanquam matrem,

3 *Et non per, vl. per. q. d.* sic eam imitando non habetis timere, quod per vos erga virum vel familiam veniat aliqua turbatio.

4 *Vt sim.* Hic consequenter instruit viros di. *Viri simi. co. secundum scientiam.* Aliqui exponunt hanc cohabitationem de redditione debiti, quae debet fieri secundum conscientiam, vt vir non moueatur ad hoc libidine, sed prolis amore ad Dei cultum educandae. Potest etiam exponi vt magis consonet praecedentibus & sequentibus, vt videbitur de cohabitatione domestica, in qua mulier debet esse subiecta, vt dictum est. & eodem modo vir qui praestit debet praesse secundum scientiam, ita, quod non tractet vxorem sicut ancillam, sed sicut sociam. vnde & mulier facta est de latere viri, Gen. 2. 2. ideo subditur,

5 *Quasi in.* Nam mulieres infirmiores sunt viris corpore de eodem cursu, & etiam mente, quia minus vigent intellectu & ratione.

6 *Imp. ho.* eis prouidendo de victu & vestitu sufficienti, & honeste secundum statum & proprias facultates.

7 *Tanquam c. g.* vitae beatae ad quam per gratiam peruenitur. ex quo enim vir & vxor sunt coheredes vitae futurae, debent in praesenti socialiter & amabiliter conuenire. ideo subditur.

8 *Vt non o.* Nam cum vir & vxor non sunt bene concordantes, minus possunt orationi vacare, & eorum orationes sunt minus exaudibiles.

9 *In fi.* Apostolus hic reuertitur ad informandum omnes communiter ordinando primo eos ad proximum, secundo ad Deum, ibi, Dominum autem, tertio, ad seipsum, cap. seq. Prima in duas, quia primo ordinat eos in collatione boni, secundo in perpeffione mali, ibi. *Non reddentes.* Circa primum dicitur. *In fide.* Fides autem accipitur vno modo, vt est virtus theologica, & sic inducit eos ad vnitatem ecclesiae, vt non sint inter eos schismata. Alio modo, vt

† territa vlllo

† In summa.

† affabiles.

† humile.

Reda.

Reda.

A. 4. f.

Fides duplici

est accipitur.

nibus benedicatur, utique et amulatores esse debent. Et horum teste inducit David dicentem: Quis est, qui cupit videre vitam? Vitam inquam, non qua etiam irrationalia, sed qua homo secundum deum vivit, & dies non malos, sed bonos. Nam dies huius seculi iuxta patriarcham Iacob, pauci sunt, & mali.

a Quia oculi domini, &c. Beda. Quia malum nos, pro malo reddere veterat, imo maledicentibus benedicere iusserat, recte prophético testimonio astruit superna inspectione, & bonos semper videri, & malos, quatenus meminimus, & nostram patientiam, qui toleramus malos, & nostram benevolentiam qua persequeribus bona optamus, aeterno premio remunerandam, & persecutores nostros si poenitere noluerint digno plebentibus esse supplicio. Si vero poenituerint, nos quoque pro ipsorum salute, quam deprecabamur, a domino coronam iustae congratulationis accepturos.

b Et quis est. Ideo debetis a malo declinare, & facere bonum quia nemo potest vos retrahere a bono, nec a corona, si persistere volueritis, imo profunt dum nocere volunt.

c Et quis. Si verba contumeliosa, si rerum damna, si inferunt tormenta, non nocent, sed patientiam vestram exercent. Si quis autem his victus deficit, non ille, qui malum intulit, sed ipse, qui malum non pertulit, nocuit. Tectatur omnis domus, & ea, quae super petram, & ea, quae supra arenam fundat, sed uniformitas fundamenti coronam perseverantiae tribuit, alteram fragilis structura stravit.

d Timorem autem. In futuro eritis beati, in praesenti autem ne timueritis timorem eorum, id est illa, quae in eis possunt videri timenda, ut regia potestas, & huiusmodi.

e Dominum autem. Sanctitatem Christi, quae sit incomprehensibilis gloriae intimo cordis affectu intuemini, & sic ipsum Christum sanctificate in vobis, ut non a memoria, non ab amore recedat. Qui hanc sanctitatem non considerat, deficit ad insidias hostis.

f Didymus. Sicuti dum significatur deus, non augmentum magnitudinis ei proferri significatur, sed neque dum glorificatur, ei extrinsecus culmen sublimitatis affertur, sic neque dum sanctificatur dominus, ei titulus sanctitatis augetur, unde & in cordibus nostris hoc facere iubemur. Si enim sanctitatis eius integram

tegram perfectionem habuerimus, non tantum eum ore sanctificamus, sed & in cordibus nostris. Sic a nobis sanctificatur nomen dei, quoniam induti eo, ea quae sunt sapientiae implemus. Et sicut sanctificatur Christus ab eo, qui imitatur eum, sic animadvertendum est, quoniam qui transcendit mandatum praesens, quomodo maculet Christum, qui constituitur eum ore, & negat operibus. Sic ad quoddam dicit. Per vos blasphematur nomen meum. Beda. e. *Omni pos.* Volenti mutuo accipere rationabiles pecunias non negemus. Unde Paulus. *In sapientia ambulate propter eos, qui foris sunt, scientes quomodo oporteat singulis responderi.* Foris enim existentes, in nodum fideles volunt aliquid cognoscere de spe, quae in vobis est. Qui ergo ecclesiastico praestit magisterio, doceat patientes, obstruat resultantes.

a & faciat bonum, inquirat pacem, & persequatur eam, quia oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum, vultus autem domini super facientes mala. Et quis est, qui vobis noceat, si boni amulatores fueritis? Sed et si quid patimini propter iustitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, ut non conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, et parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis est spe, & fide, sed cum modestia, & timore, conscientiam habentes bonam, ut in eo, quod detrahunt de vobis con-

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

modis de spe nostra, & fide rationem debemus reddere, ut quaerentibus fideliter, vel infideliter rectas causas spei, & fidei intuemus, & ipsam fidem, & spem inter pressuras illibatam teneamus, ostendentes per patientiam, quam rationabiliter eam conseruandam didicimus, pro cuius amore, nec aduersa pati, nec mortem subire formidamus.

g Occumenius. Praeterea et quoniam de variis nefandis rebus nos accusabant, sed & spem nostram inanem esse ostendebant, dicit ut de his meditatae responsiones feramus, habentes simul etiam vitam probatam, quod sane conscientiam vocat. Id autem mansuetum facientes, inquit, & cum benignitate, confirmabitis tunc bene vobis ipsis esse conscios, & eos, qui prauas de vobis habent suspensiones, pudefacietis.

h Didymus. Propterea, qui praesidere ecclesiastico magisterio deputatur, super hoc, quod debet habere doctrinam, debet etiam resultantes obstruere, &c.

i Sed cum mode. In ipsa doctrinae scientia qualitatem docendi monet obseruari, ut humilitas, & viuendo, & loquendo monstretur.

k Ut in eo, quod detrahunt de vobis confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo, &c. Vel curate beneficientes, ut qui vestrae bonae conuersationi detrahunt, veniente tempore retributionis confundantur videntes vos cum Christo coronari, se cum diabolo damnari.

l a Melius

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et fa. bo. Hae sunt enim duae partes iustitiae.
- 2 Inquirat pacem cum proximo, etiam iniurioso, Ro. 12. d. Quod ex vobis est, pacem cum omnibus hominibus habentes.
- 3 Et perse. eam. i. perfecte sequatur, & subditur ratio cum dicitur.
- 4 Quia o. &c. iust. sicut super spiritualiter dilectos, oculus enim dirigitur, ad id quod specialiter amatur.
- 5 Et au. eius in pre. e. tanquam parata ad exaudiendum.
- 6 Vultus autem do. scilicet ira, et indignationis. unde in Hebraea sic habetur. Ira domini.
- 7 Super fa. ma. ad eos puniendum. unde in psal. subditur. Ut perdat a terra, scilicet viuentium memoriam eorum.
- 8 Et quis est. Hic consequenter remouet timorem inordinatum, per quem homo cadit in pusillanimitatem, & frangitur per inconstantiam. Et quis est, qui vos no. vos persequendo.
- 9 Si boni emulati. quasi dicat nullus est. hic boni genitui casus, et neutri generis. amatoribus enim boni, & imitatoribus, quod importatur per amulari, (unde versus. Amulor inflatur amat, inuidet ac imitatur) persecutiones non sunt ad detrimentum, sed magis ad virtutis augmentum. ideo subditur.
- 10 Sed & si quid pat. &c. beati. supple estis in spe, & postea eritis in re si perseueretis. ideo concludit.
- 11 Timorem autem, &c. ne timore deicietis a bono virtutis.
- 12 Ut non contur. impatienter aduersa sustinendo.
- 13 Do-

- 13 Dominum autem. Hic consequenter ordinat fideles ad deum, & secundo inducit exemplum, ibi. Quia Christus. Ad deum autem bene ordinatur homo per fidem charitate formatam, & hoc in trib. Primum est, quod haec in eius corde firmetur, & quantum ad hoc dicit. Dominum autem Christum sanctificati. id est firmate. Sanctum enim in vna significatione idem est, quod firmum.
- 14 In cordibus. v. sibi firmiter adhaerendo, quia firmus est in seipso. Secundum est ut haec fides ad alios deriuetur, & quantum ad hoc subdit.
- 15 Parati semper ad satisfactionem omni poscenti. quae fit dupliciter. Vno modo fidei simplici, qui petit a magis prouecto in fide plenius erudiri. Alio modo infideli fidem irrationabilem reputati. Prima satisfactio est per doctrinam charitativam. secunda vero per fidei rationabilem defensionem, ostendendo quod continet omnem sanctitatem, & quia per miracula a deo confirmata est, qui non potest esse testis falsitatis, & huiusmodi. secundum a domino datam ipsi defendenti, unde & ille promittit Luc. 21. Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarii vestri. verumtamen ista defensio debet carere presumptione, & iactantia, ideo subditur. Sed cum modestia. id est modo debito, & honesto.
- 16 Et ti. &c. bo. ita quod sit bona dispositio interior, & exterior.
- 17 Ut in eo, quod de. &c. reputantes vos fatue, & male credere.
- 18 Confundantur. in seipsis ex bona vestra responsione, & sancta conuersatione. Tertium est, quod propter quacunque aduersa homo a fide non euellatur, & quantum ad hoc subditur.

Homo per fidem ordinatur ad deum in tribus.

1 Melius

A *Melius est.* Ita debetis calūniatores pati, & cōfundere, quā
 rutius est vobis pati pro benefactis, q̄ pro malefactis. Hic il-
 los arguit, qui cum pro culpis arguuntur a fratrib. vel etiam
 p̄cenis coercentur, patienter tolerant, sed si abique culpa ali
 quid eis inferretur a fratrib. mox prorumpunt in iracundiā, et

veniret in carne pro nobis moriturus, quod semel fecit, sep̄
 antea veniebat in spiritu ad quos volebat, visis eos admonēs
 sicut volebat utique in spiritu, quo foritū, & viuificatus est,
 cum in passione esset carne mortificatus, &c.

* Idem. De Christo dictum est, Mortificatus carne, viuifi-

† mortificatos
 quidem in carne
 viuificatus.

† Matt. 24. c
 Lucā 17. f

In 54. cap.
 Ista.

Epistola ad
 August.

Epist. 99. ad
 Euclium.

^a ¶ Q̄ de hoc confundantur, quod calūniantur.
 fundantur, qui calūniantur vestram bonam in Christo cō

^a ¶ Quia maior est, praparat retributionem.
 uersationem. Melius est enim, vt beneficientes si voluntas

^a ¶ Si non semel morimur, i. temporali morte pro qua reddetur merces aeterna.
 Dei velit, pati, quam malefacientes, † quia & Christus semel
 pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, vt nos

^a ¶ Offerret nos Christus deo patri, i. vitam nostram laudabilem in conspectu patris ostendit, cum per mor-
 tificationem carnis pro illo gaudemus immolari, vel offerret nos deo, cum absolutos carne nos in
 aeternum regnum introducit.
 offerret deo, † mortificatos quidem carne, viuificatos au-

^a ¶ Sancto, vel nostro.
^b ¶ Tenebrarum, & infidelitatis, vel in carcere, i. in carnalibus desideriis viuens.
 tem spiritu. In quo, & his, qui in carcere erāt, spiritu veniens

^a ¶ Per Noe. ^b ¶ Non credebant deo per Noe comminanti.
 praedicauit, qui increduli fuerāt aliquando, † quando † expe-

ctabant dei paciētiam in diebus Noe; cum fabricaretur arca,

^a ¶ Crediderunt Deo.
^b ¶ Per illos, qui submersi sunt in diluuiō, significatur mortificatio carnis; per illos, qui
 saluari sunt, significatur viuificatio spiritus. ¶ Qui ipse octauas habebant.

in qua pauci, id est, octo animae saluae factae sunt per aquam.

B rum per fossoribus, maleficisque: idē pa-
 tiūt, & martyres. Facta quidem sunt eadem, ceterum cau-
 sa cur haec fiant, non est eadem.

b *Quia, & Ch.* Qui ergo iustus patitur, Christum imitatur,
 qui flagellis corripitur, latronem imitatur, qui cum Christo
 in cruce cognito paradysum intrauit, qui nec flagellis corri-
 gitur, sinistram latronem imitatur, qui propter peccata ascē-
 dit in crucem, & post crucem iuit in Tartara.

c *Offerret deo.* Quia etiam tunc, si qui ad praedicationem do-
 mini, quam per vitam fidelium praetendebant, credere vo-
 luisse, & ipsos offerre deo patri gaudebat. Si qui autem de
 trahebant de bonis quasi de malefactoribus, imminente di-
 luuio confundebantur.

d *Mortificatos quidem carne, viuificatos autem, &c.* * Hier. Dñs
 iuxta Petrum, occisus est carne, viuificatus spiritu, & praedi-
 cavit spiritibus constitutis in carcere, quando dei paciētiā
 expectabat in diebus Noe, diluuium impijs inferens.

* Euodius Interrogo, qui sunt illi spiritus, de quibus in
 Epistola sua ponit Petrus, Mortificatus carne, viuificatus au-
 tem spiritu, in quo, & eis, qui in carcere erant spiritibus ve-
 niens praedicauit?

* Aug. Ipsa scripturae verba satis indicant, eis qui diligen-
 ter attendunt, quia Christus mortificatus carne, viuificatus
 aut spiritu. In quo spiritu adueniens praedicauit illis spiritib. q̄
 increduli fuerant, aliqui in diebus Noe, quoniam priusquam
 veniret

tans secum. Multa namque corpora sanctorum, qui dormie-
 rant, excitata sunt, &c.

e *In carcere.* Qui habet sensum obscuratum tenebris, merito
 est in hac vita dñr carcere inclusi, & in hoc interiori carcere
 mentis operibus iniustis grauatur, donec carne soluti in ex-
 teriores tenebras projiciantur aeternae damnationis. Habet
 & iusti hic carcerē, sed tribulationum, reprobi vero vitiorū.

f *Spiritu ve. praedi.* Qui nostris tēporib. carne veniens iter vi-
 tae mundo praedicauit, ipse est ante diluuium eis, qui tunc in-
 creduli erāt, vixerātq; carnaliter, spiritu veniens praedicauit, p̄
 spiritū. n. sanctū erat i Noe, & in ceteris bonis, p̄ quorū bonā
 conuersationē alijs malis praedicabat, vt cōuerterent ad bona.

g *Quando expe. dei pa.* Cum paciētia dei inuitaret illos ad pe-
 nitentiam, parcens illis per centum annos quibus Noe edi-
 ficabat arcam, per quam ostēdebatur quid futurum esset in
 mundo, ipsi non utebantur paciētia dei ad penitentiam,
 sed expectabant eam quasi esset duratura semper.

h *Noe.* Qui interpretatur requies, significat Christum, qui
 dat suis fidelibus requiem animarum.

i *Cum fabri. ar.* Sicut arca fabricata est de lignis leuigatis, si-
 cut ecclesia de collectione fidelium animarum, sicut percū-
 te mundo pauci saluantur per aquam, sic ad comparationē
 pereūtium paruus est electorum numerus, quia angusta est
 via, quae ducit ad vitam, & pauci sunt, qui inueniunt eam.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Melius est enim. Et iungatur sic litera.
- 2 Beneficientes. fide per dilectionem operante.
- 3 Pati. aduersa quaecunque.
- 4 Si volun. dei ve. pro fidelium probatione.
- 5 Quam malefa. id est indebite resistentes.
- 6 Et quia Christus. Hic ad propositum inducit exēplum de Chri-
 sto, in quo non potuit poni exemplum quantum ad primam fidei condi-
 tionē. s. eius confirmationem in corde credentis. nam in eo non fuit fi-
 des. sed clara visio ab instanti conceptionis. sed quantum ad fidei deri-
 uationē in alijs, & sufferentiam aduersorū. propter eius veritatē, po-
 nit exēplū de Christo, & primo quantum ad vltimam, vt continet se li-
 ters immediate praecedenti, di. Quia & Chri. semel pro peccatis.
- 7 Mortuus est. q. d. dedit nobis exemplum in hoc. Et dicit semel,
 quia resurrexit ad vitam immortalem, & quia vna mors eius sufficit
 ad omnia peccata delenda.
- 8 Iustus pro iniustis. vt ipsos iustificaret. ideo subditur.
- 9 Et n. offer. deo. mor. q. ca. i. insensibiles factos ad desideria car-
 nis. 10 Viuifica. au. spiritu. id est sensibiles, & mobiles factos
 ad sequendum instinctum spiritus sancti.
- 11 In quo. Hic consequenter ponit exemplum de alia conditione, s.
 de deriuatione fidei, & praedicatione. & primo ponit exēplū, secundo
 infert corollariū, ubi, Quod, & vos. Circa primū sciendum, quod pra-
 dicatio Noe vocando ad penitentiā peccatores sui temporis ne periret
 in diluuiō, fuit figura praedicationis Christi per se, & discipulos vsque ad
 finē mundi, vocando peccatores ad penitentiā, ne pereant in iudicio
 finali. propter quod de hoc ponit exēplum per locum a minori faciens
 argu-

argumentum, quia si illos vocauit ad penitentiam, multo fortius voc-
 uit, & vocabit alios, & hoc est, quod dicitur. In quo. i. ad figurandi
 peccatorū mortificationē in carne, & viuificationē in spiritu modo d-
 cto. 12 Et his, qui in car. eligati consuetudine peccandi. secun-
 dum illud Pro. 5. d. Iniquitates suae capiunt impium, & funibu-
 peccatorum suorum constringetur, quod erat tempore Noe. se-
 cū dum quod dicitur Gen. 6. b. Omnis caro corruerat viam suā
 13 Spiritu ve. pra. s. per Noe, cui inspirauit facere arcam, & pra-
 dicare penitentiā, licet enim non fuerat adhuc humanitas Christi, t
 suppositum est aeternum. Heb. 13. b. Iesus Chri. heri, & hodie, ipsi
 & in seculi. 14 Qui incre. fue. aliquan. ipsi deo loquenti pe-
 Noe, quia non credebant, quod diluuium deberet inundare.
 15 Quando expe. dei pa. peccatores ad penitentiā. cxx. annis
 cundum, quod dicitur Gene. 6. a. Eruntque dies illius cxx. anno-
 rum. 16 Cum fabri. ar. per Noe, & filios eius.
 17 In qua pau. i. octo ani. scilicet Noe, & tres filii eius, & vx-
 res eorum, Gen. 7.
 18 Saluae factae sunt per aquam, inquantū eleuauit arcam in sul-
 me a terra, Gen. 7. Islo modo exponit glossa, & doctores cōmuniter p-
 sum istū. Sed quia haec expositio accipit mystice carcerem pro consu-
 tudine peccandi, id aliter potest dici absque prauiudicio tamen, q̄ acc-
 pitur carcer pro limbo inferni, in quo deinebantur patres antiqui,
 exponendo, In quo. s. vt plures offerret deo patri. Et his, qui in c.
 i. in limbo. Spiritu ve. quia in anima descendit ad derentos in limbo
 pore iacere in sepulchro: Praedicauit. quia tūc eis mysterium suae
 carnationis, & redēptionis impletū esse declarauit, inter quos erat
 qui, qui perierāt in diluuiō corporaliter, & pot̄ dici probabiliter, q̄
 videt

* Augusti. Noe cum suis per aquam, & lignum liberatur, sic & familia Christi per baptismum, & passionem crucis. Præter arcam, omnis caro, quæ terra sustentabat consumpta est, sic præter Ecclesiæ societatem aqua baptismi, quæuis eadem sit, non solum non valet ad salutem, sed valet potius ad perniciem. Per aquam, &

arcam Noe cum suis in sublime sublatus est sic familia Christi per baptismum, & passionem, conuersationem habet in caelis, & sedet cum Christo in celestibus. Pauci admodum, id est, octo homines saluati sunt in arca, alijs innumeris pereuntibus, sic valde pauci per crucem, baptismum, vi-

tamque Christianis dignam ad vitam æternam perueniunt. Omne genus animalium etiam immundorum erat in arca, sicut in Ecclesiæ sacramentis, & boni, & mali versant, &c.

a Quod & n. nunc si. f. Baptisma facit saluos, baptisma dico similes formæ, id est per omnia assimilatum illi arcæ, quæ quicquid ibi carnaliter, hic spiritualiter geritur.

Quod aqua diluuij nullos saluauit extra arcam positos, sed occidit, significabat omnem hereticum, licet habentem baptismi sacramentum, non alijs, sed ipsis aquis ad inferna mergendum, quibus arca subleuatur ad cælum.

b Non car. de. for. Non dico illud baptismum saluare, ubi tantum est depositio sordium carnis, i. ubi caro tantum abluitur exteri, quæ heretici habuerunt, sed ubi est interrogatio pure conscientie, i. ubi interrogat, & exigitur a baptista bona conscientia baptizandi, quæ tale baptismum saluat, illud occidit: Interrogatio facta, & tendens in deum, ut per bonam conscientiam unum

unum efficiatur cum deo.

* Aug. Quia visibilia sacramenta pietatis inefficaces sunt impijs, sicut habuisse baptismum Simonem magum legitur. sicut tales quales apostolus ait. *Habentes formam pietatis, virtutem autem eius abnegantes.* Virtus autem pietatis est finis præcepti: *charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Unde Apostolus. Petrus cum de sacramento arcæ, in qua Noe domus ad diluuium liberata est, loqueretur, *Sic, & vos, inquit, simili forma baptismi saluos facit.* Et ne sibi sufficere putarent visibile sacramentum, per quod habebant formam pietatis, & per malos mo-

res perditè viuendo, virtutem eius abnegarent, continuo subiicit: *Non carnis depositio sordium, sed conscientie bona interrogatio in deum, per resurrectionem, &c.*
 c *Deglutiens mor.* Quod deglutimus, agimus ut in corporibus nostris assumptum nusquam pareat. dominus sic mortem funditus consumpsit, ut nihil contra se valeret, & manente specie veri corporis, abesset labes prisce fragilitatis. Quod etiam nobis promittitur. unde addit, ut & nos vi. æter. h. æ. et. h.
 d *Profectus.* Sicut Christus resurgens ascendit in cælum, & sedet ad dexteram dei, sic etiam nobis per baptismum viam salutis, & regni celestis patrie introitum lignauit.
 e *Sub. p. tis si. an.* Semper angelos subiectos fuisse filio Dei non dubitamus, sed hic ideo subiectionis meminit, ut assumptam humanitatem, ita in resurrectione sublimatam monstraret, quod omni angelicæ dignitatis potentie præferatur. Unde, Omnia subiectioni sub pedibus eius.

res perditè viuendo, virtutem eius abnegarent, continuo subi-

ijcit: *Non carnis depositio sordium, sed conscientie bona interrogatio in deum, per resurrectionem, &c.*

c *Deglutiens mor.* Quod deglutimus, agimus ut in corporibus nostris assumptum nusquam pareat. dominus sic mortem funditus consumpsit, ut nihil contra se valeret, & manente specie veri corporis, abesset labes prisce fragilitatis. Quod etiam nobis promittitur. unde addit, ut & nos vi. æter. h. æ. et. h.

d *Profectus.* Sicut Christus resurgens ascendit in cælum, & sedet ad dexteram dei, sic etiam nobis per baptismum viam salutis, & regni celestis patrie introitum lignauit.

e *Sub. p. tis si. an.* Semper angelos subiectos fuisse filio Dei non dubitamus, sed hic ideo subiectionis meminit, ut assumptam humanitatem, ita in resurrectione sublimatam monstraret, quod omni angelicæ dignitatis potentie præferatur. Unde, Omnia subiectioni sub pedibus eius.

NICOLAUS DE LYRA.

videntes diluuium increfcere, secundum quod prædixerat Noe, crediderunt multi, qui prius erant increduli, & penitentium, de peccatis suis, & sic descenderunt ad limbum cum patribus alijs. Si autem contra hoc dicatur, quod diluuium uenit sic subito, quod non potuerunt penitere, secundum quod videtur Saluator dicere Luc. 17. f. Edebant, & bibebant, &c. & uenit diluuium, & perdidit oes. Dicendum, quod licet subito uenerit in ualibus, & plana terra, non tamen sic in montibus, quia aqua in augmento suo posuerunt. 40. dies. & 40. noctes, & sic habitantes in locis arduis, uidentes aquas increfcere, sicut dixerat Noe, potuerunt penitere. Et forte de alijs, sicut de istis dicitur. Qui incre. sic. ali. f. ante inundationem diluuii, sed tunc crediderunt, ut dictum est. Cætera exponantur, sicut præ.

1 Quod & v. Hic ex prædictis inferi corollarium. dixerat. n. paucos per aquam fuisse saluatos in diluuium, in quantum arca eleuauit eos a terra. Ideo dicit, quod simili modo aqua baptismalis saluat spiritualiter, per gratiam ibidem datam eleuat mentes a terrenis desideriis ad petendum caelestia, & hoc est, quod dicit. Quod & vos nunc simili formæ sal. fa. spiritualiter. Iungatur sic litera.

2 Baptif. si. for. i. modo simili, in quia pauci saluantur per baptismum respectu non saluatorum, tum quia eleuat a terrenis ad superiora modo dicto,

dicto, sicut aqua diluuii saluauit Noe, & qui cum eo erant corporaliter, eos eleuando ad superiora.

3 Non c. de. f. q. d. uirtus baptismi non est solum in lotionem corporis, sed principaliter in lotionem mentis, ideo subditur.

.4 Sed con. b. inter. Nam a baptizando queritur. Credis in deum, & respondet. Credo, per se, si est adultus, vel per paternos si est paruulus. Fides autem charitate formata facit conscientiam bonam in deum tendentem. & ideo coniungitur cum eo, quod prædicitur, Consci. b. supple tendentis in deum.

5 Per re. le. Chri. per quem habemus introitum ad caelestia secundum, quod dicitur in collecta Pasche: Deus qui hodierna die per unigenitum tuum æternitatis nobis aditum deuicta morte reuerasti, & cate.

6 Qui est in dex. d. per suam ascensionem, Mar. vl. d. Assumptus est in cælum, & sedet a dextris dei.

7 Deglutiens m. quia resurrexit ad vitam immortalem, & quia abstulit a nobis mortem culpæ.

8 Subie. si. Hic angelorum tres ordines exprimentur. vnus de inferiori Hierarchia, cum dicitur. Angelis, & duo de media, ibi. Et potestatis, & uirtutibus. & per hos omnes alij intelliguntur quibus homo Christus præficitur.

CAP. III.

a Christo igitur passo. & c. Postquam exemplum dominicæ resurrectionis, & nostre ablutionis de arce, & diluuii sacramento astruxit redit ad hoc, quod inceperat, ut imitates Sal-

CAP. III.

Quia deglutiuit, quia heredes erimus. Non in deitate. b Sicut ipse sponte, & nos sponte, sicut uoluerit omnia, & nos toleremus, unde uenit uirtus.

a Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini, quia quæ passus est in carne desijt a peccatis, ut non iam desideriis hominum, sed uoluntati dei, quod reliquum est

uatore inter bona, quæ agimus patienter malorum nequitiam toleremus. Quisquis iustorum martyrio corpus subiicit, nihil in mundo habens ubi peccet, hoc tantum desiderare cogitur, ut finito certamine percipiat coronam uitæ. Taliu mentes cupit

etiam nos in pace ecclesiæ quiescentes, si habitum patientis induimus facile iuuante deo lapsus uitamus peccatorum.

b Quia qui passus. Qui timore iudiciorum caelestium carnales

cupit Petr⁹ semper imitari cum proposito dominicæ passionis exemplo. Nos eadem cogitatione contra nequitiam prauorum, contra oblectamenta uiciorum præcipit armari, uolens intelligi, quod

appropinquationem, quæ ponitur ibi, Omnium finis. Cir. primū dicit

1 Christo igitur passo. & vos ea. co. a. quia. talis cogitatio inducit ad maceratio. e. carnis, & repressio. e. concupiscentie carnalis. i. o. subditur.

2 Quia qui passus est in. c. id est rededit carnem suam in obedientiam animæ. 3 Desijt a p. carnalibus. 4 Ut n. iam. id est uoluntatibus carnis quas communiter desiderant homines. 5 Sed v. d. Iungatur sic litera, Sed uoluntati dei uiuat, ei obediendo.

6 Quod reliquum est in carne vi. i. residuum presentis uitæ.

1 Sufficit

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Christo igitur passo. Hic beatus Petrus ordinauit fideles respectu sui & secundo reuertitur ad ordinandum eos respectu proximi ibi, Ante omnia. Talis enim reuersio maxime fit in moralibus propter connexionem uirtutum. unde & Philosophus. i. Ethico. tractat de felicitate, & iterum redit ad tractandum de ea in fine libri. Respectu uero sui bene se habet homo, quia caro subditur spiritui, hoc autem fit per macerationem, & concupiscentiarum repressio. & per diuinam punitionis appro-

D
12. 19. conu
Paul. 1. 12. &
13.
Act. 8.
1. Tim. 3.
1 Tim. 1.

Beda
Beda
E
Psal. 8. b.

F

A in mente con cupiscērias extinguit, iā similis Christo crucifi-
 xo, quasi mortuus existens peccatis, dei tantū seruitio uiuit.
 a *Blasphemantes.* Et si blasphemant vos segregatos a perfid-
 dia sua, tamen in conuersationē uestra ōpera iustitiæ, & pie-
 tatis uidentes mirantur, & fidem quodammodo uenerant.

Nota
 ¶ Sat enim est
 nobis, quod
 ante adio uie
 tempore uolū
 tatem Gentium
 parauerunt,
 cum uerlare-
 mur in lasciu-
 iis, uinolenti-
 is, &c.

b *Propter hoc enim*
 & mortuis euangeli-
 zatum est. Tāca cura est
 deo nos inortifica-
 ri carne, uiuificari spi-
 ritu, ut his quoque, q̄
 maioribus criminibus
 inuoluti, inter
 mortuos erāt nume-
 randi, uerbum fidei
 euangelizare p̄ce-
 perit, ut iudicentur
 quidem, i. condēnen-
 tur a seipsis secundū
 homines, i. secundū
 hoc, quod ad mortē
 peccatorum uixerūt
 in carne, i. in carnali-
 bus desiderijs, & ab-
 iectis uitijs uiuant in
 spiritu, i. spiritualiter
 iuxta uoluntatē dei,
 vel iudicentur secundum homines, id est secundum rationē
 quam deus dedit hominibus, ut ratio ipsorum damnet ma-
 la in impijs.

¶ De con. dist.
 2. c. opus in
 spē.

B *Occumenius.* Ordo talis est. Hi qui vos calumniantur
 reddent rationem ei, qui oēs iudicat uiuos ac mortuos. Nā
 iudicatur, & mortui, quod manifestū est ex aduentū dñi ad
 inferos. Quam. n. eo quoque uenisset, p̄dicauit, sicut & ijs
 qui in terra uiuebant, non quidē sermone, sed opere. Et quē
 admodum in mundū adueniens, ijs qui parati erāt, ut ipsum
 cognoscerent ad iustificationē uenit, ignorare autē cupienti-
 bus, ad condemnationē, ita & his, qui apud inferos erāt. Nā
 his, qui secundū carnem humano more uixerāt, ad iudiciū
 aduenit, illis uero, qui secundum spiritum uixerant, ad glo-
 riā, & salutem. Itaque, & uiuorum, & mortuorum iudex me-
 rito dici potest. Itaque quod dicitur, *Ut iudicentur carne,* ita ac-
 cipiendum est, quod cum accessisset dñs ad eos, qui apud in-
 feros erant, illi qui in mundo carnaliter uixerant, condēna-
 ti sunt, qui uero spiritualiter, reminiscēdo cum domino, aut
 per spem bonam uixerūt. Porro, *iudicentur, ac uiuant,* dictum
 est, sumendo tempus pro tempore, nempe futurum pro
 p̄terito, quod frequens est in sacra scriptura.

Libro de reſta-
 ſi. ad Theodo.
 imperat.

C *Cyril. Alex.* Anima Christi unione ad uerbum sortita
 descendit quidem in infernum, diuina autē uirtute, & po-
 testate utens, etiam spiritibus, qui illic erant apparuit, dicēs
 illis: Egredimini, & his, qui in tenebris: Reuelamini. Et tale
 quiddam etiam Petrus dixisse uidetur de uerbo dei, & ani-
 ma ipsius secundum dispensatiuam unione Neque enim
 nuda, & per se deitas unigeniti descendit in infernum, &
 p̄dicauit ijs, qui illic spiritibus, sed neque admittimus, qđ
 ipsa in animæ speciem transformata sit, sed quemadmo-
 dum cum ijs, qui adhuc in carne, conuersatus est cum carne,
 ita & animabus in inferno p̄dicauit, animam habens sibi
 unitam, in qua fuit.

In cap. 19. 10.

C *Idem.* Cū tempus iam esset, ut etiam spiritibus apud in-
 feros p̄dicaret, (uenit. n. ut tam uiuorum, quam mortuorū
 dominaretur) mortē pro nobis suscepit, cū inclinato capite
 tradidit

tradidit spiritum.
 * Epiphanius. Christus uenit, ut ijs quidem, qui olim ip-
 sum cognouerūt, & ab ipsius deitate nō aberrauerunt, uerū
 propter errores in inferno detēti sunt, indulgentiā largiret,
 his quidē, qui adhuc in mundo sunt per penitentiā, q̄ uero
 in inferno, p̄ miseri-
 cordiam, & salutem.

1 *Sufficit enim p̄teritū tempus*
2 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
3 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
4 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
5 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
6 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
7 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
8 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
9 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
10 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
11 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
12 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
13 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
14 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
15 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
16 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
17 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

18 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
19 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
20 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
21 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
22 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
23 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
24 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
25 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
26 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
27 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
28 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
29 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
30 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

31 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
32 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
33 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
34 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
35 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
36 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
37 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
38 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
39 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
40 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
41 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
42 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
43 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
44 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
45 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
46 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
47 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
48 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
49 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
50 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

51 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
52 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
53 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
54 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
55 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
56 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
57 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
58 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
59 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
60 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

61 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
62 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
63 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
64 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
65 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
66 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
67 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
68 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
69 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
70 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

71 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
72 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
73 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
74 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
75 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
76 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
77 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
78 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
79 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
80 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

81 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
82 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
83 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
84 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
85 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
86 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
87 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
88 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
89 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
90 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

91 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
92 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
93 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
94 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
95 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
96 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
97 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
98 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
99 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
100 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

101 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
102 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
103 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
104 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
105 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
106 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
107 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
108 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
109 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
110 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

111 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
112 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
113 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
114 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
115 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
116 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
117 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
118 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
119 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
120 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

121 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
122 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
123 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
124 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
125 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
126 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
127 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
128 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
129 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
130 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

131 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
132 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
133 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
134 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
135 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
136 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
137 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
138 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
139 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
140 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

141 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
142 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
143 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
144 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
145 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
146 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
147 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
148 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
149 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
150 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

151 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
152 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
153 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
154 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
155 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
156 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
157 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
158 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
159 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
160 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

161 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
162 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
163 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
164 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
165 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
166 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
167 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
168 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
169 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
170 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

171 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
172 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
173 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
174 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
175 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
176 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
177 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
178 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
179 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
180 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

181 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
182 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
183 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
184 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
185 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
186 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
187 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
188 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
189 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
190 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

191 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
192 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
193 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
194 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
195 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
196 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
197 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
198 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
199 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*
200 *in carne uiuat temporis.* ¶ *Sufficit enim p̄teritū tempus*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sufficit enim p̄teritū tempus. i. debet p̄nitenti sufficere, q̄ p̄terito tempore uixit carnaliter, quam uitam Gentes uolunt committere, & appetunt. Et per hoc, quod dicit. Sufficit. non intelligenda est approbatio uitæ p̄teritæ, sed magis reprobatio. Potest etiam aliter exponi, ut hæc uera. Sufficit enim p̄teritū tempus, iungatur cum eo, quod subditur.
- 2 Ad uoluntatem Gentium consummandam. Quoniam aliqui se laxant ad peccata carnalia per aliorum monita.
- 3 Qui ambulauerunt in luxurijs. quantum ad actum exteriorē.
- 4 Desiderijs. quantum ad affectum interiorē. Consequenter tan- git uinum gula, quod est incitamentum luxuriæ, di.
- 5 Vinolentijs. per excessum in uino.
- 6 Comestationibus. in cibo.
- 7 Potationi. inebriatiuis quibuscunque, quarum aliqua sunt alia a uini potatione.
- 8 Et il. id. c. qui cultus frequenter oriuntur ex p̄dictis. Exo. 32. b. Sedit

- Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. id est idololatrare.
- 9 In q. ad. infideles, & luxuriosi.
- 10 Non c. n. in eā. lu. c. quia non concomitami amplius eos in p̄dictis uitijs.
- 11 Blas. Christum in quem creditis.
- 12 Qui re. ratio. in iudicio finali.
- 13 Prop. h. c. & m. id est, in fidelibus, secundum illud Matt. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.
- 14 Euange. est ut m. id est, ut credentes condemnentur.
- 15 Se. h. in c. ab hominibus carnaliter uiuentibus.
- 16 Vi. autem fe. D. Ex conuersione enim ad fidē ista duo consequuntur, sed primū occasionaliter, secundum autem ex intentione euangelizantium fidem.
- 17 Omnium au. Hic ponitur secundum repres- sium carnalium uitorum, cum dicitur. Omnium a. f. a. Quia de die iudicii nemo scit. Propter quod est cogitanda tanquam semper propi- qua, & talis cogitatio reprimat carnalia uitijs, ideo subditur.

A *a Vigilare in or.* Ne animus aliquid cogitet præter id solum quod precatur. Cum ad orandum stamus omnis carnalis cogitatio absistat, intentio cordis sincera deum non sono vocis, sed sensu animi oret.

B *b Charitatem conti. haben.* Qui per charitatem proximū monet, increpat, castigat, per charitatem operit multitudinē peccatorum, quia qui conuerti fecerit peccator, en ab errore v: a sua saluabit animam eius a morte, & operit multitudinem peccatorum.

C *c Quia char. op.* Ex fragilitate carnis nō semper orationi, & hospitalitati, & velis virtutib. insistere possumus, quas p officii corporis, & opportuna tempora fieri necesse est. Ipsa autē charitas cuius instinctu hæc foris agitur, quæ interiori homini præfidet, sēper ibidem haberi, quamuis in publicū non semper ostendi potest.

D *d Si quis lo.* Si quis habet scientiam loquendi, non sibi, sed deo imputet. timeat ne præter voluntatē dei, vel auctoritatē sanctorum scripturarum, vel præter vtilitatem fratrem doceat, nec quod dicendum est taceat.

E *e Si quis mi.* Cum omnia bene, & secundum voluntatem eius feceritis, non vestris meritis, sed gratiæ eius attributis vt alij videntes vestra bona opera, glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.

F *f Chamo.* Si patimini feruorē tribulationum, quæ contra rationem inferuntur ad vestrā probationē, & gloriā, non ideo putetis

putetis vos esse exules a membris Christi, & nolite mirari de illatis malis, vt per illa tentet vos deus, & probeat, quia antiquum, & frequens est electos dei pro æterna salute in præfenti aduersa pati.

* Cyprianus. Ne quisquam miretur nos assiduis persecutionibus fatigari, & pressuris augmentibus frequenter vrgeri, quando hæc futura in nouissimis temporibus dominus ante prædixerit, & militiam nostram in agisterio, & hortamento sui sermonis instruxerit. Petrus quoque Apostolus eius docuerit, deo persecutiones fieri, vt probeatur, & vt dilectioni dei, iustorum precedentium exemplo, nos etiā morte, & passionibus copulemur. Posuit enim in epistola sua dicens: Charissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram fit, nec excidatis tanquam nouum vobis contingat.

a *¶ Non deficientes a fide.* ¶ Et ut intelligatis modum orandi, & impetrare possitis, quod oraueritis, habete charitatem inter nos, non propter uestra exteriora, sed in vobis ipsis vobis ipsis sitis causa dilectionis.

b *¶ Cum per alias uirtutes culpæ diluuntur, maxime per charitatem, per quam proximis debita dimittuntur, ut a deo nobis nostra dimittantur.*

c *¶ A Deo gratis.* ¶ Quodlibet donum spiritus sancti ad feruendum aliis, tam secularibus, quam spiritualibus.

d *¶ Formatur secundum desiderium uniuscuiusque, sicut in manna sapiebat secundum cibos quos uolebat.*

e *¶ Vel elemosinam, uel aliquod bonum opus, humiliter impendat, quia nihil habet a seipso, quod impendat, sed a solo deo.*

f *¶ Actibus uestris.* ¶ Adjutorem, & mediatorem.

g *¶ Fama. ¶ Potestas.* ¶ Hæc bona facite, & pro nulla tribulatione cessare.

h *¶ Ab amore dei ne auertis deficientes a fide. ¶ Vel, mirari.*

i *¶ Representando.* ¶ Quando omne uelamen auferetur. ¶ Alio.

k *¶ Corpore. ¶ Quia.* ¶ Permanentes.

l *¶ Tribulationis.* Et Petr^o in epistola: Nolite mirari ardorem, &c. Timendas non esse iniurias, & pœnas persecutionum, quia maior est dominus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum, Ioannes in epistola probat. Maior est, qui in uobis est, quam qui in isto mundo, & cetera.

m *¶ Beati eritis, &c.* Qui patitur pro nomine Christi, beatus non erit, nisi

n *¶ hoc deo, qui dedit sibi voluntatem, & facultatem hoc faciendi. ideo subditur.*

o *¶ Ut in omnibus honorificetur deus. 1. Cor. 10. g. Omnia in gloria dei facite.*

p *¶ Per Iesum Chri. qui est mediator dei, & hominum.*

q *¶ Charissimi. Hic ordinat fideles in perpeffione mali pœnæ ab aduersariis fidei. Vnde hic inuitat eos ad gloriam martyrii. Circa quod primo inducit ad confidentiam, secundo tollit erubescentiā, ibi. Si exprobramini. Circa primū dicit. Charissimi, noli. peregr. i. a fide alienari.*

r *¶ In feruore. perpeffionis, sic exponitur commuaiter. potest etiam aliter exponi magis literaliter sic. Nolite peregrin. i. corpore elongari timore mortis imminētis. In feruore. perpeffionis, licet. n. licitum sit fugere, tamen perfectius est remanere, nisi in casu, utpote quando perpeffio est personalis, & quando ex fuga apparet maius bonum ecclesiæ, propter quod fit elongatio ad tempus, & nō timore mortis, sicut Paulus fugit de Damasco, & de Ierusalē Act. 9.*

s *¶ Qui ad tētationem vobis fit. i. ad probationem fidei uestræ.*

t *¶ Quasi noui aliquid vobis contingat. id est nolite peregrinari dictis modis, quasi perpeffio ad mortem sit aliquid nouum, quia multi ante vos sustinuerunt martyrium.*

u *¶ Sed communicantes Christi pas. per tolerantiam martyrii gaudete. spiritu.*

v *¶ Ut in re. gl. eius. id est in aperta uisione ipsius, ad quam per martyrium peruenitur.*

w *¶ Gaudeatis exultan. æternaliter cum angelis. 23. Si exprobramini. Hic consequenter tollit erubescentiā, & primo in uerbis, dicens. Si exprobramini. per uerba ignominiosa uobis illata.*

x *¶ In nomine Christi. id est, propter confessionem nominis eius.*

y *¶ Beati eritis. primo in spe.*

z *¶ Quoniam*

Epist. 56 quæ est ad Thibarian. ¶ sobrii,

¶ 2. q. 4. c. quæ sacramento & 2. q. 7. c. quæ admodum.

De pœ. dist. 3. c. intantum. De bapt. & eius esse. c. maiores ecclesiæ

¶ 1. q. 3. c. non solum

Libro de exhortatione martyrii. ca. 9. & 10. Deuteron. 13.

Eccle. 27.

1. Io. 4.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Estote itaque prouidentibus, ut appareatis mundi.

2 Et uigilate in ora. ut deus uos dirigat, sine cuius directione non potestis uiuere in mundo.

3 Ante omnia. Hic consequenter reuertitur ad ordinandum fideles respectu proximi, & primo in communicatione bonorum, secundo in perpeffione malorum, ibi. Charissimi. Circa primū dicit. Ante omnia, &c. in uo. cha. quia charitas excellentior est ceteris uirtutibus.

1. Cor. 13. d. Maior autem horum est charitas. ideo subditur.

4 Quia char. ope. m. p. ne uideantur tanquā diuino iudicio punienda. Sed quia charitas debet ostendi in opere, aliter non esset uera, secundum quod dicit Greg. hom. 20. Amor dei nunquam est ociosus, operatur. n. magna si est, si aut operari renuit, amor non est, ideo subditur.

5 Hospitales inui. sine murmur. i. sine expensis hospitum.

6 Unusquisque, sicut ac. gra. a domino liberaliter.

7 In alterutrum illam admi. aliis communicando gratis, & benigne. 8 Sicut boni dispensa. domino uestro conformes, quia dat gratis, & liberaliter.

9 Multififormis gratiæ dei. Videtur. n. hic beatus Petrus loqui de gratia gratis data, quæ datur ad uilitatem ecclesiæ dei, & hæc est multififormis, sicut dicit apostolus, 1. ad Cor. 12. Alij quidē per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, &c. in fine concludit. Hæc autē omnia operatur unus atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Sed quia in usu talis gratiæ requiritur intentio recta. ideo subditur.

10 Si quis loquitur. exhortationis uerba.

11 Quasi sermones dei. id est totum bonum attribuat deo, & nō sibi. 12 Si quis ministrat. egentibus temporalia bona.

13 Tanquam ex uirtute, quam administrat. id est, attribuat hoc

¶ Quoniam

A enim debetis credere, q. sine remuneratione patiamini, sicut illi, qui pro suis sceleribus patiuntur, & inuicti puniuntur. Vel nemo erubescat pati pro nomine Christi, sed erubescat committere scelera, p. quib. iuste puniatur. Quod si patitur, vt Christianus p. fide, & confessione nominis Christi, nō erubescat, sed potius glorificet deum, permanens in hoc nomine vt possit dici, bonus est dominus iste, qui habet tam fideles seruos.

† gloria, & spiritus dei super vos recreatur

a Spi. e. super vos re. Quia requiescent super vos patientes, & in presenti ex parte ad bene operandum & in futuro. perfecte ad remunerandum. Quod est honoris, vt & in presenti sitis honorabiles in bonis operibus, & in futuro participes honoris Christi. Et quod est gloriae, in presenti pura conscientia, in futuro sine omni corruptione, tam in anima, quam in corpore. Et quod est virtutis, & in presenti, & in futuro super diabolum, & membra eius. Et vnde haec omnia subiungit: Et requiescet super vos spiritus sanctus, qui est eius Christi. Ipse enim pleniter accepit, & membris suis dedit, & in futuro maxime dabit.

† in parte hac

† vt fidei possit gloriari

libr. 3. ad Romanos, ca. 37.

Eccle. 2. a iudicium dei duplex

Job 21. b

B ti pura conscientia, in futuro sine omni corruptione, tam in anima, quam in corpore. Et quod est virtutis, & in presenti, & in futuro super diabolum, & membra eius. Et vnde haec omnia subiungit: Et requiescet super vos spiritus sanctus, qui est eius Christi. Ipse enim pleniter accepit, & membris suis dedit, & in futuro maxime dabit.

b Nemo vestrum patietur, &c. * Cyprianus. Fidelem non oportere ob alia delicta, nisi ob nomen solū puniri, in epistola Petri ad Ponticos: Nec quisquam vestrum tanquam fur, aut homicida patietur, aut tanquam maleficus, aut curas alienas agens, sed tanquam Christianus.

c Quoniam tempus, &c. Ideo patiendū est pro nomine Christi, quia cum nullū malū sine pena possit transiri, & deus sit in ultimo malos iudicaturus, aspere in presenti flagellat, & corrumpit oēs quos vult recipere ad salutem. Vnde Salomon. Fili accedens ad seruitutem dei, praepra cor tuum ad temptationē. Duo sūt iudicia eius, vnum occultum, & aliud manifestum. Occultū poena qua nunc vni quisque hō, aut exercetur ad purgationem, aut monetur ad conuersionem, aut si contemnit vocatē, excrucietur ad condemnationem. Alterum manifestum, quod venturus est iudicare viuos, & mortuos, & nunc est tempus vt ecclesia p. exercitia seculi ad gloriā praepraetur. Reprobi vero nūc ducunt in bonis dies suos, & postea ad inferna descendunt.

* Oecumenius. Sollicitos eos reddit ac terret, a desidia ipsos repellens, & vita remissa, ideoque subiungit. Quā si primū a nobis, qui sumus domus dei, incipit rerum in vita peractarum

actarum indagatio. quē existimare oportet finē eorū, qui nō crediderunt? Iudiciū nunc non intelligimus condemnationē, sed indagatiōē, serutatiōē, discussionem ad eligendum, quod melius est. Incipit autē primum a domo dei, quoniam iuxta nostrū magnum Basiliū, naturaliter his, qui nobis familiarissimi sunt magis indignamur quā in nos peccauerit: deo autē non alij familiariores sunt, quam fideles, qui complēt domum dei, siue Ecclesiā. Iudiciū autē hoc loco dicit afflictiones, quae ab impijs infliguntur fidelibus, quarum etiam inductionē pronuntiabat dominus. Tradent vos ad concilia, etc.

quoniam, † quod est honoris, gloriae, & virtutis dei, & qui est

a eius spiritus super vos requiescit. Nemo autem vestrum patietur quasi homicida, aut fur, aut † maledicus, aut alieno-

b rum appetitor. Si autem, vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum † in isto nomine, quoniam tempus est

c vt incipiat iudiciū de domo Dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorum, qui non credunt euangelio Dei? Et si

d iustus quidem vix saluabitur, impius, & peccator vbi parent? Itaque, & hi, qui patiuntur secundum voluntatem dei, † fidei creatori commendent animas suas in benefactis.

e

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

Christianus, sed etiā fidelis Christi per martyrium. Martyr enim Graece, testis dicitur Latine.

8 Quoniam tempus est, vt incipiat iudicium. id est, condemnatio ad mortem.

9 A domo dei, id est, a fidelibus Christi. in primitiua enim ecclesia multi transibant per martyrium, sicut praedixerat Saluator Ioa. 16. a. Venit hora, vt omnis, qui interficit vos arbitretur obsequium se praestare deo.

10 Si autem primum a no. incipit talis condemnatio.

11 Quis finis eorum, qui non cre. quasi dicat incomparabilior durior, scilicet condemnatio ad mortem aeternam.

12 Et si iustus quidem vix saluabitur, quia per multas tribulationes oportet eum ingredi regnum caelorum, Act. 24.

13 Impius, & peccator vbi parent. quasi dicat nusquam. uan in inferni profundo absconditi erunt, & sic concludit propositum de iustis patientibus di.

14 Itaque, & hi, qui pa. martyrium.

15 Secund. vo. dei. qui sic fieri ordinavit.

16 Fidelis c. com. animas suas in benefa. & sic secure eos conseruat, & cum angelis gloriose coronat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quoniam, quod est honoris, & gloriae, & virtutis dei. ita quod honor refertur ad opus virtuosum gloria ad conscientia bonum testimonium, virtus vero ad triumphum de diabolo habitum.

2 Et qui est eius spiritus. id est, spiritus sanctus, qui dicitur spiritus filii, sicut & patris, nam ab utroque procedit.

3 Super vos requiescit. in vobis spiritualiter habitando. Vel aliter. Super vos requiescit. sicut sessor super equum ducens eum secundum suum libitum, sic spiritus sanctus inducit tales secundum suum instinctum, ad Roman. octauo c. Qui spiritu dei aguntur hi filii dei sunt. & per consequens, quod est honoris, & gloriae meritorium, & virtutis operatum habitat in eis.

4 Nemo autē. Hic secundo tollit erubescantiam in factis, dicens. Nemo autē vestrum patietur quasi homicida. Illi enim, qui patiuntur pro suis criminibus, rationaliter erubescunt.

5 Si autem, vt Christianus. id est, pro fide Christi patietur, non pro crimine.

6 Non eru. quia hoc est opus virtuosum, quod non est erubescibile, sed magis honorabile. ideo subditur.

7 Glorificet autem deū in isto no. i. quod non solum vocabitur Christianus.

CAP

CAPVT V.

Senio. Cum supra distincte monuisset liberos, & seruos, viros, & ipsas mulieres, post interpositam communem exhortationem hic alloquitur senes, & iuuenes.

Oecumenius. Cum de animi modestia differere proponat, quam etiam obiter tetigit, cum d. Benefaciendo, &c. et nunc seipsum vocas sympresbyterum, id est, simul, & vna presbyterum. Per hoc autem ipse, vel aetatem designat, vel episcopi honorem. Quod enim, & episcopi dicitur presbyteri, nouit, & Actorum liber. Deinde volens, & eminentiam suam demonstrare, & quod modestiae causa seipsum sympresbyterum, subiungit suam dignitatem. Testis afflictionum Christi. Hoc per ista significare volens. Si ego, qui talium visionum vobis interpretes sum, non dedignor meipsum appellare sympresbyterum, neque vos, qui iusti estis extollamini aduersus eos, qui vobis inferiores sunt. Communicator gloriae, quae reuelanda est. Ut demostret modestiae animi excellentiam, quemadmodum, & Paulus dicit: Cum Christus manifestatus fuerit, tunc & nos manifestabimur.

Pascite. Sicut dominus Petro totius gregis curam habere iussit, ita Petrus sequentibus ecclesiae pastoribus iure mandat, ut eum quisque, qui secum est, gregem dei sollicita gubernatione tuteatur.

Non coa. Non praedicare euangelium propter inopiam temporaliu reru, ut de euangelio viuere possitis, sed sponte, secundum

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT V.

Seniores ergo, qui. Postquam beatus Petrus informauit fideles generaliter, & seruos, & coniugatos specialiter, & postea interposuit informationes aliquas in communi, hic informat specialiter existentes in statu pastoralis, di.

Seniores ergo. Dicuntur autem seniores episcopi, presbyteri, & doctores. unde 1. de anima. ubi translatio nostra habet. Si senex haberet oculum iuuenis, videret utique, ut iuuenis. antiqua habet. Si presbyter haberet oculum iuuenis, &c. debent enim esse ministri ecclesiae maturi moribus, & etate.

Obsecro. humiliter, & charitative.

Consenior. id est, consimilis eis aetate, & officio.

Et testis Christi passionum. quas ego vidi. Vel aliter. Testis Christi passionum. quia pro eo fuit paratus ad martyrium in carcere Herodis. Act. 12.

Et eius, &c. communicata. id est, ad horam particeps factus visionis gloriae Christi in transfiguratione. ubi se tunc ostendit Petro, Iohanni, & Iacobo in forma humanitatis gloriosa, in qua apparebit manifeste in iudicio. Vel aliter. Communicator. id est, praedicator gloriae, Christi, quae reuelanda est in futuro modo praedicto. Consequenter ponit formam suae obsecrationis, dicens.

Pascite, qui in vobis est gregem dei. id est, populum commissum vestro regimini.

Prouidentes. populo de dei verbo, & eucharistiae sacramento.

CAPVT V.

Et quia oportet pati, & qui patiuntur animas commendare deo, igitur patimini, & laborate pro eo. a Senes sunt obsecrandi.

Seniores ergo, qui in vobis sunt obsecrandi.

Similiter atati consuetudine.

Qui praesens illo patiente assisti, pro nomine eius carcerem, & vincula pertulit, & quae vidi de eo scripta.

Consenior, & testis Christi passionum, qui & eius, quae in futuro reuelanda est gloriae, & comunicator; pascite, qui est in vobis gregem dei, & prouidentes non coacte, sed sponte secundum deum, neque turpis lucra gratia, sed voluntarie, neque ut dominantes in clericis, sed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem coronam gloriae. Similiter adolescentes subditi estote senioribus. Omnes autem inuicem humilitatem insinuate, quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu dei, ut vos exaltet in tempore visitationis, & omnem sollicitudinem vestram proijcietis in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Sobrii estote, & tanquam

Cum in sancto monte caelestem gloriam vultus eius cum Iacobo, & Iohanne vidit, cuius etiam sperat se participem fore suae cum resurrectionis, & ascensionis eius potentiam cum aliis apostolis, qui assuerunt, vidit.

Inter vos, vel vos ipsi, qui estis.

Illis subditis de omnibus necessariis. Nihil praedicetis, nisi secundum deum.

Humilitatem, scilicet, quam subditos habere uultis, ipsi prius, & actu monstretis, & animo intento seruetis.

Per vos informetur grex ad humilitatem.

Et inde hoc consequemini premium. Qui prior humiliatus est.

Scilicet ex animo.

Et senes, & iuuenes debent humilitatem habere, quia deus superbis, &c.

Aliis ostendite uerbo, & exemplo. In sinu semper habete.

Auctoritate Salomonis deterret a superbia, quae diabolum deiecit. Sicut hominibus poenitentibus.

Qui hic estis in peregrinatione, iudicii, corporis, & animae.

Ita proiците, ut & uos; collaborateis adiutrici gratiae. Non inteni delectationibus seculi.

Non coacte, sed spon. id est non amaro animo, sed libero.

Neque turpis lucra gratia. id est propter questum temporalem.

Sed voluntarie. propter honorem diuinum.

Neque, ut dominantes in clericis. id est non eleuati per superbiam ratione praedicationis.

Sed forma facti gregis. id est tenentes debitam humilitatem ad subditorum informationem.

Ex animo. ita, ut humilitas sit uera, & non ficta.

Et c. ap. p. pa. scilicet, Christus in iudicio.

Perci. immar. id est, indefectibilem.

Coronam glo. in anima simul, & corpore.

Simili. Hic ultimo informat existentes in statu iuuenili, & primo de humilitate, quae debet esse in iuuenibus, di.

Omnes a. inui. hu. in si. id est, uerbis, & operibus demonstrate ut excitetis uos mutuo ad opera humilitatis.

Quia deus su. re. ut patet in electione angelorum superbientium & in electione hominum humilium ad loca angelorum. propter quod concludit. Humiliamini, & c.

Omnem sollicitudinem uestram proijcietes in eum, quoniam ipsi cura est de uobis. non quod omittant facere, quod in se est, nam hoc esset tentare deum, sed quod ipsi credant assequi omne bonum per uirtutem dei.

Sobrii esto. Hic secundo informat eos de uigilantia, et sobrietate, quae sunt multum necessariae, dicens. Sobrii estote. in uictu, & uelut.

Et uigi. id est diligenter a peccatis praecauete.

Humilitatem dicimus, vel quando aliquis pro abluendis peccatis incipit salubriter atteri, vel quando spontanea mentis deuotione perfectiores deo, & hominibus humiliantur, vel quando contra persecutores per patientiae uirtutem in uictu animus armatur. Et ad omne genus humilitatis sequitur congrua merces exaltationis.

Tanquam

Non coacte, sed spon. id est non amaro animo, sed libero.

Neque turpis lucra gratia. id est propter questum temporalem.

Sed voluntarie. propter honorem diuinum.

Neque, ut dominantes in clericis. id est non eleuati per superbiam ratione praedicationis.

Sed forma facti gregis. id est tenentes debitam humilitatem ad subditorum informationem.

Ex animo. ita, ut humilitas sit uera, & non ficta.

Et c. ap. p. pa. scilicet, Christus in iudicio.

Perci. immar. id est, indefectibilem.

Coronam glo. in anima simul, & corpore.

Simili. Hic ultimo informat existentes in statu iuuenili, & primo de humilitate, quae debet esse in iuuenibus, di.

Omnes a. inui. hu. in si. id est, uerbis, & operibus demonstrate ut excitetis uos mutuo ad opera humilitatis.

Quia deus su. re. ut patet in electione angelorum superbientium & in electione hominum humilium ad loca angelorum. propter quod concludit. Humiliamini, & c.

Omnem sollicitudinem uestram proijcietes in eum, quoniam ipsi cura est de uobis. non quod omittant facere, quod in se est, nam hoc esset tentare deum, sed quod ipsi credant assequi omne bonum per uirtutem dei.

Sobrii esto. Hic secundo informat eos de uigilantia, et sobrietate, quae sunt multum necessariae, dicens. Sobrii estote. in uictu, & uelut.

Et uigi. id est diligenter a peccatis praecauete.

Quia

Israel mente deuota primitias domino ad faciendum opus tabernaculi, & ipsi artifices sponte se obtulerunt.

Similiter adolescentes. Postquam seniores quomodo praesent, docuit, etiam minores paternae eorum prouisioni ad obediendum instruit.

Nihilque aliud monet, nisi ut senibus quos prius instruxerat subditi sint, & exempla eorum respiciant, & imitentur. Sed ne plati hoc audientes putarent subditi suis, & non sibi humilitatis iura esse seruanda, continuo generaliter admonendo subdit.

Omnes autem inuicem humilitatem insinuate. & senes docendo & iuuenes subsequendo.

Humiliamini. Quae fit gratia, quam confert humilibus, subdit, ut quo magis humiliati fuerint propter ipsum tempore certaminis, eo gloriosius exaltentur tempore retributionis.

Humilitatis genus triplex. Beda. cum erit opportunum. Luc. 12. c. Roman. 12. c.

Humilitatis genus triplex. Beda. cum erit opportunum. Luc. 12. c. Roman. 12. c.

Humilitatis genus triplex. Beda. cum erit opportunum. Luc. 12. c. Roman. 12. c.

A *Tanquam leo rugiens, &c.* Sicut rugitus leonis impedit aures, ne alium sonum excipiant, sic diabolus fidelium mentes terrendo, & illicita suggerendo a via veritatis, ne vocem Christi audiant, avertit.

lib. de zelo, & liuore. 13 quæ. 1. ca. nulli.

* Cyprianus. Excubandum est fratres dilectissimi, atque omnibus viribus elaborandum, ut inimico sequenti, & iacula sua in omnes corporis partes, quibus vulnerari possumus, dirigenti, sollicita & plena vigilantia repugnemus, secundum quod apostolus premonet, dicens. *Sobrii estote, & vigilate, quia & cæte.*

1 pet. 5.

In euange. de pass. & cruce domini.

* Athanasius. Olim serpens deceperat Euam, & eius inuidia mors in orbem venit, nunc autem conculcatur, & volens decipere audit, *Vade retro Satana.* Olim aduersarius noster diabolus, ut leo circuibat, sitiens nostram animam, nunc autem cum dracone conculcatur, ac deinceps breui dominus conteret Satanam sub pedibus nostris.

libr. 1. in Job.

* Origenes. Circuit omnem terram non carnalibus vestigijs, sed circuitu iniquitatis, non terrenis gressibus, sed spiritualibus seductionibus. Circuisti terram, celerrime omnia, quæ sub celo sunt peragrasti, & omnia, quæ in aere sunt peruolando, cuncta quæ sub celo sunt inspicendo, subito ab oriente ad occidentem transeundo, & a meridiano ad aquilonem peruolando, & ea, quæ per quatuor terminos orbis in omnibus gentibus, & prouincijs, & regionibus, atque linguis sunt, vel dicuntur, videns, & audiens, & sciens, ea vero, quæ in corde atque intra animam tractantur nesciens, &c. Terram circuisit diabolus intra animam tractantur nesciens, &c. Terram circuisit diabolus ad defolandum, ad exterminandum. Et quæ sub celo sunt peragrasti, ad perturbandum, & peruertendum, & ad furorem concitandas atque exacerbandas gentes aduersus gentes, & regiones, &c.

Tractat. 10. in Ioan.

* Aug. Non cessat inimicus persequi, & si non aperte fauuit, insidias agit, inde dicitur est leo, & draco, leo propter apertam iram, draco propter occultas insidias. Draco eiecit Adam de paradiso, idem ipse leo persecutus est ecclesiam, dicente Petro: *Aduersarius vester diabolus, sicut leo, &c.*

Cyprianus ubi supr.

B *Circumit.* Tanquam hostis obsides muros clausos explorat, an sit pars aliqua murorum minus stabilis, cuius aditu ad interiora penetret. Offert oculis formas illicitas, & faciles voluptates, ut visu destruat castitatem, aures per canora, ut emolliat Christianum rigorem, linguam conuicio puocat, manum iniurijs laceffentibus, ad cedendum instigat, honores terrenos promittit, ut caelestes

caelestes adimat. Et cum latenter non potest fallere, addit aperiens terrores, In pace sub dolo, in persecutione violentus, contra quem animus debet tantum esse paratus ad resistendum, quantum paratus est ille ad impugandum.

C *Scientes.* Tanto maiorem habere fiduciam, quanto constat quia non vos soli retamini, sed ipsa passio, quæ vos fatigat est eadem, & communis nostræ fraternitati, i. fraternæ ecclesiæ, quæ est per totum mundum, & quia constitutione mundi semper passi sunt iusti, pudeat vos solos pre omnibus non posse pari.

D *Scripti.* Vobis non ut imperans, sed obsecrans, & contestans auctoritate scripturæ hanc esse veram gratiam, quam scribendo predico, quia non est in alio aliquo salus, in quo oportet vos saluos fieri. Vel

obsecrans vos, ut faciatis hanc gratiam in qua statis. quia imbuti estis, esse veram gratiam vestram, & proficientem vobis. Qui gratiam spernit, non gratiam minuit, sed hanc non suam, id est, non sibi vtiliter reddit.

E *In Ba.* Romam vocat Babylonem propter confusionem multiplicis idololatriæ, in cuius medio sancta ecclesia adhuc rudis, & parua iam fulgebat, sicut plebs Israelitica paruo numero, & captiua sedens super flumina Babylonis absentiam sanctæ terræ deshebat. nec canticum domini in aliena terra cantabat, & bene dum auditores hortatur ad patientiam aduersitatum presentium, dicit ecclesiam, quæ secum est in Babylone constitutam, i. in confusione tribulationum, quia sancta dei ciuitas a permixtione, & pressura diaboli non potest esse immunis.

* Oecumenius. Babylonem vocat Romam, eo quod adeo insignis ac pælaris esset, quæ & Babylon multo tempore habuit.

* Hierony. Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis figuratiter Romam significans, Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta, & Marcus filius meus.

* Tertullian. Babylon apud Ioannem portat figuram Romanæ vrbs, & ob magnitudinem, & ob Monarchiam, & quia non minus tunc persequeretur sanctos, quam olim Babylon persequeretur Iudæos vnum deum confitentem.

* Eusebius. Papias Hierapolites episcopus dicit, quod Petrus in prima epistola sua, quam de vrbe Roma scripsit, meminertit Marci, in qua tropice Romam Babylona nominari, cum dicit, Salutat vos ea, quæ in Babylone est collecta ecclesia, & Marcus filius meus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia aduer. &c. rugi. per seuitiam.
- 2 Circumiuuit. per malitiam.
- 3 Quærens quem de. incorporando sibi per mortalem culpam.
- 4 Cui re. fortes in fid. formata charitate, quæ est armatura sufficiens ad sibi resistendum.
- 5 Scientes ea. pas. id est, demonis insultum, & tentationem.
- 6 Et qui in mun. id est, fratribus vestris per mundum dispersis, quæ si dicat resistite diabolo, sicut & ipsi. Et quia talis resistentia indiget diuina assistentia, ideo subdit.
- 7 Deus au. o. gra. scilicet, dator.
- 8 Qui vo. n. per fidem.
- 9 In ater. gl. suam. finaliter.
- 10 In Chri. le. consequendam, id est, pro Christo Iesu.
- 11 Modi. pas. Omnis enim pœna temporalis est modica respectu æternæ vitæ, & etiam respectu mercedis expectata.
- 12 Ipse per fi. scilicet, ad quod vestra virtus non sufficit.
- 13 Confirma. vestram fragilitatem.
- 14 Solidab. gratiam vobis datam. Ipsi gloria, & imp.

15 Per Siluanum. *Hæc est vltima pars, siue conclusio huius epistolæ, in qua primo ostendit per quem scribit, ut recipientes eam sint magis certi, quod emanauerit a Petro, & non ab aliquo pseudo apostolo di. Per Sil. fide. f. vo. ut arbitr. breui. scripti. ut melius possint reuerere, & opere adimplere.*

16 *Obsec. id est, obsecrando monens, & non imperans de prædicationum adimplerione.*

17 *Et con. &c. gr. scilicet, fides catholica.*

18 *In qua sta. firmiter radicati. Secundo eos salutatur ex parte fidelium, qui cum eo erant Romæ, unde scripsit hanc epistolam, di.*

19 *Salutat vos eccl. id est, congregatio fidelium.*

20 *Quæ est in Ba. i. Roma. quam figuratiter Babylonem vocauit secundum quod dicit Hierony. in lib. illustrium vi. quia sicut Babylonia fuit ciuitas maxima, & idololatriæ dedita, sicut patet in Daniele. Roma fuit postea ex simili opere. unde dicit Leo Papa in sermone sanctis Apostolis Petro, & Paulo de ciuitate Romana, quod magne credebat fecisse religionem, si nullius respueret falsitatem, id est, idololatriam.*

21 *Collecta. scilicet, ad fidem Christi, sicut & alia ecclesiæ.*

22 *Et Marcus filius meus, &c. scilicet spiritualis in pismo, & doctrina.*

cus filius meus . Salutate inuicem in osculo sancto,

Gratia vobis omnibus, qui estis Christo Iesu, Amen.

NICOLAUS DE LYRA.

1. Salutate in. in signo mutue charitatis. 2. In osculo. san. non adulterino, sicut Absalon osculabatur populum.

cut mulier adultera iuuenem. Prouerb. 7. a. Sed osculo sancto, quod est charitatis signum, & eius fomentum. 3 Gratia. scilicet dei. 4 Vobis omnibus. scilicet, sit. 5 Qui estis in Christo Iesu, Amen. incorporati sibi per fidem.

Argumentum in secundam epistolam canonicam beati Petri.

Imon Petrus per fidem huic mundo sapien-

pientes mortuos esse declarat, eisdemque pietatis quanta sit magnitudo luce ipsa clarius manifestat.

Incipit epistola secunda Petri.

Incipit epistola canonica secunda beati Petri apostoli.

CAP. I.

Simon. Istam eisdem quibus, & primam scribit epistolam, electis profectis dispersionis Ponti, Galathie, Cappadocie, Achaie, & Bithynie, confirmans eos aduersus pseudo, qui veram doctrinam auerentes, suos inducebant errores, vt qui persecutoribus non cesserunt, haereticis non cedant.

saluatoris Iesu christi, gratia vobis, & pax adimpleatur in cognitionem dei, & Iesu Christi domini nostri.

CAPVT I.

Imon petrus seruus, & apostolus Iesu Christi, his qui coequalem nobiscum fortiti sunt fidem, in iustitia dei nostri saluatoris Iesu christi, gratia vobis, & pax adimpleatur in cognitionem dei, & Iesu Christi domini nostri.

b Seruus, & Apost. Commendatur per sona scribentis. c Coequalem. Coa Beda E quales sibi cognoscit, non pro circuncisione, sed quia eadem, quam ipsi acceperat Christi gratiam, & fide, & hac p opera exercebat. d In iusti. hanc iustitiam non humana prudentia repetit nec legis institutio docuit, sed noster

* Athanasius. Pari modo, & ista epistola ab eodem (D. Petro) conscripta, eiusdem nomen praefert. Nam idem Petrus, & hanc ad eos scripsit, qui iam crediderant. Est autem haec epistola refrenatio priorum. Cum enim cognouisset cito futuram corporis sui resolutionem, diligenter hoc egit, vt omnes admonerentur eorum de quibus antea per Euangelij doctrinam erant instructi.

* Hieronymus. Duae epistolae, quae feruntur Petri stylo inter se, & caractere discrepant, structuraque verborum, ex quo intelligimus pro necessitate rerum, cum diuersis inter pretibus vsu.

* Ambrosius. Vnde dicit beatus Petrus Apostolus omnis scriptura indiget interpretatione.

* Idem. Quid illa attexam, & quasi toto studio te vrgcam, quod hominem deus diuinum confortem fecit naturae, sicut in epistola Petri legitur.

* Idem. Beatus Petrus in epistola secunda, Gratia, inquit, vobis adimpleatur in recognitione domini nostri Iesu Christi.

* Prosper. Idem Petrus in epistola secunda, Gratia vobis inquit adimpleatur, &c.

* Gregorius. Hinc Petrus magnis laudibus Loth extulit, quia bonum inter reprobos eum inuenit, &c.

saluator in euangelio ondit. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum, & Phariseorum non intrabitis regnum caelorum.

e Gra. vo. In prima multiplicetur, in hac adimpleat, quia illa incipientibus. hanc perfectioribus. scribit. Multiplicatur gratia bene proficientibus, in hac vita per fidem, adimplebitur peruenientibus in alia vita per spem. Vnde addit, in cogn. d. id est, vt noscatis vnum verum deum, & quem misit Iesum Christum.

* Athanasius. Primum quidem de fide differit, & ostendit quod a prophetis illa sit annunciata, & quod prophetiae de Saluatore, non sint humanae, sed a deo praenunciate.

* Oecumenius. Longo quidem tractatu reddita est series, porro, haec est intelligentia. Tanquam innumeris acceptis bonis per Christi apparitionem, per quam possumus diuinae naturae consortes effici, & ad vitam ac pietatem reduci, ita conuersari debemus, vt fide subministremus virtutem, & per hanc viam gradiamur ad promotionem in pietate, donec ad bonorum perfectionem, quae est dilectio, veniamus. Diuinae autem naturae consortes facti sumus per Dominici ac dei aduentum, qui nostrae naturae primitias in seipso assumpsit, & assumendo sanctificauit. Quod si primitiae sanctae, sancta est & massa.

f Quomodo o. Ita adimpleatur, vt per eum cognoscatis quomodo, id est, quomodo perfecte sunt nobis donata per gratiam eius omnia dona non infirmitatis, sicut in veteri lege. quae neminem duxit ad

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT I.

Simon Pe. Hic incipit secunda Petri epistola, quam scripsit eisdem quibus, & primam. & diuiditur in duas partes, sicut in salutationem, & prosecutionem. secunda ibi. Vos autem. In prima parte primo describitur persona saluans ex nomine primo, cum dicitur.

1 Simon. quod nomen habuit antequam vocaretur a Christo, et ab adiuncto, cum dicitur.

2 Petrus. Hoc nomen sibi imposuit Christus a firmitate fidei, & ad discretionem alterius Simonis, qui dicitur zelotes. Act. 1. Describitur etiam ex humilitate, cum dicitur.

3 Seruus. & ex officii dignitate. ibi. Et apostolus Iesu Christi.

4 His, qui coequali nobiscum sortiti sunt. Hic secundo describuntur personae, cum dicitur. His, qui coequa. nobiscum sortiti sunt. sicut per ly coequalem, non excluduntur diuersi gradus in fide circa obiectum, nam ad fidem in quolibet requiritur, quod articuli fidei credantur. si quis enim vnus solum articulum discrederet, nullius fidem proprie dicta haberet. tamen in fide sunt gradus quantum ad explicationem. licet enim omnes fideles credant omnes articulos saltem implicite, tamen habentes maiorem notitiam plura credunt explicite, similiter quantum ad intentionem, quia vnus credit feruentius, & firmitus alio, sed per ly coequalem, excluditur distinctio Iudaeorum, & Gentilium, quia Gentiles credentes

credentes aequaliter receperunt dona dei, inter quae est fides, sicut et Iudaei. vnde Ro. x. c. Non est distinctio Iudaei, & Graeci. nam idem dominus omnium diues in omnes, qui inuocant illum. vnde et Act. x. Cornelius, & alij Gentiles, qui erant cum eo spiritum sanctum receperunt, eodem modo, sicut Iudaei receperunt in die pentecostes, & hoc est, quod dicitur. His. i. Gentilibus conuersis quibus scribebat Petrus, vt dicitur est in prim. epistola praecedentis.

5 Coequal. no. Iudaeis de quibus erat Petrus.

6 Sortiti sunt f. & etiam alia dona dei. ideo subditur.

7 In iusti. dei. data per eum. & accipitur hic iustitia prout est omnis virtus, sicut accipit philosophus vno modo. 5. Ethic. sed ibi loquitur de iustitia acquisita, hic autem agitur de infusa.

8 Gratia. Hic tertio describuntur optata bona. cum dicitur. Gra. vo. in presentii

9 Et pax. in futuro vbi quietabitur totus hominis appetitus.

10 Adimpleat. c. dei. id est, per cognitionem eius in presenti, qui dirigit illam cognoscendo de Christo, quae sequuntur, Quomodo omnia, & c. totum est sub vno verbo vsque ibi. Vos autem. exclusiue, & ideo est de saluatione in qua exprimentur optata bona, & est litera intricata, propter quod sic iungatur.

11 In co. dei, & id est, vt cognoscatis: quam benigne, & perfecte donata sunt nobis omnia, quae ad vitam gratiae pertinent.

G ad perfectum. sed dona virtutis sue quæ sunt sufficiëntia ad vitã & pietatẽ, quia omnia quæcunque audivit a patre, nota fecit. Vel si legatur, quæ ad vitã & pietatem donata est: ita exponitur vt cognoscatis, quomodo dominus nobis omnia virtutis sue dona iuxta modum nostræ capacitatis præsterit, quæ virtus donata est ad vitam & pietatem cõsequendam.

¶ Beda, a Propria g. Non angelum, non archangelum ad salvandum misit, nõ in nobis aliquid boni per quod salvaremur, invenit, sed infirmos & i glorios sua virtute reparavit & gloria,

b Maxima & p.no. promissio, id est: vitã æternam, quam per eius cognitionẽ consequamur, Vel quæ promissit nobis de cõversione aliorũ per nos, vel aduentu spiritus sancti, vel de potentia miraculorum donavit.

c Nob. promissio, de, Vel ideo nobis, qui natura sumus Iudæi, qui magisterio ipsi corporaliter vsi sumus omnia sacramenta referavit, & ideo maxima & pretiosa spiritus sancti promissa donavit, vt per hoc et vos qui ex Gẽtibz estis, qui carnaliter Christũ non vidistis, diuinæ suæ naturæ donaret esse participes, vt sicut nos promissa ab illo vel accepimus vel accepturos confidimus, sic & vos credentes de donis eius sitis indubij.

¶ Ora. 2. con. Arrianos.

* Athan. Integre & solide impertiri patrem, (filio suã substantiam), idem est, ac si dicas, ex patre gigni. Iam genitum esse, quid aliud significat, quam filij naturam? Filij autem participatum sentiunt omnia, ex eius per Spiritũ gratia. Atq; inde clarũ & euidẽs fuerit, filij nullius rei extraneæ, diuersæq; a Patre participatu imbui ac tingi, sed id ipsum, qd ex patris participatu existit filij esse, ac proinde ij qui filij participes fiunt, etiam Dei participes fieri dicuntur, & hoc est quod Petrus dixit: *Vt diuinæ naturæ efficiamur communicatores.*

m. 4. in Le. itum.

* Orig. Nũc requiramus quæ sit etiam societas spiritu, Audi de his Apostolum Paulum dicentem: *Si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, &c.* Et iterum Petrus dicit: *Cõfortes facti estis diuinæ naturæ, qd est, socij.* Igitur si nobis cum patre

C omnia nobis diuinæ virtutis suæ quæ ad vitam & pietatem

patre & filio & spiritu sancto societas data est, ne sanctã istã diuinãque societatem peccando abnegemus.

d *Ministra. in fi.* Non solũ fugiatis concupiscentiã mundi, sed etiã in ministrante in fide vestra virtutem quasi seruili & humili modo ostendite fratribz virtutem id est, constantiam vestrẽ bonæ conuersationis, qd fidei ingerenda est, ne sine operibus fides ociosa sit, vt alios vestro exemplo in bona conuersatione confirmetis, Vos, dico, c. cu. sub. fe.

- a** ^a Dona. [¶] Obtinendam. [¶] Conseruandam.
- 1** omnia nobis diuinæ virtutis suæ quæ ad vitam & pietatem
- 2** ^a Et hoc. ^c Per cognitionem saluatoris omnia mysteria diuinitatis quibus saluaremur. ^{cognouimus.}
- 3** ^a donata sunt per cognitionem eius qui vocauit nos propria
- 4** ^a Quando transfiguratus est in moyse. ^b Miraculorum. ^c Vel per quem Christum, vel per quæ dona. ^{cognitionem.}
- 5** ^d gloria & virtute, per quã maxima & preciosa nobis promissa donauit, ut per hæc efficiamini diuinæ confortes naturæ,
- 6** ^a Gratia sit vobis & pax vt per hæc. ^b Cohæredes filij Dei, non per naturam, sed per gratiam ita tamen vt sitis fugientes, ne corrumpamini, a concupiscentia
- 7** ^c fugientes eius, quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem. ¶ Vos autem curã omnem subinferentes, ministrante
- 8** ^a Bonæ operationis. ^b In bona conuersatione discite benefacere spe æternorum non temporalium. ^c Discretionis sciendi quid, qui, quando vel quomodo, sed quia sub specie discretionis solet blandiri voluptas ideo in scien. ministra. abdi.
- 9** ^e in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia
- 10** ^a A malis. [¶] A uoluptatibus. ^b Abstinẽtiam patientia sequitur, ut quia uoluptatibus mundi se continet, aduersa eius sustineat.
- 11** autem ¶ abstinẽtiam, in abstinẽtia autem patientiam,
- 12** ^a Vt erga eos quos toleratis pie, solcite ex charitate sitis.
- 13** in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem
- 14** [¶] Dei.
- 15** g fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.
- 16**
- 17**
- 18**
- 19**

11 In solo Deo sit ois vestra cura in occulto cordis: ne sitis molles & dissoluti. **¶** In f. au. ab. Cum bona facere didiceritis, spe vitæ æternæ mox a malis abstinete, & in cogitatione & in opere, ne in vacuum scientia cælesti cedat, si se ab illecebris seculi aliquis non coerceat.

f *In pieta. au.* Non alterius rei intuitu pietatis opera aduersarijs vestris impendatis, nisi fraternæ dilectionis, vt pro eis oretis vt conuertantur, qui doctrina vestra vel increpationibus nolunt conuerti.

g *Charitatem, Dei,* quæ merito amoris fraternitatis adiungitur, quia nec Deus sine proximo, nec proximus sine Deo perfecte diligitur.

* Occum. Gradus autem tradit ad promotionem. Primum quidem fidem quæ fundamentum est ac basis seu principium bonorum. Deinde secundo gradu, virtutem sine opera, nam sine his fides mortua est, vt dicit Iacobus. Post hæc vero, scientia, quæ est cognitio secretorum Dei mysteriorum, quæ nõ cuius contingit, sed exercitato in habitu meliorũ operum, Post hæc temperatiã, nam & hæc opus est ei qui ad mensurã peruenit, ne doni magnitudine lasciuat. Quoniam autẽ non contingit eum qui modico tempore vitur tẽperantiã, firmiter donum possidere, subingressa tolerantia tẽ omnẽ peragat, & pietatẽ conciliat, perfectiorem in Deum confidentiã efficiens: nõ quoque ex pietate quæsita est fraterna charitas, quæ nequaquam accedit nisi benignitas ad omnia tribuerit aditũ pietatis. Et super omnia bonorum omnium completum

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Diuinitis vi. i. per virtutem diuinam, quæ est in eo. f. Christo, Veruntamen quia cognitio Christi & donorum eius deriuata est ad prædicationem apostolorum immediate illuminatorum, ideo subditur.
- 2** Et pio. i. cultum patriæ, quæ pietas, a Tullio & doctoribus catholicis nominatur.
- 3** Per co. eius. f. Christi nobis donatam ab eo.
- 4** Qui vo. n. per vo. & vir. cum essemus simplices & idiotæ. Act. 4. propter quod totum est ab ipso.
- 5** Per quam. f. gloriam & virtutem Christi.
- ¶** Maxi. & pre. no. per spiritum sanctum signo visibili, & donum linguarum, sicut promiserat Luc. 6. g. Vos autẽ manete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto. & Iob. 15 b. Si enim non abiero paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos. Et subditur ibidem. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit omnem veritatem.
- 6** Vt per hæc. dona spiritus sancti vobis data.
- 7** Efficiamini. credentes nostræ prædicationi.
- 8** Diuinæ con. natur. per dona gratia sicut & nos, sicut enim perfectiones naturales sũt quædam diuinæ naturæ participationes in esse naturali, sic dona gratia in esse supernaturali, & quoniã accessus ad terminum ad quem includit recessum a termino opposito. ideo subditur. Fugi. e. & pateri.

Vos

- 9** Vos autem. Hic incipit prosecutio epistolæ, in qua primo credentes inducit ad tenendum fidei veritatem, secundo ad præcauendum oppositam falsitatem. c. seq. Prima in duas, quia primo ponit dictam inductionem, secundo inductionis rationem, ibi. Hæc enim.
- ¶** Circa primum, sciendum quod fides sine operibus mortua est, vt dictũ est supra. Iaco. 3. propter quod non est perfecta vsquequaque, non propter aliquam falsitatẽ, nam fidei formatæ non subest falsum, sed propter operis defectum, idco credentes inducit ad fidem operatam per dilectionem & alias virtutes annexas di. Vos autem. supple sitis.
- 10** Curam omnem sub. ad implendum quod subditur.
- 11** Ministrante in fi. ve. v. f. bene operandi, vt appareat viuã.
- 12** In vir. autem scientiam. i. discretionem operis directiuam.
- 13** In scientiam abstin. non solum ab illicitis, sed etiam ab aliquibus licitis, peruenientes ad consiliorum perfectionem.
- 14** In abstinẽtia autem patient. sicut dicitur Matth. 6. b. Cum autem ieiunatis, temporibus non iniũctis, scilicet, nolite fieri sicut hypocritæ tristes, &c.
- 15** In pa. au. pieta. hoc est enim perfectionis, quod homo sit sibi durus per abstinẽtiam, & alius pius per cõdescensionem.
- 16** In pieta. au. circa aliquas personas singulares.
- 17** Fraternitatis. i. communitatis fidelium.
- 18** Amo. quia bonum communius est diuinus, & melius.
- 19** In amo. au. fra. cha. id est, vnionẽ ad Deum, quæ est vinculu perfectionis, Col. 3. c. & per consequens omnium prædictorũ perfectiua.

Hæc

A tūc si dilectio, quemadmodum & Paulo, & veritati videtur.
a Hac enim si vobiscum, &c. Iō hęc tenete & alijs ministrare quia hęc omnia si affert vobis in affectu cordis, & etiā superent. i. aduersum vitiorum bella prauauerint, non vacuos virtutibus cōstituent in hoc seculo, & sine fructu in futuro. Ut nō vacuos in vobis i. ut vas hōi bono liquore vacuū, nec sine fructu, in alijs quos exemplo vestro conuertitis.

b Cęcus est & man. Oculis sciētiam, manus operationem designat. Cęcus est & manu tēans, qui sciētiam rectę operationis non habens, quidquid sibi rectum videtur, operatur, & lumē veritatis ignorās quasi manum ad opus quod nō videt extendens gressus in iter quod non pręuidet extollit, ideoque miser in ruinam perditionis quā præscire nequibat, incidit.

c Obluionem ac. Quā do homo de peccato in peccatū cadit, videtur oblitus peccati quod in baptismo cum Deo iniicit.

d Quia, & ppter fratres magis satagite, &c. Oecumen. Date operam inquit, ut permanentem atque immutabilem ostendatis vestram vocationem atque electionē, hoc est, sermonē instructionis vestrę, quem ad electionem ac vocationē vestram audistis, ut irreprehensibiles sitis, ne qui vti muneris Dei oblitus iudicemini, sed pernitite firmam habentes vocationem vestram.

e Certam vo. ve. Multi vo. pau. ele. Certa ergo est vocatio cū florū qui ad fidem veniunt. Qui vero fidei sacramentis quę perceperunt, bona opera quoq; perseueranter adiungūt, illi suam vocationē, etiā electionem certā intuentibus faciūt.

f Sic & qui post vocationē ad vitia vertuntur, cū in his vitijs ex hac vita migrauerint, iā omnibus certum redditur, quod

reprobi fuerint.
f Non p. aliquan. i. ad vitam æternam attingeris, vbi amplius nō peccabitis, vel criminalia vitabitis, quę qui egerit, nō habet hereditatē in regno Christi, a quibus immunitis iuvante dño permanet, qui supradictis virtutibus se mancipauerit.

g Sine venialibus vero nullus esse potest. **Exc. 40. d.**
g Sicut Ezechiel loquens de edificio in monte cōstituto, ait: **Et in octo gradibus ascensus eius.** Et hic Petrus octo virtutū gradus numerat. fidem, virtutem, sciētiam, abstinentiam, patientiam, pietatē, frater-

h nitatis amorem, charitatē, quibus fugientes mundialis concupiscentiæ corruptionem, ad habitationē regni celestis ascendere debemus, de quibus Psal. **Ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum in hoc loco quem posuit.** Et infert. **Et ambulabunt de virtute in virtute.**

i & videbitur Deus Deorum in Sion. **h** Incip. Ut sit vobis introitus patens ad sancti sanctorū iterū & iterū manebo in vos, & semper ero in inceptio, quia nūquam erit finis monitionis. Quod ergo nō est mihi pigrum sepius iterare, vobis non sit onerosum sepius audire.

i Et qui sci. Quare vult monere illos qui sciūt, & cōfirmati sunt? Ideo sciūt ut sciētiam quam habent operibus exercent, & veritatem cuius præsentia confirmati sunt fixa mēte custodiant, ne quando per magistros erroris excidant a simplicitate & castitate fidei.

k Iustum autem, &c. Ideo monebo, quia iustum arbitror (per hoc q; dominus benigne uocauit mē, & cōfirmavit, & alios cōfirmare monuit dicens, **Confirma fratres tuos**) suscitare vos quasi dormientes ad hęc prædicta, semper existens in commonendo sollicitus.

h Quia cęcus est qui hoc non habet. **b** Maiori studio ad hęc retinenda laborate.

a Vel super his. **O**cto gradibus. **b** Quod in presenti de his potest sciri.

a Quamuis conuincati sitis. **b** In futuro melius uidebitis, & melius confirmati eritis, nec erit opus moneri.

a Quia cęcus est qui hoc non habet. **b** Maiori studio ad hęc retinenda laborate.

a Vel super his. **O**cto gradibus. **b** Quod in presenti de his potest sciri.

a Quamuis conuincati sitis. **b** In futuro melius uidebitis, & melius confirmati eritis, nec erit opus moneri.

a Quia cęcus est qui hoc non habet. **b** Maiori studio ad hęc retinenda laborate.

a id est, virtutes per quas introibitis ad uitam. **Quia** adeo utilia.

c Ministrando hęc.

h Incip. Ut sit vobis introitus patens ad sancti sanctorū iterū & iterū manebo in vos, & semper ero in inceptio, quia nūquam erit finis monitionis. Quod ergo nō est mihi pigrum sepius iterare, vobis non sit onerosum sepius audire.

i Et qui sci. Quare vult monere illos qui sciūt, & cōfirmati sunt? Ideo sciūt ut sciētiam quam habent operibus exercent, & veritatem cuius præsentia confirmati sunt fixa mēte custodiant, ne quando per magistros erroris excidant a simplicitate & castitate fidei.

k Iustum autem, &c. Ideo monebo, quia iustum arbitror (per hoc q; dominus benigne uocauit mē, & cōfirmavit, & alios cōfirmare monuit dicens, **Confirma fratres tuos**) suscitare vos quasi dormientes ad hęc prædicta, semper existens in commonendo sollicitus.

l Iustum autem arbitror, ratione officij mihi impositi.

Tom. 6. V 2 Quam-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Hęc e. Hic consequenter ponitur induktionis dilectio ratio, & prima ratio sumpta ex parte induktionis, secundo ex parte inducentis, ibi, Propter quod. Prima ratio, quia si sic acquiescat induktioni dilectio, prouenit inde magnum bonum, & euertatur magnum malum, & hac est quod dicitur. Hęc e. prædicta.

2 Si vobis assint. inseparabiliter.

3 Et super. opposita vitia.

4 Non vacuos, nec sine fructu. imo plenos meritis & premijs.

5 Vos constitu. finaliter.

6 In domini nostri Iesu Christi co. i. eius aperta visione Iohan.

17. a. Hac est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

7 Cui e. &c. cęc. est. in intellectu.

8 Et manu ten. i. dubius in effectu.

9 Obluionem ac. i. per effectum videtur oblitus.

10 Purgationis. per baptismum, in quo accepit nouam vitam per fidem charitate formatam, & alijs virtutibus operantem.

11 Quapropter fra. n. ag. satagi. procedendo de bono in melius.

12 Ut per bona opera cert. vo. ad fidem catholicam.

13 Et electionem. ad beatitudinem.

14 Faciatis. Quasi dicat, si essetis a bonis operibus ociosi videtur vocatione & electio vestra magis esse secundum presentem iustitiā quam secundum eternā Dei prædestinationem. Sciendum tamen quod hic accipitur

capitur certitudo pro probabili cōiectura, quę certitudo est in moralib. & humanis agibilibus requirenda, secundū qd dicitur. i. Eth. Disciplinam enim est intantum certitudinē inquirere secundū vnum quodque genus inquantū natura rei recipit, proximum enim videtur mathematicum persuadētē acceptare, & rhetoricum demonstrationes repetere.

15 Hęc enim fa. i. opera bona continuantes.

16 Non peccabitis aliquando, scilicet mortali peccato, quia veniale non potest vitari omnino.

17 Si enim abun. i. per multa merita.

18 Ministrabitur vobis introitus in æter. reg. quod est summe desiderandum.

19 Propter quod. Hic consequenter inducitur propositū ratione sumpta ex parte inducentis, & hac est duplex, secunda ponitur ibi. Nō. n. Prima vero accipitur ex cura pastorali quę mouere debet pastorem ad informandum subditos in bono & confirmandum & maxime quādo scit obitū suū propinquū, & sic erat in Petro pastore fidei lū. & hoc est quod dicit. Propter quod v. incipiam semper cōmo. de his. id est, de operibus bonis, & dicit. Incipiam. i. ita frequenter hoc faciam, ac si semper essem in principio.

20 Et quidem scientes. bonum facere.

21 Et confirmatos. vos.

22 In presenti veri. supple desidero esse, propter quod ponitur in alijs quibus libris. Volo. quia subintelligitur, licet non sit de textu.

23 Iustum autem arbitror, ratione officij mihi impositi.

Tom. 6. V 2 Quam-

A Sed prophete antea fuerunt, non dico ante istam vocem sed ante Christi carnem. Nondum homo erat Christus, quando misit prophetas. Quisquis dicit eum magum fuisse, si ergo magicis artibus fecit, ut coleretur & mortuus, nunquid magus erat antequam natus? Ecce quare ait Apostolus Petrus,

Habemus certiore[m] propheti[cum] sermonem. VOX

de celo qua fideles admonentur, propheticus sermo quo infideles conuincantur

a Cui benefacitis attendentes quasi lucernam.

Ut lucem possitis habere scientiæ, hoc intelligentes, quia nullus sanctorum prophetarum propria sua

interpretatione populi dogmata vitæ prædicauerit, sed quæ a Deo didicerant in secreto, hæc plebi Dei obseruanda tradebant. Diuini Genitum de corde suo fingeant. Sicut ergo prophete non sua, sed Dei verba scribebant, ita lector non sua interpretatione uti debet ne a fide exorbiret. Sed labore attendere, quomodo verba sua voluerit intelligi ille qui scripsit.

b In calig. lo. In huius seculi nocte plena tentationibus, & uitiiis, & erroribus ubi difficile inuenitur quisquam qui non offendat, contra quæ necessaria est hæc lucerna. Sed nunquid sper erit necessaria? Non utique, sed *do. di. illu.* in futuro appareat claritas Dei. & *lu. i.* clarus intellectus noster, vel ipse Christus oriatur in cor. no.

Dilectio erit qualis nunc optamus, & quæ non est, aspiramus, & qualis erit, singuli in singulis videbimus, quomodo nunc facies nostras alterutrum uidemus. interim ad eternam lucernam pertinet, quod filii Dei sumus, & nondum apparuit quod erimus. Ad comparationem impiorum dies sumus ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad

ad comparationem futuræ vitæ lucerna indigemus.

c Hoc pri. intel. Attendite prophetico sermone, nam a Deo est, quod potest probari per hoc, quod prophetia non est talibus verbis, & tali modo locutionis scripta, quali videtur homines in locutione sua, & quali seculares scripturæ sunt

compositæ, & interpretatæ. Et verè non est locutio prophetarum secundum suam

vel audientium voluntatem, sed secundum

voluntatem spiritus sancti, qui loquebatur

in illis.

Hoc primum intelligentes, &c. & Occum. enarrando subiungit, quare prophete sua dicta non fuerint inter-

pretati, simul autem discernit quoque veram prophetiam a dæmoniaca, & ficta, quæ in hæreticis operari deprehendit, & ait. Omnis prophetica scriptura propria, siue priuata non est interpretationis. Hoc est, prophetiam quidem a Deo accipiunt prophete, at non ut illi volunt, sed sicut diuinus Spiritus ipso mouendo operatur, & nouerunt sane, ac intellexerunt demissum ad ipsos propheticum sermonem, attamen ipsius interpretationem non faciebant. Id autem non habuerunt pseudo prophetæ, aut Græcorum vaticinia, neque. n. cognoscebant dum agerentur, sed in sania vecordes effecti, ignorabant quid sibi accideret, tanquam ebrii.

d Non e. vo. hu. Sicut in potestate prophetarum non erat semper habere spiritum, semper futura prædicere, ita non erat potestatis eorum, ut quæcunque vellent dicerent, sed ea sola dicebant quæ a spiritu didicerant. Hæc ideo dicuntur, ne quis ad libitum suum scripturas exponat.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

cap.

NICOLAUS DE LYRA.

ult. g. Aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas, s. prophetarum, & hoc est quod dicit. Et habemus firmo. pro. ser. que firmitas potest ad duo referri. s. ad sermonem Petri, & sic sermo propheticus non est firmiter sermone eius simpliciter, sed magis econuerso, nã Apostoli magis fuerunt illuminati a Deo, quam prophete antiqui. erat tamen firmiter aliquo, ut pote Iudæorum prophetali doctrina nutrito, homines. n. magis credunt consuetis dici apud eos, sicut dicit philosophus. 2. Metaph. quod aliqui magis assentiunt fabulis, & dictis poetarum, quam rationibus certis philosophorum. Inter Gentiles autem quibus Petrus specialiter scribebat, erant aliqui de Iudaismo conuersi, eo quod fiebat vna ecclesia ex Iudæis, & Gentilibus.

Potest etiam dicta firmitas referri ad sermones aliorum prophetarum a David, cuius sermo firmiter est, quam aliorum, eo quod fuit eximius prophetarum, ut dicitur in principio Glossæ libri Psalterii, eo quod alij prophete veritatem sibi reuelatam in visionibus imaginariis viderunt, ut ibi dicitur. David autem per intellectum sine talibus imaginibus. Sicut clarus videt qui demonstrationes geometricas capit sine descriptione figurarum, quam illi qui non capiunt sine tali descriptione, ut plenius dixi cum tractarem de gradibus prophetiæ in principio libri Psalmorum. Et hoc modo videtur Petrus loqui, cum dicit. Habe. firmo.

ADDITIO I.

Secunda Petri. i. cap. ubi dicitur in postil. His, i. Gentilibus conuersis.

Hoc est quod dicit beatus Petrus. His qui coequalitatem nobiscum sortiti sunt fidem, non solum intelligitur de conuersis a Gentilitate, prout postillator dicit, sed etiam a Iudaismo, specialiter de illis Iudæis qui per tempus postquam Apostoli acceperunt spiritum sanctum in die pentecostes, fuerunt ad fidem conuersi, & iõ de illis dicitur, quod fuerunt sortiti fidem cum Apostolis primitiuis, intelligendo coequalitatem non secundum gradum, sed prout in postil. Et sic hæc epistola sicut, & præcedens utrisque conuersis

conuersis dirigitur.

ADDITIO II.

In eodem cap. ubi dicitur in postil. Et habemus firmiorem propheti[cum] sermonem, &c.

Per hoc quod dicit Apostolus. Habemus firmiorem propheti[cum] sermonem, satis habetur quod loquebatur conuersis de Iudaismo principaliter, quod prophetica uerba recipiebant ab antiquo. de hoc autem quod dixit postillator, quod David fuit eximius prophetarum, ut dicitur in principio Glossæ libri, in additione super principium libri Psalterii habetur plenius.

C A P. II.

A *a* **F**erunt, &c. * Occumenius. Cum propheta nomen commune sit, quod & ad prophetas refertur, confirmat nunc non esse pseudo prophetis attendendum. Et ab hoc paululum differt Paulus, dum docet quod nemo dicit Dominum Iesum nisi per spiritum sanctum. Hinc autem auspicatur haeresi obuiam ire aduersus Nicolaitas, duplicem dicens ipsorum malitiam. sunt .n. dogmate quidem impiissimi, quod sua in Christum blasphemia demonstrarunt, uita autem maxime obseceni.

Ideo ita vos commoneo, & tot auctoritatibus utor, ne decipi amini per pseudo, qui fingunt Christum nondum uenisse. Vel si uenisse fatentur, alios quos errores interferunt, qui grauer puniuntur pro mendacijs suis cum suis sequacibus. Sicut in populo Israel fuerunt pseudo prophetae, qui falsa nunciabant, & iudicium perpetue damnationis sustinuerunt. sic & isti.

B *b* **S**ectas. Sectae Latine, haereses Graece, cum quis stulta obstinatione errorem quem semel concepit, semper sectari nullatenus cessat, quod proprium haeticorum est.

c **P**erditionem. Merito perditionem sibi inducunt, qui redemptorem suum negant, vel non qualem ueritas ostendit sed qualem sibi ipsi fingunt, & praedicant, & propterea alieni a redemptore nil certius quam foueam expectant.

d **V**ia veri blasphemiam per haeticos, non solum in eis quos suae haeresi seductos associant, sed in eis quoque quos per impurissima facta sua, & sacrificia, vel mysteria execranda, quae faciunt in odium Christiani nominis concitant, existimantibus, imperitis omnes Christianos huiusmodi flagitijs mancipatos.

e **E**t in auaritia fictis uerbis, &c. * Oecum. Particularius se loqui ostendens addidit, *negotiantur*. penitus autem alienans ipsos a diuina doctrina, dixit eos fictis uti sermonibus. Sed habebunt inquit, impietatis suae stipendia, nempe mortem. Porro iam olim, praescientiae Dei significatiuum est. Quemadmodum

admodum enim per praescientiam: bonis praeparauit bona, ita, & malis congruum ipsis locum. *f* **S**i .n. Deus au. Si apostatas Angelos traditos poenis inferni ad maiores cruciatu reseruat in die iudicij, sed etiam mundum propter scelera deleuit, si Somoditas deleuit, & Noe, & Luth saluauit: constat quia nouit dominus pios de tentatione eripere, in quos uero in diem iudicij cruciandos reseruat. Quamuis huc inferioriorem aerem quasi carcerem acceperint, qui quantum ad caelum infernus dicitur: restat adhuc poena uictimi iudicij, quia paratus est ignis diabolo & Angelis eius. non enim permittit illos Deus consumi, sed seruat, ut grauius puniantur cum suis membris, sicut Christus glorificandus est cum suis.

C A P. V. T. II.

Ferunt uero, & pseudo prophetae in populo, sicut & in uobis erunt magistri mendaces, qui introducunt sectas perditionis, & eum qui emittit eos, Deum

a **N**egata ueritate inducunt falsitatem pro qua cito peribuntur. *b* A quibus graue est cauere, quia multi, &c. Nullam spem uitae futurae habentes, concupiscentias praedicant, quibus carnales facile contentiunt.

c **N**egat, superducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequentur eorum & luxurias, per quos uia ueritatis blasphemabitur: & in auaritia fictis uerbis de uobis negociabuntur.

d **Q**uibus iudicium iam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat. *e* **S**i .n. Deus angelis peccantibus non pepercit, sed tradetibus inferni detractos in mundorum spirituum conamina comparantur, qui mox, ut flante superbia impulsii, se aduersus creatorem erexerunt, ipse elationis suae conatibus in abyssi profunda sunt rapti.

f **S**i .n. Deus angelis peccantibus non pepercit, sed tradetibus inferni detractos in mundorum spirituum conamina comparantur, qui mox, ut flante superbia impulsii, se aduersus creatorem erexerunt, ipse elationis suae conatibus in abyssi profunda sunt rapti.

g **S**i .n. Deus angelis peccantibus non pepercit, sed tradetibus inferni detractos in mundorum spirituum conamina comparantur, qui mox, ut flante superbia impulsii, se aduersus creatorem erexerunt, ipse elationis suae conatibus in abyssi profunda sunt rapti.

Aug. peccasse quosdam angelos, & in huius mundi ima detrusos, qui eis uelut carcer est. usque ad futuram in die iudicij ultimam damnationem, Apostolus Petrus apertissime ostendit, dicens, quod Deus Angelis peccantibus non pepercit.

* Idem. prorsus nec alia causa, nec iustior, nec manifestior inueniri potest, cur uerissima pietate teneatur fixum, & immobile, nullum regressum ad iustitiam, vitamque sanctorum diabolus, & Angelos eius habiturum, nisi quia scriptura, quae ueritatem fallit, dicit eis Deum non pepercisse, & sic ab illo esse inter impios praedamnatos, ut carceribus caliginis inferni retrusi traderentur seruandi, atque ultimo iudicio puniendi, quando eos aeternus ignis accipiet, ubi cruciantur in secula seculorum.

* IDEM. Quia mali Angeli non a Deo mali sunt conditi sed

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V. T. II.

Ferunt uero. Postquam beatus Petrus induxit fideles ad tenendum fidei ueritatem, hic consequenter inducit eos ad praecauendum oppositam falsitatem, & primo circa aduentum Christi in mundum, secundo circa aduentum eius ad iudicium ca. se. prima falsitas est haeticorum fidem Christi corrumpentium, quorum primo ostendit malitiam & secundo poenam, ibi. Quibus iudicium. Circa primum dicit.

1 Fuerunt uero, & pseudo prophetae in populo. Iudeorum ante Christi aduentum, sicut patet in libris Paralip. & Regum in pluribus locis.

2 Sicut & in uobis Christianis.

3 Erat iniquitas, quales fuerunt pseudo apostoli, & haetici.

4 Qui intro. se. per. sicut Libon, & Cherintus negantes diuinitatem Christi etiam a tempore apostolorum, propter quod beatus Ioannes in principio euangelij sui declarauit diuinitatem Christi di. In principio erat uerbum, &c. secundum quod dicit Hier. in prologo super Ioannem, & postea Arrius, & multi alij errauerunt circa fidem Christi.

5 Superdu. si. ce. per. i. causam perditionis, & non solum sibi, sed etiam alijs, ideo subditur.

6 Et multi. se. eo. lu. ad hoc. n. quod plures eos sequerentur, concedebant carnales delicias, ad quas homines sunt proni.

7 Per quos uia ueritatis blasphemabitur.

8 Blasphemia pagani, & Iudeis, tanquam mala, per hoc. n. datur in fidelibus occasio deridendi, & contemnendi fidem Catholicam.

Fictis

9 Fictis u. id est ad decipiendum compositis.

10 De uo. ne. bona uestra temporalia subtrahendo.

11 Quibus iudicium. Postquam ostendit haeticorum malitiam, hic consequenter declarat eorum poenam, & secundo poenam grauitatem. Magis autem. Prima diuiditur in duas: quia primo facit propositum, secundo in ducit ad hoc triplex exemplum ibi. Si .n. angelis. Circa primum dicit: Quibus iudicium. id est poena ad quam condemnabuntur.

12 Iam o. non ces. quia superdurabit, ut exponunt aliqui. sed haec expositio uidetur excludi per hoc quod praemittitur. Iam o. & sic loquitur de praeterito duratio illa sempiterna, & de futuro. ideo melius sic exponitur ut uidetur. Iam olim non ces. a principio mundi est praeparata. Nam a principio distinctionis reru locus inferni est ab alijs distinctus, & sic dicitur sa. 30. g. Praeparata est ab heri Tophet. a rege praeparata profunda & dilatata, nutrimentu eius ignis, & ligna multa, flatus domini sicut torrens sulphuris succedens ea.

13 Si. e. D. Hic consequenter probat propositum per triplex exemplum. primum est de Angelis peccantibus de quibus dicit. Si. e. an. peccantibus non pepercit.

14 Et ru. id est funibus.

15 Inferni. qui funes sunt peccata, quae sunt causa detractionis ad infernum, secundum quod dicitur Prouer. 5. d. Iniquitates suae capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur.

16 Detractos. a societate Angelorum sanctorum.

17 In tar. tra. cru. in iudicium. id est post iudicium.

Refer.

A sed peccando facti sunt mali, sic Petrus in epistola sua dicit: *Si Deus angelis peccantibus non peperit, &c.* Hinc Petrus ostendit adhuc eis ultimi iudicii penam dari, de qua Dominus dicit: *Ita in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius, Quisvis iam penaliter hunc infernum, hoc est inferiorem caliginosum a-*

erem tanquam carcerem acceperint, qui tamen aer quandoque & caelum dicitur, ubi aves volitant, &c. **a Originali mun.** Idem mundus est post diluuium qui & ante. Sed tamen ille quasi alius fuit, quia ille mundus aqua periit, & tota facies terrae & totus ille aer altitudine aquarum mutatus est.

b Octauum. Sex sunt aetates seculi. septima est illa vita ubi anime sanctorum felici sabbatho. i. aeterna requie perfruuntur. **Octava** communis resurrectionis. Occulte ergo insinuat per temporalem diluuii discrimen futuri iudicii diem. quoniam damnatis reprobis omnibus, iusti gloriam vitae perpetuae accipient.

c Et ciui. Haec ciuitates dupliciter in ignem sunt reductae, quia & primo eas per incendium cum adiacentibus terris in cinerem redegit. Et cum loca incendii postmodum mortui maris undae contexerint, seruare adhuc voluit regionem circa positam speciem praesae poenae. Nascuntur enim poma pulcherrima, quae & edendi cupiditatem spectantibus generent. Si carpas fatiscunt, & resoluuntur in cinerem, sumumque excitant quasi adhuc ardeant.

d In cine. Ignis qui Sodomitas semel puniuit, significat quod impij sine fine sunt passuri. Quod terra fumigabunda, quod fructus pulcherrimi cinerem intus habent & fetorem, innuit quis dilectio carnalis etsi stultis arridet, nil tamen in inuisibilibus

bus nisi incendium sibi referuat, vel ut fumus tormentorum Dominus eis in secula seculorum ascendat.

e Loth oppressum, Cruciabatur iustum iniqua proximorum facta & dicta, qui cernere corrigere non valebat, ipse autem in bonis actibus se referuabat. Nec visis, vel auditis flagitijs se fuscabat, vel visu, vel auditu iustus, quia nihil in illo videbatur, nihil de eo audiebatur, nisi quod pertinebat ad iustitiam.

a Id est, tradidit vt referuarentur in iudicium, id est, demnationem. **b** Id est, hominibus secundum originem primi peccati viuentibus.

a Quia iustitia opera faciens qualiter coram Deo viuendum esset ostendit.

a Inducens mundo diluuium, id est, submersionem impiorum. **b** si.

a Patenter significans omnino perituros qui similes istis fuerunt.

si.

a Quod erat difficile, inter tales iustitiam seruare.

a Etsi hoc & illud & omnia ista. ergo.

a Sicut Noe & Loth. **b** Sicut diabolum, originale mundum, Sodomitas;

a Referuabit.

a Referuabit.

a Referuabit.

a Referuabit.

a Referuabit.

a Referuabit.

a Referuabit.

a Referuabit.

a Referuabit.

a Referuabit.

a Referuabit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Refer.* primo enim ceciderunt in hunc aerem caliginosum, ubi sunt ad exercitium bonorum, habentes tamen suam poenam & supplicium. Post iudicium vero detrudentur in inferno deficiente sanctorum exercitio, & crescet eorum poena accidentaliter ex his quos induxerunt ad peccatum & damnationem, sicut gloria sanctorum angelorum ex his quos induxerunt ad bonum & salutem. Et ex dictis supplendum est, quod similiter Deus non parcat haereticis.
- 2 *Et ori.* Et ponitur secundum exemplum de submersis in diluuiio propter peccata eorum, dicitur *Et ori. mu. non pe.* Dicitur autem hic originalis mundus homines qui fuerunt ante diluuium, eo quod tunc currebat prima aetas mundi, quae terminata fuit in diluuiio.
- 3 *Sed octa.* quia cum eo fuerunt septem personae a diluuiio saluatae.
- 4 *Iustitia pra.* quia praedicauit hominibus illius temporis poenitentiam, ut dictum est supra epistola 1. 3. c.
- 5 *Diluuium mun. impio. in.* dicit autem mundo quia tunc omnia caro corruerat viam suam, Gen. 6.
- 6 *Et ciui.* Hic ponitur tertium exemplum de ciuitatibus tempore Loth, ut habetur Gen. 19. c. dicens. *Et ciuitates Sodomor. & Gomorræ. in cin. re.* quia pluit super eas ignem & sulphur, ut habetur ibidem.
- 7 *Exemplum eo. qui impie acturi sunt po. i.* ostendens quod sic punientur nisi poeniteant.
- 8 *Et iustum Loth oppressum a nefan. iniu.* secundum quod dicitur Gen. 19. d. *Vimque faciebant Loth vehementissime, &c.*
- 9 *Ac luxur. osa conuersatione.* Nam vitium contra naturam volebant exercere.
- 10 *Eripuit.* per angelos, qui eum cum vxore ac filiabus extra ciuitatem duxerunt, ut habetur ibidem. Et subditur causa.
- 11 *Aspectu enim & auditu iustus erat. i.* quasi ex vita & fama eius iustitia apparebat.
- 12 *Habitans apud eos qui de die in diem.* id est, quasi continue.
- 13 *Animam iustam.* ipsius Loth.
- 14 *Iniquis operi. crucia.* Nam emendare non poterat, & sic cum dolore portabat. Concludit ergo.
- 15 *Novit Deus pios de tentatione.* id est, de morte.
- 16 *Eripere.* quando expedit eis, ut patet de Loth, & Noe.
- 17 *Iniquos vero in diem iudicij.* s. extremi.
- 18 *Referuare cruciandos.* quia tunc cruciabuntur non solum in anima, sicut ante iudicium, sed etiam in corpore. Et ex dictis exemplis con-

aures, conuersationem inter malos, nullo ad ipsorum emulationem.

g Iniquos. Pseudo & eorum sequaces, & ideo nolite eos sequi.

h In diem iudicij. Et ante diem iudicij soluti corpore poenas luunt, & in iudicio grauiora expectant quando corpore & anima cruciabuntur.

i Magis autem eos qui post carnem, &c. * **Oecumen.** Dicit de impuris Nicolaitis, Gnosticis, Naasenis, vel Cerdonianis: varie enim nomina sortita est eorum iniquitas, & quemadmodum sceleratis factis, ita & nominibus confusa esse deprehendit. Nam hi ad omnem carnalem impudiciam intrepide peruenerunt. Quod si quispiam de his discrete velit, sumpto in manu libro a beato viro Ireneo, Gallo, composito, quem aduersus falso dictam sapientiam inscripsit, inueniet horum immunditias, po-

cludendam esse, quod similiter haereticis de poena debita non parceretur.

19 Magis autem eos. Hic consequenter ostendit huius poenae grauitatem, de qua primo ponitur duplex ratio. secundo primae rationis declaratio. ibi, *Hi vero.* Prima adhuc in duas secundum duplicem rationem, secunda ibi. *Angeli.* Prima vero ratio accipitur ex parte culpae poenam merentis. Ex quantitate enim culpae accipitur quantitas poenae Deuter. 19. c. *Secundum mensuram peccati, erit & plagarum modus.* Secundum autem expositores beatus Petrus dicit hic haereticos grauius puniendos, quam daemones & alios de quibus posuit exempla, ita quod non solum hoc est argumentum a simili, sed etiam a maiori negatiue, cum dicitur. Si deus angelis peccantibus non peperit, & alijs de quibus consequenter profequitur, multo minus haereticis, ex hoc sequitur peccatum eorum esse grauius. Ex hoc satis patet de peccato mortuorum in diluuiio & subuersione Sodomae & Gomorræ. Nam peccata propter quae principaliter inductae fuerunt punitiones illae, fuerunt carnalia ut patet ex praedictis. Haeresis vero est peccatum infidelitatis, quod est directe contra deum, & sic secundum suum genus grauius est peccatis carnalibus. Iterum haeresis est grauior species infidelitatis, nam grauius est fidem susceptam corrumpere vel negare, quod faciunt haeretici, quam non susceptam quod faciunt Iudei & pagani, sicut apud homines peius est promissum denegare, quam promissum non facere, & sic sequitur quod poena haereticorum sit grauior, & maxime quando sunt inuoluti cum hoc peccatis carnalibus. quales describuntur hic per beatum Petrum, ut patet ex praecedentibus, & sequentibus, de peccato vero & poena demonum magis est dubium. Veruntamen idem potest dici probabiliter de ipsis saltem quantum ad multos eorum, quia doctores catholici dicunt concorditer, quod homines boni per merita sunt assumendi ad singulos ordines angelorum, & sic ad equalam gloriam. Et eadem ratione videtur ut homines mali per sua demerita secundum plus vel minus puniendi sunt in similibus gradibus poenalibus damnationum. Cum igitur haeresis sit pessima species infidelitatis, quae est valde graue peccatum, sequitur quod eorum poena sit grauior quam multorum daemorum, & maxime quando sunt haereticarum & alijs vitijs irretiti, quales describuntur isti saltem eorum aliqui. His dictis patet prima ratio grauis punitionis haereticorum quae accipitur ex grauitate culpae eorum, cum dicitur. *Magnis autem eos.* scilicet haereticos referuat Deus cruciandos.

A tiffimum propter Marcū virum obsceniffimum, & eos qui ab ipso seducti fuerunt, ac corruptas miseris mulieres, &c. *Ire. lib. 1. ca. 1. 8. 9. &c.*

a - *Dominatio con.* Superbos dicit & arrogantes, qui & ipsi grauiora generalibus luituri sunt supplicia.

b - *Scētas non me.* hæreticos dicit qui blasphemates fidem vel vitam orthodoxorū sectas sui nominis, id est, hæreses inducūt, quibus etiam grauior instat tribulatio.

† præfedi. i. sui sensus & capitis

† Cum. 1 Gen. 19

† ferunt.

† muta.

B

† perditione.

c *Vbi.* id est, in quibus malis, quia contemnunt dominationem: quia audaces, & cætera quæ sequuntur. Hæc namque faciēdo angeli dæmonia fieri, ac penas suæ superbiæ soluere meruerunt, & quod natura eorum nō patitur vt faciant vt polli carnalibus concupiscentijs; ad illud homines alliciūt, & pro illis etiam dampnabuntur.

d *Vbi ange.* ibi cruciabuntur iniqui, vbi angeli mali qui prius cōtra Deū superbiērant, & inde puniti sunt iam non portāt, sed potius abijciunt iudicium superbiēdi contra Deum, q̄ est execrabile aduersus seipfos, quia pro illo grauius puniūt, & terrii magnitudine penarum, iā ab illo iudicio præsumptionis desistunt: sed isti iniqui nōdū desistunt. Vel torquebuntur ibi id est, apud Deum, vbi angeli boni non sustinent sed vindicant si quid execrabile contra illos dicitur sicut subuerterunt Sodomitas, sic & apostoli aliquando vindicabant, vt cum Petrus occidit Ananiam.

* *Didym.* Angeli manentes in sanctitate quā habent à Deo, sunt potiores hominib⁹, licet excellēter beati sint homines. siquidem custodiunt sanctos viros, & eis auxiliantur, dum homines nequaquam valeant angelis præbere solatia. Sic & illud vtiq; quod in Euangelio de Ioanne dictū est, Quia nullus inter natos mulierum maior sit eo: cum potior illo inueniatur

C

niatur, qui in regno sit minor. interpretati sunt sapientes viri, dicentes quia cū sit perfectus inter homines, nullo mortaliū minor est, q̄n qui inferior est omnīū supernorum ratio naliū maior est eo: quia non solum virtutis scientiæq; differentia potiores sunt angeli, sed etiam quod non sint graui

bus ac passibilib. perplexi corporibus.

1 Vnus denique angelus percussit regis Assyriorum sub vno momenti tempore exercitum centum octoginta quinque milia. Et alter pene omnem populum Isteritam vastauit, nisi cito Dauid rex eorū rogasset Deum, vt iracundiæ finem daret.

17 *e* Velut irratio. p. Sicur irracionabilibus animantibus naturale est causa pabuli sepius in captionem & perniciem ignotanter incidere, ita hæretici comparati iumē-

ris insipientibus, propter appetitum suæ corruptionis explēdum incorruptam catholicæ ecclesiæ doctrinā blasphemantes & vitam, sibi perditionis laqueos necunt, de quib⁹ cum dixisset: blasphemantes in corruptione sua, recte addidit & peribunt.

* *Oecum.* Velut irracionabilia pecora, hoc est solo sensu viuentia, non autem mente & vita intellectuali: propter quod etiam facile capiuntur corruptibilibus; id est, circumactione in vitā corrupta; animi exandescētia & concupiscentiā & tracti, in his quæ ignorant, siue in spontanea sua ignorātia ingerētes maledicta, digna sibi perditione peribūt, referētes mercedē iniustitiæ, quā cupiebant. i. id quod sibi conciliauit *f Mercedem iniustitiæ.* i. penam pro malis operibus, & maxime illi qui cum corruptioni carnis seruiant, & vesanis tenentur erroribus, conuersationem iustorum blasphemāt, & cis qui sapiunt, detrahere nō cessant.

g *Voluptatem.* Voluptas bona vel mala. Voluptas bona recte

dies

NICOLAUS DE LYRA.

1 *In concu. immunn.* id est, luxuriæ quæ sedat totum hominē, & maxime in peccato contra naturam, quod frequenter in scriptura nominatur immunditia.

2 *Ambulant.* sic viuendo.

3 *Dominationemque contem.* id est, Christum, qui non solum dicitur dominus in cōcreto, sed & dominatio in abstracto pp excellentiam dñij, quia est rex regum & dñs dominantium. Apo. 19. c.

4 *Audaces.* a firmando falsum pro vero.

5 *Sibi pla.* de seipfis magnam sapientiam æstimantes, quod est argumentum insipientiæ.

6 *Scētas.* hæresum.

7 *Non metuunt face.* eas adinueniendo & docendo.

8 *Blapheman.* fidei veritatem, & per consequens eius auctorē.

9 *Vbi.* Hic ponitur secunda ratio grauitatis penę hereticorū, quæ accipitur ex parte subiecti penam sustinētis. Nam dæmones qui sunt fertiores ad sustinendum vix possunt sustinere penam inferni, & multo minus hæretici qui sunt debilioris virtutis, & sic ex hac parte grauius affligūtur, & hoc est quod dicitur: Vbi, id est in pena inferni. **10** *Angeli.* s. mali.

11 *Fortitudine & virtute cum sint maiores.* quia naturalia remanferunt in eis integra, vt dicit Dionysius.

12 *Non portant.* i. vix sustinēt, sicut enim impossibile dicitur qd̄ est de difficili possibile. **3.** metaphysices, ita importabile dicitur quod cum difficultate portatur.

13 *Execrabile iudi.* id est, penam quæ non dicitur execrabilis in quātum est a Deo, quia sic est iusta, sed ex parte dæmonum qui execrantur eam tanquam iniustam.

14 *Hi vero.* Hic declarat primā rationē de grauitate penę hereticorū, pp grauitatē culpę ipsorū, & primo ponitur hæc declaratio, secundo intentā cōclusio, ibi: Si enim. In ista vero declaratione

notan-

notatur de luxuria, insipientia, & superbia, & supra in principio ca. de auaritia, iō ista quatuor declarat in quatuor partibus, quę patebunt prosequendo. Primo declarat eorum insipientiam. *Hi vero.* heretici supple, sunt.

15 *Velut irracionabilia pecora.* carentes intellectu veritatis.

16 *Naturaliter in capti.* i. ex impetu nature brutalis ad pabulū, & sic incidunt in laqueum & capiuntur & necantur, & sic ducuntur in perniciem, quę dicitur a per, & neco necas.

17 *In his quæ ignorant blaspha.* i. sic heretici blasphemantes. *In his quæ igno.* id est, articulis fidei, contra quos ex errore larrant.

18 *In cor. sua.* id est, in sensu suo corrupto, quo corrupti sunt & alios corrumpunt.

19 *Peribunt.* pena gehennę.

20 *Percipien. mer.* id est, penam debitam suę malitię.

21 *Volupta.* Hic consequēter declarat hereticorū luxuriā di. *Volupta. exi. dici deli.* Circa qd̄ sciendum, quod voluptas idē est qd̄ delectatio, quę pōt esse bona & mala, bona, si sit de operibus virtutū intellectualiū vel moraliū, mala aut, si sit de actibus venereis. Voluptas igitur quę idē est qd̄ delectatio, pōt esse bona & honesta, mala & turpis, licet autē frequētius accipiatur pro delectatione carnis quę turpis est maxime in venereis, tñ hic accipitur pro delectatione honesta in operibus bonis, iō dicitur voluptas dici, quia qui facit veritatē venit ad lucē, Ioh. 3. c. Est igitur sensus, q̄ heretici luxuriosi delectationes carnis reputant esse voluptatem dici, id est, eas esse licitas & honestas, & sic iungatur litera. *Volupta. dici.* id est, delectationem honestam.

22 *Existiman.* supple esse.

22 *Delic. coin.* id est, luxurię, vbi est coinquinatio ex duarum personarum conjunctione.

24 *Et ma.* id est, gulę, ideo subditur.

25 *Delitijs affluen. in conui. suis.* in quo notatur excessus in qualitate & quantitate cibi & potus.

10-

dies vocatur, qua sancti in domino delectantur. Voluptas ma-
la,nox:cū reprobi ad perficienda opera tenebrarū peruerse
delectantur. Iniusti ergo delicias conuinationis & macule
existimant voluptatē dici, quia cum vacet delicijs impurissi-
mis & execrabilissimis has optimas & quasi lucifluas iudicāt.

* CIPRIAN. Infa-
niunt prorsus, ar-
dent desiderio femi-
narū quotquot huic
interdictioni non ce-
dunt, & obscenitati-
bus instantes, malunt
mori quam contenti
sint a lateribus mu-
lierum aliqua disun-
ctione diuelli, & ad
explendum suę audi-
tatis ingluuiem etiā
puncto temporis non
sine fœminæ volupta-
te, & hunc habent in
mulieribus fructum,
vt in illis semper de-
fixa intentione, desi-
deria fatient oculo-
rum, ne vel momen-
tum aliquod trāseat,
quādo indigeant qđ
affectant. Sic inter
eos integritas emori-
tur, vbi omnis com-
moratio, siue cōiuuendo, siue cōmanendo corruptionis affe-
ctionibus inquinat. Quos sanctus Petrus Apostolus designa-
uit dicens, *In conu iuys suis luxuriantes, oculos habentes plenos me-
chationibus, & c.*

a Pellicientes. Pellices dicuntur meretrices, a pollutione vel
a pellis formositate qua incautos illiciunt. Pellicunt ergo
animas instabiles variorum dogmatum erroneis sectis, qua-
si constuprantium luxibus.

b Cor exercitatum. * Oecumen. Cor ipsorum ad nihil aliud
quam ad cupiditatem exercitatum est siue impudicitia, siue
et possessionum, propter quę ambo derelinquentes viam quę
eos ad salutem dirigeret, ab hac aberrauerunt, idemque illis
contigit quod Balaā filio Bosor, quoniā & ille ob munerum
largitionē dilexit mercedem iniquitatis. Et hinc ergo disci-
mus, quod Balaam propter suę cupiditatis affectum, quē in-
fana sua vaticinatione alebat, semel a Deo prohibitus, rur sū
ad Balac pertinaciter proficisci properabat, sed Dei pauore
prepeditus ac terrorib. q in via cōtigerunt, verba benedictio-
nis nō immutauit, quod diuinationis nō erat, sed prophetiæ.

c Secuti viam Balaam. Aliquando heretici tā execrāda dog-
mata proferūt, vt etiam pagani stulti, diuina cognitione ca-
rentis, illorū detestentur insaniam, illorū distorta & Deo cō-
traria itinera sapiendo sanius redarguant. Et quod peius est
multi catholicorum intantū amant mercedē iniquitatis, vt
etiam docti clerici ab indoctis laicis merito lacerentur. Qui
compa-

comparantur prophete qui verbis asi næ contra naturam lo-
quentis corripitur. Nec tamē a proposito prauitineris retar-
datur. Qui veniūt de Bosor. Bosor carneus, siue in tribulatio-
ne dicitur, quia nulla alia causa magis adulterant verbū ve-
ritatis, quā pro concupiscentia carnis. Vnde & in tribulatio-
ne sunt positi, non
quod pro domino pa-
riatur, sed animos in
fū morum suis doctri-
nis & peruersis ex-
emplis opprimunt ne
respicere possint.
Balaam vanus popu-
lus, vel precipitans
eos, quod illi conue-
nit. Qui enim agnitā
veritatem sponte de-
serunt, vanus popu-
lus sunt & in præci-
pitiū suos mittunt
auditores, quibus nō
salutaria quę corri-
gāt, sed erronea quę
delectent prædicant,
de quibus subditur,
Hi sunt fontes sine a-
qua. promittunt im-
breni doctrinatum
quem non habent,
velut nubes prophe-
tiæ ad quas perue-
nit.

1 fluxuriantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterij
2 & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor ex-
3 & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor ex-
4 & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor ex-
5 & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor ex-
6 & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor ex-
7 & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor ex-
8 & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor ex-

9 for, qui mercedem iniquitatis amauit, correptionē vero ha-
10 buit suę vesanię. Subiugale mutum animal in hominis voce
11 loquens prohibuit prophetæ insipientiam. † Hi sunt fontes
12 sine aqua, & nebula turbini-
13 bus exagitata, quibus caligo
14 tenebrarum * reseruatur. Superbia enim vanitatis loquen-
15 tes pellicunt in desideriis carnis luxuriæ eos qui paululum

16 niat veritas Dei, & turbini-
17 bus demonum & vitiorum agi-
18 tantur, loquuntur grandia, & totus eorum sermo super-
19 bia est.

20 d Hi sunt. Non sunt imitandi pseudo, quia licet videantur
21 viles, nihil tamen in eis est nisi vanitas & immundicia.
22 e Superbia. Superbe dicentes se esse iustos quamuis sit vanū,
carnaliter desiderantes, & luxuriose viuentes, pellicunt qui
parum effugiunt, qui cum similes eis sunt, tamen aliquatenus
declinant eorum societatem, & a peccatis aliquatenus
abstinent.

* Augustinus. Quidam putauerunt hoc esse libere vi-
uere, vt tanquā de redēptione securi, quicquid liberet, lice-
re sibi arbitrarentur, non intuetes quod dictū est. *Vos in liber-
tate vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasione detis car-
nis.* Vnde & ipse Petrus dicit, *Liberi nō sicut velamentū malitię
habentes libertatem.* Ait de illis & in secunda epistola sua. *Hi sūt
fontes sicci, & nebula a turbine exagitata, & c.* Quid adhuc promit-
titur contra istam manifestissimā veritatē conditio melior,
ijs qui cognouerunt viam iustitię, hoc est dominū Christū,
& perditē viuunt, quasi omnino non cognouissent, cū aper-
tissime dicatur, *Melius erat illis non cognoscere, & c.* Ideo et fon-
tes siccos eos appellat, fontes, videlicet, qđ acceperint agni-
tionem Domini Christi, siccos autē, quia non congruenter
viuunt. De talibus quippe Iudas etiam Apostolus loquitur.
In deside. car. & c. Immundus est omnis qui exaltat cor suū,
vt

12 Correptionem vero ha. sua vesania. i. asinam suam quæ corri-
puit eum a via declinando, & pedem eius parieti allidendo, &
etiam diuina virtute loquendo, vt habetur Nu. 22.
13 Prohibuit pro. insipien. ostendendo per hæc signa, quod ibat
ad Balac mente peruersa.
14 Hi sunt. hic declarat hæreticorum superbiam di.
Hi sunt fontes sine aqua. nam ab eis non emanat fons sapientiæ,
15 Nebula, propter obscu. erroris.
16 Turbinibus exa. i. ventis tempestuosus superbiz.
17 Quibus cali. tenc. inferni.
18 Reserua. vt pena respondeat culpæ.
19 Superbia enim vani. loquen. erroneam doctrinam.
20 Pellicunt. i. decipiunt.
21 In deside. car. i. luxurię carnalis, ad distinctionem idololatrię
quę est luxuria spiritualis.
22 Eos qui paulu. effu. i. aliquantulum se subtrahunt a doctrina
ecclesię, tales enim cito ab hæreticis decipiuntur.

22

22

22

22

22

22

22

22

22

22

22

22

22

22

22

22

22

22

22

D
Nu. 22. d.

† adulterij, &
quia peccan-
do cessare ne
sciant.

† Nu. 22. d. 2.
q. 7. c. secuti.

† Iud. d.
De pg. dis. 2.
c. sic enim s.
rursus.

† in eternum.
E
† per concupi-
scēias carnis,
voluptatibus.

1. de fide &
operibus,
cap. 24.
Galath. 5,
1. Petr. 2.

Ibi, c. 35.

Beda,
F

vt

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Luxuriantes vo. i. vos ad hoc pertrahentes.
- 2 Oculos haben. ple. adul. i. signis adulterij.
- 3 Et inces. del. i. gulæ quæ satisfactionem repetit quotidie.
- 4 Pellicien. id est, decipientes.
- 5 Animas instabiles. i. quæ non sunt in fide firmatæ.
- 6 Cor exerci. Hic consequenter declarat eorum auaritiā di.
Cor. exer. quia frequenter cogitant qualiter bona simplicium ad
se trahant.
- 7 Maledictionis fis. i. maledictione diuina digni, sicut dicitur mor-
tis filius ille qui est morte dignus. 3. Reg. 12.
- 8 Derelinquentes viam re. iustitiæ.
- 9 Errauerent, per deuium auaritiæ.
- 10 Secuti viam Ba. qui cupiditate ductus iuit ad maledicendum
populo Israel. Nu. 22. quod erat iniquum. ideo subditur.
- 11 Qui merce. ini. ama. tanquam cupidus, & auarus.

Cor-

Qui

vt qui paululum refugerint a peccatis, ad suum reuertantur errorem & studeant in luxuria.

a Si enim &c. in cognitione domini nostri & saluatoris Iesu Christi. &c. Refugientes coinquinationes & anime & corporis quas mundus immittit: rursus implicati his sicut ante baptismum superantur ab illis coinquinationibus, apparet quod facta sunt posteriora deteriora prioribus: quia magis offendunt Deum quam ante baptismum, & maiores penas patientur, quia medaces sunt promissiones factae in baptismo,

† De pen. di. 4. cap. si refugientes.

† per cognitio nem.

lib. 4. de prouidentia. † cognouisse.

† ad uoluntatem carnis.

Beda.

Proph. 26. b

b Errant & alios errare faciunt. c In sua festa promittunt esse libertatem comedendi & bibendi & dormiendi & regnandi in eternum. effugiunt, qui in errore conuersantur libertate illis promittentes, cum ipsi serui sunt corruptionis. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. † Si enim refugientes coinquinationes mundi † in cognitione domini nostri & saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim illud eis veri prouerbij: † Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota † in uoluntate carnis.

Quod quidem etiam beatus Apostolus Petrus euidenter exposuit, dicens de vitiosis & tepidis, id est, male uiuentibus Christianis: *Melius erat illis non cognoscere ueritatem, quam &c.* Quod ut euidenter de his dictum intelligamus, qui sub Christiano nomine in sordibus mundi atque impuritatibus uiuunt, audi quid eisdem in eodem loco dicat, *Si enim inquit, refugientes coinquinationes mundi in agnitionem Domini nostri, hi rursus implicati superantur, facta sunt illis nouissima peiora prioribus.* *c Contigit enim illis.* In prouerbij cum expositione positum est, Sicut canis qui reuertitur ad vomitum suum, ita stultus qui iterat stulticiam suam. Et post Apostolus addit de suo, *& sus lota in uolu.* Canis cum vomit profecto cibum, qui peccatus deprimebat

bat proijcit, sed cum ad vomitum reuertitur, unde leuiatus fuerat iustus occupatur. Sic qui nequitiam que mentis intima premebat, confitendo proijcit, post confessionem dum repetit, resumat. Sus dum in luto lauat sordidior redditur. Sic qui peccatum plangit, nec tamen deserit, poenae grauiori se subiicit, qui & ipsam quam impetrare potuit veniam contempsit, & quasi in luctuosa aqua semetipsum uoluit: quia dum fieri bus suis uitae munditiam subtrahit, ante Dei oculos sordidas ipsas etiam lachrymas facit.

* Cæsarius Arelaten. Sicut gaudendum est de illo, qui ad monasterium ueniens, mansuetudinem, obedientiam, & patientiam uoluerit mitis & humilis exhibere: ita e contrario lugendum est de eo, qui corpore ratum de seculo existere uidetur, cordetamen in mundo reman-

fisse infideliter, aut infelicitate rediisse cognoscit, & pro humilitate profert superbiam, pro patientia iracundiam, contemptum pro obedientia: pro charitatis medicamento, malitiae effundet venenum, Talibus conuenit illa beati Petri uera & multum timenda sententia: *Melius fuerat illis non cognoscere, &c.* & iterum, *Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in uoluntate carnis.* Sed nec de talibus desperandum est, fratres, quia potens est Dominus orationibus uestris scintillam compunctionis accedere, & omnem seculi uoluptatem salubri igne consumere, &c. Vide Augustinum libro de bono persecutorum. cap. 15, & initio com. in Psalm. 83. &c.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Qui. scilicet haeretici.
- 2 In errore con. id est, indurati.
- 3 Liber. illis promitt. dicendo quod licite possint uti delectabilibus carnis, ut sic citius decipiant laxantes ea ad quae sunt homines proni.
- 4 Cum ipsi, scilicet haeretici.
- 5 Serui sunt corrup. quod probat consequenter di.
- 6 A quo enim quis superatus est, hu. & ser. est. ipsi uero superati sunt a corruptione uiciorum, ut patet per praedicta. ergo. &c.
- 7 Si enim. hic infert conclusionem intentam. scilicet quod haeretici sint alijs peccatoribus grauius puniendi, quia reciduum ad in-

ad infidelitatem & alia uitia, eorum culpam aggrauat per ingratitude. & hoc est quod dicitur. *Si enim refugientes coin.* id est uitia luxuriae, gulae & auaritiae, & superbiae.

8 In cog. domini. no. id est, per receptionem fidei quae talia prohibet.

9 His rur. impli. per reciduum.

10 Separantur. per consuetudinem.

11 Facta sunt eis posteriora deter. priori. propter aggrauationem praedictam. ideo subditur.

12 Melius enim erat illis non cognoscere uiam iust. &c. quia per reciduum ingratitude diuini beneficij percepti aggrauat peccatum. Caetera patent.

ADDITIO.

In cap. 2. ubi dicitur in Postilla. Sed rudentibus. i. funibus, Super

Super illud uerbum, rudentibus. Glo. Rudentes sunt iuues quibus nauis uela suspendunt.

CAP. III.

a Hanc ecce uo. Iam aliam epistolam scripsi ad repellendos pseudo, Et ut meam magnam sollicitudinem uobis ostendam, ecce pro eadem causa hanc etiam secundam scribo epistolam. *b Ut memo.* Ut per illas epistolas sitis memores eorum uerborum quae ego ipse praedixi uobis. *Verborum,* dico acceptorum, a san. pro. quae auctori-

CAP. III.

a Hanc ecce uobis charissimi secundam scribo epistolam, in quibus uestra excito in commotionem sinceram mentem, ut memores sitis eorum quae praedixi uerborum a sanctis prophetis & apostolorum uestrorum, praceptorum domini & saluatoris.

auctoritate sanctorum prophetarum confirmantur, & sitis memores praceptorum sanctorum apostolorum: ne praepcepta quae sancti apostoli dederunt, uobis, dimittatis pro praedicatione illorum pseudo, & quae praepcepta sunt etiam do. & sal. quia ipse dominus qui uenit saluare nos, haec praepcepta instituit & seruare praepcepit.

Beda.

† iam

† praedicta sunt.

† mandari nostri, qui sumus apostoli domini & saluatoris.

Illu-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

a Hanc ecce uo. cha. Postquam Apostolus remouit errorem consequenter docet praecauere errorem futurum circa secundum eius aduentum. Circa quod sic procedit, quia primo fideles inducit ad tenendum suam doctrinam, di. *Hanc ecce uo. cha.*

uo. cha. se. scri. ep. in qui. scilicet primam & secundam.

2 Uestram exci. in com. id est, per monitionem charitativam.

3 Ut memo. sitis eo. quae pra. ver. sanctorum, ut ea retineatis in mente, & impleatis opere. Et subditur cuius sunt uerba dicens.

4 Prophe. & Apo. ve. pra. do. & sal. quae uerba sunt domini praepcepta, nos autem sumus eius ministri denunciando uobis ipsa.

Hoc

A *Illuso.* Illudentes fidei, & spei Christianorum, quod tempus resurrectionis futurum sibi frustra promittant, non iuxta catholicam fidem, sed secundum proprias concupiscentias ambulantes; nouis peccatis gaudentes, & dicentes. *vbi est p.* Hoc volunt vobis inducere, vt omnes promissiones de Christo vanas credatis. **Q.** non sunt impleta in Christo, quæ de illo prædicta sunt in prophetis. *Aut ubi est adu. c.* **Q.** quod signum de aduentu eius potestis ostendere? **Q.** nullus aduentus est futurus. Ideo non credunt futurum aduentum, quia *ex quo. pa. no. dor.* idest a tempore resurrectionis,

B & patres fessi eum expectando requierunt, vbi primum cepit prædicari resurrectio mortuorum, *omnia cursus, & ordo omnium creaturarum sic perse. sicut modo, & nihil mutatum est, ad testimonium aduentus eius, & hoc ab ini. creatu.* Sicut fuit in principio mundi, sic adhuc est, & ideo non credunt vllum aduentum futurum. ** Aug. nunc videamus quid etiam Apostolus Petrus de iudicio scripserit. Venient, inquit, in nouissimo dierum illusione illudentes, & c. Nihil hic dixit de resurrectione mortuorum, sed sane de perditione mundi huius satis, vbi etiam commemoratur factum ante diluuium, videtur admonuisse quodammodo, quatenus in fine huius seculi mundum istum perituum esse credamus.*

C ** Oecum.* Quare hanc memoriam Petrus excitari iu beat, subiungit, qm̄ hi qui affectionib. addicti viuunt iuxta proprias concupiscentias, videntes quosdā Dei aduentum formidantes, quem vna cum aliis diuinitus inspiratis, ipse quoque dñs prænuñciauit, & propterea suam inhonestam vitam parui pendentes, deinde etiam videntes, quod sermones non statim sortitentur effectum, sed propter multorum salutem differuntur

differuntur, fideles adoriuntur tanquam illusores, & dicunt, **D** Vbi est promissio aduentus eius? Hæc aut illis tpi. nugabantur Gnostici, aut Naazeni, q & ipsi I. aperiiani, & Enchiræ erāt. *Beda* **b** *Vbi est pro.* Paulus scribens Theſſalonicenſib. coerceat eos qui diem domini instare autumabant. Petrus reprehendit

illos qui aduentum, & **1** promissa domini tardare asseuerant. vnde **2** *-in deceptione -aut* constat omnibus, qui **3** diligunt aduentum eius, mentem in hac opinione temperātius **4** cohibendam, vt neq; **5** vicinum citiusq; aduentum diem dñi, ne **6** que rursus tardius **7** hunc aduentare suspi **8** cemur, sed hoc solum **9** procuremus, vt siue ocus, siue sero adueniens paratos nos possit inuenire, dum venerit.

c *Latet.* Ideo dicunt omnia eodem modo perſeuerare, q̄a vel vere nesciunt, vel fingunt se nescire, vt vos decipiant. Duo Dei iudicia, alterum per aquam quod præterit, alterū per ignem quod restat. Hoc dicit latet eos quod celi, i. iste humidus aer, & turbulentus de quo dicitur. *Miluis in celo cognouit tempus suum.* Erant prius, idest inter priores creaturas mundi, vel prius, idest ante diluuium. Et quod terra erat prius consistens de aqua, idest per remotionem aquæ, quæ operāte verbo Dei congregata est in vnum, & ita apparuit arida, & consistens per aquam, quia diuina dispositione venis aquarum est tota plena, sicut corpus animalium sanguine, ne ariditate deficeret, si irrigatio aquæ deficeret, p̄ quæ duo. i. in quibus duabus partibus aere, & terrā, quæ tunc erat mundus alterius modi quam iste, perit, inundatus aqua diluuii. Nam superiores partes non attingit diluuium. Celi autē qui nunc sunt, & terra eodem verbo Dei, repositi in eam formam, quam modo habent, sunt reseruari igni in melius **F** commu-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Hoc pri.* Hic consequenter inducit ad præcauendum errorē, qui error primo ponitur, & eius motiua ratio, secundo rationis exclusio, ibi. *Latet. n. eos.* tertio veritatis determinatio, ibi. *Adueniet autem.* Circa primum dicit, *Hoc pri. s. i. quod ve. in die. no. potiffime* circa Antichristi tempora.

2 *In dece. illu. i.* illusores veritatis habentes verba composita ad decipiendum.

3 *Iuxta pro. cō. i.* scdm̄ delectabilia mundi, & carnis uiuentes.

4 *Dicen. & c.* Circa quod sciendum, quod circa futurum iudicium fuit vnus error a tempore Apostolorum. s. quod illud iudicium erat valde propinquum. Quem remouet Paulus Apollolus. 2. Theſſal. 2. a. dicens. *Rogamus autem vos fratres, vt non cito moueamini a vestro sensu, neque terreamini quasi instet dies domini.* Alius autem error est totaliter contrarius. s. illorum qui negant iudicium futurum, & est error illorum qui dixerunt diuinam prouidentiam non se extendere ad actus humanæ, & etiam illorum qui negant immortalitatem animæ humanæ, ad vtrumque .n. errorem sequitur iudicium non esse futurum. Errores autem isti renouabuntur, & inualescent circa tempora Antichristi, & p̄ consequens conclusio sequens de generali iudicio non futuro. Ratio uero motiua ipsorum est, propter cursum naturæ, qui a temporibus, de quibus non est memoria processit per reuolutiones dierum, & annorum. ita quod non fuit mundi notabilis mutatio, nec similiter erit, vt dicunt, & hoc est quod dicitur. *Dicentes: vbi est pro. aduen. eius. q. d. non potest ostendi per aliquod apparens, quod sit Christus venturus ad iudicandum, nec per consequens quod impleturus sit illas promissiones, quas Christiani dicunt in eis implere, secundum quod dicitur Luc. 21. e. His autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* Et subditur dicti confirmatio, cum dicitur.

5 *Ex quo c. pa. dor.* antiquissimi.

6 *Omnia sic p.* in suo cursu, & eadem ratione sic perſeuerabunt sine tali mutatione, quæ dicitur in iudicio futura.

7 *Latet e.* Hic consequenter ponitur rationis exclusio. In hac .n. ratione duo implicantur. Vnum est, quod non fuit de præterito notabilis mutatio, ex quo concluditur, quod nec erit de futuro. Aliud est quod promissiones factæ Christianis non sunt impletæ, nec implebuntur, & ex tali retardatione impletionis arguitur iudicium nō esse futurum. Propter quod beatus Petrus primo exciudit primū, secundo secundum, ibi. *Vnum vero. Primum*

autem excludit tanquam falsum per diluuium, quod notabiliter mutauit mundum submergendo omne viuum, præter illa quæ saluata fuerunt in arca, Gen. 7, Terra etiā fuit notabiliter immutata. nā ante præferebat fructus plures & meliores p̄pter quod esus carniū & piscium, concessus est post diluuium, Gen. 9. & pro debilitatione humanæ naturæ, igitur per hanc mutationem primo dictum aliorum excluditur, & secundo propositum concluditur ibi. *Celi autem.*

Circa primum sciendum, quod litera dupliciter est exponenda secundum duas expositiones de formatione rerum, & earum distinctione, quas diffuse posui in principio Gen. Vna est quod materia omnium corporaliū, excepto celo empyreo: producta fuit primo sub vna communi forma, propter quod vocat pluribus nominibus. s. terra. Gen. 1. a. *In principio fecit Deus calum, & terram.* secundum Bedam. n. & Strabo. & alios sequentes hunc expositionis inodum, per calum intelligitur calum empyreum, quod statim factum Angelis est repletum. per terram vero materia corporaliū. Vocatur etiam abyſſus, & aqua. ibidem, *Tenebræ erant super faciem abyſſi, & spiritus Domini ferebatur super aquas:* sicut voluntas artificis super materiam de qua vult aliqua distincte formare. ita quod de illa prima die formata est lux, secunda die calum stellatum, & crystallinum super ipsum. tertia die quatuor elementa. Sciendum etiam quod beatus Petrus non loquitur hic de aliquo celo nisi de aereo eo quod fuit purgatum per diluuiū, ascendens 15. cubitos supra cacumina montium. de qua purgatione loquitur hic beatus Petrus. Igitur secundum hunc modum sic exponitur litera.

Latet enim eos. i. illos qui dicunt mutationem notabilem mundi non esse factam in præterito, *Hoc, s. quod sequitur postea.*

8 *Volentes.* quasi di. hæc ignorantia est affectata, quia poterant scire per sacram scripturā quæ loquitur de diluuiū, vnde subdis.

9 *Quod celi erant prius.* i. quod ante diluuium erat celum aereū, quod dicitur celi in plurali propter eius duas partes. s. superiorem, quæ transcendit cacumina montium, quæ cum celo reuoluitur motu diurno, vt habetur primo Meteororum, & inferiorem, quæ non sic reuoluitur propter impedimentum montium

10 *Et terra.* i. elementum terræ.

11 *De aqua.* i. de informi materia, quæ nominatur aqua vt dictum est: & de illa facta sunt elementa, vt dictum est.

12 *Et per aquam com.* quia partibus terræ admiscetur aqua, vt terra habeat continuationem & consistentiam. aliter enim resolucretur in pulueres.

Formatione rerum expositio duplex

Dei.

commutanda, in die iudicij, & perditionis impiorū hominū. **A** Occumen. Porro quod huius vniversi fiat corruptio, nō solum Christianis, sed etiam Græcorum sapiētibus videretur, quemadmodū Heraclito Ephesio, & Empedocli A Et hinc. Sed dicit aliquis. Et quæ fuit ratio, vt conderetur, si rursus oportebat ad nihilū redigi mandum? d-

† confitentes

Psal. 103

1.3. recen:

B

Redai.

li. 20. de ciuit. Dei, cap. 24.

Redai.

cemus quod non peccatus ad nihilum tenet mundus, sed ad renouationem, propterea Propheta dicit, *Et renouabis faciem terra.*

† Clemens Rom. Necessè est testamouorū quamuis pulchre facta, & diligenter formata videatur, frangi, & resolui, vt inde pullus procedat, sic & huius mundi necessè est transire statum, vt status ille sublimior regni cælestis effulgeat.

a Per que. i. l. t. m. a. inun. per. Perijt terra, quia submersa tanto tempore fructificare desistit, postea etiam dissimilem plerisque in locis ab ea quam prius acceperat faciem recepit, perierunt & cæli secundum species huius aeris. Occupauit enim aqua totam istam capacitatem, vbi aues volitant. Sunt & cæli superiores, sed vtrum & ipsi perituri sunt igni, an hi soli qui etiam in diluuiū perierunt, disceptatio est aliquanto scrupulosior inter doctos.

† Augustinus. In Epistola Petri Apostoli, vbi aqua inundatus qui tunc erat perisse dicitur mundus, satis clarum est, & quæ pars mundi a toto significata est, & quatenus perisse dicta sit, & qui cæli repositi igni referuandi in diem iudicij. Possunt intelligi illi cæli perituri, & elementa arsurā, qui in hac ima mundi parte subsistunt procellosa, & turbulenta, in qua eosdem cælos dixit esse repositos, saluis illis superioribus, & in sua integritate manentibus, in quorum firmamento sunt sydera constituta.

b Vnum ve. hoc. Probato quod iudicium vere erit, ostendit quod efficax fuerit. Si dicitur vobis a pseudo, quod vultis potestis facere, quia tantum tempus restat vsque ad diem iudicij, quod

quod ex longinquitate temporis iudex scire multa nō poterit, non credatis eis, quia quicquid potest fieri mille annis, ita videtur, sicut illud quod fit vna die. Si dicunt, mille annis penitendo non assequimini veniam delictorū, non credatis; quia vnus dies veræ penitentia tantū valet quantum mille anni, sicut latroni. Si dicūt;

non oportet tādū laborare, vna die potestis respicere, non credatis, quia mille anni laboris nō plus sufficiunt ad vitā quam vnus dies. Et quando quidem futurum est iudiciū, ergo nolite seduci per pseudo, quod dicūt vobis, quod & si sit futurū iudiciū, non tamen vobis timendum.

quia cum sint tot cogitationes, & tot actus hominum, si sigillatim debeant discuti, nō sufficient millia annorū, cū in vno solo die dicatur futurū iudiciū, & sic multa poterūt latere iudicem. Sed non lateat vos istud, quod tantum valet apud Deum vnus dies ad agendum aliquid, quantum mille anni hominibus ad solam rem faciendam.

c Sicut mille anni. In agnitione diuinæ virtutis, & præterita, & præsentia, & futura equaliter potētia cōstant, & quæ longa nobis, vel breuia videntur temporum curricula, equalis sunt spacij apud conditorem temporum, & omnia equaliter, & magna, & parua conspiciunt. Ideo hoc cōmemorat Apostolus, vt contineat eos qui dicebant, vbi est promissio, aut aduentus eius? ostēdens Deum nequaquam oblitum suæ promissionis, aut aduentus. Sed cum ita vnumqueque diem seculi nostri æterna sua memoria cōtempletur, vt annorum mille circumscipiat, & ita mille annos; vt vnus diei spacium sine labore circumspiciat, manifeste intelligendum est, quod ipsorum quoque dierum, & annorum omnium finem certissime noverit, & absque vlla dubitatione hoc quoque prænouerit, quādo aduentus ipsius claritas reuelanda, quando promissa sanctorum sint reddenda præmia. Vnde & recte subiungitur.

d Non tar. do. Et quia omnia videt, potestis credere, quod Dominus non tardat promissis implendis, quia nondum est tempus

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dei ver. Supple facta sunt ista, vt patet Genes. 1.
- 2 Per que. s. tria elementa prædicta, aerem, aquam, & terram.
- 3 Ille tunc nun. i. tempore Noe.
- 4 Aqua. s. diluuij.
- 5 Inun. a sordibus factis in mundo sensibil.
- 6 Perijt. Quia omnia viuientia fuerunt mortua, exceptis saluatis in arca Elementa etiam fuerunt deteriorata. Quod autem diluuium procellit ex tribus elementis prædictis, patet Genes. 7. b. vbi dicitur, *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ. i. Oceani, quia cauernositates terræ, intra quas continetur mare, ruptæ fuerunt, & sic aquæ maris effusæ fuerunt super terram habitabilem. Ex quo patet, quod per aquam, & terram factum est diluuium. Similiter per aerem. nam ibi subditur. Et facta est pluuia super terram 40. diebus, & 40. noctibus, & sic magna pars aeris conuersa fuit in aquam. Alia vero expositio accipitur secundum dictum Hebræorum, & plurimum Doctorum Catholicorum, qui dicunt a principio creationis omnia corporalia, quantum ad principales mundi partes, s. corpora cælestia, & quatuor elementa fuisse simul producta sub formis suis substantialibus ad inuicem distinctis, & formatio, seu distinctio eorum quæ describitur in principio Genes. facta prima die, secunda, tertia, & quarta non accipitur, nisi secundum proprietates, & qualitates accidentales. sicut dicitur aliquis homo fieri, quādo peruenit ad ætatem adultam, & hoc propter debitam quantitatem, & robur corporis, & similia, quæ tunc attingit, & tamen non sunt, nisi proprietates accidentales, quia secundum suam substantiā factus est homo a principio vnionis animæ cum corpore. & sic lux quæ dicitur facta prima die est ipsa claritas Solis, quæ est eius qualitas. Quod autem dicitur Sol fieri tertia die, hoc est secundum motum eius proprium ab Occidente in Orientem. Cælum vero quod dicitur factū secunda die, i. corpora cælestia, hæc factio accipitur secundū soliditatem, tunc eis datam secundum Hebræos, secundū alios vero est virtus influendi in inferiora quæ tunc fuit eis data. Similiter formatio elementorū, seu distinctio facta fuit tertia die secundū proprietates accidentales; nam ante diem tertium elementū aquæ non habuit debitam densitatem, sed vaporaliter eleuabatur per totū aeris spacium, & sic vnū elementū non videbatur ab alio distinctū, nec similiter terra,*

- terra, quia erat aquis cooperta, sed tunc aquæ fuit debita densitas, & sic occupauit minorem locum, & factæ fuerūt concauitates in terra, vbi recepta fuit vna pars elementi aquæ, & sic remansit discooperta vna pars terræ aquis pro habitatione hominū, & animalū, & aer apparuit in sua transparentia, sicut plenius dixi in principio Genes. Et secundū hoc exponenda est sic litera hæc, cū dicitur. *Cæli erant prius. i. duæ partes aeris, superior, & inferior. Et terra. i. elementū terræ. De aqua format a, modo dicto, quia per densitatem aquæ, & receptionem eius intra concauitates terræ apparuerunt elementa distincta. Cætera exponantur sicut prius.*
- 7 Cæli. Hic ex dictis concludit propositum, arguens a simili, quod vt mundus fuit immutatus per aquam tempore Noe, sic aduentu iudice immutabitur per ignem conflagrationis, qui secundum Doctores Catholicos tam ascendet, quantum aquæ diluuii ascenderūt, & hoc est quod dicit; *Cæli au. i. superior pars aeris & inferior.*
- 8 Et terra. Idest elementum terræ, p quod etiam intelligitur elementum aquæ, eo quod non est totaliter separatum a terra, sed partes aliquæ aquæ commiscuntur partibus terræ, & aliquæ in terræ concauitate continentur, vt dictum est.
- 9 Eodem ver. diuino.
- 10 Reposi. s. i. conseruati. quoniam si virtus Dei conseruans ab eis retraheretur, in nihilum redigerentur.
- 11 Igni, ve. in diem iudicij. i. per ignem purgandi.
- 12 Et per. im. ho. tunc enim corpore, & anima damnabuntur.
- 13 Vnum ve. hic excludit secundum motiū de retardatione impletionum diuinorum promissorum, quia non est retardatio ex parte Dei, licet nobis videatur, propter quod dicitur.
- 14 Quia vnus di. a. do. si. mil. an. sic autem loquitur Petrus secundum quod dicitur Psal. 89. b. *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies besterna quæ præterijt.* Per millenarium annum intelligitur quantacunque reuolutio temporum, quæ modica est, & nullius momenti comparata diuinæ eternitati, propter quod respondendo eorum argumento subdit.
- 15 Non tar. i. in redditione promissorū nō tardat vltra debitū.
- 16 Sic. q. erronee propter hoc negantes futuram iudicium, vt prædictum est.
- 17 Sed pa. ag. iudicium differendo.
- 18 Propter vos, vt iusti, s. in merito proficiant, & mali per penitentiam

pus implēdā implebit. Sed iō differt, vt electōrum summam
A quā p̄uidit prius adimpleat, vnde in Apoc. Et dictum est illis,
vt requiescerent adhuc modicum tempus, donec compleantur cōseru-

a Celi maligno. Alleg. Cali. i. sancti si quid in eis purgandum
est per ignem purga-

b Elementa. Quatuor, quibus mundus confi-
sit, ille maxim⁹ ignis
absument. Nec cuncta
instantium absument: vt
non sint, sed duo in to-
rum consumēt, duo
verò in meliorem re-
stinet faciem. Vnde
in sequentibus, No-
uos celos & nouam ter-
ram, & promissa ipsius
expectamus, &c. Vel:
Elementa sancti, qui
fuerunt alijs materia
bene operandi, per
temporale suppliciu
soluentur in melius.
c Novos v. ca. Non
ait alios, sed veteres
& antiquos in melius
commutandos. Vnde
David: Ipsi peribunt, tu
autem permanes, & om-
nes sicut vestis. Veritas
sciet. Et sicut operiorū
muta, eos, & muta. &c.
Quæ mutabūtur? Cō-
stat pro certo, quia
cōsumpti per ignem,
mox abeūte igne gra-
torem resument spe-
ciem. De igne & aqua nihil tale habemus, quin potius habe-
mus in Apocalypsi. Et mare iam non est. Habemus & in prophe-
tis. Lux lucernæ non lucet ibi amplius.

d Et pro. ipsius expe. Alleg. Nolite credere illis qui dicunt ni-
hil esse impletum de omnib. q̄ de natiuitate Christi promiss-
fa sunt, dicentes, vbi noui celi & noua terra que pmiffa sūt:
Nouos celos credimus illos in quib. iustitia inhabitat, & no-
uam terram illos, qui ferūt fructū nouitatis, & hos dicimus
promissa Dei, vel nos
in quibus iustitia ha-
bitat. & veritatem sci-
mus. Celos. i. sanctos
expectamus nouos fu-
tuos, & terram nouā
quia promissit.
e In qui. idest qui tem-
pore futuri seculi. iu-
stia habitat. quia tunc
cuique fidelium pro
modo certaminis co-
rona reddetur iusticie,
quod in hac vita fieri
non potest.
f Satagite imma. &
in. Hæ sunt vigilæ de
quibus dicitur, Beati
serui illi quos cum uen-
rit dominus, inuenerit vi-
gilantes. Vigilat qui
se à sordibus immu-
nem custodit qui quā-
tum in se est, cum om-
nibus hominibus pa-
cem habet, qui om-
nes illecebras carnis
spiritus regimini sub-
dit, in seipso pace feli-
cissima vtens.
g Et in. i. à domino.
Ille solus perfecte mū-
dus est, qui diuino iu-
dicio mundus est, hu-
mana sepe falluntur iudicia.
h Fra. no. Paulū illis scripsisse dicit. In quo oñdit, quia q̄ Pau-
lus quibusdā specialiter ecclesijs scripsit, omnibus ecclesijs, F
quæ

a Vt vos in uirtutibus crescat. b Et ut alij qui conuertendi sunt conuertantur. c Vel respicere.
vōs, nolens aliquos perire, sed omnes ad penitentiam t̄re-
uerti. † Adueniet autem dies domini, sicut fur, in quo celi
magno impetu transient, elementa verò calore soluentur,
terra autem & omnia quæ in ipsa sunt exurentur. Cum igit̄
hæc omnia dissoluēda sint, quales oportet vos esse in san-
ctis cōuersationibus & pietatibus: expectantes, & † prope-
rantes in aduentu diei domini per quē celi ardentis sol-
uentur: & elementa ignis ardore tabescent? † Nouos vero
celos & nouā terrā † & promissa ipsius expectamus, in qui-
bus iustitia habitat propter quod charissimi hæc expectā-
tes, † satagite immaculati & inuiolabiles ei inueniri in pa-
ce, & domini nostri Iesu Christi longanimitatem & salu-
tem arbitramini, sicut & charissimus frater noster Pau-
lus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, † si-
cut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his

manā sepe falluntur iudicia.
h Fra. no. Paulū illis scripsisse dicit. In quo oñdit, quia q̄ Pau-
lus quibusdā specialiter ecclesijs scripsit, omnibus ecclesijs, F
quæ

NICOLAUS DE LYRA.

- * nam redeant. ideo subditur.
- 1 Nolens ali. per. quantum ex se.
- 2 Adu. Postquā exclusit errorem circa iudicium futurū, hic con-
sequenter determinat veritatem, & primo ponitur hæc determi-
natio, secundo subditur utilis monitio. Cum igitur hæc. tertio do-
ctrinæ Pauli approbatio, ibi. Sicut & charissimus. quarto cōcludi-
tur intentio conclusio ibi. Vos igitur. Circa primum dicitur. Adu-
eniet au. dies do. i. dies iudicij: quæ dicitur dies domini quia tūc in
omnibus fiet voluntas eius in punitione malorum & præmia-
tione bonorum. & subditur modus veniendi, cum dicitur.
- 3 Sicut fur. i. repente & ex improviso, sicut dicitur. Matth. 24. c.
De die autem illa & hora nemo scit, &c.
- 4 In quo cali. i. superior pars aeris & inferior.
- 5 Magno im. tran. a statu in quo nunc sunt per impetum ignis cō-
flagrantis.
- 6 Elementa vero ca. sol. q. d. non solum aer, sed elementa igne pur-
gabuntur.
- 7 Terra au. & o. &c. Non solum terra, sed etiam omnia quæ in
ipsa sunt facta, & de ipsa producta exurentur.
- 8 Cum igit. hæc. Hic ex dictis subditur utilis monitio, quia si tanta
districtio iudicis apparebit in sensibilib. elemētis, homines meri-
ti & demeriti boni & mali capaces debent esse solliciti, quod sint
in aduentu iudicis preparati, & hoc est quod dicitur, Cum igit. hæc
omnia ele. dissol. sint. modo dicto.
- 9 Quales oportet vos esse in san. con. vos ipsos.
- 10 Et pieta. ad proximos. q. d. oportet vos esse multum in talibus
præparatos.
- 11 Expectan. cum securitate.
- 12 Et pro. cum hilaritate.
- 13 In aduen. diei. f. extremi iudicij, sicut dicit Saluator Luc. 21. f.
His autem fieri incipientibus respicite & leuate capita vestra. i. exhi-
larate corda, vt exponit Greg. homil. 1. Per quem scilicet aduen-
tum diei iudicij.
- 14 Cali arden. exponatur vt supra.
- 15 Nouos v. ca. & c. Non dicit alios, sed nouos. i. eosdem substā-
tia,

- 16 Et pro. ipsius. Esa. 65. ca. Ecce ego creo celos nouos & terram
nouam.
- 17 In quibus iusti. habitat. i. habitabit, & loquitur de futuro per
modū præteriti, propter certitudinem prophetiæ, quia tunc om-
nia ad lineam iustitiæ reducentur: ideo concludit.
- 18 Propter quod charissi. ex. Iustam retributionem pro meritis
vel demeritis.
- 19 Satagite imma. à peccatis carnalibus.
- 20 Et inuio. à spiritualibus.
- 21 Inueniri in pa. conscientia.
- 22 Et do. no. lon. i. remunerationis vestræ ab ipso dilationem.
- 23 Salutem arbi. i. reputate ad augmentū premij vestri & meriti.
- 24 Sicut & ch. Hic consequenter ponitur doctrinæ Pauli appro-
batio, cui pseudo apostoli detrahebant, dicentes, quod non erat
apostolus, eo quod non fuerat cum Christo sicut alij, & ideo dice-
bant doctrinam eius non esse recipiendam vt apostolicā, secundo
dicebant eam continere erronea, peruertentes eius intellectum.
Verbi gratia. Ex eo quod dicit Ro. 5. d. Vbi abundauit delictum, su-
perabundauit & gratia, dicebant eum inducere homines ad fre-
quentationem peccati, vt consequerentur augmentum gratiæ.
Quod non est verum, sed intendit ibi dicere, quod sicut tempo-
re legis Mosaicæ peccatum abundabat, eo quod ipsa ostendebat
peccatum, sed non sanabat, sic per Christum sub lege factū gra-
tia abundat. ideo dicitur, Ioh. 4. ca. quod salus ex Iudæis est. Agitur
Petrus Apostolus vtrumque remouet. Vnde primo ostendit Pau-
lum esse verum apostolum, nominans ipsum fratrem charissimū,
dicens, Sicut & charissimus, &c. secundo ostendit eius doctrinam
esse sanctam, dicens.
- 25 Secundum datam sibi sapien. scripsit vobis, non instinctu pro-
prio, sed diuino. Ostendit etiam ipsum esse conformem suæ do-
ctrinæ, dicens.
- 26 Sicut & in omnibus epistolis loquens in eis. f. epistolis.
- 27 De his. i. de eisdem de quibus scripsi vobis. f. de veritate fide
catholicæ, & de præparatione ad futurum iudicium, sicut pate-
in epistolis Pauli in pluribus locis.

¶ q̄ sunt per orbem generaliter scripsit. Petrus sapiētiā Pauli
A laudar. Paulus de se dicit. *Ego sum minus apostolorum, qui non
sum dignus vo. &c.* Paulus pro priori se infidelitate humiliat, &
aliorum apostolorum innocentiam prefert. Ecce primus apo-
stolorum oblitus sui primatus, & datarum sibi clauium, datam
Paulo miratur sapiē-
tia, quia mos est ele-
ctorum, ut magis alio-
rum quam suas mi-
rētur virtutes, & per
has se ad profectum
excitent.

† detorque-
† dānationē.
† nefariorum

* Oecumen. Quem-
admodum illi qui
prophetas & Apolto-
los occiderunt, ita &
qui sermones eorum
peruertendo sustule-
runt, eidem iudicio
sunt obnoxij, quādo-
quidem & illi occi-
derunt eos: ne hi qui ab ipsis salutaria docebatur, possent ab
eis iuari: & isti similiter detorqueēt sermones, ne aliqui per
ipso salutem operarentur.

13. c. 2.

* Irenaeus. Cū ex scripturis arguuntur haeretici, in accu-
sationē conuertuntur ipsarum, quasi nō recte habeant, neque
sint ex auctoritate, & quia varie sunt dictae, & quia non pos-
sit ex his intueniri veritas, ab his qui nesciant traditionem.

1. de praef.

* Tertul. Ista heresis, nō recipit quasdam scripturas, & si quas
recipit, adductionibus, adiectionibus, & detractionibus
ad

ad dispositionē instituti sui interuertit: & si recipit, non reci-
pit integras: & si aliquatenus integras praestat, nihilominus
diuersas expositiones commentata conuertit.

a *Difficilia*. In epistolis Pauli quae deprauantur ab haereticis
dicit, maxime illa quib. de gratia Dei loquitur, quae iustificat
impios. i. ex impijs
facit iustos. Dicit. n.
1 *Vbi, abundauit peccatū,*
2 *superabundauit gratia.* † dil
3 *Ne quis desperat* aqua
4 *de commissis pecca-* mon
5 *tis, haeretici ita in-* cae
6 *terpretantur, quod*
7 *suadeat plura facere*
8 *peccata, ut potiora*
9 *per haec recipiant*
10 *bona. Contra quos*
11 *Petrus subiūgit, Vos*
12 *igitur fratres praescien-*
13 *tes quia insipientes multi-*
farios introducēt erro-

res. Quidam iudicium futurum negantes, quidam diuina elo-
quia fallantes, quidam male interpretantes, quidam luxurie
frena laxantes, & alia multa.

b *Deprauant*. Nullus veteris vel noui Testamēti liber in quo
haeretici aliquid nō peruerterunt, vel demēdo, vel addendo,
vel mutando. Vnicū remedium indoctis, humili stabilitate
verbis doctorum auditū praebere, quam stabilitatē quia ha-
eretici non habent, vento superbiae quasi palea leuis de eccle-
sia tolluntur, vnde ad suam ipsorum perditionem.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In quibus sunt quaedam diffici. intel. maxime rudibus, ideo sub-
ditur.
- 2 Quae indocti, in sacris scripturis.
- 3 Et instabiles, in fide & moribus.
- 4 Deprauant male interpretando.
- 5 Sicut & ceteras scripturas. s. euangelij & prophetarum, quas Iu-
dai & haeretici corrumpunt.
- 6 Ad suam ipso. perditionem. ut dictum est supra capitulo praee-
denti.
- 7 Vos igitur fratres praesci. Hoc est vltima pars, in qua concludi-
tur intentum. Vos igitur fratres praescien. iudicem esse venturū, &
fal-

fallacias haereticorum.

- 8 Custodite. i. diligenter caute. Quod sequitur in aliquibus libris,
Ves. et ipsos, non est de textu.
- 9 Ne insipientium erro. tradu. i. extra regulam fidei, ducti.
- 10 Excidatis a prop. fidei & morum.
- 11 Crescite vero in gratia. merendo eius augmentum per opera
bona.
- 12 Et in cognitione domini nostri & Christi Iesu saluatoris.
id est, ut magis explicite cognoscatis articulos fidei & beneficia Iesu
Christi.
- 13 Ipsi gloria & nunc & in diem aeternitatis. id est, sine fine:
Amen.

ADDITIO.

In ca. 3. vbi dicitur in Post. Circa primum sciendum, quod lite-
ra haec dupliciter est exponenda, &c.

Sicut dictum fuit in additione super Gen. 1. propter varieta-
tes opinionum circa formationem rerum & earum distinctionē,
non est varianda expositio literalis sacrae scripturae de productio-
ne rerum quae in illo capitulo traditur: idem dicendum est de ex-
positione verborum B. Petri in hoc loco, cum dicitur: Latet enim
eos, &c. quod non dependet ex varietate opinionum praedictarū,
sed propria expositio huius satis habetur in Glo. vbi super illud
verbum: Latet enim eos hoc volētes quod erant caeli prius, &c. sic
dicit. Ideo dicunt omnia perseuerare eodem modo, quia vere ne-
sciunt vel fingunt se nescire, ut vos decipiant, duo Dei iudicia al-
terum per aquam quod praeterijt, alterum per ignem quod restat
hoc

hoc dicit: Latet eos, quod caeli. i. ille aer humidus & turbulentus,
de quo dicitur: *Miluis in caelo cognouit tempus suum*, erant prius. i. in-
ter priores creaturas mundi. Vel prius. i. ante diluuium. Et quod
terra erat prius consistens de aqua. i. per remotionem aquae, quae
operante verbo Dei congregata est in vnum, & ita apparuit arida
& consistens per aquam, quia diuina dispositione venis aquarum
est tota plena: sicut corpus animalis venarum sanguine, ne aridi-
tate deficeret si irrigatio deficeret aquarum: per quae duo. i. dua-
bus partibus, aere & terra qua tunc erant mundus alterius mo-
di quam ille, perijt inundatus aqua diluuij. Nā superiores partes
attingit diluuium. Caeli autem qui nunc sunt & terra, eodem ver-
bo Dei repositi: in eam formam quam modo habent, sunt reser-
uati igni in melius commutandi in die iudicij. Hec in Glo. quae
propria est & consona literae, nec indiget introductione variarū,
opinionum ut patet bene consideranti.

*Prefatio Hieronymi in epistolas canonicas Iohannis,
ex libro de illustribus viris.*

Iohannes apostolus quem Iesus dilixit plurimum, filius zabebei, frater Iacobi apostoli, quem Herodes post passionem domini decollauerat, nouissimus omnium scripsit euangelium, rogatus ab Asiae episcopis aduersus Cerinthum aliosque haereticos. Et maxime tunc Ebionitarum dogma confurgens, quiasserunt Christum ante Mariam non fuisse. Vnde etiam compulsus est diuinam eius natiuitatem edicere. Sed & aliam causam huius scripturae ferunt, quod cum legisset Matthaei, Marci, & Lucae volumina, probauerit quidem textum historiae, & vera eos dixisse firmauerit, sed vnus tantum anni in quo passus est post carcerem Iohannis, historiam texisse. praetermissa itaque anno cuius acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis antequam Iohannes clauderetur in carcerem, gesta narrauit, sicut manifestum esse potest his, qui quatuor euangeliorum volumina legerint, quae res diaphoniam quae videbatur Iohannis esse, cum caeteris tulit. Scripsit autem vniam epistolam, cuius exordium hoc est, Quod fuit ab initio, quod audiuimus, & vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostrae tractauerunt de uerbo vitae quae ab vniuersis ecclesiasticis, & eruditissimis viris comprobatur. Reliquae autem duae, quarum principium est, Senior, electe, dominæ & natis eius & sequens, Senior, Caio charissimo, quem ego in veritate diligo, &c. Iohannis praesbyteri asseruntur, cuius, & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostenditur, & nonnulli putant duas memorias eiusdem Iohannis euangelistae esse. Super qua re cum per ordinem ad Papiam auditorem eius ventum fuerit, differemus. Quartodecimo igitur, anno, secundam post Neronem perlecutionem mouente Domitiano, in Pithmos insulam relegatus scripsit Apocalypsim. quam interpretantur Iustinus martyr, & Iræneus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem a senatu rescissis, sub Nerua principe rediit Ephesum, ibique vsque ad Traianum principem perseuerans, totas Asiae fundauit, & rexit ecclesias. Confectusque senio, sexagesimo octauo anno post passionem domini, mortuus, & iuxta eadem urbem sepultus est.

uangelium aduersus Dogmata haereticorum, qui de Verbi eternitate male sentiebant, & male praedicabant. Scribit etiam epistolam aduersus eorundem haereticorum stultitiam, in qua de fidei, & charitatis perfectione agit, vt intelligamus quod credere, quod diligere de beamus. Multi enim prauis dogmatibus induci, de sinceritate fidei, & charitatis non bene intelligebant. Dicebant enim opera esse charitatis, crebro contumari, luxuriari, consentire vitis alienis, contradicentes communicare passionibus Christi, & caeteris, quae implentur per charitatem Dei & proximi:

* Athanasius. Hoc nomine (Iohannis) vocatur ista epistola, propter quod a Iohanne euangelista scripta est, vt commune faceret eos, qui iam in Dominum crederant. Et primum quidem perinde atque in Euangelio, ita, & in hac epistola de Verbi diuinitate differit, ostendens in Deo illud semper esse, ac docens Patrem esse lucem, vt Verbum ita cognoscamus ex Patre esse tanquam fulgorem e luce. Differens autem de diuinitate Verbi, exponit fidei nostrae mysterium non esse rem nouitiam, sed esse sempiternum ab initio, nunc vero manifestatum in domino, qui vita est sempiterna & verus Deus, &c.

^E In Synopsi

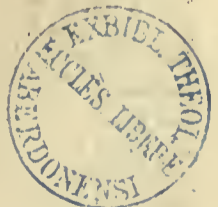
F

*Argumentum in primam epistolam canonicam
beati Iohannis.*

Rationem verbi, & quod Deus ipse sit charitas manifestat, & susurrone-

nes fratrum nec Deum scire, nec pios fieri posse eoque disertat, vt esse comprobet homicidas, eo quod odium sit interfectionis occasio.

^a I. Oan, a. &c.
^b Super qua re cum per or. ad Pa. De quo sic loquitur Hier. Papias Iohannis auditor Ieropolitani episcopus, in Asia quinque tantum scripsit volumina, quae praenotauit explanationum sermone domini. In quibus cum se in praefatione asserat non varias opiniones sequi, sed apostolos habere autores, ait, Cōsiderabam quid Andreas, quid Petrus dixissent, quid Philippus, quid Thomas, quid Iohannes, quid Matthaeus, vel quid alius quilibet discipulorum domini, quid etiam Aristion, & senior Iohannes discipuli Christi loquebatur: Non enim tantum mihi libri ad legendum profunt, quantum vna vox, & vsque hodie in suis autoribus personas. Ex quo apparet in ipso catalogo nominum alium esse Iohannem qui inter apostolos ponitur, alium esse seniore Iohannem, quem post Aristionem enumerat. Hoc autem diximus propter priorē opinionē, quam a plerisque, retulimus traditam in duas posteriores epistolas Iohannis, non apostoli esse, sed presbyteri.

In principio epistolae ad commendationem sermonis diuinitatem, & humanitatem Christi designat, in quo charitate Dei ad homines, & suam ad illos quibus scribit, insinuat.

^C Scripserat Iohannes euange-

Incipit epistola beati Iohannis apostoli. CAPVT I.

Quod fuit ab ini. In vero esse deitatis, quod audiimus, per legem & prophetas, quod vidimus sensibilibus hominem venientem, quod per spem, diuinitatem aduertentes in homine, & manus contrectauerunt, de verbo vita, non fortuito consentientes ei qui in carne visus, sed cum multa contrectatione scripturas perhibentes testimonium de ipso verbo. Quod vidit aliquis nunciare potest alijs, quod perfecte conspexerit aliquando non potest explicare verbis.

Initio. Fuit ab initio Dei filius, sed eundem in carne viderunt & audierunt discipuli.

Athanas. Quod filius principium existendi non habuit, sed semper, & ante susceptum hominem, in patre erat, declarat Iohannes in prima epistola dicens. Quod erat ab initio, quod audiimus, quod vidimus oculis nostris, quod contenti sumus, &c.

Oecum. Hoc dicit & aduersus Iudeos, & aduersus Græcos, quoniam mysterium quod apud nos est, tanquam recentius calumniantur. Ostendit ergo quod etiam antiquum sit, quia ab initio. hoc est, simul cum concepto principio. Aut. quod non solum lege, sed & ipsa visibili creatura hoc sublimius est; illa enim initium habuit, hoc autem erat etiam ante hoc initium. Quum igitur Græcorum mysteria aut nudius tertius orata

Incipit epistola prima beati Iohannis apostoli.

CAPVT I.

Vod fuit ab initio quod audi-

uimus, quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

quod vidimus oculis nostris,

ta sint, quid poterit quispiam dicere, Beda. Laudat deuotione eorum qui in vnitate Ecclesie perseverabant, illorum impietatem coarguens, q. eius pace vesano idiomate turbabant. Cerinthi maxime, & Marcionis, qui Christum an Mariam non fuisse contendebant. Vnde de mox diuinitatem simul, & humnitate vera eiusdem domini nostri Iesu Christi designat dicens. Quod fuit ab initio. fuit enim ab initio filius Dei, quod in euangelio dicit, In principio erat Verbum, sed eundem filium Dei in homine apparente audierunt, quod subdidit, Quod audiimus, quod vidimus oculis nostris, &c. & hoc est quod in euangelio dixit. Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius, &c.

Et ma. Magna familiaritate ei coniuncti veram carnem habere palpando probauimus, & ante, & post resurrectionem, quibus dicitur, Palpate, & uidete. Vidi. manifestatum, quod non infideles, & testes sumus. Vidimus, & incredulis annunciantes martyres effecti sumus. Annuncia. no. Sic per eos audiimus nos, sed non vidimus minus ergo felices, quam illi. Quod vidimus, & audiimus, annunciamus vobis. Oecumene. Quodnam illud est? Quod is qui est vita eterna, nobis manifestatus est, inspectores ipsius facti sumus, & ante passionem, & post resurrectionem. Ipse enim in carne clavis affixus fuit cruci, & in eadem carne resurrexit. Et quod lucrum vobis ex hac annunciatione afferimus? Nempe illud quod quem admodum vos consortes assumimus per sermonem eorum quod vidimus & audiimus ita & consortes patris ac filii ipsius Iesu Christi.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. I.

Quod fuit, &c. Hic incipit tertia pars principalis huius libri, in qua ponuntur epistola beati Iohannis apostoli & euangelistae. Et quia secundum ordinem doctrinae communia debent spiritualia precedere, ideo ponitur primo ad informandum homines generaliter, secundo ad informandum aliquas personas specialiter, in principio epistola secunda. Praesens in duas partes diuiditur. scilicet in proemium, & tractatum, qui incipit, ibi, Et haec est annuntiatio. In prologo tria facit, quia primo reddit auditores attentos, secundo, dociles siue doctos, ibi, Et vita. tertio beniuolos, ibi, Quod vidimus. Circa primum sciendum, quod difficultas materiae reddere debet auditores attentos, nam ad capiendum talia requiritur maior attentio. Inter illa vero quae spectant ad doctrinam catholicam maxima difficultas est circa emanationem filii a patre in diuinis, de qua tractat infra. 3. ca. dicens, Tres sunt qui testimonium dant in caelo, pater, verbum, & spiritus sanctus. Similiter maxima difficultas est circa incarnationem personae filii assumptis naturam humanam in vnitatem suppositi, de qua dicit, infra. 4. a. Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. & hoc est, quod dicit.

1 Quod fuit ab ini. Constructio est suspensiva vsq; ibi, Annunciamus vobis. & ideo sic construenda est littera, Annunciamus vobis quod fuit ab initio. i. verbum quod processit aeternaliter a patre, qui est principium, seu initium totius emanationis personarum, secundum, quod dicit Aug. 3. de tri. Pater est principium totius trinitatis. principium. n. significat id a quo aliquid procedit, verbum, siue filius: nam ex eodem verbo quo & filius procedit a patre. Ideo pater dicitur principium, siue initium filii, siue verbi. Et quod ille sit intellectus huius litterae, patet per hoc quod subditur, aliquibus tamen interpositis, de verbo vita. Consequenter procedit ad mysterium incarnationis, dicens. 2 Quod audi. s. a. Beati Iohanne Baptista incarnati verbi pracone, cuius discipulus fuit ille Iohannes apostolus, & euangelista. Et dicunt communiter doctores, quod ipse & Andreas fuerunt illi duo discipuli qui audito a Iohanne baptista de Christo. Ecce agnus Dei, secuti sunt Iesum, Ioh. j. d. Sed Iohannes expressit nomen Andreae, & suum tacuit, quia volebat se commendare.

3 Quod vi. oc. no. cum ipso conuersando, secundum quod dicitur Ioh. j. a. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, vidimus gloriam eius. Oculis enim corporalibus viderunt eius humanitatem, & diuinitatem eius oculis mentalibus per fidem, & non solum modo per fidem communem quae est ex auditu, sed etiam per illustrationem specialem, quae est quodammodo ex visu. ideo subditur. 4 Quod per spe. i. perfectius inspeximus. Viderunt enim apostoli Christum cacos illuminantem, mortuos suscitantem, & huiusmodi, quae non possunt nisi diuina virtute fieri, & talia frequenter faciebat imperando tanquam propria virtute, & sic virtus diuinitatis videbatur quodammodo in operibus illis sicut causa in effectibus suis suo modo. 5 Et ma. no. contre. ad declarationem veritatis suae resurrectionis, Lu. vl. f. Palpare, & videre, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. 6 De verbo vita. quia verbum incarnatum est vita per essentiam, & etiam per efficaciam. Est enim autor vitae, gratiae, naturae, & gloriae. 7 Et v. Hic reddit auditores dociles. Illa enim quae clarius cognoscuntur, clarius proferuntur. unde Hiero. in prologo super Petate uel huius dicit, Quod melius nouimus, & melius & proferimus. Apostoli vero de diuinis fuerunt magis illuminati, quam alij praecedentes uel futuri. propter quod clarius potuerunt docere de diuinis. & hoc facit auditores dociles. ideo dicit, Et vita. i. uerbum quod est uita per essentiam, ut dictum est. 8 Manifest. est. per opa diuina in humanitate assumpta exercitata. 9 Et vi. nos apostoli ceteris clarius. 10 Et testamur. de visu & auditu. 11 Et annuncia. vo. ut edocli sitis. 12 Vitam aeter. i. uerbum incarnatum, ut dictum est Ioh. j. a. Haec est uita aeterna. ut cognoscant te solum Deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. 13 Quae e. apud pa. ut persona distincta ab eo per aeternam generationem in diuina natura. 14 Et appa. no. temporaliter in humanitate assumpta. 15 Quod vi. Hic ultimo reddit auditores beniuolosi ex bonitate finis huius doctrinae. nam per eam habetur uita gratiae in presenti, & uita gloriae in futuro. & hoc est quod dicit, Quod vidi. &c. iam expositum est supra. 16 Annunci. v. ut & vos s. h. n. per charitatem quae est eadem cum gratia, uel ei inseparabiliter annexa.

Quod

Et

A * Aug. illi uiderunt Dominum presentem in carne, et uerba ex eius ore audierunt, & annunciauerunt nobis, & nos non uidimus. Minus ergo sumus felices, quam illi? Audi quod adiungit. *Ut & uos societatem habeatis nobiscum.* Socii sumus, quia fidem communem tenemus. Nam Dominus solans nos qui ipsum iam in caelo sedentem manu (cum Thoma) contractare non possumus, sed fide contingimus, ait. *Beati qui non uiderunt, & credunt.* Nos descripti sumus, nos designati sumus, fiat ergo in nobis beatitudo, quam Dominus praedixit futuram. Sed quid magnum est societatem habere cum hominibus? Noli contemnere, audi quid addat. *Et societas nostra sit cum Deo patre, & filio eius, & cetera.*

B * Beda. manifeste ostendit, quod quicumque societatem cum Deo habere desiderant, primo Ecclesiae societati debet adunari, illamque fidem addiscere, eiusque sacramentis imbui, quam discipuli perceperunt a Domino. Nec in aliquo minus ad Deum pertinent, qui per Apostolorum doctrinam credunt, quam illi, qui per ipsum praedicantem in mundo Dominum credebant, & cetera.

* Oecumenius. Animaduerte quod propter summam unionem, Iulium Patris etiam uocet assumptam a nobis naturam, cuius naturae sanguis est omnino, non Dei. An non ergo delirus est, & impius Nestorius, qui Filii carnem separans, matrem ipsius non patitur *θεοτόκον*, idest, Dei matrem appellari?

a *Ut & uos soc.* Quicumque uult socius Dei fieri, prius debet societati Ecclesiae adunari. Nec minus habent qui per Apostolos, quam qui per ipsum crediderunt. Vnde dicitur. *Beati qui non uiderunt, & crediderunt.* Et iterum. *Non pro his rogo tantum, sed & pro his qui crediderunt per uerbum eorum in me.*

b *Et haec est an.* Quare uerbum caro factum, quod noui attulit mundo? Cur uenit pati? Non frustra fuit, uide quid uoluit docere, quia Deus lux est. Hac sententia diuinae puritatis excellentiam monstrat, quam imitari iubemur. Hinc Manichaei

Manichaei confutantur qui Dei naturam a principe tenebrarum dicunt bello uictam, & uictam.

c *Annunciamus uobis, quoniam.* Applicuimus nos ad lucem, & lux nobis irradiat. Tenebrae eramus, modo per lucem lux sumus, & alios illuminamus, dum peccata dimitti, & tenebras expelli nunciamus.

d *Deus lux est, &c.* Oecumenius. his dictis rursus sermonem resumit, explanans quae sit annuntiatio, quam audiuit, & ait hanc esse, *Quod Deus lux est, & tenebrae in eo non sunt.* Audiuit enim ab ipso Christo. *Ego sum lux mundi.* Et. *Lux in mundum ueni.* Lux enim est spiritualis agitans animae nostrae oculos ad sui susceptionem, & ab his omnibus materialibus auertens, atque ad solum sui desiderium amatorio affectu ugens.

e *Si dixerimus, quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur & ueritatem non facimus.* Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem

Tenebras autem, uel ignorantiam, dicit uel peccatum, quae in Deo non conspiciuntur.

* Didymus. Lux uere est Deus intelligibilis, atque perpetua. Huic contrarias esse tenebras intelligendum est. Ignorantiam, & nequitiam, quae in Deo non sunt. Quia enim in malitia in Deo non est, constat ex eo. *Deus fidelis, & non est iniustitia apud eum.* Et iterum. *Non quid iniustitia apud eum? Absit.* Quia uero, nec ignorantia apud eum est, manifestat Daniel, dicens. *Qui cognoscit quae in tenebris sunt.* Et illud. *Oculorum agnitor Deus cognoscens omnia antequam fiant.*

Qui ergo uult habere societatem cum luce, pellat tenebras peccatorum, quia tenebrae cum luce societatem habere non possunt. Vnde sequitur. *Si dicitur hoc est, cur uerbum caro factum est, ut hoc annunciat mundo.*

e *Si dixerimus.* Haec tenus commendatio epistolae, hic ostendit qualiter charitas sit habenda.

f *Et in tenebris amb. men.* persistentes in peccatis, & alios obsecrantes non computantur in membris eius, unde. *Quae conuentio Christi ad Beliam? quae societas lucis ad tenebras?*

g *Si autem in luce sumus mundi, sed tamen non debemus putare nos quoad uinum omnino posse a peccatis mundari.*

h *Sicut, & ipse, &c.* Deus in luce esse dicitur, quia summa boni

Deut. 32. Rom. 11. Dan. 2. & 13. Sap. 8.

August. 2. Cor. 6. **f**

5 *Quam audi.* &c. i. a uerbo incarnato.

6 *Et annunciamus uobis.* Tanquam eius Apostoli, & ministri, & quid sit, illud subdit.

7 *Quoniam Deus lux est.* Hoc audierunt ab eo. Ioan. 9. a. *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Lux enim habet rationem manifestatiui, in uerbo autem diuino omnia declarantur, propter quod proprie lux dicitur. Vnde August. 3. super Gen. Christus non dicitur, sic lux, sicut lapis, sed illud proprie, hoc figurate.

8 *Et te.* Ignorantiae, & culpae.

9 *In eo non sunt ul.* Nullus enim defectus in eo potest esse, ideo subdit. *Si dixerimus, &c.*

10 *Et in teneb. amb. f. culpae,* & per consequens ignorantiae, quae semper concomitatur culpam 3. Ethic. Ignorat omnis malus, & Prou. 14. *Errant qui operantur malum.*

11 *Mentimur.* Uerbo, quia sumus conscii malorum nostrorum.

12 *Et ueritatem non fa.* Mentiendo facto, & non solum uerbo, hypocrisis enim mendacium est in facto.

13 *Si autem in luce ambul.* Uiuendo in meritorii operibus

14 *Societatem habemus adinuicem.* propter similitudinem ad ipsum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et soc. nost. sit cum pa. & fi.* Et per hoc intelligitur spiritus sanctus qui est tertia in Trinitate persona, per charitatem. n. tota Trinitas inhabitat mentes iustorum, sicut amans habitat in amato, & e conuerso, propter quod dicitur inf. 4. c. *Qui manet in charitate in Deo manet, &c.* Sic autem non est in peccatoribus, licet sit in eis per praesentiam, essentiam, & potentiam, per quem modum etiam est in ceteris creaturis. Et quia societas gratiae est dispositio ad societatem gloriae, ideo subditur.

2 *Et haec scri. &c.* De gloria iam habita in spe.

3 *Et gau. ue. sit ple.* Quando habebitis in re.

4 *Et haec est an.* Finito prooemio, hic acceditur ad tractatum, in quo agitur de his quae in prooemio sunt breuiter praelibata. Sunt autem tria, ut patet ex praedictis. scilicet uerbi generatio, temporalis eius incarnatio, fidelium adinuicem, & cum Deo associatio, & de his tractat in processu huius epistolae, non tamen eodem ordine. Nam ut continet dicenda dictis, immediate primo tractat de ultimo, scilicet de Dei, & fidelium associatione, secundo de uerbi incarnatione cap. 4. tertio de eius generatione, cap. 5. Circa primum sciendum, quod societas Dei, & hominum in charitate inchoatur in uia, & consummatur in patria, igitur primo tractat de ea, ut in uia habetur, secundo prout in patria expeccatur, cap. 3. prima diuiditur in tres partes, nam primo excludit huius societatis impedimentum, secundo inducit ad eius promotionem, ibi. *Et in hoc scimus.* tertio ut euitetur praedictae societatis factae dissipatio, ibi. *Nolite diligere.* Prima adhuc in duas, quia primo declarat propositum, secundo concludit intentum, in principio cap. sequi. prima adhuc in duas, quia primo facit propositum, secundo remouet quoddam falsum dictum, ibi. *Si dixerimus.*

mus. Circa primum sciendum, quod similitudo facit associationem, Ecclesiast. 13. *Omne animal diligit sibi simile.* Omnis caro ad sibi simile coniungetur, & omnis homo sibi simili associabitur, & per oppositum dissimilitudo impedit eam 2. Corinth. 6. c. *Quae non participatio iustitiae cum iniquitate, aut quae societas lucis ad tenebras? peccatum autem tenebra est, & ideo facit dissimilitudinem ad Deum, quae est lux uera, & per consequens impedit societatem cum eo.* Dicit ergo. *Et haec est annun.* idest, res annuntiatione digna.

5 *Quam audi.* &c. i. a uerbo incarnato.

6 *Et annunciamus uobis.* Tanquam eius Apostoli, & ministri, & quid sit, illud subdit.

7 *Quoniam Deus lux est.* Hoc audierunt ab eo. Ioan. 9. a. *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Lux enim habet rationem manifestatiui, in uerbo autem diuino omnia declarantur, propter quod proprie lux dicitur. Vnde August. 3. super Gen. Christus non dicitur, sic lux, sicut lapis, sed illud proprie, hoc figurate.

8 *Et te.* Ignorantiae, & culpae.

9 *In eo non sunt ul.* Nullus enim defectus in eo potest esse, ideo subdit. *Si dixerimus, &c.*

10 *Et in teneb. amb. f. culpae,* & per consequens ignorantiae, quae semper concomitatur culpam 3. Ethic. Ignorat omnis malus, & Prou. 14. *Errant qui operantur malum.*

11 *Mentimur.* Uerbo, quia sumus conscii malorum nostrorum.

12 *Et ueritatem non fa.* Mentiendo facto, & non solum uerbo, hypocrisis enim mendacium est in facto.

13 *Si autem in luce ambul.* Uiuendo in meritorii operibus

14 *Societatem habemus adinuicem.* propter similitudinem ad ipsum.

Tas vbi proficere valeat non inuenit, homo in luce ambulat, quia virtutum operibus ad meliora proficit.

Aug. Deus lux est, quam non capit locus, uox quam non capit tempus, odor quem non spargit flatus, cibus quem non minu. & edacitas, amplexus quem non diuellit fatietas.

a *Si dixerimus, &c.*
Illi etiam non habet charitatem, qui de meritis superbiens se dicunt esse mundos.

b *Habemus.* Non ait non habuimus. Ne forte de prateritis dictum uideretur.

c *Si confiteamur peccata nostra, &c.*
OECVMENIVS Repetit sermonem, abundantius eo utes, ut frequentia producta redargutionis, & ipsorum peccati magnitudine coerceat, & ad confessionem inuiter.

Quantum autem bonum a confessione oriatur, significauit Deus, qui dixit. *Dic in primum peccata tua, ut iustificeris,*

* Aug. Ergo si te confessus fueris peccatorem, est in te veritas. Nam ipsa veritas lux est. Nondum perfecte splenduit uita tua, quia insunt peccata tua, sed tamen iam illuminari coepisti, quia inest confessio peccatorum. Expauescit quando numeras etiam leuia peccata tua, nam leuia multa faciunt unum grande. Multa guttae implent flumen, multa grana faciunt massam. Et que spes est? ante omnia, confessio, ne quisquam se dicat iustum, & ante oculos Dei qui uidet id quod est, erigat ceruicem suam homo, qui non erat, & est, &c.

Cyp. Salubriter admonemur quod peccatores sumus, & pro peccatis rogare compellimur, ut dum indulgentia de Deo petitur, conscientia sua animis recordetur. Ne quis sciat quia si innocens placeat, cum innocens nemo sit, & se extollendo plus pereat, instruitur & docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare. Sic Ioannes in epistola sua monet, dicens. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c.*

Si autem confessi fuerimus, &c. Vtrumque complexus est, quod & rogare pro peccatis debeamus, & impetremus indulgentiam cum rogamus. Ideo & fidelem dixit dominum ad dimittenda peccata, fidem pollicitationis suae reseruante, quia orate pro debitis, & peccatis docuit, paternam misericordiam

promisit, & ueniam securam. Quia sine peccato in hac uita esse non possumus, prima salutis spes est ipsa confessio, plus ex humilitate, quam ex necessitate, deinde dilectio qua diligimus eum cui humiliamur, & charitas operit multitudinem peccatorum. Superbia extinguit charitatem, charitas extinguit peccata, ergo roborat humilitas charitatem humilitas ducit ad confessionem

a Et hoc merito. Sacramentum dominice passionis omnia peccata originalia, & actualia laxauit habemus adiuuicem, & sanguis Iesu Christi filii eius emundat nos, ab omni peccato.

+ Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus & ueritas in nobis non est.

c *Si confiteamur peccata nostra, fidelis, & iustus est, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.* **Si dixerimus quoniam non peccauimus, mendacem facimus eum, & uerbum eius non est in nobis.**

d *Remittat nobis peccata nostra.* Vel peccata maiora, iniquitatem minora.

e *Mendacem.* Solus Deus ex se uerax, homo ex Deo uerax, ex se mendax. Impossibile est quemlibet sanctum aliquando non cadere in minimis peccatis. Nec iusti esse desistunt, quia ceteris opitulante Deo resurgunt.

f *Et uer. eius non est, &c.* Aug. In 15. de Trin. c. 11. Voces quas proferimus signa sunt rerum quas cogitamus. proinde uerbum quod foris sonat signum est uerbi, quod intus lucet, cui magis uerbi competit nomen. Nam illud quod profertur ore carnis uox uerbi est, uerbumque & ipsum dicit, pro illud a quo, ut foris appareat assumptum est. Ita uerbum nostrum uox quodammodo corporis fit, assumendo eam formam in qua ipsum manifestetur sensibus hominum, sicut uerbum Dei caro factum est, assumendo eam in qua ipsum manifestetur sensibus hominum. Et sic uerbum nostrum fit uox, nec mutatur in uocem, ita uerbum Dei caro factum est, nec mutatur in carnem.

7 *Ut remittat nobis peccata nostra.* Sic, n. promissit. Mat. 3. a. Penitentiam agite, ap. enim reg. &c.

8 *Et emundat nos ab omni iniquitate.* per ecclesie sacramenta, ut dictum est.

9 *Si dice. quo. non pec.* De praterito.

10 *Mendacem fac. eum.* f. Deum dicentem contrarium, si quaeratur. Vbi dicunt doctores aliqui, quod hoc dixit Iob. 15. b. *Quis est homo ut immaculatus sit, & ut iustus appareat natus de muliere?* Translatio alia habet. *Nemo mundus a sorde, neque infans cuius est unius dici uita super terram.* sed isti non uidentur bene dicere, quia uerbum allegatum non est ipsius domini, nec sancti Iob ex spiritu Dei loquentis, sed est uerbum Eliphaz Themanitis, qui licet in processu libri multa uera dixit, tamen falsam conclusionem nititur sustinere, ut patet per sententiam Dei in fine libri, propter quod dicere, quod uerbum eius sit uerbum domini non uideatur conuenienter dictum. Sed alibi dicit de peccato originali per os Dauid prophete Psal. 50. b. *In iniquitatibus conceptus sum. & in peccatis concepit me mater mea.* Et de actuali dicit Mat. 6. b. Vbi docet omnes orare pro peccatorum suorum remissione. *Dimitte nobis debita nostra, quod est friuolum ei qui non haberet peccata, & per Apostolum Roman. 3. a. Est autem Deus uerax: omnis homo mendax.*

11 *Verbum eius.* i. Christus qui est uerbum Dei patris.

12 *Non est in no.* per gratiam sanctificantem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato.* Quia facta nouae legis de quibus est baptismus, & penitentia, quibus auferuntur omnia peccata, efficaciam habent a passione Christi.

2 *Si dixerimus.* Hic remouet quoddam falsum dictum quo aliqui iactabant se immunes esse a peccato, ostendens quod aliquis non potest hoc dicere de peccato praesenti, nec de praeterito, nisi sibi reuelatum fuerit a Deo. Dicit igitur. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus.* De praesenti.

3 *Ipsi nos se.* i. extra societatem Dei ducimus per falsitatem, quia si de peccato ueniali sit sermo, illud non potest in praesenti uita totaliter uitari. de illo enim dicitur Prouerbio. 24. b. *Septies in die cadit iustus, & sic nullus potest ueraciter affirmare se illo carere.* Sed quia peccatum ueniale non separat a Dei societate, ideo melius uidetur quod de peccato mortali loquatur, nullus. n. potest scire se peccato carere, nisi Deus sibi reuelauerit, Ecclesiast. 9. a. *Nescit homo uirum amore uel odio dignus sit.* propter quod si absque Dei reuelatione asserat se omni peccato mortali carere, iam incurrit peccatum iactantiae, & superbiae, & etiam falsitatis, asserendo quod nescit, ideo subditur. *Et uer. in no. non est.*

4 *Si confitea. peccata nostra.* Humiliter, & uere.

5 *Fidelis.* in reddendo promissa.

6 *Et iustus est.* Quia promissum est aliquo modo debitum, & sic reddere est iustum.

7 *Ut remittat nobis peccata nostra.* Sic, n. promissit. Mat. 3. a. Penitentiam agite, ap. enim reg. &c.

8 *Et emundat nos ab omni iniquitate.* per ecclesie sacramenta, ut dictum est.

9 *Si dice. quo. non pec.* De praeterito.

10 *Mendacem fac. eum.* f. Deum dicentem contrarium, si quaeratur. Vbi dicunt doctores aliqui, quod hoc dixit Iob. 15. b. *Quis est homo ut immaculatus sit, & ut iustus appareat natus de muliere?* Translatio alia habet. *Nemo mundus a sorde, neque infans cuius est unius dici uita super terram.* sed isti non uidentur bene dicere, quia uerbum allegatum non est ipsius domini, nec sancti Iob ex spiritu Dei loquentis, sed est uerbum Eliphaz Themanitis, qui licet in processu libri multa uera dixit, tamen falsam conclusionem nititur sustinere, ut patet per sententiam Dei in fine libri, propter quod dicere, quod uerbum eius sit uerbum domini non uideatur conuenienter dictum. Sed alibi dicit de peccato originali per os Dauid prophete Psal. 50. b. *In iniquitatibus conceptus sum. & in peccatis concepit me mater mea.* Et de actuali dicit Mat. 6. b. Vbi docet omnes orare pro peccatorum suorum remissione. *Dimitte nobis debita nostra, quod est friuolum ei qui non haberet peccata, & per Apostolum Roman. 3. a. Est autem Deus uerax: omnis homo mendax.*

11 *Verbum eius.* i. Christus qui est uerbum Dei patris.

12 *Non est in no.* per gratiam sanctificantem.

ADDITIO I.

In canonica prima Beati Ioannis, cap. 1. Vbi dicitur in postilla. *Quod audiuius, scilicet a Beato Ioanne Baptista.*

Hoc quod dicitur a beato Ioanne. Quod audiuius potest referri ad illa quae in antiquis scripturis sacris de Christo traduntur, quae per fidem quae ex auditu est intelliguntur, ut ad Rom. 10. c. *Quod uidimus oculis nostris.* refertur ad illa quae Apostoli uiderunt in conuersatione Christi, quae proprie erant conformia illis, quae audierunt in praenosticis prophetarum, eo modo quo Christus dixit Lucae septimo d. *Ite renunciate Ioanni: quae audistis, & uidistis.* prout fuit expositum in additione super illud uerbum

uerbum. *Quod prospeximus.* in transfigurationem, in qua gloriam humanitatis Christi diligenter inspexerunt. *Et manus nostra conprehauerunt,* in resurrectione, prout in postilla.

ADDITIO II.

In eo. cap. Vbi dicitur in postilla. Dicunt doctores aliqui quod hoc dicit Iob 15. b. *Quis est homo ut immaculatus sit.*

Quod autem autoritate diuina testetur, quod omnis homo peccator est habetur expresse Eccles. 7. c. ubi dicitur. *Non est enim homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet.* Similiter in Ps. *Omnis homo mendax.*

C A P. II.

Filioli mei hęc scribo vobis, vt non pec. ne malam securitatem assumatis, audientes vos a Deo mundari, sed vtilem timorem habeatis.

* Oecumenius. Naturę nostrę instabilitatem, & procliu- ratem ad peccan- dum sciens, quodq; nobis familiare sem- per sit, ut ad deterio- ra labamur, cumque insidietur præterea nostrę saluti inuidio- sus dæmon, necesse est eos qui Deo iam familiares effecti sūt peccare, nisi caute vi- uant, hęc subiungit, quod si etiam post remissionem labamur, ne de nobis ipsi desperemus. Con- uersi namque rur- sum salutem conse- quemur per media- torem Dominum Iesum.

B b Si quis peccauerit. Si ex humana fragi- litate non potestis omnia vitia cauere, date operam, vt saltē maiora, & apertiora caueatis, ut non ap- prehendar uos ten- ratio, nisi humana. Quod si quis etiam post admonitionem meam ceciderit, non desperet.

c Aduocatum. Non est aduocatus, nisi cum uocantibus. Di- spliceant peccata tibi, clama, & ipse audit, & liberat.

d Habemus. Ioannes vir iustus temperans se infirmis nō dixit, habetis, sed habemus. Ponit se de numero peccato- rum, vt habeat aduocatum.

e Iustum. iustus aduocatus iniustas causas non suscipit, q̄ tñ iustos nos defendet in iudicio, si nos accusamus iniustos.

* Oecumenius. Humano modo, & dispensatione quadam hęc dicta sunt, ut ostendens eandem filij cum patre naturā, eandemque potentiam & quod quidquid faceret una trium sanctarum personarum, commune esset, & reliquis.

* Aug. Si de infirmitate uitę surreperit peccatum, conti- nuo uide, continuo displiceat, continuo damna, & cum dā- naueris, securus ad Iudicem uenies. ibi habes aduocatum. noli

a
b
c
d

Filioli mei hęc scribo vobis, vt nō peccē- tis. Sed & si qs peccauerit, aduocatū habem⁹ apud patrē, Iesū Chr̄m iustū.

a Propitians nos Deo prædicatione, & intercessione. b Vi memoria tenetis. c Dicendo, non peccauimus. Qui modo in carne uiuimus, sed pro omni ecclesia noli dicere, ecce hic Christus, ecce illic Christus, ubique est Christus, ubique propitiat.

e Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et in hoc scimus

g quoniam cognouimus eum, si mandata eius obseruamus.

h Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in cō ueritas non est. Qui autem seruat uer-

bum eius, vere in hoc charitas Dei perfecta est. In hoc sci-

mus, quoniam in ipso sumus: qui dicit se in ipso manere, de-

bet, sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Charissimi,

noli timere ne perdas causam cōfessionis tuę, &c. Sed uide D ipsum Ioannem seruantem humilitatem, certe uir iustus e- rat, & magnus, qui de pectore Domini mysteriorum secre- ta biberat, non dixit. *habetis, sed aduocatum.* inquit, *habemus*, ma- luit se ponere in numero peccatorum, vt haberet aduocatū,

C A P. II.

quam ponere se pro Christo aduocatum, & inueniri interdum nandos superbos. sed dicit aliquis Ergo sancti non petūt pro nobis? Sed attendite scripturas, & uidete quia & præpositi cō- mendant se populo.

1 Nam Apostolus dicit plebi. *Orantes simul & pro nobis.* Orat Apo- stolus pro plebe, o- rat plebs pro Apo- stolo, oramus pro uo- bis fratres, sed & uos orate pro nobis. In- uicem pro se omnia membra orent, ca- put pro omnibus in- terpellat.

2 Et in hoc sci. quo- niam cognouimus eum. Sci- re, vel cognoscere non semper propter noticiam dicitur, sed pp. experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

3 habemus, quoniam cognouimus uniti, & adhærentes ei. **4** Si mandata eius. Debemus fragilitatem nostram attende- re, debemus in peccatis aduocatum quærere, quod ut impe- tremus de custodiendis mandatis laboremus, per quę ad cognitionem ipsius uenit.

* Cypri. Ioannes Apostolus mandati (de obseruandis cun- ctis quę præceperat Christus) memor, in epistola sua post- modum ponit. in hoc intelligimus. quia cognouimus eum, si præcepta eius custodiamus. Hęc præcepta cū custodiēda suggeritis, diuina, & cœlestia mandata seruatis. Hoc est esse confessorum Dñi, hoc est esse martyrem Christi, seruare uo- cis suę inuiolatam circa omnia, et solidam firmitatem, etc.

5 Qui dicit se nosse Deum, &c. Non est magnum unum Deum uolisse cum et dæmones credant, et contremiscant. **6** Charissimi. Cyprianus.

nunquam est otiosus, operatur. n. magna si est, si autem renuit o- perari, amor non est. Ideo subditur. **11** Qui dicit se nosse Deum. Notitia charitate formata. **12** Et man. e. &c. Facultate habita. **13** Mendax est. Quia ueritas non subest dicto eius. **14** Qui autem ser. uer. eius. Corde retinēdo, & opere adimplēdo. **15** Perfecta est. perfectum dī cui nihil deest. 5. Meta. sed hoc po- test intelligi dupliciter, quo ad p̄sens. Vno mō cui nihil deest de his ad q̄ tenetur, & sic qui seruat uerbum Dei quantum ad eius præcepta, dicitur in charitate perfectus. Alio modo accipitur cui nihil deest de his quę potest habere, & sic charitas non est perfe- cta in uia, quia semper potest quilibet quantumcunque perfe- ctus in merito crescere, unus tamen dicitur alio perfectior in quā- tum non solum seruat mandata, quę sunt necessitatis, sed etiam cum hoc consilia, quę sunt supererogationis. Et sic dicit Saluator inueni uiam perfectionis quærenti. Mat. 19. a. *Si uis perfectus esse uade, uende omnia quę habes, & da pauperib. & ueni, & sequere me.* Et quanto quis feruentius eius mandata, vel plura de consiliis ex charitate seruat, & strictius, tanto dicitur magis perfectus. & qa- per charitatem Deus habitat in nobis, ideo subditur. **16** In hoc sci. quo. in ipso su. Tamen hic accipitur scientia large pro conie- ctura probabili, vt dictum est c. præc. nisi super hoc habeatur re- uelatio diuina. Quod autem sequitur in aliquib. *Si in ipso perfecti fuerimus*, non est in libris correctis. **17** Qui dicit se in ipso ma- per charitatem. **18** Debet si. il. am. inter homines cōuersando **19** Et ipse am. ipsum imitando non solum in obseruatione præ- ceptorum, sed etiam consiliorum secundum suam possibilitatē; quamuis ad hoc non teneatur de necessitate. **20** Charissimi. Hic consequenter confirmat dictum suum. s. q̄

mur ei, qui sic noscit, mandata eius seruat. in hoc sci. i. noticiā habemus, quoniam cognouimus uniti, & adhærentes ei. **5** Si mandata eius. Debemus fragilitatem nostram attende- re, debemus in peccatis aduocatum quærere, quod ut impe- tremus de custodiendis mandatis laboremus, per quę ad cognitionem ipsius uenit.

* Cypri. Ioannes Apostolus mandati (de obseruandis cun- ctis quę præceperat Christus) memor, in epistola sua post- modum ponit. in hoc intelligimus. quia cognouimus eum, si præcepta eius custodiamus. Hęc præcepta cū custodiēda suggeritis, diuina, & cœlestia mandata seruatis. Hoc est esse confessorum Dñi, hoc est esse martyrem Christi, seruare uo- cis suę inuiolatam circa omnia, et solidam firmitatem, etc.

h Qui dicit se nosse Deum, &c. Non est magnum unum Deum uolisse cum et dæmones credant, et contremiscant. **6** Charissimi. Cyprianus.

nunquam est otiosus, operatur. n. magna si est, si autem renuit o- perari, amor non est. Ideo subditur. **11** Qui dicit se nosse Deum. Notitia charitate formata. **12** Et man. e. &c. Facultate habita. **13** Mendax est. Quia ueritas non subest dicto eius. **14** Qui autem ser. uer. eius. Corde retinēdo, & opere adimplēdo. **15** Perfecta est. perfectum dī cui nihil deest. 5. Meta. sed hoc po- test intelligi dupliciter, quo ad p̄sens. Vno mō cui nihil deest de his ad q̄ tenetur, & sic qui seruat uerbum Dei quantum ad eius præcepta, dicitur in charitate perfectus. Alio modo accipitur cui nihil deest de his quę potest habere, & sic charitas non est perfe- cta in uia, quia semper potest quilibet quantumcunque perfe- ctus in merito crescere, unus tamen dicitur alio perfectior in quā- tum non solum seruat mandata, quę sunt necessitatis, sed etiam cum hoc consilia, quę sunt supererogationis. Et sic dicit Saluator inueni uiam perfectionis quærenti. Mat. 19. a. *Si uis perfectus esse uade, uende omnia quę habes, & da pauperib. & ueni, & sequere me.* Et quanto quis feruentius eius mandata, vel plura de consiliis ex charitate seruat, & strictius, tanto dicitur magis perfectus. & qa- per charitatem Deus habitat in nobis, ideo subditur. **16** In hoc sci. quo. in ipso su. Tamen hic accipitur scientia large pro conie- ctura probabili, vt dictum est c. præc. nisi super hoc habeatur re- uelatio diuina. Quod autem sequitur in aliquib. *Si in ipso perfecti fuerimus*, non est in libris correctis. **17** Qui dicit se in ipso ma- per charitatem. **18** Debet si. il. am. inter homines cōuersando **19** Et ipse am. ipsum imitando non solum in obseruatione præ- ceptorum, sed etiam consiliorum secundum suam possibilitatē; quamuis ad hoc non teneatur de necessitate. **20** Charissimi. Hic consequenter confirmat dictum suum. s. q̄

mur ei, qui sic noscit, mandata eius seruat. in hoc sci. i. noticiā habemus, quoniam cognouimus uniti, & adhærentes ei. **5** Si mandata eius. Debemus fragilitatem nostram attende- re, debemus in peccatis aduocatum quærere, quod ut impe- tremus de custodiendis mandatis laboremus, per quę ad cognitionem ipsius uenit.

* Cypri. Ioannes Apostolus mandati (de obseruandis cun- ctis quę præceperat Christus) memor, in epistola sua post- modum ponit. in hoc intelligimus. quia cognouimus eum, si præcepta eius custodiamus. Hęc præcepta cū custodiēda suggeritis, diuina, & cœlestia mandata seruatis. Hoc est esse confessorum Dñi, hoc est esse martyrem Christi, seruare uo- cis suę inuiolatam circa omnia, et solidam firmitatem, etc.

h Qui dicit se nosse Deum, &c. Non est magnum unum Deum uolisse cum et dæmones credant, et contremiscant. **6** Charissimi. Cyprianus.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. II.

Filioli mei. Hic ex prædictis infert conclusionem inten- tam, quod scilicet debemus peccatum vitare, dicens. *Filioli mei hęc. prædicta.*

2 Scribo uo. ut non pec. Ne societati diuinę impedimen- tum ponatis.

3 Sed, & si quis pec. Ex humana fragilitate.

4 Aduoca. hab. apud pa. &c. Ostendentem patri pro peccatori- bus uulnera.

5 Iustum. Q. d. Non interpellat pro quibuscunque peccatorib. sed solum pro uere pœnitentibus.

6 Et ipse est pro. pro pec. no. Actiue, & passiue. Nam seipsum ob- tulit pro nostra expiatione.

7 Non pro no. au. tan. sed pro. to. mun. s. quantum ad sufficientiā, sed pro electis tantum quantum ad efficaciam, nam alii ponunt obicem.

8 Et hoc sci. Hic consequenter ponitur dictę societatis promp- tium, quod est opus meritorium, per quod charitas, per quam Deus in nobis habitat, & nos in ipso, meretur augeri, ut aucta mereatur, & perfici, sic igitur procedit beatus Ioannes, quod primo ad opus meritorium inducit omnes generaliter. Secundo ali- quos specialiter, ibi. *Scribo uobis filio.* prima in duas, quia primo inducit ad opus meritorium. Secundo confirmat suum dictum, ibi. *Charissimi.* Circa primum dicitur, *Et in hoc sci.* probabili ta- men coniectura.

9 Quoniam cogno. eum. Notitia amatiua, quę est practica, prout praxis extenditur ad effectum.

10 Si mandata eius ob. Quia sicut dicit Greg. Ho. 20. Amor Dei nunquam

nunquam est otiosus, operatur. n. magna si est, si autem renuit o- perari, amor non est. Ideo subditur. **11** Qui dicit se nosse Deum. Notitia charitate formata. **12** Et man. e. &c. Facultate habita. **13** Mendax est. Quia ueritas non subest dicto eius. **14** Qui autem ser. uer. eius. Corde retinēdo, & opere adimplēdo. **15** Perfecta est. perfectum dī cui nihil deest. 5. Meta. sed hoc po- test intelligi dupliciter, quo ad p̄sens. Vno mō cui nihil deest de his ad q̄ tenetur, & sic qui seruat uerbum Dei quantum ad eius præcepta, dicitur in charitate perfectus. Alio modo accipitur cui nihil deest de his quę potest habere, & sic charitas non est perfe- cta in uia, quia semper potest quilibet quantumcunque perfe- ctus in merito crescere, unus tamen dicitur alio perfectior in quā- tum non solum seruat mandata, quę sunt necessitatis, sed etiam cum hoc consilia, quę sunt supererogationis. Et sic dicit Saluator inueni uiam perfectionis quærenti. Mat. 19. a. *Si uis perfectus esse uade, uende omnia quę habes, & da pauperib. & ueni, & sequere me.* Et quanto quis feruentius eius mandata, vel plura de consiliis ex charitate seruat, & strictius, tanto dicitur magis perfectus. & qa- per charitatem Deus habitat in nobis, ideo subditur. **16** In hoc sci. quo. in ipso su. Tamen hic accipitur scientia large pro conie- ctura probabili, vt dictum est c. præc. nisi super hoc habeatur re- uelatio diuina. Quod autem sequitur in aliquib. *Si in ipso perfecti fuerimus*, non est in libris correctis. **17** Qui dicit se in ipso ma- per charitatem. **18** Debet si. il. am. inter homines cōuersando **19** Et ipse am. ipsum imitando non solum in obseruatione præ- ceptorum, sed etiam consiliorum secundum suam possibilitatē; quamuis ad hoc non teneatur de necessitate. **20** Charissimi. Hic consequenter confirmat dictum suum. s. q̄

mur ei, qui sic noscit, mandata eius seruat. in hoc sci. i. noticiā habemus, quoniam cognouimus uniti, & adhærentes ei. **5** Si mandata eius. Debemus fragilitatem nostram attende- re, debemus in peccatis aduocatum quærere, quod ut impe- tremus de custodiendis mandatis laboremus, per quę ad cognitionem ipsius uenit.

* Cypri. Ioannes Apostolus mandati (de obseruandis cun- ctis quę præceperat Christus) memor, in epistola sua post- modum ponit. in hoc intelligimus. quia cognouimus eum, si præcepta eius custodiamus. Hęc præcepta cū custodiēda suggeritis, diuina, & cœlestia mandata seruatis. Hoc est esse confessorum Dñi, hoc est esse martyrem Christi, seruare uo- cis suę inuiolatam circa omnia, et solidam firmitatem, etc.

h Qui dicit se nosse Deum, &c. Non est magnum unum Deum uolisse cum et dæmones credant, et contremiscant. **6** Charissimi. Cyprianus.

nunquam est otiosus, operatur. n. magna si est, si autem renuit o- perari, amor non est. Ideo subditur. **11** Qui dicit se nosse Deum. Notitia charitate formata. **12** Et man. e. &c. Facultate habita. **13** Mendax est. Quia ueritas non subest dicto eius. **14** Qui autem ser. uer. eius. Corde retinēdo, & opere adimplēdo. **15** Perfecta est. perfectum dī cui nihil deest. 5. Meta. sed hoc po- test intelligi dupliciter, quo ad p̄sens. Vno mō cui nihil deest de his ad q̄ tenetur, & sic qui seruat uerbum Dei quantum ad eius præcepta, dicitur in charitate perfectus. Alio modo accipitur cui nihil deest de his quę potest habere, & sic charitas non est perfe- cta in uia, quia semper potest quilibet quantumcunque perfe- ctus in merito crescere, unus tamen dicitur alio perfectior in quā- tum non solum seruat mandata, quę sunt necessitatis, sed etiam cum hoc consilia, quę sunt supererogationis. Et sic dicit Saluator inueni uiam perfectionis quærenti. Mat. 19. a. *Si uis perfectus esse uade, uende omnia quę habes, & da pauperib. & ueni, & sequere me.* Et quanto quis feruentius eius mandata, vel plura de consiliis ex charitate seruat, & strictius, tanto dicitur magis perfectus. & qa- per charitatem Deus habitat in nobis, ideo subditur. **16** In hoc sci. quo. in ipso su. Tamen hic accipitur scientia large pro conie- ctura probabili, vt dictum est c. præc. nisi super hoc habeatur re- uelatio diuina. Quod autem sequitur in aliquib. *Si in ipso perfecti fuerimus*, non est in libris correctis. **17** Qui dicit se in ipso ma- per charitatem. **18** Debet si. il. am. inter homines cōuersando **19** Et ipse am. ipsum imitando non solum in obseruatione præ- ceptorum, sed etiam consiliorum secundum suam possibilitatē; quamuis ad hoc non teneatur de necessitate. **20** Charissimi. Hic consequenter confirmat dictum suum. s. q̄

mur ei, qui sic noscit, mandata eius seruat. in hoc sci. i. noticiā habemus, quoniam cognouimus uniti, & adhærentes ei. **5** Si mandata eius. Debemus fragilitatem nostram attende- re, debemus in peccatis aduocatum quærere, quod ut impe- tremus de custodiendis mandatis laboremus, per quę ad cognitionem ipsius uenit.

* Cypri. Ioannes Apostolus mandati (de obseruandis cun- ctis quę præceperat Christus) memor, in epistola sua post- modum ponit. in hoc intelligimus. quia cognouimus eum, si præcepta eius custodiamus. Hęc præcepta cū custodiēda suggeritis, diuina, & cœlestia mandata seruatis. Hoc est esse confessorum Dñi, hoc est esse martyrem Christi, seruare uo- cis suę inuiolatam circa omnia, et solidam firmitatem, etc.

Coloss. 4

Epist. 25. que est ad Marcellin. & ceteros confess.

Perfectus dicitur dupliciter.

Epist. 16. que est ad Thib.ianos.

Cyprianus. Grauior nunc, & ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta, & uirtute robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere; ut possint, & ipsi propter Christum sanguinem fundere. Hoc est. n. uelle cum Christo inueniri, id quod Christus, & docuit, & fecit imitari, secundum Ioannem Apostolum dicentem, Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo illi ambulauit, & ipse ambulare, & cetera.

De discip. ha. vii.

Idem. Si non est maior Domino suo, feruus, & liberatori debet obsequium liberatus, qui esse cupimus Christiani debemus, quod Christus fecit imitari, scriptum est, & legitur, & auditur, & in exemplum nostri Ecclesie ore celebratur. Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo, & c. ambulandum est igitur uestigium

paribus, amula ingressione nitendum est. Tunc respondet ad fidem nominis, & ratio ueritatis, & credenti premium datur, si quod creditur, & geratur.

Jacob. 2. d.

Non mandatum nouum scribo. Eadem charitas mandatum uetus est, quia ab initio commendata. Eadem nouum mandatum, quia tenebris eiecit & desiderium noue lucis infundit.

Iunilius Afric. Quomodo dicit. Non mandatum nouum scribo uobis: cum Dominus in Euangelio nouum appelleret quod mandatum uetus dixit, quod habebat s inquit, ab initio. Ideo ergo uetus, quia iam illud audistis, alioqui contrarium erit Domino, ubi ait. Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem. ideo ergo uetus, quia iam audistis, & ipsum nouum contendit iterum, dicens. Mandatum nouum scribo uobis. non alterum sed idem ipsum quod dixi uetus, idem est nouum.

Philip. a. b.

Quod uerum est. Secundum quod promissit per obseruationem mandatorum Dei ad ipsius, cognitionem, & dilectionem perueniri.

Et in ipso. Christo impletum, quia obediuit patri usque ad mortem, & ideo glorificatus.

Et in uo. Quorum quidam iam per hoc cum Deo gloriantur, & uere est nouum, quia tenebræ iam transf. Tenebræ ad veterem hominem pertinent, lux uero ad nouum hominē.

Tenebræ transf. i. corpus passibile, & miseriæ carnis in Christo transfierunt, & uerum lumen immortalitatis iam lucet in eo quo illuminat etiam alios, qui fuerunt uetus homo, & tenebræ, nunc autem lux in domino.

Qui dicit se in. Determinat quod mandatum accipiat, i. charitatem, & qualiter charitas ipsa habenda sit. f. dilectio Dei, &

Dei, & proximi.

Cyprian. Qui odit fratrem, in tenebris ambulat, & nescit quo eat, n. nescit in gehennam, ignarus, & cæcus præcipitatur in pœnam, recedens scilicet a Christi lumine dicentis. Ego sum lumen mundi, & c. Sequitur autem Christum, qui præcepit eius insitit, qui per magisterii eius uiam graduat, qui itinera eius sectatur, qui id quod Christus, & fecit, & docuit imitatur. & c.

D. Seru. & h.

Et inauditum. Vicitur ab Abel, & sanctis patribus, non quia ad ueterem hominem pertinet.

non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus, quod habuistis ab initio. Mandatum uetus est uerbum quod audistis. Iterum mandatum nouum scribo uobis, quod uerum est, & in ipso, & in uobis, quia tenebræ transfierunt & uerum lumen iam lucet. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet & scandalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Scribo uobis filioli

Et hoc mandatum debetis tenere, quia non tantum semel prædico, & commendo, sed quia multum utile uidetur, etiam & uerum aliud quasi nouum repleto.

Et hoc mandatum debetis tenere, quia non tantum semel prædico, & commendo, sed quia multum utile uidetur, etiam & uerum aliud quasi nouum repleto.

Iterum mandatum nouum scribo uobis, quod uerum est, & in ipso, & in uobis, quia tenebræ transfierunt & uerum lumen iam lucet.

Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc.

Qui diligit fratrem suum, in lumine manet & scandalum in eo non est.

Qui autem odit fratrem suum in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.

Scribo uobis filioli

Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc.

Qui diligit fratrem suum, in lumine manet & scandalum in eo non est.

Qui autem odit fratrem suum in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.

Scribo uobis filioli

Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc.

Qui diligit fratrem suum, in lumine manet & scandalum in eo non est.

Qui autem odit fratrem suum in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.

Scribo uobis filioli

Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc.

Qui diligit fratrem suum, in lumine manet & scandalum in eo non est.

Qui autem odit fratrem suum in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.

Scribo uobis filioli

Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc.

Qui diligit fratrem suum, in lumine manet & scandalum in eo non est.

Qui autem odit fratrem suum in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.

Scribo uobis filioli

Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc.

Qui diligit fratrem suum, in lumine manet & scandalum in eo non est.

Qui autem odit fratrem suum in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.

Scribo uobis filioli

NICOLAUS DE LYRA.

præceptum de dilectione Dei, & proximi, ex quo procedunt opera bona, est ab antiquo datum, dicens. Charissimi non m. nouum scri. no. & c. Est. n. hoc mandatum de dictamine legis naturalis, quod homo diligit Deum a quo habet esse, & uiuere, & hominem sibi similem in specie. Vnde & bruta animalia hoc faciunt, Eccl. 1. 3. c. Omne animal diligit sibi simile, & sic est insertum menti humanæ a sua prima conditione. Est etiam de lege scripta diuina. Deut. 6. c. Diliges Dominum Deum tuum toto corde tuo. & c. & de dilectione proximi dicitur Leu. 19. d. Diliges proximum tuum sicut teipsum, & sic est datum ab initio legis.

- 1 Iterum man. nouum scri. vo. Quia idem præceptum de dilectione renouatum est in Euangelio, quod dicitur lex amoris.
2 Quod uerum est. i. uerificatum.
3 Et in ip. f. Deo humanato, qui ex charitate maxima passus est pro nobis.
4 Et in uo. Quia per hoc dedit hominibus maximum incentiuum amoris, propter quod imminente sua passione dicit Ioann. 13. d. Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos.

Quia

- 5 Quia tene. i. figura, & umbra veteris Testamenti.
6 Transfieri. in passione Domini, in cuius signum uelum templi tunc fuit scissum, Luc. 23.
7 Et uerum lu. iam lu. i. ueritas Euangelii.
8 Qui di. se in lu. es. i. in ueritate Euangelica uiuere.
9 Et fratrem suum odit in teneb. est. Culpæ, & ignorantie. Et per oppositum.
10 Qui di. fra. In Deo, & secundum Deum, quod est charitative diligere.
11 In lu. ma. f. gratia, & per consequens in lumine increato, in quo manet per gratiam, sicut amans in amato.
12 Et scan. in eo non est. factiuum, & passiuum. Scandalum. n. est dictum, uel factum minus rectum, alteri præbens occasionem ruinæ. Manens autem in lumine dicto modo, ex facto, uel dicto suo non præbet alteri occasionem peccandi, nec ex facto alterius uel dicto ruit in peccatum.
13 Qui autem odit fratrem suum, & cetera. patet ex dictis sententia.
14 Scribo uo. Hic consequenter ad opa meritoria inducit aliquos specialiter. Et primo baptizatos ab eo, de quorum salute erat specialiter

cialiter

scribo vobis, vt rem vtilem. Omnibus scribo quibusdam, vt filiis, quibusdam, vt patribus, aliis vt iuuenibus.

Filioli. Patres, adolefcentes, iuuenes. Ideo filii, quia remittuntur peccata. Ideo patres, quia cognouistis antiqua. Ideo iuuenes, quia fortes, quia vicistis.

a Adolefcentes. Adolefcentia tempus propter incentiua carnis lubricu, sed propter robur etatis habile certamini, & hinc tentamentu voluptatum verbi Dei amore vicerunt, & perfectiones contempserunt.

b Infantes. Humiles spiritu, qui quo magis humiliantur sub potenti manu Dei, eo sublimius norunt arcana diuinitatis, vnde. Reuelasti ea paruulis.

c Scribo uo. in. Considerate etiam, atq; etiam quia iuuenes estis, pugnate vt vincatis, vincite vt coronemini, humiles estote, ne in pugna cadatis.

* Oecumenius. Quoniam dixerat, preceptum nouum scribo vobis, significat etiam dispositionem illorum, qui literas essent accepturi, id autem designat per progressum iuxta corporale augmentum. Nouerat. n. quod non in aequali honore sermonem essent omnes accepturi, neque aequali studio, sed hi quidem veluti pueruli magis per modum instructionis, quibus tamen spondet peccatorum remissionem per fidem in Christum. Alii vero sicut qui promouerunt in vitam perfectum etatis plenitudinis Christi, quibus etiam testificatur quod cognitionem habeant illius, qui ab initio est, is autem est Deus Verbum. porro alii quasi adolefcentes sunt, quibus tanquam iuueniliter, ac robuste se gerentibus aduersus affectus, & afflictiones, attestatur quod accepturi sint palmam victoriae, &c.

d Et vicistis. Trahebantur tunc temporis ex consuetudine ad lupanar, sed isti viriliter resistendo vincebant.

e Nolite dil. m. Vt in mundo ad necessitatem, sed non diligite ad superfluitatem. Et carnis curam ne feceritis in desideriis.

riis. Nolite diligere mundum, Vnum cor duos sibi aduersarios. D amores non capit. Radicati in charitate, sup hac radicem nihil edificetis, nisi quod conuenit charitati, quia non potestis duobus dominis seruire. Sicut dilectio Dei fons omnium virtutum, ita dilectio mundi omnium vitiorum. vnde sequitur.

Matt. 6. c

Mundi tria:

Gen. 3. a

Matt. 4. a

Lib. 3. de symbolo. cap. 1

F

quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen eius.

a Non aetate, sed sapientia. Venerandi senes quibus iam debet amor mundi frigescere. Quorum est meminisse antiqua, & iunioribus pandere.

Scribo vobis patres, quoniam cognouistis eum qui ab initio est. Scribo vobis adolefcentes, quoniam vicistis malignum.

Scribo vobis infantes, quoniam cognouistis patrem. Scribo vobis patres, quoniam cognouistis eum qui ab initio est.

Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei in vobis manet, & vicistis malignum. nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

in vobis manet, & vicistis malignum. nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo

a Non Pauli, non Donati.

b Scitis Christum cum patre, & spiritu sancto semper fuisse, & hoc aliis nunciatis.

c Qui in uirtute animi, & amore verbi Dei incentiua carnis uicistis, & diabolo uiriliter relictis.

d Non ex vobis, sed quia uerbum Dei est Filius Dei, praedicatio filii Dei

e Et turpe esset uinci ab illo quem uicistis.

f Vobis omnibus hoc scribo. Abundantiam mundi, uel pulchritudinem eius.

g Ut aurum, & argentum, & omne fluxum diuitiarum.

h Quia. Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

i Quia.

k Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

l Quia.

m Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

n Quia.

o Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

p Quia.

q Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

r Quia.

s Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

t Quia.

u Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

v Quia.

w Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

x Quia.

y Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

z Quia.

aa Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

ab Quia.

ac Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

ad Quia.

ae Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

af Quia.

ag Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

ah Quia.

ai Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

aj Quia.

ak Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

al Quia.

am Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

an Quia.

ao Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

ap Quia.

aq Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

ar Quia.

as Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguitur amor Dei, &c.

f Quoniam omne quod est in mundo. Omnes dilectores mundi, nihil habent nisi haec tria, quibus omnia vitiorum genera comprehenduntur. Concupiscentia carnis est desiderium omnium, quae ad voluptatem & delicias corporis pertinent, ut cibis, potus, concubitus, & huiusmodi. Concupiscentia oculorum, est omnis curiositas, quae fit in descendis artibus, magicis, in contemplandis spectaculis, in superuacuis acquirendis rebus temporalibus, in dignoscendis carpendisque uitis proximorum. Superbia uitae, cum quis se iactat in honoribus, magnas familias expetit. Per haec tria victus est Adam, quia cibum vetitum concupiuit, uoluit esse sciens bonum, & malum, uoluit esse sicut Deus. Haec tria uicit Christus, quia non est captus amore panis corporalis, non descendit de pinna quod esset tentate Deum, noluit extolli super regna mundi.

* AVGVSTINVS. Pompae diaboli sunt quaeque illicita desideria, quae torpent, non exoriant animam, ut sunt desideria carnis, desideria oculorum, ambitiones seculi. Ad concupiscentiam carnis pertinent illecebrae uoluptatum, ad concupiscentiam oculorum nugacitas spectaculorum, ad ambitionem saeculi insania superbiae, ubi fumus inflatus, ut homo positus in aliqua potestate hominem se esse non agnoscat, cum de homine iudicat. Qui ergo uult mundum vincere, tria ista vincat, quae sunt in mundo, & per haec illum vincit etiam qui suadendo per superbiam decepit mundum. Postquam autem homo renunciando diabolo excludit pessimum inuaforem, introducat optimum possessorem, credit in Deum patrem omnipotentem, &c.

Concupiscentia.

NICOLAUS DE LYRA.

cialiter sollicitus, non enim omnes eiusdem ciuitatis vel patriae baptizauit vel conuertit, nam in partibus illis Paulus praedicauit, & Timotheus & plures alij, ut patet ex epistolis Pauli, & Actibus Apostolorum. Dicit ergo. Scribo uo. fil. Illi filioli proprie dicuntur alicuius a quo baptizati sunt, vel de baptismo leuati.

1 Quoniam rem. uo. pec. Id est, remissa sunt in baptismo, qui delect totam culpam, & poenam.

2 Propter nomen eius. s. Christi in cuius nomine dabatur baptismus in primitiua ecclesia, ut habetur Act. 2. Q. d. de caetero non debetis inquinari per peccatum. Secundo inducit conuersos moribus, & scientia de quibus est multum curandum, eo quod bonum ipsorum redundat in totam Ecclesiam, propter quod uocat eos patres, dicens.

3 Scribo vobis, &c. qui ab ini. Id est, uerbum incarnatum procedens a patre, ut dictum est in principio huius epistolae. Q. d. eis: Ex quo habetis maiorem scientiam alijs debetis esse aliorum exemplum uirtutis. Tertio inducit adolefcentes, in quibus incipiunt concupiscentiae carnis uigere, propter quod laudat eos de castitate, ut ad eam magis animentur, nam uirtus laudata crescit. Ideo dicit.

4 Scribo vobis adolefcentes, quoniam vicistis malignum. Id est, maligni incentiuum, qui est ignis concupiscentiae carnalis. Q. d. de caetero non debetis permittere uos uinci a carnalibus desiderijs. Quarto inducit infantes, tamen aliquo modo rationis capaces, qui licet pauca cognoscant de diuinis, tamen recognoscunt Deum esse patrem iustorum. Dicit igitur.

5 Scribo vobis infantes, quoniam cognouistis patrem. Q. d. Ex quo cognouistis eum debetis eum reuereri, & put possibile uobis est imitari. Quinto inducit iuuenes, qui habent robur corporis dicens.

6 Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis. Q. d. Sicut estis fortes

tes in corpore, ita sitis mente, ut non deficiatis in quacunque tribulatione. Et subditur ad hoc ratio.

7 Et vicistis malignum. Id est, diabolum renunciando ei, & pompis eius in baptismo. Q. d. debetis firmiter stare, ne de caetero vincamini ab ipso.

8 Nolite diligere. Hic ponitur diuinae societatis cum hominibus dissipatum, ut euitetur, quod est duplex, scilicet cupiditas, quae est uenenum charitatis, in qua charitate consistit dicta societas, & haeresis peruersitas, quae dictam societatem dissoluit. Ergo primo docet cauere primum. Secundo secundum, ibi; Filioli. Circa primum dicit. Nolite diligere mundum. Non accipitur hic mundus pro uniuersitate creaturarum, sicut dicitur Ioan. 1. a. Mundus per ipsum factus est. Creaturae enim diligendae sunt, in quantum per eas ascendimus, tanquam per scalam ad cognitionem Creatoris, Rom. 1. c. Inuisibilia enim ipsius, id est, Dei a creatura mundi. Id est, ab homine per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur: Sempiterna quoque uirtus eius, & diuinitas. Sed accipitur hic mundus pro hominibus delectabilia huius mundi inordinate querentibus, de quibus dicitur Ioan. 1. a. Mundus eum non cognouit, quia occupatio circa delectabilia mundi impedit cognitionem Dei. Licet autem natura sit in ipsis diligenda, uitium tamen est odiendum, & fugiendum. Nam amicus stultorum similis efficietur. Proverbiorum 13. d. Nominatur autem hic mundus ratione uitiorum. Ideo subditur.

9 Neque ea quae in mundo sunt. Id est, uitia eorum.

10 Si quis diligit mundum. Hoc modo dictum.

11 Non est charitas patris in eo. Nam amor delectabilium huius mundi retrahit ab amore diuino.

12 Quoniam omne quod est in mundo. Id est, in hominibus mundanis.

A *Concupiscentia.* Quæ concupiscentia, & superbia non est ex patre, pugna vitiatorum non ex Deo est patre, & conditore, sed ex mundi amore quem Deo præferimus. Fecit Deus homines rectos, ipsi se miscuerunt in finitibus quoniam. Deus in reator malorum est, sed unusquisque tentatur a propria concupiscentia

b *Qui autem facit volun-* hoc etiam modo potest haberi charitas, si nullo instinctu hæreticorum deiectionis estis a fide, & ceteris quæ sunt Dei. Et ut eam teneatis permanent in vobis, quæ audistis ab initio, proponit causas. Filioli, quia nouissima hora.

c *Filioli mei nouissima hora est.* Et propter hæc debetis persistere, quia multi Antichristi quæ vos volunt

B seducere, sicut audistis quia Antichristus venit. Cum quanto. n. impetu, & errore audistis venturum Antichristum, cum tanta violentia, & isti veniunt. In undecima hora sumus, venit Saluator in carne, & secutura est pestis Antichristi, quæ præconia salutis impugnet, quæ vincam quam Christus excolit, extirpet, & huius nequissimi capitis iam multa membra præmissa sunt, a quibus cauendum est, quia iam imminet finis sæculi. Vel, *Nouissima hora.* i. similis nouissimæ. Similis est hæc persecutio illi futuræ.

d *Nunc Antichristi multi.* Antichristi omnes hæretici, omnes qui fidem quam confitentur verbis destruunt actibus, omnes Christo contrarii, qui venturo suo capiti testimonium reddunt, quia mysterium iniquitatis iam operatur.

e *Antichristi multi.* Quia baptizati, & chrismate vincti per quod melius possunt decipere, sunt Christo, & ecclesie eius contrarii. *** Augu.** Ad mysterium iniquitatis pertinere arbitrantur multi, quod ait in epistola sua Ioannes. *Sicut audistis quod Antichristus sit venturus, nunc autem Antichristi multi facti sunt, &c.* Sicut ergo ante finem in hac hora, inquit, quam Ioannes nouissimam dicit, exierunt multi hæretici de medio ecclesie, quos multos dicit Antichristos, ita omnes tunc inde exibunt, qui non ad Christum, sed ad illum nouissimum Antichristum pertinebunt, & tunc reuelabitur.

* Origenes. Generaliter vnus est Antichristus, species autem illius multæ, tanquam si dicamus. Mendacium generaliter vnum est, secundum differentias autem falsorum dogmatum, inueniuntur multa esse mendacia. Si. n. mendacium non differt a mendacio, puta aut Basilidis, aut Marcionis, aut Valentini, aut aliquorum similium, vnum videtur esse mendacium. Si autem secundum diuersa dogmata mentiuntur, multi sunt qui exurgunt. Hi. n. sunt Antichristi, & quicumque post eos surrexerint. Similiter dices de prædicatoribus singularum hæresum.

* Didy-

* Didymus Alex. Non de omnibus qui fallacem doctrinam habent, hæc scribuntur, sed de solis declinantibus ad falsam sectam post instructionem Evangelicam, qui tanquam ex Christianis facti noscuntur Antichristi, quoniam quantum ad hoc, quod aliquando susceperunt doctrinam Christi, ex discipulis Christi, ex discipulis Christi extra eos facti sunt eligentes fallacibus inesse doctrinis. Quæ propter licet annunciant scripturas, non sunt recipiendi, cum ab earum sensu recesserint, & ad impios sensus accesserint, recedentes ab vñtione, quam habebant a Spiritu sancto, & ostentantes quod sint Antichristi.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17

a *Cum per tactum, vel gustum caro delectatur: pulchris velibus, & auro, & talibus.*
a *concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ quæ non est ex patre, sed ex mundo est, & mundus transibit, & concupiscentia eius. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum. Filioli mei, nouissima hora est, & sicut audistis, quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt. Vnde scimus, quia nouissima hora est. Ex nobis prodierunt, sed ex nobis*

b *Quando visu delectatur, ut in pulchris velibus, & auro, & talibus.*
a *Omnis ambitio sæculi.* **b** *Non est ex Deo creante, & paterne nobis præidente, sed ex Deo quod nos applicamus ad mundum.*
a *Patri debemus adherere, non mundo quia in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* **b** *In nouam formam.* **c** *Quia non qui tantum dicit, Dñe Dñe.*
c *Voluntatem Dei, manet in æternum. Filioli mei, nouissima hora est, & sicut audistis, quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt. Vnde scimus, quia nouissima hora est. Ex nobis prodierunt, sed ex nobis*

c *Voluntatem Dei, manet in æternum. Filioli mei, nouissima hora est, & sicut audistis, quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt. Vnde scimus, quia nouissima hora est. Ex nobis prodierunt, sed ex nobis*

d *nunc Antichristi multi facti sunt. Vnde scimus, quia nouissima hora est. Ex nobis prodierunt, sed ex nobis*

e *Ex nobis prodierunt, sed ex nobis*

peritissimus, per hanc viros multos, & feminas seducens ad se conuertit, uelut ad scientissimum, & perfectissimum, & habentem uirtutem maximam præcursor uere existens Antichristi.

* OE CVMENIUS. Nam si Antichristum inquit, expectamus, nunc autem Antichristi multi uersantur in hac uita (dicit autem Cherintum illique similes) manifestum est quod tempus consummationis imminet, dum multi Antichristi unum præcedunt, iterque illi parant.

* Cyprianus. Beatus Ioannes ultam hæresim, aut schisma discreuit, sed uniuersos qui de ecclesia exissent, Antichristos appellauit. Vnde apparet aduersarios Domini Antichristos omnes esse, quos constat a charitate atque ab unitate ecclesie Catholice recessisse.

f *Ex nobis prodierunt, &c.* Sed licet sint multi Antichristi, non tamen uos terreat si ad Iudaismum, uel paganismum redierunt, ne putetis ecclesiam ex hoc pati aliquod damnum, quia si ex uobis exierunt, tamen non erant ex uobis ueraciter. Non potuissent egredi nisi essent Christo contrarii, qui non est Christo contrarius, in corpore Christi manet. Sic sunt ficti in ecclesia quomodo humores mali in corpore, quando euomuntur releuatur corpus, sic quando exeunt mali, releuatur ecclesia.

* AVGVSTINVS. Ex duobus piis, cur huic donetur perseverantia usque in finem, illi autem non donetur, in-scrutabilia sunt iudicia Dei. Illud tamen fidelibus debet esse certissimum, hunc esse ex prædestinatis, illum non esse. Nam si fuissent ex nobis, ait unus prædestinatorum, qui de pectore Domini bibebat hoc secretum, mansissent utique nobiscum. Sed nonne utriusque a Deo creati, utriusque ex Adam nati, utriusque de terra facti erant, & eiusdem naturæ animas acceperant? Nonne utriusque uocati, utriusque ex impiis iustificati, & per lauacrum regenerationis utriusque renouati

Vera

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Concupiscentia carnis est.* Quæ uiget in uoluptuosis.
- 2 *Et concupiscentia oculorum.* in cupidis, & auaris,
- 3 *Et superbia vitæ.* in ambitiosis.
- 4 *Quæ.* Scilicet triplex concupiscentia.
- 5 *Non est ex patre.* Quia nihil uitiosum est a Deo, licet res concupitæ sint ab eo, & etiam potentia concupisibilis, & eius affectus quantum ad ens, non autem in quantum deordinatus.
- 6 *Sed ex mundo est.* Quia peruenit ex defectu, seu malitia hominum mundanorum.
- 7 *Et mundus.* i. homines mundani.
- 8 *Transibit.* De hoc mundo per mortem, uita enim præsens non est nisi quidam transitus, Sap. 2. b. *Umbra transitus est tempus nostrum.*
- 9 *Qui autem facit uol. Dei, manet in æternum.* Quia de statu gratiæ transit ad statum gloriæ, quæ est gratia consummata.
- 10 *Filioli.* Hic consequenter docet primo præcauere hæreticorum peruersitatem. Et secundo firmiter tenere Catholicam ueritatem, ibi. *Vos quod audistis.* Tertio circa dicta facit breuem recapitulationem ad maiorem dictorum firmitatem. *Hæc scripsi uobis.* Prima in duas, quia primo monet hæreticos cauere. Secundo docet eos cognoscere, ibi. *Sed vos.* Circa primum dicit. *Filioli.* Hic accipitur filioli largius, quam supra scilicet pro omnibus fidelibus,

delibus, qui dicuntur filioli beati Ioannis, eo quod erat Apostolus in illis partibus.

11 *Nouissima hora est.* id est sexta ætas, & ultima huius mundi, quæ simul currit cum septima, quæ est ætas quiescentium in cælo a tempore passionis Christi, per quam aperta est ianua cælestis. Aliter exponitur de tempore Antichristi, quod dicitur hora nouissima, eo quod est futurum circa finem mundi, tamen aliquo modo incepit a tempore Apostoli in quo Ebion, & Cherintus surrexerunt, & plures alij hæretici, qui fuerunt figura Antichristi, sicut beatus Ioannes Baptista dicitur uenisse in spiritu Helix, Luc. 1. Et huic expositioni magis concordat litera sequens, cum dicitur.

12 *Et sicut audistis, quia Antichristus venit.* id est, venturus est tempore suo.

13 *Nunc Antichristi multi facti sunt.* Hæretici corrumpentes ueritatem Euangelii, sicut faciet Antichristus.

14 *Vnde sci. i. ex hoc perpendimus.*

15 *Quia nouissima hora est.* i. quod tempus Antichristi quodammodo incepit in eis.

16 *Ex nobis prodierunt.* Id est, ex societate nostra. Nam hæretici proprie dicuntur, qui fidem Catholicam susceptam corrumpunt.

17 *Sed ex nobis, &c.* Secundum eternam Dei prædestinationem, Nam si

filioli

3. 9. 4. 6. Nabuchodonosor

lib. 10. de ciu.

n. 24. c. Marti.

Dij. fio.

Nam si

Vera sunt hec oia, ex nobis erant, verumtamen secundum aliam quandam discretionem non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum. Non erant ex eis, quia non erant secundum propositum vocati, non erant in Christo electi ante constitutionem mundi, non erant in eo sortem consecuti: non erant predestinati secundum propositum eius, qui uniuersa operatur.

* Cypria. Coharere non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, cum fecunditate sterilitas, cum tranquillitate tempestas. Nemo existimet bonos de ecclesia posse discedere. Triticum non rapit ventus, nec arboris solida radice fundatam procella subuertit. Inanes palles tempestate iactantur, inuulidæ arbores uribini sicursione euertuntur.

Tur. Hos execratur & percutit Ioannes Apostolus, dicens: Exierunt ex nobis, sed non erant ex nobis. Hinc hæreses factæ sunt frequenter, & fiunt dum peruersa mens non habet pacem, dum perfidia discordans non tenet unitatem. Fieri verò hæc dominus permittit, manente propriæ libertatis arbitrio, ut dum corda & mentes nostras veritatis discrimen examinat, probatorum fides integra, manifesta luce clarescat, &c.

Sed ut manifesti. Multi qui non sunt ex nobis, accipiunt nobiscum sacramenta Christi, sed tentatio probat, quia non sunt ex nobis, quoniam illis tentatio uenerit, quasi occasione ventis uolant foras, quia grana non erant. Omnes tunc uolabant cum area dñica ceperit uentilari in die iudicij. Ideo permittente Deo quidam ante ultimam dissensionem exeunt de ecclesia, ostendentes se non fuisse de corpore Christi, ut per hoc manifeste clarescat, quoniam non sunt omnes ex nobis, qui nobiscum intra positi sacramenta Christi recipiunt, & ideo non debet vos grauare eorum separatio.

Sed nos uncti. Cum de hereticis loqueretur, repente ad suos conuersus dicit eos habere unctiorem a sancto, ut e contra ostendat, quod heretici & omnes Antichristi sint gratia spiritualis munere priuati, nec pertinent ad eum qui sanctus uocatur a prophetis.

* Oecum. Tanquam diceret. Sed quid ego uobis hæc narro quasi ignorantibus? Non est apud uos horum ignorantia. Sacram. n. unctiorem per sanctum baptisma accepistis, & per hæc

hanc diuinum spiritum, qui uos ducit in omnem ueritatem. Quoniam hoc ita est, scitis quod non scribam uobis hæc tanquam ignorantibus, sed tanquam scientibus. Quoniam hæc? Non inueniuntur tempus, Antichristi aduentum, omnia esse plena mendaciorum. Propterea igitur quod abundet mendacium, ait: Dico etiam Antichristos multos factos esse.

Antichristos multos factos esse.

Nostis omnia. Nostis ueritatem fidei & uitæ, docti per unctiorem spiritus, nec opus habetis doceri, nisi ut persistatis in eo quod accepistis. **E**t quoniam omne mendacium. Dixit: omne mendacium non est ex ueritate: Sed quia multa sunt genera mendaciorum inter se disparia, nunc singulare ponit mendacium negationis Christi cuius comparatione cetera aut parua, aut nulla uideantur. Hoc proprium est Indorum ut dicant, Iesus non est Christus, sed

Qui confitetur filium patrem habet.

Non erant. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis. Sed uos unctiorem habetis a sancto, & nostis omnia non scripti uobis, quasi ignorantibus ueritatem, sed quasi scientibus eam. Et quoniam omne mendacium ex ueritate non est, quis est mendax? nisi is qui negat, quoniam Iesus est Christus. Hic est Antichristus, qui negat patrem & filium. Omnis qui negat filium nec patrem habet. Qui confitetur filium & patrem

Non erant. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis. Sed uos unctiorem habetis a sancto, & nostis omnia non scripti uobis, quasi ignorantibus ueritatem, sed quasi scientibus eam. Et quoniam omne mendacium ex ueritate non est, quis est mendax? nisi is qui negat, quoniam Iesus est Christus. Hic est Antichristus, qui negat patrem & filium. Omnis qui negat filium nec patrem habet. Qui confitetur filium & patrem

Non erant. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis. Sed uos unctiorem habetis a sancto, & nostis omnia non scripti uobis, quasi ignorantibus ueritatem, sed quasi scientibus eam. Et quoniam omne mendacium ex ueritate non est, quis est mendax? nisi is qui negat, quoniam Iesus est Christus. Hic est Antichristus, qui negat patrem & filium. Omnis qui negat filium nec patrem habet. Qui confitetur filium & patrem

Non erant. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis. Sed uos unctiorem habetis a sancto, & nostis omnia non scripti uobis, quasi ignorantibus ueritatem, sed quasi scientibus eam. Et quoniam omne mendacium ex ueritate non est, quis est mendax? nisi is qui negat, quoniam Iesus est Christus. Hic est Antichristus, qui negat patrem & filium. Omnis qui negat filium nec patrem habet. Qui confitetur filium & patrem

Non erant. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis. Sed uos unctiorem habetis a sancto, & nostis omnia non scripti uobis, quasi ignorantibus ueritatem, sed quasi scientibus eam. Et quoniam omne mendacium ex ueritate non est, quis est mendax? nisi is qui negat, quoniam Iesus est Christus. Hic est Antichristus, qui negat patrem & filium. Omnis qui negat filium nec patrem habet. Qui confitetur filium & patrem

Non erant. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis. Sed uos unctiorem habetis a sancto, & nostis omnia non scripti uobis, quasi ignorantibus ueritatem, sed quasi scientibus eam. Et quoniam omne mendacium ex ueritate non est, quis est mendax? nisi is qui negat, quoniam Iesus est Christus. Hic est Antichristus, qui negat patrem & filium. Omnis qui negat filium nec patrem habet. Qui confitetur filium & patrem

Non erant. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis. Sed uos unctiorem habetis a sancto, & nostis omnia non scripti uobis, quasi ignorantibus ueritatem, sed quasi scientibus eam. Et quoniam omne mendacium ex ueritate non est, quis est mendax? nisi is qui negat, quoniam Iesus est Christus. Hic est Antichristus, qui negat patrem & filium. Omnis qui negat filium nec patrem habet. Qui confitetur filium & patrem

& omnium qui Christi mandatis obtemperare contempnunt. **H**ic est Antichristus qui negat patrem. Ecce admoniti sumus quomodo cognoscamus Antichristum, scilicet, quicumque negat Christum.

* Oecum. Hoc impius Simon delirans nugabatur, alium esse Iesum, & alium Christum, Iesum quidem eum qui erat a S. Maria: Christum uero qui in Iordane de celo descenderat. Qui igitur huic applaudit mendacium, inquit, is est Antichristus. Quod dupliciter accipiendum est, & de eo qui negat Iesum esse Christum, & de eo qui negat patrem & filium: Nam is etiam mendax est & Antichristus.

Qui negat patrem. Frustra confitetur Deum patrem qui negat filium qui ex Deo procedit.

Omnis qui negat filium. Ne quis dicat, Christum non colo, sed Deum patrem colo, addit: Omnis.

* Cyprian. Quid est aliud quam participem blasphemantibus hereticis fieri, defendere uelle, quod remissam peccatorum accipere in Christi nomine possit, blasphemans grauius & peccans in Patrem & Dominum & Deum Christi? Quid deinde illud quale est, ut qui filium Dei negat, neque patrem habeat, & qui negat patrem filium habere uideatur, cum filius contesteretur & dicat. Nemo potest ad me uenire, nisi fuerit illi datum a patre, ut manifestum sit, nullam remissionem peccatorum in baptismo accipi a filio posse, quam constet patrem non dedisse, &c.

Epist. 73. quæ est ad Insuperanum.

Ioan. 6.

Quod

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nam si fuissent ex nobis. Hoc modo.
- 2 Permansissent utique nobiscum. Quia diuina predestinatio non frustratur effectu suo.
- 3 Sed ut manifesti. Scilicet, supple exierunt de societate nostra, ut sic a fidelibus euitentur.
- 4 Sed uos. Hic consequenter docet modum cognoscendi hereticos, qui aliquando aliunde ueniebant ad subuertendum fidem simplicium. Et primo tangit a parte fidelium, dicens. Sed uos unctiorem gratia.
- 5 Habetis a sancto. Supple spiritu, quæ data est uobis in baptismo.
- 6 Et nostis omnia. scilicet ad salutem necessaria. Natura enim non deficit in necessarijs, & multo minus auctor nature, ueritas autem fidei necessaria est ad salutem, tamen magis uel minus explicitè, secundum statum credentium. Nam sacerdote plura tenentur explicitè cognoscere de his quæ sunt fidei, quam simplices laici. Et ideo si ueniat hereticus ad corrumpendum fidem, & fidelis se conuertat ad Deum ad habendum eius unctiorem dirigentem, non deficiet quia eum dirigat per se uel per alium, secundum ea quæ per-

ptinent ad statum suum, & sic in potestate est habere unctiorem docentem de omnibus necessarijs ad salutem. Illud autem habedimus, quod est in potestate nostra habendi.

Non scripsi quasi ignorantibus ueritatem. Hoc dicit specialiter pro maioribus qui sciebant falsitates hæresum, & ueritatem articulorum discernere. Secundo dat modum cognoscendi ex parte hereticorum, dicens.

Quis est mendax. Scilicet in fide.

Nisi is qui negat. id est, negationem quæ sequitur affirmat esse ueram scilicet.

Quoniam Iesus non est Christus. Hoc enim affirmant Iudei obstinati, dicentes quod Iesus Nazarenus non est Christus in lege & prophetis promissus, hoc etiam affirmabant heretici qui iudicabant post susceptionem baptismi.

Hic est Anti. id est, Christo contrarius.

Qui negat patrem & filium. Sunt. n. correlatiua, quæ posita seponunt & perempta se perimunt, ideo qui negat unum, negat & alterum, & similiter qui confitetur unum, confitetur & alterum.

Tom. 6.

X 4

Vos

A *Quod audistis ab initio, &c.* Si quis dixerit, ecce hic Chrs, ecc illic, ne credideritis, quod ab apostolis audistis tenere.
B *Et vos in filio & patre.* Ita eritis membra patris, & filii, ut a memoria, & protectione patris & filii non excidatis & hoc debetis appetere ut sitis in patre, & filio, quia inde mercedem consequimini.
C *In fi. & pa.* Filium primo ponit, quia *uena uenit ad patrem, nisi per filium.*
D *Hæc est repromissio.* Memoria promissæ mercedis perseuerantem te faciat in opere.
E *Doceat uos.* Nemo docenti tribuat quod ex ore docentis intelligit, nisi intus qui doceat sit, lingua doctoris exterius, in uacuum laborat nec tamen doctor taceat quod potest, agat.
F *Sed sicut unctio.* Id est, spiritus sanctus, cuius sacramentum est in unctio uisibili, uel unctio charitatis que diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui ad est no. Quæ ad obseruanda Dei mandata cor quod implet, inflamat.
G *Et uos, est & non est mendax.* Alia translatio. Et uerax est scilicet unctio, non est mendax.
H *Manete in eo. Et nunc si ma.* Crebra interatiõe inculcat, ut mentibus arctius infigat. *Manete in eo.* Et si quid boni habetis, illi totum

Io an. 14. 2.

1. uos unctio nem.

Augustin.

Rem. 5. 2.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vos quod. Hic consequenter monet eos tenere fidei ueritatem dicens. Vos quod au, ab ini, uestra conuersionis.
- 2 In uo. p. Sine hæitatione, & deuiatione.
- 3 Quia si in uo. p. Scilicet, fides charitate formata quam recepistis in baptismo.
- 4 Et uos in fi, & pa, ma. In præfenti per gratiam.
- 5 Et hæc est re, quam ip. pol. est no. Dare in futuro, scilicet uitam æternam. Ioan. 6. d. Hæc est uoluntas eius qui misit me patris, ut omnis qui uidet filium, & credit in eum, habeat uitam æternam.
- 6 Hæc scripsi. Hic ponit circa prædicta recapitulationem ad maiorem affirmationem, dicens, Hæc scripsi uo, de his qui uos sedu, id est, conantur uos decipere.
- 7 Et uos unktionem. Gratia.
- 8 Quam ac, heo. Id est, a Deo in baptismo.
- 9 Maneat in uobis. In potestate enim hominis est illam gratiam cõseruare, quia Deus non subtrahit gratiam suam ab aliquo, nisi ipse prius subtrahat se a Deo per malam uoluntatem.
- 10 Et non ne, habetis ut ali. Homo.
- 11 Doceat uos, Non est non per hoc intelligendum, quod fideles simplices contemnere debeant doctrinam superiorum, uel etiam negligere cum eam possunt habere, quia doctrina Dei est, sed hoc dicitur, quia si humana doctrina deficeret, Deus suppleret.

ADDITIO.

In cap. 2, ubi dicitur in postilla. *Carissimi, non mandatum nouum scribo uobis.*
 Præcepta de dilectione Dei, & pximi, in qbus tota lex, & prophetæ pendet, ut dicit Mat. 22 in quatu sunt de necessitate salutis implenda, in ueteri lege ad plenu continentur scilicet, Leuit. 19. Deut. 6. Sed in quantum ad perfectionem impletionis dictorum præceptoru pertinet tanq consilia non in lege ueteri, sed in lege noua continentur. Qd de primo patet Mat. 19. c. *Si uis pfectus esse, &c.* De secundo uero Ioan. 1. 3. *Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos.* Modus, enim dilectionis Christi ad discipulos seu ad humanu genus, qui quidẽ modus declarat cũ dicit, Sicut

totu & nõ uobis imputate, mala uobis, & diabolo imputate. **D**
I *Filioli ma. in eo.* Qui inter persecutiones in domino manet non cõfusus spem habet in eius aduentu, sed qui hic erubescit confundetur in eius aduentu, cuius præcepta neglexit.
K *Oecumenius, Manete in eo.* Quare? Ut habeamus fiduciam in ipso cum apparuerit. Quid enim clarius aut desiderabilius fiducia, qua exhibetur summo Christo nostros in uita peractos labores, facientes hoc cũ fiducia, & in nullo pudorem sustinetes in aduentu eius? Et quoniam uerissime erat quosdam interrogatos, quibus operibus gratie fieri possent, docet etiam hoc, & ait: *Si scitis quoniam iustus est.* Quantum sit hoc ad gloriationem, & fiduciam nostrã nullus ignorat, sicut neque illud nempe, quanta, & qualis sit dilectio, & benignitas quam erga uos exhibuit.
L *Omnis q. si. Iustitia perfecta uix est in angelis uel in sanctis uiris qui semper manent in contemplatione Dei.* In nobis iustitia incipit ex fide. Initium iustitiæ cõfessio peccatorum. Perficitur iustitia, quando nõ erit uicta cũ carne, sed triumphus de hoste.
M *Ex ip. la nati sumus ex iusto iustitiã iusti patris seq oportet*

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21

CAP.

- 12 Sed sicut unctio eius. Id est, Dei quæ est sufficiens.
- 13 Docet uos de omnibus. Necessariis ad salutem, maxime in casu in quo deficit humana doctrina. Unde frequenter inueniunt aliqui simplices nutriti in campis clarius uidentes in his quæ sunt necessaria ad salutem, quam illi qui quasi quotidie audiunt sermones in ciuitatibus magnis.
- 14 Et ue. est, & non est mendacium. Nam ab eo, qui est regula ueritatis non potest procedere nisi uerum.
- 15 Et sicut do. uos manete in. eo. Per bonam uoluntatem.
- 16 Ut cum ap. In iudicio.
- 17 Habeat. si. Id est, certitudinem de beatitudine nostra.
- 18 Et non con. ab eo in ad e. Audiendo illam terribilem sententiam quæ habetur Mat. 25. d. *Ite maledicti in ignem. &c.*
- 19 Si sci. Id est, quia cuilibet fidei hoc notum est de Deo.
- 20 Scilicet, & c. f. in. Id est, opera iustitiæ.
- 21 Ex ip. natus est. Id est hoc facit in quantum habet esse ab eo, & si loquitur de operibus iustitiæ quæ est uirtus politica, uerum est, quia ab ipso est omne bonum naturæ, & multo fortius est uerum de operibus iustitiæ infusæ, quæ datur cum gratia, per quã homo constituitur in quadam participatione supernaturali esse diuini, secundum q dicitur 2. Pe. 1. Maxima, & pretiosa nobis promissa donauit, ut p hæc efficiamini diuine cõfortes naturæ.

NICOL.

Sicut ego dilexi uos, attingit summum gradum perfectionis dilectionis proximi, prout fuit plene declaratu in additione sup euan gelium Ioan. ca. supradicto. Unde prædicta præcepta quantum ad ea quæ sunt de necessitate salutis in ueteri lege continentur, & ideo non sunt noua, quantum uero ad ea quæ pertinent ad perfectionem per modum consilij, tantum in lege noua continentur, & secundu hoc dicuntur noua Et sic proprie intelliguntur uerba beati Ioannis, cũ dicit, *Nõ mandatum nouum scribo uobis, sed mandatu uetus, scilicet, quantum ad ea quæ sunt de necessitate præcepti.* Et cũ dicit, *Iterum mandatum nouum scribo uobis, & c.* intelligendum est quantum ad ea quæ pertinent ad perfectionem impletionis. Et de hoc uide amplius in additione prædicta.

F

C A P. III.

V Idete qua. cha. Quantis & qualibus donis ostenderit Deus erga nos paternam charitatem. Dedit enim vt hoc seculo nomine & actu nominaremur filij Dei, & in futuro simus, possidendo hereditariam beatitudinem,

b Dedit no. pa. Vt cum amate nouerimus & possimus, non tamen vt dominum serui, sed etiam ut patrem filij. Vnde dicitur. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filij Dei fieri.

c Filij Dei su. Quasi dicat, esse & dici filios Dei, quae dignitas est? Respondet Charissimi nunc filij Dei se. Nunc per miracula quae facimus & per puritatem uirae apparet quod sumus filij Dei, sed quidquid est in praesenti parum est ad respectum futuri.

d Similes eri. Cum immutabilis aeternae diuinitatis contemplatione fruamur nos quoque immortales & aeterni in illo erimus, non idem quod ipse

e Quoniam vid. Secundum quod uerbum caro factum est uidentur mali, & in iudicio sunt uisuri, sed quomodo uerbum in principio erat apud patrem, uidebunt soli iusti, & tolletur impius ne uideat gloriam Dei,

* Didymus Alex. Per ea quae scribit excitat auditores, ut agnoscant quales ex Deo sint facti dicens; O confideles nostri digni qui diligamini, filij Dei sumus iam a praesenti seculo; quia constat in nobis sicut possibile est in praesenti uita filiorum adoptio. Sicut. n. ex parte cognoscimus, & arras spiritus nunc habemus, sic & particulam (ut ita dicam) filiorum adoptionem possidemus, dum ad plenum eam in futuro percipiamus.

C A P. III.

Esti non intelligitis, quod omnis iusticia sit ex Deo, per hoc probare, a. Gratis. b. Indignis.

Idete qualem charitatem dedit nobis pater

a In hoc seculo. b In futuro possidendo. c Quod filij Dei dicimur, amatores mundi non diligunt nos, non percipiunt nostram dignitatem, non nos uenerantur, sed affligunt.

vt filij Dei nominemur & simus. propter

hoc mundus non nouit nos, quia non nouit eum. Charissimi,

a Cum despecti sumus mundo. b Non ascendit, in cor hominis quae preparauit Deus d. se. nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Sci-

a In secundo aduentu. b Secundum corpus immortales & impassibiles sicut ipse filius.

mus; quoniam cum apparuit, similes ei erimus, quoniam ui-

a Sola enim uisio beatificat. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. b Quod ad similitudinem Dei peruenturus sit.

debimus sicuti est, & omnis qui habet spem hanc in eo,

a In praesenti sanctitatem Dei imitatur pie uiuendo, secularia desideria abnegando. b Sancti estote sicut & pater uester. c Omnis qui p. f. uoluntate & actu.

sanctificatus sicut & ille sanctus est. Ois qui facit peccatum

a Nemo dicat, ergo ego homo peccator sum, sed iniquus non sum. b Qui peccat contra

& iniquitatem facit, peccatum est iniquitas. Et scitis quia ille ap-

a Primo aduentu. b Ecce agnus Dei, ecce &c. c Et potuit quia peccatum in eo non est si esset in illo peccatum illi esset auferendum. d Ver: unum ipse, est a peccato, quia etiam illi qui adherent ei ex hoc quod adherent uitant peccata.

paruit, ut peccata tollerent. & peccatum in eo non est. Omnis

facimus, unum. Preuaricantes reputauimus omnes peccatores terra

Non solum qui scriptam legem contempnunt, sed etiam qui innocentiam naturalis legis corrumpunt.

h Et scitis. Ne nos qui peccatis & iniquitatibus carere non possumus, de salute desperemus, subdit, quod per Christum a peccatis solui mur. Non solum per gratiam facti sumus filij Dei, & speramus quod ei similes, sed et ab iniquitate liberamur, quia iam apparuit, ut peccata tollerent, de qua iniquitate nemo se excuset. i Peccata tolleret. Tollit dimittendo facta, adiuuando ne fiant, ducendo ad uitam ut fieri omnino non possint.

k Omnis qui in eo ma. Quasi, Et quid prodest nobis, quia sine peccato uenit? Responso, Ois qui in eo manet, non peccat. f

NICOLAUS DE LYRA, CAP. III.

V Idete qua. si. Postquam beatus Ioannes tractauit de societate Dei & hominum quae habetur in uia: hic consequenter tractat de illa quae in patria expectatur. Et diuiditur in duas partes, quia primo declarat eius perfectionem. Secundo debitam ad ipsam dispositionem, ibi. Et omnis. Circa primum dicit.

- 1 Videte. Id est, diligenter attendite.
2 Qualem cha. Caelestis, nos in filios adoptando, Io. i. c. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, Ideo subditur.
3 Vt si. Dei nomine, &c. In ueritate, ita quod hoc nomen in nobis non est vacuum, nec inane, & per consequens habemus ius in caelesti hereditate.
4 Propter hoc mun. non. Notitia approbationis. Homines enim mundani non approbant sed reprobant illos qui terrenis contemptis tendunt ad hereditatem caelestem, eos miseros & stultos reputantes. Et subditur causa cum dicitur,
5 Quia non nouit. Per hoc enim quod homines mundani sunt terrenis totaliter intenti, auertuntur a cognitione Dei patris, in quantum est dator caelestis hereditatis, quod non approbant, sed reprobant contemptores terrenorum, & appetitores caelestium. Et si quaeratur quae sunt ista caelestia? Respondet.
6 Charissimi nunc si. Per gratiam adoptionis,
7 Et non ap. Quia illa bona caelestia non sunt comprehensibilia, quasi dicat, non possunt sufficienter exprimi ab hominibus uita praesentis i. Corin. 2. ca. Oculus non uidit, & auris non au. & in cor. &c.
8 Sci. Quasi, dicat, hoc tantum scimus in generali de caelestibus.
9 Quoniam cum ap. i. cum nobis se patrem ostenderit, in possessione.

sessione caelestis hereditatis nos ponendo, 10 Similes ei eri. In ipsum quantum possibile est transformati, & ei coniuncti. Et subditur modus huius coniunctionis, & transformationis, cum dicitur.

11 Quoniam uidebimus eum sicuti est. Videndo ipsum clare trinum, & unum. Cognitionis enim secundum omnes prophetantes fit per assimilationem cognoscentis ad cognitum, haec autem uisio est perfectissima cognitio, quae potest haberi a creatura intellectuali, & per consequens est ibi assimilatio perfectissima ad Deum, & transformatio per amorem annexum, in hoc consistit societas Dei, & beatorum.

12 Et o. Hic consequenter declarat debitam dispositionem ad hanc societatem consequendam, quae duplex est. Secunda ponitur, ibi; Omnis qui non est iustus. Prima in duas; quia primo facit propositum. Secundo remouet quoddam dictum erroneum, ibi; Filioli. Prima uero dispositio ad uisionem Dei consequendam est puritas mentis, secundum dictum Saluatoris, Mat. 5. a. Beati mundo cor. quoniam ipsi Deum uide. Ideo dicit. Et o. Hoc est in Deo sperans ipsum uidere facie ad faciem clare.

13 Sancti. se. Conscientiam emundando. 14 Sicut & il. san. est. Propter quod non admittit ad sui uisionem, nisi sanctos. Et quia ab ea repelluntur immundi, consequenter ostendit cum dicitur.

15 Omnis qui facit. Nam peccatum est transgressio legis diuinae, lex autem diuina est ipsa aequitas, & ideo in omni peccato mortali est aequitatis corruptio, & per consequens iniquitas.

16 Et sci. In carne assumpta. 17 Vt peccata tol. Quae sunt diuinae uisionis impedimenta, 18 Et peccatum. Id est, esse non potest. Ideo subdit, 19 Omnis qui. Fide formata charitate.

Non

a Qui peccat, non videt eum. Et qui manet in eo non peccat. Et in hoc nemo vos seducat, dicendo quod vel iustitia sit ex homine, vel quod cum peccato possit aliquis in Deo manere, quia & omnis iustitia ex Deo, & omne peccatum ex diabolo.

b Qui facit iustitiam. Id est, qui habet actum iustitie & intentionem, iustus quidem est, sed non ex se, sed sicut ille est ab eadem radice procedit. Iustitia in illo principaliter, in isto secundarie, in illo naturaliter, in isto per adoptionem. Quod est, qui iustus est, ab illo iustus est.

c Sicut & il. & c. Si cur non super in equitate dici solet verbi gratia ut multum interest inter faciem hominis & imaginem de speculo, quia hic corpus, ibi tantum imago & tamen hic & ibi oculi, & hic & ibi aures, ita nos habemus imaginem Dei, iustitiam Dei, sanctitatem Dei, sed non imaginem quam filius est aequalis patri, non iustitiam Dei qua ille iustus est incommutabili perpetuitate. Nos credendo in eum quem non videmus ut aliquando videamus, non sanctitatem qua ille sanctus est aternitate nos sancti fide.

d Ex diabolo est. Non carnis originem ducendo, sicut Manichaeus voluit de cunctis hominibus, sed imitationem & suggestionem peccandi sumendo ab illo, sicut filij Abrahę dicuntur imitando fidem eius, & Iudaei deserentes fidem Abrahę facti sunt non filij Abrahę, sed diaboli.

e Ut dissolvat. Id est, destruat illam naturam quam a diabolo traximus. Adam a Deo factus, sed peccando a diabolo natus, tales genuit qualis fuit. Cum concupiscentia nati sumus antequam nostram debitam addamus. De illa damnatione qua nascimur, morimur. Sed natus est Christus homo, ut solvat peccata hominum ut reducat ad vitam.

f Peccatum non facit. Non de omni peccato dicit, si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Sed de violatione charitatis, quam qui semen Dei, & verbum Dei quo renatus est in se

se habet comittere non potest, & ad hoc sequentia spectant de quolibet criminali potest accipi.

g Quoniam semen ipsius est. Verus filius patris non potest legem dimittere. Lex patris est. Diligite invicem.

* AVGVSTINVS. In hoc multum falluntur Pelagiani minus considerando scripturas. Non enim aduertunt eo quod quies fieri filios Dei, quo esse incipiunt in novitate spiritus, & renouari in interiori hominem secundum imaginem eius qui creavit eos. Non enim ex qua hora vis que baptizatur, omnis infirmitas eius absumitur, sed renouatio incipit a renouatione omnium peccatorum. Et in quantum quisque spiritualia sapit, qui iam sapit, intantum renouatur. Cetera vero in spe facta sunt, donec etiam in re fiant, usque ad ipsius corporis renouationem in meliorem statum immortalitatis & incorruptionis, qua induemur in resurrectione mortuorum.

h In hoc manifesti sunt filij dei, & filij diaboli. Omnis qui non est iustus, non est ex deo & qui non diligit fratrem suum, quoniam

a qui in eo manet, non peccat. Et omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum. Filioli, nemo vos seducat. Qui facit

c iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est. Qui facit peccatum

d ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc

e apparuit filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. Omnis qui

f natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius

g in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus

h est iustus, non est ex deo & qui non diligit fratrem suum, quoniam

h est iustus, non est ex deo & qui non diligit fratrem suum, quoniam

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non pec. Quamdiu sic manet, quia contraria simul esse non possunt in eodem subiecto.

2 Et omnis qui pec. non vidit eum. Videt enim Deum clare, cum videat ipsum summum bonum, nullo modo potest auerti ab eo per peccatum.

3 Nec co. e. Fide formata a charitate. Nec per hoc est intelligendum quod habens fidem charitate formatam, non possit peccare, ut aliqui dixerunt & male. Apoca. 2. a. Charitatem tuam primam reliquisti. memor esto itaque vnde excideris, &c. Sed sic est intelligendum, quod nullus viens actu fide formata a charitate, vel existens in ea peccat. Ideo dicitur. Nec cog. e. Scilicet, actu peccando.

4 Filioli. Hic consequenter remouet quoddam dictum erroneum, erant enim aliqui dicentes, quod cognitio fidei sine operibus sufficiebat ad salutem, contra quem errorem scripsit beatus Iacobus ut visum est supra in epistola sua, & sic contra ipsum dicit beatus Ioannes. Filioli (mei) nemo vos sedu. Prædicto errore.

5 Qui facit iusti. Id est, opera iustitie.

6 Iustus est. Et non ille qui credit sine operibus.

7 Qui facit pec. ex dia. est. Licet dicat se esse Christianum.

8 Quo. ab initio. Non est per hoc intelligendum quia creatus fuerit malus, ut dixerunt aliqui quia scribitur Gen. 1. d. Vidit Deus cuncta quae fecerat, & erant valde bona. Sed quia ex quo primo peccauit semper in peccato perseuerauit, nam peccatum eius est irremediabile, & ad peccandum homines induxit.

9 In hoc apparuit fi. Dei, in humanitate assumpta.

talitatis & incorruptionis, qua induemur in resurrectione mortuorum.

h In hoc manifesti sunt filij dei, & filij diaboli. Alia sunt communia bonis & malis. In hoc fonte, non communicat alienus. Quicquid vis habe, hoc solum nisi habeas, nihil tibi prodest. Alia non habeas, hoc habe implesti legem, quia plenitudo legis Charitas.

* Cyprianus. Discordans & dissidens, & pacem cum fratribus non habens, secundum quod Apostolus testatur nec si pro nomine Christi occisus fuerit, crimine dissensionis frater ne poterit euadere, quia sicut scriptum est, qui fratrem suum odit, homicida est, nec ad regnum celorum peruenit, aut cum Deo venit homicida. Non potest esse cum Christo, qui imitator Iudae maluit esse, quam Christi. Quale delictum est, quod nec baptismo sanguinis potest ablu.

* Idem. Homicidij facinore constringi eum quisquis zelauerit, & odio habuerit fratrem suum declarat Ioannes apostolus in epistola sua, &c.

10 Ut dissolvat opera diaboli. Per mortem suam, & ecclesia sacramenta ab eius mortis efficaciam habentia. Idem concludit.

11 Omnis qui natus est ex Deo. Per sacramentum baptismi quod est sacramentum fidei formata.

12 Peccatum non facit. In quantum sic natus, quia fides formata charitate non stat cum peccato mortali. Ideo subditur.

13 Quoniam semen ipsius in eo manet. Scilicet, gratia que non compatitur secum tale peccatum.

14 Et non potest peccare. In quantum habens gratiam, que non potest esse ratio peccandi, sicut sedes in quantum sedes non potest ambulare, & in hoc sensu, sedentem ambulare est impossibile, potest tamen peccare per vertibilitatem liberi arbitrii, quod non confirmatur in bono per gratiam in presenti, nisi in aliquibus ex gratia specialis, propter quod infert distinctionem filiorum Dei & diaboli, dicens.

15 In hoc manifesti sunt filij Dei scilicet, quia non peccant mortaliter.

16 Et si. diabo. Per operationem peccati. Et sic patet, quod non sunt aliqui filij Dei per fidem sine operibus, quod concludere intendebat.

17 Omnis. Hic ponitur secunda dispositio ad beatitudinem, quae est charitas fraterna, Mat. 5. a. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et diuiditur in duas partes. nam primo inducit ad fraternam charitatis actum. Secundo declarat debitum modum ibi. Filioli. Circa primam partem primo continuat se ad predicta dicens.

Omnis qui non est iu. Iustitia infusa.

18 Non est ex Deo. Quia illa sola facit dignum aeterna vita.

19 Et qui non diligit fratrem. Similiter non est dignus vita beata.

20 Quoniam haec est annunciatio. Id est, res annunciata.

* Quam

Aug. Beda.

C

Ue

Lib. 3. miff.

Io. c. pe. Ioan.

E

16

Re. L. D.

Se. & F.

a Quoniam ope eius maligna erat. Vbi est inuidia, non est fraternus amor. Opera Cain mala non dicit, nisi inuidiam, & odium fratris. Opa Abel iusta non dicit, nisi per charitatem, hinc discernuntur homines, Nemo atredat linguas, vel facta. Cor si non benefaciat pro fratribus suis, ostendit quid in se habeat. Cain recte offerebat, creatura creatori, sed non bene diuidebat, quando credebatur placere munera quae offerebat cum odio fratris Abel cum dilectione obtulit, & placuit.

b Nolite mirari fratres, Didymus. Non est mirandum si prauis homines, qui nominantur mundus, odio habent eos qui secundum Christum pie viuunt; tunc enim esset magis mirabile, si diligerent eos.

c Quapropter et si nos odit mundus, inquit, Ioannes veruntamen disciplinabiliter nouimus, quod relinquentes mortem, in vita sumus, fraternam charitatem habentes in pectore. Mortem, & uitam in his, non illa quae communiter dicitur percipere debemus, quibus etiam irrationalia animalia participantur, sed vitam aeternam quae ex fide Saluatoris, & virtute generatur, & contrariam ei sequentem mox peccatorum. Quoniam qui in hac morte est, non habet Dei memoriam; quia nec respexit intelligibilem lucem.

d Non miror si amator mundi fratrem odit separatum ab amore mundi, & caelestibus intentum desiderijs. Religio peccatori est abominatio.

e Nos scimus, &c. Nemo de virtutibus se extollat, nemo suarum virtutum

virtutum paupertatem metuat, qui fratrem diligit, apertum datur iudicium, quia ad sortem iustorum pertinet. **d** Manet in morte. Vita carnis anima, vita animae Deus. Corporis mors amittere spiritum, animae mors amittere Deum. Qui ergo per odium fratris amittit Deum, amittit vitam.

Hoc est praeceptum meum, ut diligatis alterutrum. **h**aec est annunciatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum. **†** Non sicut Cain, qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera eius maligna erant, fratris autem eius bona. **†** Nolite mirari fratres, si odit vos mundus. Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. **†** Qui non diligit manet in morte. **†** Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis, quoniam omnis homicida non habet vitam aeternam in se manentem. **†** In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui habuerit substantiam huius mundi,

1 ^a Existentes. ^b Diabolo qui inuidit Deo, & cecidit, inuidit homini, & deiecit. **2** ^c Qui odit fratrem. **3** Qui ex odio insequitur fratrem, puocat ad iram, & discordiam, & sic quantum ad se occidit eum in anima. **4** ^d Si quis contemnat odium fratris non contemnet in corde suo homicidium? Non mouet manus ad occidendum, & homicida iam tenetur, uiuit ille, & iste interfector iudicatur. **5** ^e Non habet vitam aeternam. In perpetuo cum Cain damnabitur, qui hoc genere homicidij tenetur, ut discordet a fratribus. **6** ^f In hoc cognouimus charitatem Dei. Praepositis multis rationibus de habenda charitate, tandem supponit de charitatis perfectione sub exemplo passionis dominicae. Hanc Petrus monetur habere cum Domino, interroganti profiteretur se amare, cui dicitur. Cum autem seaueris extends manus tuas, & alius te cinget, & ducit quo tu non vis. In quibus verbis, ut animam pro quibus poneret, docebatur. Maiorem enim charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. **7** ^g Qui habuerit, &c. Si vel ex temporis opportunitate, vel ex humana infirmitate non potigerit animas ponere, debemus saltem res nostras pro fratribus deponere, & hoc est nutrimentum charitatis. Qui didicit rem suam dare, quaque poterit seipsum deponere.

8 ^a Mundi amatores. ^b Propter mundum non debet minui dilectio. ^c Quia. **9** ^d Aeterna. ^e Per hoc. **10** ^f Non tantum uenturus est in aeternam mortem, sed iam manet. ^g Anima. ^h Diligere debemus, non odisse, quia, qui odit.

11 ^a Qui uel terro peccat, uel odio insequitur. **12** ^b Et si per fidem hic inter sanctos uiuere cernitur. **13** ^c Multis modis habendam esse charitatem probaui, ut uero ad finem ueniam, ex charitate debemus animam pro fratribus ponere, sicut Christus animam posuit pro omnibus nobis.

14 ^a Quoniam opera eius maligna erant, fratris autem eius bona. **15** ^b Nolite mirari fratres, si odit vos mundus. **16** ^c Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. **17** ^d Qui non diligit manet in morte. **18** ^e Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. **19** ^f Et scitis, quoniam omnis homicida non habet vitam aeternam in se manentem. **20** ^g In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere. **21** ^h Qui habuerit substantiam huius mundi,

monetur habere cum Domino, interroganti profiteretur se amare, cui dicitur. Cum autem seaueris extends manus tuas, & alius te cinget, & ducit quo tu non vis. In quibus verbis, ut animam pro quibus poneret, docebatur. Maiorem enim charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. **22** ^a Qui habuerit, &c. Si vel ex temporis opportunitate, vel ex humana infirmitate non potigerit animas ponere, debemus saltem res nostras pro fratribus deponere, & hoc est nutrimentum charitatis. Qui didicit rem suam dare, quaque poterit seipsum deponere.

1 ^c Qui odit fratrem. **2** Qui ex odio insequitur fratrem, puocat ad iram, & discordiam, & sic quantum ad se occidit eum in anima. **3** ^d Si quis contemnat odium fratris non contemnet in corde suo homicidium? Non mouet manus ad occidendum, & homicida iam tenetur, uiuit ille, & iste interfector iudicatur. **4** ^e Non habet vitam aeternam. In perpetuo cum Cain damnabitur, qui hoc genere homicidij tenetur, ut discordet a fratribus. **5** ^f In hoc cognouimus charitatem Dei. Praepositis multis rationibus de habenda charitate, tandem supponit de charitatis perfectione sub exemplo passionis dominicae. Hanc Petrus monetur habere cum Domino, interroganti profiteretur se amare, cui dicitur. Cum autem seaueris extends manus tuas, & alius te cinget, & ducit quo tu non vis. In quibus verbis, ut animam pro quibus poneret, docebatur. Maiorem enim charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. **6** ^g Qui habuerit, &c. Si vel ex temporis opportunitate, vel ex humana infirmitate non potigerit animas ponere, debemus saltem res nostras pro fratribus deponere, & hoc est nutrimentum charitatis. Qui didicit rem suam dare, quaque poterit seipsum deponere.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quam audistis ab initio. Conuersionis uestrae.
- 2 Ut diligatis alterutrum; Charitatiue.
- 3 Non sicut Cain. Supple sitis.
- 4 Qui ex maligno erat. Id est, diabolo.
- 5 Et occidit fratrem suum. Abel. Genes. 4.
- 6 Et propter quid occidit eum? respondet.
- 7 Quoniam opera eius maligna erant fratris autem eius, &c. Ista fuit occasio praui. Nam munera Abel propter eius iustitiam erant accepta Deo: in cuius signum ignis descendit de caelo, & consumpsit eius sacrificium, unde Genes. 4. a. ubi dicitur. Et respexit Deus ad Abel, & munera eius, interpretatio Theodotionis habet. Inflammavit Deus super Abel: talis enim inflammatio signum est acceptationis diuinæ, ut patet 6. Iudicum de oblatione Gedeonis, & 13. in oblatione Manue, & 3. Regum 18. in oblatione Heliae, & 2. Paralipomenon 4. de oblatione Salomonis. Quod uidens Cain concepit odium contra fratrem, & inuidiam: ex quo odio, sicut ex causa propinqua occidit eum. Dicuntur autem opera Cain fuisse maligna, quia licet offerret Deo, tamen de peioribus, & ex voluntate peruersa. Ideo dicitur Genes. 4. a. Ad Cain autem, & ad munera eius non respexit. Quasi dicat, propter malitiam Cain munera eius non acceptauit, & ex hoc concludit, dicens.
- 8 Nolite mirari fratres si odit vos mundus. Quia opera eius maligna sunt, uestra autem bona. Et subdit causam bonitatis, dicens.
- 9 Nos scimus. Certitudinaliter, si referatur ad Apostolos qui receperunt spiritum sanctum in signo visibili, & in gratia fuerunt confirmati, & de hoc per diuinam reuelationem fuerunt certificari. Si autem ad alios referatur, tunc hoc scire accipitur pro probabili coniectura.
- 10 Quoniam translati sumus de morte ad vitam. Culpae.
- 11 Ad vitam. Gratiae.
- 12 Quoniam di. fr. Opera uero ex charitate facta sunt meritoria, ideo subdit per oppositum.
- 13 Qui non diligit manet in morte. Quia caret charitate quae est vita animae.
- 14 Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Quod est peius quam non diligere eum.
- 15 Non est. Sui ipsius spiritualiter, & fratris sui corporaliter, dispo-

dispositiue tamen; nam odium est dispositio ad homicidium, licet dictum est de Cain, **16** Et sci. qu. omnis h. non ha. vi. Quia non habet gratiam quae est in nobis quaedam inchoatio vitae aeternae, quae consummatur in gloria, quae est gratia consummata. **17** In h.c. Hic consequenter inducit ad actum fraternae charitatis per exemplum Christi, qui mori uoluit pro nostra salute. Et primo facit suam inductionem. Secundo aliquorum exclusionem, ibi; Qui habuerit, &c. Circa primum patet litera usque ibi. **18** Et nos de. pro fr. animas p. Id est, vitam corporalem pro salute eorum spirituali exponere. Et hoc debitum patet ex ordine charitatis secundum quem Deus super omnia diligendus est, & post ipsum anima propria, & tertio loco anima proximi, quarto, & ultimo proprium corpus, secundum August. 1. de doctrina Christiana. Bonum uero minus diligibile, secundum ordinem rectum debet exponi pro salute magis diligibilis; propter quod vita corporalis est exponenda pro spirituali salute proximi. Non tamen omnes semper ad hoc tenentur, nec uniformiter. Cuius ratio est, quia cuilibet semper imminet cura sui corporis, non autem cura de salute spirituali proximi, sed solum in casu necessitatis, ut si quis videat periclitari proximum spiritualiter, & non possit sibi aliter subuenire, nisi per hoc quod talis uidens exponit se morti corporali, in tali casu tenetur hoc facere, & non alius. Et hoc modo uidet Beatus Vitalis martyr Ursinum medicum in articulo mortis positum pro fide Christi, & expauescentem suis exhortationibus roborasse, pro quo ad mortem fuit condemnatus. Illi uero qui curam animarum habent, ut sacerdotes Curati, Episcopi, & alij prelati, non solum in hoc casu, sed et in alijs tenentur pro salute subditorum suorum vitam exponere corporalem, utpote si lupo inter gregem ad corrumendum eum in fide, vel moribus, aliter non esset pastor, sed mercenarius, secundum testimonium Saluatoris Io. 10. **19** Qui ha. Hic consequenter ostendit in aliquibus defectum huius charitatis dicens. Quibus sub. h. m. i. diuitias. Hic tangit duplex casus in quo elemosinam facere necessitatis est, & precepti. Unus accipit ex parte facientis. scilicet quoniam habet superfluum uictui, & uelutitui, consideratis necessitatibus personarum, & status, & non solum secundum praesentem statum, sed etiam secundum ea quae probabiliter possunt

Ioan. 21. c. lbi. 15. b
Ordo dilectionis

Serm. de opere, & elemosyna. Matth. 25.

Cyprianus. Ioannes ponit charitatem Dei non esse apud eos, quos videamus operari in pauperem nolle. Si enim Deus el elemosynis pauperum generatur, & cum datur minimis, Christo datur, non est quod quis terrena celestibus praeferat, nec diuinis humana praeponat. Sic vidua cum in siccitate, & fame consumptis omnibus de modico farre, & oleo, quod super fuerat, fecisset sub cineritium panem, quod assupto cum liberis mortura esset, superuenit Helias, & petiit sibi prius ad edendum dari, inde illam cum filius vesci, nec obtemperare ille dubitauit, aut Heliae filios mater in fame, & egestate, praeuoluit, & cat.

3. Reg. 17. B. Cordibus nostris

Joan. 15. b

a Filioli. Quia non est perfecta charitas in illo, qui non ponit animam pro fratribus. vel qui saltem non dat pecuniam, ergo ut perfectam charitatem habeatis **filioli** eiusdem patris, non diligitis. &c.
b Non diligamus verbo, neque lingua. In verbo pura locutio, non opus in lingua multiplex oratio intelligitur, sicut quidam saepe repetitis sermonibus affectum suum uolunt commendare.
c Sed opere. Quia etiam si fallimur in dilectione ex humana infirmitate, non fallimur in mercede, quia maior est corde nostro, & nouit quo zelo fiant omnia.
d Et veri. Ut simplici intentione beneficia praestemus non propter iactantiam, uel propter aliquod temporale commodum, sed respectu solius Dei.
e In hoc, &c. f. c. no. in hoc quod veritatem diligimus scimus quod ex ueritate sumus. i. scimus nos ex Deo (qui est ueritas) hanc ueram dilectionem habere, & ex hac dilectione scimus nos esse in conspectu, i. promereri eius conspectum, & in

& in hac etiam suademus corda nostra ad meliora opera excogitanda, **f Et in consp. &c.** i. tales cogitationes corda nostra habere suademus, quae diuinis sint dignae conspectibus. Omnes. n. q. aliquid facere disponunt ad idem factum meditandum corda sua se conuertere suadent. Sed qui mala cogitat, si posset Deo occultaret, qui uero bona, hi facillime cordibus suadent ut conspectui Dei partefieri desiderent, quod est indicium magnae perfectionis, cum sua operatio, uel cogitatus a Deo gaudet uideri, quia qui facit ueritatem, uenit ad lucem, & manifestentur eius opera, quia in Deo facta sunt.
g Quoniam si re. Et hoc magnum est, quod per dilectionem, ita mundas habemus cogitationes, quod Deo eas uolumus ostendere, quia etiam si conscientia accusaret nos intus, & uellet latere Deum, quia non bono animo bona nostra faceremus, tamen Deo latere non possemus, quia maior est corde nostro, & nouit omnia, ualet ergo dilectio, quae nos commendat illi, quem latere non possemus.
h Et quic. pe. Magna promissio, & desiderabilis fidelibus. Sed si quis adeo peruersus, ut celestibus promissis non delectetur, saltem timeat quod e contrario sapientia terribiliter in tonat. **Qui auertit aurem suam, ut non audiat legem, oratio eius erit execrabilis.**
i Et hoc est man. Mandatum singulari modo praeponeit, & duo subiungit, quia haec nequeunt separari.
k Et qui. ser. m. Quia mercede haec mandata fidei, & dilectionis seruentur exequitur.

a Viduus, uel uestitus. **b** Ut non compatiatur miseris illius, uel nihil det etiam si compatiatur. Si superflua non potes dare fratri, animam tuam non potes ponere pro fratre.
a Contra uerbo, & lingua.
a Cum opera pietatis in ueritate facimus, patet quod ex Deo, qui est ueritas sumus, cum eius perfectionem pro modo nostro imitauer.
a Ad meliora excogitanda.
a In dilectione, sed certi sumus, quod putam dilectionem fratrum habemus, salutem fratrum querentes, non aliud emolumentum. Item si non reprehenderit in oratione Domintca, dum dicimus. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos, &c.
a Ex radice charitatis. **b** Esti aliquando non ad uoluntatem, semper tamen ad salutem.
a Charitatis. **Animo.** **Opera charitatis.**
a In abscondito ubi ipse uidet. **b** Quasi aliquis quereretur, quod est illud mandatum, fides, & dilectio.
a Quia non est aliud nomen in quo oporteat saluos fieri. **b** Hoc est man. meum, ut diligatis inuicem sicut & dilexi uos Amate uos ad hoc ad quod uos diligo, id est, ut ad beatitudinem pertingatis.
a Ita puro amore, non sicut latrones, uel quilibet scelerati se diligunt, sed non casto. Amant se inuicem mali, sed amor iste tartareus est, & peior quam discordia.
b Non amas regem, cuius contemnis legem.

NICOLAUS DE LYRA.

Diuiti nihil pro primum

* possunt occurrere & frequenter occurrunt. Et secundum hoc dicitur Luc. 11. f. Quod superest, date elemosynam. Vnde Basilus. Famelicus panis est quem tu tenes, nudi tunica, quam in coelau conseruas, discalciati calceus qui apud te marcescit, indigentis argentum quod possidemus inhumatum, quocirca tot iniuriarum quot dare ualeres. Et hoc idem dicit Amb. in decretis di. 47. c. sicut hi. Et hoc notatur cum dicitur. **Qui habue. substan. huius mundi.** i. diuitias superfluas modo dicto. Secundus casus accipitur ex parte recipientis, scilicet quando patitur urgentem necessitatem, & non apparet unde sustentari possit nisi per elemosynam istius, & tunc iste tenetur dare non solum de superfluo, sicut in casu praedicto, sed etiam de necessario, non personae suae secundum individuam considerationem, (quia plus quilibet tenetur sibi quam alteri, si sit in necessitate simili) sed de necessario sui status, nam quilibet debet se restringere ut proximum adiuuet in ultima necessitate. Et secundum hoc subditur.
1 Et vi. fra. su. ne. pa. Scilicet, ultimam.
2 Et clause. uisce. Subuentionem ei denegando.
3 Quomodo chari. &c. Quasi dicat nullo modo, in tali enim casu est transgressor praepcepti diuini, propter quod dicit Amb. Pasce fame morientem, si non paupisti occidisti.
4 Filioli. Hic consequenter inducit ad debitum diligendi modum, dicens. **Filioli mei, si non dili. ver.** Scilicet tantum, sicut illi qui uerbo dicunt se fratribus, compari, sed de facto nihil, & hic est amor fictus siue vanus.
5 Neque lin. Scilicet fallaci, sicut Ioab dicit Amasa. 2. Re. 20. c. **Salua mi frater.** Et statim interfecit eum, & hic amor non solum est fictus & vanus, sed etiam proditorius.

6 Sed opere. Contra primum.
7 Et veri. Contra secundum.
8 In hoc. f. efficaciter, & ueraciter.
9 Cognosci. quo. veri. su. i. ex Deo qui est ipsa ueritas.
10 Et con. eius sua. cor. nostra. Ad uerax charitatis opera. Vel aliter. **Suadebimus cor. no. i.** confidenter praesentare poterimus coram eo corda nostra, quod si aliter diligeremus. i. uane, uel false, hoc facere non possemus. ideo subditur.
11 Quoniam si repre. nos cor. nostr. De uana, uel falsa dilectione.
12 Maior, & c. no. omnia. propter quod talis uanitas, uel falsitas non latebit eum.
13 Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos. De uana, uel falsa dilectione.
14 Fiduciam ha. ad Deum. in nostris necessitatibus recurrendi ad ipsum.
15 Et quicquid pe. De pertinentibus ad nostram salutem, & perseveranter.
16 Accipiemus ab eo. Non tamen semper statim, sed tempore opportuno, nam aliquando differt petitiones fidelium implere, ut non sic uilescat quod praestat, & ut prolixiori desiderio, & postulationis repetitione meritum eis accrescat, & subditur ratio impletionis, cum dicitur.
17 Quoniam man. e. cu. & c. ipse aurem custodientibus mandata eius uitam eternam promittit. Mat. 19. c. **Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.** Et fidelis est adimplendo promissa, & quae sint eius mandata, subdit dicens.
18 Et hoc est man. eius, & c. Hic accipitur singulare pro plurali, quia omnia mandata eius continentur in fide per dilectionem operante. Ro. 13. c. **Plenitudo ergo legis est dilectio.**
19 Et qui ser. man. eius, per dilectionem adimplendo

Sed

In

A *In illo manet, &c.*
 Primis temporibus
 crescentis Ecclesie,
 cadebat spiritus su-
 per credentes, & lo-
 quebantur linguis, &
 facie-

a *Deo, ut in domo, ut in tuto refugio.*
b *Ut in mundo vase, & in presenti, & in futuro.*
mandata eius in illo manet, & ipse in eo. Et in hoc scimus,
quoniam manet in nobis de spiritu quem dedit nobis.

faciebant miracula. **D**
 Sed nunc non eget ec-
 clesia exterioribus si-
 gnis. Ois qui habet fidem, &
 charitatem, testatur in
 se spiritum manere.

NICOLAUS EDLYRA.

1 *In illo manet. Sicut amans in amato, & etiam econverso, &c.*
2 *Et in hoc scimus quoniam manet in nobis. Dicto modo.*

3 *De spiritu. Hoc est, per spiritum.*
4 *Quem dedit nobis. Si hoc intelligatur de Beato Ioanne, & alijs Apostolis, istud scire est per certitudinem diuine reuelationis, si autem de alijs, est per probabilem coniecturam, ut dictum est sup. eo. cap.*

C A P. IIII.

a *Charissimi nolite, &c.* * Oecumenius. Postquam sermonem absoluit de dilectione erga proximum, & hanc indicium esse demonstrauit permansionis Spiritus quem accepimus, subiungit nunc eorum quoque dijudicationem qui vere fratres sunt & proximi, ut hanc habentes, non incidamus occasione precepti de dilectione ne in falsos fratres, falsos apostolos, falsosque prophetas, maximum inde nobis damnum comparantes. Siquidem complectendo illos, tanquam similes essent morum, primum nobis ipsis nocerimus, dum sermone communicamus cum his qui fide impij sunt, & sancta canibus proponimus; deinde & his qui vna nobiscum versantur. Nostra namque erga illos dilectio suadebit multis, ut ipsos assumant preceptores, credantque his que ab ipsis dicuntur, dum non obseruantes veluti furto subducti sunt propter illorum conuersationem, quam habent nobiscum. Et quod sit horum indicium, dicit hoc esse quod sequitur.

vestris, qui Christum in carne venisse apertissime negant, &c. Constat enim eos non esse ex Deo, in quantum errant, in quantum peccant, in quantum blasphemant.
 * Idem. Arrianus qui non confitetur Christum esse æqualem Deo, & natura, aternitateque coeternum gignenti, æqualem patri, qui se meritum exinanuit formam serui accipiens, non formam Dei amittens, non confitetur Christum in carne venisse. Sic & Eunomius par ei, socius ei non multum diuersus, & iste negat Christum. Sic Sabellius, Photinus, Donatista quidam. Qui confitetur quod nos, unigenitum filium æqualem patri eiusdem substantiæ, æterno coeternum, dicamus eis. Verbis confitemini, factis negatis. Quid est negare factis? Superbire, & schismata facere, non in Deo, sed in homine gloriari, &c.

Sermo. 13. de verb. Apoll.

C A P. IIII.

a *Spiritualiter loquenti, ut eum eligatis ad imitandum, quia quedam dona spiritus sunt communia tam bonis quam malis, præter charitatem.*

Charissimi nolite omni spiritui credere, sed

probate spiritum si ex Deo sint: quoniam multi

pseudo propheta exierunt in mundum. In hoc cognoscitur spiritus

Dei. Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne

venisse, ex Deo est. Et omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est. Et hic est Antichristus; de quo audistis, quoniam venit

supra. Et subditur modus probationis, cum dicitur.

6 *In hoc cognoscitur Spiritus Dei. Id est, loquens de spiritualibus ex inspiratione diuina.*

7 *Omnis spiritus, &c. ex Deo est. Id est, loquitur ex inspiratione diuina, Christus enim est nomen suppositi in duplici natura, scilicet diuina, & humana. In diuina, ab æterno. In humana, ex tempore. Venit igitur in carnem humanam naturam assumendo in Virgine, sed venit in carne nascendo de ea in carne assumpta. Et sic patet, quod venisse in carne, includit venisse in carnem; quia secundum præsupponit primum, propter quod Apollolus magis expressit secundum quam primum.*

8 *Et omnis spiritus qui soluit Iesum. Sicut Ebion, & Cherintus negantes eius diuinitatem, & omne malum sentientes de incarnatione verbi.*

9 *Ex Deo non est. Id est, non loquitur ex spiritu diuino, sed maligno. Ideo subditur.*

10 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

11 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

12 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

13 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

14 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

15 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

16 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

17 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

18 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

19 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

20 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

21 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

22 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

23 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

24 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

25 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

26 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

27 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

28 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

29 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

30 *Et hic est Antichristus. Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.*

non confitetur Christum in carne venisse

Aug. serm. 33 de verb. ap. 1.

Matth. 7. c

a Et nunc iam in mundo est. **z** Oecumen. In mundo ait iama esse Antichristu, non corporaliter, sed propter eorum ptertia qui via illi preparant, nempe pseudopphetas, pseudoapostolos, & hereticos. Hic aut Antichristus homo erit, qui Satanam circumferet, clatus aduersus omnem qui dicitur Deus, aut nume. Ideo quodque idola colere aspernabitur, quos dicitur Deos significauit. Potro per hoc quod addit, *Omne numen*, et Christianismum significat; & seipsum solum conabitur ostendere Deum.

b Maior est qui in vobis, quam qui in mundo. **z** Oecumen. Verisimile erat quosdam horum egre ferre dum illos quidem videret a multis eos haberi in pretio, fese autem despici. Ideo ait, Ne incetore afficiamini, si vos a multis contemnimini, illi vero ab his assumentur.

z Cyprianus. Ad gerendum certamen animatos esse oportet in diuinis castris milites Christi, vt incorrupta fidei firmitate non blanditiae decipiant, non minae terreat, non cruciatus, atq; tormeta detineant, quia maior est qui in vobis est, q̄ qui est in hoc mundo. **z** Idem. Timendas non esse iniurias, & penas persecutionum, quia maior est Dominus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum, Ioannes in Epistola probat, dicens; *Maior est qui in vobis est, &c.*

c Ipsi de mundo. Hi spiritus non sunt diligendi, non sunt audiendi. Quia etsi Christi nomen inuocant, & signo Christi se notant, tamen sunt de illorum numero qui mundana cupiunt, qui caelestia ignorant.

d Ipsi de mundo lo. Ratione mundanae sapientiae probantes, non posse Deum hominem mortuum suscitare, hominem mortalem in coelis habere mansionem, & alia huiusmodi.

e Charissimi dili. nos. Commendauit charitatem multis modis, iam ad eius singularem laudem accedit, in quo cum maxime

maxime debemus audire, scilicet qui diligit ex Deo natus est, & Deum nouit, quia Deus charitas est. Dixerat, charitas ex Deo est, hic superaddidit, Deus charitas est.

Augustinus. Charitas est affectus animi ad diligendum Deum propter Deum, & proximum propter Deum. Item alibi, Tu autem Domine neq; affectus animi, neq; animus es, sed Dominus Deus animi tu es. Qui facit contra charitatem, contra Deum facit; facile quamquam videatur cuius facere contra hominem, sed contra Deum facere quis non timet? **f** Char. ex d. est. Filius Deus est ex Deo, Spiritus sanctus Deus est ex Deo, & non tres Dij, sed vnus Deus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & ille diligit in quo habitat Spiritus sanctus; Ergo dilectio est Deus, sed Deus qui ex Deo, & ita vere dicitur, & dilectio ex Deo, & dilectio est. Cum dicitur, ex Deo, aut filius intelligitur, aut Spiritus sanctus. Cum Apostolus dicat; *Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*, intelligimus dilectionem Spiritum sanctum esse. Hic est fons in quo non communicat alienus, cum in omnibus alijs sacramentis Ecclesiae communicet. Ad hunc fontem bibendum nos hortatur, dicens: Diligamus inuicem.

g Quoniam Deus chari. Non differt in Deo, vt iustus, & iustitia dicatur, vt diligens, & dilectio dicatur, quia non transnominatiue a iustitia dicitur iustus, vel diligens dilectione, quia iustitia, vel dilectione habeat, sed quia est iustitia, vel dilectio.

h In hoc apparuit. Probando, q̄ Deus charitas est, & q̄ nos diligit, voluit inducere nos suo exemplo, vt inuicem diligeremus, & ad notitiam eius veniremus. Sicut Deus non expectauit, vt eum diligeremus, sic nos non expectemus, vt alij nos diligant, sed priores diligamus. Dilectio patris probata est, quia misit filium; dilectio filij quia mortuus est.

1. Thessal. 2.

a ^a Habitans in mentibus eorum qui Christo verbo, vel opere repugnant, non iam operatur mysterium iniquitatis. ^b Amatoribus mundi. ^c Illi non sunt ex Deo, sed vos. ^d Confitendo Iesum venisse in carne habendo charitatem.

a & nunc iam in mundo est. Vos ex Deo estis filii, & vicistis eum, quoniam maior est qui in vobis est, quam qui in mundo. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit. Nos ex Deo sumus. Qui nouit Deum, audit nos: qui non ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris. Charissimi diligamus nos inuicem, quia charitas ex Deo est. Et omnis qui diligit fratrem suum, ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui non diligit, non nouit Deum, quoniam Deus charitas est. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum

^f Deum
Epist. 9 que est ad confes. de Mappalico.

g Cyprianus. Ad gerendum certamen animatos esse oportet in diuinis castris milites Christi, vt incorrupta fidei firmitate non blanditiae decipiant, non minae terreat, non cruciatus, atq; tormeta detineant, quia maior est qui in vobis est, q̄ qui est in hoc mundo. **z** Idem. Timendas non esse iniurias, & penas persecutionum, quia maior est Dominus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum, Ioannes in Epistola probat, dicens; *Maior est qui in vobis est, &c.*

c Ipsi de mundo. Hi spiritus non sunt diligendi, non sunt audiendi. Quia etsi Christi nomen inuocant, & signo Christi se notant, tamen sunt de illorum numero qui mundana cupiunt, qui caelestia ignorant.

d Ipsi de mundo lo. Ratione mundanae sapientiae probantes, non posse Deum hominem mortuum suscitare, hominem mortalem in coelis habere mansionem, & alia huiusmodi.

e Charissimi dili. nos. Commendauit charitatem multis modis, iam ad eius singularem laudem accedit, in quo cum maxime

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Vos ex Deo estis filii. Per baptismum regenerati.
- 2 Et vicistis eum. I. figuralem Antichristum, confitendo Iesum Christu esse Deu, & veru hominem, vel. Vicistis eum. i. mundum, deincendo concupiscentiam oculoru, & carnis. & superbiam vitæ quæ nomine mundi intelliguntur, vt dictum est sup. 2. cap.
- 3 Quoniam ma. est qua in vo. est. Spiritus Dei in quo vicistis concupiscentias mundi, & non virtute propria.
- 4 Quam qua in mundo. i. quam spiritus malignus qui habitat in hominibus mundanis, & excitat concupiscentias prædictas.
- 5 Ipsi. Hic consequenter determinat veritate ex parte audientiũ. Circa q̄ sciẽdu, q̄ qlibet libet audire illud ad quod pronitate habet, & oppositu abhorret: iõ hæretici in doctrina sua laxabat hoibus mũdanis delectabilia, vt sic facilius puerteret eos circa credibilia. Et hoc est qd dicit, Ipsi. i. hæretici q̄ sunt figura Antichristi.
- 6 De mun. s. i. quærentes huius mundi delectabilia; vnde dicit Aug. in lib. de vtilitate credendi. Hæreticus est qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ principatusque sui gratia falsas, ac nouas opinioniones gignit, vel sequitur.
- 7 Ideo de mun. lo. Nam ex abundantia cordis os loquitur.
- 8 Et mun. eos au. Nam ad ea quæ prædicant afficitur.
- 9 Nos ex Deo su. Regenerati. 10 Qui no. Deum. Fide formata charitate. 11 Audi nos. Acquiessendo doctrinæ nostræ.
- 12 Qui non est ex Deo, non au. n. Sed magis abhorret doctrinam nostram. 13 In hoc cog. spir. ve. & spiri. erroris. Doctorem, & discipulum veritatis, & doctorem, & discipulum erroris falsi.
- 14 Charissimi. Declarata veritate de verbi incarnatione, hic reuertitur ad tractandum de charitate, de qua in hoc libro principaliter intent, vt patet ex processu libri, propter quod tractado de alijs, intermiscet de charitate. Ad qua inducit hic quadruplici ratione. Prima sumitur ex filiatione Dei, quam per charitate consequimur; nã ipsa diuidit inter filios regni, & perditionis, iõ dicit,

- 14 Diligam. nos inuic. quia charitas ex Deo est. i. a Deo infusa est.
- 15 Et omnis qui diligit fratrem suum ex Deo natus est. Quia charitas est quædam participatio diuinæ naturæ in nobis.
- 16 Et cog. Deum. Hic ponitur ratio secunda, quæ accipitur ex Dei cognitione, quam debemus appetere, & sic hanc habemus per charitatem. Nam sicut malitia voluntatis per habitum vitiosum peruertit rationis iudicium, ita econuerso bonitas eius quæ est per charitatem, causat in intellectu iudicium rectum; propter quod dicitur 1. Cor. 2. d. *Animalis homo non sapit ea quæ sunt spiritus Dei, spiritualis autem iudicat omnia.* Et hoc est quod dicitur.
- 17 Et cog. Deum. s. habens charitatem.
- 18 Qui non diligit. Dilectione charitatiua.
- 19 Non nouit Deum. s. notitia meritoria.
- 20 Quoniam Deus cha. est. Non est per hoc intelligendum, q̄ Deus sit charitas mouens immediate voluntate humanã ad actũ diligẽdi sine habitu medio, vt videtur sentire Magister sententiarũ in 17. dist. primi libri, quia sic tolleretur ratio delectabilis ab actũ diligẽdi. Nã habitus perficiens potentia facit actum delectabilem, s. Ethic. Deus aut nõ pot esse forma perficiens potentia voluntatis creatæ, ergo &c. Similiter ratio meriti; nã sic in actu diligẽdi voluntas eẽt tantummodo mota, & sic nõ diligeret liber e, nec p conseques meritorie. Iõ tenet ab oibus doctoribus, q̄ Deus monet ipsã voluntate ad actũ diligẽdi meritoriu p habitũ charitatis infusum, sicut intellectu ad actũ credẽdi p habitũ fidei. Est igit sic intelligẽdu. Quoniam Deus, &c. s. increata, sicut est bonitas, & sapientia ad cuius cognitionẽ rectã inclinatur charitatis habitus, vt dictũ e sup. Obiectũ. n. huius cognitionis nõ est verũ absolute, sed verũ cõfusse se habes appetitui recto, iõ subtracta dilectione charitatiua, q̄ facit appetitũ intellectuũ rectũ, maxime circa Deũ, nõ remanet ralis cognitio. 21 In hoc apparuit. Hic ponitur tertia ratio, quæ accipitur ex Dei imitatione quæ ex dilectione Dei ad nos.
- 22 Quoniam filium suum unigenitũ mi. i. in humanitate assumpta.

A Non quasi nos. Non prius dileximus, ut quasi merito nostrae dilectionis ipse diligeret nos, sed & ipse prior dilexit nos, ut praecunte gratia eius nos eum diligamus.

* Oecumenius. Hoc est. In hoc ostenditur quod Deus sit charitas. Deinde extollens bonitatem charitatis Dei, ait: Nō

quod nos dilexerimus ipsum hoc fecit Deus, dans filium suum pro nobis, quasi dilectis debuisset, ut diligentibus responderet aequalem affectum, sed per charitatem prior auspiciens beneficium erga nos, misit filium suum, nec solum misit, verum etiam pro peccatis nostris proprio illius sanguine placatus est. Si sic ergo dilexit nos Deus, quamquam in natura nihil nobis commune esset cum illo multo magis debemus, & nos diligere eos, qui eiusdem nobiscum sunt naturae, & cognito bono, quod a charitate procedit, inuicem illud admittate. Quemadmodum enim culpa est illi, qui non eligit quod eligendum est, ita & laudi datur ijs qui diligunt dignos dilectione, eo quod chari sint. Ita autem affecti, utrumque habemus, & ἀγαπᾶται, id est, charissimi, & ἀγαπᾶται, hoc est, amore prosequentes per dilectionem erga proximos.

b Propitiationem. Alia translatio litatorem, id est, sacrificatorem pro peccatis nostris.

c Et nos debemus alterutrum diligere. Dilige, & quod vis fac. Siue taceas, dilectione tace; siue clamas, dilectione clama. De hac radice non potest, nisi bonum exire.

d Deum nemo vidit unquam. Sicut videntur ista visibilia corporis sensibus nota, sic non videtur Deus. Sed & si aliquando hoc modo videndi visus est, non sicut istae naturae videntur, sed voluntate visus est, specie qua voluit apprensus, latente natura, & incommutabiliter in se permanente. Eo autem modo quo videtur sicut est, nunc fortasse videtur ab Angelis, a nobis tunc videbitur cum aequales Angelis erimus. Sed nec tunc videbitur, sicut ista visibilia, quae corporali visione cernuntur, sed unigenitus qui est in sinu patris ipse narrabit; quod non ad oculos, sed ad mentium visionem pertinet. Sicut ergo si Solem istum videre vellemus, oculos corporis purgaremus; sic volentes videre Deum, oculos mentis purgemus. Sed quia haec visio in futuro speratur, quid agendum est, quo solatio utendum, dum adhuc peregrinamur in corpore?

* Didymus.

a Mori pro mundo. Resuscitantem, b Quia prius mortui. In hac missione.

a In hoc est charitas, non t quasi nos dilexerimus Deum, t sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Charissimi, si Deus dilexit nos, & nos debemus alterutrum diligere, t Deū nemo vidit unquam. Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est. In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu sancto suo dedit nobis, & nos vidimus, & testificamur, quoniam pa-

ueniet eis qui tempus mundumque transcendunt.

c Diligamus inuicem. Sic Deus in nobis manet.

f Et char. eius, &c. Incipe diligere, coepit Deus in te esse; cresce in dilectione, & amplius habitando in te Deus faciet te perfectum, ut diligas, & inimicum, sicut & ipse inimicos dilexit.

g In hoc cogno. Vnde sciemus si habeamus spiritum Dei? Interroga viscera tua, si sint plena charitate, habens spiritum Dei. Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

h Quoniam in eo manemus. Deus in nobis manet, & nos in Deo, & nemo de salute desperet, quia etsi morbi scelerum nos deprimunt, omnipotens est medicus qui saluet. Gaudeamus in spe, ut veniamus ad rem.

* Oecumenius. Multa ex his quae nobis inuisibilia sunt, ex actionibus esse deprehendimus. Certe quemadmodum neque animam quisquam vidit, sed tamen ex actionibus, & motionibus in nobis esse deprehendit; ita & dilectionem Dei erga nos, veluti per quandam motionem, ac operationem deprehendimus. Et quae est operatio? Pura, ac sincera dilectio erga proximum. Hoc indicium est, & nos in ipso, & ipsum in nobis manere, quod etiam de spiritu suo dederit nobis. Quoniam ergo per puram dilectionem cum eo communicamus, ex hoc etiam nos, inquit, qui secundum carnem eum vidimus, cognouimus eum, & testificamur quod pater miserit eum Salvatorem mundi.

* Didymus.

7 Si diligamus in. Charitativae.

8 Deus in nobis manet. Sicut amatus in amante: quae quidem mansio est aequaliter eadem cum mansione patriae. Nam habitus charitatis non euacuatur adueniente statu patriae, sed manet, & perficitur, sed cognitio via euacuatur.

9 Et charitas eius in no. perfe. est. Exponatur sicut supra 2. c.

10 In hoc cog. Exponatur ut supra in fine cap. praeced.

11 Et nos. Supra in principio huius cap. tractauit de incarnatione verbi hic confirmat dictam determinationem, & primo facit propositum. secundo inducit ad dilectionis actum, ibi: Deus charitas est. Determinationem vero, suppositam de incarnatione verbi confirmat per hoc, quod conuersatus fuit cum verbo incarnato, & opera eius vidit, & hoc est quod dicit. Et nos. & alij Apostoli.

12 Vidimus. Viderunt enim eius humanitatem oculis corporalibus, et eius diuinitatem oculis mentalibus, non in se, sed in effectibus suis, sicut videtur causa in effectu; viderunt enim eum facientem miracula virtutem totius naturae creatae transcendentia, & non solum orando, sicut alij Sancti, sed etiam imperando, tanquam virtute propria.

13 Et testi. De visu dicto modo.

14 Quoniam pater. Eiusdem naturae, & potestatis cum eo.

D Didymus. Cum inuisibilis sit Deus, nullus eum sensibilibiter vidit unquam, quando non potest videre aspectus corporalis incorporalia. Interrogemus, unde affirmant quidam visum ab aliquibus creatorem? Et siquidem Moysen protulerint, sciant quia praeter quam quod diu rogauit, intelligibilibiter non sensibilibiter ei Deus apparuit. Dicendum namque est, quia faciem non vidit, sed postrema creaturae, quarum generationes conscripsit; haec namque postrema, & post Deum sunt. Si Esaiam in medium deduxerint, dicentes eum vidisse Deum, & pedes sedentis in throno. Dū Esaiam dicta, multa expositione egeant, hoc in tempus aliud differamus, &c. Dicendum quoque est, hūc sermonem, nunquam, significat tempus aliquod certum, quia videre disciplinabiliter Deum pro-

1 vnigenitum misit Deus in mundum, ut viuamus per eum.

2 In hoc est charitas, non t quasi nos dilexerimus Deum, t sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Charissimi, si Deus dilexit nos, & nos debemus alterutrum diligere, t Deū nemo vidit unquam. Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est. In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu sancto suo dedit nobis, & nos vidimus, & testificamur, quoniam pa-

3 **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14**

15 **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50**

51 **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100**

101 **102** **103** **104** **105** **106** **107** **108** **109** **110** **111** **112** **113** **114** **115** **116** **117** **118** **119** **120** **121** **122** **123** **124** **125** **126** **127** **128** **129** **130** **131** **132** **133** **134** **135** **136** **137** **138** **139** **140** **141** **142** **143** **144** **145** **146** **147** **148** **149** **150**

151 **152** **153** **154** **155** **156** **157** **158** **159** **160** **161** **162** **163** **164** **165** **166** **167** **168** **169** **170** **171** **172** **173** **174** **175** **176** **177** **178** **179** **180** **181** **182** **183** **184** **185** **186** **187** **188** **189** **190** **191** **192** **193** **194** **195** **196** **197** **198** **199** **200**

201 **202** **203** **204** **205** **206** **207** **208** **209** **210** **211** **212** **213** **214** **215** **216** **217** **218** **219** **220** **221** **222** **223** **224** **225** **226** **227** **228** **229** **230** **231** **232** **233** **234** **235** **236** **237** **238** **239** **240** **241** **242** **243** **244** **245** **246** **247** **248** **249** **250**

251 **252** **253** **254** **255** **256** **257** **258** **259** **260** **261** **262** **263** **264** **265** **266** **267** **268** **269** **270** **271** **272** **273** **274** **275** **276** **277** **278** **279** **280** **281** **282** **283** **284** **285** **286** **287** **288** **289** **290** **291** **292** **293** **294** **295** **296** **297** **298** **299** **300**

301 **302** **303** **304** **305** **306** **307** **308** **309** **310** **311** **312** **313** **314** **315** **316** **317** **318** **319** **320** **321** **322** **323** **324** **325** **326** **327** **328** **329** **330** **331** **332** **333** **334** **335** **336** **337** **338** **339** **340** **341** **342** **343** **344** **345** **346** **347** **348** **349** **350**

351 **352** **353** **354** **355** **356** **357** **358** **359** **360** **361** **362** **363** **364** **365** **366** **367** **368** **369** **370** **371** **372** **373** **374** **375** **376** **377** **378** **379** **380** **381** **382** **383** **384** **385** **386** **387** **388** **389** **390** **391** **392** **393** **394** **395** **396** **397** **398** **399** **400**

401 **402** **403** **404** **405** **406** **407** **408** **409** **410** **411** **412** **413** **414** **415** **416** **417** **418** **419** **420** **421** **422** **423** **424** **425** **426** **427** **428** **429** **430** **431** **432** **433** **434** **435** **436** **437** **438** **439** **440** **441** **442** **443** **444** **445** **446** **447** **448** **449** **450**

451 **452** **453** **454** **455** **456** **457** **458** **459** **460** **461** **462** **463** **464** **465** **466** **467** **468** **469** **470** **471** **472** **473** **474** **475** **476** **477** **478** **479** **480** **481** **482** **483** **484** **485** **486** **487** **488** **489** **490** **491** **492** **493** **494** **495** **496** **497** **498** **499** **500**

501 **502** **503** **504** **505** **506** **507** **508** **509** **510** **511** **512** **513** **514** **515** **516** **517** **518** **519** **520** **521** **522** **523** **524** **525** **526** **527** **528** **529** **530** **531** **532** **533** **534** **535** **536** **537** **538** **539** **540** **541** **542** **543** **544** **545** **546** **547** **548** **549** **550**

551 **552** **553** **554** **555** **556** **557** **558** **559** **560** **561** **562** **563** **564** **565** **566** **567** **568** **569** **570** **571** **572** **573** **574** **575** **576** **577** **578** **579** **580** **581** **582** **583** **584** **585** **586** **587** **588** **589** **590** **591** **592** **593** **594** **595** **596** **597** **598** **599** **600**

601 **602** **603** **604** **605** **606** **607** **608** **609** **610** **611** **612** **613** **614** **615** **616** **617** **618** **619** **620** **621** **622** **623** **624** **625** **626** **627** **628** **629** **630** **631** **632** **633** **634** **635** **636** **637** **638** **639** **640** **641** **642** **643** **644** **645** **646** **647** **648** **649** **650**

651 **652** **653** **654** **655** **656** **657** **658** **659** **660** **661** **662** **663** **664** **665** **666** **667** **668** **669** **670** **671** **672** **673** **674** **675** **676** **677** **678** **679** **680** **681** **682** **683** **684** **685** **686** **687** **688** **689** **690** **691** **692** **693** **694** **695** **696** **697** **698** **699** **700**

701 **702** **703** **704** **705** **706** **707** **708** **709** **710** **711** **712** **713** **714** **715** **716** **717** **718** **719** **720** **721** **722** **723** **724** **725** **726** **727** **728** **729** **730** **731** **732** **733** **734** **735** **736** **737** **738** **739** **740** **741** **742** **743** **744** **745** **746** **747** **748** **749** **750**

751 **752** **753** **754** **755** **756** **757** **758** **759** **760** **761** **762** **763** **764** **765** **766** **767** **768** **769** **770** **771** **772** **773** **774** **775** **776** **777** **778** **779** **780** **781** **782** **783** **784** **785** **786** **787** **788** **789** **790** **791** **792** **793** **794** **795** **796** **797** **798** **799** **800**

801 **802** **803** **804** **805** **806** **807** **808** **809** **810** **811** **812** **813** **814** **815** **816** **817** **818** **819** **820** **821** **822** **823** **824** **825** **826** **827** **828** **829** **830** **831** **832** **833** **834** **835** **836** **837** **838** **839** **840** **841** **842** **843** **844** **845** **846** **847** **848** **849** **850**

851 **852** **853** **854** **855** **856** **857** **858** **859** **860** **861** **862** **863** **864** **865** **866** **867** **868** **869** **870** **871** **872** **873** **874** **875** **876** **877** **878** **879** **880** **881** **882** **883** **884** **885** **886** **887** **888** **889** **890** **891** **892** **893** **894** **895** **896** **897** **898** **899** **900**

901 **902** **903** **904** **905** **906** **907** **908** **909** **910** **911** **912** **913** **914** **915** **916** **917** **918** **919** **920** **921** **922** **923** **924** **925** **926** **927** **928** **929** **930** **931** **932** **933** **934** **935** **936** **937** **938** **939** **940** **941** **942** **943** **944** **945** **946** **947** **948** **949** **950**

951 **952** **953** **954** **955** **956** **957** **958** **9**

a Quisquis con. Supra dixerat, si diligamus, Deus manet in nobis: hic dixit, qui confessus fuit. qm̄ Ie. fil. Dei, in Deo manet, & Deus in eo. Insinuās, q̄ quisquis habet dilectionem in fratres, ille vere testatur Iesum esse Dei filium. Quarū enim causarum effectus conueniunt, & ipsę causę conueniunt.

b Deus in, &c. Vicissim in se habitāt, qui continet, & qui continetur. Habitat in Deo, sed vt continearis, habitat in te Deus, sed vt contineat ne cadas, quomodo cadet quem continet Deus?

* Didymus. In Euangelijs legitur. Quisquis confessus fuerit me, & ego cōfitebor eum; quo intellectu hęc quoque dicenda sunt. Non enim Deus permanet in eo, qui voce tantummodo confitetur, quia Iesus est filius Dei, & operibus eū negat. Quapropter hęc confessio oportet, vt coniuncta sit rectis dog-

matibus, & bonis operibus. Sic enim quilibet filium Dei confitendo Iesum, in Deo per participationis eius modum manebit, vt & Deus quo participatur, in eo permanet.

c Et nos cog. Nos vidimus, & testamur quod Deus misit filium suum, & cognouimus qua causa hoc fecit; non quia indigeret, non quia aliquid deberet, sed sola charitate, cum haberet vnicum, noluit illum esse vnum, sed vt fratres haberet, & adoptauit illos qui cum illo possiderent vitam æternam.

d Deus charitas est. Idē superius dixerat, ecce iterū dicit, vt amplius cōmendat, & vt aliū effectū charitatis adiungat. Supra dixit per charitatē factū esse primū aduentū filij Dei in mundū ad salutem mundi; hic per eandem charitatē annunciat salutem fidelīū in secundo aduentu in iudiciū. Dū dilectionē cōmendat, dilectionē Dei, nec penitus tacer, nec frequenter nominat: dilectionē inimici omnino tacer; fraternę charitatis frequentissime meminit. Cur hoc? Cum dicat non esse magnū, si diligamus eos qui nos diligunt, nisi etiā ad inimicos dilectio pertingat. Sed qui vsq; ad dilectionē inimicorū peruenit, nō transibit fratres; oportet enim vt (sicut ignis) prius occupet proxima, & sic in lōginq̄iora descendat. Qui optat de inimico, vt frater fiat, fratrē diligit. Non enim amat in illo quod est, sed quod vult esse; sicut faber amat lignum de sylua reclusum, de quo aliquid est facturum, non amat quod est, sed quod facturum. Non minus ergo monuit de charitate. In mutua dilectione est perfectio charitatis diuinę.

* Augustinus. Vtrum ad solam Sancti spiritus personam pertineat,

pertineat, charitas, dum dicitur. Deus charitas est, qui dilectio patris, & filij esse legitur? Respon. sio. Nullatenus ira Spiritus sanctus charitas intelligitur, quin non sit pater, & filius charitas, Sicut Spiritus sanctus est charitas, ita & pater est charitas, & filius est charitas; nō tñ tres charitates, sed vna charitas. Sed q̄a Spiritus sanctus donum Dei proprie dicitur, & nullum donum Dei charitate maius est, immo sine eo nullū donum Dei ad perpetuam beatitudinē hominem deducere poterit, proinde Spiritus sanctus dicitur Charitas.

e In hoc perfecta est. Hoc signo potest probare quicumque quantum fecerit in charitate. Interrogator tuum, & respondebit tibi. Credit aliquis diem iudicij, sed quia non est perfectus in charitate, cępit timere, sed si perfectus esset, fiduciam haberet, et si desideraret, non timeret.

Quando conuertitur aliquis ad pœnitentiā, incipit timere, sed processu bonę cōuersationis discit nō timere, sed optare, vt veniat; sicut Paulus; Cupio dissolui, & esse cum Christo.

f Quia sicut ille est, &c. Vt expositum est, sicut non semper ad æqualitatem, sed ad quandam similitudinem dicitur: sicut aures habeo. Sic & imago, si ad imaginem Dei facti sumus, quare non sicut Deus sumus?

g Timor non est in charitate. Per hoc intelligitur perfecta charitas, quia in tali charitate quę ad imitationem diuinę bonitatis etiam inimicis benefacit, non est timor.

* Augustinus. Præmissus timor in cor nostrum pellit in dē cōsuetudinem, malorum operum, & seruat charitati locum, qua tanquam domina veniente, vt illa insideat abscedit.

* Idem. Timor seruus est, charitas libera est, & vt sic dicamus, timor seruus est charitatis. Nō possideat diabolus cor tuum, præcedat seruus in corde tuo, & seruet venturę dominę locum. Fac vel timore pœnæ, si nondum potes amore iustitię. Veniet domina, & seruus abscedet, quia charitas consummata foras mittit timorem.

* Idem. Timor iste quo gehennam times, & ideo mala nō facis, continet te, & sic volentem peccare animo, non finit. Est quidam custos timor, quasi pædagogus legis, litera est minans nondum gratia iuuans. Custodiat tamen timor iste, dum non facis timendo, & veniet charitas.

h Foras mittit timorem. Illū de quo dicitur; Initiū sapientię timor Domini; quo timet quisq; incipiens opera iustitię, ne veniat districtus

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Saluatorem mun. Per suam passionem in humanitate assumpta, ideo concludit.
- 2 Quisquis con. fu. Corde, & ore confessione charitatiua.
- 3 Quoniam Iesus. Homo verus.
- 4 Est fil. Dei. Ita quod idem est suppositum triusque nature diuinę, scilicet, & humanę.
- 5 Deus in eo ma. Per gratiam.
- 6 Et nos cog. Verbum incarnatum modo predicto.
- 7 Et credimus, &c. Id est, & credimus ipsum specialiter habitare nobiscum per charitatem.
- 8 Deus cha. est. Hic inducit ad charitatem, & vt magis moueat, primo commendat eam, secundo ad eam inuitat, ibi: Nos ergo. Circa primum commendat eam de tribus, primo: quia facit nos participare deitatem, & hoc est quod dicit. Deus cha. est. Scilicet increata.
- 9 Et qui ma. in cha. Creata quę est quædam participatio charitatis increata quę est Deus.
- 10 In Deo ma. Sicut participans in participato.
- 11 Et Deus in eo. Sicut participatū in participante. Secundo quia contra horrorem futuri iudicij dat securitatem, & hoc est quod dicitur.
- 12 In hoc, perfe. est char. Amor enim facit considerare de presentia amati.

amati, ideo subditur.

- 13 Quia si. il. est. Scilicet beneficiens de cælo iustis, & iniustis.
- 14 Et nos su. Pro amore eius amicos, & inimicos diligendo secundū quod dicitur Mat. 5. g. Diligite ini. vestr. &c. & subditur. Vt sitis si. p̄. ve. qui in coelis est, qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Tertio, quia excludit timoris feruilitatem, ideo dicit.
- 15 Timor non est in ch. Quod intelligitur de seruilis timore, & in quantum seruilis est.
- 16 Sed perfe. &c. Charitas autem quęcumque excludit timorem feruilem, & ideo quod dicitur hic: Charitas perfecta est, id est, perfecta charitatis etiam minime habet timorem excludere.
- 17 Quon. ti. p. h. Id est, timori seruilis debetur pœna, quia facit cauere peccatum solummodo ne puniatur: non propter detestationem vitij, nec propter vitandam offensam Dei; sicut mulier habens voluntatem adulterandi, abstinet aliquando timens a viro puniri.
- 18 Qui autem ti. Hoc modo.
- 19 Non est perf. in ch. i. non habet charitatem ipsum perficientem. Alio modo exponitur de timore initiali; qui facit cauere peccatum partim propter pœnā, & partim propter offensam, tamen principaliter propter offensam Dei, & hic timor Dei. in quantum respicit pœnā; semper minuitur crescente charitate, & ideo cum dicitur. Timor non est in charitate

a Ad cognitionem hominū.

c Nos per spiritum datum credimus, & testificamur, & exemplo nostro quisquis per eundem spiritum confessus verba confessione cordis, vt nec hæreticorum fraudibus, nec persecutorum tormentis, nec carnalium fratrum exemplis, nec propria fragilitate tūbet.

b Non modo Saluatorem, sed & iudicem.

a ter misit filium suum Saluatorem mundi. Quisquis confessus

a Nemo dicit Dominus Iesus, nisi in spi. &c.

b fuerit, quoniam Iesus est filius Dei: Deus in eo manet, & ipse

a Christiana fide, ac si viderimus. Quis neminem fallit.

c in Deo. Et nos cognouimus, & credimus t̄ charitati, quam

d habet Deus in nobis, Deus charitas est, & qui manet in cha-

Per hoc ostenditur perfecte Deum diligere, si aduentum iudicij eius non timemus, qui timet non est perfectus in charitate.

e ritate, in Deo manet, & Deus in eos. In hoc perfecta est cha-

a Non timentes apparere iudici.

f ritas nobiscū, vt fiduciam habeamus in die iudicij: quia sicut

Per hoc habemus fiduciam, quia imitamur perfectionem dilectionis eius in mundo, amando etiam inimicos, sicut ille pluit super iustos, & iniustos in cælo.

a Quis pro merito iustitię fiduciam habet, sed & presentes tribulationes facit non timere charitas.

g ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charita-

a Seruilem. **b** Quia torquet cor conscientia peccatorum, cum nondum facta est iustificatio.

h te, sed perfecta charitas foras mittit timorē, quoniam timor

vt perfecti sumus diligamus.

pœnā habet. Qui autem timet; non est perfectus in charitate.

distictus iudex & se minus castigatum damnet. Perfecta charitas perfectam facit iusticiam, nec habet unde timeat, sed desiderat. Aliud est timere Deum ne mittat in gehennam qui timor nodum castus cessabit. Aliud timere ne te deserat qui timor castus permanet in seculu seculi, quia desiderat aduentum sponsi.

a *Quidam Deus prior dicit nos.* & Augustin. Quae merita bona tunc habere poteramus, quomodo Deum diligebamus? Ut n. acciperemus dilectionem qua diligere mus, dilecti sumus cum eam nondum haberemus. Hoc Ioannes apertissime dicit non

quod nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos. Optime omnino atq; verissime. Non enim haberemus unde illum diligeremus nisi hoc ab illo cum prior nos diligeret, sumeremus.

Dilectio Dei dedit nobis ut diligeremus eum, unde dicit. Nos vos me elegistis, sed ego elegi vos.

b *Deum quem non videt.* * Oecumenius. Sub iungit autem huc efficacissimum quoque sermonem ad convincendum eos qui diuinam charitatem corrumpere conantur, tale quippiam dicens. Dilectio siue charitas coit, ac formatur omnino ex mutua conuersatione. conuersatio autem comitem habet fratris

fratris aspectu, & ex hoc maxime olligatur ad eius dilectionem. Si quidem attractiuus est aspectus ad dilectionem. Quod si hoc verum est, qui id quod fortius attrahit ad dilectionem nihil facit, & fratrem quem uidit non diligit, si Deum quem non vidit dicat se diligere, qui neque cum eo conuersatus est

neque vilo sensu capi potest, quomodo uerare esse deprehenderetur? Si quis igitur impudenter dicat se Deum quidem diligere fratrem vero odio habere, nonne is non solum diuinam corrumpit charitatem sed, & praeccepti eius tra gressor inuenitur. Cuius? Eius de quo dicit.

Diligam? eq

a *Nulla necessitate, sed ut de inimicis amicos, &c.*
a *Quia multi uerbo tenus dicunt diligo, subditur. Si quis*
1 Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?
a *Quia res incognita amari non potest*
b Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum diligat, & fratrem suum.
a *Quia si fratrem non diligit nec Deum diligit cuius natos non diligit.*

Per hoc cognoscent omnes quod mei sitis discipuli; si charitatem habueritis inter vos mutuam. Qui ergo deum diligit, & huius discipulum se esse asserit, diligat, & fratrem iuxta illius praecceptum.

Ideo non videt Deum quia non habet dilectionem ideo non habet dilectionem quia non diligit fratrem, quia si haberet dilectionem, uideret Deum, ergo purgato oculo per dilectionem tendamus ad contuendam incommutabilem Dei substantiam. Et hoc man. Ne quis audeat dicere, diligere possum Deum, etiam si non diligam fratrem addit. Et hoc man. & c. quasi dicat, quomodo diligis eum cuius negligis mandatum?

NICOLAUS DE LYRA.

charitate subintelligitur perfecta.

1 Nos et. P. amissa charitatis commendatione, hic consequenter inducit ad charitatem habendam, & primo ad charitatem Dei di. Nos ergo dili. &c. Exponatur ut supra co. ca. consequenter inducit ad charitatem proximi di.

2 Si quis dixit, &c. mendax est. Quia dilectio proximi includitur in dilectione Dei, & ad hoc inducit rationem di.

3 Qui enim non diligit Deum, cuius intellectum sciendum, quod dupliciter est aliquid causa dilectionis. Vno modo sicut id quod est ratio diligendi & hoc modo bonum alicuius est causa diligendi ipsum: nam. vni quod quod dicitur in quantum bonum. Alio modo sicut id quod est via quaedam ad acquirendum dilectionem, & hoc modo uisio alicuius est causa dilectionis eius, non tamen sic quod ea ratione sit diligibile, quia est uisibile, sed quia per uisionem huiusmodi ducitur quis ad dilectionem eius. igitur non oportet quod illud quod est magis uisibile, sit magis diligibile, uel quod magis diligatur, sed bene est illud quod prius nobis occurrit

currit ad diligendum. Et hoc modo arguit Apostolus quod proximus eo quod est magis nobis cognitus, occurrat magis nobis diligendus, propter quod si aliquis proximum non diligit arguit potest quod Deum non diligit, non quia proximus sit magis diligendus, sed quia nobis primo occurrit diligendus ut dictum est. Unde dicit Gregorius homel. 37. Ex his quae animus nouit, surgit ad incognita quae non nouit, ut per hoc quod sit notum diligere discat, & incognita amare. Et sic intelligitur quod dicitur hic. Qui e. non diligit fratrem suum quem uideat. Et sic occurrit sibi primo diligendus ratione similitudinis in specie. Eccl. 13. c. Omne animal diligit sibi simile, &c.

4 Deum quem non uideat. Et sic primo non occurrit diligendus.

5 Quomodo potest dici. Quasi dicat non est probabile, quia dilectio proximi est quaedam via ad dilectionem Dei, non tamen sequitur propter hoc quod sit maior uel perfectior, sed magis e conuerso. Nam illud quod est prius in uia generationis, est posterius ordine perfectionis, sicut patet de pueritia, & de statu uirili.

6 Et hoc nam. ha. a Deo. Mat. 22. ubi praecceptum de dilectione proximi coniungitur mandato de dilectione Dei.

ADDITIO.

In ca. 4. ubi dicitur in Postil. Quonia Deus charitas est. Non est per hoc intelligendum, quod Deus sit charitas mouens immediate uoluntate.

Quamuis rationes quas tangit Postilla ad ostendum quod non est intelligendum Deum esse charitatem mouentem immediate uoluntatem ad actum diligendi meritoriu line aliquo habitu medio, sicut efficacis, & comunitera doctoribus teneant: tamen uidentur est quod dicendum sit ad auctoritates sanctorum praecipue Aug. ex quibus uideat. quod Deus est illa dilectio qua homo diligit proximum, ut in. 8. de trinitate dicit, & in. 15. de trinitate. Quod ita dictum est. Deus Charitas est. sicut dicit. Deus spiritus est. sed manifestum est quod Deus essentialiter dicitur spiritus

spiritus. ergo & charitas est ipse Deus essentialiter. Ad quas auctoritates respondendum est secundum sanctum Thome secundae. 2. q. 23. ar. 2 in responsione primi argumenti, quod ipsa essentia diuina charitas est, sicut, & sapientia est, sicut, & bonitas est. Unde sicut boni dicuntur bonitate quae Deus est. & sapientes sapientia quae Deus, quia bonitas qua formaliter boni sumus est participatio quaedam diuinae bonitatis. & sapientia qua formaliter sapientes sumus, est participatio diuinae sapientiae. Ita etiam charitas qua formaliter diligimus proximum est participatio quaedam diuinae charitatis. Hic enim modus loquendi consuetus est apud Platonicos quorum doctrinis Augustinus fuit imbutus, quod quidam non aduertentes, ex uerbis eius sumpserunt occasionem errandi, haec ille.

Deus quomodo charitas

CAPVT V.

Omnis qui credit. Credit qui sic uiuit quomodo Christus praecipit, aliter, & demones credunt.

Opera autem praeter fidem, uel nulla, uel etiam si bona uideantur, sunt inania, quia praeter uiam Christum.

Mnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum, qui

In hac fide.

Deum.

Messias.

& qui diligit deum filium, diligit etiam dei filios membra illius capitis. Ergo diligamus filios dei ut diligamus filium dei cuius membra sunt.

Omnis

1 a Omnis qui cre, Ve
2 re qui diligit Deum,
3 diligit fratrem. Nam
4 qui diligit Deum patrem,
5 diligit Deum filium a patre genitum

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT V.

Omnis qui cre. Haec est tertia pars principalis tractatus huius epistolae, in qua tractat beatus Ioannes de aeterna uerbi emanatione. Et diuiditur in duas partes, quia primo continuat se praedictis immediate de dilectione proximi secundo tractat de emanatione uerbi, ibi: Hzc

Haec est victoria. Circa primum dicit.

1 Omnis qui cre. Fide charitate formata.
2 Quoniam Iesus Nazarenus.
3 Est Christus. In lege, & prophetis promissus.
4 Ex Deo natus est. Per regenerationem baptismalem.
5 Et omnis qui diligit eum, qui diligit Deum qui fideles filios suos fecit, Tom. 6. Y Dili-

A sunt, & diligendo filium integrum, diligamus, patre dilectio enim compaginatur corpus Christi, ut sit vnus Christus. Ita qui amat fratrem, amat seipsum. Cum illo enim ipse vnus est. Nec potest non diligere Christum qui membra Christi diligit. Sic qui filium diligit qui est idem cum patre, necessario, & patrem diligit. Omnis qui credit, & quis est qui genuit Deum patrem, Qui ergo diligit Deum generantem in fide, diligit generationem in fide. Et conuenienter loquens de dilectione, meminit fidei quia si quis ad eam est durus, ut negligat amare hominem propter hoc quod homo est, quod in eodem exilio est monendus est ut saltem ideo diligat quia ex Deo natus est quia particeps eiusdem gratie est. Sed quia multi diligunt proximos propter consanguinitatem, vel propter temporale commodum, determinat quis verus amator est proximi.

Lib. de recta fide ad regim. 2.

B * Cyrillus Alexandrinus. Itaque qui non credit neque inter filios Dei computabitur. Si enim omnibus potestatem filios Dei fieri dedit qui filium acceperunt, sicut dicit Euangelista qui non susceperunt eum neque in filiis Dei connumerantur, cum per quem hoc existit non agnoscunt.

Lib. aduersus Praxem, c. 28.

* Tertullianus. Et habes tota instrumenta eius, quae in hunc modum pronuntiant, & duo proponunt, Deum patrem, & dominum nostrum Iesum Christum filium patris, & Iesum ipsum esse Christum in altero quoque nomine Dei filium. Nam exinde eo iure quo vtrumque nomen vnus est, id est Dei filius etiam alterum sine altero eiusdem est. Siue solummodo Christus idem est & Iesus quia vnus est Iesus. Quorum nomen, alterum est proprium, quia ab Angelo impositum est. Alterum accedens quod ab vnctione conuenit, dum tamen Christus filius sit, non pater.

Marth. 13.

2 *Gravia non sunt.* Non trahunt deorsum ut talentum plumbi, sed sursum vehit, & excelsos facit custodia mandatorum Dei. *Gravia non sunt.* Iugum enim Dei suauis, & onus leue. Quae enim natura sua dura sunt & aspera, amor Dei & spes praemij facit leuia. Si quis graua esse dicat, infirmitatem suam accusat, quae forti sunt leuia, & verè non sunt graua quia omne quod nascitur, nascitur ex Deo. Qui diligit Deum, & proximum. Qui de mandatis Dei ita se instituit, ut ea ad actionem perducatur & hic vincit mundum contemnit blandimenta vel aduersitates seculi, etiam ipsam mortem corporis quaerit quae sursum sunt non quae super terram. Et ne quis sua virtute confidat se posse vincere mundum subdit

Tom. 3. li. de natu. & grat. ca. 69.

* Augustinus. Et praecipua eius graua non sunt: ut, cui graua sunt, consideret non potuisse diuinitus dici, graua non sunt nisi quia potest esse cordis affectus, cui graua non sunt. & petat quo destruitur, ut impleat quod iubetur. Quomodo est enim graue cum sit dilectionis mandatum? aut enim

enim quisque non diligit, & graue est, aut diligit, & graue esse non potest.

* Oecumenius. Non sicut dixit Christus iugum meum leue est, hic & ipse, quod praecipua leuia sunt, sed quod graua non sunt. Apud eum namque quia ad virtutem adducit

etiam quae leuia sunt admodum graua reputantur. Quem admodum apud eum qui robur ac sanitatem perdidit quae omnia bona efficit, etiam quae admodum leuia sunt, graua videntur. Siquidem quia videbatur quibusdam praecipua esse graua, utpote quae Dei essent: propterea dicit quod praecipua eius graua non sunt. Quid enim grauitatis habet diligere fratrem. Praeterea quid grauitatis habet visita-

genuit diligit, & eum qui natus est ex Deo. In hoc cognoscimus, quoniam diligimus natos Dei cum Deum diligamus

& mandata eius facimus. Haec est enim charitas Dei, ut mandata eius custodiamus, & mandata eius graua non sunt.

quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum:

& haec est victoria quae vincit mundum, fides nostra. quis est autem qui vincit mundum, nisi qui

re eum qui in carcere est: neque enim liberare iubet eum qui est in carcere, quod difficile esset, sed tantum visitare, neque eum qui aegrotat liberare ab aegritudine, sed tantum visitare neque esurienti mensam opiparam iubet apponere, neque nudo suppeditare vestimentum superflua variegatione preparatum, sed quae necessarium vsum tribuant, quem is qui esurit aut nudus est requirit.

* Didymus Alexandrinus. Non enim sicut peccatum comparatum talio plumbi significat onus maximum vergens deorsum, Ita virtus quae est diuerso consistit eius. Haec namque volentes se eleuat, & excelsas facit. Sic itaque etiam mandata Dei dum fiunt, leuia sunt, & nullo onere deprimunt. Si quis autem accedens ad ea non sicut oportet, ea graua esse dicat, suam infirmitatem magis accuset. His namque qui robur omnino non habent graua iudicantur, & ea valde leuissima vnde non scripsit mandata eius leuia sunt. Sed ait, graua non sunt. Illud solum assumens quod deorsum non trahit & sursum vehit, ut iuste sectemur quod iustum est, experimentum utique cognoscetes quia Christi iugum leue est suauitatem obtinens copiosam.

b *Et haec est victoria quae vincit mundum fides nostra.* Illa fides quae per dilectionem operatur, quae Dei auxilium flagitat.

* Didymus Alexandrinus. Haec est victoria quae vincit seculum, id est, fides quam habemus credentes Iesum esse eum qui prophetatus Christus. His igitur infert (quia necessario consequens est) ut qui credidit Iesum esse filium Dei victoriam habeat contra mundum. Vincit autem seculum, qui malo non vincitur: sed in bono de vincit eum. Vincitur autem quod malum est, quando virtutem & ipsam bonitatem habet, quae semetipsam ad haec informat. Cum hoc utique opere bonitatis & conuersatione non grauium mandatorum qui credit viam fidem habet secundum quam & ex qua erit filius Dei credens vnigenito Dei filio ita ut etiam participetur eo.

c *Quis est autem qui vincit mundum, &c.* Determinat quae fides vincit, scilicet fides Christi. Quasi verè per fidem vincit mundum quia per aliud non vincitur. *Fides nostra.* Ecce quae fides vincit, quae credit verum hominem & verum Deum.

Hic est

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Diligit, & eum qui natus ex Deo. Id est, quemcumque fidelem aliter non diligeret sufficienter Deum, nisi cum eo diligeret membra eius. Ideo subditur.
- 2 In hoc cognoscimus, quoniam diligimus natos Dei cum Deum diligamus. Nam dilectio Dei includit dilectionem proximi, ut dictum est. Sed quia amor Dei non est ociosus operatur enim magna si est ut dicit Grego. Homil. 20. ideo subditur.
- 3 Et mandata eius faciamus. Probatio enim dilectionis exhibitio est operis.
- 4 Haec est enim charitas Dei. Id est, exigit Dei charitas.
- 5 Ut mandata eius custodiamus. Corde retinendo & opere adimplendo. Et ne aliquis se excuset propter difficultatem hoc remouet di.
- 6 Et mandata eius graua non sunt, scilicet amari. Nam illa quae

de natura sui dura sunt & aspera, amor Dei, & spes praemij facit leuia ideo subditur.

- 7 Quoniam omne quod natum est ex Deo. Per fidem charitate formatam.
- 8 Vincit mundum. Id est, tentationis diaboli mundi, & persecutiones.
- 9 Et haec. Postquam continuatione dictis de dilectione proximi, hic consequenter determinat de emanatione verbi. Et primo ponitur determinatio, secundo determinationis manifestatio, ibi. Et spiritus est. tertio manifestationis intentio, ibi. Et hoc est testimonium, Circa primum continuando se ad hoc quod dixerat immediate. Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. ostendit quid sit illud quod facit vincere dicens, Et haec est victo. quae vincit mundum. i. facit vincere.
- 10 Fides nostra. De verbo Dei ideo subditur.
- 11 Quis est autem qui vincit mundum, nisi qui credit. Fide formatam. Quoniam

A hic est qui venit per aquam. Quod quia sola fides, & confes- sio diuinitatis non sufficit ad salutem ad vincendum mun- dum, addit & de humanitate.

* Oecumenius. Quoniam, & propagationis filiorum me- minerat, dicens, Omne quod natum est ex Deo, hac autem per factum bapufina

nobis contingunt, p- pterea dicit, Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus. Et cuius gratia venit? ut nos regeneret, ac filios Dei efficiat; nam & hoc tanquam sermo- nem consequens sub- intelligitur, ut sit hic sensus. Et omne quod natum est ex Deo vincit mundum. Quomodo autem na- tum est? per aquam, inquit, & sanguine. Siquidem Iesus Chri- stus qui venit per a-

quam, & sanguinem Iesus Christus: non in aqua solum, sed

in aqua, & sanguine. Et spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est veritas. Quonia tres sunt qui testimonium dant in coelo: pater, verbu, & spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt.

Et tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis: & hi tres vnum sunt. Si testimonium hominum

filium, & spiritus sanctum, de humanitate per animam, aqua & sanguinem. Pater dedit testimonium deitatis quando di- xit: Hic est filius meus dilectus. Ipse filius dedit, quando in mon- te transfiguratus est, & potentiam diuinitatis, & spem eter- ne beatitudinis ostendit. Spiritus sanctus dedit, quando super bapuzatum in specie columbae requieuit, vel quando ad vo- cationem nominis Christi corda credentium impleuit.

* Bernardus. Tres in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Simili- ter in inferno, ut in Esaia legimus. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non exstinguetur. Duo mala sunt vermis, & ignis, altero roditur conscientia, altero concrematur cor- pora. Tertium additur desperatio, quae in eo vtrique intelli- gitur quod dicitur, non morietur, & non exstinguetur. His qui in coelo sunt datur testimonium beatitudinis, his qui in ter- ra, iustificationis, his qui in inferno sunt, danationis. Primum testimonium est gloriae, secundum gratiae, tertium irae.

* Tertullianus. Venerat per aquam, & sanguinem, sicut Ioanes scripsit, ut aqua linceretur, sanguine glorificaretur. Proinde ut nos faceret aqua vocatos, sanguine elatos, hos duos bapuzismos de vulnere perfolli lateris emisit. Quia qui in sanguinem eius crederent aqua lauetur, qui aqua lauis- sent, etiam sanguinem potarent. Hic est bapuzismus qui laua- crum, & non acceptum repraesentat, & perditum reddit.

d Si testi. Magnu est testimonium Dauid hois quod de filio Dei

mortem melius esset victurum, & mors eius vita in nobis d- daret. Quod vero sudor, sicut sanguis in terram fluebat, si- gnabat quod suo sanguine Ecclesiam toto orbe lauaret.

* Oecumenius. Porro dictione Spiritus, significat Deus, quandoquidem, & Spiritus est Deus. Quoniam igitur tribus

testificatibus Iesu a- doptionem, nempe bapuzismo, passione, & resurrectione, ni- hil ambiguitatis ha- bet. Domini adoptio, per quam adoptione nobis quoque, ut qui esset primitiae totius humanae massae, do- nauit ut filij Dei es- semus.

Quonia tres sunt. Per hoc apparet, Iesus est veritas, ve- rus Deus, verus ho- mo, qui de vtroque

habemus certum te- stimonium, de Dei- tate per Patrem, &

filium, & spiritus sanctum, de humanitate per animam, aqua & sanguinem. Pater dedit testimonium deitatis quando di- xit: Hic est filius meus dilectus. Ipse filius dedit, quando in mon- te transfiguratus est, & potentiam diuinitatis, & spem eter- ne beatitudinis ostendit. Spiritus sanctus dedit, quando super bapuzatum in specie columbae requieuit, vel quando ad vo- cationem nominis Christi corda credentium impleuit.

* Bernardus. Tres in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Simili- ter in inferno, ut in Esaia legimus. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non exstinguetur. Duo mala sunt vermis, & ignis, altero roditur conscientia, altero concrematur cor- pora. Tertium additur desperatio, quae in eo vtrique intelli- gitur quod dicitur, non morietur, & non exstinguetur. His qui in coelo sunt datur testimonium beatitudinis, his qui in ter- ra, iustificationis, his qui in inferno sunt, danationis. Primum testimonium est gloriae, secundum gratiae, tertium irae.

* Tertullianus. Venerat per aquam, & sanguinem, sicut Ioanes scripsit, ut aqua linceretur, sanguine glorificaretur. Proinde ut nos faceret aqua vocatos, sanguine elatos, hos duos bapuzismos de vulnere perfolli lateris emisit. Quia qui in sanguinem eius crederent aqua lauetur, qui aqua lauis- sent, etiam sanguinem potarent. Hic est bapuzismus qui laua- crum, & non acceptum repraesentat, & perditum reddit.

d Si testi. Magnu est testimonium Dauid hois quod de filio Dei

Qui erat aeternus venit ad salutem, & peccatorum remissionem per aquam bapuzismi, & sanguinem passionis, & non solum dignatus est bapuzari propter nostram ablationem: & ut bapuzismi sacramentum nobis consecraret, sed & sanguinem pro nostra redemptione dedit.

Et licet secundum hominem sit Passus, tamen spiritus vilis super eum bapuzatum in specie columbae, vel spiritus, id est, omnis spiritualis Doctor re- statur hoc quod Christus est veritas, verus Dei filius: non phantasma, verus mediator, & reconciliator omnium a peccato, & sufficiens ad auferenda om- nia peccata mundi.

Vnus Deus de eadem re testante.

Et quia ita certa testimonia habemus, ergo debemus hac accipere, quia etiam testimonia hominum quae menti possunt solent accipere.

Ioan. 4.

De sum. tri. c. damnat. de cel. mista. cap. in quadam.

Mitt. 5. d. Ioid. 17. a

In parnis & va- rtis serm. ser. 16. Iay. 66.

Li. de bapuz. c. 16.

F

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Quoniam Iesus est filius Dei. Naturalis: & per consequens eiusdem naturae cum eo, non deitate specifica, quia natura diuina non est diuisibilis, sicut humana, sed identitate numerali, & diuinitus tamen in persona, quia natura non patitur, nec ratio, quod gignens, & genitus ab eo sit vnum in supposito.
- 2 Hic est. Scilicet, Dei filius aeternaliter a patre genitus.
- 3 Qui ve. In mundum ad nos saluandum.
- 4 Per aquam. Bapuzismalem, quia per tactum suae sacratissimae carnis in bapuzismo dedit vim regeneratiuam aquis.
- 5 Et san. Effusum in preui nostrae salutis.
- 6 Iesus Chri. Verus homo.
- 7 Non in aqua solum. Sicut Ioanes Bapuzista, cuius bapuzismus solus lauabat corpora, sed non auferebat peccata, sicut facit bapuzismus Christi.
- 8 Sed in aqua & san. i. in bapuzismo virtutem regeneratiuam habere, & sanguine ad infinitas animas si essent redimendas sufficiente.
- 9 Et spi. est. Hic consequenter ponitur dicta determinationis manifestatio, & est quadruplex, non tamen ponuntur hic secundum ordinem temporis. Vna fuit per spiritus sancti missionem super Apostolos in signo visibili in testimonium quod Iesus ad dexteram patris glorificatus est eius naturalis filius, vnus cum ipso Deus. Et hoc testimonium praedixit Saluator Ioan. 15. d. Cum autem venerit paracletus quem ego mit- ta vobis a patre spiritu veritatis, qui a patre procedit, ille testi- monium perhibebit de me, & hoc est quod dicitur, Et spi. s. sanctus.
- 10 Est qui testi. Cuius testimonium non potest esse falsum.
- 11 Quoniam Chri. est ve. i. Dei patris filius qui procedit a patre per modum intellectus, & sic est eius verbum, idem enim est verbum, & filius, propter hoc illa quae pertinent ad intellectum, ut veritas, & sa- pientia, & huiusmodi, appropriantur filio in diuinis.
- 12 Quoniam tres. Hic ponitur secunda manifestatio, quae est per

apertam visionem, nam ipsa beata trinitas manifestat se beatis quan- tum ad personarum distinctionem, & verbi emanationem a patre. & spiritus sancti ab vtroque, & hoc est quod dicitur: Quonia tres sunt qui testi. dant, &c. veritatem manifestando, nam testimonium dare est veritatem manifestare.

- 13 Pater. Ingenitus.
- 14 Verbum. Ab eo genitum.
- 15 Et spiri. Procedens a patre, & verbo.
- 16 Et hi tres vnum sunt. in essentia, & sic vnus Deus super om- nia gloriosus.
- 17 Et tres sunt. Hic ponitur tertia manifestatio, quae est per Chri- sti passionem in qua anima Christi fuit a corpore separata, & a corpore mortuo fluxerunt sanguis, & aqua, Ioann. 19. f. Dicit igitur: Et tres sunt qui testi. dant in terra, veritatem filij Dei manifestando.
- 18 Spiritus. i. anima Christi, in qua ad limbum patrum descendit, & eis se manifestauit ostendendo suam deitatem, & paternam pro- prietatem, extunc enim Deum clare viderunt. Propter quod Dominus dixit latroni, Luc. 23. f. Hodie mecum eris in paradiso.
- 19 Aqua & san. Quae veritatem manifestant in Ecclesia sacra- mentis habentibus efficaciam ex ipsis, quae quidem sacramenta conferun- tur in fide, & confessione Trinitatis.
- 20 Et hi tres vnum sunt. Quia conueniunt in assertionem unius veritatis.
- 21 Si testi. Hic ponitur quarta manifestatio quae fuit per sensibilem vocem. Nam in bapuzismo Christi, & eius transfiguratione audita fuit vox sensibilis patris dicentis de Christo. Hic est filius meus dile- ctus. hic singulariter dicitur; per hoc ostendens quod ipse solus est eius naturalis filius, & per consequens vnus cum ipso in natura, & persona distinctus, ceteri vero qui plurificantur sunt eius filij adoptiui. Dicitur ergo: Si testi. ho. acci. Accipitur hic si pro quia, nam testimonium ho- minum recipimus, tanquam sufficiens in rebus humanis.

Dei perhibet; Dixit Dominus Domino meo, se. le. a. dextis meis. Qui
 A etiam inducit filium loquentem, Dominus dixit ad me filius meus
 Psal. 110. es tu. Maius testimonium præcursoris, qui ait; Ego baptizabo vos
 Matt. 3. 6. aqua, ille baptizabit vos Spiritu sancto. Sed maius est testimoniū
 patris qui spiritum quo semper plenus erat, in eū visibilitē
 misit, quasi dicat. Si
 creditis hominibus
 prænuñtiantibus ad-
 uentum, credite pa-
 tri testificanti adue-
 nisse Christum.

† Ioann. 3. d.
 I. ib. de recta
 fide ad regin.

† Cyrillus Ale-
 xandrinus. Testi-
 monium autem pa-
 ter perhibuit filio p
 spiritum, & per vo-
 cem. Quia enim est
 filius eius secundum
 veritatem, testifica-
 tus est quod potuit
 ipse spiritum suum
 sanctis suppeditare,
 & propter illum vir-
 tutes operari, qua-
 propter dicebat; Il-
 le me clarificabit.

* credentibus
 in nomen filii
 dei

Testatus est autem,
 & alio modo. Glō-
 rificauit enim eum in Iordane, dicens; Hic est filius meus
 dilectus, in quo mihi bene complacui. Quicumque igitur se-
 parant illum, dicunt non esse filium verum eum qui ex mu-
 liere referunt autem filiationis nomen ad nudum, & solum
 filium ex Deo, mendacem faciunt patrē. Incarnatum enim
 verbum monstrauit in Iordane, & tunc testimonium perhi-
 buit ei spiritus, quod & Deus sit, & filius, & vere.

† ib. 8. in Ioan.
 15.

* Idem. Porro pater cœlestis nihil, nisi salutē petens, &
 homines ad fidem adducere, ne credatur illi Christus esse
 contrarius, & alienus, voce cœlo delapsa testimonium illi
 perhibet.

a Qui credit in filium Dei. Intelligit patrem veracem in te-
 stimonio filij, qui non credit dicit patrem mentitum. Fru-
 stra igitur dicunt Iudæi se credere in patrem, qui contem-
 nunt Christum.

Ioan. 12. d.

b In filium. Quia pater testatur de filio, credamus in fi-
 lium, quia qui credit in filium, ita vt bene operando ren-
 dat in ipsum filium, habet testimonium Dei in se, quasi de
 eo etiam testatur Deus, quod ipse sic credens, erit in nume-
 ro filiorum Dei, ipso filio suis ita pollicente; Si quis mihi mi-
 nistraverit, honorificabit illum pater meus. Si ergo Deum testem
 tuæ fidei habueris, quid te hominum infamia, vel persecutio
 lædit? Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Rom. 8. f.
 Lib. 6. de
 Trin.

c Hilarius. Scribendi Euangelij non aliam (Ioannes) per-
 tulit causam, quam vt omnes crederēt Iesum esse Christum
 filium Dei. Si sufficit ad salutem Christum credere, ea demū
 fides est non Christum tantūmodo, sed Christū filium Dei
 credi-

credidisse, non est nomen filij in Christo vnigenito Deo ex
 adoptionis consuetudine, quod proprium est ad salutem. Si er-
 go salus in nominis confessione est, quæ erit in nomine ver-
 itas non sit, quod si nō veritas est, qua auctoritate crea-
 tio esse dicitur, cum nō creationis confessio salutem sit præ-
 statura, sed filij. Hæc
 igitur salus vera est
 hōc perfectæ fidei
 meritū, Iesum Chri-
 stum filium Dei cre-
 didisse. Nō enim est
 in nobis dilectio ad
 Deum Patrem, nisi
 per filij fidem.

accipimus, testimonium Dei maius est. Quoniam hoc est te-
 stimonium Dei, quod maius est, quia testificatus est de filio
 suo. † Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se.

Qui vero non credit in filium, mendacem facit eum, quia nō
 credit in testimonio quod testificatus est Deus de filio suo.

Et hoc est testimonium: quoniam vitam æternam dedit no-
 bis Deus, & hæc vita in filio eius est. Qui habet filium

Dei, habet vitam: qui non habet filium Dei, vitam non ha-
 bet. Hæc scribo vobis, vt sciatis: quoniam vitam habetis

nisi per eum. Et non est aliud nomen in quo oporteat vos saluos fieri.

Et sic patrum videretur dixisse vitam esse in filio, addit, ip-
 sum filium esse illam vitam. Sicut enim pater habet vitam
 in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in se, qui dat suis
 vitam æternam.

* Tertullianus. Viderint igitur Antichristi, qui negant pa-
 trem, & filium. Negant enim patrem, dum eundem filium di-
 cunt, & negat filium, dum eundem patrem credunt, dando
 illis quæ non sunt, aufereudo quæ sunt. Qui vero confessus
 fuerit Christum filium Dei (non patrem) Deus in illo manet,
 & ipse in Deo. Nos credimus testimonium Dei, quo testatus
 est de filio suo. Qui filium non habet, nec vitam habet. Non
 habet autem filium, qui eum alium quam filium credit.

* Oecumenius. Tanquam in epologo summam prædi-
 cta repetit, & ait, Scripsi vobis hæc, tanquam hæredibus vitæ
 æternæ; nequaquam enim hæc scriberentur his qui non vi-
 uerent secundū spem vitæ æternæ; quæ neq; sancta dare can-
 bus, neq; n. argatitas spargere coram porcis, laudem prome-
 retur. Tanquam hæredibus ergo vitæ æternæ scribens, re-
 petit breuibus, vt diximus. Primum quæ firmiter credere oportet
 in nomen filij Dei, hoc est in traditum nobis ab illo di-
 uinum cultum. Nam hoc significare vult nomē filij Dei, si-
 cuti diximus, cui videlicet vitam parat ipsa sacri baptismatis
 gratia. Deinde quod huius indubitatae fidei, nullum sit aliud
 signum, nisi fiducia, quam per irreprehensibilem fidem, re-
 perimus apud ipsum, sicut etiam in superioribus diximus.

Hæc scribo vobis, vt sciatis quoniam vitam habetis æternam, &c.

Hæc scri. Hic consequenter ponitur intentio Ioannis scribentis,
 & primo quantum ad bonum habendum, secundo quantum ad iam ha-
 bitum, ibi; Scimus quia. Prima in duas, secundum duplex bonum con-
 sequendum, secunda ibi; Et hæc est. Circa primum sciendum, quod vo-
 luntas Beati Ioannis conformis erat voluntati Dei testificantis, & ideo
 intendebat, quod illi quibus scribebat, per hoc vitam beatam conse-
 querentur, ideo dicit; Hæc scri. vo. &c. qui creditis, fide per dilectio-
 nem operante.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Testimonium Dei maius est. Id est, certius, nam ei non potest subesse falsum, sicut subesse potest testimonio hominum, & per consequens est magis credibile in rebus diuinis, quam testimonium hominum in humanis.
- 2 Quoniam testificatus est de filio suo. In transfiguratione, & baptismo, vt prædictum est.
- 3 Qui credit in filium Dei habet testimonium Dei in se. Id est, effectum illius testimonij.
- 4 Qui non credit filio. Doctrina eius acquiescendo.
- 5 Mendacem facit eum. Scilicet, Deum patrem, qui dixit testificando; hic est filius meus dilectus, & adiunxit, Ipsum audite, vt habetur Matth. 17. ideo subditur.
- 6 Quia nō credit in testimonio quod testificatus est Deus de filio suo. Et patet ex dictis.
- 7 Et hoc est testimonium. Hic consequenter ponitur prædictæ manifestationis intentio, & primo ex parte Dei testificantis, secundo ex parte Ioannis scribentis, ibi; Hæc scribo vobis. Circa primum sciendum, quod prædictæ manifestationis intentio ex parte Dei est, quod homines per hoc consequantur æternam vitam, & hoc est, quod dicitur: Et hoc est testimonium. id est, intentio eius, siue finis.
- 8 Quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Si enim accipitur

Diuisio.

- 9 Et hæc vita in filio eius est. Scilicet, obiectiue.
- 10 Qui ha. fi. Per fidem charitate formatam.
- 11 Habet vit. Scilicet, beatam in spe, & si habet filium per visio-
 nem, & fruitionem, habet eam in re.
- 12 Qui non ha. fi. Dei. Hoc modo, vel illo.
- 13 Vitam non ha. Consimiliter, quia sicut affirmatio sequitur ad
 affirmationem, ita negatio ad negationem.
- 14 Hæc scri. Hic consequenter ponitur intentio Ioannis scribentis,
 & primo quantum ad bonum habendum, secundo quantum ad iam ha-
 bitum, ibi; Scimus quia. Prima in duas, secundum duplex bonum con-
 sequendum, secunda ibi; Et hæc est. Circa primum sciendum, quod vo-
 luntas Beati Ioannis conformis erat voluntati Dei testificantis, & ideo
 intendebat, quod illi quibus scribebat, per hoc vitam beatam conse-
 querentur, ideo dicit; Hæc scri. vo. &c. qui creditis, fide per dilectio-
 nem operante.

a Et haec est fides. Multipliciter eadem que supra promiserat, inculcat, ut nos ad orandum viuacius excitet.

b Secundum uolun. Ut quod velit rogemus, vel quales nos esse desiderat ad rogandum veniamus. Si uolumus nostram salutem, & proximorum, non discordemus a uoluntate Dei. Si uoluntas nostra per ignorantiam a uoluntate Dei recedit: bona uoluntas Dei nostram stultitiam corrigit, ut Apostolo Paulo contigit. Secundum uolun. Non secundum nostra carnalia desideria, quia quid oremus, sicut oportet, nescimus, nisi ipse suam ostendat uoluntatem, qui melius quam nos ipsi nostram intelligit utilitatem. Si petimus secundum uoluntatem eius, impetramus, sicut quando petimus pro fratre pro quo est petendum.

c Scimus quoniam. Quia scimus quoniam habemus ab eo petitiones quas petimus, nihil petamus, quod ei sit aduersum, nihil nisi quod nos docuit, quod nobis inspirauit, petamus; & si in aliquo erramus, statim corrigimur.

d Didymus. Qui experimento artis agnoscunt, quomodo operis alicuius quaque necessaria corrigantur, spem habent optimam, ut dum opus fuerit, haec adimplere possint. Quia igitur etiam sacri uiri, Ioannes, & qui cum eo Apostoli ipsis operibus agnouerunt, quoniam crebro postulantes Deum quod ei esset gratum, & acceptabile, perceperunt praesamunt, quia quoties ita petierunt, quae cupiunt Deo annuente merebuntur. Habentes enim scientiam, munificentissimus, atque largissimus Deus est, & petitiones secundum uoluntatem suam habitas confert, multam fiduciam conceperunt apud eum, tanquam filij apud patrem. Quapropter confidunt se percipere pro quibus rogantur, certe scientes, quoniam audit eos cum praestari sibi possunt quae illi grata noscuntur.

e Qui scit fratrem. Loquitur de quotidianis, & leuibus peccatis, quae sicut difficile uitantur, ita facile curantur; Si dicto, vel cogitatu, vel obliuione, vel ignorantia peccasti, confitere fratri, sicut Iacobus docet, *Postula ut pro te interueniat*. Et si ille iterum tibi confitetur, tu etiam pro illo interueni. Hic sufficit Dominica oratio; & mutua confessio leuis est poenitentia. Porro si graue peccatum fuerit, induc presbyteros Ecclesiae, & ad illorum examen castiga te.

f Est peccatum ad mortem. Quod separat a Deo, sicut mors separat

g Scimus quoniam omnis qui natus est ex Deo, non peccat, ta est; aliquis oppugnati fraternitatem, & aduersus gratiam, qua reconciliatus est inuidiae facibus agitur. Est peccatum non ad mortem, si quis amorem a fratre non alienauerit, sed per aliquam infirmitatem animi officia fraternitatis non exhibuerit, unde Christus; *Pater ignoscite illis, quia nesciunt quid faciunt*. Nondum enim per gratiam spiritus participes facti, societatem sanctae fraternitatis inierant. Sic & Stephanus orauit pro illis qui gratiam Dei non acceperant. Paulus pro Alexandro non orat, quia cum iam frater erat, fraternitatem impugnabat. Pro illis qui timore succubuerant, orat. unde: *Omnes in eum dereliquerunt, sed non illis imputetur*.

h Omnis iniquitas peccatum. Omnis: Q. Vere orandum est pro peccantibus non ad mortem, quia multis peccatis occupantur omnes, & nemo potest esse sine peccato, quia omnis iniquitas est peccatum. Sed supra alia est peccatum ad mortem; quod non humana fragilitate committitur, & ideo oratione iustorum non purgatur; quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

i Omnis qui natus est. Qui natus est ex Deo, non peccat ad mortem: qui non est natus, peccat sed nos sumus de illis qui nati sunt ex Deo, ideo non peccabimus, non tangemur ab hoste, sed mundi amatores sunt subiecti maligno hosti.

k Non peccat. David grauitur peccauit, sed quia ex Deo natus est, ad societatem filiorum Dei pertinebat, non peccauit ad mortem, sed veniam poenitendo meruit.

l Didymus.

m Est peccatum ad mortem. Scilicet, finalis impoenitentia, qua quis in mortali peccato moritur.

n Non pro illo di. ut ro. quis. Quia non est orandum pro damnatis. Et si ipso uiuente sciretur, quod esset de praesentibus, similiter non esset pro eo orandum, ut poenam aeternam euaderet, prout dicunt aliqui. Posset tamen orari pro eo, ut minus peccaret; & per consequens minus puniretur in inferno, sed quia hoc nescitur, quia quilibet peccator quandiu uiuit potest redire ad gratiam, ideo pro omnibus peccatoribus adhuc uiuentibus est orandum.

o Omnis iniquitas. Id est, transgressio diuinarum praecipitorum, quae continent aequitatem iustitiae.

p Peccatum est. Mortale.

q Et est peccatum ad mortem. Si quis in eo perseueret usque ad finem uitae inclusit.

r Scimus. Hic ponitur intentio Beati Ioannis circa bonum iam habitum; & est duplex, secundum ponitur ibi; Et scimus. Intentio uero Beati Ioannis est assecurare filios Dei per adoptionem de uitiatione peccati mortalis, si uoluerint per donum gratiae quod iam habent, ideo dicit: Scimus quod omnis qui natus est ex Deo; per gratiam baptismalem.

s Non peccat. Quandiu in ea stat, & intelligitur de peccato mortali quod non potest stare cum gratia.

separat animam a corpore.

* Oecumenius. Hoc solum peccatum ad mortem est, quod ad poenitentiam non respicit: quo cum agrotasset Iudas in sempiternam mortem abductus est. Sed & illi peccant ad mortem, qui iniuriarum sunt memores. Nam uia eorum, qui memores sunt iniuriarum tendunt ad mortem, ait Salomon.

Neque hi enim respiciendo conuertuntur, iniuriae memoriam retinentes, & seruantes iram aduersus proximum, sed sine poenitentia peccant.

Est peccatum ad mortem. Dominus pro persecutoribus orate iubet, hic dicit non orandum pro quibusdam, quia sunt in fratribus peccata quae inimicorum persecutione sunt grauiora. Peccatum fratris est ad mortem cum post agnitionem Dei quae per gratiam da-

a Et non tantum in futuro bona ecclesiae sperare debetis ex fide Christi, sed etiam in hac uita esse fiducia, quod impetrabimus, quicquid salubriter petimus.

a Qui dixit. Primum querite reg. Dei, & o. a. uo. **b** Et non modo in futuro tempore audiet, sed etiam scimus quod quotidie audiat, & audit, & per hoc quod modo audimus sumus certi de futuro. **c** Et non tantum in futuro tempore, dando effectum petitioni.

a Non criminaliter. **b** Usque ad mortem uitae. **c** Quia quod in hac uita non corrigitur, eius uenia post mortem frustra postulat potest, & de omni criminali accipi quicquid ab aequitatis ratione discrepat inter peccata numeratur, sed minima iustis non obsunt, sed quaedam ab omni iustitia ita discordant, ut nisi corrigantur mergant in poenam.

a Qui semen Dei habet in se, non potest peccare ad mortem, simul enim non potest operari iustitiam, & peccatum.

a aeternam, t qui creditis in nomine filij Dei. Et haec est fiducia quam habemus ad Deum, quia quodcunque petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos. Et scimus, quia audit nos quicquid petierimus. Scimus, quoniam habemus petitiones, quas postulamus ab eo. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem. Scimus quoniam omnis qui natus est ex Deo, non peccat,

a Qui dixit. Primum querite reg. Dei, & o. a. uo. **b** Et non modo in futuro tempore audiet, sed etiam scimus quod quotidie audiat, & audit, & per hoc quod modo audimus sumus certi de futuro. **c** Et non tantum in futuro tempore, dando effectum petitioni.

a Non criminaliter. **b** Usque ad mortem uitae. **c** Quia quod in hac uita non corrigitur, eius uenia post mortem frustra postulat potest, & de omni criminali accipi quicquid ab aequitatis ratione discrepat inter peccata numeratur, sed minima iustis non obsunt, sed quaedam ab omni iustitia ita discordant, ut nisi corrigantur mergant in poenam.

a Qui semen Dei habet in se, non potest peccare ad mortem, simul enim non potest operari iustitiam, & peccatum.

a Qui dixit. Primum querite reg. Dei, & o. a. uo. **b** Et non modo in futuro tempore audiet, sed etiam scimus quod quotidie audiat, & audit, & per hoc quod modo audimus sumus certi de futuro. **c** Et non tantum in futuro tempore, dando effectum petitioni.

a Non criminaliter. **b** Usque ad mortem uitae. **c** Quia quod in hac uita non corrigitur, eius uenia post mortem frustra postulat potest, & de omni criminali accipi quicquid ab aequitatis ratione discrepat inter peccata numeratur, sed minima iustis non obsunt, sed quaedam ab omni iustitia ita discordant, ut nisi corrigantur mergant in poenam.

a Qui semen Dei habet in se, non potest peccare ad mortem, simul enim non potest operari iustitiam, & peccatum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In nomi. fi. Dei. Si tamen perseueretis.

2 Et haec est fides. Hic ponit secundum bonum consequendum, scilicet, orationum suarum effectum, & primo illud ponit, secundo circa hoc quandam distinctionem facit ibi: Qui scit. Circa primum dicit: Et haec est fides. quam ha. adde. Scilicet, ad Dei filium.

3 Quia quod pe. secun. vos. Scilicet, beneplaciti.

4 Audit nos. Non tamen semper statim, sed tempore competenti.

5 Et sci. quia au. &c. Quod est intelligendum quando petitio est pia pro se, & perseuerans. his enim concurrentibus semper exauditur, & sic est intelligendum quod subditur.

6 Scimus, & car. Quia repetitio est eiusdem ad maiorem assertionem.

7 Qui scit. Hic consequenter circa petitionem pro peccatoribus facit quandam distinctionem, dicens; Qui scit fra. suum peccare peccatum non ad mortem. id est, excludendo impoenitentiam finalem, qua quis moritur, & in peccato mortali peccat.

8 Petat. Orando pro eo.

9 Et dabi. ei uita. Scilicet, gratiae, quia talis peccator in gratia moritur, de quo hoc scitur, tamen quod sit peccator non ad mortem, sciri non potest, nisi per diuinam reuelationem.

10 Est peccatum ad mortem. Scilicet, finalis impoenitentia, qua quis in mortali peccato moritur.

11 Non pro illo di. ut ro. quis. Quia non est orandum pro damnatis. Et si ipso uiuente sciretur, quod esset de praesentibus, similiter non esset pro eo orandum, ut poenam aeternam euaderet, prout dicunt aliqui. Posset tamen orari pro eo, ut minus peccaret; & per consequens minus puniretur in inferno, sed quia hoc nescitur, quia quilibet peccator quandiu uiuit potest redire ad gratiam, ideo pro omnibus peccatoribus adhuc uiuentibus est orandum.

12 Omnis iniquitas. Id est, transgressio diuinarum praecipitorum, quae continent aequitatem iustitiae.

13 Peccatum est. Mortale.

14 Et est peccatum ad mortem. Si quis in eo perseueret usque ad finem uitae inclusit.

15 Scimus. Hic ponitur intentio Beati Ioannis circa bonum iam habitum; & est duplex, secundum ponitur ibi; Et scimus. Intentio uero Beati Ioannis est assecurare filios Dei per adoptionem de uitiatione peccati mortalis, si uoluerint per donum gratiae quod iam habent, ideo dicit: Scimus quod omnis qui natus est ex Deo; per gratiam baptismalem.

16 Non peccat. Quandiu in ea stat, & intelligitur de peccato mortali quod non potest stare cum gratia.

A * Didymus. Quoniam qui nascitur ex Deo, semen eius habens in semetipso peccare non potest, dum hoc primitus scripsisset, nec erronee nunc ait, sciendum quod non peccat, qui natus est ex Deo. Si enim faciendo iustitiam habet, ut sit ex Deo, simul autem esse peccatum, & iustitiam impossibile est. Palam est igitur, quod dum sic operatur, homo iustus est, & non delinquit.

* Oecumenius. Dicit autem mundum eos qui bonis operibus non tradiderunt seipsum in adoptionem Dei.
* Cyrillus Alex. Illuminat enim filius, repeilit autem gratiam creatura, quae intelligendi acuminis, ut natura Dei cognosceret, sibi dato abusa est, & ut prodiga ad creaturas vim inspiciendi convertit.

Gratia qua renati sunt secundum propositum quo vocati sunt Sancti, servat ne committat peccatum ad mortem, etc. in quibuslibet humana fragilitate deliquerit, ne a maligno homine possit terti, detend.

† qui genitus est ex Deo servat seipsum

a Sed generatio Dei conservat eum. Quia voluntarie, & non naturaliter filius est Dei homo huiusmodi, competenter adiecit, Sed generat. &c.

a sed generatio Dei conservat eum, & malignus non tanget

Renati in baptismo.

b cum. Scimus quoniam ex Deo sumus, & mundus totus in

a Per carnem, non nisi propter nostram salutem.

c maligno positus est. Et scimus quoniam filius Dei venit, &

a Credentibus.

b Credendo verum Dei filium.

c Amando.

d dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus

Ut membra.

a Per hoc erimus Dei in Deo viventes sine fine, in vivente sine initio, vel termino.

e in vero filio eius. * Hic est verus Deus, & vita aeterna. Filioli,

a Sicut vasa sancta.

f custodite vos a simulacris.

* Iesu Christo

Qui in generatione Dei perseverant, peccare non possunt, neque a maligno contingi. Quo dies, & nox misceri nequeunt, sic iustitia, & iniquitas, malignus & generatio Dei. Tangit ergo aliquos malignos laedens, & affligens, sed non ad malum eorum.

b Et malignus non tanget eum. * Didymus. Deinceps dum praemonuisset, quoniam voluntarie, & non naturaliter filius est Dei homo huiusmodi competenter adiecit. Sed servat semetipsum, & malignus non tangit eum. Si ergo propterea malignus non tangit eum, quod servat semetipsum, non ex natura, sed accideret habet, ut non delinquat. Si quis autem semetipsum servat orat diuinitus custodiri, ut intactus permaneat a maligno.

malignis operibus, quos etiam notans, dicit esse de scandalis, & habentes odio sanctos viros.

d Et scimus quo. Nemo sine divina cognitione ad vitam aeternam pervenire, nemo cognoscere sine gratia Dei potest, quia nemo novit filium, nisi pater, neque patrem quis novit, nisi filius, & cui voluerit filius revelare, & patrem, & filium. Vtrumque enim filius revelat, qui carne visibilis apparet, divinitatis arcana per Evangelium mundo patefecit.

e Filioli. Et quia verum Deum, & verum hominem cognoscitis, & vitam aeternam expectatis, custodite vos a doctrinis hereticorum, qui specie sanctitatis sibi assumunt, qui pravis dogmatibus gloria incorruptibilis Dei in similitudine corruptibilium rerum mutant. Avaritia enim est simulacrorum servitus, qui etiam mundum Deo praeposunt, idololatriae sunt.

f Custodite. Cum testimonium perfectionis in multis perhibuerit illis, potest tamen timere, ne aliquis nuper conversus reliquas superstitionis mente retinuerit.

* Oecumenius. Interrogarunt nonnulli. Si ad perfectos haec scribit, quam ob causam nunc iubet, ut sibi caueant ab idolis: Dicimus ergo quod quia univere Ecclesiae haec scripsit, quae non tota constabat ex populo selecto, sed etiam erant aliqui in ipsa, qui seignioribus afficerentur, his ergo praecipit omnia respiciens ad eorum lubricitatem.

1 Joan. 5

Psal. 16.

Ioan. 17.

Zachar. 2

Psal. 104

c Praeceptum namque custodite, quae studio nostro sit, hoc est, quo ait, custodi cor tuum, & post pauca custodite vos ab idolis. Custodite vero divinae exemplum est quo ait, Domine servabis nos, & custodies nos. Et illud, Sub umbra alarum tuarum protege me. Et illud, Pater sancte custodi eos. Tangit autem aliquem malignus laedens, & affligens eum, quod manifestum est, ex eo quod ait; Non continget te malum, & ex eo quod dictum est a Deo benefactoribus. Qui tetigit vos (vel ut alij qui tetigerit) tangit pupillam oculi mei. Quibus & illud concordat, Nolite tangere Christos meos.

c Et mundus totus. Non solum mundi amatores, sed etiam nuper nati, qui non habent discretionem boni, & mali, propter primam praevagationem pertinent ad regnum diaboli, nisi gratia Dei eruantur a tenebris.

* Oecumenius.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed generatio Dei. Id est, ipsa gratia per quam constituitur in quodam esse divino supernaturali.
- 2 Conservat eum. Quoniam est de se.
- 3 Et malignus non tanget eum. Inducendo ad mortale peccatum, nisi voluntarie declinet a statu gratiae, subiuciendo se maligno per peccatum mortale ex liberi arbitrii defectibilitate.
- 4 Scimus quoniam ex Deo sumus. Si hoc referatur ad Apostolos qui erant in gratia confirmati, & de hoc per revelationem certificati, istud poterant scire per certitudinem. Si autem referatur ad alios infirmos, est per probabilem coniecturam, sicut dictum est supra.
- 5 Et mundus totus. Id est, homines in delectabilibus mundi suum sumponentes.
- 6 In maligno. Id est, in malo igne concupiscentiae, positus est.
- 7 Et scimus. Hic ponitur secundum bonum habitum, scilicet Dei cognitio, cum dicitur; Et scimus quo filius Dei venit in mundum.
- 8 Et

- 8 Et dedit nos. scilicet, ut co. ve. Deum. Hoc enim dedit apostolis quando aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas, Luc. ult. g. Alij autem fidelibus dat sensum cognoscendi Deum per fidem, quam habens scit se habere illam: saltem illam quae est ex auditu, quamvis nesciat se habere charitatem.
- 9 Et si in ve. fi. eius. Et adherentes per fidem. Apostoli vero cognoverunt se esse in eo per fidem charitate formatam, & hoc certitudinaliter: alij vero iusti coniecturaliter.
- 10 Hic est ve. Deus. Scilicet, filius, qui est unus Deus cum patre. In hoc excluditur error omnium negantium Christi veram Deitatem.
- 11 Et vita aeterna. Scilicet, obiective, ut praedictum est eod. cap. ultimo dicit.
- 12 Filioli custo. vos a simo. Id est, a cultu idololatriae, per hoc insinuans, quod diligenter studeant in cultu unius veri Dei inseparabiliter permanere.
- 13 Amen. Hoc dicitur ad praecedentium confirmationem.

A D D I T I O.

In cap. 5. ubi dicitur in postil, Omne quod natum est ex Deo, &c. Circa hoc quod dicitur hic: Haec est victoria quae vincit mundum, fides nostra; attendendum est, quod Apostolus supra Hebr. 11. f. dicit de Sanctis, quod per fidem vicerunt regna. Unde consideranda est differentia inter istas duas victorias quae fiunt per fidem, quia per unam dicuntur vinci regna: per aliam dicitur vinci mundus. Ad quod sciendum, quod antiqui, scilicet, patres sub veter. Testa, existentes per fidem vincebant regna, sicut Moyses Aegyptum, Iosue Chananeam, David Idumeam, & huiusmodi, quae sunt regna particularia, & hoc patet in historijs veter. Testa. Sed Sancti sub novo. Testa, in primitiva ecclesia existentes, non solum per fidem vicerunt regna, sed et mundum, & ideo de eis dicitur: Haec est victoria quae vincit mundum, fides vestra. Cuius ratio est; nam ille iustus qui tormenta mundi usque ad mortem patiendo ininvulnerabiliter in fide manet,

manet, non solum unum regnum, vel plura regna vincit, sed mundum. Mundus enim congregatus non posset amplius facere contra unum hominem quam ipsum multipliciter torquere. & finaliter interficere, & ideo Sancti qui ista sustinuerunt per fidem totum mundum vicerunt, superando omnia quae mundus contra illos posset facere: iuxta illud Luc. 12. a. Ne timeamini ab illis qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Antiqui tamen qui huiusmodi doctrinam non habuerunt explicitam verbo, nec exemplo experta, licet per fidem vicerunt regna aliqua, ut dictum est, non tamen mundum per hoc vicerunt, quia forte diceretur, quod si plura regna fuissent congregata contra eos, non potuissent ea vincere, sicut illa paucula vicerunt, unde notanter dicitur de illis, quod per fidem vicerunt regna, non mundum, de novo vero dicitur, Haec est victoria quae vincit mundum, fides vestra. Et de ista materia vide plenius in additione supradicta ad Hebr. 12.

Incipit argumentum in secundam epistolam eiusdem.

Sque adeo ad sanctam foeminam scribit, vt

ut eandem dominam non dubitet literis appellare, eiusdemque filiis testimonium, quod ambulat in ueritate, perhibet.

Incipit epistola secunda Ioannis apostoli.

Senior Ele. & c. De Auctoritate trium sequentium epistolarum.

Canon. Apostolorum. Snt omnibus uobis clericis simul

& laicis uenerandi, ac facti libri, ueteris, quod de testamti, Moysi quinque &c. nostra uero, hoc est, noui testamenti, euangelia quatuor, Pauli epistolae quatuordecim, Petri epistolae duae, Ioannis tres Iudae

vna, &c. * Hic. Iacobus, Petrus, Ioanes & Iudas. Apst septem epistolas ediderunt tam mysticas, quam succinctas

& breues pariter & longas, breues in uerbis, longas in sententijs, ut rarus sit qui non earum lectione cecutiat.

* Aug. Totus canon sacrarum scripturarum his libris continetur quinque Moyses, &c. noui autem testamenti, quatuor libri euangelij, quatuordecim epistolae Pauli Apostoli, Petri duabus, tribus Ioannis, una Iudae, & una Iacobi, &c.

* Damascenus. Hi noui testamenti libri sunt, quatuor euangelia, Acta Apostolorum, septem catholicae epistolae, una Iacobi, duae Petri, tres Ioannis, Iudae una, &c.

* Concilium Laodicense. Non oportet psalmos, ab idiotis compositos & uulgares in Ecclesijs dici, neque libros qui sunt extra canonem legere, nisi solus canonicos noui & ueteris testamenti. Quae autem oporteat legi, & in auctoritatem recipi haec sunt, Genesis, Exodus, &c. noui testamenti quatuor Euangelia, &c. canonicae epistolae septem, Iacobi una, Petri duae, Ioannis tres, Iudae una, &c.

* Concilium Carthagenense. Placuit ut praeter scripturas canonicas nihil in Ecclesia legatur sub nomine diuinarum scripturarum. Sunt autem scripturae canonicae. Genesis, Exodus, &c. noui Testamenti, euangeliorum libri quatuor, &c. Pauli epistolae quatuordecim, Petri apostoli duae, Ioannis Apostoli tres, Iudae Apostoli una, & Iacobi una, &c.

* Augustinus. Hanc epistolam senior factus Dominus scribit & liberis eius. Cum enim uideret liberos huius recte in fide conuersari, multos autem seductores circuire qui dicerent, aduentum Christi in carne non esse factum, epistolam hanc scribit, & principio quidem laudat quod liberi eius bene conuersa-

Incipit epistola secunda beati Ioannis apostoli.

Senior Electae dominae & natis eius; quos

ego diligo in ueritate, et non ego solus, sed

& omnes qui cognouerunt ueritatem, propter ueritatem quae permanet in uobis, & uobiscum erit in aeternum. Sit

uobiscum gratia & misericordia, pax a deo patre, & a

uersaretur, deinde docet fidei nostrae mysterium non esse re, ces. Hortatur iterum ad dilectionem, & ut maneat in doctrina quae ipsis erat tradita. Deinceps docet eos Antichristum esse, qui Christum in carne non uenisse dicat. Denunciat autem illis, ne eos qui huiusmodi sunt, in domum suam quisquam recipiat, neque salutem illis dicat, atque ita terminat epistolam.

Cum quidam dubitet, utrum haec duae epistolae sint Ioannis apostoli. Per hoc autem quod sunt similes primae, & in uerbis & in similitudine assertionis fidei & charitatis aduersus hereticos, probatur esse apostoli, non Ioannis presbyteri. Presbyterum autem scribit hic seipsum &

non apostolum, neque seruum Iesu Christi, quemadmodum reliqui apostoli. Siquidem apostolum non scribit se, eo fortassis quod non primus in Asia praedicasset euangelium, sed post Paulum, neque in transitu, sicut ille, quod percutiebat euangelij circuitum sed manens ibi, & praesens praesentibus exponebat sermonem. Sed neque seruum Iesu Christi, confidebat enim, eo quod plurimum diligeretur, se extra seruitutis esse timorem. solum autem uoluit se appellare presbyterum, sicut quod iam senior esset, dum has scriberet (nam id significat Presbyter) aut etiam episcopum uocans seipsum nomine presbyteri, cum illo tempore nomen presbyteri solitum esset et de episcopis dici, quemadmodum & ex Actis manifestum est, quae scripsit beatus Lucas, & ex epistola Petri.

Scribit autem ad quaedam Babylonicam quae proprio nomine Electa uocabatur, monens ipsam & natos eius, ne propter hereticos discedat a proposito fidei. Per hanc Electam significatur uniuersalis mater ecclesia. Per filios eius, minores ab ecclesia geniti in fide. Scribit ergo uniuersali ecclesiae, non esse fidei perfectionem extra charitatem, & hereticos detestatur qui diuidunt Iesum Christum.

Non ego. Scripturus contra hereticos qui a ueritate exciderunt, dicit omnium qui ueritatem nouerunt unam dilectionem in sanctos esse, ut similitudine catholicorum ab hereticorum deterreat societate. Omnes fideles in ueritate consentiunt, haeretici in erroribus displicent.

Et a Christo. Erant tunc temporis haeretici qui negabant dominum Iesum uerum Dei filium, quos confuratur.

Quos ego diligo in ueritate. Id est, charitativa dilectione absque fallacia & simulatione.

Et non ego solus, sed omnes qui co. ue. Id est, omnes fideles qui cognouerunt Christum, qui est ipsa ueritas.

Propter ueritatem. Scilicet, fidei & bonae uita.

Quae permanet in uobis. Per gratiam.

Et uobis erit in aeter. Per gloriam, quae est gratia consummata. Tertio ponuntur optata bona cum dicitur.

Sit uobis gra. Iustificans.

Misericordia. Penam peccatis debitam relaxans.

Pax. Id est, aeterna beatitudo appetitum totaliter quietans.

A Deo patre. A quo sunt ista bona.

Et a Christo Iesu filio patris in ue. & cha. Per quam intelligitur spiritus sanctus, cui charitas appropriatur, & sic tres personae exprimentur, eo quod indiuisae sunt opera trinitatis. Aliter etiam potest dici, quod per expressionem patris & filij subintelligitur spiritus sanctus qui est amorum nexus, & cum subditur. In ue. & cha. supplendum est, ut proficiatis in charitate & ueritate, id est, in dilectione & eius cognitione.

Expositio uenerabilis fratris Nicolai de Lyra in secundam epistolam Ioannis apostoli.

Senior Ele. do. Postquam beatus Ioannes in epistola prima instruxit fideles generaliter, hic consequenter in duabus epistolis instruit aliquas personas specialiter. Diuiditur autem haec epistola in tres partes scilicet, salutationem, prosecutionem & conclusionem, secunda, ibi. Gausus sum. tertia ibi. Plura habens scribere. In prima parte notatur primo persona salutans, cum dicitur. Senior. & hoc ratione aetatis prouecta & status seu officij, illi enim qui tunc regebant ecclesias, senes uel seniores dicebantur ratione discretionis & maturitatis in moribus, inter rectores uero ecclesiarum qui tunc erant in Asia, Ioannes erat principalior, ideo dicitur hic. Senior. Secundo notatur persona salutata, cum dicitur.

Electae do. & na. eius. Erat enim magna & nobilis domina nomine Electa habens prolem & familiam fidelem, & ministros ecclesiae sustentabat.

Quos.

Tom. 6. Y. 4. Gausus sum.

A *Gauisus sum valde*. Quasi dicat q. tenetis tenere, nihil aliud ab hereticis recipite, quia in his que hētis gaudeo nihil aliud ad salutē vobis superaddi expeto. Cum ergo gaudeā de vestro bono principio ne faciatis dolere de defectu vestro, quā vt sollicitus custos omnia quæ circa vos fiunt cognosco.

* *Oecumenius.*

Nam maximi certē causa gaudij est inuenire aliquem qui sine offendiculo gradiat recto cursu in fide Christi iuxta illius præceptum Quod est autē præceptum? Illud quod ait in euangelio Christus. Qui me diligit præcepta mea seruabit. Patrem autem vocat nunc Christum quādoquidem & ipse pater est filiorum, qui a patre suo dispensatione quadam sibi dati sunt iuxta id quod dictū est ecce ego & filij quos dedit mihi Deus.

B *Ambulantes in veritate*. Positus est Adam in paradiso, vt operaretur & custodiret illud. Operatio effectus proiectionem: custodia perfectio: nis ipsius statum atque constantiam designat.

* *Oecumenius.*

Idem est ambulare iuxta præcepta, & ea seruare. Operatur namque virtutes & esse habent iuxta suā operationem. Itaque qui cessat in his progredi, neque ea seruat, aut custodit. Ambulare verō dictum est secundum profectum & augmentum. Etenim quantum quis secundum virtutem operatur, tantum vltius graditur maiorem honesti habitum sibi acquirens. Infinita est enim & nūquam deficiens via virtutis.

C *Non tanquam manu*. Arguit hereticos, qui relictis quæ ab

Apostolis audierant non inducebant, & per hoc fraternæ D charitatis fœdera dissipabant.

d *Quoniam multi*. Hoc de hereticis pot accipi, qui confitentur Iesum incarnatum. Sed vel veram eius carnem, vel veram diuinitatem, vel verum eius patrem Deum, aut aliquid tale negant. Vel potest de Iudæis accipi, qui Iesum nondum ad salutem mundi venisse denegant sed expectant venturum Antichristum.

e *Videte vos &c.* Istis talibus ne consentatis, sed potius attendite qualiter sitis perfecte instructi ad fidem & constantiam.

f *Mercedem*. Deum plenum cum iocunditate capiat, per seuerando in doctrina vobis tradita, & nō consentiendo eorum errori.

g *Et non*. Si quis se parat se a diuina doctrina, vt extra rectā fidem conuersationemque mandatorum Dei sit, separat se a Deo, ne habeat Deum. Per actualem & cōtemplatiuam vitam fit alicuius Deus, qui est creator omnium.

h *Qui permanet*. Manet in euāgelica doctrina, qui secundum eā sapit & agit. Separat se ab illa qui aliter sapit & agit.

i *Si quis venit ad vos &c.* Cum Ioānes apud Ephesum balneas lauandi gratiā intraret, & videret Cherinthum, exiuit, dicens. Fugiamus hinc, ne balneæ ipse corrūpant nos in quibus Cherintus lauatur veritatis inimicus. Fecit ergo quod docuit. Tāta. n. Apostoli atque eorum discipuli tunc in religione cautela vtebantur, vt nec verbi quidem communionem cum aliquo eorum qui a veritate deuiauerant, habere paterentur.

Nec

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Gauisus sum val.* Finita saluatione, hic incipit prosecutio, in qua primum hortatur dominam prædicatam eius domum ad bonum prosequendum secundum ad malum præcauendum, ibi. Quoniam multi. Circa primum sciendum, quod virtus laudata crescit, ideo beatus Ioannes vt incitet ad proficiendum in futuro laudat bonum de præterito dicens congratulando. Gauisus sum val. domino.

2 *Quoniam inueni de filiis tuis ambulantes.* Id est, proficientes.

3 *In veritatem. Fidei & morum.*

4 *Sicut mandatum accepimus a patre.* Id est, a Christo qui est pater omnium Christianorum. Consequenter inducit ad proficiendum in melius, di.

5 *Et nunc rogo te domina.* De profectu in mandato dilectionis in qua tota lex impletur. Ro. 14. c. Pleniudo legis est dilectio.

6 *Nō tanquam mandatum nouum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio.* Quia sicut dictum est supra. 2. ca. mandatum de dilectione est de dictamine legis naturalis, & sic a principio conditionis humanæ, & de lege Mosaica, & sic est ab initio legis data, & renouatum est in lege noua, & sic ab initio legis euangelicæ.

7 *Vt diligamus alterutrum.* In Deo & propter Deum.

8 *Et hæc est charitas vt ambulemus.* Semper proficiendo.

9 *Secundum mandata eius.* Ea opere adimplendo.

10 *Hoc enim est mandatum.* Scilicet dilectionis Dei & proximi in quo implicite continentur omnia mandata quæ sunt quædam explicitiones mandati dilectionis.

11 *Vt quemadmodum au. ab ini.* Vestra conuersionis.

In

12 *In eo ambuletis.* Semper proficiendo.

13 *Quoniam multi.* Hic consequenter inducit ad præcauendum malum, & primo ostendit ipsum, & inducit ad cauendum, secundo tradit cauendi modum, ibi. Si quis. Circa primum dicit. Quoniam multi seductores inducunt ad contrariū, a quibus est cauendū & qui sunt illi seductores.

14 *Qui non confit.* Iesum Chri. ue. in car. Id est, ipsum esse verum Deum ab æterno, & hominem in tempore sicut sūt Iudæi obstinati, & heretici peruerse sentientes de Christo.

15 *Hic est sedu.* Qui sic de eo peruerse sentit.

16 *Et Antichristus.* In figura, licet non in persona.

17 *Videte vosmetipsos.* Id est, diligenter considerate & caute.

18 *Ne perdat.* Omnia opera bona.

19 *Quæ ope. estis.* Nam perduntur per corruptionem hæresis.

20 *Sed.* supple sic in bono perseveretis.

21 *Vt merce. ple. ac.* In patria, vbi totaliter satiatur appetitus.

22 *Omnes qui re.* Id est, in primo bene incedit per viam iustitiæ.

23 *Et non per.* in doc. Chri. A via iustitiæ recedendo.

24 *Deum non ha.* Per gratiam quæ perditur per unum peccatum mortale.

25 *Si quis.* Hic consequenter tradit præcauendi modum di. Si quis ue. ad vos. sub specie religiositatis.

26 *Et hanc doc.* scilicet Christi.

27 *Non adfert.* Sed magis contrariam.

28 *Nolite reci. eum in do.* Id est, nolite communicare cum eo in potu vel cibo, seu habitaculo, ne seducamini ab eo.

Nec

A Nec aue ei dicitur. Quia signum videtur consensus erroris, hoc enim dicimus amicis quorum opera nobis placeant, & vos si forte decepti non essetis, alii forsitan per talem vestram familiaritatem possent decipi, qui crederent illos placere vobis, & sic crederent illis.

CONCILIVM CARTHAGINEN.

Ioannes apostolus in epistola sua posuit. Si quis ad vos venit & doctrinam Christi non habet nolite cum admittere in domum vestram, &c. Quomodo admittit tales temere in domum Dei possumus, qui in domum nostram priuatam admitti prohibentur? Aut quomodo cum eis sine Ecclesie baptismo communicare possumus quibus si Aue tantum dixerimus, factis eorum, malis communicamus?

B Clemens Alexandrinus. Tales salutare prohibet & in hospitium suscipere. Hoc enim in huiusmodi non est inhumanum, sed nec conquirere, vel condiscipulare cum talibus admonet qui non valent intelligibiliter diuina tractare, ne per eos trahantur a doctrina veritatis, versimilibus induci rationibus Arbitror autem quia, & orare cum talibus non oportet, quoniam in oratione quae fit in domo postquam ab orando surgitur, salutatio gaudij est, & pacis iudicium.

C Polycarpus. Abstinet a scandalis, & falsis fratribus qui in uanum portant nomen domini, qui oberrare faciunt inanes homines. Omnis enim qui non confitetur Iesum Christum in carne uenisse, hic Antichristus est, Et qui non confitetur misterium crucis, ex diabolo Et qui detorsit eloquia domini ad propria desideria, & dixerit neque resurrectionem neque iudicium esse, hic primo genitus Satanæ est. Propter quod relinquentes uanitates multorum, & falsas doctrinas, ad illud quod traditum est nobis, a principio uerbum reuertamur.

Clemens

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nec aue ei dixeritis. Communicando ei in uerbo, & hoc est similiter propter periculum corruptionis.
- 2 Qui enim dicitur aue, communicando ei in uerbis.
- 3 Communicat operi eius malo. Id est, exponit periculo, communicandi cum eo in opere maligno. Aliter etiam exponitur ista littera de hereticis ab ecclesia praecisus per excommunicationem, quia participans scilicet cum talibus incurrit excommunicationem saltem minorem, nisi in casibus concessis.
- 4 Ecce praedixi uobis. Ea quae dicta sunt, scilicet perseverantiam in bono, & declinationem a malo.
- 5 Ut in die do. Id est, iudicij.
- 6 Non confunda. Cum reprobis, sed magis honoremini cum electis.
- 7 Plura habens uos scribi. Haec est conclusio huius epistolae, in qua primo se excusat de breuitate scripturae, dicens. Plura habens uobis scribere, quae non continentur in hac epistola.

ADDITIO.

Secunda Ioannis ubi dicitur in Postil. Senior, & hoc ratione aetatis prouectae, & status seu officij, &c. Beatus Ioannes tantae humilitatis fuit, quod in libris suis, non nominat se apostolum, nec de se dicit aliquod nomen dignitatis designans, sed nominat se in euangelio discipulum quem diligebat Iesus non exprimens nomen suum proprium ex humilitate. Similiter in prima sua canonica non exprimit nomen suum, nec officium, nec aliquid huiusmodi, quae omnia ad magnam pertinent humanitatem. Unde ex hoc uidetur, quod cum hic dicitur. Senior, referendum est solum ad aetatem, quae non importat aliquam dignitatem.

* Clemens Romanus. Ipsos haereticos qui impenitentes fuerint segregatos a fidelibus eicite, atque a Dei ecclesia externi te, praecipiteque fidelibus, ut ab eorum consuetudine omnibus modis se abstineant, nec sermonis cum iis, neque precum communionem habeant ullam. Ij enim aduersarii insidiatoresque sunt ecclesiae, qui gregem labefactant, & hereditatem contaminant.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

D Lib. 7. constit. apol. lib. 32.

Epist. ad Tralici.

1 Nostrum.

Serm. 4. contra Arianos. epistol. ad Tololan.

E

nia hereticorum uerba suspecta sunt, & ut scriptum est impij insidias tendunt, dictaque impiorum dolosa. etiam si uel solum innuant, non tamen id faciunt sine peruersitate animi.

* Martialis. Obseruate eos qui in hypocrisi loquuntur mendacium, ut uos de uia ueritatis, quam cum Deo elegistis auertant in semitas incongruas iniquitatum negligentiae. Et quanto magis per ipsos pulsata ostium mentis uestrae, Satanas uolens irrumpere intro, & germen in uos pietatis obruere, eo magis solidi in charitate, & firmi in fide, & alacres in spe Dei gloriae, talibus resistite uiriliter, scientes quod praesibunt sub omni celeritate quae uobis contraria sunt, Deo pro uobis pugnante: permanebunt autem in aeternum, quae per gratiam spiritus Dei constituta sunt uobis.

b Plura ha. Intelligite hanc admonitionem uobis fore perutilem, quia ad confirmationem illius decreti etiam uenire ad uos, nec tamen ex toto interim potui silere.

c Salutant te. Sicut aduersariis ueritatis Aue prohibet dicere, ita e contra electos ex persona electorum salutat.

- 8 Noli per charitatem, & atramentum scribere. Quae est uox mortua.
- 9 Spero enim me futurum. &c. & os ad os loqui. Per uocem uiuam quae habet maiorem efficaciam. Unde dicit Hieronymus ad Paulinum de omnibus sacre scripturae libris. Habet nescio quid latentis energiae uiae uocis actus, & in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortius sonat.
- 10 Ut gaudium uestrum plenum sit. Ex mea praesentia, & efficaciori doctrina. Vel aliter. Ut gaudium uestrum plenum sit. Id est, ut per meam doctrinam perueniat finaliter ad patriam, ubi est gaudij plenitudo.
- 11 Salutant te filij sororis tuae Ele. Habebat enim ista domina sororem eiusdem nominis cum ea, cuius filij erant cum beato Ioanne euangelista.
- 12 Gratia tecum amen. Haec est confirmatio epistolae, in qua Apostolus optat isti dominae confirmationem in gratia adoptionis, tamen iste uersus non est in libris correctis.

F

tatem nec statum altiore, sed solum quandam maturitatem quae communiter in senibus debet inueniri, iuxta illud. In antiquis est sapientia, &c. & sic non comendat se ex rectoria seu praetura, sed solum ex antiquitate dierum secundum quam suis sermonibus deberet acquiescere, & sic intelligendum est in sequenti canonica.

ADDITIO II.

In ea epistola ubi dicitur in Postil. Non tanquam mandatum nouum. Qualiter intelligatur, quod mandatum de dilectione Dei, & proximi non est nouum, & qualiter debet intelligi esse nouum, habetur supra additione prima. 2. ca. uide ibi.

Argumentum in tertiam epistolam eiusdem.

Gaium pietatis causa extollit, atque ut in ipsa pietate maneat, exhortatur:

Incipit epistola tertia eiusdem.

Senior Gaius, &c. * Athanasius. Ista quoque epistola Joannis est, ut & inscriptio habet. Nulla est autem ad Gaium. Et primum quidem laudat eum propter testimonium hospitalitatis quod habebat ab omnibus, hortaturque eum ut in proposito persistat, ac fratres recipiat, ac deducat. Accusat autem Diotrepem, quod is non solum nihil prebebat pauperibus, sed etiam alios prohibebat, ac multa nugabatur. Tales alienos dicit esse a veritate, neque cognoscere Deum. Demetrium vero laudat, optimum illi testimonium impendens.

In Sinodo

† vt prospere agant, & recte valeant

† Maius his non habeo gaudium

Incipit epistola beati Ioannis apostoli tertia.

Senior Gaius, carissimo quem ego diligo

in veritate. Charissime de omnibus tamen orationem facio tibi prospere te ingredi, & valere, si

cut prospere agit anima tua. Gaudis sum valde venientibus

fratribus, & testimonium perhibentibus veritati tuae, sicut

tu in veritate ambulas. † Maiorem horum non habeo gratiam

quam ut filios meos audiam in veritate ambulantes. Charis-

sime fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc

transiens, vnus sit vniversis animalibus pedes habentibus, sed

ordinatum, ac temperatum progressum iuxta acrem animi

affectum quem pauci assequuntur etiam eorum qui intellectu

non carent,

† Maiorem ho. Ideo Gaudis sum quia horum fratrum venien-

tium non habeo maiorem gratiam id est, quando fratres ve-

niunt ad me, in nullo facto vel verbo eorum magis gaudeo, quam

annunciari filios meos quos predicando vel baptizando ge-

nerui, veritatem recte fidei, & bonae operationis obseruare.

* Oecumenius. *mesoripav* iuxta Graece, linguae proprietatem,

non est apta dictio comparatiua, sed posuit illam tan-

quam exaggerationi quaerens vehementiorem exaggerationem,

& ita comparatiuum formauit a comparatiuo.

g. *Charissimi si.* Ideo non debes deficere ab hospitalitate, &

eleemosynis, quicquid enim operaris in fratres fideliter, id

est sicut fidelis, id est sicut decet fidelem facis non pro vana

gloria sed fidem tuam operibus ostendis.

* OECVM. Fideliter facis hoc est vt fidelem decet vitum.

Expositio Nicolai de Lyra in tertiam epistolam Ioannis.

Senior Gaius. Haec epistola sicut & praecedens diuiditur in tres partes, scilicet, salutationem, prosecutionem, & conclusionem, secunda, ibi, Charissime. Tertia, ibi, Multa. In prima parte describitur primo salutans ex aetate & officio cum dicitur.

1 *Senior.* Sicut dictum est in epistola praecedenti. Secundo persona salutata ex nomine, & familiaritate, cum dicitur.

2 *Gaius charissimo.* Ille erat Corinthius, ille de quo dicit Paulus 1. Co. 1. b. Gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizauit, nisi Crispum, & Gaium, de quo dicit Ro. 16. *Salutat vos Gaius hospes meus.* recipiebat enim, & sustentabat praedicatores verbi diuini, propter quod erat Apostolo charissimus. Tertio notatur affectus salutantis ad salutatum, cum dicitur.

3 *Quem ego.* Non verbo solum aut lingua.

4 *Charissime.* Hic incipit prosecutio huius epistolae, in qua beatus Ioannes primo monet Gaium de perseverantia in bono, secundo de declinatione a malo, ibi, Scripsisse, Circa primum, vt Gaius efficacius

tur: Diotrepem impietatis, & superbiae causa obiurgat. Demetrio autem bonum testimonium perhibet, cum fratribus vniuersis.

re agit anima tua. * Idem. Prospere autem agit, nempe in politica, quae est secundum euangelium.

c De omnibus ora. &c. Sicut nunc abundat tibi, & bona voluntas largiendi indigentibus, & facultas operum, ita semper virtutibus plenam domino adiuuante vitam ducere possis.

d *Gaudis sum valde.* Indecens esset, si deficiente fide modo dolerem, de quo habetis.

e *Charissime de omnibus tamen orationem facio tibi prospere te ingredi, & valere, si* sed etiam propter meam autoritatem insiste hospitalitati.

f *cut prospere agit anima tua.* Gaudis sum valde venientibus e *In veritate ambulat.* * Oecumenius.

g *fratribus, & testimonium perhibentibus veritati tuae, sicut tu in veritate ambulas.* † Maiorem horum non habeo gratiam

h *quam ut filios meos audiam in veritate ambulantes.* Charissime fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc

i *transiens, vnus sit vniversis animalibus pedes habentibus, sed ordinatum, ac temperatum progressum iuxta acrem animi affectum quem pauci assequuntur etiam eorum qui intellectu non carent,*

k *† Maiorem ho.* Ideo Gaudis sum quia horum fratrum venientium non habeo maiorem gratiam id est, quando fratres veniunt ad me, in nullo facto vel verbo eorum magis gaudeo, quam

l *annunciari filios meos quos predicando vel baptizando generui, veritatem recte fidei, & bonae operationis obseruare.*

m ** Oecumenius mesoripav iuxta Graece, linguae proprietatem, non est apta dictio comparatiua, sed posuit illam tanquam exaggerationi quaerens vehementiorem exaggerationem, & ita comparatiuum formauit a comparatiuo.*

n *g. Charissimi si.* Ideo non debes deficere ab hospitalitate, & eleemosynis, quicquid enim operaris in fratres fideliter, id est sicut fidelis, id est sicut decet fidelem facis non pro vana gloria sed fidem tuam operibus ostendis.

o ** OECVM. Fideliter facis hoc est vt fidelem decet vitum.*

p *ius recipiat suam monitionem, primo gratias agit de suis bonis operibus praeteritis, de precans pro futuris. di. Charif. de omni. Scribet bonis operibus, quae facis.*

q *Orationem fac. &c.* Id est, de bono in melius semper proficere.

r *Sicut pro. agit ani.* Quali dicat, ista, non sunt opera ficta, sicut sunt hypocritarum opera, quae non procedunt ex conscientia & intentione recta, ideo subditur.

s *Gaudis sum valde. fra.* Id est, praedicatoribus, & peregrinis fidelibus.

t *Erre. perbi. v. tua.* In fide & operibus misericordiae.

u *Maiorem ho. non.* id est, nihil mihi est gratiosius audire.

v *Quam vt si.* Non carnales, quia virgo in xuum permanit, sed spirituales.

w *In veritate.* Per viam fidei & morum, ideo consequenter in bono confirmat eum di.

x *Charissime.* Erga Deum & proximum.

y *Quicquid. Boni.*

z *Operaris.* Per baptismum regeneratos nobiscum.

aa *Et hoc.* Supple maxime est acceptum Deo, dicuntur autem h. peregrini fideles de suis ciuitatibus propter fidem Christum incredulis eieci.

Diuisio.

Qui

a Pro no. n. eius, &c. Qui vere sunt honorandi, non. n. pro suis sceleribus expulsi sunt a patria, sed sponte profecti sunt pro nomine Christi ampliando, & pro nomine eius patiendo.

b Nos ergo de. Ioannes omnia dimiserat, & se diuitib. conuenerat. ut alacriores reddat, & proprio res ad commiscendum pauperibus.

* OECUMENIVS.

απαλαύβαντες i. suscipere, ueluti cum dicitur, Susceperunt me, sicut leo paratus ad praedam. per hoc autem instruit nos, ne egenos expectemus, donec ad nos veniant, sed accurramus, & insequamur illos, sicut Abraham, & Lot.

c Scripsissem forsitan &c. perseverare debes in elemosyna, quia utilitatem tantam in ea intelligo, quod non solum tibi, sed etiam toti ecclesiae scripsissem de commendatione e-

lemosynae, sed hac necessitate dimisi, quia Diotrepes non curat nostram auctoritatem. Diotrepes haeresiarcha illius temporis noua docendo principatum tibi usurpabat. Diotrepes speciose insulsius, siue decor inuans interpretatur, ut perfidiam cordis etiam nomine signet.

d Ecclesia. illi ecclesiae. Quae forsitan. i. dubitative est ecclesia & ut per observationem elemosynae mereretur perfecta fieri ecclesia scripsissem.

e Commonebo. i. in omnium notitiam manifestius arguendo producam, quorum exemplar nusquam habet, sed facit ea; & noua inuenit, garruens fallis rationibus. utens in nos confutandos & sic ad vos a fide retrahendos. Nota sicut linguas detrahentium nostro vitio non debemus excitare, ne pereant, ita per

pet suam malitiam excitatas debemus aequanimiter tolerare, ut meritum nobis crescat, aliquanuo etiam compelescere, ne dum de nobis disseminant, eorum qui audire bona poterant, corda corrumpant.

* Oecumenus. Si praecipuum est non reddendum esse

malum pro malo, quomodo iste nunc haec conminatur?

Dicimus ergo quod hoc praecipuum est, ne illi reddamus malum, qui in nos ipsos solos deliquit. Nam si peccatum est aduersum nos, & fidei adfert impedimentum, referendum est tibi, sicut & Paulus

Ehrie, qui perpetebat uias Domini.

f Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui bene,

& car. Didymus. Cum nulla communio sit luci ad tenebras, aut concordia Christo, cum Belial, qui bonum facit actualiter, atque contemplatiue Deum Christum

habens qui est, vera lux procul est a tenebris, & Belial, quoniam contrarium est beneficienti male facere, qui malefacit per hoc ipsum opus, cum sit Belial, & tenebrarum, is non uidet Deum, nec secundum qualitatem aliquam agnitionem habet eius. Omnis enim qui peccat, non uidit eum, nec agnouit eum, quod uero aspectu uiri, vel non uiri constat, cum aliquod sensibile uideatur etiam ab eo, qui male facit, si aspectum habeat? Et si non uideat, qui aspectu priuatur, licet sit bonus, indubitanter ostenditur Deum non esse corpus, quando beneficiens, eo quod cor habeat mundum, uideat Deum, licet aspectu carnali priuatus sit, cum non uideat eum malefaciens, quamuis acie uehementer acuta consistat. Et ex hoc ergo (hoc est benefaciendi, & malefaciendi sermone)

in peregrinos qui testimonium reddiderunt charitati tuae in conspectu ecclesiae: quos benefacies deducens digne Deo.

Pro nomine. n. eius profecti sunt, nihil accipientes a Gentilibus. Nos ergo debemus suscipere hmoi, ut cooperatores simus ueritatis. t Scripsissem forsitan ecclesiae: t sed is qui amat primatum gerere in eis Diotrepes, non recipit nos Propter hoc si uenero, t commonebo eius opera quae facit, uerbis malignis garruens in nos. & quasi ei ista non sufficiant neque ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiunt phibet, & de ecclesia eiicit. Charissime noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui bene facit, ex Deo: qui autem male facit, non uidet Deum

a A quibus nihil expectas temporale. Quos non noscis. b Operibus misericordiae.

a Et ita exemplo tuo alii incitantur ad hospitalitatem. b Dum apud te sunt. Ad alia loca ad quae nolunt ire. c In iniuriis Deum honoras.

a Alienari rebus propriis. b Ut anxietate famis cogentur negare fidem.

a Qui possumus supplere indigentiam eorum. b Id est, domesticos fidei.

a Prædicandæ fidei.

c Appetit. Dominari. a Nostram auctoritatem. Nostram epistolam.

d Quia deprauat nos, & nostra scripta. a Patet faciam. Mendacia, & errores asserentibus.

e a Quod mihi detrahit, quod hospitalitatem dissuadet. b Ad damnationem

a Quod prædicat agit. Indigentes. b Ne impendant curam humanitatis.

a Tam suscipientes, quam susceptos. b Non de consorcio fidelium, sed de loco ubi conueniunt

c Quicquid ille dicat, tu.

f Quia.

habens qui est, vera lux procul est a tenebris, & Belial, quoniam contrarium est beneficienti male facere, qui malefacit per hoc ipsum opus, cum sit Belial, & tenebrarum, is non uidet Deum, nec secundum qualitatem aliquam agnitionem habet eius. Omnis enim qui peccat, non uidit eum, nec agnouit eum, quod uero aspectu uiri, vel non uiri constat, cum aliquod sensibile uideatur etiam ab eo, qui male facit, si aspectum habeat? Et si non uideat, qui aspectu priuatur, licet sit bonus, indubitanter ostenditur Deum non esse corpus, quando beneficiens, eo quod cor habeat mundum, uideat Deum, licet aspectu carnali priuatus sit, cum non uideat eum malefaciens, quamuis acie uehementer acuta consistat. Et ex hoc ergo (hoc est benefaciendi, & malefaciendi sermone)

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui testimonium reddiderunt charitati. Quam eis exhibuisti.

2 In conspectu ecclesiae. Et pro hoc multi moti sunt ad simile faciendum exemplo tuo.

3 Quos bene fac. iungatur litera. Quos. s. peregrinos cum ad te uenerint. Deducens. i. tuis elemosynis prouidens, ut inde transeant ad alia loca. Benefacies digne Deo. i. ad honorem Domini, & subditur ratio.

4 Pro nomine animi. i. pro fide ueritatis Dei, & non pro criminibus suis.

5 Profecti sunt. i. compulsi sunt exire de locis suis spoliati bonis propriis.

6 Nihil accipientes. i. a suis contribulibus, & ciuibus, ut dicit Glossa. non quia non possent accipere, sed quia illi nolebant dare, ut egestate compulsi redirent ad idololatriam Gentilitatis, & concludit.

7 Nos ex. &c. Cum expensis nostris. Hoc autem dicit Ioannes, non quia haberet diuitias, sed quia de consilio eius diuites talia faciebant, & quia bona ecclesiae data pro pauperibus ipse dispensabat in Epheso, sicut Apostoli alii in Ierusalem, ut habetur Act. 4.

8 Ut cooperatores si. Ministrando necessaria illis qui ueritatem prædicant, & illis qui pro ueritate fidei tribulationes, & exilia sustinent.

9 Scripsissem. Hic consequenter instruit Gaium de euitatione malorum

malorum, & associatione bonorum, di. Scripsissem f. ec. i. communitati fidelium in tua ciuitate.

10 Sed is. i. cupit inordinate.

11 Primatum, &c. Dio. Nomen est cuiusdam haeresiarchae, qui usurpabat sibi primatum illius ecclesiae.

12 Non recipit nos. i. epistolam nostram.

13 Propter hoc. ad locum illum.

14 Commonebo eius ope. &c. i. arguam in palam, & puniam Apostoli. n. tales rebelles tradebant aliquando Sathanæ ad uexandum corporaliter, ut habetur 1. Cor. 5.

15 Verbis ma. i. malo igne ignitis, scilicet, igne superbiae, & inuidiae.

16 Garruens in nos. i. inaniter, & irrationabiliter loquens contra nos ueros Christi discipulos.

17 Et quasi. pro nimia pietate.

18 Neque ip. i. pauperes fideles, & ueritatis prædicatores non recipit hospitio.

19 Et eos qui sus. pro. Sub comminatione poenae ne de cætero recipiant.

20 Et de ec. Si contra prohibitionem eius faciant, iniustissime tamen cum opera charitatis faciant, propter quod de isto, & suis sequacibus, subdit.

21 Charissime, &c. sed quod bo. & subditur ratio.

22 Qui bene facit ex Deo est. Nam omne bonum procedit ab eo.

23 Qui au. ma. fa. non ui. de. Cognitione formata charitate. Demetrio

A sermone) demon-
strat, quia simul non
subsistunt esse con-
traria. Item ex eo
quod dictum est.
Declina a malo, & fac
bonum. Et huius-
modi uerbis in scri-
ptura diuina re-
latis.

Pal. 33.

B Quod bonum illum
uult

A Demetrio testimonium redditur ab omnibus, & ab ipsa ve-
ritate: sed & nos testimonium perhibemus, & nostri quo-
niam testimonium nostrum verum est. Multa habui scribere
tibi, sed nolui per atramentum, & calamum scribere tibi. Spe-
ro autem protinus te videre, et os ad os loquemur. Pax tibi.
Salutant te amici. Salutant tuos amicos nominatim.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Demetrio te. red. Bonum de operibus charitatis.
- 2 Ab omnibus. ipsum cognoscentibus.
- 3 Et ab ip. ve. i. a Deo qui est ipsa veritas.
- 4 Et nos testi. Quia experti sumus.
- 5 Et nostri. Similiter per experientiam.
- 6 Quoniam te. no. ve. est. Q. d. istum debes imitari, & associare
Diotrepe[m] autem, & eius sequaces deuitare.

Multa

- 7 *M. l. a. h. e. r.* Hic ponitur conclusio epistolę, & exponatur,
sicut conclusio epistolę precedentis, vsque ibi.
- 8 Pax tibi. In quo optat Caio pacem internam conscientię, &
pacem fraternam amicitię, & pacem supernam glorię.
- 9 Salutant te amici. i. fideles qui sunt apud me.
- 10 Salut. tu. am. i. fideles qui sunt apud te.
- 11 Nominatim. Ad maiorem charitatis expressionem, quę est
inchoatio futurę felicitatis. Ad q̄ nos perdu. qui ui. & reg. &c.

Prologus in Epistolam Canonicam Iudę.

Iudas frater Iacobi quę de se-
ptem Canonicis est paruam E-
pistolam reliquit. Et quia de li-
bro Enoch qui apocryphus est,
in ea assumpsit testimonium, a
plerisque reicitur: tamen auto-
ritatem uetusta te, etiam & usu meruit & inter san-
ctas scripturas computatur.

Incipit Argumentum in Epistolam Beati

Iudę Apostoli.

Iudas Apostolus fratres de corrupto-
ribus uix ueritatis ita informat, ut
illicitum esse dissentet de subiugo se-
mel erutos seruitutis denuo operam
suam officijs nauare seruilibus.

Incipit Epistola Iudę Apostoli.

C A P V T I.

In synopsi,

Iudas. * A hana. Hanc Iudas epistolam quemadmo-
dum, & infer pra est illi scripti, qui iam crediderant. Est
autem argumentum
eius tale. Cum qui-
dam subingressi de-
cerent, ad aphorum
esse peccatum, etiam
eorum, qui domum
negant, nec esse ha-
buit, ut scriberet, &
cautos redderet fra-
tres. Et initio quidē
hortatur eos, ut cer-
rent, atque tradita si-
bi fide maneat. Deinde
de abiectione, tan-
quam seductores, &
denunciat ne pro-
fusus communionem haberent; scientes non est satis uocatos
esse, nisi etiam digne ambuletur ista uocatione, eo quod &
priorem populum Dominus ex Aegypto eductum; cum in
fide uideret, non persistere; perdidit, & angelis ordinem
suum non custodientibus non pepererit. Hac ratione sece-
dendum esse ē talibus. Et Michaelē namque Archange-
lum non sustinuisse blasphemiam diaboli. Docet itaque per-
ditionem istorum, sicut Sodomitarum futuram. post hac
adhortatur ad bonos mores fidei stabilitatem a domino ap-
precat, claudit epistolam.

Sanctificatis

Incipit Epistola Canonica Iudę Apostoli.

C A P V T I.

Iudas seruus Iesu Christi, frater Iacobi, his qui
sunt in Deo patre dilectis, & Christo Iesu con-
seruatis & uocatis, Misericordia uobis, & pax, & charitas

- quos Petrus, & Ioannes in suis damnant epistolis. Intendit
autem comonere fideles ne consentiant peruersoribus,
qui a fidei, & castitatis gratia retraherant.
- b Seruus, & c. fra. Iaco. * Clemens Alex. Iudas qui catho-
licam scripsit epistolam frater filiorum Ioseph extans val-
de religiosus cum misce-
ret propinquitatem
Domini, non tamen
dixit fratrem eius esse,
sed quid dixit? Iudas
seruus Iesu Christi.
- * Occumenius. Sa-
tis fuit huic, inquam
presenti Apostolo,
ad glorię splendorem
quum seipsum Chri-
sti seruum nomina-
set, etiam a Iacobo
celebris reddi. Siqui-
dem quum Iacobus,
apud omnes ob uir-
tutem max mis efferretur laudibus, effectum est ut hic apud
auditores facilius reciperetur ad doctrinam sermonis, quo-
niam natiuitatis, ac sanguinis communio nequaquam alie-
nata uideretur moribus ab eo cum quo cognatione commu-
nicauit, & maxime si sub vno Domino Christo degens, ser-
uitutis iugum equaliter cum fratre trahere proponitur.
- Non displicet Christo, nec discordat a Iacobo mea præ-
dicatio.
- c Cō. & u. uocat, cōseruat, diligit filios, & mēbra Dei facit.
- d Misericordia uobis. si Deus cepit misereri uobis condonan-
do delicta, impleat, misericordiam super addenda bona du-
cendo

Postil. Nicol. de Lyra super Epistolam Iudę.

C A P V T I.

Iudas Iesu Christi. Hic incipit epistola beati iudę apostoli, quę
sicut duę precedentēs diuiditur in tres partes, scilicet salutacionem,
persecucionem, & conclusionem, secunda ibi. *Charissimum omnium*
Tertia ibi: *Et autem qui potens est.* in prima parte notificatur per-
sona salutans ex nomine, cum dicitur. *Iuda.* Secundo ex religio-
ne, cum dicitur. 2 *Seruus, & c. i. fidelis Christianus, & ex co-
gnomine, cum subditur. 3 Frater.* Sic autem fuit cognomina-
tus,

tus, ad destructionem Iudę proditoris. Secundo ponuntur perso-
næ salutatę, cum dicitur. 4 *His qui.* fide formata charitate.
5 *Dilectis.* A me, & fidelibus cunctis. 6 *Et Christo.* i. Chri-
sto Iesu adunatis, & congregatis, sicut membra ununtur capiti,
& hoc per uocationem ad fidem, & conseruationem in eadē, quę
sunt ex gratia diuina. Et licet uocatio ponatur hic posterior con-
seruatione, tamen prior est tempore, nec est vis in hoc faciēda, quā
transpositio nominum non uariat significationē eorū. Tertio po-
nuntur optata bona cū dī. 7 *Misericor. pētā* uestra relaxans.
8 *Et pax.* Conscientiam quietans. 9 *Et cha.* Deo cōiugēs.
Adm-

Cendo ad æterna. Si est reconciliatus inimicis, æternam pacem det factis amicis in qua in nullo ab eo dissentiat.
 * Oecumenius. Misericordiam vero, pacem, & charitatē, ipsis multiplicari precat. misericordiam quidem quoniam propter viscera misericordiæ Dei reuocati sumus, & assumpti ab eo in ministros: pacem autem quia, & hanc ipse Deus pater nobis donauit, reducens nos qui offenderamus ad suam amicitiam per filium suum Iesum Christum: charitatem vero quoniam propter charitatem, quam erga nos habuit uirgenitus filius suis expositus est pro nobis in mortem. Hæc igitur abunde tribui ipsis precat. conformia dicens, cum Beato David, qui ait. Extende misericordiam tuam cognoscentibus te.

a adimpleatur. Charissimi omnem solitudinem faciens scribendi uobis de communi uestra salute, necesse habui scribere uobis, deprecans super certari semel tradite sanctis fidei.

b subintroierunt enim homines quidam, qui olim proscriperant in hoc iudicium impii, domini nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum dominatorem, & Dominum nostrum Iesum Christum negantes. Commonere autem uos uolo scientes semel omnia, quoniam Iesus

c est deprauiat detorquentes a temperantia ad lasciuam, unde & negare cōtingit ipsos dominum nostrum Iesum Christum. An non negant qui uitæ impuritate doctorem omnis temperantiæ ueluti clamosa, ac sonora uoce abiurant? Quæ n. communio est luci cum tenebris.

d Omnia. Omnia arcana fidei, & non habetis opus recentia, quasi sanctiora a nouis audire magistris, id est, perfecte scitis omnia quæ scienda sunt de fide, & ideo non est opus, ut audiatis illos.

e Quoniam Ie. confutatis hæreticis deinde ut reuocet eos qui crediderant

a Charissimi. Ego qui uestræ salutis prouidere habui necesse, propter pseudo qui uobis se ingerunt, scribendi uobis adnotationes de uestra salute communi. i. de fide quæ est tã mea salus, quam uestra, & omnium fidelium. i. fides quæ per dilectionem operatur, ego dico faciēs omnem solitudinem scribendi uobis. i. omnia quæ pertinent ad sollicitum. Oro pro uobis, disputo contra seductores uestris, & ut uobis scitis prouidere scribo uobis de illis, detego nequitas eorum, ostendo uobis qualiter fidem, & dilectionem debeat tenere, & cum sim ita sollicitus pro uobis, admonitionem meam recipere debeat. Ego dico, deprecans non superaddi aliam fidem uestræ fidei, sed sanctæ fidei semel tradite uobis, & omnibus sanctis ab apostolis super certari, usque ad mortem, ut pro ea si necesse est moriamini, & ideo scripsi, ut sciret statum uestræ fidei, & meam sollicitudinem ostenderem uobis, & sic in fide confirmaremini.

b Gratiam transf. Duritiam, & districtiōnem legis, quæ dicit oculum pro oculo, dentem pro dente, temperat gratia euangelii, in quo purgantur scelera commissã per penitentiam, & elemosinæ fructus. Sed hanc gratiam transferunt in luxuriam, qui nunc tanto licentius peccant, quanto minus uident se asperitate legis de facinoribus examinari. * Didymus. puo autem quia & de multis hæresib. quæ cœperunt temporib. Apostolorum dicitur hoc, & authoribus eorum, qui. i. impudentiam, multamque luxuriam sunt sectati ita, ut ipsam spurcitiam suam, atque luxuriam idolorum sacrificiis permiscerent, Nam & Paulus de huiusmodi hominibus, ita dicit. Et nolite communicare operibus immundis

c Solus. pater cum filio, & spiritu sancto solus dominator. filius cum patre, & spū sancto solus dñator, spūs sanctus cum patre, & filio solus dñator. Quicumque ergo hæreticus patre Christi uerum Deum bonum, & iustum negat solum dominatorem, & dominum nostrum negat. Qui Iesum filium Dei esse negat, & hic dominatorem solum, & Dominum nostrum negat: qui spiritus sancti potentia detrahatur, & hic solum dominatorem, & dominum nostrum negat.

d Omnia. Omnia arcana fidei, & non habetis opus recentia, quasi sanctiora a nouis audire magistris, id est, perfecte scitis omnia quæ scienda sunt de fide, & ideo non est opus, ut audiatis illos.

e Quoniam Ie. confutatis hæreticis deinde ut reuocet eos qui crediderant

immundis tenebrarum, magis autem etiam arguite, ea. n. q. occulta ab eis sunt turpe est etiam dici. Turpia namque, & vehementer turpia faciunt, quasi mystico modo, qui se & im Simonis Magi sequuntur. post hoc autem, & Marcionistæ, atque valentiniani, & Sitchiniani nephanda committunt. Vnde & alia Epistola de

eis scribit, dicens. isti sunt, qui ingrediuntur in domos, & captiuant mulierculas peccatis inuolutas, & libidibus uariis detas, & sub occasu ne religionis agunt turpia. Quapropter inluxuriam transiunt. eos dicit gratiam domini, per quam luxuriam, & effectus eius negant solum dominatorem, & dominum nostrum Iesum Christum.

* Oecumenius. quod autem ait, transferunt ad lasciuam, hoc est deprauiat detorquentes a temperantia ad lasciuam, unde & negare cōtingit ipsos dominum nostrum Iesum Christum. An non negant qui uitæ impuritate doctorem omnis temperantiæ ueluti clamosa, ac sonora uoce abiurant? Quæ n. communio est luci cum tenebris.

* Aug. Omnes hæretici generaliter scientiæ pollicitatione decipiunt, & reprehendant eos quos simpliciter credentes inuenerunt, quia omnino carnalia persuadent, quasi ad carnalium oculorum apertionem conantur adducere, ut interior oculus excæcatus. * Optatus Mileuit. Hæretici ueritatis exules sancti, & uerissimi Symboli desertores, de sinu ecclesiæ sanctæ iam piis sensibus deprauiati, cōtempso quod bene fuerant geniti, ut ignorantes, & rudes deciperent, de se nasci uoluerunt. Et qui iam dudum in talibus passis fuerat cibus, corruptela malæ digestionis, in pernicie miserorum disputationibus impiis uenena mortifera uomuerunt.

c Solus. pater cum filio, & spiritu sancto solus dominator. filius cum patre, & spū sancto solus dñator, spūs sanctus cum patre, & filio solus dñator. Quicumque ergo hæreticus patre Christi uerum Deum bonum, & iustum negat solum dominatorem, & dominum nostrum negat. Qui Iesum filium Dei esse negat, & hic dominatorem solum, & Dominum nostrum negat: qui spiritus sancti potentia detrahatur, & hic solum dominatorem, & dominum nostrum negat.

d Omnia. Omnia arcana fidei, & non habetis opus recentia, quasi sanctiora a nouis audire magistris, id est, perfecte scitis omnia quæ scienda sunt de fide, & ideo non est opus, ut audiatis illos.

e Quoniam Ie. confutatis hæreticis deinde ut reuocet eos qui crediderant

a Charissimi. Ego qui uestræ salutis prouidere habui necesse, propter pseudo qui uobis se ingerunt, scribendi uobis adnotationes de uestra salute communi. i. de fide quæ est tã mea salus, quam uestra, & omnium fidelium. i. fides quæ per dilectionem operatur, ego dico faciēs omnem solitudinem scribendi uobis. i. omnia quæ pertinent ad sollicitum. Oro pro uobis, disputo contra seductores uestris, & ut uobis scitis prouidere scribo uobis de illis, detego nequitas eorum, ostendo uobis qualiter fidem, & dilectionem debeat tenere, & cum sim ita sollicitus pro uobis, admonitionem meam recipere debeat. Ego dico, deprecans non superaddi aliam fidem uestræ fidei, sed sanctæ fidei semel tradite uobis, & omnibus sanctis ab apostolis super certari, usque ad mortem, ut pro ea si necesse est moriamini, & ideo scripsi, ut sciret statum uestræ fidei, & meam sollicitudinem ostenderem uobis, & sic in fide confirmaremini.

b Gratiam transf. Duritiam, & districtiōnem legis, quæ dicit oculum pro oculo, dentem pro dente, temperat gratia euangelii, in quo purgantur scelera commissã per penitentiam, & elemosinæ fructus. Sed hanc gratiam transferunt in luxuriam, qui nunc tanto licentius peccant, quanto minus uident se asperitate legis de facinoribus examinari. * Didymus. puo autem quia & de multis hæresib. quæ cœperunt temporib. Apostolorum dicitur hoc, & authoribus eorum, qui. i. impudentiam, multamque luxuriam sunt sectati ita, ut ipsam spurcitiam suam, atque luxuriam idolorum sacrificiis permiscerent, Nam & Paulus de huiusmodi hominibus, ita dicit. Et nolite communicare operibus immundis

c Solus. pater cum filio, & spiritu sancto solus dominator. filius cum patre, & spū sancto solus dñator, spūs sanctus cum patre, & filio solus dñator. Quicumque ergo hæreticus patre Christi uerum Deum bonum, & iustum negat solum dominatorem, & dominum nostrum negat. Qui Iesum filium Dei esse negat, & hic dominatorem solum, & Dominum nostrum negat: qui spiritus sancti potentia detrahatur, & hic solum dominatorem, & dominum nostrum negat.

d Omnia. Omnia arcana fidei, & non habetis opus recentia, quasi sanctiora a nouis audire magistris, id est, perfecte scitis omnia quæ scienda sunt de fide, & ideo non est opus, ut audiatis illos.

e Quoniam Ie. confutatis hæreticis deinde ut reuocet eos qui crediderant

2. Tim. 3
 tantum mihi
 studium i
 bendi ad uos
 de communi
 salute, ut non
 poterim non
 scribere uobis

domino
 serui ad lasciuam, hoc

1. 2. de Genes.
 contra Mani.
 c. 25

1. 1. adu. Par
 meniam

NICOLAUS DE LYRA.

1 Adimplea. in celesti gloria, ubi & nō alibi charitas pficitur.
2 Charissimi. Hic incipit epistolæ persecutio, q̄ diuiditur in duas partes, quia primo Iudas Apostolus proponit intentum, secundo prosequitur propositum, ibi. *Commonere*. Est autem propositum a postoli confirmare fideles contra hæreticorum deceptiones, & hoc est quod dicit. *Charissimi*. Quia pastor debet esse sollicitus de ouib. **3** *Scribendi uos*. &c. in hac. n. epistola inlruit beatus Iudas omnes fideles generaliter, & non personas aliquas specialiter, sicut facit beatus Ioannes in duab. epistolis præc. **4** *Necesse ha. pp* hæreticos insurgentes, ut postea subdit. **5** *Deprecans*. supple uos. **6** *Super certari*. i. fortiter certari a uobis. **7** *Semel tra. san.* Q. d. istud certamen est fidei. i. pro fide tradita, *Sanctis*. f. Apostolis a Christo. *Semel*. i. perfecte quando aperuit sensum eis, ut intelligerent scripturas. Lu. vi. Dicitur etiam *semel pp* unitatem fidei, & autoris ipsius Eph. 4. a. *Unus dominus, una fides, unum baptisma*. Et subditur dicti certaminis causa, cum dicit. **8** *Subintroierunt enim*. i. sub specie pietatis introierunt. **9** *Homines quidam, &c. impy.* f. Hæretici. pietas. n. uno modo signat diuinum cultum: hæretici uero sub specie religiositatis, & diuini cultus introduxerunt contrarium, propter quod dicuntur impii. **10** *Qui o. i. ab æterno præsciti a Deo*. **11** *In hoc. i.* condemnationem. Aliter potest dici. Qui olim præsciti sunt. i. a longo tempore præfigurati. & hic sensus uidetur magis concordare sequentibus. Et ponuntur plures præfigurationes istorum hæreticorum.

hæreticorum. **12** *Domi. no. i.* fidem catholicam nobis gratis datam. **13** *Transferentes in l.* Vt. n. traherent homines ad suam sectam, concedebant peccata carnalia tanquam licita, ad quæ p. ni sunt homines, ac etiam ipsi exercebant, ut frequenter dictum est supr. **14** *Et so. do.* per hoc autem quod Iesus Christus dicitur hic solus dominator, & Deus, non excluduntur pater, & spiritus sanctus, quia dictio exclusiua adiuncta uni personæ in diuina respectu prædicati essentialis, non excludit alias, & sic est in proposito. Solus. n. idem est, quod non cum alio, propter quod excludit solum id quod importat aliam, pater autem, & spiritus sanctus non sunt alius Deus, & dominator a filio, sed unus. **15** *Negantes*. Falsa doctrina, & uita mala. **16** *Commonere*. Hic consequenter prosequitur propositum. f. confirmando fideles contra uersutiam hæreticorum, in quo sic pcedit, quia primo multipliciter eorum prauitatem declarat, secundo fideles in ueritate confirmat. ibi. *Vos autem*. primū uero facit dupliciter primo p scripturas figurales, scdo per similitudines naturales, ibi. *Similiter hi sunt*. prima adhuc in tres partes, quia primo inducit tria de scriptura. Scdo ad propositū applicat ipsa, ibi. *Similiter & hi carne*. Tercio inducit alia tria, ibi. *Ne illis*. primū aut est punitio iudeorum, pp incredulitatem suam rebellantium in deserto, ut patet Ex. 16. & Nu. 14. & in plurib. aliis locis. Dicit ergo. *Commono*. & nō docere de nouo, & subdit rō. **17** *Scien. Vos. f.* **18** *Semel. i.* pfecte ita q̄ nō oportet uos iterū docere, sed de scitis in habitu comonere. **19** *Omnia. f.* ad salutē necessaria. **20** *Quoniam. f.* Chrs Populum

A crediderant malignis, & impiis, ostendit quanta sit magnitudo domini quem negant, ostendens, quod ipse est qui eduxit populum Israel ex Aegypto. *Quoniam* i. e. Sicut, filii Israel clamantes ad dominum ex Aegypto habuerunt, diffidentes de potentia Dei in eremo puniti sunt, ne & isti magistri munditæ, & eorum sequaces, q. p. aquas baptismi de tenebris ignorantie exierunt cientes si ad prioris v. tæ concupiscentias mente redeunt, damnantur. Sicut prius per fidem, & bona opera meretur saluari, sic secundo per murmuratione, & immunditiam merentur damnari. Vel secundo. i. bis perdidit, quia malos, & nunc & postmodum punit. Nam qui presentia mala non corrigunt ad sequentia perducunt.

* Oecum. Postquam impurorum Nicolaitarum, Valentianorum, ac Marcionistarum dixit lasciviam, & velut inuisione quadam insignes eos ab ipsorum fetulenta turpitudine reddidit, etiam hac subiungit. posteaquam Dñs populum ex Aegypto, & c. simul quidem per hæc ostendens qd idem Deus veteris, ac noui testamenti sit author, & non sicut dicunt hi scelerati, aliū fuisse veteris vindicantem, ac seuum, aliū vero noui mitem, ac humanum præsidē esse Deum.

* Didym. Animaduertendum est solum dominatorem esse Christum, eo quod solus uerus sit Deus. Sic enim cum solus sit dominator, & Dominus Iesus non expellit auctoritate patrem dicens ei Domine cæli, & terræ. Sic neque pater eū solus sit uerus Deus extraneū facit a ueritate deitatis filiū. Dicitur namque ante hæc de eo quod sit uerus Deus, iste solus Dominator, & Dominus Iesus Christus, qui eduxit populum ex Aegypto per Moysen, quibus ita dictis consequens est, ut non sit alter Deus Moyses, neque. n. est alius præter Trinitatem: Vnum etiam Moyses monstrare dignoscitur, secundum quod dictum est, ille de me scripsit. & illud quod scripsit Moyses inuenimus Iesum impleuisse. quapropter & ipse præuidens prophetie uirante cruce mæximas habere diuitias se putauit improperitum Christi, & non aliter, quam ille qui dixit. Mihi gloriandum est in cruce Christi. Cum ergo Iesus sit, qui ex Aegypto Hebræos eduxit, constat quod non de humanitate ex Maria procedente, secundum quod de Deo uerbum dictum est Iesus, sicuti proxime dixit, nobis autem unus dominus Iesus Christus per quem omnia.

a *Angelos* v. Et uere non sunt imitandi, qui Iesum non uerum Deum, sed hominem de utroque sexu genitum mentuntur. Si n. angelis peccantibus non pepercit, nec hominibus superbientibus parcat.

b *Non seruauerunt su. prin.* Sic homines, qui nō seruant principatum quo per gratiam adoptionis filii Dei sunt effecti. Sed relinquunt domicilium. i. unitatem ecclesie, in qua renati sunt, vel sedes regni cælestis quas accepturi erant, si fidem seruarent, & ante iudicium grauius, & grauius in uniuersali iudicio damnabit.

c * Greg. Ius per uel se libertatis appetit, ut præ esset ceteris, nullitque subesset.

* Orige. ipsa est lex, quæ etiam diabolum, & angelos eius in ignem æternum, qui eis preparatus est pertrahit. Et sicut certum est, quia neque illi Angeli æternis astricti uinculis ad iudicium seruantur, neque isti in ignem æternum, qui eis preparatus est mitterentur, nisi quia positam sibi a Deo legem non seruauerunt, neque ad iudicium uenirent, nisi contra legem aliquid commississent, ita certum uideretur, quia si custodissent positam sibi legem neque isti in ignem æternum, neque illi sub æterna caliginis uincula deciderent. * Oecum. Qui angelicæ dignitatis honore fortissimi fuerant, quum præsegit non permansissent in sua origine sed corrupissent dantur sibi ex bonitate e-

leste uitæ institutū, ad iudiciū, siue cōdemnationē supplicio Magni, & intolerabilis diei reposuit, & conseruauit. Nā hoc est nunc significat. *τρυφή* iuxta illud qd ait Chrs. qui preparatus est diabolo, & Angelis eius. Et certe. Sodomitæ in signum proponuntur ignis æterni, qui ipsos excepturus est. *Dei uincul. i. superbia, & corde impœnitenti.* Vel sententia diuina quæ eos in perpetuum coarctabit. Vel uincula cupiditatis infimarum rerum, qua uincti ad superiora reuerti non possunt. * Clemens Alex. uiciniū terris locum, hoc est caliginosum aerem significat. Vincula uero dixit amissionē honoris in quo confiterant, & cupiditatem infimarum rerum, cupiditate quippe deuicti propria cōuerti nō queunt. *Sicut* 99. Dederat exemplum damnationis eorum, qui solum dominatorem negat commemorato interitu infidelis populi, uel angelorum exigentium se contra Deum, dat etiā exemplum pœnæ illorum, qui domini gratiam transferunt in luxuriam, commemorans incendium Sodomorum. *Et abeuntes.* Oecum. Ex fornicatē, hoc est declinantes, qd *περὶ τὴν* significat. Carnem uero alienam dicit masculinam, quod ad congressum, qui sit generationis gratia non proficit. Caro. n. ad congressum facies, caro femine est, iuxta illud qd a primo parente dictū est. Os ex ossib. meis, & caro ex carne mea. masculorum aut caro aliena est in qua a coitu. quæquæ in femina quoque, una quidem legib. uir iuncta, sua & ppria caro est, quæ aut effusa est, & publica extranea, & aliena est, ac relicta ad piaculum propemodum masculini generis. *Exemplum.* i. significatio æternæ cōbustionis. sicut exarserunt igne libidinis, arserunt igne temporalis, qui temporalis non fuit purgatorius, sed initium pœnæ, & signum futuri. *Carnem quidem, & c.* * Hier. difficile in hæreticis inuenitur, qui uirgam castitatis habeat. * Oecumenius. Admiratione dignum est, quod adeo uerecunde sermonem protulerit, multam, n. lasciuiam, & impudentiam de ipsis testatur dicens, quod & uita sunt impuri, & lingua maxime lasciuia, uehementem autem operis turpitudinem recte comprehendit per hoc uerbum *εὐνοίας* (id est, somniantes, uel agitati in somnis) quod nos paulum, & quantum decens erit denudabimus sumpto intellectu ex opere, quod de his edidit Beatus Epiphanius, Cypri Episcopus, & Panation appellauit, dicit enim hic quod

& ab illo deieci fuerunt, ut dictum est. **6** *In iudi.* Cōstruatur sic litera. *Reseruauit.* f. Deus peccantes angelos. *Sub cal.* i. in hoc aere caliginoso ratione prædicta. *In iudi.* i. usque ad tempus extremi iudicii. *Vinculis æternis.* datiu casus est, quia tunc tradentur uinculis æternis. i. in inferno retrufi. **7** *Sicut* 99. Hic ponitur tertium exemplum, quod habetur Ge. 19. de ciuitatibus subuersis, & igne sulphureo combultis propter habitantium sceditatem, in quibus uigebat uitium contra naturam, & hoc est quod dicitur. *Sicut* 99. i. propinqua duabus dictis. **8** *Simili.* i. eodem uitio infectæ. **9** *Et abeun.* i. inconuenientem, masculi in masculos turpitudinē operantes. **10** *Facti.* i. similitudo, & figura. **11** *Pœnæ.* incendii sulphurei. **12** *Ignis.* f. gehennæ. **13** *Simili.* Hic cōsequenter tria prædicta applicat ad malitiam hæreticorum, & primo facit propositum, secundo declarat quoddam dictum, ibi. *Cñ Michael.* Circa primum di. *Sim.* f. hæretici. **14** *Carnem.* Et sic sunt similes Sodomitis, & in hoc notatur non solum de fornicatione, uel adulterio, sed etiam de uitio contra naturam.

NICOLAUS DE LYRA.
1 *Populum.* per ueritatem suæ diuinitatis quæ ab æterno est, & deo dicitur Heb. 13. **2** *Iesus Christus* heri, & hodie ipse, & in secula. **3** *Secundo.* i. post. **4** *Eos qui.* i. destruxit in deserto, ut dictum est. **5** *Angelos.* Hic ponitur secundum, scilicet casus angelorum, de quo habetur Isa 14. & Ezech. 28. qui propter suam superbiam deieci fuerunt in hunc aerem caliginosum ad bonorum exercitium, sed finito hoc exercitio in iudicio finali retrudentur in inferno, & hoc est quod dicitur. *Angelos* ne. i. suæ conditionis nobilem statum. **6** *Sed de.* Glof. interlinearis, cœlestem habitationem spiritualemente uisionem Dei. Si per uisionem Dei intelligit ipse glossator uisionem apertam essentia diuinæ, non dicit uerum, quia nullus uidentis diuinam essentiam potest peccare: Si autem intelligit cognitionem naturalem angelorum de deo, adhuc non uideretur bene esse uerum, quia naturalia remanserunt in eis integra, deo melius dicitur, ut uideretur. *Sed de.* i. cœlum empyreum, in quo creati fuerunt tanquam in loco conuenienti suæ naturæ, &

& ab illo deieci fuerunt, ut dictum est. **6** *In iudi.* Cōstruatur sic litera. *Reseruauit.* f. Deus peccantes angelos. *Sub cal.* i. in hoc aere caliginoso ratione prædicta. *In iudi.* i. usque ad tempus extremi iudicii. *Vinculis æternis.* datiu casus est, quia tunc tradentur uinculis æternis. i. in inferno retrufi. **7** *Sicut* 99. Hic ponitur tertium exemplum, quod habetur Ge. 19. de ciuitatibus subuersis, & igne sulphureo combultis propter habitantium sceditatem, in quibus uigebat uitium contra naturam, & hoc est quod dicitur. *Sicut* 99. i. propinqua duabus dictis. **8** *Simili.* i. eodem uitio infectæ. **9** *Et abeun.* i. inconuenientem, masculi in masculos turpitudinē operantes. **10** *Facti.* i. similitudo, & figura. **11** *Pœnæ.* incendii sulphurei. **12** *Ignis.* f. gehennæ. **13** *Simili.* Hic cōsequenter tria prædicta applicat ad malitiam hæreticorum, & primo facit propositum, secundo declarat quoddam dictum, ibi. *Cñ Michael.* Circa primum di. *Sim.* f. hæretici. **14** *Carnem.* Et sic sunt similes Sodomitis, & in hoc notatur non solum de fornicatione, uel adulterio, sed etiam de uitio contra naturam.

Matt. 11.

3. pe. 1. a.

L. 24. moral. c. 73.

f. u.

1 G.

in luf.

Cōn ofec.

R.

quod scelesti illi borboritæ (.i. fetulenti ac ceno oppleti) quã a sede mulieribus ne miscerentur, non in vulua semẽ effunde bant, sed imperfecta abominatione, suis manibus illud suscipientes statim illud in os immittebant mulierũ cum quibus corrupti erant, & ita a se mutuo discedebãt impuri magnũ quiddã se peregrisse putantes. Hoc impurum facinus propter imperfectionem appellat in somniũ quoniam eiusmodi sunt qui in insomnijs aguntur. Inquinantes ergo per fetulantem hanc assumptionẽ suã carnem amplius adhuc insanitũ inquit aduersus diuinã naturã dñm huius asperantes, & dominationẽ, quam ipsa in vniuersum habet.

a Domin. aur sper. In minorib. peccatis maiestatem blasphemãtes, in criminalibus nolendo humiliter confiteri & penitere, nullum habentes timorem, nec fidem venturi iudicis. * Ireneus Mart. Hi sunt qui exurgunt contra veritatem, & aduersus Ecclesiam Dei.

B Cyprianus. Non aliunde hærefes obortæ sunt, aut nata schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperatur.

* Oecum. Aut dominationem spernunt, hoc est perfectionem mysterij quod est secundum Christum in ordine, & vice mysteriorum angelicorum suas impudicitias perficiẽtes. Aozas autem. i. splendorẽ dicit verus ac nouum testamentum, quẽadmodum Paulus ait. Etenim si id quod aboletur per gloriam fuit, multo magis quod permanet in gloria est. Et rursum. Nam si administratio condemnationis gloria, multo magis administratio iustitiæ gloria, Aut etiam splendorẽ dicit Ecclesiasticos principatus, in quos maledicta cõgruunt quemadmodum discere licet etiam à tertia Ioannis dilecti epistola inter quos ait esse Diotrephen qui malignis sermonibus aduersus ipsos garreret.

b Cum Mi. i. Moyses, qui vt Deus erat constitutus Pharaoni, & qui erat princeps & nuncius, quantum ad alios, disputans cum Pharaone, altercatur, id est, signa faceret alterna contra signa magorum, de corpore Moyfi, id est, populo Israel, vt permitteret illos sacrificare Deo suo, non est ausus inferre pœnam blasphemiam huius seculi. Sed dixit, Imperet tibi dominus. Vel aliter. Cum dominus Iesus altercatur cum Pilato, de corpore Moyfi, id est, de ecclesia, noluit aliquam blasphemiam inferre, sed tanquam ouis ad occisionem ductus.

Cum Mi. De quibus scripturis hoc testimonium assumpserit, n. n. patet. Sed allegorice planũ est. Corpus Moyfi populus Israel, quia Moyses illius populi portio fuit ideoque quod de populo factũ legitur in Zacharia, recte de Moyfi corpore factum forsan dicit Apostolus. In Zacharia legitur. *Ostendis mihi dominus Iesum sacerdotem magnum stantem coram angelo domini*

mini, & Sathan stabat a dextris eius vt aduersaretur ei, & dixit dominus ad Sathan increpet dominus in te Sathan & increpet dominus in te, qui elegit Ierusalem. Quia Iesus sacerdos desiderabat. Israel de captiuitate liberari, & in terram propriã redire, resistebat ei Sathanas, nolens populum liberari, sed hostibus

a Sicut populus non credens. *a* Id est, angelos sanctos. *b* Sicut angeli apostata. *b* Vos non debetis blasphemare, quia nec Michael, &c. *c* Contendens. *a* Vt malediceret ei quasi malæ creaturæ. *b* Vt quiescat. *a* Ille non est ausus blasphemare, sed Hi, &c. *b* Blasphemanda esse. *a* Ex superbia non aliqua causa. *b* Solo appetitu carnis sicut bruta animalia.

Gẽtilibus m̃cipari. Iõ angelus, q̃ populi adiutor erat increpabat atq; ab iniuria populi remouebat. Sed vbicũque, vel quãdo cunq; hæc altercatio angeli cum diabolo facta fuerit, hoc diligenter intuentum est. Quia Michael archangelus, si diabolo sibi aduersanti blasphemiam dicere

noluit, sed modesto cum sermone coeruit, quanto magis hominibus omnis blasphemiam est cauenda, & maxime in creatorem. Diabolus in substantia bonus, sed voluntate malus & ideo ab angelo nõ blasphematur, quia aliquid proferre aduersus bonam naturam blasphemiam reputat archangelus, & si mala esset natura diaboli dominus nõ increparet pro bono opere quod in mala natura non possit esse. Sed cum dñs increpat aliquid boni, ex bona natura peruenire posse ostendit. Põr fingi angelũ egisse altercatioẽ cũ diabolo de corpore Moyfi, quali nollet sepulturã Moyfi Iudæis reuelatã esse, ne eũ quasi Deum adorarent, ad quod efficiendũ conabatur diabolus, sed nõ inuenitur in auctoritate. Aliter legit, quia abscondit dominus corpus Moyfi. Et ob hoc forsitan, ne populus Israel more Gentilium, qui amicos sibi vt deos, corpus Moyfi adorarent, & per idololatram huiusmodi a Deo præuaricarentur. Potest ergo videre quasi fuerit certamen, & altercatio Michaelis cum diabolo volente corpus Moyfi reuelare, vt populum per idololatriã deciperet. Michael autem prohibente ne populus cuius princeps erat peccaret. Quod etsi nunquã in ve. Te. legitur, propter aucto-ritatem tamen Apostoli, qui secretiora quãdam nouerat quæ nobis occulta sunt, non debet a quoquam refelli.

Vel sic. Mortuo Moyse subtrahit dominus misso angelo corpus Moyfi, ita vt nullus de populo cui præfuerat sciret sepulturam. Præuiderat enim dominus Moysen post mortem a Iudæis adorandum, & sic corpus haberent pro Deo habendum, & ideo diabolus cultum legis desiderãs verti in idololatriam, altercatus fuisse dicitur cum illo angelo, quia qui a Deo missus fuerat, Michael dicit, id est quis vt Deus?

c Hi autem quacunque quidem ignorabant blasphemantes, &c. * Oecumenius. Michael quidem ita fecit neque aduersus vitum siue Mosen tulit cõuitium: hi vero de dogmatibus quæ non nouerunt, maledicos componunt sermones: quæ vero naturali motu siue iudicio, tanquam animantia rationis expertia nouerunt, hæc persequuntur tanquam equi insani-entes in femellas, aut veluti porci.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dominationem aut spernunt. Id est, ipsum Christum, qui non solum dicitur dominus in concreto, sed etiam dominatio in abstracto propter excellentiam dominij sui Apoca. 19. ca. Habet in vestimento & in femore suo scriptum rex regum & dominus dominatũ, & sic assimilantur hæretici angelis de cõlo eiectis propter suam superbiam. *2* Maiestatem autem blasphemant. Id est, sanctam trinitatem, quia blasphemiam eorum contra Christum redundat in totam trinitatem, & in hoc assimilantur Iudæis existentibus in deserto de quibus dicitur. Numc. 14. b. *Vsq; quo detrahet mihi populus iste? & sic merentur condemnari & puniri sicut prædicti.* *3* Cum Michael archangelus cum diabolo disputans altercatur de Moyfi corpore. Hic consequenter declarat ultimo dictum scilicet quod blasphemiam sit valde graue peccatum, per hoc quod Michael non fuit ausus blasphemare dæmonem propter eius naturam bonam. Et per hoc patet, quod blasphemare Deũ cuius natura

tura est excellentior in infinitum, est grauissimũ peccatũ, Dicit ergo. *Cum Mi.* volebat. n. diabolus reuelare corpus Moyfi Iudæis ad idololatriam pronis vt eum adorarent tanquam Deum, Michael autem tunc princeps synagogæ hoc volebat impedire. *4* Non est ausus iudicium inferre blasphemiam. Ipsi diabolo ratione dicta. *5* Sed dixit Imperet tibi Deus. Vt desistas a dicta reuelatio. Licet ante hoc non sit scriptum in fine Deut. vbi agitur de sepultura Moyfi, tamen credendum est firmiter sic fuisse, propter dictum Apostoli loquentis ex spiritu Dei. *6* Hi autem. Scilicet hæretici. *7* Quacunque qui ignorat blasphemiam. Circa articulos fidei, & maxime circa trinitatem personarum in vnitatem essentię & vnionem naturæ diuinæ & humanæ in supposito verbi. *8* Blasphemiam. Asserentes esse falsas. *9* Quacunque autem naturaliter tan. i. cognouerunt sensuali cognitione esse carni delectabilia quæ cognitio dicitur esse naturalis prout natura diuiditur contra rationem, ideo subditur.

Tan-

A *Ve illis*. Quia poia heretici monstrati sunt a verbo veritatis cecidisse, ostendit eos diuersis malis subiectos *Ve illis qui in via Cain*. Via Cain abeunt qui pp inuidia melioru sibi doctoru nome vt honorificetur assumunt, qui no tristantur si a Deo repelluntur, iustos fratres nolunt imitari, sed eos ex inuidia spiritualiter, aliqn & corporaliter occidunt. A vultu et Dei expellunt, nihil ia putantes in se Dei prouidentia prouenire, sed omnium que habet se auctores credunt. Et errore Balaam pereunt, qui pro amore terrestrium commodorum, veritatem quam nouerunt impugnant.

† Quonia in.

† In charitatibus vestris. r. conuiuus parum

tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur.

Ve illis † qui in via Cain abierunt, & † errore Balaam mercede effusi sunt, & contradictione Chore perierunt.

sunt † in epulis macula conuiuantes, sine timore semetipsos pascentes, nubes sine aqua, que a ventis circumferuntur.

c *Macula*. No solu in comestationibus, & ebrietatibus carnalibus pereunt & maculantur, sed et sunt macula alioru & alios secum perdunt domini gratia in luxuria transferentes. * *Tertul.* Cena nostra de nomine ratione sui ostendit vocat. n. *ayam* id qd dilectio penes Gracos est. Quatisq; sum; pibus costet lucrum est pietatis nomine facere sumptu. Aquide mopes quoque refrigerio isto iuamus, non qua penes vos parasiti affectant sub auctoramento ventris inter contumelias sagine, sed qua penes Deum maior est contemplatio mentis diocrii. Si honesta causa est conuiuij reliquum ordinem disciplinae de causa assumate, quid sit de religionis officio, nihil utilitatis, nihil immodestiae admittit. no prius discumbitur quam oratio ad deum praestetur, editur quam esurientes capiunt, bibitur quam pudicis est vtile ita saturantur, vt qui meminerint et per noctem adorandum deum sibi esse. ita etia fabulantur, vt qui sciant dominum audire. Post aquam manuaem & luina vt quisq; de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest prouocatur in mediu deo canere hinc probatur quomodo biberit. Acque oratio conuiuij dirimit. inde disceditur non in cateruas castionum, neque in classes discursationu, nec in eruptione lasciuarum, sed ad eandem curam modestiae, & pudicitiae, vt qui no tam cenam cenauerint, quam disciplinam.

d *Conuiuantes sine timore, &c.* * *Clemens Alexandr.* Ad cenas conuenientes simul viros & mulieres postquam satietate venerit excitante ex satiati fuerint lumine amoto coeunt quomodo volunt, & cum quibus volunt canum, suum, & hinc libidines imitati. * *Epiphanius.* Quum mentem suam licenter insaniae exposuerunt, innumeris voluptatu affectibus seipos tradunt degunt autem hi in luxu, & omnia ad corporum voluptatem operantur: nos autem omnino no accedunt, nisi forte ad inescandas animas instabiles maligna sua doctrina. In nulla. n. re nobis similes sunt, sed nomine nostro solu appellari gloria tur, quo p confictum nomen improbitatem sua operentur. **e** *Semetipsos pascentes.* * *Oecumenius.* Hoc est absque timore seipos componentes nihil veriti inquit iudicium quod ipsis imminet eo qd regere nesciat, sed ceci cecos ducetes & in foueam iuxta domini verbum vna cum his qui reguntur incidentes. * *Gregorius.* Studeamus cor nostrum terrenorum pastorum imitatione succendere, qui hyemales noctes imbribus geluque constricti ducunt saepe peruigiles, ne vel vna ouis, & non forte vtilis pereat. **f** *Nubes.* Comparat se praedicatoribus pluentibus iustitiam, coruscantibus per miracula, sed ipsi sunt nubes obscurantes solem, ponentes in celum os suum peruersa superbe docendo sine aqua sapientiae.

b *Contradi. Cho. per.* Qui increpatione sancte ecclesiae nolunt emendari, sed appetitu indebiti primatus ab unitate ecclesie se diuidunt, & scientes quantum mali gerant, ad scelerum tamen tartara descendunt.

* *Oecumenius.* Viam Cain hoc est per fratris occisionem nam & ipsi talia docentes fratres, siue eiusdem sortis homines, occidunt illos prauis doctrinis. Aut etiam semen absorbentes, fratrem in virtute interimunt, quem seminis fructificatio proferret in vitam. Viam autem Balaam, eo qd & ipsi sicut ille lucri gratiam hanc faciunt. Porto viam Chore, quoniam & ipsi sicut ille praepitoris officium, quum sint indigni rapuerunt.

* *Dydimus.* Quoniam per omnia declarati sunt recidisse a verbo veritatis heretici ostendit eos diuersis subiectos malis. dicit enim eos in viam Cain ambulare, qui propter inuidiam, & impietate necauit fratrem. Qui dum contristari debuisset eo quod sacrificium eius susceptum non erat, quod impie indubitate obtulerat, & imitari fratrem, vt & iste pie deo munus offerat, inuidia magis corruptus aduersus eum, homicida primus apparuit. Et no in hoc solo quieuit, sed extendens impietatem suam peccator circa Deum factus voluntarie, a vultu eius expulsus esse, nihil ia putans in se dei prouidentia prouenire secundum omnia que habebat se auctoritate esse credebat, & voluntate suam. Praesentes igitur hereticos ambulare inquit in via eius, & extra vultum dei propter ignorantiam factos, sed etiam praepones semetipsos creatori, illi siquidem animalis naturae se autem spirituales esse dicentes. Qua propter no recte diuidunt ea, que volunt immolantes offerre se putant, quonia primitias sibi met fecundas vero partes offerunt deo: dicit igitur eisdem similes esse Balaam praeponeces pietati mercedem oblatam ei a Rege Madianta, vt malediceret eis qui dei benedictione fruebantur. Qui etiam iniustitiae mercede diffusi sunt: vaticinantes. n. inueniuntur & pro Sancto spiritu spiritu erroris habentes, vnde etiam dant & isti consilium fornicationis, & idolorum culturae, sicut ille prodicione populi dei. Hi namque Chore contradictione scilicet errauerunt. Ille siquidem restitit. Sacerdotio Aaron dei voluntate collato, & propter contradictionem noua morte mutilatus est ipse, & qui cum eo esse videbantur.

Gen. 4. c.

Numer. 22.

Num. 16.

Macu-

Arbo-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tanquam mu. a. *Quae sunt ratione carentia.*
- 2 In his cor. *Per sensum. i. consensu voluntatis & per abusum consuetudinis.*
- 3 *Ve il.* *Hic iterum inducit tria de scriptura contra hereticos. Primum est de Cain, qui ex inuidia fraterna, & odio interfecit Abel: sic heretici ex inuidia, & odio veros apostolos & fideles persequebantur ad mortem. Propter quod imprecabatur eis non optando, sed praenuntiando ipse Cain maledictionem dicens. Ve illis qui in via caim ab. Est autem ve comminatio maledictionis aeternae. Secundum est de Balaam qui cupiditate ductus voluit maledicere filiis Israel, vt habet Nu. 22. et 23. & quonia no potuit a Deo prohibitus, docuit Balach ponere scandalum coram filiis Israel per meretrices eos ad idololatriam prouocantes, Nu. 25. Sic heretici propter questum praedicationis, veris ministri Christi maledicunt, & eos quantum poterant scandalizabant ideo subditur.*
- 4 Et errore Balaam mercede effusi sunt. i. propter questum temporalem se malis exposuerunt. Tertium, est de Chore qui ex ambitione sacerdotii seditionem mouit, propter quod a terra cum sibi adha-

rentibus absorptus fuit. Nume. 17. Sic heretici pro ambitione honoris & gloria sectas erroneas sinxerunt, & per consequens penam Chore, meruerunt, ideo dicitur.

5 *Et in contradictio. Id est, & ve illis qui contradictione Chore id est, propter seditionem in ecclesia motam ad similitudinem Chore-*

6 *Perierunt. Id est, perire meruerunt.*

7 *Hi sunt in epulis suis. Postquam declarauit malitiam hereticorum per scripturas figurales, hic consequenter idem facit per similitudines naturales & diuiditur in tres partes, quia primo facit propositum, secundo inducit ad hoc propheticum dictum, ibi. Propheravit autem tertio apostoli dictum, ibi. Vos autem. Circa primum dicit. Hi sunt in epulis suis maculae conuiuantes. Et notatur hic de excessu notabili in cibo & potu, quia non solum dicuntur maculati in concreto, sed etiam maculae in abstracto, ideo subditur.*

8 *Sine timo. Dei & honorum hominum.*

9 *Semetipsos pascentes. Superflue in quantitate, & qualitate.*

10 *Nubes sine aqua. Sapientiae salutaris.*

11 *Quae a ventis circumferuntur. Superbiae motibus & vanitatis.*

Arbo-

A *Arbores autum.* Comparant se arboribus bonū fructum ferentibus, sed sunt arbores autūnales, tarde ferunt bonū fructum, sicut arbor in autūno plantata, vel quia tunc folia, cadunt, & fructus, vel si supererescit fructus, adulterinus est, & inutilis. Si quid. n. faciunt, quod bonū videatur, non bona intentione agunt, sed ut bona, quæ sunt in alijs extirpent.

B *Bis mortua.* Semel moritur, quæ non facit fructum bonum. Bis moritur, quæ facit fructum malum. Vel bis mortuæ quia ante rēpus fidei mortui, sed inde visi surgere per fidem, rursus redeunt ad impietatem, & ideo eradicati ab hereditate, quæ sperabant se habituros, vel a soliditate charitatis in qua sancti dicuntur radicati.

C *Sidera.* In hoc aposteras significat, quia in similitudinem diaboli, de sedibus angelorum ceciderunt, quibus propter apostasiam tenebræ referuntur. *Sidera.* Lucem veritatis promittunt in hoc mari vitiorum. Sed nunquam in eodem statu docendi, vel vitæ perdurant, & alijs causa naufragij sunt, & ipsi pro tenebris quas in ecclesias dei inducebant, tenebræ inferni parantur, & qui pacem fidei mundana tempestate turbabant, procella tormentorum percellentur.

D *Occumen.* Marinis autem saxi ipsos comparat, & nubi aqua catentibus, ac arboribus autūnalibus, vndisque effertis ac stellis erraticis. Nā quæ his natura conueniunt, hæc illi libera voluntate habent. Siquidē, & saxa maris nauigantibus perniciofa sunt, quum ex improviso occurrunt, sicut & ipsi his, qui vna conuuantur imminēt, ut inopinatum malū, & nubes aqua carentes, quæ a ventis circumaguntur ad quæcunque loca peruenerint, non refrigeria ex imbre, quæ non habent, sed caliginem ipsi inducunt. Similiter, & hi salutari sermone non irrigant animas eorum quos assequuntur, sed obsecrāt potius scelestissimis suis doctrinis, vecti prauis demōnū institutis. Sed & arbores autūnales sunt bis mortuæ, nepe & fructus sui amissione, & foliorū defluxu. Tunc. n. aridæ videntur, pulchritudine priuata, siue venustate, quæ fructum sequebatur, & iucundo foliorū ornatu. His consentaneū est, quod istis contingit, nā & ipsi bis moriuntur, suum fructum abijcientes seminis absorptione, & castæ conuersationis ornatu sese priuantes. Ideo quoque a paradiso ecclesiæ dñi eradicantur, & extra ipsam proiecti, colliguntur ad ignem æternū. Quem. n. statum, aut radicē habebit, qui propter feruorē voluptatum ab omnibus abijcitur? Porro stellæ erraticæ appellentur, & ipsi, non quod firmamentum fidei nostræ exornantes, Christi iustitiæ solē habeant per ipsos procedentē, & virtutum horas perficiētē, ac fideles, qui iuxta ipsas ordinantur viuificatē, sed quod videantur in angelū lucis transformari, quemadmodū, & malignus dæmon, qui ipsis prædominatur, id solū habentes, quod cōtrarijs dogmatis ferantur ad dñi dogmata, per quæ & illis, qui appropinquant tenebras effundunt, & sibi ipsis caliginē æternam conciliāt.

E *Prophetavit.* Non solū mea auctoritate probo, quod puniendi

di sunt, sed et auctoritate Enoch, quod iam olim præscripti sunt in tale iudicium impij homines, qui nostris temporibus subintroierunt ad subuertendam fidem priorum.

F *Enoch.* In stirpe Cain Enoch, qui dedicatio interpretatur, primus nascitur. In electorū vero progenie Enoch septimus

memoratur, quia reprobis in hac vita, quæ ante est, seiplos edificando dedicant, electi vero edificationis suæ dedicationē in fine temporis, i. in seipso expectant.

Lib. de habitu muli c. 3.

G *Nullam utilitatem, vel sibi, vel alijs facientes.* **H** *Nunc in animo, postea in corpore.*

A *runrunt, arbores autūnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicata,* **B** *fluctus feri maris, despumantes suas confusiones, sidera*

C *errantia, quibus procella tenebrarum conseruata est in æternum.* **D** *prophetavit autem de his septimus ab Adā Enoch*

E *dicens: Ecce veniet dominus in sanctis milibus suis facere*

F *iudiciū contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus im-*

G *piegerunt, & de omnibus duris, quæ locuti sunt*

H *in actu operis.* **I** *blasphemantes maiestatem.*

1 ante est, seiplos edificando dedicant, electi vero edificationis suæ dedicationē in fine temporis, i. in seipso expectant.

2 * Tertullian. Scio scripturam Enoch, quæ hunc ordinem angelis dedit, non recipi a quibusdam, quæ nec in armarium Iudaicum admittitur.

3 Opinor non parauerunt illam ante cataclysmum ad rā, post eū casum orbis omnium rerum abolitorem, saluā esse potuisse: Si ista ratio est recordentur pronepotem ipsius Enoch fuisse superstitem catachlysmi Noe, qui utique domestico nomine, & hereditaria traditione audierat, & meminerat de proau sui penes deum gratia, & de omnibus prædicatis eius, cum Enoch filio suo Matusalem nihil aliud mandauerit, quam ut notitiam eorum posteris suis traderet. Igitur sine dubio potuit Noe in prædicationis delegatione successisse, vel quia, & alias non tacuisset, tam de dei cōseruatoris sui dispositione, quam de ipsa domus suæ gloria. Hoc si non tā expedite haberet, illud quoque assertionem scripturæ illius tueretur, proinde potuit abolefactā eā violentia catachlysmi, in spiritu rursus reformare quæ admodū, & Hierosolymis Babyloniam expugnatione deletis, omne instrumentū Iudaicæ literaturæ per Esdram cōstat restauratum. Sed cum Enoch eadē scripturæ de domino prædicat, a nobis quidē nihil omnino reijciendum est, quod pertinet ad nos. Et legimus omnē scripturā ædificationi habilem diuinitus inspirari, a Iudæis postea iam videri propterea reiectam, sicut & cetera fere, quæ Christi sonant. Nec utique mirum hoc, si scripturas aliquas non receperunt de deo locutas, quem & ipsam coram loquentem non erant recepturi. Eo accedit, quod Enoch apud Iudam apostolum testimonium possidet.

4 *Ecce veniet dominus.* Vera sententia, quæ dñs arguet impios, & de operibus, & de verbis. Sed notandum, quod liber Enoch de quo hoc assumpsit testimonium apocryphum deputatur ab alio quodam, sub nomine Enoch compositus, in quo libro multa incredibilia continentur, vnde & hæc epistola Iudæ, quæ de apocrypho testimonium habet, præcis temporibus a plenis reijciebatur. Sed tamen auctoritate iam, & venustate, & viu meruit, ut inter sanctas scripturas cōputetur. Maxime, quia tale testimonium de apocrypho sumpsit, quod non apocryphum, & dubium, sed vera luce esset perspicuum. Licet enim de apocryphis testimonium veritatis sumere.

5 *Quæ locuti sunt contra deum peccatores impii.* * Occumen. Impius a peccatore differt, in eo, quod impius peccatum habet circa deum, peccator vero circa ea, quæ aguntur in vitæ conuersatione a iustitiæ scopo aberrat.

6 *Hi sunt.*

7 *Prophet. aut. Hic ad propositum inducit dictum propheticum di. Prophetavit autem de his. Scilicet hæreticis futuris.*

8 *Septimus ab Adam Enoch. Ambobus aut computatis, ut habetur Gen. 5. & 1. Paral. 1. di. 12 Ecce ue. in san. mi. Scilicet angelorum sibi assistentium, & ministrantium, secundum quod dicitur Da. 7. c. Throni positi sunt, & anti. dierū se. & c. et subditur. Milia milium monstrabant ei, & decies mil. cen. & c. 13 Facere iudicium. condemnacionis. 14 Contra omnes. Scilicet reprobos, iudicium enim electorum non erat contra eos, sed pro eis.*

9 *Et arguere omnes impios de omnibus. Sicut dicit Saluator Matth. 25. d. Ite maledicti in ignem æternum. Esuriui, & non distis mihi manducare, & c.*

10 *Hi. Scilicet hæretici.*

11 *Tom. 6.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Arbores au. Apparentia, folia tantum habentes, ideo subditur.
- 2 Infructuosæ. Id est, bonis operibus carentes.
- 3 Bis mortuæ. Semel ante conuersionem per mortale peccatum, et iterum post lapsum in hæresim.
- 4 Eradicatæ. A radice charitate.
- 5 Fluctus feri maris. Id est, inquieti, & honorum turbatiui.
- 6 Despumantes suas confusio. Id est, cum magno fastu, & superbia suas hæreses pronunciantes, ex quibus deneniunt ad confusioem æternam.
- 7 Sidera erran. Per varios errores.
- 8 Quibus procella tenebrarum. Id est, tempestas panarum.
- 9 Conseruata est in æter. Scilicet in inferno, ubi nulla est redemptio.
- 10 Prophet.

- 10 Prophet. aut. Hic ad propositum inducit dictum propheticum di. Prophetavit autem de his. Scilicet hæreticis futuris.
- 11 Septimus ab Adam Enoch. Ambobus aut computatis, ut habetur Gen. 5. & 1. Paral. 1. di. 12 Ecce ue. in san. mi. Scilicet angelorum sibi assistentium, & ministrantium, secundum quod dicitur Da. 7. c. Throni positi sunt, & anti. dierū se. & c. et subditur. Milia milium monstrabant ei, & decies mil. cen. & c. 13 Facere iudicium. condemnacionis. 14 Contra omnes. Scilicet reprobos, iudicium enim electorum non erat contra eos, sed pro eis.
- 15 Et arguere omnes impios de omnibus. Sicut dicit Saluator Matth. 25. d. Ite maledicti in ignem æternum. Esuriui, & non distis mihi manducare, & c.
- Hi. Scilicet hæretici.
- Tom. 6.

A *Hi sunt.* Si fratribus aliquid boni contingit, murmurant, & conqueruntur, quasi sua felicitas in illorum prosperitate minuatur. Avari. n. quibus nihil sufficit, etiam alijs invident. **B** *Murmurantes, & querulo.* Tanto amplius quisque murmurat, & conqueritur de presentibus, ecclesie laboribus, quanto minus in se desideria carnis extinguunt. Sed contra sanctus Daniel, & ceteri sanctorum desideriorum, viti, quanto obnoxius sola superna desiderant, tanto magis despiciunt transitoria, & cuncta, quae videntur aduersa.

* Occumen. Post haec autem ab horum impiorum assimilatione absolutus, iam rem quoque ipsam, aggreditur accusans ipsorum vitia, vocansque eos, murmuratores, & cauillatores. Est autem proprie *querulus*, qui subdentibus, & apud se indignatur ostendens, *querulus* vero, qui semper studet omnes capillari, & dicerijs lacessere.

B Porro hi murmuratores ac cauillatores caelesti sunt, inquit, quum libere, & palam non possint sua doctrina vti propter feditatem: non enim careret periculo publicare impudiciam iuncta impietate ac blasphemia. Cauillatores vero, ut qui ea, quae sunt alia, imo quae veritatis sunt calumniantur, quo videlicet sua mala suasque lascivias stabiliat.

C *Spiritum, & c.* Quia spiritum sanctum, quo congregatur ecclesia, & spiritualis efficitur non habent, id animales, inscij, non prudentes, id defluunt, quia coagulum charitatis non habent.

D *Superadificantes vosmetipsos, & c.* Aedificantes vos ipsos in bonis

nis operibus super fundamentum fidei, ut lapides vivi ponamini in domo dei.

C *In spiritu sancto orantes.* Ut de vestris viribus non presumatis sed in diuina tuitionis adiutorio speretis, non pro vos saluari putantes, sed aduentum spiritus sancti in vos petite, quo inspirati ardētus oreris ne cum his, qui spiritum non habent, ab ecclesia segregemini.

f *Vosmetipsos in dilectione dei seruate.*

* Occumenius. Hoc est vos ipsos custodite, suscipientes a domino misericordiam, conciliantes vobis ad extremum vitam aeternam.

* Augustinus. Si non vacat omnes paginas scripturarum reuoluere, tene charitatem, & in ea inuenies omnem scientiam dicente Apostolo. Plenitudo legis est dilectio, finis precepti est charitas de corde puro, & sicut radix omnium malorum est cupiditas.

g *Ita & radix omnium bonorum est charitas.*

h *Illos vero saluate.* Qui non sunt damnati apud deum, sed etiam prope cadunt in ignem, docete ut se ipsos liberent.

h *In timore.* Hoc ad tria illa adiungendum est. Nam & apostatas cum quisque arguit, & damnabiles ostendit, in timore debet arguere, ne forte sibi suisque aliquid tale contingat, & qui de incendio vitiorum alium castigans eripit, timeat ne, & ipse tentetur, & qui poenitenti proximo miseretur, circumspectat ne forte plus iusto, vel seuerus existat, vel pius.

i *Odientes eam.* Non corpus, sed maculatum esse odisse debemus.

a *contra deum peccatores impij. Hi sunt & murmurantes querulosi, secundum desideria sua ambulantes. & os illorum loquitur superbiam.*

a *mirantes personas quaestus causa.* Vos autem charissimi memores estote verborum, quae praedicta sunt ab apostolis domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in nouissimis temporibus venient illusores secundum desideria sua ambulantes in impietatibus. Hi sunt qui segregant semetipsos, animales & spiritum non habentes.

d *Vos autem charissimi superadificantes & vosmetipsos sanctissimae nostrae fidei, in spiritu sancto orantes, vosmetipsos in dilectione dei seruate, expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi in vitam aeternam.*

e *Et hos quidem & arguite iudicatos: tillos vero saluate de igne rapietes. Alijs autem miseremini in timore, odientes eam, quae & carnalis est maculata*

h *remini in timore, odientes eam, quae & carnalis est maculata*

i *Odientes eam, quae & carnalis est maculata*

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 *Sunt murmu.* Contra veros apostolos, & dei ministros.
- 2 *Querulosi.* De defectu simulato victus, & vestitus, ut pecuniam extorqueant ab illis, quibus praedicant, ut lautius vivant, ideo subditur.
- 3 *Secundum desideria sua ambulantes.* Pecunia namque praebet facultatem viuendi voluptuose, secundum illud Eccle. 10. d. *Pecunia obediunt omnia.*
- 4 *Et os illorum loquitur superbiam.* De suis operibus, & doctrina falsa, & inaniter se iactando, & praedicatores veritatis contempnendo.
- 5 *Mirantes.* Id est, mirabiles dicentes.
- 6 *Personas.* Diuitum, & potentum.
- 7 *Quaestus causa.* Adulando enim diuitibus, & potentibus dicebant eos facere mirabilia facta ad honorem dei, communis boni, & sic ab eis dona, & pecunias extorquebant.
- 8 *Vos autem.* Declarata haereticorum prauitate per dictum propheticum, hic consequenter idem facit per apostolicum di. *Vos autem charissimi me. estote.* Corde, & opere.
- 9 *Verborum, quae praedicta sunt ab apostolis.* De haereticis.
- 10 *Qui dicebant vobis.* Ad cautelam contra falsos doctores.
- 11 *Quoniam in nouissimis temporibus venient illusores.* Per doctrinam erroris. Licet enim a principio ecclesiae aliqui venerint, tamen imminente Antichristi tempore plures venient, qui erunt eius nuntii de propinquo.
- 12 *Secundum de sua ambu.* Id est, carnaliter viuentes, & hanc vitam hominibus laxantes, ad quam sunt proni.
- 13 *In impietati.* Id est, ut per hoc auertant eos a vero cultu diuino, qui pietas nominatur.

- 14 *Hi sunt, qui segregant semetipsos.* Ab unitate fidei catholicae.
- 15 *Animales.* Id est, sensualitatem sequentes, sicut animalia bruta.
- 16 *Spiritum non hab.* Scilicet sanctum, sed magis spiritum erroneum.
- 17 *Vos autem.* Declarata multipliciter haereticorum prauitate, hic consequenter fideles solidat in fidei firmitate dicens. *Vos autem charissimi superadificantes vosmet.* In sanctis operibus, & meditationibus.
- 18 *Sanctissima nostr. fi.* Id est, superaddentes illa fidei nostrae sanctissimae, sicut firmo, & stabili fundamento.
- 19 *In spiritu orantes.* Qui eleuat lidelium mentes. Oratio enim secundum Damascenum, est ascensus mentis in deum.
- 20 *Vosmetipsos in dilectione dei seruate.* Opera charitatis continuando. Nam ista dilectio non subtrahitur ex parte dei, nisi primo deficiat ex parte hominis, & sic in eius potestate est hanc dilectionem conseruare.
- 21 *Expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi.* Et hoc in spe, quae certa expectatio est futurae beatitudinis, ex gratia, et meritis proueniens.
- 22 *Et hos quidem.* Scilicet haereticos obstinatos.
- 23 *Arguite iudic.* Id est, arguendos ostendere tanquam condemnatos.
- 24 *Illos vero.* Qui non sunt adhuc obstinati.
- 25 *Saluate.* Per bonam doctrinam, & vitam.
- 26 *De igne rapti.* Id est, ne descendant ad ignem gehennae.
- 27 *Alijs autem.* Scilicet peccatoribus, qui non sunt haeretici.
- 28 *Miseremini.* Eis compatiētes, & ad emendationem eorum laborantes.
- 29 *In timore.* Ne forte contingat vos similiter peccare.
- 30 *Odientes, & eam, quae car. est maculata.* Id est, conuersationem. Itud

debemus, & arguere, vt immaculatū reddamus, vt de carnali spūale efficiat. Qd̄ q̄a non nostri arbitrij potestate, sed dei gratia proficiendum est, recte subiungitur. *Ei autem, &c.*

A Hieronymus. Absque vitio, quod dicitur Græcè *κατα* idest, malitia hominum esse posse, aio, *καταμαρτυρω*, idest, sine peccato esse nego, id enim soli deo competit, omnifq; creatura peccato subiacet, & indiget misericordia dei.

B Idem. Qui statim de Christi fonte procedunt iubentur dicere. Debita nostra dimitte nobis, non humilitatis mēdacio, sed pauore fragilitatis humanę suę conscientiam formidantes.

C Tertul. Soli dei filio seruabatur sine delictis permanere.

a In exultatione. Quos superius monebat in timore deo seruire, dicit constituendos in exultatione, quia quanto magis trepidi de actibus in presenti fuerimus, tanto amplius in futuro de percepta mercede letabimur.

b Gloria magnificen. Si habetis gloriam purę fidei, & cōsciētia; & magnificentia; in operatione, & imperiū super infirmitatem, vel super dæmones, & potestatem resistendi vitijs, vel tortoribus, deo non vobis imputare, qui ante tempora in presenti, & post omnia tempora est gloriosus in essentia, magnificus in operibus, imperans tam volentibus, quam nolentibus, & potens cum nihil resistit.

a In omnibus vestris operibus. **In presenti.**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12**

tunicam: Ei autem, qui potens est vos conseruare sine peccato, & constituere ante conspectum glorię suę immaculatos in exultatione, in aduentu domini nostri Iesu Christi, soli deo saluatori nostro; per Iesum Christum dominum nostrum, gloria, magnificentia, imperium, & potestas ante omnia secula, & nunc, & in omnia secula seculorum: Amen.

a In futuro. **b** Coram angelis, qui contempantur dei glorię. **c** Ab omni forde.

a **1** **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12**

a **1** **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12**

a **1** **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12**

a **1** **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12**

a **1** **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12**

a **1** **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12**

a **1** **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12**

NICOLAUS DE LYRA.

Isud additur eo, quod dixerat. Aliis autem miseremini. Quia licet peccatoribus sit compatiendum, tamen eorum vitium est odiendum.

1 *Ei autē. Hęc est vltima pars, & cōfirmatio huius epistolę, quam terminat beatus Iudas in diuina laude, dicens. Ei autē, qui potens est vos conseruare sine peccato. Scilicet deo, sine cuius gratia homo non potest a peccato resurgere, nec in bono meritorio perseuerare.*

2 *Et constitue. Scilicet vos.*

3 *Ante conspectum glo. suę. Per apertam visionem.*

4 *Immaculatos in exultatione. Quia nullus habens maculam admittitur ad eam, Apoca. 21. g. Non intrabit in eam aliquid coinquinatum.*

5 *In aduentu domini nostri Iesu Christi. Ad iudicium, tunc enim*

enim dabitur electis gloria perfecta in corpore, & anima.

6 *Soli deo saluatori nostro. Ipse solus potest nos saluare aeterna salute.*

7 *Per Iesum Christum dominum nostrum. Nam humanitas Christi est humana salutis instrumentum diuinitati coniunctum, vt frequenter dictum est supra.*

8 *Gloria. In quantum apparet dignus omni laude. Est enim gloria clara cum laude notitia.*

9 *Magnificentia. Ex diffusione suę bonitatis super omnia.*

10 *Imperium. Ex obedientia totius creaturę ad ipsum.*

11 *Et potestas. In punitione, malorum, & premiatione bonorum.*

12 *Ante omnia secula. Licet enim, predicti actus circa creaturas sint temporales, tamen virtus diuina qua talia facit, est aeterna. Amen.*

Præfatio Nicolai de Lyra in Apocalypsim Ioannis incipit.

Portet te iterum prophetare populis, & Gentibus. Apo. 10. d. Sicut dixi in principio Genesius veteris, & noui testamentum ad inuicem correspondent, nam se habent, sicut tota in medio rotę, Ezechie. 1. d. Et hoc patet per libros vtriusque. In veteri. n. Testamento sunt libri legales, historiales, sapientiales, & prophetales. In nouo vero legi responder euangelium, libri historialibus, Actus apostolorum, sapientialibus, vero epistolę Pauli cum septem canonicis, prophetalibus aut Apocalypsis. Vnde bene dicitur beato Ioanni verbum propositum. Oportet te iterum prophetare populis, & Gentibus. Et dicitur iterum, idest, post prophetas veteris testamenti. Vnde in verbo proposito possunt notari quatuor conditiones huius libri. Prima est eius necessitas, quę notatur ibi. Oportet. Secunda est ipsius veritas, ibi. Te prophetare. Tertia ordinis, qualitas, ibi. Iterum. Quarta eiusdem generalitas, ibi. Populis & gentibus.

Circa primum considerandum, quod sicut dicit apostolus Hebręo. 10. g. Patientia uobis necessaria est, quam facilius habemus, si tribulationes futuras aliquo modo præcognoscamus secundū, quod dicit bea. Grego. Home. 33. Minus iacula feriunt, quę præuidentur, & nos tolerabilius mūdi mala suscipimus, si cōtra hęc per prouidentię clypeum munimur. Beatus vero Ioannes in hoc libro prophetico describit tribulationes ecclesię futuras a suo tempore vsque ad finem mundi secundum catholicos doctores, vt contra ipsas patientię clypeo necessario muniamur, & sic pater necessitas huius libri. Propter quod dicitur Ioanni infra 1. d. Scribe ergo, quę uidisti, & quę sunt, & quę oportet fieri cito. Q. d. scribe in hoc libro, quę uidisti, i. reuelationes diuinitus factas tibi. Et quę sunt, quia tribulationes ecclesię iam incōperāt. Et quę oportet fieri cito, secundum diuinam ordinationem ad patientię fidelium probationem. Post hęc, nam licet a principio nascentis ecclesię surrexerint tribulationes contra cōtūm fidelium, vt patet in actibus apostolorum, tamen maiores surgent circa finem mundi tempore antichristi.

Circa secundum considerandum, q̄ in cognitione habita inuestigatione humana frequenter falsitas contingit, nam licet prima principia sint per se nota, tamen in deductione ipsorum ad conclusiones maxime remotas cōtingit. frequenter errare. Sed in cognitione habita reuelatione diuina non potest esse falsitas, cum ipse sit regula veritatis. Cognitio vero, p̄phetica qualis est

in hoc libro contenta, non p̄cedit ex inuestigatione humana, sed reuelatione diuina. 2 Pe. 1. d. Non enim uoluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu locuti sunt sancti dei homines. Propter quod in hoc libro non est falsitas aliqua, sed ueritas mera. Ideo dicitur ei vlti. ca. b. Et dixit mihi, scilicet angelus loquens Ioanni. Hęc uerba fidelissima, & uera sunt, & dominus deus spirituum prophetarum misit angelum suum ostendere seruis suis, quę oportet fieri cito.

Circa tertiū in quo notatur ordinis qualitas, cū dicitur, Iterū, idest, post prophetas veteris testamenti, considerandū, q̄, sicut libri prophetales in veteri Testamento sunt vltimi, secundum ordinē quę habent in bibliis nostris cōiter, (nam apud Iudęos est aliter,) licet autē libri Machabæorū ponantur in bibliis nostris post libros prophetarū, tñ non sunt de canone Hebręorum, secundum quod dicit Hieron. in prologo Galeato, qui præmittitur libris Regū, & ideo inter libros canonicos veteris Testamenti libri prophetales sunt vltimi, sicut dixi, & similiter per libros noui test. liber Apocal. est vltim. Vnde pōt exponi illud, quod dicitur Io 21. a. Manifestauit se iterū Iesus ad mare Tyberiadis. Ad cuius intelligentiā sciendū, quod locus aliquando accipitur pro habitantibus in ipso, sicut dicitur cōiter, Parisius fecit tale festū, vel spectaculū, i. populus habitans Parisijs. Beatus vero Ioannes prope mare Galilęę, quod altero nomine dicitur mare Tyberiadis fuit natus, & in eodē piscationibus fuit occupat, & inde a Christo uocatus, vt habetur Matt. 4. propter quod conuenienter potest nomine Tyberiadis designari, vt sit sensus. Manifestauit se iterū Iesus ad mare Tyberiadis, idest, ad Ioannem euangelistam. Iterū, i. post prophetas veteris testamenti. Item aliter. Iterum, s. semel in euangelii descriptione, & alias in Apocalypsis reuelatione.

Circa quartum considerandum, quod prophetę veteris Testamenti, licet prophetauerint de pluribus populis, & Gentibus, vt patet libros intuenti, tamen prophetauerunt tantum vni populo. siue genti, scilicet Iudęorum, Iona tamen excepto, qui fuit missus ad prophetandum Niniuitis, ceteri uero ad prophetandū Iudę, Ioannes uero prophetauit in hoc libro omnibus Gentibus & populis, quia prophetauit vniuersali ecclesię ex omnibus Gentibus, & populis, & linguis constitutę, vt magis videbitur in libri prosecutione, propter quod de ipso potest dici illud Isa. 55. Ecce testem populis dedi eum duce, ac præceptorem Gentibus. Dicit testem, quia protestatus fuit vniuersali ecclesię de futuris tribulationibus. Duce ac præceptorem, vt per eius vitam, & doctrinam omnes Gentes (si sequantur ipsum) ad cœlestem gloriam deducantur, præstante domino nostro Iesu Christo, qui cum patre, & spiritu sancto uiuit, & regnat in secula seculorum. Amen.

Incipit præfatio Gilberti Pictaviensis in Apocalypsim Ioannis.

Mnes, qui pie volunt viuere in Christo, (sicut ait Apostolus) persecutionem patientur. Iuxta illud: Fili accedens ad seruitutem dei, sta in iustitia, & timore, & præpata animam tuam ad tentationem. Tentatio namque est vita hominis super terram. Ne autem fideles in his deficient, consolatur eos dominus, atque confirmat dicens: Vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, & nolite timere pusillus grex. Propterea videns Deus pater tribulationes, quas passura erat ecclesia, ab apostolis fundata super petram Christum,

† 2. Timo 3. c.
† Eccl. 2. a.
† Job 7. a.
† Matth. 28. d.
† Luc. 12. d.

16 Christum, vt minus timeantur, disposuit vna
17 cum filio, & spiritu sancto eas reuelare. Reue-
18 lauit autem tota Trinitas Christo secundum
20 humanitatem: Christus vero Ioanni per ange-
21 lum, Ioannes ecclesie: De qua reuelatione
22 hunc librum composuit, Vnde & liber iste A-
23 pocalypsis dicitur, id est, reuelatio, quia hic
24 continentur, quæ Deus reuelauit Ioanni, &
25 Ioannes ecclesie, quanta scilicet ecclesia pas-
26 sa sit in tempore primitiuo, & nunc patitur,
27 & in nouissimis temporibus Antichristi pas-
28 sura sit, quando tanta erit tribulatio, vt si fieri
29 potest, etiam moueantur electi, & quæ pro
30 his, & nunc, & in futuro præmia sit susceptura
31 vt quos denunciata supplicia terrent, promit-
32 sa præmia lætificent. Ideo iste liber inter reli-
33 quas scripturas noui Testamenti prophetiæ
34 nomine

Eiusdem in præfationem Gilberti super Apocalypsim Ioannis expositio.

Mnes, qui pie volunt viuere. Quoniam effectus effici-
cienti, & opus artificis conuenienter respondet.
Artificem autem quidam est artifex auctorita-
te, quidam ministerio, sic etiam de efficiente,
Gilbertus huic operi præmittens præfationem
istam, primo ipsum determinat in relatione ad artificem, si-
ue efficientem auctoritate, secundo in relatione ad artificem,
siue efficientem ministerio, ibi: Vidit autem Ioannes, & scripsit
&c. Quoniam autem artifex non est operans cum impetu,
sed præcedente dispositione, quam quidem consequitur o-
peratio circa materiam, & ipsam operationem informat in-
tentio ex parte agentis, & motus ex parte operis, ad quem,
vel quæ sequitur ipsum operatum in effectu, primo determi-
natur de efficiente, siue artifice in quantum est disponens, se-
cundo in quantum est agens, ibi: Reuelauit autem tota trinitas.
tertio de materia actionis, ibi: De qua reuelatione hunc librum
scribit &c. quarto de intentione agentis, ibi: Vt quos denunciata
supplicia terrent. quinto de ipso operato, ibi: Ideo iste liber ne in
reliquas scrip. &c. sexto de modo actionis, ibi: Cum autem Ioanni
hæc in uisione fuerunt reuelata. Et in his sex tanguntur quatuor
causæ vna cum causato. Efficiens autem in quantum est de
duplici differentia, scilicet disponentis, & agentis. Præmit-
tens igitur expositio huius, scilicet Gilbertus in prima parte
ipsius præfationis, breuiter fidelium translationem ex verbis
tribulatione futuræ ecclesie reuelare. Et quia dispositioni
rationabili respondet ratio conueniens, interfert rationem
quare de hoc sic disposuit, ibi: Propterea videns deus pater tri-
Tria igitur in hac particula primo tanguntur, scilicet consolatio
fidelium, ratio dispositionis diuine, & ipsa dispositio: Dicit
ergo.

- 1 Omnes, qui pie, & iuste. Id est, religiose.
2 Volunt viuere in Christo. Sicut dicitur 2. Timo. 3. c. Persecu-
tionem patientur.
3 Iuxta illud. Eccl. 2. a. Fili accedens ad seruitutem dei, cui
seruire regnare est.
4 Sta in iustitia. Firmus, & paratus ad opera iustitiæ exercen-
da, Tob. 5. a. Ingressus Tobias inuenit iustitiam. splendentem præcin-
tum, & quasi paratum ad ambulandum.
5 Et timore. Vt nihil, quod faciendum est negligas, Ecc. 7. c.
Qui timet dominum nihil negligit.
6 Et præp. a. tu. Id est, voluntatem tuam.
7 Ad tenta. Sustinendam Iaco. 1. Beatus uir, qui suffert tentatio-
nem. supple sponte. Et quare hoc sit faciendum, subiungit di-
cens. Tentatio namque est vita hominis super terram. Iob 7. a. Alia
litera. Militia est vita hominis super terram. Quasi dicat homo ad
hoc positus est super terram, vt tanquam miles fortis, &
strenuus sit in tentationibus.
8 Ne autem fideles in his. Iam dictis, persecutione, scilicet, &
tentatione.
9 Deficiant. Quasi fatigati.
10 Consolatur eos do. Vt hilares reddat, & alacres.
11 Atque confir. Vt fortes efficiat, & stabiles. Consolatur

inquam atque confirmat, dicens.
12 Vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Matt. vlti. d.
scilicet ad eueniendum vos.
13 Et nolite timere pusillus grex. Lu. 12.
14 Propterea videns pater. Posita fidelium consolatione tan-
git causam quare tribulationes ecclesie reuelare disposuit,
videlicet, vt præuise a fidelibus minus timeantur Greg. Mi-
nus iacula feriunt, quæ præuidentur. Propterea. Scilicet, quia
consolatur, & confirmat fideles.
15 Videns deus pater tribulationes, &c. super petram Christum.
1. Cor. 10. b. Petra autem erat Christus, & Matt. 16. c. Super hanc
petram, scilicet me Christum, edificabo ecclesiam meam.
16 Vt minus timeantur. Scilicet tribulationes.
17 Disposuit. Deus pater.
18 Vna. Id est, pariter, cum filio, & spiritu sancto, eas reuelare.
19 Reuelauit autem tota trinitas. Hic tangitur de artifice in-
quantum est operans, siue agens, Et quia hæc actio non so-
lum requirebat materiam in qua, sed cui, subiungit dicens.
20 Christo secundum humanitatem. Id est, Christo in quantum
est homo, & in quantum est deus, ipse etiam sibi homini re-
uelauit. Sed nonne anima Christi a tempore conceptionis
sciuit omnia, quæ deus? Responso. Licet omnia sciuit, non
tamen, ita limpide, sicut deus, propter quod circa ea, quæ sci-
uic aliquid poterat a deo reuelari sibi.
21 Christus vero Ioanni, per angelum. Ioannes. Reuelauit.
22 Ecclesie. Scilicet Asiæ specialiter, Ioannes septem eccle-
sijs, quæ sunt in Asia, sed generaliter vniuersæ.
23 De qua reuelatione. Id est, de quibus reuelatis, vel, aggre-
gatiue, id est, de quibus reuelationibus.
24 Hunc librum composuit. Scilicet Ioannes.
25 Vnde. Id est, quia de hac reuelatione.
26 Apocalypsis dicitur. Id est, reuelatio, ab apo, quod est re, &
calypsis, quod est velamentum, quasi reuelamentum, vel re-
uelatio, quia ibi multa reuelantur.
27 Quæ deus reuelauit Ioanni, &c. in tempore primitiuo. Id est, te-
pore foundationis, & plantationis sue. Et quanta.
28 Nunc. Id est, tempore moderno, patitur. Et quanta.
29 In nouissimis temporibus Antichristi passura sit, quando
tanta erit tribulatio, vt si fieri potest, etiam moueantur electi.
Matth. 24.
30 Et quæ pro his, & nunc. In aliquibus membris.
31 Et in futuro. In omnibus, præmia sibi susceptura. Vel: Nunc
quatum ad dona gratiæ. In futuro, quantum ad dona gloriæ.
32 Vt quos denunc. supp. terrent. Hic tangitur intentio reue-
lantis.
33 Promissa præmia lætificent. Quia secundum Bernardum:
Consideratio præmij minuit vim flagelli. Seneca: Spes præ-
mij solatium sit laboris.
34 Ideo iste liber inter re. &c. Prophetiæ nomine censetur.
Hic declaratur de ipso operato, & primo simpliciter, secun-
do eius excellentiam in respectu aliarum prophetiarum ma-
nifestat, ibi. Quæ alijs est excellentior, tertio eius auctori-
tatem declarat, ibi: Ad cuius confirmandam auctoritatem. Deter-
minatur igitur quare iste liber dicitur prophetia, cum dicitur.
Ideo, quasi dicat, quia hic prænunciantur tribulationes
præcedentes, & præmia, quæ sequuntur, ideo iste liber, &c.

A nomine censetur; quæ aliis excellentior est
 prophetiis. Sicut enim nouum Testamentum
 præstat veteri, euangelium legi, ita hæc pro-
 phetia prophetiis veteris Testamenti, quia de
 Christo, & ecclesia magna ex parte iam adim-
 pleta sacramenta denunciat. Vel etiam ideo,
 quia cum aliis vnifaria, isti trifaria data est pro-
 phetia simul, scilicet de præterito, & præsentem,
 & futuro. Ad cuius confirmandam auctorita-
 tem concurrunt etiam auctoritas mittentis, de-
 ferentis, & accipientis. Mittentis, scilicet trini-
 tatis, & deferentis angeli, & accipientis, scili-
 cet Ioannis. Cum autem Ioanni hæc in visio-
 ne fuerunt reuelata, & sunt tria genera visio-
 num, sub quo genere contineatur videndum
 est.

6 est. Visio enim alia corporalis, quando videli-
 cet corporalibus oculis aliquid videmus. Alia
 7 spiritualis seu imaginaria, cum videlicet dor-
 mientes, vel etiam vigilantes, imagines rerum
 cernimus, quibus aliquid aliud significatur. Si-
 8 cut vidit Pharaon spicas, & Moyses rubum arde-
 9 re, ille dormiens, iste vigilans. Alia intellectu-
 10 lis, quando videlicet spiritu sancto reuelante,
 11 intellectu mentis veritatem mysteriorum, si-
 12 cut est, capimus. Quomodo vidit Ioannes, quæ
 in libro referuntur. Non enim figuras tantum
 vidit spiritu, sed & earum significata mente in-
 13 tellexit. Vidit autem Ioannes, & scripsit in Path-
 mos insula relegatus a Domitiano in exilium
 principe impiissimo. Hac eum adscribendum cõpel-
 lente

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quæ aliis ex. Hic declaratur de eo in comparatione, & de-
 terminatur primo, quod excellit alias prophetias, secundo hoc
 pluribus de causis, siue rationibus ostenditur, ibi. Quia de Chri-
 sto, & ec. & c. Dicitur ergo. Quæ aliis excel. est prophetiis. Et mo-
 dus excellendi subiungitur.
 2 Sicut enim ne. Test. & c. Quomodo autem præstat nouum Te-
 stamentum veteri? Nonne dicitur Eze. 4. quod rota erat in rota?
 & vetus test. in no. & e conuerso, ergo vnum alteri præstat. Re-
 sponso, vetus est in nouo per explicationem, sed nouum in ve-
 teri per implicationem. Præterea vetus est in nouo materialiter,
 nouum in veteri formaliter, & ideo nouum præstat veteri, quasi
 forma præstantior, & elegantior materia.
 3 Quia de Christo, & ec. mag. ex parte, & c. Hic tanguntur ratio-
 nes duæ quare hæc prophetia est excellentior aliis. Vna est, quia
 multa de mysteriis Christi, & ecclesie iam completa prophetat.
 Alia est, quia illi datæ est trifaria prophetia, aliis vnifaria. Nota
 quod for, faris componitur cum vnus, & dicitur vnifarius ab vni
 id est, de vno loquens, vnde vnifarius dicitur propheta, qui tan-
 tum prophetat de vno tempore, bifarius, qui de duobus. Et quin-
 que bifarius ponitur pro bilingui, trifarius, qui de tribus. In ali-
 quibus vero libris scribitur vnifaria per ph. & tunc componitur
 ab vnus, vna, vnum, & phares quod est diuisio, vnde vnifaria, id
 est, simplex dei prophetia, trifaria triplex,
 4 Ad cuius con. au. Hic declarat auctoritatem. Quasi dicat, ex
 his habet auctoritatem liber iste, quia trinitas ea, quæ ibi dicitur,
 reuelauit, & reuelationes angelus apportauit, & Ioannes ap-
 postolus eas ecclesie nunciauit. His tribus testibus credendum
 est, quia in ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum, Deut.
 19. d. & Matt. 18. b.
 5 Cum autem Io. hæc in ui. fuer. Primo determinatur modus a-
 ctionis. secundo subiungitur distinctio visionum, ibi. Visio enim
 alia corporalis, & c. tertio determinatur sub quo genere visionis
 fiebat hæc reuelatio, ibi. Quomodo vidit Io. quæ in hoc li. re. & c.
 Dicit ergo.
 6 Visio enim alia corpo. & c. aliquid videmus. Sicut Balthasar vi-
 dit manum scribentem in pariete, Dan. 5. Et Elifazus currus
 igneos, in quibus Elias raptus fuit 4. Reg. 2. b.
 7 Alia spiritualis. Imagines rerum cernimus quibus. aliquid a-
 liud sig. quam cernitur, supple. Sicut.
 8 Vidit Pha. spi. id est, spicarum imagines, Gene. 41.
 9 Et Moy. ru. arde. Exod. 3.
 10 Ille dor. iste ui. Sed contra, corporalibus oculis vidit Moyses
 & hoc corporale erat, quod videbatur, ergo visio rubi non erat
 spiritualis visio. Responso, referendo visionem ad illud, quod e-
 rat corpore, vel corporaliter visum, erat visio corporalis, referen-
 do autem ad signatum per id, quod sic videbatur, imaginaria seu
 spiritualis dici potest. Vel forte, vt quidam dicunt, videbatur qui
 reuera non erat ignis. Visio autem imaginaria fuit visio Petri.
 Act. 10. b. quando scilicet postus in extasi vidit quadrupedi, &
 serpenti, & dictum est ei. Malta, & manduca.
 11 Alia intel. & c. sicut est capimus. Hac. n. visione res intelle-
 ctuales, quæ sunt sine imagine videmus, vnde Glo. 2. Cor. 12. a.
 dicit.

dicit. Hac enim visione, quæ dicitur intellectualis, ea cernuntur,
 quæ nec sunt corpora, nec vllas gerunt formas eorum similes ve-
 lut ipsa mens, & omnis affectio bona.
 12 Quomodo vidit Ioan. & c. earum significata mente intel. Con-
 tra quædam glossa dicit. Ioannes in mente imagines vidit. Re-
 sponso secundum diuersos respectus imaginaria fuit, & intelle-
 ctualis, quia mentis intellectu illuminato a spiritu sancto verita-
 tem cognouit, per hoc patet, quod verissime fuit prophetia. No-
 ta, quod non dicitur visio, nisi cõ-ineat aliud mystice, quod deo
 reuelante sciatur, & ideo triplex visio dicitur triplex cõelum.
 13 Vidit aut Io. & scrip. in Path. In hac secunda parte præfatio-
 nis determinatur de ipso opere secundum, quod refertur ad effi-
 cientem, siue ad artificem ministerio, qui est Ioannes. Progredi-
 tur igitur in hac parte sic. Primo exponitur quis est iste artifex,
 & quæ sit eius actio. Et quia hæc actio cum sit materialis, requi-
 rit locum, & tempus, subiungitur de loco, & tẽpore, ibi. In Path-
 mos insula, vbi tangitur quo loco scripsit; & quo, scilicet tem-
 pore exilii sui, quod datur intelligi per hoc, quod dicitur; Re-
 legatus, participium enim tempus con significat. Et quia artificio-
 se operans operatur aliqua causa motus, consequenter subditur
 de causa mouente eum ad scribendum, quæ est duplex, vna est
 pullulatu errorum, quæ tangitur ibi. Hac eum ad scribendum
 compellent causa, etc. Alia causa est instructio ecclesiarum Aliq,
 & ecclesie generalis. Vnde prima causa fuit extirpatio malorũ
 secunda informatio, siue instructio bonorum, quæ tangitur ibi.
 Scribit autem Ioannes septem ecclesiis Asia, & c. generalem ec-
 clesiam docens, scilicet per Asiam minorem: De qua dicit Isidor. Asia duplex.
 etymol. 13. Asia minor ab oriente Cappadocia angitur, ab aliis
 partibus vndique mari circumdatur, nam a septentrione potesta-
 tum Euxinum habet, ab occasu Propontidem, a meridie Aegy-
 ptum mare, & c. Alia est Asia maior dicta a nomine cuiusdam
 mulieris, quæ apud antiquos imperiũ tenuit orientis, hæc in ter-
 ra parte orbis disposita, ab oriente, ortu solis, a meridie oceano,
 ab occiduo nostro mari finitur, a septentrione Mæotide lacu, &
 Thanai fluuii terminatur, & c. Et quia actio huiusmodi requirit
 materiam, consequenter subditur de materia huius operis, cum
 dicitur. Est itaque materia Ioannis in hoc opere latus speciali-
 ter Asianæ ecclesie, necnon & totius videlicet. Quæ id est, quã-
 ta mala in præsentem pariat, & præmia in futuro receptura sit.
 Et quia intentio regit agentem, siue informat, & modus opera-
 tionis, consequenter tangitur intentio scribentes, cum dicitur,
 Intentio vero eius est monere ad patientiam, quæ seruanda est.
 Tum quia breuis labor. Tum quia præmium magnum. Deinde
 subditur modus, cum dicitur. Modus tractandi talis. Primo præ-
 mittit prologũ, & salutationem, vbi reddit auditores benignos,
 & attentos, & c. Sex igitur sunt particule istius partis, & sic ordi-
 nata. Primo enim tangitur de efficiente in quantum est efficiens,
 ibi. Qui scilicet Ioannes scribens. Secundo de loco, & tempore qui-
 bus scripsit. Tertio de causa motiua ad scribendum. Quarto de
 materia. Quinto de intentione. Sexto de modo. Dicit ergo. Vidit
 aut Ioannes, & scripsit in Pathmo. Apoc. 1. e. Fui in insula, quæ vo-
 catur Pathmos. Et nota, quod dicitur hic Pathmos, & hic Pathmus,
 mi, in eadẽ significatione, & vtrunque haber Pathmo in datiuo,
 & ablatiuo, sicut Claros, Claro, Tenedos Tenedo, Delos Delo.

A lente causa, quia dum exul teneretur a Domitiano in Pathmos insula, in ecclesijs quibus præerat, multa pullulauerunt atque inoleuerunt vitia, atque diuersæ hæreses. Erant enim quidam hæretici ibi dicentes, Christum non fuisse ante Mariam, quia temporaliter de ea natus erat. Quos Ioannes in principio euangelij sui redarguit, dicens: In principio erat verbum. Et in hoc libro cum dicit: Alpha, & o, id est, principium, & finis. Dicebant etiam quidam, ecclesiam pondere tribulationum ante finem sæculi desituram, & pro labore non præmium æternum suscepturam. Horum ergo errores volens destruere Ioannes, ostendit Christum principium esse, & finem, vnde Isaias: † Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Et ecclesiam per exercitium tribulationum non desinere, sed proficere & pro his brauium æternum recipere, vel suscipere. Scribit autem Ioannes septem ecclesijs Asiæ & earum

& earum septem episcopis, de prædictis instruens, & per eam totam generalem ecclesiam docens. Est itaque materia Ioannis in hoc opere; status specialiter Asiæ ecclesiæ, nec non, & totius videlicet, quæ in præsentem patitur, & in futuro receptura sit. Intentio vero eius est monere ad patientiam, quæ seruanda est, tum quia breuis labor, tum quia præmium magnū. Modus tractandi talis, primo præmittit prologum, & salutationem, vbi reddit auditores benignos, & attentos, quo præmissis accedit ad narrationem. Ante narrationem vero ostendit Christum esse ab æterno sine principio, & fine, inducens ipsum loquentem. Ego sum alpha, & o, id est, principium, & finis. Postea accedens ad narrationem distinguit septem visiones, quibus terminatis, iste liber consummatur. Præmittit autem prologum, dicens, Apocalypsis Iesu Christi, subaudi, hæc est. Sicut in alijs; Visio Isaiæ hæc est, & parabolæ Salomonis hæc sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

Vide textum supra in alio loco.

- 1 In ec. quibus præ. *Asia minoris, cuius metropolis erat Ephesus, præfuit enim Ioannes septem ecclesijs illius Asiæ,*
- 2 Pullularunt. *Inchoatione. Pullulo las, dicitur germinare, vel multiplicare.*
- 3 Atque inoleuerunt. *Idest, creuerunt consuetudine, vitia que mores corrumpunt, atque diuersæ hæreses, quæ violabant fidem.*
- 4 Erant enim quidam. *Manifestat cuiusmodi hæreses pullulabant ibi, scilicet in Asia.*
- 5 Alpha. *Principium elementorum Græcorum O, finis, quod bene conuenit ei, de quo dicitur Isa. 44. b. Ante me non est formatus Deus, & post me non erit.*
- 6 Dicebant. *Non credentes veritati, quæ dicit Matt. ult. d. Vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.*
- 7 Ante se. *se. desit. Idest, desituram, a desino uis, desit, vel desui, de sinere, desitum desitum. Hæc autem.*
- 8 Et pro labore non præmium æternum suscepturam. *Cum tamen dicitur Sap. 10. d. Reddet deus mercedem laborum sanctorum suorum.*
- 9 Et eccle. per ex. tribula. *Supple ostendit.*
- 10 Non desinere, sed proficere. *Quod facit Apoca. 12. vbi dicit, quod mulieri datæ sunt duæ alæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum*

desertum locum. Sed profice. *Sicut aurum in igne non deficit, sed proficit. Sap. 3. dicitur de iustis. Tanquam aurum in fornace probauit illos.*

- 11 Et pro his. *Scilicet modicis tribulationibus.*
- 12 Brauium æternum recipere. *Idest, vitam æternam 2. Timo. 2. Si commortui sumus, & coniuuemus, si sustinemus, & congregabimus. Hoc erit quando sponsa ducta in thalamum sponsi, docabitur dote bona, dicens cum Ly illud Genes. 30. c. Dotauit me dominus dote bona.*
- 13 Quæ in præsentem seculo patitur, & quæ in futuro receptura sit. *Scilicet premia æterna pro modica, & leui tribulatione 2. Cor. 4. d. Id quod in præsentem est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis.*
- 14 Intentio vero eius. *Hic tangitur intentio scribentis, quæ est monere ad patientiam. Intentio enim Ioannis fuit supra, scilicet subditos instruere, quantum ad intellectum, hic autem intendit eos informare quantum ad effectum.*
- 15 Modus tractandi talis. *Hic tangitur formalis causa, secundum quod attenditur penes modum agendi, primo præmittit Ioannes prologum, cum dicitur. Apocalypsis Iesu Christi, &c. & salutationem, ibi. Ioannes septem ecclesijs, &c. Quo præmissis accedit ad narrationem ibi. Ego Ioannes frater vester, &c. cap. 7. scilicet secundum septem ecclesias quibus scribit secundum septem status ecclesiæ generales.*

Prothemata in Apocalypsim.

Sicut in secularibus libris, ita quærentur. Intentio scilicet, utilitas, & cui parti philosophiæ supponatur. Sic quoque in hoc libro diuino tria quærentur, materia, intentio, utilitas, & cui parti humilitatis, id est, vite subiacet. Vita enim alia philargyca, alia practica, alia theoria, id est, cõtemplatiua, cui liber iste subiacet. Intentio est auctoris huius ponere signa, per quæ cõmendet nobis patientiam, id est, faciet nos patientes pro nomine Christi, vt de patientia eundo ad cõtemplationem celestis gloriæ peruenire possimus

Item alius prologus Hier. in eadem.

Ioannes Apostolus, & Euangelista, a Christo electus, atque dilectus, in tanto amore dilectionis vberior habitus est, vt in cœna super petrus eius recumberet, & ad crucem astanti soli matrem propriam commendasset, vt quem

possimus ad utilitatē, ad remunerationem, scilicet patientiæ nostræ, id est, ad duplicem stolā animæ, scilicet ac corporis beatitudinem. Et notandum quomodo patientiam cõmendat, ostendendo, scilicet per varias similitudines, vt per equos & similia, psecutiones p̄sentis, & futuræ ecclesiæ in tēpore

Antichristi, i. diuersas tribulationes diuersorum statuum ecclesiæ præmittit nos referendo, vt fortiores simus ad sustinendū. Nam leuius ledū quidquid præuidimus ante. Illud quod sciendum, quod patientius cõmendet patientiam, ideo videlicet, quoniam fundamentū est omnium virtutum. Prudentia teste, q̄ ait. Vidua vel debilis est virtus, q̄ nō patientiam firmat. Deus

Deus pater præuidens tribulationes quas passura erat sancta ecclesia postquam ab apostolis fuit fundata, disposuit cum filio, & sancto spiritu eas tribulationes, & earum præmia reuelare, Iacula enim, quæ præuidentur minus lædunt. Ita Christo

manifestauit secundum humanitatem Christus Ioanni, & Ioannes ecclesie reuelauit, qui excellens omnibus, priuilegio castitatis, & q. gratia dei interpretatur, qui omnia bona, quæ agebat gratie dei ascribebat, & q. oia immania tormentorum equanimiter metus sustinebat. Sed quia constat hanc reuelationem factam esse visione, videndum est sub quo genere visionis est. Visio enim alia corporalis est, alia spiritualis, alia intellectualis. Visio corporalis est, qua videmus cælum, & terram, & cetera talia.

Visio spiritualis est quando in eo, quod videtur, aliud prætenditur, sicut fuit de Moyse, qui vidit rubum non ardentem ardere, quod aliud significabat. Intellectualis vero quando spiritu sancto intimante aliquis conspicit aliquid mysticum, sicut sanctus Ioannes in hoc libro fecit. Nam non realiter ista vidit, sed diuino flamine inspirante cõuenientia signa passionum designata intellectu suo configurauit. Nunc quæ sit materia illius, videamus. Materia illius sunt septem signa, id est, genera tribulationum.

Apocalypsis hæc inter Reliquos noui testamēti libros prophetia vocatur, sed alijs excellentior prophetijs quia de Christo, & ecclesia magna ex parte adimplenda iam sacramenta denunciat. Vel etiam, ideo quia cum alijs vnifaria, isti trifaria data est prophetia simul, scilicet de præterito de præsentis, & de futuro. Et sicut euangelium legis obseruantias sic ista prophetia excellit veteres a longe prospicientes veteras prophetias. Ad cuius roborandam firmitatem occurrit etiam auctoritas mittentis, deferentis, & accipientis: hanc enim deus, id est, tota trinitatis misit. Nam de patre dicitur. *Mittens per angelum suum.* Filius autem dicit. *Ego Iesus misi angelum.* Sed & de spiritu sancto hoc scriptum est. *Dominus deus omnipotens.* Sciendū itaque, quia cū sine additamento spiritus ponitur, tota Trinitatis frequentius intelligitur. vnde est. *Spiritus est deus.* Et. *Qui ha. aur. audien. au. quid spiritus dicat ecclesijs.* Et quamquam angelus solius Verbi incarnati personam gesserit, tota tñ Trinitas in angelo operata est. Quod autē Ioannes in exilio ista vidit manifestat Christū fidem in terrenis prefuris cælum vindicare. Et sciendum, quod cum dicit Apocalypsis subaudiendum est, hæc est litera, sed hunc modum locutionis, qui diminutione verbi fit, frequēter inuenimus in diuinis scripturis vnde Salomon ait sine adminiculo verbi. *Parabola Salomonis.* Et Isaias. *Visio Isaiæ.*

Alpha principium Est elementorum Græcorum, & omega finis, quod bene conuenit illi de quo dicit Isaias. *Ante me non est formatus deus, & post me non erit.* Causa, quæ beatum Ioannem scribere mouebat, quia interim dū ipse exul tenetur a Domitiano in ecclesijs quibus præerat, nequitia multæ inoleuerunt, ad quorum correctionem

lacionum. Intentio vero est nos inuitare ad patientiam, ut per patientiam veniamus ad cõtemplationem, per cõtemplationem ad reuelationem, inde ad beatitudinē in qua habemus finalē causam huius operis. Et quia non queritur in diuinitate de philosophia, sed de vita, videamus cui vitæ supponatur.

Vita alia theoretica id est, contemplatiua. Alia practica, id est, actiua, sed practica ad theoreticam constat referri.

Et notandum est quare nos magis ad patientiam, quam ad alias virtutes inuitet. Ad quod dicendum est, quod sicut fides est fundamentum omnium virtutum, sic patientia quodammodo est sustentamentum, vnde Prudentius. *Vidua est virtus, quam non patientia firmat.*

Notandum uero est quādam partem huius libri pro premio, vel pro prologo accipi, scilicet usque ad illū versum.

Ego Ioannes sui, & cetera. In qua parte nos inuitat ad legendū, & ad audiendum, & ad seruandum, quia si hoc fecerimus, beatitudinem consequemur, & sic commendat opus suum. Legendus est iste liber, quia est Apocalypsis Iesu Christi, id est reuelatio non cuiuslibet, sed Iesu Christi. Vel legendus est liber hic, quia beatus est, qui legit, & qui audit verba prophetiæ lectionis huius Apocalypsis, id est reuelationis Iesu Christi.

rectionē ipse commonetur per angelū in visione, siue dormiens, siue spiritualiter raptus. Per hoc, quod Ioannes omni humano eloquio, & auxilio destitutus, diuinitus est visitatus innuitur nobis, quod quanto magis ab hoc tumultu recedimus tãto magis diuina visitatiōe digni iudicabimur. Et est materia in hoc libro Ecclesia de qua omnes sunt visiones. Quidquid autem inducitur de Antichristo, & demonibus ad cõprobationem ecclesie fit. Hoc autem modo tractat de hac materia, scilicet ostendendo con-

ditiones ipsius Ecclesie secundum præsentem, & futurum statum. Secundum præsentem, quod multas persecutiones oporteat hic pati Ecclesiam. Et item in præsentis etiã multas dignitates, ut remissionem peccatorum, illuminationem animarum, & talia. In futuro autem obtinere vitam, & interminabilem læticiam. Finalis causa est, ut sibi subditos quibus principaliter scribit, deinde ceteros admoneret ad sustinendas tribulationes cum patientia, nisi diffidentes de remuneratione magna.

Nomen etiam auctoris queritur, quod gratia dei dicitur, quod est Ioannes. Quod bene conuenit intentioni, omnes enim pro Christo patientes gratia dei, id est, auxilio dei patiantur, aliter enim deficerent, sicut dicit apostolis. *Gratia dei sum, id quod sum.* Locus quoque in quo composuit notatur. Pathmos videlicet insula, in qua positus in exilium fuerat a Domitiano Cæsare propter verbum dei, quod prædicabat. Per quam insulā designatur Ecclesia, quæ quotidie affluta huius seculi patitur, immobilis tamen existens. Pathmos enim ebullitio, vel fretum interpretatur. Videndum quomodo visionis Ioannes talia vidit. Tres namque modi visionum sunt. Vnus cū cælum, & terrā, & similia corporeis oculis videmus. Alius cum dormientes, vel etiam vigilantes aliquid

A videmus, p quod aliud figuramus, sicut Pharaon vidit crassas vaccas, vel boues macras. Alius modus est intellectualis, cū aliquid mente concipimus non per imagines, sed sicut est, vt David in Psalmis, dicens: *Audiam quid loquatur in me dominus deus*, Ioannes vero imagines in mente vidit, & in eis veritatem intellexit.

Materia, status Asię, & totius presentis ecclesie. Litera sic ac si ita commoneret. Attendite hanc visionem, quia visio reuelata est in Christo Iesu. Qualitas, idest, modus, tribulationes intus, & exterius, e contraio consolationes, locus breuis labor, & certa pręmia. Intentio, patienter ferre omnia.

DE AVTHORE ET AVTHORITATE LI- bri Apocalypsis.

Sententia Patrum Græcorum.

**Lib. eccl. hie-
rar. cap. 3. par.
10. 3.** * Dionysius Areop. Siue arcanam illam (scriptura sacra) ac mysticam omnino visionem dilecti discipuli, diuinamq; domini Iesu, & altissimam theologiam eis, qui dii fieri merentur exponit, eosque per mysteria sacra, & diuina sustollit atque confirmat, &c.

Dialogo * Iustinus Martyr. Apud nos vir quidam nomine Ioannes vnus e Christi Apostolis in reuelatione sibi facta prophetauit, mille annos habituros Hierosolyma quotquot Christo nostro crediderint, ac mox sequituram vniuersalem resurrectionem omnium, atque iudicium.

**Apocal. 20.
Lib. 4 ca. 37.** * Irenęus Martyr. Ioannes domini discipulus in Apocalypsi, sacerdotalem, & gloriosum regni eius videns aduentum. Conuersus sum (inquit) videre vocem, quę loquebatur mecum, &c.

**Lib. 5. cap. 26.
B** * Idem. Ioannes domini discipulus in Apocalypsi edisserens, quę fuerint decem bestię cornua, quę a Damele visa sunt, manifestauit de decem regnis nouissimo tempore futuris, &c.

Lib. 5. cap. 30. * Idem. His autem sic se habentibus, & in omnib. antiquis & probatissimis, & veteris scripturis numero hoc 666. polito, & testimonium perhibentibus his, qui faciem Ioannis viderunt, & ratione docente nos, quoniam numerus nominis bestię secundum computationem Græcorum per literas, quę in eo sunt, sexcentos habebit, sexaginta, & sex, &c. Neque enim ante multum temporis visum est, (id quod in Apocalypsi continetur,) sed penę sub nostro seculo, ad finem Domitiani imperij.

**Lib. 7. histo.
cap. 23.** * Eusebius. Dionysius Alexandrinus veniens ad Apocalypsim Ioannis, hæc de ea scribit. Nonnulli ex prædecessoribus nostris penitus libellum hunc refutandum, & a canone scripturarum abijciendum esse putauerunt, &c. ego vero (quātum ad meam sententiam pertinet) spernere, aut abijcere scripturam libri huius nullatenus audeo, maxime cum multi ex fratribus, ita mecum sentiant. Sed hoc magis de eo iudico, quod excedant atque emineant, quę in eo scripta sunt humana auditionis modum, & sit in eo arcanus quidam, & reconditus atque admirandus omnibus sensus, quę & ego admittor ac veneror, etiam si non intelligo. Ei ita sentio, quod diuina aliqua sacramenta sermonibus cōtegantur humanis, non tam iudicio meo discernens, quam fide credēs, & ideo non reprobo, quę non intelligo, sed tanto magis admittor quanto minus assequor, &c.

Clemens

* Clemens Alexandrinus. Ex sanctis lapidibus superam Ierusalem fuisse constructam accipimus, & duodecim portas ecclesie ciuitatis lapidibus pretiosis allundatas suscipiendam apostolicę vocis gratiam significare aduertimus.

* Origenes. Sacerdotali tuba primus Matthęus in Euangelio suo increpuit. Marcus, Lucas, & Ioannes postea suis tubis cecinerunt, addit nihilominus adhuc, & Ioannes tuba canere per epistolas suas, & Apocalypsim.

* Athanasius. Hoc nomine (Apocalypsis) vocatur hic liber, propterea quod hanc reuelationem ipse Ioannes euangelista, & theologus in Pathmos insula dicta, dominico die vidit iussusque conscripsit, vt ad septem ecclesias mitteret.

* Epiphanius. Alogi vocentur (quidam hæretici.) Habuerunt enim septem libros sancti Ioannis reijcientem. Quum enim alieni sint a prædicatione verbi per Ioannem, & neque Ioannis euangelium, neque Apocalypsim admittant, alogi vocantur, &c.

Sententia Patrum Latinorum.

* Tertullianus. Si Apocalypsim Ioannis Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recensens in Ioannem stabit auctorem.

* Idem. Nam, & Ioannes apostolus in Apocalypsi, infernū describit ex ore dei procedentem bis acutum, præacutum.

* Cyprianus. Dominus in Apocalypsi loquitur dicens. *Ne signaueris verba prophetię huius, &c.* In Apocalypsi angelus Ioanni volenti adorare se resistit dicens. *Vide ne feceris, &c.*

* Hilari. Nequaquam psalmorum librum, nisi per fidem aduentus Christi posse intelligi, ita beati Ioannis Apocalypsi docemur. *Hęc dicit sanctus, & verus, qui habet clauas David, &c.*

* Ambros. Sicut euidenter in Apocalypsi Ioannis euangelistę scriptum est. *Habes illic tenentes doctrinam Balaam, &c.*

* Hieronymus. Quattuodecimo anno secundam post Neronom persequutionem mouente Domitiano, Ioannes in Pathmon insulam relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretatur Iustinus martyr, & Irenęus.

* Augustinus. Dixi vobis fratres, quia Ioannes iste euangelista multum alte volat, & mysterium alte volantis quid est, vt commemorem charitati vestre. Et apud Ezechielem prophetam, & in Apocalypsi ipsius Ioannis, cuius est hoc euangelium commemoratur animal habens personas hominis vituli, leonis, aquilę, &c.

Sententia Conciliorum.

* Concilium Ancyranum. Et Ioannes, Apostolus Apocalypsis sacramentum in spiritu, non in corpore vidit, & audiuit, sicut ipse dicit. *Statim fui in spiritu, &c.*

* Toletanum. Apocalypsim librum multorum Conciliorum auctoritas, & synodica sanctorum præsulum Romanorum decreta Ioannis euangelistę esse præscribunt, & inter diuinos libros suscipiendum constituunt. Si quis eum non receperit, aut a pascha vsque ad pentecostem Missarum tempore in Ecclesia non prædicauerit, excommunicationis sententiam habebit, &c.

Proleg.

Prologum præmittit: salutationem in utroque captat.

CAPVT I.

Apocal. Iesu Christi. Præparat auditores beneuolos & attentos, sicut & ibi Ioannes septem ecclesijs quæ sunt in Asia.

Quam de. Secundum hominem accepit eam à patre & verbo sibi cognito & spiritus sancto.

Qua oportet fieri. Quasi dicat, & inuitabile est quoniam fiant, & utile ut fiat. Oportet ut patientur tribulationes cito.

Cito. Dicit, ut se parent ne sit graue pati, cito finiendi sunt labores & præmia danda. Breuis labor, festinata gloria.

Et sig. Deus pater filio, & filius Ioanni sub sigillo, id est, sub scripto, ne locus sit furibus peruertendi, & ut gratius sit fidelibus si cum exercitio consequentur.

Qui testim. perhib. Qui testatur verba ipsius Christi habitam de verbo, id est, diuinitate, quam de humanitate Iesu Christi.

Verbo Dei. Filius vocatur verbum Dei, quia per eum manifestatus est in mundo pater.

In his quæ vidit. In his quæ corporaliter vidit, ut passum, vel sola mente, ut fuisse cum patre ante omnia.

Primasius. Post exortum Eccl. lesiæ, quæ iam fuerat Apostolorum prædicatione fundata, reuelari oportuit, qualiter fuisset latius propaganda vel quali est fine contenta ut prædicatores veritatis huius cognitionis fiducia freti indubitater aggredere pauci inermes multos armatos, humiles superbos infirmi nobiles viui tamē spiritaliter mortuos. Ideo hæc reuelatio dicitur Iesu Christi, quæ propterea pater dedit ei, quod

Incipit liber Apocalypsis beati Ioannis Apostoli.

CAPVT I.

Hoc est reuelatio. POCALYPSIS. Iesu Christi quam

dedit illi Deus palam facere seruis suis

quæ oportet fieri cito, & significauit,

mittens per angelum suum seruo suo Ioanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi in his quæ

cunquæ vidit Beatus qui legit, & qui audit verba prophetiæ

quod in separabile patris & filij opus omne probetur: imo etiam Spiritus sancti cuius nomen hic frequenter insinuat. Cito autem apud Deum fieri dicitur quantiscunquæ in hac vita morulis aliquid proleatur. quoniam mille anni ante oculos eius tanquam dies hesternus qui præterijt. Dicendo. significauit seruo suo Ioanni, aliquid etiam futurorum & mysteriorum ostendit. nec superficie literæ nos voluit remanere contentos quos ad mysteria altius perscrutanda significationis verbo fecit intetos: Ideo dicit, palam facere seruis suis, non solum vni ex multis, sed per vnum potius vniuersis, id est ecclesiæ quam in unitate fundauit. Recte adiecit, per angelum suum à Christo fuisse discipulo demonstrata cum per assumptam creaturam non per diuinitatis essentiam Christum semper clareat apparuisse mortalibus & ante incarnationem & post ascensionem.

Andreas Casarea Cappadociæ Episcopus. Christus inquit, hæc mihi qui diserte illum professus sum, tanquam seruo suo per angelum manifestauit quæ & ea quæ sunt, & ea quæ notitiam hominum adhuc fugiunt & ea rursum quæ olim futura sunt mihi per visionem ostensa, palam ad audientium conuersionem contester publiceque prædicem. Vtraque enim prophético spiritu hausi. Atque hic sensus ex orationis tenore colligitur: quando quidem verba hæc, quæ sunt, & quæ fieri oportet. præsentis futuri que temporis notionem manifeste præ se ferunt. Beatus. Christus dedit mihi; beatus autem qui à me accepit. Beatus. quia hæc Apocalypsis est Iesu Christi. &c. Qui legit. Id est narrat alijs quæ audiuit: quia plures ab vno legente possunt audire. Vel audient, & in hoc notat auditores, quia plures. Illi soli beati qui audiunt ut mente reconduant, & mente reconduant, ut opere compleant: & opere implent, ut vitam æternam possideant.

Incipit Postil. Nicolai de Lyra super librum Apocalypsim beati Ioannis apostoli.

CAPVT I.

Apocal. Iesus Christi. Liber iste in duas partes diuidit, in proemium, & tractatum, qui incipit in cap. seq. In proemio vero tria facit, quia primo reddit auditores attentos, secundo beneuolos, ibi: Ioan. septem ecclesijs. tertio dociles siue doctos, ibi. Ego Ioannes, quæ tria in prologis fieri consueuerunt. Primum facit dupliciter primo ex auctoritate & arduitate huius doctrinæ, secundo eius utilitate, ibi: Beatus qui legit. Ad hæc enim duo solent homines attendere. Circa primum sciendum quod sicut dictum fuit in principio libri psal. reuelatio prophetica quæ fit cum imaginaria visione, qualis est illa quæ describitur in hoc li. (nam Ioannes habuit imaginarias visiones, & quid significant intellexit) altioris gradus est quando apparet aliqua persona de occultis, quam si fieret sine tali apparitione personæ, & quanto persona sic apparens est altior, tanto reuelatio est gradus altioris sicut persona angelica altior est quam humana, & diuina quam angelica. Licet autem angelus apparuerit Ioanni eum instruens in Apocalypsi, tamen apparebat tanquam representans personam filij Dei humanati, & in eius persona loquens, ut postea magis apparebit. propter hoc reuelatio in hoc libro contenta est valde

de ardua & autentica, & hoc est quod dicitur. Apocal. Iesu Christi. reuelatio facta in persona Iesu Christi modo dicto. 2. Quam de. Pater. nam filius deitatem habet à patre. 3. Palam fa. id est manifestare. 4. Ser. suo. id est deuotis fidelibus & studiosis. 5. Quæ oportet fieri. scilicet tribulationes ecclesiæ, quæ oportet fieri. nam hoc procedit ex diuina ordinatione, quæ non potest frustrari, & hoc fit ad probationem fidelium & augmentum gloriæ ipsorum. 6. Et sig. mit. an. Dicto modo apparentem. 7. Ser. suo. id est euangelistæ. 8. Qui test. perh. ver. dei. In principio euangelij sui quantum ad emanationem eius æternam dicens. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. & quantum ad eius incarnationem temporalem dicens. Et verbum caro factum est, &c. Ideo subditur. 9. Et test. Iesu Christi. id est de Iesu Christo. 10. Quæcunquæ vidit. In eius conuersatione, miraculorum operatione, morte & resurrectione, sicut patet in euangelij sui prosecutione. 11. Beatus. Hic consequenter reddit auditores attentos ex huius libri utilitate, quæ consistit in beatitudinis consecutione. dist. Beatus qui legit. quantum ad doctores. 12. Et qui audit. Quantum ad discipulos studiosos. 13. Verba proph. huius. Mente attendendo.

MORALITER.

Apocal. Iesu Christi. Sicut dictum fuit in expositione literalis, beatus Ioannes in principio libri huius reddit auditores beneuolos, dociles, & attentos. Per librum autem istum qui dicitur Apocalypsis, id est, reuelatio, potest intelligi tota scriptura sacra quæ est diuinitus reuelata. Ad quam redduntur auditores dociles per fidem quæ aperit ipsius intelligentiam, sicut dicitur Isa. 7. b. secundum aliam translationem. Nisi credideritis non intelligetis. & ad Hebræ. 1. 1. b. dicitur. Credere enim oportet, &c. & sic est etiam in

in alijs scientijs in quibus oportet discipulum in multis credere doctori quæ postea intelliguntur ab ipso. Attenti vero redduntur auditores per spem, quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis, cuius viam ostendit sacra scriptura. quilibet autem attentus est ad considerandum viam quæ ducit ad terminum desideratum. Beneuoli vero redduntur auditores per charitatem quæ facit ad Deum conformitatem. 1. Ioan. 4. c. qui manet in cha. &c. propter quod talis est beneuolus ad audiendum Dei verba, quæ traduntur in sacra scriptura.

A *Scruiat ea.* Ita dico si scruiat. Non enim auditores legis, sed fa-
A *lores iusti sunt. Scruiat ea.* qui fidem Christi & ecclesie non vio-
lat, & timet minata & quatit promissa, vere beatus, qa nec
longa mora laboris, & praxinia vicina,

* Andreas. Beatos praxidicat non quosuis promiscue qui
hac legunt vel au-
diunt, sed qui bono-
rum operum studio
intenti legunt vel au-
diunt. Caxeterum tem-
pus quo beatitudinē
hanc comparate licet
quodque oibus vt stu-
diose operetur in pro-
pinquo esse admonet.
Notum est enim il-
lud Christi. *Me oportet
operari opera eius qui mi-
sit me donec dies est venit
nox, &c.* Alio quoque
sensu tempus quo me-
ritorum praximia distri-
buentur propinquum
est: siquidem vice hu-

B *ius spatium cum aeternitate comparatum breuissimum est.*
b *Septem ec.* principaliter illis quibus magister erat consti-
tutus, & per simile alijs Deus dedit Christo, Christus Ioan-
ni, Ioannes autem ecclesijs, vel per septem vniuersa eccle-
sia quia septem vniuersitatem significant, vel quia septiformi
spiritu illustrantur.

* Ambrosius. Perpende quia totus hic liber in septena-
rio numero consistit sicut sunt septem Ecclesie ad quas hec
scripta diriguntur. Sunt septem candelabra, septem stellas,
septem lampades, septem cornua, agni septem oculi, sep-
tem sigilla, septem angeli tubis canentes, & totidem phia-
las habentes septem tonitrua, & draconis septem capita. Et
si diligenter aduertas totus liber in septem visiones distin-
ctus est.

c *In Asia.* Asia est elatio, Ecclesia ergo nunc est in elatione
virtutum, vel olim vitiorum. Asia est ista non magna illa sci-
licet quae dicitur tertia pars mundi, sed quaedam prouincia
vbi erant septem ciuitates, & septem ecclesie cum septem
episcopis.

Asia minor est pars maioris Asiae continens septem ciui-
tates quarum Ephesus est metropolis. In hac minori euangeli-
zauit Paulus, sed postea in diuisione apostolorum Ioan-
nes eam obtinuit. Ephesus metropolitana sedes totius Asiae
in qua Ioannes praesuit.

d *Gratia vobis.* Preparat auditores in saluatione beneuo-
los & attentos, sicut & in prologo.

e *Qui est & qui erat.* Aeternaliter quamuis natus ex tempo-
re iam immutabilis per humanitatem, & olim corruptibilis
talis venturus est, & si mundo non apparet talis.

* Ambrosius. Hic tota Trinitas demonstratur. Per eum
nanque, *qui erat, & qui est, & qui venturus est.* pater desi-
gnatur. Erat namque ante constitutionem mundi, sine vlllo
initio

initio: est modo per constitutionem mundi regens omnia D
qua creauit: venturus est post finem mundi cum filio & spiri-
tu sancto vt regnet cum sanctis in secula seculorum. Per se-
ptem autem spiritus, spiritus sanctus eo quod sit septiformis in-
telligit. *Et à Iesu Christo qui est testis fidelis.* Ille veraciter testis
fidelis est, qui nescit
mentiri: qui quod cle-
tis suis repromittit si-
ne dubio implebit.

a *huius & scruiat ea quae in ea scripta sunt. † Tempus enim*

b *prope est. Ioannes septem ecclesijs, quae sunt in Asia. Gratia*

c *vobis & pax ab eo qui est & qui erat, & qui venturus est:*

d *& à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt:*

e *& à Iesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus*

f *mortuorum, & princeps regum terrae. † Qui dilexit nos,*

g *& lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit*

1 *† Tempus enim*
2 *† Tempus enim*
3 *† Tempus enim*
4 *† Tempus enim*
5 *† Tempus enim*
6 *† Tempus enim*
7 *† Tempus enim*
8 *† Tempus enim*
9 *† Tempus enim*
10 *† Tempus enim*
11 *† Tempus enim*
12 *† Tempus enim*
13 *† Tempus enim*
14 *† Tempus enim*
15 *† Tempus enim*

missio peccatorum, & alia dona quae sunt dona totius Trini-
tatis, vt intelligamus Trinitatem ex sola dilectione operari.
Personam patris tacet, quia de Deo creatore nemo male in-
tellexerat, ponit personam filij & spiritus sancti de quibus
omnes nascuntur in ecclesijs hereses.

f *Throni.* Sunt angeli eius & sancti homines, in quibus nunc
sedet Deus & iudicat ne in futuro iudicet.

g *Primogeni.* Dicit pp desperates de morte Christi vt illi q
dixerunt. Nos putabamus quod ipse esset redemptus Israel.

h *Mortuorum.* Qui vos non terreat, quia surrexit & est im-
passibilis vel prius mortificantium se quia peccatum non fecit.

i *Princeps regum terrae.* Princeps terrenarum potestatum po-
tens eas remouere & ad vtilitatem suorum vel sanctorum
permittens impios seruire.

k *Qui dile.* Commendat personam filij qui hanc reuelatio-
nem per angelum fecerat Ioanni quasi dicat, Credite huic
reuelationi & potenti adhortationi, quam Christus manife-
stauit qui pro nobis passus est & resurrexit.

l *A pec. no.* Originalibus vel actualibus, non suis, sed no-
stris quia non peccauit.

Regnum potentes vitijs resistere & pro nobis & pro fra-
tribus nosmetipsos Deo offerentes.

* Ambrosius. Regnum Dei ex hominibus Christus fecit
quando eos tales constituit in quibus ipse cum patre & spi-
ritu sancto inhabitare & regnare dignaret. Sacerdotes Dei
electi dicuntur eo quod membra sunt summi sacerdotis de
quo Psal. 109. *Tu es sacerdos in aeternum,* Possunt & aliter sacer-
dotes dici eo quod semetipsos quotidie per compunctione
cordis, & orationes ceteraque bona opera offerant Deo si-
cut dicit Psal. *Sacrificium deo spiritus contribulatus.* Est et sacri-
ficiu laudis quod quotidie offerre Deo sancta Ecclesia con-
suevit de quo idem. *Immola sacrificium laudis.*

Ecce

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et ser. ea.* Tribulationes futuras patienter sustinendo & sub-
ditur ratio.

2 *Tempus enim prope est.* Id est, cito transiens quasi dicat labor
patientiae breuis est, & praximum beatitudinis aeternum.

3 *Ioannes.* Hic consequenter reddit auditores beneuolos. Et
diuiditur in duas partes quia primo propositu facit, secundo que-
stionem tacitam soluit, ibi. *Ecce venit.* Primum facit ex hoc, quod
eis optat bona spiritualia & aeterna, dicens. *Ioannes. se. ec.* Per huc
septenarium intelligitur consequenter vniuersitas ecclesiarum
in orbe constitutarum. Vnde dicit Grego. homel. 25. Quia sep-
tem diebus omne tempus comprehenditur, recte septenario nu-
mero vniuersitas figuratur.

4 *Gratia vo.* In presenti vita.

5 *Et pax.* In futura nam, ibi quietabitur totaliter humanus
appetitus.

6 *Ab eo qui est.* Id est à Deo aeterno. Aeternitatis enim secun-
dum Boetium de consolatione, est in terminabilis vitae tota simul
& perfecta possessio, sed à nobis qui intelligimus cum continuo
& tempore simplicitas eius non apprehenditur nisi per compa-
rationem ad tempus. Nam assistit omni tempori, etiam infinito
si esset, propter quod nobis hoc exprimitur per differentias tem-
poris

poris praesentis praeteriti & futuri.

7 *Et à septem spiritibus.* Id est, vniuersitate angelorum, qui mi-
nistri sunt nostrae salutis.

8 *Qui in conspectu &c.* Scilicet, Parati eius exequi voluntatem.

9 *Et à Iesu Christo qui est testis fi.* Paternae gloriae & maiestatis,
vt patet in euangelio.

10 *Primoge. mor.* Id est primus inter resurgentes à mortuis li-
cet ante ipsum Lazarus & plures alij fuerint à morte resuscitati:
hoc tamen fuit ad vitam mortalem, quae magis proprie dicitur
mors quam vita, secundum quod dicit beatus Greg. hom. 25. pro-
pter quod vera resurrectio fit ad vitam immortalem ad quam
Christus resurrexit primus: nam eius resurrectio est causa resur-
rectionis aliorum.

11 *Et princeps regum ter.* Propter quod dixit in sua resurrectio-
ne. Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Mar. vlt. d.

12 *Qui di. nos & la. nos.* Id est sola dilectione sua & non meritis
nostris nos lauit.

13 *A peccatis nostris.* Originalibus & actualibus.

14 *In sanguine suo.* Sacramentum enim baptismi & penitentiae
quibus deletur originale peccatum & actuale habent efficaciam
à sua passione benedicta.

15 *Et fecit nos regnum.* Id est, ascribi ciues caelestis regni.

Et sacer-

Diuisio.

Aeternitas
quid.

A *Ecce venit, &c.* Et vere debetis glorificare, quia ipse est qui venturus est ad remunerandum. *Cum nubis.* i. cum sanctis, qui nubes fuerunt, cōpluendo alijs doctrinā, & miracula faciendo. Vel sicut in nube ascendit, in nube veniet, per quā Dei clementiam intelligimus, q̄ bonis est refrigerium & illuminatio: malis vero terror & execratio, quod & significatū est per nubem, qua educti sunt filij Israel de Aegypto.

B *Et vide. eum.* Alia translatio habet, videbit omnis terra talē. Q. d. Talem videbunt qualem impij venturum non credebant.

C *Omnis oeu.* Boni vt latentur, mali vt confundantur, videbunt. **d** *Plangent.* Seu collident super eum, impotentes eius imperio resistere, ad similitudinem lapidis & fidi-

E *limum, vel Plangent se.* Id est, dolebunt respicientes eos qui fundati sunt super eum, quia non tantum dolebunt de ipso tormento, quam quod repellentur a tali consortio.

F *Andreas.* Qui velut agnus fuit iugulatus, is paterna gloria & maiestate exornatus, iudex olim in nubibus est venturus. Siue nubium vocabulo radiantem angelorum splendorem accipias, siue nubes eiusmodi cuiusmodi ipsum vna cū discipulis in monte Thabor operuere. E caelo porro cum gloria & maiestate descendente omnis quidem oculus conspicabitur, ij autem soli qui eum pupugerunt, deniq; tribus terræ quæ in perfidia ad finem vsque perstitere, plangent & lamentabuntur super eum.

G *Ambrosius.* Qui eum pupugerunt, velint, nolint, videre compellentur; impij videlicet, Iudæi qui eum crucifixerunt, sicut scriptum est: Videbunt in quem transfixerunt. Plangent autem se cur præcepta Dei contempserunt, cur propter breue gaudium perpetuam tristitiam acquisierunt.

H *Etiā amen.* Per hæc duo aduerbia, quorū vnum est Græcum scilicet etiā, significantur Gentes, per amen quod est Hebræum, Iudæi, qui omnes Deum videbunt in iudicio.

I *Ego sum.* Vere veniet, & quia ipse promittit se venturum, vel præmissa salutatione reddit attentos. Q. d. Ne a me hoc dictum, sed ab ipso Christo credatis.

K *Alpha. prin.* Ante quem nullus, vel a quo omnia ceperūt.

NICOLAYS DE LYRA.

- 1 *Et sacerdotes.* Offerentes hostias laudis acceptabiles per ipsū.
- 2 *Deo.* Id est, toti Trinitati.
- 3 *Et patri suo.* Ad cuius gloriam omnia ordinat.
- 4 *Ipsi gloria.* In seipso.
- 5 *Et imperium.* Super omnia alia.
- 6 *In sæcula sæculorum, amen.* id est, æternaliter.
- 7 *Ecce venit cum nu.* Hic consequenter respondet cuidam tacitæ quæstioni, qua posset quæri: quando dabitur fidelibus vita beata quam Ioannes eis optat? Et respondetur, quod in iudicio finali, quando in corpore & anima erunt totaliter beati, cuius expectatio breuis, & nulla est comparata æternitati, ideo dicit: *Ecce venit.* De propinquo.
- 8 *Cum nubibus.* Sic enim veniet ad iudicium, Matth. 24. Videbunt filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa & maiestate.
- 9 *Et videbit eum omnis oculus.* Quia in iudicio apparebit in forma humana, quæ est visibilis omnibus, ideo subditur.
- 10 *Et qui eum pupugerunt.* id est, Iudæi, qui eum lingua crucifixerunt, & milites manu, & Pilatus iudicando. Visio tamē ipsius erit valde delectabilis iustis, nam veniet eis Saluator, propter quod loquens de suo aduentu ad iudicium, Luc. 21. c. His autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra, id est, exhilarate corda, vt exponit beatus Gregorius Homilia prima. Quoniam appropinquat redemptio vestra. Sed erit terribilis, impijs, quia veniet eis punitio, ideo subditur.
- 11 *Et plangent se super eum omnes tribus terræ.* id est, omnes quorum corda in terrenis affectibus sunt defixa.
- 12 *Etiā amen.* Etiā est aduerbium affirmandi in Latino, & similiter amen in Hebræo, & per hanc duplicem affirmationem insinua-

L *O, finis.* Post quem nullus, vel in quo oīa terminabuntur. **D** * Athanasius. Vnus Deus est, & non est alius præter eum. Ser. 4. cont. Arijan. Cum igitur solus pater dicitur Deus, vel cum vnus Deus esse pronunciarur, aut cū illud: *Ego sum, & præter me nō est Deus:* aut cum illud: *Ego sum primus, & post hæc futurus.* Reclē oīa illa dicuntur. Vnus enim solus Deus, & primus est. Neque ea ad demolitionem Filij referuntur, absq; est enim ille ipse in vno primo & solo, vt vnus solius & primi vnicūm Verbum, Sapientia, & Splendor.

M *Amen. Ego sum alpha & o, principium & finis, dicit dominus Deus, qui est, qui erat, & qui venturus est omnipotens. Ego Ioannes frater vester & particeps in tribulatione & regno & patientia in Christo Iesu, fui in insula, quæ appellatur Pathmos, propter verbum Dei & testimonium Iesu Christi.*

N *apud nos sunt pro eo quod est, perpetuus.* * Ambrosius. Potest Saluator ideo principium dici, eo quod ipse sit principium, id est, creator generis humani, & auctor salutis. Finis autem potest dici, quia ipse est finis Legis, finis mortis, omnisque præuaricationis. Est autem modo in mundo Ecclesiam suam regens, erat ante constitutionem mundi æternaliter cum patre permanens, venturus est ad iudicium, vt iudicet mundum.

O *Ego Ioannes.* Finita salutatione progreditur ad narrationem imponendo quatuor, personam, locum, causam ipsius loci, tempus, quæ valent ad commendationem ipsius reuelationis. *Ego Ioan.* Q. d. Scio quia tribulamini, sed exemplo Christi patienter sufferatis, vt sitis participes regni ipsius.

P *Frater vester, &c. in Christo.* In fidei vnitatem, & propter illam fidē tribulatus fui, sicut & alij, per quod ad regnū peruenire patienter sustinui, habendo Christum in oībus exemplum.

Q *Pathmos.* Id est, stratum, scilicet tribulatio, in qua magis celestia a fidelibus aperiuntur. Ecclesia comparatur insula, quia sicut insula marinis procellis illiditur, ita ecclesia persecutionibus marinarum, id est, mundanorum affligitur.

R *Propter verbum Dei.* Id est, propter testimonium diuinitati & humanitati exhibitum.

S *Ambrosius.* Discipulos vocat fratres, quia vno Christi sanguine redēpti, & vna matre Ecclesia generati erāt. Sociū se eorum

T *insinuatur, quod est irretractabilis veritas: Et subditur ratio cum dicitur.* **U** *Ego sum alpha.* Q. d. Non potest frustrari vel immutari mea sententia. Dicitur autem alpha & o, nam alpha est prima littera Græcorū & o vltima, & per hoc insinuatur, quod Deus est principium omnium effectuum & finis ad quem omnia ordinantur, Prouerb. 16. a. vniuersa propter semetipsum operatus est dominus, & ideo quod subditur: *Principium & finis.* Est expositio litteræ duplicis præcedentis.

V *Qui est & qui erat & qui ventu, &c.* Exponatur vt supra. **W** *Ego Ioan.* Hic consequenter reddit auditores dociles per hoc, quod modum & materiam reuelationis in hoc libro contentę tangit sub quadam breuitate, quod in librorum præmij fieri consuevit. Et diuiditur in duas partes, quia primo tangitur huius reuelationis locus & tempus secundo materia & modus, ibi: *Et audiui.* Circa primum dicitur: *Ego Ioannes frater vester.* Non carnali cognatione, sed spiritali regeneratione per sacramentum baptismi.

X *Et particeps in trib.* Nam propter Christum fuit mersus in feruentis olei dolium.

Y *Et regno.* Cælesti, ad quod oportet per multas tribulationes intrare, Act. 14.

Z *Et patientia in Christo. Ies.* id est, propter Iesum, quia dat patientiam in tribulationibus.

A *Fui in insula quæ appell. Path.* De feruentis enim olei dolio non adustus exiens, sed vt fortis athleta perunctus ad insulam Pathmos fuit in exilium relegatus, in qua domino reuelante Apocalypsim conscripsit, & sic tangitur locus.

B *Propter verb. Dei, &c.* In quo tangit eam suæ relegationis, pp hoc enim q̄ nolebat Christū negare, nec a prædicatione nominis

† Mar. 24. d
Luc 24. c
† compunxerunt

Ecclesia insula
la maris.

Diuisio.

minis

se eorum in persecutione etiam dicit, quia omnes Ecclesias Domitiani persecutio. urbauerat. Socium in regno, quia & se membrum Ecclesie, sicut & ipsi erant, fatabatur. Socium se eorum etiam in patientia testatus est, quia & ipsi aequanimiter aduersa tolerabant, sicut & ipse qui pro amore Christi in Pathmos insula relegatus tenebatur.

† inf. 4.2.

* Andreas. Quando inquit, & vester scater, & vestrarum afflictionum socius sum, merito apud vos fide & auctoritatem obtinere debeo. Igitur propter testimonium Iesu Christi ad insulam Pathmon relegatus, & ut ibi aetatem agerem condemnatus, mysteria & arcana quae in illa vidi, vobis denuncio.

† 23. dist. c. diaconi sunt in principio.

Lib. 3. hist. c. 17. & 18.

* Eusebius. Multa erga multos crudelitate Domitianus exercita, plurimi que in vrbe Roma & illustribus viris, nullo iure, nullaque ratione trucidatis, innumeris etiam in exilium trahis, & bonorum direptione multatis, ad vltimum Neronianae Theomachie & impietatis successor efficitur, cum pater suus Vespasianus nihil prorsus nostris irrogauerit iniuria. Quo in tempore Apostolus & Euangelista Ioannes, ob predicationem verbi diuini, & testimonium veritatis, in insulam Pathmos traditur relegatus.

Gen. 18. a.

Ibid. 19. e.

Ibid. 3. b.

3. Reg. 3. b.

Apolog. 2.

a In dominica die. Solet rerum qualitas ex tempore notari, vt Abraham in feruorem fidei, angelum in meridie vidit: Loth in perditione Sodome, vespere. Adā post meridiem au. vo. domini. Salomon non reseruaturus sapientiam nocte suscepit.

* Iustinus Martyr. Conuentus nostros sacros die Solis facimus, quia hac die primum Deus depulsis tenebris, formata que materia mundum creauit. Festus Christus quoque seruator noster eadem die resurrexit a mortuis: & conspiciendum se Apostolis & discipulis prouit, eisq; suam doctrinam impartijt.

Serm. 251.

de temp.

* Augustinus. Dominicum diem Apostoli, & Apostolici viri ideo religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eodem redemptor noster resurrexit a mortuis.

Epistola 119.

cap. 13.

* Idem. Dies Dominicus non Iudeis, sed Christianis Domini resurrectione declaratus est, & ex illo habere cepit festiuitatem suam. Animate quippe omnium sanctorum ante resurrectionem corporis sunt quidem in requie, sed in ea non sunt actione qua corpora recepta vegetantur. Talem quippe actionem significat dies octauus, qui & primus, quia non auferit illam requiem, sed glorificat.

Diuisio:

NICOLAUS DE LYRA.

minis eius cessare, fuit in exilium relegatus. Consequenter tangitur reuelationis tempus, cum dicitur.

- 1 Fui in spi. id est, in extasi mentis.
- 2 In dominica die. Quae deputata est contemplationi diuinae, & per consequens apta est reuelationi fienda.
- 3 Et audi. Hic consequenter tangitur in breui reuelationis materia & modus. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo ponitur reuelantis descriptio, secundo audientis trepidatio, ibi: Et cum vi. tertio timentis consolatio, ibi: Et posuit, quarto scribentis informatio, ibi: Scribe ergo. Circa primum dicitur: Et audiui post me vocem magni. tanq. tub. in quo designatur virtus & auctoritas angeli loquentis in persona Christi.
- 4 Dicentis. Mihi.
- 5 Quod vi. scri. in lib. Ad instructionem fidelium.
- 6 Et mitte septem eccles. &c. Ephes. & Smyr. His enim septem ecclesijs primo scripsit: & consequenter alijs vniuersis, vt praedictum est, & in persecutione amplius apparebit.

7 Et

MORALITER.

9 Et conuersus vidi septem candelabra aurea, &c. Secundum sensum literalem per similem filio hominis existentem in medio candelabrorum, intelligitur Christus existens in medio ecclesiarum per orbem diffusarum ad conseruationem & consolationem earum, sicut promissit Matthaei vltim. d. Ecce vobiscum sum omnibus diebus, &c.

* Idem. Sabbathum nostrum, cuius finis non erit vespere, erit Dominicus dies velut octauus aeternus, qui Christi resurrectionis sacratus est, aeternam non solum spiritus, verum etiam corporis requiem praefigurans.

b Audiui post me voc. Post se audiuit, quia dum de presentibus eductus in anteriora vera contemplationis se extenderet, & alios respicere admonitus est. Vel post se audit, quia a lege & prophetis praedictum est hoc, id enim intelligit.

c Quod vi. scri. Communitis admonitio fit Ioanni, quae monuit communiter mittere Ecclesiae Asiae, & per eas intelligenda sunt omnes aliae Ecclesiae. Haec communis admonitio fit vsque ibi. Et

d Septem can. id est, septem ecclesias ardentes & illuminatas sapientia diuini verbi.

e Aurea. Sicut aurum per ignem probatum, percussionebus extensum candelabrum efficitur, sic ecclesia tribulationibus purgata tentationum istibus in longanimitate extensa consummetur, si habeat vocem in ore, & non in opere, candelabrum quidem est, sed non aureum.

f Similem filio hominis. id est, angelum in persona Christi, qui iam non filius hominis, sed similis, quia iam non moritur. Vel filio hominis similis, quia non cum peccato, sed in similitudinem carnis peccati apparuit Christus, in quo omnia necessaria ad regimen ecclesiae.

g Et conuersus sum. Per hanc conuersionem intelligitur, quod in apprehensione reuelationis diuinae oportet mentem a terrenis auerti, & ad caelestia conuerti.

h Vt viderem voc. id est, vocis prolatorem, quia vox proprie non est visibilis, potest tamen sic exponi. Vt ui. uoc. id est, perciperem, sicut Exod. 19. c. Cunctus autem populus videbat voces.

i Et conuersus vidi septem cand. aur. Septem ecclesias significantia, vt exponitur infra.

k Et in medio septem candelabro. au. simil. filio hominis. id est, angelum representantem Christum, qui filius hominis frequenter in Euangelio nominatur, vt pater intuenti, & vt ostendatur quod ille qui apparebat erat angelus & non Christus: ideo non dicitur hic quod Ioannes viderit filium hominis, sed similem filio hominis. Per hoc autem quod dicitur. In medio septem candelabrorum, intelligitur quod Christus est in medio ecclesiarum in nomine eius consecratarum, secundum quod dicitur Matth. vltim. d. Ecce vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi.

l Podere.

angelus Ephesi, &c. Siue simul & vno intuitu, siue per temporam diuersa hanc visionem vidit Ioannes, angelus vtrumlibet ei conferre potuit.

d Epheso. Voluntas mea interpretatur, vel lapsus profundus, vel consilium.

* Arethas. Vocem tanquam tubam a tergo auditam fuisse scribit, eo quod aderat penetratiuus sonus opportune missus sit ad oem Ecclesiam. Porro septem tantum Ecclesijs mittere iubetur quae vidit, non quod totidae sint in Asia ciuitates: sed illis iubetur haec mittere, vt quae euangelicam predicationem susceperant. Aut etiam eo quod numerus septenarius cognatus sit huic corruptibili seculo, respondens etiam requies futuri seculi. Ideo quodque septem caelos, ac septem Angelos ceteris superiores scripsit. magnus Irenaeus Lugdunensis Episcopus.

e Et conuersus sum. Et ideo, quia audiui vocem, conuersus sum, &c.

f Septem can. id est, septem ecclesias ardentes & illuminatas sapientia diuini verbi.

g Aurea. Sicut aurum per ignem probatum, percussionebus extensum candelabrum efficitur, sic ecclesia tribulationibus purgata tentationum istibus in longanimitate extensa consummetur, si habeat vocem in ore, & non in opere, candelabrum quidem est, sed non aureum.

h Similem filio hominis. id est, angelum in persona Christi, qui iam non filius hominis, sed similis, quia iam non moritur. Vel filio hominis similis, quia non cum peccato, sed in similitudinem carnis peccati apparuit Christus, in quo omnia necessaria ad regimen ecclesiae.

i Et conuersus sum. Per hanc conuersionem intelligitur, quod in apprehensione reuelationis diuinae oportet mentem a terrenis auerti, & ad caelestia conuerti.

k Vt viderem voc. id est, vocis prolatorem, quia vox proprie non est visibilis, potest tamen sic exponi. Vt ui. uoc. id est, perciperem, sicut Exod. 19. c. Cunctus autem populus videbat voces.

l Et conuersus vidi septem cand. aur. Septem ecclesias significantia, vt exponitur infra.

m Et in medio septem candelabro. au. simil. filio hominis. id est, angelum representantem Christum, qui filius hominis frequenter in Euangelio nominatur, vt pater intuenti, & vt ostendatur quod ille qui apparebat erat angelus & non Christus: ideo non dicitur hic quod Ioannes viderit filium hominis, sed similem filio hominis. Per hoc autem quod dicitur. In medio septem candelabrorum, intelligitur quod Christus est in medio ecclesiarum in nomine eius consecratarum, secundum quod dicitur Matth. vltim. d. Ecce vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi.

n Podere.

angelus Ephesi, &c. Siue simul & vno intuitu, siue per temporam diuersa hanc visionem vidit Ioannes, angelus vtrumlibet ei conferre potuit.

d Epheso. Voluntas mea interpretatur, vel lapsus profundus, vel consilium.

* Arethas. Vocem tanquam tubam a tergo auditam fuisse scribit, eo quod aderat penetratiuus sonus opportune missus sit ad oem Ecclesiam. Porro septem tantum Ecclesijs mittere iubetur quae vidit, non quod totidae sint in Asia ciuitates: sed illis iubetur haec mittere, vt quae euangelicam predicationem susceperant. Aut etiam eo quod numerus septenarius cognatus sit huic corruptibili seculo, respondens etiam requies futuri seculi. Ideo quodque septem caelos, ac septem Angelos ceteris superiores scripsit. magnus Irenaeus Lugdunensis Episcopus.

e Et conuersus sum. Et ideo, quia audiui vocem, conuersus sum, &c.

f Septem can. id est, septem ecclesias ardentes & illuminatas sapientia diuini verbi.

g Aurea. Sicut aurum per ignem probatum, percussionebus extensum candelabrum efficitur, sic ecclesia tribulationibus purgata tentationum istibus in longanimitate extensa consummetur, si habeat vocem in ore, & non in opere, candelabrum quidem est, sed non aureum.

h Similem filio hominis. id est, angelum in persona Christi, qui iam non filius hominis, sed similis, quia iam non moritur. Vel filio hominis similis, quia non cum peccato, sed in similitudinem carnis peccati apparuit Christus, in quo omnia necessaria ad regimen ecclesiae.

i Et conuersus sum. Per hanc conuersionem intelligitur, quod in apprehensione reuelationis diuinae oportet mentem a terrenis auerti, & ad caelestia conuerti.

k Vt viderem voc. id est, vocis prolatorem, quia vox proprie non est visibilis, potest tamen sic exponi. Vt ui. uoc. id est, perciperem, sicut Exod. 19. c. Cunctus autem populus videbat voces.

l Et conuersus vidi septem cand. aur. Septem ecclesias significantia, vt exponitur infra.

m Et in medio septem candelabro. au. simil. filio hominis. id est, angelum representantem Christum, qui filius hominis frequenter in Euangelio nominatur, vt pater intuenti, & vt ostendatur quod ille qui apparebat erat angelus & non Christus: ideo non dicitur hic quod Ioannes viderit filium hominis, sed similem filio hominis. Per hoc autem quod dicitur. In medio septem candelabrorum, intelligitur quod Christus est in medio ecclesiarum in nomine eius consecratarum, secundum quod dicitur Matth. vltim. d. Ecce vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi.

n Podere.

angelus Ephesi, &c. Siue simul & vno intuitu, siue per temporam diuersa hanc visionem vidit Ioannes, angelus vtrumlibet ei conferre potuit.

d Epheso. Voluntas mea interpretatur, vel lapsus profundus, vel consilium.

* Arethas. Vocem tanquam tubam a tergo auditam fuisse scribit, eo quod aderat penetratiuus sonus opportune missus sit ad oem Ecclesiam. Porro septem tantum Ecclesijs mittere iubetur quae vidit, non quod totidae sint in Asia ciuitates: sed illis iubetur haec mittere, vt quae euangelicam predicationem susceperant. Aut etiam eo quod numerus septenarius cognatus sit huic corruptibili seculo, respondens etiam requies futuri seculi. Ideo quodque septem caelos, ac septem Angelos ceteris superiores scripsit. magnus Irenaeus Lugdunensis Episcopus.

e Et conuersus sum. Et ideo, quia audiui vocem, conuersus sum, &c.

f Septem can. id est, septem ecclesias ardentes & illuminatas sapientia diuini verbi.

g Aurea. Sicut aurum per ignem probatum, percussionebus extensum candelabrum efficitur, sic ecclesia tribulationibus purgata tentationum istibus in longanimitate extensa consummetur, si habeat vocem in ore, & non in opere, candelabrum quidem est, sed non aureum.

h Similem filio hominis. id est, angelum in persona Christi, qui iam non filius hominis, sed similis, quia iam non moritur. Vel filio hominis similis, quia non cum peccato, sed in similitudinem carnis peccati apparuit Christus, in quo omnia necessaria ad regimen ecclesiae.

i Et conuersus sum. Per hanc conuersionem intelligitur, quod in apprehensione reuelationis diuinae oportet mentem a terrenis auerti, & ad caelestia conuerti.

k Vt viderem voc. id est, vocis prolatorem, quia vox proprie non est visibilis, potest tamen sic exponi. Vt ui. uoc. id est, perciperem, sicut Exod. 19. c. Cunctus autem populus videbat voces.

l Et conuersus vidi septem cand. aur. Septem ecclesias significantia, vt exponitur infra.

Vestitum

² *Podere.* Id est, sacerdotali veste, id est, carne in qua se obtulit, & quotidie offert, representans se Deo patri, Vel poderis est ecclesia, qui vestit in Deo ut tunica quæ est talaris, quia vsque ad finem mundi duratura.

³ *Irenæus.* Ioannes Domini discipulus in Apocalypsi, sacerdotalem & gloriosum regni Christi videns aduentum, *Conuersus sum,* inquit, *vide re vocem quæ loquatur mecum,* & *vidi septem candida labra, &c.* In his enim aliquid à Patre clarum ei significat, ut caput: aliquid sacerdotale, ut poderem, aliquid vero ad finem, quemadmodum calcholibanum in camino succensum, quod est fortitudo fidei, & perseverabile orationum, propter adueniens in fine temporum succensionis incendium.

⁴ *Augustinus.* Sive filius hominis, sive septem candelabra, sive septem stelle, Ecclesia intelligitur cum capite suo Christo: Duas mamillas duo testamenta intellige, quæ de petore Salvatoris, tanquã de petri fonte accipiunt unde Christianum populum nutriant ad vitam eternã. Zona aurea chorus est sive multitudo sanctorum. Sicut enim de cingulo pedus stringitur, ita sancta multitudo Christo adheret.

⁵ *Præcinctum ad mamillas.* Daniel cinctum renes vidit in veter. Testamen. quia ibi carnalia constinguntur, hic mamillas, quia in nouo Testamento, etiam cogitationes iudicantur.

⁶ *Capilli erant candidi.* Id est, sancti extenuati, & adherentes ipsi capiti, vel cogitationes eius.

⁷ *Tanquam lana.* Vel, sicut lana alba apta est ad quoscunque colores accipiendos, sic sancti ad tribulationes.

⁸ *Nix.* Nix candor immortalitatis, quia candidior omni creatura.

⁹ *Oculi.* Id est, dona spiritus sancti. Qui sunt Christi habentis & dantis, sunt ecclesiar accipientis, qui illuminant & faciunt ardere. Vel oculi sunt ipsi spirituales in ecclesia, vel diuina præcepta.

¹⁰ *Et pedes.* Id est, ultimi fideles, qui multis concussionibus non retinebunt priorem naturam, sicut aurichalcum, quod sepe incenditur, & meliorem accipit colorem.

¹¹ *In camino ardenti.* In alia translatione habetur: aurichalco Libani, per quod ostenditur, quod in illa regione vbi dominus crucifixus est, maxime illa tribulatio est valitura.

¹² *Augustinus.* Capillos albos multitudinem alborum, id est, neophytorum ex baptismo prodeuntem dicit. Lannam dixit, quia oues Christi sunt. Nivem dixit, quia sicut nix

ultro de celo descendit, ita & gratia baptismi nullis precedentibus meritis venit. *Oculi eius velut flamma ignis.* In oculis præcepta Dei dicit, sicut scriptum est: Lucerna pedibus meis verbum tuum. In pedibus ignitis Ecclesia intelligitur, quæ imminente die iudicij, nimietate pressurarum probanda, & igne examinanda est. Ideo aurichalco similitudo, quod ex ære & igne multo ac medicamine perducitur ad auri colorem: sic Ecclesia per tribulationes & passiones purior reditur.

¹³ *Ambrosius.* Per caput lex, per capillos qui ex eo nascuntur, multitudines eorum designant qui per legem salui facti sunt. Qui capilli tanquã lana alba, & tanquã nix esse dicitur, quia populus ille a tenebris vitiorum per legem est emundatus. Oculi cuncta quæ circa se sunt, longe lateque perspicunt. Per oculos igitur prophete designantur, qui ea quæ ventura erant, longe ante prævidere meruerunt. Qui sicut flamma ignis esse dicitur, quia Spiritu sancto illuminati mysteria cœlestia cõtemplati sunt. Per pedes Apostoli designantur, & ceteri qui ex Iudeis crediderunt. Aes aurichalcum est conuersum, quoniam ex Iudeis Apostoli sunt electi. Per fornacem autem, sive mundus, sive tribulationes quas Christus in eo passus est, possunt designari. In hac ergo fornace per doctrinam Euangelij splendorem auri accipere meruerunt.

¹⁴ *Andreas.* Vocat Iesum non absolute hominem, sed hominem similem, quia non tantum hominẽ, sed simul quoque Deum erat. Vidit & podere, hoc est, talari veste indatum, ut potest pontificem secundum ordinem Melchisedech. Zona aurea præcinctum, non circa lumbos ut ceteri mortaliũ, ad comprimendas carnis illecebras, sed circa mamillas, tũ ut hinc ostendat opus nobis esse clementia, quæ iustã Dei iram intolerabilem, contineat: tum etiã ut veritas, quæ duo testamenta, per quæ fideles tanquã per duo donum vbera nutriuntur, unde quaque cingit, hoc symbolo cõmonstratur. Dicitur autem aurea, ad designandam singularem eius excellentiam & castimoniam. Et si nostra causa carnem indutus recens in medium prodijt, secundum se tamen antiquus, imo omnibus modis sempiternus est, atque in eius rei argumẽtis capillis opertus cernitur. Oculi autem eius ignitæ flammæ speciem præ se ferunt, quamuis enim sanctos illustrant & recreant, sceleratos tamen incendunt direque excruciant. Per pedes Nazianzenus Christi secundum carnem Oeconomiam significatam exprimit, siquidem sacrosancta caro diuinitati illius pedum loco quodammodo existit: nam & per illam ad nos venit, & nostram salutem parauit.

¹⁵ *Et vox.* F

NICOLAUS DE LYRA.

¹ *Vestitum podere.* Est autem poderis vestis sacerdotalis linea quæ communiter dicitur alba, & dicitur à pos quod est pes, & heredo hæres, quasi pedibus herens: nam attingit vsque ad pedes.

² *Et præcinctum ad mamillas.* Per præcinctionem ad renes intelligitur restrictio carnis, quæ præcipitur in veteri Testamento. Per eam autem quæ est ad mamillas circa pectus intelligitur restrictio mentis, quæ præcipitur in nouo: unde Matth. 5. c. *Audistis quia dictum est antiquis: non mechaberis, ego autem dico vobis. Quicumque videt mulierem ad concupiscendum carnem, iam est mechatus ea in corde suo.* Apparitio vero angelus fiebat ad designandum continentiam, quæ debet esse in ministris Christi pro statu noui Testamenti. Sciendum tamen, quod lex vetus prohibebat concupiscentiam alienæ vxoris Exod. 20. c. *Non concu. vxo. proximi tui.* Tamen quia non puniebat, nec puniendam aperte dicebat, ideo dicitur in gloss. Philip. 2. Quod lex vetus prohibebat manum, non animum: quia non ita expresse & efficaciter prohibebat sicut

cut lex noua, & quod modicum est, quasi nihil reputatur, lib. 2. Physicorum.

³ *Caput autem eius & capilli erant candidi.* Apparebat enim angelus in specie sacerdotis, quia vestitus podere, & etiam iudicis, in hoc quod gladius ex vtraque parte acutus procedebat de ore eius, ut habetur infra; maturitas autem ætatis & morum, quæ per caniciem designatur, decet iudices & sacerdotes, propter quod in canicie apparebat, e contrario vero indecens est iuueni canicies, & ideo Christus Can. 5. vbi describitur ut iuuenis sponsus, dicuntur eius capilli nigri, coma capitis eius sicut elata palmarum, nigra quasi coruus.

⁴ *Et oculi, &c. ve. flam. ignis.* Nam acuties sui visus pertingit vsque ad intima rerum cognoscenda. *Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius, Heb. 4.*

⁵ *Et pedes eius sim. aur.* Ignito, ideo subditur.

⁶ *Sicut in camino ardenti.* In quo designatur ardor tribulationis Christi fidelibus imminētis.

MORALITER.

¹ *Vestitum podere.* id est, tunica linea alba vsque ad talum pertingentem, per quam significatur castitas perseverans vsque ad finem vitæ.

² *Et præcinctum ad mamillas zona aurea.* Per zonam auream significatur charitas, quæ pretiosior est virtutibus alijs sicut aurum ceteris metallis. Et bene dicitur zona, quia iungit & stringit hominem cum Deo & proximo dilectione firma & dicitur esse

esse circa mamillas, id est, prope cor, quia quod charitate diligitur, corde habetur.

³ *Caput autem eius & capilli erant candidi.* Per quod significatur maturitas mentis & ætatis.

⁴ *Et oculi eius velut flamma ignis.* Per quod significatur viuacitas intellectus in cognitione veritatis.

⁵ *Et pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardenti.* Per quod significatur feruor affectionis ad procurandum honorem Dei & salutem proximi.

Et vox

A *Et vox.* Id est, predicatio eius obtinet vim aque, quia mundat, vel, quā vocem receperunt iā multi populi, qui comparantur aquæ pp fluxum, tanto magis constare debetis. Vel vox datrix multarū aquarum, i. gratiarū, vnde vox sequitur.

b *Stellas.* Stelle Epī, qui debent alijs lucere verbo & exemplo vitæ, qui etſi peccauerunt, stelle vocantur, secundū quod instituti sunt: quos habet in dextera, id est, in potioribus donis, quæ per dexteram significantur.

c *Et ex ore.* Id est, de insinuatione exiit prædicatio, quæ vtrūque secatur, in veteri Testamento, carnalia opera, in nouo concupiscentias: vnde: *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in vobis.*

d *Sicut sol lucet.* Id est, in meridie sine nubibus. Vel sicut ipse Christus in resurrectione. Vel, quā fixus erit in eternum.

e *Andreas.* Haud iniuria vox illius aquarum multitudini assimilatur: nam vna eademque; illius & spiritus vox est. Ast spiritus fit, vt aquæ vitæ torrentes ē fidelium ventre fluant, clareque per terrarum orbem personent. Porro autem quos hic stellas, illos paulo post septem Ecclesiarum angelos appellat. Per gladium autem vtrinque acutum condemnationis sententiæ, quam contra impios fulminabit, insinuat. Hæ enim quous ancipiti gladio penetrabilior erit, aut certe de gladio spiritus, quo interior homo circumciditur, est hic sermo. Quod vero facies eius instar Solis lucida dicatur, ad mentis illustrationem referri debet: quandoquidem hic sol iustitiæ vi propria & potestate lucet & illuminat.

f *Cyprianus.* Quod cum resurrexisset Christus, acciperet à Patre omnem potestatem, & potestas eius eterna sit, scribit apud Danielē: *Videbam nocte, & ecce in nubibus, &c.* Et apud

apud Esaiam: *Nunc exurgam, nunc clarificabor, &c.* Item in Apocalypsi: *Habeo clauis mortis, & inferorum, &c.*

e *Et cum vidissem.* Ecce Iohannes qui stare videbatur, viso domino cecidit tanquā mortuus, quia vniuersusque vir sanctus quanto se ad contemplandū diuinitatem altius erexit, tanto apud se introrsum inferius cadit, quia in cōparatione Dei eius magnitudo quam per suavit, facile despiciatur. Hinc est, quod Abraham viso domino se puluerem & cinerem cognouit. Itē Iob: *Audiu auris audiuite, &c.*

f *Cecidi.* Qui proieci curam humanitatis ad similitudinem vlti morum fidelium.

g *Tanquam mortuus.*

h *Dexteram suam.* Scilicet sanctum spiritum confortantem, id est, auxilium suum.

i *Noli timere.* Pati pro me tribulationes & mortem, quia ego qui non indigebam propter me, cum sim primus & nouissimus, fui mortuus & viuus.

k *Sum viuens.* Sed non ideo terreamini, quia manifeste surrexi, nec amplius moriar.

l *Andreas.* Idem passus est Apostolus quod Iosue, & propheta Daniel, quem proinde Christus ob nature imbecillitatem corroborauit, taliq; oratione compellauit: Nihil metues, neq; enim ob id huc veni, vt morti te dedā. Etenim cū principij finisq; expers essem, mortem hominū causa vltro subire nō dubitauī. Quin mortis, quoq; & inferni clauis, hoc est, absolutā in anime & corporis morte potestatem habeo.

m *Et habeo.* Et ideo non patiar vos tentari supra quam potestis ferre, quia habeo potestatem super diabolum & super membra eius.

n *Et habeo.* Et ideo non patiar vos tentari supra quam potestis ferre, quia habeo potestatem super diabolum & super membra eius.

o *Et habeo.* Et ideo non patiar vos tentari supra quam potestis ferre, quia habeo potestatem super diabolum & super membra eius.

p *Et habeo.* Et ideo non patiar vos tentari supra quam potestis ferre, quia habeo potestatem super diabolum & super membra eius.

q *Et habeo.* Et ideo non patiar vos tentari supra quam potestis ferre, quia habeo potestatem super diabolum & super membra eius.

r *Et habeo.* Et ideo non patiar vos tentari supra quam potestis ferre, quia habeo potestatem super diabolum & super membra eius.

s *Et habeo.* Et ideo non patiar vos tentari supra quam potestis ferre, quia habeo potestatem super diabolum & super membra eius.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et vox illius tanquam vox aquarum multarum.* In quo notatur virtus & auctoritas loquentis, sicut supra per vocem tubæ, est enim eadem significatio replicata per illam similitudinem ad maiorem expressionem.

2 *Et habebat, &c. stel. sep.* id est, episcopos, vt exponitur in fine cap. qui dicuntur stelle, quia debent ecclesiam illuminare vita pariter & doctrina, Daniel. 12. *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stelle in perpetuas æternitates.* Dicuntur autem esse in dextera Christi: sine quo non possunt recte operari, Ioan. 15. a. *Sine me nihil potestis facere.* Hoc dicit apostolis, quorum successores sunt episcopi in ecclesia Dei, vt dicitur in decretis dist. 21. cap. *In nouo Testamento.*

3 *Et ex ore eius gladius vtraque parte acutus.* id est, sententia iusta.

4 *Et facies eius sicut sol lucet in virtute sua.* Nam est lux vera que illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, Io. 1. a.

5 *Et cum vidissem eum cecidi ad pedes eius.* Hic consequenter ponitur Ioannis trepidatio, cum dicitur. *Et cum vidissem eum cecidi ad pedes.* Hoc autem factum est, ad declarandum fragilitatem humanam iuxta virtutem angelicam. Simile legitur de

6 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

7 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

8 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

9 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

10 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

11 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

12 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

13 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

14 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

de Daniele in angeli visione, Dan. 10. hoc tamen magis habet locum in proposito, in quo angelus apparebat vt representans personam diuinam, vt prædictum est, quæ incomparabiliter excedit angelicam.

6 *Et posuit dexteram suam super me.* Hic consequenter ponitur timentis consolatio, cum dicitur. *Et posuit dexteram suam super me.* Ad confortandum fragilitatem meam. Ideo subditur, dicens.

7 *Noli timere.* Et subdit rationem.

8 *Ego sum primus & nouissimus.* Per hoc idem signatur quod supra dicitur. *Ego sum alpha, & o, &c.* Similiter exponatur quasi dicat, potens sum te saluare, ideo non debes timere.

9 *Et fui mortuus.* In humanitate assumpta pro generis humani salute, propter quod non debes timere.

10 *Et ecce sum viuens in secula seculorum.* Quia Christus homo resurrexit ad vitam immortalem.

11 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

12 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

13 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

14 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

15 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

16 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

17 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

18 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

19 *Et habeo clauis mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

† De primi. c. ex ore i prin. inf. 19. a.

† Mat. 17. 2.

Matth. 10. e. † Isa. 44. 2. † Is. 32. 6.

Lib. 3. adu. Indxi. c. 26. Dan. 7. Isa. 33.

Per prædicatores vel scripturas.

luti similes ipsi lucebunt, id est, sicut similes illi.

Quia.

Id est, super vires humanitatis mex. Ideo.

Aeternaliter. Secundum carnem.

Propter vos.

Qui

Scribe

MORALITER.

1 *Et vox illius tanquam vox aquarum multarum.* Per quā significatur efficacia verbi tam in prædicando quam in corripiendo, quæ debet esse in prælato.

2 *Et habebat i dextera sua stellas septem.* Per stellas significant sapientes alios dirigētes, Daniel. 12. b. *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stelle in perpetuas æternitates.* Item quia septē diebus omne tempus reuoluitur, recte septenario numero vniuersitas designatur. Prælati igitur septē stellas habet in sua dextera, quādo lapides lux diocesis sunt de cōsilio ac familiaritate sua.

3 *Et ex ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat.* Per quod ostenditur, quod sententia prælati debet esse sic iusta, quod non faueat iniuste vni parti vel alteri.

4 *Et facies eius sicut sol lucet, &c.* Nam aspectus talis superioris est delectabilis omnibus bonis. De quo potest dici illud Eccl. 1. c. *Dulcē lumen & delectabile est oculis videre solem.*

5 *Et cum vidissem, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus.* Per hoc significatur reuerentia quæ bono prælato debetur.

6 Et

MORA-

Qui clauem alicuius domus habet, quē vult intro-mittit, & quem vult ab ingressu domus repellit. Claves igitur mortis & inferni possidet, quia quos vult, à damnatione perpetuè mortis liberat, quos vult autē eodem damnationis periculo iuste remanere sinit,

a Mortis & inferni.
Diabolus est mors, quia causa est peccati, id est, mortis, ministri eius inferni, in quibus habet locum, *b Quę oportet fieri post hæc.* In vltimis fidelibus, per quorum exemplum illi multum debent animari.

* Arethas Cappadox. Quę à sancto visa sunt, partim quidem iam facta sunt, quę etiam iuxta tempus iam terminum sortita sunt, non tamen ita vt etiam in interitum iam abierint, ideo quoq; de ipsis dixit, Scribe quę vidisti, & quę sunt: rursumq; de nonnullis futurum est vt fiant. *Mysteriū septem stellarum.* Quoniam ipsi significauit quę nā sint septem stellę & lucernę, ac candelabra, huius quoque gratia ipsum erudit quę nā singulis diciturus sit ecclesijs. Stellas autem vocat angelos Ecclesiarum prefectos, vt pote lucem sortitos ab ipso sole iustitię, quod etiā opinatus est quipiam eorum qui, forinsecus

rinsecus sunt sapientes. Lucernę vero siue candelas, viros sacros ad hoc ordinaros, vt Christi illuminationē locupietarent, & ignorantię tenebras quę in p̄senti vita sunt, dispergerent. Porro candelabra ipsas ecclesias tanquā ferentes luminaria, qui sunt p̄ceptores, iuxta Paulū, sermonē vitę continent, vniuersa vero aurea, propter sinceritatem ac dignitatem latentis in ipsis fidei.

a Sicut passionem & resurrectionem.
b Præsentis tribulationis & præsentis auxilium.

a mortis & inferni. Scribe ergo quę vidisti, & quę sunt, & quę oportet fieri post hæc. *b* Sacramentum septem stellarum quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea: Septem stellę, angeli sunt septem ecclesiarum, & septem candelabra, septem ecclesię sunt.

Quod etiam cuique Ecclesię prefectus sit angelus, etiā Gregorius Theologus, citata autoritate confirmauit.

* Andreas. Probabile quoq; fit, per septē stellas septēve angelos, quos Irenæus, & Epiphanius intelligentium celorum nomine alicubi exprimunt, totius vniuersi gubernationem, quę in dextera Christi sicut omnes quoque terrę fines sita est, hoc loco significari. Siquidē is est, qui iuxta promissionem suam in medio Ecclesiarum ambulat, mundum que per sanctos angelos administrat.

c Sacramentum, scilicet mysterium, vbi aliud videtur, & aliud intelligitur.

Hęc prima visio est de correptione ecclesiarum. Angelus Allegoriam in parte aperit, vt doceat vbiq; debere requiri.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Scribe ergo. Hic consequenter ponitur scribentis informatio, in quo etiam tangitur materia huius libri in quodam generali, cum dicitur: Scribe ergo quę vidisti, id est, apparitionem iam dictā.
- 2 Et quę sunt. id est, tribulationem ecclesię iam inchoatam, & circa finem mundi magis ingrauescentem, ideo subditur.
- 3 Et quę oportet fieri. In futuris tribulationibus ad probationem electorum.
- 4 Sacramentum septem stellarum. id est, secretum per ipsas significatum. Quod consequenter exponitur cum dicitur,
- 5 Septem stellę, angeli sunt septem ecclesiarum. Id est, episcopi ipsarum:

CAP. II.

a **E**t angelo. Id est, episcopo scribit, de manu cuius peccatos iudicare non p̄sumit ipse Ioannes.

* Richardus a Sancto Victore. Facta superius instructione generali de eo qui similis filio hominis apparuit, ad singulares admonitiones, quę singulis Episcopis, siue Ecclesijs factę sunt, describendas accedit.

In quibus vniuersales episcoporum atque pastorum Ecclesiarū Christi exhortationes continentur, & per has rectores significantur. Scriptum quippe est: Quod vni dico, omnibus dico. Ac primum quidem de Episcopo Ecclesię Ephesę agit qui ceteris & p̄latione & dignitate sublimior extitit, vt dum ille qui in ciuitate metropoli residebat, increpatur, omnibus alijs emendatus in exemplum correctionis proponatur.

CAP. V. II.

a **I**oannes. *b* Note quod in omnibus his non solum episcopo, sed & commissis loquitur. **T** angelo Ephesę ecclesię scribe: Hęc dicit qui

rum in eos qui se pro apostolis venditabant, diligenter inquirat, falsosque compertos prudenter repudiet.

b *ephesi.* Ephesus secundū bene persistentium partem voluntas interpretatur, quorū operibus Deus delectatur, de quibus proponit, vt per horum exemplum qui lapsi fuerāt corrigantur, secundū q̄ Ephesus interpretatur consiliū, id est, indigenis

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

Et angelo Ephesę. Finito proœmio, hic incipit tractatus. Et diuiditur in duas partes, nam primo informantur septem ecclesię in speciali, secundo tota ecclesia in generali 4. cap. Prima diuiditur in septem partes secundum septem ecclesias, quę patebunt prosequendo. In prima vero parte informatur ecclesia Ephesina, cuius p̄mittitur commendatio, vt melius recipiatur sequens correctio quę ponitur ibi: Sed habeo aduersum te. In prima parte dicitur.

1 *Et an. Ephesę ec.* id est, eius episcopo, sicut p̄dictum est, & ita accipiatur in sequentibus. Et informando episcopum qui est caput illius ecclesię informat populum sibi subditum, vt ex sequentibus apparebit. Dicunt autem expositores communiter, quod iste fuit Timotheus Pauli discipulus quem construit episcopum ecclesię Ephesę, sicut dictum est supra. Timoth. 1. tamen beatus Ioannes apostolus erat super omnes episcopos Asię, cuius ecclesię fundauit & rexit, vt habetur in libro illustrium virorum, tamen communiter manebat Ephesę.

2 *Hęc dicit qui te. sep. stel.* Exponatur vt supra.

Scia

MORALITER.

1 *Et angelo Ephesę.* Ephesus consiliū meum interpretatur ideo hæc scriptura moraliter dirigitur illorum congregationi, qui

qui non solum ad p̄cepta decalogi, sed etiam ad euangelij consilia saltem aliqua sunt obligati, cuiusmodi proprie sunt religiosi.

2 *Hęc dicit qui te. &c.* id est, Christus secundū sensum literale.

Scio

C indigens consilio, siue lapsus profundus, vel voluntas inca.
A 2 Septem. Incipit singulares admonitiones, que singule & vniuersales esse possunt secundum diuersa membra cuiuslibet ecclesie.

b Non potes sustinere. Vi humanitatis. Vel, non potes sustinere. Malos quos emendes vel expellas.

* Ambrosius. Cū scriptura precipiat, vt toleremus malos, cur hic laudatur quod non potuerit sustinere malos? Sciendum quod de hereticis dictum est. Nam proximorum mala aliquādo reprehendendo corrigere debemus tempore oportuno: aliquando patienter tolerare, vt quos correctio nō emendat, patientia ad emendationem prouocet. Omnis enim qui pastor est Ecclesie, societatem hereticorum quantum potest vitare debet, ne per occasionem familiaritatis eorum, corda simplicium veneno sue malitię corrumpant. Sicut enim lupus quietus inter oves sine laceratione earundem versari non potest, sic nec hereticus inter simplices.

B reprehendendo corrigere debemus tempore oportuno: aliquando patienter tolerare, vt quos correctio nō emendat, patientia ad emendationem prouocet. Omnis enim qui pastor est Ecclesie, societatem hereticorum quantum potest vitare debet, ne per occasionem familiaritatis eorum, corda simplicium veneno sue malitię corrumpant. Sicut enim lupus quietus inter oves sine laceratione earundem versari non potest, sic nec hereticus inter simplices.

c Tentasti eos. Non teneantur nisi qui intus sunt in ecclesia.

* Ambrosius. Quidam praua docentes temporibus Apostolorum, Apostolos se esse dicebant, vt per reuerentiā nominis facilius prauam doctrinam in cordibus audientium plantarent, quos & Paulus damnat, & dominus cauendos innuat, dicens: *Attendite ad falsos prophetas.* Hos ergo iste falsos, eorumque

C tentasti eos. Non teneantur nisi qui intus sunt in ecclesia.

* Ambrosius. Quidam praua docentes temporibus Apostolorum, Apostolos se esse dicebant, vt per reuerentiā nominis facilius prauam doctrinam in cordibus audientium plantarent, quos & Paulus damnat, & dominus cauendos innuat, dicens: *Attendite ad falsos prophetas.* Hos ergo iste falsos, eorumque

C tentasti eos. Non teneantur nisi qui intus sunt in ecclesia.

a Nec peccauerint, adhuc non dimittit eos:

a tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum. Scio opera tua, & laborem tuum, & patientiam tuam, & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos qui se dicunt apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces. * Et patientiam habes, & sustinuiisti propter nomen meum, & non defecisti. Sed habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti.

b tuum, & patientiam tuam, & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos qui se dicunt apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces. * Et patientiam habes, & sustinuiisti propter nomen meum, & non defecisti. Sed habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti.

c & tentasti eos qui se dicunt apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces. * Et patientiam habes, & sustinuiisti propter nomen meum, & non defecisti. Sed habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti.

d inuenisti eos mendaces. * Et patientiam habes, & sustinuiisti propter nomen meum, & non defecisti. Sed habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti.

e propter nomen meum, & non defecisti. Sed habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti.

f uersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti.

rumque doctrinam falsam esse comprobauit.
d *Sustinuisti propter nomen meum.* Vel hoc non fecisti pro humana laude, sed propter nomen meum glorificandum.
e *Et non defecisti.* Notat causam humani defectus fuisse nisi auxilium preuenisset.

b Sicut dona diuidens vel nondum quietus. Quia nondum tales, vt in eis quiescat.

a Quia non inuermas de dilato premio.

b In humani contra te agentes.

a Mala praua catione eorum, & mala vita.

b In malis quibus ipsi conuicti ingerunt per terrenas potestates.

a Hoc ad consilium pertinet.

f Sed habeo aduersum te. Vel episcopus in persona sua, affectu redio vitorum in subditis, vel subditi amore terrenorum.

1 Eli sacerdos fuit bonus, & tamen damnatus est, quia filios corrigere nolebat.

2 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

3 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

4 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

5 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

6 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

7 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

8 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

9 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

10 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

11 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

12 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

13 * Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque erga egenos beneficiam remissius quam par erat, exerceret, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret.

rit. Ad quam denuo reuocare contendit, huc namque pertinet comminatio, quam mox subiungit, & verba illa: Age penitentiam, & prima opera fac.

* Ambrosius. Multi enim sunt qui initio conuersionis suę in seruitio Dei teruentes existunt, sed processu temporis tepescunt, quod huic Præsuli ecclesie Ephesi contigit manifestum est.

* Primasius. Vel alius est qui dilectionem deserit inchoatam inter Ephesos, alius qui propter nomen Dei circa malos dicitur seruare patientiam: licque mixtos optimos, pessimos peregrinantem habere docet Ecclesiam.

C Memor est

NICOLAUS DE LYRA,

- 1 Scio opera tua. id est, approbo.
- 2 Et laborem tuum, &c. id est, tribulationem ab aduersariis fidei.
- 3 Et patientiam tuam. in tribulatione tibi suscitata.
- 4 Et quia non potes sustinere malos. Cum eis communicando, sed magis eos reijcis a consortio fidelium, ne corrumpatur malis eorum.
- 5 Et tentasti eos. Experimentum accipiendo de ipsis per vitam eorum & doctrinam.
- 6 Qui se dicunt apostolos esse. id est, a Christo missos ad docendum populum.
- 7 Et non sunt. Sed magis subuersores fidelium, quales erant Ebion & Cherinthus & ceteri heretici, qui tunc in Asia surrexerunt, & similiter Pseudo apostoli qui dicebant se missos ab apostolis in Ierusalem manentibus, scilicet Petro & Iacobo, & sub hoc pre-textu, falso tamen docebant obseruationem legalium simul cum Euangelio esse necessariam ad salutem, vt patuit supra in Epistolis Pauli in pluribus locis.
- 8 Et inuenisti eos mendaces. Non solum in doctrina, sed etiam in vita, quia exterius sanctitatem simulabant, vt simplices magis deciperent.

9 Et

MORALITER.

- 1 Scio opera tua. id est, approbo, nam bonorum religiosorum opera a Deo sunt approbata.
- 3 Et patientiam tuam. Quę religiosis est necessaria, nam in religione quacunq; sunt aliqua gratia sustinenda.
- 4 Et quia non potes sustinere malos. Nam in religione bene disposita seruatur disciplina regularis, quę puniuntur.
- 5 Et tentasti eos qui se dicunt Apostolos. Per istos intelligi possunt hypocritę, qui sub specie maioris sanctitatis quęrunt latere peccare, & quando de talibus experimentum habetur, deijciuntur, quia mendaces inueniuntur. Quia tamen tales habent aliquando

aliquando potentes defensores, inde est, quod arguentes eorum malitiam aliquando sustinere habent iniuriam, propter quam tamen non debent deficere a veritate.

11 Sed habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti. Id est, feruorem deuotionis ad Deum, & pietatis ad proximum, Omnis enim religio quantumcunq; bene steterit in obseruantijs regularibus, tamen multum declinasse videtur a patris traditionibus, propter quod non dicitur hic charitatem reliquisti absolute, sed charitatem primam, id est, aliquem perfectioris gradum a primis patribus obseruatum, vnde debemus recordari, & ad primum gradum quantum possumus reuertimur ideo subditur.

Memor

Memor esto unde excideris. * Aug. Miror quosdam sic ob-
 A finatos esse, ut dandam non putent lapsis penitentiam, aut pe-
 de te nententib. existiment veniam denegandam, cum scriptum sit:
 Memoro unde excideris. Vtique ei dicitur quem constet excidisse;
 quae **Cyprianus.** Lapsis omni humilitate consultum cupimus;
 & quorum saluti non
 adulatione composita,
 sed sincera fide pro-
 spicimus, ut vera pe-
 nitentia, & gemitu do-
 lore pleno dominum
 deprecetur, quia scri-
 ptum est. *Memento un-
 de cecideris, & age pe-
 nitentiam.* Et iterum
 loquitur scriptura di-
 uina. *Cum conuersus ge-
 mueris, tunc saluaberis
 & scies ubi fueris.*

Idem. Et quidem
 ad septem Ecclesias
 B scribens singulis sua quoque facinora, & delicta ingerens, pe-
 nitentiam dicebat: Omnibus nisi illis, si quos pretio magno
 sui sanguinis redemerat? O te impiam scelestumque haereticam
 Nouatianam, qui post tot, & tanta in Ecclesia, a quibusdam re-
 tro voluntarie commissa crimina, quae & tu ipse in domo
 dei priusquam apostata esse cognoueris, & haec posse abole-
 ri de memoria, succedente bono utique docteras, tu hodie
 retractas an debeant lapforum curari vulnera:

* Ambrosius. Vult se praenitenti sol iustitiae, & ut praenitenti
 expectat. Audi quemadmodum expectet, & cupiat praeniti-
 ri. Dicit angelus Pergami Ecclesiae: Age penitentiam.
 b *Mouebo candelabrum.* Auferam virtutes, & dona spiritus
 sancti, per quae sunt constituta candelabra.

* Richardus a sancto Victo. Post admonitionem addit com-
 minationem, ut si admonitionem contemneret, saltem commi-
 nationem formidaret. Adiecit, cito, ut ex certa designatione,
 & festinatione aduersus sui maiorem timorem incuteret negligenti-
 ti. *Mouebo candelabrum de loco suo.* i. auferam ecclesiam tibi com-
 missam de manu tua, ne ea amplius manu teneas, nec custo-
 dias, sed alteri gubernandam tradas. Ex hoc ppendite quanta sit
 culpa post acceptam gratiam negligenter agere, nec in ipsa
 proficere sed magis deficere. Vnde Paulus admonet. *Hortamur
 vos ne in vacuum gratiam dei recipiatis.*

* Haymo. Mouebo candelabrum, i. mouebo te de loco vir-
 tutis tuae, & de societate fidelium. Non dicit. Eijciam candelabrum
 tuum de loco tuo, sed tantum, mouebo, quia licet quis peccet,
 tamen si penitentiam egerit perfectam, non amittet pristinam di-
 gnitatem

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Memor esto. id est a quanto gradu charitatis.
- 2 Age penitentiam. de omissione tanti boni.
- 3 Et prima opera fac. i. sic feruenter, & deuote, sicut prius. Et hoc patet, quod nomine angeli non intelligitur hic angelus sanctus, custos ecclesiae Ephesinae, ut voluerunt aliqui dicere, nam angeli sancti non possunt ab aliquo gradu suae perfectionis excidere.
- 4 Sin autem. supple te corrigas.
- 5 Venio tibi. ad te puniendum.
- 6 Et mouebo candelabrum. subtrahendo subditos tuos ab obedientia tua, ut exponunt aliqui. Sed hoc non videtur bene dictum, quia sic culpa principaliter retorqueretur in Episcopum, & non in populum, quod est improbatum. posset etiam dici, quod in frigidatio dicta primae charitatis non contigit tempore tanti doctoris, scilicet Timothei, sed alterius tibi succedentis, nam illo tempore Episcopi sancti, qui populo praeficiebantur, primi ad tormenta ducebantur, & sic frequenter mutabantur. Illi enim, qui dicunt, quod Timotheus hic intelligitur angelus Ephesiae ecclesiae, mouentur ex hoc, quod circa illa tempora nullus eo excellentior inuenitur rexisse ecclesiam Ephesinam, & hoc magis mouet ad oppositum, quia tempore praelati excellentioris minus contingunt defectus in ecclesia sibi commissa, propter quod saluo meliori iudicio magis videtur, quod fuerit alius a sancto Timotheo.
- 7 Sed hoc habet. Hic consequenter subditur commendatio, ut more boni

MORALITER.

- 1 Memor esto, & c. id est, non habebis coram deo tantum meritum, sicut si redires ad statum pristinum.
- 7 Sed hoc habes. Ipsi sensum literalem dicebant, quod uxores debent esse coeae aliis, sicut alie res, de quibus dicitur Act. 4. g. *Erant illis omnia communia.* Et ideo per istos Nicolaitas significantur illi, qui sunt

gnitate suam, aut gradum. Vnde Petrus licet negauit Christum, non perdidit apostolicum gradum.
 c. *Sed hoc habes bonum.* Quamuis hoc est aduersum te, tamen non desperes, quia habes bonum.
 d *Facta.* com vsum mulierum, & comestione idolothitorum.

Nicolaitarum. Nicolaus stultus populi id est, Gentiles deum ignorant, publice vxoribus videntes, quod idolothita comedat & iouere regnare credunt. Haereticus quoque stultus deum, quibus error idolorum cultura impurat, & fornicatur, immunditiae carnis seruientes, stultus iudei, stulti et falli Christiani, qui terrenis dediti colunt mundum.

* Irenaeus. Nicolaitae magistrum habent Nicolaum, vni ex septem, qui primi ad Diaconatum ab apostolis ordinati sunt, qui indifferere vniueris. Plenissime autem per Iohannis Apocalypsin manifestantur, qui sint, nullam differentiam esse docentes in mechando, & idolothiton edere: quia propter dixit de eis sermo: Sed habes, quod odisti opera Nicolaitarum, quae & ego odi.

* Tertullianus. Hic Nicolaus dixit tenebras in concupiscentia luminis, & quod sceda obscena fuisse, ex hac punctione pudor est dicere, quod furtiva, & immunda. Sunt & cetera obscena. Oes. n. refert quosdam turpitudinis natos, & concupiscentis, & punctiones execrabiles, obscenasque coniunctas, & quodam ex ipsis adhuc turpiora. Satis est nobis, quod totam istam haereticam Apocalypsin dominus grauissima sententiae auctoritate danauit dicere. *Odisti doctrinam Nicolaitarum, quae & ego odi.*

* Clemens. Alex. Cum formosam vxorem haberet Nicolaus, & fuisset ei ab apostolis exprobatum ze-
 lotypia, in medium adducta muliere, permisit cui vellet eam nubere. Eius facti, & dictum inconsiderate sequentes, qui eius haereticam psequantur, impudenter effeseque fornicant.
 f. *Qui habet aurem.* Cur audiendum? quia perseveranti Christus est lignum vitae, quia vmbra culum, & robur, & dans fructum, i. corpus, & sanguinem, & hic maxime in futuro.

* Andreas. Aure corpoream nullus non mortaliu fortit, spiritali autem spiritalis tamen, cuiusmodi Esa. obtigit. Homini itaque ex plio, quod contra demones gerit, victoria referenti, esca de ligno vitae decerpta pmittit, nepe eternorum bonorum conuicatio. Vtrunq; autem, ut Salomō, & pensus Euangelista alicubi diferte affirmat, est Christus. Si igitur eterna illa bona consequi desideramus

ni Samaritani post vinum mortificationum infundatur oleum lenitium. cum dicitur. *Sed hoc habes.* f. bonum, & commendatione dignum.
 8 *Quia odisti facta Nicolaitarum.* non dixit, Nicolaitas, sed facta, quia personae sunt ex charitate diligendae, sed eorum vitia odio sunt habenda. Ille Nicolaus fuit in primitiua ecclesia habens valde pulchram vxorem, & impositum fuit sibi, quod nimis zelabat eam, propter quod ad ostendendum contrarium cecidit in peius vitium, secundum illud Poeticum, Decidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim. Exposuit enim vxorem suam aliis christianis, dicens erronee sic vxores esse communicandas, sicut & alias res. Dicitur in Scholastica historia lib. 3. c. 19. Idem docet Clemens Ale. li. 3. Strom. quod Nicolaus ipse vixit sancte, & caste, sed alii incontinentes hoc dixerunt.

- 9 *Qui habet aurem.* id est intellectum capacem.
- 10 *Audiat.* id est, mente capiat.
- 11 *Quid spiritus.* Ex hoc patet, quod licet sermo dirigatur hic primo ecclesiae Ephesinae, tamen consequenter dirigatur omnibus aliis per orbem constitutis, ut dictum est supra.
- 12 *Vincenti.* mundum, & carnem, & diabolum.
- 13 *Dabo edere de ligno vitae.* istud lignum Christus est, ut habetur in fine huius libri, quo fruuntur beati. nam eius diuinitate reficiuntur interiorius, & eius humanitate exteriorius, secundum quod dicit Aug. super illud Iohan. 10. b. *Ingredietur, & egredietur, & pasca inueniet.*

1 Et

sunt nimis ad luxuriam relaxati, & in omni religioe isti sunt exosi.
 9 *Qui habet aurem.* scilicet cordis, & corporis, *Audiat.* scilicet cum effectu impletionis, & subditur premium, cum dicitur.
 12 *Vincenti.* scilicet tentationes mundi carnis, & diaboli.
 13 *Dabo edere de ligno vitae.* dabo ei fructum bonitatis Christi, qui est vere lignum vitae.

Sideramus, contra animi perturbationes carnisque voluptates acce certamen incamus victoriaque potiri studeamus. Quandoquidem per domini nostri gratiam atque clementiam istiusmodi labores sua mercede nunquam frustrabuntur.

*Primas. Paradisus Ecclesia dicitur. Lignu vite, sapia dei dominus Iesus Christus, q in cruce pepē dit, q & in ecclesia, & in spūali paradiso vitale alimentū celestisq; panis p̄bet fidelib. sacramētum. a Smyrna. Smyrna cāricū interpretat, vel quasi myrrha, ēc canticū in quib. defectatur, myrrha sic est amara, vt ēc corpora a putredine seruet.

*Richardus a sancto Viō. Ad episcopū Smyrnē ea, q in p̄senti c. continētur dirigens, eum de bonis actib. laudat, & laudā

† infra. 3. b.

Bdo ad meliora prouocat, futuras tribulationes p̄dicat, & fide liter pugnāti coronā promittit. In principio autem Christū describit, qui in tribulationib. subuenire possit: Et si contingat pro ipso occumbere, speremus p̄ ipsum ad vitā redire. b Hęc dicit primus. Talē describit Christum, q, valeat ad consolationē corū, quib. tribulationes ingeruntur. Hęc dicit primus. q. d. ne deficiatis vos, quia ego r̄tus propter vos passus sum mortē, de qua resurrexi, quod idem expectetis, & vos.

Scio tribulationem. * Ambr. Potest fieri, vt Smyrnæorum Ecclesia eandē persecutionē a contributorib. suis in rapina honorū suorū pertulerit, quam & illa, quę apud Hierosolimā erat, ideōq; tribulatio, & paupertas eius a dño, q̄ pro ipsīs sustinuit, laudatur. Pōt & p̄ hoc volūtarīa paupertas intelligi, de qua dñs. Beati pauperes spiritu. Sed diues es, pauper videlicet rebus, diues virtutib. Iudei, qui in Christū blasphemabāt, non Iudei, id est, cōfitētes, sed synagoga Sathanę nō

Cinconuenienter vocantur.

inconuenienter vocantur.

*Haymo. Ad horum societatem pertinent etiā falsi Christiani, qui Christianum quidem nomen habent, sed opera Christianitatis non habent, de quibus Paulus: *Confitentur se nosse deum, factis autem negant.*

*RICHARDVS.

Habuit iste aduersarios, falsos Iudeos, sicut rector Ephesi apostolos falsos Patet aut ex istis, quod antiquus hostis bonum quod non potest impedit, ac malū, quod non valet efficere p̄ suę superbię cōplices dæmones, hoc conatur perficere p̄ suę prauitatis imitatores homines.

Aliquos ex vobis.

Hic patet, quod non de vno solo, sed de plurib. intelligatur.

d *Vt tentemini.* id est,

vt pbemini, vel despecti habeamini in diabolo, & mēb. ei. Diebus decem. id est, tempore illius belli, deus enim suos ad bella mittens Decalogo armat. Vel x diebus, id est, toto hoc tempore in quo per septem dies contra tria principalia vitia pugnatur, auaritiā, cupiditatem, vanam gloriā.

f *Esto fidelis.* * Richardus. Prędicta persecutione, hortatur ad longanimitatem patientię, & obrinenti victoriā, spōdet coronam. Quasi diceret. Quicquid mali ingerant, tu patienter sustine. Tolerantia namque transitoria, corona eterna, pugna modica, merces immensa, p̄na leuis, gloriā inęstabilis. Dabo tibi post mortem, pro morte vitę eternitatē.

g *A morte secūda.* Prima mors animę in peccatis, secunda in p̄enis, prima mors corporis quando dissoluitur, secunda, quando damnabitur in iudicio.

*Haym. In sacra scriptura tres mortes frequēter ponunt. Vna peccati. Altera carnis, tertia suppliciū eterne dānatōis.

Que

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et angelo.* Hęc est secunda pars principalis, in qua informatur ecclesia Smyrnensis. cuius ponitur hic commendatio, cum dicitur. *Et angelo Smyrn. ecc.* iste fuit sanctus Policarpus secundum doctores communiter. 2 *Hęc dicit primus.* Exponatur, vt sup.

3 *Scio tribulationem tuam.* i. approbo in ea tuam patientiam.

4 *Et paupertatem tuam.* in temporalib. 5 *Sed diues es.* in spiritualibus. 6 *Et blasphemaris, &c.* secundum veritatem.

7 *Sed synagoga Sathana.* quia sunt obstinati in sua infidelitate contra Christum, secundum enim, quod dicitur Ecclesiasticę historię. lib. 4. c. 12. in ciuitate Smyrnæorum multi Iudei habitabant, qui incitauerunt Gentiles ad persequendū grauitur Christianos, in qua persecutione plurimi non solum fuerunt suis rebus spoliati, sed etiam martyrio coronati, inter quos beatus Policarpus fuit in ignem proiectus, & cum ignis eum non læderet, gladio percussus migravit ad Dominum, ideo subditur.

8 *Nihil horum timeas.* quasi dicat me protegente per martyrii palmam transibis ad gloriā.

9 *Ecce missurus es, &c.* quia ad hoc faciendum incitabit infidelis. 10 *Vt tentemini.* i. probemini, sicut aurum in fornace, ista tamen probatio non est ex intentione diaboli, quia non intēdit tribulatorum bonum, sed ex intentione dei, qui ex malis elicit bona, & sic ex s̄uitia tyrannorum elicit patientiam martyriū,

& coronam.

& coronam.

11 *Et habebitis.* Istud exponitur multipliciter. Vno modo referendo ad tribulationem ecclesię generaliter, cuius a doctorib. dicuntur esse decem tribulationes, quę signantur hic per decē dies. Alio modo, vt per decem dierum tribulationē intelligatur tribulatio perfecta, quia denarius est numerus perfectus, & primus limes numerorum, quia numeri sequentes sunt replicationes denarii, & partium eius, vt dicitur. 3. Physicorum, vndecim enim vnum, & decem, duodecim duo, & decem, & sic vsque ad viginti, quę sunt bis decem, triginta ter decem, & sic consequenter. Alio modo applicando ad decem pręcepta Decalogi, quasi dicat tribulatio ecclesię durabit quamdiu obseruatio pręceptorum Decalogi, quod est vsque ad finem mundi. Posset etiam aliter saluo meliori iudicio exponi, vt per decem dies intelligantur decem anni, secundum illud Ezechielę. quarto b. *Diem pro anno dedi,* forte tantum durauit persecutio Smyrnensis ecclesię.

12 *Esto fidelis.* id est, firmus in fide.

13 *Vsque ad mortem.* pro ipsa toleranda.

14 *Et dabo tibi coronam vitę.* id est, vbi mors non habet locum.

15 *Qui habet aurem.* exponatur, vt supra vsque ibi.

16 *Non lædetur a morte secūda.* id est, ab inferno, qui dicitur mors secūda, in fr. 2. 1.

I Et

MORALITER.

1 *De angelo Smyrnę ecclesię.* Smyrna interpretatur canticum, & myrrha, propter quod moraliter hęc scriptura dirigitur illis, qui tribulationes patienter sustinent, nec franguntur per impatientiā, sed magis aliqñ de virtute cōstantię gloriantur, sicut dñs. Act. 5. g. *Ibant gaudētes a conspectu cōcilii, quoniā digni habitū sunt pro nomine Iesu contumeliā pati.* & talibus dicit Christus,

3 *Scio tribulationem tuam.* id est, approbo.

4 *Et paupertatem tuam,* in temporalibus.

5 *Sed diues es,* id est, in spiritualibus.

7 *Et blasphemaris ab his.* Hoc nomen ad Christianitatem est trāslatū, sicut dicitur Ro. 2. d. *Non enim, qui in manifesto Iudeus est neque, qui in manifesto est in carne circūcisio, sed qui in abscondito Iudeus est, & circūcisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus nō ab hominibus, sed ex deo est.* Igitur per illos, qui dicūt se esse Iudeos, &

non

non sunt significantur mali Christiani, qui Christum verbo cōfitentur, sed moribus non sequuntur, de quibus dicitur ad Titum. 1. d. *Confitentur se nosse deum, factis autem negant.* Et tales pessimi frequenter blasphemant innocentes afflictos, dicētes, quod meruerunt maiora pati, & procurant aliquando p̄nas eorum augmentari. Ideo subditur.

9 *Ecce missurus est diabolus.* Hoc enim facit diabolus per malos homines, qui sunt eius membra.

11 *Et habebitis tribulationem, &c.* Per quos significatur totū tēpus vsque ad finē seculi, eo quod oēs numeri sequentes denarium sunt replicationes ipsius, & partiu suarū. vndecim. n. sunt decem, & vnum, & sic consequenter vsque ad viginti, quę sunt bis decem. Et pro tali persecutione bonorum a malis dicitur. 2. Tim. 3. ca. *Omnes, qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur.* Et pręmiū patientię subditur, cū dicitur: *Esto fidelis, &c.*

Et angelo

Que mors hic secunda, non tertia nominatur, quia de his rā- tum modo agitur sermo, quæ nocent, de morte. s. peccati, & morte æterni supplicij ad quarum comparationem ista quæ communis est, mors non est dicenda.

Et angelo pergami. Richardus. Ad episcopum Pergami sermonē diuertit, quem quidem de bono laudat primum: deinde de malo increpat, more prudentis agens medici, qui timētis infirmi apōstema primū suauiter circūquar, tractat postea ferrum infigit, & latentem putredinem educit, & locum sanū reddit.

Andreas. Idololatriæ dedita erat Pergami ciuitas ad quæ Euangelista hæc scribit. Interim fideles qui in illa degebant, propter tolerantiam quæ in tentationibus ostenderant, commendat.

Potius autem per gladium ancipitem, aut Euangelij doctrinam, credentium corda circuncidentem, fidelesque ab infidelibus secernentem insinuat, Aut peremptoriam iudicis contra impios sententiam.

Romphæam. Exigit ut isti hunc gladium habeant in electione bonorum, & reprobatione malorum.

Non negasti fidem meam. Tribulatio iustis illuminatio, contumacibus correptio, obstinatis excæcatio.

Antiphas testis meus. And. Quidam Antiphas nomine fortissimus constantissimusque martyr Christi extitit Pergami, cuius ego martirium olim legi. Facit autem Euangelista peculiarem illius hoc loco mentionē, tum quod fidelium ciuitatis illius virtus atque constantia plana fiat: tum etiā quod seductorum eiusdem immanitatem ob oculos nobis ponat.

Richardus. Eum per Antipam corroborando, patenter dicit: Laudo quidem quæ inter malos vsq, modo bene vixisti quod

in fide mea perseuerasti. Sed caue ne te solidū esse credas & in hoc vel in illo deficias: sed memeto Antiphæ serui mei fidelis, & p me vsq, ad mortē sustine illius exemplo psecutio nē prauit nationis. Nec de merito glorieris, si in alterutro p- feceris: quia Antiphas q malorē penā q tu sustinuit, in virtute

meriti te longe præcessit. Nunc tibi propono huius imitationem: admoneo ut huius exemplo vires colligas, & ad patientiæ coronā pertingas. Huius martyrii historiam descripsit Metaphrastes extatque apud Suium, tom. 2. Aprilis. 11. Sed habeo aduersum te pauca. Amb. legimus quod Balac rex Moabitarū ad suggestionē Balaam posuerit speciosas mulieres in conspectu filiorum Israel, dijs suis sacrificantes. Quorum pulchritudo non solum ad perpetuandam libidinem eos

opera tua &

meis

E

quod odi.

ar. den. 1. 302

F

secunda. Et angelo Pergami ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui habet romphæam ex vtraque parte acutam. Scio vbi habitas, vbi sedes est sathanæ, & tenes nomen meū, & non negasti fidem meā. Et in diebus illis Antiphas testis meus fidei, quod occisus est apud vos, vbi sathanas habitat. Sed habeo aduersum te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balaac mittere scandalum coram filiis Israel, scilicet ederet & fornicari: Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum. Similiter penitentiam

Quæ est gehenna. a Pergamus diuisio cornuum interpretatur. Ut sint diali a malis, seruantes unitatem ecclesiæ. b Per cornua pugna aliqua significatur, ut in hac ecclesia pars mala impugnat bonam.

secunda. Et angelo Pergami ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui

habet romphæam ex vtraque parte acutam. Scio vbi

habitans, vbi sedes est sathanæ, & tenes nomen meū, & non

negasti fidem meā. Et in diebus illis Antiphas testis meus fidei,

quod occisus est apud vos, vbi sathanas habitat. Sed habeo

aduersum te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam

Balaam, qui docebat Balaac mittere scandalum coram

filiis Israel, scilicet ederet & fornicari: Ita habes & tu

tenentes doctrinam Nicolaitarum. Similiter penitentiam

accendit, sed et ut de sacrificiis eorum comederent, perduxit. Nicolaitæ vero erant heretici nuptias detestantes, decentesque fideles, ut quibuscumque vellent misererentur more bestiarum. Sicut ergo per doctrinā Balaam filii Israel in fornicationis malum dilapsi sunt, & multi inde perierunt, ita & Nicolaitæ quosdam ex fidelibus Pergamensibus sua praua doctrina in fornicationis malum deiecerunt. Quæ autem dicit, Habeo aduersum te pauca, signat paucos ex fidelibus ab hæreticis esse deceptos. Balaam, id est hæretici qui docent terrenos principes qualiter subuertant videntes Deum. Vel Balaam, id est demones, qui docent carnem decipere animas videntes Deum. Doctrinam Nicolaitarum. Ideo enim repetit de Nicolaitis, ut ad penitentiam inuiteret, quod non fecit.

Similiter penitentiam age. Ambr. Hoc videtur mihi ad Angelum Ephesi Ecclesiæ respicere quod dicitur. Sicut præcepi angelo Ephesi, ut penitentiam ageret, eo quod charitatem primam reli-

quisset

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et angelo. Hæc est tertia pars, in qua ponitur informatio Pergamensis ecclesiæ, cuius primo ponitur commendatio de bono ut melius recipiatur correctio de malo, quæ ponitur ibi. Sed habeo. Circa primū dicitur Et angelo Pergamensis. i. Beato Polycarpo, ut dicunt communiter doctores.

2 Hæc dicit qui habet romphæam. i. gladium ex vtraque parte acutum, sicut dictum est. 1. c. & expositum.

3 Scio vbi habitas. s. in bono tribulationis, ideo dicitur.

4 Vbi sedes est sathanæ. i. eius potestas, in fideles inducēdo ad persecutionem ecclesiæ.

5 Et tenes nomen meum. moribus & fide.

6 Et non negasti fidem meam. in persecutionibus & tormentis.

7 Et. pro idest.

8 In diebus illis Antiphas. Ille martyr specialiter nominatur, quia verbo suo & exemplo alios ad martirium animauit.

9 Sed habeo. Hic consequenter ponitur correctio de malo cum dicitur. Sed habeo. s. peccata corrigenda.

10 Habes illic. idest in ecclesia Pergamensi.

11 Tenentes doctrinā. Balaam. Hæc historia habetur. Nu. 25. vbi dicitur quod Balac rex Moabitarum ex doctrina Balaam misit puellas

las pulchras prope castra Hebræorum, ut earum pulchritudine Hebræi qui erant luxuriosi, allicerentur ad idololatriam: & sic Deus offe- retur contra totum populum. Dicunt ergo hic aliqui expositores, quod in ecclesia Pergamensi tunc erant aliqui verbo & exemplo alios inducentes ad fornicationem tanquam licitam, & ad comedendum de idolorum sacrificijs ad eorum venerationem. Dicunt etiam, quod cum hoc erat aliqui tenentes, & docentes errorem Nicolai supra positum. Sed hoc non videtur verum, quia si sic fuisset, non diceretur in textu: Habeo aduersum te pauca, sed multa propter quod melius videtur dicendum, quod in ecclesia Pergamensi erat tantum error Nicolai apud aliquos, ut dicitur in textu, & doctrina Balaam inducitur tantum pro similitudine vel exemplo. Et secundum hoc saluo meliori iudicio sic est exponenda litera: Habes illic tenentes doctrinā Balaam, & c. non re, sed similitudine, sicut homo largus per aliquam similitudinem dicitur Alexander. Et quod iste sit intellectus, videtur ex hoc quod sequitur infra.

12 Ita habes, & c. quasi dicat manifeste Balac tenuit doctrinam pestiferam Balaam, sic apud te sunt aliqui tenentes doctrinam Nicolai erroneam, sicut dictum est supra.

13 Similiter penitentiam age. sicut dictum est supra Ephesinæ ecclesiæ derelicta prima charitate.

Si quo-

MORALITER.

1 Et angelo Pergami. Pergamus interpretatur diuisio cornuum. Est autē duplex cornu moraliter loquendo scilicet cornu constantiæ & cornu superbiæ. propter quod hæc scriptura potest dirigad congregationem in qua sūt aliqui constantes pro veritate sustinenda, & aliqui arrogantes pro sua ambitione promouenda. ideo subditur.

2 Hæc dicit qui habet romphæam, & c. quia Christus sui gladii sententia protegit constantes, & deiecit arrogantes, & quantum ad arrogantes subditur.

3 Scio vbi habitas, & c. quia Sathanas est rex super omnes filios superbiæ. ut dicitur Job. 12. d. & pro constantibus subditur.

Et

5 Et tenen Et ponitur exemplum in particulari, cum dicitur.

7 Et in diebus illis Antiphas, qui interpretatur dans transitū: nā ille qui pro veritate constanter moritur, ipse dat aliis exemplū transeundi per eandem passum.

9 Sed habeo aduersum te pauca. Balaam, id est, habes & aliquos illis similes, de quibus subditur.

12 Ita habes, & c. qui nimis laxabant carnis vitium, & per istos de quibus hic dicitur, significatur quod inter stantes pro fide, sunt aliquando aliqui lubrici in carne, sicut de sancto Bonifacio martyre dicitur. Ecce homo quem querimus adulter est, ebrius, & tamen erat constantissime passus.

13 Similiter penitentiam age. de hoc quod est peccatum.

Tom. 6.

Aa 2

Vin-

G quiffer: similiter & tu penitentiā age, eo quod iā charitate deu-
A uaueris, ut aliquos tuorum per taciturnitatem amitteres. *si quominus, veniam tibi cito.* Soler per aduentum Dñi mors intelligi: unicuique enim Dominus tunc venit, quando per mortem animam à corpore separat. Est igitur horum sensus. Si peni etiam non egeris, veniam tibi cito, ut te per mortem quam prouidere negligis, dissoluam. *Et pugnabo in gladio oris mei.* Id est, alij in loco tuo ponam gladium verborum meorum in ore eius, in quo dejectionem aduersarios veritatis.

B * And. Manna absconditum est celestis vitæ panis, qui nostra cæ est cælo de lapsus ad manducandum appriue est idoneus. Quin bona illa quæ in altero sæculo sanctis reposita sunt, manna quoque appellantur, ut quæ & caritas veniant, & in cælo tantum plenè obtingat. Horum tuta possessione illi demum potiuntur, qui diabolum & mundum vicerunt. Accepturi quoque sunt candidum victoræque calculum: ut potè qui ad iudicis dexteram collocentur digni habeantur. Accipient & nomen nouum presentis vitæ profus in cognitum. Oculis enim non vidit, nec auris audiuit, quæ quætaque in futuro tuo præparata sunt iustis.

a Manna. Aeternam gloriam de qua omnes dicent. Quid est hoc? quoniam nec oculus vidit, nec auris audiuit.

Exod 16. c. 1. Cor. 2. b.

b *Et dabo ei.* In Daniele: Ascissus est lapis sine manibus. In pro-
 uerbis. *Gemma gratissima expectatio prestantis.* Idem corpus solidum vel per seipsum lucidum, candidum virtutibus, & spe immortalitatis.
c *Et in calculo.* Vel super baptismo addo martyrium cuius vim non intelligit hypocrita qui pro laude hominum patitur.

a In aliquo feceris minus quam debeas. **b** Qui non corrigis, **c** i. conuincam illos fornicatos peccasse, dicendo. Ite in ignem æternum.

age: si quominus, veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in

gladio oris mei. Qui habet aurem audiat, quid spiritus di-

cat ecclesijs. Vincenti dabo manna absconditum, & dabo

ei calculum candidum, & in calculo nomen nouum scrip-

tum quod nemo scit nisi qui accipit. Et angelo Thiatyræ

ecclesiæ scribe: Hæc dicit filius Dei qui habet oculos tan-

quam flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco: No-

ui opera tua, & fidem & charitatem, & ministerium, & pa-

tientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus.

Sed habeo aduersum te pauca, quia permittis mulierem

1 d. *Scriptum.* Quinque
2 literis. s. quinque vul-
3 neribus ostensum fuit
4 in corpore eius in cru-
5 ce, quod martyr fuit.
6 *Nisi qui accipit.* qui
7 opere cõplet, quia qui
8 d. *circum se uosbe Deum &*
9 *mandata eius non custo-*
10 *dit, mendax est.*
11 *Et angelo Thiatyræ.*
12 * Richard. More so-
13 lito auctoritatè Sal-
14 uatoris antepone: &
15 titulum describit qua-
16 lem sequentis capituli
17 sententia rationem
18 deposcit. Quia enim
19 erat in Thiatyræ qui-
20 dam falsi Christiani
21 qui semetipsos cum
 mulieribus seu de-

monibus fornicando polluebant, & alios exemplo vel verbo ad eadem scelera pertrahentes seducebant: rectè eum dixit habere oculos sicut flammam ignis, ut eum ostenderet oia quæcunque gererent per suam sapientiam penetrando contemplari, & pedes eius sicut aurichalco, ut eum significaret illos admonere de prauiatibus suis exire debere: & vel infirmos electos debere uiriliter imitari.

g *Noui opera tua, & c.* Filius dona spiritus sancti habet. i. dat cui uult vel aufert: Ideo videat isti qui iam receperunt illa dona,

Et

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Si quominus. i. si in aliquo neglexeris hæc corrigere.
- 2 Veniam tibi cito. in finali iudicio, quod est valde propinquum æternitati comparatum, propter quod dicitur. 1. Iob. 2. c. Nouissima hora est.
- 3 Et pugnabo cum illis, in errore obstinatis.
- 4 In gladio oris mei. i. in sententia illa horribile. Ite maledicti in ignem æternum, &c. Matth. 25. d.
- 5 Qui habet aurem audiat. Exponatur ut supra usque ibi.
- 6 Vincenti dabo manna. Manna figurale, corporale & manifestum datum fuit filiis Israel in deserto, Exo. 16. Sed verum manna est ipse Christus secundum, quod dicit Iob. 6. d. Amen dico vobis non dedit vobis Moyses panem de cælo, sed pater meus dat vobis panem de cælo verum. Et subditur. Ego sum panis vitæ, &c. hoc est manna celeste quod beatos reficit interius & exterius, ut predictum est, & dicitur absconditum hominibus vitæ presentis, secundum quod dicitur. Psal. 30. c. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te.
- 7 Et dabo ei calculum candidum. i. corpus dote claritatis decoratum, quod dicitur calculus siue lapillus, quia est terrecum a domino, sicut & lapis.
- 8 In calculo nomen nouum. quia tunc quilibet beatus manifeste & corporaliter per dotes corporis gloriosus erit ascriptus civitati celestium.
- 9 Quod nemo scit nisi qui accipit. secundum quod dicitur. 1. Cor. 2. b. Oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit quæ præparauit Deus diligentibus se. Immensitas enim illius dulcedinis non est cognoscibilis a maioribus, sed a comprehensoribus qui iam acceperunt.
- 10 Et angelo. Hæc est pars principalis, in qua informatur Thiatyræ ecclesia. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur eius commendatio, secundo malorum reprehensio, ibi. Sed habeo. tertio honorum a malis discretio, ibi. Vos autem. Circa primum dicitur. Et angelo Thia-

Thiatyræ. qui ab aliquibus dicitur fuisse S. Iræneus: qui non solum istam ecclesiam, sed & multas alias vitæ & doctrina illustrauit, & usque ad Lugdunam, quæ est Gallorum ciuitas peruenit. Sed hoc non videtur probabiliter dictum, primo quia non fuit contemporaneus R. Iohanni, qui videtur scribere episcopis sibi contemporaneis, floruit autem Iræneus sub Commodio Aurelio, ut dicit Hiero. in libro illustrium virorum, qui cepit imperare anno domini. 182. Secundo, quia non est verisimile, quod episcopus tanta vitæ & doctrina in ecclesia sua permitteret illa quæ infra scribuntur, propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, quod fuerit alius minoris excellentiæ & Iohanni contemporaneus, tunc regens ecclesiam Thiatyræ anensem.

- 11 Hæc dicit filius Dei. naturalis, qui est Christus, ceteri sunt filij adoptiui.
- 12 Qui habet oculos tanquam. Exponatur, ut supra. 1. ca.
- 13 Noui. per approbationem.
- 14 Opera tua. in affectu.
- 15 Et fidem. in intellectu.
- 16 Et charitatem. in affectu.
- 17 Et ministerium. seruiendo Deo deuote.
- 18 Et patientiam tuam. in tribulatione.
- 19 Et opera tua nouissima plura prioribus. procedendo scilicet de bono in melius.
- 20 Sed habeo. Hic consequenter arguit suos defectus, qui notantur cum subditur.
- 21 Quia permittis. Certum est, quod non est illa, quæ. 3. Reg. dicitur idololatra & fornicaria, quia quadragesimo annis & amplius ante fuit pedibus equorum conculcata. 4. Reg. 9. Et dicunt aliqui, quod eius uxor episcopi. Sed hoc non est verisimile, quod vir tam bonus sicut promissum est talem haberet uxorem. Et ideo dicendum, quod fuit alia falsa prophetissa, vel forte aliquis hæreticus qui figuratiter designatur nomine muliebri propter molliem carnalis vitæ, unde & frequenter homo mollis & effeminatus samina nominatur.

MORALITER.

- 6 Vincenti. tentationem carnis.
- 7 Dabo manna, & c. i. fructum bonitatis diuinæ, quæ abscondita est hominibus presentis vitæ.
- 8 Et dabo ei calculum candidum. i. Christum qui dicitur lapis. Psal. 117. c. Lapidem quem reprobauerunt aificantes, hic factus est in caput anguli, & c. & est candidus ex forma corporis gloriosa.
- 9 Et in calculo nomen nouum scriptum. i. Emmanuel, quod interpretatur

tatur, Deus nobiscum.

- 10 Et angelo Thiatyræ ecclesie. Quæ interpretatur illuminata, & ideo significat ecclesiam aliquam particularem fide Christi illuminatam, & bonis operibus adornatam, de quibus subditur.
- 13 Noui opera tua & fidem, & charitatem. Sed ignorantia seu negligentia presidentis seu presidentium permittuntur aliqua
- 20 Sed habeo aduersum. per quæ significantur diuinitates & forci-

Quæ

† forci-

ne per consensum malorum perdant ea. Vel, charitatē & fidem ordo retrogradus, nō quod prius sit charitas quā fides. Prius fides, ex fide charitas, ex charitate bona opera.
 * Andr. Et si, inquit, vestram, in fide constantiam, vestramque erga egenorum & pauperum ministerium charitatem, & vestra denique patientiam commēdo, acceptāq; habeo: at tamē hoc nomine iure vos reprehēdo, q; Nicolaitarū hāresim (quæ propter impiā impuramq; lasciviā Iezabel p tropū hoc loco appellatur) palā obānere permittitis, hactenusque permiseritis. Hæc enim reſeruis meis ob ingenij ruditatem, mentisque simplicitatem magnam offensionis occasionē offert imō verō ad earum rerū vsum quæ idolis imolantē fuerant à quo pulchrē iā ante abla-

lataſtati videbantur, denuō attraxit, & quotidie adhuc pertrahit. Hanc proinde Iezabel quā primū compeſce, oſque eius obſtrue: Siquidem maligno ſpiritu agitata, prophetā ſe ſe iactare non dubitat.
 * Aug. Dicit præpoſitis Eccleſiarum qui luxuriōſis & fornicantibus, & aliud que dlibet malum agētibus ſeueritatē diſciplinę Eccleſiaſticae non imponunt. Et poteſt hoc et de hæreticis intelligi, qui Chriſtiano nomine ſibi blandiuntur.
 a Iezabel. Fluxus ſanguinis, vel fluens, vel ſterquiliniū. Vt mulieres tempore menſtrui fluxum ſanguinis patiuntur, ſic reprobus qui male concipit, mox vt tēpus eſt perficit: & cum poſt flamma augetur, totus fluens dicitur, dū verō in conſuetudinē ducit, fetorē latē ſpargit. Et hi ſunt tres mortui ſuſcitati, vnus in domo, alius extra portam, tertius in ſepulchro.
 Iezabel, vxor Achab, vel huius epiſcopi, & per hanc intelligitur hæretici, qui fingunt ſe bonos, ſed ad molliciem & laſciviā inducunt.
 b Fornicari. Fornicatio dicitur quadriformis in animo, ſi vide ris mulierem ad concu. eam, &c. In actu ipſo, in amore terrenorum, in cultu idolorum.
 c Et dedi illi tempus. * And. Quia maligna illa hæreſis, tempore quod ad pœnitentiam agendā commodum naſta erat, bene vti non voluit: Ecce deiſciam illam in agritudinem & mortē. In tropo preſtans neſariā illam Nicolaitarum peſtē propter verſpellem hæreticorū verſutiā mulieri adulteræ cōparat. Comminatur vero non illam tm̄ in agritudinem & mortē ſe directurū, niſi reſpuerit: verum ceteros quoq; omnes, qui Deo per myſticā fornicationem deſerto, cum illa ſe

ſe contaminauerunt, niſi tamen per veram pœnitentiam ad D ipſum ſe denuō conuerterint.
 * Richard Mira Dei pietas, mira clementia. Quando committimus culpam, non ſtatim infert penam, ſed conſert medelā: & reuocat ad integritatē iuſtitie, vt perducatur ad iucunditatem gloriæ. Sed quando contemptus pœnitentię generat incrementum culpe, & prouocat iram vindictę rectē poſt increpationem, adiecit comminationem: Sed & diligētē eſt intueđū & grātiter amplectē dū, q; diuinæ pietatis miſeratione nequā quā absolute & ſimpliciter dixit, mitto eā in lectum. ſed tempera
 17b.1 Iere
 per effrenatum terrore peccatores præcipitari in deſperationem: ſed per temperamentum comminationis eos reuocare, ſi pœnitere vellēt ad confidentiam ſuæ miſerationis.
 d In lectum. In ſecuritatē peccadi, vel lectū doloris. Alia trāſlatio ponit lectū pro lecto, quo eternā miſeriam designauit.
 e Quia ego ſum ſcrutans. * Amb. per renes qui intra corpus continentur & ex quib. libido procedere dicitur, peccata abſcondita, per corda aut cogitationes occulta designantur. Et eſt ſenſus. Et ſcient in die iudicij, quando & ipſa mulier, & omnes qui decepti ſunt ab ea, damnabuntur omnes Eccleſiæ. i. omnes qui Chriſtiano nomine cenſentur, non ſolum electi, ſed etiam reprobi, quia ego ſum ſcrutans renes, & corda: Id eſt non ſolum peccata que patent, verum etiam & que latent, ſed & ipſas cogitationes intueor: & in illa die dabo vnicique veſtrum ſecundum opera veſtra.
 f Vobis autem dico qui Thiatyra. * Haym. Superius increpauerat reprobos, nūc autem ad electos verbi verit. Ideoque bene dicit: Vobis dico, & ceteris. i. iuſtis, qui ſupra non eſtis cōprehenſi in numero reprobōrū. qui non habent doctrinam hanc, id eſt, quos prauo puaſio Iezabelis nō inclināt ad malā operationē, vt malos videlicet imitentur, qui non cognouerunt altitudinem Satanae: i. ſuperbiam illius nō ſunt imitati, qua voluit ſimilis fieri altiſſimo: pro qua ruēs ad terrā multas angelorū legiones ſibi cōſentiētes ſecū deſecit. Huius altitudinē tunc hō cognouit, cū hanc imitando Deo ſimilis fieri cōcupiuit. Hæc altitudinē illi quoq; cognouerūt qui turrim eſq; ad cælū erigere geſtiebāt. Sed electi notitiā altitudinis Satanae nō hēnt quia in cūſtis ſemetipſos humiliāt veſtigia redēptoris ſequentes, qui dicit. *Discite a me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Gen. 2. 11. 14. Gen. 11. 1. Marth. 11. 29.

a Iezabel quæ ſe dicit propheten docere, & ſeducere ſeruos meos, fornicari & manducare de idolothitis. † Et dedi illi tempus, vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere a fornicatione ſua. Ecce ego mitto eam in lectum, & qui moechantur cum ea in tribulatione maxima erunt, niſi pœnitentiam egerint ab operibus ſuis, & filios eius interficiam in mortem: Et hæc ſcient omnes eccleſiæ, † quia ego ſum ſcrutans renes & corda, & dabo vnicique veſtrum ſecundum opera ſua. Vobis autem dico & ceteris qui Thiatyra eſtis, quicunq; non habent doctrinam hanc, & qui non

1 Iezabel quæ ſe dicit propheten docere, & ſeducere ſeruos meos, fornicari & manducare de idolothitis. † Et dedi illi tempus, vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere a fornicatione ſua. Ecce ego mitto eam in lectum, & qui moechantur cum ea in tribulatione maxima erunt, niſi pœnitentiam egerint ab operibus ſuis, & filios eius interficiam in mortem: Et hæc ſcient omnes eccleſiæ, † quia ego ſum ſcrutans renes & corda, & dabo vnicique veſtrum ſecundum opera ſua. Vobis autem dico & ceteris qui Thiatyra eſtis, quicunq; non habent doctrinam hanc, & qui non

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quæ ſe dicit propheten, falſe tamen.
- 2 Docere errorem.
- 3 Et ſeducere ſeruos meos. i. ſimplices Chriſtianos.
- 4 Fornicari. Dicēs, hoc eſſe licitum, multi etiam dixerūt erronee fornicationem ſimplicem eſſe licitam. Vel hoc intelligitur de errore Nicolai qui tunc vigeat, vt ſupra dictum eſt.
- 5 Et manducare de idolothitis. in veneratione idolorum, aliter nō eſſet licitum niſi ratione ſcandali ſimplicium, ſecūdm quod docet Apoſtolus. 1. Cor. 8.
- 6 Et dedi illi tempus, vt pœnitentiam age. Et ſic erat obſtinata, propter quod ſubditur pœna.
- 7 Ecce ego mitto eam in lectum. infernalis pœnæ, de quo dicitur Iſa. 14. c. Detrahta eſt ad inferos ſuperbia tua, concidit cadaver tuum, ſubter te ſternetur tinea & operimentum tuum erunt vermes.
- 8 Et qui moechantur. communicando malis ipſius.
- 9 In tribulatione. in inferno cum ea.

- 10 Niſi pœnitent. in præſenti vita.
- 11 Et filios eius. Id eſt imitatores ipſius.
- 12 Interficiam in mortem. ſcilicet gehennam.
- 13 Et ſcient omnes eccleſiæ. Tunc manifeſte quod eſt modo occultum.
- 14 Quia ego ſum ſcrutans, examinans & puniens concupiſcentias & malas cogitationes.
- 15 Et dabo vnicique veſtrum. pœnam impijs & gloriam iuſtis.
- 16 Vobis dico, &c. Hic ponitur diſcretio bonorū a malis, & primo eos ſpecialiter informando, ſecundo præmium promittēdo, ibi. Et qui vicerit. Circa primum dicitur. Vobis autē dico, & ceteris qui Thiatyra eſtis. Et qui ſunt illi, ſubditur.
- 17 Quicunq; non habent doctrinam hanc. i. non recipiunt doctrinam Iezabel.
- 18 Et qui non cognouerunt altitudinem Satanae. i. nō approbaucrūt ſuperbias Ebionis & Cherinti, qui ſuperbia elati dixerunt contra reuerentiam perſonę Chriſti, eius diuinitatem negantes. * pro-

MORALITER.

† ſortilege, quæ decipiunt ſimplices, & frequenter ſunt media terices luxurię, & ideo dicitur.
 4 Fornicari, &c. Idolum autem luxuriōſi eſt mulier cōcupita, propter quod idolothitum dicitur illud quod pro eius cōcubitu dona-

donatur.
 6 Et dedi illi tempus. Quia tales veteræ in malis veteratæ vix aut nunquam volunt ad bonum redire.
 26 Vobis autem dico, &c. id eſt qui doctrinam talem peſtiferam non recipitis.

A Non mittam. Quidā pseudo terrebant eos, quia adhuc mis-
 fitus erat dominus maiores tribulationes quam passi essent,
 contra hoc dicit, quod non mittet, vel legales obseruantias.
B Et qui vicerit. * And. Qui suum talentum bene colloca-
 uerit, & opera mea fecerit, ait in Euangelio Dominus, da-
 bo illi potestatem su-
 pra quinque aut decē
 ciuitate; aut per po-
 testatem, cuius hoc lo-
 co fit mentio illud in
 dicitū insinuat, quo
 seducti vel increduli
 ab ijs iudicabuntur, &
 veluti virga ferrea cō-
 terentur, qui ex genti-
 bus & infidelibus per
 fidem promptamque
 obedientiam Christo
 se adiunxerunt. Notū
 est enim illud Christi
 seruatoris. Viri Nini-
 uitæ surgēt in iudicio
 cum generatione hac
 & condemnabūt eā. Cū autē subdit, sicut ego à patre accepi,
 assumptę carni humanęque nature orationis filium atque perat.

profunditates

cognouerunt t altitudinem sathanę quemadmodū dicunt
a non mittam super vos aliud pondus, Tamen id quod ha-
betis tenete, donec veniā. Et qui vicerit, & custodierit vsq;
in finem opera mea, dabo illi potestatem super Gentes, t &
reget illas in virgā ferrea, & tanquam vas figuli cōfringen-
tur, sicut & ego accepi a patre meo, & dabo illi stellam ma-
tutinam. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ec-
clesijs.

c Dabo illi stellam. Stella matutina lucifer, qui ortus diē nūciat,
 id est, Christus qui resurgens fidei lucē & immortalitatis in-
 tulit mundo, dabit ergo stellam matutinam seipsum & glo-
 riam resurrectionis, vel stella matutina resurrectio prima.
 * And. Aut stellam matutinam eam hoc loco vocat, de qua
 Esaias dicebat: Quo-
 modo cecidisti de celo lu-
 cifer? cuiusmodi stellā
 Dominus sub creden-
 tium pedibus se pro-
 culcandam daturum
 promittit: aut de ea
 hic est sermo, quam
 Apostolus Petr⁹ in fi-
 delium cordib. veluti
 luciferum nasci in sua
 canonica scribit: que
 vsq; aliud nihil est q̄
 lux quedā à Christo
 credētiū corda dima-
 nās. Quin & Iohānes
 baptista, & Elias The-
 bites, luciferi nomine
 à quibusdā quoq; appellantur: cū quib. eos quinq; partē habi-
 turos credibile sit, qui strenue pugnando Diabolū vicerunt.

NICOLAUS DE LYRA.

* propter quod B. Iohannes in principio euangelij sui eius diuinitatē
 declarauit secundum quod dicitur in libro illustrium virorum
1 Quemadmodum. Hic tangitur vitatio alterius erroris. s. pseudo-
 apostolorum, qui cum euangelio dicebant esse necessariam obseruatio-
 nem legalium, quę dicitur pondus importabile. *Act. 15. et quantum*
ad hoc dicit Iohannes vel potius angelus apparens ei in persona Chri-
sti: Quemadmodum dicunt pseudo apostoli.
2 Non mittam super vos aliud pondus. i. obseruationem legis,
 quod pondus falsi apostoli dicunt vobis esse imponendum.
3 Tamen id quod habetis. i. veritatem euangelicam vobis per ve-
 ros apostolos prædictam.
4 Tenete. firmiter.
5 Donec veniam. ad iudicium.
6 Et qui vicerit. Hic consequenter prædictos informat præmium
 promittendo de. Et qui vicerit. tentationes mundi carnis & diaboli.
 Et

7 Et custodierit vsque in finem opera mea. id est, vsque ad
 mortem.
8 Opera mea. Hoc dicitur quia Iesus capit facere & postea doce-
 re, *Acto. 1.*
9 Dabo illi potestatem. in finali iudicio, in quo perfecti iudicabūt
 cum Christo, & sic habebunt potestatem super gentes iudicandas.
10 Et reget illas in virga ferrea. i. inflexibili iustitia.
11 Et tanquam vas figuli confringentur. quia tunc peccatores
 in infernum retrudentur.
12 Sicut & ego accepi. Omnia enim quę habet filius: habet à pæ-
 tre.
13 Et dabo illi stellam matutinam. id est corpus gloriosum dote
 claritatis resurgens.
14 Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. ex-
 ponatur vt supra.

MORALITER.

2 Non mittam super vos aliud pondus. per quod significatur pec-
 na gehennę grauißima.
3 Tamen id quod habetis tenete. id est, in bono quod habetis per
 feuerate. Et qui vicerit, &c. sequitur.

9 Dabo illi potesta. super gentes, qui interpretatur geniti, ta-
 les significantur motus carnales, qui sunt confringendi vir-
 ga ferrea, id est poenitentia dura.
13 Et dabo illi stellam matutinam. i. Christum in præmiū qui
 dicit de seipso. *inf. vlt. d. Ego sum radix & genus David, stella splē-
 dida & matucina.*

C A P. III.

C A P. III.

Et angelo ecclesie Sardis. Sardis princi-
 piū pulchritudinis qui
 primum nihil vel parum virtutis habet, deinde turpis per vi-
 tia, vel hypocritę qui extra pulchri, intus deformes Vel prin-
 cipium pulchritudinis est de mundo exisse.
 Ricardus. Quinto loco singularium admonitionem,
 Episcopus Sardis nō sicut ceteri præmissi, de aliqua virtute
 vel bonā opatione laudat, sed de ficta & simulata iustitia gra-
 ui & dura animaduersione p sacrā visionē redarguit, & vt
 peniteat misericorditer admonet. Et quā i cōspectu hominū
 quatuorundā virtutum & bonorū operū simulatione palliatus
 de

quæ est

Angelo ecclesie

Et angelo ecclesie Sardis scribe. Hęc dicit qui
 Christus qui omnia occulta possit cognoscere, & qui potens
 fit eum qñ reliquerit de peccato punire. Ait ergo. *Hęc dicit*
qui habet septē stellas. quasi diceret. Tu qui corā hominibus
 p hypocritism bonū facis, sed in occulto me cōtemnēdo ma-
 lus existis, dū audis habere septē spiritus Dei, me habere ani-
 maduerte, me p meā sapiētiā nō solū manifesta, sed occulta
 nō solū opera sed & cogitationes spiritualiter penetrādo vi-
 dere. Et dū me audis habere septē stellas, intellige me ad pu-
 niendū te, & alios Episcopos si deliquerint, potentem esse.
 Srio

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

Et angelo ecclesie Sardis. Dicunt expositores aliqui, quod
 iste fuit sanctus Melito, quem asserunt circa tempora illa fuisse
 sardensem episcopum, & ibidem martyrio consummatum, hoc alle-
 gantes ex ecclesiastica historia. s. libro. 24. cap. Sed salua eorum reue-
 rentia hoc non habetur ibi, sed quod fuit eunuchus. propter regnum ce-
 lorum castitatem conseruando, & quod pleniū spiritali sancto in ciuita-
 te Sardensium requiescit expectans aduentum domini. Et dabo quod
 cum istis quę ibi dicuntur de ipso, quod fuerit martyr & episcopus,
 hoc tamen non est affirmandum eorum dictum sed magis ad contrariū,
 nam

nam in textu subditur. Nomen habes quod viuas, & mortuus es, qđ
 de tam sancto episcopo nō videtur verificari, nec etiam de populo sibi
 subdito, quia culpa subditorum redundat in prælatum. & tempore san-
 cti prælati solent in populo subdito vitio magis euitari, propter quod
 videtur melius dicendum, quod fuerit alius episcopus Sardensis, qui
 non fuit tanta sanctitatis, nam tunc temporis sicut dictum est supra,
 frequenter episcopi mutabantur. Sic ergo proceditur, quia primo posi-
 tur peccatorum reprehensio, secūdo paucorum commendatio, ibi. Sed
 habes. Circa primum dicitur.
2 Hęc dicit qui habet septem spiri. i. vniuersitatem angelo-
 rum sibi assistentem.
 Et

MORALITER.

Et angelo ecclesie. quę interpretatur princeps pulchritudi-
 nis,

nis, & significat hypocritam qui gloriatur in exteriori pul-
 chritudine virtutis apparentis, ideo subditur.
 Quia

A Scio opera tua. Et scio, quod in omnibus operibus tuis que-

A ris humanam laudem. * August. Audimus B. Iohannem, peccatorem hominem terribiliter increpantem: & iō cū ingenti timore cōsideremus, & cū tremore timeamus quod dictū est: *Novi opera tua, quia nomen habes quod vnas, & mortuus es.* Nō moritur nisi mortale crimen cōmiserit, secundum illud quod dictū

18. est, *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Quæ peius est, multi in corporibus viuis animas mortuas portare noscuntur.

b *Esto vigilans.* Vel ideo vigila, quia licet sis mēte immotus, vel in mente laudabilis, non es tamē perfectus nisi ceteros excites, vel non est satis Christum confiteri, nisi etiam opera feceris.

B * Ambrosius. Vigilat qui semper bona opera exercet. Præcipitur ergo huic vt vigilet, id est, vt in charitatis operibus seipsum exerceat: ne parua bona quæ adhuc videbat habere deperiret. Quia sicut mortuū est sine aīa, ita & nos si quilibet bona videamur hñe, mortua sunt si charitas defuerit. Opera eius non erant plena, sed vacua, quia charitate non replebantur: vnde & quinque virgines fatuæ a cōsortio sponsi cœlestis repulsæ sunt, quia oleū charitatis in vasis suis habere noluerunt.

c *Non enim inuenio.* Dum sine charitate, vel pro laude, vel quia committit criminale.

d *In mente ergo habe.* Idest, recordare qualiter fidem Christi in baptismo perceperis: vbi promissisti renunciaturum te diabolo & omnibus pompis eius. Recordare etiam quod a doctoribus fidei Christianæ qualiter te viuere oportet, auduisti: & serua quod audisti, & penitentiam age, eo quod a bonis operibus tandem torpuisti.

e *Audieris.* a sanctis patribus, quia, *qui in vno offendit, omnium reus est.* Vel receperunt mercedem suam. Vel *charitatem autem non habeam; nihil sum.*

f *Si vero non vigilaueris.* * Ambr. Idest ad bona opera agēda, seipsum non excitaueris, *veniam tanquam fur.* Illi Dñs tanquam fur superuenit, vt eum per mortē ab hac mundana habitatione subtrahat, qui in prauitatibus suis requiescens, neque

g *Quia nomē habes quod viuas, & mortuus es.* Esto vigilans, & confirma cætera, quæ moritura erāt. Nō enim inuenio opera tua plena coram Deo meo. In mente ergo habe quæ liter acceperis & audieris, & serua, & penitentiam age. Si vero nō vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & nescies quæ hora veniā ad te. Sed habes pauca nomina in Sardis qui nō inquinauerunt uestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Qui vicerit sic, vestietur vestimentis albis, & nō delebo nomē eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis

h *Qui nō inquinauerunt uestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.* Qui vicerit sic, vestietur vestimentis albis, & nō delebo nomē eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis

i *Qui vicerit sic, vestietur vestimentis albis, & nō delebo nomē eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

k *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

l *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

m *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

n *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

o *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

p *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

q *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

r *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

s *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

t *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

u *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

v *Confitebor nomen eius corā patre meo, & coram angelis*

a vitijs vult abstinere, neque ipsam mortem ob oculos ponere: sicut Dominus dicit in Euāgelio: *quia si sciret pater familias quæ hora fur veniret.*

g *Sed habes.* * Ambr. Ecce, discipuli pastori negligentipreponuntur, vt saltē in eorū imitatione proficeret. Sed mirū cur pauca nomina habere dicatur, & non paucos homines. Sed hoc ad excellentiam magnam alicuius sancti pertinet, cum eum Deus nominatim scire dicitur, sicut Moyse perfecto viro dicitur, *Novi te ex nomine.* Et in euangelio, Dominus proprias oues vocat nominatim. Isti ergo pauci quæ voce Dei laudari mereantur, nō inquinauerunt vestimenta sua, id est, munditiam quam in baptismo perceperunt, fordidibus vitiōrū non inquinauerunt. *Et ambulabunt in albis,* id est in bonis operibus. *Qui vicerit, sic vestietur,* id est qui per penitentiam, & lacrymas diabolum vicerit. & vitia omnia a se expulerit eandem munditiam quam baptizatus possidet, & ipse consequetur. Hæc ideo dicit, vt & pastorem Sardis Ecclesiæ, & omnes etiam peccatores ad penitentiam prouocet.

h *Non inquinauerunt vestimenta sua.* vestem immortalitatis & innocentie, quam acceperunt in baptismo, vel sua bona opera.

i *Non delebo.* Delet reprobos, secundum illud: *Iudurauit dominus cor Pharaonis.*

k *De libro vitæ.* Liber vitæ præscientia Dei est, in qua omnia continentur.

l *Confitebor uomen eius.* dicens: *Venite benedicti patris mei.* Vel hic, *Dedistis mihi manducare & bibere.*

* Richardus Ep̄m Philadelp̄iæ visio cœlestis alloquens in hoc sermone laudibus iustitiæ attollit: nec de aliqua negligentia, vel culpa, sicut nec ep̄m Smyrnæ reprehendit. Promittit ei gratiam sapientiæ ad prædicandū, & aduersarios Iudæos se illi submissurū: & in hora tentationis suæ perfectionis auxiliū. Ad vltimum hortatur eū ad patientiā, ne perdat coronā. Ait autē, *Hęc dicit sanctus & verus.* Sanctus in bonitate, verus in promissione: qui eo quod sanctus non peccat: & quia verus, nunquam mentitur. Et quia habet *clauem David,* cui vult

m *Confitebor nomen eius.* id est qui per penitentiam, & lacrymas diabolum vicerit. & vitia omnia a se expulerit eandem munditiam quam baptizatus possidet, & ipse consequetur. Hæc ideo dicit, vt & pastorem Sardis Ecclesiæ, & omnes etiam peccatores ad penitentiam prouocet.

n *Non inquinauerunt vestimenta sua.* vestem immortalitatis & innocentie, quam acceperunt in baptismo, vel sua bona opera.

o *Non delebo.* Delet reprobos, secundum illud: *Iudurauit dominus cor Pharaonis.*

p *De libro vitæ.* Liber vitæ præscientia Dei est, in qua omnia continentur.

q *Confitebor uomen eius.* dicens: *Venite benedicti patris mei.* Vel hic, *Dedistis mihi manducare & bibere.*

* Richardus Ep̄m Philadelp̄iæ visio cœlestis alloquens in hoc sermone laudibus iustitiæ attollit: nec de aliqua negligentia, vel culpa, sicut nec ep̄m Smyrnæ reprehendit. Promittit ei gratiam sapientiæ ad prædicandū, & aduersarios Iudæos se illi submissurū: & in hora tentationis suæ perfectionis auxiliū. Ad vltimum hortatur eū ad patientiā, ne perdat coronā. Ait autē, *Hęc dicit sanctus & verus.* Sanctus in bonitate, verus in promissione: qui eo quod sanctus non peccat: & quia verus, nunquam mentitur. Et quia habet *clauem David,* cui vult

r *Confitebor nomen eius.* id est qui per penitentiam, & lacrymas diabolum vicerit. & vitia omnia a se expulerit eandem munditiam quam baptizatus possidet, & ipse consequetur. Hæc ideo dicit, vt & pastorem Sardis Ecclesiæ, & omnes etiam peccatores ad penitentiam prouocet.

s *Non inquinauerunt vestimenta sua.* vestem immortalitatis & innocentie, quam acceperunt in baptismo, vel sua bona opera.

t *Non delebo.* Delet reprobos, secundum illud: *Iudurauit dominus cor Pharaonis.*

u *De libro vitæ.* Liber vitæ præscientia Dei est, in qua omnia continentur.

v *Confitebor uomen eius.* dicens: *Venite benedicti patris mei.* Vel hic, *Dedistis mihi manducare & bibere.*

* Richardus Ep̄m Philadelp̄iæ visio cœlestis alloquens in hoc sermone laudibus iustitiæ attollit: nec de aliqua negligentia, vel culpa, sicut nec ep̄m Smyrnæ reprehendit. Promittit ei gratiam sapientiæ ad prædicandū, & aduersarios Iudæos se illi submissurū: & in hora tentationis suæ perfectionis auxiliū. Ad vltimum hortatur eū ad patientiā, ne perdat coronā. Ait autē, *Hęc dicit sanctus & verus.* Sanctus in bonitate, verus in promissione: qui eo quod sanctus non peccat: & quia verus, nunquam mentitur. Et quia habet *clauem David,* cui vult

w *Confitebor nomen eius.* id est qui per penitentiam, & lacrymas diabolum vicerit. & vitia omnia a se expulerit eandem munditiam quam baptizatus possidet, & ipse consequetur. Hæc ideo dicit, vt & pastorem Sardis Ecclesiæ, & omnes etiam peccatores ad penitentiam prouocet.

x *Non inquinauerunt vestimenta sua.* vestem immortalitatis & innocentie, quam acceperunt in baptismo, vel sua bona opera.

y *Non delebo.* Delet reprobos, secundum illud: *Iudurauit dominus cor Pharaonis.*

z *De libro vitæ.* Liber vitæ præscientia Dei est, in qua omnia continentur.

aa *Confitebor uomen eius.* dicens: *Venite benedicti patris mei.* Vel hic, *Dedistis mihi manducare & bibere.*

MORALITER.

- 1 Et septem stellas. id est, vniuersitatem episcoporū, vt dictum est supra. 1. ca.
- 2 Scio opera tua. quia nihil latet me.
- 3 Quia nomen habes. i. sanctitatem apparentem, & famam.
- 4 Et mortuus es, spiritaliter secundum veritatem.
- 5 Esto vigilans. ad cognitionem defectuum in te & tuo grege.
- 6 Et confirma cætera. i. tibi subditos verbo & exemplo.
- 7 Quæ moritura erant. Populus enim de facili ad peccata labitur, nisi exemplo & verbo prælatorum sustentetur.
- 8 Non enim inuenio opera tua plena. id est perfecta, sed magis defectiua.
- 9 In mente ergo habe. scilicet doctrinam Christi per eius apostolos veros.
- 10 Et serua. opere adimplendo.
- 11 Et penitentiam age. de omissione bonorum, & commissione malorum.

MORALITER.

- 3 Quia nomen habes, &c. vita gratiæ.
- 4 Et mortuus es. morte culpæ.
- 5 Esto vigilans. vt possis resurgere.
- 8 Non enim inuenio. sed vacua merito, nam de talibus dicitur. Mat. 6. a. Amen dico vobis recepit mercedem suam.
- 9 In mente ergo habe. s. a Deo bona naturæ & bona gratiæ, gratiæ datæ, & bona fortunæ. q. d. ista non accepisti vt inde seruias mundo, carni, vel diabolo.
- 12 Si vero non vigilaueris. oppressus graui somno peccatorum.

- 12 Si vero non vigilaueris. i. diligens fueris circa dicta.
- 13 Veniam ad te. in morte.
- 14 Tanquam fur. quia nihil incertius hora mortis.
- 15 Sed habes pauca. Hic consequenter ponitur commendatio paucorum, cum dicitur. Sed habes pauca nomina in Sardis qui non inquinauerunt. q. d. multitudo subditorum tuorum maculata est per peccatum.
- 16 Et ambulabunt me. s. illi qui non sunt per peccatum maculati, & per albedinem vestis intelligitur stola gloriæ & immortalitatis. Et quia non est acceptio personarum apud Deum. ideo subditur.
- 17 Qui vicerit sic. q. d. non solum isti, sed quicumque vicerit mundum, carnem, & diabolum, stola gloriæ vestietur.
- 18 Et non delebo. &c. Est autē liber vitæ Dei prædestinatio, in quo nullius scriptus simpliciter deletur, quia finaliter saluabitur, dicitur. tamē deleri secundum quid, quando cadit a iustitia, & rescribi, gratia recuperata.
- 19 Et confitebor nomen eius. i. quod vere fit Christianus.

- 13 Veniam ad te. i. subito te auferam de præsentī mundo, & tūc nō poteris mundari de peccato. Sed quia inter malos sunt semper aliqui boni, nam ecclesia est quasi saccus non dum ad litus maris tracta, habens pisces malos cum bonis admixtos. ideo sequitur.
- 15 Sed habes pauca nomina Sardis. id est paucas personas ab hy pocrisi mundas.
- 16 Et ambulabunt. n. eiusdē ambulabunt simul. Christus autē vitium hypocrisis multipliciter impugnavit vt patet ex euāgelij decursu, propter q. illi qui impugnant hoc vitium a seipsum vel alijs repellendo, digni sunt ambulare cum Christo.

G mysteria sapientie aperit & largitur. Crede ergo potentem
A in exhibendis promissis.
 * Andreas. Dauidicæ clavis appellatione eiusdem regnum
 designat quandoquidē clavis inter potestatis symbola cense
 ri solet. Clavis rursus libri psalmodū, omnisque prophetie,
 est Spiritus sanctus. Per
 hūc enim omnes cog
 itationis thesauri a
 peruntur. Et quidem a
 priorem clauem acce
 pit Christus vt homo,
 posteriorem autē vt b
 sempiternus Deus na
 turaliter obtinet, c
 Joh. 4. b. a *Hec dicit. Quasi di*
 cat, labora de conuer
 sione fratrum sicut cœ
 pisti, quia in eo quod
 promisi, quodcūque pe
 tieritis patrem in nomi
 ne meo, dabit vobis, sum f
 verax in promissis, vñ g
 scire potestis q̄ mul
 tos congregabo vobis h
 sicut desideratis, i
 b *Claudit. Vt quæra*
 mus, aperit, vt inuenia
 mus, vt inquisitor fru
 ctum accipiat sudoris
 sui, & largitor gratias sue bonitatis habeat.
 c *Ecce dedi coram te. Merito dedi, quia aperte non poterat
 habere per te, quia modicam habes virtutem.*
 Ad. 4. b. d *Ostium. Corda hominū prius dura. Vel scripturas obscuras.
 Vel, me ipsum qui sum verum ostium ad vitam, vnde disci
 puli prohibiti loqui & cæsi dixerūt. Non possumus quæ uidimus
 non eloqui.*
 Luc. 24. * Primasius. Ostiū quod Christus aperit tunc referat Ec
 clesie cepit, qm̄ discipulis sensum aperuit, vt intelligerēt scri
 pturas. Hoc nullus unquam vi precluditur, quod illi predi
 cantibus per totū mundum iam panditur. Vnde Apostolus,
 Ostium nobis, inquit, apertum est magnum in Domino, & aduersarij
 multi.
 1. Cor. 16. e *Ecce dabo de synagoga.* * Andreas. Confessionis mer
 cedem,

cedē, qua confessus es nomen meū Iudæorum conuersionē
 & penitentiā fore inquit, Procidēt hi namq; ad pedes tuos,
 exindeq; vt ad me adducantur, mētisq; illuminationē conse
 quantur abste petent, de cætero non iam in aperto, sed ab
 sccondito cordis Iudæi futuri,

eius. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.

Et angelo Philadelphie ecclesie scribet Hæc dicit sanctus

& verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo clau
 dit, claudit & nemo aperit. Scio opera tua. Ecce dedi corā

te ostium apertum, quod nemo potest claudere, qui a mo
 dicam habes virtutem, & seruaſti verbum meum, & nō ne
 gasti nomen meum. Ecce dabo de synagoga sathanæ qui

dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce fa
 ciam illos vt veniant, & adorent ante pedes tuos, & scient

quia ego dilexi te. Quoniā seruaſti verbum patientiæ meæ,
 & ego seruabo te ab hora tentationis quæ vētura est in or

bis & quibusdam simulationibus.

1 nouū ecclesie carū
 2 Philadelphie tūc pro
 3 misit, reliquū. n. tem
 4 pus & præcipue illud
 5 circa finē mundi præ
 6 nūnciat, qm̄ Iudæi in
 7 Christum credentes
 8 eius ecclesie subiū
 9 gātur, quæ veraciter
 10 dicit. *Mibi alienigena
 11 subditi sunt.* Nam & de
 12 Iudæis Apostolus di
 13 cit. *quia cecitas ex par
 14 te Israel contigit, donec
 15 plenitudo gentium sub
 16 introiret, & sic omnis
 17 Israel saluus fieret,*
 18 f *Iudæos. Hoc nomē
 perdiderunt dum de
 Christo dixerūt. Hæc
 nescimus.*
 g *Mentiuntur. Nictū
 tur comprobare ver*

h *Ecce faciam illos vt veniant. Parati imitari opera tua per si
 militudinem humiliatis suæ.*
 i *Scient. Extra positi non crediderunt Deū diligere ecclesiam
 quā per mittebat afflicti, q̄ nunc facit fidem dilectionis, id
 est, certitudinē ne succumbatis, quia venio ad remunerandū.*
 k *Seruaſti verbum patientiæ meæ. Præceptum de patientia
 quod in me ostendi, orans pro persecutoribus.*
 l *Ab hora tentationis, &c. s. vel generalis psecutionis in Chri
 stianos statim post Neronē futuræ, vel vltimo tpe Antichri.*
 * Andreas. Tentationis horam aut suam impiorum ty
 rannorum Romanorum aduersus Christianos per seculonē
 appellat: (ea enim iam tū præ foribus vrgebat) a qua se illum
 liberaturum respondet, aut eam certe tempestatem, quam F
 Anu-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesiis. ex
 ponatur vt supra.
 2 Et angelo Philadelphie. Dicunt expositores communiter qd̄
 iste fuit Quadratus, de quo dicitur. 4. Ecclesiastica historia lib. 3. cap.
 quod fuit homo sacris literis valde intelligens, & multa scripsit ad fi
 dei Christi declarationem & infidelium cōsutationem. Sic ergo proced
 ditur, quia primo ponitur eius commendatio, secundo per ipsum in
 fidelium conuersio, ibi. Ecce dabo. tertio promissio, ibi. Qui vicerit,
 Circu primum dicitur.
 3 Hæc dicit sanctus & verus. i. Christus qui est sanctus sanctorū.
 Dan 9. & ipsa veritas Iob. 14. a. Ego sum via veritas & vita.
 4 Qui habet clauem Dauid. idest, potestatem aperiendi intelle
 ctum scripturarum, Luc. 24. g. Aperuit illis sensum, &c.
 5 Qui aperit & nemo claudit. quia nullus potest impedire ab in
 tellectu scripturarum eos quos vult erudire, nec aliquis potest eas in
 telligere, nisi ipso referante.
 6 Scio opera tua. idest approbo.
 7 Ecce dedi coram te ostium apertum, ad scripturas intelli
 gendum, vt prædictum est.
 8 Quod nemo potest claudere. i. te impedire a doctrina veritate.
 9 Quia modicam habes virtu. q. d. quia non dedi tibi gratiam
 miraculorum sicut multis alijs episcopis illius temporis, recompensa
 ni tibi in intellectu sacrarum scripturarum excellenti.

Et

10 Et seruaſti verbum meum, opere & doctrina.
 11 Et non negasti nomen meum. in persecutione fidelium.
 12 Ecce dabo. Hic ponitur consequenter infidelium conuersio per
 ipsum, in diocesi enim sua multi habebant Iudæi, quorum plures per
 eius doctrinā fuerunt cōuersi, & hoc est quod dicitur. Ecce ego da
 bo de synagoga Sathanæ. idest, aliquos de Iudæis quorū congrega
 tio dicitur synagoga Sathanæ pro illo tempore, quia post resurrectionē
 Christi & ascensionem ad calos, & prædicationem apostolorum man
 bant in infidelitate.
 13 Qui dicunt se Iudæos esse. Hebræi enim vocati sunt Iudæi
 a patriarcha, a quo descendit Christus secundum carnē & ideo postquā
 negauerunt Christum, non remansit in eis res huius nominis, sed in
 Christianis consentibus Christum de tribu Iudæ venisse, circumcisi
 spiritu, & non carne, secundum quod dicitur R. 3. d. Non enim qui
 in manifesto Iudæus est, neq; quæ in manifesto in carne est
 circumcisio, sed qui in abscondito Iudæus est & circumcisio
 cordis in spiritu, non litera.
 14 Ecce faciam illos vt veniant, &c. quia plures de Iudæis, vt
 dictum est, conuersi fuerunt ad Christum humiliantes se coram eo, &
 eius ministro Quadrato.
 15 Et scient. per illuminationem fidei.
 16 Quia ergo dilexi te. promouendo non solum ad fidem catho
 licam, sed etiam ad episcopalem dignitatem.
 17 Quoniā seruaſti verbum patientiæ meæ. verbo & opere.
 18 Et ego seruabo te ab hora tenta. per imperatores Romanos
 * domi-

MORALITER.

2 Et angelo Philadelphie. quæ interpretatur saluas adhærente
 domino, iō per ipsam significatur humilitas vara, quæ est cultus
 virtutū, & per cōsequens salus Deo adhærentium, propter quod
 humilibus dicitur. Hæc dicit & sanctus & verus qui habet clauem
 Dauid, qui aperit. humilibus sua secreta. Et claudit, ea arrogantibus,
 Mat. 11. d. Confitebor tibi domine pater celi & terra, quia abscon
 disti hæc, &c.
 6 Scio opera tua, idest approbo,

Ecce

7 Ecce dedi coram te ostium apertum. scilicet gloriæ, quod superbis
 clauditur.
 9. Quia modicam habes virtutem, secundum tuam opinionem,
 sed realiter magnam, quia vere humiles parum aut nihil virtutis
 sentiunt de seipis, Luc. 17. c. Cum omnia bene feceritis, dicite, serui
 inutiles sumus.
 12 Ecce dabo de synagoga Sathanæ i. de malis Christianis & su
 perbis eos ad tuam humilitatem conuertendo, Ideo sequitur.
 14 Ecce faciam illos vt veniant, & adorent, &c. & tam venit.
 † nam

Antichristus sub finē seculi, contra Christi fideles p̄ vniuersum mundū excitabit. Ex qua Christus Dñs sectatores suos, ne supra vires tententur, sese erepturum promittit, siue per corporis dissolutionē ante illud tempus ē medio illos tollat, siue alia via & rōne ab impendenti periculo eosdem eripiat.

* Ambrosius. Vel

hora tentationis diē iudicij significat. Tentationem autem pro manifestatiōe posuit, quia singulorū facta omnibus manifesta buntur. A qua hora tētationis, nos & omnes electos suos Dominus saluabit.

a Tentare habitantes in terra. Sicut in sequētibz sexto sēpius ordine, sic & hic in sexto angelo nouissima designatur persecutio in qua quidam Iudæorum sunt decipiendi: quidam Eliæ monitis legē spiritualiter impleturi, hostem creduntur victuri.

b Ecce venio cito. Tentatio verò veniet, sed ne succumbatis, quia venio ad remunerandum.

c Tene quod habes &c. * Richard. Quia in tribulatione positus erat, vt potē, in medio nationis infidelis prauæ & peruerfæ, & tentationē esse vēturam audiebat, rectē ne in pressuris deficiat, se citō venturū, videlicet ad remunerandū denūciat quasi dicat. Viriliter oēm sustine tribulationē pro me: quia ecce citō venio ad remunerationē. Tene quod habes, fidem, s. & bona opera: & in eis perseuera: ne si nō habueris perseuerantiam, alius accipiat coronam tuam. Cum, n. sit Deo, certus suorum numerus, quando alius per culpam labitur, alius per misericordiam subinducitur; vt in loco vnde lapsi sūt demones ascendant homines: & in cultum diuinum quem Iudæa reliquit, Gentilitas introiit.

* Primas. Hic electorum numerum stupenda consideratione cognoscimus: ostēdens huic numero nec addi quemq̄ posse, nec minui, cum sic istum propriam coronā dicit amittere, vt alius eā percepturus accedat. Vnde intelligitur nec alium posse succedere, si quod ille tenuit, perseueranti fide custodiat. Sic etiam Iudæorum elatio est frustrata, qui de stirpe Abraham gloriabantur. Potens enim est Deus, inquit, de lapidibus istis suscitare filios Abraham, certa promissio maneret ex munere, & gloriatio carnalis vacuaretur in genere.

* Haymo. In hac sententia ostenditur, quoniam remuneratio quæ superbiētibus aliquibus iusto Dei iudicio aufertur, alijs misericorditer retribuitur. Ideo vidēdū est vnicuiq; qui

stat ne per superbiendo, vel alio quolibet mō cadat, ne alius D coronam eius accipiat.

* Cyprian. Quamdiu Salomon in vijs Domini ambulauit, tandiu gratiam Domini obtinuit: postquā dereliquit Domini viam, perdidit & gratiam. Et ideo scriptum est: Tene quod

L. de vnit. Eccle. 3. Reg.

habes, ne alius accipiat

coronam tuam. Quod vtique Dominus nou minaret, auferri posse coronam iustitiæ, nisi quia recedēte iustitia, recedat necesse est & corona.

d Columnam in templo, firmam in se & sustentantem alios verbo & exemplo.

e Non egredietur. Cū sit Deo certus numerus suorum, si quis labitur, alius misericordia eius subinducitur, sicut per superbiā Iudæorum Gentilitas subintravit. Filius iunior. i. Gentilium populus exierat, sed morte vituli saginari, i. cruore Christi reconciliatus non exibat amplius.

f Et scribam super eum, &c. * Andr. In corde inquit, eiusmodi columnæ, diuini nominis supernæque Hierusalem notitiam in scribam: quo pulchritudinem, quæ in ipsa existit, spiritualibus oculis consideret. Et nomen ipsē nouum meum, quod in futuro seculo inter sanctos percelebre erit. Verbū autē postquam citra vllam sui mutationē caro semel nostra causa esse cōtū est, susceptæ humanitati sermonē admeriēs, humanoq; more loquens, celestem patrem Deū appellat suum. Hierusalem autem à supernis descendere dicitur, siquidem diuina cognitio ab Angelis exorta, certo quodam ordine ad homines vsque pertingit. Per Christum namque caput nostrū hi & illi inter se inuicem apti sunt.

g Noua. Vbi nihil vetustatis, sed plena visio pacis.

h De celo, de conformitate celestium creaturarum.

i Et angelo Laodiciæ, &c. * Richar. Episcopū Laodiciæ se primo loco singularum admonitionum, & visionis primæ sacra visio ponit, & iam de lepore, & arrogantia, & iactantia, & peria virtutum & operum iustitiæ grauer reprehendit, admonens ad penitentiam: & penitenti de scelere promittit indulgentiam. Rectē igitur Christus à quo de omnibus his redarguitur, fidelis & verus in principio sermonis illi præscribitur, qui non possit mentiri: & principium creaturæ Dei conuenienter denunciatur, sine quo iustitia non possit haberi, vt cū fidelem, & verum principium boni increpantem se audiret, ad semetipsum citius rediret.

g Noua. Vbi nihil vetustatis, sed plena visio pacis.

h De celo, de conformitate celestium creaturarum.

i Et angelo Laodiciæ, &c. * Richar. Episcopū Laodiciæ se primo loco singularum admonitionum, & visionis primæ sacra visio ponit, & iam de lepore, & arrogantia, & iactantia, & peria virtutum & operum iustitiæ grauer reprehendit, admonens ad penitentiam: & penitenti de scelere promittit indulgentiam. Rectē igitur Christus à quo de omnibus his redarguitur, fidelis & verus in principio sermonis illi præscribitur, qui non possit mentiri: & principium creaturæ Dei conuenienter denunciatur, sine quo iustitia non possit haberi, vt cū fidelem, & verum principium boni increpantem se audiret, ad semetipsum citius rediret.

Hæc F

NICOLAUS DE LYRA,

* dominantes toti orbi & vbiq; fidem catholicā persequentes. Sed contra hoc videtur, nam ista persecutio iam fuerat sub duobus imperatoribus, scilicet Nerone & Domitiano, ut habetur in legenda beati Iohannis euangelistæ, qui de præcepto Domitiani fuit missus in exiliū in insulam quæ dicitur Patmos, in qua scripsit hunc librū, & eodem anno Domitianus interfectus fuit. Dicendum, quod licet persecutio Christianorum per istos imperatores transisset, tamen maior erat futura per aliquos alios sequentes, de qua loquitur hic Iohannes per modum futuri, & antequam veniret iste fuit assumptus a domino. Ideo subditur.

1 Ecce venio cito, ad te accipiendum.

2 Tene quod habes. id est, gratiam tibi datam.

3 Vt nemo accipiat. Cadentibus enim aliquibus a iustitia, in præsentia alijs eis surrogantur, sicut patet in legenda. 40. martyriū, quia vno ex eis cadente, clauicularius surrogatus fuit, & eius coronā accepit.

4 Qui vicerit. Hic consequenter ponitur præmiij promissio, istud tamen præmium videtur esse augmentum gratiæ in præsentia tempore. Dicitur igitur. Qui vicerit, malignum.

5 Faciam illum columnam. i. fortem & potentem in fide, non solum pro se, sed etiam pro alijs confortandis & sustentandis, secundum hunc modum Petrus & Iohannes & Iacobus columnæ dicuntur, ad

ad Galath. 2. b.

6 In templo Dei mei. id est, in ecclesia militante, vt patebit ex sequentibus.

7 Et foras non egredietur amplius, per apostasiam, nec per excommunicationem.

8 Et scribam super eum nomen Dei mei. quia tales inscriptura dicuntur di. Psal. 81. b. Ego dixi dii estis. quod exponens Saluator Iohā. 10. g. dicit. Illos ad quos factus est sermo Dei deos dicit. repræsentat enim in ecclesia personam Dei.

9 Et nomen ciuitatis, &c. id est, ecclesiæ militantis, quod patet ex hoc quod subditur.

10 Quæ descendit de celo. Nam ecclesia militans regitur & ordinatur a spiritibus sanctis. Notandū vero, quod Christus in quantum homo loquitur hic nominans Deum suum, & nomen meū nouum, quia dicitur Christianus a Christo, quod nomen non habuit a principio, licet vocatus fuit Iesus in circūcisione. Luc. 1. sed post baptismū inter homines vocatus est Christus. Et similiter eius fideles a principio non fuerunt vocati Christiani. sed tantum discipuli, postea fide diffusa vsque in Antiochiam fideles ibi multiplicati, primo vocati Christiani, vt habetur Act. 11.

11 Qui habet aurem audiat. exponatur vt supra.

12 Et angelo Laodiciæ. Hæc est septima pars principalis, in qua scribitur

7 Et foras non egredietur amplius. Et scribam. quia conscriptus erit inter ciues celestes.

12 Et angelo Lao. q̄ interpretat, fuit in vomitu, & significat acidosū, q̄ ingressus religionē ex hoc reputat se saluādū. Sicut

† ille

MORALITER.

† nā omni hora diabolus insidiatur fidelibz, ut eos peruertat, 4 Qui vicerit faciā illum columnā in templū Dei mei. i. firmū & stabile in gloria de cuius ratione est securitas. Ideo subditur.

Et

A *Hac dicit amen, &c.* * Iustinus Martyr. Post preces, & eu charitiam totus cœtus Christianorum accinit. Amē Et uox Hebraica lingua significat idem quod Fiat.

B * Ambrosius. Amen, vere, siue fideliter interpretatur. Quod est amē, hoc est, & testis fidelis & uerus. Nō iō se principiū creaturæ Dei dicit, quod ipse sit creatura, sed quod ab ipso omnia sunt creata, ut pote architectus fecit domū, si interrogaueris, quis fuerit principium domus, dicitur tibi. Artifex, qui eam prius mente cœcepit, & post ea edificauit.

C *Testa.* eorum que audiuit a patre intrepidus. Vel, cui fides est adhibenda, in omnibus. Vel, testis operum nostrorum apud patrē.

D *Et uerus.* Veritas est, quia per eum promissa patris cōplentur.

E *Neque frigidus es neque calidus.* quia neque omnino fidem ignoras, neque aperte negas acceptam.

F *Vtinam frigidus.* Non optat eum frigidum simpliciter, sed talem de quo maior spes habetur.

G * Ambrosius. Frigidus non erat, quia quamuis opera fidei nō haberet, sola fide se iustū existimabat. Calidus non erat, quia charitas illi de erat, *Vtinam frigidus esses, aut calidus.* i. vtinam aut charitate serueres, aut te peccatorē sicut es, existimares, ut per timorem ignis æterni penitentiam ad bona opera agenda impellereris.

* Saluianus. Vel hoc est dicere. Vtinam aut calorem, ac fidē bonorū haberes Christianorū, aut certe frigus & ignorantia paganorum. Aut. n. fides te calida Deo insinualet, aut certe ad præsens adhuc legis ignorantia te excusaret. Nūc aut quia Christū iā agnouisti, & negligis quē agnouisti, qui susceptus es quasi intra os Dei p fidei agnitionē, proijceris per teporē.

* Hieronymus. Qui inter uitia atque virtutes, medius fluctuat, & duplici corde accedit ad uirtutem Dei, iste rectissime uocatur beta semicocta, ad quē & in Apocalypsi Ioannis loquitur Deus. *Vtinam aut calidus esses, aut frigidus, nunc autem quia tepides es, euomam te.* Qui tepidi & dormientes, pleni sunt furoris Domni, &c.

F *Incipiam te euomere.* Rem mirabilem dicturus, quod tepidi excommunicandi essent, quia ab hominibus boni credebantur, dicit se veracem in omnibus ut in hoc sibi credatur, & si illi respiscere uoluerint, promittit conseruationem, quia dedit primam fidem.

G *Ex ore meo.* De ore euomitur qui in deteriora præcipitatur, vel qui inpenitens moritur.

H *Diuersum.* purgatus in baptismo. Vel, diues scientiæ diuinæ. Vel secularis.

I *Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum.* Quia talia opera non perducunt ad salutem.

Sal-

Non

NICOLAUS DE LYRA.

Euseb. l. 5. cap. 24. vocat Sagarem. * scribit episcopo Laodicensi, quem aliqui expositores asserunt fuisse sanctū. Segarem, hoc allegantes ex 5. libro Eccl. siastica historia. 23. ca. Sed salua eorum reuerentia non nominatur ibi episcopus, sed sacerdos & martyr. & ibi dicitur quod Laodicia requiescit, plures autem alij ibidem nominati sub nomine episcopi exprimentur, dato tamen, quod fuerit Laodicia episcopus, non habetur propter hoc propositum, sed magis ut videtur oppositum, nam illud quod sequitur in textu, Quia tepidus es & nō calidus, nec frigidus, incipiā te euomere ex ore meo, non videtur cōuenienter sibi applicari, quia ex sermone charitatis obtinuit palmam martyrii, nec etiam populo sibi subiecto, rationibus prædictis in consimilibus articulis. Ideo saluo meliori iudicio dico, quod fuit alius minoris perfectionis existens. Tunc enim ut prædictum est, sancti episcopi frequenter occidebantur, vel in exilium mittebantur, & succedebant eis alij minus deuoti. Sic ergo proceditur, quia primo ponitur culpa reprehensio, secundo salubris monitio, ibi, Suadeo tibi. tertio præmij promissio, ibi, Qui uicerit. Circa primum dicitur.

- 1 *Hac dicit Amen. aduerbium est Hebraicū, & signat idē quod uere, propter quod attribuitur Christo, qui dicit de seipso Iohan. 14. a. Ego sum uia ueritas & uita.*
- 2 *Testis fidelis. paternæ maiestatis, secundum quod dicitur Iohan. 3. b. Quod scimus loquimur, & quod uidimus testamur.*
- 3 *Qui est principium creaturæ Dei. Nam omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Iohan. 1. a.*
- 4 *Scio opera tua. esse supple. imperfecta. ideo subditur.*
- 5 *Quia neque frigidus es. deuitans transgressiones pena timore.*
- 6 *Neque calidus. idest implens præcepta mea seruire charitatis.*
- 7 *Sed quia tepidus es. idest, tardus ad bonum, acidiosus & odiosus.*
- 8 *Incipiam te euomere. idest, a me te eiecere, sicut quid abominabile. nam ociositas omnium uitiarum est sentina.*
- 9 *Quia dicit. te falso iactando de meritis.*
- 10 *Quod diues sum. scientia & uirtute.*

Et

M O R A L I T E R.
† ille episcopus Laodicensis dicebat fidē sine operibus sufficere ad salutem, & sic nec frigus timoris, nec calor charitatis excitant ad bonum opus, propter quod abominabilis est Deo & angelis eius, & per consequens de consortio sanctorum euomendus.

Quod

- 11 *Et locupletatus. ex exercitio doctrinæ.*
- 12 *Et nullius egeo. idest, doceri ab aliquo.*
- 13 *Et nescis quia tu es miser. per carentiam gratiæ.*
- 14 *Et miserabilis. per reatum penæ.*
- 15 *Et pauper. bonis spiritualibus.*
- 16 *Et cæcus. quia non uides tuos defectus.*
- 17 *Et nudus. idest, uirtutibus spoliatus.*
- 18 *Suadeo tibi. Hic consequenter ponitur salubris monitio, cum dicitur. Suadeo tibi emere. operibus bonis.*
- 19 *Aurum ignitum. idest, sapientiā charitate accensā, aliter inflaret per superbiam. Sed contra hoc dictum uidetur Apostolus dicere Rom. 11. a. Si autē gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Charitas autem idem est cum gratia, vel ei inseparabiliter annexa, & per consequens non emittitur per opera. Dicendum, quod gratia uno modo accipitur pro habitu animam gratam faciēte Deo. Alio modo pro motione diuina, qua mouet animam ad bonum supernaturale, sicut motione generali mouet omnia ad bona sibi connaturalia. Similiter meritum dupliciter accipitur, uno modo pro merito condigni, alio modo pro merito congrui. Si autē accipiatur gratia primo modo & omnino prima, sic non cadit sub merito condigni, & sic intelligitur dictum Apostoli præallegatum, tamen habens gratiam primam ex operibus meretur de condigno eius augmentationem. prima tamē gratia bene cadit sub merito congrui, quia si homo faciat quod in se est se disponendo ad gratiam, congruum est quod Deus illi infundat eam, si autem accipiatur secūdo modo, sic non cadit sub merito, sed præcedit omne meritum condigni & congrui, talis enim influxus diuinus communiter fit omnibus hominibus, quando sunt in uita presenti, sed aliqui sequuntur huic influxum per conatum liberi arbitrii se disponentes ad supernaturale bonum, & sic merentur de congruo gratiam habitualem sibi infundi a Deo, & per eam eius augmentationē de condigno, alii uero non sequuntur, propter quod demerentur sibiipsis relinqui ulterius & in peccata labi per defectibilitatem liberi arbitrii. Sequitur.*
- 20 *Ut locuples fias. diuitiis spiritualibus.*

Et

- 10 *Quod diues sum & locupletatus. in spiritualibus, eo quod habes habitum religiosum.*
- 13 *Et nescis quia mi. es. priuatus bonis spiritualibus, magis quam secularis etiam malus, cæteris tamen paribus.*
- 18 *Suadeo tibi a me emere. per exercitationem in bono opere.*
- 19 *Aurum ignitum. idest, charitatis incendium.*

Et

Sa Non appareat confusio. Melius est hic erubescere ocram pau- cis, quam in futuro coram omnibus. Vel non dimittam pro erubescencia.

* August. Sicut magnam arborem vitere, & fructum non reddere nihil prodest, sic nihil prodest Christianū dici, & Christiana opera non habere, & ideo dicit. *Confulo tibi a me emere aurum conflatum*, id est, cōtende, vt pro nomine Christi aliquid patiaris. *Et collyrio vnge oculos tuos*; vt quod libenter per scripturas cognoscis, opere impleas.

* ANDREAS. Sicut dicitur lubet, a me, inquit, qui veras stabileque opes largior, feruētī desiderio, volentique animo ignitum aurum emit, nepe sacrae doctrine verbum igne exploratū splēdidumque reddi- tū. Per hoc enim cor-

Fl. 18, c.

L. lapsis.

C

^a Iphis virtutibus; ^b **& vestimentis albis induatis, † vt non appareat confusio** ^a virtutibus ^b nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, vt videas. † ^a Causa p̄missa. ^b Facio cognoscere peccatum. ^c Castos reddo. ^d Quos vi- des pati a d̄uersa. **Ego quos amo, arguo, & castigo. Aemulare ergo, & peni- tentiam age. Ecce sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, introibo ad illum, & cenabo cum illo, & ipse mecum. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cū patre meo in throno eius. Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesijs.**

di tuo eiusmodi thesaurus obringet, qui nec violari, nec diripi facile poterit. Vestierisque splendida virtutum stola, qua nuditas quam ex peccato contraxeras, contegetur Per collyrium autem innuere videtur externarum rerum penuriam, munerumque despicientiam. Nam si dona videntium oculos excaecant, omnino munerum contemptio hos aperiet.

b Collyrio. Oculi, vt videamus inungentur, cum ad cognoscendum veri luminis claritatem, intellectus nostri acie medicamine bonæ operationis adiuuamus. *Collyrio in. Præceptum domini illuminas oculos.* Vel inunge dono spiritus sancti mentem quam terrena concluderant.

c *Ego quos amo, &c.* * Andreas. Pape, quanta Dei clemētia? quanta suauitate & benignitate reprehensionem temperat? * Cyprianus. Qui peccantem blandimentis adulantibus palpat, peccandi fomitem subministrat nec comprimit delicta, ille, sed nutrit, At qui cōsiliis fortioribus redarguit, simulatq; instruit

struit fratrem, promouet ad salutem. *Quos diligo*, inquit Dominus, *D redarguo, & castigo.* Sic oportet, & Dei sacerdotem non obsequis decipientibus fallere, sed remediis salutaribus prouidere * Hieronimus. Magna ira quando nobis peccantibus. non irascitur Deus.

Epistola ad Castrucium

† 49. dist. c. hinc etenim. † Pro. 3. b. Gene. 12.

Prouer. 3.

Psal.

E

* Haymon. Multis modis Deus omnipotens arguit, & castigat quos amat, ideo, que libenter eius toleranda sunt verba, & verbera. Hinc per Salomonē dicitur, *Quem digit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit.* Econtrario reprobus in suis voluptatibus remanere permittit, iuxta illud: *Diuisi eos secundum desideria cordis eorum.* **d** *Ecce ego sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit, &c.* Expecto vel in spiritu, vel per prædicatores voco.

* Ambrosius Pulsat Dominus ad ostium nostrum, cum per scripturam diuinam quotidie nos admonet, vt vicia relinqueres. ad bona opera agenda conuertamur. Vocem eius audimus, & ianuam aperimus, cum mandata eius tota mentis intentione suscipimus Ad nos vero intrat, cum de nostris profectibus gaudet, Cenamus nos cum illo, cum de spe celestis glorię exultamus.

e *Sedere mecum in throno meo.* Iudicate in illis in quibus sedeo, & iudico. Hæc de prælatis, & per prælatos de subditis.

* Primasius. Confessorem, participem potestatis dicit atq; iudicij, de qua Ioannes. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Et. *Sedebitis mecum in duodecim thronis, iudicantes duodecim tribus Israel.*

Iohan. 10. Matth. 19.

f *Sicut, & ego vici, & sedi, cum patre meo in throno eius.* Quia victoria, & sessio eius est causa victorię, & sessionis eorum.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et vestimentis albis induatis, id est, virtutibus.
- 2 Et non appareat confusio nuditatis tuæ, coram Deo & angelis sanctis.
- 3 Et collyrio inunge oculos tuos, vt videas, id est, gratia spiritus sancti qui illuminat oculos mentis. Dicunt autem. Inunge, quia licet gratia sit a solo Deo data, tamen in potestate hominis est vt sibi deur, quia potest se ad eam dispnere modo dicit.
- 4 Ego quos amo arguo, & castigo. sicut pater filios dilectos.
- 5 Aemulare ergo, id est, imitare bonos.
- 6 Et penitentiam age, de peccatis perpetratis.
- 7 Ecce sto ad ostium cordis humani.
- 8 Et pulso, ad bonum superuaturale monendo.
- 9 Si quis audierit vocem meam, monitioni meæ consentiendo. Et

- 10 Et aperuerit mihi ianuam, per conatum liberi arbitrii ad bonum.
- 11 Introibo ad illum, scilicet per gratiam gratum facientem habitando in illo.
- 12 Et cenabo cum illo, & ipse mecum. Nam Deus in tali homine delectatur, & ipse in Deo.
- 13 Qui vicerit. Hic ultimo ponitur præmij promissio, cum dicitur. Qui vicerit, in sultus mundi, carnis, & diaboli.
- 14 Dabo ei sedere mecum in throno meo, id est, quietem in caelesti regna.
- 15 Sicut, & ego vici, per passionem meam.
- 16 Et sedi cum patre meo in throno eius. Marci ultimo d. Assumptus est in celum, & sedet a dextris Dei.
- 17 Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Exponitur vt supra,

CAP.

MORALITER.

2 Vt non appareat confusio, in iudicio finali.

3 Et collyrio inunge, id est studio sacrae scripturae, quod illuminat intellectum.

5 Aemulare ergo, id est, imitare bonos, Cætera patent.

MORA-

CAP. III.

Hæc hæc vidi. Richardus. Præcedens visio ma- iora, & pleniora quã reliquã, continet documẽta, vt pote q̃ ad vni⁹ regionis videlicet Asiẽ speciali- ter missa est correctionẽ. Ista vero quẽ sequitur

longe maiora, obscu- riora, & sublimiora continent sacramen- ta, sicut quã ad vni- uersã generaliter Ec- clesiã pertinent erudi- tionẽ. Vnde in huius sanctã visionis ingres- su sancto Theologo recte dicitur. *Ascende huc, & ostendam tibi quã oportet fieri post hæc.* Liqueat ex eo quod dicitur, *Ascende, Ex cellẽtiõra esse ea, quã visurus erat, quam ea*

quã viderat. Agit autẽ ista visio de Sedente in throno, De li- bro septem sigillis signato, & de agno librum aperiente. De- scribit etiam multiplices sanctã, Ecclesiã vsque in finem tri- bulationes, & sequentes beatitudines, vt electi ex auditu tri- bulationum, contra eas præmuniantur, & ex promissione re- tributionum robustiores efficiantur.

Hæc visio de reuelatione mysteriorũ, Correctos enim cõpetẽ- ter sequitur secretorum reuelatio. Hęc visio potest appellari reuelatio mysteriorum, quã spiritu aperiuntur.

a *Post hæc vidi.* In hac secunda visione agit de sedente in throno, & de ornatu eius, & de agno aperiente librum, id est, diuinam dispositionem de reparatione humani generis, & de soluente. 7. sigilla. i. obscuritates vt cum viderimus Deũ tantã intelligentiam scripturam impendisse hominibus, grati ei simus, nec pro ea pati formidemus.

Visio hæc non prima, sed secunda ponitur, quia iam suos inuitat ad tribulationes, quas non valent pati, nisi neglecta prius corrigatur, quod fuit in prima correctione. Fere hæc tota visio de fidelibus ultimis agit, quod multum valet ad animationem præsentium, pauca etiam de his inducit qui anteq̃ incarnationem Christi passi sunt quod ad idem valet.

Iohan. 10.

b *In cõs. scriptura q̃ est uia ad uitã, uel Chrs est ostiũ cuius mysteria ante clausa, modo aperta his q̃ fide, & ope sũt celũ.*

c *August. & Primasi.* Ostium apertum Christum dicit natum, passum, ac suscitãtũ, qui est ianua, ipso dicẽte, *Ego sum ostium.* Cœlũ Ecclesiã dicit, eo quod sit habitaculũ Dei ubi cœlestia geruntur, Hoc est, quod sicut in cœlo uoluntate Dei, ita fieri postulamus in terra. Aliquando autem cœlũ, & terrã & eccle-

& ecclesiã dicit. propter terram quẽ & celũ cõstitit, siue cũ in fideles rectis fidelĩ prædicationibus acquiruntur, siue cũ caro spiritui subditur, siue cum terrena cœlestibus reconcilia- ta iunguntur.

* AMBROSIO. Ostium apertum esse dicitur, quia omnibus ad se venire deside- rãtib⁹, quãuis scele- rib⁹ deprimãt Chri- stus ostiũ misericordi- diẽ suẽ aperire non dedignatur, sicut ip- se dicit in euãgel, *ve- nite ad me omnes qui laboratis.* &c.

CAP. III.

Non tempore, sed ordine. Videre potuit, quia.

Ost hæc vidi, & ecce ostium apertum

in cœlo, & vox primã quam audiui,

tanquam tubã loquentis mecum, di-

cens, *Ascende, huc, & ostendã tibi quã*

e oportet fieri cito. Post hæc statĩ fui in spiritu. Et ecce sedes

ret fieri, ut pote in eodem statu quo ceperint, permanfura. Vel post correctionẽ oportet uidere secreta per quã animẽ- tur in prælia. Vel quẽ oportet fieri cito post hæc, id est, in ulti- mis fidelibus. Vel, post hæc fui in spiritu.

c *Statim fui in.* Nõ repugnaui, sed abieci curã toti⁹ terrẽtis. **f** *Et ecce sedes.* Maiores in quibus sedet Deus, & iudicat, sed, etiã iu subditis ubi alij. Vel quidam ita erant apti, vt compe- tenter Deus sederet, & quiesceret in eis.

* August. Solium positum est sedes iudicantis, super quam vidit similitudinem iaspidis, & sardij. Iaspis aquã colorem habet, & sardius ignis. In his duobus lapidibus duo iudicia in- telliguntur, vnum quod iam per aquã factum est in dilu- tiõ, aliud quod erit per ignem in consummatione sæculi, Potest etiã hoc loco vita seruorũ Dei intelligi, quia ad limi- tudinem aquã & ignis interdum in hac vita omnes sancti habent prospera, interdum patiuntur aduersa.

* Andreas. Per hanc sedẽ, Christi in sanctis requies desi- gnãtur, siquidẽ in illis velut in throno quodã insidet. Ceterũ patri, quẽ hoc loco visũ inducit, nullã omnino corporeã fi- gurã affingit, vt in prima visione Filio affinxerat, verũ pre- tiosis tantũ lapidibus illũ comparat, Iaspidi quidẽ qd̃ is viri- dis existat, suaq; viriditate Diuinẽ nature, quẽ sem p̃ floret, & viret, & escã viuentibus præstat, symbolũ præ se ferat. **A**si milatũ Sardio ob terrorũ quem hostibus incurtere natus est. Auunt namq; Sardium feris, spẽ & risque terribilẽ videri, præterea, vi naturali egra corpora sanare solitum. Sane vt magno Epiphany placet, non modo tumoribus, si commo- de adhibeatur, medetur, verum etiã ferro illatis vulneribus.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Hæc hæc vidi. Descripta visione beati Iohannis, quã respi- cit informationem septem ecclesiarum Asia specialiter, li- cet ex consequenti respiciat aliarum ecclesiarum informa- tionem vt prædictum est, hic consequenter ponuntur visio- nes eiusdẽ respicẽtes directe informationẽ totius ecclesiã generaliter. Nã in spiritu sub quibusdã imaginibus vidit decursum ecclesiã ab apo- stolorũ tẽpore vsque ad finẽ mudi, quantũ ad tribulationes, consolatio- nes & immutabiles notabiles quarũ tamẽ aliquẽ iam præcesserunt, & aliquẽ sunt futura. Visiones ante istas imaginarias beatus Iohan- nes scripsit, intellectum tamen earum non exprisit, licet ad plenum in- tellexerit, aliquando tamen interposuit per quã datur via ad reliqua aequaliter capienda, sicut supra i. ca. dixit. Septem candelabra aurea, septẽ ecclesiã sunt, & septẽ stelle septẽ angeli. i. episcopi earum. & si- militer in sequentibus aliqua dicit, licet raro ad aperiendum aliqua- liter intellectũ occultiorum, vt patebit in locis suis, domino concedente. propter quod intellectus literatis non est ille, qui per voces significatur immediate, sed ille qui per imagines significat, sicut Iudic. 9. b. dicitur, qd̃ ligna dixerant ad arborẽ rhamnũ, veni, & tũpa nobis. sensus literalis non est de arboribus vel lignis, sed de viri Siehem per ligna significatis, cui fecerunt super se Abimelech regem. Sciendũ etiã, quod istã visiones nõ distinguuntur ex parte tẽporis in quo factã sunt, quia Iohannes totum vidit vna die, quod patet pro hoc quod dicit i. c.

Eui

Fui in spiritu, in dominico die. sed distinguntur a parte temporũ in quibus partim impletũ sunt, & partim implendũ, vt magis videbitur inferius persequendo. Residuum igitur huius libri in duas partes diui- ditur, quia primo ponitur modus huius visionis, secundo cursus imple- tionis, 1a. 6. Circa primum secũdũ, quod tota Trinitas reuelant Apocalypsim homini Christo, Christus autem Iohanni per Angeliũ in eius persona loquentem, Christus enim homo superior est angelis, pro- pter vnionem ad suppositum diuinum, & plenitudinem gratiã, licet sit minor angelis ratione nature humana, secundum quod dicitur Heb. 2. Igitur primo ponitur maiestas Dei reuelantis, secũdo dignitas hominis Christi reuelationem recipiẽtis, cap. se. Primum declaratur ex tribus. s. ex imperiali throno, & ex nobili consortio, ibi, Et in circuitu sedis. & reuerenti obsequio, ibi. Et requiẽ non habebant: Circa primum dicit beatus Iohannes. Post hæc vidi, Sic enim videbat imaginariẽ ac- si ostium cali aperiretur, per quod designabatur quod decursus ecclesiã sibi reuelabatur, quã cœlum in scriptura nominatur, secundum quod dicit Gregorius homil. 36. Regnum cœlorum præsentis temporis ecclesiã dicitur, in qua doctõr qui mandatum soluit minimus vocatur, &c.

2 Et vox prima. In quo notatur autoritas angeli loquentis, vt di- ctum est supra. j. cap. **3** Ascende huc. ad videndum ecclesiã decur- sum. ideo subditur. **4** Et ostendam tibi. secundum ordinationẽ Dei, quã non potest frustrari. Et. **5** Statim fui in spi. visionem imagina- riam intelligendo. **6** Et ecce sedes posita erat in cœlo. Per quã sedem intelligitur autoritas, & potestas Dei ecclesiã regentis.

Et fu-

MORALITER.

I Post hæc vidi, & ecce ostiũ apertum. Per qd̃ intelligitur Chri- stus, qui dicit de seipso Iohannis. x. b. *Ego sum ostium.* Et istud ostiũ dicitur apertum, q̃a Chrs paratus sem p̃ ad recipiendũ misericorditer penitentes. Sed quoniã eius misericordia nõ est si-

est sine iustitia, ideo sequitur.

6 Et ecce sedes posita, scilicet Christi iudicantis. hoc debet præ- eator qui per Iohannem significatur, attente videre, & popu- lo nunciare, ne de Christi misericordia nimis confidat vel de rigore suã iustitiã desperet.

Et in

A *a* - *Sedens*. Christus supra inter candelabra ambulans, nunc sedens, id est, iudicans merita singulorum, de quo digne facit hic memoriam, quos hortatus est ad pugnam.
b *Qui sedebat*. Vbi tantum boni sunt, non est opus iudicare, id est, discernere, vbi boni & mali, ibi discretionem oportet.
c *Similis erat aspectui*. Prius incognitus per carnem mundo apparuit, confringens inimicos, robur suis tribuens.
d *Iaspidis & sardinis*. Per colorem duorum lapidum notat deum & hominem.
e *Et iris*. * Andreas. Porro Iris quae Smaragdi colorem aemulatur, varia & florida caelestium virtutum & ordinum ornamenta, diuersaque eorundem munia & ministeria aduibrat.

* August. Iris graeca latinaque lingua arcus vocatur, qui in die pluuiae apparere videtur. Et quid per hanc, nisi reconciliatio mundi designatur, quae per incarnati Verbi dispensationem facta cognoscitur?
 Quasi, vidi preparantes se ad hoc, ut acciperent Deum sessorem, & ne deficerent, vidi auxilium. Hoc est, iris erat in circuitu sedis similis visioni, &c. id est, pax. i. propitiatio Dei quae est in circuitu, ut protegens. Quam & baptismus qui est viridis color, & sanguis Christi facit qui est rubeus color. Vel his coloribus notatur iudicium, aqua praeteritum, ignis futurum, in quibus suos saluabit.
f *Smaragdine*. Per colorem viridem Smaragdi, quod color est aquaticus baptismus intelligitur. Per ruborem eiusdem, dona spiritus sancti in baptismo accepta, per quae comburantur peccata.
g *Viginti quatuor seniores*. Duodecim prophetae. 12. apostoli, quamuis plures vtriusque ordinis.
 Doctores alias dicuntur. 24. alias 12. Omnes doctores veteris siue nouae legis dicuntur 12 propter fidem Trinitatis quam annuntiant. 4. partibus mundi. Vel. 24. fiunt per sexies. 4. Sex referuntur ad opera. quae 6. diebus fecit, quatuor ad euangelia, id est, haec quae in nouo & in veteri Testamento opera Dei colit.
 * Augustin. Seniores totam Ecclesiam dicit, sicut & Esaias

Cum in medio senum fuerit glorificatus. Viginti quatuor seniores, praepositi & populi sunt. In duodecim Apostolos, praepositos, & in alijs duodecim, reliquam Ecclesiam intellige.
 * Ambros. Viginti quatuor seniores in hoc libro, aliquando patres veteris testamenti, aliquando noui aliquando simul vtriusque significane
 Quando sedemus, a labore quiescimus
 Per sedilia igitur viginti quatuor, viginti quatuor libri veteris testamenti designantur. Super. 24. igitur thronos. 24. seniores sedisse visi sunt, quia patres veteris testamenti a laboribus & curis huius seculi in lectione & meditatione diuinitum librorum quodammodo quiescebant. Per alba vestimenta, vitae puritas, per coronas aureas, opera bona designantur.
h *Circumsto*. al. Peccata teguntur & alben virtutibus.
i *Coronas*. id est, victoriam per sapientiam & charitatem etiam ad inimicos.
k *De throno*. id est, ecclesia, id est, aqua pluit fulgura, id est, miracula quae terrent, & illuminant.
 * Ambros. Per fulgura, miracula quae operatur Deus per sanctos suos, per voces, predicatio, per tonitrua vero, terror gehennae ignis designat. Quia sancti predicatorum eos quos amore caelestis patrie a vitijs reuocare nequeunt, eis tormenta aeterna quae impijs preparata sunt opponunt, ut quos blanditijs nequeant, saltem terroribus a vitijs compescant.
l *Septem spiritus*. Lampades dona spiritus sancti, quae accendunt & illuminant, parata omnibus illis qui sunt sedes Dei.
m *In conspectu*. Quia intelligunt sacramentum & re sacramenti, nec recipiunt nisi quos idoneos viderint & cognouerint.
 * Andreas. Per septem hos spiritus, aut septem angelos caeteris praestantior es cum Ireneo accipere oportet, aut septem viuifici illius Spiritus charismata, quorum mentionem facit Esaias propheta. Haymon. Septem spiritus dicuntur, cum vnus sit, propter septiformem gratiam, quae super Dominum, requiescisse narratur. Bene autem lampadibus comparat.

Et in conspectu sedis id est, baptismi sacramentum.
 Cum

NICOLAUS EDLYRA.

- 1 Et supra sedem sedens. scilicet Deus trinus & vnus.
- 2 Et qui sedebat similis erat aspectui iaspidis & sardinis. Tales apparitiones fiunt secundum conuenientiam ad id quod reuelatur. Deus autem sic apparebat, ut gubernans ecclesiam militantem. Circa quam se habet ut consolator & charitatis incensor, propter quod in primitiua ecclesia super apostolos misit spiritum sanctum in similitudine ignis. Ideo dicitur hic coloris iaspidis, id est, viridis, color est confortatus visus, & sardinis, id est, rubei coloris, qui propter similitudinem ad ignem signat incendium charitatis.
- 3 Et iris erit in circuitu. Per quam designatur sedes Dei ad ecclesiam suam. Nam iris signum est foederis inter Deum & terram, ut dicitur Gene. 9.
- 4 Similis visioni Smaragdine. Smaragdus autem est viridis coloris, & hic est vnus de coloribus iridis, & sic apparebat ille iris imaginarius, quod color viridis intensior caeteris videbatur. In quo designatur consolatio Dei suis electis affutura, maxime in tribulationibus ecclesiae futuris, eo quod viridis color est confortatus visus.
- 5 Et in circuitu sedis. Hic consequenter describitur Dei maiestas ex nobili consortio, cum dicitur. Et in circuitu sedis, sedi, viginti. Per quae designantur vniuersae cathedrales ecclesiae, quae licet sint multae, tamen sub tali numero designantur, propter concordantiam noui Testamenti ad vetus, in quo legitur. 1. Paralip. 25. quod sanctus David volens augmentare cultum diuinum, statuit viginti quatuor sacerdotes in templo per hebdomadas successiue ministrantes, in sacra. n. scri-

- scriptura frequenter ponitur determinatus numerus pro indeterminato, sicut supra dictum est. 1. ca. quod per septem spiritus Dei intelligitur multitudo angelorum sanctorum, & sic dicit Greg. Homil. 25. quod per septem demones vniuersa vitia figurantur.
- 6 Et supra thronos viginti quatuor. Per quos designantur vniuersi episcopi, in quibus debet esse aetatis & morum maturitas.
  - 7 Circumamicti albis. Nam in ipsis debet resurgere castitas.
  - 8 Et in capitibus eorum coronas aureas. Nam in mentibus eorum quae dicuntur capita respectu virium sensitiuarum, debet resurgere sapientia claritas, quae per aurum frequenter in sacra scriptura designatur.
  - 9 Et de throno. scilicet Dei.
  - 10 Procedebant ful. vo. & tonitrua. i. coruscatio miraculorum, & denuntiatio praemiorum pro bonis operibus, & terror suppliciorum pro malis: ista vero tria in primitiua ecclesia & post temporibus multis concedebantur a Deo ecclesiae praelatis.
  - 11 Et septem lampades ardentes ante thronum. s. Dei.
  - 12 Quae sunt septem. Et exponendo quid per lampades septem intelligatur, aperit aliqua aliter ad alia capienda. Dicuntur autem hic septem spiritus Dei, septem dona spiritus sancti, parata dari disponentibus se, ideo dicuntur ante Dei thronum esse. Vel per septem spiritus intelligitur vniuersitas sanctorum angelorum parata ad Dei beneplacitum exequendum, secundum illud Heb. 1. d. Omnes administrator ij spiritus sunt, &c. Qui dicuntur lampades ardentes, quia illuminant & accendunt fideles ad cognitionem & amore caelestium.
  - 13 Et in conspectu sedis. id est, baptismi sacramentum.

MORALITER.

- 5 Et in circuitu sedis sedilia. i. societas electorum ad tres angelorum Hierarchias assumptorum, secundum tres octonarios. in 24. contentos. Octonarius vero quietem beatitudinis significat.
- 11 Et septem lampades. i. angelorum societas, ideo subditur

- 12 Quae sunt septem spiritus Dei. id est, vniuersitas angelorum nam per septenarium numerum vniuersitas sicut frequenter dictum est, figuratur.
- 13 Et in conspectu sedis. i. baptismi sacramentum, sine quo non est accessus ad Dei conspectum, Iohan. 3. a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in re. Dei.

† Et

A Spiritus sanctus, quia ad Dei amorē sanctos accēdit, & lumine fidei illuminat, ne foueā erroris incurrat. Neq; alibi nisi ante thronū lucēt, quia Spiritū sanctū habere non possunt, quicūque extra Ecclesiā sunt heretici. Vñ & in Canonibus dicitur, vt si tales iterū Ecclesię cōiungi per rectam fidē voluerint, accipiāt manus Episcopi impositione, quatenus sic possint recipere Spiritum sanctum quē perdidērunt.

a *Mare vi.* Baptismus sinceritate fidei lucidus post quem tribulationis igne electi ducuntur ad firmitatē bonorum operū, sicut ex aqua durefcit Crystallus.

b *In me.* Planicie quandā ad similitudinē iudicis, qui habet plateā latam & spaciōsam, vbi sedet & iudicat iudiciā.

c *Sedis.* Ierusalem velut sustentatores, vt homo, vt vitulus, vt leo, vt aquila.

d *Quatuor.* propter officium quadrifarię prędicationis.

e *Anima.* Christus, qui natus est, passus, resurgēs, ascēdēs. Fideles quoque rationales, ināsuētī, vt homo: Sine terrore ferentes aduersa, vt leo: Sese mortificantes, vt vitulus. Cęlestia petentes, vt aquila.

f *Plena ocn.* Memores pręteritorū peccatorū, & cauētes sibi in futurū, vel habētes cōgnitiōē de his quę Deus fecit, vel facturus est in fine mundi, vel vete. & no: Testamentō vel placēt Deo & hominibus.

B * Ambro. Quatuor animalia, non solū quatuor Euangelistas, sed & omnes doctores Ecclesię qui eorū sequitur doctrinā, designāt. In circuitu vero sedis stant, q̄a doctores Ecclesię populū sibi cōmissū, & a visibilibus, & ab invisibilibus hostibus, quāta virtute possūt defendit. In medio sedis consistunt, quia vnumquēque eorū vt in virtutib. omnibusque bonis operib. proficiāt, admonere nō desinūt. Quatuor hęc igit animalia añ & retro oculos habuisse visa sunt, quia predicatorēs sancti & futura & pręterita inspicūt. Añ, oculos habēt, quia dē iudicij damnationēque impiorū, gloriāque iustorū dum inspicūt, auditoribus suis qđ cauere, & quid appetere debeat, ostēdunt. Retro oculos habent, quia vitā pręcedentium patrum dum intuent, & ipsi in eorū imitatione proficiunt, eorūque vitā atque doctrinam auditoribus suis anteponunt, vt & ipsi in eorū imitatione proficiāt.

g *Leoni.* Leo mortuus nascit die tertia voce patris viuificatur. Sic & Ch̄s die tertia resurrexit, & resurgere oportuit, quia mortuus fuit, & mori potuit, quia homo, & cū homo & mortuus resurgere oportuit, quia aquila, idest, Deus.

Ezech. ab. C.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Simile crytallo. Quia non est mobile vel fluidum. sed imprimit characterem indelebilem: propter quod non est reiterabile.

2 Et in me. se. &c. qua. i. quatuor euangelista; vt dicunt aliqui. Sed litera sequens videtur in aliquo d̄sonare, vbi dicitur: Et animal primū simile leoni &c. & tertiū animal habens faciē quasi hominis. nam per faciē hominis intelligitur Mattheus, vt dictum fuit supra In principio euangelistarum, & in hoc concordant sancti doctores. Mattheus verō non est tertiū in ordine euangelistarū, sed primus, & primum scripsit euangelium, vt dicit Hiero. in prologo super Mattheum. Ideo videntur alii probabilis dicere, scilicet quod per quatuor animalia intelliguntur quatuor patriarchales ecclesia, quarum prima est Hierosolymitana, nam ibi incēpit ecclesia. et assimilatur leoni, propter constantiam ibi exstentium, vt patet de Petro & Ioanne. Act. 5. qui constanter dixit: principibus Iudæorū. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. & iterum. Si melius est in cōspectu Dei vos potius audite quam Deum, iudicate, non enim possumus

Ecclesię patriarchales quatuor.

MORALITER.

2 Et in me se. & circū se qua. ani. scilicet quatuor euangelista.

† Et ani. pri. si. leo. Nam euangelium Marci, qui per leonē significatur, euangelium Petri d̄, quia Marcus scripsit euangelium sicut Petrum referentē audiuit, vt habet libro vii. titū illustrū. Et similiter ibidē dicitur, quod cū Paulus in epistolis suis euangelium suū nominat, intelligit de Luca volumine, vt dixerūt doctores aliq. Et q̄a Petrus & Paulus sūt apostoli pręci-

nē posuit, post leonē; quia Christus in prędicatione leō fuit post vitulus, quia sacrificatus fuit, tandē aquila, quia ascēdit in celos, Iohannes impleta videns, leonem pręponit quasi fundamentum totius fidei.

* Ambros. Figuras quatuor animalium non omnes auctores vno modo exposuerunt. Sed ab antiquioribus nobis traditum est, vt per leonē, Marcum intelligerent, per vitulū, Lucā, per hominē, Mattheū, per aquilam vero Ioannem.

* Andreas. Eiusmodi animalia propheta Ezechiel con-

templatus quoque legitur.

* Ireneus. Neque plura numerō quam quatuor, neque rursus pauciora cupit esse Euangelia. Quoniam. n. quatuor mundi regiones sūt, & quatuor principales spiritus, columna autē Ecclesię est Euangelium, cōsequens est quatuor eā habere columnas. Ex quibus manifestū est quoniam Verbum quadriforme nobis dedit Euangelium, quod in vno Spiritu continetur. Et emini Cherubim, quadriformia, & formę ipsorum, imaginēs sūt, dispositionis Filij Dei.

* Haymo. Mattheus idcirco per hominē intelligitur, quia humanitatē filij Dei describit in tēpore, dicens. *Liber generationis Iesu Christi.* Marcus per leonē intelligit; quia a clamore inchoat, veluti leo, dicens. *Vox clamantis in deserto.* Tertium ponit scriptura vitulū, quia a sacerdotio cepit dices. *fuit in diebus Herodis regis; Sacerdos quidam.* Quarto loco ponit aquilam, quia vtrq; Iohannē significat, qui a Diuinitate cepit &c. Hęc quatuor animalia significabāt quatuor flumina Paradisi, de vno fonte Christi in Ecclesia manantia. Similiter & quatuor circuli arcę, quib. portat Ecclesia. Significat quoq; hęc quatuor animalia Dominū nostrū Iesum Christū, qui natus est vt homo, passus est vt vitulus, resurrexit vt leo, ascendit super omnes celos vt aquila.

h *Et quatuor animalia singula eorum habebant.* Quasi, ad hoc vt ista de Christo prędicarent bene instructa erant.

i *Alas senas.* Prima ala lex naturalis, secūda lex Moyfi, tertia prophete, quarta euangelium, quinta institutiones apostolorū, sexta quorūcūq; vt Au. Gr̄. Ambro. p̄ quos ecclesia alta petiit, & a quib. predicatorēs accipiūt, totius p̄dicationis fundamentū. Vel lex alę cognitio operū Dei factorū. 9. diebus, quorū noticiā in altum subleuant qui in eis bene operātur.

* And. Quatuor hęc animalia, vt magno Dion. visū est duabus alis ob id facies suas tegebāt, duab. rursū pedes, & duabus eādē medijs volabāt, quod hinc cōstaret quanto cū metu & reuerentiā i sublimiorū rerū teoriā & inquisitionē ferāt,

3 *quansum* quę audiimus & vidimus non loqui. Secūda est Antiochena, quę assimilatur vitulo: quia fuit parata obedire mandatis Apostolorum in Ierusalem exillentium, vt patet Act. 15. & quia primo in ea vocati sūt discipuli christiani, Act. 11. Tertia est Alexandrina, quę assimilatur homini. nam in ea a principio fuerunt doctores docti non solum in literis diuinis, sed etiam humanis, vt Picius. Phericheus Philosophus, & Athanasius, & plures alii. Quarta est Constantinopolitana, quę assimilatur aquile volanti. nam in ea fuerunt viri per contemplationem eleuati, vt Gregorius Nazianzenus, & plures alii.

3 Et quatuor animalia &c. alas senas. Ala prima est lex naturalis: secūda lex Mosaisca, tertia prophetarū oracula, quarta euangelium consiliorum, quinta doctrina apostolorum, sexta a statuta generalium conciliorum. Illis enim alis sex viri ecclesiastici debent ascendere iussura per contemplationem diuinorum, & descendere deorsum ad adificationem proximorum, & volare ad dexteram pro gratiarum actione in prosperis, & ad sinistram per patientiam in aduersis.

3 *Et in*

pręcipui, ideo euangelium Marci & Lucę hic primo ponunt, Iohannē autē vltimo scripsit euangelium, vt in prędicto libro dicitur, iō ponitur hic in quarto loco sub similitudine aquile. & per consequens euangelium Matthei, tertium tenet locum in facie hominis.

3 *Et quatuor animalia sin. eorū habe. alas senas.* Prima ala est lex, secūda propheta, tertia agiographa, quarta euangelium, quinta doctrina Apostolorum, sexta instituta patrum. Illis autē in alis debent ecclesię predicatorēs & doctores volare ad prę-

Gen. 1

Mat. Luc. Ioan. Ezech. E

L. 3. ca

Gen. 1

Mat. Luc. Ioan. Ezech. E

Gen. 1

Mat. Luc. Ioan. Ezech. E

Gen. 1

Mat. Luc. Ioan. Ezech. E

Gen. 1

Mat. Luc. Ioan. Ezech. E

Gen. 1

Mat. Luc. Ioan. Ezech. E

Gen. 1

Mat. Luc. Ioan. Ezech. E

Gen. 1

Mat. Luc. Ioan. Ezech. E

Gen. 1

Mat. Luc. Ioan. Ezech. E

Gen. 1

quantaq; cautione huiusmodi diuinitatis radios, ad alios interfectos ordines & sedes non absq; Dei iussu transmittere soleant. Parro sancte ista virtutes ob id requie habere negantur, q; a diuinis laudibus nunquam cessent. Ceterum per sanctitatis nomen tertio repetitū diuinitati, quæ in tribus hypostasibus ex equo subsistit, laudē deferunt, illud autem, *Qui est, qui erat, & qui venturus est*, sacrosanctæ Trinitatis mysterium, ob oculos nobis ponit.

* Primasi. Animalia erant plena oculis ante & retro: vel, sicut alia translatio dicit intus & foris. Intus eo quod indignis lumen euangelij sit occultum. *Si enim operum est Euangelium nostrum* (inquit) *in his qui percunt est occultatum.*

Aliter, ante & retro, quod ubique fructificans dilatetur Ecclesia, in lumine vultus Dei ambulat, & reuelata facie gloriæ Domini speculatur. Aliter, ante & retro alas suas, quæ si viginti quatuor subsumantur, veteris testamenti libros insinuat, quos eiusdem numeri canonica autoritate suscipimus, tanquā viginti quatuor seniores tribunalia presidentes. Ideo autē est noui testamenti prædicatio fructuosa, quia testimonijs veteris fulta firmat. Hoc tenet Ecclesia ante & retro, i. & tūc sub lege, & nunc sub grā.

a *In cir. & in.* Vel per litteram simplices per allegoriā perfectiores instruit. Vel q; in medio in finibus terræ illuminat. b *Plena sunt oculis.* Quia se mundos seruant & alios exemplo informant. Vel *plena sunt oculis in.* i. conscientia mundi; & in cir. i. in conspectu hominum irreprehensibiles.

c *Et requiem non habebant.* * Augustinus. Pro eo vt diceret. Non cessabant hæc decantare. Nam maxima & vnica est sanctis requies in celo, laudem summę Trinitatis, quę Deus est, indefessa voce dicere.

* Ambrosius. Ter sanctū Dñm vocantes, demonstrant Patrem, & Filium, & Spiritū sanctum. Quod autē dicunt, *Domine Deus omnipotens*, a pluralitate trāscentes ad singularitatē, ostendunt Patrē & Filium, & Spiritum sanctū vnus esse Dominationis, vnus Deitatis, vnus Omnipotentis. Indefinenter autē & quatuor Euāgelistæ, & oēs doctores Ecclesiæ, qui quatuor animalibus designantur, sanctam Trinitatē inuocare dicuntur, quia dū fidem sanctæ Trinitatis & mente retinet, & ore pro-

ore profitentur, dum opera fidei adimplent, dum eandem prædicant, dum in gratiarum actionibus ipsum Deum trinum & vnum exorant & laudant, dum siue manducant siue bibunt, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi faciunt, Trinitatem sanctam indefinenter inuocant.

a & in circuitu & intus plena sunt oculis. **b** Et requiem non habebant die ac nocte, dicentia: **c** † Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. **d** Et cum darent illa animalia gloriam, & honorem & benedictionem sedenti super thronum, **e** viuenti in secula seculorum, **f** procidebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula seculorum, & mittebant coronas suas ante thronum, **g** dicentes: **h** Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam **i** † erant, & creata sunt.

a Non cessabant. b Quia Trinitas in personis. c In prosperis vel in aduersis, vel continue. d Fidei suæ in resurrectione, vel in ascensione. e Sine principio. f Inmutabilis. g Id est, quia. h Attribuerent & profiterentur & prædicarent. i Qui superius prædicatores, hic iusti iudices.

d *Qui venturus est.* Filius corporaliter apparuit, tota Deitas Fidei libus se manifestabit. **e** *Et cum darent illa animalia &c.* * Ambrosius. Quatuor animalia gloriā, & honorem & benedictionem sedenti super thronum dant, quia doctrina Euangelij in toto orbe legitur & prædicatur, per quam gloriā, & honor, & benedictio Patri & Filio & Spiritui sancto datur. Ad vocem eorū omnes cadunt & adorant, quia sancti per vniuersum orbem constituti audientes doctrinā Euangelij, humiliant se in cōspectu Dei, vt cum ipso viuant in secula

seculorum. Coronas autem suas ante thronum mittunt, dū quicquid boni agunt, Deo tribuunt, non sibi, secundum Apostoli præceptum, *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.*

* Gregor. Coronas ante thronū Dei mittere, est certaminū suorum victorias nō sibi tribuere, sed auctori; vt ad illū referat victoriā laudis a quo se sciūt accepisse vires certaminis. 2. Cor. 10. Lib. 22. Moral. c. 10.

* Andreas. Hinc discimus seniores in diuine laudis decantatione virtutibus celestibus cōsociari: victoriāque de hostibus nulli alteri quā Deo, acceptā ferre. Tu (inquit) Dñe, victoriam coronarum auctor & largitor exististi, quā ob rē ab vniuersa creatura, gloriā, & gratiarū actio iure tibi debet.

f *Et bene.* Supernæ remunerationis, vel in exaltatione, Phil. 2. b

g *Et ad.* Quā se nō habebat, ab illo reqrebāt voce et opere. **h** *Dicentes.* In secreto cordis attribuentes Deo victoriā vitorum vel tribulationum.

i *Creasti omnia.* Ideo omnia ad te referenda, quia omnia a te habent initium. Inuisibilia et vel angelos & animas, vt spiritualia esse dicit, cum de impijs facit pios spiritualiter creatos.

k *Pro. vo. tuā.* Et nō de subito. *Et quod factū est in ipso vita erat.*

l *Erant.* In mente priusquam formarentur in opere. **m** *Creata sunt.* Visibiliter existendo, quædam secundum spiritualem intelligentiam vel creationem.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et in circuitu & intus plena sunt oculis* considerando præsentia præterita & futura.

2 *Et re. non ha.* Hic consequenter ostenditur Dei maiestas ex obsequio reuerenti, & primo in Patriarchalibus ecclesijs, cum dicitur. *Et requiem non habebant.* scilicet quatuor animalia quatuor Patriarchales ecclesias signantia.

3 *Die æternoc. di. san.* Nam in illis ecclesijs primo valde deuote celebratum fuit diuinum officium diurnum pariter & nocturnū. Et ponitur hic ter sanctus, ad designandum Trinitatem personarum. & subditur.

4 *Domine Deus omnipotens.* ad designandum vnitatem essentiali. nam tres personæ sunt vnus Deus, & dominus omnipotens.

5 *Qui erat & qui est.* per hoc exprimitur eius æternitas, quæ non apprehenditur a nobis in via, nili per comparationem ad differentias temporis, vt supra dictum est. 1. cap.

6 *Et cum da.* Consequenter describitur obsequium diuine laudis, quantum ad alias cathedrales ecclesias per orbem constitutas, quæ in diuinis officijs celebrandis sequi debent ordinationē quatuor ecclesiarum Patriarchalium, cum ecclesia tamen Romana quæ principalis & caput est omnium, & hoc est quod dicitur.

Et cum

Et cum da. illa ani. glo. et seruendo & ipsum collaudando in pluribus modis officiorum & ministracionibus sacramentorum.

7 *Proci. vi. se. i. aliz Cathedrales ecclesiæ* se eis conformantes.

8 *Et mittebant coronas suas ante thronum,* in signū reuerentiæ, per hoc confitentes, quod habent a Deo claritatē virtutis, & sapientię, quæ per coronas aureas designantur, vt dictū est supra.

9 *Dicentes Dignus es domine Deus. no. ac. glo.* Non est per hoc intelligendū, quod Deus accipiat aliquid de nouo, vel quod ei aliquid accrescat ex operibus & laudibus humanis, sed quod homines ex beneficijs ab eo receptis tenent assurgere ad laudandū & glorificandū excellentiam æternæ suę maiestatis.

10 *Quia tu creasti omnia.* de nihilo producendo.

11 *Et propter voluntatem tuam erant.* in dispositione tua ab æterno antequam crearentur, sicut domus materialis antequam sit in effectu, præexistit in dispositione artificis. & secundum hoc dicitur 7. Metaphysicæ, quod domus in materia fit a domo quæ est in anima. omnia vero creata se habent ad Deum sicut artificata ad artificem, Sap. 7. cap. *Omnium enim est artifex omnem habens virtutem &c.*

12 *Et creata sunt.* id est, producta in effectu in tempore, & hoc ex diuina voluntate, non ex naturæ necessitate.

CAP.

MORALITER.

prædicandū & docendū, de quibus dicitur Esa. 60. b. *Qui sunt isti qui vt nubes volant &c.* Et assimilari debent quatuor animalibus prædictis, leoni per constantiā, vitulo per patientiā qui est animal immo-

immolatiū, homini per mansuetudinem, & aquilæ per cōtēplationis altitudinē. **6** *Et cum da. quatuor anima. glo. & ho.* Sequit.

7 *Procidebant viginti se,* nam ex eorum doctrina sancti Ecclesię militantis adorant Deum viuentem in secula seculorum.

MORA-

C A P. V.

A *ET* *vidi in dex.* In filio per quem omnia fecit, ad quem totius libri intentio. *b* *Lib. nm.* Id est, duo Testam. quæ idem sunt, foris scilicet vetus significans, vel quia forinseca promittat. Intus scilicet nouum significatum, vel quia interdum p. mittit beatitudinem. Vel intus, id est, in oc cultioribus scilicet, p. fe ctiores. foris in sim plicioribus verbis, scilicet minus perfectos. Vel liber dispositio diuina de reparatione hominum, qui est scri ptus, id est, manifesta tus intus, id est, ob scure, in veteri Testa mento vt Moyses.

† Exec. 2. d
E aduata

*Ad vesperum immolabi-
tis agnum,* ibi manife-
stans in vltima ætate
futuram nostram re-
parationem per Chri-
sti immolationem, & foris euidenter, in nouo Testamēto.

Psal. 148,

* *Primas.* Liber scriptus intus & foris est vtrumque testa-
mentum. A foris, vetus quod videbatur, ab intus nouū quod
intus latebat. Vnus autem liber dicitur, quia nec nouum si-
ne vetere, nec vetus sine nouo. Nam vetus nuncius est &
velamen noui, & nouum adimpletio veteris, quia & vetus
quamuis à foris esset, non totum apparebat, non totum late-
bat. Vel, vt clarius exprimitur, omnis dispositio Saluatoris,
libri hic nomine frequentatur, quæ in vtroque testamento
vel promissa legitur, vel peracta. Signaris dicit lignis septē,
quia multifaria mysteriorum latentium plenitudine lectus.

* *Andreas.* Vel, per hunc librum tenacissimam sapientif-
simamq; Dei memoriā accipimus, in qua iuxta Dauid, om-
nes homines descripti sunt, operūq; diuinorum abyssum. Li-
bri huius intima pp spiritum in eo inclusum, capu sunt dif-
ficia, extrema vere, nepe ea quæ per literā offeruntur, mino-
ri negotio capiunt. Septem autem sigilla, certā huius libri fi-
dem,

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

E *ET* *vidi in dextera.* Hic consequenter describitur dignitas Chri-
sti hominis reuelationem accipientis. Circa quam primo pie-
mitur profunditas diuini secreti, secundo difficultas aperiendi
ibi. *Et vidi,* tertio infertur dignitas Christi ibi. *Et vnus.* Circa pri-
mum dicitur.

Scientia Dei
duplex,

2 *Et vidi in dex.* Ille secūs est Deus trinus & vnus, vt dictū est.

3 *Librum.* Liber iste est diuina scientia, ia qua omnia sunt scri-
pta. Sciendum tamēn quod in Deo ponitur duplex scientia, vel
potius vna duplici modo dicta, scilicet scientia simplicis notitiæ,
quæ se extendit ad omnia possibilis, quæ nequam fuerunt nec
erunt. Et scientia visionis, quæ respicit existentia pro quacūque
differentia temporis, scilicet præteriti vel præsentis vel futuri, &
illa sunt in virtute Dei operatiua, in quantum operatur ipsa in
aliquo tempore. Talia vero sunt illa quæ reuelata sunt hominī
Christo, & ab eo Iōanni Apostolo, virtus vero Dei operatiua ne-
taphorice dicitur manus eius dextera: quia per manum dextera
operamur, & ideo liber qui dicitur Dei notitia de dispositis ab
eo fieri, conuenienter dicitur esse in dextera manu Dei.

4 *Signa.* Signatio illa designat clauionem diuinæ scientiæ de
dispositis ab eo fieri, quousque sint ab eo reuelata fieri, vel in
effectū producta.

5 *Sigillis septem.* i. omnimodis obscuritatibus, vt exponunt ali-
qui, & secundum hoc ponitur hic numerus determinatus pro in-
determinato, s. septenarius pro obscuritatum multitudine, sicut
dicit Greg. homil. 25. Maria ergo septem dæmonia habuit, quæ
vni-

M O R A L I T E R.

1 *Et vidi in dextera.* Secūdu sensum literalem hic liber est Dei
præscientia eorum quæ futura erant in ecclesia. Moraliter autem
hic liber est sacra scriptura quæ deriuata est à scientia diuina. Et
dicitur hic liber scriptus intus & foris. foris quantum ad sensus
historicos, & patentes, intus autem quantum ad mysticos & la-
tentē, & signatus sigillis septem. Circa quod sciēdum, quod ad
hoc scriptura sigillatur, ut magis authentica reddatur. Septem au-
tem sunt quæ sacra scripturam præ cæteris authenticam reddunt,
quæ sunt, agentis auctoritas, q̄ est spiritus sanctus, subiecti nobili-
tas, quod est ipse Deus, formæ tractandi veritas, quia nullum pa-
tetur

Scriptura sa-
cra authenti-
ca propter se-
ptem,

dem, nulliq; mortalium satis perspectam eiusdemq; firmita-
tem significant. Aut per librum Prophetia ipsa vniuersa intel-
ligitur, quam Christus in euangelio impletā asserit. Quæ autē
adhuc reliqua sunt, ea notissimis diebus certo implebuntur.

c *Signatum.* Facte sunt scripturæ Prophetarum clausæ, &
obscure, sed per eum
post aperta.

C A P. V.

T *vidi in dextera sedentis supra*
diuinam dispositionem.
thronum librum scriptum intus &
foris, signatum sigillis septem. Et vi-
di angelum fortem predicantem vo-
ce magna: Quis est dignus aperire

librum, & soluere signacula eius? Et nemo poterat, neque

in celo, neque in terra, neque sub terra, aperire li-
brum, neque respicere illum. Et ego flebam multum, quonia

f *Ang.* Sancti patres intellexerunt aliquā à Deo dispositā re-
parationē Ierusalē, & qñ fieret videre exoptabant, sed quō
ficeret ignorabāt, donec. s. reuelant ante quā fieret quibusdā.

g *Prædicantem.* Inquirentem & alijs annuntiantem, & præ-
nimio desiderio, tandiū differri conquerentem.

h *Aperire librum & soluere.* Diuinam dispositionem vel vni-
uersas obscuritates scripturarū tollere.

i *Flebam multum quonia.* Hoc in persona priorum patrum
quod non intelligebāt, vel dilatam reparationem dolebāt
vide: Multi reges & propheta vcluerūt videre que vos etc.

Et nemo

vniuersis vitijs plena fuit. Sed hoc dictum non bene consonat his
quæ sequuntur cap. sequenti de apertione sigillorum proceden-
do à primo sigillo usque ad septimum determinate. ex quo pa-
ret, quod septenarius sigillorum non ponitur ibi pro indetermi-
nata multitudine obscuritatum. Ideo videtur melius dicendum,
quod sigilla ista nō sunt aliud nisi Dei voluntas claudens & ape-
riens suum secretum; prout & quando & quomodo sibi placet,
quæ licet sit una in se, dicitur tamen multiplex ad varios effe-
ctus relata, secundum illud Psal. 110. a. Magna opera, domini ex-
quisita in omnes voluntates eius. Septenarius igitur sigillorum est
septenarius reuelationis diuinæ voluntatis ad reuelanda Iōan-
ni distincta reuelationibus septem, vel fienda in septem tempo-
ribus.

6 *Et vidi.* Hic consequenter describitur difficultas aperiendi,
cum dicitur. *Et vidi angelum fortem.* Ille videtur fuisse Gabriel
qui interpretatur fortitudo Dei.

7 *Quis est dignus aperire librum.* id est, manifestare Dei secre-
tum.

8 *Et soluere signacula eius.* id est, sigillatum ostendere qualiter
singula de quibus dicitur procedunt ex diuinā voluntate.

9 *Et nemo pot. in celo.* quantum ad Angelos.

10 *Neque in terra.* quantum ad homines.

11 *Neque sub terra.* quantum ad dæmones, in quibus re-
manerunt naturalia integra.

12 *Aperire librum.* Quia nullus istorū pōt ad secreta diuina at-
tingere, nisi Deo reuelate, qui primo reuelauit Chro hoī & Chri-
stus Iōanni. 12 *Et ego flebam mul.* Per hunc fleuū designatur
Iōannis

titur falsum, finis bonitas, quod est ineffabile gaudium. senten-
tiæ multitudo: nam sub una litera plurimos habet sensus, conti-
nentiæ latitudo, nam hæc scriptura quodāmodo se extendit ad
omnia in quantum habent habitudinem ad Deum, qui est eius
subiectum, ipsius, singulis aptitudo. Vnde Greg. in prologo Mor-
ralium: Diuinus sermo sicut in mysterijs prudentes exercet, sic
plerumque superficie simplices refovet. Habet in publico unde
paruulos nutriat, seruat in secreto unde mentes sublimium ad-
miracione suspendat. Est enim quasi quidam fluuius planus & al-
tus, in quo agnus ambulet, & elephas naret.

7 *Quis est dignus aperire librum, & soluere signacu. eius.* Quasi di-
cret,

a Et nemo dignus. AMB. Nullus angelus cœlum inhabitans, nullus iustus in terra consistens, nullus etiam ex iis qui mortis debitum solu. rant, in mundo vnquam apparuit, qui genus humanum de potestate diaboli redimeret. quæ redemptio, a pertio, est veteris testamenti.

ph. 3. **PRIM.** Nullus sanctorum etiam defunctorum, librum aperire dignus inuentus est sed neque perspicere illum, id est comprehendere. Vnde Paulus in comprehensibiles dicit diuitias. Christi, se gentibus prædicare, de quib. Dominus dicit, id est, charitatem noni testamenti, quæ in lege latebat, & quæ

B. Christus suæ præsentia lumine refulsauerit, nullus sic idoneo potuit visu conspiciere vt valeret actu quoque peragere, eo quod eam sua Christus dispensatione potuit adimplere. Ab illis tantum præuideci potuit, non etiam perfici filebat autem in Iohanne Ecclesia, grauata oneribus peccatorum, implorans redemptoris sui auxilium, quod in illius a pertione libri consistere demonstrauit.

a Et vn. de se. Quilibet propheta qui Christi aduentum annuncians consolatur alios. **AMB.** Hic senior prophetas designat, qui dixerunt quomodo & quo tempore Christus vêturus esset. Per leonem igitur de tribu Iuda, Christus intelligitur, qui ex tribu Iuda, & proge nie David ortus est. Leo autem propter fortitudinem vocat qua diabolum vicit, & electos suos ab eius potestate eripuit. Vicit ergo diabolum, vt aperiret librum & solueret signacula eius, quia liber non posset aperiri, nisi prius vinceretur diabolus, quæ victoria a pertio fuit veteris testamenti. b Vicit Leo. Leo dum fugatur per montes fugit, & nodo quæ

habet in cauda, vestigia delet ne inueniatur. Ita Christus fugit per montes. i. diuinitas Iudæos latuit assumpta carne diuinitate textit, ne posset agnosci. Leo dormit apertis oculis, ita Christus expirauit diuinitate viuente.

c Et ecce in mea. thr. Ecclesia quæ à Christo tanquam thronus possidetur, tanquam animalia pascitur, tanquam seniores in iudicio potestatis honoratur, ipsa super. Christum edificata in. septē cornibus fortitudinis regno exaltatur, in septē oculis signis & virtutibus illuminatur.

* AVG. Throni, animalia, seniores & agnus qui occisus est, Ecclesia est cum capite suo quæ pro Christo moritur, vt cum Christo viuat. Possunt & martyres in Ecclesia quasi agnus occisus accipi.

* AND. Septem oculi, totidemque agni cornua, significant septem spiritus Christi, quorum Elaias & Zacharias meminere. Quod aut agnus ille cernitur veluti occisus, hoc vitam & speciem illius post mortem & immolationem exprimit. In illa nãq. tanquã verè occisus manifesta perfectionis suæ vestigia ostendit: quæ post suam quoque ex mortuis resurrectionem, in corpore suo reliqua esse voluit.

* AMB. Tanquam occisus visus est, quia mortem in transitu gustauit, & paulo post resurgens nunquam moritur, mors illi ultra non dominabitur. d Tanquam occasum. Quia & si mortuos, ex virtute Dei viuunt. Vel inter suos tanquã occisus est, in quib. quotidie in mortificatione. e Cornua septem, &c. Quia dat regnum, quod in cornib. notat. Oculos, quia illuminat. Vel cornua eminentiores sancti in capite Christo fundati carnem excedentes. f Et venit, & accepit librum. * PRIM. librum de dextra Dei. F ipsum

dicitur stans, quia resurrexit ad vitam immortalem, Roma. vi. b. Christus resurgens ex mortuis iã non moritur. Et tanquã occisus, quia quotidie in ecclesia immolatur non secundum carnem, qua resurrexit ad vitam immortalem, ut dictum est: sed secundum esse eum & repræsentationem, quia per oblationem eucharistiæ communicatur nobis effectus suæ passionis. Ipsa etiam est similitudo repræsentatiua ipsius, secundum quod dicitur Luc. xxii. b. Hoc facite in meam cõmemorationem. Illud enim quod repræsentat aliquid, nominatur nomine ipsius, sicut imago Petri nominatur Petrus; & eadem ratione eucharistiæ agnus immolatus. & ad hoc designandum non dicitur hic agnus occisus simpliciter sed lanarum occisus.

6 Habentem cornua septem, id est potestates. Et idem designatur per septem spiritus, quia septem dona sancti spiritus sunt quasi septē cornua siue potestates, ad reprimendum uirtutem inimici.

7 Missi in omnem terram. Quia Christus paratus est dare dona spiritus sancti omni homini ad ea se uel ite disponenti.

8 Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum. Non est per hoc intelligendum, quod Christus tunc accepit notitiam de processu ecclesiæ: Nam anima Christi ab instanti sua creationis diuinitati coniuncta, habuit notitiam omnium quæ Deus cognoscit scientia uisionis, interque est processus ecclesiæ, ut patet ex prædictis. Et ideo per hoc quod Iohannes uidit accipere eum librum, designatur acceptio notitiæ à principio creationis animæ Christi, sed de nouo Iohanni reuelandæ, & per eum uniuersali ecclesiæ.

9 Et cum aperuisset librum. Hic consequenter describitur assistentium Christo iucunditas, & primò sibi assistentium in ecclesia militante. secundo in triumphante, ibi: Et uidi & audiu. Circa primum dicitur. Et cum aperuisset librum, &c. ad reuelandume ecclesiæ processum.

* 1 Quatuor

NICOLAUS DE LYRA.

* Iohannis desiderium de sciendo ecclesiæ futurum possessum. 1 Et vnus. Hic consequenter insertur dignitas Christi, qui solus inuentus est dignus, dicta secreta primo accipere, & alijs per Iohannem nunciare, cum dicitur. Et vnus de senioribus Consolando me de desiderio mei implatione. Quis autem erat iste senior non dicitur: Et dicunt aliquo quòd fuit Mattheus euangelista. qui dixit in persona Christi Mat. ult. d. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. ideo dicitur. 2 Ecce vicit leo de tribu. Nam Christus uictor fuit in sua resurrectione. Sed quicquid sit de veritate. ratio tamen non videtur valere, quia Iohannes nõ accepit hanc notitiam per Matthei scripturam, sed per reuelationem specialem. Est autem dictum supra quòd per seniores intelliguntur ecclesiæ prelati: & ideo videtur melius, quòd iste, senior fuerit Petrus, & dicitur vnus, id est primus inter Apostolos, & modo loquendi quòd dicitur Gene. i. c. Factum est vespere & mane dies vnus id est, primus transierat enim iam beatus Petrus per martyrium ad gloriam, quia sub Nerone passus fuit. Iohannes autem postea tempore Domitiani hæc reuelationem accepit & sic anima Petri assistens Christo, uel aliqua effigies Petrum repræsentans dixit Iohanni: Vide ne fieris &c. 3 Ra. Da. i. de radice David descendens secundum carnem, secundum quòd prædixerat Is. xi. a. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius, &c. 4 Aper. lib. manifestare ecclesiæ de cursu à Deo præordinatum. 5 Et ui. & ecce in medio throni, &c. agnum. id est, Christum in medio ecclesiarum per orbem in nomine, eius constitutarum. sicut ipse dicit Mat. ult. d. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. qui sicut dictus est leo ratione resurrectionis, ita dicitur hic agnus ratione immolationis, propter quòd etiam dicitur

MORALITER

* ceret, nullus, nisi Christus. Vnde Hiero. in epistola ad Paulinum. Quanti hodie putant se nosse literas, tenent significati

librum nec aperire possunt, nisi ille reseruauerit qui habet clauem David, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, propter quòd multi leguntur magis profecisse in intellectu sacræ scripturæ per orationem, quam per studii exercitationem.

A ipsum dispensatione a patre & a seipso disposita, accepisse si-
 lias hois dñi, quia vterque cum spiritu suo, in throno habitat.
 Dextera: hic est pro felicitate victoriae debemus accipere, nec
 carnaliter intelligi debet, tanq̄ de alia patris dextera librū di-
 catur accipere, cum idem filius patris, idemque ipse sit dexte-
 ra. Sed cū semper vin-
 cit, in ius, q̄ dicit, *Gau-
 dete, quia ego uici seculū,*
 sicutque ecclesiam vi-
 tricem fecit existere,
 de ipsa declaratur librū
 accipere.

* A.M.B. Vel agnus de
 dextera sedētis in thro-
 no librū accepit: ga-
 homo Christus a sua
 diuino tritu accepit, vt
 sacramenta diuinorū
 scripturarū referret.

a *Cecid. co.* Humilia de
 se senserunt, q̄ ipsam
 imitantur vnde sequi-
 tur. *Haben. fm.*

B *Citha.* Mortificatio-
 nes vitiorum & concu-
 piscentiarum, in citha-
 ra lignū & chorda, per
 lignum crux Christi, p
 chordas caro sanctorū
 quæ tenditur in ligno,
 dum diuersis tormen-
 tis eundem sonū red-
 dentes crucem Chri-
 sti imitantur.

* A.M.B. Christus quā-
 do ex Virgine natus
 est, qñ passus est, & resurrexit, & in cælū ascendit, librū vet.
 test. aperuit, quia quæ ibi significantur, opere adimpleuit. Po-
 stea, quæ in illis obscura erant & in nouo, Doctōrib. Ecclesie
 per inspirationem Spiritus sancti aperuit, quæ apertio, refe-
 ratio est sigillorum. Quod aut cadant oēs corā agno, ad eos-
 dem doctōres ecclesie pertinet. Quoties. n. natiuitatē, passio-
 nem, & resurrectionem Dñi ad memoriam reducant, & hæc
 præfigurata & prædicta recolunt & in euangelio inuestigare
 non desinūt, toties eis liber signatus aperitur. Cadūt vero co-
 ram agno, cum per meditationem diuinatum scripturarum
 considerantes immensam clementiam Dei, humiliant se in
 conspectu creatoris sui, & quanto se magis per humilitatem
 deiciunt, tanto plus in amore eius exardescunt. Per citharas
 autem mortificatio carnis designatur, sicut dicit Apostolus.
Mortificate membra vestra, &c. Phiala uero aurea, corda sunt
 sanctorum spiritali sapientia repleta, quæ odoramentis plena
 fuisse dicuntur, videlicet orationibus, quæ ad Deum ascen-
 dunt, ut Psalmista sibi precatur. *Dirigatur oratio mea, sicut incen-
 sum in conspectu tuo Domine.*

c *Canticum.* Cum exultatione nouum Testamentum ecclesia
 opere profiteretur, dum in morte eius baptizata:

a tuor animalia, & viginti quatuor seniores ceciderunt co-
 ram agno habentes singuli citharas & phialas aureas plenas
 odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum, & canta-
 bant canticum nouum, dicentes; Dignus es domine ape-
 rire librum & soluere signacula eius † quoniam occisas es.
 & redemisti nos Deus in sanguine tuo ex omni tribu & lin-
 gua & populo & natione, & fecisti nos Deo nostro † regnū
 & sacerdotes. Et regnabimus super terram. Et vidi & audi-
 ui vocem angelorum multorum in circuitu throni & ani-
 malium & seniorum, & erat numerus eorum † millia milliū
 dicentium voce magna: Dignus est agnus, qui occisas
 est, accipere virtutem & diuinitatem, & sapientiam, &
 fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedi-
 ctionem, Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

b ram agno habentes singuli citharas & phialas aureas plenas
 odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum, & canta-
 bant canticum nouum, dicentes; Dignus es domine ape-
 rire librum & soluere signacula eius † quoniam occisas es.
 & redemisti nos Deus in sanguine tuo ex omni tribu & lin-
 gua & populo & natione, & fecisti nos Deo nostro † regnū
 & sacerdotes. Et regnabimus super terram. Et vidi & audi-
 ui vocem angelorum multorum in circuitu throni & ani-
 malium & seniorum, & erat numerus eorum † millia milliū
 dicentium voce magna: Dignus est agnus, qui occisas
 est, accipere virtutem & diuinitatem, & sapientiam, &
 fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedi-
 ctionem, Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

c odōramentorum, quæ sunt orationes sanctorum, & canta-
 bant canticum nouum, dicentes; Dignus es domine ape-
 rire librum & soluere signacula eius † quoniam occisas es.
 & redemisti nos Deus in sanguine tuo ex omni tribu & lin-
 gua & populo & natione, & fecisti nos Deo nostro † regnū
 & sacerdotes. Et regnabimus super terram. Et vidi & audi-
 ui vocem angelorum multorum in circuitu throni & ani-
 malium & seniorum, & erat numerus eorum † millia milliū
 dicentium voce magna: Dignus est agnus, qui occisas
 est, accipere virtutem & diuinitatem, & sapientiam, &
 fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedi-
 ctionem, Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

d & redemisti nos Deus in sanguine tuo ex omni tribu & lin-
 gua & populo & natione, & fecisti nos Deo nostro † regnū
 & sacerdotes. Et regnabimus super terram. Et vidi & audi-
 ui vocem angelorum multorum in circuitu throni & ani-
 malium & seniorum, & erat numerus eorum † millia milliū
 dicentium voce magna: Dignus est agnus, qui occisas
 est, accipere virtutem & diuinitatem, & sapientiam, &
 fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedi-
 ctionem, Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

e & sacerdotes. Et regnabimus super terram. Et vidi & audi-
 ui vocem angelorum multorum in circuitu throni & ani-
 malium & seniorum, & erat numerus eorum † millia milliū
 dicentium voce magna: Dignus est agnus, qui occisas
 est, accipere virtutem & diuinitatem, & sapientiam, &
 fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedi-
 ctionem, Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

f ui vocem angelorum multorum in circuitu throni & ani-
 malium & seniorum, & erat numerus eorum † millia milliū
 dicentium voce magna: Dignus est agnus, qui occisas
 est, accipere virtutem & diuinitatem, & sapientiam, &
 fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedi-
 ctionem, Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

g ui vocem angelorum multorum in circuitu throni & ani-
 malium & seniorum, & erat numerus eorum † millia milliū
 dicentium voce magna: Dignus est agnus, qui occisas
 est, accipere virtutem & diuinitatem, & sapientiam, &
 fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedi-
 ctionem, Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

h malium & seniorum, & erat numerus eorum † millia milliū
 dicentium voce magna: Dignus est agnus, qui occisas
 est, accipere virtutem & diuinitatem, & sapientiam, &
 fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedi-
 ctionem, Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

i est, accipere virtutem & diuinitatem, & sapientiam, &
 fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedi-
 ctionem, Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

k ctionem, Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

l tum est apud Deum, quod hominibus infinitum.

m i sapientiam & fortitudinem, &c. Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

n Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

o viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si in tetim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

p Hay, Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. *** A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat lub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui

q apud Deum, quod hominibus infinitum.

r i sapientiam & fortitudinem, &c. Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

s Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

t viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si in tetim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

u Hay, Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. *** A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat lub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui

v apud Deum, quod hominibus infinitum.

w i sapientiam & fortitudinem, &c. Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

x Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

y viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si in tetim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

z Hay, Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. *** A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat lub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui

aa apud Deum, quod hominibus infinitum.

ab i sapientiam & fortitudinem, &c. Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

ac Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

ad viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si in tetim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

ae Hay, Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. *** A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat lub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui

af apud Deum, quod hominibus infinitum.

ag i sapientiam & fortitudinem, &c. Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

ah Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

ai viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si in tetim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

aj Hay, Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. *** A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat lub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui

D Tribu. Dicitur a tribus ordinibus, in quibus. 72. lingua in
 singulis, quarum multi populi, in populo nationes. Tres ordi-
 nes saluandorum, noe, Daniel, Iob. Vel tres ordines Gentium,
 Græci, Hebræi, Christiani.

e *Vidi & aud.* Non solum animalia & seniores ex officio suo
 idem attestantes, sed et-
 tiam audiui.

f *Angeli* i. super norū
 spiritū, qui ecclesiā
 muniant & custodiūt,
 qui de reparato san-
 ctorū confortio gratu-
 lantur, qui testimoniū
 perhibēt Christo, & in
 nativitate, quando ap-
 paruerunt pastoribus,
 & in passione, & in re-
 surrectione & ascensio-
 ne testatiunt iudicem
 venturum. Vel angeli
 minores subditi in ec-
 clesia, angelicam vitā
 ducentes, qui circan-
 dant & honorant suos
 prædicatores & suos iu-
 dices testimonio eorū
 confurgentes & se cō-
 formantes.

g *Muliorum* in circuitu
 throni & animalium &
 seniorum, &c. Quanto
 plures, tanto maior at-
 testatio, & maius gau-
 dium.

h *Millia millium* dicen-
 tium uoce, &c. quia fini-
 tum est apud Deum, quod hominibus infinitum.

i *Sapientiam & fortitudinem, &c.* Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

k *Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ*

l viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si in tetim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

m Hay, Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. *** A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat lub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui

n apud Deum, quod hominibus infinitum.

o i sapientiam & fortitudinem, &c. Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

p Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

q viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si in tetim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

r Hay, Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. *** A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat lub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui

s apud Deum, quod hominibus infinitum.

t i sapientiam & fortitudinem, &c. Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

u Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

v viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si in tetim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

w Hay, Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. *** A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat lub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui

x apud Deum, quod hominibus infinitum.

y i sapientiam & fortitudinem, &c. Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

z Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

aa viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si in tetim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

ab Hay, Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. *** A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat lub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui

ac apud Deum, quod hominibus infinitum.

ad i sapientiam & fortitudinem, &c. Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

ae Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

af viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si in tetim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

ag Hay, Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. *** A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat lub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui

ah apud Deum, quod hominibus infinitum.

ai i sapientiam & fortitudinem, &c. Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

aj Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

ak viuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si in tetim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

al Hay, Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post sputa, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt videlicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. *** A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat lub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui

am apud Deum, quod hominibus infinitum.

an i sapientiam & fortitudinem, &c. Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

ao Et omnem creaturam quæ est in cælo, & quæ

Coloss. 3.

Psal 140.

<

A apud inferos cruciantur, Deum laudare credēdi sūt. Per oēm que in terra, & quæ subtus terram est, iolos electos debemus intelligere: qui & in terra bonis operib. & verbis deū laudare non desistunt: & in coelis cum Domino positi à laudibus eius nunquam cessant.

a *Benedictio.* id est, augmentatio quam habemus in bonis operibus, & honor qui in de sequitur, & gloria de virtutibus quas in baptismo accipim⁹, & potestas qua concupiscentiis resistimus, non nobis, sed tibi attribuat.

b *Et quat. ani.* Omnes seniores & animalia testimonio angelorum assensum præbent, omnes In simul:

c *Cecider. in facies, &c.* Non superbiunt quod alios iudicant, sed humiliant se.

* AND. Et hinc quoque demonstratur per Iesum Christum qui diuisa coniunxit, maceræ que interstitium dissoluit, vnū ex omnibus hominib ouile, & vnā rursum ex hoībus & angelis Ecclesiam factā esse. Ecce enim 24. seniores, per quos saluā dorum plenitudo adumbratur, digni hoc loco prædicantur, qui consona voce cum quatuor mysticis animalibus, quæ inter ceteros angelos primatum tenent, Deū laudent & adorent, quod laudationis munere nos quoque in ipso Christo Domino nostro pacisque datore digni habeamur.

Terrestrium. a Infernotum. b Ad literam, vel mundum. c Et omnia.

super terram, & subtus terram, & mare, & quæ in eo sunt,

a omnes audiui dicentes: sedēti in throno & agnō. Benedictio & honor & gloria, & potestas in secula seculorum.

a Exaltatio. b Impassibilitas. c In resurrectione. c Quia omnipotens.

c Et quatuor animalia dicebant: amen. Et vigintiquatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt viuentem in secula seculorum.

a Ad prædicatores ex officio conuenit alios confirmare. b Hora confirmacionis. In corda sua. Mente, ore & opere.

NICOLAUS DE LYRA.

* I Et sub. ter. Nam omnes creature & irrationales & vita carentes dicuntur laudare Christum, inquitū sunt materia & occasio laudandi

di ipsum, quia intelligentes creaturæ per eas ascendunt ad cognoscendū Deum, & per consequens ad ipsum laudandum & glorificandum. Cetera que sequuntur patent ex prædictis.

GLOS. ORD.

B Tui. Postquā agnus que de se prædicta erant, impleuit, & ecclesiam suā testimonio prophetarum, & angelorum in fide solidauit, aperuit eis sensum, vt intelligāt scripturas, & prædicatores exterius denunciat, quod pro hac fide pati deceat, & que auxilia, vel quas coronas suis præferat, quia facta memoria, de reparatione, si de tribulationibus taceret, iam possent deficere, si de improviso tribulatio insurgeret.

C A P. VI. **H** T vidi quod aperuisset agnus vnum de septem sigillis, & audiui vnum de quatuor animalibus dicens: tanquam vocē tonitruī: Veni, & vide. Et vidi: & ecce equus

Quia terret.

a Quod aperuisset. Signatus erat, quia omnia Christus vel in se, vel in suis aperuit. Ipse. n. suis aperuit sensus, vt hæc sigilla in scripturis intelligerēt.

2 In primo sigillo aperto, vnde egressus est equus albus, intelligitur ecclesiæ dealbatio

per baptismum. In secundo equo rufo aperta persecutio fundentiū sanguinem, vnde baptizatis inlurgunt tribulationes. In tertio nigro, hæreticorum persecutio occulta. In quarto pallido, falorum reatum aperta, & occulta.

* RICH. Primum animal in hac visione est Marcus, qui in principio Euangelii sui de resurrectione Christi mentionē fecit, & eiusdem resurrectionis prædicatores figurauit. Hui⁹ vox quasi tonitruī sonuit, quia subito, noua, mirabilia, grādia coruscantibus miraculis pronunciauit. *Veni, inquit, & vide.* Veni per maiorem intentionem, & vide per intelligentiam spiritalem, iam aperire mysticam promissionem Dei per regenerationem generis humani.

c *Veni & vid.* Et à mysterio transi, & completam vide veritatem vel iustitiam.

d *Ecce equus.* Ecclesia in baptismo dealbata, vel maxime prædicatores qui vbique Deum ferunt.

* AMB.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

H T viqua. Postquam descriptus est modus diuinæ reuelationis, hic consequenter describitur decursus impletionis, & hoc sub septem sigillorum apertionibus, quibus sigillis liber dicebatur signatus, & ideo secundum septem sigilla diuiditur in septem partes, quæ patent in litera. Igitur in prima parte dicit.

1 Et ur: qu. a. ag. vnum. s. primum, eo modo loquendi quod dicitur Gen. 1. a. Et factum est vespere & mane dies unus. i. primum, unde & consequenter ibi dicitur. Factum est vespere & mane dies secundus & sic consequenter usque ad septimum eodem modo. Consequenter describitur apertio secundi sigilli & tertij vsque ad septimum.

2 Et au. un. i. primum eadem ratione qua & de sigillis dictum est, nam consequenter agitur de alijs tribus animalibus. Et secundum illos qui per animalia dicunt signari quatuor Euangelistas, iste fuit Marcus in similitudine leonis designatus, quæ similitudo ponitur prima supra, c. 4. Sed quoniam illud dictum non consonat ordini euangelistarum, in quo Mattheus ponitur primus & Marcus secundus, ideo dixi supra, c. 4. quod per quatuor animalia quatuor patriarchales ecclesiæ designantur, & sic habeo consequenter dicere quod ille qui per primum animal designatur, fuit patriarcha primæ ecclesiæ patriarchalis, scilicet Ierosolymitanæ, qui fuit beatus Iacobus appellatus frater domini, eo quod fuit similis sibi, & hic ante iam transierat per gladium sub Nerone, vt patet per Iosephū. 20. li. antiquitatū. hæc aut reuelatio facta fuit Ioāni tempore Domitiani.

2 Ve. & vid. decursus ecclesiæ primitiua. **4** Et ec. equ. Per quem (vt dicunt expositores aliqui) designatur Caius imperator, qui successit immediate Tyberio, sub quo passus Christus fuerat. Et designatur per equum album, eo quod non fuit Christianis molestus, sed magis consolabilis, nam

Pilatum, misit in exilium, qui Christum inique iudicauit & similiter Herodem, qui decollauerat Ioh. & Christum in passione spreuerat, Luc. 23. ideo subditur. Et exiuit vincens vt uinceret. s. aduersarios Christi vt dictum est. Sed hoc non uidetur mihi conuenienter dictū. Nā iste Caius intantum fuit elatus & peruersus quod per orbem misit statuā suā, ut in illa adoraretur ut deus, & quia habitantes in Iudæa reuerēt hæc facere misit Petronium cum exercitu in Iudæā, ut in tēple poneret dictam statuam, & reuertes interficeret, ut dicit Iosephus libris antiquitatum, & de Iudaico bello. Tamen Petronius non dedit hoc executioni, quia Caius fuit morte præuentus. Et in illo tempore apostoli & alii Christiani habitabant in Ierusalē, & Iudæa, & sic patet quod Caius nō fuit eis cōsolabilis: sed magis horribilis, eo quod præ ceteris habitatoribus Iudæa horridū erat eis mandatiū Caij de dicta adoratione. Licet aut ipse miserit in exiliū Herodē & Pilatum, hoc tamen non fuit propter Christiū, sed pro alijs causis totaliter desperatis, ut refert Iosephus, quas cā breuitatis omitto, similiter quod subditur. Exiuit uincens vt uinceret. non uidetur sibi conuenienter applicari, quia Romæ fuit turpiter interfectus propter suas malitias, & uxor eius gladio confossa, & eius unica filia parieti allisa, propter quod videntur alii melius dicere s. quod per equum albū intelligitur ceterus Apost. dealbatus sanctitate uitæ, & quia beatus Iacobus Ierosolimitanæ ecclesiæ episcopus, ut dicit Hier. in libro illustrū uirorum dicitur vsus fuisse tunc nō uestibus laneis, sed lineis, & per consequens albis. & idem estimari potest probabiliter de alijs apostolis, unde & Mahometus uocat eos viros dealbatos. Per sedentem super equum illū intelligitur Christus sisor, & ductor eorum, secundum illud ad Ro. 8. c. Quicū que spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt. & secundum hoc sic est litera exponenda. Et ecce equ. alb. scilicet, apostolorum senatus.

* I Et ecce

MORALITER.

* † Et ecce equus albus, & se. super eum, & c. Per equum album

significatur homo castus candore castitatis dealbatus, per festorem aut eius, angelus bonus custos ipsius, per viā mūditiæ

A Arcum id est, Christus habet scripturam que illuminat suos, & occidit inimicos.
B Et exiuit vin. Quod predicatorum faciunt, Deo attribunt.
 * A V G. Equus albus Ecclesia est, sessor Christus, qd cu arcu-bellico per Zachariam promissus est. Zach. 10. Vel, equu albu intelligimus prophe-tas & Apostolos: equi-tem coronatum, ha-be-tem arcum, cogno-scimus non solu Chri-stum, sed etiam Spiritum sanctum. Postea-
C quam enim Dominus ascendit in coelum, & aperuit vniuersa, misit Spiritum sanctum, cuius verbo predicatorum taquam sagitte ad cor hominum pertingeret & vincerent incredulitatem. Coronę super caput, promissa per Spiritum sanctum intelligenda sunt, &c. Sic Primasius & Haymo.
 * AND. Nos Methodii sententię libenter astipulamur, scriben-tis in hunc modum. Primi sigilli solutio ad Apollolorum ge-nerationem haud incommode transfertur. Hi namque Euā-gelii predicationem velut arcum infractum cōtra demones intēderunt, salutaribusque sagittis vulneratos ad Christū ad-duxerunt. Coronā ob id sortiti, quod per veritatis arma erro-ris ducē deuicerunt, scđe q̄ victorię spe vsq; ad violentā mor-tem, nomē Dñi professi sunt. Ea pp hoc loco exiuit victor vt vinceret. Prima itaq; victoria q̄ per Apostolos Christus na-ctus est, Gentium fuit conuersio: secunda autē spontaneus a corpore exitus, non absque cruce atq; eius rei causa susceptus.
C Et cum. Videns diabolus ecclesiam institui ad locū supple-n-dum vnde ipse ceciderat, eā subuertere nititur prius apertē.

D Equus rufus. Superiori contrarius. Saperti persecutores & sā-guinolenti.
 e Sumere pacem de terra. & vt inuicem, &c. id est, concessum est a Deo, vt auferret omnem quietem animi ab his qui sunt terrenis dediti.
 1 * A V G V S T I N. Con-
 2 tra vetricem vincen-
 3 temque Ecclesiā exit
 4 equus rufus, id ē, popu-
 5 pulus sinister & malus
 6 ex tessore suo diabolo
 7 sanguinolētus. Cui da-
 8 tus est gladius ma-
 9 gnus vt tolleret pacem
 10 de terra, scilicet suā pa-
 11 cem, hoc est mundanā
 12 Nam ecclesia eternam
 13 pacem, quam sibi Chri-
 14 stus reliquit, habet.
 15 * H A Y M O. Per equū
 16 rufum, debemus intel-
 17 ligere omne corpus
 diaboli, hoc est, omnes reprobos, quia caput omnium repro-
 borum est diabolus, vt Christus electorum. Hoc corpus est
 peccatis euentatum, & animarum interfectionibus sangui-
 nem. Data est autem diabolo potestas, vt sumat pacem de ter-
 ra, quando permittitur iusto Dei iudicio, vt hoc possit facere.
 De terra verō sumit pacem, id est, de terrenis hominibus, cū
 facit eos discordes & Zizaniorum diuortia inter eos seminat.
 De quo adhuc subūgitur. Et vt inuicem se interficiant, datus est il-
 li gladius magnus. Gladium non corporeum debemus intellige-
 re, sed spiritualem, quo non tantum corpora, quantū animę
 pugnantur. Gladius enim hic intelligitur, mala persuasio, lo-
 cutio praua, deceptio iniqua.
 f Interficiant, & datus est ei gladius magnus, Et cum aperuisset, &c.
 Magna potestas interficiendi, quia non solum in minores, sed
 etiam in maiores, vt in Petrum:

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et qui se. super il. scilicet, Christus.
 2 Habebat ar. in ma. sua. id est, verbum predicationis in manu opera-tionis qui cœpit facere & docere, Act. 1. & sic fecerunt apostoli per inuolucrum & ducatum ipsius.
 3 Et data est. In sua resurrectione & ascensione.
 4 Et exiuit. Per effectum suum dando Apostolis in signo visibili spiri-tum sanctum.
 5 Vincens. Aduersarios suos in Iudæa primo, nam eodem die cōuersi sunt ad eum predicante Petro tria milia, Act. 3. & altera die quinque milia, Act. 4.
 6 Et vin. Per totum orbem subiiciendo sua fidei iugo colla gentium nā in breui tempore per predicationem Apostolorum & aliorum Christi discipulorum, Christo cooperante & sermone eorum signis sequētib; confirmante, Mar. vlt. predicatum fuit euangelium. Nam viuente ad huc beato Petro fides catholica diffusa fuit vsque ad fines terre habita-bilis, prout declarari super illud Ps. 18. a. In omnem terram, &c. et. & super Epistolam, Rom. 10.
 7 Et cum aperuisset sigillum secund. Hac est secūda pars, in qua describitur status ecclesię a tempore Neronis vsque ad Titum impera-torem, cum dicitur.
 8 Audiui secundum ani. Secundum predicta iste fuit primus patri-archa ecclesię. Antiochens, scilicet beatus Petrus, qui primo rexit illam ecclesiam: vt habetur libro illustrum virorum, qui tempore huius visio-nis iam transferat per mariyium, dicens.
 9 Veni & vide. status ecclesię sub Nerone.
 10 Et exiuit alius equus ru. i. Romanus populus, qui dicitur rufus tē-pore Neronis dupliciter. Vno modo accipiēdo rufedine pro rubedine, sicut in pluribus alijs locis accipit scriptura, eo quod Nero multos Roma-norum

norum occidit ex sua crudelitate, nam etiam matrem propriam, uxore fratrem, & sororem ac etiam Senecam suam preceptorem occi-disse. Alio modo magis proprie pro ipsa rufedine, quia Nero ciuitatem Romanam incendi fecit in magna parte, vt videret quale fuerit antiqui-tus incendium Troie. In tali vero incendio ex commixtione fumi & flā-mę apparentia rufedinis causatur.
 11 Et qui se. super eum. f. Nero habens dominium.
 12 Datum est ei. Id est, a Deo permisso.
 12 Vt sumeret. id est, ferret.
 13 Pacem de ter. Quia turbata fuit ciuitas per Romanum imperium propter sua maleficia.
 14 Et vt inuic. se. interfi. Nam ex occasione sua perfidię, ipso interfe-cto. Otto, Galba, Vitellius voluerunt vsurpare imperium, & ex eorum pugna ad inuicem valde multi fuerunt interfecti.
 15 Et datus est ei gla. ma. id est, potestas interficiendi Christianos, nam ipse primam persecutionem mouit contra ecclesiam, loquendo de per-secutionibus motis per imperatores Romanos, nam antea persecutionem susceperat per Iudæos. Mandatum vero crudele Cui suprapositum, nō fuit recte contra ecclesiam, sed contra habitantē Iudæam, quorum pau-ci comparatiue erant Christiani, nec etiam mandatum illud fuit datum executioni, & ideo primam persecutionem ecclesię attribuitur Neroni. Claudius etiam imperator qui fuit medius inter Caium & Neronem, non legitur fecisse Christianis aliquam persecutiōnem. Nero autem Apostolorum principes, scilicet, Petrum & Paulum occidit, & alios multos Christia-nos Romę & per imperium occidi fecit.
 16 Et cum aperuisset sigillum, &c. Hęc est tertia pars in qua de-scribitur ecclesię status sub Tito, cum dicitur.
 17 Audi. ter. animal. &c. id est patriarcham primum ecclesię Ale-xandrię, sc. licet, beatum Marcum, secundum quod in libro illustrum uirorum habetur.

MORALITER.

* ducens eum sicut sessor equum, vnde dici potest illud Ro. 8. c. Qui spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt.
 2 Habebat arcum, id est, virtutem repellendi spiritum malignū impellentem ad luxurię casum.
 3 Et data est ei co. Nam angelis custodibus ex salute traditorū suę custodię augetur gloria.
 4 Et exiuit vin. Sunt enim prompti ad protegendum traditos suę custodię secundum voluntatem Dei.

7 Et cum aperuisset sigillum, &c. Sequitur.
 10 Et exi. ab. equ. ru. Per quem moraliter significatur homo car-nalis igne luxurię adultus.
 11 Et qu. Per hunc tessorem significatur spiritus malignus im-pellens ipsum ad hoc vitium. Et quoniam ex hoc vitio frequen-ter oriūt dissensiones homicidia, & guerrę graues, sicut patet de bello Troiano famosissimo, quod ortum fuit de raptu He-lenę, & simile ptingit multotiēs de vitio luxurię, pp. qd sequit.
 12 Da. est. ei. Permissum est dicto maligno spiritui, ut su. pa.
 16 Et cum aperuisset. Sequitur.

* 1 Et

A Et ecce equus niger. Videns diabolus se per apertas persecutio- nes non profecisse, immittit hereticos, qui falsis rationibus con- tendant, ut facilius decipiant.

RICHAR. Cernens diabolus per apertam se persecutio- nem nequaquam profecisse contra Ecclesiam, ad nocendum alia argumenta qua fuit,

& feruorū Dei nume- rum quem per mani- festam impiorum per- sequutionem princi- pum minuere non po- tuit, per occultam hæ- reticorum malitiā in- firmare tetrauit. Equ- ergo niger occultam hæreticorū versutiā q- busdā sacre scripture

verbis palliatam, & ne manifeste videatur, obfuscatam desi- gnat. Sessor autem stateram in manu habuisse dicitur, quia di- scretio & intelligentia quam hæretici sese habere dicunt, dia- bolo ascribitur, qui malitiam aduersus fideles conceptā, dū super equum rufum sedemus, implere non potuit, sup nigrū equum perficere seducens tentauit. Quod non valuit per pri- cipum farorem, hoc efficere voluit per hæreticorū prauitatē. Principes alienos contra Ecclesiam prius inflammauit, dome- sticos deinde diuersis hæresibus corrupit: ut post quā exterius bella cessarent, bellum interius ebulliret. Cuius videlicet hæ- retice prauitatis impietas, maximē a duobus Constantini ma- gni, & sequentium imperatorum, temporibus pullulauit. Sed autoritate sancte Ecclesie, & ecclesiasticorum doctorum cō- pressa tandem cessauit.

b State. Quia dicunt se habere verā discretionē in scripturis. **c Et audi. tan.** Quia hic in pugna hæreticorum est magis peri- culum, pretenditur auxilium. **d Bilbris.** Volo fideles ne timeatis, qui ante vos poterant lede- re, & vos diaboli ne ledatis istos, quia non proficietis, quia bili- bris tritici.

RICHAR. Quia diuina miseratio circa maiorum periculo- rum illationem, maiorem solet adferre consolationē, recte di- citur. **Audui vocem dicentem: Bilbris tritici denario vno, &c.** In me- dio quatuor animalium, id est, in medio cōmuni testimonio quatuor Euangelistarum, & omnium prædicatorum. Bilbris tri- tici denario vno, &c. Quasi diceret. Ne timeatis o fideles, quā- uis videatis persecutioni succedere diuersas hæreses: quia non poterunt vos ledere, nec annonā sacre scripture minuere, si in pfecta fide volueritis stare. Quid enim per denariū, aptius accipimus, quā fidei perfectionē? Quid per triticum, nisi sa- crū Euangeliū? Quid per hordeū, nisi vetus testamētū? Quid per bilibrem, nisi noui vel veteris testamenti intelligentiā hi- storialē & spiritualē? Pullulantibus igitur hæreticis & heresib. in medio Ecclesie, proclamatur fidelibus contra hæreticorū prauitates disputantib. pfecta & duplex in vtroque testamē- to intelligentia, q. p fidei integritate & perfectionē donat. Bili- bris aut vas, duos capiens sextarios esse dicitur, in quo duplicis intel-

ligentiæ historialis videlicet & spiritualis pfectio figu- ra. Sed tritici vnum bilibrem denario posuit, propter vnitatē euangelii sacramenti: & tres bilibres hordei, propter qd in ve- teri testamento continentur lex, Psalmi & Propheta. Interdi- cit autē sessori nigri equi, diabolo videlicet hæreticorū domi- natori ne vinum & o- leum lædat, id est, ne pfectos doctores ma- los arguentes, neque pios consolantes hæ- retica prauitate corrū- pere præsumat. Non ergo debēt fideles e- quum vel sessorē for- midare, dū eis & ple- nitudo & pfectio di- uinæ sapiētię pmittit

ur. **Cherix.** i mentura tritici aut leguminis i cibū dicitur num.

AMBR. Magna sunt quæ protulit, & valde obscura. Per tri- ticum namque ex quo panis optimus conficitur, diuinā scri- pturam possumus accipere, quæ est panis animarū, dux uerò libræ tritici, duo testamenta designant, ex quibus magnā cibo- rum copiā nobis sancti patres præparauerunt, quæ eā multipli- citer exposuerunt: denarius autem Dominū Iesum designat. Binæ ergo libræ tritici denario copulatur, quia quod scriptu- ra loquitur, ad vnius Dei omnipotentiam, magnitudinē, boni- tatē, atq; seueritatem pertinet. Per asperitatem hordei opera sanctorū designantur, quæ denario cōiunguntur, quia quicquid boni in hoc munus electi operantur, aut aduersi patiuntur, pro amore vnius Dei agunt & patiuntur, &c.

Tritici. Tritici pfectiores qui per tribulationē attriti igne decocti sunt, Deo cibis suauis. Hordeū minores in eodē ge- nere. Vinum, prælo quidem attriti, sed non ita excocti acres tā- tum in se, & alios ad bene operandum inebriantes: Oleū sunt non alios inebriantes, sed puris orationibus vngentes.

Vel uinum, & oleum confessores pro feruore charitatis, & dulcedine misericordie, quam habent in se & in alios. Per tri- ticū intelligimus maiores martyres, qui sunt bilibres: habent. n. præter martyrium opera, & dilectionem Dei & proximi, vel fidē & opera. Per hordeū minores martyres. s. qui solā fidē ha- bent trinitatis sine operib. & sine ulla dilectione, sed sola fide saluant in sanguine. Qui sunt tres bilibres, p fidem trinitatis.

Vel aliter: sicut enim triticum prius multum teritur, & po- stea optimus panis efficitur, sic Christus multum iustus diuer- sis psecutionibus factus est nobis panis vite, dando nobis cor- pus suū & sanguinem. Et ita fideles multis tribulationib. terūt & cibis optimis Deo effecti, imitatores tritici. i. Xpi efficiunt.

Vel sunt pleni tritici. i. triticeę predicationis quia p dicatione fidei ita audientium corda reficit, sicut triticum super oēs se- getes gustū. Et qui sunt imitatores tritici predicatione pepit in uno denario, id est, qui unanimes obediunt denario. i. Decalo- go, id est, decem præceptis legis. Libra cōstat ex. i. 2. uncis, per q. notantur 12. apostoli, per bilibrē uero binā dilectio Dei & proximi. Vel, bilibrē dilectionē Dei & pximi habentes atque fi- dē trinitatis, & quatuor euangelijs obediētes ter em quatuor

lunt

cedit malum pœnæ, secundum quod dicitur Amos. 3. Non est malum in ciuitate, quod non fecerit dominus.

5 Bili. tri. pen. Ad intellectum huius sciendum, quod dicit Hugo Flori- censis de fine belli Romanorum contra iudaos. Fessi denique Romani multa cede querebant quibus mancipia captiua venderent: sed quia plu- rimi venales & pauci inueniebantur emptores, non desuere qui triginta mancipia uno nummismate mercarentur, ut sicut Dominum emerat triginta denariis, sic econuerso denario vno triginta uederētur. Sunt au- tem nummisma & denarius unum & idem. Math. 22. h. dicente domi- no. Ostendite mihi nummisma census, subditur At illi obtulerūt ei denarium. dicebatur autem denarius, eo quod ualebat decem num- mos vsuales. Item notandum, quod bilibris est nomen compositum ex bir & libra, quia continet duas libras, quinque uero iudei hic per vnau li- bram designantur, eo quod quinque libri Moysi ab omnibus iudæis reci- piuntur, alios autem libros iudei non recipiunt, qui Saducei dicuntur. Est igitur sensus. Bilibris tritici denario uno, &c. quia sicut de ue- nalibus iudeis vilioribus qui per hordeum quod est uile granum designā- tur, triginta pro uno denario dabantur, ut dictum est, ita decem de fortio- ribus & aptioribus ad seruiendum pro uno denario uendebantur,

1 Et

3 Habebat state. Nam inducit ad ponderandum multum tem- poralia, & modicum æterna.

4 Ut au. tan. &c. i. infaniam currentem de simonia.

5 Bilb. rib. quia prælatus simoniacus secundum ualotem ten- poralem uult habere maius uel minus pretium.

Tom. uj. B b 3

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ecce equ. niger. id est, exercitus enim Romanus, qui dicitur ni- ger effectiue, sicut sol dicitur calidus. Exercitus enim Romanus sub Tito intantum afflixit habitantes Ierusalem, quod fuerunt fame denigrati & alijs afflictionibus, s. in quod refert Iosephus libro de Iudaico bello.

1 Et qui se. super. e. scilicet, Titus regens illum exercitum.

3 Habebat sta. &c. id est, diuinam iustitiam, quam opere exequeba- tur, nam ex ordine diuine iustitiæ processit, quod exercitus Romanus Iu- dæos partim occidit & partim captiuauit in vincula mortis Christi, sicut manifeste prælixit Luc. 21. Ecce ueniēt dies in re, & circum- dabunt te inimici tui, &c. quia tamen erat præter intentionem Titi & exercitus sui, qui propter aliam causam uenerunt contra Iudaos, sup- ple propter rebellionem ipsorum contra imperium Romanum ut patet per Iosephum libro de Iudaico bello, ideo dicitur quod habebat stateram in manu, & non in mente, nam exequebatur opus diuine iustitiæ modo prædicto, per manū enim opus intelligitur, quia per eam efficitur.

4 Et auditam uo. in me. id est, de throno Dei in cuius circuitu erant quatuor animalia. ut dictum est supra, c. 4. & per hoc designatur quod fa- ctum Tim contra iudeos procedebat ex ordinatione diuina, a qua procedit

MORALITER.

1 Et ecce equ. niger. Per quem significat prælatus de uitio simo- nię notatus, & sic fama denigratus,

2 Et qui sede &c. per quem significatur dæmon ipsum impel- lens ad hoc uitium, & cuius sequitur instinctum.

A sunt. 12. qui numero libra constat, per tres fidem sanctæ trini-
 ratis, p 4 quatuor euangelia habentes per bilibrē, dilectionē
 Dei & proximi. Per triticum possumus intelligere nouū Te-
 p hordeum vetus. Bilibre dicitur triticum, id est, nouū Test.
 ppter duplicē intelligentiam, id est, historiale & spirituale,
 Qu. Ne timeatis vos
 fideles: dabitur enim
 vobis perfectio, per a-
 quam poteritis resili-
 itere hereticis.
 a Et vi. & ol. id est, i-
 stos qui sunt refecti: c
 & ideo vino, id est, sã
 guine meo, & oleo, id
 est, spiritus actō vncti.
 Vinam similiter emi-
 tur denario vno.
B b Et cum ap. si. quar. Vi-
 dens diabolus, nec p-
 apertas tribulationes
 nec per apertas here-
 ses posse se proficere,
 pramittit falsos fratres: qui sub habitu religionis obtinent
 naturam, & rufi equi, & nigri peruertendo fidem.
 * AVG. In equo pallido homines intelliguntur mali qui per
 secutiones excitare non desinunt. Isti tres equi vnum sunt, q
 exierūt post album, & contra album, & fessorem habent dia-
 bolū, qui est mors. Tres ergo equi, fames, & bella & pestis in-
 telliguntur: quod etiã Dominus in euangelio suo pædixit, q
 & iam fiunt, & imminente die iudicii amplius futura sunt.
 * HAYMO. Designantur per pallidum equum omnes repro-
 bi, ad pallorem æternæ mortis venturi: sessor mors dñ, quo no-
 mine diabolus intelligitur, cuius inuidia mors intrauit in or-
 bē terrarū. Super eos sedet qui pallidi sunt, hoc est, qui opera
 mortis habent: & cum ipsi sint mortui, etiam alios extingue-
 re querunt. Vnde & legitur. Infernus sequebatur eum, Ipsi. n. bñ
 idco

infernus appellantur, quia sicut infernus nequaquam dicit Sassi D
 eu, sed semper ad recipiendas animas siuim laxat, ita illi me-
 tē dilatant ad ambienda terrena, nec tantum acquirere pos-
 sunt, quantū cupiunt. Vnde sequuntur diabolū, id est, imitantē
 illū, qui est caput omnis malitię. Data est illi potestas super qua-
 tuor partes terræ, interfi-
 cere gladio, &c. I. est,
 super omnes repro-
 bos, qui in quatuor
 partibus moratur, o-
 riente, occidente aq-
 lone, & meridie. Vel
 in quatuor ægnis pñ
 cipalibus, Cætaorū
 Medorum & Persa-
 rum, Macedonū, at
 que Romanorū. Su-
 per has partes terræ
 habet potestatem dia-
 bolus, & cum his cō-
 tra vnam Christi pu-
 gnat Ecclesiam, quā
 ideo scindere non potest, quia fide Christi vnta est, & illi, diui-
 si. Interfecit vero has partes gladio malæ suggestionis, fame
 audiendi verbi Dei, morte spirituali atque interiori, & bestis
 terrę, id est, efferatis hominibus, sicut Nerone, Domitiano, &
 cæteris persecutoribus sanctorum.
 c Et qui. se. i. mors, quia per eum mors accessit vel ad literam
 quia occidit quosdam in carne, quosdam in anima.
 d Et in. i. insatiabiles terrenis, eum imitantur, vel in inferno
 e Super qua. i. super omnes malos, vbiq; morantes, vel super
 Iudæos & Gentiles, hæreticos & falsos christianos.
 f Et cum. Ostensis tribulationibus, quæ in presenti imminent
 fidelibus; ne deficient alquatenus certificans de presenti co-
 rona patientes consolatur.
 g Vidit sub. id est, capiti suo humiliantes se, uel sub, in absco:so: p
 quia

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et vi & ol. per vinum, quod est latificatiuum, intelliguntur Chri-
 stiani, qui replebantur gaudio spirituali secundum quod dicitur Act. 13.
 g: Discipuli vero replebantur gaudio & spiritu sancto. Et simi-
 liter per oleum propter pietatis & mutua charitatis obsequium secun-
 dum quod dicitur Act. 4 g. Quotquot enim possessores domorū
 & agrorū erant, vendebant afferentes p̄cia eorum, & pone-
 bant ad pedes Apostolorum, qui diuidebāt singulis prout cui
 que opus erat. Et isti fuerunt lesi per exercitum Titi, nam ante eius
 aduentum Christiani habitantes in Ierusalem & in Iudæa monitu auge-
 lico transierunt ultra Iordanem in ciuitatem nomine Pellam, in regno
 Agrippæ existentem, qui confœderatus erat Romanis.
 2 Et cum aperuisset quintum. Hic incipit pars quarta ubi descri-
 bitur status Ecclesie tempore Domitiani, qui secundam persecutionem
 mouit contra Ecclesiam, & multa alia mala fecit in imperio Romano,
 dicitur igitur;
 3 Audi uo. quar. ani. i. Patriarchæ seu Episcopi Constantinopolitani
 iam defuncti, sicut dictum est de aliis tribus.
 4 Et ec. equ. pal. i. populus Romanus. Domitianus enim magnam par-
 tem senatorum & aliorum nobilium in exilium misit & interfecit impo-
 nens eis crimina, ut sic raperet eorum bona, propter quod ceteri Romę
 & alibi erāt in magno timore positi, ne similiter eis fieret. Timor autē
 facit, exteriora membra pallida, & potissime faciem, propter quod Ro-
 manum imperium pro tempore illo significatur per equum pallidum.
 5 Et qui sede. spo. su. f. Domitianus Imperator.
 6 Nomen illi mors. Actiue & passive, quia multos innocentes inter-
 fecit (ut dictum est) potissime Christianos, contra quos mouit secundum
 persecutionē, & finaliter interfectus fuit a Senatu Romano propter suā
 crudelitatem, ut habetur in Legenda beati Ioannis Euangelistæ.
 7 Et in se. cum. Quia post cursum uite presentis statim captus est ad
 pœnam Gehenna.
 8 Et data est illi po. su. qua. In quibus dilatatum erat Romanum im-
 perium.

9 Interfi. gla. Nam in omnibus istis partibus multi Christiani gladio
 interfecti fuerunt de mania o eius.
 10 Fame. Quia multi in carceribus fame cruciati mortui fuerunt.
 11 Et bestis ter. quia plures eorum deuorandi bestis tradebantur, sicut
 patet in legendis plurimum martyrum. Et quia pluribus aliis modis aliqui
 martyrizabantur. s. suspensione submersione combustione & huiusmodi,
 i deo interponitur.
 12 Et morte, ut omnis modus affligendi martyres includatur. Ex pre-
 dictis vero patet, quod sicut Zacha. vi. per equos quadrupliciter in colo-
 re variatos designata fuerunt quatuor regna, ut dictum fuit ibidem, sic
 in isto loco per equum album designatur regnum Christi prout fuit in ce-
 tu apostolorum & credentibus primis, per alios tres equos Romanum
 imperium, cuius status fuit uariatus in tribus temporibus.
 13 Et cum aperuisset quintum. Hic incipit quinta pars, in qua descri-
 bitur ecclesie persecutio a Traiano imperatore, qui Domitiano succes-
 sit, usque ad Diocletianum. Iste enim Traianus tertiam persecutionem
 exercuit contra ecclesiam. Marcus Antonius quartam, Severus quintā,
 Maximus qui est Maximianus sextam, Decius septimam, Valerianus
 octauam, Aurelianus nonam. Licet autem multi imperatores interme-
 dij fuerint inter istos, quorum temporibus christiani fuerunt martyrizati,
 isti tamen specialiter diuuntur Christianorum persecutionem exer-
 cuisse, quia fecerunt & renouauerunt edicta contra Christianos. Alij
 vero non sic, & ideo quod aliqui temporibus suis fuerunt martyrizati,
 hoc fuit ex dictis precedentium imperatorum, quæ non erant renouata.
 Temporibus igitur istorum imperatorum non erant ecclesie nec altaria
 stabilia, sed in locis occultis, & potissime in martyrum criptis, in quibus
 sunt corpora eorum ibidem sepulta, portabatur & erigebatur altare li-
 gneum pro celebratione missarum. Et hoc est quod dicitur. Et cū aper-
 uisset, &c. animas inter. i. martyres interfectos, eo quod erant ibi cor-
 pora eorum. Et est similis modus loquendi sicut Exo. 1. a. Omnes animę
 quę egressę sunt de femore Iacob i. homines, quamuis animę eorum non
 fuerunt egressę de femore Iacob, quę non sunt ex traduce, sed a Deo per
 creationem infusa corporibus egressis de Iacob per generationem.

MORALITER.

* 1 Et vi. & c. per vinum quo conficitur sanguis eucharistie
 sacramentū, per oleum vero quod ponitur in plurib. sacramē-
 tis, significantur cetera sacramēta. Per hoc igitur quod dñ, &
 vi. & ole. ne. la. significatur quod prælatus simoniacus semp di-
 cit, q̄ cōtra ecclesie sacramēta & eius ordinationes nihil fiat.
 2 Et cum ape. quar. sigil. Sequitur.
 4 Et ec. equ. pal. per quē homo significatur vitio inuidię liquid.
 5 Et qui se. su. cum. i. diabolus, cuius sequitur instinctum.

6 No. illi mors. Vnde Sapient. 2. d. Inuidia diaboli mors intrauit
 in or. ter.
 7 Et infernus sequebatur eum. i. inferni pœna, ad recipiendum de-
 ceptos per eum.
 8 Et data est illi potestas. Nam hoc vitio iugulantur spiritualiter
 multi in omnibus terrę partibus, & aliqui etiã corporaliter.
 13 Et cum aperuisset, &c. Interfecto alicuius dicitur non solum
 auferens ei uitam corporalē, sed etiã substantiam de qua dē-
 quiere. Propter quod per animas hic clamātes cōt. suos inter-
 fectores

quia nemo in hac vita percipit quomodo ibi sint.
 * RICHAR. Persecutionib. superius descriptis, ne audientium, mentes deficerent ex tot tribulationib. predictis solatur diuina misericordia lachrymabilem sanctorum martyrum querimonia dono primæ stolæ, & promissa conferuorū & fratru eorum

dicii, fiet, & dies iudicii damnatio erit impiorum, sancti de inimicis suis ultionem postulant, quando petunt ut dies Domini veniat.
 * ANDR. Qui receptiorem doctorum Ecclesie sententiam sequuntur, hæc tanquam futurorum accipiunt, & præsentis loci

le chri
 i. 19. a.
 a quia nemo in hac vita percipit quomodo ibi sint. b
 c
 d
 e
 f
 quia nemo in hac vita percipit quomodo ibi sint. Altare Dei b
 Christus est: super eum nãq; offerimus patri bona per fidem que cogitamus, loquimur, aut operamur. Bene ergo animæ sanctorū interfe-
 rum subtus altare Dei vise sunt quia Christo se per humilitatem submittant: & per ipsum a Patre iudicium: & vinctam de persecutoribus ex amore iustitiæ requirunt.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 querelas atque clamores in eos conuenire statuit qui propter Christum occisi, contra persecutores vindictam expetunt, quatenus qui inter ipsos Dei clementia non prius indigni inuenientur, ad Dominum cõuertantur. Obstinate autem impii per vniuersalem totius orbis consummationem excidantur, ne iusti ad iniquitatem extendant manus suas.
 * HAYM. Non autem putandum est quod illi corporeo modo vocẽ emitant, sicut & nos, qui aerẽ

* AVG. Vel aram, Dei Ecclesiam dicit, sub cuius oculis martyres effecti sunt, tñ quia sanguis sanctorum super terram funditur, sub ara clamare dicuntur, sicut est illud *Sanguis fratris tui clamat ad me de terra.*

flatũ in follẽ ventris traximus p organũ gutturis. sed vox illorũ desiderium est ipsorum. Et tanto magis quisque illorũ clamat quanto magis desiderio flagrat. Perunt autem de reprobis vindictam, qua optant venire diem Iudicii, & resurrectionem corporum suorum.

B
 C
 * AMBR. Vel animæ sanctorum sub altare quiescunt, quia sicut capiti supposita sunt membra, eique cohæret, ita & animæ sanctorum in cælesti gloria constitutæ, Christo saluatori subiectæ sunt, eique per connexionem membrorum nectuntur.
 a *Alio.* Christus super quem se offerunt, & quem habent munimentum. Vel ipse animæ altare sunt de quib. fumus procedit Deo delectabilis, & quia fuerunt sanguine liniti, modo existentes subtus, i. in minori dignitate quam sint futuræ, quia nondũ nisi vnã stolam acceperunt.

* AMBR. Stolæ albæ, gloria est sanctarum animarum: stolas albas singulas sancti Dei nunc possident, quia corporib. in terra quiescentib. stolis animæ beatitudinis eternæ perfruntur. Binæ stolas tunc percipient, cum post resurrectionem, animæ cum corporib. gloriæ cælestis patrie sine fine possidebunt.
 f *Conserui eorum.* Serui causa ipsius domini, fratres ex dilectione debent expectare.

b *Interfeutorum propter verbi.* Vel aperto martyrio, vel aliquibus anxietatibus.
 c *Vsquequo.* Desiderant maius gaudium & cõsortium sanctorum, & iustitiæ Dei consentiunt in damnatione impiorum.
 d *Iudicas & non vindicat sanguinem.* Faciendo discretionem bonorum & malorum.

SANCTORVM ANIMAE ANTE IVDICIUM DEO FRUUNTUR. Græci patres.

* AMB. Cum scriptura præcipiat, malum pro malo non reddere sed contra, diligere inimicos, quid est quod sancti in cœlestibus constituti, ultionem de inimicis suis expetunt. Sed sciunt sanctos Dei diem ultimũ desiderare, in quo & corpora, & mercedem plenam laborum suorũ a Domino percipiẽt. Nã hũc diẽ desideralem esse discipulis suis Dñs manifestauit dicens. *Leuate capita vestra quoniam appropinquat redemptio vestra* Et in oratione dominica assidue petimus. *Adueniat regnum tuũ*

* DIONYS. Areopag. norunt profecto se totos percepturos exactissimam ad Christi speciem, requiem, cum ad præsentis vitæ finem peruenerint, viamq; ad immortalitæ suam è vicino iam intuentes clarius Diuinitatis laudant munera, diuinaq; lætitia gestiunt, non iam ad dẽtiora conuersionem metuentes, sed parata bona se firmiter perpetuoque habituros probenoscetes. * IUST. MART. Ut post animi a corpore excessum statim sit bonorum malorũque distinctio. ducuntur enim ad loca, quæ eis digna sunt, ab angelis, bonorum quidem animi in paradysum, vbi consuetudo est, & aspectus angelorum, visio vero etiam conseruatoris Christi ex verbis his, peregrinari a corpore, & presentes esse ad dominum: improborum autẽ ad loca inferorum, &c. * IREN. Iustus & æquis & præcepta eius seruãtib. & in dilectione eius perseuerantibus, quibusdam autem ex pœnitentia vitam donans, incorruptelam loco numeris cõ-

C Verum quia sanctorum resurrectio atq; glorificatio in diẽ iu-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Propter verbum. quantum ad doctores qui fuerunt martyrizati propter predicationem verbi diuini.
- Et propter test. quantum ad simplices Christianos qui martyrizabantur. vt quod nolebant negare Christum, sed magis protestabantur se credere in ipsum.
- 2 Et clamabant voce. iste clamor non est aliud quam manifestatio nequitie tyrannorum coram Deo merito punienda, & innocentia martyrum premianda, sicut dixit dominus ipsi Cain. *Ge. 4.* Ecce vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. i. eius innocentia declarat tuam nequitiam puniendam in mortis eius vindicta. Ideo subditur
- 3 Vsquequo do. *supple quies.*
- 4 Sanctus & verus non iudi. &c. de his qui ha. in ter. i. de tyrannis dominantib. super terram.
- 5 Et datæ sunt, &c. quia cuilibet data est gloria animæ.

- 6 Et dictum est, &c. corpora eorum in monumentis.
- 7 Temp. adhuc. *vsq. id iudicium, quod dicitur modicum eternitati cõparatũ, propter quod Job. i. can. 2. c. dicitur Filioli nonnulla hora est. tunc. n. resurgent in corporib. gloriosis, & sic habebunt secundam stolam quæ est gloria corporis.*
- 8 Donec compleantur. Nam postea propter nomen Christi multi sũt interfecti, & adhuc plures interficientur in persecutione Antichristi.
- 9 Et vidi cum. Hic consequenter describitur status ecclesie sub Diocletiano qui decimam persecutionem mouit contra ecclesiam cum colloca suo Maximiano. Et ista persecutio fuit atrocior præcedẽtib. in tantum quod in *fi a 20. dies 18. millia promiscui sexus legãtur martyrio coronati. Et hoc est quod describit Iohannes sub apertione sigilli sexti. Et diuiditur in duas partes. quia primo scribitur immanitas persecutionis. Secundo suauitas diuina consolationis, ibi: Post hæc vidi. Circa primum dicitur.*

MORALITER.

* fectores, significantur animæ existentes in purgatorio, q̄ clamant p̄tra bona executionũ suarũ detinentes, de quib. debent resciri per orationes bonorũ. & eleemosynas in sustentationem pauperum, & sic animæ transferentur ad vitã gloriæ, pp quod tales fraudatores puniẽtur sicut animarũ homicidæ. Ad hoc habetur exemplum in historia Caroli, in cuius exercitu cũ esset i Hispania, erãt duo milites adinuicem propinqui, quorũ vnus moriens commisit alteri bona vt venderentur, & precii paupe-

rib. pro eius anima dũtribueretur. Ille autem cõsiderans quod equus mortui erat bonus & fortis, illũ sibi retinuit, nec pro eo aliquid pauperib. dedit. Postea vero anima defuncti apparuit ei arguens eum de infidelitate, & quod pro ipsa diuitius fuit detẽra in graui pena, & ei denunciãns quod grauius puniretur. Et tunc audite sunt voces horribiles, quasi vrforum, & ferociũ bestiarum, & ille miserabiliter expirauit.

9 Et vidi, &c. *terremotus.* In morte vero prelati notabilis in scientia & virtute fit spiritualiter terræ motus, quando succedit ei malus p̄xlatus.

Ponul. i te
Mat. Vrat
in Basiliu.
Vrat in S.
ephem.
paulo post
T Mar. 27.

feret. & calamitatem eternam circumunit.
* BASIL. Vos non terra decemur, sed celum suscepit, aperte
sunt vobis paradisi porta,
* GREG. NAZIAN. Tu obiter celo nos respice, & datam mi-
hi rerum debilitatem, & articuloium dolorem, vel iube discere,
vel ad: nua, ut hinc
demum discedente in
me in eterna tabernacu-
la recipias, & beatam
trinitatem eo, quo est
modo, tecum pariter
contemplari valeam.

† abiicit.

* GREG. NYC. In cele-
stibus tabernaculis ani-
mus illius confedit, vbi
sunt ordines angeloru
patriarcharum populi,
vbi chori prophetarum, vbi sedes apostolorum, vbi gaudium
martyrum, vbi piorum latitia, doctorum splendor, celebres pri-
mogenitorum cetus, vbi pura letantium voces.

Hom. 3. in
epi. ad Phi-
lipenses.

* IDEM. tu vero diuino assistens altari, vitaque principi, & sa-
cro sancta vna cum angelis sacrificans trinitati, omnium no-
strum recordare, nobisque peccatorib. veniam impetra.
* CHRYS. Peccatores vb. fuerint, procul a rege sunt, atq; ideo
digni qui fleantur, iusti vero sine hic, sine in futuro saeculo fue-
rint, cum rege sunt, illic tamen magis, & proprius non per in-
gressum, ac fidem, sed facie ad faciem.

B
Heresi 78.

* EPIPH. Sancti sunt in honore, quies ipsorum in gloria, per-
fectio hinc in perf. dione, fors ipsorum in beatitudine, in man-
sionib. sanctis, tripudium cum angelis, dicta in caelo, gloria in
honore incomparabili, brauia in Christo.

L A T I N I

lib. de ex-
hort. mar.
c. vii. mo.

* CYPR. Quis non omnib. virib. elaboret, ut cum Christo sta-
tim gaudeat, ut post tormenta, & supplicia terrena ad premia
diuina perueniat clauduntur oculi in persecutionib. terra, sed
patet coelum, mors infertur, sed immortalitas sequit, occiso mu-
dus eripitur, sed rediuitio paradisi exhibetur, vita temporalis ex-
tinguitur sed eterna reparatur, quanta est dignitas, & quanta se-
curitas. exire hinc letum, claudere in momento oculos quibus
homines videbant & aperire eosdem statim, ut deus videbat
& Christus, tam velociter migrandi quanta felicitas, ut terris re-
pente subtraharis ut in celestib. regnis reponaris? * HYL. quo-
modo possumus montes non eos significatos esse intelligere,
qui super terrenam naturam gloriosi, iam in Dei reb. exultant?

In psa. 124

* HIER. nunc pro breui labore, aeterna beatitudine fruitur, ex-
cipitur angelorum choris, christum sequitur.

Ad Mar-
cellam de
obitu. ex-
li. meditat
c. 24.

* AVG. Per ipsum vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit,
de cuius pulchritudine iam laudamini, de cuius immortalitate, iam
immortales facti estis, de cuius beatissima visione semper gau-
detis.

In Pl. per-
nitent.

* GREG. Papa. Beatitudo animabus sanctoru ante resurrectio-
nem tribuitur, & corporib. nihilominus post resurrectionem
conferetur. Beda singulas modo stellas habent animae de sua
immortalitate gaudentes, resurgentib. autem corporib. in ter-
ra sua duplicia possidebunt.

N I C O L A V S D E L Y R A.

* 1 Terræ motus magnus factus, &c. quia in omnib. partib. impe-
rii Romani ex imperio Diocletiani & Maximiani, moti sunt iudices & po-
tentes ad interfecionem populi Christiani.
2 Et sol factus est. i. Christus qui est sol iustitie denigratus est, quan-
tum ad famam nominis, & etiam in membris suis, quib. imponebatur qd
essent malefici & Magi, & in hoc a Christo edocti per apostolos aliosque
discipulos quos docuerat de talib. ut dicebant infideles, & sic quantum e-
rat in se, nomen Christi denigrabant.
3 Et luna tota facta est, &c. quia tunc ecclesia tota fuit sanguine mar-

M O R A L I T E R.
* 2 Et sol factus est, &c. propter defectum luminis, scientiae, &
vita.

* ANSEL. Predicatores ecclesie. postquam exeunt de corpo-
rib. nequaquam per mdrarum spacia, sicut antiqui patres, & la-
tis patrie perreptione differunt, sed mox ut a carnis colligatio-
ne exeunt, in ecclesiæ sede requiescunt.
a Sol factus est, id est, illi in quib. lucet reputabuntur rei & pec-
catores claritatem suam
ferentes, vel quia
quidam ad tenebras
decident, vel Chri-
stus sol verus, & mo-
do clarus Antichristi
tempore erit: obsecus
id est, nullis miraculis
coruscans.
b Tanquam factus. Lux
in sacco posita extra
non lucet, fideles lucet

In persecutione Antichristi.
a Aliquis fidelis. a In tribulationib. b Quia doctores viles reputabuntur.
i. ecclesia. a Quia vbi que patitur. b. pios lupi diuidentes reponis.
a. Fructus leuis & vacuos propter defectum caloris digerentis.
b Sol factus antequam emittat an matura tatem.

pradicationis non effluent.
* AMB. Per so. em idem populus Iudeorum designatur, Nec
igitur factus est niger tanquam saccus cilicinus, quia popul. s lu-
dxorum qui propter cognitionem in vniuersis Dei, & propter custo-
diam legis, velut sol in mundo refulgebat, inter ceteras gentes
factus est omnib. hominib. odiosus, propter iniquitates suas.
Secundamque penitentem vestiant, ut indicent se esse peccato-
res. Sol ergo nigredinem sacci habuit, quia omnib. genib. lu-
deorum facti mora patuerunt.

* HAYM. Vel, sol, ipse predicatorum significat, quib. Dominus
dicit: vos estis lux mundi qui vti que sicut tunc tanquam saccus
cilicinus, quia celabant coram impiis, quicquid habebant lumi-
nis, & virtutis. In illis quoque obscurabitur sol, qui timore con-
cussi, aut blanditiis delinuti, negabunt Christum, & ad tenebras
erroris deuoluentur

c Stellæ celi de caelo, ceciderunt super terram, &c.
* AMBR. per stellas principes sacerdotum designantur, scribe
& pharisæi, per sicum autem, terram Iudeorum possimus intel-
ligere. Grossi vero eiu. dem arboris factus inutiles vocantur,
qui celo labuntur, cum arbor eadem vento concutitur. Fi-
cus igitur vento commota est, & inutiles fructus a se emisit, quia
terra Iudeorum a Romanis inuastata est, & gentem inutilem
& Deo odibilem a se expulit, ut habitatio fieret fidelium. Stel-
la itaque more grossorum, in terram ceciderunt, quia eos qui
per doctrinam legis uelut stellæ in populo refulgebant, eadem
pena conclusit, & ceteram multitudinem.

* RUPER. Ceciderunt, qui sibi uidebantur esse stellæ celi. ce-
ciderunt, non ut ueræ stellæ celi, sed sicut grossi immaturi fru-
ctus fici, magno uento mouente agitati spiritu diabolico exagi-
tati Congrua sane similitudo ab arbore fici & grossi eius ca-
ducis quia uidelicet illi quoque qui tunc temporis in Christum
crediderant ex Iudæis, & erant quasi primi fructus crucis Chri-
sti, exciderunt magno uento mouente, uento inuidiæ s. gentiu
salutem odientes, & contra fidem Euangelij suam amulantes
plerique circuncisionem,

* HAYM. Vel. Stellæ celi, Sancti sunt qui in tenebris istius uite
lucent, ueluti in firmamento Stellæ, qui tunc utique de celo ca-
dent, quando sub illa persecutione ualidissima: fide recedunt, q
prius fide recta & operib. iustis uidebantur lucere.
d Grossos sui. inanes fructus nullum enim permittit Deus cade-
re, qui ei seruit uero amore. a Cælum

tyrum rubricata.
4 Et stellæ celi de caelo ceciderunt super terram, &c. i. multi e-
minentes in ecclesia timore mortis inclinati fuerunt ad idololatrandum,
Vnde & Marcellus Papa tunc timore mortis idolis iburificauit, & per
hoc conuicitur quod plures alij similiter fecerunt. Verum tamen beatus Mar-
cellus penitentia ductus, postea martyrium pro Christo suslinuit, & cessa-
uit episcopatus Romanus septem annis & sex mensib. propter immanita-
tem persecutionis illius.
5 Sicut ficus emittit, &c. mo. Dicuntur autem grossi ficus primi tem-
poris & immaturi, qui de facili cadunt a magno uento concussi. Tunc au-
tem emanauit in ecclesia turbo tempestuosæ persecutionis.

3 Et luna tota, &c. Nam ecclesia, cui præsidet, repletur a consan-
guineis simpliciter indignis.
4 Et stellæ celi de caelo, &c. Quia bonæ personæ non habent locum
in illo collegio.

* 1 Et

A Calum. i. Ecclesia recedet à mal. fide & opere. Vnde: Exite de c. i. de Babylone populus meus, & immundū ne tetigeritis. *** AMBROS.** Per calum, verus Testamentum designatur, liber verò quando inuoluitur, eius scriptura ab oculis intuentium absconditur. Liber ergo Iudais inuolutus est, quia spiri-

a i. sacra scriptura: quia occultabitur. **b** Coelantes predicationes impiis. **c** Virtute eminentes. **d** i. persecutionibus tuis. **e** A malis fide & opere separantur. **f** i. carnii resistentes in maiore & minore.

a Caelū itaq; sicut liber inuolutus recessit, quia **b** **8. b.** vetus Testamentū Iudaeos dereliquit, & ad gentes transiit.

* RVPERTVS. Caelum in quo sibi quasi Stella lacere videbatur **c** **9. b.** scientia legis erat. in qua despectu gentium omnium quasi alti & nitiduli Iudaei gloriabantur. Sed auferetur a vobis regnum Dei. Caelum ergo recessit, quia

sensus illorum coangustati sunt, & disparuit illis: imò non data est illis, propter inopiam cordis, spiritualis sacrae legis intelligentia, quomodo recessit. Sicut liber inuolutus inquit. Pulchre tatis innuit quid per caelum recedens intelligi voluerit, qui recessum illum libro inuoluto similit. Quid namque est dicere, quia caelum sicut liber & c. nisi ac si diceretur, quia & clausa est illis omnis scriptura diuina & caelestis? Et illis quidem a quibus hoc caelum recessit, hic caelestis liber inuolutus imò & signatus est; nobis autem ad quos venit recedendo ab illis, reueratus & apertus est. *** PRIM.** Recte caelum (id est Ecclesiam) ut euolutū, & non inuolutum librum insinuat recessisse. Quicquid enim fuerit inuolutum, agnosci a quoquā nullo latenus potest, nam quod euoluitur, detectum protinus declarat. Ita & haec cum manifesta fuerit persecutione discreta, enitans recedit, ut ab extraneis abdita non videatur, (sibi tantū, i. quibus se credere potest) per unitatem spūs cognita, incognitos & alienigenas praecauet, seque per discretionis spiritū, ne intellecta perdat, occultat. *** AND.** Vel. Caelū instar libri inuoluti, sicut Christi aduentū incertum esse indicat, si quidem libri subito & absque villo pene strepitu aperiunt. Aut virtutes caelestes, dum eos qui ex fide decidunt, ex commiseratione lugent, molestā quādam animi agilitudinē, & quasi torturā praese latent. Quin et aliud quoque significatur, nempe caelum non subitū aliquē interitum aut abolitionem, sed tantum quādam inuolutionē, & ad meliorem statum mutationem. Vel montes superbi: Insulae negotiis seculi agitati mouebuntur a fide.

b Reges ter. Secundum diuersos honores seculi, quos nolentes perdere, delerent fidem.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et caelum recessit sicut liber. Caelum hic dicitur Ecclesia praesentis temporis sicut & Mat. 12. f. Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro & c. prout exponit Greg. hom. 7. quod Christiani tunc se occultabant quantum poterant, exceptis valde paucis, qui ex maximo seruire se martyrio offerebant.

2 Et omnis mons & c. Nam super montes & rupes quasi inaccessibleles, & insulis maris clausi ubi fuerant Christiani querebantur & exterminabantur, & sic dicuntur ista loca mota propter motionem habitantium, sicut dicitur Parisius facere vel pati quod populus inhabitans agit vel patitur.

3 Et reges. In omnibus enim partibus orbis iam diffusa erat fides Catholica, ut supra dictum est, & de omni statu hominum malorum, minorum, & mediocrium aliqui crediderunt, qui rabiem persecutionis mota per Diocletianum & Maximianum non ferentes, querebant se abscondere in locis caernosis sub montibus. Ideo subdit.

4 Absconderunt. & c. Et aliqui etiam eorum timentes ibi capi & longo cruciatu ad mortem deduci, desiderabant mori breuiter, supposita tamen Dei voluntate, ne ui tormentorum inclinarentur ad Christum negandum. Et hoc desiderium exprimitur, cum dicitur.

MORALITER.

* 1 Et caelum recessit sicut. Nam & de studio sacrae scripturae non curat talis praelatus.

2 Et omnis mons & insula & c. Per montes contemplatiui, peninsulae impulsu maris circumdantur, actiui significantur. Et dicuntur de loco suo moueri, quia tempore mali praelati a suis bonis a-

c Diuites. Quicquid male volunt implentes. **d** Fortes. In subuertendis aliis. Securus peccati, liber iustitia. Hi desperantes a sanctis, auxilia demonum querunt, ut se illi liberent in quibus confidebant. *** AMBROS.** Per reges terra, principes & tribunos, eos qui hanc terram regere videbantur, possumus intelligere per diuites & fortes, seruos & liberos, caeteram multitudinem.

* AND. Reges terrae hic hoc loco dici videntur, quorum studium & Dominium circa terram praecipue occupatur: nihilque commune cum caelo habent. Quia in re conspirant cum omnibus terrenis principibus, & diuitibus, rerumque terrenarū seruis & liberis, hoc est, a Christi

seruitute absolutis. *** HAYMO.** Reges autē, principes ac tribuni, iuxta qualitatē gradus, oēs reprobos significant, maioris scilicet dignitatis homines, mediocres, & minores, qui timentes amittere regna, & honorem, dum viderint Antichristum regnare & membra illius, transibunt ad eos, & mouebuntur ad malum, ut eis parcant, & diuitias non amittant.

e Et d. mō. Petat vel suffragia Angelorū, quō sunt mōtes emittentes, & petre firmitate: ut eorū precibus misericordiā iudicis impetrēt. Rogant boni sanctorū intercessionibus, se protegi a facie Dei irati. Iratus dicitur, quando suos sic affligi permittit. Et illa talis tribulatio a Deo permittitur quasi facies irati dicitur. Vel rogant mali demones quos irati sunt, ut eos defendat ab ira iudicis.

* AMBROS. Qualiter autē se in speluncis & Petris montium absconderunt, Iosephus manifeste narrat, qui euersionem Hierusalem describit. Tanta enim fuit afflictio, ut cum fame diuina consumerentur, & ab hostibus exterius, & multo deterius a praedonibus intrinsecus affligerentur, absconderunt se in puteis, in cleacis, & in quibusdam terrae abditis locis, cupientes mori, ut prolixam miseriam, mortis cōpendio terminaret. Qui est sciētes se pro sceleribus suis ista pati, & post mortē se inferni pānas esse passuros, cupiebant ut montibus sub quibus delitescerent, opprimerentur & absconderentur a facie Dei & Christi eius, quem graniter nouerant se offendisse.

* AND. Ex quibus cladibus & incommodis, multa in Vespasiana obsidione Iudaeis, qui Christum in crucem egerunt, euenerunt. At vero sublecuri finem, nempe sub Antichristi aduentum multo plura multoque seueriora & crudeliora mala totum ut ita dicam orbem oppriment.

5 Et dicunt monti, & c. & abscondite. Irati contra nos, licet in Deo non cadat ira proprie, dicitur tamen irasci metaphoricē contra aliquos, quō flagellat eos, qui ad modum irati se habent. Tamen quando flagellat electos hoc facit magis ex sua benignitate ad augmentum meriti ipsorum ac praemii.

6 Et ab. i. hominis Christi qui uidebatur irasci contra suam Ecclesiam modo dicto.

7 Quo. ue. i. tempus persecutionis magna ab eis permittente

8 Et quis po. q. d. ualde pauci, Ceciderat enim Marcellus Papa qui caput erat Ecclesiae, ut praedictum est, propter quod uidebatur difficile quod alii inferiores possent stare.

Aliiter autem exponitur ab aliquibus illud. Et dicunt modo & c. Quod per montes & petras intelliguntur sancti, qui iam erant in patria qui dicuntur montes propter suam exaltationem ad caelestia, & petrae propter cōfirmationem in bono, quorum suffragia postulabant fideles in persecutione positi. Et sic est sensus, Et dicunt montibus. id est, sanctis. Cadite super nos, id est, condescendite nobis. Et abscondite nos, id est, protegite nos orationibus uestris erga Deum & agnum, ut cesset a nobis rabies huius persecutionis. Sed alia expositio uidetur magis literalis.

Et

liquo modo impediuntur.

3 Et reges terrae. i. homines laici cuiuscūque status pro cōsilio animarum suarum recurrunt ad loca claustralium, quia non inueniunt in Ecclesia propter praesidentis malum. **6** Quonia uenit dies. Permissio. n. mali praelati, signū est irae Dei pro populum Iob. 24. d. pro peccata populi facit regnare hominē hypocritā

* CAP.

* CAP.

* Post

De bello iud. lib. ca. 11.

CAP. VII.

Ost hac &c. Multiplici Ecclesie bello descripto, subiicit tempore huius belli diabolus nocere paratum, sed a Deo refrenatum, ne sui aliqua tenus torpeant vel deiperent.

a Quatuor. Pro quatuor partibus mundi, in quibus nocent.

c Angelos. Diabolus angelus dicitur in misus, & a Deo ad probationem bonorum & deceptionem malorum, & princeps diabolo ad subuersionem cunctorum.

* AMBROSIVS.

Per quatuor Angelos quatuor regna designantur.

h que in vllam arborem.

Et vidi alterum angelum ascendentem effluuntur manu, sed sunt simulacra, ad nihilum utilia. *** RIC.** Quatuor venti, sunt quatuor euangeliorum libri. Ipsi venti tunc super terram, mare, & arbores flant, quando perfecti doctores Evangelici Sacramenti plenitudinem terrena diliguntibus, predicant. Quos predicti apostolice angeli tunc ne amplius super terram, mare vel in arbore fieri se tenere putabunt, quia ne verbum facti euangelii malis vel bonis predicetur, laborabunt.

* PRIMASIVS. In quatuor angelis istis regna quatuor designari Ecclesia in Ioanne cognoscit Affinorum, Medorum, Persarum, Rom. que suo quodammodo poteratu omnia profocantia, nullum pro libito iure sui sinerent respirare.

e Tenetur. In tempore tribulationis nihil magis est necessarium quam predicatio, & ideo nititur diabolus detinere animam omni loco.

e Ventus. Ventus nubes excitat, terram rigans fructiferam facit, faciem eius hilarem reddit, sic predicatio mentes hominum.

f Super mar. Habitantibus in insulis vel diuersis vitis affluentibus.

* AMBROS. Quatuor ergo Angeli quatuor ventos tenebant ne flarent super terram, quia Romani qui per angelos quatuor designantur, omnem terram cadibus & rapinis, & mortalitatibus hominum replentes, non sinebant genus humanum esse pacatum.

* RVP. Quatuor angeli stantes super quatuor angulos terre, tenebant quatuor ventos, id est omnia regna mundi prohibebant predicatores. Venti quippe hoc loco in bonam partem accipiuntur, & Apostolos Christi, sine uniuersos predicatores

C Euangelii significant. Quatuor hi angeli id est uniuersa terrarum regna, ventos predictos tenebant, id est, tenere volebant, ne flaret

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

Ost hac vidi. Postquam descripta est acerbitas persecutionis, hic consequenter describitur suauitas consolationis que facta est in Ecclesia Dei tempore Constantini ex Helena nati. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur hac consolatio quantum ad existentes in Ecclesia militante. Secundo quantum ad existentes in Ecclesia triumphante, ibi: Post hec videtur. Prima adhuc in duas, quia primo premittitur persecutionis breuitas, scilicet quatuor tyrannorum in diuersis partibus imperij Romani dominantium. Secundo eorum repressio per Constantinum, ibi: Et vidi alterum. Circa primum sciendum, quod sicut dicitur in Ecclesiastica historia 9. lib. postquam Diocletianus & Maximianus deposuerunt insignia imperij, constituti sunt imperatores duo, scilicet Galerius & Constantinus. Galerius autem duos Cesares instituit, scilicet Severum in Italia, & Maximianum in oriente. Constantinus autem ex Helena genuerat filium nomine Constantinum, qui mortuo patre factus est imperator, & assumpsit in consortium imperij Licinium, qui licet primo fuerit pacificus Christianorum, tamen cum postea factus est persecutor. Maxentius vero Romam tyrannizabat, & sic erant quatuor persecutores Ecclesie in quatuor partibus imperij, scilicet Maximianus in oriente, Severus in Italia, Maxentius Romam, Licinius Alexandria, que est in Aegypto. Item notandum, quod homines maxime potentes & in dignitate constituti in hoc libro frequenter nominantur angeli, sicut dictum est supra cap. 1. de Episcopis septem Ecclesiarum qui Angeli nominantur, & si sunt boni, sunt Angeli Dei, & si mali magis sunt Angeli Sathane, saltem pro illo tempore quo sunt mali, sicut dictum est supra 3. cap. de Angelo Sardis. Non enim habes quod viuas, & mortuus es. Hoc ergo modo quatuor persecutores Ecclesie isti nominantur hic Angeli, cum dicitur: 1. Post hec, &c. i. damnantes. 2. Super quatuor. quatuor partes imperij, ut dictum est. 3. Tenentes quatuor. i. impediendo doctores Ecclesie, ne verbum Dei predicarent. De quo statu dicitur Cant. 4. d. Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius, quia per flatum predicacionis fecundatur hortus Ecclesie militantis. 4. Super terram. Christianorum enim aliqui habitabant in arida, aliqui in insulis malis, & aliqui in siluis persecutionem fugientes, & omnes isti designantur nominibus locorum istorum. Sicut habitantes Parisiis designantur nomine ipsius, unde communi modo loquendi dicitur: Parisiis fecit tale festum, id est, populus habitans ibi. 5. Et vidi. Hic consequenter describitur dictorum, quatuor tyrannorum repressio. Circa quam primo ponitur repressio actus. Secundo subditur sequens fructus, ibi: Et audi. Circa primum premittitur reprimentis occiditio, cum dicitur. Et vidi alterum Angelum. Id est imperatorem Constantinum. 6. Ascendentem ab ortu solis. Nam ex ordinatione solis insuetudine ascendit ad dignitatem imperialem, ut daret pacem Ecclesie.

MORALITER.

* 1 Post hoc, Hoc literaliter exposui de quatuor tyrannis Moraliter autem exponi potest de quatuor vitis in impedimentibus salutem hominis. Circa quod sciendum, quod natiuitas hominis potest dici eius Auster, & aduersitas eius Aquilo, secundum illud Iere. 1. c. Ab Aquilone panditur omne malum. Ortus autem hominis vilis est, propter quod inde flare debet spiritus humilitatis quem impedit superbia. Mors autem vel eius occasus est cum Angustia & incertitudine, propter quod inde flare debet vetus timoris, quem impedit fatua spes longa vite. Ab austro vero prosperitatis debet flare

Diuisio.

Nota.

Hominis status quia duplex.

super terra, neque super vlla arbore, hoc est, ne predicaretur si de Christi in illis Prouinciis aliquibus insulis, in ulla qualitate hominum. Nec vero leuiter, aut parua intentione tenebant legibus ac proseriptionibus publicis, & cunctis penatum generibus aduersus veritatis precones propositis.

CAP. VII.

Non notat diuersitatem visionum, sed ordinem. a Propter quatuor regna quibus dominauerunt. b Quia misus a Deo. c Immortales.

Ost hac vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terre, tenentes quatuor ventos terre, ne flarent super terram, neque super mare, neque super vllam arborem.

a. i. qui iam excessisset tenebatur, vel qui iam peruenisset ad fructificationem. b. Quia noua gaudia mundi non accipiant.

Et vidi alterum angelum ascendentem

effluuntur manu, sed sunt simulacra, ad nihilum utilia.

* RIC. Quatuor venti, sunt quatuor euangeliorum libri. Ipsi venti tunc super terram, mare, & arbores flant, quando perfecti doctores Evangelici Sacramenti plenitudinem terrena diliguntibus, predicant. Quos predicti apostolice angeli tunc ne amplius super terram, mare vel in arbore fieri se tenere putabunt, quia ne verbum facti euangelii malis vel bonis predicetur, laborabunt.

* AND Et si ista hec ad incommoda illa a quibusdam referantur, que iudei quondam a Romanis perpeffi sunt. Arbitratur enim per quatuor mystica animalia effectum, ut neque mare, neque vlla alia via iram diuinam, inpendentemque cladem euitare potuerint, multo tamen rectius ad Antichristi aduentum hic loquens refertur. Tunc enim sequa illa tempestas furibunde defluet non in vna aliqua terre parte solum, sed in vniuersa terra. Quare et super quatuor eius angulos iterisse narratur, quod implerent ministerium diuinitus quidem sibi mandatam, nobis autem incognitam. Est vero veterum cohibito legum dissolutione ordinis, ietabilis; comminatio malorum euentum haud dubie insinuat.

g Et vidi alterum. Hic angelus est ille lapis sine manu. b. p. c. i. s. q. statuam quatuor metallis commixtam confregit, hic quatuor ventos soluit.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

g Et vidi alterum. Hic angelus est ille lapis sine manu. b. p. c. i. s. q. statuam quatuor metallis commixtam confregit, hic quatuor ventos soluit.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

g Et vidi alterum. Hic angelus est ille lapis sine manu. b. p. c. i. s. q. statuam quatuor metallis commixtam confregit, hic quatuor ventos soluit.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

h Ascenden. Ex quo Christus exspirauit, ascendit, dum diabolus ligauit, & per predicatores mundum illuminauit fide, sicut sol lumine. Vel, Ascendit ab ortu. i. a Patre, proficiens sapientia & aetate. Vel a se descendit, quia non per concubitum viri, carnem assumpsit, sed ipse eam creauit, qui est ortus solis. i. patris.

* Ita &c

D
E
F
Dan.
Amb
F

Iob. 2

Indicio
infinitis.
Rocio ca.
tillan.

a Signum. i. Crucem qua suos signaret, vel potentiam patri equalem, sicut immunitatem a peccato per quam Deus apparet, quia omnis homo peccator. Hoc signum & si non refidei tamen antiqui patres pertulerunt. Signum geritur in fronte ne celetur in tribulatione, nam signatio pectoris, confessio est cordis. Cum cathedra in pectore, ut fides cordis habeat: in fronte ne erubescat, sed confiteatur. *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confes. si. ad fa.* In scapulis, ut onus Christi portet. In vertice, ut rationem conferuer, que est vertex & caput hominis interioris.

^a Vexillum crucis, vel potestatem faciendi miracula & dimittendi peccata.
^b Clamare Deum facere. Quando daemones in passione resistent.

a ab orru solis habentem & signum Dei viui: & clamauit voce

^a i. magno imperio. ^b i. permissum. ^c Non tantum quantum volunt di. auaris: sed tamen conuertendis.

magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terrae &

mari, dicens: **†** Nolite nocere terrae & mari, neque arboribus

quo ad utque signemus seruos Dei nostri in frontibus

eorum. Et audiui numerum signatorum centum quadraginta quatuor

millia signati. ex omni tribu filiorum Israel. Ex tribu Iuda, duo

decim millia signati. Ex tribu Ruben, duodecim millia signati.

Ex tribu Gad, duodecim millia signati. Ex tribu Aser, duodecim

millia signati. Ex tribu Neptali, duodecim millia signati. Ex

B * AMBROSIVS. Signum autem Dei viui, est Christi diuinitas. Nam in carne positum, signum Dei viui habuit: quia ea opera gessit, que demonstrant eum esse unicum filium Dei, sicut ipse dicit: opera que ego facio &c.

* HAYMON. Vel. Signum hoc quo signantur omnes serui Dei in frontibus suis, ipsum signum est sanctae crucis, quod fideles in ecclesia dupliciter, in corpore scilicet & anima, portant. In corpore, quia signantur in fronte, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti: In anima vero, quia Christi passionem imitant, crucis figurem se cum vitiiis & concupiscentiis: Non prodest. n. hoc signum exterius quicquam, nisi & ipsum quis accipiat interius.

* ANDREAS. Hoc autem & si his quondam ex parte acciderit, qui ex Iudeis in Christum credentes deputationem illam, que ciuitati &c. Hierosolymorum a Romanis illata est, admirabiliter euaserunt, qui scilicet magnum Iacobum, qui illorum multitudinem Apostolo Paulo allegabat, aliquot miryades efficiebant. Veruntamen aduentus Antichristi tempore maxime hoc, locum habebit, quoniam nimirum iustitiae crucis signum fideles ab infidelibus fecerit. Illi. n. intrepide citraque vllum ruborem crucis Christi signaculum in conspectu impiorum deferent.

* RYPERT. Signum uocationis atque iustificationis, meritum que & spes magnificationis futurae est, signari seruos eiusdem Dei in frontibus eorum signo crucis, quod olim fuit opprobrium & pena damnatorum, nunc autem decus & salus iustorum.

b Centum quadraginta. Finitum ponit, quia Deus sibi sub certo

numero omnes comprehendit. * AMB. Per centum quadraginta quatuor milia praesentis Ecclesiae electi designantur. Duodecies namque duodeni sunt centum quadraginta quatuor. Omnes igitur qui fidem duodecim Apostolorum custodiunt, actusque imitantur, in hoc numero consistunt.

* RYPERTVS. Hoc numero finito, innumerabilis significatur totius Ecclesiae multitudo, quae de Patriarchis, vel prolapia carnis, uel fidei imitatione progenita est.

* PRIMASIVS. Euidenter agnoscitur, hoc mystici numeri indicio, innumerabilem electorum multitudinem praesignari, tanquam numerum finitum pro infinito significatiue commendari.

* HAYMO. Ecclesia igitur, quia Trinitatis notitia ex vniuersis

generationibus aggregatur, quatuorque fluminibus paradisi irrigatur, & in quatuor partes mundi distendit, recte in duodenis milibus figuratur: sed si in eo quod crediderit perficiatur, necesse est ut duodenarius milliū numerus quadra soliditate iungatur Nam & centenarius numerus, qui a leua transfertur ad dexteram generalem significat sanctorum numerum, qui in perfectione operis inuenti, in dextera sunt collocandi.

c Ex omni tribu. i. ex omnibus fidem Iacob imitantibus. **d** Ex tribu. i. pueris qui nati & baptizati sola confessione patrum spiritualium saluantur. Iuda. Confitens, hoc sufficit, his qui non reseruatur, hic ut viuatur. Iudas qui primus ordine generationis fuit quartus, per quem inuitur spiritualis prolapia attendenda. Ex genere Dan nascetur Antichristus, ideo hic praemittitur, ut ex omni numero sanctorum ostendatur Antichristus eiciendus. Vel Dan, transiliens iudicium Hebraeorum, quia postquam veritas venit, legalia transferunt, & Gentilis populus idolorum oblitus, in veritatem surrexit Christo nato in sexta aetate.

e Duodecim. Per duodecim habemus eos qui fide Trinitatis in quatuor mundi partibus sunt signati, & ut hos perfectos ostendamus duodecim, per quatuor multiplicamus, & fiunt quadraginta octo, ut vero ad Trinitatem haec perfectio referatur. 48. multiplicamus, & sic sunt 164.

Haymon.
rimasius.
Haymon.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Habentem signum. Id est signum Crucis Christi. Scribitur enim Ecclesiastica historia lib. 9 quod Constantinus veniens Romam contra Maxentium ibi tyrannizantem, & frequenter cogitaret de dispositione belli, & pro victoria exoraret Deum celi, quamuis nondum esset baptizatus, aspiciens in caelum, ut sit signum Crucis ut ilans, & cum miraretur de insolita visione, vidit angelos assistentes & dicentes sibi. In hoc signo vinces. Tunc de victoria futura securus, signum Crucis sicut viderat, depingit sicut in militaribus vexillis, & sic procedens contra Maxentium, obtinuit plenum triumphum. 2 Et clamauit voce magna. quatuor tyrannis praedictis. 3 Quibusdam est. i. permissum, est. 4 Nocere terrae & mari. Christianis habitantibus in terra arida, & in insulis maris, dicens. 5 Nolite nocere, &c. Nam istos quatuor tyrannos repressit a nocuendo Christianorum, aliquos debellando, sicut dicitur est de Maxentio & idem postea accidit de Licinio contra Christianos crudeliter insurgente, in Alexandria & Aegypto, alios autem duos suo mandato deterrendo. & haec habentur Ecclesiastica historia lib. 9. 6 Quoad utque signum. Constantinus. i. a beato Siluestro baptizatus honorauit, & exaltauit Ecclesiam, & potissime sacerdotes & alios Ecclesiae ministros, & multa privilegia Christianis dedit, & sic exemplo & verbo multos ad baptismum induxit, & sic per mysterium sacerdotum

MORALITER.

sta, & clamare cum oratione potest. malignos spiritus de quatuor vitiiis praedictis tentantes. 7 Et aud. Per istos signatos, significantur illi qui per praedicationem ad bonum conuersi, non solum operantur bonum quod est necessitatis, sed et illud quod est superrogationis. 7 Ex tri. Per hoc significantur eminentes in laudibus diuinis, quia Iuda confitens interpretatur, siue laudas. Per tribum Ruben, eminentes in contemplatione, quia Ruben interpretatur filius visionis. Per tribum Gad, eminentes in bello contra demones, quia Gad interpretatur accinctus. Per tribum Aser, qui interpretatur beatus, sentiens dulcedinem beatitudinis. tribum

eius seruos Christi consignauit. Sciendum autem, quod haec dictio quoad usque, non tenetur hic finire, sic intelligendo, quod signatis fidelibus tempore Constantini, quatuor tyranni praedicti deberent redire ad persecutionem Ecclesiae, sicut cum dicitur. Sed eas hic quoad usque ueniam. Per quod designatur, quod me adueniente non debeas amplius sedere, sed tenetur in desinite, sicut cum dicitur: Isie non poenituit quoad usque vixit. i. nunquam poenituit, quia post mortem poenitere non potuit.

7 Et audiui. Hic consequenter describitur dicta repressionis fructus, quae est multiplicatio credentium Christo. Et dicunt expositores, quod hic primo ponitur numerus conuersorum ad Christum de Iudaismo, & ideo subditur. Ex omni. tri. Et postea cum subditur. Post haec uidi. Ponitur multitudo conuersorum de Gentilitate, quae fuit multo maior quasi incomparabiliter, quam de Iudaismo. sed saluo meliori iudicio, primum non videtur rationabiliter actum, quia ante tempora Constantini Iudaei iam erant in sua infidelitate obstinati, propter quod non videtur tempore Constantini tot fuerint baptizati, sicut dicitur hic. scilicet 144. mill. Item quia ex qualibet Tribu excepta Tribu Dan, loco cuius nominatur tribus Ioseph, dicuntur. 12. millia signati, & tamen secundum Hebraeos & Latinos decem Tribus fuerunt captiuae & inclusa ultra montes Caspios, & sic de illis non videntur tunc aliqui fuisse baptizati. Siluester secundum de conuersione Gentium non

tribum Manasse, qui interpretatur obliuio, illi qui obliuiscuntur mundanae conuersationis. Per tribum Symeon, qui interpretatur audies, auditores deuoti diuini sermonis. Per tribum Leui, qui interpretatur additus, illi qui student addere bonis. Per tribum Isachar, qui interpretatur merces, habentes oculum ad mercedem aeternae retributionis. Per tribum Zabulon, qui interpretatur habitaculum, preparantes Domino habitaculum suae mentis. Per tribum Ioseph qui interpretatur accrescens, perficientes in augmento virtutis. Per tribum Benjamin, qui interpretatur filius dexteram, illi qui dicuntur filii Christi, ratione alicuius specialis assimilationis.

Post haec

A * PRIMASIVS, omnium tribuum nomina decursurus, mirum non est, quod à Iuda orsus eandem nominatim reuoluerit de tribu. n. Iuda nasci voluit Dominus Iesus Christus, neq; n. de terrenis generationib. hic ordo cōtexitur, vt maiores natu ex maiore proferēs. ad Iudā qui quartus est, p̄ueniret: sed decreto numero redemptorum quo plenitudinem electorum significare voluit, ad quam volens intentionem nostram necessaria consideratione dirigere, in ceteris quoque fratribus nominandis non naturalitatis ordinem seruauit, ita vt & post Ruben maiorib. natu inferiores pr̄poneret.

B * RVPERTVS. Porro, & in ordine isto nominum duodecim filiorum Israel, ratio missa non deest, quia videlicet non secundum ordinem suæ generationis, quo secundum carnem geniti vel nati sunt, hic dispositi inueniuntur, quod utique non per ignorantiam accidit, sed certi causa mysterii. Conuenienter a Iuda inchoat, & Dan pr̄termisit, quia non ordinem terrenæ generationis sed iuxta nominum interpretationem virtutes Ecclesiæ exponere decreuit, quæ a confessione præsentis & laude, ad dexteram vitæ festinat æternæ.

a *Simoni.* Tristitiæ siue mœroris exauditio. i. super de præteritis peccatis dolens ad virtutis conuersationem.

b *Leui.* i. additus. i. etiam non inuncta sibi faciens.

c *Isachar.* i. merces, i. ad remunerationem tendens, vt *Cupio discere, & esse cum Christo.*

d *Zabulon.* i. habitaculū fortitudinis. i. laborē non recusantes, sed aliquñ p̄ necessitate fratrum de Maria ad Marthā descēdētes

e *Ioseph.* i. augmētū. i. Ecclesiā numero sanctorū locupletates.

f *Beniamin.* i. filius dexteræ. id est à propitiatione Dei omnia & nihil a se reputantes.

g *Post hæc.* Cum secundum figurā designandos sub certo numero vidisset, & tantūmodo de filiis Israel, nūc aperte docet

quod per illum numerum vniuersi fideles, & per trib. accipiendę sunt omnes Gentes.

* AMBROS. Per turbam superiorem quo numero comprehenditur, electi qui in Ecclesia singulis temporib. laborant, designantur. Et quia multi sunt vocati, pauci vero electi, & in cōparatione reproborū exigua est turba electorum, non immerito, numero centum quatuor millia, electi, qui singulis temporibus in Ecclesia Dei laborant, designantur. In cęlesti vero beatitudine, vbi singulis temporib. ex omnibus gentibus, tribubus, & linguis congregantur, tanta eorum efficitur multitudo, vt nullo numero comprehendendi possit.

1 * RVPERTVS.

2 Numerus sanctorum in scripturis bifariam intelligitur, aliis quidem pro multitudine ipsorum alia autem pro multiplici profectu virtutum. Secundam utrumq; modum turbam illam dinumerare nemo poterat. Nam & plaritate sua huiusmodi sunt, cum eis qui nouissima persecutione Antichristi martyrii stolas atque victorię palmas accepturi sunt, soli Deo numerati, uel numerabiles sunt, & quam multorum dierum sint, estimari non potest, quippe ubi numerus infinitus est.

* HAYM. Numerus electorum apud homines finitus.

* RICH. Superius posuit iustos qui passionem Christi præcesserunt, modo subiungit eos qui tempore gratię fidei signū acceperunt. Quorum numerum ideo non ponit, ut aperte significet, quod eum humanus sensus capere possit.

h *States.* i. parati deo obedire iudici, ut ēt suis placis, hoc ī p̄nti.

i *Amicti stolis albis, &c.* * AMB. Per stolas albas, animarum munditia designatur. Palmæ vero in signum victorię ponuntur. Palmas igitur non solum sancti Martyres, quib. victoria specialiter ascribitur, sed & omnes electi qui in hoc seculo positi s̄ uisibiles & inuisibiles fortiter dimicauerunt ī cęlesti beatitudine possidēt. Palmæ autē præmia sunt victorię sanctorū.

PHILI. 1. c.

PH HAYMO.

NICOLAUS DE LYRA.

videtur probabiliter dictum, quia textus dissonare uidetur in pluribus, quod magis uidebitur persequendo. Sic igitur quantum mihi uidetur ad præsens, in hac prima parte describitur multitudo conuersorum ad Christum tempore Constantini de quacunque gente uel natione, qui per baptismum rem nominis Israel consequuntur, secundum quod prædixit Isa. 44. a. Effundam spiritum meum super semen tuum & benedictiones meas super stirpem tuam, et germinabunt. Et sequitur. Iste dicet. Domini ego sum, & ille innocauit ī nomine Iacob & hic scribet in manu sua Domino, & in nomine Israel assimilabitur, Quod intelligitur de Gentib. conuersis ad Christum, sicut ibi dem plenius fuit dictum. Hoc etiam dicit Apostolus Ro. 2. d. Non. n. qui in manifesto Iudæus est, neque qui in manifesto in carne est circumcisio, sed qui in abscondito Iudæus est. s. per fidem Christi, & circumcisio cordis in spiritu. s. per reuersionem uitiorum. Et sic patet, quod nomen Israel secundum rem & ueritatem transit ad populum in Christo regeneratum, & per consequens nomina duodecim tribuum Israel ad duodecim Apostolos noui Testamenti, qui correspondent duodecim patriarchis uel Te. Trib. uero Dan hic omittitur, eo quod de ipsa dicitur Antichristus nasciturus. Sciendum est, quod cum dicitur hic. 12. millia signati, ponitur numerus determinatus pro indeterminato, nam multo plures temporibus illis per diuersas partes orbis fuerunt baptizati, sicut sup. 4. c. Per viginti quatuor seniores intelligitur vniuersitas prælatorū Ecclesię, quæ est multo maior, sicut dictum fuit ibidem His uero dictis patet litera.

1 Post hæc. Hic consequenter describitur consolatio quantum ad existentes in Ecclesia triumphante: Nam sicut post persecutionem acerbis simam temporibus Diocletiani & Maximiani facta est consolatio magna in ecclesia militante per Constantinum pacem ei attribuentem, sic in

triumphante de martyrib. illius temporis facta est letitia magna per Christum animas eorum suscipientem. Igitur hæc letitia primo describitur. Secundo Ioannes de hoc plenius ostenditur, ibi. Et respondit. Circa primum dicit. Post hæc uidi turbam magnam. martyrum.

2 Quam dinumerare nemo poterat. Temporibus enim Diocletiani & Maximiani tot fuerunt martyrizati, quod per homines non poterunt ad certum numerum reduci, nam infra triginta dies leguntur. 17. milia martyrizati, ut dictum est. Vna etiam vice Maximianus interfecit legionem Thebeorum, in qua erant sex millia, & 67. milites Christiani. Iudices etiam in diuersis partibus de mandato istorum Imperatorum tot interfecerunt Christianos, quot non poterant sub cetero numero redigi. Nam Diocletianus legitur viginti annis imperasse.

3 Ex omnibus. Gentibus. & tribub. & populis & linguis. Ex hoc uidetur, quod non agitur hic de conuersis ex Gentilitate tamen, sicut dicunt aliqui, sed de martyrizatis per Diocletianum & Maximianum, inter quos fuerunt aliqui de Iudaismo conuersi ad Christum, & de omni populo & gente.

4 Stantes ante thronum. Per clarum diuinitatis aspectum.

5 Et in conspectu. Quia sicut beati reficiuntur interiorius in aspectu diuinitatis, ita exteriorius in aspectu humanitatis Christi, secundum quod dicit Augustinus super Iob.

6 Amicti stolis albis. Per gloriam anime, quæ per stolam albam designatur, ut dictum est c. præc.

7 Et palmæ, &c. In signum perfectæ victorię, quæ non habetur in presenti uita in qua homines quantumcunque sancti sunt semper impugna, & sic non loquitur hic, ut uidetur de baptizatis existentibus in uia, sed de martyrizatis in patria.

8 Et clamabant uoce magna. Nam in calis est laus Dei continua.

MORALITER

1 Post hæc uidi. Per istos significant illi qui conuersi ad ad bonum

seruant ea quæ necessaria sunt ad salutem. Sciendum autem, quod cum dicitur hic. De tribu Iu. duo. Ponitur numerus determinatus pro indeterminato, sicut frequenter fit in libro isto.

A * HAYM. Per stolas albas accipe puritatē baptismi, purgationē occulti & aperti martyrii, ablutionēq; fontis lachrymarū. Ante mediatoris aduentū corda humani generis maculis peccatorum erant repleta, sed dealbata sunt modis supra nominatis. Palmas in manib. habent electi, dū quolibet modo triūphant de antiquo hoste & huius seculi voluptatibus.

* RVPERTVS. Palme ergo in manibus. eorum, quia nimirum quatuor principalia regna mundi, vicerunt; & ipsi volentib. nocere reluctatib. & omni conatu resistentibus. Nilominus signati sunt, & signum Dei viui in frontib. acceperunt.

* GREGORIVS. Palmas in manib. tenere: est victorias in operatione tenuisse. Cuius operationis palma ibi tribuetur. vbi iam sine certamine gaudebit.

a Salus Deo nostro q; sedes. Non per nos, sed p agnū habemus salutē. i. remissionem peccatorum & bonam operationem: & aeternam gloriam.

b Et omnes. Per supradictos angelos intelligi possunt maiores praelati, per istos minores praelati, vel subditi tantum sicut sūt angeli & Archāgeli, & tñ omnes angeli. i. nūcii. Sed & modo sūt maiores & minores praelati, id est Archiepiscopi & Ep̄i.

Angelos inducit de consortio sanctorū gaudentes, & testimoniū eorū confirmantes, ut pote illos quorum officio turba quam viderat, in hac fide perstiterat. Vel p supradicta intelligamus iudices in Ecclesiis, hic vero de subditis eorum subditur.

* AMBROS. Superius millia millium Angelorum Deum laudare dicuntur: hic autem nullo numero comprehendunt, sed oēs in circuitu throni stare dicūt. Possumus p superiores eos intelligere, qui ad diuersa officia ī mūdo destinant: eos aut qui sine numero ponunt illos qui cęlestibus cum Domino conuersantur.

* ANDR. Ecce vna ex Angelis & hominibus Ecclesia constituitur. Et quidem priscis sanctis, tametsi angelis non dissimilibus, formidabiles apparebant angeli, quomodo modo ex Daniele & aliis cognoscere licet: tūc aut vna cū hominib. ministrabūt, siue corpore vestiti, locoq; circumscripsi, vt eruditus qbusdā placet, iter ipsos cōpareāt; siue vt aliis magis pbat, trina illa lōgitudinis latitudinis & pfunditatis ītercape dline (vt q corporū sit propria) destituti, nō in propria natura conspiciant, sed in ea figura q Deo illis tribuere visum fuerit, ut vt sit, circuitu animalū & seniorum consistere cernentur.

c Amen. Q. si attribuitis Deo, benefacitis. Vel amen, ad sequētia legetur. Amen. i. veritas in pmissis, & benedictio. i. exaltatio quam habet inper omnem creaturam, vel nostra exaltatio in virtutib. & claritas: id est impassibilitas, vel vestra in operib.

Amen benedictio, & c. Q. numetat omnia beneficia, de quib. sunt habendę grates.

d Benedictio & claritas, & c. * PRIMASIVS. Enumerato septenario virtutum numero, illa potissimū ratione mouemur aliquid

^{Magno desiderio.} a magna, dicētes: Salus Deo nostro, qui sedes sup thronū, ^{Utiuantes.} ^{a. i. nos ipsos in quib. iudicat.} ^{i. in protectione eius.} ^{i. in protectione eius.} ^{i. in protectione eius.}

b & agno. Et omnes angeli stabant ī circuitu throni & ^{a Prædicatorum noui & veteris testamenti.} ^{b Humiliauerunt se coram Deo.} ^{c Ad hoc vt in piecerentur.}

seniorum, & quatuor animalū, & ceciderūt in conspe- ^{Rationabilitet.}

ctu throni in facies suas, & adorauerunt Deum dicentes ^{a. i. veritas sit Deo, & benedictio.} ^{b Qua omnia scit, vel nos scientes. facit. Quod habet in se & dat aliis.}

c Amen. Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum ^{a i potentia resistendi.} ^{Effectus virtutis.}

d actio, honor, & virtus, & fortitudo, Deo nostro ī secula ^{a Fiat fiat, b Desiderio satisfaciens.} ^{c Omnes seniores vnus, qui a idem docent. Exponunt.}

e seculorum: amen. Et respondit vnus de senioribus, & ^{Quoniam digni.}

dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui ^{Q. Nescio. sed doce me, quia tu scis.}

sunt, & vnde venerunt? Et dixi illi: Domine mi tu ^{Veniunt, & venturi sunt.}

f scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribu-

aliquid querere, q eas hic nominauerit, quarum suam Deus D Ecclesiam voluit esse participem vt cum ista Deo in laudibus dantur, ab ipso se ea percepisse singuli fateantur. Considerandum namque est, nō hic nominari illa quę soli cōpetunt Deo, sed etiam quę fidelibus donare dignatur. Non hic omnipotentia, maiestas, sempiternitas sonuit, quā solus Deus semper iure possedit, sed illa septem in quibus vnuerse possunt fidelibus concessę virtutes intelligi ab illo, qui eis dedit potestatem filios Dei fieri.

* RVPERTVS. Septem sunt vocule, benedictio, &c. Solet autem septena Iohan. i. rio numero designari vnuerfitas, tam apud seculares philosophos, quā apud Ecclesiasticos, ergo & hic quicquid laudis, glorificationis, aut iubilationis, concipere potest: mens aut proferre quęcūque est illa lingua angelorum, sub istis oculis non dubitamus ab illis beatis spiritib. Deo declamari, pro sanctis omnib. quia mortui fuerant, & reuixerunt: perierant & inuenti sunt.

* HAYMO. Hęc omnia cum ad trinitatē. quę vnus & verus est Deus, pertineant, specialiter tñ ad incarnati verbi personā referuntur, & infidelium ora. Iudæorum hac autoritate clauduntur. Ipsi. n. dicunt, maledictio congruit crucifixo, quia maledictus homo qui pendet in ligno. Nos ecotrario, quod nulli melius conuenit benedictio quam illi, qui maledictum legis abstulit a nobis, & benedictionem Abrahę ad gentes peruenire fecit. Dicunt iterum non conuenit homini mortuo claritas, sed soli Deo viuo. Nos vero, nemini magis quam illi adscribendam claritatem, quia in diuinitate manēs, autor est lucis eter- Sap. 8. nę, & humanitate mortuus ad horam, tertia die surrexit. & est illi claritate comparticeps. Non est, inquiunt, vester Christus illa sapientia, quę attingit a fine vsque ad finē fortiter, quoniā paruulus ex nostra sorore natus est, & per incrementa tēporū, sapientia, vt homo profecit: nos vero, nō est illa sapientia passa detrimentū in assumpto hōe, sed magis hęc ab illa assumpta mansit vna sapientia, qua mūdus est factus & restauratus homo de terra creatus, & ad cęlū subleuatus. Ipsi dicūt, nulla ei debetur gratiarum actio pro salute animarū, quia suā ipse liberare non potuit. Nos contra, nulli quā illi cōuētius, q vt afferret salutē animarū nostrarū, propria potestate, voluit animā ponere, quod si nolet, nunq poneret. Ipsi iterum dicunt, nō fuit Christus. eterna virtus & fortitudo, q lassari potuit ex itinere. Nos est. qā q infirmū est Dei, fortius est hōib. Illius enim infirmitas totā mūdi fortitudinem ac virtutē pstrauit. e Et respondit vnus. Vīsa turba in tanta dignitate, monetur attendere qua via potuit illuc ascēdere, ut idē alios doceat inspicere. f Hi sunt qui uenerunt ex magna tribul. & c. * AMBROS. Hic demonstrat non ad electos, qui in hac uita laborāt, sed ad eos q in cęlesti uita cum Domino requiescunt, hęc pertinere. Nō eīm sācti de magna tribulationē, sed ad magnas tribulationes F perfe-

* HAYMO. Hęc omnia cum ad trinitatē. quę vnus & verus est Deus, pertineant, specialiter tñ ad incarnati verbi personā referuntur, & infidelium ora. Iudæorum hac autoritate clauduntur. Ipsi. n. dicunt, maledictio congruit crucifixo, quia maledictus homo qui pendet in ligno. Nos ecotrario, quod nulli melius conuenit benedictio quam illi, qui maledictum legis abstulit a nobis, & benedictionem Abrahę ad gentes peruenire fecit. Dicunt iterum non conuenit homini mortuo claritas, sed soli Deo viuo. Nos vero, nemini magis quam illi adscribendam claritatem, quia in diuinitate manēs, autor est lucis eter- Sap. 8. nę, & humanitate mortuus ad horam, tertia die surrexit. & est illi claritate comparticeps. Non est, inquiunt, vester Christus illa sapientia, quę attingit a fine vsque ad finē fortiter, quoniā paruulus ex nostra sorore natus est, & per incrementa tēporū, sapientia, vt homo profecit: nos vero, nō est illa sapientia passa detrimentū in assumpto hōe, sed magis hęc ab illa assumpta mansit vna sapientia, qua mūdus est factus & restauratus homo de terra creatus, & ad cęlū subleuatus. Ipsi dicūt, nulla ei debetur gratiarum actio pro salute animarū, quia suā ipse liberare non potuit. Nos contra, nulli quā illi cōuētius, q vt afferret salutē animarū nostrarū, propria potestate, voluit animā ponere, quod si nolet, nunq poneret. Ipsi iterum dicunt, nō fuit Christus. eterna virtus & fortitudo, q lassari potuit ex itinere. Nos est. qā q infirmū est Dei, fortius est hōib. Illius enim infirmitas totā mūdi fortitudinem ac virtutē pstrauit. e Et respondit vnus. Vīsa turba in tanta dignitate, monetur attendere qua via potuit illuc ascēdere, ut idē alios doceat inspicere. f Hi sunt qui uenerunt ex magna tribul. & c. * AMBROS. Hic demonstrat non ad electos, qui in hac uita laborāt, sed ad eos q in cęlesti uita cum Domino requiescunt, hęc pertinere. Nō eīm sācti de magna tribulationē, sed ad magnas tribulationes F perfe-

Siluester. Sed hoc non uidetur conuenienter dictum, quia Iohannes non fuit instructus a beato Siluestro per multa tempora post nascituro, quia floruit tempore Constantini, qui cepit imperare anno Domini. 319. Et ideo uidetur melius, quod iste senior fuerit beatus Petrus, qui dicitur vnus senior. i. primus inter praelatos Ecclesię, sicut dictum est. supra cap. 6. 10 Hi qui amicti sunt. q. d. tu debes scribere. 11 Et dixi illi. Domine mi. tu. Qui regnas in secula cum eis, nam ante reuelationem Iohanni factam per martyrium transierat ad gloriam vt ostensum est supra. c. 4. d. Iohannes. Tu qui scis potes me docere de ipsis. 12 Et dixi mihi. Hi sunt. Exeuntes de mundo per martyrium tempore Diocletiani & Maximiani imperatorum, quia tunc fuit tribulatio maxima, vt dictum est. Ex hoc etiam uidetur, quod non loquitur de conuersis ad fidem tempore Constantini, quia tunc non fuit Ecclesię tribulatio, sed maxima consolatio, propter quod loquitur sicut dixi de martyrib. temporis præcedentis. Ideo subditur.

Richard.

Richard.

F perfe-

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Dicētes salus, &c. i. salus quā habem⁹, inest nobis a Deo & agno. 2 Et omnes angeli stabāt in circuitu throni. Tāquā parati ad exequendum voluntatem Dei. 3 Et seniorum & quatuor animalū. i. Episcoporum & Patriarcharum iam in cęlo regnantium. 4 Et ceciderunt in conspe. Gratias agentes Deo de triumpho martyrum. 5 Dicentes. Amen. Post laudem Martyrum supra postam: Salus Deo nostro. Et subditur eorum laus, cum dicitur: 6 Benedictio. i. laus. 7 Et clari. i. diuulgatio nominis, & cetera quę sequuntur, supple. attribuantur. 8 Deo nostro in secula. Non est per hoc intelligendum, quod ex creaturis aliquid accrescat Deo in seipso sed tantum in effectibus suis. 9 Et respondit vnus. Hic consequenter Iohannes de dictis martyribus instruitur plenus, cum dicitur. Et respondit vnus. Secundum illos qui dicunt, quod litera immediate præcedens loquitur de conuersis ex gentilitate tempore Constantini. Iste senior fuit beatus

Siluester. Sed hoc non uidetur conuenienter dictum, quia Iohannes non fuit instructus a beato Siluestro per multa tempora post nascituro, quia floruit tempore Constantini, qui cepit imperare anno Domini. 319. Et ideo uidetur melius, quod iste senior fuerit beatus Petrus, qui dicitur vnus senior. i. primus inter praelatos Ecclesię, sicut dictum est. supra cap. 6. 10 Hi qui amicti sunt. q. d. tu debes scribere. 11 Et dixi illi. Domine mi. tu. Qui regnas in secula cum eis, nam ante reuelationem Iohanni factam per martyrium transierat ad gloriam vt ostensum est supra. c. 4. d. Iohannes. Tu qui scis potes me docere de ipsis. 12 Et dixi mihi. Hi sunt. Exeuntes de mundo per martyrium tempore Diocletiani & Maximiani imperatorum, quia tunc fuit tribulatio maxima, vt dictum est. Ex hoc etiam uidetur, quod non loquitur de conuersis ad fidem tempore Constantini, quia tunc non fuit Ecclesię tribulatio, sed maxima consolatio, propter quod loquitur sicut dixi de martyrib. temporis præcedentis. Ideo subditur.

* Et

perferendas in mundum veniunt. Hic. n. est tempus tribulationis, illic tempus pacis. Sancti itaque de magna tribulatione veniunt qui ab hac vita subtrahi, ubi tribulationis tempus est, in aeterna quiete collocantur.

* ANDREAS. Beati plane, qui per temporarios labores exiguaeque corporis molestias sempiternam requiem comparaverunt, quique ob id quod vna a cum Christo impigre certarunt, crucemque pertulerunt, simul cum illo regnant, & perpetuo ministrant.

A. 14. + 11a. 25. c. infra. 21. a. * PRIMASIVS. Cum autem fidelium numerus ex magna, dicitur, tribulatione venisset, quid aliud demonstratur, nisi quod alibilegimus, oportet nos per multas tribul. & c. sic enim per exercitia praesentium futurum fidelium numerus reliquatur, sicut pondere praecorum adhibito, oleum diligenti cura conficitur, & per trituram tribulae recondendum horreo frumentum tritum colligitur.

a Stolas suas. & c. Innocentia in baptismo accepta, vel corpora sua b Et servii. die ac nocte. * ANDREAS. Per diem & noctem quaedam temporis perennitas adionisq; continuitas hoc loco designatur, quandoquidem ibi: nulla nox est, sed vna tantum dies, non sole hoc, q' sensib. obicit, illustrata, sed sole iustitiae q' mente cernitur, illuminata. Ve', forsitan per nocte profunda praeclusa, abdita cognitionis mytheria denotatur, per diem autem quae iam evidentia captaque facilia.

a Quia nemo sine peccato, propter Christum.

b Quia non tantum pertinet ad Martyres.

c Per novam operationem.

lacione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius; & qui sedet in throno,

a Continue vel hic. b In Ecclesia vel in caelo.

Quia fruuntur vivo pane & sate vita.

habitat super illos. Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos ictus, neque ullus aestus, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitae fontes aquarum, & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.

De virtute in virtutem in praesenti.

† viuos.

* RVPERTVS. Die ac nocte, id est, in aeternitate seruiunt, non utique laborioso aut seruili ministerio, sed iucundo atque liberali amoris tripudio.

c Non esurient, neque sitient, & c. Qui dedit cognitionem angelis, dabit etiam eandem illis cognitionem.

* AMBROSIVS

Cum Dominus dicat in Euangelio: Beati qui esuriant & sitiant, & c. Cur hic sancti non quam esurire dicuntur. Sed non ad eos qui in hac vita sunt positi, loquitur. Qui videntes iniustitias hominum, esuriunt & sitiunt iustitiam, cupientes omnes homines esse, sicut ipsi sunt. Esuriunt etiam, ut sua iustitia quotidie crescat, esurunt vitam aeternam. Animae vero sanctorum non esurient, quia iam esurierunt, & vitam aeternam percipere meruerunt.

* HAYMO. Famem quippe sancti iam non patiuntur, quia praesentia illius saturabuntur, qui est panis viuos. Sitim quoque non sustinebunt, quia ipse est fons vitae.

* ANDR. Qui ad saluos non Testamento istud: habituri sunt enim panem illum caelestem, viteque fontem.

d Deducet eos ad vitam, & c. Et per hoc in futuro deducet ad omnimodam refectionem.

e Absterget Deus omnem lacrymam. Omnem dolorem siue pro delictis suis, siue pro aduersis, vel exilio vel ceteris huiusmodi.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et lauerunt, & c. sanguine. Propter quod eorum sanguis fuit effusus, & ideo merito dicitur sanguis agni. quia est sanguis membrorum ipsius, in quibus dicit se persecutionem pati, Act. 9. 1. Saule Saule, quid me persequeris? Martyres autem praedicti acceperunt primam stolam. i. Antea gloriam, ut supra dictum est, per effusionem sui sanguinis.

2 Ideo sunt. Videntes eum facie ad faciem. 3 Et ser. & c. in. Quia ibi est laus iugis. Ps. 83. a. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt, & c.

4 Et qui sedet. Scilicet Deus. 5 Habitat super. Quia non possunt ab eo euelli.

6 Non esurient. i. nullam tribulationem aut inquietudinem patientur amplius, nam in beatitudine quietatur appetitus.

7 Quoniam agnus qui est in medio throni. Christus.

8 Reget illos. Immediate, fideles autem in terra exeuntes reguntur ab eo per ministros Ecclesiae.

9 Et deducet eos ad vitae fontes aquarum. Continuando in eis gloriam animae quousque cum hoc accipiant gloriam corporis in futura resurrectione, & tunc erunt in frontibus aquarum vitae per duplicem gloriam scilicet corporis & animae.

10 Et absterget Deus omnem. Nam ultra non habebunt aliquam tristitiae materiam, sed plenam & perfectam consolationem. Contra hanc expositionem quam posui ex textu posset argui, Primo quia dicitur, Post

haec vidi turbam magnam, & c. Ex quo videtur quod non loquitur de martyribus tempore Constantini praecedentibus, de quo ante fecerat mentionem, sed magis de conuersis ex gentilitate tempore ipsius, sicut dicit expostores aliqui. Secundo quia inf. 21 Iohannes loquens de ciuitate caelestis dicit. Et templum non vidi in ea, hic autem dicitur. Et seruiunt die ac nocte in templo eius. Ex quo videtur, quod non loquitur de martyribus, existentibus iam in patria, sed de fidelibus, qui sunt adhuc in via.

Ad primum dicendum quod cum dicitur. Post haec vidi, & c. ly post non refertur ad ordinem rei gestae sed ad ordinem visionis seu descriptionis. Illa. n. quae sunt prius facta, frequenter sunt posterius ostensa prophetis & descripta, sicut manifeste patet in scriptura veteris ac noui Testamenti: propter quod non valet argumentum.

Ad secundum dicendum, quod post illud verbum Io. subditur immediate: Dominus enim Deus omnipotens templum illius est & agnus. Ex quo patet, quod verbum Iohannis non excluditur a ciuitate caelestis templum omnimode, sed tamen templum materiale & figurale, quale fuit in veteri Testamento respectu noui, & in nouo respectu caeli. Cultus enim Dei in nouo Testamento est quaedam figura & representatio cultus ipsius siue laudis ab Angelis sanctis & beatis in caelo, quia cultus caeli non est aliud ordinatus, ideo nullo modo est figuratiuus, quia ibi Deus colitur & laudatur, ut clare & praesentialiter visus sine figura & enigmatibus, & sic negatur ibi templum figurale, & Dominus omnipotens dicitur templum eius sicut plenius ostendetur quando erimus ibi Domino concedente.

* CAP.

ADDITIO.

In cap. 7. ubi dicitur in Postilla. Et dicunt expostores aliqui, quod hic primo ponitur numerus conuersorum & c.

Licet opinio expostorum quam reprobat Postillator rationabiliter videatur impugnari, posset tamen sustineri. Nam secundum I. si. in primo libro de summo bono, septem regulae sunt seu clauae circa expositiones sacrae scripturae, quas etiam Postil. id est secundo prologo super Gen. repetit, quarum quarta regula seu clauis est de parte & toto, quod sacra scriptura tractans de parte, quandoque transit in totum, & econuerso, ut idem exemplificatur de quadam prophetia, Isai: 13 Vbi propheta tractans ad litteram de ciuitate Babylonica, dicens: Onus Babylonis; Transit ad intelligendum verbum de toto mundo, & postea reuertitur ad loquendum contra Babylonem spiritualiter, prout ibidem plenius coniungitur

tinetur. Vnde & in proposito beatus Iohannes tractans de conuersis ad Christum de Iudaismo tempore Constantini, transit ad loquendum de tota synagoga antiqua quae fuit sub fide Christi futuri, quam proprie designat per numerum signatorum de. 12. Tribubus Israel, quia a tempore Abel iusti a quo incipit synagoga fidelium, multi fuerunt sub fide Christi, & de qualibet tribu, quia in hoc spacio includitur tempus ante transmigrationem decem tribuum, & ideo de qualibet tribu facit mentionem, praeter tribum Dan, quae omittitur ex ratione contenta in postill. Similiter sequitur. Vnde haec vidi tur. mag. & c. Per hoc intelligitur multum de conuersorum de gentilitate, quae fuit multo maior quam multitudo fidelium filii Israel. Et ideo dicit de ea, quod numerari non potest. Fuit etiam sine distinctione tribuum, de qua multitudine beatus Iohannes loquens tractat ad multitudinem caelestis Ecclesiae, quae est mater omnium, & secundum praedictam expositionem lector potest applicare singula singulis competentibus, non obstantibus oblationibus Postillatoris.

C A P. VIII.

ET cum aperuisset In hac tertia visione sunt materia septem Angeli canentes tubis ad destructionem inimicorum & ad similitudinem illorum qui canentes tubis destruxerunt mœnia Iericho. In quo satis patet. Quasi dicat cum intellexisset saluationem iustorum, ex alia parte intellexi damnationem impiorum per officium prædicationis bonis iniunctam.

* AMB. Apertio septimi sigilli ad natiuitatem Christi pertinet. Sed querendum nobis est, cur in septimo, non in quinto loco ponatur. In Genesi scriptum est, quia sex diebus fecit Deus cuncta quæ ex cœlo & terra originem susceperunt, septimo autem requieuit, & idcirco vocauit diem septimum Sabbathum, id est, requiem. Quæ autem requies nostra, nisi Christus non inconuenienter ergo in sigilli septimi apertione natiuitas Christi ponitur, quia ipse est requies omnium Sanctorum, quæ per septimum diem figuratur. *** AND.** Frequenter & familiariter admodum hic sanctus, numerum septem assumit, ut qui presentis sæculi Symbolum præ se ferat, & ad Sabbathum sanctorumque, requiem rectè tendat. Quare hoc quoque loco per septimi sigilli solutionem nihil aliud deotari putandum est, quam impendentem regni terreni, terrenæque vitæ & conuersationis finem & dissolutionem.

b **F**actum est, silentium, &c. *** AMBR.** Per silentium pax quæ ab Octauiano Augusto, Christo nascente per uniuersum orbem facta est, designatur. Media autem hora silentium factum est, quia, pax quam Ecclesia in initio fidei apud paganos habuit, pauco tempore mansit: Nam à Nerone imperatore interrupta est, & Petro Pauloque interfectis, præcepit oēs Xpianos persequi. *** HAY.** Vel, Cœlum iustorum Ecclesia vocatur, quæ dum a frequentia rerum corporaliū, contemplatione intima cuiusdam secreti, secessum petit, & cogitationum tumultus reprimens, internæ quietis lecteū penetrat, quasi quoddam silentium Deo in mente præparat. Sed quia in hac vita nequaquam contemplatio perfecte agitur, animo que renitenti cogitationum tumultus se ingerit, rectè silentium quasi media hora factum dicitur. Quasi ergo media

C A P. VIII.

T cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cœlo quasi media hora. Et vidi septem angelos stantes in conspectu Dei, & data sunt illis septem tubæ: Et alius angelus uenit, & stetit ante altare habens thuribulum aureum:

a Quia post mortem Antichristi pax erit in Ecclesia. **a** Quia cito ueniet ad iudicium. **i.** laborantes non timorē curi. **a** A quo a. **i.** officium prædicandi. **b** i. maior. **Christus.** **i.** humanitatem sibi uniuert. **i.** Apostolos.

ptē tubæ, quia attribuitur eis uniuersale officium prædicationis diuine, ut canant ad electorum munitionem, & reproborum destructionem. **e** **Et alius an.** Stetit angelus ante altare paratus immolare ad similitudinem sacerdotis, vel Christus altare qui se obtulit, & super quod Ecclesia offert Deo preces. **Stetit** (ergo) **ante altare.** i. ante se ipsum, quia non habet mediatorem per quem placeat. **Vel, stetit ante al.** i. antequam esset altare. i. offerret se: **stetit.** i. adiuit suos a tempore natiuitatis. **f.** **Vel, altare.** Ecclesia quæ charitatis igne accensa, Deo per Christum sua mittit munera.

* AMBR. Ille angelus Christum significat. Venit autem quia per incarnationis mysterium apparuit. Per altare aureum Ecclesia designatur. Ante altare ergo stetit, quia Apostolis & ceteris credentibus, ex quibus Ecclesia tunc constabat, quod Deus esset, manifestauit. *** RIC.** Alius angelus Christus, qui benedicitur alius, quia ab aliis angelis. i. uniuersis prædicatoribus, & gratia sanctitatis, & excellentia dignitatis, & potentia uirtutis longe remotus: Qui uenit, dum naturæ nostræ fragilitatē assumpsit. **f** **Habens.** Dicitur ex prædicatione iustorum uenturam damnationem impiorum, præmittit quasi excusationem, ne eis culpa de damnatione impiorum imputetur, quia quantum ad ipsos prædicatione eorum bona, & a bono doctore iniuncta. **g** **Thuribulum.** i. Aposto. qui sunt uasa ignis. Spiritus sancti, & de quibus exeunt orationes quæ eleuantur coram Deo.

* AMBROS. Per thuribulum quod in manu tenebat, corda Apostolorum ceterorumque; credentium demonstrantur, quod aureum fuisse

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VIII.

ET cum aper. Postquam superius in apertione sex sigillorum descripta est. Ecclesie pugna contra tyrannos, ut patet ex prædictis. hic consequenter describitur Ecclesie pugna contra hereticos sub apertione septimi sigilli. Ista tamen diuisio non est præcisa, nam a tempore Apostolorum contra ecclesiam insurrexerunt heretici, ut patet ex supradictis in Apostolorum epistolis, & post tempus Constantini fuerunt, & erunt alii qui tyranni, sed hæc distinctio accipitur secundum illud quod principali ter describitur in præcedentibus. Heretici uero futuri sunt inter Christianos usque ad finem mundi sicut ostendit Saluator Matt. 11. Per parabolan. Zizania seminata in medio tritici, quam noluit era dici usque ad messem, per quam intelligitur tempus iudicii, propter quod pars ista in generali durat usque ad finem seu terminum huius libri. Et dicitur in tres partes, nam primo describitur status Ecclesie iudicium præcedens. Secundo iudicium comitans, 19. c. ibi. Et vidi thronum magnum. Tertio subsequens, ibi. Et ego Iohannes. Prima pars diuiditur in duas partes. Nam primo describitur pugna inter Ecclesiam & hereticos distictos proprie. Secundo inter ipsam & hereticos distictos extenso nomine. c. 12. Prima adhuc in duas. Nam primo agitur de inuictoribus heresim. Secundo de fautoribus eorum, c. se. Prima adhuc in duas, quia primo conuincuntur se peccatis. Secundo exequitur de hereticis, ibi. Et septem angelus. **1.** **1.** prædicationi uero parte duo sunt dicta de statu Ecclesie. s. persecutio tyrannorum, & consil. u. o sequens per Constantinum. Primo ergo se conuincunt primo. Postea secundo, ibi. Et angelus. Circa primum ponitur quædam breuis

breuis persecutio post tempus Constantini excitata per Iulianum apostatam qui interfecit Paulum & Iohannem & plures alios, & multa mala & damna intulit Christianis, & de ipso dicitur hic.

2 Factum est silentium in cœlo. i. in Ecclesia militante, quæ frequenter in libro hoc cœlum nominatur ut prædictum est. Iste enim Iulianus præcepit Ecclesias claudi prohibens diuinum officium solenniter celebrari & sic factum est silentium in cœlo. Quia tamen Iulianus apostata parum imperauit. s. anno uero & sex mensibus, secundum Hiero. ideo subditur.

3 Quasi me. Nam ipso in bello Persarum interfecto aperte fuerunt Ecclesie & cepit religio Christiana gaudere, ut habetur in legenda sanctorum martyrum Iohannis & Paul. Consequenter ponitur continuatio ad sequentia, cum dicitur.

4 Et vidi. sc. De istis uero septem, angelis & eorum tubycinijs dicitur in sequentibus sigillatim.

5 Et alius ang. Hic ponitur continuatio ad secundum præcedens quod fuit Ecclesie liberatio per Constantinum, ad quam secuta fuit ecclesiarum edificatio, & diuinorum solennis celebratio. Ad hanc autem celebritatem addit Damasus Papa, qui satis cito post tempus Iuliani apostata præfuit Ecclesie Romanae, & ordinauit per omnes Ecclesias psalmos die nocteque canere, & ut in fine psalmorum diceretur. Gloria patri & filio &c. Propter quod de ipso dicitur: Et alius angelus. Scilicet Papa Damasus, qui fuit alius a septem prædictis.

6 Venit & stetit ante altare. Quia præfuit Ecclesie Romanae.

7 Habens thuribulum aureum. Id est cor Deo deuotum. secundum illud Psal. 140. a. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.

* Et

supponit interdictione sine ratione bona.

5 **Et alius an. uenit & stetit ante.** Qui ad literam dicitur fuisse Damasus papa, qui ordinauit ut clerus die & nocte caneret Psalmos in Ecclesiis, & per ipsum significatur quilibet superior religiosus uel secularis, qui sollicitus est de diuinis deuote celebrandis. Ideo subditur.

* Et da-

MORALITER

* 1 **Et cum aper.** Literaliter hoc exposui de tempore Iuliani apostatae, qui claudi fecit Ecclesias, ne solenniter celebrarent diuina per quæ quantum ad hoc significatur prælatus, qui terram suppo

fnisse dicitur, quia corda discipulorum per fidem purificata, & per sapientiam quam a Christo didicerant inaurata erant.

* RICHARD. Thuribulum sunt Apostoli, qui ad electorum preces summam diuinitati offerendas, in Ecclesia sunt principali ter instituti. Qui apte aurei sunt, & auri fulgorem habent, quia diuinam in se sapientiam continent: & per eam cunctis in mundo lucent. Istud thuribulum in manu angelus habuit, ex quo Christus duodecim Apostolos elegit.

* HAYMO. Quid per thuribulum aureum, in quo ignis ponitur, nisi corpus Domini intelligere debemus? Tunc enim accepit thuribulum, quando suam diuinitati nostram coniunxit mortalitatem: quod thuribulum bene aureum dicitur, quia in ipso sunt omnes thesauri sapientie & scientie absconditi. Possunt

& per thuribulum aureum, in quo cremantur aromata, intelligere Ecclesiam, quae igne amoris diuina accensa, munus ad Deum dirigit orationes. Nam & ipsa sapientia repleta est, quam ab ipso suo percipit capite.

* PRIMAS. Thuribulum, hoc est, immaculatum corpus, Spiritu sancto superueniente conceptum, quod pro mandato uniuerso redimendo obtulit oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis.

* AMBR. Incensa multa, precepta sunt Euangelii. Incensa enim in thuribulo ponuntur, ut calore ignis accepto, fragrantiam odoris sui cum quaque spargant. Similiter & Christus doctrinam Euangelii in cordibus discipulorum suorum posuit, qui igne charitatis succensi, odorem fidei suae per omnes gentes sparserunt.

* RVP. Vel, orationes Sanctorum patrum, siue patriarcharum, quae hic incensa vocari meruerunt, ille fuerunt, quas effundebant propter Christum, propter eius adipiscendum, magno patri Abraham promissum, ut in ipso benedicerentur cum omnibus gentibus, siue cognationibus terrae, atque absolverentur ab illa primae preuaricationis maledictione.

* DE ORATIONIBUS. Dixit, non orationes, quia non omnes representat patri, sed eas exaudit quae ad salutem pertinent. De orationibus. Quia illi aliquando petunt quod petendum non esset, ut Paulus. *Super aure, altare. i. illi qui est supra se secundum humanitatem, secundum quam est altare i. Trinitatis.*

* AND. Altare hoc, est Christus in quo omnis Sancta & ministratio vis posita est, omniumque martyrum victimae & sacrificia immolantur & offeruntur. Thyrimata autem sunt orationes sanctorum, quae Deo grati odoris loco sunt.

* RICHARD. Ipse namque est altare, quia super eum offeruntur patri omnia vota humanae iustitiae.

* AMBR. Super altare aureum de orationibus Sanctorum dedit Deus, quando super corda credentium, fidem doctrinam, actusque apostolorum, ceterorumque predicatorum posuit, ut haberent unde erudirentur, & quod imitarentur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et data sunt ei incensa multa. Quae sunt orationes sanctorum, nam per auctoritatem Apostolicam a Deo sibi datam orationes sanctorum augmentatae, & multiplicatae sunt per orbem.

2 Ut daret de orationibus sanctorum omnium, &c. Ad summum, enim pontificem pertinet referre deuotionem populi in Deum, cum sit caput vniuersalis Ecclesiae.

3 Et accepit angelus thuribulum, & impleuit illud de igne alta. Nam a Deo accepit donum feruide charitatis.

MORALITER.

1 Et data sunt ei incensa multa. Per se & alios deuotos. Et quia non solum sollicitus est de celebratione officii, sed etiam de predicatione uerbi diuini, ideo subdit. 3 Et accepit angelus thuribulum. Sequitur;

5 Et facta sunt tonitrua. i. predicationes terrentes, quae sunt de diuinis

d Fumus. Compunctio peccata, orationis studio, igne uisionis Dei interius accensa.

* AMBR. Per fumum aromatatum, non solum orationes fidelium, sed & fragrantia honorum operum designatur, quae ab Ecclesia indefinenter ascendit in conspectum Dei. Quia fumus de manu angeli ascendere dicitur, quia quicquid boni fideles faciunt, operante Deo faciunt.

* RVP. Fumus incensorum suauissima est affectio sanctorum precum, quae sic ex fide per delectationem operante, dulcescit, & coram Deo confertur, quomodo ab igne cremante, dum liquescit in celsum, fumum creat odoriferum sursum uariis parulis sensum inspirans insitae suauitatis. Illae uisus pulchra gradatione humiliter mochi suauitas ascendit.

De orationibus Sanctorum, ad manum angeli, de manu angeli coram Deo ascendit.

* HAYMO. Sicut fumus ex crematis aromatibus procreatur, sic uirtus compunctionis ex studio orationis gignitur. Sed de manu angeli coram Deo ascendunt, quia per redemptorem nostrum, quae a fidelibus committantur, ad Deum patrem perueniunt.

* RICHARD. Illa sola oratio in caelestibus est accepta, quam filius offert patri.

Et accepit & impleuit. Quos acceperat ad illuminandum, Christus accipere dicitur ad illud officium.

* AMBR. Angelus, id est, Christus, thuribulum, i. corda discipulorum de igne altaris, id est de Spiritu Sancto impleuit: cum post ascensionem suam in caelos, decimo die Spiritu Sancto missio de caelo, corda discipulorum impleuit, ac scientiam omnium linguarum dedit. Misit ergo angelus ignem, quae in thuribulo posuerat, in terram, quia doctrinam fidei quam in cordibus Apostolorum effudit.

* HAYMO. Tunc angelus thuribulum accepit, cum Dominus intra uerum uirginis naturam humanam conuenit, vel cum primum in Iudea discipulos elegit, quae nec de alio spiritu, sed ex seipso de quo impleta est Ecclesia, ipse impleuit corpus suum, uerum ceteros ad mensuram, ipsum autem plenitudine Spiritus impleuit. Et misit in terram. Hoc dupliciter potest intelligi. Primum enim misit Spiritum Sanctum in terram, hoc est, in Apostolorum corda, quando surgens a mortis insufflauit dicens. Accipite Spiritum Sanctum. Deinde misit eundem in corda gentilium, qui crediderunt in eum per predicationem Apostolorum. Primum per se fecit, secundum per Apostolos.

* AND. Huius angeli typum gerit unus quilibet pontifex, ut pote mediator inter Deum & hominem constitutus. Nam & huius preces sursum euehit illius autem gratiam & propitiationem deorum reuehit. Alios rursum suauiter admodum uerbo, a peccatis auertit. Alios seueriori quadam castigacione, ad sanam mentem reducit.

f Praparauerunt. Id est prius impleuerunt opere quae dicturi erant ore. Vel, Praparauerunt, id est prauiderunt quid conueniret unicuique personae.

Et misit in terram. Quia ex feruore charitatis a Deo accepta, induxit ad feruorem deuotionis habitatores terrae, ut dictum est.

Et facta sunt tonitrua. sancta predicationes.

Et uoces. Diuinae laudis.

Et fulgura. Conuersionum in miraculis. Nam illo tempore multi prelati & alii deuote habuerunt gratiam miraculorum in Ecclesia Dei.

Et terramotus magnus. Nam per ista mota fuerunt corda terrena ad operationem boni. Consequenter ponitur continuatio ad sequentia, cum ait:

Et septem angeli. De quibus statim dicitur postea.

HAYMO.

4 Et misit in terram. Quia ex feruore charitatis a Deo accepta, induxit ad feruorem deuotionis habitatores terrae, ut dictum est.

5 Et facta sunt tonitrua. sancta predicationes.

6 Et uoces. Diuinae laudis.

7 Et fulgura. Conuersionum in miraculis. Nam illo tempore multi prelati & alii deuote habuerunt gratiam miraculorum in Ecclesia Dei.

8 Et terramotus magnus. Nam per ista mota fuerunt corda terrena ad operationem boni. Consequenter ponitur continuatio ad sequentia, cum ait:

9 Et septem angeli. De quibus statim dicitur postea.

Et pri-

nis iudiciis & punitionibus.

6 Et no. i. predicationes demulcente, quae sunt de diuinis promissionibus.

7 Et fulgu. i. predicationes ab amore mundi diuidentes.

8 Et terramotus. i. predicationes ad timorem Dei inducentes.

Et

* HAYMO. Duobus modis se preparant electi ad prædicandum: Primus quia antequam prædicationis verbum ad publicum proferant, cogitant quemadmodum singulis personis verbum aptent secundum qualitates singulorum, quomodo seruis, quomodo Dominis, quomodo Prælati, quomodo subiectis, quomodo simplicioribus, quomodo perfectioribus. Vel certe preparant se, quia quæ prædicari sunt, prius ipsi faciunt primūque ea in se ostendunt factis: deinde etiam verbis, ut simplices erudiantur exemplo operis, perfectiores vero, verbo exhortationis.

* AMBROSIVS. Prædicatores quippe sancti ad hoc parati semper existunt, ut quoscumque possunt, per doctrinam suæ prædicationis domino acquirunt.

* RICHARD. Magnum est officium prædicationis, unde necesse est, ut qui illud exercere debent, & firmentur virtute sanctitatis, & utantur libra discretionis.

a Et primus angelus. Ordine narrationis, vel quia hæc cæcitas Iudæorum prius contingit prædicantibus apostolis.

* AMB. Per primum angelum prædicatores qui ante legem fuerunt, designantur, quia sancti viri, qui ante legem fuerunt, quamuis nullam legem haberent, nisi naturalem, hoc quibuscumque poterant suavis conati sunt, ut Deum creatorem suum timerent atque diligerent, & quod quis pati non vellet, alteri non faceret.

* RUPER. Vel, primi angeli vel primæ tubæ cantus, clamor ille fuit, de quo ad Abraham Dominus locutus est. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus est, &c.* Denique ab angelis nobis deputatis, die nocteque Domino factori nostro opera nostra nuntiantur. Si ergo magnum sit opus quod agimus, dum annuntiat, ipsa annuntiatio quasi cantus tubæ est, quasi magnus clamor. Siue per grande peccatum, siue oratio sit vehemens, ante Deum clamor est.

b Et facta est grandis. id est, prædicatio aliis suavis, visa est eis condensa & grauis.

c In terram. Iudæi terra ex culti per legem & prophetas.

d Et tertia pars. Duæ partes iustorum perfecti & minus perfecti,

facti, omnes vero reprobi in tertia parte intelligendi sunt. **D**
c Arborum. Arbores maiores Iudæi, qui in lege sine querela conuersabantur.

* ANDREAS. Isthæc, ut quibusdam placet, denotant supplicia impiis apud inferos constituta, variis metaphoris per res sensibiles, pœnam inferre aptas, adumbrata. Nos autem arbitramur non tertiam tantum moralium partem, ex tota hominum multitudo in futuro seculo pœnas daturam, sed longe maximam.

† Lata namque est & spiciosa via, quæ ducit ad perditionem, adeoque per hæc significari tormē

ta & cruciatus, qui ante seculi consummationem hominibus inferentur. Et quidem grandinem indicare, Deum iram iusta prouocatum, eiusmodi flagella immittere. Ignem autem sanguine mixtum, quotidianas depopulationes, incendia in idem & cedes per barbarorum manus illatas, à quibus nimirum tertia pars rerum, quæ in terra existant, absumetur. Bellum enim non tantum homines, sed humi quoque nascentia, ut videmus, lædere & consumere solet.

* HAYMO. Cum dictum est, quod tertia pars terra combusta est. Sic videntur hæc verba sonare, quasi in duabus partibus electorum plures remanserint, quam in tertia perierint, sed non est ita: *multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* In duabus itaque partibus, omnes boni comprehenduntur, qui diuisi sunt in duali numero, id est in prælati & subiectis, in prædicatoribus & auditoribus. In tertia autem parte omnes reprobi. Super hos omnes venit grandis. i. ira Dei, & ignis æternæ damnationis.

* AMBROSIVS. Vel, Ea quæ septem angelis canentibus facta fuisse visa sunt, in bonam partem, sicut mihi videntur accipienda sunt. Per grandinem igitur quæ percussit, verba sanctorum virorum, quæ corda prauorum hominum arguendo percutiebant, designantur. Per ignem spiritus sanctus designatur, qui in sanctis inhabitans minister verborum eorum extitit, &c.

f Omne fanum viride, &c. *** AMBRO.** Per fanum viride, id est, fideles erant viri, designantur: qui omne quod in se reprobū

NICOLAUS DE LYRA.

* I Et primus ang. Hic consequenter sequitur de heresiarchis, & licet multi fuerunt, tamen de quatuor tantum facit expressam mentionem contra quos quatuor generalia concilia principalia fuerunt congregata. Et secundum hoc diuiditur in quatuor partes quæ patebunt prosequendo. In hac prima sumentio de Arrio, qui superbia inflatus errore asseruit contra articulum sanctæ trinitatis, dicens, quod sicut pater & filius & spiritus sanctus sunt distincti in personis, ita etiam in essentijs. Et sic solus pater esset verus Deus, filius & spiritus sanctus creature, & neuter posset dici Deus nisi tantum participatiue. Contra hunc errorem congregatum est generale concilium. 318. episcoporum in Nicæa ciuitate Bithiniæ, & condemnatum est ibi dogma peruersum Arrii. Non tamen ab errore desisterunt plures eius discipuli sed eum renouantes infecerunt etiam plures principes & Imperatores persecutionem contra catholicos mouentes, ut in sequentibus apparebit. De hoc igitur Arrio dicitur.

Et primus, idem Arrius. Nam homines malitia nominantur in hoc libro angeli sicut boni, ut dictum est in principio cap. præcedentis.

2 Tuba ceci. Cum magno boatu & superbia dictam heresim publicando.

3 Et facta est. i. grandis tempestas, quæ nomine grandinis frequenter & vulgari locutione designatur in ecclesia, quæ per hoc sunt intra se diuisa

sa, unde dicitur 10. lib. ecclesiasticæ historiæ. *Ea tempestate facies ecclesiæ facta & admodum turpis erat. non enim sicut prius ab externis, sed à proprijs vastatur. fugabat alius, & alius fugabatur, & pterque de ecclesia esse se dicebat.*

4 Et ignis mixta. id est, ignis emulationis, ex qua secuta est effusio sanguinis, & potissime tēpore Valentis imperatoris, qui lapsus in heresim Arrianam persequebatur catholicos, eorum aliquos comburendo, & alios gladio occidendo, & alijs modis affligendo.

5 Et tertia pars terræ. Dicitur autem hic tertia pars terræ Christiani, alia duæ partes Iudæi & Pagani qui legem Moyse non habuerunt, nec fidem Christi receperunt. Igitur de tertia parte quæ Christianitas dicitur, loquitur hic Ioannes, quæ igne Arriana perfidia fuit corrupta in laicis, qui per terram designantur eo quod terrenis actibus sunt intenti & in prælati & clericis, qui signantur per arbores, eo quod per cognitionem scripturarum sunt super alios eleuati. Per fanum viride intelliguntur nouelli ad Christianitatem dispositi, & hi fuerunt populus Gothorum, qui volens Christianus fieri, misit ad Valentem imperatorem pro sacerdotibus Christianis habendis, qui docerent eos de fide catholica & ecclesiasticis sacramentis, & ipse misit eis presbyteros Arrianos sicut ipse Arrianus erat, qui corruerunt eos heresi Arriana. Ideo dicitur. Et tertia pars terra combusta. Et patet ex dictis litera.

* I Et.

MORALITER.

* I Et primus ang. &c. Per septem angelos qui dicuntur tuba canere secundum literalem sensum, significantur septem hæresiarchæ, qui fuerunt angeli Sathanæ, & per ipsos moraliter significantur homines maliciosi & maligni. Primus fuit Arrius, qui diuisit unitatē essentiæ in diuinis personis. Ideo per illū moraliter significatur diuisor personarum pacem ad inuicem habentium. De quo dicitur Eccl. 28. b. Sufurro & bilinguis maledictus, multos turbauit pacem habentes.

3 Et facta est grandis. i. tempestas grandis, quæ sequitur ad turbati

bationem pacis.
4 Et ignis mixta. scilicet iracundiæ. Nam ira est accensus sanguinis circa cor.

† Mixta in sanguine, et mi. Nam ad ista sequitur sanguinis effusio.

5 Et tertia pars. id est, laici, qui sunt tertia pars populi. Aliæ duæ partes sunt clerici & religiosi: In turbatione verò pacis laici percutiuntur corporaliter, quia pugnant manualiter.

† Et tertia pars arbor. id est, religiosorum.

† Et omne fanum. i. clerici generaliter. In turbatione namque pacis omnes isti læduntur:

C c

Math. 7.

Math. 20. & 22.

fuit,igne charitatis combusserunt.

* RICHARD. Fœnum significat homines, quia debent quemadmodum fœnum viride per virtutem perseverantię semper uirere. Fœnum autem totũ comburitur, quia quisq; solum credulitatis vitioem habet, & uirtutum & operum bonorum fructu ciret ueniente tentatione, vel persecutione, malignitatis incendio facile concrematur.

a Et secundus angelus, secundum ordinem narrationis, & secundum quod impletum fuit. Iudæis enim excæcatis, & apostolis ad Gentes conuersis.

* ANDREAS. Cæterum per montem magnum diabolus designatum arbitramur.

* HAYMO. Mons magnus, est diabolus, qui extollit in altitudinem superbię. unde in initio suę creationis uoluit similis fieri altissimo, vel etiam propterea mons appellatur, quia in nouissimo tempore aggredietur hominem perditum, & ipse Deo similem se esse ostendet.

* RICHARD. Mons magnus. i. diabolus, mons per tumorem, magnus per tumoris magnitudinem.

* AVG. Mons ille diabolus, mare mundus iste intelligitur.

* AMB. Vel, Per montem magnum, lex Moſis designatur. Quę propter grauitatem ponderis sui, monti assimilatur, & propter spiritalem intelligentiam, quę in lege fulgebat, igne ardere dicitur.

b In mare. Gentiles. sunt mare. i. fluentes in multa uitiã. in quibus cum ante esset diabolus, uere tamen missus dicitur, quia quibusdam recedentibus alios retinere nititur.

* RICHARD. Collectis ad fidem in prædicatione ex Iudæa fidelibus, secunda statim prædicatione in Gentibus, quę maris nomine designantur, personuit, & ex eis utique saluandos conuocauit. Sed diabolus qui in prima prædicatione aliquos ex Iudæis sibi auferri doluerat, & idcirco in Iudæa persecutionem excitauerat, ut prædicationem ad gentes transferri uideret, statim in Gentibus persecutionem ad eiusdem impedimentum excitauit; dicit ergo *Missus est in mare*, id est, in Gentiles, per

per permissionem diuinam. Gentiles bene mari comparantur, quia fluctuabant per diuersorum culturam idolorum, & multorum amaritudinem uitorum.

* HAYMO. Missus est in mare: hoc est in mundum, & in cordibus reproborum habitare cœpit. Prædicante itaque ecclesia in suis doctoribus, exclusus est ab his diabolus, qui ad uitam æternam erant præordinati, & compulsus est redire ad suos, non quod in eis non fuerit, sed quod abiectus ab istis, eo amplius reprobis dominari cœpit.

† his diabolus, qui ad uitam æternam erant præordinati, & compulsus est redire ad suos, non quod in eis non fuerit, sed quod abiectus ab istis, eo amplius reprobis dominari cœpit.

* ANDREAS. Interim minus fortassis à scopo aberrabimus, si præsentem uitam, quę metaphoricis mare appellatur, isthęc in

commoda subituram, tertiamq; quę in ipsa uiuit, partem plagis istis exercendam consumendamq; dixerimus, si quidem ob diuinorum iudiciorum abissum sit, ut alii quidem scelera tunc uestigio puniantur, alii uero ad conuersionem & penitentiam diu multumque expectentur.

c Mortua est ter. Duę partes. i. boni omnes crediderunt. tertio. i. reprobi dati sunt in reprobum sensum.

d Quę habent. i. illorum Gentilium qui ab aliis digniores reputabantur pro quibusdam bonis operibus,

e Et tertia. ordine narrationis. & quia istud post illa duo contingit. Postquam enim diabolus omnes Iudæos & Gentiles excæcare non potuit, immisit eis hereticos, & quosdã subuertit.

f Cecidit de celo. * HAYMO. Ipse designatur per stellam, qui & per montem, antiquis uidelicet hostis, qui inter cetera cęli clara lumina creatus, primum adhuc tantum nomen retinet, non quod luceat, sed quia in locis angelum se transfiguratur. Nã & in celo stella magna lucifer appellatur, quę præ ceteris luceat. Et quia etiam præ ceteris sideribus, id est, angelicis spiritibus luxit, rectè non simpliciter stella, sed cum aditamento magna stella uocatur.

* AVG. Homines mali intelliguntur, qui malis moribus & iniquitatibus de ecclesia tanquam de celo cadunt.

* AMB. Vel, Eandem habet significationem stella quam & angelus, significat namque prophetas.

a Fontes

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et secundus angelus. Hic consequenter agitur de secundo hæresiarcho. s. Macedonio, qui differebat ab Arrio, dicens filium esse eiusdem nature cum patre, sed conueniebat cum eo, dicens spiritum sanctum esse creaturam & seruum filij. Ideo de ipso dicitur. Et secundus angelus. i. Macedonius, qui dicitur angelus Sathanae;

2 Tuba cecinit. id est, hæresis motus errorem docuit.

3 Et tanquam mons. id est, hæresis magna.

4 Igne ardens. s. perfidig. Missus est in mare. id est, in ecclesiam ratione baptismi per mare designatam, eo quod mare est receptaculum omnium aquarum, & ecclesia vnica est per baptismi sacramentum.

5 Et facta est ter. pars. i. deturpata est tertia pars aqua baptismalis. accipiendo partem tamen ualde large, Baptismus enim confertur in nomine trinitatis, cum tertia persona est spiritus sanctus, qui secundum errorem Macedonij dicitur deturpari, per quem asseritur creatura esse seruilis conditionis, ut dictum est.

6 Et mor. est. in eo. i. in errore dicto.

7 Tertia pars crea. quia multi per baptismum regenerati & noua creatura facti, corrupti fuerunt per errorem Macedonij.

8 Et

MORALITER.

* † Et secundus angelus. Iste fuit Macedonius qui dixit spiritum sanctum non esse Deum, & sic ipsum repulit à deitate. & ideo per ipsum significantur illi qui repellunt uiam spiritus sancti electione prælatorum. & sic procurant litigia aduocatorum.

3 Et tanquam mons. Per hoc significatur talis repultus spiritus sancti, qui dicitur mons magnus per elationem, & ardens per ambitionem, & missus in mare presentis seculi per diaboli procreationem.

5 Et facta tertia pars m. quia per talia litigia proceditur aliquando ad effusionem sanguinis.

7 Tertia pars creatura cor. Ista creatura ad literam sunt pisces

8 Et ter. pars na. interiit. quia maxima pars prælatorum & curatorum per quas duci debent alij ad salutis portum, corrupti fuerunt per errorem dictum. Contra hunc uero Macedonium congregata fuit secunda uniuersalis synodus in Constantinopol. 150. episcoporum, in qua dictus error fuit condemnatus.

9 Et tertius angel. Hic consequenter agitur de tertio hæresiarcho. s. Pelagio, qui tempore Arcadij Honorij errauit circa gratiam spiritus sancti, asserens quod sine ea poterat homo ex puris naturalibus mereri uitam æternam. Dicebat etiam, quod pueri nascuntur sine culpa originali, & per consequens quod à culpa non purgantur aqua baptismali, de hoc ergo dicitur; Et tertius angelus. i. Pelagius. Tuba ceci. Exponatur ut prius.

10 Et ceci. de celo. id est, de ecclesia militante quę frequenter celum nominatur in scriptura noui Testamenti, ut supra dictum est. De hoc euius zelo cecidit Pelagius in errorem prædictum, de quo subditur.

11 Stella mag. Fuit enim homo literatus & religiosus. s. monachus.

12 Ardens tanquam. Multos enim corruptit ratione literaturę, & ratione apparentis sanctitatis in habitu religioso & conuersione.

13 Et ceci. in ter. Per fontes & flumina designatur ecclesia baptismalibus aquis congregata & sanctificata.

* 1 Et

per quos significantur in aquis uoluptatum uiuentes.

8 Et tertia pars nauium. Per quas intelliguntur habentes curam animarum, qui alios debent deferre ad portum salutis. & plures talium pereunt in contentionibus prædictis.

9 Et tertius angel. Iste fuit Pelagius, qui dixit beatitudinem posse haberi sine gratia. ideo per istum moraliter significatur præsumptuosus. ideo sequitur.

10 Et ceci. de celo stell. & c. præsumptuosus enim est quasi stella secundum suam præsumptionem, tamen cadit propter suam præsumptionem, & ardet per ambitionem.

† Flu. & in fon. aqua. Per quę significantur magistri & scholares, qui inficiuntur eius doctrina peruersa.

multo ante dominicam de seculi consummatione sententiam predicta fuisse constat.

*AVG. In his ecclesia intelligitur, in qua quotidie qui mali vel facti sunt, persuadente diabolo peccatorum vulneribus percutiuntur in anima.

a *Vnus aqu.* Aquila

oēs predicatorum, qui mentelongo in qua cōspiciunt, & ecclesiam circumuehentes predicando futura muniant, qui oēs vultus, quia ad idem tendunt.

*AMB. Per celum in hoc loco ecclesia designatur, aquila vero Christum & eius apostolos demonstrat. Aquila ergo per medium celum volabat, & clamabat, quia Christus primum per iudam: Apostoli vero eius per vniuersas gentes euangelium predicauerant.

*AVG. Ecclesiam intelligi voluit uolantem in medio caeli, i. in medio sui, & per assiduitatem predicationis plagas nouissimis tps annunciatem. Quando n. sacerdos in ecclesia Dei diem iudicii annunciat, aquila in medio caeli volat.

*RICHAR. Aquila quae irreuerberatis oculis contra solem ad sublimia uolat, vniuersitatem diuinorum scriptorum & predicatorum significat, qui ceteris fidelibus caelestia secreta subtilius scrutantur, altius & clarius contemplantur. Qui bene dicuntur aquila una, quia magna est eorum in sacrae scripturae contemplatione & predicatione concordia. Qui to-

NICOLAUS DE LYRA.

*1 Volantis per medium celum. quia uidit ecclesia decursum, ut predictum est. quae quidem ecclesia in hoc libro frequenter caeli nominatur.

2 Dicens uoce magna. Per quod designatur magnitudo tribulationis futurae.

3 Vx vx vx. Per quod designatur, quod sub tubicinis trium angelorum sequentium describitur maior tribulatio quam sub tubicinis quatuor precedentium. Dicit autem.

MORALITER.

3 Vx vx vx. f. corporalis miseriae, culpa & gehennae.

CAPVT IX.

ET quin an. Ordine narrationis & ordine temporis. Hic est enim damnatio eorum quos diabolus immittit ad preparandas vias ante faciem Antichristi.

b Et uidi stel. flamma hereticorum de qua pauca dixerat quod fomite crucit, exponit.

c Stellam. i. diabolum cadentem, & ne quis in locum suum. i. in paradysum eat laborantem:

*AMB. Per stellam heresiarchae designantur, quia sicut stellae in caelo

refulgent, ita & illi antequam caderent doctrina & sapientia refulgebant in ecclesia. De caelo in terram cecidit, quia ab ecclesia praecisi, corpori reproborum, qui per terram designantur, sociati sunt.

*RICHAR. Postquam diabolus uidit quod per singula mala, persecutorum crudelitatem, hereticorum prauitatem, hypocritarum simulationem, sacram impedire predicationem non potuit, uniuersa malorum genera induxit, & quod per singula sigillatim non ualuit, per omnia pariter efficere tetrauit. Vidi stellam. i. uidi quod diabolus qui lucifer dictus est, qui de caelo ce-

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT IX.

Et quintus angelus. Hic beatus Iohannes prosequitur in tantum de heresum fautoribus, qui dicuntur proprie heretici. Et auuditur in tres partes. quia primo agit de hereticis diuersis proprie quantum ad Vandalos, secundo quantum ad Italicos, ibi. Ex sextus angelus, tertio quantum ad Gothos. 11. c. ibi. Et in illa hora. Prima in duas, quia primo Iohannes exequitur propositum. secundo declarat quoddam dictum, ibi. Et similitudines. Circa primum sciendum, quod Valens imperator ad terram Gothorum uolentium recipere fidem Christi misit sacerdotes Arri-

MORALITER.

1 Et quintus. Scdm literalē sensum iste fuit Valens imperator Arriani perfidia deprauatus, a quo Vādali petierūt, ut mitteret eis sacerdotes Christianos, q̄ eos instruerēt, & baptizarēt: & ipse misit eis sacerdotes Arrianos qui eos haeresi Arriana corruperūt. Et ideo p̄ ipsam significatur ep̄s malus, qui ad re-

tiens per medium caelum volantes clamant, quoties magna autoritate in communi totius ecclesiae audientia sublimiter & recta predicant.

b Vx vx vx. *AMB. Tria vx posuit, ex quibus primum ad haereticos pertinet, qui ecclesiam Dei multis modis impugnaverunt conati sunt. Secun-

a i. Ecclesiae quae in se celat secreta diuina.

& audiui t̄ vocem vnus aquile volantis per medium celum,

Velli.

a Quia in toto mundo, vel magna stabilitate.

b Non alius ecclesiae.

dicentis uoce magna. Vx vx vx habitantibus in terra. De ca-

a Accipietis hanc tria vx.

teris uocibus trium angelorum, qui erant tuba canituri.

lum Dei in fine mundi debellaturus est. Nec putare debemus, quod tria vx, ad electos pertineant, qui diuersas calamitates ab impiis pertulerunt, sed potius ad eosdem impios, qui eosdem calamitates intulerunt. Vnde & Vx, habitantibus in terra: dicit. Impij namque qui nihil aliud quam terram quaerunt habitatores terre iuste uocantur: iusti autem qui semper desiderant caelestia, caeli habitatores recte uocantur.

*AND. Ex his quoque discimus, quanta diuinorum angelorum sit miseratio, quantaque eorumdem erga homines humanitas. Etenim ad Dei imitationem miseret eos hominum, qui durius pro peccata excipiuntur, multo uero magis illorum, qui ne plagis quidem suauiter admoniti, emendantur. In quos uel maxime ipsi uox quadrat, ut qui in terra degant & terra tantum sapiant, & cinerum uetus & puluerem, quam suauis unguentum, quod non nisi causa Christus effudit.

4 Habi. in ter. quod est commune bonis & malis. nam utriusque sunt habitatores terra secundum cursum uitae praesentis. Tribulationes. n. describitur sub tubicinis trium angelorum sequentium, partim fuerunt catholico- rum, & partim haereticorum, ut uidebitur prosequendo. Potest autem pars ista aliter exponi, ut uox aquilae de qua dicitur hic, fuerit uox cuiusdam sancti patriarchae Constantinopolitani per aquilam designati, ut dictum est supra c. 4. quem assistentem Deo uidit Iohannes, & dicentem quae hic ponuntur. Caterum expositio non mutatur.

4 Habitan. in terra. i. in terrenis affectibus habentibus corda defixa.

cidit, in terrenis & terrena diligentibus dominationem accepit. *HAYMO. de caelo cadit quotidie, quoniam ex Gentilitate quidam conuertuntur ad fidem, siue ex parentibus Christianis nati, fonte baptismatis regenerantur, diabolo renunciant, & omnibus operibus & pompis eius. In terram cadit. i. in eos qui

terreni sunt, nam in caelo (hoc est in sanctis)

1 potestatem non habet.

2 *RUPER. Stella ista quae de caelo cecidit, diabolus est. Et notandum quod huiusmodi stellam non dixit, uidi

cadere, sed cecidisse iam dudum quippe ceciderat, & per terram

repetebat, quoniam haec fieri ceperunt, quae praeter loco ista uisio my-

stica replicat. Quoniam ille cecidit, nullus hominum erat qui uideret, praeter illum qui dicit. Videbam sathanam sicut fulgur de caelo cadentem. Qui. n. hoc dicit homo Christus, prius erat Deus, quam fieret homo, priusquam angelus ille, stella siue lucifer ille caderet, imo priusquam angelus aut creatura aliqua fieret.

d Et data est. Abyssus. i. tenebrosus. Puteus. i. profundiores haeretici, quia altos mergunt prauis sententiis. In hos clauem. i. potestatem accipere dicitur, quia tunc non sicut modo a Deo

nos, ut supra dictum est, per quos infecta est gens illa haeresis Arriana, & similiter gens Vandolica quae magnam tribulationem fecit in Africa & postea in Italia, & etiam in Gallia, ut habetur. 2. 1. lib. speculi historialis, & in pluribus Chronicis dicitur. Dicit igitur.

1 Et quintus ang. i. Valens, qui cepit imperare anno domini. 367.

2 Et uidi stel. de. i. Valentem, qui ex persuasione uxoris suae de altitudine fidei catholicae cecidit in haeresim Arrianam, ut dictum est, qui dicitur angelus hic & stella, sicut supra. i. c. ijdem homines stella dicitur & angeli. Septem stelle angeli sunt septem ecclesiarum.

3 Et data est. potestas releuandi & exaltandi haeresim Arrii condemnandam ecclesiarum mittit sacerdotes moribus & scientia deficientes, per quorum exempla mala subditi peiorantur. & sic dicitur.

2 Et uidi ste. i. ep̄m malum, qui stella dicitur ratione officii, ut h̄ sup. 1. c. stelle septem angeli sunt ecclesiarum. i. episcopi.

† De caelo cecidisse. Per terrenorum cupiditatem.

3 Et data est illi. quia permittitur ei abuti potestate episcopali.

¶ unum an gelum uolantē per mediū celi, dicentē uoce.

¶ inf. 10. a.

C

Diuisio.

+ T

E

F

Luc.

A refrenabitur. Vel clavis illa principes per quos hæretici operabantur.
 * HAYMO. Per puteum hæretici intelliguntur, qui sua prava doctrina & profunda, homines in ima terræ demergunt. Clavis vero putei abyssi, potestas intelligitur diaboli, qui dominatur hæreticis, paganis, & cæteris infidelibus. Legimus enim quod B. Petro date sunt claves. i. potestas ligandi & solvendi, ita ergo in hoc loco, clavis quæ data est diabolo, potestas intelligitur, quam exercet in reprobos, quæ illi data esse dicit, propter hoc quod non est ablata, sicut induratum est cor Pharaonis. i. non emollitum. Vel per clavam, possumus intelligere potentiam carnalem, id est, reges & principes huius sæculi, quos sibi coniungebant hæretici, quia non audent tanta & talia loqui, nisi essent temporali fulti potentia.

B * AMB. Vel, Per clavam, liberum arbitrium hæreticorum quod habuerunt in malo, designatur, per abyssum vero corda eorum, per puteum autem, ora eorum designatur. Data est ergo hæreticis clavis abyssi, quia permisit Deus hæreses esse.
 a *Aperuit pu. abyssi.* Hæreses quæ latebant in cordibus eorum proferre fecit.
 b *Fumus for. similis doctrinæ Antichristi,* qui est fornax purgans bonos, & in cinerem redigens malos.

* AMB. Per fumum doctrina hæreticorum designatur, quia sicut fumus vento impulsus cito evanescit, ita & doctrina hæreticorum, per doctrinam sanctorum patrum, velut fumus evanuit.

* HAYMO. ascendit fumus, id est, pravorum hæreticorum, doctrina manifestata est. Quæ bene fumo comparatur, quia lumine veritatis caret, & quod sanctis in scriptura sacra lumē præbet, hoc hæreticis cecitatem infundit, qui etiam aliis, fidei lumen obscurare non cessant. Fornax magna, est novissima vexatio, tempore antichristi futura, de qua fumus egredietur, id est, adversa doctrina, quæ mentes percuntium, in caliginē vertat, cui fumus putei comparatur, quia sicut nunc, & eo amplius error, ita nunc seminabitur ab impiis, unde dicit: *erit tribulatio qualis non fuit.*

* RVP. Fumus dicitur fornacis magnæ, quia, fumus non nisi ex subiacti igne fit, sic non nisi ex præcedente causa cupiditatis, siue concupiscentiæ nascitur cæcitas mentis, siue obscuratio cordis insipientis.

C c *Obscura est sol. & aer.* Et per hoc percussi sunt quidam illuminantes alios, & quidam illuminati ab eis.

* AMB. Per solem Christus sæpe intelligitur: in hoc autem loco, membra eiusdem, id est, prædicatores sancti designati sunt, per aerem vero populus fidelis, qui eis subiectus erat. Sed quò electi obscurati sunt, quos pravitas erratica decipere non valuit? Sed obscurati sunt eos, quos hæretici decipere poterunt, qui & in sequentibus per locustas designantur: verum claritas eorum cæteris fidelibus latere non potuit, sicuti lucerna sub medio abscondi non potest.

* AVGVST. Obscuratum dixit solem, non occidisse. Peccata enim malorum & superbiorum hominum, quæ passim committuntur.

NICOLAUS DE LYRA.

* *natam. nam per potestatem imperialem misit sacerdotes Arrianos ad inficiendum populos multos. ideo subditur.*

1 Et aperuit, &c. & al. fu. i. doctrina erronea veritatem obscurativa, ideo subditur: 2 Et obscu. est sol. i. Christus, qui secundum hæresim illam negatur esse verus Deus, ut dictum est cap. præce.

3 Et aer. i. ecclesia quæ illuminatur à Christo sicut aer à sole visibili. Temporibus autem illis ecclesia errore Arrii fuit obscurata. intantum quod maior pars ecclesia facta fuit Arriana.

4 Et de fu. pu. exi. Vandali hæresi Arriana infecti, qui dicuntur locustæ, quia sicut locustæ saltant de loco ad locum, sic Vandali de Hispania transferunt in Africam, & inde postea intraverunt Italiam & Gal-

MORALITER.

1 Et aperuit. aperiendo viam Simonie quæ est abyssus culpe. † Et ascen. fu. i. infantiæ. & obscura. est sol. i. Christus, in quem quodammodo iste fumus redundat. nam homines aliquando murmurant contra eum, eo quod permisit talem prælatum promoveri.

4 Et de fu. pu. i. sacerdotes & ministri simoniacè promoti.

mittuntur per orbem, obscurant solē. i. ecclesiam, & sanctis ac iustis interdum faciunt obscuritatem, quia tantus est malorum numerus, ut aliquotiens vix inter eos iusti appareant: sed lumen eorum extinguere non possunt, quia illis ad malum consentire non acquiescunt.

a Multos su. uerit doctrina eorum excrucians.

putei abyssi. Et aperuit puteum abyssi, † & ascendit fumus

a i. similis doctrinæ antichristi.

putei sicut fumus fornacis magnæ, & obscurat⁹ est sol, & aer

a Per totum mundum.

b i. Discipuli Antichristi & heretici eorum.

de fumo putei. † Et de fumo putei exierunt locustæ in terrā,

& data est illis potestas, sicut habent † scorpiones terræ. Et

a Rudes in fide & decipi faciles.

b Et si quosdam.

præceptum est illis, ne laderent scœnum terræ, neque omne

a iam prouectos.

b iam fructificantes.

c Nullum penitus.

viridē, neque omnem arborem, nisi tantum homines qui nō

In veritate.

In mente.

a i. qui non audent in aperto confiteri.

habent signum Dei in frōntibus suis. Et dictum est illis,

chæ appellati sunt, magna multitudo hæreticorum generata est. In terram exierunt, quia à societate electorum separati, eis qui terra vocant, id est, infidelibus coniuncti sunt.

* HAYMO. Locustæ exierunt in terram, id est, discipuli erroris nati sunt, qui terrena corda hominum deciperent. Nam locustæ neque rectos gressus habent, ut quedam animalia, neque volatum, ut aves, quia discipuli hæreticorum, vel ipsi hæretici, neque fidem rectam habent ut volent, & cœlestia cum sanctis appetant, neque gressus rectos operationis.

* RICHARD. Quid accipitur per locustas, nisi malorum vniuersitas? qui ad modum locustarum, ad alta satiunt per elationem, & ad terram recidunt per cupiditatem.

Et sicut ha. sc. Scorpium, blandus facie, cauda pungit occultè. Vel scorpionem comparat, quia sicut scorpium canda, sic hæretici decipiunt per temporalia, quæ debent post esse, sicut cauda posterior pars in animali. Vel ideo comparat, quia quæ scorpium pungit, non sentitur, postea diffundit venenum. sic decepti ab hæreticis non sentiunt, sed tandem perimuntur.

* RVP. Scorpium vermibus potius quam animal, aut serpens armatus aculeo, & ex eo Græcè vocatur, quia cauda figat, & arcuato vulnere venena diffundat. Idcirco dixit scorpiones terræ, quia scorpium vermibus terrenus est, ore vel capite innoxio præblandiens, & tunc demum cauda conuersa in cautum feriens.

* RICHARD. Scorpium facie blandus apparet, cauda nocet. Sic pravorum vniuersitas, quod non potest per apertam ieuitiam, hoc adimplere nititur, per occultam malitiam.

* HAYMO. Potestas nocendi scorpionis in cauda est, per hæc enim percutit, & venena diffundit. Tales sunt hæretici, qui falsis vera permiscunt, ut facilius auditores decipiant. Sicque veneno malæ doctrinæ decipiunt simplices.

* AMB. Sæpe Deus dicitur dedisse, quod permittit. Per scorpiones vero, possumus dæmones accipere. Qui sicut scorpiones cum non prævidentur, corpora hominum tuo veneno inficiunt & extinguunt, ita & dæmones incautis hominibus venena malarum persuasionum ingerunt. Et dum ad perpetranda scelera pertrahunt, eorum animas veneno suæ malitiæ infectas occidunt. Potestas ergo locustarum, id est, hæreticorum, similis est potestati scorpionum, id est, dæmonum, quia sicut dæmones in hoc semper insistant, ut quoscunque possunt decipiant, ita & hæretici tota virtute laborant, ut quoscunque possunt in foueam suæ perditionis demergant.

f. *Præcep. est il. ne. la. & c.* quia dolos istorum refrenat Deus

liam eas vastando. ideo subditur.

5 Et da. est il. p. nocendi hominibus cautelis, deceptionibus, et armis. hoc enim permissum est eis à Deo suo iudicio occulto.

6 Et præce. est il. id est, prophetatum à Deo.

7 Ne ledet. & c. Ad cuius intellectum sciendum, quod Africam ante ingressum Vandalorum erat habitata partim a Christianis, & partim à Paganis, sicut & multa terra temporibus illis. Paganos autem occiderunt, non autem Christianos, qui Christiani quantum ad minores significantur per scœnum terræ, quantum ad mediocres per omne viridē, quantum ad maiores per arbores.

8 Nisi tantum ho. i. Paganos, qui non sunt signo crucis consignati.

9 Et di. est i. & c. Illud refertur ad Christianos, de quibus prædixerat.

5 Et da. est. i. lædendo populū subditū malis verbis & exēplis.

6 Et præ. est il. ne. la. & c. omne vi. i. homines virentes sancta conuersatione, & radicatos in fide. tales enim non ledunt malis eorum, quia scandalizari est pusillorum. ideo subditur.

8 Nisi tantum ho. i. qui non sunt firmi in fide formata charitate, ad confitendum constanter Christum opere & sermone.

licet ipsi non intelligant.

A *a* Ne occiderent. Cum per dolos nequeunt heretici, in aliqua subvertere volunt, contra quos Dei præceptum est, ut corpora occidant, sed animas non decipiant.

b *b* Mensibus quinque. Alia litera dicit mensibus sex, propter sex ætates, quibus hæc vita distinguitur.

* AVG. Quia duæ partes sunt in ecclesia, bonorum scilicet, & malorum, una pars sic percutitur, ut corrigatur, alia suis voluptatibus relinquitur. Pars bonorum humiliationi traditur ad cognitionem iustitiæ, & commemorationem penitentiae.

* AMB. Quod dicit præceptum est illis, ut mihi ad demones pertinere. Tanta est nequitia demonum, ut si hoc Deus permisisset, statim ut homo mortale facinus admisisset, eum interficerent. Sed expectat Deus homines impios, ut aliquando penitentia ad eum redeant, & salventur, siue ut iusti per eos probentur. Præcepit ergo, id est, non permisit.

B *** RICHARD.** Præcipitur hæreticis, & principalibus diaboli ministris, ne non verè bonos non lædant, sed nec terrenis deditos occidant, quia cohibentur ne libertatem audiendi verbum Dei, vel rectam fidem suscipiendi, auferant.

* AMB. Per menses quinque, omne tempus uitæ præsentis, quod in quinque ætatibus consistit, possumus intelligere. Prima namque ætas est infantia, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta iuuentus, quinta senectus. In quinque ergo mensibus, id est, omni tempore uitæ præsentis, non solum hæretici, sed omnes impii cruciantur. Nam uelint nolint, cum ad mortem mortem poenamque, que mortem sequitur, reducunt, quamuis de prosperitatibus sæculi uideantur exultare, tamen cruciantur intrinsicè, eo quod sciant se pro sceleribus suis æternaliter esse cruciandos. Possumus etiam per menses quinque omne tempus huius mundi intelligere. Primus namque mensis est ab origine mundi usque ad diluuium, secundus à diluuiio usque ad Moysen, Tertius à Moysen usque ad Dauid, Quartus à Dauid usque ad Christum, Quintus à Christo, usque ad sæculi consummationem. In iis ergo quinque mensibus omnes fabricatores errorum cruciantur, siue eodem modo quo superius diximus, siue quod falsas adinventiones suas, uident a ueritate superari.

c *c* **Ut cruciatus scorpion.** Cum data sit potestas cruciandi, non aperte tormentant, sed apud sæculi principes accusant.

d *d* **Et fugi. mors.** quia cura gregis eos astringit labori.

Haymo.

C *** AND.** Per hæc ingens suppliciorum magnitudo subindicatur, solent enim qui magnis cruciatibus detinentur, mortem inuocare & exportare. Quod autem ad eos, qui in tormentis uitam degunt, uocata non accedat, illud ex occulto Dei iudicio prouenit. Indicat enim is mortalium generi uile ac salutare esse peccatum, quod parens est, & tormentorum conciliator, penarum que inferuntur amaritudine, & grauitate exosum illi reddere.

* AMB.

NICOLAUS DE LYRA.

* Sub uno n. contextu litera sacra scriptura transit aliquando de aliquibus personis ad alias loquendo, ac si essent eadem, ut patet Psal. 77. d. Cum occideret eos quærebant eum. & tamen certum est, quod alij erant occisi, & alij quærentes eum penitentia ducti. Et eodem modo loquitur hic de habitatoribus Aphricæ, qui pariter erant Christiani, & Iasum pagani, & sic de una parte transit ad aliam sub eodem contextu.

1 Sed ut cruci. &c. Licet enim non occiderent Christianos, ut ceterum est, tamen affixerunt eos multipliciter, & specialiter episcopos & doctores repellendo & aliquos corporaliter affligendo, unde Honorificus Vandalorum rex multos episcopos in exilium misit, & similiter Transcemanus qui post eum regnauit, & Gillorine, qui aliquibus episcopis orthodoxis linguas fecit extrahi, & radicibus amputari, qui tamen postea dono

MORALITER.

† Et dic. est. si. ne op. s. corporaliter, ut dicit gl. interlingaris. **†** Sed ut cru. eos. mensis dicitur a mense quod est defectus. Et per hoc significantur quinque defectus qui sunt in malis sacerdotibus. s. scientiæ, uitæ, eloquentiæ, misericordiæ, & iustitiæ, per quos subditis bona debita subtrahuntur, & opposita mala inferuntur.

* AMB. In diebus illis, quibus euangelii gratia per uniuersum mundi resulget, quærent homines mortem. Quærebat Paulus mortem persequendo ecclesiam Dei, & non inuenit eum, quia Christus qui est murus impenetrabilis, se illi obiciens a morte quam quærebat, eum retraxit, & ad uitam, quod ipse est, uolenter reduxit. Nos quosdam uidimus, qui quæserunt mortem & non inueniunt eam, & cupierunt mori, & mors fugit ab eis. Scimus enim quosdam, qui amplius quam oportebat sæculum diligentes, multo tempore laborasse, ut carnis sue desideria perficerent. Sed cum ad id quod optabant peruenire non possent respicientes sæculi falsa promissa, ad diuitias cælestes acquirendas se contulerunt. Vidimus & quosdam reliquisse monasteria & in seruitio quorundam potentium se posuisse, ut diuitias quas per se habere non poterant, eorum suffragiis obtinerent. Sed cum id non possent, sæculum reliquisse, & ad monasteria sua rediisse atque in bonis operibus uitam terminasse. Hi ergo mortem quæserunt & non inueniunt eam.

† **Haymo.** Dies isti quibus electi quærent mortem, intelliguntur ab ascensione Domini usque ad consummationem sæculi. Specialiter autem fieri hoc temporibus antichristi. Homines in hoc loco accipimus sacerdotes, & ecclesiarum præpositos, qui cum uiderint tempore illo tantum prauitatis dogma insurgere, sicut iam ex parte factum est temporibus hæreticorum, quærent mortem, quia optabunt in Dei contemplatione consistere, ut sunt morti mundo, & Deo uiuant. Sed non poterunt tunc gregem sibi commissum relinquere in ora luporum, ne forte damna gregum, super eos reuertantur, & illis in peccatum reputetur, si eos errare aut perire pro sui quiete permiserint. Sed mors fugiet. Nolentes itaque sancti uiuant, propter aliorum lucra, & dilatam mortem propter aliorum salutem æquanimiter ferunt.

2 Et similitudines lo. &c. Cum ostendisset qualiter nocerent, & per dolos & per occultam impugnationem & in utroque Dei refrenationem, nunquam ostendit quales ipsi sint per quos operari possunt.

3 **f** *f* **Similes equis.** Quia ueloces ad discurrendum, & feroces ad impugnandum, & non prouident quos incurrant, siue in uicinos, siue in hostes.

4 *** AMB.** Per equos sæpe prædicatores designantur. Locustæ uero similes equis paratis in prælium esse dicuntur, quia sicut prædicatores sancti tota uirtute laborant, ut quoscumque possunt de laqueo diaboli eripiant, ita & hæretici ad hoc semper armantur, ut quoscumque possunt decipere, in baratrum sue damnationis inuoluant.

5 *** HAYMO.** Equis assimilantur omnes hæretici propter uelocitatem ubique cursum, quia totum subito replebunt mundum. Locustis uero propter uacuitatem. In prælium uadunt, quia contra fidem electorum rectam pugnant.

* ANDREAS. Quidam putant per locustas angelos esse diuinae

Dei loquebantur & prædicabant, secundum quod dicit Gre. dial. lib. 3.

2 Mensibus quinque. Per hoc designatur quod regnum Vandalorum durauit temporibus quinque regum, & tunc fuit exterminatum per Belisarium patricium a Iustiniano imperatore in Aphricam missum.

3 Et crucia &c. Nam aliqui istorum regum primo simulauerunt benignolentiam Christianis, & eos postea grauius afflixerunt intantum quod multi eorum magis uellent mori quam uidere talem conculationem ecclesiarum & ministrorum eius, sicut dicitur 1. Matt. 3. g. Melius est nobis mori in bello, quam uidere mala gentis nostræ & sanctorum. ideo subditur.

4 Et in diebus illis quærent homines mortem, &c.

5 Et similitudines. Hic consequenter declarat quoddam dictum. Vandalos enim dixerat locustas, siue conditiones aliquas Vandalorum exprimit

4 **Et in diebus illis.** Nam homines zelum Dei habentes uidentes talia, dicunt aliquando turbati: Vtinam non uidissemus talia mala, sicut 1. Machab. 3. g. dicitur: Melius est nobis mori in bello quam uidere mala gentis nostræ & sanctorum.

5 **Et similitu. locu. &c.** quia tales sacerdotes parati sunt ad faciendum malum.

† MORALITER.

diuinae iudiciorum ad ministros. Nobis autem vero similis sit, per predictas locustas malignos demones significari. Hi enim semper accincti sunt, ad bellum nobis inferendum.

a *Tanquam oro.* id est, victoria de precipitatis acquisita, non per veram sapientiam.

* AMBRO. Per coronas locustarum, sapientia secularis ostenditur. Coronae igitur locustarum, aurum ipsa non erant, sed similitudine auri habebant, quia sapientia secularis, in qua heretici maxime confidebant, aurum non erat, id est, sapientia, sed potius stultitia.

* HAYMO. Heretici non habent coronas, sed quaedam figuras, quasi coronas, nec sunt aurea, sed auro similes, quasi quoddam falsitatis signamentum, quia ipsi se victores simulant, & dignos remuneratione, sed nec coronas, nec ex auro habent, quia habentes formam pietatis virtutem eius abnegant.

b *Et habe. ca. i.* mores lapsos & effeminatos, qui eis adhaerent, & ab eis ad deceptionem aliorum dependent. Vel capilli minores, quos adhaerentes sibi decipiunt.

c *Dentes leo.* Laniatum habent & fectorem:

* AMBROS. Locustae faciem hominis habere videbantur, sed similitudo erat, non veritas, quia heretici videntur quidem scientiam habere diuinam scripturarum, sed procul a veritate distant, quia eam recte non intelligunt. Habebant & locustae capillos mulierum, quia sicut sancti ecclesiae Dei habent turmas suas, quae certis temporibus ad diuina officia celebranda consuebant, ita & heretici habebant populos insanos, qui in diuersis locis conueniebant, non ad ministeria diuina, sed ad diabolica officia celebranda. Dentes leonum dentes hereticorum sunt, quia sicut Pagani ecclesiam Dei persequuntur & quoscumque poterant terroribus in perditionis voraginem implicabant: ita heretici quosdam potentes homines sibi sociantes ecclesiam Dei persequuti sunt, multoque more dentium, minis & impressionibus afflictos in ventrem suae malitiae demerserunt.

* RICHARDVS. Tria ponit, facies hominum, capillos mulierum, dentes leonum. Quae tria mali & maxime heretici habere describuntur, primum, quia se cuncta secundum rationem

nem agere fingunt, & deinde fraudulentè ad molliciem vitiorum pertrahunt, ac demum per actionis prauae ingestione, & perpetrationem crudeliter laniant.

* HAYMO. Locustae facies humanas, & capillos mulierum habent, ut in haeretica perfidia uterque sexus sibi nequius

a *In mentibus vbi in se & coram aliis superbiunt,*

b *Quia non vera corona.*

b *Vultus*

c *Non de vero auro, sapientia.*

super captia earum tanquam corone limile auro, & facies

a *Quia demonstrant se homines pios cum intus sint feri.*

b *Sicut mores mulierum sunt molles & flexibiles in omni vitium.*

earum sicut facies hominum. Et habebant capillos sicut ca-

a *ip. i. al. os laniantes.*

pillos mulierum, & dentes earum sicut dentes leonum erant.

a *i. tumultus sententiarum quem faciunt postquam deficiunt.*

Et habebant loricas sicut loricas ferreas, & vox alarum earum,

a *i. peccatum, quia peccare faciunt.*

sicut vox curruum equorum multorum currentium in bel-

lum. Et habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant

a *Qd. sed tantum vos. oni ne timeatis, quia.*

b *Malis, secundum quosque sensus tantum.*

in caudis earum, & potestas earum nocere hominibus men-

a *Diabolum dominantem in arena.*

sibus quinque. Et habebant super se regem angelum abyssi,

cui nomen Hebraice Abaddon, Graece autem Apollion, &

1 applaudit, tueatur, atque defendat.

2 d Loricas. i. corda obstinata, quae sagitta veritatis non penetrat. Vel sententias deceptionibus mun-

3 nitas, quas infringit veritas.

4 e *Sicut vox cur. &c.*

5 Diuersi currus diuersis viis & a diuersis equis ad idem bellum rapiuntur, sicut h-

6 cet diuersis haereticis vnanimiter ecclesiam impugnat.

7 * HAYMO. Vox haereticorum bene similis dicitur cur-

8 bus equorum currentium in bellum.

9 Nam currus quando a stabulis prodeunt, diuisi ab inuicem & seuncti incedere solent, vsquequo ad locum certaminis venientes coniungantur, & pari voto pugnent: ita & heretici se metiptos diuidunt, & contrarios sibi errores proferunt. Sed quamuis inter se dissideant, tamen vnanimiter contra ecclesiam vnitate pugnant.

* ANDR. Strepitus alarum intelligentium locustarum ob id militarium curruum strepitui assimilatum puramus, quod festu sunt elata, ingeniiq; ac celeritate praedita.

f *Et habebant cau.* Postquam non valet ratio vel tumultus eorum, quarunt auxilium principum, qui caudae dicuntur, quia ut astringant, terrent & blandiuntur. Vel cauda, dolosa sententia, quibus coram blandiuntur & latenter pungunt.

g *Et habebant.* Ostenso quales in se sint, monstrat per quem haec possunt.

h *Cui nomen. q. d.* Ad hoc caute vobis Hebraei, Graeci & Latini, omnis ecclesia, quia Christi euangelium aliqua harum trium linguarum est scriptum & receptum.

* RYPER. Anhelus iste abyssi, manifeste contrarius est angelo magni consilii, rex contrarius regi, rex filiorum superbie aduersus vel oppositus regi filiorum sapientiae. Nam & scriptura nominis huius, & scriptura nominis illius, Hebraice Graece & Latine deposita, illum malum, illum bonum omnibus gentibus agnoscendum praedicat.

* RICHARD. Angelus abyssi diabolus est, qui est rex & princeps

6 Et vox ala. ea. sicut vox cur. quia cum magno streptu processit eorum exercitus per Italiam & Galliam, ut praedictum est.

7 Et habebant cau. Patet sententia ex dictis supra vsque ibi.

8 Et habebant super. Ad cuius intellectum sciendum quod secundum Dionys. in demonibus naturalia remanserunt integra, & per consequens remanserunt in eis ordines distincti, prout sequitur distinctionem naturalia. Tenetur autem communiter a doctoribus, quod aliqui ceciderunt de singulis ordinibus, & sic nomina singulorum demonum remanent in demonibus. Primus autem ordo inferioris Hierarchiae nominatur ordo principatum, qui praesunt diuersis regnis. Et sicut angeli sancti promouent diuersa regna sibi commissa ad bonum, sic per oppositum sunt angeli mali ea impellentes ad malum. igitur de angelo malo presidente regno Vandalorum dicitur hic: Et habet super se re. an. abyssi. compellentem eos ad vastationem boni. ideo subditur:

9 Cui no. He. Abad. dispergens vel exterminans. Et ponitur hoc nomen in tribus linguis principalibus, quia plures homines de linguis istis exterminauerunt. Vel quia Ioannes scribebat vniuersali ecclesiae quae fundata est in omnibus linguis per tres principales hic significatus.

* I Vx

6 Et vox ala. Illae sunt alicuius potentia temporalis & superbia, ex quibus procedunt verba iactantia & contumeliosa.

7 Et habe. caudas, &c. id est, familiares malos eos sequentes.

† Et potestas earum. & exponatur sicut prius.

8 Et habe. super se regem. scilicet diabolum, cuius sequuntur in distinctum.

Cc 4

NICOLAUS DE LYRA.

* exprimit nomine locustarum di. Et simili. locu. si. equis para. in pra. per hoc designans, quod Vandali fuerunt homines bellicosi.

1 Et super ca. Per aurum in scriptura signatur fulgor sapientiae. Vandali vero inter ceteros barbaros plus habere videbantur de fulgore naturalis industriae. quae si ordinetur ad bonum, sortitur nomen sapientiae, quae dicitur scientia sapida, si autem ad malum sortitur nomen cautela. Sic autem erat in eis. & ideo non dicitur quod haberent coronas aureas, sed similes auro, nam per quandam similitudinem bonum ad malum transferimus. 5. Metaph. sicut dicitur sapiens latro vel bonus, qui procedit in furtis suis cautelosè.

2 Et facies earum sicut. quia ratio qua distinguitur homo a ceteris animalibus. plus vigeat in eis quam in ceteris barbaricis gentibus, ut dictum est.

3 Et habebant capil. sicut capil. mu. quia nutriebant capillaturam, sicut fit adhuc in aliquibus gentibus.

4 Et dentes earum sicut de. le. in quo designatur ferocitas eorum.

5 Et habebant lo. ser. nam armati erant ad gentes alias impugnandum.

MORALITER.

* 1 Et super ca. earum tan. quia propter tonsuram clericalem & ordinem homines deferunt eis honorem.

3 Et habebant capillos sicut capil. eis vtendo prout possunt ad ornatum illicitum.

4 Et dentes earum. per quod significatur crudelitas ipsorum.

5 Et habebant loricas. i. falsas exculationes malorum suorum.

A princeps super profunditatem & obscuritatem totius peccati. Qui propterea sub triplici litera describitur, ut sancta ecclesia ubiq; terrarum diffusa, quancunq; litera utatur, versutias diaboli in eius fraudulentis satellitibus caucere doceatur, Diabolus vero exterminans vocat, quia & per se, & suos, electos quosq; extra terminum spiritalis conuersationis aieicere conatur.

† Domini *** ANDREAS.** Per harum denique regem, diabolum in cunctis rebus accipimus, ut qui verè illos perdat, qui fidem ipsi habent. Contra quem proinde irreconciliabile bellum geram oportet, quod illa, quæ post hæc ven-

B tura comminatur, minus sentiamus.

* HAYMO. Recte exterminans dicitur, quia sicut Christo congregandi, sic diabolo congruit nomen exterminandi.

* AMB. Certum est omnibus hæreticorum principem esse diabolum, & exterminator vocatur, eo quod exterminator sit totius bonitatis,

a *V. e. vnum abyt.* Ordine narrationis & ordine temporis, hæc est enim damnatio malorum quæ erit tempore Antichristi.

b *Ex quatuor cor.* Per quatuor quæ de Christo predicantur, quæ sunt natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio. circa quæ alia sunt.

c *Altaris aurei.* Altare Christus, cornua altaris prædicatores Christum subleuante, & pro eo morti parati, sicut sanguis ponebatur in cornibus altaris. Vel aliter. Ecclesia. s. se immolans, in qua cornua. i. defensores aliorum, qui omnes ad idem tendunt. Vel quatuor cornua euangelica quæ docent detegi fraudes antichristi.

d *Vocem vnam.* Præcones præteriti temporis præmonent illos qui erunt tempore antichristi.

e *Soine. qua.* Pro quatuor partibus mundi, vel quia quatuor de Christo prædicata impugnant. *Solue.* quia Euphrates fluvius circumiens Babylonem. i. principes mundani per quos diabolus cum in ipsis esset occultè operabatur, hos iubet excocari, ut qui in eis erat quasi ligatus, per eos sibi traditus apertius operetur. Vel quatuor angeli immundi spiritus in quatuor partibus mundi regnantes, qui fuerunt refrenati in passione Christi.

C *** ANDR.** Sunt qui hosce angelos quatuor ex primariis & illustrioribus esse putant, nempe Michael, Gabrielem, Raphael, & Uriel, qui hætenus quidem diuine contemplationis incunditati & vberari allegati tenentur, tunc verò,

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 V. e. vnum abiit. id est vna g. a. i. u. s. persecutio. s. Vandalorum.
2 Et ecce ve. adhuc. id est, duæ graues tribulationes alia.
3 Et sextus ange. Hic consequenter agitur de fautoribus hæresum, quantum ad Italicos & principes Constantinopolitanos. Ad cuius intellectum sciendum, quod Anastasius imperator hæresi Euticianæ corruptus, cepit imperare anno domini. 493. & imperauit annis. 25. tunc regnabat in Italia Theodoricus rex Arrianus. Et tunc temporis electi sunt duo Pape in contentione. s. Symmachus, & Laurentius. pro quibus facta est contentio magna in populo Christiano & in clero procedens usque ad homicidia multa. Finaliter tamen ecclesia Laurentium repulit, & Symmachum approbavit. Paschasius autem diaconus cardinalis, licet alias esset sanctus & deuotus tamen in hoc errauit, quia Laurentium quantum potuit, sustinuit, propter quod post mortem suam inuentus fuit in pena purgatorij à Germano episcopo Capuano, ut refert Grego. dialogorum lib. 4. Ex hoc autem mota est tribulatio magna in ecclesia per quatuor homines prædictos. s. Laurentium & Symmachum pro papatu, & Anastasium & Theodoricum pro zelo hæresum suarum. Nam videntes clerum catholicum contententem usque ad homicidia, reputauerunt eum peiorem quam ante, & similiter doctrinam catholicam propter quod incitati fuerunt ad eius persecutionem. Et isti quatuor prædicti nominantur hic angeli, quia nomen angeli in hoc libro indifferenter attribuitur bonis, & malis, ut patet ex supradictis. His igitur præmissis sic proceditur, quia primo ponitur ecclesie tribulatio. secundo eius consolatio, ca. sc.

MORALITER.

* † Post hæc & sextus ange. Hic ad literam dicitur fuisse Laurentius, qui per contentionem conatus est papatum obtinere, ex quo secuta fuit turbatio ecclesie. & per ipsum significatur quilibet ambitiosus qui per contentionem iniquam obtinere nititur ecclesie dignitatem, & per hoc soluuntur quatuor angeli Sathanæ, quibus nititur propositum obtinere. s. falsitas aduocatorum malignorum pro eo loquentium, malignitas depra-

nimirum sub diem Iudicii, cum innumerabilium angelorum multitudinem, ad impiorum condemnationem soluentur, ac tanquam Dei ministri tertiam mortalium partem internecioni dabunt. Ego vero hosce etiam non angelos, sed pestimos demones esse existimo, quos iuxta diuinum mandatum è subli-

micelo rum altari (cu

ius exemplum in veteri tabernaculo extabat) eictos, & per Christi in carnem aduentum ad certum locum ablegatos & alligatos vnus quispiam ex angelorum numero liberos eo tempore dimittet, quo gentes conturbent & vexent, eisdemq; non tantum aduersus Christi-

anos, sed contra se inuicem quoq; intelligent. Si autem quatuor plures hæc demones Euphrati verè alligati asserantur, nihil noui aut inusitati asseritur. Constat namque alios in abyssum sæpe amandatos, alios in porcos eictos, alios aliò pro Dei voluntate ad tempus ablegatos fuisse, in omne post eum, ubi primum bellum, quod aduersus hominem gerunt, integre absoluerint, apud inferos cruciandos. Credibile sit quoq; Euphratis ob id mentionem fieri, quod antichristus ex illis locis exoriturus credatur. De ingenti demonum multitudine non est dubitandum, cum omnes sancti aerem hunc demonibus refertum asserant.

* RICHARD. Quatuor angeli sunt vniuersi demones per quatuor partes mundi in diebus antichristi seuiantes: & reprobos quosq; ad electorum persecutionem commouentes. Qui ab electis prædicatores tunc solui præcipiuntur: quia ab eis solendi, aut soluti, ad bonorum cautelam prædicabuntur. Qui modo in flumine magno Euphrate alligantur, quia ne contra genus humanum pro libito seuiant per baptismum refrenantur.

* HAYMO. Demones modo ligati sunt, quia non possunt nocere, quantum volunt, ex quo Dominus veniens, eis potestatem abstulit. Quo in loco considerandum est, quantum seuirent, si soluti essent, qui modo ligati tantum seuiunt. Per flumen Euphratem, in quo angeli alligati sunt potentia secularis intelligitur, quia in principibus huius sæculi maxime diabolus habitat, & in eis regnat.

f *Soluti sunt, &c.* Soluto diabolo multi præcipitantur, qui ad alios excæcandos moluntur.

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *In*

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *Super quo quicquid offertur à Deo accipitur.*
a *Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.*
a *E. ita illis damnatis.*

a *Vt*

A *In horam & diem.* Vel per horam accipe medietatem anni, per diem unum annum, per mensem alium annum, & per annum tertium: nam per tres annos & dimidium durabit persecutio Antichristi.

b *Vigies millies.* Sancti decem preceptis legis perfecti, contra quos duplex numerus ponitur malorum, quia mali plures sunt bonis.

c *Et audi. &c.* Et bene-
nie pono sub certo numero, quia *audiui*, i. intellexisse, quod plures essent mali quam boni.

d *Et ita vi.* id est, sicut intellexeram, quod ad destructionem aliorum equitabant, sic intellexi quod per diabolum hoc faciebant, quem sicut equiportabant, vel equi diaboli, super quos mali fundantur.

* AMBR. In hoc loco per equos, infani populi, per sessores autem equorum, principes terrae designantur, per loricas vero, quae iustus gladium a se repellunt, duritia cordium reproborum designatur, quae ad corda eorum gladium spiritus accedere non sinit.

* AND. Per equos hoc loco designari arbitramur homines venci luxu, que deditos, belluinaeque vitam ducentes, aut daemones sanes, qui aliorum imperio veluti serui subiaccunt, quorum vectores sunt spiritus, qui principatum inter reliquos tenent. Daemones namque, ut cepto apud eos more non modo mutuas sibi inuicem operas praestant, verum, prauis quoque hominibus famulari, iisdemque vicissim tanquam organa ad aliorum cognationem hominum fraudem & insidias uti solent.

e *Habebant loricas igneas.* id est, muniebant eos sententiis de quibus sequitur aeterna poena, ubi est ignis & foetor & fumus. *Vel habebant loricas igneas.* id est, aeternam poenam, quae nunquam dimittit quos accipit.

* AND. Per igneas, hyacinthinas & sulphureas loricas, aereas sceleratorum spirituum naturas, igneasque eorum demeritas & operationes insinuari credimus.

* RICHARD. Habent daemones loricas, per perplexam astutiam, igneas, per ardentem inuidiam, sulphureas, per fetorem infamiae, hyacinthinas per fucum & simulationem iustitiae. Hyacinthus namque caeli habens similitudinem, caelestem vitam

tam significat: & angelus sathanae nonnumquam in angelum lucis se transfiguratur, & sub specie virtutis, vitia palliat, ut quos non potest vis, simulat: one decipiat.

* AMBR. Lorica, ignea, hyacinthina, & sulphurea esse dicuntur. Per ignem plane crudelitas persecutorum mentis, per hyacinthum, qui caeli figuram habet, honor deitatis, quem diis referant, designant. Per sulphur vero, quod foetor, blasphemiam quas in Christum proferebant, designantur. Persequutores igitur loricas igneas, &c. habuisse dicuntur, quia partim propter crudelitatem mentis, corda sua in-

durauerant, ut non solum in Christum non crederent, sed etiam seruos eius persequerentur.

f *Tanquam ca. leo.* Superius in plaga locustarum vidit faciem hominum, hic leonum, quia heretici aliquid humanitatis ostendunt, ministri Antichristi, quod docet dictis & signis, hoc etiam penis cogunt confiteri.

* HAYMO. Per capita equorum authores intelliguntur errorum, qui & fortes sunt, ad conterendos infirmos, & cum se simulant esse bonum odorem, foetoribus inueniuntur repleti. Os enim leonum & corpora dilaniat, & naturalis foetore egerit.

* AMB. Per capita equorum imperatores Romani designantur, quia capita esse videbantur omnium persecutorum, qui etiam ob insatiabilem rabiem leonibus assimilantur.

g *Procedebat ignis.* ca. aeternae poenae. *Vel ignis*, id est, cupiditas, *fumus*, id est, superbia, *sulphur*, id est, foetor malorum operum.

h *Fumus & sulphur.* Propterea quia caeci & in tenebris positi, propter foetorem vitiorum & malorum operum.

* AND. Per ignem denique, qui cum fumo & sulphure ex ore illorum egressus tertiam hominum partem non absque comminatione asseritur interempturus, aut peccata, quae per lethiferos demonum insultus, versutaque illorum suggestiones in animum ingrediuntur, cordisque fructus incendunt, aut vastitatem & depredationem illam, quae per barbarorum manus ciuitatibus inferretur, aut frequentes certe caedes sanguinisque effusiones, quae iuxta diuinam interminationem tertiam hominum partem a medio tollent.

* AMBR. P

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ut occiderent tertiam partem.* Haec tertia pars dicitur populus catholicus, ut dictum est supra. 4. cap. qui in magna parte fuit occisus, partim per malos adherentes Laurentio, & similiter per adherentes Symmacho, & partim per Anastasium imperatorem hereticum, qui multos episcopos in exilium misit, & multos catholicos afflixit, & partim per Theodoricum regem Arrianum, qui totam Italianam quantum ad orthodoxos gladio perdere voluit, & sanctum Iohannem papam, & Symmachum & Boetium viros praclarissimos & consules martyrizauit, ut habetur in legenda sancti Iohannis papae & martyris.

2 *Et nume. equest. ex. id est, adherentium praedictis quatuor, & mouentium eos ad turbationem Christianorum.*

3 *Vigies millies.* Hic ponitur numerus determinatus pro numero in determinato, sicut supra 4. cap. & designatur, quo tibi erat, magna multitudo.

4 *Et ita vidi equos in vi.* id est, subditos praedictos quatuor & obediens eis in malo, & specialiter Anastasio & Theodorico.

5 *Et qui sedebant super eos.* scilicet, quatuor praedicti angeli eos docentes.

6 *Habebant loricas.* Sicut in bonis hominibus iustitia dicitur eorum lorica, Ephe. 6. In ducite lorica iustitia, sic per oppositum in iustitia dicitur hic lorica malorum.

7 *Ignea.* per appetitum feruidum nocendi,

8 *Et hyacinthinas.* id est, caelestis coloris, in quo designatur apprensus zelus fidei. Nam heretici asserentes se habere fidei veritatem, ex hoc excitant contra vere catholicos persecutionem.

9 *Et sulphureas.* propter foeditatem vitiorum existentem in eis, & procedentem extra in operibus malis.

10 *Et capita equorum.* id est, principes malorum ei obedientium.

11 *Erant tanquam capita.* in quo notatur crudelitas eorum.

12 *Et de ore ipsorum.* scilicet, emulationis, quantum ad Symmachum & Laurentium.

13 *Et fumus.* vanitatis, quantum ad Anastasium.

14 *Et sulphur.* foetoris, quantum ad Theodoricum Arrianum.

15 *Et ab his, &c.* tertia pars hominum. id est, magna pars Christianorum modo praedicta.

* 1 Potestas

MORALITER.

1 *Ut occiderent tertiam partem hominum.* ad inuicem litigantium quorum una pars habet iustitiam, & alia pars oppositum, & tertia pars est iudicantium, partem vero iustam parati sunt pro muneribus quantum possunt impugnare.

2 *Et numerus equest. &c.* Per hoc designatur multitudo magna talium, & ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato.

4 *Et ita vidi equos, &c.* Per hoc intelliguntur praedicti quatuor, quid dicuntur equi, eo, quod sequuntur instinctum daemones, sicut equus sessoris, ideo sequitur.

5 *Et qui sedebant super eos habebant loricas ignis.* quia daemones inflam-

inflammant eos igne cupiditatis, quod significatur per loricas igneas, & colorant eos fraudulentia iustitiae apparentis, quod per hyacinthinas significatur, eo quod hyacinthus est coloris caelestis, & foedant eos foetore luxuriae & carnalitatibus, quod per sulphureas significatur.

10 *Et capita equorum, &c.* Per hoc designatur crudelitas istorum, qui sequuntur habenas demonum.

12 *Et de ore eorum procc. ignis.* diffensionis inter homines.

13 *Et fumus.* vanitatis.

14 *Et sulphur.* foeditatis infamiae.

15 *Et ab his tribus pla. occi. est ter. pars ho.* scilicet, iustorum modo praedicta.

MORA-

A * AMBROSIVS. Per ignem, impia praecepta imperatorum designantur, quibus populus Dei interfici iubebatur, Et recte per fumum, idololatricae falsae designatur, quia sicut fumus a facie venti euanciscit, ita & cultura idololorum in conspectu praedicationis euangelicae deperit.

a *Occisa est tertia pars.* id est, omnes reprobi de ecclesia, & similiter omnes iudei vel pagani, qui nunquam fuerunt baptizati, nec ab ecclesia separati.

B *Potestas equorum in ore eorum.* * AMBROSIVS. Superius capita equorum, ut leonum esse dicuntur. In ore vero leonum dentes consistunt, quibus conterunt omnia & diripiunt, quae ceperint. Possunt itaque per dentes, carnifices intelligere, qui in ore leonum, id est, in peccato persequentium positi, eorum imperio diuersis

cruciatibus corpora cruciabant sanctorum. Corpora igitur sanctorum persequentores in ore, id est, in potestates habebant, sed animas non habebant, occidere poterant, quos vincere non valebant.

* RICHARD. Os significat suggestionem manifestam, causa occultam fraudulentiam, & mali dum non possunt ore cauda nocent, quia conantur occulte persequere, quod non valent aperte.

c *Similes serpentibus.* Qui blandiuntur facie, & occulte immitunt venenum.

* PRIMAS. Bene hic in similitudinem prauaricationis antiquae, serpentum meminit, cuius sibilo mulier seducta, audacter

audacter in concessa egit, & in se perdidit, quod accepit, sic et capita draconum, id est, mundi principes

* ANDR. Recte illorum caudas serpentibus assimilant, si quidem omnium diabolicarum suggestionum scopus est, infundere virulentum peccatum, quod est mors in malum.

* HAYMO. In Genesi legimus, quod Iacobus serpentem induens, mulierem decepit fraude male suasionis. Tales sunt & errorum magistri, qui sua peruersa doctrina decipiunt quos possunt, & quia eos, quos subvertere nequeunt per prauitatem erroris, per potentiam seculi opprimunt, bene caudae illorum similes serpentibus dicuntur.

* AMBROSIVS. vel. Recte doctrina philosophorum, serpentibus assimilatur, quia plena erat mendacis & fallacis, potestas ergo equorum in caudis erat, quia persequentores ecclesiae per doctrinam philosophorum, volebant euertere religionem Christianam.

d *Et ceteri homines, qui non sunt occisi in his plagis,* neque poenitentiam egerunt de operibus manuum suarum, ut non adorarent daemones & simulachra aurea & argentea & aerea & lapidea & lignea, quae neque videre possunt, neque audire, neque ambulare, & non egerunt poenitentiam ab homicidiis suis, neque a veneficiis suis, neque a fornicatione sua, neque a furtis suis.

Et ceteri homines, qui non sunt occisi. * ANDR. Haec cum praecedentibus coherent: nam cum paulo ante dixisset, tres illas plagas tertiae hominum parte absumpsisse, & quaedam interea in terpositisset, hic nunc subiicit homines ceteros quibus partem erat, hodie est quibus praedictae plagae illatae non fuerant, poenitentiam repudiassent, neque ab idololatria, cedibus, fornicationibus, furtis, neque veneficiis, quibus assueuerant, se contemnere, adeoque eadem reliqui vel grauiiores calamitates & miseras prope diem subituros esse.

☞ CAP.

C NICOLAVS DE LYRA.

* **1** Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum, id est, quatuor principalibus praedictis, sicut & os est prima pars capitis.

2 Et in caudis eorum, id est, ministris sequentibus, eos ad malum.

3 Nam caudae eorum similes serpentibus, propter astutiam serpentinam, quae erat in eis ad catholicos persequendum.

4 Habentes capita. Nam in exercitibus sunt tribuni & centuriones & huiusmodi, qui sunt capitanei respectu subditorum sibi.

5 Et in his nocent, incitabant enim suos subditos ad persequendum verum Christianos.

6 Et ceteri homines. Haec est pars incidentalis, nam Iohannes in hoc libro describit statum ecclesiae, tempore vero Theodorici regis, de quo iam mediate ante dixerat, contigit quaedam occisio magna in paganis, qui non sunt de ecclesia, & sic describitur hic incidentaliter, tunc enim Saxones contra

contra Thuringos pugnaverunt, & plures eorum fuerunt occisi hinc & inde quam de Christianis in praedicta Anastasij & Theodorici persecutione, & hoc est quod dicitur. Et ceteri homines, scilicet, Saxonum & Thuringorum, qui non confitebantur Christum.

7 Qui non sunt occisi in his plagis, id est, pro fide Christi, supple sunt occisi morte corporali & aeterna, & hic est modus loquendi, qui apud Hebraeos dicitur decurtatus, sicut 2. Reg. 5. b. Proposuerat David in die illa praemium ei, qui percussisset Iebuleum, &c. & tamen non dicitur quale sit illud praemium, sed est suppleendum, quod esset princeps militiae, sicut suppletur 1. Paral. 11. & sic subintelligendum est hic, quod isti non solum erant mortui morte corporali, sed etiam gehenna, & subditur causa cum dicitur.

8 Neque poenitentiam egerunt de operibus, id est, de peccatis commissis, & notantur quinque genera peccatorum, scilicet, multiplex idololatria, multiplex homicidium, multiplex veneficium, & luxuria, & furtum. Et patet litera.

☞ CAP.

MORALITER

1 Potestas enim equorum, &c. nam aduocati, detractores, & aduatores & iniuste sustentantes verbis suis dicta mala.

2 Et in caudis eorum, id est, familiis eorum, quae eis assimilantur in malitia.

6 Et ceteri homines, qui non sunt occisi in his plagis. Quia praedicti mali & etiam alii, ut frequenter prosperantur in vita praesenti, possent, autem per hoc aliqui credere, quod auaderet punitio nem

nem Dei, ideo hoc remouetur cum dicitur: Et ceteri homines, qui non sunt occisi in his plagis, id est, qui non sunt per impugnationem malorum tribulati.

8 Neque poenitentiam egerunt de operibus, &c. de malis suis, quae consequenter magis explicantur cum dicitur.

† Ut non adorent daemones & simulachra, &c. sed magis eis obstinati permanerunt, & subintelligitur, grauius in inferno punientur, quae quidem grauitas explicari non potest verbis humanis, ideo ad hoc significandum hic tacetur.

* MORAL.

C A P V T X.

ET *vidi aliam.* Quia fortis armatus fortem diabolū exuperavit.
 * **RVPER.** Quis. n. ille est angelus alius, nisi angelus magni consilii, angelus testamenti Dei, verè alius & longè distimilis omnib. angelis. Hūc angelum fortem dicit, nam verè est fortis imo & fortitudinis princeps.

* **RICAR.** Alter angelus Christus, alter, quia à supradictis angelis iathane longè distimilis, angelus, q̄a paterne voluntatis nuncius, fortis quia virtus Dei.

* **AMB.** Quia superius narrauerat aduersitates ecclesie quas ab hæreticis, & paganis passa est, restat, vt de prosperitate eius, qualiter inter persecutiones creuerit, narret. Constat namq; ecclesiā in persecutionib. creuisse, & quanto amplius opprimebatur, tanto amplius confortabatur & crescebat, sicut de filiis iacob in figura eiusdē ecclesie scriptum legimus. Angelus fortis, dñm nostrum Iesum Ch̄m designat, de quo: *Dominus fortis & potens.*

b *De celo. i. cognitione angelorum.*
 * **HAYMO.** Cum dominus ubique sit, quomodo descendit de celo ad quod proculdubio dicendum, quia descensio illius, nihil aliud fuit nisi humilitatis eius incarnatio.
 * **RVPERT.** De celo, uidelicet, ubi erat prius. Nam quod descendat de celo, nisi in uterā uirginis? nō. n. de illo uirginis utero initium habuit exiitendi, sicut quidā dixerunt blasphemantes hæretici, sed in illum uterum de celo descendit cum de sinu patris aduenit. Et qui Deus erat, homo factus, quodque erat uerbum in principio, uerbum caro factum est, non mutata in carnem diuinitate, sed carne assumpta.

c *Amict. nu. i. se humiliantem assumptione carnis, uel quia cognoscibilem fecit. Latentem in carne, quæ est uobis refrigerium contra uitia.*
 * **AMB.** Qui descendens de celo amictus nube esse dicitur, quia dominus noster ueniens in mundum, carnem, quæ per nubem designata est, induit, ut per carnis assumptionem, se hominibus conformaret, quos redimere ueniebat.

* **RYPER.** Nubes hic, in plerisque scripturarum locis mysticis carnem illam significat, pulchra nimirum & considerata similitudine, quia uidelicet sicut sol, cum nube tegitur & latet, tamen scitur, quia præsens est dum suum orbem non ostendit, & tamen orbi uniuerso diem facit, sic in illa carne Deus & latuit & præsens dignosci potuit, dum diuinitatem suam, ut semper erat, tenuit inuisibilem, & tamen per opera uisibilia uniuersum mundum illuminauit.

c * **HAYMO.** Nube amictus apparuit angelus, nimirum, quia carne

C A P V T X.

T *vidi alium angelum fortem descendentem de celo amictum nube, et iris in capite eius. Et facies eius erat, ut sol, & pedes eius tanquam columna ignis. Et habebat in manu sua libellū apertum, & posuit pedem suum dextram*

carne induta, inter hoies apparuit dñs, de qua: *Ecce Dominus ascendit super nubem, &c.* Super nubē quippe leuem dñs ascendit, quando carnem, sine grauedine peccati assumpsit.
d *Et ius in ea.* Qui veram de Deo habet cognitionem, reputat eum Deum.

* **AMB.** Iris misericordiam designat. Iris in capite habebat, quia eius diuinitas ante incarnationem suam tantam misericordiam assumpsit, ut homo fieri pro hominibus non dedignaretur, & ad ultimum, pessima morte damnari.
 * **HAYMO.** Caput angeli, intelligitur diuinitas filij Dei: Iris autē Græcè, Latine arcus dñi, quia diuersis coloribus in nube apparere videtur, in & signum propitiationis à tpe diluuii positum inter Deum & hoies. Tuncq; sit arcus in celo, cum radiis solis umbrifera nubes fuerit illustrata, quia dum claritas lucis æternæ carnem assumpsit, reconciliatio facta est mundo. In arca quoque duo sunt colores principales, ceruleus. i. & igneus per quos duo iudicia signantur.
e *Tanquam columna ignis.* Illi in quibus verè lucet imago Dei, ut in contemplatiuis, vel prædicatione.
 * **RVPER.** Hęc descriptio nō nihil a priore differt, ubi primū ipse, q̄ nunc describitur Ioanni uisus est. Illic namq; filius hois manifeste scribitur, hoc in loco angelus fortis. Alia autē fuit huius & istius descriptionis cā & intentio: illic nāq; Cherintū & Hebionē, qui Christū ante Mariā fuisse negare ceperant, ostēdebatur eidē tal. schemate, quale de Christo oportet cum perhibere testimonium. Hic autē oib. significabatur, quantum vel quale orbi uniuerso impendat negotium, propter quod uenerat Christus in hunc mundum, &c.
 * **HAYMO.** Per pedes angeli, prædicatores intelliguntur, in quibus p̄ totum mundū, incarnata Dei sapiētia ambulauit. Qui bene et colūna, & igni cōparantur, quia & more colūnarum sup̄ impositū ecclesie, ædificiū portant, & spiritu sancto accensi, corda auditorū ad amorē Dei prædicando inflāmant.
 * **RVPER.** Hic pedes eius dñi tanquam columna ignis, quod dicto significatur prædicatores eius, p̄ quos uenit ad nos. Sūt. n. pedes eius, oēs euangelij eius portitores atq; ministri. Isti pedes ex eo facti sunt tanq̄ columna ignis, ex quo uenit super eos spiritus sanctus tanq̄ ignis. Ex tunc. n. qui prius frigidi fuerant, imbecilles, & pauidi, idiotæ & sine literis, facti sunt fortes & securi facundi, & omnium scripturarum periti.
f *Et habet in manu sua, &c.* omnes scripturas operatione sua completas, partim prædicando, partim, quæ de se dicta erant complendo, tandem suis sententiam aperiendo.
g *Pedem suum. i. portatores firmi in fide & alios sustinentes.*

3 Amictum nube, baptismalis gratiæ.
4 Et iris in ea. eius. quia nunciavit pacem ecclesie. Est enim iris signum fœderis, Gen. 9.
5 Et facies eius erat, ut sol. propter fidei suæ splendorem.
6 Et pedes eius, &c. Per pedes intelliguntur affectiones, quia sicut corpus mouetur pedibus, sic animus affectu. Habuit autem iste Iustinus affectiones accensas igne charitatis ad promotionem Christianitatis.
7 Et habet in manu sua libellum apertum. quia scripsit & misit epistolas per totum imperium suum in fauorem Christianorum.
8 Et posuit pedem suum dextram super mare. Sicut enim iris est signum diuini fœderis, sic Papa bonus à Deo datus, signum est, q̄ Deus est ecclesie pacificatus.
6 *Et pe. e. tan. co. nā* eius affectiones accēse sunt igne charitatis.
7 *Et ha. in ma. sua li.* quia potatem coercendi malos per bullā.
8 *Et posuit pedem suum dextrum, &c.* quia potestas se extendit ad habitantes in terra & nauigantes in mari.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P V T X.

ET *vidi, &c.* Postquam descripta est ecclesie multiplex tribulatio, hic consequenter describitur eius initialis consolatio, & primo ponitur actus consolationis, secūdo fructus deuotionis, & seq. Prima in duas quia primo ponitur dicta consolatio per imperatorem Iustinū. secūdo eius cōtinuatio per Iustinianum nepotē suum, ibi. Et audiui uocem. Circa primū sciendū, quod Iustinus senior post Anastasium hæreticū imperauit annos 10. & cepit imperare anno domini quingentesimo 18. qui amore religionis Christiane feruēs uoluit in partib. orientis ecclesias Arriano rē eis auferre, & per ep̄os catholicos consecrari, sed non perfecit impeditus precib. Ioannis Papæ, ne occasione huius oēs Christiani de Italia occiderentur gladio per Theodoricum regem Arrianū, qui tamē postea interfecit S. Ioannem, ut prædictum est. Igitur de Iustino dicitur hic.

- 1 Et uidi alium angelum for. propter imperialem potestatem.
- 2 Descē. de celo. s. militans ecclesie per regenerationē baptismalē.
- 3 Amict.

M O R A L I T E R.

† **1** *Et uidi an. for.* Hoc ad literā exposui de imperatore Iustiniano. MORALITER autem potest exponi de summo Pontifice bono, qui imperiali pileo coronatur, & dicitur angelus fortis propter magnitudinem potestatis, & descendens de celo, quia datur à Deo.

- 3 Amictum nube. i. diuina protectione.

* **1** Et
 † **MORALITER**

A Sinistrum autem super ter. Id est, super eos, qui quoquo modo sustentabant, et si non credebant. Hoc est, posuit maiores & firmiores predicatores super maiores peccatores, minores super minores.

* RICHARDVS. Super ponit dextrum pedem supra mare, sinistrum super terram, quia sua potestati subdidi populum gentilem in cultura multorum deorum, & in amaritudine multorum vitiorum, quondam fluctantem, & gentem Iudaicam in vnus Dei fidem quondam firmiter solidatam. Super gentes enim ponit dextrum, quia eos elegit ad beatitudinem, super Iudeos sinistrum, quia eos reliquit ad damnationem. Item posuit primo dextrum supra mare, deinde sinistrum super terram, quia primo gentes vocat ad iustitiam: & cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus erit.

* RVP. Pedem suum dextrum posuit super mare, sinistrum autem super terram, id est, predicatores suos iam confirmatos in vniuersitate gentium misit, cum autem adhuc essent infirmi, tantum in Iudaea illos predicare iussit, nam plerumque nomine terrae, Iudaea, maris vocabulo gentes significantur.

* AMB. Possimus autem per mare populum gentium designare, ob profunditatem errorum & ignorantiae, per terram vero, quae excolitur, vt fructum ferat, Iudeos, Pedem ergo suum dextrum, dominus super mare posuit, quoniam specialius gentibus doctrinam euangelii, quam Iudeis tradidit, pedem sinistrum, super terram posuit, quando legem Iudaeis specialiter tradidit.

b Quemadmodum cum leo rugit. Vox leonis ostendit eius virtutum & infert terrorem. Cum leo cauda circa siluam sulcum fecerit & rugit, nulla ferarum audet exire, ita Christus suos in fide concludens, rugit ne aliquis exeat

c Scripturus eram. Hic fert personam eorum, qui Antichristi tempore volent predicare ex precedentium imitatione.

d Signo quaelo. inspiratione diuina, vel angelica admonitione.

* RICHARD. Praecipit vox diuina signari, prohibet scribi voces septem tonitruorum, quia sic debemus electis propalare, vt reprobis abscondamus dicta & facta sanctorum. Signa, vt amicis pateant & inimicis lateant.

* RVP. Signa quae, quod est dicere, mysteria scripturarum, quae datum tibi nosse, & exponere promptum est, signa, id est, vt signata sunt & causa posteris quaerenda relinque, vt non sunt velut merces vltionae, de quibus vulgo dicitur, quod soleat putere.

* HAYMO. Quia audierat Ioannes superius: quod vides scribe. voluit et ea, quae a tonitruis audiuit scribere, sed dictum est ei signa. Vbi merito quaeritur quare illi hoc dicatur, cum Ioanne omnes doctores figurentur, quod non det eloquia diuina sigillare, vt

vt non ad aliorum manifestentur vtilitatem. Verum dicendum quia quod nos sub sigillo signamus omnibus notum esse volumus, sed solummodo de familiaribus, & quibus credere nos, pro certo, posse scimus. Quod autem palam dicimus, & non sigillamus ad notitiam multorum dicimus. Dicitur autem Ioanni & omni doctorum ordini in illo, Signa, quia non omnibus sunt manifestanda eloquia diuina.

* ANDREAS. Per hoc indicatur multa haec tempore incerta esse, quae per experimentum certumque; rerum euentum olim patefient. Mouetur namque per celestem vocem euangelista, vbi tonitruorum voces meriti nunc tantum imprimat, perfectam autem illarum comprehensionem plenamque intelligentiam, nouissimis temporibus asseruet.

* PRIM. Iubetur ne sicut audiuit, in aperto scriberet, sed discrete signa modificans temperaret, ne aut omnibus indiscrete pateant, aut facili intellectu fastidium generarent.

* AMB. Vox de caelo, vox de ecclesia: scribere, & predicare, sicut scriptor atramento in volumine scribit, ita & doctor verba Dei scribit, cum ea predicando in cordibus audientium plantat. Signare autem quaedam iubetur, nam initio fidei, doctores non auli gentibus austeriora Christi praecipia committere, ne forte duritia praecipitorum territi, non auderent ad fidem Christi suscipiendam accedere sic dicit Paulus: Tanquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis, non solidum cibum.

e Et ange. &c. Cum tanta desolatio erit in ecclesia, quod etiam predicatio erit ablata, ne fideles desperent, accipiunt consolationem, non ad detrimentum suae salutis predicationem subtrahi.

f Iurauit, &c. Et per hoc firmiter statuit, quia Deuserat, nam si Christus resurrexit, & nos resurgemus.

* AND. Cum Deus nullum se maiorem habeat, per quem iurare possit, per seipsum iurare solitus est. Angeli autem tanquam res creatae per creatorem iurant, eaque quae dicunt, propter nostram diffidentiam & incredulitatem, caelestis attestacione confirmant.

* HAYMO. Cum dominus in euangelio iurare prohibeat, quid est, quod ipse ad caelum manum leuans, iurat per viuentem in saecula saeculorum? Sed sciendum quia homines recte iurare prohibentur, quia saepe iuramento falluntur, non enim homines, a iuramento cohibuisset Deus, si in eo peccatum deesse cognouisset. Deus itaque iurare potest, qui non mentitur aliquando. Iuramentum autem eius, est omnis sermo illius, quia quicquid loquitur, absque vlla ambiguitate completur.

* AMB. Nos quando iuramus, volumus, vt firmum sit, quod loquimur. Dixisse ergo dominus iurasse est, quia fieri non potest, vt quod loquitur Deus, irritum fiat. Iurauit autem, non in quibusdam verbis se obligando, sed dicendo ea, quae ventura erant.

g Et iurauit, &c. & iu. ad maiorem rei futurae assertionem.

* I Quia

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et clama vo. magna. dans imperiali auctoritate mandata.

2 Quemadmodum cum leo rugit. ad terrorem Arrianorum, unde dicitur Pro. 20. a. Sicut rugitus leonis, ita & terror regis. Et sicut clamor iste fuit terribilis Arrianis, ita fuit consolabilis catholicis, id subdit.

3 Et cum cla. lo. sunt se. to. vo. suas. i. vniuersitas ecclesiarum septenario numero designata, eo quod vniuersitas septenario designat, vt dicit Grego. homil. 25. Et clamauit in voces laudum diuinarum. Veruntamen, quia Iustinus non perfecit contra Arrianos quod intendebat ratione praedicto. ideo prohibetur Ioannes ea scribere. unde subditur, Signa, quae locuta sunt, &c.

4 Et ange. Hic consequenter describitur ecclesiae, consolatio promissa per angelum Iustin. Circa quod sciendum, quod imperatores & reges habent duos angelos custodes, vnum ratione singularis persona, sicut & ceteri

teri homines, Matt. 18. a. Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in caelis est. & isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum vero ratione dignitatis seu officii: Singulis enim regnis praesunt angeli, qui dicuntur principatus, & sunt de superiori ordine inferioris hierarchiae, & isti sunt custodes specialiter regum, in quantum in eis virtutaliter consistunt regna, propter quod nominantur principes in scriptura, Dan. 10. d. Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. Et ibidem: Cum egrederetur apparuit princeps Graecorum veniens, & ideo isti angeli aliquando accipiuntur pro regibus seu regnis quibus praesunt, & sic est in proposito, vt magis videbitur praesequendo. Dicit igitur, Et angelus, &c. id est, angelus Iustiniani ratione imperij.

5 Leuauit, &c. & iu. ad maiorem rei futurae assertionem.

MORALITER.

* 1 Et cl. vo. ma. & c. excommunicando haereticos & rebelles.

3 Et cum cla. lo. sunt sep. to. septenarium tonitruorum significatur vniuersitas praetorum, qui potestatem habent excommunicandi

nicandi suos subditos contumaces. Per hoc autem, quod Ioannes prohibetur hoc scribere, significatur, quod huiusmodi censurae non multiplicandae, sed solae vtendum est eis in magna necessitate. Et iura. per. viuen. in sec. secul. id est, firmiter disposuit.

* MORALITER.

A ^a Et ea quæ in illo. Cum dicit: crea. ea quæ in eo sunt, hæresim quorundam destruxit, qui astruunt res qualdam non creatas à Deo, sed à demone, ut butonem.
^b Tempus aut. non erit. id est, nulla varietas, sed æterna stabilitas animatum immortalitas. Hoc illi vitimi considerantes patitur libenter.

ANDREAS. Iuratur autem nullum amplius tēpus post hactem, atque hoc vel in futuro seculo, in quo nullum extabit tempus, quod sole hoc sensibili mēturetur, sed vita tantū æterna, quæ temporariū numerum excedit. Aut certe tempus lōgum post sextā angeli vocem nō futurum, eo quod iam tū ad exitum tendant, quecunque ante prædicta erant.

RVPERTVS. Tempora quippe circa vel intra cælū terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, variantur, sibique decedendo succedunt, ac perinde, qui illa creauit, sine dubio tempora quoque illorum præfixit., eademque finire potens est cum voluerit.

RICH. Tempus amplius non erit, i. vanitas mutabilitatis non erit. Credi namque potest, quod nec firmamentum voluetur amplius, nec planetæ mouebuntur, nec nubes concrefcant, nec flumina current, nec ventus spirabit, nec terra germinabit, nec animal generabit. Potest et estimari omnia corpora ex elementis composita in iudicii cōflagratione dissoluta, & in elementa reuerti, nec amplius corpus ex elementis confici, sed elementa in æternum, in sua puritate perseuerare. Possimus quoque opinari aerem istū, qui modo ex agitatione continua nebulosus est & spissus, purgari, clarificari, solemque in eo nullum exercere calorem posse præ nimia subtilitate, sed & mirabilem habere fulgorem.

HAYMO. Cum tempus impiorum sit in secula, quomodo tempus amplius non erit? ad quod dicendum, quia iustis non erat tempus, i. mutabilitas aliqua, quia erunt immutabiles in mente, & incorruptibiles in corpore. Tempus quippe est vicissitudo dierum ac nocturni. Ideoque ibi iam tempus non erit, ubi nulla uarietas cuiuslibet rei.

c ^c Consum. myste. quia tēpore Antichristi tanta erit destructio, prohibetur illis, qui erunt tempore ipsius, prædicatio, quāuis prædicare uelint, cum & ex antecessoribus suis habeant officium

cium prædicandi. Illi autem ideo prædicauerunt, quia à Christo ad hoc instituti fuerunt. Christus uero eos instituit, quia tūc tēpus prædicandi erit, & ipse ad hoc uenerat, sed modo uide destructionem tēporis Antichristi cōtrariā constructioni quam Christus fecit, & per hoc perpende prædicationē merito subtrahi. Vel aliter. Descripta sæuitia Antichristi, consolationem subdit quam habebunt tunc tēporis, scilicet, quod fideles considerabunt talia de Christo in ordine suo, quod erit eis

1 in secula seculorum, qui creauit cælum, & ea quæ in illo sunt, & terram, & ea, quæ in ea sunt, & mare, & ea, quæ in eo sunt, quia tēpus amplius non erit, sed in diebus uocis septimi angeli cum cēperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas: Et audiui vocem de cælo iterum loquentem mecum, & dicentē. Vade, & accipe librum apertū de manu angeli stantis supra mare, & super terram. Et abiit ad angelum dicens ei, ut daret mihi li-

trot post absolutam sex seculorū periodū, in dieb. septimi sæculi (quod tps per tubam septimam exprimitur) ea oīa, quæ per sanctos prophetas dicta erant, & ante expleta non erant, tū demum, nēpē ad seculi finem, certo euentura. Harum aut rerum expletionem ob id Euangelium, letum uel nuntium appellat, quod æterna requies sanctis iam tum parata erit.

HAYMO. Consummabitur, i. perficietur quidquid modo latet, quia consummatio hic non abolitionem, sed perfectionem significat.

e ^e Sicut euang. Intentio prophetarum fuit prima de aduentu domini, & de consummatione seculi.

f ^f Et audiui. q. d. Oīta destructione quæ erit tpe Antichristi, & inde et prædicatione subtracta, & ob hoc fidelib. consolatione adhibita, monetur quæ uidit interim prædicare, quasi dicatur apertē sibi: Ecce reuelauit tibi oīa, modo uade & prædica, nec quia sunt aspera deuita, nec terrearis pro tribulatione aliqua, quia non tanta patieris quanta patientur qui perseuerabunt tempore Antichristi, hoc ad consolationem præsentis ecclesiæ hic apponitur ubi maior tribulatio pronunciat.

g ^g Vade. Quod bene sciebat intelligere monetur, ut per admonitionem alii prædicaturi informetur.

h ^h Stantis sup. ma. quia implere graue est humanitati, quæ est mollis & fragilis.

i ⁱ Et abiit. quia Deus si quem paratū uidet, quod necessarium est sponte offert.

k ^k Ang. id est, ad scripturam a Deo completam & fidelib. intimatam.

a Acci-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quia tē. am. non erit. Non est per hoc intelligenda cessatio temporis simpliciter, quia post tubicinium septimi angeli in hoc libro describitur magnus decursus temporis usque ad fin. mundi. sed cessatio temporis quantum ad uirtutem hæresis Arriana, ut uidebitur c. seq. quod fuit impletum Iustini iunioris tempore qui fuit tertius imperator ab isto Iustino seniore. Ex quo patet, qd illud, quod dicitur hic de angelo stante supra mare & super terram, quod leuauit manum suam, & iurauit, &c. non potest intelligi de Iustino seniore, quia nō habuit notitiam de fiendis post mortem suam, sed angelus suus cognouit per diuinam reuelationē, quod uoluntas Iustini senioris de destructione Arriana hæresis, qua tamen fuit impedita ratione prædicta tempore Iustini iunioris, foret completa. & sicut præcognouit, sic iurauit.

2 Cum cœ. &c. nam in principio imperij Iustini iunioris hoc fuit cōpletum, ut uidebitur.

3 Consum. m. id est, secretum a Deo prouisum.

Sicut

4 Sicut euang. per ser. qui prædixerunt dominum Iesum Christum cum suis fidelib. regnaturum, & sicut tempore septimi angeli præualuerunt Christiani contra hæreticos infideles, & tunc audiuit Ioannes de cælo uoces, di. Factum est regnum huius mundi domini nostri & Christi eius, ut habetur ca. seq.

5 Et au. v. Hic consequenter ponitur consolationis ecclesiæ continuatio per imperatorem Iustinianum, qui in principio sui regni fuit uere catholicus, & cepit imperare anno domini quingensimo 20. Fuit autem homo literatus, & leges Romanas abbreviauit, & in uno uolumine cōpilauit, quod dictum est. Codex Iustini, in quo multas leges Christianis fauorabiles posuit, de quo loquitur hic Ioannes dic. Et au. vo. Ista fuit uox angeli, per quē Christus loquebatur Ioanni, ut habetur in principio huius libri.

6 Vade & ac. li. i. Codicem Iustini, qui dicitur hic accipiendus a Ioanne, quia fauorabilis erat ecclesiæ, ut dictum est.

7 De ma an. Hic fuit angelus Iustini ratione imperij, ut uidebitur. * 1 Et

MORALITER.

1 Quia tempus amplius non erit. Sicut dixi in expositione literali, hoc non intelligitur de cessatione temporis simpliciter, sed quantum ad hæresim Arrianam, & similiter Papa debet destruere omnem hæresim & erroneam doctrinam.

6 Vade, & accipe librum, &c. Hoc fuit dictum Ioanni per quem

prædicator significatur, qui habet a Papa potestatem exercendi officium prædicandi, & sic istud officium dulce est pp spē præmii, sed cum postea prædicator percipit, qd secundum suam prædicationem non uiuitur, amaricatur eius conscientia, nam arguitur propria culpa, & sic dicit poeta.

Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum.

† MORA-

A *a Accipi libram, &c.* * HAYMO. Acceptam librum deuorare est cum auiditate, scripturam secretis recodere visceribus. Vel notandum, quia non dicit, accipe & bibe illum sed, deuora, id est, auide manduca. Scriptura enim sacra in quibusdam locis potus est, in quibusdam vero cibus. In rebus obscurioribus quæ sine expositione intelligi non possunt, a

† Ezech. 3. 2. 23. d. ca. exercista. &c. lector

b *Faciet amaricare.* * AMBRO. Per os in quo sapor discernuntur, corda apostolorum intelligere possumus. Per ventrem autem, in quo oēs spurcitiæ commorantur corporis, memoriam peccatorum intelligere debemus. Liber igitur dum deuoratur, ut mel dulce fuisse dicitur, quia diuina scriptura dum in mente reuoluitur, & vitam æternam Dei mandata custodientibus, re-promittit, dulcis ut mel in corde efficitur, cum vero mentem a superioribus ad inferiora, id est, a contemplatione celestis patriæ, ad peccata sua intuenda deducit, pænasque quas impij pro peccatis suis passi sunt, ostendit, quæ antea fuerat dulcis in demonstratione celestis gloriæ, amara efficitur, in peccatorum ostensione.

* AND. Suavis sanè & incinda futurorum cognitio accidet tibi: attamen amarum reddet ventrem, hoc est, cor tuum. Aliter cum euangelista vir magnæ sanctitatis esset, improba facta per experientiam non gustauerat. Verum ubi librum, qui improborum & nequam hominum facta contineret, deuorauerat, edoctus est dulcedinem, quod peccatum initio offert, post opus patratum in amaritudinem, hoc est, penam & cruciatum conuertit.

* PRI. Erit mel in ore, id est, cum perceperis, oblectaberis eloquij diuini dulcedine, & spe salutis promissæ, sed profecto amaritudinem senties, cum hoc & deuotis ceperis predicare. Audita. n. predicatione diuini iudicii, alij poenitentiam amaritudinem in melius conuersi mutantur, alij offensi in super indurantur, & odia circa prædicatores acriter gerunt.

c *Et di. mi. Oper. te. &c.* Cum ego reciperem, licet amara intellexerem, monuit, ut nec pro morte dimitterem.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et dixit, &c. tanquam rem in ore delectabilem.
- 2 Et faciet amaricari, &c. quia Iustinianus in sine vitæ suæ fuit hæresi deprauatus: & sic eius memoria in libro contenta facta fuit fidelibus amara, quæ in principio vitæ suæ erat dulcis. Ex hoc patet, quod angelus

CAPVTV XI.

* **a** *Et datus est mihi.* * RVP. Calamus similis virgæ facultatē scribendi significat, cum magisterij authoritate. Calamus namque scriptorum, virgæ magistrorum est. Et sunt vel fuerunt, quibus calamus datus est, sed non similis virgæ, id est, similis facultas sed non cum illa magisterij dignitate, ut de nulla illorum sententia vel dictione, liceat cuiquam ecclesiastico dubitare. Hoc **b**

namque; magisterium tantummodo prophetarum & apostolorum est, & illis solis hæc virga data est. * HAYMO. Per calamum, id, quod calamo efficitur, intelligere debemus, id est, diuinam scripturam, quia antiqui calamo scribebant. Vnde ipse calamus non inanis, sed similis virgæ dicitur. In virga enim rectitudo sacræ scripturæ intelligitur, in

Dedicatio nis templi Institutio.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.
1 *Et datus est.* Post actum ecclesiasticæ consolationis, ponitur hic fructus deuotionis, & secundo reuertitur Iohannes ad describendum pondus cuiusdam ecclesiasticæ tribulationis, ibi, Et ciuitatem sanctam. Circa primum sciendum, quod Felix Papa qui temporibus illis præfuit ecclesiæ Romanæ, instituit festiuitatem dedicationis ecclesiæ per annos singulos celebrari. In dedicatione vero episcopus circumit ecclesiam dedican-

MORALITE

* **1** *Et da. est mi. ca.* Hoc literaliter exponit de Felici papa, qui festum dedicationis ecclesiæ sollemniter instituit celebrandum. MORALITER autem templum Dei mens est cuiuslibet boni Christiani. 1. Cor. 3. Templum Dei sanctum est, & estis vos. Hoc au-

RICHARD. Ne sanctus Iohannes ab officio predicationis suspensus, & in exilio relegatus, de liberatione exilij, recuperatione amissi officij desperaret, sed semetipsum de vtriusque beneficio confortaret, librum de angelo, id est, scientiam de Christo accipere precipitur, & ei, quod sacram predicationem

a. i. tractatum inquitendo & operando.

brum. Et dixit mihi: accipe librum, & deuora illum, & faciet

a. Sed placebit cogitando & predicando.

amaricari ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam

a. i. operatione Christi subsequendo.

mel. † Et accepi librum de manu angeli, & deuoravi illum, & erat in ore meo tanquam mel † dulce. Et cum deuorassem eum,

a. Quia exibus de carcere.

amaricatus est venter meus. Et dixit mihi. Oportet te iterum prophetare populis & Gentibus & linguis & regibus multis.

tum illum vitum partim per Euangelium, quod scripsit, partim et per presentem hunc librum usque ad seculi finem, quæ futura sunt lectoribus annunciare. Aut sanctum certè apostolum mortem necdum gustasse, sed sub seculi finem venturum, ut imposturam Antichristi impetum sistat atque coerceat.

* RVP. Oportet te iterum prophetare: Ac si dicat: iam dudum quidem scio, quod absolui velis à corpore, ex toto corde desiderans faciem meam videre, & odor meus concupiscentias æternitatis excitauit in te, & pro hoc multoties rogasti me, ut venires ad me, dixi tibi quoties rogasti me, & nunc dico, expecta, ut populum lioseres crediturum mihi. Ob hanc causam oportet te iterum prophetare populis multis, id quod cum summa reuerentia legant & audiant populi multi, &c. Nam ecce dum exulas tu, interim, Cherinthus insanit, furit Marcion, Hebion blasphemare incipit, præterea venturus est Arrias pernicax satelles diaboli, perituros populis & regibus multos filium Dei esse creaturam, in tpe esse cepisse. Propter istos oportet te iterum prophetare, ut ab his pestibus populum Christianum liberes.

* AMB. Predicitur ei, quod ab exilio ad predicandum rediturus sit. Sed cum sancti patres tradant, quod post reuersionem de exilio in Epheso tantummodo, & circa adiacentia loca predicauerit, itaque mortuus sit, & corpus eius requiescat, quomodo gentibus ei prophetaisse dicitur? sed prophetauit, id est, predicauit per Euangelium suum, quod postea scripsit omnibus & in meditatione eius multi proficiunt.

iste, qui tradidit librum Iohanni, non fuit Iustinianus, quia lapsus suum in hæresim non preuidit, sed angelus eius, qui etiam addidit loquens Iohanni.

3 *Oportet te iterum, &c. quia postea de multis gentibus & populis Iohannes prophetice scripsit in hoc libro.*

qua nullum est mendacium, nullus error, sicut in philosophorum libris, Iudeorum & hæreticorum, quorum doctrina, plena est mendacio. Sacra autem scriptura ex omni parte est recta.

* PRIMASIVS. Euangelium arundinis scribitur officio. Verum ne in arundine aliqua inanitas putaretur, rectæ virgæ

CAPVTV XI.

a Scriptura calamo scripta, b i. scripto, quia reges constituit admonens.

H *T datus est mihi calamus similis virgæ, & dictum est mihi: Surge & metire templum Dei,*

Erige ad predicandum.

lem regulam.

* RICHARDVS. Prædicatio calamus similis virgæ esse dicitur, calamus, quia sonat, similis virgæ, quia rectitudinem seruauit.

b *Metire.* id est, ita secundum vniuscuiusque capacitatem predicauit, ut constituas ecclesiam & in ea altare.

RICHARD.

dam, & sic se habet per modum mensurantis muros eius exterius, & in pavimento ecclesiæ ab angulo in angulum transversaliter scribitur alphabetum Græcum, & sic quodam modo mensuratur spacium interius. Et in hoc dicit Iohannes in persona ecclesiæ loquens prophetice: Et da. est mi. ca. si. virgæ. nam dedicans templum in manu sua portat aspersorium.

2 *Surge & meti. tem.* Verbum est Felici papæ ad quemlibet episcopum pro dedicatione ecclesiæ.

* Atri.

tem templum metiendum est per diligentem conscientiam discussio nem, ne ibidem aliquid lateat, quod oculos diuine maiestatis offendat. Per altare, quod est quadratum significatur quadratura virtutum cardinalium. Per adorantes in eo, bonæ conceptio nes in animo, & ista disponi debent à quolibet Christiano.

A * RICHAR. Ut adhuc certior de edificanda per ipsius prædicationem sancta ecclesia efficiatur, surgere & metiri templum Dei iubetur. Quod. n. vox illi diuina facere tunc præcepit in reuelatione, hoc postmodum egit in prædicatione. Sancta. n. ecclesia incrementum accipit, secundum quod se in se ipsa per prædicationis verbum extendit, quod ergo in reuelatione metiendo egit, signum ei futuræ prædicationis fuit. Templum infirmiores, altare sanctiores significat. Templum ad bonam actionem dilatatos exteriorius altare, interiorius contemplationi deditos, & intentos. Hoc templum sine altare metiri præcipitur, quisquis actiuis siue contemplatiuis verbum eruditionis administrare monetur, secundum utrumqueque capacitatem.

* AND. Nos arbitramur Dei viui templum ecclesiam appellari, in qua rationales hostiæ Deo offeruntur.

a Atrium. i. falsos Christianos, qui se ecclesiam simulant, sed factis abnegant.

* RICHAR. Atrium vero falsi Christiani sunt, qui videntur consecrati eo, quod baptizati sunt, sed pleni sunt cadaueribus, i. vitiis & prauis operibus, qui quamuis iuncti sint fidelibus nomine, longe tamen ab eis sunt actione. Illi denique non comprehenduntur sub mensura calami, quia non subduntur verbo Dei.

* PRIMAS. Credulitatis malæ doctrinam, & consuetudinis infaultæ contagia in hereticis Iudæis & Gentilibus foris iubentur expelli, quoniam ad sancta sanctorum indignum est tales properare.

* ANDR. Atrium autem exterius, gentium & infidelium Iudeorum synagogam arbitramur appellari, utpote propter impietatem, qua obstricta tenetur, quæ ab angelo mensuretur, indignam, nouit. n. dominus, qui sunt, iniquos autem & præuaticatores, is qui alias omnia nouit, ignorare dicitur, quia illorum facta non probat.

* RVP. Quod est illud atrium, quod iam foris est, nisi quod cunque conuenticulum hereticorum, qui & si sese esse intus contendunt, nihilominus tamen foris sunt, & in templum Dei nequaquam perueniunt, aut pertinent.

* AMB. Si foris erat, quomodo foras eici poterat? Per atrium ergo Iudæi designantur, qui foris erant per incredulitatem.

* AVG. Ipsi atrium sunt, qui videntur in ecclesia esse, & foris sunt, siue heretici siue malè viuentes catholici.

b Ciuitas. san. i. ecclesiam ad iustè viuendum congregatam, & virtutibus imbutam persequuntur mensibus 4. 2. i. tribus annis & dimidio, quibus regnabit Antichristus. q. d. sciatis omnes persecutiones, quæ sunt in præfenti, & quæ fuerunt in præterito ab Antichristo procedere, sicut illas, quæ erunt tempore suo.

* ANDR. Quod autem sancta, siue nouam Hierusalem, siue

siue ecclesiam catholicam per eam accipias, menses quadraginta duos a gentibus. calcanda asseritur hoc loco, illud subindicat, nisi fallor, fideles probatosque viros, tres annos cum dimidio, qui bus antichristus sequiet, magnam persecutionem perpeffuros.

* HAYMO. Ciuitas sancta olim appellabatur Hierusalem. Veruntamen non hic de illa dicitur, sed potius de ecclesia. Hanc ciuitatem calcant heretici. Paganus, Iudei, & falsi fratres sed sicut flex calcara pedibus hominum, elimari potest, & tantomagis eliminatur, quanto calcatur, ita sancta ecclesia ex persecutione perfidiorum redditur perfectior & luculentior.

a i. Christum. **b** i. confituitas qualiter ibi adorent.

a & altare, & adorantes in eo. Atrium autem quod est foris templum eice foras, & ne metiaris illud: quoniam datum est Gentibus. & ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus. Et dabo duobus testibus meis & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti faccis. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra lucentia,

storis ecclesiasticis, quia ciuitatem sanctam, i. ecclesiam heretici cum gentibus simili furore persequuti sunt, non tantum mensibus quadraginta duobus, sed mensibus, & annis multo plurimis. Cur ergo dixit mensibus quadraginta duobus, qui non sunt amplius quam tres anni & semisses? videlicet propter intimidandam magnitudinem persecutionis Antichristi, quæ tanta erit, ut penè sola debeat agnosci & prænosci, & pro cunctis persecutionibus sola computari, quasi ceteræ persecutiones illi comparatæ, persecutiones non sint aut fuerint.

* PRIMAS. Omnes Iudei heretici atque gentiles ecclesiam diuersis modis inde sinenter oppugnando, quasi conculcant: numerus autem mensium, nouissimam tantam persecutionem significat, sed etiam Christianitatis omne tempus, propter sex mundi ætates, & septem dies, quibus præter meantibus & remeantibus, omne tempus euoluitur.

c Et da. du. q. d. cum minor est tribulatio non debetis cessare quia tempore ipsius cum grauior fuerit, faciam illos prædicare. **c** Duobus te. De Elia & Enoch agitur, per quos prædicatores alij intelliguntur.

* AMBR. Subito saltum facit ad Eliam atque Enoch, qui temporibus Antichristi uenturi sunt. Et pulchro satis ordine uidelicet, ut qui Iudeorum deiectionem per figuram atrii protulerat, eorum restorationem subnecteret tacite. Constat enim Iudeos in fine mundi prædicatione Eliæ & Enoch, ad fidem Christi esse reuertendos.

* ANDREAS. Per hos testes plerique doctorum acceperunt Enoch & Heliam.

* PRIMASVS. Quod est Ioannes, hoc duo testes: id est, ecclesia duobus testamentis prædicans, & prophetans.

* HAYMO In his testibus, omnis ecclesia comprehenditur in suis prædicatoribus, quæ per omne tempus uitæ præfentis prophetat & prædicat mysteria filii, siue nunc, siue in externis temporibus.

e Diebus mille. Notat, quod hi dies non perficiunt tres annos & dimidium, sicut & Christus non compleuit dimidium annum prædicationis suæ.

f Hi sunt duæ oli. Et ad exemplum horum debetis predicare, nã isti.

HAYMO.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Atrium quod est foras. &c. Ipse enim instituit, quod non celebraretur missa, nisi in loco consecrato. 2 Quoniam datum est Gentibus. quæ offerunt sacrificia sua non solum in locis consecratis, sed etiam in prophanis. 3 Et ciuium san. hic consequenter reuertitur B. Ioannes ad describendam tribulationem quandam ecclesie excitatam per Arthemium patriarcham Constantinopolitanum, qui propter heresim Euticianam qua erat corruptus, per Agapitum papam fuit depositus, & loco eius Mennas seruus Dei monachus institutus. Sed Theodora imperatrix infecta eadè heresi, petijt à Siluerio papa Arthemium institui, sicut patet in legenda sancti Siluerij, & quia renuit hoc facere. Theodora indignata, & Iustinianus eius maritus heresi Euticianam per Arthemium deprauatus, mouerunt persecutionem contra ministros ecclesie, ita quod Siluerius fuit depositus & in exilium relegatus.

relegatus per Belisarium patricium, & Mennas seruus Dei in carcere afflictus. Et hoc est quod dicit Ioannes. Et ciuium san. i. ecclesiam, quæ autem ciuitas sancta, nã est unitas ciuium spiritu sancto congregata. 4 Calca. Arthemius. Iustinianus, Theodora & Belisarius, ecclesie ministros grauitè opprimendo. 5 Mensibus quadra. Tanto enim tempore vel circiter dicit illa persecutio durasse. s. per tres annos & dimidium. 6 Et dabo duobus testi. &c. constantiam & sapientiam supp. Et isti fuerunt Siluerius & Mennas Dei seruus, qui constanter steterunt contra fautores heresis Euticianæ veritatè prædicando, ideo subditur. 7 Et prophete. di. &c. quæ faciunt idè tempus, quod prius. s. tres annos & dimidium, vel circiter. 8 Amicti sac. i. vilibus vestimentis, nã Siluerius papa spoliatus fuit veste papali, & indutus veste monachali. 9 Hi sunt d. oli. propter plenitudinem pietatis. 10 Et duo cand. propter ardorem charitatis.

MORALITER.

1 Atrium, &c. Per hoc significatur, quod nullum sacrificium extra unitatè ecclesie factum est Deo acceptum, emõi sunt infidelium oblationes & hereticorum, qui quantum possunt calcant ecclesiam oĩ tpe, quod significatur & menses quadraginta duos, accipiendõ numerum determinatum pro indeterminato, sicut frequenter fit in hoc libro. 6 Et dabo duo. te meis. s. prædicatoribus potestatè arguendi falsitatè hereticorum & infidelium. Et dicunt duo, quia

* 1 In quia sicut dicit Greg. hom. 39. Dñs binos misit discipulos ad prædicandum, ut per hoc insinuaret, quod quæ charitatè erga alterum non habet, prædicationis officium nullatenus suscipere debet. 8 Amicti sac. per quod significatur asperitas vitæ, quæ in prædicatoribus esse debet. 1. Cor. 9. d. Castigo corpus meum, & infer. re. ne sor te cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. 9 Hi sunt duæ oliuæ. Per affluentiam pietatis. 10 Et duo cand. Per refulgentiam honestatis.

* 1 In

* HAVMO. Ipsi specialiter duo, s. Enoch & Elias, duæ oliuæ appellantur, propter vnctionem spiritus sancti, qua sunt imbuti: dicuntur & candelabra, quia lucebunt, aliisque veritatis lumen ostendent, & verbo & opere.

* ANDREAS. Hi duo apud Zachariam sub duarum oliuarum, totidemque candelaborum schemate delineantur, ob id forsan quod bonorum Deoq; placentium operum oleo cognitionis lumini fomentum suggereret, veritatq; uehicula existent.

* RVPERTVS. Erunt oliuæ, id est, causa misericordie tunc accelerandæ. Candelabra uero in quo sunt? In eo uidelicet, quod in illis diebus tam nigris, tam tenebrosis, clara prophetia sine prædicatione lucebunt, ita ut fieri non possit, ut in errorem inducatur quispiam electorum.

† nostr.

* AMB. Duo isti sancti modo oliuæ sunt, cum in aliquo loco terræ positi, ubi eos maiestas diuina commorari percipit, per contemplationis gratiam Deo deseruiunt, candelabra tunc fient, cum ad explendum prædicationis officium uenerint, quando uidelicet omnibus fidelibus & infidelibus uerbum Dei annunciant.

3 Reg. 17. & 18. Exod. 7.

a Hi habent potestatem, &c. RICH. Quantam potentiam in rebus corporalibus habituri sint, etiam secundum sensum literæ manifestatur, magnam igitur habebunt potestatem, sed tamen magis studebunt seruare patientiam, quam irrogare uindictam.

* AMB. Legimus Eliam oratione clausisse calum & iterum aperuisse, sed & Moysen aquas in sanguinem conuertisse, non ergo purandum est Eliam minorem uirtutem habere, cum ad explendum sue prædicationis officium uenerit, quam habuit eo tempore, quo inter homines conuersatus est, sed potior. Possumus etiam per celum ecclesiam, per pluuiam, uerba sanctorum spiritualiter intelligere. Clauditur namq; celum impijs, cum Deus suo iudicio corda eorum ita obdurari sinat, ut nullo modo uerbi Dei aditum accedendi ad cor suum tribuat, ut saluentur.

* AND. O immensam Dei benignitatem, qui vulneri inflato efficacem statim medicinam, infusoque ueneno salutarem antidotum adhibet. Cum enim Antichristus in omnibus prodigijs ueneficorum omnium princeps, omniumque præstigiatorum coripheus faturus sit, utpote uniuersa diaboli fraude & energia perfectè imbutus: Deus opt. max. sanctos illos uerorum signorum atque miraculorum uirtute armabit, quo ueritatis ostensione mendacium, lucisque perfectione, tenebras redarguant, & seductos ad ueritatis lucem conuertant.

in conspectu domini terræ stantes. Et si quis uoluerit eos nocere, ignis exiet de ore illorum, & deuorabit inimicos eorum.

Et si quis uoluerit eos lædere, sic oportet eum occidere.

a Hi habent potestatem claudendi calum, ne pluat diebus

b prophetiæ ipsorum, & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga,

quotiescunque uoluerint. Et cum finierint testimoniū suū,

bestia, quæ ascendit de abyssu faciet aduersus eos bellum, &

d vincet illos, & occidet eos. Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ uocatur spiritualiter Sodoma

& Ægyptus, ubi & dominus stillorum crucifixus est. Et uidebunt de populis & tribubus & linguis & Gentibus, & iacebunt corpora eorum per tres dies & dimidium, & corpora

ueritate non aberrabimus, eo quod illa Hierusalem uique ad iohannem sit destructa, & ista, quæ pro ea edificata est, non in eo loco, sed in alio sita esse dicatur.

* AND. Postea quam impostoris fraudem detexerint, eamque modis omnibus uirandam palam ostenderit, Antichristus, secundum permissionem diuinam interficiet illos, ipsorumque corpora per plateas ueteris & iam euerse Hierosolymæ, in qua dominus noister passus est, uero citroque iactata in sepulta relinquet.

* HAYMO. Ciuitatem magnam quantum ad literam, appellant Hierusalē, quæ ciuitas Dei magna dicebatur, sed postquam dominum suum interfecit, iam non dicitur ciuitas magna, sed Sodoma. In cuius platea specialiter dominus iacere corpora sanctorum, tanquam, s. ut ubi principale certamen erit, ibi mortuorum corpora multipliciter percant. Alter autem, per ciuitatem magnam in qua iacebunt corpora sanctorum, totus mundus intelligitur, quia in omnibus mundi partibus tunc temporis, sancti interficientur.

e Ægyptus. i. tenebrosa sine cognitione Dei.

AN-

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 In con.do.ter.stan. pee constantiam ueritatis.
- 2 Et si quis uo. eos no. sicut factum fuit per prædicos persecutores ecclesie.
- 3 Ignis exiet de ore eo. i. uerba ex seruore fidei procedentia.
- 4 Et de. ini. eorum. eos ferendo sententia excommunicationis, ideo subditur.
- 5 Et si quis uo. eos lē. gladio materiali. s.
- 6 Sic oportet eum oc. gladio spirituali.
- 7 Hi ha. pote. clau. cæ. per clauas ecclesie.
- 8 Ne plu. die. pro. ip. nam beneficia celestia non proficiunt excommunicatis iuste.
- 9 Et po. ha. su. aquas. i. b. c. uicorum doctriinas, de quibus dicitur Prou. 9. d. Aquæ furtiue dulciores sunt.
- 10 Conuertendi eas in san. ostendendo eorum falsitatem.
- 11 Et perc. ter. i. hereticos terrenis fixos, unde dicit. Aug. Si terram diligis terra es.
- 12 Omni ple. sententia excommunicationis aggrauando.
- 13 Et cum finie. testi. suum. ueritatem constanter descendendo.
- 14 Bestia, quæ af. de abyssu. i. Belisarius patritius, eo modo loquendo quo crudelis homo dicitur leo, uel canis rabidus.

15 Faciet

MORALITER.

- * 1 In con.do.ter.stan. per constantem prædicationem ueritatis.
- 2 Et si quis uo. eos no. prædicationem eorum impediendo.
- 3 Ignis exiet de ore eo. i. feruens prædicatione.
- 4 Et deuo. i. deuorandos eos in igne gehennali denunciabit.
- 5 Et si quis uo. eos lē. corporaliter.
- 6 Sic oportet eum oc. spiritualiter & æternaliter.
- 7 Hi ha. po. clau. cæ. &c. hoc fit quando prædicatores cessant prædicare propter malitiam populi, sicut fuit

- 15 Faciet aduer. e. bel. modo prædicto.
- 16 Et occidet e. u. orie. ciuium uili per religionem exilij.
- 17 Et cor. eo. iace. i. reputabuntur uilia, sicut cadauer iacens in terra.
- 18 In pla. ciui. ma. i. in fidelium congregatione, quæ tunc erat ualde magna.
- 19 Quæ uo. spiri. Sodo. propter uirtutum uilitatem.
- 20 Et Aegy. propter errorum tenebrositatem.
- 21 Vbi & do. illo. s. Christus.
- 22 Cruci. est. ex hoc enim, quod prædicabat contra uita scribarum & Pharisæorum conceperunt iram & odium contra eum, ex quo consequenter obscurata est illa cognitio, quam habebant de Christo per scripturas prophetarum, sicut plenus de clarauit super illud Matt. 21. d. Agricole autem dixerunt, hic est heres, &c. & sic obscurati processerunt ad eius occasionem.
- 23 Et uide. de po. & tri. &c. nam mors eorum ciuili & eiectione multis populis & diuersarum linguarum fuit nota.
- 24 Per tres di. &c. hic accipitur dies pro anno secundum illud Ezec. 4. b. Diem pro anno dedi tibi. Tantum enim durauit deiectione eorum, ut prædicatione est.
- 25 Et cor. eo. non si. po. in mo. i. principes Euidiani non permittent eis

fuit dictum Fzec. 3. g. Eris mutus, nec quasi uir obumgans, quia dominus exasperans est. 9 Et pot. hab. s. p. aq. i. hereticorum doctrinas, de quibus dicitur Prou. 9. d. Aquæ furtiue dulciores sunt. 10 Conuertendi eas in san. i. ostendendi eorum falsitatem. 11 Et percute. ter. i. cupidos & auaros. 12 Omni plaga. i. inferni, qui prædicatores percipiunt peccatores, quam o denunciant ipsam super vos uenturam. 13 Et cum finie. testi. su. i. prædicatione, quæ terminabitur circa mundi finem ideo subditur. 14 Bestia quæ af. i. Antichristus

A *a* Et munera mittent. Dona ad literam, vel congratulationes & confabulationes ad inuicem de eis loquentes.

* ANDR. Qui mendacibus Antichristi prodigiis praecocipiati, nomen illius Deo exosum cordibus suis semel inscripserunt, siue illi, ex Iudaeis originem duxerint, siue ex gentium natione venerint, illi sancta illa corpora in monumentum inferri non sinent: Verum quod a flagellis, quae ad illorum salutem & conuersionem intulerunt, liberatos se videant, letum festumque diem agenti haud cogitant.

B *b* **Et post dies tres & dimidium** spiritus vitae a Deo intravit in eos. Et steterunt super pedes suos, & timor magnus cecidit super eos, qui viderunt eos.

Et audierunt vocem magnam de caelo dicentem eis: Ascendite huc. Et ascenderunt in caelum in nube, & viderunt illos

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

D *d* **Et viderunt illos** in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Et viderunt illos in caelo, resurrexerunt, & accipere possunt, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

Ne memoria eorum habeatur.

a **Iustorum afflictio impletum est epulatio.**

a **Contradicendo iniquitatis.**

Alias habitabatur.

a **Id est, annos res & dimidium, post mortem Antichristi.**

a **Omnia aeternaliter viuificans.**

b **Vidi intraturum.**

c **Iam immortales, impossibiles.**

a **i. poena infernalis, vel reuerentia Dei.**

b **Ut pondus opprimens.**

a **Alias contigit.**

Ita glorificatos.

a **Magnae potestatis.**

b **A Christo, vel archangelo.**

c **i. hanc operantem. d. i. ad co. aliorum sanctorum.**

Et dimidium dicere complacitum est: nimirum, quia sanctis Dei testibus, in agone per molesta certantibus, dum instat, dum pressens est angustiae tempus, longum videtur, postquam autem abierit tempus illud, tunc in aeternitate beata positus post tergum, respicientibus breue videbitur fuisse quod pertulerunt.

* AMBRO. quod post tres dies & dimidium spiritus vitae a Deo in eos intrare dicitur, resurrectionis tempus accipere possumus, quod post tria tempora & dimidium, quauis non statim, in proximo tamen fiet.

d *Super pedes.* id est, super seiplos qui prius fuerunt non indigentes aliquo quo nitantur, sed erunt firmi.

* HAYMO. Bene stare dicuntur sancti quia iam in commutabiles erunt in mente, & incorruptibiles in corpore.

* AMBRO. stabunt quippe super pedes suos, quando post resurrectionis tempus, quanta sit eorum virtus atque magnificentia, omnibus impiis manifestabitur.

d *Vocem magnam.* quae illos refrigeret, & inimicos terreat.

* HAYMO. Vox ista, quae eos vocat ut caelos ascendant, ipsa est de qua apostolus dicit: Ipse Dominus in voce archangeli ascendit ad Thessal. 4.

a *dite huc,*

NICOLAUS DE LYRA.

* eis exhibere, aliquod beneficium humanitatis.

1 **Et inhabitantes.** i. Euticianam quae tunc dominabatur in terram.

2 **Caudebunt super illos.** de eorum detestatione.

3 **Et munera mittent inuicem.** in signum laetitia.

† **Quoniam hi duo prophetae cruciauerunt, &c.** excommunicationibus & aggrauationibus.

5 **Et post dies tres, &c.** id est, post tres annos & dimidium.

6 **Spiritus vitae a Deo.** quia resurrexerunt ad statum pristinum, et sic viuificati fuerunt a morte civili. Siluerius enim anno domini quingentesimo. 36. sedit uerum in sede papali.

7 **Et timor magnus cecidit super eos.** scilicet, Euticianos.

8 **Et audierunt vocem magnam.** id est, de militante ecclesia eos resituente ad gradum pristini honoris. Verum tamen beatus Siluerius in exilium remissus ibidem mortuus fuit, & sic per palmam martyrii ad caelum ascendit, & idem tenendum de seruo Dei Menna. & sic aliter potest exponi quod dicitur: Et audierunt vocem magnam, scilicet Dei vocantis eos ad gloriam.

9 **Et viderunt illos inimici eorum per miracula suam glorificationem testificantia.** Scribitur enim in legenda beati Siluerii, quod ipso mortuo in loco exilii, occurrit multitudine male habentium, & salui fiebant. Passus autem iste supra positus communiter exponitur de Enoch & Elia, qui dicuntur futuri testes Christi ad praedicandum contra praesentiam Antichristi, tribus annis & dimidio. **Amicti saccis,** id est, in habitu abiecto, qui dicuntur duae oluae per exuberantiam pietatis, & duo candelabra per ardorem charitatis, & stantes in conspectu Dei, per constantiam, contra Antichristi malitiam. Dicitur etiam hic quod ignis exiet de ore eorum, id est, verbum seruidae praedicationis, quo malitia Antichristi & suorum detegetur. & verbum deuote orationis, quo merito Antichristus & magna pars sui exercitus fulminabitur, sicut dictum fuit plenius. 2. Thessal. 2. **Facient & tunc miracula vera contra signa Antichristi mendacia,** quibus Antichristus cum suis affligetur idcirco subditur. **Hi habent potestatem, &c.** finaliter tamen Antichristus, qui dicitur hic bestia propter suam crudelitatem. **Ascendens de abyssu,** propter demonis sibi priuati potestatem. **Occidet eos, & iacebunt corpo**

MORALITER.

† **Antichristus qui per se & suos satellites interficiet prout poterit ecclesiae praedicatoris, & aliqui eorum dimittentur insculpti in contemptum Christi.**

1 **Et inhabitantes terram.** i. dominantes in ea, cuiusmodi erat Antichristus & exercitus eius.

2 **Gaudebunt super illos,** quia nullus audebit praedicare contra eos.

5 **Et post dies tres & dimidium.** i. persecutionem Antichristi quae

ra eorum insculpta ad terrorem Christianorum. In medio ciuitatis magna, id est, congregationis Antichristi adherentis, quae erit valde magna, Et dicitur Sodoma & Aegyptus, id est, vilis & tenebrosa & videbit de populis & tribus, quia de cunctis Gentibus multi adhererunt Antichristo. **Per tres dies, scilicet naturales, & partem quartidiei.** Et inhabitantes terram gaudebunt, id est, adherentes Antichristo. **Et post tres dies & dimidium spiritus vitae, &c.** quia resuscitantur, & ad caelestia transferentur in testimonium veritatis suae praedicationis. **Et haec expositione magis concordat literae quam precedens: utraque tamen potest dici literalis.** Ad cuius evidentiam sciendum, quod illud quod est alterius figura necessario est in se res aliqua, quia quod nihil est, non potest aliquid figurare vel significare, propter quod figura tripliciter potest accipi. **Uno modo ut res in se tantum.** Alio modo ut figura tripliciter potest accipi **Uno modo ut res in se tantum.** Alio modo ut figura alterius tantum **Tertio modo ut res in se & figura alterius, & hic triplex modus inuenitur frequenter in sacra scriptura, verbi gratia quod de Salomone dicitur 3. Reg. 11. a. Depranatum est cor eius per mulieres, &c.** dicitur de eo secundum se tantum, & nullo modo ut fuit figura Christi, & sic sensus literalis est tantum de Salomone, & illud quod de eo dicitur Psalm. 71. d. **Ante solem permanet nomen eius, non potest intelligi de Salomone secundum se, sed tantum ut fuit figura Christi: propter quod sensus literalis tantum est de Christo, sicut ibidem plenius fuit declaratum, illud autem quod dominus dixit de eo. 2. Reg. 7. b. Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium, intelligitur de Salomone secundum se, & secundum quod fuit figura Christi, quia fuit filius Dei per adoptionis gloriam. **saltem principio regni sui, ut patet. 2. Reg. & fuit figura Christi, quae est Dei filius per naturam, quae filiatione perfectior est quam alia, & sic est ibi duplex sensus literalis, vnus de Salomone ratione filiationis adoptiuae, alius de Christo ratione filiationis naturalis per illam figuratam, & hoc secundo modo inducit apostolus ueram auctoritatem Heb. 1. ad probandum diuinitatem Christi, quae probatio non fit per scripturam efficaciter, nisi accipiatur in sensu literalis, sicut dicit Aug. contra Donatistas. Sic autem est in proposito duplex sensus literalis. Et vnus est impletus in Siluerio Papa, & Menna Dei seruo, qui fuerunt figurae Enoch & Elia, & alius implebitur in Enoch & tribus annis & dimidio durabit.****

6 **Spiritus uiae a Deo.** i. intrabit. nam aliqui timore Antichristi se occultantes manifeste apparebunt & praedicabunt. Vel est hic similis modus loquendi, sicut Psalm. 77. d. **Cum occideret eos quaere eum,** non iidem numero sed in spem, quia occisi non quaerebant. sic potest hic dici de praedicatoribus praedictis.

8 **Et audierunt uocem, &c.** quod potest intelligi de uoce Christi qua dicit. **Venite bene. pa. m. &c.** ut habetur Math. 25.

A dicitur hinc, id est, ad Deum, & ad caput vestrum, quia membra estis illius, qui modo singulis redditurus est secundum opera sua. Ideoque nolite morari in terra, ne involuamini in peccatis miserorum.

* RVPERT. Nihil verius quam quod in illa hora quando mortui resurgent, fiet terræ motus magnus, ut cuiuslibet omnes, cum tali tamque profundo somno sopiantur.

* ANDREAS. Istæ forsan sensibili modo eveniet: sublimiori autem sensu, per terræ motum rerum mobilium atque fluxarum ad stabilitiorem firmiteremque statum translatio designatur.

* AVG. Vel in illo terræ motu persecutio intelligitur, quam diabolus per malos homines exercere consuevit.

b Et decima pars, id est, homo, qui ad hoc constitutus videtur ut decimus ordo restitueretur.

* HAYMO. Hic locus in Evangelio exponitur, ubi Dominus dicit, quod mulier quædam habens decem perdidit unam ex illis, novæ quippe sunt ordines angelorum, sed homo decimus est creatus, qui locum à diabolo euacuatum repleret. Ista decima pars perit in illis qui consentirent & crediderunt Antichristo non autem tota decima pars perit, sed pars tantum, in hæreticis scilicet, Iudæis, Paganis, & falsis fratribus.

* AND. Quod autem de decima civitatis parte eiusdemque ruina hic dicitur, hoc ad impietatis calum referri videtur, quæpe quæ nec admonitione, neque sanctorum ad cælum raptu ad sanam mentem redire animum aliquando induxerit.

c Occisa sunt in terræ motu, omnino destructa in inferno, vel peccata non resipuerunt.

* AND. Septem denique milia occisa, eos significare arbitramur, qui in septima præsentis vitæ ætate obtorpescentes, ad octavam resurrectionis non anhelant, quos proinde mortem secundam, hoc est, æternam gehennæ supplicium subire necessum est.

est. Aut septem millia illos forte denotant, qui ex Iudæis Antichristo crediderant.

d Reliqui vero in timorem &c. *** AMBROSIVS.** Reliqui qui in timorem sunt missi, electos designant. *** RVPERT.** Qui sunt vel erunt reliqui, nisi omnes electi qui stabunt à dextris nun-

a Id est, in ipso tempore glorificationis horum, vel in illa hora, cum Elias & Ezech occisi sunt.

a inimici eorum. Et in illa hora factus est terræ motus magnus,

In pena de ecclesia.

c & decima pars civitatis cecidit. Et occisa sunt in terræ mo-

a Quos Deus præcisiit ad mortem, ut terra antur, quoquo modo fideles. b Omnes perfecti in malicia. c Quod illi ceciderunt in penas vel in peccatis. d Id est, in reuerentiam Dei, vel timent ne cada nt.

e tu nomina hominum septem millia, & reliqui in timorem

a. Nihil sibi attri. uentes.

f sunt missi, & dederunt gloriam Deo cæli. Væ secundum abiit,

a Ordine narrationis & temporis.

h & ecce væ tertium veniet cito. Et septimus angelus tuba

i cecinit, & factæ sunt voces magnæ in cælo, dicentes: Factum

est regnum huius mundi domini nostri & Christi eius, & re-

1 quid autem isti time-
2 bunt, quando diabolus
3 videntibus cunctis,
4 præcipitabitur? time-
5 bunt plane. Tanto
6 quippe pondere ter-
7 roris excutietur, ut
8 sanctorum etiã forti-
9 tudo turbe. Erit au-
10 tem in eis aliquo mo-
11 do tremor lætus, & ti-
12 mor securus, quia &
13 cælesti regno se remu-
14 nerari certi erunt, &
15 pro carnis infirmita-
16 te cõtremscent, per
17 3 tanti turbinis meum.

* AND. Infidelibus cæsis, Christianique quod martyribus gloria donatis, quotquot salutem non indigni comperti sunt, omnes Deum laudibus extulerunt.

* AVG. Ideo autem dixit, timuerunt, quia videns Iustus peccatoris interitum, plus accenditur in obseruatione præceptorum, & gloriam Deo, id est, laudes Deo de iustorum saluatione & malorum damnatione.

f Et septimus Angelus, &c. **BE.** Sex tubæ priores, sæculi præsentis ætatibus comparatæ, varios bellorum ecclesiæ denunciant, & concursus. Septimo vero sabbati æterni nuncia, victoriã tantum & imperium veri regis indicat.

g Factæ sunt voces. *** AMB.** Possimus per cælum ecclesiam, per voces vero magnas, sanctorum verba intelligere, qui in aduentu Domini, ad Iudeorum venientes, exultabunt.

* HAYMO. Voces istæ non hil aliud sunt, nisi magorum sanctorum verba intelligere, qui in Deum, & gratiarum actiones personarum.

* RVPERT. Voces illæ magnæ beatorum angelorum & sanctorum omnium non conticebant in æternum.

h Factum Qui prius vilis erat & abiectus, iam regnat, coronas bonos, malos condemnans.

i Et regnabit, id est, permanebit regnum ipsius in se, scilicet nõ

NICOLAUS DE LYRA.

* Elias; cui magis concordat litera, ut visum est, & perfectius in eis implebitur: propter quod de ipsis est sensus principaliter intentus.

1 Et in illa hora. Descripta persecutione ecclesiæ à Vandalis & principibus Constantinopolitanis & Italianis, hic cõsequenter ponitur eiusdem persecutio à Gothis qui fuerunt Arriani, ut dictum est supra. 8. & dicitur in tres partes nam in prima ponitur Gothorum persecutio, secunda eorum destructio. **11** Et septimus angelus denotat denotat augmentationem, ubi et apertum est tempus. Circa primum est sciendum, quod eo tempore quo Iustinianus & Theodora & Arthemius persequebantur manifestos ecclesiæ, Vigilius Papa fuit in cælo eius misso fuit trahens per civitatem Constantinopolitanam, & clerici qui cum eo erant, aduultus fuerat damnatus ad metallum secundum prædicta loca. Propter quod Dei iudicio Totila rex Gothorum collecto magno exercitu inuasit imperium, & inultas provincias peruagatus Italiam vastauit, & sanctum Herculannum Episcopum Perusinum cum populo civitatis interfecit, & multos alios Christianos per diversas provincias, & hoc est quod dicitur. Et in illa hora, id est, tempore Iustiniani hæresi Arriana cepit, quo post mortem Siluerii & Menne serui Dei, de quibus immedie ante fecerat mentionem.

2 Factus est, &c. cadit, commotio magna habitantium in terra Totilæ regem, ut dictum est.

3 Et decima pars, id est magna pars populi Christiani, ita ut ad decimam

4 Et occisa, &c. id est hominum nominatorum.

5 Septem millia, id est, in magno numero, quia ponitur hic numerus determinatus pro indeterminate, sicut supra 4. c.

6 Et reliqui, populus Romanus, qui multum timuit quando Totila civitatem cepit. Veruntamen, quia populum non occidit nec civitatem incendit, ideo subditur.

7 Et dederunt gloriam Deo, de sua evasione.

8 Væ secundum abiit, id est, tribulatio prædicta.

9 Et ecce væ tertium, scilicet Gothorum destructio, propter quod illud væ non fuit super catholicos. Idem dictum fuit supra. c. Væ væ væ habitantibus in terra, quod est commune catholicis & Arrianis.

10 Et septimus. Hic consequenter describitur Gothorum destructio. Iustinus enim iunior successit in imperio ipsi Iustiniano, & cepit imperare anno domini 566. Ille autem constituit Nasarem patricium Romanorum virum in armis strenuum, mittens eum ad reprimendum gentem Gothorum, qui collecto exercitu magno Gothos expugnauit, & regem eorum occidit, & sic Italia, ab eis liberata, Christo absque timore seruit, & hoc est quod dicitur. Et septimus Angelus, id est, imperator Iustinus. **11** Tuba cecinit, autoritate imperiali Nasarem in Italiam misit. **12** Et factæ sunt voces, id est, ecclesia militante, quia Gothis occisis ecclesia prorupit in voces diuinæ laudis.

13 Dicentes factum est, &c. Tunc enim Italia in qua est Roma que

MORALITER.

1 Et in illa hora. Istud literaliter exposui de persecutione Gothorum qua persecuti sunt ecclesiam. Et per eos mystice potest intelligi spiritus maligni qui spiritualiter eam persequuntur & contumeliose iocundantur. In illa hora, id est, quacunque.

2 Factus est, &c. nã insultu demonum mouetur corda terrenorum.

3 Et decima pars. Nam per impulsu demonum multi Christiani qui erant de civitate Dei cadunt à statu gratiæ & fiunt de civitate diaboli, & hæc multitudo cadentium per decimam partem civitatis & per 7. milia occisorum in terræ motu significatur, eo quod vterque numerus, scilicet denarius & septenarius vniuersitate significat, ut supra dictum est in pluribus locis, & sic ponit hic

numerus determinatus pro indeterminate, nam per hoc significatur magna multitudo.

6 Et reliqui in timorem sunt missi. Nam illi qui non ceciderunt à statu gratiæ, debent sibi de calum timere.

7 Et dederunt gloriam Deo cæli, quia suum statum attribuere debent gratiæ diuinæ.

10 Et septimus, &c. Istud literaliter exposui de Iustino imperatore, qui per principem ab eo missum Gothos debellauit.

Mystice potest exponi de Deo patre, qui per filium ab eo missum de malignis spiritibus triumphauit, a quo triumpho magna fit solennitas in ecclesia triumphante, ideo subditur.

12 Et factæ sunt voces magnæ, sicut dicitur Mat. vlt. d. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.

* Et vates

ut quidam hæretici putant sanctos post difinitum tempus in mundi vitam redituros.

* RICHAR. Factum est regnum huius mundi, id est, vniuersitas fidelium quæ adhuc in mundo per tribulationes exercetur, & preparatur ad caelestium mansionum retributiones, quæ quodammodo nondum perfecte est Dei: quando sub mutabilitate temporis & corruptibilitate mortalitatis eum tentando & persequendo affligit versutia hostis Antichristi. Tunc enim perfecte Dei & Christi, id est, diuinitatis & humanitatis congregantis erit, quando de presenti seculo sublata, solis diuinis laudibus in caelis vacabit, & perfidus hostis nihil de sue potestatis dominio in eam amplius exercebit.

* AMBROSIVS. Nunquid antea non erat Domini, & Christi eius regnum huius mundi homines vocauit, in quorum mentibus aut regnat Deus, aut diabolus. Regnum igitur huius mundi, Domini & Christi, eius tunc fiet, cum diabolus cum omnibus quos decepit, in infernum demersus fuerit.

* RVP. Nunc quidem regnat Dominus & Christus eius, & presens quoque ecclesia regnum eius dicitur, & est, sed adhuc rebellis ex magna parte recalcitrat mundus & sanctos eius ministris persequitur, & sunt adhuc in regno eius multa scanda- la, quæ canente septimo angelo colligentur.

a Et viginti quatuor seniores, non tantum minores ita glorificant Deum, sed etiam maiores.

* AND. Hic rursus docet sanctos angelos & homines, qui angelicam vitam ducunt. vna quasi uoce atque consensu Deum laudare, & gratiam eidem petoluerunt.

* AMBROS. Per viginti quatuor seniores in hoc loco, animas omnium sanctorum quæ in caelesti beatitudine cum Domino comorantur, possumus intelligere. Sedes vero, requiem eternam designat. Viginti igitur quatuor seniores in conspectu Dei sedent in sedibus suis, quia sanctorum animæ, sine corporibus in caelesti beatitudine, modo cum Domino requiescunt.

b Ceciderunt in facies. In faciem cadit, qui in hac uita culpam agnoscit, eamque penitendo deslet. Retro cadit, qui in hac uita repente decidit, & ad quæ supplicia ducatur, nescit.

* AMBR. Ceciderunt in facies suas, & adorauerunt, quia sancti cum uiderint iustissimum Dei iudicium peragere, inenarrabilemque eius potentiam, deiciunt se per humilitatis subiectionem in conspectu creatoris sui, scientes nihil esse quicquid est, in comparatione illius, qui Deus est.

c Gratias agimus. * HAYMO. In his gratiarum actionibus duos Domini aduentus comprehendunt, primum humilem & occultum

cultum, quoniam surgens a mortuis, mundum sibi substrauit, ipsum uero, D excelsum & manifestum, quando impiis irascetur, & seruos suos vindicabit non autem gaudent electi, quia reprobi damnantur, sed ideo gaudent, quia aduenit tempus, quando mali iustam damnationem, & ipsi recipiet bonorum operum iustam remunerationem. Ante enim damnabuntur impii, & sic remunerabuntur pii, nec poterunt peruenire ad regnum corpora piorum, nisi precesserit damnatio reproborum.

1 d Accepisti uirtutem. * RVPERTVS. Quomodo vel quando illam uirtutem suam Christus accepit. Imo que est illa uirtus nisi spiritus, unde notandum quod non dixerunt tantum, quia accepisti uirtutem, sed, uirtutem tuam. Et enim homofactus Dei filius, in ipsa quidem conceptione sui, uirtutem ipsam accepit, sed ante quam fieret homo, uirtus eadem sua erat, quia suus & patris vnus spiritus erat. Itaque non sine magno pondere dictum est, accepisti uirtutem tuam, quia fideliter credimus uirtutem siue spiritum quem in natura humanitatis dono accepit, eandem uirtutem, eundem spiritum, priusquam mundus fieret, vnus idemque Dei filius, in natura diuinitatis consubstantiali sibi habuit.

2 a Id est, considerantes quod Deo placeat. b Id est, iudicant quod est in presenti. c Id est, tunc humiliabunt se.

3 a Id est, in corde suo. b Eo scilicet quod nunc conseruasset eos. c Id est, quia saluasti nos, & inimicos damnasti.

4 a Immutabilis. b Olim cum despiciebaris.

5 a Resurgendo spiritum tuis dando, ecclesiam congregando.

6 a Tuos diabolo defendisti. b Et pro tuo regno. c Contra illos. d Et aduenit oportunitas, tam bonum quam malorum.

7 a Aduenit tempus. b Ut diuidantur boni a malis, vel iudicare uiuifica.

8 a Providentibus sibi et aliis. b In fide confirmatis.

9 a Et non tam maioribus, sed quibuscumque fidelibus. b Et aduenit tempus.

10 a Hic in plenis, 12. capitulum inchoatur. Id est, in ecclesia.

dem sua erat, quia suus & patris vnus spiritus erat. Itaque non sine magno pondere dictum est, accepisti uirtutem tuam, quia fideliter credimus uirtutem siue spiritum quem in natura humanitatis dono accepit, eandem uirtutem, eundem spiritum, priusquam mundus fieret, vnus idemque Dei filius, in natura diuinitatis consubstantiali sibi habuit.

* AMBR. Accepit uirtutem suam magnam quando per passionem suam, diabolum uicit.

e Tempus mortuorum. * ARETHA. Casarien. Tempus autem mortuorum dicit, tempus uniuersalis resurrectionis, in quo unicuique conuenientia dabitur premia. Eadem habet AN.

* AMB. Adueniet tempus mortuorum, iudicari uidelicet, ut mortui iudicentur. Illi scilicet mortui, qui in hac uita positi, animas suas male uiuendo interficere non timuerunt.

f Qui corruerunt terram. Id est, seipios per malam operationem, & alios per malum exemplum.

* AMBR. Corruptores terræ, impio uocat. Sed quam terram corruerunt impii? Semetipsos uel tunc male uiuendo corruerunt, quando in luxuriis & ceteris uitiis corpora sua enutrierunt. Corruerunt & aliorum terram, eorum uidelicet quos & uerbis & malis exemplis ad mala opera peragenda pertraxerunt.

* RVPERTVS. Qui autem sunt corruptores terræ, nisi corruptores corporum & animarum, seruientes omnimodæ cupiditati sue? neque enim in iudicio Dei exigitur causa corruptionis, nisi eius qua corrumpitur anima rationalis, quæ cum terra Dei esse deberet & afferre fructum sanctimonie, ita corrupta est in semetipsa ut amaras incredulitatis & omnium libidinum spinas afferat, ac perinde maledictionis deputata sit.

g Et apertum est. In hac quarta uisione habet materiam benedictam & bona auxilia habentem, scilicet de pugna ecclesie quæ

et alij mediocres, & parui. 7 Et exterminandi eos. i. Gothos & alios Arrianos. 8 Qui corruerunt terram, nostram corporaliter armis, & spiritualiter false doctrine uerbis.

9 Et apertum est. hic tertio ponitur deuotionis augmentum, nam illis temporibus contigit magna mortalitas in Constantinopoli, ad quam reprimendam institutum fuit festum Purificationis beate Mariæ uirginis secunda die Februarij solenniter celebrari in qua beata uirgo obtulit filium suum in templo, quod dicitur arca Testamenti, nam in eo est plenitudo scientiæ & ueritatis per tabulas designata, & potestatis per urnam, & pietatis per manna, quæ trita fuerunt in arca & tunc cessauit mortalitas, & hoc est quod dicitur. Et apertum est, &c. id est, in ecclesia militante in qua templum materiale fuit apertum ad dictum festum solenniter celebrandum.

* 1 Et uisa

Purificationis in qua Christus fuit oblatum corporaliter. Mystice potest exponi de institutione festiuitatis Eucharistiæ in qua Christus offertur sacramentaliter, & sic dicitur. Et apertum est templum Dei. id est, materialiter ecclesia ad congregandum in hac solennitate populum Christianum.

Puri

Tomo 6. Dd 2

Festi purificationis Mariæ institutio.

C

indi- r & las.

erdas.

F

MORALITER.

* Et irata sunt Gentes. id est, demones qui Gentes dicuntur eo quod a Gentibus in idolis colebantur. Vel ad literam Gentes, id est, Romani imperatores qui multum conati sunt destruere fidem Christi.

1 Et apertum est, Hoc literaliter exposui de institutione festi

A que à diabolo impugnat & aperte & occulte, & in omnib. his offendit eam superare, per quod maxime armat fideles ne deficiant in aliqua tribulatione De pugna ecclesie pēdet, ex tertia visione, q̄ est de in.ūcto officio p̄dicandi. Apertum est templū Dei, id est, datus est spiritus sanctus, per quem mysteria ecclesie que per secundū tabernaculum figurabatur, reuelata sunt fidelib. **Col. 2a.**

dicitar, quia per ipsam visibilis nobis factus est Dominus noster Iesus Christus. **AND.** Vel, Per cœlam patefactum, & arcam testamenti in cœlo visam, bonorum que sanctis illic p̄parata sunt, maius festatio designatur; ea autē omnia in Christo sunt reposita.

& visa est arca testamenti eius in templo eius. Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræ motus, & grando magna.

- 1 * **AVG.** Id est, in ecclesia, incarnationis Christi mysteria patefacta sunt, unde ostenditur ecclesia cœlum esse.
- * **AMBROSIVS,**

* **RICH.** Quid aptius sic in cœlo accipimus per templum, quam redemptionis nostre mirabile sacramentum, in quo salutis humane gratiæ quasi in templo quodā cōtinetur, & p̄ cuius administrationē electis fideliter & sanctē quotidie dispēsat. Templum autē apertum est in cœlo, quando mediatore Dei & hominū adueniente in mundum, nostræ redemptionis mysterium in pagina sacre loquutionis est cognitū.

Quia quando terram solet percutere, possumus per grandinem comminationes ignis æterni, que in Euangelis sape inveniuntur, intelligere, quibus corda p̄uorum percutiuntur ut respiciant ab iniquitatibus suis.

AMBR. Vel Possumus per templum, Dei, B. Mariam intelligere, per arcam vero testamenti, Christum qui ex ea carnē allumpit. Templum autem non ideo dicitur apertū, quod vterus B. virginis Mariæ in pariendo Dominū, apertus sit, q̄ fuit ante partū virgo, virgo ī partu, virgo post partū.

* **HAYMO,** Vel, Grando eos qui persequutionem cōmouēt significat. Grando quippe, & fruges terræ cōminuit, & ipsa cōminuitur, siq; yt qñ funditus deficiat, & denno terta fructificet. Sic nimirum principes huius sæculi, dum persequēbant sanctos, & ipsi confringebantur, aur vitibus, aut mutatione in melius. Plures etenim de his qui ecclesiam Dei persequuti sunt, ad fidem Christi conuersi, cœperunt pati, que prius alijs inferebant. Eadem habet **PRIMASIVS.**

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Et visa est, id est, Christus, de cuius oblatione in templo, & manifestatione per sanctum Symeonem & Annam prophetissam sit memoria in purificationis festo, quod festum à Constantiopolis ad alias ecclesias per orbem est deriuatum, ideo subditur.

- b *Et grando magna, quibusdam visa est p̄dicatio intolerabilis; ris lucētia, qua a fidelibus portantur in festiuitate dicta.*
- 3 Et voces, diuine laudis.
- 4 Et tonitrua sancte p̄dicationis.
- 5 Et terræ motus, quia multi terreni ad deuotionem fuerunt moti.
- 6 Et grando magna, quia potestas demonis dictam p̄ silentiam procurantis, fuit repressa.

MORALITER

* **1** Et visa est arca, id est, Christus modo sacramentali, qui dicitur arca Testamenti, quia sicut arca Testamenti cōtinebat manna, tabulas testimonii, & virgam Aaron, sic Christus cōtinet dulcedinem misericordiæ, plenitudinem scientiæ, celsitudinem dignitatis sacerdotalis & regiæ.

- 2 *Et facta sunt fulgura, id est, luminaria refulgentia, quæ debent adhiberi in tanta solemnitate.*
- 3 *Et voces, multiplicis laudis diuinæ.*
- 4 *Et tonitrua, p̄dicationis authenticæ.*
- 6 *Et grando magna, que propter sui frigiditatem significat timorem, ne aliquid omittatur de debitis in tanta festiuitate.*

CAP. XII.

CAP. XII.

I T signum, Et ex his vidi istud procedere, scilicet fidei gratiā id est, quoddam magnum significantem.

I T signum magnum apparuit in cœlo. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona

- 1 * **GREGOR.** Sancta ecclesia quia superni luminis splendore protegitur, quasi sole vestitur, quia vero cuncta temporalia despicit, lunam sub pedibus premit.

Hic facit mentionē de reuelatione mysteriorū q̄ fuerūt in secunda visione, & de in.ūcto officio p̄dicationis, quod habuimus in tertia, vt istam quartam que de pugna ecclesie & diaboli est, ex his duabus, id est, secūda & tertia ostendat p̄dere.

* **AMBROS.** Hæc mulier ecclesiam designat, iol Christum mulier itaque amicta erat sole: quia fideles ex quibus ecclesia constat, in Baptismate Christum induunt. Per lunam autem quam sub pedibus suis habuisse visa est, que crescit & decrescet, mundum istum possumus intelligere, quem ecclesia despiciendo calcat, vt liberius ad cœlestia tendat.

* **AND.** Hanc mulierē nonnulli Dei genitricem virginem, que matrem per oīa sanctissimam interpretati sunt, quam ea omnia que ordine hunc consequuntur, prius perpeffa autumāt, quam diuinus illius partus p̄fecte cognosceretur. At magnus ille Methodius ad ecclesiam reuoluit, cuius verba hæc sunt. Mulier sole induta, est ecclesia: qd̄ aut nobis vestis est, hoc illi lux est. Pari mō qd̄ nobis est aurū, & preiosi lapides, hoc illi sunt stellæ, & quidem ceteris p̄tāntiores & illustriores. Alce dit aut super lunam, quia synagogam sub pedib. prostratā hēt.

* **RVP.** Significat mulier illa sanctam ecclesiam, quam & in pluribus locis scripturarum inuenimus appellari mulierem viro suo, id est, Deo, dilectum, & nonnunquā pro parte p̄uaricorum, vitiiis & idololatria peccatis seruientium redargui vt adulteram. In capite huius mulieris corona stellarum duodecim Patriarchæ, itemq; in initio renascentis eiusdem duodecim Apostoli notissimi ac splendidi diuine iantur.

NICOLAUS DE LYRA, CAP. XII.

I T signum magnum. Descripta impugnatione ecclesie ab hereticis distis proprie, hic consequenter describitur eiusdem impugnatione ab hereticis large distis, per quem motum pagani, Saraceni, schismatici discipuli Antichristi & infideles alij heretici dici possunt, & secundum hoc partes principales huius libri in sequentibus apperebunt. Igitur primo agitur de impugnatione a paganis, & primo sub Cosdroe Persarum rege, secundo sub eius successore, 2. Prima adhuc in duas, quia primo describitur ecclesia dispo, secundo Cosdroe persecutio: ibi. Et visum est aliud signum. Circa primum sciendum quod Phoca imperante, qui cepit imperare anno Domini 605, Persæ sub Cosdroe rege grauissima bella gerentes, multas Romanorum prouincias & ipsam Iero. inuaserūt, & destrūctes ecclesias sanctas; loca prophauantes, inter ornamenta sacramenta abstulerunt, vexillum dominice crucis exporta-

* **HAYMO.** Quæcunq; hic narrantur s̄m literam, Beatę uirgini specialiter congruere non possunt, sed electorū ecclesie, & a secun-

MORALITER

* **1** Et signum magnum, hoc literaliter fuit expositum de ecclesia que fuit afflictā tempore Cosdroe. Moraliter autem potest exponi de qualibet deuota perso-

- uerunt ut habetur in legenda exaltationis sancte crucis. Igitur ecclesia sic afflictā cruciabatur donec pareret filium Christianum qui liberaret eam ab afflictione Cosdroe & suorum, & hoc est quod dicitur. Et signū magnum, &c, militantis ecclesie.
- 2 *Mulier, id est, ecclesia generaliter & ierosolymitana spiritualiter, qua coniuncta est Christo, sicut mulier uiro.*
- 3 *Amicta sole, i. Christo, qui est sol iustitię, Gal. 3. d. Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis, ipse enim est sponsus & paranympus ecclesie.*
- 4 *Et luna sub, &c, id est omnia mutabilia & defectiua per lunam significata, quorum dispositio pertinere debet ad ultima ecclesie mēbra.*
- 1, *Cor. 6. a. Sæcularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia illos constituite ad iudicandum.*
- 5 *Et in capite, &c, id est, p̄dicatione 12, Apostolorum, que resplendit in primitiua ecclesia, qua dicitur caput eius, eo modo loquendi quonaque numero & merito membrum ecclesie, ideo dicitur.*
- 2 *Mulier amicta sole, per appetitum cœlestium.*
- 4 *Et luna sub pedibus, &c, per contemptum bonorū mutabiliū*
- 5 *Et in capite corona stellarum, per quas significantur, 12, fructus*

de B. ris qui ipit, si am ma i app.

secundum mysticam narrationem generaliter conueniunt: Ipsa est amicta sole, i. Christo. Aliter. In hac muliere possumus intelligere perfectiores in ecclesia qui omnia relinquunt per lunam simplices, qui laborant ad aliorum vsus.

* BERN. Vehementer quidem nobis dilectissimi vir unus & mulier una nocere, sed gratia Dei, per vnū nihilominus virū & mulierem unā omnia restaurantur, nec sine magno feruore gratiarum, post. Dignum plane stellis coronari caput, quod & ipsis longe clarius micans, ornet eas potius quam ornetur ab eis. Quidni coronent sydera quam sol vestit?

a Cruciatu vt pariat. Prædicando aduersa patitur: vel cruciatur a seipsa, i. carnem suam macerat, vt prædicatio sit idonea.

* AND. Ecclesia vniuersa, qui ex aqua & spiritu sancto regeneratur, tantisper parturire dicitur, donec Christus in illis formetur, comperiuntur. n. abortiu nonnulli, cuiusmodi sunt qui a vera luce, Christo, exciderunt, qui vna etiam cum vita infidelitatis mortem sustinent.

* AMB. Quomodo infans in vtero coagulatur, humanamque formam accipit atque spiramētum, similiter & ecclesia infideles quosque, quos in vtero gestat, dum eos prædicando tandiu nutrit, vsque dum formam humanam recipiant, i. vsque dum in Christum credant atque aīam spiritalem accipiant, quæ datur in baptismo, cum efficiuntur Dei filii. Clamat ecclesia prædicando, clamat et pro auditorum suorum salute. Cruciatu, cum lugeat eos, quos in peccat s iacere conspicit.

* HAYMO. Hæc iuxta literā B. Mariæ aptari nequeunt, quæ si sicut sine delectatione pcepit, ita sine dolore peperit, nullūq; cruciatū hñe in partu potuit, q̄ nullum peccatum libidinis, in pceptu cōtraxit. Sed iuxta mysteriū intellectu hoc ad ecclesiā refert, q̄ mulier vocatur, non pp effeminatū aīum, sed quia prædicatione & lauacro, spūales filios gignere quotidie nō desistit. Et sicut mulier cruciatur, dū parturit: ita & sancta ecclesia, dū in hoc seculo est, & videt suos affligi, affligit & vexat.

b Draco mag. Nō de effectu, sed de potētia draconis loquitur.

* AND. Cælum hoc loco aerem significare arbitramur, draconem autem rufum serpentem illum, qui ob id conditus dicitur, quo ab Angelis Dei deludatur, vocat autem illum rufum, quod cedi & sanguini deditus sit, aut quod Angelorū natura ignea habeatur, etiam si peccato contaminata.

* METHOD. Draco magnus, Rufus, & septiceps, qui tertiam stellarum trahit, diabolus est.

* AMB. Draco ille diabolū significat. Rufus aut color talis est, ac si croceo colori sanguinem admisceas. concordat vero pallidus color, i. croceus cū sanguine. Recte ergo diabolus habere dī colorem mortis, quia illius inuicta mors intravit in orbem terrarum. Per septem capita reprobis quibus diabolus ad decipiendum genus humanū, vsus est, designantur. Primū caput draconis

draconis, reprobis, qui ante diluuium fuerūt. Scdm, ij qui post diluuiū vsq; ad legem, inuectores, s. idolum. Tertium, ii qui postquam lex data est populo Dei, idola colere suadebant. Quartum falsi prophetæ regesque impii. Quintum, impii Iudæi qui Christū occiderunt, & Apostolos periecuti sunt. Sextum, persequutores ecclesia. Septimum vterius caput diaboli erit Antichristus.

* HAYMO. Per draconem diabolus intelligitur, qui aperte quoscūque potest, deglutire non cessat, & quia diu est ex quo hominibus nocet, propter multiplicitatem insidiarum;

magnus vocatur. Rufus vero propter homicidium, quia ille homicida erat, ab initio, ex quo primum hominē interfecit. Per septem autem draconis capita, omnes intelliguntur reges, illi subiectis, qui contra septiformem ecclesiam pugnant.

c Cornua decem, etc. id est, regna diuitiæ quibus principes decalogum legis impugnant.

* AND. Decē porro cornua, decē peccata, decē legib. præceptis cōtraria denotare putamus. Aut mūdani regni diuisione q̄ ipsi tanq̄ seditionib. gaudenti voluptatē parit nō vulgarem.

d Et in capitib. etc. * RYPER. Si decem cornua decem reges sunt, quō non totidem sunt diademata, quot cornua? nonne omnes illi quoque reges quatuor, in quos regnū Alexandri diuisum est, habuerunt diademata? Quō ergo dictum est nō decem sed septem diademata, cum fuerint cornua decem: mirū quia quamuis unius capitio cornua quatuor, vno tantū ex illis aduersus mulierem draco usus est, posteritate s. Seleuci, ex quo originem traxit Antiochus Epiphanes.

e Et cauda. i. deceptiones, quibus celant vitia, ut cauda celantur turpia.

f Stellarū. i. illorū qui illuminant ecclesiā doctrina, non vita.

* AMBR. Per caudam quæ finis est corporis, Antichristus designatur. Tertiāgitur stellarū celi partē cauda draconis traxisse uisa est, q̄ Antichristus multos ex his ab hoīb. electi putabuntur, & qui in ecclesia velut stellæ in cælo scia & intellectu resurgēt decipiet, atq; in perditionis foueam demerget.

* RICH. Cuius cauda tertiā partē stellarū celi trahit, quia diabolus damnandā partē aīarum, et illarū, quæ sicut stellæ celi per conuersionem in alto manere, & aliis per bona opera vñr lucere, dum non ualeat per aperta sequitiam, per occultā fraudulentiam quæ figuratur in cauda, seducit. Quas denique in terram mittit, dum delectationib. terrarum accendit.

* PRIMAS. Cauda prophetæ iniqui sunt, per quos suā inimicus nequitia implet, qui eorū doctrinis inhaerent, in terrā precipitati dñr. Tertiam porro stellarum celi partem illud commemorat omne corpus malorum, siue in angelis quos de celo secum pari ruina detraxit, siue in hominibus quos seduxit. Stellæ autem, quos de bonis diabolus reprobos facit.

* GREGOR. Cælum namque est ecclesia, quæ in hac nocte

vite

Lib. 32. in oral. c. 2.

7 Et in capitib. quæ sunt signa regia. 8 Et cornua decem. i. decem acies in suo exercitu. unde 1. Machab. Acies ordinata ad bellandū uocatur cornu. ubi dī. Bacchides aut erat in dextro cornu, &c. Aliter exponitur ab aliquib. ut per septē capita intelligatur uniuersitas principū sibi subditorū, per decē cornua uniuersitas suorū bellatorū. nā per septenariū uniuersitas aliquādo intelligitur, & totum tēpus septē diebus replicando cōprehenditur, & similiter per denariū, eo quod sequentes numeri sunt replicationes denarij & eius partium, ut dicitur 3. Physic.

9 Et cauda eius. i. exercitus sequens eū. trahebat tertiam partem stellarū. fidelium qui dicuntur stella in scriptura Deu 1. b. Estis hodie sicut stellæ plurimi. Exercitus. n. Cosdroe de Aegypto & Lybia & terra sancta et alijs locis, multos ualde Christianos interfecit, & alios captiuos duxit intantum, ut estimarentur quasi ad tertiam partē Christianorum in terris illis existentium. Consimili modo loquitur Dan. 8. de Antiocho Epiphane, quod detecit de stellis et conculcauit eas. i. de filijs Israel colentibus Deum, quos interfecit in Iudæa et Ierusalem.

* 1 Et

6 Habens capita septem. i. inferiorum demonum uniuersitatē.

8 Et cornua decem. i. uniuersos modos impugnandi naturā humanā, q̄ per septenariū & denariū uniuersitas designatur.

† Et in capitibus eius septem diademata. i. multa quia per spiritus malignos sibi subiectos frequenter debellat plurimos.

9 Et cauda eius, etc. quia magnā partē angelorū traxit secum.

Tom. vj. Dd 3

NICOLAUS DE LYRA.

* principium al. cuius rei communiter caput eius.

1 Et in utero, &c. nam in angustia posita clamabat ad eum, ut cito daret sibi filium, qui liberaret eam ab oppressione infidelium.

2 Et nihil est. Hic consequenter describitur Cosdroe persecutio et secundo ecclesia liberatio, ibi. Et peperit. Circa primum dicit. Et uisum est aliud, &c. i. Cosdroe rex Persarum, qui dicitur in celo militantis ecclesia fore uisus tanquam grauis persecutio ipsius de quo subditur.

3 Et ecce draco: propter astutias eius & dolositate.

4 Magnus. propter potestatis magnitudinem.

5 Rufus. i. reb. propter multi sanguinis effusionē. Quod aut rufus accipitur aliquādo pro rubeo, patet 1. Reg. 16. ubi dī de Dauid, q̄ erat rufus & pulcher alpectu. i. rubicundus secundū expositores. Dī et Cosdroe rufus propter incendium ecclesiarum & locorum sanctorum.

6 Habens capita septem. i. sex reges sibi subditos, & ipse erat septimus, unde postea subditur.

7 Et

MORALITER.

† spiritus sancti, qui ponuntur Gal. 5.

1 Et in utero habens. i. in animo conceptum boni propositi.

† Et cruciatur, ut pariat. per quod significatur intentum desiderium implendi in opere quod concepit in mente.

3 Et ecce draco magnus. i. diabolus superbus & maleficiosus.

A vite p̄tis dum in se innumeras sanctorū vittutes cōtinet, qua si radiantib. desuper tyderib. fulget. Sed draconis caudastellas in terrā deiicit, quia illa Sathana: extremiras peraudaciā asumpri hoīs erecta, quosd im quos in ecclesia velut electos in uenit, obtinendo, reprobos oñdit. Stellas itaq; in terrā de cęlo

cadere, est relicta non multos spe cęlestium illo duce ad ambitum glorię secularis inhiare

* AND. Per hac alterutrū ē duob. significari opinor, vel primū luciferi ē cęlo casū, quo angelos, qui per extremum inuidię motum vna cum ipso a Deo de seuerunt, deorsum traxit, aut post caput illius contritum caudę eiusdem agitationē. Hac enim homines animo instabiles, ex cęlesti sensu & conuersatione deorsum ad terrena abripuit, nominantur hi autē methaphoricos stelle, propter splendorem, quem ex baptisimo sacro hauserunt.

a Stetit ante mulier. Quę patiebatur dolorem, per quod credebatur cito cessuram. Per passionem credebatur diabolo ecclesiā sibi subiugatam.

b Deuoraret. Paratus erat draco ad deuorandum, sed non potuit, quia natus est qui prohibuit.

* AMB. Postumus p mulierē in hoc loco & B. Mariā intelligere, eo qđ ipsa sit mater ecclesię, quia eū peperit qui caput est ecclesię. Draco stetit ante eā ut filiū eius deuoraret, qđ in exordio natiuitatis Christi, eū per Herodem ministrum suū interficere voluit. stat etiam ante mulierem, i. ecclesiam, vt eos quos per baptismum Deo generat, malē suadendo pdat.

* AND. Continuo namque apostata aduersus ecclesiam in armis confistit, illos qui pro tempore in illa regenerantur, in escam suam vertere enixē contendens.

c Et peperit. Carnali generatione Christus de Abraham & Dauid processit. Vel peperit ecclesia filiū, i. fidem Christi in cordibus auditorum.

* RICH. Et mulier in solitudinem fugit, ubi hēt locū a Deo paratū, qđ sancta ecclesia adiuuante grātia, ad spūalē conuersationē, vbi solis diuinis intendat persequente diabolo recedit.

* PRIMAS. Solitudinem ponit huius vite peregrinationem, in

in qua singulari spe beate remunerationis vt passer singularis viuut ecclesia, quę a rege suo potestatem accepit calcandi supra serpentes & scorpiones.

* AND. Qñ diabolus qui in Antichristo efficax erit, aciē per ipsum contra ecclesiam direxerit, tunc illius electi, summaque eiusdem capita ciuilibus tumultib. muldanisque voluptatib. contemptis, in delictum ab omni malitia alienum, viteque consueitudinem omnigenere virtutum elucen

a Id est, diabolus tali potestate confusus. b Non horatōe sed laborans. c Contra ecclesiam.

a terram. Et draco stetit ante mulierem quę erat paritura, vt cum peperisset, filium eius deuoraret. Et peperit filium mascululum qui recturus erat omnes gentes in virgā ferrea. Et

raptus est filius eius ad Deū, & ad thronū eius, & mulier fugit in solitudinem vbi habebat locum paratum a Deo, vt ibi pascat eam diebus mille ducentis sexaginta. Et factum est prælium magnum in cęlo. Michael & Angeli eius prælabantur cum dracone, & draco pugnabat & angeli eius,

a Caro vt diuinitatis. b Aequalitatem Dei. c Vt cum patre iudicet. d Per auxilium huius filii.

a A voluptatib. mundi. b Mentis desertum spreto mundi tumultu, vel in cōditate. c Deserens mundum confortatur a Deo.

a Deus. b Doctrina prædicationis. c Espe aliud auxiliura. a Maiores. b Minores.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

a Id est, aliquem in fide generasset. a Ad peccatum retraheret. b Inflexibili.

que eiusdem capita ciuilibus tumultib. muldanisque voluptatib. contemptis, in delictum ab omni malitia alienum, viteque consueitudinem omnigenere virtutum elucen

tem sese recipient, iuxta Methodii sententiam, ibidemq; impugnantium demonum malignorumque hominum impetus atq; insultus subterfugiet. Probabile fit quoque sensilemeremum eos conseruatueros, qui in montib. spelūcis & cauernis terre, propter apostata & Antichristi insidias p̄fugiēt.

d Dieb. mille. i. toto tempore quo subsistit ecclesia prædicatione Christi tribus annis & dimidio facta.

e Prælabantur. Ecclesiā sustentātes, orando auxilium ferēdo.

* AND. Isthęc p̄tmo diaboli lapsi, quo ex angelico ordine, p̄p̄ superbiam & inuidiam proscriptus est, accōmodari possunt, & rursus secundę eiusdem ruine, quia per dñicam crucem fractus, atque deiectus est, quando nimirū princeps huius mundi a tyrannide quam exercebat depultus est.

* R.V.P. Factum est prælium. Vbi? In cęlo. Per quod significabatur ecclesia, terra longe altior, terrenis hominib. & terram sapientibus longe supertor, cuius est in cęlis conuersatio.

* HAYMO. Non tunc solūmodo factū est prælium, qñ in initio t̄pis diabolus per superbiam, deiectus est ē cęlo, sed & qñ a Dñi passione, eiectus de cordib. fidelium, cepit amplius taxuire contra omnes, & hęc pugna perseuerat vsque ad finem sæculi. Cęlum sancta ecclesia est, in qua fit hoc prælium.

* AMB. Prælium factum est in cęlo, i. propter cęlum, pro salute videlicet omnium fidelium, præliatus est Michael cū dracone, quia Christus prædicando & moriendo, pro salute generis humani præliatus est.

f Et draco pugnabat. * HAYMO. Angeli Michaelis vel draconis dicuntur, illis subditis & ad obediendum missi, non tñ ab eis

habitanter, ibi. 8 Diebus mille, &c. qui faciunt tres annos & dimidium, & infra eod. ca. dicitur de hac muliere, vbi aliter per tempus & tempore & dimidium temporis, id est, per tres annos & dimidium.

Tempus enim sumptum singulariter in scriptura significat unū annum, pluraliter vero absque numero significat duos annos, sicut dictum fuit plenius Dan. 12. Ista tempora simul iuncta septem annos faciunt & tñ durauit bellum inter Persas & Eraclium. 9 Et factum est. Hic consequenter describitur Cosdroe debellatio. & secundo ex hoc gratiarū actio. ibi. Et audiui vocem. Circa primū dicitur. Et factum est prælium. inter Persas & Eraclium. 10 Magnum sintensine, quia multi bellatores orant ex utraque parte. & extensue, quia durauit tempore longo, ut dictum est. 11 Michael & Angeli eius. Quod exponunt aliqui de Michaele archangelo, qui est princeps ecclesie sicut tempore vet. Test. fuit princeps Synagoge, Dan. 10. propter quod eū Angelis suis astabat ad protectionē & directionē Eraclij & exercitus eius, qui pugnabat pro ecclesia. Sed quia per draconem et Angelos eius intelligitur Cosdroe & suus exercitus secundum oēs expositores, conuenientius est ut similiter per Michaelem & Angelos eius intelligatur Eraclius & bellatores eius. Michael. n. interpretatur quis ut Deus. Eraclius. n. in hoc bello pro ecclesia erat Dei vicarius. ex supradictis etiam patet, quod in hoc libro boni & mali homines frequenter nominantur Angeli.

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

Ioan

NICOLAVS DE LYRA.

* Et draco stetit, &c. quia Cosdroe omnibus modis insidiabatur ad interficiendum quemcunque principē Christianum insurgentem ad ecclesiam defendendum. 2 Et peperit filium. Hic consequenter describitur ecclesia liberatio. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundo declaratur quoddam dictum, ibi: Et data sunt. Prima actus in tres, quia primo ponitur imperatoris Eraclij creatio, secundo Cosdroe debellatio, ibi: Et factum est prælium. tertio subditorum oppressio, ibi: Vt terret & mari. Circa primum dicitur: Et peperit filiū. J. Eraclium Catholicum quo Phocam imperauit annis. 30. & cepit imperare anno Domini 113. 3 Malculum. hoc additur ad denotandum, quod erat vir strenuus & armis exercitatus, vt dicitur in legenda exaltationis sanctę crucis. 4 Qui recturus erat omnes quia rexit imperium Romanum, qui rebellantes domauit per gladium.

5 Et raptus est filius eius. i. in protectione Dei positus qui protexit Eraclium contra machinationes & dolos Cosdroe quibus querebat occidere eum. 6 Et mulier fugit. nam ecclesia quę erat in Asia timore Cosdroe transito mari, quod dicitur Brachium sancti Gregorij fugit in Graciam. quę dicitur hic solitudo, quia esset inhabitata, sed dicitur solitudo fugitiui, eo modo loquendi quo fugitiui ad aliam terram dicuntur ibi esse quasi in exilio seu deserto, 7 Vt vbi pascat. Christiani habitantes,

MORALITER.

† 1 Et draco stetit, &c. nam insidiatur cuilibet personę ad impediendum sanctum eius propositum.

† Vt cum peperisset, &c. quia qñ impedire non pōt conceptum animi bonū, quin exeat in opus, nititur illud per vanā gloriā deuorare. 2 Et peperit filium mascululum, &c. s. Christū nam ipse dicit Matt. 12. d. Quicumque fecerit uoluntatem patris mei, hic meus frater & soror & mater est. Qui vero bonū conceptū producit ad effectū, ipse facit uoluntatē Dei patris, & sic est mater Christi

spiritualis ipsum spiritualiter patiēdo. 5 Et raptus est, &c. quia bonum opus per angelos p̄ntatur ad Dñm, similiter Christus corporaliter assumptus est in cęlum. 6 Et mulier fugit. i. extra peccatorū multitudinem. 7 Vt ibi pascat, &c. i. Christi doctrina quā docuit trib. annis & dimidio, qui continent dies 1260. 9 Et factū est prælium, &c. per hoc significatur repressio demonum per Angelos sanctos, ne impugnent bonos homines & deuotos supra id quod possunt. sic dæmones ab eis deiiciuntur, de quā deiectione dominus est laudandus, ideo subditur.

† Et

A eis creati, sicut quidam uaniloqui dixerunt, uel est quonia sub nno rege, in una ciuitate, militare creduntur. Omnes angeli boni dicuntur Angeli Michaelis, quia ad eius societate ptinent. Angeli uero draconis dicuntur omnes quotquot ei consentiunt, Pugnauerunt itaq. Michael & Angeli eius, in celo, hoc est, in ecclesia,

& pugnat draco cum suis demonib, quia quomodo demones semper sunt parati ad impagnandum, ita. & sancti Angeli ad resistendum.

PRIMASIVS. Non hic putandū est ut Angelos Dei in celo autus fuisset impugnare diabolus, cum nec Iob hic posset nisi Deo permittente, ceterare. Sed celum hic manifestius ecclesiam declarauit, ubi contra spiritualium nequitias ab vno quoque fidelium iugiter dimicatur. Ideo aut Michaelē hic cum suis contra diabolū conflagere dicit, quia secundum voluntate p peregrinante ecclesia orando & adiutoriū ministrando, recte intelligitur p ea conflagere. Diabolus aut & Angeli eius intelligendi sunt, qui ei natura & voluntate similes sunt, sed & homines q. m. eorum laqueis irretiti, talium fuerint sectatores.

RVP. Quomodo praelium hoc gestum? quibus aut qualibus armis illa acies utuntur. Et quidē in illa uisione Ioannis armorum materialium quaedam similitudines uideri potuisse non putamus, sed Angeli siue boni, siue mali, cum sint spiritus, corporali armatura non induuntur. Attamen draco ille quod natura non habuit maligna arte sibi assumpsit, sicut genus armorum, quibus bella geruntur inter homines. At uero Michael & Angeli eius econtra prestantes nihil de huiusmodi genere armorum aut habuerunt, aut quaesierunt.

Non ualuerunt. Remouere auxilia angelorum, quia non poterunt ecclesiam ducere in peccatum.

RICH. Non ualuerunt sanctorum Angelorum remouere suffragia, neque locus inuentus est eorum in celo, i. in sancta ecclesia, ut ei uel auferre iustitiam, uel eam possent pertrahere ad culpam, nam & si aliquis de fidelibus ecclesiam, permittente diuina prouidentia, & diabolica suggerente malitia, aliquando ad tempus labatur in culpam, nequaquam tamen in hoc vincit diabolus, sed vincitur, quia predestinatis ad vitam, etiam malum in bonum cooperatur, nec hoc tam sauentis aduersarii uiribus agitur, quam permittentis Dei prouida dispositione, ad resurgens lapsi cautela ordinat, nullatenus ergo diabolus uel angelicus locum amplius habent, quia nequaquam illos expugnare ualent, quia celestia bona uero corde sentiunt. & ad illa consequenda predestinati sunt. ut uel eos plibitu suo in peccatum trahant, uel quando uelut ipso detineant.

RVO. Quid non ualuerunt? nimirum fortioris Michaelis fortitudinem diutius stare, quam foras eijcerentur neque ei reliquus est locus in quo exhiberetur ei diuina & celestis religio.

PRIM. Bipartito corpore diabolus in suis traditur, uicinus autem ab eis dicitur expelli, qui post renunciationem eius, fide Christi percepta, errores ultra non expetunt, aut quando ab omni malorum coniunctione iam separata ecclesia, & futura beatitudine glorificata, diabolo & Angelis eius nullum neque seducendi malos,

malos neque probandi bonos locus amplius tribuetur. **AMB.** Non ualuit diabolus, neque ministri eius uincere Christum, nec Apostolos eius, quia unde putauerunt uincere, uicti sunt: putauerunt namque per mortem se Christum uicisse. sed ex morte eius nomen illius claruit in mundo.

Et proiectus est draco. **AMBROS.** Recte diabolus serpens uocatur siue quod per serpente, primū, hominē deceperit. siue quod ueneno suae malitiae genus humanum perdidit. Diabolus, interpretatur dorsum mēs, Sathanas autem aduersari & contrarius.

ANDREAS. Porro quod nomen hoc Sathanas articulum hoc loco adiunctum habet. id non arguit esse alium sathanam,

alium diabolū, ostendit autem serpente illum antiquum duo nomina sortiri. Aliterum diaboli, quod uirtutes & uirtutum studiosos, & ipsum etiam Deum apud homines calumniatur, si quidem apud Adamū inuidia illum insimulare non dubitauit. Alterū uero sathanā, tanquam pertinax Christi Dñi & seruatorum eius aduersarius. Obseruandū autem casū diaboli post Christi crucē non fuisse localem, ut fuit primus, dicitur tamen post Christum passum cecidisse, quia pristinae illius uires, post illud tempus sunt diminutae & quasi fractae. Igitur ruina illius nihil aliud est, quam malignorum conatuum illius infirmatio, posteaq. semel e caelo dominioq. quod obtinebat, decidit.

AVG. Diabolus & omnes immundi spiritus cum tuo principe de sanctorum cordibus expulsi sunt in terram, id est, in homines qui terrena sapiunt, & totā spem suā in terra constitunt.

Et audiui uocem. Cum ostendisset diabolū in hoc certamine occulto ab ecclesia uictū ab auxilio filii & Angelorum, subiungit exultationes angelorum ipsorum, uel sanctorum animarum de uictoria fratrum, ut laborent uincere qui de uictoria sua Angelos uel sanctas animas audiunt exultare.

AMB. Vox magna de celo, vox est Angelorum pro salute generis humani gaudentium, Deumq. laudantium sicut Dominus dicit in Euangelio, gaudium est Angelis.

AND. Latantur autem angeli de illius eiectione, quia nulla est pars fideli cum infideli.

RVP. Ergo ne antequam ille proijceretur in terram non erat salus, & non erat uirtus? non erat regnum, non erat potestas Dei nostri & Christi eius? non utiq. salus erat, sed perditio & mors: non erat uirtus sed infirmitas, non erat in hominibus regnum Dei nostri, sed regnum peccati & mortis, non erat potestas Christi, sed principis tenebrae.

Accusabat illos ante. Officium diaboli est recusare, id est, per peccatum accusabiles reddere.

RVP. Quare autem uel unde ille sathanas accusator fratrum dici debet, quia uidelicet tenebat chyrographum decreti aduersum nos, in quo peccatum Adae scriptum erat, cuius nos recitatione semper accusabat, confidens ac iactabundus, quod illo chyrographo teste, genus humanum esset possessio sua. Verū ubi proiectus est, ibi chyrographum illud perdidit.

AMBRO. Accusantur noxij homines apud iudices cum eo

NICOLAUS DE LYRA.
1 Et non ualuerunt. s. Cosdroe & uiri eius, sed pluries debellati fuerunt.
2 Neque locus, & c. i. in ecclesia, nam Eraclius persequens Cosdroe, fugauit eum de Aethiopia & Lybia & terra sancta in quibus agebat ecclesia, & compulsi eum turpiter redire in terram suam iō subditur.
3 Et proiectus est, & c. tamen quia ipsemet Cosdroe erat antiquus & tate, propter quod postea satis cito tradidit regnum filio suo, ut postea dicitur.
4 Qui uocatur diabolus, & c. pra nimia eius nequitia, sicut de homine nequam dicitur communiter, quod est unus diabolus uel sathanas.
5 Qui seducit, & c. nam ab illis quos subiebat faciebat sicut Deum adorari: propter quod dicitur in legenda exaltationis sanctae crucis: Fecerat turrem argenteam, in qua interlucentibus gemmis thronum extruxerat aureum, ibi solis quadrigam & lunae & stellarum imaginem

collocauerat atque per oculos fistulas atque meatus adduxerat, ut quasi si Deus pluiam de super infundere uideretur, per hoc autem quod dicitur uniuersum orbem, non est intelligendum, quod ipse sibi totum orbem subiecerit, sed est locutio hyperbolica, ad designandum quod magnam partem orbis sibi subiecit & dicto modo seduxit, sicut communiter dicitur, tota ciuitas currit ad tale spectaculum, licet maior pars remaneat.
6 Et proiectus est, & c. quia cum exercituum suo copulsus fuit in terram suam refugere.
7 Et audiui uocem. Hic consequenter ponitur gratiarum actio a filiis ecclesiae pro Cosdroe deiectione, cum dicitur. Et audiui uocem magnam, ad gratiarum actionem.
8 In caelo. id est, ecclesia militante.
9 Nunc facta est, & c. quia fideles potuerunt Christol bere seruire liberati a Cosdroe oppressione.
10 Quia proiectus est, & c. fratrum nostrorum. Id est, Christianorum quos.

MORALITER.
7 Et audiui uocem magnam de caelo dicentem, & c. Id est, in ecclesia

sua triumphante & militante. Et de malis hominibus, quae subiciuntur demonibus, subditur.

rum scelera eis manifestantur. In conspectu vero Dei, q non solum facta, sed & cogitata considerat, quo diabolus aliquem accusare potest. Sed accusatur in conspectu Dei, cum peccam, accusat & diabolus, cum in peccatis male suadendo deicit.

* HAYMO. Accusatio diaboli nihil aliud est, nisi ad malum precipitatio. Tunc enim accusat, quando dignos accusatione reddit, non loquendo exterius sed odiendo interius.

a Die ac nocte. Vel in prosperis delectando, vel in aduersis contristando.

* GREGO. In die ac nocte accusare non cessat, quia modo nos in prosperis, modo in aduersis accutabiles ostendere contendit. In die enim accutat cum prosperis nos male ut insinuat, in nocte accusat, cum in aduersis nos non habere patientiam demonstrat.

b Descendit diabolus. De caelo, vel de minoribus sanctis, in quibus iam non habet locum tentatio.

* RICH. Terra illos significat malos qui in vno aliquo vitio pertinaciter stant, mare vero eos qui per diuersorum amaritudinem vitiorum fluxerunt. Ad quos utroque diabolus descendit, quia in ipsis dominandi potestatem accepit.

* AND. Vt illis annuntiantur, qui inhabitant terram & mare, hoc est, illis qui non conuersantur in caelo, sed in terrarum defixum habent.

* AMB. Vel. Possamus per terram Iudaeos, & mare Gentes & Paganos intelligere. Vt igitur Iudaeis, ceterisque gentibus incredulis: quia propter iram quam habet diabolus eo quod maximam multitudinem amiserit, tam atrociter reprobis dominatur, & in tantis flagitiis deicit, ut nullo modo digni sint, quatenus ad vite vias reuertantur. Dicit et diabolus scire, quia modicum tempus habeat, qui quanto appropinquare cernit diei iudicii, tanto callidior efficitur ad decipiendos homines.

* GREG. Vnde & extrema mundi atrocius tentaturus aggreditur, quia tanto fit feruentior ad sequitiam, quanto se sentit vicinior ad poenam.

c Sciens quod modicum tempus habeat. Quia videt multos sibi subtrahi, & in locum substituit.

NICOLAVS DE LYRA.

* quos faciebat accusabiles coram Deo ad malum eos impellendo, cogens eos ad latruncium sibi impendendum, ut dictum est,

1 Et ipsi vicerunt, &c. Istud non refertur ad eosdem Christianos in numero sed ad illos qui non acquiescebant ei magis eligentes mori. Et sic erant viatores per palmam martyrii ideo subditur.

2 Et non dilexerunt id est, vitam suam corporalem simile habetur, Ps 77. d. Cum occideret eos, querebant eum. non enim de eisdem numero potest intelligi, quod essent occisi, & querebant. cum poenitentes, cum poenitentia non sit post mortem, sed de alijs eiusdem populi.

3 Propterea letamini. de martyrum glorificatione, & de Cosdroe deiectione. 4 Vt terra. Hic consequenter describitur subditorum Cosdroe oppressio, qui compulsus redire ad terram suam fuit valde iratus, & cepit gravare subditos suos per exactiones & extorsiones multiplices, ad multiplicandum sibi bellatores ut regnum suum posset defendere ab Eraclio imperatore, & hoc est quod dicitur. Vt terre & mari. quia non solum dominabatur in arida, sed etiam in pluribus insulis maris, & quia de mercimonijs per mare portatis augmentavit exactiones & pedagia. 5 Quia descendit, &c. id est, Cosdroe fugatus, qui nominatur diabolus in parte procedenti, sicut visum est.

6 Sciens quod modicum erat enim iam senex & sic non habebat tempus vita in quo se posset de Eraclio vindicare, propter quod tradit regnum filio suo.

MORALITER.

† Vt terra & mari. id est, cupidis bonorum terrestrium & de meris in aquis carnalium uoluptatum.

† Persecutus est mulierem, &c. quia nititur patientes bonum conceptum quantum potest perturbare.

d Et postquam vidit. Cum vidit diabolus se per occultam fraudem non posse proficere, aperta tribulatione aggreditur expugnare. e Et data sunt mulier, &c. Quae etiam contra apertam tribulationem habet auxilium ab eodem filio a quo habebat contra occultam impugnationem.

a Continue. b Liberum arbitrium apponentes. c Id est, suggestionem eius. d Quae imitantur.

a die ac nocte. Et ipsi vicerunt illum propter sanguinem agni,

a Quia non tacent ubi necesse est. b Id est, sicut quam testatus est Christus. c Id est, non sic fouerunt carnem suam, ut autem perirent.

& propter verbum testimonii sui, & non dilexerunt animas

a Angeli, vel sancti. b In maioribus habitant minores laici, vel omnes in angelis.

suas usque ad mortem. Propterea letamini celi, & qui habitatis

a Id est, in vitijs fluentibus. & in eodem vicio stabilitibus. b Occidendum.

b in eis. Vt terre & mari, quia descendit diabolus ad vos habens

a Vnde feruentis, gressu et it.

iram magnam, sciens, quod modicum tempus habeat. Et

d postquam vidit draco, quod proiectus esset in terram, persecutus

est mulierem quae peperit masculum. Et datae sunt mulieri

a Duo testamenta, vel duae dilectiones, vel duae vite.

f alae duae aquilae magnae, ut volaret in desertum, in locum suum

Id est, per tres annos & dimidium.

a A praesenti impugnatione.

g ubi aliter per tempus & tempora & dimidium temporis a facie

Et quamuis ita parata esset.

a Ex inspiratione.

b Quia ad eam non attingit.

serpentis. Et misit serpens ex ore suo post mulierem a-

a Tribulationem inundantem.

b In peccatum.

quam tanquam flumen, ut eam faceret trahi a flumine.

uolare, viso tamen eminens cibo, indigentia naturali subacta, mox ad ima descendit, sicut ecclesia, cum ea quae sursum sunt mente petat, infirmitate tamen corporis aggrauata, necessitate subiacet indigentiae corporalis.

g Per tempus & tempora. &c. Si accipitur illius ecclesiae status quae erit tempore Antichristi, dicitur aliter per tempus & tempora & dimidium. pro predicatione Eliae & Enoch, Si generalis Ecclesiae accipiat, dicitur per tempus & dimidium quia Christi predicatione pascitur ecclesia quotidie.

h Et misit serpens, &c. * RICHARD. Videns diabolus sanctam ecclesiam ad spiritualis vitae latibula recessisse, & ad sui nominis praedicatorum documenta, & Angelorum habere auxilia, & se deiecit a caelo in electis dominandi ins amittebat & se in terram proiectum in in eo quod non nisi sola per damnatorum sibi remanebat, in maiorem persecutionem aduersus eam exarsit, & totum flumen vitiorum post eam misit, & illam mergere tetrauit.

* AMB. Flumen aquae, desideria sunt carnalia. Videns autem diabolus ecclesiam non posse deici persecutionibus, sed potius crescere & roborari, multitudinem desideriorum carnalium ei immittere voluit, quibus decepta ad mala opera traheretur.

AN-

7 Et postquam vidit. Licet enim ante persecutus fuisset ecclesiam maxime extra terram suam, tamen tunc cepit gravamen eius augmentare in terra sua, in qua habitabant multi Christiani eius tributarii, quos cepit non solum in rebus, sed etiam in personis grauius persequi. sicut Sennacherib fugiens de Iudaea propter percussorem exercitus sui tempore regis Ezechiae, cepit grauius affligere Iudaeos habitantes in terra quam ante, ut habetur, Job. 1.

8 Et datae sunt. Hic declarat quoddam superius dictum, scilicet qualiter mulier amicta sole fugit in solitudinem, nam hoc sunt per auxilium Eraclij, ideo dicitur. Et datae sunt mulieri, &c. Aquila vero signum est imperij Romani, ideo per ipsam intelligitur Eraclius, Alae vero eius sunt acies sui exercitus, vnae & ala vna significatione est acies militaris. Et dicitur hic duae, propter metaphoram seruandam. nam avis non volat vnica ala, sed duabus. Dicitur autem exercitus Eraclij misisse ecclesiam sub rege Persidis commemorantem, quia Eraclius misit milites ex parte Graeciae ad recipiendum Christianos fugientes de Perside. Vel quia regnum Persidis sic sustineri inuadebat in extremitatibus suis, quod Cosdroe bellatores erant ibi totaliter occupati, & Christiani de Perside facilius poterunt in Graeciam transire, vel utroque modo. 9 Vbi aliter per tempus, &c. id est, per tres annos & dimidium, ut dictum est supra.

10 Et misit serpens. gentem multam sicut quod dicitur inf. 17. d. Aquae multi & populi multi ad interficiendum Christianos fugientes.

* Et

8 Et datae sunt mulier alae duae, quae sunt amor Dei & proximi, per quas euolat a facie diaboli.

10 Et misit serpens ex ore suo, &c. quia diabolus fugientibus ab eo mouet persecutionem temporalem, ut per impatientiam eos frangat.

* Et aperuit

Lib. 2. moral. c. 9.

Li 32. moral. c. 19.

* AND. Draco ex ore suo aquam instar fluminis, a tergo mulieris eructavit, hoc est, ingentem impiorum virorum aut malignorum demonum, aut infestaram tentationum multitudinem aduersus illam armarit, quo hac ratione ea si queat, in servitum redigit. * HAYMO. Post mulierem in desertum volantem serpens ex ore suo flumen emisit, quia maxime post aduentum filii Dei, & postquam ecclesia celestia petuit, infidelium multitudinem diabolus in necem sanctorum committit.

B * RVP. Aliter. Aqua instar fluminis ex ore draconis corruptio est scripturarum. nota autem, quod non dixit, misit ex ore suo flumen, sed aquam tanquam flumen. Aqua denique quam serpens ille de ore suo mittit, similitudinem fluminis habere potest, sed vere flumen esse non potest. nam flumen verum sancta scriptura, veraque doctrina Catholica est, quam ecclesia, quae est mulier ista, mittere consuevit de fonte veritatis. Serpens autem de ore suo, aquas puridas doctrinae nequam emittit, & quia de scripturis eidem usurpat, vere flumen videri vult.

* AVG. Aqua emissa de ore draconis, exercitum persecutorum significat, absorpta aqua, de persecutoribus facta vindicta. a Et adiuuit terra. i. Christus ecclesiae suae dedit vires patiendi. b Et aperuit. i. preparauit, & idoneam se fecit, ut reciperet quod sibi inferrent ad similitudinem os aperientis, quod in passione sua fecit, in quo suis exemplum patiendi se poposuit. c Absorbuit. i. omnes poenas in se destruxit, factus immortalis & impassibilis, quod idem facit in suis.

* RICH. Terra mulierem contra flumen adiuuat, quia perfectorum & in fide stabilium collectio contra tentationem diabolicam fideles ecclesiae persequentem, vniuersim orat, & quasi ore absorbet flumen, dum orando vincit tentationem. * AVG. Terram sanctam dicit, i. sanctos quoties. n. persecutiones ecclesiae irrogantur, sanctae terrae precibus omnium sanctorum orationibus, aut amouentur, aut temperantur.

* AMB. Possumus per terram Christum intelligere. Adiuuitque terra mulierem, i. Christum ecclesiam, & aperuit os suum, id est, sinum misericordiae suae aperuit, flumenque vitiorum eius potestas funditus extinxit. d Iratus est, &c. i. quia licet non possit deuincere, non tamen desistit inuidere, & locum inuadendi quaerere.

* AMB.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et adiuuit. i. habitatores Graeciae, vel milites Eracli non praedicto.
2 Et absorbuit, quia tunc gens a Cosdroe missa, fuit debellata.
3 Et iratus est. i. contra Catholicam plebem.
4 Et abiit, &c. i. cum illis Christianis qui non potuerunt fugere cum alijs, vel cum Eraclio & eius exercitu, ne intrarent regnum Persidis.

MORALITER.

†† Et aperuit. hoc est V. Maria de qua dicit Isa. 65. Aperiatur terra & germinet saluatorem. ipsa namque sibi deuotos adiuuat contra demonem. Bernardus super missus est. in periculis, in

CAP. XIII.

¶ Vidi, &c. Bestia vel spiritualiter Antichristus, vel generaliter tota collectio malorum, uel integer Antichristus caput & corpus.

* AND. Quidam per hanc bestiam accipiunt virtutem quamdam viribus & nequitia Sathana inferiorem, ceteris autem demonibus, utroque genere eminentiorem. At Sanctus Methodius & Hippolytus & alii veteris, de ipso Antichristo praesentem locum interpretati sunt, ut qui ex turbulento, plurimumque vndoso uita huius maris regressurus sit.

* AMB. Hae bestia Antichristum significat. De mari autem visa

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

¶ Vidi, &c. Descripta persecutione ecclesiae sub Cosdroe, hic idem describitur sub eius filio sibi succedente. & diuiditur in tres partes, quia

MORALITER.

1 Et vidi de mari bestiam ascendentem habentem capita, &c. Hic ad

* AMB. Reliqui de semine, ecclesiae electi sunt qui in flumine mundi nascituri sunt.

* RICH. Quanto diabolus vincitur, quanto magis irascitur, & tanto deterius nocere conatur, & dum electos superare minime valet, infideles ad persecutionem commouet.

* HAYMO. Fecit quidem prelium draco cum his qui fuerunt ante Domini aduentum, sed amplius post aduentum filii Dei coepit seuire cum reliquis qui erant de semine mulieris, i. cum apostolis & martyribus quos neci tradidit.

* PRIMAS. Videtur non posse continuari persecutionem, neque ad effectum noxia vota perducere, quibus ecclesiam Christi de mundo posse auferri putabat uel aestabat, scilicet domini corporis trophaeo in caelestibus praesentem, & in terrestribus dominari atque inferis imperantem. hoc inquam videns bellum quidem cum reliquis de semine ecclesiae per singulas generationes indefinenter molitur ingerere, quod se iam nouit de mundo eradere omnino non posse, quia portae inferni non praevalent aduersus eam.

e Et stetit. Non tamen omnes illos vicit minores, sed tamen super arenam. i. in fructuosos moram fecit, in quibus apparent signa vestigij.

* RICH. Quid conuenientius per arenam maris intelligimus, quam gentilitatem ab omnibus diuinae cogitationis & boni operis fructibus infecundam, & diuersorum idolorum cultibus & vitiis amantudinibus agitatam, quae bene arena dicitur, quia sterilis in bono, maris, quia instabilis & amara in malo.

* AMBR. Per arenam maris, multitudines reproborum, qui eo tempore futuri sunt designantur.

* HAYM. Notandum autem quod idem draco non super petram, sed super arenam stetit, cunctis. n. liquet quia serpens in petra vestigium habere non valet. In arena vero, quaeque loca tetigerit, in eis signa sui corporis relinquit. In petra non stat draco, quia in cordibus sanctorum quae uoluptates nulle emollit, locum diabolus nullum inuenit. Et in arena greisum figit, quia mentes quas humor concupiscentiae carnalis emollit, inhabitat. hinc Iob dicitur: sub umbrado dormit in secreto calami, &c. quae ergo dominus in locis humentibus dormire perhibent, hunc Iohannes super arenam stare affirmat.

* RVP. Cum super arenam ruina contingere soleat, hic autem super arenam stetit dicitur, quid per hoc innuitur, nisi temporis illius difficultas & tribulationi nimietas.

ideo subditur.

5 Et stetit. Per mare quod est congregatio aquarum intelligitur Cosdroe regnum quod erat valde populosum, aquae enim multa populi multum. Per arenam quae est in litore maris, intelligitur extremitas regni Persidis, in qua stetit exercitus Cosdroe, ne Eraclius cum suo exercitu posset transire.

angustus, & in rebus dubis respice stella in innoca Mariam.

4 Et abiit, &c. quia quando diabolus ab vno sancto deuincitur vadit ad alium impugnandum. 5 Et stetit, per quam significatur steriles in bono super quos stat tanquam in proprio loco.

CAP. XIII.

¶ Vidi de mari bestiam

¶ Vidi de mari bestiam

¶ Vidi de mari bestiam. i. filium Cosdroe bestialiter uiuentem. 1 Et vidi, &c. i. de regno Persidis ratione praedicta. 2 Bestiam. i. filium Cosdroe bestialiter uiuentem.

quia primo describitur successio regni. secundo processus praedicti. ubi. Et uidi. Tertio terminus belli Persarum & Eraclij. ubi. Si qui habet aurem. Circum primum dicit Iohannes.

1 Et vidi, &c. i. de regno Persidis ratione praedicta. 2 Bestiam. i. filium Cosdroe bestialiter uiuentem.

literam describitur persecutio ecclesiae sub filio Cosdroe, qui capitulo praecedenti uocatus est draco, ideo per eius filium signi-

Matt 16.

F

* 1 Ascen-

A a Capita. Ad hoc vt ut bene possit istos vincere, talem familiam sibi instituit.

* AMB. Draco similiter superius septē capita habuisse dictus est, & in captib. septem diademata, per quæ oēs reprobos quibus diabolus ad decipiendū genus humanū vltus est, diximus fuisse designatos, Hec autē bestia nō in capitib. sed in decē cornib. decē diademata habuisse describitur. Idcoq; per decē cornua gētes quas sibi Antichristus subiugaturus est, designatur,

B septē uero capita, septē principalia uitia.

* AND. Per decē cornua totidē diadematis exornata, & septē capita, familiaritatem illam intelligi uolunt, quæ inter ipsum & diabolum intercedet, regniq; terreni indecem partes sectiones, & regnum præterea septenarium mundi huius cursui conformatum, septem quidem dierū spatio dimensum, & in septem rursum successiones distributum.

* HAYM. Per septem capita, omnes reges intelliguntur, per decem cornua omnia regna, multas. n. potestates huius seculi habebit sibi subditas, quib. & honorem dabit, & mundi regna domino permittente.

b Nomina blasphemie. Variis hæresib. erat plena, vel uariis simulationibus occultans uita.

* AMB. Blasphemia Antichristi plura nomina habebit, quia multis modis Christum blasphemabit.

* AND. Nomina autē blasphemia in capitib. hoc est, in satellitibus & ministris illius comperiuntur quam plurima. nam quotquot iam inde ab initio tyranni vsq; ad Constanti magni imperium extiterunt, omnes certatim blasphemauerunt.

* RICH. Sunt nomina blasphemie, quia gentium principes Christum blasphemauerunt negantes eum Deum & dicentes eum fuisse magnum.

* RVP. Super capita bestie, noīa blasphemie, quia singula regna regib. suis nomen, quod est Deus, adscripserunt, uel ipsi reges ultro præripuerunt, quod nimitum est blasphemare.

c Et bestia, &c. * AMB. Per pardum qui fertur diuersos colores

res habere, hypocrisis Antichristi designatur. Qui cū sit futurus homo nequissimus, uariis uirtutib. se decolorabit, vt facilius stultos quosq; decipiat. Per vltum uero, qui callidissimū est animal, eius astutia ad decipiēdos homines demonstrari potest. Per leonem nihilominus eius crudelitas, ad dilacerandum populum Dei designatur.

^a Quod principium, uel alios malos se extollentem. ^b i. principes. ^c Vniuersos malos. ^d i. eos per quos principes impugnant decalogum. ^e Quia dicunt Christum non Deum, sed magum fuisse. ^f Mistā a principibus. ^g Quia de ueritate & fæcitate. ^h Aliud per quod nocent. ⁱ Faciendi miracula. ^k Seducendi multos. ^l Fingentem se tanquam mortuum.

ascendentē habētē capita septem & cornua decē, & super

cornua eius decem diademata, & super capita eius noīa

blasphemia. Et bestia quam uidi similis erat pardo, & pe

des eius sicut pedes vrsi, & os eius sicut os leonis. Et

dedit illi draco virtutem suam, & potestatem ma-

gnam. Et uidi unum de capitibus suis quasi occisum

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11

* AVG. Pardo propter uarietate gentiū similitudine, Vrsus propter malitiam & uersaniam, leoni pp uirtutē corporis, & linguæ superbiam. Et quia tñibus Antichristi cū uarietate gentiū & populorū regnū illius erit cōmixtū pedes tanquā vrsi, duces eius, os eius, insilio eius. * AND. Vcl. Per pardū Græcorū, p̄sum Per. fariū per leonē Babylo-

niorū regnū denotatur, q̄ oīa unus obtinebit Antichristus. * HAYM. Pardus, bestia est sauisissima ipariētissima, atque uarietatis discolor cutis. Vrsus rapacissima est, primū pedib. cōculcat & cominuit, & sic oīa deuorat, leo uero rugitu terrore oīb. bestiis immitit, & cū sit fortissimus bestiarū, atq; ad nullius audet occursū, tñ insidēdo sibi p̄dā p̄cipit. Tales utiq; sūt hæretici, pagani, & ceteri, qui ad corpus Antichristi pertinet. Et dedit illi. * AND. Spiritalis draco est Sathanas, qui suam signis & mendacibus prodigiis potestatem impertietur Antichristo, idque ad intabilium hominum ruinam & interfectionem.

* AMB. Virtutem suam diabolus quæ tota mala est, Antichristo dabit, quia in illo habitabit, & per eum quidquid nequiritia diaboli potest excogitare, operabitur. Sed quomodo diabolus potestatem Antichristo dabit, cum non sit potestas, nisi a Deo? Deus dabit Antichristo potestatem, sed ipsum in tāto permutabitur in malum, ut tota diabolica esse credatur, & sit. * HAYM. Sicut in Christo plenitudo diuinitatis requiescit, ita in illo plenitudo nequiritie. Et sicut Christus per uirtutem uerbi, omnia sua facit opera, ita & ille perditus, per diaboli potestatem qui in eo habitat omnia opera sua faciet. e Quasi occisum. Simulabit se Antichristus mortuum, & per triduum latens, post apparebit dicens se suscitatum.

AND.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ascendentem. regni Persidis potestatem.
- 2 Habentem, &c. exponatur sicut precedenti capitulo de patre suo.
- 3 Et super, &c. quia capitanei suarum acierum impendit quasi honorem regium, ut fortius decertarent contra Eraclium.
- 4 Et super capita. quia dicti capitanei prorumpēbant in blasphemiam Christi, sicut & principes eorum, ut habetur parte seq.
- 5 Et bestia, &c. propter uarietatem uirtutum, in quib. obstinatus erat secundum illud Iere. 13. d. Si potest Aethiops mutare pellem suā & pardus uarietates coloris sui, & uos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.
- 6 Et pedes eius. habentes plantas magnas ad calcandum, sic iste anhelabat ad calcandum ecclesiam.
- 7 Et os eius. propter crudelitatem.
- 8 Et dedit illi. quia Cosdroe pater eius tradidit illi regnum suum sedens in turre sua argentea, ut dicitur in legenda exaltationis sancte crucis.
- 9 Et potestatem. i. exercitum sortem ad pugnandū contra Eraclium.
- 10 Et uidi, &c. Hic consequenter describitur processus praelij. Circa quod sciendum, quod expositores aliqui dicunt hic, quod exercitus Eraclij, & exercitus filij Cosdroe occurrerunt sibi extra Dazubium, & ex consensu utriusque, partis Eraclius & Cosdroe filius spugnauerunt ad singulare certamen, t̄ali pacto quod uictus subiret uictori cū toto populo suo. Eraclius autem uictor extitit, & sic filius Cosdroe cum toto suo populo ei

ei se submitit. & secundum hoc dicit Io. Et uidi unū, &c. i. primum & principale caput. Vnum. n. in scriptura sacra aliquando ponitur pro primo, Gen. 1. a. Et factum est uespere & mane dies unus. i. primus. & istud caput unum fuit filius Cosdroe. qui fuit unum de septem capitibus bestie, sicut prædictum est capitulo precedenti, de patre eius Cosdroe. Quasi occisum, &c. i. deuictum et subiectum Eraclio. Et quia per hoc non fuit mortuus simpliciter, ideo non dicitur occisum absolute, sed quasi occisum. Et plaga mortis, &c. quia postea rebellauit Eraclio. & sic curatus fuit ab eius subiectione. Sed illud quod sequitur. Et adorauerunt eum, &c. q. d. nullus, nō concordat cum dicta expositione. quod. n. deuictus ab Eraclio rebellaret, non est argumentum quod esset inuincibilis, sed magis ad oppositum, sicut ipse iam fuerat deuictus ab Eraclio, & pater eius pluries debellatus. Item quia quod isti expositores dicunt, quod hæc rebellio fuit post recessum Eraclij de Perside, interfecto Cosdroe & reportato uexillo crucis dominice, hic autem dicitur. Et admirata est, &c. propter eius curationem. Et adorauerunt draconem. per quem intelligitur Cosdroe. non. n. adorauerunt eum post mortem suā sed ante, ut dictum est, sup. Propter quod aliter exponitur hæc litera de uulneratione lethali filij Cosdroe in uno conflictu contra spem humanam fuit saris cito curatus, propter quod gentes sibi subiecit & crediderunt in eo esse aliquid numinis, cuius uirtute fuerat sic sanatus, sicut & patrem suum adouerant, ut dictum est. secundum hoc dicitur. Et uidi unum, &c. i. filium Cosdroe ratione iam dicta.

11 Quasi occisum, &c. i. lethaliter uulneratum, Et potest. Aethiops pellem suam, & pardus uarietates coloris sui, & uos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. 6 Et pedes eius, &c. q. sunt lati ad calcandum, sic tyrannus studet calcare populum. 7 Et os eius, &c. quia querit deuorare bona aliorum. 8 Et dedit illi, &c. quia tales diabolus adiuuat ad perficiendum malitiam suam. 10 Et uidi, &c. Quia propter infirmitatem uel aliud malum superueniens tyrannus territus aliquando incipit emendationem, sed illo malo transeunte reuertitur ad pristinam nequitiam uel maiorem.

MORALITER.

- † significatur tyrannus qui est diaboli filius per eius imitatio nem. Et dicitur hic bestia habens septem capita, per quæ significatur septem uitia capitalia.
- † Et cornua decem. uniuersos modos impugnandi bonos.
- 3 Et super, &c. i. omnem spem subiiciendi sibi iustitiam.
- 4 Et super capita, &c. quia semper paratus est Deum, & eius membra blasphemare.
- 5 Et bestia, &c. quia confirmatus est in malo. Iere. 13. d. Si mutare

A * ANDREAS. Caput quod hic veluti iugulatum in mediū proponitur alterutrum innuit, nimirum aut vnum aliquē è principib. ab Antichristo occisū, prestigiis eiusdē imposturis q; actum, denuo excitatum apparuisse. Qua arte cum Simō magus familiariter vteretur, ab apostolorum coryphæo est reprehensus. Aut certe Romanorum regnum diuisione illa in decem partes interfectionem quodammodo passum, ad monarchiæ formam (cuiusmodi Augusti Cæsaris ætate exstabat) ab Antichristo redactum, rursus conualuisse, & quasi in integrum restitutum denuo visum esse.

B * AMBROS. Per caput quod non occisum, sed quasi occisum visum est blasphemia intelligitur. Blasphemia ergo quasi occisa est modo, quia quamuis sint multi, qui multas blasphemias mente concipiant, malum quod mente conceperint, non audent proferre. Hoc igitur caput, temporibus Antichristi mortuum videbitur, sed à diabolo in Antichristum resuscitabitur, quem ad blasphemandum Christum in tantum accendit, vt blasphematores omnes in suis blasphemias antecedit.

* AVGV. Quod dicit quasi occisum, Hæretici sunt qui simulant se confiteri Christum, & dum non sic credunt, vt fides Catholica habet, blasphemant, cum eum & occisum prædicent, & resurrexisse, quia ipse sathanas transfiguratus in angelum lucis.

* HAYMO. Tanta temeritas erit in illo damnato homine, vt ad deludendos animos paruulorum, imitatione veri capitis Christi, occisum se dicat, & resurrexisse post mortem: ideoque ne forte veritas, sed illusio putetur, nequaquam affirmādo dicitur, occisum, sed, quasi occisum.

a Et plaga mortis. Arte magica ascendet in area ferentibus eum demonibus, & sic curabitur, plaga mortis. **c** quia prius mortuus credebatur, post viuens reputabitur.

b Et admirata est, &c. * ANDR. Miracula q̄ Antichristus prestigiis suis operabitur, ad diabolum qui per ipsum & in ipso erit efficax, referri debet. Per ipsum enim draco imposturas suas exercens publice adorabitur.

* AMBB. Per terram peccatores homines designantur sed quomodo diabolum adorabunt, quem non videbunt? Sed adorabunt Antichristum, & in Antichristo diabolum.

* HAYMO. aperte demonstratur quid sit admirari vniuersā terrā post bestiam, i. reprobos & terrena sapientes. In eo itaque draconem adorauerunt, quod bestiam, i. Antichristum, nō. solū diuitiis & potentibus, verum etiā electorū signis & virtutibus

bus fultum: Christum esse putauerunt. * RUPER. Hic illa generatio maxime culpatur, que talem illū hoīem susceptura est. In hoc culpatur, quia nisi terra essent, si quid eorū q̄ sursum sunt saperēt, nō admirarent eius altitudinem, terrenā gloriam, q̄ verus Christus nihili pedit.

c Et data est ei, &c. * ANDREAS. Triennii spatio cum anni dimidio Deus sine illū conuictis, verbisque blasphemis, celestis nomen impetere, sanctorumque affligere.

* HAYMO. In tribus annis & dimidio, quadraginta duo menses sunt, atque idcirco specialiter in his mensibus, vltimum tempus, & persecutio: Antichristi significatur. Generaliter autem omne tempus huius seculi, à domini prædicatione vsque ad seculi finem.

* AMBROSIVS. Sicut mihi videtur, in tribus annis & dimidio, tempus persecutionis tantummodo comprehenditur, in quo per se, & per discipulos suos, & per ostensionem signorum mirabilium totus laborabit: vt culturam Deitatis omnes sibi impendant.

* PRIM. His mensibus tres anni cum dimidio adimpletur, quibus superius quidem præsentis, nunc autem specialiter nouissima persecutionis prænuñciatur asperitas.

d Et aperuit os suum. In tantam fiduciam prorupit, vt quod occulte ante, iam tunc publice audeat blasphemare.

* AMB. Blasphemabit nomen Dei, dicens Christū non esse Deum: blasphemabit ecclesiam Dei, dicens, nihil prodesse Christianam religionem fidelibus, sed interitum magis afferre quam salutē. Blasphemabit & eos qui in cælo habitāt, i. martyres & cæteros sanctos dicens, nihil prodesse cuiquam falsumque esse quicquid de eis à fidelibus asseritur.

* HAYMO. Ipse qui nunc aperit ora reprobōrū ad blasphemandum Deum vel Dei seruū, ipse tūc aperiet os corporaliter, cum in illo damnato homine habitare inceperit.

* AVG. Hic manifestum illos significari qui de ecclesia recesserunt Catholica, vt qui ante occulte intra ecclesiam quasi fidem rectam tenece videbantur, in persecutione aperto ore in Deum proferant blasphemiam.

e Et taber. i. oēm institutionē eius per q̄ laudabilis apparet. **f** Quorum, etc. * AMB. Liber vitę prædestinatio est Dei omnipotentis. Reprobi non sunt scripti in libro vitę, quia non sūt prædestinati ad vitam æternam.

* RUPER. In libro vitę, id est, in cælo. Vbi ergo scripta sunt nomina eorum qui eum adorabunt, in terra.

g Sic medietas illius temporis ascribitur Cosdroe, & alia medietas filio eius.

8 Et datum est illi. quia sanctum Anastasium cum 70. monachis & multis aliis, interfecit.

9 Et data est, &c. quia multę gentes & diuersarum linguarum erant sub potestate sua & est hic hyperbolica locutio, accipiendo omnem populum & gentem pro multo populo & gente sicut frequenter fit in scriptura, & in communi modo loquendi, sicut dicitur, tota ciuitas est in tali festo, ad denotandum, quod sunt ibi multi de ciuitate, & similiter quod subditur. Et adorauerunt eam omnes, &c.

10 Quorum non sunt, &c. i. in libro prædestinationis diuinę, quid dicitur liber vitę agni, ratione deitatis, & etiam ratione humanitatis, in quantum omnes prædestinati saluantur in fide mediatoris.

* I Qui

ideo facere menses, id est, defectus est deficere: tyrannus autem deficit in obseruantia decalogi & euangelii, & duplicis dilectionis præcepti, quod significatur per menses 42. nam quadraginta sunt quater decem, & sic significat decalogum & euangelium quadrupliciter descriptum, & per duos superadditos duplex charitatis præceptum.

9 Et data est illi, &c. id est, super multos bonos & est hic hyperbolica locutio.

* 2 Si

ideo

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et plaga mortis. inopinabiliter.
- 2 Et admirata est, &c. propter talem curationem.
- 3 Et adorauerunt draconem. i. Cosdroe quia dedit potestatem bestie tradendo regnum filio suo.
- 4 Et adorauerunt bestiam. i. filium Cosdroe credentes in eo aliquid nominis esse.
- 5. Dicentes, &c. q. d. nullus. quia si in prelio vulneraretur, curabitur sicut prius.
- 6 Et datum est, &c. per iactantiam & blasphemias contra Christum & ecclesiam.
- 7 Et data est, &c. qui faciunt tres annos & dimidium dictum enim est supra, quod bellum Eraclij contra persas durauit septem annis, & sic me

MORALITER.

- 2 Et admirata est, &c. de tali euasione mali. quia communitate bonis hominibus, non contingit.
- 3 Et adorauerunt draconem. Quia reuerendo tyrannum reueretur diabolus, cuius est membrum.
- 6 Et datum est, &c. id est, permittitur loqui superba & blasphematoria.
- 7 Et data est, &c. mensis dicitur à mense quod est defectus, & ideo

A * **AVG.** De diabolo dixit, vel eius populo, quia non est scriptum nomen eius in libro vite.
 * **HAYMO.** Quis est autem liber vite agni, in quo Iustorum nomina numerentur adscribi, nisi vis quedam diuina, q̄ ante mundi constitutionem, ad vitam æternā sanctos p̄destinauit futuros. Qui liber p̄ destinationis sicut æternitate fixa electos tenet adscriptos, ita nequaquam vlla ratione reprobos admittit scribendos.

† ducit.

Haymo.

B * **AMB.** Sed querendum nobis est, quomodo agnus, id est Christus, ab origine mundi occisus esse dicatur. Vbiunque in diuinis scripturis ponitur hæc oratio, qui habet aures, &c. obsecrum esse quod p̄cessit, demonstrat. Aures quippe cordis & intelligentiæ requirit. Agnus igitur ab origine m̄di occisus est, q̄a eius mors ab exordio generis humani in s̄ctis p̄ib. p̄figurata est. In primo hoīe dormiente, & Eua ex eius colta facta. figurata in Abel, Isaac, Ioseph, & plurib. sacrificiorū ritib. Quorū ergo mors Ch̄i à patrib. p̄figurata aut p̄dicata, quali toties agn̄ occis̄ est. Quāuis hoc simpliciter possit itel ligi, vt nō dicat agn̄ occis̄ ab origine m̄di, sed noīa s̄ctōrū scripta ab origine m̄di in libro agni q̄ p̄ eorū salute occis̄ ē.

Haymo.

B *Quin capti.* Qui captiuat homines nūcra fide, tandem a salute, scilicet Antichristus, vel ipse diabolus.
 * **ANDR.** Vnusquisq; p̄tōnia factis suis digna recipiet, qui igitur ad vexandum & affligendum proximum prompti expeditique fuere, ij à diabolo captiui abducētur, eius iuxta magnum Iacobum, mancipia effecti, cui per praua opera seruiē runt, Iathanæque gladio ic̄ti, æternam mortem sustinebunt.

* **AMB.** Antichristus qui populum Christianum à creatore suo captiuabit, ipse a p̄senti vita captiuabitur, & in infernū derrudetur. E- qui gladio malitiæ suæ multorum animas in terempturus est, gladioque corporali iustorum corpora occisurus, ipse gladio mortis perpetuæ damnabitur.
 * **HAYMO.** Hæc verba sicut p̄tiner̄ ad oē corpus Antichristi, ita & ad ipsum principē malorum Antichristum, qui duob. modis homines captiuabit, nimirū à fide Christi m̄te eos se parans

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Qui occisus. quod dupliciter potest intelligi. Vno modo dispositiue, quia sic Deus ab æterno disposuit mundum facere, quæ quidem dispositio potest dici quædam mundi origo, in quantum ad exemplar m̄di p̄ concepti æternaliter à Deo productus est mundus temporaliter in effectu vnde Boetius libro de consolatione. Tu cūta superno ducis ab exemplo, Mundum mente gerens similem que imagine formans, Alio modo figuratiue, & sic ab initio mundi Christus in Abel fuit occisus, nam occiso Abel innocente fuit figura occisionis huius agni. vnde dicit Aug. quod fuit in Abel occisus, & in prophetis ex honoratus.
 2 Si quis. Hic vltimo describitur finis belli Persarum & Eraclij, cū dicitur. Si quis habet, i. intellectum.
 3 Audiatur. supple finem belli Eraclij & Persarum. quia Persæ qui multos Christianos duxerant captiuos, ab Eraclio & eius exercitu fuerunt captiuati.
 4 Qui in gla. quia Costroe q̄ multos occiderat, ab Eraclio est occisus
 5 Hic est, quia Zacharias patriarcha Ierosolymitanus qui cū alijs plurib. sanctis antius serat in Persidem captiuus, habuit meritum patientiæ, & per Eraclum cum eis fuit in Ierusalem redactus.
 6 Et vidi. Descripta ecclesia persecutione a Costroe & eius filio hic cō sequenter item describitur sub Mahumeto & eius populo, & diuiditur in tres partes. nam hac persecutio primo incipitur, secundo alia intercipitur se. c. ibi. Et vidi & ecce nub. tertio primo resumitur. 16. c. ibi. Et lex. Prima adhuc in tres, quia primo ponitur conditio sc̄læ Saracenorum, secundo persecutio Christianorum, in principio se. c. tertio punitio persecutorum, ibi. Et alios angelos. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur d̄ct̄ sc̄læ conditio, secundo cuiusdam sententię sc̄retę velatio ibi. Hic sapientia est. Circa primum sciendum, quod li-

MORALITER.

† **2** Si quis. q. d. sicut tyrannus bonos captiuat & occidit temporaliter, sic æternaliter captiuabitur, ad mortē gehennæ ducet
 6 Et vidi. hoc literaliter exponitur de Mahumeto q̄ legē falsam dedit Ismaelitis, iō mystice pōt exponi de quolibet hære sarcha, qui doctrinā erroneā dat discipulis suis, iō subditur.

7 Et

parās, deinde ab æternorum societate fidelium, quia qui ei obaudierint, perperuo captiuitatis exilio damnabuntur.
 c Qui in. Antichristus & sui occidunt gladio materiali & persuasionis & perierunt gladio æterni iudicii.
 d Hic est. i. patiētiā & fidem tenebūt, quia illo destructo sciūt se remunerandos. Re spiciendo penam malorum & remunerationem bonorū patiātes fiunt & fidē tenēt.
 e Et vidi. Descripta tribulatione quę erit per Antichristum, & suos participes, subiūgit aliam quæ fiet per suos apostolos, quos

q. d. caute omnes. Intellectum. Intelligit.

In panas infernales.

i. in respectu poenarum & remunerationis.

a Priore mino rem. b Pseudo apostolos. c In superbiam vel perditionem proficientem. d Per amantē terrēna.

ipse per totum mundum sparget.
 * **RICHAR.** Videns diabolus sanctam ecclesiam donis cælestibus, multis virtutibus & auxiliis munitam, & supra petram quę Christus est, firmiter fundatam, non vno modo nocendi sed diuersis aggreditur, & eam expugnare conatur. Vnde qui p̄ bestiam ascendētē de mari impugnari eam superius legitur, & per bestiam ascendentem de terra eam impetere nūc perhibetur: quia non solum per crudeles gentium principes verum & per falsos falorum christianorum ministros & reges, quietē eius frequenter pulsat, & per illos non nūq̄ turbat.
 * **AND.** Sunt qui per hanc bestiam Antichristum intelligant, aliis magis placet quęmpiam ē diabolorum numero esse, nos autem putamus per bestiam hoc loco pseudo prophetam denotari, quæ sententia Irenæo probatur.
 * **AMB.** Hęc bestia aut vnum ex discipulis Antichristi designat, deteriore m̄ cateris, aut multos, q̄ eū p̄dicaturi sunt, quę de terra ascendere vita est, q̄a de locietate reprobōrū exurget.
 * **RUPER.** Quæ est hæc bestia alia quam vidit ascendentem de terra? Aut quomodo duę sunt bestię, cum vnum sit corpus generationis prauæ, sicut econtra vnum est corpus generationis sanctæ & electæ? Ad hæc sciendū, quia generatio neq̄ cum vna sit, alia tamen & alia dicitur bestia, propter geminā vim bellicam, scilicet siue regiam, atque magicam.
 * **GRE.** Priorem quippe bestiam. i. Antichristū superiore iā descriptione narrauerat, post quē et hæc alia bestia ascendere d̄r, q̄a post eū multitudo p̄dicatorū illius ex terrena potestate gloria. De terrā q̄ppe ascendere, est de terrā gloria supbire

f *Cornua.* Quia simulabunt se habere innocentiam, & purā uitam & veram doctrinā & miracula, quæ Christus habuit, & suis dedit. Vel duo Testamenta sibi usurpabunt. AN-
 cet de inchoatione sc̄læ Mahumeti varia dicantur à diuersis, tamen cōuenientius tenetur, quod incipit circa finem temporis Eraclij, de quo dictum est in parte p̄cc. hic autem Mahumetus de paupertate ad diuitias eleuatus cogitauit fieri rex Ismaelitarū, de quo populo erat qui proprie dicuntur Agareni, nam Ismael fuit filius Agar ancillę Saræ, Gen. 16. dicuntur tamen usurpauit Saraceni à Sara libera. Ad obtinendum vero propositum vsus fuit consilio, & auxilio cuiusdam monachi hæretici, nomine Sergij, condendo legem falsam & carnalem, & quibusdam autoritatib. vet. ac. no. Test. coloratam, vt sic non solum a Gentibus ad carnalia pronis, sed etiam a simplicib. Christianis & Iudæis, de quib. aliqui habitabant cum Ismaelitis, facilius reciperetur. iunxit etiam legem illam à Deo reuelatam tanquam propheta Dei summo. Igitur de ipso dicitur: Et vidi. &c. i. Mahumetum vitam voluptuosam ducentem, quæ bestialis dicitur. Et hi. nam fuit luxuriosus & libidinis ardore succensus super omnes homines orientalis regionis, iactans se solum super quadraginta homines ex diuino munere virtutem generatiuam & coeundi potestatem habere, vt scribitur historia orientalis ecclest. li. 1. ca. 5. qui aliter nominatur. s. liber episcopi Aconensis: quia fuit auctor huius libri.
 7 Ascendentem. quia per mercationes & rapinas ascendit de paupertate ad diuitias, vt dicitur ibidem.
 8 Et habebat. i. Christi cuius duo cornua dicuntur hic prophetia in quantum fuit viator, prout declaratū fuit Luc. 7. super illud: Prophetia magnus surrexit in nobis, &c. & lator legis nouæ. Mahumetus vero iunxit se esse prophetam, & legis diuinæ latorem, vt dictum est. propter quod dicitur habere duo cornua similia cornib. agni, quia non fuerunt talia secundum veritatem, sed secundum humanam fictionem.
 * **1** Et lo-

8 Et habebat, &c. i. Christi, cuius duo cornua sunt duo testamēta, quorū verus dedit per prophetas, nouū autē per semetipsū, sicut dicitur Heb. 1. a Olim Deus loquens patribus in prophetis, &c. Hæresarcha vero suam doctrinā nititur defendere per scripturam veteris & noui Testamenti, quia tamē male allegat eam non dicitur habere cornua agni, sed similia cornib. agni.

† Et lo.

D * AND. dicitur habere duo cornua agni cornib. similia, ob id fortassis quod sub omnia pelle cædis studiū occultiq; lupi ferociam cælare studeat tum etiam quod initio aliquam pietatis formam præ se feret, qua de re Irenæus fere ita scribit de sathana satellite (quæ pseudopropheta vocat) loquebatur ait vt draco.

* GREG. Habet duo cornua agni similia, quia per hypochrism sanctitatis, eam quam in se veraciter dominus habuit singularē, sibi inesse sapientiā mentitur & vitam. Sed ga sub agni specie auditorib. reprobis serpentium virus infundit, rectē subditur. Et loquebatur vt draco. Ista ergo bestia, i. prædicantium multitudo, si aperte vt draco loqueretur, agno similis non apparet, sed assumit agni speciem, vt draconis exercent operationem.

* AVG. Hæc est illa quæ sub noīe christiano agnū præfert, vt draconis venena latenter infundat. Hæc est heretica ecclesia: agni. n. similitudinem non imitaretur, si aperte loqueretur, nunc Christianitatem tægit, quo securius incautos decipiat.

* RICH. Falsi christiani duo habēt cornua, agni similia, quia habent duo testamenta, vnum per significationem, aliud per exhibitionem Christum prædicantia, habent, inquam, per scientiæ cognitionem, non per vitæ sanctitatem.

a Et loquebatur. i. pseudoapostoli ita loquentur sicut diabolus in Antichristo erat locutus.

b Et potestatem. Quia in omnibus caput suum sibi præponebant, i. Antichristo.

* AMB. Quod dicit in conspectu eius, significat in noīe eius, non. n. præfens poterit Antichristus in omnib. locis, vbi fuerit prædicatus a suis, faciet namque miracula Antichristus arte diabolica, facient & discipuli eius, sed eorum miracula, falsa erunt, non vera, non. n. credibile est, vt eos quos Deus excecauerat, sanitati possint restituere, sed eos tantūmodo quos ipsi deseruit, lædentes in occulto. sanantes in aperto.

* HAYMO. Quia sicut Antichristus fraude, blandimentis, & doctrinis, terrorib. & tormētis decipit, ita & oēs ministri eius.

c Quid est autem quod dicit, in conspectu eius? nunquid. n. prædicatio

dicatores antichristi, semper in pntia manere poterunt? non, quin potius discurrerent per vniuersas mundi partes prædicando, sed vbiq; sint ita ea ficere studebunt, que illi sciūt placita, quasi semper ab eo videantur, & in eius conspectu constant. Intantum quippe illū honorabunt, vt quidquid acturi

1 sunt corā ipso se agere dicant, tāquam nihil eum latere possit. 2 Sicut. n. sancti quia iugiter eius voluntatem custodiunt, in conspectu Dei se manere tacentur, ita & illi.

3 c Terram. i. terrenos, & in amore terre perleuerātes, vel terra secundum corpus, habitantes in ea secundū animam.

4 d Adorare. Quia & hi simulata resurrectio, 5 ne prædicationis suæ faciunt fundamentum sicut & apostoli Christi, fecerunt.

6 e Ignem. i. malignū spiritū super suos facit descendere, vt loquatur variis linguis. Vt apostolis datus est spū sanctus in specie ignis, & sic illi dabunt spiritum malignum in specie ignis.

* AMB. Legimus in libro Iob, diabolum ex permissione Dei ignem de cælo fecisse descendere, & oues Iob puerosq; consumpsisse quod ergo illic per semetipsum fecit, hoc per Antichristum & sequaces eius extremo tempore faciet.

* AND. Non est aut mirum, aut nouum, si in oculis hominū iam errore excæcorum de cælo ignē descendere faciat impostor postea q̄ ex historia Iob cōpertum habemus, ignē diaboli virtute incensum, superneq; dilapsum iusti viri armentum, Deo id permittente tps, quasi puncto absumpsisse.

* AVG. Vel. Et quia ecclesia cælum est, quid est ignem de cælo descendere in terram, nisi hæreses de ecclesia cadere? Ignis enim de cælo descendit, quando hæretici, qui de ecclesia velut ignis recedunt. ecclesiam ipsam persequuntur.

* PRIMAS. Et ideo fortasse hoc excellens de igne signum, quo spiritus sanctus figuratur voluit specialiter nominare. q̄ potior illo inueniri non poterat nam cum multa, hæreses nobiscum videantur habere communia, hoc specialiter donum sola te habere Christi gloriatur ecclesia.

f In conspectu. Vt omnes videre possint, cum apostoli in conclau accepert.

7 Vt etiā. Hic accipitur igne metaphorice sicut & alia quæ dicuntur hic. Mahumetus. n. postquam iam magnus erat effectus, cepit cadere episcopatica passione, propter quod ne ex hoc vilificaretur dixit se hoc pati ex apparentia Gabrielis archangeli, ut pote homo purus non potens sustinere resurgentium ipsius, sicut Dan. 10. d. dixit angelo sibi apparenti. Domine mihi in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil in me remansit vitium angeli vero ignis uocantur, Psal. 103. a. Qui facis angelos tuos spiritus & ministros tuos ignē vrentem. Et quia istud erat falsum nunc subditur.

8 In conspectu. i. in opinione falso sibi credentium: Dixerunt etiam sui discipuli, quod lunam a se uocatam fecit descendere, quæ ratione luminis conuenit cum igni, & sic secundum opinionem hominum fecit ignem descendere.

9 Et seduxit. per se & discipulos suos.

10 Propter signa. quæ falso dicta sunt de eo: 11 In conspectu. i. supposito, sciebant. n. quod erant signa mendacia, Vel aliter. In conspectu. i. populi bestiali, & de facili seductibilis, quælis erat populis Ismaelitarum habitans in desertis.

12 Dicens habitantib. sibi subiecta. 13 Vt faciat, & c. Hoc additur ad designandū q̄ bestia hic accipitur pro ipso Mahumeto, & nō populo per ipsū decepto. Dī autē eius imago iex ab eo data, in qua representatur eius cōtō & uita, q̄ præcepit firmiter custodiri. Et hoc est qd̄ dī. Vt faciāt, & c. i. ope adimpleat eius legē.

* Et 6 Et fecit signa, & c. Hoc fuit in Pelagio cuius discipuli dixerunt q̄ fuit spiritus sanctus, qui est ignis diuinus. Et quia hoc erat falsum, ideo subditur.

8 In conspectu hominum. i. secundum falsam æstimationem credentium. 12 Dicens habitantib. & c. i. vt facerent reuerentiam filio tyranni, qui est eius imago naturalis, vt sic ad defensionem suæ hæresis succederet patri.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et loquebatur. s. astute, mendaciter, & dolose.

2 Et potestatem. Quod exponunt aliqui de potestate filij Cosdroe qui supra nominatus est bestia, nam Mahumetus & eius sequaces potestatem regni Persarum transtulerunt ad Saracenos & sic dicitur hic fecisse omnem potestatem prioris bestie. Sed huic expositioni videtur contradicere quod sequitur. Et fecit terram, & c. nam auferendo potestatem à Persis non fecit adorare regem eorum, sed magis contrariū. Propter quod mihi videtur, saluo iudicio meliori, q̄ hic prior bestia sit ipse Mahumetus, qui dicitur bestia ratione vitæ bestialis, vt dictum est, & prima, quia primus rex fuit Saracenorū bestialiter uiuentium. Modus autem primi regis in aliquo regno est regimen suum firmare & dilatare quantum potest, quod fecit ipse Mahumetus, ideo dicitur. Et potestatem, & c. quia qui quid solet facere primus rex ad firmandum & dilatandum suam potestatem, diligentius habebat.

3 In conspectu eius. i. prout sibi ad finem intantum expediens videbatur.

4 Et fecit terram, & c. s. se ipsum, qui dicitur bestia prima ratione ditata, non tamen fecit se adorare tanquam Deum, sicut fecit Cosdroe, sed sicut prophetam Dei summum.

5 Cuius curata. Mahumetus enim in quodam bello fuit grauiter vulneratus sed postea curatus, ut dicitur primo libro Historia orientalis ecclesie c. 5.

6 Et fecit signa. falsa tamen.

† 1 Et loquebatur. i. sicut diabolus suggerit ei. 2 Et potestatem. per quam significatur tyrannus, ut dictū est, cuius amicitiam & familiaritatem querit hæresiarcha, vt ad defensionem suæ hæresis utatur eius potestate, sicut legitur de Arrio & pluribus aliis, & sic potestatem eius facere dicitur in quantum ea ad malum utitur. 4 Et fecit terram, & c. i. tyrannum inducens populum ad eius,

MORALITER.

¶ *Ut loquatur imago.* Qui magica arte faciet statuam loqui & fura prædicere.
¶ *AND.* Narrat Apollonius, & alii confirmant, demones incantationum & præstigiatorum, ut, per imagines & statuas arbores rursus & aquas, petque alia eiusmodi sepe numero locutos, arbitrator & per mortuorum cadauera loqui posse; nam & Simon magus in B. Pet. Apostolorum coriphæi, multorumq; Romanam præsentia; mortuum hætenus exultavit, quatenus se se palani mouere videre, & si interim Apostolus Impostura, hoc est uirtutem, qua falso cum excitauerat, aperuerit, & uim, qua mortui uerè resurgunt, publicè declarauerit. Ad eum itaque modum probabile sit, Antichristum prodromum & ministrum demonum ut impulsus, bestia imaginem facturum, arte & fraude diaboli illi loquendi facultatem communicaturum.

¶ *AMB.* Sed & hoc quosdam magos fecisse legimus; faciebant quippe per artem necromanticam, ut statua uiderentur moueri, & loqui aliter. Imago spem habet hois, sed non est homo. Similiter & Antichristus propter operationem signorum putabitur esse Deus, sed hoc falsissimum erit: imaginem autem Antichristi facient qui eum Deum existimabunt.

¶ *RICH.* Aliter faciet imaginem Antichristi materialem, si cut nos corpoream saluatoris, & illam per incantationes faciet loqui.

b. Habere characterem, &c. In manu & in fronte ponent signa, ut omnes Deum confiteantur suum, uerbo & opere.

¶ *AMB.* Potest fieri ut sicut nos habemus characterem Christi, i. crucem, qua signamur, ita habeat antichristus proprium characterem, quo signentur ii qui in eum crediderint. Aliter saepe per manus, opera intelligitur: characterem ergo Antichristi in dextera manu habebunt, quia opera maligna doctrinae antichristi congruentia exercebunt, habebunt & in fronte, per quam mens saepe discernitur, qua ex prauis operibus quas pessimas mentes gerant, dignoscitur.

¶ *HAVM.* Quid per dexteram manum reproborum intelligitur?

NICOLAUS DE LYRA.

- ¶** Et datum, i. permissum a Deo.
- 2** Ut daret, i. uigorem suæ legi. Lex, n. dicitur uina quamdiu uiget, et mortua cum abrogatur.
- 3** Et ut loquatur, i. suam suam ostendat, sicut dicitur. Lex talis loquitur in tali casu, nam omnia fere accipiuntur hic metaphoricè.
- 4** Et faciet. Nam præcepit sub pena mortis legem suam haberi in magna reuerentia.
- 5** Et faciet, &c. i. omnes homines cuiuscunque conditionis.
- 6** Habere characterem, i. circuncisionem, ut dicunt aliqui, nam Saraceni sunt circuncisi sicut & Iudæi. Sed litera sequens dissonare uidetur, cum dicitur. In dextera manu, &c. quia circuncisio non fit in partibus istis. Et ideo per characterem uidetur hic intelligi determinatus modus uiuendi secundum legem Mahumeti, quo Saraceni ab alijs gentibus distinguuntur. Ideo dicitur,
- 7** In dextera manu, quantum ad operationem.
- 8** Aut in, &c. per apertam confessionem.
- 9** Et ne quis, i. cum Saracenis in suis legalibus communicare.
- 10** Nisi qui habeat, i. modum uiuendi dictum.
- 11** Aut nomen. Sicut Saraceni fidei, nam sicut inter Christianos sunt aliqui fidei, propter quod permittuntur communicari Christianis ueris, sic est inter Saracenos.
- 11** Aut numerum. sicut serui Saracenorum, alterius tamen legis, qui communicant cum eis in humanis, eo quod sint de numero familiae domus Saraceni.
- 13** Hic sapientia. Hic ponitur uelatio cuiusdam secreti sive, s. numerus annorum respiciens Mahumetum, ideo dicitur. Hic sapientia est, i. res occulta

MORALITER.

¶ Et datum est illi ut daret spiritum imagini bestie, & ut loquatur, ma-

gitur nisi operatio illorum? & quod per frontem nisi fides exprimitur? Hinc ergo characterem in dextera manu & in frontibus, quia ubi debuerint hinc pura ora uirtutum, & fidei ibi inueniuntur maculae criminis deturpati. In manibus Iudæi hinc characterem eius, quia diaboli opera faciunt, in fronte, quia in eum credent & illi recepturi sunt.

1 *Nullus possit emere, etc.*
¶ *ANDR.* Quin bestie quoque calculum ad omnes ubique contra stus, & negotiationes extendet, ita ut nihil emere aut uendere liceat, qui eum recipere detrectet, quo ea saltim ratione fideles ob reorum ad uitam usum necessariorum penuriam, ad violentam mortem adigat.

14 *AMB.* Scimus humanam uitam non posse subsistere, nisi aut uendant aliquando homines, aut emant. Eo itaque antichristi persecutio erga fideles crudelius grassabitur, quo eius interdictum fuerit, sine quo uiuere non poterunt. Faciant autem hoc antichristi ministri, ut in tempore necessitatis eos, qui christianitatis fidem occulte seruare uoluerint, deprehendant.

¶ *PRIMAS.* In hanc mercandi & uendendi mentionem docuit quod sicut in bono symbolum tradit ecclesia profaturam nostre saluti, ita & illi in malo se definitione quasi noluerint coartari atque vinciri, ut nec mercandi aut uendendi sinantur habere licentiam, sicut mercatores, qui una uidentur nauis portari, uniformi cognoscuntur signo teneri.

d. Numerum, i. qui expectant ab eo remunerationem minorem, uel mediocrem, uel maximam.

e. Qui habet. Cum liber Græcè sit editus secundum Græcos numerus est querendus, apud quos omnes literæ numerum significant nomen eius. Antemos quod ei competit, quod Christo prius dicitur a. vnum. n. quinquaginta. t. ccc. e. quinq; m. quadraginta. o. septuaginta. s. cc. Vel Annoyme, i. nego quod Christum negat Deum in quo idem numerus a. unum. t. cc. n. quinquaginta. o. lxx. y. cccc. m. xl. e. quinq; Vel Tite, i. sol, gigas, quod uere Christo, usurpatiuè conuenit antichristo. T. ccc. e. quinq; i. x. iterum t. ccc. a. unum. n. l. Vel latinis, Dielux, quia ipse se lucem esse dicit, D. quinquaginta. i. c. ccc. tum. l. quinq; v. quinq; x. decem & sic eadem summa.

Sex

occulta ad intelligendum, quæ capere proprie est sapientum.
14 Qui habet. uinacem & penetratiuum occultorum.
15 Computet, i. Mahumeti, qui bestia dicitur, ut patet ex prædictis.
16 Numerus, n. s. anni, & ad quid referatur determinate iste numerus patet, quod non refertur ad numerum annorum uita ipsius quia non tantum uixit, sed 63. annis, ut habetur in historiali speculo. Propter quod aliqui dixerunt, quod refertur ad durationem legis ipsius, quæ tantum debet durare. Sed hoc non uidetur uerum, nam lex illa fuit data circa finem temporis Eraclij, ut prædictum est, qui cepit imperare anno domini sexcentesimo. 13. & imperauit, 30. annis a fine autem huius temporis usque ad presentem annum qui est annis domini 1329. fluxit maius tempus, ut patet consideranti & tamen adhuc durat lex Mahumeti. Propter quod aliqui dicunt, quod post mortem Mahumeti lex eius fuit correctæ per sapientes Saracenos, & ab illa correctione debet incipere numerus annorum durationis illius legis. Sed hoc non uidetur probabiliter dictum. Tum quia non diceretur lex Mahumeti, sed sapientum. Tum quia illi sapientes dicuntur fuisse discipuli Mahumeti & sic illa correctio non fuit post eius dationem a Mahumeto per tempus notabiliter magnum & sic ab illa correctione iam finxerunt sexcenti. 69. uel de ualde propinquo sunt complendi, & tamen lex Mahumeti non uidetur hic propinqua satisfactioni, nam a paucis annis multum inualuit. Tartari enim qui sunt in maximo numero, legem illam perceperunt pro maiori parte illius populi, sicut audiui assertiue a quodam episcopo ordinis nostri, qui per plures annos inter Tartaros habitauit. Propter quod saluo meliori iudicio uidetur quod iste numerus annorum sit incipiendus ab incarnatione Domini, & terminandus in morte Mahumeti. de quo propheticè loquitur hic Ioannes. Quod sic potest declarari. nam ab anno

incarn-

go, &c. id est, uoluntatem filio tuæ di suum harelum uerbis & factis;

¶ M O

C Sex primus perfectus numerus est, & significat illos minus perfectos qui corrigati sunt, & pro modo suo decem praecepta seruant. Sexaginta significat mediocriter perfectos, qui dimissis legalibus conuictus in castitate permanent, & iterum decem praecepta pro modo suo complent. Centum significat perfectissimos qui mentis & corporis integritatem non violant & decem praecepta perfectissime seruant. *Ille autem fructum, alij tricesimum, alij sexagesimum, alij centesimum.* Et discipuli Antichristi tunc dicent neminem posse saluari, nisi Antichristo obtemperent aliquem de fructibus illis.

IREN. Congruenter nomen bestiae habebit numerum, sexcentos sexaginta sex, recapitulans in se omnem quae fuit ante diluuium in aetate commixtionem, quae facta est ex angelica apostasia. Sexcenti namque anni Noe sub quo fuit diluuium & numerus cubitorum idoli Nabuchodonosoris propter quod iusti in caminum ignis missi sunt, numerum nominis significat. Illius (inquam) recapitulabitur sex millium annorum apostasia, & iniustitia, & nequitia,

IDEM. Certius autem est iustinare ad impletionem prophetiae, quam suspicari & diuinare nomina quaelibet habentia numerum hunc, quod ex ipsis portabit qui ueniet, quando multa nomina inueniri possunt habentia praedictum numerum.

EUANTHAS enim nomen, habet numerum de quo queritur sed nihil de eo affirmamus.

LATEINOS nomen habet sexcentorum sexaginta sex numerum, sed non in hoc gloriabitur.

TEITAN. omni nominum quae apud nos inueniuntur

magis fide dignum est. Etem praedictum numerum habet in se. Nos tamen non periclitabimur in eo, nec asseuerantes pronunciamus hoc eum nomen habiturum, scientes quoniam si oporteret manifeste praesenti tempore praconari non eius, per ipsum utique editum fuisset qui & Apocalypsin uiderat. Hunc autem numerum nominis ostendit, ut caueamus illum uenientem, scientes quis est, nomen autem eius tacuit, quoniam dignum est praconari a spiritu sancto, &c.

AND. Cappadox & ARETHAS. Per modum exercitationis multa secundum B. Hippolytum & alios, confinguntur nomina, quae numerum illum complectantur cum propria tam est appellatiua, idque in omni prope modum lingua. Proprii exempli gratia Graece sit λαμπετης, Latine, Benedictus, Persice Sarmatus. Similis in ceteris linguis efformatio fiat. Appellatiua uero, ut κακος ὁδός, dux improbus, ἀλυσὸς βλαβίος, uere noxius, ἀλλοί βλαβίος, iam olim inuidus, ἀγνος ἀδύος, agnus iniquus, quibus, ab illis praecipue appellabitur Antichristus qui errores illius auersantur: si quidem is gloriam suam in flagitiis probro dignis constituet uel maxime.

ALB. De hoc numero multi multa dixerunt, pluraque nomina reperierunt in quorum literis hic numerus inuenitur. Tamen si aliquod ex his Antichristus possideat, preuidere non potuerunt. Sed de re tam incerta nihil audeo definire. Quis enim scit, si nomen quod ei a parentibus imponetur, hunc numerum contineat.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Incarnationis domini, usque ad finem imperii Eraclij fluxerunt anni sexcenti. 44. ut patet ex praedictis. & Mahumetus natus. 63. annis, ut dictum est. & 151. numeri simul iuncti faciunt septingentos sex annos. a quibus oportet subtrahere annos quibus Mahumetus uixit cum Eraclio. aliter illi annis computarentur, ut patet in uenti, 181. uero anni estimantur probabiliter fuisse quatuordecim, quia Mahumetus primo fuit pauper, & postea inualuit per mercationes, & postea per rapinas & fraudes, antequam attentaret se regem facere, & legem dare, quam dedit circa mortem Eraclij. & sic de uita Mahumeti uidentur probabiliter fluxisse. 60. anni ante ipsius mortem Eraclij, quibus demptis a septingentis sex, remanent praecise sexcenti sexaginta sex anni ab incarnatione domini usque ad mortem Mahumeti & secunda hoc potest littera exponi. Numerus. n. hois. s. Christi qui fuit homo perfectus scientis, & uirtutibus ab instanti incarnationis. 1. Numerus eius. Mahumeti sexcenti. 66. quia tantus numerus annorum fuit anno quo dominus factus est homo usque ad terminum uitae Mahumeti, ut praedictum est. Sciendum autem, quod liber Apocalypsis fuit scriptus

scriptus in Graeco, in quo habetur hoc nomen antemos, ubi dicitur hic, sexcenti. 66. cuius significatum proprium est, contrarius, quod proprie conuenit Mahumeto, qui fuit contrarius Christo negans eius diuinitatem, ut praedictum est, & persequens Christianos, ut dicitur in parte sequenti. Significatum autem dictae dictionis accommodatum est uicem numero sexcenti. 46. ad cuius intellectum sciendum, quod sicut in latino aliquae litterae accommodatae sunt ad significandum numeros, sicut littera. c. ponitur pro centum. & 50. pro quinquaginta, & sic de aliquibus alijs. ita similiter in graeco litterae aliqua ponuntur pro numeris, & illa quibus scribitur hoc nomen antemos in graeco, significat hoc modo latine sexcentos. 64. propter quod in aliquibus biblis ponitur sic Numerus. n. hominis & numerus eius est dictus, quae dicitio significat apud Latinos numerum praedictum per litteras quibus scribitur, quia littera d. ponitur pro quingentis. l. pro uno. c. pro centum. l. pro quinquaginta, v. pro quinque. x. pro decem, & haec simul iuncta faciunt sexcentos sexaginta sex, qui numerus comperitur Mahumeto modo dicto. & quia ista ponuntur ualde obscure, ut patet, ideo praemittitur. Hic sapientia est, &c.

CAP.

A D D I T I O.

In c. 13. ubi dicitur in Postil. Et uidi aliam bestiam. Descripta ecclesiae persecutione sub Cosaroe & eius filio, hic consequenter, &c. Circa sectam Saracenorum, & eius sacrilegum autorem, de quibus B. Iohannes secundum Posillatorem incipit agere ab ista uisione, ubi dicitur. Et uidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo, &c. quaedam occurrunt attendenda, quae ad maiorem informationem fidelium praesentium simplicium sunt notanda. Primum eius sectae initio seu institutione, secundum de falsis, & fictis huius sectae fundamentis, tertium de erroribus, & uitijs multiplicibus, in ea contentis, quartum de ratione & causa quare multitudine Gentium ad tantos errores confluxit, quintum de diuturnitate durationis eius. Circa primum sciendum, quod licet omnes historici graeci conueniunt in hoc quod tempore Eraclij imperatoris eius finem uix super hoc secta in fundam habuit initium, non tamen homines conueniunt de modo, causa seu occasione huiusmodi initij. Et forte ideo Posillator praetermissi huiusmodi causam seu occasionem declarare, uidetur tamen quod hoc tradidit si forte in quadam historia breui fratris Ptolomei de luca, qui de hisce uisidori & Richardi & Martini multa colligit ab hoc peruenientia, in qua quidem historia habetur, quod causa seu occasio ex qua huiusmodi error superstiti principium fuit magna tyrannis Eraclij imperatoris, qui post uictoriam de Persis habitam, in superbia elatus et nimia cupiditate accensus, nimis prauebat Persas et Arabes et Chaldaeos et alios confines eius terram, in tributis et alijs exactionibus grauibus et inordinatis, ex quo populorum regionum inclinati fuerunt ad rebellionem exactionibus imperatoris, quod tamen non audebant committere, timentes eius tyrannidem et magnam potestatem. Sed Mahumetus qui maximae auaricie et uisus erat, et etiam magis artibus eruditus se eis adiunxit, qui inueniens dispositionem gentium praedictarum, ad re-

bellandum Romano imperio eos incitauit ad committendam praedictam rebellionem, specialiter in denegandis tributis sub colore liberandi illas gentes a praedictis exactionibus. Unde gentes illae acceperunt eum in ducem & caput sub quo sepe debellauerunt collectores, et gentes imperij, de quibus praedictus Mahumetus obtinuit multas uictorias. Et ut firmiter huiusmodi principatum seu ducatum sibi usurparet, conatus est dare eis nouum cultum & ritum, sub quo in dicta rebellionem perseverarent. Unde consilio seu suggestione cuiusdam haeretici monachi Sergij nomine accepit quaedam quasi prima sacramenta legis Moysae & euangelij Christi, ut inf. patebit, ut sic crederetur a uulgo populis ipsum esse conseruato rem utriusque legis seu Testamenti. Unde recte consideranti, haec secta nefanda proprie assimilatur sectae seu idololatriae Ieroboam in suo initio de quo agitur. 3. Reg. 12. b. ubi habetur, quod propter fatuitatem Ieroboam, qui respiciens consilium seniorum minatus est populum aggrauare in ius exactionibus, Ieroboam cepit occasionem rebellandi regi, & deinde perueniendi populum a cultu diuino, qui quidem error perseverauit in decem tribubus usque ad eorum totalem transfugationem seu perditionem, ut planius habetur. 1. & 4. Reg. Post uero huiusmodi initium in praedictis regionibus habitum, multa alia gentes sunt commota ad adhaerendum praedictis sub colore praedictae libertatis. Et specialiter de radice montis Caucasi egressa est gens perfida contra Eraclium, quae quidem gens Nabathea uocatur, quae secundum Iero. a Nabatib primogenito Imael descendit, quae quidem gens deuastauit regiones imperij usque in Syriam & Iudaeam, deinde permittente Deo & malitia humana crecente, totam Aphricam, & deinde Hispaniam fere occupauerunt, & licet ab Hispania diuina misericordie opitulante, & probitate regum Hispaniae pro Deo militantium pro maiori parte sunt eieci, a tunc tamen hodie ad exercituum bonorum aliqua radix germinans sel, remanet. Circa secundum. s. de falsis & fictis huius sectae fundamentis sciendum, quod seductor praedictus attendens, quod tempore illo iam idola-

Com. in hunc locum

B

B

L. c. 29. G. 5. & 7. D. 2. & 3.

L. ca. 30.

cc. & ic. uice.

A latria fuerat ab orbe exclusa per doctrinam apostolorum & discipulorum Christi prout prophetatum fuit Esa. secundum, de tempore Christi, Et idola penitus conuertentur, similiter & Cosroes qui se fecerat ut Deum adorare, cum eius sequacibus fuerunt per Eraclum deuicti & suppressi, non inuenit alium modum introducendi ritum & cultum nouum, nisi fingendo se legis diuine haerens approbare conseruatores & executores, & quia lex diuina edificata est super fundamentum apostolorum & prophetarum, ut dicitur ad Eph. 2. ideo finxit se esse prophetam & apostolum. Unde his duobus nominibus communiter apud omnes, qui hunc errorem fatentur, seductor ille appellatur, Vocant enim eum prophetam, simpliciter quasi antonomasice, ut intelligatur eximius prophetarum, Vocant etiam eum nuncium seu apostolum Dei communiter in suis orationibus execratis, ut utriusque legis conseruator atque eruditor estimaretur, per prophetiam. s. respectu antiqui Testam. per apostolum uero respectu noui. Relle igitur in reuelatione facta Beato Ioanni figuratur per bestiam ascendentem de terra quia bestialiter uinens, ut infra patebit, de Gentilibus & cogitationibus terrenis ad sublimem potentiam mundanam ascendit.

B Dicitur etiam habere duo cornua similia agni quia sicut ueritas euangelica per duo cornua fuit diuulgata. s. prophetica & apostolica, per prophetica, s. pronunciantem, & apostolica declarantem, seu testificantem, sic falsitas Saracenicam fuit ampliata per dictum seductorem fingentem se habere praedicta duo cornua simul, ut dictum est. Unde notanter dicuntur duo cornua similia agni, ad ostendendum, quod non erant uera agni cornua scilicet prophetia & apostolatus, sed similia, id est, ficta seu simulata.

Et notandum quod Saraceni hanc duo cornua falso nituntur fundare in dictis utriusque Testamenti. De cornu enim prophetico allegant illud Dent. 18. ca. Prophetam suscitabo eis, & c. quod diuini de praedicto adimpleri. De secundo uero allegant illud Ioan. 14. d. Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia. Sed falsitas utriusque allegationis euidenter habetur. Nam in prima manifeste habetur. De medio fratrum tuorum, quod non potest de praedicto seductore intelligi quem ipsi consistunt fuisse Ismaelitam. In secunda autem manifeste habetur, quod ille qui mittendus erat, habebat docere omnia ueritatem & suggerere omnia quae Christus praecipit: constat autem quod doctrinam euangelicam praedictus seductor quantum in se fuit subuertit, unde de illo non possunt aliquo modo verificari uerba praedicta. Similiter illud quod legitur Luc. 21. cap. Ego enim dabo uobis & sapientiam, cui non poterunt resistere aduersarii uestri, non potest intelligi de praedicto seductore qui nullo modo docuit ueritatem, nec ipse & eius sequaces per sapientiam resistunt, sed solum per uolentiam, & armorum potentiam ut per experientiam habetur, & in suo Alchorano expresse traditur quod Deus mandauit sibi, ut per gladium cogeret populos ad recipiendum fidem suam.

C Ad designandum autem seu fingendum, quod ipse erat utriusque Testamenti conseruator, & sic haberetur tanquam propheta & apostolus, praecipit seruare primum sacramentum antiqui Testam. s. circumcisionem, & primum noui. s. baptismum, omnes enim in sub praedicta secta errantes masculi circumciduntur, & tam uini quam seminae baptismum aqua. In ueroque tamen errant manifeste ab utroque Testamento. Nam circumcisio quae in octaua die praecipitur fieri, ut Leui. 12. a. in aetate adulta inueniunt, & uia per ipsos fit & sic praedicta circumcisio non est Moisaica, prout uoluit fingere, sed Ismaelitica seu Nabaotica. Baptismus autem qui secundum ueritatem apostolicae doctrinae non iteratur, cum sit generatio spiritualis correspondens generationi carnali non est nisi unica, unde ad Eph. 4. a. Una fides unum baptismum. nam secundum gl. uia Christi mors unum baptismum consecrauit. Ipsi uero fatuantes saepe & sapissime baptizantur, seu aqua abluuntur pro immunditijs tamen corporalibus, nam de spiritualibus, immunditijs minime curant, & sic dicentes se conseruare utraq; legem, utriusque manifestant corruptores, et sic patet quod huius sectae fundamenta sunt falsissimae fictiones.

Circa tertium. s. de erroribus, & uitijs multiplicibus, in ea contentis. Sciedum quod prout habetur in quodam tractatu fratris Nicolai de ordine praedicatorum, qui incipit Quot sunt dies serui, & c. qui uidetur frater in ciuitate famosissima Saracenorum, quae dicitur Baldaum, in partibus orientalibus remotis sita, ubi generale studium Saracenorum habetur, linguam & litteram Arabicam diligit, & legem seu sectam eorum diligentissime studuit, & cum magistro ipsorum frequenter conferens magis ac magis peruersitatem praedictae legis apprehendit. Iste. n. seductor ut plurimum secutus est in credendis erroribus famosorum hereticorum, unde negat trinitatem in diuinis, in quo sequitur Arriani, & Sabelliani errores. Negat etiam deitatem Christi, licet concedat ipsum fuisse creaturam supereminentem omnibus alijs creaturis, & sanctissimum & uirtuosissimum super omnes homines, intantum quod ipsum nominat uerbum Dei & spiritum Dei & animam Dei. Negat etiam Christum esse Deum per unionem personalem. Similiter concedit quod fuit sine patre, & de uirgine natus, asserit etiam quod Iudaei non occiderunt Christum, sed quendam similem, & quod Deus transfudit ipsum ad

se, sed apparebit circa finem mundi, & occidet Antichristum, & postea Deus faciet ipsum mori. Tradit etiam, quod demones possunt saluari per Alchoranum, & quod multi ex eis facti sunt Saraceni. Ponit etiam in Deo corporeitatem. Narrat. n. quod cum ipse iussit ad Deum, qui eum uocauerat per Gabrielem, quot Deus imposuit ei manus, & sensit tantam frigiditatem tactus a Deo inter humeros, quod peruenit frigiditas usque ad medullam spinae dorsae. Quae quidem supradicta & multa alia falsa & etiam absurda, quae in suo Alchorano traduntur credenda, prout in praedicto tractatu habetur causa breuitatis omittuntur, quae omnia contradicunt euangelicam ueritatem, & aliqua etiam rationi naturali, ut patet intuenti. Circa speranza etiam falsa & heretica tradidit.

Unde prout in praedicto tractatu, praedictus seductor perniciosus asserit, quod ultima beatitudo hominis consistit in comedendo & luxuriando & in uestibus, preciosis, & hortis irriguis & diuismodi. Quod etiam ueri philosophi sicut catholici carentes minime concedunt ex dictam. ne. n. naturalis rationis coguntur concedere, quod felicitas humana uedum contemptiua, sed etiam politica, consistit tantummodo in bono honesto, quod est bonum rationis. Nam secundum Boet. in 3. de consol. Si uoluptates beatos efficere possent, nihil causa est, quin peccantes beatitudinem dicerentur, de quo plenius in 1. Ethic. Iste uero fatuus intantum attribuit ueram & ultimam beatitudinem delitijs carnalibus, quod in praemium ultimum hoc promittit beatis, asserens, quod in paradiso caelesti habent edere & bibere epulenter, & uti uirginibus & huiusmodi, quod ridiculum est dicendum inter sensatos.

Circa uero agenda concedit pluralitatem uxoriam, & concubinarum & ancillarum quantas quisque cepit in bello, & potest nutrire, accepit etiam ipse indifferenter uxores aliorum. In quo uidetur conuenire cum Nicolai hereticis, uidetur etiam concedere Sodomiam tam cum uiro quam cum muliere, licet ipsi pallent quibusdam expositionibus extortis. De uirtutibus, autem, ut de humilitate, patientia, misericordia, uel de pace uel de charitate Dei & proximi nihil dicit dignum relatu, nisi quod ipse multum commendat platerium, & alios prophetas, & Iob & legem Moysi, & super alia commendat euangelium Christi. Et dicit quod Christus in euangelio prophetauit de ipso filius Israel dicens: Annuncio uobis de nuncio Dei qui post me uenit, & nomen eius est Mahumetus quod quidem nomen asserit esse scriptum ab aeterno in throno Dei in superiori parte ad dexteram, quae & multa alia fabulosa & derisione digna in sua Alchorano ad litteram continentur.

Sed quia nihil horum in lege diuina antiqua nec noua continetur, ut est manifestum, & ipsi praecipit frequenter legem & Euangelium omnino obseruari, ideo finxit aliam falsitatem notoriam, scilicet quod Iudaei corruerunt legem Moysi & Prophetarum, & Christiani corruerunt Euangelium, & quod non remansit de ueritate legis & Euangelij nisi tantum in Alchorano. Falsitas autem huius fictionis satis est manifesta. Sed ad hoc possunt adduci rationes quae praedictam falsitatem clarius demonstrant. Prima est, nam talis corruptio scripturarum praedicta non potuit esse generalis & manifesta, quia sic alienationes sciuisent, & illa corruptio fuisset notoria, quod est falsum notorie. Nec potuit esse particularis & occulta, quia sic aliqui codices incorrupti remansissent, quod est falsum. Nam in omni lingua & in regione inuenitur lex Euangelium uisiformiter scripta. Item textus ueteris legis apud Hebraeos est in lingua propria & littera qua fuit in monte Sinai data patribus per Moysen. Et postquam fuerunt expulsi a terra promissionis, & per orbem dispersi eandem legem tenent ubique terrarum sine aliqua variatione. Et quod amplius est, tempore templi secundi post transmigrationem decem tribuum per regem Assyriorum, & duarum tribuum per regem Chaldaeorum, de quibus habetur in 4. Regum, fuerunt congregati in Aegypto. Lxx. interpretes de petitionibus eorum, qui iussu Ptolemaei regis Aegypti fecerunt lxx. translationes, unusquisque eorum seorsum unam, quae quidem lxx. translationes fuerunt uisiformes, ac si uno ore & calamo fuissent scriptae ut habetur in historia scholastica. & apud Hebraeos qui hanc translationem Chaldaicam habent, est nouissimum. Unde talis corruptio non potest ueteri Testam. applicari, & multo minus nouo Testamento. Nam quatuor sacra Euangelia, quae per orbem terrarum fuerunt diuulgata, & aliqua Hebraice, & aliqua Graece, & aliqua Latine scripta postea fuerunt a pseudoapostolis & haereticis multipliciter impugnata, suffragantibus nonnullis imperatoribus, & alijs uis potenssimis uarijs haeresibus infectis, quae tamen sacra Dei Euangelia diuina gratia operante, per sacra quatuor generalia concilia fuerunt firmiter approbata non sine signis uel diuinis miraculis. Unde & hodie non solum apud Latinos, sed etiam apud Graecos, qui nobis aduersantur, textus Euangeliorum uisiformis habetur nempe discrepante. Ex quo patet quod praedicta fictio non solum est euidenter falsa, sed potius contra eum facta. Quomodo enim mandat obseruari legem & Euangelium? Nam non illa quae apud nos sunt cum ipsa dicit esse corrupta, nec etiam alia ab istis, cum nulla talia inueniantur in toto orbe, ut est manifestum. Item quomodo Christiani poterunt cum Iudaeis conuenire in tali corruptione a quibus tam antiquo odio diuiduntur? Quomodo etiam conuenirent Christiani & Iudaei in corruptione?

Aptione eius in quo maxime discordant, scilicet in Christo, quem Iudaei dicunt non esse Deum, nec bonum hominem, Christiani vero non solum dicunt eum esse sanctissimum hominem, sed etiam verum Deum. Multae etiam aliae rationes ponuntur in praedicto tractatu, ex quibus habetur manifeste, quod praedictum Alchoranum est plenum erroribus & vitijs, unde & proprie figuratum fuit in reuelatione beati Ioannis per bestiam & meretricem, ut per bestiam intelligantur errores in cognitione, quia sicut bestia caret cognitione rationis, & solum sensibilibus adhaeret, ita & illi. Per meretricem vero intelligitur, quod illa congregatio pessima in libidinibus carnalibus effronte & inuerecunde impluatur, unde Ier. 3. b. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Et ideo licet Possillator hoc quod dicitur, bestia & meretrix, applicet diuersis rationibus eorum, scilicet Turcis & Aegyptijs, tamen utraque natio secundum magis & minus utraque participat vitium modis praedictis, & hoc de tertio.

Circa quantum quaeendum videtur quomodo ad sectam quae tot errores & vitia enormia continet, tanta multitudo hominum & gentium diuersitas confluit, & ei tam firmiter adhaeret, cum ratio naturalis hominum, prout in 1. Ethic. semper ad optima deprecat, per consequens homines ex ductu rationis huiusmodi falsitates & errores abhorrent.

Ad quod dicendum, quod prout potest haberi a sancto Thomae in summa contra Gentes libro 1. c. 6. Mahumetus introducendo errorem suum processit via contraria illius, via quae veritas euangelica per Christum & eius discipulos fuit in orbe introducta. Veritas enim euangelica non humano modo seu mundano, sed solum diuino fuit in mundo introducta, secta vero huius Mahumeti modo totaliter opposita, quod sic patet.

B Nam in veritate euangelica omnem humanum intellectum excedentia praedicantur, ut trinitas personarum cum unitate essentiae in diuinis, & natura diuina & in Christo coniuncta in unitate personae, & huiusmodi quae cognitionem naturalem intellectus humani excedunt. In secta vero praedicta nihil traditur credendum, nisi quod de facili a quolibet mediocre intelligente naturali ingenio cognosci possit ut unitas Dei, & excellentia Christi hominis. Et quia multi homines substantias spirituales separatas non cognoscunt, ideo asseruit esse corporeitatem, ut dicitur in 3. art. Item in veritate euangelica voluptates carnis maxime prohibentur, & omnia quae in mundo sunt, continentur docentur, & quae a tota humana multitudine fere appetuntur, ut sunt libidines & delectationes gulae, honores, & principatus, & huiusmodi quibus animi mortalium maxime afficiuntur. In secta vero praedicta voluptati carnalium habent relaxantur, ut etiam in fastus & pompe humanae tanquam maxime virtuosa docentur, ut patet ex dictis superius. In veritate etiam euangelica promittuntur & praemia non solum inuisibilia, sed etiam ab hominibus mortalibus incomprehensibilia, unde Isa. lxiiij. Oculus non vidit, & Apostolus. 1. Cor. 2. b. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, &c. Ad ista enim non inclinatur naturaliter corda humana, quae tantum sibi cognita secundum naturam potius amplectuntur. In secta vero praedicta bona sensibilia, immo & carnalia pro prima finali promittuntur ut iam dictum est, ex quibus patet ratio quare multitudo magna immo maxima hominum huic sectae adhaeret. Stultorum enim infinitus est numerus: Eccl. 2. a. Et secundum considerationem ad maximum miraculum euangelicae legis reputandum est, quod animi mortalium per fidem euangelij ad tantum deueniunt, ut contemptis visibilibus sola inuisibilia finaliter capiant.

Et attendendum etiam, quod secta praedicta in armorum potentia tanquam per signa a Deo data fuit introducta, cum tamen talia saepe latronibus & tyrannis non desunt, cuius contrarium fuit in veritate euangelica, quae non per armorum coactionem potentiam, sed per terribilium persecutionum patientiam, per apostolos & alios discipulorum est introducta.

Notandum etiam, quod non sapientes in rebus diuinis seu humanis a principio praedictam sectam receperunt, sed homines bestiales in desertis morantes, omnis doctrina diuina prorsus ignari, per quorum multitudinem alios armorum violentia ad hanc legem coegerunt, unde licet processu temporis aliqui philosophi in Arabia, & in aliis partibus huic sectae subiecti surrexerunt, ut Alpharabius, Algazelus, Auicenna, Auerois, & alij isti tamen non fuerunt in prima receptione, sed post magnum temporis processum, qui licet in publico timore humano consenserint praedictae sectae, sicut multi philosophorum idola publice exterius colebant, tamen intus ea vana esse crediderunt.

Sed contra hoc quod dicitur, quod secta praedicta delectationis habent relaxant, forte posset dici oppositum nam prohibitum est eis vinum omnino, quod est de vehementioribus delectabilibus gulae, similiter fuit eis iniunctum ieiunium. xxx. dierum, in anno quod videtur satis assequendum.

Dicendum ad primum dupliciter, primo, quia secta ista initium habuit & fundamentum in regionibus calidissimis, ubi vinum non est tantum desiderabile propter calidum, sed in illis partibus frigida sunt magis appetibilia, & ideo Mahumetus fingens quod manus domini corporaliter cum tetigit, asseruit quod fuit a Deo infrigidatus usque ad medullam dor-

si volens Deo attribueret frigiditatem quae maxime appetitur ab astitis. Secundo dicendum, quod seductor ille sicut & alij tyranni timebant gentes sibi subditas, ne contra eum tumultuose insurgerent: & quia per vinum consueuerunt rixae & multa oriri turbationum scandala, praesertim inter homines brutales, sicut erant gentes illarum regionum, ut dictum fuit supra, idcirco ad talia praecauendum vinum prohibuit omnino. & si mili etiam ratione fluxit, quod Christus non fuit occisus a Iudaeis, ne populus crederet quod possent suum prophetam occidere, cum iam Christus quem confitebatur excellentiorem se, occisus fuerat ab alijs.

Ad secundum vero dicendum, quod ieiunium illud ab eo institutum potius facit ad repletionem ventris & crapulam procurandam quam ad abstinentiam sustinendam, comedunt enim tempore ieiunij ut communitate semel prope auroram, & iterum post solis occasum, & de omni comestibili, & sic manifestum est, quod non est ieiunium ad abstinentiam pertinens, sed potius ad gula obsequium, & hoc de quarto.

Circa quintum de duratione illius sectae attendendum, quod nonnulli mirantur de hoc quod secta ista tam erronea & vitiosa, ut dictum est, tantum diuturne durat, cum ex decursu veteris ac noui Testamenti usque ad ipsam ex clausura nulla secta falsa seu ritus erroneus tanta fuit durationis. Videmus enim quod Assyrii & Chaldaei Persi & Graeci qui populum Dei per interualla temporum afflixerunt fuerunt paruae durationis respectu durationis istius sectae. Similiter Romanorum & idololatrarum secta modicum durauit respectu istius. Quod si dicatur quod huiusmodi durationis non est causa querenda, cum sit ex uoluntate diuina hoc permittente, cuius voluntatis causa non est querenda, hoc non videtur sufficere, nam licet de uoluntate Dei quae est eius essentia non est causa querenda, cum sit prima causa omnium, nihilominus tamen de eius effectibus a sanctis & iustis uiris queruntur cause specialiter in similibus, unde Ierem. 22. a. Deo dicit. Quare uia impiorum prosperatur, & inf. Planta sti eos & radicem miserunt & proficiunt, &c. Abacub Deum alloquentes in 1. c. sic dicit. Mundi sunt oculi tui ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non potes. Quare non respicies super inique agentes, & taces deuorante impio iustiorum se?

Quae uerbo proprie possent applicari ad hoc propositum. Nam Deus uidetur tacere permittendo, quod populus tantis erroribus & vitijs implicatus populum iustorum se deuorat, scilicet Christianum, & hoc per tam insuetam durationis diuturnitatem. nam ut dicit Possillator infra eod. cap. iam transierunt plusquam septingenti triginta anni ab initio huius sectae usque ad tempus in quo hanc Possillam scripserat, & hodie, scilicet anno domini Millesimo quadringentesimo trigesimo primo, iam transierunt octingenti & quatuor fere anni ab initio huius sectae usque nunc, nec tamen adhuc apparent signa consummationis ipsius, de quo non solum multi mirantur tantae durationis causam non inuenientes, sed etiam quidem alij claudicant murmurantes de Dei prouidentia & eius equissima iustitia.

Ad cuius aliqualem responsionem, salua semper incomprehensibilitate iudiciorum Dei & uarum eius inuestigabilitate, uidetur dicendum, quod inter factam Saracenicam & sectas aliorum paganorum praecedentium sunt aliqua differentiae.

Nam licet omnes tam ista secta quam praecedentes conueniunt in ratione infidelitatis, omnes enim tam isti quam illi carent fide uera, differunt tamen in multis, & specialiter in tribus, quae ad propositum faciunt.

Quorum primum est, quod haec secta licet mala & pessima, ut dictum est, non tamen est idololatrica, nec cultum idolorum publice in suo domicilio permittit sicut aliae sectae praecedentes communiter faciebant, ut est manifestum.

Nam a tempore Assyriorum & Chaldeorum usque ad tempus Cosdroe inclusue, cuius dominum propinquum fuit ipsi Mahumeto, semper viguit cultus idolorum inter Gentes qui populum Dei vexabant, ut patet in veteri Testamento & in historiis ecclesiasticis & in legendis sanctorum.

Constat autem quod inter omnia peccata quibus Deus offenditur, peccatum idololatriae est potissimum, intantum, quod Deus se ostendit feruentius seu ardentius illud punire quam alia peccata, unde Exo. 10. solum super praecipuum de prohibitione idololatriae, & non super alia Deus dicitur zelotes, nam cum dixisset. Non adorabis ea, scilicet idola. nec coles, subdit, Ego sum dominus Deus tuus fortis zelotes. & ibi dem 34. cum dixisset. Non adorabis Deum alienum. statim subdit. Quoniam dominus zelotes nomen eius, &c. Deuteronom. 31. loquens de homine idololatra, dicit, Tunc quam maxime furor eius &c. id est, Dei, sumet, & zelus contra hominem illum, & sic in multis alijs sacrae scripturae locis.

Cuius ratio est, nam zelus importat intentionem affectus, ex quo qui vehementer querit excludere illud quod sibi repugnat, secundum Augustinum lib. lx. xliij. q. & quia cultus idolorum inter cetera peccata magis repugnat cultui diuino, ideo circa hoc peccatum dicitur Deus zelotes & zelare singularius quam in alijs peccatis, unde & non tantum tolerat durationem eius sicut aliorum peccatorum.

Eodem modo quo uiri dicuntur zelare uxores, ne per consortium aliorum impediatur singularitas quam in uxore querunt, unde non tam diu tole-

Duratio-
nis sectae
Mahumetae
in-
quisitio.

E

I

F

Differen-
tia tripli-
cis sectae
Mahumetae
praecedentibus
ratio prima

Pl. 85. b

erant zelotypiam sicut alia vitia que de vxoribus suscipiuntur. Et quia ista secta non incurrit peccatum idolatrie committendo, nec permittendo, ideo nimirum si Deus ea longiori tempore tolerat quam alias sectas precedentes, quarum qualibet publice idololatrabat. Si autem dicatur de hoc, quod idololatriam multo maioribus temporibus Deus permittit, incipit enim secundum quosdam a tempore Enos, qui fuit tertius ab Adam, de quo Ge. 4. secundum vero alios a tempore Nenirot, de quo Genes. 10. & quidquid sit de hoc manifestum est, quod tempore Moysi Aegyptij idola colebant, unde in Exod. In diis Aegypti faciam in-stitiam. & in tempore Dauid legitur in psal. Omnes dii gentium demonia, &c. unde ratio predicta non videtur habere locum, cum sit manifestum, quod Deus per multa maiora temporis spacia idololatriam in Gentibus permittit. Ad hoc dicendum quod idololatria est nomen generis sub quo continentur multa & varia species idolorum & cultus eorum unde diuersa gentes seu nationes diuersa idola colebant sub diuersis ritibus, unde Iudicum. 10. filijs Israel dicebatur, quod seruebant dijs Aaram & dijs Sidon & dijs Moab & dijs Amon & dijs Philistum & huiusmodi.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Cum autem aliqua gens aliam superabat deos illius gentis deuote destruebat & cultum eorum, unde & Isa. 36. d. Rapsaces in nomine Sennacherib qui multas gentes deuiceras, dicebat. Vbi sunt dii Emath, & Arphath, & ubi sunt dii Sephar & Vain, &c. quasi dicebat, quod sicut uicerat gentes illas, ita & deos eorum. Ex quo patet, quod si nulla fuit potestas mundana que tantum durasset sicut potestas huius secte de qua loquimur, prout in historijs potest haberi, ita nec fuit aliqua idololatria tantum durans, nam una specie idololatrie superata seu destructa per aduersarios sue gentis alia species idololatrie, sicut alterius gentis superantis surgebat. Et sic licet Deus multo tempore idololatriam sub ratione generis permitteret, nullam tamen speciem idololatrie diu tolerabat, sed uiam per aliam perueniebat. Et ideo quando Romanum imperium, ut omnes nationes sibi subiugaret, omnes species idololatrie recepit, ut in historijs Scholasticis legitur de phano Panteon. tunc Deus omnes huiusmodi idololatrie species per Christum & eius doctrinam destruxit, prout fuit prophetatum Dan. 2. quod lapis scilicet Christus abscessus sine manibus, id est, absque humana potestate, statua, id est, idololatriam dimittit, quo ad omnes eius species, prout largitus fuit declaratum in additione Danielis supra dicto, in qua responsione ad primum argumentum.

Et sic patet ratio quare ista secta nefanda, de qua loquimur in propria specie ritum in temporibus predictis plusquam aliqua species idololatrie toleratur, nam ista est infidelitas sine idololatria, in alijs uero precedentibus fuit idololatria cum infidelitate, idololatrie autem primitio zelo diuino subiaceret, quo Deus feruentius & celerius puniit quam alia peccata, ut dictum est.

Secunda ratio.

Secundum vero in quo differt ista secta ab alijs precedentibus, est, quod precedentes ut communiter cogebant fideles ad adorandum seu sacrificandum idolis, ut patet in Daniele de tribus pueris, & libris Machabeorum, & multo frequentius & clarius in legendis apostolorum & martyrum, qui per tyrannicam potestatem multipliciter torquebantur, ut cultum idolis prestarent, super qua innumerabilia tormenta patiebantur usque ad sanguinis effusionem.

Secunda ratio.

Tenentes uero istam sectam Saracenicam communiter, ut in pluribus non cogunt fideles ad apostatandum. Nam in Alchorano precipitur, quod habetur in predicto tractatu, quod omnes homines non recipientes legem suam occidantur, nisi soluant tributum. Ex quo patet quod per solutionem tributi soluantur ab hac coactione, solutio autem tributi superioribus, etiam si sint infideles licita est, dicente Christo Luc. 20. Reddite que sunt Cesaris Cesari. Quod autem Saraceni non cogunt fideles ad apostatandum in fide est manifestum per experientiam, nam in partibus Aegypti & Iudae & in ceteris confinibus commorantur fideles Christiani, & etiam in partibus Turcia & alijs regionibus orientalibus permittuntur fideles Christi non solum ad habitandum, sed etiam ad habendum parua monasteria & aliqua oratoria.

Manifestum est enim, quod in sancto sepulchro Ierosolymis, & in ciuitate Beithlem sunt monasteria fratrum minorum deuote uicentium, & in Turcia & alijs partibus orientalibus sunt monasteria predicatorum religiose uiuentium, & in monte Sinai ubi lex Moysi a fuit data, & corpus beate Catharine requiescit, sunt multi monachi Deo seruientes sub regula sancti Basilij, & ego uide aliquos habentes breuiaria, & aliquos libros canonis in lingua Chaldaica, & celebrantes missas suas sub ritu ecclesie, licet cum aliquibus alijs ceremonialibus differentijs, que non uariant substantiam celebrationis. Patriarcha etiam Alexandrinus qui fuit catholicam tenet, licet ab ecclesie unitate per uiam discrimina aliquantulum deniet, est tamen in illa ciuitate magna que dicitur Alchayra fugiens officio patriarchatus, prout omnes uenientes ab illis partibus restantur, cum tamen in illa magna ciuitate communiter presideret Soldanus qui maximus inter Saracenos, & non solum permittit patriarcham predictum in predicto officio, sed etiam ipsum honorat & pernitentia quod regat omnes fideles commorantes in partibus Aegypti, Alexandria & Damasci & Ierosolym, qui quidem fideles sunt in magna multitudine.

rudine. Et sic patet ratio quare ista secta licet mala & permittosa, non tamen fidelibus nocua nec periculosa sicut alie secte precedentes, que conabantur cogere Christianos ad apostatandum de fide & negando Christum, unde aianum si diutius toleretur quam secta erronee precedentes.

Sed forte contra predicta dicitur, quod licet ista secta communiter non cogat fideles ad recedendum a ueritate fidei, tamen supprimit eos uehementer, ita quod uiuunt inter eos quasi sub iugo captiuitatis & seruitutis.

Item predicti quotidie mouent bella contra Christianos, & multos occidunt & captiuant, & terminos eorum & terras deuellant, ex quibus uidetur, quod pro honore nominis Dei non tantum debuissent tolerari.

Ad primum dicendum, quod uere abiectione & sub iugo seruitutis non dimittit aliquid de ueritate ecclesie dignitatis, nam ut ait Hilarius in 7. de trim. Hoc habet proprium ecclesie, ut dum persecutionem patitur, floret, dum opprimitur, crescit, dum contemnitur, persistit, dum laeditur, vincit, dum arguitur, intelligit, tunc stat, cum superari uidetur, hanc ille.

Ex quo patet manifeste, quod ueritati ecclesie dignitatis non consistit in prosperitatibus mundanis, dicente Christo Io. 8. g. Regnum meum non est de hoc mundo, sed potius in aduersitatibus mundanis pro nomine Christi tolerandis. Quod etiam ex processu primitiue ecclesie in bonis spiritualibus potest haberi. Manifestum est enim, quod in ecclesia primitiua a tempore apostolorum usque ad tempus Siluestri papa, quando nulla potestas mundana erat apud fideles, tunc ecclesia maxime prosperabat, in spiritualibus florebat enim in frequentibus tribulationibus martyris, quando pro fide Christi sustinenda summi pontifices & alij prelati & uiri religiosi & etiam simplices uirique sexus pro Christi nomine gaudenter tormenta & rabie tyrannorum ad mortem acerbissimam sustinebant.

Ex quibus manifestabatur, quod uirtutes diuinae, scilicet fides & spes & charitatis pro tunc in ecclesia, que sunt uere & maxima bona spiritualia, maxime abundabant, quanto autem in processu temporis fideles in ignas potestates seculares obtinuerunt, tunc predicta uirtutes & si per misericordiam diuinam non ex toto defecerunt, non tamen sub eodem uigore communiter reperiuntur sicut in primitiua, ut est manifestum.

Inter infideles etiam commorantes his temporibus in partibus ultra marinis, multi reperiuntur deuotiores quam in istis partibus, quod si fallit patet ex magna patientia eorum in tolerandis opprobrijs & iniurijs Saracenorum si que uidentur pro Christi nomine.

Ad secundum uero dicendum, quod secundum Augustinum in 13. de trim. c. 16. allegatur a magistro 1. dist. 36. Mala que ab iniquis iustis delictibus fideles pie perferunt, ipsi scilicet fidelibus utique proficiunt ad emendanda peccata, uel excedendum probandamque iustitiam. Hec ille. Unde in huiusmodi de bellationibus Saracenorum quandoque Deus operatur infligendo poenam Christianis propter multa peccata que ab eis committuntur: in talibus Saraceni reparandi sunt ut flagellum Dei & uirga furoris eius, prout Isa. 10. & sic talia proprie sunt ad emendanda peccata.

Quandoque uero ad exercendam probandamque iustitiam, nam qui sine testimonio sue bonitatis nullum tempus reliquit languentibus seque tabescentibus predictis principalibus uirtutibus prouidit ecclesie, & dans ei & reges principes, qui uiriliter & fortissime sepe contra aduersarios fidei per modum bellicum & militare strenue pugnant, prout patet in historijs Germanorum & Gallorum, & aliorum orthodoxorum Europa principum, & presertim in historijs Hispanie, in quibus habetur quod serenissimi reges antiqui bonae memorie multa exercamina & uaria bella domini contra Saracenos huiusmodi exerceuerunt, & multas ciuitates & regiones de manibus hostium crucis recuperauerunt ad laudem Dei & honorem ecclesie.

Unde & hoc ueris temporibus, scilicet in prima Iulij, scilicet anno domini M. ccc. xli. anni presertim supra scripti, illustrissimus rex hoster Ioannes cum magna potestate regni sui, licet non totam intrauit terram Saracenorum usque ad ciuitatem metropolitani Granata, ubi rex eorum resistebat, ubi prope illam bellum inuicem cum magna multitudine Saracenorum, in quo bello suffragante diuina elementia & beata uirgine intercedente cum beato Iacobo patrono nostro, totam illam multitudinem deuicere, & usque ad portam ciuitatis fugant, occisis de inimicis crucis Christi plusquam quinq; millibus, & nisi suis occisus superuenisset multo maior fuisset eorum numerus. Ex quo magna Deo laudes referendae sunt, & gratiarum actionem superantes Dei sui elementia circa hoc maiora & uictoria saluati per serenissimi in regem nostrum presertim fuerunt. Ex quibus patet, quod sicut olim contra idololatrias feroces, qui cogebant fideles a recepto a se a cultu diuino, & a idololatria adoratum Deus disposuit martyrum constantiam, per quam ostendebatur firmitas fidei ecclesie erga Deum, sic contra falsos Saracenos in armis uirtutis uictoriam tenentes, pro uictis de potentibus & fortissimis principibus pro Deo strenue militantibus, in quo diuina prouidentia que de sui dispositione non fallitur, se ostendit fidelium iuste & pie gubernatiua.

Tertium

A Tertium uero, in quo differt ista secta a precedentibus est, quod prae-
 dentes sectae idololatrarum dignitatem Christi in omnibus, & per omnia
 denigrabant, negantes non solum eius ueram deitatem, sed etiam eius
 bonitatem seu uirtuositatem humanam, asserentes ipsum fuisse seducto-
 rem & maleficum & huiusmodi. Unde cum viros iustos & fide-
 les ad recedendum ab eius fide cogebant, deridebant eos per crucem &
 passionem Christi dicentes, quomodo inter deos debet computari & tan-
 quam Deus coli, qui seipsum non potuit saluum facere. In quo conuenie-
 bant cum Iudaeis Christo improperantibus, quae quidem blasphemia Chri-
 sti communiter inuenitur in legendis sanctorum martyrum, qui sub ty-
 rannica potestate Romanorum & Persarum & aliorum tyrannorum
 post passionem Christi martyrio sunt coronati. Secta uero ista hoc non fa-
 cit. Nam ut dictum est supra. in 3. art. licet deitatem Christi negat, quae
 est summa & ineffabilis excellentia diuinae personae, concedit tamen ip-
 sam fuisse excellentissimum super omnes creaturas mundi, ut dictum est.
 Unde non mirum si contra istam sectam tolerabilius se habeat diuina iu-
 stitia, diutius eam sustinendo, quam alias praecedentes Christum homi-
 nem uituperantes. Et attendendum, quod circa fin. mundi Antichristus
 surgat, prout 2. Thes. habetur. 2. c. qui omnes persecutiones omnium se-
 ctarum praedictarum excedet. nam fideles non solum cogent ad recedendum
 a cultu Christi, sed et ad adorandum ipsum Antichristum tanquam
 Deum, ut ibidem. & ideo non solum dicitur Antipapostolus & Antipro-
 pheta, sicut Mahumetus, ut dictum est, sed et Antichristus tanquam ca-
 teris magis Christo contrarius. Et ideo sicut Deus disposuit contra per-
 secutionem idololatrarum quae maior fuit quam Saracenorum, ut dictum
 est, martyres qui fortissimi fuerunt in fide, intantum quod mundum uicerunt,
 omnia mundana tormenta pro fide Christi sustinendo iuxta illud. Hec

est victoria quae uincit mundum. s. fides nostra. 1. Ioann. 5. a. Sic contra
 persecutionem Saracenorum disposuit reges, qui licet in fidei firmitate
 non tantum gradum attingerent sicut martyres sancti, fuerunt tamen
 in fide stabiles, & in armorum potentia Deo strenue militantes, in tan-
 tum quod de ipsis potest dici, quod per fidem uicerunt regna, licet non uir-
 dum, ut habetur in additione ad Heb. 11. & 1. Ioan. 5. & haec fuit suffi-
 ciens prouiso ad Saracenorum malitiam refrenandam, sic etiam dispo-
 suit contra maximam persecutionem Antichristi secundum aduentum
 suum perficiendum, ut contra summum persecutorem summum insurge-
 ret liberator. Quib. consideratis patet ratio maioris & minoris duratio-
 nis harum sectarum, quae sumenda est ex maiori parte seu minoritate per-
 secutionum earum. Nam quia persecutio Antichristi erit maxima, ideo
 erit breuissima, iuxta illud Marci 13. c. Et nisi breuississet dominus dies
 illos, non fuisset salua omnis caro. Et pari ratione, quia persecutio Sara-
 cenorum inter ceteras est minor, ut patet ex praedictis tribus differen-
 tijs, ideo eius duratio est ualde longior ceteris. Et persecutio idololatra-
 rum fuit quasi media inter eas. ideo eius duratio est quasi media inter
 durationes praedictas, hoc loquendo de duratione in communi, non at-
 tingendo ad mensuram temporum exquisitam, quia hoc esset inquirere
 de temporibus & momentis, quae pater posuit in potestate sua, Act. 1. a.
 in quibus omnibus maxime relucet sapientia diuina, quae uincendo ma-
 litiam diabolicam pariter & humanam, attingit a fine usque ad finem
 fortiter, & disponit omnia suauiter, Sapient. 8. a. quae quidem sapientia
 dignetur suauiter disponere nunc per gratiam, & in futuro per gloriam,
 Amen.

Additiones Pauli episcopi Burg. ac Replicae magistri Mat-
 thiae DorinK super Apocalypsim finiunt.

C A P. XIII.

ET uidi & ecce agnus stabat. Ostensa grauissima persecutio
 ne, quam patietur ecclesia ab Antichristo & eius apo-
 stolis, ad consolationem ostendit qualem habeat adiutorem,
 & qualem ipse habeat familiam.

* RICH. Et uidi per spiri-
 talem intelligentiam, &
 ecce agnus per innocentiam,
 stabat quasi paratus ad ad-
 iuandum, supra montem
 Sion, quia transcendit ex-
 cellentiam fidelium con-
 templantium. Et cum eo,
 quia ei per iustitiam con-
 formes stabant subaudi,
 quia & ipsi sunt auxilio-
 res, 144. millia, i. omnium
 martyrum carne incorru-
 ptorum agmina, &c.

* AND. Agnus qui hic cernitur, Christus est. Consistit au-
 tem supra montem Sion non ueteris illius ciuitatis, sed no-
 uae uiuentis Dei. Ipsa autem millia uerem multiformem-
 que

C A P. XIII.

ET uidi, & ecce agnus stabat supra montem Sion,
 & cum illo centum quadraginta quatuor millia,
 habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in fron-

a Christus pro nobis immolatus.
 b Ut adiuuans.
 c i. ecclesiam uirtutibus celsam & Deum contemplantem.
 a Tales quales fuerunt.
 b Quia Christiani uocabuntur.
 c Quia dii dicentur.
 d Indelebiliter.
 e Quia in manifesto confitentur.

que Apostolici seminis gratiam denotant, ut qui per unum
 quemlibet duodecies millesimum, hoc est, perfectum fidei
 fructum in iis qui salui fiunt, reddiderit.

* ARETHAS. Numerus horum millium non illorum est de
 quib. praedictum est quod de unaquaque tribu crediderunt in

Christum, sed quae ex Gen-
 tibus crediderunt, qui-
 bus attestatur quod uir-
 ginitatem praestiterint,
 quae apud Hebraeos rara
 fuit quod autem habeat
 nomen patris eius & nomen
 eius scriptum in frontibus, si-
 gnificat quod diuina lu-
 ce ipsius diuini uultus
 obfignentur, per quod
 amulus in hoc & perni-
 ciosis demonibus terro-

ri sunt.
 b Centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius, & nomen
 patris eius, &c. In uirginitate perfectissimos, in fide trinitatis
 ex quatuor mundi patribus collectos.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIII.

ET uidi & ecce agnus. Hic consequenter describitur praemium per-
 secutionem Mahumeti sustinentium. Et diuiditur in duas partes. s.
 in partem principalem & incidentalem, quae incipit ibi. Et uidi alterum
 angelum. Circa primum sciendum, quod sicut dicitur, in chronica Hugo-
 nis Floriacen. circa finem imperij Eraclij, Agarem qui & Saraceni di-
 cuntur Mahumeto duce ceperunt Aegyptum & Aethiopiam grauius in-
 uadere. Similiter Homarus Mahumeti discipulus Damascum & re-
 gionem Phenicis, & Ierusalem totamque Syriam occupauit & Antio-
 chiam comprehendit, & in his terris erant multi religiosi Christiani in
 cenobijs magnis ducentorum trecentorum & amplius monachorum in ca-
 sitate uiuentium quorum maior pars uel multi erant uirgines, & in illa
 perse-

secutione per gladium Saracenorum transferunt ad regnum celorum
 1 Et uidi & ecce agnus, &c. id est, Christus qui dicitur agnus Dei,
 Ioan. 1. b.

2 Stabat sup. mon. Sion. i. in ecclesia triumphante, quae dicitur mons
 Sion. Hab. 1. 2. qui describitur hic stans, eo quod adiuuuit dilectos martyres
 in tolerantia martyrij, sicut Act. 7. dicitur de Stephano in agone posito,
 quod uidit Iesum stantem, quia stare proprium est adiuuantis in pra-
 lio, sedere uero proprium iudicantis. propter quod Mar. vlt. d. describi-
 tur ut sedens a dextris Dei.

3 Et illi cum centum quadraginta quatuor millia. In tanto n.
 numero uel circiter estimantur praedicti occisi probabiliter.

4 Habentes nomen eius, &c. & per consequens spiritus sancti, qui
 est nexus amborum.

5 Scriptum in frontibus suis, &c. Per apertam & liberam confes-
 sionem.

Et

MORALITER.

1 Et uidi. Istud exponitur de Christo suscipiente animas inter-
 rectorum ab Homaro successore Mahumeti.

MORAL. potest exponi de pio pontifice Christo uicario,
 qui dulciter fouet & nutrit obseruantes castitatem, quae est
 quoddam martyrium specialiter in iuuenibus, & maxime
 quando firmatur per uotum solenne, & sic dicitur. Et uidi &
 ecce agnus. i. pastor pius,

2 Stabat supra montem Sion. id est, ecclesiam militatam de qua
 dicitur Psalm. 86. a. Diligit dominus super omnia tabernacula. Iac-
 cob.

3 Et cum illo centum quadraginta quatuor millia. i. uniuersi conti-
 nentes uoto solenni. ideo subditur.

4 Habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus
 suis, &c. in quo designatur firmitas continentiae per uotum
 solenne.

A *a Et audiui vocem, &c.* * AND. & ARETHAS. Aquarum tonitruum, & citharæ vox significat claritatem auditum, peruiam hymnidici, canori, suavis, ac consoni Sanctorum cantus, qui vniuersam complectitur primogenitorum in caelis descriptorum Ecclesiam, cætu:que publicum, a quibus laude celebratur primogenita vocatio.

b *Tonitruum.* Quia terret eos quia ad confortium suum venite suscipiunt.

c *Citharæ dorum.* Quia ipsi, qui ad hoc se instituerunt, vt extendent sua corda deuota super lignum crucis.

d *Citharizantium.* Quod ex officio habebant, opere implebant.

e *Et cantabant.* Id est, de integritate animæ & corporis exultabunt. quod gaudium nunquam eis veterasset, sed semper est eis vt nouum.

f *Et nemo poterat, &c.*

* AMBR. Hic magna est obscuritas. Scimus enim quosdam ex Apostolis atq; martyribus uxores habuisse. Nunquid in laudibus Dei muti existunt? Vidimus etiam quosdam peccatis obnoxios. virginiter corporis vsque ad mortem seruasse, quos credimus per ignem purgatorium esse purgandos, vt in iustorum numero quandoque ascribi mereantur. Nunquid istos præferre audebimus, vt illud canticum Deo offerant, a quo Petrus eiusque similes alieni existant? Nam quemadmodum Sancti saturari nequeunt uisione Dei, ita nec laudibus. Inuenimus ergo non de solis virginibus, sed de omnibus sanctis animabus, hæc esse dicta, quæ in caelesti beatitudine Deum assidue laudare nõ desinunt. Habent quidem & fideles in hac uita positi. canticum sua, sed in his confessio sæpe fit peccatorum, sæpe commoratio tormentorum, ideoque fletus sæpe cantantes excitant. In illo uero cantico caelestem spiritum nihil triste, nihil quod mentem perturbet, resonat. Hoc canticum sancti adhuc in terra positi dicere non possunt, quia oculus non uidit,

nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Animæ autem Sanctorum sacro lauacro, sanctiq; Spiritus gratia lauatæ virgines dicuntur. Quicquid. n. in eis fuit reprobum, charitatis remediis est purgatum.

* AVG. Virgines hoc loco non solum corpore castos intelligamus, sed maxime omnem Ecclesiam, quæ fidem purâ tenet, sicut dicit Apostolus. *Desponsau enim vos vni virginem castam*

exhibere Christo. Id est, nulla adulterina hæreticorum commixtione pollutam, nec in male blandis & mortiferis huius mundi voluptatibus vsque ad exitum vitæ suæ absque remedio pœnitentiæ infœlici perseverantia colligatam.

g *Qui empti sunt de terra.* Hi sunt qui cum mulieribus non sunt. Id est, quos ad hoc vt essent sanguis Christi eleuauit.

h *Hi sequuntur agnum, quocunque ierit.* Hi empti sunt ex omnibus primitiæ Deo & agno & in ore eorum nõ est inuentum mendacium. Sine macula

&c. RICHARDVS. Virginitatis adiungit meritum passionis illi nimirum agnum quocunque ierit sequitur, qui cum in utroque, (i. virginitate & martyrio) imitantur, quique mentis incorruptione probantur.

* AMB. Sed quo vadit qui omnia impiet, & totus vbique est? Vadit miserando quibusdam, & a quibusdam misericordiam suam auferendo. Sequuntur vero Sancti, quia quibus misericordiam suam largitur, largiuntur & illi, & a quibus abscindit, abscindunt & illi.

* RUPER. Duobus modis sequuntur agnum quocunque ierit, videlicet inuestigatione iudiciorum eius, & imitatione exemplorum. Sequuntur ergo dum iudicia eius & spiritum intelligunt, & per charitatem laudant, & iustificat eum in eisdem omnibus iudiciis eius, & dum exemplum charitatis eius imitantur.

i *Et omnibus primitiæ Deo & ag.* Vt ex grege optimus equus, vel ex fructibus primitiæ.

Et

quid speciale in merito & similiter habent in premio, sicut & de quolibet sancto confessore canit ecclesia. Non est inuentus similis illi, ratione specialis meriti.

8 *Qui empti sunt de ter. sanguine Christi.*

9 *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, &c. Vel simpliciter integritatem carnis tenendo, uel saltem post uotum castitatem seruando.*

10 *Virgines enim sunt. Virginitas enim in scriptura aliquando accipitur strictè pro integritate carnis, aliquando magis large pro continentia, maxime uoto consecrata.*

11 *Hi sequuntur agnum quocunque ierit. quia sequuntur Christum non solum per uiam mandatorum, sed etiam consiliorum.*

12 *Hi empti sunt ex omnibus primitiæ. i. gratiosi, sicut primi fructus sunt magis delectabiles.*

13 *Et in ore eorum non est inuentum mendacium. Nam ueritatem fidei confessi sunt omnino & constanter.*

14 *Sine macula. n. sunt ante thronum Dei. Nam si aliquam maculam contraxerant, purgata fuit uirtute sui martyrii.*

* Et

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** *Et audiui uocem, &c. a mul. id est, multitudinis sanctorum, secundum quod dicitur infra 17. d. Aquæ multæ populi multi. multitudine. n. centum quadraginta quatuor millium magnifice laudat Deum de sua uictoria & gloria adeptæ.*

2 *Et tanquam uocem tonitruum magni. in quo designatur magnitudo laudis, non solum ex laudantium multitudine, sed etiam ex modo laudis & qualitate.*

3 *Et uocem quam audiui sicut citharæ dorum citharizantium &c. Nam hæc laus est coram Deo & angelis gratiosa.*

4 *Et cantabant quasi canticum nouum. quia dicti laudantes sunt de numero sanctorum noui Testamenti.*

5 *Ante sedem. scilicet Dei.*

6 *Et ante quatuor animalia & se. id est, in præsentia sanctorum Patriarcharum & episcoporum in caelis existentium, sicut dictum est supra 4. cap.*

7 *Et nemo poterat dicere. can. ex uoto enim continentia habuerunt aliquid*

MORALITER.

† 1 *Et audiuit uocem de celo, &c. per quod significatur laus Deo accepta.*

3 *Et uocem quam audiui quasi citharæ dorum citharizantium in citharis suis. Est autem cithara figura triangularis, per quod significatur fides trinitatis, sine qua laus non est Deo grata.*

4 *Et cantabant quasi canticum nouum. i. pertinens ad nouum Testamentum.*

5 *Ante sedem. id est, ad honorem Dei, & omnium sanctorum,*

& non ad laudem hominum.

7 *Et nemo poterat dicere canticum nisi, &c. quia continentibus habent aliquod meritum speciale, quod non habent alii.*

9 *Hi sunt qui cum mul. Hoc potest intelligi simpliciter secundum omne tempus, & sic est uirginitas proprie. Alio modo a tempore uoti continentia, & sic potest dici uirginitas large.*

11 *Hi se. ag. f. mente & corpore, fide, & opere.*

Hi empti sunt ex omni. pri. i. gratiosi in conspectu Dei, sicut primi fructus sunt aliis magis grati.

† Et

A Et vidi Descripta impugnatione facta per duas bestias, suppositoque auxilio agni & dignitate familiae eius ostensa, subiungitur admonitio, vt ad hanc familiam accedant, & comminatio vt ab illa alia declinent.

B Alterum. Id est, praedicatorum qui sunt alterius a Christo. i. vicem eius exequentes.

* AMBROSIVS .
Iste angelus Christi & Apostolus eius, ceterosque Christi praedicatorum significat. Qui euangelium aeternum habuisse dicitur, quia doctrina Evangelii a Christo Apostolis celerisque praedicatoribus data est, quam Gentibus praedicaret. Aeternum autem dicitur, quia aeternitatem praestat omnibus facientibus illud.

B Per medium caeli. Per communem ecclesiam, quam verbis & exemplis secum trahunt.

d Euangelium aeternum. Id est, praedicationem aeterna promittentem complentes ad aeternitatem ducentem.

e Timete dominum & date. Bene operando, & bene de eo annuncians, vt per vos gloriosus appareat.

f Quia uenit. Non deficiatis, quia non longo tempore patiemini.

g Et alius an. Quia praedicatorum sibi inuicem succedunt.

h Cecidit. Bis positum infinitatem significat, vel valet, in quo omnimodo destructio intelligitur.

* AMBROSIVS. Alius angelus doctorum Ecclesiae qui finis persecutionis Ecclesiam Dei gubernauerunt, designat. Per Babylonem autem ciuitas diaboli significatur, quae ex omnibus impiis constat, ceciderat autem, quia omnis cultura daemonum

NICOLAUS DE LYRA.
* 1 Et vidi alterum angelum. Hae est pars incidentalis, in qua describitur quedam infidelium conuersio mirabilis quae contingit circa illa tempora. Sanctus enim Bonifacius missus fuit a pontifice Romano ad praedicandum fidem catholicam Gentibus Thuringiae, Austriae, Frisiae, in qua legatione multos valde conuertit ad Christum. & hoc est quod dicitur. Et vidi alterum angelum. i. sanctum Bonifacium, nam angelus interpretatur nuncius ipse vero fuit nuncius verbi diuini, vt dictum est.

2 Volantem per medium caeli. Nam uelociter & prompte executus fuit officium sibi imunctum.

3 Habentem in corde & ore.

4 Euang. aeter. i. euangelium Christi quod dicitur aeternum, nam ei aliud non succedet.

5 vt euang. se. super. ter. i. populis praedictis in quibus diuersificantur linguae saltem in aliquo. Et quia non solum paratus erat praedicare dictis populis, sed omnibus gentibus generaliter eum audire uolentibus, ideo subditur. Et super omnem gen. &c.

6 Dicens ma. vo. in quo notatur officia praedicationis suae.

7 Timete do. timore filiali.

8 Et dare illi hono. sicut filij parui.

9 Quia uenit ho. iu. eius, generaliter in fine mundi, & singulariter in morte cuiuslibet, nam in quali statu quis moritur, in tali iudicio praesentatur.

10 Et adorate eum. qui est creator omnium, & non idola uana.

11 Et alius. Hic consequenter describitur punitio persequentium Christianos. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur eorum punitio

MORALITER.
* 1 Et ui. al. an. hoc ad litteram dicitur de sancto Bonifacio, qui missus a papa praedicaui populo Thuringiae, & Austriae, & Frisiae, & multos conuertit ad dominum.

MOR. autem potest exponi de quolibet praedicatorum magnum fructum faciente, ideo subditur.

2 Volantem p. r. medium caeli. i. prompte discurrentem ad praedicandum uerbum Dei.

2 Habentem euang. aeter. id est, praedicationem ad aeternitatem gloriae perducantem.

5 Vt euangelizaret se. super. ter. nam praedicatione debet esse communis omnibus.

7 Dicens ma. vo. Ti. d. quia praedicator primo & principaliter debet inducere populum ad cultum diuinum, & per consequens ad destructionem idololatriae, & omnium ad ipsam pertinentiam. ideo subditur. **11** Et alius an. se. est eum di. Ceci. ce. Ba. quae interpretatur confusio. ideo significat idololatriam & pertinentiam & quia non solum debet idololatriam destruere ostendendo uilitatem culpae, sed etiam grauitatem penae. ideo sequitur.

14 Et angelus tertius secutus est illos, dicens uoce magna. Si quis adorauerit

per fidem Christi deleta fuerat Et bis cecidisse dicitur, quia ex parte persecutorum, & ex parte culturae diabolicae cecidisse dicitur.

* AVGVSTIN. Babylonem ciuitatem, impiam diaboli congregationem dicit, id est, populum ipsi consentientem, & omnem concupiscentiam & corruptelam quam in perniciem sui & humani generis exquirant. Nam sicut Ecclesia ciuitas Dei est & omnis conuersatio coelestis: ita ciuitas diaboli Babylon in omni mundo Ecclesia, ergo dicit.

7 Cecidit, cecidit Babylon, &c. iam quasi perfectum dicens, quod adhuc futurum erat.

* ANDREAS. Per uinum potest ira fornicationis, non idololatriam furiam mentisque a Deo alienationem tantum designat, sed quamuis quoque temulentiam animique insaniam ex quo uis peccato nata

tam, propter omnes qui fornicantur a Deo exterminabuntur. Haec autem Babylon tum demum perfecte euelletur, quando iniquitatis operatiis in aeternum ignem missis, Hierusalem illa quae sursum est, aperte ostendetur.

i Vino ira for. Id est, uitijs, & praecipue idololatria quae est dulcis potus peccantibus, quibus alios inquinant, & ne recto tramite gradiantur, inebriant, unde debetur eis ira Dei. Purum uinum bibitum dum flagellat Deus hic ad emendationem, turbidum dum infertur aeterna damnatio.

K Et ang. ter. Tres ponit pro fide trinitatis, cum tria haec in eadem persona possint considerari

* AMBROS. Angelus tertius, praedicatorum sunt qui temporibus

secundo huius occasione bonorum praemiatio ibi, Et audiui uocem Circa primum sciendum quod Constantinus nepos Eraclij cepit imperare anno domini ccccclxiiij. & per suus a Paulo Constantinopolitano episcopo incidit in haeresim Monothelitarum duplicem naturam in Christo negantium, & multos ecclesiae ministros non assentientes haeresi dictae grauius afflixit, & in exilium relegauit. Propter quod sanctus Martinus papa conuocato concilio dictam haeresim cum suis fauoribus damnauit, propter quod in Constantinopolim fuit ductus ut assentiret dictae haeresi, quod renuens in exilium fuit missus & ibidem mortuus, & de hoc exponit alii qui locum istum, cum dicitur. Et alius ange. i. papa Martinus.

12 Secutus est dicens dictam haeresim condemnando.

13 Cecidit ce. Ba. i. imperium Graecorum quod fuit magnum, nam imperatore in haeresim cadente, ut dictum est, multi alii similiter ceciderunt & quia hoc erat confusibile, ideo uocatur imperium illud Babylon. i. confusio, dicitur autem hic bis. cecidit, propter duplicem casum, scilicet patriarchae & imperatoris.

Item sciendum, quod sic dicitur in chronica Sigisberti. Leo qui post Theodosium sumpsit imperium cepit imperare anno domini septingentesimo. 18. & imperauit annis 23. & anno imperij eius. 13. papa Grego. 3. praesuit ecclesiae, & Leonem haeresi deprauatum redarguit, & de consilio Romanorum ei uelut alia denegauit, & ne percussura sui numismatis reciperetur, ordinauit, & quod eius effigies de ecclesia tolleretur, & ne nomen eius in missarum solennijs recitaretur, & secundum hoc exponitur ab eis quod subditur,

14 Et an. ter. id est, papa Grego.

15 Dicens uo. ma. in quo notatur ordinationis suae autoritas.

16 Si quis. Leonem bestialiter uiuentem, deserendo ei honorem imperialem.

* Et

5 Vt euangelizaret se. super. ter. nam praedicatione debet esse communis omnibus.

7 Dicens ma. vo. Ti. d. quia praedicator primo & principaliter debet inducere populum ad cultum diuinum, & per consequens ad destructionem idololatriae, & omnium ad ipsam pertinentiam. ideo subditur. **11** Et alius an. se. est eum di. Ceci. ce. Ba. quae interpretatur confusio. ideo significat idololatriam & pertinentiam & quia non solum debet idololatriam destruere ostendendo uilitatem culpae, sed etiam grauitatem penae. ideo sequitur.

14 Et angelus tertius secutus est illos, dicens uoce magna. Si quis adorauerit

per fidem Christi deleta fuerat Et bis cecidisse dicitur, quia ex parte persecutorum, & ex parte culturae diabolicae cecidisse dicitur.

* AVGVSTIN. Babylonem ciuitatem, impiam diaboli congregationem dicit, id est, populum ipsi consentientem, & omnem concupiscentiam & corruptelam quam in perniciem sui & humani generis exquirant. Nam sicut Ecclesia ciuitas Dei est & omnis conuersatio coelestis: ita ciuitas diaboli Babylon in omni mundo Ecclesia, ergo dicit.

7 Cecidit, cecidit Babylon, &c. iam quasi perfectum dicens, quod adhuc futurum erat.

* ANDREAS. Per uinum potest ira fornicationis, non idololatriam furiam mentisque a Deo alienationem tantum designat, sed quamuis quoque temulentiam animique insaniam ex quo uis peccato nata tam, propter omnes qui fornicantur a Deo exterminabuntur. Haec autem Babylon tum demum perfecte euelletur, quando iniquitatis operatiis in aeternum ignem missis, Hierusalem illa quae sursum est, aperte ostendetur.

i Vino ira for. Id est, uitijs, & praecipue idololatria quae est dulcis potus peccantibus, quibus alios inquinant, & ne recto tramite gradiantur, inebriant, unde debetur eis ira Dei. Purum uinum bibitum dum flagellat Deus hic ad emendationem, turbidum dum infertur aeterna damnatio.

K Et ang. ter. Tres ponit pro fide trinitatis, cum tria haec in eadem persona possint considerari

* AMBROS. Angelus tertius, praedicatorum sunt qui temporibus

secundo huius occasione bonorum praemiatio ibi, Et audiui uocem Circa primum sciendum quod Constantinus nepos Eraclij cepit imperare anno domini ccccclxiiij. & per suus a Paulo Constantinopolitano episcopo incidit in haeresim Monothelitarum duplicem naturam in Christo negantium, & multos ecclesiae ministros non assentientes haeresi dictae grauius afflixit, & in exilium relegauit. Propter quod sanctus Martinus papa conuocato concilio dictam haeresim cum suis fauoribus damnauit, propter quod in Constantinopolim fuit ductus ut assentiret dictae haeresi, quod renuens in exilium fuit missus & ibidem mortuus, & de hoc exponit alii qui locum istum, cum dicitur. Et alius ange. i. papa Martinus.

12 Secutus est dicens dictam haeresim condemnando.

13 Cecidit ce. Ba. i. imperium Graecorum quod fuit magnum, nam imperatore in haeresim cadente, ut dictum est, multi alii similiter ceciderunt & quia hoc erat confusibile, ideo uocatur imperium illud Babylon. i. confusio, dicitur autem hic bis. cecidit, propter duplicem casum, scilicet patriarchae & imperatoris.

Item sciendum, quod sic dicitur in chronica Sigisberti. Leo qui post Theodosium sumpsit imperium cepit imperare anno domini septingentesimo. 18. & imperauit annis 23. & anno imperij eius. 13. papa Grego. 3. praesuit ecclesiae, & Leonem haeresi deprauatum redarguit, & de consilio Romanorum ei uelut alia denegauit, & ne percussura sui numismatis reciperetur, ordinauit, & quod eius effigies de ecclesia tolleretur, & ne nomen eius in missarum solennijs recitaretur, & secundum hoc exponitur ab eis quod subditur,

14 Et an. ter. id est, papa Grego.

15 Dicens uo. ma. in quo notatur ordinationis suae autoritas.

16 Si quis. Leonem bestialiter uiuentem, deserendo ei honorem imperialem.

* Et

uiso.

In Leonem ecclesiastica censura.

poribus Antichristi futuri sunt. Prædicabunt. n. vt nullus Antichristum adoret, neque ad eius pessimam doctrinam aures cordis accomodet, neque opera eius imitetur. Quod si quis fecerit perpetua pœna enim esse damnandum testabuntur. Per vinum iræ Dei dānatio vltima, quæ in die iudicij impiis irrogabitur, designatur. Vinum autem mero mixtum est in calice Dei, quia damnatio vltima mixta erit cū iustitia, quia iustissimo Dei iudicio perficietur. Bibent igitur impii vinum iræ Dei, cum illis dicetur: *Itē maleficti in ignem æternum.*

Mar. 25.

Intra 19. a

Quod mixtum. Qui non corrigitur vindicta eius ad correctionem data, punietur æterna pœna. In calice. Calix vindicta Dei vbi desuper merum quod ad correctionem hic vindicatur, subtus fex, i. damnatio in vltimis bibent impii, de vino ergo. i. de fece, quod vinum quia vult ad comparationem meri ostendere turbidum addit quod mixtum est. Et cruciabitur igne. &c. Ignis exurit, sulphur autem foetorem pessimum de se emittit. Igne autem corporaliter cruciabuntur, qui ignem vitiorum in se extinguere noluerunt, foetore sulphuris torquebuntur, quibus dulcis fuit foetor luxurie. In conspectu sanctorum angelorum cruciabuntur & in conspectu agni, videlicet vt in eorum conspectu crucientur, in quorum conspectu nō timuerunt mala perpetrare. Et finis tor. Quod quædam de damnatione malorum numerat, non dicit pro damnatione describenda, sed tantum pro terrore inferendo illis quos deterret ab eorum consortio.

Et audiui vocem de celo dicentem in qua locutus fuerat de centum quadraginta quatuor millibus interfectis pro Christo a Saracenis, dicens eorum punitionem temporalem. Cecidit Babilonis gens Babylonica, nam lex eius est confusio in plebe, quia ibi laxatur vita voluptuosa, quæ vita peccatorum dicitur. Et hinc etiam propter confusum procedendi modum, nam inordinate traditur & diem frequenter & inutiliter repetitur, nec ratione vel scriptura autentica fulcitur, ut patet illam inueni. Illa magna, nam gens illa in breui fuit multum multiplicata & dilatata. Dicitur autem cecidisse, quia circa tempora illa confligit cum Romanis, in quo conflictu tres Amirei Saracenorum cum multis aliis sunt perempti, ut habetur in Chronica Sigisberti. Quæ a vi. iræ forni. suæ po. o. Gen. Hyperbole est, ad designandum magnam multitudinem Gentium errore Mahumeti infecta, concedit enim carnis delectabilia, ad quæ multitudo hominum est proua. Et t. an. hic consequenter describitur pœna eorum æterna, cum dicitur. Et ter. an. ad literam, vel aliquis prædicator sanctus contra Mahumeti sectam. Si quis adobe. i. Mahumetum, vt dictum est ca. præcauenti vbi dictum est de eius characteris acceptance. Hic bi. de vi. iræ Dei. i. punietur a Deo gr. uiter. Quod mixtum est mero. Dicitur autem purtio Dei vinum merum, quando quis punietur temporaliter ad eius correctionem, mixtum uero, quando post punitionem temporalem sequitur æterna, sicut est in proposito, quia Saraceni puniti fuerunt morte temporali. ut prædictum est, & cum hæc æterna, ideo subditur. Et cru. ig. & sul. i. pœna gehennæ. Et f. tor. Nam illa pœna est æterna a parte post.

Nec habent requiem die ac nocte qui adorauerunt bestiam & imaginem eius: & si quis acceperit characterem nominis eius. Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei & fidem Iesu Et audiui vocem de celo dicentem in qua locutus fuerat de centum quadraginta quatuor millibus interfectis pro Christo a Saracenis, dicens eorum punitionem temporalem. Cecidit Babilonis gens Babylonica, nam lex eius est confusio in plebe, quia ibi laxatur vita voluptuosa, quæ vita peccatorum dicitur. Et hinc etiam propter confusum procedendi modum, nam inordinate traditur & diem frequenter & inutiliter repetitur, nec ratione vel scriptura autentica fulcitur, ut patet illam inueni. Illa magna, nam gens illa in breui fuit multum multiplicata & dilatata. Dicitur autem cecidisse, quia circa tempora illa confligit cum Romanis, in quo conflictu tres Amirei Saracenorum cum multis aliis sunt perempti, ut habetur in Chronica Sigisberti. Quæ a vi. iræ forni. suæ po. o. Gen. Hyperbole est, ad designandum magnam multitudinem Gentium errore Mahumeti infecta, concedit enim carnis delectabilia, ad quæ multitudo hominum est proua. Et t. an. hic consequenter describitur pœna eorum æterna, cum dicitur. Et ter. an. ad literam, vel aliquis prædicator sanctus contra Mahumeti sectam. Si quis adobe. i. Mahumetum, vt dictum est ca. præcauenti vbi dictum est de eius characteris acceptance. Hic bi. de vi. iræ Dei. i. punietur a Deo gr. uiter. Quod mixtum est mero. Dicitur autem purtio Dei vinum merum, quando quis punietur temporaliter ad eius correctionem, mixtum uero, quando post punitionem temporalem sequitur æterna, sicut est in proposito, quia Saraceni puniti fuerunt morte temporali. ut prædictum est, & cum hæc æterna, ideo subditur. Et cru. ig. & sul. i. pœna gehennæ. Et f. tor. Nam illa pœna est æterna a parte post.

ascendit in se. Cum dicit, ascendit in sæcula: notat æternam pœnam continuari, vbi addit. ANDRÆAS. Aut per fumum hunc intelligere oportet inflammatum halitū, quem in tormentis constituti ex imo pectore prino nō absq; suspiriis dānati emittunt, aut illū certē quem ignis qui eos punit & incendit, spiritum emittit. Dicitur autem in secula seculorum ascendere quod hinc discamus, vt iustorum gloria finem nescit, ita nec peccatorum quoque supplicia vllō vnquam tempore finem habitura. Nec habent requiem die ac nocte qui adorauerunt bestiam & imaginem eius: & si quis acceperit characterem nominis eius. Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei & fidem Iesu Et audiui vocem de celo dicentem in qua locutus fuerat de centum quadraginta quatuor millibus interfectis pro Christo a Saracenis, dicens eorum punitionem temporalem. Cecidit Babilonis gens Babylonica, nam lex eius est confusio in plebe, quia ibi laxatur vita voluptuosa, quæ vita peccatorum dicitur. Et hinc etiam propter confusum procedendi modum, nam inordinate traditur & diem frequenter & inutiliter repetitur, nec ratione vel scriptura autentica fulcitur, ut patet illam inueni. Illa magna, nam gens illa in breui fuit multum multiplicata & dilatata. Dicitur autem cecidisse, quia circa tempora illa confligit cum Romanis, in quo conflictu tres Amirei Saracenorum cum multis aliis sunt perempti, ut habetur in Chronica Sigisberti. Quæ a vi. iræ forni. suæ po. o. Gen. Hyperbole est, ad designandum magnam multitudinem Gentium errore Mahumeti infecta, concedit enim carnis delectabilia, ad quæ multitudo hominum est proua. Et t. an. hic consequenter describitur pœna eorum æterna, cum dicitur. Et ter. an. ad literam, vel aliquis prædicator sanctus contra Mahumeti sectam. Si quis adobe. i. Mahumetum, vt dictum est ca. præcauenti vbi dictum est de eius characteris acceptance. Hic bi. de vi. iræ Dei. i. punietur a Deo gr. uiter. Quod mixtum est mero. Dicitur autem purtio Dei vinum merum, quando quis punietur temporaliter ad eius correctionem, mixtum uero, quando post punitionem temporalem sequitur æterna, sicut est in proposito, quia Saraceni puniti fuerunt morte temporali. ut prædictum est, & cum hæc æterna, ideo subditur. Et cru. ig. & sul. i. pœna gehennæ. Et f. tor. Nam illa pœna est æterna a parte post.

Et audiui vocem de celo, &c. RICH. Quia superius descripsit grauissimam persecutionem ab Antichristo inferendam, nunc consolatur per quietem beatitudinis eos qui pro Christo & in Christo gustant amaritudinem mortis. Audiui vocem de celo, id est, de cælesti visione. dicentem mihi scribe. non solum scilicet in code tuo, sed & in pergamento, & in audienti populo. Scribe, ne cito transioler, quod ad consolationem electorū vsque in finem perseverare debet. Quasi ergo superiora recolligens dicat; Audistis in superioribus capitulis grauissimam persecutionem, sed nolite formidare pro Christo sustinere mortem, quia per hanc attingetis ad beatitudinem. ANDRÆAS. Vox de celo lapsa nō omnes mortuos beatificat. Et audiui vocem de celo, &c. RICH. Quia superius descripsit grauissimam persecutionem ab Antichristo inferendam, nunc consolatur per quietem beatitudinis eos qui pro Christo & in Christo gustant amaritudinem mortis. Audiui vocem de celo, id est, de cælesti visione. dicentem mihi scribe. non solum scilicet in code tuo, sed & in pergamento, & in audienti populo. Scribe, ne cito transioler, quod ad consolationem electorū vsque in finem perseverare debet. Quasi ergo superiora recolligens dicat; Audistis in superioribus capitulis grauissimam persecutionem, sed nolite formidare pro Christo sustinere mortem, quia per hanc attingetis ad beatitudinem. ANDRÆAS. Vox de celo lapsa nō omnes mortuos beatificat.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et ima. eius. quam fecit de ecclesia remoueri, ut dictum est.
2 Et acce. cha. confitendo eum manifeste imperatorem.
3 Aut ma. sua. accipiendo numisma eius charactere figuratum.
4 Hic bi. de vi. iræ Dei. pœnam excommunicationis & aggravationis incurrendo, licet autem hæc expositio probabilis videatur, quia tamē ante imperatorem Constantem fuerunt imperatores alij dantur vel magis hæresi deprauati, vt patet ex supradictis, videtur minus conuenienter expositum quod dicitur supra. s. de eius casu. Cecidit Babilonis imperium Græcorum prædicto maxime cum eius filius Constantinus ecclesias diruptas reparauerit, & contra hæresim Monothelitarum insurrexit, vnde & uniuersalem synodum in Constantinopoli congregauit ducentorum octogintanorum episcoporum qui duas naturas esse in domino Iesu Christo comprobauerunt & ostenderunt. Similiter quod subditur de Grego, papa & Leone imperatore, quod accipiens Leonis numisma. Bi. de vi. iræ Dei excommunicationem incurrendo, videtur minus conuenienter dictum, quia subditur.
5 Et cru. ig. & sul. per quod intelligi videtur pœna gehenna, qua est æterna, unde subditur.
6 Et fu. t. & sic non videtur loqui de pœna excommunicationis, seu corporalis incensij, quam contigisse dicunt Constantino filio Leonis, qui ministrorum ecclesia fuit maximus persecutor, propter quod saluo meliori iudicio videtur licet ab illo loco. Et alius ange. &c. de Mahumeto & eius sequacibus exponenda, de quorum persecutione contra Christianos ante fecerat mentionem, & eorum pœnam non dixerat, & ideo Ioannes describit hic consequenter eorum punitionem, & primo quantum ad pœnam temporalem, secundo quantum ad pœnam æternam, ibi. Et tertius angelus. Circa primum dicit, Et ang. s. sanctus Ioannes loquens, Secu. est. hoc non refertur ad partem immediatè præcedentem, sed ad præcedentem.

sequentem. Liget autem hic nominentur tres angeli, tñ istæ tres denūciationes vel prædicationes possunt vni & eidē prædicatori conuenire, sicut dicit Glo. super locum istum. Et audiui vocem Quoniam opposita iuxta se posita magis elucescunt: ideo post denūciationem punitionis peccatorum, hic ponitur præmiatio sanctorum, cum dicitur. Scribe

MORALITER.

- 1 rauerit bestiam, &c. id est, exercuerit idololatriam vel aliquid pertinens ad ipsam.
2 Hic bibet de vino iræ Dei quod mixtum est mero in calice iræ ipsius. id est, valde grauiter & æternaliter punietur, vt patet per literam

sequentem. Liget autem hic nominentur tres angeli, tñ istæ tres denūciationes vel prædicationes possunt vni & eidē prædicatori conuenire, sicut dicit Glo. super locum istum. Et audiui vocem Quoniam opposita iuxta se posita magis elucescunt: ideo post denūciationem punitionis peccatorum, hic ponitur præmiatio sanctorum, cum dicitur. Scribe

ros predicat, sed illos duntaxat qui in Domino finem vite faciunt: cuiusmodi inter ceteros sunt qui iam ante mundo mortui, Christi Iesu mortificationem in corpore suo portabant, vnamque cum illo crucem circumferabant. Talium namque ex corpore exitus veram a laboribus requiem adfert.

dicum &c. Regnum tamen animarum eorum iam cum illo est nunc, dum isti mille anni decurrunt. Vnde & in eodem libro legitur: Beati mortui qui in Domino moriuntur, &c. Regnat iraq; cum Christo nunc primum Ecclesia in viuis & mortuis, sicut Apostolus dicit. Mortuus est Christus, ut & uiuorum & mortuorum dominetur. Sed

AMBROSIVS.

In corde tuo & auditorum. a Seculo. b In confessione domini. c Quando corpus & anima resoluuntur.

rem mihi: Scribe: Beati mortui qui in domino + moriuntur.

a A tempore resurrectionis. b Trinitas. c Amplius non patiantur. d Eorum que hucusque passi sunt.

a Amodo iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis.

b Opera enim illorum sequuntur illos. Et vidi, & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua

a In seipso vel in diuinitate. b Ad similitudinem triumphantis. c Quia iam in passibilis & immortalis.

falcem acutam. Et alius angelus exiit de templo, clamans

a Christo. b In hoc quod seruus.

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, ut christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino morimur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Ostensa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorum, per terrorem ducat ad idem propositum.

d Similem si. ho. Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

e Angelus. Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus occulti in claritate apparent iudicaturi, orantes, cum desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f Exiit de tem. Exite dicitur sancti de templo, cum iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in eternum mansuri.

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, ut christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino morimur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Ostensa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorum, per terrorem ducat ad idem propositum.

d Similem si. ho. Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

e Angelus. Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus occulti in claritate apparent iudicaturi, orantes, cum desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f Exiit de tem. Exite dicitur sancti de templo, cum iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in eternum mansuri.

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, ut christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino morimur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Ostensa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorum, per terrorem ducat ad idem propositum.

d Similem si. ho. Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

e Angelus. Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus occulti in claritate apparent iudicaturi, orantes, cum desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f Exiit de tem. Exite dicitur sancti de templo, cum iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in eternum mansuri.

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, ut christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino morimur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Ostensa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorum, per terrorem ducat ad idem propositum.

d Similem si. ho. Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

e Angelus. Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus occulti in claritate apparent iudicaturi, orantes, cum desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f Exiit de tem. Exite dicitur sancti de templo, cum iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in eternum mansuri.

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, ut christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino morimur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Ostensa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorum, per terrorem ducat ad idem propositum.

d Similem si. ho. Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

e Angelus. Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus occulti in claritate apparent iudicaturi, orantes, cum desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f Exiit de tem. Exite dicitur sancti de templo, cum iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in eternum mansuri.

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, ut christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino morimur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Ostensa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorum, per terrorem ducat ad idem propositum.

d Similem si. ho. Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

e Angelus. Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus occulti in claritate apparent iudicaturi, orantes, cum desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f Exiit de tem. Exite dicitur sancti de templo, cum iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in eternum mansuri.

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, ut christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino morimur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Ostensa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorum, per terrorem ducat ad idem propositum.

d Similem si. ho. Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

e Angelus. Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus occulti in claritate apparent iudicaturi, orantes, cum desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f Exiit de tem. Exite dicitur sancti de templo, cum iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in eternum mansuri.

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, ut christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino morimur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Ostensa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorum, per terrorem ducat ad idem propositum.

d Similem si. ho. Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

e Angelus. Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus occulti in claritate apparent iudicaturi, orantes, cum desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f Exiit de tem. Exite dicitur sancti de templo, cum iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in eternum mansuri.

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, ut christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino morimur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Ostensa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorum, per terrorem ducat ad idem propositum.

d Similem si. ho. Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

e Angelus. Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus occulti in claritate apparent iudicaturi, orantes, cum desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f Exiit de tem. Exite dicitur sancti de templo, cum iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in eternum mansuri.

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, ut christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino morimur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Ostensa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorum, per terrorem ducat ad idem propositum.

d Similem si. ho. Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

e Angelus. Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus occulti in claritate apparent iudicaturi, orantes, cum desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f Exiit de tem. Exite dicitur sancti de templo, cum iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in eternum mansuri.

2. or. 4.

A

a

b

c

d

a

b

c

f

a

B

* AMBROS.

b

* AMBR.

* AMBROS.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

C

* IULIA. TOLET.

Ro 14.

† moriuntur post hac. Etia.

Li. de corpore & sa. Domini, ad finem.

Mar. 13.

Diuisio.

F Afflictio Christianorum p Altruph. Logobardo. regena Diuisio.

* Ad

Modiduo punitionis Christianorum.

A Mitte falcem. Id est, iudiciariam sententiam a bonis malos separantem.

id est, Christus qui occultus & vilis fuerat, in fidelibus clarus apparuit, & veniens de altari. id est, de loco secretiori, quod nunquam alij sancti, scilicet cogitavit ab omnibus. Deo consubstantialis.

ANDRAEAS. Vox ista angeli communis angelicarum virtutum preces, & sanctorum omnium desiderium significat. Omnes namque nonorem & gloriam, peccatorumque & iniquorum excisionem videre gestunt, quo fluxa tandem desinant, succedant autem stabilia, fixeque consistentia. Cum vero messerunt clamant, cōlumnationis tempus preforibus vigere indicat, &c.

Quia venit ho. &c. Quia iam est opportunitas, cum completus sit numerus tuorum.

78 aqua.

B ostendisset Deum potentiam iudicandi habentem a sanctis implorari, & sic iudicium fieri, ostendit eandem potentiam sanctos habere, & Christum ut iudicent imperare, & illos imperio obedire. **Alius angelus exiit,**

Ad Christum,
a voce magna ad sedentem super nubem: **† Mitte falcem tuam**
b & mete, quia venit hora ut metatur, quoniam maturavit messis terrae. **Et misit qui sedebat super nubem falcem suam in terram, & messuit eam.** **Et alius angelus exiit de templo quod est in caelo, habens & ipse falcem acutam.** **Et alius angelus exiit de altari, qui habebat potentiam supra ignem, & clamavit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineae terrae, quoniam mature sunt vinee eius.** **Et misit angelus falcem suam in terram, & vindemiauit vineam terrae. Et misit in lacum Dei magnum. Et calcatus est lacus extra civitatem, & exiit sanguis de lacu usque ad frenos equorum per stadia mille sexcenta.**

1 Mitte fal. Per messem terrae & vvas vinearum eorumdem maturatione damnatio intelligitur, sed tamen per vineam illos determinatus habemus qui maiori studio mala operabantur, sicut vineae, ut fructificet maior cura quam terreadhibetur.
2 Et m. Vnde propheta: Lacus ubi non erat aqua, refrigerium.
3 Et ex. san. Aeterna poena pro peccato sanguinis, non unum quod in cellario Dei ponitur.
4 Vsq. ad fre. i. usque ad ipsos rectores iniquorum puniendos, scilicet diabolos.
5 Per sta. Omnes ludis mundi. i. vitis detentos, qui vel simpliciter in hoc sunt perfecti, quod per tex habemus, vel perfectiores, quod per centum per pfect. s. i. m., quod per mille.
6 CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ad se. super nubem, id est, Pipinum regem.
2 Mitte fal. tuam & mete. dirigendo exercitus tui potentiam contra Asiruphum tyrann. & antem.
3 Quia ue. h. ut meta. id est, ut eius tyrannis per tuam potentiam tolleratur.
4 Quoniam suae mature sunt, &c. id est, ipse & exercitus obdurati sunt in sua iniquitate.
5 Et misit qui se. super nub. falcem suam in terram. Nam Pipinus valida manu intravit in Italiam, & messuit terram, nam contra Asiruphum viriliter pugnavit & reddere compulsi beato Petro quaeque sui iuris erat.
6 Et alius angelus. Hic consequenter describitur auxilium ecclesiae contra Longobardos tempore Caroli magni. Et dividitur in duas partes: quia primo ponitur auxilium Caroli, secundo dilatatio cultus divini. ca. seq. Circa primum sciendum, quod anno domini septingentesimo septuagesimo quinto Carolus rex Franciae ad preces Adriani pape intravit Italiam cum exercitu forti contra Desiderium Longobardorum regem ecclesiam multipliciter affligentem, quem impugnans tandem cepit & secum in Franciam duxit, in quo Longobardorum regnum desecit, & hoc est quod dicitur hic. Et alius angelus. s. Carolus magnus.
7 Exiit de templo. scilicet Nomoniensi, in quo coronatus fuit, ut habetur in Chronica Sigisberti.
8 Quod est in caelo. militantis ecclesiae, quae frequenter caelum nominatur in scriptura.
9 Habens & ipse falcem. id est, exercitum sortem, immo exercitum patris sui sortem.
10 Et alius an. i. Papa Adrianus.
11 Exiit de altari. ad quod accesserat promissa celebratione, ut Deus vellet ecclesiam protegere.
12 Qui ha. po. lu. ig. i. ad inferendum & excommunicationis & aggregationis poenam. Quilibet enim poena nomine ignis aliquando designatur.

Divisio.

gnatur. Aliqui libri habent. Et aquam, sed non est de textu, nec habetur in libris corectis.
13 Et cla. uo. ma. ex affectu magno, deprecans Carolum ut ferret sibi auxilium.
14 Mitte falcem tuam acutam. i. exercitus tui potentiam.
15 Et vindemia botros. id est, Longobardos, eorum auferendo potentiam.
16 Quoniam ma. sunt vinee eius. id est, Longobardi sunt destructio ne digni.
17 Et misit an. i. Carolus.
18 Falcem suam. i. exercitus potentiam. Aliqui libri habent acutam, in terram, sed non est de textu.
19 Et vindemiauit vineam terrae. auferendo potentiam Longobardorum de terra Italiae.
20 Et misit in lacum irae Dei magnum. Nam regem de auxilio captivum.
21 Et calcatus est lacus extra civitatem. quia regem cum uxore duxit in exilium extra terram suam, ut dictum est.
22 Et exiit sanguis de lacu, &c. Nam in regis captione multi Longobardi fuerunt occisi.
23 Usque ad frenos equorum. nam ex sanguine occisorum fieri militum Caroli fuerunt rubricati, sicut in talibus bellis solet fieri.
24 Per stadia mille sexcenta. Nam fama huius victoriae Caroli fuit longe lateque diffusa, scilicet per quatuor orbis partes, per numerum utrumque designatas, eo quod est numerus quadratus qui confurgit ex ductu numeri in seipsum, sicut quaternarius qui confurgit ex ductu binarii, in seipsum, nam bis duo sunt quatuor, & similiter novenarius qui confurgit ex ductu ternarii, nam ter tria sunt novem: Et sic est in proposito nam mille sexcenta est numerus confurgens ex ductu quadragenarii in seipsum, quia drageses enim quadraginta faciunt mille sexcenta, ut patet consideranti, & sic per numerum praedictum designantur quatuor orbis partes.
6 CAP.

MORALITER.

† Quoniam aruit messis terrae. Per istam ariditatem significatur iudicatio siue contumacia, propter quam est communicatio ferenda

renda. Secundus vero modus est per exterminationem siue gladium materiale, & pertinet ad iudicem secularem, & de illa subditur. Et exiit sanguis de lacu.

* ET

A *Judicia tua ma.* Quod quosdam eligis, quosdam reprobas, vt cognoscant fideles esse ex iustitia.
B *Et post hac.* Cū ostendissent illos angelos habere p̄tātē plagādi, dicturus quas plagas illi sunt illaturi, prius proponit causam qua ostendit illos dignos esse qui plagas sunt passuri. s. qua omnia mysteria ecclesie sunt reuelata omnibus uolentibus intrare, quæ isti malo merito suo non possunt intelligere.
C *Apertum est tem.* i. reuelata sunt mysteria ecclesie, in qua Deus habitat, & ad honorem Dei militant.
AMB. Per tabernaculum p̄sens ecclesie designatur, per tēplum cælestis Hierusalem, quæ ex uicis lapidib. quotidie ædificatur. Quid igitur dicit, apertū est templū ecclesie? Templū uero ecclesie, quid est aliud nisi cælestis patria? Hoc templū per Christū apertū est, quia aditus regni cælestis per eum oīb. fidelib. patefactus est. Sed quō ex hoc templo p̄dicatores exisse dicit? Nunquid sancti ab illa cælesti patria, ad p̄dicandum descendūt? Quasi de cælesti patria p̄dicatores exeunt, cū ab illo mittuntur, qui gloria est sanctorū, & a quo oīs doctrina procedit. Habent autē septem plagas in p̄tātē, & non in p̄nā suam. Per septē plagas septem uitia principalia ex quib. oīa mala oriuntur, designantur. Omnes. n. operatores malorum ita in p̄tātē habebunt in die iudicii, ut eorum iudicio perpetua p̄nā plectantur. Dñs. n. dicit. *Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim trib. Israel.* Per lapidē uero mundum atq; candidum, quo septem, angeli uestiti dñr Christus designatur de quo dicit Apostolus. *Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Per Zonas autē aureas, p̄dicatorum sapientia intimatur, quæ corda sanctorū intra se ita concludit, ut extra ipsam per diuersos errores euagari non sinat.

A *Et exierunt.* Et quia ita aperta erant, exhibunt p̄dicatores & reprehendent malē operantes.
C *Et unum.* quia quod illi p̄dicabunt ex institutione priorum patrum habebūt, qui omnes vnus dicuntur, quia vnus docent.
F *Iracund. i. ire,* quia corrumpunt, corripunt irā Dei peccantibus minantur, aliquando etiā excommunicant.
AMB. Phialæ septē angelorum plene fuerunt iracundiā irā Dei, quia quantum ad reprobos pertinet, p̄dicatio sanctorū iram Dei in se continuit, quia pro eo quod p̄dicationem eorū contempserunt, iram Dei meruerunt.
ANDR. Quod spectat ad hæc plagas & phialas, quisquis illas, accommodauerit, qui sub seculi finem in uicis inueniuntur, is a scopo non multum aberrauerit. Nā cū sit Deus benignus & clemēs, quo supplicia quæ in futuro seculo sine fine inferuntur non nihil diminuant, in p̄senti uita p̄nā p̄meritos per Enoch & Eliam Prophetas, per elementorum intemperiem & clades quæ per bella contingunt, per incōmoda quæ Antichristus inferet, puniri & flagellari permittet, sicut subinde quoque permittit, siquidem hæc omnia eo spectant, ut mitigetur p̄nā sceleratis apud inferos constituta. At nos paternē a Deo castigati, submisse p̄cemur, domine, ne in furore tuo flagelles nos, &c.
G *Fumo a ma.* & c. n. Quamuis tunc omnia erunt ita aperta fidelibus, tamen ipsa erunt clausa & obscura infidelibus.
H *Introire.* i. intelligere illud occultum Dei iudicium, quare alios eligit, alios reprobat, donec in fine mundi aperte cognoscant sancti. Vel, introire interim in ecclesiam, donec completa sit omnimoda damnatio malorum in iudicio, quia postea constat non intraturos.

E *Et exierunt.* Et quia ita aperta erant, exhibunt p̄dicatores & reprehendent malē operantes.
C *Et unum.* quia quod illi p̄dicabunt ex institutione priorum patrum habebūt, qui omnes vnus dicuntur, quia vnus docent.
F *Iracund. i. ire,* quia corrumpunt, corripunt irā Dei peccantibus minantur, aliquando etiā excommunicant.
AMB. Phialæ septē angelorum plene fuerunt iracundiā irā Dei, quia quantum ad reprobos pertinet, p̄dicatio sanctorū iram Dei in se continuit, quia pro eo quod p̄dicationem eorū contempserunt, iram Dei meruerunt.
ANDR. Quod spectat ad hæc plagas & phialas, quisquis illas, accommodauerit, qui sub seculi finem in uicis inueniuntur, is a scopo non multum aberrauerit. Nā cū sit Deus benignus & clemēs, quo supplicia quæ in futuro seculo sine fine inferuntur non nihil diminuant, in p̄senti uita p̄nā p̄meritos per Enoch & Eliam Prophetas, per elementorum intemperiem & clades quæ per bella contingunt, per incōmoda quæ Antichristus inferet, puniri & flagellari permittet, sicut subinde quoque permittit, siquidem hæc omnia eo spectant, ut mitigetur p̄nā sceleratis apud inferos constituta. At nos paternē a Deo castigati, submisse p̄cemur, domine, ne in furore tuo flagelles nos, &c.
G *Fumo a ma.* & c. n. Quamuis tunc omnia erunt ita aperta fidelibus, tamen ipsa erunt clausa & obscura infidelibus.
H *Introire.* i. intelligere illud occultum Dei iudicium, quare alios eligit, alios reprobat, donec in fine mundi aperte cognoscant sancti. Vel, introire interim in ecclesiam, donec completa sit omnimoda damnatio malorum in iudicio, quia postea constat non intraturos.

NICOLAUS DE LYRA.
1 Quia solus pius es, peccatores reuocando, ideo subditur.
2 Quoniam oēs Gentes uel ad finem Christi non mundi, multietiam infideles uidente uictorias Christianorum mirabiles quæ infra describitur uexatione intellectum eis dante, crediderunt in Christum, ut dicitur in c. seq. specialiter de Saxonibus & diuisimodi.
3 Et p. h. hic consequenter describitur septem plagarum executio, et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur persecucionis dispositio, secundo ipsa persecutio, c. seq. Circa primum dicitur. Et post hæc uidi, & ecce apertum est templū. id est diuinum secretum per impletionem in effectu.
4 Et exierunt septem angeli: id est Dei nuncij, qui postea nominabuntur profecundo.
5 Habentes septem plagas, id est habentes potestatem infligendi septem uindictas.
6 uestiti lapide mundo, i. Christo, qui dicitur lapis abscissus de monte sine manibus. Dan. 2. Et mundus, quia peccatum non fecit, nec est inuentus delictus in ore eius. I. Petri 2. d. quo dicuntur indui homines sancti. Rom. 1. 3. d. Induimini dominum nostrum Iesum Christum, per imitationem operum suorum. Et hoc patet, quod per istos septem angelos de quibus sigillatim postea dicitur, homines catholici & sancti intelliguntur.
7 Et p̄. c. p. 20. au. per hoc designatur castitas mentis, quæ percipitur in nouo Test. sicut per renes accinctos castitas corporis pertinet ad uetus Testam. Matth. 5. 4. Audistis quia dictum est antiqui. Non mechaberis. Ego autem dico uobis, quicumque uiderit mulierem ad concupiscen-

dum eam, iam machatus est in corde suo.
8 Et unum de quatuor anima. i. de quatuor euangelistis, vt dicitur aliqui, dicentes quod iste fuit Lucas, qui magis loquitur de punitione reproborum, sed secundum ea quæ dicta sunt sup. c. 10. iste magis uidetur fuisse Marcus, vt dictum fuit, quod per quatuor animalia intelliguntur quatuor ecclesie patriarchales siue quatuor patriarche eis p̄sidentes Marcus uero fuit uere patriarcha Alexandrinus.
9 Dedit septem angelis septem phialas. i. potestatem puniendi reprobos ex ordinatione diuina.
10 Et impletum est templū Dei fumi. per quod signatur diuina condescensio, sicut, 3. Reg. 8. dicitur quod nebula impleuit domum domini, ad designandum Dei presentiam, acceptando deuotionem Salomonis & populi. sic in proposito Deus percutiendo reprobos condescendit electis.
11 Et nemo poterat introire in templum. quod exponunt aliqui de ecclesia Ierosolimitana, quam fideles nō introierunt, donec septē plagæ sequentes consummata fuerunt, quod completum fuit tēpore Godfredi ducis Lothoringie capta Ierusalem per Christianos. Sed hoc dictū non uidetur uerum, nam ante cōpletionem septē plagarū habitata fuit Ierusalem à Christianis vt uidebitur ca. se. Propter quod aliter est dicendū, quod Ioannes dicendo, quod nemo poterat, &c. alludit ei quod dicitur. 3. Reg. 9. b. Nebula impleuit tēplum domini. Et subdit tibi. Et nō poterant sacerdotes stare, quia retraxerunt se propter reuerentiā presentie Dei, ut diffusus dictū fuit ibidē. Per hoc ergo quod dicitur. Et nemo potest ingredi ad celebrandū officij diuini sublato impedimēto infidelium.

C A P. XVI.

ET au. &c. Sequitur. Ite & effundite. * AMB. Vox de templo vox domini est precipientis predicatorib. ut verbum Dei non solum electis, sed etiam reprobis annuncient, quatenus habeant isti unde corrigantur, & illi unde deterius damnentur. Predicatores itaq; phialas suas super terram effundunt, cum verbum Dei peccatoribus annunciant.

Vos qui boni estis quantum ad vos proficite, & in malis damnationem exercete. proficite, ad effundite. exercete, ac effundite. Cum isti iam predicent, & aperta sint q̄ predicant, & tamen quidam intrare recusant, habent plangendi opportunitatem, & in hoc diuinam admonitionem.

In sexto sigillo & in sexto angelo sapelocutus est de eisdem malis, sed hoc respectu, quod ostendebat quales & quantas tribulationes inferrent sanctis. quod si ibi erat aliquod verbum de damnatione malorum, & hoc incidenter ponebat ad confirmationem patientium. hic vero tantum loquitur de plagis quas ibi sancti inferent malis.

Et abiit primus angelus, &c. * AMBROSIVS. Predicatores, qui ante legem fuerunt, hic angelus designat. Effudit autem phialam suam in terram, quia sancti viri, qui ante legem fuerunt,

C A P. XVI.

a i. diuinam inspirationem, vel aliquam admonitionem. b Id est ecclesia, vel calo.

T audiui vocem magnam de templo dicentem septem angelis: Ite, & effundite

septem phialas irae Dei in terram. Et abiit primus angelus, & effudit phialam suam in terram, & factum est vulnus seuum ac pessimum in homines qui habebant characterem bestiae, & in eos qui adorauerunt bestiam & imaginem eius. Et secundus angelus effudit phialam suam in mare

lam suam in terram, & factum est vulnus seuum ac pessimum in homines qui habebant characterem bestiae, & in eos qui adorauerunt bestiam & imaginem eius. Et secundus angelus effudit phialam suam in mare

runt, admonitionis verba impils impenderunt, ut eos corrigerent. Sed vulnus pessimum in eos factum est, quia ex predicatione sanctorum deteriores effecti mandata Dei contempserant. Vulnus autem pessimum est, contemptus mandatorum Dei. Per characterem bestiae, superbiam incorrigibilem eorum qui ut diabolus, poenitere renuunt, intelligimus.

* AND. vel, vlcus malignum in iis qui adorauerant bestiam, illum dolorem & cruciatum exprimit, qui in corde illorum infixus instar latentis morfus scorpionis, animos delictorum assidue pungit & rodit, dum nimirum variis plagis diuinitus immixtus acriter caesi, nullam ab Antichristo opem consequi se posse animaduertunt. Sed & verisimile sit quoque externa vlcera eorumdem corpora grauitate excarnificationis: d. q. cum ob aliam, tum maxime ad ostendendum vlcerosam an-

mae illorum statum vulneraque diabolicis imposturis Antichristi & erroris iaculis inflata. c Vulnus. Inobedientia est causa, quare vulnus illud fiat. d Et se. ang. &c. * AMB. Iste doctores legis significat. Totum autem mare versum in sanguinem, vindicta est criminalium scelerum secundum legem, quae sanguinis effusione fiebat.

* AND.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVI.

ET au. Descripta dispositione ad septem plagas inferendas, hic consequenter describitur executio earum, & primo in generalis, cum dicitur. Et audiui vo. ma. in quo denotatur magnitudo auctoritatis diuinae.

- 1 De tem. s. gloria Dei.
2 Dicentem sep. an. ad exequendum diuina mandata de reproborum punitione.
3 Et abiit. Hic consequenter ponitur executio in foeciali. Et potest diuidi in septem partes, secundum numerum septem plagarum, quae patebunt prosequendo. Circa primum sciendum, quod Constantinus, qui cepit imperare anno domini septingentesimo quadragesimo fuit pessimus. Nam sicut dicit Sigisbertus, imaginem Christi & sanctorum ab ecclesiis remouit, eosq; qui Dei genitricem inuocabant, & qui uigilias in ecclesiis agebant, & qui iuramentis & ab immundis abstinebant. patrimonium priuauit & multipliciter cruciauit, Monachos et moniales contrahere matrimonia coegit, quod multi uidentes ab eo martyrizati sunt. Postea uero imperante Hirene uxore Leonis cum filio suo Constantino, quorum imperium incipit anno domini septingentesimo octuagesimo secundo, Adrianus Papa ad instantiam patriarchae Constantinopolitani congregauit synodum in Nyrea, in qua condemnauit haeresim execrantium imagines Christi, & sanctorum, quia sunt libri laicorum mouentes eos ad deuotionem. Unde & beatus Lucas imagines Christi & beatae Mariae uirginis primo dicitur depinxisse. Condenauit et haeresim Felicianam, quae ponit in Christo duplicem Dei filiationem, scilicet ueram in natura diuina, & adoptiuam in humana. Ad quod sequitur in Christo duplicem esse personam, unam in natura diuina, aliam in humana, sicut dixit Nestorius, & ad hoc sequitur quod beata uirgo non sit mater Dei, sed tantum hominis ista uero haereses habent similitudinem cum perfidia Mahumeti. nam Saraceni imagines execrantur, dicunt etiam Iesum filium Mariae uirginis esse hominem purum, agitur de damnatione huius duplicis haeresis dicitur.

Et

* I ET

MORALITER

- * 4 Et abiit primus angelus & effudit phialam, per quam significatur punitione cupidorum, qui defixi sunt in amore terrenorum. Unde dicit Aug. Si diligis terram, terra es.
6 Et factum est vulnus seuum, id est punitione grauis, quae est infernalis.

7 In homines qui habebant characterem, id est, tyranni, ut supra dictum est & isti sunt cupidi, quia sicut tyrannus aliorum bona rapit uolenter, ita cupidus fraudulenter per usuras & calumnias falsas & alias fraudes falsas & exquisitas.

9 Et secundus angelus effudit phialam, per quod significatur punitione inuidorum. Nam sicut mare est amarum, sic inuidi amarificantur de bono aliorum.

* MO.

A * AND. Aut sic. Non est magnum aut difficile diuine virtuti, vt Pseudochristi infirmitas, eorumq; quos teducit facilitas & inconstantia plana fiat, per sanctos prophetas Enoch & Eham transinurare mare. ita vt mortui hominis speciem præ se ferat; tum interitum ijs adferre, qui vitam in ea degunt. Nā istud olim per Moysen in Aegypto fecisse certo nouimus. Forre cedes quoque quæ sub Antichristi aduentum propter bella & seditiones passim euenient, per hæc de notantur. Nam Gog & Magog contra se inuicem concitabuntur & in quatuor orbis partes præliabuntur, Quin Reges quoque qui Antichristi imperium detrectabunt, cum in toto exercitu in partes concidentur.

a Et factus est sanguis, id est damnatio eius illata est pro sanguine quem effuderunt.

b Sanguis. id est damnatio illa erit tanquam mor. i. irreuocabilis. Sicut enim mortuus non redit ad vitam, sic illa sententiæ damnationis non reuocabitur.

c Omnis anima ui. Omnes consentientes, qui viuere videntur, quia aperte non persequuntur, sed propter consensum damnabuntur.

d Et tertius angelus, &c. * AMB. Iste prophetas designat: per flumina vero fontesque aquarum duodecim trib. cum suis familiis designatur. Phialam autem suam super hæc angelus effudit, quando sancti prophete in pio populo uerbum Dei annunciauerunt. Sed illi deteriores effecti, non solum mandata Dei contempserunt, sed & ipsos uerbi Dei ministros occiderunt. In sanguinem uero uersi sunt, quia ipsi sibimetipsis mortem

mortem perpetuam intulerunt.

* ANDR. Ostendit quoque per hæc, per multos quando Antichristus bacchabitur, passim occursum, qui propter singularem in fide constantiam prophetiæ donum consequentur: qui ea et de causa a diaboli satellitio trucidabuntur, &c.

e Super flu. &c. & sa. est. f. Quia similiter isti damnabuntur pro sanguine quem fuderunt, vel corporaliter vel spiritualiter.

f Audiu. id est intellexi ipsos prædicatores qui hanc uindictam facient non sibi sed domino attribuentes & iuste fieri confirmantes.

g Qui es, & qui eras. Venturum non ponit, quia in proximo venturum intellexit.

h Et sa. e. æternam poenam pro effusione sanguinis, in qua promerenda sunt delectati.

i Et audiui. Quod magistri dicunt, discipuli confirmant.

k Etiam domine Deus omnipotens. &c. Ex magna affectione conuertunt sermonem ad Deum.

l Iusta. Iustum enim est, ut qui sanguinem fudit, bibat uindictam sanguinis.

m Et quartus angelus, &c. AMBROSIVS. Quartus angelus Christum & Apostolos eius, ceterosque prædicatores significat: is autem phialam in solem effudit, quia Christus & Apostoli, quod impii Iudæi a Romanis delendi essent apertis uocibus prædixerunt. Nam sicut quilibet ternus accipit a domino suo gladium, non unde ipse iuguletur, sed unde reum iugulet; ita & Romani effusione phialæ in qua ira Dei continebatur, non ad hoc susceperunt ut ipsi

K rum angelum dicentem: Etiam domine Deus omnipotens, uera & iusta iudicia tua. Et quartus angelus

1 1

2 2

3 3

4 4

5 5

6 6

7 7

8 8

9 9

10 10

11 11

12 12

13 13

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et factus est san. tanq. mor. quia multi ualde de Saxonibus fuerunt occisi, sed quia de remanentibus aliqui uidentes uictoriam Caroli factam uirtute Dei, baptismum susceperunt, ideo non dicitur. Et factus est sanguis mortui simpliciter, sed tanquam mortui. Ceteri uero obstricti fuerunt occisi. nam de illis una die Carolus quatuor millia & quingentos fecit decollari, ideo subditur.

2 Et omnis anima ui. quia qui capti fuerunt uini in infidelitate Saxonum obstricti occisi fuerunt, ut distum est.

3 Et tertius. Hæc est tertia pars, quæ similiter exponitur de Carolo magno imperatore tamen facto, & ideo nominatur hic bis angelus. I. secundus & tertius, eo modo quo dicitur. 1. Reg. x. de Saule facto rege, quæ mutatus fuit in uirum alterum. Carolus. n. 30. annis regnauit super Francos, & post imperator fuit factus. 30. annis, ut dicitur in chronica Sigisberti. & anno. 3. imperij sui Mauros qui & Hunni dicuntur, & multas terras Christianorum affligentes depopulauerant, totaliter debellauit, & eos qui remanserunt fidei catholice subiecit, ideo dicitur. Et tertius, scilicet Carolus imperator iratus.

4 Effu. phi. su. i. Dei uindictam.

5 Super flumina. i. super Mauros siue Hunnos, qui sic nominantur, eo quod habitabant primitus in ta plaudes Meotidas, ubi sunt multa ebullitiones aquarum per modum fontium. Et quia cum ante plaudes ille putarentur inmeabiles, Hunni eas transierunt, & Gothos qui ultra illas paludes habitabant in Syrbia debellauerunt, ex qua uictoria eleuati alias terras usque in Galliam sub Athyla rege ferro & igne uastauerunt.

6 Et

6 Et factus est san. quia Carolus exercitus multos interfecit Hunnos.

7 Et audi. an. Ad intelligentiam huius sciendum, quod angeli boni qui sunt de ordine principatum, præsumunt diuersis regnis & gentibus. et ideo procurant bonum gentium sibi commissarum, propter quod uidentur sibi inimicem resistere quando contrariantur ad inimicem gentes sibi commissæ antequam sciant determinationem diuine uoluntatis de futura illius gentis uel illius subiectione, & hoc modo Dan. 90. dicit Gab. Dan. Princeps regni Persarum restitit mihi. 2. 1. dieb. sicut ibidem fuit expositum diffusus. Sed quando sciunt diuinam uoluntatem per reuelationem, uel effectus positionem, concorditer approbans diuinam sententiã. Nam uoluntates eorum semper sunt concordantes diuine uoluntati, & secundum hoc dicitur. Et audiui angelum aquarum. i. Hunnorum per fontes & flumina significatorum, ut prædictum est.

8 Dicentem iustus es. approbando diuinam sententiam de commissæ sibi gentis deuicta.

9 Quia sanguinem sanctorum, &c. effud. Hunni namque antequam debellarentur per Carolum multos Christianos interfecerant, inter quos erant aliqui præditi sanctitate & dono prophetiæ.

10 Et sanguinem eis dedisti bibere, &c. eos puniendo simili pena. Unde uulgariter dicitur de sic punito, iste bibit cum tali scypho cum quali alios potauit.

11 Et audiui alterum. scilicet angelum Francorum.

12 Dicentem etiam do. nam a uerbo angeli diuinam sententiam approbauerunt concorditer.

13 Et quartus, &c. Hic ponitur quarta plaga. Quam exponunt aliqui

* quo

MORALITER.

* 2 Et omnis anima uiuens mortua est in mari. quia licet inuidus uiuat corporaliter, tamen mortuus est spiritualiter, & morti secundæ quæ est mors inferni, deputatus æternaliter.

3 Et tertius angelus effudit phialam suam super flumina, &c. Per quod significatur punitio carnalium, qui delectantur in aquis uoluptatum.

6 Et factus est san. quia delectatio uoluptatum uertitur eis in amaritudinem poenarum. unde dicitur, inf. 18. Quantum se glorificauit & in delictis fuit, tantum date ei tormentum & lacrum.

9. Quia san. san. apo. i. nunciorum tuorum.

10 Effud. Voluntate etsi non opere. nam homines uoluptuosi illos odijunt qui eorum uitia reprehendunt.

13 Et quartus ang. ef. per quod significatur punitio malorum,

† M. q.

in ei perirent, sed ad vindicandum Christi sanguinem. Vnde & sequitur. Quia datum est illi aestu afficere homines & igni Possumus p̄ æstum; obliationem: per ignem, famem & gladiū quibus Iudæi consumpti sunt, intelligere. Datum est ergo Romanis à Deo, vt impios Iudæos diuersis calamitatib. afficerēt, & occiderent, à terra sua euellerent.

sedem autem bestia, heretici designantur, bestia autē, diabolus significat. In te igitur sedes bestia dicuntur, quia in eorū cordibus diabolus inhabitat. Phialam ergo super sedē bestia effudit, quia sancti viri errores hereticorū detegentes, quæ pena illis instaret, manifestare studuerunt. Factum est uero regnum eius tenebrosū, quia illis quibus doctrina hereticorum fulgida videbatur, per doctrinam sanctorum patrū, quod misera & tenebrosa esset, demonstratum est: Commanducauerūt linguas suas p̄ doloribus, quia singuli singulorum errores reprehendebant. Qui etiam Deum p̄ doloribus blasphemauerunt, quod à catholicis uiris semper conuincerētur. Vultu uero eorum erant errores singulorum. Blasphemabant uero Deum, quia quanto amplius à catholicis uiris separabantur, tanto ampliores blasphemias inueniebant ad eos reuincendos. Qui etiam sine penitentia fuisse dicuntur. Vix enim aliquem ex inuentoribus hereseon inuenies, qui penitentiam egerit ex suis erroribus.

ANDREAS.

Fortassis, sensili solis ardore homines (tēpore Antichristi) incenduntur: Deo clemēte camo & freno maxillas eorum constringente, & vi quadam impellente qui cūstantius ad illum accedūt: quo hac saltem ratione excitati, tandem aliquādo ad p̄nitentiā spectēt. Fieri quoque potest, vt per solem diei cursum adumbret, adeoque variaru m tentationum ardore hunc eos adusturum, sub iudicet, qui flegellis digni comperti fuerūt, quatenus p̄narū sensu admoniti, earum rerum, parentum nempe peccatum, odio habere incipiant, &c.

que variaru m tentationum ardore hunc eos adusturum, sub iudicet, qui flegellis digni comperti fuerūt, quatenus p̄narū sensu admoniti, earum rerum, parentum nempe peccatum, odio habere incipiant, &c.

a Et aestua. Vel afflicti afficient tortores aestu iracundia, dum inuenientur inseparabiles, & sic aestuauerunt inuidia & ira.

b Neque egerunt. interius p̄nitentes dolebāt, extra confiteri non audebant.

c Et quintus Angelus, &c. AMBR. Quintus angelus orthodoxos patres, qui contra hereticos dimicauerunt, significat: p̄ sedem

effudit phialam suam in solem, & datum est illi aestu affligere

homines & igne. Et aestuauerunt homines aestu magno, &

blasphemauerunt nomen Dei habentis potestatem super has

plagas, neque egerunt penitentia, vt daret illi gloria. Et quintus

angelus effudit phialā super sedem bestia, & factū est regnum

eius tenebrosū, & cōmanducauerunt linguas suas p̄ dolo-

NICOLAUS DE LYRA.

de quodam nomine, Crescentius, qui factus patricius Romanus debuit ecclesiam protegere, sed eam e contrario impugnavit, Gregorium Papā sanctum deiciendo, & loco eius quendam nomine Iohannem, nullius aut parui meriti hominem intrudendo, & secundum hoc dicitur hic. Et q. an. i. Crescentius.

1 Effu. p. id est indignationem & iram.

2 In solem, id est in Gregorium Papam Christi vicarium, & sic locū solis iustitia tenentem. Sed hoc dictum non videtur verum, quia sicut dictum est, supra per hos septem angelos intelliguntur septem homines iusti & sancti. Crescentius autem iste fuit pessimus, propter quod melius exponitur de Leone Papa sancto, qui redditis sibi diuinitus visu & loquela misit nuncios ad Carolū magnum petendo eius auxilium, & secundum hoc dicitur.

Et quar. an. i. Leo Papa bonus & sanctus, vt patet ex predictis. Effu. p. denunciando animi sui amaritudinem Carolo imperatori, eo q̄ iniuste & in Dei contemptum fuerat excacatus & lingua priuatus, & de Petri sede deiectus. Dicitur autem Carolus Imperator sol, quia sicut sol p̄cellit planetas alios, sic Carolus fide & magnanimitate resurgens p̄cellerat cunctos reges terrenos.

3 Et d. est il. est. af. h. &c. quia data sibi à Deo virtute Romam adiit, causas examinavit, & Deo rebelles & ecclesia grauitur afflixit & puniuit, & Leonem Papam in sede sua iterum collocauit, vt habetur in Chronica Sigisberti.

4 Et ætua. h. f. mali.

5 Aestu. ua. &c. doloris & iracundia, eo quod non poterant Carolo resistere.

6 Et

MORALITER.

p̄latorum: p̄latus enim debet esse sicut sol illuminans & confortans populum suum, sed malus facit contrarium, ideo subditur.

4 Et da. est il. i. permissum diabolo procurante.

5 Aestu. af. b. nam aestu lux cupiditatis affligūt subditos eorū bona iniustus extorsionibus rapiendo, & eos sua vita mala scā dalizando, ideo subditur.

6 Et blasphemauerunt Deum cali. Nam homines sic afflicti ex impatientia prorumpunt aliquando in blasphemiam Dei, sicut dicitur de Dauid. 2. Regum. 12. quod fecit homines blasphemare nomē domini, quia propter adulterium eius cum Bethsabee, & homicidium Uriæ, plurimi dicebant Deū egisse iniuste re p̄bandum

6 Et blat. no. d. &c hoc dicitur quātum ad obstinatos, qui tunc in peccatis suis fuerunt mortui.

7 Et quin. an. &c. Hic ponitur quinta plaga, in qua reuertitur Iohannes ad persecutionem Saracenorum & punitionem eorum, vt dictum est supra, tamen aliqui exponunt partem istam de Ottone imperatore, qui vt dicunt Gregorium Papam eiectum per Crescentium in Papatū exposuit, Iohannem intrusum expellendo, & secundum hoc dicitur hic: Et quintus an. i. Otto. dictus.

8 Effudit phialam suam super sedem be. &c. id est Ioannis Papae intrusi uiuentis vita bestiali. sed quia in superioribus nomine bestia intelligitur Mahumetus ut patet ex predictis, ideo pars ista melius exponi videtur de Saracenis. Circa quod sciendum, sicut dicit Helmandus patriarcha Ierosolimitanus de ciuitate depulsus a Carolo Imperatore petijt subsidium, denuncians eius terrē sancta discidium, qui collecto exercitu maiori quam ante vnquam habuisset, adiit terram sanctam, & infidelibus partim occisis, partim fugatis patriarcham in sede sua collocauit, & terram sanctam Christianis restituens in bono statu formauit, & secundum hoc dicitur hic. Et quin. an. id est patriarcha Ierosolimitanus. Effudit. Phialam. i. Carolū imperatorem, qui fuit instrumentū Dei ad puniendum gentem Mahumeti, ideo subditur.

9 Super se. be. dicitur autem hic patriarcha Ierosolimitanus hanc phialam effudisse, quia Carolū incitauit ad puniendum contemptum Dei & ecclesia.

10 Et fa. est re. eius. scilicet Mahumeti.

11 Tenebro. quia Saraceni partim fuerunt occisi, & partim de terra sancta confusibiliter expulsi.

12 Et commanducauerunt linguas suas p̄ dolo. &c. modus enim est hominis multum irati & afflicti mordere labia sua, & frende re dentibus, quasi manducans linguam suam.

1 Et

do Saul, & Dauid eligendo.

7 Et quintus angelus effudit. Hic ponitur punitio malorum principum, ideo subditur.

9 Super sedem bestia. i. principantes tyrannice, nam bestia dicitur quasi vastia a vastando.

10 Et factum est regnum eius tenebrosū. quia per hoc ducitur ad tenebras gehennæ, & populus sibi subditus patitur tenebras angustia, ideo subditur.

12 Et commanducauerunt linguas suas. Modus enim hominis irati est lingam & labia mordere.

Et blasphemauerunt Deum. exponatur sicut prius.

Et sextus angelus effudit. Hic ponitur punitio superborū, qui excedūt metas suas, sicut Euphrates inūdat extra ripas suas.

MORA-

A Et sextus angelus, &c. * AMBROSIVS. Sextus iste significat etiam martyres sanctos. Effudit autem Phialam suam super flumen Eufratem. quia quae damnatio persecutoribus. Ecclesiae instret. ipsis sine trepidatione praedixerunt. Per aquam vero ipsa persecutio designatur. Siccauit aquam eius, quia tandiu in praedicatione verbi Dei sancti martyres perstiterunt, usque dum omnis persecutio finem acciperet: quibusdam ex persecutoribus in infernum demersis, quibusdam fidei Christianae semetipsum subiectionibus. Per reges multitudinem gentium quae ad fidem Christi confluit, possumus intelligere. Via itaque regibus sicca preparata est, quia finitis persecutionibus libera facultas data est omnibus gentibus ad fidem Christi venientibus.

B Prepararetur via, quia finito mundo erit resurrectio fidelium, venient ab ortu solis. i. a Christo, quando inceperit lucere. i. se manifestare. Alia transl. habet. regi. i. Christo.

C Vidi. effusionem phialae super istos, & ipsos non corrigi, sed in maiorem execrationem praecipitari.

D Spiritus. i. omnes impios qui pro nimia malitia dicendi sunt spiritus immundi, vel ipsos demones, quos in cordibus aliorum generant. Sicut fideles sua doctrina generant fidem Christi in corbus aliorum, sic isti malitia diabolum.

C Ranæ. Ranæ in luto morantur, & garrulae sunt, & alijs quie-

tem auferunt: sic & isti.

* AMBROSIVS. Tres spiritus immundi, discipulos designant Antichristi, qui eum per orbem praedicaturi sunt. Qui quamuis homines sunt futuri, spiritus tamen immundi & spiritus demoniorum vocantur, quia demones in ipsis habitabunt, & per ora eorum loquentur. Qui de ore Antichristi & de ore pseudoprophetae eius exiisse visi sunt: 4 quia per eorum doctrinam, filii diaboli efficiuntur. Qui etiam de ore Draconis exiisse visi sunt, quia per os diaboli Antichristus loquetur. Ranis nihilominus quae sunt reptilia immunda, & in luto viuunt, recte assimilantur, quia sicut ranæ in sordidis aquis immorantur, ita & discipuli Antichristi eos facile decipient, qui diuersis vitiis & sceleribus non timuerunt sordidari. Nam & ranarum vox rauca & turpis, impiissimam eorum praedicationem blasphemis plenam designat.

* PRIMASIVS. Istis pseudoprophetae ranarum more tanquam animantibus coaxantibus nocte damnabiliter erroris latratu conuenit perstreperere. Ranæ enim & loco, & visu, molestoque strepitu sic odibiles habentur, sicut diabolus cum suis agnoscitur abominabilis ueritati, meritoque eterno igne dandi, ipsi etiam sicut magi Pharaonis signa sunt facturi. Nec immerito eorum meminit facta mentione ranarum, nisi ministris Satanæ tunc quoque praediceret similia signa facturos.

re: & blasphemauerunt Deum caeli propter doloribus & vulneribus suis, & non egerunt poenitentiam ex operibus suis. Et sextus angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem, & siccauit aquam eius, ut prepararetur via regibus ab ortu solis. Et vidi de ore draconis & de ore bestiarum & de ore pseudo prophetae exire spiritus tres immundos in modum ranarum. Sunt enim spiritus demoniorum facientes

a Dicentes fuisse magum & puram creaturam. b illatis plagis per quas excecatur. c Quae ipsi sibi fecerunt commanuationem linguarum. i. finaliter impunitas fuerunt. a i. praedicaui iram Dei. q in omnes diuitias affluentes. a Euphrates interpretatur fertilitas. b i. praedicabunt cito siccauam affluentiam multam. a i. ad impugandum ecclesiam. b De verbis apostolorum Antichristi. c De inspiratione diaboli. a i. de consilio diaboli. b propter subtilitatem malitia, negando fidem trinitatis. c propter opera immunditiae. a Tales sunt hypocritae. Vere immundi.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et blasphemauerunt Deum caeli. ex nimia impatientia moti. Vel, Deum caeli. id est Christum, qui uere Deus est caeli & terrae. Saraceni tamen dicunt eum esse hominem purum, & sic blasphemant eum.

2 Et non egerunt poenitentiam. in sua perfidia obdurati.

4 Et sex. angelus. Hic ponitur sexta plaga. Et exponunt aliqui partem istam de Gregorio Papa. qui primo fuit nominatus Hildebrandus, & praefuit ecclesiae anno imperatoris Henrici quarti, qui cepit imperare anno domini. M. lxxij. inter quem & Gregorium Papam mota fuit dissensio, eo quod Gregorius Papa excommunicauit omnes electos in ecclesia, & inuestituram per anulum & baculum acciperent de manu laici cuiuscumque, cum tamen imperatores & principes usi fuissent hac potestate, & sic exponunt istam literam. Et sex. ang. i. Papa Gregorius.

4 Effu. phia. suam. i. indignationem.

5 In flumen illud magnum Euphr. i. in Romanum imperium, & dicitur magnum flumen propter populi subiecti sibi magnitudinem, unde dicitur. in ca. se. Aqua multa populi multi. Nominatur etiam Euphrates, eo quod est quartum regnum, quod dicitur ferreum. Dan. 2. f. sicut Euphrates est quartus fluminis paradisi.

6 Et sic. aquam e. auferendo potestatem inuestiendi quantum ad electos modo dicto.

7 Ut prepara. ua, &c. re. i. ut electi qui dicuntur reges eo quod habent ecclesiam regere, possint ingredi libere ecclesias. Dicuntur etiam reges solares, quia sunt uicarii Christi solis iustitiae in diocesis. suis sicut Papa in uniuersali ecclesia.

Alicui tamen exponi & magis proprie ad literam ut videtur de Carolo magno, qui inuitatus a beato Iacobo purgauit uiam ad eius sepulchrum prius ignotum, eo quod tota Hispania erat a Saracenis occupata, ut Vasconia & Nauarra, quos cum multis laboribus & bellis Carolus partim occidit partim fugauit, & partim fidei Christianae subiecit, uexatione illis intellectum pigbente, & hoc est quod dicitur. Et sex. an. i. beatus Iacob. Effu. ph. su. Caroli magni magni potentiam quem inuitauit ad puniendum gentem Saraccenicam, quae dicitur flumen magnum propter populi illius multitudinem. Et siccauit aquam eius, auferendo Saraceno uiam potentiam. Ut prepararetur via regibus. i. peregrinis sancti Iacobi, inter quos frequenter fuerunt, & sunt multi reges, principes & potentes. Unde & ipse Carolus locum illum deuote adiit. Possunt etiam alij peregrini

ni deuoti reges dici, eo quod uiuunt secundum regimen rationis recte & legis dining. 8 Ab ortu. i. sepulchrum enim sancti Iacobi est in occidente terrae habitabilis & ideo via ueniendi ad ipsum est ab ortu solis simpliciter, quantum ad illos qui ueniunt ab oriente, uel secundum quid quantum ad uenientes a meridie & ab Aquilone, nam respectu occidentis declinant ad ortum solis. 9 Et vi. Hic ponitur septima plaga, cuius primo ponitur motiua ratio, secundo eius executio, ubi. Et septimus angelus. Circa primum sciendum, quod a tempore Cosroe regis Persarum pro maiori parte populus catholicus in terra promissionis, habitas & circa sunt in afflictione & seruitute dura usque ad eius liberationem per principes occidentales Christianorum, & tempore Gostredi de Buillon ducis Lothoringie. Nam alij liberationes dicti populi per Eraclium & Carolum magnum, de quibus supra dictum est, fuerunt quasi momentaneae, quia cito transierunt, nam recedente Eraclio de Ierusalem post Cosroem interfectione & sanctae crucis reportationem, Arabes Homaro duce terram sanctam & plures alias sibi subiugauerunt. & similiter post recessum Caroli magni de terra sancta Saraceni dominantes in Aegypto Iudaeam sibi subiugauerunt, & postea Turci eam de manu Caliphæ Aegypti auferentes eam uenerunt, usque quo debellati fuerunt per principes praedictos in partibus Antiochenis, tunc enim debilitata Turcorum uirtute Aegypti abstulerunt Ierusalem & Iudgam de manibus eorum, ut dicit episcopus Tyrensis lib. 7. c. 12. Sed infra annum uel circiter Christiani de manibus Aegyptiorum eam abstulerunt vi armorum. Notandum etiam, quod sicut inter Christianos sunt praedicatores eos excitantes ad impugnanam Saracenos, sic inter Saracenos sunt aliqui literati excitantes alios contra Christianos, quod Iohannes preuidens dicit. Et vidi de ore dra. i. summi principis in regno Persidis, qui uocatur draco. ut supra. 12. ca. 10. Et de ore be. i. Caliphæ seu summi principis in Aegypto.

11 Et de ore ps. pro. praedicatorum Saracenos contra Christicolos excitantium, & ponitur hic singulari pro plurali. s. propheta, pro prophetarum, sicut frequenter fit in scriptura.

12 Exi. spiritus immundi, quia inducunt ad immunditiam peccati.

13 in mo. ra. nam suo garritu alios inquietant.

14 Sunt. e. spi. da. quia demones ad hoc excitant,

16 Facientes si. nam inter infideles permittuntur demones aliquantulum

MORALITER.

* 6 Et siccauit aquam. Aqua Euphratis siccauit, quando superbi potentia tollitur seu defalcatur.

7 Ut pre. via re. ab or. s. Per istos possunt significari homines contentiosi. nam in ortu solis iustitiae qui Christus est pax clama ta fuit per angelos dicentes. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonae uoluntatis. Ab hoc ortu recedunt co-

contentiosi, qui ueniunt contra superbum quando uident ipsum in potentia diminutum.

9 Et vidi de ore draconis, &c. id est diaboli, qui dicitur bestia a uastando, & draco ab insidiando, & propheta false mentiendo.

12 Exiit spiritus tres immundos, per istos tres significantur mali relatores, aduocati dolosi & adulatores, qui sua uerbositate mundi potentes excitant ad contentiones.

* MORA

sanctae praedicationis eorum exiens ab Ecclesia, quae est etiam thronus Dei, in quo sedens requiescet. Dicit autem sinem mundi instare, in quo omnia quae praedicta sunt a domino & a sanctis complebuntur.

a Et facta sunt fulgura, &c. * AMBROSIVS. Per fulgura mira

cula quae per sanctos suos facturus est Deus, designantur: Legimus namque in superioribus Heliam & Enoch plurima signa esse facturos. Per voces praedicationis sanctorum, per tonitrua, terror ignis aeterni exprimitur, terrae motus vero, motionem cordium saepe designat. Muebuntur enim quidam de malo ad bonum, sicut Iudaei qui in Christum credituri sunt. Motiebuntur alii de bono ad malum, qui fidem Christi relicta

ri sunt, & errores Antichristi sequuntur.

b Et facta est ciuitas. Et propter istam damnationem & propter peccata quae ipsi addunt, damnata est ipsa ciuitas, & diuisa est poena unicuique pro merito, Iudaeis. scilicet & Gentilibus, & falsis Christianis.

c Ciuitas id est omnes collectiones malorum in generatione prima manentium damnabuntur: carnali, non in secunda regeneratione spirituali.

* AMBROSIVS. Ciuitas haec magna, ciuitas est diaboli, id est, omnis multitudo reproborum. Per tres partes in quibus diuisa est, Iudaei qui in Christum credere noluerint, & Pagani, atque falsi Christiani, designantur. Ciuitates quoque Gentium tunc cadent, cum eo igne qui faciem domini ad iudicium nentis praecedet, omnes gentes delebuntur, sicut dicit Psalmista: Ignis ante ipsum praecedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Babylon autem in memoriam ante Deum veniet, quando iudicabit

dicabit mundum, & reddet unicuique secundum opus eius. Vnde in vno indignationis irae Dei, poena perpetua est, quia peracto iudicio omnes impij cum auctore iniquitatis diabolo dantur.

* ARETHAS. Babylonem dicit non veterem Romam, quamquam in ea temporibus Graecorum multi sancti martyres indigna multa passi sint. Certum hec non est alia quam Constantino polis, in qua olim iustitia colebatur, nunc autem in ea sunt homicida ex mutua contentione, dum cines ecclesiasticis aequari nituntur, &c.

d Venit in memoriam. id est recordatus est Deus singula peccata eorum quorum prius videbatur oblitus.

e Da. cic. Ad hoc ut ipse Deus daret illis penam mensuratam pro delectationibus quas habuerunt. Retribuit Deus malis pro meritis id est, quod meruerunt, sed non quantum meruerunt, ut in ipsa retributione ubi pater iustitia, sit etiam misericordia. Vniuersae enim via domini misericordia & veritas. Bonis etiam dat pro meritis & plus quam meruerunt, ut misericordia ibi iustitiae praeualeat.

f Et o. Et vidit quod omnes qui pro Deo afflicti mundo & virtutibus eminentes respectu harum penarum, in via sua uitaerunt consortia impiorum, & ideo non sunt inuenti in poenis eorum.

g Talentum. Est magnum 110. librarum, medium. 70. duarum minus quinquaginta. De medio dicit, quia peccatores in 72. linguis non effugient hanc vindictam.

h Et blasphemia. in inferno positi quamuis sciant se pro merito puniri, dolebunt tamen quod Deus tantam potentiam habet, quod plagas eis inferat, & est blasphemia.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et facta sunt fulgura & tonitrua. Per voces & tonitrua intelliguntur crucis praedicationes, & per fulgura signa & visiones mirabiles, quibus moti fuerunt plures ad crucis negotium assumendum.

2 Et facta sunt multi valde terras proprias relinquentibus, pro dicta expeditione.

3 Qualis nunquam fuit, quia sicut dicitur in Chronica Guil. nunquam tot gentes in vnum conuenere, sed opinionem hominum vincebat numerus, quamuis aestimaretur sexages centum millia.

4 Et facta est ciuitas. exercitus ille, qui dicitur ciuitas quasi ciuium vnitas: nam animo vno Ierosolymam pergebant.

5 In tres partes. nam propter hospitia & victualia recipienda vnus exercitus primo secutus est Petrum, & remitam, alius autem populus secutus est principes Godofredo duci se iungentes, alius exercitus exiit per nauigium cum Boamundo duce Apuliae.

6 Et ciuitas. Gen. id est Saracenorum.

7 Ceci. quia a Nycea Bithinia & Antiochia, quae sunt in regno Persidis vsque in Ierusalem & ultra vsque ad riuum Aegypti ciuitates ab infidelibus detentae fuerunt per dictum exercitum subiugatae, vt describit episcopus

episcopus Tyrenensis.

8 Et Babylon. id est secta Saranica, quae dicitur Babylon. id est confusio, quia legibus & mandatis confusibilibus est plena.

9 Venit in memoriam ante Deum, &c. ad ipsam puniendam. id subditur. Date il. ca.

10 Et omnis insula fugit, &c. quia Saraceni habitantes in insulis prope transitum Christianorum per mare nauigantium fugerunt timore ipsorum.

11 Et montes non sunt inuenti. quia multa fortalicia in montibus sita per Christianos fuerunt expugnata.

12 Et grandis. id est bellum importabile Saracenis non tam virtute humana quam diuina. multoties enim fuerunt a Christianis debellati.

13 Et blasphemia. id est Saraceni.

14 Deum. id est Christus, qui est verus Deus.

15 Propter plagam grandinis. eis inflatam a Christianis.

16 Quoniam magna facta est uehementer. quia non poterant eam sustinere, sicut scribit diffusus Tyrenensis episcopus supra memoratus.

CAP.

MORALITER.

1 Et facta sunt. id est tempestates in ecclesia.

3 Qualis nunquam fuit. quantum ad omnes conditiones, sicut de quolibet confessore cantat ecclesia, Non est inuentus similis illi.

4 Et facta est ciuitas. id est ecclesia, quae debet esse ciuium vnitas.

5 In tres partes. Nam aliqui adhaerebant Arrii doctrinae, aliqui vero doctrinae ecclesiae, & aliqui erant dubij de utraque.

6 Et ciuitates Gentium ceciderunt, &c. Nam aliqui Gentiles ad fidem

dem conuersi, uidentes telem diuersitatem reuertebantur ad pristinam infidelitatem.

8 Et Babylon. id est Arrii perfidia.

9 Venit in memoriam ante Deum. nam ex ordinatione Dei simpliciter est destructa.

10 Et o. insu. Nam Arriani non habuerunt refugium hic uel ibi.

12 Et grandis. id est grandis poena ex Dei ordinatione cecidit super Arrianos. scilicet poena gehennae, ubi damnati blasphemant iustitiam Dei.

MORAL.

C A P. XVII.

A **E**T uenit vnus. Cum descripsisset plagas quas inferent prædicatores tempore Antichristi, & damnationem æternam, quam idem patientur impii, monet attendere causas ipsius damnationis, q. d. ostendi uobis quid in illo futuro fiet, modo cauete uobis uos potentes, quia idem diabolus qui tunc ita aperte decipiet, occulte decipit quotidie & ad eundem interitum quo & illos ducet.

C A P. XVII.

Per intelligentiam.

L Venit vnus de septem angelis, qui habebant septem phialas, & locutus est me-

Per intellig. uitam.

cum dicens: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas; cum qua fornicati sunt

sare Domitiano vsq; ad Diocletianum. Hi. n. oem Dei Ecclesiam atrocissime sunt persecuti. Nos autem ex iis coniecturam facientes quæ hinc sequuntur, per hanc uel uniuersale orbis terræ regnum, insinuatam existimamus, aut prænobilem ac potenter potentem quampiam ciuitatem, quæ vsq; ad Antichristi aduentum principatum in terrarum orbe sit obtentura. Verum, anti-

qua Roma iam olim imperii maiestatem amisit. &c.

* **ARETH.** Meretricem non adeo conuenienter veterem Romanam intelligere debemus, sicut præsentem mundum, qui & innumerablem sanguine, &

pluribus regibus abundat, quam Roma, ut qui ab initio iudicatus sit fornicariæ agere, & corpore, & animo.

* **AVGVST.** Et mulier; id est, omnis multitudo superbiorum, erat circumdata purpura, id est, omnibus illecebris simulatae ueritatis. Aurum hypocrisis est, quia foris quidem apparent hominibus quasi iusti, intus autem pleni sunt omni immunditia.

* **IDEM.** Secta & hæresis uestra est spelunca latronum, hæc pergenies traditorum, hæc mulier fornicaria, quæ relicto Christo Donato prostituit lupanaria, cuius domus iuxta Salomonem, secessus est mortis, cuius uia sunt inferorum, quæ se mundam uocat, cum sordibus sit plena.

* **PRIMUM.** Considerans spiritus sanctus corpus omnium perditorum, quod diuersis quidem, sed congruis nominibus uocatur variis iam diu superbientem excessibus progredi, corruipi flagitiis, erroribus, raptati, tantaque impietate sauire ut mitibus aduersetur, congrua perituro descriptione depingit, meretricem uocans, quia relicto creatore, demonibus se prostituit construprandam. Magnam, propter immanitatem præuaricationis, per quam sanctis diutius insultabat. Super aquas multas, populos. f. multos.

* **AMBR.** Angelus ciuitatem diaboli, id est, omne reproborum corpus, demonstrat. Ostendit autem Iohanni damnationem eius, quia prædicatores sancti & uerbis & scriptis fidelibus ostendunt, quas poenas impii pro sceleribus suis patiantur, ut eorum poenis territi, a peccatis absterneant. Quæ super aquas multas sedere dicitur, quia ex multitudine gentium quæ per aquas designantur, ciuitas diaboli contrahitur. Cum qua Reges terræ fornicati esse dicuntur, quia scelestia Babylonis auxerunt, potius quam destruxerunt.

e. *Quæ se. i.* quæ regnat super multos populos quos attrahit ad se luxuria. unde dominus ad Iob. *Virius eius. i.* diaboli, in lumbis eius. Quando uiros quorum seminarium in lumbis est, decipit, in umbilico, dum mulieres, quarum semen est in umbilico, decipit. Unde propheta ad Ierusalem quasi ad meretricem. *In die ortus*

1. 2. contra Fulgertium donatistam.

Prou. 7.

Iob 40. b.

Ezec. 16. a.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVII.

ET uenit vnus. Hic consequenter describitur plaga septima magis in speciali, & hoc secundum opinionem illorum, qui quod tota litera hoc usque ad illum, sit cum consummati fuerint mille, & c. circa medium. 20. c. sit iam impleta de preterito. secundum quæ primo exponam totam literam istam, postea dicam quid mihi supra hoc uideatur. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur in speciali hæc plaga, secundo Christianæ religionis promotio noua, c. xx. Circa primum dicit, Quoniam ista plaga Saracenorum est, ut patet ex prædictis, ideo primo describitur Saracenorum utilitas, secundo Christianorum ipsos percutientium probitas, sequenti cap. Primo describitur sub quadam metaphora, quæ primo ponitur. Secundo exponitur ibi. Et dixit mihi. Circa primum dicitur.

1 Et uenit vnus de septem angelis, qui habebant septem phialas. Per hæc ut dicunt tenentes opinionem dictam, designatur Alexius imperator,

Imperator, qui secundum eos supra dicitur angelus septimus. Sed hoc fuit ibidem reprobatum. Nec potest conuenienter dici, quod per hunc angelum designatur Petrus eremita, quem dixi supra fuisse septimum angelum, quia hic angelus hic dicitur Iohannem euangelistam docuisse. Unde & subditur.

2 Et lo. est me. di. Veni & ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ Petrus autem eremita per uongentos annos & amplius fuit postquam Iohannes scripsit hunc librum. Ideo melius dicitur, quod beatus Iacobus qui supra dicitur vnus de septem angelis habebat phialas, fuit angelus iste, qui antequam Iohannes uideret hæc uisionem, per palmam martyrii transferat ad gloriam, Act. 12. a. & sic poterat eum docere de futuris ex diuina ordinatione.

3 Damnationem meretricis magnæ. id est sectæ Saracenicæ, ut postea magis dicitur.

4 Quæ sedet super aquas multas. i. dominatur populis multis, ut exponitur infra.

5 Cum q. for. quia multi reges receperunt legem Mahumeti.

* Et

M O R A L I T E R.

† 1 Et uenit vnus de septem angelis. Sequitur. † Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ. MORAL. exponendo, hæc est mulier de qua dicitur, Zacha. 5. c. Hæc est impietas. Bestia uero super quam sedet, est congregatio malorum, quia bestialiter uiuunt. Hæc autem mulier & bestia dicuntur

ut ornata preciosis, quia taba eius reperiuntur in malis. Septem capita huius bestie sunt septem uitia capitalia, quæ dicuntur reges, quia multa uitia sub se continent, & montes, & hoc propter superbiam quæ continetur in eis. nam in omni peccato mortali est contemptus Dei. Per decem cornua ipsius significatur omnimoda plecutio decem præceptorum Dei.

Tom. vj.

Ff

L. aduer. Nr. c. 13. O. 11. ad Agathana ma ad lic ethni c. & Christi unis ini ca. Ba. Honfuit, id hæc no t. in Christi confes. sine dele u. ad. 1. Io. n. c. vlt. Eist. 17. q. ad ad Arcellâ.

Quisio.

A tus sui. hoc tempore seculi, non est precisus umbilicus tuus. i. non refrænalli luxuriam.

a Inebriati sunt qui in ha. ter. de vi. Sicut ebrius nihil timet, sic terrenis inherentes intantum excecabuntur amore terre, vt nec Deum diligant, nec pœnas timeant.

b Mulierem sedentem. i. illos molles; q. Eug. à qua peccatum incepit, conformantur, qui habent diabolum fundamentum, qui est sanguineus & in se & in suis, vel quia sanguine sanctorum fundunt, uel eloquia Dei male intelligunt.

+ **AVG.** Vnū est corpus quod aduersatur Ecclesie intus & foris, i. ficti Christiani, et heretici, vel pagani. Quod licet uideatur loco separatū, in persecutione tamen Ecclesie unitatem spiritus operatur.

+ **HAYMO.** Ipsam uocant mulierē, quā paulo superius appellauit metetricem, i. omnium malorum congregacionem. Bestia aut diabolus significat, super quem oēs reprobi sedent, qui eo hortante, per diuersa uitia currunt.

Sicut. n. ciuitas Dei super Christum est ædificata, sic illa ciuitas reproborum super diabolum. Quæ recte meretrix appellatur, ut ostendatur ex qua parte regnum diaboli amplius præualeat. Bene est mulier dicitur, quia a muliere peccatum sumpsit initium, per quam est, moriunt oēs. Quod autem bestia coccinea dicitur, tam ad diabolum q̄ ad omne corpus eius refertur, siue pp peccata innumerabilia quib. est cruentatum. siue propter sanguinem Sanctorum quem fuderunt, siue etiam pro eloquiis diuinarum scripturarum male intellectis. De qua adhuc subditur. *plena nominibus blasphemiarum.* Ac si diceret, Nulla pars in ea blasphemias uacat, quia uoce simul & opere Deum & seruos eius blasphemant. Magis autem hoc fiet postquam ille damnatus homo regnare ceperit, qui se Christum dicit, cum sit Antichristus.

+ **AVG.** Ostendit multa noia esse in impio. Habet capita septem, i. mundi reges & regna, cum quib. diabolus uisus est in celo. *Et mulier. i. omnis multitudo superborum, erat circumdata purpura, i. omnibus illecebris simulatae ueritatis.*

c Capita septem. i. sensus, & postea errorē, & tandem Antichristum, per quē septem diabolus ducit homines ad peccatum. **d** Cornua de .i. decem regna, quæ erunt tempore Antichristi, per quæ alia intelliguntur.

Principes seculi.

a reges terræ, & inebriati sunt qui habitant terram de vino

Manifeste fornicationis.

b In uisione spiritali.

a In corda reproborum a gratia Dei deserta. Quia talia corporis oculis non possunt uideri.

prostitutionis eius. Et abstulit me in desertum in spiritu. Et

a Quia dicunt mala quæ faciunt Deo non displicere.

b vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam plenam

c nominibus blasphemie, habentem capita septem, & cor-

a Et per illam bestiam talis erat mulier ista.

b Quia occidunt nolentes acquiescere.

d nua decem. Et mulier erat circumdata purpura & coccino,

a i. carbunculo. t. charitate, quam dicunt se habere.

Aliis uirtutibus.

f & inaurata auro, & lapide precioso, & margaritis, habens

a In prauis expositionibus.

g poculum aureum in manu sua plenum abominatione & im-

h munditia fornicationis eius. Et in fronte eius nomen scri-

a Istud uidelicet.

b i. magna confusio.

i ptum: mysterium: Babylon magna mater fornicationum &

Istud uidelicet.

Vidi peccatum mundi, vidi etiam pro peccato damnatum.

k abominationum terræ. Et vidi mulierem ebriam de sanguine

a Minorum.

b Illorum qui non timent testari se Christum Deum.

l ne sanctorum, & sanguine martyrum Iesu. Et miratus

m sum, cum uiderem illam admiratione magna. Et dixit mihi

a Quoli mirari, sed intellige quid sit.

b i. ego referabo, ita ut possitis intelligere.

n hi angelus: Quare miraris? Ego tibi dicam sacramentum

roribus, ad decipiendum genus humanum compositis.

i Et in fronte. Quamuis sit ita habilis ad decipiendum, tamen fideles ne desperetis, quia habet in fronte, i. in manifesto signum quod rudibus est mysterium istud solum. i. dando exemplum faciendi peccata pro quibus terreni a salute fidelium repellentur.

+ **AND.** Frontis inscriptio significat omni malitia & impudentia, omnique scelerum genere & animi confusione refertam esse. Vocatur autem mater fornicationum, quia omnis spiritalis fornicationis animæ magistra & causa existit, ut quæ subiectis quoque dominio suo ciuitatibus, multas Deo execrabiles præuicationes pepererit.

k Ebria. i. depressam vindicta pro effusione sanguinis, ut prædoloribus nimis nesciat ubi sit.

l Et miratus sum. Hic habet Ioannes personam illorum, qui cum uident malos in mundo exaltatos, mirantur cum audiunt penas quæ ipsis malis promittuntur, & cum ita sint puniendi, quare Deus permittit illos exaltari. Sed docentur intelligere illam exaltationem datam ad maiorem excecationem, & tandem iuste inferri æternam damnationem.

m Ego tibi dic. i. quare puniantur isti mali. i. diabolus qui eos peccare fecit, quod est incognitum nisi doctis.

Cir-

Be-

NICOLAUS DE LYRA

+ Et ineb. sunt. nam populi sub dictis regibus existentes similiter receperunt legem Saracenicam immundicijs plenam.

2 Et abstul. me in de. ad uidendum statum Saracenicum a Deo propter peccata sua derelictum.

3 In spiritu. Nam hac uisio non fuit corporalis, sed imaginaria & intellectualis.

4 Et vi. m. se. su. be. per hoc intelliguntur Saraceni in duas partes diuisi, ut dictum est supra. Turci per mulierem propter eorum malitiã & astutiam serpentinã. Aegyptij uero per bestiam, quia sunt intellectu minus rigentes, & per consequens magis bestiales. Dicitur autem mulier sedere super bestiam, nam Turci, ab Aegyptijs abstulerunt Iudaam & Syriam.

5 Coccineam. i. sanguine Christianorum rubricatam.

6 Plenam no. blas. quia Saraceni dicunt Christum esse hominem purum, & sic blasphemant eum, & similiter beatam virginem, negantes eam esse Dei matrem.

7 Et mu. erat cir. pur. quia Turci fuerunt opulentissimi in istis et in

alijs rebus preciosis.

8 Habens po. aureum. quia multas Gentes induxerunt & traxerunt ad immunditiam suã legis.

9 Et in fronte e. no. scrip. my. Baby. Per hoc quod dixit, mysterium, ostendit Ioannes quod non loquitur de ciuitate Babylonica, sed magis de secta Saracenicã quantum ad Turcos.

10 Mater for. & abo. ter. nam orientales populos pro maiori parte satis traxerunt ad errorem suã sectã.

11 Et vi. mu. e. de san. san. quia supra numerum & mensuram effuderunt Christianum sanguinem, Ebria. n. dicitur quasi extra briam, i. mensuram. Turci. n. crudeliores fuerunt Christianis, Aegyptijs & Saracenis, secundum quod dicit Tyrenensis episcopus, lib. 1.

12 Et mir. su. de patientia Dei erga sectam nequissimam Mahumeti.

13 Et di. mi. Hic consequenter ponitur executio parabole. circa quam angelus primo proponit intentum dicens Ioanni.

14 Quare mi. q. d. totum cedit ad Dei gloriam & electorum, quib. meritum accrescit ex persecutione malorum.

15 Ego ti. di. sa. i. significationem occultam.

+ Mulieris

A *a Bestia quæ por.* Bestia. i. diabolus, portat. i. regit, mulierem. i. omnes malos effœminat, qui enim alio; regit quasi onus regiminis portare dicitur.
b *Fuit.* Anteaduentum Christi habuit diabolus maximam potestatem, sed post licet non penitus amisit, tamen non modo dice est debilitata.

* ARET. Bestia est diabolus. Cœpit & non est, quia occisus est quo ad efficaciam actionum per aduentum christi, neque enim quemadmodum ante hanc efficiebat ut filii hominum & filie per victimas offererentur. dæmonibus ipsorum, ita iam post Christi aduentum potis est hæc efficere. Ascendere verò dicitur de abyfso, per aduentum Antichristi. Et in perditionem vadit. Perditionem dicit, non ut non sit, sed condemnationem dicit ad gehennam. Et admirabuntur habitantes in terra. Admirabuntur bestia presentiam, non solum quod perierit & quomodo vixerit, sed etiam quod aduenerit in signis erroris ac deceptionis. Admirabuntur qui firmum non habent fundamentum, ut qui non sunt ædificati supra petram Xpm.

c *Ascensura est.* Quia tẽpore Antichristi potestatem recipiet. *Ascen. est de ab.* per illos qui in peccatis profundi sunt ascendet in elationem.
d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

C *Ascensura est.* Quia tẽpore Antichristi potestatem recipiet. *Ascen. est de ab.* per illos qui in peccatis profundi sunt ascendet in elationem.
d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

C *Ascensura est.* Quia tẽpore Antichristi potestatem recipiet. *Ascen. est de ab.* per illos qui in peccatis profundi sunt ascendet in elationem.
d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

C *Ascensura est.* Quia tẽpore Antichristi potestatem recipiet. *Ascen. est de ab.* per illos qui in peccatis profundi sunt ascendet in elationem.
d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum viderint mali potestatem suam ita annihilatam dolebit non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

* AND. Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ munda potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sosis dominatus Persarum sub Cyro emerfit: Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Mæcedonum regnũ successit. Post hos Romanorum regnũ in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

uenit Hic tyrannis omnibus iam deletis. Christiani regni ornamenta in nouam Romam transtulit. Denique Orientalium imperium aut nouam Romam. Beatus Hippolytus per hoc reges secula accepit, è quibus nunquam iam preterierunt: sextum in quo Apostolus hæc vidit, adhuc decurrit: septimum autem post

1 elapsa sex annorum

2 millia tandem se pro-

3 det, ubi autem se pro-

4 diderit, parum dura-

5 bit, forsitan ut beati I-

6 renæi sententia sep-

7 tem cõditi sunt dies,

8 & septem cæli, & se-

9 ptem angeli ceteris

10 præstantiores, ita iam

11 inde ab exordio us-

12 que ad seculi finem se-

13 ptem regna ceteris ce-

14 lebriora citra absurdi-

15 tatem statuere licebit

16 è quibus quinque iam

17 tum conciderant. sex-

18 tum cum Apocalyp-

19 sis cernebatur, adhuc

20 constabat, & quidam

in antiqua Roma. se-

ptimum porrò per id tempus necdum aduenerat, siue per il-

lud insinuaretur nouæ Rome imperium, siue aliud quodcum-

que regnum.

* AMBR. Vel, septem montes illos reprobos designant, per

quos diabolus humanam genus decipit. Nam sicut Apostoli

fundamenta dicuntur Ecclesiæ, ita è diuerso inuentores erro-

rum, fundamenta sunt ciuitatis diaboli. Ex ijs igitur capitibus,

siue montibus, vel regibus, quinque ceciderunt, videlicet, Gi-

gantes ante diluuium, qui post diluuium vsque ad legem im-

pii fuerunt, qui populo Dei idola colere vsauerunt, falsi pro-

phete, & Iudei qui dominum interfecerunt, qui iam à Romanis

deuastati fuerant, cum hæc visio Ioani demonstrata est. Vnus

erat, pagani qui tunc Ecclesiæ persequebantur. Alius nõdũ

venerat, nimirum Antichristus, qui septimo loco ponitur.

g. *Quinque ceciderunt.* Adam si in obedientia perseverasset, sen-

sus corporis ad nullam voluptatem verterentur, malam scilicet,

sed per peccatum ita corrupti sunt, ut iam naturale sit le-

nia tactu, lapida gustu, nare odorifera, visu pulchra quærere.

Hi sunt quinque reges per quos diabolus in pueritia regit, quia

ipse fuit causa quare corrumperentur. Hi sunt quinque viri

Samaritanæ. in iuuenta succedit error, nõ postquam discretio-

nem habet, & si peccat, iam non sensibus, sed errori imputa-

tur, de quo dominus, Quem nunc habes non est tuus uir.

h. *De septem est.* Quia si similiter peccat, & similiter punietur, &

octaua quia omnes transcendit, & in nequitia & in pœna.

Et

7 Et hic est ten. intellectus.

8 Qui ha. si. circa occulta scripturarum intelligentiam.

9 Sep. ca. sep. m. sunt. prouincia.

10 Supra quos mu. quia regnum Turcia inualerat super Aegyptũ

11 Et reges septem sunt. id est principes illarum prouinciarum.

12 Quinque ceciderunt a domino Aegypti domino Turcia subi-

gati.

13 Vnus est. s. dominans in Iudæa & Syria, & iste est rex Turcia qui

dicitur hic sextum caput bestie.

14 Et alius. id est rex Aegypti, qui dicitur hic caput septimum.

15 Nondum venit. Ad recuperandum de manu Turcorum iudæam.

16 Et cum venerit. Debellatis Turcis.

17 Oportet illum breue tempus manere. Quia Ierusalem a Tur-

cis ablatam non tenuit rex Aegypti nisi per annum ut dicunt histori-

graphi prædicti.

18 Et bestie quæ erat & non e. id est rex Aegypti ut expositũ est.

19 Et ipsa octa. est. cum septem capitibus prædictis.

20 Et de septem est. id est de septem capitibus, e. si enim caput septi-

21 mum

mulieris, & bestia quæ portat eam, quæ habet capita septem

a i. diabolus. qui bestiales facit. **b** Anteaduentum Christi. **c** Quia Christo nato vin perdidit.

& cornua decem. Bestia quam vidisti, fuit & non est, & ascen-

a Locum habebit, quia malos inueniet.

sura est de abyfso, & in interitum ibit. & mirabuntur in habi-

tantes terram, quorum nomina scripta non sunt in libro vi-

tæ à constitutione mundi, videntes bestiam quæ erat &

a Quæ respectu huius pœnæ potestis vobis cauere.

non est. Et hic est sensus qui habet sapientiam. Septem ca-

pita septem montes sunt, supra quos mulier sedet & re-

a Quia per hæc eadem regit infetnum. **b** In natura etate error. **c** Antichristus qui maxime facit peccate.

ges septem sunt. Quinque ceciderunt, vnus est, & alius non

a Sed non est timendus, quia.

dum venit. Et cum venerit, oportet illum breue tempus

Antichristus.

manere. Et bestia quæ erat & non est, & ipsa octaua est, & de

ptimum porrò per id tempus necdum aduenerat, siue per il-

lud insinuaretur nouæ Rome imperium, siue aliud quodcum-

que regnum.

* AMBR. Vel, septem montes illos reprobos designant, per

quos diabolus humanam genus decipit. Nam sicut Apostoli

fundamenta dicuntur Ecclesiæ, ita è diuerso inuentores erro-

rum, fundamenta sunt ciuitatis diaboli. Ex ijs igitur capitibus,

siue montibus, vel regibus, quinque ceciderunt, videlicet, Gi-

gantes ante diluuium, qui post diluuium vsque ad legem im-

pii fuerunt, qui populo Dei idola colere vsauerunt, falsi pro-

phete, & Iudei qui dominum interfecerunt, qui iam à Romanis

deuastati fuerant, cum hæc visio Ioani demonstrata est. Vnus

erat, pagani qui tunc Ecclesiæ persequebantur. Alius nõdũ

venerat, nimirum Antichristus, qui septimo loco ponitur.

g. *Quinque ceciderunt.* Adam si in obedientia perseverasset, sen-

sus corporis ad nullam voluptatem verterentur, malam scilicet,

sed per peccatum ita corrupti sunt, ut iam naturale sit le-

nia tactu, lapida gustu, nare odorifera, visu pulchra quærere.

Hi sunt quinque reges per quos diabolus in pueritia regit, quia

ipse fuit causa quare corrumperentur. Hi sunt quinque viri

Samaritanæ. in iuuenta succedit error, nõ postquam discretio-

nem habet, & si peccat, iam non sensibus, sed errori imputa-

tur, de quo dominus, Quem nunc habes non est tuus uir.

h. *De septem est.* Quia si similiter peccat, & similiter punietur, &

octaua quia omnes transcendit, & in nequitia & in pœna.

tur instinctum.

6 *Et mi. inh.* quia videntes potentiam Antichristi & signa me-

dacia quæ facit admirabuntur & ipsum sequentur, exceptis e-

lectis, ideo sequitur. Quo. non. s. scri. no. in li. v.

11 *Et. s.* hoc refertur ad terminos seu ad tempora in quibus

fuit & erit iniquitas seu malicia, quorum primum fuit a pec-

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Mulieris & be. regni Turciæ & Aegypti, ut dictum est.

A *Et decem cornua, &c.* * **AVG.** Reges illi populi mali sunt, qui persequuntur Ecclesiam Dei, qui quasi reges appellatur, quia velut in somnis regnant. Omnis enim malus qui persequitur bonum, velut in somnis hoc facit, quia malorum persecutio non permanebit, sed velut somnium evanescit, dicente **Esai.** *Erunt velut somnians in somno diuitie omnium gentium. Hi vno animo persequuntur honos. Ideo dicit, habent, & non habebunt quia persecutio malorum non solum adueniēte die iudicii non erit, sed etiam iam in presenti desinit. Virtutem suam & potestatem tradent bestie.* **Hoc ideo dicit, quia homines impij videntur dare virtutem, quando diabolo instigante faciunt mala.**

b *Hic cum agno pugnabunt, &c.* * **ANDREAS.** Merito hi cum Agno pugnant, nemmo enim duobus dominis seruire potest. **g** Ea propter qui improba conspiratione inter se coeunt, suamque operam Antichristo addicunt, non possunt verò Christo se non opponere. Verum, vincet illos, qui nostri causa iugulatus & immolatus est Agnus Dei; Non enim ademptum est illi regnum & principatus quem in omnes obtinebat posteaquam factus est homo; nepe quo electos suos regni sui socios consortesque efficeret. **c** *Populi sunt & Gentes & lingua, id est presentes mali ex omni diuersitate hominum collecti.* **d** *Et decem cornua, quae vidisti, &c.* * **PRIM.** Quomodo si diceret. Corruptiones carnalium desideriorum: quas nunc velut ipsam bestiam diligit, eis in odium uertentur, cum circa finem se iniquitabili iudicio damnandos agnouerint, manifestamque

stamque agni victoriam viderint, bestiaque in partes diuidi: **D** quod gemino modo intelligi potest. Sive quia sicut legitur *Inter superbos semp r iurgia sunt, sive. Quia omnis qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Qui enim sibi nequam, cui bonus erit.* **e** *Desolatam facient.* Solatium diaboli est perditio malorum, quos perdet completo numero impiorum. **f** *Et nudam.* Diabolus habet potestatem, faciendi signa ad decipiendum, hac perdet completo numero bonorum, quia postea tentatio non habebit locum. **g** *Carnes.* Fornicariae manducate dicuntur, quia inferendis poenis delectabuntur. **12** * **PRIMAS.** Quomodo si ex persona Ecclesiae angelus diceret: Illi nocentes qui in me insurgunt, vt edat carnes meas, suas manducabunt, & igne cremabunt, Posteaquam eorum excessibus Deus ad iracundiam prouocatus desolauerit mundum, vt ipsis proprie blasphemias hanc vastitatem angelus tribuerit, ipsos dicit facere quod in ipsis iure contigerit. Placet enim Deo iustitia, per quam nouimus impijs irrogare uindictam, ut qui regnum suum questiae dederint, penas cum eo iustas exoluant, donec sermones Dei consumetur, qui in misericordia & iudicio consistunt. *** RICHARD.** Quomodo namque Christus & sancti angeli gaudebant de gloria bonorum: ita diabolus & eius ministri gaudebunt de poena malorum. Quod tamen gaudium nequaquam diabolo & eius principibus uertetur in cumulum consolationis, sed in augmentum maioris doloris. Ipsi quoque impijs aeternum incendium ministrabunt. Et quicquid mali

1 quos perdet completo numero impiorum. **2** rum. **3** *Et nudam.* Diabolus habet potestatem, faciendi signa ad decipiendum, hac perdet completo numero bonorum, quia postea tentatio non habebit locum. **4** *Carnes.* Fornicariae manducate dicuntur, quia inferendis poenis delectabuntur. **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** * **PRIMAS.** Quomodo si ex persona Ecclesiae angelus diceret: Illi nocentes qui in me insurgunt, vt edat carnes meas, suas manducabunt, & igne cremabunt, Posteaquam eorum excessibus Deus ad iracundiam prouocatus desolauerit mundum, vt ipsis proprie blasphemias hanc vastitatem angelus tribuerit, ipsos dicit facere quod in ipsis iure contigerit. Placet enim Deo iustitia, per quam nouimus impijs irrogare uindictam, ut qui regnum suum questiae dederint, penas cum eo iustas exoluant, donec sermones Dei consumetur, qui in misericordia & iudicio consistunt. *** RICHARD.** Quomodo namque Christus & sancti angeli gaudebant de gloria bonorum: ita diabolus & eius ministri gaudebunt de poena malorum. Quod tamen gaudium nequaquam diabolo & eius principibus uertetur in cumulum consolationis, sed in augmentum maioris doloris. Ipsi quoque impijs aeternum incendium ministrabunt. Et quicquid mali

NICOLAVS DE LYRA.

* num, vt dictum est, & sic computatur bis quod Ierusalē bis obtinuit, sicut c. prace. Carolus magnus dicitur angelus quintus ratione regni Francorum, & sextus propter adeptum imperium.

- 1 Et in inte. uader. Quia plures fuit debellatus per Christianos, vt dicunt episcopi supra memorati.
- 2 Et de cor. decē re. sunt. i. principes sub rege Aegypti, ut dictū est,
- 3 Nondum acce. ab eo. sed potestatem tanquam reges, quia non fuerunt reges simpliciter, sed rectores acierum exercitus regis Aegypti.
- 4 Vna ho. acc. id est illo tempore, quo fuit ordinatum de illo exercitu.
- 5 Post Bestiam. id est sub rege Aegypti, qui bestia nominatur, ut dictum est, & ly post, hoc non dicit hic ordinem temporis, sed subiectionis.
- 6 Hi unum consilium habent. Pugnandi contra Christianos pro rege Aegypti. ideo subditur.
- 7 Et uirtutem. eam exponendo pro rege Aegypti.
- 8 Hi cum agno pugnabunt. in membris suis, scilicet Godfredi de Buillon, & alis principibus & bellatoribus Christianis.
- 9 Et agn. u. Nam Aegyptij fuerunt per Christianos pluries debellati.
- 10 Quoni. do. domi. & sic nullus potest ei resistere.
- 11 Et qui cū. per fidem charitate formatam usque ad mortem stables.

MORALITER.

- 13 Unus est. s. terminus uel tempus Christi.
- 14 Et alius non ve. Scilicet terminus Antichristi.
- 15 Et cum ve. no. opp. il. breue tem. ma. Quia sicut dicitur Matth. 34. b. Dies illi propter electos breuiabuntur. Veruntamen iniquitas erit maxima intensiue, & iniquorum multitudine, intantum quod poterit equiparari ille terminus duob. ideo dicitur,
- 16 Et best. quae er. & non est, & i. oy. est, & de se. est. Quia unus terminus computatur pro duobus.
- 17 Et in mt. ua. Nam in finali iudicio omnis malitia retrudetur in inferno.
- * 2 Et decem cornua, quae uidiisti. Per quae significantur omnes modi persecutionis decalogi, sicut praedictum est.
- † Decem reges sunt qui reg. nondum ac. scilicet quantum ad suam

- 12 Vocati & Ad gloriam. 13 Et fideles. In presenti per gratiam.
- 14 Et dix. Hic exponit parabolā quantum ad regnū Turciae specialiter.
- 15 Aquae quas uidiisti. id est, Turciae regnum, ut dictum est supra.
- 16 Populi sunt & Gentes, & linguae. Quia regnum Turciae subiecit sibi Syriam & Iudaeam & Orientales populos pro maiori parte.
- 17 Et decem cornua, quae uidiisti in bestia. id est decem principes exercitus regis Aegypti, ut dictum est.
- 18 Hi odient fornicariam. id est regnum Turciae, inter Aegyptios enim & Turcos erat odium, primo propter dissensionem eorum in superstitionibus suis de lege, secundo quia Turci abstulerant ab Aegyptijs Syriam & Iudaeam.
- 19 Et desolatam facient illam & nudam. primo per Christianos, quibus in obsidione Antiochie existentibus, Calypha Aegyptius misit salutationes & munera, eo quod aduersarios eos impugnabant, & sic Christianorum exercitum confortauit contra Turcos, ut scribitur in historia Ierosolymitana secundo per seipso, quia debellatis Turcis in partibus Antiochenis, Aegyptii expulerunt eos de Ierusalem. & de Iudaea, ut dictum est supra.
- 20 Et carnes eius manducabunt. Metaphorica est locutio, sicut dicitur de usurario quod comedit illum cuius bona surripit per usuram.

* Et

maximam potestatem, quia licet modi persequendi iustitiam quae in decalogo continentur multum inualuerunt, tamen Antichristi tempore erunt in sua maxima potestate. **6** *Hi unum consilium ha.* scilicet impugnandi iustitiam modo praedicto. **7** *Et uir. & pot. suam be. tra.* Seruendo iniustitiae & iniquitati ad iniquitatem. **8** *Hic cum ag.* Fidem Christi quantum poterunt impugnando. **9** *Et agnus uin.* Aliquos ipsorum simpliciter damnando, & alios quos per fidem sibi subiugando. De quibus subditur. **18** *Hi odient fornicariam.* Id est iniquitatem quantum dilexerant eam prius uel amplius. **19** *Et desolat. fa.* Id est desolationem eius futuram denunciantur constanter contra uitia praedicando,

* MO-

A mali accidit. totum Dei iudicio & iusta permissione fit, apte sequitur, *Deus enim dedit ut faciant, &c.* Deus enim dat per istam permissionem, ut mali faciant per apertam actionem quod sibi placitum est ob vniuersitatis decorem & utilitatem. Nequaquam enim omnipotens mala esse sineret, nisi ex eis bonum aliquod vniuersitati proueniret. Ex eo enim quod sunt mala, maiorem decorem respectu eorum videntur habere bona. Sed non est iniustus Deus eo quod malos male agere permittit, quia iustus est ut quibus dedit liberum arbitrium, illis eo uti liceat a libitum, &c.

B *a. Igne con. i. tormenta-*
buntur pro delectationibus eius quas secuti sunt.

b *Consummentur.* De promissione praemiorum vel poenarum.
c *Et mulier quam vidisti, &c.* *** RICHARD.** Ista nimum malo riu vniuersitas mulier est, ciuitas magna est, meretrix est, Babylon est. Mulier, quia emollit, ciuitas, quia multos colligit, magna, quia superbit, meretrix, quia diabolo corruptori se tribuit, B. bylon, quia cofusa est & confundit. Habet regnum super reges terrae, quia omnes ei seruiunt, & eius rempublicam augent in quantum possunt.

* A V G. Nulla est ciuitas quae omnem animam immundam capiat, nisi ciuitas diaboli, in qua omnis immunditia in hominibus malis per totum orbem commoratur.

a *Quia cum ipsis & pro peccatis eorum punietur diabolus.*
b *Et merito malis meritis suis excauit illos Deus.*
a *Scilicet. Ut permittant se regia diabolo.*
a *Opere compleantur.* **Boni & mali promissa recipient.
a *i. multitudo malorum.*
c *Quia maxime superbiunt.***

Con-

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et ipsam igne concremabunt. Nam aliquos Turcos in fortalijs existentes simul cum eis combusserunt.
2 Dens, n. dedit in corda eorum, ut faciant quod placitum est illi. Licet Deus non sit auctor mali culpa, est tamen auctor mali poenae, & sic Turcos per Aegyptios puniuit.
3 Ut dent regnum suum be. i. ut recuperent regnum Iudae regni Aegypti, quod possiderat per multos annos ante Turcos.

4 Donec consum. ve. D. De recuperatione terrae sanctae per exercitum Christianum, quod factum fuit quasi per annum postquam Aegyptij expulerant inde Turcos, ut dictum est supra.
5 Et mulier quam uidi. est ciuitas m. Turcorum multitudo ualde numerosa.
6 Quae habet regnum sup. re. te. Nam plures reges sibi subiecit in partibus orientis, ut praedictum est.

CAP. XVIII.

a **E**t post haec ui. In hac sexta uisione agit de ultimis paenis, quas patietur impius in inferno pro singulis peccatis. & primum de Babylone ostedit, postea de bestia & pseudopropheta. tandem de ipso diabolo in quo finis patet. In quo damnato, erit finis ista damnationem executurus a Christo praedicatam esse dicit, ut maior ei fides habeatur.

* A M B. Angelus iste Christum significat, qui de caelo ad terram defendere dignatus est, ut nos ad caelestia subleuaret. Qui potestatem magnam habere dicitur, quia eandem habere quam & Pater, eo quod aequalis sit ei per omnia. Terra illuminata est a gloria eius, quia per doctrinam fidei eius, genus humanum a tenebris ignorantiae atque incredulitatis est ereptum. Vox autem eius fortis, doctrina est Euangelii. Dixisse uero eius, fecisse est. Dixit enim cecidisse Babylon, quia ipse fecit ut caderet.

* A V G. Quotiescunque Babyloniam nominari audistis, nolite

* A V G. Quotiescunque Babyloniam nominari audistis, nolite

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVIII.

Et post haec ui. Descripta Saracenorum uultate sub metaphora mercencis & bestiae, hic consequenter describitur probitas Christianorum sub angelica similitudine, & primo quantum ad uiros ecclesiasticos, secundo quantum ad principes laicos, ibi, Et sustulit unus angelus. Prima in duas sum duas notat. sonas, scilicet, ibi. Et aud. aliam uocem. Circa primum dicitur.

1 Et post haec ui. al. an. i. Adematum Podiensem episcopum Angelicis mundicie uirum, qui in exercitu principum occidentaliu & aliorum Christianorum suscepit legationis officium ad directionem exercitus Christiani.
2 Descendentem de caelo. i. procedentem a sublimitate sedis apostolicae.
3 Habentem in spiritalibus maxime tanquam legatus missus a latere.
4 Et ter. i. exercitus Christianus.
5 Illuminata est a gloria eius uita & doctrina.

ligo.

CAP. XVIII.

T post haec uidi alium angelum descendentem de caelo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est a gloria eius. Et exclamauit in fortitudine dicens: **†** Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio daemoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis uolucris immunde, & odibilis, quia de uino irae fornicationis eius biberunt omnes Gentes. Et reges terrae cum illa

1 *Christum. In carne.*
2 *De equalitate patris.*
3 *Ecclesia. a Pulis tenebris ignorantiae.*
4 *a Gloriosa praedicatione. b Praedicauit. c Quod dixit, effectum non ca rebat.*
5 *a Et ideo cadet quia. b Daemonum collectio.*
6 *a Quod custodit se diabolo, uel diabolus custodit eam sibi.*
7 *a i. de fornicatione pro qua irascitur Deus.*
8 *a i. principes seculi.*

ab ea per fidem Christi praecisi, ciues sanctae ciuitatis, i. sanctae Ecclesiae facti sunt. Cadet secundo, cum in ultimo die, morte perpetua, quae mors secunda uocatur, punietur.
b *Cecidit. ce.* Bis pro duplici damnatione animae & corporis, uel quia aeternaliter punientur.
c *Spiritus imm.* Demones in prauis cordibus pro carnis illecebris sunt immundi, per mentis elationem uolucres, uel quia per hunc aerem discurrunt.
d *Et reges ter. &c.* *** A V G.** Non cum una metetrice omnes re-

te ciuitatem de lapidibus facta intelligere, sed hoies superbos, raptores luxuriosos, & impios in malis suis perseverantes, ipsius nocte significari cognoscite, sicut eodem uerbo quoties non est Hierusalē audieritis, hoies sanctos ad deum pertinentes intelligite. Nam Babylonia malorum hominum imaginem gerit.

* A M B. Bis cecidisse dicitur, quia cecidit primo cum per doctrinam Euangelii maximam multitudinem electorum amisit, qui

+ ut unam faciant uoluntatem.

E

+ Ia. 21. c. Iere. 51. a supra 14. b

F

ges

6 Et excla in for. di. praedicans uerbo & opere.
7 Cecidit ce. Ba. ma. i. ges Saracenicae & dicit bis, cecidit, quia primo per Christianos fuerunt, debellati Turci, postea uero Aegyptij, ut habetur in historia frequenter superius nominata. hunc autem Saracenorum casum denunciabat dicitur episcopus Christianus, si tamen uiriliter agerent de Dei adiutorio confidentes.
8 Et fac. est ha. de. quantum ad fugitiuos, qui uisa Dei uindicta remanserunt tamen obstinati in sua infidelitate, & sic a demonibus fuerunt magis possessi quam ante. qui demones per uolucres & spiritus immundos designantur. Et huius punitionis causa subditur.
9 Quia de uino, &c. biberunt omnes Gentes. i. multae. & est hyperbolica locutio, ad designandum magnam multitudinem Gentium infestiarum perfidia Mahumeti incurrentium per hoc iram Dei.
10 Et re. ter. cum illa for. Multi. n. reges dictam perfidiam receperunt

tiam illuminat ecclesiam, & praedicat constantiter contra ciuitatem diaboli, quae est congregatio malorum, dicens.
7 *Cecidit cecidit Babylon.* Et dicitur bis, cecidit, primo pro culpa, secundo pro calu Gehenne.

MORALITER.

1 Et post haec uidi alium angelum, &c. Hoc literaliter exponitur de Ademato episcopo Podiensi. MORAL. autem potest exponi de quolibet prelato uel doctore, qui per bonam uitam & scien-

A ges fornicati sunt: sed dum se luxuriose qui sunt membra metetricis, inuicem corrumpunt, cum meretrice, i. luxuriosa conversatione fornicari dicuntur.

* **AMB.** Per mercatores terra, amatores seculi possumus intelligere; qui animas suas pro acquisitione pecuniarum perditioni tradunt. De his loquitur Syrach.

Eccl. 10. *Hic animam suam venalem habuit, quoniam in vita sua protecit intimam suam.* Delinas virtutem Babylonis vocat, quia sicut electi tota virtute laborant, ut diuitias caelestes adquirant, ita & reprobi totis nifibus insistant, ut diuitias perituras sibi accumulent.

B a De v. i. de peccatis per que acquiruntur diuitia, quia omnis diues, vel iniquus, vel hetes iniqui.

b *Et au.* Dicens futuram illam damnationem ad presentes, supponit admonitionem.

c *Exite.* quia modicum tempus superest, quo pro merito accipient.

* **AVG.** Hoc loco demonstrat Babylonia in duas diuisam esse partes, quia dum aspirante Deo conuertuntur mali ad bonum, Babylonia diuiditur, & pars que discesserit, efficietur Hierusalem. Quotidie. n. & de Babylonia transferimus ad Hierusalem & de Hierusalem seducimur ad Babylonia, & dum mali conuertuntur ad bonum, & qui videbantur boni in hypocrisis vertuntur, & fiunt mali de bonis.

* **AND.** Quod ad beatum Lot in Sodomis agentem dicitur, *Saluando salua animam tuam,* & apud Esaiam ad quosdam Israelitas, *Recedite, recedit, exite inde,* ipse idipsum hoc loco Dei populo mandatur. Vitandus est namque illorum usus & habitatio,

rio, qui nefaris sceleribus Deum quotidie exasperant.

d *Quoniam per. p.* Peccata proueniunt usque ad contemptum Dei per impenitentiam.

e *Reddite il.* Sicut vindictam meam de vobis qui purgimini exercuit, sic vos iniuriam meam vindicare in illis.

f *Duplicate du. i.* anime & corpori maiores penas inferte quam ipsi vobis.

g *Quantum g.* Quia alii plus, alii minus causa discretionis huius re petit quod dixerat superius.

h *Et vidua non sum.* quia habeo consolationem in temporalibus.

* **AMB.** Reginam se Babylonia vocat, cum se in prosperis huius mundi extollit. Viduam non se esse dicit, quia a bonis temporibus quibus conuncta est, & ex quibus luxuria suam euitrit: non se posse dissimulati confidit. Luctum non se esse visum dicit quia impium quamuis sciant se esse puniendos, fingunt se non videre quod vident, memoriamque mortis a mente reiciunt, ne tristis cogitatio latitiam cordis eorum perturbet. Ideo in vna die venient plage eius, mors, & luctus, & fames. In die iudicii, mors illi perpetua veniet, qui in hoc libro mors secunda vocatur. Luctus illi veniet sicut dominus dicit. *Erit ibi fletus & stridor dentium.* Fames illi veniet requiei, quia desiderabunt a poenis requiescere quas patientur, ad quam requiem nullo modo peruenient.

i *Mors & luctus.* Absentia vite. id est, Dei, quia potentia eius vita est.

Genes. 29. Isa. 52.

C

NICOLAUS DE LYRA.

* *runt similiter etiam multi propter temporale lucrum frequentauerunt terram Saracenorum per hoc deprauati sunt.* Vnde & ego audiui a fratre fide digno, quod uiderat naues impleri de pueris Christianis quos mercatores emerant a paruulis eorum pauperibus, ut venderent eos Soldano pro magno precio, qui eos faciebat informari in lege Mahumeti, quia de Christiana nihil adhuc sciebant, ut adulti facti contra Christianos pugnarent. & ideo subditur.

1 Et merca. ter. & patet ex dictis litera.

Diuisio. Et audiui aliam uocem. Hic consequenter agitur de secundo viro notabili ecclesiastico, cuius primo ponitur sancta monitio. secundo Gentis Saracenicę percussio, ibi, Reddite illi. tertio percussi lamentatio, ibi, Et flebunt. Circa primum sciendum, quod in exercitu Christiano fuit inter alios quidam sacerdos deuotus, cui reuelatum fuit a domino, quod multi de exercitu peccauerunt cum mulieribus Saracenis, propter quod plures Deo permittente in manu Saracenorum ceciderunt, & plures caderent de futuro nisi penitentiam agerent. quam fecit exercitus ad exhortationem dicti sacerdotis. Et hoc est quod dicit Iohannes; Et audiui uocem de celo, quia calius facta est dicta reuelatio.

3 Exite de illa. i. de immundicia Saracenicę.

4 Quoniam peruenerunt peccata eius usque ad cael. id est, coram Deo ad punientium.

5 Et recor. est do. In Deum non cadit obliuio, nec per consequens recordatio proprie, sed dicitur recordari peccatorum metaphorice, quando ea punit, nam tunc admodum recordantis se habet.

6 Reddit. Hic consequenter describitur percussio Saracenorum, quia tunc Christiani tantum & plus eos afflixerunt, quantum fuerunt ab eis afflicti. ideo dicitur. Reddite illi, &c. & patet litera. Et subditur huius percussio ratio.

7 Quia in corde suo dicit. scilicet gens Saracenicę superbiendo de sapientia.

8 Sedeo ut regin. super alios populos, & potissime super Christianos.

9 Et vidua non sum. Nam gloriabatur in regibus cum ea fornicantibus predicto modo.

10 Et luctum non uidebo. quia nimis confidebat in sua potentia temporali.

11 Ideo in vna die. Id est uno tempore.

12 Venient plage eius. & que sint illa subditur.

13 Mors. quantum ad occisos.

14 Et luctus. quantum ad fugitiuos.

15 Et fames. quantum ad obsessos.

16 Et igni comburetur. Nam multi incendio perierunt per ignem positum in ciuitatibus & uillis.

17 Quia fortis est qui iudicabit il. i. condemnauit ad banc penam, s. Deus cuius non potest iudicium impediri.

Et

* Et

MORALITER:

† 2 Et audiui aliam uocem. quia predicator vel doctor non solum debet denunciare uilitatem culpe & magnitudinem poenę futurę ciuitatis diaboli, sed etiam monere populum, ut fugiat

de ea, ne forte inuoluatur eius malis & penis futuris. ideo subditur.

3 Exite de illa populus meus, & ne participes sitis del. Et exprimitur in speciali principes, cum dicitur.

† Et

A *a* Et fle. & c. Contra hi gaudium perpetuum habent. *b* Reges ter. Vel illi qui bene rexerunt terrenitatem suam & aliquando tamen fornicati sunt cum ista dolebunt, quod nuquam similes illis fuerunt. *c* Cum vide. Cum defecerint diuitia, quod est signum æterni incendii iudicii. Vel cum uiderint poenā exaltatā ultra modū.

B *a* **AMB.** Sed mirum est valde quod longe stare dicantur, cum in eisdem penis & ip si sint demergendi, in quibus & ceteri reprobi qui per Babylonem designantur. Stabant igitur longe, mente & uoluntate, non corpore, horrentes scelera sua, quibus æternaliter cruciabantur. Stabant longe desiderantes requiē, & patientes tormenta.

a **ANDR.** Per reges hoc loco, principes magistratuiq; denotari putamus, ut in ps. Reges terre & principes conuenerunt in unū. Et alio loco. Reges terra congregati sunt.

C Hosce proinde tanquam præ cæteris a diuinis præceptis in illa scortatos, fleturos pronunciat, ut primū illius depopulationem, extremamque desolationem uiderint, uel audierint.

a **AMB.** Quia superius per mercatores terræ, amatores seculi diximus esse designatos, possumus in hoc loco eos accipere qui bonum quod facere uisunt, pro præmiis uendunt, aut qui laudes ab hominibus requirunt, aut qui gradus ecclesiasticos uendunt. Tales itaque negotiatores flebunt in inferno, quoniam mercedes eorum nemo emet amplius.

d **Et negocia. terr. fleb.** Quia illa perire dolebunt, in quibus suam deputabant prosperitatem.

c **Auri & arg. & lapi. marg. & byss. & c.** Per aurū sapientia, argentū diuina eloquia, Christus in lapide precioso significatur, apostoli in margaritis. in bysso candido, sanctorum iustificatio nes, in purpura martirium, in serico, uirginitas, in cocco rubeo, chatitas, in ligno thino impubili, constātia indeficiēs, in ebore, uirtutum pulchritudo, in ære fortitudo & longanimitas

D mitas, in ferro, sublimitatis acumen, in marmore inuicta humilitas. Hęc habere se simulant reprobi, & dolent cum deficiit quod in eis intelligitur.

In auro mundana sapientia, in argento facundia, in lapide precioso & margaritis, pseudo prophetas accipimus & hære

siarchas. In bysso simulata iustitia, in pura martyres hæreticorum, in serico integritas carnis ad operimentum corruptæ mentis, in cocco crudelitas simulatione charitatis palliata, in ligno thino mētis obstinatio simulans constantiam, in ebore simulata uirtutum pulchritudo. in ære profide recta firma perfidia prædicatio, in ferro deceptionis acumen, in mariore simulata subiectionis fortitudo, in odora

mentis pigmentorum & thure orōnes sanctorū figurantur, quas imitatur in orōnibus uana sedulitas hæreticorū. Per hæreticorū diuinitas incarnata,

quod sub falsa lenitate pseudo Christianorum asperitas imitatur. Et ista subtrahita desinent reprobi sicut hæretici mortem Arrii Similam & triticum amisisse se simulant, cū zizania & paleas amiserunt. Iumenta electos significant qui cum Psal mista dicunt. *Et iumentum factus sum apud te.* Oues sanctos quibus dicitur. *Ece ego mitto uos sicut oues in medio luporū.* Per equos & rhedas prædicatores accipe, iuxta Elizeū dicentē, *Pater mihi currus Israel & auriga eius.* per mancipia electi q seruituti Dei subiiciuntur. Reprobi dolent se amisisse iumentia, equos & rhedas. illos quos fortes deputant ad aliorum portanda onera: cum debiles ad omne opus bonum amiserūt, poma uirtutes sanctorum sunt. Et pars bestia omnia se habere simulant.

f **Cinnamomum.** in cinnamomo odor uirtutum quas simulāt.

g **Simile & tri.** Carnis Christi qua fideles uere satiantur, reprobi irritantur.

h **Mancipiorum & animarum.** Distinguit, quia quidem sunt serui tamen corpore, ut Ioseph, quidam etiam animo, ut si Aegyptius uenditus Iudæo ritu eorum circuncidatur, uel paganorum.

10 **Et omne lignum thinum.** Quod est ualde albū & spinosum crescens in Ophir, & inde fecit Salomon citharas & lyras cantatoribus, 3. Reg. 10. cap.

12 **Et amomum.** Species est aromatica redolens.

13 **Et cinnamomum.** Et inde traxit nomen.

14 **Et manci.** i. seruorum.

15 **Et animarum hominum.** redimēdo nobiles a Saracenis captos. nam inde habebant mercatores emolumentum magnum. Et accipiuntur hic animæ pro hominib. denominando totum a parte digniori, sicut Exo. 1. a. Omnes animæ egressæ sunt de femore Iacob, & c.

16 **Et negociatores terræ.** Sub quib. intelliguntur manu artifices, in mari uel terra de negotiatione uiuentes, ut prosequitur litera satis diffuse. per quod insinuat, quod prædicatio debet esse communis.

17 **Et plagent se super illam reges terræ.** qui cum illa fornicati sunt & in delitiis uixerunt, cum uiderint fumum incendii eius, longe stantes propter timorem tormentorū eius, dicentes: *Væ uæ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniam una hora uenit iudiciū tuum.*

18 **Et negotiatores terræ flebunt et lugebunt super illam, quoniam merces eorum nemo emet amplius, merces auri, & argenti, et lapidis preciosi, et margaritæ, et abyssi, et purpure, et serici, cocci, et omne lignum thinum, et omnia uasa ebore, et omnia uasa de lapide precioso, et aramento, et ferro, et mamore, et cinnamomum, et amomum, et odoramentorū & unguetorū, & thuris, & uini, & olei, et similia, et tritici, et iumentorū, & equorū, & rhedarū & mancipiorū & animarū**

quod sub falsa lenitate pseudo Christianorum asperitas imitatur. Et ista subtrahita desinent reprobi sicut hæretici mortem Arrii Similam & triticum amisisse se simulant, cū zizania & paleas amiserunt. Iumenta electos significant qui cum Psal mista dicunt. Et iumentum factus sum apud te. Oues sanctos quibus dicitur. Ece ego mitto uos sicut oues in medio luporū. Per equos & rhedas prædicatores accipe, iuxta Elizeū dicentē, Pater mihi currus Israel & auriga eius. per mancipia electi q seruituti Dei subiiciuntur. Reprobi dolent se amisisse iumentia, equos & rhedas. illos quos fortes deputant ad aliorum portanda onera: cum debiles ad omne opus bonum amiserūt, poma uirtutes sanctorum sunt. Et pars bestia omnia se habere simulant.

f Cinnamomum. in cinnamomo odor uirtutum quas simulāt.

g Simile & tri. Carnis Christi qua fideles uere satiantur, reprobi irritantur.

h Mancipiorum & animarum. Distinguit, quia quidem sunt serui tamen corpore, ut Ioseph, quidam etiam animo, ut si Aegyptius uenditus Iudæo ritu eorum circuncidatur, uel paganorum.

10 Et omne lignum thinum. Quod est ualde albū & spinosum crescens in Ophir, & inde fecit Salomon citharas & lyras cantatoribus, 3. Reg. 10. cap.

12 Et amomum. Species est aromatica redolens.

13 Et cinnamomum. Et inde traxit nomen.

14 Et manci. i. seruorum.

15 Et animarum hominum. redimēdo nobiles a Saracenis captos. nam inde habebant mercatores emolumentum magnum. Et accipiuntur hic animæ pro hominib. denominando totum a parte digniori, sicut Exo. 1. a. Omnes animæ egressæ sunt de femore Iacob, & c.

16 Et negociatores terræ. Sub quib. intelliguntur manu artifices, in mari uel terra de negotiatione uiuentes, ut prosequitur litera satis diffuse. per quod insinuat, quod prædicatio debet esse communis.

17 Et plagent se super illam reges terræ. qui cum illa fornicati sunt & in delitiis uixerunt, cum uiderint fumum incendii eius, longe stantes propter timorem tormentorū eius, dicentes: *Væ uæ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniam una hora uenit iudiciū tuum.*

18 Et negotiatores terræ flebunt et lugebunt super illam, quoniam merces eorum nemo emet amplius, merces auri, & argenti, et lapidis preciosi, et margaritæ, et abyssi, et purpure, et serici, cocci, et omne lignum thinum, et omnia uasa ebore, et omnia uasa de lapide precioso, et aramento, et ferro, et mamore, et cinnamomum, et amomum, et odoramentorū & unguetorū, & thuris, & uini, & olei, et similia, et tritici, et iumentorū, & equorū, & rhedarū & mancipiorū & animarū

quod sub falsa lenitate pseudo Christianorum asperitas imitatur. Et ista subtrahita desinent reprobi sicut hæretici mortem Arrii Similam & triticum amisisse se simulant, cū zizania & paleas amiserunt. Iumenta electos significant qui cum Psal mista dicunt. Et iumentum factus sum apud te. Oues sanctos quibus dicitur. Ece ego mitto uos sicut oues in medio luporū. Per equos & rhedas prædicatores accipe, iuxta Elizeū dicentē, Pater mihi currus Israel & auriga eius. per mancipia electi q seruituti Dei subiiciuntur. Reprobi dolent se amisisse iumentia, equos & rhedas. illos quos fortes deputant ad aliorum portanda onera: cum debiles ad omne opus bonum amiserūt, poma uirtutes sanctorum sunt. Et pars bestia omnia se habere simulant.

f Cinnamomum. in cinnamomo odor uirtutum quas simulāt.

g Simile & tri. Carnis Christi qua fideles uere satiantur, reprobi irritantur.

h Mancipiorum & animarum. Distinguit, quia quidem sunt serui tamen corpore, ut Ioseph, quidam etiam animo, ut si Aegyptius uenditus Iudæo ritu eorum circuncidatur, uel paganorum.

10 Et omne lignum thinum. Quod est ualde albū & spinosum crescens in Ophir, & inde fecit Salomon citharas & lyras cantatoribus, 3. Reg. 10. cap.

12 Et amomum. Species est aromatica redolens.

13 Et cinnamomum. Et inde traxit nomen.

14 Et manci. i. seruorum.

15 Et animarum hominum. redimēdo nobiles a Saracenis captos. nam inde habebant mercatores emolumentum magnum. Et accipiuntur hic animæ pro hominib. denominando totum a parte digniori, sicut Exo. 1. a. Omnes animæ egressæ sunt de femore Iacob, & c.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et flebunt & plangent se su. ill. reg. ter. Hic consequenter ponitur dictæ Gentis percussæ lamentatio. & primo regum, secundo mercatorum, ibi, Et negotiatores terræ flebunt. tertio nauarum, ibi, Et omnis gubernator. Circa primum sciendum, quod sicut dictum est ibi, multi reges in partib. orientis receperant legem Mahumeti, ad quos non peruenit exercitus Christianorum qui festinabat uersus Ierusalem. & ideo diuines reges dolebant de Saracenorum interfectione quos non audebant nec poterant adiuuare. & hoc quod dicitur. Et flebunt & plangent se super illam reges. Et patet litera usque ibi.
- 2 Cum uiderint fumum incendii eius. i. cognouerint certa relatione. Visus. n. propter sui certitudinem frequenter ponitur pro alijs sensib. Exod. 20. c. Populus uidebat uoc. & etiam pro cognitione intellectus. Vnde communiter dicitur, Vides tu hoc? i. intelligis.
- 3 Longe stantes propter timorem tor. eius, dicentes. Plures enim de rebus orientis timebant dare subsidium illi qui erant in partibus Antiochenis, quas inuaserat exercitus Christianus, ne poenam similit in paterentur.
- 4 Ciuitas illa magna Babylon. i. gens Saracenicæ nomine Babylonis significata, ut dictum est supra.
- 5 Ciuitas illa fortis. Propter multitudinem bellatorum & diuitiarum.

MORALITER.

† Et plagent se super illam reges terræ, qui cum illa fornicati sunt & in delitiis. Sub quib. intelliguntur milites & terrarum rectores.

8 Et negociatores terræ. f. Sub quib. intelliguntur manu artifices, in mari uel terra de negotiatione uiuentes, ut prosequitur litera satis diffuse. per quod insinuat, quod prædicatio debet esse communis.

gnorum idola colat.

* AMB. In omnibus quæ enumerata sunt, auaritia Babylo- nis atque luxuria condemnatur. Nam in iudicio Dominus, non dicet. Ite maledicti in ignem æternum, quia fuitis homi- micida, superbi, luxuriosi, &c. sed. & surini. & non dedistis, &c. &

+ Jer. 17. 2.

Humum,

+ Jer. 17. 6.

cetera misericordie opera, à quibus auaritia retrahit repro- bos. Auaritiaque ppe nutritrix est luxurie: nu- trimenta autem lu- xuriæ in hoc loco de scripta sunt. Damna- tio ergo Babylonis maxime in diuitiis consistit, eo quod di- uitia nutritrix sint vitiorum, & ex qui- bus auaritia, quæ mo- do Regina mundi dicitur, luxuriam suam alit.

* ANDR. Conside- randum potro hoc nobis loco proponi- tur, eccuinam ciuita- ti istiusmodi rerum emptio sit visitator & quibus hominib. isthæc superuacaneo- rum possessio, ob im- moderatum volup- tatis studium, sit fa- miliarior, Probabile sit hunc locum non agere de prisca Baby- lone, aut de veteri aut noua Roma, aut de quouis alia pecu- liari ciuitate, sed de orbe vniuerso, eiusdemque inquilinis, qui varia in eo nego- tia tractant, nundiarumque mundi huius finem cum luctu & fletu excipient.

a Et omnis gubernator, &c. AMB. Possumus per mare hoc secu- lum; per gubernatores vero principes iniquos intelligerè; per eos autem qui de loco ad locum nauigant, & qui operan- tur in mari, eos qui diuersa officia ad deprædationes pau- perum in mundo exercent, Isti ergo flebunt & lugebunt,

videntes locum incendii Babylonis. Ipsi namq; erunt Babylon, D & ipsi lugebunt & flebunt. Cineræ super capita sua ponent, quia memoria peccatorum a ment. b. eorum nunq; recedet. * RICII. Væ aut idcirco tripliciter, vt peccatum cogitando loquendo, agendo perpetratum per ternarium ostendatur.

Reges porro dole- bunt de amissa gloria dignitatũ, & corpo- rũ voluptate: nego- tiatores, de amissa re- rum abundantia, & amara acquisitione. De coquitq; dolebit in inferno, quod præ cipuè dilexit & pos- sedit in mundo. Mi- scebunt puluerẽ su- per capita sua, quæ se fuisse de materia ter- rea, fragili, uãlitoria recognoscent in in- ferno, quod nũc mi- nimè perpendunt in mũdo. In descriptio- ne aut doloris arda- torũ Babylonis pri- mum Reges ponun- tur, quia mali quic; quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur. Sap. 6. Ob Exultate su. e. Post- quam prædixit hanc damnationem futu- ram impiis, mouet bonos exultate, vt concordent diuino iudicio, vel quia his damnatis sequitur eorum remuneratio.

hominũ, & poma desiderii animæ tuæ decesserunt a te: & om-
nia pingua & præclara perierunt a te. Et amplius illa iam non

inuenient mercatores horum. Qui diuites facti sunt ab ea ci-
uitate, longe stabunt propter timorem tormentorum eius,
fientes & lugentes ac dicentes: † Væ væ ciuitas illa magna,
quæ amicta erat bysso & purpura & cocco, & deaurata est au-
ro & lapide precioso & margaritis, quoniã vna hora destitu-

ta sunt tantæ diuitiæ. Et omnis gubernator, & omnes qui in
lacum nauigant, & nauæ qui in mari operantur longe itere-
runt, & clamauerunt videntes † locum incendii eius dicen-
tes, Quæ similis ciuitati huic magnæ & miserunt puluerem su-
per capita sua, & clamauerunt fientes & lugentes, dicentes:
Væ væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes
qui habebant naues in mari de precijs eius, quoniã vna ho-

bra desoluta est. Exultate super eã celi & sancti apostoli & pro-
pheta, qm̄ iudicauit Deus iudiciũ vestrum de illa. Et sustulit v-

nus angelus fortis lapidẽ quasi molare magnũ, & misit in mare
dicens, † Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, &

concordent diuino iudicio, vel quia his damnatis sequitur eorum remuneratio.

Et sustulit vnus an. for. i. Godfredus rex primus.
Lapidem qua mo. Ad literam etiam omnia ista visa sunt.
Hoc im. postquam descriptæ sunt singulæ penæ, ostenditur sibi modus damnationis. Quod vidi prædictum, vidi etiam iam impletum. i. sicut vides in hac figura. vel quanto plus ex- xaltati sunt tanto grauius cadent.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Et poma desi. i. fructus desiderabiles.
- 2 Et omnia ping. i. omnes diuitiæ, sicut homo diues dicitur pinguis metaphoricè.
- 3 Quæ amicta, i. plena talibus preciosis.
- 4 Et omnis gubernator. Hic describitur lamentatio nauarum, nam in terra Saracenis occupata erant multi portus magni & boni, in quibus applicabant nauæ, apportantes ex terris alienis bona venalia, & sic lucra duplicia reportabant, propter quod de vastatione terre & portuũ dolebant. Et patet litera usque ibi.
- 5 Exultate su. eam. vbi propositum describitur exultatio Christiano- rum, quia per hoc facta est vindicta de Christianis per Saracenos affli- ctis, captis & occisis, Exul. lu. e. i. ecclesia militans.
- 6 Et san. i. episcopi qui sunt successores apostolorum.
- 7 Et prop. i. doctores ecclesiæ.
- 8 Quoniã iu. i. punitionem pro malis uobis illatis, plures enim epi- scopi, doctores & fideles alij per Saracenos fuerant multipliciter affli- cti & occisi.
- 9 Et lu. Hic consequenter describitur Christianorum probitas quantum ad principes laicos, & primo tempore Godfredi primi regis, secundo tẽ-

pore Balduini sibi succedentis seq. c. Prima adhuc in duas partes, quia primo describitur Christianorum victoria, secundo consurgens ex hoc la- titia. in prin. c. seq. ibi. Et vidi ostium apertum. Circa primum sciendum, quod capta Ierusalem per Christianos, & Saracenis ibidem occisis pro maiori parte & alijs eiectis, principes & exercitus Christiani instrue- runt Godfredum ducem Lothoringæ regem ad custodiendum terram re- cuperatam & acquisitam. Et tunc Soldanus Aegypti cum magno exer- citu uenit ad debellandum regem iustitum, qui sibi occurrens cũ par- uo exercitu respectiue. quia multi Christiani repatriauerant, & cæcis o- ffo millibus paganorum compulit eos fugere, & in porta Ascalonis suf- focati sunt usque ad duo millia, & multi ualde inter spineta etiã in ma- ri fugientes perierunt, quorum numerus ignoratur, & hoc est quod dici- tur. Et sustulit vnus an. for. i. Godfredus rex primus.

10 Lapidem qua. mo. i. exercitum fortem & constantem.

11 Et mi. in ma. i. in exercitum Saracenorũ, qui dicitur mare hic, tum quia per mare uenerit, tum quia ibi multitudo maxima populi erat, quæ per mare designatur in quo modo sunt aquæ multæ. secundum quod dici- tur c. præced. Aquæ multæ populi multi.

12 Dicens h. & c. Ba. i. Saracenorum exercitus qui fuit ibi ualde con- fusus.

* Et

^{Sicut quidam heretici putant.}
A & muscorū & tibia canētū, & tuba nō audie
 vitra iā, non inuenietur. Et vox citharēdorū,
 tur in te amplius, & omnis artifex omnisque
^{a Quantum ad practicam.}
^{a Quantum ad theoreticam.} Hinc est argumentum, quod damnati obliuiscan
^{b Ibi non exquirentur delicatissimi panes. Et per hoc remouetur delectabile gustus.}
 ars non inuenietur in te amplius. Et vox mō-
^{Quod ad visum.}
 la non audietur in te amplius. Et lux lucernæ
^{Idest lætitia nuptiarum.}
 non lucebit in te amplius. Et vox sponsi &
^{Quo ad auditum.} ^{Ideo.}
 sponsæ non audietur adhuc in te, quia mer-

<sup>id est, ad literam vel in beneficijs. per sua
 stionib. Hoc quantum ad concupi-
 sibilem.</sup>
 4 catores tui erant principes
^{a Hoc quantum ad rationalem.} <sup>b Idest, ma-
 lefcis, id est, malis per suasionib. quib. alios errare
 fecilli.</sup>
 5 terra quia in beneficijs tuis
^{a Quidam de omnib.}
 errauerunt omnes Gentes. Et
^{a Et ideo iterum, quia.} ^{b Vindicta sanguinis.}
<sup>Si malus malum occidit, occisorem non excusat
 nequitia occisi.</sup>
 7 in ea sanguis prophetarū &
 sanctorū inuentus est, & om-
 num qui interfecti sunt in
 terra.

^D
 a Mercatoris... quia
 illi dantes animas
 pro terrenis, nimiā
 potestatem exercue-
 runt, quia iam pati
 non possunt.
 b Et in ea sanguis.
 Nunc ad ipsam Ba-
 bylonem loquit de
 suo casu, quasi con-
 dolens miseræ eius,
 nunc ad audiores
 cōueritur, vt fideles
 exhortetur.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et vox ci. nam in tristitiam versa fuit eorum lætitia.
- 2 Et o. arti. Nam illi qui uenerunt ad faciendum machinas pro Chri-
 stianorum destructione, fugerunt cum magna confusione, & similiter a-
 lij qui uenerant pro ciborum preparatiue, ideo subditur. Et vox mo.
- 3 Et vox spon. & spon. q. d. non erit inter eos materia gaudij, sed lu-
 cus, & subditur causa cum dicitur.

Quia

- 4 Quia in e. tui. haurientes bona altorum Gentium.
- 5 Erant prin. t. id est, super Gentes alias eleuati per superbiam, &
 subditur alia causa.
- 6 Quia in v. t. et. multi enim populi uidentes Saracenorum prosperita-
 tem temporalem receperunt eorum legem erroneam, & iterum subdi-
 tur tertia causa.
- 7 Et in ea s. pro. Nam multi doctores & fideles Christiani a Sarace-
 nis fuerunt interfecti.

CAP. XIX.

^a ^a ^b
 Post hanc a. q. v. id est, damnationem
 malorum uideri com-
 pletam, sicut a Chri-
 sto audierat complē-
 dam, modo subiungit
 quod de ista damna-
 tione sancti exultant
 sicut moniti erāt ad
 exultandum in uersu
 illo: exultare super eā
 cæli, per quod multo
 grauior intelligitur
 poena malorum.

CAP. XIX.

^C ^A ^{P.} ^{XIX.}
 OST hec audiui quasi uocem magnam
^{Predicatorum.} ^{a In ecclesia sanctorum.}
 tubarum multarum in celo dicentium
^{a Laus humanis uerbis in explicabilis.} ^{b Immortalitas & impassibilitas.}
^{c Quia deuicit diabolus.}
 alleluia: Laus & gloria, & uirtus Deo
^{a Et ideo laus est.} ^{b Dando quod promissit.} <sup>b Vnicuique secun-
 dum meritum reddendo.</sup>
 nostro: quia uera & iusta iudicia eius
^{a Iudicio condemnationis.} ^{b De malorum congregatione.} ^{c Ipsi seipos, uel alius alium.}

sunt, qui iudicauit de meretrice magna & quæ corrupit ter-
 ram in prostitutione sua, & uindicauit sanguinem seruorum
^{a Requirit eum.} ^{b Per hanc iterationem debemus intelligere laudem eternam.}
 suorum de manibus eius. Et iterum dixerunt alleluia. & Et fu-

bus: quarto à uoce
 quæ de throno exiit,
 nō iam Alleluia, sed
 interpretatio eius de
 cantata est, id est, Lau-
 dem dicite Deo nostro.
 4 Alleluia quippe, lau-
 date Deū sonat. Quin-
 ta uero à tribus uoci-
 bus, id est, à uoce tu-
 bæ magnæ, & à uoce
 6 aquarum multarum
 & à uoce tonitruorū
 7 magnorum. Iusti qui
 ante diluuium fue-
 8 rum, ad primam par-
 tem, qui post diluuiū
 ad secundam perti-
 9 nent. Per 24. seniores, partes sub lege designantur, quibus
 coniunguntur quatuor animalia, per quæ nouum testamen-
 tum figuratur, tuba uero magna Christum significat, uox tu-
 bæ prædicatio est euangelii. Per uocem uero aquarum multa-
 rum, multitudo gentium Christum confitentium, & per uo-
 cem tonitruorum magnorum, electi qui in fine mundi nasci
 tui sunt, intelliguntur.
 b Alleluia, &c. Ideo dicimus alleluia, quia laus est Deo nostro,
 & quia talia nobis fecit, antonomastice eum laudare debe-
 mus.

Et

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIX.

^h ^u ^u ^u
 Post hæc a. Descripta Christianorum uictoria, hic consequenter
 describitur, uniuersalis ecclesie lætitia, & diuiditur in duas par-
 tes, quia primo describitur hæc exultatio, secundo beati Ioannis gratiarum
 actio ibi. Et dixi mihi. Circa primum dicitur.

- 1 Post hæc a. u. q. v. id est, gratiarum actionem.
- 2 In cæ. militantis ecclesie de tanta Saracenorum deiectione, & Chri-
 stianorum subleuatione, & etiam in celo triumphantis ecclesie, in qua
 sancti gaudent & gratias agunt Deo de beneficijs in terra fidelium col-
 lauti.
- 3 Dicentium al. duæ dictiones sunt in Hebræo, nam all. idem est quod

- laudate, u. nomen, ia, domini.
- 4 Laus & g. nam dicitur uictoria est Deo attribuenda.
- 5 Quia u. & i. cuius duplex ratio subditur. Prima dum dicitur.
- 6 Qui i. de me. m. id est, de Gente Saracenicā quantum ad Turcos spe-
 cialiter, ut dictum est supra, c. 17. eam puniendo.
- 7 Quæ. c. t. quia multos populos interfecit perfidia Mabumeti. Et con-
 sequenter ponitur ratio secunda, cum dicitur.
- 8 Et uin. a Turcis & Aegyptijs occisorum,
- 9 Et ite. di. al. primo pro debellatione Turcorum, & secundo pro debel-
 latione Aegyptiorum. Vel aliter, scilicet, primo dso deuictis Saracenis,
 & secundo pro recuperatione sancte ciuitatis.

Et

MORALITER.

^h ^u ^u ^u
 1 Post hæc. Hic describitur laus sanctorum de sua euasione a
 prædictis malis, & de impletione diuinæ iustitiæ in damnatis
 secundam illud Ps lviij. b. Letabitur iustus cum uide. &c. & descri-
 bitur ista laus quantum ad ecclesiam triumphantē, & quātū
 ad militātem, quæ debet quantum potest triumphanti con-
 formari

formari, s. m. quod dicit illa prola. Supernæ matris gaudia re-
 præsentat ecclesia, quæ ab aliquibus dicitur esse beati Grego.
 ab aliis autem Hugonis de sancto uictore, ideo dicitur.
 2 Dicentium alleluia, &c. pro ecclesia triumphante, & subditur
 post.
 9 Et iterum dixerunt al. pro militante.

Et

A *Eccc. vi.* Non minores sancti solummodo de hac damnatione laudauerunt Deum, sed etiam illi maiores qui in ecclesia fuerunt iudices & doctores aliorum.
b *Amen.* Et virtute laudandus est de hoc, quod inimicos nostros ita ponit.
c *Et v. de.* Dicta damnatione malorum & exultatione sanctorum supponit ad monitionem ad presentes, q. d. vidistis exultationem, modo vos prouidere vobis ad vestram salutem.
d *Puilli.* Qui nequeunt altiora penetrare mysteria, nec Dei possunt implere consilium. *Vende omnia & sequere me.*
e *Vt aud. qua. vo. &c.* Ostensa letitia quam habebant sancti de perditione malorum, supponit ecclesiam aliam letitiam ipsorum, quam de saluatione sua, quam diuisus est, habebunt.
f *Et uxor eius, &c. Et* conueniens erat, ut iungerentur, quia ipsa ecclesia fecit se idoneam, ut reciperet
g *Et da. est. in hac vi* ta ut se possit prapare. Alia litera, datum est illi byssinum splendens, candidum dente candido.
h *Et cecidi ante pedes eius, ut adorarem eum, &c.* Quia maiorem me intellexi & obedire paratus fui, sic & vos obedite mihi.
i *Vide ne fec.* In ueteri lege non prohibuit se adorari, sed post ascensionem uidens super se exaltatum hominem, ab homine timuit adorari.
k *AMBR.* Redemptio sanguinis Christi hoc fidelibus contulit ut filii Dei, sociique angelorum efficerentur, ideoque pertimescit angelus adorari ab homine, qui super se adorabat hominem

minem Deum: qua propter se conseruatum Ioannis, ceterorum D que fidelium uocat.
* GREGORIUS. In testamento veteri ante incarnationem Christi adorasse homo angelum legitur, nec tamen adorare prohibetur; sed post Mediatoris aduentum cum se Ioannes adorando angelo perstrauisset, audiuit: *Vide ne feceris.* Quid est enim quod equanimiter prius se cõcedebant adorari, post angelum ab homine recutauit, nisi quod prius hominem carnalibus corruptionibus deditum, nec ab his recedendum, quo abieciore non est, iustus contemnebant, post modum uero humanam naturam eo iam habere subitratam non poterant, quo hanc in auctore suo etiam super semetipsos dum etiam uidebant?
* IDEM. Post Sponsam osculum. Sponsa iam a nemine despicitur, quia postquam Christus uenit, & fidelibus suis Spiritum liberatis infudit, ab ipsis etiam angelis Ecclesia honoratur. Hinc est quod Iosue angelum adorauit, Ioanni uero uolenti se adorare dixit, *Vide ne feceris.*
* IDEM. *Loe & Iosue* angelos adorant, nec prohibentur. Ioannes angelum adorare uoluit, sed angelus ne se debeat adorare compescuit dicens: *Vide ne feceris.* Quid est hoc, nisi quod naturam nostram quam prius despexerant, postquam hanc super assumptam cõspiciunt, prostratam sibi uidere pertimescunt? Nec habere dedignantur hominem socium, qui super se adorant hominem Deum.

Iudicauit & æternaliter puniti sunt.
Omnes sancti iudices 12. patriarche. 12. apostoli.
1 mus eius ascendit in secula seculorum. Et ceciderunt viginti
2 quatuor seniores, & quatuor animalia, et adorauerunt Deum,
3 sedentem super thronum dicentes: amen, alleluia. **†** Et vox
4 de throno exiit, dicens: Laudes dicite Deo nostro omnes
5 sancti eius: & qui timetis Deum pusilli & magni. Et audiui quatuor
6 uocem tubarum magna, & sicut uocem aquarum multarum, & sicut
7 uocem tonitruorum magnorum dicentium, alleluia, quoniam
8 regnauit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus, &
9 exultemus, & demus gloriam ei, quia uenerunt nuptiarum agni, &
10 uxor eius preparauit se. Et datum est illi, ut cooperiat se byssino
11 splendenti & candido. Byssinum enim iustificationes sanctorum sunt. Et dixit mihi: Scribe: **†** Beati qui ad cenam nuptiarum
12 agni uocati sunt. Et dixit mihi: Hec uerba Dei uera sunt. Et
13 cecidi ante pedes eius, ut adorarem eum. Et dixit mihi: **†** Vide
14 adorare dixit, *Vide ne feceris.*

† Mat. 22. a
Luc. 22. d.
† Ps. 22. b.

1 strauisset, audiuit:
2 *Vide ne feceris.* Quid
3 est enim quod equa
4 nimer prius se cõce
5 debant adorari, post
6 angelum ab homine re
7 cutat, nisi quod prius
8 hominem carnalib.
9 corruptionibus de
10 ditum, nec ab his re
11 demptum, quo abie
12 ciore non est, iustus
13 contemnebant, post
14 modum uero huma
15 nam naturam eo iam ha
16 bere subitratam non
17 poterant, quo hanc
18 in auctore suo etiam
19 super semetipsos du
20 etiam uidebant?
21 *** IDEM.** Post Spon
22 sam osculum. Spon
23 sa iam a nemine despi
24 citur, quia postquam
25 Christus uenit, & fide
26 libus suis Spiritum liber
27 tatis infudit, ab ipsis
28 etiam angelis Eccle
29 sia honoratur. Hinc
30 est quod Iosue ange
31 lum adorauit, ioan
32 ni uero uolenti se a
33 adorare dixit, *Vide ne feceris.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Et filius eius. *f. Gentis Saracenicæ.*
- 2** Ascen. in se. *le. Nam occisi descendunt ad ignem gehennæ.*
- 3** Et se. *vi. sen. i. uniuersæ cathedrales ecclesie.*
- 4** Et qua. *a. i. quatuor ecclesie patriarchales cum pralatis suis, ut dictum est supra c. 4.*
- 5** Et ado. *Deum. de tanto beneficio Christianis collato.*
- 6** Et vox de throno. *de sede apostolica.*
- 7** Exiit. *di. excitando omnes Christianos ad laudandum Deum de tanto beneficio relatione certa cognito.*
- 8** Et audi, *qua. vo. tu. mag. i. Ierosolymitani patriarche.*
- 9** Et sicut uocem aquarum multarum. *i. populorum multorum gratulantium sicut dictum est supra. 17. d. Aquarum multarum populi multi.*
- 10** Et uocem tonitruorum magnorum dicentium. *&c. i. predicatorum inducentium alios ad laudandum Deum.*
- 11** Quoniam regnauit dominus Deus. *&c. f. Iesus Christus, qui dicitur tunc in terra sancta regnasse, quando Saracenis deiecit Christiani sibi seruerunt ibidem libere.*
- 12** Gaudeamus. *Mente interiori.*
- 13** Et exultemus, & demus gloriam ei, &c. *exteriori. Exultare enim dictum est quasi extra saltare quod fit quando gaudium cordis manifestatur exterius sensilib. signis.*

MORALITER.

* 23 *Et cecidi ad pedes eius ut adorarem eum, &c.* Per hoc ostendit quod non solum debet gratia reddi Deo de suis beneficiis, sed etiam

14 Quia uenerunt nuptiarum agni, &c. *Tunc enim ostendit signum dilectionis ecclesie collectæ in partibus Ierosolymitanis, sicut sponsus recõciliatus sponsæ.*
15 Et uxor eius preparauit se. *Ad seruiendum sibi deuote.*
16 Et datum est illi. *A Deo.*
17 Ut cooperiat se byssino splendentem. *&c. Per interiorem sanctitatem & exteriorem honestatem, quod patet ex hoc quod subditur.*
18 Byssinum. *n. iustifi. sanct. sunt. Et patet litera.*
19 Et dixit mihi. *Hic consequenter subditur ipsius Ioannis gratiarum actio, & primo causa pramittitur, cum dicitur. Et dixit mihi. scilicet, angelus reuelans mysteria diuina Iohanni.*
20 Scribe. *Ad futuram memoriam.*
21 Beati qui ad cenam nuptiarum agni. *&c. id est, ad perceptionem eucharistie sacramenti.*
22 Vocati sunt. *Per fidem charitate formatam.*
23 Hec uerba Dei, &c. *Cuius nuncius erat angelus loquens Ioanni,*
24 uera sunt. *Nam a Deo nullum falsum procedere potest.*
25 Et cecidi ante pedes eius. *scilicet, angeli loquentis ad faciendum sibi reuerentiam, quam tamen angelus renuit, quia post incarnationem filii Dei per quam humana natura assumpta est a supposito uerbi, angeli reformidant sic uenerari a natura humana, quam uident super se eleuatam in filio Dei, qui est eiusdem nature numero cum patre.*
* Deum

etiam suis ministris, per quos reuelat hominibus ueritatem, uel alia beneficia subministrat.
† *Et dixit mihi, uide ne feceris &c.* Per hoc arguuntur homines superbi, qui querunt indebite ab aliis honorari.
Et ui-

A * RICH. Quia ante aduentum Saluatoris solebant homines apparere sibi angelos adorare, voluit sanctus Theologus honorem ab alijs sanctis angelicis spiritibus exhibitum exhibere. Sed dignitas angelica quae in veteri testamento adorari non prohibuit: in nouo videns super se exaltatum hominem Deum, ab homine se adorare non fuit. Et causam subdidit. *Conseruus tuus sum*, &c. Quasi diceret. Ego a te adorari iam pertimesco, quia tuam naturam super regnare conspicio. Ille solus a te debet adorari, cui super omnia exaltato, ego te cum pariter debeo famulari.

B * ANDREAS & ARETHAS. Neme adores inquit angelus, quia si ex me quae futura sunt, praedixerim. Et enim confessio & testimonium Christi eius ponderis sunt, vt propheticum Spiritum largiantur. Ea propter caue conseruum adotes, sed si adorare submissumque sanctorum angelorum sensum & mentem cognoscere licet, qui diuinam gloriam, vt superbi daemones, nequam sibi arrogat. Faxit Deus, ut nos quoque humilitatis exemplum inuicem praelucens, diuinum hunc sermonem impleamus, Discite a me, quia mitis sum & humilis corde.

C *Testimonium enim I. e. est sp. prophet. Quidquid prophetae dixerunt, perhibet Christo testimonium.*
b Et vidi ca. aper. Dicta damnatione Babylonis, & exultatione quam inde habebunt sancti supponit damnationem ipsius Antichristi & apostolorum eius, quod est ibi. Et apprehensa est bestia Et isti quare damnabuntur? quia pugnaverunt contra Christum quantum potuerunt & tamen Christus bene poterit uincere, qui tantam habet potestatem secundum diuinitatem & humanitatem, quod nullus possit resistere ei, & ideo debemus eum imitari. Vnde & ipse admonitionem interponit. *Et vidi vnum angelum. V. diuocatos ad nuptias, uidi etiam & qui possunt uenire: nam bonum adiutorem & bonos habent admonitores.*

D *c Equus al. & qui sedebat super eum, & c. id est, caro Christi portans uerbum Dei ad bellum contra diabolum.*
d Sic ut flam. ig. Quia comburit vitia, & accendit & illuminat. Haec omnia sine respectu alicuius, vt tantum notemus qualis sit & quanta possit.

E *e Verbum Dei, id est, I ipse dixit & facta sunt, Pl. 32. b.*
 2 per quem omnia pater fecit, & per quem pater mundo se annunciat.
 3 **ANDREAS.**
 4 Quod caelum apertum cernitur, hoc iudicis aduentum proforibus esse insinuat, quem ad modum apud nos quoque contractio, terrenos iudices mortis sententiam contra reos tulisse significat. Albus porro equus instantem sanctorum gloriam, & legitiam denotat, qui autem super illum ascendit, in omnibus dictis suis fidelem, & in operibus ueracem esse significat. Is autem est

Jesus Christus filius Dei, qui flammeis igneisque oculis gentes iudicat, hoc est, sua pronida cura suaque vi contemplatiua lucentem flammam ab igne ardenti secernens, iustis quidem id tribuit, quod illustrandi uirtute pollet: peccatoribus autem obscuriores, ad uterque illius partes applicat. Ceterum, multa illa diademata, Christi Seruatoris in omnes dominium & regnum insinuat. Nominis eius ignoratio, essentiam illius esse incomprehensam denotat. Per uestimentum, sanctissima & immaculata Christi caro designatur: haec enim in morte, sponseque suscepta passione, sanguine illius tincta fuit. Verbi nomen hypostasi filii tribuitur, ad designandum incompatibile eius ex patre generationem. Per exercitus caeli coelestium uirtutum ordines eum sequentes denotatur: ut qui naturae subtilitate & intelligentiae sublimitate: & uirtutum praeterea splendore mire sunt illustrati, &c.
f Vestiti byssino albo & c. in equis al. id est, in corporibus mundis, qui ab illicitis refrenantur, & stimulo charitatis ad bona incitantur, id est, ad iustitiam.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Deum ado. Adoratione laetiae.
 2 Testimonium enim I. e. est sp. pro. id est, omnes prophetae testimonium perhibent Iesu Christo, secundum quod dicitur.
 3 Et uidi. c. a. per. Hic consequenter describitur victoria Christianorum tempore Balduni regis secundi, qui successit Gofredo fratri suo anno domini millesimo, cuius primo describitur conditio nobilitatis, secundo quae data eius uictoria notabilis, ibi. *Et vidi vnum angelum. Circa primum dicitur. Et vidi c. aper. quia Ioanni reuelatum fuit caluus quod erat in Dei psacientia clausum.*
 4 Et ecce equus alb. i. regnum Ierosolymitanum decore sanctitatis
 5 Et qui sede. su. cum. scilicet, Balduinus rex institutus.
 6 Vocabatur fide. & uer. Nam ad literam fidelis fuit in factis, & uerax in uerbis.
 7 Et cum iusti iudi. Populum sibi subditum.
 8 Et pugnant. Nam rex institutus statim cepit dilatare nobiliter regnum suum per expugnationem Saracenorum.

MORALITER.

* 3 Et vidi calum aper. um. Hoc literaliter intelligi uidetur de Christo per ea quae sequuntur. MORAL. autem potest exponi de quolibet eius bono uicario in spiritualibus, cuiusmodi sunt

9 Oculi eius sicut flam. ignis. Nam aspectus eius erat terribilis Saracenis.
 10 Et in ca. eius diad. multa. Nam in terra Philistinorum & Tyri & Sidonis plures obtinuit ciuitates, in quibus antiquitus erant reges.
 11 Habens no. scriptum. Bona enim opera sua quantum poterat celebrabat a laude humana.
 12 Et uestitus erat oc. asper. sanguis scilicet, Saracenorum ab eo occisorum.
 13 Et uoca. nomen eius, uer. dei. Nam ad honestatem uerbi Dei teram natiuam dimissi & ultra mare iuit.
 14 Et exercitus qui sunt in caelo. id est, templarij & hospitalarij, quorum tunc ordines fuerunt instituti ad militandum contra aduersarios Christi, vt dicunt expositores dicti.
 15 Sequebantur eum. In praeliis.
 16 In equis albis. id est in corporibus castitate dealbatis. nam de professione eorum est uotum castitatis.
 17 Vestiti byssi. per interiore & exteriore mundiciam, ut dictum est supra.

* Et praelati, uel temporalibus, cuiusmodi sunt principes terreni & eorum subditi boni, qui parati sunt eis obedire in licitis & honestis, ideo subditur.
 4 Et exercitus eius qui sunt, & c. in equis al. id est, in corporibus mundis

* Et

G a *Gladius ex. v. per. acut.* id est, divina sententia incidens pravas cogitationes mentis & illicitos motus corporis, vel vetus & novum Testamentum.
 b *Reget eas.* Sanctos de virtute in virtutem, malos de vitio in vitium.

erunt vinum furoris;
 d *Et habet in uesti.* Vel in cordibus fidelium qui sunt vestimentum filij, scriptum est, rex regum,
 e *Et vidi unum ang.* Ostensa dignitate Christi, per quam diabolus expugnare poterit; subdit admonitione de presenti q. d. ipsi tali adherere debetis.

† sup. i. d. De puiile & excef. priui c. ex ore. † sup. i. g. Pl. 2. b.

su 17. d. 1 Tim. 6 c. De sen. & re iu. c. si i Clem.

* ARETHAS. Gladius ex ore procedens, significat impiis ac peccatoribus induci supplicium iussu diuini iudicij. Vtrinque verò incidit gladius, eo quod tam ex ira quam ex misericordia à Deo procedant reproborum supplicia, acutus autem, quia citò adfert suam efficaciam, Ferrea virga non est ad regendum, sed ad confringendum eos, qui in vita lutei sunt & parati vt conterantur. Quam ob causam ergo ipsi attributum est regere? Non inconsiderate, vt opi-

albo & mundo, † et de ore ipsius procedit gladius ex vtraque parte acutus, vt in ipso percutiât Gentes. † Et ipse reget eas in virgâ ferrea, & ipse calcet torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis. Et habet in vestimêto & in fœmore suo * scriptum, † Rex regum, & dominus dominantium. Et vidi vnum angelum stantem in sole, & clamauit vocem magnam, dicens omnibus auibus, quæ volabant per medium cœlis: Venite & congrega mini ad cœnam magnam Dei, vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum. & carnes fortium, &

† *Omnibus auib.* Omnes fideles qui agiles & leues sunt in promotionem bonorum operum.
 1 nitas fidelibus qui agiles & leues sunt in promotionem bonorum operum.
 2 g *Venite, &c.* Beneoperando. in eadem sede, non diuersas hereses. sequentes sicut mali, vel de partibus mundi diuersis.
 3 i *Et congrega. &c.* q. d. Multam debetis esse solliciti, vt ad hanc cœnam venire possitis, quia nisi bene pugnaueritis, diabolo succumbetis, quia multum paratus est nocere vobis, eum tamen

nor, sed quia probabile est, quod regendo pugnandum sit aduersus ferinos homines, & propterea quoque virga opus est, quæ aduersariis iuste perditionem adferat. Quis autem alius, quam Christus calcet torcular vini furoris iræ Dei? Ipse enim per iudicium ac retributionem voluntatem explet paternam. Vestimentum quoque designare vult carnem, per femur autem naturam carnis, quod vere humana sit ipsa, & non phantastica. Sermo igitur scopus est, significare quod verbu hypostaticè sit vnium nature humanæ, nihilominus omnipotens, vt pote cœlestium princeps, & terrestrium, subterraneorum qui imperium habuerunt aduersus affectiones & robur habent aduersus peccatum ex ipsius Christi adiutorio.
 c *Calcet tor.* i. mortem quæ ab irato Deo primo homini peccati illarata est resurgens destruxit. *Vel torcul.* tribulatio, quæ, scilicet in qua positos sanctos calcet dum ampliat, quæ Deus iratus Adæ peccanti intulit, furiosus in propagine eius extendit, sed fiunt vinum in cellario Dei ponendum, in quo positi non erunt

auxilio Dei superare poteritis.
 * **RICHARDVS.** Angelus stans in sole, est vniuersus ordo Prædicatorum, in seruire persecutionis per bonam intentionem erectus. recte predicando perueniens. Qui clamare voce magna, demones inuitando ad comestionem malorum dicitur, quia malignos spiritus homines damnatos in inferno cruciandos magna constantia protestatur. Qui scilicet demones, per medium cœli volant, quia in medio aeris hulus habitant. Ad cœnam autem inuitantur, quia reprobi spiritus qui in cruciatibus hominum delectantur, post vltimam illius damnationis humanæ delectationem non habebant aliam. *Et comedetis carnes regum, &c.* Potentes anteponit, quia potentes poterunt tormenta patientur. Equi, sunt corpora, fessores spiritus, qui vtrique a demonibus manducabuntur, quia vtrorum cruciatibus delectabiliter saturabuntur. Vel, equi, sunt subiecti: fessotes, prælati, qui vtrique Punientur,
 † *Et*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et de ore, & c. gla. Nam verbis efficacib. hortabatur & excitabat bellatores suos contra Gentes infideles.
- 2 Et ipse reget e. in vir. fer. earum pluries superbiam fragendo.
- 3 Et ipse calcet tor. vi. & c. quia fuit executor diuinæ iustitiæ in Saraçeni sanguinis effusione.
- 4 Et habet in vesti, & c. rex re. & dominus dominan. ex predictis enim patet, quod habuit conditiones regis valde excellentis, propter quod dicitur rex regum pro tempore suo, eo modo quo rosa dicitur flos florum.
- 5 Et vidi. Postquam descripta est Balduini regis conditio nobilis, hic consequenter describitur quedam ipsius victoria valde notabilis. Ad cuius intellectum sciendum, quod anno 5. regni Balduini principes Aegypti dixerunt suo Caliphæ quod tempus erat apertum ad recuperandum terram à Christianis occupatam. Tunc quia plures Christiani principes ad terram nauitatis sue redierant. Tunc quia remanentes bellis frequentibus afflicti & depauperati erant, vt dicit episcopus Tyrenensis. ca. 3. Adhuc etiã expositorum aliqui, quod ad hoc etiam erant excitati per quosdam falsos prophetas Saracenorum, qui asseriebant in breui petram sancti sepulchri

frustatim conterendam, & crucem sanctam in profundum maris submergendam, & Christianitatem de terris illis penitus delendam. Quibus assentiens dictus Chaliphæ præparauit exercitum magnum per terram & mare ad obtinendum quod erat ei suggestum, quo audio Christiani pauci existentes comparatiue fuerunt territi, sed patriarcha Ierosolimitanus eos confortans promittebat eis si de domino consideret tantam virtutem affuturam, quod aues cali de carnibus Saracenorum essent saturanda, præferens quasi de vexillo dominice crucis lignu. Sic igitur nostri cum quingentis equitibus & duob. milib. peditum contra hostes quorum numerus erat quindecim milium absque illis qui in classe venerant, animosius precedentes, prostrauerunt ex hostibus maximam multitudinem, & residui conuersi sunt ad fugam, de classe etiam illa magna pars à nostris fuit retenta. Dicit ergo Ioannes. Et vidi ange. i. patriarcham Ierosolimitanum.
 6 Stantem in sole. per eminentiam vite & doctrina, secundum illud Eccl. 1. a. Sicut sol resurgens, sic ille resulsit in templo. Dei.
 7 Et cla. vo. mag. in exhortatione predicta.
 8 Dicens omnibus aui. & c. quia per congressum ad eius exhortationem factam aues satis habuerunt ad comedendum.

MORALITER.

- 3 Et ipse calcet torcul. id est, bonus Christi uicarius punit iuste malefacta.
- 4 Et habet in uesti. & fœ. suo scriptum. rex re. & c. quia sub se plures bene regentes habet, qui reges dici possunt a regendo. Dicitur autem hoc scriptum in uestimento & in fœmore suo, fœmur est intrinsecum homini, vestimentum aut extrinsecum. In actibus autem intrinsecis talis superioris apparet, quando populum sibi subditum unit dicto modo gubernari.
 5 Et vidi unum angel. stantem in so. & c. Per solem potest intelli-

gi claritas iustitiæ, de qua dicitur. v. Ethic, quod neque hesperus. neque lucifer est ita admirabilis. Angelus igitur stans in sole, est prædicator constanter predicans contra obstinatos sceleritatem iustitiæ diuinæ, ideo subditur.
 8 Dicens omnibus quibus, & c. id est, demones, qui sunt executores diuinæ iustitiæ in damnatis. Quod autem per aues significatur demones, patet per uerbum Saluatoris in parabola seminantis.
 † *Vt manducetis carnes re. etc.* id est, obstinatorum in culpa, ideo sequitur;

Et

A ^a Et ui. bestiam, &c. Descripta generalidā natione malorū, specialem nūc Antichristi describit. *Et uidi bestiam, i. Antichristum, & reges terræ. i. malos prelatos, qui se vel alios regere norunt, in terrenorum cupiditate: & exercitus eorum, i. malos subiectos: congregatos. perpetrandi mali unanimitate: ad faciendum prælium, i. per sectionem aduersus Christum, & omnes eius fideles. Mali quippe semper aduersus bonos congregantur, & eos suis machinis debellare conantur. Et apprehensa est bestia, quia apprehenditur Antichristus cum uenerit uindicta*

^a Subditorum aliis. ^b Prælatorum. ^c Iustitia. ^d Peccati. ^e Scilicet, Antichristum. ^f i. Apostolos eius. ^g Omnes ei seruientes. ^h i. contra Christum & suos blasphemias, & tribulatione, & miraculis. ⁱ i. æternaliter punita. ^k i. qui in eam crediderunt. ^l Ut Iudæi, qui cum cum gaudio suscipiant. ^m Conformitatem. ⁿ P. o. ter tenebras. ^o i. qui in eam crediderunt. ^p Ut Iudæi, qui cum cum gaudio suscipiant. ^q Conformitatem. ^r P. o. ter tenebras.

carnes equorum & sedentium in ipsis. & carnes omnium liberorum ac feruorum, & pusillorum ac magnorum. Et uidi bestiam, & reges terræ, & exercitus eorum, congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui sedebat in equo, & cum exercitu eius. Et apprehensa est bestia, & cum illa pseudo propheta, & qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestia, & qui adorauerunt imaginem eius. Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis, & sulphuris, & ceteri occisi sunt gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius. Et omnes aues saturatae sunt carni-

^D & pseudopropheta eius, i. omnis doctorum, & principum eius cætus: quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestia. ^e *Vi. mi.* Antichristus & sui Apostoli maiores pœnas patientur quam alii ad similitudinē illius qui uiuus comburitur. ^f *Et ca.* Id est, sequaces eorum minori pena punientur. vel illi qui erunt ceteri, id est, ad eum conuersi occisi mundo, uiuent Deo. ^g *Et omnes aues.* id est, omnes sancti delectati sunt de pœna illorum, & de profectu fratrum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et uidi be. id est, Aegypti Soldanum.
- 2 Et reges terræ. sibi subiectos.
- 3 Et exercitus eorum congregati in mari & in terra.
- 4 Ad faciendum prælium cum illo. i. cum rege Balduino & exercitu suo.
- 5 Et apprehensa est bestia. i. rex Aegypti & propheta falsi qui in astutia sua fuerunt comprehensi. nam contrarium eius quod cogitauerant, euenit.
- 6 Et qui fecit signa falsa.
- 7 Coram ipso qui seductus est a bestia. i. arma & vexilla sectæ Mahometice.

^h *hometica.* ⁱ Et qui adorauerunt imaginem eius. i. Calipham Aegypti representantem personam Mahumeti. ^j Viui missi sunt hi duo. s. Calipha & propheta, qui non fuerunt in dicto bello, & accipitur hic singulare pro plurali, s. propheta pro prophetis, sicut Exod. 8. *Uenit musca grauissima, i. musca.* ^k In stagnum ignis ardentis. quia manentes in infidelitate descendunt ad ignem Gehennæ. ^l Et ceteri occisi sunt gladio. s. illi qui iuerunt ad pugnandum contra regem Baldunum. Et patet ex dictis literis.

MORALITER. Et apprehensa est bestia, &c. Sequitur. Missi sunt in stagnum ignis ardentis.

CAP. XX.

^a **E**t uidi. ^b *Aug.* Dicta dānatione Babylonis & Antichristi & pseudo apostolorum, inponit dānationem ipsius diaboli, & præponit causam quare, & tēpus quo damnabitur, & quis illū poterit vincere. ^c *Ille* qui in humili aduentu potuit illum ligare quantum uoluit, glorificatus eundem omnino destruere potuit. ^d *Abyssus.* Abyssus tenebrosa corda impiorum. Vel ipse diabolus, quos dominus seruire permittit & refrenat. ^e *Apprehendit.* i. peccasse ostendit dum se immunem a peccato ille diabolus occidit. ^f *Ligatus.* Sciendū, quod similiter in Abrahamā & aliis fidelibus diabolus fuit ligatus in istis præsentibus. sed in illis ligauit spes futuri Christi, in istis ipse Christus adueniens ligauit. ^g *AMB.* Tres sunt damnationes diaboli. Dānatus est primo, quando de cælesti beatitudine propter iniquitatem suam est

C **A** **P.** **X** **X.** ^a Christum. ^b Humiliantem se in carne. ^c Patus secrete. ^d Ecce potentia inuitabilis. ^e Potestatem supra diabolum. ^f Inuitabilem potentiam, quæ omnia constingit. ^g In operatione passionis & resurrectionis. ^h Quia principio mundi docuit. ⁱ Deorsum fluens. ^j Aduersarius. ^k i. p. iore potestate priuauit.

L et uidi angelum descendentem de caelo, habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua. Et apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus & Sathanas, & ligauit

deiectus. De secūda hic Apostolus loqui incipit, quando per mortem Christi genus humanū de potestate eius est ereptum, & in abyssum est ipse relegatus. Tertia eius damnatio erit, quando in infernum cum omnibus impiis in eternū cruciandus demergetur. Itaque angelus iste Christus significat, cuius descensio de caelo, est incarnatio. Clauem abyssi, i. inferni ipse possidet, quia ab ingressu eius quos uult retrahit, & quos uult in eius damnationem cadere, iuste permittit. Per catenam uero eius magnam, eius potestas designatur. Apprehendit eum, quando per mortem suam destruxit imperium. Per annos autem mille, omne tempus ab aduentu Christi usque ad finem mundi debemus intelligere, quo a cordibus electorum diuina uirtute eum exclusum tenet.

AVG.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XX.

^a **E**t uidi. ^b *Aug.* Descripta generali & speciali septima plaga, hic conuenienter describitur ecclesiæ promotio noua, & diuiditur in duas, quia primo describitur hæc promotio, secundo Christianorū iterata persecutio, ubi. Et uidi sedes. Sciendum tamen, quod primam potestatem et secundam in parte exponunt aliqui de Calixto papa, & Henrico imperatore huius nominis quinto, qui cogente cum papa sub interiectione anathematis, renunciauit consuetudini qua usi fuerant imperatores, sinuendi episcopos & abbates per baculum & anulum, per trecentos annos

^a *nos & amplius.* s. a tempore Caroli magni, quæ potestas ei concessa fuerat ab Adriano papa in concilio Romæ celebrato, ut habetur in chronica Sigisberti. & sic exponunt banc literam. ^b Et uidi. a. i. papam Calixtum. ^c Habentem cl. ab. i. potestatem excommunicandi, qua segregatur quis a consortio fidelium. ^d Et ca. ma. in ma. s. i. multitudinem carnalium & prelatorum in hoc factis sibi assistentium. ^e Et ap. dr. i. Romanum imperatorem. ^f Et lig. eum. Per censuram ecclesiasticam, ne amplius dicto modo usurparet sibi ecclesiasticam iurisdictionem.

MORALITER.

Et uidi. an. per illū angelū intelligitur quilibet bonus Christi

vicarius, qui amore iustitiæ non timet ligare vinculo excoicationis uel interdicti tyrannos persequentes iustitiam Dei.

Et

Lib 20 de civ c 7. Math 12.

* **AVG.** Ait dominus: Nemo potest introire in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit eum, diabolum volens intelligi fortem, quia genus humanum potuit tenere captiuum, vasa vero eius quae fuerat erepturus, fideles suos futuros, quos ille in diuersis peccatis atque impietatibus possidebat. Vt ergo alligaretur hic fortis, propterea vidit Apollolus in Apocalypsi, angelum descendente de caelo, habentem clauem abyssi, & carenam. Alligauit eum mille annis, potestatem eius ab eis seducendis ac possidendis, qui fuerant liberandi cohibuit atque frenauit. Mille autem anni duobus modis intelligi possunt: aut quia in vltimis annis mille ista res agitur, i. sexto annorum milliariorum, aut certe mille annos pro annis omnibus huius seculi, vt

perfecto numero notaretur ipsa temporis plenitudo. Et misit eum in abyssum, vtique diabolum misit in abyssum. Quo nomine significata est multitudo innumerabilis impiorum, quorum in malignitate contra ecclesiam Dei multum profunda sunt corda. Non quia ibi diabolus ante non erat, sed quia exclusus a credentibus, plus capit impios possidere. Clauisit super eum, i. interdixit ei ne possit exire, id est, vetitum transgredi. Ab eis autem gentibus seducendis prohibetur, quas pertinentes ad Christum seducebat antea, vel tenebat. Donec finiatur mille anni, id est, aut quod remanet ex sexto die, qui constat ex mille annis, aut omnes anni quibus deinceps hoc seculum peragendum est.

a Et misit eum, &c. Quia eiectus a fidelibus in malis coepit dominari atrocius. hic legitur in euangelio, quod intrauit in porcos.

b Signauit super illum, &c. i. sigillum posuit, i. signum crucis, quod eum sic superat, vt a fidelibus repellat.

c Et post hoc oportet illum solui medico, &c. vt recipiat potestatem, quam habuit ante aduentum Christi.

Lib. 20 de ciuit. c. 8.

* **AVG.** Si hoc est diabolo ligari, & includi, Ecclesiam non posse seducere: haec ergo erit solutio eius, vt possit? Absit vt fiat.

NICOLAVS DE LYRA.

* 2 Per an. mil. i. per tempus Christi, quod currit usque ad Antichristum, et ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato, sicut per 24. seniores designatur vniuersitas episcoporum, sup. c. 4.

2 Et sig. su. i. sub pena excommunicationis restrinxit eum ne amplius se intromittat de iurisdictione ecclesiastica, ideo subditur.

3 Et ul. sc. i. summi imperatoris & pontificis distinctas iurisdictiones.

4 Et se. su. eas. Vnus exercens ecclesiasticam iurisdictionem, & alius temporalem. Sed huic expositioni non consonat sequens litera, quae sequitur in eodem versu. Et ani. deco. quod exponunt aliqui de persecutione Saladini, in qua multi Christiani fuerunt occisi. Item de hoc Sathana a legato per mille annos, dicitur hic, quod oportet illum solui modico tempore, quod exponunt de Antichristi tempore, in quo laxabitur potestas demonis ad decipiendum Gentes, & ideo quod dicitur hic per Sathana intelligi Romanum Imperatorem, videtur esse contradictio, & per consequens nimis extorta expositio. propter quod exponendo literam istam tanquam impletam de praeterito, saluo iudicio meliori, videtur haec litera melius exponi de papa Innocentio qui approbauit ordine fratrum minorum & predicatorum, per quorum doctrinam & predicationem ecclesia est quodammodo renouata, & peccata demonis est restricta, vnde multae demonum illusiones quae ante fiebant, cessauerunt. Et hoc est quod dicitur

fiat. Tunc soluetur quando & breue tempus erit. Nam tribus annis & sex mensibus legitur totis suis suorumque viribus saeuiturus: & tales erunt cum quibus ei belligerandum est, vt vinci tanto eius impetu insidiusque non possint. Et soluetur in facie, vt quam fortem aduersarium Dei ciuitas superauit, cum ingenti gloria sui redemptoris, adiutoris, liberarios, aspiciat.

a i. toto tempore ab incarnatione vsque ad finem seculi. **b** Corda reproborum. **c** i. licentiam egrediendi viam interdixit, nisi occulto Dei iudicio.

a i. donec Antichristus v. n. i. **2**

Quia Deus ita constituit.

Idco non timendus. **a** Fideles subditur. **b** Maiores bene regnando.

Et hoc quia Deus iniunxit eis hoc iudicium. **Przlati.** **a** Vidi. **Humanitas.**

id est, Diuinitatem. **a** id est, Antichristus.

a i. pseudoapostolos. **Signauit eum.** **Etiam manifesta confessio.**

a In operatione. **b** In praesenti per gratiam & in futuro per gloriam. **i. in anima mortui.**

AMB. Tēpus modicum quo post mille annos soluendus dicitur, tempus Antichristi est. Tūc enim peccatis hominum facientib. dabitur potestas diabolo, tota virtute contra genus humanū dimicandi. **d** *Eccl. scilicet* ligato diabolo, vidi solutos fideles, & minores prelati suis obedire paratos & prelatos iudicate subditos. Vidi in tpe ligationis ecclesiam ad bene operandum ita solutam, & hoc eodem tempore illos qui pro Christo moriuntur, vidi statim in gloriam intrare, nunquam ad inferos descendere, sicut Abraham & ceteri prophetae descenderunt, quamuis iusti fuerunt.

e *Et ani. decol.* Et vidi similiter animas eorum qui non adorauerunt. **f** *Et in.* Et non dico vident & regnabunt in futuro, sed etiam in hoc praesenti, scilicet ex quo interfecti sunt vixerunt & regnauerunt cum Christo.

* **AMB.** glor. a ad q̄ eorum animae perducuntur quotidie, describitur. Per sedes namque caelestis patria: per sedentes super eas, Sanctorum animae designantur. Quod autem iudicium datum sit Sanctis, quorum animae in caelesti beatitudine requiescunt, in hoc advertere possumus, cum eorum sepulcra demonia ab obsessis corporibus expelli, perituria saepe detegi, atque multa miracula videmus. Per animas interfectorum pp verbum Dei, martyres qui diuersis temporibus interfecti sunt possumus accipere, per eas veto quae non adorauerunt bestiam, eos qui ab Antichristo interficiendi sunt. Isti regnauerunt cum Christo mille annis: quia quis corpore sint interfecti, sed animam tamen viuunt cum Christo in caelesti beatitudine. Tempus ab ascensione

cit Ioannes. Et vi. an. i. Innocentem papam tertium. Descend. de c. i. d. apice pontificali condescendentem SS. Francisco & Dominico. Habentem cl. ab. i. potestatem approbandi dictos ordines ad reprimendam potestatem diaboli. Et ca. ma. i. fratrum vtriusque ordinis multiplicantem. Et app. dra. quia per eorum vitam & doctrinam potestas demonis est repressa & reprimetur usque Antichristi tempora, ideo subditur. Et lig. eum per an. mi. Quia tunc potestas eius laxabitur, ideo subditur. Et p. op. il. so. mo. tem. Nam antichristi persecutio breuis erit respectu persecutionum precedentium, scilicet Iudaeorum, tyrannorum, haereticorum, & Saracenorum. Et vi. se. Hic ponitur Christianorum renouata persecutio, quam aliqui exponunt de persecutione Saladini, vt dictum est. sed mihi videtur melius exponi de Tartaris, qui anno domini 1202. de terra sua exeuntes multos populos tam Christianos, quam paganos occiderunt, & sic dicitur. Et vi. se. plurium regnorum metropoles ciuitates. Et se. i. eas. supple Tartari eas subijciendo sibi.

5 Et iu. da. est il. i. potestas interficiendi homines secundum demerita illius temporis.

6 Et ani. de. Hoc dicitur quantum ad Christianos ab eis occisos nomen Iesu Christi confitentis, & Mahumetum, qui supra Bestia dicitur & legem eius & mores & cultum totaliter denegantes.

7 Et vi. vita gloriae in animabus.

MORALITER.

† 3 Et in sedes, scilicet superioris praelati & bonorum suffraganeorum in repressionem malitiae tyrannicae sibi constanter assistentium.

6 Et animas decollatorum. sustinentium damna rerum vel cor-

porum pro veritate, de quibus fuit sanctus Thomas Cantuarien. & consimiles.

7 Et vixerunt, vitae gratiae.

† Et regnauerunt, &c. regendo iuste in praesenti & postea in regno gloriae.

* Cat.

† Cate.

tamen viuunt cum Christo in caelesti beatitudine. Tempus ab ascensione Christi, usque ad finem mundi, quod per mille annos designatur, omnib. electis deputatum est ut in eo sine corporib. gloria caelesti cum Domino perfruantur. Ceteri autem, id est, reprobi non vixerunt: quia post mortem non ad vitam ducuntur, quae in caelestibus Sancto-

ma resurrectione nunc resurgunt, cum ab hac misera vita sub tracti, in caelesti beatitudine cum Domino collocantur. Et sicut prima est haec resurrectio Sanctorum, ita est & prima mors im piorum, quando praesentem vitam deserunt, & in panis demerguntur. Secunda vero mors, ultima damnatio erit, sicut in sequentib.

rum animabus datur: sed in infernum demerguntur. quae in hoc libro moysi secunda uocatur

exponit. Beati ergo erunt qui habent partem in resurrectione prima, & in his secunda mors non habet potestatem, quia illi tantummodo beati sunt & erunt, qui ante finem mundi consortio Sanctorum ascribi merebuntur. Multos enim fine mundi instante, ignis purgatorius purgando cremabit: sed ante iudicium absoluti in Sanctorum collegio recipientur. Atque in his secunda mors, id est, damnatio ultima, non habet potestatem: quia non cum haedis in sinistris, sed cum ouib. in dextris ponentur, d. Qui ha. Et si omnes perfecti esse non possunt, nec in eadem claritate futuri sunt. e. Sc. mors. id est, damnatio aeterna, quae erit in corpore & in anima, quia in nullo augetur, f. Sed e. i. eternas laudes offerentes diuinitati & humanitati.

Ceteri vero mortuorum non vixerunt donec consummentur mille anni. Haec est resurrectio prima: Beatus, & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. In his secunda mors non habet potestatem. Sed erunt sacerdotes Dei & Christi eius, &, regnabunt cum illo mille

ante iudicium absoluti in Sanctorum collegio recipientur. Atque in his secunda mors, id est, damnatio ultima, non habet potestatem: quia non cum haedis in sinistris, sed cum ouib. in dextris ponentur, d. Qui ha. Et si omnes perfecti esse non possunt, nec in eadem claritate futuri sunt. e. Sc. mors. id est, damnatio aeterna, quae erit in corpore & in anima, quia in nullo augetur, f. Sed e. i. eternas laudes offerentes diuinitati & humanitati.

Hae est resur. scilicet, quod diabolus ita ligatus est, & quod a peccatis resurgunt homines, & quod ipsis mortuis statim animae fruuntur aeterna requie. Prima. Ad differentiam illius quae erit simul in anima & corpore. Quod de decollatis dixerat, de aliis minoribus hic dicit.

ante iudicium absoluti in Sanctorum collegio recipientur. Atque in his secunda mors, id est, damnatio ultima, non habet potestatem: quia non cum haedis in sinistris, sed cum ouib. in dextris ponentur, d. Qui ha. Et si omnes perfecti esse non possunt, nec in eadem claritate futuri sunt. e. Sc. mors. id est, damnatio aeterna, quae erit in corpore & in anima, quia in nullo augetur, f. Sed e. i. eternas laudes offerentes diuinitati & humanitati.

AMBROSIVS. Tempus a passione Christi usque ad finem mundi resurrectio prima uocatur. Igitur quia uita praesens in comparatione uitae caelestis, mors recte dici potest. Sancti pri-

ante iudicium absoluti in Sanctorum collegio recipientur. Atque in his secunda mors, id est, damnatio ultima, non habet potestatem: quia non cum haedis in sinistris, sed cum ouib. in dextris ponentur, d. Qui ha. Et si omnes perfecti esse non possunt, nec in eadem claritate futuri sunt. e. Sc. mors. id est, damnatio aeterna, quae erit in corpore & in anima, quia in nullo augetur, f. Sed e. i. eternas laudes offerentes diuinitati & humanitati.

NICOLAUS DE LYRA.

Ceteri ver. mor. quatuor ad paganos & infideles occisos a Tartaris Non vi. supple gloria, sed mortui fuerunt in animabus morte Gehenne. Donec con. mil. an. i. tempus Christi, nam resurgent cum aliis in fine mundi, ut puniantur simul in anima & corpore.

de Balduino rege. Et in capite eius Diademata multa, propter aliquas ciuitates regias quas acquisiuit, videtur improbre dictum, quia regnum eius nunquam sic creuit quin remiserit satis paruum. Item quod ibi subditur. Habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse, quia nomen dei regis eius conditiones fuerunt aliis nota, talis etiam occultatio nominis uidetur conuenire tantum diuinis personis. Mat. xi. d. Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, &c. propter quod haec litera non videtur intelligi de rege Balduino, sed tantum de Christo. unde ibi subditur. Et uocabitur nomen eius uerbum Dei, quod nomen conuenit soli filio in diuinis, ut patet Ioann. i. b. Verbum caro factum, &c. Item quod postea subditur. Et habet in uestimento suo & in femore suo scriptum, rex regum & dominus dominatum de Christo exponitur ad literam a sanctis & doctoribus catholicis. Item illud quod ibidem interponitur. Et exercitus qui sunt in caelo sequebantur eum, &c. quod expositum est de templariis & hospitalariis, non videtur bene dictum, nam illa uictoria notabilis quae ibi describitur, fuit anno regni Balduino, ut dictum est supra, qui regnare cepit anno domini Mc. ordo uero templariorum approbatus fuit anno domini Mc. xxviii. & ex templo templariorum hospitalarii ceperunt in armis exerceri, licet ante eos fuissent instituti, ut dicit episcopus Achonenfis, capitu. lxxv. & sic non videtur quod fuerunt in exercitu dicti Balduino regis, qui regnauit. x. viii. annis tantum, ut dicit idem episcopus Achonenfis. capi. xciii. Item secundum expositionem praedictam omnia scripta in tribus dictis capi. huius libri ab annis ducentis & amplius sunt completa, ut patet ex praedictis, litera uero sequens & immediate exponitur ab omnibus de tempore Antichristi. Quod autem de statu ecclesiae quantum ad contingentiam in tanto intermedio tempore, cum adhuc aduentus Antichristi propinquus non appareat, nihil scripsit Ioannes, non uidetur conueniens, maxime cum dicatur communiter a doctoribus, quod Ioannes in hoc libro scripsit notabilia circa ecclesiam contingentia usque ad mundi terminum. Propter haec & alia plura quae dici possent contra expositionem praedictam videtur saluo meliori iudicio, quod tota litera a principio. xvii. ca. usque ad locum istum nondum sit impleta. Et quia non propheta sum, nec filius prophetae nolo de futuri aliquid dicere, nisi illud quod a scriptura sancta uel dictis sanctorum & doctorum autenticorum elici potest propter quod expositionem literae dictae sapientioribus dimitto. Si uero circa hoc dominus dederit mihi intellectum, libenter aliis communicabo.

Hae est re. pri. Hoc refertur ad illud quod dicitur de Christianis. Et vixerunt supple uita gloria in animabus suis, quae gloria uita dicitur hic resurrectio prima, secunda uero erit quando resurgent in corporibus gloriosis, & quia isti iam sunt securi de sua beatitudine quam iam habent in anima, & postea habebunt cum hoc in corpore, ideo subditur. In his se. mo. id est, poena Gehenne.

de Balduino rege. Et in capite eius Diademata multa, propter aliquas ciuitates regias quas acquisiuit, videtur improbre dictum, quia regnum eius nunquam sic creuit quin remiserit satis paruum. Item quod ibi subditur. Habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse, quia nomen dei regis eius conditiones fuerunt aliis nota, talis etiam occultatio nominis uidetur conuenire tantum diuinis personis. Mat. xi. d. Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, &c. propter quod haec litera non videtur intelligi de rege Balduino, sed tantum de Christo. unde ibi subditur. Et uocabitur nomen eius uerbum Dei, quod nomen conuenit soli filio in diuinis, ut patet Ioann. i. b. Verbum caro factum, &c. Item quod postea subditur. Et habet in uestimento suo & in femore suo scriptum, rex regum & dominus dominatum de Christo exponitur ad literam a sanctis & doctoribus catholicis. Item illud quod ibidem interponitur. Et exercitus qui sunt in caelo sequebantur eum, &c. quod expositum est de templariis & hospitalariis, non videtur bene dictum, nam illa uictoria notabilis quae ibi describitur, fuit anno regni Balduino, ut dictum est supra, qui regnare cepit anno domini Mc. ordo uero templariorum approbatus fuit anno domini Mc. xxviii. & ex templo templariorum hospitalarii ceperunt in armis exerceri, licet ante eos fuissent instituti, ut dicit episcopus Achonenfis, capitu. lxxv. & sic non videtur quod fuerunt in exercitu dicti Balduino regis, qui regnauit. x. viii. annis tantum, ut dicit idem episcopus Achonenfis. capi. xciii. Item secundum expositionem praedictam omnia scripta in tribus dictis capi. huius libri ab annis ducentis & amplius sunt completa, ut patet ex praedictis, litera uero sequens & immediate exponitur ab omnibus de tempore Antichristi. Quod autem de statu ecclesiae quantum ad contingentiam in tanto intermedio tempore, cum adhuc aduentus Antichristi propinquus non appareat, nihil scripsit Ioannes, non uidetur conueniens, maxime cum dicatur communiter a doctoribus, quod Ioannes in hoc libro scripsit notabilia circa ecclesiam contingentia usque ad mundi terminum. Propter haec & alia plura quae dici possent contra expositionem praedictam videtur saluo meliori iudicio, quod tota litera a principio. xvii. ca. usque ad locum istum nondum sit impleta. Et quia non propheta sum, nec filius prophetae nolo de futuri aliquid dicere, nisi illud quod a scriptura sancta uel dictis sanctorum & doctorum autenticorum elici potest propter quod expositionem literae dictae sapientioribus dimitto. Si uero circa hoc dominus dederit mihi intellectum, libenter aliis communicabo.

Non hab. potest. sed er. fa. Dei. &c. Id est, colentes eum caritate, perfecta. Et regna. cum ill. mil. an. hoc est usque ad resurrectionem generalē, & sic patet quod loquitur de gloria quam habent sancti ante diem iudicii. Patet igitur qualiter haec litera a principio. 17. capitu. usque ad istum locum potest exponi iam completa. Verumtamen haec expositio impropria videtur in pluribus & extorta: primo quia. 17. capit. dictum est, quod per bestiam habentem capita septem, intelligitur rex Aegypti & per mulierem fornicariam rex Turcia, & postea dictum est, quod unum de septem capitibus bestiae, scilicet, sextum est rex Turcia, quod dissonat precedentibus, maxime quia rex Aegypti & rex Turcia erant adinuicem inimici, ut eo. ca. dictum est, & etiam supra. Item cap. 18. ubi agitur de punitione Iesae Saracenicae, sub nomine Babylonis plura dicuntur, ex quibus uidetur intelligi totalis eius destructio, cum dicitur. Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio demoniorum, &c. Item ex eo quod postea subditur. In una die uenient plaga eius, mors, luctus & fames, & igni comburentur. Item ex eo, quod postea subditur in eod. c. Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & ultra iam non inuenietur, ex quibus uidetur intelligi eius destructio totalis secundum expositionem dictam, cum tamen Saraceni remanserunt in regno Aegypti & Turcia, quae tunc non fuerunt per Christianos acquisita, nec postea: sed solum una pars Syria & Iudaea, & cum hoc ista loca perdidissent Christiani pro maiori parte tempore Saladini quasi per 70. annos postquam fuerant a Christianis occupata, & postea isla quae remanserant Christianis scilicet Achon, Tripolis & quaedam alia fuerunt a Saracenis partim destructa, & partim possessa. Item quod postea. 19. c. exponitur

de Balduino rege. Et in capite eius Diademata multa, propter aliquas ciuitates regias quas acquisiuit, videtur improbre dictum, quia regnum eius nunquam sic creuit quin remiserit satis paruum. Item quod ibi subditur. Habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse, quia nomen dei regis eius conditiones fuerunt aliis nota, talis etiam occultatio nominis uidetur conuenire tantum diuinis personis. Mat. xi. d. Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, &c. propter quod haec litera non videtur intelligi de rege Balduino, sed tantum de Christo. unde ibi subditur. Et uocabitur nomen eius uerbum Dei, quod nomen conuenit soli filio in diuinis, ut patet Ioann. i. b. Verbum caro factum, &c. Item quod postea subditur. Et habet in uestimento suo & in femore suo scriptum, rex regum & dominus dominatum de Christo exponitur ad literam a sanctis & doctoribus catholicis. Item illud quod ibidem interponitur. Et exercitus qui sunt in caelo sequebantur eum, &c. quod expositum est de templariis & hospitalariis, non videtur bene dictum, nam illa uictoria notabilis quae ibi describitur, fuit anno regni Balduino, ut dictum est supra, qui regnare cepit anno domini Mc. ordo uero templariorum approbatus fuit anno domini Mc. xxviii. & ex templo templariorum hospitalarii ceperunt in armis exerceri, licet ante eos fuissent instituti, ut dicit episcopus Achonenfis, capitu. lxxv. & sic non videtur quod fuerunt in exercitu dicti Balduino regis, qui regnauit. x. viii. annis tantum, ut dicit idem episcopus Achonenfis. capi. xciii. Item secundum expositionem praedictam omnia scripta in tribus dictis capi. huius libri ab annis ducentis & amplius sunt completa, ut patet ex praedictis, litera uero sequens & immediate exponitur ab omnibus de tempore Antichristi. Quod autem de statu ecclesiae quantum ad contingentiam in tanto intermedio tempore, cum adhuc aduentus Antichristi propinquus non appareat, nihil scripsit Ioannes, non uidetur conueniens, maxime cum dicatur communiter a doctoribus, quod Ioannes in hoc libro scripsit notabilia circa ecclesiam contingentia usque ad mundi terminum. Propter haec & alia plura quae dici possent contra expositionem praedictam videtur saluo meliori iudicio, quod tota litera a principio. xvii. ca. usque ad locum istum nondum sit impleta. Et quia non propheta sum, nec filius prophetae nolo de futuri aliquid dicere, nisi illud quod a scriptura sancta uel dictis sanctorum & doctorum autenticorum elici potest propter quod expositionem literae dictae sapientioribus dimitto. Si uero circa hoc dominus dederit mihi intellectum, libenter aliis communicabo.

In una die uenient plaga eius, mors, luctus & fames, & igni comburentur. Item ex eo, quod postea subditur in eod. c. Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & ultra iam non inuenietur, ex quibus uidetur intelligi eius destructio totalis secundum expositionem dictam, cum tamen Saraceni remanserunt in regno Aegypti & Turcia, quae tunc non fuerunt per Christianos acquisita, nec postea: sed solum una pars Syria & Iudaea, & cum hoc ista loca perdidissent Christiani pro maiori parte tempore Saladini quasi per 70. annos postquam fuerant a Christianis occupata, & postea isla quae remanserant Christianis scilicet Achon, Tripolis & quaedam alia fuerunt a Saracenis partim destructa, & partim possessa. Item quod postea. 19. c. exponitur

de Balduino rege. Et in capite eius Diademata multa, propter aliquas ciuitates regias quas acquisiuit, videtur improbre dictum, quia regnum eius nunquam sic creuit quin remiserit satis paruum. Item quod ibi subditur. Habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse, quia nomen dei regis eius conditiones fuerunt aliis nota, talis etiam occultatio nominis uidetur conuenire tantum diuinis personis. Mat. xi. d. Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, &c. propter quod haec litera non videtur intelligi de rege Balduino, sed tantum de Christo. unde ibi subditur. Et uocabitur nomen eius uerbum Dei, quod nomen conuenit soli filio in diuinis, ut patet Ioann. i. b. Verbum caro factum, &c. Item quod postea subditur. Et habet in uestimento suo & in femore suo scriptum, rex regum & dominus dominatum de Christo exponitur ad literam a sanctis & doctoribus catholicis. Item illud quod ibidem interponitur. Et exercitus qui sunt in caelo sequebantur eum, &c. quod expositum est de templariis & hospitalariis, non videtur bene dictum, nam illa uictoria notabilis quae ibi describitur, fuit anno regni Balduino, ut dictum est supra, qui regnare cepit anno domini Mc. ordo uero templariorum approbatus fuit anno domini Mc. xxviii. & ex templo templariorum hospitalarii ceperunt in armis exerceri, licet ante eos fuissent instituti, ut dicit episcopus Achonenfis, capitu. lxxv. & sic non videtur quod fuerunt in exercitu dicti Balduino regis, qui regnauit. x. viii. annis tantum, ut dicit idem episcopus Achonenfis. capi. xciii. Item secundum expositionem praedictam omnia scripta in tribus dictis capi. huius libri ab annis ducentis & amplius sunt completa, ut patet ex praedictis, litera uero sequens & immediate exponitur ab omnibus de tempore Antichristi. Quod autem de statu ecclesiae quantum ad contingentiam in tanto intermedio tempore, cum adhuc aduentus Antichristi propinquus non appareat, nihil scripsit Ioannes, non uidetur conueniens, maxime cum dicatur communiter a doctoribus, quod Ioannes in hoc libro scripsit notabilia circa ecclesiam contingentia usque ad mundi terminum. Propter haec & alia plura quae dici possent contra expositionem praedictam videtur saluo meliori iudicio, quod tota litera a principio. xvii. ca. usque ad locum istum nondum sit impleta. Et quia non propheta sum, nec filius prophetae nolo de futuri aliquid dicere, nisi illud quod a scriptura sancta uel dictis sanctorum & doctorum autenticorum elici potest propter quod expositionem literae dictae sapientioribus dimitto. Si uero circa hoc dominus dederit mihi intellectum, libenter aliis communicabo.

Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & ultra iam non inuenietur, ex quibus uidetur intelligi eius destructio totalis secundum expositionem dictam, cum tamen Saraceni remanserunt in regno Aegypti & Turcia, quae tunc non fuerunt per Christianos acquisita, nec postea: sed solum una pars Syria & Iudaea, & cum hoc ista loca perdidissent Christiani pro maiori parte tempore Saladini quasi per 70. annos postquam fuerant a Christianis occupata, & postea isla quae remanserant Christianis scilicet Achon, Tripolis & quaedam alia fuerunt a Saracenis partim destructa, & partim possessa. Item quod postea. 19. c. exponitur

de Balduino rege. Et in capite eius Diademata multa, propter aliquas ciuitates regias quas acquisiuit, videtur improbre dictum, quia regnum eius nunquam sic creuit quin remiserit satis paruum. Item quod ibi subditur. Habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse, quia nomen dei regis eius conditiones fuerunt aliis nota, talis etiam occultatio nominis uidetur conuenire tantum diuinis personis. Mat. xi. d. Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, &c. propter quod haec litera non videtur intelligi de rege Balduino, sed tantum de Christo. unde ibi subditur. Et uocabitur nomen eius uerbum Dei, quod nomen conuenit soli filio in diuinis, ut patet Ioann. i. b. Verbum caro factum, &c. Item quod postea subditur. Et habet in uestimento suo & in femore suo scriptum, rex regum & dominus dominatum de Christo exponitur ad literam a sanctis & doctoribus catholicis. Item illud quod ibidem interponitur. Et exercitus qui sunt in caelo sequebantur eum, &c. quod expositum est de templariis & hospitalariis, non videtur bene dictum, nam illa uictoria notabilis quae ibi describitur, fuit anno regni Balduino, ut dictum est supra, qui regnare cepit anno domini Mc. ordo uero templariorum approbatus fuit anno domini Mc. xxviii. & ex templo templariorum hospitalarii ceperunt in armis exerceri, licet ante eos fuissent instituti, ut dicit episcopus Achonenfis, capitu. lxxv. & sic non videtur quod fuerunt in exercitu dicti Balduino regis, qui regnauit. x. viii. annis tantum, ut dicit idem episcopus Achonenfis. capi. xciii. Item secundum expositionem praedictam omnia scripta in tribus dictis capi. huius libri ab annis ducentis & amplius sunt completa, ut patet ex praedictis, litera uero sequens & immediate exponitur ab omnibus de tempore Antichristi. Quod autem de statu ecclesiae quantum ad contingentiam in tanto intermedio tempore, cum adhuc aduentus Antichristi propinquus non appareat, nihil scripsit Ioannes, non uidetur conueniens, maxime cum dicatur communiter a doctoribus, quod Ioannes in hoc libro scripsit notabilia circa ecclesiam contingentia usque ad mundi terminum. Propter haec & alia plura quae dici possent contra expositionem praedictam videtur saluo meliori iudicio, quod tota litera a principio. xvii. ca. usque ad locum istum nondum sit impleta. Et quia non propheta sum, nec filius prophetae nolo de futuri aliquid dicere, nisi illud quod a scriptura sancta uel dictis sanctorum & doctorum autenticorum elici potest propter quod expositionem literae dictae sapientioribus dimitto. Si uero circa hoc dominus dederit mihi intellectum, libenter aliis communicabo.

partim destructa, & partim possessa. Item quod postea. 19. c. exponitur

de Balduino rege. Et in capite eius Diademata multa, propter aliquas ciuitates regias quas acquisiuit, videtur improbre dictum, quia regnum eius nunquam sic creuit quin remiserit satis paruum. Item quod ibi subditur. Habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse, quia nomen dei regis eius conditiones fuerunt aliis nota, talis etiam occultatio nominis uidetur conuenire tantum diuinis personis. Mat. xi. d. Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, &c. propter quod haec litera non videtur intelligi de rege Balduino, sed tantum de Christo. unde ibi subditur. Et uocabitur nomen eius uerbum Dei, quod nomen conuenit soli filio in diuinis, ut patet Ioann. i. b. Verbum caro factum, &c. Item quod postea subditur. Et habet in uestimento suo & in femore suo scriptum, rex regum & dominus dominatum de Christo exponitur ad literam a sanctis & doctoribus catholicis. Item illud quod ibidem interponitur. Et exercitus qui sunt in caelo sequebantur eum, &c. quod expositum est de templariis & hospitalariis, non videtur bene dictum, nam illa uictoria notabilis quae ibi describitur, fuit anno regni Balduino, ut dictum est supra, qui regnare cepit anno domini Mc. ordo uero templariorum approbatus fuit anno domini Mc. xxviii. & ex templo templariorum hospitalarii ceperunt in armis exerceri, licet ante eos fuissent instituti, ut dicit episcopus Achonenfis, capitu. lxxv. & sic non videtur quod fuerunt in exercitu dicti Balduino regis, qui regnauit. x. viii. annis tantum, ut dicit idem episcopus Achonenfis. capi. xciii. Item secundum expositionem praedictam omnia scripta in tribus dictis capi. huius libri ab annis ducentis & amplius sunt completa, ut patet ex praedictis, litera uero sequens & immediate exponitur ab omnibus de tempore Antichristi. Quod autem de statu ecclesiae quantum ad contingentiam in tanto intermedio tempore, cum adhuc aduentus Antichristi propinquus non appareat, nihil scripsit Ioannes, non uidetur conueniens, maxime cum dicatur communiter a doctoribus, quod Ioannes in hoc libro scripsit notabilia circa ecclesiam contingentia usque ad mundi terminum. Propter haec & alia plura quae dici possent contra expositionem praedictam videtur saluo meliori iudicio, quod tota litera a principio. xvii. ca. usque ad locum istum nondum sit impleta. Et quia non propheta sum, nec filius prophetae nolo de futuri aliquid dicere, nisi illud quod a scriptura sancta uel dictis sanctorum & doctorum autenticorum elici potest propter quod expositionem literae dictae sapientioribus dimitto. Si uero circa hoc dominus dederit mihi intellectum, libenter aliis communicabo.

MORALITER.

Ceteri ver. mor. Qui pro Christo nihil passi sunt: uel receperunt characterem bestiae, id est, demonis, quem beatus Martinus cruentam bestiam nominauit. Non vixerunt. s. uita gratiae uel gloriae. Donec con. mil. an. id est, nunquam, sicut Psal. cix. a. Sede a dext. me. &c. non est intelligendum, quod Christus cesset sedere ad dexteram patris, quando eius inimici totaliter sibi subdentur in iudicio finali. sic in proposito per ly donec non est intelligendum, quod consummatis mille annis damnati debeant uiuere

uita gratiae & gloriae. Haec est re. prima, scilicet, de peccato ad gratiam, uel de corporali morte ad gloriam animae quantum ad illos, qui non habent aliquid purgandum, ideo subditur. In his secunda mors non habet potestatem, &c. scilicet, mors inferni. Sed erunt sacerdotes Dei. id est, sacras laudes Deo dantes. Et regnabunt cum eo mil. an. id est, tempore a Deo praefinito, ita quod ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato, sicut frequenter fit in hoc libro, sicut patet per supra dicta.

uita gratiae & gloriae.

uita gratiae & gloriae.

* AMBROS. Nomine sacerdotum omnes electos comprehendit. Omnes enim sacerdotes uocantur siue quod sint membra summi sacerdotis, siue quod ipsi semetipsos offerre Deo per bona opera non desistant.

* AVGVSTINVS. Non de solis Episcopis & presbyteris hoc dictum est, qui proprie iam uocantur in Ecclesia sacerdotes: sed sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum chrisma: sic omnes sacerdotes, quoniam membra sunt unius sacerdotis, de quibus apostolus Petrus Plebs sancta, regale sacerdotium.

a De carce. Id est, de cordibus reproborum, in quibus modo ligatus est ne pro uelle saluat.

b Magog. id est detectos. i. omnes persecutores diabolum in se regentes, & tandem ad apertam persecutionem procedentes, Vel ad literam

has duas Gentes prius seducet, & per eas ad alios procedet.

* AVG. Hac erit nouissima persecutio. nouissimo imminente iudicio, quam sancta Ecclesia toto terrarum orbe patietur, uniuersa scilicet Ciuitas christi, ab uniuersa diaboli ciuitate, quantacunque erit utraque super terram: Gentes quippe istas quas appellat Gog & Magog, non sic sunt accipiendae tanquam sint aliqui barbari, siue quos quidam suspicantur Geras & Massageras. Toto namque orbe terrarum signifiati sunt isti esse, cum dictum est: Nationes, quae sunt in quatuor angulis terrae, easque subiecit esse Gog & Magog.

* AMBR. Seducet gentes quae sunt super quatuor angulos terrae, quia has uniuersas gentes Antichristi impiissima doctrina perlustabit, nullasque alias gentes seducet, nisi quae spiritualiter Gog & Magog uocantur. Per Gog namque qui interpretatur reclusus, designantur qui malitiam suam in corde regentes, iusti ab hominibus uidebuntur, cum futuri sint mente reprobi. Magog uero qui interpretatur detectio, eos designat qui detectio cordis sui in apertas malitias prorumpentes, omnibus se impios esse demonstrabunt. Tales itaque diabolus per Antichristum facile decipiet. In praedium eos congregabit, quod ad Ecclesiam Dei persequendam eos armabit. Super latitudinem terrae ascendent, quia uastas huius seculi uias ingredientur, quae ducunt ad mortem. Castra uero sanctorum & ciuitas dilecta, significant Ecclesiam, quam tota uirtute persequenti, ut nomen christi de mundo funditus extinguat: * HIER.

Et cum consummati fuerint mille anni, soluetur, Sathanas de carcere suo, & exibit & seducet gentes quae sunt super quatuor angulos terrae. Gog & Magog, & congregabit eos in praedium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascendent super latitudinem terrae, & circumierunt castra sanctorum, & ciuitatem dilectam. Et descendit ignis a Deo de caelo, & deuorauit eos, & diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi bestia & pseudo propheta cruciabitur die ac nocte in secula seculorum.

* HIER. Iudei & iudaizantes putant Gog gentes Scythicas immanes & innumerabiles, quae trans Caucasum montem, & Meotidem plandem, & prope Caspium mare ad Indiam usque tendantur, & has post mille annorum regnum esse a diabolo commouendas, quae ueniant ad terram Israel, ut pugnent contra sanctos multis seculis congregatis. ut Cappadocibus, Iberis, Persis, Aethiopiis, Lybiis, Phrygiis, Sabeis, &c. Nos lectoris arbitrio concedentes non tam aliena damnare, quam ecclesiasticam explanationem affirmari conabimur. Gog graeco sermone. *Qua*, latino, reclusus dicitur. Porro Magog interpretatur, detectio. Omnis igitur superbia & falsi nominis scientia, quae erigit se contra notitiam ueritatis his nominibus demonstratur. Talemque interpretabimur, haereticorum principes, & detectio, eos quod illo

rum suscipere doctrinas. Hi oppugnant ciuitatem Dei, quam fluminis impetus laesicat, & quae in Esaia dicitur. Ego ciuitas quae oppugnatur, &c.

c Et circumie. ca. san. i. eosdem sanctos in uirtutibus munitos & unanimes in hoc bello.

d Et descendit ignis a Deo, &c. * AVG. Non extremum putandum est id esse supplicium, de quo dicitur. Discedite in ignem aeternum. Sed intelligitur ignis de caelo de ipsa firmitate sanctorum, quae non cessuri sunt sequentibus, ut eorum faciant uoluntatem. Aut si ipsam plagam, quae percutiendi sunt Ecclesiae persecutores ueniente iam Christo, ignem appellauit descendentem de caelo, eosque comedentem, neque ultimum erit supplicium impiorum, sed illud quod facta corporum resurrectione passuri sunt.

* AND. Non in longum tempus regnum Antichristi persistit. Ignis namque caelitus delapsus illum absumet, siue is sensilis futurus sit, cuiusmodi erat qui tempore Eliae duos quinquagenarios absumpsit, siue gloriosus, christi aduentus, qui spiritu oris sui ipsum interfectorum scribitur. Denique praedictas gentes ignis pari modo deuorabit, & ducem illorum diabolus una cum Antichristo & pseudopropheta in stagnum ignis contrahet, ubi in secula seculorum torquebuntur.

e Die ac nocte. i. respectu gloriae sanctorum, quae est dies, & penarum suarum quae est nox.

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

NICOLAUS DE LYRA.

* I Et cum con. hic describitur persecutio Antichristi, de qua sacra scriptura & sancti loquuntur in pluribus locis, cum dicitur. Et cum con. id est, tempus ecclesiae usque ad tempus Antichristi.

2 Soluetur Sathan. cuius potestas fuit restricta per Christi praedicationem et eius passionem, & per Apostolorum & sanctorum praedicatorum doctrinam, sed relaxabitur Antichristi tempore ideo subditur.

3 Et se. Ge. quae s. su. q. an. quia de omnibus mundi partibus, aliqui ad haerebunt Antichristo seducti a suis praedicatoribus, diabolo cooperante mendacibus signis. 2. Thessal. ij. sicut euangelium Christi publicatum fuit per Apostolos domino cooperante & sermonem confirmante sequenti. signis ueris. Mar. vl. d.

4 Gog & Magog. Per Gog qui interpretatur reclusus, intelligitur Antichristus, qui erit demonis habitaculum. per Magog qui interpretatur detectio, intelliguntur adherentes Antichristo, sicut dictum fuit plenus Ezechiel. 39.

5 Et congrega. eos in praedium. contra caetum fidelium.

Et

MORALITER.

† I Et cum con. sic. mil. an. & fo. & c. Hoc ad literam dicitur de Antichristo. MORAL autem exponi potest de quolibet tyranno & adherentibus sibi, de quibus dicitur. Ioan. 2. c. Iam Anti-

6 Et ascen. super latitud. ad cogendum omnes Antichristo obedire, loquitur tamen hic de futuro per modum praeteriti propter certitudinem prophetiae, quod frequenter fit in prophetis.

7 Et circumie. ca. san. i. Christianorum ad eos destruendum.

8 Et ciuitatem dile. i. Ierusalem, quae tunc a Christianis habitabitur, ut dictum fuit Ezech. 39.

9 Et descendit ignis a Deo de cel. quia Antichristus fulminabitur per Michaelum archangelum Christo praecipiente, & magna pars sui exercitus peribit cum eo, ut dictum fuit. 2. Thessal. 2.

10 Et diabolus qui seducebat eos, quia tunc restringetur sicut prius & amplius potestas sua religabitur in inferno.

11 Vbi est bestia. i. bestialiter uiuentes.

12 Et pseudopropheta. Antichristi qui eos decipient.

13 Cruciantur die ac no. & c. i. sine fine, Per hoc autem quod dicitur hic. Et circumierunt ciuitatem dilectam, & descendit ignis, & c. patet quod Ioannes non loquitur hic de Tartariis ut noluerunt aliqui dicere, quia non inueniuntur Tartari Ierusalem a Christianis habitatam obsidisse, nec ignis de caelo descendens eorum exercitum deuorasse.

christi multi sunt.

9 Et def. ign. de. i. Dei sententia condemnans eos ad ignem gehennae.

11 Vbi & be. & c. i. bestialiter uiuentes & perniciosae mendaces; † Et

A *a* Et uidi thro. Dicta destructione diaboli, & suorum membrorum supponit destructionem mundi ad maiorem poenam impiorum. Competit. n. ut destructis malis mundus destruat, secundum quod ab eis fuerat corruptus. Sepe locutus de glorificatione sanctorum, & de poenis impiorum, non fecerat mentionem corporum, si deberent glorificari, vel puniri, quod hic aperte ostendit.

b *b* Fugit terra, & celum. * Andreas. cæli, & terre fuga, illorum transitionem, & in melius mutationem significat. In interitum autem non uertentur uti Irænicus, Antipater, & alii sancti viri tradiderunt, sed in solidum corrumpentur. Verba Irænicæ ita sonant, creaturæ substantia nentiquam peritura est, uerus est namque, & stabilis qui illam formauit & condidit: sed species, & pars illa mundi, in qua transgressio accidit, & homo inueteratus est, transibit &c. & magnus Patriarcha Methodius in sermone de resurrectione, ita de his differit. Non placet quod nonnulli asserunt, nempe rerum ueritatem totam simul interituram, celumque, & terram & aerem amplius non futura, inflammabitur sane ad repugnationem uniuersus orbis igne quasi diluuium quodam nū datus, attamen nō transibit in omnimodum interitum, aut in omnino nihilum. Porro mortuos uocat, aut omnes omnino homines, aut eos qui peccatis nuntium miserat. Magni aut, & parui illi nominantur, qui ætate, & statura pusilli adhuc erant, aut hi certe qui minori contemptu mortis opera designarāt, adeoque operum ratione minores penas daturi erant. Aut magnos appellat iustos, pusillos aut peccatores.

B *c* Et libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est uitæ. Libri. i. Diuina præcepta quæ quia dimiserunt, scient se pro merito puniri, vel libri conscientiarum singulorum quæ apertæ omnibus erunt.

c *d* Et uidi thronum magnum candidum, & sedentem super eum, a cuius conspectu fugit terra, & celum, & locus non est inuentus ab eis. Et uidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est uitæ. Et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum. Et dedit mare mortuos suos, qui in eo erāt, & mors, & infernus dederunt mortuos suos, qui in ipsis erāt, & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Et infernus, & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda, & qui non est inuentus in libro uitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.

d *e* *f* *g* *h* *i* *k* *l* *m* *n* *o* *p* *q* *r* *s* *t* *u* *v* *w* *x* *y* *z*

a *a* *b* *c* *d* *e* *f* *g* *h* *i* *k* *l* *m* *n* *o* *p* *q* *r* *s* *t* *u* *v* *w* *x* *y* *z*

c *e* Et libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est uitæ. Libri. i. Diuina præcepta quæ quia dimiserunt, scient se pro merito puniri, vel libri conscientiarum singulorum quæ apertæ omnibus erunt.

* Andreas. Libri aperti uniuscuiusque opera, & cuiuslibet rursus conscientiam denotat. Ast unus ille liber, ut ipse fatetur, est liber uitæ, in quo Sanctorum nomina scripta sunt. * Ambrosius. Libri multi ad reprobos, unus qui est uitæ ad electos pertinet. Multos libros reprobi possident, quia multis modis Deum offendunt: electi unum librum habent, quia unum Deum, unam fidem Catholicam vno vinculo charitatis connectunt. **E** libri aperientur, cum scelera reproborum omnibus manifestabuntur, &c. *d* *Alius liber apertus est qui est uitæ. i.* Christus qui tunc omnibus apparebit potens, & suis dabit vitam. Vel liber præscientia Dei, quia tunc aperte scient mali se non prædestinatos ad vitam, quam in mundo existentes sibi promittebant. *e* *Ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum.* Per comparisonem sanctorum impij damnabuntur, legent in illis quæ agere noluerunt. *f* *Et dedit mare mortuos suos, qui in eo erant.* Vult aperte ostendere corpora mortuorum quantumcunque fuerint dissecta in illo iudicio uiuificari, quod quidam non credunt. *g* *Hæc est mors secunda, & qui non est inuentus in libro uitæ scriptus missus est in stagnum ignis.* Quasi dicat caute uobis à morte prima, quia ex illa prima sequitur hæc secunda.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et uidi thro.* Superius Ioannes descripsit statum ecclesiæ generale iudicium præcedentem, hic consequenter describit ipsum iudicium dicens. *Et uidi thronum magnum.* in quo designatur iudicantis Christi potestas infinita.

2 *Candidum.* In quo designatur iudicij claritas, quod notum erit omnibus esse iustum.

3 *Et sedentem super eum.* s. Christum hominem, & Deum.

4 *A cuius con. su. ca. & ter.* Nam tunc immutabuntur a statu in quo sunt.

5 *Et uidi mor. ma. & pu.* Quia sicut dicit Apostolus 2. Cor. 5. b. Oportebit nos omnes ma. ante tri. Christi.

6 *Et libri aper. sunt.* Supple conscientiarum, nam omnia merita, & demerita omnibus erunt nota, ut appareat omnibus iudicantis iustitia. **7** *Et alius li. aper. est qui est vi.* Et hic liber idem est quod prædestinatio diuina, quæ dicitur liber metaphoricè, eo quod in ea representantur expresse illi qui ordinati sunt simpliciter ad consequendam vitam beatam, qui liber aperietur in iudicio, quia tunc apparebit manifeste, qui sunt ad beatitudinem allu-

assumendi, & qui non.

8 *Et iudicati, &c. in libris.* Supple conscientiarum, quia non solum iudicabuntur secundum opera, & dicta, sed etiã secundum intentiones interiores, & cogitata.

9 *Et dedit mare mortuos, &c.* istud fiet ante iudicium quod præcedet resurrectionem mortuorum, licet hic scribatur post, quia frequenter in sacra scriptura prius facta posterius narrantur. Resurgent autem, tam demersi in mari, quam in arida mortui: quæ per mortem hic designatur animæ, etiam in inferno detentæ redibunt ad corpora, licet iam sint mortuæ morte culpæ, & gehænæ. Ideo dicitur hic. **10** *Et infe. de. mor. su. &c.* Repetitio est eius quod dictum est supra ad maiorem assertionem.

11 *Et infernus, & mors mis. sunt in sta. ignis.* i. in poenam gehænæ, & mortem. hic intelligitur diabolus cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum, sicut sol dicitur effectiue calidus, & non formaliter. dæmones. n. sunt immortales. per infernum autem Sap. 1. d. sentiuunt eis in culpa sic associabuntur in pena. Mat. 25. c. Ite maledicti in ignem æternum, &c.

Et

MORALITER.

1 *Et uidi thro. mag.* Hoc literaliter exponitur de iudicio finali. Moraliter autem exponi potest de iudicio discretionis, quo reprobi discernuntur a bonis quod quidem iudicium est in præsentem, secundum quod dicitur Io. 12. Nunc iudicium est mundi, &c. Et per thronum hic intelligitur auctoritas, & potestas iudicandi diuina, ideo thronus iste dicitur magnus nam ad omnia se extendit, & candidus, quia clare discernit color. n. candidus plurimum habet de luce.

3 *Et se. su. cum a cu. con. f. ter.* Nam respectu Dei nihil est omnis creatura.

5 *Et uidi mor. &c.* Omnes. n. uiuentes in mundo mortui dicuntur propter necessitatem moriendi, & sic dictum fuit Ad. de Gen. 2. c. Quocumque die comederis ex eo morte morieris, propter necessitatem moriendi, quam incurrit comedendo. **8** *Et iudicati sunt, &c. in libris.* s. conscientiarum.

9 *Et dedit ma. mortuos suos, &c.* per hoc significatur quod nihil occultari potest iudicio diuino.

10 *Et infernus, & mors. i.* homines in peccatis obstinati, qui adhuc uiuunt dicuntur diaboli.

11 *Mis. sunt.* i. ad mittendum præuisi propter quod etiam uiuentes dicuntur supula inferni.

Et

Tom. 6.

Gg

Et

C A P. XXI.

Vidi. In hac septima visione agit de inuouatione elementorum, & glorificatione sanctorum descriptis merita per quæ sancti ita glorificati sunt.

a Cælum nouum, & terram nouam. Inmutatio aeris, & terra dubitabilis non est qui n per igne fiat. Sed de aqua dubitatur, nam purgationem in seipsa habere creditur.

b Ego Ioannes vidi ciuitatem, &c.

*Ambros. Ciuitas Ierusalem Ecclesia est ex omnibus iustis constructa. De celo descendet, quia Domino ad iudicium veniente, cum illo omnis multitudo sanctorum veniet, sicut dixit Esaias propheta. Dominus ad iudicium veniet, cum senibus populi sui, & principibus eius.

B Quæ sicut sponsa parata, & ornata esse dicitur, quia sicut sponsa diuersis monilibus semetipsam exornat, vt sponso placeat, ita & Ecclesia diuersis virtutibus decoratur, vt creatori suo, qui est sponsus eius, placere valeat.

*Aug. De celo descendere ista ciuitas dicitur, quoniam celestis est gratia, qua Deus eam fecit. Propter quod ei dicit per Esaiam. Ego sum Dominus faciens te. Et de celo quidem ab initio sui descendit, ex quo per huius seculi tempus gratia Dei de super veniente per lauachrum regenerationis in Spiritu sancto misso de celo, subinde ciues eius accrescunt. Sed per nouissimum iudicium tanta eius, & tam noua de Dei munere claritas apparebit, vt nulla remaneant vetustatis vestigia, quandoquidem & corpora ad incorruptionem, atque immortalitatem noua ex veteri corruptione, & mortalitate transibunt.

*Richard. Si quis etiam solam verborum pulchritudinem in serie visionis huius diligentius attenderet, semetipsum ad tanti boni concupiscentiam excitaret, & tam pulchra, ac iucunda ciuitatis habitator fieri uotis omnibus exoptaret. Est enim ciuitas, iustorum collectio immensa, sancta, per iustitiam, Ierusalem, per uisionem æternam internæ

pacis

Ha. 3.
Lib. 20. de ciu. cap. 17.
Ha. 44.

pacis, noua, quia à uetustate purgata, descendens de celo, quia quæ diuiste uiuit in tempore quod bene uiuit in æternitate se totum habere perfecte cognoscit, paratam, sicut sponsam ornataam viro suo, quemadmodum. n. missis muneribus a viro ad thorum viri præparatur sponsa, sic datis cœlestibus donis a Christo,

C A P V T XXI.

Vidi cœlum nouum, & terram nouam.

Primū enī in cœlū, & prima terra abiit, & mare iā non est. Et ego Ioannes vidi

ciuitate sanctā Ierusalē nouā descēdētē

de cœlo a Deo paratam, sicut sponsam ornataam viro suo.

Et audiui uocem magnam de throno dicentem. Ecce

tabernaculum Dei cū hominibus, & habitabit cum eis.

a Id est, aerem inuouatum. b Inuouatam. c Id est status ille quo prius erant amplius non est necessarius. d Id est status ille quo prius erant amplius non est necessarius. e Id est, ecclesiam in omnimoda quiete positam. f Id est, armiter quod habet habituram. g Id est, immortalē impassibilem. h Id est Deum qui est pax plene uidentem. i Quia intellexit quidquid boni habet ecclesia a sola Dei gratia accipisse. k Virtutibus compositam.

virtutibus quoque, & operibus bonis ad cœlestem Christi copulam præparatur Ecclesia.

c. Sicut sponsam ornataam. Sicut sponsus pramittit munera sponsæ, antequam eam ducat, sic Christus ecclesiæ fidem, & virtutes, & bona opera antequam eam suscipiat in gloria.

d Vocem magnam de throno. Cum dixisset se uidisset inuouationem elementorū, & glorificationem sanctorū incognitū erat, & incredibile

videret apponit autoritatē sanctorū patrū, qui hoc prædixerūt. e Ecce tab. i. in euidenti est, quod in eadem gloria erit humanitas Christi in qua militauit, & homines cum imitati & ratione bene vsi.

*Andreas. Sanctus euangelista è celo docetur, tabernaculū hoc uerum esse cuius typus ostensus fuerat Moysi, vel quadam typi protypolis, & simulacrum, cum præsentis huius ecclesiæ typus extiterit. In hoc autem tabernaculo, quod hominibus factum non est, nullus erit stertus nullæ lachrymæ. Nam qui æternum gaudium largitur Sanctis omnibus lætitiarum finis expertem impertietur.

*Richardus. Hæc uox iure dicitur magna, quia promittit bona immensa, bona æterna. Tabernaculum Dei cum hominibus erit quæ se nobis, & nos sibi diuinitas in cœlesti patria faciabit. Et quia illa societas, siue cohabitatio non transitoria, sed æterna erit, recte dicit. Et habitabit cum eis. per hoc nimirum quod dicit, habitabit æternitatem societatis, ac mansionis designauit. Cuius societatis uinculum adhuc declarat, cum subiungit. Et ipsi populus eius erunt, &c. ipsi nimirum populus eius erunt illius laudem æternaliter, & unanimiter conclamando, & ipse erit eorum Deus, suam beatitudinem

Illis

NICOLAUS DE LYRA.

C A P V T XXI.

Vidi. Descripto finali iudicio consequenter describitur ecclesiæ status post iudicium. Et primo in generali. Secundo magis in speciali, ubi & venit vnus. circa primum prædicit Ioannes inuouationem mundi sensibilibus, di. **1 Et uidi cælum nouum, & terram nouam.** Et per ista duo intelliguntur elementa media ignis aqua, & aer. Hæc enim omnia inuouabuntur, & in melius mutabuntur. Ideo subditur.

2 Primum enī, &c. ab. Non est per hoc intelligendum, quod mutetur eorum substantia, sed ea manente meliorabuntur in qualitatibus, & proprietatibus, vt in claritate, diaphanitate, & in similibus, & totum cedet ad gloriam electorum qui ex creaturis laudant Deum. **3 Et ego.** Hic secundo Ioannes describit inuouationem humanæ naturæ quantum ad electos dicens.

4 Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem, id est electorum societatem perfectam

perfecta charitate unitam.

5 Nouam. Quantum ad corporum gloriam. Corpora n. sanctorum quæ modo sunt corruptibilia, grossa, ponderosa, & obscura, resurgent immortalia, subtilia, agilia, & clara. & quia hoc fiet per gloriam animarum ad corpora redundantem, ideo dicitur.

6 Descendentem de celo. Empyreo, vt corpora resumant, & in iudicio compareant.

7 A Deo paratam. Dotibus animæ, & corporis, ideo subditur. Sicut sponsam, &c.

8 Et au. uo. magnam. Hic tertio describit Ioannes finalem consummationem. Et primo quantum ad electos. Secundo quantum ad reprobos ibi. *Timidis au.* Circa primum dicit. *Et au. uo. m. l. diuinæ maiestatis.*

9 Dicentem Ecce tab. &c. i. cohabitatio Dei cum hominibus inseparabilis, quia beati habebunt super eam potestatem per apertam uisionem, & perfectam fruitionem. Et quia per hoc excluditur omne malum culpæ, & poenæ, ideo subdit. *Et mors ultra non.*

Quia

M O R A L I T E R.

1 Et uidi ea. Hoc literaliter exponitur de renouatione mundi sensibilis futura. Moraliter autem potest exponi de renouatione spiritali hominis qui dicitur à philosophis minor mundus, & cuius terra est corpus, & cœlum anima, quia sicut terra germinat ex influentiâ cœli, sic corpus mouetur, & uiuit ex animæ uirtute. hoc ergo cœlum, s. anima renouatur, & uiuit ex animæ uirtutem ueram perfecte purgatur, & terra, s. corpus quando mundè seruatur.

† Et mare iam non est. id est, amaritudo peccati, nam per poenitentiam

tentiam est ablata.

3 Et ego Io. vi. ci. si. fidelem personam quamlibet deuotam quæ dicitur ciuitas, id est ciuium unitas, propter concordantiam uirtutum inferiorum ad rationem, & sancta, id est Christi sanguine tincta in baptismo, & Ierusalem, id est, pacifica propter concordiam dietam, & descendens de celo propter gratiæ infusionem in eius augmento.

7 A Deo pa. i. diuinis charismatibus adornatam propter quod de ea subditur.

9 Ecce tabernaculum Dei, &c. Nam in talibus Deus habitat per gratiam,

Et absterges

11. Pe

E

Richard

F

Diuisio.

illis mirabiliter, & ineffabiliter participando. Est quidem nunc ipse Deus cum suis in mundo, sed nequaquam id fati videatur, quoad in hac mortalitate viventibus, eorum visioni manifeste non reuelatur. Sed tunc vere cum eis erit, quando se glorificatis illis reuelata facie manifestabit.

a Et ipsi populus eius. Id est, in nullo offendentes quod non esse potest dum sunt in carne. **b** Et absterget Deus. **Aug.** Hoc de isto tempore accipere, impudentiam nimiam, mihi videtur. Quis enim tam absurdus, qui audeat affirmare in huius mortalitatis erumnis non dico populum sanctum, sed unumquemque sanctorum, qui hanc duxerit vitam, nullas habentes lachrymas, & dolores, cum potius quanto quisque est sanctior, & desiderii sancti plenior, tanto sit eius in orando fletus uberior? Non est vox supernae Hierusalem. *Facta sunt mihi lachryma mea panes die ac nocte.* Et. *Lauabo per singulas noctes lectulum meum, in lachrymis meis stratum meum rigabo.* Et. *Gemitus meus non est a te absconditus, &c.* Hæc igitur magna luce dicta sunt de sæculo futuro, & immortalitate, atque eternitate sanctorum. Tunc enim solum, atque ibi solum, ista non erunt, ut nulla debeamus in literis sacris querere, vel legere manifesta, si hæc putauerimus obscura.

c *Omnem lachrymam.* Quasi dicat, ibi gloria, & nulla tristitia quia utrunque simul esse non posset ibi. *** Amb.** Absterget Deus omnem lachrymam, quia post resurrectionem nihil triste sanctis accidere poterit, unde lachrymæ oriri possint. *Et mors ultra non erit.* primus homo immortalis factus, peccando immortalitatem amisit, & mortem mundo intulit. post resurrectionem mors non erit, quia & ipse pater cepit mortis diabolus, cum omnibus satellitibus suis, in infernum perpetuo reclusus tenebitur, & immortalitas perdita iustis reddetur, & possibilitas peccandi quæ mortem mundo intulit, ab eis auferetur. *Neque luctus.* Inter effusionem lachrymarum, & luctum aliqua distantia est. Nam tristitia sæpe lachrymas eduxit, luctus vero semper ex magno mœrore nascitur, estque fletus dierum multorum, ecclesia Domini nunc in luctu est eo quod per deceptiones demonum quotidie maximam partem ex suis amittit, in illa autem uita luctus non erit, quia nullum ex suis amittere poterit, &c.

* Richardus. Clamor quoque non erit, quia nulla erit iniuriæ illatio. Dolor nullus erit, quia nullus dolebit de qualibet amissione. De quibus bene dicitur, *quæ prima abierunt*, quia quando vita præfens quæ sine peccato non est, agitur, etiam sanctos afficiunt. Sed tunc ablato peccato ex quo procedunt & cui succedunt, penitus non erunt. Modo tamen sancti prædictis purgantur, qui ad ipsam beatitudinem præparantur; damnandi vero ipsi affliguntur, ut ad damnationis initium puniantur. Et quia ad hæc insufficientis videtur attestatio humana, adiungitur auctoritas diuina. *Dixit qui sedebat in throno.* *Ecce noua facio omnia.* quod ergo forsitan minus credibile posset uideri, tum de inuolutione elementorum, tum de glorificatione sanctorum, maiori testimonio debebat, & debebat confirmari. **O**

E quam dulcia sunt ista, & animum ad se trahentia, & in se sapientia, & tractum raptumque suauiter inebriantia. Erubescat igitur in uilibus delectari qui sibi talia, ac tanta bona non uerit reseruari. Contemnat post modicum uelit nolit amittenda, querat post modicum si uelit accipienda, & sine fine possidenda, &c.

a Secundum diuinitatem, est præfens eis quia nunquam peccabunt. **b** Quia nunquam ab eis repelletur. **a** Et ipsi populus eius erunt. Et ipse Deus cum eis erit eorum Deus. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno. Et ecce noua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe, quia hæc uerba fidelissima sunt, & uera. Et dixit mihi. Factum est. Ego sum alpha, & omega, initium, & finis. Ego sitiienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit,

quæ prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno. Et ecce noua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe, quia hæc uerba fidelissima sunt, & uera. Et dixit mihi. Factum est. Ego sum alpha, & omega, initium, & finis. Ego sitiienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit,

quæ prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno. Et ecce noua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe, quia hæc uerba fidelissima sunt, & uera. Et dixit mihi. Factum est. Ego sum alpha, & omega, initium, & finis. Ego sitiienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit,

quæ prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno. Et ecce noua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe, quia hæc uerba fidelissima sunt, & uera. Et dixit mihi. Factum est. Ego sum alpha, & omega, initium, & finis. Ego sitiienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit,

quæ prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno. Et ecce noua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe, quia hæc uerba fidelissima sunt, & uera. Et dixit mihi. Factum est. Ego sum alpha, & omega, initium, & finis. Ego sitiienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit,

quæ prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno. Et ecce noua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe, quia hæc uerba fidelissima sunt, & uera. Et dixit mihi. Factum est. Ego sum alpha, & omega, initium, & finis. Ego sitiienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit,

quæ prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno. Et ecce noua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe, quia hæc uerba fidelissima sunt, & uera. Et dixit mihi. Factum est. Ego sum alpha, & omega, initium, & finis. Ego sitiienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit,

quæ prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno. Et ecce noua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe, quia hæc uerba fidelissima sunt, & uera. Et dixit mihi. Factum est. Ego sum alpha, & omega, initium, & finis. Ego sitiienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia pri. abierunt. Nam in ecclesia militante quæ dicitur, ter restis ierusalem, ista sunt, & erunt usque ad iudicium.
- 2 Et di. qui se. in throno. s. Deus trinus, & vnus,
- 3 Ecce no. fa. omnia. s. coelos, elementa, & electorum corpora, ut patet ex prædictis.
- 4 Et dix. mi. Scri. & c. Ad informationem ecclesie, &c.
- 5 Et dixit mi. Factum est. i. consummatum est gaudium electorum.
- 6 Ego sum alpha, & omega. Quod exponitur cum subditur.

Initium

- 7 Initium & finis. Alpha. n. est prima litera Græca, & omega ultima. Deus. n. est principium effectiuum a quo omnia producantur, & finis in quem omnia ordinantur.
- 8 Ego sitiienti. i. debito modo desideranti.
- 9 Dabo de fonte aquæ uiuæ. i. participationem uitæ beatæ.
- 10 Gratis. Licet. n. habentes gratiam mereantur de condigno beatam uitam, tamen ipsa gratia per quam opera sunt meritoria. de condigno, gratis dantur, alioquin gratia iam non esset gratia. Ro. 11.
- 11 Qui uicerit. Carnem, mundum, & diabolium.

Possidebit

MORALITER.

Et absterget Deus omnem lachrymam, & c. Trāsferendo secum tales ad gloriam. Et dixit qui sedebat in throno. Ecce noua facio omnia. s. in resurrectione, quando sancti habebunt corpora gloriosa. Et dixit mi. Factum est. id est, consummatum est hominis premium.

230

- 6 Ego sum alpha, & omega. i. principium a quo cuncta oriuntur, & finis ad quem ordinantur.
- 8 Ego sitiienti dabo de fonte aquæ uiuæ. id est, de uera beatitudine.
- 10 Gratis. Sicut dicitur Ro. 6. d. Gratia Dei uita aeterna.
- 11 Qui uicerit possidebit, & c. Scilicet, mundum, carnem, & diabolium.

Tom. 6.

Gg 2 Timidis

a Possidebit hæc. idest meipsum, qui sum principium omnis beatitudinis.
b Timidis. i. illis qui timore poenarum fidem accipere fugiunt, uel acceptam relinquunt.
c Veni & ostendat. Descripta gloria, quam habituri sunt sancti dicit quo merito, uel quo auxilio sint accepturi.

Heb. 8. d

Andr. Per hæc plannisi fit Angelos non semper calunitates, & plagas inferre, sed peritorum medicorum more; interdum quidem loca affecta ferro incidere, nonnulla quoque uicia pharmaca uulneribus adhibere. Qui n. clade pro meritis plagam, ante interrogauerat, nunc Ecclesie beatitudinem Theologo demonstrat

C Scite autem sponsam Agni uxorem appellat, quando namque ueluti Agnus Christus occisus est, Christus tunc illam proprio sanguine sibi desponsauit. Quemadmodum enim Adamo

Adamo dormienti adempta est costa, ex qua deinde mulier formata est, ita Christo per spontaneam mortem in cruce consopito, sanguine qui ex latere eius fundebatur, Ecclesia constituta, ipsique propter nos patienti consociata est.

* Amb. Quod sponsa agni Ecclesia constituta iure uocetur.

a Firmiter obnebit: **b** Deum immortalem. **c** Aeterna facietas. **d** In presenti per gratiam, & in futuro per gloriam. **e** Quod supra populus.

a possidebit hæc. **c** Et ero illi Deus, & ipse erit mihi filius. **f** Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & ueneficis, & idololatriis: & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. Et uenit ad me unus de septem angelis habentibus phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum, dicens: Veni, & ostendam tibi sponsam uxorem agni. Et sustulit me

Baptista demonstrat, dicens. Qui habet sponsam, sponsus est. Quod autem, & uxor dicitur scriptura demonstrat dicens. Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhaerebit uxori suae, &c. Quasi patrem suum filius Dei dereliquit. cum de illa caelestis beatitudinis ad terras descendens, hominem assumpsit quem pro sponsa sua daret. Matrem dereliquit, quia affectum matris

abiciens, corpus quod ex ea assumpsit, pro ecclesia sua tradidit. Quam sibi ita uniuersum, ut ipse sit caput, & ipsa corpus.

In

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Possidebit hæc. Hæreditate perpetua.
- 2 Et ero illi Deus. Dans gloriam.
- 3 Et ipse erit mihi filius. per assimilationem perfectam. i. Io. 3. a Cum apparuerit fratres ei erimus, quia uidebimus eum sicuti est.
- 4 Timidis autem. Hic consequenter ponitur finalis consummatio, quantum ad reprobos, cum dicitur. Timidis autem, timore mundano declinantibus ad peccata mortalia, & in eis persecutantibus.
- 5 Et incredulis. i. Iudæis, Saracenis, & cæteris fidem catholicam respicientibus.
- 6 Et execratis. i. reuertentibus ad peccata enormia post eorum condonationem, sicut canis ad vomitum.
- 7 Et homicidis. Facto, uel uoluntate deliberata.
- 8 Et fornicatoribus. Et per fornicationem intelliguntur cætera carnis uitia.
- 9 Et ueneficis. i. magis, & sortilegis.
- 10 Et idololatriis. Cultum Deo debitum tribuentibus creaturis.
- 11 Et omnibus mendacibus. Mendacio pernicioso. Et per hæc uitia intelliguntur omnia alia uitia mortalia.
- 12 Pars illorum. i. retributio.
- 13 Et in stagno ardenti, & sulphure. i. in poena gehennæ, quæ dicitur mors secunda.
- 14 Et uenit ad me unus de septem angelis. Hic consequenter describitur status post iudicium magis in speciali. Secundum tamem quod aliqui aliter exponunt de tempore ante iudicium, & etiam ante aduentum Antichristi, quod nituntur ostendere ex hoc, quod dicitur inf. sc. ca. Qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est sordescat adhuc, & iustus iustificetur adhuc, post iudicium uero non erit tempus, nec locus meriti, uel demeriti. Dicunt igitur quod per Angelum hic introductum intelligitur Innocentius Papa tertius, qui approbavit ordines fratrum minorum, & prædicatorum, qui dicuntur hic ciuitas Ierusalem noua, secundum illud Pro. 18. c. Frater qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firmata. Ambo. n. ordines ad idem opus sunt ordinati, scilicet ad prædicationem euangelij. Dicunt igitur, quod fundamentum huius ciuitatis sunt Beati Franciscus, & Dominicus, horum ordinum fundatores, dicuntur tamen in numero duodenario, hæc fundamenta, quia sunt duodecim Apostolorum imitatores, murus uero regularis obseruantia per præcepta, & statuta, portæ uero religionum ingressus, qui ducuntur ad quatuor orbis partes, nam ex omnibus

omnibus mundi partibus aliqui ingrediuntur istas religiones. Angeli uero in portis existentes, sunt ministri, & prouinciales priores, qui per se, uel per alios recipiunt ad ordines uenientes, & sic alia hic dicta adaptant ad suum propositum, prout possunt. Licet autem hæc expositio saluari possit in aliquo sensu mystico non tamen in sensu literalis, sicut credo. Primo, quia dicitur hic, quod angelus introductus docuit Ioannem dicens. Veni & ostendam tibi, &c. quod non potest verificari de Innocentio Papa, cum post Ioannem fuerit ille per mille annos, & amplius. Item quia inf. dicitur de hac ciuitate. Et tempus non uidi in ea, dicitur autem ordines ecclesiarum habent. Item quod subditur. Et uentus non igitur solet, neque luna. Et postea nec intrabit in eam aliquid inquinatum abominationem faciens, & mendacium, dicitur autem ordines indigent illuminatione solis, & lunæ, nec omnes intrantes sunt immaculati, nec omnes bene intrantes perseverant in bono, sed multi sunt apostatae, & pessimi, unde dicit Au. Sicut non inueni meliores his, qui in monasterijs profecerunt, ita non inuenio deteriores his, qui in monasterijs defecerunt, propter quæ & plura alia quæ possunt induci contra expositionem prædictam, in quantum dicunt eam literalem esse, uidetur mihi quod ciuitas hic descripta est Ierusalem superna, unde post præmissa uerba de ingresso ciuitatis, subditur. Nisi qui scripti sunt in libro uite, & agni, hi sunt prædestinati, qui etiam Ierusalem supernam ingrediuntur, & nulli alij. Et ideo sicut iam præmissi describitur hic status ecclesie triumphantis magis in speciali, Et primo quo ad litum sublimem, præmittitur tamen persona alloquens beatum Ioannem, cum dicit. Et uenit ad me unus de septem Angelis. &c. per hunc. n. intelligitur beatus Iacobus qui sup. 37 c. dicitur est unus de septem Angelis habentibus phialas, & præcessit beatum Ioannem in gloria, propter quod ex Dei uoluntate potuit ei reuelare secreta caelestia.

15 Veni & ostendam tibi sponsam. i. Ierusalem supernam, ut dictum est in principio capituli, quæ dicitur uxor agni modo speciali, quia coniungitur ei inseparabiliter, & æternaliter, non sic autem ecclesia militans quæ cessabit in fine mundi, sicut imperfectum ueniente perfecto, & figura figurato adueniente. Sicut n. lex uetus imperfecta fuit, & figura respectu noue legis, sic ecclesia militans respectu triumphantis, cuius status omnino perfectus erit in resurrectione generali, extunc. n. electi separabuntur a reprobis, & erunt in anima, & corpore perfecte beati resurgent. n. in corporibus gloriosis per animæ gloriam ad corpora redundantem. 16 Et sustulit me in spiritu in mon. mag. Quasi in contemplationis excussum,

MORALITER.

- 1 Timidis autem. Timore male humiliante.
- 5 Et incredulis. Veritati diuinæ.
- 6 Et execratis. i. uelle separatis a sacramentis ecclesie.
- 9 Et ueneficis. i. infectis ueneno inuidiæ.
- 11 Et omnibus mendacibus. perniciosæ.
- 12 Pars illorum. &c. i. participatio eorum cum dæmonibus in gehenna.

gehenna.
 14 Et uenit ad me, &c. Quoniam bonum non mouet, nisi aliquo modo cognitum, ideo quilibet fidelis debet considerare statum supernæ ciuitatis, ut attriciatur ad ipsum, ideo subditur.
 15 Veni & ostendam tibi sponsam. i. Ecclesiam triumphantem.
 16 Et sustulit me in spiritu in mon. mag. Quasi in contemplationis excussum,

Et

a In montem magnum. Christus mons, quia munimentum suorum magnum est, quia totum mundum replet, altus, quia inseparabilis.

b *Osten. mi. ci.* Et super illum montem ostendit ecclesie fundamentum.

c *Lumen.* Ipsa lucens pro modo suo, similis Christo, qui fuit in proposito firmus, & lucens in virtutibus.

d *Iaspi.* Durus hic, & uiridis, sic Ecclesia nitet fide & in ea firmata est.

B *Murum.* i. Christum defensorem, qui magnus in Sion, altus cum patre. Vel defensores aliorum, qui magni in uincendo alios. Alij ne vincantur, idest Apostolos, vel prophetas, vel Angelos veritatis nuncios.

Amb. iste est murus de quo dicit propheta, *Saluator ponetur in ea murus, & antemurale.* per hunc igitur murum, Christus cum omnibus membris designatur, ita ut per illum, fundamentum: per reliquam uero struaturam, eius membra figurentur. Per portas autem duodecim, duodecim Apostoli, eorumque doctrina designatur. Angeli duodecim, predicatorum Apostolorum sequaces designant, qui in portis

portis uisi dicuntur, quia fidem Apostolorum inconcussam tenentes, quoscumque potuerunt ad fidem Christi trahere studuerunt.

f *Portas duo.* Idest, patriarchas, per quorum exemplum alij ad fidem introducuntur. Vel portae Apostoli, quia alios introducunt in Ecclesiam, & Angeli i subditi, qui perfecte instructi in loco Angelorum sunt substituti. Numerus portarum duodecim, quae per quatuor mundi partes, sub ternario comprehenduntur, ad mysterium pertinet duodecim Apostolorum, per quos fides trinitatis diffunditur per orbem quadrupertitum.

g *Nomina inscripta quae sunt, nomina duodecim tribuum filiorum Isr.* Idest, memoria sanctorum patrum in veteri lege est in Apostolis, quia quod illi praedixerunt futurum, hi docent completum. Vel omnes gentes in fide Apostolorum positae, & dilectione eorum. Vnde. *Epistola nostra uos estis scripta in cordibus nostris.*

h *Ab oriente portae tres, ab aquilone portae tres, ab austro portae tres, & ab occasu portae tres.* Oriens Iudaei, a quibus sol iustitiae ortus est, & in his portae tres, quia in his primu fides trinitatis, **Enunciata**

NICOLAUS DE LYRA.

quod non uidit tunc gloriam electorum, prout erit in se, sed in aliquo eam representante, scilicet, in ciuitate quae infra describitur quam uidit imaginaria uisione, & cuius significationem intellexit, aliter non fuisset uisio prophetica, sicut declaratum fuit diffusius in princip. lib. Psal. & in princ. lib. Dan.

- 1 In montem magnum, & altum. Per quem designatur caelum empyreum, quod secundum Sanctos, & Doctores est locus Beatorum, & in corporalibus habet situm supremum.
- 2 Et ostendit mihi. Hic consequenter describitur quantum ad pulchrum aspectum, cum dicitur.
- 3 Ciuitatem sanctam Ierusalem. Scilicet, supernam.
- 4 Descendentem de caelo. Nam anima beata descendit ad resumendum corpora, & communicandum eis gloriam, ut dictum est supra in princip. cap. & etiam ibi incipit status perfectus beatitudinis electorum. Potest etiam aliter exponi, quia beatitudo caelestis non potest ab electis haberi, nisi prius quodammodo ad eos descendat in presenti: nam donum gratiae per quod efficiuntur digni uita beata, est quadam inchoatio, & participatio gloriae, propter quod in oratione Dominica secunda petitio ponitur, Adueniat regnum tuum. id est, ad nos ueniat, quia non possumus uenire ad ipsum, nisi prius ad nos ueniat modo dicto.
- 5 Habentem cla. Dei. Nam claritas Beatorum, quantum ad gloriam animae, & etiam corporis, est quadam participatio diuina claritatis, per quam beati sibi conformantur, 1. Ioan. 3. a. Scimus quoniam cum ap. si. ei. eri.
- 6 Et lumen eius simili. la. preci. Id est, Christo, qui dicitur lapis preciosus. 1. Pet. 2. b. Ecce ponam in Sion la. sum. an. elec. preciosum. In beatitudine namque caelesti per gloriam corporis, & animae conformantur homini Christo, sicut membra capiti.
- 7 Tanquam lapidi Iaspidis. In quo est uarietas colorum, designans in homine Christo uarietatem charismatum, & donorum.
- 8 Sicut crystallum. Quod dicitur sedare sitim, & Christus sua

neutri generis secundum acceptionem antiquorum. Comparatur autem Christus iaspidi, tum propter pluralitatem colorum, & in Christo sunt tres naturae, scilicet diuina, & anima intellectiua, & corpus: Tum quia iaspis confortat uisum, & beati delectantur in uisione Christi; nam aspectu suae diuinitatis reficiuntur interius, & aspectu suae humanitatis exterius, secundum quod dicit August. exponens illud Ioan. 10. Ingredietur, & egred. & c.

- 8 Sicut crystallum. Quod ualet contra sitim, & ardorem. Et similiter Christus est remedium contra suam, & ardorem cupiditatis, eo quod tenuit uiam paupertatis.
- 9 Et habebat. Hic consequenter describitur superna Ierusalem, quantum ad ciuitatis aedificium, Et primo in generali. Secundo magis in speciali, ibi: Et qui loquebatur mecum. Circa primum dicitur: Et habebat murum magnum, & altum. Id est, spissum, & altum per quem designatur securitas diuina protectionis, quae maxime relucet in statu supernae beatitudinis, quam nullus habens potest amittere.
- 10 Habentem portas duodecim, & c. Quae sunt observationes mandatorum, per quas habetur ingressus ad beatitudinis statum. Matth. 19. cap. Si uis ad uitam ingredi, & c. Et ideo sunt duodecim. Nam observatio decem praecceptorum decalogi cum duobus praecceptis charitatis facit ad uitam ingredi.
- 11 Et in portis Ange. duo. Nam electorum animae deferuntur ad caelum per ministerium Angelorum, Luc. 16. e. Factum est autem, ut mo. me. & por. & c.
- 12 Et nomina inscripta; quae sunt nomina duo. tri. filiorum Isr. Id est, omnium fidelium qui indifferenter admittuntur ad regnum sine acceptione personarum.
- 13 Ab oriente portae tres, & c. Nam ex omnibus orbis partibus colliguntur electi intrantes ianuam paradisi. Dicuntur etiam portae tres ad quamlibet orbis partem principalem: nam in fide Trinitatis recipiuntur electi ad gloriam caelestem.

Christus comparatur Iaspidi.

Diuisio.

Et

MORALITER.

- 2 Et ostendit mihi ciuit. Scilicet, Ierusalem caelestem.
- 4 Descendentem de caelo. Hoc dicitur, quia non possumus ascendere ad gloriam, nisi prius ad nos descendat per gratiam propter quod petimus in oratione Dominica, Matth. 6. b. Adueniat regnum tuum.
- 5 Habentem cla. Dei. Id est, Dei claram uisionem.
- 6 Et lumen eius simili. la. precioso. Id est, Christo homini, qui dicitur lapis abscisus de monte sine manibus, Dani. 9. Eius enim gloriae conformantur caeteri Sancti, sicut membra capiti.
- 7 Tanquam lapidi Iaspidis. In quo est uarietas colorum, designans in homine Christo uarietatem charismatum, & donorum.
- 8 Sicut crystallum. Quod dicitur sedare sitim, & Christus sua

deitate sedat totaliter desiderium humanum.

9 Et habebat murum magnum. Per quem significatur securitas possessionis.

10 Habentem por. duo. Per quas significantur decem praeccepta decalogi, cum duobus praecceptis charitatis, per quae tanquam per portas est ingressus supernae ciuitatis. Matth. 19. c. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.

11 Et in por. Ange. duo. Per Angelorum enim ministerium inducuntur electi ad regnum caelorum. Luc. 16. c. Factum est autem, ut moreretur Men. & por. ab an. & c.

12 Et nomina inscripta, quae sunt nomina duo. tri. filio. Isr. Id est, honorum Christianorum, ad quos deuoluta sunt nomina filiorum Israel, ut habetur Roman. 2.

13 Ab oriente portae tres, & c. Na per fide trinitatis descriptam

C nunciata ab apostolis & a prophetis. Aquilo frigidæ gentes, quæ post Iudæos crediderunt. Ab austro, i. à claritate fidei, quæ est ab aduëtu Christi. Ab occasu, i. ab vltima ætate mûdi, quæ per Eliam & Enoch fidem trinitatis recipiet.

a *Murus*, i. fides Christi qua muniunt ipsam ciuitatem, habet duodecim patriarchas per quos fundatur, quia illi primi hanc fidem tenuerunt, & in illis innituntur quicunque ad fidem accedunt.

b *Et in ipsis duode.* Quam fidem isti tenent illi uenturam intellexerunt, & præ-

B nunciauerunt.

*ANDREAS. Fundamenta muri Beati sunt Apo-

stoli, super hos enim Christi Ecclesia fundata est. Quorum nomina in illis ueluti in tabula quadam inscripta sunt, ad commendam eorum qui legunt, aut legere volunt instructionem.

*Amb. Si Petrus fundamentum est Ecclesiæ, ergo super ipsum ædificata est, sicut & super ceteros. Vera est ergo p̄sens assertio, quia duodecim fundamenta esse ecclesiæ dixit. nec repellit nos quod Apostolus dicit, *Fundamentum aliud nemo potest ponere, &c.* Non enim aliud fundamentum est Petrus, & aliud Christus, quia Petrus est membrum Christi, sicut dixit discipulis. *Vos in me, & ego in uobis.* Christus namque fundamentum est omnium Apostolorum suorum, similiter & ipsi fundamenta sunt eorum, qui per ipsos crediderunt. Vnum est

Mat. 16.

1. Cor. 3.

Io. 14.

C igitur fundamentum. i. Christus, a quo continentur omnia fundamenta, super quem etiam Christum tota compages Ecclesiæ constructa est.

c *Et qui loquebatur me.* Vidi ciuitatem istam ita munitam & ornatam, & non omnes. Ibi vidi æquales inter se, sed tamē vnumquemque perfectum pro modo suo.

d *Mensuram arundineam auream, & cetera.* i. diuinam scripturam Dei sapientia compositam, quæ tangit, & illustrat corda fidelium.

e *Vt metiretur ciuitatem.* Id est, secundum mensuram daret etiam minoribus intelligentiam ipsarum scripturarum.

f *In quadro posita est.* Quatuor latera, fides, spes, charitas, operatio, quæ sunt æqualia, quia quantum quis credit, tantum sperat, quantum sperat, tantum diligit, quantum diligit, tantum operatur. in quadro ergo, quia robusta fide, lōganimis spe, ampla charitate, efficax opere. Vel quatuor latera, quatuor principales virtutes, quarum vna non debet aliam excedere in homine prudentia appetendi boni, & vitandi mali quam sequitur temperantia, ut a voluptatibus homo se retrahat post hæc fortitudo, ut quod intelligit operetur, dehinc iustitia, ut sic suos actus temperet, ne nimis iustus, uel sapiens sibi videatur.

g *Per stadia.* Stadium est locus, & cursus, & mensura, & octo faciunt miliare, notat tendentes ad brauium.

h *Et mensus est.* Hic exequitur propositum. Et primo quantum ad ciuitatis spacium. Secundo quantum ad murum ibi; Et mensus est. Tertio quantum ad fundamenta, ibi: Fundamenta. Quarto quantum ad portas, ibi: Et duodecim por. Circa primum dicitur; Et mensus est ci. Id est, spacium ciuitatis.

i *Per stadia duo milia.* Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.

i *Per stadia duo milia.* Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.

i *Per stadia duo milia.* Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.

i *Per stadia duo milia.* Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.

i *Per stadia duo milia.* Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.

i *Per stadia duo milia.* Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.

i *Per stadia duo milia.* Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.

i *Per stadia duo milia.* Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.

i *Per stadia duo milia.* Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.

i *Per stadia duo milia.* Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.

i *Per stadia duo milia.* Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant vnum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in vniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare vnum, & duo miliaria leucam vnam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur vniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et murus ciui. habens fundamenta duodecim. Id est, duodecim articulos fidei: nam secundum quod dicit Apostolus Hebr. 11. a. Fides est substantia sperandarum rerum. Id est, bonorum cælestium, quæ sunt res sperandæ. Et in hac definitione fidei accipitur substantia pro inchoatione, siue fundamento, eo quod fundamentum est inchoatio domus. Per fidem vero formatam inchoatur beatitudo cælestis in nobis, sicut & plenius fuit dictum, Hebr. 11.

2 Et in ipsis duodecim nomina, duodecim apostolorum, & agni. Id est, Christi. Nam duodecim articuli fidei sunt de Christo, sex pertinentes ad eius diuinitatem, & sex ad eius humanitatem, & hoc secundum communioem distinctionem articulorum, quamuis aliqui distinguant quatuordecim articulos fidei, septem de diuinitate, & septem de humanitate. Dicuntur autem nomina Apostolorum in ipsis fundamentis scripta, quia primo publicauerunt fidem Christi prædicando, & pro ipsa moriendo.

3 Et qui loquebatur. Hic consequenter describitur ædificium ciuitatis cælestis, magis in speciali. Et primo proponit intentum, dicens: Et qui loquebatur mecum. scilicet, Angelus.

4 Habebat mensuram arundineam auream. Id est, similem arundini in figura, quia non posset esse aurea, & cum hoc arundo vera.

5 Vt metiretur ciuitatem. Quantum ad spacium inter muros contentum.

6 Et porta eius, & murum. Quantum ad eius latitudinem. Nam habita mensura spacii intra murum contenti, habetur mensura muri; nam interior pars muri, & dictum spacium contiguantur.

7 Et ciuitas in quadro. Aequilatero.

8 Posita est. Id est, disposita, quod patet ex eo quod subditur.

9 Et longitudo eius tanta est, & cæt. Quod non posset esse, nisi quadratum esset æquilaterum, per hoc autem intelligitur quadratura, quatuor uirtutum Cardinalium, quæ manet in patria, secundum Doctores Catholicos, tamen secundum alios actus, quam in via. Nam actus prudentiæ est ibi; nullum bonum Deo præponere, vel æquare.

Forti-

Actus uirtutum cardinalium in patria

MORALITER.

à quatuor Euangelistis est introitus supernæ felicitatis. Euangelium vero Matth. dicitur ab oriente, eo quod describit Christi ortum. Lucæ vero ab occidente, quia describit passionis occasum. Ioannis autem ab austro, unde maior est resurgentia lucis,

Quatuor Euangelium dicitur

eis, quia describit claritatem diuinitatis. Marci vero ab Aquilone, quia describit iudicariam potestatem, quæ incutit frigus timoris.

3 Et qui loquebatur mecum habebat mensuram, &c. Per hoc significatur diuersi gradus gloriæ secundum hominum merita, qui assumuntur ad ordines Angelorum, ideo in fine dicitur.

Men-

E Quatuor ra uirtutu

F

A *a Duodecim milia.* Qui perfecti sunt in fide trinitatis ex quatuor mundi partibus.

B *b Mensura hominis, quæ est Angeli.* Iuxta literam ostendit Angelum apparuisse sibi in specie hominis, ut aperte denotet eum qui significabatur, verum Angelum, i. filium Dei, & verum hominem fuisse.

C *c Et erat.* Dixerat in hac ciuitate esse muros, & portas, & fundamenta, & ipsos inter se alios maiores, alios minores, hic exequitur murus ipse qualis sit, & qualis ipsa ciuitas, & fundamenta, & porta.

D *d Structura muri eius ex lapide.* Id est, si aliquis ad hoc instruitur, ut sit defensor aliorum, hoc habet ex fide, quam firmiter tenet, & prædicat, quam Iaspis viridis significat, ut sit defensor aliorum.

E *e Aurum.* Sapientiam denotat, vitrum fidei puritatem qua ore promittit quod corde credit.

F *f Et fundamentum primum Iaspis, &c.* * Andreas. Per Iaspidem qui ad Smaragdum similitudinem ad viriditatem tendit, probabile sit Diuum Petrum Apostolorum Coryphæum significari:

ficari: ut qui Christi mortificationem in suo corpore usque portaret, vegetamque, & vernantem charitatem erga illum semper ostenderit, qui etiam per seruidam fidem, ad loca pascua dux nobis existit.

G *Iaspis.* Viridis virorem fidei immarcescentem significat. Vel, *Iaspis,* est Sanctorum fides non marcescens, sed semper in operis virote perfecterans.

H *Saphyrus.* Similis sereno celo, qui percussus radijs Solis, ardentem emittit fulgorem, significat altitudinem spei Sanctorum, quorum conuersatio in caelis est, qui & a vero Sole innouati ardentius artema querunt, & alios quætere docent, dicentes: *Nostra conuersatio in caelis est.*

* **ANDREAS.** Quod hic lapis celesti corpori assimiletur, quare colorem quoque caruleum, quem vulgo Lazurum appellant, ex eo fieri aiunt, Beatum Paulum significare arbitror, siquidem ad tertium cœlum aliquando raptus, animoque in cœlum iugiter defixus, eo pertrahere studebat quotquot ipsi parebant.

Chalcedoni.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et longitudo, & latitudo, & altitudo eius.* Scilicet, spacij.

2 *Acqualia sunt.* De longitudine, & latitudine iam patet ex dictis: nam spacium quadratum est equilaterum. De altitudine vero quantum ad murum non fit hic mētio, sed postea de altitudine spacij, quod accipitur secundum altitudinem montis in quo describitur hæc ciuitas sita, secundum quod dicitur sup. eo. c. Et sicut in spiritu in montem magnū, & altum, & ostendit mihi ciuitatē sanctā, &c. Et secundum hoc altitudo montis huius est duodecim milium stadiorum, sicut longitudo spacij, & eius latitudo, ut prædictū est.

3 *Et mensus est muros eius.* Hic consequenter agitur de mensura murorum, cum dicitur.

Et mensus est muros eius. Et licet esset tantum vnus murus, tamen dicit muros in plurali, propter quatuor eius latera spacium prædictum includentia.

4 *Centum quadraginta quatuor cubitorum mensura hominis.* Id est, accipiendo cubitum humanum, qui continet pedem, & dimidiū secundum vnā acceptionem, s. a cubito brachij vsq; ad manū, secundum aliā vero duos pedes, s. a cubito brachij vsq; ad summam digitorū. Ex quo patet quod non accipitur hic mensura longitudinis muri, secundum suū ambitum, nec est secundum latus vnū: nam murus habens quatuor latera, & quodlibet longitudinis centum quadraginta quatuor cubitorum, nō posset claudere spacium prædictū, nec etiā duodecimā eius partē, nec etiā minimam, s. vnum stadium quadratū: nā vnum solum stadium continet centū viginti quinque passus, & quilibet passus quinque pedes. & per consequens vnū stadiū quadratū tercentū duodecim cubitos, & dimidiū quadratos secundum maiorem acceptionem humani cubiti, ut patet ex prædictis. Et iō dicendū quod hic accipitur mensura muri secundum eius altitudinē, quæ est multo minor, quā eius longitudo, cuius mensura accipitur secundum mensurā spacij, cuius quodlibet latus est longitudo duodecim milia stadiorū, & per consequens quodlibet latus muri, quoniam cōtiguatur spacio in parte interiori, ut sup. dictū est, propter quod hic tacetur mensura longitudinis muri, quia sufficenter habetur per mensurā prædictā spacij cōtenti. Dictū est autē supra, quod per murū intelligit securitas beatitudinis, propter quod eius altitudo dicitur centū quadraginta quatuor cubitorum, quæ est numerus quadratus, ut dictū est supra, & significat stabilitatē beatitudinis,

titudinis, sicut corpus quadratū firmiter stat in quolibet latere, propter quod est virtuosius comparatur quadrato. 1. Ethicorum.

5 *Mensura hominis, quæ est Angeli.* Per hoc designatur, quod homines electi ad æqualitatem Angelorum assumuntur, Matth. 22. c. Erunt sicut Angeli Dei in cœlo.

6 *Et erat structura muri eius ex lapide.* Sicut supra dictū est, per murū intelligitur securitas beatitudinis, per Iaspidē vero ipse Christus, propter quod murus dicitur de lapide Iaspide: nam ipse Christus est securitas beatorum, a qua non possunt diuertere, nec auelli.

7 *Ipsa vero ciuitas aurum mundum.* Ciuitas autē est ciuiū vnitas, iō per ipsam intelligitur societas beatorum. Per aurū vero quod cæteris metallis est preciosius, intelligitur charitas quæ præ cæteris Dei donis est donū excellentius. Ideo dicitur: *Ipsa vero ciuitas aurum mundum.* Nā societas superiorū ciuium vnitur feruentissima charitate, secundum quod dicitur in psalmo. Supernæ matris gau. &c. quæ ab aliquibus dicitur esse Beati Greg. ab alijs vero Hugonis de Sācto Victore, in qua subditur, Nec languor hic, nec senium, nec fraus, nec terror hostiū, sed vna vox lætatiū, & vnus ardor cordiū.

8 *Simile vitro mundo.* Id est, peruium, sicut vitrum, quod recipit lumen non solum exterius, sed et interiorius, per quod significatur, quod societas beatorum in resurrectione penetrata, erit lumine gloriæ interiorius, & exterius per gloriam corporis, & animæ.

9 *Et fundamenta.* Hic consequenter describitur ciuitas superna, quantum ad ornamentum fundamentorum, cum dicitur: *Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide precioso ornata.* Ex quo patet, quod non accipitur hic fundamentum pro similitudine illius quod in ædificijs absconditur sub terra: nam ibi ornamentum non habet locum, sed accipitur ad similitudinem partium inferioris ædificij, quæ tamen apparet super terram.

10 *Et fundamentum primum Iaspis.* Dictum est supra quod duodecim articuli fidei, intelliguntur per ista fundamenta. Inter sex articulos pertinētes ad Christi diuinitatem, primus est de vnitate Dei, qui est principium credentibus, tollendi errores varios Gentilium, plures Deos ponentium, ideo per Iaspidem designatur qui oculos purgat, visum acuit, & confortat, ut dicitur in libro de proprietatibus rerum. Et ibidem ponuntur proprietates sequentium lapidum, secundum quod inferiorius assignantur.

11 *Secundum Saphy.* Secundus articulus est de trinitate personarū, curus

MORALITER.

5 *Mensura hominis, &c.* Et erat structura eius muri ex lapide, Iaspide, per quem significatur Christus, ut prædictum est: cuius merito ibi locatur omnis, qui ibidem ponitur, sicut dicitur Act. 4. b. Non est in aliquo alio salus.

7 *Ipsa vero ciuitas aurum mundum simile vitro mundo.* Nam ibi est perfecta charitas, & visionis claritas.

9 *Et fundamenta muri eius.* Ista fundamenta sunt Apostoli qui post Christum

Christum dicuntur Ecclesiæ fundatores, unde & supra dicitur: *Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina Apostolorum, & agni.*

10 *Et fundamentum primum Iaspis.* Per quod potest intelligi Petrus Christi Vicarius, propter quod eius significatio, quæ est per Iaspidem, ut prædictum est, communicatur Petro.

11 *Secundum Saphyrus.* Qui est coloris cœlestis: ideo significat Paulum, qui fuit raptus ad tertium cœlum.

A *Chalcedoni*. Colorem pallentis lucernæ habet, fulget sub
 Beda. diuo, in domo obscurus, omnium sculpentium argumentis
 resistit, radio Solis, vel digitorū attritu excandens paleas ad
 se trahit, significat flammā interitæ & charitatis Sāctorum, qui
 foris despecti lucent in occulto, quæ charitas in abscondito
 bona agit, & in secreto conscientie

sua, quantum ad hoc quod se celat,
 & alios operatione sua lateat, non lu-
 cet. Sed cum alijs prodesse iubetur,
 tūc apparet quid fulgoris habeat in-
 tus. Sculpentibus resistit, quia inter
 aduersa seculi fortis, & infecabilis est
 a nullo vinci potest. Vel si quis eam
 vult sculpere, & pingere adulatoria
 laude resistit, non ei
 concedit, quia vanam gloriam contemnit. Et hi tales cale-
 facti radijs Solis veri, id est, Christi, vel digitis, id est, Spiritus
 sancti quasi contrahati paleas, id est, peccatores, & fragiles
 ad se trahunt, sibi quæ coniungunt.

B * *Andreas*. Hic lapis sacerdotali rationali non inferebatur,
 sed carbunculus, cuius hec loco nulla fit mentio. Spe-
 ctandum est tamen, ne forte Theologus per Chalcedonium
 carbunculum designauerit. Sunt enim eiusdem propemodum
 coloris, Carbunculus autem Beatus Andreas Apōsto-
 lus vocari potest, vt pote Spiritus igne luculenter accensus.

b *Smaragdus*. Quartus nimix viriditatis super omnes her-
 Beda. bis, & frōdes, vt etiam circumfluum aerem reddat viridem.
 Huius multa genera, sed preciosus reperitur in Scythia re-
 gione deserta, quos custodiunt gryphes animalia leoninum
 corpus, pedes aurem, caput, & alas, vt Aquilæ, habent qua-
 tuor pedes, quibus vt leones super terram currunt, per ae-
 rem volant vt aues, qui seruant prædictos lapides, non sibi,
 sed hominibus auferunt contra quos Arimaspus pergens
 pugnat, & eis auferit. Gryphes diabolus qui Christum, vel
 fidei geminam a fidelibus conatur auferre. Sed contra py-
 gnat populus ille, habens vnum oculum, id est, Christum
 qui non incedunt duabus vijs, nec habent duplex cor, Chri-
 stumque, vel fidem eius rapiunt. Quarta dicitur propter
 quatuor Euangelia.

* *Andreas*, Per Smaragdum, qui viridem colorem forti-
 tur, oleoq; nutritur, nei non perspicuitatem, & venustatem
 ex illo mutuatur, Ioannis Euangelistæ prædicationem infi-
 nuari arbitrantur. Hic enim animi deiectionem ex peccato
 ortam, diuino oleo serena, excellentique Theologiæ gratia
 auiduum fidei vigorem nobis præstat.

c *Sardonix*.

c *Sardonix*. Qui natus tricolor, niger in imo, candidus in
 medio, rubeus in summo, id est, Sine in passione externus
 Beda. rubei, interius candidi, sed per humilitatem despecti, quæ
 quia ex infirmitate corporis descendit, quod quinque sensu-
 bus agitur, quinta dicitur.

a tertium Chalcedonius, quartum
 b Smaragdus, quintum Sardo-
 c nix, sextum Sardijs, septimum
 d Chrysolithus, octauum Berillus,

* *Andreas*. Per hunc humani
 1 vnguis colorem cum quadam per-
 2 spicuitate, & claritate exprimentem,
 3 Iacobum denotari probabile credi-
 4 mus, quandoquidem vnus hic ante
 5 omnes alios propter Christum cor-
 6 poris mortem sustinuit, quam vnguis
 suo colore delineat. Vnus hic

etiam absque vlllo doloris sensu abscondi solet.

d *Sardius*. Sextus sanguinei coloris vnicolor, martyrij glo-
 riam significat. Sextus, quia sexta feria Crucifixus est Chri-
 stus. Vel Sardius rubeæ terræ habens speciem, significat
 Beda. Sanctos qui licet cum mentis sublimes intellectu, tamen
 fragilitatis suæ recordantur attendentes se filios Adæ, qui
 rubra terra dicitur, qui sexta die factus est, vnde & sardius
 sextus inducitur.

* *Andreas*. Per Sardium, qui fuluo pellucidoque colore
 ignem æmulari, & vim, tumores, & vulnera per ferrum in-
 flicta sanandi sortitur virtutis pulchritudinem Apōstoli Phi-
 lippi designati arbitror. Hæc enim diuini Spiritus igne in-
 censa spiritalia seductorum vulnera per diaboli insultus, &
 fraudem illata, refocillat, & curat.

e *Chrysolithus*. Aureum fulgorem habet, & videtur scin-
 Beda. tillas ardentes emittere, id est, spiritualis inter miracula præ-
 dicatio aurum superna sapientia scintillis quas emittit, ex-
 hortationes, vel miracula, quibus ad amorem Dei, & pro-
 ximi accendunt, significantur: quod quia per Spiritum san-
 ctum fit, septimo loco ponitur. Inde etiam Chrysolithus di-
 ctus, quia fulget, vt aurum.

* *Andreas*. Per Chrysolithum qui rutilante splendore au-
 rum refert Beatus fortè Bartholomæus adumbeatur siqui-
 dem diuina prædicatio, pretiosaque virtutum supellex,
 hunc admodum mirifice illustrauit.

f *Berillus*. Octauus est prædicantium operatio. Lucet vt
 Beda. aqua Sole percussa. Vrit etiam manum tenentis, quia qui
 Sinto iungitur eius conuersatione accenditur, Dicunt &
 F alij, quia bicolor est, viridis, & pallens, significat sanctos in
 contemplatione positos virides, sed cura terrenæ admini-
 strationis ad pallorem actiua vitæ redeuntes.

Andreas.

NICOLAUS DE LYRA.

cuius fides augmentat corpus Ecclesiæ mysticum, quod prius
 erat in vna gente modica Iudæorum, sed modo per fidem Trini-
 tatis prædicatam se extendit ad multitudinem Gentilium con-
 uersorum, ideo significatur per saphirum, qui corpus humanum
 vegetat, & integra membra conseruat.

1 *Tertium Chalcedonius*. Tertius autem articulus est de opere
 creationis, quod soli Deo conuenit, & valet fides huius articuli
 contra dæmonum illusiones, vt non adorentur sicut creatores,
 ideo significatur per Chalcedonium, qui valet contra illusiones
 dæmonum, & virtutes conseruat.

2 *Quartum Smaragdus*. Quartus autem articulus est de opere
 sanctificationis per gratiam, quæ curat casum peccati mortalis,
 & dat verba persuasiva in oratione deuota, ideo significatur per
 Smaragdum qui valet contra morbum caducum, & in causis dat
 verbum perlatiuum.

3 *Quintum Sardonix*. Quintus autem articulus est de opere re-
 surrectionis corporum, cuius fides humilem facit, & pudicum,
 cogitationem inferendo, quod corpus est corruptibile, sed finali-
 ter ad gloriam resuscitandum, debet teneri in humili gestu, &
 apparatu ratione mortalitatis præsentis, & mundum ratione glo-
 rificationis futuræ, propter quod significatur per Sardonicem
 qui facit humilem, & pudicum.

4 *Sextum*

Nonum

MORALITER.

1 *Tertium Chalcedonius* Qui valet contra illusiones dæmonum,
 ideo significat Ioannem dicentem. Nolite credere omni spiritui,
 sed probate spiritus: vtrum ex Deo sint.

2 *Quartum Smaragdus*. Valens contra morbum caducum, ideo
 significat Iacobum, qui primus inter Apōstolos sustinuit marty-
 rium, & sic fuit alijs firmitatis exemplum.

3 *Quintum Sardonix*. Faciens humilem, & pudicum, ideo signi-
 ficat Iacobum minorem ex vtero matris sanctum.

4 *Sextum*

Nonum

4 *Sextum Sardijs*. Sextus autem articulus est de opere glorifi-
 cationis, cuius fides generat in animo gaudium, & expellit timo-
 rem, quia cogitans glorificari non timet pro Christo mori, sed
 etiam aliquando gaudet. Matth. 5. a. Cum v's oderint homines, &
 exprobrauerint, & rixerint nomen vestrum, tanquam malum men-
 tientes propter me gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copio-
 sa est in cælis. Ideo significatur per Sardium, qui accendit, & ex-
 pellit timorem.

5 *Septimum Chrysolithus*. Primus articulus pertinet ad huma-
 nitatem Christi, est de conceptione, & natiuitate eius ex virgine,
 cuius fides confortat humanam naturam in conceptione Christi
 verbo unitam, & valet contra timores nocturnos vitiorum, eo
 quod nato Christo in noctis medio dixit Angelus pastoribus.
 Nolite timere. Lucæ 2. b. Et ibidem subditur. Gloria in altissimis
 Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: ideo significatur
 per Chrysolithum qui confortat intellectum, & per consequens
 naturam humanam per intellectum ab alijs animalibus distin-
 ctam primo Metaphysicæ, & expellit timores nocturnos.

6 *Octauum Berillus*. Secundus articulus est de passione Christi,
 morte eius, & sepultura, cuius fides inuictum reddit in tribula-
 tionibus huius mundi. 1. Pet. 4. a. Christo igitur in carne passio, &
 vos ea. co. ar. Ideo significatur per Berillum, qui contra lites inui-
 ctum reddit, & sic mitem facit, & benignum.

4 *Sextum Sardijs*. Qui gaudium accendit, & pellit timorem,
 ideo significat Andream, qui videns a longe crucem sibi paratā,
 dixit. O bona Crux diu desiderata, & iam concupiscenti animo
 præparata securus, & gaudens venio ad te, &c.

5 *Septimum Chrysolithus*. Qui pellit timores nocturnos, ideo
 significat Matthæum, qui a sponsa Christi repulit Aethiopem
 tenebrosam.

6 *Octauum Berillus*. Qui reddit mitem, & facit benignum, ideo
 significat Simonem, qui audens interpretatur. Mitis enim, & be-
 nigni proprium est audire pacifice quod dicitur.

A *Andreas. Per hunc maris aerisque colorem mutantem, & ad hyacinthinum accedentem, admirabilem Thomam significari verisimile sit, quippe qui longa per mare peregrinatione usque ad Indos pervenit eo ad procurandam illorum populorum salutem a Deo missus.

a Topazius. Nonus quo rarior eo preciosior, & habet duos colores ex auro, & aetherea claritate, maxime lucens cum splendore solis tangitur superas omnium gemmarum claritates in aspectum suum singulariter

a nonum Topazius, decimum Chryso passus, undecimum Hiacynthus, duodecimum Amethystus. Et duodecim portarum duodecim margaritarum sunt per singulas, & singulae portarum erant ex singulis margaritis, et platearum civitatis aurum

prouocans aspicientes, quem si plus polis obscuras, si nature relinquis clarior est, & nihil est carius regibus inter diuitias Contemplatiuam vitam significat, quam sancti reges omnibus operum diuitijs, & gemmis virtutum praeferunt, & in eam maxime aspectus suos dirigunt, & tanto amplius, quanto frequentius diuina illustrantur gratia. Ex interna charitate color aureus, ex dulcedine contemplationis aethereus, quae ex attritu saeculi semper obscurabit, vix n. potest quis simul doloribus attingi, & tranquilla mente caeli gaudia inueneri. Vel si polis quasi si dignitatibus saeculi honores eos, & ornas obscuras, quia contemplationi minus vacant, vel minoris meriti sunt. Et sicut in octauo actiua vita, sic in nono contemplatiua, quae est Angelorum, quorum sunt nouem ordines. Dicunt quidam, quod omnium lapidum colores habet, unde & nomen habet, quia pan. i. omnes. Et inuenitur in insula Aegypti, quae dicitur topazon, significat sanctos omnibus coloribus virtutum fulgidos.

*Andreas. per topazium qui rubri est coloris qui iis opitulatur fertur qui ex oculis laborant lacteum emittens liquorem beatus Matthaeus significatus videtur. Nam is & diuino zelo egregie fuit inflammatus, & sanguine propter Christum fuso dignus est habitus, qui corde caecutiebant illuminaret, modoque genitos fidei lacte illuminaret.

b Chryso passus. In India nascitur vitidis aureaeque mixturae. Quidam etiam purpureus cum guttis aureis, significat eos qui virorem aeternae patrie charitate merentur, & aliam purpuream martyrii ostendunt, & quia exemplum Domini sequuntur, in India. i. prope ortum solis sunt, & cum Christo regnare expectant. In denario numero sunt, & decalogus implebitur per dilectionem quae non finit. igitur in Chryso passu, opus martyrii signatur, & praemium. Chryso aurum, passos porrum dicitur.

*Andreas. Chryso passum, qui aurum colore auro ipso altius imbibit, beatum Thaddaeum qui Abgaro regi Edessae Christi regnum per aurum, eiusdem autem mortem per passum designatam praedicauit, significati existimo.

c Hiacynthus

c Hiacynthus. Undecimus cum aere mutatur in sereno perspicuus, in nubilo obscurus, significat d. feretissimos doctores omnib. qualitatib. morib. etatib. intellectibus se contemperantes, vt Paulus qui dicebat sapientiam loquimur inter perfectos. Item. *Non potui uobis loqui, &c.* Item. *Qui infirmatur, &c.* Item. *Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrificerem.*

d Amethystus. Duodecimus purpureus, mixto colore violae & rosae quasdam flammulas de se effundens, purpureus color, significat caelestis regni habitus, & angelice societatis principatum ad quem venturi sunt sancti. Viola humilem sanctorum verecundiam, cum odore bonae operationis: Rosa pretiosam mortem martyrii, qui non modo inter se, sed etiam ad inimicos, & persecutores flammam charitatis emittunt. Significat igitur Amethystus caelestis regni semp. memoriam in cord. b. humilium, & illam egregiam virtutem, vt et pro inimicis orent, & de salute eorum curent, quae est virtus virtutum: Colorum varietas, virtutum multiplicitas.

*Andreas. Per Amethystum, qui ignis formam spectantibus exhibet, Matthiam significari coniecio, vt qui in linguarum distributione caelesti igne affatus sit afflatus, & ob inflammationem Deo a quo electus erat, seruiendi, & placendi desiderium idoneus census qui in prolapsi Iude locum sufficeret. Hec autem ex iis in medium artulimus, quae sanctus Epiphanius de lapidibus istis differuit, tribu. inque Israelis principib. accommodauit, idque ad illorum exercitationem qui in haec quasi enigmata suo forte tempore incident. De veritate quidem nonnullam coniecturam facientes, accurata autem earum rerum notitiam soli Deo qui isthaec patefecit relinquentes. Interim Apostoli sunt vera ecclesiae fundamenta, lapidesque vere pretiosi, &c.

e Et duodecim portarum. Q. dicit, dixi esse 12. portas, et cum ita sint 12. ille portarum. i. prophetarum introducentes ad fidem trinitatis ex quatuor mundi partibus, Per singulas. i. per instructionem singulorum, sunt margaritarum. i. imitatores eorum, quae de quacunque parte mundi ad fidem trinitatis uocentur sunt splendidi uirtutibus.

f Singulae portarum, &c. Q. d. Ad hoc, vt essent portarum, oportet esse margaritas.

g Platearum civitatis aurum. i. sapientia, vel claritate pleni, mundi a criminali macula.

Vitrum

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nonum Topazius. Tertius articulus ad humanitatem Christi pertinens, est de descensu animae eius ad inferos, cuius fides ualet contra pericula a demonibus inferenda, quia per hunc descensum fuerunt spoliati, & potestas eorum diminuta, ideo significatur per Topazium, qui ualet contra iram, i. contra lunaticam passionem, quae frequenter per demones iratos excitatur, vel augmentatur. **2 Decimum Chryso.** Quartus vero articulus est de resurrectione Christi, quae est causa nostrae resurrectionis futurae propter quod fides eius ualet contra corruptionem corporis, & animae per peccatum, nam omnis corruptio tolletur in resurrectione Christi, id designatur per chryso passum qui ualet contra lepram. **3 Undecimum Hiacyn.** Quintus articulus est de ascensione Christi ad caelos in humanitate assumpta, cuius fides dat vigorem fidelibus, vt ipsam sequantur tanquam membra eius. Co. 3. a. *Quae sursum sunt sapite, &c.* pp. qd. significatur p. hyacinthum, qui

qui dat membris vigorem, & salutiferum facit saporem. **4 Duo decimum Amet.** Sextus articulus est de aduentu in iudicium in quo apparebit Christus in forma humanitatis gloriosa, cuius fides reddit hominem sollicitum, & vigilem, vt in illo tremendo iudicio, de factis, dictis, & cogitationibus suis possit reddere rationem. Ideo significatur per Amethystum, qui facit vigilem, expellit malam cogitationem. **5 Et duodecim portarum.** Hic consequenter agitur de ornamento portarum, cum dicitur. **6 Duodecim margaritarum sunt per singulas.** s. portas. Licet autem margarita sit nomen vnus speciei, quae gallice vocatur perle, tamen hic & in pluribus locis sacrae scripturae accipitur generaliter pro quolibet lapide precioso. Quales autem sint lapides istarum duodecim portarum non exprimitur, propter quod probabiliter videtur quod sint eiusdem speciei cum duodecim praedictis, & etiam eiusdem significationis. **7 Et platearum civitatis.** Hoc iam expositum supra.

MORALITER.

1 Nonum Topazius. Qui ualet contra lunaticam passionem, id significat Bartholomeum, qui filiam regis Ptolemij ab hac passione curauit, & baptizauit. **2 Decimum Chryso passus.** Qui valere dicitur contra lepram, id significat Thomam, qui per diligentiam inquirendi veritatem resurrectionis repulit a nobis lepram infidelitatis. **3 Undecimum Hyacinthus.** Qui dat membris vigorem, ideo significat Philippum, qui debilitatos, & aegrotantes ex flatu draconis

conis restituit ad vigorem perfectae sanitatis. **4 Duodecimum Amethystus.** Qui facit vigilem, & repellit malam cogitationem, ideo significat Iudam qui interpretatur confitens, siue laudans, nam confessio culpa, & laudis diuinae vigilem facit, & cogitationem malam repellit. Iste vero proprietates lapidum acceptae sunt de libro, qui dicitur de proprietatibus rerum. **† Et singulae portarum erant ex singulis margaritis, & cetera.** Sicut Apostoli dicti sunt fundamenta, ita possunt dici portarum, & expo-

a *Vitrum perlucidum*. i. nullas fordes in se zelantes. Vel quia possunt mali in operibus nequitiam suam, velut in speculo cognoscere.

b *Et templum non vidi in ea, &c.* * Andreas. Quorsum opus est illi externo, & sensibili templo, quæ Deum in quo uiuimus, mouemur, & scimus, habet custodem, & defensorē?

† Esa. 60. d

Is. n. Sanctorum templum, & incola est, quia iuxta promissionem suam habitat, & ambulat in illis, & Agnus Dei, qui propter nos iugulatus est, cui etiā viuificus Spiritus presentiam coniungit. Atque hoc per fluium, cuius paulo post fit mentio, discrete significatur.

* quæ seruatz fuerunt

- & honorem

† nocem

c *Non eget sole neq. Hic egent ad seruitium sole, & luna, ibi non, Deus. n. plene illuminabit eos, Vel Non eget sole, neq; luna.* i. maioribus, uel minoribus prædicatoribus.

L. manualis c.

19.

* Aug. Illic est iugis splendor, non ille qui nunc est, sed tanto clarior, quanto felicior, quia ciuitas illa (ut legitur) non eget Sole, neque luna, sed Dominus omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus. Vbi sancti fulgebunt, ut stelle in perpetuas æternitates, & sicut splendor firmamenti qui erudunt multos. Quapropter noxia ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardorisve asperitas vlla, sed talis erit rerum temperies, quam nec oculus videt, nec auris audiuit, &c.

C

d Et

d *Et ambula.* Tanta erit lux in futuro, quod usque ad finem mundi. *Ambulabunt Gentes.* i. promouebuntur de bono in melius.

e *In lumine.* In spe huius luminis, vel per lumen, vel per lucem, vel per radios cognitionis eius.

f *Reges ter.* idest, illi maiores qui regunt terrenitatem suam, & aliorum.

g *Et por.* In præsentia aliquando subtrahitur prædicatio, ne fures intrent, & conculent dum nox est idest, locus insidiarum sed quia ibi dies perpetua, & omnis timor auferetur.

h *Afferent.* Ad similitudinem uictorum qui spolia in suas uires ferunt.

† Esa. 60 c

E

Et affectu

riam, & l

rem Gent

in illam.

i *Non intrabit in eam.* Dicta honestate ciuitatis, ne quisquam falsus frater ad aliquem horum graduum pertingere præsumeret determinat qui sunt intraturi, qui non.

* Ambr. Inquinatos

vocat eos qui se diuersis sceleribus inquinauerunt. Abominationem faciunt, qui malum operantur. Nihil. n. abominatur Deus nisi malitiam. possumus per mendacium omne peccatum intelligere, scimus. n. quia Deus veritas est, peccatum vero deceptio est animarum. Quicquid ergo contrarium est ueritati, atque ad deceptionem animatum pertinet, mendacium recte dici potest. in die itaque iudicii exhibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & cætera.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et templum.* Hic consequenter describitur superna Ierusalem, quantum ad Dei cultum. ad cuius intellectum sciendum quod cultus Dei tempore veteris Testamenti fuit figuralis respectu cultus qui obsecratur tempore noui. *1. Cor. 10. c. Omnia in figura eorum i. g. bant illis.* Cultus uero Testamenti noui, est suo modo figuralis respectu cultus cœlestis, nam militans ecclesia representat, prout potest cœlestia præconia, unde dicitur in illa prosa. Supernæ maius gaudia representat ecclesia, quæ quidem representatio fit in templo materiali, & per corporalia obsequia, status uero supernæ beatitudinis non est figuralis alicuius expectati, vel non habiti, nam Deus clare uidetur ibi. *Et presentialiter habetur, & veneratur.* propter quod dicit beatus Ioannes. *Et templum non vidi in ea.* quia Deus non colitur ibi per figuralia, sed in sua præsentia. Ideo subditur.

2 *Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, & agnus.* Nam beati reficiuntur interius in aspectu diuinitatis, exterius uero in aspectu humanitatis Christi. Et sic utramque naturam colunt, & adorant, in quantum humanitas est diuinitati coniuncta.

3 *Et ciuitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea.* i. illustratione corporali.

4 *Nam claritas Dei illuminabit eam.* Quia perfecte electi illustrantur.

5 *Et ambu. Gen. i. electi.*

In

6 *In lu. ei.* Nam omnia faciunt ex illustratione Dei.

7 *Et re. ter. af.* Rex dicitur a regendo, omnia uero corporalia, & homines per angelos sanctos administrantur, & reguntur, propter quod hic, & in pluribus aliis sacræ scripturæ locis angeli reges terræ dicuntur: ex electis uero qui per eorum administrationem ad beatitudinem deducuntur, eorum gloria augmentatur. Et secundum hoc afferre gloriam suam in supernam Ierusalem hic dicuntur.

8 *Et portæ, non cl.* Nam a tempore passionis Christi, per quam aperta sunt ianuæ cœli, manent, & manebunt aperta, nam ibi statim recipiuntur animæ purgatæ. Dicitur autem tempus a dicta passione dies, quia tunc sanctis patribus in limbo detentis data fuit lux gloriæ, propter quod Christus dixit latroni pendenti in cruce. *Hodie mecum eris in paradiso. Lu. 23. f.*

9 *Nox enim non er. il.* Q. d. portæ tuæ de cætero non clauduntur, quia dictum est, quod non clauduntur per diem.

10 *Et affe. glo.* Modo prædicto.

11 *Non intra. in ea ali. co.* Vicio carnis.

12 *Aut abo. fa. i.* peccatum contra naturam.

13 *Et men. i.* hypocrisis quæ est mendacium in facto. Et ut excludatur omne aliud peccatum, subditur.

14 *Nisi qui. i. in diuina prædestinatione, & hic liber etiam dicitur liber.*

15 *Agni. i.* Christi, in quantum est vnus Deus cum patre.

MORALITER.

exponi de eis prædictæ margaritæ, sicut iam sunt expositæ.

sitæ.

1 *Et templum non uidi in ea.* Nam in ciuitate cœlesti nihil figurale reperitur, sed Deus in seipso adoratur.

CAPVT XXII.

A **E**t ostendit. Postquam situm ciuitatis, dignitatem eius, & muros, & fundamenta ostendit, describit refectionem quam deus ciuitati prebuit, & in presenti, & maxime in futuro. In presentia deitatis, vel in imitatione vite agni, quod propositum nobis se in exemplum.

b *Fluuium*. Id est, aquam fluentem, id est, eternam beatitudinem. In specie aqua notatur per abluitionem baptismi ad hoc peruenisse.

c *De sede dei*. Id est, de illis in quibus principaliter sedebit deus quia in illis maxime est, & per instructionem eorum minores coronabuntur.

d *Et ex vtra*. Citra flumen, id est, in hac vita habemus lignum vite. Id est, corpus & sanguinem Christi, in quibus reficimur, ultra flumen, id est, in futuro habebimus ipsum presentem. Vel per citra flumen accipiamus corpus ante baptismum, per ultra illud, quod fuit post baptismum, ut denotentur fideles, & in veteri, & in noua lege saluatos per Christum, quod significant

e *Moyse*. pro meritis premia sibi subditis. **f** *Fructus*. Id est, prophetas, & apostolos in fide trinitatis per quatuor mundi partes fructificantes.

CAPVT XXII.

T ostendit fluuium a qua viua spendidum tanquam crystallum procedentem de sede dei, & agni. In medio platee eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vite afferens fructus duodecim

1 *Propter cordium, & corporum transparentiam.* **2** *Id est de maioribus, qui sunt sedes dei in minores.* **3** *Id est, in communi eorum, qui latiori via inceserunt.* **4** *In via, & patria beatitudinis.* **5** *Christus.* **6** *Mercedem immortalitatis. Aeternaliter.*

Moyse, qui duxit filios Israel vsque ad flumen Iordanis, & Iesus filius Naue, qui de flumine Iordanis duxit eos in terram promissionis.

e *Lignum vi.* Quasi, ipse refectionem dat, ipse etiam dat eis, quod pararet eos quibus ipse reddat, & hoc est, *affe. fru. duodecim.*

Lignum. Alia litera. **10. 11. b.** Lignum vite reddens fructum suum per duodecim menses, id est, per duodecim apostolos, quia Christus dies, & annus, apostoli, horae vel menses, ut ibi dicitur. *Nonne duodecim horae sunt diei?* Quasi dicat, vos estis subditi mihi, & mihi seruiendum est non vobis. Et alia ligna sunt ibi reddentia fructum suum, id est, sancti, qui reddent

pro meritis premia sibi subditis.

f *Fructus*. Id est, prophetas, & apostolos in fide trinitatis per quatuor mundi partes fructificantes.

a *Aeternam beatitudinem.* **b** *Quia refrigerat post laborem, & aeternaliter viuificat.* **c** *Quia aeternaliter fulgebunt.*

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXII.

Et ostendit, &c. Hic ultimo describitur superna Ierusalem quantum ad refectionem ciuium. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur hoc conuiuium. Secundo conuiuarum exercitium, ibi. *Et omne maledictum non erit, &c.* Circa primum sciendum, quod refectione beatorum non intelligitur a nobis, nisi per similitudinem corporalium. Ad refectionem autem corporis duo requiruntur, scilicet, cibus & potus. Primo ergo describitur potus, cum dicitur.

1 *Et ostendit, &c.* Per quem intelligitur spiritus sanctus, unde dicit Saluator Ioh. 7. f. Qui credit in me sicut dicit scriptura, flumina fluunt de ventre eius aquae viuae, quod exponens euangelista subdit: hoc autem dixit de spiritu quem accepturi eratis credentes in eum. Spiritus autem sanctus cuius appropriatae bonitas & suauitas, reficit beatos per modum dulcis potus, id significat per fluuium aquae viuae, id est, dantis gloriae vite.

2 *Proce.* Nam spiritus sanctus ex patre & filio procedit. **3** *In me.* Ad reficiendum totum consortium beatorum.

4 *Et ex vtra.* Hic consequenter describitur refectione celestis quantum ad cibum, cum dicitur, *Et ex vtra. par. fl.* Id est, hinc & inde.

5 *L. g. vi.* Id est, Christus qui secundum diuinitatem est, vbi cum que, sicut & spiritus sanctus, cum vnum sint in essentia.

6 *Affe. fru.* Qui est dominus fructus spiritus, Gal. 5. d. Nam indiuisa sunt opera trinitatis, & per consequens filij & spiritus sancti. Sciendum tamen, quod isti fructus aliter habentur in via per gratiam, & aliter in patria per gloriam, sicut dicitur de quatuor virtutibus cardinalibus cap. prece. sic sunt alij actus viatoris & comprehensoris. Primus ergo fructus, ut Gal. 5. dicitur, est charitas, quae in patria est in Deum visum totaliter per amorem transformari. Secundus est gaudium, quod est in Deo viso delectari. Tertius est pax, quod est in ipso totaliter quietari,

tari, Quartus est patientia, qui in via est in aduersis non frangi, in patria vero ubi nulla est aduersitas, est in Deo firmiter stabiliri. Quintus est benignitas, id est, bona igneitas quae est in beatis ad amorem proximi in se in mari quantum ad affectum, unde in eis est vnus ardor cordium, ut dicitur in illa prosa: Supernae matris gaudium &c. Sextus est bonitas, id est, diffusio proprii boni ad proximum secundum affectum, nam bonum est tui diffusiuum, bonum autem vnus beati redundat in alterum, nam vnus gaudet de alterius bono, sicut de suo proprio. Septimus est longanimitas, quae est aequanimis expectatio boni futuri: aequanimiter vero beatorum aequanimiter expectant gloriam corporis. Octauus est mansuetudo, quae est in via ira moderatio, sed in patria non habet locum ira quantum ad suum materiale, quod est accensio sanguinis, circa cor sed quantum ad suum formale, quod est appetitus vindictae habet ibi locum quia beati vindictam appetunt obstinatorum peccatorum, secundum illud Psal. 57. b. *Latabitur iustus cum vi. vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* Et quoniam appetitus iste moderatus est in beatis secundum regulam diuinae iustitiae, ideo secundum hoc est ibi mansuetudo. Nonus est fides, quae sic accipitur ut est virtus theologica, non est in patria, cum sit de non apparentibus, Heb. 11. sed et in patria succedit vili clara. Si autem accipitur fides pro fidelitate, sic est in beatis maxime. Decimus est modestia, qui excellenter est in patria, nam vires inferiores aere sunt omnino superioribus subiectae. Undecimus est continentia, est autem continens qui concupiscentias inordinatas patitur sed ab eis non deducitur, contra passionem fortiter se tenens, homini vero concupiscentiae non sunt in patria, propter quod non est ibi continentia quantum ad concupiscentias, patitur tamen est ibi quantum ad non deduci, nam beati non possunt in aliquod malum flecti. Duodecimus est castitas, quae prout importat munditiam, est in patria, nam in eam non intrat aliquid coquinae, ut dicitur supra, est charitas & gaudium, &c.

Per

MORALITER.

1 *Et ostendit, &c.* Hoc literaliter exposui de processu spiritus sancti, qui a sanctis in patria videtur, licet non comprehendatur, vita vero celestis in sacrae scripturae studio inchoatur sicut dicit Hieronymus in epistola ad Paulinum de omnibus sacrae scripturae libris. Oro te frater charissime inter haec viuere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihil aliud querere. Nonne videtur tibi iam hic in terris regni celestis habitaculum, &c. Propter quod hoc flumen dici potest sacra scriptura, quae per reuelationem procedit a se

de Dei & agni aquae viuae, nam ab eo qui est vita per essentiam fluit per reuelationem, & refluit per claram visionem, ipsa est fons salientis, id est, salire facientis in vitam aeternam, Ioh. 4. sicut aquae materiales a mari fluunt & in mare reuertuntur.

4 *Et ex v.* Id est, Christus, vtraque enim pars huius fluminis est vetus testamentum & nouum, & in vtroque describitur Christus, in nouo tamen magis clare.

6 *Afferens fructus duode.* Qui exprimentur, Gal. 5. d. Fructus autem spiritus.

Ter

A *Et folia ligni.* Quasi dicat, Et quod Christus reddet fructum hoc erit sic, quod apostoli, & post eos alij etiam spargent folia ipsius Christi.

A *Ambrosius.* Folia ligni verba sunt Evangelij, quae sanitatem multis gentibus praestiterunt, Et est sensus. Omnes gentes, quae per doctrinam Evangelij languoribus animarum saluae sunt factae in caelesti beatitudine constituet.

B *Sed sedes dei, & agni, &c.* * *Andreas.* Qui facti sunt thronus dei per requiem, quam dominus in illis capit, ij germani civitatis illius habitatores celebentur videbuntque ipsum non per aenigmata, sed facie ad faciem quemadmodum visus est sanctis Apostolis in monte, ut magnus ait Dionysius, habebuntque pro aurea lamina, qua summus Sacerdos olim ferebat, diuinum nomen non tam in frontibus descriptum, quam in cordibus impressum. Indicat autem id firmam, liberam immutabilem dilectionem, qua in illum feruntur. Etenim inscriptio in fronte, honestae cuiusdem libertatis argumentum est.

C *Et videbunt faciem, &c.* * *Ambrosius.* Quanta sit gloria & iuauitas, quae sanctis ministrabitur, mens humana comprehendere non potest, sicut dicit apostolus. *Quod oculus non vidit, &c.* Sed omnem dulcedinem atque suauitatem illud transcendet, quando videbunt deum facie ad faciem.

C * *Augustinus.* Cum peruenerimus ad te, sapientiae fontem, lumen indeficiens, lucem inextinguibilem, ut te non iam

iam per speculum in aenigmate, sed facie ad faciem videamus tunc satiabatur in bonis desiderium nostrum, quia nihil erit exterius, quod desideret, nisi tu domine, summum bonum. Ibi videbimus, amabimus, & laudabimus. Videbimus in lumine tuo lumen tuum, quonia apud te est fons vitae, & in lumine tuo videbimus lumen. Quae autem lumen? lumen immensum, in corporeum, incorruptibile, incomprehensibile, indeficiens inextinguibile, inaccessibile, increatum, veridicum, diuinum, quod illuminat oculos angelorum, &c. Quid est autem videre facie ad faciem? Hoc est cognoscere veritatem tuam, & gloriam tuam. Hoc est cognoscere Patris potentiam, Filij sapientiam, Spiritus sancti clementiam, summam Trinitatis vnam, & indiuiduam essentiam. Videre enim faciem dei vni hoc est summum bonum, gaudium angelorum, praemium vitae aeternae, gloria spirituum, leticia sempiterna, corona decoris, brauium felicitatis, requies opulenta, pulchritudo pacis, intimum, & aeternum gaudium, paradisus dei, Hierusalem caelestis, vita beata, &c.

D *Et dixit mibi.* Sicut in principio posuit commendationem visionis, sic etiam iam ad vltimum ponit. **E** *Dominus.* Et bene debes credere, quia ille, qui in parte habet dona spiritus sancti per quem locuti sunt omnia prophetae dixerunt. **F** *Angelum suum, &c.* Sicut angelus Ioanni, sic Ioannes commendat discipulis suis quasi dicat, non propter me facta est haec annuntiatio mihi, sed ut vos mihi credatis.

F *Et postquam*

1. Cor. 13. 12. 13. 14. 15. 16.
Soli loquor, 1. Tim. cap. 36.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Per menses singulos, &c.* Mensis apud Hebraeos incipit a prima lunatione, propter quod nouitatem designat, per singulos intelligitur continuatio, & sic, per menses singulos intelligitur eternitas huius fructus, quia semper manet in sua nouitate & sua duratione. Et hoc modo dicitur Isa. vlt. g. Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, &c.
- 2 *Et folia ligni ad sanitatem Gentium.* Per folia intelliguntur verba etiam secundum communem modum loquendi. Ergo folia ligni sunt verba Christi in euangelio contenta, quae sunt ad sanitatem Gentium. Nam per praedicationem euangelij Gentes per orbem dispersae conuersae sunt ad Christum.
- 3 *Et omne maledictum non erit, &c.* Hic consequenter describitur conuiuium exercitium. Circa quod sciendum, quod in conuiujs carnalibus solent homines relaxare linguas suas ad blasphemias & contumelia, propter quod diues epulo positus in inferno, magis cruciatur in lingua, Luc. 16. d. Hoc autem remouetur a conuiuio caelesti, cum dicitur: *Et omne malum non erit malum.* Sed gratiarum actio & vox laudis.
- 4 *Sed sedes Dei & agni in illa erunt.* Nam ibi maxime relucet eorum maiestas.
- 5 *Et serui eius.* Scilicet, angeli sancti & beati.
- 6 *Seruient*

- 6 *Seruient illi.* Exequendo quidquid placitum est ei.
- 7 *Et videbunt faciem eius.* Clare & aperte.
- 8 *Et nomen eius in frontibus eorum.* Id est, manifeste patebit omnibus, quod sint serui eius.
- 9 *Et nox ultra non erit.* Hoc expositum est supr. hic tamen repetitur ad maiorem assertionem. Et quia seruire Deo, est regnare, ideo sequitur.
- 10 *Et regnabunt in secula seculorum.* i. eternaliter a parte post.
- 11 *Et dixit mibi.* Haec est vltima pars principalis huius libri quae ponitur in fine per modum epilogi. In quo primo ponitur huius libri commendatio. Secundo praescriptorum breuis recitatio, ibi: *Qui nocet.* Tertio dictorum confirmatio, ibi: *Contestor enim.* Circa primum dicitur. *Et dixit mibi.* Angelus.
- 12 *Haec verba.* A te scripta.
- 13 *Fidelissima & vera sunt.* Nam a prima veritate processerunt. Ideo subditur.
- 14 *Et dominus Deus spiritum prophetae.* Licet vnus spiritus sanctus tangat mentes omnium prophetarum, tamen effectus eius sunt varij & multi in mentibus ipsorum.
- 15 *Ostendere seruis suis.* Per Ioannem.
- 16 *Quae oportet fieri cito.* Quia sunt praedeterminata a Deo cuius ordinatio non potest frustrari. Ideo subditur.

MORALITER.

- 1 *Per menses singulos.* Mensis dicitur a mense quod est defectus isti vero fructus reuelant singulos defectus.
- 2 *Et folia ligni, &c.* Folia possunt dici Christi verba quibus multitudo Gentium est ab infidelitate sanata.
- 3 *Et omne malum non erit malum.* Nihil enim continetur in sacra scriptura, quod non sit inductiuum ad bonum.
- 4 *Sed sedes Dei & agni in illa erunt.* Nam in ipsa vtraque reperitur

- tur descripta.
- 5 *Et serui eius.* Id est, deuoti studentes.
- 6 *Seruient illi.* Praedicatione populis & Deum colendo.
- 7 *Et videbunt faciem eius.* Per speculum & in aenigmate in praesenti, & facie ad faciem in futuro.
- 8 *Et nomen eius (scriptum est) in frontibus eorum,* Per fidelem & apertam confessionem.
- 9 *Et nox.* Id est, nulla obscuritas, sed visio clara. Caetera patent vsque vbi.

Et postquam

A a Et postquam audissem, & vidissem. Hic dat nobis intelligere quod pro his in veneratione debemus eum habere, nec tantum eum, sed Deum adorare, & per obseruationem verborum libri purificationem Angelorum consequi.

b Et fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui, &c. Non sunt a munere prophetiae alieni putandi, qui

habent gratiam interpretandi, vt Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, Gregorius.

Amb. Sed cur Ioannes repetit quod antea prohibitum fuerat in superioribus alijs visionibus multis, nullo modo Angelum adorare voluit, cum autem demonstratum ei esset, qualiter Ecclesia post resurrectionis gloriam, Christo in aeternum cum

illo regnatura, continuo Angelum adorare voluit. Coniungitur namque Ecclesia quotidie Christo per fidem, ceteraque bona opera, quae per byssum designantur, coniungitur vero ei post resurrectionem multo

excelsius, atque nobilius, non iam per partes, sicut modo sed tota simul in aeternum cum illo mansura, & sine fine regnatura. Igitur Ioannes bis Angelum adorare voluit, quia binas coniunctiones, Ecclesiae cum Christo ei demonstrasset.

Aug. Talis apparuerat Angelus, vt pro Deo posset adorari, & ad eum fuerat corrigendus adorator.

HAYMO. Dixerunt, quia aut magno visionum stupore percussus, oblitus fuerat eorum, quae supra audierat, vide ne feceris. aut certe potest esse repetitio superioris sententiae.

RICHARDVS. Vel certe per hanc iterationem innuit, quantam humilationem, quantamque venerationem nostris praelatis, quorum verbo, vel ministerio gratia nobis spiritalis confertur, debeamus exhibere. sed praelati dum ipsis caput inclinamus, non propter se, sed propter Deum, volunt sibi exhiberi honorem, quo eos venetamur. Vnde, & bene Angelus post prohibitionem adiecit, Deum adora.

Qui nocet, noceat adhuc. Quia posset obiici quod malum esset

set prophetae malis, cum grauius essent inde puniendi, dum est sibi, ne ideo cesset, quia iustum est.

Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Alia litera. Qui in sordibus est, sordescat adhuc, & iustus iustificetur adhuc.

Ambro. Non praecipiendo dixit. Qui nocet, noceat adhuc. sed comminando. Solent quippe homines, hoc genere locutionis, corripere quosdam sibi subiectos, sicut magistri solent dicere pueris vacantibus. Nolite legere, Nolite legere, sili verq; intelligentes, cum nupationem esse hoc, statim incipiunt legere, Hoc etiam diuini sermos ordo corripentes tenere solent, vt opus sibi iniunctum, citius explicent. *Idem. Intelligamus Spiritum sanctum habere, qui dicitur, & habendo mereri, vt plus habeat: & plus habendo, plus diligat.*

Et ecce venio velociter. Beatus qui custodit verba prophetiae libri huius. Et ego Ioannes qui audiui, & vidi haec. Et postquam audissem, & vidissem, cecidi vt adorare ante pedes angeli, qui mihi haec ostendebat. Et dixit mihi: Vide ne feceris. Conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant verba libri huius. Deum adora. Et dixit mihi: Ne signaueris verba prophetiae libri huius. Tempus enim prope est. Qui nocet noceat adhuc: & qui in sordibus est, sordescat adhuc. Et qui iustus est iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. Ecce venio cito: & merces mea mecum est, reddere unicuique iuxta opera sua. Ego sum alpha & omega, primus & nouissimus, principium & finis.

Tempus enim prope est. Qui nocet noceat adhuc: & qui in sordibus est, sordescat adhuc. Et qui iustus est iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. Ecce venio cito: & merces mea mecum est, reddere unicuique iuxta opera sua.

Ego sum alpha & omega, primus & nouissimus, principium & finis.

Et ecce venio cito. Atrethas. Dicitur cito, aut comparatione ad infinita secula, aut ad exultationem eorum qui suscepturi sunt retributionem; aut etiam quia incalculabiliter, & absque longa dilatione futurum est in tempore.

Et merces mea, &c. Ambrosius. Saeculi homines mercedes, quas sibi seruientibus debent reddere, aut in sacculis, aut in horreis, aut in quibusdam terrae locis habent; Christus autem praemia suorum secum semper habet; ab ipso enim procedit modo omnis bonitas Sanctorum, ab ipso, & in saeculo procedet omnis gloria eorum.

Ego sum alpha, & omega. Tereullianus. Duas Graeciae litteras summam, & vltimam sibi inducit Dominus initij, & finis, concurrentium in se figuras: vt quemadmodum alpha, ad omega, vsque voluitur, & rursum omega ad alpha, replicatur, ita vt ostenderet in se esse, & initij decursum ad finem, & finis recursum ad initium: vt omnis dispositio in eum desinens per quem coepit est per sermonem Dei, qui caro factus est, proinde desinat, quemadmodum & coepit.

Qui nocet, noceat adhuc. Peccando contra proximum.

Et qui in sordibus est. Peccando in seipsum.

Sordescat adhuc. Id est, sordescet.

Et qui iustus. Recte viuendo ad proximum.

Iustificetur adhuc. Id est, iustitiam faciet. Et loquitur de iustis predestinatis, qui decedunt in gratia finali.

Et sanctus, &c. Viuendo munde ad seipsum. Secundo in superioribus frequenter dictum est de retributione honorum, & reproborum, & quantum ad hoc dicitur in persona Christi.

Ecce venio cito, &c. Quod hoc possit ostendit, di.

Ego sum alpha, & omega, id est, causa effectiua, & finalis omnium, sicut alpha est prima littera Graeca, & omega, vltima.

Beati

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et ecce venio velociter. Ad ipsam implendum, & sic apparet huius libri veritas. Secundo tangitur eius veritas, cum dicitur: Beatus qui custodit. Tertio eius auctoritas ex parte scriptoris, cum dicitur.
- 2 Et ego Ioan. Qui adhuc viuens in terris, fuit maior homine, par Angelis, propter quod Angelus renuit accipere reuerentiam, quam sibi voluit exhibere, cum dicitur.
- 3 Et postquam audissem, &c. Et patet litera. Quarto tangitur huius libri aequalis intelligibilitas, cum dicitur.
- 4 Et di. mi. Ne signa, &c. Id est, non occultes omnino intellectum verborum, propter quod in pluribus locis ponuntur aliqua satis plane, ex quibus aperitur via studiosis ad alia intelligenda aequaliter, saltem in multis, sicut superius declaravi in locis suis.
- 5 Tempus enim prope est. Impletionis scriptorum.
- 6 Qui nocet. Hic interponitur breuis recitatio praescriptorum. Nam superius

- superius actum est de distinctione electorum, & reproborum. Et quantum ad hoc dicitur. Qui nocet. Peccando contra proximum.
- 7 Noceat adhuc. Id est, nocebit, ita quod ponitur hic opatiuus pro indicatiuo. Et loquitur de reprobis praescitis, qui moriuntur in peccato mortali.
- 8 Et qui in sordibus est. Peccando in seipsum.
- 9 Sordescat adhuc. Id est, sordescet.
- 10 Et qui iustus. Recte viuendo ad proximum.
- 11 Iustificetur adhuc. Id est, iustitiam faciet. Et loquitur de iustis predestinatis, qui decedunt in gratia finali.
- 12 Et sanctus, &c. Viuendo munde ad seipsum. Secundo in superioribus frequenter dictum est de retributione honorum, & reproborum, & quantum ad hoc dicitur in persona Christi.
- 13 Ecce venio cito, &c. Quod hoc possit ostendit, di.
- 14 Ego sum alpha, & omega, id est, causa effectiua, & finalis omnium, sicut alpha est prima littera Graeca, & omega, vltima.

Beati

MORALITER.

- 3 Et postquam aud. &c. Et exponatur sicut supr. 19.
- 4 Et dixit mihi: Ne signaueris verba, &c. Quia sacra scriptura non est occultanda, sed magis explananda, & praedicanda, locis tamen, & temporibus debitis. Vnde in eius persona dicitur Ecclesiast. 24. c. Qui elucidant me, vitam aeternam habebunt.
- 6 Qui

- 6 Qui nocet, noceat adhuc. Id est, noceat, ita quod ponitur opatiuus, pro indicatiuo. Et similiter cum dicitur.
- 8 Et qui in sordibus est, &c. Quasi dicat, per sacram scripturam non mutatur liberum arbitrium quin flexibile sit ad bonum, & ad malum.
- 13 Ecce venio cito. Scilicet in morte cuiuslibet hominis, cuius est vita breuis.

Beati

a *Beati qui lauant.* Quia dixerat, nocens noceat, sordens sordescat ne aliquis, malus diceret, cum sim malus, quare me peniteret, dicit: nō solum beati sunt qui maiorem recipiunt persecutionem, sed etiam illi, qui contaminauerunt stolas suas quas in baptismo acceperant, si deinde lauerunt eas, & eos peccasse peniteat.

Li. ad Nouatiana, quod lapsus venie non est deagenda.

b *Foris autem canes,* & c. * Cyprianus. Non moueat nos fratres, hæretici istius (Nouatiani) perfidi abrupta dementia: qui cum in tam ingenti diffensionis, & schismatis crimine constitutus, & ab Ecclesia separatus sit sacrilega temeritate

B non dubitet in nos sua crimina retorquere. Cum sit enim a semetipso nunc factus immundus, sordidus, sacrilegijs inquinatus, hoc nunc

† 30. dif. c. qui Ecclesiasticis 5. ecce.

nos esse contendit. Et cum scriptum sit, Canes foris remanuros; & Apostolus hos eosdem canes docuerit esse vitandos, rabiem suam non cessat latratibus excitare, luporum more tenebrosam caliginem optare, qua facile possit ferina sua crudelitate, oues a pastore direptas, spelunca tenebrosa laniare.

c *Ego Iesus.* Commendauit librum per Angelum per sui dignitatem, modo etiam per auctoritatem ipsius Christi, quasi dicat, omnes audientes sciant, quod ego Iesus m. a. m. testificari vobis hæc.

d *Stella splendida.* Clara stella, id est, magna charitas annuncians diem, id est, futuram beatitudinem, per meam resurrectionem in mane factam.

Li. 29. Moral. cap. 17.

C * Gregorius. Christus viuus apparens post mortem matutina

matutina nobis stella factus est; quia dum in semetipso ex plurimum nobis resurrectionis præbuit, quæ lux sequatur indicauit.

* Andreas. Radix Davidis est Christus, tanquam Deus. genus autem eiusdem secundum carnem: ex ipso namque originem duxit.

a *Beati qui t lauant stolas suas in sanguine agni, vt sit potestas*

b *eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem, Foris*

c *autem canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis*

d *seruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium. Ego Iesus*

e *missi angelum meum testificari vobis hæc in ecclesijs. Ego*

f *sum genus & radix David, stella splendida & matutina. Et spi*

g *ritus, & sponsa dicunt, veni. † Et qui audit dicat, veni.*

h *† Et qui sitit veniat, & qui vult accipiat aquam*

i *vitæ gratis.*

j *Et non est labor, quia sola voluntas sufficit.*

† Itē dicit lauant, vt &c.

1 ** Idem. Christus*
2 *lucida illa, & matu-*
3 *tina stella est, vt qui*
4 *post triduanam mor-*
5 *tē, mane nobis exor-*
6 *tus fuerit: nec non*
7 *post præsentis vitæ*
8 *noctem, in matutina*
9 *communi nobis re-*
10 *surrectionis hora Sā-*
11 *ctis omnibus se con-*
12 *spiciunt exhibebit;*
13 *diem qui nunquam*
14 *habituus est finem*
15 *certo adducturus.*
16 *e. Et spiritus. Id est,*
17 *trinitas quæ pro pu-*
18 *ritatis excellentia spi-*
19 *ritus dicitur; Et spi-*
20 *ritus, & sponsa dicunt.*

Hic etiam subdit testimonium Trinitatis, & fidelium. Quia ideo debetis recipere, quia spiritus, & sponsa, &c.

* Richar. Quanta dilectione, quanto desiderio, Christus, & Sancta Mater Ecclesia nostram salutem concupiscant, sub blanda vocatione declaratur, cum dicitur; *Et sponsus, & sponsa dicunt, Veni.* Sponsus quippe Christus dicit per internam inspirationem: sponsa dicit per prædicationem, illi videlicet qui prædestinatus est ad beatitudinem: *Veni*, per fidem, & bonam actionem, per conuersionem, & bonam conuersationem.

f *Et qui sitit veniat.* Et non tamen quilibet, sed ille tantum veniat qui sitit, id est, credere desiderat.

g *Qui vult accipiat aquam vitæ gratis.* Et non est labor, quia sola voluntas sufficit.

C 2 Confessor

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Beati qui lauerunt stolas suas. Aquis penitentia in presenti.*
- 2 *Quod autem in aliquibus libris subditur in antiquis Biblijs.*
- 3 *Vt sit potestas eorum in ligno vitæ. Id est, in futuro fruatur Christo, cuius diuinitate reficiuntur beati interiori, & eius humanitate exteriori.*
- 4 *Et per portas intrant in ciuitatem. Id est, per obseruationes mandatorum intrant ad vitam æternam.*
- 5 *Foris autem canes. Id est, gulosi, & detractores contra bonos latrantes.*
- 6 *Et venefici. Id est, inuidia veneno pleni.*
- 7 *Et impudici. Id est, seipsos interficientes.*
- 8 *Et homicidæ. Corporales, & spirituales.*
- 9 *Et idolis seruientes. Quod est peccatum directe contra Deum.*
- 10 *Et omnis qui amat, & facit mendacium. Ille amat qui delectatur mendacia proferendo, sed hypocrita facit mendacium: nam hypocritis est mendacium in factis.*
- 11 *Ego Iesus misi Angelum meum testificari vobis. Scilicet, punitionem malorum, & præmiationem bonorum.*
- 12 *In Ecclesijs. Quæ sunt per orbem vniuersum. Tertio in superioribus dictum est frequenter de Christi excellentia, & quantum ad hoc subditur in eius persona.*
- 13 *Ego sum genus, & radix David. Id est, de radice Iesse, sicut David est de genere eius, quantum ad humanitatem, secundum quod dicitur Isa. 11. a. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & cæ. qui flos est Christus secundum sensum literalem, sicut diffusus*

diffusus fuit ibi dictum.

13 *Stella splendida, & matutina. Quantum ad diuinitatem, illustrans omnem hominem venientem in hunc mundum. Ioannis 1.*

14 *Et spiritus, & sponsa dicunt veni. Nota hæc est verba litera, & sic habent libri correcti, dicit autem Spiritus sanctus Christo.*

15 *Veni. Scilicet, ad iudicium ad iustos præmiandum. Quod dupliciter potest intelligi. Vno modo, quia facit iustos hoc dicere, qui præmiari desiderant a Christo iudice, eo modo loquendi quo dicitur Roman. 8. c. Spiritus postulat pro nobis genitibus inenarrabilibus, id est, postulare facit secundum omnes expositores Catholicos. Alio modo, quia sicut filius missus fuit in mundum a Patre, & Spiritu sancto, sicut in persona eius dicitur Isaia 48. c. Misit me Deus, & spiritus eius, sicut ibidem plenius fuit ostensum, sic in aduentu ad iudicium mittitur a Patre, & Spiritu sancto. Et sponsa. Id est, Ecclesia militans qua desiderat coniungi Ecclesie triumphanti, quod fiet in iudicio finali.*

16 *Et qui audit. A spiritu per inspirationem, & ab Ecclesia per prædicationem.*

17 *Dicat veni. Desiderando secundum aduentum Christi, vnde Luca 21. f. Dicit Saluator loquens de eius aduentu ad iudicium; Hæc autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra, id est, exhiberate corda, prout exponit Gregor. quoniam appropinquat redemptio vestra.*

18 *Et qui sitit. Desiderando gloriam.*

19 *Veniat. Per gratiam.*

20 *Et qui vult accipiat aquam vitæ. Id est, gloriam, quæ est vitæ anima.*

Gratis

MORALITER.

- 1 *Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni. Id est, conscientias per veram penitentiam.*
- 2 *Vt sit potestas eorum in ligno vitæ. Ipsum degustando inchoatiue per gratiam, & consummatiue fruendo per gloriam.*
- 14 *Et spiritus, & sponsa dicunt, veni. Glossa interlinearis, ad notitiam*

titiam libri, scilicet sacre scripturæ, ad cuius notitiam inducunt Christus, & Ecclesia sponsa eius.

16 *Et qui audit. Id est, intelligit.*

17 *Dicat, veni. Nam intelligentes sacram scripturam inducere debent alios ad eius intelligentiam.*

18 *Et qui sitit veniat. Nam desiderantes ipsam, inueniunt eam.*

Confessor

A a Contestor enim omni audenti verba prophetie libri huius. Postquam commendationem posuit per se, per angelum, per Christum, per Trinitatem, per fideles, quia quosdam sciebat esse in Asia qui pro suis erroribus fouendis aliquid adderet, vel demerent, supponit excommunicationem.

b Si quis apposerit, &c. Ambrosius. Non de expositioribus, sed de hæreticis hoc dictum esse intelligere debemus. Expositor enim nihil addit, aut minuit, sed aut obscuritates exponendo manifestat, aut moralem, aut spiritalem intelligentiam demonstrat. Hæreticos ergo maledicit, qui in scripturis diuinis ad confirmandam hæresim suam quædam falsa apponebat, & quædam detrahe-

B bant quæ eorum hæresi videbantur esse contraria. c Dicit qui testimonium perhibet, &c. Primasius. Idem Christus testimonium perhibet, qui se Ecclesie venturum annunciat; cui more Cantici Canticorum Ecclesia deuotè respondit. Etiam venio Dñe Iesu Christe, quæ dicit orans: veniat

veniat regnum tuum: Et: In via immaculata venies ad me. d Veni domine Iesu. Haymo. Hæc omnis Ecclesia loquitur in Ioanne dicens, vt veniat Christus ad iudicium. Vnde & quotidie id in oratione Dominica postulat, & in psalms, Oslende nobis faciem tuam, & salui erimus.

D Psal. 78.

a vita gratis. Contestor enim omni audienti verba prophetie libri huius. Si quis apposerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto, & si quis diminuerit de verbis libri prophetie huius, auferet Deus partem eius de libro vite, & de ciuitate sancta, & de his quæ scripta sunt in libro isto. Dicit qui testimonium perhibet istoru. Etiam venio cito. Amen. * Veni Domine Iesu. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amen.

c Gratia Domini Nostri Iesu Christi. Consummatio Apostoli in verbo Christi. * Augustinus Oremus, vt secundum suam promissionem dominus Iesus ad nos venire, & per suam misericordiam de carcere nos mundi huius liberare, & ad suam beatitudinem perducere dignetur; qui cum Patre, & Spiritu sancto viuit, & regnat in secula seculorum. Amen.

* Etiam

nobiscum gratia Domini Nostri Iesu Christi, & det nobis arma virtutum, quibus muniti ipso dace, arque signifero, & ab interioribus, & ab exterioribus hostibus defendamur, vt vite æternæ participes esse mereamur. Amen.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Gratis. Nam hic habetur per Christi meritum in baptismo, dum tamen non ponitur obstaculum.
2 Contestor enim omni audienti verba prophetie libri huius. Hæc est vltima pars in qua ponitur predictorum confirmatio, quia nihil ibi continetur superfluum, aut diminutum, ideo subditur.
3 Si quis apposerit ad hæc apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. scilicet: discrepancia a veritate Euangelii, sicut faciebant Ebion, & Cherinthus hæretici, qui tempore illo addebant aliqua discrepancia a veritate Euangelii, & aliqua diminuiebant de eius

eius veritate dicentes Christum ante Mariam non fuisse: per hoc tamen non excluditur quin possint aliqua dici licite, quæ faciunt ad declarationem sacre scripturae, & sic faciunt Doctores sancti.
4 Dicit qui testimonium perhibet istorum. scilicet Christus,
5 Etiam venio cito. Amen. Ad iudicium cuiuslibet in morte: nam qualis vnusquisque inuenitur in morte, talis presentabitur in iudicio, generaliter autem veniet omnibus ad iudicium in generali resurrectione.
6 Veni Domine Iesu. Hoc dicit Ioannes conformando se Spiritu sancto, & Ecclesie, ideo subditur eius oratio pro omnibus fidelibus, cum dicitur. Gratia Domini Nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

MORALITER.

2 Contestor enim omni audienti verba prophetie, &c. Per hoc præcluditur via præsumptuosæ addendi, vel diminuendi in expo-

expositione sacre scripture aliquid dissonum a fidei veritate, & quia verus intellectus sacre scripture non habetur, nisi per donum gratie, subditur in fine.
† Gratia Domini Nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Incipit libellus eiusdem Nicolai de Lyra: continens pulcherrimas Quæstiones Iudaicam perfidiam in Catholica fide improbantes.

Rimo. Quæritur vtrum ex scripturis receptis a Iudæis possit efficaciter probari Saluatore nostrum fuisse Deum, & hominem. Et arguitur primo quod sic, quia tamen quæstio duo includit. Vnum quod pertinet ad personam Christi, scilicet quod sit Deus, & homo. Aliud ad tempus, scilicet quod sit Christi mysterium completum, & ideo de vtroque arguitur.

Et primo per id quod habetur Iere. 23. a. Ecce dies veniunt dicit Dominus, & susci. Da. ger. in ñum, &c. Ex quo patet Christum promissum ex semine Dauid, & per consequens verum hominẽ. Et sequitur in eadem auctoritate quæ de Christo loquitur. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus iustus noster. Ex quo patet eius diuinitas.

De secundo, videlicet de tempore, arguitur per illud Aggæi 2. b. vbi de Christo dicitur. Veniet desideratus cuius estis gentibus, & re. do. istam gloria, dicit Dominus exercituum. Propheta autem ibi loquebatur de domo Dei ædificata a filiis Israel post reditum de captiuitate Babylonica ergo stante illa domo venit Christus, domus

domus autem illa destructa fuit 42. anno a passione Domini, per Titum, & Vespasianum: ergo ante erat completum Christi mysterium, & sic patet propositum.

In contrarium autem arguitur, quia inter Iudæos sunt, & fuerunt multi homines ingeniosi, & in scripturis legis, & prophetarum valde studiosi: ergo si prædicta possent haberi efficaciter per scripturas ab eis receptas, non esset verisimile, quod tandem stetit in tali errore: igitur, &c. Respondeo, hic sunt principaliter duo intendenda. Primum est quæ sunt scripturæ a Iudæis receptæ. Secundum vtrum prædicta possint per illas scripturas probari probatione efficaci.

1 Circa primum sciendum, quod libri canonici veteris Testamenti sunt ab eis recepti, tanquam Deo inspirante scripti, & sunt in vniuerso 22. secundum antiquam computationem, & 24. secundum modernam, quia Lamærationes Ieremiæ, & liber Ruth, ponuntur modo pro duobus libris a libris Ieremiæ, & Iudicium separatis. De istis autem libris aliqui dicuntur legales, scilicet quinque libri Moyse, & sunt in primo ordine apud Iudæos. Alij dicuntur prophetales, scilicet Iosue, Iudicium, Samuel, id est, primus, & secundus Regum, Malachi, id est, tertius, & quartus Regum, Isaias, Ieremias, Ezechiel, & liber 12 Prophetarum, qui dicitur Tereasta, & illi octo sunt in secundo ordine. Reliqui vero dicuntur agiographi, id est, scripturæ sanctæ, vel Sanctorum scripturæ. Et sunt isti liber Iob: liber Psalmorum, Parabolæ, Ecclesiastes, Cantica Canticorum, Paralipomenon, Daniel, Esdræ, & Ester, Ruth, Lamentationes Ieremiæ, & isti sunt in tertio ordine. Confide-

Scripturæ a Iudæis receptæ.

A Considerandum etiam quod isti libri sunt apud eos multipliciter descripti. Vno modo pure Hebraice, & sic primo traditi sunt, videlicet sermone Hebraico cum literis Hebraicis. Alio modo Hebraice, sed non pure, videlicet sermone Chaldaico, sed literis Hebraicis. Sed quia Hebraicū, & Chaldaicū sunt idioma propinqua eundem numerum literarum habentia quod literę quauis discrepent in figura, tamen conueniunt in sono, & virtute, ut dicit Hieron. in prolo. Galeato. & ideo vnum idioma potest faciliter scribi per literas alterius. Hoc igitur modo plures scripserunt veteris Testamenti, & maxime Ionatham filius Oriel, cuius scriptura est ita iuthetica apud Hebreos quod nullus adhuc ausus fuit sibi contradicere: propter quod in libris notabilibus Iudeorum ponitur Hebraicum purum in vna columna, & Chaldaicū scriptū ab isto Ionathan literis Hebraicis in altera, & vtitur Iudæi isto Chaldaico quali per expositionem, & quia aliqua que erant multum obscura in Hebraico puro, clarius ponuntur, & quasi exponuntur isto Chaldaico, ut infra patebit magis. Et ideo illa translatio necessaria est ad disputandum cum Iudæis in passibus multis. Similiter translatio 70. interpretum apud eos habetur saltem apud aliquos studiosos illi enim 70. fuerunt electi de toto populo Israel, tanquam excellentissimi, & studiosissimi, ac periti in litera Hebraica, & Græca, secundum quod dicit Iosephus 12. lib. Antiquitatum. ipsi autem non semper transtulerunt de Hebraico in Græcū verbum ex verbo, sed frequenter sensum ex sensu, mutantes aliqua, vel occultantes ex indolentia ea que possent esse causa erroris Ptolomæo regi. Hanc autem translationem voluerunt habere studiosi Hebræorum, tanquam factam sapientissimorum virorum, & dato quod nusquam ab eis haberetur, non tamen possunt ipsam negare, cum fuerit facta a sapientissimis, & valentioribus de toto populo, & in tanto numero. Et ideo de illa possumus nos iuuare ad probandum aliquid ipsi Iudæis, sicut infra patebit. Item propter scripturas canonicas sunt alie scripturę a Iudæis receptę, tanquam authenticę, scilicet Thalmud, & secundum eos scriptura ista non differt a scripturis canonicis, nisi sicut lex data verbo a lege data scripto, quia ista fuit reuelata Moyse a Deo, sicut illa que sunt scripta in libris Moyse, sed Moyse non scripsit ea que continentur in Thalmud. Et hoc potuit esse duplici de causa vt pote, quia non erat necessarium, vt populus sciret talia, sicut erat necessarium de preceptis in lege, vel quia ista erant magis in secretis habenda. Moyse tamen tradidit ea Iosue, & alijs senioribus verbo, sicut habuerat a Domino, & alijs posterioribus eodem modo, & sic consequenter quousque scripta sunt talia per posteriores Doctores ne caderent in obliuionem.

Similiter dicta Doctorum Hebræorum qui glossauerunt veteris Testamentum sunt authentica apud eos multo magis, quam apud nos dicta Hier. & Aug. & aliorum Doctorum Catholicorum. Et hoc potissime per id quod scribitur Deut. 17. b. Non declinabis, neque ad dexteram, & c. vbi loquitur scriptura de sacerdotibus, & Doctoribus ad quos precepit scriptura in dubijs recurrere: eorum sententiam indiscusse tenere. Licet autem hominibus scripturę in magna parte sint falsę, scilicet Thalmud, & glossę Doctorum Hebræorum, tamen per eas possumus contra eos efficaciter arguere ex quo sunt ab eis predicto modo receptę. Sicut e contrario argumentum quod facerent contra nos ex Euangelio, & scripturis Apostolorum hominibus esset efficax contra nos, licet reputent hominibus scripturas falsum continere. Viso que scripturę sint a Iudæis receptę secundo videndum est, an id quod in questione ponitur, possit per illas scripturas efficaciter probari. Et distinguo primo de probatione efficaci, quia probationis efficacia potest dupliciter accipi. Vno modo quod sit ita efficax probatio, quod nullo modo possit euitari sine euidenti negatione, vel contradictione scripturę predictę, & sic mihi videtur, quod adhuc non sit probatum, quod in questione queritur per dictam scripturam. Cuius ratio est, quia mysterium Trinitatis, & incarnationis Christi explicitius ponitur in nouo Testamento quam veteri, sicut patet manifeste, & ab omnibus conceditur, & tamen multi hæretici totum nouum Testamentum recipiunt, & pro suis erroribus exponunt. Aliqui tamen ipsorum negant Trinitatem personarum in diuinis, sicut Sabellius, alii negant diuinitatem in Christo, sicut Arrius, alii veram humanitatem, sicut Manichæus, qui dixit Christum habere carnem phantasticam, ad quod sequitur ipsum non fuisse verum hominem, quia caro vera est de veritate nature humanę. Similiter Arrius dixit ipsum non habere animam intellectuam, sed verbum supplere animę locum: quod tamen verbum dicitur esse creatum. Similiter Apollinarius dixit ipsum non habere animam intellectuam, licet assumpsit animam sensitiuam, & ad dictum vtriusque sequitur Christum non fuisse verum hominem, cum ab anima intellectuam accipiatur species humana. Si igitur dicti hæretici exponant pro se scripturam noui Testamenti multo magis Iudæi possent pro se exponere scripturam veteris Testamenti. Alio modo potest accipi probationis efficacia per scripturam, sic quod licet scriptura possit aliter exponi aliquo modo, saltem ad euadendum absque conditione manifesta, tamen simpliciter loquendo non potest alio modo rationabiliter exponi quin semper appareat expositio fidei Catholicę rationabilior. Et hoc modo credo, quod id quod positum est in questione probatum est satis per scripturam veteris Testamenti, & iterum potest hoc

idem.

idem probari hoc modo procedendo. In questione anteponitur duo, prout videtur est. Vnum quod pertinet ad tempus, scilicet vtrum tempus aduentus Christi sit præteritum. Secundum quod pertinet ad personam Christi, vtrum sit Deus, & homo in vna persona. & illud implicat duo, quia fides Catholica ponit inuentionem nature diuinę & humanę in determinata persona, scilicet Filij, & non Patris, nec Spiritus sancti, & ex hoc supponitur pluralitas personarum in diuinis, quod fortissime negatur a Iudæis. Et ideo ad probandum quod in questione ponitur per scripturam a Iudæis receptam, illa tria sunt per ordinem declaranda ex eadem scriptura. Primum est quod in vnitatem diuinę essentię est pluralitas personarum, siue suppositorum. Secundum est quod in persona filij natura humana, & diuina sunt vnite, ita quod ipse est verus Deus, & verus homo. Tertium est quod hoc factum est de præterito, & non expectandum de futuro, sicut expectant Iudæi, & in hoc sunt valde decepti.

Ad declarationem primi primo induco argumētum Magistri Sententiarum dist. 2. primi libri qui probat pluralitatem personarum in diuinis per illud quod scribitur in principio Gen. In principio creauit Deus cœlum, & terram, &c. Hebraica veritas sic habet. *In principio creauit Elohim cœlum, & terram.* Elohim est nomen plurale huius nominis, vel Eloha, quod significat Deum in singulari, & hoc satis patet scientibus proprietates idiomatis Hebraici. per hoc autem quod nomen plurale diuinum coniungitur cum verbo singularis numeri, cum dicitur. Creauit Elohim: ac si diceret, creauit Dii. ostenditur in scriptura, quod in Deo est aliqua pluralitas in vnitatem essentię, quia talis modus loquendi sæpe in veteri Testamento inuenitur de Deo, & de nullo alio. Ex quo patet, quod aliqua pluralitas in vnitatem diuinę essentię est que in nulla alia inuenitur natura: & hæc est pluralitas personarum in vna simplici essentia, quæ in predicto modo loquendi designatur per verbum singularis numeri coniunctum nomini plurali. Sed ad hoc rudent dicentes quod hoc nomen Elohim indifferenter accipitur in plurali, & singulari, & quod dicitur de Deo vero semper accipitur pro singulari, & sic est in proposito, quod dicitur. In principio creauit Elohim, &c. Deus.

Sed contra hanc solutionem arguo ex textu sacrę scripturę, quod hoc nomen Elohim, & alia nomina diuina dicuntur frequenter de Deo vero in plurali, quod patet manifeste, quia coniungitur cum adiectiuis pluralibus, & verbis pluralis numeri. Exemplum de adiectiuis, Iosue vlt. c. *Non poteritis seruire domino, quia dominus sanctus ipse.* Veritas Hebraica sic habet. *Non poteritis seruire domino, quia Elohim sancti ipse.* Item Ierem. 23. g. *Peruertistis verba Dei viuentis domini exercituum Dei vestri tetragrammaton.* Et nota quod ibi ponitur nomen Dei tetragrammaton, quia veritas Hebraica sic habet: *Peruertistis verba Elohim viuentium domini exercituum Dei vestri.* Et nota quod ibi ponitur nomen Domini tetragrammaton Dei vestri, cum dicitur in auctoritate præmissa. Domini exercituum: vbi habemus nomen domini in Hebraico ponitur nomen domini tetragrammaton, quod signat diuinam naturam secundum suas proprietates intrinsecas absque respectu ab extra, vt magis patebit infra. Et sic patet, quod intrinsecus diuinitatis est aliqua pluralitas in pluralitate immediate procedentem cum dicitur in auctoritate. Peruertistis verba Elohim Haim, id est, deorum viuentium, & coniungitur ista pluralitas nomini Dei tetragrammaton tamē immediate subditur. Dominus exercituum, & in singulari, & sic per hoc patet quod in vnitatem diuinę essentię est aliqua pluralitas cum summa simplicitate, quæ non est in alijs, quia semper vbi scriptura ponit aliquid significans pluralitatem personarum ibi deinde ponit quod ostendit essentiam vnitatem, vt per auctoritatem predictam patet, vt infra subsequenter patebit.

Item Isa. 54. b. *Dominabitur tui, qui te fecit, dominus exercituum nomen eius.* Hebraica veritas sic habet. *Dominatores tui factoris tui, dominus exercituum nomen eius.* In hac auctoritate vbi ponitur dominus exercituum nomen eius, ponitur nomen domini tetragrammaton. Et ideo ex hac auctoritate potest argui, sicut ex precedenti. Similiter hoc nomen Elohim frequenter coniungitur cum verbo pluralis numeri, verbi gratia. 2. Re. 7. d. dicitur. *Quæ est autem vt populus tuus Israel gens in terra, propter quam iuit Deus, vt redimeret eam sibi in populum, &c.* Hebraica veritas sic habet. *Quis est vt populus tuus Israel gens vna in terra propter quam iuerunt Elohim ad redimendum sibi populum?* Item Ecclesiast. 2. h. *Quis est homo inquam, vt possit sequi regem factorem suum?* Hebraica veritas sic habet. *Quis est homo, ut intret post regem qui iam fecerunt eum?* Patet igitur ex predictis, quod predicta equalio est falsa, quia nomen Elohim dictum de Deo vero accipitur frequenter in sacra scriptura in plurali, vt patet ex auctoritatibus predictis, quæ non possunt intelligi ad literam nisi de Deo vero. Propter quod alij soluerunt alibi, scilicet in glossa, super illud Ecclesiast. quod dictum est. *Quis est homo, ut intret post regem qui iam fecerunt eum?* Glossa Hebraica, *Si queratur qui fecerunt eum.* Scilicet, hominem potest dici Deus sanctus, & Dominus consilij sui, & consimiliter respondetur in Glossa super Psalm. 49. qui factus est ab Asaph. Deus deorum dominus locutus est, &c. in Hebraico sunt tria nomina diuina, scilicet El, Elohim, & nomen domini

Pluralitas personarum in vnitatem essentię Elohim

E

Auctoritas Septuaginta, Iosephus

Thalmud

Efficacia probationis duplex.

domini tetragrammaton, loco huius hēmus hoc nomen dñs. Quæ
 A rit ibi glossator, quare Asaph ter nominauit Deū in principio hu
 ius Psal. Rñdit, vt ostēderet q̄ Deus in tribus proprietatib. creauit
 seculum. Si considerent istæ rñsiones, duę sunt verillimæ. Prima
 quę dicit, q̄ Deus & domus cōsiliij sui fecerūt homine, & pp hoc
 dñ in plurali Eccl. 2. b. *Quis est homo, vt intret post regem qui tam fe-*
cerunt eum? quia dominus accipitur hic pro patre, dñs cōsiliij sui
 proprie dicitur filius qui est verbum mentis paternę, & spiritus
 sanctus amor ex ipsis procedēs. Similiter, secūda rñsio quę dicit,
 q̄ Asaph ter nominauit Deū, q̄ Deus in trib. proprietatib. crea
 uit mundū, est verillima, quia tres sunt proprietates in diuinis. s.
 paternitas, filiatio, & spiratio q̄ sunt proprietates conlittuētes. Et
 creatus mūdus est in trib. proprietatib. istis, qm̄ indiuisa sunt opa
 tribuitatis. Patet ēt ex istis, q̄ non est contra intētionē Hebraicorū
 doctorū antiquorū q̄ aliqua pluralitas ponatur in Deo seu in di
 uinis, dū tñ seruet vnitas Deitatis, quā vnitate Catholici verillime
 cōfidentur. Hāc igitur vltimā rñsionē, quę vt visum est, continet
 veritatē, posteriores Iudei deprauāt, dicentes q̄ diuina sapientia,
 bonitas & potentia sunt iste tres proprietates, in quib. Deus crea
 uit mundū & oīa fecit, & iō in principio Gen. dñ. *In principio crea*
uit Elohim. in plurali ad denotandum istas tres proprietates siue at
 tributa in Deo in quib. oīa operatur. Et eo modo exponūt autho
 ritates alias. Sed ista rñsio non est rationalis. Primo; quia sicut
 Deus operatur per potentiam, sapientiam, amorē, ita artifex crea
 tus operatur per artem sua sicut per regulā directiuam & per po
 tentiā transmūtandi materiam, & per lucri amorē, sicut pp finē.
 Si igitur pp prædicta. s. pp potentiam, sapientiam & bonitatem
 diuinā nomen dñi ponitur in plurali, qm̄ operatur, eadem rōne &
 maiori dēt scriptura sic loqui de artifice creato operationē ipsius
 exprimendo, q̄ non inuenitur, & talis modus loquendi in sacra
 scriptura de Deo frequenter hētur. Et confirmatur rō, quia potē
 tia, sapientia & amor plus differunt in artifice creato quā in Deo,
 quia differunt. s. re absoluta, q̄ non p̄t esse in Deo, ergo modus
 loquēdi in plurali magis competit in expressione operatoris crea
 ti artificis quā ipsius Dei. Itē arguitur sic. Intētio Moyfi erat indu
 cere populū ad cultū vnus Dei, & ipsum ab idololatria reuoca
 re, ad quā ille populus erat pronus, vt patet ex toto decursu vet.
 Test. Cu n̄ igitur per modū prædictū loquendi in plurali possit
 hēri antiq̄ua occasio cogitandi absolutā pluralitatē in diuinis, nō
 est verillimē q̄ Moyses cognoscens pronitatē populi ad idolola
 triā vsus fuisset tali vocabulo vel mō loquendi, & in scripturis reli
 quisset, nisi per hoc subtiliter sapientib. indicare voluisset, q̄ cū
 vnitate simplicis essentia in Deo stat pluralitas personarū, aliter
 n̄ suus modus loquendi esset contrarius suę intentioni. Est autē
 sciendum, quod in Hebraico mysteria abscondita, & solum sapiē
 tibus nota ex modo scribendi consueto frequenter designant.

Ista sunt quę dixi de hac rñsione, & hanc qōnem determinauī.
 Sed postea venit ad manus meas quidā libellus Hebraice scri
 ptus, vbi prædicta ratio soluit. Et quantum ad illud argumentū
 dixit sic auctor illius libelli, q̄ illi qui arguunt pluralitatem per
 sonarum in diuinis per hoc nomen Elohim, quod pluralitatem sig
 nat, & tamen dicitur de Deo, innuntur super baculum arundi
 nem contractum, quia talis modus loquendi alibi inuenitur. de
 vno solo, sicut patet 1. Reg. 28. Vbi scriptura loquit de suscitatio
 ne Samuelis, cum dixit mulier Phytonissa, *Vidi Elohim ascendētes*
de terra. sequitur verbum Saulis, *Qualis est forma eius, &c.* Itē non
 solum loquitur scriptura sic de hoc nomine Elohim, sed etiā de
 aliquibus alijs, verbi gratia, Eze. 46. f. dicitur sic. *In die autem Ka-*
alendarum vitulum de armento immaculatum, &c. In Hebraico au
 tem ponitur Thamin, quod significat immaculatum, sed Thami
 num quod est plurale huius nominis Thamin vel Themam, &
 coniungitur cum vitulo in singulari, & per hoc non interpreta
 tur aliqua pluralitas, ergo, &c. Item aliquando verba pluralis nu
 C meri coniunguntur cum nominibus & pronomibus singularis
 uumeri, verbi gratia Can. 1. a. *Trahe me post te, curremus, &c.* &
 sic non valet argumentum quo concludebatur pluralitas perso
 narum ex hoc, quod nomina diuina coniungūtur cum verbis plu
 ralis numeri, vt videtur, & sic per ista loca scripturæ arguit contra
 prædicta. Sed per ista nullo modo infringūtur ea quę dicta sunt,
 quia secundum expositores Hebraicos Samuel non resurrexit so
 lus, sed Moyses cum eo. Dicunt. n. quod Samuel surrexit tunc,
 non virtute magica, sed virtute diuina seu permissione. Quod di
 ctum conuenit cum illa opinione quam tangit Aug. in epistola
 ad Symplicianum, & habetur in glo. 1. Reg. 28. Super locum illū
 dicunt Iudei, quod Samuel timuit ad diuinum iudicium euoca
 ri, ideo rogauit Moysen venire secum, vt esset sibi testis, quod in
 tegre seruasset legem ab eo scriptam. Mulier igitur Phytonissa
 quę solum Samuelem vocauerat videns alium ipsum associantē,
 admirans dixit in plurali. *Deos video ascendentes de terra.* id est, ho
 mines diuinos, & indicauit modum suę visionis Sauli, licet bre
 uius scribatur 1. Reg. 27. Saul autem non quæsiuit nisi de figura
 ipsius qui primo apparuerat, & non de associante ipsum, & pro
 pter hoc quæsiuit in singulari, dicens. *Qualis est forma eius.* Quia
 cum

cum solo Samuele volebat loqui Et sic patet, ex dictis doctorū
 D Hebraicorum passum istum exponentium, q̄ non infringitur no
 strum argumentum prædictum, sed confirmatur magis, quia Elo
 him de duob. dicitur. Si autē dicatur secundum aliam opinionem
 quam ēt tangit Aug. q̄ non fuit vere Samuel qui apparuit, tūc rñ
 deo, q̄ duo alij apparuerunt, videlicet dæmon priuatus illi mulie
 ri magicæ, & quædā forma representans Samuelem, & pp hoc di
 xit plurali. *Video Deos, &c.* Saul autē non nili de vno quæsiuit. s. de
 Samuele quem vocari fecerat. Ad secundum argumentum dicen
 dum est, quod thamin, quod significat immaculatos in plurali nō
 coniungitur cum vitulo in singulari, vt ipse arguit, & male sed,
 cum genituo pluralis numeri, non. n. habent, variationē casuū si
 cut nos, sed tantū variantur nomina fm̄ numerū pluralē & singu
 larē. Et est sensus. *In die autem Kalendarum vitulum armento immaculatum.*
 i. de numero illorū immaculatorū qui ad hoc referua
 batur, faciet sacrificiū &c. Ad cuius euidentiā est notandū, quod
 ex statuto legis in principio cuiuslibet mensis dēbat offerri vitu
 lus vnus immaculatus, & ideo ordinauerunt sacerdotes in vno lo
 co prope templum, vt tales vituli seruarentur, saltem 12. ad mi
 nus, & de illis saltem ad hoc referuatis semper accipiebatur ille
 qui in principio mensis seu Kalendarum quod idem est, offere
 batur. De tali autē oblatione loquitur Ezechiel in loco prædicto,
 & ideo ad hoc denotandum posuit Thaminum in plurali, ad innuē
 dū quod vnus de illis pluribus sic debeat offerri. Et sic patet qd
 prædicta nō infringūt ea q̄ dicta sunt de hoc nomine Elohim, pp
 q̄ antiqui doctores Hebraicorū aliter nitebant solueri prædictū ar
 gumentū, vt patuit ex prædictis. Ad tertiu dicendū, q̄ liber cantio
 corū a doctorib. Hebraicis exponitur de Deo & synagoga, sicut de
 Christo ēt a doctorib. catholicis, vt inf. dñ. Igitur secundum illos
 illa verba. *Trahe me post te.* sunt verba synagoga, quæ dicitur spō
 sa Dei, ideo talis sponsa non est vna persona singularis, sed colle
 ctio fidelū, & ideo ad hoc denotandū subdit in plurali. *Curremus.*
 & ideo hoc ponit ad denotandū pluralitatē personarū, & ideo ex
 hoc non infringit argumentū de hoc nomine Elohim & alijs no
 minib. diuinis etiā de nomine dñi tetragrammaton, quæ coniu
 gunt cū verbo pluralis numeri, ad denotandū ibi aliquam plura
 litatē per modū prædictū, sed magis per hoc argumentū prædi
 ctū confirmat. Quædam etiā alia inducit auctor prædicti libelli
 ad suū propositū, quæ omitto ad præses, tū quia prædictis solutis
 alia patent, tū quia intendo libellū illū inprobare per omnia de
 currendo, quia ibi multa contra fidem Christianam tanguntur.

Itē nō solū arguit pluralitas personarū in diuinis ex hoc nomi
 ne Elohim, vt ipse supponit, dicens q̄ innuntur baculo arundineo
 cōtracto, sed eandē pluralitatē clarius exprimūt prophete in mul
 tis locis, verbi gratia in ps. 44. qui non p̄t exponi nisi ad literā de
 Christo, vt diffusius declarauī sup epistolā ad Heb. 1. c. & ibidem
 dñ de Christo. *Sedes tua in seculum seculi, virga equitatis virga re*
gni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatē propterea vixit te Deus
Deus tuus. In hac auctoritate exprimitur Christus, tanq̄ Deus vn
 ctus, q̄ in humana natura assumptus vnctus est plenitudine græ,
 exprimitur hic etiā Deus vngens ipsum tanquam persona distin
 cta ab ipso vncto, quia scriptura sacra de ipso vngente loquitur
 tanquam de alia psona. Notandum etiā quod ex parte Dei vn
 gentis dupliciter hoc nomen Deus cū dixit. *Vixit te Deus*
tuus, ad denotandū personā patris & spiritus sancti. Et sic patet ex
 hac auctoritate pluralitas personarum & diuinitas ipsius Christi,
 pp quod ad idem propositū probandum inducit eam. Apostolus
 ad Heb. 1. Item Psal. 119. a. dicitur. *Dixit dominus do. meo. &c.* q̄
 & ista sunt verba patris ad filiū, patet per translationē Chaldaicā
 quæ dicit sic. *Dixit dominus verbo suo, sede a dextris meis.* Patet etiā
 per id quod sequitur in eod. psal. *Ex vtero ante luciferum genui te.*
 Quia non p̄t competere nisi filio Dei, per hoc. n. quod dicitur hic
 Deus verbum ex vtero. 1. genus de substantia Dei, ostenditur vni
 tas diuinæ essentia, quia Deitas plurificari non potest. per hoc au
 tem quod dicitur genus de substantia Dei, ostenditur distinctio
 personarum, quia nulla res seipsam gignit, similiter per hoc quod
 dicitur, *sede a dextris meis,* vna enim persona non dicitur sedere ad
 dexteram sui ipsius Et sic ex hac auctoritate patet pluralitas per
 sonarum, & maxime quia hic Psal. non potest exponi ad literam
 nisi de Christo, sicut prius declarauī in epistola ad Heb. 1. propter
 quod Saluator allegat eam in hoc sensu. Matth. 22. & Apostolus
 vbi sup. Item pluralitas personarum non solum exprimitur in
 scriptura ve. Test. sed etiā determinata pluralitas, videlicet beata
 trinitas, Isa. 48. c. *Non a principio in abscondito locutus sum, ex tem*
pore a tequam fierent ibi eram, & nunc dominus Deus misit me spi
ritus eius. Ista sunt verba Dei loquentis, vt patet ex textu immē
 diate præcedenti. Similiter ex hoc quod immediate subditur. Hoc di
 cit dominus Deus redemptor tuus sanctus Israel. In hac autē au
 thoritate immediate præmissa Isa. expresse loquitur de datione
 legis, quia fuit data in manifesto, quia de die & audiente toto po
 pulo vocē Dei loquētis, vt patet Exo. 16. & 20. Et hoc est qd dicit.
Nō a principio in abscondito locutus sum. 1. qm̄ lex primo fuit data, &
immediate subditur. Et nunc dominus Deus misit me et spiritus
 Tom. 6. H h eius

A eius, ubi Deus dicit se missum a Deo & spiritu eius. Nunc autem ita, quod inter mittentem & missum semper est distinctio personalis, igitur est distinctio personarum in diuinis, scilicet trinitas, scilicet patris, & Dei mittentis, & spiritus eius. Deum autem missum dicimus Deum incarnatum, scilicet filium. Deum autem mittentem, & spiritum eius dicimus patrem & spiritum sanctum, & sic patet trinitas personarum. Ad euadendum autem istud dictum Ra. Sa. unum mendacium adinuenit super locum istum, dicens, quod omnes prophetae fuerunt cum Moyse in monte Sinai, & ibi acceperunt prophetias suas, sicut & Moyses legem, sed postea illas prophetias denunciauere populo tempore a Deo determinato, & ideo dicit, quod uerba predicta sunt uerba Isa. ab isto loco. Ex tempore antiqua fuerunt tibi etiam, a tempore dationis legis de qua fit sermo, ibi fui in monte Sinai, & quod sequitur. *Et nunc dominus deus mihi me, &c.* Refert ad tempus quo Iesus, missus est ad annunciandum populo illa quae prius acceperat in monte Sinai a domino. Sed istud dictum patet esse falsum multipliciter, nam immediate praemittitur uerbum domini loquentis de datione legis, cum dicitur. *Non a principio in abscon. &c.* & ideo immediate subditur. *Ex tempore antequam fieret ibi etiam,* & sic ex modo loquendi patet, quod est uerbum eiusdem, & sic patet quod illud ipsum non est uerbum Isa. sed ipsius Dei, sicut & primum. Quod autem primum sit uerbum Dei loquentis de datione legis patet per litteram praecedentem, quia ibi praemittitur. *Ego primus & ego nouissimus manus mea fundauit terram, &c.* Quod non potest dici de Isaia. Item glo. Heb. quae apud eos autentica reputatur super locum istum Exo. 20. a. *Ego sum dominus deus tuus &c.* Dicit sic. Si dicis in secreto fuit sermo. scilicet legis, nonne iam dictum est Isa. 48. c. *Non a principio in abscon. &c.* & sic patet per istam glossam apud eos autenticam, quod istud uerbum Isa. in persona dei loquentis Dei & hodie datione legis. Item super illud Exo. 19. a. *Venerunt in solitudinem Sinai,* dicit sic glo. autentica Hebraica. Data est lex in publico, ut omnis qui uoluerit recipere eam recipiat. Sequitur. *Ecce deus sanctus, & benedictus dicente.* Isa. 48. c. *Non a principio in occulto lo. sum, ex tempore antequam fieret, ibi etiam.* Et ideo habetur super illud Exo. 20. a. *Ego dominus deus tuus.* & sic patet non solum ex textu praecedenti & sequenti, sed et ex glo. Hebraicis apud Iudaeos autenticis, quae autoritas praesallegata Isa. non a principio, &c. non est intelligenda de ipso Isaia loquente in persona propria, sed magis loquitur in persona Dei, quia primo dedit legem in monte Sinai, & postea missus in mundum a Deo patre & spiritu eius ad redemptionem humani generis, secundum quod exprimitur manifeste in praedicta autoritate, & ideo in fine illius autoritatis ponitur. Hoc dicit. *Redemptor tuus sanctus Israel.* Item quod dicit Isaia fuisse in monte Sinai est valde absurdum, quia Isa. adhuc non erat natus, imo fuit natus post fere per 676. annos, quia ab egressu de Aegypto usque ad quartum annum regni Salomonis in quo fundatum est templum, fluxerunt anni 480. ut habetur 3. Reg. 6. *Et ex tunc usque ad primum annum Ozi regis Iuda, sub quo cepit Isaia propheta, fluxerunt 207. anni.* ut patet haberi de facili, computando tempora regum intermediorum, inspiciendo tertium & quartum librum Regum. Si autem dicitur, quod Isaia postquam acceperat prophetiam in monte Sinai mortuus sit, & postea tempore Ozi resuscitatus, illud uerum fictitium quia sacra scriptura hoc nullo modo innuit, sed magis contrarium, & maxime quia oporteret secundum eum dici idem de omnibus prophetis, ut patet ex praedictis. Si autem dicitur, quod anima Isa. fuit creata ante corpus, & sic fuit in monte Sinai in anima & non in corpore, & postea illa anima tempore Ozi fuit coniuncta corpori per uiam naturae generato & organizzato, hoc dictum est contra scripturam Gen. 1. & 2. c. *Formauit hominem deus de limo terrae, & inspirauit, &c.* Ex quo patet manifeste, quod organizatio corporis humani praecedit origine creationem & infusionem anime. Item Zach. 12. a. dicitur. *Hoc dicit dominus extendens caelos & fundans terram, & firmans spiritum hominis in eo.* Ex quo patet, quod anima hominis creatur in ipso corpore iam organizzato. Vnde & glossa Hebraica super locum istum sic dicit. Creator creauit animam cum perfectione figure humani corporis. Item arguitur contra utranque, & responsione simul, quia si Isa. fuit in monte Sinai tempore legis datae, & hoc sine in anima tantum siue in anima & corpore simul, & ibi accepit prophetiam quam postea denunciauit, & sic alij prophetae, sequitur quod scriptura uet. Test. in magna parte sit falsa, quia saepe dicit prophetas accepisse spiritum prophetandi de nouo, sicut patet de Elis. 4. Reg. 2. & de Ezechiele Ezech. 1. & de multis alijs. Similiter quod reuelationes sunt factae ipsis prophetis, de ipsis quae ignorabant, sicut patet de Elis. 4. Reg. 4. ca. Vbi dicit de illa muliere Sunamite. *Anima eius in amaritudine est & dominus celauit a me.* Similiter de Daniele, de quo scribitur Dan. 1. quod deus dedit illi intelligentiam uisionum & 2. c. qualiter reuelatum est ei somnium Nabuchodonosor & eius interpretatio & 9. c. introducitur angelus Gabriel reuelans Danieli dictum mysterium hebdomadarum, & in pluribus alijs locis eiusdem libri similes inducit, similiter et in alijs libris uet. Test. ut patet intuenti, quae omitto propter prolixitatem uirandam, haec autem omnia & similia essent simpliciter falsa si prophetae perfecte accepissent prophetias suas in monte Sinai, quia existere fuissent de oibus illuminati, siue fuissent ibi in anima tantum, siue in anima & corpore. Et sic patet quod ratio Ra. Sal. non solum est con-

tra totam scripturam uet. Test. & prophetiam, quae dicit quod anima praecedit corpus, sed & contra totam scripturam. Philosophorum, ut ex praedictis patet. Et sic ex praedicta autoritate Isaiae trinitas personarum patet in diuinis. Adde et facit illud Ecc. 4. c. *Funiculus triplex & facile rumpitur.* Glo. Hebraica. Sensus uidetur esse, mysterium trini Dei & unius, non de facili discutitur. Sed hanc glo. antiquam moderni Iudaei peruerterunt retorquentes hanc trinitatem ad tria attributa diuina, quae sunt potentia, sapientia & bonitas, sed hoc est, super improbatum. Idem in Psal. *Verbo domini cali firmati sunt, & spiritu oris eius, &c.* & sic de alijs. Patet igitur principale, qualiter pluralitas personarum possit probari per scripturam a Iudaeis receptam, similiter & trinitas determinata.

Probatio incarnationis diuinae personae.

Secundum principale est probandum, scilicet incarnationem diuinae personae, itaque quod Messias promissus in lege & prophetis sit uerus deus & uerus homo. Et ad hoc probandum adduco autoritatem Ier. 23. a. *Ecce dies ueni d. d. & sus. Da. ger. iust.* & per hoc patet & apparet Christi humanitas, quia haec autoritas secundum omnes expositores Hebraeorum intelligitur de Christo ad litteram, sequitur in eadem serie textus & in eadem persona. *Hoc nomen meum quod uocabunt eum, dominus iustus noster.* & per hoc exprimitur Christi diuinitas uera, quia ubi habemus. *Iustus dominus noster in Hebraico habetur, nomen domini tetragrammaton,* quod nomen est propriissimum inter nomina diuina, & propter hoc de nullo dicitur nisi de uero deo. Sed ad hoc respondent aliqui dicentes quod nomen domini tetragrammaton, non dicitur de uero deo tantum, sed etiam de alijs, ut habetur Ezech. vlt. de illa ciuitate quae describitur ibi. Et nomen ciuitatis dominus ibidem, ubi habemus, dominus ibidem, in Hebraico ponitur nomen domini tetragrammaton, & sic illud nomen dei de illa ciuitate, quae tamen non est idem quod deus, ergo &c. Item Gen. 22. c. dicitur. *Vocauit Abraham nomen loci illius dominus uidet, ubi habemus, dominus in Heb. ponitur, tetragrammaton, & sic locus ille nominatur illo nomine ut uidetur.* Item Iud. 6. d. *Aedificauit igitur ibi Gedeon altare domino, uocauit quae id domini pax.* In Hebraico habetur, *dominus pax.* & ibi est nomen domini tetragrammaton, & sic idem quod prius super dictum est habetur. Item Exo. 17. d. *Aedificauit Moyses altare domino, & uocauit nomen eius, deus exaltatio mea.* Vbi nos habemus, dominus, in Hebraico est nomen domini tetragrammaton, & sic idem quod prius.

Sed ista ratio nulla est, quia nullum praedictorum nominum proprio nomine Dei, quod est nomen domini tetragrammaton, sed nominatur quodlibet praedictorum a quodam effectu Dei, quia solus deus nominatur hoc nomine, & hoc non est inconueniens, sicut aliquis homo bene uocatur a deo datus, vel deus dedit, vel aliquid huiusmodi, non tamen uocatur deus absolute, quia hoc esset impium, & hoc patet discurrendo per omnia praedicta. Quia Ezech. vlt. non dicitur. *Nomen ciuitatis dominus.* ita quod nominetur nomen domini tetragrammaton, sed dicitur ibi, nomen ciuitatis, dominus ibidem, id est, denominari debet a diuina in habitatione, & hoc patet per Chaldaicam translationem quae sic habet. *Nomen ciuitatis. exponens adiecit. A die qua fecit dominus descendere suam diuinitatem ibidem.* Similiter Gen. 22. non dicitur. *Vocauit Abraham nomen loci illius, dominus absolute, sed dominus uidet.* quia locus ille non est nominatus nomen domini tetragrammaton, sed est nominatus a uisione diuina, quia uidit ibi humilitatem & afflictionem ipsius Isaac liberans eum a morte, & arietem loco eius ponens. Vel aliter quod Abraham uidit ibi in spiritu templum deo aedificandum per Salomonem, in quo deus uisurus erat preces populi sui & oblationes, & hoc patet per translationem Chaldaicam, ubi dicitur. *Adorauit ibi Abraham et ait coram domino, hic erunt colentes coram deo Gentes.* Similiter Exo. 17. Moyses non uocauit in altare nomine domini tetragrammaton absolute, sed uocauit id, *dominus exaltatio mea.* a quodam effectu diuino, quia dominus liberauerat ibi populum a manibus Amalech ad preces Moysi, ut patet ibidem. Similiter Iud. 6. *Gedeon non uocauit altare illud nomen domini absolute, sed a quodam effectu diuino.* Et ideo uocauit illud *domini pax,* vel *dei pax.* quia dominus promiserat sibi pacem ab inimicis persequentibus eum, & de facto compleuit, & hoc patet per translationem Chaldaicam, quae sic habet. *Aedificauit ibi Gedeon altare domino, & seruauit super illud deo qui fecit ei pacem.* Patet igitur ex praedictis, quod nomen domini tetragrammaton non debet de aliquo nisi de deo uero tantum. Hoc est expresse dixit Ra. Moyses in libro directionis perplexorum, dicens expresse, quod omnia nomina diuina deriuata sunt ab operibus diuinis, praeter nomen tetragrammaton, quod est appropriatum nulli creatori, & secundum ipsum solum denotat diuinam essentiam cum proprietatibus suis intrinsicis. Cetera autem nomina diuina imposita sunt ab operibus diuinis, sicut patet de hoc nomine Elohim & Adonai, quae inter cetera nomina sunt magis propria, & tamen hoc nomen Elohim vel Adonai imponitur ad significandum deum ex generali prouidentia, & propter hoc communicatur alijs. Vnde iudices & sapientes & diuina sapientia praediti aliqui nominantur Elohim in sacra scriptura, ut dicit Psal. *Ego dixi diis esis,* Psal. 81. b. &c. In Hebraico ponitur *Elohim,* & consimilia habentur in F plu.

Non omnes prophetae prophetias acceperunt in monte Sinai.

B Non omnes prophetae prophetias acceperunt in monte Sinai.

C Non omnes prophetae prophetias acceperunt in monte Sinai.

A pluribus locis. Et similiter habetur de hoc nomine Adonai, quod imponitur ab vniuersali sp̄sidentia, & iō bene d̄r̄ in scriptura de potētibus, & regibus, non aut̄ ita est de noīe Dñi tetragrammaton, quod significat diuinā essentiā nudam, & purā absq; respectu ad extra, vt dicit Doct̄or p̄dictus, & iō nō est cōmunicabile alteri, & iō cū ipse Christus nominetur, hoc noīe vt patet per autoritatē allegatam Iere. 23. patet quod ipse Christus est verus Deus. Propter hoc alij soluerunt aliter autoritatē p̄dictā corūpentes verā literā, dicētes q̄ sicut est in Hebræo Iere. 23. Et hoc est nomē eius qui vocauit eū, Dñs iustus noster, ita q̄ nomē Dñi tetragrammaton, loco cuius ponitur in trāslatione nostra, Dñs, vt dictū est, non refertur ad Messiam filiū Dauid, sed ad Deum verū qui vocabit ipsum ad liberationem populi Israel quando placuerit sibi.

Contra istā solutionē nō pōt argui, nisi ostendendo, q̄ ibi corumpunt veram literā, & negant veritatem, vt negent Christi diuinitatem, hoc aut̄ posset optime fieri ex antiquis Biblijs, quæ nō essent corruptæ in passu isto, & in alijs, in quibus fit mētio de diuinitate Christi, si haberi possent, & hoc modo illi q̄ p̄cesserūt nos cōtra eos in hoc passu, & cōsimilibus arguebāt. Licet aut̄ ego nō viderim aliquā Bibliā Iudæorū q̄ non sit in passu isto corrupta, tñ̄ audiui a fide dignis rōne vitæ, & cōscientiæ, & sciētæ, affirmātib; iuramēto q̄ sic viderāt in antiquis Biblijs, sicut hēt trāslatio Hiero. superius inducta. Si aut̄ nō possunt haberi antiquæ Bibliæ non corruptæ recurrentum est ad alias translationes, quas Iudæi rōnabiliter negare nō possunt. Et p̄ hoc poterit p̄dicta falsitas deprehēdi. Et primō deprehenditur p̄ translationē 70. interpretū, quæ sic habet, vt translatio Hiero. vt patet p̄ officiū Ecclesiasticū quod de ista translatione assumptū est, in quo quidē officio sic ponitur ista autoritas: In diebus illis saluabit Iuda, & in Israel habitabit cōfidenter, & hoc est nomen quod vocabūt eū, Dñs iustus noster.

B Ex hoc patet, q̄ nomen Dñi tetragrammaton ad Christū refertur. Sed quæret aliquis, & bene, quō 70. interpretes sic trāslulerunt, q̄ quantū poterāt in sua trāslatione operiret diuinitatē ipsius Christi, ne rex Ptolemæus crederet eos adorare duplicem diuinitatē, vt dicit Hiero. in prologo Pentateuchi, & in pluribus alijs locis. Ad hoc est dicendū, q̄ 70. in hoc loco iusticiēter operuerāt diuinitatē Christi, quia trāslatō de Hebræo in Græcū nō posuerūt nomen Dei tetragrammaton, sed loco eius posuerūt nomen cōmune, Kyrios, quod in Græco sonat idē quod Dñs apud nos. Et hoc nomē pōt dici de Deo vero, seu de quolibet magno principe, seu magnate, & eodē modo Hiero. trāslatō de Hebræo in Latinū posuit nomē cōe, Dñs, quia non habuit nomen propriū correspondens nomini Dñi tetragrammaton, ideo loco eius posuit hoc nomen Dñs, quod indifferētē dictū est de Deo, & quolibet hoīe magno, propter quod autoritas Hiero. 23. similiter nō est efficax ad probandū Christi diuinitatē p̄ trāslationē Hiero. sed solū ex Hebræica veritate, secundū quem modum ego p̄cessi. Secūdo patet falsitas Iudæorū in loco p̄dicto p̄ translationem Chaldaicā, quæ est autentica apud eos, q̄ sic hēt: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & suscitabo Dauid Messiam iustum, vbi habemus, germen iustum.* Ex quo patet q̄ hæc autoritas intelligitur de Christo ad literā, & sequitur in translatione Chaldaica, Et Iere. 23. b. *Et hoc est nomen quod ipsi appellabūt eum, Dñs iustus noster.* Translatio Chaldaica habet, *Et hoc est nomen quod ipsi dicent ei, Dñs iustus noster,* & ibi ponitur nomē Dñi tetragrammaton, vbi posuit hoc nomen Dominus. Ex quo patet, q̄ in Hebræica veritate non est vocabit, sed vocabunt, & sic patet q̄ nomē Domini tetragrammaton refertur ad Messiam quo nomine dicit Iere. ipsum appellandum, seu nominandum a populis tibi subditis. Et ideo alij aliter soluerunt, dicentes q̄ per hoc nomen non habetur q̄ Messias sit Deus, quia non dicitur q̄ nōn debeat esse Deus, sed vocabitur Deus. Sed ista responsio non valet, quia ista nominatio, vel vocatio si vera esset, sequitur q̄ sit Deus re, sicut nomine, sic autem est in proposito, quia ibidē Deus præmittitur de iplo sic nominato; *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiēs erit, & faciet iudiciū, & iustitiam in terra.* Hoc autem esset falsum si nomen diuinitatis proprium sibi vsurparet, & illo nomine vocari se permetteret, nisi secundum veritatem Deus esset. Item licet Iudæi expectent Messiam purum hominem futurum, tamen expectant eum, sicut prophetam sanctissimum, & sanctiorem Moysē, hoc autem esset impossibile, si permetteret se vocari nomine Domini tetragrammaton, nisi esset secundum veritatem, immo incurreret peccatum blasphemæ, & sic patet quod illa obiectio nulla est.

Item ad probandum Christum esse verum Deum, & hominē, adducatur illa autoritas Isa. 9. a. vbi de Christo sic dicitur; *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis.* Et per hoc quod dicitur; *Parvulus natus, &c.* Ostenditur ipsius Christi vera humanitas, per hoc autem quod sequitur; *Ei vocabitur nomen eius admirabilis, &c.* Apparet eius diuinitas. Sed ad hoc respondent dicentes, q̄ in Hebræo non habetur vocabitur, sed vocabit, & sic il-

lud q̄ immediate sequitur q̄ exprimit diuinitatem, non refertur ad parvulum, natum, sed ad verum Deum nominantem ipsum, & nomen pueri ponitur in fine autoritatis, cum dicitur; *Princeps pacis*, ita q̄ secundum eos non est princeps in nominatiuo, sed potius in vocatiuo, o princeps, vel potissime in accusatiuo, principē pacis. Quod de facili possunt dicere, quia nomina apud eos sunt declinabilia, & ideo eodem modo scribitur nominatiuus & accusatiuus. Est igitur sensus autoritatis secundum eos; *Parvulus natus est nobis, &c. & vocabitur ille qui est admirabilis consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi nomen eius*, id est, parvuli nati principem pacis, & ideo dicunt q̄ ista autoritas est intelligenda de principe Ezechia rege Iuda sub quo Dominus dedit populo pacem interfecto exercitu Sennacherib regis Assyriorum ab Angelo diuinitus misso, vt habetur 4. Reg. 19. Vel si dicatur, q̄ de Christo debebat intelligi, per hoc non probatur eius diuinitas. Sed qui sic respondentes corumpunt textum, ideo recurrentum est ad alias translationes, sicut feci in autoritate supradicta. Et primo patet hoc falsum per 70. interpretes, qui habent hic, vocabitur, sicut Hiero. in sua translatione, sed tamen in hoc differunt a translatione Hiero. quia nomina exprimentia diuinitatem Christi celauerant in sua translatione ratione prædicta in præcedenti autoritate, & ideo sic trāslulerunt; *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium super humerum eius, & vocabitur nomen eius magui consilij Angelus.* Et isto modo in officio Messæ recitatur in Natiuitate Domini, quia officium Ecclesiasticum in his quæ accipiuntur de veteri Testam. sequitur translationem 70. interpretum, saltem in pluribus, per hanc autem translationem patet q̄ in Hebræo non est vocabit, sed vocabitur, vt illi dicunt corumpentes textum, & per consequens q̄ ista nomina admirabilis, consiliarius, & Deus fortis, &c. quæ sunt exprimentia diuinitatem referuntur ad puerum natum, sicut & illud quod illis nominibus correspondet in translatione 70. scilicet hoc; *Et vocabitur nomen eius magui consilij Angelus*, quod idē significat implicite, & velate, quia ista nomina diuinitatem Christi exprimentia significant explicite, & manifeste, q̄ maximum cōsiliū, & secretum diuinum fuit incarnationis diuinæ mysterium, antequam in effectu compleretur. Patet etiam per hanc translationem, q̄ hæc autoritas non potest intelligi de Ezechia rege Iuda, quia illa nomina diuinitatem Christi exprimentia, scilicet admirabilis, & Deus fortis, &c. non possunt ei conuenire, & per consequens in fine autoritatis non habetur in Hebræo, principem pacis, in accusatiuo casu, vt ipsi dicunt corumpentes sententiam, sed potius Princeps pacis in nominatiuo, quia sicut dictum est in autoritate præmittitur vocabitur, & non vocabit; & per consequens si in fine autoritatis poneretur, principem pacis in accusatiuo, male esset dictū, vt de te patet. Itē q̄ istā pacē dicunt debere intelligi de pace, quā habuit populus Israel sub Ezechia rege interfecto exercitu Sennacherib, patet falsum per sequentē textū, quia immediate subditur in autoritate prædicta Isaia: *Multiplacabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis*, quia ista pax q̄ habuit tunc sub Ezechia populus, fuit satis brevis, vt patet intuitu quartum librum Regum. Item prædicta responsio Iudæorū patet falsa per translationē Chaldaicā, quæ sic habet: *Infans datus est nobis, & filius datus est nobis, & recipiet super se legē ad seruandum eam, & vocabit nomen eius de ante admirabilis cōsilio Deus fortis, permanens in sæcula sæculorū Messias, in cuius diebus multiplicabit pax.* Per hoc enim quod dicitur hic *Messias*, patet q̄ hæc autoritas non est intelligenda de Ezechia, sed de Christo, per hoc autē quod hic dicitur: *Et vocabitur nomen eius de ante admirabilis, cōsilio Deus fortis*: patet q̄ nomina diuinitatem exprimentia referuntur ad Christum, ita q̄ ipse est verus Deus. Quod autem interponitur hic ista determinatio de ante, q̄ non est in Hebræo hoc est ad denotandum, q̄ nomen Christi prius fuit vocatū a Deo, & et ab Angelo, q̄ temporaliter nasceretur, secundum quod habetur Luc. 2. & Matth. 1. Quod autem in hac translatione Chaldaica dicitur: *Et recipiet super se legē ad seruandam eam*; loco cuius in Hebræo, & in translatione Hiero. habet; *Et factus est principatus super humerum eius.* Hoc est ad denotandū, q̄ Christus erat impleturus legem, & seruaturus, secundum q̄ ipsemet dicit Matth. 5. b. *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Itē notandū, q̄ in prædicta autoritate Isaia vbi de Christo dicitur; *Et multiplicabitur eius imperium*, in Hebræo ponitur; *lemarbe*, quod in Latino sonat, *multiplicabitur*. Et scribitur hæc dictio Hebræica prædicta sic q̄ hæc litera men. clausa ponitur in medio dictionis, quod est contra naturam huius literæ, & modum scribendi Hebræorum, quæ nunquam alibi ponitur nisi in fine dictionis; secundum quod tangit Hierony. in prologo Galeato, vbi dicit q̄ sunt quinque literæ duplices apud Hebræos, quia per has aliter scribuntur fines dictionum, aliter principia, & media, & de his quinque literis duplicibus vna est men clausa, alia est men aperta. Men clausa semper ponitur in fine dictionis. Men autem aperta in principio, & in medio, hic autem vt dictum est ponitur men clausa in medio dictionis contra naturam literæ, & modum scri-

A bendi ad denotandū q̄ Christus de quo loquitur propheta, erat natus de Virgine clausa contra modum nature, & q̄ myste- rium incarnationis erat clausum, & secretum, sicut enim Poetæ per figuras grammaticales signant aliquid subtiliter intelligen- tibus, sic propheta per talem modum scribendi insolitum multe- ria occulta aliquando designabant. Et hoc modo Moyses signifi- cabat pluralitatem personarum in unitate diuinæ essentia, con- iungendo hoc nomen Helohum cum verbo singularis numeri, ut dictū est Item probatur tertio incarnatio diuinæ personæ per au- thoritatem Michæ 5. a. *Et tu Bethleem Ephrata paruula es in milli- bus Iuda, ex te enim egredietur qui sit dominator. Et egressus eius ab initio, a diebus æternitatis. Quod autem hæc autoritas ad li- terā intelligatur de Christo, patet per translationem Chaldaicā, quæ sic habet: Ex te enim egredietur Messias, ubi nos habemus; Ex te enim egredietur qui sit dominator, Per hunc enim exitū de Beth- leem ostenditur ipsius Christi vera humanitas, & etiam secundū carnem natus est de semine Dauid, qui fuit de Bethleem, ut ha- betur 1. Reg. 16. Propter quod Scribæ Iudæorum, & periti in le- ge interrogati ab Herode de loco Natiuitatis Christi, responde- runt, q̄ nasceretur in Bethleem, & confirmauerunt dictum suū per hanc auctoritatem Michæ, ut patet Matt. 2. a. Sed per exitū eius a diebus æternitatis exprimitur natiuitas eius æterna, qua super nascitur a patre, & super natus est. Sed ad hoc responderūt aliqui, q̄ per hoc non intelligitur Christi æternitas, secundū di- uinitatē, sed præuisio, siue prædestinatio suæ natiuitatis quæ est in humana natura tantum. Sed hoc non valet, quia æternitas talis præuisio est omnibus communis, quia omnia quantumcunq; minima sunt a Deo præuisa æternaliter, & præordinata, & ideo si hoc modo intelligeretur prædicta autoritas, per ipsam nō ex- primeretur specialitas in Christo, respectu aliorū quantumcunq; minimorum. Propheta autē intelligit, & intendit per ipsam expri- mere præminentiam, & excellentiam Christi, ut patet intuenti. Pro- pter quod dicunt aliqui Iudæi, q̄ septem res fuerunt creatæ a Deo ante mundū, scilicet lex, poenitentia, gehenna, domus Sanctuarij, thronus gloria, hortus voluptatis, & nomen Messia, & iō sic expo- nunt illud Gen 2. b. De hortu voluptatis; Planauerat autē Dñs hortū voluptatis a principio, i. ante mundū per duo millia annorū & hoc modo exponunt illud quod dicitur Mich. 5. a. *Egressus eius ab i. i. c. Quia nomen Messia fuit creatum ante mundū modo prædicto. Sed hoc dictū est ita irrationabile, q̄ nō indiget reprobatione. Lex enim nō potuit p se creari, sed in aliquo intellectu, hoc autē nō potest esse in intellectu diuino in quo nō potest aliquid creari. Nec angelico, vel humano potest sic creari ante mundū, quia angelus vel homo non ponitur inter creatura ante mundū secundū ipsos. Similiter q̄ poenitentia quæ nō est nisi de peccato præterito, fuit an- te mundū, & per consequens ante peccatū, quod est valde absur- dū. Hoc autē modo posset argui de istis, & de alijs cōsequētibus, sed dimitto, quia dicta eorum friuola apparent, & oīno absurda.**

Item incarnatio Dei probatur per autoritatē Can. 3. d. *Egre- dimini filia Sion, & videte regem Salomonem in diademate quo coro- nauit eum mater sua.* Nam secundum eos doctores Hebræorū ubi- cunq; in libro Canticorum ponitur nomen Salomonis, sub illo no- mine intelligendus est Deus ipse qui est magnus Salomon, i. pa- cificus, quia facit pacem, & concordiam in creaturis per connexio- nem partium vniuersi, secundū quod habetur Iob 25. a. *Qui facit concordiam in sublimibus suis.* Vnde dicunt, q̄ in toto illo libro agi- tur de Deo, & synagoga sub noīe Salomonis, & sponsæ, seu ami- cæ, sicut Doctores Catholici dicunt, q̄ in eodem libro sub prædi- ctis nominibus agitur de coniunctione Christi, & Ecclesiæ. Hoc supposito arguo ad propositum, quia in prædicta autoritate dicitur de matre Salomonis, si igitur noīe Salomonis intelligendus est Deus, et secundū sensum literalē secundū ipsos, ergo oportet eos concedere q̄ Deus habeat matrem, hoc autē est impossibile secun- dum naturā diuinā, & similiter secundū naturā angelicam, ergo talis natura est natura humana in qua conuenit sibi habere ma- trem, et quia natura humana est nobilior inter illas naturas, q̄ sunt per generationem, & sic patet incarnatio diuinæ personæ. Sed ad hoc respondent aliqui Iudæi dicentes, q̄ Deus qui est magnus Salomon vocat hic Ecclesiam Israel matrem, ad exprimendū ma- gnum amorem quem habuit ad eam, aliquando filiā, aliquando sororem, aliquando matrem appellando. Sed cōtra hoc arguitur, quia vnus sacrae scripturæ passus obscurus non debet exponi, nisi per alium locum clariorem eiusdem scripturæ, nunquam autē in scriptura veter. Testam. inuenitur simile, q̄ Deus vocat Ecclesiam Israel matrem, sed bene inuenitur q̄ vocat eā sponsam, amicam, filiam, & huiusmodi, secundum quod dicitur Iere. 2. a. *Recordatus sum tui miserans adolescentiam tuam, & caritatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto.* Et Iere. 31. d. *Reuertere virgo Is- rael ad ciuitates tuas, vsquequo delicias dissolueris filia vaga.* Ergo prædicta expositio non est rationabiliter. Item mater respectu filij habet rationem principij, hoc autem nullo modo potest dici de Ecclesia respectu Dei, vel alicuius dignioris, &c. & sic rema- net prædicta nostra expositio rationabilis, & vera.

Item probatur diuinitas, & humanitas Christi per autoritatē D Zach. 9. c. *Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluator, ipse pauper, ascendens super asinam, se- cundū doctores Hebræorum ista autoritas non potest exponi ad li- terā, nisi de Messia. Per hoc quod dicitur hic, Pauper & ascendens super asinā ostenditur eius humanitas, in qua sicut pauper cum hoibus conuersatus est, per hoc autē q̄ dicitur: Rex iustus, & Sal- uator, ostenditur in eo natura excellentior per quā potest saluare, & regnare, quia pauper in quantum huiusmodi est impotens ad talia, & iō fuit in vnum simul diues, & pauper, diues in natura diuina, & pauper in natura humana. Et q̄ sic deat intelligi autoritas præ- dicta Zachariæ, patet p gl. Hebræorū apud eos authenticā super illud Cant. 1. a. *Exultauimus, & letabimur in te gloria, i. in te san- cto, & benedicto.* Simile est enim hoc cuidā reginæ cuius maritus filij, & generi transierunt mare, postea p magnū tps dictū est ei: *Venerunt generi tui, respondit, quid ad me? latentur filia mea.* Dictum est ei, *venerunt filij tui.* Respondit, *quid ad me? latentur nurus mea, quando autem dictum est ei: Venit vir tuus, dixit, nunc facta est perfe- cta letitia mea,* sic factum est ut essent propheta dicentes ad Ie- rusalem: *Filii tui de longe venerunt, respondit, quid ad me? latentur filia Iuda:* sed cum dictum est ei, illud Zach. 9. c. *Ecce rex tuus ve- nit:* tunc fuit ei letitia perfecta, vnde ibidem satis præmittit: *Exul- ta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem, & c.* Ex ista glo. patet q̄ Za- charias, ppheta loquitur de aduētū Dei ad filios Israel, si igitur secū- dū eos ista autoritas loquitur de Messia, quia est in eadē autoritate dicitur venire in paupertate, cōcluditur q̄ ipse sit Deus & homo, ita q̄ sit pauper rōne humanitatis, & potens saluare rōne diuini- tatis. Patet ergo ex prædictis secundum principale, scilicet quod ex scripturis receptis possit probari incarnatio diuinæ personæ.*

Estat probare tertium principale, scilicet quod tps huius incarna- tionis sit præteritū. Ad hoc autē induco pphetiā Iacob **E** Gen. 49. b. *Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium, sed modo ablatū est regimē, & domi- natio a Iudæis a tpe Herodis Ascalonitæ, sub quo natus est Ie- sus, ergo ab illo tpe venit Christus. Ad hoc rōdent aliqui Iudæi q̄ hæc autoritas non est intelligēda de Christo ad literā, sed de Nabuch. rege Babylonis qui missus est ex ordinatione diuina cō- tra Ierusalē ppter peccata populi, ut habetur 4. Reg. 23. *Extunc enim defecit regimen Iudæorum, quia cepit Sedechiā, & excecauit eū, & filios eius occidit, ut hī ibid. c. 25.* Nec postea aliquis de e- ius stirpe regnauit. Sed hoc dictū appareret falsum, quia post capti- uitatē Babylonicam habuerūt duces, & principes, sicut patet de Zorobabel, Esdra, Neemia, & Machabæis. Habuerūt et reges, quia Ioānes Hircanus Simeonis Machabæi fili⁹ imposuit sibi diadema regni, & extunc regnauerūt filij eius vsq; ad Herodē q̄ fuit alieni- gena a gēte Iudæorū: & iō vsq; ad illud tps nō fuit amotum oīno dominiū Iudæorū. Si autē dicat, q̄ a tpe Nabuchodonosor fuit a- motū a tribu Iuda: de qua amotione loquitur ppheta prædictus, quia il- li q̄ regnauerūt postea fuerūt de alia tribu, quia Machabæi fuerunt de tribu sacerdotali. Nō valet hoc dictū, quia Zorobabel q̄ post ca- ptiuitatē Babylonicā fuit eorum dux, fuit de tribu Iuda, ut patet manifeste ex textibus multis sacrae scripturæ, similiter Machabæi, quia tribus sacerdotalis, & regia erāt cōmixtæ. Et iō alij soluūt ali- ter dicētes, q̄ intelligit de Roboā filio Salomonis a quo recesserūt decē tribus, & adhæserūt Ieroboā filio Nabath, ut hī 3. Reg. 12. sic ergo exponūt prædictā autoritatē. Nō auferetur sceptrū de Iuda, & c. donec veniat Silo, quia ubi Hier. transtulit, mittēdus, He- braica veritas hēt Silo, & est nomen loci, ut dicūt, quia in illo loco venit Roboā, ut cōstitueret post patrē rex, & in illo loco recessit populus Israel ab eo, & cōstituerūt sup se regē Ieroboam, q̄ erat de alia tribu, scilicet Ephraim, & sic ablatū fuit sceptrū tūc de Iuda, ve- rūtāmē quia ipsi filio Salomonis remāserūt duæ tribus, iō sequitur in Hebraica veritate; Et ei aggregabuntur Gētes. Vbi Hiero. transtulit. *Et ipse erit expectatio Gentium.* Sed ista rōntio patet falsa p textum 3. Reg. 12. quia ibi dicit, q̄ ille locus ubi Roboā fuit a populo dereli- ctus vocat Sichē, & est locus bene remotus ab illo q̄ vocat Silo. Itē huiusmodi rōntio præcedēs, & cōsimiles apparēt falsæ p translationē Chaldaicam, quia ubi Hiero. transtulit; *Donec veniat qui mittendus est;* Hebraica veritas habet, *Donec veniat Messias,* quia id quod erat obscurum per hoc voluit declarare, & sic patet, q̄ prædicta au- thoritas nō poterat intelligi de Nabuchodonosor, nec de Roboā nec de alio q̄ de Christo. Quod autem sequitur in Hebraico; *Et ei aggregabuntur Gētes,* sic est intelligēdū, quia Iudæi in aduētū Chri- sti, pro maiori parte sunt obstinati in sua infidelitate, & Gentiles q̄ nomine Gentium designantur, aggregati sunt ipsi Christo, fidēq; eius deuote suscipientes, secundum quod dicit Apostolus Rom. 11. d. *Cæcitas ex tempore contigit in Israel, donec plenitudo Gentium introiret, & c.* Quod autē tpe Herodis ablatū est a Iudæis sceptrū, patet, quia ipse fuit primus alienigena, q̄ regnauit in Iudæa. patet enim fuit Iudæus. Iste Herodes Romanorū auxilio fretus, de- bellauit Antigonū regē Iudæorū, q̄ descenderat a Machabæis, & oīem prolem regiā occidit, & libros de genealogia regū combul- sit.*

A sit, ne postea deprehenderetur ipse, & filij eius alieni a regno Dauid, interfecit etiā Doctores legis, qui docebant in populo illud Deuter. 17. c. *De medio fratrum tuorum dones super te regem, ut sic auferret a Iudeis omnem viam recuperandi sceptrum.* Quod etiā patet per effectum, quia ab illo tempore vsq; nūc fluxerunt 1039. anni ad minus, quia tali anno incarnationis ceptum est hoc opus, & adhuc Iudæi videntur magis a prædicto sceptro longinqui q̄ a principio. Cum enim ablatio sceptri fuit signum eis prædictū de aduentu Christi, manifeste patet, q̄ illud impietum est tempore Herodis, quo regnante natus est Christus Iesus. & sic patet propositū, scilicet q̄ tempus incarnationis sit præteritum. Item hoc idem probatur auctoritate Aggæi 2. d. *Hæc dicit Dominus exercituum, ab hac nunc vnum est, & ego mouebo calum & terram, mare & aridam, & mouebo omnes Gentes, & veniet desideratus cunctis Gentibus.* Et sequitur: *Magna erit gloria istius domus nouissima magis quam prima, dicit Dominus exercituum.* Secundum omnes expositores Hebræorum habetur, q̄ iste desideratus est Messias, siue Christus. Patet igitur per plura in auctoritate prædicta polita, quod tempus aduentus Christi sit præteritū, primo per id quod dicitur ibidem: *Adhuc vnum modicum.* Et subditur de aduentu Christi: *Veni, & desideratus cunctis Gentibus, &c.* Aggæus Propheeta dixit hoc verbum secundo anno Darij regis Periarum, ab illo autem tempore vsque nunc fluxerunt anni 1659. secundum computationem Iudæorum, & plures adhuc secundum computationem nostram 1701. Falsus enim numerus non dicitur in scriptura modicum, cum enim dicat Propheeta in scriptura restare tempus modicum, vsque ad tempus desiderati cunctis Gentibus, patet q̄ tempus sui aduentus est præteritum. Sed ad hoc respondent aliqui, q̄ tantum tempus in scriptura bene dicitur modicum, quia in Psalm. 89. a. dicitur: *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies herberia, quæ præterit.* Sed quod hæc responsio non valeat, patet, quia si tempus mille annorum comparatur æternitati, modicum est & sic loquitur auctoritas Psalm. prædicta, quod patet per hoc quod dicit Mille anni, &c. Quia diuina cognitio quæ per oculos designatur, æternitate mensuratur, sed si referatur tempus mille annorum ad expectationem populi, sic non potest dici rationaliter loquendo, tempus modicum, sed magnum, vnde & Baruch 6. tempus captiuitatis Babylonicæ prædicatur magnum, & longum, quod tamen fuit valde modicum respectu scilicet 70. annorum. Item propositum per id quod in auctoritate subditur: *Veniet desideratus cunctis Gentibus, & replebo domum istam gloria.* Et loquitur propheta de domo Dei ædificata a Iudæis post captiuitatem Babylonicam. Igitur stante illa domo venit Iesus Christus, quia propheta dicit eam replendam gloria per aduentum ipsius desiderati cunctis Gentibus ad eam. Domus autem illa destructa est per Titum, & Vespasianum 42. anno post Domini passionem, ergo, &c. Item tertio per hoc idem patet propositum per illud quod sequitur in auctoritate prædicta, scilicet, *Magna erit gloria istius domus nouissime magis quam primæ.* Et constat, q̄ propheta loquitur de domo ædificata post captiuitatem Babylonicam, vt dictum est: ad cuius ædificationem inducebat populum, & prædixit gloriam eius maiorem futuram quam fuit gloria domus ædificatæ per Salomonem: hoc autem non intelligitur propter maiores diuitias, seu honores, seu cultum diuinum, vel ædificatores: quia status populi tunc erat quasi nullus respectu illius domus, & status qui fuit sub Salomone. Propter hoc dicitur 1. Esdræ 3. q̄ sacerdotes qui viderant primam domū lachrymabant, alijs exultantibus in dedicatione domus secundæ, quia quasi nullus momenti erat respectu primæ, & ideo non potest intelligi gloria eius maior, nisi per aduentum ipsius desiderati cunctis Gentibus qui eam glorificauit presentia sua, quia in ea fuit a matre oblatas, secundum q̄ propheta Malachias prædixerat 3. a. *Statim veniet ad templum sanctum suum dominator quem vos queritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.* Ipsam autem domum frequenter honorauit, quando ibi docuit, & prædicauit. Dicunt autem aliqui Iudæi ad hoc, q̄ maior fuit gloria secundæ domus quam primæ in annis, quia plus durauit. Sed hoc non valet, quia licet verū sit, q̄ plus durauit, hoc tamen non fuit ad gloriam, sed ignominiam, quia pluribus temporibus fuit conculcata, & dehonora, quia Antiochus Epiphanes posuit ibi abominandū idolū, & fecit ibi prostrubula mulierū, secundum q̄ habetur 1. Machab. & 2. Sed quia librū illū non recipiunt Iudæi, non pōt dici q̄ hoc idem habetur Dan. 8. Hoc et dicit Iosephus lib. 12. Antiquitatum. Similiter quādo ciuitas Ierusalem fuit capta per Pompeium Imperatorem Romanorum. Item iterum alias per Herodem Ascalonitā, & vltimo quando destructa fuit per Titum, & Vespasianum. Omnibus enim illis temporibus fuit illa domus deiecta, & conculcata. Item illa maioritas durationis non videtur esse alicuius gloriæ notabiliter, aliter enim lapis diceretur maioris honoris & gloriæ, q̄ natura humana, quia est maioris durationis. Item si computemus durationem domus secundæ secundū Iudæos, dicentes eam durasse 420. annis habebimus q̄ prima domus plus durauit, quia plures anni fluxerunt a quarto anno Salomonis in quo

quo fundata est domus prima, vsque ad 11. annum Sedechiæ in quo destructa fuit, quia fluxerunt anni 427. computando tempora regum intermediorū in 3. & 4. lib. Reg. Perfecta autem fuit 11. anno Salomonis, & iterum perfecta 423. & sic plus q̄ durauit, si accipiatur duratio secundæ domus secundum computationem Iudæorum. Licet autem domus secunda plus durauit, vt supra dictum est, tamen ista obiectio est inefficax contra Iudæos, quia procedit ex suppositione computationis eorum quam reputant veram. Patet ergo ex prædicta auctoritate Aggæi, quod tempus aduentus Christi est præteritum.

Sed restat ostendere quod in prædicta auctoritate videtur dubium, scilicet q̄ in aduentu desiderati cunctis gentibus sit impletum quod ibi dicitur: *Adhuc modicum, & mouebo, non solū terram, sed cælum.* Dicendum est q̄ cælum in aduentu Christi motū est, largè accipiendo motum pro omni inuouatione, quia magna inuouatio in cælo apparuit quando in natiuitate Christi noua stella est visa, propter quod reges venerūt ad ipsum adorandū. Item circa illud tempus, scilicet tempore Herodis sub quo natus est Christus in Iudæa, de quo magis loquitur propheta q̄ de alijs terris, fuit maximus terremotus, in tantum q̄ gentes propinque credebant q̄ in Iudæa nullus homo remāisset, vt dicit Iosephus in 1. lib. de bello Iudæico. Et ex hoc arguitur probabiliter aliquam conjunctionem fuisse planetarum notabilem, siue constellationem ex quibus solent accidere talia. Quod autem motæ tunc fuerunt omnes gentes patet, quia imminente Christi natiuitate, præcepit Cæsar Augustus descubi vniuersum mundū, & oēs gentes Romanorū tributarios se profiteri, propterea singuli ibant ad loca, vnde erāt oriundi ad prædicta faciendā, propter quod etiam Ioseph de Galilæa ascendit in Bethleem cum Maria sibi desponsata prægrauante, vt ibi profiteretur, vt patet Luc. 2. In Iudæa etiam tunc facta magna commotio, quia quidam nocte Iudas natione Galilæus et publice assererat Iudæis esse illicitū cognoscere alium Dñm præter Deū & multi Iudæi secuti sunt ipsum, & postea interfecit ab exercitu Romanorū, vt dicit Iosephus 2. lib. Antiquitatum. Et idem habetur Act. 5. g. *Ante hos dies extitit Iudas, &c.* De commotione autem maris non oportet exemplum ponere, quia frequenter solet accidere. Item q̄ tempus aduentus Christi sit completū, patet per auctoritatem Dan. 9. scilicet ubi Angelus Gabriel instruit eū de tempore aduentus Christi, dicens. *Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuū, & super urbem sanctā tuam, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatū, & deleatur iniquitas, & addeatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & yngatur Sanctus sanctorum.* Ad intellectū huius prophetiæ primo videntum est, qualiter hæc accipiatur hebdomada, vel hebdomas, quod idem est. In sacra enim scriptura accipitur hebdomada dupliciter: Vno modo pro tempore septem dierum. Et hoc modo cōmuniter accipitur, nam hoc modo loquitur scriptura de hebdomada, Leuit. 23. vbi dicitur quod septem hebdomadæ accipiendæ sunt a festo Paschæ, quæ faciunt 49 dies, & 50. die celebrandū est festū Pentecostes. Alio modo accipitur hebdomada pro tempore septem annorum. Et hoc modo loquitur scriptura. Leuit. 25. b. vbi dicitur: *Numerus hebdomadas annorum, qui faciunt 49. annos, & 50. annus sequens dicitur Iubæus, qui apud Iudæos dicitur annus remissionis.* Non inuenitur autem hebdomada posse accipi pluribus modis, & ideo sic nō pōt accipi pro hebdomada dierū, quia alias tota pphetia Danielis fuisset cōpleta infra annū, & dimidiū, ergo per locū a diuisione oportet q̄ accipiatur pro hebdomada annorū, & in hoc oēs Catholici & Hebræi cōueniunt. Sed differūt in hoc, quia aliqui Catholici, vt Beda, & alij dicūt, q̄ illi anni intelligendi sunt anni lunares, qui breuiiores sunt annis solaribus 11. diebus. Motus autē fuit ad hoc dicendū ex duobus. Primo ex textu, quia dicitur, *Hebdomadæ abbreviatæ, & sicut dictū est, Anni lunares sunt breuiiores solaribus, & per consequens hebdomadæ annorū lunariū sunt breuiiores.* Secundo, quia Angelus loquebatur Danieli, q̄ erat Hebræus, & Iudæi computabant per annos lunares, vt dicit Beda, & ideo Angelus posuit numerū prædictorū lunariū. Sed salua reuerētia Bedæ vtrumq; videtur falsum esse, quia in Hebræo nō ponitur abbreviatæ in de truncationē, seu diminutionē, prout sonat, sed ponitur præfixe, q̄ denotat tēporis determinationē, si non plus, neq; minus. Similiter secundū videtur falsum, si enim Iudæi haberent annum breuiorem 11. diebus, q̄ annus solaris, quo vtiuntur, cū secundum legem teneantur primo mense cuiuslibet anni facere Pascha in die determinato, scilicet 16. die primi mensis, sequeretur q̄ Pascha Iudæorū huius anni antecederet, seu anticiparet Pascha anni præcedētis in 11. diebus, & eodem modo Pascha anni sequentis præcederet per 22. dies, ad quod sequeretur, q̄ ipsi celebrarent Pascha suū ex obligatione præcepti infra breue tēps in quolibet mēse totius anni. Hoc autē apparet manifeste falsum ex vltis eorum; semper enim faciunt eodem tempore. Et ideo patet, q̄ computant per annos solares, sicut & nos, licet enim incipiant ipsi menses a lunationibus, tamen tertius annus apud eos habet 13. lunationes, ita quod per ambolismos faciunt equationem temporis, & sic

Cælum quo fit motum in aduentu Christi.

E

Hebdomada accipitur dupliciter.

F

Iosephus.

A computant per annos Solares, sicut nos, dato tamen quod computarent per annos Lunares, nihilominus haberetur propositum nostrum, ut videbitur. Secundo videndum est, quot annos continent hebdomadæ prædictæ, & patet per hoc, quia si multiplicentur 70. per 7. resultant 490. & sic 70. prædictæ hebdomadæ continent annos 490. Tertio videndum est a quo anno incipiat computatio istarum hebdomadarum. Et dicunt aliqui Iudæi quod incipit ab undecimo anno regis Sedechiæ, quando destructum est primum templum. Alij dicunt, quod incipit a primo anno Darij regis Medi, quia illo tempore dixit ista Angelus Danieli. Alij dicunt, quod incipit a reditu captiuitatis sub Zorobabel duce, anno secundo Cyri regis Persarum. Alij dicunt, quod incipit a secundo anno regni Artaxerxis, quando missus est Neemias ad reedificandam ciuitatē sanctam. Quæ autem istarum opinionum sit vera, & aliarum improbatione, omitto propter prolixitatem vitandam, quia illud diffuse scripsi super Danielelem. Et secundum omnes istas tres computationes habebitur sufficienter propositum, scilicet, quod tempus aduentus Christi sit præteritum, quod patet, quia angelus determinate assignat 490. annos vsquequo impleatur visio, & prophetia, & vngatur Sæctus sanctorum, id est, Christus. Sed qualitercumque incipiantur anni Solares, vel Lunares, & vbi cumque incipiatur computatio secundum prædicta, quia inferius non potest accipi, quam in secundo anno Artaxerxis, totum tamen tempus prædictum iam diu est præteritum, & hoc sufficit ad propositum nostrum. Si autem aliquis velit plenius videre, qualiter iste numerus annorum prædictus impletus est per partes singulas, & qualiter in medio hebdomadæ vltimæ passus est Christus, & cætera quæ faciunt ad expositionem huius textus, potest recurrere ad id quod scripsi super Danielelem, vbi ista diffuse tractaui, & contraria dicta ut potui, improbaui. Verum hic volo remouere quandam solutionem falsam, quam dat Rabbi Salomon

B ad rationem prædictam, dicens quod illæ 70. hebdomadæ non continent tempus præcisum vsque ad Christi aduentum, & passionis eius mysterium, ut prædictum est, sed continent tempus præcisum a destructione primi templi vsque ad destructionem secundi per Titum, & Vespasianum, dicens: Et 70. præcise hebdomadæ sunt, id est, præfinitæ. Super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, antequam veniat perfecta captiuitas ipsorum, quæ facta est per Romanos comburentes ciuitatem, & templum, & eicientes inde populum Iudaicum. Ut consummetur præuaricatio, id est, ut desistant a præuaricationibus castigati per prædictam captiuitatem, & afflictionem. Et deleatur iniquitas eorum, scilicet, per captiuitatem, & afflictionem prædictam quæ est eis pro pœna, ut dicit: Et adducatur iustitia sempiterna, id est, ut in æternum iustificentur per prædictam captiuitatem pro peccatis pœnam tolerando. Et sic finaliter impleatur visio, & prophetia, id est, visiones de Christo promissæ per prophetas. Et vngatur Sæctus sanctorum, id est, arca Domini, & vasa Sanctuarij, quæ recuperabuntur per Messiam in fine huius captiuitatis Iudæorum venturæ, ut dicit. Sed quantum debeat durare ista captiuitas, non dicitur, & per consequens determinatus aduentus Christi ipsius hic non diffinitur. Qualiter exponat literam sequentem hic omitto, tum quia non est necessarium ad propositum, tum quia diffuse tractaui hoc super Dan. Quod autem ista expositio sit falsa, & extorta facta per eos, patet per literam præcedentem, vbi dicitur quod Angelus Gabriel venit propter orationem Danielis orantis pro liberatione populi, ad declarandum exauditionem suæ petitionis. Et ideo non solum nunciavit ei liberationem de captiuitate Babylonica, sed etiam perfectam liberationem fiendam per Christum, de qua principaliter Daniel orabat. Et ideo dicere, quod Angelus veniebat ad denunciandum Danieli perfectam liberationem sui populi, & nullum certum tempus liberationis fiendæ per Christum, hoc est valde absurdum, & præcedenti literæ contrarium, quia Angelus non venisset ad consolationem Danielis, sed magis ad eius desolationem.

C Item quod dicit, quod per captiuitatē in qua sunt desistent a præuaricationibus, hoc manifeste est falsum, quia super omnes gentes intendunt sortilegijs, & augurijs, ut sciunt illi qui nouerunt facta illorum, & tamen ista maxime prohibentur in lege diuina, sicut patet Deuteronom. & Exod. & in pluribus alijs locis veteris testamenti. Item quod dicit impleri visiones prophetarum per merita eorum, est contra id quod dicitur Deuteronom. 9. b. *Scito quod non propter iustificationes tuas Dominus Deus tuus dedit tibi terram hanc optimam in possessionem, &c. & multo minus propter iustitias eorum est implenda promissio, & maxime quia de eo scribitur Isa. 8. c. Et erit in lapidem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israel, &c. Item quod dicit per vntionem Sancti sanctorum intelligi vntionem arcæ, & Sanctuarij quæ recuperabuntur per Messiam regem, hoc est contra illud quod dicitur Iere. 3. c. *Cumque multiplicati fueritis, & creueritis in terra Israel in diebus illis ait Dominus, non dicent vltra arca Testamenti Domini, neque ascendet supra cor, neque recordabuntur illius, neque visitabuntur, nec fiet vltra.* Hoc est dictum, quod ceremoniæ veteris Testamenti omnino ceslauerunt post passionem Christi, extunc enim fuerunt mortuæ, Pluribus etiam alijs modis argumenta-*

tus sum super Danielelem contra prædictum errorem, sed ista ad D præfens sufficient.

Item probatur tempus aduentus Christi esse præteritum, per id Dani. 2. vbi dicitur, quod Nabuchodonosor vidit statuam magnam. Huius autem statuæ caput ex auro purissimo, & optimo fuit, pectus autem, & brachia ex argento puro, venter & pedes eius, & femora ex ære, tibiae autem ferreæ, &c. Sequitur: *Abscisus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus eius ferreis, & fistilibus, & comminuit eos.* Per hanc autem statuam designantur quatuor regna magna sibi in orbe succedentia, secundum quod Daniel diuinitus inspiratus ibidem exposuit. Primum est regnum Chaldæorum, quod significatur per caput aureum, ut ibidem dicitur. Secundum est regnum Persarum, quod significatur per argentum, quod subiecit sibi regnum Chaldæorum. Tertium est regnum Græcorum, seu Alexandri, quod per æs significatur, quod subiecit sibi regnum Persarum. Quartum est regnum Romanorum, quod per ferrum significatur, quod subiecit sibi regnum Græcorum, & alia regna mundi, sicut ferrum domat omnia alia metalla. Per lapidem autem abscisum de monte sine manibus, designatur ipse Christus Iesus, siue regnum eius, cui subiiciendum erat Romanorum Imperium, ut prædicitur. Ista autem plenius declarauit super Danielelem. Sed pono hic breuiter, quod in prædicta expositione omnes expolitores tam Catholici, quam Hebræorum concordant. Tunc hoc supposito arguo sic. Quia in prædicta prophetia exprimitur, quod ille cui subiiciendum erat regnum Romanorum, erat ipse Christus. Cum hoc igitur impletum sit tempore Constantini, & Siluestri Papæ, quo tempore Romanum Imperium per fidem veram subiectum est Iesu filio Virginis Mariæ, patet quod ipse est verus Christus, & Messias.

E Postquam autem probatum est tempus aduentus Christi præteritum per scripturam canonicam, hoc idem etiam probatur per glossas, & dicta doctorum Hebræorum apud eos autentica, vnde Isa. vlti. c. dicitur: *Antequam parturiret peperit.* Glossa Hebræorum: *Quia antequam natus fuisset ille qui in seruitutem vltimam redegit, natus fuit redemptor: ergo ante natiuitatem Titi qui ciuitatem destruxit, populum captiuitauit, & seruituti exposuit, tantum quod dabantur triginta Iudæi pro nummo argenteo, ut dicit Hugo. Flo. fuit natiuitas ipsius Christi. Hoc idem patet per translationem Chaldaicam ibidem. Adhuc non erit ei veniens angustia, & redimetur, & adhuc non venit ei tremor cum doloribus propter partum reuelabitur rex Messias, dolor enim & angustia partus expriment maximam calamitatem, quam sustinuerunt Iudæi in obsidione Titi, & Vespasiani, ergo ante obsidionem illam, & miseriam illam venit Christus, hoc concedunt multi apud eos. Dicunt tamen, quod ipse Christus natus sit in die destructionis templi. Sed cum ab illo tempore fluxerint 1235. anni. queritur ab ipsis, vbi sit ipse Christus, & vbi per tantum tempus fuerit. Et dicunt aliqui, quod ipse cum angelis viuens in eo modo quo Moyse vixit quadraginta diebus in monte Sinai, & expectat præceptum Domini ad se ostendendum. Alij dicunt, quod est vltra montes Caspios expectans præceptum Domini de liberatione populi. Alij dicunt, quod vadit per mundum, sicut pauper, & leprosus, & humiliatus propter peccata populi, secundum quod dicitur Isa. 53. b. *Et nos reptauimus eum quasi leprosum, &c.* Quousque appareat ex præcepto Domini in virtute ad liberationem filiorum Israel de seruitute, & miseria in qua sunt. Talis autem varietas ostendit manifeste, quod dictum eorum quantum ad hoc est fictitium, sed verum est quo ad hoc quod tempus aduentus Christi iam diu est præteritum.*

F Item hoc idem patet per quandam traditionem apud eos authenticam, & continetur in quodam libro qui apud eos vocatur liber Iudicum ordinariorum, traditus a domo Eliæ, id est, a discipulis eius. Per sex mille annos erit mundus, duo millia vanitatis, duo millia legis, duo millia Messie. Ad intellectum huius est sciendum, quod Hebræi dicunt hoc fuisse dictum a filio mulieris Sarcapanæ quem suscitauit Helias, qui etiam postea habuit spiritum prophetiæ, & prophetauit de duratione mundi quod duraret, ut dictum est sex millia annorum. Duo millia autem dicunt tempus vanitatis, quia a principio mundi vsque ad vocationem Abraham, quia dictum est ei a Domino: *Egredere de terra, &c. Gen. 12. a.* mundus deflexerat in vanitate peccatorum. Primo per luxuriā: ut patet tempore Noe, propter quod factum est diluuium, quia omnis caro corruerat viam suam. Secundo per idololatriam post diluuium, quæ circa natiuitatem Abraham totus mundus erat idololatriæ deditus, ipse autem primo ausus est publice vnū creatorē, & Deū prædicare, ut dicit Iosephus 1. lib. Antiquitatū. Et istud tempus durauit per duo millia annorum, & 23. quia Abraham habuit 75. annos quando vocatus est. Extunc autem incipit tempus legis, quia lex non datur nisi populo adunato, per Abraham autem incipit populus adunari sub fide vnus Dei, & ad legē suscipiendā disponi: propter quod Abraham data est lex circūcisionis ad distinctionē illius populi qui erat legem accepturus, ab alijs populis, ab illo autem

Vanitates Iudæorum de Christo.

Tria tempora mundi.

A autem tempore, scilicet a vocatione Abraham vsque ad natiuitatem Christi fluxerunt duo millia annorum, nisi quod deficient 29. Si igitur accipiat 23. qui superabundant ultra duo millia predicta, quæ dicuntur tempora vanitatis, habebimus quatuor millia annorum a principio mundi vsque ad natiuitatem Christi, nisi quod deficient 5. anni. Si igitur quinque anni quibus Christus latuit in Agypto propter persecutionem Herodis, iungantur precedentibus, ita quod dies Messiae incipiant computari ab illo tempore quo de Agypto est reuersus, habebimus de principio mundi quatuor millia annorum vsque ad dies Messiae, scilicet duo millia vanitatis, duo millia legis secundum prophetiam predictam. Vtrum autem dies Christi debeat tantum durare per duo millia annorum, vel plus, vel minus, non me intromitto, quia finem mundi determinandum dicere non intendo, sed sufficit mihi secundum predictam traditionem Iudæorum, quod tempus aduentus Christi sit præteritum, ex quo iam dictum est quod transierunt a principio mundi quatuor millia annorum, quia a principio mundi ipsi computant quinque millia, & 70. annos vsque ad annum Domini 1039. quo præsens opus fuit scriptum.

Item ostendo propositum per rationem ex scriptura sumptam, considerando enim processum veteris Testamenti apparet, quod quamdiu filij Israel fuerunt seruiens Deo fuerunt in statu prospero, & si aliquando fuerunt captiuati, & afflicti, hoc fuit propter peccatum populi illius, nunc autem ita est quod ante captiuitatem Babylonicam fuerunt idololatæ pessimi, & occisores prophetarum eos a peccatis prohibentium, intantum quod impleuerunt ciuitatem Ierusalem sanguine prophetarum vsque ad os, vt dicitur 4. Reg. 21. c. *Et multa alia fecerunt propter quæ captiuati sunt in Babylonia: & illa captiuitas non durauit nisi per 70. annos.* Cum autem captiuitas in qua sunt nunc, durauerit per annos 1235. Nec adhuc apparet eorum liberatio de proximo, oportet eos concedere, quod peccatum propter quod tantum captiuati sunt, fuit maius quam peccata præcedentia captiuitatem Babylonicam, cum poena debeat respondere peccato, hoc autem non potest dici, nisi propter illud grauissimum peccatum quo Christum eis in lege, & prophetis promissum negantes, & persequentes crudeliter occiderunt, quia post reditum captiuitatis Babylonicæ non leguntur idololatrasse, & prophetas occidisse, & tanta crimina perpetrasse in alijs, sicut ante. Et ideo rationabiliter non potest assignari causa tantæ captiuitatis, & miseræ, nisi illa quæ dicta est, scilicet non cognouerunt tempus visitationis suæ, vt Luc. 19. hoc autem dicit Rab. Moyses in libro Iudicum ordinariorum: Iesus Nazarenus visus est esse Messias, & interfectus est per domum iudicij, & ipse fuit causa, & promeruit, vt destrueretur Israel in gladio.

Item doctrina aliqua declaratur vera, & hoc dupliciter. Vno modo per reductionem ad principia euidencia, & hoc modo declaratur veritas eorum, quæ subiacent facultati naturalis intellectus. Alio modo per diuinum testimonium, scilicet quando ad confirmationem talis doctrinæ fit tale miraculum, de quo certum est, quod non potest fieri, nisi virtute diuina, sicut est suscitatio mortui, illuminatio cæci, & consimilia. Constat igitur, quod nullo modo Deus potest esse testis falsitatis, & ideo si tale miraculum, vel factum diuinum perpetratur ad declarationem alicuius doctrine, sufficienter concluditur propositum, scilicet talem doctrinam esse veram, & hoc modo declarata est veritas eorum, quæ excedunt intellectus facultatem, sicut patet quod hoc modo declarata est veritas quæ dicta est per Moysen, Iosue, & consimiles. Nunc autem ita est, quod opera diuina sunt multa valde, & manifeste, facta sunt ad declarationem Christi, & doctrinæ eius, & suorum, vt patet per scriptores verissimos, & famam publicam vsque nunc continuatam, quæ in talibus faciunt sufficientem fidem, sicut firmiter tenemus Aristoteli fuisse Philosophum, & Platonem, & tamen non habemus inde aliam probationem nisi per famam publicam, igitur etiam sic sunt de doctrina Christi, hoc etiam patet per libros apud Iudæos authenticos. Scribitur enim in quodam libello qui apud eos intitulatur de Iesu Nazareno generatione, qui leprosus mundauit, & claudum ex utero matris suæ stare fecit, & mortuum suscitauit, & multa alia quæ fieri non poterant, nisi virtute diuina. Dicitur tamē ibidem, quod talia fecerat virtute nominis tetragrammaton: quia quod sciret illud debito modo pronuntiare, posset virtute illius miracula facere, vt in eodem libro dicitur. Iesus autem Nazarenus pronuntiationem illius nominis didicit, vt ibidem dicitur, quod in templo domini lapidem super quem steterat arca Domini antiquitus inuenit, in quo erat scriptum tale nomen expositum, vocatur autem expositio illius nominis descriptio, & determinatio qualiter debeat pronuntiare. Licet autem hoc dictum non sit verum, tamen ex hoc contra Iudæos habet argumentum, quod nomen domini tetragrammaton quod est inter alia nomina sancti spiritus, secundum eos non potest habere virtutem ad agendum aliquid contrarium honori diuino, sed magis ad id quod est honori diuino consonum. Cum igitur dicunt, quod virtute illius nominis Iesus Nazarenus fecerat miracula, oportet eos concedere, quod doctrina Christi ad cuius confirmationem faciebat talia mira-

cula non erat falsa, nec honori diuino contraria, sed magis consona, cum ergo docuerit se esse verum Deum verum Christum a Deo missum, & verum hominem, sequitur per consequens, quod istud sit verum, aliter sequeretur, quod ipse fuisset falsus propheta, & ascriberet sibi blasphematorie diuinitatem, & quod ad confirmationem istius falsitatis fuissent facta vera miracula virtute diuini nominis sanctissimi, & tunc Deus in cuius virtute talia miracula fierent, quæ alia virtute fieri non possunt esset testis falsitatis, quod est inconueniens. Item pronuntiatio cuiuslibet nominis non potest talia facere, sed solus Deus talia fecit, & facit ad inuocationem sui nominis, & virtutis. Si igitur Christus virtute nominis predicti fecit predicta, oportet concedere quod illa fecit virtute diuina, & per consequens quod doctrina eius ad cuius confirmationem talia fecit, fuit vera, cum Deus non possit esse testis falsitatis, vt supra dictum est. Hæc etiam alia videtur dicere Iosephus ex ægypto authenticus. Dicit enim sic libro 18. Antiquitatum describens tempora Tiberij Caesaris, sub quo passus est Iesus: Fuit iste temporibus Iesus sapiens vir, si tamē eum virum nominare fas est: erat enim mirabilium operum effector, & doctor eorum hominum qui libenter audiunt ea quæ vera sunt, & multos quidem Iudæorum, & multos ex Gentibus sibi adiunxit. Christus hic erat. Hæc accusatione primorum nostræ gentis virorum cum Pilato in Crucem agendum decreuisset, non deseruerunt enim hi qui ab initio dilexerant eum. Apparuit enim eis tertia die iterum viuus, quod diuinitus inspirati prophetae, vel hæc vel alia de eo innumera miracula futura esse prædixerant.

Item quando scriptura dicit aliquid futurum, & determinatum, tempus modum, & locum, etsi omnia ista concurrant in vno, manifeste patet, quod illud fuerat predictum, est adimpletum, si facta sunt scriptura prædixerat aduentum Christi, vt patet in multis locis, determinauit etiā tempus veniendi, videlicet quando fieret transitus regni, vt habetur Gen. 49. b. *Non auferetur sceptrum de Iuda, &c.* Similiter locum nascendi, &c. Michæ 5. a. *Eritu Bethleem, &c.* Similiter modum viuendi, scilicet quod Christus in paupertate vixeret Zachar. 9. c. *Ecce rex tuus venit iustus, & saluator, & pauper, &c.* Determinauit scriptura modum moriendi, scilicet in humilitate, & patientia ex parte ipsius personæ Christi, sed in credulitate maxima ex parte ipsorum qui occiderunt eum, vt habetur Isaia 53. c. *Tanquam ovis ad occisionem ductus est, &c.* Cum autem hæc omnia manifeste sint adimpleta de Iesu Nazareno, rationabiliter concluditur quod ipse sit verus Christus.

Sed contra hoc arguunt Iudæi multipliciter, primo per id quod habetur Isa. 2. vbi loquitur de tempore aduentus Christi, dicens: *Erit in nouissimis diebus preparatus mons domus domini in vertice montium, &c.* Sequitur: *Constabunt gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces, non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercitabuntur ultra ad prælium.* Ex his enim formant quadruplex argumentum. Primo ex hoc. Erit in nouissimis diebus. Iesus autem non fuit in nouissimis diebus, quia post natiuitatem eius fluxerunt multa tempora, igitur non fuit Christus, cuius aduentus promittitur in nouissimis diebus. Secundo ex eo quod subditur, quod mons domus Domini erit in vertice montium. Mons enim ille dicitur non est eleuatus, ergo adhuc non venit Christus. Vnde occasione huius verbi dicit aliqui doctores Hebræorum, quod Dominus debet portare montem Thabor in montem Sinai, & montem Carmeli ad locum vbi est Ierusalem, & super verticem istorum montium ponere montem Sion, hoc autem nondum est adimpletum, ergo, &c. Tertio arguunt ex eo quod subditur: & fluent ad eum omnes Gentes: quia non omnes Gentes crediderunt in Iesum Nazarenum, nec adhuc credunt, igitur non fuit Christus. Quarto per id quod subditur: Non leuabit gens contra gentem gladium, &c. Quia non cessauerunt bella per orbem, vt patet manifeste, & maxime, quia post mortem Iesu in Iudæa fuerunt bella atrocissima tempore Titi, & Vespasiani, igitur ipse non fuit vere Christus.

Ad primum dicendum est, quod dies nouissimi dicuntur, scilicet dies Mellie in sacra scriptura, quamquam doctores Hebræorum debent ad minus durare per duo millia annorum, vt patet ex predictis & non solum dies Messiae dicuntur dies nouissimi, sed etiam aliqua tempora per ipsum Christum præcedentia, vt patet Genes. 49. a. Vbi Patriarcha Iacob dixit filijs suis. *Congregamini vt annuam in qua ventura sunt oculis vestris diebus, & ibidem non solum denunciat de aduentu Christi, sed de multis alijs, quæ impleta sunt a tempore Regum Israel, & Iudicum, vt patet litera inueniti, & etiam secundum expositores Hebræorum, & ideo non valet predictum argumentum. Ad secundum argumentum est dicendum, quod eleuatio montis Sion non intelligitur secundum localem eleuationem, vt intelligunt Iudæi, sed secundum nobilitatem, & signorum magnitudinem, secundum etiam quod dicit Rab. Sa. magnus doctor apud eos, hoc est dictum, quod tanta signa, & maiora debent fieri in aduentu Christi in monte Sion, quam in predictis alijs montibus,*

A & hoc paret impletum per Iesum Nazarenū qui illuminauit cæcum natum, & sanauit languidum in probatica piscina, & multa alia miracula fecit ibi. Ibidem etiam Spiritum sanctum Apostolis dedit, quod fuit maximum miraculum, quia homines idiotæ, & simplices habuerunt notitiam perfectam scripturarum, & loquebantur idiomata omnium linguarum. Si autem diceretur, quod hæc solutio sumatur ex Euangelio, & ideo non est efficax contra eos, nec valet: quia ad probandum aliquid Iudæis, oportet uti scripturis apud eos authenticis in respondendo eorundem dictis. Dico quod hoc non oportet semper. Item non solum Euangelistæ scribunt Christum fecisse miracula vera, sed etiam doctores Hebræorum, ut patet ex prædictis, propter quod ista solutio habet efficaciam ex eorum libris. Ad tertium est dicendum, quod ibi est distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum, sicut dicitur quod omne animal fuit in arca Noe: quia de singulis speciebus animalium fuerunt ibi aliqua indiuidua in arca Noe. Similiter de omnibus Gentibus aliqui crediderunt in Christo, ut patet per diffusionem fidei in toto orbe. Aliter potest dici, quod omnis in sacra scriptura ponitur pro multis aliquando, & frequenter, sicut habetur 2. Regum 17. Dixit Absalon, & omnes viri Israel, *Melius est consilium*, Certum est enim, quod ibi non erant omnes viri Israel præsentis, sed multi. Et sic est in proposito, quia multi conuersi sunt de Gentibus ad fidem Catholicam, etiam tempore Apostolorum, quia in omnem terram exiit sonus eorum, scilicet prædicationis, & annunciationis fidei Christianæ. Ad quartum est dicendum, quod circa tempora Christi fuit pax diuturna in toto orbe, & maxime in Iudæa: quod patet ex hoc, quia imminente natiuitate Christi pacificatis omnibus regnis, & sub Imperio Romano redactis, præceptum fuit a Cæsare Augusto, ut describeretur vniuersus orbis, & ab illo tempore vsque ad 40. annum post passionem Christi, quando inceperunt Iudæi rebellare Romanis, non leguntur aliqua bella notabilia fuisse in Iudæa, nec Iudæos vsos fuisse armis, quia terra illa custodiebatur a militibus Romanis, & ideo probabile est, quod tunc propter diuturnitatem temporis pacis, Iudæi instrumenta quibus prius utebantur in bellis mutauerunt in instrumenta agriculturæ apta, sicut sensibilibus videmus fieri in terris ubi est pax diuturna, & ideo dicitur in auctoritate prædicta. *Conflabunt gladios, &c.* Quod autem subditur. *Non leuabit gens contra gentem, &c.* Non importat pacis æternitatem, sed diuturnitatem, ubi autem habemus, vltra; in Hebræo habetur, *aad*, quæ distinctio non significat æternitatem, ut patet 4. Reg. 6. ubi nos habemus. *Et vltra non reuerunt litrones Syria in terram Israel.* In Hebræo habetur, *aad*, vel *aaaz*, & tamen certum est quod ibi non importat æternitatem, quia frequenter postea Syri inuasert, & de prædatis sunt terram Israel, sed importat diuturnitatem temporis ad longum tempus, hoc est, ne illis accidat, sicut illis accidit quos in Samariam deduxit Eliseus, de quibus est ibi sermo.

Quinto arguunt ibi Iudæi contra aduentum Christi, per hoc quod habetur Isai. 11. a. *Egredietur virga de radice Iesse, &c.* Vbi scriptura loquitur de aduentu Christi etiam secundum omnes doctores Hebræorum, & Catholicos. Sequitur ibidem: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit.* Et sequitur ibidem: *Delebitur infans ab utero super foramen aspidis, & in cauerna reguli qui ablatus fuit, manum suam mittet.* Dicunt sic Iudæi, quod in aduentu Christi animalia syluestria debent se domesticare, sic quod pacifice habitabunt cum animalibus naturaliter mansuetis, & animalia venenosa non nocebunt hominibus, vel pueris, imò secure infantes cum eis ludent, hoc autem non est impletum, ut patet ad sensum igitur non venit Christus, Ad hoc est dicendum, quod ibi est locutio metaphorica, quia ibi nominantur homines nominibus animalium. Simile habetur Gen. 49. d. *Beniamin lupus rapax, &c.* Et ibidem: *Nep alim ceruus emibarius.* Et ibidem *Dan coluber in via.* Et igitur dicendum est in proposito, quod Iudæi, & Gentiles qui prius erant adinuicem nocui, & odiosi, pacifice simul habitabunt conuersi ad fidem Christi, ut dicitur Act. 4. f. *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna,* & tamen illo tempore fuerunt ad fidem Christi conuersi aliqui Gentiles, ut patet eodem libro. Et eodem modo exponendum est de pueris quod sequitur, & de animalibus venenosis, quia simplices, & pueri non læduntur ab eis qui ante conuersionem ad fidem Christi erant veneno infidelitatis, & perfidiæ repleti. Quod autem talis modus loquendi sit in prædicto cap. Isai. patet per id quod præmittitur ibi, quia stirpem Iesse vocat virgam, similiter ipsum Iesum vocat florem cum dicit: *Et flos de radice eius ascendet, &c.* Et similiter cum subiungit: *Erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorum renum eius.* manifeste habetur, quod ibi cingulum, & cinctorum metaphorice accipiuntur. Et hæc omnia patent per translationem Chaldaicam, quæ sic habet; *Exibit rex de filiis Ela. & Mellias de filiis filiorum eius.* Sequitur. *Et erunt iusti circumcirca ei, & fideles adhaerentes ei, & erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorum renum eius;* Vbi nos habemus. *Habitabit lupus cum agno, ibi sequitur; Et pax in diebus eius multiplicabitur.*

Ex quo patet, quod est locutio metaphorica. Potest etiam dici, quod adimpletum est ad literam in fidelibus Christi, quia feræ mansuetæ factæ sunt frequenter coram fidelibus Christi eorum deuotioni expositæ, similiter bellæ venenose non poterant eis nocere, ut eis Saluator proniserat in Euangelio. Dedi vobis virtutem calcandi super serpentes, & scorpias, &c. & Act. 28. b. dicitur, quod Paulus percussus a vipera in nullo læsus est, propter quod barbari videntes hoc, & admirantes, dicebant ipsum esse Deum, ut patet ibidem. Sexto arguunt per id quod habetur Deuteronom. 30. a. *Si ad cardines cæli fueris dissipatus, induet te Dominus Deus tuus, & assumet, atque introducet te in terram quam possederunt patres tui, &c.* Ex hoc ibi arguunt cum simus dispersi per totum mundum, & non congregati, sequitur quod non uenerit Christus. Ad hoc est dicendum, quod hoc fuit impletum in reditu eorum de captiuitate Babylonica. Sed contra hoc arguunt per id quod habetur Ezech. 39. g. *Scient quod ego dominus eorum, eo quod transulerim eos in nationes, & congregauerim eos super terram suam, & non dereliquerim quemcumque ex eis ibi.* Multi enim derelicti sunt de captiuitate Babylonica, & Assyriorum, quia non omnes reuersi sunt; igitur tunc non fuit impletum tempus Christi. Ad hoc dicendum, quod nulli fuerunt ibi derelicti, qui uoluissent reuerti, quia Cyrus qui erat monarcha in omnibus illis regnis dedit licentiam generalem omnibus reuertendi, immo etiam munera dedit reuertentibus, ut patet Esdræ 1. & ideo in hoc impletum est uerbum Ezechielis, & ipsius Moysi, quia nullus derelictus est ibi qui uoluerit reuerti, illi autem qui noluerunt, facti sunt indigni diuino beneficio. Aliter potest dici sic, quod prædicta congregatio potest intelligi per fidem, & charitatem, quæ congregatio est per Christum Iesum, secundum quod exponit Ioan. 11. ubi dicit, quod Caiphas prophetauit quod Iesus erat moriturus pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi congregaret in unum, nullus autem extra hanc congregationem derelinquitur, qui uelit intrare, quia nulli clauditur gremium Ecclesiæ. Septimo arguunt Iudæi per id quod habetur Zach. 6. d. *Et oriens nomen eius.* Translatio autem Chaldaica sic habet; *Messias nomen eius.* Ex quo patet, quod de Christo intelligitur, & sequitur in eadem auctoritate; *Et ædificauit aliquod templum Domino.* Iesus autem non ædificauit aliquod templum Domino, igitur non fuit Christus. Ad hoc est dicendum, quod hæc auctoritas intelligitur de secundo templo ædificato per Zorobabel, ut dicit Rab. Sa. doctor eorum, & ideo ex hoc contra nos non habent argumentum. Sed dato quod intelligatur de Christo ad literam, est dicendum, quod ipse ædificauit templum de lapidibus uiuis, & spiritualibus, uidelicet de ipsis fidelibus, & talis ædificatio debebatur ipsi Christo, quæ est perfectissima, unde super illud Genes. 28. d. *Non est hic aliud nisi domus Dei, &c.* Id est, domus quæ ædificata est in terris, nil est respectu domus cælestis. Illa proprie ædificatur ex lapidibus uiuis, uidelicet ex fidelibus in presenti cõpaginatis adinuicem, & cõglutinatis per gratiam, & in futuro per gloriam, ubi habetur in gl. Hebr. quod Patriarcha Jacob uidit Dei domum ædificandam in terris, & domum Dei in coelis, ideo dicit; *Non est hic aliud, &c.* Octauo arguunt per id quod habetur Ierem. 23. a. *Ecce dies ueniunt, & dicit Dominus, & suscitabo ger. iustum, &c.* Quod de Christo intelligitur, ut sup. allegatum. Et subditur ibidem. *In diebus illis saluabitur Iuda, &c.* Sed nunquam acciderunt tot miseræ filijs Israel, sicut post passionem Christi, patet in destructione ciuitatis, & templi, ergo non fuit vere Christus. Ad hoc dicendum, quod iam non erant filij Israel & Iuda proprie loquendo, quia erant aduersi a Deo, quia Christum negauerunt, & occiderunt, propter quod in illam miseriam venerunt, ideo ex illa miseria magis concluditur propositum, sicut patet ex prædictis. Illi autem qui erant uerè filij Israel, & qui Christum receperant saluati sunt per ipsum, non solum spiritualiter quantum ad animas, sed etiam quantum ad corpus corporaliter, quia secundum quod dicitur in ecclesiastica historia, imminente destructione ciuitatis Ierusalem per Titum, & Vespasianum admoniti sunt fideles qui erant in Iudæa per angelum, ut transirent in regnum regis Herodis Agrippæ, qui erat confederatus Romanis, & saluati sunt in bona pace, & ibi habitabant confidenter. Aliter potest dici ad auctoritatem prædictam Iere. quia illi sunt perfecti de regno Christi, de quo ibi loquitur, qui iam sunt in gloria cælesti, & illi habitant omnino confidenter, & sunt perfectè saluati. Nono arguunt per id quod habet Dan. 7. d. *Aspiciebam in uisione noctis, & ecce in nubibus cæli quasi filius hominis ueniebat.* Secundum omnes expositores Iudæorum, & Catholicos loquitur ibi de aduentu Christi. Iesus autem Nazarenus non uenit in nubibus, nec in tali potestate, qualis ibi describitur, ergo non fuit Christus. Ad hoc dicendum, quod scriptura loquitur de duplici aduentu Christi, scilicet in mundum, & ad iudicium, primus aduentus describitur cum humilitate, secundus cum potestate. Daniel autem loquitur de secundo aduentu, unde ibidem sequitur. *Donec throni positi sunt.* Et ibi dicitur. *Iudicium sedebit, & aperti sunt libri.* Iudæi autem excæcati nesciunt

A nesciunt aduentum duplicem distinguere, & ideo errant dupliciter quia aliqui expectant Christum secundo aduentu apparere in tanta virtute, q. possit omnia terrena sibi subijcere, & eos liberare, & regnum eorum restituere, propter quod etiam Christi discipuli post eius resurrectionem querebant Act. 1. a. *Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Alij autem propter scripturas quae manifeste loquuntur de Christo, & de humanitate, & de passione eius: & propter illas quae loquuntur de eius eminentia, & potestate, expectant duos Messias, vnum qui dicitur filius Ioseph, & ille est passurus, & occidendus, alium qui dicitur filius David, qui suscitauit filium Ioseph Messiam, & restituet regnum Israel, & ad hoc saluandum ponunt diuersas scripturas. Sed istud dictum non habet auctoritatem in scripturis. Licet enim plures dicti sint Messias, siue vincti, quod idem est participatione, vt David, & Saul, & quidam alij, nullus tamen in scriptura ad salutem populi dicitur venturus, nisi vnus. Item istud dictum pro tanto habet aliquam apparentiam, pro quanto impletum est de Christo, qui fuit filius Ioseph putatiuus, & sic vocatus, vt patet in Euangelio, & et filius David secundum carnem, vt patet ex praedictis. Decimo arguunt per id quod habetur Isai. 30. f. *Erit lux Lunae, sicut lumen Solis, & lumen Solis erit septemplex, sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dominus vulnus populi sui, & percussuram plagae eius sanauerit, cum igitur aduentus Christi expectetur ad salutem populi, igitur in aduentu eius mutatio corporum coelestium fiet, cum haec non sit adhuc facta, vt, q. promissio de Aduentu Christi adhuc non sit impleta. Ad hoc dicendum, sicut & ad praecedens argumentum, quod loquitur de aduentu Christi ad iudicium, tunc enim in nouabuntur, & mutabuntur quodammodo corpora coelestia, & tunc sanabitur vulnus populi, & percussura plagae eius, quia tunc destruetur mortalitas per peccatum primorum parentum induta, quia omnes homines resurgent ad vitam immortalem. Vndecimo arguunt per id quod habetur Isai. 53. d. *Videbit semen longeuum, &c.* & Psal. 88. e.*

B Ponam in seculum seculi semen eius Iesus autem Nazarenus non legitur filios habuisse, ergo non fuit Christus. Ad hoc est dicendum, q. habet & habuit filios spirituales, & talis filiatio sibi debebatur per fidem, & sacramenta, non autem per carnalem propagationem, quae semper habet foeditatem coniunctam. Vnde super illud Gen. 21. b. *In Isaac vocabitur tibi semen.* Glo. Hebraeorum; *Omnis qui confessus fuerit duo saecula, vel Deos vocabitur tibi semen.* Vocantur autem hic duo saecula tempora Christi. Illi ergo etiam qui per fidem confitentur Christum, sunt semen, & filij Christi. Duodecimo arguunt per id quod habetur Ezech. vlti. vbi describitur quoddam templum mirabile, & magnum in terra Israel aedificandum, & hoc dicunt in aduentu Christi completum: hoc autem non est factum, igitur &c. Ad hoc est dicendum, q. scriptura ibi loquitur sub metaphora de domo coelesti, de qua supra dictum est. Et hoc patet per id quod in fine Ezech. concluditur: *Et nomen ciuitatis ex illo die, dominus ibidem.* Hoc etiam patet per multa alia quae ponuntur in litera, quia ibi describitur fluuius habens ligna pomifera ex vtraque parte facientia fructus quolibet mense, & habentia folia nunquam defluentia, quae nullo modo videntur verificari ad literam. Hoc etiam videtur per dictum Rab. Sam. Doctoris Hebraeorum dicentis, q. de Ierusalem superna locute sunt scripturae in fine Ezechielis. Haec igitur sunt quae arguunt Iudaei, & quaedam alia quae dimitto. Tum propter prolixitatem vitandam. Tum quia etiam solutiones eorum patent ex praedictis. Et sic patet tertium principale quod erat determinandum in ista quaestione, videlicet quod tempus aduentus Christi sit praeteritum.

Vltimo soluendum est argumentum, quod fiebat in oppositum in principio quoniam, vbi dicebatur: q. si praedicta de fide Catholica possent probari per scripturam a Iudaeis receptam, non est verisimile, quin illi qui sunt inter eos studiosi hoc percepissent, & per consequens suum errorem reliquissent. Ad hoc est dicendum, q. multi inter eos literati ceperunt, & a tempore Christi, sicut patet de Nathanaele, Nicodemio, Gamalielle, qui fuerunt doctores, & periti in lege. Similiter de Paulo Apostolo, & Apollone, & multis alijs, vnde Ioan. 12. f. dicitur: *Et de principibus multi crediderunt in eum,* sed propter Phariseos non confitebantur, ne de synagoga expellerentur, dicebantur tunc principes sacerdotes, & legi doctores. Multi et postea legis periti hoc ceperunt, sicut dictum est de Iosepho, & idem posset dici de multis alijs. Multi autem avertuntur a fide Christi triplici de causa, vna est propter timorem penuriae temporalis, quia semper fuerunt cupidi, & in lege eorum semper promittitur abundantia temporalium. Iam supra modum abhorrent contrarium. Alia causa est, quia a cunabulis in odijs Christi nutritur, & legi Christianae, & Christicolis maledicunt in synagogis omni die. Illa autem ad quae homines sunt assueti a pueritia sunt quasi in naturam conuersa, & per consequens auertunt iudicium intellectus a veritate contraria. Tertia causa est propter difficultatem, & altitudinem eorum, quae in fide Catholica proponuntur credenda, sicut est trinitas personarum in diuina natura, & duae naturae in vna persona Christi, & sacramentum Eucharistiae, quae nullo modo possunt capere, & ideo reputant nos tres Deos colere,

& credere: In ipso etiam sacramento Eucharistiae reputant nos Deos pessimos idololatrias, sicut per experientiam cognouerunt illi qui frequenter de istis cum eis contulerunt, & ideo a fide Catholica per talibus auertuntur, & plures iam baptizati ad vomitum reuertuntur.

Tractatulus Venerabilis Patris Nicolai de Lyra, ordinis minorum, contra quendam Iudaeum ex verbis Euangelij, Christum, & eius doctrinam impugnantem.

Potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere: Ad Titum 1. b. Licet autem propositum verbum Episcopalis conditionis sit expressiuum, conuenienter tamen potest accipi, vt sit expressiuum perfectionis Catholici Doctoris, ad quem spectat exhortari fideles in sana doctrina, & infideles arguere contradicentes Catholicae veritati. Aduertendum tamen, q. licet dicere se tale esse Doctorem, arrogantissimum videatur, tamen profiteri doctrinam hanc se desiderare, & assequi, viri studiosi proprium esse videtur. Propter quod sapiens Pythagoras, vt euitaret arrogantiae notam, noluit se dicere sapientem, sed Philosophum, id est, sapientiae amatorem, quod cuilibet studioso est honestum. Vera autem sapientia, quae in vita praesenti habetur, in scriptura veteris, ac noui Testamenti continetur. Propter quod dicitur Deut. 4. a. *Haec est enim vestra sapientia, & intellectus coram populis.* Postquam autem ego auxiliante domino ex amore sapientiae scripseram super vtrumque Testamentum, secundum gratiam a Domino mihi datam, quidam tractatus a Iudaeo quodam confectus venit ad manum meam, in quo ex verbis Euangelicis auctorem Euangelij Dominum nostrum Iesum Christum nititur impugnare. Licet autem eius impugnatio apud intelligentes nullius, aut modici sit momenti, quia tamen per eam possent turbari simplices, ideo talem temerarium veritati contradicentem arguere propono, prout Dominus mihi dabit. Sic autem intendo procedere, quia ponam singulas Euangelicas auctoritates quas accipit, & iuxta quamlibet auctoritatem obiectionem, seu obiectiones quas Iudaeus contra Christum elicit, & consequenter eas destruere, non solum per scripturam noui Testamenti, aut Catholicorum Doctorum, sed etiam per scripturas veteris Testamenti, & Doctorum Hebraicorum conabor.

E Opportuna continuatio huius tractatus ad praeced.

Dicitur igitur primo sic: *Liber generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham, Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius: Iudas autem genuit Phares, & Zaram de Thamar.* Sequitur infra: *Salmon autem genuit Booz de Raab, Booz autem genuit Obeid ex Ruth.* Et infra: *David autem rex genuit Salomonem ex ea qua fuit Vria, id est, ex Bethsabee qua fuit vxor Vria.* Ex hoc autem arguit sic: In hac Genealogia Iesu Christi Nazareni, quae est principium noui Testamenti, nulla sancta mulier nominatur, scilicet Sara, Rebecca, & ceterae, sed tantum quatuor praedictae, quae sunt in scriptura reprobatae. Prima namque scilicet Thamar sub simulatione meretricis supposita se Iudaei socrero suo, & sic concepit ex ipso Phares, & Zaram, Genes. 38. Secunda vero, scilicet Raab, meretrix cognominatur, Iosue 2. a. Fuit etiam genere Chanaanica, & sic videtur fuisse mulier luxuriosa, vilis, & idololatra. Tertia scilicet Ruth fuit de populo Moab qui colebat idola. Quarta vero fuit Bethsabee, quae fuit adultera, vt patet 2. Regum 11. a. Ex hoc ergo innuitur manifeste, quod tota genealogia Iesu Nazareni, & eius natiuitas erat ordinata ad immunditiam carnis, & idololatriam. Ex quo sequitur, quod non fuit vere Christus; & quod Christiani sunt legis transgressores, & immundi, comedunt enim carnes suillas, &c. quae in lege sunt prohibita. Sunt etiam idololatrae pessimi, adorantes Iesum purum hominem, tanquam Deum, & quod peius est, hostiam de frumento ab eis formatam, & coactam adorant, sicut Deum, quod est derisibile, & postea comedunt quod est horribile.

In solutione istorum iurendo tria facere. Primum est ostendere, quod non valet id quod obijcitur. Secundum, quod in processu factum praesupponitur. Tertium, quare nomina dictarum mulierum in genealogia Christi exprimentur: Nam argumentum hoc principaliter querere videtur. Circa primum ostenditur primo, vt clauus clauo retundatur, q. similis ratio, vel fortior potest fieri contra Messiam a Iudaeis expectatum. Ierem. 23. a. dicitur de ipso; *Ecce dies veniunt dicit Dominus, & suscitabo David germen iustum, quod omnes Hebraei exponunt de Christo.* Vnde & translatio Chaldaica quae est Hebraicae litterae in pluribus locis expositiua, habet sic; *Suscitabo David Messiam iustum.* Oes. n. Iudaei confitentur Messiam de David descendurum. Propter quod Matth. 22. d. querente Saluatore a Phariseis de Christo, cuius filius est dixerunt David. David autem multipliciter dicitur, & grauer peccasse. Primo in morte sacerdotum Nobe. 1. Reg. 22. d. qui per omissionem

Arguit Iudaei natiuitatem Christi ex eius genealogia esse suspectam. Obiectio Iudaei prima, & multifaria.

F Secunda

Responso

Peccata Dauid

Auersio Iudaeorum a fide Christi conuenit propter

A cautela debita, fuit occasio mortis ipsorum, petendo panes, & gladium ab Achimelech p[re]sente Doech Idumeo, p[ro]pter quod filio Achimelech fugienti ad David, dixit. Ego sum reus om[n]ium animarum patris tui. & t[er]minus occisorum sacerdotum fuit 85. virorum, & cum hoc ciuitas eorum fuit succensa, & mulieres, & paruuli trucidati. Item peccauit peccato adulterij, & etiam raprus, vt videtur in vxore Vriaz, de qua dicitur 2. Reg. 11. a. Mellis itaque Dauid nuncijs, tulit eam per potentiam regalem Itē peccauit peccato homicidij proditorie commissi, nam Vriam fidelisimum sibi militem occidit gladio filiorum Ammon, vt ibidem dicitur. Et quia postea factum fuit divulgatū, surrexit inde scandalum maximum, propter quod dicebatur in populo vulgariter de ipso Dauid. Quomodo poterit esse salus ei qui rapuit ouē, & occidit pastorem? Item peccauit grauit[er], omittendo non solum punitionem debitam, sed etiam increpationem filij sui Ammon de oppressione violenta sororis suae Thamar 2. Reg. 13. Dicitur etiam ibi. Cū autem audisset Dauid verba haec, contristatus est valde, & noluit contristare spiritum Ammon filij sui, quia diligebat eum, Item peccauit grauit[er] in Miphiboseth filio Ionathae, cuius seruum accusantem dominum suum de crimine laesae maiestatis, & falso, vt habetur 2. Reg. 19. post cognitam innocentiam Miphiboseth, & nequitiam Sibae serui sui, illū seruū quē de iustitia tenebatur decapitare, non solum non puniuit, sed et contra iustitiam medietatem h[er]editatis Miphiboseth sibi dedit, ut habetur 2. Reg. 19. In hoc etiam si egit iuramentum foederis in initium Ionathae patre Miphiboseth, vt habetur 1. Reg. 20. Quae iuramus ambo in nomine domini, dicentes: Dominus sit inter me, & te, & semen meum, & semen tuum, vsque in sempiternum: & subintelligitur firmiter seruabuntur. Et propter grauitatem huius peccati dicunt doctores Hebraeorum, quod regnum Dauid fuit postea diuisum. Vnde super illud verbum Dauid 2. Reg. 19. e. Tu, & Saba diuidite possessiones: dicit glossa Hebraica, quod tunc venit vox de caelo dicens. Roboam, & Ieroboam diuidēt regnum. Itē peccauit Dauid per superbiam in numeratione populi 2. Reg. 23. c. Et in transgressione p[re]cepti diuini, qd habet Exo. 30. vbi dicit, in numeratione populi pro quolibet capite deberet dari dimidiū sicli argēti dño, qd tunc non fuit factū, & p[ro]p[ter] grauitatē peccati mortui fuerūt de populo Israel septuaginta millia virorū, vt habetur ibidem. Haec autē scripta sunt in veteri Testamento de peccato Dauid, & forsitan plura alia commisit quae non sunt scripta. Igitur si p[ro]p[ter] peccata p[re]dictarum mulierum in Genealogia Iesu Nazareni politarum arguunt Iudaei, qd Iesus Nazareus nō fuit Messias in lege, & prophetis promissus, eadem ratione, vel fortiori potest argui, qd Messias quē expectant descensurū de Dauid qui fuit tot, & tantis criminib[us] irretitus, nō sit Messias eis promissus.

Primum
Secundum
Tertium

Quartum

Quintum

Sextum

Septimum

B Item ostenditur, quod argumentum eorū non valet. Frequenter. n. leguntur homines sancti ex parentibus nequissimis procreati, & e conuerso ex sanctis nequissimi. Sicut Achaz nequissimus genuit Ezechiam sanctissimum 4. Reg. 16. d. Et Ezechias sanctus, genuit Manassum pessimum, qui posuit idola in templo domini, & effudit sanguinem multum nimis, donec impleretur Ierusalem vsque ad os. 4. Reg. 21. c. Similiter Ammon pessimus genuit Iosiam sanctissimum, qui genuit tres filios pessimos, qui propter peccata sua traditi fuerunt in manus inuicelatum, vnus in manu regis Aegypti, & alij duo in manu regis Babylonis, ut habetur 4. Reg. 24. & 25. Ex hoc patet, quod non habetur argumentum contra veritatem Christi, eo quod in eius genealogia ponuntur peccatores, & peccatrices cum iustis. Quod autem arguit ultra Christianos esse legis transgressores, & immundos, eo quod comedunt carnes porcinas, & alia a lege prohibita, non valet. Nam illa p[re]cepta erant ceremonialia, & per consequens figuratiua status futuri sub Christo, propter quod publicato euangelio, cessant non solum vt mortua, sed etiam vt mortifera, si seruentur vt obligatoria ex lege. Nam hoc esset dicere saltē factū, quod aduentus Christi nondum esset completus. Si autem aliquis abstineret a carnib[us] porcinis, vel huiusmodi ex alia causa, vt p[ro]p[ter] qd sunt sibi abominabiles, vel non sanae, nullum esset peccatum, qd autem tales sibi tempore Christi sint liciti, patet ex Actibus Apostolorum, & epistolis in multis locis, quae propter breuitatem omitto, & quia notum est fidelibus Christianis.

Ad objectionem primam

Ad secundam

De cibis Christianorum licitis

ligata

Item Rabb. Moyses super Genesim inducit auctoritatem Psa. 145. b. Qui excludit veritatem, in seculum facit iudicium, iniuriam patientibus, dat escam esurientibus: dominus soluit comped[em] nos, & hic est sensus versus in Hebraeo. Exponit igitur iste doctor finem huius verbi, de esca tempore Messiae, dicens quod haec est iuxta. Dat escam famelicis dominus, absoluens prohibita, sicut mandata. Et exponendo sic dicit. Omnis bestia quae immunda reputatur in hoc saeculo, Deus hic sanctus, & benedictus faciet eam mundam in futuro saeculo, sicut primitus fuit munda filijs Noe, quibus dicitur Gen. 9. a. Sicut olera uerentia dedi uobis omnia. Sicut enim olus fuit mundum omnibus, sic etiam, & bestia filijs Noe. Et ita in futuro, absoluet Deus quicquid prohibuit cibis sciendum tamen quod iste doctor, & alij Hebraeorum loquentes

tes de p[re]senti saeculo, & futuro, per p[re]sens saeculum inueniunt tempus currens usque ad Messiam, & ibi incipit saeculum futurum. Cum ergo Iesus Nazareus sit Messias verus, vt declarabitur infra a tempore passionis suae in quo terrae natus fuit Iesus legis Moisaicae, liciti sunt cibi in lege Moisaica prohibiti. Et ideo Paulus apostolus in lege, & prophetis edoctus dicit 1. Tim. 4. b. Omnis creatura Dei bona est, & nihil reuocandum, qd enim gratiarum actione percipitur, sanctificatur. n. per uerbum Dei. n. per eius filium modo dicto.

Ad partem secundam arg.

Quod autē arguit ultra, Christianos esse idololatrias, eo quod adorant Iesum Nazarenum hominem purum. Ad huius destructionem plenariam, ostenditur primo, quod Iesus Nazareus sit Messias verus. Secundo quod verus Messias sit homo & Deus, & ex his concluditur, quod sit latria adorandus.

Primum probatur per opera quae fecit, virtutem totius naturae creatae transcendentia, & sic fuerunt opera diuina. Fiebant autem ad testimonium veritatis doctrinae Iesu Nazareni, quia dicebat se esse Messiam in lege, & prophetis promissum ad salutem hominum. Igitur cum Deus non possit esse testis fallitatis, sequitur, quod Iesus Nazareus sit Messias verus. Propter quod Nicodemus legis doctor uidentis opera Christi, dixit ei. Scimus quia a Deo uenisti magister: Nemo. n. potest facere haec signa quae tu facis, nisi si Deus fuerit cum eo. Nec potest dici, quod fuerunt facta uirtute diaboli. Nam illuminatio caeci nati, suscitatio mortui quatuor diebus, sunt contraria naturae, & multa alia quae fecit Iesus Nazareus, ita transcendent uirtutem totius naturae creatae, quod non possunt attribui nisi uirtuti diuinae. Sed quoniam Iudaei non recipiunt euangelia, ideo induco ad probandum propositum, Hebraeorum dicta. Iosephus. n. historiographus Hebraeorum 18. l. 1. antiquitatis Iudaicae ca. 9. dicit de Iesu Nazareno. Fuit huiusmodi temporibus Iesus sapiens uir, si tamen uerum eum nominare fas est, erat. n. mirabilium operum effector, & doctor eorum hominum qui libenter audiunt ea quae uera sunt, & multos quidem Iudaeorum, multosque ex Gentibus sibi adiunxit. Christus hic erat, hunc accusatione primorum nostrae gentis uirorum, cum Pilatus in crucem agendum decreuisset, non deseruerunt eum hi qui ab initio eum dilexerunt. Apparuit. n. uerum eis uirtus tercia die, secundum quod diuinitus inspirati prophetae, vel hic, vel alia innumera de eo futura miracula p[re]dixerant. Item quando sacra scriptura denunciat aliquando futurum, determinat tempus, locum & modum, si omnia ista concurrant in vnum, manifeste patet quod illud quod fuerat p[re]dictum in illo est adimpletum. Sacra autem scriptura p[re]dixit Christi aduentum, vt patet in multis locis. Determinauit tempus ueniendi, uidelicet quādo fieret translatio regni Iudaeorum ad alienigenam, Gen. 49. b. Non auferietur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus est, &c. Vbi translatio Chaldaica habet, donec ueniat Messias. Similiter determinauit locum nascendi, Mich. 5. a. Et tu Bethleem, Ephrata paruulus es in milibus Iuda, ex te enim mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, i. Messias siue Christus. Propter quod principes sacerdotum, & Scribae interrogati ab Herode de loco natiuitatis Christi, responderunt, quod Bethleem Iudaeae erat locus, allegantes ad hoc istam auctoritatem, vt patet Mat. 2. a. Item determinauit modum uiuendi, s. in paupertate. Zach. 9. Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: ecce rex tuus ueniet tibi sanctus, & saluator, & ipse pauper, quae auctoritas secundum Hebraeos intelligitur de Christo ad litteram. Similiter determinauit modum moriendi, s. in maxima patientia ex parte Christi, & in maxima crudelitate ex parte occidentium ipsum, Isa. 53. c. Tāquam ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet. Omnia ista concurrerunt in Iesu Nazareno, quia natus fuit tempore Herodis, qui primus de alienigenis regnauit in Iudaea. Natus etiam fuit in Bethleem, & in paupertate uixit a natiuitate usque ad mortem. Sustinuit etiam patientissime mortem acerbissimam, & ideo ex istis in eo concurrentibus, patet ipsum esse uerum Messiam, & sic patet primum.

Io. 3. 2

Iosephi et Ieronimi Cluillo.

E

Secundo probatur, quod Messias sit uerus homo, & Deus. hoc autem non solum clumit scriptura noui Testamenti, uerum etiam ueteris. Scribitur enim Isa. 9. a. de Christo. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Ex quo patet uera humanitas. per hoc quod subditur. Et uocabitur nomen eius ad mirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis, patet eius uera diuinitas, Item Jerem. 23. a. Ecce dies ueniunt, dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustum. Translatio Chaldaica habet. Messiam iustum. per hoc quod dicitur. Germen Dauid, apparet eius humanitas, per hoc autem quod subditur ibidem. Et hoc est nomen quod uocabunt eum dominus iustus noster, apparet eius diuinitas: Nam ubi habemus, Dominus, in Hebraeo habetur nomen Domini tetragrammaton, quod est appropriatum altissimo creatori, ut dicit Rabbi Moyses, in libro directionis perplexorum. Item Michae quinto a. Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in milibus Iuda: ex te enim mihi egredietur qui sit Dominator in Israel: Translatio Chaldaica habet. Ecce coram

Messias et Deus.

F

Corax me egredietur Messias, & in hoc apparet natiuitas Christi in humana natura, quæ fuit in Bethleem. per hoc autem quod sequitur. Et egressus eius ab initio, a diebus æternitatis ostenditur eius natiuitas in diuina natura, quia semper nascitur, & natus est. patet ergo, quod Messias in lege, & prophetis promissus, est Deus ab æterno, & homo ex tempore Et supra probatum est, quod Iesus Nazarenus est Messias verus, ex quibus concluditur, quod est latra adorandus. Et hoc fuit prædictum Psal. 44. qui ad litteram intelligitur de rege Messia secundum antiquos doctores Hebræorum. Vnde super illud quod ibidem dicitur. *speciosus forma præ filijs hominum.* Trãlatio Chaldaica sic habet. *Pulchritudo tua rex Messia maior, quam filiorum hominum.* Et de isto rege subditur. *Audi filia, & vide, &c.* sequitur. *Et concupisces rex decorem tuum, quoniam ipse est dominus Deus tuus, & adorabunt eum.*

ad particulam etiam arg. 2

Quod autem arguitur ultra de adoratione eucharistiæ, quod ibi sit idololatria. Dicendum, quod non est verum Non. n. adoratur panis, quia non est ibi, sed eius substantia conuersa est in substantiam corporis Christi virtute diuina ad prolationem verborum consecrationis quæ sunt ipsius Christi veri Dei effectiue seu principaliter, ipsius autem sacerdotis proliue, seu ministerialiter verbum autem diuinum tantæ virtutis est, quod per ipsum factum est cœlum, & terra de nihilo, vt patet Gen. 1. & Ps. 148. *Dixit & facta sunt.* & multo fortius potest conuertere vnam substantiam in aliam patet etiam per exemplum Exo. 4. a. vbi dicitur quod diuina virtute virga Moysi conuersa est in serpencem. Et Exo. 7. c. *aque Aegypti versa fuerunt in sanguinem.* Quod autem possit conuertere vnam substantiam in aliam manentibus, acciditibus, probatur, quia non attingit substantiam mediantibus acciditibus, sicut facit agens naturale, sed et attingit immediatè, & ideo potest illam substantiam in aliam conuertere manentibus, acciditibus eadem virtute. Ad hoc autem habetur aliquo modo exemplum Gen. 19. f. vbi dicitur, quod vxor Loth respiciens retrò, versa fuit in statuam salis. Per hoc. n. quod dicitur, *statua,* videtur quod remanserit figura, substantia corporis in sal conuersa. Sic igitur diuina virtute conuertitur substantia panis in corpus Christi, acciditibus panis remanentibus. Anima, n. Christi realiter coniuncta est suo corpori, & similiter deitas in persona filij, & sic sub speciebus panis est corpus Christi, ex vi consecrationis, seu transubstantionis. Anima autem eius, & diuinitas, ex cõcomitantia reali, & inseparabili, & per consequens ibi est totus Christus verus hõ, & verus Deus, & latra adorandus, & sic non est idololatria. Non. n. adorantur species panis visibiles tanquam Deus, sed ipse Christus inuisibiliter existens sub istis speciebus. Similiter habetur quodammodo Exo. 3. a. vbi dicitur quod dñs apparuit Moysi in flamma ignis de medio rubi. Et non est dubium, quin Moyses adoraret eum, quando dominus dixit sibi. *Solue calciamenta de pedibus tuis, &c.* Nec adorauit illum ignem, seu flammam tanquã Deũ, sciebat n. Moyses hoc impossibile esse, sed adorauit Deũ inuisibilem sub similitudine visibili apparente. Et idè dicendũ est de apparitionibus diuinis sanctis patribus factis 3. Reg. 19. c. apparuit Elia sub sibilo auræ tenuis.

Quod autem arguitur ultra, quod Christiani comedunt corpus Christi, quod est horribile. Dicendũ quod verũ esset si acciperetur in propria specie, sed ipsum accipere sub speciebus panis non est horribile, sed magis suauis, & venerabile. Nõ. n. ipse Christus, vel eius corpus in ista comestione frangitur, vel atteritur dentibus, vel laceratur, sicut imaginantur Iudæi, sed solæ species panis franguntur, vel atteruntur, quibus cõsumptis, definit ibi esse corpus Christi, sed remanet huius sacramenti effectus, qui est animæ resectio per augmentũ gratiæ. Et sic patet, quod comestio ista suauis est, & veneranda Et pp hoc dicit Saluator Io. 6. e. *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descend. si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum* Hoc etiam fuit prædictũ Psal. 71. qui secundum antiquos doctores Hebræorum exponitur de Christo. In principio. n. huius psalmi cum dicitur. *Deus iudicium tuum regi da.* Glossa Hebraica. *Iste est rex Messias de quo dicitur Isai. 1. Egredietur virga de radice Iesse, &c.* Et in processu huius psalmi dicitur de Christo. *Erit firmamentum in terra in summis montium.* Vbi litera Hebraica habet. *Erit placenta tritici in terra in capite montium.* Et translatio Hieronymi iuxta Hebraicum. *Erit memorabile nomen triticum in terra in capite montium.* Et translatio Chaldaica habet. *Erit oblatio frumenti in terra.* Ex istis tribus vñ quod litera nostra fuerit corrupta per scriptores ponentes firmamentum pro frumentum ex similitudine dictionũ. Patet igitur ex dictis quod de rege Messia p̄di cū fuerit in hoc psalmo, quod futurum erat frumentum in terra in summis montium, vel oblatio frumenti in terra in capite montium, quod impletum est in sacramento eucharistiæ, in quo Christus sub speciebus panis tritici continetur, & super capita sacerdotum eleuatur, vt a populo adoretur, qui sacerdotes pp altitudinem status mōtes nominantur. Propter quod Saluator Ioan. 12. grano frumenti se comparat dicens. *Nisi granum fuerit ti cadens in terram mortuum fuerit. &c.* De bonitate autem cibi eucharistiæ dicit Rabbi Moy-

ad particulam etiam arg. 2.

De omnibus etiam proptijs super eucharistiæ sacramento.

ses Hadareffen, exponens super Gen. illud Osee 11. b. *Et inclina Dñi ad eum, vt deseratur,* vbi Hebraica litera talis est. *Et inclina bo ad eum escam,* quã exponens iste doctor loquens in persona Dei, sicut Osee propheta dicit in fide. *Inclina bo ad eum,* i. ad populum Israel escam bonam, & suauem, cui non est alia similis. De qua dicitur Psal. 71. c. *Erit placenta frumenti in terra, &c.* Patet igitur ex prædictis, quod adorare eucharistiã non est detestabile, sed sanctum, & venerabile. Nec eam sumere horribile, sed deuotum & delectabile bene dispositis ad hanc escam. Propter quod Apostolus dicit 1. Cor. 11. f. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, &c.* Et hoc fuit figuratum in manna populo Israel data Exo. 16. de qua dicitur Sap. 16. c. *Panem parauim de cœlo prestissimi vis sine labore omne del. etiam in se habentem, & omnis saporis suauitatem.* Igitur ex dictis patet primum supra positum. scilicet quod obiectiones Iudæi sumptæ de genealogia Christi, non valent. Consequenter procedendum, est ad secundum ostendendo quod in suo processu accipit falsum Et primo quantum ad hoc, quod dicit quatuor mulieres in genealogia Christi nominatas fuisse viles, idololatrias, & reprobas. Non tamen intendo eas excusare totaliter a peccato, sed a tanto.

frumentum

Prima fuit Thamar, Circa cuius excusationem aliqualem, considerandum, quod ipsi Abraham facta fuit expressa promissio de Christo, Gen. 2. d. *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ.* Et quod istud semen descenderat per Isaac, Ismaele quantum ad hoc reprobato, dicente sic domino. *In Isaac uocabitur tibi semen.* Item quod ab Isaac descenderet Christus per Iacob, Esau quantum ad hoc reprobato, patet dicente sibi domino Malach. 1. a. *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Tota vero generatio Iacob fuit electa ppter quod duodecim eius filij dicuntur patriarchæ populi. Verumtamen de Iuda descensus erat Christus secundum carnem, propter quod mulieres desiderabant habere prole de Iuda, & filijs eius, quia nesciebatur quomodo de illa tribu descenderet Christus, quousque determinatum fuit negotium ad progeniem Dauid per promissionem sibi de Christo factam. Isti vero Thamar fuit vxor primogeniti Iudæ, & etiam secundi filij, & ambo mortui sunt sine prole. Et ideo dixit sibi Iudas. *Esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus, & cum adultus fuisset, non dedit eum ipsi Thamar, timens ne moretur sicut duo præcedentes.* Videns igitur Thamar, quod iniuriatur sibi, ex desiderio proli habendæ de Iuda, vel eius filio, ratione prædicta, simulans se meretricem, concepit de Iuda Phares, & Ziram. Et sic ex desiderio boni mota fuit ad illicitum perpetrandum. Sicut obiectiones Aegyptiorum ex pietate ad filios Hebræorum motæ fuerunt ad dicendum mendacium Pharaoni Exo. 1. d. *Et Iudith similiter ex desiderio liberandi populum Israel, mota fuit ad ornandum se curiosè, vt sic concupiscentiam carnalem Holofernis erga se excitaret, quod est simpliciter in alium. Et in istis, vel consimilibus dicta, vel facta mala excusantur a tanto non a toto.*

Responso secunda ad primum obiectionem Thamar

E Iudith. 10. a

Quod autem dicit quod Raab fuit meretrix publica, & vilis persona, falsum est. Nam vbi dicitur de ipsa Iosue secundo Ingressi sunt domum mulieris meretricis nomine Raab, Hebræi dicunt. *Ingressi sunt domum mulieris hospitatricis, &c.* propter quod exploratores Hebræorum illuc declinauerunt de nocte ad manendum. Non. n. est aliquo modo verisimile, quod Salmon princeps tribus Iudæ accepisset eam in vxorem, si fuisset tam vilis persona, sicut plenius dixi Iosue 2. Quod autem arguit ipsam fuisse idololatram, eo quod erit Gentilis, & Chananaea, non est efficax argumentum, quia multi Gentiles fuerunt vnus veri Dei cultores, sicut pater de Iob, & amici suis. Et dato quod coluerit idola in iuuentute sua, sicut fuerat edocta a parentibus suis, ac per hoc in parte excusanda, tamen in fide vnus veri Dei saluauit exploratores Hebræorum, vt patet ibidem, & per Apostolum ad Heb. 11. f. & cum tota cognatione sua fuit ad Iudaismum conuersa.

Raab

Quod autem de Ruth Moabitide dicit et fuisse idololatram, potest ad hoc dici quod dictum est de Raab. Quod autem postea coluerit vnũ verũ Deũ, patet Ruth 1. c. vbi dicit Noemi. *Deus tuus Deus meus, &c.*

Raab

Quod autem ultimo dicit de Bersabee, quod fuerit adultera. Dicendum quod ex scriptura non habetur expresse, quod hoc commiserit voluntarie, sed magis per potentiam regis violentata, vt dictum est supra. Et dato quod in adulterium consensisset tñ Iudæi non possunt dicere, quin postea deuota fuerit, & honesta. Nam Pro. 31. a. super illud. *Quid dilectè mi? quid dilectè vteri mei? &c.* dicunt doctores Hebræi, quod ad litteram hæc sunt verba Bethsabee matris Salomonis ipsum arguentis, eo quod prima nocte quã iacuit cum filia Pharaonis, ita carnaliter, & insolenter se habuit cum ea, quod in mane tantum dormiuit, quod transibat hora offerendi iuge sacrificium matutinum, & clausit templi erant sub cervicali Salomonis. Et ideo mater eius intrauit cubiculum eius, & excitauit eũ dicens. *Quid dilectè mi, quid dilectè vteri mei, quid dilectè vtorum meorum?* Quasi dicat. Considera quid fecisti. Sperabam, quod tu zelares pro cultu diuino, & bene regeres regnum tuum, & tam defecisti. Et consequenter mouit eum

Bersabee

Cum de carnalitate vitanda, & de iustitia conseruanda dicens: **A** *Noli mulieribus, &c.* licet plenius dixi exponendo passum istum Prouerb. 31. Nec obstat, quod ille cui dirigitur istud verbū Lamuel vocatur. Nam Salomon hoc nomine vocatus fuit, eo quod Nathan propheta vocauit eū amabilem dño 2. Reg. 12. f. Lamuel autē in Hebræo significat, eū quo Deus est in Latino. est autem Deus eū eo quod diligit, patet igitur ex dictis, quod Iudæus in arguendo accipit falsū, reprobando quatuor mulieres predictas ultra debitū.

Item in hoc quod dicit, *Nulla sanctorum mulierum ponitur in genealogia Iesu Nazareni.* Nam in eius fine dicitur, *Jacob autem genuit Ioseph virū Mariæ, de qua natus est Iesus qui vocatur Christus.* Ipsam autem esse sanctissimam scriptura noui Testamenti, & doctorum catholicorum manifeste proclamat. Sed quoniam hoc est satis notum ideo dimitto, & sanctitatem eius per scripturas Iudæorum, & Saracenorum declarare propono. Circa primum dicitur Isa. 7. c. *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus.* quæ autoritas ad literam intelligitur de Christo, & eius matre, licet declarati super Isa. diffuse. Et hoc ostendit nomen Emanuel, quod proprie competit soli Christo, in quo & nullo alio natura humana, & diuina iunctæ sunt in vno supposito, qui est Deus, & homo. Cum ergo supra declaratum sit, quod Iesus Nazareus sit verus Christus, sequitur quod eius mater Maria concepit eum, & peperit virgo, & per consequens sanctissima. Nec Iudæi possunt autoritatem prædictam negare, quia non solum accipit de translatione Hieronymi, sed et de translatione septuaginta interpretum qui fuerunt Iudæi, & in lege, & prophetis peritissimi, sicut quod dicit Iosephus antiquitatis Iudæicæ libro 12. Itē idē ostenditur per illud quod habet Isa. 9. *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, &c.* quod sicut Hebræos, & Latinos intelligitur ad literam de Christo. Et subditur ibidem, *Multiplicabitur eius imperium,* pro quo in Hebræo dicitur, *lemarbe hamisra,* quod sonat in Latino, ad multiplicandum principatum, siue imperium.

Circa quod sciendum, quod in Hebræo membra litera duplicat, ut patet per Hieronymum in Prologo Galeato, & vna vocatur membra aperta, & ista ponitur in principio dictionis, & in medio, & non in fine. Alia dicitur membra clausa, & scribitur in fine dictionis non autem in principio, nec in medio. In hoc autem loco contra suam naturam membra clausa ponitur in medio dictionis, cum dicitur *lemarbe,* est. n. prima litera huius syllabæ mar. Et per hoc propheta insinuare voluit studiosis, quod puer de quo loquebatur, nasciturus erat de matre clausa virginitate. Sicut. n. figuræ grammaticales aliquid significant intelligētibz, ita modus scribendi in solis prophetarum ponitur ad significandum aliquid intelligētibz, quod est vulgaribus, & simplicibus occultandum. vnde libro qui dicitur Sabbath, apud Hebræos autentico dicitur. Membra clausa, verbum clausum significat.

Idem autem persuadetur per illud quod habetur Isa. 11. a. *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice eius ascendet.* Hæc autoritas ad literam intelligitur de Christo, ut supra ostensum est qui per florem intelligitur, quia licet sine arboris corruptione flos ab ea egreditur, ita Christus nasciturus erat de matre absque virginitatis corruptione.

Item etiam persuadetur per hoc quod dicitur Isa. 66. c. *Antequam parturiret peperit, &c.* Parturire est dolorem partus sentire, non autem dicitur de aliqua muliere quod ipsa pepererit absque dolore partus, excepta domini Iesu Christi matre.

Item Ier. 33. d. dicitur, *Nouum faciet dominus super terram, mulier circumdabit virum.* Per hoc quod dicit propheta, nouum faciet dominus, manifeste ostendit insolitam rem futuram à dño, & alias inauditam. Et hoc fuit quando virgo beata diuinitus concepit Iesum, virum scientijs, & virtutibus ab hora suæ conceptionis perfectum, & sic cum suo circumdedit vtero virginali.

Item hoc fuit significatum Ezechielis 44. a. *Et dixit dominus ad me, porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam: quoniam dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa, & hic est finis versus in Hebræo.* Per hanc portam intelligitur virgo Maria, per quam Dei filius venit ad nos, & exiuit Deus, & homo, clausura virginitatis integra permanente.

Item Rabbi Barachias exponens illud Thren. vi. a. *Pupilli facti sumus absque patre, dicit quod Deus sanctus, & benedictus ait Israel, Vos dixistis coram me. Pupilli facti sumus absque patre redemptor quem ego suscitabo ex vobis sine patre erit. s. in terris, licet est sine matre in cælis.* Et sic secundum eum apparet virginitas Mariæ matris.

Item Dominus Bonauentura quondam ordinis fratrum minorum, episcopus Albanensis, super 3. sententiarum, distinctione 3. loquens de sanctificatione Mariæ, dicit, Iudæi quidam asserunt de ea, quod quamuis esset pulcherrima, a nullo tamen homine fuit vquam concupita. Vnde autem acceperit hoc dictum Iudæorum, nescio, sed non est verisimile, quod talis, ac rātus doctor posuerit illud in scriptis suis, nisi habuerit ab aliquo loco autentico.

autentico. Ratio autem quare non fuit ab hominibus concupita, potest assignari, quia dispositio mentis magis relucet in facie, quam in alijs partibus. Propter quod ex plenitudine gratiæ excellentis in eius mente, fiebat quædam resplendentia in ipsius facie, quæ in hominibus ipsam inuentibus, concupiscentiam non excitabat, sed magis eam reprimebat. Et hoc modo de amabilitate sancti Sebastiani dicitur. Necesse erat, ut quem Deus tanta persuderat gratia, ab omnibus amaretur. Consequenter declaratur sanctitas virginis Mariæ per scripturas Saracenorum. Dicitur. n. in Alchorano Mahumeti. *Dixerunt angeli, O Maria, Deus vique elegit te, & purificauit te, elegit te claram super mulieres seculorum.* Item ibidem dixerunt angeli. *O Maria, Deus annunciat tibi verbum ex ipso, nomen eius Iesus filius Mariæ, & eris honorabilis in hoc seculo, & in futuro.* Item ibidem dixit ipsa, *Deus meus quomodo erit filius mihi, & non tetigit me homo?* Dixit. Sicut Deus creat quod vult, cum decreuerit utique aliquid, dicit: esto, & erit. Et in libro Aibokan qui est authenticus apud eos. Dixit Emboria quod audiuit nuncium Dei dicentem. *Nullus de filijs Adam nascitur, quem non tangat Sathan. & ideo plorat vociferans ex eius tactu, præter Mariam, & filium eius.* per nuncium Dei autem intelligit Mahumetum. Item dicit Eliumissam prophetam. n. Mahumetum dixisse. *Multi perfecti fuerunt ex hominibus, nulla autem ex mulieribus vquam fuit perfecta, nisi Maria mater Iesu.* Has autem scripturas Saracenorum induxi, quia secundum Apostolum, oportet sanctos testimonia habere ab his qui foris sunt. Patet igitur secundum, quod. s. Iudæus arguendo accipit falsum. Nunc restat ostendere tertium, quare quatuor mulieres supradictæ. s. Thamar, Raab, Ruth, & Bethsabee nominantur in genealogia Saluatoris, & non aliæ, ut Sara, Rebecca, & sic de pluribus alijs, quæ commendantur in sacra scriptura, quia hoc videtur querere argumentum. Ad quod respondet Hieronymus super Mathæum dicens. *Notandum in genealogia Saluatoris nullam sanctarum assumi mulierum, sed eas tantum quas scriptura reprehendit, ut qui propter peccatores venerat, de peccatricibus nascens, omnium peccata deleret.*

Sed hæc responsio non videtur bona. Primo quia in genealogia Saluatoris ponitur Maria sanctarum sanctissima. Secundo quia ex eadem ratione ibidem arguit ad oppositum. s. quod per peccatum Aihalæ filiæ Iezabelis quæ erat idololatra, & ad idololatriciam traxit Ioram maritum suum, & filius amborum Ochozias & nepos Ioas, pronepos Amasias tolluntur de genealogia Saluatoris. Et ideo aliter est respondendum. s. quod predictæ quatuor mulieres nominantur in genealogia Saluatoris, ad excludendum falsam opinionem quæ posset oriri. Cū n. dicitur in genealogia *Abraham genuit Isaac,* intelligitur de Sara vxore eius principali, & prima. Eodem modo cum dicitur, *Isaac genuit Iacob,* intelligitur de Rebecca, & sic de alijs. Si igitur sic absolute diceretur, *Judas autem genuit Phares, & Zaram,* posset opinari aliquis quod esset de vxore sua vera, quod est falsum, quia Iudas non cognouit Thamar affectu maritali. Propter quod ad excludendum falsam opinionem, Euangelista nomen Thamar expressit. Similiter si diceretur, *Salmon autem genuit Booz,* præcisè crederetur quod esset de sua prima vxore Iudæa natione, quod non erat verum, & idē nomē Raab ibi est expressum. Et idē dicēdū de alijs duabus. Ruth. n. non fuit prima vxor ipsius Booz, nec Bethsabee ipsius Dauid. sed fuerunt eis ex accidenti coniunctæ. Ruth ut suscitaret semen defuncti, & Bethsabee ne moreretur propter crimen adulterij.

Secundo accipit Iudæus illud quod habetur Matth. 3. d. *Tunc venit Iesus a Galilea in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo. Sequitur. Baptizatus autem, confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cæli, & vidit spiritum Dei, sicut columbam venientem, & descendentem super se.* Ex his sic arguit. Christiani dicunt, quod baptismus est ablutio peccatorum, cum igitur Iesus Nazareus fuit baptizatus, habuit peccata ablunda, quod ipsi negant, aut ille baptismus fuit frustra; quod est inconueniens apud eos. Et quia dicunt hunc baptismum fuisse a Deo, Deus autem nihil facit frustra. Item per hoc quod dicit, *Vidit spiritum Dei venientem super se.* Nullus autem venit vbi prius erat, sed vbi non erat, ergo spiritus sanctus in Iesu Nazareno ante baptismum non fuit, & tamen tunc erat incipiens tricesimum annum.

Item post genealogiam Christi Euangelista sic dicit. *Cum esset desponsata Maria mater eius Ioseph antequam conuenient inuenta est in vtero habens de spiritu sancto.* Ex quo sequitur secundum eius dictum, quod Iesus Nazareus à principio suæ creationis habuit spiritum sanctū. & sic in dictis suis implicatur contradictio, scilicet quod Iesus Nazareus ante baptismum habuit spiritum sanctum, & quod non habuit.

Responsio. Ad primū dicēdū quod ipsius Christi baptismus est ablutio peccatorū, non autem baptismus Ioannis, sicut ipse dixit Mat. 3. c. *Ego quod baptizo vos in aqua in penitentia, quæ aut post me venturus*

Sanctitas beatissime virginis Mariæ cum probatur

De Membra clausa contra naturam in medio dictionis.

Saraceni testimonio sanctitate

Tim 3. b Responde ui ad mentum duni

E

Obiectio ma Iudæ cunda e baptum

Secunda

Respond ad primam

A venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus portare calceamenta. Ipse vos baptizabit in spiritu sancto, Iesus autem Nazarenus fuit baptizatus baptismo Ioannis tantum, qui non erat ablutio peccatorum, & ideo non concludit argumentum, si quod Iesus habuerit peccatum abluendum. Dato etiam quod fuisset baptizatus baptismo suo, qui est ablutio peccatorum: non tñ sequitur q̄ habuerit peccatum abluendum, quia sanctificati in vtero baptizandi sunt Christi baptismo, & tñ non habet peccatum abluendum. Iesus autem ab instanti lux conceptionis nō solum fuit sanctificatus, sed etiam sanctus sanctorum. Quod autem arguitur ultra: Ergo Iesus Nazarenus fuit baptizatus frustra. Dicendum q̄ non sequitur, quia per hoc approbatur baptismū, & p̄dicationē Ioannis, & p̄ actū lux sanctissimæ carnis dedit vim regeneratiuam ipsis aquis. Nec similiter sanctificati in vtero frustra baptizantur, quia per hoc regenerantur in Christo, & membra eius efficiuntur, scripturas autem noui Testamenti, & catholice licora doctorum loquentes de baptismo, & eius effectu, dimittunt, quia sunt notæ, tum quia a Iudæis non recipiunt, & aliquas accipio de veteri Testamento, & de dictis doctorū Hebræorum. Vnde super illud Ecc. 1. b. *Quid est quod fuit? illud quod futurum est.* Rabbi Barachias dicit. Sicut fuit redemptor primus, sic erit, & vltimus. Redemptor primus. s. Moyses fecit ascendere puteum, sicut dicitur, Nu. 21. d. *Sic redemptor vltimus qui est rex Messias ascendere faciet aquas sicut dicitur Iohelis. vlt. d. Et fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.* Hæc sunt verba doctoris. Per torrentem spinarum intelligitur multitudo peccantium, siue peccatorum. Aliqui Hebræi dicunt quod ista est litera. Ec irrigabit planiciem Cethim. Est autem Cethim regio Græciæ, de qua Alexander magnus exiit ad pugnandum contra reges persarum, & Medorum, vt habetur 1. Machab. 1. a. Et secundum hoc ista prophetia fuit impleta, quando Apostoli prædicauerunt Græcis, & eos baptizauerunt.

B Item Isa 44. a. *Noli timere serue meus Iacob, & rectissime quem elegi.* Effundam. n. aquam super scientem, & fluente super aridā. Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam, & germinabit inter herbas, sicut salices iuxta præterfluentes aquas. Iste dicit, domini ego sum, & ille vocabit in nomine Iacob, & hic scribet manu sua dño, & in nomine Dei Israel assimilabitur. Per hoc. n. hoc quod dicitur, *Effundam n. aquam super sitientem.* intelligitur baptizatio Iudæorum fidem Christi deuotē suscipientium. Et per hoc qd̄ subdit, *Et fluente super aridam,* intelligitur baptizatio Gentilium. Nam Gentilitas non fuerat irrigata doctrina legis, & prophetarum. Et quod iste sit intellectus, habetur per glossam Ra. Sa. super illud quod scribitur. *Et germinabunt inter herbas, &c.* Id est, in medio Esau. Per Esau vero ipse, & alij doctores Hebræi intelligunt Romanū imperiū, qd̄ suscepit fidē Christi, & baptismū, vt patet. Sequitur. *iste dicit dñe ego sum.* Glossa: Isti erunt iusti perfecti, quod de apostolis potest iustē intelligi. Et iste vocabit in nomine Iacob. Glossa. Isti sunt paruuli filij impiorum, quod conuenienter intelligitur de filiis Iudæorū per apostolos conuersis ad Christū, patribus eorū in infidelitate remanentibus. Hic scribet manu sua dño. Glossa. Hi sunt viri poenitentia, per quos conuenienter intelliguntur Christiani religiosi. Et in nomine Israel assimilabitur. Glossa. Isti sunt conuersi de Gentibus. Illis. n. applicatur nomen Israel, s̄m qd̄ dicit Apostolus ad Ro. 2. d. Non qui in manifesto Iudæus est, &c. patet igitur ex dictis, q̄ glossa Ra. Sa. cōueniēter aptat ad propositum nostrum, quibus hoc nō intēderit. Deus. n. aliquñ mouet linguā hominis mali ad annūciandū aliquā veritatē præter eius intētionē. Sicut Caiphas Io. 1. f. dixit de Christo. *Expedi vobis, vt vnus moriatur homo pro populo.* Intēdebat. n. solū alios inducere ad Christū occidēdū, sed quod verbū suū significauit mortē Christi proficiuā ad spirituale salutē populi, hoc fuit p̄ter eius intētionē. Propter qd̄ Euangelista subdidit. *Hoc autē dixit non a semet ipso, sed supple, a Deo sic eius linguā mouēte.* Simile autē habet Nu. 21. c. de asina Balaam, quæ protulit verba rationabilia, vt patet ibidem, Deo mouente linguam eius per se, vel per angelum, illa tñ non intellexit verba, q̄ protulit, cum non haberet rationem, nec intellectum.

Itē sup illud Gen. 49. b. *Ligans ad vineam pullum suū, & ad uitem, d̄ fili mi, asinam suam,* dicit glossa. Hic est de quo scriptum est Zac. 9. c. *Sedens sup asinā.* Sequit in glossa. *Et quomodo erit agens?* sicut dictum est Ezech. 36. c. *Et effundam super vos aquā mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Authoritas autē Zachariæ hic inducitur, s̄m doctores, Hebræos, intelligitur ad literam de Messia, sicut ostensum est supra. Et per glossam Hebræicā hic inducitur, quod sit mundaturus populum suum p̄ effusionem aquæ mundæ, quæ proprie dicitur baptismus Christi.

Itē de baptismo, & eius effectu dicitur Zac. 13. a. *In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ierusalem in abluitionem peccatorum, & menstruatæ.* Per hoc quod dicit. *Erit de futuro.* patet quod non potest intelligi de aliqua abluitione veteris legis. Nam omnes illi erant statutz longē antē tempus Zachariæ. qd̄

autem

autem intelligatur de baptismo Christi, patet illud quod subditur. *Et erit in die illa dicit dominus exercituum, disperdant nomina idolorum de terra.* Quod impletum fuit tempore Christi, & discipulorum eius, per quorum prædicationem idololatria cessauit per totum mundum, exceptis quibusdam barbaris in aquilonari parte habitantibus. Sed quoniam hoc modicum, & respectu uē, ideo quasi pro nihilo reputatur secundum communem modum loquendi, & etiam secundum doctrinam Phi. 2. phylisicorū. Nec obstat quod dicit. *Domus Dauid, & habitantibus Ierusalem,* q̄ Ier. 30. b. Christus nominatur nomine Dauid, vbi dicitur. *Seruiet domino Deo suo, & Dauid regi suo.* Non. n. potest intelligi de persona Dauid qui mortuus erat per quadringentos annos ante vel circiter. Et quod intelligatur de Christo, patet per translationem Chaldaicam, quæ sic habet. *Et colent eorū Dominum Deo suo, & obedient Messia filio Dauid.* Et sic per domum Dauid intelligitur hic familia Christi, & eadem ratione per Ierusalem militans ecclesia. Dicitur autem baptismus fons patens, quia nulli petenti debite denegatur. Et in abluitionem peccatorum, & menstruatæ, propter peccatum actuale, & originale, quod contrahitur in vtero matris. Quod autem postea subditur arguendo. *Vidit spiritum sanctum descendentem sicut columbam, & venientem super se,* ergo ante non habuit spiritum sanctum. Non valet, quia 4. Reg. 3. c. dicitur de Elia. *Cumque caneret psalteres, facta est super eum manus domini.* quod intelligitur de spiritu prophetandi, & tamen de eo dicitur ante 2. cap. *Requieuit spiritus Elia super Eliseum.*

Et quod subditur arguendo. *Nullus venit ubi prius erat.* Dicendum quod verum est, eo modo quo prius erat ibi, sed alio modo potest venire. Sicut dicitur Gen 23. b. vbi dicitur. *Dixit dominus ad Abraham. Clamor Sodomorum, & Gomorrorum multiplicatus est.* Sequitur. *D. s. endam. & uidebo uirum clamō em qui ad me uenit, operi compleuerint, &c.* Non est per hoc intelligendum, quod ante non esset in Sodoma, & Gomorra, nec uideret eorum facta cum de necessitate sit vbique presens, sicut dicitur Ier. 23. c. *Cœlum, & terram ego impleo,* dicit dominus, & omnia de necessitate uiderit ab æterno. Dicitur ergo descendisse & uidisse, propter nouum effectum quem fecit ibi, s. subuersionem Sodomæ, & Gomoræ. Erat ibi igitur ante sicut conseruans in esse, sed descendit ibi, sicut puniens. Et similiter dicitur tunc uidisse, quia secundum modum loquendi scripturæ, & etiam hominū, Deus dicitur non uidere peccata hominum, quando dissimulat ea punire. Nec per hoc importat aliqua mutatio in Deo, sed in creatura. Sic suo modo dicendum in proposito, spiritus sanctus fuit in Iesu Nazareno ab instanti lux conceptionis per plenitudinem gratiæ, sicut dicitur Io. 1. b. *Vidimus eum quasi unigenitum a patre plenum gratiæ, & ueritatis.* Et hoc prædictum fuit Isa. 11. a. *Egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini.* Dicitur tamē uenisse super eum in baptismo per alium modum. s. in signo uisibili columbæ representantis in Christo plenitudinem gratiæ, non tunc acceptæ, sed prius, vt dictum est. Tamen plenitudo gratiæ quæ latens erat in Iesu Nazareno, fuit tunc manifestata Ioanni baptistæ in uisibili signo, sicut ei dictum erat a dño. *Super quē uideris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto.* & per prædicationem Ioannis alijs fuit dictum, ideo subditur. *Et ego uidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Illi tamē qui erant cum Ioanne, quando columba descendit super Iesum uiderunt cum eo, & uocem patris audierunt, quia columba illa non fuit imaginaria, sed uera, & uisibilis, & uox diuinitus formata sensibilibus. Fuit autem tunc necessaria manifestatio plenitudinis gratiæ in Christo primo, vt prophetia Isaia prædicta ostenderetur in Iesu impleta. Secundo quia cito post baptismum erat prædicaturus legem euangelicam quæ est lex gratiæ, & per consequens autor eius ostendi debuit plenus gratiæ. Ideo tunc audita est uox patris. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui,* tanquam autore euangelij.

Quod autem ultimo arguit de contradictione in uerbis euangelistæ, patet falsum ex prædictis. Nam alio modo uenit spiritus sanctus sup. Iesum in baptismo quam prius erat in ipso.

Tertio accipit iste Iudæus quod dicitur Matth. 4. a. *Cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus postea esuruit. Et accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit ei: Scriptum est: Non in solo pane uiuit homo sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei. Tunc assumpsit cum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinaculum templi, & dixit ei. Si filius Dei es, mitte te deorsum, &c. Sequitur. Ait illi Iesus rursum. Scriptum est, non tentabis Dominum Deum tuum.* ex his arguit iste Iudæus sic, Christiani dicunt Iesum esse Deū, & quæ laus est Deo ieiunare? quasi dicat nulla; quia Deo non competit comedere, vel ieiunare. Propter quod hoc uidetur derisibile, &

Obiectio prima Iudæi contra ieiunium & tentationē Christi

le, &

A le, & adhuc magis illud quod subditur. *Et postea esuriit.* Et maxime cum Moyses qui fuit homo tantum, post ieiunium quadraginta dierum, & quadraginta noctium non esuriit.

Secunda Item eius prima responsio, qua dixit. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Videretur irrationabilis. Debuisset enim dixisse. Sed in omni re quæ procedit de ore meo, si erat Deus, qui potest vitam hominis conferuare de omni re, siue sit lignum, siue lapis, vel aliud huiusmodi.

Tertis Item eius secunda responsio qua dixit. *Non tentabis dominum Deum tuum.* Non videtur bona. primo quia in ipso erat potestas faciendi miracula, & ideo si misisset se deorsum sine lætione aliqua, non fuisset ibi aliqua tentatio diuina. Secundo quia viri sancti leguntur Deum tentasse, nec ex hoc reprobantur in sacra scriptura, sed magis commendantur. s. Elias 3. Reg. 18. d. qui dixit. *Deus qui exaudiuit per ignem, ipse sit Deus.* Et Elifæus 4. Reg. 6. c. dixit ad regem Israel de Naaman leproso. *Veniet ad me, & sciat prophetam esse in Israel.* Similiter Gedeon Iudic. 6. g. tentauit Deum quærens signum in vellere. Vnde dixit. *Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc tentauerit, signum quærens in vellere.* Item Deus non inducit homines ad malum, inducit autem ad suis ipsius tentationem, Malach. 3. c. *Inferte omnem decimam in horreum & sit cibus in domo mea, & probate me super hoc dicit dominus, si non aperuerit vobis catarractas cæli, & effuderit benedictionem meam usque ad abundantiam.*

Responsio ad primam Ex supradictis patet solutio primi. Dicitur enim supra, quod Christus in lege, & prophetis promissus, futurus erat verus Deus, & verus homo in vna persona. Declaratum etiam fuit quod Iesus Nazarenus est verus Christus Iudæis promissus, & per consequens verus Deus, & verus homo. Item declaratum fuit quod per passionem suam, & mortem operaturus erat nostram salutem, propter quod habuit corpus passibile, & mortale ante resurrectionem suam, & hoc modo ieiunauit, & esuriit, afflictiones & tandem morte sustinuit, & non in deitate sua; quia hoc est impossibile, sed in humanitate pro nobis assumpta, & sic meruit nobis gratiam, & gloriam, & sui corporis glorificationem. Vnde super illud Gen. 24. g. *Introduxit eam Isaac, & c.* dicit Rabbi Moyses Hadaressem. Hic est rex Messias quem elegit Deus sanctus. & benedictus, vt coleret eum toto corde, daretque cor suum ad petendum miserationes pro Israel, & ad ieiunandum, & humiliandum se pro eis: sicut scriptum est Isa. 53. b. *Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, utriusque est propter scelera nostra, disciplina pacis nostre super eum, & luctum eius sanati sumus.* Per hanc traditionem dicti Rabbi Moy. patet quod quinquagesimum tertium capitulum Isaia loquitur de Christi passione pro generis humani salute. Quod autem dicit de Moyse, quod post illud ieiunium non esuriit, falsum est, quia postea non comedit. Nec est simile de utroque. Nam Manichæi dicituri erant, quod Iesus non habuit carnem humanam ex elementis compositam, sed cœlestem. Ad quos repellendos, euangelium facit mentionem de esurie Christi, Iudæi vero hoc non erant dicituri de Moyse, propter quod non oportuit quod scriptura sic faceret mentionem de eius esurie.

Ad secundam Quod autem vterius arguit Iudæus primam responsionem Christi dicens. Scriptum est. *Non in solo pane viuit, &c.* primo percutit seipsum arguens dictum Moyse Deut. 8. a. cuius se fateatur esse discipulum.

Quod autem arguit vterius quod Iesus debuisset dixisse, sed in omni re, quæ procedit de ore meo, non est verum, quia Iesus volebat celare diabolo suam deitatem, quam ille quærebat experiri per tentationem. Propter quod non debuit dicere de ore meo, quia loquebatur sicut homo celans suam deitatem. Item quia tentationem dæmonis excluderat per scripturam sacram, ideo debuit eam allegare, sicut patet in textu, in quo scribitur de ore Dei. Et eadem ratione non debuit dicere, in omni re, sed in omni verbo, quia sic scribitur in textu. Cum hoc etiam potest dici, quod nihil arguit, quia verbum frequenter accipitur in sacra scriptura pro re facta. Nam 2. Reg. 1. a. dicitur. *Quod est verbum quod factum est, i. res gesta, vel facta, & sic accipitur hic vt patet licet inueniunt Deut. 8.*

Ad tertiam Quod autem arguit secundum responsionem qua dicitur. **C** *Non tentabis dominum Deum tuum.* primo percutit seipsum arguens dictum Moyse Deuterono. 6. c. Quod autem vterius nititur ostendere tentationem Dei non esse peccatum, manifeste dicit contra dominum arguentem maliciam populi Israel Nu. 14. d. *Tentauerunt me iam per dies vires.* Item Psal. 94. b. *Nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentauerunt me patres vestri: probauerunt & viderunt opera mea.* Propter illud quod inducit de viris sanctis Deum tentantibus, vt dicit, sciendum quod tentare est experimentum de aliquo accipere: nullus autem quærit experiri illud de quo est certus, sed illud de quo est dubius. Item experiri potest aliquis facto, vel verbo. Verbo, quando quis quærit aliquid a vicino suo, vt experiat si iurare eum in necessitate. Facto, cum facit aliquid

aliquid quod non videtur ordinabile ad aliquid, nisi ad talem experientiam. & talis experientia dicitur tentatio. Sicut cum aliquis facit currere equum, sine necessitate aliqua, aut vtilitate, dicitur tentatio equi, quia talis cursus non videtur ordinabilis nisi ad accipiendum experimentum de velocitate equi. Si autem faciat eum currere propter necessitatem aliquam, vt ad fugiendum hostes, vel propter vtilitatem aliquam, vt ad capiendum ceruum, non est tentatio equi. Dubitare autem de his quæ pertinent ad perfectionem diuinam, vt est potentia, bonitas, & huiusmodi, semper est malum, & ideo qui facit, vel dicit aliquid sine necessitate, vel vtilitate ad experiendam diuinam potentiam, vel voluntatem tentat Deum, & peccat. Propter quod exponens se sine necessitate, aut vtilitate periculo expectans seruari a Deo, tentat Deum, cum seruari posset alio modo. Tale quid suggererat diabolus Iesu Nazareno dicens. *Mitte te deorsum.* Et licet Iesus per virtutem diuinam posset hoc facere sine periculo tamē hoc non fecit, celare volens diabolo suam deitatem, & excludere tentationem dæmonis, per sacram scripturam respondit bene per illud quod hominibus prohibetur. Poterat enim tanquam homo per gradus descendere de pinnaculo. Quod igitur arguitur de Elia, non valet. Non enim petijt signum per ignem descendentem, sine vtilitate, sed ad quod populus Israel à cultura Baal ad colendum Deum verum reduceretur, vt patet ibidem. Item hoc fecit de præcepto domini, dicens sibi. *Vade ostende te Achab, vt præmittatur ibidem, & tunc reuelatus fuit sibi modus procedendi contra prophetas Baal, licet hoc non sit totaliter expressum, quia non omnia scribuntur.* Eodem modo dicendum est de Elifæo. Curauit enim Naaman ex diuina reuelatione, & ad manifestationem virtutis diuinæ, vnde & Naaman relicta idolatria, conuersus fuit totaliter ad colendum vnum Deum verum. Vnde dixit 4. Reg. 5. c. *Non faciet seruus tuus vltra holocaustum, aut victimam diis alienis, nisi domino.* De Gedeone vero dicunt aliqui doctores nostri, quod ex debilitate fidei petijt bis signum in vellere; propter quod non excusatur totaliter a peccato, sicut dicit quædam glossa super locum istum. Sed hoc non videtur rationabiliter dictum, quia scriptura non notat eum culpabilem ex hoc facto, nec fuit punitus a Deo, sicut Zacharias pater Ioannis baptiste, qui propter dubium petijt signum dicens. *Vnde hoc sciam?* propter quod factus fuit mutus usque ad filij sui circumcissionem, vt habetur Luc. 1. f. De glossa vero marginali allegata, parum est curandum, ideo saluo meliori iudicio, potest aliter dici. Vno modo, quod Gedeon fecit hoc ex instinctu diuino, & sic non peccauit, instinctus. n. diuinus non impellit hominem ad peccandum. Alio modo dicendum, quod Gedeon non dubitauit de potentia Dei quin per ipsum posset saluare populum, nec de verbo domini dicto sibi. *Vade, in hac fortitudine tua libera bis Israel.* dubitauit quin esset verum, sed ignorauit vtrum hæc promissio esset absoluta, quæ semper impletur, vel conditionalis. s. nisi Gedeon, & eius socij ponerent aliquod impedimentum per aliquod peccatum. Frequenter. n. in sacra scriptura intelliguntur promissiones diuinæ factæ sub tali conditione, quamuis non exprimat Ier. 18. b. Subito loquar de gente, & regno, vt ædificem, & plantem illud, si fecerit malum in oculis meis vt non audiat vocem meam, vt poenitentiam agam super bono quod locutus sum, vt facerem ei. Timuit igitur Gedeon, ne per fragilitatem suam, vel sociorum suorum proueniret impedimentum dictæ promissionis. Petijt ergo humiliter a Deo doceri per signum, quod non proueniret tale impedimentum, vt sic constantius, & expeditius iret ad prælium, pp quod petijt duplex signum, vnum pro se, aliud pro socijs suis. Ad autoritatem Malachia dicendum, quod Iudæi tenebantur soluere decimas ex præcepto Dei, sicut patet ex multis locis ve. Te. & per consequens hoc erat necesse ex parte soluentium, & vtile ex parte recipientium. Erat n. ad sustentationem ministrorum Dei. ad hoc igitur inducebat dñs populum suum per Prophetam. di. *Inferte oem decimam, &c.* Qd aut subditur. *Probate me super hoc, &c.* ly probate, non tenet hic casualiter sic intelligendum qd soluerent decimas ad probandum, seu retinendum, si per hoc Deus aperiret eis catarractas cæli, sed tenet cōsecutiue, & est sensus. Si impleueritis præceptum meum de decimis sicut tenemini & ego cōsequenter multiplicabo bona vestra, sicut dicitur Is. 1. c. si volueritis, & audieritis me, bona terre comedetis.

Quarto accipit Iudæus illud quod habetur Matthæi 5. f. **F** *Audistis quia dictum est antiquis, non iurare omnino, &c.* Sequitur. *Sit autem sermo vester, est, est, non non, quod autem abundantius est, a malo est.* Audistis quia dicitur in antiquis, oculi pro oculo, deum pro deo, ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis te percussit in dexteram maxillam præbe ei, & alteram, & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium &c. Et sequitur. *Audistis quia dictum est. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos, &c.* Ex istis arguit primo contra illud quod dicitur. *Dico nobis non iurare omnino.* Quia scribitur Deut.

Secunda

Tertia

Quarta

Deut. 25. b
Responso ad
primam.

A secundam

C

Deut. 10. d. *Dñm Deum tuum timebis, & ei soli seruias, ipsi ad-
harebis, & in nomine illius iurabis, & sic patet quod Iesus de-
struit legem à Deo datā ē in moralibus, qđ negāt Christiani.*
Item contra illud quod subditur. *Dico nobis non resistere ma-
lo.* Destruit. n. in hoc legem rectitudinis iustitiæ, & à Deo datā
Exo. 21. Oculum pro oculo, &c.
Item Christiani non seruant legem Iesu Nazareni. Nam per
fraudes, & lites, vnus rapit bona alterius, & non solum hoc est
verum de secularibus, sed etiam de religiosi pluribus.
Item contra illud quod subditur. *Dico autem vobis: diligite ini-
micos vestros, benefacite his qui oderunt vos.* Nam Deus inhibuit
filijs Israel ne amicitias, vel fœdera contraherent cum habitato-
ribus terræ Chanaan, quierant inimici eorum, nec quærerent
eis bonum, vt habetur Ex. 34. b. & sic Iesus Nazareus destruit
diuinum præceptum. Ad primum dicendum, quod negatio præ-
posita signo vniuersali facit æquipollere suo contradictorio:
quia non omnis, & quidam non æquipollent, & ideo per hoc
quod dicitur: non iurare omnino, non excludit omne iuramen-
tum, quia quilibet tenetur superiori requirenti veritatem per
iuramentum dicere: aliter periret veritas, & iustitia in multis
casibus. Sed excluditur iuramentum illicitum, quod est triplex.
f. falsum, quod caret veritate, & iuramentum iniquum, quod ca-
ret iustitia, sicut cum aliquis iurat innocenti nocere, & iuramen-
tum incautum, quod iudicio discretionis caret quod fit quando
quis iurat absque necessitate, aut pia vtilitate. Et propter hoc
dicitur Iere. 4. a. *Iurabis, viuat dominus in veritate, & in iustitia,
& in iudicio, ad excludendum tria prædicta iuramenta illicita.*
Sciendum autem quod ex verbo Deuteron. 10. supra allegato:
In nomine illius. f. Dei iurabis: aliqui dixerunt quod iuramentum
esset frequentandum tanquam religionis actus etiam in com-
muni verbo, vbi non apparet necessitas, aut pia vtilitas, de qui-
bus vñ fuisse Iudæus hic arguens. Sed qđ hos sit falsum, patet per
præceptum diuinum. Exo. 20. b. vbi dicitur. *Non assumes nomen
Dei tui in vanum.* Nec. n. habebit in fontem dominus eum qui as-
sumpserit nomen Dei sui frustra, quod facit ille qui iurat sine
necessitate, aut pia vtilitate. Hoc etiam patet per verbum Iere.
præallegatum. Item Eccl. 2. 3. b. dicitur. *Vir multum iurans reple-
bitur iniquitate.* Nam ex frequentia iurandi, & iuramento incau-
to labitur in iuramentū falsum, & iniquū. Quod autem subdit.
Sit sermo vester est, non non. Id est, simpliciter affirmando verita-
tem, & negando falsitatem, intelligendū est vbi necessitas plus
non exigit. Et qđ hoc intelligatur de cōi modo loquendi inter
homines, patet per hoc quod dicitur, sermo vester: quod autem
amplius est: à malo est, non dicit esse malum, sed à malo. Nam
omne iuramentum est à malo culpæ, vel poenæ. Iuramentū. n. fal-
sum, iniquū, & incautū, est à malo culpæ ex parte iurantis. Iura-
mentū aut licitū est à malo poenæ ex parte requirentis iuramentū.
Ex humana namq; fragilitate, quæ poena quædā est inflicta hu-
mano generi pp peccatū primorū parentum, procedit qđ homi-
nes sibi mut uō non credunt simplici verbo absque iuramento.
Qđ aut vltra arguit Iesū Nazarenū de ruxisse legē iustitiæ,
ac rectitudinis, non est verum. Circa quod sciendum, qđ non resi-
stere malo aliquñ bonū est, & necessariū, & sic cadit sub præcepto,
vt pote qñ ex tali resistantia apparet, mani festē origo magni ma-
li, vt dilidium ciuitatis, vel regni, vel aliud hmōi. aliquñ vero est
bonū super erogationis, vt qñ malum illatū toleratur patienter
pp Deum, vel pp pacem seruandam, vel sui humiliationem, &
sic non resistere malo cadit sub consilio, & nō sub præcepto. Et
in istis duobus modis loquitur Saluator, & sic nō excludit legē
iustitiæ, sed addit super hoc perfectionem legis euangelicæ, ad
q̄ tenentur homines, sed possunt licitè de illata iniuria vindictā
quærere s̄m ordinē iustitiæ, qñ nō apparet ex hoc maius malū
surgere, vt prædictum est. Sciendum aut, qđ ex hoc legis uerbo.
Oculum, pro oculo, dentem, pro dente, &c. aliqui Iudæi, de quibus
videtur iste fuisse, interpretantes dixerunt, qđ vindicta erat per
se petenda, quod est falsum, quia vindicta est in alium poenæ, & iō
non est pp se appetibilis, sed pp aliquod bonū consequendū, vt
pp ordinē iustitiæ seruandū, vel pp correctionē iniuriantis, vel
pp terrorem aliorum, vt ab iniurijs coerceantur, vel aliqd hmōi.
Vbi igitur nullū tale bonū ex poena alicuius æstimatur proueni-
re, sed in agis timetur de scandalo, & malo maiori, tunc desistere
à vindicta quæranda, est necessitatis, & præcepti, vt prædictum
est. Si aut circa talem casum à vindicta quæranda quis desistat,
bonum supererogationis est. Et hoc patet per facta sanctorum
patrum, non solum noui Testamenti, sed et veteris. Sāctus. n. Io-
seph, potens vindicare à fratribus sibi illatam iniuriam, non so-
lum à vindicta desistit, sed et eos cū suis familijs misericorditer
sustētauit. Similiter David Semei sibi maledicētē, & lapides q̄
eū mittētē, & ex hoc reū læsæ maiestatis, occidi ab Abisai prohi-
bit 2. Reg. 17. c. dicit. *Dimitte eū, vt maledicat, si forte uideat dñs
afflictionem meā.* Idē et patet per scripturam veteris Testamenti
Leuit. 19. d. *Non quaras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium
tuorum.* Vbi vero ex vindicta secundum ordinem iustitiæ non
appa-

appareret ortus scandali, vel mali, & ex desistentia ab ea dare-
tur malis audacia iniuriandi bonis, tunc talis desistentia malum
esset & peccatum. In tali casu non est intelligendum Saluatoris
verbum. Quod autem sequitur. *Et qui te percussit in unam ma-
xillam, &c.* non est intelligendum quantum ad effectum, ut sic
percussus maxillam alteram offerat percussori, quia Iesus qui ce-
pit facere, & docere, percussus in vna maxilla, vt habetur Io. 18. d.
non exhibuit aliam maxillam percussori, sed eum charitatiuē
corripuit. d. *Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si au-
tem bene cur me cadis?* Est igitur verbum prædictum, secundum
animi dispositionem intelligendum, vt. f. sic percussus sit dispo-
situs in animo adhuc sustinere maiores percussiones, vel iniu-
rias in casibus prædictis. f. quando est ibi bonum necessarium,
vel supererogationis.

D

Ad tertiam

Ad illud autem quod obiicitur de Christianis legem Christi
non obseruantibus. Dicendum quod ex eorum malitia non pe-
ioratur lex euangelicā, sicut nec lex in mōte Sinai data per hoc
quod Iudæi satis citō post eius dationem fecerunt, & adorauē-
runt vitulum conflatilem, Exo. 32. b.

Ad quartam

Ad illud autem quod arguit vltra de odio inimici, sciendū, qđ
doctores Hebræi circa hoc errabant. Ex hoc. n. quod præceptum
est Leuit. 19. d. *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* arguebant
à contrario sensu, qđ debebant odire inimicum. Sed hoc est fal-
sum, quia omnis homo ex charitate diligendus est in quantum
ad imaginem Dei est, & capax ipsius per cognitionem, & amo-
rem. Amicitia. n. charitatis, fundatur super communicationem
supernaturalis beatitudinis, & ideo omnis intellectuālis creatu-
ra quæ actu, vel potentia est beata, est ex charitate diligenda.
Mali autem homines, quando sunt in viā, sunt in potentia ve-
niendi ad beatitudinem. Et ideo licet malitia eorum sit odiēda,
ipsa tamen natura possibilis beatificari est diligēda, & hoc est qđ
dicit Saluator. *Diligite inimicos vestros, bona. f. gratiæ, & glo-
riæ eis optando.* Alia autem non sunt eis optanda, nisi in qua-
dam generalitate in quantum valent ad eorum salutem, quod
soli Deo est notū, quia omnibus alijs potest homo bene, vel ma-
le vti & ideo circa hoc non est aliquid determinatè petendum,
sed sub conditione quantum valent. f. ad eorum salutem. Sequi-
tur. *Benefacite.* Benefacere est effectus dilectionis. Et ideo sicut
tenemur diligere inimicos quantum ad bona gratiæ, & gloriæ, ita
tenemur in effectu salutē eorū modo debito, & possibili procura-
re, qđ aut benefacere odiētibus & inimicis sit laudabile, patet
nō solū p sanctos patres noui Testamēti. sed et veteris: Isaac. n.
regi Geraræ, & viris eius qui eū oderant, & expulerāt, fecit ma-
gnū cōuiuū, Gen. 26. f. Ioseph fratres suos qui eū occidere vo-
luerunt, & tandem seruituti, q̄ est mors ciuilis, vendiderāt, dul-
citer recepit, & pavit, Gen. 43. g. David Saulē ipsum persequē-
tē ad mortē bis à morte liberauit 1. Reg. 24. d. & 26. b. Elisæus
Syros eū quærentes ad mortē à rege Israel interfici prohibuit,
& eos cibo, & potu iussit relinqui, & sic ad dñm suum liber ē remit-
tit 4. Reg. 6. e. Hoc etiam patet per scripturam veteris Testamēti,
Exod. 23. a. *Si occurreris boni inimici tui, aut asino erranti, reduē
ad eum.* Item ibidem. *Si videris asinum odientis te facere sub onere,
non pertransibis, sed subleuabis eum.* Itē Prou. 25. *Si esurierit ini-
micus tuus ciba illum, si sitit, da ei aquam bibere.* Itē Pf. 119. b. *Cum
his qui oderant pacem, eram pacificus.* Qđ aut cōtradiēta arguit de
habitatoribus terræ Chanaan, de quibus inhibuit filijs Israel, ne
cōtraherēt cū eis amicitias, sed eos occiderēt. Dicendū, qđ illi erāt
idololatræ pessimi, pp qđ mortē meruerāt s̄m iudiciū Dei, &
iō filii Israel occidentes eos, non fecerunt ex odio, sed ex man-
dato Dei, & iustitiæ zelo. Cum ipsis. n. non erant amicitia cōtra-
hendæ, ne per hoc filij Israel traherentur ad vitium idololatriæ.

E

Quinto accipit Iudæus illud qđ habet Mat. 8. a. *Cum de-
scendisset Iesu de monte, secuta sunt eum turba multa, &
ecce leprosus veniens adorabat eum dicens. Domine si vis,
potes me mūdare, &c.* Sequit. *Et ait Iesus: Vade, & ostē-
de te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses.* Et hoc arguit
sic, qđ volebat sacrificium quod fiebat in emundatione leprosi,
alibi verò. f. Mat. 9. b. dicit. *Misericordiam volo, & non sacrificium,
& sic contradicit sibi ipsi, & sic instabilis est in voluntate.* Item i-
dem arguit per hoc quod dicit mandato à lepra: *vade nemini
dixeris, &c.* Et alibi. f. Lu. 8. f. dixit curato a dæmone. *Vade ad
tuos, & narra quanta fecerit tibi Deus.*

Obiectio Iu-
dæi prima

F

Item alibi. f. Mat. 10. d. dixit. *Qui me confessus fuerit coram
hominibus, confitebor, & ego eum coram patre meo, & sic pa-
tet qđ voluit facta sua celari, & publicari, quæ sunt contradicto-
ria. Ad primū dicendum, qđ non valet. Nam eadem ratione per
scripturam veteris Testamenti, qđ Iudæus confitetur esse veram
probaretur Deum esse mutabilem, quia Genes. 8. d. dicitur de
Noe sacrificio, *Odoratusque est dñs odorē suauitatis, & sic fuit
sibi placitum.* Itē in Exo. & Leuit. & in alijs libris veteris Testa-
menti præcepit Deus sibi offerri sacrificia tanquam sibi placita.
Et Isa. 1. d. dicit. *Holocausta arietum, & adipem pinguium, &
sanguinē hircorū, & vitulorū nolui.* Et Pf. 39. b. *Sacrificium, &
oblationem**

Secunda

Responso ad
primam

A colat onem noluisse, &c. Hæc omnia non arguunt Dei mutabilitatem. Nam ipse immutabilis, mutabilia operatur, sicut incorporeus corporea. Quod autem Iesus dixit allegando dictum Osee propheta 6. b. Misericordiam volui, & non sacrificium: non dixit hoc, sacrificia veteris legis reprobando: habebant enim tunc cursum suum usque ad mortem Christi; sed hoc dixit opera misericordiae sacrificijs præponendo. Non habent duplicem bonitatem. Vnam ex genere, quia sunt opera virtutis moralis. Aliam ex charitate, quia quando fiunt ex charitate, habent bonitatem mentis vitæ æternæ. Sacrificia verò veteris legis non habent bonitatem, nisi ex fide, & deuotione offerentium. Ideò dicitur Gen. 4. a. *Respexit dominus ad Abelm, & ad munera eius.* q. d. munera fuerunt accepta sibi pp bonitatem offerentis. Quod autem isto modo intellexerit propheta, vel potius dñs loquens per prophetam patet per textum ibidem qui talis est. Misericordiã volo, & non sacrificium, & scientiam Dei plus q̄ holocausta: Per hoc q̄ dicit. Plus holocausta, quæ sunt quædam sacrificia, patet q̄ nō loquebatur holocausta reprobando, sed eis scientiam Dei præferendo. Et eodem modo de operib. misericordiae respectu sacrificiorū. Et hoc idē patet Isa. d. postq̄ dixit dñs. Holocausta arietum, & adipē pinguiū, & sanguinē hircorū, & vitulorū nolui subdidit. Querite iudiciū, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite, & arguite me, dicit dñs. *Si fuerint peccata vestra, vt coccinū quasi nix dealbabuntur.* Ex quo patet manifeste, q̄ opera misericordiae, & iustitiæ magis erāt deletiua culpe, & meritoria gloriæ habendæ, tñ Christi tpe, q̄ sacrificia legis.

Ad secundam

B Qd̄ aut̄ arguit vltra, q̄ Iesus voluit aliquā facta sua celari, aliquā vero publicari, fuit valde rōnabile. Nā omnis eius operatio, fuit nostra instructio. Expetit aut̄ imperfectis opera sua bona celare, ne per vanā gloriā extollantur. Et expedit aliquā, & maxime perfectis opera sua bona in publico ponere, ad Dei gloriā, & proximi ædificationē. Quārū ad primū dicit Christus Mat. 6. a. *Te aut̄ elemosinā faciēte, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Et quārū ad s̄m. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum, qui in celis est.* Sic ēt patres veteris Testamenti aliqua bona opera fecerunt occulte, & aliqua publice. Elias. n. filiū viduæ Sareptanæ suscitauit secreta in suo cubiculo, ad consolationem matris viduæ 3. Reg. 17. f. Et ignē de celo fecit descendere super holocaustū suū ad declarationē deitatis veræ, publice. s. corā rege Achab & populo Israel 3. Reg. 18. Scilicet similiter Eliseus multiplicationē olei ad sustentationē viduæ, & filiorū eius, & ad satisfaciēdū creditori, fecit secreta. s. clauso ostio, vt habet 4. Reg. 4. a. Et milites Syriæ volentes eū capere acrisia percussos duxit in medium Samarię coram rege Israel, & populo ciuitatis: vt habetur 4. Reg. 6. d. Pater igitur ex prædictis, quod Iesus rationabiliter aliqua facta sua publicauit, & aliqua occultari voluit.

Obiectio In-

Secunda

Responsio ad

Ad secundam

Sexto accipit Iudæus illud qd̄ dicit Iesus Mat. 11. d. *Confiteor tibi pater domine cali, & ter.* Chriani dicūt q̄ pater, & filius vnū sunt, quomodo igitur dñs confiteri coram patre suo dēret magis dici corā seipso. Itē si omnia sūt ei tradita à patre nihil habet à seipso, & sic ex se est omninō deficiēs. Ad primū supra, declaratū est per scripturas Hebræorū, q̄ Iesus est Deus, & homo, Deus ab æterno, homo ex tpe. Itē declaratū est, supra q̄ Iesus Nazarenus est verē Chrillus, & quia sunt distinctæ naturæ, ideo s̄m qd̄ Deus, dicit Io. 10. f. *Ego, & pater vnū sumus.* s. in essentia, distincti tñ in personis. Secundum autem quod homo, dicit Ioan. 14. c. *Pater maior me est.* Et sic orat coram patre, & confitetur.

C

Quod autem subditur, quod habet omnia a patre, & ex se est omninō deficiens, dicendum quod hæc propositio est verā. Christus in quantum homo est creatura: omnis autem creatura si relicta fuerit in nihilum cadet, sicut est de nihilo, & ita potest ista concedi cum reduplicatione. Christus in quantum homo, nihil est ex se, sed omninō deficiens. Si autem ex dictis aliquis arguat quod idem sequitur de Christo in quantum Deus, quia quidquid habet filius in quantum Deus habet nascendo, & per consequens habet illud a patre, & sic ex se nihil est, sed est omninō deficiens. Dicendum quod non sequitur, quia filius à patre habet idem esse cum eo. Nam diuinum esse non multiplicabile, & ideo sicut pater est necesse esse, sic & filius, & sic non potest dici deficiens. Nam eandem deitatem, potentiam, & sapientiā, & sic de alijs absolutis habet cum patre. Quod autem in diuinis sit pater, & filius, non solum patet ex nouo Testamento, sed etiam ex veteri Isa. 9. b. *Filius datus est nobis, & vocabitur nomen eius admirabilis, &c.* Ex quo patet, quod in diuinis est filius, & per consequens pater, quia dicuntur relatiue adinuicem, quæ posita se ponunt, & perempta se perimunt. Non enim potest dici, quod Dei filius sit filius alicuius creati, vel finiti. Non tamen sunt duo increati, nec duo immensi, sicut nec duo dii, sed vnus increatus, & vnus immensus, nullam distinctionem enim habent in deitate, sed solum in personali proprietate.

Sexto accipit Iudæus illud quod scribitur Mat. 12. b. *In illo tempore abijt Iesus sabbato per sara: dicitur autē eius esurientes caperunt vellere spicas, & manducau. c. Pharisæi autem videntes dixerunt ei. Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis.* At ille dixit eis. *Non legis quid fecerit Dauid, quando esuriit, & qui cum eo erant, & quomodo intrauit domum Dei, & panes propositionis comedit, quod non licebat ei edere, neque eis qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Et non legis in lege, quia sabbatis in templo. sacerdotes violant sabbatum, & sine crimine sūnt? Dico vobis, quia templo maior est hic.* Ex dictis sic arguit. Primo si Iesus est Deus, vt dicunt Christiani, quare relaxauit obseruantiam sabbati, cum ipse prius eam præceperit Exo. 20. b. *Memento, vt diem sabbati sanctifices?* Igitur aut ipse non est Deus, cuius contrarium affirmant Christiani, aut Deus est mutabilis relaxando quod præceperat, maxime tanquam legitimū sempiternum, cuiusmodi est obseruatio sabbati.

Obiectio In-

Secunda

Responsio

Ad primam

Mat. 12.

Ad secundam

Item exemplum quod adducit de Dauid non est conueniēs. Primò quia discipuli Iesu non erant in tanta necessitate famis, sicut Dauid, tunc transgrediens sabbatum, transgressionem nō reiterauit. Item si excusauit hanc Dauid transgressionem, eadem ratione debuit excusare adu terrum eius cum Bethsabee, & homicidium Vriæ. Item exemplum quod adducit de sacerdote tibus non est ad propositum. Sacerdotes enim operabantur sabbato in templo, accendendo ignem, vel potius nutriendo hoc aut non erat prohibitum, sed solum de habitationibus hominum, sicut dicitur, Exo. 35. a. de sabbato. Ignem uon accenditis in cunctis habitaculis vestris; templum autem nō includitur in generalitate habitaculorum hominum. Ad solutionem istorū præmittendum est vnum. s. quod tempore veteris Testamenti, dominus dispensauerit in obseruantia sabbati. Hoc autem patet Iosue 6. a. vbi dicitur, quod de mandato domini Iosue, & viri bellatores circumierunt urbem Iericho septem diebus continuis armati, & sic oportuit quod dies sabbati fuerit una de illis. Et in libro apud Hebræos autentico, qui dicitur Cedar olam, id est, ordo sæculi, dñs q̄ die sabbati fuit præsum Iericho. Et hoc satis innuitur in textu Iosue 6. b. vbi dies ille dicitur de sabbato, & illo die circumierunt Iericho septem vicibus, & in ultimo circumitu corruentibus muris intrauerunt, & interfecerunt omnes habitatores urbis. Item 3. Reg. 19. b. dicitur, quod Elias ambulauit in fortitudine cibi dieb. quadraginta, & noctib. quadraginta cōtinuē, & sic pluries ambulauit in sabbato, & ex voluntate Dei.

Ad primū dicendum q̄ magis est ad oppositum. Nam ille qui dat præceptum potest in illo. dispensare in casu, & totaliter reuocare, & ideo Iesus in quantum Deus poterat facere, propter qd̄ subdit de seipso, Dominus est filius hominis etiam sabbati. Idem autem in persona est filius hominis, & filius Dei. Quod autem arguitur vltra, quod Deus sit mutabilis, non valet. Nam immutabilis existens, mutabilia operatur, sicut incorporeus exitēs corporalia operatur, & facit. Et quod vltra dicitur, quod sanctificatio sabbati fuit præcepta ad semper, non est verum. Nam vbi de ipsa scribitur Exo. 31. d. *Pactum est sempiternum,* in Hebræo habetur, *pactum est beollam,* i. in seculum quod non significat æternitatem, sed tempus longum communiter acceptum. Et hoc modo dicitur Ier. 2. d. *A seculo confregisti iugum ierem.* s. ab antiquo tempore, in Hebræo habetur, *beollam confregisti,* & c. i. a seculo. Aliquando vero accipitur pro tempore determinato, quod tamen potest esse satis breue, sicut Deut. 15. c. dicit. *Perforabis aurem eius in ianua domus tue, & erit tibi seruus in æternum.* In Hebræo habet. *Perforabis, & c. & erit tibi seruus beollam.* Id est, in seculum, & hoc tempus poterat esse breue, vel longum. Vnde dicit hic glossa Hebraica, *beollam,* id est, cunctis diebus seculi domini vsque ad iubileum. Si. n. infra annum a perforatione auris serui moreretur dominus, fiebat libera seruitute. Et si viueret vltra annum iubileum, seruus tamen fiebat liber in anno iubileo. Patet igitur ex dictis, quod obseruatio sabbati non erat præcepta ad semper, sed ad tempus. Et ex hoc patet, quod illi qui pro hac dictione Hebraica beollam, transtulerunt æternum, vel sempiternum, dederunt simplicibus occasionem errandi circa obseruantiam sabbati, & circumcisionis.

Quod autem arguit vltra de discipulis Iesu spicas vellētibus, quod peccauerunt, non est verum. Non enim peccauerunt ratione facti, quia scribitur Deut. 23. d. *Ingressus vineam proximi tui, comedas vnas quantum tibi placuerit.* Et idem intelligendum est de granis bladi, & alijs fructibus. Nec peccauerunt ratione temporis, s. diei sabbati. Nam eorum esurientes eos excusabat. Posset etiam probabiliter dici, quod simpliciter hoc poterant in die sabbati. Non. n. peccabant rōne comestionis, quia comedere in die sabbati licitum erat omnibus Iudæis: Nec ratione excusationis granorum de spicis, q̄ est quædam præparatio cibi, quia licet præparatio cibi p̄ decoctionē esse prohibita fieri in die sabbati, Ex. 16. c. quia ibi est longus labor, & distractio. s. compositio lignorū & accensio ignis, & compositio vasorum ad ignem, & sollicitudo circa decoctionem, vt fiat opportunē, tamen aliquæ præparaciones

A tiones parui laboris, & parua distractionis, in die sabbati poterant fieri, ut potest cibum coctum praecedenti die disponere in vas, & ponere super mensam mappam, & similia. Et similiter etiam quae cruda comedebantur, ut herbae, licitum erat lauare. Vel licitatio autem spicarum non videtur esse magis laboriosa, seu distractiva, sed minus, & per consequens tacita. Quod autem ultra arguit, quod David, & viri eius erant in maiori necessitate famis, quam discipuli Iesu, non videtur verisimile. Habebant enim aliquam pecuniam, vel aliqua pignora ad habendum eibum alium de, quae discipuli Iesu non habebant, quia sine pecunia, & pera & cum simplici veste necessaria incedebant. Unde nec Achimelech summus sacerdos quaesivit de necessitate David, & virorum suorum ad hoc quod daret eis licite panem sanctum, sed solum de mundicia eorum, maxime a mulieribus, ut patet 1. Reg. 21. b. Quod autem arguitur ultra, quod David peccauit panes illos comedendo, patet falsum, non solum per verbum Saluatoris factum excusantis, sed et per scripturam veteris Testamenti, quae non reprobatur comestione David, nec Achimelech concessione. Et quia summus sacerdos erat, non est verisimile quod ignoraret quid esset licitum, vel illicitum circa obseruationem sabbati. Ipse autem dixit. Si mundi sunt pauperi, maxime a mulieribus, manducent. Quasi dicat famem, supposita dicta mundicia, facit comestione licitam. Quod autem ultra dicitur quod eadem ratione debuit excusare, vel relaxare adulterium cum Bethsabee, & homicidium Viri. Dicendum quod falsum est. Nam ista sunt per se mala, nec possunt bene fieri, propter quod in talibus non habet locum dispensatio.

Quod autem ulterius dicitur de sacerdotibus in templo laborantibus, manualiter, & licite, non solum accedendo igni, vel potius nutriendo, sicut praecipit Leu. 6. b. Ignis in altari meo semper ardebit, quem nutrit sacerdos, subiciens ligna mane per singulos dies, sed et hostias lauando, & super altare cremando, & hoc ratione templi, vel potius diuini cultus ibidem finiendi. Eadem ratione, vel maiori, discipuli praesente Iesu, & eius licentia poterant licite vellere spicas, dato quod alias esset illicitum, quod tamen non est, ut supradictum est. Iohannes subdidit Saluator. Dico autem vobis, quia maior templo hic.

B Ctauo accipit Iudaeus illud quod scribitur Mat. 12. c. Omne peccatum, & blasphemia dimittetur hominibus, spiritus autem blasphemiae non dimittetur. Et qui cumque dixerit uerbum contra filium hominis remittetur ei, qui autem dixerit contra spiritum sanctum non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Ex his arguitur sic:

Vos Christiani dicitis quod pater, & filius, & spiritus sanctus sunt unius essentiae, & unius voluntatis, quomodo ergo est peccatum, seu blasphemia contra spiritum sanctum, & non contra filium, & patrem? Et quomodo vnus remittit peccatum, vel blasphemiam sine alio? Haec enim quae videntur haberi ex verbis Iesu implicat contradictionem. Nam si sunt unius essentiae, & vnus blasphematur, & alter non, sequitur quod idem blasphematur, & non blasphematur. Et si sunt unius voluntatis, si vnus remittit & alter non, sequitur quod idem remittit eidem blasphemanti, & non remittit, quae sunt contradictoria.

Item de anima blasphemantis ipsum Christum separata, quaeritur ubi sit. scilicet in caelo, vel in gehenna? Si dicatur, quod in caelo, sequitur quod spiritus sanctus sit impotens ad puniendum blasphemiam sibi illatam, & ab eo non remissam. Si autem dicatur quod sit in gehenna, sequitur quod pater, & filius sint impotentes ad saluandum eam, cum remiserint blasphemiam.

Item si duo remittunt pater, & filius, & spiritus sanctus non remittit, quid proficit blasphemanti, & quid sibi nocet si spiritus sanctus non remittit, ex quo pater, & filius remittunt ei? Ex his ergo quae sibi videntur friuola, & contradictionem implicata, quae consequuntur ex verbis Iesu Nazareni concludit quod eius doctrina sit nullius momenti. Satis patet intelligentibus, quod obiectiones istae procedunt ex imaginatione falsa circa articulum trinitatis sanctae. Et ideo declarandum est primo ex scripturis Hebraicis, quod in essentia diuina plures sunt personae. Secundo quod sunt tres. Tertio soluentur obiectiones. Primum declaratur per principium sacrae scripturae. In principio creauit Deus caelum, & terram, ubi veritas Hebraica habet sic. In principio creauit Elohim caelum, & terram. Est autem Elohim nomen plurale huius nominis el, vel eloha, quae significat quod Deus. Per hoc igitur quod hoc nomen plurale Elohim coniungitur cum verbo singularis numeri cum dicitur: creauit Elohim, ac si diceretur, creauit dii, ostenditur quod in Deo est pluralitas suppositorum eo quod suppositi est agere, sed per unitatem actionis ostendit unitas essentiae in tribus suppositis, vel personis, quae licet non sint tres dii, tamen sunt tres vniam deitatem habentes. Sed ad hoc respondet Iudaeus dicentes, quod hoc nomen Elohim indifferenter accipitur pro plurali, & pro singulari. Et quando accipitur pro Deo vero, semper tenetur in singulari. sed hoc patet falsum. Nam aliquando tenetur manifeste pro Deo vero, & tamen coniungitur cum adiectiuo pluralis numeri, & aliquando cum verbo pluralis numeri, quod non esset, si teneretur pro singulari, exemplum primi Iosue ultimo. Non poteris seruire domino, Deus enim sanctus ipse. Hebraica veritas sic habet. Non poteris seruire uo nino, quia Elohim sancti ipse. Item Iere. 23.

D g. Peruertitis verba Dei uiuentis domini exercituum. Hebraica veritas sic habet. Peruertistis verba Elohim uiuentium domini exercituum. Patet autem quod istae auctoritates loquuntur de Deo vero. Nam Iosue loquebatur populo de seruitute Dei veri, ut patet literam intuenti. Similiter hoc patet de secunda auctoritate. Nam ubi habemus, domini exercituum, in fine auctoritatis, pro hoc nomine domini, in Hebraeo ponitur tetragrammaton, quae de solo Deo vero potest dici, ut declarat Rabbi Moyses in libro de directione perplexorum. Et tamen in istis auctoritatibus hoc nomen Elohim coniungitur cum adiectiuo pluralis numeri, ut patet. Exemplum autem secundi. scilicet quod hoc nomen Elohim coniungitur cum verbo pluralis numeri, ut habetur 2. Reg. 7. d. Quae est gens, ut populus Israel in terra: propter quem iuit Deus, ut redimeret sibi in populum? Hebraica litera sic habet. Quae ut populus tuus gens vna in terra, propter quam incurrunt Elohim ad redimendum sibi? Item Eccl. 2. c. Quis est homo, ut sequi possit regem factorem suum? Hebraica litera sic habet. Quis est homo, ut intret post regem qui iam fecerunt eum. Patet igitur ex eo modo loquendi Hebraico, quod in diuinis est pluralitas suppositorum, & unitas essentiae, quod Moyses, & alij prophetae dederunt intelligi studiosis in lege per talem modum loquendi. Secundo ostenditur, quod in diuinis est trinitas personarum, seu suppositorum, Isa. 48. c. Non a principio in abscondito locutus sum ex tempore, antequam fierent ibi erant, & nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius. Quod autem haec sint verba domini loquentis, patet per literam praecedentem cum dicitur. Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est caelos, &c. Et sub eodem contextu ibidem loquens dicit. Et nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius. Similiter per literam immediatam sequentem cum dicitur. Haec dicit dominus Deus redemptor tuus sanctus in Israel. In auctoritate vero praemissa exprimitur Deus missus a Deo, & spiritu eius. Inter mittentem vero, & missum semper est distinctio personalis. Et sic ista scriptura impleta fuit in incarnatione filij, qui est Deus missus in mundum a Deo patre, & spiritu sancto. Item Eccl. 4. c. Funiculus triplex difficiliter rumpitur. Glossa Hebraica sensus esse uidetur: Mysterium trini Dei, & vnus non facile discutitur. Sed hanc glossam moderni Iudaei peruertunt retorquentes hanc trinitatem ad tria attributa diuina, quae sunt potentia, sapientia, & bonitas. Sed non videtur haec esse sententia glossae per hoc quod dicit, non facile discutitur, quilibet enim etiam satis simpliciter scit Deum esse potentem, sapientem, & bonum. Item sicut Deus operatur per suam potentiam, sapientiam, & bonitatem, sic artifex creatus operatur per artem suam, sicut per regulam directiuam, & per potentiam suam qua transmutat materiam ad formam scamni, vel lecti, seu alicuius homini, per appetitum bonitatis suae. Et ista tria multo plus differunt in eo, quam potentia, sapientia, & bonitas in Deo. Et ideo si per ista tria Deus dicitur trinus, & vnus in glossa praedicta, multo fortius quilibet artifex diceretur trinus, & vnus quod non est verum, & coniungeretur singulare cum verbo pluralis numeri, dicens: Hirae fecerunt templum Salomonis, sicut de Deo supra dicitur quod est rex qui fecerunt hominem. Item supra Ps. 49. Deus deorum dominus locutus est, ubi in Hebraeo ponuntur tria nomina diuina, & translato Hier. iuxta Hebraicum habet. Fortis Deus dominus locutus est: quaerit glossa Hebraica, quare Asaph ter nominauit dominum in principio huius psalmi. Et respondet, quia Deus in tribus proprietatibus causauit seculum. Proprietates autem istae formaliter constituunt tres personas, quarum opera sunt indiuisa. Asaph autem fuit auctor istius psalmi. Ista vero quae hic dixi de trinitate personarum in unitate essentiae, tractauimus diffusius in quadam quaestione de quolibet, qualiter per scripturas Hebraeorum ostendi potest mysterium Christi quantum ad aduentum eius primum esse completum ex dictis et patet, quod non est contra intentionem antiquorum Hebraeorum dicere pluralitatem in Deo, dum tamen unitas essentiae teneatur, quod nos Christiani tenemus firmiter, & fideliter confitemur.

His dictis respondendum est ad obiectiones. Circa quae sciendum, quod Saluator Matth. 12. c. distinguit blasphemiam contra filium hominis a blasphemiam contra spiritum sanctum, primam vocans verba Iudaeorum nequiter prolata contra benignitatem humanitatis suae. Comedebat enim & bibebat cum hominibus, et aliquando cum peccatoribus, sicut clementissimus medicus cum aegrotis. Et ex hoc Iudaei vocauerunt voracem, potatorem vini, Publicanorum amicum, ut habetur Mat. 11. c. Et hanc blasphemiam dixit Saluator esse remissibilem, eo quod erat excusabilis in parte ex consideratione fragilitatis humanae. Secundam vero blasphemiam vocauit verba contra diuinitatem suam nequiter dictam. Videntes enim ab eo fieri expulsionem daemonum, illuminationes caecorum, suscitationes mortuorum, & consimilia quae non poterant fieri nisi virtute diuina, Iudaei tamen nequiter attribuebant ea virtuti demonis, dicentes Mat. 12. b. Hic daemonis non excitat, nisi in Beelzebub principe daemoniorum. Et haec blasphemiam dixit Saluator irremissibilem, non simpliciter, sed de dicta excusabilis. Nam ex parte blasphemantium non erat aliqua excusabilis ratio in toto, vel in parte. Et quia talis blasphemiam contrariatur

Obiectio Iudaei contra trinitatem primam.

Secunda

Tertia

Responsio

Paritas personarum diuinae naturae.

Ad obiectiones

Blasphemia duplex.

Irremissibile dicitur dupli- citer.

Atatur principio remissionis peccatorum. quod est virtus divina, & quia eadem deitas est in tribus personis, ideo blasphemans contra unam personam, blasphematur contra aliam. Et similiter quia eadem bonitas est in tribus personis, ideo una persona non remittit sine alia. Nam opera trinitatis sunt indivisa. remissio tamen peccatorum aliquando attribuitur personæ spiritui sancto, quia principium remissionis homini est bonitas quæ est attributum spiritui sancto. Patet igitur, quod obiectiones Iudæi suprapolite procedunt ex falsa imaginatione. Respondeo autem ostendere, quod irremissibile dupliciter dicitur. Uno modo, nullo modo remissibile: Alio modo, de difficili remissibile. Hoc primo patet per metaphysicam, ubi dicitur quod impossibile, & intrinsecum uno modo dicitur, quod nullo modo potest fieri, vel trahi. Alio modo quod potest sed de difficili. Hoc est declaratur de eodem modo loquendi. Dicitur enim de cæco perfecto quod non potest videre simpliciter, & de cæcutiente, quod non potest videre, quia videt cum difficultate. Tertio hoc declaratur ex modo loquendi scripturæ veteris Testamenti. Iosue considerans difficultatem populi ad bonum, & pronitatem ad malum dixit, Io sue ult. e. Non poteritis servire dño, & c. non intellexit de impossibilitate simpliciter, sed de difficultate. Nam ibi subditur, quod in iis fœdus inter populum, & Deum, ut servirent dño, & c. Item Ier. 13. e. dicitur. Si potest Athiops mutare pellem suam, & pardus variare res suas, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. Quod n. Athiops, & Pardus possint mutare pelles suas, hoc est impossibile simpliciter, sed quod assuetus ad mala, revertatur ad bene agendum, non est impossibile, sed difficile, eo quod habitus vitiosus inclinat ad male agendum per modum nature. Ex epius autem habetur in Manasse rege, qui cum fuit assuetus in pessimis, & tandem finaliter reductus fuit ad bonum virtutis, ut patet 2. Paral. 33. b. & in fine libri ubi ponitur eius oratio.

Quod autem Iudæus querit ultimo de anima blasphemantis ubi sit. Dicendum, quod si recessit a corpore cum peccato blasphemantis, est in inferno. Si autem recessit totaliter expedita quantum ad culpam, & poenam, est in celo. Si vero recessit liberata a culpa, sed adhuc ad poenam temporaliter obligata, detinetur in purgatorio, donec purgetur, & sic ad gloriam transferatur. Nec aliqua persona divina est impotens ad salvandum eam, vel puniendam, quia sicut tres personæ sunt, & unus Deus, ita sunt unus omnipotens ad faciendum de creatura quicquid placet sibi secundum ordinem suæ sapientie, & iusticie.

Non accepit Iudæus verbum Iesu Nazareni quod scribitur Matt. 18. b. Non est voluntas patris vestri qui in celis est, ut pereat unus de pusillis istis. Et ibidem præmittitur. Venit enim filius hominis salvare quod perierat. Item Mat. 13. b. dicit. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt. Ex his arguit sic: Si venit salvare quod perierat, ut dicit, & tamen loquebatur parabolicè, ut non intelligerent, nec per conatus converterent, ut ibidem in euangelio subditur, ista vobis manifeste sibi contradicere si quæreret salutem peccatorum, & non quæreret, nec vellet.

Secunda.

Responsio ad primum.

Item istud ultimo dicitur destruit verbum domini Ezech. 18. g. Nolo mortem peccatoris, sed ut magis convertatur, & vivat. Dicendum quod Christus non semper loquebatur turbis parabolicè, sed aliquando planè, & aperte tractans ea quæ sunt de salutis necessitate, ut patet Mat. 6. & 7. ubi tradit formam perfectionis euangelicæ. Sed quoniam frequenter ad eius prædicationem veniebant homines maligni, non ad discendum, sed ad insidiandum ei, ideo tunc loquebatur parabolicè, ut non intelligerent, ne daret sanctum canibus, & poneret margaritas ante porcos. Aliquando etiam fidelibus, & devotis loquens, parabolam præmittit, & postea exponit, ut ex præmissione parabolæ veritas gratiosius caperetur. Et hic modus cõter in prædicationibus ecclesiæ observatur. Patet igitur, quod Iesus aliquando loquebatur parabolicè, aliquando planè. Et hoc rationabiliter. Nam Ezechiel, & alij prophete frequenter utroque modo loquebantur, ut patet eorum libros intuenti. Moyses etiam aliquando loquebatur populo velata facie, aliquando vero sine velamine.

Item Iudæus arguens contra Iesum, eo quod dicit, in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & c. arguit contra Deum veteris Testamenti, & per conatus contra seipsum. Dicit enim dñs Isa. 6. c. Excæca cor populi eius, & aures eius avertit, & c. Quam autoritatem Iesus hic allegavit tanquam impletam in sua prædicatione, per quam simplices, & illiterati fuerunt illuminati, in apostolis, & sacerdotibus, & Scribæ fuerunt excæcati, sicut plenius dixi Isa. 6. ca. Nec obstat quod verba sunt hic aliquantulum mutata. Nam Apolloli, & euangelistæ allegantes scripturam veteris Testamenti, magis curaverunt allegare sensum, quam verba. Hæc autem excæcatio prædicta fuit ab antiquis doctoribus, Iudæorum exponeribus in libro Cypriani, i. decoris, illud quod dixit Moyses de populo Israel Deut. 32. Generatio prava, atque perversa, hæc tunc reddis domino populo stulto, & insipienti. Gl. Stulte in his quæ præcesserunt, & insipienti ad seculum venturum: per quod intelligitur tempus Messie in glossis Hebraicis ubique.

Ad secundam.

Quod autem ulterius dicit Iesum destruire verbum domini dicens. Nolo mortem peccatoris, & c. non valet, Nam in populo sunt poenitentes, & obstinati. De poenitentibus dicit Dominus istud verbum, & multa consimilia. De obstinatis vero dicit comminationem asperam, & totalem destructionem Job 21. b. Du-

cunt

cunt in bonis deus suos, & in peccato ad inferna descendunt. Et hoc dicitur per effectum in Chore, & ibi adhaerentibus. Num. 16. e. Et ideo si arguit Iesum destruxisse dominum verbum, eadem ratione sequitur, quod Deus destruxit verba sua, quod est intantum, & contra seipsum, maxime cum in verbis domini in eodem contextu literæ talis modus loquendi contrarius de obstinatis, & poenitentibus frequenter inveniatur Deuterono. 32. f. Ego occidam scilicet obstinatos, & ego vivificabo faciem, scilicet poenitentes. Et Psal. 77. e. Cui occideret eos, quærebant eum, & reuerteretur, & c. Obiectione refertur ad obstinatos peccatores, reuersio vero ad poenitentes, qui aliorum poena territi poenitebant.

Decimo accepit Iudæus illud quod scribitur Matt. 21. b. Mane autem revertens in civitatem esurivit, & videns ficum arborem unam secus viam, iuravit ad eam, & nihil inuenit in ea nisi folia tantum, & ait illi. Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum, & arefacta est continuò ficulnea. Ex hoc arguit sic: Si Iesus iussit Deum, & à longè cognovisset fructum ficulneam non habere, nec ad eam iussit. Item cum ipse dicat. Benefacite his qui oderunt vos: quomodo maledixit arbori, quæ nihil nocuerat sibi? Et ideo hoc videtur fecisse ex perturbatione iræ. Dicendum, quod Iesus non solum in quantum Deus, quem nihil potest latere, scivit fructum in arbore non esse, sed etiam in quantum homo, quia quilibet etiam factus simplex poterat illud scire, cum non esset tempus ficorum, ut dicitur Mar. 11. b. Vt quid ergo iuravit ad arborem fructum vacuum? Dicendum, quod sicut prophete veteris Testamenti aliquando prophetabant verbis, aliquando sensibilibus signis, sicut Ieremias prædixit destructionem civitatis Ierusalem per Chaldeos, & portavit catenas ligneas in collo suo, ut habetur Ierem. 28. c. ad significandum, quod populus catenis vincetus duceretur in captivitatem. Ita Iesus qui dicitur propheta magnus, Luc. 10. a. & de quo prædictum fuit Deuterono. 18. c. Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, etiam destructionem civitatis Ierusalem futuram per Romanos prædixit, Luc. 13. g. eo quod non cognovisset tempus visitationis suæ, scilicet per Christum, quæ quidem cognitio ad sacerdotes, & legisperitos pertinebat, & ideo defectum eorum, & punitionem significavit per sensibile signum arboris fructu carentis. Nam ipse veniens ad legisperitos, & sacerdotes, quorum fructum boni operis esuriebat, vacuos bonis operibus invenit, & per maledictionem arboris eos à Deo maledicendos significavit, & per eius arefactionem eorum destructionem præfiguravit. Nam postea capta civitate per Romanos, cum sacerdotes misericordiam peterent, Titus iussit eos occidi, dicens, decere sacerdotes cum templo interire, ut ait Iosephus lib. 7. ca. 19. de Iudaico bello. Patet igitur ex prædictis quod Iesus circa ficulneam nihil fecit ex ignorantia, seu perturbatione iræ, sed ex magna ratione.

Obiectio dicitur

Responsio

E

Undecimo accepit Iudæus verba Iesu Matt. 26. Tunc venit Iesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani, & dixit discipulis suis. Sedete hic donec vadam illic, & orem, & assumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi cepit tristari, & inustus esse. Tunc ait illis: tristis est anima mea usque ad mortem. Sequitur. Procidit in faciem suam orans, & dicens. Pater si possibile est, transeat a me calix iste, & c. Ex his dicitur arguit sic. Si Deus est, quomodo oravit? Ipsi enim Dei non est orare, sed ab alijs orari, ut sic liceat loqui. Item quis unquam audiuit loqui de Deo tremante, & timente cum Deus sit omnipotens ad faciendum quod vult sine difficultate? Si autem dicatis, quod iste timor, & tremor fuit in carne, & non in anima, quis est ita fatuus qui ignoret carnem non dolere, timere, vel tremere, nisi per animam?

Obiectio dicitur ad primum

Item per hoc quod dicit. Transeat a me calix iste, & c. Patet quod in eo non fuit virtus ad salvandum vitam suam, & carnem. Responsio, per prius dicta faciliter possunt solvi ista. Declaratum est enim supra per scripturas Hebræorum, quod Messias in vetera. Testa. promissus, futurus erat verus Deus, & verus homo in una persona. Item quod redempturus erat mundum per passionem suam in humana natura. Item quod Iesus Nazarenus est verus Messias Iudæis promissus, non habuit corpus passibile, & mortale per nostram redemptionem usque ad suam resurrectionem, in qua habuit corpus immortale, & gloriofum. Dicendum, quod Iesus Nazarenus in humanitate per nos assumpta, in qua minor est patre, orabat eum per nos, sicut scribitur Isa. 53. d. Et pro transgressoribus oravit, ut non perirent, quod capitulum intelligitur de Christo ad literam, sicut ibidem multipliciter declaravi. Oravit etiam per seipsum, Io. 17. a. Pater clarifica stultum tuum. Quod autem arguit de timore, tremore, & tristitia. Dicendum, quod ista non fuerunt in natura divina, quia hoc est impossibile, nisi tamen metaphoricè, sicut Gen. 6. a. dicitur. Tacui dolore coram intrinsecus delebo inquit hominem quem creavi a facie terra. Similiter nec in natura humana quantum ad superiorè partem animæ quæ est intellectiva, in qua Iesus ab instanti suæ conceptionis fuit comprehensor, & summo gaudio fruebatur, sed quantum ad partem animæ inferiorè, quæ dicitur sensitiva, quæ est in corporali organo, in qua Iesus fuit

Secunda

Responsio ad primum

A fuit viator, fuerit p̄dicta ad opus nostrę redēptionis, & vt in ipso
oñderetur vera natura sensib. cōtra futuros hereticos qui dīcturi
erant, quod Christus non habuit corpus passibile sed cęleste.

secundam

Quod autem vterius inducitur. *Transseat a me calix iste.* Dicen-
dum quod hęc petitio erat sensualitatis sicut mouentis, quę nā-
turaliter horret mortem. Sed erat rationis proponētis tantū per
quam tamen rationem Iesus acceptabat mortem, quia voluntas
rationalis erat in eo totaliter voluntati diuinę cōformis, ideo di-
cebat. Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Et accipit hic
voluntas pro appetitu sensitiuo, quem appetitus intellectiuus su-
perat. Ideo de ipso scribitur. *Isa. 53. c. Oblatus est quia ipse voluit.*
In Hebræo habetur. *Angustatus est quia ipse voluit.* Et infra in eo-
dem capitulo dicitur de ipso. Tradidit in mortem animam suam,
& cū sceleratis reputatus est. Et propter hoc dicebat. *Mat. 26. d.*
Spiritus quidem promptus est caro autem infirma. id est, volūtas ratio-
nis prompta est ad mortem, caro autem infirma. i. sensualitas hor-
ret eam. Et hoc non solum inuenitur de Iesu Nazareno, sed etiā
de martyribus in nouo Testamento. Et sicut patet de multis, etiā
in veteri Testamento de Machabæis ab Antiocho tormentatis,
& Eleazaro, de quo dicitur 2. Mach. 6. g. Sed cum plagis perime-
retur, ingemuit & dixit. Domine qui habes sanctam scientiā, ma-
nifeste tu scis, quia cū a morte possem liberari, graues corporis su-
stineo dolores, secundum animam autem i. secundum partē ani-
mę superiorem, libenter hęc patior. Quod autem arguit Iudęus
quod caro non dolet, timet, aut tristatur, nisi per animam, hoc est
verum de anima sensitua. Sed quia nescit distinguere inter sen-
sum & intellectum, ideo facit ridiculosum argumentum.

Mach. 7.

Ectio Iu-
lia.

Responsio.

D Vodecimo accipit Iudęus verbum Christi loquentis *Mat.*
vt. d. Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Ex hoc
arguit, quod Iesus non est Deus. Qui est ex se potentissimus, ab
alio non accipit potestatem. Si autem dicatur, quod a patre est si-
bi potestas data, non valet, quia Christiani dicunt patrem & filiū
esse æquales. Dicendum quod in Iesu est duplex potestas, sicut
est duplex natura. Vna est potestas diuina, quam habuit ab æter-
no, non tamen ex se, sed ex patre, a quo est distinctus in persona.
B Non tamen in hoc minor patre est, quia ab eo accipit eandem nu-
mero naturam & potestatem sicut superius dīctum est. Tamē Ie-
sus non loquitur hic de ista potestate, sed de alia quam accepit a
Deo in humana natura. Nam ab instanti assumptionis humanę
naturę ad personam filij, illa natura habuit excellentiā super om-
nem creaturam auctoritatiue, non tamen executiue. Nam inter
homines apparuit in forma serui, in humana natura passibili pp
mysterium nostrę redemptionis adimplendum, sicut fuerat prę-
dīctum *Isa. 35. b. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros
ipse portauit, disciplina pacis nostrę super eum, & linore eius sanati
sumus,* quod intelligitur ad literam de Christo etiam secundū an-
tiquos doctores Hebręorum, prout ibidem plenius declarauit. Sed
in sua resurrectione accepit hanc potestatem executiue, ideo tūc
dixit. *Data est mihi omnis potestas, & c.* Tamen in iudicio finali om-
nia plenius erunt subiecta sibi, sicut ostendit Apostolus ad Heb.
2. Per hanc tamē potestatem quę finita est, non est, nec erit æqua-
lis Deo patri. Sic igitur patet responsio ad obiecta Iudęi ex ver-
bis euangelij, secundum quod ad manum meam deuenerunt.

Argumenta Iudęi ex verbis Christianorum.

bleio pri-

Responsio.

P Rimo arguit Iudęus ex verbis Christianorum, dicēs. Vos di-
citis, quod creator vnus est, & quod Christus vester sit filius
eius, & quod descendit de cęlis sine separatione a patre & a spiri-
tus sancto. Quando ergo vos dicitis, quod filius descendit in vterū
virginis, quæro si tunc pater & spiritus sanctus fuerunt ab eo sepa-
rati, an non: si dicitis quod sic, est contradictio in verbis vestris,
quia dicitis quod descendit sine separatione ab eis. Si vero dicitis,
quod non, sequitur quod pater & spiritus sanctus sint incarnati
sicut & filius, quod vos negatis. Dicendum quod descensus filij
in vterum virginis non est intelligendus per motum localem, sed
per nouum effectum in virgine, qui quidem effectus est coniun-
ctio diuinę naturę & humanę in vna persona. Hęc igitur coniun-
ctio potest considerari dupliciter. Vno modo effectiue, & sic fa-
cta fuit a tribus personis. scilicet patre & filio & spiritu sancto. Nam eo-
rum opera sunt indiuisa. Alio modo terminatiue, & sic illa cōiun-
ctio terminata est ad personā filij, propter quod solus filius dicitur
incar-

incarnatus. Licet autem ad hoc poni non possit exemplum, quod non
habeat plus de disconuenientia quam de conuenientia, tū quan-
tum ad aliquid potest poni cōueniens. Ponatur igitur casus quod
Plato, Socrates, Cicero tractant matrimonium Berthę cum Socra-
te qui est media persona. Si ergo queratur a quo est effectiue ista
matrimonialis coniunctio, patet a tribus. Si autem queratur ad
quem est terminatiue, patet quod ad Socratem tantum, propter
quod ipse solus dicitur esse Berthę maritus. Sic suo modo est in
proposito, quia hęc pater & filius & spiritus sanctus sint vnus
in natura, tamen sunt distincti in personis. Incarnatio vero ter-
minata est ad filium prout personaliter distingui ur a patre &
spiritu sancto, non tamen dicitur separatus ab eis, quia nomen se-
parationis nō recipitur in diuinis personis, quia significat, diuer-
sitate essentię, non sic autem nomen distinctionis. Sic igitur
patet, quod ad dīctum Christianorum de Christi incarnatione,
non sequitur contradictio seu aliud inconueniens.

S Ecundo obijcit sic. Ego quæro a vobis Christianis, vtrū Chri-
stus vester fuerit mittens, vel missus? Si dicitis quod missus, da-
quis vnquam audivit Deum missum ad alium? Quasi dicat hoc
est apertum mendacium. Si autem dicitis, quod est mittens, vos
facitis eum mendacem, quia dicit. *Ecce ego non sum solus, sed ego
& qui misit me pater.* Dicendū quod Dei filius est mittens & mis-
sus. Fuit. n. missus in mundum a patre & spiritu sancto in sua in-
carnatione benedicta, sicut superius est declaratum per auctorita-
tē *Isa. 48. c. Et nunc me misit dominus, & spiritus eius.* Hęc dicit re-
demptor tuus sanctus Israel. Est etiam mittens spiritum sanctum
sicut dicit *Io. 16. b. Mittam vobis spiritum sanctum, & c.* Circa quod
sciendum, quod missio alicuius importat duplicem habitudinem.
Vnam ad mittentem, secundum quod aliquo modo missus proce-
dit a mittente. Aliam ad terminum ad quem mittitur, secundum
quod missus est vbi prius nō erat, vel est ibi alio modo quā prius.
Licet autem in diuinis non sit processus vnus personę ad alterā
secundum motum localem, vel separationem realē, tamen est ibi
processus secundum originem, quia filius procedit a patre, & spi-
ritus sanctus ab vtroque. Sicut in nobis suo modo verbum intelli-
gibile procedit a mente, non extra ipsam, sed intra, & similiter
amor procedit ab vtroque. Sic igitur filius & spiritus sanctus habi-
tudinem ad mittentem, habēt etiam habitudinem ad terminum
missionis, non tamen sic intelligendo, quod incipiāt esse vbi prius
erant simpliciter, quia de necessitate sunt vbi que per essentiam,
pręsentiam, & potentiam, sicut patet *Ier. 23. c. Calum & terram
ego impleo, dicit dominus.* Sed sic intelligendo, quod incipiunt esse
vbi prius erant, tamen alio modo. Et hoc modo filius Dei dicitur
missus in mundum a patre, quando incipit ibi esse vt homo, vbi
tamen prius erat vt Deus, *Ioan. 1. a. In mundo erat & mundus eum
non cognouit, in propria venit & c.* Et similiter spiritus sanctus dici-
tur missus apostolis visibiliter, quādo super eos apparuit in signo
visibili. Nam hoc modo prius non erat ibi. Et quotidie mittitur
inuisibiliter ad sanctificandum creaturam rationalem, quia inci-
pit ibi esse per gratiam sanctificantem, vbi tamen prius erat per
essentiam, pręsentiam & potentiam. Ad argumentum Iudęi pa-
tet, quod non est contradictio dicendo, quod filius est mittens &
missus, quia non est secundum idem.

Responsio.

E

T Ertio dicit Iudęus. In libro Symonis Cephę, dicit Iesus.
Ecce Sathan studet ad interficiendum me de manu domi-
ni & non dabit me in manu Sathan. Et ex hoc arguit dicens, qua-
re non confundimini vos Christiani dicere istum Deū sic loquen-
tem? Dicendum, quod iste falsum accipit. Nam in epistolis Petri
aut alibi non inuenitur hoc dīctum a Iesu Nazareno. Tum si hoc
dixisset, & factum fuisset, nullum inconueniens sequeretur. Nā
supra declaratum est, quod est verus Deus & verus homo in vna
persona, ipse vero sicut Deus, permisit se in quantum hominem a
diabolo tentari, & de loco ad locum portari, vt supradīctum est.
Et quia pater & spiritus sanctus sunt vnus Deus cum eo, ideo ab
ipsis fuit etiam ista permissio. Item si sathan hoc modo permis-
sus fuisset querere quod Iudęus allegat falso, nullum inconue-
niens sequeretur. Patet igitur Iudęi falsitas per hoc, quod obiectio-
nes suas in aperto mendacio terminauit. Et sic est finis, Deo laus
qui est trinus in personis & vnus in essentia per infinita secula se-
culorum Amen.

F I N I S.

Faint, illegible text in the left column, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text in the right column, likely bleed-through from the reverse side of the page.

